ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΝΤΟΧΥΡΩΣΙΣ – ΑΣΥΝΤΟΝΙΣΤΟΣ

"ΠΥΡΣΟΣ" ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ & ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ 61 ΑΘΗΝΑΙ

Digitized by Google

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ
ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΝ ΤΟΥ Ε΄ ΤΟΜΟΥ

(ΙΟΥΛΙΟΣ 1928)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΒΙΚΤΩΡ ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ, ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ, ΠΡΩΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟΣ, ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ, ΚΑΘ. ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, ΚΑΘ. ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ, ΚΑΘΗΓ. ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ, ΚΑΘ. ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

(Ἡ Ἐπιτροπή, συσταθεῖσα τὴν 9ην Ἰουλίου 1926, ἀνέλαβε, κατόπιν μακρᾶς ὀργανωτικῆς ἐργασίας, τὴν Ἀνωτάτην Ἐποπτείαν τῆς Συντάξεως τοῦ ἔργου κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1926, τὴν Διεύθυνσιν δὲ τῆς Συντάξεως ἀπὸ τῶν μέσων Φεβρουαρίου 1927).

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ

Α΄. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ: **Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ,** Καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας καὶ τῆς Ἑρμηνείας τῶν Πατέρων ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.

Β΄. ΝΟΜΙΚΗΣ: **Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ,** Καθηγητὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Γ΄. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: **Δ. Ε. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ,** Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν. Ὑφηγητὴς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ: **Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ,** Δρ Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.

Δ΄. ΙΑΤΡΙΚΗΣ: **ΑΡΙΣΤ. Π. ΚΟΥΖΗΣ,** Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Ε΄. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ: **Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ,** Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.

ΣΤ΄. ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: **ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ,** Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΤΜΗΜΑ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: **Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ,** Συγγραφεύς.
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ: **Ι. Σ. ΣΑΡΡΗΣ,** Καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας.

Ζ΄. ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ: **Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ,** Καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΥΛΗΣ: **Β. ΦΑΒΗΣ,** Καθηγητὴς-Συντάκτης τοῦ «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης».

Η΄. ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ: **ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ,** Ἀκαδημαϊκός.

Θ΄. ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ: **ΘΕΟΔ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ,** Λογογράφος. Πρώην Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας.
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΟΥ: **Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ,** Ἱστορικὸς τοῦ Θεάτρου.
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ: **Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ,** Μουσικοσυνθέτης.

Ι΄. ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: **Γ. Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ,** Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.

ΙΑ΄. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: **ΑΛ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ,** Καθηγητὴς τῆς Θεωρητικῆς Μηχανολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.

ΙΒ΄. ΓΕΩΠΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: **Σ. Λ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ,** Διευθυντὴς τῆς Ἀνωτ. Γεωπονικῆς Σχολῆς.

ΙΓ΄. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ: **Β. ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ,** Ἀντιστράτηγος.
ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: **Ν. ΚΛΑΔΑΣ,** Ὑποστράτηγος.
ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ: **Γ. ΚΟΡΤΕΣΗΣ,** Ἀντισυνταγματάρχης.

ΙΔ΄. ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ: **Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ,** Πλοίαρχος Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ.

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: **ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ**

Digitized by Google

ΕΙΣ ΤΟΝ Ε΄ ΤΟΜΟΝ ΕΠΡΑΓΜΑΤΕΥΘΗΣΑΝ ΘΕΜΑΤΑ ΟΙ Κ. Κ.:

'Αγγελῆς Παν. Σ. 'Αντιπλοίαρχος. Υποδιοικητὴς τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων.	Π. Σ. Α.
'Αδαμαντίου 'Αδαμάντιος Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἐν τῷ 'Εθνικῷ Πανεπιστημίῳ.	Αδ. Αδ.
'Αδριανόπουλος Α. Γ. Καθηγητὴς τῆς Γεωργικῆς 'Υδραυλικῆς ἐν τῇ 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῇ.	Α. Γ. Α.
'Αθανασιάδης Γεώργιος Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ 'Εθνικῷ Πανεπιστημίῳ.	Γ. Α.
'Αθανασόπουλος Γ. Α. 'Επιθεωρητὴς τῆς 'Αλιείας παρὰ τῷ 'Υπουργ. 'Εθν. Οἰκονομίας.	Γ. Α. Α.
'Αλέξανδρος Ζῶτος ὁ Τραχείας.	Ζ.
'Αναγνωστόπουλος Γ. Π. Καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Γ. Π. Α.
'Αναγνωστόπουλος Π. Θ. Καθηγητὴς τῆς Δενδροκομίας ἐν τῇ 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῇ.	Π. Θ. Α.
'Αναγνώστου 'Ι. Λ 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου Παθολογικῆς Φυσιολογίας τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Ι. Α.
'Αντωνιάδης Εὐγ. Μ. 'Αστρονόμος.	Ε. Μ. Α.
'Αποστολίδης 'Η. Ν. Δημοσιογράφος.	Η. Ν. Α.
'Αρβανιτάκης Γ. Λ. Δρ. τῶν Μαθηματικῶν.	Γ. Λ. Α.
'Ασιμῆς Δ. Ι. 'Ιατρός. Διευθυντὴς τοῦ Νοσοκομείου «'Αγ. 'Ελένη».	Δ. Ι. Α.
'Ατσαβὲς Α. Σ. Καθηγητής.	Α. Ατς.
Βακᾶς Δ. Μ. 'Αντισυνταγματάρχης.	Δ. Μ. Β.
Βαλασάκης Α. Γ. Δικηγόρος.	Α. Γ. Β.
Βαλλιᾶνος Μ. 'Υφηγητὴς τῆς Εἰδικῆς Νοσολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Μ. Β.
Βασιλόπουλος Σ. Δ. Καθηγητής.	Σ. Δ. Β.
Βελλιανίτης Θ. Λογογράφος. Πρώην 'Υπουργός.	Θ. Β.
Βέρας Σόλ. Παιδίατρος.	Σ. Β.
Βολωνάκης Μ. Δ. Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Μ. Δ. Β.
Βορεάδης Γ. Γεωλόγος.	Γ. Β.
Βρυώνης Ν. Χειρουργός.	Ν. Β.
Γαζῆς Δ. 'Ιατρός.	Δ. Γ.
Γαλανὸς Σ. Καθηγητὴς τῆς Χημείας τῶν 'Εδωδίμων ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Σ. Γ.
Γαρδίκας Γ. Κ. Γυμνασιάρχης.	Γ. Γ.
Γενεράλις 'Εμμ. Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ.
Γεωργαλᾶς Γ. Κ. Καθηγητὴς τῆς 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῆς. Διευθυντὴς τῆς «Γεωλογ. 'Υπηρεσίας τῆς 'Ελλάδος».	Γ. Κ. Γ.
Γεωργαντᾶς Φ. 'Εκπαιδευτικός.	Φ. Γ.
Γιαννακόπουλος Παν. 'Αντισυνταγματάρχης Μηχανικοῦ.	Π. Γ.
Γιαννόπουλος-Κάσαρης Ι. Παραγγελιοδόχος.	Ι. Γ.
Γκράβιγγερ Π. Δρ Φυσικομαθηματικῶν.	Π. Γρ.
Δαλέζιος 'Ανδρ. Γ. Δρ Φιλοσοφίας.	Α. Δ.
Δάλλας Ι. Μηχανικός.	Ι. Δλλ.
Δάσιος Σ. Διοικητικὸς 'Επιθεωρητής.	Δ. Σ.
Δεληγιάννης 'Αντ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου Φυσικοχημείας καὶ 'Εφηρμ. 'Ηλεκτροχημείας τοῦ 'Εθν. Μετσ. Πολυτεχνείου.	Αν. Δ.

Δημακόπουλος 'Ι. Καθηγητὴς τῆς 'Ανωτ. Γεωπονικῆς Σχολῆς.	Ι. Δ.
Δημαρᾶς Κ. Θ. Συγγραφεύς.	Κ. Θ. Δ.
Δημάρατος 'Ι. Φ. Δημοσιογράφος.	Ι. Φ. Δ.
Δημόπουλος Θ. Σ. Δημοσιογράφος.	Θ. Σ. Δ.
Δραγάτσης 'Ιάκ. Χ. Διευθυντὴς Λυκείου.	Ι. Χ. Δ.
Δρακουλίδης Ν. Ν. 'Ιατρὸς - Δερματολόγος.	Ν. Ν. Δ.
Δυοβουνιώτης Κ. 'Ι. Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας τῶν Δογμάτων καὶ τῆς Συμβολικῆς ἐν τῷ 'Εθνικῷ Πανεπιστημίῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Κ. Ι. Δ.
'Ελιγιὰ Γιωσὲφ Λογογράφος - 'Εβραϊστής.	'Ελ. Γ.
«'Ελλ. Φιλοτελικὴ 'Εταιρία»	«ΕΦΕ»
'Εμμανουὴλ 'Εμμ. Ι. Καθηγητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Ε. Ι. Ε.
Εὐαγγελᾶτος Χ. Γ. Δήμαρχος Μεσολογγίου. Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς «Ἑνώσεως τῶν Δήμων τῆς 'Ελλάδος».	Χ. Γ. Ε.
Εὐαγγελίδης Δ. Ἔφορος 'Αρχαιοτήτων Νήσων Αἰγαίου.	Δ. Ε.
Ζαγκάκης Γ. 'Υπολοχαγὸς-Τοπογράφος παρὰ τῇ Γεωγραφικῇ 'Υπηρεσίᾳ.	Γ. Ζγκ.
Ζαχαρίας Προκ. Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Χημείας καὶ 'Εφηρμοσμένης 'Ηλεκτροχημείας ἐν τῷ 'Εθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.	Π. Ζς
Ζέπος 'Ι. Δ. Δικηγόρος.	Ι. Δ. Ζ.
Ζερβὸς Π. Σ. Καθηγητὴς τῆς Γεωμετρίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Π. Ζ.
Ζευγώλης Γ. Π. Δημοσιογράφος.	Γ. Ζ.
Θηβαῖος Ν. Π. Δικηγόρος.	Ν. Π. Θ.
Καΐρης Μ. Ν. 'Ιατρός.	Μ. Ν. Κ.
Καιροφύλας Κ. Συγγραφεύς.	Κ. Κρφ.
Κακριδῆς Θ. 'Α. Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Θ. Α. Κ.
Καλαϊτζῆς 'Ι. Κ. Χειρουργός.	Ι. Κ. Κ.
Καλιτσουνάκις Δ. Ε. Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ 'Ανωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ 'Εμπορικῶν 'Επιστημῶν. 'Υφηγ. τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Δ. Ε. Κ.
Καλλιάφας Σπ. Μ. Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ.	Σ. Μ. Κ.
Καλογερῖκος Π. 'Α. Καθηγητὴς τῆς «'Επαγγελματ. Σχολῆς Θεάτρου».	Π. Α. Κ.
Καλογερόπουλος Διον. Π. Βιβλιοφύλαξ τῆς Βιβλιοθήκης.	Δ. Π. Κ.
Καλομενόπουλος Νικόστρ. 'Υποστράτηγος.	Ν. Κλς
Καμίνης Ι. Σ. Μαιευτὴρ - Παιδίατρος.	Ι. Σ. Κ.
Κανδηλῶρος Τ. Χ. 'Ιστοριοδίφης.	Τ. Χ. Κ.
Καράκαλος Τηλ. 'Ι. Συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ. Πρώην καθηγητὴς τοῦ Στρατ. Σχολ. Εὐελπίδων. Συγγραφεὺς Στρατ. 'Ιστορίας, Γεωγραφίας, Γυμναστικῆς καὶ 'Οπλομαχητικῆς.	Τ. Ι. Κ.
Καραμᾶνος Κυρ. Μ. Φιλόλογος.	Κ. Μ. Κ.
Καράντζας Γ. 'Α. Δημοσιογράφος.	Γ. Α. Κ.
Καρβελᾶς Γ. 'Ι. Καθηγητής.	Γ. Ι. Κ.
Καρζῆς Μ. 'Ιατρὸς - 'Ακτινολόγος.	Μ. Κ.

Κατσαρᾶς Ι. Μ. Καθηγητὴς τῆς Παθολογικῆς Φυσιολογίας ἐν τῷ 'Εθνικῷ Πανεπιστημίῳ.	Ι. Μ. Κ.
Κάτσας Γρ. 'Υφηγητὴς τῆς 'Ιατροδικαστικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Γρ. Κ.
Καψάλης Γερ. Δ. 'Εκπαιδευτικὸς Σύμβουλος.	Καψ.
Κεραμειδᾶς Τ. Καθηγητὴς ἐν τῇ 'Ανωτ. Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ 'Εμπορικῶν 'Επιστημῶν.	Τ. Κ.
Κλαδᾶς Λυκ. Ν. 'Ηλεκτρολόγος - Μηχανικός.	Λ. Ν. Κ.
Κλαδᾶς Ν. Θ. 'Υποστράτηγος.	Ν. Θ. Κ.
Κοκίδης Ν. 'Ιφ. 'Υποστράτηγος.	Ν. Ι. Κ.
Κόκκινος Διον. Α. Δημοσιογράφος.	Δ. Α. Κ.
Κόκκορης Δ. Χ. Χειρουργός.	Δ. Χ. Κ.
Κονταργύρης Α. 'Υφηγητὴς τῆς 'Ορθοπεδικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Α. Κ.
Κοντογιάννης Κ. Χ. Πλωτάρχης Π. Ν. Καθηγητὴς ἐν τῇ Ν. Σ. Δοκίμων.	Κ. Χ. Κ.
Κόντογλου Φ. Ν. Ζωγράφος.	Φ. Ν. Κ.
Κορομηλᾶς Γ. Δ. Δημοσιογράφος.	Γ. Δ. Κ.
Κοσμετᾶτος Γ. Φ. Καθηγητὴς τῆς 'Ιστολογίας καὶ 'Εμβρυολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Γ. Φ. Κ.
Κοσμετᾶτος Σ. π. Βουλευτής.	Σ. Κμ.
Κούζης 'Αριστ. Π. Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας τῆς 'Ιατρικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Αρ. Π. Κ.
Κουϊμουτσόπουλος Δ. Ι. Δρ Θεολογίας - Καθηγητής.	Δ. Ι. Κ.
Κούμαρης 'Ι. Γ. Καθηγητὴς τῆς 'Ανθρωπολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Ι. Γ. Κ.
Κουσουλᾶκος Γ. Π. Δικηγόρος.	Γ. Π. Κ.
Κουτσομητόπουλος Π. Γ. Καθηγητὴς τῆς Φυτοπαθολογίας ἐν τῇ 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῇ.	Π. Γ. Κ.
Κουτσοποδιώτης Γ. Κ. Καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν. τ. Διευθ. τοῦ Γεωπονικοῦ Χημείου.	Γ. Κ. Κ.
Κυριακίδης 'Ανδρ. 'Υποπλοίαρχος. Καθηγητὴς τῆς Μετεωρολογίας ἐν τῇ Ν. Σ. Δοκίμων.	Α. Κρκ.
Κυριακόπουλος 'Ηλ. Γ. 'Υφηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Η. Γ. Κ.
Λαζαρόπουλος 'Ι. Α. Δρ. Νομικῆς. 'Αρχιφροντιστὴς Π. Ν. Τμηματάρχης Ταμείου 'Εθν. Στόλου.	Ι. Α. Λ.
Λάνδος Μ. Β. Συγγραφεύς.	Μ. Β. Λ.
Λάσκαρης Ν. Ι. Θεατρικὸς Συγγραφεύς. 'Ιστορικὸς τοῦ Θεάτρου.	Ν. Ι. Λ.
Λαυράγκας Διον. Μουσικοσυνθέτης. Διευθυντὴς 'Ελλην. Μελοδράματος.	Λ.
Λεβίδης Ν. Δ Πρώην 'Υπουργός.	Ν. Δ. Λ.
Λέφας Π. Διπλωματοῦχος ἀνωτ. οἰκονομικῶν καὶ ἐμπορικῶν σπουδῶν.	Π. Λ.
Λεύβαρης Ν. 'Ι. Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ 'Ερμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Ν. Λ.
Λουκόπουλος Δ. Ν. Καθηγητὴς Παρὰ τῷ «Λαογραφικῷ 'Αρχείῳ».	Δ. Ν. Λ.
Λοῦρος Κ. Ν. Καθηγητὴς τῆς Μαιευτικῆς Κλινικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Κ. Ν. Λ.
Λυκούδης Στ. 'Εμμ. Πλοίαρχος Π. Ν. Διευθυντὴς τῶν Φάρων. Καθηγητὴς παρὰ τῇ Ν. Σ. Δοκίμων. 'Ακαδημαϊκός.	Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

Μακρῆς Κ. Γ. Βοηθὸς τοῦ 'Εργαστηρίου τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Κ. Γ. Μ.
Μανδαλάκης 'Εμμ. Γ. 'Ιατρὸς - Δερματολόγος.	Ε. Μ.
Μάργαρης Δημ. Κ. Συγγραφεύς. Βιβλιοφύλαξ τῆς 'Εθν. Βιβλιοθήκης.	Δ. Κ. Μ.
Μαρινᾶτος Σπ. Ἔφορος 'Αρχαιοτήτων	Σπ. Μ.
Μαρκόπουλος Π. Δ. Διευθυντὴς Δασῶν 'Υπουργείου Γεωργίας.	Π. Δ. Μ.
Μενεγάκις 'Ι. Ν. 'Επιμελητὴς Φυσιολογείου τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Ι. Ν. Μ.
Μεσολωρᾶς 'Ι. Ε. 'Ομότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Ι. Ε. Μ.
Μιχαηλίδης Ε. Δρ Θεολογίας καὶ 'Αραβικῆς Φιλολογίας. Διευθυντὴς «'Εκκλησιαστικοῦ Φάρου». 'Ιστοριοδίφης.	Ε. Μς.
Μιχαλόπουλος 'Αλ. Καθηγητὴς τῆς Θεωρητικῆς Μηχανολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβ. Πυλυτεχνείῳ.	Α. Μ.
Μιχαλόπουλος 'Ι. Διευθυντὴς τῆς Στατιστικῆς 'Υπουργ. 'Εθν. Οἰκονομίας.	Ι. Μς
Μοσχόπουλος Νικηφ. Τμηματάρχης 'Υπ. 'Εξωτερικῶν.	Ν. Μ.
Μουστάκας Διον. Ε. Δρ Φ. Ε. Συγγραφεύς.	Δ. Ε. Μ.
Μουστάκας Εὐάγ. Δ. Δρ Φ. Καθηγητής.	Ε. Δ. Μ
Μπαλᾶνος Δ. Σ. Καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας μετὰ τῆς 'Ερμηνείας τῶν Πατέρων ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Δ. Σ. Μ.
Μπουρόπουλος Ἄγγ. Ν. 'Αντεισαγγελεὺς 'Εφετῶν.	Α. Ν. Μ.
Μπρατσιώτης Παν. 'Ι. Καθηγητὴς τῆς Βιβλικῆς 'Ιστορίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Π. Ι. Μ.
Νιελαβίτσκυ 'Ι. 'Υποπλοίαρχος τοῦ Α. Ρωσικοῦ Ναυτικοῦ.	Ι. Ν.
Νικολαΐδης Κ. Δικηγόρος.	Κ. Ν.
Νομικὸς Σπ. Καθηγητὴς τῆς 'Οδοποιΐας καὶ τῶν Χαράξεων ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Σ. Ν.
Ξενόπουλος Σ. Καλλιτέχνης.	Σ. Ξ.
Οἰκονόμου Α. Χ. Καθηγητὴς τῆς Ἕδρας τῶν 'Ανωτέρων Μαθηματικῶν ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Ο.
Οἰκονόμου Γ. Π. Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου.	Γ. Π Ο.
'Ορλάνδος 'Α. Κ. Καθηγητὴς τῆς 'Αρχιτεκτονικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Α. Κ. Ο.
Παλαιολόγος Κ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου Φυσικῆς τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Κ. Π.
Παμπούκης Γ. Διευθυντὴς τοῦ Νευρολογικοῦ τμήματος τῆς 'Αστυκλινικῆς.	Γ. Π.
Παναγιωτόπουλος 'Ι. Μ. Καθηγητής.	Ι. Μ. Π.
Παντατζῆς Παν. Γ. Στοματολόγος-'Οδοντίατρος.	Π. Γ. Π.
Παντελάκης 'Εμμ. Γ. Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ. Π.
Παπαβασιλείου 'Ιππ. Υποστράτηγος.	Ιπ. Π.
Παπαβασιλόπουλος Δ. Χημικός.	Δ. Πβ.
Παπαγιαννόπουλος Δ. Ν. Καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν 'Επιστημῶν.	Δ. Ν. Π.
Παπαδόπουλος Ἄνθ. Α. Συντάκτης τοῦ «'Ιστορ. Λεξικοῦ τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης».	Α. Π.
Παπαδόπουλος Κ. Γ. 'Αρεοπαγίτης	Κ. Γ. Π.
Παπαθεοδώρου 'Ι. 'Αν. Γεν. 'Αρχίατρος.	Ι. Π.
Παπαμῆτρος Δ. Φ. Δικηγόρος.	Δ. Φ. Π.
Παπαμιχαὴλ Γρ. Χ. Καθηγητὴς τῆς 'Απολογητικῆς καὶ 'Εγκυκλοπαιδείας τῆς Θεολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Γ. Χ. Π.
Παπανδρέου Σ. Λ. Διευθυντὴς τῆς 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῆς.	Σ. Λ. Π.
Παπαντωνόπουλος Ν. Καθηγητὴς τῆς 'Οδοντιατρικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Ν. Πτ.
Παπασπυρίδη Σέμνη 'Επιμελήτρια 'Αρχαιοτήτων.	Π.
Παπούλιας Δ. Π. Καθηγητὴς τοῦ 'Αστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Δ. Π.
Πασχάλης Δ. Π. 'Ιστοριοδίφης.	Δ. Π. Π.
Πέτας Σπ. 'Αρχιφροντιστὴς Π. Ναυτικοῦ.	Σ. Πς
Πλακίδης Σ. Μ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου τῆς 'Αστρονομίας καὶ Μετεωρολογίας τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Σ. Π.
Ποταμιᾶνος Γ. Π. Στοματολόγος-'Οδοντίατρος.	Γ. Π. Π.
Πύρλας Π. Θ. Χημικὸς-Οἰνολόγος.	Π. Θ. Π.
Πὼπ Γ. Κ. Δημοσιογράφος. Πρῴην 'Υπουργὸς τῆς Παιδείας.	Γ. Κ. Π.
Ράλλης Κ. Μ. Καθηγητὴς τοῦ 'Εκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Κ. Μ. Ρ.
Ραλλίδης 'Οδ. Χειρουργὸς - Γυναικολόγος.	Ο. Ρ.
Ρωμαῖος Κ. Α. Καθηγητὴς τῆς 'Αρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Κ. Α. Ρ.
Σάββας Κ. Γ. Καθηγητὴς τῆς 'Υγιεινῆς Μικροβιολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Κ. Σ.
Σακελλαριάδης Χ. Γ. Δρ. Φιλολογίας, παρὰ τῷ "Λαογραφικῷ ἀρχείῳ,,.	Χ. Γ. Σ.
Σακελλάριος 'Αν. Π. τ. 'Εκπαιδευτικὸς Σύμβουλος. Διευθυντὴς τοῦ Μονοταξίου Διδασκαλείου.	Α. Π. Σ.
Σακελλαρίου Β. Μ. Διευθυντὴς τοῦ Λογιστηρίου τῆς Α.Ε. Β. Ε. «Π. Γ. Μακρῆς».	Μ. Β. Σ.
Σακελλαρίου Γ. Θ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Γ. Θ. Σ.
Σακελλαρίου Νεῖλος Θ. Καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Ν. Θ Σ.
Σακόρραφος Μεν. Μ. Καθηγητὴς τῆς Γ' Παθολογικῆς Κλινικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Μ. Μ. Σ.
Σαμοθράκης 'Αχ. 'Ιατρός.	Αχ. Σ.
Σαρρῆς 'Ι. Σ. Καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας.	Ι. Σ. Σ.
Σκοῦφος Θεόδωρος Καθηγητὴς τῆς Παλαιοντολογίας καὶ Γεωλογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Θ. Σ.
Σολιώτης Γ. Ν. 'Υποστράτηγος. Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων.	Γ. Ν. Σ.
Σουχζὺ Φρὰνκ Μουσικοσυνθέτης.	Φ. Σ.
Σούλης Χ. 'Ι. Καθηγητής.	Χ. Ι. Σ
Σπαταλᾶς Γερ. Σ. Λόγιος.	Γ. Σπ.
Σπεράντσας Ν. Ι. Διευθυντὴς τοῦ 'Υδροβιολογικοῦ Σταθμοῦ καὶ 'Επιμελητὴς τοῦ Ζωολογικοῦ Μουσείου τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Ν. Ι. Σ.
Σπεράντσας Σ. Γ. 'Ιατρὸς - 'Ακτινολόγος. Λόγιος.	Σ. Γ. Σ.
Σπηλιωτόπουλος 'Αντ. Θ. Δημοσιολόγος. Δικηγόρος.τ.Γεν. Διοικητής.	Α. Θ. Σ.
Σπυρόπουλος Ν. 'Υποστράτηγος. Καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ Εὐελπίδων.	Ν. Σς
Στεριώτης Π. Θ. Διευθυντὴς τοῦ Καποδιστρείου 'Εκπαιδευτηρίου Κερκύρας.	Π. Θ. Σ.
Στεφανίδης Β. 'Αρχιμανδρίτης. Καθηγητὴς τῆς 'Εκκλησ. 'Ιστορίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Β. Στ.
Στεφανίδης Θ. Χ. 'Εθνολόγος.	Θ. Χ. Σ.
Συρμόπουλος Σόλ. Καθηγητὴς τῆς Λογιστικῆς.	Σ. Σ.
Τέντες 'Ι. Γυμνασιάρχης.	Ι. Τ.
Τζωρτζόπουλος Χ. Δικηγόρος.	Χ. Τ.
Τιμόθεος ὁ 'Ιορδάνου.	Τ.
Τιπάλδος Γ. Ε. Πρόεδρος τοῦ 'Εραλδικοῦ Τμήματος (Γενεαλογίας καὶ 'Εμβλημάτων) τῆς «'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας τῆς 'Ελλάδος».	Γ. Ε. Τ.
Τρεμπέλας Π. Ν Θεολόγος - Διευθυντὴς Περιοδικοῦ «Ζωή».	Π. Ν. Τ.
Τρουπάκης Ν. 'Υποστράτηγος.	Ν. Τ.
Τσαμαδὸς Δ. Μ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου τῆς 'Αναλυτικῆς Χημείας ἐν τῷ 'Εθν. Μετσ. Πολυτεχνείῳ.	Δ. Τ.
Τωμαδάκις Ν. Β. Προεδρος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Χανίων.	Ν. Β. Τ.
Φάβης Β. Συντάκτης τοῦ «'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς 'Ελληνικῆς Γλώσσης».	Β. Φ.
Φαλτάϊτς Κώστας Δημοσιογράφος.	Κ. Φ.
Φιλήντας Μένος Γλωσσολόγος.	Μ. Φ.
Φίλιππας Σ. Ν. Δημοσιογράφος.	Σ. Φ.
Φιντικλῆς Θεόκλ. Θ. Ἔκτακτος Μετεωρολόγος ἐν τῷ 'Αστεροσκοπείῳ 'Αθηνῶν.	Θ. Θ. Φ.
Φῶκος Σ. 'Ι. Δικηγόρος.	Σ. Ι. Φ.
Φωτάκης Β. 'Υφηγητὴς τῆς Παθολογικῆς 'Ανατομίας τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Β. Φς
Φωτιαδης Π. 'Υποστράτηγος.	Π. Φ.
Χαλᾶς 'Αντ. Φ. Συγγραφεύς.	Α. Φ. Χ.
Χανιώτης Ν. Λ. 'Επιμελητὴς Παθολογικῆς κλινικῆς «Εὐαγγελισμοῦ».	Ν. Λ. Χ.
Χαριτάκης Κ. Α. Παιδίατρος. Τμηματάρχης Κοιν. 'Υγιειν. 'Υπουργ. 'Υγιεινῆς	Κ. Α. Χ.
Χαριτάκης Θεμ. Μηχανικός.	Θ. Χ.
Χατσόπουλος 'Ι. Δ. Καθηγητὴς τῆς Παραστατικῆς καὶ Προβολικῆς Γεωμετρίας ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Ι. Δ. Χ.
Χὸρς Σ. Καθηγητὴς τῆς 'Αναλυτικῆς Χημείας ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Σ. Χ.
Χρυσόστομος (Παπαδόπουλος)	Χ.
Χωραφᾶς Ν. Δικηγόρος.	Ν. Χ.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ἀντοχύρωσις (ἡ)· ὀχύρωσις ἐναντίον πολεμίας ὀχυρώσεως· ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἀντοχυρῶ* («τὸ καταρριφθὲν ἀντωχύρωσαν», *Ἰώσ.* Ἰουδ. Πόλ. 3,7,23).

Ἄντρ (Antre) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία γαλατικὴ πόλις, ἧς ἴχνη ἀνευρίσκονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοινότητος Βιλλὰρ ντ' Ἔρια τοῦ γαλλικοῦ νομοῦ Σαὶν Κλώ. Ἐξ αὐτῆς ἐκλήθη ἡ πλησίον κειμένη μικρὰ λίμνη.

Ἀντράγκ (Entragues), ***Ἑρριέττα-Αἰκατερίνη*** —. Μαρκησία τοῦ Βερνέϊγ, κόρη τοῦ Καρόλου ντὲ Μπαλζὰκ ντ' Ἀντράγκ καὶ τῆς Μαρίας Τουσσέ, ἐρωμένης τοῦ Καρόλου Θ' (1579—1633). Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Ἑρρῖκος Δ' φιλοξενούμενος τὸν Αὔγουστον τοῦ 1599 εἰς τὸν πύργον Μαλεζέρμπ, ἔνθα διέμενεν ἡ Ἑρριέττα μετὰ τοῦ πατρός της, κατεθέλχθη ἐκ τοῦ κάλλους της. Ὅταν τὴν ἀπέκτησε ἔδωσεν εἰς ἀντάλλαγμα εἰς τὴν μητέρα της 100,000 χρυσῶν δουκάτων καὶ τὸ μαρκιζᾶτον τῆς Βερνέϊγ, παρέσχε δὲ ἀόριστον ὑπόσχεσιν γάμου, καθ' ἣν περίπτωσιν ἀπέκτα μετ' αὐτῆς υἱόν. Τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἔδιδε, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ πρεσβευταί του διεπραγματεύοντο τὸν γάμον του μετὰ τῆς Μαρίας τῶν Μεδίκων, ἀνεψιᾶς τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Τοσκάνης. Ἡ Ἑρριέττα ἀπέκτησε τῷ ὄντι υἱόν, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅτε δὲ ἡ νέα βασίλισσα ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Λούβρου, ἡ Ἑρριέττα παρέμεινεν ἐν τῇ Αὐλῇ μὲ τὸν τίτλον τῆς μαρκησίας τοῦ Βερνέϊγ.

Τὰ πράγματα περιεπλάκησαν, ὅταν ἡ Μαρία τῶν Μεδίκων ἀπέκτησε καὶ αὐτὴ υἱόν. Ἐκ πείσματος ἡ Ἀντράγκ τότε ἀνεμίχθη εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Ἑρρίκου Δ' συνωμοσίαν, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος ὁ στρατάρχης Μπιρόν, ὁ πατήρ της καὶ ὁ ἀδελφός της κόμης τοῦ Ὠβέρν, νόθος υἱὸς Καρόλου Θ'. Ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ στρατάρχης Μπιρὸν ἀπεκεφαλίσθη εἰς τὴν Βαστίλλην, ἐνῷ τῇ μεσολαβήσει τῆς Ἑρριέττας, ὁ πατὴρ καὶ ὁ ἀδελφός της ἀπεφυλακίσθησαν μετά τινας ἑβδομάδας καίτοι καταδικασθέντες εἰς θάνατον. Καταφαίνεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἑρρῖκος ἠγάπα τὴν Ἑρριέτταν. Καὶ προσεπάθησε μὲν ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ πρὸς αὐτὴν αἴσθημά του ἦτο ἰσχυρότερον τῆς θελήσεώς του. Καὶ συνῆψε μὲν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔρωτας μετὰ τῆς κομήσσης ντὲ Μορὲ καὶ τῆς κομήσσης ντὲ Ρομοραντέν· ἀλλ' οἱ δεσμοί του οὗτοι ὑπῆρξαν ἐφήμεροι καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ διαρρήξῃ αὐτούς, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑρριέττας.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1608 ἀπεφάσισε τέλος ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν περιστάσεων νὰ διασπάσῃ τὸν πρὸς αὐτὴν δεσμόν του, πρᾶγμα ὅπερ αὕτη πρὸ πολλοῦ ἐπεδίωκε, ζητοῦσα τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της. Εἶχεν ἤδη ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἱσπανικὰς ῥαδιουργίας, εἰς ἃς δέον νὰ ἀναζητήσῃ τις τὸ μυστήριον τοῦ θλιβεροῦ τέλους τοῦ Ἑρρίκου Δ'. Χάρις εἰς τὴν δεξιὰν παρασκευὴν τοῦ ἐγκλήματος, οὔτε αὐτή, οὔτε οἱ συνωμόται Ἐπερνὸν καὶ οἱ Γκυΐζαι κατεδιώχθησαν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν δοῦκα Γκυΐζην, ὡς ἐπεδίωκε, καὶ ἀπεσύρθη τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ῥαδιουργιῶν, περίλυπος διότι δὲν ἠδυνήθη δι' αὐτῶν νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου.

Ἡ μαρκησία ντ' Ἀντράγκ ἀπέκτησε μὲ τὸν Ἑρρῖκον Δ' ἕνα υἱόν, τὸν δοῦκα τοῦ Βερνέϊγ, γενόμενον ἐπίσκοπον τοῦ Μέτς, καὶ μίαν θυγατέρα ὑπανδρευθεῖσαν τὸν δοῦκα Ἐπερνόν. Ἡ ἀδελφή της *Καρλόττα-Μαρία* (1581—1664), λέγεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐπίσης ἐρωμένη τοῦ Ἑρρίκου Δ', διατελέσασα δὲ τοιαύτη καὶ τοῦ στρατάρχου Μπασσομπιέρρι ἐζήτησε νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς γάμον, ἐναγαγοῦσα αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς Ρουένης. Ἡ δίκη αὕτη προεκάλεσε μέγαν θόρυβον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλ' ἡ ἀγωγή της ἀπερρίφθη· οὐχ ἧττον ὅμως αὕτη μέχρι τοῦ θανάτου της ἐξηκολούθει φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ στρατάρχου. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀντραὶ (Andrae), ***Κάρολος Ζύστ.*** Γερμανὸς παλαιοντολόγος καὶ ὀρυκτολόγος (1816—1848).

—**Ἀντραὶ** (Andrae), ***Χριστόφορος-Γεώργιος.*** Δανὸς πολιτικὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ἀντραὶγκ (Antraigues-sur-Volane). Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἀρντὲς (Ardèche) ἐκτισμένη εἰς τὴν ἀρχὴν γραφικωτάτης κοιλάδος μὲ λίαν χαρακτηριστικὰς φυσικὰς καλλονάς.

Ἀντραὶγκ (Entraigues), ***Ἑρρῖκος-Ἀλέξανδρος, κόμης ντ'*** —. Ἐγεννήθη, ἄγνωστον πότε, εἰς τὸ διαμέρισμα Ἀρντὲς καὶ ἀπέθανε δολοφονηθεὶς μετὰ τῆς συζύγου του τὴν 22 Ἰουλίου 1812 πλησίον τοῦ Λονδίνου. Ἐκλεχθεὶς βουλευτὴς τῷ 1788, προεκάλεσε μέγαν θόρυβον διὰ τοῦ περιφήμου «ὑπομνήματος» ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς συνελεύσεως ἐκείνης. Ἐνεφανίσθη ἐν αὐτῇ εἷς ἀδιάλλακτος ἀντίπαλος τοῦ ὑπουργικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατῶν. Κατέκρινε τὴν κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν ὀνομάσας αὐτὴν ὡς τὸ μέγιστον τῶν κακῶν, τὸ ὁποῖον ἔρριψέ ποτε ἡ ὀργὴ τοῦ οὐρανοῦ καθ' ἑνὸς ἐλευθέρου λαοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐν τῇ Γαλλικῇ Συντακτικῇ Συνελεύσει μετεβλήθη εἰς ἕνα τῶν μᾶλλον ἐνθουσιωδῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἀριστοκρατίας ταύτης. Οὐδέποτε παλινῳδία ὑπῆρξε σκανδαλωδεστέρα ταύτης. Ἀντέστη ἀπεγνωσμένως ἐν Βερσαλλίαις καὶ μετ' ἀπεριγράπτου φανατισμοῦ εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν τάξεων. Δὲν παρέστη δὲ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν, καὶ μετὰ τὰ συμβάντα τῆς 5 καὶ 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 1789 ἐγκατέλιπε τὴν Γαλλίαν καὶ ἐτέθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν μεταναστευσάντων πριγκίπων. Μετέβη εἰς Ρωσίαν, Αὐστρίαν καὶ Ἰταλίαν γράφων ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως, ῥαδιουργῶν κατ' αὐτῆς καὶ ἀναλαμβάνων μυστικὰς ἀποστολάς, ἐγένετο δὲ οὕτως ἐπικίνδυνον ὄργανον τῶν ἐκ Γαλλίας φυγάδων ἀριστοκρατῶν καὶ κληρικῶν. Συλληφθεὶς ἐν Μιλάνῳ τῷ 1797, ἀπελύθη τῇ μεσολαβήσει τῆς Σαὶντ-Ὑμπερτί, γενομένης συζύγου του, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξεν ἐρωμένη αὐτοῦ. Μεταβὰς εἰς Ἀγγλίαν ἐλάμβανε γενναίαν ἐπιχορήγησιν παρὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, χρησιμοποιούσης τὴν ῥαδιουργικήν του ἰδιοφυΐαν ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἐκεῖ ἐγένετο θῦμα τῆς ἐμπιστοσύνης του πρός τινα τῶν ὑπηρετῶν του Ἰταλὸν Λορέντζον καλούμενον, ὅστις ἐφόνευσε τοῦτον καὶ τὴν σύζυγόν του. Τὰ περιστατικὰ ἕνεκα τῶν ὁποίων προεκλήθη ὁ φόνος αὐτῶν οὐδέποτε διευκρινίσθησαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέσχε πάντα τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ οἴκῳ του ἔγγραφα, οὐδεὶς δὲ οὐδέποτε ἔλαβε γνῶσιν αὐτῶν. Ἀφῆκε πλεῖστα συγγράμματα, ἐκτὸς δὲ τοῦ περιφήμου ὑπομνήματος πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν τάξεων, ἀξιομνημόνευτα εἶναι ἡ «Προκήρυξις πρὸς τοὺς καθολικοὺς Γάλλους κατὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος», «αἱ Σκέψεις του περὶ τοῦ διαζυγίου» καὶ τὸ «ἀπόσπασμα τοῦ ΙΗ' βιβλίου τοῦ Πολυβίου», ὅπερ παρουσίασεν ὡς εὑρεθὲν εἴς τινα μονὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ ὅπερ εἶναι ἔμμεσος λίβελλος κατὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὑπὸ τὸν ψευδῆ τίτλον τῆς Ρωμαϊκῆς τοιαύτης. Θ. Β.

—**Ἀντραὶγκ** (Entraigues), ***Ἀντωανέττα-Καικιλία κόμησσα ντ'*** —. Σύζυγος τοῦ προηγουμένου. Ἡ μεγίστη ἀοιδὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὡς χρόνος τῆς γεννήσεώς της ἀναφέρεται τὸ 1756, ὡς τόπος δὲ γεννήσεώς της ἡ Τοῦλα ἢ ἡ Μαγχάϊμ. Ἡ γερμανικὴ προφορὰ ἣν διετήρησε κατὰ τὴν πρώτην νεότητά της, ὅπως καὶ ἡ μέθοδος τοῦ ᾄδειν καὶ ἡ προτίμησίς της πρὸς τὸν Γκλὺκ καὶ τὴν γερμανικὴν μουσικήν, παρέχουν τὸ δεδομένον ὅτι ἐγεννήθη εἰς πόλιν τινὰ τῆς Γερμανίας. Ἤρξατο τοῦ σταδίου της παίζουσα εἰς τὸ θέατρον τῆς Βαρσοβίας, εἰκοσαέτις δὲ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1777, καὶ ἔψαλε κατὰ πρῶτον τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὸ Γαλλικὸν Μελόδραμα. Ἔκτοτε, λέγει, ὁ Auber de Vitry, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ θεατρικοῦ της σταδίου, ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη τραγῳδὸς τοῦ ᾄσματος, ἐξ ὅσων ἤκουσαν οἱ Παρίσιοι. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπεκρίθη τὸ πρόσωπον τῆς Ἀγγελικῆς εἰς τὸ μελόδραμα «Ρολάνδος» τοῦ Πιτσίνι, ὑπερέβη δὲ πᾶσαν προηγουμένην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἡρωΐδα τοῦ μελοδράματος «Seigneur bienfaisant» τοῦ Φλοκέ. Εἰς τὸ μελόδραμα τοῦτο διὰ τῆς ἀπαραμίλλου μιμικῆς της ἐξέφρασε τόσον θαυμασίως καὶ τόσον ἀληθῶς τὴν μητρικὴν ἀπελπισίαν, ὥστε κατέπληξε κυριολεκτικῶς τὸ κοινόν, ἡ δὲ ἰδιοφυΐα της ἐγένετο ἡ κοινὴ ὁμιλία τῆς παρισινῆς κοινωνίας. Κατόπιν διέπλασε τὰ πρόσωπα τῶν ἡρωΐδων τῆς «Ἀριάδνης», τοῦ περιφήμου μελοδράματος τοῦ Ἔντελμανν, τοῦ «Θησέως» τοῦ Γκροσσέκ, τὴν «Ρενὼ» τοῦ Σακίνι καὶ πλείστων ἄλλων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πᾶσα παράστασις μετεβάλλετο εἰς ἀληθῆ θρίαμβον.

Τὸ τάλαντόν της, λέγει εἷς βιογράφος της, ἐξεδηλοῦτο μετὰ τοιαύτης δυνάμεως καὶ χάριτος, ὥστε ἀπέκτησεν ἀπίστευτον δημοτικότητα. Ἡ παράστασις τῆς «Διδοῦς», τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Πιτσίνι, ὑπῆρξε τὸ κορύφωμα τῆς καλλιτεχνικῆς της δόξης. Ἡ τέχνη τῆς μιμήσεως καὶ τοῦ ᾄσματος ἀνῆλθε διὰ τῆς Σαὶντ-Ὑμπερτί, ὡς ἐλέγετο τότε, εἰς τὰ εὐγενέστερα στρώματα τῆς τέχνης. Εἰς τὸ Γαλλικὸν Μελόδραμα ἔψαλεν ἐπίσης τὴν «Ροζαλίαν» τοῦ Λεβασσέρ, τὴν «Πηνελόπην» τοῦ Πιτσίνι, τὴν «Φαίδραν» τοῦ Λελοάν, τὰς «Δαναΐδας» καὶ πλεῖστα ἄλλα μελοδράματα μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε θριαμβευτικῆς ἐπιτυχίας, ὡς καὶ λυρικάς τινας κωμῳδίας, αἵτινες παρουσίασαν τὴν μεγάλην τραγῳδὸν τοῦ ᾄσματος καὶ κωμῳδὸν ἀπαραβλήτου χάριτος, λεπτότητος καὶ εὐθυμίας ὑποκριτικῆς. Θὰ ἠπατᾶτό τις, λέγει ὁ Εὐγένιος Briffault, ἐὰν ἐσχημάτιζεν ἐκ τῆς φήμης της τὴν γνώμην ὅτι αὕτη ἦτο ὑψηλοῦ ἀναστήματος. Τοὐναντίον ἦτο αὕτη λίαν βραχύσωμος, ἰσχνὴ καὶ καχεκτική. Ἀλλ' ἡ σπινθηροβολοῦσα ἐκ ζωηρότητος, εὐφυΐας καὶ ἐκφράσεως φυσιογνωμία της ἐξηφάνιζε τὰς σωματικὰς ἀτελείας της. Ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ μεταμόρφωσις ἦτο πλήρης καὶ φανταστική. Ἐκεῖ ἐνεφανίζετο μεγαλοπρεπὴς βασίλισσα, τρυφερὰ σύζυγος, παράφορος ἐρωμένη, ἀλγοῦσα μήτηρ, πλήρης χάριτος εἰς τὰς θωπείας της καὶ περιώδυνος εἰς τὴν μητρικὴν ἀπελπισίαν. Ἡ τέχνη ὅμως καὶ ἡ διαρκὴς μελέτη τῶν χαρακτήρων οὓς ἔπλαττε, δὲν ἦσαν αἱ παρασκευάζουσαι τὰ θαύματα ταῦτα τῶν μεταμορφώσεών της· ἦτο καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς, τῆς ὁποίας οἱ τόνοι συνεπλήρουν τὴν ἀνυπέρβλητον ὑπόκρισίν της. Αἱ παλαιαί της μέθοδοι ἄφινον ἐνίοτε νὰ ἀκούεται τὸ urlo tedesco, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς ἀσκήσεως καὶ αἱ τεχνικαὶ εἰσπνοαί της, διετήρουν κατὰ τὰς μεγάλας στιγμὰς τοῦ δράματος ὅλην τὴν ἰσχὺν τῶν φωνητικῶν της ὀργάνων καὶ τὸ urlo

Digitized by Google

tedesco μετεβάλλετο εἰς γλυκυτάτην ἔκφρασιν, εἰς χάριν καὶ γοητείαν. Ὁ Σακίνι ὅστις δὲν συνεπάθει τὴν Σαὶντ-Ὑμπερτί, ἔλεγεν: «Ἔτσι τραγουδοῦν καὶ εἰς τοὺς δρόμους τῆς Ρώμης· ἡ Ὑμπερτὶ εὑρίσκεται πάντοτε *περὶ* τὸν τόνον». Τὰ γαλατικὰ ὅμως ὦτα τῶν Παρισινῶν, λέγει ὁ Vitry, οὐδέποτε ᾐσθάνθησαν παρατονίαν τινά.

Ἀπελθοῦσα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ Παρισίων μετέβη εἰς Μιλᾶνον, συνεχίζουσα τοὺς καλλιτεχνικοὺς θριάμβους της. Εἶχεν ἔλθει εἰς πρῶτον γάμον μετά τινος ἱππότου ντὲ Κρουαζύ. Εἰς τὸ Μιλᾶνον ὅμως συναντηθεῖσα μετὰ τοῦ κόμητος ντὲ Ἀνταίγκ, συνεδέθη μετ' αὐτοῦ καὶ ἐγένετο σύζυγός του. Ἠκολούθησεν εἶτα τὸν περιπετειώδη βίον του, καίτοι δὲ οὐδέποτε ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰς πολιτικὰς δολοπλοκίας αὐτοῦ καὶ θαυμάζουσα τὸν Βοναπάρτην ἐγένετο καὶ αὐτὴ θῦμα τῆς ἐναντίον ἐκείνου πολιτικῆς δολοφονίας. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀντραὶν (Antrain-sur-Couesnon). Πολίχνη τῆς Γαλλίας εἰς τὸν νομὸν Φουζὲρ (Fougères) ἔχουσα ὑφαντήρια καὶ βυρσοδεψεῖα. Ἐν αὐτῇ τῷ 1793 ἡ ὀπισθοφυλακὴ τοῦ δημοκρατικοῦ στρατοῦ κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Βανδεανῶν.

ἀντραῖος, —α, —ον· ὁ συχνάζων, ὁ φοιτῶν εἰς σπήλαια: «ἑδρηται δὲ ἀντραῖος ὡς Εὐριπίδης ἐν Αἰξί» *(Στέφ. Βυζ.* ἐν λ. *ἄντρον).*

ἀντράκλα (ἡ) *[Βοτ.]*· κοινὴ ὀνομασία τῆς *ἀνδράχνης τῆς λαχανηρᾶς*· βλ. λ. ἀνδράχνη. Δ.Ν.Π.

ἄντρακλας (ὁ), ἢ *ἀντρίκλας* καὶ *ἀντρούκλας*· σωματώδης καὶ ρωμαλέος ἀνήρ. Δ. Ν. Λ.

Ἀντράλ (Andral), *Γαβριήλ.* Διάσημος Γάλλος ἰατρὸς γεννηθεὶς τῷ 1797 ἐν Παρισίοις, διεδέχθη τὸν Broussais ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς γενικῆς παθολογίας καὶ θεραπευτικῆς, ἐν ᾗ ἀπέκτησε παγκόσμιον φήμην. Ἐγένετο δὲ καὶ ἰατρὸς ἐν τῇ Charité καὶ ἐκ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας. Ἀπέθανε τῷ 1876. Ἡ πεντάτομος αὐτοῦ «Clinique médicale», ἡ περίφημος «Traité d'anatomie pathologique», (1829), καὶ ἡ περὶ αἱματολογίας συγγραφή του («Essai d'hématologie pathologique» 1843) εἶναι αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν. Ἰδίως ὅλως μνείας χρήζουσιν ἔτι καὶ αἱ περὶ νοσημάτων τοῦ ἐγκεφάλου, τῆς καρδίας, τῶν πνευμόνων, τῆς φθίσεως περισπούδαστοι αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ παρατηρήσεις. ΑΡ. Π. Κ.

ἀντράλα (ἡ)· ἡ σκοτοδίνη, ὁ ἴλιγγος (διάλεκτ. Ἠπείρου).

ἀντραλεύω· σκοτίζω, ἐνοχλῶ τινα (βλ. ἀντράλα).

Ἀντράνα (Adrana) *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἔντερ.

Ἀντρανὶκ (Andranik), *Ὀζανιάν.* Ἀρμένιος ὁπλαρχηγός, γεννηθεὶς ἐν Σαμπὰν-Καραϊσὰρ τῷ 1865. Ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν εἰς τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Βουλγάρων καὶ εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων κατὰ τῶν Σέρβων. Τῷ 1914 ἐπολέμησε μετὰ τῶν Ρώσων ἐν Περσίᾳ, συντελέσας εἰς τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Ταμπρίτς. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1916 ἐνίκησε τοὺς Τούρκους ἐν Κὸλ τῆς Περσίας, καταστήσας οὕτως ἐφικτὴν τὴν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατεχομένην Μεσοποταμίαν μετάβασιν 50,000 Σύρων καὶ 20,000 Ἀρμενίων προσφύγων. Α. Δ.

Ἀντράντα *Θωμᾶς,* ἢ καὶ *Θωμᾶς τοῦ Ἰησοῦ.* Πορτογάλος θεολόγος, ὅστις συνοδεύσας τὸν βασιλέα Σεβαστιανὸν ἐν τῷ κατὰ τῶν Μαύρων πολέμῳ καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἔγραψεν ὅπως παρηγορῆται ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἀπὸ μνήμης καὶ ἄνευ οὐδενὸς βοηθήματος βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Παθήματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ», ὅπερ μετεφράσθη καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Ἀπέθανεν ἐν Μαρόκκῳ μὴ θέλων νὰ ἀπομακρυνθῇ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν αἰχμαλώτων. Π. Ι. Μ.

— **Ἀντράντα** (Andrada), *Ἰωσὴφ Βονιφάτιος.* Βραζιλιανὸς ἐπιστήμων καὶ πολιτικὸς (1765—1838) γεννηθεὶς ἐν Σάντος τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἁγίου Παύλου. Σπουδάσας ἐν τῷ πορτογαλικῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Κοΐμπρε διεκρίθη εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ποίησιν, διεδραμάτισε δὲ μέγα πρόσωπον εἰς τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τῆς Βραζιλίας, τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀρχαίας ταύτης ἀποικίας ἀπὸ τῆς πορτογαλικῆς μητροπόλεως καὶ τῆς στέψεως ὡς αὐτοκράτορος τοῦ δὸν Πέτρου Α'. Ὁ Ἰωσὴφ Ἀντράντα ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Λισσαβῶνος, ἀνετέθη δὲ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὅπως περιέλθῃ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐπιστρέψας εἰς Λισσαβῶνα, κατέλαβε μεγάλας διοικητικὰς θέσεις καὶ ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν εἰσβαλόντων Γάλλων. Ἐπιστρέψας εἰς Βραζιλίαν τῷ 1819 εἰσῆλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ προσωρινῶς εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του Ἀντώνιος-Κάρολος ἐφυλακίσθη κατηγορηθεὶς ἐν Περναμπούκῳ ἐπὶ συνωμοσίᾳ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βραζιλίας, δὲν ἐξῆλθε δὲ τῶν φυλακῶν τῆς Μπαΐας, εἰμὴ ὅπως κηρύξῃ εἰς τὴν πορτογαλικὴν συνέλευσιν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωσὴφ-Βονιφάτιος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ρίον-Ἰανέϊρον, καθ' ἣν στιγμὴν διαταγὴ τῶν Πορτογαλικῶν Κόρτες (Βουλὴ) μετεκάλει τὸν ἀντιβασιλέα πρίγκιπα δὸν Πέτρον εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ ταύτῃ ἡ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Βραζιλίας ἐπανάστασις ἐξερράγη καθ' ὅλην τὴν χώραν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ἁγίου Παύλου. Ὁ Ἰωσὴφ Ἀντράντα, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Μαρτίνου-Φραγκίσκου, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως καὶ τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου τοῦ Σάντος, καὶ ὡς πρόεδρος τῶν λαϊκῶν συνελεύσεων, ἐπέδωκεν εἰς τὸν δὸν Πέτρον ἔκκλησιν, ὅπως μὴ ἀπέλθῃ τῆς χώρας. Ἐνθαρρυνθὲν τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον τοῦ Ρίου Ἰανεΐρου ἐκ τούτου, ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα ὅτι ἐν περιπτώσει ἀναχωρήσεώς του θὰ προεκήρυσσε τὸν χωρισμὸν τῆς Βραζιλίας ἀπὸ τῆς μητροπόλεως. Ὁ δὸν Πέτρος ἠναγκάσθη οὕτω νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῶν Κόρτες. Μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἐσχημάτισε νέαν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀντράντα, ὅστις ἀνέλαβε τὰ χαρτοφυλάκια τῶν ὑπουργείων τῶν Ἐσωτερικῶν, Δικαιοσύνης καὶ Ἐξωτερικῶν, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαρτῖνος τῶν Οἰκονομικῶν. Ὁ Ἀντράντα προεκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βραζιλίας καὶ τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1822 ὁ δὸν Πέτρος ἀνεκηρύσσετο συνταγματικὸς αὐτοκράτωρ.

Τὰ μεγάλα ταῦτα γεγονότα δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦσαν ἔργα τοῦ Ἰωσὴφ-Βονιφατίου. Ἐν τούτοις οἱ διακείμενοι ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν καὶ οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν μεγάλην αὐτοῦ πολιτικὴν ἐπιτυχίαν, ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του. Αἱ συκοφαντίαι τούτων ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὅστις εἰς τοῦτον ὤφειλε τὸ στέμμα του, ὁ δὲ Ἀντράντα ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του, γενομένην δεκτήν. Ἀλλ' ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς τὴν ἐξουσίαν μετὰ πέντε ἡμέρας. Μετ' ὀλίγον ὅμως νέα σφοδροτάτη ἀντιπολίτευσις ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀντράντα ἀπεχώρησεν ἐθελουσίως τῆς ἀρχῆς, ὅπως παρακαθήσῃ εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἄκρας ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ νέα κυβέρνησις κατηγόρησε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀντράντα Ἀντώνιον, πληρεξούσιον, ὡς ὑπονομεύοντα τὰς ἐλευθερίας τῆς χώρας καὶ ἐκλήθη οὗτος εἰς ἀπολογίαν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις τότε ἐκήρυξε τὴν 11 Νοεμβρίου 1822 διαρκῆ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ, ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀπίστου περιβάλλοντος αὐτοῦ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων κυκλούμενος ὑπὸ πλήθους στρατιωτῶν καὶ ἐκήρυξε τὴν διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως. Ὁ Ἀντράντα μετὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν πληρεξουσίων διεμαρτυρήθη ἐναντίον τῆς τοιαύτης βιαίας καὶ ἀντισυνταγματικῆς πράξεως, καὶ ἀπῆλθε μετὰ τῶν ἀδελφῶν του εἰς Γαλλίαν, ὅπου διέμειναν ἐπί τινα χρόνον.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Βραζιλίαν, ὁ Δὸν Πέτρος, κατόπιν γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ (1831), ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Πέτρου Β' καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Γαλλίαν, ἐμπιστευθεὶς τοῦτον εἰς τὴν κηδεμονίαν τοῦ Ἰωσὴφ-Βονιφατίου Ἀντράντα. «τοῦ ἐντιμοτέρου καὶ σοφωτέρου τῶν πολιτῶν οὓς ἐγνώρισεν, — ὡς ἀνέφερεν εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς παραιτήσεώς του, — καὶ τοῦ ἐνδεδειγμένου διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν καὶ τὴν κηδεμονίαν τοῦ νέου ἡγεμόνος». Ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Συνελεύσεως ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν εἰς τὸν Ἰωσὴφ-Βονιφάτιον τὴν διπλῆν ταύτην ἰδιότητα, καὶ ἐξηνάγκασαν τοῦτον μετὰ τῶν ἀδελφῶν του νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, μακρὰν πάσης πολιτικῆς φιλοδοξίας. Καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἀφωσιώθησαν ἔκτοτε εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἀντράντα** (Andrada), *Μιχαὴλ-Λέϊταμ.* Πορτογάλος ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1555 Λαβὼν μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀλκασὰρ (1578) συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁδηγηθεὶς εἰς τὸ Φὲζ κατώρθωσε ν' ἀποδράσῃ. Ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ διεκδικητοῦ τοῦ θρόνου *ντὸμ Ἀντώνιο,* ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς, ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐγκάθειρξιν αὐτοῦ χρόνον. Εἶναι συγγραφεὺς λίαν ἐνδιαφέροντος ἱστορικοῦ ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «Miscellanea». Α. Δ.

— **Ἀντράντα** (Andrada), *Ὑάκινθος Φρεϊ ντὲ—.* Πορτογάλος ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Μπέγια (1597—1657). Ἀσπασθεὶς τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα ἐγένετο ἀββᾶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Μαρίας τῶν Ἀγρῶν, ἀλλ' ὀλίγον ἠσχολήθη μὲ τὴν θεολογίαν, ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἔγραψε πλῆθος ποιημάτων εἰς τὴν λατινικήν, τὰ ὁποῖα διακρίνει ἀπαράμιλλος χάρις καὶ κομψότης καὶ τὰ ὁποῖα μετεφράσθησαν εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Εἶναι οὗτος ὁ συγγραφεὺς τοῦ «δὸν Ζουὰν ντὲ Κάστρο», ἑνὸς τῶν ἀριστουργημάτων τῆς πορτογαλικῆς φιλολογίας. Ἐπίσης διακρίνονται ποιήματά τινα τούτου ἔχοντα εὐθυμογραφικὸν καὶ βακχικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα σατιρίζει τὴν ἔκλυσιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν οἶνον μερικῶν δυτικῶν μοναχῶν, οἵτινες εἰς τὰ μοναστήρια ὡς κυρίαν τέρψιν αὐτῶν εὕρισκον τὸν οἶνον καὶ τὰ λαμπρὰ γεύματα. Θ. Β.

Ἀντράντε (Andrade), *Ἰγνάτιος.* Στρατηγὸς ἐκ Βενεζουέλας, γεννηθεὶς ἐν Κουκούτᾳ (τῆς Κολομβίας) τῷ 1851. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἀπὸ τῆς 1 Μαρτίου 1898 μέχρι τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1899, ἀλλ' ὑπῆρξεν ὡς κυβερνήτης ἀνικανώτατος. Λόγῳ τῆς ἐπὶ κυβερνήσεώς του χρεοκοπίας τοῦ κράτους ἔλαβον χώραν ἐν Βενεζουέλᾳ σοβαρώταται ταραχαί, οἱ δὲ φιλελεύθεροι ἐκλέξαντες τὸν Κάστρο ἀρχηγὸν κατέλαβον τὴν Βαλένσια καὶ τὴν Μαρακάϊμπο. Ὁ Ἀντράντε μετὰ τὴν πτῶσιν του κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Α. Δ.

Ἀντρὰρ (Adrar) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Σαχάρα.

ἄντρας (ὁ)· ὁ ἄνδρας (βλ. ἀνήρ).

Ἀντράσσεκ (Andraszek), *Εδμόνδος.* Πολωνὸς παιδαγωγικὸς καὶ σοφὸς (1784—1837). Ὑπῆρξε καθηγητὴς εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Βαρσοβίας καὶ συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ δόκιμος ἔκδοσις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν λατινικῶν ποιημάτων τοῦ Σαρμπιέσκι (Sarbievius) καὶ λατινικὴ γραμματική, δημοσιευθεῖσα μετὰ τὸν θάνατόν του. Α. Δ.

Ἀντράσσυ (Andrassy), *Κὶζκ-Σὲντ-Κιράλι-Κράσνα-Γκόρκα.* Οὑγγρικὴ οἰκογένεια κομήτων ἐκ Σεμιγράδ, ἔνθα ἡ οἰκογένεια αὕτη κατεῖχεν ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*Σὲντ-Κιράλι*» Ἐκεῖθεν οἱ Ἀνδράσσυ μετῴκησαν εἰς Οὑγγαρίαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν περιοχὴν «*Κράσνα-Γκόρκα*». Τῷ 1790 ἔλαβον τὸν τίτλον τῶν κομήτων καὶ διῃρέθησαν εἰς δύο κλάδους.

1) Ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης ὁ κόμης *Γιούλιος* (Ἰούλιος) *Ἀντράσσυ,* δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Καρόλου Ἀντράσσυ, ὑπῆρξε διακεκριμένος πολιτικὸς τῆς Οὑγγαρίας. Ἐγεννήθη ἐν Ζεμλίνῳ τῷ 1823. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν πανεπιστημιακῶν σπουδῶν του ἐπιστρέψας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Κομιτάτου Ζεμλὶν ἀντιπρόσωπος τῆς Σεΐμας Πρεσβούργου τῷ 1847—48. Ὡς ἀρχηγὸς τῆς οὑγγρικῆς ἐφεδρείας ἐπολέμησε παρὰ τὸ Σβεγὰτ κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Μετέπειτα διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως Δεμπρετσίνοκ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μετὰ τὴν Οὑγγρικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1850 κατέφυγεν εἰς Παρισίους, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου ἐρήμην εἰς θάνατον. Κατὰ τὸ 1852 ἐσκηνοθετήθη ὁ ἀπαγχονισμός του, χρησιμοποιηθέντος ὁμοιώματος τοῦ θανατουμένου.

Κατὰ τὸ 1858, ἀφοῦ ἡ Αὐστριακὴ Αὐτοκρατορία μετερρυθμίσθη, αἱ δὲ τῶν Οὔγγρων ἀξιώσεις ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει, ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς Οὑγγαρίαν, κατὰ δὲ τὸ 1867 ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς Οὑγγρικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἀνδράσσυ εἶναι ἰδιαιτέρου λόγου ἄξιαι, διότι ὄχι μόνον ἐπέτυχεν ἀμοιβαίαν μεταξὺ Αὐστριακῶν καὶ Οὔγγρων συνεννόησιν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Οὑγγαρίας ἀνάπτυξιν. Εἰς τὴν διορατικότητα αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ τελεία τῆς Αὐστρίας οὐδετερότης εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς τῆς ἐποχῆς περιπλοκάς. Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1864 συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον Ἰωσὴφ εἰς τὴν Παγκόσμιον Ἔκθεσιν τῶν Παρισίων, κατὰ τὸ 1869 μετέβη μετ' αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, μετὰ δὲ τὴν παραίτησιν τοῦ κόμητος Μπεϊστ διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπουργὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Ἀνδράσσυ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ τὴν πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν πολιτικὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ξένων Κυβερνήσεων καὶ ἐστερέωσε τὴν θέσιν τῆς Αὐστρίας. Ὡς φίλος τοῦ Βίσμαρκ ἐνεργῶν, ἐδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ περὶ προσεγγίσεως τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Ρωσίαν, ὡς καὶ τῆς συμμαχίας τῶν τριῶν Αὐτοκρατόρων. Ἡ τοιαύτη ἐπαφὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἔμμεσον φιλίαν τῆς Ρωσίας, ἥτις εὑρίσκετο εἰς καλὰς σχέσεις πρὸς τὴν Γερμανίαν.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Γαλλοπρωσσικοῦ πολέμου τοῦ 1870-71 ἐπεδίωξε τὴν ἀπόλυτον οὐδετερότητα τῆς Αὐστρο-ουγγαρίας. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1872 μετὰ τοῦ Βίσμαρκ τῆς Γερμανίας καὶ Γορτσακὼφ τῆς Ρωσίας παρευρέθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων ἐν Βερολίνῳ. Τῷ 1874 συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον Ἰωσὴφ εἰς Πετρούπολιν, τῷ δὲ 1875 εἰς Ἐνετίαν, ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ συνητήθη μετὰ τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ· τῷ 1876 παρευρέθη ἐπίσης κατὰ τὴν Ρεϊχστὰτ συνάντησιν τοῦ Φραγκίσκου μετὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Ἡ ἀποχὴ τῆς Αὐστρίας ἀπὸ πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν κτήσεων ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀντράσσυ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας, ἣν τόσον μέχρι τοῦδε ἐπεδίωκεν ἡ αὐστριακὴ πολιτική, ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ τὸ κύριον

Digitized by Google

μέλημα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν· τοὐναντίον δὲ ἤρξατο παρατηρουμένη τάσις πρὸς συναγωνισμὸν μετὰ τῆς Ρωσίας εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελούντων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὕτη ἀπέβλεπε συγχρόνως εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Χριστιανῶν τούτων ἀπὸ πάσης ρωσικῆς ἐπιρροῆς. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ἡ Αὐστρία διετήρησεν ἔναντι τῆς Ρωσίας οὐδετερότητα. Ὅταν κατὰ τὸ 1877 ἐζητήθη ὑπὸ τῶν Ρώσων ἡ σύμπραξις τῆς Αὐστρίας, ὁ Ἀντράσσυ ἀπέκλινεν ἀπὸ πάσης σχετικῆς ἐνεργείας. Ὅταν ὅμως ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐκρίθη δυσμενὴς διὰ τὴν Αὐστρίαν, ὁ Ἀντράσσυ ἐπέτυχε παρὰ τῶν Αὐστρο-ουγγρικῶν Ἀντιπροσωπειῶν πίστωσιν 60 000.000 φιορινίων πρὸς ἐξοπλισμὸν δι' ἐνδεχομένην ἀνάμιξιν.

Ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐγένετο τῇ ἐπιμόνῳ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ. Εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Βερολίνου ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας ἐπέτυχε τὴν ἔγκρισιν τῆς εἰσόδου τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ εἰς Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην ἐπὶ σκοπῷ εἰρηνεύσεως τῶν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας μαστιζομένων χωρῶν· τοῦτο δὲ ἐγένετο καθ' ὃν χρόνον ἡ Ρωσία ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς ὑπ' αὐτῆς καταληφθείσας χώρας. Ὁ Ἀντράσσυ ἠγαπᾶτο καὶ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀνωτάτου παρασήμου τῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ κράτους ἡ γνώμη τοῦ Ἀντράσσυ ἐθεωρεῖτο αὐθεντική. Ἀπὸ τοῦ 1879, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης συμβάσεως, ἡ δημοτικότης τοῦ Ἀντράσσυ ὑφίσταται κλονισμόν. Ἡ πρὸς αὐτὸν ψυχρότης ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἀξιώματος. Ἐν διαθεσιμότητι διατελῶν συνῆψε τῇ 7ῃ Ὀκτωβρίου 1879 μετὰ τοῦ Βίσμαρκ τὴν Αὐστρο-γερμανικὴν συνθήκην καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης διαρκῶς ἐξελέγετο μέλος τῶν διαφόρων ἀντιπροσωπειῶν. Ἡ Οὐγγρικὴ Βουλὴ ἀνήγειρεν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐξόχου πολιτικοῦ ἀνδριάντα δαπάναις τοῦ κράτους. Ἀπέθανε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1890 Π. Λ-ΦΑΣ

2) Ἰούλιος κόμης Ἀντράσσσυ. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1860. Ἀνῆκεν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀπὸ τὸ 1885, καὶ τῷ 1895, μετὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου τοῦ Wekerle, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Τῷ 1895 παρῃτήθη μετὰ τοῦ Wekerle. ἀποχωρήσας τῷ 1898 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου ἀπὸ τὸ φιλελεύθερον κόμμα εἰς τὸ ὁποῖον ἐπανῆλθε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Baussys Συνεπείᾳ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πραξικοπήματος ὅπερ παρεσκεύασε ὁ κόμη *Στεφ. Τίσζα* τῇ 18 Νοεμβρ. 1904 ὁ Ἀντράσσυ ἐγένετο εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Συνταγματικοῦ κόμματος (Verfassungspartei) ὅπερ ἐπήγασε ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τῶν τότε ἀντιπολιτευομένων. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Τίσζα διεπραγματεύθη ἐντολῇ τοῦ καισαροβασιλέως τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως Fejervary Τῷ 1906 γενόμενος πάλιν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὸν Wekerle (ὑπουργεῖον Συνασπισμοῦ) ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον (μὴ ψηφισθὲν) καθιεροῦν τὸ πλειοψηφικὸν σύστημα κατὰ τὰς ἐκλογάς. Τῷ 1910 παρῃτήθη τὸ ὑπουργεῖον Συνασπισμοῦ, ἔκτοτε δὲ ὁ Ἀντράσσυ ἀντεπολιτεύθη δριμύτατα τὸν Τισζα μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Γενόμενος τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1918 κοινὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας προέτεινε διὰ διακοινώσεως του εἰς τὸν Πρόεδρον τῶν Ἡν. Πολιτειῶν Οὐΐλσων χωριστὴν εἰρήνην. Τὴν 1 Νοεμβρίου παρῃτήθη. Ἐκλεγεὶς μέλος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως προσεχώρησε τῷ 1921 εἰς τὸ ἐθνικοχριστιανικὸν κόμμα ὅπερ τὸν ἐξέλεξε ἀρχηγόν. Ἐπειδὴ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Καρόλου ὀκτωβριανὸν πραξικόπημα, ἐφυλακίσθη ἐπὶ 7 ἑβδομάδας.

Ὁ Ἀντράσσυ ἔγραψε διάφορα συγγράμματα, ἐν οἷς: «Τὰ αἴτια τῆς ὑποστάσεως τοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους», «Τίς προὐκάλεσε τὸν πόλεμον» (1915), «Διπλωματία καὶ πόλεμος» (1920—1921), «Τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης».

ἀντρὲ (τὸ) καὶ *ἀντρὲς* (ὁ). Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ entrée, ὁ μετὰ τὴν εἴσοδον χῶρος τῶν οἰκιῶν.

Ἀντρὲ (André), *Αἰμίλιος.* Περίφημος Γερμανὸς δασολόγος (1790—1869), συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων συνδεομένων πρὸς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν.

—**Ἀντρέ,** *Ἀντώνιος-Ἰωσὴφ-Μαυρίκιος-μαρκήσιος ντ'* —. Γάλλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1789—1860).

—**Ἀντρέ,** *Ἰούλιος.* Γάλλος ζωγράφος τοπίων (1807—1869). Τὰ γνωστότερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ ὄχθαι τῆς Μπουζὰν» καὶ «Ἡ ἐπὶ τοῦ Τοριὸν γέφυρα». Α. Δ.

— **Ἀντρέ,** *Ἰωάννης,* ὁ ἐπιλεγόμενος *πρεσβύτερος*· ἐγεννήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1741 καὶ ὑπῆρξεν ὑπασπιστὴς τοῦ σὲρ Ἑρρίκου Κλίντων. Μετέσχεν εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀμερικῆς, ἀκολουθήσας τὸν ἀγγλικὸν στρατόν. Ἀποσταλεὶς εἰς τὸν Ἄρνολδ, ὅπως συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ, συνελήφθη ὑπὸ Ἀμερικανῶν τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1780, ἐδικάσθη καὶ ἀπηγχονίσθη ὡς κατάσκοπος τὴν 2 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἀπέθανε μετὰ μεγάλης ψυχραιμίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ἔστησεν εἰς αὐτὸν ὡραιότατον μνημεῖον εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Οὐεστμίνστερ, ἥτις εἶναι τὸ Πάνθεον τῆς Ἀγγλίας. Θ. Β.

— **Ἀντρέ,** *Ἰωάννης.* Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1662 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1753. Νεώτατος εἰσῆλθεν εἰς τὸ μοναστικὸν τάγμα τῶν Δομινικανῶν, τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισεν αὐτὸν νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ζωγραφικήν. Μεταβὰς εἰς Ρώμην εἰσήχθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Καρόλου Μαράττε, παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὴν τέχνην, καὶ ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀρίστων αὐτοῦ μαθητῶν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπάρχουσι πλεῖστα αὐτοῦ ἔργα. Τὸ τάγμα εἰς ὃ ἀνῆκε (Λυὼν) κατέχει ἕνα παμμέγιστον πίνακά του παριστῶντα τὸν «Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν μέσῳ τῶν Φαρισαίων», ἡ δὲ μονὴ τῶν λαζαριστῶν τῶν Παρισίων ἕτερον ἐπίσης μέγαν πίνακα τὸν «Ἅγιον Βικέντιον κηρύττοντα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς πτωχούς». Εἰς τὴν μονὴν τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν ἐν Βορδὼ ἐπιδεικνύουν δύο μεγάλα αὐτοῦ ἔργα εἰκονίζοντα «τοὺς γάμους ἐν Κανᾷ» καὶ τὸν «Πολλαπλασιασμὸν τῶν ἄρτων». Ἕτερα ἔργα αὐτοῦ ὑπάρχουσιν εἰς διαφόρους μονὰς τῆς Γαλλίας καὶ εἰς ἐπαρχιακὰς πινακοθήκας. Θ. Β.

— **Ἀντρέ,** *Κάρολος.* Γάλλος ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Λάγκρ τῷ 1722 καὶ μετερχόμενος ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐν Παρισίοις τὸν κουρέα, ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῷ 1794. Ἔγραψε τραγῳδίαν ἐπιγραφομένην «Ὁ σεισμὸς τῆς Λισαβῶνος», ἣν δημοσιεύσας ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Βολταῖρον, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλει «Κύριε καὶ ἀγαπητὲ συνάδελφε», πρᾶγμα ὅπερ προεκάλεσεν ἄπειρον γέλωτα εἰς τὴν παρισινὴν κοινωνίαν. Βραδύτερον ἐργάτης τις τοῦ κουρείου του, Ναιπιὲρ καλούμενος, ἠμφισβήτησε τὴν δόξαν τοῦ προϊσταμένου του, κοινολογήσας ὅτι ἡ τραγῳδία εἶχε συγγραφῇ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν εἶχε κλέψει ἀπὸ τοῦ συρταρίου του ὁ Ἀντρέ. Θ. Β.

— **Ἀντρέ,** *Κάρολος-Θεόδωρος.* Γερμανὸς γεωγράφος (1808—1875), ἱδρυτὴς τοῦ γεωγραφικοῦ περιοδικοῦ «Globus». Εἶναι συγγραφεὺς τῶν ἔργων: «Βόρειος Ἀμερική», «Γεωγραφικαὶ ἐκδρομαί» καὶ «Ταξίδια ἀνακαλύψεων εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικήν». Α. Δ.

— **Ἀντρέ,** *Κάρολος-Λουδοβῖκος-Φραγκῖσκος.* Γάλλος ἀστρονόμος, γεννηθεὶς τῇ 14 Μαΐου 1841 καὶ ἀποθανὼν τῇ 6 Ἰουνίου 1912. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Λυὼν ἐν Σαὶν Ζενὶ-Λαβὰλ καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1902. Τὸ κλασσικὸν αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Traité d'astronomie stellaire» (1898—1903). Α. Δ.

— **Ἀντρέ,** *Κάρολος-Μαξιμιλιανός.* Γερμανὸς ἰατρὸς (1781-1827), καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βυττεμβέργης καὶ συγγραφεὺς ἔργων τινῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν νοσοκομείων, τῶν πτωχοκομείων καὶ τῶν ψυχιατρικῶν κλινικῶν. Α. Δ.

—**Ἀντρέ,** *Λουδοβῖκος-Ἰούλιος.* Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος (1819—1896), γεννηθεὶς τῷ 1819 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Huyot καὶ τοῦ Lebas. Εἰσαχθεὶς εἰς τὴν σχολὴν τῶν καλῶν τεχνῶν τῷ 1836 ἔλαβε τὸ δεύτερον μεγάλον βραβεῖον τῆς Ρώμης τῷ 1843 ἐπὶ σχεδίου τοῦ μεγάρου τοῦ Ἰνστιτούτου, τὸ πρῶτον δὲ ἐπὶ σχεδίου τῆς Βουλῆς τῷ 1847. Μετέβη εἶτα εἰς Ρώμην, παραμείνας δὲ ἐπί τινα χρόνον εἰς Πέστουμ, ἔκαμε τὴν ἀρχαιολογικὴν ἀνακάλυψιν ἐπὶ τῆς πολυχρωμίας τῶν ἀρχαίων μνημείων, περὶ ἧς διεξήγαγε μέγαν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἐπεκράτησαν αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ. Οὕτω πρῶτος ὁ Ἀντρὲ ἀνεκάλυψεν εἰς Πέστουμ τὰ ἀναμφισβήτητα ἴχνη τοῦ χρωματισμοῦ. Τῷ 1851 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου ἐμελέτησε καὶ παρεσκεύασε τὸ σχέδιον τῆς ἐπιδιορθώσεως τοῦ Θησείου, ὅπερ κατέχει ἔκτοτε ἡ σχολὴ τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῶν Παρισίων. Ἐπιστρέφων εἰς Παρισίους διῆλθεν ἐκ Ρώμης, ὅπου ἐπεφορτίσθη νὰ ἐγείρῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου τῶν Γάλλων, μνημεῖον εἰς ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὸ 1849 πεσόντων Γάλλων στρατιωτῶν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο σχήματος πυραμίδος ἐστήθη παρὰ τὴν πρώτην πύλην τῆς ἐκκλησίας. Διωρίσθη μετὰ τοῦτο γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν Μουσείων τῶν Παρισίων, εἶτα δὲ καθηγητὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἐξελέγη μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου. Παρεσκεύασε τὰ σχέδια τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ τοῦ Αἰακίου, ἐσχεδίασε καὶ ἐξετέλεσε τὴν τριώροφον ζῳολογικὴν στοὰν τῶν Παρισίων, τὴν ἔχουσαν τριῶν χιλιάδων μέτρων πρόσοψιν, καὶ πλεῖστα ἄλλα δημόσια κτίρια εἰς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Γαλλίας. Θ. Β.

— **Ἀντρέ,** *Λουδοβῖκος-Ἰωσὴφ-Νικόλαος.* Γάλλος στρατηγὸς (1838—1913). Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ὑπηρέτησεν ὡς λοχαγός, κατόπιν διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς. Ἐπὶ πενταετίαν (1900—5) ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐπολέμησεν ἀμειλίκτως τὰς κληρικο-εθνικιστικὰς τάσεις ἐν τῷ στρατεύματι, ὁ ἀγών του δὲ οὗτος ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς πτώσεώς του. Οὗτος ἐθέσπισε τὴν διετῆ θητείαν.

—**Ἀντρέ,** *Νικόλαος.* Ἰατρὸς Γάλλος, γεννηθεὶς ἐν Ντιζὸν τῷ 1704. Ἦτο εἰσηγητὴς θεραπευτικῶν κηρίων (bougies) τῆς οὐρήθρας, περὶ ὧν ἔγραψε καὶ πραγματείαν τινὰ (Dissertation sur les maladies de l'uretre qui ont besoin de bougies). Ἐπίσης φέρεται περιγράψας πρῶτος κατὰ νεωτέρους χρόνους τὴν *προσωπαλγίαν* (tic douloureux de la face) ἐν ἐργασίᾳ του ἐκδοθείσῃ τῷ 1756 ἐν Παρισίοις (Observations pratiques sur les maladies de l'uretre, et sur plusieurs faits convulsifs, et la guerison de plusieurs maladies chirurgicales etc) ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀντρέ,** *Νοέλ.* Καπουκῖνος, γεωγράφος καὶ ἀστρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Gy τοῦ Ἄνω Σηκουάνα τῷ 1728 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὀγδοηκοντούτης. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *P. Chrysologue,* ἐδημοσίευσε διάφορα κοσμογραφικὰ συγγράμματα.

— **Ἀντρέ,** *ντ' Ὄφφεμπαχ.* Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς οἱ Ἀντρὲ ἐγένοντο ὀνομαστοὶ μᾶλλον ὡς ἐκδόται ἢ ὡς συνθέται.—1) Ὁ *Ἰωάννης Ἀντρέ,* γεννηθεὶς ἐν Ὄφφεμπαχ τῷ 1741, ἵδρυσε τῷ 1774 τὸν ὁμώνυμον μουσικὸν οἶκον, διακριθεὶς ἅμα ὡς τυπογράφος καὶ ἐπινοητὴς τυπογραφικῶν χαρακτήρων. Εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀντρὲ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν Γερμανῶν μουσικοδιδασκάλων ἀνέθεσαν τὴν ἔκδοσιν διαφόρων ἔργων των οὕτως, ὥστε, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου, εἶχον ἐκδοθῇ ἐπέκεινα τῶν 1200 ἔργων. Ὁ Ἰωάννης ἐμελοποίησε κωμικά τινα μελοδράματα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Γκαῖτε «Ἐρβῖνον καὶ Ἐλμίραν». Ὑστερῶν εἰς τὰς συνθέσεις κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος τῆς μουσικῆς τέχνης, διέπρεψεν ἐπὶ χάριτι φυσικότητι καὶ εὐτραπελίᾳ. Ἀπέθανε τῷ 1799.—2) Ὁ *Ἰωάννης Ἀντώνιος Ἀντρέ,* υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1775 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1842. Διεκρίθη ὡς βιολιστὴς καὶ κλειδοκυμβαλιστής, ἐκπονήσας καὶ ἀξιόλογον θεωρίαν (Lehrbuch der Tonkunt), ὡς καὶ μέθοδον βιολίου καὶ θεματικὸν πίνακα τῶν ἔργων τοῦ Μόζαρτ, οὗ τὰ χειρόγραφα κατεῖχεν ὁ οἶκος Ἀντρέ, ἀγοράσας ἐκ τῆς χήρας τοῦ μεγάλου διδασκάλου —3) Οἱ *Ἰωάννης, Βερνάρδος* καὶ *Κάρολος Ἀντρέ,* υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀντωνίου Ἀντρέ, φιλοτίμως ἐργασθέντες πρὸς διατήρησιν τῆς λαμπρᾶς τοῦ οἴκου Ἀντρὲ ὑπολήψεως. Σ. Γ. Σ.

—**Ἀντρέ,** *Ριχάρδος.* Γερμανὸς γεωγράφος (1835-1871), υἱὸς τοῦ ἐπίσης γεωγράφου *Ἀντρὲ Καρόλου Θεοδώρου.* Ἐγεννήθη ἐν Βρουνσβίκῃ καὶ ἐσπούδασε φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Λειψίᾳ. Τῷ 1859 ἐταξίδευσεν εἰς Βοημίαν, περισυλλέξας σπουδαῖα μνημεῖα τῆς τσεχικῆς γλώσσης, μεθ' ὃ εἰς τὴν Σουηδίαν τῷ 1864. Τῷ 1873 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Λειψίᾳ Γεωγραφικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐδημοσίευσε γλωσσικὰς μελέτας, ἐντυπώσεις περιηγήσεων καὶ πολυαρίθμους ἄλλας γεωγραφικὰς ἐργασίας.

—**Ἀντρέ,** *ντὲ Σαπλαίν.* Ἐκλήθη οὕτω, διότι διετέλεσεν ἐφημέριος (chapelain) τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας. Ἔζησε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Συνέγραψεν εἶδος πραγματείας περὶ ἠθικῆς, ἥτις ἐπίστευσαν ὅτι ἐσχετίζετο πρὸς τὰ λεγόμενα «Δικαστήρια ἔρωτος» (Cours d'amour) καὶ ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν πλείστων παρομοίας φύσεως συγγραφῶν, ὧν γνωστοτάτη ἡ «Arresta amoris» τοῦ Martial d'Auvergne. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀντρὲ φέρεται ἐν χειρογράφῳ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τιτλοφορουμένῳ «Liber de arte honeste amandi et de Reprobatione inhonesti Amoris». Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον, μᾶλλον ἐνδιαφέρον, περιλαμβάνει δύο βιβλία. Τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἔργου στηρίζεται εἰς τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Ἐντεῦθεν ὁ Raynouard ἤντλησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ συστήματός του περὶ τῶν «Δικαστηρίων Ἔρωτος». Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀντίθεσις τοῦ πρώτου, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἐπιβεβαιοῖ καὶ στηρίζει κατ' ἀντίστροφον τρόπον τὰ εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἐκτεθέντα ἐπιχειρήματά του, ὡς ἔπραττον συνήθως οἱ γράφοντες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Σ. Γ. Σ.

— **Ἀντρὲ** (Andrée), *Σολομὼν Αὔγουστος.* Σουηδὸς μηχανικὸς καὶ ἐξερευνητής, γεννηθεὶς ἐν Γκρέννα τῆς Δαλεκαρλίας τῷ 1854. Τῷ 1897 συνέλαβε τὴν ἰδέαν ν' ἀνακαλύψῃ τὸν βόρειον πόλον χρησιμοποιῶν διὰ τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν του σφαιρικὸν ἀερόστατον. Ἀναχωρήσας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1897 ἐκ Σπιτσβέργης μετὰ τῶν συμπατριωτῶν του Φράνκελ καὶ Στρίντμπεργκ, δὲν ἔδωσεν ἔκτοτε σημεῖον ζωῆς. Φαίνεται, ὅτι τὸ ἀερόστατον αὐτοῦ παρασυρθὲν ὑπὸ χιονοθυέλλης νοτιοανατολικῶς ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν χωρίζουσαν τὴν Σπιτσβέργην ἀπὸ τὴν Νέαν Ζέμπλαν. Α. Δ.

Digitized by Google

— **Ἀντρέ, Στέφανος**, ὁ ἐπικληθεὶς *Τυμπανιστὴς τῆς Ἀρκόλης*. Ἐγεννήθη ἐν Cadenet (Vaucluse) τῷ 1777 καὶ ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῷ 1838. Τῷ 1792 ὑπηρετῶν ὡς ἐθελοντὴς τυμπανιστὴς διεκρίθη ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀρκόλης (1796). Κατά τινα πεισματώδη συμπλοκὴν ἐπὶ γεφύρας, ριφθεὶς εἰς τὸν ποταμόν, διεπεραιώθη εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην κολυμβῶν καὶ ἔκρουσεν ἔφοδον μετὰ τόσης ὁρμῆς, ὥστε ὁ ἐχθρός, ἐκλαβὼν ἑαυτὸν ὡς τεθέντα μεταξὺ δύο πυρῶν, ὑπεχώρησεν ἀτάκτως ἐγκαταλιπὼν εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων τὴν γέφυραν. Ὁ Βοναπάρτης ἀνέφερε τὸν ἡρωισμὸν τοῦ Ἀντρὲ εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγήν του καὶ τὸν κατέταξεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν Λεγεῶνα τῆς Τιμῆς. Ἡ γενέτειρά του δι' ἐράνων τῷ 1894 ἵδρυσε μνημεῖον εἰς τὸν Ἀντρέ, ὀφειλόμενον εἰς τὸν γλύπτην Amy. Ὁ δὲ David d'Angers, ὁ διάσημος Γάλλος γλύπτης (1783—1856), ἀπηθανάτισε τὸν ἥρωα ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ Πανθέου.

— **Ἀντρέ, Ὕβ Μαρί**, ὁ ἐπικληθεὶς *Πατήρ*. Ἐγεννήθη ἐν Σατωλὲν (Châteaulin) τῆς κάτω Βρετάνης τῷ 1675 καὶ ἀπέθανε τῷ 1764. Δεκαοκταετὴς εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐν τῷ κολλεγίῳ Κλερμὸν ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν, εἰς ἣν ἀφωσιώθη δι' ὅλου τοῦ βίου. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Malebranche. Ἐν Καὲν διετέλεσε καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐπὶ 39 συναπτὰ ἔτη. Περίφημος ἐγένετο διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ πονήματός του «Δοκιμίου περὶ τοῦ καλοῦ» τῷ 1741 καὶ τῷ 1763, ἐν ᾧ διακρίνει τὸ ἀπόλυτον καλόν, τὸ φυσικὸν καλὸν καὶ τὸ τεχνητὸν καλόν. Ὁ Ἀντρὲ συνέθεσε προσέτι σειρὰν λόγων περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, περὶ ἐλευθερίας κλπ. Μετὰ τοῦ Καρτεσίου ἀπέκρουε τὴν ἀριστοτελικὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἀρχῆς τῶν ἰδεῶν.

— **Ἀντρέ, Φραγκίσκος**. Γάλλος ἰατρός, ἀκμάσας τελευτῶντος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ 1687 τὰς ἐργασίας του ὑπέγραφε διὰ τοῦ ὀνόματος François de Sain-André. Ἐγένετο ἐκ τῶν ἰατρῶν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐκ τῶν ἔργων του διακρίνεται τὸ «Entretiens sur l'acide et l'alcali, où sont examinées les objections de M. Boyle contre ces principes (Paris, 1677—1681). Τὸ ἔργον τοῦτο, παρὰ τὰ σφάλματά του, ηὐδοκίμησε μεγάλως καὶ μετεγλωττίσθη εἰς τὴν λατινικήν, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικήν. ε. γ. ε.

— **Ἀντρέ, Φραγκῖσκος - Στέφανος - Ἰωάννης - Βαπτιστής**. Ἐγεννήθη ἐν Ἀμιένῃ τῷ 1735 καὶ ἀπέθανε τῷ 1812. Ἐγένετο δήμαρχος Λίλλης. Ἡ ὑπερήφανος αὐτοῦ στάσις ἔναντι τῶν Αὐστριακῶν, οἵτινες ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν ταύτην τῷ 1792, κατέστησεν αὐτὸν διάσημον.

— **Ἀντρέ, Φρειδερῖκος**. Γερμανὸς νομομαθὴς γεννηθεὶς τῷ 1860 εἰς Osnabrück. Τῷ 1882 προσελήφθη ὡς βοηθὸς εἰς τὴν δευτέραν ἐπιτροπὴν τῆς συντάξεως τοῦ γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος, θέσιν ἣν διετήρησε μέχρι τέλους τῶν ἐργασιῶν (1896). Τῷ 1899 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Marburg, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισε καὶ Πρύτανις. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ἵδρυσε καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτον διὰ τὸ δίκαιον τῆς ἐργασίας. Ἡ ἐπιστημονική του ἐνασχόλησις στρέφεται περὶ τὸ ρωμαϊκὸν καὶ τὸ νέον γερμανικὸν ἀστικὸν δίκαιον. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Planck εἰς τὸν ὑπομνηματισμὸν τοῦ γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος, ἀναλαβὼν τὸ ἐνοχικὸν δίκαιον. Ἐξέδωκε πρὸς τούτοις πολλὰς μικροτέρας ἄλλας νομικὰς πραγματείας. Ἐκτὸς τῆς πανεπιστημιακῆς ἐνασχολήσεώς του, εἰργάσθη κοινωνικῶς διὰ τὸ ζήτημα τῆς στέγης καὶ ἵδρυσε τρεῖς οἰκοδομικοὺς συνεταιρισμοὺς ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν. Τῷ 1926 ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας ἕνεκα ὁρίου ἡλικίας. Δ. Κ.

— **Ἀντρέ, Χριστιανὸς-Κάρολος**. Παιδαγωγὸς καὶ ἀγρονόμος, γεννηθεὶς ἐν Χιλδβουργχάουζεν τῷ 1763 καὶ ἀποθανὼν ἐν Στουττγάρτῃ τῷ 1821. Σπουδάσας νομικά, παιδαγωγικὰ καὶ μουσικὴν διηύθυνε διαδοχικῶς πολλὰς σχολάς. Ἐγένετο γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας τῆς Μοραβίας, Σύμβουλος τῆς Αὐλῆς, γραμματεὺς τῆς ἐν Στουττγάρτῃ Ἀγροτικῆς Ἑταιρίας. Συνέγραψε πλείονας τῶν 40 τόμων.

Ἀντρέα. Ἰταλὸς χρονογράφος τοῦ Θ' αἰῶνος, συντάξας τὰ χρονικὰ τὰ ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν Λογγοβάρδων εἰς τὴν Ἰταλίαν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Λουδοβίκου τοῦ Β' (874). Τὰ χρονικὰ ταῦτα ἀνεδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Antiquitates italicae de Muratori».

— **Ἀντρέα** (λεγόμενος καὶ *Ἀρντίτο*). Διάσημος Φλωρεντινὸς ἀργυροχόος κατασκευάζων ἀγαλμάτια ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου. Ἔζησε κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἀνύψωσε δὲ τὴν τέχνην ταύτην εἰς ἀληθῆ καλλιτεχνίαν καὶ κατέστη περιώνυμος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Καὶ ζῶντος αὐτοῦ καὶ μετὰ θάνατον, τὰ ἔργα του ἦσαν περιζήτητα, ἐλάχιστα δὲ μουσεῖα περιλαμβάνουσι τοιαῦτα, καθ' ὅσον, ὡς ἐξετελοῦντο, ἠγοράζοντο παρὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Εὐρώπης. Ὡς τὸ ἄριστον τῶν σωζομένων του θεωρεῖται ἡ προτομὴ τοῦ Ἁγίου Ζηνοβίου ἐξ ἀργύρου. Θ. Β.

— **Ἀντρέα Ἀντώνιος**. Ἱσπανὸς μοναχὸς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα († 1320) μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ *Δοὺνς Σκώτου*. Ἔγραψε διάφορα ἔργα καὶ μάλιστα ἑρμηνευτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν σαφήνειάν του δι' ἣν ἐπεκλήθη «δόκτωρ μελίρρυτος» (doctor dulcifluus).

— **Ἀντρέα ντὶ Βάννι**· βλ. Βάννι.

— **Ἀντρέα Βιτσεντῖνο**· βλ. Μοσκίνι καὶ Παλλάντιο.

— **Ἀντρέα Ζουάν**. Ἰταλὸς χαράκτης, ζήσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου. Πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐλέχθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἀλλ' εἶναι πάντα ἀβέβαια καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιφατικά. Ἐταυτίσθη π. χ. ἀνώνυμός τις χαράκτης τῆς ἄνω Ἰταλίας, ὑπογράφων τὰς εἰκόνας του διὰ τῶν ἀρχικῶν Z. A., πρὸς ξυλογράφον, οὕτινος τὸ ὄνομα Zoua Andrea φαίνεται εἰς ἀντίγραφον τῆς «Ἀποκαλύψεως» τοῦ A. Dürer, δημοσιευθὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1516. Ἐκ τῶν πιεστηρίων τῆς Βενετίας καὶ τῆς Πάρμας ἐξῆλθον πολλαὶ ξυλογραφικαὶ εἰκόνες, ὑπογραφόμεναι διὰ τῶν ἀρχικῶν I. A. ἢ i. a. ἢ Z. A., αἵτινες ἐκόσμησαν ἱκανὰ ἔργα τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος εἰκονογράφος Ottley δὲν θεωρεῖ πάσας τὰς εἰκόνας ταύτας ὡς ἀνηκούσας εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καλλιτέχνην. Πρὸς τοῦτον συμφωνεῖ καὶ ὁ E. Kalloff, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ χαράκτης Z. A. οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸν ξυλογράφον I. A., ὃν ὁ Ottley πάλιν ταυτίζει πρὸς τὸν Βενετὸν χαράκτην καὶ ἐκδότην Giov. Andr. Valvassori.

Ἀλλ' ὁ Valvassori ἔζησε μέχρι τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, ἐν ᾧ ἡ προσφατωτέρα χρονολογία, ἡ ἀπαντῶσα ἐπὶ τῶν εἰρημένων εἰκόνων, εἶναι τὸ ἔτος 1505. Αἱ μετὰ τῶν ἀρχικῶν Z A. χαλκογραφίαι δὲν ὑπερβαίνουν, κατὰ Kalloff, τὸν ἀριθμὸν τῶν 35. Ἡ ἐξέτασις δ' αὐτῶν ἀποδεικνύει τὸν χαράκτην κοινότατον ἀντιγραφέα, οὐδεμίαν ἔχοντα καθαρὰν πρωτοτυπίαν· διότι τοὐλάχιστον ἐκ τῶν 35 τούτων εἰκόνων μία εἶναι ἀντίγραφον σχεδίου τοῦ Dürer, μία τοῦ Leon. da Vinci καὶ τρεῖς πιθανῶς τοῦ Giov. Antonio de Brescia. Σ. Γ. Σ.

— **Ἀντρέα ντὰ Κρεμόνα**· βλ. Γκουατσαλόττι.

— **Ἀντρέα ντὶ Μόντε**· βλ. Σανσαβίνο.

— **Ἀντρέα ντὰ Μουράνο**. Βενετὸς ζωγράφος γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων του εἶναι μέγας πίναξ, οὗτινος μέρη μὲν κατέχει ἡ Ἀκαδημία τῆς Βενετίας, ἄλλα δὲ ἡ τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Μπρέρα. Ταῦτα παριστῶσι τὸν Ἅγιον Ρόκκον, τὸν Ἅγιον Βικέντιον καὶ τὸν Ἅγιον Πέτρον μετὰ τριῶν δωρητῶν τοῦ ναοῦ. Ἄλλαι εἰκόνες του εὑρίσκονται εἰς ἐκκλησίας τῆς Τρεβίζης· ὑπῆρξεν ὁ Ἀντρέα μαθητὴς τοῦ Βιβαρίνι καὶ ἠκολούθησε τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Μαντένια· τὸ σχέδιόν του εἶναι πολλάκις σκληρὸν καὶ ἀνακριβές, ὁ δὲ χρωματισμός του ζοφερὸς καὶ οὐχὶ ἁρμονικός. Θ. Β.

— **Ἀντρέα ντὶ Νερσιά**· βλ. Νερσιά.

— **Ἀντρέα Ὀνούφριος**. Ποιητὴς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 1650. Μεταξὺ τῶν ἔργων του ἀναφέρονται: «Aci», ποίημα ἐξ 8 ᾀσμάτων, ἐκδοθὲν ἐν Νεαπόλει τῷ 1628· «Ποιήσεις», ἐκδοθεῖσαι ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1631 καὶ τῷ 1634· καὶ ἡ «Italia liberata», ποίημα ἐξ 20 ᾀσμάτων ἀναφερομένων εἰς τοὺς Λογγοβάρδους, ἐκδοθὲν τῷ 1647—1648.

— **Ἀντρέα Πιζάνο**· βλ. Πιζάνο.

— **Ἀντρέα ντὲλ Σάρτο**· βλ. Βανούκκι.

— **Ἀντρέα Τζιρόλαμο**· βλ. Τζιρόλαμο.

— **Ἀντρέα Φραγκῖσκος**. Νομομαθὴς ἐκ Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας, γεννηθεὶς τῷ 1625 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1698. Συνέγραψε «Super secretariorum apostolicorum suppressione», ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ τῷ 1682.

— **Ἀντρέα ντὰ Φιέζολε**. Ἰταλὸς γλύπτης (βλ. Φερρούτσι).

Ἀντρεάζι (Andreasi), *Ἱππόλυτος*. Ἰταλὸς ζωγράφος, ἐκ Μαντούης, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐμπνευσθεὶς ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ἰουλίου Ρωμαίν, συνειργάσθη μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ του Theod. Ghigi καὶ ἐξετέλεσε πολλὰς τοιχογραφίας τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς γενετείρας του. Τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου στεγάζει μίαν τῶν συνθέσεών του, τὴν «Ἁγίαν Οἰκογένειαν».

Ἀντρέαι (Andreae), *Αὔγουστος - Γουλιέλμος*. Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1794 ἐν Neuhaldensleben καὶ ἀποθανὼν τῷ 1867 ἐν Μαγδεμβούργῳ. Διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου ἀπὸ τοῦ 1814, ἐγκατεστάθη τῷ 1817 ἐν Μαγδεμβούργῳ, διδάξας ἐν τῷ χειρουργικῷ ἰνστιτούτῳ τὴν γενικὴν παθολογίαν τῆς ὀφθαλμολογίας. Ὠνομάσθη κατόπιν Ὑγειονομικὸς Κυβερνητικὸς Σύμβουλος καὶ Διευθυντὴς τῆς Ἀνωτάτης Ἀποστολῆς τῶν Ἰατρικῶν Ἐρευνῶν. Ἐδημοσίευσεν ἐνδιαφερούσας ἐργασίας, ἐν αἷς «Grundriss der gesammten Augenheilkunde», «Die Augenheilkunde des Hippocrates» κλπ. Σ. Γ. Σ.

— **Ἀντρέαι, Ἰωάννης**. Ἰταλὸς νομομαθής. Ἐγεννήθη τῷ 1270 ἐγγὺς τῆς Φλωρεντίας καὶ ἐπὶ 40 ἔτη περίπου ἐδίδαξεν ἐν Βονωνίᾳ τὸ κανονικὸν δίκαιον. Συνέγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Novella in decretales», «Glossa in sextum», «Quaestiones mercuriales et glossa in Clementinas». Ἀπέθανεν ἐν Βονωνίᾳ τῷ 1348, προσβληθεὶς ἐκ πανώλους.

— **Ἀντρέαι, Ἰωάννης - Βαλεντῖνος**. Ἐγεννήθη εἰς Herrenberg (1586—1648) καὶ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἱερέων. Ὁ πάππος του ἦτο μεταξὺ τῶν ὑποστηριξάντων τὸν Λούθηρον εἰς τὸν κατὰ τῆς Ρώμης ἀγῶνά του. Ὁ υἱὸς ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἱερατικὸν στάδιον· νεώτατος ἀκόμη ἐσχετίσθη μετ' ἀδελφῶν Ροδοσταύρων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξεδόθησαν δύο συγγράμματα ὑπὸ τοὺς τίτλους: Fama fraternitatis Rosae Crucis τὸ ἕν, Confessio Fraternitatis R+C τὸ ἄλλο. Τὰ συγγράμματα ταῦτα κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὴν ροδοσταυρικὴν κίνησιν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἀντρέαι. Βραδύτερον ἔγραψε τό: «Chymische Hochzeit Rosenkreutz», ἔνθα διατυπώνει ἀλχημικὰς δοξασίας καὶ τῷ 1616 ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Andreas de Valentia τὸ σύγγραμμα: Turris Babel, ἔνθα φαίνεται ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τῶν Ροδοσταύρων.

Τῷ 1620 ἵδρυσε τὴν «Χριστιανικὴν Ἀδελφότητα». Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Christliche Bruderschaft, ὁ Ἀνδρέαι ἀπεσύρθη τῆς δράσεως καὶ ἀφιερώθη εἰς τὰ ἱερατικά του καθήκοντα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του ὠνομάσθη ἀββᾶς τοῦ Adelsberg καὶ ἀπέθανε (1658) μετὰ μακρὰν καὶ ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν. Ἡ ἐργασία τοῦ Ἀνδρέαι, ὑπὲρ διαδόσεως Ροδοσταυρικῶν δοξασιῶν, ὑπῆρξε λίαν καρποφόρος. Π. Γ.

— **Ἀντρέαι, Ἰωάννης-Γεράρδος-Ραϊνχαρδ**. Γερμανὸς φαρμακοποιός, γεννηθεὶς ἐν Ἀνοβέρῳ τῷ 1724 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1793. Τῷ 1763 ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλβετίαν, γράψας σπουδαιοτάτας ἐπιστολὰς περὶ τῆς χλωρίδος, τῆς ὀρυκτολογίας καὶ τῶν θερμοπηγῶν τῆς χώρας ταύτης (1776).

— **Ἀντρέαι, Κάρολος** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Μυλχάϊμ, ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τῷ 1823 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἐλεναβέργ τῷ 1904. Μαθητεύσας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Δυσσελδόρφ, ἐσπούδασε παρὰ τοῖς Karl Sohn καὶ Schadow καὶ τῷ 1843 ἔτυχε πρώτου βραβείου διὰ τὸν πίνακά του «Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἁγίου Πέτρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς». Ἀπὸ τοῦ 1845 μέχρι τοῦ 1849 διατρίψας ἐν Ρώμῃ, ἔσχεν ὡς διδάσκαλον τὸν Cornelius, ὃν ἠκολούθησεν εἶτα εἰς Βερολῖνον. Ἐφιλοτέχνησε πολλὰς ἐλαιογραφίας, ἐν αἷς τὸν «Καλὸν Σαμαρείτην», τὴν «Ραχὴλ κλαίουσαν τὰ τέκνα της» κλπ. Τῷ 1856 ἐγκατεστάθη ἐν Δρέσδῃ, ἔκτοτε δ' ἐπεδόθη εἰς ζωγραφικὴν ἐπὶ ὑάλου καὶ εἰς τοιχογραφίας, διακοσμήσας πολλὰ μέγαρα καὶ ναούς. Ἐν Δρέσδῃ εἶχεν ἱδρύσει τῷ 1853 καὶ τὴν Ἑταιρείαν τῆς θρησκευτικῆς τέχνης. Σ. Σ.

— **Ἀντρέαι, Νικόλαος**. Ζωγράφος καὶ χαράκτης, ἀκμάσας κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Κατήγετο ἐκ Φλένσμπουργ (Schleswig) καὶ διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Melchior Lorch. Ἐταξίδευσεν εἰς πολλὰ μέρη. Ἔργα αὐτοῦ ὑπάρχουν αἱ προσωπογραφίαι τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Ε', τοῦ Σαλβατὸρ Φάμπρις, τοῦ δημάρχου Δάντσιγ Κωνστ. Φέρμπερ κλπ., ἔτι δὲ ὁ πίναξ «Ρεβέκκα καὶ Ἐλεάζαρ» καὶ ἡ «Τύχη» κατὰ Lorch. Ὁ Ἀντρέαι εἶχεν εὐρύτητα καὶ δύναμιν εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς γλυφίδος του.

— **Ἀντρέαι, Τωβίας**. Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Βρέμῃ τῷ 1633 καὶ ἀποθανὼν ἐν Φράνεκερ τῷ 1685. Διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς ἐδίδαξεν ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Βρέμης φιλοσοφίαν, εἶτα δὲ τῷ 1662 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Duisburg. Τῷ 1669 μετέβη εἰς Bois-le-Duc, ἔνθα προσελήφθη καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας. Τῷ 1674 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἰατρικῆς ἐν Φραγκφούρτῃ (ἐπὶ τοῦ Ὄδερ) μέχρι τοῦ 1680, ὅτε διωρίσθη εἰς τὴν ἕδραν τῆς φιλοσοφίας ἐν Φράνεκερ, διδάξας ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Descartes. Σ. Γ. Σ.

Ἀντρεάνι (Andreani), *Ἀνδρέας*. Ἰταλὸς χαράκτης γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐν Μαντούῃ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1623. Ἐδιδάχθη τὴν ξυλογραφίαν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐτελειοποιήθη ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἐξετέλεσε τὸν «Θρίαμβον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας» τοῦ Τισιανοῦ, ξυλογραφίαν δύο μέτρων μήκους καὶ ἀποτελουμένην ἐξ ὀκτὼ φύλλων γενομένων ἐπὶ μιᾶς ξυλίνης πλακός. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς πρώτης νεότητός του καταφαίνεται ἡ μεγάλη δεξιότης τοῦ Ἀντρεάνι. Ἡ ἀρχαιοτέρα χρονολογία ἔργου του ἀνάγεται εἰς τὸ 1584, παριστᾷ δὲ τὴν «Ἁπαγωγὴν Σαβίνης κόρης ὑπό τινος Ρωμαίου», ληφθὲν ἐκ τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τοῦ Ἰωάννου Μπολόνια. Διατρί-

Digitized by Google

δων ἐν Φλωρεντίᾳ ἐξετέλεσε πλείστας ξυλογραφίας διακρινομένας διὰ τὴν φωτοσκίασιν αὐτῶν, εἶδος ὅπερ κατέστησε κοινὸν ὁ Οὖγος ντὲ Κάπρι καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε βραδύτερον ἡ χρωμογραφία. Μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Ἀντρεάνι τῆς περιόδου ταύτης, τὰ ἄριστα εἶναι ὁ «Πιλάτος ὑψῶν τὰς χεῖρας» ἡ «ἁρπαγὴ τῶν Σαβίνων γυναικῶν» καὶ ἡ «Ἀλυσόδετος ἀρετή». Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκει ἐπίσης καὶ ἡ χάραξις τοῦ περιφήμου μωσαϊκοῦ τῆς Μητροπόλεως ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μωϋσέως», πρὸς δὲ καὶ μία τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἐκτελέσεων ὁ «Θρίαμβος τοῦ θανάτου» ἀποτελουμένη ἐξ ἐννέα φύλλων. Κληθεὶς τῷ 1593 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας του ἐξετέλεσε τὸν «Θρίαμβον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος». Ἔκτοτε ἐγένετο ἐκδότης ξυλογραφιῶν, διασώζονται δὲ περὶ τὰς τριάκοντα τοιαῦται φέρουσαι τὸ μονόγραμμα αὐτοῦ, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι, φέρουσαι μὲν τὴν ὑπογραφήν του, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης. Θ. Β.

Ἀντρεανοφικαὶ ***νῆσοι*** (Iles Andréanov) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀλεοῦται νῆσοι.

Ἀντρεᾶς (ὁ). Καλεῖται οὕτω ἰδιωματικῶς ὁ μὴν Δεκέμβριος ἕνεκα τῆς ἑορτῆς τοῦ *ἁγίου Ἀνδρέου*, ἡ ὁποία τελεῖται μὲν τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, ἀλλ' ἀποτελεῖ γνώρισμα μᾶλλον τοῦ ἐπιόντος μηνός.

Ἀντρεασμπὲργ (Andreasberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πρωσσίας ἀπέχουσα 24 χμτρ. ἀπὸ τοῦ Κλάουσταλ, ἔχουσα ἀξιόλογα μεταλλεῖα ἀργυρομολύβδου. Κάτ. 4600 Δ. Ε. Μ.

ἀντρεασμπεργίτης (Andreasbergit) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ἀρυοτμήτου (βλ. λ.).

ἀντρεβσίτης (Andrewsit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χαλκοῦχος φωσφορικὸς σίδηρος, τοῦ τύπου $[PO_4]_3\ Fe_4\ [OH]^7$ Cu. Fe, κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ τρικλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Γ. Κ. Γ.

Ἀντρέγιεφ, ***Λεωνίδας-Νικολάεβιτς.*** Ρῶσος συγγραφεύς, ἐπιφανὴς καλλιτέχνης τοῦ λόγου. Ἐγεννήθη ἐν Ὀρὲλ τῆς Ρωσίας τῷ 1871 ἐν οἰκογενείᾳ ἀστῶν. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἐστερήθη τοῦ πατρός του καὶ ἐδοκίμασεν ἐκ νεότητος τὰς πικρίας τῆς πενίας. Ὅπως προσπορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, φοιτητὴς ὤν, παρέδιδεν ἰδιωτικὰ μαθήματα ὡς προγυμναστὴς καὶ ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ζωγραφικήν. Πρῶτον δοκίμιον τῆς νεανικῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ ὁρμῆς ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἀπεικόνισις τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ φοιτητικοῦ βίου, ἃς περιέγραψεν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ πείρας. Τὸ ἔργον τοῦτο καὶ δύο ἕτερα δὲν ἐκρίθησαν ἄξια δημοσιεύσεως. Κατὰ τὸ 1894 δὶς ἀπεπειράθη νὰ αὐτοκτονήσῃ. Λαβὼν τὸ δίπλωμα τῆς Νομικῆς, κατόπιν σειρᾶς ἀπογοητεύσεων ἐκ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ δικηγόρου ἐγκατέλειψε τὸ στάδιον τοῦτο καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἀπὸ τοῦ 1898 τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρέγιεφ ἀναγράφεται ἐν τῷ περιοδικῷ τύπῳ ὡς συγγραφέως παρέχοντος ἐλπίδας. Μετὰ δὲ τὴν δημοσίευσιν δύο διηγημάτων του, «Ἡ Σιγή» καὶ «Ἦταν μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρό» (ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου τούτου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Νέῳ Αἰῶνι» 1924), οἱ κριτικοὶ διαβλέπουσιν ἐν τῷ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Γκόρκυ διατελοῦντι λογογράφῳ ἰδιοφυΐαν καὶ συγγραφικὴν δεινότητα. Ὁ ἤδη καταλαβὼν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ρώσων κορυφαίων λογοτεχνῶν θέσιν ὑψηλὴν «ψάλτης τῶν ἀλητῶν» λίαν ἐπαινετικῶς ἐκφράζεται περὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἀστέρος καὶ ἡ φήμη παραλαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντρέγιεφ, ὅπως φέρῃ αὐτὸ εἰς περιωπήν.

Τὰ διηγήματα «Στὴν ὁμίχλη» καὶ τὸ «Χάος» προὐκάλεσαν ὄχι μόνον κρίσεις ἀπὸ ἀπόψεως καλλιτεχνικῆς καὶ λογογραφικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀτελευτήτους συζητήσεις εἰς τὰ διάφορα κοινωνικὰ στρώματα καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ κέντρα. Ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς, τὰ αἰώνια προβλήματα, περὶ ὧν ἐπραγματεύετο ὁ Ἀντρέγιεφ, ἀπετέλουν ἀφετηρίαν συζητήσεων διὰ τὴν τάξιν τῶν διανοουμένων. Ἡ κοινωνία ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ εὗρε τὸν ψάλτην τῆς θλίψεως, τὸν δεξιὸν ζωγράφον τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος, τὸν ἑρμηνευτὴν τῆς μηδαμινότητος τῆς ζωῆς. Διαρκῶς συγκρατῶν τὸν ἀναγνώστην ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀλληλοσυγκρουομένων παραστάσεων, ἀδυναμίας περὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἀτόμου πρὸς ἄτομον, ἀτόμου πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀντιστρόφως, ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, παρουσιάζει μικροὺς ἀνθρωπίσκους, ὀντάρια περιωρισμένα ἐντὸς στενοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὀστράκου αὐτῶν, ἀπομεμακρυσμένα τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων. Αἱ μικραὶ αὗται ὑπάρξεις ἑρμητικῶς περικλείουν ἑαυτὰς ἐν μονώσει, ὅπως μὴ εἰσδύσῃ εἰς τὸ τέλμα, ἐν ᾧ βιοῦσιν, ἀκτὶς κἂν τοῦ φωτὸς ἐκείνου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ζοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι θνητοί. Ἡ πρὸς τὸ περιβάλλον ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ζωῆς ἀπομόνωσις εἶναι πολλάκις δόγμα τῆς ὑπάρξεως τῶν ἡρώων του. Τὰ συνηθέστερα τῆς ζωῆς γεγονότα ἀποτελοῦσι τὰ θέματα τῶν διηγημάτων τοῦ Ἀνδρέγιεφ. Ἐνίοτε μάλιστα τὰ θέματα ἐκεῖνα, ἅτινα καὶ πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι ψυχολόγοι διεξοδικῶς ἐπραγματεύθησαν. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου τὰ συνηθέστερα τῶν πραγμάτων ἀπεικονίζονται ζωηρότατα καὶ προσλαμβάνουσιν ἰδιαίτερον διὰ τὸν ἀναγνώστην ἐνδιαφέρον. Τὸ τάλαντον γεννᾷ ζωὴν πραγματικήν· δὲν δημιουργεῖ ἐννοίας ἀφῃρημένας, δὲν περιορίζεται εἰς διδαχὴν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων καὶ ἐπιτετηδευμένης εὐφραδείας. Ἐπὶ τοιούτων θεμελίων ἑδραιωθὲν «Τὸ Κόκκινο Γέλιο», ἔργον ἄγαν ἀντιμιλιταριστικόν, διακριθὲν διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του καὶ τὴν ἀκριβῆ ἀναπαράστασιν τῶν ψυχικῶν συγκλονισμῶν τοῦ πολεμοῦντος, κατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως προσφιλὲς διὰ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ εὐφήμως γνωστὸν ὄχι μόνον ἐν Ρωσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ.

Ἀπὸ τοῦ 1907 ὁ Ἀνδρέγιεφ ἤρχισε συγγράφων ἔργα θεατρικὰ καὶ διῆλθεν ἐπιτυχῶς καὶ διὰ τοῦ σταδίου ἐκείνου, δι' οὗ ἐπειράθησαν νὰ διέλθωσιν οἱ πλεῖστοι τῶν Ρώσων λογογράφων, οἱ μὲν πλουτίσαντες τὴν ρωσικὴν καὶ παγκόσμιον φιλολογίαν (Γόγολ, Τολστόϊ, Γκόρκυ, Τσέχωφ κτλ.), οἱ δὲ ἐπισκιάσαντες ἔνδοξον παρελθὸν καὶ ἀποτυχόντες. Ὁ Ἀνδρέγιεφ καὶ ὡς δραματικὸς συγγραφεὺς δὲν ἀπέτυχεν.

Ἀπὸ τοῦ 1917 τὰ πολιτικὰ ῥεύματα παρέσυραν καὶ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ πέλαγος τῶν παθῶν

Λεωνίδας Ἀντρέγιεφ.

καὶ τὴν παλαίστραν τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ. Ἡ ἀπογοήτευσις δὲν ἐβράδυνε νὰ διαδεχθῇ ἡμέρας ἠθικῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ψυχικῆς ἰσορροπίας. Ἀπέθανε τῷ 1917.

Τὸν Ἀνδρέγιεφ παρομοιάζουν πρὸς τὸν Ἔδγαρ Πόε. Ψυχραιμία εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν δρώντων προσώπων, τύποι ἡρώων ἐκ τῶν κοινῶν θνητῶν. Ὁποία ὅμως παραστατικότης, ζωηρότης καὶ δύναμις. Ὁ Ἀνδρέγιεφ ὑπῆρξεν ὁ ἄμεσος διάδοχος τῶν δύο μεγάλων Ρώσων διηγηματογράφων—μυθιστοριογράφων καὶ δραματικῶν—τοῦ Τσέχωφ καὶ τοῦ Γκόρκυ. Ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1910 ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνωστικοῦ ρωσικοῦ κοινοῦ εἶναι ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Λεωνίδαν Ἀνδρέγιεφ. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν φιλοσοφικο-ἠθικῶν θεμάτων τῶν «Νεοϊδεαλιστῶν», εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ὁ Ἀνδρέγιεφ, δὲν ἦτο ἡ καλλιτεχνικὴ ἀνάλυσις καὶ ἀπεικόνισις τοῦ Ντοστογιέφσκη, ἀλλὰ τοῦ Ἀντρέγιεφ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ ρωσικὴ ποίησις ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως, τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Συμβολισμοῦ. Ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Ἀνδρέγιεφ ἄρχεται ἀναπαριστῶν τύπους ὀλιγώτερον ζωηρούς, ὀλιγώτερον ἐκφραστικούς. Ἡ ὀθόνη, ἐφ' ἧς ἀπεικονίζει τὴν ζωήν, δέχεται τὰ χρώματα τοῦ χρωστῆρός του μᾶλλον ὠχρὰ καὶ αἱ γραμμαὶ εἶναι ἀκαθόριστοι. Ἀλλὰ καὶ τότε ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὑπερέχουσα. Δὲν ῥίπτεται εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς ζωῆς ἄνευ πηδαλίου καὶ κώπης. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀναλογικὴν καὶ συμμετρικὴν συσχέτισιν γεγονότων πρὸς πρόσωπα καὶ ἀντιθέτως, εἰς τὰ ἔργα του «ὁ Σάββας», «Τὸ Κόκκινο Γέλιο», «Ὁ βίος τοῦ παπᾶ Βασίλη Θηβέϊσκη», «Πρὸς τ' Ἀστέρια» εἶναι παθολογικῶς ἀπαισιόδοξος μέχρις ἀπογνώσεως καὶ ἀθυμίας.

Τὸν *συμβολισμὸν* ὅμως ὁ Ἀνδρέγιεφ δὲν ἐβράδυνε διὰ τοῦ τύπου τῶν ἔργων του νὰ μετατρέψῃ εἰς *ἀλληγορίαν*, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του ὅπως καταστῇ καταληπτὸς εἰς πάντας καὶ εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν ἀκόμη τῶν προβλημάτων τῆς αἰωνιότητος, εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐχθρότητος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ σαρκίον. Καὶ ὁ Τσέχωφ καὶ ὁ Γκόρκυ ἐπραγματεύθησαν τὸ θέμα αὐτό. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέγιεφ ἐχάραξε νέαν ὁδόν. Προσεπλησίασε ἐν τῇ μοιραίᾳ ἀποστολῇ του πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ Ντοστογιέφσκη καὶ ἀπέκλινε τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων, ἅτινα ὑπῆρξαν θέματα συγγραφῆς τῶν Γκάρσην, Κορολέγκο καὶ Γκόρκυ. «Πάντες, λέγει ὁ Ἀνδρέγιεφ, αἰσθάνονται τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ὀνομάσῃ ταύτην διὰ λέξεως ἀνθρωπίνης. Τὴν διαισθάνεται δέ τις εἴτε ὡς ἀπόγνωσιν καὶ παράφρονα δειλίαν, εἴτε ὡς λύπην, ὀργὴν καὶ ἐλπίδα».

Ὅπως παραστατικῶς ἐμφανίσωμεν τὸν συγγραφέα, παραθέτομεν ἐν ὀλίγοις τὴν ἀνάλυσιν ἑνὸς τῶν χαρακτηριστικῶν ἔργων αὐτοῦ: «τοῦ Βίου τοῦ παπᾶ Βασίλη Θηβέϊσκη». Ἰδέα τοῦ ἔργου εἶναι ἡ τραγῳδία τῆς διψαλέας ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀγάπης ἀκάρπου, ἀνωφελοῦς, ἀδυνάτου νὰ μετριάσῃ κἂν τὰς ὀδύνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας τῆς αἰωνίως ἀκορέστου, διαρκῶς συγκινουμένης, τῆς μὴ εὑρισκούσης γαλήνην καὶ ἱκανοποίησιν ψυχῆς. Οὐδαμόθεν δύναται νὰ ἀναμένῃ βοήθειαν. Τὸ ἄτομον εἶναι ἀνίσχυρον, ὅπως ἀνίσχυροι εἶναι καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν πολλῶν. «Οὐδεὶς ὁ δυνάμενος νὰ παραλλάξῃ τὸν ροῦν τῶν πραγμάτων. Ἐὰν συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἰσχυροὶ ὅλου τοῦ κόσμου, τὸν περιεπτύσσοντο, ἀπέτεινον πρὸς αὐτὸν λέξεις παραμυθίας καὶ τρυφερότητος, θὰ ἔμενεν ἐπίσης ὡς πάντοτε κατάμονος». Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ κόσμος πνίγεται ἐν τῷ ὠκεανῷ τῶν μαρτυρίων· καὶ ἰλιγγιᾷ τις ἐκ τῶν οἰμωγῶν καὶ στόνων τῶν ἀνθρώπων.

Ἴσως ἡ τραγῳδία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου εἶναι τραγῳδία καὶ τοῦ μέλλοντος, διότι ὁ Ἀντρέγιεφ ἀναπαριστᾷ καὶ πλάττει τὰ αἰώνια ἀνθρώπινα μαρτύρια, τὰ ἄσχετα πρὸς τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν περιβάλλον τῆς στιγμῆς, διότι φωτογραφεῖ τὴν παγκόσμιον θλῖψιν, ἥτις ἐπέζησε χιλιετηρίδων καὶ κατέστη ἔτι περισσότερον ἀμετάτρεπτος. Ὁ γεννηθείς, ἀνδρωθεὶς καὶ γηράσας ἐν βασάνοις ἄνθρωπος, κατ' ἀρχὰς βλέπει καὶ διαισθάνεται μόνον τὰ ἑαυτοῦ μαρτύρια καὶ οὐδένα παρατηρεῖ. Ἀλλ' ἰδοὺ στρέφει τὸ βλέμμα κύκλῳ καὶ ἀπὸ πᾶσαν γωνίαν τείνουσι πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας ὠχρὰ φάσματα καὶ προσβλέπουσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ σκότους δακρύοντες ὀφθαλμοί, ἱκετεύουσαι ὑπάρξεις. Καὶ ἀκούονται οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι. Βλέπει πληθὺν ὁμοίων, πεπονημένων, ἀσθμαινόντων καὶ ἐκκωφανθείς, συντετριμμένος καὶ πνιγόμενος ἐν θαλάσσῃ δακρύων, σπεύδει πρὸς βοήθειαν. Ἀλλ' ὁρμῶν εὑρίσκει τοῖχον πρὸ αὐτοῦ καὶ συντρίβεται. Ἐν ἀπογνώσει τότε τρέχει μακρὰν ἀπὸ τὴν ἄβυσσον τῶν βασάνων καὶ δακρύων. Καὶ τρέχει διαρκῶς ἕως ὅτου πέσῃ. Καὶ πεσών, συντετριμμένος ἐν τῷ πηλῷ, καὶ ἐν τῇ θέσει, εἰς ἣν εὑρίσκεται, διαφυλάττει τὴν ὁρμὴν τοῦ βήματος. «Τὰ ὠχρά, νεκρὰ χέρια, γράφει ὁ Ἀντρέγιεφ, τοῦ παπᾶ Βασίλη (ὅστις ἐπόθησε τὴν εὐτυχίαν ἐν τῇ ζωῇ) ἦταν τεντωμένα πρὸς τὰ μπρός· τὸ πόδι ἐδιπλώθη κάτω ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ἄλλο, μὲ παλιό, πατημένο παποῦτσι μὲ δίχως σόλα, μακρύ, ἴσιο, μὲ φλέβες ἐξωγκωμένες, ἐτεντώθη πρὸς τὰ ὀπίσω—σὰν νἄτρεχε ὁ παπᾶς καὶ πεθαμένος ἀκόμα». Τοιαύτη εἶναι ἡ «ἔξοδος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου», τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ θέλῃ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἄλλους, τολμῶν νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δύναται νὰ πράξῃ τι.

Τοιαύτη ἡ συμβολικὴ ἀναπαράστασις τῆς τελείας χρεοκοπίας τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ τὰ πάντα ἐμπαίζοντος θριάμβου τοῦ μαρτυρίου. Τοιαύτη ἡ ἀπαισιοδοξία, ἡ μέχρις ἐσχάτων, μέχρι τοῦ ὁρίου, πέραν τοῦ ὁποίου εὕρηται τὸ Αἰώνιον τὸ ἄλαλον, καὶ Μηδὲν τὸ βωβόν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Ἀντρέγιεφ εἶναι μεταφρασμένα εἰς τὴν ἑλληνικήν. Π. ΛΕΦΑΣ

— **Ἀντρέγιεφ,** ***Εὐγένιος-Νικολάεβιτς.*** Ρῶσος τεχνολόγος καὶ συγγραφεύς. Ἐδίδαξεν εἰς τὸ τεχνικὸν ἰνστιτοῦτον τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἐπεφορτίσθη πολλάκις δι' ἀποστολῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν Ἐκτὸς τινων χημικῶν καὶ βιομηχανικῶν του ἔργων, ἐξεπόνησε καὶ τὰ «Γράμματα ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ρωσίας», δημοσιευθέντα τῷ 1855—1856.

Ἀντρεγιέφσκυ. Ὄνομα διαφόρων Ρώσων ἰατρῶν: —1) ***Ἀντρεγιέφσκυ Ἰβὰν Σαμουήλοβιτς*** (1760—1809), καθηγητὴς τῆς κτηνιατρικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας, συγγράψας «Πραγματείαν περὶ κτηνιατρικῆς» ἐκδοθεῖσαν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1805 καὶ «Ἀνατομικὴν τῶν κατοικιδίων ζῴων», ἐκδοθεῖσαν τῷ 1804. —2) ***Ἀντρεγιέφσκυ Στέφανος Σεμένοβιτς*** (1760—1818), στρατιωτικὸς ἰατρός, ἱδρυτὴς τῆς Ἰατροχειρουργικῆς Ἀκαδημείας Πετρουπόλεως· ἀπέθανεν ὡς κυβερνήτης τοῦ Ἀστραχάν. —3) ***Ἀντρεγιέφσκυ,*** σύγχρονος ἰατρός, γνωστὸς διὰ τὰς μικρογραφικὰς ἐρεύνας του καὶ τινας συγγραφάς του περὶ ἰατρικῆς ἐν τῇ πράξει. Σ.Γ.Σ.

— **Ἀντρεγιέφσκυ,** ***Ἰωάννης Ἐφύμοβιτς.*** Ρῶσος νομομαθὴς γεννηθεὶς τῷ 1831, καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Δικαίου τῆς Πετρουπόλεως, τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ρωσι-

Digitized by Google

κοῦ Δικαίου. Διετέλεσε πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Πετρουπόλεως καὶ διευθυντὴς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς (Ἰνστιτούτου). Ἀπὸ τοῦ 1890 ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀρχισυντάκτης τοῦ ἐκ 44 τόμων ἀποτελουμένου ρωσικοῦ «Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ» ἐκδόσεως Μπροκζάους καὶ Ἐφρέν. Τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἐν τῇ κοινῇ χρήσει καλεῖται «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἀντρεγιέφσκυ».

Ἔγραψεν ἐπίσης: «Περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ξένων ἐν Ρωσίᾳ μέχρι τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος» (1854). «Περὶ συνθήκης τοῦ Νόβγοροδ μετὰ τῶν Γερμανῶν» (1855). «Περὶ τῶν ἀντιβασιλέων, βοεβόδων καὶ διοικητῶν» (1864), «Ρωσικὸν Δίκαιον» (1886) «Ἀστυνομικὸν Δίκαιον» (1871—73). Εἰς τὰ περισσότερα τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ Ἀντρεγιέφσκυ παρουσιάζεται ὑπέρμαχος τῆς ἰδέας τῆς αὐτοδιοικήσεως. Π. ΛΕΦΑΣ

Ἀντρεζιὲ (Antregieux) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Loire. Κάτ. 2000. Αὕτη πρώτη ἐν Γαλλίᾳ συνεδέθη διὰ σιδηροδρόμου τῷ 1827.

Ἀντρεζὺ (Andresy) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Seine-et-Oise, ἀπέχον 24 χμτρ. ἀπὸ τῶν Βερσαλλιῶν. Κάτ. 1500. Εἶναι ἀρχαιότατον, εἰς αὐτὸ δὲ ἔλαβον χώραν αἱ συσκέψεις περὶ μεταστροφῆς τοῦ Ἐρρίκου Δ΄ εἰς τὸν καθολικισμόν.

Ἀντρέϊ (Andrei), ***Ἀντώνιος-Φραγκῖσκος***. Γάλλος πολιτικὸς (1740—1800). Εἰς τὴν δίκην τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ΄ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς κρατήσεως τοῦ ὑπὸ κατηγορίαν μονάρχου καὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς δίκης. Προγραφεὶς τῇ 31 Μαΐου, ἐξελέγη βραδύτερον μέλος τῶν Πενταχοσίων. Α. Δ.

— **Ἀντρέϊ, *Ἰβάν***. Ρῶσος συγγραφεὺς (1753—1813). Ἀνῆκεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ρασκόλ, ἀλλ᾽ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὡς ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῶν Ρασκολνίκων, ἐγνώριζε τὰς λεπτομερείας τῆς αἱρέσεως ταύτης, καὶ ἔγραψεν ἱστορικὸν σύγγραμμα περὶ αὐτῆς, ὅπερ ἔσχε πολυαρίθμους ἐκδόσεις ἐν Ρωσίᾳ. Θ. Β.

Ἀντρέϊνι (Andreini), ***Φραγκῖσκος***. Διάσημος Ἰταλὸς κωμῳδὸς γεννηθεὶς ἐν Πιστόγιᾳ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος. Μεταβὰς εἰς Παρισίους μετέσχε τοῦ θιάσου τῶν Gelosi, τὸν ὁποῖον διηύθυνε ὁ Φλαμίνιος Σκάλα, προσκληθεὶς εἰς Παρισίους ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ΄, ὅπως εὐχαριστήσῃ τὴν νεαρὰν του σύζυγον Μαρίαν τῶν Μεδίκων. Ὁ Ἀντρέϊνι ἦτο καλλιτέχνης ποικίλων ταλάντων καὶ μοναδικῆς δεξιότητος, ἔδωκεν δὲ εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ ἀφάνταστον ποικιλίαν. Ἦτο πρὸς τούτοις περίφημος μουσικός, παίζων ὅλα τὰ μουσικὰ ὄργανα, πεπαιδευμένος καὶ γλωσσομαθέστατος. Ὡμίλει ἀπταίστως τὴν γαλλικήν, τὴν ἰσπανικήν, τὴν ἑλληνικήν, τὴν τουρκικὴν καὶ τὴν σλαβικήν.

Ἡ σύζυγος τούτου ***Ἰσαβέλλα Ἀντρέϊνι*** ὑπῆρξε κωμῳδὸς ἐπίσης καὶ ποιήτρια. Ἰταλὶς ἐκ Παταυΐας (1562—1604) ἀνῆλθε δεκαεξαέτις εἰς τὴν σκηνήν. Ἔπαιζε ρόλους ἐρωτοτρόπων γυναικῶν, διεκρίθη δὲ εἰς αὐτοὺς οὐχὶ μόνον διὰ τὴν προσωπικήν της χάριν, ἥτις ἐχαρακτήριζε τὴν ἰδιοφυΐαν της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν της ἥτις ἀνεδείκνυεν αὐτὴν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν comedia dell'arte. Ἐκ τούτου ἀπέκτησε τάχιστα μεγάλην φήμην ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἡ προσωπογραφία της ἐτέθη ἐν Ρώμῃ μεταξὺ τῶν εἰκόνων τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Τάσσου, εἴς τινα ἑορτὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καρδιναλίου Ἀλντομπραντίνι. Ἡ Ἰσαβέλλα μετέβη εἰς Παρισίους μετὰ τοῦ συζύγου της καὶ ὁ θίασος τῶν Gelosi, τοῦ ὁποίου ἦτο τὸ κόσμημα καὶ ἡ δόξα, ἐστήριξεν ἐπ᾽ αὐτῆς τὰς μεγάλας του ἐπιτυχίας. Ἀπῆλθε μετὰ τῶν συναδέλφων της τῷ 1604, ἐκ Παρισίων, ἀλλὰ δὲν ἐπανεῖδε τὴν πατρίδα της. Διαμείνασα εἰς Λυῶν, ἐπὶ μικρόν, ἀπέθανεν ἐξ ἀποβολῆς τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους τούτου. Ἡ Ἰσαβέλλα Ἀντρέϊνι ἐδημοσίευσεν ἐν Βερώνῃ βουκολικὸν ποίημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Μυρτίλλη», βραδύτερον δὲ εἰς Μιλᾶνον συλλογὴν ποικίλων ποιημάτων. Μετὰ τὸν θάνατόν της ἐξεδόθησαν δύο τόμοι ἐπιστολῶν της. Τὸν θάνατόν της ἐθρήνησαν πλεῖστοι ποιηταί, ἐν οἷς ὁ Ryer, ἐκόπη δὲ εἰς μνήμην αὐτῆς νομισματόσημον, ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἐχαράχθη ἡ μορφή της καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἡ φήμη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: Aeterna fama.

Ὁ υἱός των ***Ἰωάννης-Βαπτιστῆς-Ἀντρέϊνι***, γεννηθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ, ὑπῆρξεν ὡς αὐτοὶ κωμῳδὸς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Λέλιο*. Μεταβὰς εἰς Γαλλίαν ἀπέκτησε τὴν εὔνοιαν οὐ μόνον τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΓ΄ ἀλλὰ καὶ τῆς αὐλῆς καὶ τῆς πόλεως ἐν γένει τῶν Παρισίων. Ὁ Ἰωάννης Ἀντρέϊνι ἔγραψε πλείστας κωμῳδίας καὶ δράματα. Τὰ μᾶλλον γνωστὰ ἔργα του εἶναι ὁ «Ἀδάμ», ὅστις ἤγαγε μερικοὺς Ἰταλοὺς κριτικοὺς νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Ἄγγλον ποιητὴν Μίλτωνα τὸν «Ἀπολεσθέντα Παράδεισον». Πρᾶγμα λίαν ἀπίθανον, καθ᾽ ὅσον ὁ Ἄγγλος ποιητὴς εἶχεν ἀρχίσει συνθέτων τὸ ἔργον του προτοῦ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ ἴδῃ τὸν «Ἀδάμ». Ὁ συγγραφεὺς ἀνεβίβασεν εἰς τὴν σκηνὴν πλεῖστα δράματα, ἐν οἷς τὸν «Πατέρα Ἀντώνιον», τὸν «Ὄφιν», τὸν «Ἀρχάγγελον Μιχαήλ», τὸν «Σατανᾶν», τὸν «Βελζεβούλ», τὸν «Θάνατον», τὰ «Ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα» καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εἰμὴ φαντασμαγορίαι καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐκτὸς τῶν σκηνικῶν ἔργων ὁ Ἀντρέϊνι ἐδημοσίευσε πλεῖστα ποιήματα, ἐν τέλει δὲ τὴν τραγῳδίαν «Φλωρίνδαν», γραφεῖσαν πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του Βιργινίας Ραμπόνι, παιζούσης εἰς τὸ θέατρον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Φλωρίνδα» μετ᾽ ἐκτάκτου ἐπιτυχίας. Θ. Β.

ἀντρειωμένος, —η, —ον· βλ. ἀνδρειώνομαι.
— *[Λαογρ.]*· βλ. Ἀκρῖται.

ἀντρειώνομαι· βλ. ἀνδρειώνομαι.

Ἀντρεκαστὼ (Entrecasteaux) ***Ἰωσὴφ-Ἀντώνιον-Μπρυνί, ἱππότης ντ —***. Περιώνυμος Γάλλος θαλασσοπόρος γεννηθεὶς εἰς Αἲξ τῆς Προβηγκίας τῷ 1739 καὶ ἀποθανὼν ἐν θαλάσσῃ τῷ 1793. Ἡ προαιρετική του παίδευσις ἐν ἱερατικῇ σχολῇ πᾶν ἄλλο ἢ διὰ τὸ στάδιον ὅπερ ἠσπάσθη προώριζεν αὐτόν, ἀλλ᾽ ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου ναυάρχου Πέτρου Συφρρέν, ὑπ᾽ αὐτὸν δ᾽ ἐξεπαιδεύθη καί, νεανίας ἔτι, μετέσχε τῶν ναυμαχιῶν, αἵτινες ἐδόξασαν τὸν θεῖόν του. Ἐκ νεανικῆς ἡλικίας ἐπέδειξεν ἔκτακτον ἰδιοφυΐαν εἰς τὴν ὑδρογραφίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 1778 ἐκυβέρνα φρεγάτταν 36 τηλεβόλων, ὅτε διετάχθη νὰ συνοδεύσῃ μεγάλην ἐφοδιοπομπήν. Δύο ἐχθρικὰ σκάφη, κατὰ πολὺ ὑπέρτερα τῆς φρεγάττας του, ἐπετέθησαν κατ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἠδυνήθη ναυμαχήσας νὰ τὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ νὰ διασώσῃ τὴν συνοδείαν. Ἀμέσως μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προήχθη εἰς κυβερνήτην τοῦ «Majestueux», σκάφους ἑκατὸν τηλεβόλων, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Ροσεσουάρ. Εἶτα ἐγένετο ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας, ναύαρχος τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἰνδικῆς καὶ διοικητὴς τῆς νήσου τῆς Γαλλίας. Ἐξετέλεσε τότε τολμηρὰν καὶ πλήρη κινδύνων θαλασσοπλοΐαν, πλέων πρὸς τὴν Κίναν ὑπὸ ἀντιμουσῶνας, ἐγκαινιάσας οὕτω νέαν θαλασσίαν ὁδόν. Ἔπλευσε πρὸς Ἀνατολὰς διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Σόνδης, διῆλθε διὰ τῶν ὁμωνύμων νήσων καὶ τῶν Μαλουκικῶν, ἔκαμψε πρὸς Α καὶ πρὸς Β τὰς Μαριάνας καὶ τὰς Φιλιππίνας καὶ ἀφίκετο εἰς Καντῶνα.

Κατατεθλιμμένος ἐκ σκληρᾶς οἰκογενειακῆς ἀπωλείας παρῃτήθη καὶ ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας, ὅπως ἰδιωτεύσῃ, ὅταν τοῦ ἐπροτάθη ἡ διοίκησις τῆς ψηφισθείσης ὑπὸ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἀποστολῆς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τρία ἔτη πρὶν ἐξαφανισθέντος εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Νέας Καληδονίας θαλασσοπόρου κόμητος Λαπερούζ. Τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1791 αἱ φρεγάτται «La Boussole» καὶ «L' Astrolabe» ἀνεπέτασαν τὰ ἱστία ἐκ Βρέστης καὶ ὁ Ἀντρεκαστώ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Κερμαντέκ, τοῦ Μπωτὰν-Μπωρέ, τοῦ Ροσσέλ, τοῦ Βιλομέζ, τοῦ Βαντενὰ καὶ ἄλλων, ἀπῆλθε πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολεσθέντος θαλασσοπόρου. Εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὰς νήσους τοῦ Ναυαρχείου, ὅπου ἐπίστευεν ὅτι θὰ ἀνεύρισκε τὰ ἴχνη αὐτοῦ. Ἠρεύνησε τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Νέας Καληδονίας, τῆς νήσου Βουγκαινβίλλης καὶ τῆς Νέας Ἰρλανδίας, τὸ βόρειον μέρος τῆς Λουσιάδος, τὸ νότιον τῆς γῆς τοῦ Βὰν-Διεμέν, ἔκτασιν πλέον τῶν 1300 χιλιομέτρων τῆς ἀκτῆς τοῦ νοτιοδυτικοῦ τῆς Νέας Ὀλλανδίας, ἤτοι τῆς χώρας τοῦ Λαεουΐν καὶ τοῦ Νουΐτς, τὴν Νέαν Γουϊνέαν, τὰς νήσους τοῦ Σολομῶντος, τὴν Νέαν Βρεττανίαν, ἀλλ᾽ οὐδαμοῦ εὗρε τὰ ἴχνη τοῦ προκατόχου του. Ἀλλ᾽ ἂν δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχὴς ἡ ἔρευνά του αὕτη, ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ Λαπερούζ, αἱ ἐπιστημονικαί του ἀνακαλύψεις ὑπῆρξαν μέγισται, πλεῖστα δὲ τῶν νέων μερῶν καὶ πορθμῶν φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Μετὰ διετεῖς κόπους καὶ κινδύνους ἐπέστρεψεν εἰς τὴν νῆσον Ἰάβαν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν πληρωμάτων, ἀλλ᾽ ἐνῷ ἀφικνεῖτο εἰς τὴν νῆσον ταύτην, προσεβλήθη ἐκ σκορβούτου καὶ ἀπέθανεν ἐν θαλάσσῃ. Ἡ ἔκθεσις τῆς θαλασσοπορίας ταύτης ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Ροσσὲλ ἐν Παρισίοις τῷ 1808 εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Voyage à la recherche de La Perouse». Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν ὁ Λὰ Μιγιαρντιὲρ σύγγραμμα ἀφιερωμένον ἰδίως εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν μετὰ λεπτομεροῦς χάρτου, καὶ ὁ ἱππότης ντὲ Φρεμιωβὶλλ λαϊκὴν τῆς θαλασσοπορίας περιγραφὴν διὰ τὸ πολὺ κοινόν, ἐν Βρέστῃ τῷ 1838. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

—**Ἀντρεκαστὼ** *[Γεωγρ.]*. Στενὸν τοῦ πορθμοῦ τῆς Αὐστραλίας μεταξὺ τῆς νήσου Μπρύνη καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς παραλίας τοῦ Βὰν-Διέμεν, κληθὲν οὕτω, ὅπως καὶ ἡ νῆσος Μπρύνη, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐξερευνητοῦ αὐτῶν Ἰωσὴφ Ἀντρεσκώ. Θ. Β

Ἀντρελίνι (Andrelini), ***Πούβλιος-Φαῦστος***. Ἰταλὸς ποιητὴς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος. Εἰς ἡλικίαν εἴκοσι δύο ἐτῶν ἐστέφθη ἐν Ρώμῃ ὡς ποιητής, ἐν ἔτει δὲ 1488 μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐδίδαξεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη λογοτεχνίαν καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ «ποιητοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης» (Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ΄ καὶ Ἄννης τῆς Βρεττανῆς). Α. Δ.

Ἀντρεμὸν (Entremonts), ***Ζακελῖνα***. Γαλλὶς ἀριστοκρατις (1541—1600), καταγομένη ἐκ μεγάλης οἰκογενείας τῆς Σαβοΐας. Χηρεύσασα εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, τοῦ συζύγου της Κλαυδίου Μπαταρναί, βαρώνου ντ᾽ Ἀτόν, φονευθέντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, καὶ διαμαρτυρομένη τὸ θρήσκευμα ἐνυμφεύθη τὸν ἐπίσης χῆρον ναύαρχον Κολινύ. Κατὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, καθ᾽ ἣν ἐδολοφονήθη ὁ σύζυγός της, ἡ Ζακελῖνα Ντ᾽ Ἀντρεμὸν εὑρίσκετο εἰς τὸ Σατιγγιὸν-σὺρ Λουάνι ἔγκυος. Πληροφορηθεῖσα τὰ τραγικὰ γεγονότα ἔσπευσε νὰ φυγαδεύσῃ τὰ τέκνα τοῦ ἐνδόξου συζύγου της εἰς Ἑλβετίαν, τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς, καθ᾽ ἣν οἱ φρουροὶ τοῦ Καρόλου Θ΄ ἔφθανον, ὅπως συλλάβωσιν αὐτὴν προσωπικῶς. Εἰς τὴν ἄρνησίν της, ὅπως ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, διετάχθησαν οἱ φρουροὶ νὰ τὴν μεταφέρωσιν εἰς Σαβοΐαν. Ἀκολούθως ὅμως διετάχθη ἡ ἐγκάθειρξίς της εἰς τὸ φρούριον τῆς Νικαίας. Ἀπεφυλακίσθη τῷ 1575, ἀλλὰ συνελήφθη ἐκ νέου τῷ 1585 ὡς ἔνοχος μαγείας. Ἔκτοτε οὐδέποτε ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της, ἀπέθανε δὲ μετὰ δέκα πέντε ἔτη εἰς τὴν εἱρκτήν. Αἱ καταδιώξεις αὗται δὲν ἴσχυσαν νὰ διασαλεύσωσι τὴν θρησκευτικήν της πεποίθησιν οὐδ᾽ ἐπὶ στιγμήν. Θ. Β.

Ἀντρεόλι (Andreoli), ***Γεώργιος***. Ἰταλὸς ἀγγειογράφος τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος. (βλ. τ. Δ΄ σ. 462 γ).

— **Ἀντρεόλι** (Andreoli), ***Κάρολος***. Ἰταλὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς εἰς Μιράνδολαν. Ὀνομαστὸς δεξιοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου, διέτρεξε τὴν Εὐρώπην δίδων συναυλίας μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς τὸ Κονσερβατόριον τοῦ Μιλάνου ἀπὸ τοῦ 1875 διαδεχθεὶς κατόπιν τὸν περίφημον Ἀντζελέρι. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἵδρυσε πρῶτος τὰς λαϊκὰς συναυλίας κλασσικῆς μουσικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ δι᾽ αὐτῶν τὴν μεγάλην καὶ ἀληθῆ τέχνην εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Μολονότι κατ᾽ ἀρχὰς τὸ κοινὸν ὑπεδέχθη συμπαθῶς τὸ ἐγχείρημά του, τοῦτο δὲν ἐβράδυνε ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν καὶ πρὸ τῆς ἀδιαφορίας τῶν φιλομούσων νὰ ναυαγήσῃ. Ὁ Ἀντρεόλι ἀπέθανε τρελὸς κατὰ τὸ 1906, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὸ φρενοκομεῖον τοῦ Ἁγ. Μαυρικίου εἰς Ρέτζιο Ἐμίλια. ΛΑΥΡ.

ἀντρεόλιθος (Andreolith) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἁρμοτμήτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀντρεόσσι (Andreossi), ***Ἀντώνιος-Φραγκῖσκος, κόμης—***. Γάλλος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης (1761—1828). Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Ἀντρεόσσι ὑπῆρξε πολύτιμος στρατιωτικὸς παράγων. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀμιένης διωρίσθη ἐκ περιτροπῆς πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ, Βιέννῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1814. Ἔγραψε πολλὰ σημαντικὰ ἔργα: «Histoire du Canal du midi», «Irruption du Pont-Euxin dans la Méditerranée» κ. τ. λ. Α. Δ.

Ἀντρεότσι (Andreozzi), ***Γαετᾶνος***. Ἰταλὸς μουσικὸς (1763—1826). Συνέθεσε δέκα ἓξ μελοδράματα ἐκτελεσθέντα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ρωσίᾳ. Ὑπῆρξε μουσικοδιδάσκαλος τῆς δουκίσσης ντὲ Μπερρύ.

Ἀντρὲς *ντὲ Οὐστερὸθ* (Andres de Usteroz), ***Ἰωάννης-Φραγκῖσκος***. Ἰσπανὸς ἱστορικὸς (1606—1647), ἱστοριογράφος τοῦ βασιλείου. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι: «Universidad de amor», «Antiqüedades de la villa de Mallen», «Relacion del juramento de los fueros de Aragon». Α. Δ.

Ἀντρζεζόφσκι (Andrzejowski), ***Ἀντώνιος***. Πολωνὸς βοτανικὸς καὶ συγγραφεὺς (1785—1868). Περατώσας τὰς σπουδάς του ἐν Βίλνᾳ, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ζῳολογίας καὶ τῆς βοτανικῆς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, εἶτα δὲ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κιέβου. Ἀργότερον ἵδρυσεν εἰς τὴν Stawyszere μέγαν βοτανικὸν κῆπον. Αἱ κυριώτεραι ἐργασίαι του εἶναι: «Ἡ ἐπιστήμη τῶν βοτανικῶν δρων» Krzemieniec 1825. «Βοτανικὴ πραγματεία περὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Μπυζὲ καὶ τοῦ Δνειπέρου τόπων», «Ἡ χλωρὶς τῆς Οὐκρανίας» (ἐδημοσιεύθη ἐν Βαρσοβίᾳ μετὰ τὸν θάνατόν του, 1869). Ἐπίσης ἔγραψε καὶ γαλλιστὶ ἀρκετὰ σημειώματα εἰς τὰ «Bulletins de la Societé des sciences de Moscou», ἐδημοσίευσε δὲ καὶ φιλολογικά τινα δοκίμια ὑπὸ τὸν τίτλον «Ramoty» εἰς 4 τόμους (Wilna 1861—62 καὶ Cracovie 1862). Πλεῖσται ὅσαι ἀνακαλύψεις εἰς τὴν βοτανικὴν ὀφείλονται εἰς τοῦτον. Δ. Ν. Π.

ἀντρζεζοφσκία (ἡ) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυροειδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

῎Αντρι *[Γεωγρ.]* βλ. ῎Ανδρι καὶ ᾿Ιθάκη.

῎Αντρια *[Γεωγρ.]* βλ. ᾿Αδρία.

᾿Αντρία (Andria), ***Νικόλαος***. ᾿Ιταλὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1748. ᾿Εγένετο καθηγητὴς τῆς Χημείας, τῆς Φυσιολογίας καὶ τῆς εἰδικῆς νοσολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως, γράψας καί τινας ἐπιστημονικὰς διατριβάς. ΑΡ. Π. Κ.

᾿Αντριαδῆς, *᾿Ιωάννης*. Ψαριανὸς πυρπολητὴς ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Νικόλαον ᾿Αποστόλην, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ναύκληρος, καὶ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην, εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ὁποίου ὑπηρέτει κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς ᾿Αλεξανδρείας. Γ. Δ. Κ.

᾿Αντριαλὰ *(Μάχη —)*. Εἰς πλεῖστα ἔγγραφα ἀναφέρεται ὡς ἰδία μάχη, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς τοποθεσίας ταύτης τῆς Εὐβοίας, μία χαρακτηριστικὴ φάσις τῆς γνωστοτέρας ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *Βρυσακίων* μάχης, τῷ 1823 κατὰ τοῦ ᾿Ισοὺφ Μπερκόφτσαλη. Γ. Δ. Κ.

᾿Αντριάνι (Adriani), ***᾿Ιωάννης-Βαπτιστής***. ᾿Ιταλὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1513 ἐν Φλωρεντίᾳ, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη λογοτεχνίαν. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς του: «Storia di suoi tempi divisa in libri XII». Α. Δ.

— **᾿Αντριάνι**, ***᾿Ιωάννης-Βαπτιστής***. ᾿Ιταλὸς ἀρχαιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Κεράσκῳ τῷ 1823· ἐκδότης μεγάλου ἀριθμοῦ κειμένων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πεδεμοντίου. Α. Δ.

— **᾿Αντριάνι**, ***Μάρκελλος***. ᾿Εγεννήθη τῷ 1553 καὶ ἀπέθανε τῷ 1604. ῏Ητο υἱὸς τοῦ ᾿Ιταλοῦ ἱστορικοῦ ᾿Ιωάννου Βαπτιστοῦ ᾿Αντριάνι, χρηματίσας καὶ οὗτος καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐκδότης τῆς «᾿Ιστορίας» τοῦ πατρός του καὶ μεταφραστὴς τοῦ Πλουτάρχου. Α. Δ.

— **᾿Αντριάνι**, ***Μάρκελλος-Βιργίλιος***. ᾿Ιταλὸς καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας ἐκ Φλωρεντίας (1464—1521). ῾Υπῆρξε γενικὸς γραμματεὺς τῆς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας. ῾Ο Βάρκι ἐξαίρει τὸν ᾿Αντριάνι ὡς δεινὸν γνώστην τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς καὶ ὡς τὸν εὐφραδέστερον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του. ᾿Οφείλει τὴν φήμην αὐτοῦ πρὸ παντὸς εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Διοσκορίδου: «Libri VI de materia medica, interprete Marcello Vergilio, secretario Florentino, cum ejusdem annotationibus». Α. Δ.

᾿Αντριάνο (Adriano). ᾿Αδελφὸς τοῦ Τάγματος τῶν Καρμελιτῶν. ᾿Ισπανὸς ζωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὸ τέρμα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, μαθητὴς τοῦ Πάμπλο ντὲ Θεσπεντές. Α. Δ.

ἀντρίανος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία *ἀκτῆς τῆς βοτρυανθοῦς* (jambucus racemosa). Δ. Ν. Π.

᾿Αντριβὼ-Γκουζὸν (Andriveau-Goujon), ***Γαβριὴλ-Γουσταῦος***. Γάλλος ἐκδότης, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1808.

᾿Αντριὲ (Andrieux), ***Αἰμίλιος***. Γάλλος ἰατρὸς (1797—1862), γνωστὸς διὰ τὰς μελέτας αὐτοῦ τὰς συνδεομένας πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὴν ἰατρικήν. ᾿Ησχολήθη εἰδικῶς μὲ τὴν ὀφθαλμολογίαν καὶ ἀνεκάλυψε τεχνητὸν ὀφθαλμόν, τὸν «ophtalmophantome», ὅπως διευκολύνῃ τὴν μελέτην τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως. Εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν ἰατρικῶν ἔργων.

— **᾿Αντριὲ** (Andrieu), ***Βερτράνδος***. Γάλλος χαράκτης μεταλλίων, γεννηθεὶς ἐν Βορδὼ τῷ 1761 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1822· διέπρεψεν ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. ῾Υπῆρξε μέλος τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς ᾿Ακαδημίας τῆς Βιέννης καὶ χαράκτης τοῦ βασιλέως. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει τὸ μέγιστον μέρος τῶν μεταλλίων τῶν πρώτων χρόνων τῆς παλινορθώσεως τῶν Βουρβώνων, τὰ διάφορα πρότυπα τῶν χαρτονομισμάτων τῆς Γαλλικῆς Τραπέζης καὶ ἄπειρον πλῆθος γελοιογραφιῶν, δι' ὧν ἐπλούτισε τὰς ὡραιοτέρας ἐκδόσεις βιβλίων τῆς ἐποχῆς του. ᾿Εκ τοῦ ἐργαστηρίου του ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη προῆλθον ἀληθῆ ἀριστουργήματα τῆς νομισματικῆς, δι' ὧν ἔχουν πλουτισθῆ τὰ γαλλικὰ μουσεῖα καὶ ἡ ᾿Εθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων. Θ. Β.

— **᾿Αντριὲ** (Andrieux), ***᾿Ιωάννης-Στανίσλαος***. Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς ἐν Στρασβούργῳ (1759-1833). Διετέλεσε μέλος τοῦ Συμβουλίου τῶν ᾿Εκατὸν πεντήκοντα καὶ εἰς ἀνώτερα δικαστικὰ ἀξιώματα. ᾿Αλλ' αἱ κλίσεις του ἔτεινον πάντοτε εἰς τὴν φιλολογίαν, τῷ δὲ 1804 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν Πολυτεχνικὴν Σχολὴν καὶ τῷ 1814 καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας, τὴν ἕδραν δὲ ταύτην διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ, διδάξας μετὰ ἀδιαπτώτου ζήλου. Παρὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φωνῆς του, κατώρθου νὰ ἀκούεται παρὰ τῶν πολυαρίθμων ἀκροατῶν του, ἐντείνων πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν φωνητικῶν του ὀργάνων. Περιληφθεὶς μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τοῦ ἱδρυθέντος τῷ 1797 Γαλλικοῦ ᾿Ινστιτούτου εἰς τὴν κλάσιν τῆς φιλολογίας, ἐγένετο τῷ 1829 διαρκὴς γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς ᾿Ακαδημίας. ῾Ο ᾿Αντριαὶ συνέγραψε πλεῖστα δραματικὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς ἄριστα θεωροῦνται ὁ «᾿Αναξίμανδρος», ὁ «᾿Ελβέτιος», ὁ «Κωμῳδός», ὁ «Μανδύας», ὁ «᾿Ιούνιος Βροῦτος» ἐν τέλει δὲ συνέθεσε διηγήματα καὶ μύθους εἰς στίχους. Τὰ ἔργα του ἐξεδόθησαν πολλάκις. Θ. Β.

—**᾿Αντριὲ** (Andrieu), ***᾿Ιούλιος***. Γάλλος λογοτέχνης, μέλος τῆς Κομμούνας τῶν Παρισίων (1837—1882). Τὰ δοκιμώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι «L'amour en chansons» καὶ «Chiromaucie». Α. Δ.

᾿Αντριὲν (Adrien), ***Μαρτῖνος-᾿Ιωσήφ***. Περίφημος Γάλλος ἀοιδὸς τοῦ ἐν Παρισίοις μελοδραματικοῦ θεάτρου (1767—1822).

ἀντρίζω· ἰδιωμ. (Πόντ.), ἐπὶ γυναικῶν· ὑπανδρεύω· ὑπανδρεύομαι. ᾿Αντιθέτως οἱ ἄντρες λέγουν: «ἐγυναῖξα» πῆρα γυναῖκα, πανδρεύθηκα. Ε. Ι. Χ.

ἀντρικοκκιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *κράταιγος ὁ ἀζαρόλος* (Crataegus azarolus). Δ. Ν. Π.

ἀντριμόλιθος (Antrimolith) *[᾿Ορυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *μεσολίθου*. Γ. Κ. Γ.

᾿Αντριμὸν (Andrimont) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ Λιέγης ἐπὶ τοῦ Βέσντρ (Vesdre), παραποτάμου τοῦ Οὔρθ (Ourthe), ἔχουσα νηματουργεῖα καὶ λατομεῖα. Κάτ. 5000. Δ. Ε. Μ.

᾿Αντριόλι (Andrioli), ***Μιχαὴλ-῎Αγγελος***. ᾿Ιταλὸς ἰατρὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἰατροχημικῶν. Εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν ἰατρικῶν ἔργων καὶ ἑνὸς φιλοσοφικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Philosophia experimentalis proeside Platone».

῎Αντριου (Andrew), ***Πέτρος-Μάϊλς***. ῎Αγγλος θεατρικὸς συγγραφεὺς (1750—1814). ᾿Εκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἔργων του τ' ἀξιολογώτερα εἶναι: «The Election», «Dissipation» «Better late than never». Τῷ 1790 ἐξελέγη μέλος τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου. Α. Δ.

— **῎Αντριου**, ***Τζαίιμς***. ῎Αγγλος καθηγητὴς τῆς ᾿Ιατρικῆς ἐν Λονδίνῳ (1831—1897).

῎Αντριους (Andrews). Παλαιὰ ἐν Σκωτίᾳ πόλις ἐν τῇ κομητείᾳ Fife, ἔχουσα Πανεπιστήμιον ἱδρυθὲν τῷ 1411. Δ. Ε. Μ.

῎Αντριους (Andrews), ***Θωμᾶς***. ῎Αγγλος χημικὸς (1813—1886) ἐκ Belfast τῆς ᾿Αγγλίας. ῾Υπῆρξε καθηγητὴς καὶ μέλος τῆς Βασιλικῆς ῾Εταιρίας τοῦ Λονδίνου, ἠσχολήθη δὲ εἰδικῶς ἐπὶ τῆς θερμοχημείας καὶ τοῦ ὄζοντος. ᾿Εμελέτησε σπουδαίως τὰ ἀέρια, ὧν ἀνεκάλυψε τὸ *«κρίσιμον σημεῖον»*, ἀποδείξας ὅτι δι' ἕκαστον ἀέριον ὑφίσταται ὡρισμένη θερμοκρασία, κάτωθεν τῆς ὁποίας τὸ ἀέριον, ὑποβαλλόμενον εἰς πίεσιν σημαντικήν, ὑγροποιεῖται καὶ διαχωρίζεται εἰς δύο στιβάδας, ὧν ἡ μία ὑγρὰ καὶ ἡ ἑτέρα ἀέριος. ᾿Ονομαστὸν ἐν τῇ Φυσικῇ εἶναι τὸ «διάγραμμα Andrews», ὅπερ παριστᾷ γραφικῶς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς συμπιεστότητος τοῦ ὑγροῦ καὶ ἀερίου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, καὶ ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1869. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Andrews ἐπεξηγήθη λεπτομερῶς ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν ὑγρῶν καὶ ἀερίων. Κ. Π.

— **῎Αντριους**, ***᾿Ιωσήφ***. ᾿Αμερικανὸς χαράκτης γεννηθεὶς ἐν Hingham τῆς Μασσαχουσσέτης τῷ 1806 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βοστώνῃ τῷ 1873. ᾿Εμαθήτευσε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ῎Αβελ Bowen, ξυλογράφου, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Λονδῖνον ὅπου εἰργάσθη ἐπί τινα χρόνον παρὰ τῷ ᾿Ιωσὴφ Goodyear. Παρέμεινε δύο ἔτη ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐξετέλεσεν ἐξ προσωπογραφίας διὰ τὴν ἱστορικὴν πινακοθήκην τῶν Βερσαλλιῶν. Τὰ κάλλιστα τῶν ξυλογραφικῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Διάβασις τοῦ ρύακος» ἐκ τοῦ πίνακος τοῦ Μούν, «Τὰ λασπωμένα ἄλογα» αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Οὐάσιγκτων ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ Στιούαρτ, τοῦ Φραγκλίνου ἐκ τοῦ Ντυπλεσσί, τοῦ ᾿Ιακώβου Γκράχαμ ἐκ τοῦ Χάλεϋ, τοῦ δουκὸς τοῦ Οὐρβίνου ἐκ τοῦ Τισιανοῦ, τὸ ἄριστον δὲ πάντων ἡ «ἀποψις τῆς Πλυμούθης κατὰ τὸ 1620» ἐκ τοῦ περιφήμου πίνακος τοῦ Ροθερμέλ, τὴν ὁποίαν ἐπεξειργάσθη ἀπὸ τοῦ 1855 ἕως τὸ 1869 καὶ ἥτις θεωρεῖται μία τῶν ὡραιοτέρων ξυλογραφιῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Θ. Β.

—**῎Αντριους**, ***Τζαίιμς Πέττιτ***. ῎Αγγλος ἱστορικὸς καὶ ἀρχαιοδίφης (1737—1797). Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ δίτομος ἱστορία τῆς Μεγάλης Βρετανίας: «History of Great Britain connected with the Chronology of Europe from Caesar's Invasion to Accession of Edward V». Α. Δ.

῎Αντρισα (Andriça). Βασιλεὺς τῶν ὀρέων, ἓν τῶν ὀνομάτων τοῦ Σιβα.

ἄντρισμα· ἰδιωμ. (Πόντ.), τὸ πάντρευμα.

᾿Αντριτξὸλ (Andritxol) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. ᾿Ακρωτήριον, δυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς νήσου Μαγιόρκας τῶν Βαλεαρίδων (πλάτ. 39° 32' Β, μῆκ. 2° 23' ᾿Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2428: Dragonera island to Carril bay). Σ. Ε. Λ.

῎Αντριτς, ***᾿Αλέξανδρος***. Σέρβος ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς γεννηθεὶς τῷ 1812 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1881 ἐν Βιέννῃ. ῎Εγραψεν ἐπικολυρικὰ καὶ λυρικὰ ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν πρῶτα, ἔχοντα ἱστορικὸν χαρακτῆρα, εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν δημοτικῶν ῥαψῳδιῶν τῆς Σερβίας, τὰ δὲ λυρικά του εἶναι αἰσθηματικὰ καὶ ἐπηρεασμένα ἐκ τῆς ρωσικῆς ποιήσεως, τῆς σχολῆς τῶν Ρώσων ποιητῶν Πούσκιν καὶ τοῦ Λέρμοντωφ. ῾Ο ῎Αντριτς συνέστησεν ἐν Βιέννῃ σλαυϊκὸν τυπογραφεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξέδιδεν ἀλμανὰκ καὶ ἐφημερίδας, πρὸς δὲ ἔργα ρωσικά, τῶν ὁποίων ἡ λογοκρισία εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν διάδοσιν ἐν Ρωσίᾳ. ᾿Εκτὸς τῶν ποιημάτων συνέγραψε γερμανιστὶ ἱστορίαν τοῦ Μαυροβουνίου (Geschichte des Fürstenthums bis zum Jahre 1852). Θ. Β.

ἀντρόδημος (ὁ) ἢ *ἀλλόσαυρος* (Antrodemus ἢ Allosaurus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἑρπετῶν ἀπολιθωμένων τῆς οἰκογενείας τῶν *δεινοσαυριδῶν*. ῎Εζησε κατὰ τὴν *ἰουράσιον* περίοδον. Τὰ ζῷα ταῦτα ἦσαν σαρκοφάγα καὶ μεγάλα, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ὀπισθίου των ποδός, ὅστις ἔχει 2 περίπου μέτρα μῆκος. Τὰ εὑρεθέντα ἀπολιθώματα, κατὰ τὸν Marsh, ὅστις ἀνεκάλυψε ταῦτα κατὰ τὸ 1877 εἰς τὰ ἰουρασικὰ στρώματα τῆς Νοτίου ᾿Αμερικῆς, ἀνήκουν εἰς τὸν *ἀνδρόδημον τὸν εὔθραυστον* (Androdemus fragilis, Marsh), ὅστις ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ σκελετοῦ του φαίνεται ὅτι ἦτο ζῷον πηδητικόν, παραπλήσιον πρὸς τὸν σημερινὸν *καγκουρῶ*. Οἱ ὀπίσθιοι πόδες ἦσαν τρεῖς φορὰς ἐπιμηκέστεροι καὶ ἀναλόγως παχύτεροι τῶν ἐμπροσθίων καὶ κατέληγον εἰς ὄνυχας πεπιεσμένους καὶ κεκαμμένους (τέσσαρας ἐμπροσθίους καὶ τρεῖς ὀπισθίους). ῾Η λεκάνη ἦτο περιωρισμένη καὶ κατέληγε κατὰ τὸ κατώτερον ἄκρον της εἰς εἶδος ποδός, σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ *ἐφηβαίου* (τριγωνικὴ προεξοχὴ κειμένη εἰς τὸ κατώτερον ἄκρον τῆς λεκάνης καὶ καλυπτομένη ὑπὸ τριχῶν κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν). Τὸ ὄργανον τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς τὸν ἀνδρόδημον διὰ νὰ κάθηται καὶ ἐσχημάτιζε μὲ τοὺς ὀπισθίους πόδας ἰσχυρὸν τρίποδα· τοιαῦτα τριγωνικὰ ἀποτυπώματα εὑρέθησαν εἰς πλεῖστα τριασικὰ στρώματα καὶ ἀναμφιβόλως ἀνήκουσιν εἴς τινα εἴδη τῆς οἰκογενείας τῶν δεινοσαυριδῶν. ῾Υποτίθεται ὅτι τὸ ζῷον τοῦτο τὴν στάσιν ταύτην ἐλάμβανε διὰ νὰ καταβροχθίσῃ τὴν τροφήν του τὴν ὁποίαν συνελάμβανε διὰ τῶν ἰσχυρῶν ὀνύχων τῶν προσθίων ποδῶν. Δ. Ν. Π.

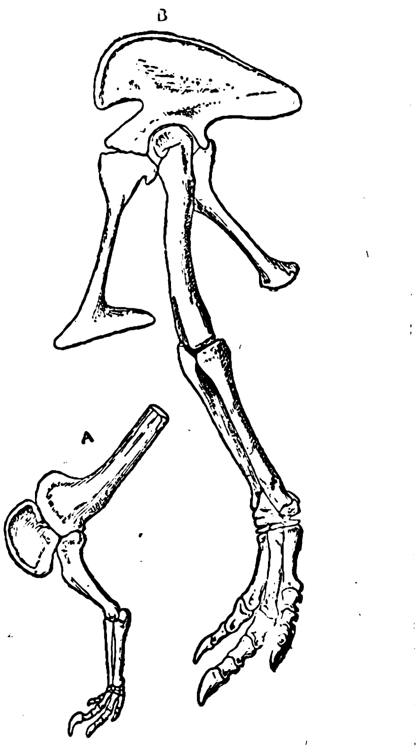

᾿Αντρόδημος.
[Α=ἐμπρόσθιον ἄκρον. Β=ὀπίσθιον ἄκρον.]

ἀντροδίαιτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ διαιτώμενος, ὁ ζῶν εἰς ἄντρα, εἰς σπήλαια.

ἀντροειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἄντρον: «κοιλότης ἀντροειδής».

Digitized by Google

ἀντρόζῳα (τὰ) (Antrozoa) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειροπτέρων* καὶ τῆς οἰκογενείας τῶν *πλεκωτιδῶν*. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὠτικῶν των πτερυγίων. Ἡ ρὶς των παρουσιάζει δισκοειδῆ ὑποτυπώδη προεξοχήν. Ἔχουσιν 28 ὀδόντας (ἀνὰ 14 εἰς ἑκάστην σιαγόνα). Εἶναι πάντα ἰθαγενῆ τῆς Καλιφορνίας καὶ τοῦ Μεξικοῦ. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶδος εἶναι τὸ *ἀντρόζῳον τὸ χλωρὸν* (Antrozoum pallidum). Τὸ χρῶμά του εἶναι ὠχροκίτρινον, βαθύτερον εἰς τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ἀνοικτότερον εἰς τὰ κάτω. Δ. Ν. Π.

ἀντροῖνα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀνάγυρις ἡ δύσοσμος* (Anagyris foetida). Δ.Ν.Π.

ἀντροκέφαλος (ὁ) (Antrocephalus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡπατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πλαγιοχασματιδῶν*. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἄρρενα αὐτοῦ ὄργανα, ἅτινα εἶναι ἡμιβεβυθισμένα ἐντὸς τῶν φυλλωμάτων τοῦ ἄνθους. Δ. Ν. Π.

ἄντρον (τό)· κοίλωμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁριζόντιον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, συνήθως ἐπὶ ὀρέων, ἐπὶ ἀκτῶν, σπήλαιον, κοιν. *σπηλιά*: «τὸ ἄντρον τοῦ Πολυφήμου».

— *[Ἀποκρυφ.]* Ἐν τῇ ἀποκρυφολογίᾳ τὸ *ἄντρον* εἶναι ὁ μυστικὸς τόπος, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τῆς φύσεως περιπλανᾶται ἕως ὅτου εὕρῃ τὴν ἀτραπόν, ἥτις θὰ τὸ ὁδηγήσῃ διὰ τῆς ζωικῆς ὑποστάσεως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην· τὸ μυστηριῶδες μέρος, ἐν τῷ ὁποίῳ περιφέρεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἕως ὅτου ἀναπτύξῃ καὶ ἀφυπνίσῃ τὰς ἐν ἑαυτῇ λανθανούσας δυνάμεις καὶ ἐπιτύχῃ τὴν ἑνοποίησίν της μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου καὶ τὴν συνειδητὴν ἕνωσίν της μετὰ τοῦ Μεγάλου Παντός.

Τὸ ἄντρον ἀναφέρεται εἰς τοὺς δημιουργικοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἐκφράζει δὲ ἀλληγορικῶς τὸ ἀπαραβίαστον τῆς κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ πᾶν προϊὸν ἀποκρύφου γνώσεως. Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ἄντρου ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀρχαῖα καὶ νεώτερα μυστήρια. Οὕτω τὸ ἄντρον ἀποκαλεῖται εἰς τὰ ἑλληνικὰ μυστήρια «*Λαβύρινθος*» ἢ καὶ «*Φυλακὴ Διὸς ἢ Ταύρου*», ἔχει δὲ μεγάλην σχέσιν πρὸς τὴν *Ἀριάδνην*, ἥ, ὡς Νικόμαχος ὁ Πυθαγόρειος λέγει, πρὸς τὴν *Παρθενίαν τῆς Ἀθηνᾶς*· εἰς δὲ τὰ αἰγυπτιακὰ καλεῖται «*Κόσμιος οἶκος Ὥρου*» καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα *Ἀθώρ*. Τὴν θέσιν τῆς Ἀριάδνης, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀθὼρ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων κατέχει *ὁ Λόγος* ἐν τοῖς νεωτέροις, ὅστις, κατὰ τὰ τυπικά, εὕρηται εἰς τὸ εἰκονογραφικῶς ἀπεικονίζον τὸ ἄντρον στόμα τοῦ λέοντος. Τὰς εἰς τὰς τρεῖς γενέσεις τοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ Σύμπαντος καὶ τοῦ ἀρχικοῦ αἰτίου ἀναφερομένας ἐννοίας τοῦ ἄντρου ἀπαντῶμεν εἰς τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις διαφόρων λαῶν.

Ἐν τῇ Βίβλῳ τὰ ἄντρα θεωροῦνται τόποι ἱεροί, ἐνέχοντες φυσικὴν ἅμα καὶ πνευματικὴν ἔννοιαν (Δευτερονομ. XXXII 11-18 καὶ Ἠσαΐα 1-2).

Ὁ Πορφύριος λέγει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τὰ ἄντρα τῷ κόσμῳ καθιέρουν καὶ σύμβολον μὲν τῆς ὕλης τὴν γῆν ἐτίθεντο, τὸν δὲ ἐκ τῆς γῆς γιγνόμενον κόσμον διὰ τῶν ἄντρων παρίστων. Ὡς δὲ ὁ κόσμος εἶναι διμερὴς (αἰσθητὸς καὶ νοητός), οὕτω καὶ τὸ ἄντρον εἶναι δίθυρον, οὐδέποτε μονόθυρον· καὶ ἡ μὲν κάτω θύρα εἶναι διὰ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἡ δὲ ἄνω διὰ τὸν νοητόν. Ἡ θεωρία τοῦ διθύρου τοῦ ἄντρου συγγενεύει πρὸς τὴν συμβολικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ μεγάλου τῶν ἀλχημιστῶν ἔργου.

Τὰ ἄντρα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἀδύτων (ἄντρων τοῦ νοητοῦ κόσμου) ἐκαλοῦντο κατάγεια ἢ καὶ σπηλαιώδη, καθόσον, ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Ζ' τῆς Πολιτείας του βιβλίῳ μαρτυρεῖ, ὡμοίαζον πρὸς δεσμωτήρια.

Τὸ ἄντρον δὲν εἶναι σύμβολον τοῦ κόσμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν παγκοσμίων καὶ ἀοράτων δυνάμεων. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς λέγει ὅτι τὸ ἄντρον εἶναι ἀλληγορικὴ παράστασις τῶν ψυχοπομπῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἀφανείας αὐτῶν.

Κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἄντρου εἶναι τὸ πετρῶδες, τὸ σκοτεινὸν καὶ τὸ δίυγρον. Τοῦτο παρατηρήσαντες οἱ ἀρχαῖοι καθιέρωσαν τὰ ἄντρα εἰς τὰς ἐφορευούσας τῶν ὑδάτων καὶ τῶν πηγῶν Ναϊάδας καὶ Πηγαίας νύμφας. Τὰ ἄντρα συμβολίζουσιν ἐπίσης καὶ τὰς θεότητας ἢ τὰ θεόπνευστα ἐκεῖνα πρόσωπα, ἅτινα γεννῶνται, συνέρχονται, θνήσκουσι καὶ ἀνίστανται, ὅπως καθοδηγήσωσι τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ προορισμοῦ της καὶ δείξωσιν αὐτῇ τὴν ἄνευ ἑλιγμῶν συντομωτάτην ἀτραπὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν συνειδητὴν ἕνωσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ Θείου. Τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐν τῇ Θεοσοφίᾳ καλοῦνται Μεγάλοι Ἐκπαιδευταί. Διὸ ἀνέκαθεν τὰ ἄντρα εθεωρήθησαν ὡς οἱ καταλληλότεροι τόποι διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Θείου, οἱ δὲ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἱερὰ ἵδρυσαν εἰς αὐτὰ καὶ μυστήρια ἐτέλουν.

Τὰ σημαντικώτερα τούτων εἶναι τὸ ἐν Ὠγυγίᾳ μυθολογικὸν τῆς Καλυψοῦς ἄντρον, τὸ ἐν Ἀρκαδίᾳ τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Πανὸς τοῦ Λυκείου, τὸ ἐν Νάξῳ τοῦ Διονύσου, τὸ Ἰδαῖον ἄντρον, ἐν ᾧ ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς καὶ ἐτελοῦντο μυστήρια τοῦ Ἴδα (Σχολ. Πινδ. Ὀλ. Ε 42), τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου ἐν Λεβαδείᾳ, τὸ Πλουτώνειον ἄντρον, τὸ τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Πανὸς ἐν Ἀρκαδίᾳ, τὸ Δικταῖον ἄντρον (*Διον. Ἁλικ.* II 61), τὸ ἄντρον τοῦ Ληθαίου Ἀπόλλωνος (*Παυσ.* X 32, 34), τὸ ἄντρον τῶν Νυμφῶν τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ἤλιδος, τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (*Παυσ.* I 28.4), τὸ Κορύκειον ἄντρον (*Αἰσχ.* Εὐμ. 22 καὶ *Ἡροδ.* VIII 6), τὸ εἰς τὰς Μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου (XIX 188) Virginis Antrum, τὸ ἄντρον τῆς Ναζαρὲτ καὶ ἡ μυστηριώδης ἐν αὐτῷ σύλληψις, τὸ ἄντρον τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἡ μυστηριώδης γέννησις, τὸ ἄντρον τὸ ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ Κρανίου καὶ τὸ τοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ κλπ. Ὁ ἐκ Πέτρας Θεὸς Μίθρας πάντοτε σχεδὸν εἰς ἄντρα καὶ σπήλαια ἐλατρεύετο. Συνηθέστατα δὲ ἐν τῇ Μιθραϊκῇ καὶ Ζωροαστρικῇ λατρείᾳ αἱ λειτουργίαι ἐτελοῦντο εἰς φυσικὰ ἢ χειροποίητα ἄντρα.

Τὰς μυστικὰς σχέσεις τὰς ἐνυπαρχούσας μεταξὺ τῶν ἄντρων τῶν συμβολιζόντων τὸν διμερῆ κόσμον καὶ τῶν καθημερινῶν τόπων τῆς λατρείας μᾶς παρέχει ὁ εἰς τὸν Πᾶνα καὶ τὰς Νύμφας ψευδοορφικὸς ὕμνος.

Τὸ ἄντρον καὶ ἐν τῷ τεκτονισμῷ ἔχει συμβολικὴν σημασίαν, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τεκτονικὸς ναὸς ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος παρίστατο τὸ πάλαι εἰς τὰ τυπικὰ ὡς ἄντρον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν ἄντρῳ φονεύονται οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας οἱ ἀλληγορικῶς παριστῶντες τὴν ἀμάθειαν, τὰς προλήψεις καὶ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμόν. ΔΙΟΝ. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

— *ἄντρον Ἰγμόρειον ἢ γναθιαῖον* *[Ἀνατ.]*. Εὐμέγεθες ἀεροῦχον κοίλωμα, χωρητικότητος 11-12 κ. ἑκ., περικλειόμενον ἐντὸς τῶν λίαν ἀφεστώτων ἀλλήλων ὀστεΐνων πετάλων τῆς ἄνω γνάθου. Ἔχει σχῆμα τριγώνου πυραμίδος, ἧς ἡ μὲν βάσις στρέφεται πρὸς τὴν ρῖνα, ἡ δὲ κορυφὴ πρὸς τὴν ζυγωματικὴν ἀπόφυσιν. Ἐκ τῶν τοιχωμάτων, λεπτοτάτων ὄντων, τὸ μὲν κεῖται πρὸς τὰ ἄνω, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἔδαφος τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου, τὸ δὲ πρόσθιον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν γναθιαῖον ἢ κυνικὸν βόθρον, τὸ δὲ ὀπίσθιον πρὸς τὸ γναθιαῖον κύρτωμα. Τὸ πρόσθιον καὶ τὸ ὀπίσθιον τοίχωμα διελαύνονται ὑπὸ πόρων καὶ αὐλακίων, ἅτινα ὑποδέχονται τὰ φατνιακὰ ἀγγεῖα καὶ νεῦρα. Τὸ Ἰγμόρειον ἄντρον, ἀποτελοῦν παραπληρωματικὸν κοίλωμα τοῦ κύτους τῆς ρινός, ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν τοῦ ὀστοῦ πρὸς τὸ κύτος δι' ὀπῆς εὐρείας, τοῦ *στομίου τοῦ Ἰγμορείου ἄντρου*, κειμένου πρὸς τὸ ὀπίσω τῆς ρινικῆς ἐπιφανείας ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν μέσον ρινικὸν πόρον. Ι. Π.

— *ἄντρον καρδιακόν* βλ. καρδία.

— *ἄντρον μαστοειδὲς ἢ τυμπανικὸν* *[Ἀνατ.]*. Κοιλότης ἀεροῦχος ἐν τῇ μαστοειδεῖ ἀποφύσει τοῦ κροταφικοῦ ὀστοῦ, κειμένη ὄπισθεν τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου τοῦ ὠτός. Τὸ ἄντρον ἔχον ἄλλοτε ἄλλο μέγεθος, συνήθως 8-10 χμ. κατὰ τὴν μείζονα διάμετρον καὶ 5-6 κατὰ τὴν ἐλάσσονα, παριστᾷ τὴν μορφὴν στοᾶς, περὶ ἣν εἶναι διατεταγμέναι ἀκτινηδὸν πολυπληθεῖς παραρτηματικαὶ κυψέλαι, χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων διὰ παπυροειδῶν ὀστεΐνων διαφραγματίων καὶ ὀνομαζόμεναι *λιθοειδεῖς*, ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸ λιθοειδὲς ὀστοῦν, *λεπιδοειδεῖς*, ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ λεπιδοειδοῦς ὀστοῦ, καὶ *ἰδίως μαστοειδεῖς*, αἵτινες κατέχουσι τὴν μαστοειδῆ ἀπόφυσιν. Ἅπασαι δ' αὗται αἱ κυψέλαι ἐκστομοῦνται εἰς τὸ ἄντρον, ὅπερ διὰ βραχέος καὶ στενοῦ σωλῆνος, τῆς *εἰσόδου τοῦ ἄντρου*, συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου τοῦ ὠτός. Ἄντρον δὲ καὶ κυψέλαι ὑπαλείφονται ὑπὸ βλενογόνου ὑμένος, ὁμοίου πρὸς τὸν τῆς τυμπανικῆς κοιλότητος. Σημειώσεως ἄξιον ὑπὸ χειρουργικὴν ἔποψιν εἶναι ὅτι τὸ ἄντρον γειτνιάζει ἐπὶ τὰ ὀπίσω καὶ ἔσω πρὸς τὸν σιγμοειδῆ φλεβώδη κόλπον. Ι. Π.

— *ἄντρον πυλωρικὸν* *[Ἀνατ.]*. Κόλπωμα ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς πυλωρικῆς μοίρας τοῦ στομάχου, ἀνῆκον μᾶλλον τῷ μεγάλῳ τόξῳ αὐτοῦ, ἀρχόμενον ἀμέσως πρὸ τῆς ἐλαφρᾶς κυκλοτεροῦς περισφίγξεως, τῆς ἀντιστοιχούσης ἔσωθεν πρὸς τὸν πυλωρόν. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— «*Ἄντρον τῶν Νυμφῶν*». Θέατρον ἐν Ἀθήναις (βλ. Β 260 α').

Ἀντρονικὼφ (Andronikov), *Ἰβὰν Μαλσάσοβιτς, πρίγκιψ*—. Ρῶσος στρατηγός, γεννηθεὶς τῷ 1801 ἐν Τιφλίδι. Ἐν Περσίᾳ διεκρίθη κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἐριβὰν καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ ἐπίθεσιν (1828). Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐπὶ κεφαλῆς δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀχαλτζίχ, νικήσας τοὺς Τούρκους. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατιῶν τῆς Μιγγρελίας καὶ Ἰμερεθίας κατετρόπωσε τῇ 15 Ἰουνίου 1854 τὸν στρατὸν τοῦ Σελὶμ πασᾶ. Τῷ 1855 ἀπεστρατεύθη οἰκειοθελῶς καὶ ἔζησεν ἰδιωτεύων. Α. Δ.

Ἀντροντόκο (Antrodoco). Πόλις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας εν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀβρουζζίων ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ἀκουίλα καὶ Ριέτι ὁδοῦ. Κάτοικοι 4000. Κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ὠνομάζετο Interocrea καὶ σώζονται ἐν αὐτῇ πολλὰ ἐρείπια. Χ. Δ.

Ἀντρόπωφ, *Ἀλέξιος-Πέτροβιτς*. Ρῶσος ζωγράφος (1716—1795). Κατέγινεν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικήν, ἀνετέθη δὲ εἰς αὐτὸν τῷ 1752 ἡ διακόσμησις τοῦ ἐν Κιέβῳ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Τῷ 1756 ἐζωγράφησε τὰ φατνώματα τοῦ μεγάρου τοῦ πρίγκιπος Γολόβιν, ἐν Μόσχᾳ, καὶ ἐγένετο ὁ ζωγράφος τοῦ συρμοῦ. Τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἔργον του εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας Τεϊμουράζ, χαλκογραφηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βινογράντωφ. Ἡ φήμη καὶ ἡ ἀξία τοῦ Ἀντρόπωφ ἐφείλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κόμητος Σουβάλωφ, ἐνεργείαις τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ζωγράφος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἐζωγράφησε πλείστας ἱερὰς εἰκόνας καὶ ἵδρυσεν ἰδίαν σχολὴν ἐν Ρωσίᾳ. Θ. Β.

Ἀντρουὲ ντὲ Σερσώ· βλ. Σερσώ.

ἀντρουκλιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ *κομάρου τοῦ κοινοῦ* (Arbutus andrachne). Δ. Ν. Π.

ἀντρούκλιαγρος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ *ἀναβάσεως τῆς ἀκανθώδους* (Anabasis spinosissima). Δ. Ν. Π.

Ἀντροῦσσοφ (Androussov) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς δυτικῆς Ρωσίας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Σμόλενσκ, ἔνθα τῷ 1667 ὑπεγράφη ἡ μεταξὺ Ρωσιας καὶ Πολωνίας συνθήκη.

ἀντροφυὲς (τὸ) (Antrophium). Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτερίδων*. Τὰ σποράγγια δὲν περιβάλλονται ὑπὸ ὑμένος. Εἶναι φυτὰ τῶν τροπικῶν χωρῶν. Γνωστὰ περὶ τὰ εἴκοσιν εἴδη. Δ. Ν. Π.

ἀντρόχι (τό)· ἰδιωματ., στύλωμα, ὑποστήριγμα· || ὁ εἰς τοὺς τροχοὺς τῆς ἁμάξης τιθέμενος λίθος ἵνα μὴ κυλίσῃ πρὸς τὴν κατωφέρειαν: «*βάλε ἀντρόχι 'ς τ' ἀμάξι νὰ μὴ κυλίσῃ*». (Ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ *ἀντιτρόχιον* οὐχὶ ἀπιθάνως· βλ. *Λεξ. Ἀρχ.* 6, 122 κ. ἑ.) Β. Φ.

Ἀντρὺ (Andry), *Νικόλαος*. Ἰατρὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων γεννηθεὶς ἐν Λυὼν τῷ 1658 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1742. Ἔγραψε πλείστας ἰατρικὰς ἐργασίας. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀντρὺ (Handry), *Ἀλέξανδρος*. Γάλλος δραματικὸς ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1560 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1631. Συνέθεσε πλειότερα τῶν ἑξακοσίων θεατρικῶν ἔργων (τραγῳδίας, κωμῳδίας καὶ δραματο-τραγῳδίας), ἐκ τῶν ὁποίων πλεῖστα ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην. Ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τὸν τίτλον τοῦ ποιητοῦ τοῦ βασιλέως. Πάντα τὰ ἔργα του ἐγράφησαν κατὰ τὸ εἶδος τοῦ τότε ἰσπανικοῦ θεάτρου, τὸ ὁποῖον ἀπεμιμήθη δουλικῶς. Ἡ γονιμότης του ὑπῆρξε μοναδικὴ καὶ ἡ γνῶσις τῆς σκηνῆς μεγάλη. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων τούτων ἔργων δὲν ἐδημοσίευσεν εἰμὴ τεσσαράκοντα ἐν εἰς ἓξ τόμους ἀπὸ τοῦ 1623 μέχρι τοῦ 1628. Τὸ κάλλιστον ἐκ τῶν δημοσιευθέντων εἶναι ἡ τραγῳδία «Mariame». Ἐκ τῶν ἄλλων τὰ «Théagène et Chariclée», «Didon», «Alceste», «Coriolan», «Lucrèce», «Frédégonde» ἐπροξένησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν των μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Κορνηλίου ἔρριψεν εἰς λήθην τόν τε ποιητὴν καὶ τὰ ἑξακόσια δράματά του. Ὁ Ἀντρὺ εἰργάζετο καθ' ὅλον τὸ ἔτος ὅπως ἐφοδιάζῃ τοὺς γαλλικοὺς θιάσους καὶ ἤρκουν εἰς αὐτὸν ὀκτὼ ἡμέραι, ὅπως συνθέτῃ μίαν τραγῳδίαν καὶ παραδίδῃ ταύτην εἰς παράστασιν. Θ. Β.

Ἀντρυὰν (Andryane), *Ἀλέξανδρος-Φίλιππος*. Γάλλος συγγραφεὺς ἐπὶ μακρὸν διατελέσας δεσμώτης ἐν Spielberg, ἐγεννήθη τῷ 1798 καὶ ἀπέθανε ἐν Coye τῷ 1863. Πλουσιώτατος καὶ εὐπαίδευτος ἐγκατέλειψε νέος ἔτι τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀπεσύρθη εἰς Γενεύην, ὅπου γενόμενος ἐνθουσιώδης καρβονάρος συνεδέθη μετὰ τοῦ Μπουοναρόττι καὶ ὠνειροπόλει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας. Ὑπὸ τοιούτων ἀγόμενος ἰδεῶν μετέβη τῷ 1822 εἰς Μιλᾶνον, κατεχόμενον τότε ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Συλληφθεὶς ὡς μετέχων εἰς μυστικὰς ἑταιρίας, κατεδικάσθη εἰς θάνατον μετὰ τοῦ Κονφαλιονέρι, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας μετέβαλε τὴν ποινὴν εἰς ἰσόβια δεσμὰ καὶ μετεφέρθη ὅπως διέλθῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸ φρούριον τῆς Spielberg. Ἐκεῖ συντηντήθη μετὰ τοῦ Σιλβίου Πέλλικο καὶ τοῦ Μαρουτσέλλι, μεθ' ὧν συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας. Ἡ σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀντρυάν, ἥτις οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσεν ἐνεργοῦσα ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεώς του, ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους, μετὰ ὀκταετῆ κάθειρξιν, νὰ ἀποσπάσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ χάριν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν κατέγινεν εἰς τὴν φιλολογίαν, τὸ ἄριστον δ' ἔργον αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη τῷ 1837 εἰς τρεῖς τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Ανα-

Digitized by Google

μνήσεις πολιτικοῦ καταδίκου ἐν Spielberg». Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο περιγράφεται ἡ περιπετειώδης ζωή του, ἀναγράφονται αἱ πολιτικαί του δοξασίαι καὶ εἰκονίζεται θαυμασίως ἡ ζωὴ τῆς καθείρξεως, εἰς ἣν σκιαγραφεῖ τὰ πολιτικὰ πρόσωπα μεθ' ὧν συνέπραξε καὶ τὰ ὁποῖα ἔσχον τὴν αὐτὴν μετ' ἐκείνου τύχην. θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἀντρώδης (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ἔχων ἄντρον ἢ ἄντρα: «ὄρος ἀντρῶδες», «βράχος ἀντρώδης».

Ἀντρὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θεσσαλίας ἀνήκουσα εἰς τὴν Φθιώτιδα Ἀχαΐαν, ὡς κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Οἴτης. Μνημονεύεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, κατὰ τὸν ὁποῖον μετὰ τῆς Φυλάκης, Πυράσου, Ἴτωνος καὶ Πτελεοῦ ἀπετέλουν τὸ κράτος τοῦ Πρωτεσιλάου. Τὸ ὄνομά της, πιθανώτατα, ἔχει περιεκτικὴν σημασίαν καὶ σημαίνει τοποθεσίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουσι πολλὰ σπήλαια. Ἡ πόλις μνημονεύεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἱστορικῆς περιόδου· οὕτω κατὰ τὸ 302 π. Χ. κατελήφθη αὕτη μετὰ τῆς πόλεως Πτελεοῦ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσης, ὅτε ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Κασσάνδρου. Κατὰ τὸ 171 π. Χ. ἡ πόλις κατείχετο ὑπὸ τοῦ Περσέως, περιῆλθε δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ρωμαίων, καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κοΐντου Μάρκου. Εἰς τὴν πολιν ταύτην, πιθανώτατα, ἀνήκουσι τὰ Ν. Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου Σταυρὸς ἐρείπια, ἅτινα μαρτυροῦσιν ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ συνοικισμὸς ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ὁ τόπος εἶναι βραχώδης καὶ δεσπόζει τοῦ μεταξὺ Φθιώτιδος καὶ Εὐβοίας θαλασσίου στενοῦ· διὰ τοῦτο θὰ ἦτο πολλοῦ λόγου ἀξία στρατηγικὴ θέσις κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. ΚΑΨ.

Ἀντρώνιος. Συγγραφεὺς γεωγραφικῶν ἔργων ἀναφερόμενος ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοῦ Ἀρτεμιδώρου.

ἄντσα (ἡ)· βλ. ἄντζα.

Ἄντσα (Anza) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς βορείου Ἰταλίας.

Ἀντσάσκα (Anzasca) *[Γεωγρ.]*. Κοιλὰς τῆς βορείου Ἰταλίας, 12 χλμ. νοτιοανατολικῶς τῆς Ντόμο-ντ'-Ὄσουλα, πρὸς νότον τοῦ ὄρους Ρόζα. Εἶναι ἡ παλαιὰ κατοικία τῶν *Ἀντουατῶν*, γνωστὴ παρὰ Ρωμαίοις διὰ τὰ χρυσωρυχεῖά της.

Ἀντσενγκροῦμπερ (Anzengruber), *Λουδοβῖκος*. Αὐστριακὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητής (1839-1889). Ὁ Ἀντσενγκροῦμπερ ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν λαϊκῶν ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν τόσον πολυπληθεῖς καὶ τόσον ἐξαίρετοι ἐνίοτε εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἐμελέτησε τὸν Αὐστριακὸν χωρικὸν μὲ ὀξυδέρκειαν καὶ παρατηρητικότητα ὄχι τυχοῦσαν· ἀπεκάλυψε τὰς ἀρετάς του καὶ κατειρωνεύθη δηκτικώτατα τὰ ἐλαττώματά του, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐξετόξευσεν ἄφθονα τὰ βέλη τῆς πικροχόλου σατίρας του. Τὸ θέατρόν του ὑπῆρξεν ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν σημασίαν τῆς λέξεως «ἀνθρώπινον» καί, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Ludovic Rostan, δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ εἰς αὐτὸ ὑπὸ ἀγροτικὴν ἐμφάνισιν θέματα χρησιμοποιηθέντα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητάς: ὁ Dusterer τοῦ G'wissenswurm» ὑπενθυμίζει τὸν «Ταρτοῦφον», τὸ ζεῦγος τοῦ «Doppeltselbstmord» τὸν «Ρωμαῖον καὶ τὴν Ἰουλιέτταν», ὁ «ἄπιστος χωρικός» τὸν «Ριχάρδον Γ'» καὶ οἱ «Kreuzelschreiber» τὴν «Λυσιστράτην» τοῦ Ἀριστοφάνους. Γενικῶς τὰ ἔργα του δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς κωμῳδίαι· ὑπάρχουν, βεβαίως μεταξὺ τούτων καί τινα δραματικῆς ὑφῆς, ἀλλ' ὁ γενικὸς τόνος τοῦ συγγραφέως μένει πάντοτε σατιρικός.

Ὁ Ἀντσενγκροῦμπερ, ἂν καὶ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ θέατρόν του τὴν διάλεκτον τῆς Ἄνω Αὐστρίας, ἐγένετο εὐρύτατα γνωστός, κατήγαγε δὲ ἀληθεῖς θριάμβους τόσον εἰς τὴν Βιέννην ὅσον καὶ εἰς τὸ Βερολῖνον. Κατὰ τὴν πεισματώδη διαμάχην μεταξὺ κληρικοφρόνων καὶ φιλελευθέρων, ἀναμιχθεὶς ἐνεργῶς καὶ γράψας ἔργα τινά, ἰδίως δὲ τὸν «Ἐφημέριον τοῦ Kirchfeld», ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἐγένετο ἀντικείμενον ἰδιάζοντος ὅλως ἐνθουσιασμοῦ ἐκ μέρους τῶν λαϊκῶν κυρίως τάξεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤρεσεν ἡ ἀνεξιθρησκεία καὶ ἡ συγκατάβασις τὰς ὁποίας ἐκήρυξεν.

Τὸ θέατρον τοῦ Ἀντσενγκροῦμπερ, μολονότι ἡ ἀκμή του χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἔχει σχεδὸν σήμερον λησμονηθῇ. Δὲν παύουν ὅμως νὰ προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἱστορίας τῶν λογοτεχνιῶν τὰ ποικίλα, παρὰ τὰς παλαιωθείσας ἀντιλήψεις του, σκηνικὰ πλεονεκτήματα τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος στηριχθεὶς ἐπὶ τοῦ λαϊκοῦ θεάτρου καὶ μελετήσας τὴν λαϊκὴν ζωὴν ἐδημιούργησεν ἔργα θέλγοντος ὕφους καὶ ἐξόχως διδακτικά. Ἡ «Τετάρτη ἐντολή» ἀποτελεῖ ζωντανὴν περιγραφὴν τοῦ μικροαστικοῦ πλήθους τῆς Βιέννης, οἱ δὲ «Kreuzelschreiber» καὶ ἡ «Διπλῆ αὐτοκτονία» προκαλοῦν ἀβίαστον γέλωτα. Πλὴν τῶν θεατρικῶν του ἔργων ἀξιομνημόνευτα εἶναι καὶ τὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα τοῦ Ἀντσενγκροῦμπερ. Ὁ «Sternsteinhof» καὶ ὁ «Schanfleck» ἀποτελοῦν δυνατὰς καὶ φωτεινὰς ἀναλύσεις τῆς ἀγροτικῆς ψυχῆς, εἰς δὲ τὴν σειρὰν τῶν διηγημάτων του («Dorfgänge») ἀνευρίσκονται αὐτούσιαι ἡ δηκτικότης καὶ ἡ εἰρωνεία τῶν θεατρικῶν του ἔργων. Ι. Μ. Π.

Ἀντσιράμπ (Antsirabe) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μαδαγασκάρης. Κάτ. 6041.

Ἀντσιτήρης ἢ ***Καπετὰν Παῦλος Κεφαληνός***. Ζακύνθιος Ἀγωνιστής, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐσχημάτισε σῶμα Ζακυνθίων καὶ Κεφαλλήνων, διαπεραιωθεὶς δὲ εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον, μετέσχεν ὅλων τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν της. Ὑπηρετήσας κατόπιν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, κατετάχθη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἕκτην τάξιν τῆς Φάλαγγος, ἔλαβε τῷ 1844 τὸ χαλκοῦν Ἀριστεῖον καὶ ἀπέθανε τῷ 1855. Γ. Δ. Κ.

Ἄντσιτς (Anczyc), ***Λαδισλαῦος-Λουδοβῖκος***. Πολωνὸς (1829—1883) κωμῳδιογράφος, λαβὼν τὰ θέματα τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ. Ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν «Οἱ ἀριστοκράται χωρικοί», «Οἱ ἀγρόται τῶν περιχώρων τῆς Κρακοβίας» καὶ «Οἱ μετανάσται χωρικοί». Ὁ Ἄντσιτς ἔγραψε καὶ δρᾶμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰωάννης ὁ Γ' πρὸ τῆς Βιέννης», ποιήματα καὶ πολλὰ διασκεδαστικὰ διηγήματα. Τινὰ ἐκ τῶν ἔργων του ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Καζιμὶρ Γκοράλτσυκ*. Α. Δ.

Ἀντσιχανάκα (Antsihanaka)· βλ. λ. Μαδαγασκάρη.

ἀντσούγια (ἡ) *[Ζῳολ.]*· βλ. ἀρίγγη.

ἀντσουλώματα (τὰ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἀττικῇ *ἀλωνίδος τῆς ἑλληνικῆς* (Alhagi graecorum). Δ. Ν. Π.

Ἄντυ (Ady), ***Ἐντρε***. Οὖγγρος ποιητὴς (1877—1919). Ὑπῆρξεν εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἡγετῶν τῆς Νέας Σχολῆς καὶ εἷς τῶν μεγαλυτέρων λυρικῶν τῆς Οὐγγαρίας. Εἶναι συγγραφεὺς εἴκοσιν ἔργων: ποιημάτων, διηγημάτων, κριτικῶν κτλ. Α. Δ.

Ἀντὺζ (Anduze) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πόλις τῆς Γαλλίας ἐκτισμένη ἐν γραφικῇ κοιλάδι τοῦ νομοῦ Γκάρντ, ἀπέχουσα 14 χμτρ. ἀπὸ τοῦ Ἀλλαί. Κάτ. 4400. Δ. Ε. Μ.

Ἀντυζὰρ (Andujar) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀντουχάρ.

Ἄντυλλα. Πόλις τῆς Αἰγύπτου, οὐ μακρὰν τῆς Ἀλεξανδρείας (βλ. λ., τ. Γ' σ. 471, α').

Ἄντυλλος. Εἷς τῶν διαπρεπεστέρων Ἑλλήνων ἰατρῶν, ζήσας κατὰ τὴν Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὸν Ἀρχιγένην (55—118 μ. Χ.), ὃν ἀναφέρει (ΙΙ 437), ἀλλὰ πρὸ τοῦ Γαληνοῦ (Rose, Wellmann). Ἦτο ὀπαδὸς τῆς πνευματικῆς σχολῆς, ἀσχοληθεὶς ἰδιαίτατα περὶ τὴν ὑγιεινήν, τὴν θεραπευτικὴν καὶ τὴν χειρουργικήν, ἐν ᾗ τὰ μάλιστα διεκρίθη.

Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ περὶ βοηθημάτων γραφὲν ἐπὶ τῇ βάσει παλαιοτέρων ἐργασιῶν τοῦ Ἀθηναίου, Ἀπολλωνίου τοῦ ἐκ Περγάμου, Διοκλέους Ἡροδότου, Ρούφου καὶ Ἀρχιγένους, ἀπετελεῖτο ἐκ τεσσάρων λόγων ἢ βιβλίων, ὧν ὁ μὲν α' ἐπραγματεύετο περὶ τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων, ὁ β' περὶ τῶν κενουμένων, ὁ γ' περὶ τῶν προσφερομένων καὶ ὁ δ' περὶ τῶν ποιουμένων βοηθημάτων, καὶ ὧν ἕκαστος πάλιν ἀπετελεῖτο ἐκ πλειόνων κεφαλαίων. Χωρία τοῦ ἔργου τούτου διεσώθησαν ἰδίᾳ παρ' Ὀρειβασίῳ. Καὶ ἐν μὲν τῷ α' λόγῳ ὁ Ἄντυλλος ἐπραγματεύετο περὶ τῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων καὶ τῆς ἐπηρείας τούτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οἷον τῆς διαφορᾶς τῶν ἀέρων, τῆς ἐκ τοῦ ἡλίου ἢ σελήνης (Ὀρειβ. ΙΙ, 287), τῆς καθ' ἡμέραν διαφορᾶς τούτων (ΙΙ, 289), περὶ ἀνέμων (ΙΙ. 298), περὶ τόπων (ΙΙ. 301), περὶ οἴκου (ΙΙ. 307), στρωμνῆς (ΙΙ 309) κτλ. Ἐν τῷ β' περὶ τῶν κενωτικῶν μέσων, οἷον φλεβοτομίας (ΙΙ 38.44,47,,48,50), ἀρτηριοτομίας (ΙΙ.55), περὶ σικύας (ΙΙ, 58), περὶ κατασχασμοῦ (σκαριφισμοῦ) (ΙΙ, 63), περὶ βδελλῶν (ΙΙ, 69. V. 61) κτλ. Ἐν τῷ γ' περὶ τῆς διαίτης καὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς τῶν ἀσθενῶν, οἷον τῆς ἁρμοζούσης τροφῆς τοῖς συνεχῶς νοσοῦσι (Ι,300). Ἐν δὲ τῷ δ' περὶ τῶν βοηθημάτων, ὧν δύναταί τις νὰ ποιῆται χρῆσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὑγιείας αὐτοῦ, οἷον κατακλίσεως εἰς τὰ ὀξέα νοσήματα (Ι, 436), ἡσυχίας ἢ ἠρεμίας (αὐτ. 438), ἀσιτίας (σελ. 439), ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως (446), λαλιᾶς καὶ ἀναφωνήσεως (448), περιπάτου (503), δρόμου (511), αἰώρας (513), ἱππασίας (519), κωπηλασίας (521), νήξεως (523) καὶ λοιπῶν γυμνασίων. Παρὰ τὰ γενικὰ ταῦτα βοηθήματα ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐγίνετο μνεία καὶ εἰδικωτέρων βοηθημάτων, οἷον ὑποθυμιαμάτων ἐπὶ ὑστερικῶν γυναικῶν (ΙΙ 424), ἀσθματικῶν ἢ ὀρθοπνοϊκῶν, ὀσφραντῶν ἐπὶ ὑστερικῶν πνιγῶν, λιποθυμίας ἢ ναυτίας (ΙΙ 428), σμηγμάτων πρὸς καθαρισμὸν τοῦ δέρματος, διάνοιξιν τῶν πόρων αὐτοῦ ἢ πιτυριάσεως, ψώρας ἢ φθειριάσεως (ΙΙ 429), ἰσχαίμων (ΙΙ 430), κολλυρίων λειανθέντων μὲν πρὸς χρῆσιν τῶν ὀφθαλμῶν, ὁλοκλήρων δὲ πρὸς πρόσθεσιν ἢ ἔνθεσιν εἰς τὰ πάσχοντα ὄργανα (μήτρα) ἢ πρὸς συρίγγια καὶ πόρους πυορροοῦντας (ΙΙ 432). Παρὰ ταῦτα δὲ περαιτέρω λουτρῶν ἐξ ἐπιτηδεύσεως (τεχνητῶν), περὶ ἐμπασμάτων κατὰ τοῦ ἱδρῶτος (ΙΙ 455), καταπασμάτων κατὰ τῶν διαφόρων ἑλκῶν, διαπασμάτων κατὰ τῶν κακόδμων ἱδρώτων, καταπλασμάτων, διαχρίστων, ὠτικῶν, μαλαγμάτων, ἀκόπων, πταρμικῶν, συναπισμοῦ, τροχίσκων, πεσσῶν, ἐγχυματισμῶν, περὶ ἑψήσεως τῶν ἐμβαλλομένων εἰς τὰς ἐμπλάστρους φαρμάκων (V 87 καὶ *Παῦλ. Αἰγ.* VII 24) κλπ.

Ἕτερον μέγα ἔργον τοῦ Ἀντύλλου ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ *χειρουργούμενα*, ἀπετελεῖτο ἐκ δύο τοὐλάχιστον βιβλίων, ἐρείδετο δ' ἐπὶ ὁμοίων ἐργασιῶν τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ Λεωνίδου. Καὶ τούτου διεσώθησαν ἡμῖν ἀποσπάσματα, οἷον περὶ ἀποστημάτων (ΙΙΙ 570), περὶ συρίγγων καὶ ἐκκοπῆς (διεκπρίσεως) ὀστῶν (ΙΙΙ 611, 615), περὶ στεατωμάτων (IV. 3), περὶ γαγγλίου (IV. 16), περὶ ἀγκυλίου (IV, 22), περὶ κολοβωμάτων καὶ πλαστικῶν ἐγχειρήσεων (IV. 56), περὶ φιμώσεως (IV.466), περὶ λιποδέρμων (κατὰ τὴν πόσθην) (IV.460), περὶ ὑποσπαδιαίων (IV. 463), περὶ ὑδροκεφάλων (IV.200 καὶ παρὰ *Νικήτα Cocchi* σελ. 121), περὶ ἀνευρυσμάτων (IV. 52) κτλ.

Ἡ μέθοδος μάλιστα τῆς θεραπείας τῶν ἀνευρυσμάτων μέχρι τῆς σήμερον ἀναφέρεται ὡς μέθοδος Ἀντύλλου. Οὗτος διακρίνει δύο εἴδη ἀνευρυσμάτων, ὧν τὸ μέν, ἐπιμηκέστερον, ἐκ τοπικῆς ἀνευρύνσεως τῆς ἀρτηρίας, τὸ δέ, στρογγυλώτερον, ἐκ ῥήξεως τῆς ἀρτηρίας καὶ διακρατήσεως τοῦ αἵματος εἰς τὴν ὑποκειμένην σάρκα. Τούτων τὰ ὑπερμεγέθη καὶ τὰ ἐπὶ μεγάλων ἀγγείων θεωρεῖ ἀκατάλληλα πρὸς χειρουργίαν, τοὐναντίον δὲ τὰ ἐν τοῖς ἄκροις κείμενα, καθ' ὧν συνιστᾷ τὴν περίδεσιν ἀμφοτέρωθεν τοῦ ἀνευρύσματος καὶ εἶτα μικρὰν διάνοιξιν τούτου καὶ κένωσιν τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου, ὁπότε πᾶς κίνδυνος ἐπιγενοῦς αἱμορραγίας ἀποφεύγεται, κατ' ἀντίθεσιν, ὡς σημειοῖ, πρὸς τὴν ὑπὸ ἄλλων χειρουργῶν ἐκτελουμένην μέθοδον, καθ' ἥν, μετὰ τὸν ἀποβροχισμὸν ἀμφοτέρωθεν τοῦ ἀνευρύσματος, ἀφῃρεῖτο καὶ ὁλόκληρος ὁ σάκκος, ὁπότε ἐκ τῆς τάσεως «ἐκπτύεται τὰ ῥάμματα» καὶ ὁ κίνδυνος τῆς αἱμορραγίας μέγας. Παρὰ ταῦτα τέλος διεσώθησαν ἡμῖν ἀφ' ἑνὸς μὲν λεπτομερὴς περιγραφὴ σοβαρωτάτης ἐγχειρήσεως τῆς λαρυγγοτομίας (δηλ. τραχειοτομίας), ὡς ἠννόει ταύτην ὁ Ἄντυλλος (*Ἀέτιος* Χ. 30. *Παῦλ. Αἰγ.* VI 33), ἀφ' ἑτέρου δὲ παρὰ τῷ Ἄραβι ἰατρῷ Ραζῇ τῆς ἐγχειρήσεως τοῦ καταρράκτου δι' ἐξαιρέσεως τοῦ τεθολωμένου φακοῦ (Continens II, c. 3). Τὰ διεσπαρμένα χωρία τοῦ Ἀντύλλου συλλεγέντα ὑπὸ *Παναγιώτου Νικολαΐδου* ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον: Antylli veteris chirurgi τὰ λείψανα (praeside Curtio Sprengel, Halle 1799). ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

— **Ἄντυλλος.** Σχολιαστὴς τοῦ Θουκυδίδου κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Μαρκελλίνου.

— **Ἄντυλλος.** Φίλος τοῦ Πλουτάρχου (Πλούτ. παρ' Εὐσεβ. 11.36).

— **Ἄντυλλος.** Ρήτωρ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Σουΐδα.

Ἀντύλος. Ρωμαῖός τις ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευόμενος.

ἄντυξ (ἡ). Ἐκαλεῖτο οὕτω παρ' ἀρχαίοις ἡ περιφέρεια ἢ τὸ χεῖλος διαφόρων πραγμάτων, ἰδιαίτατα δὲ τῆς ἀσπίδος καὶ τοῦ ἅρματος.

Ἡ ἄντυξ τῆς ἀσπίδος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐξ ὅσων τοὐλάχιστον μανθάνομεν ἐκ τῆς Ἰλιάδος (Ζ. 118, Ξ. 412, Σ. 479 κ. ἀ.), ἦτο λεπτοτέρα τοῦ ὑπ' αὐτῆς περικλειομένου μέρους, μὲ ἐπίπεδον κράσπεδον, τὸ ὁποῖον εἶχε πλάτος ὀλίγων ἑκατοστομέτρων. Ἐνίοτε αἱ ἄντυγες τῆς ἀσπίδος ἦσαν δίπτυχοι ἢ τρίπτυχοι ἢ καὶ πεντάπτυχοι (Ἰλ. Σ. 479 καὶ Τ. 275)· περισσότερα περὶ τούτων βλ. ἀσπίς, ὅπλα). Ἡ δὲ ἄντυξ τοῦ ἅρματος ἦτο καμπύλη ῥάβδος, περιθέουσα τὰ πλάγια καὶ τὸ πρόσθιον μέρος αὐτοῦ, παχυτέρα πάντως τοῦ ὑπ' αὐτῆς περιβαλλομένου μέρους, διὰ νὰ τὸ καθιστᾷ περισσότερον ἰσχυρόν· αὕτη ἐχρησίμευε διὰ τὸν ὀχούμενον ὡς ἔρεισμα ἢ καὶ λαβή. Ἐνίοτε καὶ αἱ τοῦ ἅρματος ἄντυγες κατεσκευάζοντο διπλαῖ, ὅπως αἱ τοῦ ἅρματος τῆς Ἥρας (Ἰλ. Ε. 728). Παρὰ Σοφοκλεῖ (Ἠλ. 746) καὶ Εὐριπίδῃ (Φοίν. 1193) εὑρίσκομεν τὰς ἄντυγας σημαινούσας αὐτὸ τοῦτο τὸ ἅρμα. Κ. Μ. Κ.

— *[Τοπογρ.]* Ἄντυξ καλεῖται πᾶν τόξον κυκλικὸν φέρον διαιρέσεις χρησιμευούσας πρὸς μέτρησιν τοῦ μεγέθους τῶν γωνιῶν. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν γωνιομετρικῶν ὀργάνων, δηλαδὴ τῶν ὀργάνων ἐκείνων δι' ὧν μετροῦμεν τὴν ἀριθμητικὴν ἀξίαν τῶν ὁριζοντίων προβολῶν τῶν γωνιῶν, ἡ ἄντυξ ἀποτελεῖ πλήρη περιφέρειαν κύκλου εἴς τινα ὅμως ἡμικύκλιον ἢ εἰς κατώτερον τούτου τόξον.

Αἱ ἄντυγες εἰσὶ βεβαθμονομημέναι κατὰ τὸ ἑξηκονταδικὸν ἢ κατὰ τὸ ἑκατονταδικὸν σύστημα.

Digitized by Google

Κατὰ τὸ πρῶτον θεωρεῖται διῃρημένη ἡ περιφέρεια κύκλου εἰς 360 ἴσα μέρη ἅτινα καλοῦνται μοῖραι. Ἑκάστη μοῖρα ὑποδιαιρεῖται εἰς 60 πρῶτα λεπτὰ καὶ ἕκαστον τούτων εἰς 60 δεύτερα. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο γωνία ἔχουσα ἐπὶ τῇ ὑποθέσει μέγεθος 36 μοιρῶν, 17 πρώτων καὶ 25 δευτέρων, σημειοῦται ὑπὸ τὴν μορφὴν 36° 17′ 25″.

Καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ δεκαδικὸν μετρικὸν σύστημα ἐφηρμόσθη πρὸς μέτρησιν τῶν μηκῶν καὶ τῶν σταθμῶν, ἐπεξέτειναν τοῦτο καὶ εἰς τὴν μέτρησιν τῶν γωνιῶν. Κατὰ τὸ ἑκατονταδικὸν σύστημα ἡ περιφέρεια κύκλου διῃρέθη εἰς 400 ἴσα μέρη ἅτινα ἐκλήθησαν βαθμοί. Ἕκαστος βαθμὸς περιλαμβάνει 100 πρῶτα λεπτὰ καὶ ἕκαστον τούτων 100 δεύτερα. Πρὸς διάκρισιν τῶν διαιρέσεων τοῦ συστήματος τούτου ἀπὸ τοῦ προηγουμένου παριστῶσι τοὺς βαθμοὺς διὰ β. Οὕτω γωνία π. χ. 36 μοιρῶν 17 πρώτων καὶ 25 δευτέρων σημειοῦται 36°17′.25″ ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν δεκαδικοῦ 36β,1725. Τὸ ἑκατονταδικὸν σύστημα εἶναι πλεονεκτικώτερον τοῦ ἑξηκονταδικοῦ, διότι καθιστᾷ ἁπλουστέρους καὶ ταχυτέρους τοὺς ἀριθμητικοὺς ὑπολογισμούς. Ἐν τούτοις τὸ δεύτερον μεθ' ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἑκατονταδικοῦ χρησιμοποιεῖται εἰσέτι πρὸς βαθμολογίαν τῶν ἀντύγων. Π. Φ.

Ἀντύπας· βλ. Ἀντίπας.

ἄντυτος,—*η,*—*ο*· ἀπὸ τοῦ ἀρνητ. *ἀ*— καὶ τοῦ *ντύνομαι*· ὁ μὴ ἐνδεδυμένος εἴτε ὅλως, εἴτε ἐν μέρει, γυμνός, ξεγυμνωμένος, ξεντυμένος, ξέντυτος.

ἀντυφοσκληρία ἢ *ἀντυφοσκλήρωσις*. Καλεῖται οὕτως ἡ *σκληρία* ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ παθολογικὸς ἱστὸς δὲν εἶναι ἐπιπρόσθετος εἰς τὰ προϋπάρχοντα στοιχεῖα, ἀλλ' ὑποκαθίσταται εἴς τινα τμήματα κατεστραμμένα τοῦ ὀργάνου. Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Josué. Μ. Ν. Κ.

Ἀντφάρ· βλ. Ἀνζάρ.

Ἀντχὶμ (Adhim) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀσίας, παραπόταμος τοῦ Τίγρητος. Πηγάζει ἐκ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Πὶρ Ὀμὰρ Γκουντροὺν (2,500 μέτρ.) πλησίον τοῦ Κερκοὺκ καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ Ντεμὶρ-Καποῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν Τίγρητα παρὰ τὸ Τὲλλ-Μαντζούρ. Χ. Δ.

Ἀντχοὺϊ (Andkhui) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ χανᾶτον τοῦ ἀφγανικοῦ Τουρκεστὰν παρὰ τὰ ρωσικὰ σύνορα· κάτ. 15,000. Ἡ πόλις ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὴν Βουχάραν μέχρι τοῦ 1820, ὁπότε κατέλαβε καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν ὁ Μαχμοὺτ Χάν. Τὸ χανᾶτον ἀνήκει ἀπὸ τοῦ 1885 εἰς τὸ Ἀφγανιστάν. Χ. Δ.

ἀντῳδὴ *[Δραματ.]*. Τὸ ἕκτον τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ κωμῳδίᾳ *παραβάσεως*, μέρος διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἐπανέρχεται ἀντιστροφικῶς εἰς τὸ αὐτὸ θέμα τῆς *ᾠδῆς*, τοῦ τετάρτου δηλονότι μέρους τῆς παραβάσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ χορὸς ἐπικαλεῖται συνήθως τοὺς θεούς, ζητῶν τὴν προστασίαν των καὶ τὴν νίκην. Ἡ ἀντῳδὴ ἐκαλεῖτο καὶ *ἀντίστροφος*, κατ' ἀντίθεσιν τῆς ᾠδῆς ἥτις ἐκαλεῖτο καὶ *στροφὴ* (*Πολυδ.* IV 112. Proleg. de comoed. VIII, 30. Bergk.). Ν. Ι. Λ.

ἀντώδυνον (σύνθ· *φαινοξυ-προπανδιόλη*)/*Φαρμ.]*. Λευκὰ λέπια συμπεπιλημένα, ἄοσμα γεύσεως δροσερᾶς, ἐλαφρῶς ναυτιώδους· σῶμα λίαν εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι ὑπὸ 20°, ἐν οἰνοπνεύματι καὶ ὀξόνῃ καὶ δυσδιάλυτον ἐν αἰθέρι· τήκεται εἰς 69°. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Gilbert καὶ τοῦ Gardey, τὸ ἀντώδυνον οὐδεμίαν ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ αἵματος, ἐνεργεῖ δὲ ὡς παυσώδυνον καὶ ἀναισθητικὸν ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τῶν νευρικῶν ἀκρεμόνων· ἀλλ' οὐδεμίαν κέκτηται ἀπύρετον ἐνέργειαν.

Τὸ ἀντώδυνον δὲν ἔχει τὰς δευτερευούσας ἐπιβλαβεῖς ἐνεργείας ἄλλων ἀναλγητικῶν καί, μολονότι δὲν ἔχει ἀπύρετον ἐνέργειαν, εἶναι ἀπαράμιλλον νευροπραϋντικόν, παυσώδυνον, μηδαμῶς ἐνοχλοῦν ἢ βλάπτον, καὶ εὐδοκιμώτατα ἐνεργεῖ κατὰ τῆς νωτιάδος φθίσεως, τῆς ἰσχιάδος, τῆς ἡμικρανίας, τῆς μεσοπλευρίου νευραλγίας, τοῦ ζωστῆρος, τῶν ἀρθραλγιῶν, τῶν νευριτίδων, τοῦ ρευματισμοῦ, τῶν λευκῶν ὄγκων, τοῦ ὀζώδους ἐρυθήματος, τῶν καρδιακῶν παλμῶν, τῆς ταχυκαρδίας, τοῦ ἄσθματος, τῆς χορείας καὶ τῶν σπασμῶν. Μ. Ν. Κ.

ἀντωθῶ *(—έω)*· ὠθῶ ἀντιθέτως, ἀπωθῶ, σπρώχνω· || τὸ μέσ. ἀλληλοπαθῶς: «ἀντωθοῦνται», ὠθοῦσιν ἀλλήλους.

ἀντώθησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀντωθεῖν, ἡ ἀμοιβαία ὤθησις.

ἀντωμοσία *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δίκ.]*· βλ. ἀνάκρισις.

Ἄντων, —*ωνος [Μυθολογ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆγον τὸ γένος αὐτῶν οἱ Ἀντώνιοι ἐν Ρώμῃ (*Πλούτ.* Ἀντ. 4.2).

Ἀντωνάδος, *Ἰωάννης*. Θηβαῖος Ἀγωνιστὴς ὅστις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως πολεμήσας εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, μετέσχε τῶν σπουδαιοτέρων μαχῶν, ἐπανειλημμένως δ' ἐτραυματίσθη κατ' αὐτάς. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὠνομάσθη ὑπολοχαγὸς τῆς φάλαγγος.

Ἀντωνάκη. Οἰκογένεια Ἀγωνιστῶν ἐξ Ἀγγελοκάστρου, ὑπηρετήσασα ὑπὸ τὸν Δ. Μακρῆν. Ὁ πατὴρ *Γεώργιος* ἐφονεύθη κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ πρωτότοκος *Νικόλαος* μετὰ τῆς μητρός του *Ἀναστασίας* ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον. Κατ' αὐτὴν αἰχμαλωτισθεὶς ὁ νεώτερος *Ἰωάννης* ἐκρατήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπὶ τριετίαν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνάκης,** *Ἀνδρέας*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν. Ὑπηρέτησεν εἰς διάφορα πλοῖα ὡς πηδαλιοῦχος. Διεκρίθη εἰς τὰς ναυμαχίας τῆς Σάμου καὶ τοῦ Μεσολογγίου (Μάρτιον 1826). Ἠγωνίσθη ἐπίσης ἐν Πειραιεῖ καὶ Ἀθήναις τὰ ἔτη 1826 καὶ 1827. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνάκης,** *Βασίλειος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἁγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας. Ἠκολούθησε τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του *Θεόδωρον* (βλ. κατωτ.). Διεκρίθη εἰς πλείστας μάχας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῷ 1822 ἐν Στερεᾷ. Τραυματισθεὶς εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης, ἐσώθη χάρις εἰς τὴν αὐταπάρνησιν τῶν στρατιωτῶν του. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμπραὴμ, ἔδειξεν ἐπανειλημμένως ἀπαράμιλλον γενναιότητα. Εἰς τὴν Φάλαγγα, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ὡρίσθη ὑπολοχαγός. Ἄλλος ἀδελφός του, ὁ *Δημήτριος*, ἠγωνίσθη ἐπίσης ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἀλλ' ὡς ὑπαξιωματικός. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνάκης** *Γεωργακάκης Μαυρομιχάλης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μάνης, ἡρωικῶς πεσὼν εἰς Ἀλμυρὸν κατὰ τὴν ἄμυναν ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήμ. Ἀπὸ τούτου κατάγεται ἡ ἐν Μάνῃ οἰκογένεια τῶν *Ἀντωνάκων*.

— **Ἀντωνάκης,** *Θεόδωρος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἁγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας. Ἐκινήθη ἐπὶ κεφαλῆς τριακοσίων συγχωρικῶν του ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως, μετέσχε δὲ εἰς ὅλας τὰς περιπετείας τῆς Πελοποννήσου. Θεωρεῖται αὐτὸς ὁ φονεὺς τοῦ Ἀληὸ-μπεη (βλ. λ.) εἰς τὴν μάχην τῶν Λιθοβουνίων, εἰς τὰ Δολιανά. Διεκρίθη εἰς τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ κατὰ τῶν Τουρκοαιγυπτίων τοῦ Ἰμπραήμ. Τὰ πιστοποιητικά του βεβαιοῦν ὅτι προσέφερεν εἰς τὸν ἀγῶνα σημαντικὸν μέρος τῆς περιουσίας του. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὠνομάσθη ἀνθυπολοχαγὸς τῆς Φάλαγγος, ἔλαβε δὲ τὸ Χαλκοῦν Ἀριστεῖον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνάκης,** *Ἰωάννης*, ἢ *Καλομοίρης*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἁγίων Θεοδώρων. Μετέσχεν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς εἰς τὰς σπουδαιοτέρας μάχας ἐν Ἀττικῇ, ἐτραυματίσθη δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ 1827.

— **Ἀντωνάκης,** *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν, διακριθεὶς ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ εἰς διαφόρους ναυμαχίας. Ἰδιαιτέρως γίνεται μνεία περὶ αὐτοῦ «ἀπὸ τὸν φιλέλληνα πλοίαρχον *Μπρούμ*, ὅστις ἐκυβέρνα τὸ ἐθνικὸν πολεμικὸν ἀτμοκίνητον κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς Ναυπάκτου τῷ 1828», ὡς ἀναγράφεται εἰς τὰ πιστοποιητικά του. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνακόπουλος, *Ἀναγνώστης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλαβρύτων. Διεκρίθη ἐπὶ κεφαλῆς δέκα συγχωρίων του πολεμιστῶν εἰς τὰς Πάτρας, τὴν Τρίπολιν, καὶ ἰδίως τὰ Δερβενάκια. Ἠκολούθει δὲ αὐτὸν καὶ ὁ ἀδελφός του Δημήτριος. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνακόπουλος,** *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σοπωτοῦ τῶν Καλαβρύτων. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τοὺς Πετμεζάδες καὶ διεκρίθη εἰς Λάλα, Πάτρας καὶ Ἀθήνας.

Ἀντωνᾶκος, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Οἰτύλου. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμπραήμ, ἠγωνίσθη ἐπὶ κεφαλῆς 60 συγγενῶν του καὶ διεκρίθη ἰδίως εἰς Ἀλμυρὸν καὶ Πολυάραβον. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνάντων *[Γεωγρ.]*· βλ. Χαλδία.

Ἀντωναρόπουλος, *Ἠλίας*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλαβρύτων. Ὀπαδὸς τοῦ Γεωργίου Λεχουρίτου, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐπολέμησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγιοπατέρα (βλ. λ.). Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωναρόπουλος,** *Κυριᾶκος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Φιλιατρῶν. Μετέσχεν εἰς πλείστας μάχας ἐν Πελοποννήσῳ. Διεκρίθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

Ἀντώναρος, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἴσαρι τῆς Μεγαλοπόλεως. Διεκρίθη ἰδίως εἰς τὴν ἄμυναν ἐναντίον τῶν Τουρκο-αιγυπτίων. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνᾶτος, *Παῦλος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κεφαλληνίας, ἀκολουθήσας τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, καὶ πολεμήσας κατόπιν ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν Σταματελόπουλον, ἐπίσης δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνέας, *Δημήτριος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καρδαμύλης. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Μούρτζινον καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Εἰς τὴν Φάλαγγα ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνέλλης, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σάμου. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς πεντηκοντάδος ἀνδρῶν ἐπὶ πολὺ διῴκει τὸ σῶμα τοῦτο. Κατόπιν ὑπηρετῶν ὑπὸ τὸν Δ. Καλλέργην καὶ τὸν Χατζῆ-Πέτρον, ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ δὴ εἰς τὰς γύρω τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1826-1827. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνέλλος, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ναυπάκτου, τραυματισθεὶς εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Γ.Δ.Κ.

Ἀντώνηδες. Ὅρμος νήσου Κύθνου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β′ 399 β′).

Ἀντώνης *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀνατολικωτάτη τῆς Αἰγίνης ἄκρα, σχήματος ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ κωνικὸν τοῦ *Ὄρους*, τῆς ὑψηλοτέρας τῆς νήσου κορυφῆς (*Κάβο Ἀντώνης* ἢ *Ἅη Ἀντώνης* πλάτ. 37°41′25″, μῆκ. 23°31′53″, ὑψόμετρον 978 πόδες, χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀντώνης** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Σκόπελος ἐν τῷ μεταξὺ Πάρου καὶ Ἀντιπάρου «*στενῷ τῶν 14 ποδῶν*» καὶ ἔξω τῆς δυτικῆς αὐτοῦ ὑφάλου ὄχθης (πλάτ. 37°00′45″, μῆκ. 25°05′10″, χάρτ. ἀγγλ. 1837: Paros and Naxos). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀντώνης** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Εὐξείνου εἰς ἀπόστασιν 28 μιλλίων ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἰντζὲ (Injeh: πλάτ. 42°06′, μῆκ. 34°58′, χάρτ. ἀγγλ. 2237: Cape Kerempeh to cape Yasùn). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀντώνη** *(Ὁ μύλος τοῦ —)*. Ἱστορικὴ τοποθεσία τῆς Γορτυνίας, ἔνθα ὁ Δημήτριος Πλαπούτας ἠνδραγάθησε, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821, μετασχὼν τῆς πρώτης ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν συγκεντρουμένων εἰς Καρύταιναν Τούρκων τῆς περιφερείας, καὶ κατὰ τὸ 1825 ἐναντίον τῶν Τουρκοαιγυπτίων τοῦ Ἰμπραὴμ ἀγωνισθεὶς καὶ κατορθώσας νὰ τοὺς ἀναχαιτίσῃ εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀνδριτσαίνης ἐπιδρομήν των. Γ. Δ. Κ.

Ἀντώνης *(Καπετὰν—)*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται συνηθέστερον ὁ Ὑδραῖος Ἀγωνιστὴς *Ἀντώνιος Οἰκονόμου*.

Ἀντωνία (καὶ —*ίη*.) —1) Θυγάτηρ τοῦ Ἀντωνίου σύζυγος τοῦ Δρούσου, υἱοῦ τῆς Λιβίας, προγόνου δὲ τοῦ Καίσαρος· αὕτη ἦτο περίβλεπτος ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ κάλλει (*Πλουτ.* Ἀντώνιος 87 — Ἰώσ. 18, 6, 1). —2) Μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (*Δ. Κάσ.* 66, 14). —3) Θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (*Ἰώσ.* 20, 8, 1). — Πόλις τις (*Σουΐ*). ΙΑΚ. Χ. Δ.

Ἀντωνία. Φρούριον τῆς Ἱερουσαλὴμ κείμενον κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τοῦ λόφου τοῦ ναοῦ. Τοῦτο ὑπάρχον ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νεεμίου ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βιρὰ* (Νεεμίου β′ 8. ζ′ 2) καὶ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰουδαίων Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ τοῦ Α′ ἀναφαινόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βάρις*, ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἡρώδου ἐπονομάσαντος αὐτὸ Ἀντωνίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἰσχυροῦ προστάτου αὐτοῦ Μ. Ἀντωνίου (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Πολέμου Α′ κα′ 5). Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ Ἀντωνία ἐχρησίμευεν ὡς *παρεμβολὴ* τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἑδρευούσης ὑπὸ Ρωμαῖον χιλίαρχον σπείρας καὶ ἐν αὐτῷ ἐκλείσθη ὁ Παῦλος συλληφθεὶς ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ φανατικῶν Ἰουδαίων, μέχρις οὗ σταλῇ εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης (Πράξεων κα′ 34, κβ′ 24, κγ′ 10 κλπ.). Περιγραφὴν αὐτοῦ παρέχει ὁ Ἰώσηπος διεξοδικὴν (Ἰουδ. Πολέμου Ε′ δ′ 2, ε′ 8). Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν ἔτει 70 μ. Χ. κατηδαφίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τὸ φρούριον τοῦτο. Π. Ι. Μ.

ἀντωνία (ἡ) (Antonie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λογγανιδῶν*. Γνωστὰ δύο εἴδη ἁπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

Ἀντωνιάδης, *Ἀντώνιος Ἰω.* Διακεκριμένος γυμνασιάρχης καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τὴν 6 Ἰανουαρίου 1836 ἐν Πειραιεῖ, ὅτε ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἀκόμη ἁπλοῦς συνοικισμός, καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1905. Καταγόμενος ἐκ Κρητῶν γονέων, ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρώτων οἰκιστῶν τοῦ Πειραιῶς καὶ φέρεται ἐν τῷ δημοτικῷ καταλόγῳ τῆς πόλεως ταύτης ὡς πρώτης δημότης αὐτῆς.

Περατώσας τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδάς, δεκατετραετὴς μόλις, ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, γενόμενος δὲ διδάκτωρ διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ γυμνασίου ἐν Πάτραις. Ἀπολυθεὶς κατὰ τὸ 1861 τῆς ὑπηρεσίας ὡς ἐκφραζόμενος κατὰ τῆς αὐταρχικῆς πολιτείας τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, προσεκλήθη ὑπὸ τῆς κοινότητος τῶν Χανίων ὡς γυμνασιάρχης καὶ διευθυντὴς τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης. Ἐν Κρήτῃ παραμένων συνέθεσε τὸ πρῶτον δραματικὸν αὐτοῦ ἔργον «Φίλιππον τὸν

Digitized by Google

Μακεδόνα» βραβευθὲν εἰς τὸν τότε συσταθέντα Βουτσιναῖον ποιητικὸν διαγωνισμὸν (1865), κατέγινε δὲ εἰς ἱστορικὰς ἐρεύνας τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, αἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους του ἡ «Κρητηΐς», εἰς ὃ εἰκονίζεται μία περίοδος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Βενετοκρατίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη γυμνασιάρχης ἐν Πειραιεῖ, παρέμεινε δὲ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐπὶ μακρὰ ἔτη, καταγινόμενος ταυτοχρόνως εἰς τὴν ποίησιν, ἰδίως συγγράφων τραγῳδίας καὶ ἔπη, τὰ ὁποῖα ὑπέβαλλεν εἰς τὸν Βουτσιναῖον διαγωνισμόν, καὶ ἐλάμβανεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πρῶτον γέρας ἢ τὸν πρῶτον ἔπαινον, ἐνίοτε δὲ ἀμφότερα. Ἀκαταπόνητος ἐργάτης τῶν γραμμάτων, παρῆγε κατ' ἔτος ἓν ἢ πλειότερα ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἔπη του ἀποτελοῦνται ἐκ μυριάδων ὅλων στίχων. Τὰ πολυάριθμα δράματά του ἀναβιβαζόμενα ἐπὶ σκηνῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν θιάσων συνεκίνουν τὸ κοινόν, ὅπερ κατὰ προτίμησιν ἐζήτει τότε ἱστορικὰς τραγῳδίας. Τὰ γνωστότερα ἐκ τούτων εἶναι: «Ὁ Ἀμβρόσιος τῶν Μεδιολάνων», «Ἆγις ὁ Εὐδαμίδα», «Κρίσπος», «Παυσανίας», «Λάμπρος Τζαβέλλας», «Κατάρα τῆς Μάννας», «Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος», «Μεσολόγγι καὶ Κλείσοβα», «Μᾶρκος Μπότσαρης», «Ἰωάννης Μαυρομιχάλης», «Ἀρχιστράτηγος Κολοκοτρώνης», «Ἀθηναΐς», «Σκεντέρμπεης», «Καπετάνισσα τοῦ Παρνασσοῦ», «Καπετὰν Μανέτας», «Ἐθελοντὴς τῆς Κρήτης», «Χρυσομαλλοῦσα τῶν Σφακιῶν», «Ἀλήμπεης ὁ Κακοδιώκτης», «Φίλιππος ὁ Μακεδών», «Χριστιανὴ Εὐγένεια», «Πετρώνιος Μάξιμος», «Ἄτυς», «Ὁ Λυδὸς βασιλόπαις», «Οἱ Τυραννοκτόνοι», «Δημήτριος ὁ Μακεδών», «Ὁ Γιανίτσαρος», «Ἡ Χαϊδεμένη», «Ἠάνθεια ἢ Σοῦσις», «Ἡ Κλεφτοποῦλα», «Ἡ Κερὰ Φροσύνη», «Ἡ Τόμυρις», «Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα», «Θρασύβουλος». Κωμῳδίας ἔγραψε τὰς ἑξῆς: «Ὁ πλουτήσας σκυτοτόμος», «Ὁ τοκογλύφος ψηφοθήρας», «Ἡ Ἄπιστος», «Ἡ πεθερά», «Ὑπάλληλος καὶ κηπουρός» καὶ «Ὁ ψαρᾶς ὑπάλληλος». Ἔπη δὲ τά: «Κρητηΐς», «Κατσαντώνης», «Μεσολογγιάς», «Μάννα του Γιανιτσάρου». Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ ἕτερά τινα σκηνικὰ ἔργα παραμένοντα ἀδημοσίευτα καὶ εὑρισκόμενα παρὰ τῷ ἀδελφῷ του Ἀνδρέᾳ Ἀντωνιάδῃ.

Ἔγραψεν ἐπίσης ὁ Ἀντωνιάδης πολυάριθμα λυρικὰ ποιήματα, μὴ ἐκδοθέντα ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ δημοσιευθέντα εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας. Εἶναι ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπίκαιρα ποιήματα, ἰδίως ᾠδαὶ ἐμπνευσθεῖσαι ὑπὸ συγχρόνων ἱστορικῶν γεγονότων, καὶ ἄλλα κατὰ τὸν τύπον τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων συντεθέντα, εἶναι δὲ ταῦτα, μετὰ τοῦ δράματος «Ἡ κατάρα τῆς Μάννας», τὰ μόνα γραφέντα εἰς δημώδη γλῶσσαν. Τὰ δραματικὰ ἔργα του εἶναι γραμμένα πάντα κατὰ τοὺς ἀρχαίους κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης καὶ εἰς ἄψογον καθαρεύουσαν, συμφώνως πρὸς τοὺς γλωσσικοὺς ὅρους, οὓς εἶχε θέσει ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου διὰ τὰ ὑποβαλλόμενα εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς ἔργα. Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν ποιητικῶν τούτων διαγωνισμάτων δεν φείδονται ἐπαίνων, ὅπως ἐξάρουν τὴν γόνιμον φαντασίαν, τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ποιητικῶν κανόνων καὶ τὴν ἀρχαΐζουσαν καὶ ἀκριβορρήμονα γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν προτιμήσεων καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον συνθέσεως τῶν ποιητικῶν ἔργων, ἥτις ἐγένετο ἀνεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ἐπιτρεψάσης τὴν χρῆσιν τῆς δημοτικῆς εἰς τὰ διαγωνιζόμενα ἔργα, βραβευσάσης δὲ ποιητικήν τινα συλλογὴν τοῦ Δημητρίου Καμπούρογλου, τὴν «Φωνὴν τῆς Καρδιᾶς μου», τὰ δραματικὰ ἔργα τοῦ Ἀντωνιάδου δὲν ἐδιδάσκοντο πλέον. Οὗτος ὅμως, καίτοι ἄριστος γνώστης τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ βαθὺς μελετητὴς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τῆς «Κατάρας τῆς μάννας», δὲν μετέβαλεν οὔτε τὴν γλῶσσαν, οὔτε τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως τῶν ποιημάτων του. Εἰς τὰ δράματά του ἀκολουθεῖ πιστῶς, δουλικῶς δύναταί τις νὰ εἴπῃ, τὴν ἱστορίαν, μὴ προσπαθῶν νὰ διαγράψῃ χαρακτῆρας καὶ τύπους. Τὰ ἐπικά του ἐξ ἄλλου εἶναι πραγματικὴ ἱστορία γραμμένη εἰς στίχους. Τὰ τελευταῖα ταῦτα, καίτοι ἀσθενὴς εἶναι ἡ ἐν αὐτοῖς ποιητικὴ πνοή, ὡς καθαρῶς ἱστορικὰ ἔργα εἶναι πολύτιμα. Εἰς τὴν «Κρητηΐδα» του ἐναπέθεσεν ἱστορικὴν ὕλην τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας, ἥτις διεσώθη εἰς αὐτήν, καὶ παρουσίασε τὰ δράσαντα πρόσωπα εἰς τοὺς τολμηροὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡρωικῆς νήσου τῆς Μεσογείου.

Πλεῖστα ἐκ τῶν ἐπεισοδίων, ἀνερεύνητα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰκονίσθησαν παρ' αὐτοῦ, ἰδιαιτέρως δὲ ἐξ ὅλων τῶν ἔργων του, ἀπὸ τῆς «Κρητηΐδος» ἐκβλύζει ἱστορικὴ ποίησις, ἔχουσα ἰδιόρρυθμον ὅλως χαρακτῆρα. Εἰς τὸν «Κατσαντώνην» καὶ τὴν «Μάννα τοῦ Γιανιτσάρου» εἰκονίζεται ἡ προεπαναστατικὴ ζωή, οἱ ἆθλοι τῶν ἁρματολῶν καὶ κλεφτῶν καὶ τὰ ἤθη τῶν ἡρώων ἐκείνων, οἵτινες ὑπῆρξαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἡ διαμαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ ἀδικήματος, ὅπερ κατεπόνησε καὶ ἐτυράννησε τὸ ἑλληνικὸν γένος. Τῆς αὐτῆς φύσεως ἔργον εἶναι καὶ ἡ «Μεσολογγιάς» αὐτοῦ, εἰς ἣν περιγράφεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, καὶ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, ἡ μεγαλοπρεπὴς τραγῳδία τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, μεθ' ὅλων τῶν γεγονότων καὶ τῶν προσώπων τῶν συνδεομένων πρὸς αὐτήν, πλεῖστα τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἐκ τῶν ἱστοριογράφων κατέγραψεν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, τὰ τοιαῦτα ἔργα τοῦ Ἀντωνίου Ἀντωνιάδη κατέχουν τὴν θέσιν των ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἀλλ' ὁ ἀκαταπόνητος ἀνὴρ δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ποίησιν μόνον· συνέγραψε καὶ πλεῖστα διδακτικὰ βιβλία, τῶν ὁποίων ἐστερεῖτο τότε ἡ ἐκπαίδευσις, ἐν οἷς τετράτομον Παγκόσμιον Ἱστορίαν πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου, Γεωγραφίαν καὶ Γραμματικήν, βιβλία δι' ὧν ἐδιδάχθη μία ὁλόκληρος γενεὰ Ἑλλήνων. Μετατεθεὶς ὡς γυμνασιάρχης εἰς Ἀθήνας, ἵδρυσε τὸν «Ἐθνικὸν Δραματικὸν Σύλλογον», τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ διδασκαλία ἀρχαίων καὶ νέων δραμάτων ἱστορικῆς ὑποθέσεως, χάρις δὲ εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐδιδάχθησαν ἐν Ἀθήναις πλεῖστα ἔργα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν. Καίτοι δὲ εἰς βαθὺ πλέον γῆρας περιελθὼν οὐδέποτε ᾐσθάνθη τὸν κάματον, ἀλλὰ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς του εἰργάζετο ὁ ἀκαταπόνητος διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἀντωνιάδης, *Βασίλειος*.** Ἐγεννήθη ἐν Ἰνδζέσου τῆς Καππαδοκίας τῷ 1851, ἐσπούδασε δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Γένους σχολῇ καὶ εἶτα ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, ἧς ἀπεφοίτησε τῷ 1874· ἀφοῦ εἰργάσθη ὡς καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1874—1879), συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ καὶ Παρισίοις (1879—1884). Ἐπιστρέψας διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Σταυροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις (1885), παραμείνας ἐκεῖ μέχρι τῆς πρώτης κλείσεως τῆς σχολῆς. Μεταβὰς τὸ δεύτερον εἰς Γερμανίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρωσίαν, διωρίσθη εἶτα καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης (1890). Ἀπὸ τοῦ 1897 ἀνέλαβε καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, Λογικῆς, Ψυχολογίας καὶ Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας. Ἐκεῖ παρέμεινε διδάσκων μέχρι τοῦ 1926 ὅτε λόγῳ ὑγείας καὶ ἡλικίας ἠναγκάσθη ν' ἀπόσχῃ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, ἐγκαταλείψας καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ζῶν ἔκτοτε ἐν Ἀθήναις.

Τῆς ἀρτίας μορφώσεως καὶ ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος δείγματα παρέσχεν ἡ εὐδόκιμος διδασκαλία καὶ ποικίλη αὐτοῦ συγγραφικὴ δρᾶσις. Ἀναφέρομεν τὰς ἑπομένας αὐτοῦ συγγραφάς: «Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος Λαίλιος ἢ περὶ φιλίας», κείμενον καὶ μετάφρασις εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1878. «Die Staatslehre des Thomas ab Aquino», Preisschrift, Leipzig, 1890. «Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1897. Ἡ «Καινὴ Διαθήκη», ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904. «Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας», τόμ. Α', περιλαμβάνων τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν, ἐν Ἀθήναις 1909. «Ἐγχειρίδιον Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1921. «Χριστιανικὴ Ἠθική», τόμος Α' ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μένουσι δ' εἰσέτι ἀνέκδοτα τῆς «Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας» τόμος Β' καὶ καὶ ἐπίτομος «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς» τόμος Β', «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην» τόμοι δύο, «Ἐγχειρίδιον ἐμπειρικῆς ψυχολογίας». Ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς ἐδημοσίευσε ποικίλας διατριβάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὰς ἑπομένας: «Διορθώσεις εἰς τὴν Εὐριπίδου Μήδειαν», ἐν τῇ «Νέᾳ Ἡμέρᾳ» τῆς Τεργέστης (Φεβρουαρ. 1887 καὶ ὕστερον), «Φιλολογικὰ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης» ἐν τῇ Ἀθηνᾷ (τόμ. 6ος), «Γεωργίου Κυπρίου ἐγκώμιον εἰς τὸν Μέγαν Εὐθύμιον ἐπίσκοπον Μαδύτων», ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος (τόμ. 4ος σελ. 387 κ. ἑξ.), «Διορθώσεις τινὲς εἰς δύο Ματθαίου τοῦ Κανταχουζηνοῦ λόγους» ἐν τῷ αὐτῷ δελτίῳ (τόμ. 4ος σελ. 518—532), «Ἑρμηνευτικὰ» εἰς ῥῆσιν Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος καὶ εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Σοφοκλέους, ἐν τῷ πανηγυρικῷ τεύχει τοῦ καθηγητοῦ Κόντου, «Ὑψηλὴ θεωρία καὶ φαιδρότητες», μακρὰ βιβλιοκρισία τῆς περὶ τῶν ἀγγλικῶν χειροτονιῶν διατριβῆς τοῦ Χρ. Ἀνδρούτσου, ἐν τῷ Ταχυδρόμῳ Κων)πόλεως, «Die Staatslehre des Mariana», ἐν Archiv für Geschichte der Philosophie (1908. Heft 2 κ. ἑξ.). Ἄλλας διατριβὰς ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κων)πόλεως (1877—79), ἐν τῇ «Σαββατιαίᾳ Ἐπιθεωρήσει» Κων)πόλεως (1877—78), ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» Κων)πόλεως (1879 κ. ἑξ.), τῷ «Νέῳ Ποιμένι» Κων)πόλεως (1919 κ. ἑξ.) καὶ τῇ «Ὀρθοδοξίᾳ» Κων)πόλεως (1925 κ. ἑξ.). Τῶν τριῶν τελευταίων περιοδικῶν διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης. Διατριβάς τινας ἐδημοσίευσε καὶ ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» Ἀθηνῶν.

Β. Σ.

— **Ἀντωνιάδης, *Ἐμμανουήλ*.** Ἕλλην πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς ἐν **Χαλέπᾳ** τῆς Κρήτης τῷ 1791 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1863. Ὁ πατήρ του ἐκαλεῖτο Ἀντώνιος Μελισσηνός, ἡ δὲ μήτηρ του ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Θωμαζαίου. Ἡ μεγάλη περιουσία τῶν γονέων του κατεστράφη ὁλοσχερῶς καὶ ὁ Ἀντωνιάδης διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα εἰς Κρήτην ἀπῆλθε τῷ 1814 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατ' ἀρχὰς εἰσήχθη εἴς τινα ἐμπορικὸν οἶκον τῆς πόλεως ὡς γραμματεύς, εἶτα δὲ εἰργάζετο δι' ἴδιον λογαριασμόν. Καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον ἠσχολεῖτο ταυτοχρόνως εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, μετ' ὀλίγον δὲ κατεῖχεν ἄριστα τὴν γαλλικήν, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν τουρκικήν.

Ὅταν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ὤθησε τὰς ῥίζας αὐτῆς εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ Ἀντωνιάδης ἐμυήθη ἐκ τῶν πρώτων καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνθουσιωδῶν μελῶν αὐτῆς. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, μικρὸν πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς Μολδαβίαν, ἠδυνήθη νὰ δραπετεύσῃ, ἐπὶ ἰονικοῦ πλοίου, καὶ μετ' ἄλλων ἑτέρων κατέφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ Βιέννης καὶ Τεργέστης κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ἣν ἡμέραν ἡλοῦτο ἡ Τριπολιτσά.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Κρήτη εἶχεν ἀναπετάσει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Σφακιά, ὁλόκληρος δὲ ἡ νῆσος εὑρίσκετο εἰς ἀναταραχήν. Ὁ Ἀντωνιάδης ἔσπευσε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν γενέτειραν, ὅπως συμμερισθῇ τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς. Ἐζητεῖτο ἐκεῖθεν ἀνὴρ ἔμπειρος ὅπως κυβερνήσῃ τὴν νῆσον, ὁ δὲ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐξέλεξεν ὡς τοιοῦτον τὸν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνόν. Μετὰ τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ, διωρίσθη ὡς ἔπαρχος Κρήτης, μεθ' ὅλων τῶν κυβερνητικῶν δικαιωμάτων, ὁ Μιχαὴλ Ἀφεντούλιεφ. Οὗτος προσέλαβεν ὡς γραμματέα του τὸν Ἀντωνιάδην, οἱ δύο δὲ οὗτοι ἄνδρες, περιελθόντες τὴν νῆσον, ὠργάνωσαν συστηματικώτερον τὴν ἐπανάστασιν. Προικισμένος διὰ πολιτικοῦ πνεύματος ὁ Ἀντωνιάδης, διέβλεπε τὰ ἀποτελέσματα διαφόρων ἀστοχιῶν καὶ ὑπεδείκνυε τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα· ἀντιθέτως ὁ Ἀφεντούλιεφ εἶχε προκαλέσει τὴν ὀργὴν τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἠναγκάσθη δὲ νὰ παραιτηθῇ, καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως ὡς προσωρινὸς διοικητὴς τῆς Κρήτης ὁ Γεώργιος Οἰκονόμου. Τότε ἀπεστάλη ὁ Ἀντωνιάδης εἰς Πελοπόννησον, ὅπως ἐκθέσῃ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν καὶ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην διορισμοῦ νέου διοικητοῦ, ἀνδρὸς ἀπολύτου κύρους καὶ δυναμένου νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν ἐν τῇ νήσῳ. Ἡ κεντρικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ὡς ἁρμοστὴν Κρήτης τὸν ναύαρχον Ἐμμανουὴλ Τομπάζην, ὁ δὲ Ἀντωνιάδης ἐξηκολούθησε μετέχων τῆς Διοικήσεως ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος, μέχρις ὅτου ὁ Τομπάζης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Κρήτης ἀφήνων ταύτην εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων (1824).

Ἦτο καταφανές, ὡς προέλεγεν ὁ Ἀντωνιάδης, εὑρισκόμενος ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1824 ἐν Πελοποννήσῳ ὡς πληρεξούσιος τῆς πατρίδος του, ὅτι ἡ κατάληψις αὐτῆς θ' ἀπετέλει τὸν πρόλογον τῆς καταστροφῆς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶ δὲ τοιοῦτοι ἐπεκρέμαντο κίνδυνοι, ἡ Ἑλλὰς εἶχε περιπλακῆ εἰς ἐμφυλίους σπαραγμούς, οἵτινες ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τῆς ἀνεμποδίστου ἀποβιβάσεως εἰς Πελοπόννησον τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ, ἅτινα μικροῦ δεῖν κατέστρεφον τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον. Ὁ Ἀντωνιάδης συνεβούλευεν ὁμόνοιαν πρὸς πάντας, αὐτὸς δέ, ἀποβλέπων πρὸς ἕνα σκοπόν, τὴν νίκην, ἀπέφευγε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἐμφυλίους ἐκείνας ἔριδας, ἐτάσσετο πάντοτε πρὸς τὴν νόμιμον τῆς χώρας ἀρχὴν καὶ ἀντετίθετο κατὰ πάσης ἀνταρσίας. Ὅ,τι προέλεγεν ὁ Ἀντωνιάδης ἐπηκολούθησεν· ὁ υἱὸς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἰμβραὴμ πασᾶς ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον διήλαυνεν αὐτὴν φέρων πανταχοῦ τὴν καταστροφήν. Ὁ Ἀντωνιάδης μετέσχεν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐναντίον του ἄμυναν τοῦ Ναυπλίου, εἶτα δὲ εἰς τὴν κατὰ τῆς Γραμβούσης ἐκστρατείαν, ὑπὸ τὸν Δημήτριον Καλλέργην.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον περίπου ἔγινε σκέψις περὶ δημιουργίας ἀντιπερισπασμοῦ ἐν Κρήτῃ, ἑξήκοντα δὲ ἐκ τῶν παρεπιδημούντων ἐν Ναυπλίῳ ἐπιφανῶν Κρητῶν συνῆλθον εἰς τακτικὴν Συνέλευσιν καὶ ἐξέλεξαν πρόεδρόν των τὸν Ἀντωνιάδην, ὅστις σπουδαίως ἐργασθεὶς ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι διεπραγματεύετο διὰ τοῦ φίλου τοῦ Βύρωνος Ἅμιλτων Βράουν, ἵνα συναφθῇ εἰδικὸν διὰ τὴν Κρήτην δάνειον, πρὸς τελεσφόρον ἐπανάληψιν τοῦ Ἀγῶνος. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις, κατὰ Ψιλάκην (τ. Γ' σ. 592), ἐματαιώθησαν, ἀποφασισθέντος νὰ συγχωνευθῇ τὸ κρητικὸν δάνειον εἰς τὸ γενικόν, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀντωνιάδης περιωρίσθη κατὰ τὸ 1825 εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἐν Ναυπλίῳ, ἐπιμελούμενος ὡς βουλευτὴς τὸν καταρτισμὸν τοῦ τακτικοῦ σώματος, συμμετέχων εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν μὲ τὸν Καρόπαυλον καὶ τὸν ὑπουργὸν Ἀδὰμ Δούκαν διὰ τὰ πολεμικά, ἐξετάζων μετὰ τοῦ Κρεστενίτου τὰ τῆς καταχρήσεως πολεμεφοδίων, καὶ μετὰ τῆς ὀκταμελοῦς ἐπιτροπῆς διὰ τὰς

Digitized by Google

γενικὰς ληψοδοσίας, προμηθευὼν πολεμεφόδια διὰ τὸν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἑτέρωθεν ἐνισχύων τὸν ἀναγεννηθέντα Κρητικὸν ἀγῶνα διὰ πυρίτιδος καὶ πολεμεφοδίων, ὡς διὰ μακρῶν ἐκτίθεται ἐν τῷ φακέλλῳ τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν (ἀρ. 13745), εἰς τὸ Ἀρχεῖον Κουντουριώτου (τόμ. Ε' σ. 348) καὶ εἰς ἄλλα ἱστορικά, περὶ τοῦ Ἀγῶνος, συγγράμματα. Τῷ 1826 διετέλεσε, κατὰ Μάμουκαν, ἀντιπρόσωπος τῆς Κρήτης ἐν τῇ Γ' Ἐθνικῇ Συνελεύσει, τῷ δὲ 1827 ἐστάλη ὑπ' αὐτῆς μετὰ τοῦ Γενναδίου καὶ Μπόταση πρὸς τὸν ἐκλεγέντα ναύαρχον Κόχραν, ἵνα καθορισθῇ ἡ ἔκτασις τῆς δικαιοδοσίας του, διότι ἐκεῖνος «τὰ ἐζήτει ὅλα δικά του» (*Σπηλ.* Γ' σ. 220).

Ὁ Ἀντωνιάδης συνέβαλεν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ψηφισθέντος ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει τῆς Τροιζῆνος πρώτου ἑλληνικοῦ Συντάγματος τοῦ διαπνεομένου ὑπὸ ἄκρως φιλελευθέρων ἀρχῶν, τοῦ καταργήσαντος τὴν δουλείαν καὶ κηρύξαντος ὅτι πᾶς δοῦλος πατῶν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἀπελάμβανεν αὐτοδικαίως τῆς ἐλευθερίας του. Αἱ φιλελεύθεραι ἀρχαί του τὸν ἤγαγον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, τὸν ὁποῖον κατεπολέμησεν ἐκδόσας τῷ 1830 τὴν ἐφημερίδα «Ἠώ», καὶ κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς ἀμέσου παροχῆς συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοὺς ἀγῶνάς του αὐτοὺς κατεδικάσθη, καὶ μάλιστα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου Ἀργολίδος. Τὰ τῆς διώξεως ταύτης ἐκτίθενται εἰς τὴν «Ἠώ» τῆς 18ης Ἀπριλίου 1831. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δημοσιογραφικοῦ του ἀγῶνος δὲν ἐλησμόνησε τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, ἐκλεγεὶς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας κατὰ τὴν τρίτην τῶν Κρητῶν Συνέλευσιν.

Διακοπείσης τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἠοῦς» ὁ Ἀντωνιάδης, μετὰ τὸν φόνον τοῦ κυβερνήτου καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, ἐσφόδρυνεν ἔτι μᾶλλον τὴν πολεμικήν του, ἀκολουθήσας τοὺς ὑπὸ τὸν Κωλέττην «συνταγματικοὺς» εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου καὶ ἐξέδωκε, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1832, τὸ πρῶτον φύλλον τῆς «Ἀθηνᾶς» (βλ. τ. Β' σ. 29 α'), ἀπὸ δὲ τοῦ δωδεκάτου ἀριθμοῦ ἐξηκολούθησε τὴν ἔκδοσίν της ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἔπαιξε σπουδαιότατον ῥόλον εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀναδείξασα τὸν Ἀντωνιάδην μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἕνα τῶν εὐγενεστέρων ἡγετῶν τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις μετὰ συγκινήσεως παρηκολούθει πάντοτε τὴν φιλελευθέραν καὶ πολεμικωτάτην ἀρθρογραφίαν του. Ὅταν ἡ Ἀντιβασιλεία καὶ ὁ Κωλέττης ἀπεφάσισαν τὸν 7βριον τοῦ 1833 νὰ καταδιώξωσι τὸ στρατιωτικὸν κόμμα, ὁ Ἀντωνιάδης μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψει ὅτι ὑπῆρξε συνεργάτης τοῦ Κωλέττη εἰς τὰ Μεγαρικὰ καὶ ἄσπονδος ἀντίπαλος τοῦ Κυβερνήτου, ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν διωκομένων. Δὲν ἐπρόφθασε ὅμως νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐπὶ πολὺ διὰ τῆς «Ἀθηνᾶς», διότι ἡ Κυβέρνησις ἐπιβαλοῦσα διὰ τὰς ἐφημερίδας 5 χιλ. δρ. ἐγγύησιν ἠνάγκασε καὶ ταύτην, τὸν 7βριον, νὰ διακόψῃ τὴν ἔκδοσίν της. Μετὰ ὅμως τὴν σκανδαλώδη δίκην καὶ καταδίκην εἰς θάνατον τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα, ὁ Ἀντωνιάδης εὗρεν ἐξ ἐράνων τὰς 5 χιλ. δρ. καὶ τὴν 30 Μαΐου 1834 ἐπανεξέδωκε τὴν «Ἀθηνᾶν». Ὅλα της τὰ ἄρθρα καὶ τὰ ἀρθρίδια ἔπνεον πῦρ καὶ μανίαν κατὰ τῶν ἐπεμβάσεων τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Σχινᾶ. Κατὰ τοῦ Σχινᾶ ἔγραφε καὶ ὅτι ἀνέλαβε προσωρινῶς τὸ ὑπουργεῖον «διὰ νὰ ὠφελήσῃ οἰκείους του καὶ φίλους». Διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἡ Ἀντιβασιλεία τὸν ἐφυλάκισε καὶ τὸν εἰσήγαγεν εἰς δίκην, ἡ ἔκδοσις ὅμως τῆς «Ἀθηνᾶς» δὲν διεκόπη, διότι ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσίν της ὁ Κ. Ἰωαννίδης. Κατὰ τὴν δίκην τῇ 2 Ἰουλίου 1834, εἰσαγγελεύοντος τοῦ Μάσσωνος καὶ προεδρεύοντος τοῦ Ι. Σωμάκη, ὁ Ἀντωνιάδης, ἔχων συνήγορον τὸν Προβελέγγιον, ἠθωώθη πανηγυρικῶς, ὡς ἠθωώθησαν καὶ οἱ δικασταὶ Πολυζωΐδης καὶ Τερτσέτης. Διωχθέντων ἐκ Ναυπλίου τῶν Ἀντιβασιλέων, πλὴν τοῦ Ἄρμανσπεργ, ὁ Ἀντωνιάδης μετέφερε τὰ γραφεῖα τῆς «Ἀθηνᾶς», τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1835 εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν, τὰς Ἀθήνας, ἐκεῖ δὲ ἔχων πάντοτε φιλελευθέρους ἰδέας καὶ ἐκλεκτοὺς συνεργάτας συνετέλεσεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1843 καὶ εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὄθωνος, καὶ δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ὑπεραμύνεται τῶν Κρητικῶν δικαίων, ὧν μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς εἷς τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν τῶν Κρητικῶν ἐξεγέρσεων.

Τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἀντωνιάδη ὁ μόνος υἱὸς ***Γεώργιος Ἀντωνιάδης*** εἶναι ὁ μεταφράσας εἰς στίχους τὴν «Θείαν Κωμῳδίαν» τοῦ Δάντου.

θ. Β.—Τ. Χ. Κ.

— **Ἀντωνιάδης,** ***Ἐμμανουὴλ Γ.*** Ἀνθυποπλοίαρχος τοῦ Π. Ναυτικοῦ, ὁ πρῶτος ἐν πολέμῳ νεκρὸς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους. Γεννηθεὶς τῷ 1869, ἐκ τοῦ ἐκ Κρήτης καταγομένου Γεωργίου Ἀντωνιάδου καὶ Κανδύλως τὸ γένος Θεοδωράκη ἐξ Ὕδρας, εἰσήχθη εἰς τὴν ναυτικὴν τῶν Δοκίμων Σχολὴν τῷ 1887, κατετάγη ὡς σημαιοφόρος τῷ 1890 καὶ προήχθη εἰς ἀνθυποπλοίαρχον τῷ 1896. Κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου «16» κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἐφονεύθη τὴν 11/23 Ἀπριλίου, Μεγάλην Πέμπτην, 5 μ. μ., μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς *Σκάλαν Λεπτοκαρυᾶς* (λεπτομερείας βλ. ἐν λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 387 α'. β'). Ἡ εἰκών του ἤρτηται εἰς τὸ Πάνθεον τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων.

ΣΤ. ΕΜΜ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἀντωνιάδης,** ***Εὐάγγελος.*** Ἀρχιμανδρίτης. Ἐγεννήθη ἐν Τσερκοβίστῃ τῶν Κουρέντων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων τῆς Ἠπείρου, τῷ 1882. Ἀποφοιτήσας τῷ 1907 τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς σχολῆς διωρίσθη καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν καὶ ἱεροκῆρυξ ἐν Τραπεζοῦντι. Συμπληρώσας τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ (1912—1916), ἀνεκηρύχθη τῷ 1916 διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Γοτίγγῃ. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη κατ' ἀρχὰς οἰκονόμος τῆς Ριζαρείου σχολῆς, τῷ 1920 καθηγητὴς καὶ τῷ 1925 διευθυντὴς αὐτῆς, ἐν ᾗ θέσει διατελεῖ μέχρι σήμερον. Ἀπὸ τοῦ 1924 ὠνομάσθη ὑφηγητὴς τῆς ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐξέδωκε τὰς ἑξῆς ἐπιστημονικὰς διατριβάς: 1) «Aristipp und die Kyrenaiker» (Goettingen 1916). 2) «Ὁ Ἄγνωστος Θεός» (Ἀθῆναι 1918). 3) «Ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ὁμιλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἐπιστήμη» (Ἀθῆναι 1920). 4) «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις» (Ἀθῆναι 1920). Ἐπίσης ἐξέδωκεν ἑρμηνείαν εἰς τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τῶν Πράξεων καὶ α' τεῦχος εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων (ἀμφότερα ἐν Ἀθήναις 1923). —Ω

— **Ἀντωνιάδης,** ***Εὐγένιος, Μιχ.*** Ἀστρονόμος γεννηθεὶς ἐν ἔτει 1861 εἰς Ταταούλα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς διὰ τὰς ἐργασίας του ἐπὶ τῆς συστάσεως τῶν διωρύγων τοῦ πλανήτου Ἄρεως, ἠσχολήθη ὅμως καὶ μὲ ἄλλα θέματα, ὡς περὶ τῆς φυσικῆς ὄψεως τῶν πλανητῶν Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, Διός, Κρόνου, Οὐρανοῦ καὶ Ποσειδῶνος, περὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Σελήνης, τῶν κηλίδων τοῦ Ἡλίου, εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ νεφελοειδῶν, διαττόντων, κομητῶν κλπ. καὶ εἰς πλεῖστα θέματα τῆς φυσικῆς ἰδίᾳ ἀστρονομίας. Ἀπὸ τοῦ 1893 ὁ Ἀντωνιάδης ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ὡς ἀστρονόμος ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Juvisy, ὅπου εἰργάσθη μέχρι τοῦ 1902. Τῷ 1891 ὠνομάσθη μέλος τῆς Ἀστρονομικῆς Ἑταιρείας τῆς Γαλλίας, τῷ 1896 μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Βρεττανικῆς Ἀστρον. Ἑταιρείας καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἀρεογραφικοῦ τμήματος αὐτῆς, τῷ 1899 μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀστρον. Ἑταιρείας τῆς Ἀγγλίας, ἔκτοτε δὲ ὅλαι σχεδὸν αἱ κατὰ χώρας ἀστρονομικαὶ ἑταιρεῖαι ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τὸν συγκαταλέξουν μεταξὺ τῶν μελῶν των. Αἱ πολυάριθμοι ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις τοῦ Ἀντωνιάδου ἐδημοσιεύθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὰς εἰδικὰς γαλλικάς, ἀγγλικὰς καὶ γερμανικὰς ἐπιθεωρήσεις καὶ εἰς τὰ δελτία τῶν ἀστρονομικῶν ἑταιρειῶν εἰς τὰς ὁποίας ἀνεκοινοῦντο αὗται.

Κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν αἱ σπουδαιότεραι ἐργασίαι του εἶναι:

1) Ἐξήγησις τῆς ἐν εἴδει «τετραγώνου ὤμου» ὄψεως τοῦ Κρόνου διὰ παρουσίας σκιερῶν πολικῶν ζωνῶν (Bulletin de la S.A.F. 1894 IV).

2) Μελέτη κριτικὴ περὶ τῶν κατὰ τὸ 1893 ἀναφανεισῶν πολλῶν μεγάλων ἡλιακῶν κηλίδων (ἀνακοίνωσις εἰς Ἀστρ. Ἑταιρ. Γαλλίας 7 Φεβρ. 1894) καὶ παρατήρησις περὶ τῆς κινήσεως τῶν ἡλιακῶν κηλίδων (Comptes Rendus de l'Académie des Sciences 1894 B').

3) Παρατήρησις περὶ τῶν χιόνων τοῦ Ἄρεως κατὰ τὸ ἔτος 1894 (ἔνθ' ἀνωτ. 1894 B' σ. 786 καὶ 1895 B' σ. 761).

4) Ταξίδιον εἰς Λαπωνίαν πρὸς παρατήρησιν τῆς ὁλικῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς 9ης Αὐγούστου 1896 (Bulletin de la S.A.F. Septembre 1896). Εἰς τὴν ἐκδρομὴν ταύτην μετέσχεν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀστεροσκοπείου Juvisy.

5) Ἔκθεσις περὶ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ Ἄρεως κατὰ τὰ ἔτη 1896, 1898 - 99 κλπ. ὑπὸ τοῦ Ἀρεωγραφικοῦ τμήματος τῆς Βρετ. Ἀστρ. Ἑταιρείας τοῦ ὁποίου τυγχάνει διευθυντὴς (Memoirs of. the B.A.A.).

6) Παρατήρησις διχασμοῦ λίμνης τοῦ Ἄρεως (Bulletin de la S.A.F. 1897). Τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐπεβεβαίωσαν βραδύτερον καὶ οἱ Σκιαπαρέλλι καὶ Πίκερινγκ.

7) Ἐξήγησις τοῦ σκιεροῦ δακτυλίου τοῦ Κρόνου (Monthly Notices of the R.A.S. 1899).

8) Συμπέρασμα ὅτι ἀγνοοῦμεν τὴν διάρκειαν τῆς περὶ τὸν ἄξονα στροφῆς τῆς Ἀφροδίτης (Bulletin de la S.A.F. 1897, Monthly Notices of the R.A.S. Ἀπρίλιος 1898, English Mechanic Ἰούλιος 1898) καὶ ἐξήγησις ἀνωμαλίας διχοτόμου φάσεως τῆς Ἀφροδίτης (Comptes-Rendus de l'A. des Sciences 1900).

9) Παρατηρήσεις ἐπὶ διαφόρων νεφελοειδῶν (Bulletin de la S.A.F. 1900).

10) Περὶ τῆς διδυμότητος τῶν διωρύγων τοῦ Ἄρεως (ἔνθ. ἀνωτ. 1901).

11) Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ νέου ἀστέρος τοῦ Περσέως (Nova Persei) (ἔνθ. ἀνωτ. 1901) καὶ περὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ (βλ. λ. Περσεύς). Ἐξ μῆνας μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀστέρος τούτου ὁ Φλαμμαριὼν καὶ ὁ Ε. Ἀντωνιάδης ἀνεκάλυψαν νεφέλωμα, ὅπερ περιβάλλει τὸν ἀστέρα, αἱ κατόπιν δὲ γενόμεναι παρατηρήσεις ἐβεβαίωσαν τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην.

12) Ἀνακάλυψις τοῦ αἰτίου τῆς αὐξήσεως τῆς γωνιώδους ταχύτητος τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς κηλῖδος τοῦ Διὸς (English Mechanic, Ὀκτώβριος 1902).

13) Ἡ κυριωτέρα ὅμως ἀνακάλυψις τοῦ Ἀντωνιάδου εἶναι ὅτι αἱ διώρυγες τοῦ Ἄρεως δὲν ὑφίστανται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν πραγματικότητα ὡς τοιαῦται (Comptes Rendus de l'Acad. des Sciences καὶ Bulletin de la S.A.F. 1909 - 10). Περὶ τῶν διωρύγων τούτων ὁ Σκιαπαρέλλι πρῶτος εἶχεν ὁμιλήσει ἀπὸ τοῦ 1877, ἔκτοτε δὲ πολλοὶ μεγάλοι ἀστρονόμοι εἶχον ἀσχοληθῆ μὲ αὐτάς, ὡς ὁ Lowell, Cerulli, Maunder κλπ. Τέλος ὁ Ἀντωνιάδης, τὴν 20-27 Νοεμβρίου 1909, ἀνεκάλυψεν ἀπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Μεντόν, ὅπου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐργάζεται ὅτι αἱ εὐθύγραμμοι φαινόμεναι διώρυγες τοῦ πλανήτου ἀποτελοῦνται ἐκ πλήθους μικρῶν κηλίδων, αἵτινες λόγῳ τῆς μικρότητός των δὲν ἐφαίνοντο διακεκριμέναι (βλ. Ἄρης).

14) Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἄρεως (Bulletin de la S A F. ἔτ. 1924, σελ. 297,323,358,424,457) καὶ μελέται περὶ τοῦ αὐτοῦ πλανήτου (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 149.261,302).

15) Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἄρεως (ἔνθ' ἀνωτ. ἔτ. 1925, σελ. 29,180) καὶ μελέται περὶ αὐτοῦ (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 497).

16) Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἄρεως (ἔνθ' ἀνωτ. ἔτ. 1926 σελ. 120,345,511) καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Διὸς (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 394,516).

17) Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Διὸς (ἔνθ' ἀνωτ. ἔτ. 1927 σελ. 17). Παρατηρήσεις III δορυφόρου Διὸς (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 353, 558) καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 430).

18) Μελέτη περὶ Ἄρεως (Bulletin Société Belge d'Astronomie ἔτ. 1924 σελ. 1).

19) Παρατηρήσεις καὶ μελέται περὶ Ἄρεως (Comptes Rendus de l'Académie des Sciences 1924).

Αἱ σπουδαῖαι καὶ πολυάριθμοι παρατηρήσεις του ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πλήρων χαρτῶν τοῦ πλανήτου τούτου (Mars Report of the British Astronomical Association διὰ τὸ 1903, δημοσιευθεῖσα τῷ 1910). Οἱ χάρται οὗτοι κατέστησαν γνωστότατον μεταξὺ τῶν ἀστρονόμων τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντωνιάδου, θεωρηθέντος ὡς κατ' ἐξοχὴν Ἀρεογράφου.

Ἐν γένει ὁ Ἕλλην οὗτος ἐπιστήμων κατέλαβε σημαίνουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν τῶν πλανητῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς φυσικῆς συστάσεως αὐτῶν, θεωρούμενος ὡς εἷς τῶν ἱκανωτέρων παρατηρητῶν ἀστρονόμων, διαφωτίσας διὰ τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ πολλὰ προβλήματα τῆς Φυσικῆς Ἀστρονομίας. Τὰς παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν πλανητῶν ἐκτελεῖ διὰ τοῦ μεγάλου ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου τοῦ Meudon, 0,83 m. ἀνοίγματος, τοῦ μεγαλυτέρου ὀργάνου τῆς Εὐρώπης.

Πλὴν τῶν ἀστρονομικῶν του ἔργων, ὁ Εὐγ. Ἀντωνιάδης ἔγραψε τὸ γνωστὸν σύγγραμμα «Ἔκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας», τρίτομον ἔργον πολλῆς ἐργασίας καὶ πλουσιωτάτου περιεχομένου, ἐκδοθὲν τῷ 1907 ὑπὸ τῆς βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη ἐπὶ 4 ἔτη (1903—1907). Ἐν αὐτῷ δίδει ἐκτενεῖς ἱστορικάς, ἀρχιτεκτονικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς περιγραφὰς τοῦ μεγαλειώδους τούτου ἀριστουργήματος τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. —Ω

— **Ἀντωνιάδης,** ***Ἰωάννης,*** ὁ καὶ ***Καραγιάννης*** ἐπονομαζόμενος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μελιγγοῦς τῆς Κυνουρίας, ἠγωνίσθη καθ' ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, τὸν Γενναῖον Θ. Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Χατζῆ - Χρῆστον ὡς μπουλουκτζῆς. Τραυματισθεὶς σοβαρῶς εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων, ἐθεραπεύθη ὑπὸ τοῦ ἰατροχειρούργου Κ. Παναγιώτου. Μετέσχε καὶ τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου, ἔνθα ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν διωρίσθη εἰς διαφόρους πολιτικὰς θέσεις.

Ἕτερος ***Ἰωάννης Ἀντωνιάδης,*** ἐκ Καρυστίας, ἠγωνίσθη ὑπὸ τὸν Ν. Κριεζώτην, καὶ διεκρίθη ἰδίως εἰς τὰς μάχας τῶν Ἀθηνῶν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνιάδης,** ***Λάμπρος.*** Λόγιος Ἕλλην ἐκ τῶν παραδουναβίων μερῶν, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐξήσκει, φαίνεται, μᾶλλον ἐμπορικὸν ἢ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Μετέφρασεν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἐξέδωκεν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1808, χάριν τῶν φιλομαθῶν «Ἐπιτομὴν χρονολογικὴν τῆς Γενικῆς Ἱστορίας» οὐχὶ πολυσέλιδον. Μ. Ι. Γ.

— **Ἀντωνιάδης,** ***Σπυρίδων.*** Ἀδελφὸς τοῦ πολιτικοῦ καὶ δημοσιογράφου *Ἐμμανουὴλ Ἀντωνιάδου* (βλ. ἀνωτ.), γεννηθεὶς τῷ 1808 ἐν Χαλέπᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τὴν 12 Δεκεμβρίου 1873. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα μαθήματα ἐν Κρήτῃ, ἐφοίτησεν εἶτα εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Χίου, καὶ μετὰ τὴν

Digitized by Google

ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς ἐν Ἄργει βιαίως διαλυθείσης Συνελεύσεως τοῦ 1832. Διετέλεσεν εἶτα διοικητικὸς ὑπάλληλος, ἀνελθὼν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ γενικοῦ γραμματέως καὶ πολλάκις γενόμενος νομάρχης, ὑπουργὸς δὲ τῆς Παιδείας τῷ 1866. Ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ μεταξὺ δύο συγγράμματα τὰ «Δημοτικὰ» καὶ τὰς «Διοικητικὰς μελέτας» κατ' ἐπανάληψιν ἀνατυπωθείσας. Μετέφρασεν ἐπίσης τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Καΐτλ, τὴν «Ἱστορίαν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς» καὶ ἄλλα ἀρχαιολογικὰ βιβλία. θ. β.

Ἀντωνιανοὶ ἢ *Ἀντωνῖται*. —1) Μοναχοὶ τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐν τῇ Δύσει. Ἀρχικῶς λαϊκὴ ἀδελφότης, ἱδρυθεῖσα τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ Γάλλου εὐγενοῦς ὀνόματι Γάστωνος, ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ διασώσει ἑαυτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του, προσβληθέντων ὑπὸ ἐπιδημίας μαστιζούσης τὴν Δύσιν τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἥτις ὠνομάσθη *ἀντωνιανὸν πῦρ* (βλ. κατωτέρω), διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἡ ἀπ' αὐτῆς σωτηρία ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ μόνον διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Εὐγνωμονοῦντες λοιπὸν πατὴρ καὶ υἱὸς ἐπὶ τῇ διασώσει των, ἵδρυσαν, παρά τινα ἐκκλησίαν ἐν Saint Didier de la Mothe, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐφυλάσσοντο λείψανα τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, νοσοκομεῖον ἐν ᾧ παρεῖχον νοσοκομειακὴν περίθαλψιν αὐτοὶ καὶ 8 σύντροφοί των. Ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' (1095) ἐνέκρινε τὴν σύστασιν τῆς ἀδελφότητος ταύτης καὶ ὁ πάπας Ὁνώριος Γ' (1218) ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφότητα ὡς μοναχικὸν τάγμα, ὅπερ βραδύτερον ἀπεδέχθη τὸν κανόνα τοῦ Αὐγουστίνου. Παραρτήματα τοῦ κεντρικοῦ νοσοκομείου καὶ μοναστήρια ἱδρύθησαν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἑορτὴ τοῦ τάγματος ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου· κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν πρὸ τοῦ ἐν Ρώμῃ μοναστηρίου τοῦ τάγματος, περὶ τὴν Maria maggiore, συνηθροίζοντο πλήθη ἵππων καὶ ἄλλων ζῴων καὶ ἀπηγγέλλετο εὐχὴ δι' αὐτά. Τὸ τάγμα ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.

—2) Μοναχικὴ ἀδελφότης οὐνιτῶν Ἀρμενίων, ἱδρυθεῖσα τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ Ἀττὰρ Μουραδιὰν μετά τινων φίλων του. Ἐπὶ τοῦ ὄρους Λιβάνου ἱδρύθησαν 2 μοναστήρια καὶ τὸ 1753 τρίτον ἐν Ρώμῃ.

— 3) Ἀντινομιστικὴ αἵρεσις, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀμουλδῖγγεν παρὰ τὸ Thun τοῦ καντονίου Βέρνης τῆς Ἑλβετίας ὑπὸ τοῦ *Ἀντωνίου Οὐντερμέρερ*. Καθολικὸς οὗτος τὸ θρήσκευμα, ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πρακτικοῦ ἰατροῦ, ἀπὸ τοῦ 1802 παρουσιάσθη ὡς θρησκευτικὸς ἀναμορφωτής. Παρίστα ἑαυτὸν ὡς τὸν διὰ δευτέραν φορὰν ἀποκαλυφθέντα υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ πάντα καλὰ καὶ ἡ διάκρισις καλοῦ καὶ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἐνέργεια τοῦ Σατανᾶ, συνεπείᾳ ἧς θεωρεῖται κακὸν ὅ,τι ὁ Θεὸς ἔδωκε· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ τηρῆται ὁ δεκάλογος, καὶ ὁ ἄνθρωπος δέον νὰ ἔχῃ πλήρη ἐλευθερίαν περὶ τὰς σαρκικὰς ἡδονάς. Ὅταν ὁ Ἀντώνιος συνελήφθη, οἱ ὀπαδοί του ἐτέθησαν ὑπὸ τὸν *Βενέδικτον Σόρι*· χάρις ὅμως εἰς τὰ ληφθέντα κατ' αὐτῶν αὐστηρὰ μέτρα βαθμηδὸν ἐξέλιπον. Δ. Σ. Μ.

ἀντωνιανὸν ***πῦρ*** ἢ ***Ἁγίου Ἀντωνίου πῦρ*** (Ignis St. Antonii). Ἐκλήθη οὕτω κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπιδημικὴ νόσος μαστίσασα κυρίως τὴν Γαλλίαν, τὴν Λωραίνην, τὴν Φλάνδραν καὶ τὰ πλησίον τούτων μέρη. Ἡ νόσος ἐκαλεῖτο ἐν ἀρχῇ καὶ αὕτη ἁπλῶς *λοιμὸς* (pestis) ἢ *ἱερὸν πῦρ* (Ignis sacer Feu sacré, Arsura, Mal des ardens, Clades ἢ Pestis igniaria), εἶτα ὅμως, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν τοῦ *πυρὸς τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου*, διότι ὁ ἅγιος οὗτος ἐθεωρεῖτο προστάτης τῶν ἐκ τῆς νόσου πασχόντων. Ἄλλοι ἐν τούτοις ἐθεώρουν προστάτιδα κατ' αὐτῆς τὴν Παναγίαν ἢ ἑτέρους τινὰς ἁγίους, ὧν καὶ τὸ ὄνομα ἐνιαχοῦ ἔφερεν ἡ ἐπιδημήσασα νόσος (Ignis Beatae virginis, St. Martialis, St. Firmani), παρ' ἄλλων δὲ πάλιν ἐξηκολούθησεν αὕτη ἁπλῶς νὰ καλῆται *πῦρ θεῖον, ἀόρατον* κ. ο. κ. (Ignis divinus, Ignis invisibilis, silvaticus, judicialis internalis).

Τὸν ὅρον *ἱερὸν πῦρ* (Sacer ignis) ἤδη ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς ἀνευρίσκομεν παρά τισι τῶν συγγραφέων, δηλοῦντα ὡρισμένας ὀξείας ἐξανθηματικὰς νόσους. Ὁ Βιργίλιος π. χ. ὀνομάζει οὕτω νόσον τῶν ζῴων, τελείως ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸν ἄνθρακα, ὁ Κέλσος (1 μ. Χ.) ἐξανθηματικήν τινα νόσον τοῦ δέρματος μεθ' ἑλκώσεως. Βραδύτερον κατὰ τὸν μεσαίωνα διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὁρίζεται τὸ *ἐρυσίπελας*. Πάντως ἐξανθηματικαὶ νόσοι, ἐξαπίνης ὡς τὰ πολλὰ ἀναφαινόμεναι καὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ μεγάλης ἐρυθρότητος καὶ καύσου, διὰ τοῦ ὅρου *ἱερὸν πῦρ* ἐσημαίνοντο. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἀκριβῶς ὠνομάσθη καὶ ἡ περὶ ἧς νῦν ὁ λόγος νόσος, ἧς πρώτη τις λίαν θανατηφόρος ἐπιδημία ἀναφέρεται τῷ 857 ἐν τοῖς παραρρηνείοις ἐπαρχίαις, χαρακτηριζομένη διὰ πλάσεως φυσαλίδων, σήψεως καὶ ἀποπτώσεως ὁλοκλήρων μελῶν. Τὴν ἐπιδημίαν ταύτην παρηκολούθησεν ἑτέρα ἐν Γαλλίᾳ τῷ 590 (Heusinger) καὶ εἶτα πλεῖσται ἄλλαι, οἷον τῷ 857 κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, τῷ 922, 945, 994, 996, 999 κατὰ τὸν 10ον, 1039, 1042, 1085, 1089, 1092, 1094, 1099 κατὰ τὸν 11ον, 1109, 1110, 1115, 1125, 1128, 1129, 1151, 1180, 1189, 1196 κατὰ τὸν 12ον, 1230, 1236, 1254 κατὰ τὸν 13ον καὶ 1347 κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ὁπότε, ἀναγνωρισθείσης τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀκριβοῦς αἰτίας τῆς παραγωγῆς τῆς νόσου, ἤρξατο πλέον αὕτη καθισταμένη σπανιωτέρα, ἐμφανισθεῖσα μόνον τῷ 1530 ἐν Παρισίοις, καὶ κατὰ νεωτέρους χρόνους τῷ μὲν 1894 ἐν Nanterne, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐν Οὑγγαρίᾳ. Τὴν φύσιν τῆς νόσου ἀπέδειξαν τὸ πρῶτον ὁ Mucaille (1748), εἶτα κυρίως ὁ Read (Traité du seigle ergoté, Strassbourg 1771), καὶ τέλος ὁ Sprengel καὶ ὁ Fuchs (Das heilige Feuer 1834 Berlin).

Οἱ πάσχοντες ἐκ τῆς νόσου ταύτης ταλαιπωροῦνται ὑπὸ κεφαλαλγίας ἐντόνου, ἰλίγγου, μυρμηκιάσεων, ἀναισθησίας ἢ παραισθησιῶν, διαρροίας, ἐμέτων, ἐπωδύνων συνολκῶν τῶν μυῶν, ἐξ ὧν τέλος ἐπέρχεται ὁ θάνατος (σπασμωδικὴ μορφὴ τῆς νόσου) ἢ τὸ δέρμα ἐνίων μερῶν τοῦ σώματος αὐτῶν (χειρῶν, ποδῶν, ὤτων, ρινός, μαστῶν, γεννητ. ὀργάνων κτλ.) γίνεται πελιδνόν, μετὰ πλάσεως φυσαλίδων, πόνοι δριμεῖς καὶ καυστικοὶ ἔρχονται, τὰ δὲ μέλη αὐτῶν ταῦτα μελανούμενα, ὡς ἄνθρακες, ἀποχωρίζονται, ἐξελκοῦνται, καὶ ἀποπίπτουσι ἀποβάλλοντα φρικώδη κακοσμίαν. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται ταχέως ἢ βραδέως ἐκ πυαιμίας, γαγγραίνης τοῦ πνεύμονος κτλ. (γαγγραινώδης μορφή). Τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ ἐπιδημίαι τοῦ μεσαίωνος. Κατά τινας μάλιστα τούτων (1089) ἀναφέρονται περιπτώσεις, καθ' ἃς μόνον ὁ κορμὸς καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν παθόντων ἀπέμεινεν. Εἰς τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις τὴν ἀπόπτωσιν τῶν μελῶν παρακολουθεῖ σαρκοφυΐα καὶ ἐπούλωσις.

Ἡ νόσος αὕτη, ἡ σπουδαιοτέρα πράγματι ἐκ τῶν ἐπιφαινομένων μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν μετὰ τῶν τροφῶν ἢ ποτῶν εἰς τὸν ὀργανισμὸν διαφόρων δηλητηρίων, ὀργανικῶν ἢ ἀνοργάνων, προέρχεται ἐκ τῆς καταναλώσεως ἀλεύρου, ἐν ᾧ μὴ προσεκτικῶς καθαριζομένων τῶν κόκκων τῶν σιτηρῶν ἔχει προσμιγῇ ἐν μεγάλῃ ἀναλογίᾳ, ἐρυσιβώδης ὄλυρα ἢ σήκαλις (βλ. λ.), τὰ σκληρώτια δηλ. τοῦ μύκητος Claviterps purpurea, ὅστις κατὰ τὰ ὑετώδη ἔτη ἀναπτύσσεται ἐπὶ τοῦ στάχυος τῶν σιτηρῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς βρίζης. Ἄρτος, περιέχων τὴν οὐσίαν ταύτην, ἤδη ἐν ἀναλογίᾳ 1 %, ἐπιφέρει σύσπασιν τῶν μικρῶν ἀρτηριῶν, ἥτις ἄγει σὺν τῷ χρόνῳ, στενουμένου τοῦ αὐλοῦ τῶν ἀγγείων καὶ διακοπτομένης τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, εἰς γάγγραιναν καὶ εἰς τὸ σύνδρομον ὅλων τῶν συμπτωμάτων, ὅπερ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐκάλεσαν πῦρ τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου κτλ., νῦν δὲ ὀνομάζομεν ἐργοτισμὸν (βλ. λ.), κληθέντα οὕτω ἐκ τοῦ ergot de seigle, ὡς καλεῖται γαλλιστὶ ἡ ἐρυσιβώδης ὄλυρα.

Ὁ Kobert (1884) ἐρευνῶν τὴν φύσιν τῆς νόσου ἐμόρφωσε τὴν γνώμην ὅτι ἐν τῇ ἐρυσιβώδει ὀλύρᾳ τὰ δύο κύρια καὶ ἐνεργὰ συστατικὰ αὐτῆς, τὸ ἀλκαλοειδὲς κορνουτίνη (cornutin) καὶ τὸ σφακελινικὸν ὀξὺ (βλ. τὰς λ.) ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας ἀναπτύσσονται, ὁτὲ μὲν τὸ ἓν πλεῖον, ὁτὲ δὲ τὸ ἕτερον. Κατὰ δὲ τὰς γνώμας τοῦ Kobert ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐπέρχεται ἡ σπασμώδης, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡ γαγγραινώδης μορφὴ τῆς νόσου. Κατ' ἄλλους τὰ φαινόμενα τῆς γαγγραίνης ὀφείλονται εἰς τὴν *ἐργοτοξίνην*. ΑΡ. Π. Κ.

ἀντωνιανός. Νόμισμα κατ' ἀρχὰς ἀργυροῦν, ἔπειτα δὲ καὶ χαλκοῦν, ἀξίας 1 $^1/_2$ δηναρίου, τὸ ὁποῖον εἰσήχθη εἰς τὰ νομίσματα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τοῦ Καρακάλλα. Ὁ ἀντωνιανὸς διεκρίνετο ἐξ ἀρχῆς τοῦ δηναρίου, διότι ἡ ἐπ' αὐτοῦ κεφαλὴ τῆς εἰκόνος ἐστέφετο ὑπὸ ἀκτίνων καὶ ἡ προτομὴ τῆς αὐτοκρατείρας ἐφέρετο ἐπὶ μηνίσκου. ΚΑΨ.

Ἀντωνιάτσο (Antoniazzo), *Ρομάνο*. Ἰταλὸς ζωγράφος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὑποστὰς προφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πιέρο ντέλλα Φραντσέσκα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1460. Ἐκ τῶν περισωθέντων ἔργων αὐτοῦ τὰ σπουδαιότερα εἶναι «Ἡ Παναγία ἐπὶ θρόνου» ἐν σηκῷ τοῦ Ριέτι, ἡ «Παναγία» τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, ἡ τοῦ Βατικανοῦ καὶ ὁ «Εὐαγγελισμὸς» εἰς τὴν Σάντα Μαρία Μινέρβα, ἐκτελεσθεὶς καθ' ὑπόδειγμα ὁμοίας εἰκόνος τοῦ Μελότσο. Εἰς τὸν πίνακα τοῦτον ἡ Θεοτόκος, ἀντὶ νὰ ἔχῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς ἐστραμμένους πρὸς τὸν ἄγγελον, ὅστις καὶ αὐτὸς δὲν τὴν βλέπει, δίδει εἰς τρεῖς παρθένους τρεῖς σάκκους, ἐμπεριέχοντας τὴν προῖκά των. Ἀπὸ τοῦ 1477 μέχρι τοῦ 1481 ἐβοήθησε τὸν Μολότσο εἰς τὴν διακόσμησιν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ διδασκάλου, εἰργάσθη εἰς τὸ Βατικανὸν ὡς βοηθὸς τοῦ Περουτζίνο. Α. Δ.

Ἀντώνιεβιτς, ***Βίκτωρ - Νικόλαος***. Πολωνὸς δραματικὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1831 ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1889. Ἐδημοσίευσεν εἰς σκηνικὸν ἔργον τὴν «Ἄνναν Ὀσβιεντσίμκ» παιχθὲν εἰς τὸ θέατρον τῆς Βαρσοβίας καὶ ἐπισπάσαν τὴν γενικὴν ἐπιδοκιμασίαν. Μετέφρασεν ἐπίσης τὴν τραγῳδίαν τοῦ Γκούτσκωφ «Οὐριελ Ἀκόστα», συνέθεσε δὲ καὶ πολλὰ λυρικὰ ποιήματα, τινὰ τῶν ὁποίων ἐτόνισαν οἱ μεγάλοι μουσικοὶ τῆς Πολωνίας. Ἐκτὸς τῶν ἔργων τούτων ἔγραψε καὶ δύο ἄλλα δραματικὰ ἔργα, ἀπολεσθέντα ὅμως κατὰ τὸ ἐν Γερμανίᾳ ταξίδιόν του ἔκ τινος συμβάσης πυρκαϊᾶς εἰς τὴν κατοικίαν του. Θ. Β.

Ἀντωνῖνα *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Παράνας, κτισθεῖσα τῷ 1797. Χρησιμοποιεῖται λόγῳ τοῦ ἠπίου κλίματός της ὡς χειμερινὴ διαμονὴ εὐπόρων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Παράνας.

Ἀντωνῖνα. Μάρτυς, ἧς τὴν μνήμην ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησια τὴν 1ην Μαρτίου. Αὕτη ἐκ Νικαίας τῆς ἐν Βιθυνίᾳ καταγομένη, ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ μαρτύρια διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν της, κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ, τελευτῶντος τοῦ τρίτου αἰῶνος· τέλος βληθεῖσα ἐντὸς σάκκου, ἐρρίφθη εἰς τὴν λίμνην ὅπου καὶ ἐπνίγη. Τὴν 12ην Ἰουνίου ἑορτάζεται πάλιν ἡ μνήμη μάρτυρος ***Ἀντωνίνας*** ἐκ Νικαίας ἐπίσης καταγομένης. Καίτοι ὑπάρχουν παραλλαγαί τινες μεταξὺ τοῦ μαρτυρίου τῶν δύο, προφανῶς πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Τῇ δὲ 10ῃ Ἰουνίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη ***Ἀλεξάνδρου*** καὶ ***Ἀντωνίνας*** (περὶ ὧν βλ. Μεγ. Ἑλ. Ἐγκ. Γ', 671 στ. γ'). Δ. Σ. Μ.

— **Ἀντωνῖνα.** Σύζυγος τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ στρατηλάτου Βελισαρίου, γεννηθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχομένου τοῦ 500 μ. Χ. καὶ ἀποθανοῦσα ἔτη τινὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, ἐπισυμβάντα τῷ 565. Θυγάτηρ ἡνιόχου τοῦ ἱπποδρόμου, ὑπῆρξεν ὡραιοτάτη καὶ μεγάλης πολιτικῆς πανουργίας γυνή. Χήρα διατελοῦσα ἠδυνήθη νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Βελισάριον, καὶ νὰ συνδεθῇ διὰ στενοτάτης φιλίας μετὰ τῆς συζύγου τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, ἀποκτήσασα μεγίστην δύναμιν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ. Διὰ τῆς ἰσχύος της ταύτης ἠδυνήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν σύζυγόν της παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, εἰς αὐτὴν δὲ ὀφείλεται ἡ ἰσχὺς ἣν ἀπέκτησεν οὗτος, ὅστις ἀπὸ δορυφόρος ἀνεδείχθη στρατηγὸς καὶ ἀνέλαβε τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν.

Ἡ Ἀντωνῖνα, καίτοι ἔκδοτος καὶ ἀπιστοῦσα εἰς τὸν σύζυγόν της, ἠκολούθει τοῦτον συνήθως εἰς τὰς ἐκστρατείας του, ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν παρ' αὐτοῦ τῆς Ρώμης, ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων Οὐΐστόγις ἐπολιόρκησε τὸν Βελισάριον καὶ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς δεινὴν θέσιν, διότι διὰ μικροῦ στρατοῦ ὤφειλεν οὗτος νὰ φυλάξῃ τὴν ἀχανῆ πόλιν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι καὶ ἀδαεῖς περὶ τὸ πολεμεῖν ἦσαν καὶ λίαν παλίμβουλοι, προτιμῶντες πολλάκις τὴν κυριαρχίαν τῶν Γότθων, ἡ Ἀντωνῖνα ἔσωσε τὴν στρατιωτικὴν δόξαν τοῦ Βελισαρίου.

Εὑρισκομένη αὕτη εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατώρθωσε διὰ τῆς πολιτικῆς της δεξιότητος νὰ ἀποσταλῇ ἐγκαίρως ἡ ζητουμένη παρὰ τοῦ συζύγου της ἐπικουρία. Δι' αὐτῆς ὁ Βελισάριος ἠδυνήθη νὰ παρατείνῃ ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος τὴν ἄμυναν τῆς Ρώμης καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ τραπῇ εἰς Ραβέναν, ὅπου ὁ Βυζαντινὸς στρατηγὸς εἶχεν ἀποστείλει μέρος τῆς ἐξ Ἀνατολῆς πεμφθείσης ἐπικουρίας, ὅπως φέρῃ περισπασμὸν εἰς τοὺς πολιορκητάς, οἵτινες εἰς Ραβέναν εἶχον περικλείσει τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ συγκεντρώσει τοὺς μεγάλους θησαυροὺς αὐτῶν. Οὕτως ἡ πολιτικὴ δεξιότης τῆς Ἀντωνίνας ἐξυπηρέτησε μεγάλως τὰ στρατηγικὰ σχέδια τοῦ Βελισαρίου, ὅστις συνεχώρει ἐξ εὐγνωμοσύνης πολλὰς παρεκτροπὰς τῆς συζύγου του. Τὰς ἀπιστίας αὐτῆς κατήγγειλε πρὸς τὸν στρατηγὸν ὁ ἐκ πρώτου γάμου υἱὸς τῆς Ἀντωνίνας Φώτιος. Ἐκμανὴς γενομένη αὕτη κατεδίωξε τὸν υἱόν της, ὅστις ὅπως σωθῇ ἠναγκάσθη νὰ καρῇ μοναχὸς καὶ νὰ μὴ ἐμφανισθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὅτε αἱ αὐλικαὶ ραδιουργίαι τῶν φθονούντων τὴν δόξαν τοῦ Βελισαρίου κατέστησαν εἰς τὸ βαθὺ γῆρας αὐτοῦ ὕποπτον τοῦτον εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, πιστεύσαντα τὰς συκοφαντίας, ὁ Βελισάριος ἐστερήθη τῶν βαθμῶν αὐτοῦ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ προσέταξε νὰ περιορισθῇ οὗτος εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν τύχην τοῦ συζύγου της ἠκολούθησε καὶ ἡ Ἀντωνῖνα ἀπολέσασα τὴν πάλαι ἐν τῇ αὐλῇ ἰσχύν της. Βραδύτερον ὁ Βελισάριος ἀνέκτησεν, ἀποδειχθείσης τῆς ἀθῳότητος αὐτοῦ, τὰ ἀξιώματα καὶ τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν του (τὰ περὶ τυφλώσεώς του εἶναι, ὡς γνωστόν, μυθεύματα), διῆλθε δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του εἰς τὴν ἐν Παντειχίῳ θερινὴν διαμονήν του, τῆς ὁποίας σῴζονται μέχρι τοῦδε τὰ ἐρείπια. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Ἀντωνῖνα ἐκληρονόμησε μέρος τῆς περιουσίας τοῦ συζύγου της, εἰς μνήμην δὲ αὐτοῦ ἵδρυσε μοναστήριον καλογραιῶν. Οἱ γράψαντες περὶ αὐτῆς τὴν ἀναφέρουσιν ὡς γυναῖκα περικαλλεστάτην, ἔκδοτον εἰς ἔρωτας μέχρι τοῦ γήρατος αὐτῆς, παραδόξως ὅμως καὶ ἀφω-

Digitized by Google

σιωμένην κατὰ τὰ ἄλλα εἰς τὸν σύζυγόν της καὶ συντελέσασαν μεγάλως εἰς τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, μεθ' οὗ συνδέεται τὸ κλέος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀντωνίνι (Antonini), *Ἀννίβας*. Ἰταλὸς γεννηθεὶς ἐν Σαλέρνῳ τῷ 1755, εἷς τῶν διαπρεπεστέρων λεξικογράφων τῆς Ἰταλίας, συγγραφεὺς δίτόμου λεξικοῦ. Α. Δ.

—**Ἀντωνίνι** (Antonini), ***Πρόσπερος Φραγκῖσκος***. Ἰταλὸς λογοτέχνης καὶ πολυΐστωρ, γεννηθεὶς τῇ 2 Φεβρουαρίου 1809. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει εἰς πραγματείας τινάς, ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Φριούλων. Α. Δ.

Ἀντωνῖνος. Ὄνομα πολλῶν Χριστιανῶν μαρτύρων, ὧν ἡ μνήμη μετ' ἄλλων συμμαρτυρησάντων ἑορτάζεται εἰς τὰς 20 Ὀκτωβρίου, 23 Φεβρουαρίου, 20 Ἀπριλίου, 4 Μαΐου, 6 Ἰουλίου καὶ 4 Αὐγούστου.

—**Ἀντωνῖνος** ὁ ***Εὐσεβής*** (Tit. Aurel. Antoninus Pius). Εἷς ἐκ τῶν ἀρίστων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, γεννηθεὶς τῷ 86 μ. Χ. ἐκ πατρὸς Γαλάτου. Ἀνῆλθε κατὰ σειρὰν εἰς πολλὰ ἀξιώματα, γενόμενος διοικητὴς μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ ἀργότερον, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀνθύπατος τῆς Ἀσίας. Τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἦτο *Τίτος Αὐρήλιος Ἀδριανὸς Ἀντωνῖνος Πῖος*, τὸ δὲ οἰκογενειακόν του ὄνομα *Τίτος Αὐρήλιος Φοῦλβος Βοιώνιος Ἄρριος Ἀντωνῖνος*. Εὐσεβὴς ἐπωνομάσθη, διὰ τὴν μεγάλην πρὸς τοὺς γονεῖς του ἀγάπην, διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του κατάπαυσιν τῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν καὶ τὰ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα ὑφ' ὧν διεπνέετο, λέγων συχνὰ ὅτι προτιμᾷ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς ἑνὸς πολίτου παρὰ τὸν φόνον χιλίων ἐχθρῶν.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῆς Ρώμης κατέλαβε τῷ 138, διαδεχθεὶς τὸν Ἀδριανὸν ὑπὸ τοῦ ὁποίου εἶχεν υἱοθετηθῆ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰλίου Βήρου. Ἡ περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, ὑπῆρξε διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν περίοδος εἰρήνης καὶ εὐζωΐας ἣν ἀπὸ μακρῶν χρόνων εἶχε παύσει ν' ἀπολαμβάνῃ ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος· πλεῖσται ὅσαι πόλεις καταστραφεῖσαι ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων ἐπανεκτίσθησαν τώρα, αἱ καθ' ἡμέραν ἐκ μέρους τῶν διοικούντων τὰς ἐπαρχίας συμβαίνουσαι καταχρήσεις περιεστάλησαν, οἱ ὑπὸ τῶν προηγουμένων αὐτοκρατόρων φονικοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὶ ἐτερματίσθησαν, θέατρα ἱδρύθησαν καὶ μαυσωλεῖα καὶ ναοί, καὶ πᾶσα προσπάθεια κατεβλήθη διὰ τὴν πλέον εὐπρόσωπον καὶ πολιτισμένην ἐμφάνισιν τῆς Ρώμης καὶ τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας· ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐν γένει ἐπροστάτευσεν ὁ Ἀντωνῖνος μὲ κάθε μέσον, ὁρίσας καὶ μισθοὺς εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἂν καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ἀπεστρέφετο τοὺς πολέμους, ἐν τούτοις ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἐπιδραμόντων εἰς τὴν χώραν του ἐχθρῶν, οὐχὶ ὅμως αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι καλῶς ἀγωνισθέντες τόσον κατὰ τῶν Μαυρουσίων εἰς Ἀφρικὴν καὶ τῶν Δακῶν παρὰ τὸν Δανούβιον, ὅσον καὶ κατὰ τῶν πειραθέντων νὰ καταστρέψωσι τὸ Ἀδριάνειον τεῖχος Βρεττανῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν Ἰουδαίων, ἐπέτυχον νικηφόρα ἀποτελέσματα διὰ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐκτὸς τῶν κατὰ καιροὺς μικρῶν πολέμων οὓς συνῆψε πρὸς τοὺς διαφόρους ἐπιδρομεῖς, οὐδένα ἄλλον μεγάλον κατακτητικὸν πόλεμον ἐπεχείρησεν, οὐδὲ ἠναγκάσθη ποτὲ νὰ ἐξέλθῃ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐπαρχιῶν του, αἱ ὁποῖαι παρέμενον πάντοτε εὐπειθέσταται εἰς τὸν αὐτοκράτορά των. Ἡ φήμη τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας τοῦ Ἀντωνίνου ἦτο τόση, ὥστε, ὅτε ποτὲ ἀνεφάνη διαφορά τις μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν Βακτριανῶν, ἐκλήθη ὑπ' αὐτῶν ὡς διαιτητής. Ὡς ἄνθρωπος διεκρίνετο διὰ τὴν ἐγκράτειαν καὶ λιτότητά του, ὡς βασιλεὺς δέ, γενικῶς εἰπεῖν, δίκαιος καὶ πατρικὸς κυβερνήτης, δημιουργήσας δι' ὅλων αὐτῶν τῶν ἀρετῶν αἵτινες τὸν διέκρινον τὴν εὐδαιμονεστάτην περίοδον ἐν τῇ καθ' ὅλου ἱστορίᾳ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Κατόπιν βασιλείας 23 ἐτῶν ἀπέθανε περὶ Μάρτιον τοῦ 161, καταλιπὼν ὡς διάδοχόν του τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μᾶρκον Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀντωνῖνος** ***Ἐφέσου ἀρχιεπίσκοπος***. Ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀποθανὼν περὶ τὸ 401. Τοῦτον πρὸ συνόδου 22 ἐπισκόπων ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 400, κατηγόρησεν ὁ ἐπίσκοπος Οὐαλεντινιανουπόλεως Εὐσέβιος ἐπὶ νοσφίσει ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν καὶ κτημάτων καὶ ἐπὶ σιμωνίᾳ καὶ διότι «ἀποταξάμενος τῆς οἰκείας γαμετῆς πάλιν αὐτῇ συνῆλθε καὶ ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτῆς». Πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατηγοριῶν τούτων ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔστειλε τρεῖς ἐπισκόπους εἰς Ἔφεσον, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφάνσεως τούτων ὁ Ἀντωνῖνος, ὅστις ἔνοχος ὢν καὶ ἀποφεύγων τὴν ἀνάκρισιν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προφασιζόμενος τὸν ἀσθενῆ, ἀπέθανεν αὐτόθι, καταλιπὼν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου εἰς μεγάλας ἀνωμαλίας. [*Παλλαδίου* Διάλογος ἱστορικὸς κεφ. ιγ' καὶ ιδ' ἐν Migne Ἑ. Π. 47, 47 κ. ἑ.] Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

— **Ἀντωνῖνος**, ***Λεύκιος-Ἰούλιος-Αὐρήλιος-Σουλπίκιος Οὐράνιος-Σεβῆρος-Ἀλέξανδρος*** (222 - 235). βλ. Ἀλέξανδρος *Σεβῆρος*.

— **Ἀντωνῖνος** ***Λιβεράλις***. Ἕλλην γραμματικὸς καὶ μυθογράφος, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων Ἀντωνίνων. Εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Μεταμορφώσεων συναγωγῆς», ἔργου ἀποτελουμένου ἐκ 41 κεφαλαίων, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ στηριζομένου εἰς τὰ «Ἑτεροιούμενα» τοῦ Νικάνδρου καὶ εἰς τὴν κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ποιηθεῖσαν, ἀλλ' ἀποδιδομένην εἰς τὴν ἀρχαίαν ποιήτριαν Βοιώ, «Ὀρνιθογονίαν». Περὶ τῶν πηγῶν τῶν μύθων περὶ μεταμορφώσεων πληροφοροῦσιν ἡμᾶς τὰ ὑπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου τούτου σχόλια, τὰ ὁποῖα ἐδανείζοντο, ὅπως φαίνεται, τὰς πληροφορίας ἐκ τοῦ Παμφίλου (Πρβλ. *Eug. Oder,* De Antonino Liberali, Βόννη, 1886, σ. 42 κ. ἑ). Συγγενὲς πρὸς τὸ τοῦ Λιβεράλεως ἔργον, κατὰ τὸ εἶδος, εἶναι οἱ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους γεγραμμένοι «Καταστερισμοί», οἵτινες λανθασμένως ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἐρατοσθένην (πρβλ. *W. Christ,* Ἑλλ. Γραμματολογία τ. II σελ. 211 κ. ἑξ.) καὶ οἵτινες ἀποτελοῦν συναγωγὴν διαφόρων μύθων περὶ καταστερισθέντων θνητῶν. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀντωνῖνος**, ***Μᾶρκος Αὐρήλιος*** (Marcus Aelius Aurelius Verus Antoninus, 161—180)· βλ. Μᾶρκος Αὐρήλιος *Ἀντωνῖνος*.

— **Ἀντωνῖνος**, ***Μᾶρκος Αὐρήλιος Κόμμοδος*** (πρότερον *Λεύκιος Αὐρήλιος Κόμμοδος*, 180—192)· βλ. Μᾶρκος Αὐρήλιος *Κόμμοδος Ἀντωνῖνος*.

— **Ἀντωνῖνος**, ***Μᾶρκος Αὐρήλιος Πῖος Ἐλεγάβαλος*** (218—222)· βλ. Ἐλεγάβαλος *Μᾶρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος Πῖος*.

— **Ἀντωνῖνος**, ***Μᾶρκος Αὐρήλιος Σεβῆρος Καρακάλλας*** (211—217)· βλ. Μᾶρκος Αὐρήλιος *Σεβῆρος Ἀντωνῖνος Καρακάλλας*.

—**Ἀντωνῖνος** ἐκ ***Πλακεντίας***. Τῷ 570 ὅμιλος ἐκ Πλακεντίας ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς Ἀντωνῖνόν τινα μετέβη εἰς Παλαιστίνην, πρὸς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων. Εἷς τῶν ἐκδρομέων κατέγραψε βραχέως τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰ μεταδοθέντα εἰς αὐτούς. Ἡ ἀφήγησις αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Gildemeister ἐν Βερολίνῳ τῷ 1889, ὑπὸ τὸν τίτλον «Antonini Placentini Itinerarium». Δ. Σ. Μ.

—**Ἀντωνῖνος** ***Φλωρεντίας ἀρχιεπίσκοπος***. Ἐγεννήθη ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1389. Δομινικανὸς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος διαφόρων μοναστηρίων, ἵδρυσεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ περίφημον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μάρκου καὶ τὴν πρώτην δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1439 μετέσχε τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, τῷ δὲ 1446 ἄκων, διαταγῇ τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ', ἀνυψώθη ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Φλωρεντίας, ἐφ' οὗ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του, τῷ 1459. Ὡς ἀρχιερεὺς διεκρίθη διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν καθόλου ποιμαντικήν του δρᾶσιν, ὡς καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Ἤδη τῷ 1523 ἐκηρύχθη ἅγιος. Ὡς συγγραφεὺς ἠσχολήθη κυρίως μὲ ἠθικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα καὶ τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του εἶναι «Summa Theologica» εἰς 4 μέρη, ἤτοι *Ἠθικὴ Θεολογία* (α' ἐκδ. ἐν Βενετίᾳ καὶ Νυρεμβέργῃ τῷ 1477). Ἡ «Summa historialis» (α' ἐκδ. 1480), παγκόσμιον χρονικὸν ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῆς ἐποχῆς του, εἶναι ἄνευ ἰδιαζούσης ἀξίας καὶ κριτικῆς ἐπεξεργασίας. Δ.Σ.Μ.

— **Ἀντωνίνου** ***λοιμός*** (165 - 168 μ. Χ.)· βλ. Γαληνοῦ *λοιμός*.

— **Ἀντωνίνου** ***τεῖχος*** (Vallum Pii) Ὄνομα δοθὲν εἰς σύστημα ὀχυρώσεων ἀνεγερθεισῶν ἐν Βρεττανίᾳ ἐπὶ τῆς βασιλείας *Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς* (βλ. ἀνωτ.) εἰς τὰ ὅρια, μεταξὺ τῆς κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων Βρεττανίας καὶ τῆς ἐλευθέρας Καληδονίας (νῦν Σκωτίας). Αἱ ὀχυρώσεις αὗται ἐξετείνοντο ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ σχηματιζομένου μεταξὺ τῶν σημερινῶν κόλπων τοῦ Φὸρθ πρὸς Α. καὶ Κλάϋντ πρὸς Δ. Ἡ ἀνέγερσις τοῦ τείχους εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀγρικόλα (βλ. λ.), πρώτου καταλαβόντος τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ δὲν ἐπερατώθη. Ὁ Ἀδριανὸς (βλ. λ.) εἶχεν ἀνεγείρει βραδύτερον τὸ ὁμώνυμον τεῖχος νοτιώτερον· τέλος δὲ ἐπὶ Ἀντωνίνου ὁ στρατηγός του Λόλλιος Οὔρμπικος ἐνίκησε τοὺς Βρεττανοὺς καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους. Ἔχει δὲ τοῦτο μῆκος 60 περίπου χιλιομ. καὶ προστατεύεται πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τάφρου 20 ποδῶν ὕψους καὶ 40 πλάτους. Τὸ πλάτος του ἦτο 20 περίπου ποδῶν καὶ εἶχε κατὰ διαστήματα πύργους. Διὰ τὴν κατασκευήν του εἰργάσθησαν ἐπὶ 3 ἔτη τρεῖς ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Χ. Λ.

Ἀντώνιο (Antonio), ***Ἀλβέρτος***. Ὑπάρχουσι δύο Ἰταλοὶ ζωγράφοι φέροντες τὸ αὐτὸ ὄνομα. Τοῦ ἑνὸς ἀκμάσαντος περὶ τὸ 1380, εἶναι γνωστὴ μία εἰκὼν εὑρισκομένη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Φερράρας. Ὁ ἕτερος, πολὺ γνωστότερος τοῦ πρώτου, εὑρίσκετο εἰς τὴν μεγαλυτέραν αὐτοῦ δρᾶσιν ἀπὸ τοῦ 1430 μέχρι τοῦ 1450, ἐχρημάτισε δὲ μαθητής, ὡς λέγεται τοῦ Ἀνιόλο Γκάντι, πρᾶγμα ὅπερ ἀναιρεῖ ὁ βιογράφος αὐτοῦ Γουσταῦος Γκρυγιέ, καθ' ὅσον ὁ ζωγράφος οὗτος ἀπέθανεν ὅταν ὁ Ἀντώνιο ἦτο παιδίον ἀκόμη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν φαίνεται ὁ Φλωρεντινὸς ζωγράφος νὰ ἤσκησεν ἐπιρροήν τινα ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ Ἀντώνιο, προσεγγίζοντος μᾶλλον πρὸς τὸν Giotto Ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἐξετέλεσε πλεῖστα ἔργα εἰς τὸ Οὔρβινον, τὴν Τσιτὰ ντὶ Καστέλλο, τὴν Βολωνίαν καὶ τὴν Φερράραν. Καὶ αἱ μὲν τοιχογραφίαι αὐτοῦ, λαμπρύνουσαι ἄλλοτε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τοῦ Οὐρβίνου, δὲν ὑφίστανται πλέον, καταστραφεῖσαι ἐκ τῶν γενομένων μεταβολῶν εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅμως τῆς Santa-Maria della Nuntiata, τὴν εὑρισκομένην παρὰ τὴν πόλιν ταύτην, διασῴζονται μέρη τοιχογραφίας καὶ παριστάνουν τὸν ἄγγελον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἐπίσης εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ San Bernardino περισώζεται ὁ μέγας πίναξ αὐτοῦ ὁ εἰκονίζων τὴν Παρθένον κρατοῦσαν βρέφος τὸν Ἰησοῦν ἐν μέσῳ κύκλου ἕνδεκα ἁγίων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ παρεκκλησίου τοῦ San-Petronio ἐν Βολωνίᾳ ὑπάρχει ἡ «ἁγία Τριὰς» ἀποτελοῦσα ἓν σύμπλεγμα μετὰ τῆς κάτωθεν τῆς εἰκόνος ταύτης ἐζωγραφισμένης κολάσεως, τῆς ὁποίας τὴν ἔμπνευσιν προφανῶς ἔλαβεν ἐκ τῆς θείας κωμῳδίας τοῦ Δάντου. Εἰς τὸν ἴδιον ναΐσκον ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς ὑπάρχει ἑτέρα τοιχογραφία, ἡ «Ἱστορία τῶν Μάγων» διῃρημένη εἰς ὀκτὼ εἰκόνας. Εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ ὁ Ἀντώνιο, εἰς τὴν ἐκκλησίαν San Antonio Abbate τῆς Πολαζίνης ἔγραψε μεγάλην τοιχογραφίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ναὸς οὗτος ἀνήκει εἰς μονὴν καλογραιῶν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπαγορεύει τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆς. Αἱ κυριώτεραι ὅμως τῶν τοιχογραφιῶν του εὑρίσκονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Φερράρας, μία τῶν ὁποίων παριστᾷ τὸν «Χριστὸν ἐν μέσῳ ἀγγέλων καὶ ἁγίων». Ἐκτὸς ταύτης ὑπάρχει ἑτέρα ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ἱστοροῦσα τὴν συνελθοῦσαν ἐν Φερράρᾳ σύνοδον ἐπὶ πάπα Εὐγενίου Δ', κατὰ τὴν γενομένην προσπάθειαν πρὸς ἕνωσιν τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς καθολικῆς κατὰ τὸ ἔτος 1438. Ἡ μεγάλη αὕτη εἰκών, ἐκτὸς τῆς καλλιτεχνικῆς της ἀξίας, ἔχει καὶ ἱστορικὴν τοιαύτην, διότι ἀποτελεῖται ἐκ προσωπογραφιῶν τῶν παρασταντων κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μαρκήσιος τῆς Φερράρας, ὁ Λιονὲλ υἱὸς τοῦ πάπα Νικολάου Γ', ὁ Νικόλαος Ἀλμπεργκάτι, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Βολωνίας, ὁ Ἰωάννης τοῦ Τοσσινιάνο, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Φερράρας καὶ ἄλλαι προσωπικότητες λαβοῦσαι μέρος κατὰ τὴν περιώνυμον ἐκείνην Σύνοδον. Οὕτως ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης τοιχογραφίας σῴζονται αἱ αὐθεντικαὶ προσωπογραφίαι αὐτῶν, τὰς ὁποίας πιστῶς ἀπεικόνισεν ὁ καλλιτέχνης παρακολουθῶν τὰς συνεδριάσεις τῆς συνόδου, κατ' ἐντολὴν τοῦ μαρκησίου τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ Καλβαζέλλε εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Geschichte der Italinischen Materei», γράφων περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης, ἐξαίρει ὄχι μόνον τὴν ἱστορικὴν σημασίαν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ὡραιότητα τοῦ συμπλέγματος τοιούτων ἱστορικῶν προσώπων, κρίνει δὲ αὐτὴν ὡς τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ἀντώνιο.

Ἀπὸ τοῦ 1464 οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τοῦ Ἀντώνιο, εἰκάζεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπέθανεν. Υἱός τούτου εἶναι ὁ διάσημος ζωγράφος *Τιμόθεος Βίτι*, ὅστις, συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Ραφαήλ, εἰργάσθη παρ' αὐτῷ καὶ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας του ἐξετέλεσε πλείστας εἰκόνας εἰς τὴν Santa-Maria della Pace, ἐν Ρώμῃ. Θ. Β.

— **Ἀντώνιο** (Antonio) ***Βίτε***, ἐκ ***Πιστόγιας***. Ἰταλὸς ζωγράφος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, μαθητὴς τοῦ Σταρίννα. Θεωρεῖται ὡς ὁ τελευταῖος τῶν καλλιτεχνῶν ὁ παραμείνας πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Giotto. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντώνιο δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν τεχνοκριτῶν τῆς ἐποχῆς, ἀλλ' οἱ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐρευνηταὶ τῶν Καλῶν τεχνῶν τῆς Ἰταλίας διακρίνουσι τὸν καλλιτέχνην τοῦτον καὶ ἐκφράζονται μετὰ συμπαθείας περὶ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ, τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς τὸν ναὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τῆς Πιστόγιας, εἰς ἃς ἱστοροῦνται πολλὰ ἐπεισόδια τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Θ. Β.

— **Ἀντώνιο** (Antonio) ***ντὶ Καταλάνο***. Σικελὸς ζωγράφος, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Πολλοὶ πίνακές του κοσμοῦν τοὺς ναοὺς τῆς Μεσσήνης, ὅπου ἔζησε καὶ ἔδρασεν ὡς καλλιτέχνης. Α.Δ.

—**Ἀντώνιο** (Antonio) ***ντὰ Κρεβαλκόρε***. Ἰταλὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὴν θαυμασίαν ἀπεικόνισιν ζῴων, ἀνθέων καὶ καρπῶν. Α. Δ.

Digitized by Google

— **Ἀντώνιο** (Antonio) ***ντὲ Λεμπρίχα***, γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὸ λατινικὸν ὄνομα *Antonius Nebrissensis*. Διαπρεπὴς φιλόλογος Ἱσπανὸς (1444—1532), καθηγητὴς τῶν λατινικῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀλκαλᾶ ντὲ Ἐναρές. Εἶναι συγγραφεὺς περισπουδάστων ἔργων συνδεομένων πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἱσπανικὴν γραμματικήν. Α. Δ.

— **Ἀντώνιο** (Antonio) ***ντὰ Μουράνο***. Ἰταλὸς ζωγράφος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Συνειργάσθη ἀπὸ τοῦ 1440—1470 ἐν Ἑνετίᾳ μετὰ τοῦ Τζιοβάννι Ἀλαμάννι, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Βαρθολομαίου*, γνωστοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βιβαρίνι*. Τὸ ἀριστούργημα τοῦ ντὰ Μουράνο εἶναι «Ἡ Παναγία ἐπὶ θρόνου» περιστοιχουμένη ὑπὸ τεσσάρων ἀγγέλων καὶ τεσσάρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, (ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Ἑνετίας). Εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου ὑπάρχει «Ἡ Λατρεία τῶν μάγων βασιλέων» νεανικὸν ἔργον τοῦ καλλιτέχνου Α. Δ.

— **Ἀντώνιο** (Antonio), ***Νικόλαος***. Περιώνυμος Ἱσπανὸς βιβλιογράφος καὶ φιλόλογος. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἐγεννήθη, ἀναφέρεται ὅμως ὅτι ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Δ' τῆς Ἱσπανίας ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του εἰς Ρώμην τῷ 1628. Ὁ Ἀντώνιο συνέγραψε πλεῖστα ἱστορικὰ ἰδίως συγγράμματα, ἐξ ὧν τὰ ἄριστα εἶναι τὰ βιβλιογραφικά: «Bibliotheca hispana vetus» εἰς δύο τόμους καὶ ἡ «Biblioteca hispana nova», εἰς δύο ἐπίσης τόμους. Τὰ ἔργα ταῦτα τοῦ Ἀντώνιο εἶναι πολύτιμα διὰ τὴν φιλολογικὴν ἱστορίαν καὶ χρησιμεύουν ὡς πηγὴ τῶν ἱστορικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς του. Θ. Β.

Ἀντώνιο ***ντὶ Παλέρμο*** ἢ ***Πανορμίτης***. Ὠνομάζετο οὕτως, ὡς ἐκ Παλέρμου καταγόμενος, ὁ Ἀντώνιο Μπεκαντέλλι (Antonio Beccadelli), διαπρεπὴς Ἰταλὸς ἀνθρωπιστὴς (1394—1471), ἱδρύσας ἐν Νεαπόλει τὴν accademia di Pontano.

— **Ἀντώνιο** (Antonio), ***Πασκὰλ - Φραγκῖσκος***. Ἱσπανὸς πρίγκιψ, ἀδελφὸς Καρόλου τοῦ Γ' (1755-1817). Κατὰ τὴν γαλλικὴν κατοχὴν διεδραμάτισε πρόσωπόν τι εἰς τὰ γεγονότα, ἅτινα εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναστατώσει τὴν πατρίδα του. Ἐπιστρέψας εἰς Μαδρίτην μετὰ τοῦ Φερδινάνδου τῷ 1814 διωρίσθη ἀρχιναύαρχος τῆς Καστιλίας. Α. Δ.

— **Ἀντώνιο** (Antonio) ***ντὰ Πίζα***. Ὑαλουργός, ἀκμάσας περὶ τὸ τέρμα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ συγγραφεὺς πραγματείας, ἀναφερομένης εἰς τὴν τέχνην του. Α. Δ.

—**Ἀντώνιο** (Antonio), ***ντὶ Τζιρόλαμο***. Φλωρεντινὸς μικρογράφος (1500—1556). Ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου Οὐγολίνου, ἄγνωστον δὲ τυγχάνει ποῦ ἐδιδάχθη τὴν τέχνην. Εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Φλωρεντίας διασώζονται ὀκτὼ ὡραιόταται μικρογραφίαι του, τρεῖς τῶν ὁποίων περιελήφθησαν εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν Εὐαγγελίων τοῦ Κουρμερ. Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστά. Θ. Β.

— **Ἀντώνιο** ἐκ ***Τρέντο*** (Antonio de Trento). Ἰταλὸς χαλκογράφος, διάσημος διὰ τὸ σκιόφως τῶν ἔργων αὐτοῦ, γεννηθεὶς εἰς Τρέντον τοῦ Βενέτου εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1671. Τοῦτον οἱ παλαιότεροι τεχνοκρίται συγχέουν μετὰ τοῦ *Ἀντωνίου Καβάλλι*, ζωγράφου καὶ χαράκτου μεταλλίνων πλακῶν. Ἀλλ' ὁ Στέφανος Κολλὼφ διακρίνει τοὺς δύο καλλιτέχνας, οἵτινες ἄλλως τε δὲν ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν τεχνοτροπίαν. Ὁ Ἀντώνιο ντὰ Τρέντο, μετὰ τὸν Οὖγον ντὰ Κάπρι—λέγει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς—,εἶναι ὁ ἄριστος τῶν χαλκογράφων, ὁ δυνηθεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰ ἔργα του τὴν χάριν καὶ τὴν μαγείαν τῶν συνθέσεων τοῦ Παρμεζάνο».

Ὁ Ἀντώνιο εἰργάσθη κυρίως εἰς τὴν Βολωνίαν, ἐκ δὲ τῶν χαλκογραφιῶν του ἐλάχισται διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐκ τῶν σωζομένων δύο μόνον φέρουσι τὸ μονόγραμμα αὐτοῦ (Α.), εἶναι δὲ αὗται ὁ «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἐν τῇ ἐρήμῳ» καὶ ὁ «Ὀργανοπαίκτης». Εἶναι ἐπίσης γνωσταὶ ἡ «Παρθένος ἐν μέσῳ τῶν ῥόδων» καὶ τὸ «Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ Ἁγίου Παύλου», σύνθεσις περιλαμβάνουσα τριάκοντα πρόσωπα. Πᾶσαι αἱ περισωθεῖσαι χαλκογραφίαι τοῦ Ἀντώνιο ἀνέρχονται εἰς τεσσαράκοντα, ἐλάχιστα δὲ εἶναι τὰ μουσεῖα τὰ κατέχοντα τοιαύτας. Ὁ Zani εἰς τὴν «Enciclopedia metodica» ἀναφέρει περὶ τοῦ χαλκογράφου τούτου, ὅτι δύναται νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν μεγίστων καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας, ἴσως δὲ εἶναι ὁ ἄριστος πάντων διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν ζωγράφων τῶν ὁποίων ἐχαλκογράφει τὰ ἔργα. Θ. Β.

— **Ἀντώνιο** (Antonio), ***Φραγκῖσκος-Βενετσᾶνος***· βλ. Βενετσᾶνος.

Ἀντώνιο (Antonio) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὀνομάζεται οὕτω παρὰ τῶν ξένων βουνὸς κείμενος εἰς τὰ βόρεια τοῦ Λιβάνου κράσπεδα, ἐπιστεφόμενος δὲ ὑπὸ μοναστηρίου, ὅπερ χρησιμεύει ὡς γνώρισμα πρὸς κατάπλουν εἰς τὸν σωστικὸν κολπίζοντα ὅρμον *Γιουνὲ* (Juneh bay: πλ. 34° 61' Β., μῆκ. 35° 37' Ἀν., Χάρτ. Ἀγγλ. 2633: Markhab to Ras En Nakûra) διανοιγόμενον μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ρὰς Μάμελεῖν* καὶ *Ρὰς-ἐτ-Τύρ*, εἰς 12 μίλλια ΒΑ τῆς Βηρυττοῦ. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀντώνιο** ***τσάννελ*** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Διέκπλους στενὸς καὶ σκολιὸς τοῦ Ἀδριατικοῦ, ἄγων εἰς τὸν λιμένα *Σεμπενῖκο* (βλ. Ἀδριατικὸν VII,δ). Τὸ βάθος του εἶναι 10—24 ὀργυιῶν καὶ τὸ πλάτος του 185—370 μέτρων μόλις, τοῦ στενοτέρου μέρους του ὄντος πρὸς τὰ ἔσω. Ὁ φωτισμός του εἶναι πλούσιος, διὰ 4 πυρσῶν, φαινόμενος εἰς τὸν ἀγγλ. χάρτ. 1581*: Sebenico*. Ὅταν ἀνῆκεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν Κράτος προησπίζετο ὑπὸ τοῦ φρουρίου Ἁγ. Νικολάου ἐπὶ τῆς νοτίας ἄκρας τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου. Σ. Ε. Λ.

Ἀντώνιοζης, ***Νικόλαος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κρανιδίου. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰωάννου Μήτσα. Διεκρίθη εἰς τὰς περὶ τὴν Κόρινθον μάχας καὶ κατόπιν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κιουταχῆ. Ἐτραυματίσθη εἰς τὸ Καματερόν. Γ. Δ. Κ.

Ἀντώνιος. Ὄνομα πλείστων Ρωμαίων, ἀναφερομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὴν καταγωγήν των ἀνῆγον εἰς τὸν Ἄντωνα, τὸν υἱὸν τοῦ *Ἡρακλέους*, ἐκ τούτου δὲ καὶ *Ἡρακλεῖδαι* οἱ Ἀντώνιοι ἐκαλοῦντο. Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους τὸ ὄνομα *Ἀντώνιος* ἐγένετο κοινότατον, χάρις, ἰδίως, εἰς τὸν ἅγιον Ἀντώνιον τὸν Μέγαν.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ

—**Ἀντώνιος**, ***Γάϊος***—. Οὗτος, εἰρωνικῶς ἐπιλεγόμενος *Ἰβρίδης* (Hybrida) ὡς ἐξ ἐλευθέρου πατρὸς καὶ δούλης ἢ ξένης μητρὸς γεννηθείς, ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου τοῦ ῥήτορος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Κρητικοῦ. Τῷ 87 π. Χ. συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ Σύλλα κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πόλεμον αὐτοῦ· παραμείνας δὲ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα (83 π. Χ.) ἐλεηλάτησεν αὐτήν, καταστὰς ὡς ἐκ τούτου μισητὸς καὶ ἐπισύρας τὴν ὀργὴν αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν ἐξ Ἑλλάδος ἐκδίωξίν του (70 π. Χ.). Τῷ 71 ἐξελέγη δήμαρχος, ἀργότερον δὲ εἰσαχθεὶς καὶ πάλιν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐξελέγη πραίτωρ μὲν τῷ 66 π. Χ., συνύπατος τοῦ Κικέρωνος δὲ τῷ 63. Ὁ Ἀντώνιος Ἰβρίδης, παρ' ὅλον ὅτι διετέλει εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Κατιλίνα κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐξυφανθεῖσαν συνωμοσίαν, ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτης καὶ τὴν εἰς Τυρρηνίαν ἀποστολὴν στρατιᾶς ἐναντίον τοῦ συνωμότου, ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς στρατιᾶς. Μὴ ἐπιθυμῶν ὅμως νὰ γίνῃ αὐτὸς ἡ κυρία αἰτία τῆς καταστροφῆς τοῦ ἑταίρου, ὑπεκρίθη τὸν ἀσθενῆ, ἀναθέτων τὴν διοίκησιν τῆς στρατιᾶς εἰς τὸν ὕπαρχόν του Μᾶρκον Πετρήϊον. Οὕτως ἀπέφυγε νὰ συμμετάσχῃ τῆς παρὰ τὴν Πιστωρίαν μάχης, κατὰ τὴν ὁποίαν κατετροπώθη καὶ ἐφονεύθη ὁ Κατιλίνας (62 π. Χ.). Ἀργότερον περιεβλήθη τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ imperator. Μετὰ ταῦτα μεταβὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὠθούμενος πάντοτε ὑπὸ τῆς φιλοχρηματίας καὶ τῆς πλεονεξίας του, ἡ ὁποία πάντοτε τὸν ἐχαρακτήριζε, ἐλεηλάτησεν αὐτὴν καὶ πάσας τὰς γειτονικὰς χώρας, ἡττηθεὶς τέλος ὑπὸ τῶν Δαρδάνων καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Βασταρνῶν. Ἕνεκα τῶν βιαιοτήτων αὐτοῦ, τῶν πιέσεων καὶ τῶν λεηλασιῶν, εἰς ἃς προέβη ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ταῖς γειτονικαῖς χώραις, ἀνεκλήθη τῷ 59 π. Χ. εἰς τὴν Ρώμην, καὶ κατηγορηθεὶς διὰ πάντα ταῦτα, προσέτι δὲ καὶ διὰ τὴν εἰς τὴν τοῦ Κατιλίνα συνωμοσίαν συμμετοχήν του, παρ' ὅλην τὴν ἐκ μέρους τοῦ Κικέρωνος θαυμασίαν ὑπεράσπισιν δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν καὶ ἐξωρίσθη εἰς Κεφαλληνίαν. Τῷ 44 π. Χ. ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας του, τῷ δὲ 42, καθὼς μανθάνομεν ἐξ ἐπιγραφῆς τινος, ἐγένετο τιμητής. Κ. Μ. Κ.

—**Ἀντώνιος**, ***Γάϊος***—. Ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ Τριάρχου· ἐχρημάτισεν ὕπαρχος τοῦ Καίσαρος ἐν Ἰλλυρίᾳ (49 π. Χ.), καὶ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας παρὰ τὴν θέλησιν τῆς Συγκλήτου· ἀργότερον ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουνίου Βρούτου εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, συλληφθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ 43 ἐφονεύθη τῷ 42 π. Χ. (πρβλ. *Πλουτάρχου*, Βροῦτος 28)

— **Ἀντώνιος** ***Διογένης***. Ἕλλην μυθιστοριογράφος καὶ συγγραφεὺς τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος, ὅπως ὑποθέτει ὁ Rohde (Griech. Roman. σ. 258)· εἶναι παλαιότερος τοῦ Λουκιανοῦ, ὁ ὁποῖος παρῳδεῖ αὐτὸν εἰς τὴν «Ἀληθῆ ἱστορίαν» του καὶ τὸν «Ἰκαρομένιππον», πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ Πλουτάρχου, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ τὸν ὑπαινίσσεται εἰς τὰς μυθικάς του διηγήσεις, καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ του τούτῳ παρεμβαλλομένην ἱστορίαν περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου εἰς τὸν κύκλον τῆς σελήνης. Ἔργον τοῦ Ἀντωνίου εἶναι τὸ «Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων» μυθιστόρημά του, ἀποτελούμενον ἐξ 24 λόγων, καὶ τοῦ ὁποίου σώζονται πλὴν τῆς ἐπιτομῆς τοῦ πατριάρχου Φωτίου καὶ ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν βίον τοῦ Πυθαγόρου, διατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου. Ἡ οὐσία καὶ ἡ μορφὴ τῆς διηγήσεως ταύτης εἶναι συγγενεστάτη πρὸς τὴν τῶν ἐφημερίδων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου τοῦ *Δίκτυος τοῦ Κρητός*, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Σουΐδαν ἀπετελοῦντο ἀπὸ 6 βιβλίων, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων σώζεται μόνη ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος διασκευασθεῖσα ὑπὸ *Septimius* «De bello Troiano» εἰς λατινικὴν γλῶσσαν. Ὅπως ὁ Δίκτυς πλάττει, ὅτι «ἐφημερίδες» κρυμμέναι εἰς μολυβδίνην πυξίδα ἐφανερώθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ἀνεωχθέντος τοῦ τάφου ἐκ σεισμοῦ, οὕτω καὶ ὁ Διογένης διηγεῖται ὅτι ὁ ἥρως τοῦ μυθιστορήματός του ὁ Ἀρκὰς Δεινίας ἀνέγραψε τὰς περιπετείας τοῦ βίου του εἰς δύο κυπαρισσίνας δέλτους, καὶ ὅτι αὗται εὑρέθησαν εἰς τὸν ὑπόγειον τάφον του κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τύρου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Αἱ δὲ περιπέτειαι καθ' ὅλου περιστρέφονται περὶ τὸν ἔρωτα τοῦ Δεινίου καὶ τῆς ὡραίας Δερκυλλίδος, θυγατρὸς Τυρίου εὐπατρίδου, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν εἰς τὴν νῆσον Θούλην. Ἐκ τῶν δευτερευόντων προσώπων εἶναι καὶ ὁ Ἀστραῖος μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου· περὶ τὰς ἐρωτικὰς δὲ περιπετείας πλέκονται πολλαὶ φανταστικαὶ διηγήσεις περὶ περιπλανήσεων εἰς τοὺς ἀπωτάτους τόπους τῆς γῆς, καταβάσεως εἰς τὸν Ἅδην, προσεγγίσεως εἰς τὴν σελήνην κ.τ.τ. Κ. Μ. Κ.

—**Ἀντώνιος**, ***Ἰούλιος***—. Υἱὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ Τριάρχου. Τοῦτον ὁ Αὔγουστος ἔκαμεν ὕπατον. Ὀλίγον χρόνον ὅμως ὕστερον διὰ λόγους ἀγνώστους ὁ Ἰούλιος ἐφονεύθη κατὰ προτροπὴν τοῦ ἰδίου Αὐγούστου. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀντώνιος**, ***Λεύκιος***. Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ Τριάρχου. Ἐν ἔτει 44 ἐξελέγη δήμαρχος. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον συνηγωνίσθη εἰς τὸ στράτευμα τοῦ Καίσαρος, μετὰ δὲ τὸν φόνον αὐτοῦ συνειργάσθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μάρκου εἰς τοὺς ἐν Ἄνω Ἰταλίᾳ πολέμους. Κατόπιν εἰργάσθη καὶ ἐπέτυχε τὴν ψήφισιν ἀγροτικοῦ νόμου. Τῷ 41 π. Χ. ὡς ὕπατος ἐνίκησε τοὺς λαοὺς τοὺς παρὰ τὰς Ἄλπεις κατοικοῦντας καὶ κατήγαγεν εἰς τὴν Ρώμην θρίαμβον. Ἀξιώσας ἀργότερον νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ γενομένην διανομὴν τῶν γαιῶν ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μετ' αὐτοῦ καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου τοῦ Μάρκου, Φουλβίας, προστάτης τῶν ὁποίων ἐνεφανίσθη, ἐπεχείρησεν τὸν ἀπὸ τῆς ἐν Τυρρηνίᾳ πόλεως Περουσίας *περουσιακὸν πόλεμον*. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, καταδιωχθεὶς καὶ ἀποκλεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ Σαλβιδιηνοῦ καὶ Ἀγρίππα, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ (40 π. Χ.). Ὁ Ὀκταβιανὸς ὅμως, ἔχων ὡς ἀπώτερον σκοπὸν τὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπομάκρυνσιν τοῦ Λευκίου, ἐσυγχώρησεν αὐτόν, καὶ τοῦ παρεχώρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ πραίτωρος. Ἔκτοτε ὁ Λεύκιος ἐκλείπει τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἱστορικῆς δράσεως. Κ.Μ.Κ.

—**Ἀντώνιος**, ***Μᾶρκος***. Ἐπιφανὴς Ρωμαῖος στρατηγός, ἀκμάσας τὸν Α' αἰῶνα π. Χ. Ἦτο φίλος τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ ἀντίπαλος τοῦ Ὀκταβίου, τῶν δύο ἱδρυτῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἔλαβε δηλαδὴ μέρος εἰς τὰ κοσμοϊστορικὰ ἐκεῖνα γεγονότα, τὰ ὁποῖα παρεσκεύασαν τὴν κοσμοκρατορίαν τῆς Ρώμης καὶ τὴν στερέωσιν τοῦ ἑλληνολατινικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον τὴν ρωμαϊκήν, ἀλλὰ καὶ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Παρέχει ὅμως καὶ ἰδιάζον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, διότι ἐπὶ ἔτη πολλὰ ὑπῆρξεν ὁ κυβερνήτης αὐτῆς, καί, τὸ σπουδαιότερον, ὠνειρεύθη ἐκ συμφώνου μὲ τὴν Κλεοπάτραν, τὴν περίφημον βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου, τὴν ἵδρυσιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἑνὸς μεγάλου κράτους μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ περιπετειώδης βίος τοῦ ἀνδρός, καὶ ὁ στρατιωτικὸς καὶ ὁ ἰδιωτικός, εἶναι ἐξαιρέτως χαρακτηριστικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἤτοι τοῦ τελευταίου ἡμίσεος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος, ἐποχῆς, ἡ ὁποία εἶδε νὰ ἐγκυμονοῦνται τόσα μεγάλα γεγονότα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Νεότης καὶ χαρακτὴρ τοῦ Ἀντωνίου.— Ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος (Marcus Antonius) ἐγεννήθη τὸ 83 (ἢ 86 π. Χ.) καὶ ἀπέθανε τὸ 30 π. Χ. Ἦτο ἔγγονος τοῦ ἐπιφανοῦς ῥήτορος *Μάρκου Ἀντωνίου* (βλ. ἀνωτ.) υἱὸς δὲ τοῦ ἐπίσης ὀνομαζομένου ***Μάρκου Ἀντωνίου***, ὁ ὁποῖος ἡττηθεὶς εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς νήσου Κρήτης, εἶχε λάβει εἰρωνικῶς τὸ ἐπώνυμον *Κρητικός*. Ὁ υἱὸς Ἀντώνιος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἀνετράφη ὑπὸ τῆς σωφρονεστάτης μητρός του Ἰουλίας. Τὰ νεανικά του ἔτη διῆλθεν ὁ Ἀντώνιος «εἰς πότους καὶ γύναια καὶ δαπάνας πολυτελεῖς καὶ ἀκολάστους», ὡς λέγει ὁ βιογράφος αὐτοῦ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀφῆκε καλλίστην καὶ χαρακτηριστικὴν ἀφήγησιν τοῦ βίου τοῦ Ἀντωνίου. Ταχέως ὅμως συνῆλθε, καὶ φοβηθεὶς τὰς συνεπείας τοῦ σκανδαλώδους βίου του ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου κατεγίνετο «γυμνάζων τὸ σῶμά του πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς ἀγῶνας καὶ λέγειν μελετῶν», δηλαδὴ σπουδάζων τὴν τέχνην τοῦ λόγου. Ἡ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας δια-

Digitized by Google

μονὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐπέδρασε μεγάλως εἰς τὸν μετέπειτα βίον του, διότι καὶ γενναῖος πολεμιστὴς ἀνεδείχθη καὶ καλὸς χειριστὴς τοῦ λόγου.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα εὑρισκόμενος παρηκολούθησεν ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἱππέων τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπορεύοντο εἰς τὴν Συρίαν, καὶ νεώτατος ὢν διέπρεψεν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἰουδαίων πολέμους. Μεγάλην δὲ φήμην ἀπέκτησεν εἰς τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Αἰγύπτου ὁ Ρωμαϊκὸς οὗτος στρατὸς τῆς Αἰγύπτου πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ ἐκθρονισθέντος βασιλέως αὐτῆς Πτολεμαίου. Εἰς τὰς μάχας καὶ τοὺς ἀγῶνας τούτους ὄχι μόνον μεγάλα κατορθώματα πολεμικὰ διέπραξεν, ἀλλὰ καὶ ἡγεμονικὴν φιλανθρωπίαν ἔδειξε, διασώσας πολλοὺς Αἰγυπτίους. Καὶ οὕτω καὶ εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἀφῆκε καλὸν ὄνομα καὶ ἀνεδείχθη λαμπρότατος ἐκ τῶν Ρωμαίων στρατιωτικὸς ἀνήρ.

Ἤδη ὁ Ἀντώνιος ἐγίνετο ὥριμος ἀνήρ. Ἦτο ρωμαλέος καὶ μεγαλόσωμος, ἡ δὲ μορφὴ αὐτοῦ εἶχε μεγάλην ἐπιβλητικότητα. Τὴν ρώμην καὶ τὴν γενναιότητα αὐτοῦ παρηκολούθει καὶ ἐξαιρετικὴ γενναιοφροσύνη καὶ μεγαλοδωρία, ἐξηκολούθησεν ὅμως καθ' ὅλον τὸν βίον του νὰ εἶναι ἐπιρρεπὴς εἰς τοὺς πότους καὶ τοὺς ἔρωτας, δὲν ἐδίσταζε νὰ συγκάθηται μετὰ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν τράπεζαν καὶ νὰ διασκεδάζῃ μετ' αὐτῶν, καταγινόμενος, ὡς ἐκεῖνοι, εἰς σκώμματα καὶ εἰς μεγαλαυχίας, καὶ οὕτω καθίστατο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας (*Πλούτ.* εἰς Βίον Ἀντωνίου, 4).

Ὁ Ἀντώνιος κατὰ τὴν διάστασιν τοῦ Πομπηΐου καὶ τοῦ Καίσαρος.— Ἡ ταχεῖα ἄνοδος τοῦ Ἀντωνίου εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας ηὐνοήθη ἀπὸ τὴν διάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο τότε τὰ Ρωμαϊκὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν ἀριστοκρατικοὶ συνετάχθησαν μὲ τὸν Πομπήϊον, οἱ δὲ δημοκρατικοὶ μὲ τὸν Καίσαρα.

Οὕτω μὲ τὴν βοήθειαν τῶν φίλων τοῦ Καίσαρος, ὁ Ἀντώνιος κατώρθωσε νὰ γίνῃ δήμαρχος τοῦ λαοῦ. Ὁ Καῖσαρ ἦτο νικητὴς εἰς τὴν Δύσιν, εἶχεν ἤδη φέρει εἰς πέρας τὸ μέγα ἔργον του, τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας, ἐνῷ ὁ Πομπήϊος εἶχε φέρει εἰς πέρας τοὺς πολέμους του εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήϊος, πλήρεις δόξης καὶ οἱ δύο, ἦσαν τὰ δύο μεγάλα πρόσωπα τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὁ Πομπήϊος ἦτο ὁ κύριος, διότι αὐτὸς διέμενεν εἰς τὴν Ρώμην, καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ὀνομασθῇ *μόνος ὕπατος*, συγκεντρώσας εἰς ἑαυτὸν πολλὰ ἀξιώματα καὶ μεγάλην δύναμιν, ἀναδειχθεὶς σχεδὸν δικτάτωρ. Διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Καίσαρος, ἔχων σύμμαχον τὴν Σύγκλητον, ἐσκέφθη ν' ἀναγκάσῃ τὸν Καίσαρα νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχήν, ἵνα ἀναγκασθῇ οὗτος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην χωρὶς στρατόν, χωρὶς ἀξίωμα καὶ τότε νὰ καταδικασθῇ εὐκόλως. Ἡ διοίκησις τοῦ Καίσαρος ἔληγε τὸν Μάρτιον τοῦ 49 π. Χ. καὶ πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ἔγινε μέγας καὶ μακρὸς ἀγὼν εἰς τὴν Σύγκλητον διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ νικητοῦ τῆς Γαλατίας.

Τότε ἐνεφανίσθη εἰς τὸ μέσον ὁ Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος, ὡς δήμαρχος, ἀντέταξεν ἔνστασιν εἰς τὸ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου, ἀλλ' οἱ ὕπατοι ἐξέβαλον αὐτὸν διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸ βουλευτήριον. Μεταμφιεσθεὶς εἰς θεράποντα ὁ Ἀντώνιος κατέφυγεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν (49 π. Χ.). Ὁ Ἀντώνιος προσήρχετο εἰς τὸν Καίσαρα ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως, διότι μόλις ἔφθασεν ἐνώπιον του «κατεβόα, ὅτι οὐδεμία τάξις ὑπάρχει εἰς τὴν Ρώμην, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ δήμαρχοι δὲν ἔχουν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καταδιώκονται καὶ κινδυνεύει πᾶς ὁ ὁμιλῶν ὑπὲρ τοῦ δικαίου».

Ἤρχιζε λοιπὸν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ δύο φιλοδόξων στρατηγῶν, καὶ τὸ ζήτημα κυρίως ἦτο ποῖος ἐκ τῶν δύο, ὁ Πομπήϊος ἢ ὁ Καῖσαρ, θὰ ἀνήρχετο εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, δηλαδὴ θὰ ἐγίνετο αὐτοκράτωρ. Εἰς τοιαύτην κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν κονίστραν τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ὁ Ἀντώνιος, συνέβαλε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν νέαν διαμόρφωσιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Καῖσαρ διελθὼν τὸν Ρουβίκωνα, μετὰ δύο μῆνας ἦτο κύριος ὅλης τῆς Ἰταλίας, καὶ τέλος κατετρόπωσε τὸν Πομπήϊον εἰς τὴν ἐν Φαρσάλοις μάχην ἐν Θεσσαλίᾳ (48 π. Χ.).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Καῖσαρ κατεδίωκε τὸν Πομπήϊον, ἀφῆκεν εἰς τὴν Ρώμην δήμαρχον τὸν Ἀντώνιον καὶ συγχρόνως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτῆς. Ἐκ τῆς Ἰταλίας κατώρθωσεν ὁ Ἀντώνιος νὰ φέρῃ εἰς τὸν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκόμενον Καίσαρα πολλὰς δυνάμεις καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν νίκην τῶν Φαρσάλων. Κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην μάχην, «τὴν τελευταίαν καὶ τὰ ὅλα κρίνασαν, τὸ μὲν δεξιὸν αὐτὸς εἶχε κέρας (ὁ Καῖσαρ), τοῦ δ' εὐωνύμου τὴν ἡγεμονίαν Ἀντωνίῳ παρέδωκεν, ὡς πολεμικωτάτῳ τῶν ὑφ' ἑαυτῷ». Καὶ ὅταν μετὰ τὴν νίκην ἀνηγορεύθη ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ, ἔστειλε τὸν Ἀντώνιον ὡς ἵππαρχον. «Ἔστι δὲ ἡ ἀρχὴ δευτέρα τοῦ δικτάτορος παρόντος· ἂν δὲ μὴ παρῇ, πρώτη καὶ μόνη σχεδὸν» (*Πλούτ.* Ἀντών. 7—8).

Ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος.— Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, ἐν Ρώμῃ ἐκυβέρνα ὁ Ἀντώνιος, ἔχων αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν (τὸ imperium). Ἐφόρει περιπόρφυρον τήβεννον καὶ ραβδοῦχοι παρηκολούθουν αὐτόν, κατὰ τὰ παλαιότερα ἔθιμα, ἀλλ' εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ πάντοτε τὸ ξίφος καὶ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ σωματοφύλακας, δείγματα τῆς μελλούσης ἱδρύσεως τῆς μοναρχίας (*Βερτολίνη Λάμπρου*, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, τ. Α', 1893, σ. 649). Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (τέλη τοῦ 48 ἕως τέλη τοῦ 47 π. Χ.) ὁ Ἀντώνιος ἔγινε διαβόητος εἰς τὴν Ρώμην διὰ τὸν ἄσωτον καὶ σκανδαλώδη βίον αὐτοῦ. Τὴν ἡμέραν διήρχετο, λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀντών. 9), εἰς ὕπνους καὶ κραιπάλην, τὴν δὲ νύκτα εἰς κώμους καὶ θέατρα καὶ συναναστροφὰς μὲ μίμους καὶ γελωτοποιούς. Ἐκτὸς τούτων εἰς περίστασίν τινα

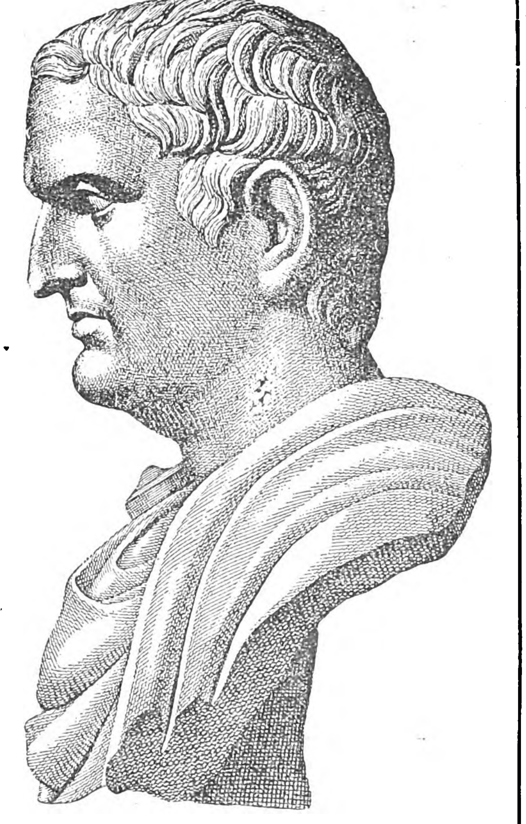

Μᾶρκος Ἀντώνιος.
[Προτομὴ ἐν Φλωρεντίᾳ.]

ἐπετέθη μὲ τοὺς στρατιώτας καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἐναντίον τῶν πολιτῶν. Καὶ διὰ ταῦτα ἐψέγετο πικρῶς ὁ Ἀντώνιος, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Καῖσαρ ὑπεβάλλετο εἰς κόπους καὶ ἀγῶνας μακρὰν τῆς Ἰταλίας, ἄλλοι διῆγον τρυφηλὸν βίον προσβάλλοντες τοὺς πολίτας τῆς Ρώμης. Ὁ Ἀντώνιος λοιπὸν εἶχε κινήσει τὴν ἀπέχθειαν καὶ τῶν φίλων τοῦ Καίσαρος, καὶ ὅτε οὗτος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἠναγκάσθη ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀντωνίου καὶ καθῄρεσε μάλιστα αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος, μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματά του, ἦτο ἀγαπητός, καὶ ἀργότερον ὁ Καῖσαρ ἐτίμησε μεγάλως αὐτόν, καὶ ὅταν ἔγινε διὰ πέμπτην φορὰν ὕπατος, τὸν ἐξέλεξε πάλιν συνάρχοντα. Ὅταν δὲ διέβαλε κάποιος τὸν Ἀντώνιον εἰς αὐτόν, ἀπήντησεν ὁ Καῖσαρ, ὅτι δὲν φοβεῖται τοὺς παχεῖς καὶ τρέφοντας μακρὰν κόμην, ἀλλὰ τοὺς ὠχροὺς καὶ λεπτοὺς ἐκείνους, ὑπονοῶν τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον νὰ συνωμόσουν ἐναντίον του καὶ νὰ φονεύσουν αὐτόν.

Ἔδωκε δὲ εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος ἀκουσίως του λαμπρὰν πρόφασιν. Κατά τινα δημοσίαν ἑορτὴν προσήνεγκεν εἰς τὸν Καίσαρα «διάδημα δάφνης περιτυλίξας εἰς στέφανον», θέλων διὰ τούτου νὰ δείξῃ ὅτι τοῦ ἤξιζε νὰ γίνῃ βασιλεύς. Ἀλλ' ἡ προσφορὰ δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ παρισταμένου πλήθους, καὶ ἡ παρεσκευασμένη αὕτη κωμῳδία εἶχε τραγικὸν τέλος. Διότι ἔγινεν αἰτία συνωμοσίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐλευθεριῶν τῆς πολιτείας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Καῖσαρ, θεωρούμενος ὡς τύραννος, ἐφονεύθη εἰς τὴν Σύγκλητον ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν συνωμοτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτοι ἦσαν ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος (43 π. Χ.).

Ἡ πολιτικὴ κληρονομία τοῦ Καίσαρος.— Ἤδη μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τοῦ Καίσαρος, ὁ Ἀντώνιος προέρχεται εἰς τὸ μέσον ὡ πρωταγωνιστής. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπροσπάθησε νὰ ἐπιφέρῃ εἰρήνευσιν τῶν πραγμάτων διὰ νὰ λυτρωθῇ ἡ πολιτεία ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι ἐπῄνεσαν αὐτὸν ὡς φρονιμώτατον καὶ πολιτικώτατον. Κατόπιν ὅμως ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν περίστασιν καὶ κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Καίσαρος ἐξεφώνησεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἐγκώμιον τοῦ ἀνδρός, καὶ ἠθέλησε νὰ παρασύρῃ τὰ πλήθη κατὰ τῶν συνωμοτῶν, ἐπιδεικνύων τὸν καθῃμαγμένον χιτῶνα τοῦ φονευθέντος. Ὁ λαὸς ἠγανάκτησε καὶ ἔτρεχε νὰ πυρπολήσῃ τὰς οἰκίας τῶν συνωμοτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν νὰ φύγουν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Καίσαρος ἤρχισαν νὰ προστρέχουν περὶ τὸν Ἀντώνιον. Καὶ οὕτως ἀρχίζει τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ βίου τοῦ Ἀντωνίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπιφαίνεται οὗτος ὡς διεκδικῶν τὴν πολιτικὴν κληρονομίαν τοῦ Καίσαρος καὶ ζητῶν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς μεγάλας νέας ὁδοὺς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνοίξει ὁ μέγιστος ἐκεῖνος ἐκ τῶν πολιτικῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ὁ Ἀντώνιος, μετὰ τὴν πρώτην καὶ γενικὴν κατάπληξιν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος, ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα. Ἐκάλεσε τοὺς παλαιμάχους εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν τάξιν, κατώρθωσε νὰ λάβῃ εἰς τὴν κατοχήν του τὸ δημόσιον ταμεῖον, καί, ἀκόμη σπουδαιότερον, νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας τὰ «βιβλία καὶ ὑπομνήματα» τοῦ Καίσαρος, ἤτοι τὰς σημειώσεις καὶ τὰ σχέδιά του, διὰ τὴν μέλλουσαν μεγάλην ἐκστρατείαν πρὸς κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Οὕτω κατώρθωσεν εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ μὲν ὅλας τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ νέα ὀργάνωσις τῆς πολιτείας, καὶ συγχρόνως νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὰς πράξεις ταύτας καὶ ὅσας ὁ ἴδιος εὕρισκεν ὠφελίμους δι' ἑαυτόν, ὡς δῆθεν περιλαμβανομένας εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Καίσαρος (βλ. ταῦτα διὰ μακρῶν παρὰ *Ferrero*, τ. III, σ. 1 ἑξ.).

Μόλις ὀλίγαι ἡμέραι εἶχον παρέλθει καὶ εἶδον ὅλοι εἰς τὴν Ρώμην ὅτι ἡ τυραννία δὲν εἶχε καταλυθῆ, διότι τὰ πάντα «ἔπραττεν αὐτοκρατορικῶς ὁ Ἀντώνιος», περιβεβλημένος μὲν αὐτὸς τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν, ἔχων δὲ ὡς συνάρχοντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Καὶ ἤδη ὁ τύραννος δὲν ἦτο ὁ γοητευτικὸς καὶ ἀξιοπρεπὴς Καῖσαρ, ἀλλ' εἷς ἀγροῖκος στρατιώτης, «ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους, ὡς ἔλεγε, καὶ ρωμαλέος ὡς ἐκεῖνος, ἔχων πάντοτε ἐζωσμένην τὴν ὀσφὺν μὲ μεγάλην μάχαιραν καὶ ἐνδεδυμένος χονδρὸν μανδύαν ὅπως οἱ στρατιῶται, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε τακτικὴν συναναστροφήν, καὶ συνέπινε καὶ συνέτρωγε, λέγων ὅπως καὶ αὐτοὶ σκώμματα καὶ μεγαλαυχίας, ἀκόρεστος εἰς τοὺς πότους καὶ τὰς ἐρωτικὰς ἡδονάς, προκαλῶν οὕτω τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν στρατιωτῶν (κατὰ τὸν *Πλούτ.*, Ἀντών. 4).

Ὁ ρωμαλέος οὗτος στρατιώτης ἀνεδεικνύετο ἀπροσδοκήτως δεξιὸς πολιτικός· ἐσχεδίαζε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν παλαιὸν στρατηγόν του καὶ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅπου ἐσπούδαζεν, εἷς νέος 19 ἐτῶν, ὁ Ὀκτάβιος, υἱὸς τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Καίσαρος, παιδίον μικρόσωμον, ἀσθενικὸν καὶ δειλόν, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶχε μεγάλην ὑπὲρ ἑαυτοῦ δύναμιν, διότι εἶχεν ὁρισθῆ ὡς κληρονόμος τοῦ Καίσαρος διὰ τῆς διαθήκης του. Ὁ Ἀντώνιος ἐνόησεν ὅτι εἶχεν ἀπέναντι αὐτοῦ ἕνα ἰσχυρὸν ἀντίπαλον καὶ προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ εἰς αὐτὸν πολλὰς δυσκολίας. Ἀλλ' ὁ Ὀκτάβιος ἀπέκτησε διὰ δωρεῶν τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, προσείλκυσε μὲ τὸ μέρος του Συγκλητικούς τινας, οἱ ὁποῖοι ἐμίσουν τὸν Ἀντώνιον, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν περίφημον ῥήτορα Κικέρωνα, συνήθροισε στρατόν, καὶ οὕτως ἐξηνάγκασε τὸν Ἀντώνιον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ρώμην (τὸν Νοέμβριον τοῦ 44). Ὁ Κικέρων ἰδίως παρώξυνε πάντας ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου καὶ τέλος ἔπεισε τὴν Σύγκλητον νὰ θεωρήσῃ αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ στείλῃ στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς ἐκδίωξίν του ἐκ τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν κακοπραγίαν ταύτην ὁ Ἀντώνιος ἀνεδείχθη ἀξιοθαύμαστος, διότι, καίτοι πολλὰ ἀτυχήματα συνέβησαν εἰς αὐτὸν—ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῆς πείνης εταλαιπωρήθη—, ἀπέβη θαυμαστὸν παράδειγμα εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐθαύμαζον αὐτόν, ὅτι, συνηθισμένος ὢν εἰς τόσον μεγάλην τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν, ἤδη ἔπινεν εὐκόλως ὕδωρ βορβορῶδες καὶ ἔτρωγεν ἀγρίους καρποὺς καὶ ρίζας. Περιφερόμενος εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν μὲ ἀτημέλητον τὴν κόμην καὶ βαθὺν πώγωνα κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ δευτέρα τριανδρία.—Οἱ δύο ἀντίπαλοι, βλέποντες ὅτι ἦσαν ἀμφότεροι ἰσχυροί, ἐνόησαν ὅτι τὸ συμφέρον των ἦτο νὰ ἑνωθῶσι, τοὐλάχιστον προσωρινῶς. Συνῆλθον λοιπόν, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκτάβιος, παραλαβόντες καὶ τὸν Λέπιδον, εἰς συνεδρίασιν, ἡ ὁποία διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας, καὶ διενεμήθησαν μεταξύ των «τὴν σύμπασαν ἀρχήν, ὥσπερ οὐσίαν πατρῴαν». Οὕτως ἱδρύθη, τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ 43, ἡ δευτέρα Τριανδρία. Οἱ τρίαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ προβοῦν εἰς προγραφάς, φονεύοντες τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐμπόδια δι' αὐτούς, καὶ διαπραγματευθέντες τὸν θάνατον ἢ τὴν ζωὴν ἐπισήμων Ρωμαίων κατὰ τρόπον,

Digitized by Google

ὥστε «οὐδὲν νὰ εἶναι ὠμότερον οὐδὲ ἀγριώτερον τῆς διαμείψεως ταύτης» (*Πλούτ.*). Ἐσφάγησαν τότε χωρὶς οἶκτον 300 συγκλητικοὶ καὶ 2,000 ἱππεῖς (εὐγενεῖς), μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων τὸ ἐπιφανέστερον ἦτο ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος ἐθυσιάσθη χάριν τοῦ Ἀντωνίου, ἐκδικουμένου διὰ τοὺς ἐναντίον του *Φιλιππικοὺς* τοῦ μεγάλου ῥήτορος (κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 43).

Ἀφοῦ ἐκανόνισαν οἱ τρεῖς ἄνδρες τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῶν δολοφόνων τοῦ Καίσαρος, οἱ ὁποῖοι εἶχον συγκεντρώσει ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Ἀντώνιος ἀνεχώρησαν ἐκ Ῥώμης καὶ συνήντησαν αὐτοὺς εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων μὲ δυνάμεις περίπου ἰσοπάλους. Κατὰ τὴν πεισματώδη ταύτην μάχην (42 π Χ.) καὶ τὴν ἧτταν τῶν δημοκρατικῶν, ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε τὸ μέγιστον μέρος τῆς δόξης, αὐτὸς «πάντα νικῶν καὶ πάντα κατορθῶν», ἐνῷ ὁ Ὀκτάβιος, ἀσθενὴς ὢν καὶ σωματικῶς καὶ ἐκ φόβου, οὐδὲ παρευρέθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ Ἀντώνιος εἰς τὰς Ἀθήνας.—Ἤδη εἶχεν ὁριστικῶς πλέον καταλυθῇ ἡ δημοκρατία καὶ δὲν ἀπέμενεν ἄλλο ζήτημα, παρὰ μόνον ἂν ὁ Ὀκτάβιος ἢ ὁ Ἀντώνιος θὰ ἦτο κύριος τοῦ κόσμου. Μετὰ τὴν νίκην ὁ μὲν Ὀκτάβιος μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ δὲ Ἀντώνιος μὲ πολὺν στρατὸν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, διὰ νὰ ἀργυρολογήσῃ αὐτάς. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἔκαμε καλλίστην ἐντύπωσιν, διότι ηὐχαριστοῦντο μὲ τὴν κλίσιν αὐτοῦ «πρὸς ἀκροάσεις φιλολόγων καὶ θέας ἀγώνων καὶ μυήσεις», ἔχαιρε δὲ ὁ Ἀντώνιος ν' ἀκούῃ νὰ ὀνομάζεται *φιλέλλην*, ἀκόμη περισσότερον δὲ *φιλαθήναιος*, καὶ ἔκαμε πολλὰς δωρεὰς εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀργότερα ὁ Ἀντώνιος διέμεινε καὶ πάλιν πολλὰ ἔτη εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν. Χάριν τῶν Ἀθηναίων ἔδιδεν ἑστιάσεις καὶ «ἐγυμνασιάρχει». Ἔκαμε δὲ πολυτελεῖς δημοσίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους παρουσιάσθη ἐνδεδυμένος ὡς Ἡρακλῆς καὶ Βάκχος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν παντὸς εἴδους κολακείαν, ἐτέλεσαν δὲ κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοὺς μυστικοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ μεταμεληθοῦν, διότι ὁ Ἀντώνιος ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ δοθῇ καὶ προὶξ εἰς τὴν θείαν σύζυγόν του 1000 τάλαντα. Μετά τινα χρόνον καὶ πάλιν ἦλθεν ὁ Ἀντώνιος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου διέμενεν εὐχαρίστως καὶ ἔζη ἐν συμποσίοις καὶ συνομιλίαις μὲ τοὺς φιλοσόφους, ὅπως ἄλλοτε ὁ πολλὰς ὁμοιότητας ἔχων μὲ αὐτὸν Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β', 63 α', β, 65 β', 71 β').

Μετὰ τὴν πρώτην διαμονὴν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀντώνιος ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ εἰς τὴν χώραν ταύτην τοῦ πλούτου, τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ εὐκόλου βίου ἐπανέλαβε πάλιν τὴν φιλήδονον καὶ ἀκόλαστον ζωὴν αὐτοῦ. «Βασιλεῖς, λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀντών. 24), προσέτρεχον εἰς τὰς θύρας αὐτοῦ καὶ βασιλέων γυναῖκες ἡμιλλῶντο διὰ τοὺς ἔρωτάς του, καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ὀκτάβιος ἐπάλαιεν ἐναντίον πολλῶν δυσκολιῶν εἰς τὴν Ῥώμην, αὐτὸς διεσκέδαζε μὲ κιθαρῳδοὺς καὶ χοραύλους καὶ ὀρχηστὰς καὶ μὲ θιάσους Ἀσιανῶν ἀκροαμάτων». Καὶ ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἔφεσον προηγοῦντο αὐτοῦ «γυναῖκες μὲν μετημφιεσμέναι εἰς Βάκχους, ἄνδρες δὲ καὶ παῖδες εἰς Σατύρους καὶ Πᾶνας, ἦτο δὲ πλήρης ἡ πόλις ἀπὸ κισσὸν καὶ θύρσους καὶ ψαλτήρια καὶ σύριγγας καὶ αὐλούς, καὶ ὅλοι ἀπεκάλουν αὐτὸν Διόνυσον χαριδότην καὶ μειλίχιον».

Ἡ πρώτη συνάντησις μὲ τὴν Κλεοπάτραν.—Καὶ ἐνῷ τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἀντώνιος καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἔζη, ἐπῆλθε «τελευταῖον κακὸν εἰς αὐτὸν ὁ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν ἔρως, ὁ ὁποῖος πολλὰ καθησυχάζοντα πάθη ἐν ἑαυτῷ διήγειρε καὶ ἂν εἶχέ τι χρηστὸν ἢ σωτήριον ἠφάνισε καὶ διέφθειρεν». Ὑπῆρξε δὲ ἐξαιρετικῶς χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βίον τῶν χρόνων ἐκείνων ἡ πρώτη συνάντησις τοῦ πανισχύρου τριάρχου μὲ τὴν ἡδυπαθῆ Ἑλληνίδα βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου, τὴν τελευταίαν ἀπόγονον τῶν μεγάλων Πτολεμαίων.

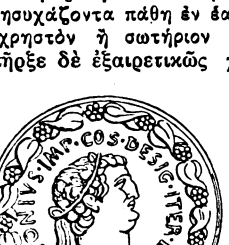

Κεφαλὴ Μ. Ἀντωνίου ἐπὶ νομίσματος Μικρασιατικοῦ, τῶν καλουμένων κιστοφόρων.

Ὁ Ἀντώνιος παρεσκευάζετο εἰς τὸν μέγαν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ ὄνειρον τοῦ Καίσαρος. Ἀλλά, πρὶν ἀναχωρήσῃ, ἐκάλεσε τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, διὰ νὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτὸν τῆς βοηθείας, τὴν ὁποίαν εἶχε παράσχει εἰς τοὺς δημοκρατικούς. Ἡ Κλεοπάτρα προσῆλθεν εἰς τὸν Ἀντώνιον «πλέουσα ἀνὰ τὸν ποταμὸν Κύδνον εἰς χρυσόπρυμνον πλοιάριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνοικτὰ τὰ πορφυρᾶ ἱστία του, ἡ δὲ κωπηλασία ἐγίνετο μὲ ἀργυρᾶς κώπας συμφώνως μὲ τὸν ῥυθμὸν αὐλοῦ καὶ συρίγγων καὶ κιθαρῶν. Αὐτὴ δέ, κεκοσμημένη γραφικῶς ὡς Ἀφροδίτη, ἦτο ἐξηπλωμένη ὑπὸ σκιάδα χρυσοκέντητον, καὶ παρ' αὐτὴν ἵσταντο παιδία ὡς γραφικοὶ Ἔρωτες καὶ ἐδρόσιζον αὐτὴν διὰ τῶν ῥιπιδίων. Ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ὡραιότεραι θεραπαινίδες αὐτῆς μὲ στολὰς Νηρηΐδων καὶ Χαρίτων, ἄλλαι μὲν ἐκράτουν τὸ πηδάλιον καὶ ἄλλαι τὰ σχοινία. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ἔκαιον ἀρώματα θαυμαστά, τὰ ὁποῖα ἐσκορπίζοντο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ δὲ τὸν ὄχλον ἄλλοι μὲν ἐπορεύοντο ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἄλλοι κατέβαινον ἀπὸ τὴν πόλιν διὰ νὰ θαυμάσουν τὸ θέαμα. Ὅλον δὲ τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν ἔτρεχεν εἰς τὸν ποταμόν, καὶ οὕτω τέλος ὁ Ἀντώνιος ἔμεινε μόνος καθήμενος ἐπὶ τοῦ βήματος. Καὶ λόγος τις ἐλέγετο ὑπὸ πάντων, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἤρχετο κωμάζουσα νὰ κάμῃ ἐπίσκεψιν εἰς τὸν Διόνυσον πρὸς ἀγαθὸν τῆς Ἀσίας. Ἔστειλε λοιπὸν ὁ Ἀντώνιος καλῶν τὴν Κλεοπάτραν εἰς δεῖπνον, ἀλλ' ἐκείνη ἠξίωσε νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτὴν ὁ Ἀντώνιος, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἤθελε νὰ ἐπιδείξῃ φιλοφροσύνην ὑπήκουσε καὶ ἐπῆγεν». Τὴν ἑπομένην ἐκάλεσεν εἰς ἑστίασιν ὁ Ἀντώνιος τὴν Κλεοπάτραν, βλέπων δὲ ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν φθάσῃ εἰς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν εὐπρέπειαν, ἔσκωπτεν ὁ ἴδιος τὰ παρ' ἑαυτῷ διὰ τὴν ἀγροικίαν. Καὶ τότε ἡ Κλεοπάτρα, βλέπουσα ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μὲ στρατιώτην βάναυσον, ἔλαβε θάρρος καὶ ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν μὲ ἐλευθερίαν (*Πλούτ.* Ἀντών. 26 ἑξ.).

Οἱ ἔρωτες τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας.—Εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς ὁ «βάναυσος στρατιώτης» ἐκεῖνος ἐσαγηνεύθη ἀπὸ τὰ θέλγητρα γυναικός, ἡ ὁποία «κόρη ἀκόμη καὶ πραγμάτων ἄπειρος» εἶχε σαγηνεύσει πρότερον αὐτὸν τὸν Καίσαρα. Καὶ οὕτως ἡ Κλεοπάτρα «ἥρπασε τὸν Ἀντώνιον», λέγει ὁ ἀγαθὸς Χαιρωνεύς, ὥστε ἂν καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἦσαν τόσαι ἀνωμαλίαι, ἂν καὶ ἐπέκειτο ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος, αὐτὸς ἀνεχώρησε μὲ τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Αἴγυπτον καταναλίσκων «τὸ πολυτελέστατον ἀνάλωμα, τὸν χρόνον». Ἡ Κλεοπάτρα δὲν ἄφινε τὸν Ἀντώνιον οὔτε ἡμέραν, οὔτε νύκτα. «Συνεκύβευε καὶ συνέπινε καὶ συνεθήρευε μετ' αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια τὸν συνώδευε, καὶ τὴν νύκτα, ὁσάκις περιέτρεχε τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας μετημφιεσμένος ὡς θεράπων καὶ αὐτὴ περιεπλανᾶτο μετ' ἐκείνου φοροῦσα ἔνδυμα θεραπαινιδίου».

Οἱ Ἀλεξανδρεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸν φιλοπαίγμονα βίον, ἔμενον εὐχαριστημένοι μὲ τὸν Ἀντώνιον, καὶ ἔλεγον συχνὰ περὶ αὐτοῦ, ὅτι «πρὸς μὲν τοὺς Ῥωμαίους μεταχειρίζεται τὸ τραγικὸν πρόσωπον, πρὸς αὐτοὺς δὲ τὸ κωμικόν». Ἀλλ' ἐνῷ περὶ τὰ τοιαῦτα «ἐμειρακιεύετο» ὁ Ἀντώνιος, δύο σπουδαῖαι ἀγγελίαι ἔρχονται εἰς αὐτόν, ἡ μὲν μία ὅτι ὁ ἀντίπαλός του Ὀκτάβιος εἶχεν ἐκδιώξει ἐκ τῆς Ῥώμης τὸν ἀδελφόν, τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς φίλους του, καὶ προσέτι ὅτι οἱ Πέρσαι εἶχον νικήσει τοὺς στρατηγούς του.

Τότε μόλις «ἐξύπνησεν ἀπὸ τὴν κραιπάλην» καὶ ὥρμησε ν' ἀντισταθῇ ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὴν Φοινίκην, ἐπέστρεψε δ' ἔπειτα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖ ἐπενέβησαν οἱ κοινοὶ φίλοι, ὁ δὲ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Ἀντώνιος συνεφιλιώθησαν καὶ διῄρεσαν τὴν ἡγεμονίαν. Καὶ ὁ μὲν Ὀκτάβιος ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν, ὁ δὲ Λέπιδος τὴν Ἀφρικήν. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀποθάνει ἡ σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου Φουλβία, νέος γάμος ἐπεσφράγισε τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἀντιπάλων, διότι ὁ Ἀντώνιος ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβίου, τὴν διακρινομένην διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν σωφροσύνην Ὀκταβίαν.

Κατὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν μὲ τὸν Ὀκτάβιον, ὁ Ἀντώνιος ὤφειλε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Πάρθων, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσορμήσει εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Ἀντώνιος ἠρκέσθη νὰ στείλῃ ἐναντίον αὐτῶν τοὺς στρατηγούς του, αὐτὸς δὲ διέμενεν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν. Κατόπιν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Συρίαν, διότι εἶχεν ἀποφασίσει ν' ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Πάρθων. Ἀλλ' ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Συρίαν, ὁ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν ἔρως, ὁ ὁποῖος εἶχε φανῆ ὅτι εἶχε κατασιγάσει διὰ σωφρονεστέρων λογισμῶν, καὶ πάλιν ἀνέλαμψεν ἰσχυρότερος. Ἔστειλεν ἀμέσως καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὴν Συρίαν τὴν Κλεοπάτραν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ὡς σύμμαχος πρὸς κατάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Πάρθων, καὶ οὕτως ηὐκολύνετο ἡ ποθητὴ καταστροφὴ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, αὐτὸς διέμενεν εἰς τὴν Λαοδίκειαν πλησίαν τῆς Αἰγυπτίας Ἀφροδίτης (36 π. Χ.).

Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Περσίαν.—Ἀφοῦ τέλος συνεπλήρωσε τὰς παρασκευάς, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 36 π.Χ., διηυθύνθη ὁ Ἀντώνιος μὲ τὸν στρατόν του, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ τὴν Κλεοπάτραν, εἰς τὸ περίφημον *Ζεῦγμα τοῦ Εὐφράτου*. Ἐκεῖ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν βασίλισσαν, αὐτὸς δέ, ἀντὶ νὰ διέλθῃ τὸ Ζεῦγμα, ἐκίνησε μὲ δέκα λεγεῶνας καὶ 10.000 ἱππεῖς πρὸς τὴν Ἀτροπατηνὴν Μηδίαν διὰ τῆς Ἀρμενίας. Εἶχε νὰ βαδίσῃ, διὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὰ σύνορα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μηδίας, 1900 περίπου χιλιόμετρα, ἤτοι πορείαν πέντε μηνῶν. Ὑπερέβη τὸν Ταῦρον καὶ ἔλαβε τὴν πρὸς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἐρζερούμ μακρὰν πορείαν. Ἔφθασε τὸν Ἰούνιον, καὶ εὗρεν ἐκεῖ συνηγμένους παμπόλλους συμμάχους βασιλεῖς, ἐν οἷς τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου Πολέμωνα, τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Ἀρτάβαζον, στρατεύματα καὶ μηχανὰς πολέμου καὶ ἄλλην παντοίαν παρασκευήν. Καὶ οὕτως ὁ Ἀντώνιος ἔχων τοσαύτην παρασκευὴν καὶ δύναμιν, «ἢ καὶ τοὺς Ἰνδοὺς ἐφόβησε καὶ πᾶσαν ἐκράδανε τὴν Ἀσίαν», ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ 100.000 ἀνδρῶν, δηλαδὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατοὺς τῆς ἀρχαιότητος, ἐκίνησε πρὸς τὰ σύνορα τῆς Μηδίας, ἵνα ἐπαναλάβῃ τὸ κατόρθωμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ πραγματοποιήσῃ τὸ μέγα σχέδιον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε προφθάσει νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Ἀντώνιος προχωρῶν ἐσπευσμένως ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀτροπατηνῆς Μηδίας, εἰς τὰ Φράατα, κείμενα εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ ἐπολιόρκει αὐτά. Ἀλλ' οἱ περίφημοι Πάρθοι ἱππεῖς συνεχῶς ἐπιτιθέμενοι ἐναντίον του, ἀπεδεκάτιζον τὸν στρατόν του, ἐπήγαγον δὲ πανωλεθρίαν εἰς τὸν ὕπαρχον αὐτοῦ, ὅστις ἤρχετο κατόπιν μὲ τὰς 300 σκευοφόρους ἁμάξας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς. Ὁ Ἀντώνιος ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ ὑποχώρησιν, καταδιωκόμενος δὲ διαρκῶς ἀπὸ τοὺς πολεμίους, ἔχασε πολυάριθμον στρατόν. Τέλος, μετὰ βαρυσύμφορον πορείαν 27 ἡμερῶν, ἔφθασεν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀράξην, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τὴν Μηδίαν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Συρίαν. Ἡ μακρὰ καὶ ἐπίπονος ὁδός, τὴν ὁποίαν εἶχε διανύσει ἀπὸ τὰ Φράατα ἕως τὸν Ἀράξην, ἦτο σκεπασμένη μὲ τὰ πτώματα 32.000 λεγιοναρίων! Ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀντωνίου ὠφείλετο εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Ἀρταβάζου. Διὰ τοῦτο ἀργότερα ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσε νικηφόρως εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ κατέκτησεν ὁλόκληρον τὸ Ἀρμενικὸν βασίλειον.

Κατὰ τὴν ἐπιπονωτάτην ταύτην πορείαν ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἔπαθε ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις ἀνεκδιηγήτους. Ἐν τῇ δυστυχίᾳ εὗρεν ὁ Ἀντώνιος καὶ πάλιν τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι διήγειρον τὴν πρὸς αὐτὸν λατρείαν τῶν στρατιωτῶν. Εἰς πάντα κίνδυνον πρῶτος αὐτὸς παρευρίσκετο, ἀκούραστος καὶ χωρὶς νὰ χάνῃ τὴν φαιδρότητά του, ὑπέμενεν ὅλας τὰς στερήσεις, δίδων αὐτὸς τὸ παράδειγμα, τὴν μὲν ἡμέραν ἀσχολούμενος, τὴν δὲ νύκτα ἄϋπνος περιτρέχων τὰς σκηνὰς διὰ νὰ περιποιῆται καὶ παρηγορῇ τοὺς πληγωμένους. Κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τῶν πολυπόνων τούτων ἀγώνων, ἀνέκραξε πολλάκις μὲ θαυμασμόν, ὡς διηγοῦνται οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, «Ὢ μύριοι» !, θαυμάζων τοὺς μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Ἀθηναίου, «ὅτι, ἂν καὶ μακροτέραν ὁδὸν κατέβαινον ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ πρὸς πολλαπλασίους πολεμίους ἐμάχοντο, ὅμως διεσώθησαν» (*Πλούτ.* Ἀντών. 45).

Οἱ γάμοι τῆς Κλεοπάτρας.—Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του, μόλις δ' ἔφθασεν εἰς τὴν Συρίαν ἐκάλεσε τὴν Κλεοπάτραν, ἡ ὁποία παρέσυρεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου καὶ ἔμεινεν, ἐκτὸς βραχέων διαλειμμάτων, ἕως τὸ ἔτος 32 π. Χ., δηλαδὴ ἕως τὸν χρόνον τοῦ μοιραίου τέλους.

Καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλυθῇ τὸ ἐρωτικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον περιετυλίχθη περὶ τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν ὑπὸ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἱστορικῶν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἄξεστος καὶ φιλήδονος ἐκεῖνος στρατιώτης, εὑρεθεὶς αἰφνιδίως ἐνώπιον τοῦ κάλλους τῆς Κλεοπάτρας καὶ πρὸ πάντων τῶν ἑλκυστικῶν αὐτῆς τρόπων, ἐν μέσῳ τῆς λεπτῆς ἐκείνης χλιδῆς τῆς Πτολεμαϊκῆς αὐλῆς, ἐσαγηνεύθη ὑπὸ τῆς γοήσσης ἐκείνης καὶ παρεσύρθη εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἄλλως τε εἰς αὐτὸν πότους καὶ εἰς τὸν εὔκολον ἐκεῖνον καὶ διασκεδαστικὸν βίον. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ἡ ἀληθὴς ἱστορικὴ ἔννοια τῶν πραγμάτων καὶ ὁ ἔμφυτος στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος ἀνεδεικνύετο εἰς πᾶσαν περίστασιν δύσκολον, εἴτε εἰς τὰς μεγάλας πολιτικὰς συγκρούσεις τῶν χρόνων ἐκείνων, εἴτε εἰς τὰς σκληρὰς ταλαιπωρίας τῶν πολεμικῶν ἀποτυχιῶν. Πολλοὶ ἱστορικοὶ ἔψεξαν τὸν Ἀντώνιον, ὅτι, παραδεδομένος εἰς τὰς διασκεδάσεις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐλησμόνησε τὰ ἐν Ἰταλίᾳ πράγματα καὶ δὲν ἔδωκεν ἀρκετὴν προσοχὴν εἰς τὰς δολοπλοκίας καὶ τὴν αὐξάνουσαν δύναμιν τοῦ Ὀκταβίου. Εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν ἔπαυεν ὁ Ἀντώνιος, ἐν μέσῳ τῶν πότων αὐτοῦ εἰς τὸ ἀπέραντον καὶ πολυτελὲς παλάτιον τῶν Πτολεμαίων, ν' ἀσχολῆται καὶ μὲ σοβαρωτέρας φροντίδας. Ἡ Κλεοπάτρα τὸν εἶχε καλέσει εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλως ἐξαιρετικὴ αὐτὴ βασίλισσα δὲν εἶχε πράξει τοῦτο μόνον χάριν τῶν ἐρωτικῶν ἡδονῶν. Ἤθελε νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν χεῖρα καὶ τὸ στέμμα της, νὰ τὸν κάμῃ, νυμφευόμενον αὐτήν, βασιλέα τῆς Αἰγύπτου.

«Βεβαίως, λέγει ὁ Ferrero (τ. IV, 1924, σ. 2), ἡ Κλεοπάτρα μετεχειρίζετο, διὰ νὰ καταπείσῃ τὸν

Digitized by Google

Ἀντώνιον, ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἴδωμεν εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ γάμου μίαν ἁπλῆν γυναικείαν ἐρωτοτροπίαν. Ἐνυπῆρχεν εἰς τὰς προσπαθείας της εὐφυέστατον πολιτικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον κάμνει τιμὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Κλεοπάτρας. Ἤθελε νὰ σώσῃ διὰ τοῦ γάμου τούτου τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν κοινὴν τύχην τῶν ἄλλων Μεσογειακῶν λαῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους».

Ἡ Αἴγυπτος ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἡ περισσότερον πολιτισμένη χώρα τῆς ὑφηλίου. Γεωργία ἀκμάζουσα, εὐρύτατον ἐμπόριον, βιομηχανία ἀνθηροτάτη, βίος ἔντονος πνευματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς καθίστανον αὐτὴν τὴν εὐδαιμονεστέραν χώραν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις αὐτῆς ἦτο οἰκτρά, καὶ ἡ βασίλισσα τῆς πλουσιωτάτης ἐκείνης χώρας ἠναγκάζετο νὰ γίνῃ ἐρωμένη ἑνὸς Ῥωμαίου ἀνθυπάτου διὰ νὰ σώσῃ ἑαυτὴν καὶ τὸ κράτος της. Εἶχεν ἤδη ἡ Κλεοπάτρα προσπαθήσει νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν τὸν Καίσαρα διὰ νὰ τὴν νυμφευθῇ, ἀλλ' εἶχεν ἀποτύχει. Ἤδη ἐπεχείρει νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν της μὲ τὸν Ἀντώνιον· ὅταν οὗτος θὰ ἐγίνετο βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὅταν ἡ Ἑλληνοαιγυπτιακὴ διοίκησις θὰ εἶχε τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων, τότε ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ δυναστεία τῶν Πτολεμαίων θὰ ἦσαν προφυλαγμέναι ἀπὸ κάθε κίνδυνον.

Ἐξ ἄλλου, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἔθελγε τὸ σχέδιον τοῦτο, τῆς διὰ γάμου ἑνώσεώς του μὲ τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ γοητευτικὴ ἐκείνη γυνὴ τὸν εἶχε βαθέως ὑποτάξει εἰς τὸν ἔρωτά της. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυσκολίαι τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο, μὲ τὴν ἀκοίμητον καὶ ὕπουλον ἐχθρότητα τοῦ Ὀκταβίου, τὸν ἐξηνάγκαζον πρὸς τοῦτο. Ἰδίως δὲ ἡ ἐπιθυμία τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ ὁποίου, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐγνώριζε τοὺς σκοπούς. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος εἶχε βάλει χεῖρα εἰς ὅλα τὰ ἔγγραφά του καὶ δὴ εἰς τὰ λεπτομερέστερα σχέδια ἐκστρατείας, τὰ ὁποῖα εἶχε παρασκευάσει ὁ Καῖσαρ πρὸς κατάκτησιν τῆς Περσίας. Εἶναι φυσικόν, ὅτι ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ του, τῶν ὁποίων μόνος αὐτὸς ἐγνώριζεν ὅλας τὰς λεπτομερείας. Ἡ κατάλυσις τοῦ Περσικοῦ κράτους θὰ ἔδιδεν εἰς τὸν Ἀντώνιον ἀπείρους θησαυρούς, δύναμιν δὲ μεγίστην, θὰ τὸν ἀνεδείκνυε τὸν ἰσχυρότατον ἄνδρα τῶν χρόνων αὐτοῦ, καὶ οὕτω θὰ ἐγίνετο αὐτὸς μονοκράτωρ. Ἀλλὰ διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα, καὶ τὰ χρήματα ταῦτα μόνον ἡ ἕνωσίς του μὲ τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου θὰ παρεῖχε, διότι τότε μόνον θὰ ἠδύνατο ν' ἀντλῇ ἀφθόνως ἀπὸ τὸν μέγαν θησαυρὸν τῶν Πτολεμαίων.

Τὸ σχέδιον τῶν γάμων τῆς Κλεοπάτρας μὲ τὸν Ἀντώνιον εἶχε συλληφθῆ ὑπ' αὐτῆς ἀπὸ τὸ ἔτος τῆς πρώτης διαμονῆς τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπὸ τὸ 40 π. Χ. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ἀπὸ τότε. Γάμος ἑνὸς Ῥωμαίου ἀνθυπάτου μὲ μίαν βασίλισσαν τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα προδοσίας καὶ συγχρόνως παράδοξος παραφροσύνη. Ἄλλα δὲ γεγονότα, καὶ δὴ αἱ περιπλοκαὶ μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ μὲ τὸν Ὀκτάβιον, εἶχον ἐπιβραδύνει τὴν ἐκτέλεσιν.

Ὀλίγον πρὶν ἐκκινήσῃ διὰ τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς Περσίας ὁ Ἀντώνιος εἶχε τελέσει τοὺς γάμους αὐτοῦ μὲ τὴν Κλεοπάτραν. Οἱ γάμοι ἔγιναν μὲ μεγάλας ἑορτὰς εἰς τὴν ἄλλην πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (τὰς ἀρχὰς τοῦ 36 π. Χ.). Ὡς γαμήλιον δῶρον ἔδιδεν ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν Κλεοπάτραν χώρας τινάς, ὡς τὴν Κύπρον, μέρη τῆς Φοινίκης, τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Κρήτης. Ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἔθηκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνδρός της τὸν θησαυρὸν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ περιέβαλε τοὺς γάμους μὲ ὅλας τὰς νενομισμένας τελετὰς τῶν βασιλικῶν γάμων τῆς δυναστείας τῶν Πτολεμαίων. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος δὲν ἀφῆκε τὴν ἰδιότητά του ὡς Ῥωμαίου ἀνθυπάτου, ἡ ὁποία τόσην γοητείαν ἐξήσκει εἰς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ ἡ ὁποία ἦτο τίτλος ἐμπνέων περισσότερον φόβον ἀπὸ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἔκοψε μὲν νομίσματα τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν ἰδικήν του εἰκόνα παραπλεύρως τῆς εἰκόνος τῆς Κλεοπάτρας, ἀλλ' ἐπεγράφετο ἐπ' αὐτῶν ὄχι βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ *τρίαρχος* καὶ *Αὐτοκράτωρ*, ἤτοι *στρατηγὸς Αὐτοκράτωρ* (Imperator). Δὲν εἰδοποίησεν ἐπισήμως τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον, δὲν ἀπέπεμψε τὴν νόμιμον σύζυγόν του, τὴν καλὴν Ὀκταβίαν, ἀλλ' ἠθέλησεν ὡς ἄλλος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς νὰ δικαιοῦται νὰ ἔχῃ πολλὰς νομίμους γυναῖκας (*Πλούτ.* Ἀντών. 36 — Βλ. *Ferrero*, ἔνθα ἀνωτ. σ. 95 ἑξ. καὶ πρὸ πάντων τὸ εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου Ἐπίμετρον, σ. 292 ἑξ., ὅπου διὰ μακρῶν ὁ ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ἱστορικὸς πραγματεύεται ταῦτα).

Τὸ νέον Ἑλληνοαιγυπτιακὸν κράτος. — Καὶ οὕτως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἓν νέον κράτος μὲ κέντρον τὴν Αἴγυπτον καὶ πρωτεύουσαν τὴν Ἀλεξάνδρειαν (βλ. λ. τ. Γ'. σ. 607 α' καὶ ἑξ.). Μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀρμενικοῦ βασιλείου ὁ Ἀντώνιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτέλεσε θρίαμβον μὲ ὅλην τὴν ἐπιβλητικὴν τελετήν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε μόνον ἡ Ῥώμη καὶ τὸ Καπιτώλιον εἶχον ἴδει. Τὸ νὰ τελέσῃ δὲ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ Ἀντώνιος ἦτο τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἐκήρυττε τὴν ἔκπτωσιν τῆς Ῥώμης καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο. Μὲ ὀλίγας γραμμὰς διατάγματός του ἀφήρεσε χώρας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἔδωκεν εἰς τὰ τέκνα του ἐκ τῆς Κλεοπάτρας. Ἡ τελετὴ διεξήχθη εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀπέραντον στάδιον κοσμούμενον μὲ οἰκοδομὰς καὶ μὲ στοάς. Ἐπὶ ἀργυροῦ βήματος εἶχον τοποθετηθῆ δύο θρόνοι χρυσοῖ, ὁ μὲν διὰ τὸν Ἀντώνιον, ὁ ἄλλος διὰ τὴν Κλεοπάτραν, καὶ ἄλλοι χαμηλότεροι διὰ τὰ παιδία. Καὶ ἐνεφανίσθη ὁ Ἀντώνιος ἐν μέσῳ τοῦ ἀπείρου πλήθους συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, τῶν τέκνων των, δύο διδύμων ἓξ ἐτῶν, τῆς Κλεοπάτρας καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Πτολεμαίου δύο ἐτῶν, ὡς καὶ τοῦ μετὰ τῆς βασιλίσσης υἱοῦ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ Καισαρίωνος. Ἀφοῦ ἀνέβησαν εἰς τοὺς θρόνους, ὁ Ἀντώνιος ἀνεκήρυξε τὴν Κλεοπάτραν βασίλισσαν τῶν βασιλέων, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν παλαιὰν ἔκτασίν του μετὰ τῆς Κύπρου, τῆς Κοίλης Συρίας καὶ τῆς Λιβύης, ἐκήρυξε δὲ καὶ τὸν Καισαρίωνα, νόμιμον υἱὸν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, βασιλέα τῶν βασιλέων, συμβασιλεύοντα μετὰ τῆς μητρός του. Κατόπιν διένειμε βασίλεια εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ καὶ τῆς Κλεοπάτρας τέκνα, τὸν Ἀλέξανδρον ἔκαμε βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας καὶ τῆς Περσίας, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ κατακτήσῃ, τὸν Πτολεμαῖον ἔκαμε βασιλέα τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, τὴν δὲ κόρην των Κλεοπάτραν βασίλισσαν τῆς Λιβύης καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς.

Καὶ οὕτως ὁ μὲν Ἀντώνιος ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν διάδοχον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ Κλεοπάτρα, ἡ ὁποία εἶχε λάβει τὴν ἱερὰν στολὴν τῆς Ἴσιδος καὶ ἐθεωρεῖτο ἤδη ὡς *νέα Ἶσις*, εἶχε δίκαιον νὰ νομίζῃ ὅτι εἶχεν ὀργανώσει ἓν μέγα κράτος περιλαμβάνον πάσας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τοὺς Πτολεμαίους καὶ τοὺς Σελευκίδας καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἑνότης ἐστηρίζετο εἰς τὸ «θεῖον ζεῦγος τοῦ Ἀντωνίου Διονύσου, ἤτοι Ὀσίριδος, καὶ τῆς Κλεοπάτρας Ἴσιδος» (*Bouché-Leclercq*, τ. II, 1904, σ. 279, *Ferrero*, ἔνθα ἀνωτ σ. 156 ἑξ. Ὁ *Δίων Κάσσιος*, ὁ *Πλούταρχος*, τὰ *νομίσματα* μαρτυροῦν τὰ γεγονότα ταῦτα).

Ἡ τραγικὴ καταστροφή.— Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια φαίνεται ὡς παραδοξότερον μυθιστόρημα ἀπὸ τὸ σύνηθες νομιζόμενον μυθιστόρημα τοῦ ὑποδουλωμένου Ἀντωνίου ἀπὸ κεραυνοβόλον δῆθεν πρὸς τὴν Κλεοπάτραν ἔρωτα. Διότι βεβαίως ὡς ἥρως μυθιστορήματος ἐμφανίζεται εἷς Ῥωμαῖος ἀνθύπατος, ὁ ὁποῖος καταβιβάζει τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς κοσμοκρατορίας, ζητεῖ νὰ δώσῃ τὴν κοσμοκρατορίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ διανέμει βασίλεια εἰς ἀπογόνους Ἑλλήνων βασιλέων.

Τὰ παράδοξα, ἀλλὰ καὶ μεγάλα γεγονότα ταῦτα ἐπισπεύδουν τὴν τελικὴν καταστροφήν. Ὁ Ἀντώνιος, διαμένων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, δὲν παύει ν' ἀσχολῆται εἰς παρασκευὰς διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, διότι θέλει νὰ παρουσιάζεται εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὡς ἀληθὴς διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος καὶ θέλει ἐπίσης νὰ γίνῃ αὐτὸς κοσμοκράτωρ. Ἡ Κλεοπάτρα εἶναι ἥσυχος, ὅτι ἐστερέωσε τὸν θρόνον τῶν πατέρων της καὶ ὅτι ἐδημιούργησε μέγα Ἑλληνοαιγυπτιακὸν βασίλειον. Τὰ ὄνειρά της δὲν ἐπεκτείνονται εἰς τὴν βάρβαρον Δύσιν· τὸ βασίλειόν της θέλει νὰ εἶναι βασίλειον Ἀνατολικόν, ὡς διάδοχον τῆς μεγάλης Ἑλληνοασιατικῆς κυριαρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος. Ἡ θέλησις αὕτη τῆς ἀπογόνου τῶν Πτολεμαίων, ἐρχομένη εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει ἂν πρέπῃ νὰ μείνῃ Ῥωμαῖος στρατηγὸς ἢ μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴν τελικὴν καταστροφήν.

Ἡ ῥῆξις Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου.—Τὰ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τελεσθέντα γεγονότα ἐκίνησαν, μόλις γνωσθέντα, ἔκπληξιν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἔπειτα δυσαρέσκειαν μεγάλην κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἡ διανομὴ χωρῶν εἰς τὴν Κλεοπάτραν, βασιλείων εἰς τὰ νόθα τέκνα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν νόθον υἱὸν τοῦ Καίσαρος (τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐκήρυξε γνήσιον) ἔφεραν, ὡς εἰκός, σύγχυσιν εἰς τοὺς ἐν Ῥώμῃ φίλους τοῦ Ἀντωνίου, ἔδωσαν δὲ εἰς τὸν Ὀκτάβιον τὰς προσδοκωμένας ἀφορμὰς κατηγοριῶν. «Αὗται μάλιστα Ῥωμαίους ἠνίασαν αἱ δωρεαί», λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀντών. 36), καὶ κατωτέρω: «Ταῦτα δὲ εἰς Σύγκλητον ἐκφέρων Καῖσαρ (ὁ Ὀκτάβιος) καὶ πολλάκις ἐν τῷ δήμῳ κατηγορῶν παρώξυνε τὸ πλῆθος ἐπ' Ἀντώνιον» (Ἀντών. 55). Μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ ὀργὴ τῆς Συγκλήτου, ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐζήτησε παρ' αὐτῆς, τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ 32 π. Χ., νὰ ἐπικυρώσῃ πάσας τὰς πράξεις του. Ὁ Ὀκτάβιος εἶχεν ἤδη καὶ προσωπικοὺς λόγους ἐναντίον του, διότι ὁ Ἀντώνιος, κινούμενος ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, εἶχεν ἤδη κοινοποιήσει εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Ὀκταβίαν τὸ διαζύγιον. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ προκληθῇ γενικὴ κατακραυγὴ ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου διὰ νὰ καταστῇ δημοφιλὴς ὁ κατ' αὐτοῦ πόλεμος. Ὁ Ὀκτάβιος ἔφερεν εἰς τὴν Σύγκλητον μάρτυρας, οἱ ὁποῖοι διηγήθησαν πρὸ τῶν ἐκπλήκτων Ῥωμαίων ἐκείνων τὰς ταπεινὰς θωπείας πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὸν ἔκδοτον βίον αὐτῶν. Ἴσως ὅλαι αἱ κατηγορίαι δὲν ἦσαν ἀληθεῖς, ἀλλ' ἔγιναν πιστευταὶ καὶ ἐπέφεραν τὸ ἀποτέλεσμά των. Ἔπειτα κατηγγέλθη ὅτι ἡ διαθήκη τοῦ Ἀντωνίου ἦτο κατατεθειμένη εἰς τὰς Ἑστιάδας παρθένους. Ὁ Ὀκτάβιος ἥρπασε διὰ τῆς βίας τὴν διαθήκην καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτὴν εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἔκπληκτοι πάλιν ἔμαθον οἱ Συγκλητικοὶ ὅτι ὁ Ἀντώνιος ἀνεγνώριζε τὸν Καισαρίωνα ὡς γνήσιον υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ διὰ νὰ δοθῇ μεγαλυτέρα πίστις ἐλέγετο ὡς βέβαιον, ὅτι ἡ μήτηρ του, ἡ Κλεοπάτρα, ὡμίλει ἤδη περὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς εἰς τὴν Ῥώμην. Εἰς τὴν διαθήκην του ὥριζεν ὁ Ἀντώνιος, ὅτι, καὶ ἂν ἀπέθνησκεν εἰς τὴν Ῥώμην, τὸ σῶμά του ἔπρεπε νὰ μεταφερθῇ καὶ νὰ ταφῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ταῦτα πάντα ἦσαν κατηγορίαι ἀνήθικοι, ἂν δὲν ἦσαν καὶ ὅλως ψευδεῖς συκοφαντίαι, διότι πῶς ἠδύνατο νὰ κατηγορηθῇ ἄνθρωπος διὰ τὰς σκέψεις του, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐγίνοντο γνωσταὶ μετὰ θάνατον; Ἐν τούτοις μὲ τὴν συνήθη ὕπουλον δεξιότητά του ὁ Ὀκτάβιος διέσπειρεν αὐτὰς εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ εἰς τὰς ἀγυιὰς τῆς Ῥώμης, ἦσαν δέ, ἀληθῶς, καλῶς ἐξυφασμέναι, ὥστε νὰ κινήσουν τὴν ὀργὴν καὶ τὸν φόβον συγχρόνως. Πάντες ὠργίζοντο κατὰ τοῦ ἀναξιοπρεποῦς Ῥωμαίου ἄρχοντος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται κατάκτησιν τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου, ἢ καὶ μετάθεσιν τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἀξιοθαύμαστος ἱκανότης πρὸς ῥαδιουργίαν τοῦ Ὀκταβίου, ὅτι κατώρθωσε μίαν προσωπικὴν διένεξιν πρὸς τὸν Ἀντώνιον νὰ τὴν παραστήσῃ ὡς ἐθνικὸν πόλεμον. Διὰ νὰ τηρηθῇ δὲ ὁ χαρακτὴρ οὗτος, καθῃρέθη ὁ Ἀντώνιος ἀπὸ τὰ ἀξιώματά του καὶ ἔγινεν ἁπλοῦς ἰδιώτης. Οὔτε ὕπατος ἐξελέγη, οὔτε ἡ ἀρχὴ τῆς Τριανδρίας ἀνενεώθη. Ἐκηρύχθη δὲ ὁ πόλεμος ἐναντίον μόνης τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, τὴν ὁποίαν ὁ Ὀκτάβιος ἐνέπνεεν, ἔλεγεν: «Δὲν θὰ πολεμήσωμεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου, οὔτε ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐναντίον τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐν τῇ μανίᾳ τῶν ἐπιθυμιῶν της καὶ ἐν τῇ μέθῃ τῆς εὐτυχίας της, ὀνειρεύεται τὴν πτῶσιν τοῦ Καπιτωλίου καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους».

Ἡ ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχία (2 Σεπτεμβρίου τοῦ 31 π. Χ.).— Ὁ Ἀντώνιος ἔμαθε ταῦτα εὑρισκόμενος εἰς τὴν Ἀρμενίαν χάριν τῶν μεγάλων κατὰ τῆς Περσίας σχεδίων του. Ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔκαμε κέντρον τῶν παρασκευῶν αὐτοῦ τὴν Ἔφεσον. Πλησίον τοῦ Ἀντωνίου ἦλθε καὶ ἡ Κλεοπάτρα, ἡ ὁποία παρέσχε πλοῖα πολλὰ καὶ χρήματα ἄφθονα. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας καὶ οἱ δυνάσται καὶ οἱ τετράρχαι ἔσπευσαν νὰ φέρουν στόλους καὶ στρατούς. Ἑορταὶ καὶ πότοι καὶ εὐωχίαι ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένοι οἱ ἐπιφανεῖς Ῥωμαῖοι, οἱ φίλοι τοῦ Ἀντωνίου, οἱ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπὸ τὴν Ἔφεσον ὁ Ἀντώνιος μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, πάντοτε μὲ τὴν Κλεοπάτραν, ὅπου «ἐν παιδιαῖς ἦν καὶ θεάτροις». ἡ δὲ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου πολλὰς δωρεὰς ἔκαμεν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἔγιναν πολλὰ πολεμικὰ συμβούλια εἰς τὰ ὁποῖα ἦτο παροῦσα ἡ Κλεοπάτρα, αὐτὴ διευθύνουσα τὰ πάντα καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς καὶ ἐκ τῶν παρασκηνίων διὰ τῶν θελγήτρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἀφθόνου χρυσίου, τὸ ὁποῖον διέσπειρεν εἰς τοὺς ἰσχύοντας πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ἰδικῶν της σχεδίων.

Δὲν εἶδεν ἀκόμη ὁ κόσμος γυναῖκα, ἡ ὁποία νὰ λαμβάνῃ τόσον ἐνεργὸν μέρος εἰς ἐκστρατείαν καὶ ἡ ὁποία μὲ τόσην ἐπιμονήν, μὲ σπανίαν ἀνδρικὴν θέλησιν καὶ μὲ σπανίαν ἐπίσης γυναικείαν γοητείαν, νὰ ἀγωνίζεται κρατερῶς πρὸς παλαιμάχους στρατηγοὺς καὶ ἐμπείρους πολιτικούς, ὁποῖοι περιεστοίχιζον τὸν Ἀντώνιον, διὰ νὰ διευθύνῃ ἡ ἰδία τὰς τύχας τῆς ἱστορίας κατὰ τὰς κοσμοϊστορικὰς ἐκείνας στιγμάς. Δυνάμεις μεγάλαι εἶχον συγκεντρωθῆ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· ὁ Ὀκτάβιος ἔσυρε μαζί του ὅλην τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος ὅλην τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἡ σύγκρουσις ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὸ σύνορον τῶν δύο χωρῶν, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀκρωτήριον Ἄκτιον στενεύει τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς Κλεοπάτρας κατωρθώθη, ὥστε ἡ ἀναμενομένη φοβερὰ σύγκρουσις νὰ μεταβληθῇ εἰς μίαν ἁπλῆν ψευδομάχην.

Εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ κόλπου ἦσαν παρατεταγμένοι οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων. Ὁ Ἀντώνιος εἶχεν 100.000 πεζοὺς καὶ 12.000 ἱππεῖς, ὁ Ὀκτάβιος 80.000 πεζοὺς καὶ ἱππεῖς ὅσους ὁ ἀντίπαλός του. Ἀκόμη δὲ μεγαλυτέραν ὑπεροχὴν εἶχεν ὁ Ἀντώ-

Digitized by Google

νιος εἰς τὸν στόλον του, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει 500 μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἦσαν ὀκτήρη καὶ δεκήρη, ὁ δὲ Ὀκτάβιος μόνον 250 μικρότερα. Ἀλλ' οἱ ναῦται τοῦ Ὀκταβίου ἦσαν δεξιώτεροι. Τοὐναντίον ἐξαίρετον ἦτο τὸ πεζικόν του, καὶ ὁ ἴδιος ἦτο κακὸς μὲν ναύτης, λαμπρὸς δὲ στρατηγός.

Εἶχε λοιπὸν συμφέρον νὰ πεζομαχήσῃ, ἀλλ' ἡ Κλεοπάτρα ἐζήτει ναυμαχίαν. Κατὰ τὴν ἡμέραν ναυμαχίας (βλ. λεπτομερείας ἐν λ. Ἄκτιον—*Ἱστορ.*) ἐν τῷ μέσῳ τῆς συμπλοκῆς, ἐνῷ ἀκόμη οὐδὲν ἐδείκνυε τὴν ἔκβασιν, εἶδον αἰφνιδίως καὶ οἱ δύο στόλοι τὰ 60 Αἰγυπτιακὰ πλοῖα νὰ στρέφουν τὴν πρύμνην καὶ νὰ κατευθύνωνται ὁλοταχῶς πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Μόλις ὁ Ἀντώνιος εἶδε τὴν ναυαρχίδα τῆς βασιλίσσης μὲ τὰ πορφυρᾶ της ἱστία νὰ φεύγῃ, ἔτρεξε μὲ τὸ πλοῖόν του νὰ τὴν φθάσῃ. Ἡ Κλεοπάτρα ἐσταμάτησε τὸ πλοῖόν της καὶ παρέλαβε τὸν Ἀντώνιον, ἀλλ' οὗτος δὲν ἠθέλησεν οὔτε νὰ ἴδῃ, οὔτε νὰ τὸν ἴδουν, ἐπῆγε μόνος εἰς τὴν πρῷραν καὶ ἐκάθησε σιωπῶν, κρατῶν καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν τὴν κεφαλήν του. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν εἰς τὴν ἰδίαν στάσιν καὶ μὲ τὴν ἰδίαν σιωπήν, ἕως τὸ Ταίναρον, ὅπου αἱ γυναῖκες τῆς Κλεοπάτρας κατώρθωσαν καὶ πάλιν νὰ ἑνώσουν αὐτούς. Ἀπὸ τὸ Ταίναρον διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀφρικήν.

Εἰς δὲ τὸ Ἄκτιον οὐδεὶς ἀντελήφθη ὅτι ὁ Ἀντώνιος ἔφυγεν. Ὁ στόλος του ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντέστη καὶ πολὺ ἀργὰ παρεδόθη εἰς τὸν ἐχθρόν. Οἱ δὲ πεζοὶ στρατιῶται ἐπερίμεναν ἐπὶ ἡμέρας τὸν στρατηγόν των νὰ ἐπανέλθῃ, καὶ μόλις τὴν 8ην ἡμέραν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ὀκτάβιον. Οὗτος ἀπεφάσισε νὰ καταδιώξῃ ὁ ἴδιος τὸν ἀντίπαλόν του, διῆλθε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν.

Οὕτω συνέβησαν τὰ πράγματα κατὰ σύντομον, ἀλλ' ἀκριβῆ ἀφήγησιν. Ἀλλὰ τί ὑπεκρύπτετο εἰς τὴν ἄνευ μάχης φυγὴν τῆς Κλεοπάτρας καὶ τοῦ Ἀντωνίου; Αἱ δυνάμεις του, καὶ αἱ ναυτικαὶ καὶ αἱ πεζικαί, ἦσαν ἐντελῶς ἄθικτοι, καὶ εἶχον δίκαιον ὅλοι εἰς τὸ Ἄκτιον νὰ μὴ πιστεύουν εἰς τὴν φυγὴν ταύτην, προκειμένου μάλιστα διὰ τὸν Ἀντώνιον, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ ὁ Πλούταρχος ὁμολογεῖ, ἦτο γεγυμνασμένος εἰς μυρίους ἀγῶνας καὶ πολέμους. Ὁ Ὀκτάβιος εἶχε φοβηθῆ στρατήγημά τι καὶ ἀνέμενε πάντοτε ἕτοιμος εἰς μάχην, καὶ εἰς τὸ τέλος ἐξεπλήττετο καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀνέλπιστον νίκην, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο οὔτε αὐτὸς νὰ ἐξηγήσῃ.

Ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ δὲν παύουν νὰ ἀποδίδουν τὰ συμβάντα εἰς τὸ μανικὸν πάθος τοῦ Ἀντωνίου πρὸς τὴν Κλεοπάτραν. Λέξεις τινὲς ὅμως τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ Δίωνος τοῦ Κασσίου καὶ ἡ ψυχροτέρα ἀνάλυσις τῶν γεγονότων πείθουν, ὅτι ἡ δῆθεν παρὰ τὸ Ἄκτιον μάχη εἶναι εἷς ἁπλοῦς θρῦλος καὶ ὅτι πρέπει νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν μεγάλων ναυμαχιῶν. Εἰς τὸ Ἄκτιον δὲν συνῆψεν ὁ Ἀντώνιος παρὰ μίαν εἰκονικὴν ναυμαχίαν, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ὑποχώρησίν του εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ σχέδιον τῆς Κλεοπάτρας, ἡ ὁποία, ἀγωνισθεῖσα κρατερῶς ἐν μέσῳ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κύκλου τοῦ περὶ τὸν Ἀντώνιον, ἐφοβεῖτο ἤδη ὄχι μόνον τὴν ἧτταν, ἀλλὰ καὶ τὴν νίκην. Ἡ ἧττα ἦτο ἡ καταστροφή, ἀλλὰ καὶ ἡ νίκη θὰ κατέστρεφε τὴν Κλεοπάτραν, διότι ἦτο θρίαμβος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κόμματος, καὶ ὁ Ἀντώνιος νικητὴς θὰ ἐγκατέλειπε χάριν τῆς Ρώμης τὸ Αἰγυπτιακὸν βασίλειον. Ἡ ψευδομάχη τοῦ Ἀκτίου ἐκάλυπτε μίαν ἀπὸ τὰς περιεργοτέρας διπλωματικὴν διαμάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε νικήσει ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, ἡ ὁποία παρέσυρεν ἤδη τὸν Ρωμαῖον στρατηγὸν διὰ νὰ τὸν κάμῃ βασιλέα καὶ διάδοχον τοῦ Πτολεμαίου (βλ. τὸν *Ferrero*, τ. IV σ. 213 ἑξ., ἰδίως τὴν μακρὸν καὶ πειστικὴν ἀνάπτυξίν του εἰς τὸ Ἐπίμετρον, αὐτ. σ. 285—308. Τὴν ἔκουσίαν ὑποχώρησιν τοῦ Ἀντωνίου ὑπεστήριξαν καὶ ὁ *Jurien de la Gravière* καὶ ὁ *Kromayer*).

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας.—Ἀλλ' ἡ εὐφυὴς καὶ δολοπλόκος βασίλισσα δὲν εἶχε προΐδει τὴν ἐναντίαν τροπὴν τῶν πραγμάτων. Εἶχε νομίσει ὅτι θὰ ἦτο ἀσφαλὴς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅτι ὁ Ὀκτάβιος δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ βασιλείου της. Δὲν ἐφαντάσθη τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ρωμαϊκῆς ὑπερηφανείας οὔτε τὰς ἀποστασίας τῶν ἄλλοτε ὑποτελῶν καὶ συμμάχων. Τὰ ἐπακολουθήσαντα εἶναι γνωστὰ καὶ ἔχουν μικροτέραν ἀξίαν. Ἡ βασίλισσα ἐζήτησε κατ' ἀρχὰς νὰ εὕρῃ ἄσυλον εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν· συνήθροισε τοὺς θησαυρούς της καὶ προσεπάθησε νὰ ὁδηγήσῃ τὰ πλοῖά της εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διὰ τῆς διώρυγος, ἡ ὁποία συνέδεεν αὐτὴν μὲ τὸν Νεῖλον· ἀλλ' οἱ Ἄραβες τῆς ἐρήμου ἔκαυσαν τὰ πλοῖά της. Ἐσκέφθη νὰ καταφύγῃ μὲ τὸν Ἀντώνιον εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ ἐγκατελείφθη. Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσίας ἐγκατέλειπον τὸν Ἀντώνιον, ὁ ὁποῖος ταλαντευόμενος πάντοτε δὲν ἐλάμβανεν ὁριστικὰς ἀποφάσεις, ἐρρίφθη μάλιστα καὶ πάλιν εἰς πότους καὶ θαλίας. Οἱ *ἀμιμητόβιοι*, ὅπως ὠνόμαζε τὸν κύκλον του τῶν διασκεδάσεων, μετωνομάσθησαν τώρα εἰς *συναποθανουμένους*, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν εἶχον ν' ἀποθάνουν ἐν τρυφαῖς καὶ πολυτελείαις. Καὶ ὅμως κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν, ὅτε ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ Ὀκτάβιος, καὶ πάλιν ἐνεθυμήθη ὅτι ἦτο Ρωμαῖος στρατιώτης. Καὶ πρῶτον μὲν ἔστειλε καὶ ἐκάλεσε τὸν Καίσαρα εἰς μονομαχίαν· ἀλλ' ὁ ψυχρὸς Ρωμαῖος ἀπήντησεν εἰς αὐτόν, ὅτι πολλαὶ ὁδοὶ θανάτου ὑπάρχουν δι' αὐτόν. Ἔπειτα ἐνόησεν ὅτι δὲν θὰ εὕρισκε καλύτερον θάνατον παρὰ εἰς τὴν μάχην, καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ διπλῆν ἐπίθεσιν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος του τὸν ἐγκατέλειψαν, καὶ «ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ Κλεοπάτρας προδεδόσθαι βοῶν, οἷς δι' ἐκείνην ἐπολέμησεν» (*Πλούτ.* Ἀντών 76). Ἡ Κλεοπάτρα κατέφυγεν εἰς τὸν τάφον, τὸν ὁποῖον εἶχε κτίσει δι' ἑαυτήν, ἀναμένουσα τὰ γεγονότα καὶ ἐλπίζουσα ὅτι, ὅπως τὸν Ἰούλιον Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον, θὰ ἠδύνατο νὰ σαγηνεύσῃ καὶ τὸν Ὀκτάβιον. Ἔστειλε δὲ ἀνθρώπους νὰ ειδοποιήσουν τὸν Ἀντώνιον ὅτι ἀπέθανε. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἀνασύρας τὸ ξίφος ἐβύθισεν αὐτὸ εἰς τὴν κοιλίαν του καὶ ἀπέθανεν. Ἀργότερα ηὐτοκτόνησε καὶ ἡ Κλεοπάτρα ὡς ἀληθὴς βασίλισσα καὶ «ἀπόγονος πολλῶν βασιλέων», μὴ ἀνεχθεῖσα ν' ἀχθῇ εἰς τὴν Ρώμην διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Ἀντώνιος ἐν τῇ ἱστορίᾳ.—Ἡ μεγάλη ἱστορικὴ σημασία τοῦ Ἀντωνίου εἶναι ὅτι ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς προδρόμους τῆς ἀναδείξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς εἰς ἴδιον κρατικὸν ὀργανισμὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν μακρινὸς πρόδρομος τῆς μελλούσης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μεσαίωνος. Ὁ Ἀντώνιος εἶναι ὁ ἡττημένος τῆς ἱστορίας· διὰ τοῦτο σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι τὸν ἔκριναν αὐστηρῶς. Ἐν τούτοις ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ εἶχεν ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν πρὸς τὸν ἄνδρα, διαβλέπομεν δὲ εἰς τοὺς ἀρχαίους πόσην τιμὴν ἀπένεμον εἰς αὐτὸν ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι καὶ ὅλοι οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπεσκότισε τὴν περὶ τοῦ Ἀντωνίου κρίσιν ἦτο τὸ πάθος αὐτοῦ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν. Εἶχεν ἀληθὲς πάθος, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπεδουλώθη εἰς αὐτό, ἐπιδιώκων πάντοτε τοὺς σκοπούς του. Ἄλλη ἦτο ἡ ἀφορμή, πολὺ σπουδαιοτέρα, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπισκοτίσει τὴν διάνοιάν του, ἡ θέσις του ὡς Ρωμαίου στρατηγοῦ καὶ ὡς μονάρχου τῆς Ἀνατολῆς. Δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ὁριστικὴν ἀπόφασιν, ἂν θὰ ἔμενε δηλαδὴ ἀνθύπατος Ρωμαῖος ἢ ἂν θὰ ἐγίνετο βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Ἠσθάνετο ὅμως ὅτι τὸ ἀληθῶς πολιτισμένον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, διὰ τοῦτο διέμενεν εὐχαρίστως εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν Ἔφεσον, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Εἶχεν αἰσθανθῆ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος εἶχε σκεφθῆ νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὸ Ἴλιον. Ὁποία δόξα δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἱδρύσῃ μίαν μεγάλην Ἑλληνιστικὴν μοναρχίαν καὶ νὰ φανῇ διάδοχος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου! Ἂν ἀπέτυχεν ὁ Ἀντώνιος δὲν πταίει αὐτός, ὅπως οὔτε ὁ Καῖσαρ. Δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ἐποχή, καὶ ἔπρεπε νὰ παρέλθουν ἀκόμη τρεῖς αἰῶνες, ἕως ὅτου ἡ ἀνθρωπότης καταστῇ ὥριμος διὰ τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἐπανάστασιν, εἰς τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, καὶ ἔμελλε ν' ἀνοιχθῇ νέα ὁδὸς εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τὰ κατὰ τὸν Ἀντώνιον, πλὴν ἄλλων, διηγοῦνται ἰδίως ὁ *Δίων ὁ Κάσσιος*, ὁ *Ἀππιανὸς* καὶ μὲ λεπτομερείας ἐνδιαφερούσας, ὅπως ἀντοτε, ὁ *Πλούταρχος* εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀντωνίου. Εἰς τὰς Ρωμαϊκὰς ἱστορίας, καὶ δὴ τοῦ Michelet, τοῦ *Duruy*, τοῦ *Lange*, τοῦ *Βεροπλήγη-Δάμπρου* εὑρίσκονται κάλλισται ἐκθέσεις τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Ἀντώνιον. Ἰδιαιτέρως βλ. *Gardthausen*, Augustus und seine Zeit, 1896. *Bouché-Leclercq*, Histoire des Lagides 1904, τ. II. Ἰδίως: Γουλιέλμου *Ferrero*, Grandeur et décadence de Rome, τ. II jules césar, τ. IV Antoine et Cléopatre (Γαλλ. μεταφρ. 1924).

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—Ἀντώνιος, *Μᾶρκος*—. Ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω. Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 75 π.Χ. ἐκλογήν του ὡς πραίτωρος, ἐστάλη, τῷ 74, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Μεσογείου, καὶ ἰδίως κατὰ τῶν Κρητῶν, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὴν κατὰ τὸν Μιθραδατικὸν πόλεμον παρασχεθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν βοήθειαν εἰς τὸν Μιθραδάτην καὶ τὴν μετὰ τῶν πειρατῶν σύμπραξίν των. Εὑρεθεὶς ὅμως πρὸ ἀνωτέρων δυνάμεων κατεναυμαχήθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν, ἀπολέσας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στόλου του καὶ τοὺς περισσοτέρους τῶν ἀνδρῶν του, αὐτὸς δὲ μόλις διαφυγὼν τὸν κίνδυνον συνῆψε ταπεινωτικὰς συνθήκας πρὸς τοὺς Κρῆτας. Αἱ συνθῆκαι αὐται ὑπῆρξαν ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς ἐμπαικτικῶς ἀποδοθείσης εἰς αὐτὸν ἐπωνυμίας τοῦ *Κρητικοῦ*. Ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην, ἀφοῦ πρῶτον ἐλεηλάτησε πάσας τὰς πόλεις εἰς τὰς ὁποίας προσέπλευσεν, ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως διὰ τὴν ὑποστᾶσαν αὐτοῦ ἧτταν τῷ 71 π. Χ. Κ. Μ. Κ.

— Ἀντώνιος, *Μᾶρκος* —, *ὁ ῥήτωρ*. Γεννηθεὶς τῷ 143 π. Χ. διεκρίθη διὰ τὰ πολιτικά του προτερήματα καὶ πολὺ ταχέως κατέλαβε τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιώματα. Οὕτω τῷ 108 ἐξελέγη δήμαρχος, τῷ 103 πραίτωρ ἐν Ἀσίᾳ, τῷ δὲ 99 ὕπατος· τὸ ἀξίωμα τοῦ τιμητοῦ κατέλαβε τῷ 97 π.Χ. Τὸ σημαντικώτερον στρατιωτικὸν κατόρθωμα τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτοῦ συντριβὴ τῶν ἐν Κιλικίᾳ πειρατῶν, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ ἐμάστιζον τοὺς ἐν Ἀνατολῇ ὑπηκόους τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Διὰ τὴν νίκην του ταύτην κατήγαγε θρίαμβον ἐν Ρώμῃ. Ὁ Ἀντώνιος Μᾶρκος μετέσχε καὶ τοῦ *μαρσικοῦ* πολέμου λίαν ἐνεργῶς· κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὡς Ρωμαῖος πολίτης καταγόμενος ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων εὐπατριδῶν, ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς συγκλητικῆς φατρίας· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐπέσυρε τὴν ὀργὴν τοῦ δημαγωγοῦ Μαρίου, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὁποίου ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τούτου καὶ τοῦ Κίννα, τὸ 87 π. Χ. Ὁ Κικέρων μεγάλως ἐπαινεῖ τὸν Μᾶρκον Ἀντώνιον ὡς ῥήτορα, διακρινόμενον κυρίως διὰ τὴν εὐχέρειαν εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων, διὰ τὴν ἰσχυρόν του μνήμην καὶ τὴν καλλιλογίαν του. Κυρίως ἡ ῥητορική του δύναμις διεκρίνετο κατὰ τοὺς δικανικοὺς του ἀγῶνας. Ὁ Ἀντώνιος ὑπῆρξε μετὰ τοῦ φίλου του ῥήτορος Κράσσου ὁ ἐπισημότατος πρὸ τοῦ Κικέρωνος ῥήτωρ. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ δικαίου καὶ τῶν νόμων φαίνεται ὑπολειπόμενός πως τῶν ἄλλων συγχρόνων του. Ἐκ τῶν λόγων του μόνον δύο μᾶς εἶναι γνωστοί· ἐκ τούτων ὁ ἀξιολογώτατος ἦτο ὁ ὑπὲρ Μανίου Ἀκιλίου, ἐκφωνηθεὶς τῷ 120. Ἡ ῥητορικὴ του συγγραφὴ (De ratione dicendi) καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς λόγοι του ἀπωλέσθησαν. Κ. Μ. Κ.

— Ἀντώνιος, *Μᾶρκος Γνίφων*. Ὁ περίφημος διδάσκαλος τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ φιλολόγου Ἀτηΐου. Ῥήτωρ καὶ γραμματικὸς· ἐγεννήθη περὶ τὸ 116 π. Χ. Εἶναι ὁ ἑρμηνευτὴς τῶν ποιημάτων τοῦ Ἐννίου. Κ. Μ. Κ.

— Ἀντώνιος, *Μᾶρκος Γορδιανός*· βλ. Γορδιανὸς Ἀντώνιος Μᾶρκος.

— Ἀντώνιος *Μούσας*. Ἰατρός, ἀδελφὸς τοῦ ἰατροῦ τοῦ βασιλέως *Ἰόβα Εὐφορβίου*, μαθητὴς τοῦ Ἀσκληπιάδου. Ἐθεράπευσε διὰ ψυχρολουσίας καὶ ψυχροποσίας τὸν Αὔγουστον πάσχοντα ἐκ λίαν σοβαροῦ νοσήματος καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἔχοντα. Κατὰ Πλίνιον (XIX 28) μετεχειρίσθη ἔτι καὶ τὴν θρίδακα (lactuca). Διὰ τὴν θεραπείαν ταύτην ὁ Μούσας οὐ μόνον γενναίαν ἀμοιβὴν παρά τε τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς βουλῆς ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄδειαν, καθ' ὃ ἀπελεύθερος, ἵνα φέρῃ χρυσοῦς δακτυλίους, ἔτυχε δὲ καὶ ἀτελείας διά τε ἑαυτὸν καὶ τοὺς ὁμοτέχνους του, οὐ μόνον τοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑπομένους. Κληθεὶς ὅμως μετὰ ταῦτα ὅπως θεραπεύσῃ τὸν Μάρκελλον ἐνοσήλευσε μὲν κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ τὸν Αὔγουστον τρόπον, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ σώσῃ τοῦτον (*Δίων Κάσσιος* LIII. 30). Ὡς εἰκὸς ὁ Ἀντώνιος Μούσας εἶναι ὁ πρῶτος συστηματικῶς ἐφαρμόσας τὴν ὑδροθεραπείαν.

Κατὰ Γαληνὸν οὗτος ἔγραψεν ἐπιμελῶς πολλὰ φάρμακα εἰς πλεῖστα βιβλία (XII, 989—XIII, 463), πολλὰ δὲ τούτων διετήρησεν ὁ συγγραφεὺς ἐκεῖνος ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ, οἷον πρὸς συνάγχην, ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀρχιγένους (XII 956), (καθ' ἣς ὁ Μούσας μετεχειρίζετο ὡς καὶ πρὸς τοὺς δηγμοὺς παρ' ἡμῖν λευκὴν κυνείαν κόπρον), πρὸς ἄφθας (XII 993), πρὸς τὰ κατὰ βάθος ἀποστήματα τοῦ ὠτὸς (XII, 636), πρὸς γαγγραίνας (XI, 137), πρὸς ἕρπητας (XI, 87), πρὸς πολύποδας τῆς ῥινὸς (XII, 685), καὶ ο. κ. ἑ. Τοὐναντίον τὰ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερόμενα καὶ αἱ δύο πραγματεῖαι: De herba betonica καὶ Instructio de bona valetudine (α' ἐκδ. τούτων ὑπὸ *Fl. Caldani* (1800) ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ant. Musae*, qui Augusti Caesaris medicus fuit, fragmenta, qua extant) εἶναι νόθοι.

ΑΡ. Π. Κ.

— Ἀντώνιος, *Μᾶρκος Πρῖμος*. Ρωμαῖος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Τουλούζῃ τῷ 40 μ. Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καλιγούλα· ὅτι ἐγεννήθη ἐν Τουλούζῃ μαρτυρεῖ ὁ Μαρτιάλης λέγων ὅτι «...ὁ Μᾶρκος, ὁ ὁποῖος θὰ τιμᾷ πάντοτε τὴν σοφὴν Τουλούζην, καὶ ποὺ ἐγεννήθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἠρεμίας, τέκνον τῆς εἰρήνης...». Οἱ συμπατριῶται του τὸν ἐκάλουν *Becco*, τοῦθ' ὅπερ, κατὰ τὸν Σουετώνιον, ἐσήμαινεν «*ῥάμφος ἀλέκτορος*». Κατ' ἀρχὰς ἐξελέγη μέλος τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου, ἀλλ' ἀργότερον κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου ὡς πλαστογράφος, κατεδικάσθη καὶ ἐξεβλήθη τῆς Συγκλήτου, ἐκδιωχθεὶς καὶ τῆς Ρώμης (*Τάκιτος* Κορνηλ. Νόμοι). Τῷ 68 τοῦ ἀπεδόθη πάλιν τὸ ἀξίωμα τῆς Συγκλητικοῦ ὑπὸ τοῦ Γάλβα, καὶ τοῦ ἀνετέθη συγχρόνως ἡ διοίκησις τῆς ἐν Παννονίᾳ ἑβδόμης λεγεῶνος. Τῷ 69 ἐτάχθη ἐκ τῶν πρώτων ὑπὸ τοῦ Βεσπασιανοῦ, καὶ ὅτε ἀκόμη ὁ Μουκιος ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ἀντώνιος ἔπεισε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγοὺς τῆς Παννονίας καὶ τῆς Μυσίας, ὅπως βαδίσουν κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τοῦ Βιτελλίου, κατέλαβε δὲ τὴν Παδούην καὶ τὴν Βερώνην. Εἰς τὴν Παδούην ἡνώθησαν μετ' αὐτοῦ πρὸ τῆς καταλήψεώς της δύο λεγεῶνες καὶ ἄλλαι τρεῖς μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς, ἐπειδὴ δὲ οἱ κυβερνῆται τῆς Παννονίας καὶ τῆς Μυσίας τὸν ἠνώχλουν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, προὐχώ-

Digitized by Google

λεσε κατ' αὐτῶν στρατιωτικὴν στάσιν καὶ ἀπηλλάγη οὕτω ἀπ' αὐτῶν. Ἀποκτήσας οὕτω ἐλευθερίαν κινήσεων προσέβαλε τὰς λεγεῶνας τοῦ Βιτελλίου παρὰ τὴν Κρεμῶνα καὶ νικήσας αὐτὰς ἐξεπόρθησε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Κρεμῶνα. Ἡ μέχρι τοῦ σημείου τούτου καθ' ὅλου δρᾶσις τοῦ Ἀντωνίου ὑπῆρξε σώφρων, αἱ φυσικαὶ του ὅμως κακίαι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισαν νὰ ἐπικρατοῦν. Ἦτο, λέγει ὁ Τάκιτος, γενναῖος καὶ ἀποφασιστικός, εὔγλωττος, ἱκανὸς εἰς τὸ προκαλεῖν διχονοίας, πλεονέκτης καὶ γενναιόδωρος συγχρόνως, ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπίφοβον στοιχεῖον, πολυτιμότατον δὲ ἐν καιρῷ πολέμου. Οὕτω παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ἀνωτέρων του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης ἐν πλήρει χειμῶνι καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Καὶ ἐπί τινας μὲν ἡμέρας ἐφαίνετο διστάζων διὰ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως, ἀναγκασθεὶς ὅμως ἐκ τῆς ἀναφανείσης δυσφορίας τῶν στρατιωτῶν του, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύωνται τὸν στρατηγόν των ὡς προδότην, προέβη εἰς αὐτήν, φονεύσας τὸν Σαβῖνον καὶ πυρπολήσας τὸ Καπιτώλιον. Θανατωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Βιτελλίου, ὁ Δομιτιανὸς ἀνεκηρύχθη Καῖσαρ ἐν ἀναμονῇ τοῦ πατρός του. Ὁλόκληρος ὅμως ἡ ἐξουσία εὑρίσκετό εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀντωνίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος ἔσπευσε νὰ χορηγήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου. Ἀναλαβὼν ὅμως τὴν ἀρχὴν ὁ Μούκιος, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀντώνιον νὰ παίξῃ εἰμὴ δευτερεύοντα ρόλον· ὁ φθόνος του μάλιστα ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Ἀντώνιον νὰ συνοδεύσῃ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸν Δομιτιανόν· ὁ Ἀντώνιος μετέβη τότε εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὅπου εὑρίσκετο ὁ Βεσπασιανός, ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὕρει παρ' αὐτοῦ καλὴν ὑποδοχήν, κατόπιν τῶν ὅσων πρὸς αὐτὸν προσέφερεν ὑπηρεσιῶν· ἀλλὰ παρὰ τὰς προσδοκίας του ἐγένετο δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ ψυχρότατα. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ὁ Τάκιτος φαίνεται ἀγνοῶν τὰ περὶ Ἀντωνίου· ἀλλ' ὡς παρὰ τοῦ Μαρτιάλη πληροφορούμεθα, ὁ Ἀντώνιος ἔζη ἀκόμη κατὰ τὸ 100 ἔτος ἐπὶ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ «... ὁ εὐτυχὴς Ἀντώνιος Πρῖμος, λέγει, ἀριθμεῖ δέκα πέντε Ὀλυμπιάδας, ἃς διῆλθεν ἐν εἰρηνικῇ ἀναπαύσει». Τὰ τελευταῖα του ἔτη ὁ Ἀντώνιος διῆλθεν ἀσχολούμενος καὶ καλλιεργῶν τὰ γράμματα. Ἡ βιογραφία τοῦ Ἀντωνίου καθὼς καὶ ἡ ἱστορία τῆς πολεμικῆς του δράσεως ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Τακίτου ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ» του, καὶ ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου. Ὁ Μαρτιάλης, ὅστις ὑπῆρξε φίλος του, τοῦ ἀφιέρωσεν ἐγκωμιαστικά τινα ἐπιγράμματα, λίαν χαρακτηριστικὰ τῆς ἀτομικότητος τοῦ Ἀντωνίου. «Μ' ἐρωτᾷς, λέγει, ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος, ποὔναι ζωγραφισμένος σ' αὐτὴν δῶ τὴν προσωπογραφίαν, ποὺ εἶναι στολισμένη μὲ τριαντάφυλλα κι' ἄνθη τοῦ ἀγροῦ —Εἶν' ὁ Πρῖμος στὸ ἄνθος ἀπάνω τῆς ἡλικίας του. Ἂν ἡ τέχνη εἶχε τὴν δύναμιν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ ζωγραφήσῃ τὶς ἀρετές του καὶ τὶς χάρες τῆς καρδιᾶς του, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ στὸν κόσμο πιὸ ὄμορφη εἰκόνα». Οἱ ἔπαινοι ὅμως τοῦ Μαρτιάλη δὲν συμφωνοῦν καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὴν εἰκόνα ἣν καταλείπει εἰς ἡμᾶς ὁ Τάκιτος.
Κ. Μ. Κ.

—**Ἀντώνιος** ***Πολέμων.*** Σοφιστὴς καὶ ρήτωρ, καταγόμενος ἐκ Λαοδικείας τῆς Καρίας· ἤκμασε κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα. Ὑπῆρξεν ὁ ἡγέτης τῆς ἐν Σμύρνῃ παλαιοτέρας ρητορικῆς σχολῆς, καὶ μετὰ τὸν Ἡρώδην τὰ μέγιστα ἐτιμᾶτο καὶ ηὐδοκίμει. Κατὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ κτισθέντος ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπίου, ὁ αὐτοκράτωρ ἐτίμησεν αὐτὸν κελεύσας νὰ εἴπῃ τὸν πανηγυρικὸν λόγον. Περιῆλθον εἰς ἡμᾶς δύο ἐπιτάφιοι λόγοι του εἰς τοὺς μαραθωνομάχους, τὸν Κυναίγειρον καὶ τὸν Καλλίμαχον, ἐν οἷς ὑποτίθενται οἱ πατέρες αὐτῶν ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους τὴν τιμήν, τοῦ ποίος ἐκ τῶν δύο ἔδει νὰ ἀπαγγείλῃ τὸν ἐπιτάφιον λόγον. Κατὰ τὸν Christ (Ἱστ. τῆς Ἑλλ. Λογοτεχ. τ. Β' σ. 482, ἐκδ. *Μαρασλῆ*), οἱ περισωθέντες λόγοι του «... καθὼς καὶ τοῦ Ἡρώδου εἶναι ἀναιμικὰ γεννήματα τῆς σοφιστικῆς, συνυφθυλευμένα ἐξ ἀναμνήσεων τοῦ Δημοσθένους, ἄψυχα δὲ καὶ ψυχρά». Τοὺς περισωθέντας λόγους του ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Ὀρέλλιος ἐν Λειψίᾳ τῷ 1819 καὶ ὁ Hinck (Λειψ. 1873). Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἔγραψε καὶ Φυσιογνωμικά, περισωθέντα μόνον ἐν Ἀραβικῇ μεταφράσει, καὶ ἐν παραφράσει ὑπὸ Ἀδαμαντίου τινὸς ἀκμάσαντος τὸν Γ' ἢ Δ' αἰῶνα. Τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου δὲν ἔχομεν εἰμὴ μόνον ἀπανθίσματά τινα. (Πρβλ. *Polemonis* de physiognomia liber [arabice et latine ἐκδ. *G. Hoffmann*] ἐν Förster, Scriptores physiognomici, Lips. 1893 t. I. Αὐτόθι καὶ ἡ τοῦ *Ἀδαμαντίου* ἐπιτομὴ καὶ τὰ φυσιογνωμικὰ τοῦ ψευδοπολέμωνος.)
Κ. Μ. Κ.

—**Ἀντώνιος** ***Ρόδιος.*** Φιλόσοφος ἀκμάσας μεταξὺ τοῦ 233 καὶ 305 μ. Χ. Σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μνημονεύεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πλωτίνου. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Λογγίνου καὶ ὀπαδὸς τοῦ Πλωτίνου.
Κ.Μ.Κ.

— **Ἀντώνιος** ***ὁ φαρμακοπώλης.*** Τούτου κατασπαστὸν φάρμακον πρὸς ἐμπνευματώσεις, ἀναφερόμενον ὑπὸ Ἀσκληπιάδου, διετήρησεν ἡμῖν ὁ Γαληνὸς (XIII, 281), ἀποτελούμενον ἐκ χρυσοβαλάνου, σεσέλεως, ἀστραγάλου, ἰλλυρικῆς καὶ τραγοριγάνου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς *Ἀντώνιον τὸν ριζοτόμον*, ὃν ἀναφέρει ὁ Γαληνὸς (XIII, 935), προκειμένου περὶ μελαίνης ἐπισπαστικῆς πρὸς χοιράδας καὶ παρωτίδας καὶ ἀποστήματα καὶ διαλυούσης πᾶσαν σκληρίαν, ἣν ὡς μάλαγμα ἀγαθὸν μετεχειρίσθη ὁ ριζοτόμος οὗτος. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ ἅλατος, λιθαργύρου καὶ χαλβάνης.
ΑΡ. Π. Κ.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

—**Ἀντώνιος** ***ὁ Μέγας.*** Καίτοι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος ἤρχισαν Χριστιανοί τινες νὰ καταφεύγουν πρὸς ἄσκησιν εἰς τὴν ἔρημον, συνήθως ὡς ὁ πατὴρ καὶ ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου θεωρεῖται ὁ ***μέγας Ἀντώνιος***. Κυρία πηγὴ περὶ τοῦ βίου τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου γραφεὶς βίος αὐτοῦ («βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου» ἐν *Migne* Ἑλ. Πατρ. 26,835 κ. ἑ.). Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔγραψεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος κατ' ἀπαίτησιν μοναχῶν ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου βιούντων («ἐν τῇ ξένῃ»), οὐ μόνον διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τὸν ἄνδρα θαυμασμὸν ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ προτρέψῃ τοὺς ἀναγνώστας του «ζηλῶσαι τὴν ἐκείνου πρόθεσιν». Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ μαρτυρεῖ ἤδη ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ μετέφρασεν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν συγγραφὴν ὁ Εὐάγριος ὁ Ἀντιοχείας (†393), σήμερον ὑπάρχει ὁμοφωνία, εἰ καί τινες ἀποδέχονται ὅτι ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ καὶ μεταγενέστεραι προσθῆκαι· πάντως ὅμως οὐδεὶς ἀποδέχεται σήμερον τὰς κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου ἐνστάσεις τὰς προβληθείσας ὑπὸ τοῦ *Weingarten* («Der Ursprung des Moenchtums» ἐν Zeitschrift fuer Kirchengeschichte 1877).

Ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐγεννήθη περὶ τὸ 250 ἐν Κομά, κώμῃ τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν Μέμφιδα, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ εὐπόρων. Παιδιόθεν ἦτο ὀλιγαρκὴς καὶ αὐτάρκης, «μόνοις δὲ οἷς εὑρίσκεν ἠρκεῖτο καὶ πλέον οὐδὲν ἐζήτει»· οὐδεμίαν ὅμως ἔτρεφε κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα, ἅτινα «μαθεῖν οὐκ ἠνέσχετο» καὶ ὡς φαίνεται ἠγνόει αὐτὴν ἔτι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν εἰς τὴν μητρικήν του γλῶσσαν, ἥτις ἦτο ἡ κοπτική· τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἠγνόει ἐντελῶς. Καίτοι ἀγράμματος, τόσον ὠφελεῖτο ἐκ τῆς συχνῆς φοιτήσεως ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐκ τῆς προσεκτικῆς παρακολουθήσεως τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν κηρυγμάτων, ὥστε βοηθούμενος ὑπὸ ἰσχυρᾶς μνήμης, ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους τὴν ἁγίαν Γραφήν.

Εἰκοσαέτης περίπου ὀρφανισθείς, ἓξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του, ἤκουσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν τοῦ πλουσίου νεανίσκου *(Λουκ.* 18, 18—27), ἐν τῇ ὁποίᾳ φέρεται ὁ Σωτὴρ εἰπὼν πρὸς τὸν νεανίσκον: «πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σοι καὶ δὸς πτωχοῖς». Τοσαύτην ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀντωνίου ἡ κυριακὴ αὕτη προτροπή, ὥστε ἀμέσως διένειμε τὰ ὑπάρχοντά του («ἄρουραι τριακόσιαι εὔφοροι καὶ πάνυ καλαί» καὶ ἀργύρια) εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, φυλάξας μόνον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαιοῦντα διὰ συντήρησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς μικροτέρας του ἀδελφῆς. Ἀκούσας ὅμως ἄλλην Κυριακὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ κυριακὸν λόγιον «μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς» *(Ματθ.* 6, 34) διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τὰ ὀλίγα ὅσα εἶχε κρατήσει, παραδοὺς τὴν ἀδελφήν του εἰς παρθενῶνα πρὸς ἀνατροφήν. Ἔκτοτε ὁ Ἀντώνιος ἤρχισε νὰ ζῇ ἀσκητικὸν βίον πρὸ τῆς οἰκίας του καὶ ὕστερον «ἐν τοῖς πρὸ τῆς κώμης τόποις», ἐργαζόμενος καὶ προσευχόμενος ἀδιακόπως καὶ ὑποβαλλόμενος εἰς αὐστηροτάτην δίαιταν διὰ νὰ κατανικήσῃ τοὺς πειρασμοὺς τῆς σαρκός, ἀγρυπνῶν πολλάκις ὁλόκληρον τὴν νύκτα, τρώγων ἅπαξ τῆς ἡμέρας, καὶ πολλάκις ἀνὰ 2 ἢ καὶ 4 ἡμέρας, μόνον ἄρτον καὶ ἅλας.

Τέλος ἀπῆλθε μακρὰν τῆς κώμης τῆς γεννήσεώς του, εἰς τόπον ὅπου ὑπῆρχαν μνήματα καὶ εἰσελθὼν εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν καὶ κλείσας τὴν θύραν ἔμενε μόνος ἐντὸς αὐτοῦ, παραγγείλας εἰς ἕνα τῶν γνωρίμων του καθ' ὡρισμένας ἡμέρας νὰ τοῦ φέρῃ ἄρτον. Ἐκεῖ ὑπερενίκησε νέους πειρασμούς. Βραδύτερον ἦλθεν ὁ Ἀντώνιος παρὰ τὰ ἐρείπια ἐρήμου τινὸς φρουρίου καὶ κατῴκησεν ἐκεῖ εἰς σπήλαιον, μένων ὅλως ἀθέατος, μηδένα δεχόμενος ἢ μόνον ἕνα γνωστόν του, ὅστις καθ' ἑξάμηνον «ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ δώματος» ἔφερεν εἰς αὐτὸν ἄρτον δι' ὁλόκληρον ἑξάμηνον. Μετὰ εἰκοσαετῆ ἐρημικὸν βίον, ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τότε ἤρχισαν νὰ συρρέουν περὶ αὐτὸν πολλοί, οἵτινες τὸν ἐθαύμαζον ὡς ἀσκητὴν καὶ θαυματουργόν.

Τῷ 311 κατὰ τὸν ἐπὶ Μαξιμίνου διωγμόν, κατῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ βοηθῇ τοὺς ὁμολογητὰς καὶ τοὺς μάρτυρας. Ὅταν ἔπαυσεν ὁ διωγμός, ἐπανῆλθεν ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν ἔρημον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀθρόως προσερχομένων θαυμαστῶν του, ἔφυγεν ἐκεῖθεν· ὁδηγούμενος ὑπὸ Σαρακηνῶν, μετὰ ὁδοιπορίαν ἐπὶ τρία ἡμερόνυκτα, ἔφθασεν εἰς τὴν ἐνδοτέραν ἔρημον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς ὄρος ὑψηλόν, ὅπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του, οὐ μακρὰν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· καὶ ἐκεῖ ὅμως προσήρχοντο πολλοὶ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ θεραπευθοῦν· ἐθεράπευε δ' οὗτος «οὐ προστάττων, ἀλλ' εὐχόμενος καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάζων». Ὑπέργηρως κατῆλθε πάλιν δι' ὀλίγον χρόνον εἰς τὴν πόλιν, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει «αἵρεσιν ἐσχάτην καὶ πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου».

Ἡ φήμη τοῦ Ἀντωνίου ἔφθασε μέχρι τῶν βασιλέων, τόσον ὥστε ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοί του Κωνστάντιος καὶ Κώνστας οἱ Αὔγουστοι ἔγραφον, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, αὐτῷ ὡς πρὸς πατέρα καὶ παρεκάλουν νὰ τύχουν ἀπαντήσεως. Εἰς τὸν Ἀντώνιον δὲν ἐνεποίουν οὐδεμίαν ἐντύπωσιν αἱ βασιλικαὶ αὗται φιλοφρονήσεις καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν: «μὴ θαυμάζετε εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς· ἄνθρωπος γάρ ἐστιν· ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε καὶ διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ λελάληκεν ἡμῖν» (Βίος καὶ πολιτ. Ἀντωνίου κεφ. 81).

Καθ' ὅλον του τὸν ἐρημικὸν βίον ὁ Ἀντώνιος οὐδέποτε ἤλλαξεν ἔνδυμα καὶ οὐδέποτε ἔνιψε τὸ σῶμά του ἢ κἂν τοὺς πόδας του δι' ὕδατος (Βίος κεφ. 47 καὶ 95).

Ὁ Ἀντώνιος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 105 ἐτῶν, περὶ τὸ 355, διατηρῶν μέχρι τέλους ἀκμαίας τὰς δυνάμεις τόσον τοῦ σώματός του — εἶχε πάντας τοὺς ὀδόντας του καὶ ἔβλεπε καλῶς —, ὅσον καὶ τοῦ πνεύματός του, καὶ ἦτο φαιδρὸς καὶ γλυκὺς πρὸς πάντας. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, τὸν ὁποῖον προησθάνθη, ἀπῄτησε παρὰ τῶν περὶ αὐτὸν νὰ μὴ τὸν μουμιοποιήσουν ὡς συνήθιζον τότε ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τοὺς σπουδαίους νεκρούς, χάριν τιμῆς, ἀλλὰ νὰ τὸν θάψουν παρὰ τὸ ὄρος εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη καὶ νὰ μὴ γνωσθῇ ὁ τόπος τῆς ταφῆς του· ὥρισε δὲ συγχρόνως νὰ διανεμηθῇ ὁλόκληρος ἡ περιουσία του, συνισταμένη ἐκ τοῦ ἱματίου του καὶ 2 μηλωτῶν, ἤτοι δορῶν προβάτου, μεταξὺ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου καὶ τοῦ ἀσκητοῦ Σεραπίωνος.

Ὡραίαν εἰκόνα τῆς δράσεως τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου δίδει ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγων: «ὁ Ἀντώνιος ἦτο οἱονεὶ ἰατρὸς δοθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον· διότι τίς λυπούμενος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν ἐπέστρεφε χαίρων καὶ τίς ἤρχετο θρηνῶν διὰ τοὺς νεκρούς του καὶ δὲν ἀπέθετε τὸ πένθος; τίς ἤρχετο ὠργισμένος καὶ δὲν ἔφευγε φίλος; ...τίς ἤρχετο βασανισμένος καὶ δὲν ἀπέκτα τὴν γαλήνην;» (κεφ. 87. πρβλ. καὶ κεφ. 4).

Ὁ μέγας Ἀντώνιος, ἂν καὶ ἀγράμματος, εἶχε λόγον «ἠρτυμένον τῷ θείῳ ἅλατι καὶ χαρίεντα», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Πράγματι δὲ ὑπὸ Μ. Ἀθανασίου διασωθέντα μέχρι ἡμῶν γνωμικὰ καὶ ἀποφθέγματα καὶ αἱ ἀπαντήσεις ἐν γένει τοῦ Ἀντωνίου, δεικνύουν τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ τὴν μεγάλην ἑτοιμότητά του. Ὁ Ἀντώνιος ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς του νὰ μὴ θεωροῦν οὐδὲν ἀνώτερον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης (κ. 14) καὶ νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ἀπέχοντες τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν στεροῦνται ἀξιολόγου τινός· τὸ νὰ ἀφίνῃ τις τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ διὰ νὰ κερδίσῃ τὰ οὐράνια εἶναι ὡς νὰ καταφρονῇ μιᾶς χαλκῆς δραχμῆς διὰ νὰ κερδίσῃ ἑκατὸν χρυσᾶς. Δὲν πρέπει, ἔλεγε, νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶναι βραχύτατος συγκρινόμενος πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας, διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κοπιάζωμεν πρὸς ἀπόκτησιν προσκαίρων ἀγαθῶν, ἅτινα δὲν δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀπόκτησιν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἤτοι τῆς φρονήσεως, δικαιοσύνης, σωφροσύνης, ἀνδρείας, συνέσεως, ἀγάπης κ. λ. π., τὰ ὁποῖα προπορεύμενα ἡμῶν ἐν τῇ γῇ τῶν πραέων προετοιμάζουν δι' ἡμᾶς φιλοξενίαν· («ταῦτα κτώμενοι, εὑρήσομεν αὐτὰ πρὸ ἑαυτῶν ἐκεῖ, ποιοῦντα ἡμῖν ξενίαν ἐν τῇ γῇ τῶν πραέων» κ. 17). Ἔχοντες, ἔλεγεν, ὑπ' ὄψει ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν δυνάμεθα νὰ ἀποθάνωμεν, ἂς ζῶμεν πάντοτε ὡς ἐὰν πρόκειται νὰ ἀποθάνωμεν τὴν ἐπιοῦσαν· οὕτω πράττοντες δὲν θὰ ὑποπέσωμεν εἰς ἁμαρτίας, διότι πάντοτε ὁ φόβος πρὸ τῆς μελλούσης κρίσεως διαλύει «τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν ψυχὴν κλίνουσαν ἀνίστησιν» (κ. 19). Ἂς ἐπιδιώκωμεν τὴν ἀρετήν, ἥτις «τοῦ θέλειν ἡμῶν μόνου χρείαν ἔχει» καὶ ἂς ἀγωνιζώμεθα νὰ μὴ τυραννῇ ἡμῶν ὁ θυμὸς μηδὲ νὰ κυριαρχῇ ἡμῶν ἡ κακὴ ἐπιθυμία (κ. 20).

Ὅταν ἦλθον πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος δύο φιλόσοφοι, νομίζοντες ὅτι θὰ τὸν πειράξουν, εἶπε πρὸς αὐτούς: ἐὰν ἤλθετε πρός με ὡς πρὸς μωρὸν μάταιος ὁ κόπος σας· ἐὰν δὲ ὡς φρόνιμον, γίνεσθε καθὼς ἐγώ, διότι πρέπει τις νὰ μιμῆται ὅσα θεωρεῖ ἀγαθά» (κ. 72). Ὅταν ἦλθον ἄλλοι πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν πειράξουν ὡς ἀγράμματον, εἶπε: «τί λέγετε, τί εἶναι πρῶτον ὁ νοῦς ἢ τὰ γράμματα καὶ ὁ νοῦς εἶναι αἴτιον τῶν γραμμάτων ἢ τὰ γράμματα τοῦ νοῦ;» ὅταν δ' οὗτοι ἀπήντησαν ὅτι προηγεῖται ὁ νοῦς καὶ ὅτι οὗτος εἶναι ἐφευρέτης τῶν γραμμάτων, ἀπήντησεν ὁ Ἀντώνιος «ἐκείνος λοιπόν, ὅστις ἔχει ὑγιᾶ νοῦν, δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν γραμμάτων» (κ. 73). Ὅταν ἄλλοι ἐχλεύαζον τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα

Digitized by Google

περὶ ἐσταυρωμένου εἶπε: «τί εἶναι καλύτερον νὰ ὁμολογῇ τις τὸν σταυρὸν ἢ νὰ ἀποδίδῃ μοιχείας καὶ παιδεραστίας εἰς τοὺς λεγομένους παρ' ὑμῶν θεούς; καὶ τί εἶναι καλύτερον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐνηνθρώπισε διὰ νὰ σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἢ ὅτι ἐξωμοιώθη πρὸς ἄλογα ζῷα, ὡς σεῖς νομίζετε;» (κ. 74). «Τί ἄλλο, ἔλεγεν ἄλλοτε, δύναται ἐναργέστερον νὰ ἀποδείξῃ τὴν θειότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τὸ ὅτι ἐνῷ ἡ εἰδωλολατρεία, καίτοι οὐδέποτε κατεδιώχθη. ὁσημέραι καταπίπτει, ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ διδασκαλία χλευαζομένη παρὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ πολλάκις καταδιωχθεῖσα παρὰ βασιλέων, ἔχει πληρώσει τὴν οἰκουμένην;» (κ. 79). Ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ στρατηλάτης προέτρεπεν αὐτὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ἐκεῖ διαμονήν του, ἀπήντησεν ὅτι ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ ζῇ μακρὰν τῆς τύρβης τῆς πόλεως, διότι καθὼς οἱ ἰχθύες παραμένοντες ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ξηρὰν ἀποθνήσκουν, τοιουτοτρόπως οἱ μοναχοὶ διατρίβοντες ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς πόλεις διαφθείρονται· «δεῖ οὖν, ὥσπερ τὸν ἰχθὺν εἰς τὴν θάλασσαν, οὕτως ἡμᾶς εἰς τὸ ὄρος ἐπείγεσθαι μήποτε ἐμβραδύνοντες ἐπιλαθώμεθα τῶν ἔνδον» (κ. 85).

Καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Σωκράτης διηγεῖται (Ἐκκλ. Ἱστ. 4,23 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 67, 516) ὅτι πρὸς σοφὸν ἀποροῦντα πῶς ἀντέχει στερούμενος τῆς εὐχαριστήσεως νὰ ἀναγινώσκῃ βιβλία, ἀπήντα: «τὸ ἰδικόν μου βιβλίον, ὦ φιλόσοφε, εἶναι ἡ φύσις τῶν γεγονότων, καὶ δύναμαι ὅταν θέλω νὰ ἀναγινώσκω τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ». Ἄλλοτε παρηγορῶν τὸν *Δίδυμον τὸν τυφλὸν* ἔλεγεν: «ὦ Δίδυμε, οὐδόλως νὰ σὲ ταράττῃ ὅτι ἔχασες τοὺς αἰσθητοὺς ὀφθαλμούς· διότι στερεῖσαι τοιούτων ὀφθαλμῶν μὲ τοὺς ὁποίους καὶ μυῖαι καὶ κώνωπες δύνανται νὰ βλέπουν· χαῖρε δὲ ὅτι ἔχεις ὀφθαλμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους βλέπουν καὶ οἱ ἄγγελοι, μὲ τοὺς ὁποίους θεωρεῖται ὁ θεὸς καὶ ἐννοεῖται τὸ φῶς του» (αὐτ. 4,25 σ. 528).

Βεβαίως ἄνθρωπος ἀγράμματος, ὡς ὁ Ἀντώνιος, δὲν ἠδύνατο νὰ διακριθῇ ὡς συγγραφεύς. Ἀπήντα ὅμως διὰ ξένης χειρὸς εἰς ὅσας ἐλάμβανεν ἐπιστολὰς (βίος κ. 81, αὐτὸς ὑπαγορεύων εἰς τὴν κοπτικὴν γλῶσσαν, τὴν μόνην τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν. Ὁ Ἀθανάσιος ἀναφέρει ρητῶς ἀπάντησίν του εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ αὐστηρὰς ἐπιστολάς του πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ 340 ἐπιβήτορα τοῦ ἀλεξανδρινοῦ θρόνου ἀρειανὸν Γρηγόριον καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ δοῦκα Βαλάκιον. Διεσώθη ἐπίσης ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίου πρὸς τὸν ἡγούμενον Θεόδωρον καὶ τοὺς μοναχούς του περὶ μετανοίας (*Migne* Ἑ. Π. 40, 1065). Ὁ Ἱερώνυμος ἀναφέρει (de vir. ill. κεφ. 88) 7 ἐπιστολὰς κοπτιστὶ γραφείσας καὶ ἑλληνιστὶ μεταφρασθείσας τοῦ Ἀντωνίου πρὸς διαφόρους μονάς. Αἱ μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαι 20 ὁμιλίαι καὶ 7 ἐπιστολαί, ὡς καὶ 20 ἐπιστολαί, λατινιστὶ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ (*Migne* Ἑ. Π. 40, 963 κ.ἑ.) εἶναι πᾶσαι νόθοι, ὡς καὶ ὁ κανὼν αὐτοῦ (Regula Antonii ad filios suos monachos), ἐπίσης λατινιστὶ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ (*Migne* Ἑ. Π. 40, 1065 κ. ἑ.).

Καίτοι, ὡς λέγει ὁ Ἀθανάσιος, μία τῶν τελευταίων θελήσεων τοῦ Ἀντωνίου ἦτο νὰ μείνῃ κρυπτὸς ὁ τόπος τῆς ταφῆς του, οἱ μοναχοὶ τοῦ περὶ τὸν τόπον τῆς διαβιώσεως τοῦ Ἀντωνίου μοναστηρίου ἀρχαιόθεν διετείνοντο ὅτι κατεῖχον τὸ λείψανόν του, ὅπερ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (561) κατετέθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐκεῖθεν βραδύτερον (635) μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ δὲ τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς Saint Didier de la Motte τῆς Γαλλίας ὑπό τινος Jocelin, εἰς ὃν ἐδωρήθη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου ἀντὶ παρασχεθεισῶν ὑπηρεσιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1491 μετεφέρθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ τῆς Ἀρελάτης.

Ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου ἔν τε τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτάζεται τῇ 17ῃ Ἰανουαρίου. Οἱ *πειρασμοὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου* (βλ. κατωτέρω) ἦσαν σύνηθες θέμα εἰς τοὺς ζωγράφους ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος. Μετὰ τοῦ Ἀντωνίου εἰκονίζεται συνήθως γυνή, σύμβολον σαρκικῶν πειρασμῶν, καὶ χοῖρος, προσωποποίησις τοῦ δαίμονος, τοὺς πειρασμοὺς τοῦ ὁποίου ὑπερενίκησεν· ἐκ παρεξηγήσεως τοῦ συμβολισμοῦ τούτου ὁ Ἀντώνιος ἐθεωρήθη κατὰ τὸν Μεσαίωνα πάτρων τῶν χοίρων καὶ γενικῶς τῶν ζῴων, διὸ ἀπὸ τῆς 17ης μέχρι τῆς 25ης Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ἐν Ρώμῃ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου συναθροίζουν οἱ κάτοικοι κατοικίδια ζῷα πρὸς εὐλογίαν. Ἐπίσης ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐθεωρήθη ἐν τῇ Δύσει καὶ ὡς προστάτης κατὰ διαφόρων ἐπιδημιῶν, αἵτινες ἐνομίζοντο ὡς ἐκ διαβολικῆς ἐπιδράσεως προερχόμεναι καὶ μάλιστα τῆς φοβερᾶς πανωλικῆς ἐπιδημίας τῆς τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα τὸ πρῶτον ἀναφερομένης, ἥτις ἐκαλεῖτο συνήθως *Ἀντωνιανὸν πῦρ*, διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἐθεραπεύετο διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψε τὸ τάγμα τῶν Ἀντωνιανῶν (βλ. λ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Acta Sanctorum Ἰανουαρίου τόμ. β'. Αἱ διάφοροι ἐκκλ. ἱστορίαι καὶ πατρολογίαι (ἑλληνιστὶ ἰδίᾳ *Κ. Κοντογόνου* φιλολ. καὶ κριτ. ἱστορία τῶν... πατέρων, τόμ. β', Ἀθ 1853, σελ. 169—178)· τὰ διάφορα θεολ. λεξικά, ἐγκυκλοπαιδεῖαι καὶ ἰδίᾳ *Baudrillart* Dict. d' hist. et de géogr ecclés., τόμ. 3, Παρίσιοι 1914, σ. 726—734, ἄρθρον *I. David.* Τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἴδε *Ul. Chevalier* répertoire des sources historiques du moyen âge (Paris 1905) 1, 282—284.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἀντώνιος ὁ Μέγας ἐν τῇ τέχνῃ.— Εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν μεγάλων ἡρώων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐνωρὶς κατέλαβον θέσιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν, εἶναι ἐκ τῶν πρώτων καὶ ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ὁ Μέγας. Εἰς τὴν Βυζαντινὴν δὲ εἰκονογραφίαν, εἰς τὴν μεγάλην ταύτην Ἑλληνικὴν δημιουργίαν, εὑρίσκομεν καὶ τὰς πρώτας ἐν τῇ καθόλου Χριστιανικῇ τέχνῃ παραστάσεις τοῦ μεγάλου μοναχοῦ τῶν ἐρήμων τῆς Αἰγύπτου.

Καὶ τὰ μὲν παλαιότερα ἔργα τέχνης, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ εὑρίσκοντο παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἔχουσιν ἀπολεσθῆ, ὅπως ἄλλως τε αἱ πλεῖσται παραστάσεις τῶν παλαιῶν Ἁγίων. Ἦσαν δ' αἱ παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἱδρυτοῦ τοῦ μοναχικοῦ βίου, προσφιλεῖς ἰδίως εἰς τὰ ἀσκητήρια καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα κατὰ χιλιάδας ὑπῆρχον ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰς *λαύρας*, ἤτοι τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

Ὡς πρὸς τὰς παλαιὰς ταύτας παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἂν καὶ δὲν διεσώθησαν, θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ὅτι ὁ Ἅγιος εἰκονίζετο μὲ τὰ πραγματικὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ. Ἡ Βυζαντινὴ τέχνη ἐδημιουργήθη κυρίως εἰς τὰς Ἑλληνιστικὰς

Ὁ πειρασμὸς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.

[Μία τῶν δέκα συνθέσεων τοῦ Φλαμανδοῦ Δ. Τενιὲ (Teniers) νεωτέρου. Ὁ πίναξ ἀπόκειται εἰς Λοῦβρον.]

χώρας τῆς Ἀνατολῆς, κέντρα δὲ λαμπρότατα τῆς δημιουργίας ταύτης ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια. Ὁ οὐσιώδης λοιπὸν χαρακτὴρ τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας διεμορφώθη κατὰ μέγα μέρος συμφώνως μὲ τὸν συνήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν τέχνην ρεαλισμόν. Ὁ Ρῶσος τεχνοκρίτης *Αϊναλὼφ* ἔδειξεν (εἰς τὴν περὶ τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀρχῶν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης μελέτην του, ρωσιστί, 1900), ὅτι αἱ Αἰγυπτιακαὶ προσωπογραφίαι, ὁποῖαι εἶναι αἱ περίφημοι τοῦ Φαγιούμ, μὲ τὰ χαρακτηριστικά των τὰ τόσον ἐκφραστικὰ καὶ τόσον ζωντανά, εὑρίσκονται καὶ εἰς παλαιοβυζαντινὰς εἰκόνας καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ τῆς Ραβέννης.

Καὶ ἀληθῶς τοιοῦτον ρεαλιστικὸν χαρακτῆρα φέρουν αἱ παλαιοβυζαντιναὶ παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ τῶν ἄλλων ὀνομαστῶν ἀσκητῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν εἰς τὰς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσας τοιχογραφίας τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος εἰς τὸ Baouit τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Ὅλοι οἱ μεγάλοι ἀσκηταὶ οὗτοι τῆς Χριστιανικῆς Αἰγύπτου εἶναι ἀπεικονισμένοι μὲ τόσον δυνατοὺς χαρακτῆρας, ὥστε αἱ παραστάσεις ἀποδίδουν ἐξαιρετικὴν δύναμιν ζωῆς.

Κατὰ τὴν μεσοβυζαντινὴν περίοδον τῆς τέχνης, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἀρχίζουν αἱ μορφαὶ τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Μοναχῶν, ὡς καὶ ὅλη ἡ Βυζαντινὴ εἰκονογραφία, νὰ λαμβάνουν ἀτομικοὺς μὲν χαρακτῆρας, ἀλλὰ χαρακτῆρας ἰδανικούς, τοὺς ὁποίους δηλαδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἂν πραγματικῶς ἦσαν σύμφωνοι μὲ τοὺς ἀτομικοὺς χαρακτῆρας τῶν ὑπαρξάντων προσώπων. Ἀπὸ τὴν δευτέραν λοιπὸν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἤτοι μετὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ἔχομεν παραστάσεις τοῦ Ἀσκητοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, μὲ εἰκονικοὺς ἀτομικοὺς μὲν χαρακτῆρας, ἰδανικῶς ὅμως ἀτομικούς, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζομεν ἂν ἦσαν αὐτοὶ οἱ πραγματικοὶ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ζήσαντος Ἁγίου Ἀντωνίου. Σχηματίζεται δηλαδὴ ἔκτοτε μία εἰδικὴ τυπολογία ἐφαρμοζομένη εἰς ἕκαστον Ἅγιον, Μοναχὸν ἢ Ἀσκητήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποδίδονται μὲν εἰς ἕκαστον ὡρισμένοι ἀτομικοὶ χαρακτῆρες, ἀλλ' εἶναι οὗτοι εἰλημμένοι ἀπὸ τὸν μοναχικὸν βίον τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ ζωγράφοι. Εἶναι δηλαδὴ αἱ ἀπεικονίσεις προσωπογραφίαι μὲν ἀλλὰ προσωπογραφίαι κατὰ συνθήκην, ὄχι κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, διότι οἱ πραγματικοὶ χαρακτῆρες τῆς μορφῆς θὰ εἶχον λησμονηθῆ.

Κατὰ ταῦτα, διὰ νὰ περιγράψωμεν τὰς παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταλέξωμεν τὰς διασωθείσας παραστάσεις, εἴτε ἀπὸ τὴν μέσην ἐποχὴν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἴτε ἀπὸ τὴν τελευταίαν, τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων, διότι εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἐκκλησίας, παντοῦ ὅσιον ἦτο πλήρης ἡ διακόσμησις αὐτῆς, δὲν ἔλειπεν ἡ παράστασις τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἀρκεῖ νὰ ἴδωμεν πῶς ἡ Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, τὸ περίεργον τοῦτο βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον συνωψίσθη ἐργασία αἰώνων πρὸς καθορισμὸν τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, πῶς θέλει νὰ παριστάνεται ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος (βλ. *Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ*, Ἑρμηνεία κ.λ. κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν *Παπαδοπούλου-Κεραμέως*). Πρέπει δὲ νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ἀναφέρονται αἱ ὑποδείξεις καὶ εἰς ψηφιδωτὰς παραστάσεις, ὁποῖαι ἐφιλοτεχνοῦντο κατὰ τὴν μεσοβυζαντινὴν ἐποχήν, καὶ εἰς τοιχογραφίας, ὁποῖαι ἐζωγραφίζοντο ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων ἕως τοὺς προσφάτους χρόνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐπὶ ξύλου φορητὰς εἰκόνας.

Κατὰ τὴν σχηματισθεῖσαν εἰκονογραφικὴν διάταξιν, τὴν ἐφαρμοζομένην εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἥρωες τοῦ ἀσκητισμοῦ πρέπει νὰ εἰκονίζωνται εἰς τὸν νάρθηκα. Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετ' ἄλλων «κοινοβιαρχῶν» εἰκονίζεται συνήθως εἰς τὴν θύραν τῆς εἰσόδου ἀπὸ τὸν νάρθηκα πρὸς τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν (βλ. τὸ Λεύκωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ *G. Millet*, Monuments de l'Athos, πίν. 180, 197, εἰς τὰς μονὰς *Ζωγράφου καὶ Διονυσίου*). Συχνὰ εἰκονιζεται ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος, μετὰ τῶν ἄλλων μοναχῶν, εἰς τὴν *Τράπεζαν*, ἤτοι εἰς τὸ ἑστιατόριον τῶν μοναστηρίων, παρέχει δ' ἡ ἀπεικόνισις αὐτοῦ, ὡς θὰ φανῇ κατωτέρω, συμβολικὴν ἔννοιαν.

Κατὰ τὴν Ἑρμηνείαν λοιπόν, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος εἰκονίζεται πρῶτος ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν. Εἰκονίζεται δὲ ὡς «γέρων κοντοδιχαλογένης, ἔχων γυμνὸν ὀλίγον τὸν πώγωνα καὶ φορῶν σκεπάσματα». Τὰ σκεπάσματα ταῦτα, σημειωτέον, εἶναι αἱ μηλωταί, ἤτοι δοραὶ προβάτων, τὰς ὁποίας ἐφόρει ὄντως κατὰ τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ ὁ Ἅγιος. Κρατεῖ δὲ καὶ δέλτον, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γεγραμμένον: «Μὴ ἀπατῶ, μοναχέ, χορτασίᾳ κοιλίας...» ἢ «ἄνθρωπος φυγὼν κωμαγωγὰς βίου» (ἔκδ. *Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, σ. 162. πρβ. σ. 223,273). Τοιοῦτον εἶναι τὸ *σχῆμα* τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, καὶ τοιαῦτα, ὡς καὶ ἄλλα τὰ *ἐπιγράμματα*, ἤτοι τὰ εἰς τὴν δέλτον γεγραμμένα. Ἄξιον ἀναγραφῆς εἶναι τὸ ἐπίγραμμα εἰς ἰαμβικὸν τρίμετρον (ἔνθα ἀνωτ. σ. 284):

«Καπνὸς τὸ σμῆνος τῶν μελισσῶν ἐκτρέπει,
Ψαλμῳδία δὲ δαιμόνων τὴν σφηκίαν
Βάλλει, κεραυνοῖ, πυρπολεῖ, καταφλέγει».

Εἴς τινας μεγάλας μονὰς εἰκονίζονται «τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου», εἶναι δὲ ταῦτα, συντόμως ἀναγραφόμενα, ταῦτα (ἔνθα ἀνωτ. σ. 187—189): α) Ὁ Ἅγιος τυπτόμενος ὑπὸ τῶν δαιμόνων. β) Ὁ Ἅγιος πειραζόμενος ὑπὸ τῶν δαιμόνων. γ) Ὁ Ἅγιος φεύγων ἐν τῇ ἐρήμῳ. δ) Ὁ Ἅγιος διδάσκων τοὺς μοναχοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. ε) Ὁ Ἅγιος ἐργαζόμενος τὴν γῆν. στ) Ὁ Ἅγιος ἐπιτιμῶν τὰ θηρία. ζ) Ὁ Ἅγιος διὰ προσευχῆς ἐξάγων ὕδωρ. η) Ὁ Ἅγιος ἀποστομίσας τοὺς φιλοσόφους ἰᾶται τοὺς δαιμονιζομένους. θ) Ὁ Ἅγιος ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ λέοντος. ι) Ὁ Ἅγιος ἀσπάζεται τὸν Ἅγιον Παῦλον. ια) Ὁ Ἅγιος ἐνταφιάζει τὸν Ἅγιον Παῦλον. ιβ) Ἡ κοίμησις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.

Ἀλλὰ καὶ εἰς δύο συνθετικὰς παραστάσεις, εἰς *ὑποθέσεις*, ὅπως τὰς λέγει ἡ Ἑρμηνεία, εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν Ψαλμῶν «Πᾶσα πνοὴ» εἰκονίζονται «οἱ ὅσιοι καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος, λέγων: Δόξα τῶν ἀσκητῶν καὶ ὁσίων ἡ αἴνεσις» (Ἑρμηνείας, σ. 128 ἑξ.). Εἰς δὲ τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει» λέγει ὁ Ἅγιος: «Χαῖρε κλέος μοναζόντων καὶ ὁσίων ἡ λαμπρότης» (ἔνθα ἀνωτ. σ. 147).

Πολυάριθμοι, φυσικά, εἶναι αἱ μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαι ἐπὶ εἰκόνων, ἤτοι φορητῶν ἐπὶ ξύλου πινάκων, παραστάσεις τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Καὶ ἀνήκουσι μὲν αὗται εἰς τοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνους, ἀναπαριστάνουσιν ὅμως, ὡς ἐκ τῆς εἰς τὴν παράδοσιν προσηλώσεως, τοὺς παλαιοτέρους τύπους. Ἡ εἰκονογραφία τῶν ἐπὶ ξύλου εἰκόνων, καὶ κατὰ τὰ θέματα καὶ κατὰ τὴν τυπολογίαν, δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν εἰκονογραφίαν τῶν τοιχογραφιῶν. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν ἢ ν' ἀναφέρωμεν μερικὰς ἀπὸ τὰς καλυτέρας σωζομένας εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.

Εἰς δύο μικρὰ εἰκονίδια, τὰ ὁποῖα ἐξετέθησαν εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ μονὴν τῆς Κρυπτοφέρρης (Grottaferatta) κατὰ τὴν γενομένην ἔκθεσιν τὸ 1905, παριστάνονται εἰς ἕκαστον ὁ *Ἅγιος Ἀντώ-*

Digitized by Google

νιος καὶ ὁ *Ἅγιος Ἐφραίμ*. Τὰ εἰκονίδια ταῦτα εἶναι τοῦ ΙϚ′ αἰῶνος καὶ ἀνήκουν εἰς τὸ Χριστιανικὸν Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ. Οἱ Ἅγιοι εἰκονίζονται ὁλοσώματοι εἰς τὸ καθιερωμένον «*σχῆμα*» εἰς κάμον δηλαδή, (φόντο), χρυσὸν (*Antoine Munoz*), L'art byzantin à Grottaferrata, 1906, σ. 40. Πρβ. *Diehl*, Manuel de l'art byzantin, 1926, σ. 865). Εἰς δὲ τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουσι τρεῖς εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Αἱ δύο προέρχονται ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Μεσσήνης, ἡ δὲ μία, πολὺ μεγάλη (1.25×0.82), εἶναι λίαν ἐκφραστική. Ἐξαίρετος δ' εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησε κατὰ τὴν σωζομένην ἐπιγραφὴν «Χεὶρ Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ». Ἡ αὐστηρὰ ἀσκητικὴ μορφὴ τοῦ Ἁγίου, ὁ ὁποῖος παριστάνεται «στηθεῖον», ἤτοι ἐν προτομῇ, συνδυάζεται μὲ ρωμαλέον καὶ νεωτεριστικὸν τονισμὸν τῆς μορφῆς καὶ τῆς στάσεως. Ἀξιολογώτατον δ' εἶναι καὶ εἰκονίδιον, ἀντίγραφον Ζακυνθηνῆς τοιχογραφίας, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος μὲ ἐξαιρετικῶς τονισμένους χρωματισμούς.

Ἡ εἰκονογραφία ἐν γένει τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, εἶναι καὶ αὕτη δεῖγμα τῆς διπλῆς κατευθύνσεως, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἔλαβεν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ ἀρχαία τέχνη ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ψηφιδογράφους τοῦ Ι′ καὶ ΙΑ′ αἰῶνος ὡραίας μορφάς, τῶν ὁποίων τὰ «*σχήματα*» ἐνθυμίζουν τὰ Ἑλληνικὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα. Ἀλλὰ παρὰ τὴν κλασσικὴν ταύτην κατεύθυνσιν ἐδημιουργήθησαν, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιδράσεως, αἱ αὐστηραὶ καὶ ξηραὶ μορφαὶ τῶν «ὁσίων θεοφόρων πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἔλαμψαν ἐν τῇ ἀσκήσει».

Οἱ πειρασμοὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.— Εἰς τὴν Χριστιανικὴν τέχνην τῆς Δύσεως ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ὑπῆρξε πολὺ δημοφιλὴς μορφή. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως οἱ προρραφαηλῖται ζωγράφοι (οἱ primitifs) ἐζωγράφιζον αὐτόν, ὡς καὶ καθόλου ὅλα τὰ Χριστιανικὰ εἰκονογραφικὰ θέματα, κατὰ τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὴν ἔμπνευσιν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Κατόπιν ἡ παράστασις ἔγινε συμφωνοτέρα μὲ τὰς περὶ τέχνης ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς, ἐπεκράτησε δὲ ἡ μετὰ τοῦ Ἁγίου ἀπεικόνισις καὶ τοῦ προσφιλοῦς εἰς αὐτὸν συντρόφου, τοῦ χοίρου. Ἡ εἰκὼν τοῦ περιφήμου ἀναχωρητοῦ εὑρίσκεται εἰς πολυαρίθμους ζωγραφίας. Ἰδιαιτέρως δὲ προσφιλὲς θέμα εἰς μεγάλους ζωγράφους ὑπῆρξεν ἡ ἀπεικόνισις τῶν Πειρασμῶν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, θέμα τὸ ὁποῖον καὶ ἡ Βυζαντινὴ τέχνη εἶχε παραστήσει: «ὁ Ἅγιος πειραζόμενος ὑπὸ τῶν δαιμόνων» (βλ. ἀνωτ.).

Οἱ ζωγράφοι τῆς Δύσεως ἀντικατέστησαν συχνὰ τοὺς δαίμονας διὰ τῆς γυναικός. Ὁ Τιντορέτος ἐζωγράφησε πίνακα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γερβασίου εἰς τὴν Ἑνετίαν, εἰς τὸν ὁποῖον γυνή, ὑπερβολικὰ ἔξωμος, ἐκτελεῖ τὸ ἔργον τοῦ πειρασμοῦ. Παρομοία εἰκὼν τοῦ Παύλου Βερονέζου εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως Καέν. Ὁ Ἰταλὸς τεχνοκρίτης Βασάρης ἐπαινεῖ Πειρασμὸν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τὸν ὁποῖον ἐζωγράφησε τὸ 1410 ὁ Λίππο Φιωρεντῖνο εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ὁμοίως πλεῖσται ἄλλαι ὀνομασταὶ εἰκόνες ὑπάρχουν περὶ τοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος εἰς τὴν τέχνην τῆς Ἰταλικῆς σχολῆς.

Εἰς τοὺς ζωγράφους τῶν σχολῶν τοῦ Βορρᾶ ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ θέμα τοῦτο εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ποικιλοτρόπων καὶ παραδόξων δαιμόνων, συνήθως εἰς χαλκογραφίας ἢ ξυλογραφίας. Εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας (τὰς πλείστας τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος) ὁ γέρων ἐρημίτης προσεύχεται ὑπὸ ἓν δένδρον, καὶ πρὸ αὐτοῦ ἵσταται ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος δὲν εἰκονίζεται ὑπὸ μορφὴν τέρατος, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν ἑνὸς κομψοτάτου γυναικείου δαίμονος. Εἰς ἄλλον πίνακα τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Ἐρρίκου Μπλὲς (τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος), ἀποκειμένην εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Βρυξελλῶν, δύο γυμναὶ γυναῖκες πειράζουν τὸν Ἅγιον. Πολλαὶ δὲ ἄλλαι παρόμοιαι παραστάσεις εὑρίσκονται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Μαδρίτης, τῆς Βιέννης, τῆς Ἀμβέρσης, τῆς Δρέσδης κλπ. Συνήθως ὅμως οἱ καλλιτέχναι τῆς Δύσεως παρεξετράπησαν εἰς ὅλως φαντασμαγορικὰς καὶ πολυπλόκους συνθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατεῖ ἀχαλίνωτος, ἐνίοτε δὲ καὶ παχυλὴ φαντασία. Πλεῖσται εἶναι χαλκογραφίαι, καλλίστη δὲ ἡ τοῦ Μαρτίνου Schöngauer, τὴν ὁποίαν ἐθαύμασε καὶ αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος.

Προσφιλὲς θέμα ὑπῆρξεν ὁ Πειρασμὸς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν σχολήν, ἀπὸ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα, ὅτε κυριαρχοῦν αἱ εἰκόνες τοῦ Teniers, ὁ ὁποῖος ἐπωφελήθη μὲν ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἔργα, ἀνέπτυξεν ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ἐκπληκτικὸν πλοῦτον φαντασίας. Δὲν ὑστεροῦν δὲ ὡς πρὸς τὰς πολυαρίθμους λεπτομερείας καὶ τὰς παραδόξους μορφὰς δύο εἰκόνες τοῦ Γάλλου Callot. «Ἡ ἰδέα τοῦ Πειρασμοῦ, λέγει ὁ Ἀρσένιος Houssaye, ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Δάντου. Ἀνέγνωσε καὶ πάλιν τὸν μέγαν Ἰταλὸν ποιητήν, ἧψε τὴν φαντασίαν του εἰς τὰς φωτεινὰς καὶ φανταστικὰς ἀκτῖνας τοῦ ἄστρου τούτου τῆς ποιήσεως. Τέλος, ἐδημιούργησε καὶ αὐτὸς ἓν ποίημα ἐπὶ χαλκοῦ, ἀντάξιον τοῦ ἄλλου ποιήματος, τόση εἶναι ἡ ὁρμή, ἡ δύναμις, ἡ μανία, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζονται εἰς τὴν παράστασιν καὶ αἱ ὁποῖαι καθιστάνουν τὸ ἔργον παράδοξον ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει τελείως τὸν Ἅδην καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπροξένει φόβον καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν διάβολον». Καὶ κατὰ τὸν ΙΘ′ αἰῶνα πλεῖστοι ἄλλοι καλλιτέχναι ἐζωγράφησαν τοὺς Πειρασμοὺς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Περιττὸν δὲ νὰ λεχθῇ ὅτι ὅλοι οἱ νεώτεροι οὗτοι Γάλλοι ζωγράφοι ἀφῆκαν κατὰ μέρος τοὺς πραγματικοὺς πειρασμοὺς διαβόλων, τοὺς ὁποίους παρέστησαν οἱ παλαιότεροι διδάσκαλοι καὶ παρέστησαν τοὺς δαίμονας μὲ τὰς ἀληθινὰς μορφὰς πειρασμῶν τοῦ ὡραίου φύλου. Οὕτως ὁ Παῦλος Δελαρὼς ἀπεικόνισε τὸν γηραιὸν ἐρημίτην πειραζόμενον ἀπὸ πέντε νέας γυναῖκας. Ὁ *Θεόφιλος Gautier* ζωηρῶς περιγράφει τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Δελαρώς. «Εἰς οὐδέν, λέγει ὁ τεχνοκρίτης, θὰ ὠφέλει τὸν πτωχὸν ἀσκητὴν τὸ ὠχρὸν ὡς νεκροκεφαλὴ κρανίον του καὶ τὸ σκελετῶδες σῶμά του, ἂν δὲν εἶχε τὴν βοήθειαν τοῦ σταυροῦ διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὰς γυμνὰς ἐκείνας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι περιελίσσονται περὶ αὐτὸν ἐπιδεικνύουσαι τὰς στρογγυλότητας τοῦ κορμοῦ των, κυματίζουσαι τοὺς βραχίονάς των ὡς ταινίας, λιγύζουσαι τὰς μαλακὰς ὀσφύας αὐτῶν μὲ στάσεις ἐξαιρετικῶς προκλητικὰς καὶ φιληδόνους».

Ἅγιος Ἀντώνιος ὁ Μέγας.
[Εἰκὼν εὑρισκομένη ἐν τῇ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῇ τοῦ Παντοκράτορος.]

Οἱ πειρασμοὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἔδωκαν εἰς τὸν ἐπιφανῆ συγγραφέα *Γουσταῦον Flaubert* τὸ θέμα καὶ ἑνὸς φιλοσοφικοῦ μυθιστορήματος τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ περίεργον καὶ τολμηρὸν βιβλίον (La Tentation de Saint Antoine, 1874), περιέχει δὲ λαμπρὰς περιγραφικὰς σελίδας, ὅπως καὶ ἡ γνωστοτέρα «Σαλαμπῶ» αὐτοῦ. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ὑποβάλλεται εἰς ποικίλους πειρασμοὺς τῆς σαρκός. Ἀλλ' ἄξιοι ἰδίως προσοχῆς εἶναι οἱ πειρασμοὶ τοῦ πνεύματος τοὺς ὁποίους διεγείρουν εἰς τὸν ἀσκητὴν οἱ λόγοι τοῦ μαθητοῦ του Ἱλαρίωνος. Μακρὰ συζήτησις ἀρχίζει κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἱλαρίων ὑποσκάπτει μὲ τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὰς παρατηρήσεις του τὴν πίστιν τοῦ διδασκάλου. Δεικνύει ὅλας τὰς ἀντιζηλίας, ὅλους τοὺς παραλογισμοὺς τῆς Παλαιᾶς καὶ ἔπειτα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ ἀφελὴς ἀσκητὴς δὲν γνωρίζει τί νὰ εἴπῃ. Ἔπειτα ὁ Ἱλαρίων ἀπαριθμεῖ ὅλους, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐμφανίσεώς του, καὶ μετὰ ταῦτα βλέπομεν νὰ παρελαύνουν οἱ θεοὶ ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ὅταν ἐξύπνησεν ὁ ἀσκητὴς μὲ τὴν συγκεχυμένην ἀνάμνησιν τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς ἀγωνίας αὐτοῦ, ζητεῖ ν' ἀποδιώξῃ τὰ ἴχνη τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκός, τῶν ἀμφιβολιῶν τοῦ πνεύματος, κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἤρεμος ἐπαναλαμβάνει τὴν προσευχήν του (βλ. Φλωμπὲρ Γουσταῦος).

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—**Ἀντώνιος** *(μάρτυρες, νεομάρτυρες καὶ ὅσιοι)*. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην διαφόρων φερόντων τὸ ὄνομα Ἀντώνιος. Τούτων οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) ***Ἀντώνιος ὁ μέγας*** (βλ. ἀνωτέρω), οὗ ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν 17 Ἰανουαρίου. — 2) Οἱ μάρτυρες ***Πέτρος*** καὶ ***Ἀντώνιος***, ὧν ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν 23ην Σεπτεμβρίου. — 3) Οἱ μάρτυρες ***Μελάσιππος***, *Κασίνη* καὶ ὁ υἱός των ***Ἀντώνιος***, ὧν ἡ μνήμη τὴν 7ην Νοεμβρίου. —4) ***Ἀντώνιος*** ὁ ἐκ Συρίας, λιθοξόος τὴν τέχνην, ὅστις θελήσας νὰ κτίσῃ ἐν Ἀπαμείᾳ χριστιανικὸν ναὸν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν διὰ ξύλων· ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τὴν 9ην Νοεμβρίου. —5) Οἱ μάρτυρες ***Ἀντώνιος, Ζεβινᾶς***, *Γερμανός*, ***Νικηφόρος*** καὶ ἡ ***Παρθένος Μαραθώ***, ἀποκεφαλισθέντες ἐν Καισαρείᾳ, ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, τελευτῶντος τοῦ τρίτου αἰῶνος, ὡς ὁμολογήσαντας παρρησίᾳ τὸν Χριστὸν (μνήμη των τὴν 12 Νοεμβρίου). —6) ***Ἀντώνιος ὁ νέος***, ὅστις καταλείψας τὰ πλούτη του ἔγινε μοναχὸς ἐν Κίῳ τῆς Βιθυνίας (1 Δεκεμβρίου). —7) ***Ἀντώνιος ἱερεὺς*** μαρτυρήσας μετὰ τῶν ἁγ. μαρτύρων ***Ἰουλιανοῦ***, *Βασιλίσσης*, καὶ ***Κελσίου*** (βλ. λ. Ἰουλιανὸς κ. λ.), ὧν ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν 8ην Ἰανουαρίου καὶ τὴν 21ην Ἰουνίου. —8) ***Ἀντώνιος β′ ὁ Καυλέας***, ὁ γενόμενος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (893 — 895), φημισθεὶς διὰ τὴν φιλανθρωπίαν του, οὗ ἡ μνήμη τὴν 12ην Φεβρουαρίου (βλ. περὶ αὐτοῦ Ἀντώνιος *Κων)πόλεως Πατριάρχης*). —9) ***Ἀντώνιος*** *μάρτυς* ὁ ἐν ἐσχάρᾳ πυρὸς ἁπλωθεὶς (25 Φεβρ.). — 10) Ὁ μετά τινος ***Μαρκέλλου*** πυρὶ τελειωθεὶς (1 Μαρτίου). — 11) Εἷς τῶν 45 μαρτύρων τῶν ἐν Νικοπόλει τῆς Ἀρμενίας μαρτυρησάντων ἐπὶ Λικινίου, τῷ 315 (10 Ἰουλίου).— 12) ***Ἀντώνιος ὁ νέος*** καὶ θαυματουργός, ὁ ἐν τῇ σκήτει τῆς Βερροίας ἀσκήσας (17 Ἰανουαρίου ἡ μνήμη του). — 13) ***Ἀντώνιος*** *νεομάρτυς*, ***Ἀθηναῖος*** τὴν καταγωγήν, μαρτυρήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ ξίφους τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1775. Οὗτος κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος, συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπό τινος Τουρκαλβανοῦ ἐπωλήθη ὡς δοῦλος εἰς Τούρκους, οἵτινες εἰς μάτην προσεπάθησαν νὰ τὸν ἐξισλαμίσουν. Τέλος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀναγνωρισθείς, κατηγγέλθη ὅτι ὢν ποτε μουσουλμᾶνος ἐξεχριστιανίσθη. Ὁ μέγας Βεζύρης προσεπάθει νὰ σώσῃ τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον, ὁ σουλτᾶνος ὅμως Χαμὶτ Α′ (1774-1789) ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ὁ Ἀντώνιος ὤφειλε νὰ προτιμήσῃ μεταξὺ ἐξισλαμισμοῦ καὶ θανάτου· ὁ Ἀντώνιος προετίμησε τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ὑπέστη καρτερικῶς. Ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τὴν 5ην Φεβρουαρίου. [Ἴδε ἀκολουθίαν καὶ βίον του ἐν *Δ. Γρ. Καμπούρογλου* Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τόμ. Α′, Ἀθῆναι 1889, σ. 273-288.]

Δ. Σ. Μ.

— **Ἀντώνιος,** ***Γεωργίας*** *πατριάρχης*. Ἐγεννήθη τῷ 1716 καὶ ἀπέθανε τῷ 1788. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡσαΐου βασιλέως τῆς Καρταλινίας. Ἐσπούδασεν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ σοφοῦ Σάββα Ὀμπελιάνι. Κατὰ τὸ 1744 ἐγένετο καθολικὸς πατριάρχης τῆς Γεωργίας, ἀλλ' ἐξεδιώχθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τεϊμουριὰζ Β′. Κατέφυγεν εἰς Ρωσίαν, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς Γεωργίαν τῷ 1764, καὶ προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἵδρυσε δύο πνευματικὰς ἀκαδημίας, μίαν εἰς τὴν Τιφλίδα καὶ ἑτέραν εἰς τὴν Τελάβαν, ἔγραψε δὲ καὶ τὴν πρώτην γραμματικὴν τῆς γεωργιανῆς γλώσσης. Τὸ σπουδαιότερον τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ «Ἰνάτυρικ», ἤτοι βιογραφίαι τῶν Ἁγίων τῆς χώρας του. Ἐπίσης συνέθεσε πολλὰ ποιήματα, καὶ μετέφρασε πλεῖστα θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, ἐπηνόρθωσε δὲ τὰ ἐν τῇ γεωργιανῇ γραφῇ σφάλματα τῶν ἱερῶν Βίβλων.

Θ. Β.

— **Ἀντώνιος,** ***Ζωγράφος***· ἐν ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ΙΣΤ′ αἰῶνα, οὗτινος ἔργον εἶναι αἱ ἐσωτερικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ξενοφῶντος. Οὗτος ἦτο πιθανῶς ἀντίπαλος τοῦ Πανσελήνου καὶ ἀνῆκεν εἰς σχολὴν αὐστηρῶς συντηρητικήν.

— **Ἀντώνιος,** ***Ἰθακήσιος***. Διδάσκαλος ἐν Ἰθάκῃ μετὰ τὸ 1811, ὅτε συνεστάθη ἡ κοινοτικὴ τῆς νήσου σχολή, δαπάναις καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ θείου του Σαμουὴλ ἱερομονάχου καὶ διδασκάλου. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ὁ Ἀντώνιος παρεχώρησε τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ, ὡς πρότερον εἶχε πράξει ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς Σαμουήλ. Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Δ′ ἐξησφάλισε τήν τε σύστασιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς σχολῆς διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγιλλίου.

Μ. Ι. Γ.

— **Ἀντώνιος,** ***Καζὰν*** *ἀρχιεπίσκοπος* (*Ἀλέξιος, Γεράσιμοβιτς Ζιμπέλην*). Ἐγεννήθη τῷ 1730, ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ Σλαβο-Ἑλληνο-Λατινικῇ Ἀκαδημίᾳ. Γνωστὸς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, οἱ λόγοι τοῦ ὁποίου ἐδημοσιεύθησαν κατὰ διαταγὴν Αἰκατερίνης τῆς Β′. Ἀπέθανε τῷ 1797.

Π. Λ.

— **Ἀντώνιος,** ***Καζὰν*** καὶ ***Σβιάζσκ*** *ἀρχιεπίσκοποι* (*Ἰάκωβος Γαβριήλοβιτς Ἀμφιθεάτρωφ*). Ἐγεννήθη τῷ 1816. Διεκρίθη ὡς καθηγητὴς καὶ ἀπὸ τοῦ 1845 διετέλεσε πρύτανις τῆς ἐν Κιέβῳ Θεολογικῆς Ἀκαδημίας. Ἀπέθανε τῷ 1879. Συνέγραψε: «Δογματικὴν Θεολογίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» (1848).

Π. ΛΕΦΑΙ

Digitized by Google

— **Ἀντώνιος** ***Κιέβου*** βλ. Ἀντώνιος *Χραποβίτσκη*.

—**Ἀντώνιος** *Κλήμης Θεόδωρος* (Anton Klemens Theodor). Βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς Φρειδερίκου Χριστιανοῦ καὶ τῆς Βαυαρίδος πριγκιπίσσης Μαρίας Ἀντωνίας (1753—1836). Διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν του Φρειδερῖκον Αὔγουστον τὸν Α′ ὑπεστήριξε τὴν πολιτικὴν τοῦ Ὑπουργοῦ φὸν Ἀϊνσίντελ καὶ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τόσον σκανδαλωδῶς, ὥστε προὐκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν διαμαρτυρομένων ὑπηκόων του, ἥτις θὰ ἐξειλίσσετο εἰς στάσιν ἄνευ τῆς παρεμβάσεως τοῦ Αὐγούστου τοῦ Β′, ὅστις γενόμενος συγκυβερνήτης τῆς χώρας ἔσωσε τὴν κατάστασιν, συντελέσας ὅπως δοθῇ εἰς τὴν Σαξωνίαν συνταγματικὸν πολίτευμα. Α. Δ.

— **Ἀντώνιος**, *Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχαι*. Τέσσαρες πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως φέρουσι τὸ ὄνομα Ἀντώνιος. — 1) *Ἀντώνιος Α′* (821—832). Διάδοχος τοῦ πατριάρχου Θεοδότου, ἐλέγετο κατὰ κόσμον *Κωνσταντῖνος Κασυματᾶς* καὶ ἐπηγγέλλετο τὸν βυρσοδέψην, ἐξ οὗ καὶ ὁ *Βυρσοδέψης* ἐπεκαλεῖτο. Βραδύτερον ἔγινε διδάσκαλος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σφυρακίου καὶ εἶτα ἡγούμενος τῆς ἐν Πετρίῳ μονῆς παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καίτοι ἐκεῖ ἔζησε βίον ἔκλυτον, δοὺς κακὸν παράδειγμα εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν μοναχούς, προεχειρίσθη εἰς ἐπίσκοπον Συλαίου ἢ καὶ Συλλείου ἐν Παμφυλίᾳ. Φίλος τῶν εἰκόνων ὢν ἤλλαξε φρονήματα καὶ καθηρέθη συνοδικῶς ἐπὶ Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τῷ 812. Τῷ 821 γενόμενος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Μιχαὴλ Τραυλοῦ κατεδίωξε τοὺς εἰκονοφίλους ἐπί τε τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Θεοφίλου. Ἐντολῇ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ε′ τοῦ Ἀρμενίου (813—820) ἔγραψε θησαυρὸν τῆς εἰκονοκλαστικῆς θεολογίας, ἐν ᾧ περιελήφθησαν χωρία κατὰ τῶν εἰκόνων ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων· τὸ ἔργον τοῦτο ἀπωλέσθη (*Κρουμβάχερ-Σωτηριάδη*, Ἱστ. βυζ. λογοτ. Α′, Ἀθῆναι 1897, σ. 127—128. Ἴδε καὶ *Le Quien*, Oriens Christianus A′ (Παρίσιοι 1740) σ. 1017).

— 2) *Ἀντώνιος Β′* (893—895). Διάδοχος τοῦ πατριάρχου Στεφάνου. Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 830, 12ετὴς εἰσήχθη ἐν μονῇ παρὰ τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἔγινε βραδύτερον πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος ἐν αὐτῇ· ἐθεωρεῖτο «ἀνὴρ ὅσιος, ἀρεταῖς ἐστεμμένος, οἶκτου ναός, ἄντικρυς ἀγαθωσύνη» (*Ἐφραιμίν* Χρονικὸν στ. 10028—10030) καὶ εἰργάσθη πολὺ διὰ τὴν κατασίγασιν τῶν παθῶν μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ Φωτίου. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται ἔν τε τῇ Ἀνατολικῇ καὶ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν 12ην Φεβρουαρίου. Ὁ ὑπὸ τοῦ συγχρόνου του Νικηφόρου τοῦ φιλοσόφου γραφεὶς ἀνέκδοτος ἔτι βίος του σῴζεται ἐν λατινικῇ μεταφράσει (ἐν *Migne* Ἑλ. Πατρ. 106, 181—200).

— 3) *Ἀντώνιος Γ′ ὁ Στουδίτης* (974—980). Διάδοχος τοῦ πατριάρχου Βασιλείου Α′, ἔζη ὡς μοναχὸς ἐν τῇ περιφήμῳ μονῇ τοῦ Στουδίτου, παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Φημιζόμενος διὰ τὸν «ἀποστολικὸν βίον» ὃν ἔζη, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τῷ 974, φημισθεὶς διὰ τὸν ἅγιόν του βίον καὶ ἀναδειχθεὶς ἀνὴρ «ἀγγελικός τις καὶ θεῖος», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ διακόνου Λέοντος (Ἱστορία 10,3 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 117, 892). Τῷ 980 παραιτηθείς, ἄγνωστον διατί, ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν του ὅπου μετ' ὀλίγον (983) ἀπέθανεν.

— 4) *Ἀντώνιος Δ′* (α′ 1389—1390 καὶ β′ 1391—1397). Κληθεὶς εἰς τὴν Πατριαρχείαν τῷ 1389, ὡς διάδοχος τοῦ Νείλου, ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τῷ 1390 χάριν τοῦ Μακαρίου τοῦ Β′, ὅστις εἶχε πατριαρχεύσει καὶ προηγουμένως (1376-1379). Ἀλλὰ καὶ πάλιν τῷ 1391 ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ παρέμεινεν ἐπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1397. Ὁ Ἀντώνιος εἰργάσθη μετὰ ζέσεως ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης. Τῷ 1392 ἐχειροτόνησεν, ἀπαιτήσει τοῦ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων, μητροπολίτην Βιδύνης τὸν Ἰωάσαφ. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων του (παρὰ *Miklosich et Mueller* Acta et diplomata graeca medii aevi, Βιέννη 1862, 2, 112-292) μεγάλου ἐνδιαφέροντος εἶναι «Πιττάκιον» (σελ. 280-282) πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας (Κράλην πάσης Πόλτζης, Λιτβορωσίας, Παραθαλασσίας καὶ ἄλλων πολλῶν τόπων), δι' οὗ προτρέπει αὐτόν, ἑνούμενος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, νὰ βοηθήσῃ τὸ βυζαντινὸν κράτος, ὅτε οἱ Ἕλληνες θὰ φανοῦν πρόθυμοι διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· ἐπίσης ἕτερον «Πιττάκιον» εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας, τὸν *κὺρ Κυπριανὸν* (σελ. 282-285), τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου. [Πρβλ. *Μανουὴλ Ἰ. Γεδεὼν* Πατρ. Πίνακες (36-188 4) ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890. ***Baudrillart*** Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique, ἐν τόμ. Γ′ σ. 746, 765, 796]. Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

— **Ἀντώνιος**, ὁ ***Μέλισσα*** ἐπιλεγόμενος ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Ἕλλην λόγιος μοναχὸς τοῦ ΙΑ′

Κ. Τοῦρα (Cosimo Tura): *Ὁ Ἅγ. Ἀντώνιος τῆς Παδούης*. [Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.]

πιθανώτατα αἰῶνος, συγγραφεὺς Ἀνθολογίας ἢ Γνωμολογίας, λεγομένης συνήθως «Μέλισσα», ἐν ᾗ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, συνέλεξε γνώμας καὶ ῥήσεις διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ θύραθεν συγγραφέων. Τὸ ἔργον διαιρεῖται εἰς 2 βιβλία καὶ 175 λόγους, ἤτοι κεφάλαια, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ διαφόρων ἀρετῶν καὶ κακιῶν (πίστεως, ἐλπίδος, ἀγάπης, ἀνδρείας, δικαιοσύνης, ἀδικίας, κ.λ.) καὶ περὶ διαφόρων τάξεων προσώπων (περὶ βασιλέως χρηστοῦ, περὶ βασιλέως μὴ λίαν θαυμαζομένου· περὶ ἐπισκόπων χρηστῶν· περὶ ἐπισκόπων μοχθηρῶν· περὶ ἀρχόντων χρηστῶν, περὶ ἀρχόντων πονηρῶν κτλ.). Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Τεγουρίῳ τῆς Ἑλβετίας τῷ 1546 καὶ βραδύτερον τῷ 1690 ἀπὸ τὸν ἐν Ἐνετίᾳ τυπογράφον Νικόλαον Γλυκύν, ὅστις καὶ τὸ συνίστα πρὸς ἀνάγνωσιν δι' ἀφιερωτικῆς «τοῖς φιλομαθεστάτοις καὶ ἐνδοξοτάτοις τῶν Ἑλλήνων παισίν». Ἐξεδόθη καὶ ἐν *Migne* (Ἑλλ. Πατρ. 136,765-1244). Ὁ Ἰω. Ζακκελίων ἔχων ὑπ' ὄψει χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (ἀρ. 32) ἐξέδωκε συμπλήρωμα τοῦ ἀνωτέρω ὑπὸ τὸν τίτλον «τῶν ἐν τῇ Γνωμολογίᾳ Ἀντωνίου τοῦ ἐπικληθέντος Μέλισσα ἐλλειπόντων ἀναπλήρωσις» (ἐν Δελτίῳ Ἱστ. καὶ Ἐθν. Ἑταιρείας, Ἀθῆναι 2,661-666). Ἕτερον ἔργον τοῦ Ἀντωνίου, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ Χρηστοήθεια», εἰς 9 κεφάλαια ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ, τῷ 1815, ὁ Δαμ. Παναγιωτόπουλος καὶ βραδύτερον ὁ Νικηφόρος Καλογερᾶς μετὰ παραφράσεως εἰς τὴν καθωμιλημένην (Ἀθῆναι 1881). Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ «Παραινέσεις περὶ ἤθους ἀνθρώπων καὶ χρηστῆς πολιτείας». [Πρβλ. περὶ αὐτοῦ *Migne* Ἑλ. Πατρ. 136, 765—6. *Fabricius* bibl. gr. (1717) 8, 821—837. *Κρουμβάχερ—Σωτηριάδη* Ἱστ. βυζ. λογοτ. Β′, 115 κ. ἑ. *Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ* Νεοελ. φιλολ. Α′, 36 καὶ 178. *S. Salaville* ἐν Baudrillart Dict. d' hist. et géogr. eccl. 3, 788—789.] Δ. Σ. Μ.

—**Ἀντώνιος** ***Νεζίλο***. Μεγιστὰν Λιθουανός, δεχθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπὶ Ὀλιγέρδου. Οἱ εἰδωλολάτραι μάντεις ἀπῄτησαν τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀντωνίου Νεζίλο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Κούμετσου* (βαπτισθέντος *Ἰωάννου*) καὶ τοῦ συγγενοῦς *Κρουγλέτσου* (βαπτισθέντος *Εὐσταθίου*). Ἀπηγχονίσθησαν πάντες ἐπὶ δένδρων τῷ 1347. Εἶτα ἐν Βίλνᾳ, ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτῶν θανάτου, ἐκτίσθη μοναστήριον, ἔνθα φυλάσσονται τὰ λείψανα. Ἡ ρωσικὴ Ἐκκλησία συμπεριέλαβε τοὺς τρεῖς Νεζίλο εἰς τὴν χορείαν τῶν ἁγίων. Π. ΛΕΦΑΣ

— **Ἀντώνιος**, ***Νόβγοροδ ἀρχιεπίσκοπος*** (1211—1219 καὶ 1225. † 1231). Ἐξαιρέτου ἐνδιαφέροντος εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσα περιγραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη τῷ 1200 (ἐδημοσιεύθη ρωσιστὶ ὑπὸ *Pavel Savvaitov* ἐν Πετρουπόλει τῷ 1872 εἰς τὴν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων τῆς ρωσικῆς ἀρχαιογραφικῆς ἑταιρείας, ὑπὸ τὸν τίτλον: Puteshestvie novgorodskago arkhiepiskopa Antonia v Tzargrad v Kontzie XII stolietitia=Ταξίδιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νόβγοροδ Ἀντωνίου εἰς Κων)πολιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12 αἰῶνος· ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπ' ἄλλων ἐξ ἄλλων χειρογράφων).

Ἐν τῷ μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἔργῳ του τούτῳ ὁ Ἀντώνιος δίδει εἰκόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς Κωνσταντινουπόλεως, λεπτομερῶς περιγράφων τοὺς ναοὺς της, καὶ τὰ τῶν θησαυρῶν, εἰκόνων καὶ λειψάνων αὐτῶν καὶ παραδίδων πάντας τοὺς κρατοῦντας ἐν Βυζαντίῳ θρύλους τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας, οὓς ἐν τῇ εὐπιστίᾳ του ἀποδέχεται· οὕτω λ. χ. ἄνευ ἀμφιβολίας ἀποδέχεται ὅτι ἐν Βυζαντίῳ τότε ἐσῴζετο ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως, αἱ σάλπιγγες τῆς Ἱεριχοῦς καὶ μάννα. [Ἴδε *A. Palmieri* Nomenclator litterarius theologiae orthodoxae, Πράγα 1910, τόμ. α′ σ. 86—87 καὶ τοῦ ἰδίου ἄρθρον ἐν Baudrillart Dictionnaire d' histoire et de géogr. eccl. τόμ. γ′ (Paris 1924) σ. 768—769, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ φιλολογία.] Δ. Σ. Μ.

— **Ἀντώνιος** ὁ ***Παδούης*** (†1231). Φραγκισκανὸς μοναχός, γεννηθεὶς ἐν Λισσαβῶνι περὶ τὸ 1195· κατετάχθη 25ετὴς εἰς τοὺς Φραγκισκανοὺς μοναχούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐφημίσθη ἐπὶ ἁγιότητι βίου, πολυμαθείᾳ καὶ εὐγλωττίᾳ. Μετέβη ὡς ἱεραπόστολος ἐν Ἀφρικῇ, ὅθεν ἐπιστρέψας λόγῳ ἀσθενείας ἔδρασεν ὡς ἱεροκῆρυξ καὶ πνευματικὸς ἐν Ἀσσίζῃ, Βολωνίᾳ, Μονπελλιέ, νοτίῳ Γαλλίᾳ καὶ τέλος ἐν Παδούῃ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1231. Τόσον ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν Παδούῃ, ὥστε ἐγεννήθη σφοδρὰ ἔρις τίς ναὸς θὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ φροντίσῃ διὰ τὰ τῆς κηδείας του καὶ ὁμοθύμῳ λαϊκῇ ἀπαιτήσει, ἤδη τὸ ἑπόμενον ἔτος τοῦ θανάτου του (1232), ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ πάπα ἅγιος. Ὡς κατ' ἐξοχὴν τιμώμενος ἐν Παδούῃ ἅγιος εἶναι γνωστὸς ὡς *Ἀντώνιος ὁ Παδούης*. Δ. Σ. Μ.

—**Ἀντώνιος** ὁ ***Πετέρσκης***. Ρῶσος ἱερωμένος ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸν ΙΑ′ αἰῶνα τὸν Ἄθωνα (βλ. λ. τ. Β′, σ. 336 γ′).

— **Ἀντώνιος**, ***Πετρουπόλεως καὶ Λαδόγας Μητροπολίτης***. Τὸ κοσμικὸν αὐτοῦ ὄνομα ἦτο *Ἀλέξανδρος Βασίλιεβιτς Βατκόφσκη*· ἐγεννήθη τῷ 1846. Κατὰ τὸ 1894 ἀνηγορεύθη καθηγητὴς τῆς Θεολογίας, τῷ δὲ 1895 καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας· ἀπὸ τοῦ 1898 μητροπολίτης Πετρουπόλεως καὶ Λαδόγας. Διεκρίθη ὡς συγγραφεύς. Γνωστὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς: «Ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Χριστιανικοῦ Κηρύγματος», «Σπουδαὶ καὶ μελέται», «Ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου Βουλγαρικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κηρύγματος», «Κωνσταντῖνος ὁ ἐπίσκοπος Βουλγαρίας», «Τὸ Εὐαγγέλιον», «Κανόνες περὶ ἐπιβολῆς ἐπιτιμίων», «Βασίλειος ὁ Μέγας· βίος καὶ λόγοι», «Τὸ ἀρχαῖον Ρωσσικὸν Κήρυγμα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Προμογγολικῆς ἐποχῆς» καὶ ἄλλα. Π. ΛΕΦΑΣ

—**Ἀντώνιος** ***Πυρόπουλος***· βλ. Πυρόπουλος.

— **Ἀντώνιος** ***Ρασκολνῖκος***. Ἀρχιμανδρίτης τοῦ ἐν Μούρομσκ μοναστηρίου τοῦ Σωτῆρος. Αἱρετικός, ἐκ τῶν πρώτων γνωστῶν *Ρασκολνίκων*. Ὑπέβαλε καταγγελίαν εἰς τὸν τσάρον Ἀλέξιον Μιχαήλοβιτς (ΙΖ′ αἰών) ὑποδεικνύων τὰ λάθη τὰ ἐνυπάρχοντα εἰς τὰς διορθώσεις τῶν ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τὰς γενομένας ὑπὸ Νίκωνος τοῦ πατριάρχου. Ἐζήτει ἀπὸ τὸν τσάρον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ παλαιὰ τῆς Ἐκκλησίας Γράμματα, ἅτινα παρεμόρφωσε δῆθεν ἡ τοῦ Νίκωνος διόρθωσις καὶ μεταρρύθμισις. Ἐξωρίσθη εἰς μεμακρυσμένον μοναστήριον. Π. ΛΕΦΑΣ

— **Ἀντώνιος** ***συναξαριστής***. Συνέγραψε βίον *Συμεῶνος τοῦ Στυλίτου*, μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τούτου, ἐπισυμβάντα τῷ 459, συμπληρώσας τὰ ὑπὸ Θεοδωρήτου Κύρου περὶ αὐτοῦ γραφέντα, ἐν τῇ Φιλοθέῳ ἱστορίᾳ (κεφ. 26, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 92, 1464—1484). Ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως* (Συλλογὴ Παλαιστ. καὶ Συριακῆς ἁγιολογίας τόμ. α′, 1907, Πετρούπολις).

Ἕτερος *Ἀντώνιος συναξαριστής*, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ζ′ αἰῶνα, ἔγραψε τὸν μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν βυζαντινῶν μονῶν βίον Γεωργίου μοναχοῦ ἐν Χωζιβᾷ τῆς Παλαιστίνης καὶ περὶ τῶν θαυμάτων τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς ἐν Χωζιβᾷ (Analecta Bollandiana 70, 1888, σελ. 95—144 καὶ 336—370· πρβλ. καὶ τόμ. 8 σ. 209 κ.ἑ.). Δ. Σ. Μ.

— **Ἀντώνιος** ***Τσερνίνωφ ἀρχιεπίσκοπος***. Τὸ ἐπώνυμόν του ἦτο *Σταχόφσκη*. Τῷ 1731 ὡρίσθη

Digitized by Google

μητροπολίτης Σιβηρίας. Ἀπέθανε τῷ 1740. Ἐξέδωκε «τὸ κάτοπτρον τῆς συγγραφῆς τοῦ θείου», ἐν ᾧ περιελήφθησαν πέντε λόγοι Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τρεῖς λόγοι τοῦ Ἰωάννου Μαξιμόβιτς, ἀρχιεπισκόπου Τσερνίγωφ, καὶ στίχοι αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, δι' ὧν περιέγραφε τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος.

Π. ΛΕΦΑΣ

— **Ἀντώνιος** ***ὑμνωδός***. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως ἀπαντῶμεν τὸ ὄνομα *Ἀντώνιος* ἐπιγεγραμμένον εἰς Κανόνας καὶ τροπάρια, ὧν ἄλλα μὲν εἶναι ἐκδεδομένα ἐν τοῖς λειτουργικοῖς βιβλίοις, ἄλλα δὲ εἰσέτι ἐν χειρογράφοις ἀνέκδοτα. Οὕτως ἔχομεν Δοξαστικὸν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 2 Νοεμβρίου εἰς τοὺς μάρτυρας Ἀκίνδυνον, Πηγάσιον, Ἀφθόνιον, Ἐλπιδοφόρον καὶ Ἀνεμπόδιστον, ἀποδιδόμενον εἰς *Ἀντώνιον Ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης*. Τοῦ αὐτοῦ ὡσαύτως ἔχομεν καὶ Κανόνα εἰς τὸν ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀκμάσαντα Ἅγιον Ἀχίλλιον ἀρχιερέα Λαρίσης τῇ 15 Μαΐου ἑορταζόμενον. Ἕτερος *Ἀντώνιος*, ἐπίσης ποιητὴς ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων, ἀναφέρεται ἐκ τῆς περιωνύμου *Μονῆς τοῦ Στουδίου*, πιθανῶς τοῦ Η' ἢ τοῦ Θ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν ΙΣΤ' δὲ ἑκατονταετηρίδα ἤκμασεν ἄλλος *Ἀντώνιος*, μέγας ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ πιθανῶς καὶ προϊστάμενος τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἐποίησεν ὅλην ἀκολουθίαν εἰς τὸν νεομάρτυρα Ἰωάννην τὸν ἐξ Ἰωαννίνων. Πιθανῶς δὲ ὁ Ἀντώνιος οὗτος εἶναι ὁ καὶ παρὰ Φαβρικίῳ (XI, 535) μνημονευόμενος ὡς «διδάσκαλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Σχολῆς, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, φιλόπονος καὶ φιλομαθής, δαήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, πεπαιδευμένος τήν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν θεολογίαν».

ΕΜΜ. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

—**Ἀντώνιος** ***Χαλκιδεύς***. Ἁγιογράφος, Βενετὸς πάροικος τῆς ἐπὶ μακρὸν βενετοκρατηθείσης Χαλκίδος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀμπέλου (della Vigna) σώζεται εἰκών τις παριστῶσα τὴν Παναγίαν ἐπὶ θρόνου.

— **Ἀντώνιος** ***Χραποβίτσκη***. Ρῶσος μητροπολίτης τέως Κιέβου. Γεννηθεὶς τῷ 1864 ἐσπούδασε τὴν θεολογίαν ἐν τῇ Θεολογικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Πετρουπόλεως, ὑφ' ἧς ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου Magister Theologiae διὰ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Ψυχολογικὰ δεδομένα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ καταλογισμοῦ» (1887). Ἐχρημάτισε καθηγητὴς καὶ πρύτανις πασῶν σχεδὸν τῶν ἐν Ρωσίᾳ Θεολογικῶν Ἀκαδημιῶν, ἐκ τῶν συγγραμμάτων του δὲ ἐξέχουσι τὰ περὶ τῆς ἠθικῆς σημασίας τῶν χριστιανικῶν δογμάτων. Ἰδιαζόντως ἀνεδείχθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος Βολύνης καὶ Ζιτομίρης, εἶτα Χαρκόβου καὶ τελευταῖον Κιέβου. Ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διωκόμενος ὑπὸ τῶν Σοβιέτ, προσφυγὼν δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἔτυχε τιμῶν ἐκ μέρους τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ περιθάλψεως ἐκ μέρους τοῦ Ἑλλην. κράτους, εἶτα δὲ εἰς Σερβίαν, ἔπηξεν ἐν Κάρλοβιτς ἀντικανονικὴν «Σύνοδον τῶν ἐν ὑπερορίᾳ Ρώσων ἀρχιερέων», ἧς καὶ ἐξελέγη πρόεδρος. Αὐταρχικὸς τὸν χαρακτῆρα, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ «προέδρου» τοῦ συλλόγου τούτου τῶν ἀρχιερέων πολλάκις ἐπέκρινε τοὺς συγχρόνους οἰκομεν. πατριάρχας μετὰ πρωτοφανῶς προπετοῦς ἀμετροεπείας. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του τὰ κυριώτερα εἶναι: «Ἡ ἠθικὴ ἰδέα τοῦ δόγματος τῆς Παναγ. Τριάδος», «Ἠθικὴ θεμελίωσις τοῦ σπουδαιοτέρου Χριστιανικοῦ δόγματος», «Τίνα σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἠθικὴν ζωὴν ἡ πίστις εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεόν», «Τὸ ἠθικὸν περιεχόμενον τοῦ δόγματος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος», «Ἡ ἠθικὴ ἰδέα τοῦ περὶ Ἐκκλησίας δόγματος» κλπ. Διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ πρὸ τῆς ρωσικῆς καταστροφῆς, κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ ζητήματος τῆς Κων)πόλεως ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἐν Ρωσίᾳ τολμήσας ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀποδόσεως τῆς βασιλευούσης εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τοῦ διαβοήτου ἄρθρου του: «Τίνος πρέπει νὰ εἶναι ἡ Κων)πολις», οὗ ἡ μετάφρασις, ἀπαγορευθεῖσα εἰς τὸν «*Πάνταινον*» Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἀγγλικῆς λογοκρισίας, ἐδημοσιεύθη εἶτα ἐν τῷ «Ἐκκλησ. Κήρυκι» τῆς μητροπόλεως Κιτίου ἐν Κύπρῳ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλην. φύλλα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγκάθειρκτος ἐν Ρωσίᾳ ὑπὸ τοὺς μπολσεβίκους συνέταξε καὶ Κατήχησιν, ἣν ἐξέδωκε, λυτρωθείς, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, καὶ ἥτις προὐκάλεσεν εὐρείας συζητήσεις μετ' ἐπικρίσεων τινῶν ἐν αὐτῇ ἐπιμάχων ἰδεῶν. [«*Ὀρθόδοξος Θεολογικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*» (ρωσ.) Α' 904—906. «*Ἡ Καινὴ Διδαχὴ*» Ἀθηνῶν Β' (1920) 226—240. «*Πάνταινος*» Ζ' (1915) 777—783. «*Ἐκκλησ. Κήρυξ*» Λάρνακος 1915.]

Γ. Χ. Π.

Ἀντώνιος, ***Ἅγιος*** — *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἅγιος Ἀντώνιος.

Ἀντωνίου, ***Ἀνδρέας***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Βρυούλων τῆς Σμύρνης ὅπου ἐγεννήθη τῷ 1801. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως, κατελθὼν διὰ Ψαρῶν καὶ Ὕδρας εἰς Πελοπόννησον, μετέσχεν εἰς ὅλας τὰς περιπετείας τῶν πρώτων ἐτῶν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς. Γενόμενος ἀξιωματικὸς τῆς συσταθείσης τῷ 1825 Ἰωνικῆς φάλαγγος, ἠκολούθησεν αὐτὴν μέχρι πέρατος τοῦ Ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν διωρίσθη ἀνθυπολοχαγὸς τῆς μὴ προικοδοτηθείσης φάλαγγος.

Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Ἀντώνιος***. Ἀγωνιστής. Ἀναφέρεται ὡς προαχθεὶς εἰς ὑπολοχαγὸν τοῦ τακτικοῦ Στρατοῦ τῷ 1827, προτάσει τοῦ Φαβιέρου. Γ.Δ.Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Γαρύφαλος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κασσάνδρας. Μετέσχεν εἰς τὰς ἐκεῖ συναφθείσας μάχας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφονεύθησαν ὁ πατήρ του καὶ ὁ ἀδελφός του. Μεθ' ὃ καταρτίσας ἴδιον σῶμα, ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα, διακριθεὶς κατὰ τὴν μάχην τῆς γεφύρας τῆς Τατάρνας. Ὑπέστη πλείστας θυσίας χάριν τῆς πατρίδος, παραδώσας ἔτι εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐν Σκοπέλῳ τὸ ταχύπλουν πλοῖόν του. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον διωρίσθη ταξίαρχος, μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν ἐπροικοδοτήθη ὑπολοχαγὸς τῆς Φάλαγγος. —Ω.

— **Ἀντωνίου**, ***Γεώργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπάρτης. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ διαφόρους ὁπλαρχηγούς, καὶ κατόπιν ὑπὸ τὸν Λόρδον Κόχραν, τοῦ ὁποίου ἐπέσυρε τὴν ἐμπιστοσύνην. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Ἐθνοφυλακήν, εἶτα τὴν Ὀροφυλακὴν καὶ τέλος τὴν Χωροφυλακήν. Ἐτιμήθη μὲ τὸ Σιδηροῦν Μετάλλιον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Γεώργιος***. Κρὴς ἀγωνιστὴς ὑπὸ τὸν Καλομοίρην κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Γεώργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κυπαρισσίας. Διεκρίθη πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Νεοκάστρου. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Γεώργιος***. Ἰθακήσιος ἔμπορος ἐν Ὀδησσῷ ὅπου κατηχήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν τῷ 1820. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Δημήτριος***. Κύπριος Ἀγωνιστής. Εὑρεθεὶς ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Σταϊκοπούλου καὶ κατόπιν ὑπὸ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην εἰς τὰ Δερβενάκια. Μετὰ τὸ 1823 ἠκολούθησε τὸν Κριεζώτην. Διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ναυαρίνου ὡς ὀπαδὸς τοῦ Χατζῆ-Χρήστου. Ἀλλὰ σωθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Στερεάν. Εἰς τὴν δευτέραν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου, τραυματισθείς, ἠχμαλωτίσθη. Κατώρθωσεν ὅμως νὰ διαφύγῃ χάρις εἰς τὴν γνῶσιν τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ ἀναλαβὼν πάλιν τὰ ὅπλα ἐπολέμησεν εἰς Ἀράχοβαν, εἰς Κεραντζίνι, Ἀνάλατον καὶ τέλος εἰς Θήβας μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. Ἐτιμήθη μὲ ἀργυροῦν νομισματόσημον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Δημήτριος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν, γεννηθεὶς τῷ 1805. Καταταχθεὶς εἰς τὸ τακτικὸν Πυροβολικὸν ὑπηρέτησεν εἰς ὅλας τὰς μάχας ὅσας διηύθυνεν ὁ Φαβιέρος. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Δημήτριος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Θήρας. Ὑπηρέτησεν εἰς διάφορα πυρπολικὰ καθ'ὅλον τὸν Ἀγῶνα.

— **Ἀντωνίου**, ***Δῆμος***. Λεβαδίτης Ἀγωνιστής. Μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν, ἅμα ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνέλαβε νὰ διοργανώσῃ στρατιωτικῶς τὴν Λεβάδειαν. Ὅτε δὲ οἱ ἐν Ἀττικῇ ἐπαναστάται ἐζήτησαν ἐκ Λεβαδείας ἀρχηγόν, οἱ ἐκεῖ ἰθύνοντες ἀπέστειλαν προθύμως τὸν Δῆμον Ἀντωνίου, καίτοι στερούμενον τὰ προσόντα τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὸν ἔνθερμον πατριωτισμόν του καὶ τὴν γενναιότητα. Ὁ Δῆμος, φορῶν περικεφαλαίαν καὶ ἐπωμίδας τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, κατῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Χασιᾶς, ὅπου ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτός, ἐμπνεύσας θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Προέβη εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν ἀσυντάκτων ἐκείνων στοιχείων καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀρβανίτικης Πόρτας (8 Ἰουνίου 1821) ὁ Δῆμος προσελθὼν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν μαχομένων Ἑλλήνων μὲ ἰσχυρὸν σῶμα ἐπετέθη μετὰ μεγάλης ὁρμῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἡ μάχη ἀπέβη ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἐτραυματίσθη ὁ γενναῖος Δῆμος. Μεταφερθεὶς εἰς Αἴγιναν πρὸς θεραπείαν τοῦ τραύματος, ἐγκατελείφθη παραδόξως ἀβοήθητος καὶ ἀπέθανεν ἐκ γαγγραίνης.

—**Ἀντωνίου**, ***Εὐάγγελος***. Μακεδὼν Ἀγωνιστής. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Καρατάσσον, τὸν Μπασδέκην καὶ τέλος τὸν Ν. Κριεζῆν. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν παρέμεινεν εἰς τὰ ἐλαφρὰ σώματα ὡς ὑπαξιωματικός. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Εὐάγγελος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μεσολογγίου. Τῷ 1821 ἠχμαλωτίσθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὅπου εἰργάζετο. Σφαγείσης τῆς οἰκογενείας του κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ κατέφυγεν εἰς Εὔβοιαν μετὰ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ἀγωνισθεὶς ἔκτοτε μὲ ἀγριότητα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Εἰς τὰ Ψαρὰ τῷ 1824 ἔσφαξε πολλοὺς ἐχθροὺς ἀπομονωθέντας τὴν ἐπομένην τῆς μεγάλης καταστροφῆς. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν παρέμεινεν ὡς ὑπαξιωματικὸς εἰς τὴν Χωροφυλακήν. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Ἰωάννης***. Κυνουριεὺς Ἀγωνιστής, φονευθεὶς κατὰ τὴν δευτέραν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου (8 Αὐγούστου 1826). Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Μαρκῆς***. Ψαριανὸς Ἀγωνιστής. Ἦτο ναύκληρος εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Α. Μπουρέκα. Ἐσφάγη τῷ 1824 κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Ματθαῖος***. Ἀγωνιστὴς καὶ ἰατροχειροῦργος ἐξ Ἀμφίσσης. Διεκρίθη καὶ ἐπληγώθη εἰς τὴν Ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν, τὸν Μαμούρην, τὸν Χρ. Φωτομάραν. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Μιχαήλ***. Κύπριος Ἀγωνιστής. Ἐγεννήθη τῷ 1808. Κατετάχθη εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τῷ 1828 καὶ ἐπολέμησεν ἐπὶ πολεμικοῦ δικρότου τῷ 1829 κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν διεκρίθη ἐπὶ γενναιότητι. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Μιχαῆλος***. Λέσβιος Ἀγωνιστής. Ἦτο λεπτουργὸς εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφιλοτέχνησε πολλὰς «γοργόνας» καὶ ἄλλα ἀκρόπρῳρα. Μετέσχε πολλῶν ναυμαχιῶν. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν διωρίσθη ἀρχιλεπτουργὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου, ἀπέθανε δ' ἐκ πανώλους τῷ 1837 ἐν Πόρῳ. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Νικόλαος***. Ἀναφέρεται ὡς Φιλικός, κατηχηθεὶς εἰς τὴν Ἑταιρίαν ἐν Κισνοβίῳ ὑπὸ τοῦ Ν. Σοφιανοῦ τῷ 1821. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Παναγιώτης***, ἢ ***Κοτούλας***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Δαυλείας. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ρούκην, διακριθεὶς διὰ τὴν τόλμην του. Ἐτραυματίσθη τρὶς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Ἀγῶνος. Παρέμεινε μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Ν. Κριεζώτου. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Σπυρίδων***. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται πολλάκις ὁ Σπετζιώτης Ἀγωνιστὴς καὶ πλοιοκτήτης τῆς γολέττας «*Ἀνδρομάχη*» Καπετὰν Σπῦρος Ἀντωνίου *Λεκρεβίδης*. Ἔδρασε κυρίως περὶ τὸ 1825, τόσον εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον, ὅπου κατεδίωκε μετὰ τοῦ Σταματίου Ἀστέρη τοὺς βοηθοῦντας τὸν καταδιωκόμενον τότε Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον, ὅσον εἰς τὸ Νεόκαστρον, ὅπου μετέφερε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἐνισχύσας οὕτω τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Στυλιανός***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σκιάθου, ὅστις ἐγεννήθη περὶ τὸ 1775. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Γάτζον καὶ τὸν Καρατάσσον ὡς μπουλουκτζῆς. Ἐτιμήθη μὲ τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Στέργιος***. Μακεδὼν Ἀγωνιστής. Διεκρίθη εἰς ὅλας τὰς ὑπὲρ τὸν Ἰσθμὸν μεγάλας μάχας μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, ὁπότε ἐτραυματίσθη καταδιώκων τοὺς νιζάμηδες τῆς τελευταίας τουρκικῆς ἐκστρατείας. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου**, ***Σωτήριος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τριπόλεως ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Τζανῆς***. Χῖος Ἀγωνιστής. Ἐπολέμησεν ἀπὸ τὸ 1822 μέχρι τοῦ 1828. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀντωνίου**, ***Φιλιππῆς***. Τήνιος Ἀγωνιστής, καθ' ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν συνεργασθεὶς μετὰ τῶν Ψαριανῶν. Πολλάκις ἠνδραγάθησε, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἀποβάσεις τῶν Ψαριανῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἰδιοκτήτης *μιστίκου*, τὸ μετέβαλεν εἰς πυρπολικὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προσπάθεια τὴν ὁποίαν κατέβαλε μὲ τὸν ἀχώριστον σύντροφόν του *Ἰωάννην Θεοφιλόπουλον*, ὅπως καταστρέψῃ τὸν τουρκικὸν στόλον τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ἐπανερχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν πρώτην του ἔξοδον τοῦ 1821. Ὁ Φιλήμων, εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ Δοκιμίου του διὰ τὴν Ἑλλ. Ἐπανάστασιν, δημοσιεύει δύο σχετικὰ ἔγγραφα τῆς Βουλῆς τῶν Ψαριανῶν. Τὸ πρῶτον ἐξεδόθη τὴν 9 Νοεμβρίου 1821, ἤτοι τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεσις τοῦ πυρπολικοῦ, καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ὁ φιλογενὴς κάτοικος τῆς νήσου μας κύριος Φιλιππῆς Ἀντωνίου, Τηνιακός, ἐμπαρκάρισεν ἀδωροδοκήτως ἔσωθεν εἰς τὸ ἀποφασισμένον μπορλότο ὅπου μέλλει νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς τὰ κάστρα κατὰ τῆς ἐχθρικῆς φλότας, μὲ σκοπὸν νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτόν του δι' ἀγάπην τῆς πίστεως καὶ πατρίδος καὶ λύτρωσιν τοῦ ἐπιλοίπου λαοῦ. Ἐκ τοὐναντίου καὶ ὑποπέσῃ εἰς κίνδυνον, ὃ μὴ γένοιτο, ἢ σκοτωθῇ, ἢ λαβωθῇ, ἡ φαμελιὰ θέλει τρέφεται ἀπὸ τὴν κοινὴν κάσσαν τῆς ἡμετέρας πόλεως, ὡς καὶ αἱ νομοθεσίαι τὸ διαλαμβάνουν, πρὸς ὃν δίδεται καὶ τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν τῆς γενναιότητός του ἐσφραγισμένον μὲ τὴν σφραγῖδα τῆς κοινότητος ταύτης. Ἐξεδόθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Καγκελλαρίᾳ τῆς νήσου Ψαρῶν. Τῇ 9 Νοεμβρίου 1821. Ψαρὰ (Τ. Σ.) Ἡ Βουλὴ τῶν Ψαρῶν». Καὶ τὸ μὲν μπορλότον τοῦ Φιλιππῆ Ἀντωνίου ἐξεκίνησε διὰ τὰ στενά. Ἀλλὰ τὴν 10 Νοεμβρίου ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἐξέπλευσεν ἀπὸ

Digitized by Google

τὴν Ἄβυδον καὶ δύο ἡμέρας ἀργότερον εἰσέπλεε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ οὕτω ἐξεδόθη τὸ ἑξῆς δεύτερον ἔγγραφον, δεῖγμα τῆς πατριωτικωτάτης ἀφελείας τῆς ἁγνῆς ἐκείνης ἐποχῆς: «Ὁ ἄνωθεν Φιλιππῆς μετὰ τῶν ἐπιλοίπων 19 ἐμβῆκαν ἔσωθεν εἰς τὸ κατάστενον τῶν καστρῶν μὲ ὅλην τὴν γενναιότητα, καὶ μὴ εὑρίσκοντας τὴν ἐχθρικὴν φλόταν, διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ ποθούμενον χρέος των, μὲ δυσαρέσκειάν τους ἐβγῆκαν καὶ ἔξω μὲ τὰ ἴδια μπορλότα, καὶ φθάσαντες εἰς τὴν πατρίδα μας, ἐπιβεβαιοῦμεν καὶ ἐκ δευτέρου τὴν γενναιότητά τους. Τὴν 16 Νοεμβρίου 1821. Ψαρά. Ἡ Βουλὴ τῆς νήσου Ψαρῶν». Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου,** ***Χρῆστος***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀποκούρου. Ὑπῆρξε καὶ ἰατροχειροῦργος καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα. Ἠκολούθει δὲ τὸν Γ. Καραϊσκάκην. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀντωνίου,** ***Χριστόδουλος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λεβαδείας. Διεκρίθη εἰς πλείστας μάχας καὶ ἐτραυματίσθη εἰς Ἄμπλιανην, Ἀράχοβαν καὶ Ἀνηφορίτην. Παρέμεινε χωροφύλαξ μέχρι τοῦ 1845, ὁπότε ἀπέθανε. Γ. Δ. Κ.

Ἀντώνοβιτς, ***Βλαδίμηρος***. Ἱστορικὸς Ρῶσος (1834—1897). Σπουδάσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ὀδησσοῦ, εἶτα δὲ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Κιέβου, ἐγένετο τῷ 1870 καθηγητὴς τῆς ρωσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ. Τάχιστα κατέστη διάσημος ὡς συγγραφεύς, ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του Μικρᾶς Ρωσίας, καὶ ἀπεικονίσας τὰ ἤθη, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν λαϊκὴν φιλολογίαν της διὰ τρόπου ἀληθῶς θαυμασίου. Τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του εἶναι: «Οἱ Κοζάκοι καὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν Κοζάκων τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δνειπέρου», «Ἡ μικρὰ ἀριστοκρατία», «Αἱ πόλεις τῆς Μεσημβρινῆς Ρωσίας», «Οἱ πολῖται τῆς Μικρᾶς Ρωσίας», «Ἡ ἕνωσις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα», «Οἱ Χοϋδαμᾶκοι», (ἐπαναστάται κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα), «Ἱστορία τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Λιθουανίας». Ἐκ μεγάλου πατριωτικοῦ ζήλου πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ὁ Ἀντώνοβιτς συνέλεξε ἄπειρα πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῆς Μικρᾶς Ρωσίας, δημοσιευθέντα εἰς ἑπτὰ τόμους τῶν «Ἀρχείων τῆς Μεσημβρινῆς καὶ Δυτικῆς Ρωσίας», «Συλλογὴν δημοτικῶν ᾀσμάτων» αὐτῆς, «Ἱστορικὰ κείμενα τῆς ἡγεμονίας τοῦ Κιέβου» καὶ ἔγραψε τὴν «Ἐπάνοδον συγχρόνου Ἑβραίου ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ Μπογδάνου Χμελίνσκυ» καὶ τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Σαμουὴλ Βιελίσκο». Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἀντώνοβιτς,** ***Μάξιμος Ἀλεξέγιεβιτς***. Ρῶσος συγγραφεὺς γεννηθεὶς ἐν Μπελοπόλιᾳ (1835-1902). Περατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἐν Χάρκοβ, ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολογικὴν ἀκαδημίαν τῆς Πετροπόλεως καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν προλύτης τῆς Θεολογίας. Εἰς τὸ βιογραφικὸν λεξικὸν τοῦ Βεγγόρωφ, προκειμένου περὶ τοῦ Ἀντώνοβιτς, ἀναφέρεται ὅτι τότε ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῶν Ρώσων φοιτητῶν διεπλάσσετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς καθημερινῆς δημοσιογραφίας, αἱ δὲ νέαι ἰδέαι, αἵτινες ἐγαλβάνιζον τὴν ρωσικὴν νεολαίαν, κατέλαβον καὶ τοὺς φοιτητὰς τῶν θεολογικῶν ἀκαδημιῶν. Οἱ μέλλοντες θεολόγοι εἰσέδυον κρύφα εἰς τὰς δημοσίους βιβλιοθήκας καὶ ἐζήτουν τὸ ἔργον τοῦ Μπύχνερ «Δύναμις καὶ ὕλη» καὶ τὸν «Βίον τοῦ Ἰησοῦ» τοῦ Στράους. Εἰς τὴν τάξιν τῶν φοιτητῶν τούτων ἀνῆκε καὶ ὁ Ἀντώνοβιτς. Ἐξελθὼν τῆς ἀκαδημίας προσελήφθη ὡς συνεργάτης τοῦ περιφήμου περιοδικοῦ «Συγχρόνου», καὶ μετὰ τὴν προφυλάκισιν τοῦ Τσερνισέφσκη, τοῦ ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις τοῦ κριτικοῦ τμήματος αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἕκτης δεκαετίας, ζῶντος ἔτι τοῦ διασήμου κριτικοῦ Δομπρολιούμπωφ, ὁ Ἀντώνοβιτς ἤρξατο ἑλκύων τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου διὰ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ μελετῶν «Σύγχρονος φιλοσοφία», «Δύο τύποι συγχρόνων φιλοσόφων», «Περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐγέλου», ἢ «Σύγχρονος φυσιολογία καὶ φιλοσοφία» καὶ κυρίως μεγάλην προεκάλεσεν ἐντύπωσιν ἡ μελέτη του ὁ «Ἀσμοδαῖος τῆς ἐποχῆς μας», δι' ἧς κρίνεται τὸ ἔργον τοῦ Ἰβὰν Τουργκένιεφ «Πατέρες καὶ υἱοί». Ἡ μελέτη αὕτη, ἔχουσα πολεμικὸν καθ' αὑτὸ χαρακτῆρα, ἐγράφη πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως καταβάλῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τοῦ πρώτου πλήγματος.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ὑπηγορεύθη ἐκ τῶν περιστάσεων, καθ' ὅσον τὸ μυθιστόρημα ἐκεῖνο τοῦ Τουργκένιεφ ἐπροξένησεν ὀλεθρίαν αἴσθησιν εἰς τὴν ρωσικὴν κοινωνίαν, διότι ἡ πλήρης ζωῆς νέα ρωσικὴ γενεά, ἡ διψῶσα τὸ φῶς, παρίστατο ὡς ἀναρχική, ἀπαρνουμένη τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντας, φάσκουσα διαρκῶς καὶ ἀντιφάσκουσα καὶ περιπίπτουσα εἰς μωρὰς ἐρεσχελίας εἰς πᾶν αὐτῆς βῆμα. Ἀναλύσας ὁ Ἀντώνοβιτς τὰ ἀπίθανα τοῦ μυθιστορήματος τούτου τοῦ Τουργκένιεφ καὶ καταδείξας ὅτι ὁ ἥρως αὐτοῦ Μπαζάρωφ δὲν ἦτο τύπος ἄξιος μιμήσεως, ἀλλ' ὕβρις κατὰ τῆς νέας γενεᾶς, ἠδυνήθη νὰ μετριάσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν, ὃν παρήγαγεν οὗτος, καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὴν νεολαίαν ἐκ τοῦ κινδύνου νὰ παρασυρθῇ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο προεκάλεσε μέγαν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν *προοδευτικῶν* καὶ τῶν *πραγματολόγων*, διαιρεθέντων εἰς δύο στρατόπεδα, ἐκπροσωπουμένων δὲ διὰ τοῦ «Συγχρόνου» καὶ τοῦ «Ρωσικοῦ Λόγου». Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἐσημείωσεν ἐποχὴν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσίας. Μετὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ἡ ταυτόχρονος παῦσις τῆς ἐκδόσεως ἀμφοτέρων τῶν περιοδικῶν, ἀπομακρυνθεὶς τοῦ ποιητοῦ Νεκράσωφ ὁ Ἀντώνοβιτς ἀπώλεσεν ἐντελῶς τὸ πρῶτον γόητρον αὐτοῦ. Παύσας ἀναμιγνυόμενος εἰς τὴν λογοτεχνίαν ὁ Ἀντώνοβιτς, ἐβυθίσθη ὁλόκληρος εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν, ἑλκυόμενος δὲ ὑπὸ τῆς γεωλογίας ἐξέμαθε τὴν ἐπιστήμην ταύτην μετὰ τοιαύτης εἰδικότητος, ὥστε τῷ 1871, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ σοβαρωτάτην ἀνακάλυψιν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀντωνόμπεης καὶ ***Ἀντώνμπεης***. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται συχνότερον εἰς προεπαναστατικὰ ἔγγραφα ὁ πέμπτος *Μπὰς-μπογοῦ* (Ἡγεμὼν) τῆς Μάνης Ἀντώνιος *Γρηγοράκης*, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Γ. Δ. Κ.

Ἀντωνόπουλοι ***(Ἀνδριτσαίνης)***. Γενάρχης τῆς οἰκογενείας ἐγένετο ὁ *Ἀντώνιος Βασιλείου*, πρόκριτος καὶ κτηματίας ἐν τῇ πατρίδι του Ἀνδριτσαίνῃ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τούτου οἱ τρεῖς υἱοί, *Ἀναστάσιος*, *Μιχαὴλ* καὶ *Παναγιώτης*, μετέβησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλὼφ εἰς Ζάκυνθον, μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ὁ μὲν Μιχαὴλ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀνδρίτσαιναν, ὁ Παναγιώτης μετέβη εἰς Γαλλίαν, ὅπου (ἐπὶ Ναπολέοντος) κατετάχθη ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν, ὁ δὲ πρεσβύτερος Ἀναστάσιος ἐγκατεστάθη ἐν Τεργέστῃ ὅπου ἐξειλίχθη βαθμηδὸν εἰς μεγαλέμπορον (βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 8707 ἔγγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης). Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ *Ἀντώνιος* μετέβη τῷ 1807 ἐν ἡλικίᾳ 12 ἐτῶν παρὰ τῷ θείῳ του Ἀναστασίῳ, παρὰ τῷ ὁποίῳ μετέβη ἀργότερον καὶ ὁ δευτερότοκος ἀδελφός του *Γεώργιος*. Τῷ 1817, θανόντος τοῦ θείου του, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου ὁ Ἀντώνιος. Ἐν Τεργέστῃ διετέλεσεν ἔφορος τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ σχολῆς, κατὰ δὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7041 ἀνέκδοτον ἔγγραφον τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης «τὴν 9 Μαρτίου 1819 ὁ Ἀντώνιος Ἀντωνόπουλος, Ἰ. Βορδώνης καὶ Φραγ. Γλυκοφρύδης ἔκριναν εὔλογον καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ ἐν Τεργέστῃ «Καπιτώλιον» νὰ διορίσουν ἐπιστάτας τῆς ἐκεῖ Σχολῆς τὸν Ν. Ζωγράφον, Ἀλ. Μ Ἠσαΐαν καὶ Νικ. Στρᾶτον». Τὸ 1819 αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του Γεώργιος ἐμυήθησαν εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, δραστηρίως ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντες. Ὅταν τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821 ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, ὃν ἐγνώρισαν διὰ τοῦ συμπολίτου των Παν. Ἀναγνωστοπούλου τοῦ Φιλικοῦ, ἐπέδειξαν, κατὰ Βαρδουνιώτην, ἀκράτητον ἐνθουσιασμὸν καὶ προσέφεραν εἰς αὐτὸν πολλὰ χρήματα καὶ πολεμεφόδια.

Κατὰ τοὺς βίους τοῦ Φωτάκου ὁ Ἀντώνιος, παραμείνας ἐν Τεργέστῃ καὶ βαθύπλουτος ὤν, ἔστελλε βοηθήματα εἰς τὸν ἀγῶνα «καὶ μάλιστα ἐν ἀρχῇ ὅτε μεγίστη ὑπῆρχεν ἀνάγκη, διότι ἐστεροῦντο τοιούτων οἱ Ἕλληνες». Τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐφόδια, διὰ τὸν φόβον τῶν Αὐστριακῶν, τὰ ἔκρυπτεν ἐντὸς κιβωτίων τροφίμων καὶ παντοειδῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος δαπάνη του ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 25 χιλ. ταλλήρων περίπου.

Ὁ Γεώργιος ἀφ' ἑτέρου ἠκολούθησε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Δ. Ὑψηλάντην ὡς ὑπασπιστής, ταμίας καὶ σύμβουλος αὐτοῦ, διαθέσας ἐξ ἰδίων 74 χιλ. γροσίων εἰς διαφόρους ἀνάγκας καὶ ἐράνους τῆς πατρίδος κατὰ τοὺς λογαριασμοὺς ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν Ἀγωνιστῶν, γενόμενος εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1821 χιλίαρχος καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐκδουλεύσεων ἀξιωματικὸς τετάρτης τάξεως. Ὁ Ὑψηλάντης τὸν συνίστα ὡς φιλογενέστατον καὶ ἄξιον πάσης ἐμπιστοσύνης εἰς τοὺς Πελοποννησίους. Κατὰ τὰς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, Κορίνθου καὶ Ναυπλίου, ἐν Βονίτσῃ καὶ Γαλαξιδίῳ τῷ 1821, εἰς τὰ Δραμαλικὰ καὶ τὴν ἐκστρατείαν τῷ 1822 εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μέχρι Λαμίας, ἔδειξεν ἀνδρείαν ἀπαραδειγμάτιστον, διερχόμενος ἀφόβως διὰ μέσου τῶν σφαιρῶν, συμμεριζόμενος μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ καρτερίας τὰς κακουχίας τῶν στρατιωτῶν, δι' ὃ τὸν ἐπαινεῖ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Πετρόμπεης κτλ. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Ναυπλίῳ μετὰ τὸ 1822 ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων αὐτοῦ πολιτῶν, ἀντιπροσωπεύσας τὴν ἐπαρχίαν Ναυπλίας εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν 1826—7, διατελέσας συγχρόνως τῷ 1826 καὶ μέλος τῆς ταμειακῆς ἐπιτροπῆς. Ἐπὶ Κυβερνήτου ἐγένετο δημογέρων Ναυπλίου, γερουσιαστὴς καὶ πληρεξούσιος Ναυπλίας τῷ 1829 καὶ 1831, ἐπὶ Ὄθωνος δὲ γερουσιαστής, σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας καὶ δήμαρχος Ναυπλιέων ἐπὶ μακρόν, συγχρόνως δὲ καὶ προστάτης τῆς παιδείας καὶ χορηγός. Ἀπέθανε τῷ 1865. Ἡ σύζυγός του *Εἰρήνη*, κόρη τοῦ *Σταματέλου Ἀντωνοπούλου*, παραλλήλως πρὸς τὴν *Καλλιόπην Παπαλεξοπούλου* ἀνεγνωρίζετο πανδήμως ὡς «κυρὰ» τοῦ Ναυπλίου, τὰ δὲ τέκνα του διέπρεψαν, διότι ὁ μὲν Μιχαὴλ διετέλεσε διπλωμάτης καὶ ὑπουργός, αἱ δὲ θυγατέρες του ἐγένοντο σύζυγοι ἐπιφανῶν πολιτευτῶν καὶ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων. Ὁ ἀδελφός του Ἀντώνιος παραμείνας διαρκῶς ἐν Τεργέστῃ ἀπέστειλε τῷ 1830 εἰς τὸν Κυβερνήτην 200 τάλληρα καὶ πέντε κιβώτια βιβλίων διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς πατρίδος του Ἀνδριτσαίνης, εἰς ἣν ἔστειλε τῷ 1831 καὶ μέγαν κώδωνα διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν γένει δὲ διῆγε γενναίως εὐεργετῶν τοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

—**Ἀντωνόπουλοι** ***(Δημητσάνης)***. Τὸ ὄνομα ἔδωκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν ὁ *Ἀντώνιος Δαλιβήρης*, ὅστις ἐπιστρέψας ἐκ Σμύρνης, ὅπου μετερχόμενος τὸν καπνέμπορον εἶχε πλουτήσει, ἠγόρασε τὴν οἰκίαν τοῦ ἐθνομάρτυρος *Ἀνανίου* μητροπολίτου Λακεδαιμονίας. Ὁ ἀδελφός του *Ἰωσὴφ Δαλιβήρης* ἐγένετο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, γέρων δὲ πλέον ἐμαρτύρησε μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' τῷ 1821, θεωρηθεὶς καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς ὑπεύθυνος τῆς ἀρξαμένης ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως. Υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου ὑπῆρξεν ὁ *Προκόπιος*, ἔμπορος, καὶ ὁ *Ἀθανάσιος*, ὅστις τόσον διέπρεψεν ἐν Γορτυνίᾳ, ὥστε ἐγένετο γαμβρὸς τοῦ Μωραγιάννη Ι. Δεληγιάννη καὶ σύγγαμβρος τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη. Δημογέρων διατελῶν κατὰ τὴν δίωξιν τοῦ ἁρματολισμοῦ (1803—6), εἰδοποίησε τοὺς Κολοκοτρωναίους νὰ φύγουν ἐκ τῆς μονῆς τῶν **Ἀμυκλῶν** (βλ. λ.), ἵνα σωθῶσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἠδιαφόρησαν καὶ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1806. Ὁ *Κυρ-Θανάσης*, ὡς κοινῶς ἀπεκαλεῖτο ἐν Γορτυνίᾳ, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων μυηθέντων ἐντολῇ τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ ἐν Δημητσάνῃ, καθ' ὅσον μετὰ τῶν ἀδελφῶν *Σπηλιωτοπούλων* ἐπέβλεπεν εἰς τὰ τῆς κατασκευῆς τῆς πυρίτιδος εἰς τοὺς νεωστὶ ἱδρυθέντας 12 πυριτιδομύλους. Ὅταν ἀφίκετο εἰς Τρίπολιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 ὁ Χουρσὶτ πασᾶς, ἔσπευσε μετ' ἄλλων Γορτυνίων εἰς Τρίπολιν προκλήσει τοῦ Θεοδ. Δεληγιάννη, ἵνα βεβαιώσῃ τὸν Χουρσίτ, ὅτι οὐδεμίαν ταραχὴ συμβαίνει ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μόνον Ζαγορῖταί τινες ἀφίκοντο ἐκεῖ ὡς προπαγανδισταὶ τῶν σκοπῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, οὓς ὅμως ἀπεδίωξαν. Ἀναχωρήσαντος τοῦ Χουρσὶτ εἰς Ἰωάννινα, ἐγένετο ἡ Συνέλευσις τῆς Βοστίτσης. Κατ' αὐτὴν ὁ Δικαῖος, ὅτε ἀντελήφθη τὸν Ζαΐμην ἐφεκτικὸν καὶ κατόπιν διελθὼν ἐκ Λαγκαδίων ἤκουσε καὶ τοὺς Δεληγιανναίους ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς προὔχοντας ἐνδοιάζοντας περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος, κατέφυγεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀντωνοπούλου. Οὗτος, κατὰ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην, δὲν ἔδειξε κανένα ἐνδοιασμὸν ἀλλ' εὐθὺς ἐκάλεσεν ἐκ Τριπόλεως τὸν Θ. Δεληγιάννην καὶ ἐκ Λαγκαδίων τὸν Κανέλλον, γυναικάδελφόν του, καὶ ἐκεῖ ἐν κομψῇ καὶ σκαλιστῇ αἰθούσῃ, ἥτις σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, ἐγένετο ὁ περίφημος «δεῖπνος ὁ μυστικός», καθ' ὃν οἱ τέσσαρες ἐκεῖνοι ἄνδρες, μετὰ λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως, ἀπεφάσισαν νὰ ριφθῇ ὁ κύβος καὶ νὰ παραγγείλουν εἰς τὸν Ζαΐμην τὴν ἀπόφασίν των, ἵνα πράξῃ τὰ αὐτά. Ἀνήσυχος ἡ σύζυγος τοῦ Ἀθανασίου Ἀντωνοπούλου, ἡ *Κυρὰ Θανάσω*, παρηκολούθει τὴν σύσκεψιν, εἰσελθοῦσα δὲ ἐπέπληξε τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸν σύζυγον, διότι λησμονοῦντες τὸν φόνον τοῦ Μωραγιάννη ἐν Λαγκαδίοις, ἐξέθετον τὸ ἔθνος εἰς νέους κινδύνους. Μαθοῦσα ὅμως τὰς λεπτομερείας ἔγινε καὶ ἐκείνη ἔνθους τῆς ἑταιρίας ὑπέρμαχος. Ὅταν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 κατεδόθη εἰς Τρίπολιν ἡ πυρῖτις τῆς Δημητσάνης, ὁ Ἀντωνόπουλος μετὰ τῶν Σπηλιωτοπούλων ἐφυγαδεύθησαν, ἀλλὰ διὰ δωροδοκιῶν ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος. Ἐκραγέντος τοῦ Ἀγῶνος ὁ Ἀθαν. Ἀντωνόπουλος διηύθυνε τὰ τῶν πολεμεφοδίων, εὐθὺς δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐνύμφευσε πολιτικώτατα τὴν κόρην του Κατίγγων μετὰ τοῦ Σπυρίδωνος Σπηλιωτοπούλου καὶ ἐκάλεσεν ὡς παράνυμφον τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ἵνα κατὰ τὰς εὐωχίας τοῦ γάμου διαλλάξῃ αὐτὸν τελείως μετὰ τῶν Δεληγιανναίων καὶ προληφθοῦν αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες. Κατὰ τὸ 1822 ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐφορείας Γόρτυνος, ἥτις ἐπρομήθευσε τὰ πολεμοφόδια διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη, εἰς ἣν καὶ αὐτοπροσώπως παρέστη, ζωσθεὶς τὰ ὅπλα. Αἱ ἀτομικαί του εἰσφοραὶ ὑπερέβησαν τὰς διακοσίας χιλ. γροσίων, οὐδέποτε ἐπιστραφέντων ὑπὸ τοῦ Κράτους. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Κράτους ὁ Ἀθανάσιος ἐπολιτεύθη, ὁ δὲ υἱός του Ἀντώνιος ἐγένετο πολλάκις βουλευτής, ὑπῆρξε δὲ καὶ ὁ πρῶτος ὑποστηρίξας τὸν ἐξ Εὐρώπης ἐπανελθόντα Θεόδωρον Π. Δεληγιάννην, ὃν οἱ ἄλλοι Δεληγιανναῖοι μέχρις ἐσχάτων ἀντεπολιτεύοντο ἐν Γορτυνίᾳ.

Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου *Κρινιώ*, ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐθνομάρτυρος Παπαλέξη, οἰκονόμου, ἐξ Ἀνδριτσαίνης, ἀπέκτησε πολλὴν ἐπιρροὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ, διαδεχθεῖσα τὴν πενθεράν της Δεληγιαννοπούλαν Ἀθανασίαν, ἐπονομασθεῖσα δὲ πανδήμως καὶ αὐτὴ *Κυρ' Ἀντώναινα*. Ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀντωνοπούλων ἐξηκολούθησε καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα αἰῶνα νὰ ἔχῃ πολιτικὴν ἐπιρροὴν ἐν Γορτυνίᾳ, παρέχουσα δημάρχους καὶ βουλευτάς. Ὁ *Ι. Ἀντ. Ἀντωνόπουλος* ὑπῆρξε καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς. Τ. Χ. Κ.

Digitized by Google

—**'Αντωνόπουλοι** *(Λακεδαίμονος)* Είς τὸ χωρίον Κοτίστα τῆς Λακεδαίμονος ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ Ταϋγέτου εἶχεν ὀχυρὸν πύργον ὁ προεστὼς Σπήλιος ἢ Σπηλιώτης 'Αντωνόπουλος, ὅστις, κατηγορηθεὶς ὅτι συνέπραξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 'Ορλώφ, ἀπήχθη εἰς Τρίπολιν καὶ ἀπηγχονίσθη ἐν τῇ εἱρκτῇ. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δήωσιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν ὁ πύργος του κατεστράφη καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Κοτίστας διεσκορπίσθησαν, ἔκτοτε δ' ἐξηφανίσθη καὶ τὸ χωρίον. 'Ο Σπήλιος εἶχε τέσσαρας υἱούς, τὸν εἰς τὴν πλησιόχωρον κώμην Λογγανῖκον γεννηθέντα περὶ τὸ 1759 Σταματέλον, τὸν 'Αντώνιον, τὸν Γεώργιον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον. Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν 'Αλβανῶν τῷ 1779, ἀφοῦ περιῆλθον καὶ μέρη τῆς Εὐρώπης πρὸς ἀσφάλειαν καὶ σπουδήν, κατῴκησαν ἐν Τριπόλει, διότι ὁ Φωτάκος ἐν τοῖς βίοις αὐτοῦ (σελ. 213) τοὺς καταλέγει μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων ἐμπορικῶν οἰκογενειῶν τῆς Τριπόλεως «αἵτινες ἀφήσασαι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ὅλην τὴν περιουσίαν των ἔφυγαν ἐκεῖθεν ὅταν ἐξερράγη ὁ 'Αγὼν καὶ ἐφρόντιζαν ἐκ Τρικόρφων νὰ προμηθεύωνται οἱ πολιορκηταὶ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν πόλεμον», ἐξαιρετικῶς δὲ χαρακτηρίζει τὴν οἰκογένειαν τῶν 'Αντωνοπούλων ὡς «εὑρισκομένην παντοῦ, ἤτοι ἐν Τριπόλει, Ἄργει, Καλάμαις καὶ Νησίῳ». Ἕκαστον ἐκ τῶν τεσσάρων τέκνων τοῦ Σπηλιώτου τῆς Κοτίστας ἔσχε καὶ ἰδιαιτέραν δρᾶσιν: —1) ***Κωνσταντῖνος***. Κατὰ τὸ ἀρχεῖον τῶν 'Αγωνιστῶν ἦτο πρὸ τοῦ 1821 μεγαλέμπορος ἐν Τριπόλει καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐξῆλθε καὶ ὥπλισεν ἐξ ἰδίων ἄνδρας διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης, αὐτὸς δὲ παρέμεινεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἐξελέγη μέλος τῆς ἐφορείας αὐτῆς, γενόμενος θῦμα τοῦ λοιμοῦ τοῦ ἐπακολουθήσαντος λόγῳ τῆς σήψεως τῶν πτωμάτων τῶν Τούρκων. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξεν εἰς τὴν Β' τάξιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Τέκνα τούτου ἦσαν ὁ *Σπήλιος*, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Τριπόλει, ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ καὶ πολιτευθεὶς ἐν Μεσσηνίᾳ ἐγένετο κατ' ἐπανάληψιν Ὑπουργὸς καὶ Πρόεδρος τοῦ ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, καὶ ὁ *Δημήτριος*, ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς τοῦ Σαὶν Σὺρ, συνταγματάρχης τῶν Γενικῶν ἐπιτελῶν καὶ διευθυντὴς τοῦ Πολυτεχνείου. —2) ***'Αντώνιος***, προὔχων τῆς Καλαμάτας, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ, συντρέξας εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων μετὰ τῶν υἱῶν του Γεωργίου, Παναγιώτου, Νικολάου, Ἰωάννου καὶ Δημητρίου. —3) ***Γεώργιος***. Κατὰ τὸ ἀρχεῖον τῶν 'Αγωνιστῶν, ὧν ἐκ τῶν τραπεζιτῶν τῆς Τριπόλεως, εἶχε πρὸ τοῦ 1821 διαθέσει τὴν περιουσίαν του εἰς δάνεια εἰς 'Οθωμανούς, ἵνα τοὺς ἀποκοιμίσῃ καὶ μὴ φωραθῇ ὁ ἐπαναστατικὸς σκοπὸς τῶν 'Ελλήνων. 'Επὶ τοῦ ἀγῶνος ἔκαμνε συνεισφορὰς καὶ ὑπηρέτησε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καταταχθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐκδουλεύσεως εἰς τὴν Γ' τάξιν τῶν πολιτικῶν. 'Ο Φρατζῆς (τόμ. Δ' σ. 110) τὸν κατατάσσει εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας τῆς Τριπόλεως τοῦ 1821. —4) ***Σταματέλος***, ὁ ἐπιφανέστερος τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν, ὁ καὶ πρωτότοκος, ὅστις ὁμιλῶν ἰταλικὰ καὶ τουρκικὰ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει τραπεζίτου Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου, πατρὸς τοῦ ἱστορικοῦ, νὰ λάβῃ βεράτιον τῆς Μεγάλης Βεζυρίας, ἵνα μένῃ ἀφορολόγητος καὶ ἀκαταδίωκτος ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς νὰ ἦτο διερμηνεύς. Παραμείνας καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς ἐν Τριπόλει ἠγόρασε περὶ τὰ 1795 κτήματα ἐν Σοφικῷ τῆς 'Αργολίδος, ὅπου εἶχον καταφύγει καὶ ἄλλοι συμπολῖταί του ἐκ τῆς καταστραφείσης Κοτίστας, ἀργότερα δὲ προὐτίμησε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἄργος, ὁπόθεν διεξῆγε μέγα ἐμπόριον καθ' ὅλην τὴν 'Ανατολικὴν Πελοπόννησον, εἰσάγων ὑφάσματα ἐκ Κων)πόλεως καὶ Βενετίας. Κατὰ τὸ 1801 ἐνυμφεύθη τὴν 'Ελένην, κόρην τοῦ ἐν Λακεδαίμονι εὐπατρίδου 'Αναστασίου 'Ιατροῦ, ὅστις κατόπιν ἐγκατεστάθη καὶ διέπρεψεν ἐν Ναυπλίῳ. Κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ 'Αγῶνος, ὁ Σταματέλος μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς 'Εταιρίας ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ναυπλίας καὶ Ἄργους Γρηγορίου, τοῦ Γιαννούση, ἦτο δημογέρων τοῦ Ἄργους, ὡς τραπεζίτης δὲ ἐθεωρεῖτο ἔχων περιουσίαν 500 χιλ. γροσίων, ἅτινα σχεδὸν πάντα κατὰ τὸν 'Αγῶνα ἀπώλεσε διότι τὰ μὲν δανεισμένα πρὸς Τούρκους ἐχάθησαν, τὰ δὲ πρὸς Ἕλληνας ἐχαρίσθησαν, ἵνα συμμετάσχωσι καὶ οὗτοι προθυμότερον εἰς τὸν 'Αγῶνα. 'Ενδοιαζόντων κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 τῶν προὐχόντων τοῦ Ἄργους, συνεπείᾳ τῶν ἀποφασισθέντων ἐν τῇ συνελεύσει τῆς Βοστίτσης, ὁ Σταματέλος ἔρριψε πρῶτος τὸν κύβον, εὑρὼν εὐκαιρίαν, καθ' ἣν φοβηθέντες ἐκ τυχαίου πυροβολισμοῦ Τούρκου τινὸς Χαΐντα τῇ 23 Μαρτίου 1821 οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἄργους μετέφερον τὰς οἰκογενείας των εἰς Ναύπλιον. 'Ο Σταματέλος, ἐπισείων ὡς εὔλογον τὸν κίνδυνον μήπως οἱ Τοῦρκοι ἐξέλθουν τοῦ Ναυπλίου, συνήθροισε τὴν νύκτα τῆς 23—24 Μαρτίου τριάκοντα χωρικοὺς καὶ ἐξώπλισεν αὐτούς, ἀπέστειλε δὲ συγχρόνως τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν πύργον του ἐν Σοφικῷ. Οἱ Τοῦρκοι ταραχθέντες ἐπέδραμον καὶ ἔκαυσαν καὶ διήρπασαν τὸ κατάστημα τοῦ Σταματέλου καὶ τοῦ Χ. Περούκα, τὴν δὲ 30ὴν Μαρτίου ἔγινεν ἡ πρώτη σπουδαία σύγκρουσις ἐν Δαλαμανάρᾳ. Μετὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐξῆλθον τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ Σταματέλος ἵδρυσε τότε, κατὰ Φωτάκον, τὴν *Καγκελλαρίαν* τοῦ Ἄργους (ἥτις ἔδρασε μέχρι τοῦ 1823), ἠσχολήθη δὲ ἔκτοτε μετ' ἄλλων εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ 'Ακροκορίνθου καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν πτῶσίν των. Τῷ 1823 ἦτο μέλος τῆς 'Εθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ κατόπιν τῷ 1824 ἔπαρχος Ναυπλίου μέχρι τέλους τοῦ 1825, τῷ δὲ 1826—1827 ἀντιπρόσωπος πάλιν τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Γ' 'Εθνικὴν Συνέλευσιν, ἐν 'Επιδαύρῳ καὶ Τροιζῆνι. Τότε διωρίσθη πρόεδρος τοῦ ἐν Ναυπλίῳ συσταθέντος πρώτου «προσωρινοῦ ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου» καὶ ἐπὶ Κυβερνήτου μέλος τοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου 'Αργολίδος. Κατοικήσας κατόπιν ἐν Ναυπλίῳ ἐτιμᾶτο ὑπὸ πάντων μέχρι τοῦ 1839, ὅτε ἀπέθανε κηδευθεὶς μεγαλοπρεπῶς τῇ 3ῃ 'Ιουνίου. Τέκνα του ἦσαν ὁ *Γεώργιος*, 'Αγωνιστής, θανὼν ἄγαμος κατὰ τὸν 'Αγῶνα, ὁ *Κωνσταντῖνος*, θανὼν καὶ αὐτὸς ἄγαμος, ὁ *Χρῆστος*, γενόμενος ἐφέτης καὶ βουλευτής, καὶ νυμφευθεὶς τὴν Βασιλικήν, τὴν κόρην τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, διατελοῦσαν χήραν Χρυσάνθου Σισίνη, ὁ *Σωτήριος* καὶ *'Αναστάσιος*, αἱ δὲ τρεῖς θυγατέρες του ἐνυμφεύθησαν ἄνδρας διαπρεπεῖς, τὸν Γ. Μιχ. 'Αντωνόπουλον, τὸν 'Ι. Καράπαυλον καὶ Β. Σαπουτζάκην. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **'Αντωνόπουλος**, ***'Αγάπιος***. 'Ο τρίτος ἐκ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς περιωνύμου Σχολῆς Δημητσάνης μετὰ τὸν Γεράσιμον Γούναν καὶ τὸν 'Αγάπιον Λεονάρδον (βλ. λ.). 'Ο Γούνας, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 'Ορλώφ, κλεισθείσης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Μεγάλης Σχολῆς Χίου, ἔνθα εἰσήγαγεν ὡς ὑπότροφον τὸν εὐφυέστερον τῶν ἐν Δημητσάνῃ μαθητῶν του, τὸν 'Αντώνιον 'Αντωνόπουλον. Ὅταν ἡσύχασαν τὰ πράγματα τῷ 1780, ἐπανῆλθεν ὁ Λεονάρδος εἰς τὴν Δημητσάναν καὶ ἤνοιξε τὴν σχολὴν αὐτοῦ, κληθεὶς ὅμως ἐκεῖθεν ἵνα διευθύνῃ τὴν σχολὴν Σμύρνης, παρώρμησε τὸν 'Αντωνόπουλον νὰ καρῇ μοναχὸς καὶ νὰ τὸν διαδεχθῇ ἐν τῇ πατρίδι των. Μετονομασθεὶς λοιπὸν *'Αγάπιος* καὶ ἐπικαλούμενος «νεώτερος» συνήθροισεν εἰσφορὰς τῶν ἐν Σμύρνῃ ὁμογενῶν καὶ μεταβὰς εἰς Δημητσάναν ὑπηρέτησεν ἐκεῖ ἐπὶ τριάκοντα δύο ἔτη, ἀναδείξας εἰς ἐξαιρετικὸν ὕψος περιωπῆς τὴν σχολὴν αὐτῆς, ἔνθα μετὰ δύο ὑποδιδασκάλων ἐδίδασκε εἰς τριακοσίους περίπου νέους, συρρέοντας ἐξ ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἐνίους δὲ καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, Ἕλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς, Ἱστορίαν, Μυθολογίαν, 'Ηθικήν, Λογικήν, Κατήχησιν, Μετρικήν, Μαθηματικὰ καὶ Ρητορικήν, προμηθεύων εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν καὶ ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν βιβλίων δωρεάν, ἵνα μὴ ἀπασχολῶνται ἀντιγράφοντες. Προσηνέστατος καὶ εὐγλωττότατος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀπήλαυε βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ ἔζη λιτώτατα, οὐδέποτε λαβὼν μισθόν. Ὅταν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἐγκατεστάθη ὡς μητροπολίτης, τῷ ἀπέστειλεν ἐκ Πατρῶν φορτίον ὁλόκληρον καφὲ καὶ ζαχχάρεως. 'Ο 'Αγάπιος ὅμως ἐπέστρεψε τὸ δῶρον μὲ τὸν ἴδιον ἀγωγιάτην καὶ τῷ παρήγγειλεν ὅτι «εἰς αὐτόν, ἀσκητὴν ὄντα, ἀρκεῖ καὶ ὑπεραρκεῖ μία μόνον ὀκᾶ καφὲ ἐτησίως, ἂν ὅμως θέλῃ νὰ φανῇ χρήσιμος, δύναται νὰ φέρῃ εἰς Δημητσάναν νερό, ἵνα τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ φοβερὰν λειψυδρίαν». Πράγματι ὁ Γερμανὸς τῷ ἀπέστειλεν ἀμέσως τ' ἀναγκαιοῦντα χρήματα καὶ ταχύτατα ἱδρύθη ἔξω τῆς πόλεως ἡ «βρύση τοῦ Δεσπότη», ὅπως καλεῖται μέχρι τῆς σήμερον. 'Ο 'Αγάπιος συνεννοεῖτο τῷ 1800 καὶ μετὰ τοῦ *'Ανθίμου Καρακάλου*, τοῦ *Μεθώνης*, περὶ ἐθνικῶν σκοπῶν ὡς καὶ μετὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ὑπογραφόμενος «*'Αγάπιος Παπαδόπουλος*», ὡς υἱὸς ἱερέως (ἐπωνυμούμενος ἄλλως τε καὶ *'Αγ. Παπαντωνόπουλος*) ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀπὸ 13 Μαΐου 1800 ἐπιστολῆς του, σωζομένης ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Δημητσάνης. 'Ο 'Αγάπιος ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν Δημητσάνῃ τῷ 1812.

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **'Αντωνόπουλος**, ***Βασίλειος***. Υἱὸς τοῦ 'Αντωνίου Τσαούση ἐκ Λεβαδείας, ὅστις ἔπεσεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Γεννηθεὶς τῷ 1802 ἐτάχθη τῷ 1822 παρὰ τῷ Μαυροκορδάτῳ, μετὰ δὲ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐν Ἄστρει Συνέλευσιν τοῦ 1823 καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ 1825 εἰς τὴν Δυτικὴν 'Ελλάδα. 'Επιστρέψαντος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Ναύπλιον ἔμεινε μὲ τὸν Γ. Βαλτινὸν συμπολιορκηθεὶς καὶ διασωθεὶς κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. 'Εκστρατεύσας τῷ 1826 ὑπὸ τὸν Γ. Τζαβέλλαν ἐπληγώθη, τῷ δὲ 1827 διωρίσθη πολιτάρχης εἰς Πιάναν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἀνεγνώρισεν ἀξιωματικὸν (ἀριθ. μητρῴου 1993). Τ. Χ. Κ.

— **'Αντωνόπουλος**, ***Γεώργιος***. 'Εγεννήθη ἐν Βρουλιᾷ Σελλασίας τῆς Λακεδαίμονος. 'Εσπούδασεν ἐν Σπάρτῃ ἐγκυκλίους σπουδάς. 'Ενεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρωτεργάτης τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Πανεπιστημιακῆς φάλαγγος, ὑπηρετήσας ἐν αὐτῇ ὡς ὑπαξιωματικὸς καὶ ἀνθυπασπιστής. Μ' ἐθελοντικὸν τμῆμα τῆς φάλαγγος ταύτης μετέσχε τῆς Θεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1878, διεκρίθη δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο ἐν Μακρυνίτσῃ καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν 'Αγυιὰν μάχας, ἔνθα ἔσχε καὶ δύο φοιτητὰς νεκρούς.

Διαλυθείσης τῆς Πανεπιστημιακῆς φάλαγγος ἐνεστερνίσθη τὴν ἰδέαν τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, ἐπέτυχε τὴν ὑπὸ τοῦ Τρικούπη διὰ νόμου ἐπιβολὴν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν τῆς Γ' καὶ Δ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου, διορισθεὶς διοικητής, μὲ βαθμὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν λοχαγόν, τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων τῶν μαθητῶν τῶν ἐν 'Αθήναις Γυμνασίων, ὡς προγυμναστὰς δ' εἶχεν ὑπαξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπετέλεσε μετ' ἀφοσιώσεως.

Καταργηθεισῶν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων τῶν φοιτητῶν, ὁ 'Αντωνόπουλος μετέσχεν εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν κίνησιν καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1897 καὶ 1912. Τῷ 1913 ἀσθενήσας ἐν Χιμάρᾳ, ὅπου εἶχε μεταβῆ μὲ εἰδικὴν ἀποστολήν, ἐπέστρεψεν εἰς 'Αθήνας καὶ ἀπεθανεν ἐν τῷ 'Αρεταιείῳ Νοσοκομείῳ. Ε. ΠΕΤΑ'

—**'Αντωνόπουλος**, ***Γεώργιος Μ.*** Ναυπλιεὺς ὁπλαρχηγός, διακριθεὶς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 'Ιεροῦ 'Αγῶνος. Τὴν 8ην 'Ιουνίου 1821 συνώδευεν εἰς Ὕδραν μετ' ἄλλων προκρίτων ἐκ τῶν ἐν ὅπλοις 'Ελλήνων τὸν ἐκ Τεργέστης ἐρχόμενον Δημ. 'Υψηλάντην, «πληρεξούσιον τοῦ Γενικοῦ 'Επιτρόπου τῆς 'Αρχῆς». Κατὰ τὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζῆνος ἀντεπροσώπευσεν οὗτος τὴν ἐπαρχίαν Ναυπλίας ὡς πληρεξούσιος (1827), ὡσαύτως δὲ ἀργότερον (1829) καὶ κατὰ τὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἄργους. Εἰς τὴν διὰ πρώτην φορὰν συσταθεῖσαν εἶτα Γερουσίαν, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς 'Εθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἄργους, ὁ Γ. 'Αντωνόπουλος ἀνεδείχθη Γερουσιαστής. 'Ο Κυβερνήτης τῆς 'Ελλάδος Ι. Καποδίστριας ὑπερβαλλόντως ὑπελήπτετο καὶ ἐτίμα τὸν Γ. 'Αντωνόπουλον, ἀποκαλῶν αὐτὸν ὡς τὸν «ἐπιφανέστερον Ἕλληνα». Τῷ 1837 ἐξελέγη οὗτος Δήμαρχος Ναυπλιέων, ὑπῆρξε δὲ ὁ δεύτερος κατὰ σειρὰν τοιοῦτος μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1834 πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ νέου τότε ἐκδοθέντος Δημοτικοῦ Νόμου. Ἡ δημαρχιακὴ περίοδος αὐτοῦ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1837 - 1842.

Θ. Σ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

—**'Αντωνόπουλος**, ***Δημήτριος***. 'Αρχιμανδρίτης ἐν 'Αθήναις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 'Αγῶνος. Εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τῆς πρώτης πενταμελοῦς ἐπιτοπίου διοικήσεως ἐν 'Αθήναις (βλ. λ. 'Αθῆναι τ. Β' σ. 125 β').

—**'Αντωνόπουλος**, ***Δημήτριος***, ἢ ***Ξύστρας***. Κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Κούρταγα καὶ κατῴκει εἰς Φοναίτη τῆς Λυκοσούρας. 'Αναδειχθεὶς ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ 'Αγῶνος ἑκατόνταρχος, ἐπολέμησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συμπολιτῶν του, κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ 'Αναγνωσταρᾶ, Θ. Κολοκοτρώνη, Πλαπούτα καὶ Δικαίου εἰς τὰς πολιορκίας Καρυταίνης, Τριπόλεως, Κορίνθου, εἰς τὰ Δραμαλικὰ καὶ ἐπὶ 'Ιμβραὴμ εἰς τὸ Μανιάκι καὶ εἰς Δραμπάλαν. 'Ανεγνωρίσθη ἀξιωματικὸς Ζ' τάξεως (ἀριθ. μητρῴου 2335). Τ. Χ. Κ.

— **'Αντωνόπουλος** ***Παν. Δ.*** Κατήγετο ἐκ Καλαμῶν καὶ ἐτέθη εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ 'Αγῶνος ἐπὶ κεφαλῆς 100—150 συμπολιτῶν του μεθ' ὧν, ὑφιστάμενος πολλὰς ὑλικὰς θυσίας, ἔσπευσεν εἰς τὰς πολιορκίας τοῦ Νεοκάστρου, μέχρι τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ τῷ 1821, καὶ κατόπιν εἰς τὰς πολιορκίας τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης, πολεμῶν ἀνδρείως καὶ ἐξοδεύων διὰ τροφάς, ὅπλα καὶ ἐνδύματα. Τὴν 11 Μαΐου 1821 ἔδωκεν εἰς τὸν Πετρόμπεην διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος 400 κολονᾶτα, μέχρι δὲ τοῦ Φεβρουαρίου 1822 εἶχε δαπανήσει 26454 γρόσια. Ταῦτα ἐβεβαίωσαν οἱ ἐπισημότεροι τῶν Πελοποννησίων πολεμάρχων, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἀνεγνώρισεν ἀξιωματικὸν ΣΤ' τάξεως. Κατόπιν ἐγκατεστάθη ὡς ἔμπορος ἐν Πύλῳ.

'Ομώνυμος αὐτῷ, ὡσαύτως ἐκ Καλαμῶν, πολεμήσας καθ' ὅλον τὸν 'Αγῶνα ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὡς ἀξιωματικὸς Ζ' τάξεως (ἀριθ. μητρῴου 1532 καὶ 3199). Τ. Χ. Κ.

'Αντώνυ. Ρῶσος μοναχὸς τοῦ δεκάτου αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Λιούμπετς καὶ ἀποθανὼν τῷ 1063 ἐν Κιέβῳ. Νεανίας μεταβὰς εἰς Ἄθωνα, ἔλαβεν ἐκεῖ τὸ μοναχικὸν σχῆμα τῷ 993, ἐδιδάχθη δὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἔζησεν ἐπί τινα ἔτη εἰς Ἅγιον ὄρος. 'Επιστρέψας εἰς Κίεβον διῆλθε τὴν ζωήν του εἰς κατακόμβας τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τοῦ 'Αγίου Θεοδώρου, ἱδρυτοῦ τοῦ περιωνύμου μοναστηρίου Πετσέρσκ. Κατὰ τὰς λαβούσας χώραν ἐμφυλίους διαμάχας, καθ' ἃς κατ' ἐπανάληψιν ἡλώθη ὑπὸ τῶν διαμαχομένων Ρώσων ἡγεμόνων τὸ Κίεβον, ὅπερ ἐκαλεῖτο μήτηρ τῆς Ρωσίας καὶ νέον Βυζάντιον, ὁ 'Αντώνιος ἐξεδιώχθη τῆς κατακόμβης του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Τσέρνογωφ, ὅπου ἵδρυσε δι' ἐράνων φιλοθρήσκων τὴν μονὴν τῆς 'Αγίας Τριάδος, ἥτις ἐστέγασε πλείστους μοναχούς. Τὰ χριστιανικὰ κηρύγματα

Digitized by Google

του ἔπεισαν πολυαρίθμους μεγιστᾶνας νὰ δεχθῶσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τάξεώς τινος ἐν Κιέβῳ κατώρθωσε νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἔνθα ἔζησε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Τὸ λείψανόν του ἀναπαύεται εἰς τὴν κατακόμβην τῆς ἐκκλησίας τῆς Πεστέρσκαγιας Λαύρας ὅπου εἶχε διανύσει τὴν ζωήν του. Θ. Β.

ἀντωνυμία (ἡ)· μέρος τοῦ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται οὐσιαστικόν τι ἢ ἐπίθετον μὴ ὀνομαζόμενον ἐν τῷ λόγῳ.

— **[ΓΛΩΣΣΟΛ.]** Ἀντωνυμίαι—καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα φανερώνει—καλοῦνται αἱ λέξεις, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται ἀντὶ τῶν ὀνομάτων. Οὕτω λέγομεν σὺ ἀντὶ ὁ Δημήτριος, ὁ Νικόλαος κλ., τοιοῦτος ἀντὶ καλός, κακός, ἔντιμος κλ. κλ. Ὁ ὅρος ὅμως δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβής, διότι ὄχι σπανίως αἱ ἀντωνυμίαι χρησιμοποιοῦνται καὶ ἐπιθετικῶς, ἤτοι οὐχὶ ἀντὶ τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ *παρὰ τὰ ὀνόματα*, τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν, λ. χ. ὁ ἐμὸς πατήρ, ὁ σὸς ἀδελφός, τὴν ἐμὴν τύχην ἐξετάζων πρὸς τὴν σαυτοῦ σκόπει, ἐκεῖνος ὁ ἀνήρ, τοῦτο τὸ ὄρος κλ. praedia mea tu provides, in eo libro, bestiis homines utuntur ad suam utilitaten κλ. αὐτὸ τὸ παιδί, ἐκεῖνο τὸ βουνό, στὸ δικό μας σπίτι, τέτοιο πρᾶμα, τέτοια ζωὴ τί νὰ τὴν κάμω 'γώ ; κλ. κλ.

Ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου οὔτε πρότερον συνεφώνουν οὔτε καὶ σήμερον συμφωνοῦν οἱ γραμματικοὶ καὶ οἱ γλωσσολόγοι. Ἄλλοι μὲν ἀποδίδουν εἰς αὐτὸ στενοτέραν, ἄλλοι δὲ εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἄλλοι δὲ ἀρνοῦνται ὅλως τὴν ὕπαρξίν του. Οὕτως ἐκ τῶν ἀρχαίων Διονύσιος ὁ Θρᾷξ ὥριζε τὸν γραμματικὸν τοῦτον ὅρον ὡς ἑξῆς: «ἀντωνυμία ἐστὶ λέξις ἀντὶ ὀνόματος παραλαμβανομένη *προσώπων* ὡρισμένων δηλωτική», ἀλλ' ἐκ τῶν Λατίνων γραμματικῶν ὁ μὲν Πρισκιανὸς—ἀκολουθῶν Διονύσιον τὸν Θρᾷκα—ἐχαρακτήρισε τὴν ἀντωνυμίαν ὡς «partem orationis, quae e *nomine proprio* uniuscujusque accipitur *personasque finitas* accipit», ἀλλ' ὁ Δωνᾶτος ὥριζε τὴν ἀντωνυμίαν εὐρύτερον ὡς «partem orationis quae *pro nomine* posita tantumdem paene significat personamque interdum recipit». Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Γάλλος φιλόσοφος Condillac ἔδωσε περὶ τῆς ἀντωνυμίας τὸν ἑξῆς ὁρισμόν: «Le pronom est *un nom*, qui, n'ayant par lui-même aucune signification, est mis dans certaines phrases à la place d'un autre nom qui a été énoncé dans une phrase précédente et dont il faut éviter la répétition». Καὶ ὁρίζων ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα ἀπέκλεισε μὲν ἐκ τῶν ἀντωνυμιῶν τὰς *je, tu, nous, vous* (θεωρῶν αὐτὰς ὡς «substantifs, qui ne tiennent la place d'aucun autre nom») καὶ τὰς *ce, cet, mon, mien, nôtre* κλ. ὡς «*adjectifs possessifs*», περιώρισε δὲ αὐτὰς εἰς τὰς *il, elle, le, la, les, y, en* κλ. «qui tiennent la place d'un nom énoncé dans la phrase précédente». Οἱ Riemann καὶ Goelzer δὲν θεωροῦν τὰς ἀντωνυμίας ὡς μέρος τοῦ λόγου, ἀλλ' ὡς λέξεις δηλούσας ἁπλῶς σχέσιν μεταξὺ τοῦ λαλοῦντος προσώπου καὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικειμένου. Ὁ Vendryes δὲν δέχεται τὴν ἀντωνυμίαν ὡς ἴδιον καὶ αὐτοτελὲς μέρος τοῦ λόγου καὶ δὲν καταλέγει αὐτὴν εἰς τὰ *éléments vivants du langage*, ὅπως καλεῖ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα, ἀλλ' εἰς τὰ *outils grammaticaux*, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουν κατ' αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ αἱ προθέσεις, οἱ σύνδεσμοι καὶ τὸ ἄρθρον. Ἄλλοι τέλος γλωσσολόγοι καὶ φιλόλογοι ἐξήνεγκον περὶ τῆς ἀντωνυμίας διαφόρους ἄλλας γνώμας.

Αἱ ἀντωνυμίαι, τῶν ὁποίων οὐσιῶδες γνώρισμα εἶναι τὸ ὅτι δὲν σημαίνουν αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῶν δι' αὐτῶν δηλουμένων ὀνομάτων, δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς δύο διακεκριμένας τάξεις: 1) εἰς τὰς *οὐσιαστικὰς*—καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ *προσωπικαὶ* ἀντωνυμίαι: ἐγὼ—σύ—οὗ, οἱ, ἕ κ. λ. αἱ μὴ δηλοῦσαι διάφορα γένη—καὶ 2) εἰς τὰς *ἐπιθετικάς*, ἤτοι τὰς λοιπὰς ἀντωνυμίας, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦνται τὰ διάφορα γένη: ἐμός,—ή,—όν, οὗτος—αὕτη—τοῦτο κ. λ.

Εἰδικῶς περὶ τῶν ἑλλην. ἀντωνυμιῶν πρέπει νὰ λεχθοῦν τὰ ἑξῆς: Ἐπειδὴ πολλαὶ ἐκ τούτων ταρίστων συγγενῆ, ὅμοια ἢ ἀντίθετα, ὑπέστησαν πολλὰς ἀλληλεπιδράσεις καὶ πρὸς τούτοις χάριν ἰσχυροτέρας ἐκφράσεως συχνὰ ἐπηυξήθησαν διὰ ποικίλων στοιχείων, ἀντωνυμικῶν ἢ καὶ ἄλλων. Οὕτως ἐκ τῶν ἀντωνυμικῶν τύπων ἄλλοι—ἄλλων, ἄλλοις—ἄλλοις, ἄλλοι—ἄλλους προῆλθον οἱ σύνθετοι τύποι τῶν ἀλληλοπαθῶν ἀντωνυμιῶν: ἀλλήλων, ἀλλήλοις, ἀλλήλους. Ἐπίσης ἐκ τῶν τύπων ἐμοὶ αὐτῷ, σοὶ αὐτῷ, ἑοὶ αὐτῷ προῆλθον —κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον χρόνους— οἱ τύποι τῶν αὐτοπαθῶν ἀντωνυμιῶν ἐμαυτῷ, σαυτῷ, ἑαυτῷ κ. λ. Ἐπίσης οἱ τύποι ὅσ-τις— —(ὅδ-τι=ὅττι) ὅ,τι καὶ γεν. οὗ-τινος καὶ κατόπιν ὅτου, ᾧ-τινι καὶ ὅτῳ κ. λ.

Τὸ οὐδέτερον πολλῶν ἀντωνυμιῶν ἔληγέ ποτε, εἰς χρόνους προϊστορικούς, εἰς —δ (-d), ὅπως φαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἀντιστοίχων τύπων ἄλλων ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν (τὸ ἀντὶ τόδ=πρὸς τὸ ἰνδικὸν tad καὶ λατιν. is-tud· ἄλλο ἀντὶ ἄλλοδ= λατιν. aliud· τί ἀντὶ τίδ=λατιν. quid κ. λ.), ἀλλὰ καὶ ἐκ διαφόρων συνθέτων καὶ παραγώγων ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν εἰς παλαιοτάτους χρόνους, καθ' οὓς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποβληθῇ τὸ τελικὸν —δ: ἀλλοδ-απός, ποδ-απός, οὐ-τιδ-ανός. Οὕτω καὶ εἰς τὰ ἡμεδ-απός, ὑμεδ-απὸς σῴζεται ἡ παλαιὰ κατάληξις τῆς ἀφαιρετικῆς —δ (πρβλ. ἰνδ. asmat).

Ὅπως σήμερον χάριν ἰσχυροτέρας, ἐντονωτέρας ἐκφράσεως, ἐπαυξάνονται πολλαὶ ἀντωνυμίαι διὰ διαφόρων κατὰ τόπους μορίων: αὐτὸς δά, τοῦτο δά, τούτονας ἢ τουτοσὲ ἢ τουτοσδά, (ἐ)κείνονας ἢ ἐκεινοσὲ ἢ ἐκεινοσδά, τουτοσγιά—ἐκεινοσγιά, κ.λ. κ.λ., οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: ἔγω-γε, ἐγώ-νη, ἰώ-νει, σύ-γε κ.λ., ὅ-δε, ἥ-δε, τό-δε, οἵ-δε, αἵ-δε, τά-δε καὶ γεν. πληθ. τῶν-δε καὶ κατ' ἐπέκτασιν τῆς κλίσεως καὶ εἰς τὸ —δε: τῶν-δεων (ὅπως ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἀλκαῖον) καὶ δοτ. τοῖσ-δε καὶ τοῖσ-δεσσι ἢ τοῖσ-δεσι (παρὰ τῷ Ὁμήρῳ). Καὶ ἔτι περαιτέρω ὁδ-ί, ὅπως καὶ οὑτοσ-ί κ. λ. Ἀντίστοιχον τοῖς ὅ-δε ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Θεσσαλοῖς ἡ ὡσαύτως ἐπηυξημένη ἀντωνυμία ὅ-νε, τῆς ὁποίας ἡ γενικὴ μετὰ διπλῆς κλίσεως ἦτο τοῖ-νε-ος μὲν εἰς τὸν ἑνικόν, τοῦν-νε-ουν δὲ εἰς τὸν πληθυντικόν, ὅπως καὶ οἱ ἀνωτέρω ἀντωνυμικοὶ τύποι τῶνδεων, τοῖσδεσσι. Ἐπηυξημένοι ἐπίσης τύποι ἦσαν καὶ ὁ ἀρκαδικὸς τό-νι, ὁ κυπριακὸς ὅ-νυ, αἰτ. τόν-νυ κ.τ.λ.

Ἐπειδὴ αἱ ἀντωνυμίαι συχνότατα συνεξεφέροντο μετὰ τῶν ὀνομάτων εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον, διὰ τοῦτο τὰ μέρη ταῦτα τοῦ λόγου ὑπέστησαν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν κλίσιν των. Οὕτως αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι ἡμὲς—ὑμὲς (δωρικῶς ἁμὲς—ὑμὲς καὶ λεσβικῶς ἄμμες—ὔμμες) μετεσχηματίσθησαν εἰς ἡμέες—ὑμέες κατὰ τὰ τριτόκλιτα ὀνόματα εἰς —έες —εις (ἢ κατ' ἄλλους ἐκ τῆς γεν. πληθ. ἡμέ—ων, ὑμέ-ων, ὅθεν καὶ ἡμέ—ες, ὑμέ—ες καὶ κατὰ συναίρεσιν ἡμεῖς, ὑμεῖς). Καὶ τἀνάπαλιν ἡ ὀνομ. πληθ. τῶν δευτεροκλίτων ὀνομάτων εἰς—οι λόγ—οι, νόμ—οι κ.λ. καλοί, λευκ—οί κ.λ. ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀντωνυμικοῦ τύπου τοί, οὗ—τοι, ἄλλοι κ. λ. ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου εἰς —ως (=ὀσκικ. ὀμβρικ. γοτθ. —ος, ἰνδικ. —ας). Ὡσαύτως ἡ γεν. πληθ. εἰς—άων, θεάων=θεῶν κ.λ, ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀντωνυμικοῦ τύπου τάων=τῶν (ἐκ τοῦ* τά(σ)ων, ἰνδ. tasam, λατ. is—tarum).

Ἐκ τῶν ἀντωνυμιῶν συντηρητικώταται ἰδίως εἶναι αἱ *προσωπικαί*. Οὕτως αἱ ἑλληνικαὶ ἀντωνυμίαι ἐγὼ (ἐμὲ—μὲ κ. λ.), σὺ (σοῦ—σὲ κ. λ.), ἐπειδὴ εἶναι εὐχρηστόταται καὶ συνηθέσταται εἰς τὴν καθ' ἡμέραν ὁμιλίαν καὶ ἐπομένως ζωηρότατα ἐντετυπωμέναι εἰς τὴν μνήμην μας, διέσωσαν τὴν ἀρχαϊκωτάτην μορφήν των καὶ οὕτω λέγονται ἄνευ καταλήξεώς τινος, γυμναὶ καὶ ἐστερημέναι μορφολογικοῦ τινος στοιχείου, ἀσχημάτιστοι καὶ ἀκατασκεύαστοι τρόπον τινά, ὅπως θὰ ἦσαν καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ λόγου πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς κλίσεως: ἐγὼ παρ' Ὁμήρῳ, ἐγὼ ἐν τῇ Ἰωνικῇ καὶ Ἀττικῇ διαλέκτῳ, ἔγω ἐν τῇ Αἰολικῇ, ἐγὼ ἢ ἐγὼν ἐν τῇ Δωρικῇ κ.λ.· ἐγὼ λέγομεν καὶ σήμερον εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τσακωνικὴν λέγουν ἐζού, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ (ἐγιὼ) ἐγιὸ μὲ μικρὰν φωνητικὴν μεταβολήν, ἤτοι τροπὴν τοῦ γι εἰς ζ. Ἄλλαι ὅμως ἀντωνυμίαι, ὀλιγώτερον εὔχρηστοι ἀπὸ τὰς προσωπικάς, ὑπέστησαν ἤδη μεγίστας μεταβολάς, μερικαὶ μάλιστα κατέστησαν ἐντελῶς ἀγνώριστοι μέχρι τοῦ ἀνετυμολογήτου, ἐνιαχοῦ δὲ ἐπλάσθησαν νέαι ἀντωνυμίαι: εὗτος εἰς τὴν Λέσβον, αὐτεῖνος εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν, Ἤπειρον κ. ἀ.= αὐτός, καὶ εἰς τὸν πληθυντικὸν φτεῖν' ἢ εὐτεῖν' ἢ εὐτοι καὶ φτοί εἰς τὴν Λέσβον= αὐτοί, Ἰκεῖος = ἐκεῖνος (εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν, Ἤπειρον κ. ἀ.), κεῖνηνος εἰς τὴν Ἴμβρον, κειός εἰς τὴν Λῆμνον, ἔτερρι (ἐκ τοῦ ἔτηνερ-ι, ἔτνερι) εἰς τὴν Τσακωνιάν, εἰς δὲ τὴν Καππαδοκίαν λέγονται τῶν δεικτικῶν τούτων ἀντωνυμιῶν οἱ ἑξῆς κατὰ τόπους καὶ ἰδιώματα τύποι: τουτούτ' καὶ τουκουὶν ἢ τουκούν, τὔτὔτ' τὔκὔν, κεικιού, κειννιάρω, κειτιάρω, τικεινιά, τουκουνιά, νεικεῖνα κλ. κλ. Εἰς τὸν Πόντον ἀπαντοῦν αἱ ἑξῆς ἰδιόρρυθμοι ἀντωνυμίαι: τίλεος ἢ ντόλεος ἢ ντόσιλεος=τίνος λογῆς, ποῖος; ὀτιλεος ἢ ἴντελεος καὶ θηλ. ὀτιλεέσσα ἢ ἰντελεέσσα κλ.=ὁποίας λογῆς. κάτς=κάποιος, ἴντσαν=ὅποιος κλ., εἰς δὲ τὴν Τσακωνιὰν ἡ ἔντερι—ἐνταῖ—ἔγκι =οὗτος—αὕτη—τοῦτο, ἐσταπερ—ἐστάπα—ἐστάκιου =τοιοῦτος—τοιαύτη—τοιοῦτο κλ. κλ. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων παραδειγμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθοῦν κατὰ βούλησιν, γίνεται φανερὰ ἡ μεγάλη ἐξαλλοίωσις πλείστων ἀντωνυμικῶν τύπων καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐξαιρετικῆς ποικιλίας εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῆς.

Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῶν ἀντωνυμιῶν πρέπει νὰ λεχθῇ συντόμως, ὅτι αὗται τίθενται ὅπως καὶ τὰ ὀνόματα ὡς ὑποκείμενον ἢ κατηγορούμενον, ὡς ἀντικείμενον (ἐγὼ ἔγραψα ταῦτα, σὸς ὁ λόγος οὗτος κλ.), ὡς διορισμοὶ τῶν κυρίων ὅρων τῆς προτάσεως (τοιοῦτος ἀνήρ, ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα κλ.), τινὲς δέ, ὅπως λ. χ. αἱ ἀναφορικαὶ ἀντωνυμίαι, χρησιμεύουν καὶ ὡς σύνδεσμοι (Ἄνοος ὅδε παρεκαθέζετο, ᾧ μεταδῶμεν τῆς συζητήσεως· *quidquid* est illud, *quod* sentit, *quod* sapit, *quod* vivit, *quod* viget, caeleste et divinum sit necesse est κλ. κλ.), δι' ὃ καὶ ἐκλήθησαν *ἀναφορικοσυνδεσμικαὶ* ἀντωνυμίαι. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀντωνυμικός, —ή, —όν· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀντωνυμίαν: «ἀντωνυμικὸν ἐπίθετον».— Ἐπίρρ. *ἀντωνυμικῶς*.

ἀντωοειδῆ (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ ἐλλειψοειδῆ μόρια τῶν φυτῶν ὅταν ἡ μεγαλυτέρα ὁριζόντιος διάμετρος τούτων κεῖται πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ μορίου. Δ. Ν. Π.

ἄντωσις· βλ. ἄνωσις.

—*[Τεχν.]* Παντοῦ ὅπου ὑπάρχει ὤθησις, κατὰ τὸ ἀξίωμα τῆς δράσεως καὶ ἀντιδράσεως, ὑπάρχει καὶ *ἄντωσις*, ἴση καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν ὤθησιν. Οὕτω μεταξὺ γαιῶν καὶ τῶν λεγομένων τοίχων ὑποστηρίξεως αὐτῶν ἐνεργεῖ ἡ ὤθησις τῶν γαιῶν ἐπὶ τοὺς τοίχους καὶ ἡ ἄντωσις τῶν τοίχων ἐπὶ τὰς γαίας. Ὅμοια συμβαίνουν μεταξὺ μώλου καὶ ὕδατος τῆς θαλάσσης, μεταξὺ θόλων καὶ ἀντιστοίχων βάθρων, μεταξὺ βάθρων, μεταξὺ ῥάβδου τινὸς μεταλλικῆς κατασκευῆς καὶ παρακειμένης ῥάβδου ἣν τυχὸν ἡ πρώτη ὠθεῖ κτλ. Ἡ συνισταμένη τῶν πιέσεων μὲ τὰς ὁποίας πιέζει τὸ ὕδωρ ἢ ὁ ἀὴρ τὴν ἐπιφάνειαν σώματός τινος ἐμβεβαπτισμένου ἐν αὐτῷ, ὡς διευθυνομένη ἀντιθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς βαρύτητος, καλεῖται ἐπίσης *ἄντωσις* ἢ *ἄνωσις*. Α. Μ.

—**ἀντώσεως ἀτμοστρόβιλοι**· ταυτόσημον πρὸς τὸ *ἀντιδράσεως ἀτμοστρόβιλοι* (βλ. **ἀτμοστρόβιλοι**).

ἀνύβριστος (ὁ, ἡ),—ον (τό)· ὁ μὴ ὑβρισθεὶς ἢ ὁ μὴ ὑβριζόμενος.—Ἐπίρρ. *ἀνυβρίστως*.

ἀνύδρευτος (ὁ, ἡ),—ον (τό)· ὁ μὴ ὑδρευόμενος, ὁ μὴ ποτιζόμενος, ἀπότιστος.

ἀνυδρία (ἡ), κοιν. *ἀνυδριά*· ἔλλειψις ὑδάτων, ἰδίᾳ βροχῆς, ἄλλως *ἀναβροχιά ξηρασία*: παροιμ. «'ς τὴν ἀνυδριὰ καλὸ 'ναι καὶ τὸ χαλάζι».

ἀνυδρικὴ *περίοδος τῆς γῆς* (Anhydrische periode der Erde) *[Γεωλογ.]*. Οὕτω ὠνομάσθη—κυρίως ὑπὸ τοῦ γεωλόγου Dana—ἡ περίοδος ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ γῆ, ἀφοῦ περιεβλήθη τὸν πρῶτον της στερεοποιηθέντα φλοιόν, ἐστερεῖτο ἀκόμη ὑγρῶν ὑδάτων, καθ' ὅσον ἡ θερμοκρασία της ἦτο ἀκόμη τόσῳ ὑψηλή, ὥστε ὅλον τὸ ὕδωρ εὑρίσκετο ὑπὸ μορφὴν ὑδρατμῶν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἀνυδρῖται *ὀξέων [Χημ.]*. Εἶναι σώματα τὰ ὁποῖα τῇ ἐπιδράσει ὕδατος παράγουσιν ὀξέα. Ἀνυδρῖται ἀνοργάνων ὀξέων καλοῦνται αἱ ἑνώσεις στοιχείων μετ' ὀξυγόνου, ἤτοι τὰ *ὀξείδια* αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι τῇ ἐπιδράσει ἑνὸς ἢ περισσοτέρων μορίων ὕδατος ἀποτελοῦσιν ὀξέα. Οὕτω κατὰ τὴν τελείαν καῦσιν τοῦ ἄνθρακος παράγεται τὸ διοξείδιον αὐτοῦ CO_2 τὸ ὁποῖον τῇ ἐπιδράσει ὕδατος σχηματίζει τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ (βλ. λ.). Ἐπίσης κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ φωσφόρου παράγεται πεντοξείδιον αὐτοῦ P_2O_5 τὸ ὁποῖον εἶναι *ἀνυδρίτης* τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος:

$$P_2O_5+3H_2O=2H_3PO_4$$

Τὸ τριοξείδιον τοῦ θείου SO_3 εἶναι *ἀνυδρίτης* τοῦ θειικοῦ ὀξέος H_2SO_4 κ.τ.λ.

Οἱ ἀνυδρῖται δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰ *ἄνυδρα* ὀξέα, ὧν ἡ περιεκτικότης εἶναι 100 %.

—**ἀνυδρῖτις** *γύψος* (Anhydrit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοι δὲν εἶναι συχνοὶ καὶ παρουσιάζονται ἐμπεφυκότες ἢ ἐπιπεφυκότες μὲ μορφὴν κυβοειδῆ (ἀλπικὸς τύπος) ἢ πρισματικὴν (στασσφούρτειος τύπος). Συχνὰ παρουσιάζονται καὶ δίδυμοι κρύσταλλοι. Συχνότατα ὅμως εὑρίσκεται τὸ ὀρυκτὸν εἰς κοκκώδη, στιφρά, ἐνίοτε καὶ ῥαβδοειδῆ, ἰνώδη ἢ καὶ βοτρυοειδῆ συσσωματώματα.

Ἡ ἀνυδρῖτις γύψος ἔχει σχισμὸν τέλειον, θραῦσιν κογχοειδῆ, σκληρότητα 3—3 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2, 8—3, λάμψιν ὑελώδη. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφωτίστου, ἄχρους λευκή, ἢ ἕνεκα ξένων προσμίξεων ὑποκύανος ἢ κυανοϋπόφαιος, ἐνίοτε κυανῆ, ἐρυθρωπὴ ἢ ὑπομέλαινα. Χημικῶς ἐξεταζομένη εἶναι θειικὸν ἀσβέστιον ($CaSO_4$), περιέχουσα συνήθως καὶ προσμίξεις πισσασφαλτώδεις. Ἡ κόνις της, ἐρχομένη εἰς ἐπαφὴν μὲ ὕδωρ, προσλαμβάνει δύο μόρια ἐξ αὐτοῦ καὶ μεταβάλλεται εἰς γύψον *ὑδρομιγῆ* (βλ. λ.).

Ἡ ἀνυδρῖτις γύψος παρουσιάζεται εἰς ὅλας τὰς γεωλογικὰς διαπλάσεις πολλαχοῦ διαδεδομένη, σχηματίζουσα πετρώματα, ἄλλοτε μὲν αὐτοτελῶς μὲ ὑδρομιγῆ γύψον καὶ ἅλας ὀρυκτόν, ἄλλοτε δ' ὡς λεπτὰ ἀλλεπάλληλα κοιτάσματα ἐντὸς ὀρυκτοῦ ἅλατος (*ἀνυδριτικὴ περιοχὴ*=τὸ ὑποκείμενον τῶν κοιτασμάτων τῶν καλιούχων ὀρυκτῶν ἁλάτων τῆς βορείου Γερμανίας).

Ἡ ἀνυδρῖτις γύψος εὑρέθη ἐν Γερμανίᾳ (Χὸρτζ, Βυρτεμβέργη), εἰς τὰ κοιτάσματα ὀρυκτοῦ ἅλατος τῶν Ἄλπεων, εἰς τὴν Wieliczka καὶ Bochnia, Στασσφούρτην καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης ἐντὸς φλεβῶν ἢ μεταλλευματοφόρων κοιτασμάτων τῆς Κορυνθίας, Falun, κ.λ.π. Πολλαχοῦ ἐπὶ τῶν λαβῶν τοῦ Βεζουβίου. Ἐν Ἑλλάδι παρετηρήθη ὡς δευτερογ

Digitized by Google

γενὴς σχηματισμός, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ ἀσβεστίου, εἰς τὰ ἐναλλογενῆ ἐγκλείσματα τῶν ἀνδεσιτικῶν λαβῶν τῆς Σαντορίνης, ἅτινα συνίστανται ἀπὸ ἀσβεστίτην, βολλαστονίτην, πυρόξενον, μελανίτην καὶ μελίλιθον.

Ἡ ἀνυδρῖτις γύψος ἐν τῇ φύσει εὐκόλως μετασχηματίζεται—προσλαμβάνουσα ὕδωρ—εἰς γύψον ὑδρομιγῆ. Κατὰ τὸν μετασχηματισμὸν ὅμως αὐτὸν αὐξάνει καὶ ὁ ὄγκος της κατὰ 60 % καὶ τοῦτο συχνὰ προκαλεῖ ἰσχυρὰς διαταράξεις καὶ πτυχώσεις τῶν στρωμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπέρκεινται τῶν κοιτασμάτων τῆς ἀνυδρίτιδος γύψου ἢ περιβάλλουν ταῦτα. Ἐπίσης παρετηρήθη ἐν τῇ φύσει καὶ τὸ ἀντίθετον φαινόμενον τῆς μεταβολῆς τῆς ὑδρομιγοῦς γύψου εἰς ἀνυδρίτιδα.

Ἡ ἀνυδρῖτις γύψος ἀλεθομένη χρησιμοποιεῖται ὡς λιπαντικὸν μέσον εἰς ὑγρὰ μόνον ἐδάφη. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐχρησιμοποιήθη ἐνιαχοῦ ὡς ὑλικὸν δομῆς (Nordhausen). Κόνις λεπτὴ χρησιμεύει ἐπίσης, ὑπὸ τὸ ὄνομα *«λενζίνη»*, ὡς ὕλη προστιθεμένη εἰς τὸν χάρτην ἀντὶ τῆς ὑδρομιγοῦς γύψου. Γ. Κ. Γ.

ἀνυδρογλυκοχλωράλη· βλ. χλωραλόζη.

ἀνυδροεκγονίνη *[Χημ.]*. Ἕνωσις ὀργανικὴ τοῦ τύπου $C_9H_{13}O_2N$, λαμβανομένη ἐκ τῆς ἐκγονίνης (βλ. λ.) δι' ἀποσπάσεως ἑνὸς μορίου ὕδατος. Τήκεται ὑπὸ ἀποσύνθεσιν εἰς 235°.

Ἄνυδροι *[Γεωγρ.]*. βλ. Ἀνύδρους.

ἀνυδρολουπινίνη· βλ. λουπινίνη.

Ἄνυδρον *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀπόκεντρος καὶ ἀκατοίκητος μικρὰ νῆσος, κειμένη εἰς πλάτος 36°38′ καὶ μῆκος 25°42′ καὶ ἀναδύουσα μεταξὺ τῶν ἀκολούθων νήσων, ἀφ' ὧν ἀπέχει μίλλια ὅσα οἱ ἐν παρενθέσεσι ἀριθμοί: Ἀμοργοῦ (ἡ ἐγγυτέρα αὐτῇ ξηρά: 9 Β., ΒΑ), Ἴου (14, Δ. ΒΔ), Θήρας (16, ΝΔ), Ἀνάφης (15, Ν), Ἀστυπαλαίας (27, Α. ΝΑ). Ἀποτελεῖ τὴν ἀναδύουσαν κορυφὴν ὑφαλονήσου τῶν 100 ὀργ. χωριστῆς καὶ μεμονωμένης, περιβαλλομένης δὲ ἀπὸ βυθοὺς 180 ὀργ. καὶ ἄνω. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑφαλονήσου ἀναδύουν κωνικὴ βραχονησὶς εἰς τὸ ΝΑ τῆς νήσου ἄκρον καὶ βράχοι ἐν χρῷ πρὸς τὸ ΝΔ. Παρά τινων ὀνομάζονται καὶ *Μαυρονήσια* (δι' ὃ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 2836α: Archipelago southern sheet, ὀνομασία των ὡς «Blacks islands»), παρ' ἄλλων δὲ *Ἄνεδρα* καὶ *Ἄνυδρος*. Οἱ περὶ τὴν νῆσον βυθοὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἰχθυόεντες καὶ βρίθουσι σπόγγων τοῦ εἴδους «χονδρὰ νήσων». Σ. Ε. Λ.

— **Ἄνυδρον** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀνατολικὴ (πλάτ. 37° 25′, μῆκ. 26° 31′ Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 1574: The islands of Patmos Arki and Lipso) ἐν τῷ ζεύγει δύο μικρῶν νήσων ἀπεχουσῶν 2 μίλλια ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀναδυουσῶν εἰς 2½ μιλ. ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου *Τσουλοῦφι*, ΒΔ ἐσχατιᾶς τῆς Πάτμου. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄνυδρον** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Σελᾶ τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 63. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λεσοβίτι*, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1927 διατάγματος. Δ. Ε. Μ.

— **Ἄνυδρον** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μακρυπλαγίου (τέως Ραβενίων) τῆς ὑποδιοικήσεως Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. 206. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χοτζαλάρ*, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1927 Διατάγματος. Δ.Ε.Μ.

ἄνυδρος (ὁ ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ ὕδατος, ὁ μὴ ἔχων ἐπάρκειαν ὕδατος, ξηρός: «ἄνυδρος τόπος»· || ὁ μὴ περιέχων ὕδωρ: «ἄνυδρον οἰνόπνευμα».

— *[Χημ.]*· βλ. ἀνυδρῖται.

—**ἄνυδρος** *καλλιέργεια* *[Γεωργ.]*. Ἡ μὴ ποτιστική, ἡ ἀπότιστος.

Ἄνυδρος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πενταλόφου (τέως Πέτγας) τῆς ὑποδιοικήσεως Γουμενίτσης τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. 83. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσιγάρεβον*. Δ. Ε. Μ.

ο-ἀνυδροσουλφαμινοβενζοϊκὸν *ὀξὺ* *[Χημ.]*· ἐπιστημονικὸν ὄνομα τῆς σακχαρίνης (βλ. λ.).

ἀνυδροτεμβοΐνη· βλ. τεμβοΐνη.

Ἀνύδρους *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Παλαιοχώρας τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 109. Λέγεται ὑπό τινων καὶ *Ἄνυδροι*. Δ. Ε. Μ.

ἀνυδροφορμαλδεϋδανιλίνη *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $[C_6H_5N:CH_2]X$ παρασκευαζομένη ὡς ἐνδιάμεσον προϊὸν κατὰ τὴν βιομηχανικὴν παρασκευὴν τῆς *φουξίνης*. Σ. Γ.

ἀνυμέναιος (ὁ, ἡ)· ἡ μὴ τυχὼν ὑμεναίου, τῆς ἐπιγαμίου ᾠδῆς, ἄγαμος, παρθένος.

ἀνυμνῶ *(-έω)*· ὑμνῶ, ἐγκωμιάζω, ψάλλω ὕμνους, δοξολογῶ.

ἀνύμφευτος, *—η, —ον*· ὁ μὴ νυμφευθείς, ἄγαμος, κοιν. *ἀνύπανδρος*.

ἄνυμφος (ὁ, ἡ)· ἐπὶ ἀνδρός, ὁ μὴ τυχὼν νύμφης, ἄγαμος· || ἐπὶ γυναικός, κακόνυμφος, ἡ μὴ δυναμένη νὰ νυμφευθῇ.

Ἄνυος (Anyos), *Παῦλος*. Οὖγγρος ποιητὴς ἄγνωστος μὲν πέραν τῆς χώρας τῶν Μαϋάρων, ἀλλὰ προσφιλὴς ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ. Ἐγεννήθη ἐν τῇ κωμηιείᾳ τοῦ Βαστσπρέμε τῷ 1756 καὶ ἀπέθανε τῷ 1784, ὡς μοναχὸς τῶν ἐρημιτῶν τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος ἀποκλειστικῶς οὐγγρικοῦ. Ὁ Ἄνυος ἔγραψε ποιήματα ἔχοντα κλασσικὴν μορφήν, παρ' ὅλον δὲ τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς του, κατέγινεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν παιδαγωγίαν καὶ τὴν θεολογίαν, καὶ συνέγραψεν ἱκανὰ τοιαύτης φύσεως ἔργα. Θ. Β.

ἀνυπαίτιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γενόμενος ἄνευ ὑπαιτιότητος, ὁ ἀναίτιος: «ἀνυπαίτιος ζημία», «ἀνυπαίτιος ἀνεργία» (βλ. ἀνεργία).

ἀνυπακοὴ (ἡ)· ἔλλειψις ὑπακοῆς, ἀπείθεια, ἀνυποταξία.

ἀνυπάκουος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ μὴ ὑπακούων, ἀπειθής, ἀνυπότακτος: «ἀνυπάκουο παιδί».

ἀνύπανδρος, *—η, —ο*· δημοτ., καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ γυναικός, ἀνύμφευτος, ἄγαμος: «ἀνύπανδρο κορίτσι, — παλληκάρι»· παροιμ. «ἀνύπανδρος προξενητὴς γιὰ λόγου του γυρεύει».

ἀνύπαρκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπάρχων, ὁ μὴ λαβὼν ὑπόστασιν, ὁ μὴ ἀνευρισκόμενος ἐν τῇ πραγματικότητι: «ἀνύπαρκτον πρόσωπον», «ἀνύπαρκτος κίνδυνος»· || φαντασιώδης, χιμαιρικός, οἷον αἱ γρύπες, αἱ σφίγγες, αἱ χίμαιραι· || ὁ μὴ ὑπάρχων, ὁ ἀπολεσθείς, ὁ δαπανηθείς.

ἀνυπαρξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀνύπαρκτον, ἔλλειψις, ἐξαφανισμός.

ἀνυπεράσπιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ τυγχάνων ὑπερασπίσεως, βοηθείας, ἀβοήθητος: «τὸν ἄφησε ἀνυπεράσπιστον».

ἀνυπέρβατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ὑπερβῇ, ἀνυπέρβλητος, ἀκαταγώνιστος.— Ἐπίρρ. *ἀνυπερβάτως*.

ἀνυπέρβλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ὑπερβάλῃ, νὰ περάσῃ: «ὄρη ἀνυπέρβλητα»· || ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ξεπεράσῃ, ἀκαταγώνιστος, ἀσύγκριτος.— Ἐπίρρ. *ἀνυπερβλήτως*. Β. Φ.

ἀνυπέρθετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ δεκτικὸς ὑπερθέσεως, ἀναβολῆς, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀναβληθῇ.— Ἐπίρρ. *ἀνυπερθέτως*· ἄνευ ἀναβολῆς.

ἀνυπερνίκητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερνικηθῇ, ἀκαταγώνιστος.

ἀνυπερπήδητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερπηδηθῇ, ἀνυπέρβλητος.

ἀνυπεύθυνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπεύθυνος, ἀνεύθυνος.— Ἐπίρρ. *ἀνυπευθύνως*.

ἀνυπήκοος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπακούων, ἀπειθής, κοιν. ἀνυπάκουος (βλ. λ.).

ἀνυπηρέτητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπηρετούμενος ἢ ὁ μὴ ὑπηρετηθείς.

ἀνυπόβλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποβληθείς.

ἀνυπόγραφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπογεγραμμένος, ὁ μὴ φέρων ὑπογραφήν· ἀντίθ. *ἐνυπόγραφος*.— Ἐπίρρ. *ἀνυπογράφως*.

ἀνυποδησία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀνυπόδητος· κοιν. *ξυπολυσιά*.

ἀνυπόδητος (ὁ, ἡ) *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποδεδεμένος, ὁ μὴ φορῶν ὑποδήματα· κοιν. *ξυπόλυτος*.

ἀνυπόθετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποτιθέμενος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ.

ἀνυποθήκευτος καὶ *ἀνυπόθηκος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποθηκευμένος, ὁ μὴ βεβαρημένος μὲ ὑποθήκην.

ἀνυποκρισία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀνυπόκριτος, ἁπλότης, εἰλικρίνεια, ἀφέλεια.

ἀνυπόκριτος (ὁ, ἡ) *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποκρινόμενος, ὁ εἰλικρινής, ὁ ἄδολος: «ἀνυπόκριτος ἀγάπη, — πίστις, — φιλαδελφία»· || ὁ ἀφελὴς τοὺς τρόπους, ὁ εὐθύς.— Ἐπίρρ. *ἀνυποκρίτως*.

ἀνυπόληπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ τυγχάνων ὑπολήψεως, τιμῆς, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν τιμῶσιν.— Ἐπίρρ. *ἀνυπολήπτως*.

ἀνυποληψία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀνυπόληπτος· ἔλλειψις ὑπολήψεως, τιμῆς, περιφρόνησις.

ἀνυπολόγιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπολογιζόμενος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπολογισθῇ, ἀλογάριαστος, ἀκαταμέτρητος, ἀναρίθμητος.— Ἐπίρρ. *ἀνυπολογίστως*.

ἀνυπόλογος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπόλογος, ὁ μὴ ὑποχρεωμένος νὰ δώσῃ λόγον, λογοδοσίαν, ἀνυπεύθυνος. Ἐπίρρ. *ἀνυπολόγως*.

— *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δίκ.]* Παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ὁ ἐμφυτευτὴς οὐδὲν ἕτερον κατέβαλλεν εἰς τὸν κύριον πέραν τοῦ ὡρισμένου κανόνος ἢ τέλους, διὰ τοῦτο δὲ καὶ *ἀνυπόλογος* ἐλέγετο. Ι. Δ. Ζ.

ἀνυπομονησία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀνυπόμονος, τὸ νὰ μὴ δύναταί τις νὰ ὑπομένῃ, νὰ περιμένῃ.

ἀνυπόμονος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ὑπομονήν, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομένῃ, νὰ περιμένῃ, βιαστικός.— Ἐπίρρ. *ἀνυπομόνως*.

ἀνυπομονῶ *(-έω)*· εἶμαι ἀνυπόμονος, δὲν ἔχω ὑπομονήν, βιάζομαι.

ἀνυπονόητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπονοούμενος, ἢ ὁ μὴ ὑπονοηθείς· || ὁ μὴ ὑπονοῶν, ὁ μὴ ὑποπτεύων.— Ἐπίρρ. *ἀνυπονοήτως* ἄνευ ὑποψίας.

ἀνυπόπτευτος (ὁ, ἡ), *—ον*. (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ὑποπτεύομεν.

ἀνύποπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὕποπτος, ὁ μὴ παρέχων ὑποψίαν, ἀνυπόπτευτος· || ὁ μὴ ὑποπτεύων.— Ἐπίρρ. *ἀνυπόπτως*, χωρὶς ὑποψίαν.

ἀνυπόστατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ὑπόστασιν, ὕπαρξιν, ἀνύπαρκτος, ψευδής.

—**ἀνυπόστατος** *γάμος* *[Νομ.]*· βλ. γάμος.

ἀνυποστήρικτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποστηριζόμενος, ἀστήρικτος· || μεταφ. ἀνυπεράσπιστος, ἀβοήθητος.

ἀνυπόστολος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποστελλόμενος, ὁ ἄνευ ὑπεκφυγῶν ὁμιλῶν, παρρησιαστής, εἰλικρινής.— Ἐπίρρ. *ἀνυποστόλως*.

ἀνυπότακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποτασσόμενος εἰς ἀρχάς, εἰς κανόνας, εἰς ἀνωτέρους κ.τ.τ. ἀπειθάρχητος, ἄτακτος, ἀντίθετος.— Ἐπίρρ. *ἀνυποτάκτως*.

— *[Στρατολ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *«ἀνυπότακτος»* χαρακτηρίζεται ἐν τῇ στρατολογικῇ ὑπηρεσίᾳ ὁ φυγόστρατος, δηλαδὴ ὁ μὴ προσερχόμενος ἐν τῷ στρατῷ ἐντὸς τῆς ὁρισθείσης πρὸς παρουσίασιν ἡμέρας (βλ. λ. στρατολογία).

— **ἀνυπότακτος** (ὁ) (Anypotactus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *βρούχων*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Κολομβίας. Δ. Ν. Π.

ἀνυποταξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀνυπότακτος, ἔλλειψις ὑποταγῆς, πειθαρχίας, ἀπείθεια, ἀταξία.

ἀνυποτίμητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποτιμηθείς, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ ἐμπορικὴ τιμὴ δὲν ὑπεβιβάσθη.

ἀνυπόφερτος, *—η, —ο*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ὑποφέρῃ, ἀνυπόφορος, ἀφόρητος.

ἀνυπόφορος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ὑποφέρῃ, νὰ ἀνεχθῇ, ἀφόρητος, ἄλλως *ἀνυπόφερτος*.— Ἐπίρρ. *ἀνυποφόρως*.

Ἀνυσαράκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Κανδάνου τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 204. Δ. Ε. Μ.

Ἀνυσάτου *αὖλαξ*. Ἁλιευτικὸν πεδίον ἐν Ἠλείᾳ τῆς Πελοποννήσου (βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ′, σ. 788, 799).

Ἀνυσία *(μάρτυς)*. Ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ μαρτυρήσασα, κατὰ τὸ 298 ἐπὶ Μαξιμιανοῦ. Ἀρνηθεῖσα νὰ θύσῃ εἰς τὸν βωμὸν τῶν εἰδώλων, ἐφονεύθη διὰ σπάθης ὑπὸ στρατιώτου εἰδωλολάτρου παρὰ τὴν πύλην τῆς Κασσάνδρας. Ἡ μνήμη της ἐπιτελεῖται τῇ 30ῇ Δεκεμβρίου. Ἐγκώμιον εἰς αὐτὴν ἔγραψεν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος (†1379) καὶ ὁ Συμεὼν ὁ μεταφραστὴς ἔγραψε τὸν βίον της (Migne Ἑλ. Πατρ. 116, 747—752). Δ. Σ. Μ.

ἀνύσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· (ἀπὸ τοῦ *ἀνύτω* = κατορθώνω) ἀποτελεσματικός, λυσιτελής, ὠφέλιμος (ἡ λέξις αὕτη εἴτε ψιλοῦται εἴτε δασύνεται).— Ἐπίρρ. *ἀνυσίμως*.

Ἀνύσιος *Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος* (περὶ τὰ 383—410). Γράφων πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πρὸς ὃν διέκειτο φιλικώτατα, τὸν ἀποκαλεῖ «δεσπότην τιμιώτατον» καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὡς φροντίζοντα «τῇ κοινῇ διορ-

Digitized by Google

θώσει τῶν Ἐκκλησιῶν» (*Χρυσοστ. Ἐπιστ.* ΡΞΒ' ἐν Migne Ἑλ. Πατρ. 52,706). Δ. Σ. Μ.

Ἄνυσις ἢ Ἄνυχις. Εἷς τῶν φανταστικῶν φαραώ, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος. Τὸν μῦθον τοῦ Ἀνύσιος ἐγέννησε κατὰ τὸν Masepro (Hist. anc. des peuples de l'Or. 1912 σελ. 496) ἡ τραγικὴ συντριβὴ τῶν βασιλίσκων τοῦ Δέλτα κατὰ τὴν αἰθιοπικὴν εἰσβολὴν τοῦ Σαβάκωνος, ὅτε οἱ ἐπιζήσαντες πρίγκιπες κατέφυγον εἰς τὰ ἀδιαπέραστα ἕλη τῶν κρασπέδων τοῦ Δέλτα. Κατὰ τὸν Λέψιον τὸ κρυσφύγετον τοῦ Ἀνύσιος θὰ εἶναι ἡ νησὶς τῆς Μεντζάλας Θέννεσις. Γ. Λ. Α.

ἄνυσμα [*Μαθ.*]· βλ. διάνυσμα.

ἀνυσματικὸς λογισμὸς [*Μαθ.*]· βλ. διάνυσμα.

ἀνύστακτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ νυστάξας, ἄγρυπνος.

ἀνυστέρητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ὑστερῶν, ὁ μὴ ἐλλείπων· || ὁ μὴ στερούμενος.

Ἀνύτη. Ἀλεξανδρινὴ ποιήτρια ἐκ Τεγέας τῆς Ἀρκαδίας, ἀκμάσασα περὶ τὸ 300 π. Χ. (*Παυσ.* 10.38. 13)· βλ. Ἀλεξάνδρεια, τ. Γ', σ. 540α'.

ἀνυτίνη (Anytin) [*Φαρμ. Χημ.*]. Οὕτω καλεῖται κεκαθαρμένον τι ἰχθυολογικὸν ἀμμώνιον, ἀπηλλαγμένον τῶν συνήθως ἐν τῇ ἰχθυόλῃ ἀπαντωσῶν προσμίξεων. Εἶναι πισσώδης μᾶζα ἐνέχουσα 50% στερεοῦ ὑπολείμματος. Διαλύματα τῆς ἀνυτίνης περιέχοντα διάφορα φάρμακα καλοῦνται *ἀνυτόλαι.* Οὕτω λ. χ. ἡ *βενζολανυτόλη* ἐνέχει 80% ἀνυτίνης καὶ 20% βενζόλης. Κ. Γ. Μ.

ἀνυτόλη (Anytole) [*Φαρμ.*]· βλ. ἀνυτίνη.

Ἄνυτος.— 1) Τιτάν, οὗ τὸ ἄγαλμα ἀνέκειτο ἐν τῷ ναῷ τῆς Δεσποίνης ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν σχήματι ὡπλισμένου: «φασὶ δὲ οἱ περὶ τὸ ἱερὸν τραφῆναι τὴν Δέσποιναν ὑπὸ τοῦ Ἀνύτου καὶ εἶναι τῶν Τιτάνων καλουμένων τὸν Ἄνυτον», λέγει ὁ Παυσανίας (8, 37, 5).

— 2) Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Ἀνθεμίωνος, εὔπορος βυρσοπώλης, συναγωνισθεὶς μετὰ τοῦ Θρασυβούλου κατὰ τῶν Τριάκοντα· φίλος τοῦ Σωκράτους τὸ πρῶτον, ἔπειτα κατήντησεν ὁ σφοδρότερος τῶν κατηγόρων αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μελήτου. Μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ κατέφυγεν εἰς Ἡράκλειαν τὴν ἐν τῷ Πόντῳ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν λέγεται, ὅτι ἐξεδιώχθη ἢ ὅτι καὶ ἐλιθοβολήθη (*Ξεν.* Ἑλλ. 2, 3, 42). Ἀναφέρεται ὡς πρόσωπον τοῦ διαλόγου ἐν τῷ Μένωνι τοῦ Πλάτωνος (*Πλάτ.* Ἀπ. 23.— *Ξεν.* ἀπομν. 29). Οὗτος καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ὀνομάζονται: «οἱ ἀμφὶ Ἄνυτον» ἢ «οἱ περὶ Ἄνυτον» (*Πλάτ.* ἀπ. 18 β). Παροιμιώδης κατήντησεν ἡ ἔκφρασις: «ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλητος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὐ δύνανται». Ι. Χ. Δ.

ἀνύφαινα (ἡ) (Anyphaena) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δρασιδῶν*. Τὰ χαρακτηριστικά των γνωρίσματα εἶναι: τέσσαρα ζεύγη ὀφθαλμῶν τοποθετημένων πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ προθώρακος καὶ ἐπὶ δύο ἐγκαρσίων σειρῶν· σιαγόνες εὐθεῖαι, εὐρεῖαι κατὰ τὴν ἐξωτερικήν των βάσιν καὶ παρὰ τὴν ἔκφυσιν τοῦ πρώτου ζεύγους τῶν ποδῶν (κατὰ τὰ ἄκρα των αἱ σιαγόνες εἶναι ἀπεστρογγυλωμέναι)· χεῖλος ἐπίμηκες τετράγωνον· πόδες ἐπιτήδειοι πρὸς ταχὺ βάδισμα καὶ διαφόρου μήκους (τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ποδῶν ἐπιμηκέστερον τῶν λοιπῶν). Γενικῶς εἶναι σαρκοφάγα ἔντομα καὶ ἀδηφαγώτατα· τὴν λείαν των συλλαμβάνουσι τρέχοντα ὄπισθεν τοῦ θηράματός των μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα. Ὁ ἱστός των εἶναι λευκὸς καὶ μεταξοειδὴς καὶ δι' αὐτοῦ περιβάλλουσι τὰ φύλλα τῶν δένδρων ἢ τὰς ὀπὰς τῶν τοίχων, πολλάκις δὲ περιβάλλουσι καὶ τὸ σῶμά των διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἱστοῦ, ὅπως μὴ γίνωνται καταφανῆ.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ εἴκοσιν εἴδη, ὧν γνωστότερα:

Ἀνύφαινα ἡ μεταξώδης (Anyphaena setosa). Εἶναι κοινότατον ἔντομον ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀπαντᾷ εἰς τοὺς κήπους, εἰς τὰς σχισμὰς τῶν δένδρων, ἐπὶ τῶν φυλλωμάτων κτλ. Ὑφαίνει διαφανῆ ἱστὸν καὶ ἀφίνει μικρὰν ὀπὴν κατὰ τὸ κέντρον, ἵνα εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται κατὰ βούλησιν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος γεννᾷ πεντήκοντα ᾠὰ ὑποκίτρινα καὶ τὰ ἐναποθέτει ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ ἱστοῦ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ γονεῖς μένουσιν ἄγρυπνοι εἰς ἕτερον διαμέρισμα τοῦ ἱστοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἐπιτηροῦσι τὰ ᾠά των.

Ἀνύφαινα ἡ τροφὸς (Anyphaena nurricia). Εἶναι ἐπίσης διαδεδομένη ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη. Τὸ μῆκός της φθάνει τὸ 1 1/2 ἑκατοστόμετρον. Συνήθως ἀπαντᾷ εἰς τὰ δάση καὶ διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὴν φωλεάν της συνδέει πλεῖστα φύλλα τῶν δένδρων, ἅτινα εἶτα περιβάλλει διὰ τοῦ ἱστοῦ της. Ἡ φωλεά της ἔχει μέγεθος ᾠοῦ ὄρνιθος. Ἅμα τῇ ἐκκολάψει τῶν ᾠῶν οἱ γονεῖς παραμένουσι μετὰ τῶν ἐμβρύων των μέχρις ὅτου δυνηθῶσι ταῦτα μόνα νὰ εὕρωσι τροφήν. Δ. Ν. Π.

ἀνυφαίνω· πάλιν ὑφαίνω· κοιν. *ξαναφαίνω*· || ὑφαίνω.

ἀνυφαντὴς (ὁ) καὶ *ἀλυφαντὴς*· κοιν. ὁ ὑφαντής· θηλ. *ἀνυφάντρα* καὶ *νυφάντρα*.

— **ἀνυφαντὴς** (ὁ) [*Ζωολ.*]· κοινὴ ὀνομασία τῆς ἀράχνης *ἔπειρος τὸ διάδημα* (Epeira diadema)· βλ. ἀράχνη.

Ἀνυφαντὴς [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Πλαταμὼν τῆς νήσου Ἰκαρίας (βλ. λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 414α').

—**Ἀνυφαντὴς** ὁ *Βυζαριανός*. Κρὴς ἁρματολὸς γεννηθεὶς εἰς Βυζάρι Ἀμαρίου. Ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὑπερήφανος χαρακτήρ του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέχηται τὰ κακουργήματα τῶν Τούρκων Ἀμπαδιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐνωρὶς ἐξεπατρίσθη, ὅπου μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ περιπετείας κατέληξεν εἰς Γαλλίαν, ὁπόθεν ἠκολούθησε τὸν Ναπολέοντα εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Αἰγύπτου, διακριθεὶς εἰς πολλὰς μάχας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ἐπανῆλθεν εἰς Βυζάρι, ὅπου ἡγούμενος εὐαρίθμου ἁρματολικοῦ σώματος ἐγένετο ἐπὶ διετίαν περίπου ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν ἀγάδων ἁπάσης τῆς νήσου, οἱ ἀγριώτεροι τῶν ὁποίων εὗρον διὰ τῆς χειρός του τὸν θάνατον. Τὸ ἔνδοξον ὅμως στάδιόν του ἐπέπρωτο νὰ λήξῃ διὰ μιᾶς παρατόλμου ἀπρονοησίας. Ὅτε κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως κατῆλθεν εἰς Βυζάρι, ὅπως ἐκκλησιασθῇ μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων του, περιεκυκλώθη αἴφνης ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπὸ ἑξήκοντα περίπου Ἀμπαδιωτῶν· ὅταν δέ, μετὰ πολύωρον καὶ αἱματηρὰν συμπλοκήν, ἀποκαμὼν καὶ ἄνευ ἐφοδίων, ἠθέλησε νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, ἔπεσεν ὑπὸ πλῆθος σφαιρῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέπεσον ἐπ' αὐτοῦ μετὰ λύσσης καὶ πρὶν ἔτι ἐκπνεύσῃ διέσχισαν τὰ στήθη του καὶ ἀπέσπασαν τὴν καρδίαν του, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ κατατεμαχίσαντες ἀφῆκαν βορὰν τῶν κυνῶν καὶ ὀρνέων. Μ. Γ. Δ.

—**Ἀνυφαντής**, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Βελίτσης. Ἠκολούθησε τὸν Ὀδυσέα Ἀνδροῦτσον, ἐτραυματίσθη εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐφονεύθη παρὰ τὴν γενετειράν του τὸν Νοέμβριον τοῦ 1826 κατά τινα συμπλοκὴν πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Μουστᾶ-μπέη. Γ. Δ. Κ.

ἀνύφαντος (ὁ, ἡ) καὶ — η, — ον (τό)· ὁ μήπω ὑφανθείς: «νήματα ἀνύφαντα»· ἀντίθ. *ὑφασμένος*: «κάψε φωτιὰ τ' ἀνύφαντα, κάψε καὶ τὰ φασμένα».

ἀνυφάντρα (ἡ)· βλ. ἀνυφαντής.

Ἀνυφὶ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Μιδέας τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 750. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 1000 περίπου κατοίκους ὑπάγεται καὶ τὸ ἀπέχον 20' ἀπὸ τῆς ἕδρας χωρίον *Αὐδήμπεη*, μετονομασθὲν εἰς *Τρικούπην*. Οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων πλὴν τῆς ἑλληνικῆς ὁμιλοῦσι καὶ τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν.

Τὸ Ἀνυφὶ εἶναι ἐκτισμένον ἐν πεδινῷ περιβάλλοντι παρὰ τὸν χείμαρρον Κλεισοῦρα, ἔχον πρὸς Β τὸ βουνὸν Εὔβοια (Ἅη Λιᾶς) ὅπερ εἶναι παραφυὰς τοῦ πρὸς Α ὄρους Ἀραχναίου. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, ὑποφέρει ὅμως ἐνίοτε ἐκ πλημμυρῶν ἐξ ὑπερχειλίσεως τῆς Κλεισούρας. Ἐπίσης μαστίζεται ὑπὸ ἀκρίδων. Ὑδρεύεται ἐκ φρεάτων.

Τὸ χωρίον ἔχει δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων φοιτῶσιν ἀνὰ 50 περίπου μαθηταί. Τὸ Ἀνυφὶ κοινωνικῶς ἔχει ἀρκετὰ προαχθῆ, διὸ καὶ λειτουργοῦσι δύο ἐκπολιτιστικαὶ ἐν αὐτῷ ὀργανώσεις, ὁ «Φιλοπροοδευτικὸς Σύλλογος τῶν Νέων» καὶ ὁ «Κτηματικὸς Σύλλογος», ἔτι δ' ἔχει ἱδρυθῆ καὶ «Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός».

Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι ὁ καπνὸς καὶ τὰ πεπονοειδῆ (μποστανικὰ) ὡς καὶ εἰς μικροτέρας ποσότητας τὰ δημητριακά. Ὁ καπνὸς οὗτινος ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται ἐτησίως τὰς 250.000 ὀκάδας ἐξάγεται ἐξ ὁλοκλήρου διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Ναυπλίου εἰς Αἴγυπτον, Γερμανίαν καὶ Ὁλλανδίαν, οἱ πέπονες δὲ καταναλίσκονται εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης· τῶν δημητριακῶν ὡς καὶ τῶν ἐλαχίστων κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἡ κατανάλωσις γίνεται ἐπιχωρίως διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων. Ἡ ἀξία τῶν ἐξαγομένων ἐν γένει ἐκ τῆς κοινότητος προϊόντων ὑπερβαίνει κατ' ἔτος τὰ 5 ἑκατομ. δραχμῶν.

Τὸ Ἀνυφὶ συνδέεται μὲ τὸ Ναύπλιον δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀπέχον 13 χμτρ. Ἐπίσης καὶ μετὰ τοῦ Ἄργους δι' ὁμοίας συγκοινωνίας, ἀφ' οὗ ἀπέχει 7 1/2 χμτρ. Δ. Ε. Μ.

ἀνυχία (Anychia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *παρωνυχιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς Δ. Ν. Π.

ἀνυχοφόρα (τὰ) (Anychophora) [*Ζωολ.*]. Καλοῦνται οὕτως ἑρπετά τινα τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀφιδίων*, ἅτινα κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σώματός των φέρουσιν ἀντὶ ὀνυχωτῶν φυματίων ἁπλᾶς φολίδας. Δ. Ν. Π.

ἀνυψῶ (*—όω*) καὶ *ἀνυψώνω*· ὑψώνω, κάμνω τι νὰ λάβῃ ὕψος, κοιν. *σηκώνω*: «ἀνυψῶ τὸν τοῖχον,—τὴν οἰκίαν»· || μεταφ. ἐξυψῶ, κάμνω τινὰ νὰ λάβῃ ἐπίδοσιν, νὰ ἀναδειχθῇ.

ἀνύψωμα (τό)· ὕψωμα γῆς φυσικὸν ἢ τεχνητόν.

ἀνύψωσις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ ἀνυψῶ, ὕψωσις, ἄρσις· || ἐξύψωσις, ἀνάδειξις.

— [*Βλητική*] Ὅρος τῆς βλητικῆς σημαίνων τὴν πρὸς τὰ ἄνω μετακίνησιν τοῦ στόματος παντὸς πυροβόλου ὅπλου κατὰ τὴν πυροβόλησιν, οὕτως ὥστε τὸ βλῆμα νὰ ἐξέρχεται τοῦ κοίλου μετὰ ἀρχικῆς ἀποκλίσεως πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ ἀπόκλισις ποικίλλει κατὰ τιμὴν καὶ κατ' ἔννοιαν ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς τεχνικῆς διασκευῆς τοῦ ὅπλου.

Τυφέκιον καὶ πιστόλιον.—Ἡ ἀπόκλισις αὕτη ὀφείλεται εἰς δύο κυρίως αἰτίας, ὧν τὰ ἀποτελέσματα δύνανται νὰ προστιθένται ἢ νὰ ἀφαιρῶνται, κατὰ τὴν περίστασιν, οὕτως ὥστε, ἐὰν ἀντισταθμίζωνται, δὲν ὑπάρχει ἀπόκλισις, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει παρατηρεῖται εἴτε ἀνύψωσις, εἴτε χαμήλωσις τῆς τροχιᾶς. Ἡ μία τῶν αἰτιῶν τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ τάσις τοῦ ὅπλου νὰ περιστραφῇ περὶ τὸ σημεῖον στηρίγματος (δηλ. περὶ τὸ σημεῖον στηρίγματος ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἢ ἐν περιπτώσει πιστολίου, τῆς πυγμῆς), ὅταν τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ προεκτάσει τοῦ ἄξονος τῆς κάννης (κλίσις τοῦ κοπάνου τοῦ τυφεκίου ἢ τῆς λαβῆς τοῦ πιστολίου). Ἡ ἑτέρα αἰτία εἶναι οἱ κραδασμοὶ οὓς ὑφίσταται ἡ κάννη, καθ' ὃν χρόνον ἡ βολὶς κινεῖται ἐν τῷ κοίλῳ καὶ αἵτινες παράγουσι μικράν τινα κίνησιν παλμώδη εἰς τὸ στόμα.

α') *Ἀνάκρουσις*: Τὸ τυφέκιον τείνει νὰ καταπέσῃ ἐκ τοῦ βάρους αὐτοῦ Β (βλέπε Σχῆμα), ὅπερ ἔχει σημεῖον ἐφαρμογῆς τὸ κέντρον βαρύτητος Κ, κείμενον εἰς ἀπόστασιν β ἀπὸ τοῦ σημείου στηρίγματος ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ βάλλοντος, δηλαδὴ τοῦ σημείου Ο, ὅπερ ὑποτίθεται σταθερόν.

Ἡ ἀπόστασις β λογίζεται παράλληλος τῷ ἄξονι, διότι οὗτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔγγιστα ὁρι-

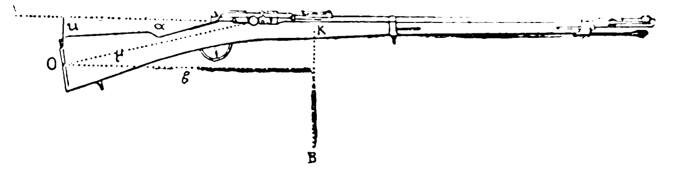

Ἀνύψωσις τυφεκίου κατὰ τὴν πυροβόλησιν.

ζόντιος εἰς τὰς συνήθεις συνθήκας τῆς βολῆς. Ὁ βραχίων τοῦ βάλλοντος ἐμποδίζει τὸ ὅπλον νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς βαρύτητος καὶ ὑποβαστάζει τὸ βάρος Β. Κατὰ τὴν πυροβόλησιν ἀναπτύσσεται κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ἄξονος ἡ ἀνάκρουσις Α, ἥτις διέρχεται εἰς ὕψος κ ἄνω τοῦ σταθεροῦ σημείου Ο καὶ τείνει νὰ ἀνυψώσῃ τὴν κάννην πέριξ τοῦ σημείου τούτου Ο.

Ἐκ τῶν δύο τούτων δυνάμεων, ἀντιδρωσῶν πρὸς ἀλλήλας, τίς θέλει ὑπερισχύσει; Κατὰ τὴν μηχανικήν, ἡ ἰσορροπία ὑφίσταται ἐὰν ὑφίσταται ἡ ἰσότης

$$Α.κ=Β.β \quad ἢ \quad Α.μ.ημ.α=Β.β$$

ἔνθα μ παριστᾷ τὸ *μῆκος τοῦ κοπάνου* καὶ α τὴν *κλίσιν τοῦ κοπάνου*, δηλαδὴ τὴν ὀξεῖαν γωνίαν, ἣν σχηματίζει μετὰ τοῦ ἄξονος τῆς κάννης ἡ ἀγομένη εὐθεῖα ἀπὸ τοῦ σημείου ἐφαρμογῆς τῆς ἀνακρούσεως (ἔρεισμα τοῦ κλείστρου ἐπὶ τῆς οὐραιοδόχης) πρὸς τὸ σταθερὸν σημεῖον Ο. Ἐὰν τὸ πρῶτον μέλος εἶναι μεῖζον τοῦ δευτέρου, τὸ ὅπλον πάσχει ἀνύψωσιν· αὕτη δὲ εἶναι τόσῳ μείζων, ὅσῳ ἡ διαφορὰ τῶν δύο γινομένων εἶναι μείζων, ὅθεν ἡ ἀνύψωσις αὐξάνει: 1) Μετὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνακρούσεως Α, δηλαδὴ τῶν ἄλλων στοιχείων ὄντων τῶν αὐτῶν, μετὰ τοῦ γεμίσματος τῆς χρησιμοποιουμένης πυρίτιδος. 2) Μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κοπάνου, διότι αὐξάνει τὸ μ. 3) Μετὰ τῆς κλίσεως τοῦ κοπάνου· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, ἡ ἀνύψωσις εἶναι μείζων εἰς τὰ πιστόλια ἢ εἰς τὰ τυφέκια.

Ἐκ παραλλήλου ἡ ἀνύψωσις εἶναι τόσῳ μείζων: 1) ὅσῳ τὸ βάρος τοῦ ὅπλου εἶναι μικρότερον· εἷς ἐπὶ πλέον λόγος νὰ εἶναι μείζων ἡ ἀνύψωσις ἐν τῇ βολῇ τῶν πιστολίων καὶ τῶν περιστρόφων. 2) ὅσῳ τὸ κέντρον βάρους τοῦ ὅπλου ἀπέχει ὀλιγώτερον τοῦ σημείου στηρίγματος, δηλαδὴ ὅσῳ τὸ β εἶναι μικρότερον.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω ἀπὸ καθαρῶς πρα-

Digitized by Google

κτικῆς ἀπόψεως διὰ τὰ περίστροφα καὶ αὐτογεμῆ πιστόλια, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ εὐθυβολία ἔχει ἀπόλυτον ἀξίαν, διότι ταῦτα χρησιμεύουσι διὰ τὴν προσωπικὴν ἄμυναν, συνάγομεν ὅτι τὰ μᾶλλον εὐθυβόλα ἐκ τούτων εἶναι τὰ ἔχοντα σημαντικὸν βάρος καὶ οὐχὶ ὑπερβολικῶς ἰσχυρὸν γέμισμα (γνήσιος τύπος περιστρόφου Σμιθ, Κόλτ, αὐτογεμὲς Κόλτ, Μπράουνιγκ κτλ.) Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἐμπορίῳ πωλουμένων μικροῦ τύπου περιστρόφων, εἶναι ἐλάχιστα εὐθυβόλα τὰ βάλλοντα δι' ἰσχυροῦ γεμίσματος. Τέλος, συγκρίνοντες τὰ περίστροφα πρὸς τὰ αὐτογεμῆ πιστόλια παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔχουσι τὸ κέντρον βάρος μᾶλλον πρὸς τὰ ὀπίσω ἢ τὰ περίστροφα, διότι φέρουσι τὰ φυσίγγια ἐν τῇ λαβῇ, καὶ ἕνεκα τούτου ἔδει νὰ πάσχωσι μείζονα ἀνύψωσιν· ἐν τούτοις συμβαίνει τὸ ἀντίθετον καὶ εἶναι γενικῶς μᾶλλον εὐθυβόλα τῶν περιστρόφων, διότι ἡ ἀνάκρουσις δὲν μεταδίδεται ὁλόκληρος ἐπὶ τοῦ σημείου στηρίγματος τοῦ ὅπλου (παλάμης), ἀλλὰ μέγα μέρος ταύτης ἀπορροφᾶται πρὸς ὀπισθοδρόμησιν τοῦ φρακτικοῦ μηχανήματος συμπιεζομένου τοῦ ἑλικοειδοῦς αὐτοῦ ἐλατηρίου.

Κατὰ τὰ γενόμενα πειράματα ἐν Vincennes τῆς Γαλλίας, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀνύψωσις δὲν εἶναι σταθερὰ δι' ἕκαστον ὅπλον, ἀλλ' αἱ διαφοραὶ εἶναι ἀσήμαντοι, εἰς τρόπον ὥστε διὰ τυφέκια τοῦ αὐτοῦ συστήματος δύναται νὰ θεωρηθῇ αὕτη ὡς σταθερὰ ἐν τῇ πράξει (12′—14′ ὡς ἔγγιστα). Τὰ γενικῶς σήμερον ἐν χρήσει ἐπαναληπτικὰ τυφέκια, τὰ ἔχοντα κεντρικὴν ἀποθήκην (ὑπὸ τὸ οὐραῖον) ἔχουσι μικρὰν τάσιν ἀνυψώσεως, διότι, ἕνεκα τοῦ βάρους τῶν φυσιγγίων, αὐξάνει τὸ βάρος τοῦ ὅπλου, καίτοι, ἐξ ἀντιθέτου, μεταφέρεται τὸ κέντρον βάρος κατά τι πρὸς τὰ ὀπίσω.

β′) ***Κραδασμοί:*** Τὴν γωνιαίαν ταύτην ἀπόκλισιν (ἀνύψωσιν) μεταβάλλει οὐσιωδῶς κατ' ἔννοιαν καὶ τιμήν, ἐνίοτε καὶ μεταξὺ τυφεκίων τοῦ αὐτοῦ συστήματος, ἕτερον φαινόμενον, οἱ *κραδασμοί*. Ἡ βολὴ προξενεῖ εἰς τὴν κάννην κραδασμούς, ἐκδηλουμένους διὰ κοιλιῶν καὶ κόμβων, ὡς συμβαίνει εἰς πάντα κραδαινόμενον σωλῆνα, οὕτως ὥστε ἑκάστη γεννήτρια τοῦ κοίλου, ἀντὶ νὰ μένῃ ἀκίνητος καὶ εὐθύγραμμος, μετακινεῖται παρεκκλίνουσα. Ὅθεν, ἕνεκα τῶν κραδασμῶν, τὸ στόμα διαγράφει εἶδός τι κυκλικῆς καμπύλης, ἢ ἐλλειπτικῆς σπειροειδοῦς καμπύλης σχήματος 8. Κατὰ τὰ γενόμενα πειράματα ἐν Γαλλίᾳ (1873—74) εἰς Vincennes, ἀπεδείχθη ὅτι πολυάριθμοι αἰτίαι μεταβάλλουσι τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔντασιν τῶν κραδασμῶν, ἰδίᾳ δὲ ἡ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλη περίσφιγξις τῶν ψελλίων, τὸ πάχος τοῦ μετάλλου, τὸ μῆκος τῆς κάννης, ἡ ποσότης καὶ ποιότης τῆς πυρίτιδος, ἡ προσθήκη τῆς λόγχης κτλ.

Ἡ ἀνάκρουσις καὶ οἱ κραδασμοὶ δυνατὸν νὰ παράγωσι μετακίνησιν τῆς κάννης κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ὅτε αἱ ἀποκλίσεις προστίθενται ἢ κατ' ἀντίθετον ἔννοιαν, ὅτε δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἀντιστάθμισις. Διὰ τοῦ τυφεκίου Γκρὰ αἱ βολαὶ συνεσωρεύοντο ἄνω καὶ δεξιᾷ τοῦ σκοπευομένου σημείου, τῆς ἀραβίδος συνεσωρεύοντο ἐπαισθητῶς ὀλιγώτερον ἄνω καὶ ὀλιγώτερον δεξιᾷ, διότι ἡ κάννη αὐτῆς εἶναι βραχυτέρα καὶ ἑπομένως ἡ βολὶς ἐξήρχετο τοῦ στόματος πρὶν ἢ τοῦτο ὑποστῇ ἐκ τῶν κραδασμῶν μεγάλην μετακίνησιν. Τέλος, διὰ τὸ βραχύκαννον, ἡ συσσώρευσις παρήγετο ὀλίγον κάτω καὶ ἐγγύτατα τοῦ ἐπιπέδου βολῆς, διότι ἡ κάννη αὐτοῦ εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ ἕνεκα τούτου ἡ βολὶς ἐξήρχετο τοῦ στόματος πρὶν ἢ τοῦτο προφθάσῃ νὰ μετακινηθῇ ἐκ τῶν κραδασμῶν. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐπέβαλε τὴν πρὸς ἀριστερὰ αὐλάκισιν τῆς κάννης τοῦ τυφεκίου gras, πρὸς ἀντιστάθμισιν ἐν μέρει τῆς πρὸς δεξιὰ ἀποκλίσεως τῶν βολίδων, ἕνεκα τῆς *ἀσυμμετρίας* διὰ τῆς πρὸς ἀριστερὰ ἐκ τῶν αὐλακίων παρεκτροπῆς. Κατὰ τὰ ἐν Vincennes πειράματα ἡ προσθήκη τῆς λόγχης εἰς τὸ τυφέκιον Γκρὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν κραδασμῶν οὕτως, ὥστε εἰς 200 μ, ἡ συσσώρευσις παράγεται κατὰ 30 ὑφεκατόμετρα χαμηλότερον. Εἶναι εὐνόητον, ὅτι εἰς τὰ πιστόλια ἢ περίστροφα τὸ φαινόμενον τῶν κραδασμῶν ἐκλείπει, λόγῳ τῆς λίαν βραχείας αὐτῶν κάννης, καὶ τούτου ἕνεκα πάσχουσι ταῦτα κατὰ τὴν βολὴν πάντοτε ἀνύψωσιν.

Πυροβόλον.—Ἡ ἀνύψωσις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν βολὴν τῶν πυροβόλων. Εἰς ταῦτα, οἱ κραδασμοὶ τοῦ σωλῆνος ἐλλείπουσι ἢ εἶναι λίαν ἀσθενεῖς, ἕνεκα τῶν πάχους τῶν παρειῶν τοῦ σωλῆνος καὶ ἰδίᾳ ἕνεκα τοῦ σχετικοῦ μήκους αὐτῶν. Πάντως ὅμως τὸ πυροβόλον, ὀπισθοδρομοῦν ἕνεκα τῆς ἀνακρούσεως, ἐπιφέρει κροῦσιν ἐπὶ τοῦ ὑποστηρίγματος αὐτοῦ (τοῦ κιλλίβαντος), ὅστις ὑφίσταται τότε μετατόπισιν καὶ παραμόρφωσιν ἐλαστικήν, παράγουσαν γενικῶς ἐλαφρὰν ἀνύψωσιν τοῦ στόματος κατὰ τὴν βολήν. Εἰς τὰ παλαιοῦ συστήματος πυροβόλα, ὧν ὁ σωλὴν ἦτο σταθερῶς συνδεδεμένος, μετὰ τοῦ κιλλίβαντος, μέσῳ τῶν στροφαλίγγων, παρήγετο πάντοτε ἀνύψωσις. Εἰς τὰ νεώτερα ὅμως πυροβόλα (ταχυβόλα), τὰ συνδεόμενα ἐλαστικῶς μετὰ τοῦ κιλλίβαντος, ἡ ἔννοια τῆς ἀνυψώσεως εἶναι ἐνίοτε ἀρνητική, παράγεται δηλονότι ἐνίοτε χαμήλωσις τοῦ στόματος κατὰ τὴν βολήν. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν συνδέεται ὁ σωλὴν μετὰ τοῦ κιλλίβαντος καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς θέσεως τῶν στροφαλίγγων, ἐν ἄλλαις λέξεσι καθόσον ὑπάρχει ἐπιρροπὴ πυγαίου ἢ ἐπιρροπὴ προτομῆς. Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— ***ἀνύψωσις*** ***συγγενὴς τῆς ὠμοπλάτης*** *['Ιατρ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ἐκ γενετῆς παραμόρφωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὠμοπλάτη, ἡ ὁποία φυσιολογικῶς εὑρίσκεται μεταξὺ τῆς 2ας καὶ 8ης πλευρᾶς, κεῖται ἄνωθεν τῆς φυσιολογικῆς ταύτης θέσεως. Ἐνίοτε μάλιστα καὶ αἱ δύο ὠμοπλάται ἐμφανίζουν τὴν παραμόρφωσιν ταύτην. Τὴν παραμόρφωσιν ταύτην συνοδεύουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἕτεραι διαμαρτίαι τῆς διαπλάσεως τοῦ σώματος καὶ μάλιστα ἐλλείψεις μυῶν ἢ τμημάτων αὐτῶν, ἐξοστώσεις, παρὰ φύσιν συνδέσεις τῆς ὠμοπλάτης μετὰ τῶν πλευρῶν ἢ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ἀσυμμετρία τοῦ προσώπου, δισχιδὴς ῥάχις, ὑπεράριθμοι πλευραὶ καὶ σκολίωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης μὲ τὸ κυρτὸν πρὸς τὴν πάσχουσαν μοῖραν.

Ἡ παραμόρφωσις αὕτη παρετηρήθη τὸ πρῶτον τῷ 1862 ὑπὸ τοῦ Eulenburg, περιεγράφη ὅμως καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Sprengel κατὰ τὸ 1891 καὶ εἶναι σήμερον γνωστὴ ἐν τῇ ἰατρικῇ ὀνοματολογίᾳ *ὡς παραμόρφωσις τοῦ Sprengel*. Συναντᾶται ἀδιακρίτως ἐπὶ ἀρρένων καὶ θηλέων, ἐνίοτε μάλιστα ἐπὶ πολλῶν μελῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων βασιζόμενοί τινες θεωροῦν τὴν παραμόρφωσιν ταύτην κληρονομικήν.

Ἡ τοιαύτη παραμόρφωσις, μικροῦ μάλιστα βαθμοῦ, δὲν εἶναι καὶ πολὺ σπανία· κατά τινα μάλιστα στατιστικὴν ἀπαντᾶται εἰς ἀναλογίαν 1 : 3000.

Ἡ παθογένειά της δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστή. Πολλοὶ ἐθεώρησαν ὡς αἰτίαν τὰς συμπαρομαρτούσας ἐλλείψεις μυῶν ἢ ἐξοστώσεις. Ἄλλοι τὴν ἔλλειψιν ἢ πληθώραν ἐναμνίου ὑγροῦ κατὰ τὴν κύησιν. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ συγγενοῦς διαμαρτίας τῆς διαπλάσεως καὶ καθόδου τῆς ὠμοπλάτης κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωήν.

Τὰ ἐκ τῆς παραμορφώσεως ταύτης ἐνοχλήματα εἶναι συνήθως μικρά. Πόνοι αὐτόματοι σπανίως ὑπάρχουσι. Συνήθως εἰς ἀναλογίαν 80 % ὑπάρχει μόνον ἐλάττωσις τῆς κινητικότητος τοῦ ἀντιστοίχου βραχίονος, ὅστις δὲν δύναται νὰ ὑψωθῇ πέραν τῆς ὁριζοντίου. Ἡ ὠμοπλάτη παρουσιάζει τὰς ἑξῆς ἀνωμαλίας: α) κεῖται ὑψηλότερον τοῦ φυσιολογικοῦ κατὰ 3—12 ἑκ. καὶ πλησιάζει ἢ καὶ ἐφάπτεται διὰ τῆς κάτω αὐτῆς γωνίας πρὸς τὴν σπονδυλικὴν στήλην ἐκ τῆς ὁποίας φυσιολογικῶς ἀπέχει περὶ τοὺς 4 δακτύλους· β′) εἶναι πεπλατυσμένη καὶ ὁ ἐγκάρσιος αὐτῆς ἄξων εἶναι μεγαλύτερος τοῦ ἐπιμήκους, ἐνῷ φυσιολογικῶς συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· γ′) συχνάκις τὸ ἄνω χεῖλος αὐτῆς εἶναι κεκυρτωμένον καὶ προέχει τοῦ ὤμου ἐν εἴδει ἀγκίστρου, ὅστις τότε φαίνεται μικρότερος.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ ὑποκειμενικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ συμπτώματα τῆς παραμορφώσεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ διάγνωσις στηριζομένη ἐπ' αὐτῶν εἶναι εὐχερής· ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν θεραπείαν αὐτῆς, δέον νὰ εἶναι ἀνάλογος τῆς ἑκάστοτε περιπτώσεως. Ἐπὶ ἐλαφρῶν περιπτώσεων ἡ συντηρητικὴ θεραπεία, ἀποτελουμένη ἀπὸ μαλάξεις, κινησιοθεραπείαν, ἠλεκτροθεραπείαν, εἰδικὸν στηθόδεσμον κλπ., πολλάκις εἶναι ἀρκετή. Ἐπὶ βαρυτέρων μορφῶν αἱ ὁποῖαι παρεμποδίζουν τὴν λειτουργίαν τοῦ συστοίχου ἄνω ἄκρου καὶ προκαλοῦν παραμόρφωσιν διὰ τῆς προπετείας τοῦ ἀντιστοίχου ὑπερκλειδίου βόθρου, ἀπαιτεῖται χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἀνάλογος, ἡ ὁποία θὰ καταβιβάσῃ καὶ θὰ συγκρατήσῃ τὴν ὠμοπλάτην εἰς τὴν φυσιολογικήν της θέσιν. Ν. ΒΡΥΩΝΗΣ

—***ἀνυψώσεως θεωρία*** *[Γεωλογ.]*. Ἡ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος ὑποστηριχθεῖσα θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὄρη τῆς γῆς ἐσχηματίσθησαν δι' ἀνυψώσεως τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς ὑπὸ τῆς ὠθήσεως τῶν θερμῶν ἀτμῶν τῶν ἐγκεκλεισμένων εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Ἡ θεωρία αὕτη κατέπεσεν ὁριστικῶς ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν νεωτέρων γεωλογικῶν ἐρευνῶν (βλ. ὀρογένεσις). Γ. Κ. Γ.

ἀνυψωτὴρ (ἡ)· ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦμέν τι.

—*[Μηχαν.]* Καλοῦνται ἐν τῇ μηχανολογίᾳ *ἀνυψωτῆρες* εἰδικαὶ ἀνυψωτικαὶ μηχαναὶ χρησιμεύουσαι διὰ τὴν μεταφόρτωσιν ἢ ἀνύψωσιν εἰδικῶς ὑλικῶν εὑρισκομένων ἐν καταστάσει κόνεως ἢ εἰς μικρὰ τεμάχια. Κυριώτερα εἴδη τῶν ἀνυψωτήρων τούτων εἶναι οἱ ἀνυψωτῆρες Χοὺντ - Πόλιγκ (βλ. λ.) καὶ οἱ *σκαφιδωτοὶ* ἀνυψωτῆρες (βλ. λ. ἅλυσις, τ. Δ′, σ. 96 β′).

Ἀνυψωτῆρας ἐπίσης καλοῦσι τινὲς καὶ τὰς μηχανὰς ἀνυψώσεως ἀτόμων ἢ πραγμάτων ἐντὸς οἰκιῶν, ξενοδοχείων κτλ., αἵτινες ὅμως ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται **ἀνελκυστῆρες** (βλ.λ.). Λ. Ν. Κ.

—*['Οπλοπ.]* Ἀνυψωτὴρ καλεῖται τὸ ἐλατήριον, οὗ τὸ ἄνω σκέλος πιέζει διαρκῶς ἐκ τῶν κάτω τὰ ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῶν ἐπαναληπτικῶν ὅπλων τεθειμένα φυσίγγια, εἰς τρόπον ὥστε, καὶ ὅταν ταῦτα εἶναι ὀλιγώτερα τῶν πέντε, νὰ εὑρίσκωνται πάντοτε ἐν τῇ καταλλήλῳ διὰ τὴν γέμισιν θέσει.

ἀνυψωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανός, ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἀνύψωσιν.—Ἐπίρρ. ***ἀνυψωτικῶς.***

— **ἀνυψωτικαὶ** ***μηχαναὶ*** *[Μηχαν.]*. **Καλοῦνται** ἀνυψωτικαὶ μηχαναί, ἐκεῖναι τῶν ἐργομηχανικῶν αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουν διὰ τὴν κατακόρυφον, ἢ τὴν ὁριζόντιον καὶ κατακόρυφον, μετάθεσιν βαρέων σωμάτων (ἐμπορευμάτων, μηχανῶν, ἀνθρώπων, ὑγρῶν κ.τ.λ.).

Αἱ ἀνυψωτικαὶ μηχαναί, ὡς πᾶσα ἐργομηχανή, δέχονται ἔξωθεν μηχανικὸν ἔργον, καταναλίσκουσαι τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὠφελίμως πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ βάρους, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν διαφόρων ἀντιστάσεων αὐτῶν. Τὸ μέγεθος τῶν ἀνυψουμένων βαρῶν καὶ ἡ ταχύτης ἀνυψώσεως εἶναι ἐντελῶς διάφοροι κατὰ τὰς διαφόρους χρήσεις. Αἱ ἀνυψωτικαὶ μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου (ἐργοστάσια, χυτήρια, λιμένας, ἀποθήκας κ.τ.λ.).

Ἂν παραστήσωμεν διὰ Β τὸ ἀνυψωτέον βάρος, υ τὸ ὕψος ἀνυψώσεως, Δ τὴν κινητήριον δύναμιν καὶ δ τὸν δρόμον τῆς δυνάμεως τὸν ἀντίστοιχον τῷ υ, θά ἰσχύῃ, παραλειπομένων τῶν ἀπωλειῶν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, ἡ ἰσότης τῶν ἔργων ἀνυψώσεως Β.υ καὶ κινητηρίου Δ.δ. Δηλαδὴ

$$\mathrm{B}\upsilon = \Delta.\delta \quad \text{ἐξ ἧς} \quad \Delta = \frac{\mathrm{B}\upsilon}{\delta}$$

Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης βλέπομεν, ὅτι διὰ μικρᾶς σχετικῶς δυνάμεως Δ δυνάμεθα νὰ ἀνυψώσωμεν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον βάρος Β, ἀρκεῖ ὁ λόγος $\frac{\upsilon}{\delta}$ νὰ γίνῃ μικρός, δηλ. ἡ δύναμις νὰ διατρέξῃ μέγα διάστημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος ἀνυψώσεως υ. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐφαρμόζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς περὶ ὧν πρόκειται μηχανάς, διότι αἱ ἐκ ζωϊκῶν ἢ μηχανικῶν κινητήρων διαθέσιμοι κινητήριοι δυνάμεις εἶναι κατὰ πολὺ μικρότεραι τῶν πρὸς ἀνύψωσιν βαρῶν. Ἀντὶ δηλ. νὰ κινήσωμεν ἀπ' εὐθείας τὸ τὴν ἀνύψωσιν ἐνεργοῦν στοιχεῖον, πράττομεν τοῦτο ἐμμέσως, ἐλαττοῦντες διὰ γνωστῶν μηχανικῶν συστημάτων (ὀδοντ. τροχῶν, πολυσπάστων, κ.τ.λ.) τὴν διαδρομὴν τῆς δυνάμεως μέχρι τῆς διαδρομῆς τοῦ βάρους.

Συστήματα κινήσεως ἀνυψωτικῶν μηχανῶν. —Αἱ ἀνυψωτικαὶ μηχαναὶ δύνανται νὰ κινητοποιηθῶσι κατὰ ἕνα τῶν ἀκολούθων τρόπων:

α′) ***Διὰ ζωϊκῶν κινητήρων.*** Ὁ τρόπος οὗτος ἐφαρμόζεται ὅταν δὲν πρόκειται νὰ ὑπάρξῃ συνεχὴς λειτουργία διὰ μέσα βάρη καὶ κυρίως μικρᾶς ταχύτητας ἀνυψώσεως.

Δέχονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ μέσον ὅρον δύναται ἕλκων μὲν κατακορύφως καλώδιον νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς στιγμὴν δύναμιν μέχρις 50 χλγ. καὶ συνεχῶς 15 ἕως 25 χλγ., περιστρέφων δὲ χειροστρόφαλον, νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπὶ τούτου δύναμιν 10 ἕως 16 χλγ. μὲ περιφερειακὴν ταχύτητα 0,60 μ. κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων φαίνεται — λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὀλίγα ἄτομα δύνανται νὰ ἐργάζωνται συγχρόνως εἰς τὴν αὐτὴν μηχανὴν — ἡ μικρὰ ἰσχὺς τῶν ζωϊκῶν κινητήρων. Συνεπῶς διὰ ταχεῖαν καὶ συνεχῆ κίνησιν δέον νὰ καταφύγωμεν εἰς μηχανικοὺς κινητῆρας.

β′) ***Διὰ μηχανικῶν κινητήρων.*** Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ:

1) Κίνησις διὰ θερμικῆς μηχανῆς (ἐλαιομηχανῆς, ἀτμομηχανῆς) εὑρισκομένης ἐπὶ τοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος. Ἡ μέθοδος αὕτη ἔτυχεν ἀρκετῆς ἐφαρμογῆς ἐπὶ σταθερῶν καὶ φορητῶν γερανῶν, βαρούλκων, γεοανογεφυρῶν (βλ. λ.) κλπ. Διὰ μεταβολῆς τοῦ βαθμοῦ εἰσροῆς τῆς μηχανῆς δύναται αὕτη νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς διάφορα βάρη. Διὰ τὴν ὁμαλὴν κάθοδον τοῦ βάρους χρειάζεται πέδη χειριζομένη καταλλήλως, ὥστε νὰ ἀποφεύγωνται αἱ ἀπότομοι στάσεις, νὰ ἐξασφαλίζεται δὲ ἄνευ κρούσεων λειτουργία.

Εἰδικῶς προκειμένου περὶ ἀτμολειτουργίας παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἀτμολέβης δυνατὸν νὰ εὑρίσκεται καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος, ἔχων ἄλλον πρωτεύοντα σκοπὸν (π. χ. ἀτμοβαροῦλκα πλοίων).

Ὑπάρχουν δύο τρόποι λειτουργίας τοῦ ἀτμοῦ: Ἢ θὰ κινῇ ἀτμομηχανὴν περιστρέφουσαν τεμάχια ἐφ' ὧν θὰ τυλίσσεται τὸ καλώδιον ἢ ἡ ἅλυσις ἀνυψώσεως, ἢ θὰ πιέζῃ καὶ μετακινῇ εὐθυγράμμως ἓν ἔμβολον ἐντὸς ἀσυνήθως ἐπιμήκους κυλίνδρου, καλουμένου ***κυλίνδρου διαδρομῆς.*** Τὸ ἔμβολον διὰ τοῦ βάκτρου του ἀνυψώνει, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, διὰ πολυσπάστου τὸ βάρος. Ἐν τῇ περιπτώσει κυλίνδρου διαδρομῆς χρειάζεται διὰ τὴν ὁμαλὴν κάθοδον τοῦ βάρους ὄχι πλέον τροχοπέδη ἀλλὰ ***κύλινδρος πεδήσεως.***

Πλεονέκτημα τῆς δι' ἰδιαιτέρας θερμομηχανῆς κινήσεως εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία ἀπὸ ἄλλων λειτουργιῶν, ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμο-

Digitized by Google

ποιουμένη ἂν ὑπάρχῃ ἀτμὸς δι' ἄλλην πρωτεύουσαν χρῆσιν.

2) Κίνησις ἔμμεσος. Δηλαδὴ τροχαλία τις ἐπὶ τοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος δέχεται δι' ἱμάντος ἢ καλωδίου τὴν κίνησιν ἔκ τινος στρεφομένης ἀτράκτου, τελείως ἀσχέτου πρὸς τὸ ἀνυψωτικὸν μηχάνημα, λειτουργούσης δι' ἄλλους σκοπούς.

Ὡς ἐλαττώματα τοῦ τρόπου τούτου τῆς κινήσεως φέρονται ἡ συνεχὴς κίνησις τῶν μεταδιδόντων τὴν κίνησιν στοιχείων, ἡ δυσκολία τῆς μεταδόσεως τῆς κινήσεως καὶ ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ ἄλλας λειτουργίας. Ἀπαιτεῖται πέδη διὰ τὴν κάθοδον τοῦ βάρους.

3) Κίνησις διὰ πεπιεσμένου ἀέρος. Πεπιεσμένος ἀὴρ πιέσεως 5 ἢ 10 ἀτμοσφαιρῶν προσάγεται εἰς τὸν κινητῆρα, ὅστις εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος, καὶ ἐνεργεῖ ὡς καὶ ὁ ἀτμός, ὑπαρχόντων τῶν αὐτῶν μέσων κινήσεως καὶ στασεοποιήσεως τοῦ συστήματος. Ὡς πλεονέκτημα ἀπέναντι τῆς δι' ἀτμοῦ λειτουργίας φέρεται ἡ εὐκολία μεταφορᾶς τοῦ ἀέρος ἄνευ ἀπωλειῶν ἀποψύξεως καὶ διαφυγῶν. Ἡ χρῆσις τοῦ εἴδους τούτου τῆς κινήσεως ἔχει περιορισθῆ εἰς μέρη ἔνθα ὑπάρχει ἀὴρ ὑπὸ πίεσιν διὰ πρωτεύουσαν χρῆσιν.

4) Κίνησις διὰ πεπιεσμένου ὕδατος. Τὸ ὕδωρ ὑπὸ πίεσιν 5 ἕως 20 ἀτμοσφαιρῶν φέρεται ὑπὸ τὸ ἔμβολον κυλίνδρου διαδρομῆς, ὅπερ ἀνυψώνει μετὰ τοῦ σχετικοῦ βάρους. Τὸ πεπιεσμένον ὕδωρ, ἂν δὲν παραχθῇ εἰδικῶς, δύναται νὰ ληφθῇ ἐκ τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως τῆς πόλεως, ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν ἐπιθυμητὴν πίεσιν, ἢ ἐντὸς ἐργοστασίων ἐκ τῶν τροφοδοτικῶν ἀντλιῶν τῶν λεβήτων.

Πλεονεκτήματα τῆς διὰ πεπιεσμένου ὕδατος κινήσεως εἶναι ἡ ἁπλότης τοῦ κινητῆρος, πρὸ πάντων ὅμως ἰδεώδης ἀκρίβεια, ἤρεμος ἄνευ κρούσεων λειτουργία. Βασικὸν ὅμως μειονέκτημα εἶναι ὅτι ἡ κατανάλωσις ὕδατος, ἑπομένως ἐνεργείας, εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ πρὸς ἀνύψωσιν βάρους.

5) Κίνησις δι' ἠλεκτρισμοῦ. Ἂν καὶ νεώτατον τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τὴν μεγαλυτέραν διάδοσιν, λόγῳ τῶν εὐκολιῶν ἃς παρέχει ὁ ἠλεκτρισμός. Τὴν κίνησιν ἐν αὐτῷ δίδει ἠλεκτροκινητὴρ φερόμενος γενικῶς ἐπὶ τοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος. Διὰ τὴν κάθοδον τοῦ βάρους ἀπαιτεῖται τροχοπέδη.

Πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος εἶναι: ἡ ὑπὸ καλὴν ἀπόδοσιν λειτουργία, ἡ εὔκολος προσαγωγὴ τῆς ἐνεργείας, οἱ ἀπὸ ἀποστάσεως χειρισμοί, αἱ πάμπολλαι ἀσφαλιστικαὶ διατάξεις, αἱ ὁποῖαι μόνον εἰς ἠλεκτρικὰ κυκλώματα δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι, ἡ εὔκολος ἀλλαγὴ φορᾶς κινήσεως καὶ τὸ δυνατὸν ἀποδόσεως ἐνεργείας κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ βάρους, τοῦ κινητῆρος ἐργασθησομένου ὡς γεννητρίας. Ὡς μειονεκτήματα φέρονται ἡ μεγάλη δαπάνη ἐγκαταστάσεως, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἡ πολυπλοκία τῶν κυκλωμάτων, καὶ ἡ μὴ ἐπιτυχία τελείως ἠρέμου κινήσεως εἰς διακοπτομένας λειτουργίας. Τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα δύναται νὰ εἶναι συνεχὲς ἢ ἐναλλασσόμενον. Ἡ δι' ἠλεκτρικῶν κινητήρων λειτουργία ἔχει εἰσχωρήσει εἰς ἅπαντα τὰ εἴδη τῶν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν.

Εἴδη ἀνυψωτικῶν μηχανῶν. — Τὰ εἴδη τῶν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν εἶναι ποικιλώτατα ἀναλόγως τῶν διαφόρων αὐτῶν χρήσεων.

Συνήθεις ἀνυψωτικαὶ μηχαναὶ εἶναι:

α') Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν κατακορύφου μόνον μεταθέσεως τοῦ βάρους: Ἡ παγία τροχαλία, ἡ ἐλευθέρα τροχαλία, ὁ συνδυασμὸς δύο ἢ καὶ περισσοτέρων τροχαλιῶν, τὸ πολύσπαστον, οἱ κύλινδροι διαδρομῆς, τὸ ἁπλοῦν βαρούλκον, τὸ μὲ ἁπλῆν, διπλῆν ἢ καὶ τριπλῆν μετάδοσιν κινήσεως, ὁ ἀνυψωτικὸς κοχλίας, ὁ συνδυασμὸς ὀδοντωτοῦ τροχοῦ καὶ ἀτέρμονος κοχλίου (κοιν. παλάγκο), ὁ συνδυασμὸς ὀδοντωτῶν τροχῶν καὶ ὀδοντωτοῦ κανόνος (κρίκος) καὶ αἱ διάφοροι τούτων παραλλαγαί (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις).

β') Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν κατακορύφου καὶ ὁριζοντίου μεταθέσεως βάρους ἐπὶ σημείου περιφερείας ἢ κύκλου: Οἱ περιστρεφόμενοι γερανοὶ (βλ. λ.) καὶ αἱ διάφοροι τούτων παραλλαγαί.

γ') Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν κατακορύφου καὶ ὁριζοντίου μεταθέσεως ἀπὸ οἱουδήποτε σημείου ὀρθογωνίου ἐκτεταμένου (π. χ. μηχανοστασίου) εἰς οἱονδήποτε ἄλλο σημεῖον τοῦ αὐτοῦ ὀρθογωνίου: Αἱ κυλιόμεναι γερανογέφυραι (βλ. λ.) καὶ αἱ διάφοραι τούτων παραλλαγαί.

Πλὴν τῶν συνήθων τούτων ἀνυψωτικῶν μηχανῶν ὑπάρχει πληθώρα ἄλλων προοριζομένων δι' *εἰδικὰς χρήσεις*, ὡς εἶναι οἱ ἀνελκυστῆρες, ἀνυψωτῆρες (βλ. τὰς λ.) κ. λ. π.

Τέλος ἐντελῶς ἰδιαιτέραν, εἰδικήν, κατηγορίαν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν ἀποτελοῦν αἱ *ἀντλίαι ὑγρῶν*, χρησιμεύουσαι διὰ τὴν ἀνύψωσιν σωμάτων ἐν ὑγρᾷ καταστάσει.

Ἅπαντα τὰ εἴδη τῶν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν δύνανται νὰ κατασκευασθῶσιν ἐπὶ κινητῆς βάσεως (κυλιόμενου φορείου, βαγονίου, πλεούσης ἀκάτου ἢ σχεδίας κ.τ.λ.), ὅτε εὑρισκόμεθα πρὸ τῶν καλουμένων *φορητῶν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν*.

Ἀπώλειαι, βαθμὸς ἀποδόσεως καὶ ἰσχύς. — Ἡ λειτουργία τῶν ἀνυψωτικῶν μηχανῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἀπωλειῶν καὶ ἀποδόσεως εἶναι δυσμενής, διότι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς μηχανῆς ἔχομεν διακεκομμένην λειτουργίαν συνεπαγομένην συχνὰς ἀπωλείας ἐνεργείας πρὸς ἐπιτάχυνσιν κινουμένων μαζῶν. Ἀφ' ἑτέρου σπανίως ἐργαζόμεθα μὲ τὸ μέγιστον βάρος, δηλαδὴ ὁ κινητὴρ σπανίως λειτουργεῖ τελείως φορτισμένος, ἑπομένως σπανίως λειτουργεῖ μὲ καλὴν ἀπόδοσιν. Ἄλλος λόγος κακῆς ἀποδόσεως εἶναι αἱ ἀπώλειαι τοῦ συστήματος, αἵτινες εἶναι τόσον μεγαλύτεραι ὅσον τὸ σύστημα ἀνυψώσεως πολυπλοκώτερον. Αἱ ἀπώλειαι αὗται προέρχονται ἐκ: τριβῶν μηχανικῶν, τριβῶν ἀέρος, δυσκαμψίας καλωδίων ἢ ἱμάντων κ.τ.λ.

Καλοῦμεν *βαθμὸν ἀποδόσεως* ἀνυψωτικῆς μηχανῆς τὸν λόγον τοῦ ὠφελίμως χρησιμοποιηθέντος ἔργου πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ φορτίου B κατὰ υ μῆκος, δηλ. τοῦ γινομένου Bυ, πρὸς τὸ ὁλικῶς ὑπὸ τοῦ κινητῆρος καταβληθὲν ἔργον Δ. δ. Ἤτοι:

$$\eta = \frac{B.\upsilon}{\Delta.\delta}$$

Ὁ βαθμὸς οὗτος η εἶναι ἐκ πείρας γνωστὸς διὰ δεδομένον εἶδος ἀνυψωτικῆς μηχανῆς.

Καλοῦμεν *ἰσχὺν ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος* τὴν πραγματικὴν εἰς ἵππους ἰσχὺν τοῦ κινητῆρος αὐτοῦ. Ἂν πρόκειται νὰ ἀνυψωθῶσι B χλγ μὲ ταχύτητα υ μ/1'', εἶναι δὲ η ὁ βαθμὸς ἀποδόσεως τοῦ μηχανήματος, ἡ ἰσχὺς τούτου N εἰς ἵππους ἔσεται

$$N = \frac{B.\upsilon}{75.\eta}$$

Πολλάκις, ἀντὶ τῆς ἰσχύος ταύτης, δίδεται ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος, ἡ *ἀνυψωτικὴ ἱκανότης* αὐτοῦ, ἐκφράζουσα τὰ χιλιόγραμμα ἢ τοὺς τόννους τοὺς ὁποίους δύναται νὰ ἀνυψώσῃ εἰς μίαν ὥραν (κυρίως εἰς τὰς ἀντλίας). Προκειμένου περὶ ἀνυψωτικοῦ μηχανήματος προσώπων ἡ ἄνω ἱκανότης ἐκφράζεται εἰς ἀριθμὸν ἀνθρώπων, οὓς δύναται τὸ μηχάνημα νὰ ἀνυψώσῃ εἰς μίαν ὥραν. ΛΥΚ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀνφαντὲν (Enfantin)., *Πρόσπερος Βαρθολομαῖος.* Γάλλος σοσιαλιστής, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1796—1864). Μαθητὴς ὢν τοῦ Πολυτεχνείου, μετέσχε κατὰ τὴν ἐξ Ἔλβας ἐπιστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὰς κατὰ τῶν Συμμάχων ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ, ἀποβληθεὶς τῆς σχολῆς, ἐγένετο περιοδεύων παραγγελιοδόχος, τῷ δὲ 1821 προσελήφθη εἴς τινα Τράπεζαν. Ὀπαδὸς καὶ φίλος τοῦ Σαὶν-Σιμὸν ἐγένετο εἷς τῶν θερμομέτρων ἀποστόλων τοῦ σαινσιμονισμοῦ.

Ἀνφίλα [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον, νῆσος καὶ κολπίσκος ὅρμος ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἰταλικῆς ἀποικίας Ἐρυθραίας (Eritrea) (βλ. λ. Ἀντιφίλου *λιμήν*). Σ. Ε. Λ.

Ἄνφορα [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μικρὸς λιμὴν εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ, 8 μίλ. ΒΑ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ταλιαμέντο καὶ εἰς 24 μίλ. δυτ. τῆς Τεργέστης. Ἀξιοσημείωτος, διότι ἐκεῖ πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου ἀπέληγεν ἡ μεθόριος τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ Αὐστροουγγρικοῦ Κράτους (Anfora Vecchia, πλάτ. 45°43'00'', μήκ. 13°15'00'', χάρτης ἀγγλικὸς 201: Gulfs of Venice and Trieste) ἅτε τοῦ ποταμοῦ Ἄουσσα ἐκβάλλοντος ἐκεῖ. Τόσον ὅμως ἡ Ἄνφορα ὅσον καὶ ὁ προσκείμενος λιμὴν Μπούζο ἀνῆκον εἰς τὴν Αὐστρίαν, δι' ὃ καὶ πρῶτα αὐτὰ κατελήφθησαν ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν πόλεμον. Σ. Ε. Λ.

Ἀνφόσσι (Anfossi), *Πασχάλης.* Μουσικοδιδάσκαλος γεννηθεὶς ἐν Τραγγίᾳ (χωρίον τῆς Νεαπόλεως). Ἐσπούδασεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πιτσίνι καὶ κατέλαβε θέσεις ἐπιφανεῖς ἐν Ρώμῃ, Λονδίνῳ καὶ Γερμανίᾳ. Ὅταν ἀπέθανε διετέλει μουσικοδιδάσκαλος ὀργανιστὴς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Λατεράνου ἐν Ρώμῃ. Λ.

ἀνχαλίνη (Anhalin) [*Φαρμακολ.*]. Ἀλκαλοειδὲς εὑρισκόμενον εἰς μικρὰ ποσὰ εἰς τὸ φυτὸν τῆς βορείου Ἀμερικῆς *ἀνχαλόνιον τὸ συριγγῶδες* (Anhalonium fissuratum). Πρίσματα λευκά, μικρά, τηκόμενα εἰς 115°, ἔχοντα τὴν σύνθεσιν $C_{10}H_{17}NO$, ὀλίγον διαλυτὰ εἰς ψυχρὸν ὕδωρ, εὐδιάλυτα εἰς ζέον, ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Ἐκ τοῦ μετὰ θειικοῦ ὀξέος ἅλατος αὐτῆς τῇ ἐπιδράσει ἀμμωνίας ἀποχωρίζεται τὸ ἐλεύθερον ἀλκαλοειδές. Ἐν θειικῷ ὀξεῖ διαλύεται ἀχρόως, προσθήκη δὲ ὀλίγων σταγόνων νιτρικοῦ ὀξέος λαμβάνει τὸ διάλυμα πρασίνην χροιάν. Ἡ ἀνχαλίνη ἔχει δηλητηριώδη ἐπενέργειαν. Κ. Γ. Μ.

ἀνχαλονιδίνη (Anhalonidin) [*Φαρμ.*]. Ἀλκαλοειδὲς ἀπαντῶν μετ' ἄλλων τοιούτων εἰς τὸ φυτὸν Anhalonium Lewinii Hennings. Λευκαὶ βελόναι τηκόμεναι εἰς 160° καὶ ἔχουσαι τὴν σύνθεσιν $C_{12}H_{15}NO_3$. Κ. Γ. Μ.

ἀνχαλονίνη (Anhalonin) [*Φαρμ.*]. Ἀλκαλοειδὲς τῆς συνθέσεως $C_{12}H_{15}NO_3$ ἰσομερὲς πρὸς τὴν *ἀνχαλονιδίνην*, εὑρισκόμενον μετ' ἄλλων ἀλκαλοειδῶν εἰς τὸ φυτὸν Anhalonium Lewinii ὡς καὶ εἰς συγγενῆ κακτώδη φυτά. Μικροὶ ρομβικοὶ κρύσταλλοι τηκόμενοι εἰς 85°, διαλυτοὶ ἐν ὕδατι, ἀλκοόλῃ καὶ αἰθέρι. Τὰ διαλύματα αὐτῆς ἀντιδρῶσιν ἀλκαλικῶς, τὸ δὲ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας της εἶναι ἀριστεροστροφόν. Ἡ ἀνχαλονίνη εἶναι δευτεροταγὴς βάσις ἔχουσα μίαν μεθοξυλικὴν ὁμάδα, οὐδεμίαν δὲ ὑδροξυλικήν. Κ.Γ.Μ.

ἀνχαλόνιον (τὸ) (Anchalonium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κακτωδῶν*. Εἶναι δενδρύλλια πολυετῆ ἔχοντα σαρκώδη καὶ ἀδρὸν καυλόν, ἁπλοῦν ἢ κλαδώδη. Τὰ φύλλα των ἐκφύονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων. Τὰ ἄνθη εἶναι μεγάλα, κανονικὰ καὶ ἑρμαφρόδιτα καὶ ἐκφύονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν κλάδων ἄνευ μίσχου. Ἡ ὠοθήκη εἶναι ἐσωτερική. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερον εἶναι τὸ *ἀνχαλόνιον τὸ συριγγῶδες* (Anchalonium fissuratum). Δ. Ν. Π.

—[*Φαρμακογν.*] Τὸ εἶδος Anhalonium Lewinii Henning φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς δρόγη ὑπὸ τὴν μορφὴν τεφροφαίων δίσκων διαμέτρου 2,5 ἕως 4,5 ἑκσμ. καὶ πάχους περίπου 0,5 ἑκσμ. Κάτωθεν φέρουσιν οὗτοι οὐλὴν στρογγύλην ἀνοικτόχροον. Ἐκ τῶν κυματοειδῶς δὲ ἀποληγόντων ἄκρων αὐτῶν διατρέχουσι πρὸς τὸ μέσον τῆς ἄνω πλευρᾶς μικρὰ κυρτώματα κεκαλυμμένα ὑπὸ τριχῶν. Εἰς δὲ τὸ μέσον εὑρίσκεται στρῶμα ὑπερέχον ἐξ ἁπαλῶν ἁπλῶν κιτρινοφαίων τριχῶν μήκους 1,5 ἑκσμ. περίπου. Ἡ δρόγη ἐνέχει ἀνχαλονίνην, ἐχρησιμοποιήθη δὲ ὡς ἥδυσμα ναρκωτικόν. Ἔχει δηλητηριώδη ἐπενέργειαν, εἰς δόσεις δὲ 0,16 ἕως 0,2 κατὰ κιλὸν ζῴου ἐπιφέρει μετὰ σπασμῶν θάνατον. Ἐκ τοῦ εἴδους Anhalonium Williamsi ἐλήφθη τὸ ἀλκαλοειδὲς *πελλοτίνη* $C_{11}H_{14}O(CH_3)_2$, ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη πρὸς ὑποδορίους ἐνέσεις. Κ. Γ. Μ.

Ἀνχάλτ (Anhalt)· βλ. λ. Ἀγχάλτ.

Ἄνχολτ (Anholt) [*Γεωγρ.*]. Νησὶς τῆς Δανίας δεσπόζουσα τῶν βορείων ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Σοὺνδ, μεγάλου καὶ μικροῦ Βέλτ. Κάτοικοι περὶ τοὺς 200. Μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1807 βομβαρδισμὸν τῆς Κοπεγχάγης κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῷ 1811 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1814.

Ἀνχοῦρι [*Θρησκειολ.*]. Ἠλιακὴ θεότης τοῦ φαραωνικοῦ πανθέου. Εἰς τὴν Θῖνιν ἐλατρεύετο ὡς δίδυμος ἐκ δύο ἀρρένων Ἀνχοῦρι-Σοῦ. Ἡ λατρεία του, τοὐλάχιστον εἰς τὴν Πάπρεμιν, παρουσίαζε πολεμικὸν χαρακτῆρα, ὅπως εἰς τὴν Βούσιριν ἡ τῆς Ἴσιδος (Ἡροδ. Β' 59, 61) ἢ τῶν Σιιτῶν Μουσουλμάνων σήμερον κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ Χουσέν. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἑορτῆς, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὅμιλος ἱερέων ἐτέλει ἐσπευσμένως θυσίαν ἐν τῷ ναῷ, ἐνῷ ὁ λοιπὸς κλῆρος ἵστατο εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ ὡπλισμένος μὲ χονδρὰ ῥόπαλα. Ὅταν ἡ θυσία ἐτελείωνεν, οἱ ἱερουργοῦντες ἔθετον τὸ εἴδωλον τοῦ θεοῦ ἐπὶ κάρρου μὲ τέσσαρας τροχούς, διὰ νὰ τὸν μεταφέρουν δῆθεν εἰς ἄλλον τόπον, ἀλλ' οἱ συνάδελφοί των ἀνθίστατο εἰς τὴν ἀπαγωγὴν καὶ ἔφραττον τὸν δρόμον. Τότε ἐπενέβαινε τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, παρεβίαζον τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ καὶ ἐξυλοκόπουν τοὺς ἱερεῖς γενναίως. Ὅπως δήποτε δὲν ἐφονεύετο κανείς, ὅπως ἐβεβαίωσαν οἱ ἱερεῖς τὸν Ἡρόδοτον. Γ. Λ. Α.

ἄνω· ἐπίρρ. ἐπάνω, κοιν. *ἀπάνω*· δηλοῖ τόπον ὑψηλότερον ἐν σχέσει πρὸς τὸν λαλοῦντα, ἢ πρὸς ἄλλον τόπον νοούμενον ἐκ τῶν συμφραζομένων. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «ἄνω ἐστὶν ὅπου φέρεται τὸ πῦρ καὶ τὸ κοῦφον», ἀντίθ. *κάτω*: «ὁ Κῦρος ἐπορεύετο ἄνω ἐπὶ τὸν βασιλέα», δηλ. ἀπὸ τῶν παραλίων πρὸς τὰ μεσόγεια· «ἡ ἄνω ὁδός», ἡ πρὸς τὰ ἄνω, ἡ διευθυνομένη πρὸς ὑψηλότερον τόπον· || μετὰ τοῦ ἄρθρου λαμβάνει ἔννοιαν ὀνόματος: «ὁ ἄνω βασιλεύς», ὁ ἐν τῇ μεσογαίᾳ βασιλεύς, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες κατῴκουν ἐπὶ θαλάττῃ· «οἱ ἄνω θεοί», οἱ Ὀλύμπιοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χθονίους· «οἱ ἄνω» ἐννοεῖται ἄνθρωποι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἅδῃ· «ἡ ἄνω Αἴγυπτος», ἡ μεσογειοτέρα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κάτω Αἴγυπτον· «ἡ ἄνω οἰκία», τὸ ἀνώγειον τῆς οἰκίας· «τὰ ἄνω ἄκρα», αἱ χεῖρες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κάτω ἄκρα ἤτοι τοὺς πόδας· ὁμοίως «τὰ ἄνω τοῦ φυτοῦ,—τοῦ ὄρους κ.τ.τ.», τὰ ὑψηλότερα μέρη τοῦ φυτοῦ,—τοῦ ὄρους κ.τ.τ.' || λέγεται πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ *πρότερον*: «εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω», «τὰ ἄνω εἰρημένα», λατ. supra || ὑπεράνω: «ἄνω τοῦ γόνατος», «ἄνω τῶν χιλίων δραχμῶν» || λέγεται μετὰ τοῦ *κάτω*: «ἄνω καὶ κάτω» ἢ «ἄνω τε καὶ κάτω» ἢ ἄλλως «ἄνω κάτω», πρὸς δήλωσιν συγχύσεως καὶ ἀταξίας: «ἄνω καὶ κάτω πλανᾶται», «ἄνω κάτω τὰ πάντα συγχέας» (*Εὐριπ.*)· «τὰ 'καμε ἄνω κάτω», «μ' ἔκαμε ἄνω κάτω», μ' ἐτάραξε, μ' ἐσύγχυσε (βλ. ἀναστατεύω). || Παροιμ. «ἄνω ποταμῶν», ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν, ἀλλόκοτως γινομένων: «αὐτὰ που κάμνεις (ἢ λέγεις) εἶναι ἄνω ποταμῶν»· ἡ παροι-

Digitized by Google

μία ἀρχαιοτάτη, ἀναγινώσκεται παρ' Εὐριπίδῃ: «ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαὶ καὶ πάντα πάλιν (=ὀπίσω) στρέφεται», ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τῶν θεῶν ἀσαλεύτως θεμελιωμένη φύσις ἀνεστράφη καὶ δὲν εἶναι πλέον αἱ γυναῖκες δόλιαι, ἀλλ' οἱ ἄνδρες (*Εὐριπ* Μήδ. 613). Β. Φ.

—ἄνω *κοίλη φλέψ* βλ. **κοίλη φλέψ.**

—ἄνω *πόλος*· βλ. πόλος *['Αστρονομ.]*.

—ἄνω *συστολεὺς* (ὁ) *[Ναυτ.]*· βλ. **συστολεύς.**

Ἄνω— *[Γεωγρ.]*. Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα τὰ σύνθετα μετὰ τῆς λέξεως *Ἄνω* (π.χ. «*Ἄνω Βαυαρία*», «*Ἄνω Ζαχλωροῦ*», «*Ἄνω Λεχώνια*» κ.λ.π.)· βλ. εἰς τὴν λέξιν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ των (π.χ. «*Βαυαρία, Ἄνω—*», «*Ζαχλωροῦ, Ἄνω—*», «*Λεχώνια, Ἄνω—*» κ.λ.π).

—**Ἄνω *Βουλή*·** βλ. Βουλὴ *τῶν Λόρδων*.

—«**Ἄνω *Κάτω***». Μυθιστόρημα τοῦ Ἰουλίου Βέρν, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τὸν ἥρωά του μηχανικὸν Τζὼν Μάστον, συλλαβόντα τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ὑπὸ τοὺς πάγους τῶν πολικῶν χωρῶν κοιτασμάτων γαιανθράκων, διὰ τῆς τήξεως ἐκείνων, ἣν θὰ ἀπετύγχανεν, ἐκτρέπων τὸν ἄξονα τοῦ πλανήτου μας διὰ τῆς ἀναδρομικῆς τάσεως πελωρίου τηλεβόλου, τὸ ὁποῖον ἀνώρυξεν ἐν τῷ ὄρει Κιλιμαντζάρῳ μὲ ἄξονα παράλληλον πρὸς τὸν τῆς γῆς. Σ. Ε. Λ.

—«**Ἄνω *Κάτω***». Θεατρικὸν ἔργον τοῦ Μ. Λάμπρου (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β' 261 γ').

Ἀνὼ (Aneau), ***Βαρθολομαῖος***, ὁ ἐπικαλούμενος *Annulus*. Γάλλος ποιητὴς ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς ἐν Λυών, ἀργότερον δὲ πρύτανις τοῦ κολλεγίου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1561 ἐδολοφονήθη κατά τινα στάσιν, διότι ἐξελήφθη ὡς ὀπαδὸς τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ἀφῆκε πολλὰ ποιήματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν.

—**Ἀνώ, *νόσος τοῦ—*.** *['Ιατρ.]*· βλ. κίρρωσις τοῦ ἥπατος.

ἀνώγαιον (τό), ἢ *ἀνώγειον* καὶ *ἀνώγεων*· τὸ ἄνω μέρος τῆς οἰκίας, ἄλλως τὸ «ὑπερῷον οἴκημα»· κοιν. *ἀνώγι*, ἀντίθ. *κατώγι*.

Ἀνώγεια *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ ὀροπεδίου, ἀποτελοῦσα δ' ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 2372. Εἰς τὴν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 2483 κατοίκους, ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Σεισάρχια*.

Πλεῖστοι ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν κωμόπολιν διεκρίθησαν διὰ τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν πατρίδα. Τὰ Ἀνώγεια εἶναι ἡ πατρὶς τῶν *Καλλεργῶν, Νιώτιδων, Σπιθούριδων, Σμπώκων, Χαιρέτιδων, Παλμέτων, Σκουλάδων, Κεφαλογιάννιδων* καὶ πολλῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι κατὰ περιστάσεις ἀντεπροσώπευσαν τὸ Μυλοπόταμον ἀξίως τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ.

Καθ' ὅλας τὰς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐπαναστάσεις οἱ Ἀνωγειανοὶ διεκρίθησαν διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ πολεμικὸν αὐτῶν μένος, οἱ δὲ Τοῦρκοι, εἴτε ἐξ Ἡρακλείου εἴτε ἐκ Ρεθύμνης ἐξορμῶντες ἐναντίον τοῦ Μυλοποτάμου, εἰς τὰ Ἀνώγεια ἀπέβλεπον ὡς τὸ συνεκτικώτερον τῆς ἐπαρχίας κέντρον. Κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ 21 ἐπανάστασιν, κατὰ Μάϊον τοῦ 1822, οἱ Μυλοποταμῖται ἀπέκρουσαν τὸν ἐξ Ἡρακλείου ἐρχόμενον νὰ βοηθήσῃ τοὺς Κερίμιδες Λαδάογλουν ἐν Σκλαβοκάμπῳ Μαλεβυζίου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀνωγειανοῦ Σμπώκου. Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀνωγείων ἐξ Ἡρακλείου ὁ Σερὶφ πασᾶς μὲ πολυπληθῆ στρατιάν. Οἱ κάτοικοι ἀδυνατοῦντες διὰ τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν νὰ ἀντισταθῶσιν ἐγκατέλιπον τὴν κωμόπολιν τραπέντες εἰς τὰ ὄρη, ὁ δὲ πασᾶς μετὰ δεινὴν λεηλασίαν ἐπυρπόλησε τὴν κωμόπολιν. Τὸν Αὔγουστον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους οἱ Ἀνωγειανοὶ ἀνεχαίτισαν τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐκ Χανίων ἐκστρατεύσαντος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κρήτης πρὸς ἐρήμωσιν αὐτῆς Χασὰν πασᾶ εἰς τὸν ἄνω μνημονευθέντα Σκλαβόκαμπον. Κατὰ τὴν τριετῆ ἐπανάστασιν τοῦ 1866 συνεκροτήθη εἰς Ἀνώγεια μεγάλη ἔνοπλος συνάθροισις τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης καὶ ἐξελέγησαν ἀντιπρόσωποι Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου διὰ τὴν Γενικὴν τῶν Κρητῶν Συνέλευσιν (Ἀπομνημ. *Περίδου* σελ. 35). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1866 ἐπέρχεται ὁ Ρεσὶτ πασᾶς ἐξ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Ἀνωγείων, ἀλλ' ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν Μαλεβυζίῳ. Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1867 ἀντέστησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ἀνωγειανοὶ καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν μεγάλην φθορὰν εἰς ἄνδρας, ἀλλ' ὑπεχώρησαν πρὸ τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν, ὁ ὁποῖος ἐπυρπόλησε τὰ Ἀνώγεια καὶ κατόπιν ἀπεσύρθη.

Οἱ Ἀνωγειανοὶ εἶναι ζηλότυποι τηρηταὶ τῶν πατρίων. Τηροῦσι τὰς ἀρχαίας συνηθείας κατὰ τὰς ἑορτάς, τοὺς γάμους, τὰς διασκεδάσεις, τοὺς χορούς, τοὺς ἀγῶνας, τὰς παιδιάς. Εἶναι εὐλαβεῖς πρὸς τὸ ἱερατεῖον, ἀγαπῶσι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ γράμματα. Διατηροῦσιν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ των λέξεις καὶ ἐκφράσεις δωρικὰς καὶ ἀρχαΐζούσας: Ζᾶνε θεὲ (ἐπὶ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως), Ἰδ καταφρόνια, γιὰ τὸ θρόνος τοῦ θεοῦ, σαμὰ (=σημεῖον), σακάζω (=σηκάζω, σηκὸς), φάσκω καὶ ἄλλα. Παρατείνουσι δὲ τὴν φωνὴν ὁμιλοῦντες, ὥστε νομίζει τις ὅτι διακρίνουσι τὸ μακρὸν καὶ τὸ βραχὺ φωνῆεν. Αἱ γυναῖκες φέρουσι μικρὰ ἐγχειρίδια περὶ τὴν ὀσφὺν μὲ ἀργυρᾶς θήκας.

Τὰ Ἀνώγεια ἔχουσι δημοτ. σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, Ταχυδρ. καὶ τηλεφων. γραφεῖον, σταθμὸν ἀστυνομικόν, ἀγρονομεῖον καὶ μετεωρολογικὸν σταθμόν.

Πρὸς Ν τῶν Ἀνωγείων εἰς ὕψος 1600 μ. ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης κεῖται τὸ ὀροπέδιον *Νίδα* (ἐκ τῆς ἐνάρθρου βεβαίως αἰτιατ. «τὴν Ἴδαν», προελθόν), *Κάμπος τῆς Νίδας* κοινῶς λεγόμενον, τεσσάρων, ὡς ἔγγιστα, χιλιομέτρων μήκους. Εἶναι εὐρεῖα λεκάνη κεκαλυμμένη μὲν τὸν χειμῶνα ὑπὸ χιόνος, πλουσία δὲ εἰς χλοερὰν βλάστησιν κατὰ τὸ θέρος εἰς τροφὴν τῶν ποιμνίων. Πέριξ τοῦ ὀροπεδίου ἀναβλύζουσι πολλαὶ πηγαί, ὧν τὸ ὕδωρ συνάγεται εἰς δεξαμενάς, ποτιστήρια τῶν ποιμνίων, τῶν ὁποίων οἱ κύριοι ἔχουσι τὴν Νίδαν θερινὸν ἐντευκτήριον. Πολλαὶ καλύβαι εἶναι πέριξ ἐκτισμέναι καὶ τὰ ποιμνιοστάσια καὶ τυροκομεῖα τῶν πλησιαζόντων ποιμενικῶν πληθυσμῶν (μιτᾶτα). Κατὰ δὲ τὰς ἐπαναστάσεις ἐχρησίμευε τὸ μέγα ὀροπέδιον ὡς καταφύγιον τῶν γυναικοπαίδων. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη τῷ 1884 τὸ *Ἰδαῖον ἄντρον*, ὅπου ἀνεσκάφησαν πλεῖστα ἀναθήματα εἰς τὸν Κρηταγενῆ Δία (Ὁδηγὸς Μουσείου Ἡρακλείου σελ. 49). Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

—**Ἀνώγεια** *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος ἁγίου Ἀντωνίου τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ 45. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀνώγεια, *Βασιλικὰ*—**. Κοινότης τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀριθμοῦσα 368 κατ., ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου. Τὸ ἐπίθετον *Βασιλικὰ* κεῖται πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὰ Ἀνώγεια Μυλοποτάμου, ἅτινα ὀνομάζονται *Ξιγκὰ Ἀνώγεια* (*Ἀξικὰ* ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ἀξοῦ*) καὶ τὰ *Ἀρμανώγεια* Μονοφατσίου. Τὸ χωρίον κεῖται ἐπὶ ὑψηλοῦ γηλόφου. Παρὰ τὰ Ἀνώγεια (Βασιλικὰ) εἰς θέσιν Πορτὶ ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Ξανθουδίδου τάφος προμινωϊκῶν χρόνων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν πήλινα ἀγγεῖα, εἰδώλια λίθινα, χαλκᾶ τριγωνικὰ ἐγχειρίδια, χρυσᾶ κοσμήματα καὶ σφραγῖδες ἐλεφάντινοι καὶ λίθιναι μὲ παραστάσεις (Ὁδηγὸς Μουσείου Ἡρακλείου σελ. 37). Ε. Γ.

—**Ἀνώγεια** *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τοῦ δήμου Ρεθύμνης τῶν ἐν Κρήτῃ ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ Νομοῦ, ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου μόλις 45' ἀπέχων ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ δήμου, χρησιμεύων ὡς τόπος θερινῆς διαμονῆς Ρεθυμνίων. Κάτ. 20. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 ἐφόνευσαν ἐνταῦθα οἱ Δεληγιαννάκιδες πολλοὺς Τούρκους δι' ἐνέδρας (Ἀπομνημ. *Κριτοβουλίδου* σ 81). Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Ἀνώγειον (κοιν. *Ἀνώϊ*). Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Ἠπείρου κείμενον εἰς τὰς Δ. κλιτῦς τοῦ ὄρους Ξηροβοῦνι τῆς Ἠπείρου οἰκούμενον ὑπὸ 400 περίπου κατοίκων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Τὸ ἔδαφος εἶναι αὐχμηρὸν καὶ ἄνυδρον, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ ἀποζοῦν ἐκ τῆς κτηνοτροφίας. Ἔχει τηλέφωνον καὶ Δημ. Σχολεῖον. Χ. Ι. Σ.

Ἀνωγὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ τέως δήμου Νηριτίων τῆς ἐπαρχίας Ἰθάκης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς 400 κατοίκους.

Εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν Α κλιτύων τοῦ ὄρους Νηρίτου εἰς ὕψος 520 μ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὸ ΒΑ μέρος τῆς νήσου. Ἔχει μονοτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τηλεφωνεῖον. Κύρια προϊόντα τῆς κοινότητος εἶναι τὸ ἔλαιον, οὗτινος ἐνεργεῖται καὶ μικρὰ ἐξαγωγή, ὁ οἶνος, τὰ δημητριακά, ἡ σταφὶς καὶ τὰ ὄσπρια εἰς μικρὰς σχετικῶς ποσότητας. Τὸ χωρίον ὑδρεύεται ἐξ ὀμβρίων ὑδάτων. Μετὰ τῆς πόλεως Ἰθάκης ἐπικοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (ἀπόστασις 3 ὡρῶν), ἐξυπηρετουμένης τῆς συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτων. Τὸ χωρίον ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, ἀλλ' εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς σεισμούς, ὑπὸ τῶν ὁποίων μάλιστα ὑπέστη καὶ ζημίας.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος ὑπάγεται καὶ ἡ μονὴ *τῶν Καθαρῶν*.

Μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς νήσου τὸν ἐπακολουθήσαντα τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀχμὲτ δῄωσιν ἀναφέρονται (1518) ὑπὸ τοῦ προβλεπτοῦ Κεφαλληνίας τρεῖς συνοικισμοὶ ἐπὶ τῆς νήσου. Εἷς τούτων θεωρεῖται ὅτι ἦτο τὸ χωρίον Ἀνωγή, ἀναφερόμενον ρητῶς ἐν μεταγενεστέρᾳ (1590) ἐκθέσει τοῦ προβλεπτοῦ Basadonna, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ὡς «πόλις». Ἡ Ἀνωγὴ ἔχει ἐκκλησίαν, μετὰ τοιχογραφιῶν, φέρουσαν χρονολογίαν 1690. Παρὰ τὸ χωρίον ὑπάρχει ἐπιμήκης ὀγκόλιθος, στηριζόμενος ἐπὶ ἄλλου μικροτέρου, καὶ ὃν ὀνομάζουσιν «Ἀράκλην», ὡς τεθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Δ. Ε. Μ.

Τὸ ὄνομα *Ἀνωγὴ* φέρει καὶ ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τοῦ βορείως τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Μώλου τμήματος τῆς Ἰθάκης. Ἔχει ὑψόμετρον 2066 πόδας (650 περίπου μέτρα) καὶ συντεταγμένας πλάτ. 38°24'20'', μῆκ. 20°42'10'' κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 203: Santa Maura, Ithaca, Cefallonia. Τὰς κλιτῦς του περιθέουν δύο ὁδοὶ συγκλίνουσαι εἰς τὸ βορείως τῆς κορυφῆς χωρίον *Σταυρός*, ἀφοῦ εἶχον διχαλωθῆ ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Μώλου, μεταξὺ Ἔξ' Ἀητοῦ καὶ Πίσ' Ἀητοῦ, παρὰ τὰ ἀρχαῖα τῶν Ἀλαλησμενῶν ἴχνη· καὶ ἡ μὲν ἐκ δυσμῶν τῆς Ἀνωγῆς ὁδὸς συναντᾷ ἐνδιαμέσως τὸ χωρίον Λεύκη, ἡ δὲ ἐξ Ἀνατολῶν τὸ χωρίον Ἀνωγή.

Δεδομένου ὅτι καὶ τὸ νότιον τμῆμα τῆς Ἰθάκης ἔχει ὑψηλὸν ὄρος τὸν *Στέφανον* (2135 ποδ.) καὶ ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει τὴν ὕπαρξιν δύο ὀρέων ἐπὶ τῆς Ἰθάκης, τοῦ *Νηΐου* («ἡμεῖς ἐξ Ἰθάκης ὑπὸ Νηΐου εἰλήλουθμεν») καὶ τοῦ *Νηρίτου* («ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ, Νήριτον εἰνοσίφυλλον ἀριπρεπές»), ἕπεται ὅτι ἡ Ἀνωγὴ εἶχέ ποτε τὴν μίαν τῶν δύο τούτων Ὁμηρικῶν ὀνομασιῶν· ἡ ἀκριβὴς ὅμως ταυτότης της εἶναι ἄγνωστος, διότι «ἄδηλον, εἴτε τὸ αὐτὸ τῷ Νηρίτῳ λέγει [ὁ Ὅμηρος] τὸ Νήϊον, εἴτε ἕτερον» (*Στράβ.* Didot I, β, 11). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀνωγητῶν *(τέως δῆμος)*. Εἷς ἐκ τῶν τεσσάρων δήμων εἰς οὓς διῃρεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἡ ἐπαρχία Πάλης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Αὕτη εἶχε περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων Ἁγ. Θέκλης, Δαμουλιανάτων, Κοντογενάδας, Κουβαλάτων, Λουκεράτων, Μονοπωλάτων, Ρίφι καὶ Σχοινέας. Δ. Ε. Μ.

ἀνῶγι (τό)· βλ. **ἀνώγαιον.**

Ἀνῶγι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κασνεσίου τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικάλλων. Κάτ. 142.

Ἀνώγυρα (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Κύπρου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λεμεσοῦ (διαμέρισμα Αὐδήμου). Κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς κωμοπόλεως Αὐδήμου ἐπὶ ὡραιοτάτης τοποθεσίας, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως Λεμεσοῦ 22 μίλλια. Τὸ χωρίον τοῦτο δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πρώτων οἰνοπαραγωγῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας, παράγει δὲ καὶ μεγάλην ποσότητα κερατίων. Κάτοικοι 650, ἀσχολούμενοι ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν γεωργίαν. Κ. Μ. Κ.

Ἀνώγων *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Κάστορος καὶ τῆς Ἰλαείρας, θυγατρὸς τοῦ Λευκίππου καὶ ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ Ἰλάειρα συναπήχθη ὑπὸ τῶν Διοσκούρων μετὰ τῆς ἀδελφῆς της Φοίβης, ἱερείας τῆς Ἀθηνᾶς καὶ συζύγου μετὰ τὴν ἀπαγωγήν της τοῦ Πολυδεύκους. Ὁ Ἀνώγων ἐν Ἄργει ἐτιμᾶτο ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἄναξις* ἐν τῷ ναῷ τῶν Διοσκούρων, ὁ ὁποῖος ἐκοσμεῖτο ἐκ τῶν ἐξ ἐβένου ἀγαλμάτων τῶν δύο Διοσκούρων, τῶν δύο ἀπαχθεισῶν ὑπ' αὐτῶν ἀδελφῶν, τοῦ Ἀνάξιδος (Ἀνώγωνος), καὶ τοῦ Μνασίνου, υἱοῦ τοῦ Πολυδεύκους καὶ τῆς Φοίβης, ἔργων ἁπάντων τῶν καλλιτεχνῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος (βλ. καὶ Ἀπόλλων, Διόσκουροι Λεύκιππος). ΚΑΨ.

ἀνωδυνία (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀνωδύνου, ἔλλειψις ὀδύνης.

ἀνωδυνίνη· βλ. **ἀντιπυρίνη.**

ἀνώδυνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ ὀδύνης, ὁ μὴ προξενῶν ὀδύνην, πόνον: «ἀνώδυνος ἐγχείρησις».—Ἐπίρρ. ***ἀνωδύνως***.

—ἀνώδυνα *φάρμακα [Φαρμ.]*. Ταῦτα ὑπάγονται εἰς τὴν μεγάλην τάξιν τῶν *ναρκωτικῶν* φαρμάκων· εἶναι δὲ κατ' ἐξοχὴν ἀναισθητικὰ καὶ χαλαστικὰ τῆς συντονίας τῶν μυῶν ἐν γένει. Εἰς ταῦτα καταλέγονται: τὸ ὄπιον, ἡ ἰνδικὴ κάνναβις, τὸ θριδάκιον, ὁ κνιδόσπορος, τὰ βρωμιοῦχα (κάλιον, νάτριον καὶ ἀμμώνιον), τὸ ὑδροκυανικὸν ὀξύ, τὰ πικρὰ ἀμύγδαλα, ἡ δαφνοκέρασος, ἡ εὐθάλεια, ὁ ὑοσκύαμος, τὸ στραμόνιον, τὸ κώνειον, τὸ κουράριον, οἱ διάφοροι αἰθέρες, τὸ χλωροφόρμιον, ἡ χλωριάλη, τὸ ἰωδοφόρμιον κλπ. Μ. Ν. Κ.

ἄνωθεν· ἐπίρρ. δηλοῖ τὴν ἀπὸ τόπου σχέσιν. ἐκ τῶν ἄνω, ἀπὸ ἐπάνω, ἀπὸ 'πάνω: «ρίπτουν λίθους ἄνωθεν», ἀντίθ. *κάτωθεν* || ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐχὶ ἐξ ἀνθρώπου: «πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων»· «ἡ ἄνωθεν χάρις», «ὅσα ἔρχονται ἄνωθεν, κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀποφύγῃ» || (ἄνευ ἐννοίας κινήσεως), ὑπεράνω, ἀνωτέρω: «ἄνωθεν τῆς θύρας». Β. Φ.

ἀνώλεθρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποκείμενος εἰς ὄλεθρον, ἀθάνατος.

ἀνωμακτινέλλα, (ἡ) (Anomactinella) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *μαλακοστράκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀθυριδῶν*. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔζησαν κατὰ τὴν τριάσιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

ἀνώμαλα (τὰ) (Anomala) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πεταλοκέρων*. Διακρίνεται ἐκ τῶν ἀρθρώσεων τῶν κεραιῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ 3—7. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων διαμένουσι συνήθως ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐντὸς τῆς γῆς, τῆς κόπρου ἢ τῶν σεσηπότων ξύλων. Τὰ τέλεια ἔντομα τρέφονται ἐξ ἀνθέων καὶ φύλλων.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ὧν γνωστότερα τὰ ἑξῆς:

Ἀνώμαλον τὸ τῆς ἀμπέλου (Anomalum vitis). Προσομοιάζει πρὸς τὸν κάνθαρον καὶ ἀπαντᾷ ἐν ἀφθονίᾳ εἰς ἀργιλλώδεις γαίας. Τὸ μῆκός του εἶναι περίπου $1\frac{1}{2}$ ἑκατοστομέτρου καὶ τὸ σῶμά του φοειδὲς καὶ πρασίνου μεταλλικοῦ χρώματος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου καὶ πρὸς τὴν ἑσπέραν παρατηρεῖ τις τὰ ἔντομα ταῦτα κατὰ πλήθη νὰ μάχωνται διὰ νὰ ἐπικαθήσωσιν ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν ἀμπέλων, ὅπως καταβροχθίσωσι τὰ φύλλα των. Τὰ θήλεα μετὰ τὴν συνουσίαν, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν κατὰ Ἰούλιον, εἰσδύουν ἐντὸς τῆς γῆς διὰ νὰ ἐναποθέσωσι τὰ ᾠά των. Αἱ κάμπαι ἐκκολάπτονται κατὰ τὸν Αὔγουστον, ζῶσι δὲ ἐντὸς τῆς γῆς ἐπὶ 2 περίπου ἔτη, τρεφόμεναι καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ μακρὸν διάστημα ἐκ τῶν ριζῶν τῶν ποωδῶν φυτῶν κυρίως.

Ἀνώμαλον τὸ χαλκόχρουν (Anomalum aenea). Ὁμοιάζει πρὸς τὸ προηγούμενον κατὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Διαφέρει κατὰ τὸ μέγεθος, ὅπερ εἶναι μικρότερον καὶ τὸν χρωματισμόν, ὅστις ποικίλλει μεταξὺ πρασίνου καὶ μέλανος.

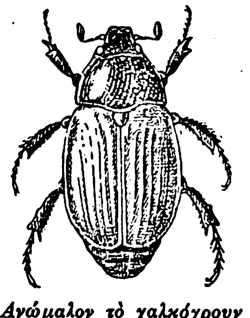

Ἀνώμαλον τὸ χαλκόχρουν (ἐν μεγεθύνσει).

Ἀνώμαλον τὸ φαλοφάγον (Anomalum fullo). Εἶναι μεγαλύτερον πάντων, τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 3,5 ἑκατοστόμετρα καὶ τὸ πλάτος τοῦ σώματός του τὰ 2 περίπου ἑκ. τοῦ μέτρου. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ὑπομέλας ἢ ὑπέρυθρος μὲ πολυπληθεῖς λευκὰς κηλῖδας. Ἀναφαίνεται κατὰ Ἰούλιον. Αἱ κάμπαι τούτων εἶναι καταστρεπτικώταται εἰς τὰς ῥίζας ἰδίως τῶν νεαρῶν ἀμπέλων.

Ἀνώμαλον τὸ ῥιζοφάγον (Anomalum rizotrogus). Εἶναι τὸ μικρότερον πάντων. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ἐπίξανθος. Ἐπιφέρει μεγάλας ζημίας, ἰδίως εἰς τὰς φυτείας τῆς ὀρύζης. Δ. Ν. Π.

ἀνωμάλανθος (ὁ) (Anomalanthus) *[Ζῳολογ.]*. Γένος *ἐχινοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κλυπεαστριδῶν*.

— *[Παλαιοζ.]* Ὁ ἀνωμάλανθος ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλαπτέρυξ (ὁ) (Anomalapteryx) *[Παλαιοζ.]* Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *δεινορνιθιδῶν*. Τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶχον μικρὸν μέγεθος μὲ αἰχμηρὸν ράμφος. Ἔζησαν κατὰ τὴν πλειόκαινον ἐποχήν. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀνώμαλον, ἔλλειψις ὁμαλότητος, ἀνομοιομορφία, τραχύτης, ἀνισότης, ἀρρυθμία, ἀταξία, ἀκαταστασία: «ἡ ἀνωμαλία τοῦ ἐδάφους, — τοῦ ὕφους,—τοῦ χαρακτῆρος, —ζωῆς κ.τ.τ.». Β. Φ.

—*[Βιολογ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀνωμαλία* νοεῖται περίπτωσις ἐξαιρετικὴ ἢ ἐκτροπὴ ἐκ γενικοῦ τινος κανόνος, ἀντιτιθεμένη πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς *ἀναλογίας*. Εἰδικώτερον, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον περιλαμβάνονται παραλλαγαὶ εἰδικοῦ τινος τύπου, ἀπὸ τῶν ἐλαφροτάτων μέχρι τῶν βαρυτάτων καὶ σπανιωτάτων, πᾶσα ἐκσεσημασμένη ἀλλοίωσις ὀργάνου τινὸς ἢ λειτουργίας. Σημειωτέον ὅμως ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐξαίρεσις εἰς νόμον τινά, ἐφ' ὅσον οὗτος καθορίζει σχέσιν σταθεράν. Εἰς τὴν ἀνόργανον φύσιν μόνον φαινομενικὰς ἀνωμαλίας δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, αἵτινες, μετὰ προσεκτικωτέραν ἐξέτασιν, δύνανται καὶ αὗται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς γενικόν τινα κανόνα. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἐκτὸς τῆς αἰτιώδους σχέσεως τῶν φαινομένων, ἔχομεν ἐπίσης νὰ ἐξετάσωμεν τὸ σύνολον κατὰ γένη καὶ εἴδη. Χαρακτῆρές τινες ἐνταῦθα εἶναι ἀπολύτως γενικοί, ἄλλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συχνοί, καὶ ἄλλοι σπάνιοι. Χαρακτὴρ λίαν σπάνιος ἢ ἀπουσία συχνοτάτου χαρακτῆρος συνιστοῦν ἀνωμαλίαν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ παράβασις τῶν φυσικῶν νόμων, ἅτε σημαῖνον ἁπλῶς, ὅτι κατ' ἀποχρῶντα λόγον ὅν τι ἐξετράπη τοῦ τύπου τοῦ εἴδους του.

Αἱ ἀνωμαλίαι εἶναι ἢ συγγενεῖς ἢ ἐπίκτητοι. Ἡ συγγενὴς ἀνωμαλία ὀφείλεται εἰς ἀτελῆ ἀνάπτυξιν ὀργάνου τινός, ὅπερ, ἀλλοιωθὲν κατὰ τὴν ἐξέλιξίν του, παρήγαγε προγονικὴν μορφὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφεστηκυῖαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ συγγενὴς ἀνωμαλία δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἐπίκτητος· διότι ἢ εἶναι κληρονομική, ἀνήκουσα εἴς τινα τῶν ἀνιόντων, ἢ προκύπτει ὡς ἀναστολὴ τῆς ἀναπτύξεως ἔκ τινος τυχαίας ἐπιδράσεως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐμβρυϊκῆς περιόδου. Ἐπίκτητος ἀνωμαλία εἶναι τὸ μόνιμον ἢ καὶ παροδικὸν ἀποτέλεσμα νόσου τινός.

Πᾶσαι αἱ νόσοι εἶναι ἀνωμαλίαι· ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἀνωμαλίαι δὲν εἶναι νόσοι. Ἀνωμαλία εἶναι πᾶσα ἔκτακτος ἀλλοίωσις ἐν τῷ σχηματισμῷ ἢ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ὀργάνων, ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ὑγείας. Ὑπάρχουν ἀλλοιώσεις τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος, αἵτινες παρέρχονται ἀπαρατήρητοι καθ' ἅπαντα τὸν βίον καὶ ἀποκαλύπτονται μόνον κατὰ τὴν νεκροσκοπίαν. Ἡ ἀτροφία π. χ. ἀρτηρίας τινὸς διαφεύγει τὴν παρατήρησιν, διότι ἀντιρροπεῖται δι' ἀσυνήθους ἀναπτύξεως ἄλλης παραπλεύρου ἀρτηρίας. Ἡ ἀνωμαλία εἶναι παθολογικὴ μόνον, ὅταν ἡ ὀργανικὴ ἀλλοίωσις ἐπιφέρῃ λειτουργικὴν διαταραχήν. Ἡ σπουδὴ τῶν διαφόρων ἀνωμαλιῶν τῶν ὀργανικῶν ὄντων ἀποτελεῖ ἴδιον, σπουδαιότατον κλάδον τῆς βιολογίας, τὴν *τερατολογίαν*.

Τὰς ἀνωμαλίας τῶν *ζωικῶν ὀργανισμῶν* ὁ Σαὶντ Ἰλαὶρ διῄρεσεν εἰς 4 ὁμάδας: 1) Τὰς *ἡμιτερατωδίας*, ἁπλᾶς ἀνωμαλίας, οὐχὶ βαρείας ἀπὸ ἀπόψεως ἀνατομικῆς, κληθείσας ἢ *ποικιλίας*, ἂν μηδεμίαν λειτουργίαν παραβλάπτουν ἢ μηδεμίαν παράγουν δυσμορφίαν, ἤ, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, *διαμαρτίας περὶ τὴν διάπλασιν* (ἀσυνήθης αὔξησις ἀγγειακῶν κλάδων, αὔξησις ἢ ἐλάττωσις ἀριθμοῦ σπονδύλων, πλευρῶν, δακτύλων, μαστῶν, λεύκη κλπ.). 2) Τὰς *ἑτεροταξίας*, ἀνωμαλίας συνισταμένας ἐκ συνυπάρξεως πολλῶν ἁπλῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα εἶναι ἀνίκανοι νὰ παρακωλύσουν τὴν ἐκπλήρωσιν λειτουργίας τινός, οὐδεμίαν δ' ἐπίσης παράγουν ἐξωτερικὴν δυσμορφίαν (ἀντιμετάθεσις σπλάγχνων κλπ.). 3) Τοὺς *ἑρμαφροδιτισμούς*, πολυπλόκους ἀνωμαλίας, σχεδὸν πάντοτε ἐξωτερικάς, συνισταμένας ἐκ συνυπάρξεως ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἢ τινῶν τῶν χαρακτήρων αὐτῶν. 4) Τὰς *τερατωδίας*, ἀνωμαλίας λίαν πολυπλόκους καὶ βαρείας, μεγάλως παρακωλυούσας λειτουργίαν τινὰ καὶ παραγούσας διάπλασιν ἄκρως διάφορον τῆς φυσιολογικῆς (ἀκεφαλία, συγκεφαλία, διπροσωπία, δικεφαλία, ἀνεγκεφαλία, κυκλωπία κλπ.).

Ἀλλ' ἀνωμαλίας συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν τοῦ ἀνθρώπου σφαῖραν. Ἐν τῇ μεγάλῃ κατηγορίᾳ τῶν λεγομένων *κληρονομικῶν* ἢ *ἐκφύλων*, ἀνωτέρων ἢ κατωτέρων, συναντῶνται ἀνωμαλίαι, αἵτινες θέτουσιν αὐτοὺς κατὰ πολλὰς βαθμῖδας κατωτέρω ἢ ἀνωτέρω τῶν φυσιολογικῶς ἐχόντων ἀνθρώπων. Αἱ ἀνωμαλίαι αὗται εἶναι ὅμοιαι καὶ αἱ αὐταὶ τὸν χαρακτῆρα εἴς τε τοὺς ἀνωτέρους καὶ τοὺς κατωτέρους ἐκφύλους, μαρτυροῦσαι περὶ τῆς συγγενείας ἀμφοτέρων, συνίστανται δὲ εἰς δυσαναλογίαν μεταξὺ ἐντυπώσεως καὶ ἀντιδράσεως, ἀνισορροπίαν ψυχικῶν δυνάμεων, ἀστάθειαν αὐτῶν καὶ ἀνισότητα.

Αἱ δ' ἀνωμαλίαι τῶν *φυτικῶν ὀργανισμῶν* εἶναι συχνότεραι ἢ αἱ τῶν ζωικῶν, ἐξαρτώμεναι μᾶλλον ἐξ ἐξωτερικῶν περιστάσεων, εἶναι δ' ἧττον βαρεῖαι τὸν χαρακτῆρα. Ἡ τελευταία αὕτη διαφορὰ ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν φύσιν τοῦ φυτοῦ, ὄντος περιληπτικοῦ ἀτόμων πεπροικισμένων διὰ ζωτικότητος ὅλως ἰδιαιτέρας καὶ μέχρι τινὸς ἀνεξαρτήτου τοῦ βίου τοῦ συνόλου. Ἰδοὺ διὰ τί, εἰς δένδρον ἢ πόαν ἀνωμαλία τις ἐξικομένη εἰς τὸ ὕψιστον τῆς ἐντάσεώς της, δύναται νὰ βλάψῃ μέγιστον μέρος τοῦ φυτοῦ, χωρὶς νὰ παρεμποδίσῃ τὸ ὑπόλοιπον νὰ ζήσῃ καὶ μάλιστα ν' αὐξηθῇ μετὰ σφρίγους. Ἐνῷ παρομοία ἀνωμαλία εἰς θηλαστικὸν ἢ πτηνὸν ἐπιφέρει σχεδὸν πάντοτε σημαντικὴν διαταραξιν εἰς τὸ σύνολον τοῦ ζῴου ἢ συνεπάγεται τὴν ἀναστολὴν τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ ἀπώλειαν αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ὁ Moquin-Tandon διέστειλε τὰς ἀνωμαλίας τῶν φυτικῶν ὄντων εἰς *ποικιλίας* καὶ εἰς *τερατωδίας*. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας ὑπήγαγε 4 κλάσεις ἀνωμαλιῶν: 1) ὡς πρὸς τὴν *χρῶσιν* τοῦ φυτοῦ (ἀλμπινισμός, χρωματισμός, ἀλλοίωσις χρώσεως)· 2) ὡς πρὸς τὸ *τρίχωμα* αὐτοῦ (λειότης, ἐμφάνισις ἢ αὔξησις χνοῦ)· 3) ὡς πρὸς τὰ *στερεὰ συστατικά του* (μαλάκυνσις, σκλήρυνσις)· 4) ὡς πρὸς τὸ *ἀνάστημα* ἢ τὸν *ὄγκον* του (νανισμός, γιγαντισμός). Εἰς δὲ τὰς τερατωδίας ὑπήγαγεν ὡσαύτως 4 κλάσεις ἀνωμαλιῶν: 1) ὡς πρὸς τὸν *ὄγκον* τῶν ὀργάνων (ἀτροφία, ὑπερτροφία)· 2) ὡς πρὸς τὴν *μορφὴν* τῶν ὀργάνων (παραμορφώσεις, μεταμορφώσεις κλπ.)· 3) ὡς πρὸς τὴν *θέσιν* τῶν ὀργάνων (συγκολλήσεις, διαζεύξεις, μεταθέσεις)· 4) ὡς πρὸς τὸν *ἀριθμὸν* τῶν ὀργάνων (ἐλάττωσις, αὔξησις).

Σ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— *[Μετεωρολ.]* Ὁ ὅρος *ἀνωμαλία* χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ μετεωρολογίᾳ, γενικῶς μέν, ἰδίως ὅμως πρὸς δήλωσιν τῆς θερμικῆς ἀνωμαλίας, ἣν ἐπενόησεν ὁ μετεωρολόγος Dove. Ἡ θερμικὴ ἀνωμαλία ἑνὸς τόπου χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῆς μέσης θερμοκρασίας αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς μέσης θερμοκρασίας τοῦ παραλλήλου, εἰς ὃν εὑρίσκεται ὁ τόπος οὗτος, δύναται δὲ νὰ εἶναι *θετικὴ* ἢ *ἀρνητική*, καθ' ὅσον ἡ θερμοκρασία τοῦ τόπου εἶναι ἀνωτέρα ἢ μικροτέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος αὐτοῦ. Ἂν συνδεθῶσιν οἱ τόποι ἴσης ἀνωμαλίας θὰ προκύψῃ ἡ ἔννοια τῆς *ἰσοανωμάλου καμπύλης* κατὰ Dove ἢ γραμμῆς ἴσης θερμικῆς ἀνωμαλίας.

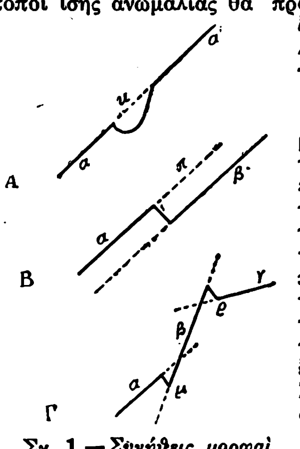

Σχ. 1.—*Συνήθεις μορφαὶ κανονικῶν ἀνωμαλιῶν.*

[*Καμπύλη Α*: Ἡ θερμοκρασία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνωμαλίας κ κατωτέρα τῆς κανονικῆς. Τὸ τμῆμα α' συνέχεια τοῦ α.

Καμπύλη Β: Ἀνωμαλία π ὀφειλομένη εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπότομον μεταβολὴν τῆς διανομῆς τῶν ἰσοθέρμων καμπύλων. Τὸ τμῆμα β ἀνήκει εἰς ὁμοίαν καμπύλην τοῦ α μετατοπισθὲν πρὸς τὰ κάτω.

Καμπύλη Γ: Ριζικαὶ ἀνωμαλίαι ρ καὶ μ ἐν τῇ καμπύλῃ. Εἰς τὸ σημεῖον μ ἡ καμπύλη β ἔχει μεγαλύτερον εὖρος τῆς α καὶ ἀντιστρόφως εἰς τὸ σημεῖον ρ.]

Ὑπὸ τινων ἐπιστημόνων χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος «*κανονικαὶ ἀνωμαλίαι*» διὰ τὴν ἐτησίαν πορείαν τῆς θερμοκρασίας ἐν τῇ καμπύλῃ τῆς ὁποίας παρατηροῦνται συχνάκις, κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐποχῆς τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἄλλην, ἀπότομοι ἄνοδοι ἢ κάθοδοι (ἀνωμαλίαι) τῆς καμπύλης, ἐμφανιζομένης τῆς τελευταίας ὑπὸ μορφὴν συνήθως κλιμακωτὴν ἢ ἄλλως (σχ. 1). Αἱ βαθμῖδες τῶν ἀνυψώσεων συμβαίνουσιν ὅταν ἡ θερμοκρασία ἐλαττοῦται καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς βαθμῖδας καθόδων παρατηρουμένας κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ ἔτους. Τὸ σχ. 2 παρέχει χαρακτηριστικὸν παράδειγμα κανονικῶν ἀνωμαλιῶν κατὰ τὴν ἐτησίαν πορείαν τῆς θερμοκρασίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ

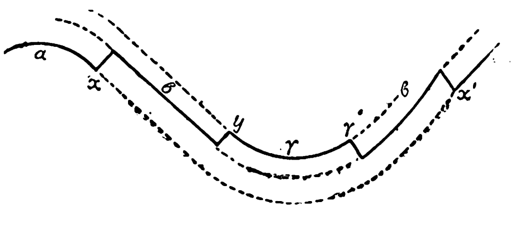

Σχ. 2.—*Χαρακτηριστικαὶ ἀνωμαλίαι παρατηρηθεῖσαι ἐν Μελβούρνῃ (Αὐστραλίας).*

Barnard καὶ ἐξαχθὲν ἐκ παρατηρήσεων γενομένων ἐν Μελβούρνῃ (Αὐστραλίας). Εἰς τὸν τόπον τοῦτον αἱ μέγισται μέσαι θερμοκρασίαι παρατηροῦνται κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ ἐλάχισται κατὰ τὸν Ἰούλιον, αἱ δὲ ἀνωμαλίαι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰ μέσα Μαρτίου (x), Ἰουνίου (y) Σεπτεμβρίου (γ') καὶ τέλη Νοεμβρίου (x'). Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— **ἀνωμαλία** ***ἀληθὴς*** *[Ἀστρονομ.]*. Ἡ γωνία ἡ ὁποία σχηματίζεται μεταξὺ τῆς γραμμῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τῆς συνδεούσης τὸν Ἥλιον μετὰ τοῦ σημείου, εἰς ὃ εὑρίσκεται πλανήτης τις ἐν δεδομένῃ τοῦ χρόνου στιγμῇ. Ὡς ἀρχὴ μετρήσεως τῆς γωνίας ταύτης λαμβάνεται ἡ ἐπιβατικὴ ἀκτὶς ἡ διερχομένη διὰ τοῦ περιηλίου τοῦ πλανήτου καὶ ὡς θετικὴ φορὰ ἡ διεύθυνσις τῆς κινήσεως τοῦ πλανήτου ἐν τῇ περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾷ αὐτοῦ. Σ. Π.

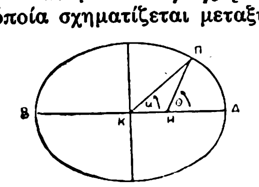

Θ=ἀληθὴς ἀνωμαλία, κ=ἔκκεντρος ἀνωμαλία, Η=Ἥλιος, Π=πλανήτης, Α=περιήλιον, ΑΒ =γραμμὴ τῶν ἀψίδων.

— **ἀνωμαλία** ***ἔκκεντρος*** *[Ἀστρον.]*. Ἡ γωνία ἡ σχηματιζομένη μεταξὺ τῆς γραμμῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τῆς συνδεούσης τὸ κέντρον τῆς ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς πλανήτου τινὸς μετὰ τοῦ σημείου εἰς ὃ εὑρίσκεται οὗτος ἐν δεδομένῃ τοῦ χρόνου στιγμῇ. Σ. Π.

— **ἀνωμαλία** ***μέση*** *[Ἀστρον.]*. Ἡ ἀνωμαλία σημείου τινός, τὸ ὁποῖον, ἀναχωροῦν ἐκ τοῦ περιηλίου συγχρόνως μετὰ τοῦ πλανήτου, κινεῖται ὁμαλῶς περὶ τὸν Ἥλιον καὶ διαγράφει ἐν τῷ αὐτῷ μετὰ τοῦ πρώτου χρονικῷ διαστήματι τὴν ἐλλειπτικὴν αὐτοῦ τροχιὰν περὶ τὸν δεύτερον. Σ. Π

— **ἀνωμαλίαι** ***τροχιῶν*** *[Ἀστρ.]* βλ. παρέλξεις.

— **ἀνωμαλίαι** ***ὀπτικαὶ τῶν ὀρυκτῶν*** *[Ὀρυκτολ.]*. Καλοῦνται ὀπτικαὶ ἀνωμαλίαι κρυστάλλων ὀρυκτῶν τινων, αἱ ἰδιορρυθμίαι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας οὗτοι παρουσιάζουν ὀπτικὰς ἰδιότητας μὴ ἀνηκούσας (σύμφωνα μὲ τὴν γεωμετρικὴν των συμμετρίαν) εἰς αὐτούς, ὡς καὶ αἱ ἰδιορρυθμίαι φαινομενικῶς ἀμόρφων ὀρυκτῶν νὰ παρουσιάζουν ὀπτικὰ φαινόμενα ἀνισοτρόπων σωμάτων. Πρὸ παντὸς ὀπτικαὶ ἀνωμαλίαι παρουσιάζονται εἰς ὡρισμένα κρυσταλλικὰ ὀρυκτὰ κρυσταλλούμενα κατὰ τὸ κυβικὸν ἢ τὸ τετραγωνικὸν ἢ τὸ ἑξαγωνικὸν σύστημα. Συνήθη παραδείγματα ὀρυκτῶν παρου-

Digitized by Google

σιαζόντων ὀπτικὰς ἀνωμαλίας εἶναι, ἐκ μὲν τῶν κατὰ τὸ κυβικὸν σύστημα κρυσταλλουμένων, κρύσταλλοι ἐμφανίσεών τινων στυπτηρίας, ὀρυκτοῦ ἅλατος, ἀδάμαντος, γρανάτου (ἀνθρακίου), ἀργυροδάμαντος, κλπ. Ἐκ τῶν κατὰ τὸ τετραγωνικὸν κρυσταλλικὸν σύστημα κρυσταλλουμένων, ὁ ἀποφυλλίτης, τὸ ζιρκόνιον, ὁ βεζουβιανὸς ὁ μελλίτης καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἑξαγωνικὸν ὁ τουρμαλίνης, ἡ βήρυλλος, ὁ χοβασίτης κλπ.

Αἱ ὀπτικαὶ ἀνωμαλίαι προέρχονται κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κρυστάλλων ὑπάρχουν ἐνίοτε τάσεις αἵτινες δὲν εἶναι ἐξισωμέναι μεταξύ των, καὶ τότε τὸ φῶς, διερχόμενον διὰ τοιούτων κρυστάλλων, παρουσιάζει φαινόμενα διαφορετικὰ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ παρουσιάζοντο ἂν αἱ τάσεις ἦσαν ἐξισωμέναι. Π. χ. καὶ πειραματικῶς κατεδείχθη, ὅτι ἡ ὕελος καὶ διάφορα ὀρυκτὰ τοῦ κυβικοῦ συστήματος, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν ἁπλῆν συνήθως διάθλασιν τοῦ διὰ μέσου αὐτῶν διερχομένου φωτός, καθίστανται διπλοθλαστικὰ (προκαλοῦν δηλ. διπλῆν διάθλασιν τοῦ φωτὸς) ἂν πιεσθῶσι. Ἐπίσης θέρμανσις καὶ ταχεῖα ἀπόψυξις ὀρυκτῶν τινων προκαλοῦσιν ὀπτικὰς ἀνωμαλίας, ὡς καὶ μερικὴ ἀπώλεια τοῦ κρυσταλλικοῦ ὕδατος, ἢ καὶ ἄλλα αἴτια.

Ἀνωμαλίαι τινὲς ὀπτικαὶ—θεωρούμεναι πρότερον ὡς πραγματικαὶ ἀνωμαλίαι—,ὀφειλόμεναι ὅμως εἰς μιμητικὴν πολύδυμον κατασκευὴν τῶν κρυστάλλων ἢ εἰς τὴν διμορφίαν τῆς οὐσίας ὀρυκτῶν τινων, δὲν θεωροῦνται πλέον σήμερον ὡς πραγματικαὶ ὀπτικαὶ ἀνωμαλίαι, διότι ἐξηγοῦνται, ὅτι αἱ ὀπτικαὶ αὗται ἰδιότητες εἶναι σύμφωνοι μὲ τὴν γεωμετρικὴν συμμετρίαν καὶ τὴν ἐν γένει κατασκευὴν τῶν ὀρυκτῶν τούτων. Γ. Κ. Γ.

— **ἀνωμαλιακὴ** *περιφορὰ* [*Ἀστρον.*]. Ἡ περὶ τὴν Γῆν περιφορὰ τῆς Σελήνης κατὰ τὴν μετάβασιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς περιγείου εἰς τὸ ἑπόμενον, ἐντὸς ἑνὸς ἀνωμαλιακοῦ μηνός, ἤτοι 27 ἡμ. 55460. Σ. Π.

— **ἀνωμαλιακὸν** *ἔτος* [*Ἀστρον.*]. Καλεῖται οὕτως ἢ *ἔτος κατ' ἀνωμαλίαν*, ὁ χρόνος ὁ περιλαμβανόμενος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἀποκαταστάσεων τοῦ Ἡλίου εἰς τὴν αὐτὴν ἀψῖδα, ἤτοι μεταξὺ δύο διαδοχικῶν διαβάσεων τῆς Γῆς διὰ τοῦ περιηλίου. Ἡ τοιαύτη ὀνομασία προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἔτος τοῦτο μετρεῖ τὴν γωνίαν τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τοῦ μέσου Ἡλίου μετὰ τοῦ ἄξονος τῶν ἀψίδων, ἥτις καλεῖται *ἀληθὴς ἀνωμαλία* αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ ὁ ἄξων τῶν ἀψίδων τῆς γηΐνης τροχιᾶς κινεῖται πάντοτε βραδέως ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς μετατιθέμενος κατὰ 11', 7 ἐτησίως, τὸ ἀνωμαλιακὸν ἔτος εἶναι μακρότερον τοῦ *ἀστρικοῦ*, ἤτοι ἔχει διάρκειαν 365, 259663 μέσων ἡλιακῶν ἡμερῶν, ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, 365 ἡμ. 6 ὥ. 13 λ. 48 δ. Σ. Π.

— **ἀνωμαλιακὸς** *μὴν* [*Ἀστρον.*]. Καλεῖται οὕτως ὁ χρόνος ὁ παρερχόμενος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἐπανόδων τῆς Σελήνης εἰς τὸ περίγειον. Ἡ διάρκεια τοῦ μηνὸς τούτου ἀνέρχεται εἰς 27,5546 ἡμ. Ὁ ἀνωμαλιακὸς μὴν εἶναι μεγαλύτερος τοῦ *συνδεσμικοῦ* κατὰ 0, ἡμ. 34238. Ἡ διαφορὰ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἄξων τῶν ἀψίδων τῆς σεληνιακῆς τροχιᾶς συνεχῶς μετατίθεται πρὸς ἀνατολάς, συμπληρῶν πλήρη περιστροφὴν περὶ ἄξονα κάθετον ἐπὶ τοῦ διαγραφομένου ἐπιπέδου ἐντὸς ἐννέα ἐτῶν. Σ. Π.

ἀνωμαλίνα (ἡ) (Anomalina) [*Ζῳολ.*]. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχοβλεφάρων*.

—[*Παλαιοζ.*] Τὸ ζῷον τοῦτο ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τριάσιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλιχθὺς (ὁ) (Anomalychthys) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκοστεϊδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν δεβόνιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλόδοντα (τὰ) (Anomalodonta) [*Παλαιοζ.*]. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμβωνυχιδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν ἄνω σιλουριακὴν καὶ τὴν δεβόνιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλόκρινος (ὁ) (Anomalocrinus) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *ἐχινοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑτεροκρινοειδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν σιλουριακὴν περίοδον. Ἀπολιθώματα τούτου εὑρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ καὶ βορείῳ Ἀμερικῇ. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλοκυστίδαι (οἱ) (Anomalocystidae)[*Παλαιοζ.*]. Γένος *ἐχινοδέρμων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀφοροειδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἰσχυρῶς συμπεπιεσμένου ὀστράκου των καὶ τῶν τεσσάρων, κατὰ κανόνα, βασικῶν προσαχτρίδων των. Τὸ σῶμά των στερεῖται χιτῶνος καὶ διαιρεῖται εἰς δύο ὅμοια ἡμίση. Ἐνίοτε ἀπαντῶσιν εἰς αὐτὰ ψευδοπόδια ψηκτροειδῆ. Ἔζησαν κατὰ τὴν καμβρικὴν καὶ τὴν δεβόνιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλόμυς (ὁ) (Anomalomys) [*Παλαιοζ.*]. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν* ἢ *μυῶν*. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν πλειόκαινον ἐποχήν. Δ. Ν. Π.

ἀνώμαλος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ὁμαλός, ἀνομοιόμορφος, τραχύς, ἄνισος, ἄρρυθμος, ἄτακτος, ἀκανόνιστος: «ἀνώμαλον ἔδαφος,—ὕφος,—χαρακτήρ,—βίος» ‖ «ἀνώμαλος κατάστασις» ἔκρυθμος, τεταραγμένη. – Ἐπίρρ. *ἀνωμάλως*.

— **ἀνώμαλα** *ῥήματα*· βλ. *ῥήματα*.

— **ἀνώμαλα** *φυτὰ* (Anomala) [*Βοτ.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ φυτά, τῶν ὁποίων ὁ κάλυξ εἶναι ἀνομοιομερής, καὶ δὲν κατατάσσονται εἰς οὐδὲν φυτικὸν ἄθροισμα. Ὡς ἀνώμαλα χαρακτηρίζονται πλεῖστα ὅσα φυτὰ διαφορωτάτων γενῶν, ὡς ἡ *βαλσαμίνη* (κ. *σκουλαρίκι*), ὁ *καπουκῖνος* (κ. *καπουτσῖνος*), ἡ *δίκταμνος* (κ. *ἀγριοφλησκοῦνι*), ἡ *κάπνιος* (κ. *καπνιά*), ἡ *οἰνάνθη* (κ. *ρεζεντά*), *τὸ ἴον* (κ. *μενεξές*) κ. τ. λ. Δ. Ν. Π.

— **ἀνώμαλοι** *μεταβλητοὶ* [*Ἀστρον.*]· βλ. *μεταβλητοὶ ἀστέρες*.

— **ἀνώμαλοι** *νεφελοειδεῖς* [*Ἀστρον.*]· βλ. *νεφελοειδεῖς*.

— **ἀνώμαλον** *δίκαιον* [*Νομ.*]· βλ. *δίκαιον*.

— **ἀνώμαλος** *παρακαταθήκη* [*Νομ.*]· βλ. *παρακαταθήκη*.

ἀνωμαλοσκόπιον (Anomaloskop). Ὀπτικὴ συσκευὴ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Nagel καὶ χρησιμεύουσα πρὸς ἀνάμιξιν τῶν χρωμάτων τοῦ φάσματος. Τὸ ἥμισυ τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου ἔχει τὸ χρῶμα τῆς ῥαβδώσεως τοῦ νατρίου (589 μμ) καὶ εἶναι μεταβλητὸν μόνον κατ' ἔντασιν, ἐνῷ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἔχει τὸ χρῶμα ῥαβδώσεως λιθίου (670 μμ) καὶ ῥαβδώσεως τοῦ θαλλίου (535 μμ). Τὸ ἄθροισμα τῆς φωτεινῆς ἐντάσεως τῶν ἀνωτέρω δύο χρωμάτων διατηρεῖται σταθερόν, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ποσοτικὴ σχέσις αὐτῶν ἐν τῷ μείγματι μεταβλητή. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς ἑκάστου παρατηρητοῦ δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τελείαν ἐξίσωσιν μεταξὺ τοῦ χρώματος τῆς φλογὸς νατρίου καὶ τοῦ μείγματος τῶν ἀνωτέρω δύο χρωμάτων, προερχομένων ἐκ τοῦ λιθίου καὶ τοῦ θαλλίου, τὸ ἀνωμαλοσκόπιον δύναται ἄριστα νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἔλεγχον τῆς ὁμαλῆς ἢ ἀνωμάλου καταστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παρατηρητοῦ ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν ἐκτίμησιν τῶν χρωμάτων. Κ. Π.

ἀνωμάλουρος (ὁ) (Anomalurus) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν*, τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιουριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς παρουσίας, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῆς οὐρᾶς των, διπλῆς σειρᾶς σκληρῶν λεπίων, ἅτινα εἶναι κολοβωμένα κατὰ τὸ ἄκρον των καὶ φέρουσι κατὰ τὴν βάσιν των εἶδος αἰχμῆς. Οἱ ὄνυχες τῶν ποδῶν εἶναι πεπιεσμένοι ἐκ τῶν πλαγίων, λίαν δὲ ἐκτατοὶ καὶ ὀξεῖς κατὰ τὸ ἄκρον των.

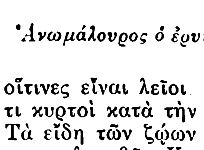

Ἀνωμάλουρος ὁ ἐρυθρόνωτος.

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κρανίου παρουσιάζει πλείστας ὁμοιότητας πρὸς τὸν *ἀκανθόχοιρον* (κ. σκαντζόχερας). Ἐφ' ἑκάστης σιαγόνος φέρει τέσσαρας τραπεζίτας οἵτινες εἶναι λεῖοι κατὰ τὸ ἄκρον των καὶ κατά τι κυρτοὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν. Τὰ εἴδη τῶν ζῴων τούτων δὲν ἔχουσιν ἀρκούντως μελετηθῆ. Κατὰ τὸν Fraser οἱ *ἀνωμάλουροι* βαδίζουσιν ὅπως καὶ οἱ σκίουροι μὲ τὴν οὐρὰν ἠνωρθωμένην καὶ ἀναρριχῶνται μετ' ἴσης εὐκολίας, ὅπως καὶ οὗτοι, ἐπὶ τῶν δένδρων. Τὰ ὑπὸ τὴν οὐρὰν λέπια χρησιμεύουσιν ὅπως διευκολύνουσι τὰ ζῷα ταῦτα εἰς τὴν ἐπὶ τῶν δένδρων ἀναρρίχησίν των, αἱ δὲ εἰς τὰ ἄκρα τοῦ σώματός των εὑρισκόμεναι μεμβρανώδεις ἀποφύσεις διευκολύνουσι τούτους διὰ νὰ πηδῶσιν ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον.

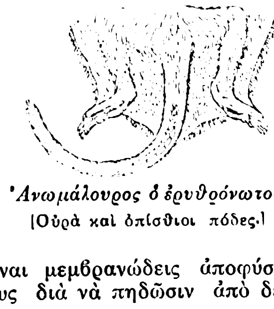

Ἀνωμάλουρος ὁ ἐρυθρόνωτος.
(Οὐρὰ καὶ ὀπίσθιοι πόδες.)

Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ δώδεκα εἴδη, ὧν κοινότερον *ἀνωμάλουρος ὁ ἐρυθρόνωτος* (Anomalurus erythronotus). Διακρίνεται οὗτος ἐκ τοῦ τεφροφαίου χρωματισμοῦ τῆς ῥάχεώς του, τὴν μελανὴν κεφαλὴν καὶ οὐρὰν του καὶ τὰ ὑπόλευκα πτερύγιά του. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ περὶ τὴν Ζανζιβάρην μέρη. Δ. Ν. Π.

ἀνωμαλόφυλλα (τὰ) (Anomalophylla) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*. Τινὲς κατατάσσουν τὰ ἀνωμαλόφυλλα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ῥοδομελιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀνωμοτί· ἐπίρρ. ἄνευ ὅρκου· ἀντίθ. *ἐνόρκως*.

ἀνώμοτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ὀμόσας, ὁ μὴ ὁρκισθείς.

—**Ἀνώμοτοι** (Non jurors). Οὕτως ὠνομάσθη μερὶς κληρικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τὸν *Campbell*, ἥτις, ὅταν ἐκηρύχθη ἔκπτωτος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἰάκωβος Β' (1685—1688), ἠρνήθη ὅρκον πίστεως εἰς τὸν νέον βασιλέα Γουλιέλμον, τέως δοῦκα τῆς Ὀράγγης (1688—1702), καὶ ἀπεσχίσθη τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μερὶς αὕτη, μικρὰ κατ' ἀρχάς, βαθμηδὸν ηὐξήθη ἐπὶ τῆς Ἄννης Στούαρτ καὶ μάλιστα ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Α' (1714—1727). Ὠνομάζοντο δ' οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν *Ἀνώμοτοι* (non jurors) ὡς ἀρνηθέντες ὅρκον πίστεως εἰς τὸν βασιλέα ἢ καὶ *Ἰακωβῖται* (Jacobites) ὡς προσκείμενοι τῷ βασιλεῖ Ἰακώβῳ.

Ὁ Campbell θέλων νὰ εὕρῃ ἔρεισμα ἐν τῷ ἀγῶνί του κατὰ τῆς ἐπισήμου ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐλθὼν πρὸς τοῦτο εἰς προσωπικὰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ διατρίβοντος Ἕλληνος ὀρθοδόξου μητροπολίτου Θηβαΐδος *Ἀρσενίου*.

Σύνοδος ἀντιπροσώπων τῶν Ἀνωμότων ἐν Λονδίνῳ, προσκληθεῖσα τῷ 1716 ὑπὸ τοῦ Campbell ὡς ἐπισκόπου, ὑπέβαλε προτάσεις ἑνώσεως πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, ἃς ἀνέλαβε νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον τῆς Ῥωσίας ὁ Ἀρσένιος, εἰς δὲ τὰ Πατριαρχεῖα ὁ πρωτοσύγκελλος τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Ἰάκωβος. Οἱ 4 πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ 9 μητροπολῖται ἀπέστειλαν ἀπάντησιν γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χρυσάνθου (1718, καὶ κομισθεῖσαν διὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου Ἰακώβου, δι' ἧς προσεκάλουν τοὺς Ἀνωμότους, ὅπως ἀποδεχθοῦν τὴν μόνην ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἔχει. Ἐπηκολούθησε δευτέρα ἐπιστολὴ τῶν Ἀνωμότων (1722) καὶ δευτέρα ἀπάντησις τῶν Πατριαρχείων. Ἀπὸ τοῦ 1725 διεκόπησαν ὁριστικῶς αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Ἀνωμότους, οἵτινες μικρὸν κατὰ μικρὸν συνεχωνεύθησαν μετὰ τῆς ἐπισήμου ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. [Ἴδε *Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου* Ἀπόπειρα ἑνώσεως τῶν Ἄγγλων Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων, 1716—1725, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1911, σελ. 56.] Δ. Σ. Μ.

ἀνῶνα (Anona) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνωνωδῶν*. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι θάμνοι ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, πλεῖστα ὅμως εἴδη ὡς *ἡ ἀνῶνα ἡ χεριμολία* (Anona cherimolia) καὶ *ἡ ἀνῶνα ἡ φολιδωτὴ* (Anona squamosa) ἀπαντῶσι (καλλιεργηθεῖσαι καταλλήλως) καὶ εἰς τὰς θερμὰς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς χώρας. Αἱ ἀνῶναι ἔχουσι φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἁπλᾶ καὶ ἀμοιροῦντα φυλλαρίων· ἄνθη μονήρη, κορυφαῖα καὶ πρασίνου, ὑποφαίου, ὑποκιτρίνου ἢ πορφυροῦ χρώματος· περιάνθιον μὲ τρεῖς βλαστικοὺς κρίκους (σπονδύλους) ἐναλλασσομένους.

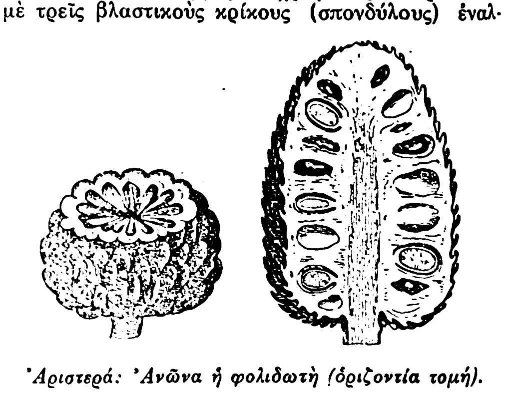

Ἀριστερά: Ἀνῶνα ἡ φολιδωτὴ (ὁριζοντία τομή).
Δεξιά: Ἀνῶνα ἡ muricata (κατὰ μῆκος τομή).

Ἄρρεν ὄργανον μὲ πολυαρίθμους στήμονας σπειροειδῶς διατεταγμένους καὶ ἀνθῆρας ἐπὶ τῆς κορυφῆς των· θῆλυ ὄργανον ἀποτελούμενον ἐκ πολυαρίθμων καρποφύλλων καὶ περικλεῖον ἐν ἢ δύο ᾠάρια. Γνωστότερα εἴδη τοῦ γένους, εἶναι:

Ἀνῶνα ἡ φολιδωτὴ (Anona squamosa), ἰθαγενὴς τῶν Ἀντιλλῶν, ἐξ ὧν μετεφέρθη εἰς τὴν Βραζιλίαν, κατ' ἀρχάς, καὶ εἶτα τὰς Ἰνδίας, τὰς νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τὴν τροπικὴν Ἀφρικήν. Οἱ καρποί της εἶναι γνωστοὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Ἰνδοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *attoa* καὶ εἶναι περιζήτητοι ὡς ἐπιτραπέζιος ὀπώρα. Τὸ μέγεθος τοῦ καρποῦ της δὲν εἶναι μεγαλύτερον τοῦ λεπτοκαρύου, ἔχει φοειδὲς σχῆμα, εἶναι σαρκώδης καὶ περιβάλλεται διὰ σαρκώδους λεπτοῦ περιβλήματος ὑπολεύκου ἢ ὑποφαίου χρώματος. Ἡ γεῦσίς της εἶναι λίαν εὐάρεστος. *Ἀνῶνα ἡ χεριμολία* (Anona Cherimolia), ἰθαγενὴς τοῦ Περού. Οἱ καρποί της εἶναι ζαχαρώδεις, εὐαρέστου ὀσμῆς καὶ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἀμερικῆς προτιμῶσι τούτους τῶν καρπῶν τοῦ *ἀνανά*. Ἐκ τῆς συνθλίψεως τῶν καρπῶν παράγουσιν εἶδός τι οἴνου. *Ἀνῶνα ἡ δικτυωτὴ* (Anona reticulata), ἰθαγενὴς τῶν Ἀντιλλῶν, τοῦ Παναμᾶ καὶ τῆς Νέας Γρενάδης. Καλλιεργεῖται εἰς πλείστας εὐκράτους χώρας τῆς γῆς. Οἱ καρποί της εἶναι φοειδεῖς καὶ καλύπτονται ὑπὸ δικτυωτῶν ἰνῶν ἀπεστρογγυλωμένων ἢ πενταγωνικῶν. Ἄωροι ἔχουσι

Digitized by Google

στυπτικὰς ἰδιότητας. *Ἀνῶνα ἡ ἀκανθοφόρος* (Anona muricata), εἶναι ἰθαγενὴς τῶν Ἀντιλλῶν, καλλιεργεῖται ὅμως ἐπιτυχῶς καὶ εἰς πάσας τὰς θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Οἱ καρποί της εἶναι ὀγκώδεις, ἐνίοτε ζυγίζουν πλέον τῆς ὀκᾶς, ἔχουσιν ἀνάμικτον ἄρωμα πορτοκαλλίου καὶ κανέλλας καὶ εἶναι περιζήτητοι διὸ τὴν γεῦσίν των καὶ τὸν πλούσιον χυμόν των. *Ἀνῶνα ἡ τελματαία* (Anona palustris). Φύεται παρὰ τὰς ἀκτὰς καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἀντίλλας, τὴν Βραζιλίαν, τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἰδίως τὴν Σενεγάλην. Τὸ ξύλον τοῦ κορμοῦ της εἶναι λεπτότατον καὶ τὸ μεταχειρίζονται ἀντὶ τῶν καλάμων. Οἱ καρποί της εἶναι γνωστοὶ εἰς τοὺς Νέγρους ὑπὸ τὸ ὄνομα *φιδόμηλα* ἢ *μῆλα τοῦ ἀλλιγάτορος*, δὲν εἶναι βρώσιμοι καὶ ἔχουσι ναρκωτικὰς ἰδιότητας.

Ἀνῶνα ἡ τρίλοβος (Anona triloba), ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς. Παρ' ἡμῖν εὐδοκιμεῖ ἰδίως εἰς θερμὰ μέρη, *ἀνῶνα ἡ χεριμολία, ἀνῶνα ἡ δικτυωτή, ἀνῶνα ἡ φολιδωτὴ* καὶ *ἀνῶνα ἡ τρίλοβος*. Ἐν Κύπρῳ εὐδοκιμοῦσιν *ἀνῶνα ἡ χεριμολία* καὶ *ἀνῶνα ἡ φολιδωτή*· ἀμφότεραι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *καϊμάκια* (λόγῳ τῆς συστάσεως τοῦ καρποῦ των). Δ. Ν. Π.

ἀνωνυμία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀνώνυμον, μὴ ὠνομασμένον, ἔλλειψις ὀνόματος.

ἀνωνυμογραφία (ἡ)· τὸ νὰ γράφη τις ἀνωνύμως, τὸ νὰ δημοσιεύῃ τις ἐπικρίσεις ἢ καὶ ὕβρεις μὴ ἐμφανίζων καὶ τὸ ὄνομά του· || τὸ νὰ πέμπῃ τις ἐπιστολὰς χυδαίου συνήθως ἢ συκοφαντικοῦ περιεχομένου ἀνυπογράφους. (Βλ. καὶ ἀνώνυμος.)

— *['Εγκυκλ.]* Κατ' ἔθος ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ ἢ καταγγελίαι δὲν λαμβάνονται πλέον ὑπ' ὄψει οὐδ' ἀποτελοῦν οἱονδήποτε ἔρεισμα κατηγορίας ἢ ἀφορμὴν αὐτεπαγγέλτου εἰσαγγελικῆς ἐπεμβάσεως.

ἀνωνυμογράφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γράφων ἀνωνύμως, ὁ δημοσιεύων ἐπικρίσεις ἢ καὶ ὕβρεις χωρὶς νὰ παρέχῃ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον δημοσιεύων καὶ τὸ ὄνομά του· || ὁ πέμπων ἐπιστολὰς ὑβριστικοῦ ἢ χυδαίου περιεχομένου ἀνυπογράφους.

ἀνωνυμογραφῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀνωνυμογράφος.

ἀνώνυμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὠνομασμένος, ὁ μὴ ἔχων ὄνομα: «ἀνώνυμοι λίθοι», «ἀνώνυμα ἔντομα» εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν δοθῆ ὀνόματα· || ὁ μὴ ἔχων ὄνομα ἔνδοξον, ἄδοξος, ἀφανής, ἄσημος: «ἐξ ἀνωνύμων καὶ ἀγνώστων ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι κατέστησαν», «ἀνώνυμος καὶ φαῦλος»· || ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει τις νὰ ὀνομάσῃ: «ἄρρητοι καὶ ἀνώνυμοι αἰσχρουργίαι»· || ὁ μὴ ἀναφέρων τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος, ὁ ἀνυπόγραφος: «ἀνώνυμον ἔργον», «ἀνώνυμος ἐπιστολή».

— *['Εγκυκλ.]* Εἰς τὴν φιλολογίαν παντὸς ἔθνους, πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς κλάδου ὑπάρχουν συγγραφεῖς ἀνωνύμως γράψαντες—«*ἀνώνυμοι*»—, ὅπως ὑπάρχουν καὶ ἔργα ἀγνώστων συγγραφέων—«*ἀνώνυμα*», «*κρυπτώνυμα*»—ἢ ἀγνώστων καλλιτεχνῶν πίνακες καὶ γλυπτά. Τὰ ἀγνώστου συγγραφέως ἔργα, καὶ ἂν ἀκόμη ἀναγνωρισθῇ ἡ πατρότης των, δηλοῦνται συνήθως ὡς *Ἀνωνύμου*, διακρίνονται δὲ ἀπὸ τὰ *ψευδεπίγραφα* κατὰ τὸ ὅτι τὰ τελευταῖα σημαίνουν εἴτε τὰς συγγραφὰς αἱ ὁποῖαι, φερόμεναι ὡς ἔργα γνωστοῦ συγγραφέως, ἐξηλέγχθησαν ὑστέρως ὑπὸ τῆς κριτικῆς ὡς νόθοι (ὅπως λ. χ. τὰ Φυσιογνωμικὰ τοῦ ψευδο-Ἀριστοτέλους), εἴτε τὰς συγγραφὰς τὰς ὁποίας ὁ ἄγνωστος συγγραφεύς των ἀπέδωσεν εἰς γνωστὸν πρόσωπον δι' εὐρυτέραν διάδοσιν τοῦ βιβλίου ἢ ἄλλον σκοπὸν (ὡς τὰ συγγράμματα τοῦ ψευδο-Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου). Τὰ ἀνώνυμα βιβλία διακρίνονται ἀκόμη ἀπὸ τὰ *ἀδέσποτα*, ὡς λέγονται τὰ ἀγνώστου συγγραφέως ἀποσπάσματα συγγραφῶν, ἀπὸ τὰ *ἄδηλα*, ὡς λέγονται τὰ ἀγνώστου συγγραφέως καὶ ἀγνώστων συγγραφῶν ἀποσπάσματα, ἐνίοτε δὲ τὰ καὶ ἐκδοτῶν ἀγνώστων, καὶ ἀπὸ τὰ *ἀπαράσημα*, ἤτοι τὰ γνωστῶν συγγραφέων ἀποσπάσματα ἀγνώστων ἔργων. Τὸ πλῆθος τούτων εἶναι τόσον, ὥστε, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὑπελογίζετο ὅτι ἐκ τῶν κατακειμένων εἰς τὰς βιβλιοθήκας βιβλίων τὸ ἓν τρίτον ἀνῆκεν εἰς ἀνωνύμους.

Τὰ ἀνώνυμα ἔργα διακρίνονται προσέτι καὶ κατὰ τὴν αἰτίαν δι' ἣν περιεσώθησαν ἀνωνύμως. Διότι ἄλλων ἀπώλετο τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἢ ἀνεφέρετο ἐσφαλμένως (οὕτω ἐσώθησαν βίοι ἀρχαίων φιλοσόφων ἀναφερόμενοι συνήθως ὡς *ἀνωνύμου* βίος Πλάτωνος,—Ἀριστοτέλους, κ.τ.λ.) ἄλλοι δὲ—νεώτεροι αὐτοὶ—συγγραφεῖς ἐτύπωσαν τὰ ἔργα των ἄνευ τοῦ ὀνόματος ἢ ψευδωνύμως εἰς ἐποχὰς τρομοκρατίας, χάριν ἀσφαλείας. Τῶν τελευταίων τὰ ὀνόματα ἔχουσιν ἤδη, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀνακαλυφθῆ καὶ ἀντικαταστήσει τὰ ψευδώνυμα (D'Holbach κτλ.).

Ὁ ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τῆς τυπογραφίας πολλαπλασιασμὸς τῶν βιβλίων ηὔξησεν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνωνύμων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παύσῃ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐρεύνης πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν πραγματικῶν συγγραφέων. Οὕτω λ. χ. ἐξακολουθεῖ εἰσέτι ἡ προσπάθεια πρὸς καθορισμὸν τοῦ συγγραφέως τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἀνώνυμος τῆς Ραβέννης» γεωγραφικοῦ ἔργου. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ὅμως αἰῶνος ἠλαττώθησαν τὰ ἀνώνυμα, λόγῳ ἰδίως τῆς ἐλευθεροτυπίας. Σήμερον ἀνωνύμως δημοσιεύονται ἔργα μόνον λόγῳ μικροῦ ἐνδιαφέροντος, εἴτε διότι θέσις δημοσία ἀποκλείει εἰς τὸν συγγραφέα των ἐπίκρισιν προϊσταμένης ἀρχῆς, εἴτε διότι ἡ φύσις τοῦ ἔργου εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀνώνυμος ἔκδοσίς του νὰ ἐγγυᾶται μεγαλυτέραν διάδοσιν. Ἀντιθέτως ἡ ὑπὸ *ψευδώνυμον* συγγραφὴ ἐξακολουθεῖ ἀκμάζουσα.

Τῶν ἀνωνύμων γίνεται μνεία κατὰ τὴν συνήθη ὀνομασίαν των, ἢ ἐκ τοῦ τίτλου (Διδαχὴ τῶν 12 Ἀποστόλων), ἢ ἐκ τοῦ θέματος τὸ ὁποῖον πραγματεύονται (ἀνώνυμοι γραμματικοὶ ἐν λ. γραμματικοί), ἢ ἐκ τοῦ τόπου ἐν ᾧ εὑρέθησαν (Anonymus Bobiens ἐν λ. Μπόμπιο) ἢ τοῦ πρώτου ἐκδότου (Anonymus Valesianus ἐν λ. Βαλουὰ Ἐρρῖκος), ἢ ἐκ τοῦ προσώπου εἰς ὃ ἀπευθύνονται (Διόγνητον, πρὸς — ἐπιστολή). Λόγος περὶ τοιούτων ἀνωνύμων γίνεται ἐπίσης ἐν ἄρθροις περὶ τοῦ προσώπου περὶ οὗ πραγματεύονται (Ἀνώνυμος περὶ Λέοντος Ἀρμενίου), ἢ περὶ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐκθέτουν (ἀνώνυμος Σικελιώτης, ἐν λ. Σικελία). Τὰ ἀνώνυμα σχόλια εἰς ἀρχαίους ἢ βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἀναφέρονται συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα *σχολιαστής*. (Μνημονευτέον ἐνταῦθα τοῦ ἀνωνύμου σχολιαστοῦ τῶν Βασιλικῶν, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν λ.). Ἀνώνυμα εἶναι καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιημάτων (τροπαρίων, ὕμνων), γνωμικῶν, παροιμιῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ὅλων τῶν ἐθνῶν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. (Περὶ τῶν τελευταίων βλ. εἰς τὰ περὶ λογοτεχνίας ἑκάστου ἔθνους—Ἑλλάς, Ρωσία κλπ.—, ἢ καὶ εἰς τοὺς τίτλους ὑπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γνωστὰ ἔπη καὶ κύκλοι ἐπικοὶ ἢ θρησκευτικοὶ—π. χ. Ἀκρίτας, Νιμπελοῦγκεν, Ρολλάνδου ᾆσμα κλπ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ὑπάρχουν πολλαὶ συλλογαὶ ἀνωνύμων. Οὕτως ὅλαι αἱ ἀνώνυμοι ἑλληνικαὶ συγγραφαί, αἱ πραγματευόμεναι περὶ τῆς ῥητορικῆς τέχνης, ἔχουν συλλεχθῆ καὶ ἐκδοθῆ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Nals, ὕστερον ὑπὸ τοῦ Spengel - Hammer καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Rabe ὑπὸ τὸν τίτλον *Rhetores graeci*. Συγγραφὰς ἀνωνύμων περὶ γεωγραφίας ἐξέδωκεν ὁ O. Moeller ἐν Παρισίοις τῷ 1855 ὑπὸ τὸν τίτλον *Geographi graeci*. Εἰδικῶς συνεκέντρωσαν καὶ συστηματικῶς ἐπειράθησαν νὰ ἀνακαλύψωσι τὰ πραγματικὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων ἀνωνύμων ἔργων ὁ V. Placcius ἐν τῷ «De scriptis et scriptoribus anonymis et pseudonymis syntagma» καὶ ἐν τῷ «Theatrum anonymorum et pseudonymorum», Hambourg 1672—4, ὁ A. Baillet («Les auteurs déguisés» 1692) κ. ἄ. Ὁ δὲ A. A. Barbier ἐξέδωκε τῷ 1806—8 λεξικὸν εἰδικὸν τῶν ἀνωνύμων καὶ ψευδωνύμων ἔργων τῶν ποιηθέντων, μεταφρασθέντων, ἐκδοθέντων γαλλιστὶ καὶ λατινιστί, μὲ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων, μεταφραστῶν καὶ ἐκδοτῶν, περιλαμβάνον καὶ ἱστορικὰ καὶ κριτικὰ σημειώματα («Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes», τρίτη ἔκδοσις τετράτομος 1872—9). Παρ' ἡμῖν οἱ Σ. Λάμπρος, Ν. Πολίτης καὶ ἄλλοι προέβησαν εἰς ἐρεύνας πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν συγγραφέων ἀνωνύμων ἔργων καὶ δὴ ποιημάτων. —Ω

—**Ἀνώνυμος** *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν Γιγάντων. Θελήσας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Γίγαντος Πυριπνόου νὰ ἐπιβουλευθῇ τὴν τιμὴν τῆς Ἥρας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. ΚΑΨ.

— **ἀνώνυμοι** *ἑταιρεῖαι*· βλ. ἑταιρεῖαι.

— **ἀνώνυμον** *ὀστοῦν* *['Ανατ.]*· βλ. σκελετὸς *(ἰσχύον καὶ πυελικὴ ζώνη)*.

— **ἀνώνυμον** *συνάλλαγμα* *[Νομ.]*· βλ. συνάλλαγμα.

— **ἀνώνυμος** *ἀρτηρία* *['Ανατ.]*. Αὕτη εἶναι τὸ παχύτερον, ἀλλὰ βραχύτερον τῶν τριῶν ἀρτηριακῶν στελεχῶν, τῶν ἐκ τοῦ ἀορτικοῦ τόξου ἐκπορευομένων, ἔχουσα μῆκος 3—3,5 ἑκ. καὶ πάχος 15 χμ. Ἐκφύεται ἐκ τῶν δεξιῶν καὶ πρόσω τοῦ ἀορτικοῦ τόξου καὶ φέρεται ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ ἔξω ὄπισθεν τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου, ἔμπροσθεν τῆς τραχείας ἀρτηρίας καὶ ἐπὶ τὰ ἐντὸς τῆς ἀνωνύμου φλεβὸς μέχρι τῆς δεξιᾶς στερνοκλειδικῆς ἀρθρώσεως, ἔνθα ἰσοϋψῶς περίπου ταύτῃ καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πλαγίου τῆς τραχείας ἀποσχίζεται εἰς τὴν *δεξιὰν κοινὴν καρωτίδα* καὶ τὴν *δεξιὰν ὑποκλείδιον ἀρτηρίαν*, αἵτινες ἀποκλίνουσιν ἔπειτα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἡ μὲν δεξιὰ κοινὴ καρωτὶς φέρεται πρὸς τὰ ἄνω, ἡ δὲ δεξιὰ ὑποκλείδιος ἐπὶ τὰ ἐκτός. Ι.Π.

—**ἀνώνυμος**, ἢ *δακτυλιοειδής*, ἢ *κρικοειδής, χόνδρος* *['Ανατ.]*. Ὁ κατώτερος τῶν ἀποτελούντων τὸν σκελετὸν τοῦ λάρυγγος χόνδρων, κείμενος κάτωθεν τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου καὶ ἄνωθεν τῆς τραχείας ἀρτηρίας, ἔχων δὲ σχῆμα δακτυλίου, ὁριζοντίως διηυθετημένου, οὗ ὁ μὲν κύκλος εἶναι ἔμπροσθεν, ἡ δὲ πυελὶς ὄπισθεν. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια τῆς πυελίδος διῄρηται καθέτως διὰ τῆς *μέσης ἀκάνθης* εἰς δύο ὑποκοίλους ἐπιφανείας, τὰ *ἐντυπώματα*, χρησιμεύοντα πρὸς πρόσφυσιν τοῦ ὀπισθίου κρικοαρυταινοειδοῦς ἢ ἀνωνυμαρυταινοειδοῦς μυός. Ἡ ἔσωθεν ἐπιφάνεια τοῦ χόνδρου ὑπαλείφεται ὑπὸ τοῦ βλενογόνου ὑμένος τοῦ λάρυγγος. Τὸ ἀνώτερον χεῖλος ὄπισθεν μὲν ἀρθροῦται μετὰ τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων, ἔμπροσθεν δὲ συνάπτεται μετὰ τοῦ κατωτέρου χείλους τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου διὰ τοῦ κρικοθυρεοειδοῦς συνδέσμου. Τὸ δὲ κατώτερον χεῖλος συνδέεται διὰ τοῦ κρικοτραχειακοῦ συνδέσμου πρὸς τὸ πρῶτον χόνδρινον ἡμικρίκιον τῆς τραχείας. Ι. Π.

—**ἀνώνυμος** *σύμβασις* *[Νομ.]*· βλ. *σύμβασις*.

—**ἀνώνυμος** *τίτλος* *[Νομ.]*· βλ. τίτλος.

—**ἀνώνυμος**, ἢ *βραχιονοκεφαλική, φλὲψ* *['Ανατ.]*. Ἑκατέρα ἀνώνυμος φλὲψ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ὄπισθεν τῆς στερνοκλειδικῆς ἀρθρώσεως συμβολῆς (τῆς *φλεβώδους γωνίας*) τῆς συστοίχου ὑποκλειδίου φλεβὸς μετὰ τῆς ἔσω καὶ ἔξω σφαγίτιδος, ἀμφότεραι δὲ συμβάλλουσιν ὄπισθεν τοῦ χόνδρου τῆς α' δεξιᾶς πλευρᾶς, παρὰ τὸ στέρνον, εἰς τὴν ἄνω κοίλην φλέβα. Καὶ ἡ μὲν δεξιὰ ἀνώνυμος φλὲψ εἶναι βραχυτέρα (3 ἑκ.) καὶ φέρεται σχεδὸν καθέτως ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ἀνωνύμου ἀρτηρίας, ἡ δὲ ἀριστερά, διπλασία τὸ μῆκος (6 ἑκ.), φέρεται λοξῶς, σχεδὸν ὁριζοντίως, πρὸς τὰ δεξιὰ ὄπισθεν τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου, ὕπερθεν τοῦ ἀορτικοῦ τόξου καὶ ἔμπροσθεν τῶν μεγάλων στελεχῶν τούτου. Ὑποδέχονται δὲ αἱ ἀνώνυμοι φλέβες διὰ μὲν τῶν σφαγιτίδων φλεβῶν τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ τραχήλου, διὰ δὲ τῶν ὑποκλειδίων τὸ τῶν φλεβῶν τῶν ἄνω κώλων. Ἀμφότεραι στεροῦνται βαλβίδων. Ι. Π.

ἀνωνώδη (τὰ) (Anonaceae) *[Βοτ.]*. Ὁμοιογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*. Εἶναι θάμνοι ἢ δενδρύλλια φυόμενα ἰδίως εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά των γνωρίσματα εἶναι: φύλλα ἁπλᾶ, ἐναλλασσόμενα καὶ ἀμοιροῦντα φυλλαρίων. Ἄνθη κανονικά, ἑρμαφρόδιτα, μασχαλιαῖα καὶ σπανίως ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κλάδων ἀναφαινόμενα. Περιάνθιον διπλοῦν, κυρτὸν καὶ ἐν σχήματι σάκκου. Κάλυξ ἀποτελούμενος ἐξ ἓξ πετάλων διατεταγμένων εἰς δύο σειράς. Στήμονες πολυάριθμοι ἐκβλαστάνοντες ἑλικοειδῶς. Καρποὶ συνήθως ἀδιάρρηκτοι καὶ σαρκώδεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐνίοτε διαρρηκτοὶ καὶ ξηροί. Σπέρμα φέρον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεπτυγμένην ἄκανθαν κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον καὶ περιλαμβάνον μικρότατον ἔμβρυον, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῆς σαρκώδους ἀλμπουμίνης.

Ὁ H. Baillon διῄρεσε τὰ ἀνωνώδη εἰς τέσσαρας διακεκριμένας οἰκογενείας:

Σπερμοδόχη κυρτή	Πολυάριθμα ἀνεξάρτητα καρπόφυλλα	Περιάνθιον σύνθετον ἐξ ἁπλῆς στεφάνης καὶ δύο καλύκων.	*Ἀνωνοειδῆ* (Anonoidea)
		Περιάνθιον ἀποτελούμενον φαινομενικῶς ἐκ συνθέτου στεφάνης καὶ ἁπλοῦ κάλυκος λίαν ἀνεπτυγμένου.	*Μιλιουσίδαι* (Miliusidae)
	Καρπόφυλλα ἡνωμένα κατὰ τὰ ἄκρα των πρὸ, μονόχωρον ὠοθήκην. Κάλυξ γαμοπέταλος μὲ τριπλοῦν περιάνθιον.		*Μονοδορίδαι* (Monodoridae)
Σπερμοδ. κοίλη	Περιάνθιον ἀναπληρούμενον ὑπὸ βακτρίου ἐν σχήματι σάκκου.		*Εὐπωματίδαι* (Eupomatidae)

Δ. Ν. Π.

ἀνωξίτης (Anauxit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται εἰς λεπτοκρυσταλλικὰ συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 2—3 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,26—2,38, λάμψιν μαργαριτοειδῆ καὶ εἶναι πρασινωπόλευκος καὶ διαφώτιστος κατὰ τὰ ἄκρα. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ἔνυδρον πυριτικὸν ἀργίλλιον, τοῦ ὁποίου ὁ χημικὸς μοριακὸς τύπος εἶναι $2\,Al_2O_3, 5\,SiO_2 . 4\,H_2O$. Εὑρέθη ἐντὸς ἀποσαθρωμένων βασαλτῶν τοῦ ὄρους Hradischt παρὰ τὸ Bilin ὡς ψευδομόρφωσις κατὰ αὐγίτην. Γ. Κ. Γ.

ἀνώπαχυς (ὁ) (Anopachus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομηλιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν νηματοειδῶν κεράτων των, τῶν ἐπιμήκων ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ἰδιορρύθμου κεφαλῆς των, ἥτις εἶναι βαθέως τοποθετημένη ἐπὶ τοῦ προθώρακος. Δ. Ν. Π.

ἀνωπέταλα (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἄνθη, τῶν ὁποίων τὰ πέταλα διευθύνονται πρὸς τὰ ἄνω. Δ. Ν. Π.

ἀνωπλευρικός, ἢ *κλειδικός, τρόπος*· βλ. λ. ἀναπνοὴ *[Τεχν. Λογ.]*.

Ἀνώπολις *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Σφακίων καὶ ἐπὶ τοῦ μέρους ἔνθα κεῖται τὸ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα χωρίον Ἀνώπολις. Δὲν εἶναι ὅμως ἄλλοθεν γνωστὴ ἢ ἐξ ἑνὸς χωρίου Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον συγχέει αὐτὴν πρὸς τὴν πλησίον κειμένην Ἀραδῆνα: «Ἀραδὴν πόλις Κρήτης, ἡ καὶ Ἀνώπολις λέγεται διὰ τὸ ἄνω εἶναι». Ἀφοῦ ὅμως ἡ συνθήκη φιλίας τριάκοντα κρητικῶν πόλεων πρὸς Εὐμένη τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου ἀναφέρει ΑΝΩΠΟΛΙΤΑΙ παρὰ τὸ ὄνομα ΗΡΑΔΙΝΙΟΙ, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ πόλις ἡ Ἀνώπολις καὶ ἡ Ἀραδήν. Ἴσως βραδύτερον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Σβορῶνος, νὰ ἡνώθησαν αἱ δύο πόλεις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καὶ ἐκ τούτου ἠπατήθη ὁ γεωγράφος. Συνηγορεῖ δὲ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως κεχωρισμένως ἑκατέρας πόλεως καὶ τὸ ὅτι σῴζονται τὰ ὀνόματα δύο διαφόρων χωρίων, *Ἀνωπόλεως* καὶ *Ἀράδενας*. Ὡς αὐτόνομος δὲ πόλις ἔκοψε καὶ νομίσματα, ὧν ἀναγράφει ὁ Σβορῶνος ἕξ, ἐλάχιστον παραλλάσσοντα ἀλλήλων κατὰ τὸν τύπον. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους εἶναι ἔκτυπος κεφαλὴ ἀγένειος κακῆς τέχνης, Ἀπόλλωνος ἴσως, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου κλάδος φοί-

Digitized by Google

νικος προτασσομένων τῶν γραμμάτων ΑΝ (ἐν συμπλέγματι) καὶ ὑπ' αὐτὰ τιθεμένου ω (ἤτοι ΑΝΩ—πολιτῶν). Εἰς ἑκατέραν δὲ ὄψιν τοῦ νομίσματος εἶναι κύκλῳ χονδραὶ στιγμαὶ ἔκτυποι.

Τὸ δεύτερον εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ πρῶτον. Τὸ τρίτον ὅμοιον ἀλλὰ καλυτέρας κατασκευῆς τῆς κεφαλῆς. Τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον ἔχουν ἁπλῶς τὸ μονόγραμμα ΑΝ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ ω ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τὸ δὲ ἕκτον, ὅπερ τοποθετεῖ ὁ Σβορῶνος εἰς τὰ τῆς Ἀπολλωνίας, ἐνῷ φρονεῖ ὅτι εἶναι τῆς Ἀνωπόλεως, ἔχει ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως νεαρὰν ἀγένειον κεφαλήν, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τρίποδα καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τούτου τὸ γράμμα Α· (*Svoronos* Numismatique κτλ. σ. 5,6,10).

Ἡ σημερινὴ κώμη ἀποτελεῖ ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 629. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ εὐφόρου ὀροπεδίου ἔχοντος σιταγροὺς καὶ ἀμπελῶνας εἰς ὑψόμετρον 584 μ., εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Θοδωρῆ καὶ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀνωπόλεως. Συγκροτεῖται δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς 10 συνοικισμῶν: Κάμπου, Γύρου, Ρίζας, Σκάλας, Λιμνιῶν, Παυλιανῶν, Καμπιῶν, Μαριανῶν, Βαρδιανῶν καὶ Ἁγίου Δημητρίου.

Ἡ κοινότης ἀριθμοῦσα συνολικῶς 820 κατοίκους πλὴν τῶν ὡς ἄνω συνοικισμῶν περιλαμβάνει καὶ τὰ χωρία *Λιβανιανὰ* καὶ *Λουτρὸ* καὶ τὸν μικροσυνοικισμὸν *Λιμὴν Λουτροῦ*.

Ἡ Ἀνώπολις εἶναι πατρὶς τοῦ *Δασκαλογιάννη*, ἀπογόνου τῶν *Βλάχων*, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ γενεαλογικὸν τραγούδι τῶν ἐνδοξοτέρων οἰκογενειῶν τῶν Σφακιανῶν:

Δασκαλιανοὶ στὸν Πατσανό, κ' οἱ Παταχοὶ στὴν Ἴμπρο
Οἱ Βλάχοι στὴν Ἀνώπολι κ' οἱ Μοριανοὶ στ' Ἀσκύφου
Στ' Ἀσφέντου οἱ Δεληγιάννιδες κ' εἰς τὰ Σφακιὰ Στρατήγοι.

Ἡ Ἀνώπολις ἦτο τὸ ἐπισημότερον χωρίον τῶν Σφακίων καὶ ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τὰ τρία τῶν Σφακίων ὀροπέδια, Ἀνωπόλεως, Ἀσκύφου, καὶ Καλλικράτους, «ἐγένοντο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυστυχίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ καταφύγιον παντός, ὅπερ δὲν ἔστεργε νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα εἰς οὐδένα ζυγὸν καὶ ἐπὶ Ρωμαίων ἔτι, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐπὶ Σαρακηνῶν, Ἐνετῶν, Ὀθωμανῶν». Ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας ἐχρησίμευσε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἀδελφῶν Καλλεργῶν (1364) μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὀροπεδίου Λασιθίου καὶ τοῦ Κάστρου τῆς Ἐλευθέρνης, πρώτων ὁρμητηρίων τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς τελευταῖον τούτων καταφύγιον. Τότε οἱ Ἐνετοὶ συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις των καὶ μετὰ πεισματώδεις ἀγῶνας ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς Ἀνωπόλεως. Νικηταὶ ἤδη τιμωροῦσι μὲ πρωτοφανῆ σκληρότητα τοὺς ἐπαναστάτας καὶ τοὺς ὑπόπτους. Τοὺς συλληφθέντας πάντας ἐφόνευσαν. Ἐπὶ μῆνας δὲ διεξῆγον ἀνθρωποκυνήγιον (Ψιλάκι Ἱστ. Κρήτης Β' 207), ἀπηγχόνιζον, ἐκαρατόμουν τὸν συλλαμβανόμενον. Τὰς κατοικίας κατέσκαψαν, καὶ τὰ ὀροπέδια, ἐπειδὴ ἦσαν εὔφορα εἰς γεννήματα καὶ ὁρμητήρια τῶν ἐπαναστάσεων, ἀπηγόρευσαν ὄχι μόνον νὰ κατοικῇ τις, ἀλλὰ καὶ νὰ καλλιεργῇ καὶ νὰ βόσκῃ ποίμνια καὶ νὰ ἔρχεται ἁπλῶς. Καὶ ἡ ἀπαγόρευσις ἴσχυσεν ἐπὶ 150 σχεδὸν ἔτη. Καίτοι ὁ Ξανθουδίδης (Τοπων. Κρήτης σ. 55) νομίζει ὅτι δὲν θὰ ἠδυνήθησαν οἱ Ἐνετοὶ νὰ ἐφαρμόσωσι τὴν ἀπαγόρευσιν εἰς Ἀνώπολιν, ὡς εἰς τὸ Λασίθι καὶ τὴν Ἐλεύθερναν. Ἓν ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ Ἀνώπολις κατεσκάφη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ὡς ἐν τῇ σχετικῇ του ἐκθέσει ἀναφέρει ὁ Προβλεπτὴς Παῦλος Λωρεδάνος πρὸς τὴν Σύγκλητον.

Παρὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως ταύτην κατὰ μικρὸν ἀνέλαβεν ἡ Ἀνώπολις, διὰ τοῦ ναυτικοῦ μάλιστα. Οὕτω δὲ ἐπὶ τῆς διαδόχου τῆς Ἐνετίας Τουρκίας εὑρέθη ἐν σχετικῇ ἀκμῇ καὶ πλούτῳ. Ἀλλὰ ταῦτα ἐξηφάνισεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Δασκαλογιάννη. Οὗτος μυηθεὶς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλὼφ καὶ ἐλπίσας ὅτι θὰ ἐκτελέσωσι τὰς ὑποσχέσεις των οἱ Ρῶσοι, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ὀρλώφ, ἔπεισε τοὺς Σφακιανοὺς διὰ τῆς εὐγλωττίας του, παρὰ τὴν συνετὴν ἀντίστασιν τοῦ Πρωτόπαπα Σφακίων, νὰ ἐπαναστατήσωσιν. Ὕψωσε λοιπόν, τῷ 1769, ἐν Ἀνωπόλει τὴν σημαίαν τῆς ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὀνομασθείσης ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ Δασκαλογιάννης ἐξεδάρη ζῶν εἰς τὸ Ἡράκλειον, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1771, ἡ δὲ Ἀνώπολις κατασκαφεῖσα τῷ 1770 οὐδέποτε πλέον ἀνέλαβε τὴν ἀκμήν της· οἱ ἐπιζήσαντες Ἀνωπολῖται κατῴκησαν εἰς τὸ Μουρί. Ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δασκαλογιάννη ἦτο ὁ Γ. Δασκαλάκις, ὁ ἐπιλεγόμενος Τσελεπῆς διὰ τὸ ἀνδρικὸν κάλλος καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος, φονευθεὶς ἐν Σελίνῳ τῷ 1822. Ἐπίσης δύο ἀδελφοὶ Δασκαλάκαι, φονευθέντες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 66, ὁ μὲν ἐν Ἀρκαδίῳ, ὁ δὲ ἄνω τῆς Ἀνωπόλεως τῷ 1868. Εἰς τὴν φάραγγα Ἀνωπόλεως ἐφονεύθη καὶ ὁ περιβόητος Ντελῆ Χουσεΐνης κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπανάστασιν. Παρὰ τὸ *Λουτρὸ* εἶναι ὁ ὅρμος *Φοινικιᾶς*, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πράξ. Ἀποστ. κζ' 10) ὀνομάζει «Φοίνικα λιμένα τῆς Κρήτης βλέποντα κατὰ Λίβα». Ὁ *λιμὴν τοῦ Λουτροῦ* εἶναι ὁ καθ' αὐτὸ λιμὴν τῶν Σφακίων ὁ καὶ ἀσφαλέστερος ἐν τῇ νοτίᾳ παραλίᾳ τῆς Κρήτης. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ

— **Ἀνώπολις** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ ἐν Κρήτῃ νομοῦ Ἡρακλείου ἀποτελοῦν ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 472. Εἰς τὴν Κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 779 κατοίκους ὑπάγονται οἱ συνοικισμοὶ *Γοῦρνες* καὶ *Καινούργιο Χωριὸ* καὶ ἡ *μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου* γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *μονὴ Ἀνωπόλεως*.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1896 ἐπιδραμόντες οἱ Τοῦρκοι ἐξ Ἡρακλείου κατέσφαξαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς τοὺς καλογήρους καὶ περὶ τοὺς 70, οὓς εὗρον εἰς τὰ πέριξ χωρία, γέροντας, γυναῖκας, παιδία καὶ ἱερεῖς, πέντε δὲ μόνον ἄνδρας, μίαν γυναῖκα καὶ ἓν βρέφος ἐκλαβόντες νεκροὺς ἀφῆκαν ἡμιθανεῖς. Εἷς τῶν ἱερομονάχων Ἱερεμίας καλούμενος ἀκρωτηριασθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρός. Τότε ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν Ἀνώπολιν, τὰ Πελεκητὰ καὶ τὶς Γοῦρνες. Ἐν τῇ μονῇ ἐκαλλιεργοῦντο τὰ γράμματα, ἀπὸ τοῦ 1860 δὲ εἶχεν ἱδρυθῆ δημοτικὸν σχολεῖον ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Μελετίου.

Παρὰ τὴν Ἀνώπολιν εἰς τὴν παραλιακὴν τοποθεσίαν Πύργον ἀνέσκαψεν ὁ ἀρχαιολόγος Ξανθουδίδης τῷ 1918 μέγα σπηλαιῶδες κοινοτάφιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεῦρε μεγάλα καὶ μικρὰ καπνιστὰ κύπελλα μὲ πρωτότυπον διὰ στιλβωτῆρος διακόσμησιν, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ λεγόμενα Μινύεια τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀρχαιότερα καὶ τεχνικώτερα τούτων. Ὡσαύτως ἐγχειρίδια χαλκᾶ, κοσμήματα χρυσᾶ καὶ λίθινα πρωτόγονα εἰδώλια (Ὁδηγ. Μουσ. Ἡρακλ. σ. 39). Ε. Γ.

ἀνωπτυχία (ἡ) (Anoptychia) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *μαλακίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ψευδομελανιδῶν*. Ἀπολιθώματα τούτου εὑρέθησαν εἰς τὸ ἄνω σιλουριακὸν καὶ τὴν ἰουράσιον περίοδον. Δ. Ν. Π.

Ἀνωράχη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Ἠπείρου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κράββαρι*, μετωνομάσθη δὲ διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1927 Διατάγματος. Κάτ. 290. Ἡ κοινότης, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἄνω* καὶ *Κάτω Λεοποτικὸν* (τέως *Ἄνω* καὶ *Κάτω Βλάνδο*) ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 520 κατοίκους. Ἡ Ἀνωράχη εἶναι ἐκτισμένη εἰς κλιτὺν τοῦ ὄρους *Κορετσίου*, διακλαδώσεως τῶν ὀρέων τοῦ Σουλίου, ὠνομάσθη δ' οὕτω τόσον διότι ὑπερέχει τῶν πέριξ χωρίων εἰς ὑψόμετρον ὅσον καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν εὑρισκομένης *Ράχης*. Ἐκτίσθη ἔτη τινὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου (1803) ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν καταστραφέντων τότε χωρίων *Νικολίτσαρι* καὶ *Συρμάτι*, τοῦ μὲν 15' ἀπέχοντος βορείως, τοῦ δὲ 15' νοτίως.

Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Λούρου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Πρεβέζης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Βρυσούλας (τέως Ζερμῆς) τῆς Ὑπ)σεως Χωρ)κῆς Ζαλόγγου. Ἔχει μικτὸν μονοτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ κλίμα τῆς Ἀνωράχης δὲν εἶναι τόσον ὑγιεινὸν λόγῳ τῶν ἐγγὺς κειμένων ἑλωδῶν ἑστιῶν τοῦ Λούρου. Ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Προϊόντα παράγει ὀλίγα δημητριακὰ καὶ ἐλάχιστα κτηνοτροφικά, μόλις ἐπαρκοῦντα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων· οἱ γεωργοὶ τοῦ χωρίου ἔχουν συμπήξει συνεταιρισμὸν «*ἀκτημόνων καλλιεργητῶν*» πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων των.

Παρὰ τὸ χωρίον, εἰς θέσιν *Μπρινιάσα*, σώζονται παλαιοὶ τάφοι ἐσφραγισμένοι διὰ μαρμαρίνων πλακῶν συνδεδεμένων διὰ μολύβδου ὑφ' οὓς ἀποδίδεται ὅτι ἐτάφησαν πολεμισταὶ παρῳχημένων ἐποχῶν καὶ δὴ ἐπὶ Φραγκοκρατίας. Ἡ τοποθεσία αὕτη λέγεται καὶ *Μαγιόπουλα*, διότι κατ' ἐπιτόπιον θρῦλον ἐνταῦθα ἐφονεύθησαν ἐν συμπλοκῇ κατὰ μῆνα Μάϊον νέοι ᾄδοντες ᾄσματα τοῦ Μαΐου. Ἡ Ἀνωράχη ἀπέχει ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως Λούρου τρίωρον, συγκοινωνεῖ δὲ μετ' αὐτῆς διὰ βατῆς ὁδοῦ. Δ. Ε. Μ.

ἀνωροθία [*Ναυτ.*]· βλ. λ. ἀνάρρους.

ἀνώροφος [*Δασολ.*]. Ὁ ὄροφος, ὃν ἀποτελοῦσιν εἰς ἓν δάσος μορφῆς συνθέτου, τὰ σπερμοφυῆ δένδρα τοῦ ὑψηλῆς μορφῆς δάσους, τὰ ὁποῖα ὑπερίστανται τῶν δένδρων τοῦ χθαμαλῆς μορφῆς δάσους. Ἀνώροφον δύνανται πολλάκις νὰ ἀποτελέσουν καὶ δένδρα πρεμνοφυοῦς προελεύσεως, ὅπως π. χ. εἰς δάσος πρεμνοφυὲς ἐκ δρυὸς ἢ καστανέας κλπ. πλατυφύλλων δένδρων, ὅταν, ἕνεκα οἰκονομικῶν, διαχειριστικῶν ἢ δασοκομικῶν λόγων κρατοῦνται ἄτομά τινα κατὰ στρέμμα ἐπὶ ἕνα ἢ περισσοτέρους περιτροπικοὺς χρόνους, ἀποτελοῦντα τὰ λεγόμενα παρακρατήματα ἢ ὑπερκειμένους κορμούς. Π. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀνωρώψ (ὁ) (Anorops) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* ἑτερομεροῦς συμμετρίας, ἰθαγενὲς τῆς Βόρνεο καὶ τῆς Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

ἄνωσις (ἡ) καὶ **ἄντωσις**· ἡ πρὸς τὰ ἄνω ὤθησις.

—[*Φυσ.*] Ἄνωσιν καλοῦμεν δύναμιν ἐνεργοῦσαν ἐπὶ σώματός τινος καὶ ἔχουσαν ἀντίθετον διεύθυνσιν πρὸς τὴν βαρύτητα. Διακρίνομεν δὲ *στατικὴν ἄνωσιν* καὶ *δυναμικὴν ἄνωσιν*. Ἡ στατικὴ ἄνωσις ἐκδηλοῦται, ὅταν σῶμα ἐμβαπτίζεται ἐντὸς ὑγροῦ ἢ ἀερίου, τὸ δὲ μέγεθος ›πίσης καθορίζεται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδους (βλ. λ.). Τὸ σημεῖον ἐφαρμογῆς τῆς ἀνώσεως εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ κέντρου βάρους τοῦ ἐκτοπιζομένου ρευστοῦ (τοῦ ἐν τῇ Ναυπηγικῇ καλουμένου *ἐκτοπίσματος*). Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ρευστοῦ εἶναι μικρότερον τοῦ βάρους τοῦ σώματος, τότε ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ὑγρῶν τὸ σῶμα βυθίζεται, ἐὰν ὅμως συμβαίνῃ τὸ ἐναντίον, τὸ σῶμα ἀνέρχεται. Ἐὰν τὸ ὑγρὸν παρουσιάζῃ ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν, τότε ἐὰν τὸ βάρος τοῦ σώματος εἶναι μικρότερον τοῦ βάρους τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, τότε τὸ σῶμα ἀνέρχεται πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν καὶ βυθίζεται τόσον μόνον ἐν τῷ ὑγρῷ μέχρις ὅτου τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ καταστῇ ἴσον πρὸς τὸ βάρος τοῦ σώματος, ὅτε λέγομεν ὅτι τὸ σῶμα *ἐπιπολάζει* ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ. Τ' ἀνωτέρω ἀποδεικνύονται πειραματικῶς διὰ τοῦ κολυμβητοῦ τοῦ Καρτεσίου (βλ. λ.).

Ἡ στατικὴ ἄνωσις τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐπιτρέπει τὴν κατασκευὴν τῶν πλοίων κλπ., ἐπὶ δὲ τῆς στατικῆς ἀνώσεως τοῦ ἀέρος ἐπὶ τῶν σωμάτων στηρίζεται ἡ κατασκευὴ τῶν ἀεροπλοίων.

Ὁμοίως ἡ ἄνωσις τοῦ ἀέρος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ βάρους τῶν σωμάτων, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὅταν ζυγίζωμεν σῶμά τι διὰ τοῦ ζυγοῦ, τοῦτο ἕνεκα τῆς ἀνώσεως ἐν τῷ ἀέρι, ἀνευρίσκεται μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ἀκριβοῦς μετρήσεως ἀνάγομεν πάντοτε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ζυγίσεως ἐν τῷ κενῷ, τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ὡς ἑξῆς. Ἔστω B_α τὸ ἀληθὲς βάρος τοῦ σώματος ἐν τῷ κενῷ, δ ἡ πυκνότης αὐτοῦ, B_φ τὸ φαινόμενον βάρος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι παρεχόμενον ὑπὸ τῶν χρησιμοποιουμένων σταθμῶν ἐν τῷ ζυγῷ, καὶ δ' ἡ πυκνότης τῶν χρησιμοποιουμένων σταθμῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ποσοτήτων ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$B_\alpha\left(1-\frac{\alpha}{\delta}\right)=B_\varphi\left(1-\frac{\alpha}{\delta'}\right) \quad (1)$$

ἔνθα α ἡ πυκνότης τοῦ ἀέρος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ζυγίσεως. Ἡ πυκνότης τοῦ ἀέρος παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$\alpha=0{,}001293\cdot\frac{H-\frac{3}{8}f}{760\,(1+at)}$$

ἔνθα H ἡ βαρομετρικὴ πίεσις, f ἡ τάσις τῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ πειράματος καὶ $(1+at)$ τὸ διώνυμον διαστολῆς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ζυγίσεως. Συνήθως ἐν ταῖς πρακτικαῖς ἐφαρμογαῖς λαμβάνεται $\alpha=0{,}0012$.

Ὁ ἀνωτέρω τύπος γράφεται πολλάκις καὶ ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον μορφήν:

$$B_\alpha=B_\varphi+\alpha B_\varphi\left(\frac{1}{\delta}-\frac{1}{\delta'}\right)$$

Ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν χρησιμοποιοῦνται σταθμὰ ἐξ ὀρειχάλκου, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογάς, δεικνύεται ὅτι σῶμα ζυγιζόμενον ἐν τῷ ἀέρι εὑρίσκεται ἐλαφρότερον κατὰ 0,01541% τοῦ πραγματικοῦ βάρους αὐτοῦ.

Δυναμικὴ ἄνωσις. Ἡ δυναμικὴ ἄνωσις ἐκδηλοῦται κατὰ τὴν κίνησιν τῶν σωμάτων ἐντὸς ρευστῶν. Οὕτως ἐὰν ἐπίπεδος ἐπιφάνεια E, π.χ. μεταλλίνη πλάξ, κινῆται μετὰ ταχύτητος υ ἔν τινι ρευστῷ (βλ. σχῆμα), τότε καθέτως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐνεργεῖ ἡ πίεσις Π. Ἡ ἀνωτέρω πίεσις δύναται προδήλως νὰ ἀναλυθῇ εἰς δύο συνιστώσας ἐπ' ἀλ-

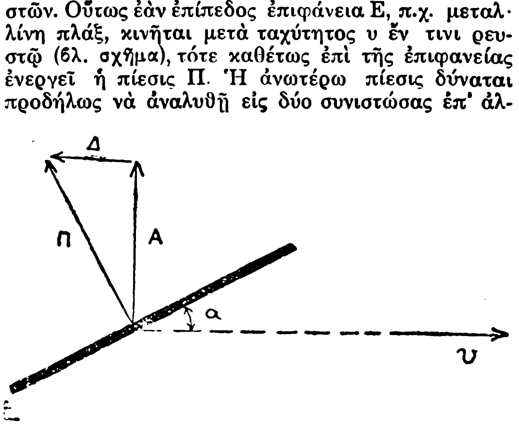

λήλας. Ἐκ τούτων ἡ συνιστῶσα Δ, ἥτις ἀντιτίθεται εἰς τὴν κίνησιν, ἀποτελεῖ τὴν *ἀντίστασιν κινήσεως*, ἐνῷ ἡ δευτέρα τῶν συνιστωσῶν, ἡ Α, ἥτις ἀντιτίθεται εἰς τὴν βαρύτητα, ἀποτελεῖ τὴν *δυναμικὴν ἄνωσιν*. Ἐν τῇ περιπτώσει ἐπιπέδου ἐπιφανείας καὶ ἰδανικοῦ ρευστοῦ εἶναι $A=\Pi$ συν α καὶ $\Delta=\Pi$ ημ α, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ μετατόπισις καὶ ἑπομένως ἡ υ διευθύνεται κατὰ τὴν ὁριζοντίαν. Ἐκ τῶν ἄνω ἰσοτήτων προκύπτει $\Delta : A =$ εφ α.

Ἐπὶ τῆς δυναμικῆς ἀνώσεως ἐρείδεται ἡ κατασκευὴ τῶν ἀεροπλάνων· ἐπίσης μεγίστην ἐφαρμογὴν εὑρίσκει καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὑποβρυχίων, ἐν οἷς δυνάμεθα διὰ χρησιμοποιήσεως καταλλήλων πηδαλίων νὰ κρατήσωμεν τὸ πλοῖον εἰς ὡρισμένον βάθος, καίτοι ἡ στατικὴ ἄνωσις δὲν εἶναι ἴση πρὸς τὸ βάρος τοῦ σώματος. Κ. Π.

Digitized by Google

Ἀνώσκελη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἀποτελοῦν ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 342. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 382 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Πεταλιανά*. Δ. Ε. Μ.

ἀνώτατος, —η, —ον· ὑπερθετ. ὡς ἀπὸ θετικοῦ *ὁ ἄνω* (συγκρ. ἀνώτερος, βλ. λ.)· ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον: «ἀνωτάτη κορυφὴ τοῦ ὄρους· || μεταφ. ὁ ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ τάξει: «ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις», «ἀνώτατος ὑπάλληλος», «ἀνώτατον ἀξίωμα»· «ἀνώτατος ἄρχων», ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ πρόεδρος δημοκρατίας· || ὁ κάλλιστος, ὁ σπουδαιότερος: «ἀνωτάτη ποιότης».

— *[Στρατ. Κανον.]* Ἐν τῇ βαθμολογικῇ σειρᾷ καλεῖται *ἀνώτατος* ἀξιωματικὸς ὁ φέρων βαθμὸν ὑποστρατήγου ἢ ἀντιστρατήγου. Ἐνίοτε, ἀντὶ τοῦ ὅρου *ἀνώτατος*, γίνεται ταυτόσημος χρῆσις τοῦ ὅρου *γενικὸς ἀξιωματικός* (βλ. λ. βαθμός). Ν. Κ.

— *ἀνωτάτη πλήμμη*· βλ. πλήμμη.

— *ἀνώτατος ἄρχων* *[Συντ. Δίκ.]* βλ. ἄρχων.

ἀνώτερος, —α, —ον· συγκριτ. ὡς ἀπὸ θετικοῦ *ὁ ἄνω*· ὁ εὑρισκόμενος ἐν ὑψηλοτέρᾳ σχετικῶς θέσει, ἀντίθ. *κατώτερος*: «ἀνώτερα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας»· || μεταφ., ὁ ἐν ὑπερτέρᾳ τάξει: «ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις», «ἀνώτερος ὑπάλληλος,—ἀξιωματικός»· || καλύτερος, προτιμότερος, σπουδαιότερος: «ἀνώτερος ἄρτος,—καπνός,—ὕφασμα κ. τ. τ.»· ἀντίθ. *κατώτερος, ὑποδεέστερος*· || «ἀνωτέρα διαταγή,» διαταγὴ προερχομένη παρ' ἀνωτέρου ἄρχοντος· || «ἀνωτέρα βία», ἀνάγκη πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἀντεπεξέλθῃ ὁ ἄνθρωπος· || «ἀνώτερος χρημάτων», ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ διάνοια δὲν θολοῦται πρὸ τοῦ κέρδους· «ἀνώτερος συκοφαντίας, —μομφῆς», ἄνθρωπος κατὰ τοῦ ὁποίου οὐδεμία συκοφαντία, οὐδεμία κατηγορία δύναται νὰ στηριχθῇ· || δηλοῦται γενικὴ ἔννοια: «ἀνώτερα ἰδανικά», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κατ' ἄτομον, πρὸς τὰ ἐγωιστικά· «ἀνώτερος ἄνθρωπος», ἀπολύτως ἠθικός, οὐχὶ κοινός· ἀντίθ. «κατώτερος ἄνθρωπος», χυδαῖος. Β. Φ.

— *[Στρατ. Κανον.]* Ἐν τῇ βαθμολογικῇ σειρᾷ καλεῖται *ἀνώτερος* ἀξιωματικὸς ὁ φέρων βαθμὸν ταγματάρχου, ἀντισυνταγματάρχου, συνταγματάρχου (βλ. λ. βαθμός). Ν. Κ.

— *ἀνωτέρα βία* *[Νομ.]*· βλ. βία.

— *ἀνώτερα ἱστία* *[Ναυτ.]*· βλ. ἱστία.

— *ἀνώτερος ἀρχίατρος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ ὑγειονομικοῦ κλάδου τοῦ Π. Ναυτικοῦ ἰσόβαθμος τῷ συνταγματάρχῃ. Ἐκτελεῖ καθήκοντα ὑγειονομικοῦ ἐπιθεωρητοῦ (βλ. ἀξιωματικός). Ι. Α. Λ.

— *ἀνώτερος ἀρχιναυπηγός*. Ἀξιωματικὸς τοῦ ναυπηγικοῦ κλάδου τοῦ Π. Ναυτικοῦ, ἰσόβαθμος τῷ συνταγματάρχῃ. Ὑπηρετεῖ παρὰ τῇ Γεν. Ἐπιθεωρήσει τοῦ Στόλου καὶ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ναυτικῶν (βλ. ἀξιωματικός). Ι. Α. Λ.

— *ἀνώτερος ἀρχιφροντιστής*. Ἀξιωματικὸς τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου τοῦ Π. Ναυτικοῦ ἰσόβαθμος τῷ συνταγματάρχῃ. Ἐκτελεῖ καθήκοντα οἰκονομικοῦ ἐπιθεωρητοῦ καὶ διευθυντοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ναυτικῶν (βλ. ἀξιωματικός). Ι. Α. Λ.

— *ἀνώτερος γενικὸς ἀρχίατρος*. Ἀξιωματικὸς τοῦ ὑγειονομικοῦ κλάδου τοῦ Στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου.

— *ἀνώτερος ναυτικὸς διοικητὴς* (γαλλ. le commandant superieur, ἀγγλ. senior naval officer καὶ συγκεκομμένως S.N.O.) *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ ἀρχαιότερος τὸν βαθμὸν ἢ τὴν ἀρχαιότητα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἢ τῶν κυβερνητῶν πολ. πλοίων κράτους τινὸς τῶν συναντωμένων ἐν ὅρμῳ ἢ ἐν πλῷ. Ἐὰν φέρ' εἰπεῖν ἔν τινι ὅρμῳ συναντηθῶσι δύο μοῖραι ἢ δύο στόλοι τοῦ αὐτοῦ κράτους, τελοῦσαι ὑπὸ ἀρχηγοὺς ὁμοιοβάθμους, ὁ ἀρχαιότερος ὀνομάζεται *ἀνώτερος διοικητής*. Οὕτω θὰ ὀνομασθῇ καὶ ὁ κυβερνήτης μεμονωμένου πλοίου, ὁ οὐδένα ἄλλον τίτλον διοικήσεως φέρων, ἀφ' ἧς τὸ πλοῖον ὅπερ κυβερνᾷ συναντηθῇ μετὰ μοίρας στόλου ὑπὸ μοίραρχον ὁμοιόβαθμόν του, ἂν ὁ δεύτερος οὗτος εἶναι νεώτερος τοῦ πρώτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὰ δικαιώματα ὧν ἀπολαύει ὁ ἀνώτερος διοικητὴς καθορίζονται λεπτομερῶς ἐν τῷ «Κανονισμῷ τῆς ἐπὶ τῶν Πολεμικῶν Πλοίων Ὑπηρεσίας». Ἐφ' ὅσον αἱ ὡς εἴρηται ναυτικαὶ δυνάμεις εἶναι ἐν ὄψει ἀλλήλων, τὸ πολεμ. πλοῖον οὗτινος ἐπιβαίνει ὁ ἀνώτερος ναυτικὸς διοικητὴς φέρει ἐπηρμένον, εἰς τὸ δεξιὸν ἀκροκέραιον, τὸ ψαλιδωτὸν μὲν σῆμα ἐὰν οὗτος ἔχῃ τὸν βαθμὸν πλοιάρχου, τὸ τρίγωνον δὲ ἂν κατώτερον τούτου. Π. Σ. ΑΓΓΕΛΗΣ

ἀνωτέρω· ἐπίρρ. συγκριτ. τοῦ *ἄνω*· ὑψηλότερον, πιὸ ἀπάνω, ἀντίθ. *κατωτέρω*: «ἐβράχησαν ἀνωτέρω τοῦ γόνατος», «ἀνωτέρω τῶν πηγῶν»· || προηγουμένως: «ἐλέχθησαν ἀνωτέρω», «καθὰ εἴπομεν ἀνωτέρω».

ἀνωτίδαι (οἱ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἐστερημένα ὤτων ζῷα. Δ. Ν. Π.

— *ἀνωτίδαι* (αἱ) (anotidae) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, περιλαμβάνον 15 περίπου εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀνωτὶς (ἡ) (Anotis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *φανοφοριδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀνωφελὴς (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ μὴ ὠφελῶν, ὁ μὴ ὠφέλιμος, ἄχρηστος, μάταιος· || βλαβερός, ἐπιζήμιος· || τὸ οὐδ. *ἀνωφελὲς* (τὸ) ὡς οὐσιαστ.—Ἐπίρρ. *ἀνωφελῶς*.

— *ἀνωφελὴς κώνωψ*· βλ. κώνωψ.

ἀνωφέλητος (ὁ, ἡ), — ον (τό)· ἰδιωματ. *ἀνωφέλευτος* ὁ οὐδεμίαν ὠφέλειαν παρέχων, ἄχρηστος: «ἀνωφέλευτος ἄνθρωπος,— πρᾶγμα κ.τ.τ.».

ἀνώφελος, — η, — ο· δημοτ., ὁ ἀνωφελής, ἄχρηστος.— Ἐπίρρ. *ἀνώφελα*.

ἀνωφέρεια (ἡ)· ἡ πρὸς τὰ ἄνω φορά, ἀνάντης τόπος, κοιν. *ἀνήφορος*· ἀντίθ. *κατωφέρεια*.

ἀνωφερειακός, —ή, —όν· ἀνηφορικός, ἀνηφορειακός.

ἀνωφερὴς (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ πρὸς τὰ ἄνω φέρων, ἀνάντης, ἀνηφορικός.—Ἐπίρρ. *ἀνωφερῶς*.

ἀνώφλιον (τὸ) κοιν. *ἀνώφλι*· τὸ ὑπέρθυρον, τὸ συνδέον τὰς παραστάδας, τὰς πλευρὰς θύρας ἢ παραθύρου ξύλον ἢ μάρμαρον· ἀντίθ. *κατώφλι*.

Ἀνωχώρι. Χωρίον τῆς κοινότητος Πλαταμώνας (τέως *Ὀλανζὰκ*) τῆς ὑποδιοικήσεως Νέστου τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. 192. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κιοσελὲρ-Ζεΐρ*. Δ. Ε. Μ.

Ἂξ (Axe) *[Γεωγρ.]*. Δύο ποταμοὶ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρῶτος πηγάζει ἐκ τοῦ Μέντιπ-Χὶλλ τοῦ Σομερσετσάϊρ καὶ μετὰ ροῦν 25 μιλλίων ἐκβάλλει εἰς τὴν διώρυγα τοῦ Μπρίστολ. Ὁ δεύτερος πηγάζει ἐκ τοῦ Ντόρσετ καὶ μετὰ ροῦν 21 μιλλίων ἐκβάλλει εἰς τὴν Ἀγγλικὴν διώρυγα (English Channel). Χ. Δ.

Ἂξ-λὲ-Τὲρμ (Ax-les-Thermes). Λουτρόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἀριὲζ (Ariège) ἀπέχουσα 42 χμτρ. ἀπὸ τοῦ Φουὰ (Foix). Αἱ θειοῦχοι καὶ ἀνθρακοῦχοι θερμαὶ πηγαὶ της ἦσαν γνωσταὶ ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Aquae Consorannorum.

Ἀξαβῖτις *Ταινία* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκτοταινία ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Ε, Θ, 4) ὡς σχηματιζομένη «εἰς Ρομβίτου Μικροῦ ποταμοῦ ἐκβολάς» κατὰ τὰς «ἀπὸ τοῦ Ταναΐδος ἀνατολικῷ μέρει, μέχρι τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου» ἀκτάς. Δεδομένου ὅτι Τάναϊς ὠνομάζετο ὁ σύγχρονος *Δὼν*, Κιμμέριος Βόσπορος ὁ *Πορθμὸς τοῦ Κὲρτς* καὶ ὅτι ὁ Στράβων (Didot ΙΑ, β, 4) ἀναφέρει: «ἐν δὲ τῷ παράπλῳ τῷ παρὰ γῆν, πρῶτον μέν ἐστιν ἀπὸ τοῦ Ταναΐδος προϊοῦσιν ἐν ὀκτακοσίοις [σταδίοις] ὁ μέγας καλούμενος Ρομβίτης, ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα ἁλιεύονται τῶν εἰς ταριχείας ἰχθύων· ἔπειτα ἐν ἄλλοις ὀκτακοσίοις ὁ Ἐλάσσων Ρομβίτης καὶ ἄκρα ἔχουσα καὶ αὐτὴ ἁλιείας ἐλάττους», συνάγεται ὅτι ὁ ἐλάσσων Ρομβίτης εἶναι ὁ σύγχρονος *Καρακουμπάν*, ἔχων τὰς ἐκβολάς του ἰχθυοβριθεῖς καὶ προασπιζομένας ὑπὸ ἀκτοταινίας τῆς ποτὲ Ἀξαβίτιδος ὀνομαζομένης, καὶ παρεχούσας ἔτι καὶ νῦν ἱκανὸν ὑλικὸν πρὸς παραγωγὴν ταριχευμένων ἰχθύων καὶ «ταραμᾶ» κατωτέρας ποιότητος. Τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ Στράβωνος προσεπιμαρτυρεῖ τὴν ἀκριβολογίαν τοῦ κορυφαίου τῶν Γεωγράφων διότι ἡ φράσις «τῷ παρὰ γῆν» δὲν ἀποτελεῖ πλεονασμὸν τοῦ «παράπλῳ» ἀλλ' ἐπεξήγησιν αὐτοῦ, ὅπως μὴ νοηθαι οὗτος «πελάγιος» (κοιν. «ἀπὸ κάβο σὲ κάβο»), ἀλλ ἀπεγγὺς (κοιν. «λούγγα-λα-κόστα» ἢ καὶ «κόστα-κόστα») ἀκολουθῶν τῆς ἀκτογραμμῆς τὰς ἰδιοτροπίας. Πράγματι δέ, αἱ μετρήσεις συμφωνοῦσι, μετὰ καταπλησσούσης ἀκριβείας, πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου παρεχομένας (βλ. καὶ χάρτην ἐν λ. Ἀζοφικῇ). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀξαγόραστος, —η, — ο· ἰδιωματ., ὁ μὴ ἐξαγορασμένος, ἀτίμητος, *ἀνεξαγόραστος*.

ἀξαγόρευτος, —η, —ο· ἰδιωματ., ὁ μὴ ἐξομολογηθείς, *ἀνεξαγόρευτος*.

Ἀξαγυακάτλα καὶ *Ἀξαγυκατσλίν*. Αὐτοκράτωρ τῶν Ἀζτέκων, πατὴρ Μοντεζούμα τοῦ Β'. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1477 (βλ. λ. Ἀζτέκοι).

ἀξάδελφος (ὁ), *ἀξαδέλφη* (ἡ)· ἰδιωμ., ὁ ἐξάδελφος.

ἀξαίνω· ἰδιωματ., ἀντὶ αὐξάνω (βλ. λ.).

ἀξάκριστος, —η, —ον· ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν ἔχουν κοπῇ τὰ περιττεύοντα ἄκρα: «βιβλία ἀξάκριστα», τὰ βιβλία, τῶν ὁποίων δὲν ἐκόπησαν τὰ φύλλα κατὰ τὸ ἄκρον των εἰς κοπτικὴν μηχανήν.

ἀξαλάφρωτος· ἀντὶ ἀξελάφρωτος (βλ. λ.).

Ἀξάλη *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Μαλγάρων τῆς Ἀν. Θράκης χωρίον *Ἂκ-Σακάλ*, ἀριθμοῦν, τῷ 1920, κατ. 234.

«Ἀξάμ» (=*ἑσπέρα*· πρφ. akcham). Ἐφημερὶς τουρκική, ἱδρυθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Νοεμβρίου 1918 ὡς φύλλον μεταμεσημβρινὸν πρὸς ἐκτοπισμὸν ἄλλου τοιούτου, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀποκλειστικὸν ὄργανον τῶν Γερμανῶν. Ἦτο τότε ἡ ἐποχή, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι, πρὸ τοῦ κεμαλικοῦ κινήματος ἀκόμη, διεξῆγον ζωηρὰν δημοσιογραφικὴν πολεμικὴν πρὸς ἐξιλέωσιν καὶ προσεταιρισμὸν τῶν νικητριῶν Δυνάμεων, συγχρόνως δὲ καὶ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κεμαλικοῦ κινήματος ἡ «*Ἀξάμ*» ἐτάχθη φυσικῶς πρὸς τὸ συγκρότημα τῆς Ἀγκύρας, ἂν καὶ οἱ κεμαλικοὶ παράγοντες δυσπίστως εἶχον πρὸς τὸν τουρκικὸν τύπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς εὐνοοῦντα τὸ σουλτανικὸν καὶ χαλιφικὸν καθεστώς, ὅπερ οἱ ἐν Ἀγκύρᾳ κατήργησαν ἐπὶ τέλους. Ἡ «*Ἀξάμ*» ἔχει καὶ γαλλικὴν ἔκδοσιν εἰς μέγα σχῆμα τετρασέλιδον. Ν. Μ.

ἀξαμέντα (Axamenta). Ἆσμα τῶν Σαλίων, ἱερέων τοῦ Ἄρεως, ὅπερ ἐλέγετο οὕτως ἐκ τοῦ axare, ἤτοι ὀνομάζειν. Εἰς τὸ ᾆσμα τοῦτο κατωνομάζοντο πάντες οἱ θεοί, οὓς ἐπεκαλοῦντο οἱ Σάλιοι, εἶχε δέ, ὡς ἀναφέρεται, ποιηθῇ ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ καὶ παρέμενεν ἀμετάβλητον ἐπὶ αἰῶνας. Ἕνεκα τούτου μὲ τὴν πάροδον τῶν χρόνων ἐγένετο δυσνόητον, οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸ ἱερεῖς δὲν ἀντελαμβάνοντο τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθησε λεγόμενον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου, ὅτε ἐγκατελείφθη. Θ. Β.

ἀξαμόλυτος, —η, —ο· ὁ μὴ ἀφεθείς, ἀπολυθείς, ἐξαπολυθείς.

ἀξανα — πρόσθημα, ἀπαντῶν εἰς τὴν δημωδεστέραν νεοελληνικὴν ὡς πρῶτον συνθετικὸν διαφόρων ρηματικῶν ἐπιθέτων πρὸς δήλωσιν τοῦ μὴ γενομένου ἐκ νέου, π. χ. *ἀξανακάμωτος, ἀξαναγύριστος* κ.τ.λ. Α. Δ.

ἀξανάκωλα· ἰδιωμ. (Κάρπ.), ἀνάποδα, πρὸς τὰ ὀπίσω, μὲ τὰ νῶτα.

ἀξανέμητος καὶ *ἀξανέμιστος*, —η, —ο· ὁ μὴ ξανεμισμένος, ἀλίκμητος, ἀλίχνιστος.

ἀξανέμισμα (τό)· ἡ διὰ τοῦ ἀνέμου ἐκκόκκισις τοῦ σίτου, τὸ λίχνισμα, τὸ ἀνέμισμα (βλ. λ.).

ἀξανθῆ (τά) (Axantha) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, ἰθαγενῆ τῶν νήσων τῆς Σόνδης. Δ. Ν. Π.

ἀξάνοιχτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξανοιγμένος, ὁ μὴ ἐλευθέρως ἀναστρεφόμενος, ὁ περιωρισμένος, ἀκοινώνητος: «ἀξάνοιχτο παιδί, —ἄνθρωπος».

ἄξαντος (ὁ, ἡ), —ον (τὸ) καὶ *ἄξαστος*· ὁ μὴ ξαινόμενος ἢ ὁ μὴ ξανθείς: «ἔχω τὰ μαλλιὰ ἄξαντα».

ἀξάπλωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξαπλωμένος.

Ἀξαρέτο (Axareto) καὶ *Ἀξερέτο, Βλάσιος*. Ἰταλὸς ναύαρχος, γεννηθεὶς ἐν Γενούῃ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἐν ἔτει 1435 κατεναυμάχησε παρὰ τὴν νῆσον Πόντσιο καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον Ἀλφόνσον τὸν Ε' τὸν Σοφόν, βασιλέα τῆς Ἀραγώνος, ἐπιχειρήσαντα μετὰ τοῦ Ἰωάννου, βασιλέως τῆς Ναβάρρας, νὰ κατακτήσῃ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Ἀξαρέτο κατήγαγε καὶ ἄλλας νίκας μαχόμενος ἐναντίον τῶν Ἐνετῶν. Α. Δ.

Ἀξάριον *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν τῇ περιφερείᾳ Ραιδεστοῦ τῆς Ἀν. Θράκης συνοικισμὸν *Ἀφτσάρ*, ἀριθμοῦντα τῷ 1920 κατοίκους 97.

— *Ἀξάριον* *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Μ. Ἀσίᾳ, τουρκ. Ἂκ-Χισὰρ (βλ. λ.).

Ἀξὰς *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον, ἀγκυροβόλιον καὶ κωμόπολις ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος. Καὶ τὸ μὲν ἀκρωτήριον, *Ἀξὰς Μπουρνοῦ* ὀνομαζόμενον (πλάτ. 40° 28' 50" Β, μῆκ. 27°10' 10" Α, χάρται ἀγγλικοὶ 224: Sea of Marmara καὶ 1004: Western part of sea of Marmara with a portion of the gulf of Xeros), ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν κέρας κολπώσεως, ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Καρὰ Μπουρνοῦ, εἰς ἄνοιγμα 7 μιλ., ἐχούσης δὲ διὰ μυχὸν τὸν γραφικὸν ὅρμον Σὰχ Μελὶκ Λιμάν, ἔχοντα ὡραῖον ψαμμαθῶνα καὶ ἀγκυροβόλια.

Τὸ χωρίον *Ἀξάς*, ὑφ' ὃ ἀγκυροβόλιον, εἶναι ἕως 1 μιλ. ΝΑ τοῦ φερωνύμου ἀκρωτηρίου καὶ ἐπιστέφει μικρότερον τοιοῦτον, *Κορκμὸς Μπουρνοῦ* ὀνομαζόμενον καὶ ἀποτελοῦν τὸ δυτικὸν κέρας τοῦ

Digitized by Google

Σὰχ Μελὶκ Λιμάν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ἡ ἀνθοῦσα αὕτη κωμόπολις ᾠκεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων, τουθ' ὅπερ καὶ αἱ Ἀγγλικαὶ Ναυτιλιακαὶ ὁδηγίαι (Black Sea Pilot 1908, σελ. 28) ἐτόνιζον. Ἁμαξιτὴ ὁδὸς διαθέουσα τὴν κοιλάδα Τσινὰρ Ντερὲ ἀνήρχετο διὰ Καραμπουγὰ καὶ ἐκεῖθεν, χωροῦσα πρὸς νότον, διήρχετο διὰ γεφύρας, νοτίως τοῦ χωρίου Τσινὰρ Κιουπρού, ἐπὶ τοῦ Γρανικοῦ (Μπιγὰ Σεχὴρ Τσάϊ). Ὁ Στράβων ἀναφέρει ἐν τῇ περιγραφῇ του τῆς Τρωάδος (ΙΓ' α, 15) «Πιτύα δ' ἐστὶν ἐν Πιτυοῦντι τῆς Παριανῆς, ὑπερκείμενον ἔχουσα πιτυῶδες ὄρος· μεταξὺ δὲ κεῖται Παρίου καὶ Πριάπου κατὰ Λῖνον, χωρίον ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ὅπου λινούσιοι κοχλίαι, ἄριστοι πάντων, ἁλιεύονται». Δεδομένου ὅτι Πρίαπος ἦτο ὅπου σήμερον ὁ Καραμπουγάς, ὅτι τὴν θέσιν τοῦ Παρίου ἐπέχει τανῦν τὸ Χισσὰρ Καλεσσὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπὸζ Μπουρνοῦ καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν δύο ἀνεγνωρισμένης ταυτότητος τούτων μερῶν εὑρίσκεται τὸ *Ἀξάς*, θεωροῦμεν βέβαιον ὅτι ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ ἑνὸς τῶν δύο, τῆς *Πιτύας* ἢ τοῦ *Λίνου*· ἡ ὕπαρξις δὲ πυκνοῦ πευκῶνος, δύο μίλλια ἔνδον τοῦ Ἀξάς, ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ βουνοῦ *Τσὰμ Τεπὲ* (=«λόφος πευκόφυτος», ὑψόμ. 750 ποδ. χαρ. ἀγγλ. 1004), καθιστᾷ ἀναμφισβήτητον τὴν ταυτότητα τοῦ *Ἀξάς*, πρὸς τὴν Πιτύαν, ὁπότε τὸ Λῖνον θὰ ἦτο εἰς τὸν ΝΑ μυχὸν τοῦ Σὰχ Μελὶκ Λιμάν. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀξαστέρωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξαστερωμένος, ὁ μὴ ξάστερος οὐρανός, συννεφώδης· || ὁ μήπω καταστὰς διαυγής: «ἀξαστέρωτο νερό,—κρασί».

Ἀξὰφ ἢ *Ἀχσάφ* [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἀρχικῶς ἕδρα Χαναναίου ἡγεμόνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἡ πόλις κατεκτήθη ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Α. Δ.

ἄξαφνα· ἐπίρρ. ἰδιωματ., ἀντὶ ἔξαφνα (βλ. λ.).

ἀξάφνιστος, —η, —ο· ὁ μὴ φοβούμενος, ὁ μὴ πτοούμενος· ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ πτοήσῃ, νὰ τρομάξῃ.

ἄξαφνος, —η, —ο· δημοτ· ὁ ἐξαίφνης λαμβάνων ὑπόστασιν, ὁ ἀπροσδόκητος, ἄλλως *ξαφνικός*: «ἄξαφνος θάνατος», «ἄξαφνο ταξίδι»· || τὸ οὐδ. *ἄξαφνο* (τὸ) ὡς οὐσιαστ.: «πῶς ἦταν κι' αὐτὸ τὸ ἄξαφνο», ἐπὶ παντὸς ὅ,τι παρὰ προσδοκίαν συμβαίνει. Β. Φ.

ἀξάφριστος,—η,—ο· ὁ μὴ ξαφρισμένος: «ἄφησε τὸ φαΐ, τὸ γλυκὸ ἀξάφριστο»· «μοῦστος ἀξάφριστος».

Ἀξαχας. Ψαμμαθὼν τῆς νήσου Σύρου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 400 α').

—**Ἀξαχας**. Ὅρμος νήσου Κύθνου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 399 γ').

ἀξε—· πρόθημα πολλῶν ρηματικῶν ἐπιθέτων τῆς δημωδεστέρας Νεοελληνικῆς, παραχθὲν ἐκ τοῦ στερητικοῦ *ἀ—* καὶ τοῦ *ξε—* (τὸ ὁποῖον πάλιν προῆλθεν ἐκ τῆς προθέσεως *(ἐ)ξ* καὶ τοῦ ἀρχτικοῦ *ἐ—* διαφόρων ρηματικῶν τύπων: *ἐξ—ἔκαμον*. *ἐξ—ἐπέρασα*, *ἐξ—ἐσκέπασα* κλ., ὅθεν καὶ κατ' ἐνσιστῶτα *ξε—κάμνω*, *ξε—σκεπάζω*, *ξε—περνῶ* κλ.). Τὰ μετὰ τοῦ προθήματος τούτου συντιθέμενα ρηματικὰ ἐπίθετα δηλοῦν τὸ ἀντίθετον τοῦ ὑπὸ ρήματος σημαινομένου, λ. χ. *ἀξεπούλητος*, *ἀξεσκέπαστος*=ἐκεῖνος ποῦ δὲν ξεπουλήθηκε, ποῦ δὲν ξεσκεπάστηκε κ. οὕ. κ.

ἀξεγύμνωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ἀπογυμνωθείς, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν ἀφῃρέθησαν τὰ ἐνδύματα ἢ δὲν ἐκλάπησαν τὰ κεχτημένα.

ἀξεδιάλεχτος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεδιαλεγμένος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἐξῃρέθησαν εἴτε τὰ ἀπορρίψιμα εἴτε τὰ ἐκλεκτότερα: «στάρι ἀξεδιάλεχτο», ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἀφῃρέθη ἡ αἶρα καὶ τὰ ἄλλα σκύβαλα· «σῦκα ἀξεδιάλεχτα» ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν ἀφῃρέθησαν τὰ καλύτερα· ἀντίθ. *ξεδιαλεγμένα*.

ἀξεδιάλυτος, —η, —ο· αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεδιαλυμένος, ξεκαθαρισμένος: «ἄφησε τὸ στάρι ἀξεδιάλυτο ἀπὸ τὴν αἶρα»· || ἐπὶ ὀνείρου, αὐτὸ ποῦ δὲν ξεδιάλυνε, δὲν ἐπραγματοποιήθη τὸ σημαινόμενον ὑπ' αὐτοῦ.

ἀξεδιάντροπος, —η, —ο· ἀναίσχυντος, ἀντὶ *ξεδιάντροπος*.

Ἀξεζίμι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ἠρίθμει ἑκατὸν πεντήκοντα κατοίκους Ἕλληνας.

ἀξέζωστος, —η, —ο· ὁ ξέζωστος, ἄζωστος, ὁ μὴ ἐζωσμένος, ὁ μὴ φέρων ζώνην.

ἀξεθύμαστος, —η, —ο· ὁ μὴ ξεθυμασμένος, ἀεριομένος.

Ἄξεινος *Πόντος*· βλ. Εὔξεινος Πόντος.

ἀξεκαθάριστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένος, δὲν εἶναι ἀπηκριβωμένος, *ἀνεκκαθάριστος*.

ἀξεκόλλητος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν ξεκολλάει.

Ἄξελ (Axel) [*Γεωγρ.*]. Πόλις Ὁλλανδική, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ζηλανδίας, ἐπὶ μιᾶς τῶν διωρύγων τοῦ ἀνατολικοῦ Ἐσκώ. Κάτοικοι 3450.

—*Ἄξελ Χάϊμπεργ* (Axel Heiberg). Νῆσος τοῦ Καναδᾶ δυτικῶς τῆς νήσου Ἔλλεσμερ μεταξὺ 80° Β. πλάτους καὶ 92° Δ. μήκους. Χ. Δ.

ἀξελάκκωτος, —η, —ο· δημοτ., ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ φυτῶν, περὶ τὴν ρίζαν τῶν ὁποίων δὲν ἔκαμαν λάκκον διὰ νὰ ποτισθοῦν ὑπὸ τῶν βροχῶν εἴτε διὰ νὰ λιπανθοῦν: «ἔχω τὸ ἀμπέλι ἀξελάκκωτο».

ἀξελάφρωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξαλαφρωμένος, ὁ μὴ ἀνακουφισθεὶς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φορτίου.

ἀξελία (ἡ) (Axelia) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων*. Εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα μόνον τὰ ὀστᾶ τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ τριασικὰ στρώματα τῆς Σπιτσβέργης, ἐκ τούτων δὲ φαίνεται ὅτι εἶχον μικροτάτους ὀδόντας καὶ ὀδοντωτὰς σιαγόνας. Δ. Ν. Π.

ἀξελόγιαστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξελογιασμένος, τὸν ὁποῖον δὲν παρεπλάνησαν δι' ἐπιτηδείων λόγων: «δὲν ἀφίνει καμμιὰ ἀξελόγιαστη».

Ἀξελός, *Κωνσταντῖνος*. Ἀγωνιστής, καταγόμενος ἐκ Ναυπλίου καὶ λαβὼν μέρος ἐνεργὸν εἰς τὸν Ἀγῶνα ὡς ἀξιωματικός. Ὑπηρέτησε καὶ εἰς τὸν τακτικὸν στρατόν. Ἐν ἔτει 1876 ἦτο ἀπόστρατος ταγματάρχης.

Ἄξελροντ, *Παῦλος*. Ρῶσος σοσιαλδημοκράτης, ἱδρύσας τὴν πρώτην ρωσικὴν σοσιαλιστικὴν ὀργάνωσιν.

Ἄξελσεν (Axelsoen). Παλαιὰ δανιμαρκικὴ οἰκογένεια, τὰ μέλη τῆς ὁποίας διεδραμάτισαν σημαντικὸν ρόλον κατὰ τοὺς μεταξὺ Δανῶν καὶ Σουηδῶν ἀγῶνας τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ὁ *Ἰβὰν Ἄξελσεν* κατέφυγεν, ὡς ἐπαναστάτης, εἰς τὴν νῆσον Γκότλαντ καὶ ἔδρασεν ὡς πειρατής. Ὁ *Ἔρικ Ἄξελσεν*, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω, κυβερνήτης τῆς Στοκχόλμης, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον Χριστιανὸν τὸν Α', κατόπιν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν παλινόρθωσιν τοῦ Καρόλου Κάνουτσον καὶ τέλος εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Στὲν-Στοῦρε ὡς διοικητοῦ (1470). Ὁ τελευταῖος τῷ παρεχώρησε τὴν Φινλανδίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤσκησε πραγματικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ θανάτου του (1480). Α. Δ.

ἀξεμμάτιστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεμματισμένος, ἐπὶ τῶν κυάμων: «ἀξεμμάτιστα κουκκιά».

ἀξεμολόγητος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ ξεμολογημένος, ὁ μὴ ἐξομολογηθεὶς τὰ ἁμαρτήματά του, *ἀνεξομολόγητος*.

Ἄξεμπεργ (Axenberg) [*Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Ἑλβετίας ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου τῶν Τεσσάρων-Καντονίων. Ἔχει ὕψος 1734 μέτρων. Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἄξεμπεργ ὅπου ἐκτείνεται ἡ λίμνη Τέλλσπλατт ἐν παρεκκλήσιον δυκνύει τὸ σημεῖον ὅπου ὁ Γουλιέλμος Τέλλος κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπήδησεν ἔξω τῆς λέμβου τοῦ Γκέσσλερ. Χ. Δ.

ἀξεμπέρδευτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξεμπερδεμένος· || μεταφ. ἀδιευκρίνητος, ἀνεξακρίβωτος.

ἀξεμύτιστος, —η, —ο· ὁ ἄβγαλτος, ὁ ἀκοινώνητος, ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἔβγαλε τὴν μύτη του ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν του.

Ἀξενάγια· βλ. λ. Ἀντιόχεια Δ 897 γ'.

ἀξενία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄξενος, ἀφιλοξενία, μισοξενία.

ἀξενίτευτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξενιτευθείς, ὁ μὴ ἀποδημήσας, ταξιδεύσας.

ἀξέννοιαστος,—η, —ο· καὶ *ἀξέγνοιαστος*, ἀντὶ *ξέγνοιαστος* ἢ *ξέννοιαστος*.

Ἄξενο. Ἀκρωτήριον Τήνου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 401 ϐ').

ἄξενος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ δεχόμενος τοὺς ξένους, ἀφιλόξενος, μισόξενος «ἄξενος λαός,—χώρα»· || «ἄξενος ἀκτή,—θάλασσα», ὅπου δὲν δύναταί τις νὰ πλεύσῃ, ὅπου ὁ πλοῦς εἶναι ἐπικίνδυνος.—Ἐπίρρ. *ἀξένως*.

—**Ἄξενος** *Ἀκτὴ* [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἐπωνυμία ὑφ' ἣν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Σηπιὰς* ἕως τοῦ ἀγκυροβολίου *Τσάγεζι Πηνειοῦ* (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 386 καὶ ἑξ.) δυτικὴ ἀκτὴ τῆς χερσονήσου τῆς Θετταλο-Μαγνησίας. Ἡ ἔλλειψις ἀγκυροβολίων θὰ ἤρκει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὀνομασίαν ταύτην· δυστυχῶς ὅμως συναρωγεῖ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψίς της εἰς ναυτικὸν φωτισμόν. Ἡ ναυτιλία τῶν Πηλιοριτῶν εἶναι μικρά· κατὰ περίεργον δὲ ἀντίφασιν, τὰ ὀλίγα πλοῖα ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ναυτικὸν τῆς Θετταλο-Μαγνησίας, δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν δυτικὴν τοῦ ὄρους πλευράν, εἰς ἣς τὴν ἀκτὴν ὑπάρχουσιν ἀγκυροβόλια καὶ ἀσφαλεῖς ἔτι λιμένες, ἀλλ' εἰς τοὺς κατοικοῦντας ὑπὲρ τὴν Ἄξενον Ἀκτὴν καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ζαγοραίους, τῶν ὁποίων τὸ ναυτικὸν κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1821 χρόνους ἦτο ἀρκετὰ σημαντικὸν (πρβλ. *Νικ. Γεωργιάδου Θετταλομάγνητος «Θεσσαλία»*, σελ. 169). Σ. Ε. Λ.

—**Ἄξενος** *Πόντος*· βλ. Εὔξεινος Πόντος.

Ἄξενφελντ (Axenfeld), *Αὔγουστος*. Ρῶσος ἰατρὸς (1825—1876), σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Παρισίοις, ἔνθα ἀργότερον ἐγένετο καὶ καθηγητής, διορισθεὶς συγχρόνως διευθυντὴς τοῦ νοσοκομείου Μπωζόν. Εἶναι συγγραφεὺς περισπουδάστων ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὰς νευρικὰς νόσους, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον τὸ «Traité des névroses.»

ἀξεπάστρευτος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ ξεπαστρεμένος, ὁ ἀξεκαθάριστος.

ἀξεπάτωτος, —η, —ο· δημοτ. μεταφ., αὐτὸς ποῦ δὲν ξεπατώνεται, δὲν ἀφανίζεται.

ἀξεπέραστος, —η, —ο· δημοτ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ, ἀνυπέρβλητος.

ἀξεπούλητος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν ξεπουλήθηκε, δὲν ἐπωλήθη ἐντελῶς: «οἱ πατάτες εἶναι ἀξεπούλητες ἀκόμη».

Ἀξερέτο· βλ. Ἀξαρέτο.

ἀξερρίζωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξερριζωμένος, ὁ μὴ πρόρριζος ἐκβληθείς: «δένδρο δὲν ἄφησε ἀξερρίζωτο ὁ ἄνεμος».

ἀξεσήκωτος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ μετακινηθεὶς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὁ μὴ ἐξαναγκασθεὶς νὰ καταλίπῃ τὴν θέσιν του· || μεταφ., ὁ μὴ ξεσηκωμένος, μὴ ἀντιγεγραμμένος.

ἀξεσκάλιστος, —η, —ο· δημοτ. μεταφ., ὁ μὴ ἀνακινηθείς, ὁ μὴ ἀνασκαλευθείς: «δὲν ἀφίνει δουλειὰ ἀξεσκάλιστη».

ἀξεσκέπαστος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ ξεσκεπασμένος, ὁ μὴ ἀποκεκαλυμμένος, (κυριολ. καὶ μεταφορ.).

ἀξεσπάθωτος, —η, —ο· ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἀνέσπασε τὸ ξίφος του.

ἀξέσπαστος, —η, —ο· αὐτὸς ποῦ δὲν ἔχει ἐκσπάσει.

ἀξεστον (τὸ) (Axestum) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *συλφιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἄξεστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἐξεσμένος, ὁ μὴ λελειασμένος, ὁ ἀνώμαλος καὶ τραχὺς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀκατέργαστος, ἀπελέκητος: «ἄξεστος λίθος»· || μεταφ. ἐπὶ ἀνθρώπου, χυδαῖος, ἀπαίδευτος, τραχὺς τοὺς τρόπους. —Ἐπίρρ. *ἀξέστως*.

ἀξεστρεμμάτιγο (ἐννοεῖται *χωράφι*)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.)· τὸ μὴ σκαφὲν βαθέως, ὅταν τὸ πρῶτον ἐξεχερσώθη, ἵνα καταστῇ καλλιεργήσιμον.

ἀξέσφιχτος, —η, —ο· ὁ μὴ ξεσφιχθείς, ὁ ἐσφιγμένος ἀκόμη.

ἀξέσχιστος, —η, —ο· αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεσχισμένος, ἄσχιστος.

ἀξέταστος, —η, —ο· ἰδιωματ., ὁ μὴ ἐξετασθείς, *ἀνεξέταστος*.

ἀξετύλιχτος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι *ξετυλιγμένος*, ὁ κουβαριασμένος, ὁ τυλιγμένος ἔτι.

ἀξεφλούδιστος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ ξεφλουδισμένος, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ὁ φλοιὸς δὲν ἀφῃρέθη: «ἀξεφλούδιστα κουκκιά, — καρύδια, — ἀμύγδαλα, — αὐγά, κττ».

ἀξεφύτρωτος, —η, —ο· ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἐφύτρωσε, δὲν ἐξεβλάστησεν ἀκόμη.

ἀξέχαστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν ξεχνιέται, ὁ ἀλησμόνητος, ἀείμνηστος.

ἀξεχώριστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξεχωρισμένος, δὲν ἐτέθη χωριστά· || ἀδιαίρετος, ἀδιανέμητος: «ἔχομε τὴν περιουσία μας ἀκόμη

Digitized by Google

ἀξεχώριστη»· || ἀχώριστος, ἠνωμένος: «ἀξεχώριστοι φίλοι»· || ἀδιάκριτος, ἀδιάγνωστος: «αὐτὰ τὰ ἀδέρφια εἶναι ἀξεχώριστα, τόσο πολὺ μοιάζουν».— Ἐπίρρ. *ἀξεχώριστα*. Β. Φ.

ἀξήγητος, *—η, —ο*· ἀνεξήγητος, ἀνερμήνευτος· || ἀξεκαθάριστος, ἀσαφήνιστος· ἀντίθ. *ἐξηγημένος*: «εἴμεθα ἀκόμη ἀξήγητοι, δὲν ἐξηγηθήκαμε».

ἀξήλωτος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ξηλωνόμενος, ξερραπτόμενος, ὁ μὴ ξηλωθείς.

ἀξημέρωτος, *—η, —ο*· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν ἐξημερώθηκε, δὲν τὸν εὐρῆκε ἡ ἡμέρα: «αὐτὸς ὁ ἀξημέρωτος» λέγεται ἀρατικῶς: αὐτὸς ποῦ νὰ μὴν ξημερωθῇ· || «ἀξημέρωτη νυχτιά», ἀπέραντος νύξ, λέγει τις τοῦτο ὅταν κατέχεται ὑπὸ ἀϋπνίας. Β. Φ.

ἀξήραντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ξηρανθείς, ὁ ὑγρὸς ἢ χλωρὸς ἔτι.

ἀξία (ἡ)· τὸ τίμημα ἑνὸς πράγματος, «χρήματα λέγομεν ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται» (*Ἀριστοτελ.*): «ἡ ἀξία τῆς οἰκίας,—τοῦ ἀγροῦ,—τοῦ ἵππου κ.τ.τ.»· || μεταφ. ἡ ἱκανότης, ἡ ὑπεροχή, ἡ ἀρετή: «ἡ ἀξία τοῦ Περικλέους,—τοῦ Πλάτωνος,—τοῦ στρατοῦ,—τῆς παιδείας,—τῆς εἰρήνης,—τοῦ πολέμου κ.τ.τ.»· || φρ. «κατ' ἀξίαν», προσηκόντως, πρεπόντως· «παρ' ἀξίαν», παρὰ τὸ προσῆκον, παρὰ τὸ πρέπον: «εὐτυχεῖ παρ' ἀξίαν», «τιμᾶται παρ' ἀξίαν», «παρέχει τὰ δῶρα κατ' ἀξίαν»· || ὅ,τι ἁρμόζει, πρέπει ἑκάστῳ: «ἡ δοθεῖσα ἀμοιβὴ ἦτο μεγαλυτέρα τῆς ἀξίας».

Ἐπὶ νομίσματος ἢ χρηματογράφου, λέγεται *ὀνομαστικὴ ἀξία* ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγραφομένη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *πραγματικὴν* ἢ *ἀγοραίαν ἀξίαν*, τὴν τιμὴν δηλ. ἣν ἑκάστοτε ἔχει ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ. *Ἐσωτερικὴ* (ἢ *πραγματικὴ*) *ἀξία* νομίσματος λέγεται ἡ ἀξία τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ τοῦτο εἶναι κατεσκευασμένον. *Κινηταὶ ἀξίαι* ἢ ἁπλῶς *ἀξίαι* λέγονται τὰ χρηματόγραφα ἐν γένει (μετοχαί, ὁμολογίαι, χρεώγραφα τοῦ Κράτους, συναλλάγματα κ. λ. π.). *Χρηματιστήριον ἀξιῶν*, εἶναι τὸ χρηματιστήριον ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται ἡ διαπραγμάτευσις τῶν χρηματογράφων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *Χρηματιστήριον ἐμπορευμάτων* (βλ. λ. χρηματιστήριον).

— **(ΦΙΛΟΣ.)** Ὁ ὅρος *ἀξία*, ὃν πρῶτος ὁ Lotze εἰσήγαγε, σημαίνει πᾶν ὅ,τι ἱκανοποιεῖ μίαν ὁρμὴν ἢ ἀνάγκην ἢ γεννᾷ εὐαρέστησιν. Εἶναι λοιπὸν ἔννοια ἐκφράζουσα σχέσιν μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὑποκειμενικῶς οὔτε ἀντικειμενικῶς δύναται κυρίως εἰπεῖν νὰ ὁρισθῇ, ἀλλὰ μόνον νὰ βιωθῇ. Ἐν τῇ καθ' ἡμέραν γλώσσῃ ὡς ἀξίαι χαρακτηρίζονται ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα, ὡς λ. χ. τὸ χρῆμα ἢ τὸ κράτος. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ἰδιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐνυπάρχουν ἐντὸς τῶν εἰρημένων ἀντικειμένων, ἀλλὰ περὶ ἀξιῶν, αἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὰ ἀντικείμενα ὁριζομένης ὑπὸ συναισθημάτων καὶ ἐκφραζομένης ὑπὸ κρίσεων, αἵτινες κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς θεωρητικὰς καλοῦνται ἀξιολογικαί. Κατὰ μὲν τὰς θεωρητικὰς κρίσεις συνδέομεν πρὸς ἄλληλα ἢ χωρίζομεν ἀλλήλων περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, κατὰ δὲ τὰς ἀξιολογικὰς τὸ κατηγορούμενον δὲν ἐκφράζει περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ τὴν σχέσιν πρὸς σκοπὸν ἢ πρὸς ἀξίαν, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον ἢ τὴν ὁποίαν ἀρνούμεθα εἰς αὐτό. Τὸ εὐάρεστον ἢ τὸ ὡραῖον δὲν εἶναι ἰδιότητες τῶν ἀντικειμένων, ἅπερ χαρακτηρίζομεν ὡς τοιαῦτα, ἀλλ' ἀποδίδονται εἰς αὐτὰ μόνον ἐφ' ὅσον ἔρχονται εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ἀξίας θέτουσαν συνείδησιν ἡμῶν. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι αἱ ἀξίαι περιέχουν ἐν ἑαυταῖς πολὺ τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ τὸ αὐθαίρετον. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κατωτέρας βαθμῖδας τῶν ἀξιῶν νὰ διακρίνωμεν γνωρίσματά τινα ὀφειλόμενα εἰς σταθεροὺς ὑποκειμενικοὺς παράγοντας. Οὕτω λ.χ. ἀξία γεννᾶται ὅταν γίνεται αἰσθητὴ ὑφ' ἡμῶν σχετικῶς σταθερὰ ἐνέργεια ἀντικειμένου τινὸς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Ἐπίσης ἡ ἔρευνα τῶν ὑποκειμενικῶν ὅρων τῆς γενέσεως τῶν ἀξιῶν δεικνύει ὅτι αἱ ἀξίαι, τὰς ὁποίας βιοῖ ὁ ἄνθρωπος, δὲν κεῖνται πᾶσαι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἀλλ' ἀποτελοῦν κλίμακα, ἂν καὶ δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κατατάξωμεν ἀντικειμενικῶς αὐτὰς κατὰ γενικῶς ἰσχύοντα τρόπον, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρίσωμεν τὸ ἀντικείμενον ἀπὸ τοῦ βιοῦντος ὑποκειμένου. Τέλος ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐκείνης καταφαίνεται ὅτι τὸ βιοῦν ὑποκείμενον δὲν κέκτηται μίαν μόνην ἀξίαν ἢ κατηγορίαν ἀξιῶν, ἀλλ' ὅτι ἔχει συνείδησιν πληθύος διαφορωτάτων ἀξιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι πολύπλοκον ὅλον, δυνάμεναι νὰ ἀπομονωθῶσι μόνον διὰ τῆς λογικῆς λειτουργίας τῆς ἀφαιρέσεως. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἀξίας, τὸν ὁποῖον διετυπώσαμεν ἐν ἀρχῇ καταφαίνεται ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔχει ἢ ἐν τῷ συναισθήματι ἢ ἐν τῇ βουλήσει.

Πράγματι ὑφίστανται ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι, αἵτινες ὅμως τὸ μὲν τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μεταφυσικῶν δοξασιῶν, τὸ δὲ ἀδυνατοῦσι νὰ λύσωσι τελεσιδίκως τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον μετατοπίζουν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ ζήτημα τῆς προτεραιότητος τῆς ἑτέρας τῶν «*δυνάμεων*» τούτων, τῆς βουλήσεως δηλ. ἢ τοῦ συναισθήματος. Ἰσοσθένεια τῶν λόγων καὶ ἡ στενὴ σύμφυσις καὶ συμπλοκὴ μεταξὺ συναισθηματικῶν καὶ βουλητικῶν φαινομένων καθιστῶσι δύσκολον τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ μοιραίως τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑκάστοτε περὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων κρατούσης θεωρίας. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ νεωτέρα ἀξιολογικὴ ἔρευνα δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ψυχολογικὴν ταύτην ἐξέτασιν τῶν ἀξιῶν. Διότι παρὰ τὴν αὐθαιρεσίαν, ἥτις ἐπικρατεῖ περὶ τὰς ἀξίας τοῦ εὐαρέστου καὶ ὠφελίμου, ὑπὸ ὡρισμένας δὲ προϋποθέσεις καὶ περὶ τὰς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, παρατηροῦμεν ἐν ἀνωτέρᾳ τινὶ βαθμῖδι κριτικὴν καὶ ἔλεγχον τοῦ τρόπου τούτου τῆς βιώσεως ἀξιῶν. Ἡ σχετικότης τῶν ἀξιῶν, τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν τόσον εἰς τὰ ἄτομα ὅσον καὶ εἰς ὁλοκλήρους ὁμάδας λαῶν, ἀναγκάζει ἡμᾶς εἰς ἀνωτέραν τινὰ μορφὴν ἐκτιμήσεως· ὁμιλοῦμεν περὶ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων σταδίων ἠθικότητος, θρησκευτικότητος, καλαισθησίας καὶ κρίνομεν ἄτομα καὶ ἐποχὰς ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῷ περιβάλλοντι ἰδέας, ἀλλὰ μετροῦντες τὰς πράξεις καὶ τὰς βουλήσεις αὐτῶν συμφώνως πρὸς ὅ,τι ἔπρεπε νὰ εἶναι. Πόθεν λαμβάνομεν τὸ μέτρον τοῦτο, καθ' ὃ κρίνομεν αὐτούς; Ἀναμφισβητήτως ἐκ κανονιστικῆς τινος συνειδήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ σύνολον κανόνων πέρα τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως χωρούντων, ἐκ τῆς ἀξίας καθ' ἑαυτήν. Οὕτω φθάνομεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κανόνος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀξία, ἥτις δὲν ἀποτελεῖ τοιαύτην διότι ἡ σχέσις πρὸς ἀντικείμενον ἢ φαινόμενον προκαλεῖ εὐαρέστησιν ἢ ἱκανοποιεῖ ὁρμήν, ἀλλὰ διότι ὀφείλει, διότι ἔχει ὑποχρεωτικὸν κῦρος δι' ἐμέ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία μεταβάλλεται εἰς ἀντικειμενικὴν καὶ βιοῦται ὡς ἀναγκαιότης, ἀκριβῶς ὡς οἱ λογικοὶ κανόνες.

Τῶν ἀξιῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἐπεχείρησαν διαφόρους διαιρέσεις. Ἡ συνηθεστέρα πασῶν εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου στηριζομένη καὶ τὴν τριμερῆ διαίρεσιν τῆς ψυχολογίας ὡς βάσιν χρησιμοποιοῦσα. Κατὰ ταύτην αἱ ἀξίαι διαιροῦνται εἰς λογικάς, αἰσθητικὰς καὶ ἠθικάς. Εἰς ταύτας προσθέτουσιν ἄλλοι τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας ὡς ἴδιον εἶδος ἀξιῶν ἐκ τῆς σχέσεως τῶν εἰρημένων ἀξιῶν πρὸς τὸ σύνολον νόημα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ἀπορρεουσῶν, καὶ τὰς οἰκονομικάς, αἵτινες ἀνάγονται εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ εὐαρέστου, ἐμφανίζουσαι καὶ αὐταὶ σταθερότητά τινα καὶ κανονικότητα.

Παρὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ψυχολογικήν, ἐγένοντο ἀπόπειραι συστηματικῆς διαιρέσεως τῶν ἀξιῶν. Γνωστοτέρα πασῶν τῶν τοιούτων διαιρέσεων εἶναι ἡ τοῦ Münsterberg, ὅστις διακρίνει ἐν πρώτοις αὐτὰς εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, εἰς ζωϊκὰς ἀξίας καὶ εἰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν ἑκατέρᾳ πάλιν τῶν κατηγοριῶν τούτων διακρίνει τέσσαρα εἴδη ἀξιῶν, λογικάς, αἰσθητικάς, ἠθικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἀναφέρεται ἢ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἢ εἰς τὸν κοινωνικὸν ἢ εἰς τὸν ἐσωτερικόν, ἔχομεν ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν τρεῖς ἀποχρώσεις. Οὕτω λ. χ. αἱ αἰσθητικαὶ ἀξίαι ὑποδιαιροῦνται εἰς ζωϊκὰς ἀξίας καὶ εἰς ἀξίας πολιτισμοῦ, τῶν ὁποίων αἱ μὲν πρῶται καλοῦνται ἀξίαι ἑνότητος, αἱ δὲ δεύτεραι ἀξίαι κάλλους. Αἱ πρῶται πάλιν ἐφ' ὅσον μὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον λέγονται ἁρμονίαι, ἐφ' ὅσον δὲ εἰς τὸν κοινωνικὸν καλοῦνται ἀγάπη, καὶ ἐφ' ὅσον τέλος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀνομάζονται εὐτυχία. Ὡσαύτως ὡς ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ καλοῦνται πλαστικαὶ τέχναι, ποίησις καὶ μουσική, ἀναλόγως τοῦ κόσμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρονται. Ἐπίσης αἱ μεταφυσικαὶ ἀξίαι ὡς ζωϊκαὶ μὲν καλοῦνται θεῖαι ἀξίαι καὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς δημιουργίαν, ἀποκάλυψιν καὶ ἀπολύτρωσιν, ὡς ἀξίαι δὲ τοῦ πολιτισμοῦ ὀνομάζονται βασικαὶ ἀξίαι, ὑποδιαιρούμεναι εἰς σύμπαν ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, εἰς ἀνθρωπότητα ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸν κοινωνικόν, καὶ εἰς Ὑπὲρ-Ἐγὼ ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐνδόμυχον κόσμον.

Ἐκτὸς τῶν διαιρέσεων τούτων εἶναι καὶ τρίτη τις δυνατή, ἐὰν ὡς βάσιν λάβωμεν τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀντικειμένων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται. Τὰ ἀντικείμενα δηλαδὴ ταῦτα ἢ ὑπάρχουσι πραγματικῶς, ὄντα τῇ αἰσθήσει ληπτά, ἢ νοοῦνται μόνον ὑφ' ἡμῶν, ὡς εἶναι λ. χ. τὸ ἰδανικὸν τῆς ἠθικῆς τελειότητος, τοῦ πλήρως δικαίου κράτους, τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, τοῦ θεοῦ. Οὕτω ἔχομεν ἀξίας ἀναφερομένας εἰς πραγματικὰ ἀντικείμενα καὶ ἀξίας ἀναφερομένας εἰς νοητὰ ἀντικείμενα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τελευταῖα ταῦτα τὸ μὲν εἶναι πραγματοποιήσιμα, τὸ δὲ ὄχι, ὑποδιαιροῦνται πάλιν αἱ εἰς αὐτὰ ἀναφερόμεναι ἀξίαι εἰς δύο εἴδη. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν ἀξιῶν, ψυχολογικῶς θεωρουμένη, γεννᾶται ἐκ τῆς μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ὑποκειμενικοῦ πόθου ὑπαρχούσης δυσαναλογίας καὶ εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, ὅπερ τείνει διὰ πράξεων τῆς βουλήσεως αὐτοῦ νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ταύτην διεπόντων νόμων.

Ὡς πρὸς τὴν σειράν, τὴν ὁποίαν κατέχουσιν ἐν τῇ ἀξιολογικῇ κλίμακι αἱ ἀξίαι, ὑπάρχει σχετικὴ ὁμοφωνία. Τὴν κατωτάτην βαθμῖδα ἀποτελοῦσιν αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι. Ταύτας ἀκολουθοῦσιν αἱ λογικαί, ἕπονται αἱ αἰσθητικαί, μετ' αὐτὰς ἔρχονται αἱ ἠθικαὶ καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμῖδος ἵστανται αἱ θρησκευτικαί, ὡς αἱ ἀξίαι ἐκεῖναι, αἵτινες καταλαμβάνουσιν ὁλόκληρον τὸ ἄτομον καὶ ἀποκαλύπτουσιν εἰς αὐτὸ τὸ ἔσχατον νόημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τὰ ὕστατα βάθη τῆς ζωῆς. Ἡ ἐν τῇ κλίμακι ταύτῃ σειρὰ ἐξαρτᾶται, ὡς εἶναι εὔκολον νὰ διαγνώσῃ τις, ἐκ τῆς διὰ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας σημασίας τῶν ἀξιῶν τούτων καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτῶν πρὸς μετασχηματισμὸν τῆς πραγματικότητος, ὡς καὶ ἐκ τῆς συμμετοχῆς πλειόνων ἢ ὀλιγωτέρων ψυχικῶν λειτουργιῶν.

Μεγίστας δυσχερείας, ἀναλόγους πρὸς τὴν σημασίαν αὐτοῦ, ἐμφανίζει τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα τῶν ἀξιῶν, τὸ ζήτημα δηλαδὴ τῆς ἀληθείας αὐτῶν καὶ ἡ πρὸς τὸ Εἶναι σχέσις αὐτῶν. Αἱ ἀξίαι καθ' ἑαυτὰς οὔτε ἀληθεῖς οὔτε ψευδεῖς δύνανται νὰ εἶναι· διότι δι' αὐτῶν οὐδὲν γιγνώσκομεν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἐφαρμόζονται εἰς αὐτὰς οἱ νόμοι τῆς λογικῆς οὔτε μετροῦνται κατὰ τὰ κριτήρια ἐκεῖνα, ἅπερ εἶναι ἐν χρήσει προκειμένου περὶ τῆς ἐμπειρικῆς καὶ τῆς λογικῆς γνώσεως. Τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες κριτήριον, καθ' ὃ κρίνομεν τὰς ἀξίας, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν χορηγοῦσιν εἰς τοὺς βιοῦντας αὐτὰς καὶ διὰ τῆς ὁποίας μετασχηματίζουσι τὴν πραγματικότητα. Τὰ διὰ τὸν πνευματικὸν ἡμῶν βίον ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶναι τὰ κριτήρια τῆς ἀληθείας αὐτῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετόν, διότι θὰ ἐπανέφερον ἡμᾶς εἰς τὴν σχετικότητα τῶν ἀξιῶν. Δέον νὰ ὑπάρχωσιν ὡρισμένοι ὅροι, τῶν ὁποίων ἡ πλήρωσις νὰ ἐγγυᾶται τὸ καθολικὸν κῦρος αὐτῶν. Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὔκολον προκειμένου περὶ ἀξιῶν, αἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὴν κατ' αἴσθησιν πραγματικότητα, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ ἢ αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι. Παρ' αὐταῖς παρατηρεῖται σχετικὴ σταθερότης καὶ γενικόν τι κῦρος. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ ἀξιῶν, αἵτινες ἀνάγονται εἰς ὑπεραισθητὰ ἢ εἰς νοητὰ ἀντικείμενα, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ὑπάρχει πάντοτε πραγματικὴ πλήρωσις τοῦ ὄπισθεν αὐτῶν κρυπτομένου αἰτήματος, ὡς συμβαίνει περὶ τὰς οἰκονομικὰς ἀξίας.

Αὗται δέον νὰ πληρῶσιν ὡρισμένους τινὰς ὅρους, ἵνα ἀξιῶσιν ἐπιτυχῶς καθολικὸν κῦρος. Συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τούτους αἱ ἀξίαι, διὰ νὰ εἶναι ἀληθεῖς, τ. ἔ. διὰ νὰ κέκτηνται κῦρος, δέον 1) νὰ γεννῶνται ἐκ τῆς ἄνευ προκαταλήψεως γινωσκομένης πραγματικότητος, ἄλλαις λέξεσι νὰ μὴ τελῶσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν· 2) νὰ ἀναπτύσσωνται κανονικῶς ἐκ τῶν ἱστορικῶς γεννηθεισῶν ἀξιῶν, τ. ἔ. νὰ μὴ εἶναι πλήρης ἄρνησις τοῦ παρελθόντος· 3) νὰ προάγωσι τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου· 4) νὰ ἐγκλείουν ἐν ἑαυταῖς τὴν δύναμιν τῆς κατανικήσεως τῶν ὑποδεεστέρων ἀξιῶν καὶ τέλος 5) νὰ ἐπιφέρωσι πλήρη καὶ τελείαν ἱκανοποίησιν εἰς τὸ βιοῦν αὐτὰς ὑποκείμενον.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο μεταφέρει ἡμᾶς εἰς τὰς καθαρῶς θρησκευτικὰς ἀξίας. Ἐκ ταύτης μεταφερόμεθα καὶ διὰ τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τῶν ἀξιῶν πρὸς τὸ Εἶναι, τῆς σχέσεως τῆς πρακτικῆς τάξεως τοῦ κόσμου πρὸς τὴν θεωρητικήν, τοῦ κόσμου τῶν πραγμάτων πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν, τὸ πρόβλημα τῆς ὑψίστης ἑνότητος τοῦ κόσμου. Τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου ἐπιχειροῦσι διὰ τῆς ἐννοίας τῆς θεότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ *Εἶναι* καὶ *Ἀξίαι* ἀποτελοῦσιν ἀνωτέραν ἑνότητα, ἐξ ἧς ἀπορρέει τόσον ὁ κόσμος τῶν φαινομένων ἐκτὸς ἡμῶν ὅσον καὶ ὁ ἐν ἡμῖν κόσμος τῶν ἀξιῶν. Αἱ τελευταῖαι αὗται νοοῦνται τότε ὡς ἀπειροπληθεῖς τὸν χρωματισμὸν διαθλάσεις τοῦ αἰωνίου φωτὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἢ ὡς βαθμιαία ἐξέλιξις αὐτοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἱστορίας. Πρὸς ποῖον σκοπόν; Ἡ αὐστηρῶς νοουμένη ἐπιστήμη οὐδεμίαν ἀπάντησιν δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Οἱ μεγάλοι προφῆται, οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι, οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι ψελλίζουσιν ἐνταῦθα μυστικοπαθεῖς τινας λέξεις, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν καὶ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν εἰς στιγμὰς πλήρους ἑνώσεως πρὸς τὴν αἰωνιότητα νομίζει, ὅτι διαγιγνώσκει τὸ ἔσχατον νόημα καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Ἡ σημασία τῶν ἀξιῶν εἶναι ἀνυπολόγιστος διὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ βίος. Τί θὰ ἀπέμενεν ἐξ αὐτοῦ, ἐὰν σατανική τις δύναμις κατώρθου νὰ ἀφαιρέσῃ τὰς ἀξίας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἁγίου; Ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ νοήματος ἐκφραστικὴ συνεξάρτησις ἱστορικῶς γεννηθεισῶν ἀξιῶν. Διὰ τῆς δημιουργίας ἀξιῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν μετασχηματίζομεν τὴν πραγματικότητα, συγκρατούμεθα εἰς τὴν ζωήν, ἀντλοῦμεν δυνάμεις

Digitized by Google

πρὸς δημιουργίαν καὶ δρᾶσιν. Δι' αὐτῶν ὑψούμεθα ὑπεράνω τῆς στυγνῆς πραγματικότητος καὶ τῶν σιδηρῶν της νόμων καὶ συναισθανόμεθα ὅτι εἴμεθα ἐλεύθερα δημιουργήματα. Αὗται παρέχουσι τοὺς σκοποὺς τοῦ βίου ἡμῶν. Εἰς αὐτὰς ὀφείλεται ἡ αἰσιοδοξία καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία ἡμῶν καὶ ἐξ αὐτῶν κατ' ἀκολουθίαν ἐξαρτᾶται ὁ χαρακτὴρ τῆς κοσμοθεωρίας ἡμῶν. Αἱ εἰς νοητὰ ἀντικείμενα ἀναφερόμεναι ἀξίαι ἀποτελοῦσι τὰ μεγάλα αἰτήματα καὶ τὰ σεμνὰ ἰδανικὰ τῆς ψυχῆς μας, πηγὴν παντὸς μεγάλου καὶ εὐγενοῦς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ εἰς αὐτὰς ἐμβάθυνσις τέλος πείθει ἡμᾶς ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι δὲν εἶναι οὔτε ὁ μόνος οὔτε ὁ κυριώτερος παράγων τῆς ἱστορικῆς κινήσεως καὶ προόδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. Münsterberg*, Philosophie der Werte, β' ἐκδ. 1921. *Chr. von Ehrenfels*, System der Werttheorie, 1897 καὶ 1898. *W. Windelband*, Einleitung in die Philosophie, 1914. *H. Lüdemann*, Das Erkennen und die Werturtheile, 1910 *H. Maier*, Psychologie des emotionalen Denkens, 1908. *A. Meinoug*, Psych-ethische Untersuchungen zur Werttheorie, 1894. *A. Döring*, Philosoph. Güterlehre, 1888.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— **[ΠΟΛΙΤ. ΟΙΚΟΝ.]** *Ἀξία* εἶναι ἡ κρίσις ἡμῶν περὶ τῆς καταλληλότητος ἑνὸς ἀντικειμένου ὡς μέσου δι' οἰκονομικοὺς σκοπούς. Ἡ κρίσις αὕτη βάσιν ἔχει πάντοτε μίαν σύγκρισιν, καθορίζεται δὲ ἀπὸ τὴν χρησιμότητα καὶ σπανιότητα τῶν ἀγαθῶν. Ὁ ἐκ τῆς διπλῆς ταύτης ἰδιότητος καθορισμὸς τῆς ἀξίας συνεπάγεται ὅτι χρησιμώτατα ἀγαθά, ὡς ὁ ἄρτος, ἔχουν μικροτέραν ἀξίαν, ἀπὸ ἄλλα ὀλιγώτερον χρήσιμα ἀγαθά, ὡς οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἢ καὶ ἀκόμη τὸ ἴδιον ἀγαθόν, ἑπομένως καὶ ἡ ἰδία χρησιμότης, ἀναλόγως ἑκάστοτε τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας, νὰ κρίνεται διαφοροτρόπως.

Οἱ οἰκονομικοὶ σκοποί, διὰ τοὺς ὁποίους ἓν ἀγαθὸν χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον, δύνανται νὰ ἀφοροῦν εἴτε τὴν χρῆσιν τοῦ ἀντικειμένου ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν οἰκονομίᾳ *(ἀξία χρήσεως)*, εἴτε τὴν χρῆσιν τοῦ ἀντικειμένου ὡς μέσου ἀνταλλαγῆς *(ἀξία ἀνταλλαγῆς)*. Ἀμφότεραι ὅμως αἱ ἀξίαι αὗται δὲν ὑφίστανται κεχωρισμένως. Ἀξίαν ἀνταλλαγῆς ἔχομεν ἐκεῖ μόνον ὅπου ὑπάρχει ἀξία χρήσεως. Ἄλλα εἴδη ἀξίας ἔχομεν τὴν *ἀντικειμενικὴν ἀξίαν*, δηλαδὴ τὴν ἀνεγνωρισμένην προσφορότητα ἀγαθοῦ τινος πρὸς ἐπιτυχίαν ἑνὸς οἱουδήποτε ἐξωτερικοῦ ἀποτελέσματος, καὶ τὴν *ὑποκειμενικὴν ἀξίαν*, δηλαδὴ τὴν πρακτικὴν σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ἀγαθόν τι δι' ἓν ὡρισμένον ὑποκείμενον, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ὑποκείμενον τοῦτο ἐξαρτᾷ τὴν εὐχαρίστησίν του ἀπὸ τὴν κατοχὴν ἑνὸς οἱουδήποτε ποσοῦ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου. Ἔχομεν πρὸς τούτοις *παραγωγικὴν* καὶ *καταναλωτικὴν ἀξίαν*, *ἀξίαν τοῦ κόστους*, *ἀπὸ διαθέσεως ἀξίαν*.

Ἡ ἀξία καθορίζεται 1) ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἰδιοσυστασίαν, δηλαδὴ τὴν χρησιμότητα τοῦ ἀγαθοῦ, 2) ἀπὸ τὴν σπανιότητα αὐτοῦ, 3) ἀπὸ τὴν ἐντατικότητα τῆς ἀνάγκης. Ἀπὸ τοὺς καθοριστικοὺς τούτους λόγους τῆς ἀξίας, μόνον ἡ χρησιμότης τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ἀντικειμενικῶς πως καθωρισμένη. Ἡ σπανιότης καὶ ἡ ἐντατικότης τῶν ἀναγκῶν ἐναλλάσσουν τοπικῶς καὶ χρονικῶς. Ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος λόγος (χρησιμότης) μεταβάλλεται ἀναλόγως τῆς προϊούσης γνώσεως ἡμῶν περὶ τῆς ἰδιοσυστασίας τῶν ἀγαθῶν. Ἐξ οὗ συνέπεται, ὅτι ὅλαι αἱ ἀξίαι εἶναι μεταβληταὶ καὶ ὅτι εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν δὲν ὑπάρχουν ἀπολύτως καθωρισμένα μεγέθη ἀξιῶν. Παρὰ τὰς μεταβολὰς ὅμως ταύτας καὶ τὰς διαφόρους ἡμῶν περὶ ἀξίας κρίσεις, διαμορφοῦνται, ἐκ τῶν ποικίλων οἰκονομικῶν ἐν τῇ συναλλακτικῇ κοινωνίᾳ ἐκτιμήσεων, ἀντικειμενικώτεραί πως τοιαῦται κρίσεις, αἱ τῶν οἰκονομικῶν λεγομένων ἀξιῶν. Ἰδίως τοῦτο λαμβάνει χώραν προκειμένης τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας, ἡ ὁποία συνυπολογίζει καὶ τὴν περὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἄλλων κρίσιν διὰ τὰ ἐν λόγῳ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς ἀνάγκας τρίτων, διὰ νὰ ἀποτελοῦν οὕτως ἀντικείμενα ἀνταλλακτικῆς ἀξίας.

Βάσις τῆς ἀξίας θεωρεῖται ὑπὸ τῶν μὲν τὸ ποσὸν τῆς ἀναλωθείσης διὰ τὸ ἀγαθὸν ἐργασίας *(ἀντικειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία)*, ὑπὸ τῶν δὲ ἡ ἐκτίμησις, ἣν ἀποδίδει πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ οἰκονομικὸς ἄνθρωπος *(ὑποκειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία)*.

Ἀντικειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία.—Ὁ Ἀδὰμ Σμὶθ (1723—1790) καθορίζει τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἀντικειμένου ἐκ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν δύναταί τις δι' αὐτοῦ νὰ ἀγοράσῃ ἢ ἐκ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν καταναλίσκει τις διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καλύπτῃ ἕκαστος ἡμῶν διαρκῶς ὀλιγώτερον μέρος ἀπὸ τὰς συνολικὰς ἀνάγκας του, ἑπομένως ἡ ἀξία ἑνὸς ἐμπορεύματος, τὸ ὁποῖον κατέχει τις ὄχι διὰ τὰς ἀνάγκας του, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἀνταλλάξῃ μὲ ἄλλα ἐμπορεύματα, πρέπει νὰ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ ἐργασία τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀγοράσῃ ἢ ἄλλως πως νὰ χρησιμοποιήσῃ δι' αὐτοῦ. Πάντως τὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς ἑνὸς ἐμπορεύματος καθορίζουν φυσικήν τινα ἀξίαν αὐτοῦ, περὶ ταύτην δὲ περιστρέφεται ἡ ἀγοραία ἀξία τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀναλόγως τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.

Ὁ Ρικάρδο (1772-1821) ἀναπτύσσει ὡσαύτως γενικῶς τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ τὸ μέτρον τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας ὅλων τῶν ἐμπορευμάτων, δὲν ἀποδέχεται ὅμως τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἀδὰμ Σμίθ, ὅτι ἡ ἀξία ἑνὸς ἀντικειμένου καθορίζεται διὰ τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν δύναταί τις νὰ ἀνταλλάξῃ μὲ τὸ ἀντικείμενον αὐτό, οὔτε ὅτι ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας εἶναι ἀμετάβλητος. Ὁ Ρικάρδο προσέχει καὶ εἰς τὴν σημασίαν τῆς σπανιότητος τῶν ἀγαθῶν, καίτοι ὄχι τόσον ὅσον θὰ ἔπρεπεν. Ἐνῷ δηλαδὴ τὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς καθορίζουν τῆς ἀξίαν, πανταχοῦ ὅπου πρόκειται περὶ κατ' ἀρέσκειαν (κατὰ πλησμονὴν) παραγωγῆς, τοὐναντίον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀντικειμένου καθορίζει ἡ σπανιότης του, ὅπου πρόκειται περιωρισμένη παραγωγὴ καὶ εἶναι δυσχερὴς ἡ ἀναπλήρωσις αὐτῆς.

Ὁ Carey (1793-1878) καὶ ὁ Bastiat (1810-1850) ἐτροποποίησάν πως τὴν περὶ ἀξίας διδασκαλίαν τοῦ Ρικάρδο κατὰ τοῦτο: ὁ μὲν Carey ἐτόνισεν ὅτι δὲν καθορίζει τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἀντικειμένου ἡ ἀναλωθεῖσα ἐργασία διὰ τὴν παραγωγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ ἐργασία ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλωθῇ διὰ τὴν ἀναπαραγωγήν του. Ἐὰν δηλαδὴ διὰ ἀγαθόν τι ἐξευρέθη νέος οἰκονομικώτερος τρόπος ἀναπαραγωγῆς αὐτοῦ, ἡ ἀξία του δὲν θὰ στοιχίζῃ πλέον εἰς τὸ μέλλον, παρὰ ὅσον στοιχιζει ἡ νεωτέρα αὕτη ἀναπαραγωγή του. Ὁ Bastiat πάλιν ὑπολογίζει τὴν ἀξίαν ἀναλόγως πρὸς τὴν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐξοικονομουμένην ἐργασίαν.

Ὁ Μάρξ (1818—1883) ὁρμᾶται εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἀξίας ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγήν. Εἰς τὴν ἀγορὰν ἐξισοῦνται πρὸς ἄλληλα τὰ ἐμπορεύματα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀξίαν των, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἡ συσχέτισις καὶ ἐξίσωσις αὕτη τῶν ἐμπορευμάτων δύναται νὰ εἶναι ἐπακόλουθον μιᾶς αἰτίας μόνον, τῆς αἰτίας ὅτι τὰ ἐμπορεύματα ἔχουν κοινήν τινα ἰδιότητα. Ἡ φυσικὴ ἰδιοσυστασία τῶν ἐμπορευμάτων δὲν εἶναι πάντως ἡ ἰδιότης αὕτη. Ἡ ἰδιοσυστασία ποικίλλει εἰς τὰ διάφορα ἐμπορεύματα καὶ σχετίζεται μόνον μὲ τὴν ἀξίαν χρήσεως. Οὔτε ἡ ἀξία τῆς χρήσεως δὲν εἶναι ἀφορμὴ τούτου. Κατὰ τὴν σχέσιν τῆς ἀνταλλαγῆς ἡ μία ἀξία χρήσεως θεωρεῖται ἀκριβῶς ἰσότιμος πρὸς τὴν ἄλλην, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχωμεν αὐτὴν εἰς ἀνάλογον ποσότητα. Ὡς ἀξίαι χρήσεως εἶναι τὰ ἐμπορεύματα διαφόρου ποιότητος, ὡς ἀξίαι ἀνταλλαγῆς δύνανται νὰ εἶναι μόνον διαφόρου ποσότητος, δὲν περιέχουν κατὰ ταῦτα κανὲν ἄτομον ἀξίας χρήσεως.

Εἰς τὰ ἐμπορεύματα ὑπολείπεται λοιπόν, ὅταν παραδίδωμεν τὴν ἀξίαν τῆς χρήσεως αὐτῶν, μία μόνον κοινὴ ἰδιότης, ἡ ἰδιότης ὅτι ταῦτα εἶναι προϊόντα ἐργασίας. Ἡ αἰτία λοιπὸν τῆς ἀλληλοεξισώσεως τῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν ἀγορὰν εἶναι ἡ αὐτὴ ποσότης ἐργασίας, ἡ ὁποία ἐνσωματοῦται εἰς αὐτά. Τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας ταύτης ὑπολογίζεται συμφώνως πρὸς τὸν κοινωνικῶς ἀπαιτούμενον χρόνον ἐργασίας, δηλαδὴ πρὸς τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐργασίας, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖται ἵνα παραχθῇ ἓν ἀντικείμενον μὲ τὰ ὑπάρχοντα κανονικὰ κοινωνικὰ μέσα παραγωγῆς καὶ τὸν κοινωνικὸν βαθμὸν τῆς ἐντάσεως καὶ ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας. Πολυπλοκωτέρα ἐργασία θεωρεῖται ὡς ἐργασία εἰς δύναμιν, ὡς πολλαπλασιασμένη ἁπλῆ ἐργασία. Καθοριστικὸν λοιπὸν τῆς ἀξίας αἴτιον εἶναι ὁ κοινωνικός, ὁ μέσος χρόνος ἐργασίας ὁ ἀπαιτούμενος πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἐμπορεύματος.

Ὑποκειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία.—Ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ σπανιότης ἐθεωρήθησαν τὰ μορφωτικὰ τῆς ἀξίας αἴτια ὑπὸ τοῦ Καρόλου Menger καὶ τῆς σχολῆς του τῆς Βιέννης, δηλαδὴ τοῦ Wieser, Böhm-Bawerk καὶ ἄλλων (κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Gossen, Jevons, Thünen), ἐν τῇ διατυπώσει τῆς θεωρίας τῆς *ὁριακῆς (τελικῆς) χρησιμότητος*. Αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἡ ἐντατικότης τῶν ἀναγκῶν εἴς τε τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν κανονίζουν τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας, ὅτι ἡ σπουδαιότης τῶν ἀναγκῶν τῶν ὁποίων ἡ ἱκανοποίησις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ δίδει τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας. Αἱ ἀνάγκαι εἶναι πολὺ διάφοροι, καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐντατικότητα αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀναγκῶν ἐξαρτᾶται ἐξ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἡ ἀνάγκη ἐκείνη ἡ ὁποία δὲν θὰ ἱκανοποιεῖτο ἂν δὲν εἴχομεν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο. Ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη αὕτη δὲν εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἀλλὰ ἡ ἐλάχιστον σπουδαιοτέρα, διότι αὕτη θὰ μείνῃ ἀνικανοποίητος, ἂν δὲν ὑπάρχῃ τὸ ἀγαθόν. Ἡ διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ἐλαχίστης σπουδαιότητος ἀνάγκης παρεχομένη ἐλαχίστη χρησιμότης (ὠφέλεια) εἶναι ἡ ὁριακὴ λεγομένη χρησιμότης. Καθόσον ἔχομεν μεγαλύτερον ἀπόθεμα, ὥστε νὰ ἱκανοποιήσωμεν καὶ τὰς ὀλίγον ἐπειγούσας ἀνάγκας μας, κατὰ τοσοῦτον θὰ ἐκτιμῶνται ὀλιγώτερον κατ' ἀξίαν τὰ μέσα τῆς πρὸς τοῦτο ἱκανοποιήσεως.

Ἡ περὶ ἀξίας διδασκαλία παρουσιάζει κατὰ τὰ ἄνω πολυγνωμίαν. Ἡ κλασσικὴ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὴν περὶ ἀξίας διδασκαλίαν ἕνεκα τοῦ ὑπ' αὐτῆς πρεσβευομένου ἀμέτρου ἀτομικισμοῦ, τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, τῆς ἰδιαιτέρας προσοχῆς τῶν ἀναγκῶν τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ κέρδους καὶ τὸν ἐλεύθερον ἀνταγωνισμόν. Καθόσον ὅμως πλέον τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας περιστρέφεται περὶ τὸν συνασπισμὸν τῶν καθ' ἕκαστον οἰκονομιῶν, περὶ τὴν ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν ὁμαδικῶν ἐκδηλώσεων, κατὰ τοσοῦτον ἡ σπουδαιότης τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου καὶ ἑπομένως καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας ὑποχωρεῖ. Ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα ἑπομένως θὰ στραφῇ μετὰ περισσοτέρου διαφέροντος πρὸς τὴν περὶ τιμῆς διδασκαλίαν. Ἐφόσον ὁ σκοπὸς τῆς θεωρίας κατευθύνεται εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ ἑνιαῖον πρῖσμα καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πραγματικότητος, τότε ὡς σκοπὸς τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ συγκέντρωσις καὶ ἐξήγησις τῶν ἐκδηλώσεων τῆς τιμῆς, αἱ ὁποῖαι ἐν προκειμένῳ εἶναι τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Conrad*, Grundriss der Politischen Oekonomie 1723'. *E. Böhm-Bawerk-F. Weiss* ἄρθρον εἰς H. d. St.⁴ ἔνθα καὶ ἐκτενὴς ἄλλη βιβλιογραφία διεθνής.

Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

— **[ΣΤΡΑΤ. ΤΑΚΤ.]** Καλεῖται *ἀξία τοῦ Στρατοῦ* ἡ ἱκανότης του πρὸς διεξαγωγὴν μάχης, εἴτε ἐπιθετικῆς εἴτε ἀμυντικῆς (Ἑλλ. Διδασκαλ. Μεγ. Μονάδων 1923 § 103). Ἡ ἀξία τοῦ στρατεύματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐκ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκ τῆς ἀξίας τῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἐν γένει στελεχῶν. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐκπαίδευσις Στρατοῦ τινος, καθὼς καὶ ὁ καταρτισμὸς τῶν διοικήσεων καὶ τῶν στελεχῶν, τελεῖται ἐν καιρῷ εἰρήνης, δι' αὐτὸ ἐν πολέμῳ ὁ μόνος κυμαινόμενος παράγων εἶναι ὁ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως. Ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐποχῶν ὁ παράγων τῆς ἠθικῆς καταστάσεως ἐλαμβάνετο πάντοτε σοβαρῶς ὑπ' ὄψει, ἀλλὰ δὲν ἐτίθετο ποτὲ ἐν πρώτῃ μοίρᾳ, διότι ἐθεωροῦντο ἐπικρατέστεροι οἱ παράγοντες τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ. Μολονότι δὲ πολλοὶ στρατιωτικοὶ συγγραφεῖς, ὡς π. χ. οἱ Ardant du Picq, ὁ γνωστὸς στρατιωτικὸς ψυχολόγος, Χίνδεμπουργ, Δούσμανης, φὸν Bernhardi, Balck, Kessler, Foch, de Maudhuy, κτλ., ἔλαβον σοβαρῶς ὑπ' ὄψει ἐν τοῖς συγγράμμασί των τὸ ζήτημα τοῦτο, μόλα ταῦτα εἰς οὐδένα Κανονισμὸν τῆς πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου 1914—1918 ἐποχῆς ἀνεγράφετο ὅτι ἡ μάχη ἀποσκοπεῖ τὴν συντριβὴν τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀντιπάλου. Ὄχι μόνον εἰς τοὺς Κανονισμοὺς ἐκστρατείας Ἰαπωνικὸν καὶ Γερμανικὸν δὲν διελαμβάνετο τοιοῦτόν τι, καίτοι εἶναι ὁ μὲν τοῦ 1907, ὁ δὲ τοῦ 1908, ἀλλ' οὔτε ὁ Γαλλικὸς 1913, ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος προπολεμικός, δὲν θέτει τοιοῦτόν τινα ὅρον. Ἡ «Γαλλικὴ Διδασκαλία Μεγάλων Μονάδων 1913» θίγει περισσότερον τὸ ζήτημα τῆς ἠθικῆς ἀξίας, ἅτε γράφουσα: «Αἱ μάχαι εἶναι πρὸ πάντων ἠθικοὶ ἀγῶνες» ἀλλὰ τονίζει συγχρόνως ὅτι: «Διὰ νὰ νικήσῃ τις πρέπει νὰ θραύσῃ διὰ τῆς δυνάμεως τὴν μαχητικὴν διάταξιν τοῦ ἀντιπάλου».

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος κατέδειξεν ὅτι ὁ ἠθικὸς παράγων εἶναι σήμερον ὑψίστης σημασίας, καὶ δὴ δυνάμενος αὐτὸς καὶ μόνος νὰ δώσῃ τὴν ἐπικράτησιν. Τὰ διδάγματα ἐκ τῆς ἀποκαρδιώσεως τῶν Ρώσων στρατιωτῶν ἀπὸ τοῦ θέρους 1917, τῆς καταληξάσης εἰς τὴν κατὰ Φεβρουάριον 1918 συνθήκην τῆς Brest-Litowsk, ἐκ τῆς τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου 1918, τῆς καταληξάσης εἰς τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Νοεμβρίου 1918, καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, τῆς καταληξάσης εἰς τὴν κατ' Αὔγουστον 1922 κατάρρευσιν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μετώπου, πρέπει νὰ λαμβάνωνται σοβαρῶς ὑπ' ὄψει, διότι ἐξ αὐτῶν κατεδείχθη ὅτι, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἷς Στρατὸς δὲν θέλει νὰ πολεμήσῃ, τὰ ὑλικὰ μέσα καὶ ὁ ὁπλισμὸς εἶναι ἀνίσχυροι νὰ τὸν συγκρατήσωσι. (Τίνα τὰ ἐσωτερικῆς φύσεως πολιτικὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὴν πρὸς πόλεμον ἄρνησιν ἐν ἑκάστῳ τῶν Στρατῶν τούτων, εἶναι ζήτημα ἐξερχόμενον τῶν ὁρίων τῆς στρατιωτικῆς ἐξετάσεως τῶν ζητημάτων). Ἐξ ἀντιθέτου τὰ διδάγματα, τὰ ἐκ τῆς ἠθικῆς ἀντοχῆς τῶν Βέλγων κατὰ φθινόπωρον 1914 καὶ τῶν Σέρβων κατὰ φθινόπωρον 1915, πρέπει νὰ λαμβάνωνται ἐπίσης σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Δι' αὐτὸ βλέπομεν τὸν μὲν στρατηγὸν Δούσμανην γράφοντα ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντι «Κανονισμῷ Ἐκστρατείας 1921»: «Αἱ ἠθικαὶ ἰδιότητες τῶν ἀνθρώπων, ὅταν αὗται εἶναι εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἀνεπτυγμέναι, δύνανται ν' ἀντισταθμίσωσι τὴν ὑποδεεστέραν ὑλικὴν σύνθεσιν τοῦ Στρατοῦ, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' εἶναι δυνατὴ ἡ κατανίκησις στρατοῦ πολυαριθμοτέρου μὲν καὶ καλύτερον ἐφωδιασμένου, στερουμένου ὅμως τῶν ἀπαραιτήτων ἠθικῶν καὶ ἀτομικῶν ἰδιοτήτων, τῶν καθιστωσῶν τὴν θέλησιν τοῦ στρατιώτου ἀκατάβλητον καὶ ἀήττητον ἀπὸ πάσης ὑλικῆς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ἰσχύος ἐπιδράσεως» (σελ. 19)· τὴν δὲ «Γαλλικὴν Διδασκαλ. Μεγαλ. Μονάδ. 1921» (Ἑλληνικὴν 1923) ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναγράφουσαν τὸν ὅρον τῆς συντριβῆς τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τοῦ ἀντιπάλου, ὡς ὅρον δυνάμενον νὰ δώσῃ τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῇ μάχῃ (§ 96), ἀφ' ἑτέρου δὲ περιλαμβάνουσαν εἰδικὸν Κεφάλαιον «Ἡ ἀξία τῶν Στρατευμάτων» (§ 103).

Digitized by Google

Τὸ ζήτημα τῆς ἀξίας τοῦ στρατοῦ εἶναι σήμερον ἔτι μείζονος σημασίας, διότι, λόγῳ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῶν σημερινῶν πολέμων, ἡ ἠθικὴ κατάστασις μεταπίπτει εὐκολώτατα, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀπὸ τοῦ ζενὶθ εἰς τὸ ναδίρ. Ἦτο ἔκπαλαι γνωστόν, ἀλλ' ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἐπέρρωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ χώρας τινὸς ἔχει μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπολέμου στρατοῦ τῆς χώρας ταύτης· ἀλλὰ τὰ ζητήματα ταῦτα ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τοῦ καθαρῶς στρατιωτικοῦ τούτου ἄρθρου. Τὸ μόνον, ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, συντελεστικὸν μέσον πρὸς διατήρησιν τῆς ἀξίας στρατεύματός τινος, εἶναι ἡ ἑκάστοτε ἀντικατάστασις τῶν μαχομένων μονάδων, εἴτε ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς στρατηγικῆς, εἴτε ἐν τῇ τῆς τακτικῆς, καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν ἐφεδρείᾳ παραμονῆς των ἀναδιοργάνωσις αὐτῶν (βλ. λ. ἀντικατάστασις)· διότι «οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξία ἑνὸς στρατεύματος, ἡ ἰσχὺς τῶν πυρῶν εἶναι σήμερον τοιαύτη, ὥστε ταχέως ἐπέρχεται φθορὰ» (Ἑλλην. Διδασκαλ. 1923). Ἔστω δὲ καλῶς ὑπ' ὄψει τῶν ἀναγνωστῶν ὅτι, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ φθορὰ ἀρχίσῃ νὰ γίνηται μεγάλη, ἡ κατάπτωσις τῆς ἀξίας τοῦ στρατεύματος ἐπίκειται, τόσον δὲ ῥαγδαιοτέρα ἐφ' ὅσον ἡ φθορὰ εἶναι μείζων· πρὸς δ' ὅτι ἡ ψυχολογία τῶν λαῶν ἐξειλίχθη σήμερον κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ θεωρῇ τις ἑαυτὸν ἡττηθέντα, ὄχι μόνον ὅταν ὑποστῇ φθοράν, καθιστῶσαν αὐτῷ ἀδύνατον τὴν περαιτέρω ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἧς στιγμῆς νομίσῃ ὅτι περιῆλθεν ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ ταύτῃ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

—*ἀξίας στρατιωτικῆς, μετάλλια.* Εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς στρατοὺς ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἦτο καθιερωμένον τὸ μετάλλιον στρατιωτικῆς ἀξίας. Ἐν Ἑλλάδι τὸ μετάλλιον ἐθεσπίσθη τῷ 1918, εἶναι δὲ τεσσάρων τάξεων· 1) τὸ φέρον ἐπὶ τῆς ταινίας δάφνην χρυσῆν, 2) τὸ φέρον ἀργυρᾶν, 3) τὸ φέρον ἐξ ἀλουμινίου καὶ 4) τὸ μὴ φέρον δάφνην.

Ἡ διεμβολὴ ἐν μικρᾷ στολῇ, ὁλόκληρον τὸ μετάλλιον τῆς στρατιωτικῆς ἀξίας ἐν μεγάλῃ στολῇ, φέρονται παρ' ἡμῖν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ στήθους, ἔχοντα σειρὰν μετὰ τὸ μετάλλιον τοῦ βαλκανοβουλγαρικοῦ πολέμου 1913. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

[ΜΟΥΣ.] Ἐν τῇ μουσικῇ *ἀξία* καλεῖται ἡ σχετικὴ διάρκεια τῶν φθογγοσήμων. Ἡ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ μεταχειρίζεται 7 ἀξίας φθόγγων, τὰς ἑξῆς:

1ον	*Τὸ ὁλόκληρον*	𝅝	*διαρκείας*	$\frac{4}{4}$
2ον	*Τὸ ἥμισυ*	𝅗𝅥	»	$\frac{2}{4}$
3ον	*Τὸ τέταρτον*	♩	»	$\frac{1}{4}$
4ον	*Τὸ ὄγδοον*	♪	»	$\frac{1}{8}$
5ον	*Τὸ δέκατον ἕκτον*	𝅘𝅥𝅯	»	$\frac{1}{16}$
6ον	*Τὸ τριακοστὸν δεύτερον*	𝅘𝅥𝅰	»	$\frac{1}{32}$
7ον	*Τὸ ἑξηκοστὸν τέταρτον*	𝅘𝅥𝅱	»	$\frac{1}{64}$

Ἕκαστον τῶν ἄνω φθογγοσήμων ἔχει διπλῆν ἀξίαν τοῦ ἀμέσως ἑπομένου του (βλ. λ. μουσικῆς θεωρία). Λ.

ἀξία (ἡ) (Axia) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεκαπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μακρούρων*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ δευτέρου ζεύγους τῶν ποδῶν των, οἵτινες τελευτῶσιν εἰς χειλοειδεῖς λαβίδας. Ἀπαντᾷ σπανίως εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀκτάς. Δ. Ν. Π.

—**ἀξία** (ἡ) (Axia) *[Βοτ.]*. Θάμνος τῆς Κοχιγκίνας, κατατασσόμενος ὑπό τινων βοτανικῶν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *νυκτηγερτιδῶν*. Τὰ σπέρματά του τὰ μεταχειρίζονται οἱ ἰθαγενεῖς ὡς ἀφιδρωτικὸν φάρμακον. Δ. Ν. Π.

Ἀξία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Ἡ πόλις ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κλυμένου *Ἀξίας*.

—**Ἀξία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα φρουρίου ἐν Ἰταλίᾳ, τὸ σημερινὸν Castell d'Asso παρὰ τὸ Βιτέρμπο *(Στέφ. Βυζάντ.)*.

Ἀξιὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*· ἐκ τοῦ Ναξιὰ (βλ. Νάξος).

ἀξιαγάπητος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*,—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀγαπηθῇ, ὁ ἀξίως ἀγαπώμενος: «ἀξιαγάπητος ἄνθρωπος,— κόρη,— παιδίον».

ἀξιάγαστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος ἐκτιμήσεως, ἀποδοχῆς· || ἀξιέπαινος.

ἀξιάδα (ἡ)· δημοτ., ἀξία, ἱκανότης.

Ἀξιάκαι (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς σκυθικὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας.

Ἀξιάκης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς (*Πτολεμ.* Γ, ε, 18) *Σαρματίας* τῆς ἐν Εὐρώπῃ, ὁ ὁποῖος «καὶ αὐτὸς διαρρεῖ Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν, μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους... Ἀξιάκου [δὲ] ποταμοῦ ἐκβολαὶ μη καὶ νζ» (δηλαδὴ εἰς πλάτος 48° καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου 57°). Ὁ Carl Müller ἐν τῷ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συντεταγμένων τούτων, καταρτισθέντι ὑπ' αὐτοῦ χάρτῃ Pontus Euxinus et Palus Maeotis secundum Ptolemaeum (ὅρα χάρτην XVI εἰς Tabulae in Geographos Graecos Minores ἐκδ. *Διδότ.*) τοποθετεῖ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιάκου μεταξὺ τῶν τοῦ *Βορυσθένους* (σημ. *Μποὺγκ*) καὶ τῶν τοῦ *Τύρρα* (σημ. *Ντνιέστρ*) καὶ εἰς τὸ τρίτον πεμπτημόριον ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκβολῶν ἀκτῆς. Τῶν συντεταγμένων ὅμως ἃς θέτει ὁ Πτολεμαῖος ἐλεγχομένων ἀνακριβεστάτων, ἀφοῦ ὁ παράλληλος τῶν 48° διέρχεται πολὺ βορειότερον τῆς Ἀζοφικῆς ἀποτελούσης τὴν βορειοτάτην Σκυθικὴν θάλασσαν, πᾶσα ἀπόφανσις περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ποταμοῦ θὰ ἀπετέλει τολμηρὰν εἰκοτολογίαν. Ἐν τούτοις ὅμως, τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος φέρεται ὑπὸ Πτολεμαίου μεταξὺ τῶν δύο προμνησθέντων, ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ τρεῖς σύγχρονοι ποταμοὶ Kodyma, Tiligoul καὶ Kouialnik, ἔχουσιν ἴσους τίτλους πρὸς διαμφισβήτησιν τῆς ταυτότητός των πρὸς τὸν Ἀξιάκην. Σ. Ε. Λ.

ἀξιανάγνωστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀναγνωσθῇ.

ἀξίδιαστος,—*η*,—*ο*. Ὁ μὴ μεταβληθείς, μεταπραπεὶς εἰς ὄξος: «ἀξίδιαστο κρασί»· || ὁ μὴ ἐντὸς ὄξους ἐμβαπτισθεὶς «ἀξίδιαστη σαλάτα».

ἀξιεκτίμητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος τιμῆς, ἐκτιμήσεως, ὑπολήψεως.

ἀξιελέητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος ἐλέου, ὁ ἄξιος νὰ ἐλεηθῇ.

ἀξιέπαινος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος ἐπαίνου, ὁ ἄξιος νὰ ἐπαινεθῇ.—Ἐπίρρ. *ἀξιεπαίνως*.

ἀξιέραστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος ἀγάπης, ἐράσμιος, θελκτικός, γοητευτικός: «ἀξιέραστος κόρη».

Ἀξίερως *[Μυθ.]*. Ὄνομα δαίμονος, ἡ λατρεία τοῦ ὁποίου, μετὰ τῶν συγγενῶν του δαιμόνων *Ἀξιοκέρσης* καὶ *Ἀξιοκέρσου*, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο τὰ μάλιστα διαδεδομένη εἰς τὰ παράλια τῆς Τρῳάδος καὶ εἰς τὰς νήσους τῆς Θρᾳκικῆς θαλάσσης, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὴν Σαμοθρᾴκην. Ἡ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ λατρεία τῶν ἀνωτέρω δαιμόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς ἰδίως ἐποχὰς μᾶς παρουσιάζεται προικισμένη μὲ μυστηριώδη χαρακτῆρα καὶ περιβεβλημένη μὲ ὅλως ἰδιάζουσαν αἴγλην. Ἡ λατρεία τοῦ δαίμονος τούτου, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν πρὸς αὐτόν, σχετίζεται μὲ τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν τοῦ πυρός, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ Ἡφαίστου· ἐξ ἄλλου ὅμως κατὰ τὸν Μνασέα (Σχόλ. Ἀπολλων. Ροδ. 1, 917), ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος ἀποκαλύψας τὰ ὀνόματά των, ἡ λατρεία των, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, αὐτοὶ οὗτοι οἱ δαίμονες, δὲν ἦσαν ἄλλοι τινές, ἢ ἡ Δήμητρα, ἡ Περσεφόνη, καὶ ὁ Ἅδης (βλ. καὶ λ. Κάβειροι). Κ. Μ. Κ.

ἀξίζω· (μόνον εἰς τὸν ἐνεστ. καὶ τὸν παρατ. *ἤξιζον*, κοιν. *ἄξιζα*)· ἔχω ἀξίαν, ἔχω δύναμιν ἀνταλλακτικήν, εὑρίσκω ἀντίτιμον: «αὐτὸ τὸ κτῆμα ἀξίζει πολλὰ χρήματα,—ὅ,τι νὰ πῇς», «δὲν ἀξίζει τίποτε,—μιὰ δεκάρα»· || μεταφ. ἔχω ἱκανότητα, εἶμαι εὐπρόσδεκτος, ἀποδοχῆς καὶ τιμῆς ἄξιος: «ἀξίζει αὐτὸς ὁ γιατρός,—ὁ δικηγόρος,—ὁ ἐργάτης, —ὁ τεχνίτης»· «καημένε δὲν ἀξίζεις γιὰ τίποτε», ἄλλως «δὲ φελᾶς»· «πολλὰ ὑπόσχεται, μὰ δὲν μοῦ φαίνεται ν' ἀξίζῃ τίποτε»· || παρέχω ἀπόδοσιν, ἀνταπόκρισιν, δικαιολογῶ: «δὲν ἀξίζει μιὰ τέτοια θυσία», «ἀξίζει τὸν κόπον νὰ πάῃ κανεὶς νὰ τὸ ἰδῇ»· || καὶ ἀπροσώπως: εἶναι ἄξιον, εἶναι πρέπον, ἁρμόζει: «ἀξίζει νὰ πᾷς,—νὰ κάμῃς τὴν θυσίαν»· || εἶμαι ἄξιός τινος: «δὲν σοῦ ἀξίζει ἡ γυναῖκα ποῦ πῆρες»· «σοῦ ἀξίζει νὰ εἶσαι πρῶτος». Β. Φ.

Ἀξίκα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παραποτάμιος πόλις τῆς Ἰνδοσκυθίας, ἐπὶ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ὑπὲρ τὸν κόλπον *Κάνθι* (τανῦν Koutch) ἔχουσα συντεταγμένας μῆκος μὲν ριθ'=119° ἀνατολικῶς Φέρρου καὶ πλάτος κζ' = 27° Βορ. (*Κλ. Πτολεμαίου*, Γεωγρ. ὑφήγ. Ζ, α, 57). Εἰς τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τῆς ἐκδόσεως Nobe (Λειψία 1843) φέρεται καὶ ὡς *Ἀζίκα*, προφανῶς ἐκ κακῆς ἀντιγραφῆς τοῦ ξ εἰς ζ ἔν τινι παλαιῷ χειρογράφῳ. Ἡ ἀναζήτησις τῆς ταυτότητός της ἀποτελεῖ ματαιοπονίαν, διότι καὶ τὸ μῆκός της θὰ στερεῖται καὶ χονδροειδοῦς προσεγγίσεως, καταρτισθὲν ἐπὶ τῇ βάσει περίπλων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ πυξὶς ἦτο ἄγνωστος καὶ τὸ δρομόμετρον ὑποτυπῶδες, τοῦ μεσημβρινοῦ της ἀπέχοντος ἄλλως τε τοσοῦτον τοῦ τότε πρώτου μεσημβρινοῦ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀξικέρατα (τὰ) (Axicorna) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ θηλαστικὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κερασφόρων*, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τῆς ἀξίδος (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ἀξίλλα (Axilla) *[Ἀστρον.]*. Ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην φέρεται ὁ ἀστὴρ ζ Τοξότου. Ὁ ἀπλανὴς οὗτος ἔχει μέγεθος 2,7 καὶ ὑπάγεται φασματοσκοπικῶς εἰς τὴν τάξιν A_2 (βλ. Τοξότης). Σ. Π.

Ἀξὶμ (Axim) *[Γεωγρ.]*. Ἡ κυριωτέρα περιφέρεια τῆς ἐν τῇ Χρυσῇ Ἀκτῇ τῆς νοτίου Ἀφρικῆς ἀγγλικῆς κτήσεως Ἀχάντι, ἔχουσα ὡραῖον λιμένα. Κάτ. 3781.

Ἄξιμα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις «ἐν τῇ Περσίδι» μεσόγειος, ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Γεωγρ. ὑφήγ. Δ, δ, 4) ὑπὸ συντεταγμένας πλάτος 33°50' Βορ. καὶ μῆκος 76° 45' Ἀν. ἀπὸ Φέρρου. Ταυτότης της ἄγνωστος. Παρὰ τοῦτο, τονίζει ὁ Πτολεμαῖος ἀλλαχοῦ (Η, 21, 12), ὅτι ἡ *Ἄξιμα* ἔχει τὴν μὲν μεγίστην ἡμέραν της διαρκείας δεκατεσσάρων ὡρῶν καὶ εἴκοσι λεπτῶν καὶ ὅτι ἡ ὥρα της εἶναι ἐν προχωρήσει ὡς πρὸς τὴν σύγχρονον ὥραν τῆς Ἀλεξανδρείας («διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς ἕω») κατὰ μίαν ὥραν καὶ πεντήκοντα πρῶτα λεπτά. Σ. Ε. Λ.

—**Ἄξιμα** (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Γεωγρ. ὑφηγ. Γ, α, 37) «ἐν ταῖς Γραίαις Ἄλπεσι Κεντρώνων, φόρος Κλαυδίου» καὶ ὑπὸ συντεταγμένας πλάτος 44° 55' καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου 29°. Ταυτότης αὐτῆς ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἀξὶν *[Γεωγρ.]*. Προβολὴ τοῦ ὄρους Γκουαρὶ (1880 ποδ.) τῆς Ἀλγερίας ἀκρωτηριάζουσα (πλάτ. 37° 04', μῆκ. 7° 32' Αν, χάρτ. ἀγγλ. 252 : Cape Bougaronni to Fratelli rocks). Βορείως καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος μιλλίου ἀπὸ τῆς ἄκρας ὕφαλος ἐν χρῷ φερώνυμος ἐκ τῶν ἐπικινδυνωδεστέρων ἐν τῇ Μεσογείῳ. Σ. Ε. Λ.

ἀξίνα (ἡ) (Axina) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματοδόντων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βδελλῶν*. Ὁ σκώληξ ἔχει μῆκος 8 χιλιοστομέτρων· κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρους εἶναι πεπλατυσμένος καὶ στενὸς καὶ ἐπὶ τοῦ τμήματος τούτου εὑρίσκεται τὸ στόμα, ὅπερ φέρει δύο ἐξογκώσεις ἐν εἴδει *σικυῶν*. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶδος εἶναι ἡ *ἀξίνα ἡ βελόνη* (Axina belones) ἥτις ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν βραγχίων τοῦ ἰχθύος *βελόνη ἡ ὀξεῖα* (Belone acus). Δ. Ν. Π.

ἀξιναία (ἡ) (Axinaea) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσιφωνοφόρων*. Διακρίνονται ἐκ τῆς κυκλικῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κόγχης των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν κρητιδικὴν περίοδον. Δ. Ν. Π.

Ἀξίναις *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος δεξιᾷ (νοτίως) τῷ καταπλέοντι εἰς τὸν ὅρμον Μυλοποτάμου τῆς δυτικῆς τῶν Κυθήρων ἀκτῆς (πλάτ. 36°14'32", μῆκ. 22'53'45", χάρτης ἀγγλικὸς 3372 : Gulf of Laconikos· βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 395 β').

ἀξινάριον (τό), δημ. *ἀξινάρι*· τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ ἀξίνη (βλ. λ.).

ἀξινέλλα (Axinella) *[Ζωολ.]*. Γένος *σπόγγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαλινοψιδῶν*. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἀνωτέραν καμβρικὴν περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀξίνη (ἡ) καὶ ἰδιωματ. *ἀξίνα, ἀξινάρι* καὶ *ξινάρι*· σκαπτικὸν ἐργαλεῖον δίστομον, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἓν στόμα χρησιμοποιεῖται πρὸς σκαφήν, τὸ δὲ ἄλλο ὡς πέλεκυς.

—*[Ἐγκυκλ.]* Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ *ἀξίνη* ἦτο εἶδος πελέκεως: «ἀξίνην εὔχαλκον ἐλαΐνῳ ἀμφὶ πελέκκῳ» (Ἰλ. Ν. 6. 12). Ἐν Ὀδυσσείᾳ (Ο, 711) ἀναφέρεται ὡς ὅπλον πολεμικόν, διαφέρον τοῦ πελέκεως κατὰ τὸν Ἡσύχιον (πρβλ., *Ἡρόδ.* 7. 64). Ἀξίνη ἐκαλεῖτο καὶ ὁ πέλεκυς, ὁ χρησιμεύων πρὸς σχίσιμον ξύλων ἢ κοπὴν δένδρων: τῶν στρατιωτῶν ξύλα σχίζων τις... ἵησι τῇ ἀξίνῃ» (*Ξενοφ.* Ἀναβ. 1, 5, 12). «Καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων» (Εὐαγγ. κατὰ *Ματθ.* γ, 10, *Λουκ.* γ. 9).

Σήμερον ἀξίνη εἶναι ἐργαλεῖον σκαλευτικὸν πρὸς τὸ ἓν ἄκρον ὀξύ, πρὸς τὸ ἕτερον πεπλατυσμένον, ὑπὸ τῶν γεωργῶν χρησιμοποιούμενον (βλ. καὶ λ. σκαπάνη). Α. Δ.

—**ἀξίνη** (ἡ) (Axine) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διπτέρων*, ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ. Ὁ ἄρρην εἶναι μικρότατος, ἡ δὲ ζωή του βραχυτάτη, μόλις ὀλίγων ἡμερῶν. Ἡ θήλεια, μήκους 15 περίπου χιλιοστομέτρων, συνήθως εἶναι ἄπτερος καὶ ζῇ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Παράγει ἐπὶ τοῦ σώματός της λιπῶδές τι ἐπίστρωμα, τὸ ὁποῖον ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους Μεξικανοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *νὶ-νὶ* καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν. Δ. Ν. Π.

Ἀξίνη *[Γεωγρ.]*. Ἡ ἀπὸ τῶν ἀγγλικῶν χαρτῶν χρησιμοποιουμένη ὀνομασία, ἀντὶ τῆς ὀρθῆς Ἀξίναις (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

ἀξινίδιον (τό)· μικρὰ ἀξίνη, *ἀξινάριον*.

ἀξίνιστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ μὴ ξινισμένος.

ἀξινίτης (Axinit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα ὀρυκτῶν τοῦ *τουρμαλίνου*. Εὑρίσκεται εἰς κρυστάλλους τοῦ τρικλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἐπίσης καὶ χειροπληθὲς εἰς φλοιώδη καὶ ῥαβδοειδῆ συσσωματώματα. Ὁ ἀξινίτης παρουσιάζει θραῦσιν ὀστρεώδη, εἰδικὸν βάρος 3,27—3,3, σκληρότητα 6 $^1/_2$—7ου βαθμοῦ, ἰσχυρὰν ὑελοειδῆ λάμψιν, χρῶμα καστανόφαιον πρὸς τὸ λευκόφαιον καὶ ἰῶδες, ἢ καπνόφαιον, κυανωπόν, πρασινωπὸν καὶ σπανίως ῥοδακιναιματέρυθρον. Εἶναι διαφανὴς μέχρις διαφωτίστου καὶ πυρούμενος παρουσιάζει ἠλεκτρικὰ φαινόμενα. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι πολύπλοκον πυριτικὸν ἅλας. Ὁ χημικός του τύπος δὲν εἶναι τελείως καθωρισμένος. Δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ γραφῇ $H(Ca\,Fe\,Mn)_3\,Al_2B\,Si_4O_{16}$· εἶναι δηλ. κυρίως πυριτικὸν ἀσβέστιον καὶ ἀργίλλιον βοριοῦχον μεθ' ὑδρογόνου. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργιλλίου δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ἐν μέρει ὑπὸ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου, τὸ ἀσβέστιον κατὰ μέγιστον μέρος ὑπὸ ὑποξειδίου τοῦ μαγγανίου, κατὰ μικρότερον μέρος ὑπὸ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ ἐλάχιστα ὑπὸ ὀξειδίου τοῦ μαγνησίου. Ἡ περιεκτικότης του εἰς ὀξείδιον βορίου φθάνει περίπου 5 %. Παρουσιάζεται εἰς ἀδένας καὶ εἰς τὰς περιοχὰς ἐπαφῶν πυριγενῶν πετρωμάτων, ὡς καὶ ἐντὸς ῥωγμῶν μεταμορφωμένων σχιστολίθων. Εἶναι προϊὸν πνευματολυτικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἀλλοιώσεως πετρωμάτων, ὅπως καὶ ὁ τουρμαλίνης. Ἀποτελεῖ συστατικὸν πολλῶν ἀσβεστιτικῶν κερατιτῶν. Εὑρέθη εἰς τὰ Πυρηναῖα, Ἑλβετίαν (Skopi) Οὐγγαρίαν, Χάρτζ, Κορνουαλλίαν, Baveno, καὶ εἰς πολλὰ μεταμορφωσιγενῆ μεταλλευματικὰ κοιτάσματα ἐν Σαξονίᾳ, Kongsberg, Nordmarken, Χιλῇ καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἀξινόδερμα (τὰ) (Axinoderma) [*Ζῳολ.*]. Γένος *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκεφάλων* διακρινόμενα ἐκ τῆς διθύρου κόγχης των, ἥτις εἶναι παχεῖα καὶ στερεά. Τὸ ζῷον εἶναι ἀπεστρογγυλωμένον καὶ φέρει μέγαν σχετικῶς πόδα πεπιεσμένον καὶ φέροντα εὐρεῖαν κατὰ μῆκος σχισμήν. Τὰ ζῷα ταῦτα ζῶσιν εἰς μεγάλα βάθη, ἡμιβεβυθισμένα εἰς τὴν ἰλύν. Κινοῦνται βοηθούμενα ὑπὸ ἀποφύσεώς τινος ἐν εἴδει ποδός. Τὸ ὄστρακόν των σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡλικίας της μεταβάλλει σχῆμα καὶ συχνότατα γίνεται παχύτερον. Εἴς τινα μέρη εἶναι ἐδώδιμα. Τὰ ἀξινόδερμα ἐνεφανίσθησαν καὶ κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀξινοκράτημα (τό)· ὁ στελεὸς τῆς ἀξίνης.

ἀξινομαντεία [*Ἐγκυκλ.*]. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ διὰ τοῦ πελέκεως γινομένη μαντεία. Ὅταν κατὰ τὴν διεξαγομένην δίκην δὲν ἀπεδεικνύετο σαφῶς ἡ ἐνοχὴ τῶν κατηγορουμένων, προσήγοντο οὗτοι εἰς ὡρισμένον μέρος, ὅπου ἐστήνετο ὄρθιος πέλεκυς, ἐὰν δέ, ἐν ᾧ προσηύχετο ὁ ἱερεὺς καὶ ἀπηγγέλλοντο τὰ ὀνόματα τῶν κατηγορουμένων, ἔπιπτεν ὁ πέλεκυς, ἐπίστευον ὅτι κατήγγελλεν οὕτω τοὺς ἐνόχους. Ἡ ἀξινομαντεία διήρκεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, πολυάριθμα δὲ ὑπῆρξαν τὰ θύματα τοῦ ἐθίμου τούτου. Τὴν ἀξινομαντείαν κατεδίκασεν ἡ Ἐκκλησία, τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ὁποίας κατηργήθη αὕτη, ὡς προερχομένη ἐξ ἀπομεινάντων λειψάνων τῆς θρησκείας τῶν Ἐθνικῶν. Θ. Β.

ἀξινόπαλπις (ἡ) (Axinopalpis) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*. Γνωστὰ ὀλίγα εἴδη, ὧν ἡ *ἀξινόπαλπις ἡ κομψὴ* (Axinopalpis gracilis) εἶναι τὸ μόνον εὐρωπαϊκὸν εἶδος καὶ ἀπαντᾷ ἐν Αὐστρίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀξινορύγι (τό)· σκαπτικὸν ὄργανον, εἶδος ἀξίνης, σκαπάνης (ἀπὸ τοῦ *ἀξίνη* καὶ *ὀρύσσω*).

ἄξινος, —*η*, —*ο*· ὁ μὴ ἐπαρκῶς ξινός: «*ἡ σούπα ἔγινε ἄξινη*».

—**ἄξινος** (ὁ) (Axinus) [*Παλαιοζ.*]. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *λουκινιδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν κρητιδικὴν περίοδον. Ζῇ καὶ σήμερον.

ἀξινόταρσος (ὁ) (Axinotarsus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*. Ἀπαντῶσι συχνὰ ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀξινοτόμα (τὰ) (Axinotoma) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων*. Γνωστὸν ἓν εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Σενεγάλης. Δ. Ν. Π.

ἀξινουργός· ὁ κατασκευάζων ἀξίνας.

ἀξίνουρος (ὁ) (Axinurus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων*. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς περὶ τὴν Νέαν Γουϊνέαν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἀξινοφόρος (ὁ) (Axinophorus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *βρούχων*, ἰθαγενὲς τῆς Γουϊνέας. Δ. Ν. Π.

ἀξινόψοφον (τὸ) (Axinopsophum) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων*. Διακρίνονται ἐκ τῶν κεκολοβωμένων πτερυγίων των. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἀπαντῶν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Δ. Ν. Π.

ἀξιοβίωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος τοῦ ζῆν: «*ἐνόμισαν οὐκ ἀξιοβίωτον εἶναι*» (*Ξενοφ.* Ἑλλ. 4,4,6).

ἀξιογέλαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος γέλωτος, χλευασμοῦ.

ἀξιοδάκρυτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος δακρύων, ἀξιοθρήνητος.

ἀξιοδιήγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος διηγήσεως, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον εἶναι ἄξιον νὰ διηγηθῇ τις.

ἀξιοζήλευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ζηλευτός, ἐπίζηλος.

ἀξιοθαύμαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος θαυμασμοῦ, θαυμαστός.

Ἀξιοθέα [*Μυθολ.*]. Σύζυγος τοῦ Προμηθέως καὶ μήτηρ τοῦ Δευκαλίωνος. ΚΑΨ.

—**Ἀξιοθέα**. Σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Πάφου τῆς νήσου Κύπρου *Νικοκλέους*. Εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ζωῆς της. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ἔμαθεν ὅτι ὁ Νικοκλῆς εἶχε συνάψει μυστικὴν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου ἐναντίον του (310 π. Χ.), ἔστειλεν εἰς τὴν Κύπρον τοὺς φίλους του Ἀργεῖον καὶ Καλλικράτην, οἵτινες λαβόντες στρατὸν ἀπὸ τὸν ἐν Κύπρῳ στρατηγὸν τοῦ Πτολεμαίου Μενέλαον περιέζωσαν αἰφνιδίως τὸ ἀνάκτορον τοῦ Νικοκλέους καὶ εἰσελθόντες εἰς αὐτὸ ἀνήγγειλαν ὅτι αἱ μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνεννοήσεις του ἀνεκαλύφθησαν καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος διατάσσει αὐτὸν ν' αὐτοκτονήσῃ. Ὁ Νικοκλῆς τότε κατ' ἀνάγκην ἀπηγχόνισεν ἑαυτόν, ἀφοῦ ἀντελήφθη ὅτι πᾶσα προσπάθειά του πρὸς ἀπολογίαν ἦτο ματαία. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν καὶ οἱ ἀδελφοί του. Μετὰ τὸ οἰκτρὸν τοῦτο τέλος τοῦ Νικοκλέους ἡ Ἀξιοθέα λαβοῦσα ἐγχειρίδιον ἔδραμεν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν θυγατέρων της καὶ ἔσφαξεν αὐτάς, διὰ νὰ μὴ περιυβρισθῶσι τὰ παρθενικὰ σώματά των ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἔπειτα ἐκάλεσε τὰς συζύγους τῶν ἀνδραδέλφων της καί, ἀφοῦ ἔπεισεν αὐτοὺς ὅτι ὁ θάνατος εἶναι προτιμότερος ἀπὸ τὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς παράδοσίν των, ἀνέβη μετ' αὐτῶν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος εἰς τὴν στέγην τοῦ ἀνακτόρου, ὁπόθεν, ἄλλαι μὲν ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ ἔπνιξαν εἰς τὰς ἀγκάλας των τὰ τέκνα των, ἔρριψαν ἑαυτὰς εἰς τὰς φλόγας τῆς πυρκαϊᾶς, τὴν ὁποίαν αὐταὶ εἶχον ἀνάψει, πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου διὰ τὰ συμβαίνοντα πλήθους, ἄλλαι δέ, ὡς καὶ ἡ Ἀξιοθέα, ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἀφοῦ ἐτραυματίσθησαν θανασίμως δι' ἐγχειριδίου. ΚΑΨ.

—**Ἀξιοθέα**. Ἡ μαθήτρια τοῦ φιλοσόφου Πλάτωνος κατ' ἀρχάς, καὶ ἔπειτα τοῦ Σπευσίππου. Ἐγεννήθη ἐν Φλιοῦντι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἔγινεν ἔνθερμος τῆς φιλοσοφίας λάτρις καὶ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου μαθήτρια μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίου του ἐκ τύχης περιελθόντος εἰς τὰς χεῖράς της. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπετρέπετο ἡ εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ σχολὴν τοῦ Πλάτωνος φοίτησις εἰς τὰς γυναῖκας, ἡ Ἀξιοθέα προσήρχετο καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἀκαδημείας ἐνδεδυμένη ὡς ἀνὴρ καὶ ἀνεμειγνύετο μετὰ τῶν νέων, οἵτινες ἠκροῶντο τοῦ θείου διδασκάλου. Τὸ παράδειγμά της ἠκολούθησεν ἡ φίλη της Λασθένεια καὶ πολλαὶ ἄλλαι βραδύτερον. Ὁ ὑπὲρ τῆς φιλοσοφίας ὅμως ἐνθουσιασμὸς τοῦ ὡραίου φύλου φαίνεται ὅτι ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς κατηγορίας κατὰ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, αἵτινες πολὺ ἐλύπησαν αὐτόν. Ἐλέχθη δηλ. ὅτι αἱ ὡραῖαι μαθήτριαι προσειλκύσθησαν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Πλάτωνος ὄχι ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὸν φιλόσοφον, ὅστις εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ὡραίαν καὶ εὐγενῆ μορφήν.

ἀξιοθέα (ἡ) (Axiothea) [*Ζῳολ.*]. Γένος *ζωνοσκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλδανιδῶν*. Ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες, κυλινδρικόν, ἀποτελούμενον ἐξ 24 δακτυλίων, ἐξ ὧν οἱ 18 τριχωτοὶ καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἓξ γυμνοὶ τριχῶν. Ὁ κεφαλικὸς λοβὸς σχεδὸν συμφύεται μετὰ τοῦ πρώτου κεκαλυμμένου θωρακικοῦ σπονδύλου καὶ τελευτᾷ κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ ἄκρον εἰς βραχεῖαν αἰχμήν. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει τρίχας λεπτοτάτας καὶ μακρὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Ἡ ἕδρα εὑρίσκεται εἰς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς ἄξονος. Τὸ γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους εἶναι ἡ *ἀξιοθέα ἡ ἁλυσοειδὴς* (Axiothea catenata), ἀπαντῶσα εἰς τὰς παγωμένας θαλάσσας. Τὸ μῆκος τοῦ σώματός της δὲν ὑπερβαίνει τὰ 15 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ διακρίνεται ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων δακτυλίων τοῦ σώματός της, οἵτινες εἶναι ἐπιμηκέστεροι καὶ στενότεροι τῶν λοιπῶν. Δ. Ν. Π.

ἀξιοθέατος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ἄξιος θέας, ἀξιοπαρατήρητος: «*τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως*».

— **ἀξιοθέατος** (ὁ) (Axiotheatus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀξιοθρήνητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος θρήνων, οἰκτρός, ἄθλιος· ἄλλως *ἀξιοδάκρυτος*.

Ἀξιόκαστρον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Τραπεζίτσης τῆς ἐπαρχίας Ἀνασελίτσης τοῦ νομοῦ Κοζάνης. Κάτ. 108. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σουρδάνιον* μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 30 Αὐγούστου 1927 Διατάγματος. Δ. Ε. Μ.

ἀξιοκατάκριτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος κατακρίσεως, κατηγορίας, ἀξιοκατηγόρητος.

ἀξιοκαταφρόνητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος καταφρονήσεως, ὁ μὴ ὑπολογίσιμος, ἀνάξιος λόγου.

ἀξιοκατηγόρητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος κατηγορίας, ἀξιοκατάκριτος.

Ἀξιόκερσος [*Μυθολ.*]· ὅλ. λ. Ἀξίερως καὶ Κάβειροι.

ἀξιοκοινώνητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ εἰσαχθῇ εἰς κοινωνίαν, εἰς ἐπικοινωνίαν μετά τινος, ἄξιος κοινωνίας, σχέσεως (*Πλάτ.* Πολ. 371 Ε, Νόμ. 961. Α).

ἀξιολάτρευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος λατρείας, ἀφοσιώσεως.

ἀξιόλιθοι (Axiolithe) [*Πετρογρ.*]. Ἀξιόλιθοι καλοῦνται ἐν τῇ πετρογραφίᾳ σφαιρολιθικὰ κατασκευάσματα, παρατηρούμενα συνήθως ἐντὸς λιπαριτῶν ἢ χαλαζιοπορφυρῶν, τὰ ὁποῖα δὲν παρουσιάζουν ἓν κέντρον περὶ τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι τοποθετημένα τὰ ἐν εἴδει ἀκτίνων τμήματα τῶν σφαιρολίθων, ἀλλ' ἕνα ἐπιμήκη ἄξονα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστανται καθέτως ἢ λοξῶς τὰ ἐν εἴδει ἀκτίνων τμήματα τῶν κατασκευασμάτων τούτων. Γ. Κ. Γ.

ἀξιολογία (καὶ *τιμολογία*) [*Φιλοσ.*]. Ἡ περὶ τὰς *ἀξίας* διατρίβουσα ἐπιστήμη ἢ ἡ περὶ ἀξιῶν θεωρία, κλάδος καταστὰς αὐτοτελὴς καὶ πλουτισθεὶς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας. Βάσις καὶ κέντρον τοῦ νέου τούτου κλάδου τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας (ὅλ. λ.), ἥτις εἶναι κοινὴ εἴς τε τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐρευνᾷ ἀπό τε ψυχολογικῆς καὶ ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἀπόψεως, προσπαθοῦσα νὰ καθορίσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ψυχολογικὰς αὐτῆς προϋποθέσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀξιῶν καὶ τὴν πρὸς τὸ εἶναι σχέσιν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο θεωρεῖ αὐτὴν ὁ Külpe ὡς ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς γνωσιολογίας (ὅλ. λ.) Κατά τινας τῶν νεωτέρων ἡ ὅλη φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη εἶναι ἀξιολογία, ὑπ' ἄλλων ὅμως περιορίζεται ὀρθῶς ἡ ἀξιολογία εἰς τὰ προσήκοντα ὅρια, θεωρουμένη ὡς βάσις πρὸς ἔρευναν τῶν ἠθικῶν, καλολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν φαινομένων (πρβλ. λ. *φιλοσοφία*). Ν. Ι. Λ.

ἀξιόλογος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος λόγου, μνείας, τιμῆς, σπουδαῖος, σημαντικός· ἀντίθ. *ἀνάξιος λόγου*· «*ἀξιόλογον γεγονός*, —*βιβλίον*». —Ἐπίρρ. **ἀξιολόγως** καὶ **ἀξιόλογα**.

ἀξιολύπητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος λύπης, ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον ἀξίζει νὰ λυπηθῇ τις, ὁ ἐλέου ἢ καὶ οἴκτου ἄξιος.

ἀξιομακάριστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μακαρισμοῦ ἄξιος, εὐτυχής, εὐδαίμων.

ἀξιόμαχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος μάχης, ὁ ἱκανὸς νὰ μάχεται.

ἀξιόμεμπτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος μομφῆς, κατηγορίας κατακρίσεως.

ἀξιομίμητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄξιος μιμήσεως, ὁ παρέχων ἑαυτὸν πρότυπον μιμήσεως: «*ἀξιομίμητον παράδειγμα*».

ἀξιομίσητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος μίσους, μισητός, βδελυρός.

ἀξιομισθία *ἔργων ἀγαθῶν*· ὅλ. *ἔργα ἀγαθά*.

ἀξιομνημόνευτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ μνημονεύεται, νὰ ἀναφέρεται, σημαντικός, σπουδαῖος «*ἀξιομνημόνευτον γεγονός*».

«**ἄξιον** *ἐστί*...»· ὅλ. λ. ἄξιος.

ἀξιονίκη (ἡ) (Axionice) [*Ζῳολ.*]. Γένος *σκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *διατρυπιδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι

Digitized by Google

σχεδὸν κυλινδρικόν. Ὁ κεφαλικὸς λοβὸς εἶναι βραχύς, κεκολοβωμένος κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρος καὶ φέρει πολυπληθεῖς μετρίου μεγέθους προσακτρίδας. Ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς κεφαλῆς ὑπάρχουσι πολυπληθῆ ὀφθαλμοειδῆ στίγματα. Ἡ κεφαλὴ πρὸς τὸ πρόσθιον καὶ κατώτερον αὐτῆς μέρος ἐπεκτείνεται καὶ σχηματίζει μακρὸν καὶ εὐρὺ χεῖλος, ὅπερ περιβάλλει ὑποκάτω καὶ ἐκ τῶν πλαγίων τὸ στόμα. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου κρίκου, μετὰ τὴν κεφαλήν, εὑρίσκεται ζεῦγος κλαδωδῶν καὶ διχοτομουμένων βραγχίων. Τριχοειδῆ φυμάτια ἀναφαίνονται κατὰ τὸν τέταρτον σωματικὸν κρίκον καὶ περιβάλλουσιν ἐφεξῆς τοὺς ἀκολουθοῦντας κρίκους μέχρι καὶ τοῦ δεκάτου πέμπτου. Ἐπὶ τοῦ πέμπτου κρίκου εὑρίσκονται ἀγκυλόστομοί τινες πόροι. Κεφαλικαὶ τρίχες σκληραὶ καὶ κεκαμμέναι κατὰ τὴν κορυφήν των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀξιονίκη ἡ κολπώδης* (Axionice flexuosa). Ἔχει μῆκος 30 — 35 χιλιοστομέτρων καὶ πλάτος 2—3 χιλιοστόμετρα. Ἡ ἕδρα περιβάλλεται ὑπὸ ἀρκετοῦ ἀριθμοῦ βραχέων θηλιδίων. Ὁ ἐξωτερικὸς χιτὼν ὁ καλύπτων τὸ σῶμα τοῦ ζῴου ἔχει μῆκος 50 περίπου χιλιοστομέτρων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Γροιλανδίας καὶ τῆς Σπιτσβέργης. Δ.Ν.Π.

Ἀξιόνικος. Ποιητὴς τῆς μέσης κωμῳδίας (*Ἀθήν*. 3,95, 4.166).

ἀξιονόμαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ὀνομάζηται, νὰ ἀναφέρηται (*Ἰγνάτ. παρ'* Ἐφεσ. 4).

Ἀξιόνωβα *μπάνκα* [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ ἐγγὺς τῆς ἀνατολικῆς (δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι) τὸν Κιμμέριον Βόσπορον (πορθμὸν τοῦ Κέρτς) ἐπικινδυνωδεστάτη συστὰς ὑφάλων, ἀποτελουμένη ἐκ μεμονωμένων ὑφαλοβελῶν διασπάρτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι πλώϊμα καὶ ἀρκετὰ εὐρέα μάλιστα διαστήματα. Ἐπισημότεραι τῶν ὑφάλων τούτων εἶναι ἡ *Τρουταέβα* ἢ *Φούλτων Ρόκ* (3 ποδ *Ἀξιόνωβα* (Aksenof ἀγγλ., 28 ποδ.), *Γιουγκοβστόσναγια -Ἀξιόνωβα* (Highflyer, 14 ποδ.), *Βόλσκι* (14 ποδ.) καὶ *Σαβένκο* (Viper Rock, 24 ποδ.). Ἡ τρίτη ἐξ αὐτῶν, εἰς 4 μιλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτ. *Παναγία* τῆς Καυκασίας ἀκτῆς τοῦ πορθμοῦ.

Σ. Ε. Λ.

ἀξιοπαρατήρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος παρατηρήσεως, ἐξετάσεως, ἀξιοθέατος.

ἀξιοπερίεργος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος περιεργείας, ἀξιοπαρατήρητος: «ἀξιοπερίεργον φαινόμενον».

ἀξιοπιστία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀξιόπιστος, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ πίστις τὴν ὁποίαν ἐμπνέει τις εἰς τοὺς ἄλλους: «ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος».

ἀξιόπιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος πίστεως, εἰλικρινής, ὁ ἐμπνέων πίστιν περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων· || τὸ οὐδ. *ἀξιόπιστον* ὡς οὐσιαστ., ἡ ἀξιοπιστία.

Ἀξιόπιστος. Ὄνομα ποιητοῦ Λοκροῦ ἢ Σικυωνίου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου.

ἀξιόποινος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος ποινῆς, τιμωρίας: «πρᾶξις ἀξιόποινος», ἐγκληματική· || τὸ οὐδ. *τὸ ἀξιόποινον* ὡς οὐσιαστ. — Ἐπίρρ. *ἀξιοποίνως*.

— [*Νομ.*]· βλ. ἔγκλημα.

ἀξιοπραγία (ἡ)· πρᾶξις ἀξία ἐπαίνου, καλὴ διαγωγὴ (*Κλήμ*. Ἀλ. 226).

ἀξιοπρέπεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀξιοπρεπής, ἦθος πρέπον, εὐγενές, ὑπερήφανον.

ἀξιοπρεπὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἦθος πρέπον, εὐγενές, ὑπερήφανον, ὁ σοβαρός, ὁ σεμνός· ἀντίθ. *ἀναξιοπρεπής, χυδαῖος*.—Ἐπίρρ. *ἀξιοπρεπῶς*.

ἄξιος, *—α, —ον* (ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἄγω)· ὁ ἔχων ἀξίαν: «ἄξιος ἄνθρωπος»· || ἱκανός, ἐπιτήδειος, κατάλληλος: «ἄξιος νὰ ἄρχῃ»· «ἄξιος! ἄξιος!», ἀναφώνησις τοῦ ἐκκλησιάσματος κατὰ τὰς ἱερατικὰς χειροτονίας· || ὁ ἀποδοχῆς τυγχάνων, ὁ εὐπρόσδεκτος· || ὁ προσήκων, ὁ ἀντάξιος: «ἀξίαν τιμωρίαν ἐπέβαλον εἰς τοὺς ἁμαρτήσαντας»· «ἄξιος τοῦ πατρός», ὁ ἰσάξιος πρὸς τὸν πατέρα του· «ἄξιος τῆς πατρίδος», ὁ περιποιῶν μεγάλην τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα· φρ. «ἄξιος ὁ μισθός σου», ἀνταξία τῆς ἀγαθῆς σου πράξεως θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή σου· || (ἐπὶ πραγμάτων) ὁ ἔχων τὴν δεῖνα ἀξίαν: «ἄξιος δραχμῆς», «πυλλοῦ τιμήματος ἄξιος»· || ὁ εἰς ὃν ἁρμόζει, πρέπει τι· «ἄξιος ἐπαίνου, —θαυμασμοῦ,— ψόγου κ.τ.τ.»· «ἄξιος νὰ πάθῃ,—νὰ φονευθῇ,—νὰ ἀμειφθῇ κ.τ.τ.»· «ἄξιος λόγου» ἀξιόλογος, σπουδαῖος· «ὀλίγου ἄξιος» ἀσήμαντος, μικρᾶς ἀξίας· «πολλοῦ ἄξιος» σπουδαῖος, ὠφέλιμος· || δημοτ. *ἄξιος* καὶ *ἄξος*: «ἄξιο παλληκάρι» «ἂν εἶσαι ἄξος», ἂν τολμᾷς.— Ἐπίρρ. *ἀξίως*.

—«*ἄξιόν ἐστιν*. . .» [*Ὑμνολογ.*]. Μεγαλυνάριον τῆς Θεοτόκου κατὰ τὸ κύριον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ συντεθέν, συμπληρωθὲν δ' ἔπειτα διὰ προσθήκης, ἥτις κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει κρατοῦσαν παράδοσιν ἐγένετο ὑπὸ ἁγιορείτου μοναχοῦ, διδαχθέντος ταύτην ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ συντεθὲν τμῆμα τυγχάνει τὸ ἐν τοῖς ὄρθροις κατὰ τὴν ἐνάτην ᾠδὴν ψαλλόμενον μεγαλυνάριον «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ.... τὴν ὄντως Θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν». Ἀποτελεῖ δὲ τοῦτο τὸ πρῶτον τροπάριον τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ συντεθέντι κανόνι τῆς Μ. Παρασκευῆς. Κατὰ χρόνους πάντως νεωτέρους τοῦ δεκάτου αἰῶνος παρεισήχθη τὸ μεγαλυνάριον τοῦτο καὶ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ψαλλόμενον, ὡς συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκφώνησιν τοῦ «ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας, ἀχράντου....». Κατὰ τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτὰς ὅμως ἀντὶ τούτου ψάλλεται ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἡ καταβασία τῆς ἐνάτης ᾠδῆς τοῦ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ψαλλομένου κανόνος, καθ' ἃς δ' ἡμέρας τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ψάλλεται ἀντ' αὐτοῦ τὸ ἐκτενέστερον θεοτοκίον «Ἐπὶ σοὶ χαίρει, κεχαριτωμένη....»

[*W. Christ* et *M. Paranikas*, Anthologia Graeca σελ. 195. Συναξαριστὴς Νικοδήμου, ἐν τῷ συναξαρίῳ τῆς 11 Ἰουνίου]. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

—«**Ἄξιόν** *ἐστι*». Περίφημος εἰκὼν τῆς Παναγίας, «Παναγία τὸ ἄξιόν ἐστι» λεγομένη, εἰς τὸ Πρωτᾶτον τῶν Καρυῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Θεωρεῖται ἡ κοινὴ ἐφέστιος εἰκὼν πασῶν τῶν μονῶν τοῦ Ὄρους, διὸ καὶ ἐν πλαισίῳ φέρει τὰς σφραγῖδας τῶν 20 μονῶν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει παράδοσιν, ἡ εἰκὼν εὑρίσκετο ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος εἰς κελλίον τι κάτωθι τῆς ρωσικῆς σκήτης τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καὶ ἐκεῖ ἐφανερώθη ὡς μοναχὸς ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, τῇ 11ῃ Ἰουνίου τοῦ 980, ὅστις ἐνώπιον τῆς εἰκόνος ἔψαλε καὶ ἐχάραξεν ἐπὶ λιθίνης πλακὸς τὸν πρὸς τὴν Θεοτόκον ὕμνον «ἄξιόν ἐστι...». Ἔκτοτε ἡ εἰκών, προσεπονομασθεῖσα οὕτω, μετεφέρθη εἰς τὸ Πρωτᾶτον τῶν Καρυῶν καὶ ἐγένοντο αὐτῆς ἄπειρα ἀντίγραφα, εὑρισκόμενα εἰς διαφόρους μονὰς τοῦ Ἄθω. Τοιοῦτο ἀντίγραφον γενόμενον ὑπὸ τοῦ ἁγιορείτου Χρυσοστόμου, κατὰ τὸ 1908, μὲ καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως παρατίθεται ἐν λ. Ἄθως (τόμ. Β' σ. 360). [Ἴδε *Γ. Α. Σωτηρίου* «τὸ Ἅγιον Ὄρος» Ἀθῆναι 1915 σελ. 131—132.] Ω—

— **ἄξιος** *τοῦ πέπλου*. Παροιμία, λεγομένη περὶ παντὸς γενναίου ἀνδρὸς ἢ μεγάλας παρασχόντος πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας καὶ ἀρχὴν ἔχουσα ἐκ τῆς ἑορτῆς τῶν Μεγάλων Παναθηναίων, καθ' ἣν ἐφέρετο, κατὰ τὸν Φιλόστρατον (Βίοι σοφιστῶν βιβλ. ΙΙ, 5), «οὐχ ὑποζυγίων ἀγόντων, ἀλλ' ὑπογείοις μηχαναῖς ἐπολισθαίνουσα» ἡ ναῦς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκρέματο ὡς ἱστίον ὁ τὸν ἀρχαῖον ἀντικαθιστῶν νέος κατάστικτος ἱερὸς πέπλος τῆς Παλλάδος (*Εὐριπ*. Ἑκάβ. 461), ὃν ὕφαινον ἐπὶ ἐννέα μῆνας παρθένοι ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν, *ἐργαστῖναι* διὰ τοῦτο ὀνομαζόμεναι. Ἐπὶ τοῦ πέπλου αὐτοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὕφαινον, κυρίως μὲν (κατὰ τὸν Σχολιαστὴν εἰς Ἑκάβην) τὰς ἀριστείας τῆς Ἀθηνᾶς πολεμικῆς οὔσης, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰκόνας, ἢ καὶ ἀνέγραφον ἁπλῶς τὰς πράξεις, τῶν διασημοτέρων ἡρώων, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνωτέρω παροιμία [βλ. καὶ στ. 566 εἰς τοὺς «Ἱππῆς» τοῦ *Ἀριστοφάνους:* ἄνδρες ἦσαν τῇσδε τῆς γῆς ἄξιοι καὶ τοῦ «πέπλου»]. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἄξιος. Ἐκαλεῖτο οὕτω ὁ Γκίκας ἐν τῷ Κρυπτογραφικῷ Λεξικῷ τῆς Φιλ. Ἑταιρείας.

Ἀξιὸς (ὁ). Ὁ μεγαλύτερος τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας, κοιν. ***Βαρδάρης***. Κατ' ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐγράφετο *Ἄξιος* ἢ *Ἀξειός*, καὶ *Ναξειός*, ἐπεκράτησεν ὅμως ἀργότερον ἡ γραφὴ *Ἀξιός*, ἐτυμολογουμένη ἐκ τῆς λέξεως *ἄξος*, ἥτις ἐσήμαινεν ἐν Μακεδονίᾳ τὴν ὕλην, ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τὸν ἀγμόν. Ὑπὸ τὴν γραφὴν *Ἄξιος* τὸν εὑρίσκομεν παρὰ Θουκυδίδῃ. Ὁ Ὅμηρος ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὸν βαθυδίνην εὐρυρέοντα κλ. τὸν γνωρίζει ὑπὸ τὴν σημερινήν του γραφήν: «Αὐτὰρ Πυραίχμης ἄγε Παίονας ἀγκυλοτόξους τηλόθεν ἐξ Ἀμυδῶνος, ἀπ' Ἀξιοῦ εὐρυρέοντος, Ἀξιοῦ, οὗ κάλλιστον ὕδωρ ἐπικίδναται αἶαν» (Ἰλ. Β, 848 κ. ἑξ). Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὰς «Βάκχας» του τὸν ἀποκαλεῖ ὠκιρόαν, ὁ δὲ Στράβων θολερόν, ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν εἰσροῆς πολλῶν ἄλλων ποταμῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων φέρει τὸ ὄνομα *Βαρδάριος* ἢ *Βαρδάρις*, πολλοὶ δὲ Βυζαντῖνοι συγγραφεῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τὸν γνωρίζουσιν.

—[ΓΕΩΓΡ.] Ὁ Ἀξιὸς εἶναι ὁ μέγιστος τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας, πηγάζων πλησίον τῆς πόλεως Κόστοβο ἐκ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ ὄρους Μπούκοβικ, ἀνατολικοῦ ἀντιστηρίγματος τῆς ὀροσειρᾶς Ἰάμα Μπίστρα Πλανίνα, ἀποτελούσης τμῆμα τῆς γραμμῆς τῶν Ἑλληνικῶν Ἄλπεων. Διερχόμενος κατ' ἀρχὰς ἀνατολικῶς τῆς πόλεως Κόστοβο, κατευθύνεται πρὸς βορρᾶν, παραμένων εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὑψιπέδου Τέτοβο· βορειανατολικῶς τῆς πόλεως Καλκανδελὲν ἀλλάσσει κατεύθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς πόλεως Σκοπίων (Οὐσκούμπ), ὁπόθεν λαμβάνει γενικῶς τὴν πρὸς τὰ νοτιοανατολικὰ πορείαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ κάτω ρεύματος, ὁπότε ἔχων κατεύθυνσιν πρὸς νότον μέχρι τῶν ἐκβολῶν του, χύνεται εἰς τὸν *Θερμαϊκὸν* κόλπον ἢ ἄλλως τὸν *τῆς Θεσσαλονίκης* καλούμενον.

Ὁ Ἀξιὸς ἔχει ἀκανόνιστον κοίτην καὶ διάφορα βάθη, καθίσταται δὲ πλωτὸς εἰς ἀβαθεῖς λέμβους καὶ ἰδίως εἰς σχεδίας ἀπὸ τοῦ χωρίου Γράδετς μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τῆς στενωποῦ τῶν Σιδηρῶν πυλῶν (Δεμὶρ-καποῦ). Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως Κόστοβο μέχρι τῆς Καλκανδελὲν ἔχει πλάτος 5—7 χιλιομέτρων καὶ μῆκος 40 χιλ. περίπου, εὑρίσκεται δὲ κατὰ τὸ τμῆμα τοῦτο εἰς μέσον ὕψος 500 μέτρων περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν ἄνω ταύτην κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ σχηματίζεται τὸ ὑψίπεδον τοῦ Τέτοβο ὅπερ εἶναι καλῶς καλλιεργημένον. Βορειανατολικῶς τῆς Καλκανδελὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ στενωπόν, μήκους 20 χιλιομέτρων, ἥτις εὐρύνεται δυτικῶς τῶν Σκοπίων ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς συμβολῆς τοῦ παραποτάμου *Τρέσκα*, εἰσρέοντος εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀξιοῦ.

Κάτωθεν τῶν Σκοπίων, ἀπὸ τοῦ χωρίου Νοβοσέλο, ὁ ποταμὸς εἰσέρχεται εἰς νέον ποτάμιον στενόν, ὅπερ παρὰ τὴν πόλιν Βελεσσὰ (Κιοπρουλοῦ) στενοῦται μέχρι πλάτους 100 μέτρων, ὁπόθεν καὶ πάλιν εὐρύνεται μέχρι τοῦ πλάτους τῶν 1000 μέτρων. Τὰ περιβάλλοντα τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ὑψώματα κατὰ τὸ τμῆμα τοῦτο καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ παραποτάμου *Μπαμπούνα* (δεξιὰ ὄχθη) δὲν ὑπερβαίνουσι τὸ ὕψος τῶν 600 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, τὰ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ὅμως ὑπέρκεινται τῆς ἀριστερᾶς. Τὰ ὑψώματα ταῦτα νοτιώτερον καθίστανται χαμηλότερα.

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ κατὰ τὴν διέλευσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς στενωποῦ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν (Δεμὶρ καποῦ) στενοῦται εἰς πλάτος 52 μέτρων ἐπὶ μήκους 1000 μέτρων, ὁ δὲ σιδηρόδρομος, ὁ τὴν δεξιὰν ὄχθην παρακολουθῶν, διέρχεται δι' ἀποκοπέντων βράχων, οἵτινες πολλαχοῦ ὑψοῦνται κατακορύφως ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ὁ σιδηρόδρομος βαίνων πρὸς νότον, εἰς ἀπόστασιν δέκα χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς βορείου εἰσόδου τῆς στενωποῦ ταύτης, διέρχεται εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην, ὁπόθεν καὶ πάλιν παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Στρωμνίτσης, εἰς τὴν θέσιν Δαβίδοβον, διαπεραιοῦται εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην. Ἡ κοιλάς, ἐκ τοῦ πλουσίου διὰ τὴν ξυλείαν αὐτοῦ χωρίου Γράδετς, πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Στρωμνίτσης καὶ βορειοδυτικῶς αὐτοῦ κειμένου, ἄρχεται εὐρυνομένη, ἔχουσα πλάτος 4 χιλιομέτρων καὶ οὖσα καλῶς καλλιεργημένη. Ἡ εὔρυνσις αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῶν στενῶν Τσινγκανὲ Μπαΐρ. Τὸ στενὸν τοῦτο ἔχει μῆκος 10 χιλιομέτρων, τὰ δὲ παρὰ τὰς ὄχθας ὑψώματα ὑψοῦνται κατακορύφως εἰς οὐχὶ μέγα ὕψος, καὶ εἶναι γυμνά. Μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ στενοῦ τούτου ἡ κοιλὰς εὐρύνεται εἰς πλάτος 6—7 χιλιομέτρων. Ὁ ποταμὸς εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο, λαμβάνων χαρακτηριστικῶς κατεύθυνσιν πρὸς νότον μέχρι τοῦ χωρίου Βαλμάδα, χύνεται διὰ δύο στομάτων εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἔναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Καραμπουρνοῦ, διατρέχων κατὰ τὸ τελευταῖον τμῆμα αὐτοῦ βαλτώδη περιοχήν. Τὰ ὕδατά του εἶναι ἰχθυοτρόφα (περὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προσόδων τοῦ Κράτους βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ', πίνακες σελ. 789 καὶ 799).

Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ποταμοῦ, ἄνευ τῶν μικρῶν καμπῶν, εἶναι 336 χιλιομέτρων. Ὁ Ἀξιὸς ἐξεταζόμενος ὡς πρὸς τὸ βάθος τῶν ὑδάτων αὐτοῦ πρὸ μὲν τοῦ στενοῦ τῶν Σιδηρῶν πυλῶν εἶναι εἰς πολλὰ μέρη πεζῇ διαβατός, ἐξαιρέσει τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων βροχῶν. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν Σιδηρῶν πυλῶν καὶ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους τὸ βάθος τῶν ὑδάτων του εἶναι ἀνώτερον τῶν 4 μέτρων. Τὸ σύνηθες βάθος εἰς τὸν κάτω ροῦν αὐτοῦ εἶναι 2 μέτρων, κατὰ πολυομβρίας ὅμως αὐξάνει ἐπαισθητῶς (κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἔφθασε τὰ 7 μέτρα). Τὸ πλάτος τῆς κοίτης αὐτοῦ εἰς τὸ στενὸν τῶν Σιδηρῶν πυλῶν εἶναι 42 μέτρων, εἰς τὸν κάτω ὅμως ροῦν αὐτοῦ πολλάκις φθάνει τὰ 560 μέτρα.

Κατὰ τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον, ὅτε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1912, ἐπορεύετο πρὸς κατάκτησιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἕνεκα τῆς πεσούσης ἀφθόνου βροχῆς κατέστη ἀδύνατον νὰ ζευχθῇ γέφυρα εἰς τὸν πόρον τῆς Βαρδαρόφτσας εἰς τὸ ὕψος τῆς λίμνης τοῦ Ἀματόβου, καθότι ἡ στάθμη τῶν ὑδάτων ὑψώθη ἀποτόμως, τὰ δὲ ἐπιτόπια μέσα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ. Ἡ ταχύτης τοῦ ρεύματος τοῦ Ἀξιοῦ εἶναι μετρία, ἤτοι $1\,{}^{3}/_{4}$ τοῦ μέτρου κατὰ 1'' λεπτόν. Τὰ ὕδατά του εἶναι πόσιμα, τὸ δὲ παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ ἔδαφος ὑγιεινόν.

Κατὰ τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ μήκους τοῦ Ἀξιοῦ εἶναι χαραγμένη ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Μητροβίτσης, ἡ ὁποία ἄλλοτε μὲν βαίνει ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἄλλοτε δὲ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς.

Digitized by Google

Γέφυραι καὶ διαβάσεις: Κατὰ τὸ ἄνω καὶ μέσον ρεῦμα αὐτοῦ ὁ Ἀξιὸς εἶναι πολλάκις πεζῇ διαβατός, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τὰ κάτωθι τεχνικὰ μέσα διαβάσεως:

Οὕτω κατὰ μῆκος τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Κόστοβο-Καλκανδελὲν ὑπάρχουσι γέφυραι συνδέουσαι τὰς ὄχθας τῶν διαφόρων παραποτάμων τοῦ Ἀξιοῦ ἐν τῷ ὑψιπέδῳ τοῦ Τέτοβο ὡς καὶ γέφυρα δυτικῶς τῆς Καλκανδελέν, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀξιοῦ, τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Καλκανδελὲν-Σκοπίων. Κατωτέρω καὶ εἰς ἀπόστασιν 8 χιλιομέτρων δυτικῶς τῶν Σκοπίων πρὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Τρέσκα ὑπάρχει γέφυρα τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Καλκανδελὲν-Σκοπίων. Ἀνατολικῶς ταύτης ὑπάρχει ἡ λίθινος σιδηροδρομικὴ γέφυρα τοῦ σιδηροδρόμου Σκοπίων-Μητροβίτσης, ὡς καὶ ἕτεραι δύο, πλησίον κείμεναι ἀλλήλων, ὡσαύτως τοῦ σιδηροδρόμου μεταξὺ Σκοπίων καὶ Βελεσσῶν παρὰ τὸ χωρίον Σμέσνιτσα καὶ μία παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ζελένικο, πρὸς βορρᾶν τῶν δύο προηγουμένων, συνδέουσα τὸν ἄνω σταθμὸν μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ χωρίων Ὀρετζάνι καὶ Ποκοτζέβο. Ἐντὸς τῆς πόλεως Βελεσσῶν ὑπάρχει γέφυρα ἐπὶ λιθίνων βάθρων, ἥτις εἶναι κατὰ 4-5 μ. ἄνωθεν τῆς συνήθους στάθμης τοῦ ὕδατος.

Κατωτέρω ὑπάρχουσιν αἱ ἑξῆς γέφυραι τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης: μία δυτικῶς τοῦ Γράδετς, ἑτέρα πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Στρωμνίτσης, καὶ τρίτη εἰς τὴν νοτίαν ἔξοδον τῶν στενῶν Τσιγκανὲ Μπαΐρ παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Γουμέντσας, ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς αὐτῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν ὑπάρχουσιν ἡ γέφυρα τοῦ Μεντεσελῆ, μήκους 560 μ., τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου καὶ ὀλίγον κατωτέρω ἡ μεγάλη σιδηρᾶ γέφυρα τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου. Ἡ τελευταία αὕτη καίτοι ἀνατιναχθεῖσα, οὐχὶ ὁλοσχερῶς. κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1912 παρὰ τῶν Τούρκων, μόλα ταῦτα ἐπέτρεψε τὴν διὰ προχείρων μέσων διάβασιν τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν κατὰ τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην καταδίωξιν τῶν ἐν Γενιτσᾷ ἡττηθεισῶν Τουρκικῶν δυνάμεων.

Ἐκτος τῶν ἄνω γεφυρῶν ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ *περαταριαί*.

Παραπόταμοι: Ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τῶν πηγῶν αὐτοῦ μέχρι Σκοπίων ἀποτελεῖται ἐκ χονδροκόκκου ἄμμου μεμιγμένης μετὰ λίθων, ἀπὸ Σκοπίων μέχρι Δεμὶρ καποῦ ἐκ λεπτῆς ἄμμου καὶ κροκαλῶν, κάτωθεν τέλος τοῦ Δεμὶρ - καποῦ ἐκ λεπτῆς ἄμμου.

Οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἀξιοῦ ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ εἶναι:

1ον) Ὁ *Τσάρσκα* (Τετόδσκαρ), ὅστις, πηγάζων ἀπὸ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Σκάρδου, διέρχεται διὰ τῆς πόλεως Καλκανδελὲν καὶ χύνεται εἰς τὸν Ἀξιὸν 7 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς ἄνω πόλεως.

2ον) Οἱ ἀπὸ τοῦ Σκάρδου ἀρχόμενοι χείμαρροι, οἵτινες συμβάλλουσιν εἰς τὸν Ἀξιόν, ἀφοῦ διασχίσωσι τὸ ὑψίπεδον τοῦ Τέτεβο.

3ον) Ὁ ἐκ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ Σκάρδου πηγάζων παραπόταμος *Λέπενατς* καὶ οὗτινος τὴν κοιλάδα ἀπὸ Σκοπίων μέχρι Κατσανὶκ διατρέχει ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης—Μητροβίτσης. Ἐν ἀρχῇ ἡ κοιλὰς αὐτοῦ ἔχει πλάτος 1 χιλιομέτρου καὶ ἔχει κατεύθυνσιν πρὸς ἀνατολάς· εἶτα, ἀπὸ τῆς πόλεως Κατσανίκ, ὁ Λέπενατς διευθύνεται πρὸς τὰ νοτιοανατολικὰ ἐπὶ μήκους 15 χιλιομέτρων, καὶ συσφίγγεται εἰς τὸ παραποτάμιον στενὸν τοῦ Κατσανίκ, τὸ εὑρισκόμενον μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν ἀντιστηριγμάτων τοῦ Σκάρδου καὶ τῶν δυτικῶν τοῦ Καραδάγ. Κατὰ μῆκος τοῦ ἄνω στενοῦ ὁ σιδηρόδρομος διέρχεται διὰ διαφόρων γεφυρῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην. Κατὰ τὸ αὐτὸ τμῆμα ὑπάρχουσι πολλαὶ σήραγγες τοῦ σιδηροδρόμου. Ἐκτὸς τῶν ἄνω γεφυρῶν τοῦ σιδηροδρόμου ὑπάρχει ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Σκοπίων γέφυρα ἐπὶ τοῦ Λέπενατς, τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Καλκανδελὲν—Σκοπίων, ὡς ἐπίσης πολλαὶ περαταριαὶ καθ' ὅλον τὸ ρεῦμα τοῦ παραποτάμου τούτου.

4ον) Ὁ *Πσίνζα*, ὅστις πηγάζει ἀπὸ τῶν ὀρέων ἐφ' ὧν ἔχει χαραχθῆ ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ μεταξὺ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ κυρία πηγὴ τοῦ Πσίνζα ἄρχεται ἀπὸ τῶν ὀρέων Δογανίκα, εὑρισκομένων εἰς τὸ βορειοανατολικώτερον μέρος τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας. Κατευθυνόμενος οὗτος πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ δέχεται ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τὰ ὕδατα τοῦ διὰ τῆς πόλεως Κουμανόβου διερχομένου ποταμοῦ *Γκολέμα*, ἐν τῇ ἀριστερᾷ δὲ τὰ τοῦ *Κρίβα*, ὅστις ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς βουλγαροσερβικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς βορειοδυτικῶς τοῦ Ἐγρὶ Παλάνκα κεχαραγμένης. Ἡ κοιλὰς τοῦ Πσίνζα ἔχει μέσον πλάτος 1000 μ., ἐν δὲ τῇ κοιλάδι αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς τῶν παραποτάμων αὐτοῦ ἔχουσι πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις κατασκευασθῆ ἁμαξιταὶ καὶ καρροποίητοι εὔβατοι ὁδοί. Ὁ ποταμὸς Πσίνζα ἔχει πολλὰς γεφύρας, καίτοι κατὰ μέγα τμῆμα αὐτοῦ εἶναι πεζῇ διαβατός, χύνεται δὲ τέλος εἰς τὸν Ἀξιὸν μεταξὺ τῶν Σκοπίων καὶ τῶν Βελεσσῶν.

5ον) Ὁ ποταμὸς *Ἄστιβος* (Μπρεγαλνίτσα), ὅστις πηγάζει ἀπὸ τοῦ ὄρους Μάλες (Ἠσσαΐνος τῶν ἀρχαίων) τοῦ εὑρισκομένου πρὸς νότον τοῦ χωρίου Πέτσοβο. Ὁ ἄνω παραπόταμος κατευθύνεται ἐν ἀρχῇ πρὸς τὰ βορειοδυτικά, καὶ εἶτα ἀλλάσσει κατεύθυνσιν πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, καὶ διέρχεται πρὸς νότον τῆς πόλεως Κότσανα, κατωτέρω δὲ βορείως τῆς πόλεως Ἰστίπ. Τέλος χύνεται εἰς τὸν Ἀξιὸν νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως Βελεσσῶν πρὸ τῆς συμβολῆς τοῦ παραποτάμου Ἐριγῶνος. Τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μπρεγαλνίτσα ἀκολουθεῖ ἁμαξιτὴ ὁδὸς διευθυνομένη πρὸς Τσαρεβοσέλο. Τὸ ἄνω ρεῦμα αὐτοῦ εἶναι παράλληλον πρὸς τὴν βουλγαροσερβικὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν τῆς περιοχῆς ταύτης.

Οἱ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην συμβάλλοντες εἰς τὸν Ἀξιὸν παραπόταμοι εἶναι οἱ κάτωθι: 1ον) Ὁ *Τρέσκα*, ὅστις χύνεται εἰς τὸν Ἀξιόν, δυτικῶς τῶν Σκοπίων. Διὰ τῆς κοιλάδος ταύτης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1918 ἡ 3η Ἑλληνικὴ Μεραρχία, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, κατηυθύνθη πρὸς βορρᾶν, ὅπως ἀποκόψῃ τὴν πρὸς τὰ Σκόπεια ὑποχώρησιν τῆς XI Γερμανικῆς στρατιᾶς, μετὰ τὴν διάρρηξιν τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου

2ον) Ὁ *Μαρκόβα*, ὅστις εἰσρέει εἰς τὸν Ἀξιὸν νοτιανατολικῶς τῶν Σκοπίων.

3ον) Ὁ *Τοπόλκα*, ὁ συμβάλλων ἀμέσως πρὸς νότον τῶν Βελεσσῶν.

4ον) Ὁ *Μπαμποῦνα*, χυνόμενος εἰς τὸν Ἀξιόν, δύο χιλιόμετρα πρὸς νότον τῶν Βελεσσῶν. Διὰ τῶν ἄνω κοιλάδων ἡ παρὰ τῶν Σέρβων νικηθεῖσα Τουρκικὴ στρατιὰ τοῦ Βαρδάρη ἐν Κουμανόβῳ κατὰ τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον, τοῦ 1912, ὑπεχώρησε πρὸς τὸ Μοναστήριον.

5ον) Ὁ *Ἐριγὼν* (ὁ ἄλλως Τσέρνα ἢ Καρασοῦ κοινῶς καλούμενος), ὁ σπουδαιότερος τῶν παραποτάμων τοῦ Ἀξιοῦ. Πηγάζει ἀπὸ τοῦ ὄρους Προστάνισκα, διασχίζει τὴν πεδιάδα τοῦ Περλεπὲ καὶ Μοναστηρίου καὶ δεχόμενος διαφόρους παραποτάμους χύνεται εἰς τὸν Ἀξιὸν παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Στόβοι, ἀφοῦ διέλθῃ ἐκ τοῦ αὐλῶνος τῶν ὀρέων τοῦ Μοριχόβου (βλ. λ. Ἐριγών). Ἅπασα ἡ περιοχὴ τοῦ Ἐριγῶνος ἐγένετο θέατρον σοβαρῶν ἀγώνων κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἀπὸ τοῦ 1916—1918.

6ον) Ὁ *Βοσάβα*, ὅστις δεχόμενος τὰ ὕδατα ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ Δρένσκα χύνεται εἰς τὸν Ἀξιὸν ἀμέσως πρὸ τοῦ στενοῦ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν.

Οἱ λοιποὶ παραπόταμοι τοῦ Ἀξιοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ ὄχθῃ ἔχουσιν ἅπαντες τὸν χαρακτῆρα τῶν χειμάρρων, εἶναι δὲ οὐχὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ ἑλώδεις ἐκτάσεις ἑνοῦσι τὰ ὕδατα τούτου μετὰ τοῦ ποταμοῦ *Λουδία* (Καρᾶ Ἀσμάκη), διατηροῦντος ὅμως ἰδίαν κοίτην.

Γεωγραφικοστρατηγικὴ ἐξέτασις τοῦ Ἀξιοῦ: Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἡ κυριωτέρα ἀρτηρία πάσης κινήσεως ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου διὰ τὰς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἐπιδρομάς, μεταναστεύσεις καὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς καὶ τἀνάπαλιν εἰς τοὺς κατέχοντας τὴν Μακεδονίαν διὰ τὰς πρὸς βορρᾶν κατακτήσεις πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἢ πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν βορείων συνόρων ταύτης διὰ τῆς προσκτήσεως στρατηγικῶν σημείων ἢ γραμμῶν ἀμύνης ἀξίων λόγου. Ἡ ἀξία τῆς διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ συγκοινωνίας ηὐξήθη νῦν, διότι ἐν αὐτῇ ἔχει χαραχθῆ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης κατευθύνεται εἰς τὰ Σκόπια, οὖσα σχεδὸν ὁλόκληρος παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀξιόν. Εἰς τὰ Σκόπια ἡ γραμμὴ διακλαδοῦται εἰς δύο κλάδους καὶ διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς κατευθύνεταί τις εἰς τὴν κεντρῴαν Εὐρώπην, διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Μοράβα, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου κλάδου, ἀκολουθοῦντος τὴν κοιλάδα τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀξιοῦ Λεπενάτς, φέρει εἰς συγκοινωνίαν τὴν βόρειον Μακεδονίαν μετὰ τῆς πόλεως Μητροβίτσης ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Νοβιμπαζάρ. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰβὰρ δύναταί τις νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Δυτικὴν Σερβίαν ἢ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Λίμ. παραποτάμου τοῦ Βοσνιακοῦ Δρίνα, πρὸς τὴν Βοσνίαν. Τὸ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης-Σκοπίων εἶναι 243 χιλιομέτρων, τοῦ δὲ τμήματος Σκοπίων-Μητροβίτσης εἶναι 120 χιλιομέτρων.

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ, ἔχουσα τὰ παρόχθια ἐδάφη ὑγιεινὰ καὶ πρόσφορα πρὸς καταυλισμὸν σωμάτων καὶ ἕνεκα τοῦ καλοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, κατέστη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων κυρία γραμμὴ τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τἀνάπαλιν. Ἔχουσα δὲ αὕτη εὐρεῖαν σιδηροδρομικὴν γραμμήν, ἑνοῦσαν τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῶν βορειοτέρων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ λαῶν, εἶναι φυσικὸν ὅτι θὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀπὸ βορρᾶ ἐπιχείρησιν πρὸς κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας ἢ καὶ τἀνάπαλιν διὰ τους κατόχους τῆς Μακεδονίας διὰ πᾶσαν συνδυασμένην ἢ μονομερῆ ἐπιχείρησιν πρὸς βορρᾶν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας, τόσον αἱ κοιλάδες τοῦ Ἄνω Ἀξιοῦ (περὶ τὴν Καλκανδελὲν) καὶ Ἐριγῶνος, ὡς καὶ αἱ τῶν παραποτάμων Πσίνζα καὶ Μπρεγαλνίτσα θὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀναλόγως τοῦ ἐπιδιωκομένου πρὸς λύσιν προβλήματος, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς συμμάχους ἢ ἐχθροὺς ἢ πιθανοὺς τοιούτους ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ. Ὁ τρόπος ἑπομένως τῆς στρατιωτικῆς χρησιμοποιήσεως τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ ποικίλλει μεγάλως.

Ν. Ι. ΚΟΚΙΔΗΣ

— [ΝΑΥΤ. ΓΕΩΓΡ.] Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ, εὑρισκόμεναι 3 μίλλια Δ.ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου Καραμπουρνοῦ, σχηματίζουσι γλῶσσαν ἣν διαρκῶς προσεπιχοῦσιν αἱ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καταφερόμεναι ἰλύες καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν κέρας τῆς προτελευταίας στενώσεως τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου (πλάτ. 40° 30′ 30″, μῆκ. 22° 45′ 30″ Ἀν. κατὰ τὸν χάρτην τῆς ἑλληνικῆς ὑδρογρ. ὑπηρεσίας ἀριθμ. 16, ἔτ. 1926). Πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς χθαμαλωτάτης καὶ ἐπικινδύνου αὐτῆς γλώσσης καὶ τῶν προεκτεινόντων αὐτὴν ἀβαθῶν, εἶχεν ἐν ἀρχῇ τοποθετηθῆ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἑταιρίας τῶν τουρκικῶν φάρων *πυρσωρὸς* (κοιν. *καραβοφάναρο*), ἀντικατασταθεὶς βραδύτερον ὑπὸ φωτοβόλου σημαντῆρος συστήματος Μπαρμπιέ, ὅστις, ἅμα τῇ παραλαβῇ τῶν φάρων τῶν Νέων Χωρῶν (1915), μετετράπη εἰς «Ἄγκα» ἐκπέμποντα μίαν ἔκλαμψιν ἐρυθρὰν ἀνὰ 8 δλ. φωτοβολίας 9 μιλλίων καὶ ἔχοντα κατέναντί του συζυγῆ τὸν φωτοβόλον σημαντῆρα πρασίνων ἐκλάμψεων τῆς ὑφάλου Βεσπασιανοῦ εἰς 2 μιλ. Α.ΝΑ. Διαρκῶς ὅμως ἥ τε ἀκτογραμμὴ καὶ τὸ ὑφαλοπλαίσιον ἀλλάσσουσι σχῆμα, ὡς καταφαίνεται δι' ἁπλῆς παραβολῆς τοῦ προμνησθέντος χάρτου καὶ τοῦ παλαιοτέρου ἀγγλικοῦ: Saloniki bay, τοῦ ὑποτυπωθέντος τῷ 1850 ὑπὸ τοῦ Thomas Graves. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ κυρίως ἐκβολὴ τοῦ ποταμοῦ εὑρίσκεται τὸ γε νῦν ἔχον βορειότερον τῆς προμνησθείσης, ὀνομαζομένης διὰ τοῦτο *Παλιὸ Ποτάμι* τανῦν. Ὅταν δ' ὁ Ἀξιὸς πλημμυρίζῃ, ὁ ἀπὸ τῆς συγχρόνου μεγάλης ἐκβολῆς ροῦς κατευθύνεται πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Μικρὸ Καραμπουρνοῦ. ὅπου προσκρούων ἐκτρέπεται, διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ διεύθυνσιν πρὸς τὸ Μεγάλο Καραμπουρνοῦ καὶ διασκορπισθῇ εἶτα πρὸς Νότον.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Αἱ εὐθύς, ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον, διεξαχθεῖσαι ἐπιχειρήσεις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ μέσου Ἀξιοῦ, κατὰ Ὀκτώβριον-Νοέμβριον-Δεκέμβριον 1915, μεταξὺ τῶν Ἀνταντικῶν (Γάλλων καὶ Ἄγγλων) καὶ τῶν Βουλγάρων, φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα «*ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀξιοῦ*» (βλ. σχεδιάγραμμα).

Ἀπὸ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου 1915 ν. ἡμ. οἱ μὲν Σέρβοι εἶχον ἀπωθηθῆ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκ τῆς περιοχῆς Κουμάνοβο-Σκοπίων, συνεπῶς ἡ δεξιὰ αὐτῶν πτέρυξ ἔμενεν ἀπηωρημένη· οἱ δὲ Βούλγαροι (3η Στρατιὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζεκὼφ) προήλαυνον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Μπρεγαλνίτσα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ μέσου Ἀξιοῦ, ἵνα παρεμποδίσωσι τὴν ἕνωσιν τῶν Σέρβων μετὰ τῶν ἀπ' ἀρχῶν Ὀκτωβρίου 1915 ἀποβιβασθέντων εἰς Θεσσαλονίκην Ἀγγλογάλλων. Εὑρεθεὶς ὁ στρατηγὸς Sarrail, ἅμα τῇ εἰς Θεσσαλονίκην ἀφίξει του, πρὸ τοιαύτης στρατηγικῆς καταστάσεως, ἀπέστειλεν ἐσπευσμένως μίαν Γαλλικὴν μεραρχίαν καὶ ὀλίγον κατόπιν μίαν Ἀγγλικὴν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ μέσου Ἀξιοῦ, μὲ τὴν ἐντολήν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἔλθωσιν αὗται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Σέρβων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης-Σκοπίων, καὶ συγχρόνως νὰ ὀργανώσωσιν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ Κριβολὰκ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ προγεφύρωμα δυνάμενον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Ἀνταντικοὺς νὰ ἐξελάσωσιν ἐν καιρῷ πρὸς τὸν χῶρον Βελεσσὰ (Κιοπρουλοῦ)-Ἰστίπ, καὶ τοιουτοτρόπως φράξωσι πᾶσαν Βουλγαρικὴν ἀπόπειραν ὑπερκεράσεως τοῦ δεξιοῦ τῶν Σέρβων.

Κατὰ τὴν προέλασιν ταύτη ἐπῆλθον ἀγῶνές τινες περὶ τὴν Γευγελὴν καὶ περὶ τὸ Βαλάντοβο, σοβαρὰ δὲ μάχη διεξήχθη τὴν 24ην Ὀκτωβρίου περὶ τὴν Στρώμνιτσαν, καθ' ἣν μάχην ἀπωθήθησαν οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὰς κάτωθι περιστάσεις: Τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Bailloud, ἀφοῦ κατέλαβον ἀμυντικὰς θέσεις ἐντελῶς προκεκαλυμμένας καὶ ἄφησαν μίαν ὁλόκληρον Βουλγαρικὴν ταξιαρχίαν νὰ πλησιάσῃ, ἐπέφερον εἰς αὐτὴν αἰφνιδιασμὸν διὰ ζωηροῦ πυρὸς ἀπὸ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως. κατὰ δὲ τὴν ὑποχώρησίν της τὴν διεσκόρπισαν διὰ τοῦ ἱππικοῦ. Ἡ τοιαύτη ἀπώθησις ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ καταλάβωσι τὰ στενωποὺς Δεμὶρ Καποῦ (26ην Ὀκτωβρίου) καὶ Κριβολὰκ (27ην Ὀκτωβρίου), καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἀγγλικὸν ἱππικὸν ἐπεζήτει τὴν μετὰ τῶν Σέρβων ἐπαφὴν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ κάτω Ἐριγῶνος (Τσέρνα).

Ἅπασαι ὅμως αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου ἀπόπειραι τῶν Ἀνταντικῶν, ὅπως ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Σέρβων, ἀπέβησαν ἄκαρποι· ἐπειδὴ δὲ περὶ τὰ μέσα ἰδίου μηνὸς ἐπῆλθεν ἡ ἀπώθη-

Digitized by Google

σις τῶν Σέρβων ἐκ τῶν διαβάσεων Ἰσβὸρ καὶ Μπαμπούνα, ἡ καταστήσασα ὁριστικῶς ἀδύνατον τὴν μετὰ τῶν Σέρβων ἕνωσιν, δι' αὐτὸ ἀπεφάσισαν οἱ Ἀνταντικοὶ νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν βάσιν των (τὴν Θεσσαλονίκην) κατὰ Δεκέμβριον (ν. ἡμ.), τόσῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ μέσου Ἀξιοῦ ἐξέχουσα αὐτῶν καθίστατο ἐπικίνδυνος, ἅτε ἀπειλουμένη πρὸς τὰ ἑκατέρωθεν πλευρὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ὄντως τὴν 3ην Δεκεμβρίου ἤρξατο ἡ ὑποχώρησις, διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς στενωποῦ τοῦ Κριβολάκ, ἀλλὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ἐδυσκόλευσεν ὑπερμέτρως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ζωηρὰ ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων καταδίωξις (8ην καὶ 9ην Δεκεμβρίου), ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ πρὸς τὰ ὀπίσω μεταφορὰ τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ τοῦ μεταφερθέντος εἰς τὰς προκεχωρημένας θέσεις διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ προγεφυρώματος περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴπομεν. Εἰς πολὺ δὲ δύσκολον θέσιν περιῆλθον οἱ Ἀνταντικοὶ τὴν 11ην Δεκεμβρίου, ὁπότε τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ἠπειλήθησαν κατὰ τὸ ἀριστερόν των πλευρὸν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκοντο εἰς τὸ ὕψος τῆς γραμμῆς Σμόκβικα-Τσέρνιτσα-Τσιναρλὶ-λίμνη Δοϊράνη, ἅτε Βουλγαρικῶν τινων στρατευμάτων ἀφιχθέντων εἰς Νεγόρτσι (8 χιλιόμ. νοτίως τοῦ Σμόκβικα) καὶ ἀπειλησάντων ἀποκοπὴν τῶν γραμμῶν συγκοινωνιῶν τῶν Γάλλων, ἣν ὅμως οὗτοι ἀπέφυγον χάρις εἰς προκαλυπτικὸν πλευρικὸν ἀπόσπασμα, δῶσαν διὰ τοῦ ἀγῶνός του (φερομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀγὼν Γευγελῆς») τὸν χρόνον εἰς τοὺς Γάλλους νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς Γευγελὴν κατὰ τὴν νύκτα 11—12 Δεκεμβρίου. Τὰ Ἀγγλικὰ ἀφ' ἑτέρου στρατεύματα, κατὰ τὴν ἐκ Βαλάντοβο πρὸς Κιλινδὶρ ὑποχώρησίν των, ἐδέχθησαν ἰσχυρὰν πλευρικὴν Βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ὑποβοηθηθεῖσαν τὰ μέγιστα ὑπὸ πυκνῆς ὁμίχλης, ἐπιτρεψάσης τὴν διείσδυσιν τῶν Βουλγάρων μεταξὺ τῶν Ἀγγλικῶν κλιμακίων, διείσδυσιν δὲ μέλλουσαν νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν Ἀγγλικὴν ὑποχώρησιν, ἂν δὲν ἐδίδετο παρὰ τὴν Δοϊράνην σφοδρὰ μάχη (φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα «μάχη τῆς Δοϊράνης»), στοιχίσασα εἰς τοὺς Ἄγγλους πολλὰς ἀπωλείας (1500 ἄνδρας καὶ πολλὰ πυροβόλα).

Μετὰ ὑποχώρησιν, διαρκέσασαν 12 ἡμέρας, κατὰ μῆκος τῆς μέσης κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ Ἀντανтικὰ στρατεύματα ἔφθασαν νοτίως τῆς Ἑλληνικῆς μεθορίου, ἀνασταλείσης τῆς καταδιώξεως συνεπείᾳ ἐπεμβάσεως τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου παρὰ τῷ Γερμανῷ Αὐτοκράτορι, καὶ ἀξιώσεως του, ὅπως ὁ Γερμανοβουλγαρικὸς Στρατὸς μὴ ὑπερβῇ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

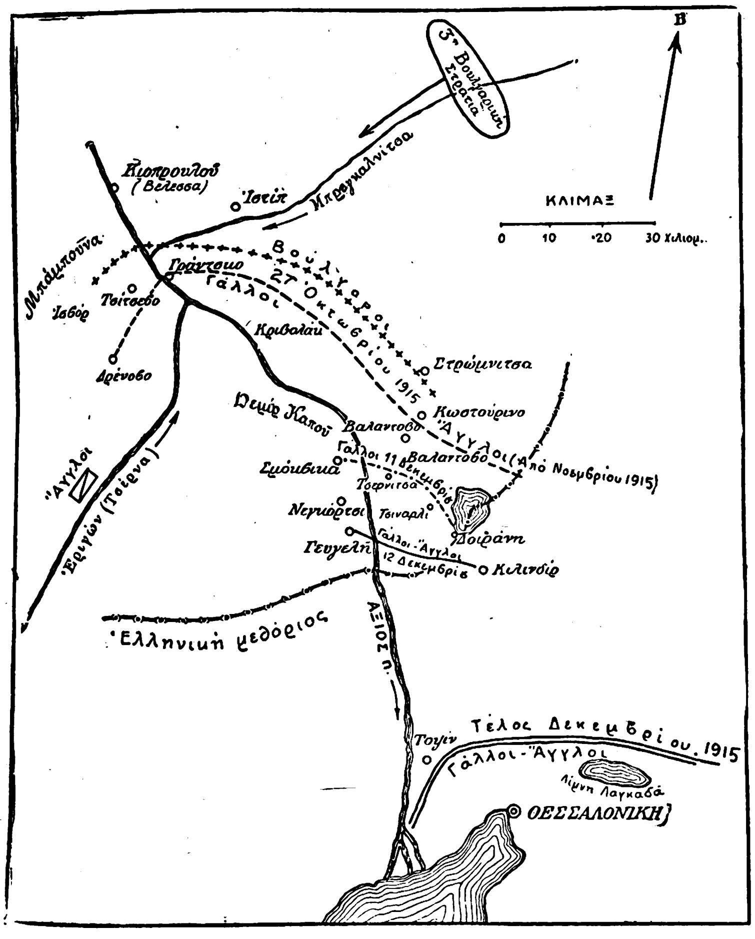

—**Ἀξιὸς** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τοῦ διαρρέοντος τὴν χώραν τῆς Ἀντιοχείας ποταμοῦ *Νάχρ ἐλ Ἀαζὶ* (βλ. λ. Ὀρόντης). Σ. Ε. Λ.

ἀξιοσέβαστος, *—η, —ον*· ὁ ἄξιος σεβασμοῦ, σεβάσμιος.—Ἐπίρρ. ***ἀξιοσεβάστως***.

ἀξιοσημείωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος σημειώσεως, σημαντικός, σπουδαῖος.

ἀξιοσπούδαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος σπουδῆς, ὁ ἄξιος μελέτης.

ἀξιοσυγχώρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος συγγνώμης, συγχωρήσεως.

ἀξιοσύστατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος συστάσεως.

ἀξιότης (ἡ)· ἐπιτηδειότης, δεξιότης, ἱκανότης.

ἀξιοτίμητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ τιμᾶται, ἀξιότιμος.

ἀξιότιμον (τὸ) (Axiotimum) *[Ζῳολ.]*. Γένος κοιλεντερωτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκαληφῶν*, Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἀξιότιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος τιμῆς, ἐκτιμήσεως, ἀξιοσέβαστος· συνήθης προσηγορία ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς προκειμένου π ε ρ ὶ προσώπων μεθ' ὧν αἱ σχέσεις ἡμῶν εἶναι ἐντελῶς τυπικαί: «ἀξιότιμε κύριε....»

ἀξιοτιμώρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος τιμωρίας, ἀξιόποινος.

Ἀξιούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δακίας, περὶ ἧς Πτολεμαῖος (Γ, η, 3) τονίζει ὅτι ὁ Ἴστρος ποταμὸς λαμβάνει τὸ ὄνομα Δανούβιος διὰ τὸ μέχρι τῶν ἐκβολῶν του τμῆμα. Δίδει δὲ δι' αὐτὴν συντεταγμένας, ὁ Πτολεμαῖος, πλάτος μὲν $45^{0}\ {}^{3}/_{4}$ καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου $54^{0}\ {}^{1}/_{4}$ (αὐτόθι Γ, ι, 11). Σ. Ε. Λ.

—**Ἀξιούπολις** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας ***Παιονίας*** (τέως ***Γουμενίτσης***) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου Κοινότητος, ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ 2064 κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μποέμιτσα*. Μετὰ τῆς πόλεως *Γουμενίσσης* (τέως *Γουμενίτσης*), κειμένης ΒΑ συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (2 ὥρ.), παρὰ τὸ χωρίον ὅμως, εὑρισκόμενον πλησίον τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ νέον ὄνομα, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου, ὑπάρχοντος καὶ ὁμωνύμου σταθμοῦ. Πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 1915) εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς Ἴσβορος (κ. 149). Δ. Ε. Μ.

Ἀξιόχη. Μία ἐκ τῶν *Ἀστυόχων* νυμφῶν, φερομένη ὡς μήτηρ τοῦ Χρυσίππου ἐκ τοῦ Πέλοπος (Σχολ. Πινδ.)

Ἀξίοχος. — 1) Υἱὸς τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλκιβιάδου καὶ θεῖος τοῦ πολλοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐκ τοῦ δήμου Σκαμβωνιδῶν. Κατηγορηθεὶς διὰ τὴν ἀπομίμησιν τῶν μυστηρίων ἐξωρίσθη, δημευθείσης καὶ τῆς περιουσίας του.

— 2) Μιλήσιος, πατὴρ τῆς Ἀσπασίας. Κ. Μ. Κ.

ἀξιόχρεος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀρχ. ***ἀξιόχρεως,-ων***· ὁ ἁρμόδιος, ὁ κατάλληλος πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὁ ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πράγματος· || ἀσφαλής, ἀξιόπιστος: «ἀξιόχρεος ἐγγυητής».

ἀξιοχρεωσύνη (ἡ)· ἡ ἐπάρκεια ἀσφαλείας, πίστεως, ἡ ἀξιοπιστία.

ἀξίππαστος· βλ. ἀξύπαστος.

ἀξίς (ἡ) (Axis) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαφιδῶν*. Εἶναι κομψὸν ζῷον καὶ παρόμοιον πρὸς τὴν ἔλαφον. Ὁ χρωματισμός της κατὰ τὴν κεφαλήν, τὸν λαιμὸν καὶ τὴν ράχιν εἶναι ἐπίξανθος· κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ σώματος ὁ χρωματισμός του ἀνοικτῶς ξανθοῦ χρώματος· αἱ πλευραὶ κοσμοῦνται διὰ λευκῶν ἀκανονίστων κηλίδων. Ἡ κοιλία εἶναι ὑπόλευκος. Τὰ κέρατά του εἶναι μακρά, κυρτὰ καὶ κατὰ τὴν βάσιν καὶ τὴν κορυφὴν των φέρουσι μικροτέρας διακλαδώσεις.

Ἀξὶς ἡ διάστικτος.

Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀξὶς ἡ διάστικτος* (Axis maculata), ἥτις κατοικεῖ τὸ Ἰνδοστὰν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Γάγγη ποταμοῦ. Ζῇ κατ' ἀγέλας. Ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ ἐνεκλιματίσθη ἐπιτυχῶς καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀξιφοειδία (ἐκ τοῦ *ἀ* καὶ *ξιφοειδής*) *[Ἀνατομ.]*. Ὁλικὴ ἔλλειψις ἢ ἀπουσία τῆς ξιφοειδοῦς ἀποφύσεως τοῦ στέρνου ὀστοῦ· ἡ παραμόρφωσις αὕτη, συγγενὴς οὖσα, ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τὰ ἄτομα τὰ ἐκ κληρονομικῆς συφίλιδος προερχόμενα. Μ. Ν. Κ.

ἀξιῶ *(— όω)*, δημοτ. *ἀξιώνω*· κρίνω τινὰ ἄξιον: «ἡ πατρὶς μεγάλων τιμῶν ἠξίωσε τὸν νικητήν»· «τῆς μεγίστης τιμωρίας ἠξιώθη ὑπὸ τῆς πόλεως»· || ζητῶ, ἀπαιτῶ: «ἠξίωσε νὰ λάβῃ διπλῆν μερίδα»· || κάμνω τινὰ ἄξιον νὰ λάβῃ τι, νὰ ἐπιτύχῃ τι: «ὁ Θεὸς νὰ σὲ ἀξιώσῃ νὰ γίνῃς πλούσιος»· «θὰ ἀξιωθῶ τάχα νὰ σὲ ἰδῶ;».

ἀξίωμα (τό)· ἐκεῖνο οὗτινος θεωρεῖ τις ἑαυτὸν ἄξιον: «μήτε πλούσιοι μήτε ἀξίωμα ἔχοντες ἀρετῆς» *(Ἀριστοτέλ.)*· || τὸ κῦρος, ἡ αὐθεντία, ἡ δύναμις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἤθους, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιβάλλει τις τὰς γνώμας του, λατ. *auctoritas*: «Περικλῆς δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ» (*Θουκ.* 2, 65)· || πρότασις ἀφ' ἑαυτῆς ἀληθής, μὴ χρῄζουσα ἀποδείξεως (principio ex quo demonstratio ducitur): «τὰ κοινὰ λεγόμενα ἀξιώματα, ἐξ ὧν πρώτων ἀποδεικνύουσιν» *(Ἀριστοτ.)*· || ἀνώτερον ὑπούργημα (κατὰ μετάφρασιν τοῦ λατ. officium): «ἀξίωμα ἐκκλησιαστικόν, — πολιτικόν, — στρατιωτικόν»· ἤδη παρὰ Βασιλείῳ: «οἱ ἐν τέλει καὶ ἀξιώμασι». Β. Φ.

— **[ΦΙΛΟΣΟΦ.]** *Ἀξίωμα* λέγεται γενικὴ πρότασις ἢ ἀρχή, θεωρουμένη ὡς αὐταπόδεικτος εἴτε ἀπολύτως εἴτε ἐντὸς ἰδίας τινὸς σφαίρας ἰδεῶν.

Κατὰ *Πλάτωνα*, ἔχοντα ὑπ' ὄψει τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα πρὸ παντός, δέον νὰ ἐπαναγώμεθα ἀπὸ τῆς σχετικῆς ἀρχῆς: «τῆς ὑποθέσεως», εἰς πρώτην τινὰ ἀρχήν: «εἰς ἀρχὴν ἀνυπόθετον» (Φαίδ. 107 Β. 101 Ε' Πολιτ. 514 Β). Ὁ *Ἀριστοτέλης* προσδίδει εἰς τὸ ἀξίωμα εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἀναφερομένην εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς νοήσεως τὰς διεπούσας πᾶν πεδίον ἐπιστητοῦ. Κατ' αὐτὸν ἀξίωμα σημαίνει ἀρχήν τινα, μὴ ἔχουσαν ἀνάγκην ἀποδείξεως, ἀλλ' ἀποτελοῦσαν ἀφ' ἑαυτῆς ἀποδεικτικὴν βάσιν (Μεταφ. Δ. 3.1005. α. Φυσ. Η' 8 252. 6. 33). Ἐπίσης ἀξίωμα εἶναι καὶ πρακτική τις ἠθικὴ ἀρχή: «Ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα» (Ἠθικ. Νικομ. Δ. 7,1123, β. 21).

Οἱ *Στωϊκοὶ* δίδουσιν εἰς τὸ ἀξίωμα τὸν κάτωθι ὁρισμόν: «ἀξίωμα, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἢ ψεῦδος ἢ πρᾶγμα αὐτοτελὲς ἀποφαντὸν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ», (*Διόγ. Λαέρτ.* L. Z, 48).

Κατὰ τοὺς *Σχολαστικούς*, ἀξιώματα εἶναι καταφανεῖς ἀλήθειαι, ἀντιληπταὶ διὰ τῆς νοήσεως (βλ. νόμοι τῆς νοήσεως). Ὁ Πέτρος *Ράμος* καλεῖ τὸ ἀξίωμα «κρίσιν». Κατὰ τὸν *Γκόκλεν* ἀξίωμα εἶναι: «propositio fide digna quae negari non potest», ἤτοι πρότασις ἀξία πίστεως, τὴν ὁποίαν δὲν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ. Κατὰ τὸν *Γκούτμπερλετ* ἡ γενικότης καὶ ἀναγκαιότης τῶν ἀξιωμάτων εὑρίσκεται ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ φύσει τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἡ νόησις ἀντιλαμβάνεται (Log. σελ. 267).

Ὀρθολογικῶς, διδάσκει ὁ *Καρτέσιος* τὴν νοητικὴν ἀναγκαιότητα τῶν λογικῶν καὶ ὀντολογικῶν ἀξιωμάτων, ἅτινα εἶναι καταφανῆ εἰς τὴν νόησιν καὶ ἐκ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ συναχθῶσιν ἐκ παραγωγῆς ὀρθόταται κρίσεις.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς διαισθήσεως καὶ τοῦ ἀλογισμοῦ (Irretionalismus) εἶναι ἡ περὶ τῶν ἀξιωμάτων ἀντίληψις τοῦ *Πασκάλ*, θεωροῦντος αὐτὰ ὡς «lumen naturale», φυσικὸν φῶς, ὡς παραστάσεις, τελείως σαφεῖς καὶ ὅμως ἀκατανοήτους καὶ μυστηριώδεις. Ὅπως δέ, λέγει, οὐδεμία θεωρία δύναται νὰ διεισδύσῃ εἰς αὐτά, οὕτω καὶ ἡ μαθηματικὴ γνῶσις ἀρκεῖ πρὸς ἑρμηνείαν τῶν πολυσχιδῶν καὶ πολυπλόκων φαινομένων τῆς ζωῆς.

Κατὰ τὸν *Γαλιλαῖον* τ' ἀξιώματα ἰσχύουσιν ἐκ τῶν προτέρων. Κατὰ τὸν *Βάκωνα* ὑπάρχουσι δύο ὁδοί, ἄγουσαι εἰς τ' ἀξιώματα καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἡ μία ὁδηγεῖ ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν καθέκαστα εἰς γενικώτατα ἀξιώματα, ἐκ τῶν ἀξιωμάτων δὲ τούτων καὶ τῆς καταφανοῦς ἀληθείας αὐτῶν κρίνομεν καὶ ἀνακαλύπτομεν *ἀξιώματα μερικά*. Αὕτη εἶναι ἡ ἐν χρήσει μέθοδος. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὁδοῦ συνάγομεν ἀξιώματα ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν καθέκαστα βαθμηδόν, ἕως ὅτου φράσωμεν εἰς τὰ γενικώτατα (Nov. Org. I. 19). Ἡ τοιαύτη βαθμιαία ἀνάβασις ἀπὸ τῶν μερικῶν εἰς τὰ γενικὰ ἀποτελεῖ τὴν καθαρῶς ἐπαγωγικὴν μέθοδον.

Κατὰ τὸν *Λόκκε* εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀρχῶν ἢ ἀξιωμάτων συγκαταλέγονται πᾶσαι αἱ διὰ διαισθητικῆς γνώσεως (intuitiv knowledge) ἀντιληπταὶ ἀρχαὶ (Ess. IV, § 1 καὶ ἐφεξῆς). Ὁ *Λεϊβνίτιος* θεωρεῖ τ' ἀξιώματα ὡς ἔμφυτα κατὰ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ταῦτα εὑρίσκονται ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ὅτι δυνάμεθα νὰ τ' ἀνακαλύψωμεν, χωρὶς ν' ἀφορμηθῶμεν ἐκ τῆς ἐμπειρίας (Monadol. 85).

Digitized by Google

Ὁ *Κάντιος* διδάσκει τὴν ἐκ τῶν προτέρων ὑπόστασιν τῶν ἀξιωμάτων τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικῆς. Τ' ἀξιώματα εἶναι κατ' αὐτὸν συνθετικαὶ κρίσεις ἐκ τῶν προτέρων, ἀνεξάρτητοι ἀπὸ πάσης ἐμπειρίας, τοὐναντίον αὐταὶ αὗται θεμελιοῦσαι τὴν ἐμπειρίαν· κρίσεις ἔχουσαι κῦρος γενικόν, ἀκριβῶς διότι στηρίζονται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς νοήσεως. Ὑπάρχουσι «συλλογιστικαὶ» καὶ «διαισθητικαὶ» ἀρχαί, ἐξ ὧν αἱ πρῶται ἔχουν ἀνάγκην ἀποδείξεως ὡς ὅροι ἢ προϋποθέσεις τῆς ἐμπειρίας, ἐνῷ αἱ δεύτεραι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τοιαύτης καὶ καλοῦνται ἁπλῶς *ἀξιώματα*. Ὅθεν τ' ἀξιώματα εἶναι συνθετικαὶ ἀρχαὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἐφ' ὅσον παρέχουν ἄμεσον περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῶν βεβαιότητα (Krit der rein. Vernunft, σελ. 613).

Τὰ *μαθηματικὰ ἀξιώματα* ἀναφέρονται εἰς τὴν μορφὴν τῆς ἐποπτείας καὶ διαιροῦνται εἰς τ' «ἀξιώματα τῆς ἐποπτείας» καὶ εἰς τὰ «δεδομένα τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως». Τὰ *δυναμικὰ* εἰς τὰς «ἀναλογίας τῆς ἐμπειρίας» καὶ ἐν γένει εἰς τὰ «πορίσματα ἐμπειρικῆς διανοήσεως». Ἡ ἀρχὴ τῶν ἀξιωμάτων τῆς ἐποπτείας εἶναι: «Πᾶσαι αἱ ἐποπτεῖαι εἶναι ἐκτατικὰ ποσὰ ἢ πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι, ὡς πρὸς τὴν ἐποπτείαν, ἐκτατικὰ ποσά». Τὰ *γεωμετρικὰ* ἀξιώματα στηρίζονται ἐπὶ τῶν διαδοχικῶν συνθέσεων τῆς φαντασίας ὡς δημιουργικοῦ παράγοντος μορφῶν (Krit. der rein. Vernunft σελ. 203) καὶ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῶν θεωρημάτων καθὼς ἀκριβῶς καὶ τ' *ἀριθμητικά*.

Τὰ ἀξιώματα λογίζονται ὡς *κανόνες*, καθιστῶντες τὴν ἐμπειρίαν προσιτὴν καὶ διδάσκοντες ἡμᾶς περὶ αὐτῆς καὶ οὐχὶ δι' αὐτῆς (Prol. § 10 καὶ ἑφεξῆς). Ἐκ τῆς φύσεως τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ὡς μορφῶν τῆς ἐποπτείας, αἵτινες γεννῶνται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑποκείμενον, γίνεται νοητὴ ἡ ἐκ τῶν προτέρων ὑπόστασις τῶν ἀξιωμάτων καὶ συγχρόνως τὸ δυνατὸν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα εἶναι ἐκ τῶν προτέρων «συγκροτητικὰ» (konstitutiv), ἐνῷ τὰ δυναμικὰ ἁπλῶς «ρυθμιστικὰ» (regulativ). Ἅπαντα ἐμπεριέχουσιν ἀποκλειστικῶς τὴν σχηματικὴν προϋπόθεσιν ἐνδεχομένης ἐμπειρίας καὶ συνδέονται μετὰ δεδομένων δι' ἐνδεχομένην ἐμπειρίαν, καίτοι ἐκ τοῦ καθαροῦ λογισμοῦ ἐκπηγάζοντα. Τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα συνδέονται πρὸς τοπικοχρονικὰς συνθέσεις, ἤτοι συγκροτήσεις, οἱ νόμοι τῶν ὁποίων καθορίζουσι πᾶσαν ἐποπτείαν.

Εἰς τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀξιώματος μεγάλη σύγχυσις καὶ ἀσάφεια. Κατὰ τὸν *Βίντελμπαντ* τ' ἀξιώματα εἶναι διὰ τὴν γενετικὴν μέθοδον τρόποι ἀντιλήψεως, μορφωθέντες κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων παραστάσεων, συναισθημάτων καὶ ἀποφάνσεων τῆς βουλήσεως. Διὰ τὴν κριτικὴν ὅμως μέθοδον εἶναι ἀδιάφορον μέχρι ποίου σημείου ἐξικνεῖται ἡ πραγματικὴ ἀναγνώρισίς των. Εἶναι κανόνες ἰσχύοντες ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ σκέψις ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν της νὰ εἶναι ὀρθή, ἡ βούλησις νὰ εἶναι ἀγαθὴ καὶ τὸ συναίσθημα ν' ἀντιλαμβάνηται τὸ κάλλος κατὰ γενικῶς παραδεδεγμένον τρόπον (*Windelband*, Präl. σελ. 328). Ὅθεν τ' ἀξιώματα ἔχουσι κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον τελολογικὴν ἀναγκαιότητα.

Ἐξ ἄλλου ἡ φύσις τῶν ἀξιωμάτων ἡρμηνεύθη καὶ ἐμπειρικῶς. Κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ἑρμηνείας ταύτης εἶναι ὁ *Στούαρτ Μίλλ*. Δι' αὐτὸν τὰ ἀξιώματα εἶναι ἐμπειρικαὶ ἀλήθειαι, ἐκγενικεύσεις, ἀποκτώμεναι ἐκ τῆς ἐποπτείας δι' ἐπαγωγῆς ἐννοεῖται, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς κανονικότητος τῶν ἐν τῇ φύσει ἐνεργειῶν. Τὴν γνώμην ταύτην συμμερίζονται ὁ *Ταίν*, ὁ *Ἔρντμαν*, ὁ *Ρῆμαν* καὶ ὁ *Ὄσβαλντ*.

Ὁ *Τρεντέλεμπουργ* ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ ἀξιώματα τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικῆς εἶναι τῆς κινήσεως τοῦ πνεύματος προϊόν, ὅπερ γίνεται ἀμέσως νοητὸν ὡς ἰδία ἑαυτοῦ λειτουργία. Κατὰ τὸν *Λότσε* τὰ ἀξιώματα εἶναι τόσον καταφανῆ, ὥστε οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως ἔχουσιν ἀνάγκην. Κατὰ τὸν Ἐδουάρδον φὸν *Χάρτμαν* ὡς ἐκ τῶν προτέρων ὑπόστασις τῶν ἀξιωμάτων νοεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ταῦτα ἐμπεριέχουσι λογικὰς μορφάς. Τέλος κατὰ τὸν *Βούντ* τὰ ἀξιώματα δὲν εἶναι ἀπότοκα ἐποπτειῶν, ἀλλὰ προϊὸν τῆς συλλογιστικῆς δυνάμεως τῆς νοήσεως.

Πᾶσα ἐπιστήμη διέπεται παρ' ἰδίων ἀξιωμάτων. *Λογικὰ ἀξιώματα* εἶναι ὁ νόμος *τῆς ταυτότητος*, ὁ *τῆς ἀντιφάσεως*, ὁ τοῦ *ἀποκλειομένου τρίτου* καὶ ὁ τοῦ *ἀποχρῶντος νόμου* (βλ. καὶ ἀρχή). Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

[*Ἀξίωμα ἀφθαρσίας ἐνεργείας*, βλ. ἐνέργεια. *Ἀξίωμα ἀφθαρσίας τῆς ὕλης*, βλ. ὕλη. *Ἀξίωμα δυναμικῆς Νεύτωνος*, βλ. δυναμικὴ Νεύτων. *Ἀξίωμα δυναμοηλεκτρικόν*, βλ. δυναμικὸς ἠλεκτρισμός. *Ἀξίωμα [Μαθημαt.]*· βλ. καὶ αἴτημα. *Ἀξίωμα [Χημ.]*· βλ. Χημεία].

—[ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Ἡ ἀπὸ ἀπόψεως Διεθνοῦς Δικαίου ἀναγνωριζομένη ἰσότης τῶν Πολιτειῶν, ἤγαγεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀρχῆς ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἑκάστου Κράτους δικαιοῦται νὰ προσλάβῃ ἀξίωμα ἀνώτερον τοῦ προηγουμένως ἀπονεμηθέντος αὐτῷ. Οὕτω τῇ 18 Ἰανουαρίου 1871 ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνήγγειλεν, ὅτι τῇ ὁμοφώνῳ προσκλήσει τῶν ἡγεμόνων τῶν διαφόρων Γερμανικῶν Κρατῶν, ὅπως ἀναζήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ «Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας», θεωρεῖ καθῆκον αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ν' ἀποδεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦτο δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς διαδόχους του. Ἐπίσης τῷ 1876 ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας ἐκ συμφώνου πρὸς τὸ Κοινοβούλιον προσέλαβε τὸ πρόσθετον ἀξίωμα τῆς «Αὐτοκρατείρας τῶν Ἰνδιῶν». Ἡ τοιαύτη ὅμως εὐχέρεια πρὸς μεταβολὴν ἢ πρόσκτησιν νέου ἀξιώματος δὲν προϋποθέτει οὐδ' ἔμμεσον ὑποχρέωσιν τῶν λοιπῶν Κρατῶν ὅπως ἀναγνωρίσωσι τοῦτο· διὰ τοῦτο δὲ καὶ κατὰ κανόνα ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις λαμβάνει χώραν πολὺ βραδύτερον τῆς ἐν λόγῳ μεταβολῆς. Οὕτω λ. χ. ὁ ἐκλέκτωρ Φρειδερῖκος Α', ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ 1701 ἀπεκλήθη «Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας», μόλις μετὰ παρέλευσιν 85 ἐτῶν ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ ὁ τσάρος Πέτρος ὁ Μέγας ἀνεκηρύχθη ἀπὸ τοῦ 1701 «Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσιῶν», ἀνεγνωρίσθη τοιοῦτος μόλις τῷ 1745 ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας τῷ 1759, ὑπὸ δὲ τῆς Πολωνίας τέλος μόλις τῷ 1764. Η. Γ. Κ.

—[ΠΟΛ. ΔΙΚ.] Ἀξίωμα γενικῶς σημαίνει πᾶσαν ἀλήθειαν αὐταπόδεικτον καὶ ἀναμφισβήτητον. Τοιαῦτα ἀξιώματα ἀποκρυσταλλοῦντα γενικοὺς θεμελιώδεις κανόνας ὑπάρχουσιν ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ, ἔχουσι δὲ καθιερωθῆ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ δικονομίᾳ τὰ ἑξῆς:

α') Τὸ *ἀξίωμα τοῦ μὴ δικάζειν αὐταπεγγέλτως* (judex ne procedat ex officio). Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ποινικὴν δικονομίαν ἡ ὁποία κατὰ κανόνα διὰ τὴν τιμώρησιν τῶν ἀδικημάτων παρέχει τὸ δικαίωμα τοῦ αὐταπαγγέλτως ἐνεργεῖν, ἡ πολιτικὴ δικονομία ἔχει ὡς κανόνα τὸ μὴ δικάζειν τὸν δικαστὴν αὐτεπαγγέλτως, ἀλλὰ κατ' αἴτησιν καὶ πρότασιν τῶν διαδίκων. Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 170 πολ. δικονομίας ἡ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ διαδικασία δὲν γίνεται ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' ἄρχεται ἡ ἐνέργεια τοῦ δικαστοῦ μετὰ τὴν αἴτησιν καὶ πρότασιν τῶν διαδίκων, μὴ προταθέντα δὲ πράγματα δὲν δύνανται κατὰ κανόνα ν' ἀναπληρωθῶσιν ἐξ ἐπαγγέλματος. Ὡς δείκνυται σαφῶς ἐκ τοῦ ἄρθρου τούτου, τὸ ἀξίωμα τοῦ μὴ δικάζειν αὐτεπαγγέλτως περιορίζεται εἰς τὰ πραγματικὰ μόνον γενονότα οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸ νομικὸν μέρος τῆς δικαζομένης διαφορᾶς, διότι περὶ τούτου, οἷον περὶ τοῦ νόμῳ βασίμου ἢ μὴ τῆς ἀγωγῆς, περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου καὶ περὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν ὑποβληθέντων πραγματικῶν γεγονότων εἰς ὡρισμένην νομικὴν διάταξιν ὁ δικαστὴς κρίνει ἐξ ἐπαγγέλματος. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ πραγματικὸν μέρος, ἀφ' ἧς τοῦτο ὑποβληθῇ ὑπὸ τῶν διαδίκων, ἔχει δικαίωμα αὐτεπαγγέλτου ἐνεργείας ὁ δικαστής, δυνάμενος κατὰ τὸ ἄρθρον 171 πολ. δικονομίας νὰ ἀποτείνῃ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς διαδίκους καὶ τοὺς μάρτυρας καὶ ν' ἀπαιτῇ τὴν ἀνάγνωσιν ἐγγράφων, κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 172 ν' ἀποφασίζῃ αὐτεπαγγέλτως περὶ ἀποδείξεως, νὰ διατάττῃ ἐμφανίσεις διαδίκων, αὐτοψίας καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ πρὸς διασάφησιν τῶν προβαλλομένων πραγματικῶν γεγονότων καὶ διευκρίνισιν τῶν ἐφαρμοστέων νομικῶν κανόνων καὶ τέλος ἐξετασθείσης τῆς ὑποθέσεως ν' ἀπαγορεύῃ αὐτεπαγγέλτως τὴν περαιτέρω συζήτησιν. Ἐξ ἐπαγγέλματος δικάζει ἐπίσης ὁ δικαστὴς εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις ἐν αἷς προέχει τὸ δημόσιον συμφέρον ὡς ἐν τοῖς ἄρθροις 13, 68, 92, 219, 323, 503, 526, 531, 537, 592, 664, 665, 731, 755, 772, 795, 823, 910, 1030, 1031, 1036, 1039 Πολ. Δικονομίας.

β') Τὸ *ἀξίωμα τοῦ ἄνευ ἐπικουρίας δικάζεσθαι*. Τοῦτο ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς ἀπέναντι τοῦ δικαστηρίου ἐνεργείας τῶν διαδίκων, ὀφειλόντων νὰ ἐπικαλεσθῶσι συγχρόνως πᾶν γεγονός, πρότασιν ἢ ἔνστασιν θεμελιοῦσαν τὴν ἐπίδικον ἀξίωσιν αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 160 πολ. δικονομίας κατὰ τὴν πρώτην τὸ βραδύτερον ἐπ' ἀκροατηρίου συνεδρίασιν γίνονται ἐπὶ ποινῇ ἀποκλεισμοῦ κατὰ τὴν ἐκκρεμῆ δίκην πᾶσαι αἱ νέαι προτάσεις αἱ παλαιαὶ διορθοῦνται καὶ γίνονται ὅλαι αἱ ἐνστάσεις ἀναβλητικαί τε καὶ ἀνατρεπτικαί, ἐξαιρουμένων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ γίνουν ἐξ ἐπαγγέλματος κατὰ πᾶσαν τῆς δίκης στάσιν. Εἰδικώτερον τὰ ἄρθρα 24, 39, 78, 158, 202, 544, 553, 563, 582 κανονίζουσι περὶ τοῦ χρόνου πρὸς ὑποβολὴν προτάσεώς τινος ἐκ μέρους τοῦ διαδίκου. Ἀντιθέτως προκειμένου περὶ ἀποδείξεων δύναται ὁ διάδικος κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 253 πολ. δικονομίας νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως οἱονδήποτε ἀποδεικτικὸν μέσον (ἐφ' ὅσον τοῦτο βέβαια ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου) καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ μέσα ταῦτα εἴτε καθ' ἕκαστα κεχωρισμένως εἴτε συγχρόνως. Οὕτω δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ προσκαλέσῃ μάρτυρας καὶ κατόπιν νὰ προσαγάγῃ ἔγγραφα ἢ ἐπαγάγῃ ὅρκον.

γ') Τὸ *ἀξίωμα τοῦ μηδένα δικάζειν ἀνήκουστον* (audiatur et altera pars). Κατ' αὐτὸ ὁ δικαστὴς δὲν δύναται ν' ἀποφασίσῃ πρὶν ἢ ἀκούσῃ ἀμφοτέρους τοὺς διαδίκους. Τοῦτο δικαιολογεῖται ὡς ἐκ τοῦ ὅτι οἱ διάδικοι προσφεύγουσιν εἰς τὸν δικαστὴν πρὸς διάλυσιν τῶν διενέξεων αὐτῶν. Κατὰ τίνα λοιπὸν τρόπον θὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ κρίνῃ εὐθέως καὶ ἀκριβῶς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοὺς ἰσχυρισμοὺς ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων; Πολλάκις ἐν τούτοις δικάζει καὶ ἄνευ ἀκροάσεως τοῦ ἑτέρου μέρους. Τοῦτο συμβαίνει λ. χ. ὅταν ὁ διάδικος κληθεὶς δὲν ἐμφανισθῇ. Ὁ δικαστὴς δικάζει ἐρήμην αὐτὸν καὶ πρὶν ἢ δηλαδὴ ἀκούσῃ τοῦτον, συναγομένου τεκμηρίου ὁμολογίας ἐκ τῆς μὴ ἐμφανίσεώς του. Ἐπίσης ἀποφασίζει ἢ μᾶλλον δύναται ν' ἀποφασίσῃ ἄνευ ἀκροάσεως τοῦ ἑτέρου τῶν διαδίκων ἐπὶ συντηρητικῆς ἀποδείξεως (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 260), ἐπὶ τῆς ἐπ' ἀναφορᾷ ἐνώπιον τοῦ προέδρου διαδικασίας (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 634), ἐπὶ παροχῆς ἀδείας πρὸς συντηρητικὴν κατάσχεσιν (ἄρθρ. 921) κλπ.

[ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ* § 74-77.—*Εὐκλείδου* Πολ. Δικ. § 100 καὶ 101.—*Φέδερ* σελ. 16]. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΕΚΚΛ.]· βλ. ἀξιωματικοὶ τῆς *ἐπισκοπῆς*.

—*ἀξιώματα τρία Ἰησοῦ Χριστοῦ [Δογματ.]*. Κατὰ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπετέλεσε τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ὡς προφήτης, ὡς ἀρχιερεὺς καὶ ὡς βασιλεύς· ὡς προφήτης μὲν ἐδίδαξε τὴν θείαν ἀλήθειαν καὶ προεφήτευσε περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὡς ἀρχιερεὺς διήλλαξε πρὸς τὸν Θεὸν τὴν λόγῳ τῆς ἁμαρτίας ἀπομακρυνθεῖσαν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, κατορθώσας τοῦτο ἰδίως διὰ τοῦ ἐξιλαστικοῦ του θανάτου· ὡς βασιλεὺς δ' ἐξακολουθεῖ τὸ ἀπολυτρωτικόν του ἔργον διευθύνων καὶ κυβερνῶν ἀοράτως τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν Ἐκκλησίαν, ἣν θὰ τελειώσῃ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα τοῦ Σωτῆρος (munus triplex), τὸ προφητικόν, τὸ ἀρχιερατικὸν καὶ τὸ βασιλικόν, προτυποῦνται μὲν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὑποδηλοῦνται δὲ ἐν τῇ Καινῇ, ἐν ᾗ οὐ μόνον λέγεται ὅτι ὁ Σωτὴρ ἐγένετο δι' ἡμᾶς «σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη, ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις» (Ι. Κορ. 1,30), ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένως παρίσταται ὁ βίος τοῦ Σωτῆρος ὡς πλήρωσις τῶν καθηκόντων τῶν ἀπορρεόντων ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀξιωμάτων. Ἡ περὶ τριῶν ἀξιωμάτων διδασκαλία σαφῶς διδάσκεται ὑπὸ διαφόρων ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων (*Εὐσεβίου* Ἐκκλ. Ἱστ. 1, 3· Εὐαγγ. ἀπόδ. 4, 15, 17 καὶ προοίμιον 8ου βιβλίου. *Κυρίλλου Ἱεροσ.* Κατήχ. 10, 11. 14. *Αὐγουστίνου* de civit. Dei 10, 6. *Ρουφίνου* Comm. in symbolum 6), ὑπὸ τῶν σχολασικῶν ὡς καὶ τῶν νεωτέρων θεολόγων πάντων τῶν δογμάτων, πλὴν τῶν Σοκινιανῶν καὶ τοῦ Ernesti («De officio Christi triplici» 1773) οἵτινες ἀπέκρουσαν ταύτην, καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Ritschl, ἥτις ἀποδέχεται μόνον τὸ προφητικὸν καὶ ἀρχιερατικόν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶναι προφήτης, ἀρχιερεὺς καὶ βασιλεὺς οὐχὶ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀνθρωπίνων προφητῶν, ἀρχιερέων καὶ βασιλέων, ἀλλ' ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν προφήτης, ἀρχιερεὺς καὶ βασιλεὺς ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ἀπολύτου (rex regum, sacerdos sacerdotum, propheta prophetarum» *Πέτρος Χρυσόλογος* Λόγ. 59, ἐν Migne Λατ. Πατρ. 52, 363).

[Περὶ τῶν τριῶν ἀξιωμάτων τοῦ Σωτῆρος ἴδε τὰς διαφόρους δογματικὰς καὶ ἑλληνιστὶ ἰδίᾳ *Ἀνδρούτσου Χρ.* Δογματικὴ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1907, σ. 194 κ. ἑ. Ἴδε καὶ *Herzog's* Realencyclopaedie f. prot. Theol. u. Kirche, ἔκδ. γ', 8, 733 - 741 Πρβλ. καὶ λ. ἀπολυτρωτικὸν ἔργον Σωτῆρος καὶ ἐξιλαστήριος θάνατος Σωτῆρος.] Δ. Σ. Μ.

ἀξιωματικός, —ή, —όν· ὁ μετ' ἀξιώματος, μετὰ κύρους, ὁ αὐθεντικός, μεγαλοπρεπής: «ἀξιωματικὸν ὕφος» || ὁ κατέχων ἀξίωμα, ὑπούργημα (officium)· ἤδη παρὰ Πλουτάρχῳ: «οἱ λοιποὶ πολῖται χωρὶς τῶν ἀξιωματικῶν».— Ἐπίρρ. **ἀξιωματικῶς**, μετὰ κύρους, αὐθεντικῶς.

—[ΣΤΡΑΤ.-ΝΑΥΤ.]. Ἀξιωματικοὶ εἶναι τὰ ὄργανα τῆς Πολιτείας, εἰς ἃ ἔχει ἀνατεθῆ ἡ προπαρασκευή, ἡ ἐκπαίδευσις, καὶ ἡ ἐν πολέμῳ ἢ εἰρήνῃ διοίκησις τῆς ἐνόπλου δυνάμεώς της, ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Καίτοι ὁ ἀξιωματικὸς μετέχει ἔν τινι μέτρῳ τῆς γενικῆς ὑπαλληλίας τῆς Πολιτείας, μόλα ταῦτα ὁ ἀξιωματικὸς δὲν θεωρεῖται ὑπάλληλος, καθ' ὅσον, ἐν τῇ ὅλῃ δημοσιοϋπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ, τὸ Σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ ἀποτελεῖ ἰδίαν τάξιν, μὴ περιλαμβανομένην εἰς τὴν κατὰ τάξεις καὶ βαθμοὺς διαίρεσιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ὁ ἀξιωματικὸς θεωρεῖται ὡς κατέχων ἀξίωμα, ἀπονεμηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Πολιτείας, συμφώνως ὅμως πάντοτε τοὺς νόμους καὶ ταῖς ἐν γένει διατάξεσιν αὐτῆς, καὶ παρακολουθοῦν τὸν ἀξιωματικὸν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον.

Εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ἀποτελοῦντας τ' ἀνώτερα στελέχη τοῦ στρατοῦ τῆς τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, περιλαμβάνονται οἱ κατέχοντες οἱονδήποτε βαθμὸν ἀπὸ ἀνθυπολοχαγοῦ ἢ σημαιοφόρου μέχρι στρατηγοῦ ἢ ναυάρχου, οὐχὶ δ' οἱ κατέχοντες βαθμὸν κατώτερον τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ἢ σημαιοφόρου, καθ' ὅσον οὗτοι καλοῦνται ἐν μὲν τῷ στρατῷ τῆς ξηρᾶς *ὁπλῖται*, ἐν δὲ τῷ θαλάσσης *πληρώματα*. Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΑΘΜΩΝ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΠΟΧΗΣ

ΣΤΡΑΤΟΣ ΞΗΡΑΣ	*Ἀντιστράτηγος*	*Ὑποστράτηγος*	*Συνταγματάρχης*	*Ἀντισυνταγματάρ.*	*Ταγματάρχης*	*Λοχαγός*	*Ὑπολοχαγός*	*Ἀνθυπολοχαγός*
Πεζικὸν	Ἀντιστράτηγος	Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Πυροβολικὸν	Ἀντιστράτηγος	Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπο νὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Ἱππικὸν	Ἀντιστράτηγος	Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ἐπίλαρχος	Ἴλαρχος	Ὑπίλαρχος	Ἀνθυπίλαρχος
Μηχανικὸν	Ἀντιστράτηγος	Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Ἀεροπλοΐα		Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Ἱερεῖς					Ταγματάρχης	Ἱερεὺς Α΄ τάξεως	Ἱερεὺς β΄ τάξεως	Ἱερεὺς γ΄ τάξεως
Ἰατροὶ		Ἀν. Γεν. Ἀρχίατρ.	Γεν. ἀρχίατρος	Ἀρχίατρος	Ἐπίατρος	Ἰατρὸς	Ὑπίατρος	Ἀνθυπίατρος
Κτηνίατροι			Γεν.ἀρχικτηνίατρος	Ἀρχικτηνίατρος	Ἐπικτηνίατρος	Κτηνίατρος	Ὑποκτηνίατρος	
Φαρμακοποιοὶ			Γεν. ἀρχιφαρμακοπ.	Ἀρχιφαρμακοποιὸς	Ἐπιφαρμακοποιὸς	Φαρμακοποιὸς	Ὑποφαρμακοποιὸς	Ἀνθυποφαρμακοπ.
Ἐπιμελητεία		Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς		
Ἔλεγχος			Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς		
Μεταγωγικὸν			Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Στρατολογία			Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Δικαιοσύνη			Δικαστ. σύμβουλος Α΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Β΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Γ΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Δ΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Ε΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Ϛ΄ τάξεως
Χαρτογράφοι			Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Μουσικοὶ				Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Ἀρχιμουσικ. Α΄ τάξ.	Ἀρχιμουσικὸς Β΄ τάξεως	Ἀρχιμουσικὸς Γ΄ τάξεως
Διαχειρισταὶ				Ἀντισυνταγματ	Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Ἀρχιτεχνῖται					Ταγματάρχης	Λοχαγὸς	Ἀρχιτεχνίτης Α΄ τάξεως	Ἀρχιτεχνίτ. β΄ τάξ.
Πεταλωταὶ						Λοχαγὸς	Ἀρχιπεταλωτὴς Α΄ τάξεως	Ἀρχιπεταλωτὴς Β΄ τάξεως
Ἀρχειοφύλακες						Λοχαγὸς	Ὑπολοχαγὸς	Ἀνθυπολοχαγὸς
Ταμιακὸς κλάδος				Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Ταμίας Α΄ τάξεως	Ταμίας β΄ τάξεως	
Χωροφυλακὴ		Ὑποστράτηγος	Συνταγματάρχης	Ἀντισυνταγματ.	Ταγματάρχης	Μοίραρχος	Ὑπομοίραρχος	Ἀνθυπομοίραρχος
ΣΤΡΑΤΟΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ	Ἀντιναύαρχος	Ὑποναύαρχος	Πλοίαρχος	Ἀντιπλοίαρχος	Πλωτάρχης	Ὑποπλοίαρχος	Ἀνθυποπλοίαρχος	Σημαιοφόρος
Μάχιμοι	Ἀντιναύαρχος	Ὑποναύαρχος	Πλοίαρχος	Ἀντιπλοίαρχος	Πλωτάρχης	Ὑποπλοίαρχος	Ἀνθυποπλοίαρχος	Σημαιοφόρος
Ἱερεῖς						Ἱερεὺς		
Μηχανικοὶ			Πλοίαρχος	Ἀντιπλοίαρχος	Πλωτάρχης	Ὑποπλοίαρχος	Ἀνθυποπλοίαρχος	Σημαιοφόρος
Οἰκονομικοὶ			Ἀνώτ. ἀρχιφροντ.	Ἀρχιφροντιστὴς	Φροντιστὴς	Ὑποφροντιστὴς	Ἀνθυποφροντιστὴς	Λογιστὴς
Ὑγειονομικοὶ			Ἀνώτ. ἀρχίατρος	Ἀρχίατρος	Ἐπίατρος	Ἰατρὸς	Ὑπίατρος	
Δικαστικοὶ			Δικαστ. σύμβουλος Α΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Β΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Γ΄ τάξεως	Δικαστ. σύμβουλος Δ΄ τάξεως		
Ναυπηγικοὶ			Ἀνώτ. ἀρχιναυπηγ.	Ἀρχιναυπηγὸς	Ἐπιναυπηγὸς	Ναυπηγὸς	Ὑποναυπηγὸς	
Ἠλεκτρολόγοι Μηχανικοὶ				Ἠλεκτρ. Ἀρχιμηχ. Α΄ τάξεως	Ἠλεκτρ. Ἐπιναυπ. Β΄ τάξεως	Ἠλεκτρολόγος ἐπιμηχανικὸς	Ἠλεκτρ. μηχανικὸς	
Φαρμακοποιοὶ					Ἐπιφαρμακοποιὸς	Φαρμακοποιὸς	Ὑποφαρμακοποιὸς	
Μουσικοὶ						Ἀρχιμουσικ. α΄ τάξ.	Ἀρχιμουσικ. β΄ τάξ.	Ἀρχιμουσικὸς Γ΄ τάξεως
Μηχανουργοὶ				Ἀρχιμηχανουργὸς Α΄ τάξεως	Ἀρχιμηχανουργὸς Β΄ τάξεως	Μηχανουργ. α΄ ταξ.	Μηχανουργὸς β΄ τάξ.	Μηχανουργ. γ΄ τάξ.
Μηχανικοὶ Ραδιοτηλεγραφ.				Ἀρχιμηχανικὸς Α΄ τάξεως	Ἀρχιμηχανικὸς Β΄ τάξεως	Ἐπιμηχανικὸς	Μηχανικὸς α΄ τάξ.	Μηχανικὸς β΄ τάξ.
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Ἀρμενισταὶ, Πυροβοληταὶ, Σηματωροὶ, Πηδαλιουχίας, Τορπιλλομηχ., Ἠλεκρομηχ.						Ὑποπλοίαρχος	Ἀνθυποπλοίαρχος	Σημαιοφόρος
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Πυροτεχν/ργοὶ						Πυροτεχνουργὸς Α΄ τάξεως	Πυροτεχνουργὸς Β΄ τάξεως	Πυροτεχνουργὸς Γ΄ τάξεως
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Πυροβολομηχ.						Πυροβολομηχανικὸς Α΄ τάξεως	Πυροβολομηχανικ. Β΄ τάξεως	Πυροβολομηχανικ Γ΄ τάξεως
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Τηλεγραφηταὶ						Τηλεγραφητὴς Α΄ τάξεως	Τηλεγραφητὴς Β΄ τάξεως	Τηλεγραφητὴς Γ΄ τάξεως
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Ἀρχειοφύλακ.						Ἀρχειοφύλαξ α΄ τάξεως	Ἀρχειοφύλαξ β΄ τάξ.	Ἀρχειοφύλαξ γ΄ τάξ
Ἀξιωματικοὶ πληρωμάτων: Διδάσκαλοι						Διδάσκαλος α΄ τάξ.	Διδάσκαλο, β΄ τάξ.	Διδάσκαλος γ΄ τάξ
Τεχνῖται							Ἀνθυποπλοίαρχος	Σημαιοφόρος
Ἀρχιεργοδηγοὶ (Ραδιοτηλ.)								Ἀρχιεργοδ. α΄ τάξ.
Λιμενικοὶ			Ἐπιλιμενάρχης Α΄ τάξεως	Ἐπιλιμενάρχης Β΄ τάξεως	Ἐπιλιμενάρχης Γ΄ τάξεως	Λιμενάρχης α΄ τάξ.	Λιμενάρχης β΄ τάξ.	Λιμενάρχης γ΄ τάξ
Ἀεροπόροι	**Τὸ Σῶμα τοῦτο (χειρισταί, παρατηρηταί, ἀερομηχανικοί, ἀεροσυνθέται, φωτογράφοι, ἀποθηκάριοι), διαλυθὲν τὸ 1924 ἀνασυνέστη ἐσχάτως χωρὶς νὰ διαρρυθμισθῶσι τὰ κατ' αὐτὸ εἰσέτι.**							

Digitized by Google

γενικῆς ἐννοίας τοῦ ὅλου στρατεύματος, οἱ ἀξιωματικοὶ λογίζονται καὶ προσμετροῦνται μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὁπλιτῶν ἢ πληρωμάτων· δι' ὅ, διὰ τῆς ἐκφράσεως π. χ. «δύναμις τοῦ δεῖνα σώματος» ἢ «—πλοίου», ἐννοητέα ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις εἰς ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτας, ἢ εἰς ἀξιωματικοὺς καὶ πληρώματα.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Ἀγῶνος, ὁπότε ὠργανώθησαν παρ' ἡμῖν οἱ πρῶτοι τακτικοὶ στρατοὶ (1821, 1822, 1824, 1825) καὶ ὁ πρῶτος ἐθνικὸς στόλος (1827), παρέστη ἀνάγκη ὑπάρξεως διαφόρων βαθμῶν, πρὸς καταμερισμὸν τοῦ ἔργου, πρὸς καλὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας καὶ πρὸς ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνταμοιβὴν τῶν ἡγουμένων τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Οἱ διαφόρου βαθμοῦ ἀξιωματικοὶ δὲν εἶναι ἰσότιμοι, ἀλλ' ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ παντὸς βαθμοῦ ἀξιωματικοὶ εἶναι ὁμότιμοι· ὁ λοχαγὸς π.χ. ἢ ὁ ὑποπλοίαρχος εἶναι ἀνώτερος τοῦ ὑπολοχαγοῦ ἢ ἀνθυποπλοιάρχου, διοικεῖ τοῦτον, προηγεῖται πάντοτε αὐτοῦ καὶ τυγχάνει μειζόνων τούτου τιμῶν (ἀνισοτιμία), ἀλλ' ὁ ἀνθυπολοχαγὸς ἢ ὁ σημαιοφόρος δύναται νὰ παρευρεθῇ ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ χοροῦ ἢ συναυλίας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ ἢ τοῦ ναυάρχου, καὶ νὰ παρακαθήσῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ μετ' αὐτῶν τραπέζῃ γεύματος (ὁμοτιμία).

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐχωρίζοντο ἀνέκαθεν εἰς δύο χωριστοὺς γενικοὺς κλάδους, τὸν τῶν *μαχίμων* (πεζικόν, πυροβολικὸν κτλ. ἐν τῇ ξηρᾷ, μάχιμοι ἐν τῇ θαλάσσῃ), καὶ τὸν τῶν *βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν* (ὑγειονομικοῦ, οἰκονομικοῦ κτλ. ἔν τε τῷ στρατῷ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, κτηνιατρικοῦ κ.τ.λ. ἐν τῷ τῆς ξηρᾶς, ναυπηγικοῦ κ.τ.λ. ἐν τῷ τῆς θαλάσσης). Ἐφ' ὅσον δ' αἱ συναφεῖς πρὸς τὸν στρατὸν καὶ ναυτικὸν ἐπιστῆμαι (μηχανολογία, ἠλεκτρολογία, τηλεγραφία κτλ.) ἐξειλίσσοντο, ἐπὶ τοσοῦτον παρίστατο ἀνάγκη ὀργανώσεως καὶ νέων ἑκάστοτε κλάδων ἀξιωματικῶν, ὡς π.χ. μηχανικῶν τοῦ ναυτικοῦ (τῷ 1880, πρότερον ὑπαγομένων εἰς τὸν ναυπηγικὸν κλάδον), ἀεροπόρων, ἀερομηχανικῶν, μηχανικῶν αὐτοκινήτων, ἠλεκτρολόγων, πυροτεχνουργῶν κτλ. κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν.

Οἱ βαθμοὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν καὶ ναυτικῶν παρήλλασσον ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἀλλ' οἱ ἐν ἑκάστῃ ἐποχῇ βαθμοὶ ἐλάχιστα παρήλλασσον ἀπὸ Κράτους εἰς Κράτος. Ἐν Ἑλλάδι οἱ βαθμοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἦσαν ἑκάστοτε προσόμοιοι πρὸς τοὺς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Ἐπὶ τοῦ Καποδιστρίου, οἱ Ἑλληνικοὶ βαθμοὶ ἦσαν οἱ κάτωθι μέ τινας παραλλαγάς:

ΣΤΡΑΤΟΣ	ΝΑΥΤΙΚΟΝ
Στρατηγός	Ναύαρχος
———	Ἀντιναύαρχος
———	(Μοίραρχος πλοίαρχος)
Ὑποσυνταγματάρχης	Πλοίαρχος α΄ τάξεως
Ταγματάρχης ἢ Ἰλάρχης	Πλοίαρχος β΄ »
Ὑποταγμ)ρχης ἢ Ἐπιλοχαγὸς	Ὑποπλοίαρχος α΄ » Φροντιστὴς α΄ » Γραμματεὺς α΄ »
Λοχαγὸς	———
Πρωθυπολογαγὸς	Ὑποπλοίαρχος β΄ » Φροντιστὴς β΄ » Γραμματεὺς β΄ »
Ὑπολσχαγὸς	———
Ἀνθυπολοχαγὸς	Σημαιοφόρος Ὑποφροντιστὴς Ὑπογραμματεὺς

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὄθωνος, οἱ Ἑλληνικοὶ βαθμοὶ ἦσαν οἱ κάτωθι, ὑποστάντες παραλλαγάς τινας κατὰ τὰς ἑπομένας ἐποχάς.

ΣΤΡΑΤΟΣ	ΝΑΥΤΙΚΟΝ
Ἀντιστράτηγος	Ἀντιναύαρχος
Συνταγματαρχης	Πλοίαρχος Μοίραρχος
Ἀντισυνταγματάρχης	Πλοίαρχος α΄ τάξεως
Ταγματάρχης	Πλοίαρχος β΄ τάξεως
Λοχαγὸς Καταλυματίας Ἰατρὸς α΄ τάξεως Ἱππίατρος	Πλοίαρχος γ΄ τάξεως Φροντιστὴς α΄ » Ἰατρὸς α΄ »
Ὑπολοχαγὸς Ἰατρὸς β΄ τάξεως	Ὑποπλοίαρχος Ἰατρὸς β΄ » Φροντιστὴς β΄ »
Ἀνθυπολοχαγὸς	Σημαιοφόρος Ὑποϊατρὸς Τροφοδότης

Ὁ βαθμὸς τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ναυάρχου κατηργήθη ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ἑλλάδι (1833), τηρηθεὶς μόνον ὑπὸ τοῦ ἑκάστοτε βασιλέως. Ἐξαιρετικῶς ἀπενεμήθη, ὁ μὲν βαθμὸς τοῦ στρατηγοῦ κατὰ Φεβρουάριον 1913 (μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἰωαννίνων) εἰς τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον, ὁ δὲ βαθμὸς τοῦ ναυάρχου τὸν Φεβρουάριον 1920 εἰς τὸν Παῦλον Κουντουριώτην, δικαιούμενον διὰ βίου εἰς τὰς τιμὰς τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ *ναυάρχου ἀρχηγοῦ στόλου*.

Πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς *ἐφέδρους*, περὶ ὧν κατωτέρω, οἱ σταδιοδρομοῦντες ἐν τῷ στρατῷ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀξιωματικοὶ χαρακτηρίζονται γενικῶς ὡς *μόνιμοι*.

Προέλευσις.— Ἡ προέλευσις τῶν μονίμων ἀξιωματικῶν κατὰ μὲν τὰς παλαιὰς ἐποχὰς ἦτο ποικίλη, κατὰ δὲ τὴν σύγχρονον διαφέρει ἀναλόγως τοῦ κλάδου.

Σήμερον οἱ *μάχιμοι* προέρχονται ἐν μὲν τῷ στρατῷ ἐκ τοῦ Στρατ. Σχολείου Εὐελπίδων ἢ ἐκ τοῦ Στρατ. Σχολείου τῶν ὑπαξιωματικῶν, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιστάσεις (πολεμικὴ περίοδος 1913—1924) ἐκ μονιμοποιήσεως ἐφέδρων· ἐν δὲ τῷ Ναυτικῷ ἐκ τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων. Οἱ τῶν *βοηθητικῶν κλάδων* προέρχονται εἴτε ἐκ διπλωματούχων ἀναλόγου σχολῆς,—ὡς π.χ. ἐκ τῶν οἰκείων σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ φαρμακοποιοί, ἐκ τοῦ Πολυτεχνείου (ἡμεδαποῦ ἢ ἀλλοδαποῦ), οἱ ναυπηγοὶ καὶ ἠλεκτρολόγοι,— εἴτε ἐξ ἀποφοίτων τοῦ γυμνασίου ἢ ἐμπορικῆς Σχολῆς,— ὡς εἶναι οἱ οἰκονομικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ καὶ λιμενικοί,— εἴτε ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὑπαξιωματικῶν διὰ προαγωγῆς. Ἀπὸ τοῦ 1926 οἱ μηχανικοὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐκανονίσθη νὰ προέρχωνται καὶ ἐκ τῆς Σχολῆς Ναυτ. Δοκίμων.

Οἱ *ἔφεδροι* προέρχονται: ἐν μὲν τῷ στρατῷ, εἴτε ἐκ τῆς ἄλλοτε Σχολῆς ἐφέδρων ἀξιωματικῶν (μέχρι τοῦ 1910), εἴτε ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ ἐντεῦθεν λειτουργούντων κατ' ἔτος Οὐλαμῶν ἐφέδρων· ἐν δὲ τῷ ναυτικῷ ἐκ τῆς Σχολῆς ἐφέδρων (λειτουργούσης ἐκτάκτως πρὸς ἀπόδοσιν μαχίμων στελεχῶν δι' ἐκπαιδεύσεως ἐμποροπλοιάρχων).

Ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἐν τῷ ναυτικῷ ὑπηρετοῦσιν: οἱ *ἐπίκουροι*, προερχόμενοι ἐκ βαθμοφόρων τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ· οἱ *ἔφεδροι ἐπίκουροι*, προερχόμενοι ἐκ στρατευσίμων ἐργατῶν θαλάσσης, λόγῳ δὲ τῶν εἰδικῶν των γνώσεων βαθμολογουμένων μὲ βαθμοὺς ἀξιωματικοῦ· οἱ *ἐπίτακτοι*, ἤτοι τὸ ἀνώτερον προσωπικὸν τῶν ἐπιτασσομένων πλοίων.

Κατάστασις. — Αἱ καταστάσεις τοῦ ἀξιωματικοῦ εἶναι: *Ἐνέργεια, διαθεσιμότης, πρόσκαιρος παῦσις, ἀργία δι' ἀπολύσεως, ἀποστρατεία* (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις).

Βαθμοί.— Σήμερον, οἱ βαθμοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν στρατοῦ καὶ στόλου εἶναι οἱ ἐν τῷ πίνακι τῆς σελ. 47 ἀναγραφόμενοι, καταλεγόμενοι δ' ὡς ἑξῆς.

Οἱ τοῦ βαθμοῦ ἀντιστρατήγου, ἀντιναυάρχου, ὑποστρατήγου, ὑποναυάρχου ὡς *γενικοὶ ἀξιωματικοὶ* ἢ *ἀνώτατοι*.

Οἱ τοῦ βαθμοῦ συνταγματάρχου, πλοιάρχου, ἀντισυνταγματάρχου, ἀντιπλοιάρχου, ταγματάρχου, πλωτάρχου ὡς *ἀνώτεροι ἀξιωματικοί*.

Οἱ τοῦ βαθμοῦ λοχαγοῦ, ὑποπλοιάρχου, ὑπολοχαγοῦ, ἀνθυποπλοιάρχου, ἀνθυπολοχαγοῦ, σημαιοφόρου ὡς *κατώτεροι ἀξιωματικοί*.

[Προβιβασμοὶ ἀξιωματικῶν—Τιμαὶ—Στολαὶ—Σχολαὶ—Ἐκπαίδευσις—Πειθαρχικαὶ ποιναὶ—Ποινικὴ δίωξις—Συντάξεις—Ταμεῖα Μετοχικὰ—Γάμος—βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.]

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ—Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀξιωματικὴ θεωρία *[Φιλοσ.]*. Διδασκαλία περὶ τῆς ἀξιωματικῆς μεθόδου καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς. Ἡ ἀξιωματικὴ μελέτη προτάσεώς τινος ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν προϋποθέσεων, τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀπόδειξίν της.

Ἡ ἀξιωματικὴ θεωρία εἶναι κατὰ τὸν Θ. Λέσσιγγ ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀξιῶν ἢ τῶν διεπόντων ταύτας κανόνων (*Th. Lessing*, zur Wertaxiomatik 1914, K. Bohem, Begriffsbildung 1922). Α. Δ.

—**ἀξιωματικοὶ** *ἀρχαίων Ἑλλήνων*· βλ. λ. Ἑλλὰς *[Στρατ. - Ναυτ.]*.

—**ἀξιωματικοὶ** *βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ στόλου*· βλ. λ. **Βυζάντιον.**

—**ἀξιωματικοὶ** *ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ*· βλ.λ. Ἑλλὰς *[Ἐμπορ. Ναυτ.]*.

—**ἀξιωματικοὶ** *ξένων στρατῶν καὶ ναυτικῶν*· βλ. τὰ κράτη εἰς ἃ ἀνήκουσιν.

— **ἀξιωματικοὶ** *τῆς ἐπισκοπῆς*, ἄλλως *ὀφφικιάλιοι* ἢ *ἄρχοντες* ἐπονομαζόμενοι. Ἐκαλοῦντο οὕτω οἱ κληρικοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἐμπεπιστευμένον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου διοικητικόν τι ἢ οἰκονομικὸν ὑπούργημα καὶ οἵτινες διὰ τοῦτο διεκρίνοντο τιμητικῶς τῶν λοιπῶν κληρικῶν. Ἐκ τούτων τινὲς συγκατῴκουν ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ ἢ κελλίῳ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου, χρησιμεύοντες ὡς μάρτυρες τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναστροφῆς καὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, καὶ ὠνομάζοντο *σύγκελλοι*, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος καὶ προεξάρχων ἐκαλεῖτο *πρωτοσύγκελλος*, ἀξίωμα μέχρι τοῦ νῦν ἐν χρήσει ὑπάρχον. Εἰς τοὺς συγκέλλους συγκαταλέγεται καὶ ὁ *ἀρχιδιάκονος*. Οἱ κυρίως ὅμως καὶ καθ' αὐτὸ ὀφφικιάλιοι ἦσαν ἄλλοι, συνήθως ἐκ τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου λαμβανόμενοι καὶ ἔξω τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου μένοντες, διὸ καὶ οἱ μεταξὺ αὐτῶν προέχοντες ὠνομάσθησαν *ἐξωκατάκοιλοι* ἢ *ἐξωκατάκηλοι*, κατὰ παραφθορὰν πιθανῶς τῆς λέξεως *ἐξωκατάκελλοι* (=οἱ ἔξω τοῦ ἐπισκοπικοῦ κελλίου μένοντες). Τῶν ὀφφικιαλίων τούτων διεκρίθησαν κυρίως ἕξ, ὁ *μέγας Οἰκονόμος, ὁ μέγας Σακελλάριος, ὁ μέγας Σκευοφύλαξ, ὁ Χαρτοφύλαξ, ὁ Σακελλίων* καὶ ὁ *Πρωτέκδικος*, οἵτινες κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐλαμβάνοντο ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Κων)λεως οὐ μόνον ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διακόνων· Εἰς τοὺς διακόνους τούτους, τοὺς εἰς τοιαῦτα ὀφφίκια ἀναβιβαζομένους, ἐδίδετο πρὸς τιμητικὴν διάκρισιν καὶ φελόνης, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπιτραχήλιον. Εἰς τοὺς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων δ' ὀφφικιαλίους κατὰ τοὺς μετὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα χρόνους ἐδίδετο ἐπιγονάτιον.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐξ ὀφφικίων καθωρίσθησαν καὶ πλεῖστα ἄλλα, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων γνωστὰ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀπονέμονται ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὡς τίτλοι μόνον τιμητικοὶ καὶ ἄσχετοι πρὸς οἱονδήποτε διοικητικὸν ὑπούργημα. Κατὰ τὸν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῖς φέρουσι τὸ ὄνομα *Κωδινοῦ τοῦ Κουροπαλάτου* περισωθέντα κατάλογον, οἱ ὀφφικιάλιοι ἐτάσσοντο εἰς πεντάδας ἐννέα, καὶ συνεπῶς τὰ διάφορα ὀφφίκια συνεποσοῦντο εἰς τεσσαράκοντα καὶ πέντε (ἴδε ταῦτα ἐν *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*, Συνταγμ. ἱερῶν κανόνων 5,531). Συναφὴς πρὸς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον τυγχάνει καὶ ὁ ἐν τῷ Εὐχολογίῳ διασωζόμενος, καθ' ὃν οἱ ὀφφικιάλιοι διακρίνονται εἰς δύο χορούς.

Ἐκ τούτων ὁ μὲν δεξιὸς χορὸς ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν πεντάδων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὸν *μέγαν Οἰκονόμον*, τὸν *μέγαν Σακελλάριον*, τὸν *μέγαν Σκευοφύλακα*, τὸν *Χαρτοφύλακα* καὶ τὸν *Σακελλίωνα*· ἡ δὲ δευτέρα τὸν *Πρωτονοτάριον*, τὸν *Καστρήνσιον*, τὸν *Ρεφερενδάριον*, τὸν *Λογοθέτην* καὶ τὸν *Ὑπομνηματογράφον*· καὶ ἡ τρίτη τέλος τὸν *Πρωτέκδικον*, τὸν *Ἱερομνήμονα*, τὸν *ἐπὶ τῶν γονάτων*, τὸν *Ὑπομιμνήσκοντα* καὶ τὸν *Διδάσκαλον*. Τοῦ εὐωνύμου δὲ χοροῦ οἱ κυριώτεροι ὀφφικιάλιοι τυγχάνουσιν ὁ *Πρωτοπαπᾶς*, ὁ *Δευτερεύων*, ὁ *Ἔξαρχος*, ὁ *Κατηχητής*, ὁ *Περιοδευτής*, οἱ δύο *Ἔκδικοι*, ὁ *Δεκανὸς* κλπ.

Τὰ ὀφφίκια ἠδύναντο ν' ἀπονεμηθῶσιν, ὡς ἤδη εἴπομεν, καὶ εἰς τοὺς διακόνους, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τοὺς ὑποδιακόνους καὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Καὶ σήμερον ὡρισμένα ὀφφίκια (τοῦ Λογοθέτου, τοῦ Ρεφερενδαρίου, τοῦ Χαρτοφύλακος, τοῦ Ρήτορος, τοῦ Διδασκάλου...) ἀπονέμονται καὶ εἰς λαϊκούς.

Κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν κρατοῦσαν νομοθεσίαν δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1852 Βασιλ. Διατάγματος, εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ θ' ἄρθρου τοῦ Σ' νόμου ἐκδοθέντος, οἱ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν ἑκάστης Ἐπισκοπῆς Οἰκονόμος, Σακελλάριος, Χαρτοφύλαξ καὶ Πρωτέκδικος ἀποτελοῦσι τὸ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἢ μητροπολίτου πρωτοβάθμιον ἐπισκοπικὸν δικαστήριον. Βραδύτερον ὡρίσθησαν καὶ τέσσαρα ἀναπληρωματικὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου τούτου, διὰ μὲν τοῦ ἀπὸ 24 Ἀπριλίου 1856 Β.Δ. ὁ Σκευοφύλαξ καὶ ὁ Σακελλίων, διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 25 Αὐγούστου 1869 ὁμοίου ὁ Ὑπομνηματογράφος καὶ ὁ Ἱερομνήμων.

Ἐσχάτως εἰσήχθη παρ' ἡμῖν καὶ ὁ θεσμὸς τῶν πρωτοσυγκέλλων, διοριζομένων τῇ προτάσει τῶν οἰκείων μητροπολιτῶν εἰς διεύθυνσιν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Γραφείου καὶ εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ Μητροπολίτου ἐν ἀπουσίᾳ ἢ καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου.

[Ἴδε *Κωδινοῦ*, Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων τῆς Μ. Ἐκκλησίας Migne 157, 26 καὶ ἐφεξῆς προβλ. καὶ τὰς in librum de officiis Gresterio et Goari notas, αὐτόθι σελ. 123—186. *Du Cange*, Glossarium ἐν λέξ. Ἐξωκατάκοιλοι καὶ Ὀφφικιάλιοι. *Εὐχολόγιον*, ἔκδοσις Βενετίας 1869, σελ. 686. *Δαμασκηνοῦ Χριστοπούλου*, Ἐγκύκλιοι Ἱ. Συνόδου σελ. 29 καὶ ἐφεξῆς. *Χ. Δημητρίου*, Οἱ Ἐξωκατάκοιλοι ἄρχοντες, Athen 1927].

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ἀξίων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου: 1) ***Ἀξίων*** ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου καὶ 2) ***Ἀξίων*** ὁ υἱὸς τοῦ Φηγέως ἐκ Ψωφῖδος.

ἀξίωσις (ἡ)· τὸ νὰ κρίνῃ τις ἄξιον νὰ γίνῃ τι, αἴτησις, ἀπαίτησις: «ποίαν ἀξίωσιν ἔχεις;», τί νομίζεις ἄξιον νὰ γίνῃ, τί ζητεῖς νὰ γίνῃ· «ἔχεις πολλὰς ἀξιώσεις»· «ἄνθρωπος μὲ ὀλίγας ἀξιώσεις» μετριοπαθής· || «ἄνθρωπος ἀξιώσεων» οὐχὶ κοινός τις, ἀλλ' ἐξαίρετος· «ἐπιστήμων ἀξιώσεων». Β. Φ.

—*[Νομ.]*· βλ. **δικαίωμα.**

ἀξιωσύνη (ἡ) καὶ ***ἀξωσύνη***· δημοτ., ἱκανότης, ἐπιτηδειότης: «ἡ ἀξωσύνη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ εἶναι μοναδική».

Ἀξιώτης (ὁ), θηλ. ***Ἀξιώτισσα***· ἰδιωμ., ὁ κάτοικος τῆς *Ἀξιᾶς*, δηλαδὴ τῆς Νάξου, ὁ Νάξιος (κοιν. Ναξιώτης).

Ἀξιώτης, ***Ἀλέξανδρος***. Ἀντιπρόσωπος τῆς Εὐβοίας κατὰ τὴν Α΄ Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου. Μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Καλαμογδάρτου παρέστη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Τούρκων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τοῦ Κοντουριώτου, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, καὶ ἀπετέλεσε μέλος τῆς ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς (1825). Κ. Μ. Κ.

— **Ἀξιώτης**, ***Γεώργιος***. Μουσικοσυνθέτης καὶ κλειδοκυμβαλιστὴς γεννηθεὶς ἐν Μαριανουπόλει τῆς Ρωσίας τῷ 1875, ὅπου ὁ πατήρ του *Παναγιώτης Ἀξιώτης* (βλ. κατωτέρω), ὁ γνωστὸς διηγηματογράφος, μετήρχετο τὸν ἔμπορον σιτηρῶν. Ἐγκατασταθείσης τῆς οἰκογενείας του ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1887, ὁ Γεώργιος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν καὶ τριετῆ

Digitized by Google

φοίτησιν ἐν τῇ Νομικῇ ἐπεδόθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν μελέτην τῆς μουσικῆς, ἣν μέχρι τότε ὡς δόκιμος μόνον ἐρασιτέχνης ἐκαλλιέργει. Μετέβη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, ὅπου μετὰ ἑξαετεῖς σπουδὰς ὑπὸ τὸν περίφημον Πάολο Σεράο ἔλαβε τὸ δίπλωμά του μετ' εὐφήμου μνείας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1901, ὅπως ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμά του. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἄφιξίν του συνέστησε τὸ Ὠδεῖον Πειραιῶς, οὗ καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἄμισθος διευθυντής, ταυτοχρόνως δὲ ἵδρυε μετὰ τοῦ Γεωργίου Λαμπελὲτ τὴν «Κριτικήν», καλλιτεχνικὸν περιοδικόν, τὸ ὁποῖον ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὴν τότε καλλιτεχνικὴν κίνησιν τῆς πρωτευούσης. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἔγραψε τὸ γνωστὸν βιβλίον του «Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν εἰς τὰ πράγματα», ἐν ᾧ μετὰ διαυγοῦς ὀρθοκρισίας ἐξέθετε τὰς ἀντιλήψεις του ὡς πρὸς τὸ καλύτερον σύστημα μουσικῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι. Δυστυχῶς τὰ δημοσιεύματα ταῦτα δι' ἕνα ἢ ἄλλον λόγον τοῦ ἐδημιούργησαν ἀντιπαθείας καὶ ἀντιδράσεις, αἵτινες μαζὺ μὲ ποικίλους οἰκογενειακοὺς περισπασμοὺς συνέτειναν εἰς τὸ ν' ἀνακόψουν τὴν μόλις ἀρξαμένην δρᾶσίν του. Καὶ οὕτω προώρως ἀπογοητευθεὶς ἀπέσχε πάσης ἐνεργοῦ ἀναμίξεως εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν, διὰ ν' ἀποσυρθῇ εἰς Μύκονον βραδύτερον, ὅπου ἔζησε τοῦ λοιποῦ ἰδιωτεύων. Τὴν πρωτεύουσαν ἐπεσκέπτετο κατὰ ἀραιὰ διαστήματα διὰ νὰ ἴδῃ μερικοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἐπιστρέφων εἶτα εἰς τὸ νησί του. Εἰς μίαν τῶν ἐπισκέψεών του τούτων, ἥτις ὑπῆρξε καὶ ἡ τελευταία, ἠσθένησεν αἰφνιδίως καὶ ἀπέθανε τὴν 16 Μαΐου 1924.

Γεώργιος Ἀξιώτης.

Πλὴν τῶν ἄνω μνημονευθέντων τεχνοκριτικῶν ἔργων του, ἔγραψε πολλὰς μελῳδίας δι' ᾆσμα καὶ κλειδοκύμβαλον, ὧν μία, «Τὸ ὄνειρο», ἐβραβεύθη εἰς τὸν Ἀβερώφειον διαγωνισμόν, ἀφῆκε δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα δι' ὀρχήστραν: *Ἰντερμέδια:* 1) «Λυρικό», 2) «Δειλινό», ἐκτελεσθὲν εἰς τὰς συναυλίας τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν (1923), 3) «Ἐνῷ χιονίζει», 4) «Σὰν παιγνίδι». *Συμφωνικαὶ ἐντυπώσεις:* 1) «Στὸ βουνό», 2) «Στὸν κάμπο». 3) «Στὸ χορὸ» (Συμφωνικῆς συναυλίας Ἑλλ. Ὠδείου 1924), Preludio e Fuga-Fuga διὰ τετραφωνίαν ἐγχόρδων καὶ ἄλλα. Οὐδὲν τῶν ἔργων του ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ τύπου.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

—**Ἀξιώτης,** *Λάμπρος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαντινείας. Μετέσχεν εἰς πλείστας μάχας ὡς ἀξιωματικός. Τῷ 1825 διωρίσθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτη στρατηγὸς καὶ ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς Πελοπόννησον. Τῷ 1831 ἦτο Διοικητὴς Ναυπλίου καὶ ἔλαβεν ἔκτακτα μέτρα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καποδιστρίου. Μετὰ ταῦτα, ἐπροικοδοτήθη ὡς λοχαγὸς τῆς Φάλαγγος καὶ ἀπεστρατεύθη ταγματάρχης.

Γ. Δ. Κ.

—**Ἀξιώτης,** *Παναγιώτης*. Λογογράφος γεννηθεὶς ἐν Μυκόνῳ τῷ 1840. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν μετέβη εἰς Ρωσίαν ὅπου διέτριψεν ἐπὶ πολὺ ἐγκύψας μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς Ρωσικῆς φιλολογίας, ἐκ τῆς ὁποίας μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λίαν ἐπιτυχῶς διάφορα φιλολογικὰ ἔργα, ὧν διακρίνονται οἱ «Μῦθοι» τοῦ Κριλὼφ ἐκδοθέντες τῷ 1892, ἡ τραγῳδία τοῦ Πούσκιν, «Βορὶς Γυδουνὼφ» καὶ ὁ «Δαίμων» τοῦ Λερμοντὼφ τῷ 1895. Ἀλλὰ καὶ πρωτότυπα ἔργα ἐδημοσίευσεν, ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὸ διήγημα καὶ πολλὰ ἠθογραφικά, εἰλημμένα κυρίως ἐκ τῆς νησιωτικῆς ζωῆς. Οὕτω ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διηγήματα» τὴν πρώτην σειρὰν ἐκ δώδεκα ἐν ὅλῳ τῷ 1897· ταύτην ἠκολούθησε νέα δευτέρα σειρὰ ἕνδεκα «Διηγημάτων» τῷ 1899, καὶ τῷ 1916 εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Γ. Φέξη ἐξεδόθη τρίτη σειρὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Δενιὼ καὶ ἄλλα νησιώτικα διηγήματα». Ἐπίσης ἔγραψε καὶ τὸ θεατρικὸν ἔργον «Εἰς ἀναζήτησιν θεατρικοῦ συγγραφέως» ἐκδοθὲν τῷ 1898. Ἡ φιλολογική του δρᾶσις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1888, συνειργάσθη δὲ εἰς πλεῖστα περιοδικὰ καὶ κυρίως ἐν τῷ «Ἑσπέρῳ» τῆς Λειψίας. Ἀπέθανεν ἐν Μυκόνῳ τῷ 1918.

Δ. Κ. Μ.

—**Ἀξιώτη,** ***Τὸ περιβόλι τοῦ*—.** Οὕτως ἐκαλεῖτο ἐπὶ μακρὸν κῆπος ἔξωθι τοῦ Ναυπλίου, ἔνθα τῷ 1825 ἐτάφη ὁ φιλέλλην στρατηγὸς Ροζαρόλ, θανὼν αὐτόθι ἐνῷ κατεγίνετο ν' ἀναδημιουργήσῃ τὸν τακτικὸν στρατόν. Ἐκεῖ πλησίον ἔκειτο καὶ τὸ χάρις εἰς τὰς συχνὰς ἐκδρομὰς τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου κληθὲν «Καφενεῖον τοῦ Κυβερνήτη».

Γ. Δ. Κ.

Ἀξμίνστερ (Axminster). Πόλις τοῦ Ντεβονσάϊρ τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄξ, δυτικῶς τοῦ Ἔξεστερ. Βιομηχανία ὑφασμάτων, χειροκτίων κλπ. Κάτοικοι 3050.

Χ. Δ.

Ἀξὸ (Haxo), ***Νικόλαος***. Γάλλος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Ἐτιβὰλ τῶν Βοσγίων (1749—1794). Περιπλακεὶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πεζικοῦ συντάγματος τῆς Τουραίν, ἀπεσύρθη τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου. Μετέσχεν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ 1792 καὶ 1793 καὶ διέπρεψε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μαγιάνς, ὅτε προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀποσταλεὶς εἰς Βανδέαν μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ διεξήγαγε διαφόρους μάχας κατὰ τῶν ἀτάκτων ἐπαναστατικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα καθυπέταξε. Καταδιώκων τὸν περίφημον στρατηγὸν τῆς Βανδέας Φραγκῖσκον Σαρέττ, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του ἐφονεύθη εἰς τὸ χωρίον Κλουζῶ. Ἡ ἐθνικὴ τῶν Γάλλων Συνέλευσις ἐψήφισεν ὅπως τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ Ἀξὸ ἀναγραφῇ εἰς τὴν στήλην τῶν ἡρώων τοῦ Πανθέου.

Θ. Β.

—**Ἀξὸ** (Haxo), ***Φραγκῖσκος-Νικόλαος-Μπενουᾶ, βαρῶνος*—.** Γάλλος στρατηγός, ἀνεψιὸς τοῦ προηγουμένου. Γεννηθεὶς ἐν Λυνεβὶλλ (1774—1838) εἰσήχθη εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τοῦ Σαλὸν καὶ ἐξῆλθεν αὐτῆς ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ. Τῷ 1809 διετέλει εἰσέτι ταγματάρχης καίτοι εἶχε μετάσχει εἰς πλείστας μάχας ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης ἐπὶ ἐπαναστάσεως καὶ αὐτοκρατορίας, εἶχε δὲ ἐκτελέσει καὶ διάφορα ὀχυρωματικὰ ἔργα ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ, ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τῷ 1807, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ σουλτάνου Σελίμ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Σαραγόσσης ὁ Ἀξὸ προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ναπολέοντος Α', ὅστις προήγαγε τοῦτον εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου καὶ τὸν ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν μεγάλην στρατιάν, κατὰ τὴν γενομένην δευτέραν κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐκστρατείαν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαγκρὰμ ἀπεστάλη ἐκ νέου εἰς τὴν ἱσπανικὴν χερσόνησον, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὰ μεγάλα πολιορκητικὰ ἔργα.

Ὁ Ἀξὸ διηύθυνε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὰς ἐναντίον τῶν Λερίντα, Μεκινέθα καὶ Τορτόζα ἐπιθέσεις καὶ ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου τῷ 1810, πρὸς δὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου τὴν 13 Μαρτίου 1811. Μετ' ὀλίγον ἐπικειμένου τοῦ ἐναντίον τῆς Ρωσίας πολέμου, ὁ Ἀξὸ ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὅπως παρασκευάσῃ ἐν Πολωνίᾳ καὶ Σιλεσίᾳ τὴν ἄμυναν, ἐξετέλεσε τεράστια ὀχυρωματικὰ ἔργα εἰς Ἀμβοῦργον, Ἀλτίνα καὶ εἰς διάφορα φρούρια τῆς Πρωσσίας καὶ Πολωνίας, κατοχυρώσας τὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Νταβοῦ. Κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Μόσχας καταστρεπτικὴν ἐκστρατείαν διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Μοχίλωφ, ὁ δὲ Ναπολέων προβιβάσας ἐκ νέου αὐτόν, τὸν διώρισε διοικητὴν τοῦ Μάγντεμπουργ, τὸν δὲ Ἰούνιον τοῦ 1813 τὸν ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τοῦ μηχανικοῦ. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Δρέσδης, τραυματισθεὶς εἰς Κούλμ, ᾐχμαλωτίσθη, δὲν ἐπετράπη δὲ ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν, εἰμὴ μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν νῆσον Ἔλβαν.

Ἡ φήμη τοῦ Ἀξὸ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ' παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλικὴν φρουράν. Συνώδευσεν ὁ Ἀξὸ τὸν δοῦκα τοῦ Μπερρὺ μέχρι τῶν συνόρων, ὅτε ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς νήσου Ἔλβας ἐπανέφερεν αὐτὸν τάχιστα ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ παλαιοῦ του ἀρχηγοῦ, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς Βατερλώ. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν μέχρι τοῦ Λουάρ, ἀπετέλεσε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν τριῶν στρατηγῶν οἵτινες ἐκόμισαν τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ στρατοῦ κηρυχθέντος ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων τῶν συμμάχων. Ἦτο τότε ὁ Ἀξὸ μία ἐκ τῶν περιφανεστέρων προσωπικοτήτων τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, κατὰ τὰς τελευταίας δὲ ἐκστρατείας εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς ὁ μέγιστος στρατιωτικὸς μηχανικὸς τῆς Εὐρώπης. Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τοὺς Ἄγγλους, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν γενικὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς χώρας.

Ὁ Ἀξὸ ἐφαρμόζων πλῆρες σχέδιον ὀχυρώσεως τῆς Γαλλίας ὠχύρωσε τὸ Μπελφόρ, τὴν Γρενόβλην, τὸ Μπεζανσόν, τὴν Ντυνκέρκ, τὸ Σαὶντ-Ὀμὲρ καὶ τὸ φρούριον Λ' Ἐκλούζ. Τὰ γεγονότα τοῦ 1814 καὶ 1815 ἀπέδειξαν ὅτι ὀχυρώματα κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βομπὰν δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀναστείλωσι τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔδει νὰ διαρρυθμισθῶσι ταῦτα ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τὸ σύστημα τῆς ὀχυρωματικῆς του. Αἱ θεωρίαι τοῦ Ἀξὸ εὗρον μεγάλην ἀντίδρασιν ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς κλασσικῆς ὀχυρωματικῆς τοῦ Βομπάν, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη αὐτοῦ, ὑποδείξαντος ὅτι αἱ ἀρχαὶ τοῦ Βομπὰν ἦσαν ἀληθῶς θαυμάσιαι μέχρι τῆς ἐπιτελεσθείσης μεταρρυθμίσεως τοῦ πυροβολικοῦ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος. Αἱ ἰδέαι τοῦ Ἀξὸ ἐθριάμβευσαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος, παρασχὼν πᾶσαν τὴν ὑποστήριξίν του εἰς τὸν μεγάλον μηχανικόν.

Τῷ 1832 ὁ Ἀξὸ παρεκάθησε λόγῳ τῶν μεγάλων πρὸς τὴν πατρίδα του ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν Γερουσίαν. Ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τοῦτο ἀξιομνημόνευτον γεγονὸς ἐδικαίωσε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὰς θεωρίας αὐτοῦ. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς πολιορκίας τῆς Ἀμβέρσης. Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπου τῷ 1814 ἠμύνθη τόσον θαυμασίως ὁ Καρνό, καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόρθητον, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ἀξὸ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τὴν 23 Δεκεμβρίου 1832 περιῆλθεν ἡ πόλις τῆς Ἀμβέρσης εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἐπωφεληθεὶς τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἐπέβαλε τὸ σχέδιόν του ὀχυρώσεως τῶν δύο πρωτευουσῶν πόλεων τῆς Γαλλίας, τῶν Παρισίων καὶ τῆς Λυών. Παρὰ τὴν μεγάλην ἀντίδρασιν ἣν συνήντησεν ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, ὅπερ ἀπησχόλησεν ὁλόκληρον τὴν ζωήν του. Ἀλλ' ὁ Ἀξὸ δὲν ἐπέζησεν ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον του. Καὶ τὰ μὲν ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς Λυὼν ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐπερατώθησαν ἐπὶ τῶν σχεδίων αὐτοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τοὺς Παρισίους, τὰ σχέδιά του δὲν ἐγένοντο δεκτὰ εἰμὴ κατὰ μέρος. Ὁ Ἀξὸ ἀποθανὼν ἀφῆκε μνήμην ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων στρατιωτικῶν μηχανικῶν τῶν τελευταίων αἰώνων, τοῦ ὁποίου αἱ θεωρίαι καὶ μετὰ τὴν πάροδον τοσούτων ἐτῶν παραμένουν ἀσάλευτοι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἀφῆκε πλεῖστα ὑπομνήματα ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων σχετικῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἀξοατᾶς (ἀραβ. *αχζ-ου-ἰτᾶ, ἐκ τοῦ ἄχζ=λαμβάνειν καὶ ἰτᾶ=δίδειν*)· δοσοληψίαι, ἐργασίαι, συναλλαγαὶ (ἐμπορικαί): «δὲν ἔχω μαζί του ἀξοατᾶ». δοσοληψίας.

ἀξόδιαστος, —*η*, —*ο*· αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι ξωδιασμένος, ἀδαπάνητος: «ἔχω ἀκόμη ὀλίγα χρήματα ἀξόδιαστα».

Ἄξολα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀραχωσίας πλησίον παραποτάμου τινὸς τοῦ Ἰνδοῦ, ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (Στ', κ, 4). Εἰς τὴν ἔκδοσιν Nobbe (Λειψ. 1843) φέρεται καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ὀξόλα*.

Σ. Ε. Λ.

ἀξολότλιον (τὸ) (Axolotli) [*Ζῳολ.*]. Βατραχοειδὲς ἀποτελοῦν τὴν πρώτην φάσιν τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἀμβλυστόμου (βλ. λ.). Τὸ ἀξολότλιον παρετηρήθη τὸ πρῶτον τῷ 1600 παρὰ τοῦ Hermandez, ὅστις καὶ περιέγραψε τοῦτο ὡς μαλακοπτερύγιον ἰχθὺν μὲ τέσσαρας πόδας. Ἀργότερον οἱ Duméril καὶ Biberon κατέταξαν τὸ ζῷον τοῦτο εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πρωτεΐδῶν*. Ὁ Κυβιέρος πρὸ τοῦ Duméril κατὰ τὴν μελέτην τῆς ὀστεολογίας τοῦ ζῴου γράφει: «Ὅσῳ μελετῶ τὰ ζῷα ταῦτα, τόσῳ πείθομαι, ὅτι τὸ ἀξολότλιον εἶναι ἐμβρυακὴ μορφὴ ἀγνώστου εἴδους σαλαμάνδρας». Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Κυβιέρου ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν μετέπειτα φυσιοδιφῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ Duméril. Πράγματι δὲ ἐκ τῆς μελέτης τῶν μεταμορφώσεων τοῦ ζῴου τούτου ἐπείσθησαν οἱ ζῳολόγοι, ὅτι τὸ ἀξολότλιον εἶναι μορφὴ τοῦ *ἀμβλυοστόμου*. Ἐκ τῶν γνωστῶν εἰδῶν κοινότερον εἶναι τὸ *ἀξολότλιον* τοῦ *ἀμβλυ-*

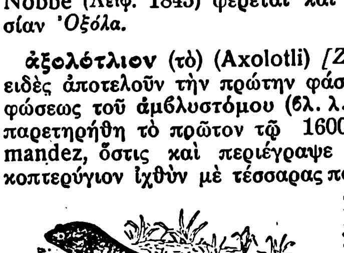
Ἀξολότλιον ἡ τίγρις.
[Ἄνω=τέλειον ζῷον. Κάτω πρώτη φάσις μεταμορφώσεως.]

Digitized by Google

στόμου ἢ τίγρις (Amblystomum tigrina) ὅπερ ἀφθονεῖ εἰς τὰς λίμνας τοῦ Μεξικοῦ. Τὸ τέλειον ζῷον εἶναι μᾶλλον ὑδρόβιον, θεωρεῖται δὲ ὑπό τινων ὡς ἀρίστη τροφή. Ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τὰ πλεῖστα εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀξόλοφον (τὸ) (Axolophum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κολοκυνθοειδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι, συνήθως ἀναρριχητικαὶ καὶ ἰθαγενεῖς πᾶσαι τοῦ Παλαιοῦ κόσμου, πλὴν τοῦ εἴδους *ἀξόλοφον τὸ ἐκκενωτικὸν* (Axolophum purgans), ὅπερ εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ ἄνθη τῶν φυτῶν τούτων εἶναι μονόοικα, πενταμερῆ καὶ φέρουσι 3-5 στήμονας. Ὁ ὥριμος καρπὸς εἶναι ξηρός, ἐπιμήκης ἢ κυλινδρικὸς καὶ πολύσπερμος. Τὰ γνωστότερα εἴδη, εἶναι: *ἀξόλοφον ἐκκενωτικὸν* (Axolophum purgans), ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας. Οἱ καρποί του εἶναι πικρότατοι καὶ τὸ ἀπόσταγμα τούτων χρησιμοποιεῖται παρὰ τῶν ἰθαγενῶν ὡς δραστικὸν φάρμακον κατὰ τῆς ὑδρωπικίας ἢ καὶ καθαρτικόν. *Ἀξόλοφον τὸ πικρὸν* (Axolophum amara), ἰθαγενὲς τῆς Βεγγάλης. Οἱ καρποί του ἔχουσιν ἐμετικὰς ἰδιότητας. *Ἀξόλοφον τὸ Αἰγυπτιακὸν* (Axolophum Aegyptiaca), ἰθαγενὲς τῆς Κεϋλάνης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ὁ καρπός του χρησιμοποιεῖται ὡς τροφὴ τῶν πτωχῶν ἰθαγενῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο καλλιεργεῖται ἐπιτυχῶς καὶ ἐν βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ Ἀντίλλαις. Δ. Ν. Π.

ἀξομολόγητος, *—η, —ο*· ὁ ἀνεξομολόγητος.

ἀξόμπλιαστος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., αὐτὸς ποῦ δὲν ἔχει ξόμπλια, κεντήματα, ἀκέντητος, ἀποίκιλτος· || ἀκατηγόρητος, ἀνεπίκριτος, ἄλλως *ἀκοτσομπόλευτος, ἀκουβέντιαστος*. Β. Φ.

Ἄξονες *[Γεωγρ.]*· βλ. Σάξονες.

ἀξόνη (ἡ) (Axone) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκάρεων*. Διακρίνονται ἐκ τῶν ἐπιμήκων νηκτικῶν τριχῶν, αἵτινες καλύπτουσι τὰ ἄκρα τοῦ σώματός των. Ἐνδιαιτῶνται εἰς γλυκέα ὕδατα καὶ ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀξονήλατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ στρεφόμενος περὶ ἄξονα.

ἀξονικός, *—ή, —όν*· ὁ εἰς τὸν ἄξονα ἀνήκων, ἢ τὸν ἄξονα ἀφορῶν.

—ἀξονικὸς σταυρὸς *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. χρύσταλλοι.

ἀξόνιον (τό)· μικρὸς ἄξων.

ἀξόνιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀξονικός.

ἀξονίσκος (ὁ)· μικρὸς ἄξων.

ἀξονοανθῆ *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἄνθη τὰ αναπτυσσόμενα παρὰ τὸν ἄξονα τοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

ἀξονοδέτης (ὁ)· τὸ δι' οὗ δεσμεύεται, συγκρατεῖται ὁ ἄξων, ὀχεὺς ἄξονος.

ἀξονοειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἄξονα.

ἀξονοθήκη (Axonotheche) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Δ.Ν.Π.

ἀξονόλιπα (τὰ) (Axonolipa) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *κοιλεντερωτῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κηδοζῴων* τῆς οἰκογενείας τῶν *διχογραπτιδῶν*. Ἔζησεν ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν καμβρικὴν περίοδον μέχρι τῆς ἀνωτάτης κάτω-σιλουριακῆς περιόδου. Δ. Ν. Π.

ἀξονομετρία (ἢ *ἀξονομετρικὴ προβολὴ*) *[Γεωμετρ.]*. Ἐὰν τρία σημεῖα X, Ψ, Z διατεταγμένα οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελῶσιν ὡς ἐν τῷ κατωτέρω σχήματι τὰς κορυφὰς ὀξυγωνίου τριγώνου δεχθῶμεν ὡς τὰ σημεῖα τομῆς ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς σχεδιάσεως τῶν ὀρθογωνίων ἀξόνων x, y, z

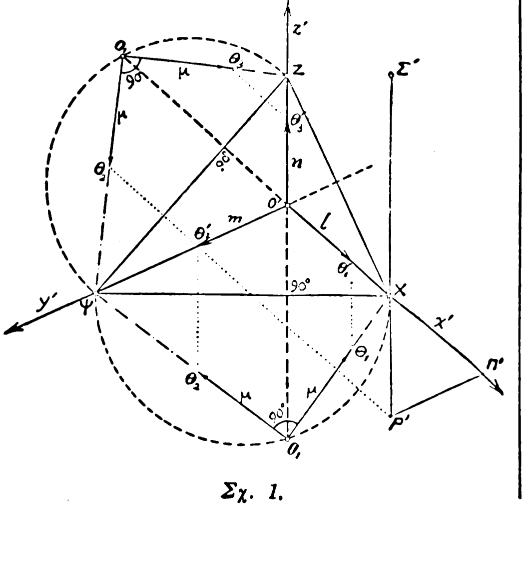

Σχ. 1.

(καὶ δὴ τῶν θετικῶν ἡμιαξόνων +x, +y, +z) πρὸς οὓς ἀναφέρονται διὰ τῶν συντεταγμένων των τὰ σημεῖα τοῦ χώρου, αἱ ὀρθαὶ προβολαὶ x', y', z' τῶν ἀξόνων τούτων διερχόμεναι ἀντιστοίχως διὰ τῶν ἄνω σημείων θὰ εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὰς ἀντικειμένας πλευρὰς τοῦ τριγώνου XΨZ.

Τὸ κοινὸν σημεῖον O' τῶν x', y', z' (: σημεῖον τομῆς τῶν ὑψῶν τοῦ τριγώνου XΨZ) εἶναι ἡ ὀρθὴ προβολὴ τῆς ἀρχῆς O τῶν συντεταγμένων.

Ἡ ἐκ τῆς τρισορθογωνίου στερεᾶς γωνίας O(x,y,z) ἀποκοπτομένη ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου σχεδιάσεως πυραμὶς εἶναι ὡρισμένη, ἡ δὲ κατασκευὴ τῶν προβολῶν τῆς μονάδος $O\Theta_1=O\Theta_2=O\Theta_3=\mu$, θεωρουμένης ἐπὶ τῶν τριῶν ἀξόνων x, y, z ἐπιτυγχάνεται ἀφοῦ κατακλιθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς σχεδιάσεως αἱ ἕδραι XOΨ καὶ ΨOZ στρεφόμεναι περὶ τὰ ἀντίστοιχα ἴχνη των XΨ καὶ ΨZ. Τῆς πρώτης ἕδρας ἡ κατάκλισις εἶναι τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον $XO_1\Psi$, τῆς δὲ ἄλλης τὸ $\Psi O_1 Z$, καὶ ἂν μὲ ἄκρα τὰ σημεῖα O_1, O_1 κατασκευασθῶσι τὰ τμήματα $O_1\Theta_1$, $O_1\Theta_2$, καὶ $O_1\Theta_2$, $O_1\Theta_3$ ἴσα πρὸς μ ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων πλευρῶν των ὀρθῶν γωνιῶν, καὶ προβληθῶσι τὰ ἕτερα ἄκρα τούτων ἐπὶ τῶν x', y', z', ὡς ἐν τῷ σχήματι, διὰ καθέτων ἐπὶ τὰς

ὁπότε καὶ l≠m≠n, ἡ ἀξονομετρικὴ προβολὴ καλεῖται *ἀνισομετρικὴ* ἢ *τριμετρική*. Ἐὰν δύο ἐξ αὐτῶν εἶναι ἴσαι, λόγου χάριν αἱ δύο πρῶται, ὁπότε καὶ l=m≠n, ἡ προβολὴ καλεῖται *μονοδιμετρικὴ* ἢ ἁπλῶς *διμετρική*. Ἂν τέλος τὸ ἐπίπεδον σχεδιάσεως ἀποτέμνῃ ἐπὶ τῶν x,y,z ἴσα ἀπὸ τοῦ O τμήματα, ὁπότε αἱ ἀνωτέρω γωνίαι εἶναι ἴσαι (120°) καὶ l=m=n, ἡ προβολὴ καλεῖται *ἰσομετρική*, εἶναι δὲ ἡ μᾶλλον ἐν χρήσει λόγῳ τῆς εὐχερεστέρας κατασκευῆς καὶ μετρήσεως τῶν διαστάσεων. Ἡ προβολὴ τῆς μονάδος l=m=n ἰσοῦται εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μὲ $\sqrt{\frac{2}{3}}$.

Ἡ κατασκευὴ τῶν ἀξόνων x',y',z' οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ἀξονομετρικῆς προβολῆς ἐπιτυγχάνεται καὶ ἀντιστρόφως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὅταν δοθῶσιν ὑπό τινας περιορισμοὺς τὰ l,m,n, ἢ καὶ οἱ λόγοι τούτων. Ταῦτα δύναται ὁ ἀναγνώστης, τὸν ὁποῖον θὰ ἐνδιέφερον συμπληρωματικαὶ μελέται, νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὰ εἰδικὰ συγγράμματα. Ὁ παρατιθέμενος πίναξ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν κατασκευὴν ἀξονομετρικῶν προβολῶν τῶν τριῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν.

Σύστημα ἀξονομετρικῆς προβολῆς	Μονάδες			Συντελεσταί (ϑ₁ ϑ₂ ϑ₃ γωνίαι κλίσεως τῶν x, y, z)			Γωνίαι τῶν ἀξόνων x', y', z'		
	l.	m.	n.	$C_1=\text{συν}\vartheta_1$	$C_2=\text{συν}\vartheta_2$	$C_3=\text{συν}\vartheta_3$	γων. y' z'	γων. z' x'	γων. x' y'
Ἀνισομετρικὴ	5	9	10	0,493	0,887	0,985	95°10'44"	107°48'53"	157° 0'23"
»	6	7	8	0,695	0,811	0,927	116°59'23"	114°45'49"	138°14'48"
»	8	31	32	0,250	0,968	0,999	90°19'31"	94°54'39"	174°45'50"
διμετρικὴ	1	2	2	0,471	0,943	0,943	97°10'50"	131°24'35"	131°24'35"
»	1	4	4	0,246	0,985	0,985	91° 8'46"	134°25'37"	134°25'37"
»	3	4	4	0,663	0,883	0,883	106°20' 6"	126°49'57"	126°49'57"
ἰσομετρικὴ	1	1	1	0,816	0,816	0,816	120°	120°	120°

XΨ καὶ ΨZ, τὰ τμήματα $O'\Theta'_1=l$, $O'\Theta'_2=m$, $O'\Theta'_3$ εἶναι αἱ ὡς ἄνω προβολαὶ τῆς μονάδος μ.

Ἀφοῦ ἤδη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω κατεσκευάσθησαν αἱ ὀρθαὶ προβολαὶ τῶν ἀξόνων x, y z, μετὰ τῶν προβολῶν τῆς μονάδος, ἡ ὀρθὴ προβολὴ τυχόντος σημείου Σ τοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς σχεδιάσεως, ὅταν τοῦ σημείου τούτου εἶναι γνωσταὶ αἱ συντεταγμέναι x,y,z, κατασκευάζονται εὐχερῶς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τμήματα παράλληλα προβάλλονται κατὰ τμήματα παράλληλα καὶ ἀνάλογα τῶν προβαλλομένων. Οὕτω π.χ. κατεσκευάσθη τὸ Σ' ὀρθὴ προβολὴ τοῦ Σ (x=3, y=1, z=4) ὡς πέρας τῆς τεθλασμένης γραμμῆς τῶν διανυσμάτων $\overline{O\Pi'} = 3\,\overline{l}$ $\overline{\Pi'P'}=1\,\overline{m}$ (παραλλήλως πρὸς y') καὶ $\overline{P\Sigma'} = 4\,\overline{n}$ (παραλλήλως πρὸς Z').

Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον κατασκευαζομένη προβολὴ τοῦ σημείου Σ καλεῖται *(ὀρθὴ) ἀξονομετρικὴ προβολή*, εἶναι δὲ χρησιμωτάτη εἰς πολλὰς περιπτώσεις διὰ τὸν καταρτισμὸν τεχνικῶν σχεδίων. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν τεχνικῶν ἔργων παρατηροῦμεν ὅτι δεσπόζουσι τρεῖς κάθετοι ἐπ' ἀλλήλας κατευθύνσεις, καὶ ἂν διαταχθῇ τὸ πρὸς ἀπεικόνισιν ἔργον μὲ τὰς πρωτευούσας αὐτὰς κατευθύνσεις παραλλήλως πρὸς τοὺς ἄξονας x, y, z, τὸ δι' ἀξονομετρικῆς προβολῆς κατασκευαζόμενον σχέδιον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς σχέδιον κατασκευῆς (ἤτοι σχέδιον ἐξ οὗ δι' ἀπ' εὐθείας μετρήσεων ὁρίζονται τὰ μήκη, πλάτη καὶ ὕψη), συγχρόνως δὲ ὅταν ἐκλεγῇ καταλλήλως ἡ ἀξονοδιασταύρωσις o' (x', y', z'), παρέχει σαφῆ τὴν μορφὴν τοῦ εἰκονιζομένου ἀντικειμένου.

Διὰ τὸ διπλοῦν τοῦτο πλεονέκτημα ἐνδείκνυται ἡ τοιαύτη προβολὴ ὅταν δι' αὐτῆς ἀπευθυνώμεθα πρὸς τὸν τεχνίτην διὰ τὴν κατασκευὴν στοιχείων ἰδίᾳ μικρῶν σχετικῶς διαστάσεων ἔργου τινὸς (π.χ. θολιτῶν, μεταλλικῶν ἢ ξυλίνων συναρμογῶν, βάθρων, μικρῶν μνημείων, στοιχείων μηχανῶν κ. ο. κ.), διὰ τὴν παράστασιν πολυεδρικῶν σχημάτων ὡς τῶν κρυσταλλογραφικῶν κ.τ.λ. Ἡ προοπτικὴ (βλ. λ.) παρέχει βεβαίως ἔτι σαφεστέραν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ εἰκονιζομένου ἀντικειμένου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ κανόνες της εὑρίσκουν ἐφαρμογὴν εἰς τοὺς πίνακας τῶν ζωγράφων καὶ τὰς ἀρχιτεκτονικὰς σχεδιάσεις. Προοπτικὸν ὅμως ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον δὲν ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς κατασκευῆς, δεδομένου ὅτι αἱ διαστάσεις τῶν σχημάτων μόνον κατόπιν γεωμετρικῶν κατασκευῶν, ἐνίοτε δὲ ὄχι ἁπλῶν, δύνανται νὰ προκύψωσι.

Ὅταν αἱ γωνίαι XO'Ψ, ΨO'Z, ZO'X τοῦ ἀνωτέρω σχήματος εἶναι διάφοροι ἀπ' ἀλλήλων

Εἰς τὸ παραπλεύρως σχῆμα εἰκονίζονται ἐν ἰσομετρικῇ προβολῇ δύο ἡμιθόλια μετὰ τοῦ μεσοβάθρου των κτλ.

Ἐὰν γραφῶσιν ὁπωσδήποτε οἱ τρεῖς ἄξονες x', y', z', ἐκλεγῶσι δὲ ἐπίσης αὐθαιρέτως τρία ἐπὶ τούτων τμήματα, δυνάμεθα θεωροῦντες ταῦτα ὡς μονάδας νὰ κατασκευάσωμεν τὴν ὀρθὴν ἀξονομε-

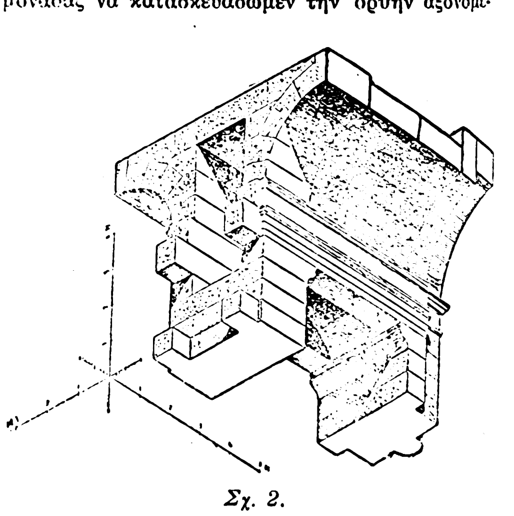

Σχ. 2.

τρικὴν προβολὴν τυχόντος σχήματος, ἡ ὁποία δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνωτέρω. Οὕτως ἐργαζόμενοι παριστῶμεν σχῆμα προερχόμενον ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ, δι' εἰδικοῦ στερεοῦ ὁμογραφικοῦ μετασχηματισμοῦ διὰ πολλαπλασιασμοῦ τῶν συντεταγμένων x, y, z ἐπὶ σταθερὰς a, b, c, ἤτοι

$$x_1 = a\,x,\ y_1 = b.y,\ z_1 = c.z$$

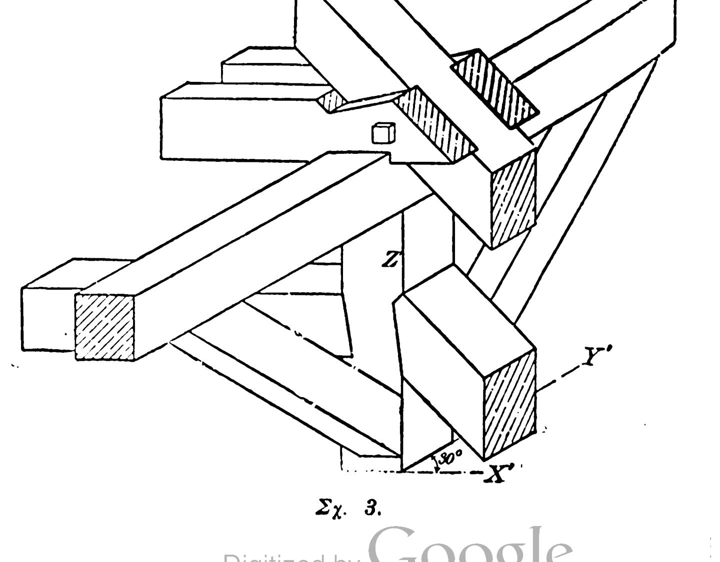

Σχ. 3.

Digitized by Google

Διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ τούτου διατηροῦνται, ἐννοεῖται, αἱ προβολικαὶ σχέσεις, ἡ ἀντιστοιχία τῶν ἐπ' ἄπειρον ἐπιπέδων (ὁ παραλληλισμὸς κατὰ συνέπειαν), καὶ οἱ ἁπλοῖ λόγοι.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἡ προβολὴ ὑπετέθη ὀρθή. Ἂν ἡ προβολὴ θεωρηθῇ πλαγία πρὸς τὸ ἐπίπεδον σχεδιάσεως, δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν κατ' ἀναλογίαν ἀξονομετρικὴν προβολὴν ἡ ὁποία καλεῖται *πλαγία ἀξονομετρικὴ προβολὴ* (πλαγία ἀξονομετρία).

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην παρέχεται πλήρης ἐλευθερία εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προβολῶν τῆς μονάδος ἐπὶ ἀξόνων x', y', z', τυχαίως γραφέντων, καθ' ὅσον κατὰ θεμελιῶδες θεώρημα τοῦ Pohlke: Τρία ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τυχόντα εὐθύγραμμα τμήματα Ο'Α', Ο'Β', Ο'Γ' μὲ κοινὸν ἄκρον τὸ σημεῖον Ο' δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παράλληλοι προβολαὶ τριῶν ἴσων τμημάτων ΟΑ, ΟΒ, ΟΓ καὶ διατεταγμένων μὲ κοινὸν ἄκρον Ο κατὰ τὰς ἀκμὰς τρισορθογωνίου στερεᾶς γωνίας.

Ἐὰν ὡς ἐπίπεδον πλαγίας ἀξονομετρικῆς ἀπεικονίσεως ληφθῇ ἐπίπεδον παράλληλον πρὸς τὸ τῶν ἀξόνων x καὶ z, ἡ κατασκευὴ τῆς προβολῆς ἁπλοποιεῖται οὐσιωδῶς. Εἰς τὴν εἰδικὴν ταύτην ἀξονομετρικὴν προβολὴν (γαλλ. perspective cavalière), τὰ παραλλήλως τῷ ἐπιπέδῳ xz εὐθύγραμμα τμήματα καὶ σχήματα προβάλλονται εἰς ἴσα. Ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ὁρισθῇ ἡ θέσις τῆς πλαγίας προβαλλούσης καὶ πρὸς τοῦτο συνήθως ὁρίζεται ἡ θέσις τῆς προβολῆς τοῦ ἄξονος ±y καὶ ἡ ἐπὶ τούτου προβολὴ τῆς μονάδος. Καλαὶ ἀπόψεις γράφονται μὲ ἄξονα y' κλίνοντα κατὰ 30° πρὸς τὸν x' (ὅστις εἶναι κάθετος ἐπὶ τοῦ y') καὶ m: μ=1: 2 ἢ 1: 1. Εἰς τοιαύτην προβολὴν ἔχει γραφῆ τὸ ὑπερκείμενον σχέδιον συναρμογῆς ξυλίνων δοκῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dr. Gino Loria,* Vorlesungen über darstellande Geometrie (γερμ. μετάφρ. ἔκδοσις Teubner). *G. Scheffers,* Lehrbuch d. darstellenden Geometrie. *J. Vonderlinn,* Parallelperspective (S. Göschen). *M Grossman,* Darstellende Geometrie. *Schlüsler,* Lehrb. d. orthogonalen Axonometrie. Ι. ΧΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ἀξονόπη (ἡ) (Axonope)· Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη φυόμενα εἰς τὰς περὶ τὸν τροπικὸν χώρας. Δ Ν. Π.

ἀξονοχιλιόμετρα *[Σιδηροδρ.]*. Τὰ διανυθέντα χιλιόμετρα ὑπὸ ἑκάστου ἄξονος δι' ἕνα συρμόν, ἢ δι' ἕνα δίκτυον σιδηροδρόμων εἰς ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα, ἀθροίζονται καὶ τὸ ἄθροισμα τοῦτο λέγομεν ὅτι παριστᾷ ἀξονοχιλιόμετρα. Τοῦτο χρησιμοποιοῦμεν διὰ νὰ λάβωμεν μίαν ἰδέαν τῆς ἐντάσεως τῆς κυκλοφορίας τοῦ δικτύου δι' ὡρισμένον ἔτος σχετικῶς πρὸς προηγούμενα ἔτη ἢ ἄλλα δίκτυα. Ἀμοιβαῖαι ἐκδουλεύσεις μεταξὺ σιδηροδρομικῶν ἑταιρειῶν τακτοποιοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀξονοχιλιομέτρων. Α. Μ.

ἀξόπλασμα *[Ἰατρ.]*. Ὀνομασία ἀποδιδομένη εἰς τὸ ὑαλόπλασμα τοῦ κυλινδρικοῦ ἄξονος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Τὸ ἀξόπλασμα εἶναι εἶδός τι ὑπερπλαστίας ἐκτεινομένης εἰς λεπτὴν στιβάδα ὑαλίνης ὑφῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυλινδρικοῦ ἄξονος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, καὶ παρεμβαλλομένης μεταξὺ τῶν ἰνιδίων τούτου. Μ. Ν. Κ.

ἀξοπόρα (ἡ) (Axopora) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *κοιλεντερωτῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κνιδοζῴων*. Ὁ σκελετὸς ἀποτελεῖται ἐξ ἀναστομουμένων ἀσβεστώδους συστάσεως νηματίων καὶ φέρει πολυάριθμα φράγματα περιτρεχόμενα ὑπὸ συστήματος ὀχετῶν. Ἔζησε κατὰ τὴν ἠώκαινον ἐποχήν. Δ. Ν. Π.

ἀξόρκιστος, —η, —ο· ὁ μὴ καταπολεμηθεὶς δι' ἐξορκισμοῦ: «ἄφησε τὸ κακὸ ἀξόρκιστο».

Ἀξὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία τῆς Κρήτης πόλις, ἧς τὸ ὄνομα διεσώθη μέχρι σήμερον εἰς τὸ παρὰ τὰ ἐρείπια ταύτης κείμενον χωρίον *Ἀξὸς* (βλ. κατωτ.). Τὸ ἀρχαῖον τῆς πόλεως ὄνομα παρεδόθη διαφοροτρόπως. Παρ' Ἡροδότῳ φέρεται *Ὀαξός*, παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ *Ὄαξος* καὶ *Ἄξος*, αἱ δ' ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ νομίσματα παρέχουσι τοὺς μετὰ τοῦ δίγαμμα τύπους Fαξὸς καὶ Fαυξός, οἵτινες εἶναι καὶ οἱ πλέον ἀξιόπιστοι, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον τοῦτο ἐπικυροῖ καὶ ἡ ζῶσα προφορικὴ παράδοσις τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Ἀξὸς* (ἀποβληθέντος φυσικὰ τοῦ F). Ὁ τύπος Ὀαξὸς τοῦ Ἡροδότου (Δ, 154) θεωρητέος παραλλαγή, διεσώθη δὲ οὗτος καὶ εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Μυλοποτάμου, ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων ποταμίσκων τῆς Κρήτης, ὅστις σχεδὸν ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν *Ὄαξον* ἢ *Ὀάξην*, ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ὑμνηθέντα ὑπὸ τοῦ Βεργιλίου (rapidus Cretae Oaxes, Ἐκλογ. I). Φωνητικῶς εἶναι, φαίνεται, δυνατὸν νὰ μεταπέσῃ τὸ F εἰς Ο, ἐπιγραφικὴν δὲ κύρωσιν τοῦ τύπου Ὀαξὸς μόνον εἰς ἓν νόμισμα καθὼς φαίνεται κατέχομεν, προφανῶς ἀνέκδοτον ἀκόμη (Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1898, 265, Πρβλ. *Head,* Historia numorum 45a). Ὁ Fick τέλος θεωρεῖ τὸ ὄνομα Λυκιακῆς—Καρικῆς προελεύσεως, συγκρίνων τὸ Καρικὸν *Οὐασσὸς* καὶ τὸ Λυκαονικὸν γυναικεῖον ὄνομα *Οὔαξα*, ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται καὶ ἡ ποικιλία τῶν τύπων τοῦ ὀνόματος.

Ἡ Ἀξὸς ἔκειτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἐπὶ τῶν Βορ. προβούνων τῆς Ἴδης, ΝΑ τῆς Ἐλευθέρνας, Δυτ. τῆς Τυλίσου καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως *Ἀνώγεια*. Τὸ ρεῦμα τοῦ Μυλοποτάμου μετὰ τῆς συναφοῦς κοιλάδος ἀνῆκε κατὰ τὸν κατώτερον ροῦν του εἰς τὴν Ἐλεύθερναν, κατὰ δὲ τὸν ὑπόλοιπον εἰς τὴν Ἀξόν. Ἡ πόλις κατεῖχεν ἀσφαλῶς καὶ μικρόν τινα ὅρμον ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας τῆς Κρήτης, ὅστις πιθανώτατα ἐκαλεῖτο *Ἀστάλη* (ὑπὸ τοῦ *Fick* συγκρίνεται πρὸς τὸ Λυδικὸν *Ἀστελέβη*, πόλις τῆς Λυδίας), ἄγνωστον ὅμως παραμένει, ἂν πρέπῃ νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν σημερινὸν ὁρμίσκον τοῦ *Βαλῆ*, ὅστις κεῖται μὲν πλησιέστερον, ἀλλ' ἔχει ἀνώμαλον ἐνδοχώραν καὶ δυσκολεύει τὴν συγκοινωνίαν, ἢ πρὸς τὸν ἔτι ἀνατολικώτερον κείμενον ὁρμίσκον τοῦ *Φόδελε*. Τὸ σημερινὸν ἀκρωτήριον *Σταυρὸς* (τὸ *Δῖον Ἄκρον* τῶν ἀρχαίων) ἀπετέλει, φαίνεται, τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς πρὸς Ἀνατ. περιοχῆς τῶν Ἀξίων.

Μυθολογικὰ καὶ ἱστορικὰ γεγονότα περιεσώθησαν ὀλίγα περὶ τῆς Ἀξοῦ. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἡ πόλις ὠνομάσθη οὕτω, ἢ ἀπὸ τοῦ *Ὀάξου*, υἱοῦ τῆς Ἀκακαλλίδος, ἥτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μίνωος, ἢ λόγῳ τῆς ἀποκρήμνου τοποθεσίας της («Διὰ τὸ καταγῆναι τὸν τόπον καὶ κρημνώδη ὑπάρχειν... Τινὲς δὲ διὰ τὸ κατάκρημνον εἶναι τὸν τόπον, καλοῦσι γὰρ τοὺς τοιούτους τόπους ἄξους, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ἀγμούς»). Κατ' ἄλλους ἐκτίσθη ἡ πόλις ὑπὸ *Ὀάξου*, υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀγχιάλης. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ἕνα βασιλέα τῆς Ἀξοῦ Ἐτέαρχον, οὗ ἡ θυγάτηρ Φρονίμη, κατόπιν περιπετείας ὀφειλομένης εἰς τὴν κακίαν τῆς μητρυιᾶς της, κατέληξεν εἰς Θήραν καὶ ἐκεῖ ἐγέννησε τὸν Βάττον, τὸν οἰκιστὴν τῆς Κυρήνης.

Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων συνάγεται ὅτι ἡ Ἀξὸς ἦτο ἀρχαιοτάτη πόλις ἐπὶ μακρὸν χρόνον βασιλευομένη. Βραδύτερον κατέστη σπουδαιοτάτη, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῆς καί τινων ἐπιγραφῶν εἰς ταύτην ἀναφερομένων, αἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν Ἀξὸν διατελοῦσαν εἰς πολιτικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Τηΐους, τὸν Εὐμένη, βασιλέα τῆς Περγάμου, καὶ τοὺς Αἰτωλούς. Καὶ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν δὲ χρόνων καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ μαρτυρεῖται ἐκ νομισμάτων καὶ ὑπὸ συγγραφέων ὅτι ὑφίστατο. Κατὰ δὲ τὸν Τενών, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐρειπίων τριῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἑνὸς ὑδραγωγείου μεταγενεστέρου, καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα εἶχε σπουδαιότητα ἡ πόλις. Μεταξὺ τῶν μνημονευομένων ὑπὸ περιηγητῶν ἐπιγραφῶν σῴζεται ἀκεραία μία, δωρικὴ τὴν φράσιν, πολὺ μεταγενεστέρα πιθανῶς, ἐπιτύμβιος ἐν τύπῳ χριστιανικῆς εὐχῆς ἔχουσα ὡς ἑξῆς (Ψιλάκι Ἱστορ. Κρήτης Αα').

Μή μου ἐνυβρίξῃς ἁγνὸν τάφον, ὦ παροδῖτα,
Μή σοι μηνίσῃ πικρὸν ἐπ' Ἀγεσίλας (δηλ. Πλούτων)
Φερσεφόνη τε κόρα Δάματρος. Ἀλλὰ παρέρπων
Εἶπον (προφ.) Ἀρατίῳ γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν.

Σύγχυσίς τις ἐπῆλθεν ὡς πρὸς τὴν *Ἀξὸν* καὶ *Νάξον*, ταυτισθείσας ὑπὸ τοῦ Hoeck. Οὗτος ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευομένη Ναξία ἀκόνη δὲν εἶναι Κρητική, ἀλλὰ τῆς νήσου Νάξου, ἀρνούμενος τὴν ὕπαρξιν ἰδίας πόλεως Νάξου ἐν Κρήτῃ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεδέχθησαν καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς ὁ Μηλιαράκις (Κυκλαδικὰ σελ. 20) καὶ ὁ Σβορῶνος (Numismatique κλπ. σ. 35), ὅστις βραδύτερον, φαίνεται, μετέβαλε γνώμην, καθ' ὅσον ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἱστορίας τῶν νομισμάτων τοῦ Head χωρίζει τὴν Ἀξὸν (σελ. 579 Α) ἀπὸ τῆς Νάξου (σελ. 597 Α) καὶ ἰδιαιτέρως κατατάσσει τὰ νομίσματα αὐτῶν, δὲν κάμνει δὲ λόγον περὶ συνταυτισμοῦ. Ὅτι ἡ Νάξος τῆς Κρήτης ἦτο διάφορος τῆς Ἀξοῦ μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα *(Ναξία λίθος· ἡ Κρητικὴ ἀκόνη·* Νάξος γὰρ πόλις Κρήτης). Ἡ διατήρησις μέχρι σήμερον τῆς ὀνομασίας ἐν Μεραμβέλλῳ *Ἀξιὰ* ἢ *Ναξιά*, ἐν τοποθεσίᾳ παρὰ τὸ χωρίον Ἐλούντα, ὅπου ἐξορύσσονται καὶ σήμερον ἀκόναι, εἶναι, νομίζομεν, ὁ ἀσφαλέστερος μάρτυς ὅτι ὑπῆρξαν ἐν Κρήτῃ δύο διάφοροι πόλεις, *Ἀξὸς* (ἢ *Ἄξος*) καὶ *Νάξος*.

Τὰ περισσότερα νομίσματα τῆς Ἀξοῦ φέρουσιν ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ, ὄπισθεν δὲ τρίποδα καὶ ἐπιγραφὴν ποικίλλουσαν· ΑΞΙΩΝ F ΞΙΩΝ κ. λ. (Numismatique *Σβορώνου* σ. 36 ἑξ. *Head-Σβορώνου* Α 579). Μερικὰ φέρουσι κεφαλὴν Διὸς ἢ Ἀρτέμιδος ἢ Ἑρμοῦ μὲ πέτασον καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κεραυνόν, ἄτλουν ἢ πτερωτόν. Ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἔμπροσθεν κεφαλὴν δαφνοστεφῆ Τιβερίου. Τεσσαράκοντα ἐν ὅλῳ νομίσματα τῆς Ἀξοῦ εἶναι γνωστά.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους πρῶτος μετὰ τὸν Parhley ὁ Spratt περιέγραψε διεξοδικώτερον τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως διασῴζονται τεμάχια ἐκτισμένα πολυγωνικῶς, ἡ δὲ πόλις ἐξετείνετο πρὸς τὰ Ἀνατ. ἰδίως τοῦ λόφου ἐπὶ ἀναλημματικῶν ἐπιπέδων διαδοχικῶς μέχρι τῆς πεδιάδος. Λείψανα οἰκοδομήματος σῳζομένου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐταυτίσθησαν πρὸς τὸ ὑπὸ ἐπιγραφῶν μνημονευόμενον *Ἀνδρεῖον*. Ὅτι ἡ πόλις κατῳκεῖτο ἤδη εἰς τὴν ὑστερομινωϊκὴν ἐποχὴν δεικνύουσιν ὄστρακα, ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια αὐτόθι εὑρισκόμενα. Ἓν μαρμάρινον ἀνάγλυφον καθημένης Δήμητρος ἐν τῷ μουσείῳ Ρεθύμνης καὶ πλῆθος πηλίνων εἰδωλίων καὶ χοιριδίων μαρτυροῦσι λατρείαν τῆς Δήμητρος ἐν Ἀξῷ. Εἰς τὸ μουσεῖον Χανίων ἀπόκεινται τεμάχια πανοπλίας (μίτραι κλπ.) τῆς καλῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς μεθ' ὡραίων παραστάσεων, καθὼς καὶ ποικίλα ἄλλα εὑρήματα ἐξ ἀρχαϊκοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης -Ἀστάρτης, ἀνακαλυφθέντα ἐν μικρᾷ ἀνασκαφῇ τῶν Ἰταλῶν Ἄλμπερ καὶ Δεσάγκτις κατὰ τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος, ἀλλὰ μήπω δημοσιευθέντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hoeck,* Kreta I, σ. 19 καὶ 307. *Spratt,* Travels and researches in Crete II, 75. *Bursian,* Geographie v. Griechenland II, 555. *Σβορῶνος,* Numismatique de la Crète ancienne, 33. *Fick,* Vorgriechische Ortsnamen, 17–18. Monumenti antichi Lincei IX, 1899,308 ἑξ. *Rendic. della R. accad. dei Lincei* VIII, 1899. *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς*. 1915, 43 ἑξ. Εἰς τὸ Realencyclopädie des klass. Altertums τοῦ *Pauly-Wissowa* θὰ περιληφθῇ ἡ πόλις ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ὀαξός*. Ε. Γ. — ΣΠ. Μ.

—**Ἀξὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 357. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 628 κατοίκους ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Βενί, Κατεργιανά, Λειβάδα* καὶ *Χαρκιδιανὰ* ἢ *Χοχλίδι* ὡς καὶ ἡ *Μονὴ Διοσκουρίου*. Πλησίον τῆς Ἀξοῦ ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας ἔκειτο ἡ ὁμώνυμος ἀρχαία πόλις.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀξοῦ εἶναι φιλότιμοι καὶ φιλόξενοι, ζηλότυποι δὲ τηρηταὶ τῶν πατρίων κατὰ πάσας αὐτῶν τὰς σχέσεις. Πλεῖσται παραδόσεις ἀρχαίας καὶ χριστιανικῆς ἐποχῆς σῴζονται, θρῦλοι περὶ Νεράϊδων, Καταχανάδων, Ἀνασκελάδων κ.τ.τ. Ἔχουσι δὲ συναίσθησιν τῆς ἀρχαιότητος τοῦ τόπου των. Ὀνομάζουν τοποθεσίας μὲ ὀνόματα κατὰ ρίζαν καὶ σημασίαν ἑλληνικώτατα (*δίθυρος σπήλιος, ὀφιδιᾶς, ὀμπριόπλακα, κέραμος κ. ἄ.*). Ε. Γ.

Ἀξοῦ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἄχ-Σοῦ.

Ἀξούμη· βλ. **Αὐξούμη.**

Ἀξουμὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδοσκυθίας ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ὑφηγ. Ζ, α, 60) ὑπὸ συντεταγμένας πλάτος 22° 1/3 καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου 115° 1/2 ἀνατολ. Ἐν τῇ ἐκδόσει Nobbe (Λειψ. 1843) φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αὐξοαμίς*. Ἡ ταυτότης της ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἀξοῦχος, *Ἰωάννης*. Μέγας δομέστιχος τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Καταγόμενος ἐκ ταπεινῆς τουρκικῆς οἰκογενείας ᾐχμαλωτίσθη εἰς μικρὰν ἡλικίαν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Νικαίας (1097) ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων καὶ προσεφέρθη ὡς δῶρον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α' Κομνηνόν. Ἔκτοτε βαπτισθεὶς συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν Ἰωάννην Κομνηνόν, ὃν ὡς ὑπουργός του πολλάκις ἀπέτρεψεν ἀπὸ σκληροτήτων, εἰς τὰς ὁποίας καθημερινῶς ὠθεῖτο ὑπὸ τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν του. Ἀνὴρ εὐθὺς καὶ τίμιος, κατέλαβε μεγάλα ἀξιώματα καὶ ἔσχε μεγάλην ἐπιβολὴν ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μανουήλ. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐχρημάτισεν ὡς μέγας δομέστικος, λόγῳ δὲ τῆς κηδεστίας του πρὸς τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν ἔφερε τὸ παρωνύμιον Κομνηνός. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀξούχου, Μανουήλ, ἐνυμφεύθη θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ τῷ 1168 κατηγορηθεὶς ὡς συνένοχος στάσεως, ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς μοναστήριον· ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀξούχου, Εὐδοκία, ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὸν μέγαν δρουγγάριον Στέφανον Κομνηνόν, υἱὸν τοῦ μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, Ἰσαακίου. Εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀξοῦχον ἀφιέρωσαν συγγράμματα ὁ Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ὁ ἐπίσκοπος Μεθώνης Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ τὸν διαφωτίσῃ περί τινος χωρίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀφορῶντος τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ὁ ρήτωρ Νικηφόρος Βασιλάκης. Κ. Μ. Κ.

ἀξόφλητος, —η, —ο· δημοτ., ἀνεξόφλητος.

ἀξόφυλλον (τὸ) (Axophyllum) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *κοιλεντερωτῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κνιδοζῴων*, ζῆσαν κατὰ τὴν λιθανθρακικὴν περίοδον. Δ.Ν. Π.

Ἀξτελμάγερ (Axtelmeyer), ***Στανίσλαος - Ρεϊνάρδος***. Οἰκονομολόγος Γερμανὸς ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἔγραψε «Περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους» (1712), «Εἰκὼν τῆς φύσεως» (1715) κλπ. Χ. Δ.

Ἄξτμανν (Axtmann), ***Λεοπόλδος***. Αὐστριακὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Φοῦλνεκ τῆς Μοραβίας (1700 — 1748). Ἦτο μαθητὴς τοῦ Γ. Χάμιλτον. Ἐζωγράφησε κυρίως κύνας καὶ ἵππους. Χ. Δ.

Ἄξτσιους (Axtius), ***Ἰωάννης - Κονράδος***. Γερμανὸς βοτανικὸς καὶ ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Ἄρνσταντ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐσπούδασεν ἐν Χέλμσταντ καὶ ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ κατὰ τὸ 1670, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γενέτειράν του, ὅπου καὶ ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα. Ἐδημοσίευσε

Digitized by Google

πλείστας μαιευτικάς πραγματείας ὡς καὶ σπουδαιότατα βοτανικὰ συγγράμματα, ὧν σπουδαιότερα ἡ «Tractatus de arboribus coniferis, pice conficienda» (Ἰένα 1679). Δ. Ν. Π.

ἀξύλευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ξυλευθείς, ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ξυλεύεται, οὐδεὶς κόπτει ξύλα: «δάσος ἀξύλευτον».

ἀξυλία (ἡ)· ἡ ἔλλειψις ξύλων.

Ἄξυλις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ἐν τῷ «Μαρμαρικῆς, Λιβύης καὶ Αἰγύπτου περιορισμῷ» ὡς κειμένη ἐν «Μαργαρικῆς νομῷ» καὶ δὴ εἰς πλάτος λα΄δ=31° ¹/₄ βορείου καὶ μῆκος να΄ γο΄=51° ²/₃, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως ἀνατολικῶς τῆς Δάρνεως πόλεως καὶ ἀμέσως δυτικῶς τῆς «Χερσονήσου τῆς μεγάλης», ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν κατὰ Πτολεμαῖον μηκῶν προκύπτει (Γεωγρ. ὑφηγ. Δ, ε, 2· ὅρα χάρτην *Carl Müller* «Ora maritima secundum Ptolemæum» ἐν χάρτῃ Libyae ora maritima ab Alexandria ad Naustathmum τοῦ τόμου III ἔκδ. Didot «Tab. in geogr. Graecos minores»). Δεδομένου ὅμως, ὅτι, παρὰ τὴν σφαλερότητα τῶν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου παρεχομένων μηκῶν, αἱ «διαφοραὶ μηκῶν» εἶναι ἐπαρκέστατα ἀκριβεῖς, καὶ ὅτι *Δᾶρνις* εἶναι ἡ σύγχρονος *Ντέρνα*, καὶ *Χερσόνησος ἡ Μεγάλη* εἶναι ἡ σύγχρονος χερσονησίζουσα προβολὴ *Ρὰς Ἀτ Τίν*, ἤχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι *Ἄξυλις* δὲν δύναται νὰ ᾖ ἄλλη ἀπὸ τὴν ἔχουσαν ὕφορμον σύγχρονον κωμόπολιν *Mersa Bil Agik* (πλάτ. 32° 39΄ Β, μῆκ. 23° 01΄ ¹/₂ Ἀν., χάρται: ἀγγλικὸς 244 Derna to Mersa Matruh καὶ Ἡνωμέν. Πολιτειῶν 3978 (ὅμοιος τίτλος ἔκδ. 1927). Εἰς τὴν ἔκδοσιν Nobbe (Λειψ. 1843) φέρεται καὶ ὡς *Ἄζυλις* προφανῶς ἐκ κακῆς ἀντιγραφῆς τοῦ *ξ* εἰς *ζ* εἴς τι τῶν παλαιῶν χειρογράφων. Σ. Ε. Λ.

ἀξύλιστος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ μὴ ξυλισθείς, ὁ μὴ δαρείς.

ἀξυλοκόπητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ξυλοκοπηθείς, ὁ μὴ δαρεὶς διὰ ῥάβδου.

ἄξυλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ξύλα: «ἄξυλος τόπος», ὁ τόπος ὅπου δὲν εὑρίσκει τις ξύλα καύσιμα.

Ἄξυλος *[Μυθ.]*. Υἱὸς τοῦ ἐξ Ἀρίσβης Τεύθραντος· κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους. Ἦτο περίφημος διὰ τὸ φιλόξενον αὐτοῦ, εἶχε δὲ κτίσει τὴν οἰκίαν του παρὰ τὴν ὁδόν, ὅπως εὐκόλως εὑρίσκουν εἰς αὐτὴν καταφύγιον οἱ ξένοι. Ἐκ τούτου παροιμιώδης ἦτο παρ' ἀρχαίοις ἡ φράσις «Ἀξύλου φιλοξενία». Κ. Μ. Κ.

Ἀξύλου, *καζᾶς* —· βλ. λ. Χαϋμάνα.

ἄξυνος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ξυνός.

ἀξύπαστος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ξυπασμένος, μετριοπαθής, σεμνὸς (ἀπὸ τοῦ ἀρνητ. *ἀ* καὶ τοῦ *ξυπάζομαι*).

ἀξύπνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐξυπνήσας, ὁ μὴ διακόψας τὸν ὕπνον του: «ἐκοιμήθηκα ὅλη νύχτα ἀξύπνητος».

ἀξυράφιστος, *—η, —ο* καὶ ***ἀξουράφιστος***· ἀξύριστος.

ἀξυρὶς (Axyris) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενειας τῶν *χηνοποδιδῶν*. Πόαι ἢ θάμνοι τῆς βορείου Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

ἀξύριστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) καὶ ἰδιωματ. ***ἀξούριστος***· ὁ μὴ ξυρισθείς, ὁ μὴ ξυρισμένος.

ἄξυστος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ μὴ ξυσμένος, ὁ μὴ γενόμενος ὀξύς, σουβλερός: «ἄξυστο μολυβδοκόντυλο».

ἀξύστριστος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ξυστρισμένος, ὁ μὴ διὰ τῆς ξύστρας κτενισμένος.

Ἄξχολμ (Axholme) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ ἐν Λινκολνσαϊρ τῆς Ἀγγλίας ἐκτεινομένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τρέντ, Ἴντλ, Τὸρν καὶ Ντόν. Μέχρι τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἐκαλύπτετο ὑπὸ δάσους, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκδασωθεῖσα κατέστη ἐκ τῶν εὐφορωτέρων μερῶν τῆς Ἀγγλίας, παράγουσα κυρίως σιτηρὰ καὶ γεώμηλα. Χ. Δ.

Ἀξώμη· βλ. Αὐξούμη.

ἄξων (ὁ)· ὁ ἄγων, ὅ,τι ἄγει, στηρίζει ἢ συγκρατεῖ· || τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον περὶ τὸ ὁποῖον κινεῖται σῶμά τι· || τὸ ξύλινον ἢ μετάλλινον στέλεχος τῆς ἁμάξης περὶ τὸ ὁποῖον στρέφονται οἱ τροχοὶ «ποτὲ μὲν ἐκ χαλκοῦ» (Ἰλ. Ε, 723 καὶ Ν, 30), «ποτὲ δὲ ἐκ φηγοῦ» (Ἰλ. Ε, 838)· ἀλλὰ καὶ ἡ νοητὴ γραμμὴ περὶ ἣν σῶμά τι περιστρέφεται: «ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ πλανῆται περιστρέφονται περὶ τὸν ἄξονά των»· || ἡ *γραμμὴ συμμετρίας* ἐπιπέδου τινὸς σχήματος ἢ στερεοῦ σώματος ἢ κατασκευῆς τινος ἢ διατάξεως.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν *ἄξονες* ἐκαλοῦντο ἀκόμη καὶ τὰ τριγωνικὰ πρίσματα τὰ στρεφόμενα ἐπὶ τῶν κύρβεων, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν γεγραμμένοι οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος· οὗτοι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, μετετέθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἐπὶ Περικλέους εἰς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ Βουλευτήριον καὶ τὴν Βασίλειον στοάν.

— **[ΓΕΩΜΕΤΡ.]** Ἄξονες λέγονται εὐθεῖαι γραμμαί, αἵτινες ἀπὸ ἀπόψεώς τινος οἱασδήποτε κατέχουν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἢ ἐν τῷ χώρῳ διακεκριμένην θέσιν ὡς πρὸς καμπύλας ἢ ὡς πρὸς ἐπιφανείας. Οὕτως ἔχομεν *ἄξονας κωνικῶν τομῶν*, ἄξονας *ἐπιφανειῶν δευτέρου βαθμοῦ*, ἄξονας *συμμετρίας*, ἄξονας *ὁμοιότητος* τριῶν κύκλων, τριῶν ἢ τεσσάρων σφαιρῶν κτλ. Ἐπίσης ἄξονας καλοῦμεν εὐθείας διακεκριμένης θέσεως ὡς πρὸς σύστημά τι ἀναφορᾶς ἢ ἀπεικονίσεως, ἢ ὡς πρὸς κίνησίν τινα, ἢ ὡς πρός τινα γεωμετρικὴν συγγένειαν. Οὕτως ἔχομεν *ἄξονας συντεταγμένων*, ἄξονας *προβολῆς*, ἄξονας *περιστροφῆς*, ἄξονας *ἑλικώσεως*, ἄξονας *ὁμολογίας*, ἄξονας *ἀδρανείας*. Τινὰς τῶν ἄνω ἀξόνων πρὸς μείζονα ἔξαρσιν καλοῦμεν *κυρίους ἄξονας*, π. χ. *κύριοι ἄξονες ἀδρανείας περιστρεφομένου σώματος* (ἢ *ἐλεύθεροι* ἄξονες) κτλ. Α. Μ.

— **[ΜΗΧΑΝΟΛ.]** Ἐν τῇ Μηχανολογίᾳ *ἄξονες* καλοῦνται σώματα, ἐκ σιδήρου ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, κυλινδρικὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐφωδιασμένα μὲ *στροφεῖς* καὶ χρησιμεύοντα ὡς φορεῖς ἄλλων τεμαχίων τῶν μηχανῶν, μεθ' ὧν περιστρέφονται ἢ ταλαντοῦνται περὶ τὸν αὐτὸν *νοητὸν* ἄξονα.

Ἡ ἐπιβάρυνσις τῶν ἀξόνων παραλαμβάνεται ἢ ἰσορροπεῖται ἀπὸ τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἑδράνων (βλ. λ.), τὰς ὁποίας ὑπολογίζομεν εὐκόλως τῇ βοηθείᾳ τῶν κανόνων τῆς Μηχανικῆς περὶ ἀναλύσεως παραλλήλων δυνάμεων. Ἔχοντες τὰς ἀντιδράσεις εὑρίσκομεν τὴν μεγίστην ῥοπὴν κάμψεως M_k ἥτις κατὰ κανόνα εὑρίσκεται εἰς μίαν τῶν θέσεων ὅπου ἐνεργοῦν τὰ ἐπὶ τοῦ ἄξονος βάρη τῶν τεμαχίων ἅτινα φέρει. Τὴν δὲ διάμετρον d τοῦ ἄξονος εἰς ἑκατοστὰ ὑπολογίζομεν ἐκ τοῦ τύπου τῆς *ἀντοχῆς ἐπὶ κάμψει* (βλ. λ. κάμψις):

$$M_k = 0{,}1 d^3 . \varphi_k$$

ὅπου M_k εἰς χιλιογραμμοεκατοστὰ καὶ φ_k ἡ ἐπιτρεπομένη τάσις ἐπὶ κάμψει ἀνὰ τετρ. ἐκ. διὰ τὸ ὑλικὸν ἐξ οὗ ὁ ἄξων (βλ. ἀντοχή, δοκός).

Τοὺς ἄξονας οἵτινες ἐπιβαρύνονται οὐ μόνον ἐπὶ κάμψει ἀλλὰ καὶ ἐπὶ στρέψει καλοῦμεν ἀτράκτους (βλ. λ.).

Ἄξων σιδηροδρόμων.—Οἱ ἄξονες τῶν σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων συνδέονται ἑκατέρωθεν στερεῶς μὲ τοὺς δύο ἀντιστοίχους τροχοὺς μεθ' ὧν ὁμοῦ περιστρέφονται περὶ τὴν αὐτὴν νοητὴν εὐθεῖαν. Τὰ τμήματα τῶν ἀξόνων καθ' ἃ οὗτοι ἑδράζονται ἐπὶ τῶν δύο ἀντιστοίχων ἑδράνων καλοῦνται *σκέλη* τῶν ἀξόνων καὶ εὑρίσκονται συνήθως ἐσωτερικῶς τῶν τροχῶν εἰς τὰς ἀτμαμάξας, ἐξωτερικῶς δὲ τῶν τροχῶν εἰς τὰ ἐφοδιοφόρα καὶ λοιπὰ ὀχήματα. Τὸ μεταξὺ τῶν τροχῶν τμῆμα τοῦ ἄξονος καλεῖται *κορμὸς* αὐτοῦ.

Ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ, ὅταν ἰδίως θέλωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς ὀχήματος, καλοῦμεν κατ' ἐπέκτασιν ἄξονα ὁλόκληρον τὸ συγκρότημα τοῦ κυρίου ἄξονος μετὰ τῶν δύο τροχῶν. Ὑπ' αὐτὴν π. χ. τὴν σημασίαν τοῦ ἄξονος ὁμιλοῦμεν περὶ ἀριθμοῦ ἀξόνων ἀτμαμάξης, ὀχήματος, ἢ συρμοῦ, περὶ πιέσεως ἄξονος, διατάξεως ἀξόνων κ.τ.λ.

τετρ. ἐκ. Ἐνῷ διὰ τοὺς μετ' ἀγκώνων ἄξονας λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας των εὐπαθείας χρησιμοποιεῖται νικελιοχάλυψ ἢ χρωμιοῦχος τοιοῦτος, ἀντοχῆς τοὐλάχιστον 6000 χγμ.

Ἡ κατασκευὴ τῶν εὐθέων ἀξόνων ἐκτελεῖται ἀπό, ἀντιστοίχου μήκους περίπου κυλινδρικοῦ σχήματος, τεμάχια χάλυβος, ἀμέμπτου παρασκευῆς, ἐντελῶς ὁμοιομόρφου πυκνότητος, διαμέτρου τριπλασίας περίπου τῆς διαμέτρου τοῦ ἑτοίμου ἄξονος. Τὰ τεμάχια ταῦτα τίθενται πρὸς ἔλασιν ὑπὸ βαρείας ἀτμοσφαίρας ἢ πιεστήρια ἐλάσεως, καθ' ἣν μορφοῦται ὁ ἄξων, ὁ κορμὸς πρῶτον καὶ κατόπιν τὰ σκέλη, μέχρις ὅτου ἡ διάμετρος αὐτοῦ καταστῇ κατὰ 10 χιλιοστὰ περίπου ἀνωτέρα τῆς τοῦ ἑτοίμου ἄξονος. Μετὰ τὴν ἔλασιν καθ' ἣν λαμβάνει χώραν ἀπώλεια βάρους 30% περίπου, γίνεται *ἀνόπτησις* τοῦ πρὸς κατασκευὴν ἄξονος. Τὴν ἀνόπτησιν ἀκολουθεῖ ἡ τελικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἡ λείανσις τοῦ ἄξονος εἰς τὸν τόρνον. Ἡ κατασκευὴ τῶν *μετ' ἀγκώνων ἀξόνων* ἀπαιτεῖ λόγῳ τῆς οὐχὶ ἁπλῆς μορφῆς των ἐπανειλημμένην ἀνόπτησιν καὶ δυσκολωτέραν ἔλασιν. Διὰ τοῦτο οἱ δὶς κεκαμμένοι ἄξονες τῶν νεωτέρων τετρακυλίνδρων ἀτμαμαξῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λαμβάνουν τὴν μᾶλλον πρόσφορον πρὸς ἔλασιν μορφὴν τοῦ σχήματος 1α καὶ 1β, φέρουσαν τὸ ὄνομα de Glehn. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ εἰς τοιαύτης μορφῆς χάλυβας παρετηρήθησαν κατὰ τὴν λειτουργίαν ῥαγαὶ ἀξόνων κατὰ τὰς θέσεις a καὶ b τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὰ κομβία τοῦ στροφάλου εἰς τὸν βραχίονα αὐτοῦ, ὁ Fremont προέκτεινε τὰς ἐκτομὰς c ἐπὶ τῶν βραχιόνων διὰ τῶν ὁποίων, ὡς ἀπεδείχθη, ἐπέτυχε τὴν ὁμαλὴν μετάβασιν τῶν δυνάμεων ἀπὸ τῶν στροφέων εἰς τοὺς βραχίονας διὰ τῶν τμημάτων A, ἀντιστοίχως ἐνισχυμένων. Οὕτω μέγα μέρος διευθύνσεων σιδηροδρόμων χρησιμοποιεῖ ἐπιτυχῶς τοιούτους ἄξονας μετὰ Fremont ἐκτομῶν.

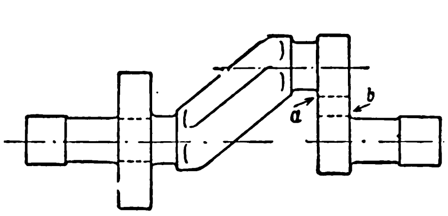

Σχ. 1α.

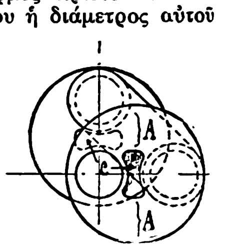

Σχ. 1β.

Οἱ μετ' ἀγκώνων ἢ κεκαμμένοι ἄξονες καὶ ἐκ περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς τεμαχίου ἀποτελούμενοι, διὰ μεγάλας πιέσεις ἀτμοῦ ἀπεδείχθησαν κατὰ κανόνα ὀλιγώτερον κατάλληλοι τῶν μνημονευθέντων. Τοιοῦτος ἐν τούτοις ἄξων ἐκ τριῶν τεμαχίων κατασκευῆς Witkowitz ἐκτελεῖ πλήρως τὸν προορισμόν του εἰς αὐστριακὰς ἀτμαμάξας.

Οἱ ἄξονες τῶν ἀτμαμαξῶν καὶ ἰδίως οἱ κεκαμμένοι ἐπιτηροῦνται κατὰ τὴν λειτουργίαν ἐντατικῶς καὶ καθ' ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα ὑποβάλλονται εἰς ἐπιμελῆ ἔρευναν, ὅπως ἀποκαλυφθοῦν τυχὸν ὑπάρχουσαι ῥαγαὶ καὶ ἀντικατασταθοῦν ἐγκαίρως οἱ τυχὸν βεβλαμμένοι ἄξονες.

Πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς προελεύσεώς των οἱ σιδηροδρ. ἄξονες φέρουν κεχαραγμένα, ἐκτὸς τῆς σφραγῖδος παραλαβῆς, τὸ σῆμα τοῦ χορηγητοῦ τοῦ χάλυβος, τὸ ἔτος τῆς χορηγίας καὶ συμβολικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ὑλικοῦ.

Ἄξονες ἐφοδιοφόρων καὶ ὀχημάτων ἔχουν συνήθως τὴν μορφὴν τοῦ σχ. 2.

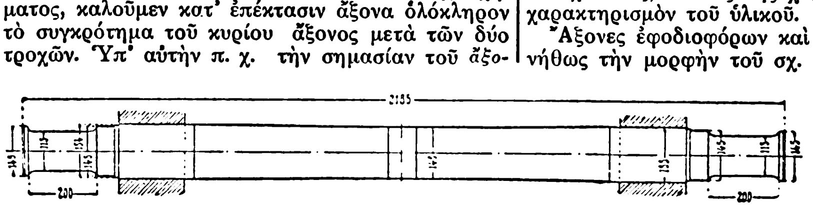

Σχ. 2.

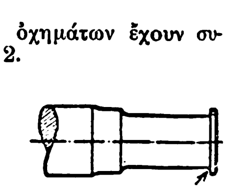

Σχ. 3.

Τοὺς ἄξονας ἀτμαμάξης διακρίνομεν: 1) Εἰς *κινητηρίους* ἢ *στροφαλοφόρους*, ὅπως καλοῦμεν τοὺς δεχομένους ἀμέσως τὴν κίνησιν ἀπὸ τὸν ἀτμὸν μέσῳ μηχανισμοῦ στροφάλου. 2) Εἰς *συνεζευγμένους* ὅπως καλοῦμεν τοὺς ἄξονας, οἵτινες δέχονται τὴν κίνησιν ἀπὸ τοὺς πρώτους μεθ' ὧν συνδέονται διὰ τῶν λεγομένων *ῥάβδων* ἢ *διωστήρων συζεύξεως*. 3) Εἰς *φέροντας ἄξονας*, ὡς καλοῦμεν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν διὰ τὴν ὁδηγίαν τῆς ἀτμαμάξης ἐπὶ τῆς τροχιᾶς καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προεκτάσεως τῆς ἀτμαμάξης πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ὄπισθεν τοῦ καταλαμβανομένου ὑπὸ τῶν συνεζευγμένων ἀξόνων τμήματος αὐτῆς. Ὅταν οἱ κύλινδροι πρόκειται νὰ τοποθετηθοῦν ἐσωτερικῶς τοῦ πλαισίου ἢ τοῦ ἰκρίου τῆς ἀτμαμάξης, ἀπαιτοῦνται *ἄξονες μετ' ἀγκώνων* ἢ μετὰ *γονατίσματος* πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ στροφάλου.

Ὡς ὑλικὸν διὰ τοὺς εὐθεῖς σιδηροδρ. ἄξονας χρησιμοποιεῖται ῥευστοπαγὴς χάλυψ, ἀντοχῆς ἐπὶ ἐφελκυσμῷ τοὐλάχιστον 5000 χιλιογράμμων ἀνὰ

Διὰ λόγους οἰκονομίας κατασκευῆς καὶ ταχύτητος ἐναλλαγῆς ἐφθαρμένων ἀξόνων, αἱ μεγάλαι σιδηροδρομικαὶ ἑταιρεῖαι εἰσήγαγον ὡρισμένον τύπον συγκροτήματος ἄξονος καὶ τροχῶν, χρησιμοποιήσιμον διὰ μέγαν ἀριθμὸν ἐπιβατικῶν καὶ ἐμπορικῶν ὀχημάτων διαφόρων εἰδῶν. Ἕνα τοιοῦτον *κανονικὸν* ἄξονα διὰ τοὺς γερμανικοὺς σιδηροδρόμους παριστᾷ τὸ σχ. 2. Πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ κινδύνου θερμάνσεως τῶν σκελῶν στροφέων ἐσχάτως ἐτροποποιήθη ἡ κατασκευή των (ἐπεμηκύνθησαν συμφώνως πρὸς τὴν Ἑλβετικὴν κατασκευὴν τοῦ σχ. 3).

Τὴν συνήθη μορφὴν τῶν *φερόντων* ἀξόνων ἀτμαμάξης παριστᾷ τὸ σχ. 4, καὶ τοῦτο διὰ τὴν

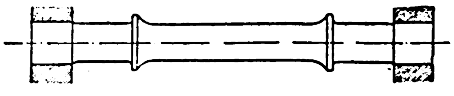

Σχ. 4.

περίπτωσιν τοῦ *ἐσωτερικοῦ πλαισίου* ἢ *ἐξωτερικῶν τροχῶν*. Εἰς ἀτμαμάξας μετὰ ἐξωτερικῶν κυλίνδρων καὶ ἐσωτερικοῦ πλαισίου, οἱ *κινητήριοι* καὶ

Digitized by Google

συνεζευγμένοι ἄξονες ἔχουν τὴν αὐτὴν μορφὴν πρὸς τοὺς φέροντας τοιούτους. Τὰ κομβία κινητήρια καὶ συζεύξεως εἶναι πεπακτωμένα ἐπὶ τῶν τροχῶν. Εἰς ἀτμαμάξας μετὰ ἐξωτερικοῦ πλαισίου ἀπαιτεῖται εἰδικὸν στρόφαλον καὶ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄξονες ἔχουν τὴν μορφὴν τοῦ σχήματος 5. Ἡ μορφὴ κινητηρίου ἄξονος τοῦ σχ. 6 χρησιμοποιεῖται δι' ἀτμαμάξας μὲ τρεῖς κυλίνδρους ὧν οἱ δύο ἐξωτερικῶς τοῦ πλαισίου καὶ εἷς ἐσωτερικῶς.

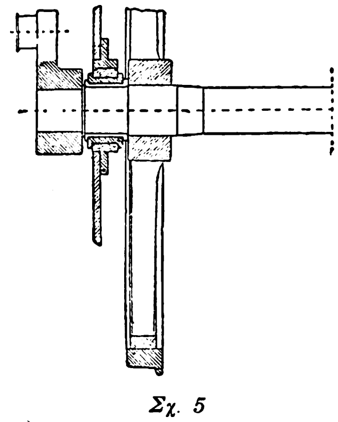

Σχ. 5

Ὁ ὑπολογισμὸς τῶν μὲν *φερόντων* ἀξόνων τῶν ἀτμαμαξῶν καὶ τῶν τοῦ ἐφοδιοφόρου καὶ τῶν

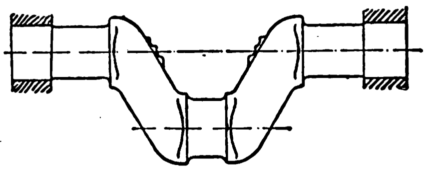

Σχ. 6.

λοιπῶν ὀχημάτων γίνεται ἐπὶ κάμψει, τῶν δὲ κινητηρίων καὶ συνεζευγμένων ἀξόνων τῶν ἀτμαμαξῶν ἐπὶ στρέψει καὶ κάμψει. Α. Μ.

— ἄξων *[Ἀνατομ.]*. Ὁ δεύτερος αὐχενικὸς σπόνδυλος. Οἱ ξένοι ὅμως ἀνατομικοὶ καλοῦσι τοῦτον καὶ *ἐπιστροφέα*, δι' οὗ ὀνόματος ἡμεῖς καλοῦμεν τὸν πρῶτον αὐχενικὸν σπόνδυλον, ὃν οἱ ξένοι ὀνομάζουσιν *ἄτλαντα*, ἐνῷ ἄτλας ἔδει νὰ καλῆται ὁ ἕβδομος αὐχενικὸς (*Πολυδ.* Β, 131—133). Τὸ σῶμα τοῦ ἄξονος εἶναι σμικρόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ ἀπόφυσις, φερομένη ἐπὶ τὰ ἄνω, περὶ ἣν στρέφεται τὸ κρανίον μετὰ τοῦ ἐπιστροφέως, ἡ *ὀδοντοειδὴς* ἢ *πυρηνοειδὴς ἀπόφυσις* ἢ *ὀδούς*, ἐφ' ἧς παρατηρεῖται ἔμπροσθεν μὲν ἡ *προσθία ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια*, συντασσομένη πρὸς τὸ πρόσθιον τόξον τοῦ ἐπιστροφέως, ὄπισθεν δ' ἑτέρα κυρτὴ ἐπιφάνεια, ἐφ' ἧς κατολισθαίνει ὁ *ἐγκάρσιος σύνδεσμος*, πρὸς δὲ τὰ ἄνω κορυφή, πρὸς ἣν προσφύονται σύνδεσμοι συνδέοντες τὸν ἄξονα μετὰ τοῦ κατ' ἰνίον ὀστοῦ· ἡ δὲ κάτω ἐπιφάνεια περατοῦται πρὸς τὰ πρόσω διὰ *φύματος*. Ἡ προσθία ἐπιφάνεια φέρει ἐν τῷ μέσῳ κάθετον *ἄκανθαν*, ἡ δὲ ὀπισθία πολυάριθμα τρήματα πρὸς δίοδον φλεβῶν. Τὸ *τόξον* εἶναι πλατύτερον καὶ παχύτερον τοῦ τῶν λοιπῶν αὐχενικῶν σπονδύλων· οἱ δὲ *αὐχένες* παχεῖς. Ἀντὶ δὲ τῶν *ἀρθρικῶν ἀποφύσεων* ὑπάρχουσι μᾶλλον ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι. Ἡ *ἀκανθώδης ἀπόφυσις* εἶναι βραχεῖα, σχεδὸν ὁριζόντιος, δισχιδὴς κατὰ τὴν κορυφήν· αἱ δὲ *πλάγιαι ἀποφύσεις* εἶναι σμικραί, τρίγωνοι, ἔχουσαι ἐν μὲν τῇ βάσει τὸ *πλάγιον τρῆμα* πρὸς δίοδον τῆς σπονδυλικῆς ἀρτηρίας, ἐν δὲ τῇ κορυφῇ ἓν μόνον φῦμα, ᾧ προσφύονται μύες. Τὸ δὲ *νωτιαῖον* τρῆμα εἶναι ὑποστρόγγυλον καὶ στενότερον μὲν τοῦ ἐπιστροφέως, πλατύτερον δὲ τοῦ τῶν λοιπῶν αὐχενικῶν σπονδύλων. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— ἄξων *[Στρατηγ.-Τακτ.]*. Ἔν τε τῇ στρατηγικῇ καὶ τῇ τακτικῇ ἐννοίᾳ, *ἄξων κατευθύνσεως* καλεῖται ἡ γενικὴ κατεύθυνσις ἡ διδομένη εἰς πᾶσαν ἐν κινήσει μονάδα, εἴτε μεγάλην εἴτε μικράν, εἴτε προχωροῦσαν εἴτε ὑποχωροῦσαν.

Ὁ ἄξων κατευθύνσεως πάσης μονάδος πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ᾖ προσηνατολισμένος, ἐν περιπτώσει μὲν προχωρήσεως, πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς σχετικῆς μονάδος (ἐκτὸς ἂν οὗτος ἀφίσταται πολύ, ὁπότε τότε ὁ ἄξων προσανατολίζεται προσωρινῶς πρὸς ἐνδιάμεσόν τινα ἀντικειμενικὸν σκοπόν), ἐν περιπτώσει δ' ὑποχωρήσεως, πρὸς σημεῖόν τι τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ θὰ σταματήσῃ τὸ ὑποχωροῦν στράτευμα.

Ὁ ὅρος «ἄξων», ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐννοίᾳ, ἤρχισε διὰ πρώτην φορὰν χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος.

Κατὰ τὴν προχώρησιν, τὸ μεραρχιακὸν πυροβολικὸν πορεύεται συνήθως κατὰ τὸν ἄξονα τῆς γενικῆς κατευθύνσεως τῆς μεραρχίας, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἄξων τοῦ μετώπου τοῦ πυροβολικοῦ τούτου σημειοῖ τὸν ἄξονα τῆς γενικῆς κατευθύνσεως τῆς μεραρχίας, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Β. Δούσμανη. [Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου βλ. λ. ἀνάπτυξις.]

Μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918, καθιερώθη ἐν τοῖς συγχρόνοις Κανονισμοῖς ὁ ὅρος «ἄξων», προκειμένου περὶ τῆς ἐν προχωρήσει ἢ ὑποχωρήσει γενικῆς κατευθύνσεως τῶν τεχνικῶν μέσων συνδέσμου (τηλεφώνου), ἢ τῆς κυρίας γραμμῆς συγκοινωνιῶν (ἀρτηρίας κινήσεως τῶν αὐτοκινήτων, ἢ ἑτέρων μεταφορικῶν μέσων), ὅστις τότε ἀναλόγως καλεῖται ἢ *«ἄξων συνδέσμου»* ἢ *«ἄξων συγκοινωνιῶν»* (βλ. κατωτέρω). Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ὅ τε ἄξων συνδέσμου καθὼς καὶ ὁ τῶν συγκοινωνιῶν ὀργανοῦνται περὶ τὸν ἄξονα κατευθύνσεως τῆς σχετικῆς μονάδος. Κατ' ἀρχήν, ὀργανοῦται εἷς ἄξων συνδέσμου καὶ εἷς ἄξων συγκοινωνιῶν κατὰ Μεραρχίαν.

Πῶς γίνεται ἡ ὀργάνωσις ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀξόνων τούτων εἶναι ζήτημα τεχνικόν, ἀναγόμενον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα, ἢ τῆς ὑπηρεσίας συνδέσμων (τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας), ἢ τῆς ὑπηρεσίας μεταφορῶν. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— ἄξων *τῶν ἀψίδων [Ἀστρονομ.]*. Νοητὴ εὐθεῖα συμπίπτουσα πρὸς τὸν μέγαν ἄξονα τῆς ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς καὶ τέμνουσα αὐτὴν εἰς τὰ δύο σημεῖα τῶν ἀψίδων, ἤτοι τὸ περιήλιον καὶ τὸ ἀφήλιον (βλ. Γῆ). Σ. Π.

— ἄξων *διαβιβάσεων [Στρατ. Τηλεγρ.]*. Ἄξων διαβιβάσεως μονάδος τινὸς (Σώματος Στρατοῦ, Μεραρχίας καὶ Συντάγματος Πεζικοῦ) καλεῖται ἡ κατεύθυνσις, πρὸς ἣν ὁ Διοικητὴς τῆς μονάδος ταύτης συγκεντρώνει διάφορα μέσα διαβιβάσεων (τηλέφωνα, ὀπτικούς, ἀσυρμάτους, ἀγγελιαφόρους πεζοὺς ἢ ἐφίππους) διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸν σύνδεσμον μετὰ τῶν ὑφισταμένων αὐτῷ μονάδων κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπιχειρήσεώς τινος. Ὁ ἄξων διαβιβάσεων εἶναι φανταστικὴ γραμμὴ ὅταν τὰ συγκεντρούμενα μέσα εἰς τὰ ἄνω ἐκτεθέντα σημεῖα εἶναι οἱαδήποτε ἄλλα πλὴν τηλεφώνου ἢ τηλεγράφου, καθίσταται δὲ πραγματικὴ γραμμή, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐκτυλιχθῇ κατὰ μῆκος τούτου καλώδιον ἢ γυμνὸν σύρμα τηλεφώνου ἢ τηλεγράφου. Κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τούτου μετακινεῖται καὶ ὁ διοικητὴς τῆς μονάδος, ἐγκαθιστάμενος διαδοχικῶς εἰς ἃ σημεῖα ἔχει συγκεντρώσει τὰ μέσα διαβιβάσεων ἃ διαθέτει. Ὅταν τὸ μέτωπον μιᾶς μονάδος εἶναι μέγα καὶ ὁ καθορισθεὶς ἄξων διαβιβάσεων δὲν διευκολύνῃ τὸν σύνδεσμον μέ τινα ἀπομεμακρυσμένα τμήματα τῆς μονάδος ταύτης, τότε καθορίζεται καὶ ἕτερος ἄξων διαβιβάσεων, *δευτερεύων* καλούμενος.

Καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι ὁ καθορισμὸς ἄξονος διαβιβάσεων εἶναι δίδαγμα τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, οὐχ ἧττον ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὑφίστατο καὶ πρότερον. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι, ὅτι πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ μονάδες δὲν διέθετον τὴν ἀφθονίαν τῶν μέσων διαβιβάσεων, ἅτινα σήμερον διαθέτουσι, καὶ ἡ διάρκεια τῶν μαχῶν ἦτο πολὺ μικροτέρα λόγῳ τῆς μικρᾶς δραστικότητος τοῦ πυρός. Συνεπῶς περιωρίζοντο νὰ καθορίζωσι τὸν ἄξονα, ἐφ' οὗ θὰ μετεκινεῖτο ὁ διοικητὴς τῆς μονάδος κατὰ τὴν μάχην καὶ ὅπου ἀπεστέλλοντο αἱ πληροφορίαι δι' ἀγγελιαφόρων πεζῶν ἢ ἐφίππων· τοῦτο τότε ἦτο τὸ μόνον μέσον, ὅπερ διέθετον αἱ μονάδες μέχρι Μεραρχίας μὴ συμπεριλαμβανομένης. Σήμερον ὅμως ἓν Σύνταγμα Πεζικοῦ διαθέτει ἕνα σταθμὸν ἀσυρμάτου, ἑπτὰ ὀπτικοὺς σταθμούς, πέντε τηλεφωνικὰ συνεργεῖα, ποδηλατιστάς, ἐφίππους καὶ πεζοὺς ἀγγελιαφόρους καὶ ἀγγελιαφόρους περιστεράς· συνεπῶς ἐπιβάλλεται ὁ καθορισμὸς ἑνὸς ἄξονος, εἰς ὡρισμένα σημεῖα τοῦ ὁποίου θὰ συγκεντρώσῃ τὰ μέσα ταῦτα, ἵνα συνδεθῇ μετὰ τῶν ὑφισταμένων αὐτῷ μονάδων.

Ἡ κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος διαβιβάσεων δέσμη τῶν τηλεφωνικῶν γραμμῶν καλεῖται *τηλεφωνικὴ ἀρτηρία* τῆς μονάδος, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἄξων διαβιβάσεων. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— ἄξων *δοκοῦ [Τεχν.]*. Ὀνομάζεται οὕτω ἡ γραμμὴ ἡ συνδέουσα τὰ κέντρα τοῦ βάρους ὅλων τῶν τομῶν τῆς δοκοῦ δι' ἐπιπέδων καθέτων ἐπὶ τὴν γραμμὴν ταύτην.

Ἐὰν ὁ ἄξων εἶναι εὐθεῖα γραμμή, τότε ἡ δοκὸς καλεῖται εὐθεῖα δοκός. Ἐκτὸς τῶν τοιούτων χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ Τεχνικῇ καὶ δοκοὶ μὲ ἄξονα ἁπλῶς κεκαμμένον, δηλαδὴ κείμενον ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς κάμψεως (βλ. λ.) ὁ ἄξων τῆς δοκοῦ ἐπελθούσης τῆς κάμψεως καλεῖται *ἐλαστικὴ γραμμὴ* ἢ *γραμμὴ κάμψεως*. Α. Μ.

— ἄξων *κεντρικὸς [Μηχαν.]*. Δυνάμεις ἐνεργοῦσαι ἐπὶ ἀπολύτως στερεοῦ σώματος ἀποτελοῦν σύστημα ἰσοδύναμον πρὸς μίαν δύναμιν (τὴν *συνισταμένην ἀναγωγῆς*) καὶ ἓν ζεῦγος (τὸ *συνιστάμενον ζεῦγος*), ἔχον ῥοπὴν τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τὸ ἐκλεγὲν κέντρον ἀναγωγῆς. Ὁ τόπος τῶν κέντρων ἀναγωγῆς, ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων εἶναι διάνυσμα συγγραμμικὸν πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν δυνάμεων, εἶναι εὐθεῖα καλουμένη *κεντρικὸς ἄξων τῶν δυνάμεων*. Ὡς πρὸς ἕκαστον σημεῖον τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ δὴ διάνυσμα μὲ τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν μέτρον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων ὡς πρὸς κέντρον μὴ κείμενον ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος. Εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ συνιστάμενον ζεῦγος μηδενίζεται, ἐνῷ τὸ ἄθροισμα τῶν δυνάμεων διαφέρει τοῦ 0 (ὁπότε αἱ δυνάμεις ἔχουν συνισταμένην), ὁ κεντρικὸς ἄξων τῶν δυνάμεων εἶναι ἀφ' ἑνὸς ὁ τόπος τῶν σημείων ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων μηδενίζεται, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ εὐθεῖα ἐνεργείας τῆς συνισταμένης τῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐνεργουσῶν δυνάμεων (τῆς μοναδικῆς δηλαδὴ δυνάμεως, ἰσοδυνάμου πρὸς τὸ σύστημα τῶν ὑπ' ὄψει δυνάμεων).

Εἰς τὴν δευτέραν εἰδικὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ συνισταμένη ἀναγωγῆς μηδενίζεται, ἐνῷ τὸ συνιστάμενον ζεῦγος εἶναι διάφορον τοῦ 0, κεντρικὸς ἄξων τῶν δυνάμεων (συμφώνως πρὸς τὸν δοθέντα ὁρισμὸν) δὲν ὑφίσταται· τὸ ἄθροισμα τῶν ῥοπῶν τῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τυχὸν κέντρον εἶναι τὸ αὐτό, τὸ δὲ σύστημα τῶν δυνάμεων εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς ζεῦγος. Ἐπίσης κεντρικὸς ἄξων τῶν δυνάμεων δὲν ὑφίσταται εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν καθ' ἣν συνισταμένη ἀναγωγῆς καὶ συνιστάμενον ζεῦγος συγχρόνως μηδενίζονται· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐνεργοῦσαι δυνάμεις ἰσορροποῦσιν ἀλλήλας. Α. Μ.

—ἄξων *ὁδοῦ [Τεχν.]*. Ἐπιστημονικῶς, ἄξων ὁδοῦ εἶναι ἡ ἐπιφάνεια ἥτις γεννᾶται ὑπὸ μιᾶς εὐθείας κατακορύφου κινουμένης οὕτως, ὥστε νὰ διέρχηται διὰ τῶν μέσων σημείων τῆς διατομῆς τοῦ ὁδοστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια αὕτη εἶναι συνεπῶς κωνική, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ κατακόρυφοι συντρέχουν εἰς τὸ κέντρον τῆς γῆς. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ὁδοὶ ἐκτείνονται ἐπὶ μικρῶν σχετικῶς τμημάτων τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, ἐφ' ὧν αἱ κατακόρυφοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παράλληλοι, ὁ ἄξων τῆς ὁδοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιφάνεια κυλινδρική, εἰς δὲ τὰ εὐθύγραμμα τμήματα τῆς ὁδοῦ ὡς ἐπίπεδον κατακόρυφον.

Κοινῶς, ἄξων ὁδοῦ θεωρεῖται ἡ τομὴ τῆς ὡς ἄνω καθοριζομένης ἐπιφανείας μετὰ τοῦ ὁδοστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἥτις εἶναι γραμμὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ εὐθύγραμμα τμήματα ὁριζόντια ἢ κεκλιμένα (εἰς τὰς εὐθυγραμμίας) καὶ ἀπὸ τμήματα κοινῆς στερεᾶς ἕλικος (εἰς τὰς καμπύλας). Σ. ΝΟΜΙΚΟΣ

— ἄξων *ὀπτικὸς [Ἀστρονομ.]*. Νοητὴ εὐθεῖα συνδέουσα τὸ κέντρον τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ τηλεσκοπίου μετὰ τοῦ κέντρου τοῦ προσοφθαλμίου (βλ. διόπτρα). Σ. Π.

— ἄξων *οὐδέτερος [Ἐφηρμοσμ. Μηχαν.]*. Ὅταν μία δοκὸς κάμπτεται, τότε μέρος τῶν ἰνῶν αὐτῆς ἐπιμηκύνεται καὶ μέρος βραχύνεται. Εἰς τὰς εὐθείας καὶ ἁπλῶς κεκαμμένας δοκοὺς κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὰς ἐπιμηκυνθείσας εἰς τὰς βραχυνθείσας ὑπάρχει ἕνα ἀπείρως λεπτὸν στρῶμα, κάθετον ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τῆς κάμψεως, ὡς λέγεται τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἄξονος τῆς δοκοῦ μετὰ τὴν κάμψιν, τοῦ ὁποίου στρώματος αἱ ἶνες μένουν ἀμετάβλητοι κατὰ τὸ μῆκος.

Τὸ στρῶμα τοῦτο καλεῖται *οὐδέτερον* στρῶμα, ἡ δὲ τομὴ τοῦ στρώματος καὶ ἐγκαρσίας τινὸς διατομῆς τῆς δοκοῦ καλεῖται *οὐδέτερος ἄξων* τῆς διατομῆς ἢ καὶ *μηδενικὴ γραμμή*. Αἱ ἀλλαγαὶ τοῦ μήκους τῶν ἰνῶν τῶν διερχομένων διὰ τῆς γραμμῆς ταύτης, συνεπῶς καὶ αἱ ἀντίστοιχοι τάσεις αἱ κάθετοι ἐπὶ τὴν διατομήν, εἶναι μηδέν.

Ὅταν ἡ δοκὸς εἶναι εὐθεῖα, τὸ οὐδέτερον στρῶμα περιέχει τὸν ἄξονα τῆς δοκοῦ, ἐὰν πρόκειται περὶ ἁπλῆς κάμψεως, ἂν δηλαδὴ αἱ ἐξωτερικαὶ δυνάμεις περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἀντιδράσεων ἐνεργοῦν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τῆς κάμψεως καθέτως ἐπὶ τὸν ἄξονα τῆς δοκοῦ. Ὁ οὐδέτερος ἄξων δύναται νὰ κεῖται καὶ ἔξω τῆς διατομῆς· τότε ὑπάρχουν μόνον θλιβόμεναι καὶ ἐφελκυόμεναι ἶνες. Τοῦτο δὲ δυνατὸν νὰ συμβῇ ὅταν τὸ καμπτόμενον σῶμα εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μεγάλων κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος δυνάμεων (βλ. κάμψις). Α.Μ.

— ἄξων *περιστροφῆς [Μηχαν.]*. Ἄξων (λατ. axis) σώματος ἢ συστήματος σωμάτων περιστρεφομένων καλεῖται ἡ εὐθεῖα γραμμὴ ἥτις διατηρεῖ σταθερὰν τὴν θέσιν της κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιστροφῆς καὶ ἀποτελεῖ τὸν τόπον τῶν κέντρων τῶν περιφερειῶν ἃς διαγράφουν ὅλα τὰ λοιπὰ σημεῖα τοῦ σώματος ἢ τοῦ συστήματος. Ἂν ἀναγκάσωμεν π. χ. διὰ δύο στροφέων σῶμά τι νὰ περιστρέφεται περὶ σταθερὸν ἄξονα, εἰς ἕκαστον στοιχεῖον τοῦ περιστρεφομένου σώματος ἀναπτύσσεται καὶ μία φυγόκεντρος δύναμις, ἴση καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν κινοῦσαν αὐτὸ κεντρομόλον. Τὸ σύστημα τῶν φυγοκέντρων τούτων δυνάμεων εἶναι ἰσοδύναμον (ἀνάγεται) ἐν γένει πρὸς μίαν ἐπίσης φυγόκεντρον καὶ ἓν ζεῦγος· ἀμφότερα ἐπηρεάζουν τὸν ἄξονα ἐπὶ κάμψει, αὐξάνουν τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἑδράνων ἐφ' ὧν ἐρείδεται στρεφόμενος, ἑπομένως καὶ τὰς τριβάς. Ἂν ὁ ἄξων περιστροφῆς διέρχεται διὰ τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τοῦ σώματος, τότε ἡ ῥοπὴ τοῦ ζεύγους εἶναι 0. Ἂν τέλος ἡ μᾶζα τοῦ σώματος εἶναι *συμμετρικῶς* διατεταγμένη περὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς, τότε οὐ μόνον ἡ ῥοπὴ τοῦ ζεύγους ἀλλὰ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα συνισταμένη φυγόκεντρος δύναμις ἀναγωγῆς εἶναι 0, διότι αἱ ἀναπτυσσόμεναι εἰς τὰ στοι

Digitized by Google

χεῖα τοῦ σώματος φυγόκεντροι ἐξουδετεροῦνται ἀνὰ δύο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τὸν ἄξονα ὁ ὁποῖος τότε λέγεται *ἐλεύθερος ἄξων*. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἄξονες περιστροφῆς τοῦ σφονδύλου, τῶν τροχαλιῶν, τοῦ στρόμβου (σβούρας) κ.τ.λ.

Ἐὰν ἐπὶ σώματος περιστρεφομένου περὶ τοιοῦτον ἐλεύθερον ἄξονα δὲν ἐνήργει καμμία δύναμις, ἑπομένως οὔτε τὸ βάρος αὐτοῦ, οὔτε τριβαὶ ἀνεπτύσσοντο, τότε θὰ ἐξηκολούθει διαρκῶς περιστρεφόμενον περὶ τὸν αὐτὸν ἄξονα. Ἐν γένει σῶμά τι περιστρεφόμενον περὶ ἐλεύθερον ἄξονα ἐκδηλοῖ τὴν τάσιν τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν τοιαύτην του κίνησιν, καὶ ἡ τάσις αὕτη εἶναι τόσῳ μεγαλυτέρα ὅσῳ μεγαλυτέρα ἡ γωνιακὴ ταχύτης περιστροφῆς. Στρόμβος π. χ. ὃν κατασκευάζομεν ἐκ μολύβδου καὶ λεπτοῦ χαλυβδίνου ἄξονος τιθέμενος εἰς περιστροφικὴν κίνησιν ἐπὶ ὁριζοντίας λείας ἐπιφανείας διατηρεῖ τὴν κίνησιν αὐτοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ πλέον χωρὶς νὰ ἀνατραπῇ.

Ἐλεύθερος εἶναι καὶ ὁ ἄξων περιστροφῆς τῆς γῆς. Α. Μ.

— *[Ἀστρον.]*. Ἄξων περιστροφῆς καλεῖται ἐν μὲν τῇ Οὐρανίῳ Μηχανικῇ ἡ νοητὴ εὐθεῖα περὶ τὴν ὁποίαν περιστρέφεται οὐράνιόν τι σῶμα. Σ.Π.

— **ἄξων *πολικὸς*** *[Ἀστρον.]*. Εὐθεῖα διερχομένη διὰ τῶν δύο πόλων τῆς σφαίρας τοῦ οὐρανοῦ, τῆς Γῆς, τῶν πλανητῶν κτλ. Σ. Π.

— **ἄξων *συγκοινωνιῶν*** *[Στρατ. Μεταφ.]*. Ἄξων συγκοινωνιῶν μονάδος τινὸς (Σώματος Στρατοῦ, Μεραρχίας) καλεῖται ἡ γραμμὴ τοῦ τομέως τῆς μονάδος ταύτης, κατὰ μῆκος τῆς ὁποίας διέρχεται συγκοινωνία τις μεγάλης ἀποδόσεως (σιδηροδρομικὴ γραμμὴ κανονικὴ ἢ στενή, ὁδὸς βατὴ εἰς φορτηγὰ αὐτοκίνητα ἢ ἐλαφρὰ τοιαῦτα). Ἡ κατασκευὴ καὶ συντήρησις ἑνὸς τοιούτου ἄξονος συγκοινωνιῶν διὰ μίαν μονάδα ἔχει κεφαλαιώδη σημασίαν καὶ δέον ἡ Διοίκησις τῆς μονάδος νὰ λαμβάνῃ ἐγκαίρως τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα (προσωπικὸν καὶ ὑλικόν).

Κατὰ τὴν τελευταίαν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν ἅμα τῇ καταλήψει κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1921 ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τῆς γραμμῆς Ἐσκὴ Σεχὶρ - Ἀφιὸν Καραχισάρ, ἡ Διοίκησις τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας διέθεσε 10 λόχους μηχανικοῦ διὰ τὴν ἐπισκευὴν καὶ συντήρησιν τῆς ὁδοῦ Προύσης - Καράκιοϊ, ἥτις ἀπετέλει τὸν ἄξονα συγκοινωνιῶν τοῦ βορείου συγκροτήματος Μεραρχιῶν. Χάρις δὲ εἰς τοῦτο ἐπετεύχθη ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ τμήματος τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. [Βλ. λ. **συγκοινωνίαι στρατιωτικαί**] Π. Γ.

—**ἄξων *χιλιομετρικὸς*** *[Σιδηροδρ.]*· βλ. ἀξονοχιλιόμετρα.

— **ἄξονος *πίεσις*** *[Σιδηροδρομ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ πίεσις τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς τροχιᾶς διὰ τῶν δύο του τροχῶν ἄξων σιδηροδρομικοῦ ὀχήματος ἐν καταστάσει λειτουργίας. Κατὰ τοὺς κανονισμοὺς τῶν διευθύνσεων σιδηροδρόμων ἡ πίεσις ἄξονος ὀχήματός τινος ὁρίζεται ἂν σχηματισθῇ τὸ ἄθροισμα τοῦ ἰδίου βάρους τοῦ ὀχήματος καὶ τοῦ βάρους τοῦ κανονικοῦ του φορτίου, καὶ διαιρεθῇ τοῦτο διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀξόνων τοῦ ὀχήματος. Δι' ἑκάστην σιδηροδρομικὴν γραμμὴν εἶναι ὡρισμένη ἡ μεγίστη ἐπιτρεπομένη πίεσις ἄξονος. Α. Μ.

— **ἀξόνων *δοκιμὴ*** *[Σιδηροδρομ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ μεταξὺ χορηγητοῦ καὶ διευθύνσεως σιδηροδρόμων συμφωνουμένη μέθοδος κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὑλικοῦ τῆς κατασκευῆς τῶν ἀξόνων τῶν ὀχημάτων, ὅστις ἔλεγχος λαμβάνει χώραν πρὸ τῆς παραλαβῆς.

Αἱ δοκιμαὶ τῶν ἀξόνων συνίστανται εἰς δοκιμὰς κρούσεως καὶ δοκιμὰς θραύσεως, περιορίζονται δὲ εἰς ὡρισμένους ἄξονας, π. χ. εἰς ἕνα ἐξ ἑκάστης 50άδος, τῶν ὁποίων ἡ ἐλεγχθεῖσα κατάστασις ἰσχύει δι' ὁλόκληρον τὴν ἀντίστοιχον ὁμάδα.

— **ἀξόνων *ἕδρανα*** *[Σιδηροδρομ.]*. Ταῦτα χρησιμεύουν διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ βάρους τοῦ σιδηροδρομικοῦ ὀχήματος ἐπὶ τοῦ ἄξονος. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο τριβεῖς (κουζινέτα) καὶ νεωστὶ ἀπὸ ἕνα τριβέα περιβάλλοντα τὸν ἀντίστοιχον στροφέα τοῦ ἄξονος πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τόξον 60° μέχρι 180°. Τὸ σύνολον τριβέων καὶ στροφέως ἢ σκέλους περιβάλλεται ἀπὸ σιδηροῦν κιβώτιον, τὴν ***πυξίδα*** τοῦ ἄξονος (Achslagerkasten). Α. Μ.

— **ἀξόνων *περόναι*** (Achsgabeln) *[Σιδηροδρ.]*. Καλοῦνται οὕτω ἐλάσματα καθηλούμενα ἢ κοχλιούμενα ἑκατέρωθεν τῶν ἐκτομῶν τοῦ πλαισίου ἀτμαμάξης, αἵτινες προορίζονται διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν πυξίδων τῶν ἀξόνων. Αἱ περόναι χρησιμεύουν ὡς ὁδηγοὶ τῶν πυξίδων κατὰ τὰς κατακορύφους αὐτῶν μετακινήσεις, αἵτινες ὀφείλονται εἰς τὴν ἐλαστικὴν ἐξάρτησιν τῶν ἀτμαμαξῶν. Ἀσθενέστεραι κατασκευάζονται αἱ ἀντίστοιχοι περόναι τῶν λοιπῶν σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων. Α. Μ.

— **ἀξόνων *ραγαὶ*** *[Σιδηροδρ.]*. Εἶναι αἱ λόγῳ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν σιδηροδρομικῶν ἀξόνων ἐπερχόμεναι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ ἐγκαρσίως ραγαί. Ἅμα τῷ σχηματισμῷ των αἱ ραγαὶ αὗται εἶναι τόσον λεπταί, ὥστε μόλις ἢ οὐδόλως διακρίνονται διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἐναλλασσούσης κάμψεως τοῦ ἄξονος, βαθύνονται καὶ ὁδηγοῦν τέλος εἰς τὴν θραῦσιν τοῦ ἄξονος.

Ὁ κίνδυνος ὃν συνεπάγεται ἡ θραῦσις ἑνὸς ἄξονος καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν συχνὴν καὶ ἐπιμελῆ ἐπιθεώρησιν τῶν σιδηροδρομικῶν ἀξόνων. Οἱ εὑρισκόμενοι ἐκ τούτων διερρωγότες ἀντικαθίστανται. Ἑταιρεῖαί τινες προκηρύσσουν ὡρισμένας ἀμοιβὰς διὰ τοὺς ἐκ τοῦ προσωπικοῦ ἀνακαλύπτοντας ραγὰς εἰς τοὺς ἄξονας. Προκειμένου περὶ τῶν σκελῶν ἢ στροφέων τοῦ ἄξονος αἱ ραγαὶ ἀνακαλύπτονται ὡς ἑξῆς: Καθαρίζεται καλῶς ὁ ὑπ' ὄψει στροφεὺς καὶ ἀκολούθως κρούεται ὁ ἄξων διὰ βαρείας σφύρας ἐπὶ τῆς μετωπικῆς αὐτοῦ ἐπιφανείας, τῆς καθέτου ἐπὶ τὸν νοητὸν ἄξονα· ἂν ὑπάρχῃ ραγὴ προδίδεται τότε ἀπὸ τὸ ἀναπηδῶν συνεπείᾳ τῆς κρούσεως ἔλαιον.

Κατὰ τὰς στατιστικὰς ὅμως αἱ πλεῖσται τῶν ραγῶν παρουσιάζονται κατὰ τὴν πλύμνην καὶ τοῦτο δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν κατὰ μῆκος πρόσθετον ἐπιφανειακὴν ἐπιβάρυνσιν τοῦ ἄξονος, κατὰ τὴν πάκτωσιν τῶν τροχῶν διὰ πιέσεως. Ἤδη αἱ νεώτεραι κατασκευαὶ ἐνισχύουν τοὺς ἄξονας τῶν ἀτμαμαξῶν εἰς τὴν πλύμνην κατὰ 10—15 χιλιοστὰ ὑπὲρ τὴν διάμετρον τοῦ λοιποῦ κορμοῦ, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς μνημονευθείσης προσθέτου ἐπιβαρύνσεως ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς δυσχερείας ἣν παρουσιάζει ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ ἄξονος κατὰ τὴν θέσιν ταύτην. Οὕτως ἐπετεύχθη ὥστε αἱ τυχὸν ραγαὶ νὰ παρουσιάζωνται σήμερον μόνον κατὰ τοὺς σχετικῶς ἀσθενεστέρους στροφεῖς, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐπιθεώρησις εἶναι εὐχερεστέρα δι' ἀφαιρέσεως τῶν ἀντιστοίχων ἑδράνων· ἐπετεύχθη δηλαδὴ οὕτω ἡ πρόληψις τῶν θραύσεων κατὰ μέγιστον μέρος. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ ἔτους 1921 ἐξ 190000 ἀξόνων ἀτμαμαξῶν καὶ ἐφοδιοφόρων τῶν γερμανικῶν σιδηροδρόμων ἐθραύσθησαν 17 ἄξονες, ἤτοι 0,009 %, καὶ ἐξ 1710000 ἀξόνων ὀχημάτων ἐθραύσθησαν 14, ἤτοι 0,008 %. Α. Μ.

Ἀογάμα (Aogama), ***Τανάμετπ.*** Διαπρεπὴς Ἰάπων ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Τόκιο τῷ 1859. Διεκρίθη ὡς καθηγητὴς τῆς διαγνωστικῆς καὶ τῆς παθολογίας καὶ ὡς συγγραφεὺς περισπουδάστων περὶ τῶν πανώλους πραγματειῶν.

ἀόδους (ὁ) (Aodus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χονδροστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καρχαριδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἄοζος (ὁ, ἡ), *—ον*, (τό)· ὁ μὴ ἔχων ὄζους, ρόζους, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ὀζώδης*.

ἀοίδιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος ἀοιδῆς, ὁ ὑπὸ τῶν ἀοιδῶν ᾀδόμενος, μνημονευόμενος, ὁ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παραδιδόμενος, ἀείμνηστος, ἀλησμόνητος, ὀνομαστός, ἔνδοξος: «Μαραθὼν καὶ Σαλαμὶς καὶ Θερμοπύλαι ἀοίδιμα ὀνόματα». Β. Φ.

ἀοιδὸς (ὁ, ἡ)· τὸ δραστικὸν τοῦ *ἀείδω*, καθὰ *ἀμοιβὸς* ἀπὸ τοῦ *ἀμείβω*· ὁ ᾄδων κλέα ἀνδρῶν (ἀρχ.) ‖ ὁ τραγουδιστής, ὁ ἔχων ὡς ἐπάγγελμα νὰ ᾄδῃ.

—*[Ἀρχ.]*. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα *ἀοιδὸς* ἐκαλεῖτο ὁ ποιητὴς καὶ τραγουδιστὴς τῶν διαφόρων πράξεων τῶν θεῶν, τῶν νικῶν ἢ ἡττῶν, καὶ γενικῶς εἰπεῖν τῶν κατορθωμάτων καὶ παθημάτων τῶν ἡρώων, τῶν σοβαρῶν γεγονότων τῶν ἀφορώντων τὸν λαὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔζη, οἷον πολέμων, θεομηνιῶν, λοιμῶν κ. τ. τ. Εἰς τοὺς ἀοιδοὺς τῆς ἀρχαιότητος ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν της ἡ ἐπικὴ ποίησις· ἦσαν δὲ οὗτοι σημαίνοντα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐτίμων βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες διὰ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης των (Πρβλ. Ὀδυσσ. Α. 351). Οὕτω ἐκ τῆς Ὀδυσσείας (Γ. 267) μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἀπερχόμενος εἰς τὴν Τροίαν ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τῆς γυναικός του εἰς ἀοιδόν· ὡς οἱ μάντεις οὕτω καὶ οἱ ἀοιδοὶ ἐνεπνέοντο ὑπό τινος θεότητος, τῆς Μούσης (Ὀδυσσ. Θ. 73)· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀκριβῶς ἐθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι (Ὀδυσσ. Χ, 345).

Οἱ ἀοιδοὶ ἦσαν μὲν αὐτοδίδακτοι, ὅπως ὁ *Φήμιος*, ὁ *Δημόδοκος*, διότι οὐδεὶς τοὺς ἐδίδαξε τὴν τέχνην των (Ὀδυσσ. Χ. 347), ἔλαβον ὅμως τὸ χάρισμα τοῦτο τῆς ἀοιδῆς ὑπὸ τῆς Μούσης ἢ ἄλλου τινὸς Θεοῦ (πρβλ. Ὀδυσσ. Θ, 480, 488, Ρ 518 κ. ἑξ.)· «... ἐκ γὰρ Μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπὶ χθόνα καὶ κιθαρισταί ..... ὁ δ' ὄλβιος ὃν τινα Μοῦσαι φιλεῦνται· γλυκερή οἱ ἀπὸ στόματος ρέει αὐδὴ» (*Ἡσιοδ*. Θεογον. 77—105). Ἀοιδός, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ἐκαλεῖτο ὁ «... ᾠδός, κιθαρῳδὸς καὶ ὁ ποιητὴς καὶ ὁ θρηνῳδός, ὁ εὐνοῦχος, σπάδων». Κατὰ ταῦτα οἱ ἀοιδοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἦσαν οἱ τραγουδισταὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μετέβαινον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀπαγγέλλοντες κατὰ ἰδιαίτερον τρόπον ἴδια εἴτε καὶ ξένα, κυρίως ὅμως ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν παλαιοτάτων ποιητῶν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ ἀοιδοὶ ἀσκοῦντες τὴν ποίησιν ὡς ἐπάγγελμα («ἀοιδὸς ἀνὴρ» Ὀδυσσ. Γ. 267) ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν πολυάριθμον, καὶ ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τιμωμένην τάξιν, ἡ ὁποία, ἀπαντᾶται εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς οἵτινες ἀπέκτησάν πως ἐπικὴν ποίησιν. Μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν τὴν ἀριστοκρατικῆς ὀργανώσεως τῆς ἀρχαίας κοινωνίας ὑπὸ τῆς πλουτοκρατίας, φυσικὸν ἦτο νὰ ἐκπέσῃ ἡ θέσις καὶ τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἀοιδῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εὕρισκον ὅπως πρῶτα ἥρωας διὰ νὰ ψάλλουν οὐδὲ αὐλὰς διὰ νὰ διημερεύουν, ἀναγκασθέντες πλέον νὰ ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμά των εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ καὶ εἰς τὰς διαφόρους δημοσίας συγκεντρώσεις, ἀποτελέσαντες οὕτω βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μίαν νέαν τάξιν τὴν τάξιν τῶν ραψῳδῶν (βλ. λ.).

Ἐν Γερμανίᾳ οἱ *«σκόπ»*, ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ οἱ *«τροβαδοῦροι»*, ἐν Σκωτίᾳ οἱ *«βάρδοι»*, εἰς τοὺς Σέρβους οἱ *«γουσλάροι»* καὶ παντοῦ ὅπου ὑπῆρξεν ἐπικὴ ποίησις ἤκμασαν καὶ οἱ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἀοιδοὺς ὅμοιοι τραγουδισταὶ οἱ ὁποῖοι ἔψαλλον κατὰ τὰς ἐπισήμους κυρίως ἑορτὰς καὶ ἄλλας πανηγύρεις μὲ τὴν συνοδείαν ἅρπας, βαρβίτου, ἢ ἄλλου τινὸς ὀργάνου.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Μέσου Αἰῶνος δὲν εἶναι γνωστὴ ἐκ ρητῶν μαρτυριῶν ἡ ὕπαρξις παρ' αὐτοῖς ἀοιδῶν. Ἡ δημιουργία ἐν τούτοις καὶ ἡ θαυμαστὴ μέχρι σήμερον διατήρησις τῶν τραγουδιῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κυρίως κύκλου πείθει περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων ἀοιδῶν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουν οἱ συνεχισταὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ἀρχαίων ἀοιδῶν· ἄνθρωποι κοινοὶ καὶ ἄσημοι, πολλάκις οὐδὲν ἔχοντες τὸ ἰδιάζον γνώρισμα, τὸ ἐξαῖρον αὐτοὺς ὑπὲρ τοὺς πολλούς, ἀπεργάζονται ἢ συνθέτουν ᾄσματα, εὑρίσκοντες ταυτοχρόνως καὶ τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος, εἶτα δὲ περιερχόμενοι τὰ διάφορα χωρία καὶ τὰς πόλεις, εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται διάφοροι πανηγύρεις ἢ συγκεντρώσεις, ᾄδουν τὰ ποιήματά των εἰς ἐπήκοον πάντων· τοιοῦτοι εἶναι κυρίως οἱ *ποιητάρηδες* τῆς Κύπρου, οἱ *λυρατζῆδες* τῆς Κρήτης κ.λ.π. Τὰ λεγόμενα κλέφτικα τραγούδια, ὀφείλονται εἰς τοὺς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας τυφλοὺς ἀοιδοὺς οἱ ὁποῖοι περιερχόμενοι τὰς πανηγύρεις ἔψαλλον ἀνακρούοντες λύραν τὰ διάφορα δημοτικὰ ᾄσματα.

Λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐξ Αἰγίνης πληροφορία (Λαογρ. Η΄, 69 σημ. 1), καθ' ἣν εἰς παλαιοτέρους χρόνους οἱ ἀοιδοί, φιλοτιμούμενοι νὰ ψάλλουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα τραγούδια, ἐτεμάχιζον τὰ τραγούδια καὶ συνήρμοζον τὰ τμήματα εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἡ πρᾶξίς των. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐγεννήθησαν αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ (βλ. λ.). [Βλ. λ. ποιητάρης, τραγουδιστής, λυρατζῆς-βάρδος, γουσλάρος, σκόπ, τροβαδοῦρος κλπ.]. Κ. Μ. Κ.

— *[Μουσ.]*· βλ. ᾆσμα, ᾠδική.

ἀοίκητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀκατοίκητος, ἔρημος.

Ἀόκι (Aoki), ***Σουζό.*** Ἰάπων διπλωμάτης (1844—1914). Διατελέσας πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ, διωρίσθη βραδύτερον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ κράτους. Α. Δ.

ἀοκνία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄοκνος, προθυμία, φιλοπονία.

ἄοκνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὀκνηρός, πρόθυμος, δραστήριος, φιλόπονος.—Ἐπίρρ. ***ἀόκνως***.

Ἀόλλιος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ρωμύλου ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ρωμ. 14).

Ἀόμα *[Ἰνδ. Μυθ.]*. Εἰς τὴν *Ἀβέσταν* ὀνομάζεται οὕτω τὸ μεθυστικὸν ποτόν, τὸ ὁποῖον παρέχει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωήν, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ Σόμα τῶν *Βεδῶν*. Εἶναι τὸ νέκταρ τοῦ Ἰνδικοῦ πανθέου, παρέχον σφρῖγος καὶ ἀθανασίαν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ κατανικᾶν τὸν δαίμονα, ὡς καὶ τὴν αἰωνίαν ζωὴν εἰς τοὺς πίνοντας ἐξ αὐτοῦ θνητούς.

Ἐκ τοῦ ποτοῦ ὠνομάσθη *Ἀόμα* καὶ ὁ θεὸς τῶν φυτῶν ὁ ἐνσαρκῶν ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρετὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν ἀβεστικὴν παράδοσιν, ὁ Ζωροάστρης ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Ἀόμα.

ἀόμματος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ ὀμμάτων, ὁ ἐστερημένος τῆς ὁράσεως, τυφλός.

Ἀομόρι *[Γεωγρ.]*. Λιμὴν καὶ πόλις τῆς Ἰαπωνίας πρὸς Βορρᾶν τῆς νήσου Χοντό. Κάτ. 44.000.

Ἄονες *[Μυθολ.]*. Ἀρχαῖος ἑλληνικὸς λαός, ὅστις κατῴκει τὴν περὶ τὰς Θήβας Βοιωτίαν, *Ἀονίαν* τότε ἀπ' αὐτῶν καλουμένην. Οἱ Ἄονες κατῴκησαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μετὰ τῶν Ὑάντων, ἀφοῦ ἐξηφανίσθησαν οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς χώρας Ἕκτηνες ἐκ λοιμικῆς, κατὰ τὴν παράδοσιν, νόσου. Ἀπὸ τοὺς Ἕκτηνας ὡς μόνη ἀνάμνησις ἔμεινεν εἰς τὴν Θηβαΐδα χώραν τὸ ποιητικὸν ὄνομα τῶν Θηβῶν *«Ὠγύγιαι»* ἀπὸ τοῦ αὐτόχθονος τῶν Ἐκτήνων βασιλέως *Ὠγύγου*. Οἱ Ἄονες ἔμειναν εἰς τὴν χώραν καὶ ὅτε κατέλαβεν αὐτὴν στρατιὰ τῶν Φοινίκων ὑπὸ τὸν Κάδμον, γενόμενοι ἱκέται, μετὰ τὴν ἧττάν των, τῶν κατακτητῶν, μετὰ

Digitized by Google

τῶν ὁποίων ἀνεμίχθησαν, ἐνῷ οἱ Ὕαντες ἐδραπέτευσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἔφυγον μακρὰν τῆς προτέρας πατρίδος των (*Παυσ.* IX. 5. 1—2). Κατ' ἄλλον μῦθον (*Στρ.* C. 401) οἱ Ἄονες ἦσαν βάρβαροι, οἵτινες κατέλαβον μετὰ τῶν Τεμμίκων τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Ἀονίαν ὁρμηθέντες ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου.

Ἀόνια *ὄρη [Μυθ.]*. Τὸ ἐν Βοιωτίᾳ ὄρος Ἑλικών.

Ἀονία *[Μυθ.]*. Τὸ μυθολογικὸν ὄνομα τῆς Βοιωτίας (βλ. Ἄονες).

ἀονία (ἡ) (Aonia) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νηρηΐδων*. Δ. Ν. Π.

Ἀονίδες *[Μυθ.]*. Οὕτως ὠνομάζοντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐνίοτε αἱ Μοῦσαι ἀπὸ τῶν *Ἀονίων* ὀρέων (Ἑλικῶνος) τῆς Βοιωτίας, ἅτινα ἐθεωροῦντο τὸ σύνηθες ἐνδιαίτημα αὐτῶν καὶ τοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ μυθογράφοις συνηθιζομένου ὀνόματος τῆς Βοιωτίας «*Ἀονία*».

ἀονιδία (ἡ) (Aonidia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοκκιΐδῶν*. Τὸ μοναδικὸν εἶδος, περιγραφὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ φυσιοδίφου Torretti, εἶναι *ἀονιδία ἡ δάφνειος* (Aonidia lauri), ἥτις ζῇ ἐπὶ τῶν φύλλων *δάφνης τῆς εὐγενοῦς*. Δ. Ν. Π.

Ἀόνιος *[Μυθ.]*. Ὁ τῆς Ἀονίας (βλ. λ.)· ἐπώνυμον τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Βάκχου (Διονύσου) καὶ τοῦ Ἡρακλέους, οἵτινες ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους θεοὺς ἐτιμῶντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βοιωτίας (Ἀονίας) Θήβας. ΚΑΨ.

—**Ἀόνιον** *πεδίον [Μυθ.]*. Ἡ γόνιμος βοιωτικὴ πεδιάς, ἡ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Ὑπάτου ὄρους ἐκτεινομένη, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων αὐτῆς Ἀόνων οὕτως ὀνομασθεῖσα.

—**Ἀόνιος** *κόλπος* (Aonius sinus) *[Ἀστρονομ.]*. Σκοτεινὴ περιοχὴ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου Ἄρεως, κειμένη ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ αὐτοῦ μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῆς *Θαυμασίας* καὶ τῆς *Ἰκαρίας* καὶ βορείως τῆς *Νάξου*. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐκτείνεται εἰς δυτικὸν μὲν μῆκος μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν 100° καὶ 120°, εἰς νότιον δὲ πλάτος μεταξὺ τῶν παραλλήλων —45° καὶ —50° (βλ. Ἄρης). Σ. Π.

ἀονὶς (ἡ) (Aonidae) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυχαιτιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς κωνικῆς κεφαλῆς των. Τὸ στόμα δὲν φέρει προσακτρίδας. Πόδες δικλαδώδεις. Ἡ ράχις φέρει λεπιδωτὸν λοβόν. Τὸ γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀονὶς ἡ ὠτόεσσα* (Aonide auricularis). Ἔχει μῆκος 7 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ τὸ σῶμά της εἶναι διῃρημένον εἰς 110—130 δακτυλίους. Κεφαλὴ κωνικὴ φέρουσα τέσσαρας ὀφθαλμοὺς καὶ δύο ἀναναπτύκτους κεραίας τοποθετημένας κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῆς μέρος. Ἡ κοιλία σχηματίζει βραχεῖαν τρόπιδα. Δ. Ν. Π.

Ἀόνλα (Aonla). Πόλις τῶν Ἰνδιῶν νοτιοδυτικῶς τῆς Μπαρέλι (Bareli). Κάτοικοι 15000. Ἐν αὐτῇ ἔχει ταφῇ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ροχίλλα, Ἀλῆ Μωχάμμετ. Χ. Δ.

ἄοπλος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ὅπλα, ἀντίθ. *ἔνοπλος*.—Ἐπίρρ. *ἀόπλως*.

—**ἄοπλος** *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, ἰθαγενὲς τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

ἄορ καὶ **ἄορ**, —*ος* (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ξίφος κρεμάμενον ἀπὸ τελαμῶνος ἢ ζώνης. Φαίνεται ὅτι ἦτο πλατὺ καὶ παχύ, καθ' ὅσον ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (Δ. 24) ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνώρυξε δι' αὐτοῦ βόθρον. «Ἐγὼ δὲ ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ βόθρον ὄρυξ'». Ἐξ ἄλλου ἐν Ὀδυσσείᾳ (Κ. 294) εἶναι συνώνυμον τοῦ ξίφους.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐκαλεῖτο οὕτω οἱονδήποτε ὅπλον φυσικὸν ἢ τεχνητόν: «ἄορι, τριγλώχινι τριαίνῃ» (*Καλλ.* εἰς Δῆλ. 31), «κέρας αἰνὸν ἀκαχμένον ἄγριον ἄορ» (*Ὀππιαν.* Κ. 2,533), περὶ κέρατος ρινοκέρωτος. Α. Δ.

Ἀόρα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰνδιῶν (Βεγγάλη) τῆς ἐπαρχίας Μπούρντβαν, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Οὔγκλι, δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Κάτω Γάγγη, ἀπέναντι τῆς Καλκούττας μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται διὰ πλωτῆς γεφύρας. Κάτοικοι 35.000. Ἡ Ἀόρα εἶναι τὸ βιομηχανικὸν προάστειον τῆς Καλκούττας. Ἀποτελοῦσα τὸ σημεῖον καταλήξεως τοῦ σιδηροδρόμου ὅστις ἑνώνει τὴν ἰνδοβρεττανικὴν μεγαλόπολιν δι' Ἀλλαχαβάδης μὲ τὰς δυτικὰς καὶ κεντρικὰς ἐπαρχίας, εἶναι πλουσία καὶ ἀκμάζουσα πόλις.

ἀορασία (ἡ)· ἡ τυφλότης, ἡ στέρησις τῆς ὁράσεως· || τὸ νὰ μὴ εἶναί τι ὁρατόν, τὸ ἀόρατον, ἡ ἀφάνεια καὶ κατὰ συνεκδοχὴν τὸ σκότος. Α. Δ.

ἀόρατος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ὁρατός, ὁ μὴ ὁρώμενος: «ὁ θεὸς εἶναι ἀόρατος» | μεταφ. ἄγνωστος, ἄδηλος: «τὸ μέλλον εἶναι ἀόρατον». —Ἐπίρρ. *ἀοράτως*.

—**ἀόρατος** *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κωνοφόρων* (βλ. λ. ἄρκευθος). Δ. Ν. Π.

ἀοργησία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀόργητος, τὸ νὰ μὴ ὀργίζεται εὐκόλως, ψυχραιμία· ἀντίθ. *εὐοργησία*.

ἀόργητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ὀργιζόμενος εὐκόλως, ψύχραιμος, ἤρεμος, μετριοπαθής· ἀντίθ. *εὐόργητος*. —Ἐπίρρ. *ἀοργήτως*.

Ἀόρι *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ἁγ. Στεφάνου τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. 40.

Ἄορις *[Μυθολ.)*. Υἱὸς τοῦ Ἄραντος, οἰκιστοῦ τῆς Ἀραντίας.

ἀοριστία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀόριστον, ἀπροσδιόριστον, ἀβεβαιότης, μετεωρία.

— *[Φιλοσ.]* Γνωσιολογικὴ ἀντίληψις τῶν μεταγενεστέρων Σκεπτικῶν, καθ' ἣν πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἑρμηνείαν τῆς οὐσίας τῶν ὄντων ναυαγεῖ μοιραίως. Α. Δ.

ἀοριστολόγημα (τό)· ἡ ἀοριστολογία.

ἀοριστολογία (ἡ)· λόγος ἀόριστος, λόγος μὴ παρέχων σαφές τι καὶ ὡρισμένον.

ἀοριστολογικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐμφανίζων ἀοριστίαν, ὁ ἀσαφής, ὁ μὴ ἔχων ὡρισμένην ἔννοιαν.

ἀοριστολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ λέγων ἀοριστολογίας, ὁ μηδὲν σαφὲς καὶ ὡρισμένον λέγων.

ἀοριστολογῶ *(—έω)*· λέγω ἀοριστολογίας, δὲν λέγω τι σαφὲς καὶ ὡρισμένον.

ἀόριστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ὡρισμένος, ἀπροσδιόριστος, ἀβέβαιος: «ὁ χρόνος τῆς διαρκείας εἶναι ἀόριστος» || ἀσαφής, ἀμφίβολος: «ὁ λόγος του ἦτο γενικὸς καὶ ἀόριστος», «μὲ κατέχει ἀόριστον προαίσθημα».—Ἐπίρρ. *ἀορίστως*.

—**ἀόριστος** *(χρόνος) [Γραμμ.]*. Οὗτος ἦτο ποικίλος ὡς πρὸς τὸν σχηματισμόν, ἀλλ' ἑνιαῖος ὡς πρὸς τὴν σημασίαν, ἐδήλωνε δηλαδὴ τὸ παρελθὸν γενικῶς, ἤτοι ἁπλῶς ὅτι ἔγινε κάτι τι, ἄνευ ἰδιαιτέρου τινὸς προσδιορισμοῦ. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν διαιρεῖται εἰς τέσσαρα εἴδη: 1) εἰς τὸν ἔνσιγμον (τὸν συνήθως α' ἐνεργητικὸν καὶ μέσον λεγόμενον): *ἔλυσα—ἐλυσάμην*. 2) Εἰς τὸν εἰς *—θην*, παθητικὸν συνήθως λεγόμενον ἀόριστον: *ἐλύθην, ἐπαιδεύθην*. 3) Εἰς τὸν εἰς *—ον, —όμην* (ἢ δεύτερον καλούμενον ἀόριστον): *ἔλιπον — ἐλιπόμην* κ.λ. καὶ 4) εἰς τοὺς λήγοντας εἰς *—αν, —ην, —υν, —ων*, καὶ τούτους λεγομένους συνήθως δευτέρους ἀορίστους: *ἀπέδραν, ἔβην, ἔφυν, ἔδυν, ἔγνων, ἑάλων, ἐβίων* κ.λ.

Τοῦ πρώτου ἐκ τούτων χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἦτο τὸ *—σ—* (ἄλλοτε ἐλέγετο ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς ρίζης τοῦ *ἐσ-τί*, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη θεωρεῖται ἤδη ἐσφαλμένη).

Τὸ *σ* τοῦτο κείμενον μεταξὺ φωνηέντων ὤφειλε νὰ τραπῇ φωνητικῶς εἰς δασεῖαν καὶ κατόπιν ν' ἀποβληθῇ—καὶ ὄντως οὕτως, μετὰ δασείας ἢ ἄνευ αὐτῆς, ἀπαντοῦν εἰς ἀρχαίας ἠλειακὰς ἐπιγραφὰς τύποι ἀορίστου: *ἀδεαλτώhαις, ποιήαται, φυγαδεύαντι* ἀντὶ *ἀδεαλτώσαις, ποιήσηται, φυγαδεύσαντι*. Ἄσιγμος ἀπαντᾷ ὡσαύτως ὁ ἀόριστος *ἔχεα*, ἡ ὑποτ. ἀορ. *κείω* ἢ *κήω* καὶ ἀπρμφ. *κεῖαι* (=κοιμηθῆναι, Ἡσυχ.), οἵτινες τύποι κατά τινας εἶναι λείψανα τοῦ ἀσίγμου παλαιοῦ ἀορίστου, καθὼς καὶ οἱ τύποι *ἠνώγεα* (τοῦ *ἄνωγα*) καὶ *ᾔδεα* (τοῦ *οἶδα*), οἱ ὁποῖοι φέρονται μὲν ὡς ὑπερσυντέλικοι, εἶναι ὅμως κατὰ τὸν σχηματισμόν των ἀρχαῖοι ἀόριστοι. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ *—σ—* τοῦτο τοῦ ἀορίστου, ὁσάκις προηγεῖτο σύμφωνον, ἐσῴζετο: (ἔδεικ-σα) *ἔδειξα*, (ἔγραφ-σα) *ἔγραψα*, *ἐτέλεσ-σα* (ἐκ θέματος *τελεσ-*, ὅθεν καὶ *ἐτελέσ-θην, τετέλεσ-μαι, ἀτέλεσ-τος*) κλ., διὰ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐνσίγμων τούτων τύπων ἀποκατεστάθη ἐκ νέου καὶ εἰς τὰ φωνηεντόληκτα ρήματα—ἐπειδὴ ἦτο καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ χρόνου τούτου—καὶ οὕτως ἐλέχθη κατόπιν καὶ *ἔλυ-σα, ἐτίμη-σα, ἐπλήρω-σα, ἔτει-σα* κλπ., καθ' ὃν χρόνον εἶχε παύσει πλέον ὁ νόμος τῆς τροπῆς τοῦ *σ* εἰς *h*.

Εἰς τὰ ὑγρόληκτα καὶ ἐνρινόληκτα ρήματα τὸ *—σ—* τοῦ ἀορίστου ἀφωμοιώθη πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ρημάτων τούτων, ὅπως καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον, καὶ κατόπιν ἁπλοποιήσεως τοῦ διπλοῦ ὑγροῦ ἢ ἐνρίνου ἐξετάθη ἀναπληρωτικῶς τὸ πρὸ αὐτοῦ βραχὺ φωνῆεν: ἐγείρω *ἤγερ-σα—ἤγερρα* (Αἰολικῶς) *—ἤγειρα*, (στέλλω) *ἔστελ-σα—ἔστελλα—ἔστειλα*, (νέμω) *ἔνεμ-σα —ἔνεμμα—ἔνειμα*, (μένω) *ἔμεν-σα—ἔμεννα—ἔμεινα* κ.λ.

Ὁ παθητικὸς ἀόριστος εἰς *-θην* εἶναι ἴδιος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, εἰς οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἰαπετικὴν ἢ ἰνδοευρωπαϊκὴν γλῶσσαν ἀπαντᾷ. Ἐκ τούτου συνάγεται ἀναμφισβητήτως, ὅτι ἐπλάσθη μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν. Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα: πῶς προῆλθεν ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἀορίστου, πόθεν ὡρμήθη ὁ σχηματισμός του; Ὁ τύπος, ἐξ οὗ ἔλαβε τὴν ἀρχήν του, εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ β' ἑν. προσ. εἰς *-θης*, τὸ ὁποῖον μόνον ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἀρχικήν, τὴν Ἰαπετικὴν λεγομένην γλῶσσαν, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς τύπους *ἐδό θης, ἐτέ-θης* ἀντιστοιχούντων Ἰνδικῶν τύπων *udi—thas, adhi—thas*, ἐνῷ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ *ἐδό-θη, ἐτέ-θη*, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν Ἰνδικὴν οἱ τύποι *adi-ta, adhi-ta*, ἤτοι *ἔδο-το, ἔθε-το*. Ἐκ τοῦ β' ἑν. τούτου προσώπου εἰς *-θης* ἐπλάσθη καὶ α' ἑν. προσ. εἰς *-θην: ἐδόθην, ἐτέθην*, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα: *ἐδό-θη,-θημεν, -θητε, -θησαν*. Οὕτως ἐκ τῶν ἀρχικῶν τύπων *ἐδό-μην, ἐδό-θης, ἔδο-το* κ. λ. ἐσχηματίσθησαν δύο σειραὶ τύπων, ἤτοι 1) οἱ παλαιοὶ *ἐδόμην—ἔδοτο* κ.λ., καθ' οὓς ἐσχηματίσθη καὶ β' ἑν. πρόσ. *ἔδο-(σ)ο—ἔδου* εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποσπασθέντος τύπου *ἐδό-θης* καὶ 2) οἱ ἐκ τοῦ παλαιοῦ β' ἑν. προσ. εἰς *-θης* ὁρμηθέντες, ὡς εἴδομεν, νεόπλαστοι τύποι: *ἐδό-θην,-θης,-θη,-θημεν,-θητε,-θησαν*. Οὗτοι—ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ρηθείσης ἀρχῆς των—εἶχον ἀνέκαθεν καὶ ἐνεργητικὴν καὶ μέσην σημασίαν: *ἠράσθην, ἐδεήθην, ἠδυνήθην, ἥσθην, ᾠήθην, ἠγάσθην, ἐχολώθην, ὠργίσθην* κ. λ. καὶ παθητικήν, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐπέδωκεν: *ἐποιήθην, ἐτιμήθην* κ. λ., ὅπως καὶ ὁ λεγόμενος μέσος ἀόριστος εἶχε πολλάκις καὶ παθητικὴν σημασίαν: *ἐβλήμην, ἐκτάμην, ἐσχόμην* (παρ' Ὁμήρῳ), *ἐστεφανώσατο* κ. λ.

Ὁ εἰς *-θην* ἀόριστος ἤρχισεν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων νὰ ὑποκαθιστᾷ τὸν μέσον ἀόριστον εἰς *-(σ)άμην*. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐλέγοντο ἐκ παραλλήλου καὶ ταυτοσήμως οἱ τύποι εἰς *-θην* καὶ εἰς *-σάμην: ἐκοιμήσαντο* καὶ *ἐκοιμήθησαν, ἠρνήσαντο* καὶ *ἠρνήθησαν, ἥσατο* καὶ *ἥσθη* κ. λ., ἕως οὗ ἐπεκράτησαν ἐντελῶς οἱ εἰς *-θην*, οἱ δὲ εἰς *-σάμην* περιέπεσον εἰς πλήρη ἀχρηστίαν.

Οἱ δὲ ἀόριστοι εἰς *-ον, -όμην*, οἱ δεύτεροι ἐνεργητικοὶ καὶ μέσοι λεγόμενοι, εἶναι ὡς πρὸς τὸν σχηματισμόν των κυρίως παρατατικοὶ ἐνεστώτων κλινομένων κατ' ἄλλην συζυγίαν (πρβλ. τὰ λατινικὰ sto καὶ sisto κ. λ.), ἔλαβον δὲ τὴν σημασίαν ἀορίστου, διότι ἄλλοι τύποι τῶν ρημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆκον, ὄντες ἐκφραστικώτεροι καθιερώθησαν πρὸς δήλωσιν τῆς σημασίας τοῦ παρατατικοῦ. Ὅπως δηλ. οἱ παλαιοὶ παρατατικοὶ *ἔφερε, ἐπῆγε* κ.λ. ἔλαβον εἰς τὴν Ν. Ἑλληνικὴν ἔννοιαν ἀορίστου, διότι ἐσχηματίσθησαν καὶ λέγονται ἄλλοι τύποι μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ παρατατικοῦ: *ἔφερνε, ἐπήγαινε* κ.λ., τοιουτοτρόπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ τύποι: *ἔλιπον—ἐλιπόμην, ἔβαλον—ἐβαλόμην* κ.λ. ἔλαβον σημασίαν ἀορίστου, καθιερωθέντων τῶν τύπων *ἔλειπον—ἐλειπόμην* κ.λ. διὰ τὴν δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ παρατατικοῦ. Ἀνάλογόν τι συνέβη καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἀορίστους *ἔστην, ἔβην, ἐβίων, ἔγνων, ἔδυν, ἔφυν, ἔβρων*—παρὰ τὸ *ἐβίβρωσκον, ἐγίγνωσκον* κ.λ.—ἤτοι καὶ οὗτοι ἦσαν παρατατικοὶ ἐξ ἐνεστώτων σχηματιζομένων κατ' ἄλλην συζυγίαν, ἀλλὰ ἐπικρατησάντων ὡς παρατατικῶν ἄλλων τύπων οὗτοι ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀορίστου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Hartmann*, De aoristo secundo. Berolini 1881. *Leo Meyer*, Griechische Aoriste. Berlin 1879. *C. Kühne*, De aoristi passivi formis atque usu Homerico. Marburg 1877. *G. Curtius*, Das Verbum der griechischen Sprache seinem Bau nach dargestellt[2]. I—II. Leipzig 1877—1880. *Mutzbauer*, Die Grundlagen der griechischen Tempuslehre und der Homerische Tempusgebrauch. I—II. Strassburg 1893—1909. *Brugmann - Thumb*, Griech. Grammatik[4]. München 1913 σελ. 812 κ. ἑ. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—**ἀόριστον** *ὁλοκλήρωμα [Μαθ.]*· βλ. ἀπειροστικὸς λογισμός.

—**ἀόριστον** *πρόσωπον [Νομ.]*· βλ. πρόσωπον.

—**ἀόριστος** *ἄδεια [Στρατολ.]*· βλ. λ. στρατολογικαὶ ὑποχρεώσεις.

—**ἀόριστος** ἢ *ἀπροσδιόριστος ἀνάλυσις [Μαθ.]*. Καλεῖται τὸ μέρος τῆς Ἀλγέβρας, ἐν ᾧ διδάσκεται ἡ εὕρεσις τῶν λύσεων ἐξισώσεως, περιεχούσης ἀγνώστους περισσοτέρας τῆς μιᾶς, ἢ συστήματος ἐξισώσεων, τὸ ὁποῖον περιέχει ἀγνώστους περισσοτέρας τοῦ πλήθους τῶν ἐξισώσεων. Μὲ τὴν λύσιν τοιούτων ἐξισώσεων ἠσχολήθη ὁ Ἕλλην μαθηματικὸς Διόφαντος, ὁ Euler κ. ἄ. (βλ. ἄλγεβρα τ. Γ', 448, β' καὶ γ'). Ν. Ζ.

—**ἀόριστος** *δόλος [Ποιν. Δικ.]*· βλ. δόλος.

—**ἀόριστος** *καταδίκη [Νομ.]*· βλ. καταδίκη.

ἄορνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ πτηνῶν, ἡ τοποθεσία εἰς ἣν οὐδὲ πτηνὰ δύνανται νὰ φθάσωσιν: «ἄορνα ὕψη». Ἡ λέξις, πιθανώτατα, εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ *α* στερητικοῦ καὶ *ὄρνις*, καίτοι, κατά τινας, ἔχει τὴν ρίζαν σανσκριτικὴν καὶ σημαίνει τὸ ἀπόρθητον, τὸ ἀπροσπέλαστον.

Ἡ λέξις *ἄορνος* χρησιμοποιεῖται εὐρέως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ὀνομασία πόλεων, ἰδίᾳ δὲ βράχων ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων («Ἄορνος πέτρη» *Ἀρρ.*) ἢ σπηλαίων δυσεξερευνήτων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀνεδίδοντο δηλητηριώδεις ἀναθυμιάσεις. Γ. Α. Κ.

Digitized by Google

— **Ἄορνος**. Τοποθεσία ἐν Θεσπρωτίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ, κατὰ τὸν Παυσανίαν (I, IX, c, 30), ὑπῆρχε νεκρομαντεῖον. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐντεῦθεν κατῆλθεν ὁ Ὀρφεὺς εἰς τὸν Ἅδην ὅπως ζητήσῃ τὴν Εὐρυδίκην. Ἡ Ἄορνος αὕτη ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (I, I, c, 26). Γ. Α. Κ.

— **Ἄορνος** Σπήλαιον ἐν Ἠπείρῳ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεδίδοντο ἀναθυμιάσεις, ἐπιφέρουσαι τὸν θάνατον εἰς τὰ πτηνά. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (I, IV, c. 1). Ὁ Στέφανος Βυζάντιος ἀναφέρει καὶ πόλιν *Ἄορνον* ἐν Ἠπείρῳ, ἥτις πιθανώτατα ἔκειτο παρὰ τὸ σπήλαιον. Γ. Α. Κ.

— **Ἄορνος** *λίμνη*, ἢ —*κόλπος*· **βλ. Ἀβέρνη.**

— **Ἄορνος** *πέτρα*. Πόλις— ἡ δευτέρα μετὰ τὰ Βάκτρια—καὶ φρούριον ἐν Βακτριανῇ παρὰ τὰ πρὸς τὴν Ἰνδικὴν σύνορα καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ. Ἡ Ἄορνος πέτρα ἦτο παμμέγιστος καὶ ἀποτομώτατος βράχος ὕψους δεκαὲξ περίπου σταδίων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τούτου, ἀποτελούσης οροπόδιον μὲ περιφέρειαν ἑκατὸν σταδίων, ἀνέβρυε πηγή, καθιστῶσα τὴν γῆν ἱκανῶς ἔφορον, ὥστε νὰ διαθρέψῃ ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας. Τὸ ἐπ' αὐτῆς φρούριον ἦτο πανταχόθεν περίκλειστον, εἶχε δὲ μίαν μόνην ἀνάβασιν χειροποίητον, ἐκ τούτου δὲ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἀπρόσιτον. Κατὰ τὴν εἰς Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν του ὁ Μ. Ἀλέξανδρος πολιορκήσας τὴν Ἄορνον καὶ κατορθώσας νὰ ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου στρατεύματα ἐξεπόρθησε τὸ φρούριον. Τοῦτο προὐξένησε κατάπληξιν καὶ δέος εἰς τοὺς Ἰνδούς, μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν.

Οἱ περὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον θέλοντες νὰ κολακεύσωσιν αὐτὸν διὰ τὸ μέγα πράγματι κατόρθωμά του, ἐδημιούργησαν τότε τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε τρὶς πολιορκήσει τὴν Ἄορνον καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἐκπορθήσῃ. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς ἱστορικῆς ταύτης τοποθεσίας δὲν εἶχε μέχρι πρὸ μικροῦ καθορισθῇ, μόλις δὲ τὸν Μάϊον τοῦ 1926 ὁ ἀρχαιολόγος Αὐρηλ. Στάϊν, καθώρισεν ὅτι ἡ ἀρχαία Ἄορνος ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ ὀροπεδίου *Ταρουάλ*. Γ. Α. Κ.

Ἀορσοὶ (οἱ) *['Αρχ.]*. Λαὸς σκυθικὸς τῆς Ἀσιατικῆς Σαρματίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

ἀορτεὺς *[Στρ.]*. Ὁ ἱμὰς ὁ ἀναρτώμενος ἐκ τῆς λαβῆς τῆς σπάθης τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἐφίππων ὁπλιτῶν, χρησιμεύων δ' ἵνα εἰσάγηται ἐντὸς αὐτοῦ ὁ καρπὸς τῆς δεξιᾶς χειρός, ὁσάκις ἡ σπάθη κρατεῖται εἱλκυσμένη. Ὁ ἀορτεύς, τῶν μὲν ἀξιωματικῶν εἶναι χρυσόπλεκτος, τῶν δ' ὁπλιτῶν σκύτινος. Ἄλλως ὁ ἀορτεὺς καλεῖται «*σπαθιστήρ*», προκειμένου δὲ περὶ τοιούτου ἀξιωματικῶν, ὁ ὅρος «*σπαθιστὴρ*» εἶναι μᾶλλον ἐν χρήσει.

Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀορτὴ *['Ανατ.]*. Τὸ κύριον ἀρτηριακὸν πρέμνον, ἐξ οὗ πηγάζουσιν ἅπασαι αἱ ἀρτηρίαι τῆς μεγάλης κυκλοφορίας, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς καρδίας μέχρι τοῦ τετάρτου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου. Ἐκφυομένη ἡ ἀορτὴ ἐκ τοῦ ἀρτηριακοῦ στομίου τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας (τῆς καρδίας), ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τῶν σιγμοειδῶν βαλβίδων, φέρεται ἐν ἀρχῇ πρὸς τὰ ἄνω καί τι πρὸς τὰ πρόσω καὶ δεξιὰ ἐπὶ ἔκτασιν 3—5 ἑκτμ. (*ἀνιοῦσα ἀορτή*)· ἀφικνουμένη δὲ ὄπισθεν τοῦ δευτέρου δεξιοῦ πλευρικοῦ χόνδρου κάμπτεται τοξοειδῶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ὀπίσω μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ πλαγίου τοῦ τετάρτου θωρακικοῦ σπονδύλου *(τόξον ἀορτικόν)*· ἐντεῦθεν κατέρχεται *(κατιοῦσα ἀορτὴ)* κατὰ βραχύ, φερομένη ἐπὶ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τῶν σωμάτων τῶν σπονδύλων *(θωρακικὴ ἀορτή)*· διεξερχομένη δὲ διὰ τοῦ ἀορτικοῦ τρήματος τοῦ διαφράγματος εἰς τὸ κύτος τῆς κοιλίας ἐξακολουθεῖ τὴν κατιοῦσαν πορείαν αὐτῆς πρὸ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας τῆς σπονδυλικῆς στήλης *(κοιλιακὴ ἀορτὴ)* μέχρι τοῦ τετάρτου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου, ἔνθα κατὰ τὸ φαινόμενον τελευτᾷ ἀποσχιζομένη εἰς δύο παχεῖς κλάδους, τὰς *κοινὰς λαγονίους ἀρτηρίας*· πραγματικῶς ὅμως ἀποτόμως στενουμένη μεταβαίνει εἰς τὴν *μέσην ἱερὰν ἀρτηρίαν*.

Ἡ ἀνιοῦσα ἀορτὴ ἐγκεκλεισμένη μετὰ τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ περικαρδίου ἄρχεται διὰ βολβοειδοῦς ἀνευρύσματος, τοῦ *βολβοῦ τῆς ἀορτῆς*, ἀποτελουμένου κυρίως ἐκ τῶν τριῶν *Βαλσαλβείων κόλπων*· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ μὲν κεῖται ὄπισθεν τῆς ἐκφύσεως τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας ἔχουσα αὐλὸν 27 χλσμ., ἀνιοῦσα δὲ τάσσεται μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἄνω ἢ κατιούσης κοίλης φλεβός, κειμένης δεξιόθεν καί, ἔτι ἀνωτέρω, διασταυροῖ πρόσθεν καθέτως τὸν δεξιὸν κλάδον τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας. Τὸ *ἀορτικὸν τόξον*, μακρὸν 5—6 ἑκτοστμ,, εὐρὺ δὲ 2,5—3 ἑκτστμ, φέρεται ὄπισθεν τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου καὶ ὑπερθεν τῆς ῥίζης τοῦ ἀριστεροῦ πνεύμονος ἐκ τῶν δεξιῶν καὶ πρόσω πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ὀπίσω, περιβάλλον διὰ τῆς κυρτότητος αὐτοῦ τὸν ἀριστερὸν βρόγχον, τῆς κορυφῆς τοῦ τόξου ἀντιστοιχούσης εἰς τὸ ὕψος νοητῆς γραμμῆς ἑνούσης τὰ πέρατα τῆς α' δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς πλευρᾶς, 2—2,5 ἑκ. ὑπὸ τὴν μηνοειδῆ ἐντομὴν τοῦ στέρνου.

Ἡ θωρακικὴ ἀορτὴ κεῖται ἐν τῷ ὀπισθίῳ μεσοπνευμονίῳ χώρῳ ἔχουσα τὸν οἰσοφάγον κατὰ μὲν τὴν ἀνωτέραν μοῖραν δεξιόθεν, κατὰ δὲ τὴν κατωτέραν πρόσθεν. Ἡ δὲ κοιλιακὴ ἀορτὴ φέρεται ἀριστερὰ τῆς κάτω κοίλης φλεβὸς καὶ ὄπισθεν τοῦ παγκρέατος καὶ τῆς γ' μοίρας τοῦ δωδεκαδακτύλου ἐντέρου.

Ἀπὸ τῆς ἀορτῆς ἐκπορεύονται οἱ ἑξῆς κλάδοι: 1) Ἀπὸ τῆς ἀνιούσης ἀορτῆς αἱ δύο στεφανιαῖαι τῆς καρδίας ἀρτηρίαι, ἐκφυόμεναι ὀλίγον ὕπερθεν τῶν σιγμοειδῶν βαλβίδων. 2) Ἀπὸ τοῦ ἀορτικοῦ τόξου ἡ ἀνώνυμος ἀρτηρία, ἀποσχιζομένη μετὰ βραχεῖαν πορείαν 2—3 ἑκτστμ. εἰς τὴν δεξιὰν καρωτίδα καὶ τὴν δεξιὰν ὑποκλείδιον, ἡ ἀριστερὰ κοινὴ καρωτὶς καὶ ἡ ἀριστερὰ ὑποκλείδιος ἀρτηρία. 3) Ἀπὸ τῆς θωρακικῆς ἀορτῆς αἱ βρογχικαὶ ἀρτηρίαι, αἱ οἰσοφαγικαί, αἱ μεσοπνευμόνιοι καὶ αἱ μεσοπλεύριοι. 4) Ἀπὸ τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς αἱ κατώτεραι διαφραγματικαὶ ἢ φρενικαί, ἡ κοιλιακή, ἡ ἀνωτέρα μεσεντερική, ἡ κατωτέρα μεσεντερική, αἱ ἐπινεφρίδιοι, αἱ νεφρικαὶ καὶ αἱ ἔσω σπερματίτιδες ἀρτηρίαι. Ὡς πρὸς τὴν ὑφὴν τοῦ τοιχώματος ἡ ἀορτὴ σύγκειται ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἀρτηρίαι ἐκ τριῶν χιτώνων, πλὴν ὁ ἔσω τυγχάνει λεπτότατος, ἐνῷ ὁ μέσος εὕρηται λίαν ἀνεπτυγμένος, συνιστάμενος κυρίως ἐξ ἐλαστικῶν στοιχείων.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

—[**ΖΩΟΛΟΓ.**] Ἡ διάταξις τοῦ ἀορτικοῦ συστήματος παρουσιάζει εἰς τὰ διάφορα ζῳολογικὰ ἀθροίσματα ἀξιοσημειώτους διαφοράς.

Εἰς τὰ *θηλαστικὰ* ἡ διακλάδωσις, ἥτις ἄρχεται ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ κόλπου καὶ εἶναι ἡ κοινὴ ἀρχὴ πασῶν τῶν ἀρτηριῶν, καλεῖται *ἀρχέτυπος ἀορτή*. Μετὰ διαδρομὴν ἑκατοστομέτρων τινῶν, ἡ ἀρχέτυπος ἀορτὴ διχάζεται καὶ δίδει τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς προσθίας καὶ ὀπισθίας ἐκ τῆς ἀορτῆς ἐξαρτωμένας ἀρτηρίας. Ἡ προσθία ἀρτηρία διαιρεῖται εἰς δύο στελέχη: τὸ *βραχιονικὸν* ἢ *βραχιονοκεφαλικὸν* δεξιόν, καὶ τὸ *βραχιονικὸν* ἢ *βραχιονοκεφαλικὸν* ἀριστερόν, ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν των ἡ *καρωτὶς* (ἀρτηρία φέρουσα τὸ αἷμα ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς κεφαλῆς) καὶ αἱ ἀρτηρίαι τῶν προσθίων ἄκρων. Ἡ ὀπισθία ἀρτηρία διαιρεῖται εἰς *θωρακικὴν* καὶ εἰς *κοιλιακὴν ἀορτήν*, καὶ διακλαδίζεται ὁμοιοτρόπως ὅπως καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Εἰς τὰ *πτηνά*, ἡ ἀορτὴ διαιρεῖται, σχεδὸν εὐθὺς ἀπὸ τῆς γενέσεώς της, εἰς τρεῖς κυρίας διακλαδώσεις. Αἱ δύο, πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διακλαδώσεις δίδουσιν ἀρχὴν εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὸ στῆθος. Ἡ τρίτη, εὑρισκομένη κατὰ τὸ μέσον τοῦ στήθους, δίδει ἀρχὴν εἰς τὰς ἀρτηρίας τὰς διατρεχούσας τὰ κατώτερα μέρη τοῦ σώματος.

Εἰς τὰ *ἑρπετὰ* τὸ ἀρτηριακὸν σύστημα παρουσιάζει διαφορωτάτην διάταξιν. Εἰς τὰ *βατράχια*, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, τὰ κατώτερα ζῷα τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἑρπετῶν ἡ μοναδικὴ ἀρτηρία λαμβάνει τὴν ἀρχήν της ἐκ τῆς καρδίας, ἥτις εἶναι μονόκοιλος καὶ ὅπου ἀναμιγνύεται τὸ ἀρτηριακὸν αἷμα, ὅπερ ἔρχεται ἐκ τοῦ πνεύμονος, καὶ τὸ φλεβικόν, ὅπερ εἰσρέει ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ σώματος. Ἡ ἀρτηρία αὕτη εὐθὺς ἀπὸ τῆς γενέσεώς της διαιρεῖται εἰς δύο στελέχη, ὧν ἕκαστον φέρει πνευμονικὰς διακλαδώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς χρησιμεύουσιν, ὅπως μετατρέψωσι τὸ μέρος τοῦ φλεβικοῦ αἵματος εἰς ἀρτηριακόν, καὶ ἕτεραι, ὅπως μεταφέρωσιν ἑτέραν ποσότητα ἀρτηριακοῦ αἵματος εἰς τὰ μέρη τοῦ σώματος τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸ ἕτερον ὀπίσθιον σωματικὸν ἥμισυ· εἶτα τὰ δύο ἀνωτέρω στελέχη ἑνοῦνται εἰς ἓν καὶ σχηματίζουσι τὸ καλούμενον *κοιλιακὸν* ἢ *γαστρικὸν στέλεχος*, ὅπερ διευθύνει τὰς διακλαδώσεις του εἰς τὸ ἕτερον ὀπίσθιον ἥμισυ τοῦ σώματος. Εἰς τὰ ἐπίλοιπα ἑρπετὰ ἐκ τῆς καρδίας ἄρχονται πλὴν τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας καὶ δύο ἀορτικαὶ διακλαδώσεις, αἵτινες διακρίνονται ἀναλόγως τῆς θέσεώς των εἰς δεξιὰν καὶ ἀριστερὰν καὶ μετὰ μικρὰν διαδρομὴν συνενοῦνται εἰς μίαν μόνην *κατιοῦσαν ἀορτήν*· ἐπειδὴ δὲ ἡ καρδία καὶ εἰς ταῦτα, καθὼς καὶ εἰς τὰ βατράχια, εἶναι μονόκοιλος, αἱ δύο ἀορτικαὶ διακλαδώσεις καὶ ἡ πνευμονικὴ ἀρτηρία φέρουσιν ἀναμὶξ ἀρτηριακὸν καὶ φλεβικὸν αἷμα.

Οἱ *κροκόδειλοι* παρουσιάζουσιν ἀξιοσημείωτον ἰδιορρυθμίαν. Ἔχουσιν ὅπως τὰ θηλαστικὰ καὶ τὰ πτηνὰ καρδίαν δίκοιλον· ἐν τῇ πρώτῃ κοιλίᾳ μεταβαίνει τὸ καθαρὸν αἷμα *(ἀρτηριακὸν)* καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ ἀκάθαρτον *(φλεβικόν)*. Ἐκ τῆς πρώτης κοιλίας λαμβάνει τὴν ἀρχήν της *ἡ μεγάλη ἀορτή*, ἢ *δεξιὰ ἀορτή*, ἥτις ἐξαποστέλλει τὸ ἀρτηριακὸν αἷμα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ πρόσθια μέλη τοῦ σώματος, καὶ ἐκ τῆς δευτέρας κοιλίας ἄρχεται, πλὴν τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, καὶ ἡ *ἀριστερὰ ἀορτή*, ἥτις ἀναστομοῦται μετὰ τῆς δεξιᾶς τοιαύτης κατὰ τὸ ἄνω μέρος τῆς σπονδυλικῆς στήλης, καὶ οὕτω τὰ κάτω μέλη τοῦ σώματος καὶ ἡ οὐρὰ περιέχουσιν ἀνάμικτον αἷμα. Ἐν τῷ ἀρτηριακῷ συστήματι τῶν κροκοδείλων, ἡ δεξιὰ ἀορτὴ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀορτὴν τῶν ἀνωτέρων θηλαστικῶν καὶ ἡ ἀριστερὰ ἀορτὴ εἶναι ἀνάλογος τοῦ ἀρτηριακοῦ ὀχετοῦ, ὅστις εἰς τὰ ἔμβρυα τῶν θηλαστικῶν καὶ τῶν πτηνῶν συνδέει τὴν πνευμονικὴν ἀρτηρίαν πρὸς τὴν ἀορτήν.

Εἰς τοὺς *ἰχθῦς*, αἱ βραγχιακαὶ φλέβες ἑνοῦνται εἰς μοναδικὸν στέλεχος, ὅπερ διήκει καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ καλεῖται *ῥαχιακὴ ἀρτηρία*. Αὕτη ἀντικαθιστᾷ πάσας τὰς λειτουργίας τῆς ἀορτῆς.

Τὰ *μαλάκια* καὶ τὰ *μαλακόστρακα* ἔχουσιν *ἀορτικὴν καρδίαν*, ἥτις δέχεται τὸ καθαρθὲν διὰ τῆς ἀναπνοῆς αἷμα καὶ τὸ ἐξαποστέλλει εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ σώματος. Δ. Ν. Π.

—**ἀορτῆς** *ἀνεύρυσμα* *['Ιατρ.]*. Ἡ τοπικὴ διεύρυνσις τῆς ἀορτῆς χαρακτηρίζει τὸ ἀνεύρυσμα. Τοῦτο παρατηρεῖται συνήθως μεταξὺ τοῦ 30οῦ καὶ 60οῦ ἔτους, σπανιώτατα δὲ κατὰ τὴν πολὺ νεαρὰν καὶ τὴν λίαν γεροντικὴν ἡλικίαν.

Πᾶσαι αἱ ὀξεῖαι καὶ χρόνιαι ἀορτίτιδες, αἱ ἐκ λοιμωδῶν καὶ ἄλλων νόσων προερχόμεναι (ἑλεῖον μίασμα, ἀρθρῖτις, μολυβδίασις, καταχρήσεις τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν κλπ.), θεωροῦνται ὡς αἰτίαι προκαλοῦσαι τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ἡ σύφιλις, θεωρεῖται γενικῶς ὑπὸ τῶν πλείστων ὡς ἡ κυριωτέρα αἰτία τοῦ ἀνευρύσματος τῆς ἀορτῆς. Ἐπίσης ὡς αἰτία τοῦ ἀνευρύσματος φέρονται αἱ βαρεῖαι χειρονακτικαὶ ἐργασίαι. Αἱ δὲ ψυχικαὶ συγκινήσεις, αἱ λῦπαι, ἡ ὑπερκόπωσις ὡς καὶ ἡ κληρονομικότης, καταλέγονται μεταξὺ τῶν προδιαθετικῶν αὐτοῦ αἰτίων.

Παθολογικὴ Ἀνατομία.—Τὸ ἀνεύρυσμα τῆς θωρακικῆς ἀορτῆς παρατηρεῖται κατὰ βαθμὸν συχνότητος ἐπὶ τῆς ἀνιούσης μοίρας, ἐπὶ τοῦ ἀορτικοῦ τόξου, καὶ ἐπὶ τῆς κατιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς. Τὸ ἀνεύρυσμα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μονῆρες, ἔχει μέγεθος ἀπὸ λεπτοκαρύου μέχρι κεφαλῆς ἐμβρύου καὶ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοπικῆς διευρύνσεως τοῦ ἀγγείου τούτου. Αὕτη προσλαμβάνει ἄλλοτε ἄλλο σχῆμα καὶ ὁτὲ μὲν ἔχει σχῆμα σάκκου ἀπῃωρημένου ἔκ τινος σημείου τοῦ ἀγγείου τούτου καὶ λέγεται *σακκοειδὲς ἀνεύρυσμα*, ἄλλοτε δὲ ἡ διεύρυνσις κατέχει ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν τοῦ ἀγγείου καὶ λέγεται *ἀτρακτοειδές*. Τὰ μικρὰ ἡμισφαιρικὰ ἀνευρύσματα τὰ κατέχοντα κατὰ προτίμησιν τὴν περιφέρειαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀορτῆς ὀνομάζονται *κυπελλοειδῆ*. *Ἀνατέμνον* ἀνεύρυσμα λέγεται ὁσάκις τὸ αἷμα μετὰ τὴν διάβρωσιν καὶ διάτρησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ χιτῶνος τοῦ ἀγγείου διηθεῖται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μεσαίου χιτῶνος, ἀνατέμνει καὶ ἀποκολλᾷ ταύτας εἰς ἔκτασίν τινα. Ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου παρατηροῦμεν κατὰ μῆκος τῆς ἀορτῆς καὶ κατὰ διαστήματα δύο καὶ τρία πολλάκις ἀνευρύσματα. *Ψευδὲς* ἢ *διάχυτον ἀνεύρυσμα* ὀνομάζεται ἡ ἔκχυσις αἵματος εἰς τὸν περὶ τὴν ἀορτὴν κυτταρώδη ἱστόν, προερχομένη ἐκ γνησίου ἀνευρύσματος ἢ ἐκ ῥήξεως τῆς ἀορτῆς.

Τὸ ἀνεύρυσμα σχηματίζεται ὡς ἑξῆς. Ἅμα ὡς ἡ ἀρτηρία προσβληθῇ ὑπὸ χρονίας ἀρτηριίτιδος, ὁ μέσος αὐτῆς χιτὼν ἐξαφανίζεται καὶ ἡ ἀνευρυσματικὴ κοιλότης ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν χιτῶνα συγκεκολλημένους, συχνότατα μάλιστα τὰ τοιχώματα τῆς κοιλότητος ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν χιτῶνα μόνον, ὅστις ὑφίσταται ἀλλοιώσεις ὑπὸ τῆς φλεγμονῆς καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ στρώματα πεπλατυσμένων κυττάρων κεχωρισμένων ὑπὸ οὐσίας προσομοίας πρὸς τὸν ἰνώδη ἱστὸν (Cornil et Ranvier). Οὗτος ὑφίσταται ἐκφυλίσεις λιπώδεις, ἀθηρωματώδεις, εἰς πεπαλαιωμένας δὲ τοιαύτας ἀνευρίσκομεν τελείαν ἀποτιτάνωσιν τῶν τοιχωμάτων τῆς ἀνευρυσματικῆς κοιλότητος (*πετρῶδες τοίχωμα*).

Ἡ ἀρχικὴ πάθησις ἡ συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνευρυσμάτων δὲν εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς συζήτησις ἐξακολουθεῖ. Ὁ Lancereaux ὑπεστήριξεν ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς κατὰ πλάκας ἀρτηριίτιδος καὶ ἥτις δὲν εἶναι πάντοτε συνδεδεμένη μετὰ καθολικῆς ἀθηρωματώδους ἐκφυλίσεως καὶ ἀρτηριοσκληρύνσεως. Ἡ πάθησις τοῦ ἀγγείου, τὸ ἀθήρωμα, ἢ ἄλλη εἰδικὴ ἐπεξεργασία εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὴν ἕδραν της ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἀορτῆς, χωρὶς ὁλόκληρον τὸ ἄλλο ἀρτηριακὸν σύστημα νὰ παρουσιάζῃ ἀλλοίωσίν τινα.

Ἡ καρδία, ἥτις ὑπό τινων συγγραφέων φέρεται πάντοτε ὡς ὑπερτροφικὴ κατὰ τὸ ἀνεύρυσμα, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων διατηρεῖ τὸν φυσιολογικὸν αὐτῆς ὄγκον. Τὰ γειτονεύοντα πρὸς τὸ ἀνεύρυσμα ὄργανα ὑφίστανται βαθείας ἀλλοιώσεις, καθ' ὅσον τοῦτο ἀναπτυσσόμενον συμφύεται μετ' αὐτῶν καὶ προκαλεῖ βαθμιαίως τὴν φθορὰν καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Τὰ ὀστᾶ παρουσιάζουσι κοιλότητας καὶ ἀπωλείας τῆς οὐσίας αὐτῶν. Τοῦτο δὲν προέρχεται, ὡς ἀρχικῶς ὑπετέθη, ἐκ μηχανικῆς αἰτίας ἐκ τῶν κινήσεων τοῦ ἀνευρύσματος ἀλλ' ἐξ ἐρεθιστικῆς ἐπεξεργασίας ἐξ ὀστεΐτιδος, ἥτις ἐπιφέρει τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ ὀστεώδους ἱστοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὰ γειτονικὰ ὄργανα, ἐπέκτασις φλεγμονώδους ἐπεξεργασίας ἐξ ἧς μαλάκυνσις, ἐξέλκωσις καὶ διάτρησις τοῦ ἱστοῦ ἢ τοῦ ὀργάνου. Οὕτω δὲ εἶναι εὔκολον νὰ κατανοηθῇ πῶς τὸ ἀνεύρυσμα καταλήγει νὰ διανοιχθῇ πρὸς τὰ ἔξω διὰ διατρήσεως τῶν ὀστῶν τῶν θωρακικῶν τοιχωμάτων καὶ νὰ συγκοινωνήσῃ μετὰ τῶν

Digitized by Google

σπλαγχνικῶν κοιλοτήτων τῆς πλευρᾶς, τῆς τραχείας, τῶν βρόγχων, τοῦ οἰσοφάγου κ.τ.λ. Ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου ἀνευρίσκομεν θρόμβους αἵματος προσφάτου μετὰ ταινιῶν ἐξ ἰνικῆς κατὰ στρώματα, χρώματος φαιοῦ· αἱ πρὸς τὸ τοίχωμα τοῦ ἀνευρύσματος, αἱ καὶ παλαιότεραι, κέκτηνται ἀντίστασίν τινα, ἄνευ ὅμως οὐδενὸς ἴχνους ὀργανώσεως.

Τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς συνυπάρχει πολλάκις μετὰ ἀνεπαρκείας τῆς ἀορτῆς. Οἱ πάσχοντες τὸ ἀνεύρυσμα ἄρρωστοι καταλήγουσι συχνότατα εἰς τὴν φυματίωσιν. Τοῦτο ἀποδίδεται ὑπό τινων εἰς τὴν πίεσιν τῆς ἀρτηρίας ὑπὸ τοῦ ἀνευρύσματος, ὅπως ἐπίσης παρατηρεῖται ἡ φυματίωσις κατὰ τὴν στένωσιν τοῦ ἀγγείου τούτου.

Συμπτώματα.— Τὸ ἀνεύρυσμα δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ παραμείνῃ λανθάνον ἄνευ οὐδεμιᾶς συμπτωματικῆς ἐκδηλώσεως, ἀποτόμως δὲ νὰ ἐκραγῶσι κεραυνοβόλα ταῦτα, προκαλοῦντα τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ ἀρρώστου. Συνήθως ὅμως τὸ ἀορτικὸν ἀνεύρυσμα ἐκδηλοῦται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ συμπτωμάτων ὀφειλομένων εἰς τὴν πίεσιν, ἣν τοῦτο ἀσκεῖ διὰ τοῦ ὄγκου του ἐπὶ τῶν ἐντὸς τοῦ θώρακος εὑρισκομένων σπλάγχνων, εἶναι δὲ ταῦτα ὁ πόνος, αἱ ἀλλοιώσεις τῆς φωνῆς, ἡ δύσπνοια, ἡ δυσφαγία, ὀφειλομένη εἰς διαταραχὰς τῆς οἰσοφαγικῆς καταπόσεως, κυκλοφορικαὶ διαταραχαί, τῆς ἴριδος μῦσις, μυδρίασις, ἀνισοκορία κτλ., ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν ἐκ τῆς κλινικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀρρώστου χαρακτηριστικῶν φυσικῶν σημείων καὶ ἅτινα κατωτέρω περιγράφονται.

Ὁ πόνος δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ παντὸς ἄλλου συμπτώματος, ἔχει τὴν ἕδραν του ἀνάλογον τοῦ πιεζομένου ἢ ἁπλῶς ἐρεθιζομένου νεύρου. Ἡ προσβολὴ τῶν νωτιαίων νεύρων κατὰ τὴν ἔξοδόν των προκαλεῖ ῥαχιαλγίας καὶ μεσοπλευρίους νευραλγίας, ἡ τῶν νεύρων τοῦ βραχιονίου πλέγματος προκαλεῖ πόνους τοῦ βραχίονος, τοῦ ἀντιβραχίου τῆς χειρὸς καὶ τοῦ κερκιδικοῦ νεύρου. Ἡ πίεσις τοῦ φρενικοῦ νεύρου ἐκδηλοῦται διὰ πόνων κατὰ μῆκος τῆς διαδρομῆς τοῦ νεύρου τούτου καὶ κατὰ τὰς προσφύσεις τοῦ διαφράγματος. Ἡ πίεσις ἢ ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ καρδιακοῦ πλέγματος διὰ τῶν συμπτωμάτων τῆς στηθάγχης, ἤτοι δ' ἐντόνου προκαρδίου πόνου διακλαδιζομένου κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄνω ἄκρον, ὁ πόνος εἶναι νύσσων ἀγωνιώδης, καὶ προκαλεῖ εἰς τὸν ἄρρωστον τὸ αἴσθημα τοῦ ἐπικειμένου θανάτου. Ἐνίοτε ἐπέρχονται ὀδυνηρότατοι παροξυσμοὶ παλμῶν. Οἱ πόνοι οὗτοι, συνεχεῖς ἢ διαλείποντες, κατὰ παροξυσμοὺς ἐπερχόμενοι ἀποδίδονται ὑπὸ πολλῶν εἰς ἁπλῆν νευραλγίαν ἢ μεσοπλεύριον τοιαύτην, ἄλλοτε χαρακτηρίζονται ὡς ἐκδηλώσεις στηθάγχης, ἐνῷ πράγματι πρόκειται περὶ ἀνευρύσματος.

Ἀλλοιώσεις τῆς φωνῆς: Αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν πίεσιν τῶν παλινδρόμων νεύρων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν διέρχεται διὰ τοῦ ἀορτικοῦ τόξου, τὸ δὲ δεξιὸν περιβάλλει τὸν βραχιοκεφαλικὸν κορμόν. Ἐλλείψει ἄλλων συμπτωμάτων τὸ ἀνεύρυσμα διαγινώσκεται ἐνίοτε ἐκ τῶν ἀλλοιώσεων τῆς φωνῆς, τῆς δυσφωνίας, παρατηρεῖται τότε ἀνώμαλος ἀνύψωσις τοῦ τόνου τῆς φωνῆς ὀφειλομένη εἰς τὴν σπασμωδικὴν τάσιν μιᾶς ἐκ τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ὥστε αἱ δύο νὰ μὴ εἶναι ἡρμοσμέναι διὰ τὸν αὐτὸν τόνον καὶ ἡ φωνὴ γίνεται παράφωνος, κακόηχος, ψευδὴς καὶ δυσάρεστος εἰς τὸ οὖς. Διὰ τοῦ λαρυγγοσκοπίου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἡ ἀριστερὰ συνήθως, παραμένει ἀκίνητος, ἐνῷ ἡ ἄλλη διατηρεῖ ὅλας τὰς κινήσεις πλησιάζουσα κατὰ τὰς φωνητικὰς κινήσεις καὶ ἀπομακρυνομένη κατὰ τὴν ἀναπνοήν. Κατὰ τὴν παράλυσιν τῆς μιᾶς ἐκ τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ἰδίως τῆς ἀριστερᾶς, ἡ φωνὴ γίνεται βραχνή, δύναται μάλιστα νὰ παρατηρηθῇ καὶ τελεία ἀφωνία.

Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται εἶναι διαλείπουσαι ἢ συνεχεῖς. Σπανιώταται εἶναι αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς παρετηρήθη παράλυσις τῶν δύο παλινδρόμων νεύρων. Ἐκ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος ἡ δύσπνοια εἶναι συνεχὴς ἢ διαλείπουσα. Κατὰ τὴν πίεσιν ὑπὸ τοῦ ἀνευρύσματος τῆς τραχείας ἢ μεγάλου βρόγχου ἡ δύσπνοια εἶναι συνεχὴς καὶ κατὰ τὴν ἀκρόασιν παρατηροῦμεν ἐλάττωσιν ἢ ἔλλειψιν τοῦ ἀναπνευστικοῦ ψιθυρίσματος, ἐνῷ κατὰ τὸ ἀντίστοιχον ἡμιθωράκιον, διὰ τῆς ἐπικρούσεως, ὁ ἦχος παραμένει φυσιολογικός. Οἱ ἄρρωστοι παραπονοῦνται ἐνίοτε ὅτι ἔχουσι τὴν ἀναπνοὴν βραχεῖαν, προέρχεται δὲ τοῦτο ἄνευ πιέσεως, ἐκ παραλύσεως μιᾶς τῶν φωνητικῶν χορδῶν, ὅτε ἡ γλωττὶς σταθερῶς χαίνουσα δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἀέρα. Παροξυστικὴ δὲ γίνεται ἡ δύσπνοια ἐκ πιέσεως τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ ὁμοία πρὸς τοὺς παροξυσμοὺς τοῦ ἄσθματος ἢ ἐκ σπασμοῦ τῆς γλωττίδος διὰ παροξυσμῶν λαρυγγικῆς δυσπνοίας ἐπιπλεκούσης ὑπάρχουσαν ἤδη παράλυσιν ἢ σύσπασιν. Αἱ δύο φωνητικαὶ χορδαὶ ἐνίοτε φθάνουσιν εἰς ἐπαλληλίαν καὶ ὁ εἰσπνεόμενος ἀὴρ εὑρίσκων μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν εἴσοδόν του ἐντὸς τοῦ θώρακος, τὰς ἐμβάλλει εἰς δονήσεις καὶ παράγεται ἔντονος τραχὺς συριγμὸς (cornage). Ταυτοχρόνως οἱ ἄρρωστοι ἔχουσι τὸ πρόσωπον κυανωτικόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς προέχοντας· καὶ ἐν ἀγωνίᾳ ἐπικειμένης ἀσφυξίας, καταπίπτουσι δὲ πολλάκις τελείως ἀναίσθητοι.

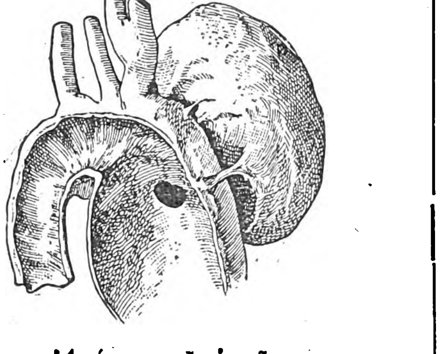

Ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς.
[Ἡ μέλαινα κηλὶς δεικνύει τὸ σημεῖον τῆς ῥήξεως τοῦ ἀνευρύσματος.]

Ἡ ἐξήγησις τῶν φαινομένων τούτων δὲν εἶναι εὐχερής, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ τὸ πῶς ἐκ μονοπλεύρου παραλύσεως τοῦ παλινδρόμου νεύρου ἐπέρχεται ἀμφίπλευρος σπασμὸς τῆς γλωττίδος. Πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐδόθησαν ἐξηγήσεις, καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὴν νεκροψίαν εὑρέθη πολλάκις προσβολὴ καὶ τοῦ ἑτέρου παλινδρόμου νεύρου ἢ πίεσις τοῦ πνευμονογαστρικοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ κεντρομόλα νημάτια ἐρεθιζόμενα προκαλοῦσιν ἀντανακλαστικῶς ἀμφίπλευρον σπασμόν.

Ἐπὶ τῶν ἄλλων περιπτώσεων πιθανωτέρα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν φαίνεται ἡ ἐξήγησις ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Krishaber, καθ' ἣν ἡ ἀπόφραξις τῆς γλωττίδος ὀφείλεται εἰς τὴν σύσπασιν τοῦ ἀρυταινοειδοῦς μυός, μοναδικοῦ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, μυὸς ἀζύγου καὶ ὅστις προσφύεται ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν ἑνὸς συμμετρικοῦ ὀργάνου τοῦ θυρεοειδοῦς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν παλινδρόμων νεύρων συσπώμενος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῶν δύο ἡμιμορίων τῆς γλωττίδος καὶ προκαλεῖ τὸν σπασμὸν αὐτῆς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ σπασμοῦ τῆς γλωττίδος παρατηρούμενον καὶ κατὰ τὴν κινητικὴν ἀταξίαν καὶ θεωρούμενον συφιλιδικῆς προελεύσεως, εἶναι δυνατὸν ἐξ ἀναλογίας νὰ ἐκληφθῇ ὡς τοιοῦτον καὶ κατὰ τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς.

Ἡ ἕδρα τοῦ ἀνευρύσματος παρὰ τὸ ἀριστερὸν παλίνδρομον ἔχει σοβαρὰν σημασίαν, καθ' ὅσον κατὰ τὴν χώραν ταύτην καὶ μικροῦ ὄγκου ἀνευρύσματα ῥήγνυνται συνήθως ἐντὸς τῆς τραχείας ἢ ἐντὸς τῶν βρόγχων. Ἡ βὴξ ἡ παρατηρουμένη κατὰ τὰ ἀνευρύσματα προσλαμβάνει σπασμωδικὸν χαρακτῆρα κοκκυτοειδῆ.

Δυσφαγία: Ἡ δυσκολία κατὰ τὴν κατάποσιν εἶναι συνεχὴς ἢ διαλείπουσα. Οἱ ἄρρωστοι αἰσθάνονται στενοχωρίαν ὄπισθεν τοῦ στέρνου καὶ αἴσθημα κωλύματος κατὰ τὴν δίοδον τῆς τροφῆς, ἣν πολλάκις ἀποβάλλουσιν ὀλίγον μετὰ τὴν κατάποσιν. Ταῦτα ὀφείλονται εἴτε εἰς τὴν πίεσιν τοῦ οἰσοφάγου ὑπὸ τοῦ ἀνευρύσματος, εἴτε εἰς τὴν παράλυσιν ἢ τὴν διέγερσιν τῶν κλάδων τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ τοῦ παλινδρόμου, ἅτινα ἐκνευροῦσι τοὺς μῦς τοῦ οἰσοφάγου καὶ τοῦ φάρυγγος.

Αἱ κυκλοφορικαὶ διαταραχαὶ κατὰ τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς ἐκδηλοῦνται πολλαπλῶς καὶ εἶναι ἀνάλογοι τοῦ ὄγκου αὐτοῦ. Ὅταν ἐκ τῆς πιέσεως διακοπῇ ἡ κυκλοφορία εἰς τὴν ἄνω κοίλην φλέβα, τότε καθ' ὅλας τὰς χώρας ἐξ ὧν προέρχεται τὸ αἷμα τῆς ἄνω κοίλης φλεβός, κατὰ τὴν κεφαλήν, τὰ ἄνω ἄκρα καὶ τὸν θώρακα, ἐμφανίζονται κυανωτικὰ φαινόμενα, οἰδήματα διαστιζόμενα ὑπὸ κιρσοειδῶς διηυρυσμένων φλεβῶν, ἐνῷ τὰ κάτω ἄκρα καὶ ἡ κοιλία διατηροῦν τὴν φυσιολογικὴν αὐτῶν ὄψιν.

Κατὰ τὴν πίεσιν τοῦ φλεβικοῦ βραχιοκεφαλικοῦ κορμοῦ εἰς τὰς ἀντιστοίχους χώρας, παρατηροῦνται τὰ αὐτὰ ἐν ἀναλογίᾳ φαινόμενα: παράπλευρος φλεβικὴ κυκλοφορία, οἰδήματα κτλ. Εἶναι ἐν τούτοις πιθανὸν τὸ οἴδημα νὰ μὴ ὀφείλεται εἰς παθητικὴν ὑπεραιμίαν, ἀλλ' εἰς διαταραχὰς τῶν ἀγγειοκινητικῶν ἐκ νευρικῆς πιέσεως.

Ἐκ τῶν συνήθως παρατηρουμένων συμπτωμάτων εἶναι ἡ ἀνισοκορία, ἡ μῦσις καὶ ἡ μυδρίασις, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν πίεσιν τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν σύφιλιν ἥτις εἶναι καὶ ἡ συχνοτέρα αἰτία τοῦ ἀνευρύσματος.

Φυσικὰ σημεῖα: Διὰ τῆς ἐπισκοπήσεως παρατηροῦμεν κύρτωσιν τῶν θωρακικῶν τοιχωμάτων ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα εἶναι τοιούτων διαστάσεων ὥστε νὰ προωθῇ πρὸς τὰ ἔξω τὰ τοιχώματα τοῦ θώρακος. Εἶναι δὲ αὕτη διάφορος, ἀναλόγως τῆς ἕδρας τοῦ ἀνευρύσματος καὶ τοῦ ὄγκου αὐτοῦ. Καὶ ὁσάκις μὲν πρόκειται περὶ ἀνευρύσματος τῆς ἀνιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς, ἡ κύρτωσις ἑδράζει κατὰ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον δεξιὸν μεσοπλεύριον διάστημα· ὁσάκις τοῦτο ἔχει τὴν ἕδραν του ἐπὶ τοῦ τόξου τῆς ἀορτῆς, ἡ κύρτωσις ἐμφανίζεται κατὰ τὴν βάσιν τοῦ στέρνου· κατά τινας ὅμως, σπανίας, περιπτώσεις (ἀνευρύσματα τῆς κατιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς), αὕτη ἀνευρίσκεται ὄπισθεν καὶ ἀριστερὰ τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἡ ἐξόγκωσις αὕτη δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος, ἐνίοτε δὲ παρουσιάζονται δευτερεύουσαι ἐξογκώσεις. Εἰς τὸν γυμνὸν ὀφθαλμόν, σπανίως γίνονται ἀντιληπτοὶ παλμοὶ κατὰ τὴν χώραν τοῦ ὄγκου, τῇ χρήσει ὅμως μικροῦ δείκτου ἐκ χάρτου, ἐν εἴδει σημαίας, μήκους 6 - 8 ἑκατοστομέτρων, τὸν ὁποῖον στηρίζομεν ἐπὶ τῆς ἐξογκώσεως διὰ τεμαχίου μαλακοῦ κηροῦ, δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν τούτους καταφανεῖς. Μόνον εἰς τὰ πολὺ μεγάλα καὶ πρὸς τὰ ἔξω ἀνεπτυγμένα ἀνευρύσματα, ἅτινα ὑπεγείρουσι τὸ θωρακικὸν τοίχωμα, γίνονται οὗτοι ἀντιληπτοὶ τῇ ἁπλῇ ἐπισκοπήσει. Ἐπὶ ὑπερμέτρως προέχοντος ἀνευρυσματικοῦ σάκκου, τὸ δέρμα λεπτύνεται, εἶναι λεῖον καὶ στίλβον, διαστίζεται ὑπὸ φλεβῶν καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐπίκειται ἡ ῥῆξις αὐτοῦ.

Ἐπιθέτοντες τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ θώρακος κατὰ τὴν χώραν τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου ἀντιλαμβανόμεθα παλμῶν συστολικῶν, ἰσοχρόνων πρὸς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας καὶ κεχωρισμένων ἐκείνων τῆς κορυφῆς τῆς καρδίας, οὕτως ὥστε θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ὑπάρχουσι δύο καρδίαι ἐντὸς τοῦ θώρακος. Ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα εὑρίσκεται κατὰ

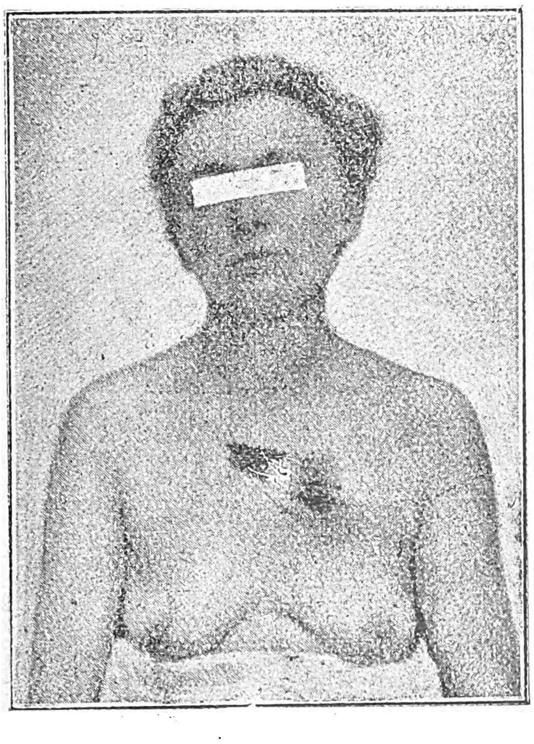

Ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς, προκαλέσαν ἀριστερὸν ἐξωτερικὸν σφύζοντα ὄγκον.

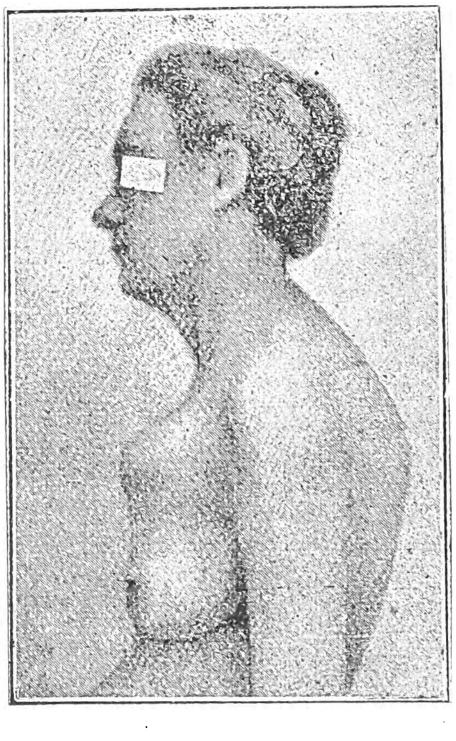

Ἀορτικὸν ἀνεύρυσμα προκαλέσαν σφύζοντα προκάρδιον ὄγκον.

Digitized by Google

βάθος ἢ κατὰ μέγα μέρος ἀποπεφραγμένον ἐκ παχέων ἐξ ἰνικῆς στρωμάτων, οἱ παλμοὶ εἶναι ἐξησθενημένοι. Ἐνῷ, τοὐναντίον, ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα εἶναι ἐπιπόλαιον καὶ τὸ αἷμα εἰσδύει ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς κοιλότητος αὐτοῦ, παρατηροῦνται ἁπλοῖ ἢ διπλοῖ παλμοί. Ὁ πρῶτος ὀφείλεται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κύματος τοῦ αἵματος ἐντὸς τοῦ ἀνευρύσματος, ὁ δεύτερος ἐξηγεῖται διαφοροτρόπως. Κατὰ τοὺς μὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστροφὴν τοῦ κύματος τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου, κατ' ἄλλους εἰς τὴν ὑποστροφὴν τοῦ αἵματος τὴν ἐρχομένην ἐκ τῶν παραπλεύρων ἀρτηριῶν. Ἡ ὑπόθεσις (François Franc) καθ' ἣν οὗτοι ἐκπροσωποῦσι τὴν διάτασιν τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου εἰς δύο χρόνους δὲν φαίνεται πιθανή. Οἱ παλμοὶ οὗτοι εἶναι διάχυτοι καὶ συνοδεύονται ὑπὸ θρύλλου (thrill). Εἰς μεγαλυτέραν ἔντασιν αὐτῶν ἐμφανίζεται ὁ ροῖζος τῆς γαλῆς ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὸ αἴσθημα, ὅπερ ἀντιλαμβανόμεθα ἐπιθέτοντες τὴν χεῖρά μας ἐπὶ τῆς ράχεως ρονρονιζούσης γαλῆς.

Διὰ τῆς ἐπικρούσεως ἀνευρίσκομεν ἀμβλύτητα, ἥτις καθ' οὐδὲν διαφέρει ὄγκου τοῦ μεσοθωρακίου καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Potain ἐν εἴδει περικεφαλαίας ειδικὴν ἀμβλύτητα, κατὰ τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀνιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς. Κατὰ τὴν ἀκρόασιν τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου ἀκούομεν ἤχους ἔχοντας τὸν τύπον κλαγγῆς (claquements) εἴτε ἀκούομεν φυσήματα, ἅτινα εἶναι ὅπως καὶ οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας ἁπλᾶ ἢ διπλᾶ. Ἐκ τούτων, ὁ μὲν πρῶτος ἦχος ὁ ἀποτελῶν τὴν πρώτην κλαγγὴν ὀφείλεται εἰς τὴν πλῆξιν τοῦ κύματος τοῦ αἵματος ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀνευρύσματος, ὁ δὲ δεύτερος ἦχος ὁ ἀποτελῶν τὴν δευτέραν κλαγγήν, ὀφείλεται εἰς μετάδοσιν τοῦ ἤχου τούτου, ἐκ τῆς συμπτώσεως τῶν σιγμοειδῶν βαλβίδων.

Τὸ πρῶτον φύσημα ὀφείλεται εἰς τὰς τραχύτητας καὶ ἀνωμαλίας τοῦ σάκκου ἐκ τοῦ ἀορτικοῦ ἀθηρώματος ἢ εἰς τὴν πίεσιν τῆς ἀορτῆς ὑπὸ τοῦ ἀνευρύσματος, τὸ δὲ δεύτερον φύσημα εἰς τὴν ὑποστροφὴν τοῦ κύματος τοῦ αἵματος ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου, ἢ εἰς συνυπάρχουσαν ἀνεπάρκειαν τῶν βαλβίδων τῆς ἀορτῆς.

Ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ κόλπου ἢ τῆς ἄνω κοίλης φλεβὸς ἀκούεται φύσημα συνεχὲς μετὰ συστολικῆς ἐπιτάσεως.

Ὁ σφυγμὸς κατὰ τὸ ἀνεύρυσμα εἶναι βραδὺς καὶ ἐξησθενημένος. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς ὁλόκληρον γενικῶς τὸ ἀρτηριακὸν σύστημα, ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα ἔχει τὴν ἕδραν του ἐπὶ τῆς ἀνιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἀνευρυσματικὸς σάκκος εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πλήρης ἐκ θρόμβων κατὰ στοιβάδας ἢ διατηρεῖται ἡ φυσιολογικὴ ἐλαστικότης τῶν ἀρτηριῶν.

Κατὰ τὰ ἀνευρύσματα τοῦ τόξου τῆς ἀορτῆς ἡ ἐπιβράδυνσις τοῦ σφυγμοῦ δὲν παρατηρεῖται ἢ εἰς τὴν ἀριστερὰν κερκιδικὴν ἀρτηρίαν. Ἐπὶ τῶν μηριαίων ἀρτηριῶν, ὁσάκις τὸ ἀνεύρυσμα ἔχει τὴν ἕδραν του ἐπὶ τῆς κατιούσης μοίρας τῆς ἀορτῆς μετὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀριστερᾶς ὑποκλειδίου. Ἐὰν τὸ ἀνεύρυσμα ἀνεπτύχθη πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μεγάλων ἀρτηριακῶν κορμῶν, τότε ὁ σφυγμὸς εἶναι ἰσόχρονος καὶ ἐπὶ τῶνδύο πλευρῶν.

Εἴς τινας περιπτώσεις παρετηρήθη τελεία ἐξαφάνισις τοῦ κερκιδικοῦ σφυγμοῦ. Τοῦτο ἀπεδόθη εἰς ἀπόφραξιν τῆς ὑποκλειδίου ἀρτηρίας ὑπὸ θρόμβων ἐξ ἰνικῆς ἐκ τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου προερχομένων ἢ ἐξ ἐμβολῆς ἀρτηριακῆς, ὅτε καὶ παρουσιάζεται αὕτη αἰφνιδίως ἢ συνεπείᾳ ἐμφρακτικῆς ἀρτηριίτιδος, ὅτε ἐμφανίζεται αὕτη μετὰ βραδύτητος.

Κατὰ τὴν τραχεῖαν καὶ τὸν λάρυγγα παρατηροῦμεν δονήσεις ἰσοχρόνους πρὸς τὰς συστολὰς τῆς καρδίας. Παραγγέλλοντες εἰς τὸν ἄρρωστον νὰ ἀναστρέψῃ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ διακρατοῦντες τὸν λάρυγγα μεταξὺ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δεικτοῦ κατὰ τὸν κρικοειδῆ χόνδρον ἢ ἀπωθοῦντες αὐτὸν ἐκ τῆς μέσης γραμμῆς, ἀντιλαμβανόμεθα κατὰ πᾶσαν συστολὴν τὴν κάθοδον τοῦ λάρυγγος, ὡς ἐὰν ἡ τραχεῖα ἐσύρετο ἐντὸς τοῦ θώρακος (*σημεῖον τοῦ Oliver*). Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνατομικὴν σχέσιν τοῦ ἀριστεροῦ βρόγχου πρὸς τὸ τόξον τῆς ἀορτῆς, ὅτε καθ' ἑκάστην συστολὴν ὁ ἀνευρυσματικὸς σάκκος σύρει πρὸς τὰ κάτω τὸ τραχειοβρογχικὸν δένδρον. Διὰ τῆς ἀκτινοσκοπήσεως κατὰ περιπτώσεις ἀμφιβόλου διαγνώσεως ἀνευρίσκομεν τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀορτῆς καὶ τοὺς ἀνευρυσματικοὺς παλμούς.

Πρόγνωσις.—Τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ. Ἡ θεραπεία ἐπέρχεται δι' ἀποφρακτικῶν πηγμάτων ἐξ ἰνικῆς τῆς κοιλότητος αὐτοῦ. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ σπανιωτάτην ἐξαίρεσιν. Τὸ ἀνεύρυσμα ὅπως ἀναπτυχθῇ ἀπαιτεῖ μακρὸν χρόνον, ἡ τάσις του εἶναι νὰ πιέσῃ καὶ φθείρῃ βαθμιαίως τὰ γειτνεύοντα πρὸς αὐτὸ ὄργανα, ὁ θάνατος δὲ εἶναι ἡ συνήθης αὐτοῦ ἀπόληξις. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται εἴτε ἐξ ἀσφυξίας δι' ἀποφράξεως τῆς τραχείας καὶ τῶν βρόγχων, ἢ ἐξ ἐπιπλοκῶν προκαλουμένων ἐκ τῆς πιέσεως τῶν πνευμονικῶν ἀγγείων καὶ τῆς κοίλης φλεβός, διὰ κώματος, ἐγκεφαλικῆς συμφορήσεως καὶ στάσεως, ἐξ οἰδήματος τῆς γλωττίδος, ἐκ φυματιώσεως τῶν πνευμόνων, συνεπείᾳ πιέσεως τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, εἴτε ἐκ παροξυσμῶν στηθάγχης.

Ἡ ρῆξις τοῦ ἀνευρύσματος γίνεται συχνὴ αἰτία θανάτου, καὶ συχνάκις αἰφνιδίου τοιούτου. Ἡ ρῆξις γίνεται κατὰ βαθμὸν συχνότητος ἐντὸς τῆς τραχείας, τῶν βρόγχων, τῆς πλευρᾶς τοῦ περικαρδίου, ἐντὸς τῶν πνευμόνων, ἐντὸς τοῦ οἰσοφάγου, καὶ ἐκδηλοῦται αὕτη εἴτε διὰ κεραυνοβόλου αἱμοπτύσεως εἴτε διὰ σειρᾶς μικρῶν αἱμοπτύσεων, ὧν ἡ ἐπανάληψις ὑποδύεται τὰς τῆς φυματιώσεως. Ὁσάκις ἡ ρῆξις πρόκειται νὰ γίνῃ εἰς τὸ δέρμα, τοῦτο καθίσταται ἐρυθρόν, λεῖον, καὶ στίλβον, λεπτύνεται καὶ παρουσιάζει ἐσχάραν. Ἡ ρῆξις ἐντὸς τῆς κοίλης φλεβὸς ἢ τοῦ κόλπου παράγει τὸ *ἀρτηριοφλεβῶδες ἀνεύρυσμα*. Ἡ διάρκεια τῆς νόσου δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἀλλ' ἡ πρόγνωσις δέον πάντοτε νὰ θεωρηθῇ μοιραία.

Διάγνωσις. — Τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς ὑποδύεται διαφόρους κλινικὰς μορφὰς ἀναλόγως τῆς προεχούσης λειτουργικῆς διαταραχῆς.

Ἀνευρύσματά τινα ὑποδύονται τὸν καρκίνον τοῦ οἰσοφάγου, ἐκδηλούμενα διὰ τῆς δυσφαγίας. Ἄλλα τὴν στηθάγχην, τὴν γαστραλγίαν, τὸν ψευδονευραλγικὸν τύπον μετὰ ἐπωδύνων διακλαδώσεων ἐπὶ τοῦ θώρακος καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὠμοπλάτης. Ἄλλα ἐκδηλοῦνται διὰ βηχός, δυσπνοίας καὶ συριζόντων ρόγχων, ἢ διὰ τῶν φαινομένων τῆς παραλύσεως τοῦ παλινδρόμου νεύρου, ἀλλοιώσεων τῆς φωνῆς κλπ. Αὗται εἶναι αἱ συχνότερον παρατηρούμεναι κλινικαὶ μορφαί.

Πᾶσαι αἱ συμπτωματικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις προκαλοῦσι τὴν προσοχὴν καὶ ἐξεγείρουσι τὸ ἐνδιαφέρον, ὥστε νὰ ἀναζητηθῶσι καὶ τὰ ἄλλα συμπτωματικὰ φαινόμενα, ὡς τὸ σημεῖον τοῦ Oliver, ἡ ἀνισότης τοῦ κερκιδικοῦ σφυγμοῦ, οἱ παλμοὶ κατὰ τὴν στερνικὴν χώραν. Ἡ ἀκτινοσκόπησις καὶ ἀκτινογραφία μεγάλως συνέβαλον ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὴν εὐκολωτέραν διάγνωσιν τῶν ἀνευρυσμάτων· δι' αὐτῶν καταφαίνεται προεξοχὴ στρογγύλη τῆς ἀορτικῆς σκιᾶς, παρουσιάζουσα ἐνίοτε τὰς παλμικὰς δονήσεις.

Θεραπεία.—Πολλοὶ εἶναι οἱ τρόποι τῆς θεραπείας, οὓς ἔθεσαν ἐν χρήσει κατὰ τοῦ ἀνευρύσματος. Ἐπεζήτησαν διὰ φαρμακευτικῶν μέσων τὴν κατάπαυσιν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς φλεγμονῆς, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μετεχειρίσθησαν τὸ ἰωδιοῦχον κάλι, ὅπερ θεωρεῖται ὡς τὸ καταλληλότερον μέσον κατὰ τῆς παθολογικῆς ἐπεξεργασίας τῶν τοιχωμάτων τῆς ἀορτῆς, καθ' ὅσον τὸ φάρμακον τοῦτο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς θρέψεως τῶν ἀγγειακῶν τοιχωμάτων ἐπενεργοῦν ἐπὶ τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀγγείων (vasa vasorum). Τοῦτο χορηγεῖται εἰς τὴν ποσότητα τῶν 50 ἑκατοστῶν μέχρι τοῦ ἑνὸς γραμμαρίου ἡμερησίως. Τῆς συφιλίδος θεωρουμένης (καίτοι μεθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐκ προκαταλήψεως) ὡς ἀσκούσης τὸν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνευρύσματος, δέον καὶ κατὰ τὰς πιθανὰς ἔτι περιπτώσεις νὰ ἐφαρμόζωμεν τὴν ἀντισυφιλιδικὴν θεραπείαν διὰ τῶν σκευασιῶν τοῦ ὑδραργύρου, εἴτε εἰς ἐντριβὰς ἐκ 4 γραμμαρίων ὑδραργυρικῆς ἀλοιφῆς δι' ἡμέρας, ἢ δι' ὑποδερμικῶν καὶ ἐνδομυϊκῶν ἐνέσεων διιωδιούχου ὑδραργύρου (4 milligrammes ἐντὸς 1 γραμμαρίου ἐλαίου) ἢ ἑβδομαδιαίων ἐνέσεων ἐκ 3 σταγόνων huile grise. Τελευταίως ἐτέθησαν ἐν χρήσει ὅλαι αἱ πολλαὶ καὶ ποικιλώνυμοι σκευασίαι κατὰ τῆς συφιλίδος, ὡς εἶναι αἱ ἐνδοφλέβιοι ἐνέσεις τοῦ 606, αἱ ἐνέσεις βισμουθίου κ.τ.λ.

Πρέπει ὅμως αἱ θεραπεῖαι αὗται νὰ ἐφαρμόζωνται μετὰ πάσης προσοχῆς, λαμβανομένης πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς ὀργανικῆς ἀρτιότητος τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν καὶ τῆς ἄλλης ἰδιοσυστασίας τοῦ ἀρρώστου. Ἐν τουτῷ πρέπει νὰ γίνῃ χρῆσις πάντων τῶν διαιτητικῶν καὶ θεραπευτικῶν μέσων, ἅτινα ἐλαττοῦσι τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος ἐντὸς τῶν ἀγγείων, τοιαῦτα δὲ εἶναι ἡ παραμονὴ τοῦ ἀρρώστου ἐν τῇ κλίνῃ ἐν ἀπολύτῳ ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ, ἡ ἀποφυγὴ πάσης συγκινήσεως καὶ οἱουδήποτε σωματικοῦ κόπου, ἔστω καὶ τοῦ ἐλαχίστου. Ταυτοχρόνως ὑποβάλλομεν αὐτὸν ὑπὸ σχετικὴν καὶ ἀνάλογον δίαιταν καὶ κατὰ μὲν τὰ προοδευτικῶς καὶ ταχέως αὐξανόμενα ἀνευρύσματα ἐνδείκνυται ἡ ἀπόλυτος γαλακτοτροφία, κατὰ τὰ ἄλλα μικτὴ δίαιτα ἐκ γάλακτος καὶ φυτικῶν οὐσιῶν. Ἡ χρῆσις τοῦ κρέατος καὶ πάσης τροφῆς ἐπενεργούσης ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος ἐντὸς τῶν ἀγγείων πρέπει νὰ ἀποφεύγηται. Συνεβούλευσαν τὸν περιορισμὸν τῆς ποσότητος τῶν ὑγρῶν, ἡ τακτικὴ ὅμως αὕτη παρουσιάζει τὸ ἐλάττωμα ὅτι ἐλαττώνει τὴν διούρησιν. Κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ πόνου μεταχειριζόμεθα τὸν πάγον καὶ τὰς ἐνέσεις τῆς μορφίνης, αἵτινες μεγάλως ἀνακουφίζουσι τὸν ἄρρωστον.

Ἀπὸ μακροῦ χρόνου, πολλαὶ μέθοδοι ἐπενοήθησαν καὶ ἐτέθησαν ἐν χρήσει διὰ τὴν ἀπόφραξιν τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου. Πρὸς τοῦτο ἐπεζήτησαν νὰ προκαλέσωσι τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ οὕτω νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔμφραξις τοῦ ἀνευρύσματος. Μετεχειρίσθησαν δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἠλεκτρόλυσιν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων σωμάτων ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου ὡς ἐλατηρίων ὡρολογίων, νηματίων μεταλλίνων κλπ.

Ἡ ἠλεκτρόλυσις ἐκτελεῖται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου βελόνης ἐκ χάλυβος, συνδεδεμένης μετὰ τοῦ θετικοῦ πόλου συσκευῆς συνεχοῦς ρεύματος καὶ ἐπιζητοῦσι διὰ τῆς ἰδιότητος τοῦ πόλου τούτου τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος. Ὁ ἀρνητικὸς πόλος τοποθετεῖται ἐπὶ σημείου τινὸς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος διὰ πλατέος ἠλεκτροδίου. Ἐν Φιλαδελφείᾳ τῆς Ἀμερικῆς ὁ Hare, εἰσάγων ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου κατὰ πολλὰ μέτρα νημάτια λεπτὰ ἐκ χρυσοῦ, ἅτινα προσαρμοζόμενα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν προσλαμβάνουσι τὸν τύπον τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου ἅμα ὡς ὑποβληθῶσιν ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς ρεῦμα 70—80 milliampères, κατώρθωσε διὰ τούτων νὰ ἐπιτύχῃ ἐπὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀρρώστων τὴν ἄμεσον κατάπαυσιν τοῦ πόνου καὶ τῆς δυσπνοίας. Ἀλλὰ τὰ μέσα ταῦτα, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ των, παρουσιάζουσι πολλοὺς κινδύνους καὶ δυσκολίας. Ἐπίσης, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, τοῦ νὰ ἐπιτύχωσι δηλαδὴ τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος, μετεχειρίσθησαν φαρμακευτικὰς οὐσίας, αἵτινες ἐξ ἀποστάσεως ἐθεωρήθησαν ἱκαναὶ νὰ προκαλέσωσι τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος ἐντὸς τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου. Ὡς τοιαύτας μετεχειρίσθησαν τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον εἰς τὴν ποσότητα τοῦ ἑνὸς ἕως δύο γραμμαρίων δι' ἡμέρας καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ὁ Lancereaux στηριζόμενος εἰς τὰς πηκτοειδεῖς ἰδιότητας τῆς πηκτῆς (gélatine) μετεχειρίσθη τὰς ὑποδορίους ἐνέσεις τοῦ ἐκ πηκτῆς ὀροῦ 2 : 100, κατὰ διαστήματα 8—10 ἡμερῶν, ἐκτελῶν ὑποδορίως ἔνεσιν ἐξ 100 κυβικῶν ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου ἐκ διαλύσεως χλωριούχου νατρίου 7 : 1000 μετὰ προσθήκης 2 γραμμαρίων πηκτῆς. Θεωροῦνται ἐπαρκεῖς 15—20 τοιαῦται ἐνέσεις. Καὶ αἱ ἐνέσεις αὗται παρουσιάζουσι κινδύνους, τίθενται δὲ ἐν χρήσει ἅμα ὡς ἐξαντληθῶσιν ὅλα τὰ ἄλλα, διαιτητικὰ καὶ τὰ ἤπια θεραπευτικὰ μέσα, ἅτινα ἀτυχῶς, ὅπως καὶ τὰ ἔντονα τοιαῦτα, σπανίως, σπανιώτατα, ἐπιφέρουσι τὴν ἴασιν. Μόνον ἡ ἀντισυφιλιδικὴ θεραπεία ἔδωκε θεραπευτικά τινα ἀποτελέσματα εἰς τὰ ἐκ συφιλιδικῆς προελεύσεως τοιαῦτα. **Δ. ΑΣΙΜΗΣ**

ἀορτήρ. Ὁ σκύτινος ἱμὰς τοῦ τυφεκίου, ὁ χρησιμεύων διὰ τὴν ἀνάρτησιν αὐτοῦ, εἴτε χιαστὶ ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ ἀνδρὸς εἴτε ἐξ ἑνὸς τῶν ὤμων. **Ν. Θ. Κ.**

ἀορτηροῦχος. Ὁ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος κρίκος, ἐφ' οὗ πορποῦται ὁ ἀορτὴρ τοῦ τυφεκίου. Ἐφ' ἑκάστου τυφεκίου ὑπάρχουσιν ἐστερεωμένοι δύο ἀορτηροῦχοι. **Ν. Θ. Κ.**

ἀορτικός,—ή,—όν· ὁ τῆς ἀορτῆς.

—**ἀορτικὸν τόξον** [*Ἀνατ.*]· βλ. *ἀορτή*.

ἀορτῖτις [*Ἰατρ.*]. Ἡ ἀορτῖτις εἶναι φλεγμονὴ ὀξεῖα ἢ χρονία τῶν τοιχωμάτων τῆς ἀορτῆς καὶ ἰδίως τοῦ ἔσω αὐτῆς χιτῶνος, ἐπιγιγνομένη κυρίως κατόπιν λοιμωδῶν ἢ τοξικῶν ἐπεξεργασιῶν. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Laënnec, Trousseau, Cornil, Setulle κ.ἄ. καθώρισαν ἐπακριβῶς τὸ νόσημα.

Παθολογοανατομικῶς ἡ φλεγμονὴ αὕτη χαρακτηρίζεται:

α') Ἐπὶ μὲν τῆς ὀξείας ἀορτίτιδος, ἐξ ἀνωμαλιῶν τοῦ ἔσω χιτῶνος, ἀπωλείας τῆς στιλπνότητος ἢ καὶ ἐκ πλακῶν ἐχουσῶν τὴν ὄψιν πηκτῆς, ἄλλοτε ἄλλου μεγέθους, χρώματος ροδίνου καὶ συστάσεως μαλθακῆς καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐχὶ σπανίως παρατηρεῖται ἰνική. Ὁ μέσος χιτὼν εἶναι καὶ οὗτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προσβεβλημένος ὑπὸ τῆς φλεγμονῆς, παρατηρουμένης ὑπερτροφίας τῶν κυττάρων, παρουσίας λευκοκυττάρων, διηθήσεως καὶ ὑπερτροφίας τῶν τε ἐλαστικῶν καὶ μυϊκῶν ἰνῶν καὶ ἀλλοιώσεως σημαντικῆς τῶν τροφοφόρων ἀγγείων (vasa vasorum). Ἐπὶ δὲ τοῦ ἔξω χιτῶνος παρατηρεῖται μόνον ὑπεραιμία.

β') Ἐπὶ δὲ τῆς χρονίας ἀορτίτιδος ὑπὸ ἀθηρωματώδους ἀλλοιώσεως τόσον τοῦ ἀορτικοῦ τόξου ὅσον καὶ τῆς ἀνιούσης ἀορτῆς, ἐπίσης ὑπὸ πλακῶν ἀσβεστούχων ἄλλοτε ἄλλης σημασίας. Οὕτω δὲ ἡ ὅλη ἀορτὴ παρουσιάζεται διευρυσμένη καὶ ἐν γένει ὑπόσκληρος λόγῳ τῶν ἀνωτέρω ἀλλοιώσεων.

Αἰτιολογικῶς, ἥ τε ὀξεῖα καὶ ἡ χρονία ἀορτῖτις συνήθως ὀφείλεται εἰς τὸ βακτήριον τοῦ τύφου, εἰς τὴν ἑλονοσίαν, τὴν εὐλογίαν, ἐπὶ πλέον δὲ εἰς τὴν ὀστρακιάν, γρίππην, πνευμονίαν, διφθερίτιδα καὶ ὀξεῖς ρευματισμοὺς τῶν ἄρθρων· τὴν πρωτεύουσαν ὅμως θέσιν, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονίαν ἀορτίτιδα, κατέχει ἡ σύφιλις, καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ ἀρθριτικαὶ διαθέσεις.

Ἡ *κλινικὴ συμπτωματολογία* τοῦ νοσήματος τούτου διακρίνεται: Α') Εἰς τὴν τῆς *ὀξείας ἀορτίτιδος*, καθ' ἣν λειτουργικὰ σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') *Πόνοι*, ἐκ τῶν συνηθεστέρων συμπτωμάτων, χαρακτηριζόμενοι ὑπὸ αἰσθήματος βάρους ἐπωδύνου, σπανιώτερον δὲ ὡς τέμνοντες ἢ διάττοντες

Digitized by Google

ἰσχυροτέρας ἐντάσεως καὶ ἐντοπιζόμενοι συνήθως ὄπισθεν τοῦ στέρνου καὶ ἰδίως κατὰ τὴν λαβὴν τούτου· ἐπεκτείνονται ἐνίοτε εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τὸν τράχηλον, λαμβάνοντες οὕτω τὸν χαρακτῆρα τοῦ στηθαγχικοῦ πόνου. Τὸ ἐπώδυνον τοῦτο σύμπτωμα ἐπέρχεται ἀκανονίστως, εἴτε κατόπιν μόχθου εἴτε καὶ ἐν ἀναπαύσει, καὶ δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ.

β') *Δύσπνοια*, ἡ ὁποία εἴτε εἶναι συνεχὴς εἴτε κατὰ παροξυσμούς. ἐπερχομένη ἰδίως μετὰ μόχθου, ἀναγκάζουσα πολλάκις τὸν ἀσθενῆ εἰς ὀρθόπνοιαν.

γ') *Βήξ*, ξηρὰ εἴτε μετ' ἀποχρέμψεως ὀροαφρώδους αἱματηρᾶς (λόγῳ οἰδήματος πνευμονικοῦ).

δ') *Γαστροεντερικαὶ ἀνωμαλίαι*, ἤτοι δυσφαγία, ἔμετος, μετεωρισμὸς τῆς κοιλίας κλπ.

Ἐκ τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως καὶ δὴ τῆς ἐπισκοπήσεως, ψηλαφήσεως καὶ ἐπικρούσεως δὲν παρατηροῦμέν τι τὸ παθολογικόν· διὰ τῆς ἀκροάσεως ὅμως αἰσθανόμεθα μίαν βυθιότητα τοῦ βου ἀορτικοῦ τόνου εἰς τὸ 2ον μεσοπλεύριον διάστημα. Διὰ δὲ τῆς γενικῆς ἐξετάσεως παρατηροῦμεν κόπωσιν, δυσφορίαν, ὠχρότητα τοῦ προσώπου, συγχρόνως δὲ τὰ συμπτώματα τοῦ αἰτιολογικοῦ νοσήματος.

Β') Εἰς τὴν συμπτωματολογίαν τῆς *χρονίας ἀορτίτιδος*, τῆς ὁποίας τὰ λειτουργικὰ σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') *Πόνοι* ἀορτικοὶ διαφόρου ἐντονότητος καὶ σημασίας, προσδίδοντες εἰς τὸν ἀσθενῆ ἐξαιρετικὴν καὶ ἐπίμονον δυσφορίαν. Ἐπεκτεινόμενοι οἱ πόνοι οὗτοι ἐνίοτε εἰς τὸν τράχηλον, τὰς καρωτίδας, τοὺς βραχίονας καὶ ἰδίως τὸν ἀριστερὸν καὶ ὄπισθεν εἰς τὴν σπονδυλικὴν στήλην, λαμβάνουσι τοὺς χαρακτῆρας τοῦ στηθαγχικοῦ πόνου. Μετὰ μόχθον δὲ ἔστω καὶ ἐλάχιστον, εἴτε ἀναφαίνονται εἴτε ἐπιτείνονται, ἐπίσης δὲ ἀναφαίνονται καὶ μετὰ ὑπερπλήρωσιν τοῦ στομάχου, μετὰ συνουσίαν ἢ ψυχικὰς ἐν γένει διαταραχάς.

β') *Δύσπνοια*, ἰδίως μετὰ μόχθον, εἴτε καὶ ἐν ἀναπαύσει, μετρίας ἐντάσεως καὶ μικρὰς διαρκείας.

γ') *Βήξ*, ξηρὰ ἢ ὀροαφρώδης, ἐνίοτε δυνατὸν νὰ ἀναφανῇ.

δ') *Ἴλιγγος*, διαφόρου ἐντάσεως, ἐνίοτε δὲ μέχρι σημείου ὥστε νὰ προκαλέσῃ καὶ συγκοπάς.

Ἐκ τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως καὶ δή:

α') Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως, παρατηροῦμεν σαφῶς τὰς σφύξεις τῶν ἀρτηριῶν τοῦ τραχήλου καὶ ἄλλων τινῶν ἐν γένει, λίαν ἐκσεσημασμένας.

β') Διὰ τῆς ψηλαφήσεως, συναντῶμεν ὄπισθεν τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου τὸ ἀορτικὸν τόξον καὶ τὴν δεξιὰν ὑποκλείδιον ἀρτηρίαν ἕνεκα τῆς ἀνυψώσεως αὐτῶν· εἶναι δὲ αἱ σφύξεις τούτων ἔντονοι.

γ') Διὰ τῆς ἐπικρούσεως, ἀποδεικνύεται αὔξησις τοῦ ὄγκου τῆς καρδίας καὶ ἰδίως τῆς ἀριστερᾶς καὶ διάτασις τῆς ἀνιούσης ἀορτῆς, ἥτις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δίδει ἀμβλύτητα ἐπεκτεινομένην ἑκατέρωθεν τοῦ στέρνου ἄλλοτε ἄλλως.

δ') Διὰ τῆς ἀκροάσεως, ὁ πρῶτος τόνος τοῦ ἀορτικοῦ στομίου ἀκούεται μακρὸς καὶ σκληρός, ὁ δὲ δεύτερος κλαγγώδης ἢ μεταλλικός· οὐχὶ δὲ σπανίως συνυπάρχει καὶ φύσημα εἴτε διαστολικὸν εἴτε συστολικόν. Ἐκ μέρους δὲ τοῦ καρδιακοῦ παλμοῦ ἔχομεν τὸν καλπαστικὸν ἦχον. Ὁ σφυγμὸς εἰς τὴν κερκιδικὴν εἶναι σκληρὸς καὶ ἔστιν ὅτε ἄνισος μεταξὺ τῶν δύο κερκιδικῶν. Παρατηρεῖται ἐπίσης ἀρρυθμία, ἔχουσα μᾶλλον σχέσιν μὲ τὴν συνυπάρχουσαν καρδιακὴν βλάβην.

Ἀκτινοσκοπικῶς ἀνευρίσκομεν σημεῖα μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ἐπικυροῦντα τὴν διάγνωσιν τῆς ἀορτίτιδος· ταῦτα εἶναι: Διεύρυνσις τῆς ἀνιούσης ἀορτῆς μετ' ἀνυψώσεως τοῦ τόξου· ἀνώμαλος σκιερότης αὐτῆς ἥτις εἴτε εἶναι γενικῶς βαθεῖα, εἴτε παρουσιάζεται κατὰ πλάκας βαθυτέρας σκιερότητος.

Πάντα τὰ προεκτεθέντα λειτουργικὰ συμπτώματα ἐπί τε τῆς χρονίας καὶ ὀξείας ἀορτίτιδος εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὑποτυπώδη ἢ καὶ νὰ ἐλλείπωσιν, ὥστε ἡ διάγνωσις νὰ τεθῇ ὑπὸ μόνης τῆς ἀκτινολογικῆς ἐξετάσεως.

Κατὰ τὴν διάγνωσιν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὀξεῖα περικαρδῖτις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν· γενικῶς ὅμως ἡ ἐντόπισις τῶν διαφόρων συμπτωμάτων διὰ τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως καθορίζει τὴν διάγνωσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς χρονίας ἀορτίτιδος ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις, ἡ χρονία ἀζωθαιμικὴ νεφρῖτις καὶ ἡ ὑπέρτασις δύνανται ἐπίσης νὰ συγχύσωσι τὴν διάγνωσιν, δεδομένου ὅτι τὰ νοσήματα ταῦτα συνυπάρχουσι μετὰ τῆς χρονίας ἀορτίτιδος. Τὰ ἰδιαίτερα ὅμως σημεῖα τῶν νοσημάτων τούτων καὶ ἡ ἐπιμεμελημένη ἀναζήτησις τῶν συμπτωμάτων τοῦ νοσήματος ἄγουσιν εἰς σαφῆ τῆς διαγνώσεως καθορισμόν. Τὰ ἀνευρύσματα τῆς ἀορτῆς, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἰδιαιτέραν πλουσίαν συμπτωματολογίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀκτινοσκόπησις καθορίζουσι τὴν διάγνωσιν. Τέλος ἡ στηθάγχη, ἥτις ἐνίοτε ὀφείλεται εἰς τὴν χρονίαν ἀορτίτιδα, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελῇ σύνδρομον τοῦ ἰδίου νοσήματος, μὴ δυναμένη νὰ διακριθῇ τῆς ἀορτίτιδος ἀπὸ νοσολογικῆς ἀπόψεως, δέον μετὰ προσοχῆς νὰ ἐξερευνηθῇ καὶ νὰ καθορισθῇ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς χαρακτήρων καὶ συμπτωμάτων, ἅτινα δὲν δύνανται ἐπὶ μακρὸν νὰ παραπλανήσωσι τὴν διάγνωσιν.

Θεραπευτικῶς χορηγοῦμεν τὰ εἰδικὰ θεραπευτικὰ φάρμακα κατὰ τοῦ αἰτιολογικοῦ παράγοντος (ἐλονοσίας, τύφου κλπ.)· ἐναντίον δὲ τοῦ λίαν ἐπωδύνου ἄλγους συνιστῶνται τὰ ὀπιοῦχα, τὸ nitrite d'amyle, αἱ ἀφαιμάξεις καὶ τὰ ἰωδιοῦχα ὑφ' ὅλας αὐτῶν τὰς μορφὰς ἐπὶ μακρὸν διάστημα. Ἐναντίον τῆς ὑπερτάσεως, ὅλα τὰ ὑποτατικὰ φάρμακα καί ἰδίως τὸ nitrite de soude.

Διαιτητικῶς: ἀποφυγὴ κρεοφαγίας καὶ ἐν γένει ἐρεθιστικῶν φαγητῶν, ἀποφυγὴ συγκινήσεων καὶ ψυχικῶν ἐν γένει ταραχῶν. Μ. ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ

ἀοσμία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἄοσμον, ἔλλειψις ὀσμῆς.

ἄοσμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ ὀσμῆς, ὁ μὴ ἀναδίδων ὀσμήν: «*ἄνθη ἄοσμα*».

Ἀὸστ (Aoste) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἰζὲρ (Isère) παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Ροδανοῦ Μπιὲβρ (Bièvre). Ὑπῆρξε ρωμαϊκὴ ἀποικία γνωστὴ ὑπὸ τὰ ὀνόματα Augustum forum (Αὐγουσταία ἀγορὰ) καὶ Augusta, δοθέντα εἰς αὐτὴν κατόπιν τῆς νίκης τοῦ Αὐγούστου.

Ἀόστα (Aosta) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Β. Ἰταλίας (νομὸς Τουρίνου). Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁμωνύμου κοιλάδος, κειμένης μεταξὺ τῶν ὀρέων τῶν Ἄλπεων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Λευκοῦ Ὄρους καὶ διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ *Ντουὰρ-Βαλτέ*.

Ἡ Ἀόστα ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Αὐγούστας - Πραιτωρίας (Augusta - Praitoria), τῆς ὁποίας διετήρησε καί, παρεφθαρμένον, τὸ ὄνομα. Πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς καταλήψεως τὴν χώραν κατῴκουν οἱ Σαλάσσοι, λαὸς γαλατικός, κατὰ τὸν Στράβωνα. Οὗτοι ὑποταχθέντες εἰς τοὺς Ρωμαίους κατὰ τὰς εἰς Γαλατίαν ἐκστρατείας, ἐπανεστάτησαν ἐπὶ Αὐγούστου, ὅστις καταλαβὼν τὴν χώραν ἐξηνδραπόδισεν ὑπὲρ τοὺς 36,000 τῶν κατοίκων της, κατέσκαψε τὴν πρωτεύουσάν των, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων ταύτης ἤγειρε τὴν Αὐγούσταν-Πραιτορίαν, εἰς ἣν ἔταξε φρουρὰν ἐκ 3000 πραιτωριανῶν. Ἔκτοτε ἡ Αὐγούστα ἠκολούθησε τὰς ἱστορικὰς τύχας τῆς Β. Ἰταλίας. Ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Αὐγούστου σῴζονται πλεῖστα ἀξιολογώτατα ἐρείπια, ἐν οἷς ἡ «Ἀψὶς τοῦ Θριάμβου», ἡ ἀνεγερθεῖσα πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τμῆμα τοῦ ἀμφιθεάτρου, μία ρωμαϊκὴ γέφυρα, κατὰ τὸ ἥμισυ κεχωσμένη ἐντὸς τῆς ἄμμου, τμῆμα τῶν περιβαλλόντων τὴν πόλιν τειχῶν κλπ. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μνημείων διασῴζεται ἡ στήλη ἡ ἀνεγερθεῖσα τῷ 1541 εἰς ἀνάμνησιν τῆς φυγῆς τοῦ Καλβίνου. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἡ Ἀόστα εἶναι πατρὶς τοῦ Ἁγίου Ἀνσέλμου, ἐπισκόπου τῆς Κανταβριγίας. Γ. Α. Κ.

—**Ἀόστης**, *Ἀμεδαῖος-Φερδινάνδος-Μαρία, δοὺξ τῆς—*· βλ. λ. Ἀμεδαῖος, *Φερδινάνδος-Μαρία*.

— **Ἀόστης**, *Ἐμμανουὴλ-Φιλιβέρτος τῆς Σαβοΐας, δοὺξ τῆς—*. Ἰταλὸς πρίγκιψ, υἱὸς τοῦ Ἀμεδαίου-Φερδινάνδου-Μαρία τῆς Σαβοΐας, δουκὸς τῆς Ἀόστης, γεννηθεὶς ἐν Γενούῃ τῷ 1869. Φοιτήσας ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καΐμπριτζ, ἠκολούθησε κατὰ τὴν ἀποφοίτησίν του τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ κατόπιν βαρείας ἀσθενείας. Καίτοι ὅμως ἐν ἀποστρατείᾳ τελῶν, μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν παγκόσμιον πόλεμον (1914—1918) ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς ΙΙΙ Ἰταλικῆς στρατιᾶς.

Ὁ Ἐμμανουὴλ - Φιλιβέρτος τῆς Σαβοΐας ἐνυμφεύθη ἐν Κίνγκστον τῆς Ἀγγλίας τῷ 1895 τὴν Γαλλίδα πριγκίπισσαν Ἑλένην-Λουΐζαν-Ἐρριέτταν τῶν Βουρβώνων, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς δύο υἱούς: Τὸν Ἀμεδαῖον, δοῦκα τοῦ Πουΐγ, γεννηθέντα τῷ 1898, καὶ τὸν Αἰμόν, δοῦκα τοῦ Σπολέτο, γεννηθέντα τῷ 1900. Γ. Α. Κ.

ἄοστρα (τὰ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἀμοργῷ τοῦ εἴδους *κυνώδους ὁ δάκτυλος* (Gynodon dactylon). Δ. Ν. Π.

Ἄουα (Aoua ἢ Awa) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ν. Ἀμερικῆς ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Ταπαναχόνι σχηματίζει τὸν ποταμὸν Μαρόνι, ἀποτελοῦντα τὸ σύνορον μεταξὺ τῆς γαλλικῆς καὶ ὀλλανδικῆς Γουϊάνης. Ἡ μεταξὺ τῶν ποταμῶν τούτων χρυσοφόρος χώρα διημφεσβητεῖτο μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ὀλλανδίας μέχρι τοῦ 1891, ὁπότε κατεκυρώθη εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Γ', ὁρισθέντος διαιτητοῦ. Χ. Δ.

Ἀουάδζι (Awaji) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἰαπωνίας μεταξὺ τοῦ Χοντὸ καὶ τοῦ Σικοκοῦ, 565 τετραγ. χιλιόμ. Κάτ. 210.000.

Ἀουάρντεν *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Χαουάρντεν.

Ἀουάχ. Ποταμὸς τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀφρικῆς πηγάζων ἐκ τῆς χώρας τῶν Χόα (κεντρικὴ Ἀβησσυνία) καὶ ἐκβάλλων εἰς τὰς ὁμωνύμους λίμνας καὶ ἕλη πλησίον τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν. Χ. Δ.

ἀουβριετία (ἡ) (Aubrietia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*. Εἶναι φυτὰ ποώδη ἢ πολυετῆ διακρινόμενα ἐκ τῶν ὀδοντωτῶν φύλλων των καὶ ἐκ τῶν κατὰ βότρυς διατεταγμένων ἀνθέων των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Γνωστὰ ὀκτὼ περίπου εἴδη, ὧν τινα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Ἐκ τῶν κοινοτέρων εἶναι, αἱ: *ἀουβριετία ἡ ἑλληνικὴ* (Aubrietia graeca) καὶ *ἀουβριετία ἡ δελτοειδὴς* (Aubrietia deltoides), αἵτινες ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν. Δ. Ν. Π.

Ἀουγκερούτ (Aougherout)· βλ. λ. Οὐγκερούτ (Ougherout).

Ἀουγκουρέλλο (Augurello), *Ἰωάννης - Αὐρήλιος*. Ποιητὴς καὶ ἀλχημιστὴς ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Ρίμινι (1454—1539). Τὸ γνωστότερον ἔργον του εἶναι τὸ ποίημα: «Ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς τοῦ χρυσοῦ», τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς τὸν πάπαν Λέοντα Ι'. Λέγεται ὅτι ὁ πάπας τοῦ προσέφερεν εἰς ἀνταπόδοσιν μέγα βαλάντιον κενόν, λέγων ὅτι ἀφοῦ ἐγνώριζε νὰ κατασκευάζῃ χρυσὸν δὲν τοῦ ὑπελείπετο εἰμὴ τὸ χρηματοφυλάκιον διὰ νὰ τὸν φυλάξῃ. Χ. Δ.

Ἀουγκούστα· βλ. Αὐγούστα.

Ἀουγκούστενμπουργ (Augustenburg) *[Γεωγραφ.]*. Πύργος καὶ χωρίον τοῦ Σλέσβιγκ ἐπὶ τῆς νήσου Ἄλσεν. Παλαιὰ διαμονὴ τῶν δουκῶν τοῦ Χολστάϊν-Σόντερμπουργ - Ἀουγκούστενμπουργ.

Ἀουγκούστενμπουργ (Augustenburg). Δουκικὴ οἰκογένεια, κλάδος τοῦ μεγάλου οἴκου τῶν Ὄλντενμπουργ καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Δανίας, ἀνάγουσα τὴν ἀρχήν της εἰς τὸν Ἐρνέστον Γκοῦντερ (Günther) (1609—1689), πρωτότοκον υἱὸν τοῦ δουκὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ Χολστάϊν - Σόντεμπουργ. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς οἰκογενείας εἶναι *Χολστάϊν - Σόντεμπουργ - Ἀουγκούστενμπουργ*. Διακριθέντα μέλη της ἀναφέρομεν τούς: *Χριστιανὸν-Αὔγουστον* (1768—1810), υἱοθετηθέντα τέσσαρας μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του (1810) ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΙΓ' τῆς Σουηδίας διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου του, καὶ τὸν *Χριστιανὸν-Κάρολον-Φρειδερῖκον-Αὔγουστον* (1798—1869) ἀρχηγὸν τοῦ οἴκου, ὑπερασπίσαντα τὰ δικαιώματα τῶν δουκάτων τοῦ Σλέσβιγκ-Χολστάϊν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας κατὰ τὸ 1852 (βλ. Σλέσβιγκ-Χολστάϊν). Χ. Δ.

—**Ἀουγκούστενμπουργ** (Augustenburg), ***Φρειδερῖκος-Χριστιανὸς Αὔγουστος***. Υἱὸς τοῦ δουκὸς Χριστιανοῦ τῆς Δανίας (1829—1880). Κατὰ τὴν προέλασιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ δανιμαρκικὸν ἔδαφος, ὑπηρέτει ὡς ταγματάρχης εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατόν. Μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ κλάδου του ἐν τῷ προσώπῳ Φρειδερίκου τοῦ Β', βασιλέως τῶν Δανῶν, διεξεδίκησεν εἰς μάτην τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζετο, ὅτι ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρός του, ἐπὶ τῶν δουκάτων Σλέβιγκ-Χολστάϊν. Τῇ 15 Νοεμβρίου 1885 ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώρισεν εἰς τὸν υἱόν του Ἐρνέστον Γκοντιὲ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς Σλέβιγκ-Χολστάϊν. Α. Δ.

Ἀουγκούστι· βλ. Αὔγουστος.

— **Ἀουγκούστι** (Augusti), ***Ἰωάννης-Χριστιανὸς-Γουλιέλμος***. Διαμαρτυρόμενος Γερμανὸς θεολόγος, ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Ἐγεννήθη τῷ 1772· ἀπὸ τοῦ 1800 ἦτο ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπὸ τοῦ 1803 τακτικὸς καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν Ἰένῃ· τῷ 1812 ἐδέχθη πρόσκλησιν ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Βρεσλαυίᾳ καὶ τῷ 1819 ἐν Βόννῃ· τῷ 1828 ἔγινεν ἀνώτατος σύμβουλος τοῦ κονσιστορίου ἐν Coblenz, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1841. Ἦτο πολυγραφώτατος συγγραφεύς· ἐκ τῶν ἔργων του γνωστότερα εἶναι ἡ Ἱστορία τῶν δογμάτων (1805), Ἀξιομνημόνευτα (Denkwuerdigkeiten) ἐκ τῆς Χριστ. ἀρχαιολογίας (12 τόμοι, 1817—1831), Ἐγχειρίδιον Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας (3 τόμοι, 1836—1837) καὶ διάφορα ἑρμηνευτικά του ἔργα. Δ. Σ. Μ.

—**Ἀουγκούστι** (Augusti), ***Φρειδερῖκος-Ἀλβέρτος***. Γερμανὸς θεολόγος (1696—1782). Ἰουδαῖος, προσελθὼν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἔγραψεν ἀπολογητικὴν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων: «De adventus Christi necessitate, tempore templi secundi» καὶ «Aphorismi de studiis judaeorum hodiernis». Α. Δ.

Ἀουγκουστὶν (Augustin), ***Φρειδερῖκος - Λουδοβῖκος***. Διαπρεπὴς Γερμανὸς ἰατρὸς (1776—1854) συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων συνδεομένων πρὸς τὴν φυσιολογίαν καὶ τὴν ἰατρικήν.

Ἀουγκούστοβο *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Πολω·

Digitized by Google

νίας ἐπὶ τοῦ Νέττα παραποτάμου τοῦ Βιστούλα. Ἱδρύθη τῷ 1547 ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ Α΄. Κάτοικοι 11.700. Ἐξ αὐτῆς ἄρχεται ἡ ὁμώνυμος διῶρυξ μήκους 100 χιλιομ., ἑνοῦσα τοὺς ποταμοὺς Βιστούλαν καὶ Νιέμεν.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀουγκούστοβο (Augustowo), καὶ ἰδίως εἰς τὰ δάση ταύτης, διεξήχθησαν σοβαροὶ ἀγῶνες κατὰ τὸν χρόνον 25 Σεπτεμβρίου — 3 Ὀκτωβρίου 1914, φερόμενοι ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Μάχη τοῦ Ἀουγκούστοβο*». Ἡ μάχη αὕτη προῆλθε, διότι, μετὰ τὴν ἀπώθησιν τῶν Ρώσων (Στρατιᾶς στρατηγοῦ Rennenkampf) ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Πρωσσίας, ἐπεζήτησεν ὁ Χίνδεμπουργ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Βίλνα, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε, διότι οἱ Ρῶσοι ἀνεχαίτισαν τὴν γερμανικὴν προέλασιν, τὴν 2αν Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὕψος τῆς γραμμῆς Prasznysch —Ἀουγκούστοβο, ἐπὶ ρωσικοῦ μὲν ἐδάφους, ἀλλ' ἐγγύτατα τῇ Ρωσογερμανικῇ παραμεθορίῳ.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ἀουγκούστοβο διεξήχθη ἑτέρα σοβαρὰ μάχη τὰς 20ὴν καὶ 21ην Φεβρουαρίου 1915, ὑπὸ μιᾶς τῶν ἀριστερῶν (βορείων) γερμανικῶν φαλάγγων, τῆς προχωρησάσης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Ἀουγκούστοβο—Grodno, κατὰ τὴν τετάρτην Γερμανικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βαρσοβίας (6' 15θήμερον Φεβρουαρίου 1915). Ἡ μάχη αὕτη τοῦ Ἀουγκούστοβο εἶναι μία τῶν σοβαρωτέρων τοῦ ρωσικοῦ θεάτρου (Ἀνατολικοῦ), διότι κατὰ ταύτην κατεστράφη ἡ 10η ρωσικὴ Στρατιὰ τοῦ στρατηγοῦ Siewers, καθόσον ᾐχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 100.000 Ρῶσοι καὶ ἐφονεύθησαν περὶ τὰς ἑτέρας 100.000.

[Βλ. λ. Βαρσοβία]. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ἄουγκσμπουργ (Augsburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βαυαρίας, ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Βέρταχ καὶ Λέχ, εἰς ἀπόστασιν περίπου 64 χιλιομ. ΒΔ τοῦ Μονάχου σιδηροδρομικῶς. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Σουαβίας-Νόϋμπουργ, μὲ 167,450 κατοίκων. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη πόλις ἀποτελεῖ σπουδαιότατον κέντρον σιδηροδρομικῶν κυρίως συγκοινωνιῶν, ἔχει δὲ σημαντικὴν βιομηχανίαν βάμβακος, οἴνων, ξυλείας καὶ δερμάτων, ἀπασχολοῦσα περὶ τοὺς 45 χιλ. ἐργατῶν. Ἐκτίσθη τῷ 15 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου μετὰ τὴν νίκην του ἣν κατήγαγε κατὰ τῶν Οὐϊδελικῶν, δι' ὃ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐκλήθη Augusta Vindelicorum· τῷ 506 προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ βασίλειον τῶν Ὀστρογότθων ὁ βασιλεὺς Θεοδώριχος, καὶ μετὰ ταῦτα περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν δουκῶν τῆς Σουαβίας· ὡς ἐλευθέρα βασιλικὴ πόλις ἀνεγνωρίσθη περὶ τῷ 1275. Τὸ σημερινόν της ὄνομα, Ἄουγκσμπουργ, ἀποτελεῖ παραφθορὰν τῆς λέξεως *Ἀουγκούστιμπουργκ* = πόλις τοῦ Αὐγούστου, ὅπως τὸ πρῶτον ἐκλήθη, κατὰ τὸ 832. Εἰς τὴν μεγαλυτέραν της ἀκμὴν εὑρίσκετο κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ὅτε πλέον αἱ διάφοροι κατὰ θάλασσαν ἀνακαλύψεις τῶν Ἰσπανῶν καὶ Πορτογάλων ἐρευνητῶν μετετόπισαν τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς τοῦ παλαιοῦ κόσμου· ἔκτοτε τὸ Ἄουγκσμπουργ ἤρξατο ἐκπίπτον. Τῷ 1632 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σουηδῶν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ὑπέστη σημαντικὰς καταστροφάς· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπέφερε πολλά. Ἐν Ἄουγκσμπουργ ὑπεγράφη τὴν 6ην Ἰουλίου 1686, μυστικὴ συμμαχία ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Σουηδίας, τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Σαξωνικοῦ Οἴκου καὶ τοῦ Ἄνω Ρήνου, ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ' (βλ. λ.).

Κατὰ τὸ 1919 τὸ Ἄουγκσμπουργ, ἐξ ἀφορμῆς κομμουνιστικῶν ταραχῶν, κατελήφθη ὑπὸ βαυαρικοῦ καὶ βυρτεμβεργικοῦ στρατοῦ, συνάψαντος μάχας πρὸς τοὺς κομμουνιστὰς εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. (Βλ. καὶ λ. Αὐγουσταία ὁμολογία, Κάρολος Ε' καὶ Μελάγχθων.) Κ. Μ. Κ.

Ἄουγστ (Augst) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἐλβετίας ἐν τῷ Καντονίῳ Bâle-Campagne διχαζομένη παρὰ τοῦ ποταμοῦ Ergolz εἰς δύο συνοικισμοὺς τὸν Basel-Augst καὶ τὸν Kaiser-Augst. Ὁ πρῶτος ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν ἔκειτο ἡ ἀρχαία ρωμαϊκὴ πόλις Augusta Rauracorum ἥτις τῷ 450 κατεστράφη ὑπὸ τῶν Οὔνων. Δ. Ε. Μ.

Ἄουε (Aue) *[Γεωγρ.]*. Τοπωνύμιον ἀπαντῶν συχνὰ ἐν Γερμανίᾳ, κυρίως ὡς ὄνομα ποταμῶν. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς *Ἄουε* εἶναι ὁ διαρρέων τὸ δυτικὸν Ἀννόβερον μήκους 97 χιλιομ. Μία κοιλὰς ἐπίσης τῆς Σαξωνίας, μεταξὺ Θουριγγίας καὶ Χάρζ, φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο. Χ. Δ.

— **Ἄουε** (Aue) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξωνίᾳ ἀριθμοῦσα 21.376 κατοίκους. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχουσι κοιτάσματα μαρμαρυγίου (mica) καὶ ὀρυκτοῦ ἐξ οὗ κατασκευάζουσιν ἀρίστην πορσελλάνην.

Ἄουε (Aue), *Χάρτμανν φὸν —*. Ποιητὴς Γερμανός, καταγόμενος ἐκ Σουαβίας (1170—1220). Εἶναι εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς αὐλικῆς ποιήσεως. Τὰ γνωστότερα ἔργα του εἶναι: «Erec» (Λειψία 1839), «Iwein» (Βερολῖνον 1827) κλπ. Χ. Δ.

Ἀουελλιμίδαι. Φράτρα τῆς ἀφρικανικῆς φυλῆς τῶν Τουαρέγκ, κατοικοῦσα τὴν χώραν Ἀντεράρ (βλ. λ.) τῆς νοτίας Σαχάρας. Ζῶσιν ἐκ τῆς φορολογίας καὶ λεηλασίας τῶν ἐκ τῆς χώρας των διερχομένων καραβανίων. Χ. Δ.

Ἀουενμπροῦγκερ (Auenbrugger), *Λεοπόλδος*. Γερμανὸς ἰατρὸς (1722—1798). Εἶναι ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν μέθοδον τῆς ἐπικρούσεως πρὸς διάγνωσιν τῶν ἐσωτερικῶν νόσων, τὴν ὁποίαν κατέστησεν γνωστὴν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Κορβισὰρ καὶ ἐτελειοποίησε ὁ Λαεννέκ.

Ἄουερ (Auer), *Ἀδελαΐς*. Ψευδώνυμον τῆς Γερμανίδος συγγραφέως *Καρλόττας ντὲ Κόζελ*.

— **Ἄουερ**, *Ἀλόϊσιος*. Περίφημος Αὐστριακὸς τυπογράφος γεννηθεὶς ἐν Οὐέλς (1813—1869). Ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντὴς τοῦ κρατικοῦ τυπογραφείου τῆς Βιέννης καὶ κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ ἵδρυμα τοῦτο ἓν τῶν καλυτέρων τοῦ κόσμου. Αἱ ἐκδόσεις ἔτυχον πολλῶν πρώτων βραβείων τῶν μεγάλων διεθνῶν ἐκθέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔγραψεν: «Ἱστορίαν τοῦ Κρατικοῦ Τυπογραφείου» (Βιέννη 1852). Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Ἀντώνιος*. Γερμανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Μονάχῳ (1778—1814). Εἰργάσθη ἐπὶ εἰδῶν πορσελλάνης εἰς τὸ ἐργοστάσιον τοῦ Νύμφενμπουργ καὶ θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καλλιτεχνῶν τοῦ εἴδους του. Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Βενέδικτος*. Υἱὸς τοῦ Νικολάου Ἄουερ, ζωγράφος ἐπίσης (1722—1792), ἐργασθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐξετέλεσε πολλὰς προσωπογραφίας ἐπιφανῶν προσώπων. Διεκρίθη καὶ ὡς ζωγράφος μικρογραφιῶν. Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Βενέδικτος, ὁ νεώτερος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1760—1845), ζωγράφος καὶ στρατιωτικός, πολεμήσας κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους (1796—1814). Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Γάσπαρος*. Γερμανὸς ζωγράφος καὶ χαράκτης γεννηθεὶς ἐν Νύμφενμπουργκ (1795—1821). Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου καὶ διεκρίθη ὡς λιθογράφος, χαράξας τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων τῶν πινακοθηκῶν τοῦ Μονάχου, τοῦ Σχλέϊσσχάϊμ καὶ πολλῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν. Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Ἰάκωβος*. Γερμανὸς γλύπτης γεννηθεὶς ἐν Gries τοῦ Τυρόλου κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Εἰργάσθη κυρίως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐν Βιέννῃ ἀναμνηστικοῦ τῆς χολέρας μνημείου (1687—1693), ἀνεγερθέντος ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου τοῦ Μπουρνατσίνι. Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Ἰγνάτιος*. Γερμανὸς σοσιαλδημοκράτης (1846—1907). Σαγματοποιὸς τὸ ἐπάγγελμα προσεχώρησεν εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν ἐργατικὸν κόμμα. Ὑπῆρξε κατὰ τὰς περιόδους 1877—78, 1880—87 καὶ ἀπὸ τοῦ 1890 βουλευτὴς εἰς τὸ Ράϊχσταγ, ἐχρημάτισε δὲ καὶ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Α. Δ.

— **Ἄουερ**, *Ἰωάννης Παῦλος*. Γερμανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Νυρεμβέργῃ (1636—1687). Ἀπέλαυε μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ πολλοὶ πρίγκιπες εἶχον καλέσει αὐτὸν διὰ νὰ κάμῃ τὰς προσωπογραφίας των. Ἔργα του ἀναφέρονται: «Οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί», «ὁ θρίαμβος τοῦ Βάκχου» κ.λ.π. Χ. Δ.

— **Ἄουερ**, *Κάρολος, βαρῶνος τοῦ Βέλσμπαχ*. Γερμανὸς χημικὸς γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1858. Ἐν ἔτει 1885 ἀνεκάλυψε τὸν δι' ἀερίου φωτισμόν, τῷ 1898 τὴν ἠλεκτρικὴν λυχνίαν ὀσμίου, τῷ 1903 τὰ πυροφόρα κράματα. Ὡσαύτως ἀνέλυσεν εἰς τὰ στοιχεῖα των τὸ διδύμιον, τὸ ὑττέρβιον καὶ τὸ θούλιον. Α. Δ.

— **Ἄουερ**, *Νικόλαος*. Γερμανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς εἰς Μίραν τοῦ Τυρόλου (1690—1753). Ἠσχολήθη κυρίως εἰς διακοσμήσεις ἐκκλησιῶν.

— **Ἄουερ**, *Πέτρος*. Γερμανὸς γλύπτης ἐργασθεὶς ἐν Οὔλμ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα.

Ἄουερμπαχ (Auerbach) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σαξωνίας ἐν τῷ νομῷ Ζβικάου, σπουδαῖον ἐκπαιδευτικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον. Κάτοικοι 19200. Χ. Δ.

Ἄουερμπαχ (Auerbach), *Βερτόλδος*. Γερμανὸς λογοτέχνης (1812—1882). Ἐκ τῶν ἔργων του ὡραιότερα θεωροῦνται τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «Barfüssele», «Josephim Schnee» καὶ «Edelweiss». Α. Δ.

— **Ἄουερμπαχ**, *Ἐρρῖκος*. Γερμανὸς καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς (1482—1542). Τῷ 1530 ᾠκοδόμησεν ἐν Λειψίᾳ οἰκίαν, ὅπου, κατὰ δημιουργηθέντα θρῦλον, ἐξελίχθη ἡ σκηνή, ἣν ἀναφέρει ὁ Γκαῖτε εἰς τὸν «Φάουστ». Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τῆς οἰκίας ταύτης (Auerbachs Keller) ἐξηφανίσθη ὁ Φάουστ καθήμενος ἐπὶ βαρελίου. Α. Δ.

— **Ἄουερμπαχ**, *Ἰωάννης Γοδεφρεῖδος*. Ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Μουλχάουζεν τῆς Θουριγγίας (1697—1753). Ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ ζωγράφος τῆς Αὐλῆς. Πλεῖστα ἔργα του, προσωπογραφίαι ἰδίως, βασιλέων καὶ πριγκίπων σῴζονται εἰς Μπελβεντέρε καὶ ἄλλα μουσεῖα. Χ. Δ.

— **Ἄουερμπαχ**, *Ἰωάννης Κάρολος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ διακεκριμένος ἐπίσης ζωγράφος, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ (1723—1788). Εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Βιέννης ὑπάρχουν πολλὰ ἔργα του. Χ. Δ.

Ἀουερσβάλντ (Auerswald), *Ἀλφρέδος φὸν—*. Πρῶσσος πολιτικός, βουλευτὴς καὶ ὑπουργὸς (1797—1870). Α. Δ.

— **Ἀουερσβάλντ**, *Ροδόλφος φὸν—*. Ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω (1795—1866). Προσωπικὸς φίλος τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου (τοῦ Α'), ἐχρημάτισεν ἀπὸ τοῦ 1824—34 ἐπαρχιακὸς σύμβουλος, βραδύτερον δὲ μυστικοσύμβουλος τῆς ἀνατολικῆς Πρωσσίας καὶ δήμαρχος τῆς Καινιγσβέργης. Ἀπὸ τοῦ 1842 διετέλεσε πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας του δὲν κατώρθωσε ν' ἀντιδράσῃ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἀπὸ τοῦ 1858—62 ἀνῆκεν εἰς τὴν λεγομένην «ρηξικέλευθον κυβέρνησιν», ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ. Α. Δ.

— **Ἀουερσβάλντ**, *Χάνς, Ἀδόλφος, Ἔρντμαν φὸν—*. Πρῶσσος στρατηγὸς (1792—1848), ἀδελφὸς τῶν προηγουμένων. Ἐπιτελὴς τῷ 1818 κατήρτισεν ὡς μέλος τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως σχέδιον ὑποχρεωτικῆς στρατιωτικῆς θητείας, ἀποσκοπούσης τὴν ἄμυναν τῆς Γερμανίας. Ὁ Ἀουερσβάλντ ἐφονεύθη ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκ πλάνης ἀντὶ τοῦ Λιχνόφσκυ, τὸν ὁποῖον οἱ ἐπαναστάται κατεζήτουν. Α. Δ.

Ἄουερσπεργ (Auersperg) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἰταλίας ἐν Καρνιόλε ἀπέχουσα 32 χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Λάϊμπαχ. Κάτ. 1000. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται ὁ πύργος τοῦ Ἄουερσπεργ, διαμονὴ τῆς ὁμωνύμου δουκικῆς οἰκογενείας, μιᾶς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς αὐστριακῆς ἀριστοκρατίας. Χ. Δ.

— **Ἀουερσπεργκ**, *Ἀδόλφος, Γουλιέλμος, Δανιήλ, πρίγκιψ —*. Αὐστριακὸς πολιτικὸς (1821—1885). Μέλος τῆς Διαίτης τῆς Βοημίας καὶ κατόπιν ἰσόβιον μέλος τῆς βουλῆς τῶν Ἀρχόντων. Ὑπῆρξεν ἐνθουσιώδης ὑπέρμαχος τῆς γερμανικῆς συνταγματικῆς πολιτικῆς. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Χόλτσγκεταν ἐγένετο πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Τσισλέϊταν. Ἐθέσπισε νέους νόμους ἀφορῶντας εἰς τὴν θρησκείαν ἀντὶ τοῦ κονκορδάτου, ὅπερ εἶχε πρὸ ὀλίγου καταργηθῆ. Α. Δ.

— **Ἀουερσπεργκ**, *Κάρολος, Γουλιέλμος, Φίλιππος, πρίγκιψ -οῦ—*. Ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω (1814—1890). Μυστικοσύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μέγας θαλαμηπόλος, διεκρίθη διὰ τὰς φιλελευθέρας ἰδέας του εἰς τὴν Δίαιταν τῆς Βοημίας, ἀνηγορεύθη πρόεδρος τῆς βουλῆς τῶν Ἀρχόντων τῆς Αὐστρίας, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου δὲ μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου 1868 πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Τσισλέϊταν. Προσχωρήσας εἰς τὸ συνταγματικὸν καὶ φιλελεύθερον κόμμα, ἐπολέμησε τὴν κυβέρνησιν Χόχενβαρτ. Ἀπὸ τοῦ 1871—1879 ἐχρημάτισεν ἐκ νέου πρόεδρος τῆς βουλῆς τῶν Ἀρχόντων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κατεπολέμησε τὴν ὑπὸ τὸν κόμητα Τάαφτ κυβέρνησιν. Α. Δ.

Ἄουερστεντ (Auerstaedt) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Πρωσσίας δυτικῶς τοῦ Νάουμπουργ.

Ἡ μάχη τῆς Ἄουερστεντ.—Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν κατὰ τῆς Πρωσσίας ἐπιχειρήσεων τοῦ Ναπολέοντος τῷ 1806, τὰ σώματα στρατοῦ τῶν στρατάρχων Νταβοῦ, Μπερναρντὸτ καὶ Μυρὰ ἀπετέλουν τὴν κεφαλὴν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μεγάλην κίνησιν ὑπερκεράσεως, ἣν εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ναπολέων. Τὴν 12 Ὀκτωβρίου ὁ στρατάρχης Νταβοῦ ἔφθασεν εἰς Νάουμπουργ καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 13 Ὀκτωβρίου, συνεχῶς ἀπέστελλε διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Κέσεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Σαάλ ἀναγνωρίσεις ἱππικοῦ, τὰς ὁποίας ὁ ἐχθρὸς ἀπώθει διὰ τοῦ ἱππικοῦ του. Τὴν 13 ὁ στρατάρχης Νταβοῦ ἔμεινεν εἰς τὰς θέσεις του ἀναμένων τὰς νέας διαταγὰς τοῦ Ναπολέοντος, περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ὁποίων εἶχεν εἰδοποιηθῆ. Τὴν 3 πρωινὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου αἱ διαταγαὶ ἔφθασαν. Ὁ Ναπολέων ὑποθέτων ὅτι ἔχει ἀπέναντί του πρὸ τῆς Ἰένας ὁλόκληρον τὸν πρωσσικὸν στρατὸν διέτασσε τὸν Νταβοῦ καὶ τὸν Μπερναντὸτ νὰ προχωρήσωσιν ἀμέσως ἐκ Νάουμπουργ πρὸς Ἀπόλδα, ὅπως εὑρεθῶσιν οὕτω ἐγκαίρως εἰς τὰ νῶτα τοῦ πρὸ τῆς Ἰένας ἀγωνιζομένου ἐχθροῦ. Ὁ Μπερναντὸτ παρεξηγῶν τὸ πνεῦμα τῆς διαταγῆς τοῦ Ναπολέοντος καὶ μὴ θέλων νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ Νταβοῦ διὰ λόγους προσωπικῆς ἀντιζηλίας ἠθέλησε δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸ πεδίον μάχης τῆς Ἰένας, εὑρισκόμενον περὶ τὰ 25 χιλιόμετρα περίπου νοτιώτερον.

Digitized by Google

Ὁ Νταβοῦ μόλις ἔλαβε τὴν διαταγήν, περὶ τὴν χαραυγὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου, ἤρχισε τὴν πρὸς Ἀπόλδα πορείαν μὲ μόνον τὸ ἰδικόν του σῶμα στρατοῦ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν 1ου, 2ου καὶ 3ου συνταγμάτων ἐφίππων κυνηγῶν καὶ ἐκ τριῶν μεραρχιῶν διοικουμένων ἀπὸ τοὺς Μοράν, Φριὰν καὶ Γκυντέν.

Τὴν 6ην πρωϊνὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1806 ἡ Μεραρχία Γκυντέν, ἧς προηγεῖτο μία ἴλη τοῦ 1ου συντάγματος ἐφίππων κυνηγῶν, μετὰ πορείαν νοτιοδυτικῶς 8 χιλιομέτρων, διέβη τὸν Σαὰλ ποταμὸν διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Κέσεν, διῆλθε τὴν στενωπὸν τοῦ Κέσεν καὶ ἤρχιζε τὴν ἄνοδον τοῦ ὀροπεδίου ὅπου μεταξὺ δύο λόφων κυριαρχούντων τῆς στενωποῦ εὑρίσκεται τὸ χωρίον Χάζενχάουζεν, εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Ντόρνμπουργ καὶ 7 χμ. ἀπὸ τοῦ Σαὰλ ποταμοῦ. Λόγῳ τῆς πυκνῆς ὁμίχλης ὁ Νταβοῦ ἀπέστειλε πρὸς ἀναγνώρισιν τὸν ὑπασπιστήν του συνταγματάρχην Μπουρκὲ ἐπὶ κεφαλῆς ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ 1ου συν)τος ἐφίππων κυνηγῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο προσκρούσαν ἐπὶ κυρίου σώματος ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Οἱ Πρῶσσοι ὑπὸ τὸν στρατάρχην τοῦ Μπρούνσβικ κατέληξαν τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς 13 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ὑποχωρήσωσι πρὸς Μαγδεμβοῦργον καὶ τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς 14 Ὀκτωβρίου ἡ κεφαλὴ τοῦ ὑποχωροῦντος πρωσσικοῦ στρατοῦ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, τὸν στρατάρχην τοῦ Μπρούνσβικ ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν κωμόπολιν Ἄουερστεντ. Τὴν πρωΐαν τῆς 14 Ὀκτωβρίου ὁ στρατηγὸς Μπλύχερ μὲ 25 ἴλας,

Ὁ στρατάρχης Μπρούνσβικ ἐντείνει ἤδη ὅλας τὰς προσπαθείας του κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Γάλλων, ὅπερ ἦτο ἀσθενέστερον, ὅπως ἀνατρέπων τοῦτο προσβάλῃ πλευρικῶς καὶ ἐκ τῶν νώτων τὸ μικρὸν σῶμα τοῦ Νταβοῦ. Πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως τῶν Πρώσσων οἱ Γάλλοι εἰς τὸ ἀριστερόν των κλονίζονται καὶ πρὸ τῶν πολὺ ὑπερτέρων δυνάμεων ὑποχωροῦσι πλησίον τοῦ χωρίου Χάζενχάουζεν. Ἡ θέσις τῶν Γάλλων εἶναι ἤδη κρισιμωτάτη. Εὐτυχῶς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου καταφθάνει ἡ μεραρχία Μοράν. Αὕτη διερχομένη τροχάδην τὴν ἐκ τοῦ Κέσεν ὁδὸν καὶ λαμβάνουσα κατάλληλον σχηματισμὸν ἐπιτίθεται ὁρμητικῶς κατὰ τῶν Πρώσσων καὶ ἀνακόπτει τὴν ἐπιθετικὴν τούτων ὁρμήν.

Ὁ Γερμανὸς στρατάρχης ἐν τούτοις ἐπιμένει νὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Χάζενχάουζεν καὶ πρὸς τοῦτο διατάσσει ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τοῦ στρατοῦ του. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Πρώσσων ἀνεκόπη πλέον· ἵνα παρασύρῃ τότε τὸν στρατόν του ὁ στρατάρχης τοῦ Μπρούνσβικ, τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τάγματος καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν οἰκιῶν τοῦ κατεχομένου Χάζενχάουζεν. Κατὰ τὰς τελευταίας ὅμως ταύτας ἐπιθέσεις ὁ γενναῖος στρατάρχης φονεύεται, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Σμετάου, ὅστις, ἂν καὶ τραυματίας, δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ Πρῶσσοι κλονίζονται πλέον καθ' ὅλον τὸ μέτωπον καὶ ὑποχωροῦσι 1500 περίπου μέτρα νοτιοδυτικῶς τοῦ Χάζενχάουζεν.

Πρὸς στιγμὴν ὁ ἀγὼν σχεδὸν καταπαύει. Ὁ στρατάρχης Νταβοῦ συγκεντρώνει τὸν στρατόν του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἀνέλαβε μετὰ τὸν

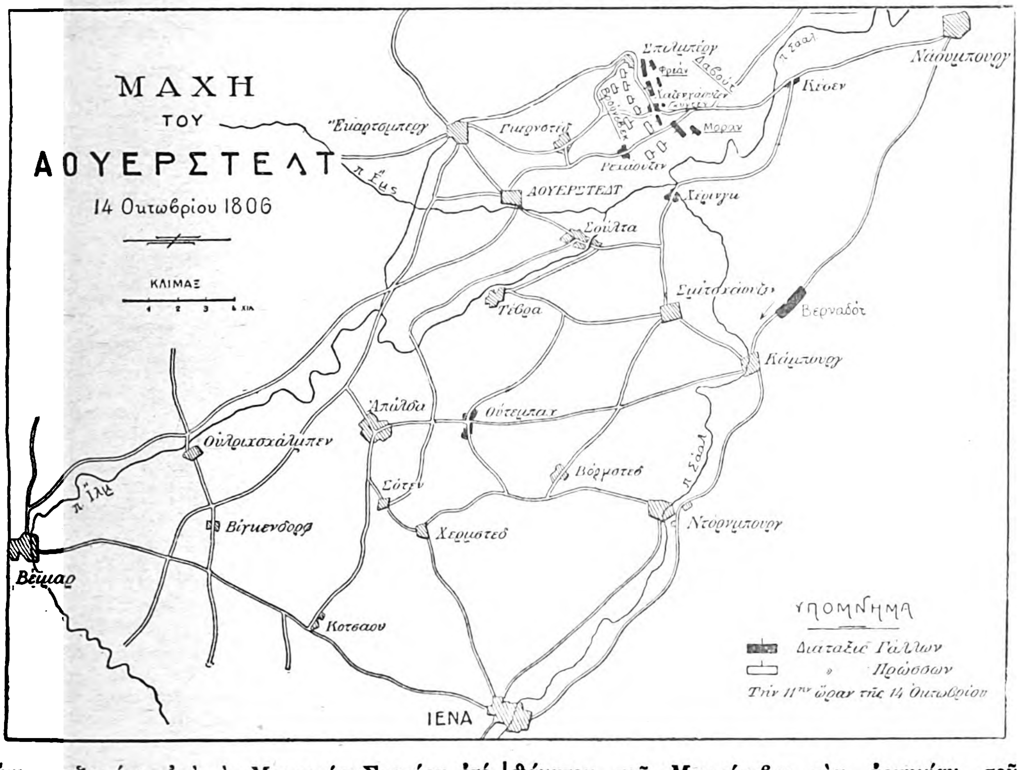

ὑποστηριζομένας ἀπὸ τὴν Μεραρχίαν Σμετάου, ἐτέθησαν ἐν πορείᾳ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Κέσεν.

Ἡ πρώτη ὡς ἄνω ἐχθρικὴ φάλαγξ προσκρούσασα ἐπὶ τῆς Μεραρχίας Γκυντὲν ἀπωθεῖται. Οἱ Πρῶσσοι ἐξαντλοῦνται εἰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιθέσεις κατὰ μέτωπον καὶ ἀποπείρας ὑπερφαλαγγίσεως τῆς μεραρχίας Γκυντέν. Ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἀμύνονται ἡρωϊκῶς καὶ σχηματίσαντες τετράγωνα ἀπωθοῦσι τὰς ἐπελάσεις τοῦ πολυαρίθμου ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Ὁ Νταβοῦ καὶ ὁ Γκυντὲν ἐπωφελούμενοι τῶν διακοπῶν μεταξὺ τῶν ἐπελάσεων μεταβαίνουσι ἀπὸ τετραγώνου εἰς τετράγωνον καὶ ἐμψυχοῦσι τοὺς ἄνδρας των. Τέλος οἱ Πρῶσσοι ἀποδεκατισθέντες παύουσι τὴν ἐπίθεσιν, τὸ δὲ ἱππικὸν ἀποσύρεται πρὸς τὰ ὀπίσω.

Μία νέα πρωσσικὴ μεραρχία τοῦ Βάρτενσλέμπεν φθάνει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ὁ στρατάρχης τοῦ Μπρούνσβικ διὰ 10 ταγμάτων πεζῶν τῆς Μεραρχίας ταύτης ἐνισχύει τὴν μεραρχίαν Σμετάου ἀγωνιζομένην πρὸ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ Χάζενχάουζεν λόφων καὶ αὐτοπροσώπως ὁδηγεῖ ταῦτα εἰς νέαν ἐπίθεσιν. Ἦτο ἡ 8. 30' πρωϊνή. Ἡ γαλλικὴ μεραρχία Γκυντὲν μόνη ἀπὸ πρωΐας ἀγωνιζομένη ἐκινδύνευε νὰ συντριβῇ, ὅτε ἔφθασεν ἡ μεραρχία Φριάν, ἥτις ἐπεξέτεινε τὸ δεξιὸν τῆς μεραρχίας Γκυντὲν λαβοῦσα θέσιν ἐπὶ τοῦ βορείως τοῦ Χάζενχάουζεν λόφου. Εἰς τὸ ἀριστερὸν τῶν Γάλλων ὁ ἀγὼν διεξάγεται σφοδρός, εἰς τὸ δεξιὸν οἱ Γάλλοι προχωροῦσιν. Ὁ Νταβοῦ θέλων νὰ κρατήσῃ τὴν κλεῖδα τοῦ πεδίου μάχης, τὸ Χάζεχάουζεν, ἐνισχύει διὰ τμημάτων ἐκ τοῦ δεξιοῦ του τὸ ἀριστερόν του. Ἡ κίνησις αὕτη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀριστεροῦ εἶναι ἐπείγουσα, διότι περὶ τὴν 10. 30' ὥραν φθάνουν ἐπὶ τοῦ πεδίου μάχης ἡ μεραρχία Ὀράνζ καὶ τὸ ἱππικὸν τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου.

θάνατον τοῦ Μπρούνσβικ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ, ἐνισχυόμενος καὶ διὰ δύο καταφθανουσῶν νέων μεραρχιῶν ἐφεδρείας ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ νέαν ἐπίθεσιν ἢ νὰ χρησιμοποιήσῃ ταύτας διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ὑποχωρήσεώς του. Ἐν τούτοις ἐπέδειξε διστακτικότητα, ἧς ἐπωφελούμενος ὁ Νταβοῦ ἀνέλαβε σφοδρὰν κατὰ τῶν Πρώσσων ἐπίθεσιν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς προχωρεῖ μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ἡ Μεραρχία Μορὰν εἰς τὸ ἀριστερὸν προχωρεῖ εἰς Ρεχάουζεν, τὸ κέντρον κατέχει ἡ μεραρχία Γκυντὲν προβάλλουσα ἐκ τοῦ Χάζενχάουζεν, εἰς δὲ τὸ δεξιὸν ἡ μεραρχία Φριὰν αἰχμαλωτίζει κατὰ τὴν προχώρησίν της ταύτην χιλίους Πρώσσους.

Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ἄνευ ἠθικοῦ ἀναγκάζεται νὰ ἀποσυρθῇ πρὸς τὸ Ἄουερστεντ καὶ ἐνῷ ἐνισχυόμενος διὰ τῶν ἐφεδρικῶν μεραρχιῶν του καὶ 25 ἰλῶν θωρακοφόρων καὶ δραγόνων, αἵτινες εὑρίσκοντο εἰς Γκέρνστεντ ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν αἰσθητῶς ὀλιγαριθμοτέρων Γάλλων, αἴφνης διατάσσεται παρὰ τοῦ βασιλέως του νὰ ὑποχωρήσῃ δι' Ἄουερστεντ πρὸς τὴν Βαϊμάρην. Πρὸς τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διέταξε τὸν ἐφεδρικόν του στρατὸν νὰ κρατήσῃ τὴν θέσιν Γκέρνστεντ μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς στρατιᾶς τοῦ πρίγκιπος Χοενλόε, ἥτις εὑρίσκετο τὴν πρωΐαν τῆς 14 Ὀκτωβρίου βορειανατολικῶς τῆς πόλεως Ἰένα, τὰ παρὰ τὴν ὁποίαν γεγονότα (μάχη τῆς Ἰένας) ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε πληροφορηθῆ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Μία πρωσσικὴ μεραρχία ὑπερκερασθεῖσα παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Φριὰν δέχεται ἐπίθεσιν καὶ κατὰ μέτωπον τῆς μεραρχίας Γκυντὲν καὶ οἱ Πρῶσσοι ἐγκαταλείπουν τὴν θέσιν ταύτην ἐγκαταλείποντες 22 πυροβόλα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ Ἄουερστεντ πυρπολεῖται ἐκ τῶν ὀβίδων τοῦ Νταβοῦ, οἱ Πρῶσσοι ἐκκενώνουσι καὶ τοῦτο.

Ἡ μάχη ἔπαυσε τὴν 5η ὥραν ἀπογευματινήν, ὁ δὲ γαλλικὸς στρατὸς ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἄουερστεντ. Οἱ Πρῶσσοι ἐξηκολούθουν τὴν πρὸς Βαϊμάρην ὑποχώρησίν των ἥτις μέχρι τινὸς διεξήγετο ἐν τάξει παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας των (εἶχον αἰχμαλωτισθῆ 3000 Πρῶσσοι καὶ ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ πυροβολικόν των, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐπληγώθησαν περίπου 10.000 ἄνδρες ἐξ ὧν 324 ἀξιωματικοί). Μόλις ὅμως οἱ Πρῶσσοι ἔφθασαν νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀπόλδας συνήντησαν πορευόμενα ἡσύχως τὰ μόλις καταφθάσαντα ἐκ Ντόρνμπουργ ἀνέπαφα στρατεύματα τοῦ Μπερναρντότ, τὰ δὲ λείψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ πρίγκιπος Χοενλόε, ἅτινα κατετροπώθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν πρὸ τῆς Ἰένας παρὰ τοῦ Ναπολέοντος, καταδιωκόμενα παρὰ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Μυρά. Ἡ συνάντησις τῶν δύο ἡττημένων πρωσσικῶν στρατιῶν προὐκάλεσε τρομερὰν σύγχυσιν. Καταδιωκόμενοι οἱ Πρῶσσοι ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Μυρὰ δρομαίως κατηυθύνθησαν πρὸς Βαϊμάρην, ὅπου εἰσῆλθον ταυτοχρόνως μὲ τοὺς καταδιώκοντας αὐτοὺς Γάλλους. Ὁ βασιλεὺς μέ τινας ἴλας ἱππικοῦ κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ εἰς Σόμμερντα, 30 χιλιόμετρα περίπου βορείως τῆς Βαϊμάρης.

Ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τὴν αὐτὴν ἡμέραν συνετρίβη εἰς κεχωρισμένην τελείως μάχην διεξαχθεῖσαν βορειοανατολικῶς τῆς Ἰένας καὶ 25 χιλιόμετρα νοτίως τοῦ Ἄουερστεντ καὶ τὸ ἕτερον τμῆμα τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Χοενλόε. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς οὕτω συνετρίβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁλόκληρος εἰς τὰ πεδία μαχῶν τῆς Ἰένας καὶ τοῦ Ἄουερστεντ. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι οὔτε ὁ Ναπολέων ἐγνώριζεν τί συνέβαινε βορειοδυτικῶς τοῦ Ἄουερστεντ, οὔτε ὁ Νταβοῦ ποία ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῆς μάχης, ἣν ἔδιδεν ὁ Ναπολέων βορείως τῆς Ἰένας. Δ. ΒΑΚΑΣ

Ἄουζα (Ausa) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Βενετίας ἐκχυνόμενος εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

Ἀούζιους (Ausius), ***Χάκων***. Σουηδὸς ὑμνογράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

—**Ἀούζιους** (Ausius), ***Χέντρικ***. Σοφὸς Σουηδὸς Ἑλληνιστὴς καὶ νομικός, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω (1603—1659), καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλης. Ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ ἐδίδαξε τὸ σουηδικὸν καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ἔγραψε πολλὰς πραγματείας καὶ στίχους ἑλληνικοὺς καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1651 τὴν «Ἑκάβην». Α. Δ.

ἀουκούβα (ἡ) (Aucuba) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κορνοειδῶν*. Περιλαμβάνει θάμνους μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα καὶ μικρότατα ἄνθη *κατὰ κῦμα* διατεταγμένα, ἅτινα φύονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων ἢ κατὰ τὴν κορυφὴν τῶν κλάδων. Τὸ περιάνθιον ἀποτελεῖται ἐκ γαμοσεπάλου κάλυκος. Τὰ ἄρρενα ἄνθη φέρουσι τέσσαρας στήμονας καὶ τὰ θήλεα ἐσωτερικὴν ᾠοθήκην. Ὁ στῦλος εἶναι ἁδρὸς καὶ βραχὺς καὶ τὸ στίγμα φοειδές. Φύονται εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Γνωστὰ εἶναι τρία εἴδη, ὧν ἡ *ἀουκούβα ἡ Ἰαπωνικὴ* (Aucuba Japonica) μετεγκλιματίσθη ἐπιτυχῶς ἐν Εὐρώπῃ καὶ καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Τὸ ἀνάστημά του φθάνει τὰ 130 ἑκατοστόμετρα, φέρει πλατέα στιλπνῶς πράσινα φύλλα συνήθως μὲ λευκὰς ἢ κιτρίνας ἀποχρώσεις, μικρότατα ἄνθη πορφυροῦ χρώματος καὶ ᾠοειδῆ ζωηρῶς ἐρυθρὸν καρπόν. Δ. Ν. Π.

Ἄουκταρ (Auctar). Ἀρχιεπίσκοπος Μαγεντίας (826—847), θεωρηθεὶς ὑπό τινων ὡς συγγραφεὺς τῶν *ψευδοϊσιδωρείων* διατάξεων.

Ἀουλὰδ-*Νταούντ*. Ὄνομα βερβερικῆς φυλῆς τῆς Ἀλγερίας κατοικούσης ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὠρὲς τῆς Κωνσταντίνης. Χ. Δ.

—**Ἀουλὰδ-*Σολιμάν***. Ὄνομα ἀραβικῆς φυλῆς τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς κατοικούσης βορείως τῆς λίμνης Τσάδ. Χ. Δ.

Ἀουλαϊβὶλλ (Aulaevill), ***Πέτρος***. Σουηδὸς πολιτικὸς καὶ νομοθέτης (1677—1757). Συνέταξε τὸν ἐμπορικὸν νόμον τῆς Σουηδίας, ὁ ὁποῖος ἴσχυεν ἀπὸ τοῦ 1730. Χ. Δ.

Ἀουλίζιο (Aulisio), ***Δομένιος ντ'*** —. Λογοτέχνης Ἰταλὸς γεννηθεὶς ἐν Νεαπόλει (1639—1717). Ἐδίδαξε νομικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νεαπόλεως. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα ἐπὶ ποικίλων ζητημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα τά: «Commentarium juris civilis» (1720), «Dell'architettura civile e militare», «De origine medicinae», «Della poetica» κλπ. Χ. Δ.

Ἀουλιτζὲκ (Aulitzeck), ***Δομένικος***. Γλύπτης γεννηθεὶς ἐν Πολίτζκα τῆς Βοημίας (1734—1803). Εἰργάσθη ὡς ἐπιθεωρητὴς τοῦ ἐργοστασίου πορσελλάνης ἐν Νύμφενμπουργ, καὶ ὡς γλύπτης τῆς αὐλῆς. Ἐκ τῶν ἔργων του ἀξιομνημόνευτα εἶναι 4 λίθινα ἀγάλματα τοῦ Διός, τῆς Ἥρας, τοῦ Πλού-

Digitized by Google

τωνος καὶ τῆς Περσεφόνης ἐν τῷ κήπῳ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Νύμφενμπουργ. χ. δ.

Ἄουλιχ (Aulich), *Λουδοβῖκος*. Στρατηγὸς Οὗγγρος γεννηθεὶς ἐν Πρέσμπουργ (1734—1849). Ἦτο εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 Διέπρεψε πολεμῶν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν τῷ 1849, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐν Ἀρὰντ ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀπηγχονίσθη. χ. δ.

Ἀουλλάγκας (Aullagas) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη ἐν τῇ περιφερείᾳ Ὀρούρο τῆς ἐν Νοτίῳ Ἀμερικῇ Βολιβίας εἰς ὑψόμ. 3,500 μ. συγκοινωνοῦσα μετὰ τῆς λίμνης Τιτικάκα διὰ τοῦ ποταμοῦ Ντεσαγκαντέρο. δ. ε. μ.

«Ἀουλουλάρια» («Aulularia»). Κωμῳδία τοῦ Πλαύτου (βλ. λ.)

Ἄουλους (Aulus). Γαλλικὸν χωρίον εὑρισκόμενον εἰς ὕψος 776 μέτρων ἐπὶ τοῦ Garbet, ἐπαρχίας τῆς Ariège, εἰς ἀπόστασιν 33 χιλιομέτρων τοῦ Saint Girous ἐντὸς τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς. Ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ πέντε ἰαματικαὶ πηγαί, ὧν ἡ παροχὴ ἀνέρχεται ἐν συνόλῳ εἰς 200,000 λίτρα κατὰ 24ωρον. Ἡ θερμοκρασία των ποικίλλει ἀπὸ 13°—19°. Ἡ ὁλικὴ μεταλλικότης κυμαίνεται ἀπὸ 1,93—2,31 γρμ., ἐπικρατοῦν δὲ συστατικὸν ἐν αὐτοῖς εἶναι τὸ θειικὸν ἀσβέστιον (1,50—1,86). Τὰ μεταλλικὰ ταῦτα ὕδατα ἔχουσιν ὑπακτικήν, καθαρτικήν, τονωτικὴν ἱκανότητα. Ἡ κυριωτέρα χρῆσις αὐτῶν εἶναι ἡ πρὸς ποσιθεραπείαν. Τὰ λουτρὰ καὶ αἱ καταιονήσεις εἶναι ὠφέλιμα ὡς ἐνισχυτικὰ τῆς θεραπείας. Τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τοῦ Aulus ἐνδείκνυνται κατὰ τῆς οὐρικῆς, φωσφορικῆς καὶ ὀξαλικῆς ψαμμιάσεως, κατὰ τῶν χρονίων φλογώσεων τῆς κύστεως, κατὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων. Πλὴν τούτων σημαντικὴν βελτίωσιν ἐπιφέρουσιν ἐπὶ δερματικῶν παθήσεων. Ἐποχὴ καθ' ἣν συχνάζεται τὸ Aulus εἶναι ἀπὸ τῆς 1βης Μαΐου μέχρι τῆς 15ης Ὀκτωβρίου. κ. γ. μ.

Ἄουμπερλεν (Auberlen), *Κάρολος-Αὔγουστος*. Γερμανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1824. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1851 καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν Βασιλείᾳ τῆς Ἑλβετίας. Αἱ σπουδαιότεραι ἐργασίαι του εἶναι: α') «Der Prophet Daniel und die Offenbarung Johannis» (1854)· ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ μετεφράσθη καὶ γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστί, ἤθελεν ὁ Ἄουμπερλεν νὰ θέσῃ τὰς βάσεις φιλοσοφίας τῆς βιβλικῆς ἱστορίας. β') «Die Goettliche Offenbarung» (ἀπολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ), ἧς ἐξεδόθη μόνον ὁ α' τόμος (1861). Ἔγραψεν ἐπίσης περὶ τῆς θεοσοφίας τοῦ Oetinger (1847) καὶ περὶ τοῦ Schleiermacher (1859). Μετὰ τυραννικὴν νευρασθένειαν, διαρκέσασαν 4 ὁλόκληρα ἔτη, ἀπέθανε φθισικὸς τῷ 1864. δ. σ. μ.

Ἄουμπερν (Auburn) *[Γεωγρ.]*. 1) Πόλις τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Νέας Ὑόρκης ἔχουσα σημαντικὴν μηχανουργικὴν καὶ ὑφαντουργικὴν βιομηχανίαν. Κάτ. 36192. —2 Τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν φέρει καὶ ἑτέρα πόλις ἐν τῇ τοπαρχίᾳ Μαὶν (Maine) ἐπίσης βιομηχανική, ἀριθμοῦσα κατ. 16985.

Ἀούν, *Ἂν* ἢ *Ἓν* (Aun, An, Oen) *[Μυθολ.]*. Θρυλικὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, υἱὸς τοῦ Γερούντ, ὁ δέκατος πέμπτος τῆς δυναστείας τῶν Ὕγκλιγκς, ζήσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χάλφνταν. α. δ.

Ἀοὺντ ἢ *Οὒντ* (Aoudh, Oudh) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰνδιῶν, παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Γκόγκρα, εἰς ἀπόστασιν 125 χιλιομέτρων τῆς σημερινῆς πρωτευούσης Λαχνώ. Τὸ πρῶτόν της ὄνομα εἶναι *Ἀζόντυα*, ὑπὸ τοῦτο δὲ ἀναφέρεται συχνὰ εἰς τὰ ἰνδικὰ ἔπη ὡς μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τῶν Ἰνδιῶν, ἕδρα τῶν βασιλέων τοῦ Ἡλίου κλπ. Σήμερον ἡ πόλις εὑρίσκεται ἐν παρακμῇ. Ἐν αὐτῇ σώζονται 96 ἰνδικοὶ ναοὶ καὶ 36 μουσουλμανικὰ τεμένη ὑπενθυμίζοντα τὴν παλαιὰν δόξαν της. Κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ραμνανὶ συγκεντροῦνται εἰς αὐτὴν κατ' ἔτος ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας προσκυνητῶν. Κάτ. 8.000. χ. δ.

— **Ἀοὺντ** ἢ *Οὒντ* (Aoudh, Oudh)· Περιφέρεια ἐν Ἰνδίαις, κειμένη μεταξὺ 25°34'—28°41' πλάτους καὶ 79°46'—83°11' μήκους καὶ ἔχουσα ἔκτασιν 62,030 τετρ. χιλιομ. Κεῖται μεταξὺ Νεπὰλ καὶ κεντρικῶν Ἰνδιῶν καὶ μεταξὺ Ἄγρας καὶ Μπιχὰρ καὶ ἔχει πληθυσμὸν 12 ἑκατομμυρίων κατοίκων καὶ πρωτεύουσαν τὴν *Λαχνὼ* ἢ *Λοῦχνοβ*. Θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ὡς ἡ κοιτὶς τῆς Ἀρίας φυλῆς. Κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἀπετέλει ἰσχυρότατον βασίλειον. Βραδύτερον ὑπετάγη διαδοχικῶς εἰς τοὺς Ἀφγανοὺς καὶ Μογγόλους αὐτοκράτορας, μὴ ἀπελευθερωθεῖσα εἰμὴ τῷ 1732. Τῷ 1856 ὁ Ἄγγλος λόρδος Νταλχάουσι ἐξεθρόνισε τὸν βασιλέα τοῦ Ἀοὺντ καὶ συνεχώνευσε τὴν χώραν του εἰς τὰς καλουμένας βορειοδυτικὰς ἐπαρχίας τῶν Ἰνδιῶν. χ. δ.

—**Ἀοὺντ-***Χοῦμπλα* (Audh-Humbla) *[Μυθολ.]*. Μυθικὴ ἀγελὰς τῆς σκανδιναυικῆς θεογονίας. Κατὰ τὴν Ἔντα (Edda) ἡ ζωὴ ἐγεννήθη ἐκ δύο ὄντων, τοῦ γίγαντος Ὑμὶρ καὶ τῆς ἀγελάδος Ἀοὺντ-Χοῦμπλα. Ἡ ἀγελὰς αὕτη ἐξέθρεψε τὸν Ὑμὶρ ἐκ τῶν ποταμῶν τοῦ γάλακτος, οἵτινες ἔρρεον ἐκ τῶν μαστῶν της. Ἡ Ἀοὺντ-Χοῦμπλα, λείχουσα τοὺς πάγους, ὅπως διατηρηθῇ εἰς τὴν ζωήν, ἐξέθαψε τρίχας κεφαλῆς ἀνθρώπου, κατόπιν τὴν κεφαλήν του καὶ τέλος ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ὁ Μπούρ, πατὴρ τοῦ Μπέρ, ὅστις ἐγέννησε τοὺς Ἄνσες, Ἄσες ἢ Ὄσες, ἤτοι τοὺς θεούς. α. δ.

Ἀουντά. Ἄραψ φύλαρχος γεννηθεὶς τῷ 1875. Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Βορείῳ Ἀραβίᾳ Βεδουίνων, θρυλικὸς διὰ τὴν ἀνδρείαν, τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὸ πολεμοχαρὲς αὐτοῦ. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας διεξήγαγε φονικοὺς ἀτάκτους πολέμους πρὸς τὰ γειτονικὰ νομαδικὰ φῦλα, γενόμενος ὁ τρόμος τῆς ἐρήμου καὶ ὁ τραγουδημένος ἥρως τῶν καθαροαίμων Χοβαϊτάτ. Οὐδέποτε ἐγνώρισε τὴν ἧτταν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Πολεμῶν ἐπὶ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη ἔλαβε πληγὰς 13—ἀριθμὸν καλόσημον διὰ τὸν δεισιδαίμονα αὐτὸν— καὶ γυναῖκας 28. Ἔφθασεν ἀλληλοδιαδόχως θριαμβευτὴς εἰς τὴν Μπάσρα, τὴν Βεντί, τὸ Ντοβατζίρ· κατέλαβε τὴν ὠχυρωμένην θέσιν τῆς Γκουβέϊρα καί, ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Φεϋζάλ, τὴν ἱερὰν Ἀκάμπα, κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Ἀούντεναιρντ (Audenaerd), *Ροβέρτος βὰν—*. Φλαμανδὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Γάνδῃ (1663—1743). Ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ παρὰ τῷ Κάρλο Μαράττι καὶ ἐζωγράφησεν ἱστορικοὺς πίνακας. Περισσότερον ὅμως τῶν ἔργων του ἐκτιμῶνται αἱ χαλκογραφίαι του ἐξ ἔργων τοῦ Μπερνέν, Πιέτρε, Ντομινικὲν κλπ. χ. δ.

ἀουντιτόριουμ (auditorium) *['Αρχ.]*. Τόπος συγκεντρώσεως παρὰ Ρωμαίοις. Ἐκαλοῦντο ἐπίσης οὕτω αἱ αἴθουσαι παραδόσεων ἢ διαλέξεων καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀκροαταί, τὸ ἀκροατήριον. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει τὸ ἀουντιτόριουμ εἶναι συνώνυμον τοῦ *κονσιστόριουμ*. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς παρακμῆς ἀουντιτόριουμ σημαίνει καὶ τὴν ὑπό τινος συμβουλίου λαμβανομένην ἀπόφασιν. α. δ.

Ἀουντίχος (Audijos). Ἱσπανὸς ἐπαναστάτης συμμετασχὼν στάσεώς τινος ἐν Βισκάγια, ἐκραγείσης λόγῳ τῆς ἐπιβολῆς εἰσαγωγικῶν τελῶν ἐπί τινων ἐμπορευμάτων. Καταδικασθεὶς ἐρήμην εἰς τὴν ποινὴν τοῦ τροχοῦ, κατώρθωσε νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. Κατ' Ἰούλιον τοῦ 1666 ἐνεφανίσθη ἐκ νέου εἰς τὴν Βεάρνην ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συμμορίας του, ἀλλὰ καταδιωχθεὶς συστηματικῶς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πατρίδα του μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ζήσῃ ὡς μοναχὸς ἔν τινι ἱσπανικῷ μοναστηρίῳ. α. δ.

Ἀουντοὺν (Audun), *Βεστφίρντσκε*. Ἰσλανδὸς θαλασσοπόρος τοῦ Θ' αἰῶνος. α. δ.

—**Ἀουντούν**, *Ἰλλσκαίλντα*. Νορβηγὸς ποιητὴς τοῦ Θ' αἰῶνος, εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως Χάραλντ Χάρφαγκρε. Ἐκ τῶν ποιημάτων του δὲν σώζονται εἰμὴ ὀλίγα ἀποσπάσματα. χ. δ.

—**Ἀουντούν**, *Χουγκλέϊκσον*. Νορβηγὸς μεγιστὰν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Συγγενὴς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ διαπρεπὴς νομικὸς διεδραμάτισεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μάγκνους Χακόναρσον τοῦ Νομοθέτου σημαντικὸν πρόσωπον. Ἐπὶ Ἔϊριχ Μάγκνουσον (1280-1299) ὑπῆρξεν, ὡς μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ Στέμματος, εἷς τῶν κυριωτέρων παραγόντων. Τῷ 1286 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς καὶ πλήρη ἐξουσιοδότησιν, ὅπως συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ὡραίου. Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1295 ὑπογραφεῖσαν συνθήκην, ἡ Νορβηγία ἀνελάμβανε νὰ ἐξοπλίσῃ 300 πλοῖα καὶ 50,000 ἄνδρας, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρίγκιψ Χάκων Μάγκνουσον, ἀδελφὸς τοῦ Ἔϊριχ, ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ συγγενῆ τινα τῆς βασιλίσσης τῆς Γαλλίας, τὴν πριγκίπισσαν Ἰσαβέλλαν ντὲ Ζουανύ. Ἅμα τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσει τοῦ Χάκωνος (1299) ὁ Ἀουντοὺν ὑπέπεσεν εἰς δυσμένειαν. Συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν διεκδικήτριαν τοῦ θρόνου Μαργαρίταν. Ὑποτίθεται, ὅτι ὁ Ἀουντοὺν ἦτο ὀπαδὸς αὐτῆς. Κατ' ἄλλους ἐνοχοποιήθη ἐπὶ ἀποπλανήσει τῆς μνηστῆς τοῦ Χάκωνος. α. δ.

Ἀουντρίμμερ (Audhrimmer) *[Μυθολ.]*. Μάγειρος τῶν θεῶν ἐν τῇ Σκανδιναυικῇ μυθολογίᾳ.

ἀουορθία (ἡ) (Haworthia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειοιωδῶν*, ὀνομασθὲν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄγγλου βοτανικοῦ *Ἄουορθ* (Haworth). Εἶναι φυτὰ παρόμοια πρὸς τὴν *ἀλοην*, ἰθαγενῆ τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Γνωστὰ περὶ τὰ 60 εἴδη, ὧν κοινότερα: *ἀουορθία ἡ μαργαριτοφόρος* (Haworthia margaritifera), *ἀουορθία ἡ ἀραχνοειδὴς* (Haworthia arachnoides) καὶ *ἀουορθία ἡ ἰξώδης* (Haworthia viscosa). δ. ν. π.

Ἄουπα (Aupa) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Αὐστρίας, παραπόταμος τοῦ Ἔλβα, πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Γιγάντων (Βοημία) καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἔλβαν παρὰ τὸ Ζάρομερ. χ. δ.

ἀουραμίνη *[Βιομ. Χημ.]*. Τεχνητὸν χρῶμα ἀνῆκον εἰς τὰς βασικὰς χρωστικὰς τοῦ διφαινυλομεθανίου. Χημικῶς εἶναι τὸ ὑδροχλωρικὸν ἅλας τοῦ τετραμεθυλοδιαμινοβενζοφαινονιμιδίου παρασκευαζόμενον διὰ θερμάνσεως τῆς τετραμεθυλοδιαμινοβενζοφαινόνης μετὰ ἀμμωνιοχλωριδίου καὶ ψευδαργυροχλωριδίου. Εἶναι κιτρινόχρους κόνις διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν ζωηροῦ κιτρίνου χρώματος μετρίας ἀνθεκτικότητος. Βάπτει διὰ ταννίνης κατεργασθέντα βάμβακα καὶ μέταξαν. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ. σ. γ.

Ἀουρανγκαμπὰντ (Aurangabad) *[Γεωγραφ.]*. Ὄνομα πολλῶν πόλεων τῶν Ἰνδιῶν, τῶν ὁποίων σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς βορειοδυτικῆς ἐπαρχίας τοῦ κράτους τοῦ Νιζάμ, ἐπὶ τοῦ Κάμ, παραποτάμου τοῦ Γκονταβέρι. Κάτ. 38.900. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Σαντὶ Ἀμπὰρ περὶ τὸ 1610. Ὁ Ἀουρανγκζὲμπ τὴν ἐξωράϊσε καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ θανάτου του (1707). χ. δ.

Ἀουρανγκζὲμπ (Aurangzeb). Μογγόλος αὐτοκράτωρ τοῦ Ἰνδοστὰν ἀπόγονος τοῦ Ταμερλάνου καὶ υἱὸς τοῦ Σὰχ-Ντζιχὰν (1619—1707). Τὸ ὄνομά του σημαίνει *«στόλισμα τοῦ θρόνου»*. Κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ἀφοῦ ἐφυλάκισε τὸν πατέρα του καὶ ἐδολοφόνησε τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του τῷ 1659. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ μογγολικὴ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμήν. Κατέλαβε τὸ Ντεκκάν, τὸ Βιζαπούρ, τὸ Γκολγκὸντ καὶ ἄλλας χώρας καὶ ηὔρυνε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του. Ἡ θρησκευτική του ὅμως ἀδιαλλαξία ἐξήγειρε τοὺς εὐγενεῖς Ραντζπούτ, οἱ ὁποῖοι ἱδρύσαντες τὸ κράτος τῆς Μαχαράττης ἐπολέμουν πρὸς αὐτὸν μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἀουρανγκζὲμπ σὺν τοῖς ἄλλοις ἦτο μορφωμένος βασιλεὺς καὶ θερμὸς προστάτης τῶν γραμμάτων. χ. δ.

ἀουρανθιανθῆ (τὰ) (Auranthiacea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πηγανοειδῶν*. Εἶναι δενδρύλλια ἢ δένδρα ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων χωρῶν τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Φέρουσι φύλλα ἐναλλασσόμενα, βαθέως ἐσχισμένα, κεκαλυμμένα συνήθως ὑπὸ ἀρωματικῆς τινος γλοιώδους οὐσίας, καὶ ἄνθη κανονικά, ἑρμαφρόδιτα, μὲ ἐλεύθερα ὑπόγυνα πέταλα. Τὸ γένος περιλαμβάνει 12 περίπου εἴδη. δ. ν. π.

Ἀούρβα (Aurva) *['Ινδ. Μυθολ.]*. Πατρωνυμικὸν ὄνομα ἐν τῇ Ἰνδικῇ μυθολογίᾳ, ἑνὸς *ρίσι* ἢ ἁγίου, υἱοῦ τῆς Οὔρβα, τῆς ἱερατικῆς οἰκογενείας τῶν Μπρίγκους.

Ἀούρεα (Aurea=*Χρυσῆ, Χρυσοφόρος*). Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ Γάγγου τόπους τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν.

ἀουρεοβασίδιον ἢ *χρυσοβασίδιον [Φυτοπαθολ.]* · βλ. ἐξωβασίδιον.

Ἀουρεόλι (Aureolus, d'Auriol, Oriol), *Πέτρος*. Εὐπαίδευτος φραγκισκανὸς μοναχὸς καὶ ἀπὸ τοῦ 1321 ἀρχιεπίσκοπος Ἀκυϊσγράνου (Aix) ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου του (1322). Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι Commentaria in 4 libros Sententiarum (εἰς 2 τόμους εἰς folio, ἐν Ρώμῃ 1596—1605). Ἔγραψε καὶ τρία ἔργα ὑπὲρ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου. δ. σ. μ.

Ἀουρὲς (Aurès)· βλ. λ. Ὡρέ.

Ἀουρία (Auria), *Βικέντιος*. Ποιητὴς καὶ ἀρχαιολόγος Σικελός, γόνος παλαιᾶς εὐγενοῦς οἰκογενείας, γεννηθεὶς ἐν Παλέρμῳ (1625—1710). Ἔγραψε ποιήματα εἰς τὴν Σικελικὴν διάλεκτον ἐκδοθέντα ἐν «Rime dei poeti siciliani» (Παλέρμον), καὶ πολλὰ ἔργα ἱστορικά, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σικελίας. Ἐκ τῶν ἐκδοθέντων μνημονεύομεν τά: «Dell'origine et antichità di Cefalu, città di Sicilia, notizie historiche», «Historia cronologica de vicerè di Sicilia, dall'anno 1409» κλπ. χ. δ.

Ἀουρίγκα (Auriga), *Ἕρμαννος*. Ἀρχιτέκτων τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐκ Στρασβούργου, γνωστὸς ἔκ τινος ἐπιγραφῆς, καὶ εἰς ὃν ἀποδίδεται ἡ τότε γενομένη μεγέθυνσις καὶ ὀχύρωσις τῆς πόλεως. χ. δ.

ἀουρικούλη (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἠρανθὲς ἢ ὠτὶς* (Primula auricula). δ. ν. π.

ἀουρίνη *[Βιομ. Χημ.]*. Μῖγμα π-ροζολικοῦ ὀξέος $C_{19}H_{16}O_3$, τοῦ προϊόντος ὀξειδώσεως τούτου $C_{19}H_{16}O_6$, μεθυλοροζολικοῦ ὀξέος $C_{20}H_{16}O_8$ καὶ ψευδοροζολικοῦ ὀξέος $C_{20}H_{16}O_4$ καὶ παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως φαινόλης μετὰ θειι-

Digitized by Google

κοῦ καὶ ὀξαλικοῦ ὀξέος. Ἀποτελεῖ κιτρινόφαια τεμάχια ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ καὶ διαλυτὰ εἰς τὴν ἀλκοόλην μετὰ χρυσοκιτρίνης χροιᾶς. Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν λακκῶν καὶ εἰς τὴν φωτογραφίαν. Ἐπίσης εἰς τὴν βαφικὴν χρησιμοποιεῖται τὸ μετὰ νατρίου ἅλας ὑπὸ τὸ ὄνομα *κιτρίνη κοραλλίνη*. Σ. Γ.

Ἀούριο (Aurio). Οἰκογένεια Ἑνετῶν δουκῶν, τρία μέλη τῆς ὁποίας ὁ *Πέτρος*, ὁ *Φίλιππος* καὶ ὁ *Μᾶρκος* ὑπῆρξαν δοῦκες τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1250 μέχρι τοῦ 1516.

Ἀουρίσπα (Aurispa), *Ἰωάννης*. Εἷς τῶν διαπρεπεστέρων Ἰταλῶν φιλολόγων, γεννηθεὶς ἐν Νότῳ τῆς Σικελίας τῷ 1369 καὶ ἀποθανὼν ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1459. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀνακάλυψιν ἑλληνικῶν χειρογράφων, κατώρθωσε νὰ περισυλλέξῃ 232 τοιαῦτα: τὴν «Ἀλεξάνδρου ἀνάβασιν» τοῦ Ἀρριανοῦ, τὰς «Ὠδὰς» τοῦ Πινδάρου, τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ «Γεωγραφικὰ» τοῦ Στράβωνος κτλ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Ὁ πάπας Εὐγένιος Δ΄ καὶ κατόπιν ὁ Νικόλαος Ε΄ προσέλαβον αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς ἰδιαίτερον γραμματέα. Ὁ Ἀουρίσπα παρέσχεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει σπουδαιοτάτην συμβολήν. Α. Δ.

Ἀουριφάμπερ (Aurifaber). —1) *Ἀνδρέας* (1514—1519). Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ ἰατρός· ἔδρασεν ἐν Καινιξβέργῃ ὡς ἰατρὸς τοῦ δουκὸς Ἀλβρέχτου καὶ συγχρόνως καθηγητὴς τῆς φυσικῆς καὶ ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ νεοσυστάτῳ ἐκεῖ Πανεπιστημίῳ. Ἔγραψε πλεῖστα φιλοσοφικὰ καὶ ἰατρικὰ συγγράμματα. Οὕτω τῷ 1545 ἐξέδωκε σύγγραμμα «περὶ θεραπείας τῶν κυνῶν» (de cura canum), ἐξ οὗ ἐπεκλήθη ὁ *δόκτωρ τῶν κυνῶν* (Hundsdoctor)· τῷ 1547 ἐξέδωκε δι᾽ ἀκαδημαϊκὴν χρῆσιν τοῦ Ἑρμολάου Βαρβάρου τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· ἔγραψε περὶ ἠλέκτρου (succini historia 1551), περὶ πανώλους (de peste 1549) κ. ἄ. Ἐκραγείσης τότε τῆς *ὀσιανδρικῆς* καλουμένης *ἔριδος*, ὁ Ἀουριφάμπερ ἦτο θερμὸς ὑποστηρικτὴς τῆς περὶ δικαιώσεως διδασκαλίας τοῦ Ὀσιάνδρου, διὰ τὴν διάδοσιν τῆς ὁποίας εἰργάσθη ἐντόνως καὶ ὡς πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου τῷ 1554 καὶ ὡς φίλος τοῦ δουκός. Ἑτοιμαζόμενος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πολωνίαν, διὰ πολιτικὴν ἀποστολήν, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν τῷ προθαλάμῳ τοῦ δουκὸς Ἀλβρέχτου ἐν Καινιξβέργῃ τῷ 1559.

—2) *Ἰωάννης*· ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1517—1568), ἐργασθεὶς δραστηρίως ἀλλ᾽ ἀκάρπως ὡς πρόεδρος τοῦ ἐν Rostock κονσιστορίου διὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῆς ὀσιανδρικῆς ἔριδος. Ἦτο ἐγκάρδιος φίλος τοῦ Μελάγχθονος.

—3) *Ἰωάννης* (1519—1575)· γνωστὸς ὡς πιστὸς φίλος τοῦ Λουθήρου, συλλέκτης καὶ ἐκδότης συγγραμμάτων καὶ λόγων αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ ἔργου «Tischrehen der Colloquia Doct. Martin Luthers» (ἐν Eisleben 1566) κ. ἄ·

[Ἴδε περὶ τῶν *Aurifaber* ἰδίως Realencyklopaedie fuer protest. Theologie u. Kirche τόμ. β΄, Leipsig 1897, σ. 287—293].

Ἀουριφέρι (Auriferi), *Βερναρδῖνος*. Ἰταλὸς βοτανικὸς γεννηθεὶς ἐν Βὰλ-Ντεμόνε τῆς Σικελίας (1739—1796). Ἐσπούδασε κατ᾽ ἀρχὰς ζωγραφικήν, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπεδόθη εἰς τὴν βοτανικὴν καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ βασιλικοῦ κήπου τοῦ Πιλέρμου. Ἔγραψε κατάλογον τῶν φυτῶν τοῦ βασιλικοῦ κήπου ὑπὸ τὸν τίτλον «Hortus Panormitanus» (1789). Χ. Δ.

Ἄουριχ (Aurich). Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἀννοβέρου, ἕδρα ὁμωνύμου τοπαρχίας ἥτις ἔχει ἔκτασιν 3112 τετρ. χμτρ. καὶ 290,368 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Κάτ. 6121. Δ. Ε. Μ.

Ἀουρμπάχερ (Aurbacher), *Λουδοβῖκος*. Γερμανὸς συγγραφεὺς καὶ παιδαγωγός, γεννηθεὶς ἐν Τουρκχάϊμ τῆς Βαυαρίας (1784—1847). Ἔγραψε πολλὰ ἔργα παιδαγωγικά, λαογραφικὰ καὶ περὶ τοῦ ἐγχωρίου ἰδιώματος τῆς πατρίδος του. Ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀξιομνημόνευτα τά: «Paedagogische Phantasien» (1838), «Lehrbuch des deutschen stils» (1822), «Ein Volksbüchlein» (1827—29) κλπ. Χ. Δ.

Ἀουρογκάλλους (Aurogallus), *Ματθαῖος*. Φιλόλογος Γερμανὸς γεννηθεὶς ἐν Κομμεττάου τῆς Βοημίας (1480—1543). Ἐδίδαξε τὴν ἑβραϊκὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βυττεμβέργης καὶ ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν σοφίαν του ὑπὸ τοῦ Λουθήρου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀουρογκάλλους ἐβοήθησεν εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς γραφῆς. Τὸ ἀληθές του ὄνομα εἶναι *Γκόλντχαν*. Χ. Δ.

ἀουρονάλης χρώματα *[Βιομ. Χημ.]*. Ταῦτα εἶναι θειοῦχοι χρωστικαὶ παρασκευαζόμεναι διὰ συντήξεως εἰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας ἢ διὰ βρασμοῦ ἀμινῶν, φαινολῶν, ἀμινοφαινολῶν, παραγώγων τῆς διφαινυλαμίνης καὶ ἀναλόγων σωμάτων μετὰ θείου ἢ νατριοσουλφιδίου ἢ μετ᾽ ἀμφοτέρων. Τὰ χρώματα ταῦτα ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς κόνεις, πάσται ἢ πυκνόρρευστα διαλύματα, εἶναι δὲ διαλυτὰ εἰς τὸ ὕδωρ μόνον τῇ παρουσίᾳ ἐλευθέρου ἀλκαλισουλφιδίου. Λόγῳ τοῦ μεγάλου αὐτῶν μορίου εἶναι κολλοειδοῦς φύσεως καὶ βάπτουσιν ἕνεκα τούτου τὸν βάμβακα ἀπ᾽ εὐθείας ἄνευ προστύψεως. Ἐπειδὴ προσβάλλουν τὸν χαλκόν, ἡ δι᾽ αὐτῶν βαφὴ γίνεται ἐντὸς δοχείων ἐκ ξύλου, σιδήρου, σκληροῦ μολύβδου ἢ νικελίου. Εἰς τὸ ἐμπόριον ἔρχονται διάφοροι τύποι τοιούτων χρωμάτων χρησιμοποιουμένοι διὰ παραγωγὴν ὅλων σχεδὸν τῶν χρώσεων. Σ. Γ.

Ἀουρόρα (Aurora)· βλ. λ. Ὠρόρα.

— «**Ἀουρόρα**·*Φαίρμπουντετ*» (Aurora - Fœrbundet). Ὄνομα δύο σουηδικῶν φιλολογικῶν ἑταιρειῶν. Ἡ πρώτη ἱδρύθη ἐν Ἄμπο (1770—1786) καὶ ἡ δευτέρα ἐν Οὐψάλῃ τῷ 1807. Ἡ πρώτη κατ᾽ ἀρχὰς ὠνομάζετο «Musis-amici», κατόπιν «Ἀουρόρα» καὶ τέλος «Φωσφόρος». Ἀμφότεραι ἤσκησαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς λογοτεχνικῆς κινήσεως τῆς Σουηδίας, ἐκδίδουσαι καὶ εἰδικὰ περιοδικά. Χ. Δ.

ἀουροφαινίνη *[Βιομ. Χημ.]*. Τεχνικὸν χρῶμα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Bender ἀνακαλυφθεῖσαν τῷ 1886 *χρυσοφαινίνην*. Εἶναι ἀπ᾽ εὐθείας βάπτουσα δισαζωχρωστική, παρασκευαζομένη δι᾽ αἰθυλιώσεως τοῦ *λάμποντος κιτρίνου*. Εἶναι ἐκ τῶν ἀνθεκτικωτέρων κιτρίνων χρωστικῶν τῶν βαμβακερῶν, βάπτουσα ἐν οὐδετέρῳ ἁλατούχῳ λουτρῷ· χρησιμοποιεῖται ἐπίσης πρὸς βαφὴν τοῦ ἐρίου καὶ τῆς μετάξης. Σ. Γ.

ἀουροφωσφίνη *[Βιομ. Χημ.]*. Τεχνητὸν χρῶμα ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν τῶν βασικῶν χρωμάτων τῆς ἀκριδίνης ἐρυθροκιτρίνου χροιᾶς, χρησιμοποιούμενον κυρίως πρὸς βαφὴν δερμάτων. Σ. Γ.

Ἀουσβὶτς (Auschwitz) *[Γεωγραφ.]*. Κωμόπολις τῆς Πολωνίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ *Λβὸβ* τέως *Λέμπεργ* (Lwow, Lemberg). Κάτ. 11,000. Λέγεται καὶ *Ἀσβιτσὶμ* (Aswiecim). Ἦτο πρωτεύουσα τοῦ ποτὲ δουκάτου τοῦ Auschwitz καὶ Zator.

Ἀουσπὶτς (Auspitz)· βλ. λ. Χουστοπὲτς (Hustopech).

Ἄουσσε (Aussee). Πόλις ἐν Στυρίᾳ τῆς Αὐστρίας, ὀνομαστὴ διὰ τὰ παρ᾽ αὐτὴν πλούσια κοιτάσματα ὀρυκτοῦ ἅλατος, γύψου καὶ γαιανθράκων ὧν ἐνεργεῖται μεγάλη ἐκμετάλλευσις.

Ἄουσσιγκ (Aussig)· βλ. λ. Οὐστὶ (Usti).

Ἀοὺστ (Aouste). Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ντρὸμ (Drôme). Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα Augusta Vocontiorum ὑπὸ τὸν Αὔγουστον ἀποικία.

Ἀοὺστ (Aoust), *Εὐστάθιος*. Γάλλος στρατηγὸς (1763—1794). Νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν ἐν Καταλωνίᾳ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἧτταν ταύτην ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, δικασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς προδότης καὶ ἐκαρατομήθη.

—**Ἀοὺστ** (Aoust), *Ἰωάννης-Μαρία, μαρκήσιος ντ᾽*—. Πατὴρ τοῦ προηγουμένου. Ὑπῆρξε μέλος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστατικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1740—1812), εἰς δὲ τὴν δίκην τοῦ Λουδοβίκου ἡ ψῆφος αὐτοῦ ὑπῆρξε καταδικαστική. «Πρέπει, εἶπε, ν᾽ ἀποφασίσωμεν τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ἢ τῆς δημοκρατίας. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἔζησεν ἀρκετά, ὁ θάνατός του εἶναι ἱκανοποίησις τῆς δικαιοσύνης».

—**Ἀοὺστ** (Aoust), *Λουδοβῖκος, Στανισλαῦος, Ξαβιέρος*. Διαπρεπὴς Γάλλος μαθηματικός, γεννηθεὶς ἐν Μπεζιὲ τῷ 1814, καθηγητὴς τοῦ διαφορικοῦ καὶ ὁλοκληρωτικοῦ λογισμοῦ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τῆς Μασσαλίας, συγγραφεὺς πλείστων μαθηματικῶν ἔργων. Α. Δ.

ἀούστας (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου τοῦ φυτοῦ *κυνώδους ὁ δάκτυλος* (Cynodon dactylon). Δ. Ν. Π.

Ἀούστερλιτς (Austerlitz). Πολίχνη τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Wischau. Κάτ. 4231. Τσεχιστὶ καλεῖται *Σλαβκὸφ* (Slavkov).

—**ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.**] Οἱ Ρῶσοι σύμμαχοι τῶν Αὐστριακῶν ἡτοιμάζοντο νὰ ἀντιμετωπίσωσι τὴν μεγάλην Στρατιὰν τοῦ Ναπολέοντος, ἥτις μετὰ τὴν νίκην τῆς Οὔλμ προήλαυνε νικηφόρος ἐν Αὐστρίᾳ. Οἱ Πρῶσσοι ἐδίσταζον νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ὁ Ναπολέων φοβούμενος μὴ τυχὸν οἱ ἐνδοιάζοντες Πρῶσσοι κηρυχθοῦν ἐναντίον του, ἀποφασίζει νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην πρὸς τοὺς ἡνωμένους στρατοὺς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, ἵνα νικῶν διαλύσῃ οὕτω καὶ τὴν κατ᾽ αὐτοῦ εὐρωπαϊκὴν Συμμαχίαν.

Τὴν 29 Νοεμβρίου 1805 ἀνακαλεῖ τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ὄλμυτς προχωροῦσαν ἐμπροσθοφυλακήν του καὶ ἐπιτηδείως συγκεντρώνει τὰ στρατεύματά του πρὸ τοῦ Μπρύν, 12 χιλιόμετρα περίπου ὀπίσω τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ἡ μεγάλη Στρατιὰ ἀπὸ τῆς 21 Νοεμβρίου πέριξ τοῦ Βισάου. Εἰς τὴν νέαν αὐτὴν θέσιν ὁ ρύαξ Γκόλντμπαχ πηγάζων πέραν τῆς ὁδοῦ τοῦ Ὄλμυτς ἐκβάλλει εἰς τὴν μικρὰν λίμνην τοῦ Μενίτς. Ὁ ρύαξ αὐτὸς ρέων εἰς τὸ βάθος κοιλάδος ἐχούσης προσβάσεις ἀρκετὰ ἀποτόμους, ἐχώριζε τοὺς ἀντιπάλους στρατούς. Τὸ δεξιὸν τῶν Αὐστρορρώσων ἐστηρίζετο εἰς δάσος ὄπισθεν τοῦ ταχυδρομικοῦ σταθμοῦ Πόσοριτς. Τὸ κέντρον τῶν Αὐστρορρώσων κατεῖχε τὸ κυριαρχοῦν τοῦ πεδίου ἐκτεταμένον ὀροπέδιον τοῦ Πράτσεν. Τὸ ἀριστερόν των ἦτο πλησίον τῆς μικρᾶς λίμνης τοῦ Σάτσαν καὶ τῶν πλησίον αὐτῆς λιμνῶν.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Ναπολέοντος ἐστήριζε τὸ ἀριστερόν της ἐπὶ λόφου δυσβάτου τὸν ὁποῖον οἱ στρατιῶται τοῦ Ναπολέοντος ὠνόμασαν *Σαντόν*. Τὸ κέντρον τῶν Γάλλων εὑρίσκετο πλησίον τοῦ ἕλους τοῦ Κομπελνὶτς καὶ τὸ δεξιὸν εἰς Τέλνιτς. Οὕτως ἡ παράταξις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο λοξή. Τὸ ἀριστερὸν προεξεῖχεν, ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ δεξιὸν ἐφέρετο πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐφαίνετο δὲ ὡς ἐπιζητοῦν ν᾽ ἀποφύγῃ τὸν ἐχθρὸν προστατευόμενον ἀπὸ τῆς λίμνης Μενὶτς καὶ Σάτσαν.

Ἡ τοιαύτη διάταξις ἐφαίνετο μόνον ἀμυντικὴ καὶ ἀσθενὴς μάλιστα πρὸς τὸ κέντρον καὶ ἰδίως εἰς τὸ δεξιόν. Ἐν τούτοις ἡ διάταξις αὕτη ἐπέτρεπεν εἰς τὸ ἀριστερὸν τῶν Γάλλων νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ τῶν νώτων κατὰ παντὸς τμήματος ἐπιτιθεμένου κατὰ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς γαλλικῆς γραμμῆς.

Ὡς ἐκ τούτου δικαίως ἡ μάχη τοῦ Ἀούστερλιτς ἀποτελεῖ τὸν χαρακτηριστικὸν τύπον μάχης ταυτοχρόνως ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς. Πράγματι δέ, ὡς κατωτέρω βλέπομεν, τὸ δεξιὸν τῆς γαλλικῆς παρατάξεως εἶχε νὰ διεξαγάγῃ ἄμυναν, ἐνῷ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ κέντρου ἰδίως τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως πρὸς κατάληψιν τῆς δεσποζούσης τὸ πεδίον τῆς μάχης θέσεως τοῦ Πράτζεν. Οὕτως αἱ δύο πτέρυγες τῶν Αὐστρορρώσων αἰφνιδίως θὰ εὑρεθῶσιν ἀποκεχωρισμέναι.

Ἡ δεξιὰ πτέρυξ καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἡττώμεναι εἰς τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τοῦ κέντρου τῶν Γάλλων, θὰ ἐξηνάγκαζον τὸ ἀριστερὸν τῶν Αὐστρορρώσων, τὸ λίαν προκεχωρημένον, νὰ ὑποκύψῃ καὶ αὐτὸ καὶ ν᾽ ἀπωθηθῇ πρὸς τὰς λίμνας, ἔνθα θὰ συντριβῇ καὶ θὰ αἰχμαλωτισθῇ.

Ἰδοὺ ἡ μάχη, ὡς τὴν ἐσχεδίασεν ὁ Ναπολέων καὶ ὡς θαυμασίως, μαθηματικῶς οὕτως εἰπεῖν, ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἰς τὸ δεξιὸν ἄφησεν ὀλίγας δυνάμεις ἵνα οὕτω παρασύρῃ εἰς τὸ τελματῶδες τοῦτο ἔδαφος τοὺς Ρώσους, παρεσκεύαζε δὲ τὴν συντριβὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀποκρύπτων εἰς Γκρὸς Ραΐγγερν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Βιέννην τὸ Σῶμα Στρατοῦ τοῦ στρατάρχου Δαβοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 1ης πρὸς 2αν Δεκεμβρίου 1805 ὁ Ναπολέων ἐγκατέστησε τὸ στρατηγεῖόν του ὄπισθεν τοῦ κέντρου τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐπὶ θέσεως, ἐξ ἧς ἔβλεπεν ἀμφοτέρας τὰς παρατάξεις ὡς καὶ τὸ πεδίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ διεξήγετο ὁ ἀγὼν τὴν ἐπομένην. Οἱ αὐτοκράτορες Αὐστρίας καὶ Ρωσίας εἶχον τὰ στρατηγεῖά των εἰς τὸ χωρίον Ἀούστερλιτς, εὑρισκόμενον ὄπισθεν τοῦ κέντρου τῆς αὐστρορρωσικῆς παρατάξεως.

Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὴν τοποθεσίαν καὶ τὸ σχέδιόν του. Ἐγνώριζε καλῶς τὴν διανοητικότητα καὶ ὑπεροψίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων στρατηγοῦ *Κουτούζωφ* καὶ τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἦτο ἀπολύτως πεπεισμένος ὅτι οὗτοι πληροφορούμενοι τὴν ὑποχωρητικὴν κίνησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ Βισάου πρὸς Μπρὺν θὰ ἔσπευδον νὰ ἐπιπέσωσι κατ᾽ αὐτοῦ, ἐμπίπτοντες οὕτω εἰς τὴν παγίδα τὴν ὁποίαν ἔστησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ναπολέων. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε πράγματι. Οἱ Ρῶσοι ἐξηπατήθησαν ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν Γάλλων. Ἐθεώρησαν τὴν ὑποχωρητικὴν αὐτῶν κίνησιν ὡς πραγματικὴν ἧτταν. Καὶ οἱ Ρῶσοι στρατηγοὶ ἔλεγον ὅτι δὲν πρόκειται πλέον νὰ διαμφισβητήσωσι τὴν νίκην ἀλλὰ νὰ συντρίψωσι τὸν γαλλικὸν στρατόν, περικυκλώνοντες καὶ ὑποχρεοῦντες αὐτὸν εἰς ἐξευτελιστικὴν παράδοσιν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορός του.

Ὁ Ναπολέων ὑπολογίζων καλῶς ἐπὶ τῶν προθέσεων τοῦ ἐχθροῦ, προβλέπει ὅτι ἐὰν αὐτὸς συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις του εἰς τὸ ἀριστερόν, οἱ Αὐστρορρῶσοι θὰ ἑλιχθῶσι πρὸς τὸ δεξιόν του ἵνα ὑπερκεράσωσι τοῦτο καὶ ἀποκόψωσι τὴν πρὸς Βιέννην ὁδὸν ὑποχωρήσεως. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπεζήτει ὁ Ναπολέων. Ἐὰν ὅμως ἀντιθέτως οἱ Αὐστρορρῶσοι δὲν περιπέσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ σφάλμα, ἔχουσι μίαν ἰσχυροτάτην θέσιν. Κατέχοντες τὴν δεσπόζουσαν αὐτὴν θέσιν τοῦ Πράτσεν δυσκόλως θὰ προσβληθῶσι καὶ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Πράτσεν θὰ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος διὰ τοὺς Γάλλους. Ὁ Ναπολέων ἀντελήφθη τόσον καλῶς τοῦτο, ὥστε τὴν 30 Νοεμβρίου εἰς ἀναγνώρισίν του πέραν τῶν προφυλακῶν, συγκρίνων τὴν δεσπόζου-

Digitized by Google

σαν θέσιν τοῦ Πράτσεν μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐξέλεξεν αὐτὸς εἶπεν εἰς τοὺς συνοδεύοντας αὐτὸν στρατηγούς: «Ἐὰν ἤθελον νὰ ἐμποδίσω τὸν ἐχθρὸν νὰ διαβῇ ἐντεῦθεν, θὰ ἐτοποθετούμην εἰς Πράτσεν· ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην θὰ εἶχον νὰ διεξαγάγω μίαν συνήθη μάχην· ἐνῷ ἀντιθέτως ἐὰν φαίνωμαι ὑποχωρῶν εἰς τὸ δεξιόν, ἐγκαταλείπων καὶ τὴν πρὸς Μπρὺν ὁδόν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἵνα μὲ ὑπερκεράσωσιν εἰς τὸ δεξιὸν ἐγκαταλείψωσι τὰ ὑψώματα τοῦ Πράτσεν, εἶναι κατεστραμμένοι».

Ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶχε δύναμιν 70.000 μαχητῶν, καὶ τὸ αὐστριακὸν σῶμα 25 χιλιάδας. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς δὲν ὑπερέβαινε τὰς 80 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Κουτούζωφ ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ κερδίσῃ χρόνον, καθότι ἀνέμενε νέας ἐνισχύσεις, αἵτινες θὰ ἔφθανον μετὰ ὀκτὼ περίπου ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ μεγαλοφυεῖς ἑλιγμοὶ τοῦ Ναπολέοντος τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ ἐμπλακῇ εἰς ἀγῶνα καὶ ἐν τέλει τὸν παρέσυραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὁποίου ὁ Ναπολέων ἐγνώριζεν ὅλα τὰ πλεονεκτήματα. Ὁ Κουτούζωφ βλέπων τὴν ὑποχωρητικὴν κίνησιν τῶν Γάλλων, πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι ὁ Ναπολέων φοβεῖται νὰ συμπλακῇ μετ' αὐτοῦ. Ποία ὅμως ἦτο ἡ χαρὰ τοῦ Ναπολέοντος ὅτε τὴν 1 Δεκεμβρίου εἶδε τοὺς Ρώσους ἐκτελοῦντας τὴν κίνησιν ἐξ ἧς ἀνέμενε τὴν νίκην του! Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι αὐτὸς ρῦτος ὁ Ναπολέων διοικεῖ τοὺς Ρώσους. Βέβαιος πλέον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπανειλημμένως ἠκούσθη λέγων: «Πρὸ τῆς νυκτὸς τῆς αὔριον ὁ στρατὸς αὐτὸς θὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μου».

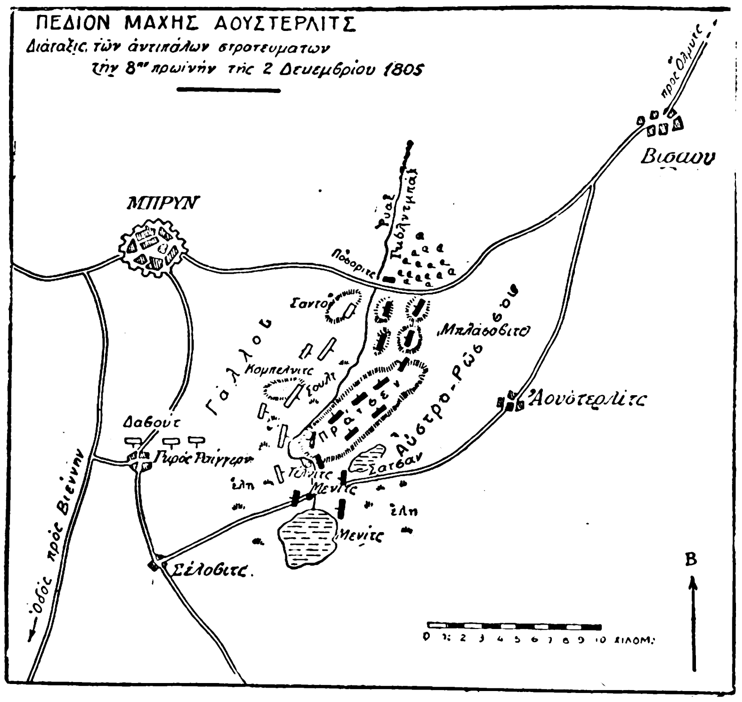

Οὐδὲν παραλείπων ὅμως ἵνα καταστήσῃ πληρέστερον τὸν θρίαμβόν του, ὁ Ναπολέων τὴν 1 Δεκεμβρίου ἔφιππος διέσχιζε τὸ στρατόπεδόν του ἐπιβλέπων ἵνα οὐδὲν λείψῃ ἐκ τῶν χειρουργείων, κανονίζων τὰ μέσα μεταφορᾶς τῶν τραυματιῶν καὶ ὑπεισερχόμενος εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μεγαλοφυῶν του συνδυασμῶν. Τὴν νύκτα πυροβολισμοί τινες εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν ἀνήγγελλον ὅτι οἱ Ρῶσοι ἐξηκολούθουν τὴν κίνησιν πρὸς ὑπερκέρασιν τοῦ δεξιοῦ τῶν Γάλλων. Ἀργότερον ὅτε ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς πλήρης ἡσυχία ἐπεκράτησε, ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν στρατάρχην *Σούλτ*, ἔφιππος ἐν σιγῇ διέτρεξεν ὅλον τὸ μέτωπον τῆς γαλλικῆς παρατάξεως καὶ προχωρήσας μέχρι τοῦ ἄκρου δεξιοῦ τοῦ στρατοῦ του, ἐξήτασε μετὰ προσοχῆς τὰς θέσεις τῶν Ρώσων.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν οἱ στρατιῶταί του τὸν ἀνεγνώρισαν καὶ ἀμέσως πυρὰ ἐξ ἀχύρων ἀνήφθησαν καθ' ὅλην τὴν γραμμήν, δημιουργηθείσης οὕτω αἰφνιδίως λαμπρᾶς φωταψίας. Οἱ στρατιῶται ἐνεθυμήθησαν ὅτι τὴν ἐπομένην ἦτο ἡ ἐπέτειος τῆς στέψεως τοῦ Ναπολέοντος εἰς αὐτοκράτορα καὶ μὲ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν τὸν ἐβεβαίουν ὅτι θὰ τοῦ προσφέρουν ἀνθοδέσμην ἀνταξίαν του. Εἷς ἐκ τῶν γηραιοτέρων γρεναδιέρων, ἐκ μέρους ὅλων, πλησιάσας τὸν Ναπολέοντα τοῦ εἶπε: «Μεγαλειότατε, δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῇς. Σοῦ ὑπόσχομαι ἐξ ὀνόματος τῶν γρεναδιέρων τῆς στρατιᾶς, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη παρὰ νὰ μᾶς παρακολουθήσῃς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, αὔριον δὲ θὰ Σοῦ φέρωμεν τὰς σημαίας καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἑορτάσωμεν τὴν ἐπέτειον τῆς στέψεώς Σου».

Παρὰ τοὺς κόπους τῆς νυκτός, τὰ ἐξημερώματα ὁ Ναπολέων ἦτο πάλιν ἔφιππος, διατρέχων τὰ φυλάκια καὶ ἀναγνωρίζων τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Παχεῖα ὁμίχλη ἐκάλυπτε τὴν πεδιάδα. Μετ' ὀλίγον ὁ ἥλιος ἐφάνη λαμπρός. Εἶναι ὁ περίφημος «ἥλιος τοῦ Ἀούστερλιτς», τὸν ὁποῖον τοσάκις ὑπεμίμνησκεν εἰς τοὺς στρατιώτας του ὁ Ναπολέων. Οἱ τελευταῖοι ἀτμοὶ τῆς πρωΐας δὲν εἶχον ἀκόμη διαλυθῇ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν κοιλάδων, ὅτε ὁ Ναπολέων διατρέχων βραδέως τὸ μέτωπον ἔλεγεν εἰς τοὺς στρατιώτας: «Στρατιῶται, πρέπει νὰ τελειώσωμεν τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν διὰ κεραυνοβόλου ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία θὰ συντρίψῃ τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἐχθρῶν μας».

Ἡ μάχη ἤρχισεν ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1805 καὶ παρετάθη μέχρι βαθείας νυκτός. Οἱ ἐμπόλεμοι διέθετον ἰσχυρότατον πυροβολικόν, οἱ δὲ Αὐστρορρῶσοι εἶχον πολυαριθμότερον ἱππικόν. Ὁ Ναπολέων, ὡς εἴπομεν, διέθετεν ὀλίγας μόνον δυνάμεις εἰς τὸ δεξιόν του, ἤθελε νὰ παρασύρῃ εἰς παγίδα τοὺς Ρώσους καὶ πρὸς τοῦτο εὐκόλως θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὸ Τέλνιτς, νὰ διαβῶσι τὸν ρύακα Γκόλντμπαχ καὶ νὰ προχωρήσωσι μέχρι Γκρὸς-Ραΐγγερν, ἵνα καταλάβωσι τὴν ὁδὸν Μπρὺν-Βιέννης μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκόψωσι πᾶσαν δυνατὴν ὑποχώρησιν τῶν Γάλλων. Οἱ Αὐστρορρῶσοι παρεσύρθησαν ἀπολύτως εἰς τὴν παγίδα. Ἀποσύραντες δυνάμεις ἀπὸ ὅλον τὸ μέτωπόν των, συνεκέντρωσαν μεγάλας δυνάμεις εἰς τὴν βαθεῖαν κοιλάδα τοῦ Τέλνιτς ὡς καὶ εἰς τὰς ἑλώδεις στενωποὺς αἵτινες ἄγουν εἰς τὰς λίμνας Σάτσαν καὶ Μένιτς. Νομίζοντες ὅτι ὁ Ναπολέων ζητεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὴν μάχην, διὰ νὰ καταστήσωσι πληρεστέραν τὴν ἐπιτυχίαν των ἀποφασίζουσι νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ (Λόφος Σαντὸν) καὶ τοῦ κέντρου τῶν Γάλλων εἰς Πούντοβιτς, οὕτως ὥστε ἐξαναγκαζόμενοι εἰς ὑποχώρησιν οἱ Γάλλοι νὰ εὕρωσιν εἰς τὰ νῶτά των τὴν ὁδὸν ὑποχωρήσεώς των, Μπρὺν-Βιέννης, κατειλημμένην ἀπὸ τοὺς Ρώσους.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἀριστερὸν τῶν Γάλλων, ὁ στρατάρχης Λὰν ὄχι μόνον ἀπέκρουσεν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τοῦ Σαντόν, ἀλλ' ἀπώθησε τοὺς ἐπιτιθεμένους πέραν ἔτι τῆς ὁδοῦ τοῦ Ὄλμυτς μέχρι Μπλάσιοβιτς, ὅπου τὸ ἔδαφος καθιστάμενον ὁμαλώτερον ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ἱππικὸν τοῦ στρατάρχου *Μυρὰτ* νὰ ἐκτελέσῃ λαμπρὰς ἐπελάσεις, μὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα, καθότι οἱ Ρῶσοι ἐξηναγκάσθησαν ταχέως νὰ ὑποχωρήσωσι μέχρι τοῦ χωρίου Ἀούστερλιτς.

Ἐνῷ τὸ ἀριστερὸν τῶν Γάλλων κατήγαγε τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην, τὸ κέντρον ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν στρατάρχων *Σοὺλτ* καὶ *Μπερναρντότ*, τοποθετημένα εἰς τὸ βάθος τῆς χαράδρας τοῦ Γκόλντμπαχ καὶ κρυπτόμενα ὑπὸ τῆς ὁμίχλης ἐπετέθησαν πρὸς τὴν κλιτὺν ἐφ' ἧς εὑρίσκεται τὸ χωρίον Πράτσεν. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔλαμψεν ὁ λαμπρὸς ἥλιος τοῦ Ἀούστερλιτς. Ὁ Στρατάρχης Σοὺλτ καταλαμβάνει ὄχι μόνον τὸ χωρίον Πράτσεν ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὸ ἀπέραντον ὁμώνυμον καὶ δεσπόζον ὀροπέδιον, ὅπερ ἀπετέλει τὴν κλεῖδα οὕτως εἰπεῖν τοῦ πεδίου μάχης.

Ἐκ τοῦ ὀροπεδίου αὐτοῦ διεξήχθη ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Ναπολέοντος ἀγὼν ζωηρότατος ὅπου οἱ Ρῶσσοι ἡττήθησαν. Ἀλλ' ἓν τάγμα τοῦ 4ου συντάγματος πεζικοῦ, ὅπερ διῴκει ὁ συνταγματάρχης πρίγκιψ *Ἱερώνυμος* ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος, παρασυρθὲν κατὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐδέχθη ἐπέλασιν τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν θωρακοφόρων τοῦ μεγάλου δουκὸς *Κωνσταντίνου*, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας, καὶ διεσπάσθη. Πολυάριθμοι μονάδες ρωσικοῦ ἱππικοῦ ταχέως προήλασαν διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν στιγμιαίαν ταύτην ἐπιτυχίαν. Ὁ Ναπολέων ὅμως ἀποστέλλει κατὰ τοῦ ρωσικοῦ ἱππικοῦ τοὺς Μαμελούκους του, τοὺς ἐφίππους κυνηγοὺς καὶ τοὺς ἐφίππους γρεναδιέρους τῆς φρουρᾶς του, ὁδηγουμένους ἀπὸ τὸν στρατάρχην *Μπεσιὲρ* καὶ τὸν στρατηγὸν *Ράππ*. Ἡ σύγκρουσις ἦτο αἱματηροτάτη. Αἱ ρωσικαὶ ἶλαι διασπασθεῖσαι ἀπωθοῦνται μὲ μεγάλας ἀπωλείας πέραν τοῦ χωρίου Ἀούστερλιτς. Οἱ Γάλλοι ἱππεῖς συλλαμβάνουν πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ πολλὰς σημαίας. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο ὁ πρίγκιψ *Ρεπνίν*, διοικητὴς τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ. Τὸ σύνταγμα αὐτὸ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὴν πλέον λαμπρὰν νεολαίαν τῆς ρωσικῆς ἀριστοκρατίας ἀπώλεσε πολλοὺς ἄνδρας.

Ἐνῷ οἱ στρατάρχαι *Λάν*, *Σούλτ*, *Μυρατ* καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ ἐνίκων τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν τῶν Αὐστρορρώσων καὶ τοὺς ἀπώθουν πέραν τοῦ χωρίου Ἀούστερλιτς, τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐμπῖπτον εἰς τὴν παγίδα τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ χωρίου Τέλνιτς, τὸ καταλαμβάνει, διαβαίνει τὸν Γκόλντμπαχ ρύακα καὶ ἡτοιμάζετο νὰ καταλάβῃ τὴν πρὸς Βιέννην ὁδόν. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς πολὺ κακῶς ἐξετίμησε τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ναπολέοντος, θεωρήσας ὅτι οὗτος εἶναι δυνατὸν νὰ διαπράξῃ τόσον μέγα σφάλμα, ὥστε νὰ ἀφήσῃ ἄνευ ἀμύνης τὴν μόνην ὁδὸν ἥτις ἐξησφάλιζε τὴν ὑποχώρησίν του ἐν περιπτώσει ἀτυχήματος καὶ τὴν ὁποίαν, ὡς εἴπομεν, πράγματι ὑπερήσπιζεν ὁ στρατάρχης *Δαβοῦ*, κεκρυμμένος ὄπισθεν τοῦ χωρίου Γκρὸς-Ραΐγγερν. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰ στρατεύματα τοῦ στρατάρχου Δαβοῦ ἐπετέθησαν ὁρμητικῶς κατὰ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, ἅτινα συνωθούμενα καὶ συσσωρευμένα εἰς τὰς στενωποὺς μεταξὺ τῶν ἑλῶν τοῦ Τέλνιτς, Μένιτς καὶ τοῦ Γκόλντμπαχ εὑρίσκοντο εἰς στενόχωρον θέσιν διὰ νὰ ἑλιχθῶσιν. Ὁ Ναπολέων εὑρισκόμενος ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου Πράτσεν, ἀπαλλαγεὶς τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἔφευγε πέραν τοῦ Ἀούστερλιτς, λαβὼν τὸ σῶμα στρατοῦ τοῦ Σοὺλτ καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν, τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν αὐτῆς, κατέρχεται τὰς κλιτεῖς τοῦ Πράτσεν καὶ ἐπιπίπτει ἀκάθεκτος πρὸς τὸ Τέλνιτς κατὰ τῶν νώτων τῶν ἐχθρικῶν φαλάγγων κατὰ τῶν ὁποίων ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἐπιτίθενται ἤδη τὰ σώματα στρατοῦ τοῦ *Δαβοῦ*.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς αἱ πολυάριθμοι καὶ βραδυκίνητοι βαρεῖαι μᾶζαι τῶν Αὐστρορρώσων αἵτινες συνωθοῦντο εἰς τὰς στενωποὺς καὶ τὰς στενὰς ὁδοὺς τὰς ὑπαρχούσας κατὰ μῆκος τοῦ ρύακος Γκόλντμπαχ, προσβληθεῖσαι κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν νώτων, περιπίπτουσιν εἰς μεγάλην σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν. Αἱ μονάδες διαλύονται καὶ ἕκαστος ζητεῖ πλέον τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν φυγήν. Φύρδην μίγδην πίπτουσιν εἰς τὰ ἕλη τὰ πλησίον τῶν λιμνῶν ἀλλὰ τὸ γαλλικὸν πεζικὸν τοὺς καταδιώκει· ἄλλοι ἐλπίζουσι νὰ διασωθῶσι διὰ τῆς ὁδοῦ ἥτις χωρίζει τὰς δύο λίμνας. Τὸ γαλλικὸν ὅμως ἱππικὸν ἐπελαύνει καὶ σπαθίζει τούτους. Τὸ πλεῖστον ὅμως τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως οἱ Ρῶσοι ἐπιζητοῦσι νὰ διαφύγωσιν ἐπὶ τῶν πάγων τῶν παγωμένων λιμνῶν. Ὁ πάγος ἦτο πολὺ παχὺς καὶ ἤδη πέντε ἕως ἓξ χιλιάδες ἄνδρες, ὁπωσδήποτε συντεταγμένοι κατορθώνουσι νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ μέσου τῆς λίμνης Σάτσαν, ὅτε ὁ Ναπολέων, καλέσας τὸ πυροβολικὸν τῆς φρουρᾶς του διατάσσει νὰ γίνῃ βολὴ δι' ὀβίδων κατὰ τοῦ πάγου. Ὁ πάγος ἐθραύσθη εἰς πλεῖστα σημεῖα καὶ ἕνας τρομερὸς τριγμὸς ἠκούσθη. Τὸ ὕδωρ εἰσρέον διὰ τῶν ἀνοιγμάτων ἀνῆλθεν ἐπὶ τῶν πάγων καὶ χιλιάδες Ρῶσοι μετὰ τῶν πολυπληθῶν των ἵππων, ὀχημάτων, πυροβόλων, ἤρχισαν νὰ βυθίζωνται. Θέαμα τρομερόν, μεγαλοπρεπές, ἐπιβλητικόν. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ἐγέμισε ἀπὸ ὅ,τι ἠδύνατο νὰ κολυμβᾷ. Ἄνδρες, ἵπποι ἀγωνίζονται νὰ σωθῶσιν ἐν μέσῳ τῶν παγετώνων καὶ τῶν ὑδάτων. Πολὺ ὀλίγοι κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσι χάρις εἰς κοντοὺς καὶ σχοινία ἅτινα ἔτεινον οἱ Γάλλοι στρατιῶται ἀπὸ τὰς ὄχθας. Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐπνίγησαν.

Ὁ ἐχθρὸς συνετρίβη κυριολεκτικῶς καὶ τὰ λείψανά του ἔφευγον πρὸς βορρᾶν. Τὸ μεγαλειῶδες καὶ τολμηρὸν σχέδιον τοῦ Ναπολέοντος ἐπέτυχε πλήρως. Ὁ ἐχθρὸς ἐξεμηδενίσθη διὰ τῆς μεγάλης νίκης τοῦ Ἀούστερλιτς. Ἡ συμμαχία διεσπάσθη. Ἡ εἰρήνη ἐπραγματοποιήθη. Ἡ Πρωσσία δὲν ἐτόλμησε νὰ κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντος ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου.

Οἱ Γάλλοι κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἡμέραν ἀπώλεσαν 8000 ἄνδρας νεκροὺς καὶ τραυματίας. Οἱ Αὐστρορρῶσοι ὡμολόγησαν ὅτι αἱ ἀπώλειαί των εἰς φονευμένους, τραυματίας καὶ πνιγμένους ἔφθαναν τὰς δέκα τέσσαρας χιλιάδας, ᾐχμαλωτίσθησαν δὲ 18000 ἄνδρες, 15 πυροβόλα καὶ πολυάριθμα λάβαρα καὶ σημαῖαι.

Ἡ μάχη τοῦ Ἀούστερλιτς ὀνομάζεται καὶ μάχη *τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων*. Δ. Μ. ΒΑΚΑΣ

Ἄουστιν (Austin) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς πολιτείας τοῦ Τεξὰς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κολοράντο ὁ ὁποῖος ἀπ' αὐτῆς ἀρχίζει νὰ εἶναι πλωτός. Ἱδρύθη τῷ 1821. Κάτοικοι 34850. Ἔχει πανεπιστήμιον καὶ εἶναι ἄξιον λόγου ἐκπαιδευτικὸν κέντρον. Τὸ διοικητήριον τῆς πολιτείας (καπιτώλιον) εἶναι πολυτελέστατον κτίριον ἐξ ἐρυθροῦ γρανίτου. Ἔχει σπουδαῖον ἐμπόριον βάμβακος, δερμάτων, σιτηρῶν καὶ ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ἡ ζευγνύουσα τὸν ποταμὸν γέφυρα εἶναι ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τοῦ κόσμου. Χ. Δ.

Ἀουστρεγίλδη (Austregilde). Ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Βουργουνδίας Γκοντρὰν (ΣΤ' μ. Χ. αἰών), μετὰ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε δύο υἱοὺς ἀποθανόντας εἰς μικρὰν ἡλικίαν.

Ἀουτενρῆτ (Autenrieth), *Ἔρμαν-Φρειδερῖκος*. Γερμανὸς ἰατρὸς (1799—1874), συγγραφεὺς περισπουδάστων ἔργων, ἐν οἷς διακρίνονται τὰ «De

febribus exanthematicis exanthemate carentibus», «Ueber das Gift der Fische» καὶ «Uebersicht über die Volkskrankheiten in Grossbritanien».

— **Ἀουτενρῆτ** (Autenrieth), *Ἰωάννης-Ἐρρῖκος-Φερδινάνδος*. Διαπρεπὴς Γερμανὸς ἰατρὸς (1772—1835), καθηγητὴς ἐν Τυβίγγῃ τῆς ἀνατομίας, τῆς φυσιολογίας, τῆς χειρουργικῆς καὶ τῆς μαιευτικῆς. Ἔγραψε πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἔργα.

Ἀουτζιλὰ ἢ **Ἀουτζελὰχ** (Aoudjila) [*Γεωγρ.*]. Ἡ *Αὔγιλα* τοῦ Ἡροδότου. Ὄασις τῆς Τριπολίτιδος, κειμένη εἰς μῆκος 19° 30′ καὶ πλάτος 29°. Περιλαμβάνει τρία χωρία καὶ ἔχει περὶ τοὺς 10 χιλιάδας κατοίκους, ἀσχολουμένους κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἡ ὄασις παράγει ὀνομαστοὺς χουρμάδες. Χ. Δ.

ἀουτονταφὲ (Auto da fe, —actus fidei). Ἐλέγετο οὕτως ἡ πανηγυρικὴ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστηρίων τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως ἐν Ἱσπανίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος μέχρι τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος (βλ. λ. Ἱερὰ ἐξέτασις).

Ἀοῦτος *σακραμεντάλες* [*Ἱσπαν. Θέατρ.*]. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, χάρις εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας (Fiesta del Corpus Domini) ἔσχε καὶ ἡ Ἱσπανία, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης χῶραι, τὰ λειτουργικὰ αὐτῆς δράματα, ἅτινα ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς καθεδρικοῖς ναοῖς πρὸς τόνωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ. Τὰ λειτουργικὰ αὐτὰ δράματα, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐμφάνισιν, ἐδιδάσκοντο, ὡς ἐλέχθη, ἐν τοῖς ναοῖς ὑπὸ τῶν ἱερέων, κατόπιν ὅμως, ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὰ ἀναμίξεως καὶ λαϊκῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν αὐτοῖς σκηνῶν ἥκιστα ἠθικοπλαστικῶν, ἐξετελοῦντο κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸ προαύλιον τῶν ναῶν, εἶτα δὲ εἰς τὰς διαφόρους πλατείας ἑκάστης πόλεως ὑπὸ λαϊκῶν ἠθοποιῶν. Μετὰ τὴν ἐκλαΐκευσιν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν τοῦ ἱεροῦ θεάτρου, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμφάνισιν καὶ κατόπιν ἐπικράτησιν τοῦ ἀνιέρου ἢ πολιτικοῦ θεάτρου, τὰ λειτουργικὰ ἢ ἱερὰ δράματα διῃρέθησαν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τὰ λεγόμενα *ἀοῦτος σακραμεντάλες* (autos sacramentales, κατὰ λέξιν=*πράξεις τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας*) καὶ εἰς *θρησκευτικὰς κωμῳδίας* (divinas comedias). Καὶ τὰ μὲν πρῶτα, τὰ ἀοῦτος, μὲ ὑπόθεσιν εἰλημμένην πάντοτε ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐγράφοντο εἰδικῶς διὰ νὰ παίζωνται κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία των, τὰ δὲ δεύτερα ὁποτεδήποτε ἐν τοῖς θεάτροις. Τὰ ἀοῦτος σακραμεντάλες ἦσαν πάντοτε μονόπρακτα ἔργα, αἱ δὲ θρησκευτικαὶ κωμῳδίαι πολύπρακτα, συνηθέστατα ὅμως τρίπρακτα.

Τὰ δραμάτια ταῦτα ἐπαίζοντο πάντοτε ἐπὶ προσωρινῶν ἰκρίων ἱδρυομένων ἐπὶ τῶν δημοσίων πλατειῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων πάντα ἐν γένει τὰ θέατρα τῆς Ἱσπανίας διέκοπτον τὰς παραστάσεις των, τῶν ἠθοποιῶν πάντων καλουμένων νὰ συμμετάσχωσιν εἰς τὰς ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ἑκάστης πόλεως διοργανουμένας θρησκευτικὰς παραστάσεις. Ἑκάστη τοιαύτη παράστασις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τέσσαρα ἀοῦτος καὶ ἰσαρίθμους *λόας* καὶ *διάμεσα*. Αἱ λόαι (las loas) ἦσαν πρόλογοι μονόπρακτοι μὲ ἓν ἢ καὶ περισσότερα πρόσωπα, προηγοῦντο δὲ πάντοτε τῶν κυρίως ἀοῦτος. Μεταξὺ τῶν λόας καὶ τῶν ἀοῦτος ἐπαίζετο πάντοτε ἕτερον μονόπρακτον ἔργον, ἐν ᾧ ἐπεκράτει τὸ κωμικὸν στοιχεῖον, «intermesés» διὰ τοῦτο καλούμενον, *διάμεσον* δηλαδὴ ἢ καὶ *ἐμβόλιμον*.

Δύο ἐκ τῶν ἀοῦτος μὲ τὰ σχετικὰ συμπληρώματά των, τὰς loas δηλαδὴ καὶ τὰ intermesés, ἐπαίζοντο συνήθως τὴν πρώτην Πέμπτην τῶν ἑορτῶν τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας πρὸ τῶν Ἀνακτόρων (ὅταν ἐπαίζοντο ἐν τῇ πρωτευούσῃ), τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἢ τῶν μεγάρων τῶν μεγιστάνων (ὅταν ἐπαίζοντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις) κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐπὶ φορητῆς σκηνῆς περιστοιχιζομένης ὑπὸ τροχηλάτων παραπηγμάτων, ἅτινα ἐχρησίμευον εἰς τοὺς πλανοδίους ἠθοποιοὺς εἴτε ὡς παρασκήνια, εἴτε ὡς «καμαρίνια». Τὴν παράστασιν ἐν τῇ πρωτευούσῃ παρηκολούθει ὁ βασιλεὺς μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ αὐτοῦ οἴκου.

Τὴν ἑπομένην Παρασκευὴν ἐπαίζοντο τὰ δύο ἄλλα ἀοῦτος (πάντοτε μετὰ τῶν συμπληρωμάτων των), ἐπὶ ἄλλης δημοσίας πλατείας, τὰς δ' ἀκολούθους ἡμέρας τὸ μὲν εἴς τινα προνομιοῦχα μοναστήρια, τὸ δὲ ἐπὶ μικρᾶς τινος πλατείας ἐξαιρετικῶς διὰ τὰ μέλη τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς, τὰ ὁποῖα κατελάμβανον μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῶν φίλων των τοὺς ἐξώστας καὶ τὰ παράθυρα τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς πλατείας, τῆς τετάρτης κατεχομένης ὑπὸ τῆς σκηνῆς, ὄπισθεν τῆς ὁποίας χαριστικῶς παρηκολούθουν τὴν παράστασιν διάφοροι ἐκ τοῦ ὄχλου, οἵτινες δὲν ἔβλεπον ἄλλο παρὰ τὰ νῶτα τῶν ἠθοποιῶν!

Ἑκάστην πρωΐαν τῆς ἡμέρας τῶν παραστάσεων τῶν ἀοῦτος, ὅλοι οἱ κώδωνες τῆς ἐκκλησίας ἀνήγγελλον τὴν διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας ἔξοδον τῆς λιτανείας, τῆς ὁποίας προηγοῦντο παῖδες ἐστεμμένοι δι' ἀνθέων καὶ ψάλλοντες διάφορα θρησκευτικὰ ᾄσματα. Τῶν παίδων εἵποντο χωρικοὶ ἐξ ὅλων τῶν πλησίον μερῶν, ἐκτελοῦντες τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῶν χοροὺς τῇ συνοδείᾳ ἐγχωρίων κροτάλων (castagnettes) καὶ τυμπάνων (tamborilés). Κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἐκ χαρτονίου κατασκευαζόμενοι Γίγαντες, «mamelmas» ὀνομαζόμενοι, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ μαύρου βασιλέως Mamelin, καὶ φερόμενοι ὑπ' ἀνδρῶν κεκρυμμένων ἐντὸς σκελετῶν ἐκ λυγαριᾶς. Μετ' αὐτούς, οἵτινες ἐχόρευον πέριξ τοῦ ἀρχηγοῦ των, Tarasque καλουμένου, ἤρχοντο οἱ ἱερεῖς μετὰ τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς μεθ' ὅλων τῶν εὐγενῶν καὶ μεγιστάνων τῆς αὐλῆς του καὶ τῶν ξένων πρεσβευτῶν Τελευταῖοι ἤρχοντο οἱ μέλλοντες νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν παράστασιν ἠθοποιοὶ μὲ τὰς θεατρικάς των στολὰς ἐποχούμενοι ἁμαξῶν (fiesta de los carros).

Πρῶτοι ἔγραψαν ἀοῦτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ὁ Pedraza, ὁ Timoneda καὶ ὁ Πορτογάλος Gil Vicente, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἐξέδωκε πάντα τὰ ἔργα τῷ 1562 ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον: «Θρησκευτικὰ ἔργα» (Obras de devação). Ἀλλὰ τὰ ἔργα ὅλων αὐτῶν, καθὼς καὶ τῶν διαδόχων των μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λόπε δὲ Βέγα, ἦσαν συντομώτατα, ψυχρά, ἀνούσια, ἄνευ δραματικῆς τινος συνοχῆς ἢ πλοκῆς, πλήρη δὲ μυστικισμοῦ τὸν ὁποῖον δὲν ἠννόουν καλὰ-καλὰ ὄχι μόνον οἱ ἀκροαταί των, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς των. Πρῶτος ὁ Λόπε δὲ Βέγα ἔδωσεν εἰς τὰ ἀοῦτος δραματικὴν ὑπόστασιν καὶ ποιητικὴν πνοήν. Κατὰ τὸν φίλον του καὶ σύγχρονόν του δόκτορα Juan Perez de Montalbas (ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Fama postuma») ὁ Λόπε ἔγραψε πλέον τῶν τετρακοσίων ἀοῦτος καὶ ἄλλων θεολογικῶν δραμάτων. Μετὰ τὸν Λόπε δὲ Βέγα ἀοῦτος ἔγραψαν οἱ σύγχρονοί του Tirso de Molina καὶ ὁ μέγας Κάλδερον, μεταξὺ τῶν ὑπερεκατὸν τοιούτων ἔργων τοῦ ὁποίου τὴν πρώτην θέσιν κατέχει τὸ κατὰ τὸ 1673 δοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ζωὴ εἶναι ὄνειρον», ἐντελῶς ἄσχετον πρὸς τὴν ὁμώνυμον κωμῳδίαν του ἰδίου.

Τῶν *ἀοῦτος* ὑπῆρχε καὶ ἕτερον εἶδος, τὰ λεγόμενα «autos al nacimento», ἀλλὰ ταῦτα ἐγράφοντο εἰδικῶς διὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, ὑπήγοντο δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν καλουμένων: «ludi natales».

Τὰ ἀοῦτος σακραμεντάλες ἐπαίζοντο μέχρι τοῦ μέσου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε κατηργήθησαν ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Γ′. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἀούτπερτους (Autpertus), *Ἀμβρόσιος*. Γάλλος μοναχός, συγγραφεὺς ἐκτεταμένης ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐκ 10 βιβλίων, κατὰ τὸν Η′ αἰῶνα, ἀποθανὼν περὶ τὸ 780. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ταύτῃ ἀκολουθεῖ ἰδίᾳ τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν Ἱερώνυμον.

Ἀοὺῢ (Haüy), *Βαλεντῖνος*. Ἀδελφὸς τοῦ Ρενάτου, γεννηθεὶς ἐν Σαὶν Ζὺστ τῆς Γαλλίας τῷ 1822. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τῆς διὰ τοὺς τυφλοὺς προωρισμένης ἀναγλύφου γραφῆς. Α. Δ.

—**Ἀοὺῢ** (Haüy), *Ρενᾶτος-Ἰοῦστος*. Μεταλλειολόγος Γάλλος (1743—1822). Εἶναι ὁ πατὴρ τῆς Κρυσταλλογραφίας. Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι «Ἐγχειρίδιον Μεταλλειολογίας» (Παρίσιοι 1801), πολλὰς δὲ σοβαρὰς πραγματείας ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ «Journal de Physique», «Annales de chimie et de physique» κλπ. Χ. Δ.

Ἀουφίδιος (Aufidius T.), *Τῖτος*. Ρωμαῖος νομικὸς τῶν τελευταίων π. Χ. χρόνων, γενόμενος διαδοχικῶς ταμίας καὶ πραίτωρ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ ὁ Κικέρων, τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἄνθρωπον ἀκεραίου χαρακτῆρος ἀλλὰ στερούμενον τοῦ χαρίσματος τοῦ λόγου. Χ. Δ.

—**Ἀουφίδιος** *νόμος* (Aufidea lex). Νόμος προταθεὶς ὑπὸ τοῦ δημάρχου Ἀουφιδίου Λούρκου, τῷ 693 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδικάζοντο εἰς ἐτήσιον πρόστιμον 3000 σεστερτίων πρὸς ἑκάστην φυλὴν καὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς, οἱ κατὰ τὰς ψηφοφορίας ἐξαγοράζοντες τὰς ψήφους. Χ. Δ.

Ἄουφρεχτ (Aufrecht), *Θεόδωρος*. Φιλόλογος καὶ ἰνδολόγος Γερμανὸς γεννηθεὶς ἐ Λέσχνιτζ τῆς Ἄνω-Σιλεσίας (1822—1907). Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Müller εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ρὶγκ-Βέδας, ἐξέδωσε δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα σανσκριτικὰ βιβλία, ὡς τὴν Ἀϊταρέγια-Βραχμάνα κλπ. καὶ ἐδίδαξε σανσκριτικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Ἐδιμβούργου καὶ τῆς Βόννης. Χ. Δ.

—**Ἄουφρεχτ** (Aufrecht) *ἀντιδραστήριον* [*Μικροσκ. Τέχν.*] βλ. ἀντιδραστήριον.

Ἄουφσεσζ (Aufsesz), *Χὰνς-Φίλιππος-Βέρνερ, βαρῶνος*—. Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, γόνος τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῶν Ἄουφσεσζ (1801—1872). Ἵδρυσε καὶ διηύθυνε τὸ περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις τῆς γερμανικῆς ἀρχαιολογίας» καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα περὶ τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος ἐν Γερμανίᾳ. Χ. Δ.

Ἀουχάουζεν (Auhausen)· βλ. Ἀχάουζεν (Ahausen).

Ἄουχερ (Aucher J. B.). Μοναχὸς μεχιταριστὴς ἐν Βενετίᾳ, ἐκδότης τοῦ χρονικοῦ τοῦ Εὐσεβίου ἐν ἀρχαίᾳ ἀρμενικῇ μεταφράσει (Βενετία 1818, 2 τόμοι εἰς 4ον). Δ. Σ. Μ.

α/π [*Ναυτ.*]. Συντετμημένη ἔκφρασις δηλοῦσα ἀτμόπλοιον φορτηγὸν ἢ καὶ ἐπιβατηγόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολεμικὸν ἢ θαλαμηγὸν ψυχαγωγίας, δι' ἃ αἱ συντετμημέναι ἐκφράσεις *π.π* καὶ *θ/π*. Ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν διεθνῶς παραδεδεγμένην συντετμημένην ἔκφρασιν *s/s* (steam-ship=ἀτμόπλοιον) εἰσήχθη παρ' ἡμῖν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Ἀνδρίου ἐφοπλιστοῦ Δημ. Μωραΐτου, τῷ 1901, ἐπικρατήσασα ἔκτοτε καὶ γενικευθεῖσα εἰς τὴν παρ' ἡμῖν χρῆσιν. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄπα (Apa) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, παραπόταμος τοῦ Παραγουάϋ, ὅστις διαχωρίζει τὴν ὁμώνυμον χώραν ἀπὸ τῆς Βραζιλίας.

ἀπαβγουλιάζω (ἐπὶ τῶν ὀρνίθων)· παύω νὰ γεννῶ.

ἀπάβγουλο (τό)· τὸ τελευταῖον ἀβγὸ τῆς ὄρνιθος.

ἀπαγάδι· ἐπίρρ. δημοτ., ἐπὶ παιδιῶν ἰδίως, ἐξωφλημένος: «εἴμαστε ἀπαγάδι», ἴσια κι' ἴσια, ἐξωφλήσαμεν.

ἀπαγαδίζω, δημοτ., ἐξοφλῶ χρέος.

ἀπαγάλια· ἐπίρρ., ἀγάλια, σιγά, ἀθορύβως: «ἀπαγάλια περπάτα νὰ μὴ μᾶς ἀκούσουν».

ἀπαγγελία (ἡ)· ἡ μετὰ ὕφους καὶ ρυθμοῦ ἀνάγνωσις ἢ ἐκφώνησις πεζῶν καὶ ἐμμέτρων λόγων' || καθόλου, ἡ ἐκφώνησις, ἡ ἔκφρασις τοῦ λόγου, ἡ ἄρθρωσις τῶν λέξεων: «ἔχει ἀπαγγελίαν καλήν,—κακήν,—μετρίαν,—δύσκολον»· || ἀνάγνωσις, διατύπωσις: «ἀπαγγελία τῆς ἀποφάσεως,—τῆς κατηγορίας». Β. Φ.

— [ΘΕΑΤΡ.] Ὁ ὅρος *ἀπαγγελία* ἔχει τελείως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς του παρεξηγηθῆ. Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις ἡ ἱστορία του:

«Ἀπαγγελίαν λέγω τὴν λέξιν, δι' ἧς ἀπαγγέλλεται τὰ ἐπινοήματα», λέγει ὁ ἀρχαῖος ῥήτωρ Ἑρμογένης· ἦσαν δὲ «ἐπινοήματα» τὰ πρὸς ἄσκησιν διδόμενα ρητορικὰ γυμνάσματα.

Ἡ ἄσκησις τοῦ λόγου ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς στοιχεῖον παιδείας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδεν εἰς τοὺς μαθητὰς του πρὸς ἀνάπτυξιν θέματα ρητορικά, ὡς ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Δημοσθένης κατὰ συμβουλὴν τοῦ διδασκάλου του, διασήμου ὑποκριτοῦ Σατύρου, μὲ τὴν ἐπίπονον καὶ ἐπίμονον τοῦ λόγου ἄσκησιν, κατώρθωσε νὰ διορθώσῃ τὸ ἐλάττωμα τῆς προφορᾶς του. Εἶναι ὅμως ἄγνωστον ποῖος ἀνήγαγε τοῦ λόγου τὴν ἄσκησιν εἰς στοιχεῖον οὐσιῶδες ρητορικῆς παιδείας καὶ ποῖος πρῶτος εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὰς σχολάς. Καὶ ἀναφέρονται μὲν τὰ ὀνόματα τοῦ Πρωταγόρα, τοῦ Δημοχάρους καὶ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Δημοσθένους ρήτορος Αἰσχίνου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως (309 π. Χ.) δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἡ γενίκευσις τῆς ἀσχολίας εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ λόγου, ὡς ἀναφέρει ὁ Λατῖνος ῥήτωρ Κοϊντιλιανὸς (42—120 μ. Χ.).

Ἡ κατὰ τοὺς Λατίνους *declamatio* εἶχε διττὴν ἔννοιαν. Ἐσήμαινε τὴν ἄσκησιν τοῦ λόγου καὶ τὸ ἀναπτυσσόμενον θέμα, εἰσήχθη δὲ πιθανῶς εἰς τὴν Ρώμην μὲ τὴν ἑλληνικὴν ρητορικήν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὴν συνήθειαν ποὺ εἶχον ἐπὶ Κικέρωνος (106 π. Χ.) ν' ἀπαγγέλλουν ἑλληνικὰ καὶ λατινικά.

Ἡ πρώτη περίοδος τῆς declamatio εἶναι ἀρκετὰ σκοτεινή, δύσκολον δὲ νὰ καθορισθῇ ἡ μορφὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκετο ἐπὶ Κικέρωνος. Φαίνεται ὅτι τόσον ἐπὶ Δημοκρατίας, ὅσον καὶ ἐπὶ Αὐτοκρατορίας ἡ declamatio ἦτο σχολικὴ ἄσκησις, γυμναστικὴ τοῦ λόγου, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθουν νὰ καλλιεργοῦν καὶ μετὰ τὰς σχολικὰς σπουδάς. Ἡ διδασκαλία της, ὡς σχολικῆς ἀσκήσεως, ἦτο ἔργον τοῦ ρήτορος καὶ ὄχι τοῦ διδάσκοντος φιλολογίαν, ἐγίνετο δὲ ὡς ἑξῆς: Ὁ ρήτωρ ἔδιδε δύο εἴδη θεμάτων: εἰς τοὺς νέους τὰ καλούμενα «suasoriae», ἔχοντα ὡς ἀντικείμενον ζήτημα φιλοσοφίας ἢ ἠθικῆς ἀναμφισβητήτου ἀληθείας, καὶ εἰς τοὺς μεγαλυτέρους τὴν ἡλικίαν θέματα καλούμενα «controversiae», δηλ. ἐπιδεκτικὰ ἀμφισβητήσεως, θέματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναγόμενα εἰς τὸ δικανικὸν εἶδος. Ὁ μαθητής, ἀφοῦ ἔγραφε τὸ θέμα του, κατὰ πρῶτον τὸ ἐδιάβαζε καθήμενος εἰς τὸ θρανίον του, ἔπειτα δὲ ὄρθιος τὸ ἀπήγγελλεν ἐκτελῶν καὶ τὰς σχετικὰς χειρονομίας. Σαρκοφάγος, εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου, παριστᾷ τὸν νεαρὸν Κορνήλιον Στάτιον εἰς στάσιν ἀπαγγελίας, δηλ. ἐκτελέσεως ρητορικοῦ γυμνάσματος.

Digitized by Google

Ἡ declamatio, θεωρουμένη ὡς γυμναστικὴ τοῦ λόγου, ὡς μέσον τελειοποιήσεως εἰς τὴν τέχνην τοῦ ὁμιλεῖν, ἠσκήθη ἐπὶ Δημοκρατίας ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων ῥητόρων, ὅταν δὲ ἀργότερα, χάρις εἰς καινοτομίαν τοῦ γερουσιαστοῦ Haterius, εἰσήχθησαν αἱ πρὸ τοῦ κοινοῦ ῥητορικαὶ ἐπιδείξεις, αὐτὸς ὁ Νέρων, κατὰ τὸν Σουετώνιον, ἀπήγγειλε δημοσίᾳ λόγον ῥητορικόν.

Ὁ πρὸς τὴν ἀπαγγελίαν ζῆλος ἐπανήχισεν ἐπὶ Ἀναγεννήσεως, εἰκόνα δὲ πλήρη τῆς ὀρθῆς ἀπαγγελίας, ἔκτοτε παρεξηγουμένης, μᾶς δίδει ὁ Σαίξπηρ εἰς τὸν Ἄμλετ, ὅπου ὁ Δανὸς πρίγκιψ συμβουλεύει τοὺς ἠθοποιοὺς πῶς πρέπει ν' ἀπαγγέλλουν καὶ τί ν' ἀποφεύγουν (πράξ. Γ', σκ. 6').

Ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἱστορικὴν ἔρευναν συνάγεται ὅτι ἀπαγγελία ἐσήμαινε τὴν ἄσκησιν εἰς τὸν ῥητορικὸν λόγον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προῆλθε καὶ μετεβιβάσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ πλήρης στόμφου καὶ ἐμφάσεως τόνος τῆς declamatio, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ ἐκ τῆς λατινικῆς παραγομένη γαλλικὴ *déclamation*, ἡ ὁποία σημαίνει χρησιμοποίησιν φράσεων μετὰ στόμφου ὑπερβολικοῦ ἐκφερομένων, ὅπως καὶ πράγματι ἦτο ἡ ἀπαγγελία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γαλλικῆς κλασσικῆς τραγῳδίας. Οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ τότε γαλλικοῦ θεάτρου ὑπεκρίνοντο μ' ἔμφασιν καὶ ὑπερβολὴν ἐντελῶς ἀντίθετον πρὸς τὴν φυσικότητα, δηλ. τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ ἀπαγγελία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο εἶδος *chant parlé* (ὁμιλουμένου τραγουδιοῦ), ἐξετελεῖτο δὲ κατὰ τρόπον ὑπερβολικόν, μονότονον, ὁ ὁποῖος ἀργότερα, χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας μερικῶν ἐπιφανῶν Γάλλων καλλιτεχνῶν, ἀντικατεστάθη ἀπὸ τρόπον ἐκτελέσεως ὀλιγώτερον πομπώδη, φυσικώτερον, ἀληθινώτερον, ἀνθρωπινώτερον.

Εἰς τὴν Ἀδριανὴν Λεκουβρέρ, τὸν Ταλμᾶ, τὴν Κλαιρὸν καὶ τὸν Λεκαὶν ὀφείλεται ὁ ἀπὸ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς ἐξοστρακισμὸς τῆς στομφώδους καὶ φορτικῆς ἀπαγγελίας. Χάρις εἰς αὐτοὺς κατωρθώθη νὰ προσδοθῇ εἰς τὴν τραγικὴν τέχνην τοῦ λόγου ἡ ἀληθὴς μορφή της, χωρὶς ν' ἀφαιρεθῇ τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμίν της. Καὶ γράφει εἰρωνικῶς ὁ Ταλμᾶ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του: «Ἡ τέχνη τῆς ἀπαγγελίας συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὁμιλοῦν, ὅπως δὲν ὁμιλεῖ κανείς». Κατὰ τὴν Ἀκαδημίαν: «Ἀπαγγελία (déclamation) εἶναι ἐλαττωματικὴ χρῆσις ἐκφράσεων καὶ φράσεων πομπωδῶν». Κατὰ τὸν Ζιραρντέν: «Τὸ ἐλάττωμα τῆς ἀπαγγελίας εἶναι ὅτι ἀφαιρεῖ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀληθινὰ αἰσθήματα τὸν τόνον τῆς ἀληθείας». Καὶ κατὰ τινα ἄλλον: «Ἐν ἀπὸ τ' ἀληθινὰ παραγγέλματα τῆς ἀπαγγελίας εἶναι.... νὰ μὴ ἀπαγγέλλωμεν».

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἀναφανῇ εἰς τὸν θεατρικόν της ὁρίζοντα κατὰ τὸ 1901 ὁ Κωνσταντῖνος Χρηστομάνος, ὁ ἱδρυτὴς τῆς «Νέας σκηνῆς», οἱ ἠθοποιοὶ ἀπήγγελλον ἐπίσης μ' ἔμφασιν καὶ στόμφον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς γαλλικῆς κλασσικῆς τραγῳδίας.

Ἡ ἐναντίον τῆς déclamation δικαία καταφορὰ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ λέξις μὲ τοὺς ὅρους *diction, art de dire, débit*, διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος τῆς ὀλεθρίας διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἠθοποιοῦ ἐπιδράσεώς της. Ἀληθὲς δὲ εἶναι ὅτι ὁ ὅρος «*τέχνη τοῦ λόγου*» (art de dire) ἀποδίδει ἀρτιώτεραν τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν θέλομεν νὰ ἐκφράσωμεν λέγοντες *ἀπαγγελίαν*: τὴν τέχνην δηλ. ἡ ὁποία διδάσκει πῶς νὰ ὁμιλῶμεν, νὰ διαβάζωμεν, ν' ἀφηγούμεθα ἀπὸ σκηνῆς ἢ ν' ἀναπτύσσωμεν ἀπὸ βήματος (ρόλος, ποίημα, μονόλογος, ἀγόρευσις, ἁπλῆ ἀκόμη ὁμιλία) τηροῦντες τὴν φωνητικὴν ἔννοιαν, τὴν ἀκρίβειαν τῶν τονισμῶν, τῶν καταλλήλων παύσεων, τῶν διαφόρων κάμψεων τῆς φωνῆς, συμφώνως μὲ τὴν φυσικότητα ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ φύσις τῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ προσώπου καὶ ἀναλόγως μὲ τὰς διαφόρους καταστάσεις εἰς τὰς ὁποίας τοῦτο εὑρίσκεται.

Διαιρεῖται δὲ ἡ τέχνη τοῦ λόγου ἀναλόγως τοῦ θέματός της, εἰς:

α') Τέχνην τοῦ λόγου *τοῦ δικαστηρίου*. Κατὰ ταύτην προκειμένου περὶ *πολιτικῶν* ὑποθέσεων ἀπαιτεῖται ἁπλῆ τῶν γεγονότων ἔκθεσις μ' ἐπιχειρήματα ἁδρὰ καὶ λογικὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, προκειμένου δὲ περὶ *ποινικῶν* ἡ τέχνη τοῦ λόγου δύναται νὰ ἐξαρθῇ μέχρι τῆς ῥητορικῆς.

β') Τοῦ *βήματος* ἢ *πολιτικήν*, ἡ ὁποία διακρίνεται εἰς τέχνην τοῦ λόγου ἐντὸς *κλειστοῦ χώρου*, καὶ ἐν *ὑπαίθρῳ*.

γ') Τοῦ *ἄμβωνος*, σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶναι, συμφώνως μὲ τὴν φύσιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ διὰ τῆς γλυκύτητος πειθώ. Ἡ τέχνη τοῦ λόγου τοῦ ἄμβωνος πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ ἀκροατήριον, δηλ. ἁπλῆ πρὸς τὸν λαόν, παθητική, σφοδρὰ καὶ προφητικὴ πρὸς τοὺς μορφωμένους.

δ') Τοῦ *θεάτρου*, ὑποδιαιρουμένην εἰς τέχνην τοῦ λόγου *τραγικήν, δραματικὴν* καὶ *κωμικήν*, αἱ λεπτομέρειαι τῶν ὁποίων καθὼς καὶ ἡ μεταξύ των ὑφισταμένη διαφορὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον διδασκαλίας ἐμπεριστατωμένης, αἰσθητικῆς καὶ αὐτόχρημα ἐπιστημονικῆς. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

— [ΜΟΥΣ.] βλ. λυρικὴ ἀπαγγελία.

— [ΕΚΚΛ. ΡΗΤΟΡ.] Ἰδιότητες τῆς ἀπαγγελίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ῥητορικῇ εἶναι τὸ *εὐκρινές*, τὸ *εὐάρεστον* καὶ τὸ *συγκινητικόν*. Διὰ τοῦ *εὐκρινοῦς* τῆς ἀπαγγελίας ὁ ῥήτωρ προφέρει σαφῶς καὶ διαυγῶς τὰς φράσεις καὶ λέξεις, ὥστε αὗται ἀπόνως νὰ γίνωνται ἀκουσταὶ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται προφορὰ εὐκρινὴς καὶ τόνος μέσος, οὔτε σμικρός, οὔτε λίαν ἔντονος, διότι ἀμφότερα φορτικά. Ἐπίσης ἀπαιτεῖται καὶ κατάλληλος θέσις καὶ στάσις ἅμα τοῦ σώματος. Τὸ δὲ *εὐάρεστον* κατορθοῦται διὰ φυσικῆς ἀπαγγελίας, τῆς ζωηρότητος καὶ ποικιλίας τῆς φωνῆς, ἥτις ὅμως δὲν πρέπει νὰ προχωρῇ εἰς τὸ μιμικόν, τὸ θεατρικόν. Ἡ μετρία ζωηρότης τῆς φωνῆς διατηρεῖ ἀμετάπτωτον τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν, ἐνῷ τὸ μονότονον ἀποκοιμίζει αὐτήν. Τὸ δὲ *συγκινητικὸν* κατορθοῦται διὰ τῆς πανηγυρικῆς, τῆς ἐνθουσιώδους ἀπαγγελίας (ἐν τοῖς χαρμοσύνοις καὶ πανηγυρικοῖς λόγοις), ἢ τῆς πενθίμου καὶ συμπαθοῦς (ἐν τοῖς ἐπιταφίοις).

Τὸ νοεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τὰ λεγόμενα εἶναι ὁ κύριος κανὼν καὶ ὁ φυσικός, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῆς ἀπαγγελίας, καὶ τῆς ἐπιτυχίας καθόλου τοῦ λόγου, ὅστις πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ εὐκρινές, τὸ εὐάρεστον καὶ τὸ συγκινητικόν, τὸ κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον «*ut veritas pateat, placeat moveat*», τ. ἔ. ἵνα ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐναργής, ἀρέσκῃ καὶ συγκινῇ.

Κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν πανηγυρικῶν λόγων ὁ ῥήτωρ δέον νὰ μεταχειρίζηται φωνὴν χαρίεσσαν, εὐκρινῆ καὶ ὑψηλὴν πανηγυρικήν. Τὰ δὲ ἐν τῷ λόγῳ παρεμβαλλόμενα χωρία ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς καὶ ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, αἱ μαρτυρίαι καθόλου ἄλλων ῥητόρων ἢ συγγραφέων ἀπαγγέλλονται διὰ μέσης φωνῆς, ὥστε νὰ δηλοῦται ἡ διαφορὰ τῶν ἰδίων λόγων τοῦ ῥήτορος ἀπὸ τοὺς τῶν ἀλλοτρίων. Καὶ ἡ ποικιλία αὕτη τῆς φωνῆς φέρει χάριν ἐν τῷ λόγῳ. Ἐπίσης ἡ φωνὴ δέον νὰ κανονίζηται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀκροατηρίου, τὴν θέσιν, ἐξ ἧς ὁ ῥήτωρ ὁμιλεῖ καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν φωνητικῶν αὐτοῦ ὀργάνων. Τὸ μὲν ὕψος τῆς φωνῆς, ἐν μικρῷ μάλιστα χώρῳ, ταράττει τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἀκροατῶν, ἅμα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ῥήτωρ καταπονεῖται καὶ δυνατὸν καὶ εἰς βραγχίασιν νὰ περιπέσῃ. Τὸ δὲ ταπεινὸν πάλιν τῆς φωνῆς καταπονεῖ τὸ ἀκροατήριον, διότι δὲν ἀκούει τὰ λεγόμενα, δὲν διακρίνει τὰς λέξεις καὶ φράσεις, καὶ ἑπομένως δὲν ἐννοεῖ περὶ τίνος ὁμιλεῖ ὁ ῥήτωρ. Ἐντεῦθεν οὐδὲν ὄφελος τῷ τε ῥήτορι καὶ τοῖς ἀκροαταῖς. Ἡ *μέση φωνὴ* εἶναι ἡ ἁρμοδιωτέρα, δι' ἧς δέον ὁ ῥήτωρ νὰ ἄρχηται τοῦ λόγου, προβαίνων, ὅσον αὐτῷ δυνατὸν φυσικῶς, ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τῆς φωνῆς κατὰ τὴν πραγματείαν, ἐν δὲ τῷ ἐπιλόγῳ ἡ ἀπαγγελία ἔστω ἐντονωτέρα, ὑψηλοτέρα. Ι. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑΣ

ἀπαγγελιά (ἡ)· ἰδιωματ., ἐντολή, παραγγελία: «ἔλα νὰ μοῦ κάμῃς μιὰν ἀπαγγελιά» (ἀπὸ τοῦ ἀρχ. *ἐπαγγελία*).

ἀπαγγέλλω· ἀναγινώσκω ἢ ἐκφωνῶ μετὰ ὕφους καὶ ῥυθμοῦ, ἰδίως ποιήματα· ‖ καθόλου, ἐκφωνῶ, ἐκφράζω, ἀρθρῶ τὰς λέξεις· ‖ ἐξαγγέλλω, ἐκφράζω, διατυπῶ: «ἀπαγγέλλω τὴν ἀπόφασιν,—τὴν κατηγορίαν».

ἀπαγγελτὴς (ὁ) (δηλ. *στίχων*)· ὁ ἀπαγγέλλων στίχους.

ἀπαγγελτικός, *—ή, —όν*· ὁ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν ἀνήκων.

ἄπαγε· προστακτ. τοῦ *ἀπάγω*, λαμβανομένη συνήθως ἐπιρρηματικῶς (ὑπονοουμένου τοῦ *σεαυτόν*): «ἄπαγε σεαυτὸν ἐκποδών», φύγε ἀπὸ δῶ, ξεκουμπίσου. Συντάσσεται μετὰ γενικῆς: «ἄπαγε τῆς βλασφημίας», μακρὰν τῆς βλασφημίας, ἀπόφυγε τὴν βλασφημίαν. Α. Δ.

ἀπάγελοι. Οὕτω ἐκαλοῦντο ἐν Κρήτῃ, οἱ νέοι μέχρι τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ὡς «μηδέπω συναγελαζόμενοι» (*Ἡσύχ.* ἐν λ.), ὡς ἀνατρεφόμενοι δηλ. ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ καὶ μὴ ἀναστρεφόμενοι μετ' ἄλλων. Μ. Γ. Δ.

ἀπαγὴς (ὁ, ἡ), *— ές* (τό)· ὁ μαλακός, ὁ μὴ στερεὸς ἢ σκληρός: «πῖλοι ἀπαγεῖς», οἱ μὴ συμπαγεῖς, τιάραι τῶν Περσῶν ‖ χαῦνος, πλαδαρός, χαλαρός. Α. Δ.

ἀπαγίδευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παγιδευθείς, ὁ μὴ συλληφθεὶς εἰς τὴν παγίδα.

ἀπαγίωτος· βλ. ἀπαγής.

ἀπαγκιάζω· δημοτ., σκέπομαι ὑπὸ τῶν ἀνέμων, δὲν προσβάλλομαι ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἀνέμου: «ἐδῶ, σ' αὐτὴ τὴ θέσι ἀπαγκιάζει» (βλ. ἀπηνεμῶ).

ἀπάγκιος, *—α, —ο*· δημοτ, ὁ ὑπήνεμος, ὁ σκεπόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ‖ τὸ οὐδ. *ἀπάγκιο* ὡς οὐσιαστ., τόπος ὑπήνεμος: «*καθίσαμε σ' ἕνα ἀπάγκιο*» (ἀπὸ τοῦ ἀρχ. *ἄγκειος*, ὅπερ ἀμφίβολον· βλ. Λεξ. Ἀρχ. 5,163).

ἀπαγκίστρωσις (ἡ)· ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ ἀγκίστρου, τὸ *ξαγκίστρωμα*.

— [*Στρατ. Τακτ.*] Ἀπαγκίστρωσις καλεῖται ἡ ἀπαλλαγὴ στρατεύματός τινος ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἀγκιστρώσεως (βλ. λ.). Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ ὅροι «*ἀγκίστρωσις*» καὶ «*ἀπαγκίστρωσις*» χρησιμοποιοῦνται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον προκειμένου περὶ τακτικῆς ἐννοίας, καὶ δὴ περὶ στρατευμάτων εὑρισκομένων εἰς ἐγγυτάτην ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς στράτευμά τι εὑρίσκηται ἠγκιστρωμένον, ὁ μόνος τρόπος ἵνα κατορθώσῃ ν' ἀπαγκιστρωθῇ ἐν καιρῷ ἡμέρας εἶναι ἡ ἐκτέλεσις πλευρικῆς ἀντεπιθέσεως ὑπὸ ἑτέρου φιλίου στρατεύματος. Λέγομεν δὲ «*πλευρικῆς*», διότι, ἀφ' οὗ στράτευμά τι ἀδυνατῇ ν' ἀποσυρθῇ ἀπὸ τῶν θέσεών του, λόγῳ τοῦ ὅτι συγκρατεῖται ἐπ' αὐτῶν διὰ τῶν πυρῶν τοῦ ἀντιπάλου, θὰ ἦτο πολὺ παράλογον τὸ νὰ ζητηθῇ μετωπικὴ ἀντεπίθεσις, δηλαδὴ προχώρησις αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐν ἀγκιστρώσει στρατεύματος. Ἄνευ ἀντεπιθέσεως, ἐν νυκτὶ μόνον ἢ ὑπὸ ὁμίχλην, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἀπαγκίστρωσις.

Κατὰ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑποχωρητικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κατ' Αὔγουστον 1922, καίτοι ἐξετελεῖτο συνήθως κατὰ τὴν νύκτα, ἡ ἀπαγκίστρωσις ἦτο μία τῶν λίαν δυσκόλων ἐνεργειῶν. Ἅμα ὡς ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπαγκίστρωσις, τὸ στράτευμα συμμορφοῦται πρὸς τὰς περὶ ἀποχωρήσεως (βλ. λ.) ἀρχάς. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἀπαγκυλῶ· λυγίζω, κάμπτω, καμπυλώνω, κάμνω τι ἀγκύλον, ἀγκιστροειδές.

ἀπαγκωνίζομαι· ἀπωθῶ διὰ τῶν ἀγκώνων.

ἀπαγλαΐζω· ἀποστερῶ τινα τῆς αἴγλης του, τοῦ στολισμοῦ του: «*μηδὲ κομάων τὴν ῥαδινὴν κούρην πάμπαν ἀπαγλαΐσαι*» (Ἀνθ. II, 5, 220).

ἄπαγμα (τό)· κάταγμα κατὰ τὴν χώραν τῆς διαρθρώσεως: «Οὐχ ἕτερόν τι γένος πάθους ἐστὶ τὸ ἄπαγμα τοῦ κατάγματος, ἀλλ' ἔστι τὸ ἄπαγμα κάταγμα κατὰ τὸ τῆς διαρθρώσεως χωρίον γινόμενον» (*Ὀρειβάσ.* ἐν Cocchi Chirurg. 86. 6). «Ἄπαγμα δὲ τῶν ἰατρῶν ἴδιον ὄνομά ἐστι· εἰώθασι δὲ οὕτω προσαγορεύειν, ὅταν ἀποκαυλισθῇ τι πέρας ὀστοῦ, καθ' ὃ διαρθροῦται μάλιστα» (*Γαλ.* τ. 10, σελ. 143).

ἀπαγνάντια καὶ *ἀπανάντια*· ἐπίρρ., ἀπέναντι: «*κάθεται ἀπαγνάντια*»· βλ. ἀγνάντια.

ἀπαγορεύσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ ἀπαγορευθῇ.

ἀπαγόρευσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπαγορεύειν, ἐμπόδισμα: «*ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ καπνίσματος—τοῦ ὁπλοφορεῖν κ.τ.τ.*».

— [*Ἀθλητ.*] Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀθλητικῇ ἐκαλεῖτο οὕτω ἡ διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος παραίτησις ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀθλητοῦ καὶ ὁμολογία τῆς ἥττης του. Κατὰ τὰ μαχητικὰ δηλαδὴ ἀγωνίσματα (πυγμήν, πάλην κλπ.), ἠδύνατο ὁ ἀνταγωνιστής, εἴτε διότι ἔβλεπε τὸ ἀδύνατον τῆς νίκης εἴτε ἐξαντληθεὶς ἐκ τοῦ κόπου, νὰ ὑψώσῃ τὴν χεῖρα· τοῦτο ἐσήμαινε παραδοχὴν ἥττης καὶ ὁ ἀγὼν ἔληγεν. Οἱ ἀθληταὶ προσεπάθουν πάντοτε νὰ ἀποφύγουν τὸν ἀτιμωτικὸν τοῦτον τρόπον τῆς ἥττης καὶ πολλοὶ προετίμησαν νὰ ἀποθάνωσι παρὰ νὰ καταφύγωσιν εἰς αὐτόν. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει περὶ τοῦ ἐκ Φιγαλίας παλαιστοῦ Ἀρραχίωνος, ὅτι εἶχε τόσον συσφιγχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ τοῦ θραύσῃ ἕνα ἐκ τῶν δακτύλων, ὅπως ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ τὸν ἀφήσῃ. Ὁ ἀντίπαλός του τόσον ἐπόνεσεν ὥστε ἐγείρας τὴν χεῖρα παρεδέχθη τὴν ἧτταν του. Συγχρόνως ὅμως ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀρραχίων ἐκ τῆς συσφίγξεως καὶ οὕτω ἀνεδείχθη νικητὴς νεκρός. Χ. Δ.

— [*Ἀστ. Δικ.*] Δύο εἴδη ἀπαγορεύσεως γινώσκει τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχῦον *δίκαιον*, τὴν *δικαστικὴν* καὶ τὴν *νόμιμον*.

Α') Δικαστικὴ ἀπαγόρευσις.— Ἐπειδὴ οἱ ἕνεκα νόσου, γήρατος, ἐκλύτου βίου κλπ., ἐξηλλοιωμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἦναι ἐστερημένοι τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ, ἀδυνατοῦσι νὰ μεριμνήσωσι περὶ ἑαυτῶν καὶ νὰ διοικήσωσι τὴν ἰδίαν οὐσίαν, δυνατὸν δ' εἶναι καὶ νὰ βλάψωσιν ἑαυτοὺς δι' ἐπιχειρήσεως ἐπιζημίων νομικῶν πράξεων, ὁ νόμος ὥρισε τρόπον προστασίας αὐτῶν. Οὗτος εἶναι ἡ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως μετάστασις αὐτῶν εἰς ἀνικανότητα πρὸς τὸ δικαιοπρακτεῖν καὶ ἡ ἀνάθεσις ἱκανῷ προσώπῳ τῆς ἐπιμελείας τοῦ προσώπου καὶ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνικάνου. Ἡ τοιούτη διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως ἀφαίρεσις τῆς ἱκανότητος ἀστικοῦ δικαίου καλεῖται *δικαστικὴ ἀπαγόρευσις* (τοῦ ὅρου «*ἀπαγόρευσις*» τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας ἀποτελοῦντος κατὰ ῥῆμα μετάφρασιν τοῦ γαλλικοῦ ὅρου *interdiction*).

Τὰ τῆς δικαστικῆς ἀπαγορεύσεως (καὶ τὰ τοῦ

Digitized by Google

διορισμοῦ *ἀντιλήπτορος* λόγῳ διφορουμένων φρενῶν) ρυθμίζονται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἄρθρων 115—133 τοῦ «περὶ ἀνηλίκων κλπ.» νόμου ΧΠΘ' τοῦ 1861, περιεχόντων διατάξεις οὐσιαστικοῦ τε καὶ δικονομικοῦ δικαίου. Πρὸς τὰ ἄρθρα ταῦτα συνδυαστέα καὶ τὰ ἄρθρα 658—670 τῆς Πολ. Δικονομίας, ὧν ὅμως πλεῖστα ἐπανελήφθησαν, καὶ δὴ μετὰ συμπληρώσεών τινων, ἐν τῷ νόμῳ ΧΠΘ'.

Ἡ ἐν ἄρθρῳ 115 τοῦ ΧΠΘ' νόμου ἀπαρίθμησις λόγων, ὧν ἕνεκα δύναται νὰ αἰτηθῇ ἡ ἀπαγόρευσις (παραφροσύνη, μανία, βλακεία), ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ἄρθρου 489 τοῦ code civil, οὐδαμῶς εἶναι περιοριστική. Πᾶσα σπουδαία καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαρκὴς κατάπτωσις τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἐπάγουσα παντελῆ ἀνικανότητα τοῦ πάσχοντος πρὸς ἐπιμέλειαν ἑαυτοῦ καὶ διαχείρισιν τῶν ὑπαρχόντων (πότε ὑπάρχει τοιαύτη ἀνικανότης εἶναι ζήτημα ἀποκείμενον τῇ ἐκτιμήσει τοῦ δικαστηρίου),εἰς οἱονδήποτε λόγον καὶ ἂν ὀφείληται, εἶναι ἱκανή, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς βάσις αἰτήσεως ἀπαγορεύσεως. Ἡ ὕπαρξις διαλειμμάτων ἐχεφροσύνης παρὰ τῷ νοσοῦντι κατὰ ρητὸν ὁρισμὸν τοῦ νόμου δὲν ἀποκλείει τὴν ἀπαγόρευσιν αὐτοῦ.

Οἱ δυνάμενοι νὰ αἰτήσωνται τὴν ἀπαγόρευσίν τινος εἶναι οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ (πάντες, ἀδιακρίτως βαθμοῦ καὶ εἴδους συγγενείας, τοῦ νόμου μὴ διακρίνοντος), ὁ σύζυγος, ὁ ἐπίτροπος ἢ κηδεμὼν αὐτοῦ (ὅθεν καὶ ἀνηλίκου εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπαγόρευσις) καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς ἐξ ἐπαγγέλματος, οὐχὶ δ' αὐτὸς ὁ ἀπαγορευτέος, οὐδ' οἱ δανεισταὶ αὐτοῦ.

Ἡ περὶ ἀπαγορεύσεως αἴτησις, ἐν ᾗ πρέπει νὰ καθορίζωνται ἐπακριβῶς τὰ περιστατικά, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ διανοητικὴ νόσος, καὶ τὰ ἀποδεικτικὰ τούτων μέσα, εἰσάγεται εἰς τὸ πρωτοδικεῖον τῆς κατοικίας τοῦ ἀπαγορευτέου, ἐκδικάζεται δὲ κατὰ τὴν ἐπ' ἀναφορᾷ διαδικασίαν. Ταύτῃ ἐπισυνάπτεται γνωμοδότησις τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀπαγορεύσεως. Ἂν τὸ δικαστήριον κρίνῃ τὴν αἴτησιν βάσιμον καὶ παραδεκτὴν κατὰ τύπον, διατάσσει κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ συνεδρίαν τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀπαγορευτέου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τῶν προταθέντων μαρτύρων, ὁρίζον ἅμα τόπον καὶ χρόνον τῆς ἐξετάσεως ταύτης, ἥτις γίνεται ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αἰτοῦντος, τοῦ ἀπαγορευτέου καὶ τοῦ εἰσαγγελέως (τούτου ἡ παρουσία κατὰ τὴν τοῦ ἀπαγορευτέου ἐξέτασιν εἶναι ἀπαραίτητος) εἴτε ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τοῦ δικαστηρίου, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, εἴτε, ἂν ὁ ἀπαγορευτέος ἀδυνατῇ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ δικαστήριον, κατ' οἶκον ὑπ' εἰσηγητοῦ δικαστοῦ. Πᾶσα ἀπόφασις ὅμως ἐκδιδομένη ἐν τῇ δίκῃ τῆς ἀπαγορεύσεως ἀπαγγέλλεται δημοσίᾳ κατὰ τὸν θεμελιώδη κανόνα τοῦ Συντάγματος (ἄρθρ. 96).

Τὸ δικαστήριον δύναται κατὰ πᾶσαν στάσιν τῆς δίκης νὰ διορίζῃ προσωρινὸν διαχειριστὴν τῆς οὐσίας τοῦ ἀπαγορευτέου, ἐπιμελούμενον ἅμα καὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Τὰ καθήκοντα τούτου εἶναι ἁπλῶς συντηρητικὰ τῆς οὐσίας τοῦ πάσχοντος, ὅθεν περιωρισμένα, λήγουσι δὲ περατωθείσης ὁπωσδήποτε τῆς δίκης.

Ἂν μὴ ἡ πνευματικὴ νόσος ἀποδειχθῇ ἐντελῶς, ὁ δὲ περὶ οὗ πρόκειται κριθῇ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς «διφορουμένας ἔχων τὰς φρένας», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ νόμου, τὸ δικαστήριον δύναται, ἀπορρίπτον τὴν περὶ ἀπαγορεύσεως αἴτησιν, νὰ διορίσῃ τούτῳ ἀντιλήπτορα, οὗτινος ἡ συναίνεσις ἀπαιτεῖται πρὸς τὸ κῦρος ὡρισμένων πράξεων (ἐν ἄρθρῳ 121 τοῦ ΧΠΘ' νόμου ἀπαριθμουμένων) τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ τελοῦντος. Τὸν διορισμὸν ἀντιλήπτορος δύνανται νὰ προκαλέσωσι καὶ οἱ συγγενεῖς, ἂν μὴ κρίνωσιν ἀναγκαίαν τὴν ἀπαγόρευσιν.

Κατὰ τῆς περατούσης τὴν δίκην ὁριστικῆς ἀποφάσεως (κηρυττούσης τὴν ἀπαγόρευσιν ἢ ἀπορριπτούσης τὴν περὶ ταύτης αἴτησιν ἢ διοριζούσης ἀντιλήπτορα) συγχωρεῖται ἔφεσις, ἀσκουμένη κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ ἄρθρου 666 Πολ. Δικονομίας). Ἡ κηρύττουσα τὴν ἀπαγόρευσιν ἢ διορίζουσα ἀντιλήπτορα ἀπόφασις, τελεσίδικος καταστᾶσα, δημοσιεύεται καθ' οὓς τρόπους ὁρίζει τὸ ἄρθρον 122 τοῦ ΧΠΘ' καὶ 667 Πολ. Δικονομίας.

Τελεσιδίκου γενομένης τῆς περὶ ἀπαγορεύσεως ἀποφάσεως διορίζεται ἐπίτροπος καὶ παρεπίτροπος τοῦ ἀπηγορευμένου, καθ' ὃν τρόπον ὁρίζει τὸ ἄρθρον 22 τοῦ ΧΠΘ' νόμου, ἤτοι ὑπὸ τοῦ πρωτοδικείου μετὰ προηγουμένην γνωμοδότησιν τοῦ συγγενικοῦ συμβουλίου. Ἡ τοῦ ἀπηγορευμένου ἐπιτροπεία εἶναι ἀείποτε δοτή, ἤτοι ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ διορίζεται πάντοτε ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. Ἐξαίρεσιν τούτου ποιεῖται τὸ ἄρθρον 27 τοῦ μνησθέντος νόμου, καθ' ὃ ὁ σύζυγος εἶναι αὐτοδικαίως ἐκ τοῦ νόμου, ἐπίτροπος τῆς ἀπαγορευθείσης συζύγου αὐτοῦ. ἐνῷ τἀνάπαλιν ἡ γυνὴ δύναται ἁπλῶς νὰ διορισθῇ ἐπίτροπος τοῦ ἀπαγορευθέντος συζύγου της, μὴ καλουμένη εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τούτου αὐτοδικαίως (ἄρθρ. 128). Οὐδεὶς πλὴν συζύγων, ἀνιόντων καὶ κατιόντων, ὑποχρεοῦται νὰ διατελέσῃ ἐπίτροπος ἀπηγορευμένου ὑπὲρ τὴν δεκαετίαν· συμπληρωθείσης ταύτης ὁ ἐπίτροπος δικαιοῦται νὰ αἰτήσηται τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ. Κατὰ τὰ λοιπὰ κρατοῦσι περὶ τῆς ἐπιτροπείας τῶν ἀπηγορευμένων οἱ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ἀνηλίκων διέποντες ὁρισμοί.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς περὶ ἀπαγορεύσεως (ἢ περὶ διορισμοῦ ἀντιλήπτορος) ἀποφάσεως ἄρχονται ἀπὸ τῆς ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τοῦ πρωτοδικείου δημοσιεύσεως αὐτῆς καὶ πρὸ τῆς *τελεσιδικίας* ταύτης. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτην πᾶσα οὐσιακὴ δικαιοπραξία γενομένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀπηγορευμένου (ἢ τοῦ τελοῦντος ὑπ' ἀντιλήπτορα, ὁσάκις ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τούτου) εἶναι ἄκυρος, ἡ δ' ἀκυρότης αὕτη εἶναι σχετική, ἤτοι δύναται νὰ προταθῇ ὑπὸ μόνου τοῦ ὑπὸ ἐπιμέλειαν τελοῦντος. Τοῦ νόμου δὲ μηδεμίαν διάκρισιν ποιουμένου, ἄκυροι εἶναι καὶ αἱ ἐν διαλείμμασιν ἐχεφροσύνης τελεσθεῖσαι πράξεις. Τοῦ κανόνος τούτου περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀπηγορευμένου ἐξαίρεσιν ἐνεκαίνισεν ὁ περὶ διαθηκῶν νόμος ΓΨΠ' τοῦ 1911, καθ' ὃν (ἄρθρ. 4) ἡ ἀνικανότης τοῦ δικαστικῶς ἀπηγορευμένου πρὸς σύνταξιν διαθήκης ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς περὶ ἀπαγορεύσεως αἰτήσεως, ἂν χωρήσῃ ἀπαγόρευσις ἐπὶ τῇ αἰτήσει ταύτῃ.

Αἱ πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως γενόμεναι πράξεις τοῦ ἀπαγορευθέντος δύνανται νὰ κηρυχθῶσιν ἄκυροι, ἄν, ὅτε ἐγένοντο, ἡ αἰτία τῆς ἀπαγορεύσεως ἦτο ὁμολογουμένως γνωστή, ἢ ὁ τῷ ἀπαγορευθέντι συναλλάξας ἐγίνωσκε τὴν αἰτίαν τῆς ἀπαγορεύσεως. Ὅθεν, συντρέχοντός τινος τῶν ὅρων τούτων τοῦ νόμου, αἱ πράξεις αὗται δὲν εἶναι ἄκυροι ἀλλ' ἀκυρώσιμοι.

Οἱ κληρονόμοι τότε μόνον δύνανται νὰ προσβάλωσι τὰς ὑπὸ τούτου τελεσθείσας ἀμφοτεροβαρεῖς δικαιοπραξίας λόγῳ φρενοβλαβείας αὐτοῦ (μὴ ὄντος, ὡς εἰκός, ἀπηγορευμένου), ὅταν ἡ ἀπαγόρευσις αὐτοῦ ἀπηγγέλθη, ἢ τοὐλάχιστον προὐκλήθη, ζῶντος ἔτι τούτου, ἢ ὅταν ὁ ἀποβιώσας ἐπεχείρησε τὰς πράξεις θεραπευόμενος ἐν φρενοκομείῳ. Ἂν δ' ἡ ἀπόδειξις τῆς φρενοβλαβείας προκύπτῃ ἐξ αὐτῆς τῆς προσβαλλομένης πράξεως, ἡ προσβολὴ ταύτης ἐπιτρέπεται πάντοτε, ἤτοι καὶ ἄνευ συνδρομῆς τινος τῶν ἀνωτέρω ὅρων. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου διοίκησις τῆς οὐσίας τοῦ ἀπηγορευμένου διέπεται καθόλου ὑφ' ὧν κανόνων καὶ ἡ ἐπιτροπικὴ διαχείρισις τῆς οὐσίας ἀνηλίκου. Ἐξαιρετικούς τινας ὁρισμοὺς περὶ τῆς πρώτης ἀναγράφει ὁ ΧΠΘ' νόμος (ἄρθρ. 131, 132).

Ἀνανήψαντος τοῦ ἀπηγορευμένου ἐκ τοῦ προκαλέσαντος τὴν ἀπαγόρευσιν πάθους, αὕτη αἴρεται ὑπὸ τοῦ πρωτοδικείου καθ' ἣν διαδικασίαν κηρύσσεται. Τὴν ἄρσιν ταύτης δικαιοῦνται νὰ αἰτήσωνται αὐτοὶ οἱ δυνάμενοι νὰ αἰτήσωνται τὴν κήρυξιν αὐτῆς, πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, καὶ αὐτὸς ὁ ἀπηγορευμένος, τηρῶν τὰς νομίμους διατυπώσεις. Τὸ δικαστήριον, ἂν μορφώσῃ τὴν γνώμην ὅτι οὗτος δὲν ἀπηλλάγη ὅλως τῆς νόσου ἀλλὰ διφορουμένας ἔχει τὰς φρένας, δύναται νὰ ἐπιστήσῃ αὐτῷ ἀντιλήπτορα. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς αἰρούσης τὴν ἀπαγόρευσιν ἀποφάσεως ἄρχονται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς, ἀφ' ἧς ὁ τέως ἀπηγορευμένος ἀνακτᾶται πλήρη τὴν πρὸς τὸ δικαιοπρακτεῖν ἱκανότητα. Καὶ τούτου ἐξαίρεσιν εἰσήγαγεν ὁ περὶ διαθηκῶν ΓΨΠ' νόμος, ὁρίσας (ἄρθρ. 5, ἐδάφ. β') ὅτι ἔγκυρος εἶναι ἡ διαθήκη ἡ συνταχθεῖσα ὑπὸ ἀπηγορευμένου μετὰ τὴν ὑποβολὴν αἰτήσεως περὶ ἄρσεως τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτοῦ, ἂν ἡ ἀπαγόρευσις ἀρθῇ συμφώνως τῇ αἰτήσει.

Β') Νόμιμος ἀπαγόρευσις.— Κατὰ τὸ ἄρθρον 25 τοῦ Ποιν. Νόμου καὶ τὸ καταργῆσαν τὸν *πολιτικὸν θάνατον* ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1862 ψήφισμα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, οἱ καταδικασθέντες εἰς ποινὴν ἐγκληματικὴν (θάνατον, ἰσόβια δεσμά, πρόσκαιρα δεσμά, εἱρκτὴν) τελοῦσιν αὐτοδικαίως, ἀφ' ὅτου καταστῇ ἀμετάκλητος ἡ ἀπόφασις καὶ ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ ποινή, ἐν καταστάσει *νομίμου ἀπαγορεύσεως*. Αὕτη, ἀποτελοῦσα κυρίως μέτρον προστατευτικὸν τῶν οὐσιακῶν συμφερόντων τοῦ καταδίκου, ἀποστερεῖ αὐτὸν τὴν ἱκανότητα πρὸς διοίκησιν καὶ διάθεσιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ἥσσονι μοίρᾳ ἢ ἡ δικαστικὴ ἀπαγόρευσις. Οὕτως ὁ νομίμως ἀπηγορευμένος ἐγκύρως συντάσσει διατάξεις τελευταίας βουλήσεως (διαθήκην κλπ). Τὰ τῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ διέπονται ὑπὸ τῶν διαληφθέντων κανόνων τῶν ἰσχυόντων περὶ τῆς δικαστικῆς ἀπαγορεύσεως. Κατὰ δὲ τὸν εἰδικὸν ὁρισμὸν τοῦ ἄρθρου 26 Ποιν. Νομ. ὁ ἐπίτροπος οὐδὲν δύναται νὰ παράσχῃ αὐτῷ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ ποινή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ὅρα γενικῶς τὰ περὶ οἰκογενειακοῦ δικαίου συγγράμματα. περὶ δὲ νομίμου ἀπαγορεύσεως καὶ τὰ συστήματα ποινικοῦ δικαίου. Γ. Π. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ

— *[Κανον. Δίκ.]*· βλ. ποιναὶ ἐκκλησιαστικαί.

—**ἀπαγορεύσεως** *βολὴ [Τακτ.]*. Καλεῖται οὕτω ἐν τῇ τακτικῇ ἡ ὑπὸ τοῦ φιλίου πυροβολικοῦ ἐκτελουμένη βολή, ἐπὶ τῷ σκοπῷ παρενοχλήσεως τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ καὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ τοιούτου εἴδους βολὴ ἐξετελέσθη διὰ πρώτην φοράν, διαρκούσης τῆς ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ πολέμου (τῷ Δυτικῷ) τριετοῦς στασιμότητος, ἐθεσπίσθη δὲ διὰ πρώτην φοράν, ἐν τοῖς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 κανονισμοῖς, ὡς εἶδος βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ. Διὰ νὰ ἔχῃ ἀποτελεσματικότητα ἡ βολὴ ἀπαγορεύσεως, πρέπει νὰ ἐκτελῆται ἀπαραιτήτως κατὰ χώρων στενῶν, ἀποτελούντων ὑποχρεωτικὴν διάβασιν, ὡς π.χ. γεφύρας, αὐχένος, στενωποῦ, μοναδικῆς διὰ βαλτώδους χώρου ὁδεύσεως, σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ κτλ. Κατὰ τὴν τοιούτου εἴδους βολὴν πολὺ συντελεῖ καὶ ἡ δι' ἀερίων. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ἡ βολὴ ἀπαγορεύσεως εὑρίσκει χρησιμοποίησιν ἐν τῇ περιόδῳ στασιμότητος μόνον. Ὁ τρόπος ἐκτελέσεως τῆς τοιαύτης βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ εἶναι ζήτημα τεχνικόν. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἀπαγορευτέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος, ὅστις πρέπει ν' ἀπαγορευθῇ, νὰ μὴ ἐπιτραπῇ.

ἀπαγορευτικός, *—ή, —όν*· ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν, ἐμποδιστικός, ἀποφατικός: «ἀπαγορευτικοὶ νόμοι, — διατάξεις».—Ἐπίρρ. *ἀπαγορευτικῶς*.

— **ἀπαγορευτικοὶ** *δασμοὶ [Νομ.]*· βλ. δασμοί.

— **ἀπαγορευτικὸν** *σύστημα [Νομ.]*· βλ. δασμοί, προστατευτικὸν σύστημα.

— **ἀπαγορευτικὸς** *νόμος [Νομ.]*· βλ. νόμος.

ἀπαγορεύω· ἐμποδίζω, δὲν ἐπιτρέπω, ἀποτρέπω ἀπὸ τοῦ νὰ γίνῃ τι, κωλύω: «ἡ ὑγιεινὴ ἀπαγορεύει τὴν οἰνοποσίαν», «ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος,— τὸ καπνίζειν κ.τ.τ.».

— **ἀπηγορευμένος** *καρπὸς [Θρησκ.]*· βλ. ἁμαρτία (τ. Δ', σ. 172 γ' καὶ ἑ.)

ἀπάγυνα (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ φυτὰ τὰ ὁποῖα δὲν καρποφοροῦσι παρὰ μίαν καὶ μόνην φοράν. Δ. Ν. Π.

ἀπαγχονίζω· θανατῶ τινα διὰ τῆς ἀγχόνης, ἀπάγχω, πνίγω, στραγγαλίζω, κοιν. *κρεμῶ*.

ἀπαγχόνισις (ἡ) καὶ *ἀπαγχονισμός*· ἡ πρᾶξις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπαγχονίζειν, θανάτωσις διὰ τῆς ἀγχόνης, κοιν. *κρέμασμα*.

— *['Ιατροδ.]*· βλ. ἀσφυξίαι.

— *['Εγκυκλ.]*· βλ. λ. ἀγχόνη.

ἀπάγχω· ἄγχω, πνίγω, κρεμῶ εἰς τὴν ἀγχόνην, ἄλλως *ἀπαγχονίζω*.

ἀπάγω, ἀόρ. *ἀπήγαγον*, παθ. ἀόρ. *ἀπήχθην*, παθ. μετοχ. *ἀπηγμένος*· ἀπομακρύνω ἀπό τινος τόπου, ὁδηγῶ μακράν, παρασύρω· || καθόλου, ἀπομακρύνω, ὁδηγῶ: «ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι, — εἰς φυλακήν» || ἀποπλανῶ ἐρωτικῶς: «ἀπήγαγε νεαρὰν κόρην».

— *[Ναυτ.]*. Ἐν τῷ ναυτικῷ *ἀπάγω* (δηλ. τὸ πλοῖον, κοιν. *βαστῶ ἀπάνω μὴ σοπράρῃ*, γαλλ. dévier du vent, ἀγγλ. to bear off) σημαίνει κυβερνῶ τὸ πλοῖον τηρῶν τὸν οἴακα κατά τι προσηνέμως, ὅπως ἐκκλίνω, ἀμέσως ὡς παραστῇ ἀνάγκη, τὸ πλοῖον ὑπηνέμως καὶ ἀποφευχθῇ ἀντηνέμωσις τῶν ἱστίων. Συνήθης περίπτωσις εἰς τὰ *ὁρμητικὰ* ἱστιοφόρα. Σ. Ε. Λ.

ἀπαγωγεὺς (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπάγων, ὁ ἀπομακρύνων ἐπὶ κακῷ, πρὸς ἀποπλάνησιν.

ἀπαγωγὴ (ἡ)· ἀπομάκρυνσις, ἀποπλάνησις: «ἀπαγωγὴ γυναικός», «βιαία—, ἑκουσία ἀπαγωγή».

— [ΑΡΧΑΙΟΛ.] Ἐκαλεῖτο *ἀπαγωγὴ* συνοπτικὴ ἐν Ἀθήναις διαδικασία κατὰ τῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανομένων κακούργων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο διὰ τῆς βίας νὰ συλλάβῃ πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου ἄρχοντος. Τὸ δικαίωμα τοῦτο περιωρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς κακούργους, οἵτινες διέπραττον τὰ μέγιστα τῶν ἀδικημάτων, ὡς ἦσαν οἱ ἀνδροφόνοι (οἱ φονεύοντες καὶ ληστεύοντες τὰ θύματά των), οἱ ἀνδραποδισταὶ (κλέπται ἀνθρώπων), οἱ τοιχωρύχοι (διαρρῆκται), οἱ ἱερόσυλοι, οἱ ἀσεβεῖς, οἱ γόητες, οἱ λωποδύται (οἱ τὰ ἱμάτια πρὸ πάντων τῶν νεκρῶν κλέπτοντες), οἱ νοθευταὶ τῶν σταθμῶν καὶ μέτρων κ.ο.κ. Βραδύτερον ἐπετράπη ἡ ἀπαγωγὴ κατὰ τῶν μοιχῶν, τῶν συκοφαντῶν, τῶν κακολογούντων ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, τῶν κατηγορουμένων ἐπὶ ἀστρατείᾳ ἢ κακώσει τῶν γονέων των, τῶν ἀσκούντων δικαιώματα, ὧν εἶχον στερηθῆ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, καὶ κατὰ τῶν ἁπλῶν κλεπτῶν, ἀλλ' ἐν νυκτί, ἢ ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε διεπράττετο ἐν δημοσίῳ τόπῳ (ἐν γυμνασίῳ, λιμένι, λουτροῖς) καὶ ἡ ἀξία τοῦ κλαπέντος ὑπερέβαινε τὰς 10 δραχμάς. Δι' ἄλλας κλοπὰς ἐπετρέπετο ἡ ἀπαγωγή, ἐὰν τὸ κλαπὲν ἦτο ἀξίας 50 τοὐλάχιστον δραχμῶν. Ἴσως ἐπετρέπετο ἡ ἀπαγωγὴ καὶ κατὰ τῶν κλεπταποδόχων οἵτινες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ἐτιμωροῦντο μὲ τὴν αὐτὴν ὡς οἱ κλέπται τιμωρίαν. Τοῦ φονέως ἰδίως ἡ ἀπαγωγὴ ἐγίνετο, ἐὰν οὗτος ἐφωρᾶτο ἀναστρεφόμενος μετ' ἄλλων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ, οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παντὸς πολίτου Ἀθηναίου. Οἱ ἀνδροκτόνοι ὅμως διεμαρτύροντο πάντοτε, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἴσχυεν ἡ

Digitized by Google

γραφὴ φόνου καὶ οὐχὶ ἡ ἀπαγωγή. Ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐγκλήματος ὡρίζετο τίς ἦτο ὁ ἁρμόδιος ἄρχων ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὡδηγεῖτο ὁ κακοῦργος. Διὰ τοὺς ἀνδροφόνους καὶ γόητας ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ ἕνδεκα (ἄρχοντες), διὰ τοὺς κατηγορουμένους ἐπὶ κακώσει γονέων ὁ ἐπώνυμος ἄρχων, διὰ τοὺς ἀσεβεῖς ὁ ἄρχων βασιλεύς, διὰ τοὺς καθυστεροῦντας τὸ μετοίκιον οἱ πωληταί, διὰ τοὺς συκοφάντας καὶ ἄλλους ἐγκληματίας ὁ σύλλογος τῶν θεσμοθετῶν. Εἰς τὸν ἄρχοντα ἐνεχειρίζετο τὸ ἔγγραφον τῆς ἀπαγωγῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μηνυτὴς ἔκαμνε ρητὴν δήλωσιν ὅτι ὁ ἀπαγόμενος συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ περιέγραφε τὸ διαπραχθὲν ἀδίκημα. Ὁ ἀπαγόμενος ἐρρίπτετο κατὰ διαταγὴν τοῦ ἄρχοντος εἰς τὸ δεσμωτήριον (εἰς τὸ ξύλον), εὐθὺς ὡς προσήγετο πρὸς αὐτόν. Ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου δὲ μόνον εἴς τινας περιπτώσεις ἠδύνατο ν' ἀπολυθῇ πρὸ τῆς δίκης δι' ἐγγυήσεως τριῶν πολιτῶν, οἵτινες ἐπλήρωνον τὸ αὐτὸ ὡς ὁ κατηγορούμενος τέλος. Ἡ τιμωρία τῶν ἐγκληματιῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπετρέπετο ἡ ἀπαγωγή, ἦτο συνήθως ὡρισμένη ὑπὸ τῶν νόμων καὶ ἐπεβάλλετο εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἄρχοντος, ἐὰν ὁ κατηγορούμενος ὡμολόγει τὸ ἔγκλημά του ἢ ἡ πρᾶξις του ἦτο ἀποδεδειγμένη· ἐὰν ὅμως ὑπῆρχεν ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ ἐγκλήματος, ἡ ὑπόθεσις εἰσήγετο εἴς τι τῶν δικαστηρίων τῆς Ἡλιαίας, ἢ τὴν Βουλήν, τοῦ ὁποίου προήδρευεν ὁ ἁρμόδιος ἄρχων. Οὕτως οἱ ἀνδροφόνοι καὶ οἱ γόητες ἐτιμωροῦντο διὰ θανάτου, οἱ μέτοικοι, οἱ μὴ καταβαλόντες τὸ μετοίκιον, ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι. Ὁσάκις δὲν ὡρίζετο ὑπὸ τοῦ νόμου ἡ ποινή, ἀπεφαίνετο περὶ τοῦ εἴδους αὐτῆς τὸ δικαστήριον. Ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ ἐνοχὴ τοῦ ἀπαγομένου δὲν ἀπεδεικνύετο, τότε ὁ κατήγορος—ἐὰν μάλιστα δὲν ἐλάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων — ὑπέκειτο εἰς ζημίαν 1000 δραχμῶν. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ μηνυταί, διὰ νὰ μὴ ἐκτίθενται εἰς τὸν εἰρημένον κίνδυνον, μετεχειρίζοντο τὴν ἀφήγησιν ἀντὶ τῆς ἀπαγωγῆς, δηλαδὴ ὡδήγουν τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα, συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ δημοσίων ὑπηρετῶν, εἰς τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον διεπράχθη τὸ ἀδίκημα ἢ ὅπου ἐκρύπτετο ὁ ἐγκληματίας διὰ νὰ συλλάβῃ αὐτόν. Ὁ ἄρχων εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἠδύνατο νὰ παραβιάσῃ καὶ τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας τοῦ μηνυομένου. Περὶ τοῦ διώκοντος (κατηγόρου) ἐλέγετο ἡ φράσις «ἀπάγειν τὴν ἀπαγωγήν», περὶ δὲ τοῦ ἄρχοντος τοῦ δεχομένου αὐτὴν «παραδέχεσθαι τὴν ἀπαγωγήν». Σχετικαὶ πρὸς τὴν ἀπαγωγὴν διαδικασίαι ἦσαν ἡ προρρηθεῖσα *ἀφήγησις* καὶ ἡ *ἔνδειξις*. Ὀνομαστότεραι τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευομένων ἀπαγωγῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἀγοράτου (βλ. *Λυσίου κατ' Ἀγοράτου* § 85 καὶ 86) κατηγορηθέντος δι' ἀπαγωγῆς ὡς ἀνδροφόνου καὶ ὡς ψευδῶς μηνύσαντος ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τῶν καθεστώτων τούς τε στρατηγοὺς καὶ ταξιάρχους καὶ τινας τῶν ἐπιφανῶν πολιτῶν, καὶ ἡ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ὁρισθεῖσα ἀπαγωγὴ κατὰ τῶν φυγόντων εἰς Δεκέλειαν πρὸς ἀσφάλειαν Ἀθηναίων πολιτῶν, ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων (*Λυκ. κατὰ Λεωκράτους* § 121). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—[ΠΟΙΝ.] Ὡς *ἀπαγωγὴ* χαρακτηρίζεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ ποινικῷ νόμῳ (ἄρθρ. 331 καὶ 332) ἡ ἐπὶ σκοπῷ ἀκολασίας ἢ συνάψεως γάμου ἀπομάκρυνσις προσώπου τινὸς ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς διατριβῆς του ἢ παρεμπόδισις τούτου πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς αὐτόν.

Δύο συνεπῶς εἶναι οἱ κύριοι διακριτικοὶ ὅροι τοῦ ἐγκλήματος τούτου: 1) ἡ ἀπομάκρυνσις ἢ παρεμπόδισις προσώπου τινὸς ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς διατριβῆς του καὶ 2) ὁ σκοπὸς τῆς ἀκολασίας (δηλ. τῆς κατὰ φύσιν συνουσίας ἢ τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας) ἢ τῆς συνάψεως γάμου τοῦ ἀπαχθέντος προσώπου μετὰ τοῦ ἀπαγωγέως ἢ καὶ τρίτου προσώπου, εἰς ὃ ὁ ἀπαγαγὼν παρέδωκε τὸν ἀπαχθέντα. Πρὸς ὕπαρξιν, ἑπομένως, τοῦ ἐγκλήματος δὲν ἀπαιτεῖται νὰ τελεσθῇ ἡ ἀκολασία ἢ νὰ συναφθῇ ὁ γάμος, ἀρκεῖ μόνον ὅτι ἡ κατὰ τὰ ἄνω ἀπομάκρυνσις ἢ παρεμπόδισις ἐγένετο μὲ τοιοῦτον σκοπόν. Ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τούτου ἔχει ἁπλῶς σημασίαν διὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς, κατὰ τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα.

Δύο διακρίνονται ἐν τῷ νόμῳ εἴδη ἀπαγωγῆς:

1) *Ἡ ἀκουσία ἀπαγωγή* (ἄρθρ 331), ἡ τελουμένη τουτέστι παρὰ τὴν ἐναντίαν θέλησιν τοῦ ἀπαγομένου προσώπου καὶ δὴ ἀδιαφόρως ἂν τοῦτο εἶναι ἐνήλικον ἢ ἀνήλικον. Ὡς μέσον δὲ πρὸς τέλεσιν αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἡ κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀπαγομένου (οὐχί, ἑπομένως, κατὰ τρίτου προσώπου) χρῆσις *δόλου* ἢ *βίας*. Καὶ διὰ μὲν τοῦ ὅρου «*δόλος*» νοεῖται ἡ χρῆσις μέσων δυναμένων νὰ ἐξαπατήσωσι τὸ ἀπαγόμενον πρόσωπον εἴτε περὶ τοῦ ὅτι ἀπομακρύνεται ἢ παρεμποδίζεται ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς διατριβῆς του, εἴτε καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀπάγοντος. Ὑπὸ τὸν ὅρον δὲ «*βία*» νοητέον ὄχι μόνον τὴν κυρίως σωματικὴν καὶ ψυχολογικὴν βίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ ναρκωτικῶν μέσων, ἢ μεθυστικῶν ποτῶν ἀπονάρκωσιν τῶν αἰσθήσεων, ἢ τὸν δι' ὑπνωτισμοῦ παραγόμενον ὕπνον. Ὡς ἀκουσία ἀπαγωγὴ ἐπίσης δέον νὰ θεωρηθῇ, καίτοι μὴ προβλεπομένη ρητῶς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ ἀπάγοντος πρόσωπον εὑρισκόμενον εἰς ἀπονάρκωσιν τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ. Αὐτόδηλον ἐξ ἄλλου εἶναι, ὅτι συναινοῦντος τοῦ ἀπαγομένου προσώπου εἰς τὴν ἀπαγωγὴν αὐτοῦ, ἔγκλημα ἀκουσίας ἀπαγωγῆς βεβαίως δὲν ὑπάρχει, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ προσώπου μὴ ἱκανοῦ πρὸς καταλογισμὸν (λ. χ. παράφρονος), ὁπότε ἡ συναίνεσις αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπιρροήν.

2) *Ἡ ἑκουσία ἀπαγωγὴ ἀνηλίκου*. Ταύτης διακρίνει ὁ νόμος δύο εἰδικωτέρας περιπτώσεις, ἤτοι α) τὴν ἀπαγωγὴν προσώπου ἡλικίας κάτω τῶν 15 ἐτῶν, ἣν καὶ ἐξομοιοῖ πλήρως πρὸς τὴν ἀκουσίαν ἀπαγωγὴν (ἄρθρον 331) καὶ β') τὴν ἀπαγωγὴν προσώπου, συμπληρώσαντος μὲν τὸ 15ον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἣν ρυθμίζει εἰδικώτερον (ἐν ἄρθρῳ 332). Κατ' αὐτὸ ὁ μὲν δράστης δέον νὰ ἔχῃ συμπεπληρωμένον τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ δὲ ἀπαγωγὴ νὰ γίνῃ *ἄνευ τῆς συναινέσεως* ἐκείνων ὑπὸ τὴν νόμιμον ἐξουσίαν τῶν ὁποίων τελεῖ ὁ ἀνήλικος, ὡς π. χ. τοῦ πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου αὐτοῦ.

Καὶ ὡς *ποινὴ* μὲν τῆς ἀκουσίας ἀπαγωγῆς, ἢ τῆς πρὸς ταύτην ἐξομοιουμένης ἑκουσίας ἀπαγωγῆς ἀνηλίκου κάτω τῶν 15 ἐτῶν, ὁρίζεται ἐν τῷ νόμῳ εἱρκτὴ μὲν ἂν ἐπετεύχθη ὁ ὑπὸ τοῦ δράστου ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς ἀκολασίας ἢ τοῦ γάμου, φυλάκισις δὲ κατ' ἐλάχιστον ὅρον δύο ἐτῶν, ἂν δὲν ἐπραγματώθη ὁ σκοπὸς οὗτος. Ὡς ποινὴ δὲ κατὰ τῆς ἑκουσίας ἀπαγωγῆς προσώπου ἄνω τῶν 15 καὶ κάτω τῶν 21 ἐτῶν ἀπειλεῖται φυλάκισις μὲν τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, ἂν ἡ ἀπαγωγὴ ἐτελέσθη ἐπὶ σκοπῷ ἀκολασίας καὶ ἓξ μηνῶν μέχρι τριῶν ἐτῶν ἂν ἐτελέσθη ὁ σκοπὸς οὗτος· φυλάκισις δὲ ἓξ μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, ἂν ἡ ἀπαγωγὴ ἐτελέσθη ἐπὶ σκοπῷ γάμου.

Ἡ ἀπαγωγὴ καταλέγεται μεταξὺ τῶν κατ' ἔγκλησιν διωκομένων ἐγκλημάτων (συνδυασμένα ἄρθρα 333 καὶ 280 Π. Ν.). Πλὴν τούτου ὁ νόμος ὁρίζει περαιτέρω, ὅτι τελεσθέντος τοῦ γάμου τοῦ ἀπαχθέντος μετὰ τοῦ ἀπαγωγέως ἢ ἐκείνου πρὸς ὃν οὗτος παρέδωκεν αὐτόν, δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ ποινικὴ δίωξις ἐπὶ ἀπαγωγῇ (ἑκουσίᾳ ἢ ἀκουσίᾳ) πρὶν ἢ κηρυχθῇ ὁ τελεσθεὶς γάμος ἄκυρος παρὰ τοῦ ἁρμοδίου πολιτικοῦ δικαστηρίου.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ ἰσχύοντος νόμου εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ σχεδίῳ ἑλλην. ποιν. κώδικος τοῦ 1924 διαχείρισις τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀπαγωγῆς (ἄρθρ. 304—306). Οἱ θεμελιώδεις διακριτικοὶ ὅροι τοῦ ἐγκλήματος παραμένουσιν οἱ αὐτοί, ὡς ἐπίσης ἡ διάκρισις τῆς ἀπαγωγῆς εἰς ἀκουσίαν καὶ ἑκουσίαν. Ἐμμένει οὕτω τὸ σχέδιον εἰς τὴν παραδεδομένην καὶ ἐν ταῖς ξέναις ἐπίσης νομοθεσίαις καὶ νομοπαρασκευαστικοῖς σχεδίοις κρατοῦσαν διαμόρφωσιν τῆς ἀπαγωγῆς ἐκ γένει εἰς ἰδιαίτερον ἔγκλημα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Γαλλικοῦ καὶ Νορβηγικοῦ ποιν. κώδικος, οἵτινες προβλέπουσι μόνον περὶ ἀπαγωγῆς ἀνηλίκων (καὶ δὴ ἀσχέτως σκοποῦ), ἀρκούμενοι κατὰ τὰ λοιπὰ εἰς τοὺς γενικωτέρους ὁρισμοὺς περὶ παρανόμου καταχρατήσεως ἢ ἁρπαγῆς.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὸν ἰσχύοντα νόμον, συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἐν ταῖς ξέναις νομοθεσίαις κρατοῦσαν διαχείρισιν (ὡς λ. χ. ἐν τῷ Γερμανικῷ, τῷ Ὁλλανδικῷ, ἐν μέρει δὲ καὶ τῷ Ἰταλικῷ ποιν. κώδικι) τὸ σχέδιον ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀπαγωγῆς δέχεται μόνον *θῆλυ*, οὐχὶ δὲ καὶ ἄρρεν πρόσωπον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κωστῆ*, Ἑρμηνεία, τόμ. 2ος, §§ 157 καὶ ἑπ. *Ἡλιοπούλου*, Σύστημα, τόμ. 2ος, τεῦχ. Α' (1927), § 22 σελ. 100 ἑπ. *Mittermaier*, ἐν Vergl. Darst. d. deutsch. und ausl. Strafrechts, Bes. Teil, τόμ. IV, σελ. 136 ἑπ. Ν. Α. Χ.

—[ΑΝΑΤΟΜ.] Ἐν τῇ ἀνατομικῇ *ἀπαγωγὴ* κίνησις μέλους τινὸς τοῦ σώματος, καθ' ἣν τὸ κινούμενον μέλος ἀφίσταται τοῦ μέσου ἐπιπέδου τοῦ σώματος, ἤ, ἐὰν μέρος τοῦ μέλους κινῆται, ἀφίσταται τοῦ μέσου ἐπιπέδου τοῦ μέλους. Ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀπαγωγὴν εἶναι ἡ προσαγωγή. Ι. Π.

—[ΡΗΤΟΡ.] Ἡ λέξις ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ρητόρων ὡς ὄνομα σχήματος συλλογισμοῦ ὅπερ συνίστατο εἰς τὴν συναγωγὴν μωρῶν ἀλλ' ἀναγκαίων πορισμάτων ἐκ προτάσεων, τὰς ὁποίας ἤθελον ν' ἀπορρίψουν. Α. Δ.

—[ΓΥΜΝΑΣΤ.] Ἡ κίνησις ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν δύο ἡνωμένων ἢ εἰς παράλληλον θέσιν εὑρισκομένων ἄκρων (ποδῶν ἢ χειρῶν), καλεῖται *ἀπαγωγή*. Ἡ ἀπὸ τῆς κατακορύφου καὶ παραλλήλου π. χ. θέσεως ἔκτασις πρὸς τὰ πλάγια τῶν χειρῶν, ἡ ἀπομάκρυνσις καὶ ἐπαναφορὰ εἰς τὴν κανονικήν, ὑπὸ γωνίαν, θέσιν τῶν ἡνωμένων παραλλήλως πελμάτων τῶν ποδῶν κ.λ.π. Τὸ ἀντίθετον τῆς ἀπαγωγῆς καλεῖται *προσαγωγή*. Χ. Δ.

— ἀπαγωγὴ *εἰς ἄτοπον* ἢ *εἰς ἀδύνατον* [*Λογ.*]. Σειρὰ συλλογισμῶν δι' ὧν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ψευδοῦς προτάσεώς τινος συνάγομεν ἐκ ταύτης ἑτέραν πρότασιν εἴτε γνωστὴν ὡς ψευδῆ, εἴτε *ἀντιφατικὴν* πρὸς τὴν πρώτην καὶ γνωστὴν ὡς ἀληθῆ.

Ἔστω, π. χ., πρὸς ἀπόδειξιν (εἰς τὴν Εὐκλείδειον Γεωμετρίαν) ἡ πρότασις «δὲν ὑπάρχει πλαγία» (ἀγομένη ἐξ ἑνὸς σημείου ἐκτὸς εὐθείας ἐπ' αὐτῆς) ἴση πρὸς τὴν κάθετον (τὴν ἀγομένην ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου εἰς τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν)». Παραδεχόμεθα πρὸς στιγμὴν (ὑποθέτομεν) ὅτι ἀληθεύει ἡ ἀντιφατικῶς ἀντικειμένη πρὸς αὐτὴν πρότασις, δηλ. ὅτι «ὑπάρχει πλαγία ἴση πρὸς τὴν κάθετον». Τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ὅτι σχηματίζεται τρίγωνον ἰσοσκελὲς ἔχον ὡς ἴσας πλευρὰς τὴν κάθετον καὶ μίαν πλαγίαν. Ἔχει ὅμως προαποδειχθῆ ἡ πρότασις: «παντὸς ἰσοσκελοῦς τριγώνου αἱ παρὰ τὴν βάσιν γωνίαι εἶναι ἴσαι». Ἀλλ' ἡ μία γωνία τῆς βάσεως τοῦ ρηθέντος τριγώνου εἶναι ὀρθή· ἑπομένως καὶ ἡ ἄλλη γωνία τῆς βάσεως θὰ ἦτο ὀρθή· ὅθεν αἱ παρὰ τὴν βάσιν γωνίαι θὰ εἶχον ἄθροισμα δύο ὀρθῶν. Ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἀντιβαίνει πρὸς προαποδειχθεῖσαν ἤδη πρότασιν «τὸ ἄθροισμα δύο γωνιῶν τριγώνου εἶναι μικρότερον δύο ὀρθῶν». Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ἀντιφατικῶς ἀντικειμένη πρότασις εἶναι ψευδής· καὶ ἑπομένως ἡ ἀρχικῶς πρὸς ἀπόδειξιν δοθεῖσα πρότασις (θέσις) εἶναι ἀληθής.

Προκειμένου νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπαγωγικὴ ἀπόδειξις ἀπαιτεῖται προσοχὴ πρὸ παντὸς εἰς τὰ ἑξῆς: εἰς τὸ ἐὰν τὸ ἀδύνατον (ἢ ἄτοπον), εἰς ὃ νομίζομεν ὅτι φθάνομεν, τὸ θεωροῦμεν ὡς τοιοῦτον διότι ἀντιβαίνει πρὸς προαποδειχθείσας ἤδη προτάσεις, ἢ μήπως τὸ θεωροῦμεν ὡς ἀδύνατον διότι ἀντιβαίνει πρὸς προτάσεις κατόπιν ἀποδεικνυομένας, ἢ καὶ μήπως συγχέωμεν τὸ *ἀκατάληπτον* μετὰ τοῦ *ἀδυνάτου*.

Ἡ ἀπαγωγικὴ ἀπόδειξις (ἡ ὁποία ὀρθότερον ἦτο νὰ λέγεται *παραγωγική*) πολὺ ἐχρησίμευσε καὶ χρησιμεύει 1) διὰ τὸν πλουτισμὸν τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ μαθηματικά, ὅπου γίνεται συχνοτάτη χρῆσις αὐτῆς· 2) δι' ἔλεγχον κενῶν, ἀορίστων ἢ πεπλανημένων θεωριῶν, ὡς ὅπλον διὰ τὴν Κριτικὴν καὶ Πολεμικὴν «ὁ ἔλεγχος ἀντιφάσεως συλλογισμός... Ἔλεγχοι δέ εἰσιν ἀληθεῖς· ὅσα γὰρ ἔστιν ἀποδεῖξαι, ἔστι καὶ ἐλέγξαι τὸν θέμενον τὴν ἀντίφασιν τοῦ ἀληθοῦς» (ΙΙ σοφιστ. Ἐλέγ.). Τὴν λέξιν «*ἀπαγωγὴ*» χρησιμοποιεῖ προσέτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν *ἀναγωγὴν* προβλήματος εἰς ἄλλο. Π. Ζ.

ἀπαγωγικὸς [*Φιλοσ.*]· βλ. παραγωγικός.

ἀπαγωγὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπάγων, *ἀπαγωγεύς*.
— [*Μηχανολ.*]. βλ. ἀποδέκτης.

ἀπάγωτος, —*η*, —*ον*· ὁ μὴ παγωμένος, ὁ μὴ ψυγείς.

ἀπαδειάζω· ἰδιωματ., ἀδειάζω, ἐπὶ γυναικὸς μὴ γεννώσης πλέον, ἄλλως *ξεπαιδοκομάω*.

ἀπαδόντως· ἐπίρρημ., κατὰ τρόπον ἀνάρμοστον.

ἀπαδότης (ὁ)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), βοηθός, συνεργὸς εἰς ἐπιχείρησίν τινα. Δ. Ν. Λ.

ἀπᾴδω· ᾄδων ἐκτρέπομαι, παρεκκλίνω κατὰ τὸ ᾆσμα, κάμνω παραφωνίαν, δὲν συμφωνῶ· *ἀντίθ. συνᾴδω* || μεταφ. δὲν συμφωνῶ, ἀντίκειμαι, ἀντιβαίνω: «ἡ πρᾶξις σου ἀπᾴδει εἰς τὴν καλὴν ἀναστροφήν, εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη».

ἀπαζάρευτος, —*η*, —*ο(ν)*· ὁ μὴ παζαρευθείς, δηλαδὴ ὁ μὴ διαπραγματευθεὶς πρὸς πώλησιν, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν ἐγένετο παζάρευμα (βλ.λ.).

ἀπαθανατίζω· κάμνω τινὰ ἀθάνατον: «ὁ Ἡρακλῆς ἀπηθανατίσθη ὑπὸ τοῦ Διός».

ἀπαθανάτισις (ἡ) καὶ *ἀπαθανατισμὸς* (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπαθανατίζειν, ἀποθέωσις: «ἡ ἀπαθανάτισις τοῦ Ἡρακλέους».

ἀπάθεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις ἀπαθής, ἀδιαφορία, ἀναλγησία, ἀναισθησία || ἀδιαφορία, ἠρεμία, ψυχραιμία.
— [*Φιλοσοφ.*] Ἀπάθεια εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν παθῶν, διαταρασσόντων τῆς ψυχῆς τὴν ἠθικὴν ἰσορροπίαν.
Δεδομένου ὅτι ἡ αἰτία τῆς δυστυχίας καὶ κακοδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἐκ τῶν παθῶν, ἐπιβάλλεται κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς εἰς τὸν σοφὸν οὐ μόνον ὁ μετριασμὸς των, ἡ *μετριοπάθεια*, ὡς παρὰ τοῖς Περιπατητικοῖς, ἀλλ' ἡ τελεία αὐτῶν ἐκρίζωσις. Τοῦτο εἶναι ἀναπόσπαστον συμπέρασμα τῆς ἀντιλήψεως τῶν παθῶν ὡς ἡμαρτημένων κρίσεων καὶ ὑπερμέτρων ψυχικῶν κινήσεων, μὴ καθυποτασσομένων εἰς τὸν λόγον. Κατὰ τὸν Σπινόζαν ἡ ἀπάθεια ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς κατανοήσεως τοῦ ἀμεταβλήτου αἰτιώδους συνειρμοῦ πάσης ἐν τῇ φύσει ἐνεργείας (βλ. πάθος). Α. Δ.

ἀπαθὴς (ὁ, ἡ),—*ές* (τό)· ὁ μὴ παθαινόμενος, ὁ μὴ συγκινούμενος, ἤρεμος, ψύχραιμος || ἀδιάφορος, ἀναίσθητος, ἀνάλγητος.— Ἐπίρρ. *ἀπαθῶς*.
— ἀπαθὴς (ὁ) (Apathus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μελισσιδῶν*. Τὸ μῆκος τοῦ σώματος τοῦ φθάνει τῶν μὲν ἀρρένων τὰ 15, τῶν δὲ θηλέων τὰ 25 χιλιοστόμ. Γνωστὰ εἶναι πέντε εἴδη ζῶντα κυρίως παρασιτικῶς ἐπὶ ἄλλων ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

—**'Απαθής.** Οὕτως ἐκαλεῖτο *κατὰ τὸ Κρυπτ. Λεξικὸν τῆς Φιλικ. 'Εταιρείας*, ὁ σουλτᾶνος *Μαχμοὺτ ὁ Β'*.

ἀπαθλίωσις *[Οἰκονομ. Κοινωνιολ.]*· βλ. καὶ λ. ἀθλιότης.

ἀπαὶ ἢ *ἀπέ*· ἐπίρρ. δημοτ., κατόπιν, ὕστερα: «κι' ἀπαὶ τί θὰ κάνωμε;»

ἀπαιδαγώγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ παιδαγωγηθείς, ὁ μὴ τυχὼν τῆς προσηκούσης ἀνατροφῆς, ἀνάγωγος, *κοιν.* κακοαναθρεμμένος, κακομαθημένος· || τὸ οὐδ. *ἀπαιδαγώγητον* ὡς οὐσιαστ., ἔλλειψις παιδαγωγήσεως, ἀναγωγία: «τὸ ἀπαιδαγώγητον τῆς νεολαίας».

ἀπαιδευσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπαίδευτος, ἀμόρφωτος, ἡ ἀμορφωσία, ἡ χυδαιότης· συνεκφέρεται μετὰ τοῦ *ἀμάθεια*: «ὑπὸ ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθείας», διότι, ὡς εἰκός, ἡ παίδευσις διὰ τῆς μαθήσεως μάλιστα ἐπιτυγχάνεται.

ἀπαίδευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πεπαιδευμένος, ὁ μὴ διὰ τῶν ἀναγκαίων μαθημάτων γεγυμνασμένος, ἀπειρόκαλος, ἄμουσος, λατ. rudis, non politus: «ἀπαίδευτοι καὶ ἀμαθεῖς», ἀντίθ. «παιδευθέντες καὶ μαθόντες»· || δημοτ. ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων, οἷον ἵππων, ἡμιόνων, βοῶν, ὁ μὴ γυμνασθεὶς εἰς τὸ ἔργον του, ἤτοι εἰς τὴν ἄμαξαν, εἰς τὸ ἄροτρον, ἄλλως *ἄπαιδος*· || ἐκεῖνος ποῦ δὲν *ἐπαιδεύτηκε*, ποῦ δὲν ἐβασανίσθη· || ἰδιωματ. ἐπὶ τῶν κλιβάνων τῶν καινουργῶν «ἔχομε τὸ φοῦρνο ἀπαίδευτο» (βλ. παιδεύω). Β. Φ.

ἀπαιδία (ἡ)· τὸ τὰ εἶναί τις ἄπαις, ἔλλειψις τέκνων, ἀτεκνία.

ἄπαιδος, —*η*,—*ο*· ἐπὶ τῶν νεαρᾶς ἡλικίας ὑποζυγίων, ὁ μὴ γεγυμνασμένος εἰς τὸ ἔργον, εἰς ὃ εἶναι προωρισμένος: «ἄπαιδο βόϊδι, — ἄλογο κττ.».

ἀπαιθεροῦμαι· καθίσταμαι αἰθέριος, μεταβάλλομαι εἰς αἰθέρα.

ἀπαιθριάζω· συνήθ., ἀπροσώπως: *ἀπαιθριάζει*· αἰθριόζει, γίνεται αἰθρία, διασκορπίζονται τὰ νέφη, ἄλλως *διαιθριάζει*.

ἀπαικτος, —*η*, —*ο* καὶ *ἄπαιχτος*· ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐπαίχθη· || ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ περιπαίξῃ, νὰ γελάσῃ.

ἀπαίνευτος, —*η*, —*ο(ν)*· ὁ μὴ παινεμένος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἐπαινεῖ ἢ δὲν δύναται νὰ ἐπαινέσῃ τις.

ἀπαίρω, *ἀόρ.* *ἀπῆρα*· συνήθ. ἐπὶ τοῦ πλοῦ· ἀπαίρω, ryαδῶ τὴν ἄγκυραν καὶ ἀποπλέω: «ἀπαίρω οἴκαδε», ἀποπλέω εἰς τὴν πατρίδα· || ἐπὶ ὁδοιπορίας, ἀπέρχομαι, ἀναχωρῶ: «ἀπῆρε τὸ στράτευμα».

—*[Ναυτ.]* 'Απαίρω (κοιν. *σαλπάρω* γενικῶς ἐπὶ παντὸς εἴδους πλοίων καὶ *σηκώνομαι 'σ τὰ πανιὰ* εἰδικῶς ἐπὶ ἱστιοφόρων, γαλλ. appareiller, ἀγγλ. to weigh γενικῶς καὶ to get under sail ἐπὶ ἱστιοφόρων): ἐκτελῶ τοὺς χειρισμοὺς τῆς ἀπάρσεως εἰς τὸ στάδιον τῆς ὁποίας καὶ εὑρίσκομαι (βλ. ἀνοίγομαι καὶ ἄπαρσις). Σ. Ε. Λ.

ἄπαις (ὁ,ἡ), γεν. —*αιδος*· ὁ ἄνευ τέκνων, ἄτεκνος: «ἄπαις ἀρρένων τέκνων», δὲν ἔχει ἄρρενα τέκνα.

—*['Αρχ. 'Ελλ. Δίκ.]* Ἄπαις ἐλέγετο ὁ μὴ ἔχων τέκνα (*Εὐριπ.* 'Ικέτιδ. 810) γνήσια (*'Ισαίου* περὶ Πύρρου κλήρου 1)· *ἄπαις ἄρσενος γόνου*, ὁ ἄνευ ἀρρένων ἀπογόνων (*'Ηροδ.* I. 109)· *ἄπαις οὐσία*, ἡ ἄνευ νομίμων κληρονόμων (*Σοφοκλ.* Τραχιν. 911 *Πλάτ.* Νομοι, XI. 925).

Ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου παρ' ἀρχαίοις ἦτο ἡ τεκνοποιία (ἐπ' ἀρότρῳ παίδων», «—τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν» *Δημοσθ.* κατὰ Νεαίρας 122), τοῦτο δὲ διὰ τὴν λατρείαν τοῦ ἐφεστίου θεοῦ («παῖδας παίδων καταλείποντα ἀεὶ τῷ θεῷ ὑπηρέτας ἀνθ' αὑτοῦ παραδιδόναι», *Πλάτ.* Νόμοι στ. 773), διὰ τὴν διαιώνισιν τοῦ γένους («ὅπως ἂν ὁ οἶκος μὴ ἐξερημωθῇ» *Ισαίου* περὶ κλ. 'Απολλοδ. 39, *Δημ.* πρὸς Λεωχάρ. 48, *'Ισοκρ.* Αἰγιν. 35), ἵνα μὴ ἀνώνυμος γένηται ὁ οἶκος (*'Ισαίου* κατὰ Μενεκλ. 36). 'Εντεῦθεν ἡ μὴ ἀπόκτησις τέκνου ἐθεωρεῖτο ἀτύχημα («τοκέες ἄπαιδες τὸ πᾶν δὴ κλύουσιν ἄλγος» *Αἰσχύλ.* Πέρσαι 580), τὸ ὁποῖον οἱ ἄπαιδες γονεῖς ἐφρόντιζαν νὰ θεραπεύσουν διὰ τῆς υἱοθεσίας, ἐχούσης χαρακτῆρα πολιτικὸν καὶ ἐν ταυτῷ θρησκευτικὸν (*'Ισαίου* περὶ Μενεκλ. κλήρου 10, 36, *'Ισαίου* περὶ 'Αστυφίλου κλήρου 7). [Βλ. λ. ποίησις, υἱοθεσία.] Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

ἀπαισιοδοξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπαισιόδοξος, τὸ νὰ νομίζῃ πάντοτε ὅτι ἀπαίσιόν τι θὰ συμβῇ, ὁ φόβος καὶ ἡ προσδοκία ἀπαισίων, ὁ *πεσσιμισμός* (pessimismus).

— *[Ψυχολ.— Φιλοσοφ.]* 'Εὰν θελήσωμεν νὰ ἐρευνήσωμεν *ψυχολογικῶς* τὴν φύσιν τῆς ἀπαισιοδοξίας, θέλομεν εὕρει τοιαῦτά τινα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀπαισιοδόξου ἀνθρώπου γνωρίσματα: Ὁ ἀπαισιόδοξος τείνει ἀδιακόπως νὰ φαντάζεται τὸν παριστάνῃ τὸν κόσμον ὡς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, ἀδιαλείπτως εὑρίσκων ἐν τῇ ζωῇ πόνους καὶ λύπας. Ἡ παραμικρὰ δυσκολία ἐξογκώνεται, εἰς τὸ μέλλον του βλέπει μόνον θλίψεις καὶ πᾶσαν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν πρὸς χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν σπεύδει νὰ τὴν ἀναστρέψῃ εἰς ἀφορμὴν θρηνωδίας. Ὁ καθ' αὑτὸ ἀπαισιόδοξος ταράσσεται, ὁσάκις ἡ εὐθυμία ἀρχίζει νὰ ζωγραφίζεται εἰς τὰ πρόσωπα τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν καὶ ρίπτει εἰς πᾶσαν σχέσιν του μὲ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὴν δυσθυμίαν καὶ τὴν ἀπογοήτευσίν του. Πράττουν δὲ τοῦτο οἱ ἀπαισιόδοξοι ὄχι μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ πράξεις καὶ μὲ ἀπαιτήσεις.

Ὁ χαρακτὴρ οὗτος τοῦ ἀπαισιοδόξου, ὅστις παρουσιάζει τὰ δυσλυτώτατα τῶν παιδαγωγικῶν προβλημάτων, ἐκπηγάζει συνήθως ἐκ τοῦ συναισθήματος τῆς καθυστερήσεως, τῆς κατωτέρας ἀξίας του ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν. Τὸ δὲ συναίσθημα τοῦτο προέρχεται ἐξ ὀδυνηρῶν ἐντυπώσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, αἱ ὁποῖαι πάλιν ἐκπηγάζουν κυρίως μὲν ἐκ σωματικῶν ἐλαττωμάτων, τῶν ὁποίων ἀποκτοῦν βαθεῖαν συνείδησιν κατὰ τὴν μὲ τοὺς ὁμήλικας συναναστροφήν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑπερβολικὰ αὐστηρᾶς ἀνατροφῆς ἢ καὶ ἐκ μεγάλων δεινοπαθημάτων. Διὰ τῆς πλημμελοῦς συμπεριφορᾶς τῶν ἐνηλίκων πρὸς τοιούτους ἐλαττωματικοὺς παῖδας ἀναπτύσσεται ἡ ἀπαισιοδοξία, ὁ βίος ἐκλαμβάνεται ὡς πολὺ δυσχερὴς καὶ πολλάκις χάνεται τὸ θάρρος, ἐμφανίζεται δὲ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἀβεβαιότητος, τῆς δυσπιστίας, τῆς κρυψινοίας καὶ πᾶσαι ἐν γένει αἱ ἰδιότητες ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων ζητεῖ ὁ ἀσθενὴς νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν. Πᾶσαν κίνησιν σκέπτονται ἐκ τῶν προτέρων οἱ ἀπαισιόδοξοι μὲ μεγίστην προσοχήν· διότι πάντοτε προβλέπουν κινδύνους καὶ ἐχθρούς. Πεπληρωμένοι τοῦ συναισθήματος τούτου τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀδυναμίας ζητοῦν νὰ εὕρουν στήριγμά τι ἔξω ἑαυτῶν.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀπαισιοδοξία, ἐξεταζομένη ὡς *φαινόμενον ψυχικόν*. Ἴδωμεν τώρα ὁποία τις εἶναι ὡς *θεωρία μεταφυσική*.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἀπαισιοδοξίας ὁ κόσμος ἐν γένει καὶ ἡ ζωὴ ἰδιαιτέρως εἶναι πλήρεις θλίψεων καὶ δεινῶν. Τῆς ὑπάρξεως προτιμοτέρα εἶναι ἡ ἀνυπαρξία· τὸ μόνον ἄξιον νὰ ποθῇ τις εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς του ὑπάρξεως, πάντα δὲ τὰ ἄλλα εἶναι ἀνάξια λόγου, φαινομενικὴν μόνον ἔχοντα ἀξίαν.

Πλὴν τῆς μεταφυσικῆς ὑπάρχει καὶ *κοινωνιολογικὴ ἀπαισιοδοξία* (Gumplowisz καὶ ἄλλοι), καὶ *ἱστορική*, ἥτις ἀρνεῖται τὴν πρόοδον (Rousseau, Renouvier κ.λ.). Περὶ τοῦ ὅτι ἐν τινι ταῦτα τῆς ἀπαισιοδοξίας προϋποθέτουν ἕν τινι μικροτέρῳ ἢ μεγαλυτέρῳ βαθμῷ τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχολογικῆς, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀντιπροσωπεύοντες τὴν θεωρίαν τῆς ἀπαισιοδοξίας εἶναι ἤδη αὐτοὶ οὗτοι ἀρχῆθεν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπαισιόδοξοι, νομίζομεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἐν ἀμφιβόλῳ. 'Αλλ' ὅτι ἡ θεωρία αὕτη, μάλιστα ὑπὸ τὰς βαρυτέρας αὐτῆς μορφάς, στερεῖται ἄλλης ἑδραίας βάσεως, καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ κύριον κριτήριον τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν γένει δὲν εἶναι ἡ ἡδονὴ καὶ ὅτι πλειστάκις ἐν τῷ βίῳ καταφρονεῖται ἡ λύπη χάριν ἰσχυρᾶς δράσεως καὶ ἀναπτύξεως εἰς μεγάλην προσωπικότητα· πλὴν δὲ τούτου, τίς δύναται νὰ ἀποδείξῃ ἀντικειμενικῶς, ὅτι πράγματι ὑπερέχει ἡ λύπη τῆς ἡδονῆς;

Τῆς θεωρίας τῆς ἀπαισιοδοξίας ἀντίθετος εἶναι ἡ θεωρία τῆς *αἰσιοδοξίας* (optimismus). Ἡ δὲ θεωρία τῆς *βελτιώσεως* (meliorismus) δοξάζουσα, ὅτι ὁ κόσμος δύναται νὰ γίνῃ καλύτερος, ἐπιβάλλει ὡς καθῆκον τὴν δρᾶσιν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτοῦ.

'Εξετάσωμεν ἤδη ἱστορικῶς τὴν θεωρίαν τῆς ἀπαισιοδοξίας.

'Απαισιόδοξος εἶναι ὁ Βουδδισμός. Οὐχὶ δὲ ἄνευ ἰσχυρῶν ἀντιρρήσεων ἀποδίδεται ἀπαισιοδοξία τις εἰς τὸν σοφιστὴν Πρόδικον. 'Απαισιοδοξίαν μαρτυροῦν καί τινα ἀποσπάσματα τοῦ περὶ ὁμονοίας λόγου τοῦ σοφιστοῦ 'Αντιφῶντος. 'Απαισιόδοξοι φαίνονται ὅτι ἦσαν καὶ οἱ μεταγενέστεροι (τοῦ Α' αἰῶνος μ. Χ.) κυνικοί. 'Αναντιρρήτως ὅμως ἐκ τῶν παλαιῶν τὴν θεωρίαν τῆς ἀπαισιοδοξίας ἐδίδασκεν ὁ Κυρηναϊκὸς Ἡγησίας (τὴν 3ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα). Κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἡ εὐδαιμονία εἶναι ὅλως ἀδύνατος. «Τὴν εὐδαιμονίαν ὅλως ἀδύνατον εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα πολλῶν ἀναπεπλῆσθαι παθημάτων, τὴν δὲ ψυχὴν συμπαθεῖν τῷ σώματι καὶ ταράττεσθαι· τὴν δὲ τύχην πολλὰ τῶν κατ' ἐλπίδα κωλύειν. Ὥστε διὰ ταῦτα ἀνύπαρκτον τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι» (*Διογ. Λ.* 2,94). Καθ' ἃ δὲ λέγει ὁ Κικέρων ἐν Tusc. 1,34,83 καὶ ἀλλαχοῦ, πολλοὶ ἐκ τῶν ἀκροατῶν τοῦ Ἡγησίου ηὐτοκτόνησαν ὑπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ παρακινηθέντες· δι' ὃ καὶ ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος ὁ Λάγου ἀπηγόρευσε τὰς ἀπαισιοδόξους ταύτας διδασκαλίας. 'Εντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται, διατὶ ὁ Ἡγησίας ἐπωνομάσθη ὁ *Πεισιθάνατος*.

Ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν ἀπαισιοδοξίαν ὡς θεωρίαν μεταφυσικὴν συστηματικῶς ἀνέπτυξε κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ΙΘ' ἑκατονταετηρίδα ὁ *Σοπεγχάουερ*. Τῷ 1819 ἐξέδωκεν οὗτος τὸ βιβλίον «Ὁ κόσμος ὡς βούλησις καὶ παράστασις» (die Welt als Wille und Forstelung), τὸ ὁποῖον ἀπέβη βιβλίον τοῦ συρμοῦ μετὰ τὸ 1850. Ὁ κόσμος κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον εἶναι φαινόμενον τῆς τυφλῆς, ἀλόγου βουλητικῆς ὁρμῆς πρὸς τὸ ζῆν. Τοιοῦτος δὲ φαινομενικός, ἀπατηλὸς κόσμος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι καλός. 'Ακαταπόνητος ἡ βούλησις αὕτη τοῦ ζῆν εὑρίσκεται ἐν διαρκεῖ τάσει ἀλλ' οὐδέποτε ἱκανοποιεῖται· πᾶσα εὐτυχία εἶναι αὐταπάτη, ἡ δὲ ζωὴ εἶναι πλήρης παθημάτων. Ὁ Σοπεγχάουερ προσπαθεῖ νὰ δείξῃ, ὅτι κατὰ ποσὸν ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν ἡ λύπη εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἡδονῆς καὶ ὅτι αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ προσωρινὴ διακοπὴ ἐκείνης. Ἡ ζωὴ ἡμῶν ταλαντεύεται μεταξὺ ἀλγηδόνων καὶ πληκτικῆς κενότητος καὶ μονοτονίας, πλήρης βασάνων καὶ ἀγώνων. Προσπαθεῖ δὲ ὁ φιλόσοφος οὗτος πρὸς τούτοις νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς δὲν δύναται νὰ βελτιωθῇ καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὑπάρχει πρόοδος ἐπὶ τὰ πρόσω τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ ὕψιστον εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς βουλήσεως τοῦ ζῆν, ἥτις ἄρνησις προέρχεται ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἀκαταπαύστων ταλαιπωριῶν τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος τοῦ ἰδίου ἐγὼ μετὰ τοῦ τῶν ἄλλων ἀτόμων. Παρὰ ταῦτα ὅμως κατὰ Σοπεγχάουερ ἡ αὐτοκτονία ὡς εἶδος καταφάσεως τῆς βουλήσεως δὲν ἐπιτρέπεται.

Ὁ *'Εδ. φὸν Χάρτμανν* παραλαμβάνει παρὰ τοῦ Σοπεγχάουερ ἀπαισιοδοξίαν τινὰ ἐν τῇ περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου μεταφυσικῇ αὐτοῦ (1869)· ὁ φιλόσοφος οὗτος συνδέει μετὰ τῆς *ἀνελικτικῆς αἰσιοδοξίας* τὴν *εὐδαιμονιολογικὴν ἀπαισιοδοξίαν*, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπερέχει μὲν ἡ λύπη, ἀλλ' ὅμως τελεῖται καὶ πρόοδος πρὸς ἀπολύτρωσιν. Ὁ κόσμος κατὰ Χάρτμανν εἶναι μὲν ὁ ἄριστος τῶν δυνατῶν κόσμων, ἀλλ' ὅμως καθ' ἑαυτὸν λαμβανόμενος κακός· διότι εἶναι πραγματοποίησις τῆς ἀλόγου βουλήσεως. Ἡ ζωὴ εἶναι πλήρης αὐταπάτης καὶ δεινῶν· τὸ ἀπόλυτον, αὐτὸ τὸ ἀσυνείδητον, τὸ ὁποῖον εἶναι πάντων ἡ βάσις, πάσχει ἐκ τῆς ὑπάρξεως. Πρὸς ἀπολύτρωσιν ἡμῶν καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἀνάγκη νὰ ριπτώμεθα εἰς τὴν ζωὴν πλήρεις δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ νὰ συνεργαζώμεθα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, ἕως ὅτου ἡ γνῶσις ἡμῶν προχωρήσῃ τόσον πολύ, ὥστε ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι, νὰ ἀπολυτρώσωμεν τὸ πᾶν διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς βουλήσεως, μεταβαίνοντες εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ μὴ βούλεσθαι (Phil. des Unbewussten).

'Απαισιοδοξίαν εὑρίσκομεν καὶ παρὰ *Φίλ. Μαϊνλαϊνδερ* ἐν «Philosophie der Erlösung» (1876) καὶ παρὰ *'Ιουλίῳ Μπάνσεν* (Bahnsen), *Deussen*, *Koeber* κ.ἄ. Ὁ δὲ *H. Lorm* ἀποκαλεῖ *ἐπιστημονικὴν ἀπαισιοδοξίαν* τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος (σκοπὸν) τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἀτελοῦς καὶ πεπερασμένης φύσεως ἡμῶν (Der Grundlose Optimismus 1897).

'Απαισιοδοξίαν τινὰ ἀποπνέουν καὶ τὰ δραματικὰ ἔργα τοῦ *R. Wagner* (Fliegen der Holländer, Ring der Nibelungen). 'Επίσης καὶ παρὰ τῷ 'Ιταλῷ *Leopardi* ἀνευρίσκομεν ἀπαισιοδοξίαν· καὶ ὁ *"Ιψεν* δὲ καὶ ὁ *Zolà* ἐμπνέουν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπαισιοδόξους σκέψεις.

'Εν γένει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἀπαισιοδοξία τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος· συνδέεται δὲ αὕτη στενῶς, καθὼς εὐκόλως δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντα εἶναι παντάπασιν ἄλογα καὶ ἐστερημένα θείου τινὸς πνεύματος. Πλήρης δὲ ἀπαισιοδοξία εἶναι μόνον ἐν τῇ ἀθεΐᾳ δυνατή.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σοπεγχάουερ ἔγινε φιλοσοφία τοῦ συρμοῦ ἀπὸ τοῦ 1860 καὶ ἑξῆς· φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος συνησθάνετο ἑαυτὴν συγγενῆ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σοπεγχάουερ, τὴν δὲ ψυχικὴν συγγένειαν ταύτην συναισθάνονται ἀκόμη καὶ σήμερον πολλοί. 'Αλλ' ἡ μόδα τῆς θεωρίας τῆς ἀπαισιοδοξίας ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ, ἀφ' ὅτου ἡ μηχανικὴ θεωρία καὶ ὁ ὑλισμὸς ἤρχισαν νὰ καταρρέουν, ἀφ' ὅτου αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐρευνητικώτεραι γενόμεναι ἐσταμάτησαν πλήρεις βαθείας σκέψεως πρὸ ἀκατανοήτου διὰ τῆς μηχανικῆς των θεωρίας φραγμοῦ. Ἡ ἀλαζονεία τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος κατασυντρίβεται πρὸ τοῦ ἀνεξιχνιάστου μυστηρίου τῆς ζωῆς, τὸ τοῦ Πλάτωνος «θαυμάζειν» ἀναφαίνεται πάλιν ληγούσης τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης τοῦ ὑλισμοῦ, τῆς ἀθεΐας καὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀπαισιοδοξίας ναυαγεῖ ὁριστικῶς πρὸ τῆς νεωτέρας θεωρίας τῆς *ζωτικῆς ἀρχῆς* (Neovitalismus).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. v. Harmann*: Zur Geschichte und Begründung des Pessimismus, 1899. *Plümacher* der Pessimismus 1888 *Volkelt*, Aesthetik des Tragischen, 1906. *J. B. Meyer*, Weltelend und Weltschmerz, 1872. *J Sully*, Pessimism, 1877. *G. Weng*, Schopenhauer-Darwin 1911. *Müller-Freienfells*, Persönlichkeit und Weltanschanung 1919 (psych. Fundierung des Pessimismus). *Kowalewski*: Studien zur Psych. des Pess. 1904. *A. Adler*, Menschenkenntnis 1927. *Diels*, Der Antike Pessimismus 1926. *R. Eucken*, Der Wahrheitsgehalt der Religion (περιέχει ἀναίρεσιν τῆς ἀπαισιοδοξίας) κ λ.

Ι. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

Digitized by Google

ἀπαισιόδοξος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δοξάζων ἀπαίσια, ὁ νομίζων πάντοτε ὅτι κάτι ἀπαίσιον θὰ συμβῇ, ὁ φοβούμενος καὶ προσδοκῶν ἀπαίσια (γαλλ. pessimiste).—Ἐπίρρ. *ἀπαισιοδόξως*.

— ἀπαισιόδοξος *σχολή [Πολιτ. Οἰκ.]*. Ἡ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος παρατηρηθεῖσα ἐν Ἀγγλίᾳ δυσπραγία τῶν μεγάλων ἐργατικῶν τάξεων, ἰδίως εἰς τὰς ἐξελισσομένας πόλεις, ἐγένετο ἀφορμὴ δι' ὡρισμένους οἰκονομολόγους ἀπαισιοδόξων προβλέψεων. Ἡ νεαρὰ αἰσιόδοξος (βλ. λ.) λοιπὸν Σμίθειος ἐπιστημονικὴ ἀντίληψις περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεως—ἐφόσον θὰ ἐπραγματοποιεῖτο τελείως ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἡ πλήρης δηλαδὴ κυριαρχία τοῦ laisser-faire—ἤρχισεν ἐν τῇ περαιτέρω διαμορφώσει της νὰ προσλαμβάνῃ ἀπαισιόδοξα χαρακτηριστικά, νὰ δισμορφοῦται εἰς «*scientiam sinistram*».

Ἀπαισιόδοξοι τυπικοὶ ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ *Μάλθος* (1766—1834) καὶ ὁ *Ρικάρδο* (1772—1823). Οὗτοι διέβλεπον πανταχοῦ ἀσυμφωνίας τῶν ἀτομικῶν καὶ γενικῶν συμφερόντων, ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν γαιοκτημόνων καὶ κεφαλαιούχων. Ἡ ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων ἀποκαθισταμένη ἁρμονία διεταράσσετο ὑπὸ νόμων οἰκονομικῶν, ὡς τοῦ τῆς ἐγγείου προσόδου, δι' οὗ ἐξησφαλίζετο ἄκοπον εἰσόδημα εἰς τοὺς γαιοκτήμονας, τοῦ τῆς ἐλαττουμένης ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους, δι' οὗ περιωρίζετο ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ μέχρις ὡρισμένου οἰκονομικοῦ σημείου, τοῦ διαρκῶς ἐλαττουμένου κέρδους, δι' οὗ εἰς τὴν ἀνθρώπινον οἰκονομικὴν δρᾶσιν διαγράφονται ὅρια.

Ἡ ἀπαισιόδοξος σχολὴ δὲν ἐπίστευεν οὔτε εἰς τὴν δυνατότητα ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἀμεταβλήτων τούτων νόμων καὶ ἑπομένως μικρὰν ἔτρεφεν πίστιν καὶ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν. Παρὰ ταῦτα ἡ ἀπαισιόδοξος αὕτη κατεύθυνσις παρέσχε σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, εἰς τὴν κατεύθυνσιν δ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ κριτικὴ ἐπεξεργασία ὅλων ἐκείνων τῶν οἰκονομικῶν διδασκαλιῶν τὰς ὁποίας ὁ ΙΘ' αἰὼν παρουσίασεν. Ἀρκεῖ νὰ μνημονευθῇ ὅτι ὁ Ρικάρδο εἶναι ὁ πνευματικὸς πατὴρ τοῦ *Μάρξ*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Charles Gide & Charles Rist*: Histoire des doctrines économiques 5 1926. *W. Roscher*, Geschichte des Nationalökonomik in Deutschland 2 1925. *Κ. Βαρβαρέσ[ου]*, Θεωρία τοῦ πληθυσμοῦ 1912. Δ. Ε. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

ἀπαισιοδοξῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀπαισιόδοξος, φοβοῦμαι καὶ προσδοκῶ ἀπαίσια: «ἀπαισιοδοξῶ περὶ τοῦ μέλλοντος».

ἀπαισιόμορφος, *—η, —ον*· ὁ ἀπαίσιος τὴν μορφήν.

ἀπαίσιος, *—α, —ον*· ὁ μὴ αἴσιος, ὁ προμηνύων δυστυχίαν: «ἀπαίσιος οἰωνός»· || ὁ ἐμπνέων φρίκην καὶ ἀποστροφήν, ὁ εἰδεχθής, ὁ φρικώδης: «ἀπαίσιον θέαμα», «ἀπαισία μορφή», «ἀπαίσιος ἄνθρωπος».—Ἐπίρρ. *ἀπαισίως*.

Ἀπαισὸς *[Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Πόλις παρὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς Προποντίδος, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ὡς ὑπάρξασα ἐν τῇ Τρῳάδι πρὸ τῆς ἐποχῆς του, ἐπὶ τοῦ φερωνύμου ποταμοῦ, καὶ μεταξὺ τῆς *Λαμψάκου* (σημ. *Λαψακή*) καὶ τοῦ *Παρίου* (σημ. *Γιουρτζοῦ* ἢ *Μπὸζ Μπουρνοῦ*). Προσθέτει δὲ (ἔκδ. Didot ΙΓ', α, 19) ὅτι, μετὰ τὴν καταστροφήν της, οἱ Ἀπαισηνοὶ «μετῴκησαν εἰς Λάμψακον, Μιλησίων ὄντες ἄποικοι καὶ αὐτοὶ καθάπερ καὶ οἱ Λαμψακηνοί», ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Β, 5 καὶ Ε, 5) «εἴρηκεν ἀμφοτέρως καὶ προσθεὶς τὴν πρώτην συλλαβήν: καὶ δῆμον Ἀπαισοῦ καὶ ἀφελών: ὅς ῥ' ἐνὶ Παισῷ ναῖε πολυκτήμων· καὶ ὁ ποταμὸς νῦν οὕτω καλεῖται». Δεδομένου ὅτι ὁ ποταμὸς ἀνεγνωρίσθη εἰς τὸν σύγχρονον Μπαϊρὰμ Ντερὲ (*Lechevalier*: Voyage dans la Troade) νομίζομεν ὅτι ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Ἀπαισοῦ (ἢ Παισοῦ) δέον νὰ συνταυτισθῇ πρὸς τὴν τῶν συγχρόνων τσιφλικίων Χατζῆ-Ὀμὲρ καὶ Ἀλῆ Ἐφέντη (πλάτ. 40°23' Β, μῆκ. 26°48' Ἀν., χάρ. ἀγγλ. 1004: Western Part of Sea of Marmara) εἰς τὸ ἀνατολικὸν τέρμα τῆς πλουσιώτατα καλλιεργημένης πεδιάδος Τσιαρδὰκ Ὀβασσὶ καὶ εἰς 6 περίπου χιλιόμετρα, ὁριζοντιογραφικῶς τῆς κωμοπόλεως Τσιαρδάκ. Σ. Ε. Λ.

Ἀπαῖται. Ἀρχαῖον ἔθνος τοῦ Πόντου κατοικοῦν κατὰ Στράβωνα (12, 3, 18) ἐν τῇ μεσογαίᾳ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Τραπεζουντιακῆς χώρας.

ἀπαίτημα (τό)· ὅ,τι τις ἀπαιτεῖ, ἀπαίτησις.

ἀπαίτησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπαιτεῖν, ἀξίωσις, ζήτησις πράγματος ὀφειλομένου ἢ ὡς ὀφειλομένου.

— *[Νομ.]*· βλ. πλουτισμὸς ἀδικαιολόγητος.

— ἀπαίτησις *ἰδιωτική [Πολ. Δικ.]*. Ἡ Πολιτικὴ Δικονομία ἐν τῷ 1ῳ ἄρθρῳ αὐτῆς διαλαμβάνει περὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀπαιτήσεως ἥτις διεπομένη ὑπὸ τῶν διατάξεων αὐτῆς ὑπάγεται εἰς τὴν **κρίσιν καὶ ἁρμοδιότητα** τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Κατὰ τὸ ἄρθρον λοιπὸν τοῦτο «ἅπασα ἰδιωτικὴ ἀπαίτησις περὶ ἀποκτηθέντων ἤδη δικαίων κινουμένη, εἴτε παρ' ἑνός, εἴτε παρὰ πολλῶν ἰδιωτῶν, εἴτε παρά τινος σωματείου ἢ κοινότητος, εἴτε παρὰ τοῦ δημοσίου, εἴτε καὶ κατ' αὐτῶν, ὑπάγεται συνήθως εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων». Ἐκ τοῦ ἄρθρου τούτου συνάγεται ποῖα στοιχεῖα δέον νὰ ἔχῃ διαφορά τις, ὅπως ὑπαχθῇ εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Αὕτη τουτέστι πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς δικαίωμα: α') *ἰδιωτικόν*, ἤτοι ἐμπράγματον προσωπικὸν ἢ ἐνοχικόν, οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *δημόσιον δικαίωμα* τὸ ἀφορῶν τὰ δημόσια δίκαια τοῦ πολίτου ἅτινα ἐξαιροῦνται τῆς ἁρμοδιότητος τῶν πολ. δικαστηρίων· β') *κεκτημένον*, πότε δὲ εἶναι κεκτημένον ὁρίζεται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ ἀστικοῦ δικαίου· γ') *ἀπαιτητόν*, μὴ ἐξαρτώμενον τουτέστιν ἀπὸ αἱρέσεως ἢ προθεσμίας, καὶ δ') *ἀμφισβητούμενον* καὶ *προσβεβλημένον*, διότι ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ περὶ τούτου ἀμφισβήτησις ἢ προσβολὴ αὐτοῦ, πρὸς ἣν ἐξομοιοῦται ἡ ἀναγνώρισις ἀλλὰ μὴ ἱκανοποίησις, δὲν ὑπάρχει ἔρις καὶ διαφορὰ πρὸς ἐπίλυσιν ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ. Προσβολὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαιώματος ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς δικαστικὴν ἐπέμβασιν, διότι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνωτέρα ἐστιν ἐξουσία καὶ τὰς πράξεις αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἐπικρίνῃ ἡ δικαστική, ἡ ὁποία ἐν τούτῳ δικαιοῦται μόνον νὰ ἐξετάσῃ τὴν νόμιμον κατάρτισιν τοῦ νόμου καὶ τὴν συνταγματικότητα αὐτοῦ. Προσβολὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαιώματος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως παρανόμως δρώσης δύναται νὰ στηρίξῃ δικαίωμα ἀγωγῆς ἐνώπιον τῶν πολ. δικαστηρίων, κυρίως ὅταν ἡ κυβέρνησις ἐν τῇ προσβολῇ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαιώματος δὲν ἐτήρησε τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένας αὐτῇ ὑποχρεώσεις καὶ ἐντεῦθεν ἐπῆλθεν εἰς τὸν ἰδιώτην βλάβη τίκτουσα δικαίωμα ἀποζημιώσεως. Παρὰ τ' ἀνωτέρω ὑποθέσεις τινὲς φέρουσαι τὰ στοιχεῖα ἰδιωτικῆς ἀπαιτήσεως ὑπήχθησαν δι' εἰδικῶν νόμων εἰς τὴν ἁρμοδιότητα ἄλλων ἀρχῶν ἢ διοικητικῶν δικαστηρίων πρὸς ταχυτέραν ἐκδίκασιν. Αἱ ὑποθέσεις αὗται ἀνάγονται εἰς τὸν κύκλον τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ (βλ. λ.).

[*Οἰκονομίδου—Λιβαδᾶ* § 65—*Εὐκλείδου* Δικονομία § 68-69 *Garsonnet* 106 καὶ ἑπόμ.]. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπαιτητέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀπαιτηθῇ, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ ἀπόδοσις ἢ ἡ καταβολή.

ἀπαιτητὴς (ὁ)· ὁ ἀπαιτῶν, ὁ ζητῶν τι ὡς ὀφειλόμενον.

— ἀπαιτηταί. Ἐκαλοῦντο οὕτω οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Αἰγύπτῳ.

ἀπαιτητικός, *—ή, —όν*· ὁ λίαν ἀπαιτῶν, ὁ ἐπιμόνως καὶ ἐνοχλητικῶς ζητῶν τι· || ὁ συχνά, ὁ μὴ διστάζων νὰ ἀπαιτῇ ἐπανειλημμένως. — Ἐπίρρ. *ἀπαιτητικῶς*.

ἀπαιτητός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ ἀπαιτηθῇ, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δικαιοῦταί τις νὰ ἀπαιτήσῃ.

ἀπαιτῶ *(—έω)*· ζητῶ ὀπίσω, ζητῶ τι ὀφειλόμενον: «ἀπαιτῶ ἀποζημίωσιν,—ἀμοιβήν,—μισθόν», «ἀπαιτῶ τὸ δίκαιόν μου,—ἱκανοποίησιν»· || ζητῶ ἐπιμόνως, ἀξιῶ: «ἀπαιτῶ παρ' ὑμῶν ἐργασίαν,—πειθαρχίαν»· || συνεπάγομαι, ἔχω ὡς παρακολούθημα: «τὸ μάθημα ἀπαιτεῖ προσοχὴν μεγάλην»· || καὶ παθ. «δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην προσοχήν», «ἀπαιτοῦνται διατυπώσεις,—χρήματα,—κόπος»· || «τὰ ἀπαιτούμενα» ὡς οὐσιαστ., τὰ ἀναγκαῖα μέσα, τὰ ἀπαραίτητα: «μᾶς λείπουν τὰ ἀπαιτούμενα», «δὲν ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα». Β. Φ.

—Ἀπαιτῶν. Ἡ λέξις ἐσήμαινε κατὰ τὸ Κρυπτογραφικὸν Λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας τὸν *Μεγάλον Διερμηνέα*, ἀνεξαρτήτως προσώπου, ὡς λειτουργὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

ἀπαιώρησις (ἡ)· ἡ ἀπό τινος ἐξάρτησις (κρέμασμα).

— *[Ἰατρ.]*. βλ. ἀνελκτήρ.

ἀπακεττάριστος, *—η, —ον*· ὁ μὴ συσκευασθεὶς εἰς πακέττο (δέμα)· ἀντίθετ. *πακετταρισμένος*.

ἀπάκια (τά)· αἱ ψόαι, ἢ ἡ περὶ τοὺς νεφροὺς χώρα, ἄλλως *νεφραμιά*: «μοῦ πονοῦν τὰ ἀπάκια μου»· || θεωρεῖται τὸ τρυφερώτατον καὶ νοστιμώτατον μέρος τῶν σφαγίων: ᾆσμ. «νὰ φᾷς τ' ἀπάκια τοῦ λαγοῦ, στηθάρι ἀπὸ περδίκι».

ἀπακμάζω· παύω νὰ ἀκμάζω, παρακμάζω.

— *[Ναυτ.]* Ἐπὶ ἀνέμου (κοιν. *μποσικάρω*, *πέφτω* γαλλ. mollir, ἀγγλ. to abate, to moderate), ἐνδίδομι, μαραίνομαι, μετριάζω, φθίνω εἰς ἔντασιν, τείνω πρὸς τὸ κοπάσαι. Δὲν σημαίνει δηλ. ὁ ὅρος τὸ *κοπάζειν* (κοιν. *μανκάρω*), ἀλλὰ τὴν συνέχειαν τῆς βαθμιαίας τοῦ ἀνέμου ἐξασθενήσεως, ἥτις δυνατὸν νὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν κόπασιν αὐτοῦ (βλ. λ. ἀποπνέων)· τὸ ἀντίθετον *ἐπακμάζω* (κοιν. *φορτσάρω*). Σ. Ε. Λ.

ἀπακουὴ (ἡ)· ἰδιωματ., ὑπακοή, εὐπείθεια· ἐν Χίῳ, προσηγορία τῆς Παναγίας, *Πανανία ἡ Ἀπακουὴ* ἢ *ἡ ἁγία Ἀπακουή*· δηλονότι ἡ ἐπακούουσα· πβλ. καὶ *Γοργοϋπήκοος*.

ἀπακουμβῶ *(—άω)* καὶ συνήθως *ἀποκουμπῶ (—άω)*· ἀκουμβῶ, στηρίζομαι· || μεταφ. διαμένω προσωρινῶς, καταλύω, φιλοξενοῦμαι: «πάντα 'στὸ σπίτι μου ἀποκουμπάει»· || γηροτροφοῦμαι, περνῶ τὰ γηρατειά μου: «δὲν ἔχω ποῦ ν' ἀποκουμπήσω». Β. Φ.

ἀπακούμπι (τό)· καὶ συνηθ. *ἀποκούμπι*· τὸ μέρος ὅπου τις ἀπακουμβᾷ, στηρίζεται· || μεταφ. κατάλυμα, οἰκία συγγενικὴ ἢ φιλική, εἰς τὴν ὁποίαν τις δύναται νὰ διαμείνῃ, νὰ γηροκομηθῇ, ἢ καὶ ὡς ξένος νὰ φιλοξενηθῇ (ἄλλως *ξενοδοχιά*): «κάθε φορὰ ποῦ ἔρχεται σ' τὸ χωριὸ ἔχει τὸ σπίτι μου ἀποκούμπι»· || μεταφ., τέκνον γηροκομοῦν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ: «αὐτὸς ὁ γυιός μου εἶναι τὸ ἀποκούμπι μου».

ἀπακουστικός· ἐπίθ. (ἰδιωματ. ἐν Πόντῳ): «ἀπακουστικος εἶμαι», τὸ ἠξεύρω ἐξ ἀκοῆς.

ἀπακουστός· ἐπίθ. (ἰδιωματ. ἐν Πόντῳ), γνωστός, ἀκουστός: «ἀπὶς παλαίους ἀπακουστὸ ἔχομ' ατο», παρὰ τῶν παλαιῶν ἔχομεν ἀκούσει αὐτό.

ἀπακουτερός, *—ή, —ό*· ἰδιωμ., εὐπειθής.

ἀπακριβῶ *(—όω)*· μετ' ἀκριβείας ἐξεργάζομαί τι, ἐπιμελοῦμαί τινος λεπτομερῶς: «λόγος ἀπηκριβωμένος».

ἀπακτὶς (ἡ) (Apactis) *[Βοτ.]*. Δένδρον ἀπαντῶν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ὅπερ δὲν ἔχει ἔτι ὑπαχθῇ εἰς ὡρισμένον τι γένος. Διακρίνεται ἐκ τοῦ πολυκλαδώδους καυλοῦ του καὶ τῶν ἐναλλασσομένων φύλλων του. Δ. Ν. Π.

Ἀπάκτσαι (Apaczai), *Ἰωάννης-Κσέρι*. Σοφὸς Τρανσυλβανὸς ἀκμάσας κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα. Νέος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ οὐγγρικοῦ κράτους πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς Ὁλλανδίαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του νὰ διδάξῃ εἰς τὸ κολλέγιον Ἐνυέντ. Τῷ ὄντι ἐπανελθὼν εἰς Οὐγγαρίαν τῷ 1653 ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ κολλεγίου τούτου. Ἐν Ὁλλανδίᾳ παραμένων ἠκολούθησε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καρτεσίου καὶ ἐξετύπωσε τὴν περίφημον «Οὐγγρικὴν ἐπιστημονικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν» του (1655). Τὸ ἔργον τοῦτο ἐνεφάνισε διπλοῦν νεωτερισμόν, καθ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς μετεχειρίσθη πρῶτος τὴν οὐγγρικὴν γλῶσσαν, ἀντὶ τῆς λατινικῆς, ἣν μετεχειρίζοντο ἕως τότε εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραμμάτων, καὶ διότι εἰσήγαγεν εἰς Οὐγγαρίαν τὰ καρτεσιανὰ δόγματα. Ὁ τελευταῖος οὗτος νεωτερισμὸς ἤγειρε κατ' αὐτοῦ σφοδρὰς ἐπικρίσεις καὶ καταδρομάς, αἵτινες μικροῦ δεῖν ἐστοίχιζον τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ὡς παρῆλθεν ἡ κατ' αὐτοῦ θύελλα, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Κολοσβὰρ καὶ ἐξέδωκε τὴν «Magyar logica». Ὑποτίθεται ὅτι ἀπέθανε τῷ 1659, καθ' ὅσον ἔκτοτε οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Θ. Β

ἀπάλα (ἡ)· παιδιὰ καθ' ἣν παίζουσι τουλάχιστον ἓξ εἰς δύο ὁμάδας διαιρούμενοι. Τῆς μιᾶς ὁμάδος ὁ ἀρχηγὸς (μάννα) κρατεῖ ὑπὸ τὴν μασχάλην του ὀλίγα φύλλα τρυφερὰ συκῆς ἢ καρύας κλπ. τοποθετημένα τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ὡς φύλλα βιβλίου. Τὰ οὕτω πως τοποθετημένα φύλλα λέγονται «*ἀπάλα*», ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ ἡ παιδιὰ τὸ ὄνομα.

ἀπαλάκια (τά)· κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *ἀρνόγλωσσον τὸ μικρὸν* καὶ *ἀρνόγλωσσον τὸ μέγα* (Plantago lagopus καὶ Plantago major)· ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ἔχουσι ρίζας ἀπαλάς (βλ. *Μ. Στεφανίδην* Λεξ. Ἀρχ. 6,217).

ἀπαλάμη (ἡ)· ἰδιωμ., ἡ παλάμη (βλ. λ.).

ἀπάλαμνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἡ λέξις λέγεται οὕτω ἀντὶ τοῦ *ἀπάλαμος*, τῇ ἐπενθήκῃ τοῦ ν, ὅπως καὶ *παλαμναῖος* ἀπὸ τῆς αὐτῆς ῥίζης καὶ *νώνυμνος* ἀντὶ *νώνυμος*. Καλεῖται δὲ οὕτως ὁ ἄνευ παλαμῶν, ἄνευ χειρῶν δηλ., ἤτοι ἀνίκανος, ἄχρηστος: «ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ἀπάλαμνος... στήῃ» (*Ὁμ.* Ἰλ. Ε, 597). Μεταγενεστέρως ἐσχηματίσθη καὶ ὑπερθετικὸν *ἀπαλαμνέστατος* ὡς εἰ προήρχετο ἐκ τοῦ *ἀπαλαμνής*. Πλὴν τῆς ἐκ τοῦ παλάμη παραγωγῆς σημειοῦται καὶ ἑτέρα ἐκ τοῦ *παλαμάομαι*=τεχνῶμαί τι καὶ σημαίνει τὸν μὴ δυνάμενον παλαμᾶσθαι ἢ τεχνήσασθαι τι ἢ καὶ ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ παλάμη, αἱ παλάμαι ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν τεχνῶν, τῶν τεχνασμάτων, ὁπότε σημαίνει τὸν ἄπορον, τὸν ἀμήχανον. Παρὰ δὲ τοῖς λυρικοῖς καὶ ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἀμηχάνου, τοῦ θρασέος, τοῦ ἀνοσίου, τοῦ ὑβριστικοῦ (*Πινδ.* Ὀλ. 2,105) ἐπὶ προσώπων. Ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐπὶ πράξεων: «ἔρδειν ἔργ' ἀπάλαμνα» (*Σόλ.* 14): «ἀπάλαμνα μυθεῖσθαι» (*Θέογ.* 481). «ἀπάλαμνα ἀνελέσθαι» (αὐτ. 281). «ἀπαλαμνόν τι πάσχειν» (*Εὐρ* Κύ. 598).—Ἐπίρρ. *ἀπαλάμνως* Ι. Χ. Δ

Digitized by Google

ἀπαλάνθη (ἡ) (Hapalanthie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειχηνοειδῶν*. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν ἀποσυντεθειμένων ξύλων. Δ. Ν. Π.

ἀπαλατόα (ἡ) (Apalatoa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λοβοφόρων*, περιλαμβάνον δένδρα ἰθαγενῆ τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀπαλαχία *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀπελατσί.

Ἀπαλαχιανὰ *ὄρη* (Apalachians ἢ Appalachians) *[Γεωγραφ.]*. Τὴν γενικὴν ταύτην ὀνομασίαν φέρουσι τὰ ἄλλως *Ἀλλεγάνια* (Alleghany) καλούμενα ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ ὄρη, ἐκτεινόμενα παραλλήλως τῇ ἀνατολικῇ τῆς ἠπείρου ταύτης ἀκτῇ ἀπὸ βορείως τῆς Νέας Ὑόρκης μέχρι τῆς Ἀλαμπάμας, εἰς μῆκος 2000 χμτρ. περίπου. Συνίσταται δ' ἐκ πολλῶν ὀροσειρῶν βαινουσῶν παραλλήλως ἀπὸ τῶν ΝΔ εἰς ΒΑ, πολλάκις δέ, εἰς τὸ βόρειον μέρος, ἀπὸ Ν πρὸς Β. Ἡ κυριωτέρα τούτων εἶναι ἡ τῶν *Κυανῶν ὀρέων* (Blue Ridge) ἥτις ἔχει τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν Black Dome ὕψους 2044 μ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀνομασίαν Ἀλλεγάνια, αὕτη χρησιμοποιεῖται καὶ δι' ὅλον τὸ συγκρότημα, κυρίως ὅμως διὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος αὐτοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀλαμπάμας. Δ. Ε. Μ.

Ἀπαλαχικόλα *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀπελετσικόλα.

ἀπαλείφω, ἀόρ. *ἀπήλειψα*, παθ. *ἀπηλείφθην*, παθ. μετχ. *ἀπηλειμμένος*· ἐξαλείφω, σβήνω: «ἀπαλείφω τὰ γράμματα, — τὴν ζωγραφίαν, — τὴν εἰκόνα»· || διαγράφω, ἀκυρῶ: «ἀπαλείφω τὴν ὑποθήκην», «ἀπηλείφθη τὸ τάδε ἄρθρον τοῦ νόμου».

ἀπάλειψις (ἡ)· ἐξάλειψις, σβήσιμο: «ἀπάλειψις τῆς εἰκόνος»· || διαγραφή, ἀκύρωσις: «ἀπάλειψις τῆς ὑποθήκης»· «ἀπάλειψις διατάξεώς τινος τοῦ νόμου».

ἀπαλέλυτρα (Apalelytra) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *λαμπυριδῶν*, χαρακτηριζόμενα ἰδίως ἐκ τῶν μαλακῶν ἐλύτρων των. Δ. Ν. Π.

ἀπαλέτης (ὁ)· ἰδιωματ., ἀλέτης, ὁ μεταβαίνων ἢ μεταβὰς εἰς τὸν μύλον διὰ νὰ ἀλέσῃ γέννημα: «σήμερο θὰ πάω ἀπαλέτης», θὰ πάω 'ς τὸ μύλο ν' ἀλέσω· || ὁ συνήθως εἰς τὸν αὐτὸν μύλον ἀλέθων, τρόπον τινὰ ὁ πελάτης τοῦ μύλου: «αὐτὸς ὁ μύλος ἔχει τοὺς περισσότερους ἀπαλέτες». (Ἡ λ. κανονικῶς ἐσχηματισμένη ὡς ἀπὸ τοῦ *ἀπαλῶ* ἢ *ἀπαλέθω*.) Β. Φ.

ἀπάλη (ἡ) (Apale) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων ἑτερομερῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαρίδων*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ὧν ἐν ἀπαντᾷ εἰς τὴν Σουηδίαν. Δ. Ν. Π.

ἀπαλὴ (ἡ) (Hapale) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων*. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

ἀπαλήθεια· ὡς βεβαιωτ. ἐπίρρ. μόνον εἰς τὴν φρ.: «ἀλήθεια κι' ἀπαλήθεια»· «ἀλήθεια κι' ἀπαλήθεια δὲν ὑποφέρεσαι».

Ἀπαλὶ (Apalit) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Παμπάνγκα τῆς νήσου Λυσὸν τῶν Φιλιππίνων.

ἀπαλίκη (ἡ) (Apalike) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀριγγῶν*, ἰθαγενὲς τῶν τροπικῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

ἀπαλιμίζω (ἀντὶ *ἀπαλμίζω—ἀφαλμίζω*)· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀποβάλλω τὴν ἅλμην, τὴν ἁλμύραν ἁλιπάστου τινὸς ἐμβαπτίζων αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ: «ἀπαλιμίζω τὸ τυρί,—τὸ κρέας κττ.».

ἀπάλιουρας (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ θάμνου *παλίουρος ὁ πολύκλαδος* (Paliurus ramosissimus). Δ. Ν. Π.

ἀπαλλαγέντας (ὁ)· δημ., ὁ ἀπαλλαγεὶς τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ὁ ἄμαχος· || εὐτραπέλ., ὁ ὄνος. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἀπεδόθη εἰς τὸ τετράποδον τοῦτο λόγῳ τῆς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἐξαιρέσεως τοῦ ὄνου ἐκ τῆς ἐπιτάξεως κτηνῶν. Δ. Ν. Λ.

ἀπαλλαγὴ (ἡ)· ἀπομάκρυνσις, ἀπελευθέρωσις, ἀπόλυσις, ἄφεσις: «ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν κακῶν,—ἀπὸ τῆς νόσου,—ἀπὸ τῆς κηδεμονίας κ.τ.τ.», «ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως,—ἀπὸ τῆς φορολογίας»· || «ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας» παῦσις, ἀπομάκρυνσις· || «ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς κατηγορίας», ἀθῴωσις.

— *[Στρατ.]*· βλ. λ. στρατολογία.

— **ἀπαλλαγὴ** (ἡ)· ἰδιωματ. (Κρητ.)· οὕτω χαρακτηρίζεται αἶξ ἢ θῆλυ πρόβατον ἀκολουθούμενον ὑπὸ γαλαθηνοῦ νεογνοῦ· || ὑβριστικῶς ἐπὶ γυναικὸς ἐχούσης βρέφος. Β. Φ.

ἀπαλλάγι (τό)· τὸ ἄπλυτον ἐσώρουχον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεκδυόμεθα διὰ νὰ ἐνδυθῶμεν καθαρόν· ἄλλως *ἀπαλλαξίδι*.

ἀπαλλαγίνη (Apallaginum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ μεθ' ὑδραργύρου ἅλας τῆς τετραϊωδοφθαλεΐνης, ὁ ἄλλως καλούμενος καὶ νοσοφαινικὸς ὑδράργυρος. Ἅλας εὔχρηστον ὡς ἀντισηπτικόν. Κ. Γ. Μ.

ἀπαλλακτέος, —α, —ον· ὁ δυνάμενος ἢ ὁ ὀφείλων νὰ ἀπαλλαχθῇ: «οἱ ἀπαλλακτέοι ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας».

ἀπαλλακτικός, —ή, —όν· ὁ ἁρμόδιος, ὁ κατάλληλος πρὸς ἀπαλλαγήν: «ἀπαλλακτικὰ μέσα,—ἔγγραφα»· || ὁ ἀπαλλάσσων, ὁ ἐλευθερώνων: «ἀπαλλακτικὸν βούλευμα»· || «οἱ ἀπαλλακτικοὶ τῶν δικαστῶν», οἱ διατυπώσαντες γνώμην ἀπαλλαγῆς· «ἤμην ἀπαλλακτικός», ἔδωκα ψῆφον ἀπαλλακτικήν, ἀθῳωτικήν.—Ἐπίρρ. *ἀπαλλακτικῶς*.

ἀπαλλαξίδι (τό)· τὸ ἄπλυτον ἐσώρουχον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεκδυόμεθα διὰ νὰ ἐνδυθῶμεν καθαρόν· ἄλλως *ἀπαλλάγι*.

ἀπαλλάσσω· ἀπομακρύνω, ἀπελευθερώνω, ἀπολύω: «ἀπαλλάσσω τινὰ τοῦ κινδύνου,—τῆς νόσου,—τῆς κηδεμονίας,—τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως,—τῆς φορολογίας κ.τ.τ.»· || ἀπολύω, παύω: «ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας,—τῆς δημοσίας θέσεως»· || ἀπολύω τῆς κατηγορίας, ἀθῳώνω: «τὸ δικαστήριον ἀπήλλαξεν αὐτὸν πάσης κατηγορίας».

Ἀπαλλαχιανά· βλ. Ἀπαλαχιανά.

ἀπαλλοτριῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ἀλλότριον, ξένον, ἀποξενῶ· || *μέσ.* ***ἀπαλλοτριοῦμαι***· ἀποβάλλω δικαιώματα κυριότητός μου, γίνομαι ξένος· || «ἀπηλλοτριωμένος πάσης ἀρετῆς», ξένος πρὸς πᾶσαν ἀρετήν, ἐστερημένος.... || νομικῶς, ἐξαγοράζω δικαιώματα ἰδιοκτησίας αὐθαιρέτως ἢ καὶ ἑκουσίως (βλ. ἀπαλλοτρίωσις).

ἀπαλλοτριώσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· καὶ ***ἀπαλλοτριωτός,—ή, —όν***· ὁ δυνάμενος νὰ ἀπαλλοτριωθῇ, νὰ ἀφαιρεθῇ ἢ νὰ ἐξαγορασθῇ ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τὸν κατέχοντα: «ἀπαλλοτριώσιμος ἔκτασις γῆς».

ἀπαλλοτρίωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀπαλλοτριῶ*, ἀποξένωσις, ἀπώλεια τῶν δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας, ἀναγκαστικὴ ἐξαγορὰ κτήματος· || ἡ ἑκουσία μεταβίβασις δικαιωμάτων ἰδιοκτησίας.

— [ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Πᾶσα Πολιτεία κέκτηται, κατὰ τὴν γενικῶς κρατοῦσαν ἄποψιν, ἐξ ἴσου παρὰ τὸ δικαίωμα τῆς κτήσεως καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαλλοτριώσεως τμήματος τῆς χώρας αὐτῆς, ἀσχέτως ἂν ἡ ἄσκησις τοῦ τοιούτου δικαιώματος ὑποβάλλεται εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἰδίως καθιερωμένους κανόνας καὶ ὅρους, ἢ ἂν ἀπολύτως ἀπαγορεύεται. Κατὰ κανόνα δὲ ἡ ἀπαλλοτρίωσις τμήματος χώρας κράτους τινὸς διενεργεῖται διὰ τῶν αὐτῶν ὡς καὶ ἡ (ἰδιωτικὴ) ἀπαλλοτρίωσις κτήματος τρόπων. Εἰς παλαιοτάτας ἐποχὰς ὡρίζοντο συχνότατα ὑπὲρ τινος Κράτους ἢ ἄλλου τινὸς ἡγεμόνος διαρκεῖς πρόσοδοι, αἱ ὁποῖαι ἐβάρυνον ἐπ' ἀόριστον τὸ σύνολον τῆς περιουσίας ἢ τοῦ εἰσοδήματος ὡρισμένων γαιῶν, ὑφίσταντο δὲ μέχρι τῆς ἐντελοῦς ἢ μερικῆς καταστροφῆς τοῦ ἐνεχύρου ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο. Πολλάκις δὲ ἡ ἀπαλλοτρίωσις τῆς χώρας ἐπραγματοποιεῖτο διὰ τῆς ἱδρύσεως τιμαρίου ὑπὲρ ξένου πρίγκιπος ἢ ἡγεμόνος. Κατὰ τὸν μέσον δὲ αἰῶνα ἡ ἐνεχυρίασις γαιῶν πρὸς κάλυψιν χρεῶν ἢ δανείων ἦτο συνηθεστάτη. Ἐπὶ πλέον δὲ πολλάκις ἐνεφανίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ γεγονὸς τῆς ἀπαλλοτριώσεως χωρῶν διὰ παραχωρήσεων ἢ ἑκουσίων δωρεῶν, οὐχὶ δὲ σπανιώτερον καὶ τὸ τῆς **ἀγοραπωλησίας** (βλ. λ.). Τὰ παραδείγματα τῆς ἀπαλλοτριώσεως χωρῶν διὰ παραχωρήσεων ἢ δωρεῶν εἶναι πολλά. Οὕτω τὴν 27 Ἰανουαρίου 1712 παρεχωρήθησαν αἱ ἱσπανικαὶ Κάτω Χῶραι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' εἰς τὸν δοῦκα καὶ ἐκλέκτορα τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανὸν Ἐμμανουήλ. Ἐξ ἄλλου, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1762 παρεχωρήθη ἡ Λουϊζιάνα εἰς τὴν Ἱσπανίαν ὡς καὶ ἡ Νέα Αὐρηλία ὑπὸ τῆς Γαλλίας, πρὸς ἣν καὶ πάλιν παρεχωρήθη τῷ 1800 ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας, ὅ,τι καὶ ἐπεκύρωσεν ἡ ἀπὸ 21 Μαρτίου 1801 μεταξὺ τῶν δύο τούτων Κρατῶν συνομολογηθεῖσα συνθήκη. Ἡ Φλωρὶς τέλος δυνάμει τῆς ἐν Βασιγκτῶνι τὴν 22 Φεβρουαρίου 1819 συνομολογηθείσης συνθήκης παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Ἡ προκατάληψις ὅμως, ἡ δικαία ἄλλως τε, ἥτις παρήχθη ἐναντίον τῆς εὐχερείας τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἀπαλλοτριοῦν καὶ τὸ ὑποθηκεύειν τμήματα τῆς χώρας εἰς ξένους, λόγῳ τοῦ μὴ ἀκινδύνου αὐτῆς, καθόσον ἔναντι ἐφημέρου ὀφέλους εἶναι δυνατὸν νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν προσάρτησιν καὶ ἁρπαγὴν ὑπὸ τοῦ γείτονος Κράτους, ἔφερεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ὑπαχθοῦν αἱ ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας γινόμεναι τυχὸν ἀπαλλοτριώσεις τμημάτων τῆς χώρας εἴτε εἰς τὴν ψῆφον ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, εἴτε τὴν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Οὕτω παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν § 1 τοῦ ἄρθ. 113 τοῦ Συντάγματος «οὐδεμία παραχώρησις, ἀπόκτησις, ἢ ἀνταλλαγὴ χώρας δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ νόμου». Ἐκ τοῦ ἄρθρου τούτου ἐξάγεται σαφῶς ὅτι πᾶσα πρᾶξις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας περὶ ἀπαλλοτριώσεως χωρικοῦ τμήματος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, ὅπως ἔχῃ κῦρος καὶ ἀπὸ διεθνοῦς ἀπόψεως, δέον νὰ περιβληθῇ τὸν τύπον τοῦ νόμου. Η. Γ. Κ.

—[ΑΣΤ. ΔΙΚ.]· βλ. ἐκποίησις.

—[ΕΚΚΛΗΣ. ΔΙΚ.] Τὴν *ἀπαλλοτρίωσιν* τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ἀπηγόρευσεν ἡ νομοθεσία τῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ τῶν Βυζαντίνων αὐτοκρατόρων καὶ ἡ παρ' ἡμῖν. Οὕτω παρ' ἡμῖν ἀπαγορεύεται ἡ ἔκθεσις πρὸς πώλησιν, ἢ κατάσχεσις πρὸς πληρωμὴν χρέους ἰδιωτικοῦ ἢ δημοσίου οἱουδήποτε σκεύους ἐν χρήσει ὄντος ἐν τοῖς ναοῖς, τιμίων σταυρῶν, ἁγ. λειψάνων, ἁγ. εἰκόνων καὶ καθόλου παντὸς κειμηλίου ἱεροῦ ἢ ἱερατικοῦ ἀμφίου, ὡς καὶ ἡ κατὰ τρόπον ἀνευλαβῆ καὶ ἐν τόπῳ ἀνοικείῳ πώλησις τῶν προοριζομένων εἰς τὴν θείαν λατρείαν ἀφιερωμάτων. Καὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀπαγορεύεται τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν ἡ ἀπαλλοτρίωσις ἱερῶν ἀμφίων, ἱερῶν λειψάνων, ἀρχαίων εἰκόνων καὶ μνημείων ἢ σκευῶν καθόλου, ὡς καὶ βιβλίων καὶ χειρογράφων. Ἐπιτρέπεται δ' ὅμως, ὡς εἰκός, ἡ ἐκποίησις τῆς προσόδου τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ κτηνῶν, εἰδικώτερον δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων τοῖς μοναχοῖς καὶ τῷ λοιπῷ προσωπικῷ περισσευόντων αὐτουσίων εἰσοδημάτων τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ ζῴων. Ὡσαύτως ἀπαγορεύεται κατὰ κανόνα ἡ ἑκουσία, ὡς καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκποίησις ἀκινήτων τῶν μονῶν, τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου καὶ τῶν ἐν μοναῖς λειτουργουσῶν, ὁμοταγῶν δὲ τῇ Ριζαρείῳ σχολῇ ἱερατικῶν σχολῶν, αἷς ὡς νομικοῖς προσώποις δημοσίου δικαίου περιέρχεται ἡ περιουσία τῶν ἐν αἷς λειτουργοῦσιν αὗται μονῶν. Ὡσαύτως ἀπαγορεύεται καὶ ἡ διὰ δουλειῶν ἐπιβάρυνσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθόλου ἀκινήτων. Τανῦν ὅμως παρ' ἡμῖν ἐπιτρέπεται νὰ συσταθῇ δουλεία χρήσεως ἐπὶ γηπέδων μοναστηριακῶν, ὡς καὶ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, πρὸς ἵδρυσιν γυμναστηρίων, σκοπευτηρίων καὶ ἄλλων ἀγωνιστικῶν ἐγκαταστάσεων, ἂν τὸ δημόσιον ἢ ἡ ἀεροπορικὴ ἄμυνα μὴ διαθέτωσι πρὸς τοῦτο κατάλληλα γήπεδα ἢ ἄλλους ἀστέγους χώρους. Ἐν ἁγίῳ ὄρει τὰ κελλία ἑκάστης μονῆς παραχωροῦνται παρ' αὐτῆς ἐφ' ὡρισμένῳ τιμήματι εἰς διαδοχὴν τριῶν τῆς κουρᾶς κανονικῶς τυχόντων προσώπων, δι' ὁμολόγων ἀναγραφόντων τοῦ κελλίου τὰ τρία πρόσωπα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν περιουσίαν. Ὡσαύτως ἀπαγορεύεται ἡ λῆψις δανείων παρὰ μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ὡς καὶ ἡ κατὰ τῶν μοναστηριακῶν ἀκινήτων παραγραφή. Ἐκποίησις ἀκινήτων τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, κατ' ἐξαίρεσιν, ἐπιτρέπεται δι' ἄφευκτον ἀνάγκην· τοιαύτη δὲ λογίζεται ὑπάρχουσα ἡ ἀνοικοδόμησις πεπτωκότων ναῶν καὶ οἴκων τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ὡς καὶ ἡ καταβολὴ χρεῶν δυνάμει συμβολαίων νομίμως ἐγκεκριμένων ἕνεκεν εὐλόγου αἰτίας ἢ ἐπειγούσης ἀνάγκης κατὰ τὰς διατάξεις τῶν νόμων συνομολογηθέντων καὶ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου νόμου συνομολογηθησομένων. Καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπιτρέπεται ἡ δι' ἀνάγκην ἄφευκτον ἢ ἐπείγουσαν — ἄνευ ὅμως εἰδικῆς ἀπαριθμήσεως τῶν θεμάτων—ἐκποίησις ἀκινήτων μοναστηριακῶν τε καὶ ἐνοριακῶν. Ἄφευκτος δ' ἀνάγκη πρὸς λῆψιν δανείου παρὰ τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἐλογίσθη ἡ ἀδυναμία τῆς πληρώσεως τῆς ἀνάγκης ἐκ τῶν ἐτησίων προσόδων αὐτῶν. Ἡ ἐκποίησις ἐπιτρέπεται ὡσαύτως διὰ προφανῆ ὠφέλειαν δι' ἣν δύναται νὰ γένηται καὶ εἰς ἐμφύτευσιν ἔκδοσις ἀκινήτων τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου.

Ἀλλὰ καὶ τοῖς μοναχοῖς ἑκάστης μονῆς ἐπιτρέπεται νὰ δοθῶσι τρία μέχρι πέντε στρέματα γῆς πρὸς τὴν ἰδίοις ἀναλώμασιν καλλιεργίαν αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν κατὰ πάντα τὸν βίον προσωπικὴν καὶ ἀποκλειστικὴν κάρπωσιν. Ὡσαύτως ἐπιτρέπεται ἡ ἐκποίησις δι' εὐσεβεῖς καὶ φιλανθρωπικοὺς σκοπούς, δι' ἣν αἰτίαν δύναται νὰ γένηται καὶ δωρεὰ ἔτι ἀκινήτων τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ὡς καὶ διὰ δημοσίαν ἀνάγκην ἢ καὶ ὠφέλειαν. Τοιαύτη ἐλογίσθη ἡ ἀπαλλοτρίωσις ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων: 1) Πρὸς γεωργικὴν ἐγκατάστασιν ἀκτημόνων γεωργῶν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς περὶ ἑκουσίας ἐκποιήσεως διατάξεις τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. 2) Πρὸς ἀστικὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων. 3) Πρὸς ἀνέγερσιν προσφυγικῶν ὀρφανοτροφείων. 4) Πρὸς στέγασιν σεισμοπαθῶν. Οὕτως ἐπετράπη ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις μοναστηριακῶν γηπέδων, ἵνα πρὸς ἀραίωσιν τοῦ συνοικισμοῦ τῶν χωρίων τῆς περιφερείας Ἡρακλείου Κρήτης οἰκοδομηθῶσιν ἐπ' αὐτῶν νέαι οἰκίαι ἀντὶ τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ καταστραφεισῶν. 5) Πρὸς ὑλικὴν ἐπικουρίαν τῶν ταμείων ἐφέδρων πολεμιστῶν Κρήτης. 6) Πρὸς θεραπευτικοὺς καὶ ὑγιεινοὺς καθόλου σκοπούς, ὡς πρὸς ἵδρυσιν ἢ ἐπέκτασιν ἢ καὶ λειτουργίαν νοσοκομείων φυματιώντων. 7) Πρὸς σκοποὺς ἐκπαιδευτικοὺς καὶ δή,

Digitized by Google

πρὸς ἀνέγερσιν διδακτηρίων ἢ πρὸς ἵδρυσιν γεωργικῶν σχολῶν. 8) Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ δὴ τῆς ἀεροπορικῆς τοιαύτης.

Διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν ἐπιτρέπεται ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων οὐ μόνον ἡ ἐκποίησις, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ δουλειῶν ἐπιβάρυνσις. Οὕτως ἐν Κρήτῃ ἐν κοινότητι μὴ ἐχούσῃ ἁρμόδιον πρὸς ἵδρυσιν σχολείου οἰκόπεδον ἐπιτρέπεται, τοῦ ὑπάρχοντος ἐν αὐτῇ μοναστηριακοῦ — παραμενούσης τῆς κυριότητος τῇ μονῇ — νὰ παραχωρηθῇ ἡ χρῆσις, ἥτις ὅμως θὰ ἀναιρῆται, εὐθὺς ὡς θὰ ἔπαυε τοῦ κτήματος νὰ γίγνηται χρῆσις πρὸς τὸν δι' ὃν παρεχωρήθη σκοπόν. Ὡσαύτως ἐπιτρέπεται — παραμενούσης τῆς κυριότητος τῇ μονῇ — πρὸς ἵδρυσιν γεωργικῶν σταθμῶν νὰ παραχωρηθῇ μοναστηριακῶν μετοχίων ἡ χρῆσις, ἥτις θ' ἀναιρῆται, εὐθὺς ὡς τοῦ παραχωρηθέντος μετοχίου θὰ ἔπαυε νὰ γίγνηται χρῆσις πρὸς τὸν δι' ὃν παρεχωρήθη σκοπόν. Τῆς ἐκ τοῦ γεωργικοῦ σταθμοῦ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καθαρᾶς προσόδου τὸ ἥμισυ θὰ δίδηται τῷ μοναστηριακῷ ταμείῳ.

Ἡ ἐκποίησις μοναστηριακῶν κινητῶν καὶ δή, περισσευόντων αὐτουσίων εἰσοδημάτων τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων τῶν μὴ ὄντων ἀναγκαίων τοῖς μοναχοῖς καὶ τῷ λοιπῷ προσωπικῷ, ὡς καὶ περιττευόντων ὑποζυγίων, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ἢ αἰγῶν, ἢ χοίρων, ἢ πτηνῶν, γίγνεται, ἂν μὲν ἡ ἀξία αὐτῶν ᾖ μείζων τῶν διακοσίων δρ., διὰ πλειοδοσίας, ἂν δ' ἐλάττων, ἄνευ τοιαύτης. Κατ' ἀμφοτέρας ὅμως τὰς περιπτώσεις μετὰ προτέραν ἔγκρισιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου. Πρὸς τὴν πώλησιν δ' ὡρισμένων ἀκριβῶς ἀκινήτων τῶν μονῶν ἢ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἀποφαίνεται δι' ἠτιολογημένης ἐκθέσεως περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀφεύκτου ἀνάγκης ἢ προφανοῦς ὠφελείας τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ εἰρημένου ταμείου, ὅπερ ὁρίσαν ἐν τῇ ἀποφάσει τὸ ἐλάχιστον τίμημα προκαλεῖ προσφορὰν διὰ πλειοδοσίας, ἧς τοῦ ἀποτελέσματος προσήκει αὐτῷ ἡ ἔγκρισις, μεθ' ἣν συντάσσεται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ἢ ἐπὶ μονῶν ὑπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου τὸ προσῆκον συμβόλαιον, τὸ ὁποῖον καὶ μεταγράφεται.

Ἐν Κρήτῃ πρὸς τὴν πώλησιν μοναστηριακοῦ ἀκινήτου ἀπαιτεῖται ἔγκρισις τῆς πρὸς τοῦτο αἰτήσεως τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ὑπὸ τῆς μοναστηριακῆς ἐπιτροπείας καὶ διὰ διατάγματος κύρωσις τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς. Ἐν ἁγίῳ ὄρει πρὸς τὴν πώλησιν κελλίου ἢ καλύβης ἢ ἡσυχαστηρίου ἀναγκαία εἶναι ἡ ἄδεια τῆς κυριάρχου μονῆς καὶ δή, ἔγκρισις ὑπ' αὐτῆς τοῦ τε ἀγοραστοῦ καὶ τοῦ τιμήματος, ὑπ' αὐτῆς δὲ λῆψις 15% τοῦ τιμήματος, ὧν καταβάλλονται τῇ μονῇ τὰ μὲν δέκα ὑπὸ τοῦ πωλητοῦ, τὰ δὲ πέντε ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἡ ἄλλως γενομένη ἀγορὰ εἶναι ἄκυρος, οἱ δὲ παραβάται διώκονται πειθαρχικῶς. Εἰδικῶς δ' ὡς πρὸς τὴν ἀγορὰν καλύβης ἔν τινι σκήτῃ μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνάξεως αὐτῆς βεβαίωσιν τῆς πρὸς τὰς μοναχικὰς ἀπαιτήσεις συμφώνου διαγωγῆς τοῦ ἀγοραστοῦ, ἡ κυρίαρχος μονὴ ἐγκρίνει τὴν πώλησιν καὶ ἐκδίδωσιν ἐπὶ καταβολῇ τοῦ νενομισμένου δικαιώματος τὴν μοναστηριακὴν ὁμολογίαν, ἀποδιδομένης τῆς παλαιᾶς. Τοῖς διατελοῦσι δ' ἀδιορθώτοις κατόχοις καλυβῶν ἢ κελλίων ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιβληθῇ ὑπὸ τοῦ δευτεροβαθμίου δικαστηρίου πρὸς ταῖς ἄλλαις ποιναῖς καὶ ἡ ἐκποίησις τῆς καλύβης ἢ τοῦ κελλίου αὐτῶν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας· μὴ προσελθόντος δ' ἐντὸς αὐτῆς ἀγοραστοῦ, παρέχεται νέα προθεσμία, καὶ αὖθις δὲ μὴ προσελθόντος τοιούτου, ὁρίζεται δι' ἀποφάσεως τοῦ δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ἐκτιμητικὴ ἐπιτροπεία, ἧς δύο μὲν μέλη καθίστησιν ὁ κάτοχος τῆς καλύβης ἢ τοῦ κελλίου, ἕτερα δὲ δύο ἡ κυρίαρχος αὐτοῦ μονή· ἡ τοιαύτη ἐπιτροπεία ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκτιμήσεως ἀξίας τῆς καλύβης ἢ τοῦ κελλίου ὑποβάλλει ἔκθεσιν τῷ δικαστηρίῳ. Ἡ ἀξία τοῦ κελλίου ἢ τῆς καλύβης ὁρίζεται ἐν διαφωνίᾳ τῆς ἐπιτροπείας δι' ἀποφάσεως ὁριστικῆς τοῦ εἰρημένου δικαστηρίου. Ἐκ τῶν ἀγοραστῶν τοῦ κελλίου ἢ τῆς καλύβης προτιμᾶται ἡ μονὴ ὡς κυρίαρχος. Πρὸς δὲ τὴν ἀνταλλαγὴν ἀκινήτων τῶν μονῶν ἢ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, εὐθὺς ὡς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ εἰρημένου ταμείου ἐπιτρέψῃ ταύτην κατ' ἀρχήν, προκαλεῖ τοῦ ἀνταλλακτέου κτήματος πλειοδοσίαν, περὶ ἧς τοῦ ἀποτελέσματος κρίνει τὸ λυσιτελέστερον τῇ μονῇ ἢ τῷ γενικῷ ἐκκλησιαστικῷ ταμείῳ, καὶ ἢ ἀκυροῖ τὴν δημοπρασίαν, ἢ ἐγκρίνει ταύτην, ὅτε κατακυροῦται τὸ κτῆμα τῷ τελευταίῳ ὑπερθεματιστῇ, συντασσομένου τοῦ προσήκοντος συμβολαίου, ὅπερ καὶ μεταγράφεται. Ἐν Κρήτῃ ἀπαιτοῦνται πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν κτήματος μοναστηριακοῦ μέν, οἷαι καὶ πρὸς τὴν πώλησιν διατυπώσεις, ἐνοριακοῦ δέ, προτέρα ἔγκρισις τῆς τε ἀνωτέρας ἐνοριακῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς ἁρμοδίας πολιτικῆς ἀρχῆς. Πρὸς δὲ τὴν δωρεὰν ἀκινήτων τῶν μονῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, ἐπιτρεπομένην δὲ εὐσεβεῖς ἢ φιλανθρωπικοὺς σκοπούς, ἀπαιτεῖται πρὸς τῇ ἀποφάσει τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ εἰρημένου ταμείου καὶ νόμος εἰδικὸς ἐπιτρέπων αὐτήν. Πρὸς τὴν δωρεὰν δὲ περιουσίας τῶν ἐνοριακῶν ναῶν ἀπαιτεῖται ἂν ἡ δωρεὰ ὑπερβαίνῃ τὸ ποσὸν τῶν 2% τῶν ἐτησίων ἐσόδων τοῦ ναοῦ, ἔγκρισις τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπείας ὑπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου, ἂν δ' ὑπερβαίνῃ τὸ ποσὸν τῶν πεντηκοντακισχιλίων δρ. ἔγκρισις καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργοῦ. Ἂν ἡ δωρεὰ ἀφορᾷ εἰς ἀκίνητον ἢ σύστασιν πραγματικοῦ ἐπὶ ἀκινήτου δικαιώματος, ἢ παραίτησιν ἀπὸ ὑφισταμένου, ἀπαιτεῖται προτέρα ἔγκρισις τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργοῦ, μετὰ γνώμην τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου. Πρὸς τὴν εἰς ἐμφύτευσιν παραχώρησιν ἀκινήτων α) τῶν μὲν μονῶν ἀναγκαία ἐστὶν ἔγκρισις τῆς αἰτήσεως τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου, ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ταμείου· β') τοῦ δὲ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, πρᾶξις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου αὐτοῦ, μεθ' ἣν προκαλεῖται μειοδοσία, κατακυρουμένης τῆς ἐμφυτεύσεως ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ταμείου τοῖς λυσιτελεστέρους προσενεγκοῦσιν ὅρους, μεθ' ὃ συντάσσεται ὑπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ἢ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τὸ προσῆκον συμβόλαιον, ὅπερ καὶ μεταγράφεται. Πρὸς δὲ τὴν τοῖς μοναχοῖς τῆς μονῆς παραχώρησιν τριῶν μέχρι πέντε στρεμμάτων γῆς πρὸς τὴν ἰδίοις ἀναλώμασι καλλιέργειαν αὐτῶν καὶ τὴν κατὰ πάντα τὸν βίον αὐτῶν προσωπικὴν καὶ ἀποκλειστικὴν κάρπωσιν, ἀναγκαία ἐστὶν ἔγκρισις τῆς τοιαύτης πράξεως τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου. Ἐν Κρήτῃ, πρὸς τὴν παραχώρησιν τῆς χρήσεως μοναστηριακοῦ οἰκοπέδου πρὸς ἵδρυσιν σχολείου, ἢ μοναστηριακοῦ μετοχίου πρὸς ἵδρυσιν γεωργικοῦ σταθμοῦ, ἀπαιτεῖται ἀπόφασις τῆς μοναστηριακῆς ἐπιτροπείας καὶ κύρωσις αὐτῆς διὰ διατάγματος. Πρὸς τὴν σύστασιν δ' ἐμφυτεύσεως ἢ ἐπιφανείας ἐπὶ ἀκινήτων τῶν ἐνοριακῶν ναῶν ἀναγκαία ἐστὶν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπείας ἔγκρισις ὑπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου καὶ δημοπρασία. Ἐν ἁγίῳ ὄρει, ἡ ἐμφύτευσις ἀμπέλου ἢ ἡ ἐκρίζωσις δένδρων ἐν τῇ περιφερείᾳ κελλίων, μόνον ἀδείᾳ τῆς κυριάρχου αὐτῶν μονῆς ἐπιτρέπεται. Πρὸς δὲ τὴν λῆψιν δανείου α') ὑπὸ τῶν μονῶν ἢ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου —ἐπιτρεπομένην μόνον δι' ἀπαραίτητον ἀνάγκην μὴ δυναμένην νὰ καλυφθῇ ἐκ τῶν ἐτησίων προσόδων—ἀπαιτεῖται ἔγκρισις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ταμείου ἢ πρᾶξις αὐτοῦ ἐπιτρέπουσα τὴν λῆψιν δανείου παρὰ τραπέζης, ἂν δὲ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἐπὶ ὑποθήκῃ ἀκινήτου αὐτῶν. Ἐπὶ τοιούτοις ὅροις ἐπιτρέπεται νὰ συνομολογηθῇ προσωρινὸν δάνειον—οὗ ἡ ἐξόφλησις γίνεται χρεολυτικῶς διὰ μερικῶν καταβολῶν, κατανεμομένων ἀναλόγως εἰς πλειόνων ἐτῶν προϋπολογισμούς— καὶ ὁσάκις ἡ πρὸς τὴν ἵδρυσιν νέου μοναστηριακοῦ κτιρίου, ἢ ἐπισκευὴν ἢ αὔξησιν ὑπάρχοντος δαπάνη δὲν δύναται νὰ καλυφθῇ ἐκ τῶν κατὰ τὸν ἐτήσιον μοναστηριακὸν προϋπολογισμὸν τακτικῶν ἐσόδων· β) ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπείας, δι' ὧν ἀποφασίζεται συνομολόγησις δανείου καὶ οἱ ὅροι αὐτοῦ, χρήζουσι τῆς ἐγκρίσεως τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου. Ἐὰν δὲ τὸ ποσὸν τοῦ δανείου ᾖ μεῖζον τῶν πεντηκοντακισχιλίων δρ., ἀναγκαία ἐστὶ καὶ ἡ ἔγκρισις τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργοῦ. Ἐν ἁγίῳ ὄρει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ κατόχου κελλίου ἢ καλύβης λῆψιν δανείου εἰς βάρος τοῦ σκηνώματος ἀναγκαία ἐστὶν ἔγγραφος ἄδεια τῆς μονῆς, μὴ εὐθυνομένης ἄλλως διὰ τὰ χρέη αὐτοῦ. Ἀπαγορεύεται δὲ ὁ πρὸς σύναψιν δανείου ἐνεχυριασμὸς τοῦ ὁμολόγου τοῦ κελλίου ἢ τῆς καλύβης ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος. Τέλος πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν ἀποδοχὴν ἢ ἀποποίησιν δωρεᾶς ὑπὸ ὅρον κληρονομίας καὶ κληροδοσίας δὲν ἀρκεῖ πρᾶξις τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπείας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προτέρα γνωμοδότησις τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου καὶ ἀπόφασις τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων ὑπουργοῦ. [Ὅρα *Κ. Μ. Ῥάλλη* Τὸ ἀναπαλλοτρίωτον τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας β' ἔκδοσ. ἐν Ἀθήναις 1903 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐν Ἀθήναις 1927 σελ. 260 — 275.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **ἀπαλλοτρίωσις διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν** [*Νομ.*]· βλ. ἰδιοκτησίας ἀπαραβίαστον.

ἀπαλλοτριωτέος,— α,— ον· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀπαλλοτριωθῇ, οὗτινος ἡ ἀπαλλοτρίωσις εἶναι ἀναγκαία.

ἀπαλλοτριωτικός,—ή,— όν· ὁ τῆς ἀπαλλοτριώσεως: «ἀπαλλοτριωτικὸς νόμος».—Ἐπίρρ. *ἀπαλλοτριωτικῶς*.

ἀπαλόγναθος (ὁ) [*Ἱππολ.*]. Καλεῖται οὕτω ὁ ἵππος ὁ ἔχων λίαν ἁπαλὰς τὰς γνάθους καὶ μετὰ δυσκολίας φέρων τὸν χαλινόν· ἄλλως *ἐλαφρόστομος*. Δ. Ν. Π.

ἀπαλόδερμα (τὰ) (Hapaloderma) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τρογωνιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ βραχέος καὶ κυρτοῦ κατὰ τὸ ἄκρον του ράμφους, ὅπερ εἶναι ἐλαφρῶς ὀδοντωτὸν κατὰ τὰ χείλη. Ἡ κεφαλή των κοσμεῖται μὲ θύσανον ἐκ λεπτῶν, πρασίνου μεταλλικοῦ χρώματος, πτερῶν, ἡ ράχις των εἶναι φαιοϋπέρυθρος καὶ ἡ κοιλία των ἐρυθρά. Ζῶσιν εἰς τὰ μεγάλα δάση τῆς Ἀφρικῆς κατὰ μόνας καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων των σχηματίζουσι ζεύγη. Γνωστὰ εἴδη εἶναι τρία, πάντα ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς: *ἀπαλόδερμον ὁ νηρίτης* (Hapalodermum narica), ἁπάντων ἀπὸ τῆς Ἀβησσυνίας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. *Ἀπαλόδερμον τὸ εὐσταθὲς* (Hapalodermum constantia), ἁπάντων εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικήν, καὶ *ἀπαλόδερμον τὸ πρασινίζον* (Hapaloderma virida), ἁπάντων καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀπαλόδερμος ὁ Μαδαγασκάρειος.

ἀπαλόθριξ (ὁ, ἡ), γεν. *—τριχος*· ὁ ἔχων τρίχας ἁπαλάς, μαλακάς.

ἀπαλοὶ (οἱ) (Hapales) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τετραχείρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρκτοπιθήκων*. Εἰς τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνονται τρία διακεκριμένα εἴδη:

Ἀπαλὸς ὁ ἰακχοπίθηκος, τὸ γνωστότερον εἶδος. Τὸ μῆκος τοῦ σώματός του κυμαίνεται μεταξὺ 55—60 ἑκ. τοῦ μέτρου συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς οὐρᾶς. Τὸ δέρμα του καλύπτεται ὑπὸ μακροῦ καὶ μεταξοειδοῦς τριχώματος ποικίλου χρωματισμοῦ. Τὸ πρὸς τὴν κεφαλὴν ραχιαῖον τμῆμα τοῦ σώματος ἔχει χρῶμα πυρρὸν πρὸς τὸ κίτρινον, τὸ δὲ πρὸς τὴν οὐρὰν βαθέως πυρροκίτρινον μὲ ἐγκαρσίας εὐρείας, λευκὰς καὶ μελανὰς ἐναλλάξ, ραβδώσεις. Ἡ κοιλία, καὶ γενικῶς τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος ἔχουσιν ὑπόλευκον χρῶμα. Ἡ οὐρὰ εἶναι ἀνοικτῶς πυρροκίτρινος καὶ φέρει ἀρκετὸν ἀριθμὸν ὑπολεύκων δακτυλίων. Ἡ κεφαλὴ ἔχει βαθὺ καστανὸν χρῶμα καὶ κοσμεῖται κατὰ τὸ μέτωπον ὑπὸ λευκῆς τινος τριγωνικῆς κηλῖδος. Ὄπισθεν τῶν ὤτων φέρει θύσανον ἰδιόρρυθμον ἀποτελούμενον ἐξ ἀργυροχρόων σκληρῶν καὶ πρὸς τὰ ἄνω διευθυνομένων τριχῶν. Τὸ πρόσωπον ἔχει βαθὺ ἐρυθροσαρκῶδες χρῶμα καὶ καλύπτεται ἀραιῶς ὑπὸ μικρῶν ὑπολεύκων τριχῶν. Πατρὶς τῶν ζῴων τούτων εἶναι ἡ Ἀμερική, δύνανται ὅμως καλῶς διαιτώμενοι καὶ προφυλασσόμενοι νὰ ζήσωσιν οὗτοι καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου πολλάκις καὶ ἀναπαράγουσιν ἐντὸς τῶν κλωβῶν τῶν διαφόρων ζῳολογικῶν κήπων. Τρέφονται ἐκ καρπῶν, λαχανικῶν καὶ κοχλιῶν.

Ἀπαλὸς ὁ ἰακχοπίθηκος.

Ἐξημεροῦνται εὐκόλως, ἰδίως ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ συλλαμβανόμενοι. Εἶναι ζῷα λίαν εὐκίνητα καὶ ἀναρριχῶνται μετ' ἐπιτηδειότητος. Συνηθίζουσι νὰ ἔχωσι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω ἐστραμμένην καὶ ἐκβάλλουσιν ὑπόκωφον συριγμὸν ἢ ἰδιόρρυθμον παρατεταμένην κραυγήν. Ζῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῶν συνοικούντων ὁμοίων των ζῴων καὶ σπανίως διαπληκτίζονται.

Ἀπαλὸς ὁ οἰδίπους. Εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος τοῦ προηγουμένου. Διακρίνεται διὰ τὸ λευκὸν χρῶμα τῆς ράχεως καὶ τὴν μακροτάτην οὐράν του. Περὶ τὸν λαιμόν του φέρει εἶδος μελανοῦ περιλαιμίου. Τὰ ὦτά του εἶναι μικρὰ καὶ διευθύνονται πρὸς τὰ ἄνω· τὸ κατώτατον ἄκρον τῶν προσθίων ποδῶν του φέρει καταφανῆ ἐξόγκωσιν ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία *οἰδίπους*. Ἡ φωνή του παρουσιάζει ἀρκετὴν ἰδιορρυθμίαν, προσομοιάζουσα πρὸς τὴν τοῦ πτηνοῦ. Εἶναι ἰθαγενὴς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ζῇ βραχύτατον χρόνον ἐν ἐξημερώσει καὶ δυσκόλως ἐγκλιματίζεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἀπαλὸς ὁ λευκομέτωπος. Εἶναι κατά τι μεγαλύτερος τοῦ προηγουμένου. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τοῦ σώματος ὁμοιάζει πρὸς τὸν *ἀπαλὸν τὸν ἰακχοπίθηκον*, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁλόκληρος ὁ χρωματισμὸς τοῦ σώματός του εἶναι πυρροκίτρινος, ἀνοικτότερος κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κοιλίαν καὶ βαθύτερος κατὰ τὴν ράχιν. Ὄπισθεν τῶν ὤτων φέρει θύσανον ἐκ σκληρῶν καὶ μακρῶν τριχῶν καὶ ἡ οὐρά του φέρει 10-15 ἡμιδακτυλίους, κατὰ τὴν ἄνω αὐτῆς ἐπιφάνειαν, ἀνοικτοῦ πυρροκιτρίνου χρώματος. Τὰ ἤθη του εἶναι παρόμοια πρὸς τὸν ἀπαλὸν τὸν ἰακχοπίθηκον. Καὶ οὗτος εἶναι ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλ' ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ ἐγκλιματίζεται ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀπαλοιφὴ (ἡ)· ἐξάλειψις.

—[*Μαθ.*] Ἀπαλοιφὴ τοῦ **x** μεταξὺ τῶν δύο ἐξισώσεων

$$f(x)=0, \quad \varphi(x)=0 \qquad (1)$$

λέγεται ἡ εὕρεσις τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐπαρκῶν

Digitized by Google

συνθηκῶν, ἵνα αἱ (ἐν λόγῳ) ἐξισώσεις ἔχουν τοὐλάχιστον μίαν ῥίζαν κοινήν. Ἐὰν αἱ (1) ἔχουν μίαν ἢ περισσοτέρας ῥίζας κοινάς, τὰ δύο πολυώνυμα $f(x)$ καὶ $\varphi(x)$ ἔχουν κοινόν τινα διαιρέτην καὶ ἀντιστρόφως· ἐὰν δὲ ἡ κοινὴ ῥίζα εἶναι ἄπειρος ὑποβιβάζεται ὁ βαθμὸς τῶν πολυωνύμων (ἐπειδὴ ὅταν οἱ συντελεσταὶ τῶν ὅρων τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ τῶν πολυωνύμων τείνουν εἰς τὸ μηδέν, τὰ πολυώνυμα ἔχουν κοινὴν ῥίζαν τείνουσαν εἰς τὸ ἄπειρον). Οὕτω τὸ πρόβλημα τῆς ἀπαλοιφῆς τοῦ x μεταξὺ τῶν (1) ἀνάγεται εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ μ. κ. δ. τῶν $f(x)$ καὶ $\varphi(x)$. Ἐὰν εἶναι

$$f(x) \equiv A_0 x^{\nu} + A_1 x^{\nu-1} + \dots + A_{\nu-1} x + A_{\nu},$$
$$\varphi(x) \equiv B_0 x^{\varrho} + B_1 x^{\varrho-1} + \dots + B_{\varrho-1} x + B_{\varrho}$$

εὑρίσκομεν ὅτι ἡ ἀναγκαία καὶ ἱκανὴ συνθήκη ἵνα ὑπάρχῃ μ. κ. δ. μεταξὺ τῶν πολυωνύμων τούτων εἶναι ἡ $\Delta=0$, ἐνῷ τίθεται

$$\begin{array}{cccccccccccc}
A_0 & A_1 & . & . & . & . & A_{\nu-1} & A_{\nu} & 0 & 0 & . & . & . & 0 \\
0 & A_0 & . & . & . & . & . & A_{\nu-1} & A_{\nu} & 0 & . & . & . & 0 \\
. & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . \\
. & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . \\
0 & 0 & . & . & . & A_0 & A_1 & . & . & . & . & . & A_{\nu-1} & A_{\nu} \\
B_0 & B_1 & . & . & . & B_{\varrho-1} & B_{\varrho} & 0 & 0 & . & . & . & . & 0 \\
0 & B_0 & B_1 & . & . & . & . & B_{\varrho-1} & B_{\varrho} & 0 & . & . & . & 0 \\
. & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . \\
. & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . \\
. & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . & . \\
0 & 0 & 0 & . & . & . & . & B_0 & B_1 & . & . & . & B_{\varrho-1} & B_{\varrho}
\end{array}$$

καὶ ἥτις καλεῖται *ὁρίζουσα τῆς ἀπαλοιφῆς* ἢ τοῦ *Sylvester*, ὅστις εὗρε ταύτην. Οὕτω διὰ τὰ τριώνυμα $\alpha x^2+\beta x+\gamma$, $\alpha' x^2+\beta' x+\gamma'$ ἔχομεν:

$$\Delta = (\alpha\gamma' - \alpha'\gamma)^2 - (\alpha\beta' - \alpha'\beta)(\beta\gamma' - \beta'\gamma).$$

Ἵνα δ' αἱ δύο ἐξισώσεις δευτέρου βαθμοῦ ἔχουν μόνον μίαν ῥίζαν κοινήν, πρέπει καὶ ἀρκεῖ νὰ εἶναι $\alpha\beta' - \alpha'\beta \neq 0$. Διὰ τῆς ἀπαλοιφῆς εὑρίσκεται καὶ ἡ συνθήκη ἵνα ἐξίσωσίς της ἔχῃ ῥίζας πολλαπλᾶς. Πράγματι ἂν ἡ $f(x)=0$ εἶναι βαθμοῦ ν, γράφομεν

$$y^{\nu} f\left(\frac{x}{y}\right) = F(x, y)$$

καὶ παρατηροῦμεν ὅτι εἰς πᾶσαν πολλαπλῆν ῥίζαν τάξεως p τῆς $f(x)=0$ ἀντιστοιχεῖ εἷς διαιρέτης τῆς μορφῆς $(ay+by)^{\varrho-1}$ κοινὸς μεταξὺ τῶν δύο πολυωνύμων

$$F_x(x, y),\ F_y(x, y)$$

(τῶν F_x, F_y παριστώντων τὰς πρώτας μερικὰς παραγώγους τοῦ $F(x, y)$ ὡς πρὸς x καὶ ὡς πρὸς y), καὶ ἀντιστρόφως. Ἑπομένως, ἵνα ἡ $f(x)=0$ ἔχῃ μίαν ἢ περισσοτέρας πολλαπλᾶς ῥίζας, πρέπει καὶ ἀρκεῖ τὰ δύο (ὁμογενῆ) πολυώνυμα F_x, F_y νὰ ἔχουν κοινὸν διαιρέτην, ἄρα ἡ ὁρίζουσα τῆς ἀπαλοιφῆς (δι' αὐτὰ) νὰ ἰσοῦται μὲ μηδέν. Π. χ. ἂν εἶναι:

$$f(x) \equiv Ax^3 + 3Bx^2 + 3\Gamma x + \Delta = 0,$$

θὰ ἔχωμεν:

$$F(x, y) \equiv Ax^3 + 3Bx^2y + 3\Gamma xy^2 + \Delta y^3$$
$$\tfrac{1}{3}F_x \equiv Ax^2 + 2Bxy + \Gamma y^2$$
$$\tfrac{1}{3}F_y \equiv Bx^2 + 2\Gamma xy + \Delta y^2$$

καὶ ἡ συνθήκη (ἀναγκαία καὶ ἱκανὴ) ἵνα ἡ $f(x)=0$ ἔχῃ μίαν ῥίζαν διπλῆν ἢ μίαν τριπλῆν ῥίζαν εἶναι ἡ:

$$(A\Delta - B\Gamma)^2 - 4(A\Gamma - B^2)(B\Delta - \Gamma^2) = 0.$$

Ἐκ τῶν μεθόδων ἀπαλοιφῆς ἀναφέρομεν τὴν τοῦ Bêzout.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Cours d'Algèbre, *B. Niewenglowski*, 1902, καὶ Bull. des Sc. Math. 1887, Note Sur l'élimination, par *G. Darvoux*, Leçons d'Algèbre, par *Ch. Briot* et *E. Goursat*, ἐκδ. 17η, μέρος Β', σελ. 359 κ. ἑ., Lehrbuch der Algebra, Bd. I. σελ. 185 κ. ἑ.

Ν. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ἀπαλοκοπιὰ (ἡ)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), ἡ μαλακὴ καὶ εὔληπτος τροφή, μάλιστα ὅταν εἶναι καὶ ζεστή.

Δ. Ν. Λ.

ἀπαλόλοφος (ὁ) (Hapalophus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σπιζιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ, γαμψοῦ καὶ ὀδοντωτοῦ ῥάμφους των, ὅπερ παρομοιάζει πρὸς τὸ τῶν ἁρπακτικῶν, τῶν βραχέων πτερύγων των καὶ τῆς μετρίως ἀνεπτυγμένης οὐρᾶς των. Οἱ ἀπαλόλοφοι παρὰ τὸ μικρὸν ἀνάστημά των ἔχουσιν ἁρπακτικὰς ἰδιότητας. Τοῦ γένους εἶναι γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ὧν σπουδαιότερα τὰ ἑξῆς:

Ἀπαλόλοφος ὁ ἐποπτεύων (Hapalophus excubitor). Τὸ ἀνάστημά του φθάνει τὸ ἀνάστημα τοῦ *κοττύφου (κότσιφα)*. Ὁ χρωματισμός του εἶναι τεφρὸς καὶ φέρει διακριτικὴν μελανὴν λωρίδα περιβάλλουσαν τὰς ὀφθαλμικὰς κόγχας. Ἡ κοιλία του εἶναι λευκὴ καὶ ἡ οὐρά του μελανόλευκος. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην, ἧς φαίνεται ὅτι εἶναι ἰθαγενής. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων, μικρῶν τρωκτικῶν καὶ διαφόρων μικροτέρων πτηνῶν τὰ ὁποῖα συλλαμβάνει αἰφνιδιαστικῶς. Τὴν φωλεάν του κατασκευάζει ἐπὶ δένδρων ἢ δενδρυλλίων καὶ ἡ θήλεια γεννᾷ 5—7 ᾠὰ ἀνοικτῶς φαιοῦ χρώματος μὲ βαθέως φαιὰς κηλῖδας.

Ἀπαλόλοφος ὁ μικρὸς (Hapalophus minor). Εἶναι μικρότερος τοῦ προηγουμένου. Ὁ χρωματισμός του κατὰ τὴν ῥάχιν εἶναι τεφρός, κατὰ τὴν κεφαλὴν μελανός, τὸν λαιμὸν λευκός, τὴν κοιλίαν ἐρυθρὸς καὶ κατὰ τὰ πτερὰ τῆς οὐρᾶς μελανόλευκος. Εἶναι πτηνὸν ἀποδημητικόν, ἐρχόμενον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ θέρος καὶ ἀναχωροῦν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων καὶ μικροτέρων πτηνῶν. Ἡ φωλεά του εἶναι σχετικῶς μεγάλη καὶ ἀτέχνως κατεσκευασμένη ἐκ ξηρῶν χόρτων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 5 ᾠὰ ὑποκύανα μὲ φαιοϊώδεις κηλῖδας.

Ἀπαλόλοφος ὁ πυρρὸς (Hapalophus rufus). Τὸ ἀνάστημά του φθάνει τὸ ἀνάστημα τοῦ κοινοῦ στρουθίου. Ἡ κεφαλή του εἶναι ζωηρῶς πυρρά, ἡ ῥάχις του λευκομέλαινα καὶ ἡ κοιλία του λευκή. Εἶναι πτηνὸν ἀποδημητικὸν ἐρχόμενον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ ἀναχωροῦν κατὰ τὸν Ὀκτώβριον. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων καὶ ἰδίως ἐκ σφηκῶν καὶ ἀκρίδων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 5—6 ᾠὰ χρώματος φαιοῦ μὲ φαιοπυρρὰς κηλῖδας.

Ἀπαλόλοφος ὁ κοινὸς (Hapalophus vulgara). Τὸ ἀνάστημά του εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου. Ἡ κεφαλή του καὶ ἡ ῥάχις του ἔχουσι τεφροϋποκύανον χρῶμα, ὁ λαιμὸς λευκόν, ἡ κοιλία πυρρὸν καὶ αἱ πτέρυγες μελανόν. Ἔρχεται εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ ἀναχωρεῖ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον. Τρέφεται ἐκ μεγάλων ἐντόμων καὶ μικρῶν πτηνῶν. Τὴν φωλεάν του κατασκευάζει ἐπὶ τῶν θάμνων καὶ ἡ θήλεια γεννᾷ 5 ᾠὰ φαιοϋποπρασίνου χρώματος μὲ ἐρυθρόφαια καὶ ἐλαιώδη στίγματα.

Ἀπαλόλοφος ὁ παχυκέφαλος (Hapalophus pachycephalus). Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Πολυνησίας. Τὸ ἀνάστημά του εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλὸν καὶ τὸ σῶμά του εὔρωστον. Τὰ πτερὰ τῆς κεφαλῆς του εἶναι πυκνὰ καὶ δύναται τὸ πτηνὸν ἑκουσίως νὰ τὰ ἀνορθώνῃ.

Ἀπαλόλοφος ὁ μαδαγασκάρειος (Hapalophus madagascariensis). Τὸ μέγεθός του εἶναι μέτριον, τὸ πτέρωμά του φαιὸν κατὰ τὴν ῥάχιν, μελανὸν κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν λαιμόν, λευκὸν κατὰ τὴν κοιλίαν μὲ στίγματα πυρρὰ καὶ φαιὸν κατὰ τὰς πτέρυγας.

Δ. Ν. Π.

ἀπαλόμυς (ὁ) (Apalomys) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Βιρμανίας. Διακρίνεται ἐκ τῆς λίαν ἐπιμήκους οὐρᾶς του, πεπιεσμένης ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ λεπτοτάτης κατὰ τὸ ἄκρον της. Οἱ πόδες εἶναι βραχεῖς μὲ ἐξωγκωμένους δακτύλους καὶ ὄνυχας μικρούς. Ἡ κεφαλή του εἶναι βραχεῖα καὶ τὰ ὦτά του σχετικῶς μικρὰ καὶ κεκαλυμμένα ὑπὸ τῶν μακρῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς. Τὸ τρίχωμά του εἶναι μακρόν, ἁπαλόν, ὑπομέλαν εἰς τὴν ῥάχιν, λευκὸν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ μελανὸν πρὸς τὰ ὦτα. Τὸ μῆκος τοῦ σώματος εἶναι 15, τῆς δὲ οὐρᾶς του 22 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Τὰ ἤθη του δὲν ἐμελετήθησαν εἰσέτι.

Δ. Ν. Π.

ἀπαλομωνίδα (ἡ) *[Βοτ]*· κοινὴ ὀνομασία ἐν Κερκύρᾳ τοῦ φυτοῦ *ὀνωνὶς ἡ ἀρχαία* (Ononis antiquorum).

Δ. Ν. Π.

ἀπαλός, *— ἡ, — όν*· μαλακός, ἁβρός, τρυφερός, ἀντίθ. σκληρός, τραχύς: «ἀπαλὸν δέρμα»· φρ. «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων», ἀπὸ βρεφικῆς ἡλικίας· ‖ ἀπαλὸν νῆμα», νῆμα μαλακὸ ἄστριφο, ἀντίθ. *στριμμένο*.— Ἐπίρρ. *ἀπαλά*· «ἀπαλὰ ἀπαλὰ τρῖψέ με».

—ἀπαλὰ μόρια [Ἰατρ.] Οἱ ἱστοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν θεωρούμενοι εἶναι οἱ μὲν στερεοί, οἱ δὲ ὑγροί. Καὶ ἐν μὲν τοῖς στερεοῖς τὰ συστατικὰ μόρια συνέχονται πρὸς ἄλληλα μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρῶς καὶ ἕνεκα τούτου ἀντιτάσσουσιν αἰσθητὴν ἀντίστασιν πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν τείνουσαν εἰς διάσπασιν αὐτῶν, ἐν δὲ τοῖς ὑγροῖς τὰ μόρια ἕνεκα τῆς ἐλαχίστης πρὸς ἄλληλα συνοχῆς κέκτηνται ἀρκούντως μεγάλην εὐκινησίαν, ὑποχωροῦντα καὶ ἐπὶ τῇ ἐλαφροτάτῃ πιέσει. Ἀλλ' ἐὰν τὰ ὑγρὰ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ (αἷμα, χολή, οὖρον, ἐγκεφαλονωτιαῖον ὑγρὸν κλπ.) ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ῥευστότητος εἶναι ἱκανῶς παρεμφερῆ πρὸς ἄλληλα, ἡ στερεότης ὅμως τῶν κατὰ τὴν Φυσικὴν στερεῶν ἱστῶν ἐμφανίζει πολυαρίθμους βαθμούς· ἀπόδειξιν δὲ τούτου παρέχουσιν ὁ ὀστίτης ἱστὸς καὶ ὁ ἱστὸς τοῦ μυὸς λ.χ. Ἐκ τῶν ἐν τοῖς στερεοῖς κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Φυσικῆς κατατασσομένων ἱστῶν, *ἀνατομικῶς* μόνα τὰ ὀστᾶ εἶναι στερεά, οἱ δὲ λοιποὶ ἱστοί, οἱ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ὑγρῶν διάμεσοι (δέρμα, μύες, τένοντες, νεῦρα, ἀγγεῖα, ἐγκέφαλος, πνεύμονες, ἧπαρ, σπλὴν κλπ.), μικτοὶ ὄντες τὴν σύστασιν καὶ ἐνέχοντες πάντες ὑγρὸν ἐν μείζονι ἢ ἐλάσσονι ἀναλογίᾳ, καλοῦνται ἐν τῇ Ἀνατομικῇ *ἀπαλὰ μόρια*. Ἀπαλὰ λοιπὸν μόρια ἀνατομικῶς καλοῦνται πάντες οἱ ἱστοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἐκτὸς τῶν ὀστῶν καὶ τῶν ὑγρῶν. Ἐκ τῶν ἀπαλῶν δὲ μορίων τὰ ἐν κύτεσι τοῦ σώματος κείμενα καλοῦνται σπλάγχνα, οἷον ὁ ἐγκέφαλος, ἡ καρδία, οἱ πνεύμονες, ὁ σπλήν, τὸ ἧπαρ κλπ.

Τραύματα τῶν ἀπαλῶν μορίων. — Τὰ τραύματα τῶν ἀπαλῶν μορίων ἀποτελοῦσιν ἐν πολέμῳ τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ συνόλου τῶν καθ' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μὴ ἀμέσως θανατηφόρων τραυμάτων, τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος ἀφορῶντος τὰ ὀστᾶ, τὰς ἀρθρώσεις καὶ τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα ἢ σπλάγχνα. Ἐνταῦθα θὰ πραγματευθῶμεν μόνον περὶ τῶν τραυμάτων τοῦ δέρματος, τοῦ ὑποδορίου συνδετικοῦ ἱστοῦ, τῶν περιτονιῶν, τῶν μυῶν καὶ τῶν τενόντων, ἐν συνόλῳ· περὶ δὲ τῶν τραυμάτων, τῶν ἀγγείων, τῶν νεύρων καὶ τῶν ἀρθρώσεων ὡς παρουσιαζόντων ἐξαιρετικοὺς χαρακτῆρας, γενήσεται ἴδιος λόγος.

1) Τραύματα διὰ βολίδων φορητοῦ ὅπλου: Ὅταν ἡ βολὶς πλήττῃ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, δύναται, ἀναλόγως τῆς ῥώμης τῆς δρώσης δυνάμεως, ἢ νὰ παραγάγῃ *ἁπλῆν θλάσιν*, ἢ μετὰ εἴσδυσιν μᾶλλον ἢ ἧττον βαθεῖαν ἐν τοῖς ἱστοῖς νὰ ἐπιστῇ ἐνθάδε, ἢ νὰ διελάσῃ διαμπὰξ τὸ τρωθὲν μέρος, διεκφεύγουσα πρὸς τὰ ἔξω. Καὶ ἂν μὲν ἡ βολὶς εἰσέδυ ἐν τοῖς ἱστοῖς μέλους τινός, ἢ εἰσδῦσα διήνοιξε κοιλότητα τοῦ σώματος καὶ ἔστη που ἐν αὐτῇ, τότε ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὸ τραῦμα καλεῖται *τυφλόν*, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ *εἰσδυτικόν*· ἂν δὲ διεπέρασε διαμπὰξ τὸ σῶμα ἢ τὸ μέλος, τὸ τραῦμα καλεῖται *σωληνῶδες* ἢ *διαμπερές*. Τὰ τυφλὰ καὶ διαμπερῆ τραύματα καλοῦνται καὶ *κύρια τραύματα*.

Ὅταν δ' ὅμως ἡ βολὶς προσψαύῃ τὸ σῶμα ἐφαπτομένως ἢ διέρχηται κατ' ἐπιπολήν, τότε παράγονται τὰ *ἐπιγράβδην* ἢ *λίγδην* τραύματα καὶ αἱ *αὐλακίσεις*.

Θλάσεις: Συχναὶ ἄλλοτε διὰ τῶν σφαιροειδῶν βολίδων, ἀπέβησαν σπάνιαι διὰ τῶν νῦν τοῦ νέου ὁπλισμοῦ καὶ παράγονται ἢ ὅταν αὗται ἔχωσιν ἐξηντλημένην τὴν ταχύτητα (ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως ἢ μετ' ἐποστρακισμὸν) ἢ ὅταν πλήττωσι τὸ σῶμα λίαν λοξῶς. Συχνότερον δὲ σχετικῶς παρατηροῦνται νῦν ἐπὶ πλήξεως διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell ἢ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων.

Τραύματα ἐπιγράβδην καὶ αὐλακίσεις: Ἀπότοκα πλήξεως διὰ βολίδων διερχομένων ἐν χρῷ τοῦ δέρματος ἢ διαυλακιζουσῶν αὐτὸ καθ' ὅλον τὸ πάχος. Αἱ αὐλακίσεις εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον μακραί, ἐκτεινόμεναι ἐνίοτε ἐπὶ 5, 6, 7 καὶ πλείονα ἔτι ἑκατοστόμετρα.

Κύρια τραύματα: Τῶν κυρίων τραυμάτων τὰ μὲν τυφλὰ ἔχουσιν ἓν *στόμιον εἰσόδου* καὶ ἕνα *πόρον*, ἀπολήγοντα τυφλῶς ἐν τῷ βάθει τῶν ἱστῶν· τὰ δὲ διαμπερῆ *δύο στόμια*, τὸ μὲν *εἰσόδου*, τὸ δὲ *ἐξόδου*, καὶ ἕνα *πόρον* διάμεσον. Τραύματά τινα διαμπερῆ ἔχουσι λίαν μακρὸν πόρον: *μακρόπορα* τραύματα, καθ' ἃ ἡ βολὶς εἰσδυομένη εἰς τὸ κρανίον, τὸν τράχηλον ἢ τὸν ὦμον διελαύνει διὰ τοῦ σώματος καὶ ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὀσφύος, τῶν γλουτῶν ἢ τῶν κάτω ἄκρων κττ. Τὰ τοιαῦτα τραύματα εἴτε εἶναι ἀπότοκα πυροβολισμῶν ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἢ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ἐπὶ τῶν ἐπιθέσεων κατὰ ὑψωμάτων, εἴτε παράγονται ἐπὶ ἀνδρῶν μαχομένων πρηνηδόν. Ἔν τισι περιπτώσεσιν ἀπαντῶσι 3, 4 καὶ πλείονα τραυματικὰ στόμια, ὀφειλόμενα εἰς τὴν αὐτὴν βολίδα, ὡς ἐπὶ τραυματισμοῦ δύο ἄκρων ἢ δύο τμημάτων τοῦ αὐτοῦ ἄκρου ἐν κάμψει ἢ βραχίονος καὶ θώρακος. Ἄλλοτε ὁ τραυματίας φέρει πολλαπλᾶ τραύματα 6, 10, 100 καὶ πλείονα ἐκ πλειόνων βλημάτων ἀπὸ πολυβόλων, σφαιροβολίδων Schrapnell, θραυσμάτων ὀβίδων.

Τραύματα διαμπερῆ: Ἐξεταστέα τὰ στόμια καὶ ὁ πόρος.

α') Στόμιον εἰσόδου. Τοῦτο ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Ὅταν ἡ βολὶς πλήττῃ τὸ σῶμα εὐθὺ διὰ τῆς κορυφῆς, εἶναι κυκλοτερές, ὡς καὶ ἡ βολίς, ἀλλ' ἐλάσσονος ἢ αὕτη διαμέτρου, ὁμαλὸν μετ' ἀπωλείας οὐσίας τοῦ δέρματος, μετὰ χειλέων ἐλαφρῶς ἐμπεπιεσμένων (ἐπὶ ἀρτιγενοῦς τραύματος), ὑπομελαίνων, ἐκχυμωτικῶν, κεχρωσμένων συχνάκις ἐκ ῥυπαρίας, ἣν ἐγκαταλείπει ἡ βολὶς ἀποσμηχομένη κατὰ τὴν δίοδον· ἄλλοτε ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀκιδωτῶν βολίδων εἶναι λίαν στενόν, δυσδιάκριτον. Ὅταν δὲ ἡ βολὶς πλήττῃ λοξῶς, τὸ στόμιον εἶναι ᾠοειδές, ἐλλειπτικόν· ὅταν δὲ διὰ τῶν πλευρῶν, στενόμακρον, ἀκανόνιστον· μεῖζον δὲ τοῦ κανονικοῦ καὶ ἀνώμαλον, ὅταν ἡ πλῆξις ἐπῆλθε διὰ βολίδος παραμεμορφωμένης μετ' ἐποστρακισμόν. Ἡ τάσις τῶν ἱστῶν, ἡ στάσις τοῦ μέλους, ἡ διεύθυνσις τῶν πτυχῶν τοῦ δέρματος δύνανται νὰ παραλλάξωσι τὸ σχῆμα τοῦ στομίου. Τὸ μέγεθος τῆς διαμέτρου τοῦ στομίου ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ταχύτητος, ἣν κέκτηται κατὰ τὴν πλῆξιν ἡ βολίς· εἶναι δὲ τόσῳ μᾶλλον ἔλασσον, ὅσῳ ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ ὅπλου μείζων· ἐπὶ μὲν τῶν μεγάλων ἀποστάσεων εἶναι μικρόν, ἀσήμαντον, ἐπὶ δὲ τῶν μέσων μικρόν τι μεῖζον, καὶ ἐπὶ τῶν βραχειῶν ἔτι μεῖζον, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ ἑπομένου πίνακος τοῦ von Coler, πάντως ὅμως ἔλασσον τῆς διαμέτρου τῆς βολίδος. Τὰ στόμια εἰσόδου δι' ὅπλου Mauser τῶν 8 χμ. ἀπὸ διαφόρων ἀποστάσεων ἔχουν ὡς κάτωθι:

Ἀπὸ	100 μ. = 7 χμ., 5	Ἀπὸ	1000 μ. = 6 χμ., 08
»	200 μ. = 7 χμ., 02	»	1200 μ. = 5 χμ., 63
»	600 μ. = 6 χμ., 8	»	1600 μ. = 5 χμ., 5
»	700 μ. = 6 χμ., 7	»	2000 μ. = 5 χμ., 4
»	800 μ. = 6 χμ., 64		

Digitized by Google

 ΑΠΑΛΑ ΜΟΡΙΑ

Εἶναι δὲ προσέτι μεῖζον τὸ στόμιον, ὅταν ἡ ἀντίστασις τῶν ὑπὸ τὸ δέρμα ἱστῶν τυγχάνῃ μεγάλη, ἰσχυρά, οἵα ἡ ὀστοῦ, ἔλασσον δὲ ὅταν αὕτη εἶναι μικρά, ἐν γένει δὲ τὸ στόμιον εἰσόδου εἶναι ἔλασσον τοῦ στομίου ἐξόδου, ἀλλὰ φαίνεται μεῖζον, ἅτε κεχηνός.

β') Στόμιον ἐξόδου. Τοῦτο εἶναι συνήθως ἀκανόνιστον, ἀνώμαλον ἐμφανίζει ρωγμὴν ἁπλῆν ἢ πολλαπλᾶς, ἀκτινωτάς, ἄνευ ἀπωλείας οὐσίας, μετὰ χειλέων ἐνίοτε ἐξεστραμμένων, οὐχὶ θλαστῶν. Εἶναι μεῖζον τοῦ στομίου εἰσόδου, ἀλλὰ φαίνεται ἔλασσον, ἅτε μὴ χαῖνον. Τὸ μέγεθος αὐτοῦ ποικίλλει ἀναλόγως πρὸς τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς πλήττει ἡ βολίς, ἤτοι ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ ὅπλου· ὅσῳ μείζων ἡ ταχύτης, τόσῳ μείζονες αἱ διαστάσεις τοῦ στομίου ἐξόδου. Τὰ στόμια ἐξόδου δι' ὅπλου Mauser τῶν 8 χιλιοστομέτρων ἀπὸ διαφόρων ἀποστάσεων (κατὰ von Coler) ἔχουσιν ὡς κάτωθι:

Ἀπὸ 100 μ. = 9 χμ., 5	Ἀπὸ 1000 μ. = 7 χμ., 31
» 200 μ. = 9 χμ., 2	» 1200 μ. = 6 χμ., 0
» 600 μ. = 8 χμ., 1	» 1600 μ. = 5 χμ., 7
» 700 μ. = 8 χμ., 0	» 2000 μ. = 5 χμ., 7
» 800 μ. = 7 χμ., 7	— —

Ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ στομίου ἐξόδου εὑρίσκεται συλλογὴ αἵματος ἐντὸς μικρᾶς κοιλότητος ὑποδορίου, *τοῦ θυλάκου τοῦ Pirogoff*, ἥτις σχηματίζεται ἐκ τῆς ἀποτόμου ἀποσπάσεως τοῦ δέρματος ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων στρωμάτων ὑπὸ τῆς βολίδος κατὰ τὴν διέξοδον αὐτῆς καὶ ἐν ᾗ συχνάκις ἐπίσχονται ἀλλότρια σώματα καὶ ἰδίως λακίδες ἱματισμοῦ. Ἐπὶ τραυματισμοῦ μετὰ κατάγματος ὀστοῦ ἢ διὰ βολίδος παραμεμορφωμένης ἢ καταφερομένης διὰ τῶν πλευρῶν αἱ διαστάσεις τοῦ στομίου ἐξόδου ἀποβαίνουσιν εὐρύτεραι καὶ λίαν ἀνώμαλοι ἢ καὶ ἐνίοτε πολλαπλᾶ στόμια ἐξόδου δημιουργοῦνται ὑπὸ τῶν ἐκτινασσομένων παρασχίδων, κυρίως ὅταν τὸ καταγνύμενον ὀστοῦν κεῖται ἐγγὺς τῷ δέρματι κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ τραύματος.

γ') Τραυματικὸς πόρος. Οὗτος κατὰ κανόνα παριστᾷ γραμμὴν εὐθεῖαν ἑνοῦσαν πρὸς ἄλληλα τὰ τραυματικὰ στόμια εἰσόδου καὶ ἐξόδου. Αἱ νέαι βολίδες οὐδέποτε δημιουργοῦσι τοξοειδεῖς πόρους, ὡς αἱ παλαιαί· μόνον δέ, ὅταν ἔχουσαι ἐξησθενημένην τὴν ταχύτητα προσκρούσωσι πρὸς περιτονίαν ἢ πρὸς ὀστοῦν, δύνανται νὰ ἐκκλίνωσι τῆς εὐθείας κατὰ κεκλασμένην γραμμήν.

Μετὰ τὸ δέρμα ἡ βολὶς συναντᾷ τὸν *ὑποδόριον συνδετικὸν ἱστόν*, παράγουσα διάτρησιν κυλινδρικήν, ἧς ἡ διάμετρος ἴση τῇ τῆς βολίδος καὶ μείζων τῆς τοῦ στομίου εἰσόδου· ὁ ὑποδερμάτιος λιποκυτταρώδης ἱστός, ἐν' αἷς χώραις μάλιστα ἀφθονεῖ οὗτος, ρέπει εἰς ἔμπτωσιν ἐν τῷ δερματικῷ στομίῳ ἢ καὶ συχνάκις προβάλλει δι' αὐτοῦ, ἀπεργαζόμενος ἔμφραξιν ἀσηπτικήν.

Μετὰ τὸν ὑποδόριον συνδετικὸν ἱστὸν ἡ βολὶς διαπερῶσα τὴν *κατ' ἐπιπολήν*, εἶτα δὲ καὶ τὰς *λοιπὰς περιτονίας* διανοίγει ἐπὶ μὲν μεγάλης ταχύτητος τρῆμα κυκλοτερὲς ἢ ᾠοειδές, ἔλασσον τὰς διαστάσεις τοῦ στομίου εἰσόδου, ἐπὶ δὲ μέσης καὶ μικρᾶς ταχύτητος ἐντομὴν ἄνευ ἀπωλείας οὐσίας, τεταμένην κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἰνῶν τῆς περιτονίας μετὰ χειλέων συγκεκλεισμένων· αἱ τοιαῦται δὲ δίκην κομβιοδόχης τεταμένης σχισμαί, αἱ καὶ συχνότεραι, διενεργοῦσιν ἔμφραξιν τοῦ τραυματικοῦ πόρου. Ἡ διὰ τῶν *μυῶν* διέλασις τῆς βολίδος παράγει διάτρησιν σωληνώδη, κυλινδρικήν, εὐρυνομένην ὑπὸ τῆς μυϊκῆς συσταλτικότητος, πλήρη δὲ πολτώδους μυϊκοῦ ἱστοῦ, αἵματος ρευστοῦ ἢ πεπηγότος καὶ ἐξιδρώματος καὶ ἔχουσαν εὖρος συνήθως μεῖζον τοῦ τε στομίου εἰσόδου καὶ τῆς διαμέτρου τῆς βολίδος. Οἱ *τένοντες*, ἂν ὦσι λεπτοὶ καὶ εὐκίνητοι, δύνανται νὰ ἐκτοπισθῶσι κατὰ τὴν δίοδον τῆς βολίδος, ἐπανερχόμενοι εἶτα ἐν τῇ ἑαυτῶν θέσει, διακόπτοντες δὲ οὕτω τὸν τραυματικὸν πόρον· συνηθέστατα ὅμως οἱ τένοντες ἐν γένει ὑφίστανται θλάσεις, διαβρώσεις, αὐλακίσεις καὶ σπανιώτατα τομὰς τελείας.

Ἐν τῷ συνόλῳ ὁ τραυματικὸς πόρος διήκει διὰ μέσου τῶν ἱστῶν λίαν ἀνομοιόμορφος καὶ ἀνώμαλος, παριστῶν στενώσεις καὶ εὐρύνσεις κομβολογιοειδεῖς· στενὸς ἐν ἀρχῇ *(δερματικὸν στόμιον εἰσόδου)*, εὐρύνεται εἶτα *(ὑποδόριος συνδετικὸς ἱστός)*, στενοῦται αὖθις περαιτέρω *(περιτονία)*, εὐρύνεται πάλιν ἐφεξῆς *(μυϊκὸν στρῶμα)*, καὶ πάλιν στενοῦται *(ἑτέρα περιτονία)*, ἢ ἄλλοτε διατέμνεται ὡς ὑπὸ χορδῆς ὑπὸ τένοντος. περαιτέρω δ' αὖθις εὐρύνεται καὶ στενοῦται *(ἕτερον μυϊκὸν στρῶμα καὶ περιτονία)*, εἶτα δὲ πάλιν εὐρύνεται *(ὑποδόριος συνδετικὸς ἱστὸς)* καὶ τέλος αὖθις στενοῦται *(δερματικὸν στόμιον ἐξόδου)*. Εὐρὺς δὲ μᾶλλον τοῦ δέοντος καὶ ἀκανόνιστος διήκει ὁ τραυματικὸς πόρος ἐπὶ ἀνωμάλου περιστροφικῆς κινήσεως τῆς βολίδος, ἐπὶ παραμορφώσεως αὐτῆς, ἐπὶ ἀποσπάσεως παρασχίδων καὶ εὐρύτατος ἐπὶ τραυμάτων ἐκρηκτικῶν. Αἱ δὲ παρειαὶ τοῦ τραυματικοῦ πόρου ἐμφανίζουσιν αἱματηρὰς διηθήσεις καὶ ρωγμάς, χωρούσας εἰς βάθος ἄλλοτε ἄλλο ἀναλόγως τῆς ταχύτητος τῆς βολίδος, 8—23 χμ. ὡς πρὸς τὰς αἱματηρὰς διηθήσεις καὶ 3—10 χμ. ὡς πρὸς τὰς ρωγμάς.

Τραύματα τυφλά: Ταῦτα ἔχουσιν ἓν στόμιον εἰσόδου καὶ τραυματικὸν πόρον τυφλὸν μᾶλλον ἢ ἧττον βαθύν, ἄνευ στομίου ἐξόδου, παράγονται δὲ ὑπὸ βολίδος κινουμένης μετὰ μικρᾶς ταχύτητος ἢ πληττούσης μετ' ἐποστρακισμόν. Κατὰ κανόνα ἡ βολὶς εὑρίσκεται ἐμπεπαρμένη ἐν τοῖς ἱστοῖς, ἐν τῷ πυθμένι τοῦ τραυματικοῦ πόρου, μόνη ἢ μετ' ἀλλοτρίων σωμάτων καὶ ἰδίως ρακῶν ἱματισμοῦ, δυναμένη δὲ ἐπὶ ἀβαθῶν τραυμάτων καὶ νὰ ἐκπέσῃ πρὸς τὰ ἔξω κατὰ τὰς κινήσεις ἢ τὴν ἀπόδυσιν τοῦ τραυματίου.

2) Τραύματα διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell· Ταῦτα εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν σφαιρικῶν βολίδων ἐπιφερόμενα, ἤτοι θλάσεις, αὐλακίσεις, συχνάκις τραύματα τυφλά, ἀβαθῆ συνήθως, ἐν οἷς ἐμμένει ἡ βολὶς μετὰ λακίδων ἱματισμοῦ, ἧττον δὲ συχνάκις τραύματα διαμπερῆ, μετὰ στομίων ἐχόντων διαστάσεις μείζονας καὶ χαινόντων εὐρύτερον ἢ τὰ διὰ τῶν βολίδων τῶν φορητῶν ὅπλων παραγόμενα. Ἡ εὐρύτης δ' αὕτη τοῦ στομίου εἰσόδου καὶ τοῦ τραυματικοῦ πόρου καὶ διαφερόντως τὰ ἀλλότρια ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ σώματα συμβάλλουσι τὰ μάλα εἰς μόλυνσιν τῶν τοιούτων τραυμάτων.

3) Τραύματα δι' ὀβίδων. Αἱ ἀκέραιαι ὀβίδες παράγουσιν ἐπὶ τῶν ἁπαλῶν μορίων θλάσεις, συνθλάσεις, τραύματα διὰ θλάσεως, διασπάσεις καὶ ἀποσπάσεις· ἐν περιπτώσει δράσεως τῆς ὀβίδος κατ' ἐφαπτομένην συμβαίνει ὥστε τὰ κατὰ βάθος ὄργανα νὰ ὑποστῶσι σύνθλασιν ἢ ρῆξιν, ἐνῷ τὸ δέρμα τηρεῖται ἀτραυμάτιστον.

4) Τραύματα διὰ θραυσμάτων ὀβίδων. *α') Τὰ ὀγκώδη θραύσματα* προξενοῦσι θλάσεις 1ου, 2ου, 3ου καὶ 4ου βαθμοῦ, συνθλάσεις τῶν ἱστῶν, τραύματα διαθλάσεως, ἀποδάρσεις, διαβρώσεις μᾶλλον ἢ ἧττον βαθείας, τραύματα μετὰ μεγάλων κρημνῶν, μετὰ χειλέων ἀνωμάλων, ἐρρωγότων, μεθ' ἱστῶν τεθλασμένων, σπανίως τραύματα τυφλὰ μετ' ἐμμονῆς ἐν αὐτοῖς τοῦ ὀγκώδους θραύσματος, ἀποσπάσεις παχειῶν μαζῶν τῶν ἁπαλῶν μορίων μεθ' ἑλκυσμοῦ, διαρρήξεων, διασπάσεων μυῶν καὶ τενόντων ἐν ἀποστάσει. *β') Τὰ μέσου μεγέθους θραύσματα* ἐπιφέρουσι κυρίως τραύματα τυφλά, συνήθως ἀβαθῆ, ἐνίοτε λίαν βαθέα, μετὰ τραυματικοῦ πόρου ἀκανονίστου, ἀνωμάλου, λίαν τεθλασμένου μετ' ἐμμονῆς ἀλλοτρίων σωμάτων (αὐτοῦ τοῦ θραύσματος, ρακῶν ἱματισμοῦ, λειψάνων ἀποσκευῆς)· σπανίως τραύματα διαμπερῆ. *Τὰ μαχαιροειδῆ θραύσματα* κατάγουσιν εὐρυτενεῖς τομάς. *γ')* Τὸ δὲ *μικρὰ θραύσματα* δρῶσιν ὡς βολίδες παραμεμορφωμέναι· τὰ δὲ *λεπτεπίλεπτα θραυσμάτια* παράγουσι πολλαπλᾶ τραύματα παρεμφερῆ πρὸς ἁδρὰν διάστιξιν τοῦ δέρματος, τυφλά, χωροῦντα εἰς βάθος ἑκατοστομέτρων τινῶν.

5) Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ διὰ ***θραυσμάτων βομβῶν*** καὶ ***χειροβομβίδων*** τραύματα.

Πάντα τὰ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν καὶ χειροβομβίδων τραύματα εἶναι ἐξ ὑπαρχῆς βαθέως μεμολυσμένα.

6) Τὰ δὲ δι' *ἀγχεμάχων ὅπλων* τραύματα εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἐν εἰρήνῃ δι' ὀργάνων αἰχμηρῶν ἢ ἐπάκμων παραγόμενα, μὴ ἐμφανίζοντα χαρακτῆρας εἰδικοὺς τῆς ἐν πολέμῳ χειρουργικῆς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν μὴ χρῄζοντα ἰδίας περιγραφῆς, σπάνια ἄλλως τε ὄντα.

Ἐξέλιξις τῶν τραυμάτων τῶν ἁπαλῶν μορίων.— Τὰ πλεῖστα τῶν τραυμάτων τῶν ἁπαλῶν μορίων διὰ βολίδων φορητῶν ὅπλων ἢ πολυβόλων, *τραυματιζουσῶν εὐθὺ διὰ τῆς κορυφῆς*, ἔχουσιν ἄσηπτον ἐξέλιξιν ἢ σμικρὰν σηπτικὴν καὶ θεραπεύονται ἐν διαστήματι ἡμερῶν ἢ ἑβδομάδων τινῶν. Αἱ νέαι θεραπευτικαὶ μέθοδοι καὶ ἐπιδέσεις, αἱ τανῦν ἐν χρήσει, τὰ μέγιστα συμβάλλονται πρὸς εὐόδωσιν τῆς τοιαύτης ἐξιάσεως. Ἡ διὰ τῶν βολίδων καὶ ἡ ἐκ τῶν ἀπαγομένων τυχὸν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ τραύματι νηματίων ἢ κροκίδων ἱματισμοῦ ἐλαφρὰ μόλυνσις ἐκμηδενίζεται ὑπὸ τῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων τῶν ἱστῶν.

Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰ τραύματα τὰ παραγόμενα διὰ βολίδων ἀνωμάλως κινουμένων, διὰ βολίδων παραμεμορφωμένων ἐκ πλήξεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ συμπαρασυρουσῶν ἐν τῷ τραύματι ἀλλότρια σώματα καὶ ἰδίᾳ ράκη ἱματισμοῦ εὐμεγέθη, τὰ τραύματα διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell, διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν, χειροβομβίδων κ.τ.τ. Τὰ τοιαῦτα τραύματα εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνως μεμολυσμένα, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν κ.τ.τ. παραγόμενα.

Θεραπεία.— Αἱ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον γενόμεναι τὸ πρῶτον ἀκριβεῖς καὶ πλήρεις ἔρευναι ἐπὶ τῶν ἀρτιγενῶν τραυμάτων ἀπέδειξαν, ἔνθεν μὲν ὅτι οἱ περὶ τὸ τοίχωμα τοῦ τραυματικοῦ πόρου ἱστοὶ ἐπὶ μεῖζον ἢ ἔλασσον βάθος νεκροῦνται ἐν ἀκαρεῖ ὑπὸ τῆς ὁρμητικῆς εἰσδύσεως τοῦ βλήματος, ἔνθεν δὲ μολύνονται ταυτοχρόνως ὑπὸ τοῦ βλήματος αὐτοῦ (θραύσματος ὀβίδος κ.λ.π.). Εἶναι ἄρα τὰ τραύματα τὸ μὲν τοξικά, δηλητηριώδη, τὸ δὲ βαθέως ἐξ ὑπαρχῆς μεμολυσμένα, μεμολυσμένα δὲ ὑπὸ μικροβίων ἀναεροβίων τε καὶ ἀεροβίων. Καὶ ἐπὶ 9—12 περίπου ὥρας μετὰ τὸν τραυματισμὸν τὰ παθογόνα ταῦτα μικρόβια παραμένουσιν ἐν τῷ τραύματι ἀνενεργῆ, μὴ πολλαπλασιαζόμενα (λανθάνουσα κατάστασις φαινομενική)· ἀλλ' ἀπὸ τῆς 12ης ὥρας ταῦτα διαχέονται εἰς τὸ βάθος τῶν ἱστῶν καὶ πολλαπλασιάζονται ὡς τάχιστα, ὥστε μέχρι τῆς 18ης ὥρας ἡ μόλυνσις προάγεται εἰς λοίμωξιν βαρεῖαν. Κατ' ἀκολουθίαν πᾶν τραῦμα διὰ βλήματος προερχομένου ἐξ ἐκρήξεως ἀφιέμενον εἰς ἑαυτὸ ὑπόκειται μοιραίως εἰς ἐπιπλοκὰς μᾶλλον ἢ ἧττον βαρείας, θανατώδεις, τέτανον, γάγγραιναν ἀεριογόνον, φλέγμονας, λεμφαγγειΐτιδας, πυήσεις διαχύτους.

Ἐνταῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ πρὸς τοὺς τραυματίας ἐπικουρία πρέπει νὰ παρέχηται ἔγκαιρος, ὡς ταχίστη. Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη παραβαίνεται ἀναγκαίως πολλάκις ὑπὸ τὴν βίαν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων· ὁ δὲ ὑγειονομικὸς ἀξιωματικὸς ἐνεργεῖ οὐχὶ ὡς δεῖ, ἀλλ' ὡς δύναται. Ἡ πρώτη μετὰ τὸν τραυματισμὸν θεραπευτικὴ ἐπικουρία ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν τοῖς *καταφυγίοις* καὶ τοῖς *σταθμοῖς ἐπιδέσεως* ὀφείλει νὰ εἶναι πρὸς ἅπαντα ἐν γένει τὰ τραύματα ἡ αὐτή, οἵα περίπου καὶ ἐπὶ τῶν προηγουμένων τοῦ παγκοσμίου πολέμων, παρὰ τὴν μεγίστην διαφοράν, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν τραυμάτων τῶν παραγομένων διὰ βολίδος εὐθὺ διὰ τῆς κορυφῆς πληττούσης, θεωρουμένων ὡς ἀσηπτικῶν ἢ σχεδὸν ὡς τοιούτων, καὶ τῶν διὰ θραυσμάτων ὀβίδων ἐπιφερομένων, ὄντων βαθέως μεμολυσμένων. Εἶναι δὲ αὕτη: α') Προπότισις δι' ὕδατος τοῦ τραυματίου, πλὴν τῶν φερόντων τραύματα τῆς κοιλίας εἰσδυτικὰ ἢ διαμπερῆ, πρὸς οὓς ἀπολύτως αὕτη ἀπαγορεύεται· ἐνέσεις καρδιοτονωτικαὶ ἐπὶ ἐξαντλήσεως μεθ' αἱμορραγίαν ἢ ἐπὶ νευροπληξίας (schock). β') Πρόχειρος ἐπίσχεσις αἱμορραγίας. γ') Κυρίως δὲ κάθαρσις τοῦ περὶ τὸ τραῦμα δέρματος ξηρὰ διὰ μηχανικῆς ἀποσμήξεως ἢ διὰ βύσματος διαβρόχου ἐν οἰνοπνεύματι, αἰθέρι ἢ βενζίνῃ καὶ εἶτα ἐπίχρισις διὰ βάμματος ἰωδίου (5 %) καὶ ἐπικάλυψις τοῦ τραύματος διὰ τοῦ ἀτομικοῦ ἢ πληρεστέρου ἐν ἀνάγκῃ ἐπιδέσμου. Πρὸ δὲ τῆς διὰ βάμματος ἰωδίου ἐπιχρίσεως ἀπαγορεύεται πᾶσα διὰ τῶν δακτύλων ἢ διὰ τῆς μήλης ἐξέτασις τοῦ τραύματος ἢ καὶ ἁπλῆ ἐπίψαυσις τούτου· φευκτέα δ' ὡσαύτως καὶ οἱαδήποτε δι' ἀντισηπτικοῦ ὑδατώδους διαλύματος πλύσις τῆς τραυματικῆς χώρας, ὡς δυναμένη ν' αὐξήσῃ τὴν μόλυνσιν τοῦ τραύματος διὰ τῆς ἐμπτώσεως παθογόνων στοιχείων ἐν αὐτῷ καὶ διότι τὸ ὕδωρ ἐξοιδαῖνον τὰ ἐπιδερμικὰ κύτταρα συμπλησιάζει αὐτὰ στενότερον πρὸς ἄλληλα, παρακωλυομένης οὕτω τῆς διεισδύσεως τοῦ βάμματος τοῦ ἰωδίου εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ δέρματος. δ') Ἀκινητοποίησις τῶν ἄκρων ἐν ἀνάγκῃ. ε') Ἔνεσις ἀντιτετανικοῦ ὀροῦ προληπτικὴ ἐπὶ τραυμάτων εὐρέων μετὰ θλάσεως, ἰδίως δὲ ἐπὶ τραυμάτων διὰ θραυσμάτων ὀβίδων.

Μετὰ τὰς πρώτας ταύτας ἐπειγούσας ἐπικουρίας καταβάλλεται πᾶσα προσπάθεια πρὸς διακομιδὴν τοῦ τραυματίου ἄνευ ἀπωλείας χρόνου εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης *χειρουργεῖα*, πρὸς τῆς 12ης ὥρας μετὰ τὸν τραυματισμόν. Ἐνταῦθα διανοίγονται διὰ τομῶν τὰ τραύματα καὶ κενοῦται τὸ τραυματικὸν περιεχόμενον ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου σώματος καὶ ρακῶν ἱματισμοῦ· μεθ' ὃ ἐνεργεῖται ἀντισηπτικὴ ἀπολύμανσις. Νοεῖται δὲ ὅτι ταῦτα ἀφορῶσιν οὐχὶ εἰς τὰ διὰ βολίδων τραύματα, ὧν ἡ ἐξέλιξις ἄσηπτος ἢ σχεδὸν ἄσηπτος, ἀλλὰ τὰ εὐρέα τραύματα, τὰ ἐξ ὑπαρχῆς μεμολυσμένα, οἷα τὰ διὰ βολίδων παραμεμορφωμένων καὶ πρὸ πάντων τὰ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν, χειροβομβίδων κ.λ.π. παραγόμενα. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἀντισηπτικῶν, ἅτινα κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐδοκιμάσθησαν, ἐπεκράτησεν ἐν ἀρχῇ ἡ διὰ τοῦ ὑγροῦ τοῦ Dakin (διαλύματος ὑποχλωριώδους νατρίου) ὑποδειχθεῖσα «ἀντισηπτικὴ» μέθοδος τοῦ Carrel (ἥτις συνίσταται εἰς διάνοιξιν τοῦ τραύματος, εἰς κάθαρσιν καὶ εἰς συστηματικὴν ἀπολύμανσιν τούτου καὶ εἰς ἐπακόλουθον μετὰ τὴν πλήρη ἀποστείρωσιν αὐτοῦ συρραφὴν τῶν τραυματικῶν χειλέων, συρραφὴν ἐπιγενῆ ἢ ὀψιτέλεστον)· εἶτα δὲ προὐτάθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν αἱ «φυσιολογικαὶ» μέθοδοι τοῦ Wright δι' ὑπερτονικοῦ διαλύματος χλωριούχου νατρίου καὶ τοῦ Delbet διὰ διαλύματος χλωριούχου μαγνησίου, δι' ὧν φυσιολογικῶν διαλυμάτων οὐ μόνον οὐδαμῶς βλάπτονται (ὡς τοῦτο συμβαίνει διὰ τῶν ἀντισηπτικῶν ἐν γένει, ἧττον ὅμως διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Carrel) αἱ φυσικαὶ ἀμυντήριαι τοῦ ὀργανισμοῦ δυνάμεις κατὰ τῆς μικροβιακῆς ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασιάζονται καὶ ἐπιτείνονται ἔτι μᾶλλον ἡ διαπίδυσις τῶν λευκοκυττάρων καὶ ἡ βακτηριοφαγία καὶ συνάμα προκαλεῖται ἔκκρισις πολλή, ἀποβάλλουσα τὰ ἐν τῷ τραύματι μολυντικὰ στοιχεῖα.

Σκοποῦσι δὲ καὶ αἱ τρεῖς ἀνωτέρω μέθοδοι εἰς τὴν πρόληψιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς λοιμώξεως, εἰς τὴν ὅσον οἷόν τε τελείαν ἀποστείρωσιν τοῦ τραύματος καὶ εἰς τὴν συρραφὴν τούτου, ἀφιεμένου τοῦ περαιτέρω ἔργου τῆς ἐπουλώσεως (ἀποθεραπείας) εἰς τὰς φυσικὰς δυνάμεις τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ διὰ τῶν μεθόδων τούτων ἐπιδιωκο-

Digitized by Google

μένη ἀποστείρωσις ἀπαιτεῖ χρόνον μακρόν, δεκαπενθήμερον κατὰ μέσον ὅρον, δυνάμενον νὰ παραταθῇ καὶ ἐπὶ μῆνα καὶ δίμηνον, ὅπως ἐπιχειρηθῇ εἶτα συρραφή. Ἐντεῦθεν ἐπήγασεν ἡ νεωτάτη, ἡ καινοτόμος θεραπεία τῶν ἐν πολέμοις τραυμάτων. Ἀντὶ ν' ἀναμένεται ἡ βραδεῖα καὶ δυσχερὴς διὰ τῆς βιολογικῆς διεργασίας ἀπόλυσις τῶν ἀμοίρων ζωῆς καὶ τῶν συντεθλασμένων ἱστῶν τοῦ τραύματος, ἐπεβάλλοντο τὴν ὅσον τάχιστα μετὰ τὸν τραυματισμὸν ἄρσιν τούτων διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως. Καὶ ἀπεδείχθη ὄντως ὅτι τὸ μαχαίριον εἶναι τὸ κράτιστον τῶν ἀντισηπτικῶν καὶ τὸ μᾶλλον ταχυεργόν. Διὰ τοῦ μαχαιρίου ἐκτέμνονται καὶ ἐξαιροῦνται οὐ μόνον οἱ ἐν νεκρώσει καὶ θλάσει ἱστοί, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐν ἀνενεργησίᾳ ἔτι διατελούντων παθογόνων μικροβίων, δημιουργεῖται δ' οὕτω, ἀντὶ τοῦ τοξικοῦ καὶ μεμολυσμένου τραύματος, τραῦμα χειρουργικὸν νέον μεθ' ὑγιῶν ἱστῶν ἐν πλήρει ζωτικότητι καὶ θρέψει, τραῦμα χειρουργικῶς ἀσηπτικὸν καὶ αὐτάρκες πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ὀλίγων τινῶν μικροβίων, ἅτινα παραμένουσι πάντως ἔγκλειστα ἐν τῷ τραύματι. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ τοιούτου διὰ τοῦ μαχαιρίου μετασχηματισμοῦ τοῦ τραύματος εἶναι ἡ μετ' αὐτὸν *ἄμεσος συρραφὴ* τῶν χειλέων τοῦ τραύματος. Ἡ μετὰ τὴν χειρουργικὴν κάθαρσιν τοῦ τραύματος ἄμεσος συρραφὴ αὐτοῦ, ἣν τόσον ἐφοβοῦντο ἕως ἄρτι, εἶναι ἡ ἔλλογος, ἡ ἰδεώδης θεραπεία τῶν ἐν πολέμοις τραυμάτων καὶ ἐνηργήθη ἐπὶ τῶν πλείστων περιπτώσεων κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ δὴ ἐνίοτε καὶ μετὰ 18 καὶ 24 ὥρας ἀπὸ τοῦ τραυματισμοῦ ἐπιτυχῶς· ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτὴ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς.

Αἱ κυριώτεραι πρὸς ἄμεσον συρραφὴν ἀντενδείξεις προέρχονται αἱ μὲν ἐκ λόγων ἀνατομοπαθολογικῶν (ὑπέρογκοι εὐρεῖαι τραυματικαὶ ἀπώλειαι, βλάβαι ἀγγειακαί, τραύματα πολλαπλᾶ μετὰ νευροπληξίας κ.τ.τ.), αἱ δὲ ἐκ λόγων βακτηριολογικῶν (τραύματα σφοδρῶς, ἐπιφόβως ἐξ ἀρχῆς μεμολυσμένα), αἱ πλείονες δὲ ἐκ λόγων στρατιωτικῶν (βραδεῖα λίαν ἕνεκα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων περισυλλογὴ καὶ ὄψιμα διακομιδὴ τῶν τραυματιῶν εἰς τὰ χειρουργικὰ κέντρα, πληθὺς μεγάλη τραυματιῶν, οἵτινες πίπτουσι κατὰ τὰς ἐντόνους πολεμικὰς συγκρούσεις καὶ οἵτινες ἐσπευσμένως καὶ ἀθρόως διακομιζόμενοι κατακλύζουσι τὰ χειρουργεῖα, ὧν τὰ ὑλικὰ ἐφόδια καὶ τὸ ὑγειονομικὸν προσωπικὸν ἀποβαίνουσιν ἀνεπαρκῆ πρὸς τὴν πληθώραν ταύτην τῶν τραυματιῶν). Διὸ ἐπὶ μὲν τῶν τραυμάτων τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν ἀντενδείξεων, πρὸς ἃ ἡ ἄμεσος μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ διὰ τοῦ μαχαιρίου κάθαρσιν αὐτῶν συρραφὴ ἀποβαίνει ἀνέφικτος ἢ ἐπιβλαβής, οἱ μὲν τῶν χειρουργῶν ἐφαρμόζουσιν ἀσηπτικὴν ἐπίδεσιν ξηράν, ἀνανεουμένην ἀνὰ 5 ἢ 6 ἡμέρας, μέχρις οὗ τὸ τραῦμα καταστῇ διὰ χρόνου εὔθετον πρὸς ὑστερόχρονον ἢ ὀψιτέλεστον συρραφήν· οἱ δὲ ὑποβοηθοῦσι τὸν κατὰ τῆς μολύνσεως ἢ λοιμώξεως ἀμυντήριον ἀγῶνα τῆς τοπικῆς διεργασίας διὰ τῶν μεθόδων Carrel, Wright, Delbet ἢ καὶ δι' ἄλλων τρόπων, καὶ μετὰ τὴν τελείαν ἀποστείρωσιν τοῦ τραύματος ἐνεργεῖται ἡ συρραφή, ἢ ἀφίεται τὸ τραῦμα ἀνοικτὸν πρὸς ἐπούλωσιν ὑπὸ γάζαν ἀσηπτικήν, συμπλησιαζομένων μόνον διὰ ραφῶν τῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ.

Ἐπὶ ὑπερμέτρου συρροῆς τραυματιῶν οἱ χειρουργοὶ τῆς ζώνης τῶν πρόσω κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παγκοσμίου πολέμου κατέτεμνον τὴν χειρουργικὴν ἐπὶ τῶν τραυματιῶν ἐπικουρίαν εἰς δύο χρόνους διακεκριμένους· κατὰ τὸν πρῶτον ἐνηργεῖτο παρευθὺς ἐν τοῖς χειρουργείοις διεύρυνσις τῶν τραυμάτων καὶ κένωσις αὐτῶν ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου, σηπτικοῦ σώματος καὶ ἐν ταὐτῷ ἐξαίρεσις τῶν νενεκρωμένων καὶ συντεθλασμένων ἱστῶν· ἐπέμβασις ἐπείγουσα, ἀπαραίτητος πρὸς προφύλαξιν τῶν τραυματιῶν ἀπὸ ἐπιπλοκῶν τοξικῶν καὶ λοιμωδῶν ἀφεύκτων· μεθ' ὃ διεκομίζοντο ὡς τάχος ὑπὸ ἀσηπτικὴν ἐπίδεσιν εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῶν μετόπισθεν, ἔνθα ἅμα τῇ ἀφίξει ἐνηργεῖτο ἡ συρραφή. Ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι τραῦμά τι δύναται ὑπὸ καλὸν ἐπίδεσμον νὰ μένῃ χαῖνον καὶ ἄσηπτον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, 4, 5 καὶ μέχρι 10, ἡ δὲ ἀναβολὴ αὕτη οὐδαμῶς ἐπηρεάζει τὴν ἐπιτυχίαν τῆς συρραφῆς.

Κατὰ τὸν καθηγητὴν Duval ἡ ἀρχική, ἡ ἄμεσος συρραφὴ τῶν τραυμάτων ἐφηρμόσθη ἐπὶ πλειόνων τῶν 60 % μετὰ 95 % ἐπιτυχιῶν πλήρων καὶ ἀμέσων. Ὁ δὲ René Lemaitre ἐπὶ 2664 τραυματιῶν ὑποβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀμέσους συρραφὰς ἔσχεν ἐπιτυχίας πλήρεις 2549, ἐπιτυχίας ἀτελεῖς 83, ἀποτυχίας 32, ἐπὶ δὲ 555 τραυματιῶν ὑποβληθέντων εἰς ἐπιγενεῖς συρραφὰς ἔσχεν ἐπιτυχίας πλήρεις 488, ἐπιτυχίας ἀτελεῖς 40, ἀποτυχίας 27.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Delorme.* Précis de chirurgie de guerre, 1914. — *Willems.* Manuel de chirurgie de guerre, 1916 — *Folle.* Précis de chirurgie de guerre, 1916. — *Revand.* Leçons de chirurgie de guerre, 1918. — *P. Duval.* Leçon d' ouverture, 1919. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἀπαλὸς (ὁ) (Hapalus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *συλφιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματός των, τῆς φοειδοῦς κεφαλῆς των καὶ τῶν λεπτοτάτων νηματοειδῶν κεραιῶν των. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

Ἀπαλὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν Δ. Θράκῃ ὑπαγόμενον εἰς τὸν δῆμον Ἀλεξανδρουπόλεως τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἕβρου, ἐπὶ τουρκοκρατίας καλούμενον *Ὀμπαλάρ*.

Κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως παρὰ τὰς ὑπωρείας λοφοσειρᾶς ἀρχομένης ὀλίγον τι ἀνατολικῶς ταύτης παρὰ τὴν ἁμαξιτὴν ὁδὸν τῶν Φερρῶν. Πρὸ τοῦ Ἀπαλοῦ ἁπλοῦται ἐκτεταμένον ἀλίπεδον, ἀπέχον τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως 6 περίπου χιλιόμετρα. Τοῦ Ἀπαλοῦ παράκειται κοιλάς, σήμερον καλῶς καλλιεργημένη, 500 περίπου στρεμμάτων, ἀρκετὰ εὔφορος. Μεταξὺ Ἀπαλοῦ καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως διακρίνονται ἴχνη ὁδοῦ εὐρείας, λιθοστρώτου, ἅτινα, ὡς εἰκάζεται, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν. Βορείως τοῦ Ἀπαλοῦ εἰς τὰς λοφοσειρὰς διακρίνονται τὰ ἴχνη βάσεως τείχους. Πρὸ τοῦ 1912 ὁ Ἀπαλὸς ἦτο καθαρῶς τουρκικὸν χωρίον, περιλαμβάνον 40 οἰκογενείας, αἵτινες ἐγκατέλιπον αὐτὸ ἐπὶ βουλγαροκρατίας· μετὰ τὴν ἑλληνικὴν κατάληψιν ἐπέστρεψαν ὀλίγοι Τοῦρκοι, οἵτινες καὶ παραμένουσιν εἰσέτι. Σήμερον εἰς τὸν Ἀπαλὸν εἶναι ἐγκατεστημέναι 60 περίπου προσφυγικαὶ οἰκογένειαι ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης προερχόμεναι καὶ ἀσχολούμεναι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ φρέατος κειμένου ἔξω τοῦ χωρίου. Ἔχει σχολεῖον δημοτικὸν μὲ 46 μαθητάς· ὡς διδακτήριον χρησιμοποιεῖται μετασκευασθὲν τουρκικὸν τζαμίον, ὅπερ εἶχον πυρπολήσει οἱ Βούλγαροι τῷ 1912. Τὸ κλῖμα εἶναι ὑγιεινόν. Ι. ΤΕΝΤΕΣ

ἀπαλόσαρκος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων ἁπαλὴν σάρκα, τρυφερὸν κρέας.

ἀπαλόστεφον (τὸ) (Hapalostephum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κιχωριοειδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν Πυρηναίων. Δ. Ν. Π.

ἁπαλότης (ἡ), —*ητος*· μαλακότης, ἁβρότης.

ἀπαλοχλαμὺς (ἡ) (Apalochlamis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γελαστριδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἰδίως ἐκ τῶν στημόνων, οἵτινες εἶναι ἐπιμηκέστεροι τῶν πετάλων καὶ ὑπὸ τοῦ καρποῦ, ὅστις περικλείει ἕνα μόνον σπέρμα φέρον ἀφθόνους λευκωματώδεις οὐσίας. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, θαμνῶδες, ἰθαγενὲς τῆς Ἀφρικῆς. Ἔχει φύλλα ἀντίθετα καὶ μικρὰ λευκὰ ἄνθη, ἅτινα φύονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων καὶ εἶναι κυματοειδῶς διατεταγμένα. Τὸ ξύλον του εἶναι λίαν ἐλαστικὸν καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν λεπτοξυλουργικήν, οἱ καρποὶ του ἔχουσιν ᾠοειδὲς σχῆμα καὶ ἰῶδες χρῶμα (ὅταν ὡριμάσουν) καὶ εἶναι ἐδώδιμοι. Δ. Ν. Π.

ἀπαλόχρους (ὁ) (Hapalochrus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκληριδῶν*. Τὸ μῆκος των δὲν ὑπερβαίνει τὰ 4 χιλιοστόμετρα. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ ἰδίως τῶν δρυῶν. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀπάλυνσις (ἡ)· τὸ μαλάκωμα, τὸ καθιστῶν τι ἁπαλόν.

ἀπαλυντικός, —*ή*, —*όν*· ὁ δυνάμενος ἢ ὁ κατάλληλος νὰ ἀπαλύνῃ τι· «ἀπαλυντικὴ ἀλοιφή».

ἀπαλύνω· καθιστῶ τι ἁπαλόν, μαλακόν, μαλακύνω.

ἀπαλωνιὰ (ἡ)· ἰδιωματ., ἡ περιφέρεια τοῦ ἀλωνιοῦ. Δ. Λ.

ἀπάλωνο (τό)· μόνον εἰς τὸν πληθ. «τὰ ἀπάλωνα», τὰ σκύβαλα τὰ ὑπολειπόμενα εἰς τὸ ἁλώνι μετὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἀλωνισθέντος γεννήματος.

ἀπαλωτὶς (ἡ) (Hapalotis) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυῶν*. Διακρίνεται ἐκ τῶν ὀπισθίων μακροτάτων ποδῶν του, τῶν μακρῶν ὤτων του καὶ τῆς τριχωτῆς καὶ μακρᾶς οὐρᾶς του. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πολλὰ εἴδη, πάντα ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας, ὧν γνωστότερον ἡ *ἀπαλωτὶς ἡ κωνίλουρος* (Hapalotis conilurus). Δ. Ν. Π.

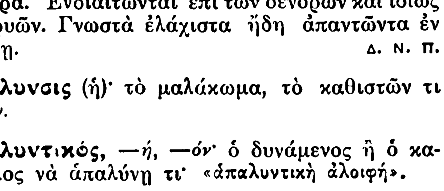

Ἀπαλωτὶς ἡ κωνίλουρος.

Ἀπάμα. Σύζυγος *Σελεύκου Α'* τῆς Συρίας καὶ μήτηρ *Ἀντιόχου Α' τοῦ Σωτῆρος.*

—Ἀπάμα. Σύζυγος τοῦ Προυσίου ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (12.563).

ἀπάμβλυνσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐξασθένησις: «ἀπάμβλυνσις τῆς ὁράσεως,—τῆς διανοίας».

ἀπαμβλύνω· καθιστῶ τι ἀμβλύ, οἷον μάχαιραν κ.τ.τ.· ἀντίθ. *ὀξύνω*· || μεταφ. καθιστῶ τι ἄτονον, ἐξασθενίζω.

Ἀπάμεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βιθυνίας καὶ κόλπος φερώνυμος τῇ πόλει. Καὶ ὁ μὲν κόλπος ὢν συνεχὴς τῷ Ἀστακηνῷ κόλπῳ (τανῦν τῆς *Νικομηδείας* ἢ τοῦ *Ἰσμίτ*) καὶ εἰσέχων μᾶλλον ἐκείνου πρὸς ἀνατολάς, εἶναι ὁ σύγχρονος (*Ἰντζὶρ Λιμὰν* τῶν Τούρκων) *κόλπος τῶν Μουδανιῶν* ἢ τῆς *Μουδάνιας* τῶν Ἑλλήνων. Ἡ δὲ πόλις Ἀπάμεια καὶ ἡ ἀστυγείτων αὐτῇ Προυσιάς, εἶχον κοινὴν τὴν ἀφορμὴν τῆς εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀλλαγῆς τῶν ἀρχαιοτέρων ὀνομασιῶν των *Μύρλεια* καὶ *Κίος*, αἵτινες ἦσαν ἐπίσημοι ἐν τῷ προμνησθέντι κόλπῳ, ὅστις *Κιανὸς* ἀπὸ τῆς πόλεως ὠνομάζετο πρότερον. Διότι, ὅταν κατέσκαψεν αὐτὰς ἐκ θεμελίων ὁ τὸν Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα διαδεχθεὶς Φίλιππος ὁ Γ', ὁ Δημητρίου μὲν υἱός, Περσέως δὲ πατήρ, τὰς ἐξεχώρησεν εἰς Προυσίαν τὸν Ζήλα, συνεργασθέντα εἰς τὴν καταστροφήν των. Ὅταν δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος τὰς ἐπανήγειρεν ἐκ τῶν ἐρειπίων των, ἐπωνόμασεν αὐτάς, τὴν μὲν Κίον Προυσιάδα πρὸς τιμὴν ἑαυτοῦ, τὴν δὲ Μύρλειαν *Ἀπάμειαν* πρὸς τιμὴν τῆς γυναικός του Ἀπάμας (*Στράβ.* ἐκδ. Διδότου ΙΒ' δ, 3).

Καὶ τῆς μὲν Προυσιάδος, τοῦ ἐπινείου τῆς Προύσης, τὴν θέσιν ἐπέχει τανῦν ἡ *Γκεμλὶκ* τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἀνεπονομασθεῖσα *Κίος* τῶν Ἑλλήνων, τῆς δὲ *Ἀπαμείας* τὰ *Μουδανιά* (πλάτ. 40° 23' Β, μηκ. 28° 52' Αν, χάρτ. ἀγγλ. 849*: Mudania roadstead καὶ 224: Sea of Marmara), περὶ ὧν πάντων βλ. τὰς οἰκείας λέξεις. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— Ἀπάμεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις τῆς Μηδίας, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κασπίας Θαλάσσης. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος. Ν. Μ.

— Ἀπάμεια *ἡ Κιβωτὸς* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Φρυγίας, μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας «ἐμπόριον μέγα τῆς ἰδίως λεγομένης Ἀσίας δευτερεῦον μετὰ τὴν Ἔφεσον», (ὡς λέγει ὁ Στράβων, 577), χρησιμεύουσα ὡς «ὑποδοχεῖον», ἤτοι ὡς ἀποθήκη καὶ οἱονεὶ ἐνδιάμεσος ἐλευθέρα ζώνη διὰ τὸ ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας εἰς Ἀσίαν διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀκριβῶς ἀπεκλήθη καὶ «*Κιβωτός*». Ἱδρύθη ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων παρὰ τὴν ἀρχαιότερον ἀκμάσασαν πόλιν τῶν Κελαινῶν, ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Α' τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἔδωκεν εἰς τὴν νεόκτιστον πόλιν τὸ ὄνομα τῆς μητρός του Ἀπάμας. Ἦτο ἐκτισμένη παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Μαρσύου (Γκεϊκλὲρ) μετὰ τοῦ Μαιάνδρου. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς τῶν Κελαινῶν, ἐγένετο ὁ μυθολογούμενος μουσικὸς διαγωνισμὸς μεταξὺ τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ αὐλοῦ τοῦ Μαρσύου, τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν νίκην ἐξέδαρεν ὁ Μουσηγέτης («...ἐν τῇ καὶ ὁ τοῦ Σιληνοῦ Μαρσύου ἀσκὸς ἀνακρέμαται, τὸν ὑπὸ Φρυγῶν λόγος ἔχει ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἐκδαρέντα ἀνακρεμασθῆναι». (*Ἡροδ.* Ζ 26).

Ἡ Ἀπάμεια ἔπαθεν ἐπανειλημμένως ἐκ σεισμῶν ὧν σφοδρότερος ἦτο ὁ ἐπὶ Μιθριδάτου, βασιλέως τοῦ Πόντου, ὅστις ἔδωκεν ἑκατὸν τάλαντα πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν παθόντων κτιρίων. Ἐπὶ Ρωμαίων ἡ Ἀπάμεια ἦτο πάντοτε σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον, κατὰ δὲ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἐγένετο ἕδρα ἐπισκόπου. Τῷ 1070 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων.

Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει ἡ πόλις *Διναὶρ* (καὶ οὐχὶ τὸ *Ἀφιὸν-Καραχισάρ*, ὡς ἀναγράφεται που ἐσφαλμένως), ἕδρα δήμου τῆς ὑποδιοικήσεως *Σαντικλῆ*, τοῦ σαντζακίου *Καραχισὰρ-Σαχὶπ* (βιλαέτιον Προύσης), ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σμύρνης-Ἀϊδινίου-Προεκτάσεων. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— Ἀπάμεια *ἡ Συριακὴ ἢ ἐπὶ τὸν Ὀρόντην* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Συρίας, οὕτω κληθεῖσα ἀπὸ Ἀπάμας τῆς συζύγου Σελεύκου τοῦ Νικάτορος, πρωτεύουσα τῆς *Ἀπαμηνῆς*, κειμένη πρὸς Ν. τῆς Ἀντιοχείας. Ἦτο κατὰ τὸν Στράβωνα ὀχυρὰ (εὐερκής), ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου τετειχισμένου, ὅστις περιρρεόμενος ὑπὸ τοῦ Ὀρόντου ἀπετέλει εἶδος χερσονήσου παρὰ τὴν λίμνην

Νόμισμα Ἀπαμείας.

Digitized by Google

Περιμσὸν ὡς καὶ ἑλῶν, ἐν μέσῳ λειμώνων καταλλήλων πρὸς κτηνοτροφίαν, κυρίως δὲ πρὸς ἱπποφορβίαν (λειμώνων βουβοτῶν καὶ ἱπποβοτῶν) ὡς καὶ γονίμων ἀγρῶν, χώρας, ὡς λέγει ὁ Στράβων, εἰς ἣν ἡ πόλις ὤφειλε τὸν πλοῦτόν της. Εἰς τοὺς λειμῶνας τούτους ὑπῆρχε τὸ βασιλικὸν ἱπποφορβεῖον, ἔτρεφε δὲ καὶ ὁ Νικάτωρ Σέλευκος τοὺς πεντακοσίους αὐτοῦ ἐλέφαντας.

Νόμισμα Ἀπαμείας.

Κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο *Φαρνακία*, κατόπιν δὲ *Πέλλα*, ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου ἐν Μακεδονίᾳ πόλεως, διότι ἐκεῖ κατῴκησαν πολλοὶ τῶν εἰς Μακεδονίαν στρατευθέντων Μακεδόνων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Ἀφαμιὰ* ἢ *Φαμιέ*.

Τὰ ἐρείπια αὐτῆς σώζονται πρὸς Β. τῆς *Χάμα* (Ἐπιφανείας). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐλέγοντο *Ἀπαμεῖς* (ὁ Ἀπαμεύς). Ν. Μ.

— **Ἀπάμεια.** Βυζαντινὸν ἀνάκτορον ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταξὺ Κιουτσοὺκ-Τσεκμετζὲ καὶ Βαλουκλίου. Ἀναφέρεται κατὰ τοὺς ἐν Θρᾴκῃ πολέμους τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ τὸν Καντακουζηνόν, βοηθούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐχόντων ἀρχηγὸν τὸν Οὐμοὺρ βέην, ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν διαβόητον ὁπλαρχηγὸν Μομτσῆλον, ὅστις ἡττηθεὶς ἐγκατέλιπε τὴν Ξάνθην. Κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπάνοδον τῶν συμπρακτόντων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀπέθανεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Ἀπαμείας ὁ τοῦ Σαρουχὰν υἱὸς Σουλεϋμὰν (1345). Ν. Μ.

— **Ἀπαμείας θαῦμα.** Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ὁ Ξανθόπουλος, ἀναφέρει (Ἐκκλ. Ἱστορ. τόμ. ιζ', κεφ. ιε') τὰ ἑξῆς κατὰ Προκόπιον περὶ τοῦ εἰς τὴν *Ἀπάμειαν τῆς Συρίας* γενομένου θαύματος διὰ τοῦ ζωηφόρου ξύλου τοῦ σταυροῦ: Οἱ Ἀπαμεῖς, ἀπειλουμένης τῆς πόλεως αὐτῶν διὰ πυρὸς ὑπὸ Χοσρόη τοῦ Β', ἱκέτευσαν τὸν τότε ἐπισκοποῦντα Θωμᾶν νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ζωοποιὸν τοῦ σταυροῦ ξύλον εἰς περίοπτον μέρος, ἵνα τελευταῖον ἴδωσι τοῦτο καὶ προσκυνοῦντες κατασπασθῶσι πρὶν ἀποθάνωσιν. Ὁ Θωμᾶς ὑπήκουσε καὶ ὅτε συνεκεντρώθησαν καὶ ἄλλοι περιοικοῦντες, ἵνα μεταλάβωσι τῆς σωτηρίας, ἦρεν οὗτος διὰ τῶν χειρῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν περιήγαγε πολλάκις ἐπὶ τόπου, ὡς ἐσυνηθίζετο νὰ γίνηται καὶ κατὰ τὰς κυρίας ἡμέρας τῶν προσκυνήσεων. Ἀλλά, καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο τοῦτο, αἴφνης πῦρ σελαγίζον ἐφάνη παρακολουθοῦν τὸν Θωμᾶν, ὅπερ δὲν κατέκαιε τὸν τόπον, ὡς θὰ ὑπέθετέ τις. Τὸ ἀθροισθὲν πλῆθος μετελάμβανεν οὕτω τῆς θείας σωτηρίας. Εἰς τὸν ὄροφον τῶν θείων ἀνακτόρων ἐτοποθετήθη μετὰ τοῦτο εἰκών, μνημονεύουσα τοῦ παραδόξου θαύματος, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ Ἀρδαμάνου καὶ τῆς περσικῆς ἐφόδου διεσώζετο. Ὅτε δὲ ἥ τε πόλις καὶ ἡ ἐκκλησία ἐκακοποιήθησαν, κατεκάη καὶ ἡ εἰκὼν αὐτή. Σ. Γ. Σ.

ἀπάμεια (ἡ) (Apamea) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψυχῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκτελιδῶν*. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη διεσπαρμένα εἰς πάντα τὰ μέρη τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ἀπαμελὴς (ὁ)· ἰδιωματ. ἐν Μακεδ., ἀμελής, ἐντελῶς ἀμελής.

ἀπάμη (ἡ) (Apame) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκτοβιδῶν*. Γνωστὰ περὶ τὰ δέκα πέντε εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

Ἀπαμηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα ἐπαρχίας τῆς Κοίλης Συρίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πτολεμαίου, ἐχούσης τὸ ὄνομα ἀπὸ πόλεως τῆς Ἀπαμείας ἥτις ἔκειτο ἀνατολικῶς τοῦ Ὀρόντου εἰς πλάτ. 34° 45' καὶ εἰς μῆκ. 70° ἀνατολικῶς ἀπὸ Φέρρου *(Κλ. Πτολεμ.* Γεωγρ. Ὑφηγ. Ε' ιε', 19). Αἱ ἀνωτέρω ὅμως συντεταγμέναι, καὶ ὡς πρὸς τὸ πλάτος ἔτι, εἶναι προφανῶς λίαν ἐσφαλμέναι, ἀφοῦ αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ὀρόντου, εἶναι κατὰ 1°15' βορειότερον καὶ ἡ κοίτη του βαίνει ἀπὸ ΑΒΑ πρὸς αὐτάς. Σ. Ε. Λ.

Ἀπὰμ-Ναπάτ. Περσικὴ θεότης τοῦ ἐν τῷ ὕδατι κεκρυμμένου πυρός.

ἀπάμπελο (τό)· ἀγρὸς ὅστις ἦτο ἄλλοτε ἀμπέλι· ἄλλως *ξάμπελο*.

Ἀπάνα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον, ποτάμιον καὶ κωμόπολις τῆς, ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, βορείας τῆς Μικρασίας ἀκτῆς, σχηματιζόμενον εἰς (πλατ. 41° 59' 45", μῆκος 34° 01' 00") 12 μίλλια ἀνατολικῶς τοῦ φάρου τοῦ ἀγκυροβολίου *Ἰνέμπολι* ἢ *Νιόπολι* (χάρτης ἀγγλικὸς 2237: Black Sea, Kerempeh to cape Yasùn). Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς, ἀμφισβητουμένης ἐν τούτοις, ταυτότητός της. Τῆς *Ἰνέμπολι* ἐπεχούσης τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Ἰωνοπόλεως* (ἀρχαιότερον *Ἀβώνου τεῖχος*) ἡ ταυτότης ἀποδεικνύεται χάρις εἰς περικοπὰς ἐν τῷ «Ἀνωνύμου Περίπλους Εὐξείνου Πόντου» (Geographi Graeci Minores ἔκδοσις Didot τ. Ι σελ. 406 § 20): «ἀπὸ δὲ Ἰωνοπόλεως εἰς Αἰγινήτην, πολίχνιον καὶ ποταμόν, στάδια ρκ'...Ἀπὸ δὲ Αἰγινήτου εἰς Κίμωλον κώμην, νῦν Κινώλων λεγομένην, στάδια ξ'». Ἀνάλογα ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῷ Περίπλῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου (αὐτόθι 287 § 21) περὶ τοῦ Αἰγινήτου, περὶ οὗ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (ἐν λέξει) ἀναφέρει «Αἰγινήτης, πολίχνιον καὶ ποταμὸς Παφλαγονίας. Τὸ ἐθνικὸν ὁμοίως διὰ τὴν τοῦ πρωτοτύπου πρόληψιν. Ἔοικε δὲ τὸ ὄνομα δηλοῦν τὴν ἐν Πόντῳ Αἴγιναν Παφλαγονία γὰρ τῷ Πόντῳ συνεχής». Δεδομένου ὅθεν, ὅτι ρκ' στάδια ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὰ 12 μίλλια τὰ χωρίζοντα τὴν Ἰνέμπολι ἀπὸ τὴν Ἀπάνα, ἡ τελευταία αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν θέσιν τοῦ Αἰγινήτου. Ἀλλὰ καὶ εἰς 6½ μίλλια (ἰσοδυναμοῦντα αἰσθητῶς πρὸς τὰ ξ' στάδια τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου) ἀνατολικῶς τῆς Ἀνάπα, σχηματίζεται ἐπίσης ὡραῖον ἀγκυροβόλιον ἐν τῇ δυτικῇ μασχάλῃ τοῦ ἀκρωτηρίου *Κινολὶ* (Kinogly ἐν τῷ προμνησθέντι Ἀγγλικῷ χάρτῃ) τοῦ ὁποίου τὸ σύγχρονον τοπωνύμιον εἶναι ἀπαραλλάκτως ὅμοιον σχεδὸν πρὸς τὸ ἀρχαῖον *Κινώλη*. Ὁ Müller ὅμως τοποθετεῖ τὸν Αἰγινήτην εἰς τὴν θέσιν τοῦ οὐχὶ πολὺ ἀφισταμένου χωρίου *Χατζῆ Βελῆ Ὀγλοῦ Ἰσκελεσσί*, πιθανῶς διότι οἱ ὑδρογραφικοὶ χάρται οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑποτυπωθῆ πρὸ τῆς ἐποχῆς του ἐστεροῦντο τῆς ἀκριβείας τῶν συγχρόνων ἀγγλικῶν· Πάντως ὅμως τὸ Χατζῆ Βελῆογλου Ἰσκελεσσὶ δὲν ἔχει ποτάμιον, ἐνῷ ἡ Ἀπάνα ἔχει τοιοῦτον ὡς καὶ ἐν τοῖς προμνησθεῖσι περίπλοις ἀναφέρεται. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπανὰζ (Apanage) *[Νομ.]*· βλ. προικοχτησία.

ἀπαναιδεύομαι· ἀναιδεύομαι, ἀναισχυντῶ, πράττω τι ἢ λέγω ἀναιδῶς, ἀναισχύντως.

ἀπαναισχυντία (ἡ)· ἀναισχυντία, παντελὴς ἔλλειψις αἰδοῦς, ἀναίδεια.

ἀπανεμιὰ (ἡ)· τόπος ὑπήνεμος, σκεπόμενος ἀπὸ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων.

ἀπανεμίζω· λικμῶ, κοιν. λιχνίζω.

ἀπάνεμος, —η, —ον· ὑπήνεμος, ὁ σκεπόμενος, ὁ προφυλαγμένος ἀπὸ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων: «χωράφι ἀπάνεμο».

ἀπάνθησις (ἡ)· ἡ ἀποβολή, τὸ πέσιμο τῶν ἀνθέων.

ἀπανθίζω· ἀφαιρῶ, ἀποδρέπω ἄνθη, ἀνθολογῶ· ‖ μεταφ. ἐκλέγω ὅ,τι καλόν, οἷον ἐκ ποιημάτων, ἐκ διηγημάτων κ.τ.τ.

ἀπάνθισμα (τό)· τὸ ἀπηνθισμένον, τὸ συνειλεγμένον ἄνθος· ‖ μεταφ., συλλογὴ ἐκλεκτῶν μερῶν ἐκ ποιημάτων, ἐκ διηγημάτων κ.τ.τ.

—*[Ἐγκυκλ.]* βλ. ἀνθολογία.

— «*Ἀπάνθισμα χρονολογίου*» *[Ἀστρον.]*. Ἴδιον τεῦχος ἐν εἴδει παραρτήματος ἢ συμπληρώματος τῶν χρονολογιῶν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «Γραφείου τῶν Μηκῶν» (Bureau des Longitudes) ὑπὸ τὸν τίτλον «Extrait de la Connaissance des Temps» ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου ὑπὸ τὸν τίτλον «Supplement to the Nautical Almanac». Τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχει διαφόρους πίνακας καὶ ἐφημερίδας τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς χρῆσιν τῶν ναυτικῶν ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ στίγματος τοῦ πλοίου, ἤτοι τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ χάρτου κατὰ τὸν πλοῦν (βλ. λ. χρονολόγια). Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

ἀπανθρακῶ *(-όω)*· μεταβάλλω τι εἰς ἄνθρακα, κατακαίω.

ἀπανθράκωσις (ἡ)· ἡ εἰς ἄνθρακα μεταβολὴ ὕλης τινός.

— *[Τεχν.]*· βλ. ἀνθράκωσις καὶ ξυλάνθραξ.

ἀπανθρωπία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις ἀπάνθρωπος, σκληρότης, ὠμότης, ἀσπλαχνία· ‖ πρᾶξις ἀπάνθρωπος, σκληρά, ἄγρια, βάρβαρος.

ἀπάνθρωπος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἁρμόζων εἰς ἄνθρωπον, σκληρός, ὠμός, ἄσπλαχνος: «ἀπάνθρωπος πρᾶξις,—λόγος,—συμπεριφορὰ κ.τ.τ.».—Ἐπίρρ. *ἀπανθρώπως*.

ἀπανθῶ *(-έω)*· παύω ἀνθῶν, ρίπτω τὰ ἄνθη μου, παρακμάζω.

ἀπανοῦργος (ὁ, ἡ),— ον (τό)· ὁ μὴ πανοῦργος, ὁ μὴ μεταχειριζόμενος δόλον, εἰλικρινής, ἄδολος.

Ἀπανοχῶρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 276. Εἰς τὴν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 831 κατ. ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἁγ. Εἰρήνη, Πρινὲς καὶ Σισκιανά*. Δ. Ε. Μ.

Ἡ Ἁγ. Εἰρήνη, εἶναι πατρὶς τοῦ Πενταρογιάννη καὶ Μανόλι Παντελάκι («προεστοῦ τις αγ. Εἰρίνις») ὡς ὑπογράφεται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1823 Αὐγούστου 4. Ἱστορ. Κρήτης *Κριάρη σελ.* 69), ὠνομάσθη ἐκ ναοῦ ὁμωνύμου, εἶναι δὲ κατάρρυτος. Τὸ Ἀπανοχῶρι ὠνομάσθη ἐκ τῆς τοποθεσίας, εἶναι δὲ πατρὶς τοῦ προεστοῦ Παππαντώνι Φραγγεδάκι, τὰ δὲ Σισκιανὰ τοῦ Βασίλι Κατράκι. Κατὰ τὴν ἰδιωματικὴν ἐν Σελίνῳ προφορὰν λέγεται *Ἀπανιχώρι*. Ε. Γ.

ἀπανταχόθεν· ἐπίρρ. ἐξ ἁπάντων τῶν μερῶν, πανταχόθεν.

ἀπανταχοῦ· ἐπίρρ. εἰς ἅπαντα τὰ μέρη, πανταχοῦ.

ἀπανταχοῦσα (ἡ), κοιν. *πανταχοῦσα*. Παρὰ μεταγενεστέροις Ἕλλησι πᾶσα ἐγκύκλιος ἐξαπολυομένη ὑπὸ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς κληρικοὺς ἢ τὸ ὑπ' αὐτοὺς ποίμνιον. Ἐκλήθη δ' οὕτω ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ἐγκύκλιος ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς «τοῖς ἀπανταχοῦ εὑρισκομένοις Χριστιανοῖς» ἢ ἄλλων ὁμοίων φράσεων, περιεχουσῶν τὴν λέξιν *ἀπανταχοῦ*. Παρὰ παλαιοτέροις ἐλέγετο καὶ *πανδεκτικὴ* (ἐκ τοῦ *Πανδέκτου*)· οὕτω δ' ἐπιγράφεται καὶ ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ τοῦ ἀριθ. 5839 ἁγιορειτικοῦ κώδικος (ἴδ. *Σπ. Π. Λάμπρου* Catalogue τόμ. Β' σελ. 364). Ἀπανταχούσας ἀποστέλλουσιν ἐνίοτε καὶ μοναί τινες πρὸς διαφόρους σκοπούς, ἀλλ' ἰδίᾳ πρὸς ἐξζήτησιν παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὑλικῆς βοηθείας. Εὐτραπέλως σήμερον ἀποδίδεται ἡ ὀνομασία καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιστολὴν ἢ ἔγγραφον, περιέχον ἐπιτίμησιν ἀνωτέρου πρὸς παρεκτραπέντα κατώτερον. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

ἀπαντέχω· δημοτ., περιμένω, ἀναμένω, προσδοκῶ· «ἀπαντέχω νὰ ῾ρθῇ ὁ ἄντρας μου».

ἀπάντημα (τό)· συνάντησις, συναπάντημα.

— *[Λαογρ.]* Μεταξὺ τῶν διαφόρων κατὰ παράδοσιν λαϊκῶν προλήψεων (οἰωνῶν, ὀνείρων, ὡμοπλατοσκοπειῶν, πυρομαντειῶν κ.τ.τ) εἶναι καὶ τὰ καλούμενα *ἀπαντήματα*, εἰς εὐρυτάτην κλίμακα διαδόσεως συναντώμενα παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ τῶν ἡμερῶν μας. Τὰ ἀπαντήματα, ὑπαγόμενα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς λαογραφίας εἰς τὸ γενικὸν περὶ δεισιδαιμονιῶν κεφάλαιον, συνίστανται, κυρίως, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δεισιδαίμονος ἐκδηλουμένην πολλάκις ἰδέαν περὶ τοῦ κακοῦ ἢ καλοῦ ἀποτελέσματος τὸ ὁποῖον θὰ ἔχῃ μία ὅλως τυχαία συνάντησις μετ' ἀνθρώπου τινός, ἀνήκοντος εἰς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα ἐπαγγελματικὴν τάξιν (ἱερεῖς, γύφτοι κ.τ.τ.), ἢ μετὰ ζῴου οἷον λαγωοῦ, περιστερᾶς κ.τ.δ. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀγωνίας μεθ' ἧς ὁ δεισιδαίμων ἄνθρωπος ζητεῖ τὴν διαλύσῃ τὴν αἰνιγματώδη σκοτίαν τοῦ μέλλοντος καὶ προσπαθεῖ νὰ προμαντεύσῃ τοῦτο διὰ τυχαίων καὶ αὐθαιρέτων συνδυασμῶν. Συνέπεσε π. χ. πρὸ τοῦ νὰ συμβῇ δυστύχημά τι εἰς τὸν δεισιδαίμονα ἄνθρωπον, νὰ συνήντησεν ἐρχόμενος τὴν πρωΐαν τῆς οἰκίας του ἱερέα, ἢ ταξιδεύων, λαγωόν τινα· ἐκ τούτου συνάγει ὅτι ἡ συνάντησις ἱερέως, λαγωοῦ κ.τ.τ., προμηνύει πάντοτε δυστυχήματα. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ δεισιδαίμων προγιγνώσκει τὸ μέλλον, ἐφαρμόζων τύπους εἰλημμένους ἐκ τῶν περιλειμμάτων τῶν παλαιῶν θρησκειῶν. [Πλειότερα βλ. ἐν λ. δεισιδαιμονία, μαντική.] Κ. Μ. Κ.

ἀπάντησις (ἡ)· συνάντησις, ἐντάμωσις· ‖ ἀπόκρισις: «δίδω—, λαμβάνω ἀπάντησιν», «εὔστοχος—, εὐφυής—, ἀνταξία ἀπάντησις» ‖ ἀπόκρισις εἰς ἐπιστολήν: «δὲν ἔλαβα ἀπάντησίν σου».

— *[Πολ. Δικ.]* Καλεῖται οὕτω ἡ κατάφασις ἢ ἄρνησις τοῦ ἐναγομένου ἐπὶ τῶν παρὰ τοῦ ἐνάγοντος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀγωγῆς του ἀναφερομένων πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν.

Τὸν ὁρισμὸν τοῦτον δίδει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄρθρον 545 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, ἐπάγον ἐν τέλει «καὶ δὲν περιέχει νέους πραγματικοὺς ἰσχυρισμούς». Ἡ φράσις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν δικονομολόγων ὡς θέλουσα εἰπεῖν: ἀπάντησίς ἐστιν ἡ ἀπόκρισις τοῦ ἐναγομένου εἰς τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς, ἡ μὴ περιέχουσα ἐν τέλει αὐτῆς ὁμολογίαν (*Οἰκ. Αἰβ.* § 106. *Εὐκλείδου* § 73 σημ. 3). Ἀλλὰ καὶ περιέχουσα κατάφασιν θεωρεῖται ἀπάντησις κατὰ ρητὴν διάταξιν τῶν ἄρθρων 545 καὶ 549 τῆς Πολ. Δικονομίας. Ὅθεν δὲν ἔχει τὴν ἀποδιδομένην αὐτῇ ἔννοιαν ἡ ρηθεῖσα φράσις. Καθ' ἡμᾶς σημαίνει ὅτι δὲν θεωρεῖται ἀπάντησις εἰς τὴν ἀγωγὴν ἡ περιέχουσα νέους πραγματικοὺς ἰσχυρισμοὺς ἀσχέτους πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἀγωγῇ ἀναφερομένους, ἢ ἐφ' ὧν σιωπὴ θεωρεῖται ὁμολογία, ἐκτὸς ἐὰν οἱ νέοι ἰσχυρισμοὶ περιέχουσιν ἄρνησιν τῆς ἀγωγῆς. Κατὰ τὰ ἄρθρα 546—548 ἡ ἀπάντησις δέον νὰ ᾖ αἰτιολογημένη πρὸς ἑκα-

Digitized by Google

στον οὐσιῶδες σημεῖον τῆς ἱστορικῆς διηγήσεως τοῦ ἐνάγοντος καὶ β') θετικὴ ρητὴ καὶ ἄμεσος ἐξήγησις περὶ τῆς ἀληθείας, ἢ μὴ ἀληθείας τῶν διαφόρων ἰσχυρισμῶν τοῦ ἐνάγοντος· ἡ περὶ τοῦ μὴ γινώσκειν ἢ μὴ πιστεύειν ἔκφρασις θεωρεῖται ὡς ἄρνησις, π. χ. δὲν πιστεύω, δὲν γινώσκω νὰ ὀφείλω (ἄρθρ. 547)=δὲν ὀφείλω· ἡ δὲ παράστασις τοιούτων περιστάσεων ἐκ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἐξαχθῇ μόνον διὰ συλλογισμοῦ τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῇ τι ὡς ὁμολογηθὲν ἢ ἀποκρουσθὲν εἶναι ἀπαράδεκτος (ἄρθρ. 547), δι' ὃ καὶ κατὰ τὸ ἄρθρον 137 Πολ. Δικ. τὰ γεγονότα δέον ν' ἀναφέρωνται εἰς τὸ δικόγραφον ὡρισμένως καὶ οὐχὶ διὰ διφορουμένων ἐκφράσεων. Ταῦτα πάντα ἐπικυροῖ καὶ τὸ ἄρθρον 585 (ἐδ. 1), καθ' ὃ ἡ ἀπάντησις κανονίζεται κατὰ τὰ ἄρθρα 545—549. 'Αλλ' εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο προσετέθη καὶ δεύτερον ἐδάφιον ὑπὸ τοῦ νόμου ΒΚϡΖ' τοῦ 1903, καθ' ὃ «ἡ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ παράλειψις πάσης ἀπαντήσεως θεωρεῖται ὡς κατάφασις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ γενικὴ ἄρνησις τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ ἀντιδίκου». Συνεπῶς ἤδη ἰσχύουσι μὲν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ προστεθὲν τοῦτο ἐδάφιον τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου 546—548, πλὴν δὲν ἀπαιτεῖται πλέον εἰδική, θετική, ρητὴ καὶ ἄμεσος ἐξήγησις ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου ἰσχυρισμοῦ τοῦ ἐνάγοντος, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἡ γενικὴ ἄρνησις πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς. 'Εφ' ὅσον ὅμως ὁ ἐναγόμενος σιωπᾷ ἐντελῶς, θεωρεῖται ὁμολογῶν. 'Εὰν ὁ ἐναγόμενος χωρὶς νὰ προτείνῃ ἐνστάσεις ὁμολογήσῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐνάγοντος, ἐκτελεῖται ἀναγκαστικῶς ἡ δικαστικὴ αὕτη ὁμολογία εἴτε παραχρῆμα εἴτε μετὰ παραχωρηθεῖσαν προθεσμίαν (ἄρθρ. 547). Ἡ ἀπάντησις ἐπιφέρει παρέκτασιν τῆς δικαιοδοσίας (ἄρθρ. 545 ἐδ. 3), δηλονότι καὶ τὸ μὴ ἁρμόδιον δικαστήριον καθίσταται ἁρμόδιον, ὅταν τοῦτο ἦτο ἀναρμόδιον λόγῳ τοῦ προσώπου ἢ τοῦ τόπου (ratione personae, ἢ loci) οὐχὶ δὲ καὶ λόγῳ ὕλης (ratione materiae).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Οἰκονομίδου—Λιβαδᾶ* § 105. *Εὐκλείδου* § 73. *Dernburg* Α' § 158. *Windscheid* Α' § 133.

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Μουσ.]* Καλεῖται *ἀπάντησις* (γαλλ. réponse, ἰταλ. risposta) ἐν τῇ λειτουργικῇ τῶν Καθολικῶν 1) τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ στιχηροῦ, δι' οὗ ὁ Χορὸς ἀποκρίνεται εἰς τὸν λειτουργοῦντα ἱερέα· 2) ὁλοκληρωτικὴ ἐπανάληψις ὑπὸ δευτέρου τινὸς μέρους, καὶ κατὰ τετάρτην ὑποκειμένην ἢ πέμπτην ἐπικειμένην τοῦ κυρίου θέματος (sujet) τῆς φυγῆς (fugue) ἐν συνεχείᾳ.

Ὡς πρὸς τὴν τονικότητα καὶ τὸν τρόπον ἡ ἀπάντησις ὑπάγεται εἰς τοὺς κανόνας τοῦ θέματος. 'Επὶ πραγματικῆς φυγῆς (fugue réelle) ἡ ἀπάντησις γίνεται δι' ἁπλῆς μεταφορᾶς τοῦ θέματος κατὰ 4ην ἐπικειμένην ἢ 5ην ὑποκειμένην. 'Επὶ τονικῆς φυγῆς (fugue du ton) ἡ ἀπάντησις ὑφίσταται μεταβολάς τινας διαστημάτων διὰ νὰ διατηρηθῇ εἰς τὸν ἀρχικὸν τόνον τοῦ θέματος (βλ. *φυγή, κανών, μίμησις*). Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

ἀπαντητικός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος ν' ἀπαντᾷ εὐκόλως· || ὁ χρησιμεύων ὡς ἀπάντησις.

ἀπαντιάζω· ἀπηνεμῶ, ἀπηνεμίζω. ἐμποδίζω τὸν ἄνεμον, προφυλάσσω ἀπὸ τὸν ἄνεμον.

ἀπαντικρὺ καὶ *ἀπαντίκρυ*· ἀντικρύ, ἀπέναντι.

ἀπάντλησις (ἡ)· ἄντλησις, τράβηγμα.

ἀπαντλῶ *(—έω)*· ἀντλῶ, ἀποσύρω, κοιν. τραβῶ. — *[Ναυτ.]*· βλ. ἀδειάζω.

ἄπαντον (τό)· ἡ λέξις ἐπλάσθη σκωπτικῶς ὑπὸ *Κ. 'Ασωπίου* διὰ τὰ ἐκδοθέντα «Ἅπαντα» τοῦ *Παναγ. Σούτσου*. Ἔζησε δὲ ἡ λέξις καὶ ἐφεξῆς λεγομένη περὶ μοναδικοῦ ἔργου, συνήθως ἀναξίου λόγου: «αὐτὸ εἶναι τὸ ἄπαντόν του».

ἀπαντοχὴ (ἡ)· δημοτ., ἀναμονή, προσδοκία, ἐλπίς.

ἀπάντρευτος, *—η, —ο*· ἀνύπανδρος καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ γυναικός, ἐλεύθερος γάμου.

ἀπαντῶ *(—άω)*· ἀόρ. *ἀπήντησα* καὶ ἰδιωματ. *ἀπήντηξα*· συναντῶ, ἐνταμώνω: «'ς τὸ δρόμο ὅπου ἐπήγαινα ἀπάντηξα ἕνα γέρο»· || ἀμεταβ. συναντῶμαι, ἐμφανίζομαι, εὑρίσκομαι: «ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ παρὰ Πλάτωνι»· || ἀπαντῶ διὰ λόγου, δίδω ἀπάντησιν, ἀποκρίνομαι: «τὸν ἠρώτησα, ἀλλὰ δὲν μοῦ ἀπήντησε τίποτα»· || ἰδιωματ. ἐμποδίζω, κωλύω: «ἀπάντα μου τὸ μουλάρι, —τὸ πρόβατο κ.τ.τ.» δηλ. στάσου ἐμπρός, συγκράτησέ το, κάμε το νὰ στραφῇ· «ἀπαντᾶτε τονε γιατὶ θὰ τὸν σκοτώσῃ», ἐπὶ ἀνθρώπου ὁρμῶντος κατ' ἄλλου, δηλ. πιάστε τον, συγκρατήσατέ τον· || φυλάττω, ἐπιτηρῶ, ποιμαίνω (Κρήτ.): «ἔφυγέ μου ὁ βοσκὸς καὶ δὲν ἔχω ποιὸς νὰ μοῦ ἀπαντᾷ τὰ πρόβατα». Β. Φ.

ἀπάνω· δημοτ., ἀντὶ ἐπάνω (βλ. λ.).

'Απάνω *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος στενὴ καὶ ἐπιμήκης μὲ διεύθυνσιν 'Απηλ. Ζεφ. (πλάτ. 37° 00' 17" μῆκ. 26° 34' 55", χάρτης ἀγγλικὸς 1666: Lero and Kalymno) νοτίως ἐγγύτατα τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς νήσου Τελένδου, παραρτήματος τῆς Καλύμνου. Σ. Ε. Λ.

— **'Απάνω** — *[Γεωγρ.]*. Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα τὰ σύνθετα μετὰ τῆς λέξεως *'Απάνω* (π.χ. «*'Απάνω Κουφονῆσι*» κ.λ.π.) βλ. εἰς τὴν λέξιν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ των (π.χ. «*Κουφονῆσι, 'Απάνω—*» κλπ.).

'Απανωκκλήσιον *[Γεωγρ.]*. 'Ονομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Δυτικῇ Θράκῃ (καζᾶς Σαράντα 'Εκκλησιῶν) συνοικισμὸν *Κλισέ—Μπαΐρ* ἀριθμοῦντα τῷ 1920 κατοίκους 74.

ἀπανωκούμουλος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., κούμουλος ἀπάνω κι' ἀπάνω, σωρωτός, ἐπὶ γεννημάτων ὅταν τὸ ἀγγεῖον εἶναι πλῆρες ὥστε νὰ ἐμφανίζῃ σωρόν.

ἀπανωλαδιὰ (ἡ) καὶ *πανωλαδιά*· δημοτ., μόνον εἰς τὴν παροιμιώδη φράσιν «βγῆκε πανωλαδιὰ» ἢ «βρέθηκε πανωλαδιά», ἐπὶ τῶν ραδιούργων καὶ ἄλλων κακοποιῶν, οἱ ὁποῖοι κατορθώνουν ἐπιτηδείως νὰ θεωρῶνται ἀθῷοι.

'Απανωμεροῦσοι (ὁ)· ἰδιωματ. (Χίου), οἱ κάτοικοι τῆς *'Απάνω μεριᾶς*, τοῦ βορείου τμήματος τῆς νήσου ἐν ἀντιθ. πρὸς τὸ *Κατωμεροῦσοι*.

'Απανωμὴ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. 'Επανωμή.

ἀπανωτὰ καὶ *ἀπανουτοῦ* ἢ *πανουτοῦ*· ἐπίρρ. ἰδιωματ., τὸ ἕνα ἀπάνω 'ς τὸ ἄλλο, *ἀπανωτάρι*.

ἀπανωτάρι (τὸ) καὶ *ἀπανωταρέα* (ἡ)· ἡ ἐπάνω πέτρα τοῦ μύλου, ἡ στρεφομένη, ἄλλως *πανάρι*· || ὡς ἐπίρρ., ἀπανωτά, τὸ ἕνα ἀπάνω 'ς τὸ ἄλλο· «βάλε τὰ ροῦχα ἀπανωτάρι». Β. Φ.

ἀπανωτιάζω καὶ *πανωτιάζω*· ἰδιωματ., θέτω ἀπανωτά, τοποθετῶ τὸ ἕνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο, ἐπισωρεύω: «μὴν ἀπανωτιάζῃς τὰ ψωμιά».

ἀπανωτιαστά· ἐπίρρ. ἰδιωματ., κατὰ τρόπον ὥστε τὸ ἕνα νὰ εἶναι ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο· ἄλλως *ἀπανωτὰ* καὶ *ἀπανωτάρι*.

ἅπαξ (ἀριθμητ. ἐπίρρημα τοῦ *εἷς*)· μίαν φοράν: «ἅπαξ τῆς ἡμέρας, — τοῦ μηνός, — τοῦ ἔτους κττ.» «ἅπαξ ἀκούσας ταχέως ἐπείθετο»· ἰδιωματ., *ἄπαξες*: «ἄπαξες ἦρτες, κάθισε νὰ φάμε».

ἁπαξάπαντες, *—άπασαι, —άπαντα*· λέξις σύνθετος προελθοῦσα ἐκ τῆς συνεκφορᾶς *ἅπαξ ἅπαντες*· ὅλοι διὰ μιᾶς, ὅλοι μαζί· || ἐντεῦθεν καὶ ἑνικός: *ἁπαξάπας,—άπασα,—άπαν*· «ἁπαξάπας ὁ λαός».

ἀπαξία (ἡ)· ἔλλειξις ἀξίας, τὸ ἀντίθ. τῆς ἀξίας: «περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας τοῦ ἀνθρώπου, — τοῦ ποιήματος, — τοῦ συγγράμματος κττ.» (βλ. *ἀξία*).

ἀπαξιῶ *(—όω)*· κρίνω ἀνάξιον, ἀνάρμοστον, αἰσθάνομαι περιφρόνησιν πρός τι: «ἀπαξιῶ νὰ ἀπαντήσω,— νὰ ἀντιμετωπίσω κττ.».

ἀπαξίωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπαξιοῦν, περιφρόνησις.

'Απάπ. Ὄφις τῶν νεφῶν, τῆς Αἰγυπτιακῆς μυθολογίας, ὃν νικᾷ ὁ πρὸς αὐτὸν παλαίων θεὸς τοῦ ἡλίου Ρᾶ.

— **'Απάπ.** Βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου (βλ. Ἄποπι).

ἀπάπη (ἡ) *[Βοτ.]*· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ταράξακος τοῦ γυμνανθοῦς* (Taraxacum gymnanthus). Δ. Ν. Π.

ἀπαπούτσωτος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ἔχων, μὴ φέρων ὑποδήματα.

ἀπαράβατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραβαινόμενος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ παραβῇ: «ἀπαράβατος νόμος,— ὅρος, — συμφωνία».— 'Επίρρ. *ἀπαραβάτως*.

ἀπαραβίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραβιαζόμενος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ παραβιασθῇ, ἐκεῖνος κατὰ τοῦ ὁποίου δὲν δύναταί τις νὰ ἀσκήσῃ βίαν, αὐθαιρεσίαν: «ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἀπαραβίαστος»· || τὸ οὐδ. *ἀπαραβίαστον* ὡς οὐσιαστ.: «τὸ ἀπαραβίαστον τῶν ἐπιστολῶν». — 'Επίρρ. *ἀπαραβιάστως*.

— *[Συντ. Δικ.]* Ἡ ἔννοια τοῦ *ἀπαραβιάστου*, ἀπὸ ἀπόψεως Συνταγματικοῦ Δικαίου, τοῦ προσώπου τοῦ 'Ανωτάτου Ἄρχοντος (λ.χ. τοῦ Βασιλέως) εἶναι πολὺ εὐρυτέρα τοῦ ἀνευθύνου, δηλοῦσα α') ὅτι οὗτος πρὸς οὐδεμίαν ἀρχὴν τοῦ Κράτους δίδει λόγον τῶν πράξεών του, ὧν τόσον ἀπὸ πολιτικῆς ὅσον καὶ ποινικῆς ἀπόψεως τελείως ἀνεύθυνος, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς τὸ νομικὸν πλάσμα τοῦ 'Αγγλικοῦ Δικαίου καθ' ὃ «ὁ Βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ πράττῃ τὸ κακόν», καὶ στερούμενος—τὸ μόνον πρόσωπον τυγχάνον τοῦ Κράτους—τῆς ἰδιότητος ἐν γένει τοῦ ὑπηκόου. Δι' αὐτὸν ὁ νόμος δὲν ἀπόλλυσι οὔτε τὸ κῦρος οὔτε τὴν σημασίαν αὐτοῦ, ἤτοι πᾶσα πρᾶξις τοῦ βασιλέως κολάσιμος εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι παράνομος, πλὴν ὅμως διὰ τὸν βασιλέα εἶναι Lex imperfecta. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ ἀπαραβιάστου δηλοῖ ἐπὶ πλέον β') ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως περιβάλλεται διὰ μείζονος προστασίας ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ δικαίου κατὰ πάσης ἐναντίον αὐτοῦ προσγενομένης προσβολῆς. (Πρβλ. ἄρθρ. 1—4 τοῦ ἐπὶ ἐξυβρίσεων ἐν γένει καὶ περὶ τύπου νόμου τῆς 23 Νοεμβρίου 1837). Τοιαύτη τις ἡ σημασία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως ἥτις ἀπεδίδετο καὶ εἰς τὸ ἄρθρ. 29 τοῦ παλαιοῦ 'Ελληνικοῦ Συντάγματος καθ' ὃ «τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνεύθυνον καὶ ἀπαραβίαστον...»

— *[Διεθν. Δίκ.]* Τὸ *ἀπαραβίαστον*, ἀπὸ ἀπόψεως Διεθνοῦς Δικαίου, δηλοῖ ὅτι τὸ περιβεβλημένον δι' αὐτοῦ πρόσωπον τίθεται ἐκτὸς πάσης προσβολῆς καὶ καταδιώξεως. Τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀπαραβιάστου ἀπολαύουν πάντες οἱ ὑφ' οἱονδήποτε βαθμὸν διαπεπιστευμένοι παρά τινι Κυβερνήσει, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν διπλωματικὴν ἀποστολὴν πρόσωπα καὶ συνεπῶς ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία αὐτῶν. Ἡ τοῦ ἀπαραβιάστου ἰδιότης τῶν ἐν λόγῳ προσώπων ἄρχεται ἀφ' ἧς στιγμῆς πραγματοποιηθῇ ἡ ἐπίσημος ἀποδοχὴ αὐτῶν, ἤτοι ἐνεργηθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν διαπιστευτηρίων. Τὸ ἀπαραβίαστον τῶν ἐν λόγῳ προσώπων ἀποκλείει ὅπως αἱ ἀποσκευαί, ἅμαξαι, κατοικία καὶ ἔπιπλα αὐτῶν καταστῶσιν ἀντικείμενον καταδιώξεως. Τὸ ἀπαραβίαστον ἐπεκτείνεται ἐπὶ πασῶν τῶν πράξεων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν αὐστηρῶν αὐτοῦ διπλωματικῶν καθηκόντων καὶ δὲν ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ἐκείνας αἵτινες εἶναι ἀποτέλεσμα φιλολογικῶν ἢ καλλιτεχνικῶν ἐνασχολήσεων ἐφ' ὧν ἐπιτρέπεται ἡ κριτικὴ νὰ βάλῃ. Τὸ ἀπαραβίαστον τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων (καὶ τοῦ λοιποῦ αὐτῶν προσωπικοῦ) ἰσχύει μόνον ἐν τῷ Κράτει παρ' ᾧ εἶναι διαπεπιστευμένοι καὶ οὐχὶ εἰς πᾶν Κράτος δι' οὗ τυχὸν διέρχονται, ἐνῷ ὀφείλεται ἁπλοῦς μόνον προσωπικὸς σεβασμὸς καὶ τήρησις τῶν διατυπώσεων τῆς ἐθιμοτυπίας (βλ. λ. διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι). Η. Γ. Κ.

ἀπαράβλαπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραβλαφθείς, ὁ διατηρηθεὶς σῶος καὶ ἀκέραιος· || ὁ μὴ δυνάμενος νὰ παραβλαφθῇ, νὰ ὑποστῇ βλάβην.

ἀπαράβλαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων παραβλαστούς, παραφυάδας: «ἡ ἐλάτη καὶ ἡ πεύκη εἶναι ἀπαράβλαστοι»· ἀντίθ. *παραβλαστικός*.

ἀπαράβλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ παραβληθῇ πρὸς ἄλλον, ἀσύγκριτος, ἀνόμοιος, ὑπέροχος· || ἐπὶ χειρογράφων, ὁ μὴ παραβληθεὶς πρὸς τὸ πρωτότυπον, ὁ μὴ ἐλεγχθεὶς κατ' ἀντιβολήν.

ἀπαράγγελτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραγγελθείς.—'Επίρρ. *ἀπαραγγέλτως*· ἄνευ παραγγελίας.

ἀπαραγνώριστος, *—η, —ο*· ἐκεῖνος, ὅστις δὲν παραγνωρίζεται, δὲν παραβλέπεται, ὁ μὴ παραγνωρισμένος.

ἀπαράγραπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) καὶ *ἀπαράγραφος*· ὁ μὴ παραγραφόμενος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ παραγραφῇ ἢ νὰ ἐξαλειφθῇ, διαρκής, ἰσχυρός: «δικαιώματα ἀπαράγραπτα»· || τὸ οὐδ. *ἀπαράγραπτον* ὡς οὐσιαστ.: «τὸ ἀπαράγραπτον τῶν δικαιωμάτων». —'Επίρρ. *ἀπαραγράπτως*.

ἀπαραδειγμάτιστος (ὁ ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ βεβαιούμενος δι' ἄλλου παραδείγματος, ὁ μοναδικός, ὁ ἀνήκουστος, ἐπὶ κακῶν πράξεων ἢ ἐλαττωμάτων: «μοχθηρία ἀπαραδειγμάτιστος».—'Επίρρ. *ἀπαραδειγματίστως*.

ἀπαράδεκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραδεδεγμένος, ὁ μὴ γενόμενος παραδεκτός, ὁ ἀπορριφθείς· || ὁ μὴ δυνάμενος νὰ γίνῃ παραδεκτός, δεκτός, ὁ ἀπορρίψιμος· || τὸ οὐδ. *ἀπαράδεκτον*, ὡς οὐσιαστ., ἔλλειψις βάσεως, λόγου πρὸς παραδοχήν. —'Επίρρ. *ἀπαραδέκτως*.

— *['Εμπ. Δικ.]*· βλ. ναυλωτής, παραλήπτης φορτίον.

ἀπαράδοτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραδοθείς.

ἀπαράθετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρατεθείς.

— *[Γραμμ.]* Καλοῦνται *ἀπαράθετα* τὰ μὴ ἔχοντα παραθετικοὺς βαθμοὺς ἐπίθετα. Τοιαῦτα εἶναι α') τὰ ἔχοντα ἰδιότητα, ἀποκλείουσαν φύσει τὴν ὕπαρξιν συγκριτικοῦ ἢ ὑπερθετικοῦ βαθμοῦ: πάνσοφος, ὁλόκληρος, ἀθάνατος. β') τὰ σημαίνοντα καταγωγήν, προέλευσιν: προγονικός, μητρῷος, πατρῷος· γ') ὕλην: ξύλινος, ἀργυροῦς, χαλκοῦς· δ') μέτρον: σπιθαμιαῖος κ.τ λ. ε') χῶρον: οὐράνιος, γήϊνος κτλ.

ἀπαραίτητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν δύναταί τις νὰ παραιτηθῇ, τὸν ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ, ἀναπόφευκτος, ἀναγκαῖος: «ἀπαραίτητος ὅρος,—συμφωνία»· || ὁ μὴ παραιτηθείς, ὁ μὴ ἀπαλλάξας ἑαυτὸν ἀπὸ ὑπηρεσίας τινός· || τὸ οὐδ. *ἀπαραίτητον* ὡς οὐσιαστ., ἀναγκαῖον, ἀναπόφευκτον: «εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀγωνισθῶμεν».—'Επίρρ. *ἀπαραιτήτως*, ἀναγκαίως, ἀναποφεύκτως.

ἀπαρακάλεστος (ὁ,ἡ) καὶ *ἀπαρακάλετος*· δημοτ.

Digitized by Google

ὁ μὴ παρακληθείς, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν παρεκάλεσέ τις: «κανένα δὲν ἄφησε ἀπαρακάλεστο».—Ἐπίρρ., *ἀπαρακάλεστα.*

ἀπαρακάλυπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ κεκαλυμμένος, ἀκάλυπτος, ἀσκεπής.

ἀπαρακίνητος (ὁ, ἡ) *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρακινηθείς, ὁ μὴ προτραπείς, αὐθόρμητος, ἀκούσιος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρακινήτως.*

ἀπαράκλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρακληθείς, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν παρεκάλεσέ τις, ἀπαρακάλεστος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρακλήτως.*

ἀπαρακολούθητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ· || μεταφ. δυσνόητος, ἀκατανόητος, ἀκατάληπτος.

ἀπαρακώλυτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρακωλυόμενος, ὁ μὴ ἐμποδιζόμενος, ὁ ἐλεύθερος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρακωλύτως.*

ἀπαράλειπτος ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραλειφθείς· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν παρέλιπέ τις.

ἀπαράληπτος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ παραληφθείς, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν παρέλαβέ τις: «ἐμπορεύματα ἀπαράληπτα, χρήματα—, ἐπιστολή—κ.τ.τ.».

ἀπαράλλακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραλλάσσων, ὁ μὴ διαφέρων, ὁ ὅμοιος: «ἴδιος καὶ ἀπαράλλακτος». — Ἐπίρρ. *ἀπαραλλάκτως* καὶ *ἀπαράλλακτα.*

ἀπαραμείωτος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ οὐδόλως μειωθείς, ἀκέραιος, ὁλόκληρος.—Ἐπίρρ. *ἀπαραμειώτως.*

ἀπαράμιλλος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐπιδεχόμενος ἅμιλλαν, ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ἁμιλληθῇ, ἀσύγκριτος, ἄφθαστος, ἀνανταγώνιστος.—Ἐπίρρ. *ἀπαραμίλλως.*

ἀπαραμόρφωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραμορφωθείς, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ μορφὴ δὲν μετεβλήθη, δὲν διεφθάρη.

ἀπαραμύθητος (ὁ,ἡ),*—ον* (τό)·ὁ μὴ παραμυθούμενος, ἀπαρηγόρητος. — Ἐπίρρ. *ἀπαραμυθήτως.*

ἀπαράπειστος (ὁ, ἡ)*—ον* (τό)· ὁ μὴ παραπειθόμενος, ἡ μὴ παρασυρόμενος, ἀδέκαστος.

ἀπαρατεταλοειδὴς (ὁ) *[Βοτ.].* Καλεῖται οὕτω ὁ κάλυξ, ὅστις στερεῖται παραπετάλων. Δ. Ν. Π.

ἀπαραπλάνητος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ παραπλανηθείς, ὁ μὴ ἀπατηθείς.

ἀπαραποίητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραποιηθείς, ἀνόθευτος, γνήσιος.

ἀπαράρω· (ἰδιωματ. ἐν Χίῳ), προφυλάττω, προστατεύω: «ὁ τοῖχος αὐτὸς ἀπαράρει τὰ δέντρα ἀπὸ τὸν ἀέρα» (ἀπὸ τοῦ ἐνετικοῦ *parar*=*ἀπαυύιομαι,* ὅθεν καὶ τὸ γαλλ. *parer:* «parer les coups»).

ἀπαρασάλευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ σαλευθῇ, νὰ κλονηθῇ, ἀκλόνητος, ἀμετακίνητος, σταθερός.—Ἐπίρρ. *ἀπαρασαλεύτως.*

ἀπαρασημοφόρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρασημοφορηθείς, ὁ μὴ λαβών, ὁ μὴ ἀξιωθεὶς παρασήμου.

ἀπαρασκεύαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρεσκευασμένος, ἀπαράσκευος, ἀπροετοίμαστος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρασκευάστως.*

ἀπαράσκευος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ παρασκευῆς, ἀπαρασκεύαστος, ἀνέτοιμος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρασκεύως.*

ἀπαρατήρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρατηρηθείς, ὁ μὴ γενόμενος ἀντιληπτός, ὁ διαφυγὼν τὴν προσοχήν τινος· || ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐγένετο παρατήρησις, ἐπίπληξις: «μὴν ἀφίνῃς τοὺς ἀτακτοῦντας ἀπαρατηρήτους». — Ἐπίρρ. *ἀπαρατηρήτως.*

ἀπαρατῶ· δημοτ., παραιτῶ, ἀφίνω, ἀπαλλάσσω: «δὲν μ' ἀπαρατᾷς!».

ἀπαραφύλακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἐπαραφύλαξέ τις, δὲν παρηκολούθησε, δὲν ἐπετήρησε.

ἀπαραχάρακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραχαραχθείς, ὁ μὴ πλαστῶς χαραχθείς· γνήσιος, ἀληθής.— Ἐπίρρ *ἀπαραχαράκτως.*

ἀπαραχώρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παραχωρηθείς, ὁ μὴ δοθείς.

ἀπαργία (ἡ) (Apargia) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κιχωριοειδῶν.* Ἄλλοτε τὸ γένος τοῦτο περιελάμβανε πλεῖστα εἴδη. Ἐκ τῶν σήμερον σωζομένων γνωστὰ εἶναι δύο εἴδη φυόμενα παρὰ τὰς Ἄλπεις. Δ. Ν. Π.

ἀπαργυρῶ καὶ *ἀπαργυρίζω*· μεταβάλλω εἰς ἄργυρον ἤτοι ἐξαργυρώνω, πωλῶ: «δοῦλος μὲν ὢν πραθήσεται, ἵνα ἀπαργυρωθῇ ἢ ἀποχρυσωθῇ» (*Ἀρτεμ.* 1.50)· || ἀφαιρῶ τὸν ἄργυρον, τὸν ἐπικαλύπτοντα ἀντικείμενόν τι.

ἀπαργύρωσις· ἡ φθορὰ ἢ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἀργύρου τοῦ ἐπικαλύπτοντος μεταλλικόν τι ἀντικείμενον· || μέθοδος χρησιμοποιουμένη πρὸς ἀποχωρισμὸν τοῦ ἀργύρου ἀπὸ τοῦ μολύβδου.

ἀπαρέγκλιτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρεγκλίνων, ὁ μὴ ὑποχωρῶν, ἄκαμπτος, εὐθύς.—Ἐπίρρ. *ἀπαρεγκλίτως.*

ἀπαρέκβατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ παρεκβάσεων: «ἀπαρέκβατος λόγος».

ἀπαρεμπόδιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐμποδιζόμενος, ἀνεμπόδιστος, ἀκώλυτος, ἐλεύθερος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρεμποδίστως.*

ἀπαρεμφατικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ ἀπαρεμφάτου: «ἀπαρεμφατικὴ πρότασις», πρότασις τῆς ὁποίας τὸ ρῆμα κεῖται κατ' ἀπαρέμφατον.

ἀπαρέμφατον (τὸ) *[Γλωσσολ.].* Ἡ *ἀπαρέμφατος* (ἔγκλισις) ἢ τὸ *ἀπαρέμφατον* (ρῆμα) ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως, διότι — ὡς ἔλεγον οἱ Γραμματικοὶ — δὲν *παρεμφαίνει* πρόσωπον καὶ ἀριθμόν, ὅπως αἱ λοιπαί, διὰ τοῦτο *παρεμφατικαὶ* καλούμεναι, ἐγκλίσεις. Λατ. *infinitivus* (δηλ. modus).

Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπαρεμφάτου. — Τὰ ἀπαρέμφατα τῶν γλωσσῶν τῆς ἰαπετικῆς ἢ ἰνδοευρωπαϊκῆς λεγομένης γλωσσικῆς ὁμοφυλίας προῆλθον ἐκ τῶν πλαγίων πτώσεων (δοτικῆς καὶ τοπικῆς) ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ὀνομάτων ἀφῃρημένων καὶ ἐνεργείας δηλωτικῶν (nomina actionis), καθ' ὅσον καὶ διὰ τούτων ἠδύνατο νὰ δηλῶνηται περιωρισμένη χρονικῶς ἐνέργεια, ὅπως καὶ διὰ τῶν τύπων τοῦ ρήματος. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπαρεμφάτου φαίνεται ὅτι ἔγινε μετὰ τὴν διάσχισιν τῆς ἀρχικῆς ἰαπετικῆς γλώσσης εἰς τὰς ἐξ αὐτῆς προελθούσας διαφόρους ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας (Ἰνδικήν, Περσικήν, Ἑλληνικήν, Λατινικήν, Κελτικήν, Γοτθικήν, Σλαυϊκὴν κ.λ.). Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ διάφορος ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπαρεμφάτου εἰς τὰς ρηθείσας γλώσσας. Ἐκ τοῦ γεγονότος μάλιστα ὅτι εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικάς, λατινικὰς κ.λ. διαλέκτους παρατηρεῖται ποικιλία τύπων τοῦ αὐτοῦ ἀπαρεμφάτου (ἀττ. ἰων. *εἶναι* ἀρκαδ *ἦναι* λεσβ. *ἔμμεναι,* δωρ *ἦμεν* — λατιν. *dicere,* ὀσκ. *deikum*—λατ *esse,* ὀσκ.*ezum,* ὀμβρ *erom* κ.λ.), συνάγεται ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀπαρεμφατικῶν τύπων δὲν εἶχεν ἀκόμη συντελεσθῆ πρὸ τῆς διασπάσεως τῶν εἰρημένων ἰαπετικῶν γλωσσῶν εἰς τὰς διαφόρους διαλέκτους αὐτῶν.

Ὅτι ἐξ ὀνοματικῶν τύπων προῆλθε τὸ ἀπαρέμφατον, καθίσταται φανερὸν ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἰνδικῆς, ἤτοι τῆς γλώσσης τοῦ Vêda, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ διάφοροι ἀπαρεμφατικοὶ τύποι εἶναι ἀκόμη αἰσθητοὶ ὡς πτώσεις· δι' ὃ ἀπαρεμφατικοὶ τύποι τῆς δοτικῆς ἐξαρτῶνται ἐκ μόνων τῶν ρημάτων τῶν συντασσομένων μετὰ δοτικῆς, οἱ δὲ τῆς τοπικῆς ἐξαρτῶνται ἐκ μόνων τῶν ρημάτων, τὰ ὁποῖα συντάσσονται μετὰ τοπικῆς. Ἴχνος τῆς παλαιᾶς ὀνοματικῆς φύσεως τοῦ ἀπαρεμφάτου εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν εἶναι ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἀσχέτως πρὸς τὴν διάθεσίν του, ἤτοι ἡ χρῆσις ἀπαρεμφάτων ἐνεργητικῆς διαθέσεως εἰς φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἥρμοζον ἀπαρέμφατα παθητικῆς τοιαύτης: «θαῦμα *ἰδεῖν* — ρηΐτεροι *πολεμίζειν* — ἄξιος *θαυμάσαι*=θαυμάζεσθαι κλ.», ὅπως καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς: wir hören *sprechen* ἢ von wem hast du das *tun* lassen? τὰ ὁποῖα ἰσοδυναμοῦν πρὸς τά: wir hören, dass *gesprochen wird*—von wem hast du das *getan werden* lassen?

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἔγινεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς προσλήψεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων τοῦ ρήματος. Οὕτως—ὅπως τὸ ρῆμα—ἤρχισε βαθμηδὸν καὶ τὸ ἀπαρέμφατον νὰ δηλοῖ τοὺς διαφόρους χρόνους: *λέγειν—λέξειν—λέξαι* (ἢ *εἰπεῖν*)—*εἰρηκέναι* κ.λ.π. *amare—amavisse (amasse)* κ.λ., τὴν διάθεσιν *(λέγειν—λέγεσθαι κ.λ.),* ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τὴν ἔγκλισιν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *ἂν* (εἰπεῖν ἂν κ.λ.). Ὁ ρηματικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἀπαρεμφάτου, ἡ πρόσληψις ὑπ' αὐτοῦ ρηματικῆς φύσεως καὶ χρήσεως — ἡ Verbalisierung τοῦ ἀπαρεμφάτου, ὅπως λέγεται παρὰ τῶν Γερμανῶν γλωσσολόγων — προέβη καὶ μέχρι τῆς συντάξεως αὐτοῦ πρὸς αἰτιατικὴν κ. λ. π. ἀντικειμένου ἀντὶ γενικῆς ἀντικειμενικῆς: ἀγαπᾶν *τὴν πατρίδα* (ἐν ᾧ λέγεται: ἡ ἀγάπη *τῆς πατρίδος* καὶ οὐχί: ἡ ἀγάπη *τὴν πατρίδα*!) καὶ συνθέσεως αὐτοῦ μετὰ προθέσεων, οὐχὶ δὲ μετ' ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου: *(τιθέναι) παρα-τιθέναι, ἐκ-τιθέναι, συν-τιθέναι* κλ., ἀλλ' οὐχὶ καὶ *ὀνοματο-τιθέναι,* ὅπως λέγεται *ὀνοματο-θέτης* κλ. Ὅπως δὲ οἱ γνήσιοι ρηματικοὶ τύποι, οὕτω καὶ τὸ ἀπαρέμφατον ἠδύνατο νὰ λέγηται καὶ κατὰ τμῆσιν: *ἀπὸ* λοιγὸν *ἀμῦναι,* ἀντὶ *ἀπ-αμῦναι* λοιγὸν κλ.

Οἱ τύποι τοῦ ἀπαρεμφάτου.—Οἱ τύποι τοῦ ἀπαρεμφάτου τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ποικίλλουν κατὰ διαλέκτους. Εἰς τὴν Ἰωνικήν, τὴν Ἀττικήν, τὴν Ἀρκαδικὴν καὶ τὴν Κυπρίαν καὶ παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ἀπαντοῦν ἀπαρέμφατα εἰς *—ναι* (*εἶ-ναι* ἢ *ἦναι*), *διδό-ναι, γνῶ-ναι, κριθῆ-ναι* κ.λ.), ἀντὶ τῶν ὁποίων ἡ Λεσβιακὴ (καὶ ὁ Ὅμηρος) ἔχει τύπους εἰς *—μεναι* (*ἔμ-μεναι, δό-μεναι* κ. λ. *γνώ-μεναι* παρ' Ὁμήρῳ κ. λ.), ἡ δὲ Δωρική, ἡ Θεσσαλικὴ καὶ Βοιωτικὴ εἰς *—μεν* (*ἔμ-μεν, εἶμεν* ἢ *ἦμεν* κατὰ διαλέκτους, *δό-μεν, ἀποκριθῆμεν* κ.λ.) καὶ ἡ Κρητικὴ εἰς *—μην* (*ἦ μην, δόμην* ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ *ἦ-μεν* κ.λ. Ἡ Ροδιακὴ ἀντ' αὐτῶν εἶχεν ἐν χρήσει τύπους εἰς *—μειν* (*θέ-μειν* κ.λ.), κατ' ἀναλογίαν τῶν παμπόλλων εἰς *—ειν* ἀπαρεμφάτων (*φέρ-ειν, ποιεῖν, ἀγαγεῖν, λιπεῖν* κ. λ. κ. λ.), συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα—ἤδη ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων—ἤρχισαν νὰ μετασχηματίζωνται κατὰ διαλέκτους καὶ ἄλλοι ἀπαρεμφατικοὶ τύποι (*εἶν, τιθ-εῖν,* ἀντὶ *εἶναι, τιθέ-ναι,* ἐν Ὠρωπῷ καὶ Ἐρετρίᾳ, *ὀνγράψειν*=*ἀναγράψαι,* ἐν Θεσσαλίᾳ, *ἔσσεσθειν, δεδόσθειν* κ. λ. =*ἔσσεσθαι, δεδόσθαι* κ. λ. ὡσαύτως ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα καὶ *ἐλέστειν, πεπείστειν* κ.λ. =*ἐλέσθαι, πεπεῖσθαι* κ.λ., *συγκεχωρήκειν, γεγόνειν*=*συγκεχωρηκέναι, γεγονέναι* ἐν Ρόδῳ, *λελαβήκειν*=*εἰληφέναι,* ἐν Ἄργει κ.λ.). Ἐκ τούτων οἱ μὲν εἰς *—αι* (*—σαι,—ναι,—μεναι* κ.λ.) τύποι θεωροῦνται ὡς προελθόντες ἐκ παλαιῶν ὀνοματικῶν τύπων πτώσεως δοτικῆς, οἱ δὲ εἰς *—μεν* ἐκ τύπων τοπικῆς. Διάφορον γνώμην ἰδὲ παρὰ Meillet καὶ Vendryes (βλ. τὴν ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου βιβλιογραφίαν).

Χρῆσις τοῦ ἀπαρεμφάτου. — Διὰ τῆς προσλήψεως ρηματικῆς φύσεως—ἤτοι τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ρήματος—ὑπὸ τοῦ ἀπαρεμφάτου, τοῦτο ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν λοιπῶν οὐσιαστικῶν. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα διὰ τῆς ἐνάρθρου ἐκφορᾶς του δύναται νὰ ἐπανέλθῃ καὶ αὖθις εἰς τὴν ὀνοματικήν του φύσιν, ἰδίως εἰς τὰς γλώσσας εἰς τὰς ὁποίας ἀνεπτύχθη τὸ ἄρθρον. Ἀλλά, ἐν ᾧ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν τὰ διὰ τοῦ ἄρθρου οὐσιαστικοποιηθέντα ἀπαρέμφατα καθίστανται μὲν τέλεια οὐσιαστικὰ (γερμ. das Leben, das Denken κτλ. τὰ ὁποῖα μάλιστα καὶ κλίνονται: γεν. des Lebens κλ., γαλλ. le pouvoir, le vouloir, l' être, le bien être, les vivres καὶ δὴ le loisir, le plaisir ἐκ τῶν λατ. licere, placere κλ.), ἀλλὰ συγχρόνως ἀποβάλλουν ἐντελῶς τὴν ρηματικήν των φύσιν, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τὰ ὀνοματοποιηθέντα διὰ τοῦ ἄρθρου ἀπαρέμφατα διατηροῦν—ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ὀνοματικὴν—καὶ τὴν ρηματικήν των φύσιν, τὰς ρηματικάς των ἰδιότητας, λ. χ. τὴν δήλωσιν διαφόρων χρόνων *(τὸ γράφειν—τὸ γράψαι—τὸ γεγραφέναι κ.λ.),* τὴν μεταβίβασιν τῆς ἐνεργείας εἴς τι ἀντικείμενον (τὸ *τὴν πόλιν φιλεῖν, τὸ τῶν ἡδονῶν ὀρέγεσθαι* κλ.) κ. οὕ. κ.

Τὰ ἀπαρέμφατα ἐλαμβάνοντο ὡς ὀνόματα καὶ πρὸ τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἄρθρου—ὡς φαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν παρὰ τῷ Ὁμήρῳ (Ο. 64): υἱὸς ἀμείνων παντοίας ἀρετὰς ἠμὲν *ποδας ἠδὲ μάχεσθαι* κλ.—ἀλλὰ πάντως οὐδέποτε θὰ ἦτο πλήρης καὶ τελεία ἡ χρῆσις αὐτῶν ὡς ὀνομάτων ἄνευ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἄρθρου. Θὰ περιωρίζετο κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν δήλωσιν ὡρισμένων συντακτικῶν σχέσεων, σπανίως δὲ θὰ ἐξεφέρετο καὶ μετά τινων ἐπιθετικῶν διορισμῶν—ὡς λ. χ. *εἰς ἕτερον ζῆν* κ.λ., ἀπαραλλάκτως ὅπως τὰ παρὰ τοῖς Λατίνοις, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἄρθρον «hoc non dolere», «totum hoc philosophari», «beate vivere nostrum» κ.λ. Ἀλλὰ τὸ ἀπαρέμφατον ἄκλιτον ὂν ἄνευ τοῦ ἄρθρου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς δήλωσιν τῶν ποικίλων συντακτικῶν σχέσεων, διὰ τὰς ὁποίας εὐχρηστεῖ τὸ ἔναρθρον ἀπαρέμφατον. Τοῦτο ἐλλείπει εἰσέτι παρὰ τῷ Ὁμήρῳ. Παρὰ τοῖς κατόπιν ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι τὸ ἔναρθρον ἀπαρέμφατον ἀρχίζει νὰ ἀναφαίνηται ἀραιῶς μὲν κατ' ἀρχάς, συχνότερον δὲ μετὰ ταῦτα καὶ μὲ πληρεστέραν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ὀνοματικήν του χρῆσιν. Αὕτη συνεπληρώθη παρὰ τῷ Ξενοφῶντι καὶ τῷ Δημοσθένει, παρὰ τοῖς ὁποίοις εὑρίσκομεν καὶ κατὰ γενικὴν διορισμοὺς ἐξαρτωμένους ἐξ ὀνοματικῶν ἀπαρεμφάτων, λ.χ. τὸ γ' *εὖ φρονεῖν* αὐτῶν μιμεῖσθε κ.λ.=μιμεῖσθε τὴν φρόνησιν αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς λεγομένους χρόνους καὶ κυρίως κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς βυζαντινοὺς τὸ μὲν ἄναρθρον ἀπαρέμφατον βαθμηδὸν ὑποχωρεῖ καὶ ἀντικαθίσταται διὰ τελικῶν καὶ εἰδικῶν προτάσεων, ἀλλὰ ἡ χρῆσις τοῦ ἐνάρθρου, τοῦ ὀνοματικοῦ ἀπαρεμφάτου καθ' ἑκάστην ἐπεκτείνεται. Ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω ὀλίγα παραδείγματα ἐκ τοῦ Πολυβίου (1, 12, 26) «ἀναδραμόντες ἔτι τοῖς χρόνοις *τοῦ* μηδὲν ἀπόρημα *καταλιπεῖν*», ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου «μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον *τοῦ ἀπολέσαι* αὐτό», ἐκ τοῦ Μαλάλα (440, 11) «κελεύσας *τοῦ δοθῆναι*», τοῦ Θεοφάνους (43, 16) «προετρέψατο αὐτὸν καὶ *τοῦ γενέσθαι* σύνοδον», ἐκ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα (στ. 2869 ἔκδ. *Μηλιαράκι*) «ὥρμησε *τοῦ δοῦναί* με 'ς τὴν κεφαλὴν ἀπάνω» κλ. κλ.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀνοματικοῦ ἀπαρεμφάτου ἐξηκολούθησε καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Εἰς τὴν κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα γενομένην μετάφρασιν τῆς Ἁγ. Γραφῆς εἰς τὴν δημώδη Ἑλληνικὴν τῶν χρόνων τούτων ἀπαντῶμεν τὸ

Digitized by Google

ἔναρθρα ἀπαρέμφατα: *τοῦ χωρίσει, τοῦ φαγεῖ, τοῦ κάμει, τοῦ φυλάξει, τοῦ γεννήσει, τοῦ σκοτώσει, τοῦ δουλέψει, τοῦ δώσει, τοῦ πράξει, τοῦ συμπαθηθῆ(ναι)* κ.λ., ἐκ τῶν ὁποίων γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ ὀνοματικὸν ἀπαρέμφατον ἦτο ἀκόμη στοιχεῖον ζωντανὸν τῆς ὁμιλουμένης Ἑλληνικῆς. Εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρου λόγου ἡ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὁσημέραι μεγαλυτέρα χρῆσις τοῦ *ἐμπροθέτου* ὀνοματικοῦ ἀπαρεμφάτου, ἡ ὁποία περιώρισε πολὺ τὴν χρῆσιν τῶν δευτερευουσῶν λεγομένων προτάσεων, καὶ μάλιστα τῶν αἰτιολογικῶν. Οὕτως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκομεν «παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν *εἰς τὸ ἐμπαῖξαι*—παραδίδοται *εἰς τὸ σταυρωθῆναι*—οἰκίας ἔχετε *εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν* —καὶ ἐγένετο *ἐν τῷ πορεύεσθαι* αὐτόν, ἤ: *ἐν τῷ ἐλθεῖν* αὐτὸν—*ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί* με ἀποδώσω σοι—*ἐν τῷ ὑποστρέφειν* ἡμᾶς—*ἐν τῷ σπείρειν* αὐτὸν—*πρὸς τὸ θεαθῆναι* αὐτοῖς—*πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι* αὐτῆς—*διὰ τὸ εἶναι* αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ—*διὰ τὸ μὴ ἔχειν* ἰκμάδα—ἕνεκεν *τοῦ φανερωθῆναι* κ.λ. κ.λ.», εἰς δὲ τοὺς παπύρους ἀπαντῶμεν πληθὺν τοιούτων ἐμπροθέτων ὀνοματικῶν ἀπαρεμφάτων «*χωρὶς τοῦ μένειν* κυρία, *περὶ* δὲ *τοῦ* ταῦτα οὕτως ὀρθῶς *γεγονέναι*—*διὰ τὸ* καὶ *εἶναι* ἄνυδρον τὴν κώμην—*διὰ τὸ* πολὺ ὑστέραν *εἶναι* τὴν κώμην κ.λ.».

Ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πολλὴ χρῆσις τοῦ ὀνοματικοῦ ἀπαρεμφάτου συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς προτέρας φραστικῆς δυνάμεώς του καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ὑποκατάστασιν αὐτοῦ δι' ἄλλου μέσου ἀναλυτικωτέρας καὶ σαφεστέρας συγχρόνως ἐκφράσεως, ἤτοι τῆς οὐσιαστικοποιημένης εἰδικῆς καὶ πρὸ πάντων τῆς τελικῆς ἢ εἰδικῆς προτάσεως, αἱ ὁποῖαι ἄλλως τε εἶχον ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων νὰ ἐκβάλλουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ἀπαρέμφατον ἐν γένει. Οὕτως εἰς τὸν Πτωχοπρόδρομον ἀναγινώσκομεν (Γ' 53) «ἐξάφνες *τὸ νὰ κάθεσαι* ποσῶς εἰς τὸν πυλῶνα», (Γ' 530) «καὶ παῦσε τὰς σαλίας καὶ *τὸ νὰ λέγης* ἀναιδῶς καὶ μετὰ παρρησίας», εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μαχαιρᾶ «ἀπομεῖνεν *τὸ νὰ ἔλθη*» εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (στ 8913) «ἄρξετον δὲ *τοῦ νὰ λαλῇ* ἀτός του ὁ δεσπότης» κλ. Καὶ σήμερον λέγομεν ἀνὰ πᾶν βῆμα «*μὲ τὸ νὰ πῇ* αὐτὰ δὲν σε προσέβαλε καθόλου—*περὶ τοῦ ὅτι* τὰ *εἶπε* ὅλα αὐτὰ δὲν χωρεῖ καμμία ἀμφιβολία—*μὲ τὸ νὰ μοῦ κάμης* αὐτὸ τὸ καλό, δὲν ἕπεται ὅτι κλ.» —Ἔναρθρα ἀπαρέμφατα ἀποκρυσταλλωμένα ἐντελῶς εἰς οὐσιαστικὰ ἀπαντοῦν ἤδη μόνον τὰ ἑξῆς: *τὸ φαγεῖ, τὸ πιεῖ, τὸ φιλεῖ*, σπανιώτερα δὲ τά: *τὸ ἔχει, τὸ ἰδεῖ, τὸ ξαρέσκει* (=τὸ ὀπωρικὸν ἢ γλύκισμα, ἐπιδόρπιον, ἐν Κιμώλῳ κ. ἀ.), *τὸ φύγει* κ.λ. Μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογιωτέρων εἶναι ἤδη ἐν χρήσει καὶ τά: *πρὸς τὸ θεαθῆναι, κατὰ τὸ λέγειν* του κ.λ., εἰς δὲ τὰς πινακίδας τῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων ἀναγινώσκομεν καθ' ἑκάστην τά: ἀπαγορεύεται *τὸ καπνίζειν, τὸ πτύειν, τὸ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι* κλ.

Τὸ ἄναρθρον ἀπαρέμφατον—ἤδη ἐν χρόνοις ἰαπετικοῖς—ἐχρησίμευε πλὴν ἄλλων πρὸς δήλωσιν τοῦ *σκοποῦ* (*τῆς κινήσεως* κ. λ.). Παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ἡ χρῆσις αὕτη εἶναι ἀκόμη ἐν πλήρει ζωῇ καὶ δὴ συχνοτέρα ἢ παρὰ τοῖς κατόπιν ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν: ἠῶθεν δ' Ἰδαῖος ἴτω κοίλας ἐπὶ νῆας *εἰπέμεν* Ἀτρείδῃς, Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ, μῦθον Ἀλεξάνδροιο (Η, 373 κ. ἑξ.) τοὔνεκά με προέηκε *διδασκέμεναι* τάδε πάντα, μύθων τε ρητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρα τ' ἔργων κλ.—ὦρτο δ' ἐπὶ λιγὺς οὖρος *ἀήμεναι*. Οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις: venio *visere—reddere* hoc non *perdere* erus me misit (*Πλαῦτος*) κ. λ. Ἡ χρῆσις αὕτη κατόπιν περιωρίσθη διὰ τῆς τελικῆς μετοχῆς χρόνου μέλλοντος τῆς ἐξαρτωμένης ἐκ ρημάτων κινήσεως κ. λ. σημαντικῶν «ἔπεμψέ τινα *ἐροῦντα* ὅτι συγγενέσθαι Τισσαφέρνει χρήζει». «Ἀρταξέρξης συλλαμβάνει Κῦρον *ὡς ἀποκτενῶν*» κ. λ.

Ἰαπετικῆς ἀρχῆς ἦτο ὡσαύτως καὶ ἡ προστακτικὴ χρῆσις τοῦ ἀνάρθρου ἀπαρεμφάτου, ἰσοδυναμοῦντος οὕτω πρὸς τὸ δεύτερον, σπανιώτερον δὲ πρὸς τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς προστακτικῆς: «θαρσῶν νῦν, Διόμηδες, ἐπὶ Τρώεσσι *μάχεσθαι*»=μάχου· «τεύχεα συλήσας φερέτω κοίλας ἐπὶ νῆας, σῶμα δὲ οἴκαδ' ἐμὸν *δόμεναι πάλιν*». Εἰς τοὺς Ἴωνας καὶ Ἀττικοὺς πεζογράφους ἡ χρῆσις αὕτη εἶναι πολὺ σπανιωτέρα: «πρὶν δ' ἂν τελευτήσῃ, *ἐπισχεῖν*, μηδὲ *καλέειν* κω ὄλβιον, ἀλλ' εὐτυχέα» (παρὰ τῷ *Ἡροδότῳ*). «σὺ δὲ Κλεαρίδα ὕστερον.... αἰφνιδίως τὰς πύλας ἀνοίξας *ἐπεκθεῖν* καὶ *ἐπείγεσθαι* ὡς τάχιστα ξυμμεῖξαι» (*Θουκυδίδης*) κ. λ.

Εἰς τὰς συνηθεστάτας χρήσεις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἀνήκει ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ 1) ὡς ὑποκειμένου ἀπροσώπων ρημάτων ἢ ἀπροσώπων ἐκφράσεων (*δεῖ, χρή, δοκεῖ, προσήκει, ἔξεστι* κ.λ. *ποιεῖν τι—λέγεται, ᾄδεται, ὁμολογεῖται* κ.λ. *εἶναι* ἢ *γενέσθαι τι—ἀνάγκη* ἢ *ὥρα* ἢ *καιρός ἐστι ποιεῖν τι* κ.λ.—*ράδιον, χαλεπόν, ἄξιον, εἰκός ἐστι ποιεῖν τι* κ.λ.)·2) ὡς ἀντικειμένου(ἐκ ρημάτων ἐφετικῶν, δυνητικῶν, λεκτικῶν, δοξαστικῶν κ.λ.: *ἀκούειν* μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε—οὐκ ἠδύναντο *καθεύδειν* ὑπὸ λύπης—ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους *προσθέσθαι*—νομίζω ὑμᾶς ἐμοὶ εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συμμάχους κ.λ. κ.λ.). Εἶναι ἀξία ἰδίου λόγου ἡ εἰς φράσεις, οἷαι αἱ ἀμέσως ἀνωτέρω, ἀνάπτυξις τῆς συντάξεως τοῦ ἀπαρεμφάτου πρὸς *αἰτιατικὴν* ὑποκειμένου ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας. Αὕτη προῆλθεν ὡς ἑξῆς. Ἐκ φράσεων, ὁποῖαι αἱ ἑπόμεναι: «κελεύω *σε* τοῦτο *ποιῆσαι*» «σχήσω *σε πηδᾶν* δυστυχῆ πηδήματα» κ.λ.—εἰς τὰς ὁποίας ἡ αἰτ. *σὲ* ἦτο συγχρόνως ἀντικείμενον τῶν ρημάτων *κελεύω, σχήσω* καὶ ὑποκείμενον τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων ἀπαρεμφάτων *ποιῆσαι, πηδᾶν*—προῆλθεν ἡ σύναψις τῆς αἰτιατικῆς μᾶλλον πρὸς τὸ ἀπαρέμφατον παρὰ πρὸς τὸ ρῆμα, ἐξ οὗ τοῦτο ἐξαρτᾶτο. Καὶ οὕτως ἐλέχθη ὄχι μόνον «φασὶ *τὸν Ἡρακλέα γενέσθαι* ἀθάνατον», ἀλλὰ καὶ «λέγεται *τὸν Ἡρακλέα γενέσθαι* ἀθάνατον».

Εἰς τὰς ἀνωτέρω χρήσεις τὸ ἀπαρέμφατον ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στενότερον ἐκ τοῦ ρήματος. Ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις χαλαρωτέρας πως σχέσεως καὶ συνδέσεως ἀπαρεμφάτου πρὸς τὸ ρῆμα ἢ πρὸς τὴν πρότασιν καθόλου. Τοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ περὶ ὡρισμένων ἀπαρεμφατικῶν ἐκφράσεων, δι' ὧν κολάζεται, περιορίζεται τὸ διὰ τῆς προτάσεως δηλούμενον. Τοιαῦται εἶναι αἱ: *ἐμοὶ δοκεῖν* ἢ *ὡς ἐμοὶ δοκεῖν, ὡς εἰκάσαι, κατὰ δύναμιν εἶναι, ἑκὼν εἶναι, ὡς* (ἔπος) *εἰπεῖν*, (ὡς) *συνελόντι εἰπεῖν, ὀλίγου* (ἢ *μικροῦ*) *δεῖν, τὸ νῦν εἶναι, τὸ κατὰ τοῦτον* (ἢ *τὸ ἐπὶ τούτῳ*) *εἶναι* κλ. (infinitivus absolutus).

Ὅπως ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα χρῆσις τοῦ ἀπαρεμφάτου πρὸς ἔκφρασιν προσταγῆς (θαρσῶν νῦν, Διόμηδες, ἐπὶ Τρώεσσι *μάχεσθαι*), οὕτω καὶ ἡ πρὸς ἔκφρασιν ἐπιφωνήσεώς τινος (θαυμασμοῦ, ἀγανακτήσεως κλ.): «τῆς τύχης. τὸ ἐμὲ νῦν κληθέντα δεῦρο *τυχεῖν*», «ἐμὲ *παθεῖν* τάδε φεῦ!» κλ. ἀνήκει εἰς τὰς ἀνεξαρτήτους (ἀπὸ τοῦ ρήματος ἢ ἄλλου τινὸς ὅρου τῆς προτάσεως) χρήσεις τοῦ ἀπαρεμφάτου. Τοιοῦτον ἀπαρέμφατον πρὸς ἔκφρασιν ἐπιφωνήσεως ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν Λατινικήν. Ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω τὸ παρὰ Κικέρωνι «o spectaculum miserum atque acerbum! in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum *agere* piratam!» Ἀνεξαρτήτως ὡσαύτως ἐκφέρεται παρὰ τοῖς Λατίνοις καὶ τὸ *ἱστορικὸν* λεγόμενον ἀπαρέμφατον (infinitivus historicus). Διὰ τούτου σκοπεῖται ζωηροτέρα περιγραφὴ γεγονότος τινός, ἰσχυροτέρα διήγησις καὶ ἔκθεσις τῶν ἱστορουμένων: «Arcades ad portas *ruere* κ.λ.» (*Βιργιλ.* Αἰνειάδ. 11,142) «nostri repugnare neque.. mittere... occurere et auxilium ferre κ.λ.» (*Καῖσαρ.* bell. Gall. 3,4,2). Ἡ ἑρμηνεία τῆς χρήσεως ταύτης κατ' ἔλλειψιν (τοῦ coepi.—erunt κ. λ.), δὲν κρίνεται πιθανή. Ὀρθότερον ἡρμήνευσε τὸ πρᾶγμα ὁ Kretschmer (ἐν Glotta II, 270 κ.ἑξ.). Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἀπαρέμφατον ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, τοῖς Γάλλοις—εἶναι γνωστὸν λ.χ. τὸ παρὰ τῷ La Fontaine «ainsi dit le renard; et flatteurs *d'applaudir*, Elle *de se moquer* κ. λ.—καὶ ἄλλοις.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι τὸ ἀπαρέμφατον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ ἤδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Σαφεστέρα καὶ ὀφθαλμοφανεστέρα εἶναι ἡ βαθμιαία αὕτη ὑποχώρησις καὶ ἀντικατάστασις τοῦ ἀπαρεμφάτου δι' ἄλλων τρόπων ἐκφράσεως (τελικῆς ἢ εἰδικῆς προτάσεως) ἰδίως ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Εὐαγγελίου: «θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς *λαλεῖν* γλώσσαις, μᾶλλον δὲ *ἵνα προφητεύητε*—οὐ χρείαν εἶχεν, *ἵνα τις μαρτυρήσῃ*—οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος, *ἵνα λύσω* κ.λ.—συμφέρει *ἵνα* κ.λ.—δυνατόν ἐστιν, *ἵνα* κ.λ.—πιστός ἐστιν καὶ δίκαιος *ἵνα ἀφῇ* τὰς ἁμαρτίας κ.λ.» Τὸ γεγονὸς τοῦτο καθιστᾷ οὐχὶ μόνον ἀπίθανον, ἀλλ' ὅλως ἀπαράδεκτον τὴν γνώμην τοῦ Miklosich, ὅτι ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπαρεμφάτου ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, δι' ἧς ἐπιδράσεως ἡρμήνευσε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀπαρεμφάτου καὶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις, τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ τὴν ἐν ὀλιγωτέρῳ βαθμῷ ἀπώλειαν τούτου παρὰ τοῖς Σέρβοις καὶ Κροάταις.

Εἴς τινας νεοελληνικὰς διαλέκτους, τὴν τῶν ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τὴν τοῦ Πόντου, τὸ ἀπαρέμφατον δὲν ἐξέλιπεν ἀκόμη ἐντελῶς, ἀλλὰ ἀπαντᾷ ἐν περιωρισμένῃ χρήσει. Οὕτως εἰς τὴν Μπόβαν τῆς Καλαβρίας λέγουν ἀκόμη «δὲ σώννω πλέο *σταθῆ*» =δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ σταθῶ, «μὲ κάνει *πεθάνει*» = νὰ πεθάνω κ.λ., εἰς δὲ τὸν Πόντον ἀκόμη χαρακτηριστικώτερον «πρὶν *κοιμηθῆναι* κλ., πρὶν *ἐβγέναι* (*ἐκβῆναι*), πρὶν *πουληθῆναι*—νὰ εἶσεν *πουληθῆναι* = νὰ εἶχε πωληθῇ, ἂν ἐπωλεῖτο κλ.».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Wilhelm*, De infinitivi linguarum Sanscritae, Bactricae, Persicae, Graecae, Oscae, Umbricae, Latinae, Goticae forma et usu. Eisenach 1873. *Jolly*, Geschichte des Infinitivs im Indogermanischen. München 1873 *B. Delbrück*, De infinitivo graeco. Halle 1863. *Abel*, De infinitivi Graeci forma. Budapest 1878. *Hirt*, Zur Infinitivbildung im Griechischen (=IF XVII, 395 κἑξ.) *Γ. Χατζιδάκι*, Γενικὴ Γλωσσική. Ἀθῆναι 1916 σ. 371 κἑξ. καὶ Μεσαιων. καὶ Νέα Ἑλληνικὰ Β', 129 κἑξ. *D. Hesseling*, L'infinitif grec (=Bibliothèque de l'Ecole des Hautes Etudes, 92) σελ. 42 κἑξ. *Brugmann - Thumb*, Griechische Grammatik. München 1913 σελ. 410 κἑξ. 592 κἑξ. *J. Wackernagel*, Vorlesungen über Syntax. I. Basel 1920 σελ. 257 κἑξ *A. Meillet - J. Vendryes*, Traité de Grammaire comparée des langues classiques. Paris 1924 σελ 317 κἑξ. 333 κἑξ. *E. Kieckers*, Historische Griech. Grammatik. IV. Berlin - Leipzig 1926 σελ. 71 κἑξ. (Sammlung Göschen ἀρ. 925) κ.λ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπαρεξήγητος (ὁ, ἡ,)—*ον* (τό)· ὁ μὴ παρεξηγηθείς, ὁ μὴ ἐσφαλμένως ἐκληφθείς.—Ἐπίρρ. *ἀπαρεξηγήτως*· χωρὶς παρεξήγησιν.

ἀπαρέσκεια (ἡ)· ἔλλειψις ἀρεσκείας, συγκαταθέσεως, δυσαρέσκεια.

ἀπαρέσκω· δὲν ἀρέσκω, δὲν γίνομαι ἀσπαστός, ἀποκρούομαι, ἀπωθοῦμαι, ἀποδοκιμάζομαι.

ἀπαρηγόρητος (ὁ, ἡ,)—*ον* (τό)· ὁ μὴ παρηγορούμενος, ἀπαραμύθητος.—Ἐπίρρ. *ἀπαρηγορήτως* καὶ *ἀπαρηγόρητα*: «κλαίει ἀπαρηγόρητα».

ἀπάρθενος (ἡ)· κακή, ἀτυχὴς παρθένος: «παρθένος ἀπάρθενος» (ἀρχ.)· ‖ δημοτ. «ἀπάρθενο κορίτσι», παρθένος κόρη.

ἀπάρθρωσις· βλ. ἐξάρθρωσις.

Ἄπαρι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Λιβύης ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ὑφηγ. Ἀφρικῆς θέσις, Λιβύης πίν. β', Δ γ 28) ὡς μεσόγειος καὶ κειμένη εἰς πλάτ. 29°40' καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου 27°40' Ἀν., μεταξὺ Ἀμψάγα ποταμοῦ καὶ Θαβράκης πόλεως. Σ. Ε. Λ.

ἀπαρίθμησις (ἡ)· ἀρίθμησις, ὁ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ καθορισμὸς διαφόρων πραγμάτων, τὸ μέτρημα.

ἀπαριθμητὴς (ὁ)· ὁ ἀπαριθμῶν, ὁ διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως προσδιορίζων ποσόν τι.

ἀπαριθμῶ (*—έω*)· ἀριθμῶ, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ προσδιορίζω ποσόν τι, κοιν. *μετράω*.

ἀπαρίνη (ἡ) [*Βοτ.*]· κοινὴ ὀνομασία ἐν Κερκύρᾳ τοῦ φυτοῦ *γάλιον τὸ εὐθυτενὲς* (Galium erectum). Δ. Ν. Π.

— *ἀπαρίνης πόα* (Herba Aparines) [*Φαρμακογν.*]. Ἐπέτειος πόα τοῦ φυτοῦ Galium Aparine L, τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουβιιδῶν*. Φέρει βλαστὸν εὔθραυστον καὶ προσκολλώμενον (ἐξ οὗ καὶ *κολλιτσίδα* καλεῖται). Τὰ ἄνθη του εἶναι λίαν μικρά, λευκά, καὶ φέρουσι μίσχον εὐθύν. Οἱ καρποὶ εἶναι πλατύτεροι τῆς στεφάνης τ ν ἀνθέων καὶ τριχωτοί. Ἡ πόα εἶναι ἄοσμος καὶ ὀλίγον πικρά. Ἐνέχει πικρὰν οὐσίαν, γαλιτανικὸν ὀξὺ καὶ ρουβιχλωρικὸν ὀξύ. Ἡ πόα αὕτη ἀνεγράφη εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς κατὰ τοῦ σκορβούτου καὶ τοῦ καρκίνου. Κ. Γ. Μ.

Ἀπαρίτσιο (Aparicio), *Ἰωσήφ*. Ἱσπανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ἀλικάντῃ (1773—1838). Ἐσπούδασε εἰς Βαλεντίαν καὶ Μαδρίτην, κατόπιν δὲ εἰς Παρισίους, παρὰ τῷ Δαβίδ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἱσπανίαν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου Ζ' ζωγράφος τῆς Αὐλῆς, ἐγένετο δὲ μετά τινα χρόνον μέλος τῆς καλλιτεχνικῆς Ἀκαδημίας τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου. Εἰς τὴν πινακοθήκην τῆς Μαδρίτης ὑπάρχει εἷς μέγας πίναξ αὐτοῦ ἐπιγραφόμενος «Ἡ πεῖνα τῆς Μαδρίτης» (1811—1812), ὅπου φαίνονται ὁμάδες ὁλόκληροι ἀνθρώπων ἀποθνησκόντων ἐκ πείνης, ἀρνουμένων ὅμως νὰ δεχθῶσι τὸν προσφερόμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων στρατιωτῶν ἄρτον. Ἐκτὸς τοῦ μεγάλου τούτου πίνακος ὑπάρχουν εἰς διάφορα μουσεῖα τῆς Ἱσπανίας ἔργα αὐτοῦ. Θ. Β.

ἀπαρκτίας (ὁ)· ὁ ἀπὸ τῆς ἄρκτου πνέων ἄνεμος, βόρειος.

Ἀπάρκτιοι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὄνομα δοθὲν εἰς λαὸν τῆς Σαρματίας παρὰ τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν.

ἀπάρνησις (ἡ)· ἄρνησις, ἀποποίησις, ἀπόρριψις: «ἀπάρνησις τῶν δικαιωμάτων του,—τῶν ὑποχρεώσεών του».

ἀπαρνητὴς (ὁ)· ὁ ἀπαρνούμενος, ὁ μὴ δεχόμενος, ὁ ἀπορρίπτων: «ἀπαρνητὴς τοῦ Χριστοῦ», ὁ ἀπαρνούμενος τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἄπαρνοι (οἱ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Φυλὴ τῆς Δακίας παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν (*Στράβ.* 11.511).

ἀπαρνοῦμαι (*—έομαι*)· ἀρνοῦμαι, δὲν δέχομαι, ἀπορρίπτω, ἀποκηρύττω: «ἀπηρνήθη τὴν θρησκείαν του,—τὴν πίστιν του»· ‖ ἐγκαταλείπω, λησμονῶ: «ἀπαρνοῦμαι τοὺς συγγενεῖς μου,—τοὺς σκοπούς μου»

ἀπαρομοίαστος, *—η, —ον*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ παραβάλῃ, νὰ συγκρίνῃ πρὸς ἄλλον ἢ νὰ ἐκλάβῃ ὁμοιάζοντα πρὸς ἄλλον.

ἀπαρόπλιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παροπλισθείς, ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἀφῃρέθησαν τὰ ὅπλα.

ἀπαρόρμητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρορμηθείς, ὁ μὴ παρακινηθείς, ἀπαρακίνητος.

ἀπαρουσίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρουσιασθείς, ὁ μὴ ἐμφανισθείς.

Digitized by Google

ἀπαρρησίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ παρρησιαζόμενος, ὁ μὴ ὁμιλῶν ἐλευθέρως, ὁ μὴ παρρησιαστής.

ἄπαρσις (ἡ)· τὸ ἀπαίρειν, ἀναχώρησις.

— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ Ναυτικῷ ἄπαρσις (κοιν. *σαλπάρισμα*, γαλλ. l'appareillage, ἀγγλ. weighing) καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν χειρισμῶν τῶν ἐκτελουμένων, ὅπως τὸ πλοῖον ὡρμισμένον, ἢ ἁπλῶς ἠγκυροβολημένον, ἐξαναχθῇ. Τῶν κυρίως πρὸς ἄπαρσιν χειρισμῶν προηγοῦνται προκαταρκτικαὶ καὶ οἱονεὶ συμπτωματικαὶ ἐργασίαι καὶ χειρισμοὶ καὶ δή: Ἐξαμφιδέτησις τοῦ πλοίου ἐὰν ἦτο *ἀμφίδετον* διὰ τῆς ἀνασπάσεως τῆς μᾶλλον πονούσης ἀγκύρας ἤ, ἐὰν ἀμφότεραι πονοῦν ἐξ ἴσου, τῆς εὑρισκομένης πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἐκείνης πρὸς ἣν προεικάζεται ὅτι θὰ ἀποκλίνῃ τὸ πλοῖον. Ἀνάσπασις τῆς ἰσχάδος, δι' ἧς εἶναι ἐνδεχομένως ἰσχασμένη ἡ ἀπομένουσα ποντισμένη ἄγκυρα. Ἔνθεσις τῆς ἀκάτου καὶ τῶν ἐντιθεμένων εἰς τὰς δέσμας λέμβων, ἀφινομένων εἰς τὴν θάλασσαν μόνον ἐκείνων, ὧν κρίνεται πιθανὴ ἡ χρησιμοποίησις διαρκούσης τῆς ἀπάρσεως. Ἔνθεσις κλιμάκων καὶ λεμβούχων. Σταύρωσις φωσώνων καὶ σιπάρων. Κλεισμὸς τῶν παραφωτίδων καὶ ἀφαίρεσις τῶν κλεισιάδων τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐξαέρισις καὶ δοκιμὴ τῆς μηχανῆς δι' ὀλίγων στροφῶν «πρόσω» καὶ «ἀνάποδα». Δοκιμὴ τῆς καλῆς τοῦ πηδαλίου λειτουργίας καὶ τῶν ἀτμοκινήτων βαρούλκων. Διευθέτησις τῆς ἱστιοφορίας εἰς «τάξιν ἀπάρσεως». Ἀπόδοσις τῆς ἁλύσεως εἰς τὸν ἐργάτην (ἢ τὸ βαροῦλκον), τοποθέτησις τῶν σκυταλῶν καὶ σύνδεσις αὐτῶν διὰ τοῦ σκυταλοδέτου. Πρόσδεσις τῶν ἀνεμουρίων.

Ἄπαρσις ἱστιοφόρου. — Κατόπιν τῶν ὅσων ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκαταρκτικῶν χειρισμῶν ἐνδιαφέρουσι τὸ ἱστιοφόρον, ὅπερ ἐν τῷ παρόντι ὑποθέτομεν ἠγκυροβολημένον εἰς ὅρμον ἀνοικτὸν καὶ ἐλεύθερον, διδομένου τοῦ κελεύματος «εἰς τάξιν ἀπάρσεως» (κοιν. *ἄλα στὸ βίρα* γαλλ. chacun à son poste pour l'appareillage) τίθεται τὸ πλήρωμα εἰς τοιαύτην τάξιν καὶ στρέφεται ὁ ἐργάτης μέχρις οὗ ἔλθῃ ἡ ἄλυσις παρακάθετον, ὁπότε ἐκπετάννυνται τὰ ἱστία. Τούτων δὲ ποδωθέντων κερουλκεῖται τὸ μὲν πρωραῖον πέτασμα πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἐκείνης πρὸς ἣν θέλομεν νὰ ἀποκλίνωμεν, τὰ δὲ πρυμναῖα πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀποκλίσεως. Ἐπαναστρέφομεν τὸν ἐργάτην, ἐρχόμεθα κατὰ κάθετον καὶ ἀνασπῶμεν τὴν ἄγκυραν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐκδηλοῦται ἀνάκρουσις τοῦ πλοίου συγχρονιζομένη μὲ ἀπόκλισιν αὐτοῦ πρὸς δεξιά· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνεχίζεται ἡ ἄρσις τῆς ἀγκύρας, καθαριζομένης τῆς ἁλύσεως ἀπὸ τοῦ πηλοῦ τοῦ βυθοῦ διὰ τοῦ ἀκροσωληνίου τῆς ἀντλίας ἢ τοῦ ἱππαρίου, καὶ ἐπακολουθεῖ ὁ ἐπωτισμὸς καὶ ὁ μασχαλισμὸς τῆς ἀγκύρας, μετὰ προηγούμενον εὐτρεπισμὸν τῆς ἁλύσεως ἐὰν ἡ ἄγκυρα ἐφάνη ἀνερχομένη *στυπόπλεκτος* ἢ *ὀνυχόπλεκτος*. Ὅταν δὲ ἡ ἀπόκλισις τοῦ πλοίου ἀποβῇ τοσαύτη, ὥστε νὰ ἐπιτραπῶσι τὰ πρυμναῖα πετάσματα τῷ ἀνέμῳ (νὰ γεμίσουν, νὰ δουλεύωνται) μεταβάλλομεν τὰ πρωραῖα καὶ τασσόμεθα εἰς τὴν ἀκολουθητέαν πρὸς τὸν προορισμόν μας πλεῦσιν, ἤ, ἐὰν ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου δὲν ἐπιτρέπῃ τοῦτο, εἰς τὴν ἐγγυτάτην ἱστιοδρομίαν ποδοῦντες καὶ τὸν ἐπίδρομον.

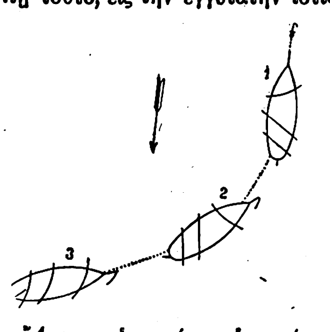

Ἄπαρσις ἱστιοφόρου ἀναπρώρου τῷ ἀνέμῳ (βέλος) καὶ ἔχοντος ἐλευθερίαν χειρισμοῦ.

Ὅταν ὑπάρχῃ ρεῦμα ἔχον κατεύθυνσιν διάφορον τῆς τοῦ πνέοντος ἀνέμου, ὁπότε τὸ πλοῖον θὰ ᾖ ἀνάπρωρον κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς συνισταμένης τῶν ἐντάσεών των, οἱ χειρισμοὶ ἔσονται συμπτωματικοὶ καὶ ἀπόρροιαι τῶν κανόνων τῆς ναυτικῆς πείρας. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχῃ μὲν χῶρος ποὸς ἐλευθέραν τοῦ πλοίου ἀνάκρουσιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρὸς ἀπόκλισιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν του, ἕνεκα ἐμποδίων ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὑπαρχόντων, λ.χ. πλοίων ἠγκυροβολημένων, τότε κερουλκοῦμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πάντα τὰ πετάσματα ἐκεάρσια, ἵνα ἀνακρουσθῶμεν εὐθέως ἅμα τῇ ἀνασπάσει τῆς ἀγκύρας. Προβαίνομεν δὲ εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρω περιγραφεῖσαν κερούλκησιν, μόνον ὅταν ἀνακρουόμενοι ὑπερβῶμεν τὰ ἐμπόδια ἅτινα ἦσαν πρόσκομμα εἰς τὴν ἀπόκλισιν.

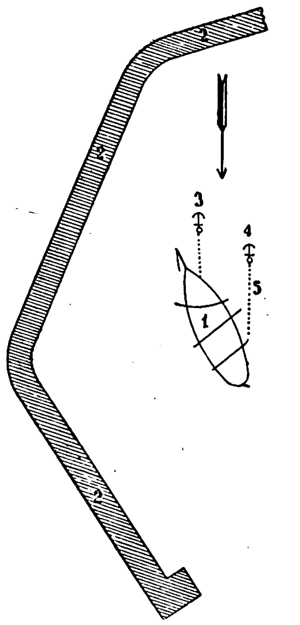

Ἄπαρσις ἱστιοφόρου μὴ ἔχοντος, λόγῳ περιωρισμένου χώρου ἐν τῷ λιμένι, ἐλευθερίαν χειρισμῶν καὶ διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦντος πλαγιοδέτην.

Ὅταν πάλιν τὸ πλοῖον 1 εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην ἀπαῖρον νὰ ἀποκλίνῃ ἀριστερά, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔχῃ ἀρκοῦντα πρὸς τοῦτο χῶρον, λόγῳ τῆς γειτνιάσεως ἐμποδίου, λ. χ. τοῦ κυματοθραύστου 2, ποντίζει διὰ τῆς ἀκάτου του, εἰς τὸ ὕψος περίπου τῆς ἀγκύρας του 3, ἰσχάδα 4, ἧς τὸν τόννον 5 διαβάλλομεν διὰ τοῦ πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τῆς πρὸς ἣν ἡ ἀπόκλισις πρυμναίου ὀφθαλμοῦ, συνάγοντες τὸν τόννον ἐφ' ὅσον αἴρομεν τὴν ἄλυσιν τῆς ἀγκύρας 3. Ἀνασπωμένης τῆς ἀγκύρας καὶ τῶν ἱστίων ἐχόντων κερουλκηθῇ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη, τὸ πλοῖον θὰ ἀποκλίνῃ περὶ τὴν ἰσχάδα 4 ὡς πόλον, τοῦ περιωρισμένου μήκους τοῦ τόννου 5 ἀποτρέποντος πάντα κίνδυνον ἀπὸ τοῦ κυματοθραύστου 2. Ἅμα δὲ τὸ πλοῖον λάβῃ τὴν πρέπουσαν κατεύθυνσιν, ἐγκαταλείπει τὸν τόννον εἰς ὃν προσδένει σημαντῆρα καὶ ἀνακωχεῦον ἀποστέλλει τὴν ἄκατόν του πρὸς ἄγρευσιν τοῦ τόννου καὶ ἀνάσπασιν τῆς ἀφεθείσης ἰσχάδος. Ὡς εἰκός, ἀντὶ ἰσχάδος χρησιμοποιεῖται ἄριστα ὑπάρχον τυχὸν ναύδετον ἢ ἄλυσις τῆς ἀγκύρας γειτονικοῦ τινος πλοίου.

Ἄπαρσις ἀτμοπλοίου. — Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῶσιν ὡρισμένοι κανόνες οὓς ἀτμόπλοιον, προτιθέμενον νὰ ἀπάρῃ, θὰ ἀκολουθήσῃ ἐν ταῖς πολλαῖς παρουσιαζομέναις περιπτώσεσιν. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς συνοψίζονται οἱ κανόνες οὗτοι ὡς ἀκολούθως:

α) Τοῦ ἀτμοπλοίου ἀποσαλεύοντος *(ἀρόδο)* ἢ γενικῶς ὄντος ἠγκυροβολημένου διὰ μιᾶς ἢ δύο ἀγκυρῶν (*ἀμφιδέτου*), μὴ ὡρμισμένου δὲ καὶ διὰ πρυμνησίων. Ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδεμίαν ἡ ἄπαρσις παρέχει δυσκολίαν μετὰ τὴν ἀνάσπασιν τῶν ἀγκυρῶν, ἐὰν μάλιστα ἐπικρατῇ καὶ ἄπνοια.

β) Τοῦ ἀτμοπλοίου ὄντος ὡρμισμένου διὰ μιᾶς ἢ δύο ἀγκυρῶν καὶ διὰ πρυμνησίων. Ἐν ἀπνοίᾳ μέν, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κίνδυνος ἐμπλοκῆς τῶν ἁλύσεων τῶν ἀγκυρῶν του πρὸς τὰς παρακειμένου ἀτμοπλοίου, λυομένων τῶν πρυμνησίων καὶ εἰσελκομένων ἀμφοτέρων τῶν ἁλύσεων ἢ τῆς ἁλύσεως τῶν ἀγκυρῶν, τὸ ἀτμόπλοιον ἐλευθέρως καὶ εὐχερῶς ἀπαίρει. Ἐὰν ὅμως πνέῃ ἄνεμος τὰ πράγματα μεταβάλλονται πολυπλόκως, ἀναλόγως τῆς διευθύνσεως ἐξ ἧς πνέει ὁ ἄνεμος. Ἂν μὲν πνέῃ ἀπὸ πρύμνης ἢ σχεδὸν ἀπὸ πρύμνης, ἐπιβάλλεται ἡ συγκράτησίς του διὰ πείσματος ἀπογείου, μέχρι τῆς ἀνασπάσεως τῶν ἀγκυρῶν, καὶ τοῦτο ἵνα μή, ὑπὸ τοῦ ἀνέμου παρασυρόμενον, ἐπιφέρῃ ζημίας εἰς παρακείμενα πλοῖα ἤ, ἂν μὴ τοῦτο, ἀναπρωρίζον πρὸς τὸν ἄνεμον, περιπλέξῃ τὰς ἁλύσεις τῶν ἀγκυρῶν του καὶ δυσχεράνῃ, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἄπαρσιν. Ἐὰν ὁ ἄνεμος πνέῃ ἐντελῶς ἐκ πρῴρας, τὸ ἀπόγειον πεῖσμα χρησιμοποιεῖται καὶ πάλιν μόνον ἂν προβλέπηται ἐμπλοκὴ τῶν ἁλύσεων τῶν ἀγκυρῶν, ἢ εὐρεῖαι τοῦ πλοίου ἀναπρωρήσεις καὶ συνεπῶς ζημίαι ἐκ κρούσεων τούτου πρὸς τὰ τυχὸν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὡρμισμένα πλοῖα. Ἄλλως τὸ ἀπόγειον πεῖσμα, οὐδένα πληροῦν σκοπόν, δὲν χρησιμοποιεῖται.

Ἂν ὁ ἄνεμος πνέῃ ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ λιμένος πλευρᾶς καὶ ὑπηνέμως τοῦ ἀπαίροντος οὐδὲν ὑπάρχῃ ἐμπόδιον, τὸ ἀτμόπλοιον ἀπαίρει λῦον πάντα τὰ πρυμνήσια καὶ εἰσέλκον τὰς ἁλύσεις τῶν ἀγκυρῶν, ἀναπρωρίζον συγχρόνως τῷ ἀνέμῳ. Ὑπὸ τὰς ἰδίας συνθήκας, ὑπαρχόντων ἐμποδίων ὑπηνέμως τοῦ ἀτμοπλοίου, προτιμητέος πάντοτε ὁ ἑξῆς χειρισμός. Ἀθρόως ἐκτέλεσις τῆς λύσεως τῶν πρυμνησίων, τῆς κινήσεως τῆς μη-

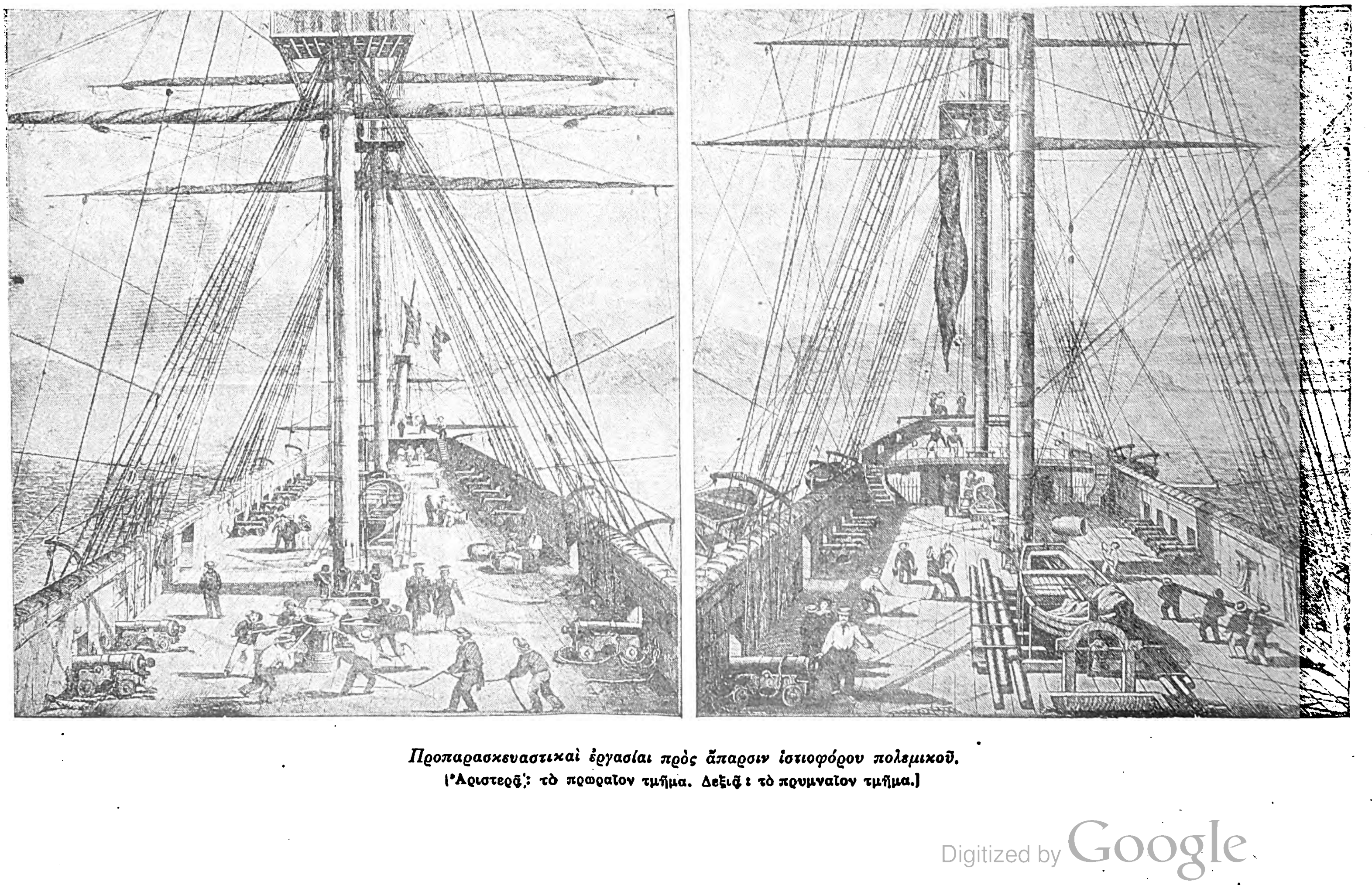

Προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι πρὸς ἄπαρσιν ἱστιοφόρου πολεμικοῦ.
(Ἀριστερᾷ: τὸ πρωραῖον τμῆμα. Δεξιᾷ: τὸ πρυμναῖον τμῆμα.)

Digitized by Google

χανῆς πρόσω μετὰ σχετικῆς ταχύτητος, ὥστε νὰ ἀποφύγῃ τὸ ἐμπόδιον πρὶν ἢ λόγῳ τοῦ ἀνέμου ἐκπέσῃ καὶ συναντήσῃ τοῦτο, καὶ τρίτον εἰσολκῆς τῶν ἁλύσεων. Οὕτω χειρίζον θὰ εὑρεθῇ ὑφ' οἵας, ὡς ἀμέσως ἀνωτέρω ἐξετέθησαν, συνθῆκας. Ἐὰν ὁ ἄνεμος ὅμως πνέῃ ἐκ τῆς ἀντικειμένης τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος πλευρᾶς, θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἀπόγειον πεῖσμα, προσδένον τοῦτο ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον προσηνέμως, εἰσέλκον συγχρόνως τὰς ἁλύσεις· ἐν ἀνάγκῃ θὰ προσδέσῃ ὅμοιον ἐπὶ τῶν ἁλύσεων τοῦ τυχὸν προσηνέμως αὐτοῦ ὡρμισμένου πλοίου καὶ θὰ λύσῃ τελειωτικῶς τὸ πεῖσμα τοῦτο μετὰ τὴν ἀνάσπασιν τῶν ἀγκυρῶν του καὶ τὴν βοηθείᾳ τοῦ πείσματος στροφήν του ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ λιμένος.

γ) Τοῦ πλοίου ὄντος παραβεβλημένου *(ἀκοσταρισμένου)*. Ὑπὸ τὴν κατάστασιν ταύτην ὑπάρχει πληθὺς περιπτώσεων, πηγαζουσῶν ἐκ τῶν κρατουσῶν συνθηκῶν κατὰ τὴν ἄπαρσιν, λόγῳ ἀνέμου, ρεύματος ἐκ τῆς διευθύνσεως τῆς κρηπῖδος ὡς πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ λιμένος καὶ ἐκ τοῦ ἂν τὸ ἀτμόπλοιον ἔχῃ ποντίσει ἢ οὔ ἄγκυραν κατὰ τὴν παραβολήν. Ὁ ἐκτελεστέος χειρισμὸς ἀπόκειται εἰς τὴν ναυτικὴν κρίσιν, τὴν ἐμπειρίαν καὶ εἰς τὴν ναυτικὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ χειριστοῦ. Π. Σ. ΑΓΓΕΛΗΣ—Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**ἀπάρσεως σῆμα** (παλαιότερον *ἀπαρτικὸν σῆμα*, γαλλ. Pavillon de partance, ἀγγλ. Sailing flag) *[Ναυτ.]*. Σῆμα αἰρόμενον ὑπὸ πλοίου μέλλοντος νὰ ἀποπλεύσῃ. Ταυτόσημον πρὸς τὸ σῆμα *ἀνακλήσεως ἔνδον* ἢ *ἀναχωρήσεως*. Α. ΚΡΧ.

ἀπάρτησις (ἡ)· ἐξάρτησις, κρέμασμα.

ἀπαρτία (ἡ)· ἀποσκευή, τὸ σύνολον τῶν ἐπίπλων, τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸ ταξίδιον σκεύη (ἀρχ.)· || ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου καθοριζόμενος ἀριθμὸς τῶν μελῶν, ἅτινα δέον νὰ παρίστανται κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἢ συνέλευσιν συλλόγου τινος ἢ σωματείου, ἵνα αἱ κατ' αὐτὴν λαμβανόμεναι ἀποφάσεις θεωροῦνται ἔγκυροι: «δὲν ἐγένετο ἀπαρτία»· «ἔνστασις ἀπαρτίας» λέγεται ἡ ὑπό τινος ἢ τινων τῶν μελῶν ὑποβαλλομένη ἔνστασις περὶ ἐλλείψεως ἀπαρτίας καὶ ἥτις, ἐλεγχομένη ἀκριβής, συνεπάγεται λύσιν τῆς συνεδριάσεως.

ἀπαρτίζω· καθιστῶ τι ἄρτιον, τέλειον, τελειῶ, ἀποτελῶ: «ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν μερῶν...»· «τρία μέρη ἀπαρτίζοντα ἓν ὅλον».

ἀπαρτικός, *—ή, —όν*· πρὸς ἄπαρσιν καὶ ἀποδημίαν ἕτοιμος.

ἀπαρτιλογία (ἡ)· ὁ ἀπηρτισμένος καὶ πλήρης ἀριθμός, ἀντιθ. τοῦ *ἐπιδεής* (βλ. *Ἡροδότ.* 7,29)· || κατὰ τὸν *Ἡσύχ.* «ἀπηρτισμένη ψῆφος».

ἀπάρτισις (ἡ) καὶ *ἀπαρτισμός* (ὁ)· ἡ εἰς ἄρτιον ολον ἀποτέλεσίς τινος, τελείωσις.

ἄπαρτος, *—η, —ο*· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι παρμένος, ὁ μὴ ληφθείς· || ὁ μὴ κυριευθείς, ἀπόρθητος: «ἦτο ἄπαρτη ἀκόμη ἡ Θεσσαλονίκη».

Ἄπαρτος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς ἐν Δ. Θρᾴκῃ τῆς περιφερείας Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἀριθμῶν 135 κατοίκους κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφήν.

ἀπαρτῶ *(—άω)*· ἐξαρτῶ, ἀνσρτῶ, κρεμῶ τι ἀπό τινος.

— *[Ναυτ.]* Ἀπαρτῶ (ἐξυπακούεται *«τὴν ἕλικα»*, κοιν. *ἐλευθερώνω τὴν μηχανὴν ἀπ' τὰ φτερά*, γαλλ. désengréner ἢ καὶ désencliqueter, ἀγγλ. to disconnect) σημαίνει ἐλευθερῶ τὴν μηχανὴν ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τῆς ἕλικος, ἀποσυνδέων αὐτὴν τῆς ἀτράκτου, προκειμένου πλοῖον ἀμφικίνητον νὰ ἱστιοδρομήσῃ. Τὸ ἀντίθετον *συναρτῶ τὴν ἕλικα* (*ξαναζεύω τὰ φτερά*, engrener, to connect). Σ. Ε. Λ.

Ἀπαρύται (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Περσίας, ἀναφερόμενος παρ' Ἡροδότῳ (3.91).

ἀπαρχαιῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ἀρχαῖον· || συνηθ. τὸ μέσ. *ἀπαρχαιοῦμαι*· καθίσταμαι ἀρχαῖος, παλαιοῦμαι: «βιβλίον ἀπηρχαιωμένον», τὸ βιβλίον τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον θεωρεῖται ἤδη ἐσφαλμένον· «λέξις—, θεωρία ἀπηρχαιωμένη».

ἀπαρχὴ (ἡ)· (ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως), ἡ πρώτη ἀρχή, ἡ ἔναρξις: «ἀπαρχὴ τοῦ ἔργου,—τοῦ κακοῦ, —αἰσιωτέρου μέλλοντος κ.λ.π.» || (περὶ τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ σημασιῶν τῆς λέξεως βλ. κατωτέρω).

Α') Παρ' Ἕλλησιν.—*Ἀπαρχαὶ* ἐκαλοῦντο οἱ πρῶτοι ὥριμοι καρποί, οἵτινες προσεφέροντο εἰς τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς νεκροὺς πρὶν ἢ γευθῇ αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος. Οὕτως οἱ Πλαταιεῖς ἀπολογούμενοι ἐν ἀρχῇ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους λέγουσι πρὸς ὑπεράσπισίν των «. οὺς (ὑμετέρους προγόνους) ταφέντας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐτιμῶμεν κατ' ἔτος δημοσίᾳ, ὅσα τε ἡ γῆ ἡμῶν ἀνεδίδου ὡραῖα (καρπούς), πάντων ἀπαρχὰς ἐπιφέροντες..». Βραδύτερον ἀπαρχαὶ ἐκλήθησαν καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς γινόμεναι προσφοραὶ ἐν ἀρχῇ ἔργου τινὸς ἢ ἐνεργείας αὐτῶν. Οὕτως ἀπαρχὴ ἦτο ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς προσφορὰ τῶν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ μέλλοντος νὰ θυσιασθῇ ζῴου κοπτομένων τριχῶν. Ἀπαρχὴ (ἢ καὶ ἀκροθίνια) ἐλέγετο ἡ ὑπὸ τῶν συμπολεμιστῶν προσφορὰ ἐκλεκτοῦ μέρους ἐκ τῶν λαφύρων πολέμου πρὸ τῆς διανομῆς αὐτῶν μεταξύ των, ὡς τὰ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν *ἀκροθίνια* τῶν Ἑλλήνων, πρὸς τὸ ἐν Δελφοῖς Ἱερὸν (Ἡροδ. Η'. 121). Ἀπαρχὴ ἦτο ἀκόμη καὶ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς προσφορὰ ἐκλεκτοῦ μέρους κληρονομηθείσης περιουσίας, ὡς ἡ τοῦ Κροίσου προσφορὰ πρὸς τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ τὸ τοῦ Ἀμφιαράου «ἀνέθηκε (Κροῖσος) καὶ τῶν πατρωίων χρημάτων ἀπαρχήν». Ὁμοίως ἀπαρχὴ ἐλέγετο καὶ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς προσφορὰ μέρους τῶν φόρων ὑπηκόων ἢ συμμάχων, ὡς ἦτο ἡ προσφορὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν θεὰν Ἀθηνᾶν τοῦ ἑξηκοστοῦ ἐκ τοῦ φόρου τῶν συμμάχων (CIA I, 226—272), ἥτις ἐπληρώνετο εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὰ νὰ κατατεθῇ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐκείνων οἵτινες ἐλάμβανον ἀτέλειαν φόρου ἐπί τινα χρόνον, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὰς Ἐλευσινίας θεὰς (Δήμητρα καὶ Κόρην) προσφορὰ τῶν τε Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των ἑνὸς ἑκτέως ἀπὸ τῶν 100 μεδίμνων κριθῆς καὶ ἡμίσεος ἑκτέως ἀπὸ τῶν 100 μεδίμνων σίτου. Ἀπαρχὴ ἦτο καὶ ὁ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Θαργηλίων* προσφερόμενος ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους ἐκ τῆς νέας συγκομιδῆς τῶν δημητριακῶν καρπῶν πρῶτος κατασκευαζόμενος ἄρτος, *θάργηλος* καλούμενος. Γίνεται μνεία ἀκόμη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (*Ἀριστ.* ἀπόσπ.453) καὶ περὶ ἀπαρχῶν ἀνθρώπων, δηλ. περὶ ἑκουσίας ἢ ἀκουσίας προσφορᾶς εἰς τοὺς θεοὺς ἀνθρώπων, ὡς ἦτο ἡ τῶν Κρητῶν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τῶν Χαλκιδέων, οἵτινες ἐδεκατεύθησάν ποτε εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα διὰ ν' ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς κατατρυχούσης αὐτοὺς ἀφορίας τῶν ἀγρῶν των, καὶ τῶν ἀκουσίως των δεκατευθέντων ἐκ τῶν μηδισάντων Ἑλλήνων κατ' ἀπόφασιν τῶν εἰς τὸν Ἰσθμὸν συνελθόντων Ἑλλήνων, «τῶν τὰ ἀμείνω φρονεόντων». Αἱ ἀπαρχαὶ ἀνθρώπων φαίνεται ὅτι ἦσαν λείψανον παλαιοτάτης ἀνθρωποθυσίας, ἥτις εἶχεν ἐκφυλισθῇ εἰς ἀφιέρωσιν ἀνθρώπων διὰ νὰ δουλεύωσιν εἰς τὸν θεόν. Ὁσάκις οἱ δουλεύοντες οὗτοι εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν ἀνήρχοντο εἰς μέγαν ἀριθμόν, ἐξεπέμποντο ὑπὸ τῶν ἱερέων τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἦτο ὁ ἀποικιακὸς τῶν Ἑλλήνων θεός, ὡς ἄποικος. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Β') Παρ' Ἰσραηλίταις.—Ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, οὕτω καὶ ὁ Ἰσραὴλ προσέφερεν εἰς τὸν Θεὸν αὐτοῦ, τὸν Γιαβέ, *ἀπαρχὰς* οὐ μόνον καρπῶν τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ζῴων. Αἱ κυρίως λεγόμεναι *ἀπαρχαί*, δηλ. καρπῶν καὶ προϊόντων ἐν γένει τῆς γῆς, ἦσαν δύο κυρίως εἰδῶν: α') ἀπαρχαὶ καρπῶν *φυσικῶν*, αἱ λεγόμεναι ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ «ἀπαρχαὶ τῶν γεννημάτων τῆς γῆς» ἢ «πρωτογεννήματα» κ.τ.τ., τ. ἔ. μέρος τῆς πρώτης συγκομιδῆς τῶν ἀγρῶν, τῶν ἀμπέλων καὶ τῶν ἐλαιῶν κλπ. καὶ αὐτῆς τῆς πρώτης κουρᾶς τῶν προβάτων καὶ β') ἀπαρχαὶ καρπῶν *παρεσκευασμένων* πρὸς ἀνθρωπίνην χρῆσιν, τὸ λεγόμενον «ἀφαίρεμα» ἢ «ἀπαρχὴ» κ.τ.τ., τ. ἔ. ἄλευρον, γλεῦκος, ἔλαιον κ.λ.π. Περὶ ἀμφοτέρων τούτων τῶν εἰδῶν, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς προσφορᾶς αὐτῶν, κάμνει λόγον ἡ Π. Διαθήκη καὶ δὴ ἰδίως ἡ μωσαϊκὴ νομοθεσία (Ἐξόδου κγ' 19, λδ' 26, Ἀριθμ. ιη' 12, Δευτ. β' 12 κλπ.), χωρὶς ὅμως νὰ καθορίζῃ αὕτη οὔτε τὴν ποσότητα τῶν προσφερομένων οὔτε τὸν χρόνον τῆς προσφορᾶς αὐτῶν. Καὶ τῆς μὲν ποσότητος ὁ προσδιορισμὸς ἐπαφίετο εἰς τὴν θέλησιν τοῦ προσφέροντος, ὡς χρόνος δὲ τῆς προσφορᾶς ταύτης καθιερώθη σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τῇ πράξει συνήθως ἡ ἐποχὴ ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἑορτῆς τῶν ἀπαρχῶν, μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν ἐγκαινίων (Ἀπρίλ.—Δεκέμβρ.). Ἐτελεῖτο δ' ἡ προσφορὰ αὕτη μεγαλοπρεπῶς καθ' ὃν τρόπον προσδιορίζει τὸ Δευτερονόμιον (κς' 1 ἑξ.). Αἱ ἀπαρχαὶ αὗται ἀνῆκον εἰς τὸ ἱερατεῖον, οὗ ἀπετέλουν σπουδαιότατον εἰσόδημα, ἡ δὲ προσφορὰ αὐτῶν ἀπετέλει ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς τὸν πάροχον τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν Θεόν, ἅμα δὲ καὶ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος καὶ δὴ καὶ ὡς ἰδιοκτήτου τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀφοσίωσις καὶ ὑποταγὴ εἰς αὐτόν.

Γ') Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.—Ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ λέξις *ἀπαρχὴ* χρησιμοποιεῖται καὶ ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Οὕτω π. χ. ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐγένετο «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» (Α' Κορινθ. ιε' 20, 23), τὴν δὲ οἰκογένειαν τοῦ Στεφανᾶ χαρακτηρίζει ὡς «ἀπαρχὴν τῆς Ἀχαΐας» (Α' Κορ. ις' 15) κ.λ.π. [Περὶ τῶν *ἀπαρχῶν* ζῴων κλπ. βλ. λ. πρωτοτόκια.] Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Δ') Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.—Αἱ *ἀπαρχαὶ* ὀπωρῶν ἀπετέλεσαν ἀρχαιόθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσφοράν, εἰς συντήρησιν τῶν ἐν τῷ κλήρῳ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἔξω τοῦ βήματος ἀποτιθεμένην καὶ κατὰ τὸν τέταρτον ἀποστολικὸν κανόνα οὐχὶ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἀποστελλομένην. Μετέπειτα προσήγοντο αἱ ἀπαρχαὶ ἐν τῷ ναῷ ὡς προσφορὰ εὐχαριστήριος καὶ ἀνεγινώσκετο ἐπ' αὐτῶν ἡ ἐν τῷ Εὐχολογίῳ διασωζομένη «εὐχὴ ἐπὶ τῶν προσφερόντων ἀπαρχάς, ὀπώρας», δι' ἧς ὁ ἱερεὺς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Κύριον, «τὸν τῆς χήρας τὴν κατὰ δύναμιν προσφορὰν εὐαρέστως δεξάμενον», ἐδέετο, ἵνα προσδέξηται «καὶ τὰ νῦν προσκομισθέντα», καὶ ἵνα καταξιώσῃ «τοῖς αἰωνίοις θησαυροῖς ἐναποθέσθαι ταῦτα». Τῆς συνηθείας ταύτης λείψανον τυγχάνει τὸ παρά τισιν ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς μέχρι σήμερον κρατοῦν ἔθος νὰ προσκομίζωσιν εἰς τὸν ναὸν σταφυλὰς κατὰ τὴν 6 Αὐγούστου καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτὰς ἀνάγνωσιν εἰδικῆς εὐχῆς νὰ διανέμωσι ταύτας κατὰ τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὸ ἐκκλησίασμα.

Ἐν τῷ Βαρβερινῷ Εὐχολογίῳ *ἀπαρχαὶ* καλοῦνται καὶ τὰ στέφανα τὰ ἐν τῇ ἱερολογίᾳ τοῦ γάμου πρὸς στέψιν χρησιμοποιούμενα. Ταῦτα ἐξ ἀργύρου ἢ ἄλλου μετάλλου ἄλλοτε κατεσκευασμένα κατὰ τὴν καὶ ἤδη ἐν Ρωσίᾳ κρατοῦσαν συνήθειαν ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν ὡς εἶδός τι σκεύους ἐκκλησιαστικοῦ, χρησιμοποιούμενα κατὰ πᾶσαν ἱεροτελεστίαν γάμου, μὴ ὑποχρεουμένων οὕτω τῶν μελλονύμφων, ἵνα προσκομίσωσιν ἰδίους στεφάνους. Ἐὰν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι *ἀπαρχὴ* ἐκαλεῖτο τὸ πρῶτον καὶ κάλλιστον, καθὼς καὶ τὸ ἀφιερωμένον τῷ Θεῷ, ἐξηγεῖ, πῶς τὰ ἐξ ἀργύρου εἰς σχῆμα στεμμάτων βασιλικῶν μετ' ἐπιμελοῦς τέχνης κάλλιστα ἐξειργασμένα στέφανα ταῦτα, τὰ συνήθως ἐξ ἀφιερώσεως εὐλαβοῦς εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ναῶν περιερχόμενα, ἐκλήθησαν παρά τισιν *ἀπαρχαί*. [Εὐχολόγιον *Goar* ἔκδοσ. 1730 σελ. 321 καὶ 522.] Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ε') Λαογραφικῶς. — Τὸ ἔθιμον τῶν ἀπαρχῶν διετηρήθη μέχρι σήμερον. Οὕτω, πλὴν τῆς προσφορᾶς σταφυλῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως (βλ. ἀνωτ.), κατὰ τὴν κατασκευὴν ἄρτου ἐκ τῆς νέας ἐσοδείας δημητριακῶν καρπῶν αἱ οἰκοκυραὶ (πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος) πλάθουν ὡς πρῶτον ἄρτον, τὴν εἰδικῶς καλουμένην *προσφοράν*, τὴν ὁποίαν ἀποστέλλουσιν εἰς τὸν ναόν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι προσέφερον τὸν *θάργηλον* εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ὁμοίως προσφέρουσιν εἰς τοὺς ναοὺς ὡς ἀπαρχὴν πρὸ τοῦ τρυγητοῦ τῶν κουκουλίων τὸν ξηρὸν θάμνον ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ μεταξοσκώληκες ἔχουν πλέξει πυκνοτέρους τοὺς βόμβυκάς των. Ἐν Ρόδῳ κατὰ τὸν θερισμὸν τῶν δημητριακῶν καρπῶν ἀναρτῶσιν ἀπὸ τῆς στέγης τῆς οἰκίας δέσμην σταχύων καὶ εἰς τὰ Λακκοβίκια τοῦ Παγγαίου κατασκευάζουν τὴν διὰ τὸν τέττιγα ἰδιαιτέραν κουλούραν, τὴν ὁποίαν ἀφοῦ βρέξουν εἰς τὴν κρήνην τοῦ χωρίου διαμοιράζουν ἔπειτα εἰς τοὺς παρισταμένους. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων καρπῶν προσφέρονται ἀπαρχαί, ἰδίως κατὰ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, ἥτις ἄλλοτε ἦτο ἡ πρωτοχρονιὰ (ὡς ἀρχὴ τῶν Ἰνδικτιώνων). Πολλάκις οἱ προσφερόμενοι ὡς ἀπαρχαὶ ξηροὶ καρποί, ἰδίως ὁ σῖτος, παραλαμβάνονται πάλιν ἐκ τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ εὐλογηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, διὰ ν' ἀρχίσῃ ἀπ' αὐτῶν ἡ σπορὰ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἀκόμη καὶ τὸ ἔθιμον τῶν ἀπαρχῶν ἀνθρώπων δὲν ἐξέλιπε τελείως. Τὸ καλογήρευμα λ. χ. τῶν μικρῶν παιδιῶν (περιβολὴ αὐτῶν διὰ πενθίμων ἐνδυμάτων), τὸ ὁποῖον ἐπακολουθεῖ ἐνίοτε τὸ τάξιμο τῶν μητέρων νὰ δουλεύσουν τὰ καλογηρευμένα παιδιὰ ὡρισμένον χρόνον εἰς μονήν τινα, εἶναι προσφορὰ ἀντίστοιχος πρὸς τὴν *ἀπαρχὴν ἀνθρώπων* εἰς τοὺς θεούς. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἀπάρχομαι· κάμνω ἀρχὴν τῆς θυσίας, κόπτω ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ θύματος τρίχας καὶ ρίπτω αὐτὰς εἰς τὸ πῦρ· || προσφέρω εἰς τοὺς θεοὺς τὰς *ἀπαρχὰς* τῶν καρπῶν ὡς θυσίαν· || καθόλου, καθιερῶ τι εἰς τοὺς θεούς, ἀφιερῶ (βλ. **ἀπαρχή**)· || (ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ) ἄρχομαι, κάμνω ἀρχήν.

ἀπαρῴδητος (ὁ,ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ παρῳδηθείς, ὁ μὴ καταστὰς ὑποκείμενον κωμικῆς ἀπομιμήσεως.

ἅπας, *ἅπασα, ἅπαν*· (ὑποτίθεται σύνθετον ἀπὸ τοῦ μορίου ἁ ἰαπετ. *sa=σύν*, ὅπερ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸ *ἁπλοῦς, ἅπαξ* κ. ἄ.)· σύμπας, ὅλος, ὁλόκληρος: «ἅπας ὁ λαός», «ἅπασα ἡ πόλις»· || πᾶς, ἕκαστος: «ἅπας ἀνήρ», «ἅπαντος ἀνδρὸς ἔργον» (ἀρχ.)· || «ἐξ ἅπαντος» ὑπονοουμένου τοῦ *τρόπου*: «ἐξ ἅπαντος τρόπου» μὲ κάθε τρόπον, χωρὶς ἄλλο, ἀναμφιβόλως: «θὰ ἔλθῃ ἐξ ἅπαντος». Β. Φ.

Ἀπάσα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος, ἡ μεσαία ἐν τῇ συστάδι Σταμῶδι, τῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συμπλέγματος τῶν Ἐχινάδων, 6½ μιλ. Ν.ΝΑ τοῦ Ἀστακοῦ (Ἀκαρνανία). Τῆς ὀνομασίας της οὐδὲν δηλούσης εἰς τὴν γλῶσσάν μας, ὑποψιαζόμεθα ὅτι ὀφείλεται αὕτη εἰς τὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἐπικράτησιν τῆς ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν χαρτῶν (3496: Scropha to cape Kamilafka καὶ 1939: Dragamesti and approaches) ἀναγραφομένης ὀνομασίας της Apasa (πλάτ.: 38°25'43", μῆκ.: 21°02'25", χάρτης ἀγγλικὸς 1939), δι' ἧς κακῶς, λόγῳ ἀκουστικῆς παρανοή-

Digitized by Google

σεως, ἀπέδωσαν οἱ Ἄγγλοι ὑδρογράφοι τὴν ὀνομασίαν «*Ἀμπάσα*», ἀποτελοῦσαν ἐπίθετον προσδιοριστικὸν συνηθέστατον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ναυτικῶν μας (=*χθαμαλὴ*) μεταπεσὸν εἰς τοπωνύμιον. Τὸ γεγονὸς δέ, ὅτι τὸ ὑψόμετρον τῆς Ἀπάσας (55 ποδ.) εἶναι μικρότερον τῶν τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάδι νήσων (Σταμῶδι 229 ποδ., Σωρὸς 100 καὶ Γκράβαρης 80 ποδ.), καθιστᾶ καθ' ἡμᾶς ἀληθοφανῆ τὴν τοιαύτην ἀποδοχήν. Σ. Ε. Λ.

ἀπασβολώνω· χρίω, ἀλείφω τινὰ δι' ἀσβόλης, μουτζουρώνω· || μεταφ καταισχύνω τινά, κάμνω τινὰ νὰ ἐντραπῇ· || καταπλήσσω τινά, κάμνω τινὰ νὰ μείνῃ ἄφωνος, ἐνεός, ἀποστομώνω· || παθ. μετ. *ἀπασβολωμένος*, ὁ δι' αἰσχύνην ἠπορημένος, ἄφωνος, ἄλαλος.

ἄπασι *[Λογ.]*. Μνημονικὴ λέξις τοῦ πρώτου τρόπου τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου συλλογιστικοῦ σχήματος (βλ. συλλογισμός).

ἀπασπάτευτος, *—η*, *—ο*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἔχει τις ψηλαφήσει, ἀνασκαλεύσει, πασπατεύσει.

ἄπασπρος, *—η*, *—ο*· ἰδιωματ. (Καππαδ.), ἐντελῶς ἄσπρος, κάτασπρος, κατάλευκος.

— **ἀπασπροῦ**· δημοτ., ἐν τῇ φράσει. «τὸν κάμνω ἀπασπροῦ», τὸν ἐξυβρίζω, τὸν ἐπιτιμῶ σφοδρῶς, τὸν κάμνω νὰ αἰσχύνεται.

ἀπασσάλειφτος, *—η*, *—ο*· ὁ μὴ πασσαλειμμένος, ἐκεῖνος ὅστις ἔμεινε καθαρός.

ἀπαστράπτω· ἀστράπτω, ἐκπέμπω ἀκτῖνας, ἐξαστράπτω.

ἀπάστρευτος, *—η*, *—ο*· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι παστρεμένος ἢ παστρικός, ἀκαθάριστος, ὁ μὴ ἀπηλλαγμένος τῶν ξένων ἢ ἀπορριψίμων μερῶν: «ἀπάστρευτο σιτάρι, —λάχανα»· || ἄπλυτος.

ἀπαστριὰ (ἡ)· δημοτ., ἔλλειψις πάστρας, καθαριότητος, ἀκαθαρσία, ρυπαρότης.

Ἄπαστρο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νησίς, ἐγγύτατα τοῦ ἀκρωτηρίου *Συκιὰ* (πλατ. 40⁰ 03′ 10″, μῆκ. 24⁰ 01′ 00″ Αν., χάρτ. ἀγγλ. 167υ*: Plan of Porto Sykia), ἀποτελοῦσα τὸ ΒΑ, δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι, κέρας τοῦ ὡραίου λιμένος Πόρτο Συκιὰ τῆς Χαλκιδικῆς. Τὴν ὀνομασίαν του ὀφείλει εἰς τὴν ὕπαρξιν ὑφάλων πρὸ αὐτοῦ. Προκαλεῖ δὲ αὕτη κατάπληξιν, ὡς ἀποδεικνύουσα πόσον συμπίπτουσιν αἱ ἀντιλήψεις τῶν διδόντων τὰ ναυτικὰ τοπωνύμια ἢ τοὺς ναυτικοὺς ὅρους *(«ἄπαστρος», «immundus», «ἀκάθαρτος»)* παρ' ὅλην τῶν αἰώνων τὴν παρέλευσιν. Κατέναντι τοῦ ὑφαλοπλαισίου τῆς νησῖδος, ὅπερ οἱ Ἄγγλοι ναυτικοὶ θὰ ἐχαρακτήριζον ὡς *foul*=«*ἀκάθαρτος*» ἢ καὶ «*δολερός*», προέχει τὸ νότιον τοῦ λιμένος κέρας «*Ἄδολο*» ὀνομαζόμενον, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑφάλους δολεροὺς κινδύνους, ἀλλ' ἀντιθέτως «ἔχειν καθαρὸν αὐτῷ τὸν παράπλουν».

Σ. Ε ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἄπαστρος, *—η*, *—ο*· ἀκάθαρτος, ὁ μὴ ἀγαπῶν τὴν καθαριότητα, ἀντίθ. *παστρικός*: «ἄπαστρη γυναῖκα».

ἀπασχόλησις (ἡ)· ἡ ἀπομάκρυνσις, ἡ ἀπόσπασις ἀπὸ τοῦ κυρίως ἔργου εἰς ἄλλο, ἀνάλωσις χρόνου· || ἡ ἀσχολία εἴς τι, ἡ σπουδὴ περί τι, ἐνασχόλησις.

— *[Στρ. Τακτ.]* Καλεῖται ἀπασχόλησις ἡ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς στρατηγικῆς ἢ τῆς τακτικῆς ἐκτελουμένη ἐπίθεσις ἐπὶ τῷ σκοπῷ, οὐχὶ πραγματικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐξαπατήσεως τοῦ ἀντιπάλου, ὅσον ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸν χῶρον τῆς ἐπιθέσεως· δι' ὃ εἶναι δρᾶσις δυναμένη νὰ ἐκταθῇ, ἀπὸ τῆς ἁπλῆς πρὸς ἐπίθεσιν ἀπειλῆς (ἀντιπερισπασμοῦ· βλ. λ.) μέχρι τῆς ὁριστικῆς ἐπιθέσεως.

Διὰ τῆς ἀπασχολήσεως ἐξαναγκάζεται συνήθως ὁ ἀντίπαλος, ἢ νὰ ποιήσῃ κακὴν χρῆσιν τῶν ἐφεδρειῶν του, ἢ μεταφοράν των πρὸς τὸν χῶρον ἀπασχολήσεως, ἢ καθήλωσίν των ἐν τῷ χώρῳ ἀπασχολήσεως, ὁπότε, καθ' ἁπάσας τὰς περιστάσεις, ἐπέρχεται ἀποστέρησις ἐφεδρειῶν ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ χώρου τῆς ἐπιθέσεως. Δεδομένου ὅτι ὁ ἀγὼν ἀπασχολήσεως δὲν πρόκειται νὰ διεξαχθῇ μέχρι πέρατος (à fond), διὰ τὴν διεξαγωγὴν τούτου, δὲν ἀπαιτοῦνται, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, μεγάλαι δυνάμεις, καθ' ὅσον, ναὶ μὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη μετωπικὴ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη κατὰ βάθος κλιμάκωσις.

Χαρακτηριστικὸς τύπος ἀπασχολήσεως εἶναι ἡ μετωπικὴ ἐπίθεσις, ἡ ἐκτελουμένη κατὰ τὸν χρόνον πλευρικῆς τινος τοιαύτης. Ἡ Ἑλληνικὴ κεντρικὴ φάλαγξ, ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὴν ἐπίθεσιν Ἰωαννίνων τοῦ Φεβρουαρίου 1913 (2α Μεραρχία), ἡ Ἑλληνικὴ μετωπικὴ φάλαγξ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἐσκῆ Σεχὴρ τοῦ θέρους 1921 (9η Μεραρχία), ἐξετέλεσαν ἀπασχόλησιν.

Βολὴ ἀπασχολήσεως καλεῖται ἐν τῇ τακτικῇ ἡ ὑπὸ τοῦ φιλίου πυροβολικοῦ ἐκτελουμένη, ἐπὶ τῷ σκοπῷ παρενοχλήσεως τῶν μεγάλων ἐγκαταστάσεων τοῦ ἀντιπάλου, ὡς π.χ. ὄρχων, καταυλισμῶν, συγκεντρώσεων στρατευμάτων, ἀεροδρομίων, σιδηροδρομικῶν σταθμῶν, κτλ.· κατὰ τοῦτο δ' ἀκριβῶς διαφέρει ἀπὸ τῆς τῆς ἀπαγορεύσεως (βλ. λ.), κατὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀποσκοπεῖ μὲν ὡς καὶ ἐκείνη τὴν παρενόχλησιν τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκεται οὗτος ἐν κινήσει, ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκεται ἐν στάσει. Ἡ τοιούτου εἴδους βολὴ ἐξετελέσθη διὰ πρώτην φοράν, διαρκούσης τῆς ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ πολέμου (Δυτικῷ) τριετοῦς στασιμότητος, ἐθεσπίσθη δὲ διὰ πρώτην φοράν, ἐν τοῖς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 Κανονισμοῖς, ὡς ἓν τῶν εἰδῶν βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ἡ βολὴ ἀπασχολήσεως εὑρίσκει χρησιμοποίησιν ἐν τῇ περιόδῳ στασιμότητος μόνον. Κατὰ τὴν τοιούτου εἴδους βολὴν πολὺ συντελεῖ καὶ ἡ δι' ἀερίων.

Ἡ βολὴ ἀπασχολήσεως, ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν ἀποτελεσμάτων (βλαβῶν τοῦ ἐμψύχου καὶ ἀψύχου ὑλικοῦ τοῦ ἀντιπάλου), ἐπιφέρει ἐπὶ πλέον καὶ μέγιστα ἠθικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου (ψυχολογικῆς φύσεως), καθ' ὅσον προξενεῖ εἰς αὐτὸν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διατελεῖ ἐκτεθειμένος, συνεπῶς ὑποκείμενος εἰς βλάβας· διότι εἶναι γνωστὸν τὸ ἀξίωμα: «Ὁ φόβος δὲν ἐπέρχεται μόνον ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἰδέας τῆς σχηματιζομένης περὶ τοῦ κινδύνου».

Διὰ νὰ ἔχῃ ἀποτελεσματικότητα ἡ βολὴ ἀπασχολήσεως, πρέπει νὰ ἐκτελῆται κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα, πάντοτε δ' αἰφνιδιαστικῶς, συνεπῶς δι' ἀριθμοῦ πυροβολαρχιῶν ἀναλόγου πρὸς τὴν βλητέαν ἐδαφικὴν ἔκτασιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ καθ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τοῦ ὄρχου, τοῦ καταυλισμοῦ, τῆς συγκεντρώσεως στρατευμάτων, τοῦ ἀεροδρομίου, τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, κ.τ.λ. βολὴ νὰ ἐκτελῆται ἐξαπίνης καὶ συγχρόνως· τοῦτο ἀποτελεῖ ὅρον ἐξαιρετικῶς ἀπαραίτητον, προκειμένου περὶ βολῆς δι' ἀερίων, καθ' ὅσον τοιουτοτρόπως δὲν παρέχεται εἰς τὸν ἀντίπαλον ὁ χρόνος τῆς προσαρμογῆς τῆς προσωπίδος. Ἡ βολὴ ἀπασχολήσεως ἐπιφέρει ἔτι μείζονα ἀποτελέσματα ὅταν ἐκτελῆται κατὰ τὴν νύκτα, διότι τότε τὰ ἠθικὰ ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου ἀποτελέσματα εἶναι μείζονα, ἐν περιπτώσει δὲ μάλιστα ἐκτελέσεως βολῆς δι' ἀερίων αἱ βλάβαι θὰ εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μεγαλύτεραι, καθ' ὅσον ἡ προσαρμογὴ τῆς προσωπίδος βραδύνει νὰ ἐκτελεσθῇ, ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται ἀτελεστάτη ὑπὸ τῶν ἀποτόμως ἀφυπνιζομένων ἀνδρῶν.

Ὁ τρόπος ἐκτελέσεως τῆς τοιαύτης βολῆς ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ εἶναι ζήτημα τεχνικόν. Ν. Θ Κ.

ἀπασχολία (ἡ)· ἡ ἀπασχόλησις.

ἀπασχολῶ *(—έω)*· ἀπομακρύνω, ἀποσπῶ τινα ἀπὸ τῆς ἀσχολίας του, κάμνω τινὰ νὰ χάσῃ καιρόν: «πολὺ σᾶς ἀπησχόλησα»· || τὸ μέσ. *ἀπασχολοῦμαι*· ἀποσπῶμαι ἀπὸ τῆς ἐργασίας μου, χάνω τὸν καιρόν μου: «ἀπησχολήθην πολὺ μὲ ξένες δουλιές»· || ἀσχολοῦμαι, ἐνασχολοῦμαι, ἰδίᾳ εἰς τὴν μετχ. *ἀπησχολημένος*: «εἶμαι ἀπησχολημένος μὲ τὴν τακτοποίησιν τῆς βιβλιοθήκης μου».

Ἀπαταῖοι (οἱ). Λαοὶ τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας *(Πτολ.)*.

ἀπατεμυῖδαι (οἱ) (Apatemyidae) *[Παλαιοζ.]*. Θηλαστικὰ ζήσαντα κατὰ τὴν ἠώκαινον ἐποχὴν εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια. Οἱ πόδες των κατέληγον εἰς πέντε δακτύλους, φέροντας ὄνυχας, καὶ ἡ ὀδοντοφυΐα των ἦτο τελεία. Οἱ κοπτῆρες ἦσαν παρόμοιοι πρὸς τοὺς τῶν τρωκτικῶν, οἱ ἄνω τραπεζῖται ἔφερον τρία φυμάτια καὶ οἱ κάτω δύο. Ὁ ἐγκέφαλος ἦτο μικρὸς καὶ σχεδὸν λεῖος, τὸ μέγεθός των ἦτο μέτριον ἢ μέγα. Ἦσαν παμφάγα. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἐσθόνυξ* (Esthonyx), *ἀγχίππους* (Anchippus), *τιλλοθήριον* (Tillotherium), *νωτοστύλωψ* (Notostylops), *στυλινόδους* (Stylinodon), *ψιττακοθήριον* (Psittacotherium) κ.τ.λ. Δ Ν. Π.

ἀπατεόδους (ὁ) (Apateodus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἰχθύων ζησάντων κατὰ τὴν μέσην καὶ ἀνωτέραν κρητιδικὴν περίοδον. Οἱ σιαγονικοὶ ὀδόντες των ἦσαν μικροὶ καὶ πολυάριθμοι. Οἱ λοιποὶ ὀδόντες ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ μεγάλοι. Ἀπολιθώματα τούτων εὑρέθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Δ. Ν. Π

ἀπατεὼν (ὁ), *—ῶνος*· ὁ ἐξαπατῶν, ὁ μεταχειριζόμενος τὴν ἀπάτην, πανοῦργος, δόλιος.

ἀπατεὼν (ὁ) (Apateon) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων*, πενταμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *βουπριστιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος. Δ Ν. Π.

—**ἀπατεὼν** (ὁ) (Apateon) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *βατραχίων* ὀνομασθέντων οὕτω ὑπὸ τοῦ Meyer (1844). Ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ ἐπιμήκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματος, τριγωνικῆς καὶ ἀπεστρογγυλωμένης κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς μέρος κεφαλῆς καὶ ὑπὸ τῆς παρουσίας βραγχιακῶν τόξων. Δ. Ν. Π.

ἀπάτη (ἡ)· δόλος, πανουργία, ψεῦδος, «*κλόπιος μῦθος*» *(Ὁμηρ.)*: «κερδίζει πάντοτε διὰ τῆς ἀπάτης», «δὲν ἐννοεῖ τὴν ἀπάτην»· || πλάνη, κακὸς ὑπολογισμός, ἀπατηλὴ ἐλπίς: «μὲ ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν ἀπάτην»· || «ὀπτικὴ ἀπάτη» (βλ. ὀπτικός).

— *[Νομ.]*· βλ. δόλος.

— *[Ποιν. Δικ.]*· βλ. περιουσιακὰ ἀδικήματα.

— *[Πνευματ.]*. Ὁ ὅρος ἀπάτη χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν ἀπατηλῶν καὶ ψευδῶν πνευματιστικῶν φαινομένων. Πλεῖστοι ὅσοι *ψευδεῖς* διάμεσοι συνελήφθησαν ἀπατῶντες διὰ τῆς ἀπομιμήσεως πνευματιστικῶν τινων φαινομένων. Ἀλλὰ καὶ ἀληθεῖς διάμεσοι, χάριν πλουτισμοῦ, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ παρ' αὐτῶν παραγόμενα πραγματικὰ φαινόμενα, καταφεύγουν εἰς τὴν ἀπάτην.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ἀπάτη λέγεται *συνειδητὴ* ἢ *ἐνσυνείδητος* πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς *ἀσυνειδήτου* ἀπάτης, ἥτις ἀποτελεῖ ἴδιον φαινόμενον, παρατηρηθὲν εἰς πλείστους διαμέσους, φαινόμενον καθαρῶς ψυχικόν, διὰ τὸ ὁποῖον *οὐδεμίαν ἀπολύτως εὐθύνην δύναται* νὰ ἔχῃ ὁ *διάμεσος*, ὡς τελούμενον *ἐν παντελεῖ αὐτοῦ ἀγνοίᾳ* καὶ ὑπὸ συνθήκας ἀποκλειούσας οἱανδήποτε προσπάθειαν, θέλησιν, ἢ πρόθεσιν αὐτοῦ ν' ἀπατήσῃ. Τὸ φαινόμενον τῆς *ἀσυνειδήτου* ἀπάτης ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ δυσφημισθῶσι διάφοροι εἰλικρινεῖς καὶ ἰσχυροὶ διάμεσοι, ὡς ἡ διάσημος Ἰταλὶς διάμεσος Εὐσαπία Παλλαδίνο ἥτις ἐθεωρήθη ὡς ἀπατῶσα κατὰ τὰ πειράματα τὰ γινόμενα ἐν Cambridge κατὰ τὸ ἔτος 1895 καὶ ἐν Παρισίοις εἰς τὸ «Γενικὸν Ψυχολογικὸν Ἰνστιτοῦτον». Κατὰ τῆς κρίσεως ταύτης, ὄχι μόνον ἐξηγέρθησαν οἱ καθηγηταὶ Lodge, Myers, Richet, Dariex, Ochorowicz καὶ Maxwell ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Λονδίνειος «Ἑταιρία τῶν Ψυχικῶν Ἐρευνῶν» διὰ τῶν καθηγητῶν Feilding, Baggally, καὶ Carrington.

Εἴς τινας περιπτώσεις τὸ φασματῶδες ὁμοίωμα (διπλοῦν) τοῦ *ὑποκειμένου* ἢ τοῦ *διαμέσου* ἐξωτερικεύεται, εἴτε ἐν μέρει εἴτε ἐν ὅλῳ, καὶ κατὰ ταύτας ὁ διάμεσος παρακολουθεῖ τὰς κινήσεις ὡσεὶ ἦτο τὸ ὑλικόν του σῶμα ἐν κινήσει. Ὅταν ὁ διάμεσος εὑρίσκεται εἰς ὑπερληθαργικὴν κατάστασιν ὑπνώσεως, δὲν ἔχει πλέον συνείδησιν ἀκριβῆ τῶν κινήσεων τῶν μελῶν τοῦ σώματός του. Ὅταν μάλιστα κατὰ τὴν κατάστασιν ταύτην ἐκδηλοῦται ὁ *ἐκδυϊσμός*, ὁ ὁλικὸς ἢ μερικὸς αὐτοῦ, π.χ. πρὸς παραγωγὴν τῆς μετατοπίσεως ἀντικειμένου τινὸς κειμένου εἰς ἀπόστασιν, τότε τὸ φαινόμενον συνοδεύεται διὰ συγχρόνου κινήσεως τοῦ βραχίονος καὶ τῆς χειρός του πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐὰν κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην ἡ ὑλικὴ αὐτοῦ χεὶρ συγκρατηθῇ παρὰ τοῦ ἐλέγχοντος τὸ φαινόμενον, τότε ἡ ῥοώδης (φασματώδης) αὐτοῦ χεὶρ ἀποσπᾶται καὶ τὸ φαινόμενον ἐκτυλίσσεται κανονικῶς, καίτοι καθίσταται ἐνίοτε ὀδυνηρὸν διὰ τὸν διάμεσον. Ἐάν, ἀντιθέτως, οἱ πειραματισταὶ καὶ κυρίως ὁ ἐπιφορτισμένος τὸν ἔλεγχον ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ὑλικὴν χεῖρα τοῦ διαμέσου καὶ ἴδῃ τοῦτον δράττοντα τὸ ἀντικείμενον, τότε θὰ κατηγορηθῇ ὁ διάμεσος ὡς ἀπατῶν, χωρὶς νὰ ἐξετασθῇ ἐὰν τοῦτο πράττῃ ἑκουσίως ἢ ἀσυνειδήτως, δηλαδὴ τελείως ἐν ἀγνοίᾳ του καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεώς του. Ὑπάρχει ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀπάτη, ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν αὐστηροτέραν αὐτοῦ ἔννοιαν, ἀλλ' ἀπάτη ἀσυνείδητος διὰ τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν εὐθύνην δύναται νὰ ἔχῃ ὁ διάμεσος

Ἡ ἀσυνείδητος ἀπάτη παρατηρεῖται καὶ εἰς μερικὰ τῶν καθαρῶς πνευματιστικῶν φαινομένων. Οὕτω εἰς τὰ φαινόμενα τῆς *γραφῆς*, εἰς ἐκεῖνα τῆς *ἐνσωματώσεως*, εἰς τὰ τῆς *τυπτολογίας* ἡ διάνοια τοῦ διαμέσου συσκοτίζει ἐνίοτε τὰ παρὰ τοῦ πνεύματος ἀνακοινούμενα μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀλλοιοῦται ἡ ἔννοια αὐτῶν. Διότι ἡ σκέψις τοῦ πνεύματος διέρχεται διὰ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ διαμέσου καὶ ὑπάρχουσι περιπτώσεις—εὐκόλως ἀναμφιβόλως διευκρινιζόμεναι ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τοὺς τρόπους τοῦ πειραματισμοῦ—καθ' ἃς ὁ διάμεσος δὲν ἀφίνει νὰ τελεσθῇ ἡ μετάδοσις πλήρης ἀλλὰ παρεμποδίζει ταύτην ὡς ἐκ τῆς ἐν γένει μορφωτικῆς, διανοητικῆς καὶ ψυχολογικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ διάμεσος ἀπατᾷ ἀσφαλῶς, ἀλλ' ἀπατᾷ *ἀσυνειδήτως* καὶ ἐν παντελεῖ αὐτοῦ ἀγνοίᾳ. Ἡ ἐλαττωματικότης αὕτη τῆς διαμεσότητος ὀφείλεται ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν ἀτελῆ αὐτοῦ ὕπνωσιν, ἥτις παρεμβάλλει πλείστας δυσκολίας εἰς τὸ ἐπικοινωνοῦν πνεῦμα ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀπόλυτον καὶ ἀνεπηρέαστον χειρισμὸν τοῦ διαμέσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Léon Denis*, «Dans l' Invisible ». — Proceedings *τῆς Λονδινείου «Ἑταιρίας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν»* Τόμος XXIII 1909. — «*Annales Psychiques*» 1—15 Σεπτεμβρίου 1909. *De Rochas*, L' Exteriorisation de la Motricité». *Doct. Dariex*, «Annales Psychiques 1896. — *Maxwell*, Les Phénomènes Psychiques. La Fraude et l'erreur». — *Visani Scozzi*, «La Medianità». — *Gabr. Delanne*, Les Apparitions Matérialisées».

Μ ΛΑΝΔΟΣ

— «**Ἀπάτη ἀντ' ἀπάτης**». Κωμειδύλλιον τοῦ Δ Κορομηλᾶ (βλ. λ.).

ἀπάτη (ἡ) (Apate) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ξυλοφάγων*. Τὸ σῶμά των εἶναι παχύτατον, κυλινδρικόν, μὲ αἱ

Digitized by Google

σθητῶς κυρτὸν τὸν προθώρακα· αἱ κεραῖαι βραχύταται, τελευτῶσαι εἰς ἐξωγκωμένον ἄκρον τριαρθρωτόν. Οἱ πόδες φέρουσι πέντε ἀρθρώσεις, ὧν ἡ πρώτη εἶναι μικροτάτη καὶ μόλις ὁρατή. Αἱ κάμπαι των ἔχουσι σῶμα μαλακὸν καὶ λευκὸν χρῶμα, ζῶσιν ἐπὶ τῶν κορμῶν καὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων καὶ σχηματίζουσι στοὰς ἐπιμήκεις, ἐπιφέρουσαι οὕτω μεγάλας βλάβας εἰς τὸ φυτόν. Τὰ γνωστότερα εὐρωπαϊκὰ εἴδη εἶναι ἡ *ἀπάτη ὁ καπουκῖνος* (Apate capucinus), ἥτις ἔχει μῆκος 5—12 χιλιοστομέτρων, χρῶμα δὲ μελανὸν κατὰ τὴν ράχιν καὶ ζωηρῶς ἐρυθρὸν κατὰ τὸ στῆθος· καὶ *ἀπάτη ἡ ἀκανθόφορος* (Apate muricata), ἥτις προσβάλλει τὴν ἄμπελον. Τὸ τέλειον ἔντομον ταύτης ἔχει μῆκος 7—8 χιλιοστομ., ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ σῶμά του εἶναι μαῦρα, τὰ ἔλυτρα καὶ αἱ κεραῖαι μελαψά. Διατρυπᾷ ἕνα ὀφθαλμὸν τοῦ μονοετοῦς ξύλου τῆς ἀμπέλου καὶ δι' αὐτοῦ εἰσδύει ὑπὸ τὸν φλοιὸν καὶ χαράσσει κυκλοειδῆ ὁδόν, ἐντὸς τῆς ὁποίας λαμβάνει χώραν ἡ συνουσία. Τὸ θῆλυ σχηματίζει τότε παραλλήλως πρὸς τὸν ἄξονα νέαν στοὰν ἀρκετῶν ἑκατοστομ. μήκους, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀποθέτει τὰ ᾠά της, μεθ' ὃ ἐξέρχεται διὰ νὰ διατρυπήσῃ νέον βλαστὸν καὶ ἀποθέσῃ καὶ εἰς αὐτὸν ᾠά. Οἱ προσβληθέντες κλῶνοι ξηραίνονται καὶ θραύονται εὐκόλως εἰς τὸ σημεῖον διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθεν ἐντὸς αὐτῶν τὸ ἔντομον. Εὐτυχῶς σπανίως παρουσιάζεται. Προτιμᾷ δὲ τὰς ἀσθενικὰς κληματίδας. Διὰ τὴν καταπολέμησιν ἐπιβάλλεται ἡ μετὰ τὴν κλάδευσιν τῶν προσβεβλημένων ἀμπέλων ἄμεσος καῦσις τῶν ἀποκοπεισῶν κληματίδων. —Ω.

ἀπατηλὰ (τὰ) (Apatela) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *νητοβιδῶν*. Ἀπαντῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀπατηλὴ (ἡ) (Apatele) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *λεπιδοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψυχῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *νητελιδῶν*. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀπατηλός, — *ή*, — *όν*· ὁ ἀπατῶν, ὁ παραπλανῶν, ὁ ἐπιτήδειος πρὸς ἀπάτην: «λόγοι ἀπατηλοί» ‖ ψευδής, ἀνύπαρκτος: «ἀπατηλὴ ἐλπίς».—Ἐπίρρ. *ἀπατηλῶς*.

ἀπάτητος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*, —*ον* (τό)· ὁ μὴ πατούμενος, ὁ μὴ πατηθείς: «ἀπάτητον δάσος,— ὄρος, — τόπος κττ.» ‖ ἀκαταπάτητος, ἀκατάληπτος, ἀνάλωτος: «ὁ τόπος μας εἶναι ἀπάτητος ἀπὸ ληστάς, — ἀπὸ πειρατάς».

Ἀπάτιν *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νοτιοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Κάτ. 13.000. Ἐμπόριον ἐλαίου, καννάβεως καὶ ἰχθύων. Μεταξουργία.

ἀπατίτης (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν συνιστάμενον ἐκ φωσφορικοῦ ἀσβέστου, χλωρίου καὶ φθορίου κατὰ τὸν τύπον

$$Ca_5\ F13\ (PO_4)\ \text{ἢ}\ Ca_5\ F3\ (PO_4).$$

Ἔχει σκληρότητα 5 καὶ εἰδ. βάρος 3, εἶναι δὲ χρώματος λευκοῦ τεφροῦ καὶ λάμψεως ὑαλώδους. Κρυσταλλοῦται κατὰ ἑξαγωνικὸν σύστημα εἰς ραβδοειδεῖς κρυστάλλους.

— *[Λιπασματολ.]*. Τὸ φωσφορικὸν τοῦτο ὀρυκτόν, ὡς περιέχον τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ ὑπὸ τὴν ἀδιάλυτον αὐτοῦ μορφήν, χρησιμοποιεῖται κυρίως, ὡς πρώτη ὕλη, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν λιπασμάτων. Διὰ κατεργασίας τούτου μετὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος λαμβάνονται τὰ *ὑπερφωσφορικὰ* (βλ. λιπάσματα φωσφορικά), τὰ ὁποῖα περιέχουσι τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ ὑπὸ τὴν διαλυτὴν αὐτοῦ μορφήν, τὴν ὑπὸ τῶν φυτῶν ἀφομοιώσιμον. Ἐκ τῶν φυσικῶν φωσφορικῶν (phosphates) τοῦτο εἶναι τὸ πλουσιώτερον εἰς *φωσφορικὸν ἄσβέστιον* (70—80%) καὶ φέρεται ἐν τῷ ἐμπορίῳ, εἴτε ὑπὸ τὴν περιεκτικότητα τούτου, εἴτε ὑπὸ τὴν τοῦ *φωσφορικοῦ ὀξέος* (P_2O5), τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν διαιροῦντες τὴν πρώτην διὰ τοῦ 2,18. Καλὸν εἶναι ἡ ἀγορὰ τοῦ ἀπατίτου νὰ γίνεται πάντοτε κατόπιν χημικῆς ἀναλύσεως καὶ ὑπὸ τὴν περιεκτικότητα τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος (P_2O5). Τὸ φωσφᾶτον τοῦτο διαφέρει τῶν ἄλλων ὡς ἐκ τῆς κρυσταλλικῆς του ὑφῆς καὶ ἀπ' εὐθείας ἐλάχιστα χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ γεωργίᾳ, διότι εἶναι τόσον σκληρὸν καὶ συμπαγές, ὥστε δυσκόλως ἀποσαθροῦται καὶ δὲν ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν φυτῶν.

Τὰ σπουδαιότερα ὀρυχεῖα ἀπατίτου, ἐξ ὧν οὗτος ἐξάγεται διὰ γεωργικοὺς κυρίως σκοπούς, εὑρίσκονται ἐν Γερμανίᾳ (Nassau), Ἱσπανίᾳ (Logrosan, Estramadure, Caceres). Πορτογαλίᾳ (Alemtejo). Β. Ἀμερικῇ Καναδᾷ καὶ Φλωρίδι. Γ. Κ. Κ.

ἀπατμίζω μεταβάλλω εἰς ἀτμόν, ἐξατμίζω.

ἀπάτμισις (ἡ)· ἐξάτμισις.

— *[Γεωργ.]*. Ἡ ἀποβολὴ δι' ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος ἢ τῆς ὑγρασίας τῶν διαφόρων ἐδαφῶν. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φυσικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους καὶ εἶναι ἐντονωτέρα εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ ψαμμώδη ἐδάφη. Εἰς τὰ δυνατὰ ἀργιλλώδη ἐδάφη ὁ ὕδωρ ἢ ἡ ὑγρασία συγκρατοῦνται περισσότερον. Ἐπίσης ἡ παρουσία χημικῶν ἑνώσεων καὶ ἐν γένει ὀργανικῶν οὐσιῶν, ὡς καὶ ἡ παρουσία ὑγροσκοπικῶν λιπασμάτων, ἐμποδίζουσι τὴν ἐντελῆ ἀπάτμισιν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ οὕτω προλαμβάνεται, ἐν καιρῷ παρατεταμένης ξηρασίας, ἡ καταστρεπτικὴ διὰ τὴν βλάστησιν ἐπίδρασις αὐτῆς.

Διὰ διαφόρων δοκιμῶν εὑρίσκεται ἡ ἀπατμιστικὴ ἱκανότης τῶν διαφόρων συστατικῶν τοῦ ἐδάφους· οὕτως ἡ εἰς λίτρα ἀποβολὴ ὕδατος, διὰ τὴν αὐτὴν ποσότητα, ἔκτασιν καὶ χρονικὴν διάρκειαν, εἶναι διὰ τὴν ἄμμον 10, διὰ τὴν ἄσβεστον 5, διὰ τὴν ἄργιλλον 3 καὶ διὰ τὴν χουμάδα 2. Ἐν τούτοις ἡ ἀπάτμισις, λαμβάνουσα χώραν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ κανονικοῦ, διευκολύνει τὴν ἀναρρίχησιν τοῦ ὕδατος, περιέχοντος ἐν διαλύσει τὰς φυτικὰς τροφάς, ἐκ τῶν κατωτέρων μερῶν τοῦ ἐδάφους πρὸς τὰ ἀνώτερα. Διὰ τοῦτο ὁ σχηματισμὸς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ καλλιεργημένου ἐδάφους ξηροῦ, συμπαγοῦς καὶ συνεχοῦς στρώματος (ἐπιγάγου) ἐξ ἀσβέστου, ἀργίλλου κλπ. εἶναι βλαπτικὸς καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπιβάλλεται, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν τῆς καλλιεργείας, ἐλαφρὰ ἢ βαθεῖα ἀνασκαφὴ ἢ καὶ σκάλισμα τοῦ ἐδάφους. Γ. Κ. Κ.

ἀπατόδων (ὁ) (Apatodon) *[Παλαιοζ.]*· βλ. νωδοσαυρίδαι.

ἀπατόμερος (ὁ) (Apatomerus) *[Παλαιοζ.]*· βλ. πτεροδακτυλίδαι.

ἀπατόμυζα (τὰ) (Apatomyza) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *διπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τανυστομιδῶν*. Γνωστὰ δύο εἴδη, ὧν τὸ ἓν ἰθαγενὲς τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ τὸ ἕτερον ἰθαγενὲς τῆς Γεωργίας. Δ. Ν. Π.

ἀπατόρνις (ἡ) (Apatornis) *[Παλαιοζ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρνιθιδῶν* (Ornithidae). Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος *ἀπατόρνις ἡ ταχεῖα* (Apatornis celer), τῆς ὁποίας τὰ ἀπολιθώματα εὑρέθησαν εἰς τὰ δευτερογενῆ πετρώματα τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶχον ἀνάστημα κοινῶν κοράκων, αἱ σιαγόνες των ἦσαν ὀδοντωταὶ καὶ ἡ κεφαλή των ὡμοίαζε πρὸς κεφαλὴν ἑρπετοῦ. Δ. Ν. Π.

ἀπατός· ἀντων. δημοτ. (ἀπὸ τῆς *ἀτός=αὐτός*)· λέγεται πάντοτε μετὰ τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μου, σου* κ.τ.λ. πρὸς δήλωσιν ἀντιδιαστολῆς καὶ συνήθως ὡς προσδιορισμὸς τῆς *ἀτός μου* κ. τ. τ. ἡ ὁποία προηγεῖται: «ἀτός μου κι' ἀπατός μου τὄθελα», «ἀτός του κι' ἀπατός του φταίει», αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ οὐχὶ ἄλλος· πρβ. *μοναχὸς* καὶ *μόνος*. Β. Φ.

ἄπατος,—*η*, —*ο*· δημοτ. ὁ μὴ ἔχων πάτον, πυθμένα, ἀπύθμενος: «ἡ θάλασσα 'ς αὐτὸ τὸ μέρος εἶναι ἄπατη»· «τὰ νερὰ εἶναι ἄπατα» ‖ μεταφ. ἐπὶ ἐδάφους, ἰδίᾳ οἰκοπέδων ὅπου δὲν δύναται νὰ θεμελιωθῇ οἰκοδόμημα: «τὰ χώματα εἶναι ἄπατα». Β. Φ.

— *[Ναυτ.]* Ὁ ὅρος ἄπατα ἐν τῇ κοινῇ τῶν ναυτικῶν μας διαλέκτῳ σημαίνει ὅτι ἡ ριφθεῖσα *βολὶς (σκαντάγιο)* δὲν εὗρε τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν «*ἄβυσσος*» τοῦ ἐπισήμου ναυτ. ὀνοματολογίου Σ. Ε. Λ.

ἀπατόσαυρος (ὁ) (Apatosaurus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεινοσαυριδῶν* (Dinosauria) τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀτλαντοσαυριδῶν* (Atlantosauridae). Τὸ ἀνάστημά του ἦτο γιγαντιαῖον καὶ τὸ μῆκος τοῦ σκελετοῦ του ἔφθανε τὰ 18 περίπου μέτρα. Οἱ πόδες του ὡμοίαζον πρὸς τοὺς τοῦ *μοροσαύρου* (Morosaurus), ἐνῷ ἡ κοιλιακή του κοιλότης ἦτο παραπλησία πρὸς τὴν τοῦ *ἀτλαντοσαύρου* (Atlantosaurus). Οἱ ἐγκεφαλικοὶ σπόνδυλοι κυρτοὶ πρὸς τὸ πρόσθιον ἐγκεφαλικὸν τμῆμα καὶ κοῖλοι πρὸς τὸ ὀπίσθιον· ὁ λαιμὸς ὀγκώδης. Οἱ ὀδόντες του δεικνύουν ὅτι ἦτο φυτοφάγον ζῷον. Γνωστὰ δύο εἴδη: *ἀπατόσαυρος ὁ εὐρύλαιμος* (Apatosaurus laticollis) καὶ *ἀπατόσαυρος ὁ ὑψηλὸς* (Apatosaurus excelsus) (Marsh). Τὰ ἀπολιθώματα τούτων εὑρέθησαν εἰς τὰ ἰουρασικὰ στρώματα τοῦ Κολοράδου. Δ. Ν. Π.

Ἀπατόσαυρος ὁ εὐρύλαιμος.

ἀπάτουρα (τὰ) (Apatura) *Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ροπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπατουριδῶν*. Τὰ ἔντομα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τῶν ἐπιμήκων κεραιῶν των, αἵτινες κατὰ τὸ ἄκρον των διογκοῦνται καὶ σχηματίζουσι ροπαλοειδῆ διχαλωτὴν ἀπόφυσιν. Αἱ πτερυγές των εἶναι μέλαιναι κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν μέρος καὶ φέρουσι λευκὰς κηλῖδας μὲ κυανᾶς καὶ ἰώδεις ἀναλαμπάς, ἐνῷ πρὸς τὸ κάτω μέρος εἶναι ὑπόφαιαι καὶ πλησίον τῶν ἄκρων των φέρουσι μελανὴν στρογγύλην κηλῖδα. Τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων εἶναι ἐλαφρῶς ὀδοντωτά. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων ἔχουσι σχῆμα *λείμακος* (*σαλιγκαρίου*). Ἡ κεφαλή των φέρει τέσσαρα ἀκανθώδη κεράτια καὶ κατὰ τὸ πηγαῖον τμῆμα των φέρουσι δύο μικρὰς ἀκάνθας. Αἱ χρυσαλλίδες των εἶναι πεπιεσμέναι ἐκ τῶν πλαγίων μὲ τροπιδώδη ράχιν καὶ βραχεῖαν κεφαλήν. Τὰ ἀπάτουρα εἶναι διαδεδομένα εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν. Ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντῶσι συνήθως δύο εἴδη: *ἀπάτουρον ἡ ἶρις* (Apaturum iris) καὶ *ἀπάτουρον ἡ Ἰλία* (Apaturum ilia).

Τὸ *ἀπάτουρον ἡ ἶρις* ἔχει φαιοϋπομελαίνας πτέρυγας μὲ λευκὰς κηλῖδας κατὰ τὸ μέσον τῶν πτερύγων καὶ πλαγίαν ὁμοιόχρωμον κηλῖδα κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τῶν πτερύγων· ἀπαντᾷ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην καὶ ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ κατὰ Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον εἰς τὰ δάση καὶ τοὺς λειμῶνας. Τὸ *ἀπάτουρον ἡ Ἰλία* διακρίνεται τοῦ προηγουμένου ἐκ τοῦ μικροτέρου μεγέθους του καὶ τῶν ἐπιξάνθων κηλίδων τῶν πτερύγων του. Ἀπαντᾷ κατὰ τὸ θέρος εἰς ὑγρὰ καὶ σκιερὰ μέρη. Αἱ κάμπαι του ἔχουσι χρῶμα ἀνοικτῶς πράσινον μὲ κιτρίνας καὶ λευκὰς ἀποχρώσεις καὶ ζῶσιν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων κλάδων τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

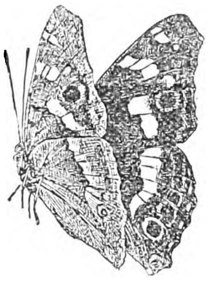

Ἀπάτουρον ἡ Ἰλία.

— **ἀπάτουρα** (τὰ) (Apatura) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι μὲ ἁπλᾶ ἄνθη καὶ ἰθαγενῆ τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίας. Δ. Ν. Π.

Ἀπάτουργος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀσιατικῆς Σαρματίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5.9.5).

Ἀπατούρια *[Ἀρχαιολ.]*. Ἑορτὴ φρατρική, θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, τελουμένη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν πάσαις ταῖς Ἰωνικαῖς πόλεσι, πλὴν τῆς Ἐφέσου καὶ τῆς Κολοφῶνος, «κατὰ φόνου τινὰ σκῆψιν» (Ἡροδ. Α' 147), ὡς καὶ ἐν Τροιζῆνι, Σάμῳ, Χίῳ Κυζίκῳ, Φαναγορείᾳ. Ἐν Ἀθήναις τὰ Ἀπατούρια ἦσαν ἑορτὴ παναθηναϊκή, διότι πᾶς Ἀθηναῖος ἦτο καὶ μέλος φατρίας τινός, καὶ ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Πυανεψιῶνα (πιθανώτατα ἤρχιζον κατὰ τὴν 11ην αὐτοῦ), μῆνα φθινοπωρινὸν (Ὀκτώβριον—Νοέμβριον) τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη, παρασκευαζομένη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, διήρκει τρεῖς μόνον, αἵτινες ἐκαλοῦντο κατὰ σειράν, *δορπία ἢ δορπεία, ἀνάρρυσις* καὶ *κουρεῶτις*. Κατὰ τὴν δορπίαν πᾶς Ἀθηναῖος προσήρχετο κατὰ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ Φρατρεῖον ἢ εἰς τὴν οἰκίαν πλουσίου τινὸς μέλους τῆς φρατρίας του καὶ μετεῖχε τοῦ παρεσκευασμένου ἑορταστικοῦ δείπνου. Κατὰ τὴν ἀνάρρυσιν προσεφέροντο θυσίαι πρὸς τὸν Φράτριον Δία καὶ Ἀθηνᾶν τὴν Φρατρίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὸς τὸν Διόνυσον τὸν Μελαναιγίδα. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα, πολῖται καλλίστας ἐνδεδυμένοι στολὰς ἁνῆπτον δᾷδας ἀπὸ τῆς Ἑστίας καὶ ὕμνουν τὸν θεὸν Ἥφαιστον, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο καὶ θυσίαι καὶ ἡ λαμπαδηδρομία. Κατὰ τὴν κουρεῶτιν εἰσήγοντο τὰ παιδία (οἱ κοῦροι) ὑπὸ τῶν γονέων ἢ ἐπιτρόπων (κυρίων) εἰς τὰς φρατρίας τῶν γονέων των πρὸς καθιέρωσιν τῶν οἰκογενειακῶν δικαιωμάτων των. Συνήρχοντο δὲ οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὸ Πρυτανεῖον παλαιότερα, περὶ τὴν Θόλον δὲ βραδύτερον, καὶ ἔθυον εἰς τὸν Φράτριον Δία ἱερεῖον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο κούρειον, ὅτε προσεφέρετο δι' ἄρρεν παιδίον (κοῦρον), μεῖον δέ, ὅτε προσεφέρετο διὰ θῆλυ, ὅτε θὰ ἦτο καὶ μικρότερον τοῦ κουρείου, ἴσως ἑνὸς μηνὸς (μεὶς=μὴν) καὶ διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἐλέγετο μεῖον. Ὑπεστηρίχθη καὶ ἡ γνώμη ὅτι κούρειον ἐλέγετο τὸ διὰ τοὺς ἐνήλικας παῖδας ἱερεῖον, μεῖον δὲ τὸ διὰ τοὺς ἀνήλικους ἢ τοὺς κατ' αὐτὸ τὸ τῆς τελουμένης ἑορτῆς ἔτος γεννηθέντας. Τὸ διὰ τὴν θυσίαν προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἱερεῖον ἦτο πρόβατον ἢ αἴξ, μετὰ πλακουντίων, οἴνου καὶ ἀργυρίου. Μετὰ τὴν θυσίαν ἕκαστος τῶν φρατέρων ἐλάμβανε μερίδα ἐκ τῶν κρεάτων καὶ ἐψήφιζε περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν.

Ἂν ἡ πλειοψηφία τῶν φρατέρων ἀπεφαίνετο ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐγγραφῇ παιδίον τι εἰς τὴν φρατρίαν τοῦ πατρός του, τότε ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐγγραφῆς του ἐδικάζετο ὑπό τινος τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων τελεσιδίκως. Ὁσάκις δὲ ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ παιδίου εἰς τὴν φρατρίαν τοῦ πατρός του, οἱ ἐνιστάμενοι ἐτιμωροῦντο. Ἂν ὅμως ἡ ἔνστασις κατὰ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ παιδίου ἐγίνετο ἐν ἀρχῇ,

Digitized by Google

ὅτε ὡρκίζετο ὁ πατὴρ ἢ ὁ ἐπίτροπος ὅτι ἐγεννήθη τοῦτο ἐκ γονέων ἐλευθέρων καὶ πολιτῶν Ἀθηναίων, τότε ἀπεσύρετο τὸ θῦμα καὶ ἡ θυσία ἀνεβάλλετο διὰ νὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ πρεσβυτέρων παίδων καὶ ποιήματα δοκίμων ποιητῶν καὶ ἐβραβεύετο ὁ ἄριστος αὐτῶν. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰσήγοντο τὰ νόθα τέκνα καὶ τὰ ὑπὸ πολιτῶν υἱοθετηθέντα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο τὰ δικαιώματα πολίτου Ἀθηναίου, ἀναγραφομένου τοῦ ὀνόματός των καὶ τοῦ πατρός των εἰς τὸ φρατορικὸν γραμματεῖον. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ οἱ νεωστὶ τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα ἀποκτήσαντες. Ἐξ ἀφορμῆς παρετυμολογίας τῆς λέξεως Ἀπατούρια ἐκ τῆς λέξεως ἀπάτη, ἐπλάσθη ὁλόκληρος μῦθος ἐν τῇ ἀρχαιότητι περὶ τῆς προελεύσεως αὐτῆς ἔχων οὕτως: Ὅτε περὶ τὸ τέλος 1100 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς περὶ τῶν Κελαινῶν, ἢ κατ' ἄλλους περὶ τῆς πόλεως Οἰνόης, ὁ Βοιωτὸς Ξανθίας ἢ Ξάνθος προεκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς Θυμοίτην εἰς μονομαχίαν, ἵνα ἐκ ταύτης κριθῇ εἰς τίνα θὰ δοθῇ ἡ πόλις, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη τὴν πρόκλησιν. Τότε ὁ ἐκ Μεσσηνίας εἰς Ἀθήνας ἐξόριστος Νηλείδης Μέλανθος ἐδήλωσεν ὅτι δέχεται αὐτὸς ἀντὶ τοῦ Θυμοίτου τὴν μονομαχίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι ἂν νικήσῃ τὸν Ξάνθον θὰ διαδεχθῇ αὐτὸς ἀποθανόντα τὸν Θυμοίτην εἰς τὸν θρόνον. Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτὴ καὶ ἡ μονομαχία ἤρχισεν, ἐνῷ δὲ ὁ Ξάνθος ἔστρεψε πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλήν του διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος τοῦ ἐφάνη ὅτι ἵστατο ὄπισθέν του φορῶν τραγῆν—εἶχεν ὑποπτεύσει ὅτι ἦτο σύντροφος τοῦ Μελάνθου—ἐφονεύθη ὑπὸ τούτου. Ἀπὸ τότε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐτέλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ Ἀπατούρια, ὡς καὶ τὴν τοῦ Διονύσου τοῦ Μελαναιγίδος ἑορτήν, ὅστις ἐπίστευον ὅτι ἦτο ὁ ὄπισθεν τοῦ Ξάνθου μὲ τὴν τραγῆν ἄνθρωπος. Ἡ προέλευσις τῆς λέξεως ὡς καὶ ἡ σημασία αὐτῆς εἶναι προφανής. Ἀπατούρια εἶναι τὰ *ὁμαπατόρια* ἢ *ὁμοπατόρια*, ὡς διαδηλοῖ τοῦτο καὶ τὸ ἑξῆς τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. Γ' 7. 8) χωρίον: «Ἐν οἷς (Ἀπατουρίοις) οἵτε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ αἱ φρατρίαι ξύνεισι σφίσιν αὐτοῖς». Τὰς δαπάνας τῶν φρατρικῶν αὐτῶν γευμάτων κατὰ τὰ ὁποῖα ἐξελέγοντο «*προγεῦσται*» (ἐπιμεληταὶ) καὶ «*οἰνόπται*» κατέβαλεν ὁ δῆμος καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγοντο δημοτελεῖς. Ἡ χαρακτηριστικὴ αὕτη ἑορτὴ τῶν καθαρῶς Ἰώνων (πλὴν τῶν Ἐφεσίων καὶ Κολοφωνίων ἀποκλεισθέντων αὐτῆς, διότι εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν τῆς φυλῆς εἰσήγαγον καὶ στοιχεῖα λατρείας τῶν ἰθαγενῶν), ἥτις περιεῖχε τὴν ἔννοιαν ὅτι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν προστασίας τῶν γενῶν διατηρεῖται καὶ ἀνανεοῦται ἡ πόλις, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεδηλοῦντο ζωηρῶς πάντα τὰ αἰσθήματα τῆς συγγενείας, ἐκρίθη ὡς κατάλληλος κατὰ τὸ 406 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Θηραμένους διὰ νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τῶν νικητῶν τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας στρατηγῶν, διότι δὲν διέσωσαν τοὺς ναυαγούς. Ἡ ἐμφάνισις πάντων σχεδὸν τῶν Ἀθηναίων ἐνδεδυμένων μέλανα ἱμάτια καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένων κατ' αὐτὴν ὑπεβοήθησε τὸν δημαγωγὸν νὰ ἐξεγείρῃ θύελλαν ἐμπαθείας κατὰ τῶν παραμελησάντων δῆθεν τὸ ἱερώτατον τῶν καθηκόντων των.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. CIA II 841 β καὶ CIA IV. 2.841 β, ἔνθα τὰ τρία ψηφίσματα τῆς ἐπιγραφῆς Δημοτιωνιδῶν, καὶ G. Gilbert (μετάφρ. Ν. Πολίτου) Ἐγχειρ. ἀρχαιολ. τοῦ δημοσ. βίου τῶν Ἑλλήνων 1897 σ. 231 κἑξ. ΚΑΨ.

Ἀπατούρια *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν ἐπαρχίᾳ Ἄνδρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων κοινότητος Ἀποικίων, ἀπέχων 20' ἀπὸ τῆς ἕδρας αὐτῆς, ἧς πρὸς Α κεῖται. Κάτ. 57.

Ἀπατουρία *[Ἀρχ.]*. —1) Ἐπώνυμον τῆς *Ἀθηνᾶς* παρὰ Τροιζηνίοις, οἵτινες ἐλάτρευον αὐτὴν ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Ἀπατουρία ἐν τῇ νήσῳ Καλαυρείᾳ (Πόρῳ), ἔνθα καὶ ναὸς αὐτῆς (Ἀθηνᾶς Ἀπατουρίας) ὑπῆρχεν ἱδρυθείς, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τῆς Αἴθρας (βλ. λ.). Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον αἱ παρθένοι τῆς Τροιζῆνος ἀνέθετον πρὸ τοῦ γάμου των τὴν ζώνην των.

—2) Ἐπώνυμον τῆς *Ἀφροδίτης* ἐν Φαναγορείᾳ τῆς Σκυθίας, ἔνθα εἶχεν ἐπίσημον ἱερὸν ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον *Ἀπάτουρος* ἢ *Ἀπατουρία*. Τοῦ ἐπωνύμου τούτου ἡ παρετυμολογία ἐκ τῆς λέξεως ἀπάτη ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ πλασθῇ ὁ ἑξῆς μῦθος: Ἡ Ἀφροδίτη διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν Γιγάντων παρεκάλεσε τὸν Ἡρακλέα νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν πρὸς ἐξόντωσίν των· πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου ἐκρύβη ὁ Ἡρακλῆς εἰς σπήλαιόν τι (εἰς κευθμῶνά τινα) καὶ ἐκεῖ ἐκάλει ἡ Ἀφροδίτη ἀνὰ ἕνα τῶν Γιγάντων, ἀπατῶσα ἕκαστον ὅτι μόνη της διέτριβεν ἐν τῷ σπηλαίῳ. Οὕτως ἠδυνήθη ὁ Ἡρακλῆς νὰ φονεύσῃ πάντας τοὺς Γίγαντας. ΚΑΨ.

ἀπατουρίδαι (οἱ) (Apaturidae) *[Ζῳολ.]*. Ἔντομα λεπιδόπτερα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ῥοπαλοκέρων*, ἀποτελοῦντα τὸ γένος *ἀπάτουρα*. Δ. Ν. Π.

Ἀπατούριος (ὁ).—1) Ἐπώνυμον τῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων τιμωμένων θεῶν, ἰδίως τοῦ Διὸς Φρατρίου καὶ Διονύσου τοῦ Μελαναίγιδος.

—2) Βυζάντιος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἀπευθύνεται ὁ τριακοστὸς τρίτος λόγος τοῦ Δημοσθένους.

—3) Ζωγράφος καὶ σκηνογράφος ἐξ Ἀλαβάνδων τῆς Καρίας, ἀκμάσας κατὰ τὸν πέμπτον π.Χ. αἰῶνα καὶ μόνον ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου μνημονευόμενος. Οὗτος ἐχρησιμοποίησε τοὺς περὶ προοπτικῆς κανόνας, οὓς ἐρρύθμισαν ἐκ τῆς προοπτικῆς πραγματείας τοῦ Ἀγαθάρχου οἱ Δημόκριτος καὶ Ἀναξαγόρας, γράψαντες καὶ σχετικὰς μελέτας, δι' ὧν οὗτοι «ἐδίδασκον τὸν τρόπον δι' οὗ τὰ ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας ζωγραφιζόμενα ἀντικείμενα φαίνονται ἐπὶ τῆς εἰκόνος εἴτε προέχοντα, εἴτε ἀφιστάμενα τοῦ βάθους αὐτῆς» (*Vitr.* βιβλ. VII. κεφ. V.). Ὁ Ἀπατούριος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁδηγιῶν τούτων ἐζωγράφησε διὰ τὸ μικρὸν τῶν ἐν Λυδίᾳ Τράλλεων θέατρον, τὸ καὶ *Ἐκκλησιαστήριον* καλούμενον, σκηνογραφίαν ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἀντὶ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπικρατούντων ἐν ταῖς σκηνογραφίαις κιόνων, ἐπαρουσίασεν ἀγάλματα κενταύρων ὑποστηρίζοντα ἐπιστήλια καὶ θόλους, ἡ προοπτικὴ τῶν ὁποίων προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ Βιτρουβίου. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

—4) Ὁ μετὰ τοῦ Νικάνορος δολοφονήσας τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Σέλευκον τὸν Σωτῆρα κατὰ τὸ ἔτος 222 π. Χ. Γαλάτης. Οἱ δολοφόνοι συλληφθέντες ἐφονεύθησαν ἀμέσως κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀχαιοῦ.

— *Ἀπατούριος* ἢ *Ἀπατουριὼν* ἢ *Ἀπατουρεών*. Εἷς τῶν μηνῶν τοῦ μηνολογίου τῶν Περγαμηνῶν, τῶν Σαμίων, τῶν Τηνίων, τῶν Κυζικηνῶν καὶ τῶν ἐν Σκυθίᾳ Ὀλβίων. Ὁ Ἀπατουριὼν μιᾶς τῶν εἰρημένων πόλεων δὲν ἀντεστοίχει πρὸς τὸν Ἀπατουριῶνα ἄλλης πόλεως. ΚΑΨ.

Ἀπάτουρον (καὶ κατὰ *Κλαύδ. Πτολεμαῖον Ἀπάτουρος*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σαρματίας τῆς ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τὰς Οὐαρδάνου ποταμοῦ ἐκβολὰς καὶ εἰς πλάτ. 48° 15' Β καὶ μῆκος 66°30' ἀπὸ Φέρρου. Κατὰ Στράβωνα (ΙΑ, ε', 10) πάλιν (πρβλ. *Plin.* IV, 6—*Στέφ. Βυζ.* ἐν λ.): «εἰσπλεύσαντι δ' εἰς τὴν Κοροκονδαμῖτιν ἥ τε Φαναγορία ἐστί, πόλις ἀξιόλογος, καὶ Κῆποι καὶ Ἑρμώνασσα καὶ τὸ Ἀπάτουρον τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερόν· ὧν ἡ Φαναγορία καὶ οἱ Κῆποι κατὰ τὴν λεχθεῖσαν νῆσον ἵδρυνται (δηλ. «νῆσον περίκλυστόν τινα», ἤτοι τὸ ὑπὸ τῆς συγχρόνου λιμνοθαλάσσης Ταμὰν καὶ τοῦ ποταμοῦ Κουμπὰν ἀποκοπτόμενον τμῆμα ἀνατολικῶς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου) εἰσπλέοντι ἐν ἀριστερῷ, *αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις ἐν δεξιῷ, πέραν Ὑπάνιος, ἐν τῇ Συνδικῇ*».

Γράφει δὲ περὶ τῆς Ἀφροδίτης τῆς *Ἀπατούρου* (=δολερᾶς ἀπατεῶνος) ὁ Στράβων ὅτι «ἐτυμολογοῦσι τὸ ἐπίθετον τῆς θεοῦ, μῦθόν τινα προστησάμενοι», καθ' ὃν ἡ Ἀφροδίτη ἐξόντωσε δι' ἀπάτης τοὺς ἐρωτικῶς ἐνοχλοῦντας αὐτὴν Γίγαντας διὰ τοῦ Ἡρακλέους (βλ. Ἀπατουρία).

Ἡ ἀναζήτησις τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀπατούρου, ὅπερ πάντως ἔκειτο εἰς τὰ ΝΑ τῆς Μαιώτιδος (βλ. Ἀζοφική), φαίνεται ἡμῖν ἀδύνατος. Καὶ εἰς μὲν τὸν βλέποντα τὸν χάρτην «Pontus Euxinus et Palus Maeotis» secundum Ptolemeum τὸν προσηρτημένον εἰς τὸν χάρτην XVI τῶν Tabulae in Geographos Graecos Minores καὶ καταρτισθέντα ὑπὸ Carolus Müller (ἔκδ. Διδότου) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συντεταγμένων τοῦ Πτολεμαίου, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, ἕνεκα τοῦ σχήματος τῆς ἀκτογραμμῆς, ὅτι τὸ Ἀπάτουρον δέον νὰ τοποθετηθῇ ὅπου τὸ σύγχρονον *Τεμριούκ* (βλ. προχείρως χάρτην ἐν λ. Ἀζοφική).

Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ ἦτο ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλεύσαντι τὴν λίμνην καὶ ἐπὶ τῆς νήσου, ἐνῷ ὁ Στράβων τονίζει τὸ ἀντίθετον. Ἀφ' ἑτέρου ἐὰν συσχετίσωμεν τὰς συντεταγμένας, ἃς παρέχει ὁ Πτολεμαῖος διά τε τὸ Ἀπάτουρον καὶ τὸ ἀκρωτήριον Ἀχίλλειον, οὕτινος ἡ ταυτότης εἶναι ἀναμφισβήτητος (ὄντος τοῦ ΒΑ κέρατος τοῦ βορείου στομίου τοῦ Στενοῦ τοῦ Κέρτς· «Ἀχίλλειον ἐπὶ τοῦ στόματος» τονίζει ὁ Πτολεμαῖος), βλέπομεν ὅτι τὸ Ἀπάτουρον ἔδει νὰ ᾖ 15' νοτίως καὶ 2° ὅλας μοίρας ἀνατολικώτερον τοῦ Ἀχιλλείου. Καὶ πᾶς μὲν βασιζόμενος εἰς τὰ ἀνακριβέστατα ὄντα, ἀπὸ τῆς Φέρρου μήκη τοῦ Πτολεμαίου περιπίπτει εἰς πεπλανημένα συμπεράσματα· ἐξ ἴσου ὅμως σφάλλεται καὶ ὁ ἀπορρίπτων ὡς μὴ ἀκριβεῖς τὰς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου παρεχομένας διαφορὰς μηκῶν, ὅταν αὗται εὑρίσκωνται μικρὰν «τιμὴν» καὶ λογίζονται ἀπὸ σημείου ἀνεγνωρισμένης, ὡς τὸ Ἀχίλλειον ἐν προκειμένῳ, ταυτότητος. Κατὰ ταῦτα, ἔδει τὸ Ἀπάτουρον νὰ εὑρίσκηται, καθ' ἡμᾶς, περὶ τὰ 110 χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τοῦ μυχοῦ τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Τεμριούκ. Τὴν σκέψιν δὲ ταύτην ἐπιρρωννύει ἡ ἀπορία τοῦ σχολιαστοῦ τῆς Geographie de Strabon (τόμ. IV, σελ. 196, ὑποσ. 2) ἀναφέροντος ὅτι ὁ La Motraye (Voyage τόμ. II σελ. 49—51, χάρτ. XVII, 11) ἀνεῦρε ἐπιγραφὴν ΘΕ... ΑΠΑΤΟΡΟ καὶ ἀνάγλυφα τῆς Ἀφροδίτης, Ἄρεως, Ποσειδῶνος, Ἡφαίστου καὶ Ἔρωτος εἰς ἀπόστασιν πέντε καὶ ἡμισείας ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Τεμριούκ. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ὅμως ταύτην τὸ Ἀπάτουρον ἀποβαίνει μεσόγειον, πλησίον τοῦ Αἰκατερινοδάρ, ἐνῷ καὶ ὁ ἀρχαιότατος Ἑκαταῖος ἀναφέρει ὅτι ἔκειτο εἰς τὸν μυχὸν ὅρμου (*Στεφ Βυζ.* «Ἀπάτουρον») καὶ ὁ Στράβων τονίζει (αὐτόθι) «ἐν δὲ τῇ Συνδικῇ, τὸ βασίλειον τῶν Συνδῶν πλησίον θαλάττης». Πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἀντιφάσεων τούτων μία μόνη ὑπόθεσις δύναται νὰ τεθῇ: ὅτι αἱ ἐπὶ 25 αἰῶνας ἐπιφοραὶ τοῦ *Κουμπὰν* (βλ. Ἀντικειτης) ἐπήνεγκον σοβαρωτάτας εἰς ἔκτασιν προσχώσεις εἰς τῆς ἀβαθοῦς Μαιώτιδος τὸ ἔτι ἀβαθέστερα Ν.Α παράλια. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀπάτουρος (ἡ). Ἐπώνυμον τῆς Ἀφροδίτης ἐν Φαναγορίᾳ τῆς Σαρματίας (βλ. Ἀπάτουρον καὶ Ἀπατουρία).

ἀπατρία (ἡ) *[Κοινων.]*· βλ. ἀντιπατριωτισμός.

ἄπατρις (ὁ, ἡ), *—ιδος*· ὁ μὴ ἔχων πατρίδα, ὁ μὴ ἀναγνωρίζων πατρίδα || ἀφιλόπατρις.

ἀπατῶ *(—άω)*· ἐξαπατῶ, παραπλανῶ, κοιν. γελῶ: «μᾶς ἠπάτησεν ἡ ὁμίχλη», «αἱ αἰσθήσεις ἀπατῶσιν», «μὴ τὸν ἀπατᾷς, εἰπέ του τὴν ἀλήθειαν» || μέσ. *ἀπατῶμαι*· πλανῶμαι, κοιν. *γελιοῦμαι*: «περὶ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ εἶχον ἄλλην γνώμην, ἀλλὰ τώρα βλέπω ὅτι ἠπατώμην», «μὴν ἀπατᾶσαι». Β. Φ.

ἀπάτωρ (ὁ, ἡ),*—ορος*· ὁ μὴ ἔχων πατέρα, ὁ ὀρφανὸς πατρός.

ἀπάτωτος, *—η, —ον*· δημοτ., ὁ μὴ πατωμένος, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πάτωμα: «ἀπάτωτο σπίτι,—μαγαζὶ κ.τ.τ.».

Ἀπαϋάος (Apayaos) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῶν Φιλιππίνων ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς νήσου Λυσόν.

ἀπαυγάζω· αὐγάζω, λάμπω, ἐκπέμπω ἀκτῖνας, ἀπαστράπτω.

ἀπαύγασμα (τό)· λάμψις ἀπό τινος ἐκπεμπομένη, ἀκτινοβολία || μεταφ. τὸ ἐξαγόμενον, συμπέρασμα.

ἀπαυγαστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀπαυγάζων, ὁ λάμπων.

ἀπαύδησις (ἡ)· τὸ ἀπαυδᾶν, καταπόνησις, κούρασις, ἀδυναμία πρὸς ἐνέργειαν.

ἀπαυδῶ *(—άω)*· χάνω τὴν δύναμίν μου, ἀποκάμνω, καταπονοῦμαι, βαρύνομαι: «ἀπηύδησα ἀπὸ τὴν πολλὴν ἐργασίαν», «ἀπηύδησα νὰ περιμένω».

ἀπαύλια (τὰ) *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δικ.]*. Ἡ τελουμένη τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοῦ γάμου ἑορτὴ ἐκαλεῖτο *ἐπαύλια*, διότι κατ' αὐτὴν ἡ νύμφη πρῶτον ἐπηυλίζετο ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ συζύγου, ἡ ἑπομένη δὲ ἡμέρα ἐλέγετο *ἀπαύλια*, διότι ὁ σύζυγος ἀπὸ τῆς νύμφης εἰς τοῦ πενθεροῦ ἀπηυλίζετο, ἔνθα τῷ ἐδίδετο χλανίς, ὀνομαζομένη *ἀπαυλιστηρία*. Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

ἄπαυστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) καὶ δημοτ. *ἄπαυτος*· ὁ μὴ παύων, διαρκής, ἀκατάπαυστος: «ἄπαυτος 'πὸ τὸ κλάμα» κλαίει διαρκῶς.—Ἐπίρρ. *ἀπαύστως*, δημοτ. *ἄπαυτα*· «δουλεύει ὁ μύλος ἄπαυτα»·

ἀπαυτός,*—ή,—ό*, ἢ *παυτός*· δημοτ., συνήθως μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἀντὶ ὀνόματος τὸ ὁποῖον λησμονοῦμεν ἢ δὲν θέλομεν νὰ ἀναφέρωμεν: «ἦρθεν ὁ ἀπαυτός», «ἔφεραν ἀπαυτά» (βλ. ἀπαυτώνω.)

ἀπαυτώνω καὶ *παυτώνω*· γίνεται χρῆσις ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ τοῦ ῥήματος τούτου ὁσάκις δὲν θέλομεν ἢ δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν δηλουμένην ἔννοιαν: «πᾶρε τὸ φάκελο καὶ παύτωσέ τον γιὰ νὰ τὸ στείλωμε», δηλ. δὲν ἐπέρχεται εἰς ἡμᾶς τὸ ἀναγκαῖον ῥῆμα *κλείω* ἢ *ἐπιγράφω* καὶ κάπως σπεύδοντες μεταχειριζόμεθα τὸ ἀπαυτώνω· ὁμοίως «τὴν ἀπαύτωσε», τὴν ἐμοίχευσε κ. τ. τ., ἄλλως *τετοιώνω*. Β. Φ.

ἀπαφρίζω· ἀποβάλλω, ἀφαιρῶ τὸν ἀφρόν, κοιν. *ξαφρίζω*.

ἀπαφριστήρ (ὁ),*—ῆρος*· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ἀπαφρίζομεν.

Ἀπάφφι (Apaffi), *Μιχαήλ*· Ὁ προτελευταῖος ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἡγεμονία σημειώνει τὴν ἔναρξιν τῆς παρακμῆς τοῦ μικροῦ τούτου κράτους. Ἐγεννήθη τῷ 1620 καὶ ἀπέθανε τῷ 1690. Ἡ Τρανσυλβανία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο ἡ ἑστία τῆς Οὐγγρικῆς ἀριστοκρατίας, τῆς Σαξονικῆς ἀστικότητος καὶ τῆς τάξεως τῶν Βλάχων γεωργῶν. Ἐκ τοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας περὶ ἐπικρατήσεως ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, καταπονηθεὶς ὁ Ἀπάφι ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἐν Ἐβεσφαλίᾳ πύργον του ὑφιστάμενος τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς λεηλασίας τῶν Ταττάρων. Ἐκεῖθεν τὸν ἀφήρπασαν βιαίως οἱ Ὀθωμανοὶ στρατιῶται, ὅπως ἀναβιβάσωσιν αὐτὸν ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὁ δὲ Ἀπάφφι δὲν ἦτο ὀλιγώτερον αἰχμάλωτος ὑπ' αὐτῶν καὶ

Digitized by Google

ἔζη ἀθλίως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Τούρκων. Ἡ διοίκησίς του ἐν τούτοις ὑπῆρξεν ἀρκετὰ δεξιά· ἐγκατέστησε τὴν κατοικίαν του εἰς ἓν διαμέρισμα ἀδιακόπως παραβιαζόμενον ὑπὸ πλανήτων Ἀρμενίων, οἵτινες ἐν τέλει ἐγκατέστησαν ἐκεῖ ἀποικίαν διατηρουμένην μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ὑφίστατο τὰς πιέσεις τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αὐστριακῶν. Ἐπὶ τέλους τῷ 1681 ἐθεώρησεν ὅτι ὤφειλε νὰ καταβάλῃ τὰς ὑπερτάτας αὐτοῦ ἐνεργείας ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν Μαγιάρων, ἐχθρῶν τῆς Αὐστρίας, ἐπιδιωκόντων τὴν κατάκτησιν τῶν κρατῶν τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατάληψιν αὐτῆς τῆς Βιέννης. Ἀλλ' ἡ κεραυνώδης νίκη τῶν Αὐστριακῶν στρατευμάτων ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε κατέρριψε τὴν φήμην τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ κατέλυσε τὴν αὐτονομίαν τῆς τρανσυλβανικῆς ἡγεμονίας. Ἐκτεθεὶς ὁ Ἀπάφφι, λόγῳ τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ προκηρύξεως, ὑπῆρξεν ἐν τούτοις εὐτυχής, ὡς συνάψας μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Λωραίνης σύμβασιν, ἥτις ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν μέχρι τοῦ θανάτου του σκιάν τινα τῆς πάλαι ἡγεμονίας του.

— **Ἀπάφφι** (Apaffi), *Μιχαὴλ Β'.* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἔφερε μέχρι τινὸς τὸν τίτλον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Τρανσυλβανίας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἤσκει πραγματικὴν ἐξουσίαν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κομματάρχου Τεκὲλ ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν Αὐστριακῶν στρατηγῶν, οἵτινες κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ οἱ πραγματικοὶ κύριοι τῆς χώρας. Ἡ εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς ἐξεχώρησε τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὁ Μιχαὴλ Ἀπάφφι, λόγῳ συνοικεσίου, ὅπερ συνῆψε μετὰ μιᾶς πριγκιπίσσης Μπέθλεν, ἐκλήθη εἰς Βιέννην, ἐξηναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ παντὸς δικαιώματός του ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Τρανσυλβανίας καὶ ἐδέχθη εἶδός τι αἰχμαλωσίας, ἥτις διήρκεσε μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος τῷ 1713. Θ. Β.

Ἀπάχαι (Apaches). Λαὸς ἰθαγενὴς τῆς Β. Ἀμερικῆς κατοικῶν τάς, περὶ τὰ μεταξὺ Μεξικοῦ καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν σύνορα, χώρας. Εἶναι λαὸς φιλελεύθερος καὶ πολεμικός, ἀποκρούσας τὰς πρὸς ἐκπολιτισμόν του προσπαθείας τῶν Ἱσπανῶν κατ' ἀρχάς, πρὸς τοὺς ὁποίους διετέλει εἰς διαρκῆ πόλεμον, καὶ τῶν Βορειοαμερικανῶν βραδύτερον. Κατὰ τὰ ἔτη 1862, 1869 καὶ 1871 οἱ Ἀμερικανοὶ στρατηγοὶ Κάρλετον καὶ Ὄρντ ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς ἀγρίας σφαγὰς ἐναντίον των. Τῷ 1880 οἱ Ἀπάχαι ἐξηγέρθησαν ἐκ νέου ἐναντίον τῶν πιέσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλοντο, ἀλλ' ἡττηθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ παραδεχθῶσι τοὺς ὅρους τοὺς ὁποίους αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐπέβαλον εἰς αὐτούς.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀπάχων εἶναι ἁπλουστάτη. Τὸ ἀνώτατον ὂν ὀνομάζουν Γιαστασιτὰν-νέ, δηλαδὴ ἄρχοντα τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἀπονέμουν καμμίαν λατρείαν, διότι, ὡς πιστεύουν, δὲν ἐνδιαφέρεται καθόλου μὲ τὰ ἐγκόσμια. Τοὐναντίον λατρεύουν τὸ παντοδύναμον «κακὸν πνεῦμα», ἐκ τοῦ ὁποίου πηγάζει πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακόν. Εἶναι πολύγαμοι, ἀφίνοντες δὲ εἰς τὰς γυναῖκας ὅλας τὰς ἐργασίας, ἀκόμη καὶ τὰς μᾶλλον κοπιώδεις, ἀσχολοῦνται μόνον εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν λῃστείαν. Εἶναι εὐκίνητοι, ῥωμαλέοι, θαυμάσιοι χειρισταὶ τῶν ὅπλων, κυρίως ὅμως ἀπατεῶνες καὶ ὕπουλοι.

Ἐξ αὐτῶν ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα τῶν Παρισίων τὰ ὁποῖα κατοικοῦσι κυρίως εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Μονμάρτρης καὶ τοῦ Καρτιὲ Λατὲν καὶ εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τὰ τεχνάσματα καὶ τὰ κακουργήματά των, κυρίως εἰς βάρος τῶν ξένων.

Πολὺ γνωστὸς εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ *χορὸς τῶν ἀπάχηδων*, χορευόμενος συχνὰ καὶ ἀπὸ σκηνῆς εἰς τὰ θέατρα. Χ. Δ.

Ἀπάχης· βλ. Ἀπάχαι.

—«**Ἀπάχηδες**». Ὀπερέττα Ι. Πρινέα καὶ Ν. Χατζηαποστόλου (βλ. Ἀθῆναι, τ. Β', σ. 261 γ').

ἀπαχής (ὁ, ἡ),—ές (τό)· ὁ μὴ ἔχων ἱκανὸν πάχος (ἔννοια διαστάσεως, : «ἀπαχὴς τοῖχος», || ὁ μὴ ἔχων πολλὰς σάρκας, ὁ μὴ παχύσαρκος, ὁ ἰσχνός.

ἀπάχικος,—*η*,—*ο*· ὁ ἁρμόζων, ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἀπάχηδες : «ἀπάχικος χορός», «ἀπάχικο κοστούμι».

Ἀπαχνᾶς. Εἷς τῶν πρώτων ἡγεμόνων τῶν ἐξ Ἀσίας εἰσβολέων Ὑξώς, οἵτινες κατηνάλωσαν περὶ τοὺς δύο αἰῶνας διὰ νὰ καταλάβουν ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ ἰδίως νὰ κατακτήσουν τὰς Θήβας. Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Μανέθωνος λέγοντος ὅτι «Πέντε βασιλεῖς Βνών, Ἀπαχνᾶς, Ἄπωπις Α', Ἰαννᾶς (ἴσως ὁ Χαγιᾶνι τῶν μνημείων) καὶ Ἄσσης κατηνάλωσαν τὸν βίον των εἰς διαρκῆ ἀγῶνα διὰ νὰ ἐκριζώσουν τὴν Αἴγυπτον» (*Μανέθων* ἔκδ. Unger σελ. 141). Γ. Λ. Α.

ἄπαχος,—*η*,—*ο*· δημοτ., ὁ μὴ ἔχων, πάχος, λίπος, λιπώδεις οὐσίας : «ἄπαχο φαΐ,—τυρί,—κρέας».

ἄπαχος (ὁ) (Apachus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *γρυλλιδῶν*. Ἔχουσι σῶμα λεπτότατον. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶδος εἶναι ὁ *ἄπαχος ὁ λεπτεπίλεπτος* (Apachus depressus), ἰθαγενὲς τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀπέγγονος (ὁ)· ὁ ἀπομεμακρυσμένος ἔγγονος, δισέγγονος, ὁ τοῦ ἐγγόνου υἱός.

ἀπεγνωσμένος,—*η*,—*ον*, *μετχ. παθ. παρακ.* τοῦ *ἀπογιγνώσκω*· ἀπηλπισμένος, ἀπελπιστικός, ὁ ἐν ἀπελπισμῷ λαμβάνων ὕπαρξιν: «ἀπεγνωσμένη προσπάθεια».—Ἐπίρρ. *ἀπεγνωσμένως*.

ἀπέδιλος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πέδιλα ὁ ἄνευ πεδίλων.

Ἀπεζανὲς (ὁ). Ἱερὰ μονὴ ἐν Κρήτῃ ὑπαγομένη εἰς τὴν κοινότητα Ἀντισκαρίου τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, κειμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ γραφικοῦ λόφου ἐν ἐξόχως ὡραίᾳ τοποθεσίᾳ, ἔχουσα δὲ καὶ βιβλιοθήκην μικράν, περιέχουσαν καί τινα χειρόγραφα. Ἡ μονὴ ἀνήκει εἰς τὰς λεγομένας ἐνοριακάς, ὑποκειμένη εἰς τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας καὶ τῆς μοναστηριακῆς Ἐπιτροπείας Ἡρακλείου. Οἱ σημερινοὶ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς εἶναι 16.

Ὁ ἐν τῇ μονῇ ναὸς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ *Ἁγιοφαραγγίτου*, ἐπονομαζόμενος οὕτω ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Ὁδηγήτριαν ἐρημητηρίου μοναχῶν *Ἁγιοφαράγγου* (βλ. κατωτέρω), καὶ πανηγυριζόμενος τῇ 17 Ἰανουαρίου, ὅτε συρρέει πλῆθος προσκυνητῶν ἐκ τῶν πέριξ. Εἶναι δὲ ὁ ναὸς τρισυπόστατος, ἤτοι μὲ τρία κλίτη, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον εἶναι καθιερωμένον εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ τρίτον εἰς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας. Ἔχει δ' ἐξωκκλήσια ἕνδεκα. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν, τῆς *Ἁγίας Πελαγίας*, ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγία Βαρβάρα Μονοφατσίου, σώζεται εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς προσόψεως πλὰξ μὲ σταυρὸν ἀνάγλυφον φέροντα χαρακτὰ τὰ συνήθη IC XC NI KA καὶ ὑπ' αὐτὰ τὰ τέσσαρα γράμματα ΦΧΦΠ, τὰ ὁποῖα σημαίνουσι «φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσιν», ἐκ τῆς προσφωνήσεως τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων (*Σανθουδίδου Χριστ. ἐπιγραφαί*. Ἀθηνᾶς τ. ΙΕ' σ. 149). Παλαιὰ δὲ ἱερὰ ἄμφια τῆς μονῆς σῴζονται, μεγάλης ἀξίας καὶ τέχνης, χρυσοΰφαντα καὶ χρυσοκέντητα. Ἐπίσης σταυροὶ ἀργυροῖ καὶ χρυσοῖ, Εὐαγγέλια ἐπικαλυπτόμενα μὲ πλάκας χρυσᾶς, μὲ εἰκόνας καὶ ἐπιγραφὰς ἐγχαράκτους, δίσκοι καὶ ῥάβδος ἀργυρᾶ. Ἅγια λείψανα διατηροῦνται δέκα καὶ ἐννέα Ἁγίων ἐντὸς πέντε κιβωτίων, εἰς ἓν δὲ τούτων πιστεύεται ὅτι φυλάττεται ἡ χεὶρ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδεμία τῶν ἐν Κρήτῃ μονῶν ἢ ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων διατηρεῖ τοσαῦτα ἅγια λείψανα.

Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς μονῆς σώζονται διάφορα ἀρχαῖα χειρόγραφα, καθὼς καὶ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ μία διαθήκη τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ μεμβράνης τουρκιστί. Ὡς σφραγὶς εἶναι ἀποτυπωμένη ἐπὶ τῆς μεμβράνης ἡ παλάμη τῆς χειρὸς τοῦ κατακτητοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ μοναχοὶ τῶν Ἀπεζανῶν ἐκαλλιέργουν ἐπαρκῶς τὰ γράμματα καὶ κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα ἐπολέμησαν ἀνδρείως μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαναστατῶν. Τῷ 1827 ἡ μονὴ ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ὁλοσχερῶς καταστραφεῖσα, ἀνῳκοδομήθη δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21.

Ἡ μονὴ Ἀπεζανῶν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπιστολαῖς Μελετίου τοῦ Πηγᾶ ὀνομάζεται *Ἀπεζωνῶν* (*Ἀγαθ. Νινολάκι*, ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀλληλογραφία Μελετίου Πηγᾶ σελ. 25, 53, 65). Ἐν διαθήκῃ ἀφ' ἑτέρου τοῦ 1603 τοῦ Μάρκου Παπαδοπούλου φέρεται: «εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τζὰ πεζαναις (ἄνευ τόνου· Χριστιανικὴ Κρήτη, Α' σελ. 283). Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἱδρύθη αὕτη καὶ ὠνομάσθη ὡς ἑξῆς. Ἡ μονὴ ἔκειτο ἐν τῇ θέσει «*Στενὰ*» νῦν δὲ «*Ἁγιοφάραγγον*», πλησίον τῶν Καλῶν Λιμένων, ὅπου διατηρεῖται ἀκόμη ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν χρῆσιν παρεχώρησεν ἡ Μονὴ εἰς τὴν Μ. Ὁδηγήτριαν, διὰ τὴν μεγάλην ἀπὸ τῶν Ἀπεζανῶν ἀπόστασιν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πειραταὶ ἠνώχλουν τοὺς μοναχούς, οὗτοι παραλαβόντες τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου καὶ τὰ σκεύη τῆς μονῆς ἐχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου πρὸς ἀνεύρεσιν ἡσυχαστηρίου. Ἐν ᾧ δὲ ὡδοιπόρουν, ἐστάθη αἴφνης τὸ ζῷον, ἐφ' οὗ ἐφέρετο ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, μὴ προχωροῦν δι' οἱουδήποτε ἐξαναγκασμοῦ. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ὑπόδειξις τοῦ Ἁγίου νὰ κτισθῇ ἐκεῖ ἡ μονή του. Ἐπέζευσαν λοιπὸν καὶ ἐκ τούτου τὸ ὄνομα *Ἀπεζανὲς* (διότι ἐξ ἐνεστῶτος πεζέφνω καὶ πεζεύγω γίνεται ἀόρ. ἐπέζεψα καὶ ἀπέζεψα).

Ὡς ἱδρυταὶ τῆς μονῆς νομίζονται οἱ ἀδελφοὶ Μᾶρκος (ὁ καὶ τῆς ἐν Μεραμβέλλῳ μονῆς *Ἀρετίου* ἱδρυτής), Λέων, Ἀντώνιος καὶ Μαρία Παππαδόπουλοι, ἐξ Ἡρακλείου, ζήσαντες περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, οἵτινες καὶ μνημονεύονται ὡς κτίτορες, ἀναγραφέντες ἐν τοῖς διπτύχοις τῆς μονῆς. Παρ' ἄλλων ὅμως εἰκάζεται ὡς ἔτος ἱδρύσεως τὸ 1458. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ μονὴ ὑπῆρχε κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὡς τεκμαίρεται ἀπὸ τὰς μνημονευθείσας ἐπιστολὰς τοῦ Μελετ. Πηγᾶ, ὧν μία τοῦ 1581 ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεόφιλον ἡγούμενον τῆς μονῆς, καὶ δύο τῶν ἐτῶν 1596 καὶ 1598 πρὸς τὸν ἡγούμενον ὡσαύτως Ἀρσένιον Μαρίτζην. Εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς ὑπάρχουσι δύο μεγάλαι δρῦς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐφυτεύθη ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς καὶ θεωρεῖται θαυματουργός. Οἱ πάσχοντες δηλ. ἐκ κήλης διερχόμενοι κάτωθεν τῆς δρυὸς καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τῆς Ἁγίας θεραπεύονται, κατὰ τὴν παράδοσιν.

[ΠΗΓΑΙ. Σημειώσεις ἐκτενεῖς τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρκαδίας κ. *Βασιλείου* καὶ τοῦ Ἡγουμένου ἀρχιμανδρίτου *Χρυσάνθου Μαρκάκι*. Ἐπιστολαὶ *Μελετίου Πηγᾶ*. Χριστιανικὴ Κρήτη.]

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

ἀπέθαντος,—*η*,—*ο*· ὁ μὴ ἀποθνήσκων.

ἀπεθίζω· κάμνω τινὰ νὰ ξεσυνηθίσῃ.

ἀπεῖβη (ἡ) (Apeiba) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τιλιοειδῶν*. Δενδρύλλια ἢ δένδρα μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ εὐρύτατα, ἄνθη δισχιδῆ ἢ τρισχιδῆ κατὰ κῦμα διατεταγμένα καὶ ὑποπρασίνου ἢ ὑποκιτρίνου χρώματος. Οἱ καρποί των εἶναι ὀγκώδεις στρογγύλοι καὶ περικλείουσι μέγαν ἀριθμὸν μικροτάτων κόκκων, περιεχόντων ἀλμπουμίνην. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πέντε εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Κοινότερον εἶδος εἶναι *ἀπεῖβη ἡ γυμνὴ* (Apeiba glabra) διακρινομένη ἐκ τοῦ μαλακοῦ ξύλου τοῦ κορμοῦ καὶ τοῦ λείου καὶ ὑποπρασίνου φλοιοῦ της. Δ. Ν. Π.

ἀπεΐβοψις (ἡ) (Apeibopsis) [*Παλαιοφ.*]. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Heer εἰς τινας ἀπολιθωμένους καρπούς, οἵτινες παρουσιάζουσι μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τοὺς καρποὺς τοῦ φυτοῦ *ἀπεῖβη*. Ἄλλαι ἐν τούτοις διαφοραὶ διακρίνουσι τελείως τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀπεΐβης. Ἐν ἀπολιθωμένῃ καταστάσει εὑρέθησαν εἰς τὰς τιτανώδεις ἐπιστρώσεις τῆς Λάγκενταλ (Langenthal), εἰς τὰ τριτογενῆ στρώματα τῆς Βοημίας καὶ εἰς τὰ ἠωκαινικὰ στρώματα τῆς νήσου Οὐάϊτ (Wight). Δ.Ν.Π.

ἀπειθάρχητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πειθαρχῶν, ὁ μὴ ὑποτασσόμενος εἰς τὴν πειθαρχίαν.

ἀπειθαρχία (ἡ)· ἔλλειψις πειθαρχίας, ἀπείθεια.

ἀπειθαρχικός, —*ή*, —*όν*· ὁ μὴ πειθαρχικός, ὁ μὴ ὑποτασσόμενος εἰς τὴν πειθαρχίαν.

ἀπειθαρχῶ· δὲν ὑποτάσσομαι, δὲ ὑπακούω εἰς τοὺς ἀνωτέρους μου, εἰς τοὺς κανόνας τῆς πειθαρχίας.

ἀπείθεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις ἀπειθής, ἔλλειψις ὑπακοῆς, ἀνυποταξία· ἀντίθ. *εὐπείθεια*. [Βλ. πειθαρχία.]

ἀπειθὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ μὴ ὑπακούων εἰς τοὺς γονεῖς, τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς προϊσταμένους του, ἀνυπότακτος.— Ἐπίρρ. *ἀπειθῶς*.

ἀπειθῶ (—*έω*)· εἶμαι ἀπειθής, δὲν ὑπακούω, δὲν ὑποτάσσομαι εἰς ἀνωτέρας διαταγάς.

ἀπεικάζω· ἀπεικονίζω, γράφω, ζωγραφῶ τὴν εἰκόνα τινός· || ἰδιωματ. *ἀπεικάζω* καὶ *πεικάζω*· παρομοιάζω, κοιν. *προσμοιάζω*· || ἐννοῶ, καταλαμβάνω: παροιμ. «ἀπεικάζεις, Γιακουμῆ; —ἀπεικάζω, μόνε μή...», ἐννοῶ τί θέλεις, ἀλλὰ μὴ τὸ κάμῃς. Β. Φ.

ἀπεικασία (ἡ)· ἀπεικόνισις, παρομοίωσις.

ἀπείκασμα (τό)· ὁμοίωμα, ζωγράφημα, εἴδωλον.

ἀπεικαστὸ (τό)· ἰδιωματ., τὸ δι' εἰκασίας εὑρισκόμενον, αἴνιγμα: «παίζουμε ἀπεικαστά;».

ἀπεικονίζω· εἰκονίζω, γράφω, ζωγραφῶ τὴν εἰκόνα τινός· || ἀμετβ. ἀναπαριστῶ, ἐμφανίζω.

ἀπεικόνισις (ἡ)· ἡ ζωγράφησις τῆς εἰκόνος τινός, ἀναπαράστασις.

ἀπεικόνισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀπεικονίζειν*, ζωγράφημα, ἀπείκασμα.

ἀπεικότως· ἐπίρρ., οὐχὶ εἰκότως, ἀναρμόστως, ἀπρεπῶς (ἐκ τῆς μετοχ. *ἀπεικὼς* τοῦ *ἀπέοικα*).

ἀπειλὴ (ἡ)· πρᾶξις, κατάστασις, χειρονομία ἢ ἔκφρασις, ἐγκλείουσα ἢ ἀναγγέλλουσα κίνδυνον ἢ κακόν: «τὸν ἐξεφόβισε δι' ἀπειλῶν», «ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς βροχῆς», «ἡ συμμαχία τῶν δύο ἐχθρικῶν μας κρατῶν ἀποτελεῖ ἀπειλὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς χώρας»· κοιν. *φοβέρα, φοβέρισμα*.

— [*Νομ.*] βλ. βία.

— [*Ὁπλομ.*] Ἐν τῇ σπαθασκίᾳ *ἀπειλὴ* καλεῖται ἡ ἐνέργεια δι' ἧς παρακινεῖται ὁ ἀντίπαλος ἢ εἰς βεβιασμένην κάλυψιν προκαλοῦσαν ἀφυλαξίαν ἢ εἰς ἐσπευσμένον σπαθισμόν, ἐξ ὧν ἐπωφελεῖται ὁ ἀπειλῶν. Ἐνεργεῖται δὲ ἡ ἀπειλὴ δι' ἐλαφρᾶς καὶ ταχίστης κάμψεως καὶ τάσεως τῆς χειρὸς δι' ὧν προστρίβει τὴν σπάθην του ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς, μὲ τὸ σῶμα ἀκίνητον, ἕτοιμος πάντοτε εἰς

Digitized by Google

ἀπόκρουσιν, διότι δυνατὸν νὰ προσβληθῇ ἀκαριαίως, καθ' ὃν χρόνον ἐνεργεῖ τὴν ἀπειλήν του.
Τ. Ι. Κ.

ἀπειλητὴς (ὁ)· ὁ ἀπειλῶν, ὁ φοβερίζων, ὁ ἐπισείων κακόν τι.

ἀπειλητικός, *—ή, —όν·* ὁ ἐμφαίνων ἀπειλήν: «ἀπειλητικὴ στάσις,—λόγος,—βλέμμα».—Ἐπίρρ. *ἀπειλητικῶς*.

ἀπειλῶ *(—έω)*· ἀπευθύνω ἀπειλήν, ἐπισείω κακόν τι ἢ κίνδυνον κατά τινος, ἐκφοβίζω· κοιν. *φοβερίζω*.

ἄπειμι *(ἀπὸ καὶ εἰμί)*· εἶμαι ἀπών, εἶμαι μακράν· || μετχ. ἀπὼν (βλ. λ.).

— **ἄπειμι** *(ἀπὸ καὶ εἶμι)*, μέλλ. τοῦ *ἀπέρχομαι*· θὰ ἀπέλθω, θὰ φύγω· || μετχ. ἀπιὼν (βλ. λ.).

ἀπείπασθαι *['Αρχ. 'Ελλ. Δίκ.]*· βλ. ἀποκήρυξις.

ἀπειράγαθος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πεῖραν τοῦ ἀγαθοῦ· πβλ. *ἀπειρόκαλος*· || παρὰ μετγν. ὁ ἀπείρως ἀγαθός, ὁ ἐλεημονέστατος.—Ἐπίρρ. *ἀπειραγάθως*.

ἀπειράκις· ἐπίρρ. μυριάκις, ἀναριθμήτως· κοιν. *ἀμέτρητες φορές*.

ἀπείρακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό), κοιν. *ἀπείραχτος*, καὶ *ἀπείραγος, —η, —ο*· ἐκεῖνος κατὰ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἐπειράθη, ἀβλαβής, ἀκέραιος: «ἕνα ψωμὶ ἀπείραχτο, ἀκέριο»· || ἀνενόχλητος, ἀπρόσβλητος: «δὲν ἀφίνει ἄνθρωπον ἀπείραχτο»· «ἀπείραγο κορίτσι».
Β. Φ.

ἀπείρανδρος (ἡ)· γυνὴ μὴ λαβοῦσα πεῖραν ἀνδρός, ἁγνὴ ἀπὸ πάσης μετ' ἀνδρὸς ἐπικοινωνίας.

'Απειρανθίας (*τέως δῆμος*)· ἡ σημερινὴ κοινότης 'Απειράνθου (βλ. 'Απείρανθος).

'Απείρανθος (ἡ)*[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Νάξου τριῶν περίπου χιλιάδων κατοίκων, κειμένη κατὰ τὸ βορειανατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου ἐπὶ ὑψιπέδου περιβαλλομένου σχεδὸν πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων καὶ ἀνοικτοῦ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς μόνον πλευρᾶς πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπέχουσαν ἐκεῖθεν μὲν δίωρον περίπου (ὅρμος *Μουτσούνης* ἢ *Τριάκαθας)*, ἐκ τῶν ἄλλων δὲ τοῦ ὁρίζοντος σημείων 5ωρον—6ωρον.

Ἡ ὀνομασία «'Απείρανθος» εἶναι δημιούργημα μεταγενέστερον καὶ δὲν δικαιολογεῖται οὐδαμῶς ἐκ τῶν πραγμάτων, δοθέντος ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ εὐανθὴς εἶναι ἡ περιοχή. 'Αρχικῶς ἡ κωμόπολις ἐλέγετο καὶ λέγεται ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὸ πάντων τῶν Ναξίων «*τ' 'Απεράθου*» (οἱ κάτοικοι «*'Απεραθῖτες*»). Πόθεν δὲ τὸ ὄνομα «*'Απεράθου*» δὲν εἶναι ἀπηκριβωμένον. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Κ. Ἄμαντον (ἐν Λεξικογραφικῷ 'Αρχείῳ 1920 τόμ. ε'. σελ. 59) ἕλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ φυτοῦ, ὅπερ ἐν μὲν τῇ 'Αμοργῷ λέγεται ἀπέρρατθος (=εἶδος μαργαρίτας), ἐν Λέσβῳ δὲ ἀπυρράθα (=χαμομηλέα)· ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη ἀνατρέπεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν Νάξῳ οὐδὲν φυτὸν χαρακτηρίζεται μὲ τὰς λέξεις ταύτας, ἀνυπάρκτους ἀμφοτέρας εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Καὶ ἄλλη δέ τις εἰκασία, ὅτι ἡ κωμόπολις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν πρώτων αὐτῆς οἰκιστῶν, προερχομένων, κατ' αὐτούς, ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ περιοχῆς τῆς διατηρούσης μέχρι τοῦ νῦν τὸ τοπωνύμιον *Πυράθι* (τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχαίου *πύρανθος* κατὰ Στέφ. Βυζάντιον), δὲν δικαιολογεῖται ἐπίσης, διότι παρὰ πᾶσαν τὴν συγγένειαν τῆς διαλέκτου τῶν 'Απειρανθίων πρὸς τὴν τῶν Κρητῶν καὶ τὴν ταυτότητα τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἅτινα μαρτυροῦσι σπουδαιοτάτην κρητικὴν ἐπίδρασιν, δὲν βεβαιοῦται πλήρως ὑπὸ ἱστορικῶν δεδομένων, ὅτι πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς κωμοπόλεως ὑπῆρξαν Κρῆτες. Ὁμοίως ἀπορριπτέα τυγχάνει, διὰ λόγους κυρίως γλωσσικούς, ἡ γνώμη καθ' ἣν τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ τῆς λέξεως *ἀπείρατος*, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ περιφέρεια, ἐν ᾗ κεῖται τὸ χωρίον, δὲν ὑπέκειτο, λόγῳ τῆς θέσεώς της, εἰς ἐπιδρομὰς πειρατῶν, ἃς ὑφίσταντο οἱ κάτοικοι τῶν χθαμαλοτέρων μερῶν τῆς νήσου.

Ἡ πιθανωτέρα καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως εἶναι πολὺ ἁπλῆ. Ὡς γνωστὸν καθ' ὅλην τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον καὶ μετ' αὐτὴν κυρίαρχοι τῆς Νάξου ἦσαν οἱ Φράγκοι (Ἐνετοί), οἱ ὁποῖοι εἶχον διανεμηθῆ μεταξύ των τὰς γονιμωτέρας τῆς νήσου γαίας. Φράγκος τις, λοιπόν, ἴσως ὄχι καὶ ἐκ τῶν διαπρεπῶν, *'Απέραθος* καλούμενος, ἐνέμετο τὴν περιοχὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου, ἀκατοικήτου ἕως τότε, ἐκ τῆς χρήσεως δὲ φράσεων, ὡς: «πηγαίνω ἢ δουλεύω σ' τ' 'Απεράθου» κ.τ.ὁ. προέκυψεν ἡ τοπωνυμία *τ' 'Απεράθου*, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ κατόπιν συνοικισθεῖσα κωμόπολις. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, πιστοῦται καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων καὶ κυρίως ἐξ ἐγγράφων, συμβολαιογραφικῶν πράξεων μεταγενεστέρων χρόνων, ἐν αἷς συνήθεις φέρονται αἱ ἐκφράσεις «δώνω καὶ ἕνα ἀμπελάκι εἰς τοῦ 'Απεράθου», καὶ ἐξ ἄλλων παρεμφερῶν τοπωνυμιῶν διατηρουμένων καὶ πολλαχοῦ μὲν τῆς Νάξου, ἰδίᾳ δ' ὅμως ἐν 'Απειράνθῳ, οἷον τοῦ Μαυριάνου, τ' 'Αφικλῆ, τοῦ Μαρίτσου κ. ἄ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος. Πότε δὲ συνῳκίσθη τὸ χωρίον δὲν εἶναι ἐπίσης γνωστόν. Πάντως, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων, τῶν μνημονευθεισῶν δηλαδὴ συμβολαιογραφικῶν πράξεων καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ναῶν, οἵτινες, ἠρειπωμένοι ἀπὸ μακροῦ, διατηροῦνται εἰσέτι κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς τοιχοδομίας των, δὲν φαίνεται νὰ ἱδρύθη παλαιότερον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. 'Ατυχῶς, μολονότι ὅλων σχεδὸν τῶν εἰρημένων ναῶν αἱ κεντρικαὶ τῆς εἰσόδου θύραι διασῴζονται εἰς ἀκέραιον, δὲν ὑπάρχει ἐπὶ οὐδενὸς ὑπερθύρου ἀναγεγραμμένη, συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν Βυζαντινὴν συνήθειαν, χρονολογία κτίσεως, ἥτις θὰ ὡδήγει ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἀκριβῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθορισμὸν τῆς χρονολογίας τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ χωρίου. Μόνον ἐν τῷ κοινοτικῷ μητροπολιτικῷ ναῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ συνεχομένοις κελλίοις φέρονται χρονολογίαι τινὲς (ἔτ. 1788 καὶ ἄλλαι νεώτεραι)· ἀλλ' ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενεστέρα τῆς ἱδρύσεως τῆς κωμοπόλεως.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ἱστορία τῆς 'Απειράνθου εἶναι ἁπλῆ καὶ ἄμοιρος περιπετειῶν. Ὁ κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη πολιτικὸς σάλος παρέσυρεν εἰς τὴν δίνην του καὶ τὸ μέχρι τότε ἤρεμον καὶ εἰρηνικὸν χωρίον. Μετὰ τὸ κίνημα δηλαδὴ τοῦ 1916 καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης, προσεκλήθη καὶ ἡ Νάξος, συμφώνως πρὸς τὴν τεθεῖσαν ἀρχήν, νὰ δηλώσῃ προσχώρησιν διὰ ψηφισμάτων καταρτιζομένων ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους κοινοτικῶν συμβουλίων. Πάντα τὰ χωρία τῆς νήσου ἔσπευσαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς συναφεῖς ὁδηγίας τοῦ διορισθέντος στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Κυκλάδων, πλὴν τῆς 'Απειράνθου, ἥτις, ἐμμένουσα εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι νόμιμον Κράτος ἦτο μόνον τῶν 'Αθηνῶν, ἠρνήθη νὰ καταρτίσῃ τὸ αἰτηθὲν ψήφισμα, κηρύξασα οὕτω παθητικὴν τρόπον τινὰ ἀντίστασιν κατὰ τῶν νέων ἐξουσιῶν. Ἡ στάσις αὕτη, χαρακτηρισθεῖσα ὡς ἐκδήλωσις ἀντιδραστική, προεκάλεσε τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἐπέμβασιν τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως· ἡ κωμόπολις περιεζώσθη ὑπὸ δυνάμεως ἑνὸς λόχου πεζικοῦ, τὴν δὲ 2 'Ιανουαρίου 1917, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ ὅρμου Μουτσούνης τὸ τορπιλλικὸν «Θέτις» ἔβαλε κατὰ τοῦ χωρίου δύο ὀβίδας ἄνευ ἀποτελέσματος, οἱ στρατιῶται ἐπυροβόλησαν διὰ πολυβόλων καὶ ὅπλων κατὰ τῶν συγκεντρωμένων εἰς τὰ δώματα τῶν οἰκιῶν κατοίκων καὶ εἰσβαλόντες κατέλαβον τὸ χωρίον. Ἐκ τῆς βιαίας ταύτης στρατιωτικῆς ἐνεργείας ἐφονεύθησαν 31 ἐκ τῶν κατοίκων, γυναῖκες καὶ παιδία κατὰ τὸ πλεῖστον, περὶ τοὺς 70 δὲ ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν.

Τὸ κύριον τῆς περιφερείας προϊόν, εἶναι ἡ σμύρις, ἧς τὴν ἐξόρυξιν διενεργοῦσι κατὰ προνόμιον οἱ κάτοικοι αὐτῆς καὶ τῆς ἑτέρας βορειότατα τῆς νήσου κειμένης κοινότητος Κορωνίδος. Ἡ λοιπὴ εἰς προϊόντα παραγωγὴ τῆς 'Απειράνθου δὲν εἶναι σημαντική, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐντατικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἐξόρυξιν τοῦ προμνησθέντος ὀρυκτοῦ καὶ τὸν ἐκπατρισμὸν πολλῶν ἐκ τῶν νέων ἀρρένων κατοίκων, πρώτιστα ὅμως καὶ κυριώτατα λόγῳ τοῦ ἀγόνου ἐδάφους καὶ τῆς κατὰ τὸ τελευταῖα ἰδίᾳ ἔτη ἀνεπαρκείας τῶν πηγαίων ὑδάτων. Ἄλλοτε εἶχεν ἀκμάζουσαν κτηνοτροφίαν, ὀνομαστὸν δὲ ἦτο καὶ εἶναι τὸ «ἀθότυρό» της (Ναξιακὴ μυζήθρα), ὅπως καὶ ὁ ἁγνὸς καὶ ἐκλεκτὸς οἶνός της.

Ἡ 'Απείρανθος οὖσα ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητος (τέως δήμου '*Απειρανθίας*), εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ γειτονικὸν χωρίον *Δανακός*, ἔχει ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ δημοτικὰ ἀρρένων καὶ θηλέων. Τοὺς κατοίκους διακρίνει ἰδιάζουσα κλίσις πρὸς τὰ γράμματα, χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι ἡ ὄχι πολυπληθὴς κωμόπολις ἀριθμεῖ ἤδη περὶ τοὺς διακοσίους ἐπιστήμονας, διδασκάλους, καλλιτέχνας, δημοσίους καὶ τραπεζιτικοὺς ὑπαλλήλους.

Οἱ 'Απειράνθιοι εἶναι ἰδιαζόντως θυμόσοφοι καὶ φιλοσκώμμονες καὶ ἐμφανίζουν—μορφωμένοι καὶ ἀπαίδευτοι—περίεργον ὁμαδικὴν στιχουργικὴν εὐχέρειαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν οὐχὶ σπανίως διαφαίνεται καὶ πραγματικὴ ποιητικὴ διάθεσις· ὁμιλοῦν πολλάκις, χαιρετῶνται, καὶ ἰδίως πειράζονται εἰς στίχους· τὰ μοιρολόγια, αἱ «ρίμες» (ἔμμετροι σάτιραι), τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ, πάντοτε σχεδὸν πρωτότυπα καὶ αὐτοσχέδια, εἶναι ἄξια ἐνδιαφέροντος. Ἡ τοπικὴ ἐξ ἄλλου διάλεκτος, διάφορος κατὰ πολὺ τῶν τῆς λοιπῆς νήσου, παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. Ὁ Ι. Ψυχάρης παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ ἐκεῖ ἀσχολούμενος εἰς γλωσσικὰς μελέτας, δύο δὲ συλλογαὶ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ τῆς 'Απειράνθου (ὑπὸ *Διαλ. Ζευγώλη*) ἐβραβεύθησαν ἐσχάτως ὑπὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας 'Αθηνῶν.

Ἡ 'Απείρανθος εἶναι γενέτειρα τοῦ τυφεκισθέντος τέως πρωθυπουργοῦ Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη (βλ. λ.).
Ν. Ε. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

Προϊόντα.— Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἐκ τῶν δημητριακῶν, ὧν σπείρονται περὶ τὰ 2.000 στρέμ., παράγει περὶ τὰς 150.000 ὀκ. σμιγοῦ, ἔτι δὲ καὶ ποσότητά τινα ὀσπρίων. Ἡ ἀμπελοφυτεία ἐν αὐτῇ καταλαμβάνει ἔκτασιν 850 περίπου στρεμ., ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῆς ὁποίας παράγονται περὶ τὰς 50.000 ὀκ. οἴνου. 'Ελαιόδενδρα ὑπάρχουσιν ἀρκετά, ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν ὁποίων ἐν καλῇ ἐσοδείᾳ παράγονται πλείονες τῶν 60,000 ὀκ., διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ὁποίου λειτουργοῦσι 13 ἐλαιοτριβεῖα. 'Επίσης ἡ κοινότης παράγει ἐτησίως περὶ τὰς 4.000 ὀκ. σῦκα ξηρά, τὰς 3.000 ὀκ. βαλανίδια ὡς καὶ ἄλλους καρπούς. Κτηνοτροφίαν ἔχει πολύ, σχετικῶς, διαδεδομένην, τρεφομένων ἐν αὐτῇ περίπου 150 βοῶν καὶ ἀγελάδων καὶ πλειόνων τῶν 5,000 αἰγοπροβάτων καὶ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ χοίρων. 'Αποδίδει δὲ τυρὸν οὗτινος ἡ ποσότης δύναται νὰ φθάσῃ τὰς 20,000 ὀκ ἐτησίως. Διὰ τὴν ἄλεσιν τῶν δημητριακῶν τῶν χωρικῶν λειτουργοῦσι δύο ὑδρόμυλοι καὶ πέντε ἀνεμόμυλοι.
Δ. Ε. Μ.

ἀπειράριθμος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· ὁ ἄπειρος τὸν ἀριθμόν, ἀναρίθμητος.

ἀπείραστος (ὁ, ἡ), *— ον*, (τό)· ὁ μὴ ὑποκείμενος εἰς πειρασμόν: «ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν» ('Επιστ. 'Ιακώβ, α, 13)· || ὁ μὴ δοκιμασθείς, ὁ μὴ λαβὼν πεῖράν τινα: «ἀπείραστος κακῶν».

ἀπείργω· ἐμποδίζω τὴν εἴσοδον, φράττω, κλείω τινὰ ἔξω.

ἀπειρία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄπειρος, ἔλλειψις πείρας, ἄγνοια, ἔλλειψις οἰκειότητος πρός τι· || τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ πέρας, μέγα πλῆθος, τὸ ἀναρίθμητον, ἀφθονία: «ἀπειρία πραγμάτων,—βιβλίων κττ».

ἀπειρισμὸς (ὁ)· βλ. ἀπειροστικὸς *λογισμός*.

ἀπειροβαθὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἄπειρον, ἀμέτρητον βάθος.

ἀπειρόγαμος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· ὁ μὴ λαβὼν πεῖραν γάμου, ἄγαμος, ἁγνὸς ἀπὸ ἀφροδισιακῆς συνουσίας.

ἀπειροελάχιστος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· (νεολογ.) ὁ ἀπείρως ἐλάχιστος.

ἀπειρόκακος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πεῖραν τοῦ κακοῦ, ὁ μὴ γνωρίζων τὸ κακόν, ἄκακος, ἀθῷος· || τὸ οὐδ. *ἀπειρόκακον* ὡς οὐσιαστικόν· ἡ ἀθῳότης.

ἀπειροκαλία (ἡ)· ἡ ἀπειρία τοῦ καλοῦ, τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, ἔλλειψις καλαισθησίας, σκαιότης· || πρᾶξις ἢ λόγος ἀπειρόκαλος, χυδαῖος.

ἀπειρόκαλος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πεῖραν τοῦ καλοῦ, ἀκαλαίσθητος, σκαιός· || ἄκομψος, ἄνευ καλαισθησίας κατεσκευασμένος, χονδροειδής.—Ἐπίρρ. *ἀπειροκάλως*.

ἀπειρομεγέθης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἔχων ἄπειρον μέγεθος, ὑπερμεγέθης, ὑπέρμετρος.

ἄπειρον (τό). Τὸ μὴ πεπερασμένον διάστημα, τὸ μὴ περιλαμβανόμενον μεταξὺ ὁρίων.

— [ΦΙΛΟΣ.] Ἡ ἔννοια τοῦ πεπερασμένου δίδει ἀφορμὴν νὰ ζητηθῇ τί ἀντίκειται εἰς τὸ πεπερασμένον, ἢ ἀκριβέστερον θετικὸς ὁρισμὸς τοῦ ἀπείρου ἢ καὶ σχηματισμὸς ἐννοίας αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ ἐννοίας τινὸς δὲν ἕπεται ὅτι καὶ δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν αὐτὴν σαφῶς. Ὁπωσδήποτε δύο εἶναι αἱ γενικαὶ ἀπόψεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξετάζεται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ ἄπειρον: ἡ *ἐμπειρική*, ἥτις θεωρεῖ τὸ ἄπειρον ἀναχωροῦσα ἐκ τοῦ πεπερασμένου, καὶ ἡ *ἰδεαλιστική*, ἥτις θεωρεῖ τὸ ἄπειρον ὡς προϋπάρχον καὶ οὐχὶ ὡς δημιουργούμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ κατόπιν τῆς ἐννοίας τοῦ πεπερασμένου. Κατὰ τοὺς ἐμπειρικοὺς ἐπιτρέπεται νὰ νοῶμεν μόνον τὸ *δυναμικὸν ἄπειρον* (infini potentiel), τουτέστι μεταβλητὴν ποσότητα, ἡ ὁποία μεταβάλλεται οὕτως, ὥστε *νὰ δύναται* νὰ ὑπερβῇ πᾶν ὅριον καὶ οὐχὶ ποσότητα ἥτις ἔχει ἤδη ὑπερβῆ πᾶν ὅριον. Οὕτως ἔχομεν ἄπειρον *μηδέποτε* δυνάμενον νὰ συγκροτηθῇ. Κατὰ τοὺς ἰδεαλιστὰς δυνάμεθα νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ *ἐνεστωτικὸν ἄπειρον* (infini actuel), τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἐν ἐνεργείᾳ ἄπειρον*· τουτέστι δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ὅτι ὑπάρχει τι τώρα ἔχον ἤδη ὑπερβῆ πᾶν ὅριον. Οὕτω προκειμένου περὶ ἀριθμῶν, πλὴν τῶν πεπερασμένων τιμῶν ἃς δύναται νὰ λάβῃ μία μεταβλητή, θέτομεν ὡς ὑπάρχουσαν καὶ τιμὴν μείζονα πασῶν τῶν τιμῶν, ἤτοι τὴν ἀντίθετον τοῦ μηδενός. Ὁ 'Αριστοτέλης παρεδέχετο ὅτι τὸ ἄπειρον δύναται νὰ δοθῇ μόνον *δυνάμει*: «Οὐ γὰρ οὗ μηδὲν ἔξω, ἀλλ' οὗ ἀεί τι ἔξω ἐστί, τοῦτο ἄπειρόν ἐστιν» (Φυσ Γ 6 206 β 35). Τὸ δυναμικὸν ἄπειρον ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀπεριορίστου* (indefinitum)· παρατηρητέον ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἀπεριορίστου δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀπροσδιορίστου*· οὕτω μία μεταβλητὴ ποσότης

Digitized by Google

δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπροσδιόριστος καὶ ὅμως νὰ εἶναι πεπερασμένη. Οἱ φιλόσοφοι ἀντέτασσον ἐπίσης τὸ *συγκατηγορηματικὸν (δυναμικὸν)* ἄπειρον εἰς τὸ *κατηγορηματικὸν (ἐνεστωτικὸν ἢ ἐν ἐνεργείᾳ)*, ἀφωρισμένον. Παρατηρητέον ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορηματικοῦ (ἐνεστωτικοῦ) τῶν φιλοσόφων εἶναι γενικωτέρα τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπολύτου ἀπείρου καὶ ὅτι τὸ ἀπόλυτον ἄπειρον δὲν εἶναι τὸ ὑπερπεπερασμένον (transfini), καθότι τὸ ἀπόλυτον ἄπειρον δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸν αὐξήσεως, ὅπως τὸ ὑπερπεπερασμένον. Ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορηματικοῦ ἀπείρου περιλαμβάνει τὸ ἀπόλυτον ἄπειρον καὶ τὸ ὑπερπεπερασμένον (transfini) τὸ ὑπὸ τοῦ Cantor θεωρηθέν.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ ἐκτὸς κόσμου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ ἐξετασθῇ ἐὰν ὑπάρχῃ ἄπειρος χρόνος, ἄπειρος χῶρος, ἄπειρος ὕλη, ἀδιάπτωτος τῶν φαινομένων αἰτιότης (βλ. **ἀντινομία**)· εἰσέρχεται καὶ ἐδῶ ἡ ἰδέα τοῦ δυναμικοῦ ἀπείρου, δηλαδὴ τῆς ἀπείρου προόδου, τοῦ προοδευτικοῦ ἀπείρου τοῦ μηδέποτε δυναμένου νὰ συγκροτηθῇ καὶ τοῦ συγκεκροτημένου ἀπείρου.

Ἡ κοσμολογικὴ ἰδέα τοῦ ἀπείρου συγχέεται ἐν μέρει μὲ τὴν ψυχολογικὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου· εἰς τοῦτο δὲ συντείνει ἡ ἐκ τῆς παραστάσεως ἀφορμωμένη ἄπειρος πρόοδος.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἀπείρου ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὴν ἰνδικὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων ὁ Ἀναξίμανδρος θεωρεῖ ὡς ἀρχὴν πάντων τὸ ἄπειρον, τ. ἔ. τὴν ἄπειρον τῆς ὕλης ὑπόστασιν, ἐξ ἧς πάντα τὰ ὄντα ἐγένοντο καὶ εἰς ἣν φθειρόμενα ἐπιστρέφουσιν· οἱ Πυθαγόρειοι δοξάζουσιν ὅτι ἄπειρος εἶναι ὁ κόσμος, ὁ Δημόκριτος ὅτι ἄπειρον εἶναι τὸ κενόν, ἄπειροι οἱ κόσμοι· ἀντιθέτως οἱ Στωϊκοὶ θεωροῦσι τὸν κόσμον πεπερασμένον· τὴν δοξασίαν ὅτι ἄπειροι εἶναι οἱ κόσμοι τὴν εὑρίσκομεν καὶ παρ' Ἐπικούρῳ κτλ.

— [ΜΑΘΗΜ.] Εἰς τὰ Μαθηματικὰ θεωροῦσι τὸ ἄπειρον ἐμμέσως, δηλαδὴ ὁ μαθηματικὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κάμνῃ συλλογισμοὺς *ἀπ' εὐθείας* μὲ τὸ ἄπειρον, ὅπως συλλογίζεται ἀπ' εὐθείας μὲ τὸ πεπερασμένον· ἀλλὰ ἀνάγει τοὺς συλλογισμούς του ἐπὶ τοῦ ἀπείρου εἰς συλλογισμοὺς ἐπὶ τοῦ πεπερασμένου, διότι τὸ πεπερασμένον εἶναι τὸ προσιτόν· πῶς ὅμως εἶναι δυνατὴ τοιαύτη ἀναγωγή; ποίους ὁρισμοὺς δίδομεν εἰς τὸ ἄπειρον καὶ ποίας τροποποιήσεις κάμνομεν εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ πεπερασμένου ἀντιλήψεις μας, ὥστε νὰ ἐφαρμόζωνται εἰς τὸ ἄπειρον καὶ νὰ δυνάμεθα νὰ κάμωμεν χρῆσιν αὐτοῦ εἰς τὰ Μαθηματικά; Παρατηροῦμεν σχετικῶς ὅτι κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς γεωμετρίας εἰσήχθη ἡ θεωρία τοῦ ἀπείρου εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ κατόπιν διὰ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἐν γένει διὰ τῆς ἀναλύσεως κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ὁρισθῇ καὶ θεωρηθῇ τὸ ἄπειρον ἀνεξαρτήτως τῆς γεωμετρικῆς διαισθήσεως, δι' ὃ ἡ νεωτέρα ἀνάλυσις κατέστη ὑπόδειγμα ἀκριβείας καὶ γονιμότητος.

Ἡ ἔννοια τοῦ *ἀκεραίου ἀριθμοῦ* ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου· ὅταν λέγωμεν ὅτι οἱ ἀκέραιοι ἀριθμοὶ εἶναι ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ ἀκολουθία τῶν φυσικῶν ἀριθμῶν 1,2,3,4, ... εἶναι ἀπεριόριστος, καθόσον προσθέτοντες εἰς οἱονδήποτε ἀκέραιον τὴν μονάδα λαμβάνομεν νέον ἀκέραιον· δηλ. ἡ ἔννοια τοῦ ἀπείρου ἀνάγεται ἐδῶ εἰς τὸ ἑξῆς: παντὸς ἀκεραίου ὑπάρχει ἑπόμενος ἢ καὶ παντὸς ἀκεραίου ὑπάρχει μεγαλύτερος ἀκέραιος. Πρέπει ἐνταῦθα νὰ διακρίνωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως (ordre) ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ συλλογῆς μονάδων π. χ. Μὲ τὴν ἄποψιν ἐννοίας τάξεως λέγομεν ὅτι ὁ 12 εἶναι ἑπόμενος τοῦ 9 ἢ καὶ ἀνώτερος τοῦ 9· ἐνῷ μὲ τὴν ἄποψιν ἐννοίας ἀριθμοῦ συλλογῆς λέγομεν ὅτι ὁ 12 εἶναι μεγαλύτερος τοῦ 9. Κατὰ ταῦτα μία συλλογὴ μονάδων εἶναι πεπερασμένη, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀριθμὸς ὁ ὁποῖος ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν τῆς συλλογῆς· εἶναι δὲ ἄπειρος, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τοιοῦτος.

Διὰ νὰ δώσωμεν θετικὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀπείρου, εἰς τὰ Μαθηματικὰ ἀναχωροῦμεν ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιστοιχίας· λέγομεν ὅτι ἀντικείμενον συλλογῆς ἀντιστοιχεῖ εἰς ὡρισμένον ἀντικείμενον ἄλλης συλλογῆς, ὅταν ἡ σκέψις τοῦ ἀντικειμένου τῆς πρώτης συλλογῆς προκαλῇ τὴν σκέψιν διὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἄλλης συλλογῆς· ἐὰν συμβαίνῃ καὶ τὸ ἀντίστροφον, λέγομεν ὅτι τὰ δύο ἀντικείμενα ἀντιστοιχοῦσιν ἀμοιβαίως. Ἐὰν εἰς ἕκαστον ἀντικείμενον μιᾶς συλλογῆς ἀντιστοιχῇ ἓν μόνον ἀντικείμενον ἑτέρας συλλογῆς καὶ εἰς ἕκαστον τῆς δευτέρας ἀντιστοιχῇ ἓν μόνον τῆς πρώτης, λέγομεν ὅτι αἱ δύο συλλογαὶ ἀντιστοιχοῦσιν ἀμοιβαίως· θὰ λέγωμεν ὅτι δύο συλλογαὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν (ἢ καὶ ὅτι οἱ δύο ἀριθμοὶ τῶν συλλογῶν εἶναι *ἴσοι*), ἐὰν αἱ δύο συλλογαὶ ἀντιστοιχοῦσιν ἀμοιβαίως. Ἐὰν τὸν ὁρισμὸν τοῦτον ἐφαρμόσω εἰς τὰς ἀπείρους συλλογάς, παρατηρῶ ὅτι τὸ μέρος ἰσοῦται μὲ τὸ ὅλον. Π χ. εὐκόλως φαίνεται ὅτι οἱ ἄρτιοι ἀριθμοὶ εἶναι ὅσοι καὶ ὅλοι οἱ ἀκέραιοι· οἱ περιττοὶ ἐπίσης· καὶ ὅμως ἄρτιοι καὶ περιττοὶ ἀποτελοῦσι τοὺς ἀκεραίους· καὶ τῳόντι ἂς θεωρήσωμεν τὰς ἀκολουθίας

1, 2, 3, 4, ...
2, 4, 6, 8, ...

παρατηροῦμεν ὅτι εἰς ἕκαστον ἀριθμὸν τῆς πρώτης ἀντιστοιχεῖ εἷς τῆς δευτέρας, διότι παντὸς ἀκεραίου ἀριθμοῦ ὑπάρχει ἀκέραιος διπλάσιος· καὶ ἀντιστρόφως εἰς ἕκαστον τῆς δευτέρας ἀντιστοιχεῖ εἷς τῆς πρώτης· διότι παντὸς ἀρτίου ὑπάρχει ἀκέραιος ἴσως μὲ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ.

Χαρακτηριστικὴ ἰδιότης τῆς ἀπείρου συλλογῆς εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἑξῆς: ὑπάρχει μέρος ἴσον πρὸς τὸ ὅλον, ἡ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ ἰδιότης δύναται νὰ ληφθῇ ὡς θετικὸς ὁρισμὸς τοῦ ἀπείρου (Encyicl Mathem. Arithm. 2).

Ἄπειρον σύνολον καλεῖται τὸ σύνολον τὸ περιέχον ἄπειρον πλῆθος στοιχείων. Ἡ ἔννοια τῆς ἀντιστοιχίας χρησιμεύει καὶ ὡς μέτρον οὕτως εἰπεῖν τῶν συνόλων. Οὕτω λέγομεν ὅτι δύο ἄπειρα σύνολα ἔχουσι τὴν αὐτὴν δύναμιν ὅταν τὰ στοιχεῖά των ἀντιστοιχοῦσι τελείως (ἀμοιβαίως).

Ἄπειρος ἀκολουθία εἶναι ἡ ἀκολουθία ἀριθμῶν σχηματιζομένου τοῦ ἑπομένου ἐκ τοῦ προηγουμένου κατὰ νόμον τινά, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ τελευταῖος ὅρος τῆς ἀκολουθίας· ὅπως π. χ. ἡ ἀκολουθία:

(A) 0,9 0,99 0,999 . . . . . .

Μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου συνδέεται καὶ ἡ ἔννοια τοῦ *ὁρίου*· π.χ. λέγομεν ὅτι ἡ ἀκολουθία (A) ἔχει ὅριον τὴν μονάδα, διότι ὅσον προχωροῦμεν τόσον πλησιάζομεν πρὸς τὴν μονάδα καὶ ἐὰν δοθῇ οἱοσδήποτε θετικὸς ἀριθμὸς ε *ὁσονδήποτε μικρὸς* εὑρίσκεται ὅρος τῆς ἀκολουθίας (A) διαφέρων ἀπὸ τῆς μονάδος ὀλιγώτερον τοῦ ε (τὸ αὐτὸ προφανῶς θὰ συμβαίνῃ κατὰ μείζονα λόγον καὶ διὰ τοὺς κατόπιν του ὅρους).

Λέγομεν ὅτι ἀκολουθία τις

$$\alpha_1,\ \alpha_2,\ \alpha_3,\ \ldots\ldots$$

ἔχει ὅριον τὸ ἄπειρον, ὅταν οἱ ὅροι της προχωροῦν οὕτως, ὥστε *ὁσονδήποτε μέγας* καὶ ἂν εἶναι θετικός τις M νὰ εὑρίσκεται ὅρος τῆς ἀκολουθίας τοιοῦτος, ὥστε αὐτὸς καὶ οἱ ἑπόμενοί του νὰ εἶναι μεγαλύτεροι τοῦ M. Τὸ σημειοῦμεν δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς:

$$\text{ορ}\,\alpha_\nu = +\infty$$

Ἐὰν $\alpha_\nu < -M$ τότε $\text{ορ}\,\alpha_\nu = -\infty$

Παρατηρητέον ὅτι δυνατὸν μία ἀκολουθία νὰ μὴ ἔχῃ ὅριον πεπερασμένον καὶ ὅμως νὰ μὴ ἔχῃ ὅριον τὸ ἄπειρον· π. χ. ἡ ἀκολουθία −1, +1, −1, +1 δὲν ἔχει ὅριον καὶ ὅμως δὲν ἔχει ὅριον τὸ ἄπειρον.

Θεμελιώδης ἔννοια εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Cantor εἶναι ἡ τοῦ καλῶς διατεταγμένου συνόλου καὶ ἡ τοῦ ὑπερπεπερασμένου (transtini) ἀριθμοῦ· ἡ ἔννοια αὕτη δύναται νὰ παρουσιασθῇ κατ' ἀρχὰς ἐξ αἰτίας τῆς θεωρίας *τῶν συνόλων σημείων*.

Ὁ Dedekind εἶναι ὁ πρῶτος χρησιμοποιήσας τὴν χαρακτηριστικὴν ἰδιότητα τοῦ ἀπείρου, ἵνα ὁρίσῃ θετικῶς τὸν ὅρον ἄπειρον μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἀπείρου. Θεωρεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ περιεχομένην εἰς πεπερασμένον σύνολον στοιχείων ὡς δεδομένην a priori· ἐπεκτείνει κατόπιν τὴν ἔννοιαν ταύτην εἰς τὰ ἄπειρα σύνολα καὶ ἄγεται οὕτω εἰς τὸ νὰ θεωρήσῃ σύστημα ἀριθμῶν ἐνεστωτικῶς ἀπείρων (ἐν ἐνεργείᾳ) καὶ ἐν τούτοις ἐπιδεκτικῶν αὐξήσεως· ὠνόμασεν αὐτοὺς suprafinis ἢ transfinis *(ὑπερπεπερασμένους)* ἀριθμούς.

Εἰς τὴν θεωρίαν τῶν συναρτήσεων μιᾶς πραγματικῆς μεταβλητῆς εἶναι συνήθως χρήσιμον, διὰ νὰ ἁπλοποιῶμεν τὴν ἐκφώνησιν πολλῶν θεωρημάτων, νὰ θεωρῶμεν πλὴν τῶν δυναμικῶν ἀπείρων (θετικοῦ καὶ ἀρνητικοῦ) ἐνεστωτικὸν ἄπειρον· θέτομεν τουτέστιν ὅτι ὑπάρχει ἐνεστωτικὸν ἄπειρον τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ὡς (πλαστὴν) τιμὴν ὑποτιθεμένην μείζονα πάσης δεδομένης, οὕτως ὥστε ἡ ἀντίστροφός της εἶναι ἀκριβῶς τὸ μηδέν, τὴν σημειοῦμεν δὲ διὰ τοῦ ∞ (πρὸς διάκρισιν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων συμβόλων +∞, −∞.

Ὅπως, ἐννοεῖται, χρησιμοποιοῦμεν τὸ δυναμικὸν ἄπειρον εἰς τὴν Ἀνάλυσιν χρησιμοποιοῦμεν αὐτὸ καὶ εἰς τὴν Γεωμετρίαν, ὁπόθεν ἄλλως τε ἐνεπνεύσθησαν διὰ τὴν μεταφορὰν σχετικῶν ἐξαγομένων εἰς τὴν Ἀνάλυσιν. Λέγομεν π. χ. εἰς τὴν Γεωμετρίαν ὅτι δύο παράλληλοι εὐθεῖαι ἔχουσι κοινὸν σημεῖον εἰς τὸ ἄπειρον· ἐννοοῦμεν δι' αὐτοῦ ὅτι μία εὐθεῖα τέμνουσα δευτέραν εὐθεῖαν ox στρέφεται περὶ ἓν σημεῖον αὐτῆς οὕτως ὥστε νὰ τείνῃ νὰ γίνῃ παράλληλος· εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ κοινὸν σημεῖον εἰς ὃ τέμνει τὴν ἄλλην εὐθεῖαν ox ὁλονὲν ἀπομακρύνεται ἐπὶ τῆς ox καὶ λέγομεν ὅτι τείνει πρὸς τὸ +∞ ἢ τὸ −∞, καθόσον τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπομακρύνεται πρὸς τὸ θετικὸν ἢ ἀρνητικὸν ox. Τὴν ἔννοιαν τῆς *συνεχείας* ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Γεωμετρίαν ὁ Poncelet.

Καὶ εἰς τὴν Γεωμετρίαν διὰ τὴν ἁπλοποίησιν τῆς ἐκφωνήσεως πολλῶν θεωρημάτων ἐθεώρησαν χρήσιμον νὰ θέσουν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐνεστωτικὸν ἄπειρον· οὕτω ἔθεσαν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐπίπεδον (πλαστὸν) εἰς τὸ ἄπειρον. Ὁμοίως θέτουν καὶ εἰς τὴν προβολικὴν γεωμετρίαν κ.λ.π. ἐνεστωτικὸν ἄπειρον. Ἐν τούτοις πλεῖσται ἄλλαι συμφωνίαι δύνανται νὰ ἀναπληρώσουν τὴν αὐθαίρετον αὐτὴν συμφωνίαν καὶ μάλιστα νὰ εἶναι καὶ μᾶλλον καρποφόροι εἰς τὰς διατυπώσεις ἄλλων κλάδων τῆς Γεωμετρίας. Ἡ χρῆσις ἄλλως τε ὁμογενῶν συντεταγμένων ἐπιτρέπει πάντοτε ν' ἀποφεύγωμεν τὴν χρῆσιν τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἀπείρου εἰς τὴν Γεωμετρίαν.

Π. Χ. ΖΕΡΒΟΣ

ἀπειροπλάσιος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἀπειράκις, ἀναριθμήτως πολλαπλάσιος.—Ἐπίρρ. *ἀπειροπλασίως*.

ἀπειροπληθὴς (ὁ, ἡ,)—*ές* (τό)· ὁ ἄπειρον πλῆθος ἔχων, πολυπληθέστατος.

ἀπειρόποδα (τὰ) (Apiropoda) *[Ζῳολ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς ζῷα τινὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρθροπόδων*, ἅτινα φέρουσι πλείονας τῶν ἓξ ποδῶν, καὶ συγκεκριμένως εἰς τὰς *ἀράχνας* καὶ τὰ *μυριόποδα*.

Δ. Ν. Π.

ἀπειροπόλεμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄπειρος τοῦ πολέμου, ὁ μὴ ἔχων πεῖραν πολεμικήν.

ἄπειρος (ὁ, ἡ,)—*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πεῖράν τινος, ὁ μὴ ἠσκημένος εἴς τι, ἀμαθής· ἀντίθ. *ἔμπειρος*: «ἄπειρος τῶν πολιτικῶν, τῶν πολεμικῶν»· ‖ ὁ μὴ ἔχων πέρας, ἀτελείωτος, ἀπέραντος, ὁ μὴ πεπερασμένος: «τὸ διάστημα εἶναι ἄπειρον»· ‖ ἀναρίθμητος, ἀμέτρητος: «ἄπειρα ποίμνια»· ‖ τὸ οὐδ. ἄπειρον ὡς οὐσιαστικὸν (βλ. λ.)· ‖ φράσ. «ἐπ' ἄπειρον», ἐπ' ἀόριστον, εἰς τὸ διηνεκές.—Ἐπίρρ. *ἀπείρως*: «ἀπείρως ἔχω τινός», δὲν ἔχω πεῖράν τινος· «ἀπείρως καλύτερον», πολύ, ἀνυπολογίστως καλύτερον.

Β. Φ.

ἀπειροστημόριον (τό)· τὸ ἀπειροστὸν μόριον· πβλ. *πολλοστημόριον*.

ἀπειροστικός,—*ή*—*όν*· ὁ τοῦ ἀπειροστοῦ (βλ.λ.).

—**ἀπειροστικὸς** *λογισμὸς [Μαθημ.]*. Ἡ *ἀπειροστικὴ ἀνάλυσις*—ἡ ἐπιστήμη δηλ. τῶν ἀπειροστῶν, τῶν ἀπείρων, τῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν μὲ τὴν διάβασιν τοῦ πεπερασμένου εἰς τὸ ἄπειρον, καὶ ἀντιστρόφως.

Παρατηροῦμεν ὅτι δύο ἀριθμοὶ δυνατὸν νὰ εἶναι πολὺ μικροὶ καὶ τὸ πηλίκον ἢ ὁ λόγος αὐτῶν νὰ εἶναι πολὺ μεγάλος· καὶ ἂν φαντασθῶμεν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς σμικρυνομένους, ὁ λόγος αὐτῶν δυνατὸν ν' αὐξάνῃ ἢ νὰ ἐλαττοῦται· ἐξαρτᾶται τοῦτο ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς σμικρύνσεως αὐτῶν. Ἐννοοῦμεν ἐντεῦθεν πῶς ὁ λόγος δύο ἀπειροστῶν (δηλ. ὁ λόγος τῶν ἀντιστοίχων τιμῶν τῶν δύο ἀκολουθιῶν τῶν ὁριζουσῶν τὰ ἀπειροστὰ) δυνατὸν νὰ μὴ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν, ἀλλὰ νὰ τείνῃ πρὸς σταθερόν τινα ἀριθμὸν διάφορον τοῦ μηδενός. Ἡ παρατήρησις αὕτη θὰ χρειασθῇ διὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς παραγώγου συναρτήσεως.

Ἔστω ἤδη ὅτι ἔχω δύο μεταβλητὰς x καὶ y ἐξαρτωμένας ἀπ' ἀλλήλων, οὕτως ὥστε εἰς ἑκάστην τιμὴν τῆς x νὰ ἀντιστοιχῇ μία τιμὴ τῆς y, δηλ. ἔστω ὅτι τὸ y εἶναι συνάρτησις τῆς x· π. χ. ἔστω $y = x^2$. Ἂς θεωρήσω ἀκολουθίαν τιμῶν α_1, α_2, α_3, ... ἔχουσαν ὅριον ἀριθμόν τινα α· ὅταν τὸ x λαμβάνῃ διαδοχικῶς τὰς τιμὰς αὐτάς, τὸ y θὰ λαμβάνῃ ἀντιστοίχως τὰς τιμὰς τῆς ἀκολουθίας α_1^2, α_2^2, α_3^2,.... ἡ ὁποία θὰ ἔχῃ ὅριον τὸ α^2.

Ἐὰν θεωρήσωμεν ἄλλην ἀκολουθίαν οἱανδήποτε, ἔχουσαν ὅριον *πάλιν τὸν α*, θὰ ἔχωμεν ἀντιστοίχως διὰ τὸ y ἄλλην ἀκολουθίαν ἔχουσαν ὅριον *πάλιν τὸν* α^2· δι' αὐτὸ λέγομεν ὅτι ἡ συνάρτησις x^2 εἶναι *συνεχὴς συνάρτησις* διὰ τὴν τιμὴν α τοῦ x.

Παρατηρῶ ὅτι ἐὰν τὸ x λαμβάνῃ διαδοχικῶς τὰς τιμὰς τῆς ἀκολουθίας $\alpha, \alpha+\varepsilon_1, \alpha+\varepsilon_2, \alpha+\varepsilon_3,\ldots$ τὸ y θὰ λαμβάνῃ διαδοχικῶς τὰς τιμὰς α^2, $(\alpha+\varepsilon_1)^2$, $(\alpha+\varepsilon_2)^2$,........ τὰς ὁποίας γράφω καὶ ὡς ἑξῆς: $\alpha^2,\ \alpha^2+\eta_1,\ \alpha^2+\eta_2,\ldots$

Ἐὰν ἡ ἀκολουθία $\varepsilon_1, \varepsilon_2,\ldots$ τείνῃ πρὸς τὸ μηδὲν καὶ ἡ ἀκολουθία $\eta_1, \eta_2,\ldots$ θὰ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν· ἡ ἀκολουθία ὅμως $\frac{\eta_1}{\varepsilon_1}$, $\frac{\eta^2}{\varepsilon_2}$,... δὲν θὰ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν, ἀλλὰ ὅπως εὐκόλως φαίνεται θὰ τείνῃ πρὸς τὸ 2α. Τοῦτο σημειοῦμεν ὡς ἑξῆς: $\text{ορ}\,\frac{\eta}{\varepsilon} = 2\alpha$. Ἐὰν τὸ ε καλέσωμεν αὔξησιν τῆς τιμῆς τοῦ x καὶ σημειώσωμεν Δx, (δηλαδὴ διαφορὰν νέας τιμῆς τοῦ x ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τιμῆς α) καὶ τὸ x καλέσωμεν αὔξησιν τῆς τιμῆς τοῦ y καὶ σημειώσωμεν Δy (δηλ. διαφορὰν τῆς ἀντιστοίχου νέας τιμῆς τοῦ y ἀπὸ τῆς παλαιᾶς α^2) θὰ ἔχωμεν $\text{ορ}\,\frac{\Delta y}{\Delta x} = 2\,\alpha$ (διὰ $x = \alpha$). Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀληθεύει *οἱαδήποτε* καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀκολουθία $\varepsilon_1, \varepsilon_2, \varepsilon_3, \ldots$ (ἀρκεῖ νὰ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν); λέγομεν ὅτι τὸ 2α εἶναι *παράγωγος* τῆς συναρτήσεως x^2 διὰ $x = \alpha$· ὅ,τι εἴπομεν διὰ τὴν τιμὴν α τοῦ x δυνάμεθα νὰ λέγωμεν διὰ πᾶσαν ἄλλην τιμὴν τοῦ x· δι' αὐτὸ γράφομεν γενικῶς $\text{ορ}\,\frac{\Delta y}{\Delta x} = 2\,x$ καὶ λέγομεν ὅτι παράγωγος τῆς συναρτήσεως x^2 εἶναι ἡ συνάρτησις 2 x.

Ἐλάβομεν ἀνωτέρω διὰ τὴν σαφήνειαν μερικὸν παράδειγμα. Θεωρήσωμεν γενικῶς συνάρτησίν τινα $y = \sigma(x)$ πληροῦσαν ὅρους τινάς, καὶ ἂς δώσωμεν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον μεταβλητὴν δύο τιμὰς x καὶ $x + \Delta x$· τότε ἡ συνάρτησις θὰ λάβῃ τὰς τιμὰς $\sigma(x)$ καὶ $\sigma(x+\Delta x)$, τὰς ὁποίας καλῶ y

Digitized by Google

καὶ $y+\Delta y$· δηλ. Δx εἶναι ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς τῆς ἀνεξαρτήτου μεταβλητῆς καὶ Δy εἶναι ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς τῆς συναρτήσεως. Ἄς ὑποθέσω ἤδη ὅτι τὸ Δx τείνει πρὸς τὸ μηδὲν (δηλ. ὅτι εἶναι ἀπειροστόν)· τότε ἐὰν καὶ τὸ Δy τείνῃ πρὸς τὸ μηδὲν ἡ συνάρτησις σ(x) λέγεται *συνεχὴς* διὰ τὴν τιμὴν x, τὸ δὲ ὅριον τοῦ λόγου $\frac{\Delta y}{\Delta x}$ (ἐὰν ὑπάρχῃ) λέγεται *παράγωγος* τῆς συναρτήσεως σ(x) διὰ τὴν τιμὴν x καὶ τὴν σημειοῦμεν ὡς ἑξῆς $\sigma'(x)$ ἢ καὶ y', ἢ καὶ $D\sigma(x)$ ἢ καὶ $D_x\ \sigma(x)$. Ὥστε

$$y' = \text{ορ}\,\frac{\sigma(x+\Delta x)-\sigma(x)}{\Delta x} \quad \text{ἤτοι}$$

παράγωγος συναρτήσεως εἶναι τὸ ὅριον τοῦ λόγου τῆς αὐξήσεως τῆς συναρτήσεως πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ἀνεξαρτήτου μεταβλητῆς.

Γεωμετρικὴ ἑρμηνεία τῆς παραγώγου: Ἔστω τυχὸν σημεῖον Μ τῆς καμπύλης $y=\sigma(x)$. Ἐὰν α καὶ β εἶναι αἱ συντεταγμέναι τοῦ σημείου Μ καὶ ΜΤ ἡ ἐφαπτομένη τῆς καμπύλης εἰς τὸ Μ, θὰ ἔχωμεν ὅτι συντελεστὴς κατευθύνσεως τῆς ἐφαπτομένης ΜΤ εἶναι τὸ σ′(α), δηλ. ἡ τιμὴ τῆς παραγώγου διὰ $x=\alpha$.

Μηχανικὴ ἑρμηνεία τῆς παραγώγου: Ἐὰν x δηλοῖ τὸν χρόνον καὶ y τὸ διανυόμενον διάστημα, ἡ παράγωγος θὰ δίδῃ τὴν τιμὴν τῆς ταχύτητος εἰς τὴν χρονικὴν στιγμὴν x.

Διαφορικὸν συναρτήσεως: Τὸ γινόμενον τῆς παραγώγου ἐπὶ τὸ Δx λέγεται διαφορικὸν τῆς συναρτήσεως y καὶ σημειοῦται: dy δηλ. $dy = \sigma'(x)\,\Delta x$ ἢ καὶ $dy = \sigma'(x).dx$ ἢ $dy = y'.dx$· δι᾿ αὐτὸ συμβολικῶς σημειοῦται ἡ παράγωγος καὶ ὡς ἑξῆς: $\frac{dy}{dx}$.

Δευτέρα παράγωγος, τρίτη κ.ο.κ. Ἔστω ὅτι ἡ παράγωγος συναρτήσεως σ(x) εἶναι συνάρτησίς τις φ(x)· θὰ ἔχῃ καὶ αὐτὴ ἐν γένει παράγωγον, ἡ ὁποία θὰ λέγεται δευτέρα παράγωγος τῆς σ(x) ἢ καὶ παράγωγος δευτέρας τάξεως τοῦ σ(x) καὶ παρίσταται συμβολικῶς διὰ τοῦ $\sigma''(x)$ ἢ καὶ διὰ τοῦ y'' ἢ ἀκόμη διὰ τοῦ $\frac{d^2y}{dx^2}$. Καθ᾿ ὅμοιον τρόπον ἡ παράγωγος τῆς δευτέρας παραγώγου λέγεται τρίτη παράγωγος καὶ σημειοῦται $\sigma'''(x)$ ἢ y''' ἢ $\frac{d^3y}{dx^3}$ κ.ο.κ.· ἡ νυοστὴ παράγωγος σημειοῦται $\sigma^{(\nu)}(x)$ ἢ $y^{(\ )}$ ἢ $\frac{d^\nu y}{dx^\nu}$.

Τύπος τοῦ Taylor: Σημαντικώτατος τύπος εἰς τὴν Ἀνάλυσιν καὶ ἐν γένει εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας εἶναι ὁ τύπος τοῦ *Taylor* δι᾿ οὗ ἀναπτύσσεται εἰς ἄθροισμα ὅρων ἡ αὔξησις τῆς συναρτήσεως. Ἔστω συνάρτησις σ(x)· καὶ ἔστω ε πεπερασμένος τις ἀριθμὸς καὶ ν τυχὼν θετικὸς ἀκέραιος· ἀποδεικνύεται ὑπό τινας συνθήκας ὅτι

$$\sigma(x+\varepsilon)-\sigma(x)=\frac{\varepsilon}{1}\sigma'(x)+\frac{\varepsilon^2}{\underline{|2}}\sigma''(x)+\ldots$$

$$\ldots+\frac{\varepsilon^\nu}{\underline{|\nu}}\sigma^{(\nu)}(x)+\frac{\varepsilon^{\nu+1}}{\underline{|\nu+1}}\sigma(x+\theta\varepsilon)$$

ὅπου $o<\vartheta<1$.

Ὁ τελευταῖος ὅρος λέγεται *συμπληρωματικὸς* ὅρος. Ὅταν οὗτος τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν, τοῦ ν τείνοντος πρὸς τὸ ἄπειρον, τὸ δεύτερον μέλος τοῦ ἀνωτέρω τύπου δύναται ν᾿ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς σειρᾶς τοῦ Taylor· ἵνα παραστήσωμεν τὴν σειρὰν τοῦ Taylor, ἀρκεῖ νὰ ἀντικαταστήσωμεν εἰς τὸν ἀνωτέρω τύπον τὸν συμπληρωματικὸν ὅρον μὲ στιγμάς, ἐννοοῦντες δι᾿ αὐτοῦ ὅτι προχωροῦσιν οἱ ὅροι ὁμοιομόρφως.

Ἐὰν εἰς τὸν τύπον καὶ τὴν σειρὰν τοῦ Taylor ἀντικαταστήσωμεν τὸ x διὰ τοῦ 0 καὶ τὸ ε διὰ τοῦ x, λαμβάνομεν τὸν τύπον καὶ τὴν σειρὰν τοῦ Maclaurin· ἀναπτύσσεται οὕτω μία συνάρτησις (ὑπό τινας συνθήκας) εἰς σειράν· καὶ ἀντιστρόφως μία σειρὰ τοῦ Maclaurin παριστᾷ (ὑπό τινας συνθήκας) συνάρτησιν (βλ. λ. ἀνάπτυξις).

Παραγώγισις εἶναι ἡ πρᾶξις, δι᾿ ἧς εὑρίσκομεν τὴν παράγωγον δοθείσης συναρτήσεως.

Διαφόρισις εἶναι ἡ πρᾶξις, δι᾿ ἧς εὑρίσκομεν τὸ διαφορικὸν δοθείσης συναρτήσεως· ἕπεται ἀμέσως ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ διαφορικοῦ, ὅτι ἡ διαφόρισις ἀνάγεται εἰς παραγώγισιν.

Ὁλοκλήρωσις: Ὠνομάσθη οὕτω κατ᾿ ἀρχὰς πρᾶξις *ἀντίστροφος τῆς παραγωγίσεως*, δηλ. κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Νεύτωνος εἶχε τεθῆ τὸ ἑξῆς πρόβλημα:

Δίδεται συνάρτησίς τις σ(x) καὶ ζητεῖται ἑτέρα συνάρτησις ἔχουσα παράγωγον τὴν σ(x). Ἐὰν ὑπάρχῃ μία τοιαύτη συνάρτησις, θὰ ὑπάρχουν ἄπειροι διαφέρουσαι ἀπ᾿ ἀλλήλων κατὰ σταθερὰν ποσότητα, δηλ. ἐὰν ἡ συνάρτησις φ(x) ἔχῃ παράγωγον τὴν σ(x) καὶ ἡ συνάρτησις $\varphi(x) + C$, ὅπου C αὐθαίρετος σταθερά, θὰ ἔχῃ παράγωγον τὴν αὐτὴν συνάρτησιν σ(x). Ἡ φ(x) λέγεται *ἀόριστον ὁλοκλήρωμα* τῆς σ(x) ἢ καὶ *παράγουσα* ἢ *ἀρχικὴ* τῆς σ(x)· σημειοῦται δὲ ὡς ἑξῆς:

$$\int \sigma(x)dx=\varphi(x)+C$$

Ὡρισμένον ἁπλοῦν ὁλοκλήρωμα: Διὰ τὴν εὐκολωτέραν διατύπωσιν φαντασθῶμεν ἐπὶ τοῦ ἄξονος ΟΧ σημεῖα

3 4 5
Ο ——— Χ

ἀντιστοιχοῦντα π.χ. εἰς τοὺς ἀκεραίους 3,4,5, καὶ ἂς θεωρήσωμεν συνάρτησιν αὔξουσαν σ(x) συνεχῆ διὰ πᾶσαν τιμὴν ἀπὸ 3 ἕως 5 ἤ, ὅπως συνήθως λέγεται, συνεχῆ εἰς τὸ διάστημα (3,5)· πολλαπλασιάζομεν τὴν διαφορὰν 4—3 (ἤτοι τὴν μονάδα) ἐπὶ τὴν τιμὴν τῆς συναρτήσεως σ(x) διὰ $x=3$· ὁμοίως πολλαπλασιάζομεν τὸ διάστημα (5—4) ἐπὶ τὴν τιμὴν τῆς συναρτήσεως διὰ $x=4$ καὶ προσθέτομεν τὰ δύο γινόμενα· θὰ ἔχωμεν ἄθροισμά τι Σ_1. Ὑποδιαιροῦμεν ἕκαστον τῶν ληφθέντων διαστημάτων εἰς δύο ἴσα μέρη· ἔχομεν οὕτω ἐπὶ τοῦ ἄξονος ΟΧ τὰ σημεῖα 3, $3\frac{1}{2}$, 4, $4\frac{1}{2}$, 5. Πολλαπλασιάζομεν τὴν διαφορὰν $3\frac{1}{2} - 3$ $\left(\text{ἤτοι τὸ } \frac{1}{2}\right)$ ἐπὶ τὴν τιμὴν τῆς συναρτήσεως διὰ $x=3$· ἔπειτα πολλαπλασιάζομεν τὴν διαφορὰν $4 - 3\frac{1}{2}$ ἐπὶ τὴν τιμὴν τῆς συναρτήσεως διὰ $x = 3\frac{1}{2}$, ὁμοίως τὴν διαφορὰν $4\frac{1}{2} - 4$ ἐπὶ τὴν τιμὴν τῆς συναρτήσεως διὰ $x=4$ κ. ο. κ.

Προσθέτομεν τὰ τέσσαρα ταῦτα γινόμενα· θὰ ἔχωμεν ἄθροισμά τι Σ_2· ὑποδιαιροῦμεν πάλιν τὰ προηγούμενα διαστήματα εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ κάμνομεν ἀνάλογον ἐργασίαν πρὸς τὴν προηγουμένην· θὰ ἔχωμεν ἄθροισμά τι Σ_3· ὑποδιαιροῦμεν πάλιν εἰς δύο ἴσα μέρη κ. ο. κ. Ἐὰν νοήσωμεν ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐξακολουθῇ ἀκαταπαύστως, θὰ ἔχωμεν ἀκολουθίαν

$$\Sigma_1,\ \Sigma_2,\ \Sigma^3,\ \ldots$$

Ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀκολουθία αὕτη ἔχει ὅριον σταθερόν τινα ἀριθμόν· οὗτος λέγεται *ὡρισμένον ἁπλοῦν ὁλοκλήρωμα* τῆς συναρτήσεως σ (x) εἰς τὸ διάστημα ἀπὸ 3 ἕως 5, καὶ σημειοῦται ὡς ἑξῆς:

$$\int_3^5 \sigma(x)\,dx.$$

Γενικώτερον ἔστω διάστημά τι (α, β) καὶ ἔστω ὅτι τὸ ὑποδιαιρῶ εἰς μέρη τινά· π. χ. ἔστωσαν

$$\alpha,\ x_1,\ x_2,\ x_3, \ldots x_{\mu-1}\ \beta$$

τὰ σημεῖα τῆς ὑποδιαιρέσεως (ἐννοοῦμεν τοὺς ἀντιστοίχους ἀριθμούς), σχηματίζω τὸ ἑξῆς ἄθροισμα $(x_1\text{-}\alpha\ \sigma)(\xi_1) + (x_2\text{-}x_1)\,\sigma(\xi_2) + \ldots + (\beta\text{-}x_{\mu-1})\,\sigma(\xi_\mu)$ ὅπου ξ_1 εἶναι τυχοῦσα τιμὴ τοῦ διαστήματος (α, x_1), ξ_2 εἶναι τυχοῦσα τιμὴ τοῦ (x_1, x_2) κ. ο. κ. Καλῶ τὸ ἄθροισμα αὐτὸ Σ_1. Ἐὰν ὑποδιαιρέσω ἕκαστον τῶν προηγουμένων διαστημάτων εἰς μέρη καὶ ἐργασθῶ ἀναλόγως, θὰ ἔχω νέον ἄθροισμα Σ_2 κ.ο.κ. Ἡ ἀκολουθία $\Sigma_1, \Sigma_2, \Sigma_3, \ldots$ θὰ ἔχῃ ὅριον ἀνεξάρτητον τοῦ τρόπου καθ᾿ ὃν προχωροῦν αἱ ὑποδιαιρέσεις, ἀρκεῖ νὰ τείνουν τὰ διαστήματα πρὸς τὸ μηδὲν (μὲ τὴν ὑπόθεσιν ἐννοεῖται ὅτι ἡ σ (x) εἶναι συνεχὴς εἰς τὸ διάστημα (α, β).

Τὸ ὅριον τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς λέγεται *ὡρισμένον ἁπλοῦν ὁλοκλήρωμα* τῆς συναρτήσεως σ (x) ἀπὸ α ἕως β καὶ σημειοῦται ὡς ἑξῆς:

$$\int_\alpha^\beta \sigma(x)\,dx.$$

Ὥστε τὸ ὡρισμένον ἁπλοῦν ὁλοκλήρωμα εἶναι *ὅριον ἀθροίσματος* καὶ ὄχι ἄθροισμα· ὡς εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένον τὸ νὰ λέγωμεν ὁλοκληροῦμεν ἀντὶ τοῦ ἀθροίζομεν.

Ἀποδεικνύεται ἡ ἑξῆς πρότασις· ἐὰν φ(x) εἶναι τὸ ἀόριστον ὁλοκλήρωμα μιᾶς συναρτήσεως σ(x), διὰ νὰ εὕρωμεν τὸ ὡρισμένον ὁλοκλήρωμα τῆς σ(x) ἀπὸ α ἕως β, ἀρκεῖ ἀπὸ τοῦ φ(β) νὰ ἀφαιρεθῇ τὸ φ(α). Εἰς τὸν *διαφορικὸν λογισμὸν* ἀσχολούμεθα πρὸ παντὸς μὲ τὰς παραγωγίσεις, διαφορίσεις καὶ τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν, εἰς δὲ τὸν *ὁλοκληρωτικὸν λογισμὸν* μὲ τὰς ὁλοκληρώσεις καὶ τὰς σχετικὰς ἐφαρμογάς.

Γεωμετρικαὶ ἐφαρμογαί: Ἐφαρμόζοντες τὸν τύπον τοῦ Taylor εὑρίσκομεν κανόνας διὰ νὰ διακρίνωμεν τὸ σχῆμα καμπύλης πέριξ ἑνὸς σημείου. Ἀφ᾿ ἑτέρου τὰ ὡρισμένα ἁπλᾶ ὁλοκληρώματα δίδουσι μήκη τόξων, ἐμβαδὰ καμπύλων.

Τὰ ὡρισμένα διπλᾶ ὁλοκληρώματα εἶναι ὅρια ἀθροισμάτων σχηματιζόμενα κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος εἶναι γενίκευσις τῶν τρόπων καθ᾿ ὃν ὡρίσθησαν τὰ ἁπλᾶ ὡρισμένα ὁλοκληρώματα (δύο ἀνεξάρτητοι μεταβληταί). Καθ᾿ ὅμοιον τρόπον σχηματίζονται τὰ τριπλᾶ ὁλοκληρώματα κ.ο.κ.

Τὰ διπλᾶ ὁλοκληρώματα δίδουσιν ὄγκους κ.ο.κ. Τὰ ὡρισμένα ὁλοκληρώματα δίδουσι καὶ ἐμβαδὰ ἐπιφανειῶν, ῥοπὰς ἀδρανείας κ.λ.π.

Παρατήρησις: Εἰς τὸν ἀπειροστικὸν λογισμὸν ὑπάγονται καὶ αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις. Ἐὰν δὲ αἱ ἀνεξάρτητοι μεταβληταὶ εἶναι περισσότεραι τῆς μιᾶς, ἔχομεν μερικὰς παραγώγους καὶ ἐπεκτάσεις θεωριῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μίαν ἀνεξάρτητον μεταβλητήν.

Ἱστορικὸν γενέσεως τοῦ ἀπειροστ. λογισμοῦ. Ἡ ἔννοια τῆς συνεχείας ἐξ ἧς προέκυψεν ὁ διαφορικὸς καὶ ὁλοκληρωτικὸς λογισμὸς ἀνεφάνη καθαρὰ μόλις περὶ τὸν ΙΖ′ αἰῶνα. Οὐχ ἧττον ἴχνη τῆς ἀπειροστικῆς σκέψεως εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην μὲ τὸ γνωστὸν σόφισμά του. Εἰς τὸν ὁλοκληρωτικὸν λογισμὸν ἐπίσης ἀνήκουν καὶ αἱ μέθοδοι ἃς ἐφήρμοσεν ὁ Εὔδοξος ὁ Κνιδεὺς διὰ τὸ θεώρημα καθ᾿ ὃ αἱ ἰσοψεῖς πυραμίδες αἱ ἔχουσαι ἰσοδυνάμους βάσεις ἔχουσι τὸν αὐτὸν ὄγκον· ἐφαντάσθη ἀνάλυσιν τοῦ ὄγκου εἰς ἀπειροπληθῆ στρώματα ἀπείρως λεπτά. Σήμερον πλέον διέκριναν ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἡ ἀνωτέρω πρότασις νὰ ἀποδειχθῇ μὲ μεθόδους ἀναλύσεως τοῦ ὄγκου εἰς πεπερασμένον πλῆθος μερῶν. Ἴχνη τῶν νεωτέρων μεθόδων τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Dedekind ἀνευρίσκομεν εἰς τὸν Εὐκλείδην, ὅστις διὰ τὴν πρότασιν τοῦ Εὐδόξου ἀνάγει τὴν περίπτωσιν τοῦ συνεχοῦς εἰς τὴν περίπτωσιν ἀθροίσματος μὲ πεπερασμένον πλῆθος ὅρων.

Ὁ συστηματικῶς ὅμως ἐφαρμόσας τὸ πρῶτον ἀπειροστικὰς μεθόδους ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχιμήδης· τοῦτο ἄλλως τε διακρίνομεν ἀπὸ τὴν κατὰ τὸ 1906 ἀνευρεθεῖσαν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Ἐρατοσθένην, ὅπου φαίνονται αἱ βαθεῖαι διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σκέψεις του. Ἐφαρμόζων ὁ Ἀρχιμήδης τὴν μηχανικὴν εἰς τὰ καθαρῶς μαθηματικὰ κατώρθωσε νὰ προσδιορίσῃ ἐμβαδά, ὄγκους κλπ. Μετεχειρίσθη πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἀπειροστικὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ἐξέθετε δημοσίᾳ, διότι ἐπροτίμα νὰ ἀποδεικνύῃ τὰς προτάσεις του μὲ μεθόδους πρὸς τὰς ὁποίας ἦσαν αἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐξοικειωμένοι. Ἡ μέθοδος τῆς ἐφευρέσεως παρεχώρει τὴν θέσιν της εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως.

Ὁ Ἀρχιμήδης ἀνάγει τὰ προβλήματα τετραγωνισμοῦ ἢ κυβισμοῦ εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἐμβαδοῦ ἢ ὄγκου περιλαμβανομένου μεταξὺ δύο ἀθροισμάτων στοιχειωδῶν ἐπιφανειῶν ἢ στοιχειωδῶν ὄγκων. Τὰ ἀθροίσματα ταῦτα μεταφέρει εἰς ἀναλυτικὸν ἔδαφος. Καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα μαθηματικὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους, ὅπου ἐδόθη μέθοδος ἐπιτρέπουσα νὰ εὕρωμεν τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου μὲ ὁσηνδήποτε θέλομεν προσέγγισιν, διακρίνομεν τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἀπὸ τὰς παλαιὰς μεθόδους.

Εἰς τὴν πραγματείαν του «περὶ τετραγωνισμοῦ τῆς παραβολῆς» ὁ Ἀρχιμήδης ἀνάγει τὴν σπουδὴν ἐπιφανείας εἰς τὴν θεωρίαν γραμμῶν γραφομένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Μὴ περιοριζόμενος εἰς τὴν γεωμετρικὴν διαίσθησιν καταφεύγει καὶ εἰς τὴν μηχανικήν, στηριζόμενος εἰς θεωρίας στατικῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχεν ἤδη προαισθανθῆ ὅτι ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται δὲν εἶναι χρήσιμος διὰ μερικὰς μόνον περιπτώσεις, ἀλλ᾿ ἀνοίγει δρόμον διὰ λύσιν γενικωτέρων προβλημάτων καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀνωτέρω πραγματείας ἔγραψε νέαν τοιαύτην (τὴν ἀνευρεθεῖσαν ὑπὸ τῶν Schöner καὶ Heiberg) μὲ σκοπὸν νὰ ἐννοηθῇ ὅσῳ τὸ δυνατὸν καλύτερον ἡ γονιμότης τῆς μεθόδου καὶ συστηθῇ οὕτως εἰς τοὺς ἐπιστήμονας «παρόντας καὶ μέλλοντας». Πολλοὶ αἰῶνες παρῆλθον διὰ νὰ ἐξελιχθῶσιν αἱ ἀπειροστικαὶ μέθοδοι τοῦ Ἀρχιμήδους, διότι μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος εὑρίσκομεν πραγματικὴν συνέχειαν τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχιμήδους εἰς τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ.

Ὁ Γαλιλαῖος στηρίζει τὴν νέαν μηχανικὴν ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους τεθειμένων βάσεων· διὰ νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἀνέλυσε τὸν χρόνον τῆς πτώσεως εἰς μικρὰ διαστήματα καὶ ἐθεώρησεν ἐφ᾿ ἕκαστον διάστημα τὴν κίνησιν ὁμαλήν. Ἵνα διαβῇ ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ δίδοντος τὴν ταχύτητα εἰς τὸν τύπον τὸν δίδοντα τὰ διανυόμενα διαστήματα, ἔπρεπε νὰ κάμῃ ὁλοκλήρωσιν· ταύτην ὁ Γαλιλαῖος καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ ὁ Καρτέσιος ἐξετέλεσαν τῇ βοηθείᾳ καθαρῶς γεωμετρικῶν θεωριῶν· εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν ταύτην ἐνυπῆρχε στοιχεῖον ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ διαφορικόν.

Ὁ Κέπλερ ἀφορμὴν λαβὼν ἐξ ἑνὸς πρακτικοῦ προβλήματος τῆς γεωμετρίας, ἐγκαινιάζει τὰς ἀπειροστικάς του μεθόδους δι᾿ ἑνὸς ἔργου ἐπὶ τῆς «στερεομετρίας τοῦ Ἀρχιμήδους»· ἀναχωρεῖ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχιμήδους· ἀλλὰ προχωρεῖ ὅμως ἀρκετὰ καὶ προσδιορίζει τοὺς ὄγκους νέων σωμάτων ἐκ περιστροφῆς καὶ ὁλοκληρώνει τριγωνομετρικὰς συναρτήσεις. Ὁ Cavalieri ἐπίσης ἵδρυσε τὴν θεωρίαν τῶν *ἀδιαιρέτων*, φαντασθεὶς ὅτι τὸ ὁλικὸν μέγεθος σύγκειται ἀπὸ στοιχεῖα ἀδιαίρετα (ἀντιστοιχοῦντα τρόπον τινὰ πρὸς τὰ ἀπειροστά)· ἔχομεν ἐπίσης καὶ τὰς σχετικὰς σκέψεις τοῦ Pascal, ἀλλ᾿ οἱ κύριοι ἱδρυταὶ τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ εἶναι ὁ Leibniz καὶ ὁ Νεύτων. Ὁ πρῶτος ὁρμώμενος ἀπὸ γεωμετρικῆς διαισθήσεως ἐζήτησε νὰ λύσῃ γενικῶς τὸ ἑξῆς πρόβλημα, ἐφ᾿ οὗ μερικῶς εἶχεν ἐργασθῆ ὁ Roverbal καὶ ἄλλοι: Νὰ κατασκευασθῇ ἐφαπτομένη καμπύλης εἰς δοθὲν σημεῖον αὐτῆς. Λαμβάνεται πρὸς τοῦτο ἡ

Digitized by Google

ἐφαπτομένη ὡς *ὁρικὴ* θέσις τεμνούσης· ἀναχωρῶν ἐντεῦθεν ὁ Leibniz εἰσάγει συστηματικῶς εἰς τὴν ἐπιστήμην τὸν ἀπειροστικὸν λογισμὸν τὸν ὁποῖον ἀπὸ ἄλλης ὁδοῦ ὁρμώμενος εἰσήγαγεν ὁ Νεύτων.

Ἡ ἰδέα τῆς προσεγγίσεως καὶ ἡ παρατήρησις τῶν κινήσεων ἐνέπνευσαν τὸν Νεύτωνα διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀπείρως μεγάλου καὶ ἀπείρως μικροῦ. Τὸν Νεύτωνα ὡδήγησαν εἰς τὴν ἐφεύρεσίν του οἱ νόμοι τοῦ σύμπαντος, τὸν δὲ Leibniz οἱ νόμοι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἰς τὸν Νεύτωνα ἐνυπῆρχεν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ἡ ἰδέα τῆς προσεγγίσεως. Πραγματικὸς ἀκριβολόγος εἰς τὴν ἐπιστήμην δὲν εἶναι ὁ ζητῶν τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' ὁ ζητῶν τὴν προσέγγισιν, ὅπως δὲ ἡ ἐπιστήμη καθορίζει, ἡ προσέγγισις συνδέει τὸ μὴ συνεχὲς μετὰ τοῦ συνεχοῦς, τοῦ ἐνέχοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου. Ὁ Νεύτων, προχωρῶν εἰς θεωρίας γενικωτέρας, εἰσήγαγε μεθοδικῶς εἰς τὴν ἀριθμητικὴν τὰς ἀπείρους σειράς. Ἀφ' ἑτέρου, ὅπως ἐθεώρησε τὸ ἄπειρον, ἐθεώρησε καὶ τὸ ἀπειροστόν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου του Barrow ἔδωκεν εἰς τὴν γεωμετρίαν τῶν ἀδιαιρέτων τελειοτέραν καὶ ἱκανοποιητικωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν μεθοδικῶς εἰς τὴν γεωμετρίαν τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου. Ἐφήρμοσε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ ἀπειροστοῦ εἰς τὸν χρόνον. Ἡ σκέψις τοῦ Νεύτωνος ἐζήτησε ν' ἀναλύσῃ τὰ μᾶλλον πολύπλοκα φαινόμενα, ἐζήτησε νὰ εὕρῃ τὸ ἁπλοῦν φαινόμενον εἰς τὸ ἀπείρως μέγα καὶ εἰς τὸ ἀπείρως μικρόν. Εἰς τὸν ἀπειροστικὸν λογισμὸν διέκρινε τὸ ἐργαλεῖον, τὸ χρήσιμον διὰ τὴν διείσδυσιν εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, χωρὶς ὅμως νὰ περιορίζεται εἰς τὰ ἐκ τοῦ λογισμοῦ συμπεράσματα. Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἐζήτουν μὲ καθαροὺς συλλογισμοὺς νὰ μαντεύσουν τοὺς φυσικοὺς νόμους· εἰς τὸν Νεύτωνα τὰ πειράματα τοῦ Γαλιλαίου ἔδωκαν τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας σχετικῶς πρὸς αὐτὰς ἀνέπτυξε. Ὁ Νεύτων δὲν ἀτενίζει ἀπ' εὐθείας τὸ ἄπειρον οὔτε τὸ ἀπειροστόν, ἀλλὰ τὰ ἐξετάζει ἐμμέσως· τὰ θεωρεῖ ὡς ὅρια μεταβλητῶν ποσοτήτων, διερχομένων ἀπὸ πεπερασμένας τιμάς· καὶ θεωρεῖ τοὺς λόγους δύο ἀπείρων ἢ ἀπειροστῶν. Ἡ διαφόρισις ἀναλύει τὰ μᾶλλον πολύπλοκα φαινόμενα τῆς κινήσεως εἰς δράσεις στοιχειώδεις· μὲ τὴν ὁλοκλήρωσιν ἐπιτρέπεται νὰ ἀθροίσωμεν τρόπον τινὰ εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸ διάστημα τὰς στοιχειώδεις αὐτὰς δράσεις καὶ ν' ἀνασυστήσωμεν τὸ ὅλον φαινόμενον. Ἡ διάβασις ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως ἀθροίσματος προσθετέων πεπερασμένων τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἀντίληψιν ἀθροίσματος ἀπείρων προσθετέων ἀπειροστῶν εἶναι ὁλοκλήρωσις. Ὁ προσδιορισμὸς ἐμβαδῶν, ὄγκων, κέντρου βάρους, ροπῶν ἀδρανείας καὶ λοιπῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὁλοκληρώσεις· ὑπεισέρχεται, ἐννοεῖται, εἰς τὰ ἀνωτέρω ἡ ἔννοια τῆς συνεχείας. Βασιζόμενοι ἐπ' αὐτῆς διετύπωσαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νεύτωνος φυσικοὺς νόμους μὲ διαφορικὰς ἐξισώσεις. Περιπτώσεις ἀσυνεχείας ἐμελετήθησαν μὲ ἀπειροστικὰς μεθόδους καὶ τὰ ἀπειροστικὰ ζητήματα ἐθεωρήθησαν ὡς ὅρια ζητημάτων συναφῶν πρὸς τὸ ἀσυνεχές. Ὁ διαφορικὸς καὶ ὁλοκληρωτικὸς λογισμὸς ἀπετέλεσαν τὰς βάσεις τῆς νέας ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε νὰ μελετῶνται συστηματικῶς τὰ προβλήματα τῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Μηχανικῆς. Εἰργάσθησαν κατόπιν διὰ τὴν εὕρεσιν ἁπλῶν καὶ ἀνέτων κανόνων διὰ τὸν ὑπολογισμὸν παραγώγων καὶ ὁλοκληρωμάτων κυρίως οἱ Jean Bernoulli, Euler καὶ Lagrange, μέχρις οὗ ὁ Cauchy ἐστήριξεν ἐπὶ νέων βάσεων τὸν ἀπειροστικὸν λογισμόν, ὅστις ἀποβαίνει ὁσημέραι λίαν καρποφόρος εἰς τὰ μαθηματικά. Π. Σ. ΖΕΡΒΟΣ

ἀπειροστὸν (τό)· οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *ἀπειροστὸς* (βλ. λ.).

— *[Μαθημ.]* Ἵνα καταστῇ σαφὴς ὁ ὁρισμὸς τῶν *ἀπειροστῶν*, ἂς λάβωμεν τὸ ἑξῆς ἁπλούστατον παράδειγμα· ἂς θεωρήσωμεν ὅτι μεταβλητή τις ε λαμβάνει διαδοχικῶς τὰς τιμὰς τῆς ἀκολουθίας $\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \ldots\ldots$ χωρὶς ποτὲ νὰ σταματᾷ· λέγομεν τότε ὅτι ἡ ε εἶναι ἀπειροστὸν ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ὅτι ἡ ε τείνει πρὸς τὸ μηδέν· καὶ τοῦτο, διότι ἐλαττοῦται ἀκαταπαύστως καὶ πλησιάζει πρὸς τὸ μηδὲν ὅσον θέλομεν ἤ, ἀκριβέστερον, διότι ἡ ἀνωτέρω ἀκολουθία ἔχει τὴν ἑξῆς ἰδιότητα· ἐὰν δοθῇ οἱοσδήποτε θετικὸς ἀριθμὸς θ, ὁσονδήποτε μικρός, εὑρίσκεται ὅρος τῆς ἀκολουθίας ταύτης τοιοῦτος, ὥστε αὐτὸς καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῦ νὰ εἶναι μικρότεροι τοῦ θ.

Ἐννοεῖται ὅτι, ὅπως ἐθεωρήσαμεν τὴν ἀνωτέρω ἀκολουθίαν, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν οἱανδήποτε ἄλλην μὲ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα· π. χ. τὴν $\frac{2}{3}, \frac{2}{3^2}, \frac{2}{3^3}\ldots\ldots\ldots$ Ἐὰν νοήσωμεν ὅτι μία μεταβλητὴ ε λαμβάνῃ διαδοχικῶς τὰς τιμὰς αὐτῆς, θὰ ἔχωμεν πάλιν ὅτι ἡ ε εἶναι ἀπειροστόν.

Γενικῶς, ἔστω ὅτι ἔχομεν ἄπειρον ἀκολουθίαν θετικῶν ἀριθμῶν

$$\varepsilon_1, \varepsilon_2, \varepsilon_3, \varepsilon_4\ldots\ldots$$

τοιαύτην, ὥστε ὁσονδήποτε μικρὸς καὶ ἂν εἶναι δοθείς τις θετικὸς ἀριθμὸς θ, νὰ εὑρίσκεται ὅρος τῆς ἀκολουθίας τοιοῦτος, ὥστε αὐτὸς καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῦ νὰ εἶναι μικρότεροι τοῦ θ. Ἐὰν νοήσωμεν μεταβλητὴν ε λαμβάνουσαν διαδοχικῶς τὰς τιμὰς τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, θὰ ἔχωμεν, ὅτι ἡ ε εἶναι ἀπειροστὸν ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ὅτι τείνει πρὸς τὸ μηδέν. Παρατηροῦμεν ὅτι μὲ τὴν ἀνωτέρω ἀντίληψιν τὸ μηδὲν δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ *τίποτε*· δὲν ἀτενίζομεν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸ μηδέν, ἀλλὰ θεωροῦμεν μεταβλητὴν ποσότητα, ἡ ὁποία πλησιάζει ἀκαταπαύστως πρὸς τὸ μηδέν, χωρὶς ποτὲ νὰ τὸ φθάνῃ (τουτέστι ἡ ἀπόστασις τῆς μεταβλητῆς αὐτῆς ποσότητος ἀπὸ τοῦ μηδενὸς γίνεται ὅσον θέλομεν μικροτέρα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν φθάνει τὸ μηδέν).

Ὅπως ἐκ τῶν προηγουμένων καταφαίνεται, τὰ ἀπειροστὰ ἔχουν *δυναμικὸν χαρακτῆρα* ἀνάλογον πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν δυναμικῶν ἀπείρων· δὲν ἔχουν κανένα *ἐνεστωτικὸν* (actuel) *χαρακτῆρα*, οὐδεμίαν ἀναλογίαν μὲ τὸ *ἐνεστωτικὸν ἄπειρον*. Πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀπειροστῶν ὅτι *οὐδέποτε* σταθερὰ ποσότης, ὁσονδήποτε μικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, εἶναι ἀπειροστόν. Ὅταν παριστάνωμεν ἀπειροστὸν μὲ τμῆμά τι γραμμῆς, τὸ κάμνομεν, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ σχεδιάσωμεν τμῆμα μεταβαλλόμενον, τεῖνον νὰ ἐξαφανισθῇ, δυνάμεθα ὅμως νὰ νοῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ τοιούτου. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν ὅτι γίνεται διαίρεσις μεγέθους εἰς ἀπειροστά, ἀλλὰ πρέπει νὰ λέγωμεν, ὅτι μέγεθός τι διαιρεῖται ἐπ' ἄπειρον (οὕτως, ὥστε τὰ ἐξαγόμενα νὰ εἶναι τιμαὶ ἀπειροστῶν), δηλ. πρέπει νὰ διατηρῆται ὁ δυναμικὸς χαρακτήρ.

Τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε νὰ χρησιμοποιήσωμεν πλὴν τῶν δυναμικῶν ἀπειροστῶν σύμβολα ἀνάλογα πρὸς τὸ σύμβολον ∞, ἔχοντα, ἐξ ὁρισμοῦ, τὴν ἰδιότητα νὰ εἶναι μικρότερα παντὸς πραγματικοῦ ἀρνητικοῦ· ἀλλὰ τοιαῦτα σύμβολα οὐδεμίαν θὰ προσέφερον ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν ἢ εἰς τὴν Ἀνάλυσιν, διὸ καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐνεστωτικοῦ (ἢ ἐν ἐνεργείᾳ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔκφρασιν) ἀπειροστοῦ εἰς τὰ Μαθηματικά.

Τάξις ἀπειροστῶν : Ἔστωσαν δύο ἀπειροστὰ ε καὶ η. Ἐὰν ὁ λόγος $\frac{\eta}{\varepsilon}$ τείνῃ πρὸς τὸ μηδέν, ὁ η εἶναι ἀπειροστὸν ἀνωτέρας τάξεως ἢ τὸ ε· ἐὰν ὁ λόγος $\frac{\eta}{\varepsilon^\mu}$ ἔχῃ ὅριον σταθερὸν ἀριθμὸν k, τὸ η λέγεται ἀπειροστὸν τάξεως μ, ὡς πρὸς τὸ ε, θεωρούμενον ὡς *πρωτεῦον ἀπειροστόν*. Ἐὰν ορ $\frac{\eta}{\varepsilon} = 1$, τὰ η καὶ ε λέγονται *ἰσοδύναμα ἀπειροστά*. Δύο θεμελιώδη θεωρήματα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ ὅριον τοῦ λόγου δύο ἀπειροστῶν δὲν ἀλλάσσει, ὅταν ἀντικαταστήσωμεν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν μὲ ἰσοδύναμον ἀπειροστόν.

2) Τὸ ὅριον ἀθροίσματος (ἀπείρων) ἀπειροστῶν δὲν ἀλλάσσει, ὅταν ταῦτα ἀντικατασταθῶσι δι' ἰσοδυνάμων. Π. Σ. ΖΕΡΒΟΣ

ἀπειροστός, *—ή, —όν*· ὁ ἀπείρως μικρός· πβλ. *πολλοστός*· ‖ τὸ οὐδέτ. ἀπειροστόν, ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

— **ἀπειροστοὶ** *μαγνῆται*· βλ. μοριακοὶ *μαγνῆται*.

ἀπειρότεχνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄπειρος τῆς τέχνης, ἀδέξιος.

ἀπειρώνυμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἄπειρα, ἀναρίθμητα ὀνόματα.

ἀπεκδέχομαι· προσδοκῶ, περιμένω, ἐλπίζω.

ἀπεκδοχὴ (ἡ)· προσδοκία, ἀναμονή, ἐλπίς.

ἀπέκδυσις (ἡ)· τὸ ἀπεκδύεσθαι, προπαρασκευή.

ἀπεκδύω· ἐκδύω, ἀπογυμνῶ· ‖ συνήθ. τὸ μέσ. *ἀπεκδύομαι*· ἐκδύομαι, ἀπογυμνοῦμαι· ‖ μεταφ. ἀποβάλλω, ἀπορρίπτω ἀπ' ἐμαυτοῦ: «ἀπεκδύομαι πᾶσαν εὐθύνην»· ‖ εἰσέρχομαι, εἰσορμῶ : «ἀπεκδύομαι εἰς τὸν ἀγῶνα».

ἀπεκεῖ καὶ *ἀπέκει*· ἐπίρρ., ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος: «φύγε ἀπεκεῖ».

ἀπεκκαυμάτισις (ἡ) *[Στρατ.]*. Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ *ἐκκαύματος*, εἴτε ἀπὸ τῶν παντὸς εἴδους φυσιγγίων (ὅπλου, ὑπονόμου κτλ.), εἴτε ἀπὸ τοῦ κοχλίου τῆς ὀπῆς τῶν παλαιῶν βραδυβόλων πυροβόλων Κρούπ. Ν. Θ. Κ.

ἀπεκκρίνω· ἐκκρίνω ὑγρόν τι.

ἀπέκκρισις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ *ἐκκρίνειν*.

ἀπεκκριτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανὸς νὰ ἀπεκκρίνῃ.

— **ἀπεκκριτικοὶ** *ἀδένες*· βλ. ἀδένες.

Ἄπελ (Apel), ***Γουΐδος - Θεόδωρος***. Γερμανὸς ποιητὴς γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Λειψίᾳ (1811—1867) Περατώσας τὰς σπουδάς του ἐν Λειψίᾳ, συνεδέθη μετὰ τῶν μουσικῶν Ριχάρδου Βάγνερ, Μένδελσον Βαρθόλδυ καὶ Ράϊζιγγερ. Στερηθεὶς τῆς ὁράσεώς του, ἕνεκα πτώσεώς του ἐκ τοῦ ἵππου κατά τινα ἀνάβασιν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀϊδελβέργης, ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Λειψίᾳ ἀφιερωθεὶς εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα. Ἠσχολήθη εἰς τὴν συγγραφὴν θεατρικῶν ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ἐθνικὰ δράματα «Kunz - Kaufungen» καὶ «Φάουστ». Μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τῶν τραγῳδιῶν του ἔσχον αἱ κωμῳδίαι του «ἡ Ράπτρια Αἰκατερίνη» «οἱ Νεανίαι καὶ αἱ γραῖαι», «ὁ Ἰατρὸς τοῦ σπιτιοῦ», χειροκροτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ παιζόμεναι μέχρις ἐσχάτων εἰς τὰ γερμανικὰ θέατρα. Αἱ λυρικαί του συλλογαὶ διακρίνονται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν φυσικότητα τῶν αἰσθημάτων. Πολλὰ τῶν ποιημάτων του ἔχουν μελοποιηθῆ καὶ ᾄδονται μέχρι τῆς σήμερον καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν. Τὰ ἔργα του ἐξετυπώθησαν εἰς δύο τόμους ἐν Λειψίᾳ τῷ 1857. Θ. Β.

— **Ἄπελ** (Apel), ***Ἰωάννης***. Γερμανὸς νομομαθής, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Νυρεμβέργῃ (1486—1526. Καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βυττεμβέργης, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σχίσματος τοῦ Λουθήρου, ἐνεστερνίσθη τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἐγένετο σύμβουλος τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου. Εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Defensio Apelli pro suo conjugio», ἀπολογίας τοῦ γάμου του μετά τινος νεαρᾶς καλογραίας, τῆς «Methodica dialectices ratio» κ.τ.λ. Α. Δ.

— **Ἄπελ** (Apel), ***Ἰωάννης-Αὔγουστος***. Γερμανὸς νομομαθὴς καὶ λογοτέχνης, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Λειψίᾳ (1771—1815). Ἐκ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ ἔργων θεωροῦνται καλύτερα τὰ διηγήματά του «Τὸ ἥσυχο παιδί», «Φράγκ Ἄρσερ» καὶ «Χορὸς τῶν Νεκρῶν». Εἰς τὰς τραγῳδίας του «Αἰτωλοί», «Καλλιρρόη» κ.τ.λ. ἀπεμιμήθη ἐπιτυχῶς τὴν ἑλληνικὴν τεχνοτροπίαν. Α. Δ.

Ἀπέλα ἢ ***Πόσια*** *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ ὅρμος τῆς νήσου Καρπάθου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 406 γ', 407 α').

ἀπέλασις (ἡ)· ἀποδίωξις, ἀπομάκρυνσις, ἀπαγόρευσις διαμονῆς ἐν τόπῳ τινί.

— *[Δημ. Δίκ.]* Κατὰ τὸ ἄρθρ. 10 τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος τὸ ὁποῖον καθιεροῖ τὸ ἀπαραβίαστον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, «οὐδεὶς... ἀπελαύνεται... εἰμὴ ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει». Διὰ τοῦ ἄρθρ. τούτου, δι' οὗ διασαφηνίζεται τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄρθρ. 7 τοῦ Συντ. καθ' ὃ «πάντες ὅσοι εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας ἀπολαύουν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας των, ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης», ἀναγνωρίζεται εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς πλήρης ἐλευθερία κινήσεως ἐν Ἑλλάδι, ἐφόσον, οὕτω πως, δὲν παραβιάζονται οἱ κείμενοι νόμοι, ὁπότε καὶ ὁ ἀλλοδαπὸς δύναται νὰ ὑποστῇ τὰς συνεπείας τὰς ὁποίας ὁρίζει ἡ νομοθεσία, ἥτις, ἐπὶ πλέον, προδιαγράφει καὶ τὰς περιπτώσεις («τὸ ὁπόταν») καὶ τὸν τρόπον («πῶς») καθ' ὃν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπελαθῇ ἀλλοδαπός τις.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπελάσεως ἀλλοδαποῦ, ἤτοι τῆς ἀπομακρύνσεως ξένου τινὸς ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους εἰς ὃ οὗτος κατέφυγεν, ἀναγνωρίζεται ὡς ἀπόλυτον εἰς τὴν Πολιτείαν, ἐκδηλούμενον εἴτε ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τοῦ ἀλλοδαποῦ ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔδαφος αὐτῆς, εἴτε ὡς ἀπαγόρευσις τοῦ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς χώρας αὐτῆς. Τὸ μέτρον τῆς ἀπελάσεως ὑπαγορεύεται κυρίως ἐκ λόγων ἀσφαλείας τοῦ Κράτους, δυνατὸν ὅμως νὰ γίνῃ χρῆσις αὐτοῦ ὡς ἀντίποινον (βλ. λ.) κατὰ τῶν ὑπηκόων Πολιτείας τινός. Ἐναπόκειται ὅθεν εἰς τὴν Πολιτείαν, ὅπως ὁρίσῃ νομοθετικῶς («ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζῃ») τὸ πότε συντρέχουν λόγοι ἀπελάσεως ἀλλοδαποῦ τινος, ἐκτὸς ἐὰν δι' εἰδικῆς συνθήκης μετὰ τοῦ Κράτους ὡρίσθησαν ποῖα πρόσωπα ἀπελαύνονται ἢ εἶναι δυνατὸν ν' ἀπελαθῶσιν· ὡς τοιοῦτοι κατὰ κανόνα ὁρίζονται οἱ καταδικασθέντες ἐγκληματίαι, οἱ ἄποροι καὶ τὰ πρόσωπα τὰ ἀνίκανα νὰ κτήσωνται ἐγκύρως κλπ.

Ἀσχέτως τῆς ἀπελάσεως ὡρισμένων προσώπων κακοποιῶν καὶ ἐπικινδύνων διὰ τὸ Κράτος, κατὰ τὴν κρατοῦσαν σήμερον γενικῶς ἀρχὴν τόσον ἐν τῇ θεωρίᾳ ὅσον καὶ τῇ πολιτειακῇ πρακτικῇ, οὐδὲν τῶν Κρατῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν διεθνῆ κοινωνίαν δικαιοῦται ν' ἀπελάσῃ ἅπαντας τοὺς ὑπηκόους ὅλων τῶν Κρατῶν ἢ ν' ἀπαγορεύσῃ γενικῶς τὴν εἴσοδον εἰς τὸ ἔδαφός της παντὸς ἀλλοδαποῦ. Τὸ γενικὸν τοῦτο μέτρον, ὅπερ καὶ καταδικάζεται, διαφέρει τῆς ἀπαγορεύσεως εἰσόδου εἰς τὴν Α' λ. χ. πολιτείαν τῶν ὑπηκόων τῆς Β', ἢ τῆς ἀπελάσεως τούτων — ἄνευ διακρίσεως —, πλέον δὲ ἢ ἅπαξ ἐφηρμόσθη. Οὕτως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐφήρμοσαν τὸ μέτρον τοῦτο ἐν πρώτοις κατὰ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν κιτρίνην φυλήν, ἂν καί, κυρίως εἰπεῖν, ἐν προκειμένῳ, δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀπελάσεως τῶν ἐν αὐταῖς ζώντων Κινέζων, ὅσον περὶ ἀπαγορεύσεως εἰσόδου νέων. Ἀνάλογα μέτρα ἐλήφθησαν καὶ ὑπὸ τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Κόστα - Ρίκας καὶ τοῦ Παναμᾶ, ἐπίσης ὑπὸ τῆς Αὐστραλίας καὶ πολλῶν εἰσέτι ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, ὡς τοῦ Καναδᾶ κλπ., γενικῶς

Digitized by Google

μὲν κατὰ τῶν Μογγόλων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Ἰνδῶν.

Κατὰ τῆς τοιαύτης τεινούσης νὰ ἐπικρατήσῃ ἀρχῆς ἐξηγέρθησαν πολλοί, ὡς ἀντιστρατευομένης εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου Διεθνοῦς Δικαίου, πλὴν ὅμως ἐν τῇ πολεμικῇ ταύτῃ παραγνωρίζεται τὸ θεμελιῶδες ἀξίωμα καὶ δικαίωμα τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἀμύνης τῆς Πολιτείας. Η. Γ. Κ.

ἀπελάτης (ὁ)· ὁ ἀπελαύνων· || ὁ ἀπελαύνων καὶ οἰκειοποιούμενος τὰ βοσκήματα τῶν ἐχθρῶν.

— *[Βυζ. Ἱστ.]* Ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων τοῦ Ι' αἰῶνος, τῶν μεταγενεστέρων λεξικογράφων καὶ τῶν συγχρόνων μελετητῶν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως *ἀπελάτης*, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν. Οὕτω, ἐκ βυζαντινοῦ τινος γλωσσαρίου μανθάνομεν ὅτι «ἀπελάτης, κυρίως λέγεται, ὅστις θρέμματα ἀπὸ βοσκῆς ἢ βουκολίαν ὑποσύρει, ἢ ἀπὸ ἀγελῶν ἵππους. Ὁ γὰρ βοῦν ἢ ἵππον πλανώμενον εὑρὼν (καὶ μὴ ἀποδοὺς) οὐκ ἔστιν ἀπελάτης ἀλλὰ κλέπτης»· τοῦτο ἀφίνει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἀπελάται ἦσαν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὅ,τι καὶ οἱ *ληστοϊππόται* τῆς Δύσεως τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ οἱ *κλέφται* τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος. Συμβουλευόμενοι ὅμως τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον μεταχειρίζεται τὴν λέξιν, μανθάνομεν ὅτι «...ἐὰν παντελῶς ἐξαπορῶσιν (οἱ στρατιῶται) καὶ οὐ δύνανται τὴν ἰδίαν στρατείαν ἐξυπηρετεῖν, τότε ἀδορεύονται καὶ δίδονται εἰς ἀπελάτας, ἐξ ὧν καὶ Τζέκωνες ἀφορίζονται εἰς τὰ κάστρα...» (Ἔκθεσις τῆς βασιλ. τάξ. Β', 49), ἐξ οὗ ὑποθέτομεν ὅτι οἱ ἀπελάται δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ ληστοϊππόται, οὐχὶ σπανίως δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς στρατιῶται τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς κυρίως αὐτοῦ, φρουροῦντες καὶ μαχόμενοι κατὰ τῶν διαφόρων ἐχθρῶν καὶ ἐπιδρομέων, ἀφοῦ μάλιστα, κατὰ Σουΐδαν, «...πελάτης, ὁ στρατιώτης ὁ ἐκ τοῦ καταλόγου» ἦτο. Οἱ ἀπελάται κατ' ἄλλας μαρτυρίας ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας εἶχον οἱ τιμαριοῦχοι στρατιῶται (βλ. Ἀκρίτας)· ἐὰν δέ ποτε συνέβαινεν ὥστε οὗτοι νὰ ἀποκτήσωσι περιουσίαν, τότε ἀπελάμβανον ὅλων τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν, ἐκ τούτου καὶ ἡ ταύτισις τῶν ἀπελατῶν μὲ τοὺς στρατιώτας. Ἀφ' ἑτέρου, χρονογράφος τοῦ Ι' αἰῶνος ἀναφέρει τοὺς ἀπελάτας ὡσεὶ *ἀποστάτας* (πρβλ. *Λέων Διάκον.* Ζ', 3, ἔκδ. Βόννης), μὲ τὴν λέξιν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει ἀλλαχοῦ καὶ τοὺς Ρώσους οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρὸς Ἰωάννην Τσιμισκῆν πολέμου των «ἀπελάσαντες τῶν προδρόμων τινὰς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἔκτειναν». Ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ὁ Σάθας (ἐν Μεσαιων. βιβλ. 2 σελ. με' καὶ 6, 1894, σελ. ιστ', μα'), ὁ Σάθας-Legrand εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν (σελ. 286), ὁ Λάμπρος, ὁ Eberhard, ὁ Luber, ὁ Schlumberger (: «Nicéphore Phocas» σ. 356), ὁ J. B. Bury (: «A history of the later Roman empire» II 312), ὁ Σακελλάριος (: «Τὰ Κυπριακὰ» 1, 391), τὴν λεξιν ἀπελάτης λαμβάνουσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ *ἀποβλήτου*. Ἐν τούτοις κατ' ἄλλους ἡ λέξις ἀρχικῶς μὲν ἐσήμαινε τὸν ἀπελαύνοντα κτήνη, τὸν *ζωοκλέπτην* δηλαδή, κατόπιν δὲ τὸν «*κλέφτην*», τὸν abigens, abigeator, τὸν abactor τῆς ρωμαϊκῆς νομολογίας. (Πρβλ. *Κρουμβάχερ*: «Ἱστορία τῆς Βυζαντ. Λογοτεχνίας» 3, 94 καὶ *Wölfflin*'s «Archiv für latein - Lexicographie» I 428.)

Ὅπως οἱ ἀκρῖται, οὕτω καὶ οἱ ἀπελάται, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, ἔπους τῶν Βυζαντινῶν· οἱ μακροὶ ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν, ὅπως διδάσκει ἡμᾶς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, κυρίως εὑρίσκοντο εἰς τὴν ὁμηρικήν των μορφήν, ὅταν οὗτοι διεξήγοντο πρὸς τοὺς ἀπελάτας, εἰκόνα τῆς ζωῆς τῶν ὁποίων μᾶς δίδουν στίχοι τῆς ἐποποιίας τοῦ Διγενοῦς Ἀκρίτου (χειρόγραφον Ἄνδρου ἔκδ. *Ἀντ. Μηλιαράκη* στ. 1609 κ. ἑξ.). Οἱ ἀπελάται, ὡς διάγοντες βίον τυχοδιωκτικόν, ληστεύοντες καὶ κακοποιοῦντες πολλάκις ἀδιακρίτως θρησκείας καὶ ἐθνικότητος, ἀπετέλουν συχνότατα τὸν στόχον τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀκριτῶν.

Ὁ ὁπλισμὸς τῶν ἀπελατῶν συνίστατο εἰς τὴν κορύνην ἢ ρόπαλον, τὸ καλούμενον *ἀπελατίκι(ο)ν* («Βέλθανδρος» στ. 207). Καὶ ἡ λέξις αὕτη κατ' ἀρχὰς παρηρμηνεύθη: οὕτω ὁ Jacob Grimm: («Sendschreiben an Karl Lachman über Reinhart Fuchs» Λιψία 1840) παράγει τὸ *ἀπελατίκι* ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *pelato*, καὶ λέγει ὅτι σημαίνει *βακτηρίαν ξεφλουδισμένην*, ὁ δὲ A. Ellissen («Analecten 5, 231) καὶ ὁ H. F. Tozer (ἐν «Journal of hellenic studies» 4,199,1883) ἄλλας, ἀστόχους, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη, ἑρμηνείας δίδουν. Τὸ ὅπλον τοῦτο ἦτο ρόπαλον *(ραβδί, ματσούκι)* σιδηροῦν καὶ ἀκιδωτόν, ἂν δὲ πιστεύσωμεν καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ἐνίοτε εἶχον ἐπ' αὐτῶν ζωγραφισμένην τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μάμαντος. Μὲ τὸ ἀπελατίκιν φέρεται, κατὰ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτον, ὡπλισμένος ὁ Λέων ὁ Σγουρὸς καὶ ὁ Δοξαπατρῆς Βουτζαρᾶς.

Ἐκτὸς τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους εἰς τὸ ὁποῖον συχνότατα εὑρίσκομεν τοὺς ἀπελάτας, ἀπαντοῦν οὗτοι καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ᾄσματα· οὕτω π. χ. ἐν τῷ Βελθάνδρῳ (στ. 101) εὑρίσκομεν τὸν στίχον «Νὰ διώκῃ κ' ἀπελάσῃ σε ὡς μέγας ἀπελάτης». Τὸ *ἀπελάτης* ἀπαντᾷ ὡς οἰκογενειακὸν ὄνομα εἰς μολυβδόβουλλον (πρβλ. *G. Schlumberger* «Sigillographie de l' Empire byzantin» σ. 618).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Ν. Σάθα*: «Documents inédits relatifs à l' histoire de la Grèce au moyen âge» (4, 77 ἑ. 1883). *Ν. Γ. Πολίτη* Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων» (Ἀθῆναι 1906, σ. 19, 32). *Κρουμβάχερ* «Ἱστ. τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» μ τάφρ. *Γ. Σωτηριάδου* 1900, ἐκδ. Μαρασλῆ, τ. 3 σ. 93 κ ἑ. *Σπ. Π. Λάμπρου*, «Μικταὶ σελίδες» Ἀθῆναι 1905, σ. 432). Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

ἀπελατίκι (τό)· βλ. ἀπελάται.

ἀπελαύνω, ἀόρ. *ἀπήλασα*, παθ. ἀόρ. *ἀπηλάθην*· ἀποδιώκω, ἀπομακρύνω, ἀπαγορεύω εἴς τινα νὰ διαμένῃ ἔν τινι τόπῳ.

Ἀπέλαυρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Ἀρκαδίας ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πολυβίου.

Ἀπέλβουσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν δύο νήσων, ἃς ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρει, ὡς παρακειμένας τῇ ἀκτῇ τῆς Παμφυλίας. Ἡ ταυτότης τῆς νήσου ταύτης φέρει εἰς στενοχωρίαν τὸν ἀναζητοῦντα αὐτήν. Διότι ἀμφοτέρας τὰς νήσους ταύτας, *Κράμβουσαν* καὶ *Ἀπέλβουσαν*, φέρει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παραλλήλου τῶν 35° 45', ἀλλ' ἐπὶ μεσημβρινῶν ἐχόντων διαφορὰν μήκους 45'· τοιαύτη ὅμως διαφορὰ μήκους οὐδαμοῦ προσαρμόζει. Ἐὰν ἐν τούτοις μελετήσῃ τις λεπτομερῶς τὸν χάρτην ὅν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρὰ τοῦ Πτολεμαίου παρεχομένων συντεταγμένων, κατήρτισε διὰ τὰς ἀπὸ Ἀλεξανδρέττας ἕως Ρόδου ἀκτὰς τῆς Καραμανίας ὁ Carl. Müller (Tabulae in Geographos Graecos Minores ἔκδ. Διδότου πίναξ XXIV) καὶ συσχετίσῃ τὰ διάφορα ἐπ' αὐτοῦ μέρη, παραβάλλων, διὰ τῶν συσχετικῶν των θέσεων, αὐτὰ πρὸς τὰ ἐπὶ συγχρόνου χάρτου ἀνεγνωρισμένης ταυτότητος τοιαῦτα, θέλει ἀχθῆ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Ἀπέλβουσα δὲν δύναται νὰ ἀντιστοιχῇ εἰ μὴ πρὸς τὴν σύγχρονον νῆσον *Μαναβὰτ* ἢ *Προβενσὰλ* (πλάτ. 36° 11', μῆκ. 33° 47', χάρτης ἀγγλικὸς 237: Kara Burnù to Karadash Burnù), ὁπότε ὡς *Κράμβουσα* δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ σύγχρονος *Παπαδούλα*, ἥτις ἔχει ὡς διαφορὰν μήκους οὐχὶ 45' ἀλλὰ μόνον 14'. Ὡς μόνη ἐξήγησις χωρεῖ, ὅτι ἀντιγραφεύς, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος, ἐσημείωσεν ἐκ παραδρομῆς σύμβολον L (=30') εἰς τὸ μῆκος τῆς μιᾶς τῶν δύο νήσων χωρὶς νὰ πρέπῃ· διότι, ὁπωσδήποτε, δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκείνας δύο νῆσοι, ἔχουσαι τὸ ἴδιον σχεδὸν πλάτος καὶ διαφορὰν μήκους τριῶν τετάρτων τῆς μοίρας. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπέλεια (ἡ)· (ἰδιωματ. ἐν Αἰτωλ.), ἡ πτωχεία, ἡ δυστυχία, πενία: «τὸν ἔφαγε ἡ ἀπέλεια». Δ.Ν.Λ.

ἀπελέκητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πελεκημένος, ὁ μὴ διὰ τοῦ πελέκεως λελεασμένος· || μεταφ. ἀπαίδευτος, ἀγροῖκος, ἄξεστος: παροιμ. «ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον».

Ἀπελετσὶ (Apalachie) *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Φλωρίδος τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ. (Ἑλληνιστὶ ὑπό τινων καλεῖται καὶ *Ἀπαλαχίας ὅρμος*.) Δ. Ε. Μ.

Ἀπελέτσιανς (Apalachians)· βλ. λ. Ἀπαλαχιανὰ *ὄρη*.

Ἀπελετσικόλα (Apalachicola) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐκχυνόμενος εἰς τὸν ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Φλωρίδος κόλπον *Ἀπελετσί*. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ κεῖται ὁμώνυμος πόλις. Δ. Ε. Μ.

ἀπελεύθερος (ὁ)· ὁ ἀπὸ δούλου ἐλεύθερος γενόμενος, ἀπόδουλος.

— *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δίκ.]* Ἐν Ἀθήναις ὁ δοῦλος ἐτέλει ἐν σχέσει πρὸς τὸν δοῦλον τῶν Ρωμαίων εἰς βελτίονα θέσιν, ἀπαλαύων εἰδικῶν προνομίων (*Εὐριπ* Ἑκάβη 291, *Δημοσθέν*. κατὰ Μειδίου 46, 47, *Πλάτ.* Πολιτεία ε'. 469, *Ξενοφ*. Ἀθηναίων Πολιτ. I. 10). Οἱ δοῦλοι ἠδύναντο νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἐλευθερίαν των (*Ξενοφ*. Ἀθην. Πολιτ. I. 11, *Δημοσθ*. κατὰ Νεαίρας 30, 31, *Πλάτ.* Νόμ. ΙΑ'. 914), ἠδύναντο ἐπίσης νὰ ἀπελευθερωθῶσιν ἐν ζωῇ παρὰ τῶν κυρίων των (*Δημοσθ*. κατὰ Νεαίρας 40, *Αἰσχίν*. κατὰ Κτησιφῶντος 41, 42, *Ἀριστοτέλ*. Πολιτικὰ 7, 9, Οἰκονομ. 1, 5), ἢ διὰ διαθήκης (πρβλ. διαθήκας *Λύκωνος*, *Πλάτωνος*, *Ἀριστοτέλους*, *Θεοφράστου*, *Ἐπικούρου* καὶ *Στράτωνος* ἐν *Διογέν. Λαερτ.* III. 30, 40, V. 4, 72, V. 9, 15, V. 14. 55, V. 7, 64, καὶ X. 10, 21), ἠδύναντο τέλος νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὑπὸ τῆς Πολιτείας (*Παυσαν*. 7, 15, 7 *Διοδ. Σικελ*. 17, 12, 2, καὶ 30, 84, 3).

Ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσι ταύταις οἱ ἐλευθερούμενοι καθίσταντο ἀπελεύθεροι, ὡς τοιοῦτοι δὲ δὲν ἀπεμακρύνοντο τῆς προτέρας κατοικίας των (*Δημοσθ* Φορμ. 945), ἀλλ' ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρώην κυρίου των, ὀνομαζομένου *προστάτου* ἢ *ἐπιτρόπου* (*Ἀριστοτέλ*. Οἰκονομ.), ἔχοντος τούτου πιθανῶς κληρονομικὰ δικαιώματα (*Ἰσαίου* Νικοστ. 9) καὶ δικαιουμένου νὰ ζητήσῃ ἐξίσωσιν τῶν περιουσιῶν, ἂν καθίστατο ὁ ἀπελεύθερος πλουσιώτερος (*Πλάτ.* Νομ. ΙΔ. 915)· πλὴν τούτου ἐπλήρωνον τὸν κεκανονισμένον φόρον (*Ξενοφ*. περὶ Πόρων καὶ Προσόδων II. 6, *Ἀριστοτέλ*. Οἰκονομ. II. 2, 3). Οἱ μὴ ἐκτελοῦντες τὰς ἐπιβεβλημένας αὐτοῖς ὡς ἄνω ὑποχρεώσεις, καὶ δή, οἱ μὴ πληρώνοντες τὸν φόρον, ἢ μὴ θεραπεύοντες τοὺς ἀπελευθερώσαντας αὐτοὺς οὓς ὤφειλον τρὶς τοῦ μηνὸς νὰ ἐπισκέπτωνται κλπ. (*Πλάτων*. Νόμοι ΙΑ'. 915, *Δημοσθ*. κατὰ Τιμοκράτ. 124, *Ἀριστοτέλ*. Πολιτεία Ἀθηναίων 58) ἐνήγοντο διὰ τῆς περὶ *ἀποστασίου δίκης* (*Δημοσθ*. πρὸς Λάκριτον 48). Ὁ πληρωνόμενος φόρος, κατὰ τὸν Μένανδρον (ἴδε *Ἀρποκρατίωνα*), ἦτο ἴσος πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν μετοίκων καταβαλλόμενον *μετοίκιον* ἐκ δραχμῶν δώδεκα, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ *τριώβολον*.

Οἱ ἀπελεύθεροι ἐξομοιούμενοι πρὸς τοὺς *μετοίκους* (*Πλάτωνος* Νόμ. XI 905), ἐστεροῦντο τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου, καὶ δὴ τοῦ συνάπτειν γάμον μετ' ἀστῆς (*Δημοσθ*. κατὰ Νεαίρ. 16, *Ἀριστοφ*. Ὄρνιθες 1651, *Πλουτάρχ*. Περικλ. 37), τοῦ συμβάλλεσθαι μετὰ πολίτου (*Δημοσθ*. πρὸς Φόρμ. 6,28), τοῦ ἐργάζεσθαι ἐν τῇ ἀγορᾷ (*Δημοσθ*. πρὸς Εὐβουλ. 31 ὑπὲρ Φορμ. 6), ἐστεροῦντο ἐπίσης τοῦ δικαιώματος τῆς ἐγκτήσεως γῆς (*Ξενοφ*. περὶ Πόρων Β'. 6, *Ἀριστ*. Οἰκον. Β 2, 1347, Πολιτικὰ Δ. 9, 5, *Πλάτωνος* Νόμ Η. 842), καὶ τοῦ δανείζειν ἐπὶ ὑποθήκῃ (*Δημοσθ*. ὑπὲρ Φορμ. 6), ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τέως κυρίου των, ᾧτινι ἔδει τρὶς τοῦ μηνὸς φοιτᾶν, ἐπαγγελλόμενοι ὅ,τι χρὴ δρᾶν τῶν δικαίων καὶ ἅμα δυνατῶν, καὶ περὶ γάμου ποιεῖν ὅ,τι περ ξυνδοκῇ κλπ. (*Πλάτων*. Νόμοι XI. 915) καὶ ἐπλήρωνον εἰδικὸν φόρον (*Πλάτων*. Νόμοι XI) προσόμοιον τῷ μετοικίῳ. Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

— *[Ρωμ. Δικ.]* Ὁ *ἀπελεύθερος* (libertus ἢ libertinus) ἐν Ρώμῃ ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τοῦ καταλαμβάνειν δημόσια ἀξιώματα (jus honorum), τοῦ ὑπηρετεῖν ἐν ταῖς ρωμαϊκαῖς λεγεῶσι καὶ μέχρι τοῦ Αὐγούστου, ὅτε ἡ ἀπαγόρευσις περιωρίσθη, τοῦ συνάπτειν γάμον (jus connubii) μετ' ἐλευθέρας ἐκ γενετῆς. Δικαίωμα ψήφου (jus suffragii) εἶχεν ὑπὸ λίαν δυσμενεῖς ὅρους, πιθανῶς δ' ἐστερήθη τοῦτο ἐπὶ ἡγεμονίας. Τὸ jus commercii εἶχε πάντοτε πλῆρες ὁ ἀπελεύθερος. Τῆς ταπεινῆς αὐτοῦ θέσεως ἐξέρχεται, ἐξομοιούμενος πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς ἐλεύθερον (ingenuus), διὰ τῆς ἀπονομῆς αὐτῷ τοῦ δικαιώματος τοῦ φέρειν χρυσοῦν δακτύλιον (jus aureorum annulorum), ἀπὸ δὲ τῆς Ἡγεμονίας καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡγεμόνος ἀπονομῆς τοῦ «δικαίου τῆς παλιγγενεσίας» (restitutio natalium). Ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς Νεαρᾶς 78 ἀπένειμεν εἰς πάντας τοὺς ἀπελευθέρους τὰ δύο διαληφθέντα δίκαια, μὴ θιγὼν ὅμως τὰ δικαιώματα τοῦ πάτρωνος.

Ὁ ἀπελεύθερος διατελεῖ πρὸς τὸν πάτρωνα (patronus), ὅστις εἶναι ὁ τέως δεσπότης αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας κατιόντας τούτου ἐν στενῇ, οἱονεὶ συγγενικῇ, σχέσει, ἐξ ἧς ἀπορρέουσιν ὑποχρεώσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν πάτρωνα καὶ τούτου ἀντίστοιχα δικαιώματα (jura patronatus). Οὕτως ὀφείλει νὰ ἀπονέμῃ τῷ πάτρωνι τιμὴν καὶ σεβασμὸν (honorem, reverentiam, obsequium), ὅστις ἐν ταῖς τοῦ Ρωμ. Δικαίου Πηγαῖς (D. 37,15,9) παραλληλίζεται πρὸς τὸν σεβασμὸν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. Πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ σεβασμοῦ τούτου ὁ πάτρων ἔχει καὶ μετρίαν ἐξαναγκαστικὴν ἐξουσίαν (levem coercitionem), δυνάμενος νὰ ὀνειδίσῃ (convicium dicere) καὶ νὰ τύψῃ ἐλαφρῶς (leviter pulsare vel emendare) αὐτόν, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ νὰ κολάσῃ τοῦτον δίκην δούλου. Ἐκ τῆς τῷ πάτρωνι ὀφειλομένης χάριτος ἀπορρέει ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἀπελευθέρου νὰ διατρέφῃ κατὰ δύναμιν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ περιστάντας εἰς ἔνδειαν καὶ νὰ διατελῇ τῷ πάτρωνι officiosus, ἤτοι πρόθυμος εἰς ἐξυπηρέτησιν. Ὡσαύτως ὁ πάτρων ἀπολαύει ἔναντι τοῦ ἀπελευθέρου τοῦ εὐεργετήματος τῆς *εὐπορίας*.

Αἱ τακτικαὶ παροχαί, ὧν ὁ πάτρων ἐπιβάλλει τῷ ἀπελευθέρῳ τὴν ὑπόσχεσιν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, εἶναι *δῶρα* (dona, munera) καὶ *ὑπηρεσίαι* (operae). Αἱ ὑπηρεσίαι διακρίνονται εἰς officiales καὶ fabriles. Αἱ πρῶται εἶναι αἱ προσωπικῆς καὶ οἰκιακῆς φύσεως ὑπηρεσίαι αἱ παρεχόμεναι τῷ πάτρωνι τιμῆς ἕνεκεν, αἱ δὲ δεύτεραι εἶναι αἱ ἀποτελοῦσαι ἄσκησιν ὡρισμένης τέχνης (artificium), οἷαι αἱ χειροτεχνικαί, καλλιτεχνικαί, ἰατρικαὶ κλπ. Ἡ ἐπὶ τὰς πρώτας ἀξίωσις τοῦ πάτρωνος, κατὰ κανόνα καὶ ἂν μή τι ἄλλο συνομολογηθῇ, δὲν μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ· τοὐναντίον κληρονομητὴ εἶναι ἡ ἐπὶ τὰς δευτέρας. Ἐκ τοῦ νόμου δ' ὁ ἀπελεύθερος ἀποθνήσκων ἄνευ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν αὐτοῦ ὡς οἰκογενειάρχου τελούντων κληρονόμων (sui heredes) καὶ ἄνευ διαθήκης, κληρονομεῖται ὑπὸ τοῦ πάτρωνος. Ὁ δὲ πάτρων ὑποχρεοῦται νὰ προστατεύῃ τὸν ἀπελεύθερον, νὰ διατρέφῃ τοῦτον ἐν ἀνάγκῃ, νὰ καταλείπῃ αὐτῷ τὸν ἀναγκαῖον πρὸς βιοπορισμὸν χρόνον καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῇ ὑπηρεσίας ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὰς δυνάμεις, τὰς συνηθείας καὶ τὴν τέχνην αὐτοῦ ἢ μὴ δυναμένας νὰ παρασχεθῶσιν ἄνευ αἰσχρότητος ἢ κινδύνου ζωῆς.

Τὰ τέκνα τοῦ ἀπελευθέρου ἀπὸ τῆς lex Teren-

Digitized by Google

tia τοῦ 565 ἔτ. ἀπὸ κτίσεως Ρώμης εἶναι ingenui (βλ. καὶ λ. δουλεία).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Leist*, ἐν Glück's Erläut. der Pandekten, Serie der Bücher 37 und 38, τόμ. IV σελ. 301 ἑπόμ. καὶ τόμ. V, παρ' ᾧ (IV, 302) φιλολογία. *Lemonnier*, Etude historique sur la condition privée des affranchis, 1887. *Voigt*, Ueber die Clientel und Libertinität. Γενικὰ ἔργα ὅρα ὑπ' ἄρθρον *Libertini* ἐν Pauly - Wissowa - Kroll's Realenzyklop. der Klass. Altertumswiss. Πρβλ. καὶ τὴν ὑπ' ἄρθρον *Patronus* τοῦ αὐτοῦ ἔργου βιβλιογραφίαν.

Γ. Π. ΚΟΥΙΟΥΛΑΚΟΣ

ἀπελευθερώνω· ἐλευθερώνω, καθιστῶ τινα ἐλεύθερον, ἀπολύω ἀπὸ τῶν δεσμῶν,—ἀπὸ τῶν φυλακῶν, κοιν. *ξελευτερώνω*.

— **«'Απελευθερωμένη** *'Ιερουσαλὴμ*»· βλ. Τάσσος Τορκουᾶτος.

ἀπελευθέρωσις (ἡ)· ἡ μεταβολὴ δούλου εἰς ἐλεύθερον· ἀπόδοσις τῆς ἐλευθερίας εἰς αἰχμάλωτον· || ἀπόλυσίς τινος ἀπὸ τῶν δεσμῶν, — ἀπὸ τῶν φυλακῶν· || μεταφ. ἀπαλλαγὴ ἀπὸ βάρους, ἀπὸ ὑποχρεώσεων.

—**ἀπελευθέρωσις** *δούλων*· βλ. ἀπελεύθερος καὶ δουλεία.

ἀπελευθερωτὴς (ὁ)· ὁ ἀπελευθερώσας, ὁ ἀπολύσας τινὰ τῶν δεσμῶν,—τῶν φυλακῶν κ.τ.λ.

ἀπελὴς (ὁ) (ἰδιωμ. ἐν Αἰτωλ.)· πτωχός, δυστυχής.

'Απέλλα */Γεωγρ./*. 'Ονομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Δυτικῇ Θρᾴκῃ (καζᾶς Τυρολόης) συνοικισμὸν *Μπαλῆ Χότζα*, ἀριθμοῦντα τῷ 1920 κατοίκους 75.

— **'Απέλλα** (ἡ)· βλ. Σπάρτη */Πολίτευμα./*.

'Απελλαῖος καὶ *'Απελλήϊος*. Μὴν τοῦ μακεδονικοῦ ἡμερολογίου, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ρωμαϊκὸν Δεκέμβριον (πρβλ. *Ideler Haudb. Chronol.* 1.430 καὶ ἑξ. Migne 'Ελλ. Πατρ. 49—358, 86—27/37, 81—1908).

'Απελλᾶς (ὁ)· δωρικὸς τύπος τοῦ 'Απελλῆς. Υἱὸς τοῦ Καλλικλέους καὶ ἔγγονος τοῦ Θεοκόσμου τοῦ Μεγαρέως, συγχρόνου καὶ συνεργάτου τοῦ Φειδίου. 'Ο 'Απελλᾶς ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν καλλιτεχνῶν καὶ ἐθεωρεῖτο δόκιμος καλλιτέχνης. Ἔργον του ἦτο σύμπλεγμά τι ἐν 'Ολυμπίᾳ ἐξ ἅρματος, ἵππων, ἡνιόχου καὶ τῆς εἰκόνος τῆς Κυνίσκας τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων 'Αρχιδάμου καὶ ἀδελφῆς τοῦ 'Αγησιλάου, ἥτις πρώτη γυναικῶν ἱπποτρόφησε καὶ ἐνίκησεν ἐν ἁρματοδρομίᾳ. 'Εκτὸς τοῦ εἰρημένου μνημονεύονται ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα δύο Χῖοι, ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινομάχου, μνημονευόμενος ἔν τινι ἐπιγραφῇ, ἱππίατρός τις ἐκ Λαοδικείας, ζήσας ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, εἷς Περγαμηνὸς μαθητὴς τοῦ Αἰλίου 'Αριστείδου καὶ εἷς Κυρηναῖος γεωγράφος, κ.ἄ. ΚΑΨ.

'Απελλῆς (γεν.—*οῦ*, καὶ—*ῆ*). 'Εκ Κύμης τῆς Μ. 'Ασίας, πάππος τοῦ 'Ομήρου. Περὶ τούτου ὁ Ἔφορος παρὰ Πλουτάρχῳ (π. τ. βίου κ.τ.ποι. 'Ομή. 2) λέγει: «'Απελλῆς δέ, τελευτήσας ἐν τῇ πατρίδι Κύμῃ, κατέλιπε θυγατέρα Κριθηΐδα τοὔνομα προστησάμενος αὐτῇ τὸν ἀδελφὸν Μαίονα ὃς διακορεύσας τὴν προειρημένην .. ἔδωκεν αὐτὴν πρὸς γάμον Φημίῳ τῷ Σμυρναίῳ διδασκάλῳ γραμμάτων. Φοιτῶσα δὲ αὐτὴ ἐπὶ τοὺς πλυνούς, οἳ ἦσαν παρὰ τῷ Μέλητι, ἀπεκύησε τὸν Ὅμηρον ἐπὶ τὸν ποταμὸν καὶ διὰ τοῦτο Μελησιγενὴς ἐκλήθη».

— **'Απελλῆς**. Εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων ζωγράφων τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος, βραδύτερον δὲ θεωρούμενος ὁ μέγιστος ζωγράφος τῆς ἀρχαιότητος, ἐγεννήθη εἰς τὴν Κολοφῶνα τῆς Μικρᾶς 'Ασίας ἐκ πατρός, ὅστις ὠνομάζετο Πυθέας καὶ εἶχε καὶ ἄλλον υἱόν, Κτησίλοχον ὀνόματι. 'Ο Πυθέας ἀναφέρεται ὡς τορευτής, οὕτω δὲ φαίνεται ὅτι ὁ 'Απελλῆς κατήγετο ἐκ καλλιτεχνικῆς οἰκογενείας, ἔδρασε δὲ καὶ εἰργάσθη κυρίως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Εἶχε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλον Ἔφορον τὸν 'Εφέσιον, ἀνὴρ δὲ πλέον μετέβη εἰς τὴν περιβόητον ζωγραφικὴν σχολὴν τῆς Σικυῶνος, ὅπου διήκουσεν ὁλόκληρον τὸν δωδεκαετῆ κύκλον τῶν μαθημάτων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σχολῆς Παμφίλου. Μετὰ τὴν μακροχρόνιον ἐκεῖ μαθητείαν, ὅπου φαίνεται ὅτι ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης τοῦ Παμφίλου ἐκράτησεν αὐτόν, ἡ μακεδονικὴ αὐλὴ προσείλκυσε τὸν καλλιτέχνην, ὅπου εὗρε μέγα πεδίον δράσεως, ζωγραφήσας διαφόρους προσωπογραφίας τῶν βασιλέων Φιλίππου καὶ 'Αλεξάνδρου. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἐπίσημον ζωγράφον του, μόνον εἰς αὐτὸν παραχωρήσας τὸ προνόμιον νὰ τὸν ζωγραφῇ ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ὅπως ἔκαμε τὸ ἴδιον διὰ τὸν Λύσιππον, νὰ κατασκευάζῃ, δηλ. τὸ ἄγαλμά του, καὶ εἰς τὸν Πυργοτέλη νὰ τὸν ἀπεικονίζῃ εἰς τοὺς σφραγιδολίθους. Βραδύτερον εὑρίσκομεν τὸν 'Απελλῆν εἰς τὴν Ἔφεσον, διότι ἠκολούθησε πιθανώτατα τὸν Μ. 'Αλέξανδρον εἰς τὴν κατὰ τῆς 'Ασίας ἐκστρατείαν. 'Εκεῖ ἐγκατεστάθη μονιμώτερον, πολιτογραφηθεὶς μάλιστα καὶ ἀφήσας μερικὰ ἀπὸ τὰ περιφημότερα ἔργα του. Μετὰ ταῦτα ἐταξίδευσεν εἰς τὴν νῆσον Κῶν, ὅπόθεν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκεφθῇ εἰς τὴν Ρόδον τὸν μέγαν Πρωτογένη, πρὸς τὸν ὁποῖον τὸν συνέδεσαν διάφορα καλλιτεχνικὰ ἀνέκδοτα. Ἴσως ἐκ Ρόδου ἀναχωρῶν κατέληξε λόγῳ τρικυμίας εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν, ὅπου βεβαίως οὐχὶ εὐχαρίστως εὑρέθη, διότι ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος δὲν διέκειτο πολὺ εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτόν. Καὶ εἰς πολλὰς δὲ ἄλλας πόλεις ἐταξίδευσε καὶ εἰργάσθη, ἀπέθανε δὲ ἐν Κῷ, ὅπου εἰργάζετο τὴν εἰκόνα μιᾶς 'Αφροδίτης, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἀτελείωτον.

Ἔργα: Τὰ ἐλάχιστα ταῦτα γνωρίζομεν ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, εἰς τὸν ὁποῖον τόσα ἀνέκδοτα ἀναφέρονται, ὅσα εἰς οὐδένα ἄλλον ἀρχαῖον ζωγράφον. Ἔζη ἄλλως εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ καλλιτέχναι ἐξαιρετικῶς ἐτιμῶντο καὶ εἶχον ἀποκτήσει πλέον ἀτομικότητα καὶ γόητρον, κοινωνικὴν θέσιν καὶ πλοῦτον. Μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ἡ παράδοσις, θ' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰς προσωπογραφίας. Εἰς τὴν μακεδονικὴν αὐλὴν κατεσκεύασε πολλάς, ὡς εἴπομεν, μάλιστα τοῦ 'Αλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἀπεικόνισεν εἰς διαφόρους στάσεις. Εἰς μίαν παριστάνετο ἔφιππος, ὅταν δὲ ὁ 'Αλέξανδρος εἶδεν αὐτήν, δὲν ἔμεινε καὶ πολὺ ἐνθουσιασμένος, ἀλλ' ὁ ἵππος του, μόλις ἀντίκρυσε τὴν εἰκόνα, ἐχρεμέτισε. Τότε λέγεται ὅτι ὁ 'Απελλῆς εἶπεν εἰς τὸν 'Αλέξανδρον, ὅτι ὁ ἵππος ἐννοεῖ καλύτερα τὴν ζωγραφικήν. 'Αλλ' ἡ ἑρμηνεία αὐτὴ φαίνεται πολὺ παρακεκινδυνευμένη καὶ ἀπίθανος, ὁ δὲ 'Απελλῆς θὰ ἐννόει ὅτι ὁ ἵππος εἶναι καλύτερα ζωγραφημένος. Ἄλλην φορὰν λέγεται ὅτι μὴ κατορθώνων μετὰ επανειλημμένας προσπαθείας νὰ ἀποδώσῃ ἐπιτυχῶς τὸν αἱματώδη ἀφρὸν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἵππου ἔσβησε νευρικῶς τὸ χρῶμα μὲ τὸν σπόγγον καὶ ἔρριψεν αὐτὸν κατὰ τῆς εἰκόνος, ὅπου ἐπέτυχε θαυμασίως τὸ ποθούμενον. Τὸν Μ. 'Αλέξανδρον ἐζωγράφησεν ἐπίσης μὲ τὴν Νίκην καὶ μὲ τοὺς θείους ἀδελφοὺς του Διοσκούρους, ὅπως καὶ ἐπὶ θριαμβευτικοῦ ἅρματος μὲ ἄνδρα προσωποποιοῦντα τὸν πόλεμον καὶ ἔχοντα ὀπίσω δεσμευμένας τὰς χεῖρας, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε μᾶλλον νὰ παραστήσῃ αἰχμάλωτον τινα. Αἱ εἰκόνες αὗται εὑρίσκοντο βραδύτερον ἐν Ρώμῃ, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐτοποθέτησε τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐγούστου. Περιφημοτέρα εἰκὼν τοῦ 'Αλεξάνδρου ἦτο ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ 'Απελλῆς εἰκόνισεν αὐτὸν κρατοῦντα κεραυνόν, ὡς Δία. Εἰς αὐτὴν εἶχεν ἀποδώσει τὴν μορφὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου μὲ σκοτεινὸν χρῶμα, ἐν ᾧ ἔλαμπε ἐμφαντικῶς μὲ τὰς μεταλλικὰς ἀνταυγείας του ὁ κεραυνός, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν κρατοῦσαν χεῖρα ἐφαίνετο ὅτι ἐξήρχετο τοῦ νοητοῦ ἐπιπέδου τῆς εἰκόνος. Ἴσως ἀπήχησίν τινα τῆς εἰκόνος ταύτης παρέχει σφραγιδόλιθός τις φέρων ὑπογραφὴν τοῦ χαράκτου *Νείσου* καὶ εἰκονίζων ἄνδρα ἱστάμενον, κρατοῦντα κεραυνὸν μὲ τὴν αἰγίδα εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ μὲ τὸν ἀετὸν καὶ τὴν ἀσπίδα εἰς τὸ βάθος. Καὶ τοῦ Φιλίππου τὴν προσωπογραφίαν ἐζωγράφησεν, ὅπου μάλιστα εὑρέθη πρὸ τῆς δυσχεροῦς θέσεως πῶς νὰ ἀπεικονίσῃ μονόφθαλμον. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρέθη καὶ πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ μονοφθάλμου 'Αντιγόνου. Ἴσως κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὸ δυσάρεστον θέαμα, παραστήσας αὐτοὺς ἐν κατατομῇ. Πρὸς τούτοις καὶ πολλῶν περὶ τὸν 'Αλέξανδρον προσωπικοτήτων ἐποίησε τὰς εἰκόνας, ὅπως τοῦ Κλείτου ὁρμῶντος εἰς τὴν μάχην καὶ λαμβάνοντος τὴν περικεφαλαίαν παρὰ τοῦ προτείνοντος αὐτὴν ὑπηρέτου, τοῦ 'Αρχελάου μὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα καὶ τοῦ Νεοπτολέμου ἐφίππου μαχομένου κατὰ τῶν Περσῶν. 'Αναφέρεται προσέτι ὅτι ἐζωγράφησε γυμνὴν τὴν Παγκάσπην, τὴν ὡραίαν παλλακὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν οὗτος ἴσως ἐδώρησεν εἰς τὸν καλλιτέχνην. Λέγεται ἀκόμη ὅτι ὁ 'Απελλῆς σφοδρῶς ἠγάπησεν αὐτὴν καὶ μάλιστα τὴν ἐνυμφεύθη.

Καὶ αὐτοπροσωπογραφίαν πρὸς τούτοις ἔκαμεν ὁ 'Απελλῆς καὶ εἰκόνας τοῦ σατράπου Μεγαβύζου καὶ τοῦ 'Ανταίου ἐν Ρόδῳ, τοῦ Ἄβρωνος ἐν Σάμῳ καὶ τοῦ τραγικοῦ ἠθοποιοῦ Γοργοσθένους ἐν 'Αλεξανδρείᾳ καὶ ἐκπνεόντων ἀνθρώπων.

'Εκτὸς τῶν προσωπογραφιῶν καὶ πλείστων ἄλλων θεμάτων ἐπελήφθη ὁ καλλιτέχνης, μυθολογικῶν, θρησκευτικῶν κτλ. Ἤδη μαθητὴς ἀκόμη ἐν τῇ Σικυωνίᾳ σχολῇ συνειργάσθη εἰς τὸ μέγα ἀκαδημαϊκὸν ἔργον τοῦ συμμαθητοῦ του Μελανθίου τὸ εἰκονίζον τὸν *'Αρίστρατον ἐποχούμενον ἅρματος*. Θεῶν εἰκόνας κατεσκεύασε, τῆς Τύχης *καθημένης*, τῆς Χάριτος *ἐνδεδυμένης*, τῆς 'Αρτέμιδος *ἐν μέσῳ* νυμφῶν, αἱ ὁποῖαι τρέχουν ἀνὰ τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ 'Ομήρου, καὶ τοῦ 'Ηρακλέους ἐκ τῶν νώτων ὁρωμένου. Τὸ περιφημότατον ὅμως ἔργον του ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου εἶναι ἡ '*Αναδυομένη 'Αφροδίτη*. Κατὰ τι ἀνέκδοτον, ἀφορμὴν ἔδωκεν εἰς αὐτὸ ἡ ὡραιότης τῆς διασήμου ἑταίρας Φρύνης, ἥτις ἐχρησίμευσε καὶ ὡς πρότυπον τῆς Κνιδίας 'Αφροδίτης τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὴν ὁποίαν ὁ 'Απελλῆς ἐθαύμασε λουομένην εἰς τὸν κόλπον τῆς 'Ελευσῖνος. 'Εν παρόδῳ ἂς σημειώσωμεν ὅτι καὶ μὲ τὴν περιβόητον Κορινθίαν ἑταίραν Λαΐδα συνδέει ἡ παράδοσις τὸν καλλιτέχνην, ὅστις λέγεται ὅτι ἀνεκάλυψεν αὐτὴν εἰς τὴν πηγὴν τῆς Κορίνθου Πειρήνην, ὅπου παιδίσκη ἀκόμη ὑδρεύετο, καὶ ἔφερεν εἰς τὸ συμπόσιον γενόμενος ὁ πρῶτος αὐτῆς ἐραστής. 'Εκεῖνο ποὺ ἥλκυσε τὸν 'Απελλῆν εἰς τὴν νεαρὰν εἰσέτι ἑταίραν ἦτο τὸ θαυμάσιον σῶμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ὡς ἰσχνέγχυλον, δηλ. ἰσχνὸν καὶ πλῆρες χυμοῦ, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ ἀνδρικὸν ἀντίρροπον τοῦ 'Αποξυομένου καὶ δεικνῦον τὸ ἰδανικὸν τῆς σωματικῆς καλλονῆς τοῦ 'Απελλοῦ. 'Αλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν 'Αναδυομένην. Τὸ πολυύμνητον τοῦτο ἔργον εὑρίσκετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ 'Ασκληπιεῖον τῆς Κῶ, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Καίσαρος ἐν Ρώμῃ. 'Η θεὰ εἰκονίζετο μόλις ἀναδυομένη ἐκ τῆς θαλάσσης μὲ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος ἀκόμη ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἐνῷ μὲ τὰς χεῖρας ἐστράγγιζε ἀπὸ τὴν κόμην τὸν θαλάσσιον ἀφρὸν καὶ τὸ ὕδωρ. Βραδύτερον φαίνεται ὅτι ἐβλάβη τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, οὐδεὶς δὲ ζωγράφος ἐτόλμα νὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτό, τόσον ἀσύλληπτος καὶ ἀναπόδοτος ἦτο ἡ τρυφερὰ γυναικεία χάρις καὶ ἡδονικότης τὴν ὁποίαν ἀπέπνεε τὸ θεσπέσιον ἐκεῖνο σῶμα. Καὶ ἄλλην 'Αφροδίτην ἐζωγράφησεν ὁ 'Απελλῆς εἰς τὴν Κῶ, ἀλλὰ δὲν ἔζησε νὰ ἀποτελειώσῃ αὐτήν, ἐπεξεργασθεὶς μόνον θαυμασίως τὸ ἄνω μέρος μέχρι τοῦ στήθους. Πλὴν τούτων ὁ Πετρώνιος ἀναφέρει καὶ μονόκνημόν τινα τοῦ 'Απελλοῦ, περὶ τῆς ὁποίας οὐδὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν.

'Εκ τῶν μεγαλυτέρων συνθετικῶν ἔργων τοῦ 'Απελλοῦ εὑρίσκετο εἰς τὴν Κῶ ἡ θυσία τοῦ Ταύρου, ὅπου ὑπῆρχον πέντε πρόσωπα. Εἰς τὴν Ἔφεσον μία πομπὴ τοῦ ἱερέως Μεγαβύζου. Περιώνυμον κατέστησαν μίαν ἀλληγορικὴν παράστασιν τοῦ 'Απελλοῦ, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἐκ περιγραφῆς τοῦ Λουκιανοῦ, τὴν Συκοφαντίαν, οἱ καλλιτέχναι τῆς 'Αναγεννήσεως, οἱ ὁποῖοι ἐπροσπάθησαν νὰ ἀποδώσουν διὰ μορφῶν καὶ χρωμάτων τοὺς λόγους τοῦ Λουκιανοῦ. 'Η σκηνὴ διεξήγετο πρὸ ἑνὸς δικαστοῦ, τοῦ βασιλέως, πρὸς τὸν ὁποῖον προσήρχετο νὰ μεταδώσῃ τοὺς καλοὺς λόγους της ἡ *Συκοφαντία*. Δύο γυναῖκες, ἡ *Ἄγνοια* καὶ ἡ *Προκατάληψις* ἵσταντο πλησίον τοῦ δικαστοῦ, ὁ ὁποῖος ἤνοιγε τὰ ὑπερμεγέθη ὡς τοῦ Μίδα ὦτά του καὶ ἐξέτεινε πρὸς τοὺς προσερχομένους τὴν χεῖρα. Πρὸ τῆς Συκοφαντίας προηγεῖτο ὁ *Φθόνος* ὠχρός, κάτισχνος καὶ μὲ σουβλερὸν βλέμμα ἀνήρ· καὶ ἔπειτα αὐτὴ ἡ *Συκοφαντία*, ὡραιοτάτη καὶ πλήρης ὀργῆς γυνὴ μὲ πυρσὸν εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ σύρουσα ἐκ τῆς κόμης νεανίαν, ὁ ὁποῖος ὑψώνε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν διαμαρτυρόμενος. 'Η Συκοφαντία ὑπεστηρίζετο ὑπὸ δύο ἄλλων γυναικῶν, τῆς *'Ενέδρας* καὶ τῆς *'Απάτης*, αἱ ὁποῖαι τὴν περιεποιοῦντο καὶ τὴν ἐκαλλώπιζον. Μὲ μαύρα ράκη περιβεβλημένη καὶ τεθλιμμένη ἠκολούθει ἡ *Μεταμέλεια*, ἡ ὁποία θρηνοῦσα καὶ αἰσχυνομένη ἐστρέφετο πρὸς τὴν πλησιάζουσαν *'Αρετήν*. Πῶς ἀκριβέστερον ἦσαν διατεθειμένα τὰ πρόσωπα ταῦτα δὲν γνωρίζομεν. 'Αλληγορικῶς ἐπίσης θὰ εἰκονίζοντο καὶ αἱ εἰς τὸν 'Απελλῆν ἐπίσης ἀναφερόμεναι μορφαὶ τῆς *Βροντῆς*, τῆς *'Αστραπῆς* καὶ τῆς *Κεραυνοβολίας*, ἂν καὶ δὲν μᾶς εἶναι γνωστόν τι λεπτομερέστερον περὶ αὐτῶν.

Τέχνη: 'Εκ τούτων φαίνεται ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν τὴν φαντασίαν καὶ τὸν χρωστῆρα τοῦ καλλιτέχνου καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἔδειξε τὴν μεγάλην του τέχνην. Γενικὸν χαρακτηριστικὸν αὐτῆς ἦτο καὶ ἐφημίζετο ἡ *Χάρις*, ἡ ἰδιάζουσα εἰς τὴν ἰωνικήν του καταγωγήν, ἰδιότης, τὴν ὁποίαν ᾐσθάνετό τις μάλιστα εἰς τὰ εὔπλαστα καὶ ρόδινα σώματα τῶν γυναικῶν του μὲ τὴν τρυφερὰν ἐπιδερμίδα καὶ τοὺς ἡδονικοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ ἀναφέρεται τὸ λεγόμενον περὶ τῆς θερμῆς σαρκός, τὴν ὁποίαν εἶχε ζωντανεύσει εἰς τὸν παῖδα τῆς σκηνῆς τῆς *Θυσίας τοῦ Ταύρου*. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον βαθὺς ἦτο ὁ ἰωνικὸς χαρακτὴρ τῆς τέχνης του παρὰ τὴν δωδεκαετῆ μαθητείαν εἰς τὴν αὐστηρὰν σχολὴν τῆς Σικυῶνος. Πάντως ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι εἰς αὐτὴν ὀφείλει τὴν θαυμασίαν τεχνικὴν τελειότητα τῶν ἔργων του καὶ τὴν συνεχῆ ἄσκησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων. Μόνον οὕτω ἠδύνατο νὰ λέγῃ nulla dies sine linea, δηλ. οὐδεμία ἡμέρα πρέπει νὰ παρέρχεται χωρὶς νὰ σύρῃ μίαν γραμμὴν καὶ νὰ νικᾷ τὸν Πρωτογένη, κατὰ τι σχετικὸν ἀνέκδοτον λίαν χαρακτηριστικόν. Μεταβὰς μίαν ἡμέραν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Πρωτογένη ἐν Ρόδῳ δὲν εὗρεν αὐτὸν κατ' οἶκον. 'Αντὶ δὲ νὰ εἴπῃ τὸ ὄνομά του εἰς τὴν γραῖαν ὑπηρέτριαν περιωρίσθη νὰ σύρῃ λεπτοτάτην γραμμὴν ἐπὶ ἑτοίμου πρὸς ζωγραφικὴν πίνακος εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ συναδέλφου του. 'Ο Πρωτογένης ἐπιστρέψας ἀνεγνώρισεν ἀμέσως ποῖος ἦτο ὁ ἐπισκέπτης, ἔσυρε παραπλεύρως λεπτοτέραν γραμμὴν καὶ ἐξῆλθε πάλιν. Μετ' ὀλίγον ἐπανελθὼν ὁ 'Απελλῆς ἔσυρε μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων ἔτι λεπτοτέραν γραμμήν, τὴν ὁποίαν ἰδὼν ὁ Πρωτογένης ὡμολόγησε τὸν ἑαυτόν του νικημένον. 'Εκεῖ φαίνεται ὅτι εἶδε καὶ τὴν περίφημον εἰκόνα τοῦ

Digitized by Google

Πρωτογένους τὴν παριστάνουσαν τὸν ἥρωα τῆς Ρόδου Ἰάλυσον, πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀπελλῆς ἔμεινεν ἄναυδος. Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην εἰργάζετο ὁ Πρωτογένης ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη χωρὶς νὰ τὴν τελειώσῃ. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον ἐπέρριπτεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀπελλῆς, διότι ἐκεῖνος μὲ τὴν ὑπερβολικὴν ἐπεξεργασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε τοὺς πίνακάς του, κατέστρεφε τὴν δροσερότητα καὶ τὸ αὐθόρμητον, τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζε νὰ προσδίδῃ ὁ Ἀπελλῆς, ἀφήνων ἐγκαίρως τὸν χρωστῆρα, ἐνῷ ὁ Πρωτογένης «ἐκούραζε» τὴν εἰκόνα κατὰ τὴν σημερινὴν καλλιτεχνικὴν ἔκφρασιν.

Τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα καὶ ταχύτητά του εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς χαρακτηριστικὰς γραμμὰς ἑνὸς προσώπου δεικνύει τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πτολεμαίου ἐπεισόδιον. Ἐκεῖ προσελθὼν ὁ Ἀπελλῆς, κατόπιν πλαστῆς προσκλήσεως τοῦ ἀντιζήλου του ζωγράφου Ἀντιφίλου, ὅστις ἤθελε νὰ τοῦ δημιουργήσῃ δυσάρεστον σκηνήν, ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου ποῖος τὸν προσεκάλεσε. Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ὁ Ἀπελλῆς ἤρχισε νὰ σχεδιάζῃ μὲ κάρβουνο ἐπὶ τοῦ τοίχου τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀντιφίλου, τὸν ὁποῖον ὁ Πτολεμαῖος ἀνεγνώρισεν εὐθὺς ἀμέσως ἐκ τῶν πρώτων γραμμῶν. Ἐθαυμάζοντο δὲ ἰδιαιτέρως διὰ τοῦτο αἱ προσωπογραφίαι του, ὅπου ἐφανέρωνε ἰσχυρὰν διεισδυτικότητα εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ εἰκονιζομένου, τοῦ ὁποίου καὶ συνελάμβανε ταχέως καὶ ἀκριβῶς τὰ χαρακτηριστικά. Τοῦτο ἐφαίνετο καὶ εἰς τὴν ρεαλιστικὴν παράστασιν τῶν προσώπων τῆς θυσίας, ὅπου μὲ ὀξεῖαν παρατηρητικότητα καὶ λεπτὴν τέχνην ἀπεικόνισεν ἕνα ἄνδρα μὲ ἀγκιστρωτὴν ρῖνα καὶ ἄλλον μὲ σιμήν. Εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἔκαμνεν ἐπίσης ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν καὶ τὸ δυσοίωνον βλέμμα τοῦ ἀγομένου εἰς σφαγὴν ταύρου.

Ὡς πρὸς τὸ χρῶμα, ἐκ τοῦ Πλινίου μανθάνομεν ὅτι μετεχειρίζετο μόνον τὰ τέσσαρα γνωστὰ κλασσικὰ χρώματα, λευκόν, μέλαν, ἐρυθρὸν καὶ κίτρινον, καὶ δι' αὐτῶν ἐπετύγχανε θαυμάσια ἀποτελέσματα. Τὸν ἐβοήθει εἰς τοῦτο καὶ τὸ ἰδιαίτερον βερνίκιον ἰδίας ἐφευρέσεως, τὴν ὁποίαν ἐκράτει μυστικήν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπεκάλυπτε τὰ χρώματα. Δι' αὐτοῦ κατώρθωνε νὰ ἁπαλύνῃ τὴν σκληρότητα τῶν χρωμάτων καὶ νὰ ἐξαίρῃ τὴν λάμψιν αὐτῶν, καθόσον διὰ τῆς ἐπιθέσεώς του, ἐπειδὴ ἦτο κάπως σκοτεινόν, τὰ μὲν βαθύτερα χρώματα ἐγίνοντο διαφανέστερα, τὰ δὲ ἀνοικτὰ ἐπαιρναν ἕνα ἤπιον τόνον, ὁ ὁποῖος συνηρμονίζετο καλύτερον πρὸς τὸ σύνολον.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν καλλιτεχνικῶν του ἔργων λέγεται ὅτι ἔγραψε καὶ θεωρητικὰ περὶ τέχνης, δηλ. βιβλία περὶ ζωγραφικῆς, τὰ ὁποῖα ἀπηύθυνε πρὸς τὸν μαθητήν του Περσέα. Ἐκεῖ ἀνέπτυσσε φαίνεται τὰς περὶ ζωγραφικῆς γνώμας του ἐγκατασπείρων καὶ κρίσεις περὶ τῶν συναδέλφων. Ἐκ τούτου μᾶς παρεδόθησαν ὅσα λέγει περὶ τῶν τριῶν συγχρόνων του, τοῦ Μελανθίου, τοῦ Ἀσκληπιοδώρου καὶ τοῦ Πρωτογένους. Μὲ μεγάλην κριτικὴν ὀξύτητα διέκρινεν ἑνὸς ἑκάστου τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ὁμολογῶν τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἀπέναντί του εἰς ὡρισμένα σημεῖα. Οὕτω ἔλεγεν ὅτι ὁ Μελάνθιος ἦτο ἀνώτερός του εἰς τὴν σύνθεσιν, ὁ δὲ Ἀσκληπιόδωρος εἰς τὴν συμμετρίαν, δηλ. εἰς τὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ὁ Πρωτογένης ἦτο εἰς ἄλλα μὲν ὑπέρτερος, εἰς ἄλλα δὲ ἴσος. Μόνον εἰς ἓν σημεῖον ἦτο αὐτὸς ὑπέρτερος, δλων: εἰς τὴν χάριν, τὴν φυσικὴν ἐκείνην ἐλαφρότητα τῶν μορφῶν καὶ τὴν δροσερότητα τῆς ἐκφράσεως τὴν ὁποίαν κατέστρεφεν ὁ Πρωτογένης μὲ τὴν ὑπέρμετρον ἐπιμονήν του. Ἡ ἀνεπιφύλακτος αὕτη διατύπωσις τῶν γνωμῶν του ἀποδεικνύει ὄχι μόνον τὴν βεβαίαν αὐτοπεποίθησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν δικαίαν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων· εἶχεν ἄλλως πρὸς τούτοις χαρακτῆρα εὐγενῆ καὶ συμπεριφορὰν ἀξιέραστον, προσοντα καθιστῶντα αὐτὸν πανταχοῦ ἀγαπητὸν καὶ ἀποκτηθέντα ἀπὸ τὴν εὐρεῖαν πεῖραν τοῦ κόσμου τὸν ὁποῖον ἐγνώρισε κατὰ τὰ ποικίλα του ταξίδια εἰς τόσας πόλεις, ὅπου ἐσκόρπισε τὰς ὡραίας μορφὰς τῶν ἀριστουργημάτων του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Wustmann*, Apelles' Leben und Werke, Leipzig, 1870.—*Woermann*, Von Apelles zu Boeklin, I.—*Girard*, La peinture antique.—*Bertrand*, Etudes sur la peinture et la critique d' art dans l' antiquité. 1893.—*Sauer*, Allgemeines Lexikon der Künst'r ἐν λέξ. *Pfuhl*, Die Malerei und Zeichnung der Griechen, II σ. 735 ἑξ. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

— **Ἀπελλῆς.** Ἕλλην ἰατρὸς ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου (XXXVI, 35) ζήσας πρὸ τοῦ 30 π.Χ. Κατὰ Wellmann εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς *Ἀπολλᾶν*, γράψαντα «περὶ βοτανῶν» (Σχολ. Νικάνδρ. Θηρ. 569). Προφυλακτικὴν σκευασίαν τούτου κατὰ θανασίμων φαρμάκων, ἀγαθὴν ἐπὶ πλευριτικῶν καὶ κατάγουσαν τὰ ἔμμηνα (XIV. 148) καὶ ἄλλην πρὸς νομὰς καὶ δυσεντερίας (XIII, 853) διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γαληνός. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπελλῆς.** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται εἰσέτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι: —1) Τραγικὸς ἠθοποιὸς ἐξ Ἀσκαλῶνος (*Philo* leg. ad Cajum 30), ζήσας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Τιβερίου (*Δι. Κάσ.* 59, 5). —2) Φιλόσοφος ἐπικούρειος ἐκ Χίου, γνώριμος καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀρκεσιλάου. (*Πλούτ. π. κόλ. κ. φιλ.* 22)—3) Εὑρετὴς τῆς βοτανικῆς (*Ἀποστ.* 3,60). —4. Στρατηγὸς τῶν Συρακοσίων (*Δι. Σικ.* 11,88.)) —5) Ἀκόλουθος τοῦ Δημητρίου (*Πολ.* 23, 14. 24.1), κηδεμὼν τοῦ Φιλίππου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου (*Πολ.* 4, 76. 5, 28. *Πλουτ.* Ἄρα. 48), στρατηγὸς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (*Ἰωσ.* 12, 6, 2.). Ι. Χ. Δ.

—**Ἀπελλῆς** [*Θρησκ.*]. —1) Ὄνομα Χριστιανοῦ ἐν Ρώμῃ, πρὸς ὃν ὡς «δόκιμον ἐν Χριστῷ» στέλλει ὁ Παῦλος ἀσπασμὸν (Ρωμ. 16, 10) καὶ ὃν ἐσφαλμένως ὁ Ὠριγένης συγχέει πρὸς τὸν Ἀπολλῶν (βλ. λ.). Ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν μνήμην τοῦ Ἀπελλοῦ, ὅστις, κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγίνεν ἐπίσκοπος Σμύρνης, τὴν 10ην Σεπτεμβρίου. Τὴν δὲ 31ην Ὀκτωβρίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη ἑτέρου *Ἀπελλοῦ*, ἑνὸς τῶν 72 ἀποστόλων, χρηματίσαντος κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπισκόπου Ἡρακλείας ἐν Θρᾴκῃ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

—2) Αἱρεσιάρχης κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Μαθητὴς τοῦ αἱρετικοῦ *Μαρκίωνος*, κατὰ τὸν Τερτυλλιανόν, ἦλθεν ἐκ Ρώμης εἰς Ἀλεξάνδρειαν, συνοδευόμενος ὑπό τινος γυναικὸς καὶ μετὰ μακρὰν διαμονὴν ἐκεῖ ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου συνεδέθη μετά τινος «παρθένου δαίμονος» Φιλουμένης, ἥτις ἐξήσκει μαγικὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ ἀποφθέγματα τῆς ὁποίας πειθόμενος ἐδίδασκεν. Ἀπομακρυνθεὶς τῶν δογμάτων τοῦ διδασκάλου του Μαρκίωνος, ὅστις ἐδίδασκε δύο ἀρχὰς τῶν ὄντων, ὁ Ἀπελλῆς ἐκήρυττε μίαν ἀρχήν, ἕνα μόνον Θεόν, ἀγαθόν, ὅστις ἐποίησεν ἄλλον Θεόν· οὗτος ἀπέβη «οὐκ ἀγαθὸς καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ φαύλην διάνοιαν» ἔκτισε τὸν κόσμον. Ὁ Χριστὸς εἶναι, κατ' αὐτόν, υἱὸς τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐνηνθρώπησεν οὐχὶ κατὰ δόκησιν ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ, μὴ λαβὼν σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἀλλ' ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ «συναγαγὼν ἑαυτῷ σῶμα ἀπὸ τῶν 4 στοιχείων»· ἔπαθε καὶ ἐσταυρώθη καὶ διαλύσας πάλιν τὸ ἔνσαρκον σῶμά του, ἀπέδωκεν εἰς ἕκαστον στοιχεῖον τὸ ἴδιον. Ὁ Ἀπελλῆς ἀπέρριπτε τὴν ἀνάστασιν, εἶναι δὲ γνωστὸς καὶ ὡς συγγραφεὺς· ἔγραψε τοὺς Συλλογισμοὺς δι' ὧν ἐζήτει νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, πλήρης ψευδῶν, δὲν εἶναι θεία ἀποκάλυψις. Τὸ ἐκτενέστατον τοῦτο σύγγραμμα ἀπωλέσθη καὶ γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ ἐκ περικοπῶν διασωθεισῶν ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου (de paradiso). Ἐπίσης ὁ Τερτυλλιανὸς ἀναφέρει ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Ἀπελλοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον Φανερώσεις, ἐν ᾧ περιείχοντο αἱ ἀποκαλύψεις τῆς Φιλουμένης. Τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἀπελλοῦ, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Ἱερώνυμος, προφανῶς ἦτο ἐπεξεργασία τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Μαρκίωνος. Ὁ Draeseke ἐζήτησεν ἄνευ ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Ἀπελλῆς εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς.

[*Περὶ Ἀπελλοῦ* ἴδε ἰδίως *Ἐπιφανίου* Πανάριον ἐν Migne Ἑ. Π. 41,821—832 καὶ *Τιμοθέου* Περὶ τῶν προσερχομένων αἱρετικῶν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν Migne 86,1,29.—Πρβλ. καὶ *Τερτυλλιανοῦ* praescr. 30. carn. 6.—*Ἱππολύτου* Φιλοσ. 7,38 καὶ 10.22 κ. π. ἄ.—Πρβλ. *A. Harnack* De Apellis gnosi monarchica Lipsiae 1874 Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν Texte u. Untersuchungen 6,3,1890,111—120 καὶ 20.3,1900,93—100.]

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἀπελλιανοί. Καλοῦνται Ἀπελλῃανοὶ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου (Πανάριον *Migne* Ἑ. Π 41, 821—832) οἱ ὀπαδοὶ τοῦ αἱρεσιάρχου Ἀπελλοῦ (βλ. λ.). Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς λέγει αὐτοὺς *Ἀπελλιανοὺς* (περὶ αἱρέσεων μδ' ἐν *Migne* Ἑ. Π. 94, 704). Δ. Σ. Μ.

Ἀπελλικῶν ἢ ***Ἀπελλίκων***. Τήϊος βιβλιόφιλος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. (Βλ. λ. Ἀθῆναι Β, σ. 69, β', καὶ Ἀριστοτέλης.)

Ἀπελλῶς. Υἱὸς τοῦ Θεόμνιδος καὶ γαμβρὸς τοῦ Ζήνιδος ἄρχοντος τῆς Χίου, σύζυγος δὲ τῆς *Ἀβροσύνης*, τῆς ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Χίων στεφανωθείσης, ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης εἰς Παλαιόκαστρον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Μ. Φ.

Ἀπελντὸρν (Apeldoorn) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Gueldre ἔχουσα πολλὰ χαρτοποιεῖα. Κάτ. 51.388.

ἀπελπίζω, *ἀόρ. ἀπήλπισα*· (ἰδιωμ. ***ἀπολπίζω*** καὶ ***ἀπορπίζω***, ἀποβάλλω τὴν ἐλπίδα μου· ‖ συνηθ. *ἀπελπίζομαι, ἀόρ. ἀπηλπίσθην*, κοιν. *ἀπελπίστηκα*, παθ. μετχ. *ἀπηλπισμένος* κοιν. *ἀπελπισμένος*: «ἀπελπίστηκα πιὰ πῶς θὰ λάβω γράμμα»· ‖ ἐνεργ. *ἀπελπίζω*· κάμνω πιὰ νὰ χάσῃ τὴν ἐλπίδα του: «μὴ μ' ἀπελπίζῃς», παροιμ. «οἱ ἄνθρωποι ἀπελπίζουν, μὰ ὁ Θεὸς δὲν ἀπελπίζει», ἐπὶ ἀσθενῶν τῶν ὁποίων τὴν ὑγίανσιν προσδοκᾷ τις μόνον παρὰ τοῦ Θεοῦ. Β. Φ.

ἄπελπις (ὁ, ἡ),—*ιδος*· ὁ μηδεμίαν ἔχων ἐλπίδα, ὁ ἀπηλπισμένος.

ἀπελπισία (ἡ)· δημ., ***ἀπελπισὰ*** (ἰδιωμ. ***ἀπολπισά, ἀπορπισά***)· ἔλλειψις, ἀποβολὴ πάσης ἐλπίδος, ἀπελπισμός: «μὲ κατέλαβεν ἀπελπισία».

ἀπελπισμὸς (ὁ)· ἀπελπισία.

ἀπελπιστικός,—ή,—όν· ὁ φέρων, ὁ προξενῶν ἀπελπισμόν: «ἀπελπιστικὴ κατάστασις». — Ἐπίρρ. ***ἀπελπιστικῶς*** καὶ ***ἀπελπιστικά***.

Ἀπελτ (Apelt), ***Ἐρνέστος-Φρειδερῖκος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1812-1859), ἀπὸ τοῦ 1840 ἔκτακτος καὶ ἀπὸ τοῦ 1854 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας, ἀκολουθῶν καὶ ἀναπτύξας τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Fries. Τὰ κυριώτερα συγγράμματά του εἶναι «Μεταφυσική», (1857 καὶ β' ἔκδ. 1910) καὶ «Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας» (1860).

ἀπεμπόλησις ἢ ***ἀπεμπολή***· ἡ πώλησις, ἀπαλλοτρίωσις· ‖ προδοσία.

ἀπεμπολῶ (*-άω*)· πωλῶ (ἀρχ.)· ‖ πωλῶ ἐμπιστευθέν μοι εἰς ἐξηυτελισμένην τιμήν, πρὸς ἴδιον ὄφελος· ἐξ οὗ: προδίδω.

ἀπέναντι· ἐπίρρ. ἀντικρύ, ἐνώπιον, κατὰ πρόσωπον: «κάθισε ἀπέναντι», «εὑρίσκονται ἀπέναντι ἀλλήλων»· ‖ σημαίνει ἀναφοράν: «ἡ διαγωγή του ἀπέναντί μου ἦτο καλή»· ‖ σύγκρισιν: «τὸ Α ἀπέναντι τοῦ Β δὲν ἀξίζει τίποτε»... συγκρινόμενον, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ Β· ‖ «ἀπέναντι λογαριασμοῦ,—χρέους κ.τ.τ.», εἰς ἀντίκρισιν, εἰς ἀπόδοσιν. Β. Φ.

ἀπεναντίας· ἐπίρρ. τοὐναντίον, ἀντιθέτως.

ἀπενθὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ μὴ πενθῶν, ὁ μὴ ἔχων πένθος, θλῖψιν.

ἀπένθητος (ὁ,ἡ), -*όν*, (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἐπένθησέ τις· ‖ ὁ μὴ πενθῶν· «ἀπένθητος φφήν» (*Αἰσχ.* Ἀγ. 769 *Νόν.* 10,11,279).

ἀπενιαυτισμὸς (ὁ) [*Ἀρχ. Ἑλλ. Δίκ.*]. Εἰς τὸν ἀκούσιον φονέα επεβάλλετο ἐξορία ἀπὸ τὴν Ἀττικήν, ὑπὸ τὸν ὅρον ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν καὶ φεύγειν ἕως ἂν αἰδέσηται (*Δημοσθ.* Ἀριστοκρ. 6ι3). Ἡ ἐξορία αὕτη ἐπεβάλλετο πρὸς θρησκευτικὸν ἱλασμὸν τοῦ φονέως, οὐχὶ ὡς ποινή, καὶ διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον δὲν ἐδημεύετο ἡ περιουσία του (*Δημοσθ.* κατ' Ἀριστοκρ. 634), ἀλλ' ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Ἡ διάρκεια τῆς ἐξορίας ἦτο ἐτησία συνήθως, ἐγένετο διετὴς ἐὰν ὁ φονεὺς ὀργῇ ἀπροβουλεύτως ἔπραξε, καὶ τριετὴς ἐὰν ὁ φονευθεὶς ἀκουσίως ἦτο τέκνον ἢ σύζυγος (*Πλάτ* Νόμοι Θ' 867, ἴδε καὶ *Ξενοφ.* Ἀπομνημ. 1.3.13). Τὴν ἐξορίαν ταύτην ἐζήτουν οἱ συγγενεῖς, ἢ τοιούτων μὴ ὑπαρχόντων, δέκα τῶν φρατόρων τοῦ φονευθέντος, ἀριστίνδην ὑπὸ τῶν Ἐφετῶν ἐκλεγόμενοι, οἵτινες πάντες διὰ τῆς αἰδέσεως (βλ. λ.) ἠδύναντο νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἐξορισθέντος (*Δημοσθ.* πρὸς Μακάρτ. 1069, *Ἀντιφ.* Τεραλ. Β' 10, *Δημοσθ.* κατὰ Πανταιν. 983). Δὲν ἐχώρει ποινή, ἐὰν ὁ φονευθείς, πρὸ τοῦ θανάτου του συνεχώρησε τὸν φονέα (*Δημοσθ.* πρὸς Ναυσίμαχον 991). Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

Ἀπενίνα (Apenina). Θεὰ τῶν Γαλατῶν, οἱ ναοὶ τῆς ὁποίας ἔκειντο ἐπὶ κορυφῶν λόφων ἢ βουνῶν.

Ἀπέννινα (τά) (ἰτ. Apeninno, λατ. Apenninus ἐκ τοῦ κελτικοῦ *Πίν*, δηλ. *βραχώδεις κορυφαί*). Τὰ Ἀπέννινα, καλούμενα ἔτι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ***Ἀπέννια***, ***Ἀπέννιον*** καὶ ***Ἀπέννινον***, ἀποτελοῦν τὸ κύριον ὀρεινὸν σύστημα τῆς Ἰταλίας, τὸ ὁποῖον διατρέχει ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον αὐτῆς, ἐξ οὗ καὶ ***Ἀπεννινικὴ*** αὕτη καλεῖται. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀπεννίνων ὁ Στράβων λέγει· «τὸ μὲν Ἀπέννινον ἀπὸ Γενούας, αἱ δὲ Ἄλπεις ἀπὸ Σαβάτων ἔχουσι τὴν ἀρχήν». Ἄρχονται δηλ. ἀμέσως Β.Α. τῶν Λιγυστικῶν Ἄλπεων, ἀπὸ τῆς Σαβόνης (δυτικῶς τῆς Γενούας) καὶ τελευτῶσιν εἰς τὸ Ρήγιον, τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου (ἴδ. χάρτην τῆς Ἰταλίας). Τὸ ὅλον μῆκος αὐτῶν εἶναι 1200 χιλιόμ., λαμβάνουσι δὲ σχῆμα ἀνοικτοῦ τόξου ἀνοιγομένου πρὸς Δ. Τὸ πλάτος των εἶναι 30—135 χιλιόμ.

Τὰ Ἀπέννινα διακρίνονται εἰς ἓξ μέρη, ἅτινα, ἀνὰ δύο λαμβανόμενα, ἀπαρτίζουσι τρία ἀθροίσματα: 1) ***Βόρεια Ἀπέννινα***, συγκείμενα ἐκ τῶν *Λιγυστικῶν* καὶ τῶν ***Ἐτρουσκικῶν Ἀπεννίνων***, 2) ***Μέσα Ἀπέννινα***, συγκείμενα ἐκ τῶν ***Ρωμαϊκῶν*** καὶ τῶν ***Ἀβρουζιακῶν*** καὶ 3) ***Νότια Ἀπέννινα***, συγκείμενα ἐκ τῶν ***Νεαπολιτανικῶν*** καὶ τῶν ***Καλαβρικῶν Ἀπεννίνων***.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ***Λιγυστικῶν Ἀπεννίνων*** εἶναι ἀπὸ τοῦ αὐχένος ***Μποκέτα ντὶ Ἀλτάρε*** (ὕψ. 495 μ.) παρὰ τὴν Σαβόνην. Τὰ ὄρη ταῦτα εἶναι τὸ πρὸς τὰς Ἄλπεις ὀρογραφικο-γεωλογικὸν ὅριον φθάνοντα μέχρι τῆς διόδου Λα Σίζα (1042 μ.). Τὸ νότιον αὐτῶν ἀπόκλιμα καταπίπτει ἀποτόμως εἰς θάλασσαν (κόλπον τῆς Γενούας), τὸ δὲ βόρειον ἠρέμα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Πολυάριθμοι ὁδοὶ ὑπερβαίνουσι τὰ ὄρη, ἐνῷ ἡ σιδηροδρ. γραμμὴ Γενούας—Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ τῆς Σπέτσιας—Πάρμας παρὰ τὸ Ποντρεμόλι διέρχονται τὰς κορυφογραμμὰς διὰ σηράγγων.

Τὰ ***Ἐτρουσκικὰ Ἀπέννινα*** μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Μεταύρου ἔχουσι ΝΑ διεύθυνσιν. Ὑψίστη ἐνταῦθα κορυφὴ εἶναι ἡ Σιμόνε (2163 μ.). Ἰδιάζουσαν θέσιν κατέχουσιν αἱ Ἀπουαναὶ Ἄλπεις (βλ. λ.), πρὸς τὴν θάλασσαν διήκουσαι, αἵτινες συνίστανται ἐκ καθαροῦ μαρμάρου (λατομεῖα Καρ-

Digitized by Google

ράρας). Αἱ σπουδαιότεραι τῶν κατὰ τὰ Ἐτρουσκικὰ Ἀπέννινα διαβάσεων εἶναι αἱ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν Βολωνίας—Φλωρεντίας, Φαέντζας—Φλωρεντίας καὶ τῆς μεταξὺ τούτων ὡραίας ὁδοῦ μεταξὺ Φλωρεντίας—Βολωνίας διὰ τῆς διόδου La Futa (903 μ. ὑψ.). Περαιτέρω τὸ ὕψος αὐτῶν κατέρχεται (*Monte Falterona*, 1649 μ.), διὰ τριῶν δὲ μακρῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Ἄρνου, Σιέβε καὶ Τιβέρεως διαιροῦνται ταῦτα ὡς καὶ τὰ *Ρωμαϊκὰ Ἀπέννινα* εἰς δυτικὰς παραλλήλους ὀροστοιχίας (*Pratomagno* 1580 μ.). Εἰς τὰς κυρίας κορυφογραμμὰς τῶν Ρωμαϊκῶν Ἀπεννίνων ὑψοῦται τὸ ὄρος *Κάτρια* (1702 μ.), νοτίως δὲ τούτου εἶναι ὁ αὐχὴν τοῦ *Φοσάτο (Colla di Fossato)*, δι' οὗ διέρχεται ἡ μεταξὺ Περουγίας καὶ Ἀγκῶνος σιδηροδρομικὴ γραμμή. Ἀνατολικὴ κορυφογραμμὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σιβιλλινικὰ ὄρη* φέρει τὸ ὄρος *Βεττόρε* (ὑψ. 2478 μ.).

Νοτίως τῆς κοιλάδος τοῦ Τρόντου (εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλοντα) συνεχίζονται τὰ *Ἀβρουζιακὰ Ἀπέννινα*, τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικὴ καὶ κυρία κορυφογραμμὴ εἰς τὸ *Gran Sasso d'Italia* (=Μεγάλον Βράχον τῆς Ἰταλίας) φθάνει εἰς τὸ μέγιστον ὕψος πάντων τῶν Ἀπεννίνων (*Monte Corno* 2921 μ.). Ἡ δυτικὴ παράλληλος κορυφογραμμὴ ὑψοῦται εἰς τὸ ὄρος *Βελῖνον* μέχρι 2487, νοτίως δὲ τῆς διασφάγος τοῦ Πεσκάρα ὑψοῦται ὁ ἀσβεστόλιθος τοῦ *Μαγέλλα* (*Monte Amaro* 2795 μ.).

Ἐκ τῶν κοιλάδων τοῦ Σάγκρου καὶ τοῦ Βολτούρου μέχρι τοῦ Κράτη ἐκτείνονται τὰ *Νεαπολιτανικὰ Ἀπέννινα*, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι μικρότερον τῶν Κεντρικῶν. Ἡ ὀροσυστὰς τοῦ *Μάτεση* φθάνει κατὰ τὸ ὄρος Μιλλέττο εἰς ὕψος 2050 μ. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους τούτου ὑπάρχει τὸ ἐσβεσμένον ἡφαίστειον *Βολτοῦρον* (1330 μ.). Αἱ μεταξὺ τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς ἀκτῆς γραμμαὶ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν δὲν ἔχουσι νὰ ὑπερνικήσωσι μεγάλας δυσκολίας. Ἐν τῷ νότῳ τὸ ὄρος φθάνει πάλιν εἰς σπουδαῖον ὕψος (*Σέρρα Ντολτσεντόρμε*, 2271 μ.), καταπίπτει δ' ἀποτόμως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γράτη.

Τὰ *Καλαβρικὰ* ὄρη εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θολοειδῆ, συνιστάμενα ἐξ ἀρχαίων πετρωμάτων. Στενὴ ὀροστοιχία, καταπίπτουσα ἀποτόμως εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, συνδέει τὰ ἀνωτέρω μὲ τὸ ἐκ πλακώδους γρανίτου συνιστάμενον ὄρος *Σίλα*, τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ *Δονάτο* ἔχει ὕψος 1930 μ. Νοτιώτερον ἡ ὀρεινὴ χώρα καταπίπτει εἰς ὕψος 250 μ. καὶ στενοῦται μεταξὺ τῶν κόλπων Ἁγ. Εὐφημίας καὶ Σκιλλάκης. Ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἑστία τῶν σεισμῶν τῆς Καλαβρίας. Περαιτέρω ἡ ὀροστοιχία ὑψοῦται εἰς τὸ *Μοντάλτο* (1958) καὶ καταπίπτει εἰς τὸ *Λευκὸν* κατὰ τὸν πορθμὸν τῆς Μεσσήνης.

Τὰ Ἀπέννινα γεωλογικῶς εἶναι συνέχεια τῶν Κεντρικῶν Ἄλπεων καὶ ὀρθοῦνται ὡς δεσμὸς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Ἀφρικανικῶν ὀρέων. Εἰς τὰ Λιγυστικὰ Ἀπέννινα, δυτικῶς τῆς Γενούας, διακρίνονται τὰ πετρώματα τῶν Ἄλπεων, δηλ. γραυίτης, γνεύσιος, κρυσταλλικὸς σχιστόλιθος. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὰ νότια τοῦ κόλπου τοῦ Πολυκάστρου Ἀπέννινα, δηλ. τὰ νότια Νεαπολιτανικὰ καὶ Καλαβρικά· οἱ κρυσταλλικοὶ μάλιστα σχιστόλιθοι εἶναι ἐνταῦθα καὶ συνηθέστεροι. Τὸ μεγαλύτερον δὲ καὶ κύριον τμῆμα συνίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀσβεστολίθου, δολομίτου, ψαμμολίθου καὶ ἀργίλλου τῆς κρητιδικῆς καὶ τριτογενοῦς διαπλάσεως, αἵτινες, ἰδίᾳ πρὸς βορρᾶν, περιέχουσι γάβρον καὶ σερπαντίνην, ἐνιαχοῦ δέ, ἰδίᾳ ἐν τῷ Βολτούρῳ, διασχίζονται ὑπὸ τραχίτου καὶ βασάλτου. Εἰς τὰ βόρεια Ἀπέννινα, ὡς εἰς τὰ ὄρη τῆς Τοσκάνης, ὑπάρχουσι διαμορφώσεις τῆς κρητίδος διαφόρων ἐποχῶν, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς παλαιοτέρας τριτογενοῦς διαπλάσεως.

Ἡ βορεία καὶ βορειοανατολικὴ κλιτὺς τῶν Ἀπεννίνων πρὸς μὲν τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου καταπίπτει ἠρέμα, ἡ δὲ ἀνατολικὴ πρὸς τὸν Ἀδρίαν σχεδὸν πανταχοῦ ἀποτόμως, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν παράκτιον περιοχὴν μία μόνη ὁδὸς ἀπομένει, ἡ δὲ περιοχή, ὅπου ἡ πεδιὰς τοῦ Πάδου σφηνοειδῶς τελευτᾷ μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῆς θαλάσσης, παρὰ τὸ Ρίμινι καὶ νοτίως αὐτοῦ, ἀπέκτᾶ μεγάλην σημασίαν τόσον ἐν καιρῷ εἰρήνης ὅσον καὶ ἐν καιρῷ πολέμου. Διὰ τοῦ μέρους τούτου, παρὰ τὴν θάλασσαν, ἔβαινε πάλαι ἡ *Αἰμιλία* ὁδὸς καὶ ἐνταῦθα ἐτίθεντο τὰ ὅρια μεταξὺ τῆς χερσονήσου καὶ τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. Ἐνταῦθα ἐξέβαλλεν ὁ Ρουβίκων καὶ νοτιώτερον ὁ Μέταυρος, διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ ὁποίου ἡ μεγάλη ὁδός, ὑπερβαίνουσα τὰ Ἀπέννινα, ἔφερεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τιβέρεως. Τὰ Ἀπέννινα χωροῦσι τόσον πλησίον τῆς θαλάσσης, ὥστε αἱ ἀκταὶ λαμβάνουσιν εὐθεῖαν γραμμὴν παραλλήλως τῶν ὀροσειρῶν ἄνευ κόλπων καὶ λιμένων, οὕτω δ' ἡ Ἰταλία φαίνεται στρέφουσα τὰ νῶτα αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνατολήν. Μόνον ἡ ὀρεινὴ προέκτασις τῆς Ἀγκῶνος καὶ ἡ μετὰ τῆς ξηρᾶς συνδεθεῖσα ἄλλοτε νῆσος, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄρος *Γάργανον* (1056 μ. ὑψ.) ἐπιφέρουσι ποικιλίαν τινά. Ἡ πεδιὰς τῆς Ἀπουλίας, ἡ ὁποία κεῖται περὶ τὸν κόλπον τῆς Μαλφρεδονίας, χωρίζει τὸ Γάργανον τῶν Ἀπεννίνων καὶ προεκτείνεται πρὸς Ν. ὑψουμένη εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἀπουλίας.

Κατὰ πολὺ ὁμαλωτέρα εἶναι ἡ δυτικὴ κλιτύς, ἡ μᾶλλον τὸ ἀπόκλιμα τῶν Ἀπεννίνων καὶ ἑπομένως εὐνοϊκωτέρα πρὸς ἐγκατάστασιν λαῶν. Ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Σαλέρνου ἀκτήν, ὅπου τὰ Ἀπέννινα χωροῦσι μέχρι τῆς θαλάσσης, βορειότερον τοῦ Σαλέρνου, ἐφ' ὅσον ἡ κυρία ὀροσειρὰ ἐπὶ μᾶλλον ἀπέχει τῆς θαλάσσης, ἡ μεταξὺ τούτων περιοχὴ πληροῦται διακλαδώσεων, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται *Κάτω Ἀπέννινα*. Ἐν αὐτοῖς, παρὰ τὰς μάζας τοῦ Ἀπεννινικοῦ ἀσβεστολίθου (τριτογενοῦς διαπλάσεως), αἵτινες εἰς τὰ κέντρα τῶν Ἀπεννίνων ἐλλείπουσι, χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ ἡφαιστειώδεις σχηματισμοὶ ποικιλωτάτων εἰδῶν. Ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἐνεργὰ καὶ ἐσβεσμένα ἡφαίστεια, θερμαὶ πηγαί, ὡς αἱ παρὰ τὴν Βολτέρραν θέρμαι. Διὰ τῶν εὐρειῶν κοιλάδων, ἃς διαρρέουσιν οἱ ποταμοί, τὰ Κάτω Ἀπέννινα διαιροῦνται εἰς πολλὰ τμήματα· τὸ σπουδαιότατον τούτων εἶναι ἡ ὀρεινὴ χώρα τῆς Τοσκάνης, ἥτις πρὸς Β. ὁρίζεται ὑπὸ τῆς κάτω κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Ἄρνου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς πεδιάδος τῆς Σιάνης, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ἄρνου μέχρι τοῦ Τιβέρεως, συνδεομένων τῶν ποταμῶν τούτων διὰ διώρυγος. Πρὸς Ν. οἱ λόφοι καὶ τὰ ὑψώματα φθάνουν μέχρι τοῦ κάτω Τιβέρεως. Πολλαχοῦ ὑψοῦνται ἀπότομοι πριονώδεις κορυφογραμμαί, ὧν ὕψισται εἶναι αἱ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς μέσης κοιλάδος τοῦ Ἄρνου καὶ τῆς πεδιάδος τῆς Σιάνης· μεταξὺ τούτων τὸ ἡφαιστειογενὲς ὄρος *Ἀμιάτα* φθάνει εἰς ὕψος μέτρων 1732.

Τὸ τμῆμα τῶν Κάτω Ἀπεννίνων μεταξὺ τῶν κοιλάδων τοῦ Τιβέρεως καὶ τοῦ Γαριγλιάνου περιέχει δύο μικρὰ ὀρεινὰ συστήματα ἐξ ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων, ἅτινα χωρίζονται τῶν κυρίως Ἀπεννίνων διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ *Ἀνίωνος* (ἀριστεροῦ παραποτάμου τοῦ Τιβέρεως) καὶ τοῦ *Σάκκου* (δεξιοῦ παραποτάμου τοῦ Γαριγλιάνου. Ἐνταῦθα περιλαμβάνεται τὸ περίφημον *Ἀλβανὸν ὄρος* (νῦν *Κάβο*, 949 μ. ὑψ.) καὶ τὰ Ν. Α. τούτου ὄρη τῶν *Οὐόλσκων* (ὄρος *Λεπίνι*, 1536 μ.), ἅτινα ἐκτείνονται ἐγκαρσίως μέχρι τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους. Δυτικῶς τούτων ἁπλοῦται παράκτιος πεδιάς, ἧς συνέχεια πρὸς Β εἶναι ἡ κυματοειδὴς πλευρὰ τοῦ Λατίου (τῆς Ρώμης). Τὸ νότιον δὲ τμῆμα τῶν Κάτω Ἀπεννίνων ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Γαριγλιάνου μέχρι τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Καστελλαμάρε πρὸς Β τοῦ Σαλέρνου καὶ περικλείει τὴν περίφημον διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ εὐφορίαν Καμπανικὴν πεδιάδα, ἐν ᾗ ὑψοῦνται ἡφαίστειά τινα, ὡς τὸ ἐσβεσμένον ἡφαίστειον τῆς Κρόκης πρὸς Β. καὶ τὸ ἐνεργὸν Βεζούβιος (1223 μ.) πρὸς Ν.

Ἡ ὄψις τῶν Ἀπεννίνων ἀλλάσσει ἀναλόγως τῆς συστάσεως τῶν πετρωμάτων καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν. Γραφικαὶ εἶναι αἱ μορφαὶ τῶν ὀρεινῶν καταβαθμῶν, ὧν αἱ ὑπὸ ἀειθαλῶν θάμνων καὶ καστανεώνων καλυπτόμεναι κλιτύες διακόπτονται ὑπὸ ἀπορρώγων πετρῶν, μεγαλοπρεπῶς δὲ ὑψοῦνται αἱ κορυφαὶ ἐκ τῶν προπόδων ἐν μέσῳ τῶν σκηνογραφικῶς προεκτεινομένων ὀρεινῶν διακλαδώσεων. Ὁ χαρακτὴρ ὅμως οὗτος χάνεται πρὸς Β, ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ ψαμμόλιθος· ἐνταῦθα λαμβάνουσι μορφὴν εὐρείας ὁμαλῆς ράχεως. Τὰ ὑψηλότερα μέρη μετὰ τῶν ξηρῶν λειμώνων καὶ τῶν βαθειῶν χαραδρῶν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γυμνὰ καὶ ἄγρια, ἰδίᾳ ἡ ὑψηλὴ περιοχὴ τοῦ *Μεγάλου βράχου (Gran Sasso)*.

Ἀπὸ κλιματικῆς ἀπόψεως αἱ πλευραὶ τῶν Ἀπεννίνων παρουσιάζουσιν αἰσθητὴν διαφοράν, ἀνάλογον πρὸς τὴν παρατηρουμένην ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ. Λόγῳ τοῦ γλυκυτέρου κλίματος πρὸς Δ. εὐδοκιμεῖ ὁ φοίνιξ καὶ ἡ ὑποτροπικὴ βλάστησις. Εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ βλάστησις καὶ ἡ καλλιέργεια φθάνουν μέχρι ὕψους 1600-2000 μ. Γενικῶς δ' ἡ ἔκτασις τῆς βλαστήσεως διακρίνεται εἰς 4 περιοχάς: 1) ἡ περιοχὴ τῆς ἐλαίας, μέχρι 400 ἢ 500 μ., ἔνθα ἡ ἀειθαλὴς βλάστησις τῆς Μεσογείου, ἡ κηπαία καὶ ἡ χειμερινὴ βοσκή· 2) ἡ περιοχὴ τῆς καστανέας καὶ τῆς δρυός, μέχρι 1000 μ., ἔνθα καὶ ἀγροτικὴ καλλιέργεια· 3) ἡ περιοχὴ τῶν ὀξυῶν καὶ τῶν βελονοφόρων δένδρων, μέχρι 1600 καὶ 2000 μ., 4) ἡ περιοχὴ τῶν θάμνων καὶ τῶν ἀλπείων φυτῶν ἐπὶ τῶν ἀγρίων ὀρεινῶν πεδιάδων τῶν ὑψηλῶν Ἀπεννίνων, αἵτινες ἐπ' ὀλίγας μόνον ἑβδομάδας εἶναι ἐλεύθεραι χιόνων· ἐνταῦθα καὶ θεριναὶ βοσκαί. Τμήματά τινα ἀνεκλείπτων παγετώνων εὑρίσκονται καὶ κατὰ τὸ θέρος μόνον εἰς τὰ *Ἀβρουζιακὰ* ὄρη. Ι. Σ. ΣΑΡΡΗΣ

— **Ἀπέννινα** *[Ἀστρον.]*. Μακρὰ ὀροσειρὰ τῆς Σελήνης, ὑπενθυμίζουσα διὰ τοῦ εὐθυγράμμου σχήματος αὐτῆς τὰ ὄρη τῆς Γῆς καὶ ἀποτελοῦσα τρόπον τινὰ ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν ὀρέων τῆς Σελήνης, τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα σχεδὸν ἔχουσιν ἅπαντα διαμόρφωσιν κυκλοτερῆ. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη, περιλαμβανομένη ἀπὸ 10° δυτικοῦ μέχρις 11° ἀνατολικοῦ σεληνογραφικοῦ μήκους καὶ ἀπὸ 14° μέχρις 27° βορείου σεληνογραφικοῦ πλάτους, κεῖται ἐν μέρει μὲν ἐπὶ τοῦ ΒΑ, ἐν μέρει δὲ ἐπὶ τοῦ ΒΔ τεταρτημορίου τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου καὶ ἀρχομένη ἐγγὺς τοῦ κρατῆρος τοῦ Ἐρατοσθένους, διήκει πρὸς τὰ Β. ΒΔ εἰς μῆκος περίπου 140 χιλιομέτρων κατὰ τὸν Schröter.

Ἡ ΝΔ κλιτὺς τῆς ὀροσειρᾶς ταύτης εἶναι σχετικῶς ὁμαλή, ἡ ἀντίθετος ὅμως πρὸς αὐτὴν εἶναι λίαν ἀπότομος. Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τῶν Ἀπεννίνων εἶναι κατὰ τὸν Schröter ἡ κορυφὴ τοῦ Huygens, ἀνερχομένη κατ' αὐτὸν μὲν εἰς 7,000 μέτρα, κατὰ δὲ τὸν Mädler εἰς 6,000 μέτρα. Ἕτεραι ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῆς ὀροσειρᾶς ταύτης εἶναι ἡ τοῦ Hadley (5.000 μ.), τοῦ Bradley (4.530 μ.), τοῦ Wolf (3670 μ.)

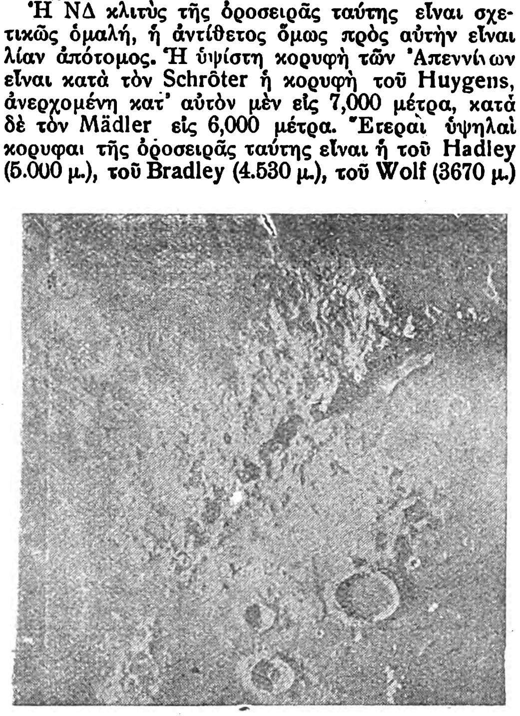

Τὰ Ἀπέννινα ὄρη τῆς σελήνης.
[Πρὸς τὰ κάτω τὰ κρατηροειδῆ ὄρη Ἀρχιμήδης Ἀρίστιλλος καὶ Αὐτόλυκος.]

κτλ. Ἡ βαθμιαία ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀνάδυσις τῆς ὀροσειρᾶς ταύτης ἀποτελεῖ ἐξαίσιον θέαμα ἐν τῷ πεδίῳ ἔστω καὶ μετρίας ἐντάσεως τηλεσκοπίου, ἡ δὲ προβολὴ τῶν φωτιζομένων ὑπὸ τοῦ ἡλίου κορυφῶν ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ τμήματος τοῦ δίσκου, ἥτις εἶναι ὁρατὴ καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὑπῆρξε πιθανῶς μετ' ἄλλων παρομοίων παρατηρήσεων τῶν ἀρχαίων ἡ ἐμπνεύσασα τὴν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένην γνώμην περὶ τῆς ὀρεινῆς συστάσεως τῆς σελήνης. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

ἀπενρίνωσις (ἡ) *[Γλωσσολογ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ ὑπὸ τῶν ἐνρίνων ἠχηρῶν mb, nd, ng ἀποβολὴ —εἴς τινας διαλέκτους τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, ἰδίως τῶν Κυκλάδων, τῆς Κρήτης κλ.—τῆς ἐνρίνου προφορᾶς των. Οὕτως αἱ λέξεις ἀμπέλι, ἄντρας, ἀγκαλιά, ἄγκωνας, ἀγκάθι, ἀγγαστρωμένη κλ. προφέρονται εἰς τοὺς ῥηθέντας τόπους: abέλι, άdρας, άgαλιά, άgωνας, άgάθι, άgαστρωμένη κ.λ. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀντιθέτως προφέρονται ἐνρίνως καὶ τὰ ἄρρινα ἠχηρὰ b, d, g, τὰ ὁποῖα συνήθως εὐχρηστοῦν εἰς λέξεις πολιτογραφηθείσας ἐκ ξένων γλωσσῶν. Δι' ὃ αἱ λέξεις: ὁ babᾶς, ἡ dαdά, ὁ bάρbας κλ. προφέρονται παρὰ τῶν Πελοποννησίων ὁ mbαmbᾶς, ἡ ndαndά, ὁ mbάρmbας κλ.

Τὸν ὅρον *ἀπενρίνωσις* ἔπλασα ὁ ἴδιος, καθὼς καὶ τὸν ὅρον *ἀπορρίνωσις* (ἰδ. «Ἀθηνᾶς» ΛΗ', 142 σημ.) ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ *Α. Μπούτουρα* προταθέντος *ἀπογρανίκευσις*. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπενσάρκωσις (ἡ). Ὅρος πνευματιστικὸς ἐν χρήσει πρὸς χαρακτηρισμὸν ὄχι μόνον τοῦ θανάτου ἀλλὰ τῆς καταστάσεως τοῦ πνεύματος μετὰ τὸν λεγόμενον θάνατον. Διὰ τῆς ἀνενσαρκώσεως (ὃ.λ.) τὸ πνεῦμα καταλεῖπον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ βίον ἐπανέρχεται εἰς τὴν γῆν ἐνσαρκούμενον, δηλαδὴ περιβαλλόμενον νέον ὑλικὸν ὀργανισμόν, ἵνα συνεχίσῃ τὴν ἐξελικτικὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν. Διὰ τῆς *ἀπενσαρκώσεως*, τὸ πνεῦμα καταλείπει εἰς τὴν γῆν τὸ φθαρτὸν αὐτοῦ περίβλημα, δηλαδὴ τὸ ὑλικόν του σῶμα, καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὸν πνευματικὸν βίον.

Πνευματιστικῶς δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ τὸν ὅρον *ἀνενσαρκωμένον* ἢ καὶ ἁπλῶς *ἐνσαρκωμένον πνεῦμα*, ἐννοοῦντες τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀντιθέτως *ἀπενσαρκωμένον πνεῦμα*, διὰ νὰ ὀνομάσωμεν τὸ πνεῦμα, ἐλεύθερον βιοῦν ἐν τῷ ἀπείρῳ. Μ. Λ.

Ἀπέντα (Apenta). Πικροπηγὴ παρὰ τὴν Βουδαπέστην ἐνέχουσα πολλὰ θειικὰ ἅλατα, ὧν εἶναι ἐπικρατέστερον τὸ τοῦ μαγνησίου. Τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἔχει δρᾶσιν καθαρτικήν. Εἰς δόσιν 2—3 ποτηρίων δρᾷ ἠπίως καὶ ἄνευ κωλικῶν, ἐνδείκνυται δὲ διὰ τὴν θεραπείαν τῆς δυσκοιλιότητος, τῆς παχυσαρκίας, εἰς τὰς παθήσεις τοῦ ἥπατος καὶ τῶν ἐντέρων. Ὁ Dr. Althaus τὸ θεωρεῖ ὡς κατάλληλον καὶ κατὰ τοῦ ἀρθριτισμοῦ. Κ. Γ. Μ.

ἀπενταρία (ἡ)· ἀχρηματία, ἡ ἔλλειψις χρημάτων.

ἀπένταρος,—η,—ο· ὁ μὴ ἔχων πεντάραν, οὐδ' ὀβολόν, ἐντελῶς ἀχρήματος.

Digitized by Google

Ἀπὲξ [*Ἀστρον.*]· βλ. **κόρυμβος.**

ἀπεξάρθρωσις (ἡ)· ἡ ἀπὸ ἀρθρώσεως ἀπόσπασις μέλους τινὸς τοῦ σώματος· ἡ τελεία ἐξάρθρωσις.

ἀπέξω καὶ *ἀπόξω*· ἐπίρρ., ἔξω: «ἀπέξω ἀπὸ τὸ σπίτι μου», «μ' ἀφῆκαν ἀπόξω» (βλ. ἔξω).

ἀπέπαντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πεπανθείς, ὁ μὴ ὡριμάσας, ἄωρος.

ἄπεπλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐστερημένος πέπλου.

ἄπεπτος (ὁ,ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ πεπτόμενος, ἀχώνευτος.

Ἄπερ (Aper), *Μᾶρκος*. Ρήτωρ Λατῖνος γαλατικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς τῷ 85 π. Χ. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Ρώμῃ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα. Εἶναι ἐκ τῶν προσώπων τοῦ εἰς τὸν Τάκιτον ἀποδιδομένου λόγου «De oratoribus». Α. Δ.

— **Ἄπερ** *Ἄρριους*· βλ. Ἄρρια.

Ἀπεράντεια καὶ *Ἀπεραντία* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Θεσσαλίας (*Στέφ. Βυζ.*). Οἱ κάτοικοι *Ἀπεραντοί*.

Ἀπεραντίων (*τέως δῆμος*). Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ μὲ ἕδραν τὴν Γρανίτσαν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' δῆμος τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων Βελαώρας, Βελτσίστας, Γρανίτσης, Ζελενίστας, Κόνιαβης, Λεπιανῶν, Ραυτοπούλου, Τοπολιάνων καὶ Χοριγκόβου.

ἀπεραντολογία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπεραντολόγος, λόγος ἀπέραντος, ὁμιλία ἀτελεύτητος, πολυλογία, φλυαρία.

ἀπεραντολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ θέτων πέρας εἰς τοὺς λόγους του, ὁ μακρολογῶν, πολύλογος, φλύαρος.

ἀπεραντολογῶ (*—έω*)· εἶμαι ἀπεραντολόγος, δὲν θέτω πέρας εἰς τὸν λόγον μου, εἰς τὴν διήγησίν μου, πολυλογῶ, φλυαρῶ.

ἀπέραντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ περαινόμενος, ὁ μὴ ἔχων πέρας, ἀτέλειωτος: «ὁμιλία ἀπέραντος»· «ὁ χρόνος εἶναι ἀπέραντος».

ἀπέραντος (ὁ) [*Βοτ.*]· Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κέᾳ τοῦ φυτοῦ *ἄκανθος ἡ ἀκανθώδης* (Acanthus spinosus). Δ. Ν. Π.

ἀπέρασμα (τό), *ἀπερασμένος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· βλ. *πέρασμα περασμένος*.

ἀπέραστος,*—η,—ο*· δημοτ., ὁ μὴ διαπερώμενος, ἀδιαπέραστος, ἀδιάτρητος· || ἀδιάβατος: «εἶχε τὸ ποτάμι ἀπέραστο», δὲν εἶχε διαβῆ τὸν ποταμόν· || ἐνεργ. ὁ μὴ διελθὼν διά τινος τόπου: «εἶμαι ἀπέραστος ἀπὸ κεῖ», δὲν ἐπέρασα ἀπὸ ἐκεῖ. Β. Φ.

ἀπεράτωτος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ περατωθείς, ἀτελείωτος.

ἀπεργάζομαι· παθητ. μετοχ. *ἀπειργασμένος*· τελειώνω τὰς λεπτομερείας τοῦ ὅλου ἔργου, ἐπιμελοῦμαι ἐπ' ἀκριβὲς τὸ ὅλον ἔργον, ἀποτελειώνω, ἄλλως *ἐξεργάζομαι* || κατεργάζομαι, παρασκευάζω (ἐπὶ κακοῦ ἰδίως): «ἡ πολιτική σας ἀπεργάζεται τὴν ὄλεθρον τῆς χώρας».

ἀπεργασία (ἡ)· ἡ ἐπιμέλεια, ἡ ἀκρίβωσις καὶ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ὅλου ἔργου, ἡ ἀποτελείωσις· ἄλλως *ἐξεργασία*.

Ἀπεργάτικα [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λάκκας τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. 75.

Ἀπέργης, *Ἀναστάσιος*. Εἷς ἐκ τῶν ὀλιγίστων Ἑλλήνων ἠθοποιῶν οἵτινες ἀνῆλθον τὴν σκηνὴν ἐκ πραγματικοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος. Ἀποπερατώσας τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς κατὰ τὸ 1882, προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τοῦ κακουργιοδικείου Ἀθηνῶν, ἐξ οὗ τὸν ἠνάγκασεν ἐνορίτατα ν' ἀποσυρθῇ ἡ πρὸς τὸ θέατρον ζωηρὰ κλίσις του. Τὴν σκηνὴν ἀνῆλθε τὸ πρῶτον τῷ 1884 προσληφθεὶς ὡς τακτικὸς ἠθοποιὸς τοῦ θιάσου Ταβουλάρη, μεθ' οὗ συνειργάσθη ἐπὶ μακρόν, ὑποκρινόμενος κατ' ἀρχὰς δευτερεύοντας σοβαροὺς ρόλους. Ἡ κλίσις του ὅμως τὸν ἔφερε πρὸς τοὺς κωμικοὺς τοιούτους καὶ ἀπὸ τοῦ 1894, συνεταιρισθεὶς μετὰ τῶν Κοτοπούλη καὶ Χέλμη, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ὡς κωμικὸς ἠθοποιὸς εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις τότε θέατρον τῶν «Κωμῳδιῶν» ὑποδυθεὶς μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὸν Κουρούνην εἰς τὸ «Ζητεῖται ὑπηρέτης» τοῦ Ἀννίνου καὶ τὸν Νικόλαν εἰς τὸν «Μύλον τῆς ἔριδος» τοῦ Λάσκαρη.

Ἔκτοτε, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, διαρκῶς μελετῶν καὶ τελείως ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν τέχνην τοῦ Θέσπιδος, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ὡς *πρῶτος κωμικός*, ὑποδυθεὶς κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν μετ' ἐπιτυχίας τοὺς πρωτεύοντας κωμικοὺς ρόλους, τόσον εἰς τὰς ἑλληνικὰς κωμῳδίας («Γεν. γραμματεὺς» — «Δόρα τοῦ Γέρω-Νικόλα» — «Τύχη τῆς Μαρούλας» κ.λ.π.) ὅσον καὶ εἰς τὰς ξένας τοιαύτας («Σαμπινιὸλ μὲ τὸ στανειό» — «Μακαρίτης Τουπινέλ» — «Νὰ τὸ λέμε» κτλ.). Ἐργασθεὶς μὲ τοὺς κυριωτέρους ἑλληνικοὺς θιάσους, θιασάρχης καὶ αὐτὸς κατὰ περιόδους μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Φιλίππου*, παρέμεινε πολυειδῶς δρῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ σκηνῇ μέχρι τοῦ 1915, ὁπότε, λόγῳ τῶν νέων συνθηκῶν τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, ἀπεχώρησε τιμητικώτατα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἤδη ἰδιωτεύει ὡς συνταξιοῦχος τοῦ σωματείου τῶν Ἑλλήνων ἠθοποιῶν. Ν. Ι. Λ.

— **Ἀπέργης**, *Ἰωάννης*. Ταμίας τῶν Φιλικῶν κατὰ τὸ 1821.

ἀπεργία (ἡ)· ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας.

— **[ΚΟΙΝΩΝ.]** *Ἀπεργία* λέγεται ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ἔργου, διακοπὴ σχέσεως ἐργασίας, ἡ κοινῇ συμφωνίᾳ παῦσις τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν ἑνὸς ἢ πλειόνων ἐπαγγελμάτων ἢ ἐπιχειρήσεων, ἐπὶ σκοπῷ καλυτερεύσεως τῶν ὅρων ἐργασίας ἢ ἀποτροπῆς ἐπικειμένης χειροτερεύσεως, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας ἢ ἀλληλεγγύης, πρὸς ἐπίδειξιν.

Τὰ βαθύτερα αἴτια τῶν ἀπεργιῶν εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ αἴτια τοῦ καθόλου ἐργατικοῦ ἀγῶνος· αἱ ἀφορμαί, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εἶναι αἰτίαι ἐπιφανειακαί, προβαλλόμεναι ὡς κύριαι, διότι τοῦτο συμφέρει συνήθως εἰς ἀμφοτέρας τὰς παλαιούσας τάξεις.

Ἡ ἀπεργία ἐνεφανίσθη κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίως χρόνους. Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος παρουσιάζει κινήματά τινα ὁμοιάζοντα μὲ ἀπεργίαν, ὡς τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰγύπτου, τὴν ἔξοδον τῶν Πληβείων ἐκ Ρώμης, ἥτις κατέληξε, τῇ μεσολαβήσει τοῦ Μενηνίου Ἀγρίππα, εἰς ἄφεσιν χρεῶν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῶν Δημάρχων κ. ἄ.

Ὠργανωμέναι πως ἀπεργίαι ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅτε ἐσημειώθησαν καὶ βιαιότητες, καταστροφαὶ ἐργαστηρίων, αἱματοχυσίαι. Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐγένοντο ἀπεργίαι ὁλοκλήρων ἐπαγγελματικῶν ὁμάδων, ἐκταθεῖσαι εἰς πολλὰς συγχρόνως πόλεις, κατὰ δὲ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον 1824—1842 ἐγένετο καὶ ἡ πρώτη γενικὴ ἀπεργία, ὁποία, τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη βραδύτερον, ἐξερράγη εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὸ Βέλγιον. Τῷ 1852 συναντῶμεν τὴν μεγαλυτέραν ἀναμφισβητήτως ἀπεργίαν τῶν Ἄγγλων κατασκευαστῶν μηχανῶν, βραδύτερον δὲ τὴν τῶν ἐργατῶν ναυπηγείων καὶ ἀνθρακωρυχείων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ ἀπεργίαι, λόγῳ τῶν ἀνωμάλων περιστάσεων καὶ τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων, περιωρίσθησαν πολύ. Μετὰ τὴν λῆξιν ὅμως αὐτοῦ ἐπεφάνησαν μὲ μεγαλυτέραν ἔντασιν. Ἐκ τῶν ἀπεργιῶν τούτων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ κατὰ 1921 ἐκραγεῖσα ἀπεργία τῶν ἀνθρακωρύχων, μὲ 375,000 ἀπεργούς.

Ἐν Γαλλίᾳ μεγαλυτέρα ἀπεργία ἦτο ἡ τῶν σιδηροδρομικῶν τοῦ 1910. Ἐν Γερμανίᾳ αἱ ἀπεργίαι περιστρέφονται συνήθως εἰς τὰς μεταλλουργικὰς βιομηχανίας καὶ τὰ ὀρυχεῖα· εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταξὺ τῶν σιδηροδρομικῶν. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἡ πρώτη ἀπεργία (ἀρτεργατῶν) ἐξερράγη τῷ 1740, ἔπειτα ἐγένετο ἡ τῶν σιδηροδρομικῶν (1877) καὶ ἡ τῶν ἀστυνομικῶν τῆς Βοστώνης (1899). Σπουδαιοτέρα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ τῶν ἀνθρακωρύχων τοῦ 1925 ἥτις καὶ διήρκεσεν 170 ἡμέρας. Σημειωτέον ὅτι ἐν Αὐστραλίᾳ ἐσημειώθη ρεκὸρ δεκατετραμήνου παρατάσεως ἀπεργίας.

Ἑκάστη ἀπεργία ἔχει συνήθως ὡς ἀποτέλεσμα διώξεις, φυλακίσεις καὶ ἐξορίας ἐργατῶν. Παρὰ ταῦτα αἱ ἀποτυγχάνουσαι ἀπεργίαι καὶ αἱ προκαλοῦσαι τὰς μεγαλυτέρας διώξεις δὲν θεωροῦνται ὀλιγώτερον ἐξυπηρετικαὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ὑποθέσεως ἀπὸ τὰς ἐπιτυγχανούσας καὶ εἰρηνικάς.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπεργίαι ἐγένοντο εὐθὺς σχεδὸν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν (ἐν Σύρῳ) καὶ ἀπὸ τοῦ 1879—1883 ἐν Ἀθήναις, Πύργῳ, Πειραιεῖ, Βόλῳ κ. ἄ. Μείζονα ὅμως ἀκμὴν ἔλαβον αἱ ἀπεργίαι μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ κατὰ τὸ 1924 τῶν ναυτεργατῶν, οὓς ἠκολούθησαν οἱ σιδηροδρομικοί, ἠλεκτροτεχνῖται, καπνεργάται καὶ ὑποδηματεργάται.

Ἡ νομικὴ θέσις τῆς ἀπεργίας ὑπῆρξε διάφορος κατὰ τόπους. Ἤδη ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ἀπορρέει ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἑκάστου εἰς τὸ διαθέτειν κατὰ βούλησιν τὰς παραγωγικάς του δυνάμεις καὶ συνεννοεῖσθαι μετὰ τῶν κοινὰ συμφέροντα ἐχόντων. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία κατήργησε, διὰ τοῦ νόμου τῆς 25ης Μαΐου 1864, τὰς ἐν τῷ Ποινικῷ αὐτῆς κώδικι (ἄρθρ. 414—416) προγενεστέρας ἀπαγορευτικὰς τῶν ἀπεργιῶν διατάξεις, καὶ ἡ Πρωσσία, διὰ τοῦ Νόμου τῆς 21ης Ἰουνίου 1869, ἡ δὲ Ἀγγλία διὰ τοῦ Νόμου 34 καὶ 35 Vict c. 32, ἐκήρυξε τὴν ἀπεργίαν ἀπηλλαγμένην πάσης ποινικῆς διώξεως.

Παρ' ἡμῖν τῷ 1920, διὰ τοῦ νόμου 2111 «περὶ ἀδικημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας» κατηργήθη τὸ ἄρθρον 167 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου καθ' ὃ τιμωροῦνται οἱ ἐργάται οἵτινες ἀποφασίζουν τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας των ἢ προκαλοῦσιν εἰς τοιαύτην, ἢ ἐπαπειλοῦσι δι' αὐτῆς, ἂν καὶ ἡ διάταξις αὕτη καὶ πρὸ τοῦ Νόμου 2111 ἐθεωρεῖτο ἀντιβαίνουσα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνεταιρίζεσθαι, ἣν ἀνέγραφε τὸ Σύνταγμα (ἄρθρ. 11), ἴσως δὲ διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐφηρμόσθη κατὰ τῶν ἐργατῶν-τυπογράφων, οἵτινες τῷ 1881 ἐποιήσαντο ἀξίαν λόγου ἀπεργίαν. Σήμερον ἡ νομιμότης τῆς ἀπεργίας δὲν ἀμφισβητεῖται πλέον· μόνον ἡ χρῆσις βίας, χειροδικίας, δόλου, ἀπειλῶν ἢ ἄλλων μέσων ἐξαναγκασμοῦ εἰς ἀπεργίαν κηρύσσεται ἀξιόποινος. Ἡ τελευταία ὅμως κίνησις κατὰ τῶν ἄκρως ἐπαναστατικῶν τάσεων ἤγαγε τὸν Μάρτιον τοῦ 1928 εἰς τὴν ἐπιψήφισιν νόμου στεροῦντος τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας ἐπὶ ποινῇ ἀμέσου ἀπολύσεως καὶ φυλακίσεως.

Εἰς τὴν Ρωσίαν ἡ ἀπεργία θεωρεῖται ἤδη ὡς ἐγκληματική, ἐσχάτης προδοσίας, ὡς ἐπανάστασις τμήματος ἢ ὁμάδος τοῦ προλεταριάτου ἐναντίον τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τῆς ὁποίας ἡ Μπολσεβικικὴ Κυβέρνησις μὲ τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ὄργανά της διατείνεται ὅτι εἶναι ἐν παντὶ ἀντιπρόσωπος.

Ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς ἀπεργίας συνίστατο εἰς τὴν εἰρηνικὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας μέχρι συνθηκολογήσεως μετὰ τῶν ἐργοδοτῶν (ἀπεργία «μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας»). Ἡ ἀπεργία ὅμως αὕτη, σκοπὸν ἔχουσα νὰ περιαγάγῃ εἰς δυσχερῆ θέσιν τοὺς κεφαλαιούχους, κατέληγε συνήθως εἰς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ὡς ἐκ τούτου ἐγκατελείφθη αὕτη ταχέως καὶ ἡ ἀπεργία προσέλαβε μορφὴν ἐπαναστατικῆς δράσεως, ἀπαλλαγεῖσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοῦ πρότερον ρωμαντικοῦ πως καὶ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπεργίας καθωρίσθη σαφῶς: «Εἶναι ἡ μεγάλη ἀντιπροσωπευτικὴ ἰδέα τῆς ὑπερτάτης δράσεως τοῦ προλεταριάτου, ἡ ὁποία δίδει ἀνώτερον νόημα καὶ εἰς τὰ μικρότερα συμβάντα τῆς καθημερινῆς πάλης, ἑνώνει εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἢ ἀναμονὴν τοῦ τελικοῦ δράματος τὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἑτερογενεῖς ἐργατικὰς ὁμάδας, εἶναι ἡ σώζουσα κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν συνδικαλισμόν».

Οἱ σοσιαλισταὶ κατέληξαν εἰς τὴν τριπλῆν θεωρίαν τῆς ἀπεργίας, ἕκαστον μέρος τῆς ὁποίας ἀντιστοιχεῖ εἰς ἰδιαιτέραν χρησιμοποίησιν αὐτῆς: α') *Πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀπεργία*, β') *Σωματειακὴ ἀπεργία* καὶ γ') *Γενικὴ ἀπεργία*. Ἡ πολιτικὴ ἀπεργία σκοπὸν ἔχει ὅπως ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὰς ἀστικὰς κυβερνήσεις ὡρισμένας μεταρρυθμίσεις. Ἡ σωματειακὴ ἀπεργία ἀφορᾷ εἰς οἰκονομικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς διεκδικήσεις, εἶναι δὲ ἢ *ἀμυντική*, ἐπιδιώκουσα τὴν διατήρησιν κεκτημένων κινδυνευόντων, ἢ *ἐπιθετική*, ἐπιδιώκουσα προσκτήσεις καὶ βελτιώσεις.

Ἡ σωματειακὴ ἀπεργία δύναται νὰ ἐπιφέρῃ κοινωνικὴν διασάλευσιν, ἔτι δὲ νὰ ἐκφύγῃ τῶν χειρῶν τῶν συνδικάτων καὶ νὰ περιπέσῃ εἰς τὴν διάκρισιν ἐπαναστατικῶν κομμάτων ἢ ὀργανώσεων μὴ ἐργατικῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται ἀπεργίαι δὲν εἶναι ἢ ἀσκήσεις, δοκιμαί, «προπονήσεις» διὰ τὸ μέγα δρᾶμα τῆς ἐπαναστατικῆς *γενικῆς ἀπεργίας*. Αὐτὴ «θὰ σημάνῃ τὸ τέλος τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου». Ἡ γενικὴ ἀπεργία δὲν εἶναι, ὅπως ἡ πολιτική, πρόσκλησις πρὸς τοὺς κρατοῦντας, οὔτε, ὅπως ἡ σωματειακή, ἐπιταγὴ πρὸς τοὺς ἐργοδότας· εἶναι ἡ κατοχὴ ὑπὸ τῶν συνδικάτων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, εἶναι ἐπανάστασις· οἱ ἐργάται κατ' αὐτὴν δὲν ἀπρακτοῦν, ἐργάζονται, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου πλέον διὰ τὴν «ταξικὴν» ὑπόθεσιν.

Ἡ ἰδέα τῆς γενικῆς ἀπεργίας ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἥτις ἀπεκλήθη *οὐτοπιστικὴ* ἢ *ρωμαντικὴ* περίοδος τοῦ σοσιαλισμοῦ. Συγγραφεῖς τινες ἀποδίδουν τὴν πατρότητα τῆς γενικῆς ἀπεργίας εἰς τὸν Emile de Girardin, ὅστις ἐπρότεινε τὴν κήρυξιν γενικῆς ἀπεργίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτου. Ἡ πρώτη γενικὴ ἀπεργία, ὀργανωθεῖσα ὑπὸ προλεταριάτου, ἐνεφανίσθη, εἴκοσιν ἔτη βραδύτερον, εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὸ Βέλγιον. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφ' ὅτου Γεώργιος ὁ Δ' ἀνεγνώρισε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνασπισμοῦ, ἐσημειώθησαν καὶ αἱ πρῶται ἀπεργίαι, προκαλέσασαι καὶ αἱματηρὰς ταραχάς, ὡς ἡ τῆς Asthon (1830—31), τῆς Λιβερπούλης, τοῦ Μάντσεστερ, τῆς Γλασκώβης κ.ἄ., ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἡ ἰδέα τοῦ ἀπεργιακοῦ κινήματος εἰσέδυσεν εἰς ὅλας τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις. Εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Λονδίνου (1834) ἡ «Grand National Consolidated Trade Union», ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἠρίθμει 500 000 μέλη, ἐκήρυξε γενικὴν ἀπεργίαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὀκταώρου. Αἱ πρῶται ὅμως γενικαὶ ἀπεργίαι ἀπέτυχον, καὶ οἱ ἐργοδόται ἀπήντησαν δ' *ἀνταπεργίας* (lock - out). Ἔκτοτε ἐγκατελείφθη ἡ ἰδέα τῆς γενικῆς ἀπεργίας καὶ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Διεθνοῦς ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς. Εἰς τὰ διεθνῆ ἐν τούτοις συνέδρια τῆς Γενεύης, Λωζάνης, Βρυξελλῶν καὶ Χάγης, οὐδεμία συζήτησις ἐγένετο περὶ γενικῆς ἀπεργίας. Εἰς τὸ ΙΙ ὅμως συνέδριον τῆς Διεθνοῦς (Γενεύη 1873) ἡ ἰδέα τῆς γενικῆς ἀπεργίας ἔδωσεν ἀφορμὴν μεγάλης διαμάχης· τελικῶς τὸ Συ-

Digitized by Google

νέδριον ἀπεφάνθη ὁμοφώνως ὅτι λόγῳ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Διεθνοῦς, δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ πλήρη λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς γενικῆς ἀπεργίας, συνέστησε δὲ εἰς τοὺς ἐργάτας διεθνῆ ἐπαγγελματικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἔντονον σοσιαλιστικὴν προπαγάνδαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ γενικὴ ἀπεργία ἐγένετο δεκτὴ μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰ Συνέδρια τοῦ Σαὶν-Κεντὲν (1892) καὶ τοῦ Ντιζὸν (1894). Μετ' ὀλίγον δέ, διὰ τῶν ἀναρχικῶν τοῦ Σικάγου, μετεπήδησε

Χέρκομερ : *Ὁ ἀπεργός.* [Πινακοθήκη Diploma—Λονδίνου.]

καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἀντιθέτως ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὰ διεθνῆ σοσιαλιστικὰ συνέδρια τῶν Βρυξελλῶν (1891), τοῦ Λονδίνου (1896), τῶν Παρισίων (1900) καὶ τοῦ Ἄμστερνταμ (1904). Ἤδη πιστεύεται γενικῶς ὅτι ἡ μερικὴ ἀπεργία δὲν εἶναι εἰ μὴ μέσον σταδιακῆς πάλης, καὶ ὅτι μόνον ἡ γενικὴ ἀπεργία, ἡ ἐπανάστασις, δύναται νὰ χειραφετήσῃ τοὺς ἐργάτας· ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ μόνον μέσον μὲ τὸ ὁποῖον τὸ προλεταριᾶτον δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του: «Μόνη ἀποκτήσῃ συνείδησιν τῆς θέσεώς του ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῷ ἀστικῷ καθεστῶτι.

ἡ πλήρης ἄρνησις ἐξακολουθήσεως τῆς παραγωγῆς θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἐργοστασίων καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν».

Κυρίως κατὰ τὸν *Σορὲλ* ἡ γενικὴ ἀπεργία ἔχει ἀξίαν ὡς μῦθος δημιουργικὸς τῆς ἐπαναστατημένης ἐργατικῆς τάξεως, ἀνάλογος πρὸς τὴν περὶ ἐπικειμένης **Δευτέρας Παρουσίας** πίστιν τῶν πρωτοχριστιανῶν. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τοὺς ἐπαναστατικοὺς ὁ ἐργάτης ἀσκεῖ ἔργον ἐπαναστατικὸν ὄχι μόνον ὅταν ἀπεργῇ, ἀλλ' ἐν πάσῃ στιγμῇ ἀφ' ἧς

Ἡ γενικὴ ἀπεργία δύναται νὰ εἶναι *σωματειακὴ* ἢ *κοινωνική:* σωματειακὴ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων, κοινωνικὴ δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου. Δύναται δὲ ἡ γενικὴ ἀπεργία νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα *μεταρρυθμίσεως* ἢ *ἐπαναστάσεως*. *Ἡ γενικὴ μεταρρυθμιστικὴ* ἀπεργία ἐπιδιώκει τὴν ἐπιτυχίαν μεταρρυθμίσεων, τὴν διατήρησιν δικαιωμάτων ἢ τὴν διαμαρτυρίαν διὰ κυβερνητικὰς πράξεις. Ἡ *γενικὴ ἐπαναστατικὴ* ἀπεργία ἐπιδιώκει τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ καθόλου τὴν μεταβολὴν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Ἡ γενικὴ ἀπεργία εἶναι *ἐθνική*, ὅταν περιορίζεται εἰς τὰς ὠργανωμένας ἐργατικὰς δυνάμεις ἑνὸς ἔθνους, *διεθνὴς* ὅταν ἐπεκτείνεται εἰς ὅλα τὰ μετέχοντα τῆς ἐπαναστατικῆς ἐργατικῆς κινήσεως. Τοιαύτη γενικὴ ἀπεργία ἐπιχειρήθη κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου ἀνεπιτυχῶς, τοῦτο δὲ ἐπέφερε τὴν πτῶσιν τῆς ΙΙ Διεθνοῦς καὶ μέγα ῥῆγμα εἰς τὴν Διεθνῆ τοῦ Ἄμστερνταμ.

Ἡ διεθνῶς καθιερωμένη ἐργατικὴ *Πρωτομαγιά*, ἑορτὴ εἰς ἀνάμνησιν ὡρισμένου περιστατικοῦ καὶ εἰς διαδήλωσιν τῆς ἀλληλεγγύης τῶν προλεταρίων ὅλου τοῦ κόσμου, οὐχ ἧττον θεωρεῖται *γενικὴ ἀπεργία ἐπιδείξεως*, καὶ λαμβάνεται φροντὶς ὅπως προσλαμβάνῃ πάντοτε μορφὴν 24ώρου ἀπεργίας ἐπαναστατικῆς.

Μορφὴ ἀγῶνος ἀπεργιακοῦ εἶναι τὸ μποϋκοττάρισμα, τὸ σαμποτάρισμα ὁ ὀστρουξιονισμὸς (βλ. τὰς λ.)· ἐπίσης τὸ *Go Canny* (ἢ *Ca Canny)* εἶδος σαμποτὰζ βασιζομένου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς: «εἰς τὴν κακὴν πληρωμὴν κακὴ ἐργασία»· τὸ ἐπίσης ἀγγλικὸν «*strike in detail*» καθ' ὃ οἱ ἐργάται, ἀφοῦ προειδοποιήσουν, ἐγκαταλείπουν τὰς θέσεις των, ἄλλοι δὲ ἐργάται προθυμοποιοῦνται νὰ διορισθοῦν εἰς τὰς κενὰς θέσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετ' ὀλίγον προειδοποιοῦν καὶ ἐγκαταλείπουν, καὶ τοῦτο ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου οἱ ἐργοδόται ἀντιληφθοῦν ὅτι δὲν δύνανται νὰ συγκεντρώσουν ἱκανὸν προσωπικὸν πρὶν ἀποδεχθοῦν τὴν ἀξίωσιν τὴν ὁποίαν προβάλλουν οἱ ἐργάται των. Εἶδος ἀπεργίας εἶναι καὶ ἡ λεγομένη *λευκὴ ἀπεργία*, καθ' ἣν οἱ ἀπεργοὶ προσέρχονται μὲν εἰς τὰς θέσεις των, δὲν ἐκτελοῦσι ὅμως καμμίαν ἐργασίαν πρὶν ἢ ἐξαναγκάσουν τὸν ἐργοδότην ν' ἀποδεχθῇ τὰς ἀξιώσεις των.

Ἡ συντήρησις ἰσχυρῶν «ταμείων ἀμύνης», «—ἀνεργίας», «—προνοίας» ἢ ὅπως ἄλλως λέγονται τὰ ταμεῖα ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀναγκῶν ἀπεργίας, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ νόμου συνεπειῶν, ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε, ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς πολὺ σημαίνων παράγων ἐπιτυχίας τῶν ἀπεργιῶν, ἐφ' ὅσον ἡ σωματειακὴ ἱκανότης πρὸς μικρόχρονον συντήρησιν τῶν ἀπεργῶν ἐτιμᾶτο ὑπὲρ τὴν ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν καὶ δύναμιν.

Ἡ ἐπιτυχία ἐν τούτοις ἢ ἡ ἀποτυχία μιᾶς ἀπεργίας ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως, ἥτις ῥίπτεται εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τῆς μαχητικῆς ἐμπειρίας αὐτῆς. Σφαλερὰ ἠλέγχθη καὶ ἡ ἀντίληψις ὅτι τὸ πολυάριθμον τῶν μελῶν ἑνὸς συνδικάτου ἀσφαλίζει περισσοτέρας πιθανότητας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς ἀπεργιακοὺς ἀγῶνας. Ἀντιθέτως, ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ ταὐτὸ συνδικαλισμένων, καὶ παρεμποδίζει τὴν ἐν τῇ εὐθέτῳ στιγμῇ λῆψιν τῆς ἀποφάσεως τῆς ἀπεργίας, καὶ δυσκίνητον γενικῶς καθιστᾷ τὸ μαχόμενον σῶμα, καὶ κατασφαλίζει ὑπὲρ τῶν πλειοψηφιῶν, συντηρητικῶν συνήθως, τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἀπεργία εἶναι πόλεμος καί, ὅπως κάθε πόλεμος, ἔχει καὶ αὐτὴ κανόνας προπαρασκευῆς καὶ διεξαγωγῆς, οἱ ὁποῖοι βαθμηδὸν ἐξειλίχθησαν εἰς ὁλόκληρον ἐπιστήμην, τὴν στρατηγικὴν καὶ τακτικὴν τῆς ἀπεργίας, ἡ ὁποία διαθέτει καὶ ἀρχηγοὺς καὶ ὅπλα καὶ φρουρούς, ἀποτελεῖ δὲ σύστημα καλῶς μελετημένον, ἰδίᾳ ψυχολογικῶς.

Πράγματι, ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ πράξει διεμορφώθη ἀπεργιακὴ ἠθικὴ καὶ ἀπεργιακὴ τακτική, διάφορος ἐννοεῖται κατὰ λαούς, περιστάσεις καὶ κατηγορίας ἐργατῶν. Κατὰ γενικὸν κανόνα καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως ἐπικρέμεται μὲν διαρκῶς ἡ ἀπειλὴ ἀπεργίας, ἐξασφαλίζηται ὅμως καὶ ὁ αἰφνιδιασμὸς τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πάλην μικρᾶς ἢ μεγάλης δυνάμεως. Ἀναλόγως δὲ τῆς ψυχολογικῆς στιγμῆς καὶ τῶν σκοπουμένων ῥίπτονται εἰς τὴν πάλην τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο *(par panier)* διάφοροι ὁμοιοεπαγγελματικαὶ ὁμάδες, ἢ ἑτεροεπαγγελματικαὶ *ῥιπιδοειδῶς*, ἢ καὶ ἀμέσως πᾶσαι αἱ διαθέσιμοι.

Ὑπὸ τῶν Ἐπιτροπῶν ἀπεργίας συντάσσονται ἑκάστοτε ὁδηγίαι, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἔντυποι τοιαῦται προβλέπουσαι κατὰ τὸ δυνατὸν πᾶσαν περίστασιν.

Ὅσον καὶ ἡ στιγμὴ τῆς ἐνάρξεως θεωρεῖται κρίσιμος καὶ ἡ στιγμὴ τῆς λήξεως μιᾶς ἀπεργίας, εἴτε εἰς περίπτωσιν εὐνοϊκῆς, εἴτε εἰς περίπτωσιν δυσμενοῦς ἐκβάσεως.

Εἰς τὰς ἀπεργίας οἱ ἐργοδόται ἀντιτάσσουν τὴν *ἀνταπεργίαν* (περὶ ἧς βλ. ἐν λ. ἀνεργία) καὶ τὰ κράτη νόμους ὡς οἱ περὶ ἐπιστρατεύσεως τῶν ἐργατῶν μεταφορῶν, περὶ ἐλευθερίας ἐργασίας, ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας κ.λ.π. (βλ. καὶ ἐργατικὸν ζήτημα, ἐργατικὴ νομοθεσία, ἐπανάστασις, συνδικαλισμός).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ζολώτα Ξ.* : «Ἑλλὰς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκβιομηχανεύσεως». *Μπερνστάϊν Ε.* : «Ἡ ἀπεργία». *Bringmann A.* : «Praktische winke für die deutsche Zimmererbewegung». *Challaze F* : «Syndicalisme Révolutionnaire et Syndicalisme Réformiste». *Cornélissen C.* : «Théorie du Salaire et du travail salarié». *Dechesne L.* : «Economie Syndicale». *Gide Ch.* «Le droit de grève». *Griffnelhes V.* : «L'action syndicaliste». *Lagardelle U.* : «Le socialisme ouvrier». *Mermeix.* «Le syndicalisme contre le socialisme». *Pawlowski A.* : «La Confédération générale du travail». *Perreau C.* : Le droit de grève. *Pouget E* : La Confédération général du travail». *Sorel G.* : «Matériaux d'une théorie du prolétariat». *Vandervelde E.* «La grève générale en Belgique». *Webb S. & B.* : «History of Trade Unionism».

Α. Γ. ΒΑΛΑΣΑΚΗ

Digitized by Google

— *ἀπεργία τῆς πείνης*· βλ. πεῖνα.

ἀπεργὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπεχόμενος τῆς ἐργασίας, ὁ μετέχων τῆς ἀπεργίας.

ἀπεργοσπάστης, θηλ.—*στρια*· ὁ ἐν καιρῷ ἀπεργίας προσφερόμενος εἰς ἐργασίαν ἐργάτης πρὸς ἀντικατάστασιν ὁμοιοεπαγγελματιῶν ἀπεργούντων (βλ. καὶ ἀνταπεργός).

ἀπεργῶ· ἀπέχομαι τῆς ἐργασίας, μετέχω τῆς ἀπεργίας.

ἀπερεύγομαι· ἐρεύγομαι, ὀποπτύω, ἐξεμῶ· || (ἐπὶ ποταμῶν) χύνομαι, ἐκβάλλω.

ἀπερημῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ἐντελῶς ἔρημον, ἐγκαταλείπω.

ἀπερήφανος, —*η*,—*ο*· ἰδιωματ., ὁ μὴ ὑπεροπτικός, μὴ ὑπερήφανος· κατ' ἀκολουθίαν, ὁ εὐπροσήγορος, ὁ καταδεκτικός.

Ἀπέρι (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Καρπάθου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β. σ. 407 α').

ἀπερίβλητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιβεβλημένος, ὁ μὴ ἐνδεδυμένος, γυμνός.

ἀπεριγέλαστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., αὐτὸν τὸν ὁποῖον δὲν ἐπεριγέλασαν, δὲν ἔσκωψαν, δὲν ἐνέπαιξαν.

ἀπερίγραπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιγεγραμμένος, ἢ ὁ μὴ περιγραφόμενος: «κάλλος ἀπερίγραπτον», ποῦ δὲν περιγράφεται, ἐξαίρετον. — Ἐπίρρ. *ἀπεριγράπτως*.

ἀπερίγραφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιγραφείς, ὁ μὴ διὰ λόγου σκιαγραφηθείς.

ἀπεριέργαστος (ὁ, ἡ,),— *ον* (τό)· ὁ μὴ περιεργαζόμενός τι, ὁ μὴ ἐξετάζων τι μετὰ περιεργείας, μετὰ προσοχῆς· || παθητ. ὁ μὴ ἐξετασθείς, ὁ μὴ παρατηρηθεὶς μετὰ προσοχῆς.

ἀπεριέργεια (ἡ)· ἔλλειψις περιεργείας, ἀδιαφορία.

ἀπερίεργος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περίεργος, ἀδιάφορος.—Ἐπίρρ. *ἀπεριέργως*.

ἀπερίθαλπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ τυχὼν περιποιήσεως, περιθάλψεως.

ἀπερικάλυπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περικεκαλυμμένος, ἀσκεπής, φανερός.

ἀπερίκλειστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περικεκλεισμένος, ὁ μὴ τοιχογυρισμένος.

ἀπερικόσμητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περικεκοσμημένος.

ἀπεριοδικός, —*ή*, —*όν*· ὁ μὴ περιοδικός, ὁ μὴ κινούμενος δηλ. καθ' ὡρισμένον νόμον, καθ' ὡρισμένην περίοδον (βλ. λ.).

— *ἀπεριοδικὴ κίνησις [Μηχαν.]*. Καλοῦμεν ἀπεριοδικὰς κινήσεις τὰς μὴ *περιοδικὰς* τοιαύτας. Ἡ ἄρσις τῆς περιοδικότητος κινήσεώς τινος ἐπιτυγχάνεται διὰ πεδήσεως (Dfunmpäg). Ἡ πέδησις δυνατὸν νὰ εἶναι μηχανικὴ ἢ ἠλεκτρομαγνητική. Μηχανικὴ εἶναι ἡ πέδησις ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀέρος, τὴν ἀντίστασιν τῶν ὑγρῶν καὶ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν κινήσεων ἀσυγχρόνων περιόδων. Ἠλεκτρομαγνητικὴ πέδησις ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπαγωγῆς ρευμάτων Foucault εἰς μᾶζαν χαλκοῦ κινουμένην σχετικῶς πρὸς μαγνήτην. Ἐν τῇ πράξει ἡ ἠλεκτρομαγνητικὴ πέδησις ἀπεδείχθη προτιμητέα εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐφαρμογῶν. Α. Μ.

— *ἀπεριοδικὸν κύκλωμα [Ἠλεκτρ.]*. Κύκλωμα ἠλεκτρικὸν ὅπερ δὲν παρουσιάζει ἰδίαν περίοδον. Γενικῶς κύκλωμα περιλαμβάνον αὐτεπαγωγὴν L καὶ χωρητικότητα C θεωρεῖται ὡς ταλαντευόμενον περιόδου $T = 25\sqrt{Lc}$ ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ὠμικὴ ἀντίστασις τοῦ κυκλώματος δὲν ὑπερβαίνει ὡρισμένην τιμήν, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς αὐτεπαγωγῆς καὶ χωρητικότητος αὐτοῦ. Ἐὰν ἡ ἀντίστασις τοῦ κυκλώματος εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ μεγέθους $\sqrt{4L/c}$ τότε τὸ κύκλωμα λέγεται *ἀπεριοδικόν*. Τὰ ἀπεριοδικὰ κυκλώματα τυγχάνουσι μεγίστης ἐφαρμογῆς ἐν τῇ Ἀσυρμάτῳ Τηλεγραφίᾳ (βλ. λ.) Κ. Π.

ἀπερίοδος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων περίοδον: «λόγος ἀπερίοδος».

ἀπεριόριστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιωρισμένος, ὁ μὴ περιγεγραμμένος δι' ὁρίων, ὁ ὑπερβαίνων πᾶν ὅριον, ἀόριστος: «ἀπεριόριστος χῶρος, —χρόνος, — ἐξουσία, — δικαίωμα, — ἄδεια, — ὑπακοὴ κ.τ.τ.» || ἐπὶ βοσκημάτων καὶ καθόλου τῶν κατοικιδίων ζῴων, ὁ μὴ περικεκλεισμένος ἔν τινι τόπῳ· || ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ἐπὶ παιδίων, ὁ ἀχειραγώγητος, ὁ ἀκωλύτως μεταβαίνων ὅπου εἰς αὐτὸν ἀρέσκει· || τὸ οὐδ. *ἀπεριόριστον* ὡς οὐσιαστ: «τὸ ἀπεριόριστον τῆς ἐξουσίας». — Ἐπίρρ. *ἀπεριορίστως*. Β. Φ.

— *ἀπεριόριστον* (τὸ) *[Φιλοσ.]*· βλ. ἄπειρον.

— *ἀπεριόριστος εὐθύνη [Νομ.]*· βλ. εὐθύνη.

ἀπερίπαικτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιπαιχθείς, ὁ μὴ ἐμπαιχθείς.

ἀπερίσκεπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ περισκέψεως λαλῶν ἢ πράττων, ἀσύνετος, ἐπιπόλαιος, κοῦφος· κοιν. ἀστόχαστος. —Ἐπίρρ. *ἀπερισκέπτως*.

ἀπερισκεψία (ἡ)· ἡ ἔλλειψις περισκέψεως, ἀσυνεσία, ἐπιπολαιότης, κουφότης.

ἀπερίσπαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περισπώμενος, ὁ μὴ ἀποσπῶν τὴν προσοχήν του ἀπὸ τοῦ ἔργου του, ὁ μὴ ἐμποδιζόμενος ὑπ' ἄλλων ἔργων. —Ἐπίρρ. *ἀπερισπάστως*.

ἀπερίστροφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιστρεφόμενος, ὁ μὴ ὑπεκφεύγων, ὁ εὐθύς, ὁ εἰλικρινής, ὁ σαφής. —Ἐπίρρ. *ἀπεριστρόφως*.

ἀπεριτείχιστος (ὁ, ἡ,) —*ον* (τό)· ὁ μὴ διὰ τείχους περικεκλεισμένος, ἀτείχιστος.

ἀπερίτμητος ὁ, ἡ, —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιτμηθείς, ὁ μὴ ὑποστὰς τὴν περιτομὴν (βλ. λ.)

ἀπεριτοίχιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ διὰ τοίχου περικεκλεισμένος, ἄλλως *ἀτοιχογύριστος, ἀμάνδρωτος*.

ἀπεριτόλη (Aperitol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Κόνις ἄοσμος καὶ ἄγευστος, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι. Ὑπό τινων ἀναφέρεται ὡς μεῖγμα ἀκετυλο- καὶ βαλερο-φαινολοφθαλεΐνης, ὑπὸ ἄλλων ὡς μεῖγμα βαλεριανικοῦ ὀξέος ὀξικοῦ ἐστέρος καὶ φαινολοφθαλεΐνης καὶ τέλος ὑπὸ ἄλλων ὡς ἰσοβαλερυλακετυλοφαινοφθαλεΐνης. Δίδεται ὡς ἐκκοπρωτικὸν φάρμακον δρῶν ἠπίως καὶ μὴ ἐρεθίζον εἰς δόσιν 2 δισκίων δι' ἐνήλικας καὶ $^1/_2$—1 διὰ παιδία. Φέρεται εἰς σωλῆνας περιλαμβάνοντας 12 δισκία περιεκτικότητος 0,2 γρμ. ἕκαστον. Κ. Γ. Μ.

ἀπέριττος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων τι περιττόν, ἁπλοῦς, ἀφελής, λιτός· || ἀνεπιτήδευτος, ὁ μὴ κεκαλλωπισμένος.—Ἐπίρρ. *ἀπερίττως*.

ἀπερίφρακτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ περιπεφραγμένος, ὁ μὴ διὰ φράκτου περικεκλεισμένος.

ἀπερίφραστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ διὰ περιφράσεων, διὰ σχηματικοῦ λόγου ἐκφραζόμενος, εὐθύς, παρρησιαστικός.— Ἐπίρρ. *ἀπεριφράστως*.

Ἀπέρλαι· βλ. Ἀπέρραι.

ἀπερνῶ· βλ. περνῶ.

Ἀπεροπία (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νησὶς παρὰ τὴν Ὑδρέαν, τὸ σημερινὸν *Ὑδρόνι (Πανσ.* 2, 34. 9. *Πλίν.* 4.12).

ἀπερουνιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Σκύρῳ τοῦ φυτοῦ *ἄκανθος ἡ ἀκανθώδης* (acanthus spinosus). Δ. Ν. Π.

Ἀπέρραι καὶ *Ἀπέρλαι [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λυκίας ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀσσάρ *(Ἱεροκλ.* 684).

ἀπέρχομαι· ἀόρ. *ἀπῆλθον*· ἀπομακρύνομαι ἀπό τινος τόπου, φεύγω· ἡ ἀπὸ τόπου ἢ ἡ εἰς τόπον σχέσις δύναται νὰ κεῖται ἢ μὴ κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λόγου: «ἀπέρχομαι ἐξ Ἀθηνῶν», «ἀπέρχομαι εἰς Ἀθήνας», «ἀπέρχομαι ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σπάρτην». Β. Φ.

ἀπέσ' (ἰδιωμ. ἐν Πόντῳ) μέσα: «ἐζωγραφίστες ἀπέσ' στὴν κάρδια μ'», ζωγραφίστηκες μέσ' στὴν καρδιά μου». Ε. Ι. Χ.

Ἀπέσας, —*αντος*. Υἱὸς τοῦ Ἀκρισίου, ἥρως καὶ βασιλεὺς τῆς Νεμέας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

—Ἀπέσας, —*αντος [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος εἰς τὴν χώραν τῶν Κλεωνῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Διός.

ἀπεσκευασμένος,—*η*, —*ον*· παθ. μετ. παρακ. τοῦ ἀποσκευάζω (βλ. λ.).

— *ἀπεσκευασμένον πλοῖον [Ναυτ.]*. Καλεῖται οὕτω (navire dégréé—vessel unrigged) πᾶν πλοῖον, ἱστιοφόρον ἰδίᾳ, οὗτινος ὁ ἐξαρτισμὸς ἀφῃρέθη εἴτε πρὸς φύλαξιν εἴτε πρὸς ἀντικατάστασιν ἢ ἐπισκευήν· κοιν. *ξαρματωμένον*. Π. Σ. Α.

ἀπεσπασμένος, —*η*, —*ον*· μετ. παθ. παρακ. ἀποσπῶ (βλ. λ.)· ὁ ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοῦ κυρίως σώματος· ὁ ὑπάλληλος ὁ ὑπηρετῶν εἰς ὑπηρεσίαν εἰς ἣν δὲν ἀνήκει ὀργανικῶς.

— *[Στρατ.]*· βλ. ἀπόσπασις.

ἀπεσταγμένος,—*η*,—*ον*· μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἀποστάζω (βλ. λ.) λαμβανομένη ἀντὶ ἐπιθέτου· ἀποσταλαγμένος, διηθημένος, διϋλισμένος.

ἀπεσταλμένος,— *η*,— *ον*· μετοχ. παθ. παρακ. τοῦ ἀποστέλλω (βλ. λ.), λαμβανομένη ἀντὶ ἐπιθέτου, ἢ καὶ οὐσιαστικοῦ· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐστάλη που· || ὁ ἀντιπρόσωπος, ὁ πληρεξούσιος.

—*[Διεθν. Δικ.]* Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ ἀπεσταλμένου (Parlamentär) ἐννοεῖται τὸ ἀποστελλόμενον πρόσωπον ἐν καιρῷ πολέμου ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου στρατεύματος πρὸς τὸ ἕτερον, ἐντεταλμένον νὰ μεταβιβάσῃ ὡρισμένην εἴδησιν ἢ γνωστοποιήσῃ τι πρὸς αὐτὸ (πρότασιν πρὸς συνομολόγησιν ἀνακωχῆς, προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως κλπ.) καὶ θεωρούμενον, τούτου ἕνεκα, κατὰ τὸ διάστημα τῆς τοιαύτης ἀποστολῆς του ὡς «μὴ ἐχθρὸς» καὶ συνεπῶς ἀπαραβίαστον, ὅ,τι ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς. Ὡς ἑξῆς ὁρίζει ἡ Συμφωνία τῆς Χάγης τοῦ 1899 τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπεσταλμένου: «Ἀπεσταλμένος εἶναι ὅστις εἶναι ἐντεταλμένος ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπάλων, ὅπως συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐμφανιζόμενος μὲ τὴν λευκὴν σημαίαν». Ὁ ἐχθρὸς δύναται νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν ἀντίπαλον εἴτε ὅτι οὐδόλως θὰ δεχθῇ ἀπεσταλμένους, εἴτε ὅτι ἐν ὡρισμένῳ μόνον χρόνῳ δὲν θὰ δεχθῇ τοιούτους. Κατὰ τὸ ἄρθρ. 44 τῆς περὶ τοῦ Δικαίου τοῦ πολέμου Δηλώσεως τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1874 ὁ ἀπεσταλμένος, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ ἀντίπαλος δηλώσῃ ὅτι δὲν θὰ δεχθῇ τοιοῦτον, ἀπόλλυσι τὸ ἀπαραβίαστον αὐτοῦ. Τὴν ἀρχὴν ὅμως ταύτην ἀνέτρεψεν ἡ Συνδιάσκεψις τῆς Χάγης τοῦ 1899 τῇ ἐπιμονῇ τῆς Γερμανίας, πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς ὁποίας συνετάχθη ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γαλλία οὕτω δὲ πως σήμερον καὶ ὁ παρὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ ἀντιπάλου πεμπόμενος ἀπεσταλμένος χαίρει ἀπολύτως τοῦ ἀπαραβιάστου. Ὁ ἀντίπαλος πρὸς ὃν πέμπεται ἀπεσταλμένος ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῇ αὐτόν, δικαιοῦται ὅμως νὰ λάβῃ πάντα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα (λ.χ. νὰ ἐπιδέσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀπεσταλμένου, ὅπως οὗτος μὴ ἀντιληφθῇ τὰς κατασκηνώσεις τοῦ ἐχθροῦ κλπ.), δύναται δὲ καὶ νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἄμεσον ἐπιστροφήν του εἰς τὸ στράτευμά του, ἐφόσον λόγοι στρατιωτικῆς φύσεως ἐπιβάλλουν τοῦτο. Ὁ ἀπεσταλμένος πρέπει νὰ εἶναι ἐφωδιασμένος δι' ἐγγράφου τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ ἀντιπάλου στρατεύματος, ἐξ οὗ νὰ ἐμφαίνεται ἡ πρὸς μετάδοσιν εἰδήσεων ἁρμοδιότης του. Ὁ ἀπεσταλμένος, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, πρέπει νὰ φέρῃ λευκὴν σημαίαν, δυνάμενος ν' ἀκολουθῆται καὶ ὑπὸ ἑτέρου προσώπου φέροντος τὴν λευκὴν σημαίαν (σημαιοφόρου) καὶ ἑνὸς σαλπιγκτοῦ, ὡς καὶ ὑφ' ἑνὸς διερμηνέως, οἵτινες ἀπολαύουσιν ἐξ ἴσου τοῦ ἀπαραβιάστου ὡς καὶ ὁ ἀπεσταλμένος. Οὗτος ἀπόλλυσι τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀπαραβιάστου, ἐφ' ὅσον ἤθελε καταχρασθῆ τῆς θέσεώς του ζητῶν νὰ προδώσῃ τὸν ἐχθρὸν κλπ., πάντως ὅμως ἁπλῆ ὑπόνοια δὲν ἀρκεῖ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑφίστανται δεδομένα πειστήρια. Τὸ ἄρθ. 33 τῆς Χάγης ὁρίζει τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἀρχηγὸς πρὸς ὃν ἀποστέλλεται ὁ ἀπεσταλμένος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῇ ὁπωσδήποτε αὐτόν, δυνάμενος νὰ λάβῃ πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ἀπεσταλμένον νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ἀποστολῆς του ὅπως συλλέξῃ πληροφορίας. Δικαιοῦται δὲ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν πραγματικῶς ἤθελεν οὗτος καταχρασθῇ τῆς ἰδιότητός του νὰ κατακρατήσῃ τὸν ἀπεσταλμένον ἐπί τινα χρόνον.» *Τὸ δὲ ἄρθ. 34 λέγει:* «Ὁ ἀπεσταλμένος ἀπόλλυσι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπαραβιάστου ἐφόσον ὑφίσταται ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις ὅτι ἐχρησιμοποίησε τὴν προνομιοῦχον θέσιν του, ὅπως προβῇ ἢ χρησιμεύσῃ εἰς προδοσίαν». Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀποστολῆς του ὁ ἀπεσταλμένος ἀφίνεται ἐλεύθερος καὶ ἐπιστρέψῃ, ἐπιτρεπομένης τῆς καὶ αὖθις χρήσεως προφυλακτικῶν μέτρων ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ περιεχόμενον τῶν «Διατάξεων τῶν σχετικῶν πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου» τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Χάγης τοῦ 1899 καὶ εἰδικώτερον τῶν ἄρθρ. 32—34 αὐτῆς, τὰ ὁποῖα πραγματευόμενα περὶ τῶν ἀπεσταλμένων ἐλήφθησαν περὶ τοῦ Δικαίου τοῦ πολέμου Δηλώσεως τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1874

— *[Διπλωματ]* Ὑπὸ τὸν ὅρον «*ἀπεσταλμένος*» (envoyé) ἢ «*ἔκτακτος ἀπεσταλμένος*» (envoyé extraordinaire) καλεῖται ὁ ἀνήκων εἰς τὴν β' κατηγορίαν τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων διαπεπιστευμένος ἀντιπρόσωπος Κράτους τινὸς παρά τινι ἄλλῳ, δηλ. παρὰ τῷ Ἄρχοντι τοῦ λόγῳ Κράτους, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ Κράτει Ἄρχοντος. Ἡ κατάταξις τοῦ ἀπεσταλμένου εἰς τὴν β' κατηγορίαν τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων ὀφείλεται εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ Συνεδρίου καταρτισθέντα «Κανονισμὸν περὶ τῆς τάξεως τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων» τῆς 19 Μαρτίου 1815 (ἄρθρ. 1), καθ' ὃν οἱ διπλωματικοὶ πράκτορες διῃροῦντο εἰς 3 κατηγορίας, ὅ,τι ἀνέτρεψε τὸ συνέδριον τοῦ Ἀκυϊσγράνου τὸ ὁποῖον συνέστησε 4 κατηγορίας διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων, διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἑτέρας μεταξὺ δευτέρας καὶ τρίτης, χωρίς, οὕτω πως, ὁ βαθμὸς τοῦ ἀπεσταλμένου νὰ παύσῃ τοῦ ν' ἀποτελῇ τὴν β'. κατηγορίαν τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων.

—*[Δημοσιογρ.]*. βλ. ἀνταποκριτής.

Digitized by Google

'Απεσχίλλ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. 'Ονομασία ὑφ' ἣν οἱ παλαιοὶ τῆς ἱστιοφόρου μας ναυτιλίας ναυτικοὶ ἐνόουν τὰς κορυφὰς («τὰ 'Απεσχίλλ τοῦ Σιρέττου τῆς Τζιμπεράλτας») *Σιέρρα Μπουλλῶνες* (Sierra Bullones, ὑψόμ. 2808 ποδ.) εἰς ἃς τερματίζεται ἡ ἀφρικανικὴ ἀκτὴ τοῦ πορθμοῦ τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι, καθὼς καὶ ὁ κατέναντί των ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς ὀρθόπαγος τοῦ Γιβραλτάρ, (ἀρχ. *Κάλπη*) ἀποτελοῦν πολύτιμα «γνωρίσματα» διὰ τὴν ἐξ ἀνατολῶν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀνοίγματος τοῦ πορθμοῦ. Ὠφείλετο δὲ ἡ ὀνομασία αὕτη εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μας κακὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπὶ τῶν 'Αγγλικῶν χαρτῶν σημειουμένης *Apes Hill ("Εϊπς Χίλλ)* σημαίνουσαν *«λόφος τῶν πιθήκων»*. Φέρονται δὲ αἱ κορυφαὶ αὗται καὶ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας Monte de las Monas ἱσπανιστὶ καὶ Jebel Musa ἀραβιστί, αἵτινες διεδέχθησαν τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς *'Αβίλυξ (Στράβ.)*, *'Αβύλη Στήλη ('Ανών Περιηγ., Πτολ.)* *'Αβίλη* («ὄρος πολύθηρον καὶ μεγαλόδενδρον» *Στρ.* Didot 702,33) καὶ τὴν ρωμαϊκὴν *Abila*. 'Απολήγουσι δὲ οἱ βουνοὶ οὗτοι εἰς τὸ ἀκρωτήριον Leona (πλάτ. 35°55'10" Β, μῆκ. 6°25'45" Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 142: Strait of Gibraltar) ἀπέχον τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ Γιβραλτὰρ *Γιούρωπα Πόϊντ* (Europa Point) 12 μιλ. και ἔχον εἰς 1 μιλλ. ΝΔ αὐτοῦ μικρὰν νῆσον, τὴν *Περεχίλ* (Peregil ἢ Perejil). Κατὰ τὸν Victor Berard («Les Pheniciens et l'Odyssée») ἡ μὲν νῆσος Περεχὶλ εἶναι ἡ νῆσος τῆς Καλυψοῦς (I, 263), αἱ δὲ κορυφαὶ Apes Hill ὁ "Ατλας ὁ ὑποβαστάζων τὸν οὐρανόν, διότι τὸ σχῆμα τοῦ ὄρους καὶ αἱ σχεδὸν εἰς τὰ νέφη χανόμεναι κορυφαί του ἔδιδον εἰς τοὺς ἀρχαίους Φοίνικας τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στήλης ὑποβασταζούσης τὸν οὐρανὸν (I, 244).

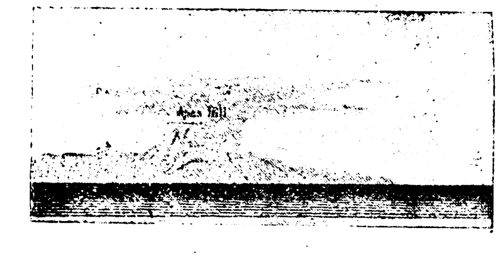

Τὸ ὄρος 'Απεσχίλλ.
[Αἱ κορυφαί του χανόμεναι εἰς τὰ νέφη τοῦ 'Ατλαντικοῦ παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν στήλης ὑποβασταζούσης τὸν οὐράνιον θόλον.]

Περίεργον εἶναι ὅτι οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πίθηκοι εἶναι ἀπαράλλακτοι πρὸς ὀλίγους εὑρισκομένους εἰς Γιβραλτὰρ καὶ ὧν τὸ σπήλαιον (Monkey's cave), εὑρισκόμενον παρὰ τὸ πυροβολεῖον Europa battery, ἐπιμελῶς προφυλάσσουσιν οἱ "Αγγλοι, περιφράξαντες αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς. Σ. Ε. Λ.

ἀπέσω· ἰδιωματ., ἀπὸ μέσα, μέσα μου ἢ μέσα μας: «ἔτρωγέ μας ἀπέσω μας ὁ καημός» || τοπικῶς, ἔνδοθεν: «ἀπέσω ἀπὸ τὸ καράβι θωροῦν τὴ στράτα καὶ καρτεροῦν».

'Απεσωκάρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πλώρας τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 168. Δ. Ε. Μ.

'Απέτ. Αἰγυπτία θεά, λατρευομένη ἰδίως ἐν Θήβαις καὶ ἀπεικονιζομένη μὲ πρόσωπον κροκοδείλου καὶ μὲ κρεμαμένους μαστούς. Συμβολίζει τὴν μητρότητα καὶ τὸν θηλασμόν. Καλεῖται ἐπίσης *Σεποὺτ* καὶ *Ταοὺρ (ἡ μεγάλη)*, παρ' Ἕλλησι δὲ *Θούηρις*. Ἡ 'Απὲτ εἶναι καὶ θεὰ τῆς ἐκδικήσεως, παριστανομένη ὡς τοιαύτη μὲ κεφαλὴν λέοντος καὶ κρατοῦσα ἐγχειρίδιον εἰς τὰς χεῖρας. Α. Δ.

ἀπέταλα (τὰ) *[Βοταν.]*. Φυτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, τῶν ὁποίων τὸ ἀνθικὸν τμῆμα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν μόνον πέταλον ἢ στερεῖται τελείως τοιούτου. Τὰ ἀπέταλα διαιροῦνται εἰς πλείστας ὅσας τάξεις, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Α') Οὐρτικώδη (Urticinae). Πόαι, θάμνοι ἢ δένδρα φέροντα ποικίλης μορφῆς φύλλα, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι ἔμμισχα, φέρουσι παράφυλλα καί τινα τούτων ἔχουσι γαλακτώδη χυμόν. "Ανθη ἀφανῆ κατὰ πυκνὰς ταξιανθίας διατεταγμένα, γονιμοποιούμενα διὰ τῶν ἐντόμων ἢ τοῦ ἀνέμου. Τὰ ἄνθη φέρουσιν ἁπλοῦν καλυκοειδὲς περιγόνιον καὶ στήμονας ἰσαρίθμους πρὸς τὰ σέπαλα. Ἡ ᾠοθήκη ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἢ δύο καρποφύλλων καὶ εἶναι ἐπιφυής, μονόχωρος μὲ μίαν σπερματικὴν βλάστην. Καρπὸς καρυοειδής. Εἰς τὴν τάξιν τῶν *οὐρτικωδῶν* περιλαμβάνονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι:

1) Οὐλμίδαι (Ulmidae). Δένδρα ἀρκετοῦ μεγέθους, μὲ φύλλα ἀσύμμετρα, πτερόνευρα καὶ εὔπτωτα παράφυλλα. "Ανθη ἀρρενοθήλεα· ᾠοθήκη ἐκ δύο καρποφύλλων συνισταμένη, μονόχωρος καὶ μὲ ἀνάτροπον σπερματικὴν βλάστην. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὑπάγονται: *πτελέα ἡ πεδινὴ* (Ulmus Campestris), *πτελέα ἡ ὀρεινὴ* (Ulmus montana), *κελτὶς ἡ νοτία* (Celtis australis) καὶ *κελτὶς ἡ Τουρνεφόρτειος* (Celtis Turnefortii).

2) Μορεΐδαι (Moredeae). "Ανθη κατὰ κεφαλίδας διατεταγμένα, μονογενῆ. Ὠοθήκη μὲ ἀνάτροπον σπερματικὴν βλάστην. Ἐνταῦθα ὑπάγονται: *μορέα ἡ λευκὴ* (Morus alba), *μορέα ἡ μελανὴ* (Morus nigra), *συκομορέα* (Sycomorus), *ἀντιαρὶς ἡ τοξικὴ* (Antiaris toxica), *συκῆ ἡ καρικὴ* (Ficus carica), *συκῆ ἡ βεγγαλικὴ* (Ficus bengalensis), *συκῆ ἡ ἐλαστικὴ* (Ficus elastica), *συκῆ ἡ λακκοφόρος* (Ficus laccifera), *συκῆ ἡ ἱερὰ* (Ficus sacra), *βρουσσονετία ἡ χαρτοποιὸς* (Brussonetia papirifera) καὶ *ἀρτόκαρπος* (Artocarpus).

3) Οὐρτικίδαι (Urticidae). "Ανθη μονογενῆ, ᾠοθήκη μονόστυλος, ὀρθὴ σπερματικὴ βλάστη, καρπὸς δρυπώδης. Εἰς ταύτην ὑπάγονται τὰ εἴδη: *οὐρτικὴ ἡ καυστικὴ* (Urtica urens), *οὐρτικὴ ἡ δίοικος* (Urtica dioica), *οὐρτικὴ ἡ σφαιριοφόρος* (Urtica pilulifera), *βοιμηρία ἡ λευκὴ* (Boehmeria alba), *παριεταρία ἡ 'Ιουδαϊκὴ* (Parietaria Judaica).

4) Καννάβιδαι (Cannabidae). "Ανθη δίοικα. Ὠοθήκη ἐκ δύο καρποφύλλων συνισταμένη, σπερματικὴ βλάστη ἀνάτροπος. Γνωστότερα τὰ εἴδη: *κάνναβις ἡ ἥμερος* (Cannabis sativa), *οὔμουλος ὁ λυκίσκος* (Humulus lupulus).

Β') 'Ιουλοφόρα (Amentaceae). "Ανθη κατὰ ἰούλους διατεταγμένα. Εἶναι τὰ ἀτελέστερα τῶν ἀπετάλων. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) 'Ιτεΐδαι (Salicaceae). Θάμνοι ἢ δένδρα μὲ ἁπλᾶ φύλλα, φέροντα παράφυλλα. "Ανθη ὑπόγυνα, δίοικα καὶ ἐστερημένα περιανθίου. Στήμονες δύο ἢ πλείονες. Ὠοθήκη ἐκ δύο μερῶν συνισταμένη μετὰ πολυαρίθμων σπερματικῶν βλαστῶν. Ἐνταῦθα ὑπάγονται: *ἰτέα ἡ λευκὴ* (Salix alba), *ἰτέα ἡ πλόκιμος* (Salix viminatis), *ἰτέα ἡ εὔθραυστος* (Salix fragilis), *λεύκη ἡ λευκὴ* (Populus alba), *λεύκη ἡ τρέμουσα* (Salix tremula), *λεύκη ἡ μελανὴ* (Salix nigra).

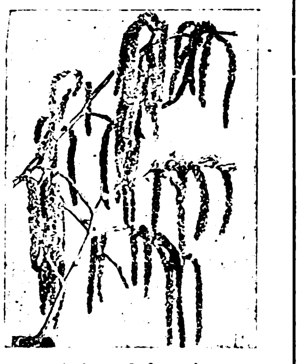

Λεύκη ἡ λευκή.
(Κλάδος μὲ ἄρρενα ἄνθη).

2) Κυπελλοφόρα (Cupuliferae). Θάμνοι ἢ δένδρα μὲ φύλλα ἁπλᾶ, ὀδοντωτά, συνήθως, καὶ εὔπτωτα παράφυλλα. "Ανθη μόνοικα, ᾠοθήκη δίχωρος ἢ τρίχωρος μετὰ ἀνατρόπου (μιᾶς ἢ δύο) σπερματικῶν βλαστῶν. Ἡ γονιμοποίησις τελεῖται διὰ τοῦ ἀνέμου. Καρπὸς καρυοειδής. Κυριώτερα εἴδη εἶναι: *βετούλη ἡ λευκὴ* (Betula alba), *ἄλνος ἡ γλοιώδης* (Alnus glutinosa), *κόρυλος ἡ ἀβελλάνειος* (Corylus avellana), *καρπῖνος ὁ βετουλοειδὴς* (Carpinus betulus), *φηγὸς ἡ δασικὴ* (Fagus sylvatica), *καστανέα ἡ ἐδώδιμος* (Castanea vesca), *δρῦς ἡ σκληρὰ* (Quercus robur), *δρῦς ὁ σμίλαξ* (Quercus smilax), *δρῦς ἡ αἰγίλωψ* (Quercus aegilops), *δρῦς ἡ κοκκοφόρος* (Quercus coccifera), *δρῦς ἡ καλλίπρινος* (Quercus calliprinus) *δρῦς ἡ βαφικὴ* (Quer. tinctoria).

Κλάδος δρυὸς τῆς κοκκοφόρου.

Δρῦς ἡ βαφική.

3) Καρυΐδαι (Juglandaceae). Δένδρα μεγάλου ἀναστήματος μὲ πτεροειδῆ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἀρωματικά. "Ανθη ἐπίγυνα, μόνοικα. Ὠοθήκη ἐκ δύο καρποφύλλων συνισταμένη, μὲ ὀρθὴν σπερματικὴν βλάστην. Καρπὸς δρυποειδής. Κοινότερον εἶδος: *καρύα ἡ κοινὴ* (Juglans regia).

Κλάδος καρύας τῆς κοινῆς.
[Α=ἄρρενα ἄνθη.]

Γ') Πολυγονώδη (Polygoninae). Διακρίνεται ἐκ τῶν ἀρρενοθηλέων ἀνθέων της, τῆς μονοχώρου ᾠοθήκης μετὰ ὀρθῆς σπερματικῆς βλάστης καὶ καρυοειδοῦς ἢ δρυποειδοῦς καρποῦ. Εἶναι θάμνοι ἢ δένδρα μὲ κομβοειδῆ βλαστὸν καὶ φύλλα ἁπλᾶ καὶ ἄνευ ὀδοντώσεων. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι:

1) Πεπερίδαι (Peperaceae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ γυμνὰ ἄνθη. Κυριώτερα εἴδη εἶναι: *πέπερι τὸ μέλαν* (Peper nigrum) καὶ *πέπερι ἡ Κουβέβα* (Peper Cubeba).

2) Πολυγονίδαι (Polygonaceae). "Ανθος τριμελὲς μεθ' ἁπλοῦ ἢ διπλοῦ περιγονίου. Εἶναι πόαι καὶ σπανίως ξυλώδεις θάμνοι. Καρπὸς καρυοειδής. Εἰς τοὺς πολυγονίδας ὑπάγονται τὰ εἴδη: *πολυγόνιον ὁ κομβόλβουλος* (Polygonium comvolvulus), *πολυγόνιον τὸ πτηνόφιλον* (Polygonium aviculare), *πολυγόνιον τὸ παραθαλάσσιον* (Polygonium maritimum), *ρούμηξ ὁ οὖλος* (Rumex crispus), *ρούμηξ ὁ βουκεφαλοφόρος* (Rumex bucephaloforus), *ἔμηξ ὁ ἀκανθώδης* (Emex spinosus) κτλ.

Δ') Κεντρόσπερμα (Centrosperma). Θεωρεῖται ὡς ἐνδιάμεσος τάξις μεταξὺ *ἀπετάλων* καὶ *ἐμπετάλων* δικοτυληδόνων φυτῶν. "Ανθη ποικιλωτάτης μορφῆς, τέλεια ἢ ἀτελῆ. 'Αφανῆ καὶ ἁπλᾶ ἄνθη ἔχουσιν οἱ *χηνοποδίδαι*, τέλεια ἄνθη ἔχουσιν οἱ *καρποφυλλίδαι*. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἀρρενοθήλεα καί τινα ἀτελῆ μονογενῆ (συνήθως ὑπόγυνα). Πάντα εἶναι ποώδη καὶ σπανίως ξυλώδη. Ὠοθήκη μονόχωρος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ μίαν ἢ πλείονας σπερματικὰς βλάστας. Καρπὸς καρυοειδὴς ἢ καψοειδής. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Χηνοποδίδαι (Chenopodidae). Πόαι μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα, ἄνθη ἄνευ βρακτίων μεθ' ἁπλοῦ περιγονίου, στήμονες 5 καὶ ᾠοθήκη ἐκ 2—5 καρποφύλλων συνισταμένη, μετὰ μιᾶς σπερματικῆς βλάστης. Εἴδη τῆς οἰκογενείας εἶναι: *χηνοπόδιον τὸ λευκὸν* (Chenopodiun album), *ἀτρίπληκτος ἡ κηπαία* (Atriplex hortenses). *ἀτρίπληκτος ἡ ρόδινος* (Atriplex rosea), *ἀρτίπληκτος ἡ ἅλιμος* (Artiplex halimus), *βένη τὸ πολυετὲς* (Bena perennis), *σπανάκιον τὸ λαχανηρὸν* (Spinacia oleracea), *σαλικορνία ἡ θαμνώδης* (Salicornia fruticosa), *σουέδα ἡ θαμνώδης* (Sueda fruticosa) *σαλσόλη ἡ σόδα* (Salsola soda), *σαλσόλη τὸ κάλι* (Salsola kali), *κοχία ἡ σκοπάριος* (Kochia scoparia), *οὔλουκος ὁ κοινὸς* (Ulucus vulgarus), *βουσιγγωλτία ἡ βασελλοειδὴς* (Boussingaultia baselloides).

2) 'Αμαρανθίδαι (Amarathidae). Εἶναι παρεμφερὴς πρὸς τὴν προηγουμένην οἰκογένειαν. "Ανθη μὲ ξηρὸν καὶ χρωματιστὸν περιγόνιον. Εἰς ταύτην ὑπάγονται τὰ εἴδη: *γομφρένη ἡ σφαιριανθὴς* (Gomphrena globosa), *κηλοσία ἡ λοφοφόρος* (Celosia cristata), *ἀμάρανθος ὁ κοινὸς* (Amaranthus vulgarus), *ἀλτερανθήρα ἡ κοινὴ* (Alteranthera vulgara).

3) Καρυοφυλλίδαι (Caryophyllidae). "Ανθη μετὰ λευκῆς ἢ χρωματιστῆς στεφάνης. Ὠοθήκη μετὰ πολλῶν σπερματικῶν βλαστῶν. Φύλλα ἀντίθετα, ἄνευ ὀδοντώσεων καὶ ἐπιμήκη. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη: *κεράστιον τὸ πηλῶδες* (Cerastium tomentosum), *στελλαρία ἡ μέση* (Stellaria media), *ἀρεναρία ἡ ἑλληνικὴ* (Arenaria graeca), *ἀλσίνη ἡ λεπτόφυλλος* (Alsine tenuifolia), *σαγίνη ἡ παραθαλασσία* (Sagina maritima), *σπεργουλαρία ἡ ἁλόφιλος* (Spergularia salina), *ἑρνιαρία ἡ δασύτριχος* (Herniaria hirsuta), *πολύκαρπον τὸ τετράφυλλον* (Polycarpon tetraphyllum), *παρωνυχία ἡ μακροσέπαλος* (Paronychia macrosepala), *λυχνὶς ἡ στεφανωματικὴ* (Lychnis coronaria), *δίανθος ὁ καρυόφυλλος* (Dianthus caryophyllus), *ἀγρόστεμμα τὸ κοινὸν* (Agrostema githago), *σαπωναρία ἡ φαρμακευτικὴ* (Saponaria officinalis) κ.τ.λ.

Ε') Πολυκαρπικὰ (Polycarpica). Θάμνοι ἢ δένδρα μὲ ἄνθη ἀρρενοθήλεα φέροντα πολυαρίθμους στήμονας. Ἐνταῦθα ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι:

1) Ρανουγκουλίδαι (Ranunculaceae). "Ανθη ὑπόγυνα συνήθως καὶ ἀκτινόμορφα, μονήρη, ἐπάκρια ἢ μασχαλιαῖα κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Καρπὸς καρυοειδὴς ἢ ραγοειδής. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὑπάγονται: *νιγέλλη ἡ ἀθεροφόρος* (Nigella aristata), *ἐλέβορος ὁ μέλας* (Heleborus niger), *ἐλέβορος ὁ κυκλόφυλλος* (Heleborus cyclophyllus), *κάλθη ἡ ἕλειος* (Caltha palustris), *ἀκουϊλεγία ἡ τῆς 'Αμαλίας* (Aquilegia Amaliae), *ἀκουϊλεγία ἡ τοῦ "Οθωνος* (Aquilegia Othonis), *ἀκόντιον τὸ ναπίδιον* (Acontium Napellus), *φικαρία ἡ μεγανθὴς* (Ficaria grandiflora), *παιωνία ἡ κοραλλίνη* (Paeonia corallina), *κληματὶς ἡ ἑλικτὴ* (Clematis cirrhosa), *κληματὶς τὸ φλογίδιον* (Clematis flammula), *κληματὶς ἡ λευκάμπελος* (Clematis vitalba), *ἀνεμώνη ἡ στεφανωματικὴ* (Anemona coronaria), *ἀνεμώνη ἡ ταώνιος* (Anemona pavonina), *ἀνεμώνη ἡ δελεαστικὴ* (Anemona blanda).

2) Νυμφαιίδαι (Nymphaceae). "Ανθη ἀρρενοθήλεα, ὑπόγυνα ἢ ἐπίγυνα. Στήμονες πολυπληθεῖς

Digitized by Google

Εἶναι φυτὰ ὑδρόβια καὶ τὰ φύλλα των ὡς καὶ τὰ ἄνθη των ἐπαναπαύονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *βικτωρία ἡ βασιλικὴ* (Victoria regia), *νελούμβιον τὸ καρυοφόρον* (Nelumbium nucifera), *νούφαρον τὸ ξανθὸν* (Nuhpar luteum), *νυμφαία ἡ λευκὴ* (Nymphaea alba) κ.τ.λ.

3) Κερατοφυλλίδαι (Ceratophyllidae). Φυτὰ ὑδρόβια μὲ πολυάριθμα μικρὰ φύλλα κατὰ σπονδύλους διατεταγμένα Εἴδη τῆς οἰκογενείας εἶναι: *κερατόφυλλον τὸ ἔνυδρον* (Ceratophyllum submersum), *μαγνολία ἡ μεγαλανθὴς* (Magnolia grandiflora) κτλ.

4) Μηνικοσπερμίδαι (Menicospermidae). Ἀναρριχητικὰ ποώδη ἢ ξυλώδη. Ἄνθη δίοικα, τριμερῆ. Καρπὸς μηνισκοειδής. Κυριώτερον εἶδος: *κόκκουλος ὁ φελώδης* (Cocculus suberosus).

5) Βερβεριδίδαι (Berberididae). Ἄνθη δίοικα τριμερῆ, ἀρρενοθήλεα μεθ' ἑνὸς καρπιδίου. Εἶναι πόαι, θάμνοι ἢ δένδρα. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *βερβερὶς ἡ κοινὴ* (Berberis vulgara), *λεοντικὴ τὸ λεοντοπέταλον* (Leondice leontopetalum) κτλ.

6) Δαφνίδαι (Lauridae). Θάμνοι ἢ δένδρα μὲ φύλλα ἁπλᾶ, λογχοειδῆ. Ἄνθη μικρά, περίγυνα, διμερῆ ἢ τριμερῆ, κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Καρπὸς δρυποειδής. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *δάφνη ἡ εὐγενὴς* (Laurus nobilis), *σασσαφρὰς ἡ φαρμακευτικὴ* (Sassafras officinalis), *κιννάμωμον ἡ καφουρὰ* (Cinnamomum caphora), *κιννάμωμον ἡ κασσία* (Cinnamomum cassia) κτλ.

ΣΤ') Ροιαδώδη (Rhoeadinae). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, ὑπόγυνα. Ὠοθήκη ἐκ δύο συνήθως καρποφύλλων συνισταμένη. Ἐνταῦθα ὑπάγονται αἱ κάτωθι οἰκογένειαι:

1) Φουμαριίδαι (Phumariidae). Ἄνθη κατὰ πλάγιον συμμετρίαν διατεταγμένα. Κυριώτερα εἴδη: *κορυδαλλὶς ἡ ὀδονταν θὴς* (Corydalis densiflora), *φουμαρία ἡ ἀνατολικὴ* (Fumaria anatolica) κτλ.

2) Σταυρανθῆ (Cruciferae). Πόαι καί, σπανιώτερον, θάμνοι μὲ φύλλα ὀδοντωτὰ ἢ ἔλλοβα. Ἄνθη ἀκτινωτὰ κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Ὠοθήκη δίχωρος μετὰ ψευδοῦς διαφράγματος. Καρπὸς κερατοειδής. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ὧν γνωστότερα: *βράσκα ἡ κράμβη ἡ λαχανώδης* (Brassica oleracea) *βράσκα ἡ βοτρυῖτις* (Brassica botrytis), *βράσκα ἡ νάπυος* (Brassica napus), *βράσκα ἡ μελανὴ* (Brassica nigra), *σίναπι ἢ χιρσφελδία ἡ λευκόφαιος* (Sinapis ἢ Hirschfeldia incana), *σίναπις ἡ ἀρουραία* (Sinapis arvensis), *ἐρούκη ἡ ἥμερος* (Eruca sativa), *ἀραβὶς ἡ ἐαρινὴ* (Arabis verna), *καρδαμίνη ἡ ἑλληνικὴ* (Cardamine graeca), *ναστούριον τὸ πηγαῖον* (Nasturium fontanum), *ἐρύσιμον τὸ ἑλληνικὸν* (Erysimum graecum), *σισύμβριον τὸ φαρμακευτικὸν* (Sisymbrium officinale), *ἑσπερὶς ἡ δευτερανθὴς* (Hesperis secundiflora), *ἄλυσον τὸ πετραῖον* (Alysum saxatile), *δράβη ἡ ἀθωνιὰς* (Draba athoa), *ἰβερὶς ἡ σπρινέρειος* (Iberis sprinerii), *θλάσπι τὸ διάτρητον* (Thlaspi perfoliatum), *αἰθιόνημα τὸ ἑλληνικὸν* (Aethenema graecum), *λεπίδιον ἡ δράβη* (Lepidium draba), *ἰσάτις ἡ βαφικὴ* (Isatis tinctoria), *βουνιὰς ἡ ἐρουκοειδὴς* (Bunias erucago), *κακίλη ἡ παραθαλασσία* (Cakile maritima), *ῥαφανὶς ἡ ἥμερος* (Raphanis sativus), *ἐρουκαρία ἡ μυαγροειδὴς* (Erucaria myagrodes), *οὐιλκία ἡ παραθαλασσία* (Wilcia maritima), *ἀουβριετία ἡ δελτοειδὴς* (Aubrietia deltoidea), *λουναρία ἡ παχύρριζος* (Lunaria pachyrrhiza), *βισκουτέλλη ἡ δίδυμος* (Biscutella didyma), *ἀναστατικὴ ἡ ἱεροχούντιος* (Anastatice ierochundica) κ.τ.λ.

3) Καππαρίδαι (Capparidae). Διακρίνονται ἐκ τῆς ἐμμίσχου ὠοθήκης τῶν ἀνθέων των. Γνωστότερον εἶδος *κάππαρις ἡ ἀκανθώδης* (Capparis spinosa).

4) Μηκωνίδαι (Papaveraceae). Πόαι μὲ ἄνθη ἀκτινωτά, πολυαρίθμους στήμονας καὶ καρποὺς πολυσπέρμους. Περιλαμβάνονται τὰ εἴδη: *χελιδόνιον τὸ μέγα* (Chelidonium majus), *ὑπήκοον τὸ μεγαλανθὲς* (Hypecoum grandiflorium), *γλαύκιον τὸ κίτρινον* (Glaucium flavum), *μήκων ἡ ὑπνοποιὸς* (Papaver somniferum) κ. τ. λ.

5) Ρεζεδίδαι (Resedidae). Χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἀνθέων βαθέως ἐσχισμένων, πολυσπονδύλων. Γνωστότερα εἴδη: *ρεζεδὰ τὸ λευκὸν* (Reseda alba) καὶ *ρεζεδὰ τὸ εὔοσμον* (Reseda odorada).

Ζ') Κιστανθῆ (Cistiflorae). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, ἀκτινωτά, ὑπόγυνα, ἀνάστροφοι σπερματικαὶ βλάσται. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Κιστίδαι (Cistidae). Ἄνθη μὲ πολυαρίθμους στήμονας. Ὠοθήκη μονόχωρος. Καρπὸς καψοειδής. Κυριώτερα εἴδη: *κίστος ὁ λευκόφαιος* (Cistus incanus), *κίστος ὁ κρὴς* (Cistus creticus), *ἡλιάνθεμον τὸ κοινὸν* (Helianthemum vulgarum) κ. τ. λ.

2) Δροσερίδαι (Droseridae). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, ἀκτινωτά. Ὠοθήκη μονόχωρος. Γνωστότερα εἴδη: *δροσερὰ ἡ στρογγυλόφυλλος* (Drosera rotundifolia) καὶ *διοναία ἡ μυιοπαγὶς* (Dionaea muscipula).

3) Βιολίδαι (Violaceae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ ἄνθη ἀκτινωτὰ καὶ μονόχωρον ὠοθήκην. Κυριώτερα εἴδη: *βιόλα ἡ εὔοσμος* (Viola odorata) καὶ *βιόλα ἡ τρίχρους* (Viola tricolor).

4) Ὑπερικίδαι (Hypericaceae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ ἀντίθετα φύλλα. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη: *ὑπερικὸν τὸ διάτρητον* (Hypericum perfoliatum) καὶ *ὑπερικὸν τὸ οὖλον* (Hypericum crispum).

5) Κλουσιίδαι (Clousiaceae). Δενδρώδη μὲ ἄνθη δίοικα καὶ ὠοθήκην πολυμερῆ. Γνωστὸν εἶδος: *γαρκινία ἡ μορέλλη* (Garcinia morella).

6) Τερνστρεμιίδαι (Ternstremiaceae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ πολύχρωμα ἄνθη. Γνωστὰ εἴδη: *Θέα ἡ σινικὴ* (Thea sinensis) καὶ *καμελία ἡ ἰαπωνικὴ* (Camelia japonica).

7) Ταμαρικίδαι (Tamaricaceae). Θάμνοι μὲ ἄνθη κατὰ στάχυς διατεταγμένα καὶ ὠοθήκην ἐκ τριῶν καρποφύλλων συνισταμένην. Γνωστὰ εἴδη: *τάμαριξ ἡ χαμπεανὴ* (Tamarix hampeana) καὶ *μυρικάρια ἡ κοινὴ* (Myricaria vulgara).

Η') Πασσιφλορώδη (Passiflorinae). Ἄνθη ἀκτινωτὰ περιφυῆ ἢ ὑποφυῆ σπανίως ἐπιφυῆ. Ὠοθήκη μονόχωρος καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν καρποφύλλων. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Πασσιφλορίδαι (Passifloridae). Πόαι ἢ θάμνοι. Ἄνθη περίγυνα. Καρπὸς ραγοειδής. Γνωστότερα τὰ εἴδη: *πασσιφλόρα ἡ κυανῆ* (Passiflora caerulea).

2) Βεγονίδαι (Begonidae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ φύλλα ἀσύμμετρα καὶ μεγάλα εὔπτωτα παράφυλλα. Ἄνθη μονογενῆ κατὰ θυσάνους διατεταγμένα. Καρπὸς καψοειδής. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *βεγονία ἡ κοσμητικὴ* (Begonia ornata).

Θ') Ὀπουντίδαι (Opuntidae). Περιλαμβάνει μίαν μόνον οἰκογένειαν, τὰ *κακτώδη* (Cactaceae). Ἄνθη ἀκτινωτά, ἀρρενοθήλεα καὶ ἐπίγυνα. Ὠοθήκη μονόχωρος μετὰ δύο ἢ περισσοτέρων σπερματικῶν βλαστῶν. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *ἐπίφυλλον* (Epiphyllum), *μαμμιλλαρίαν* (Mammillaria), *ἐχινόκακτον* (Echinocactum), *ὀπουντίαν τὴν ἰνδικὴν* (Opuntia Indica). κ. τ. λ.

Ι') Στυλοφόρα (Columniferae). Ἄνθη ἀκτινωτά, ὑπόγυνα καὶ ἀρρενοθήλεα. Ὠοθήκη ἐκ δύο ἢ περισσοτέρων καρποφύλλων ἀποτελουμένη. Περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Τιλιίδαι (Tiliaceae). Φυτὰ ξυλώδη μὲ ὀδοντωτὰ ἢ ἔλλοβα φύλλα φέροντα μικρὰ παράφυλλα. Κυριώτερα εἴδη: *τιλία ἢ φιλύρα ἡ κοινὴ* (Tilia vulgara), *κόρχορος ὁ λαχανηρὸς* (Corchorus olitorius) κ. τ. λ.

2) Στερκουλιίδαι (Sterculiidae). Πόαι ἢ θάμνοι Κυριώτερα εἴδη: *Θεόβρωμα τὸ κακάο* (Theobroma cacao), *στερκουλία* (Sterculia), *βουντερία* (Bunteria), *κομμερσονία* (Commersonia) κ. τ. λ.

3) Μαλαχώδη (Malvaceae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ παλαμόνευρα φύλλα καὶ παράφυλλα ἔλλοβα. Καρπὸς πολυμερής. Κυριώτερα εἴδη εἶναι: *Ἰβίσκος ὁ ἐδώδιμος* (Hibiscus exculentus), *γοσσύπιον τὸ ποῶδες* (Gossypium herbaceum), *ἀβούτιλον* (Abutilum), *ἀλθαία ἡ φαρμακευτικὴ* (Althea officinalis), *μαλάχη ἡ κρῆσσα* (Malva cretica), *λαβατέρα ἡ δενδρώδης* (Lavatera arborea), *βόμβαξ* (Bombax), *ἀδανσονία* (Adansonia) κ. τ. λ.

ΙΑ') Γερανιώδη (Gruinales). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, ὑπόγυνα, ἀκτινωτὰ καὶ ζυγόμορφα. Ὠοθήκη πολυμερής. Περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Γερανιίδαι (Geraniidae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ φύλλα ἁπλᾶ. Ὠοθήκη πολύχωρος μὲ δύο σπερματικὰς βλάστας. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *γεράνιον τὸ κονδυλόρριζον* (Geranium tuberosum), *ἐρώδιον τὸ ἐσχισμένον* (Erodium laciniatum), *πελαργόνιον* (Pelargonium), *τροπαίολον* (Tropaeolum) κτλ.

2) Ὀξαλιδίδαι (Oxalididae). Ἄνθη ἀκτινωτά. Ὠοθήκη πολύχωρος μετὰ πλειόνων σπερματικῶν βλαστῶν. Πόαι ἢ θάμνοι. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *Ὀξαλὶς ἡ κερασφόρος* (Oxalis corniculata), *ὀξαλὶς ἡ ὀξύχυμος* (Oxalis acetosella) κ.τ.λ.

3) Λινίδαι (Linidae). Ἄνθη ἀκτινωτά, πενταμερῆ. Ὠοθήκη ἐκ πέντε καρποφύλλων συνισταμένη, φύλλα ἁπλᾶ, ἐπιφυῆ καὶ ἐπιμήκη. Γνωστὰ εἴδη: *Λίνον τὸ ὠφελιμώτατον* (Linum utilissimum), *λίνον τὸ ἀκαμπὲς* (Linum stictum), *λίνον τὸ στενόφυλλον* (Linum angustifolium) κ.τ.λ.

4) Βαλσαμινίδαι (Balsaminidae). Πόαι μὲ ἁπλᾶ φύλλα. Ἄνθη ζυγόμορφα. Καρπὸς καψοειδής. Γνωστότερα εἴδη: *Βαλσαμίνη ἡ μή μου ἅπτου* (Balsamina noli me tangere), *βαλσαμίνη ἡ κηπαία* (Balsamina hortensis) κ.τ.λ.

5) Πολυγαλίδαι (Polygalidae). Πόαι ἢ θάμνοι μὲ φύλλα ἁπλᾶ, ἄνθη ζυγόμορφα, ὠοθήκην δίχωρον ἐκ δύο καρποφύλλων συνισταμένην. Καρπὸς καψοειδὴς ἢ δρυποειδής. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὑπάγονται τὰ εἴδη: *Πολύγαλα τὸ φλεβιδιῶδες* (Polygala venulosa), *πολύγαλα τὸ κοινὸν* (Polygala vulgaris) κ.τ.λ.

ΙΒ') Τερεβινθώδη (Terebinthinae). Ἄνθη μὲ κυαθοειδὲς ἔπαρμα περὶ τὸν ὕπερον, ὠοθήκη πολύχωρος ἐκ πέντε καρποφύλλων συνισταμένη. Θάμνοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Ρυτίδαι (Rutaceae). Ἄνθη ἀκτινωτὰ τετραμερῆ ἢ πενταμερῆ. Εἰς τὴν οἰκογένειαν περιλαμβάνονται τὰ εἴδη: *Κιτρέα ἡ κοινὴ* (Citrus vulgaris), *κιτρέα ἡ χρυσομηλέα* (Citrus aurantium), *κιτρέα ἡ περγάμιος* (Citrus pergamia), *ρυτὴ ἡ βαρύοσμος* (Ruta graveolens) κ.τ.λ.

2) Βουρσεριίδαι (Burseriidae). Ὁ φλοιὸς αὐτῶν φέρει ρητινοφόρους πόρους. Κυριώτερα εἴδη: *Κομμιοφόρος ἡ ἀβησσυνικὴ* (Commifora abyssinica), *βοσβελλία ἡ καρτέρειος* (Boswellia Carterii) κ.τ.λ.

3) Σιμαρυβίδαι (Simarybidae). Ὁ φλοιὸς αὐτῶν περιέχει πικρὰς οὐσίας. Γνωστὰ εἴδη: *Πικραίνη ἡ ἔκλαμπρος* (Picraena excelsa), *κουασία ἡ πικρὰ* (Quassia amara) κ.τ.λ.

4) Ἀνακαρδιίδαι (Anacardiidae). Ἄνθη φέροντα σαρκώδη καὶ ἐδώδιμον μίσχον. Συνήθως δένδρα, σπανιώτερον θάμνοι. Ὠοθήκη ἀποτελουμένη ἐκ δύο ἢ περισσοτέρων καρποφύλλων μετὰ μιᾶς σπερματικῆς βλάστης. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Μαγκιοφόρον* (Mangiofora), *ἀνακάρδιον* (Anacardium), *σημειόκαρπον* (Semecarpus), *πιστάκη ἡ τερέβινθος* (Pistacia terebinthus), *ροῦς ἡ βυρσοδεψικὴ* (Rhus coriaria), *σχῖνος ὁ μόλλης* (Schinus molle) κ.τ.λ.

5) Ζυγοφυλλίδαι (Zygophyllidae). Φυτὰ ἰθαγενῆ τῶν μεσοτροπικῶν χωρῶν. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Κουάγιακον τὸ φαρμακευτικὸν* (Quajacum officinalis), *πήγανον τὸ ἅρμαλον* (Peganum harmala), *δίκταμνος ὁ λευκὸς* (Dictamnus albus), *κοριαρία ἡ μυρτίφυλλος* (Coriaria myrtifolia) κ.λ.π.

ΙΓ') Σαπινδώδη (Sapindinae). Δένδρα μὲ φύλλα σύνθετα, ἄνθη ὑπόγυνα, μικρὰ καὶ ὠοθήκη ἐκ δύο ἢ τριῶν καρποφύλλων συνισταμένη μὲ κρεμαμένας σπερματικὰς βλάστας. Περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Ἀκερίδαι (Aceridae). Ἄνθη ἀκτινωτά, ὠοθήκη δίχωρος μὲ δύο σπερματικὰς βλάστας καὶ καρπὸς διαμεμερισμένος. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Σφένδαμνος ἡ ἄκερ ὁ ψευδοπλάτανος* (Acer pseudoplatanus), *σφένδαμνος ὁ πεδινὸς* (Acer campestris) κ λ.π.

2) Σαπινδίδαι (Sapindidae). Παρεμφερὴς πρὸς τὴν προηγουμένην, διαφέρει κατὰ τὴν ὠοθήκην μόνον, ἥτις εἶναι τρίχωρος. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *αἴσκουλος ἡ ἱπποκαστανέα* (Aesculus hippocastanum) *καιλρεϋτερία* (Koelreuteria) καὶ *παυλινία* (Paulinia).

3) Μελιίδαι (Meliidae). Ἄνθη κατὰ φόβας διατεταγμένα. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Μελία ἡ Ἀζεδαράχειος* (Melia Azedarachii), *σουητανία* (Swietania) καὶ *κεδρέλλη* (Cedrella).

ΙΔ') Φραγκουλώδη (Frangulidae). Θάμνοι ἢ δένδρα. Ἄνθη ἀκτινωτά, ὑπόγυνα σπανιώτερον ἐπίγυνα ἢ περίγυνα. Ὠοθήκη ἐκ 2—5 καρποφύλλων συνισταμένη καὶ φέρουσα μίαν ἢ δύο σπερματικὰς βλάστας. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει τὰς κάτωθι οἰκογενείας:

1) Κηλαστρίδαι (Celastridae). Ἄνθη ὑπόγυνα. Καρποὶ καψοειδεῖς. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Εὐώνυμος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Evonymus europaeus) καὶ *εὐώνυμος ὁ πλατύφυλλος* (Evonymus latifolius).

2) Ὀξυφυλλίδαι (Aquifoliaceae). Μία σπερματικὴ βλάστη. Καρπὸς δρυποειδής. Περιλαμβάνει τὸ εἶδος: *Ἴληξ ὁ ὀξύφυλλος* (Ilex aquifolius).

3) Ἀμπελίδαι (Ampelidae). Εἶναι θάμνοι μὲ φύλλα ἔμμισχα, παλαμόνευρα καὶ σύνθετα. Ἄνθη ἐκ δύο καρποφύλλων συνιστάμενα μετὰ δύο σπερματικῶν βλαστῶν. Καρπὸς ραγοειδής. Κυριώτερα εἴδη: *Ἄμπελος ἡ οἰνοφόρος* (Vitis vinifera) καὶ *ἀμπέλοψις ἡ πεντάφυλλος* (Ampelopsis quinquefolia).

4) Ραμνιδαι (Ramnidae). Ἄνθη περίγυνα καὶ σπανιώτερον ἐπίγυνα, μονογενῆ. Ὠοθήκη τρίχωρος. Καρπὸς δρυποειδὴς ἢ καψοειδής. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Παλίουρος ὁ νότιος* (Paliurus australis), *ζίζυφος ὁ ἥμερος* (Zizyphus sativa), *ράμνος ὁ εὔθραστος* (Ramnus frangula) κ.τ.λ.

5) Πυξίδαι (Buxaceae). Ἄνθη γυμνά. Περιλαμβάνει τὸ εἶδος: *Πύξος ὁ ἀειθαλὴς* (Pyxus sempervirens).

ΙΕ') Θυμελαιώδη (Thymelaeinae). Θάμνοι συνήθως μὲ ἁπλᾶ, λεῖα φύλλα, ἄνθη μικρά, ἀκτινωτά, περίγυνα, ὠοθήκη ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου συνισταμένη καὶ φέρουσα μίαν σπερματικὴν βλάστην. Περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς οἰκογενείας:

1) Θυμελαιίδαι (Thymelaeidae). Χαρακτηρίζεται ὑπὸ σωληνοειδοῦς ἀνθοδόχης καὶ ραγοειδοῦς καρποῦ. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Θυμελαία ἡ ταρτορραΐρος* (Thymelaea tartorreirus), *δάφνη ἡ μεζέρειος* (Daphne mezereum) κ. τ. λ.

2) Ελαιαγνίδαι (Elaeagnidae). Θάμνοι ἢ δένδρα. Καρπὸς σαρκώδης. Εἰς ταύτην τὴν οἰκογένειαν ὑπάγονται τὰ εἴδη: *ἐλαίαγνος ὁ ὀξύφυλλος* (Eleagnus angustifolia), *ἱππόφαιη* (Ippophaea) και *σχεφερδία* (Chepherdia).

ΙΣΤ') Τρίκοκκα (Tricocca). Χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τῆς τάξεως ταύτης εἶναι ἡ τρίχωρος ὠοθήκη ἐκ τριῶν καρποφύλλων συνιστα

Digitized by Google

μένη. Εἶναι θάμνοι ἢ δένδρα. Περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Εὐφορβιίδαι (Euphorbiaceae). Ἄνθη μονογενῆ, ὑπόγυνα, ἀκτινωτὰ καὶ μονογενῆ. Ὠοθήκη μὲ τρία καρπόφυλλα. Καρπὸς καψοειδής. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Εὐφόρβιον ἡ πεπλὶς* (Euphorbia peplis) τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι πολυπληθεῖς παραλλαγαί. *Ἱππομανὴς ἡ μανσινέλλη* (Hippomane mancinella) κτλ.

2) Καλλιτριχίδαι (Callitrichidae). Φυτὰ ὑδρόβια. Ἄνθη μονογενῆ καὶ γυμνά. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Καλλίθριξ ὁ ἀμβλυγώνιος* (Callitriche optusangula), *καλλίθριξ ὁ ἐαρινὸς* (Callitriche verna) κτλ.

ΙΖ') Σκιαδανθῆ (Umbelliflorae). Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πασῶν τῶν τάξεων. Ἄνθη ἀκτινόμορφα, ὑπόγυνα, μικρὰ καὶ ἔγχροα. Ὠοθήκη ἐκ δύο καρποφύλλων συνισταμένη μὲ μίαν σπερματικὴν βλάστην εἰς ἕκαστον χῶρον. Εἰς ταῦτα περιλαμβάνονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Κρανιίδαι (Cornaceae). Ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Καρπὸς ραγοειδὴς ἢ δρυποειδής. Εἴδη γνωστά: *Κρανία ἡ ἄρρην* (Cornus mas) καὶ *κρανία ἡ αἱματώδης* (Cornus sanguinea).

2) Ἀραλιίδαι (Araliidae). Ἄνθη κατὰ σκιάδιον διατεταγμένα. Φύλλα σύνθετα. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Πάναξ* (Panax), *ἀραλία* (Aralia), *κισσὸς ὁ ἑλικτὸς* (Hedera helix) κτλ.

3) Σκιαδοφόρα (Umbeliferae). Διακρίνεται ἐκ τῶν ἀρωματικῶν καρπῶν της. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων εἰδῶν ἀναφέρομεν τὰ γνωστότερα: *Ἐρύγγιον τὸ πεδινὸν* (Eryngium campestris), *σανικούλη ἡ εὐρωπαϊκὴ* (Sanicula europaea), *λαγοικία ἡ κυμινοειδὴς* (Lagoecia cuminoides), *θαψία ἡ γαργανικὴ* Thapsia garganica), *ὀρλαῦα ἡ νᾶννος* (Orlaya pumila), *δαῦκος ὁ στικτὸς* (Daucus guttatus), *καυκαλὶς ἡ λεπτόφυλλος* (Caucalis leptophylla), *τοριλὶς ἡ ἀρουραία* (Torilis arvensis), *κορίανδρον τὸ ἥμερον* (Coriandrum sativum), *ἐχινοφόρα ἡ τανύφυλλος* (Echinofora tenuifolia), *ἀγγελικὴ ἡ ἀγρία* (Angelica silvestris), *τορδύλιον τὸ φαρμακευτικον* (Tordylium officinalis), *ὀποπάναξ ὁ τραχύτριχος* (opopanax hispidus), *ἡράκλειον τὸ σποιδύλιον* (Heracleum spondylion), *φερουλάγινον τὸ κομβῶδες* (Ferulago nodosa), *φαινίκουλον τὸ τριχῶδες* (Foeniculum capillaceum), *κρίθμον τὸ παραθαλάσσιον* (Crithmum maritimum), *σέσσελι τὸ ἐτήσιον* (Sesseli annuum), *οἰνάνθη* (Oenanthe), *κώνειον τὸ στικτὸν* (Conium maculatum), *σμύρνιον τὸ στρογγυλόφυλλον* (Smyrnium rotundifolium), *σκάνδηξ ἡ κτεὶς* (Scandix pecten), *βούνιον τὸ ναρθηκῶδες* (Bunium ferulaceum) κτλ.

ΙΗ') Σαξιφραγώδη (Saxifraginae). Ἄνθη ἀκτινωτά, περίγυνα, ἐκ 2—3 καρποφύλλων συνιστάμενα. Περιλαμβάνονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Γρασσουλίδαι (Grassulidae). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, ὑπόγυνα, ἐκ δύο καρποφύλλων ἀποτελούμενα. Καρπὸς καψοειδὴς μὲ πολυάριθμα σπέρματα. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Κοτυληδὼν ὁ ὀμφαλὸς* (Cotyledon umbilicus), *σέδον τὸ ἀθῷον* (Sedum athoum), *τιλλαία ἡ μυκώδης* (Tillaea mucosa), *μεσημβριάνθεμον τὸ κρυσταλλικὸν* (Mesembrianthemun crystallinum) κτλ.

2) Σαξιφραγίδαι (Saxifragidae). Ἄνθη ἀρρενοθήλεα, περίγυνα καὶ σπανιώτερον ἐπίγυνα, κατὰ κυματοειδεῖς ταξιανθίας διατεταγμένα. Καρπὸς καψοειδὴς ἢ ραγοειδής. Γνωστὰ εἴδη: *Ριβήσιον τὸ γνήσιον* (Ribes grossularia), *ὑδράγγια ἡ ὀρτενσία* (Hydragia hortensia) κτλ.

3) Πλατανίδαι (Platanidae). Ἄνθη μόνοικα, περίγυνα. Καρπὸς καρυοειδής. Εἰς ταύτην ὑπάγεται ὁ *πλάτανος ὁ ἀνατολικὸς* (Platanus orientalis).

ΙΘ') Ροδανθῆ (Rosiflorae). Ἄνθη περίγυνα ἢ ἐπίγυνα, ἀκτινωτά. Εἶναι θάμνοι ἢ δένδρα μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ παράφυλλα. Εἰς ταύτην ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι:

1) Ροδίδαι (Rosaceae). Ἄνθη περίγυνα, ᾠοθήκη πολύχωρος. Γνωστὰ εἴδη: *Σπειραία ἡ ἐκκρεμόφυλλος* (Spiraea filipendula), *ποτεντίλλη ἡ ἕρπουσα* (Pontetilla reptans), *φραγαρία ἡ μικροφυὴς* (Fragaria vesca) κτλ.

2) Ρουβιηρὰ (Rubeae). Καρποὶ δρυποειδεῖς. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *ροῦβος ὁ πτελεόφυλλος* (Rubus ulmifolius), *ροῦβος ὁ πυλώδης* (Rubus tomentius) καὶ *ροῦβος ὁ ἰδαῖος* (Rubus idaeus).

3) Ροδιηρὰ (Roseae). Φυτὰ θαμνώδη ἀκανθοφόρα. Γνωστὰ εἴδη εἶναι: *Ροδῆ ἡ κυνόρροδος* (Rosa canina), *ροδῆ ἡ ἑκατόμφυλλος* (Rosa centifolia), *ροδῆ ἡ βαξιανὴ* (Rosa baksiana) κτλ.

4) Ἀγριμονιηρὰ (Agrimonieae). Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Ἀγριμονία τὸ εὐπατόριον* (Agrimonia eupatoria), *ἀλχεμίλλη ἡ ἀρουραία* (Alchemilla arvensis), *ποτήριον τὸ ἀκανθῶδες* (Poterium spinosum) κτλ.

5) Ἀμυγδαλίδαι (Amygdalidae). Ἄνθη περίγυνα συνιστάμενα ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου καὶ δύο σπερματικῶν βλαστῶν. Καρπὸς δρυποειδής. Θάμνοι ἢ δένδρα. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Ἀμυγδαλῆ ἡ κοινὴ* (Amygdalus communis), *περσικὴ ἡ κοινὴ* (Persica vulgaris), *ἀρμενικὴ ἡ κοινὴ* (Armenica vulgaris), *κέρασος ἡ ὀξύχυμος* (Cerasus acida) κτλ.

6) Μηλεῖδαι (Pomaceae). Θάμνοι ἢ δένδρα μὲ ἁπλᾶ πτερόνευρα φύλλα καὶ εὔπτωτα παράφυλλα. Καρποὶ ραγοειδεῖς ἢ δρυποειδεῖς. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Κυδωνία ἡ κοινὴ* (Cydonia vulgara), *ἄπιος ἡ ἀμυγδαλοειδὴς* (Pirus amygdaliformis), *σορβία ἡ οἰκιακὴ* (Sorbus domestica), *κράταιγος ἡ μονόγυνος* (Crataegus monogyna), *μεσπιλέα ἡ γερμανικὴ* (Mespilus germanica) κτλ.

Κ') Χεδροπὰ (Leguminosae). Ἄνθη ἀκτινωτὰ ἀποτελούμενα ἐξ ἑνὸς καρποφύλλου. Ὠοθήκη μονόχωρος. Περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Μιμοσίδαι (Mimosidae). Ἄνθη ἀντινωτά, μικρά. Εἶναι θάμνοι. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Ἀκακίαν τὴν κυανόφυλλον* (Acacia cyanophylla), *ἀκακίαν τὴν λευκοκέφαλον* (Acacia leucocephala), *ἀκακίαν τὴν φαρνεσιανὴν* (Acacia farnesiana) ὡς καὶ τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τούτων, *μιμόζαν τὴν αἰσχυντηλὴν* (Mimosa pudica) κ.τ.λ.

2) Καισαλπινίδαι (Caesalpinidae). Θάμνοι ἢ δένδρα. Ἄνθη ζυγόμορφα. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Ταμάρινδος ἡ ἰνδικὴ* (Tamarindus indica), *κοπαϊφόρος ἡ φαρμακευτικὴ* (Copaifera officinalis), *κραμμερία ἡ τρίανδρος* (Crammeria triandra) κ.τ.λ.

3) Ψυχανθῆ (Papilionaceae). Ἄνθη ζυγόμορφα πενταμερῆ. Σπερματικαὶ βλάσται κεκαμμέναι. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει μέγα πλῆθος εἰδῶν, ὧν γνωστότερα: *Ἀνάγυρος ὁ δύσοσμος* (Anagyris foetida), *σπάρτιον τὸ σχοινοειδὲς* (Spartium junceum), *γενίστη ἡ ἀκανθίκλαδος* (Genista acanthoclada), *καλυκοτόμη ἡ μακρόθριξ* (Calycotome villosa), *λούπινος ὁ λευκὸς* (Lupinus albus), *γλυκόρριζα ἡ λεία* (Glycorriza glabra), *ἡδύσαρον* (Hedysarum), *ἔβενος ὁ σιπθόρπειος* Ebenus sibthorpii), *λάθυρος ὁ ἥμερος* (Lathyrus sativus), *βικίον τὸ ἥμερον* (Bicia sativa), *ἔρβον ὁ φακὸς* (Ervum lens), *φασίολος ὁ κοινὸς* (Phaseolus vulgaris), *δόλιχος ὁ μελανόφθαλμος* (Dolichos melanophtalmus) κ.τ.λ.

ΚΑ') Μυρτανθῆ (Myrtiflorae). Ἄνθη ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ροδανθῶν. Φύλλα ἁπλᾶ, ἀντίθετα καὶ ἄνευ παραφύλλων. Ὠοθήκη πολύχωρος. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει τὰς κάτωθι οἰκογενείας:

1) Ὀναγρίδαι (Onagridae). Ἄνθη ἀκτινωτά, πεντασπόνδυλα μετὰ σωληνοειδοῦς ὑπανθίου. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Φουξία* (Fuxia), *τράπη ἡ πλέουσα* (Trapa natans), *κιρκαία ἡ παρισινὴ* (Circaea parisina) κ.τ.λ.

2) Ἀλοραγίδαι (Aloragidae). Ἄνθη μικρά. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Μυριόφυλλον τὸ σταχυόμορφον* (Myrioplyllum spicatum) καὶ *ἵππουρις ἡ κοινὴ* (Hippuris vulgaris).

3) Λυθρίδαι (Lythridae). Περιάνθιον ἐξ ἓξ μερῶν ἀποτελούμενον. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Λύθριον τὸ ἰτεόφυλλον* (Lythrum salicaria), *πεπλὶς ἡ πορτουλακοειδὴς* (Peplis portula) καὶ *λαουσωνία ἡ λευκὴ* (Lausonia alba).

4) Μυρτίδαι (Myrtidae). Ἄνθη ἐπίγυνα. Καρπὸς καψοειδὴς καὶ ἐνίοτε καρυοειδής. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Μύρτος ἡ κοινὴ* (Myrtus communis), *ψίδιον* (Psidium), *βερθολλετία ἡ ὑψηλὴ* (Bertholletia excelsa).

ΚΒ') Ὑστερόφυτα (Hysterophyta). Ἄνθη ἐπίγυνα. Εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον παράσιτα. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει τὰς οἰκογενείας:

1) Ἀριστολοχίδαι (Aristolochidae). Ἄνθη ἀκτινωτά, ζυγόμορφα Καρπὸς καψοειδής. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Ἀριστολοχία ἡ μικρόστομος* (Aristolochia mi crostoma), *ἄσαρον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Asarum europaeum), *ραφλεσία ἡ ἀρνόλδειος* (Raflesia Arnoldii) κ.λ.

Ἀριστολοχία ἡ μικρόστομος.

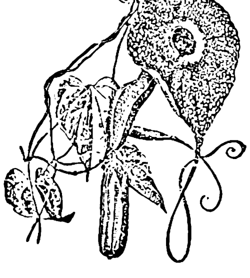

Ἄσαρον τὸ εὐρωπαϊκόν.

2) Σανταλίδαι (Santalidae). Ἄνθη μικρά, τριμερῆ ἢ πενταμερῆ. Εἶναι παράσιτα φυτὰ τῶν μεσοτροπικῶν χωρῶν. Γνωστὰ τὰ εἴδη: *Ὄσυρις ἡ λευκὴ* (Osyris alba), *θήσειον τὸ λινόφυλλον* (Thesium linophyllum), *σάνταλον τὸ λευκὸν* (Santalum album) κ. τ. λ.

3) Λωρανθίδαι (Loranthidae). Ἄνθη ἀκτινωτά, τριμερῆ, ἄχροα. Περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *Βίσκος ὁ λευκὸς* (Viscus albus), *λώρανθος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Loranthus europaeus), *ἀρκευθόδιον τὸ τοῦ ὀξυκέδρου* (Arceuthodium oxycedr).

Δ.Ν.ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπέταλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πέταλα: «ἀπέταλον ἄνθος».

ἀπετάλωτος (ὁ, ἡ), *—η*, *—ον* (τό)· ὁ μὴ πεταλωμένος: «ἀπετάλωτος ἵππος, —ἡμίονος, —ὄνος».

ἀπετονιὰ (ἡ) καὶ *πετονιά*· ἁλιευτικὸν ὄργανον, εἶδος ὁρμιᾶς, μὲ ἓν ἄγκιστρον πρὸς ἄγραν εὐμεγέθων ἰχθύων· || κάθε σπάγος χρησιμεύων διὰ δέσιμον ἢ ἄλλας παρομοίας χρήσεις (ἀπὸ τοῦ ἀρχ. *ἐπίτονος*· βλ. Λεξ. Ἀρχ. 4,67).

ἀπευαισθητοποίησις (γαλλ. désensibilisation, γερμ. Umstimmung) *[Ἰατρ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ εἰς τὸ φυσιολογικὸν ἀποκατάστασις τοῦ εὐαισθητοποιηθέντος ὀργανισμοῦ. Εὐαισθητοποιηθεὶς ὀργανισμὸς εἶναι ἐκεῖνος ὅστις μετὰ μακρὰν ἐπήρειαν μιᾶς οὐσίας *(ἀντιγόνου)* ἀπέκτησε τὴν ἰδιότητα ν' ἀντιδρᾷ σταθερῶς εἰς δόσεις τῆς αὐτῆς οὐσίας τὰς ὁποίας ἄλλοτε, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἠνείχετο ἀδιαφόρως καὶ τὰς ὁποίας καλῶς ἔχοντες ὀργανισμοὶ ἐπίσης δέχονται ἀδιαφόρως.

Θέσιν ἀντιγόνου δύνανται νὰ ἐπέχουν ἐν προκειμένῳ πολυειδέσταται οὐσίαι καὶ αἱ ἀθῳότεραι ἔτι. Ὡς πύλη δὲ εἰσόδου δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ δέρμα, οἱ ρώθωνες (διὰ τῆς ἀναπνοῆς), τὸ στόμα κ. λ. π. Παραδείγματα: ἔκζεμα εἰς τὸν τράχηλον κυρίας δημιουργηθὲν ἐκ παρατεταμένης χρήσεως τοῦ γουνίνου περιλαιμίου της. Ἡ ἴασις ἐπετεύχθη δι' ὑποδορίων ἐνέσεων ἀλκοολικοῦ ἐκχυλίσματος κονιοποιηθεισῶν τριχῶν γούνας ἐκ τοῦ περιλαιμίου (περίπτ. Bernhardt: Polska Gareta Lecarska N⁰ 7, 1924 Cracovie). Κνίδωσις παρουσιαζομένη εἰς ἄτομον εὐαισθητοποιηθὲν πρὸς τὸ λεύκωμα τοῦ ᾠοῦ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἁπλῆ πρὸς τὰ χείλη του ἐπαφὴ τροφῆς περιεχούσης ἴχνη ᾠοῦ νὰ προκαλῇ κρίσιν κνιδωτικήν. Ἡ ἴασις ἐπετεύχθη δι' ἐνδοδερμικῶν ἐνέσεων ᾠοῦ εἰς ἀπειροελαχίστας καὶ προοδευτικῶς αὐξανομένας δόσεις (περίπτ. Schloss: Cornell. Univ. Med. Bull. 1921). Ἄσθμα εἰς ἄτομον εὐαισθητοποιηθὲν εἰς τὴν ὀσμὴν τῶν προβάτων, ἐπερχόμενον ἐν παροξυσμῷ ἅμα τῇ ὀσφρήσει τοιαύτης ὀσμῆς (περίπτ. Widal κ. λ. π.).

Αἱ κυριώτεραι παθήσεις, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς εὐαισθητοποιήσεως, εἶναι τὸ ἆσθμα, τὸ ἔκζεμα, ἡ κνίδωσις, τὰ ἐρυθήματα, αἱ ἐπαγγελματικαὶ δερματίτιδες κλπ., ὡς ἀπεδείχθη κυρίως διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Widal καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Τὸ φαινόμενον τῆς εὐαισθητοποιήσεως εἶναί τι βιολογικῶς ἐνδιάμεσον μεταξὺ ἀφυλαξίας καὶ κολλοειδορηκτικῆς διαθέσεως. Ἐν τῇ ἀφυλαξίᾳ προηγεῖται τῆς ἀφυλακτικῆς κρίσεως εἴσοδος ἀντιγόνου, κατόπιν ἐπῳαστικὴ περίοδος καὶ κατόπιν νέα εἴσοδος ἀντιγόνου εἰς μικροτάτην δόσιν, ὅπερ καὶ προκαλεῖ τὴν κρίσιν (choc) τοῦ ἀφυλακτοποιηθέντος ὀργανισμοῦ. Εἰς τὴν κολλοειδορηκτικὴν διάθεσιν τὰ ἄτομα παρουσιάζουν κρίσιν ἅμα τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ ἀντιγόνου. Ἐνῷ εἰς τὴν εὐαισθητοποίησιν τὸ ἀντίγονον δυνατὸν νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ ἔτη ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ ἄνευ ἀπευκταίου, φθάνει ὅμως ἐποχή, καθ' ἣν ὁ ὀργανισμὸς ἀρκούντως εὐαισθητοποιηθεὶς ἀντιδρᾷ ἅμα τῇ εἰσόδῳ ἐλαχίστης δόσεως ἐκ τοῦ τέως ἀκινδύνου ἀντιγόνου. Αἱ τρεῖς αὗται συγγενεύουσαι καταστάσεις χαρακτηρίζονται ὑφ' ὡρισμένων βιολογικῶν διαταραχῶν τοῦ χυμισμοῦ τοῦ αἵματος, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ αἱμοκλαστικὸν ἢ αἱμορρηκτικὸν σύνδρομον καὶ συνίστανται εἰς πτῶσιν τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως, λευκοπενίαν, αὔξησιν τῆς πηκτικότητος τοῦ αἵματος, ἀποτόμους διακυμάνσεις τοῦ διαθλαστικοῦ δείκτου τοῦ ὀροῦ τοῦ αἵματος, κλπ. Διατὶ ὅμως πάντα τὰ ἄτομα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ρηθέντων ἀντιγόνων (διάφοροι οὐσίαι ἀβλαβεῖς ἢ βλαβεραὶ) ἔστω ἐπὶ μακρὸν ἢ ἄλλοτε ἄλλον χρόνον δὲν παρουσιάζουσι τὰ φαινόμενα τῆς εὐαισθητοποιήσεως καὶ τὰς ἐκ τούτων παθήσεις; καὶ εἰς ποῖα ἄτομα πραγματοποιεῖται ἡ εὐαισθητοποίησις τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τί ἀπαιτεῖται ὅπως τὸ αἷμα παρουσιάζῃ τὸ αἱμορρηκτικὸν σύνδρομον ἐκτὸς τῶν γνησίως ἀφυλακτικῶν καταστάσεων; Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα τυγχάνουσιν ἀπαντήσεως ἐὰν ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει τὸν σύνδεσμον, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν φαινομένων τούτων καὶ τῆς διαταραχῆς τῆς λειτουργίας τοῦ ἐνδοεκκριτικοῦ συστήματος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐνδοεκκριτικὸν σύστημα τελεῖ ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν ἐποπτείαν τοῦ συμπαθητικοῦ συστήματος, εὐνόητον τυγχάνει ὅτι καὶ τοῦτο

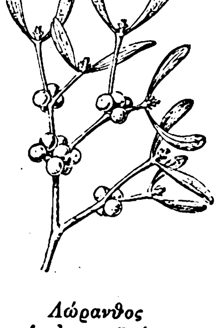

Λώρανθος ὁ εὐρωπαϊκός.

Digitized by Google

ἡ παθολογικὴ κατάστασις συνδέεται πρὸς τὰ φαινόμενα ταῦτα. Ἄς ληφθῇ ἔτι ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὰς βλάβας τοῦ συμπαθητικοῦ εἶναι κατὰ μέγαν παράγοντα αἱ χρόνιαι παθήσεις καὶ ἐκ τούτων ἰδίως ἡ φυματίωσις καὶ ἡ σύφιλις καὶ δὴ ἡ κληρονομικὴ τοιαύτη, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Ravaut. Διὰ τῶν ἐξηγήσεων αὐτῶν ὁλόκληρος αἰτιολογικὴ ἅλυσις ἀποκαλύπτεται ἐρευνῶσα φωτεινῶς τὰς πηγὰς πλήθους παθήσεων καὶ ἰδίως ἀγνώστου αἰτιολογίας δερματοπαθειῶν, καὶ τῆς ὁποίας οἱ κρίκοι (εὐαισθητοποίησις, διαταραχαὶ ἔσω ἐκκρίσεως, βλάβαι συμπαθητικοῦ, νοσηρὸν ὑπέδαφος, κληρονομικότης κλπ.) ἀποτελοῦσι τὸν διαγνωστικὸν μῖτον τὸν ἄγοντα εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς πρώτης αἰτιολογίας, ἐξ ἧς θὰ προκύψουν καὶ αἱ αἰτιολογικαὶ θεραπευτικαὶ ὑποδείξεις, αἱ μόναι λογικαὶ καὶ λυσιτελεῖς εἰς τὴν ἴασιν μιᾶς παθήσεως.

Τὰ ἀντιγόνα τὰ προκαλοῦντα τὴν εὐαισθητοποίησιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὰς ἐκ ταύτης νοσηρὰς ἐκδηλώσεις δὲν εἶναι εἰδικά. Ἤτοι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιγόνον δύναται νὰ προκαλέσῃ διαφόρους παθήσεις (π. χ. ἔκζεμα, κνήφην, κνίδωσιν) ὡς καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ πάθησις (π. χ. ἔκζεμα) δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ διαφόρων ἀντιγόνων μεμονωμένως ἢ ἐν συνδυασμῷ δρώντων. Πολλάκις ὅμως ἡ ὕπαρξις τοῦ αἰτιολογικοῦ τούτου ἀντιγόνου παραμένει δυσεξακρίβωτος καὶ τότε ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἐρευνᾶται καλῶς ἡ μορφὴ τῶν κλινικῶν φαινομένων, ἡ λειτουργία τῶν διαφόρων συστημάτων καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ὑπεδάφους.

Τὰ φαινόμενα τῆς εὐαισθητοποιήσεως, καὶ συνεπῶς καὶ αἱ ἐκ ταύτης προκαλούμεναι παθήσεις αἴρονται διὰ τῶν μεθόδων τῆς εὐαισθητοποιήσεως αἵτινες ἐνεργοῦσιν ὁτὲ μὲν προληπτικῶς (π. χ. προληπτικὴ πεπτονοθεραπεία πρὸς πρόληψιν πεπτικῆς ἀφυλακτικῆς κρίσεως προκαλούσης κνίδωσιν κ.λ.π.), ὁτὲ δὲ θεραπευτικῶς, ὁπότε διαιροῦνται εἰς *εἰδικὰς* (ὅταν τὸ ἀντιγόνον εἶναι γνωστὸν) καὶ εἰς *γενικὰς* (ὅταν τοῦτο εἶναι ἄγνωστον). Καὶ διὰ μὲν τὰς εἰδικάς, ὡς θεραπευτικὸν μέσον χρησιμοποιοῦνται αὐτὰ ταῦτα τὰ εἰδικὰ ἀντιγόνα εἰς δόσεις μεθοδικῶς αὐξανομένας ἀπὸ τῆς ἀπειροελαχίστης καὶ χορηγουμένας ἀπὸ τοῦ στόματος, ὑποδορίως, ἐνδοδερμικῶς, διαδερμικῶς κ.λ.π. Ἐκ δὲ τῶν γενικῶν μεθόδων κυριώτεραι εἶναι ἡ πρωτεϊνοθεραπεία (αἱματοθεραπεία, ὀροθεραπεία, γαλακτοθεραπεία, πεπτονοθεραπεία, μικροβιακὴ αὐτεμβολιοθεραπεία, κυρίως δι' ἐνέσεων ἐνδομυϊκῶν), ἡ κρυσταλλοειδοθεραπεία (ὑποθειῶδες νάτριον, χλωριοῦχον ἀσβέστιον, ταυροχολικὸν νάτριον, λεκιθίνη κ.λ.π. κυρίως δι' ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων) καὶ αἱ μέθοδοι αἱ προκαλοῦσαι βιαίαν κρίσιν (κολλοειδορηκτοθεραπεία) δι' ἀποτόμου εἰσαγωγῆς μεγάλων ποσοτήτων ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ἐκ τῶν οὐσιῶν τούτων, αἵτινες ὅμως εἶναι ἐπικίνδυνοι. Ταύταις προσθετέον καὶ τὰς *βοηθητικὰς* μεθόδους, ἤτοι τὴν ὀποθεραπείαν, τὴν συμπαθητικοθεραπείαν, τὴν αἰτιολογικὴν τροποποίησιν τοῦ ἐδάφους κ.λ.π. Αἱ μέθοδοι τῆς ἀπευαισθητοποιήσεως δέον νὰ παρατείνωνται καὶ μετὰ τὴν ἄρσιν τῶν νοσηρῶν φαινομένων πρὸς ἐξασφάλισιν μονίμων ἀποτελεσμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Α') Κυριώτεραι ἐργασίαι Arloing et Langeron:* Antianaphylaxie par désensibilisation vraie et skeptophylaxie (Soc. méd. des hôp. de Lyon, 19—XII—1922).—*Auld:* Further remarks on the treatment of asthma by peptone (The British Medical journal, 20 — VII — 1918) — *Brodin* et *Huchet* : Une nouvelle substance anti-anaphylactique. Formaldéhyde sulfoxalate de sodium (C, R. de la Soc. de Biologie 7—XI—1921) —*Δρακουλίδης*: Τὸ ὑποθειῶδες νάτριον ἐν τῇ δερματολογίᾳ (Πρακτ. ἰατρός, Ἰούλιος 1925 .—*Δρακουλίδης*: Αἱμοθεραπεία (Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθ. Τομ. Α') —*Δρακουλίδης*: Εἴκοσι νέαι περιπτώσεις ἀπευαισθητοποιήσεως (Πρακτ. ἰατρός, Φεβρ 1928). - *Garelon et Santenoise.* Modif. des variat. leucoc du choc pépton. cons. au syst. nerv. organo-végétatif (C. R. de la Soc. de Biol. 19 oct. 1921). *Pasteur Valery - Radot et Hagenau*, Essai de disensibil. par des cuti - réactions (Soc. med. Hôp Paris, 23 - III - 1923) — *Ravaut*, La sensibilisat. et la désensibilis. dans les affect cut. (Congr. dern Strasbourg 1923).—*Ravaut*, Sensibilisation et syphilis héréditaire (Presse médic. Paris 26-V-1923) *Widal, Abrami et Gennes*, Colloïdoclasie et glandes endocrines (Presse médic 6-V-1922 . - *Widal et Pasteur Valery-Radot :* Désensibilis. et résensibil à volonté (Gazette des Hôp 1 καὶ 3-VII-1923). —*Messerle :* La désensibilis. par cert. méth. de thér. phys. (Schweiz. mediz. Woch. 9-VII-1927) *Scomazzoni:* Sensibilizzazione e cutireari (Giorn. ital di Derm. e Syph. 1926 fasc. II) — *Krauss :* Erfahrungen über Milchtherapie (Derm. Wocheuschr. No 51, 1918). *Biyinhs*, Successful desensitization and treat. of. pois. ivy and oakpoisoning (Arch. of derm. and syp. - May 1924).

Β') Πλήρης κατάλογος διεθνοῦς βιβλιογρ. εὗρηται ἐν τοῖς κάτωθι: 1) *Spillman:* Sensib et désensibil. dans les aff. cut. (Congrès derm. Strasburg 1923). 2) *Dracoulidès* : Sens. et dés. en derm. (Ed. Vigné, Paris 1925) (τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ ἐκδοθὲν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου σύγγραμμα). 3) *Del Vivo*: Sensibilizzazione da Proteïne alim. (Giorn. ital. di Derm. e Sif.-Jugno 1926).

Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

ἀπευθύνω· κάμνω τι εὐθύ, ἴσον, ἰσιάζω· || ὁδηγῶ, ἀποστέλλω, διευθύνω ἀπ' εὐθείας πρός τινα, ἀποτείνω: «ἀπευθύνω τὸν λόγον, —ἐπιστολὴν» κτλ.· || παθητ. καὶ μέσ. *ἀπευθύνομαι* : «ἀπευθύνομαι πρὸς τὸ ὑπουργεῖον» κλπ.

Α. Δ.

ἀπευθυσμένον ἢ *ἀπηυθυσμένον* ἢ *ὀρθὸν ἔντερον [Ἀνατομ.]*. Ἡ τελευταία τοῦ παχέος ἐντέρου μοῖρα, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κάτω πέρατος τοῦ *σιγμοειδοῦς κόλου*, ἰσοϋψῶς τῷ 3ῳ ἱερῷ σπονδύλῳ, καὶ τελευτᾷ εἰς τὸν *ἀρχόν*, καταλήγοντα εἰς τὸν *δακτύλιον*. Ἔχον μῆκος 12—14 ἑμ. φέρεται πρὸς τὰ κάτω προσκείμενον ἐπὶ τῆς ὑποκοίλου ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοξοειδῆ κατεύθυνσιν μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ κόκκυγος, ἀπεργαζόμενον οὕτω τὴν *ἱερὰν καμπήν*· εἶτα δὲ ἀνακάμπτεται ἀποτόμως ἐπι τὰ ὀπισω καὶ κάτω πρὸς τὸν δακτύλιον, ἀποτελουμένης οὕτω τῆς *περινεϊκῆς καμπῆς*. Καὶ ἡ μὲν μοῖρα τοῦ ἀπευθυσμένου, ἡ ἐντος τῆς πυέλου, ἡ καὶ πολλῷ μείζων, καλεῖται *ἐνδοπυελικὴ μοῖρα*, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ κόκκυγος καὶ πέρα μέχρι τοῦ δακτυλίου, ἡ πολλῷ βραχυτέρα (2,5—3 ἑμ.), *περινεϊκὴ μοῖρα*. Καὶ τὸ μὲν ἄνω μέρος τοῦ ἀπευθυσμένου, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν μείζονα ἔκτασιν τῆς ἱερᾶς καμπῆς, περιβάλλεται τελείως ὑπὸ τοῦ περιτοναίου, οὗ πτυχή, τὸ *μεσαπευθυσμένον*, προσηλοῖ τὸ τμῆμα τοῦτο εὐκινήτως πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους ἱεροὺς σπονδύλους· τοῦ δὲ κατωτέρου τμήματος, ὅπερ τελευτᾷ πρὸς τὸν κόκκυγα, ἡ μὲν ὀπισθία ἐπιφάνεια, ἀκάλυπτος οὖσα ὑπὸ τοῦ περιτοναίου, συνέχεται διὰ χαλαροῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ τῇ προσθίᾳ κοίλῃ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ τοῦ κόκκυγος, ἡ δὲ προσθία καλύπτεται ἄνωθεν μὲν ἐπὶ μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἔκτασιν ὑπὸ τοῦ περιτοναίου, χωρίζοντος αὐτὴν ἀπὸ τῆς κύστεως, κατωτέρω δὲ κοινωνεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸν πυθμένα τῆς κύστεως, τὰς σπερματοδόχους κύστεις καὶ τὸν προστάτην. Τὸ κατώτατον τέλος τμῆμα, ἡ περινεϊκὴ μοῖρα, ὡσαύτως ἀκάλυπτος ὑπὸ τοῦ περιτοναίου, κεῖται ὄπισθεν τῆς ὑμενώδους μοίρας τῆς οὐρήθρας, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ τριγώνου αὐτῆς συνδέσμου. Οὕτω δὲ τὸ κατώτερον χεῖλος τοῦ περιτοναίου, τοῦ καλύπτοντος ὄπισθεν τὸ ἀπευθυσμένον, ἀφίσταται τοῦ δακτυλίου ὄπισθεν μὲν περὶ τὰ 11—12 ἑμ., ἔμπροσθεν δὲ περὶ τὰ 5—6 ἑμ. Παρὰ τῇ γυναικὶ τὸ ἀπευθυσμένον ἀντιστοιχεῖ πρόσθεν πρὸς τὴν μήτραν καὶ τὸν κολεόν. Τὸ περιτόναιον ἐκ τοῦ ἀπευθυσμένου ἀνακάμπτον πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρόσω, ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τῆς κύστεως, ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κολεοῦ καὶ τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τῆς μήτρας, ἀποτελεῖ τὸ μεταξὺ ἀπευθυσμένου καὶ κύστεως ἢ μήτρας *εὐθεοκυστικὸν* ἢ *εὐθεομητρικὸν κόλπωμα* τοῦ περιτοναίου.

Ὁ *μυϊκὸς χιτὼν* τοῦ ἀπευθυσμένου ἀποτελεῖται ἐκ δύο στιβάδων, τῆς *ἔξωθεν*, συνισταμένης ἐξ ἐπιμήκων ἰνῶν, καὶ τῆς *ἔσωθεν*, ἀπαρτιζομένης ἐκ κυκλοτερῶν. Καὶ αἱ μὲν ἐπιμήκεις ἶνες ἀποτελοῦσι συνέχειαν τῶν τριῶν *ταινιοειδῶν δεσμίδων* τοῦ κόλου, αἵτινες ὅμως ἐπὶ τοῦ ἀπευθυσμένου ἁπλοῦνται καὶ συμπίπτουσιν ἀλλήλαις οὕτως, ὥστε ἡ στιβὰς αὕτη ἀποβαίνει πλήρης καὶ παχεῖα, καταλαμβάνουσα ἅπαντα σχεδὸν τὸν αὐλὸν τοῦ ἐντέρου μέχρι τῆς ἐσχατιᾶς αὐτοῦ. Ἡ δ' ἔσωθεν ἐκ κυκλοτερῶν ἰνῶν στιβάς, παχυτέρα ἐπίσης οὖσα, αὐξάνεται βαθμηδὸν ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἀπεργαζομένη περὶ τὸ στόμιον τῆς ἕδρας παχὺν κρίκον (ὕψους περὶ τὰ 3 ἑμ., πάχους δὲ 5—6 χμ.), οὗ τὸ κάτω χεῖλος ἐξικνεῖται μέχρις ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ πρωκτοῦ, τὸν *ἔσω σφιγκτῆρα τοῦ δακτυλίου*, περιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἐκ γραμμωτῶν ἰνῶν ἀποτελουμένου *ἔξω σφιγκτῆρος*, ἔχοντος ὕψος 2—3 ἑμ. Ὁ *βλεννογόνος ὑμὴν* συνδέεται χαλαρῶς πρὸς τὸν μυϊκὸν χιτῶνα, ἰδίως ἐπὶ τὰ κάτω, ἐξ οὗ προπτώσεις. Εἶναι δὲ παχύτερος καὶ ἀγγειοβριθέστερος ἢ ὁ τοῦ κόλου καὶ περὶ τὰ 8—10 ἑμ. ὑπεράνω τοῦ δακτυλίου ἐμφανίζει πολυαρίθμους πτυχὰς ποικίλας τὸ μέγεθος καὶ τὴν φοράν, ὧν αἱ πλεῖσται ἐξαλείφονται κατὰ τὴν εὐρεῖαν διάτασιν τοῦ ἐντέρου, ἐπὶ δὲ τῆς κατωτέρας μοίρας τοῦ ἀπευθυσμένου ὁ βλεννογόνος ὑμὴν παρουσιάζει 6—8 ἐπιμήκεις πτυχάς, τοὺς *Μοργανείους στύλους*, καὶ μεταξὺ αὐτῶν κοιλώματα ἢ αὔλακας, τοὺς *Μοργανείους κόλπους*, οἵτινες στῦλοι καὶ κόλποι ἀρχόμενοι περὶ τὰ 2—3 ἑμ. ἄνωθεν τοῦ δακτυλίου τελευτῶσι περὶ τὸν *αἱμορροϊδικὸν δακτύλιον*. Ἀμέσως ὕπερθεν τοῦ ἔσω στομίου τοῦ δακτυλίου, ἀντιστοίχως πρὸς τὸν ἔξω σφιγκτῆρα μῦν, ὑπάρχει ἀνευρυσμός, *κόλπωμα*, ὅπερ ἐνίοτε λαμβάνει παρὰ τοῖς δυσκοιλίοις διαστάσεις μεγάλας.

Τὰ ἀγγεῖα καὶ νεῦρα τοῦ ἀπευθυσμένου καλοῦνται *αἱμορροϊδικά*. Καὶ αἱ μὲν ἀρτηρίαι διαιροῦνται εἰς *ἄνω αἱμορροϊδικάς*, κλῶνας τῆς κατωτέρας μεσεντερικῆς, *μέσας αἱμορροϊδικάς*, ἀποβλαστήματα τῆς ἔσω λαγονίου ἀρτηρίας, καὶ *κάτω αἱμορροϊδικάς*, κλῶνας τῆς ἔσω αἰδοιϊκῆς. Αἱ δὲ φλέβες ἔχουσι τὴν αὐτὴν καὶ αἱ ἀντίστοιχοι ἀρτηρίαι πορείαν τε καὶ ὄνομα καὶ ἐκβάλλουσι σχεδὸν ἅπασαι εἰς τὴν φλέβα τῶν πυλῶν. Τὰ δὲ λεμφοφόρα ἀγγεῖα φέρονται τὰ μὲν ἐν τῷ βάθει εἰς τὰ γάγγλια τῆς πυέλου, τὰ δὲ ἐπιπολῆς εἰς τὰ βουβωνικά. Καὶ τέλος ἐκ τῶν νεύρων τὸ μὲν ἄνω αἱμορροϊδικὸν πλέγμα σχηματίζεται ἐκ τοῦ κάτω μεσεντερίου πλέγματος, τὸ δὲ κάτω αἱμορροϊδικὸν ἐκ τοῦ ὑπογαστρίου, ἀμφότερα προερχόμενα ἐκ τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ. Τὸ ἀπευθυσμένον εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ ἐντέρου, ἔνθα συλλέγονται τὰ κόπρανα, ὧν ἡ παρουσία γεννᾷ αἴσθημα βάρους καὶ προκαλεῖ τὴν *πρὸς ἀποπάτησιν ἔπειξιν*.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἀπευκταῖος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἀπεύχεταί τις, ὁ ἀποτρόπαιος· || τὸ οὐδ. *ἀπευκταῖον* ὡς οὐσιασ., ἀτυχὲς συμβάν, δυστύχημα.

ἀπευλογίας (ὁ). Λέγεται οὕτω ὁ εἰς ποινὴν διαπραχθέντος παραπτώματος ἀποστερούμενος τῆς εὐλογίας τοῦ ἡγουμένου μοναχός. Ἀπαντᾶται ἡ λέξις τὸ πρῶτον εἰς τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Μ. Βασίλειον (*Migne* 31, 1308) ἐπιτίμια, καθ' ἃ ἔδει νὰ κολάζωνται αἱ ἐλαφραὶ παραβάσεις ἐν ταῖς μοναστικαῖς ἀδελφότησιν. Ὁ ἀπευλογίας διετέλει ὑπὸ ἐπιτίμιον πολὺ ἐλαφρότερον τοῦ ὑπὸ ἀφορισμὸν ἢ καὶ ἀκοινωνησίαν διατελοῦντος, μία δὲ τῶν συνεπειῶν τοῦ ἐπιτιμίου τούτου ἦτο, καθὼς φαίνεται, καὶ τὸ νὰ μὴ μετέχῃ «εὐλογίας, ἤτοι κατακλαστοῦ», ἄρτου εὐλογημένου (*Du Cange Glossarium*. Πρβλ. καὶ τὸν 19 κανόνα *Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ*).

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀπευχὴ (ἡ)· τὸ ν' ἀπεύχεταί τις, τὸ νὰ εὔχεται ὅπως μὴ γίνῃ τι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *εὐχή*.

— *[Λαογρ.]* Αἱ *ἀπευχαί*, ἢ ἄλλως *ἀποτροπαὶ* καλούμεναι, εἶναι συγγενεῖς πρὸς τὰς εὐχὰς καὶ κατάρας τὰς συνηθιζομένας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ λέγονται κυρίως, ὅταν ἐκ μέρους τινὸς ἐκστομίζωνται κατάραι, κατά τινος ἄλλου, ἢ καὶ ἁπλῶς ὅταν ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου του ἀναφέρει τις κακόν τι, νόσον π. χ., θάνατον, ὄνομα δαίμονός τινος κττ. Αἱ ἀπευχαὶ λέγονται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποτρέψουν τὸ ἐκ τῆς κατάρας κακόν, ἢ νὰ τὸ στρέψουν ἀλλοῦ που. Οὕτω π. χ., ὅταν ἐκστομίζωνται κατάραι κατά τινος, οὗτος διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὰ ἐξ αὐτῶν κακά, ἅτινα πιστεύει ὅτι ἐκ τῆς κατάρας εἶναι πιθανὸν νὰ τοῦ ἐπισυμβοῦν, λέγει: «Νὰ γυρίσῃ στὸ κεφάλι σου» ἢ «στὰ μαῦρα ὄρη» ἢ «στὰ ὄρη καὶ στὰ παραρᾶ» κττ. Ἄλλοτε πάλιν ὅταν ἐν τῇ ροῇ τοῦ λόγου του ἀναφέρῃ τις κακόν τι, ἐπιλέγει, εἴτε αὐτὸς οὗτος ὁ ἐκστομίσας ἢ ὁ ἀκούων: «...Χριστὸς καὶ Παναγιά μου!» «Θεὸς φυλάξοι», «Κύριε ἐλέησον...» κττ. Κατὰ ταῦτα, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, πιστεύεται ὅτι μεταξὺ τῆς λέξεως καὶ τοῦ πράγματος ὑπάρχει τόσον στενὴ σχέσις, ὥστε νὰ εἶναι ἀρκετὴ μόνον ἡ ἐκστόμισις τῆς λέξεως διὰ νὰ προκαλέσῃ ἀναγκαίως καὶ τὸ πρᾶγμα. Αἱ ἀπευχαὶ συνήθως συνοδεύονται καὶ ὑπὸ διαφόρων μαγικῶν, οὕτως εἰπεῖν, πράξεων, ὡς εἶναι τὸ φτύσιμο, τὸ κτύπημα τῆς χειρὸς ἐπὶ τῆς τραπέζης, τὸ σταύρωμα τῆς κοιλίας διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς (ἐπὶ ἐγκύων γυναικῶν) κττ. Αἱ ἀπευχαί: «Μακρυὰ ἀπ' ἐδῶ» ἢ «ὄξ' ἀπ' ἐδῶ», λέγονται συνήθως ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ ὀνόματος τοῦ διαβόλου, ἢ ἐπιδημίας, σοβαρᾶς ἀσθενείας κ.τ.ὅ. Ἡ ἀπευχὴ «κλούβια κι' ἄπιαστα νὰ γίνουν» λέγεται ἐπὶ κακῶν ὀνείρων. Ἀντιστοίχους πρὸς τὰς σημερινὰς ἀπευχὰς εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα· οὕτω π. χ. ἡ ἀπευχὴ «στὰ ὄρη, στὰ βουνά, στ' ἀγριοπέλαγο», ποῦ λέγεται ὅταν καταρασθῇ τις μὲ τὴν κατάρα «κακὸς ἄνεμος νὰ σὲ μάσῃ» ἀνευρίσκεται ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Ζ, 344—350) ὅπου ἡ Ἑλένη καταρωμένη ἑαυτὴν λέγει:

«δᾶερ ἐμεῖο, κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυέσσης,
ὥς μ' ὄφελ' ἤματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ
οἴχεσθαι προφέρουσα κακὴ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἔνθα με κῦμ' ἀπόερσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι»

Εἰς δὲ τὸν πρὸς τὴν Ἄρτεμιν Ὀρφικὸν ὕμνον εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν μορφήν:

«πέμποις δ' εἰς ὀρέων κεφαλὰς νόσους τε καὶ ἄλγη».

Αἱ φράσεις αὗται αἱ ἀποτελοῦσαι τὰς ἀπευχὰς εἶναι συνηθέσταται εἰς τὰς ἐπῳδάς, τῶν ὁποίων μάλιστα ἀποτελοῦν καὶ τὸν πυρῆνα, ὡς π. χ.:

«Μὰ τὸν ἅγιο Σπυρίδωνα
μὰ τὸν ἅγιο Παντελεήμονα,
ξορκάω τὸ πονάκι
νὰ πάῃ στὰ ὄρη, στὰ βουνά,
στῆς Παναγιᾶς τὸ γάλα».

Αἱ ἀπευχαὶ πολλάκις χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ προσώπων, ὁπότε καὶ καθίστανται ἰσοδύναμοι πρὸς τὰς κατάρας καὶ ὕβρεις, ὡς π. χ. αἱ ἀπευχαὶ «οὗ νὰ χαθῇς», «πίσω σ' τὸν ἥλιο» κ.τ.τ. Ἐκτὸς ὅμως τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν περιγραφὴν διὰ λέξεων, πράξεις, διὰ νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἤδη γινομένην, ἢ ἁπλῶς μνείαν πράγματος ἔχοντος ἀποτρεπτικὴν δύναμιν. Πολλάκις ὅμως ἀντὶ τοῦ πράγματος δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὴν αὐτὴν μαγικὴν ἀποτρεπτικὴν ἐνέργειαν καὶ ἡ λέξις μόνον. Ὅπως δὲ εἰς τὰς εὐχὰς καὶ τὰς κατάρας μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν εἰσῆλθε καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ θείου, οὕτω καὶ εἰς τὰς ἀπευχάς: «Κύριε φύλαγε, —Παναγιά μου βοήθα» κ.τ.τ.

Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

ἀπεύχομαι· εὔχομαι νὰ μὴ συμβῇ τι.

ἄπεφθος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· «χρυσὸς ἄπεφθος», ὁ διὰ τοῦ βρασμοῦ κεκαθαρμένος, ἀπηλλαγμένος πάσης ξένης οὐσίας· κοιν. *λαγαρισμένος*.

ἀπεχθάνομαι· «*—τινι*», εἶμαι μισητὸς εἴς τινα, μισοῦμαι ὑπό τινος· οὕτω παρ' ἀρχαίοις· || παρὰ τοῖς νεωτέροις: «*ἀπεχθάνομαί τινα*», μισῶ, βδελύσσομαί τινα.

ἀπέχθεια (ἡ)· ἀφηρημ. τοῦ *ἀπεχθής*, μῖσος, ἔχθρα ἀποστροφή, ἀντιπάθεια.

Digitized by Google

ἀπεχθὴς (ὁ, ἡ), **—ἐς** (τό)· μισητός, ὁ ἐμπνέων ἀποστροφήν: «ἀπεχθὴς μορφή».

ἀπεχμάζω (κοιν. *ξεμποτσάρω*, γαλλ. désaisir, dédoubler, ἀγγλ. to unlash, to clear) *[Ναυτ.]*. Ἀποδεσμεύω κάλωα, κόπτων ἢ λύων τὸ *ἔχμα* του. Σ. Ε. Λ.

ἀπέχω· εὑρίσκομαι εἰς ἀπόστασιν, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων: «ἀπέχει Πλάταια Θηβῶν σταδίους ἑβδομήκοντα» «ἀπέχει δύο ὥρας», εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν δύο ὡρῶν· || τὸ μέσ. *ἀπέχομαί τινος*· κρατῶ τὸν ἑαυτὸν μακρὰν ἀπό τινος, ἐγκρατεύομαι: «ἀπέχομαι οἴνου, —κρεάτων, —ἀφροδισίων». Ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης συνηθέστερον λέγεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων τὸ ἐνεργητικὸν *ἀπέχω*: «ἀπέχω τῶν συνεδριάσεων».

ἀπεψία (ἡ)· κακὴ πέψις, δυσκολία τῆς πέψεως.
— *[Ἰατρ.]*· βλ. γαστρικὴ ἀχυλία.

Ἀπῆγα (ἡ). Σύζυγος τοῦ Λακεδαιμονίου τυράννου Ναβίδος (*Πολύβ.* 13.7).

Ἀπηγανιὰ *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Κέῳ (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 399 β').

ἀπήγανος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ῥυτὴ ἢ βαρύοσμος* (Ruta graveolens). Δ. Ν. Π.

Ἀπήγανος *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον νήσου Οἰνούσης (βλ. λ. Αἰγαῖον, τ. Β' σ. 415 γ').

ἀπηγορευμένος, —η, —ον· βλ. ἀπαγορεύω.
— **ἀπηγορευμένος καρπός**· βλ. λ. ἁμαρτία (*προπατορική*).

ἀπήδαλας (ὁ) καὶ *ἀπηδάλι* (τό)· ἰδιωματ., ὁ σκώληξ τοῦ τυροῦ, τὸ ἀκαρι, ἄλλως *πέτακας, πιτάκι*.

ἀπηδαλιούχητος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ πηδαλιουχούμενος, ὁ μὴ διὰ πηδαλίου κυβερνώμενος· || μεταφ., ὁ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀσκόπως περιφερόμενος, ὁ μὴ ἔχων σταθερὰν κατεύθυνσιν.

ἀπήδητος, —η, —ο· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἐπήδησέ τις· || (ἐπὶ ζώων), ὁ ἀνόχευτος.

ἄπηκτος (ὁ, ἡ) καὶ **—η, —ον** (τό)· ὁ μὴ πηκτός, ὁ μὴ συμπαγής, ὁ μὴ συνεστώς: «ἄπηκτο αὐγό» «ἄπηκτο γάλα», ἀντίθ. *πηγμένο*· μεταφ., «ἄπηκτο μυαλό», ὁ μὴ ὥριμος νοῦς, ὁ ἄφρων.

ἀπηλιθιῶ *(—όω)*· κάμνω τινὰ ἐντελῶς ἠλίθιον, ἀποβλακώνω.

ἀπηλιθίωσις (ἡ)· ἡ ἀπώλεια τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ἡ ἀποβλάκωσις.
— *[Ψυχιατρ.]*. βλ. ἠλιθιότης.

ἀπηλιώτης (ὁ)· ὁ ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἤτοι ὁ ἀπ' ἀνατολῶν πνέων ἄνεμος, ἀνατολικός, κοιν. *λεβάντες*.
— *[Μετεωρ.]*· βλ. ἀνεμολόγιον.
— *[Ναυτ.]* Ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀζιμοὺθ τῶν 90°. Ἡ διεύθυνσις τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου κατὰ τὰς ἰσημερίας, ἀφοῦ, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ τύπου:

$$\text{ημ } (90^0 - Z) = \text{ημ } K. \text{ τέμν. } \Lambda$$

(ἔνθα Z ἀζιμοὺθ κατὰ τὴν ἀνατολήν, K κλίσις τοῦ ἡλίου, Λ πλάτος τοῦ τόπου), διὰ νὰ μηδενισθῇ τὸ δεύτερον μέλος σὺν τῷ μηδενισμῷ τοῦ πρώτου, πρέπει νὰ ᾖ ἡ κλίσις μηδενική, ἤτοι ὁ ἥλιος εἰς τὸν ἰσημερινόν.

Ὁ πολὺς Joseph Gosselin ὁ συγγραφεὺς τῆς «Géographie de Grèce», ἐν δημοσιεύματί του «Éclaircissements sur les differentes roses de vents des anciens» κατεχωρισμένῳ προοιμιακῶς ἐν τῇ «Géographie de Strabon» (Paris An XIII=1805, τόμ. Α'. σ. XCVII) ἀναφέρει πολλὰ περὶ Ἀπηλιώτου καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους κατὰ τόπους ὀνομασίας αὐτοῦ, αἵτινες ἔστιν ὅτε οὐδόλως συμβιβάζονται πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς Ἰσημερινῆς ἀνατολῆς διεύθυνσιν, ὡς λ. χ. ἡ ὀνομασία τοῦ ὡς Ἀπηλιώτου θεωρουμένου «*Ἑλλησποντίου*», εἰς Προκόνησον, Τέῳ, Κρήτην, Εὔβοιαν, καὶ δὴ εἰς Καφηρέα, Κυρήνην καὶ δὴ εἰς τὸν λιμένα *Ἀπολλωνίας* διότι δι' οὐδένα τῶν τόπων τούτων ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀπηλιώτου προέρχεται ἐξ Ἑλλησπόντου. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέηται ὁ Ἀπηλιώτης ἀπὸ ἀπόψεως διευθύνσεως πρὸς τὰς ἀνατολὰς κατὰ τὴν τροπὴν τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν τοῦ θέρους, τῶν διευθύνσεων τούτων οὐσῶν τῆς τοῦ *Καικίου* τῶν ἀρχαίων (τανῦν *Μέση*) διὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν καὶ τῆς τοῦ *Εὔρου* διὰ τὴν πρώτην, τῆς δὲ ὑπ' αὐτῶν σχηματιζομένης γωνίας ἐχούσης διχοτόμον τὴν τοῦ καθ' αὐτὸ Ἀπηλιώτου διεύθυνσιν.

Ὁ Ἀπηλιώτης ἀπὸ ἀντιστοιχιακῆς ἀπόψεως χαρακτηρίζεται ὡς «*ἀληθής*», ἐὰν τὸ ἀζιμοὺθ του, τῶν 90°, λογίζεται ἀπὸ τοῦ βορρᾶ τοῦ κόσμου καὶ ὡς «*μαγνητικὸς*» ἐὰν ἀπὸ τοῦ βορρᾶ τῆς πυξίδος. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **ἀπηλιώτου ἡμικύκλιον** *[Ναυτ.]*. Τὸ ἡμικύκλιον τὸ ἔχον διάμετρον τὴν γραμμὴν Β — Ν (Βορρᾶ—Νότου) καὶ περιλαμβάνον τὸν Ἀπηλιώτην. Οὕτω, αἱ ἐν αὐτῷ ἀντιστοιχίαι εἶναι πάντοτε *πρὸς ἀπηλιώτην*, ἔχοντα σύμβολον Α, εἴτε ἀπὸ Βορρᾶ εἴτε ἀπὸ Νότου λογίζονται αὗται, (λ. χ. Β 78° Α Ν 37° Α), εἴτε *μαγνητικαὶ* οὖσαι (λ.χ. Β 23° Α *μαγν.*), δηλαδὴ ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς γραμμῆς τῆς μαγνητικῆς βελόνης λογιζόμεναι, εἴτε *ἀληθεῖς* (π.χ. Ν 78° Α *ἀλ.*), ἤτοι τὴν μεσημβρινὴν γραμμὴν τοῦ κόσμου ἔχουσαι ἀφετηρίαν μετρήσεως. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι αἱ πρὸς Ἀπηλιώτην, ὡς ἄνω τοιαῦται, *ἀληθεῖς* ἀντιστοιχίαι δὲν εἶναι πλέον ἐν χρήσει, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ τῶν ἀπὸ 0°—180° ἀντιστοιχιῶν, μετρουμένων ἀπὸ Βορρᾶ τοῦ κόσμου (=0°) ἕως Νότου (=180°) δεξιοστρόφως· οὕτω Β 23° Α *ἀλ.* κατὰ τὸν ἐν χρήσει εἰς τὸ ἄλλοτε Ναυτικὸν τρόπον, δέον νὰ γραφῇ σήμερον ἁπλῶς 23°, ὃν τρόπον ἡ Ν 23° Α *ἀλ.* δέον νὰ γράφηται τανῦν 157° ἁπλῶς, ἀφοῦ 180°—23°=157°.
[Βλ. καὶ λ. ἀνεμολόγιον *[Ναυτ.]*. καὶ ἀνεμόρρομβοι.] Σ. Ε. Λ.

Ἀπηλιώτης *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἄκρα τοῦ ἀνατολικοῦ μυχοῦ τοῦ λιμένος *Πόρτο Λακὶ* τῆς Λέρου (πλάτ. 37°07'25", μῆκ. 26 52'53" χάρτ. ἀγγλ. 1666: Lero and Kalimno καὶ Mediter. Pilot IV, 1918, σελ. 360, 8). Σ. Ε. Λ.

ἀπήλογος (ὁ)· ἰδιωματ., ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ ἑτοιμοθανάτου· κατάρα: «νὰ πῇς τὸν ἀπήλογο καὶ τὴν καταθύρα».

Ἀπήμαντος. Ἀθηναῖος, πατὴρ τοῦ Εὐδίκου, γνωστὸς ἐπὶ μισανθρωπίᾳ (*Πλάτ.* Ἱππ. Μ. 286, β. Ἱππ. Ἐλ. 363β).

Ἀπημοσύνη. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Κατρέως τὴν ὁποίαν διὰ λακτίσματος ὁ ἀδελφός της Ἀλθαιμένης ἐφόνευσεν εὑρὼν αὐτὴν ἔγκυον ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ (*Ἀπολλ.* Γ' 2. 1). Μ. Γ. Δ.

ἀπήνεια (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀπηνοῦς, σκληρότης, ἀπανθρωπία· ἀντίθ. *προσήνεια*.

ἀπηνεμία (ἡ) *[Ναυτ.]*. Ὅρος καθιερωμένος ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν ἡμερολογίων («ἀνέμου εὐδη») τῶν πολεμικῶν πλοίων, καταδηλῶν ὅτι, παρεμβληθείσης ξηρᾶς προσηνέμως τοῦ πλοίου, κατέστη ὁ ἄνεμος καὶ τὰ ἀπότοκα τούτου φαινόμενα ὀλιγώτερον αἰσθητὰ ἢ πρὶν *ἀπηνεμωθῇ* τὸ πλοῖον (βλ. ἀπηνεμῶ). Χ. Ε. Λ.
— *[Μετεωρ.]*· βλ. ἀνεμομετρικὴ κλῖμαξ.

ἀπήνεμος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ ἀπὸ τοῦ ἀνέμου προφυλασσόμενος, ὁ μὴ βαλλόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὑπήνεμος· πβλ. *ἀπανεμιά*.

ἀπηνεμῶ *(—όω)* *[Ναυτ.]*. Προκαλύπτω τινὰ ἀπὸ τοῦ ἀνέμου ἢ τοῦ κλύδωνος (κοιν. *ἀπαγγιάζω*, γαλ. abriter, ἀγγλ. to shelter). Οἱ ἀρχαῖοι δὲν μετεχειρίζοντο πρὸς καταδήλωσιν τοῦ τοιούτου ἐνιαῖον ὅρον, ἀλλὰ πότε τὸ «*σκεπάζω*» (*Ἀρριαν.*: τὸ νησίον σκεπάζει τὸν λιμένα) καὶ πότε τὸ «*ἀσφαλίζω*» (*Πολύβ.*: χώρα τενάγεσιν ἠσφαλισμένη) ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ «προστατεύω». Τὸ μέσον *ἀπηνεμοῦμαι (-όομαι)* (κοιν. *ἀπαγγιάζομαι*, γαλλ. se mettre à l'abri du vent, ἀγγλ. to shelter from the wind): —1) Φέρω τὸ πλοῖον ὑπηνέμως ἀκτῆς ἧς αἱ ὑπήνεμοι κλιτύες δὲν καταχύνουσι σφοδρῶς τὸν ἄνεμον, μεταχειριζόμενος αὐτὴν ὡς προπέτασμα, ὅπως ἀποφύγω τὴν σφοδρότητα τοῦ ἐν τῷ πελάγει ἀνέμου καὶ τοῦ ἀποτόκου αὐτῆς κλύδωνος. —2) Κυβερνῶν μικρὸν πλοῖον στολοδρομοῦν μετὰ μεγάλων τοιούτων ὑπὸ σφοδρὸν κλύδωνα, τάσσω αὐτὸ ἐγγὺς τῆς ὑπηνέμου πλευρᾶς μεγάλου πλοίου, ἵνα πλέων ἀπεγγὺς καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὸ ἀποφεύγω κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐπιφορὰν τῆς τρικυμίας, ἣν ἀν·ικόπτει ὁπωσοῦν τὸ *ἀπηνεμοῦν* πλοῖον. —3) Ἐπὶ ἱστίου ἡ λέξις *ἀπηνεμοῦται* σημαίνει ὅτι παύει τοῦτο νὰ δέχηται τὸν ἄνεμον (κοιν. *δὲν πέρνει*), καθ' ὅσον στεγάζεται ὑπὸ ἐμποδίου. Οὕτως εἰς πλοῖον ἀντιμένον εἰς οἰακιστὴν *ἀντιμονὴν* ἐν τῷ ὠκεανῷ, ἀπηνεμοῦνται τὸ ἀκάτιον, ἡ μεγίστη καὶ αἱ προτονίδες του, στεγαζόμεναι ὑπὸ τοῦ ὕψους τῶν κυμάτων, ὅταν τὸ πλοῖον εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταξὺ δύο κυμάτων κοῖλον διάστημα· ἐν *οὐριοδρομίᾳ* πάλιν, τὸ ἀκάτιον ἀπηνεμοῦται ὑπὸ τῆς μεγίστης, δι' ὃ καὶ συστέλλεται αὐτὴ κατὰ τὴν τοιαύτην ἱστιοδρομίαν. Δὲν πρέπει νὰ συγχέηται τὸ *ἀπηνεμοῦμαι* πρὸς τὸ *ὑπηνεμοῦμαι* (σοδεντάρω), ὅπερ ἔχει ὅλως διάφορον σημασίαν. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπήνη (ἡ)· τετράτροχος ἅμαξα παρ' ἀρχαίοις, συρομένη ὑπὸ ἡμιόνων, ἵππων, ἐνίοτε δὲ καὶ βοῶν καὶ χρησιμεύουσα πρὸς μεταφορὰν ὠνίων, βαρῶν ἢ καὶ ἀνθρώπων. Δι' ἀπηνῶν ἐγίνοντο καὶ ἁρματηλασίαι, ἐπειδὴ δὲ τότε αἱ ἅμαξαι αὗται ἐσύροντο ὑπὸ ἡμιόνων, ἡ λέξις *ἀπήνη* δηλοῖ καὶ συνωρίδα τοιούτων ζῴων. Μεταγενεστέρως ἐσήμαινε πᾶν εἶδος ἁμάξης ἢ ἅρματος. Α. Δ.

ἀπηνὴς (ὁ, ἡ), **—ἐς** (τό)· σκληρός, δύσκολος ὠμός· ἀντίθ. *προσηνής*.— Ἐπιρρ. *ἀπηνῶς*.

ἀπηρχαιωμένος, —η, —ον· ὁ πεπαλαιωμένος, ὁ μὴ σύμφωνος πρὸς τὰς μεθόδους, ἢ τὴν σκέψιν τῆς παρούσης ἐποχῆς, ὁ μὴ ἐν χρήσει πλέον (βλ. ἀπαρχαιῶ).

ἀπήχημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀπηχῶ*, ἀντήχησις.
— *[Μουσ.]*· βλ. ἐνήχημα.

ἀπήχησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀπηχῶ*, ἀντήχησις· || μεταφ. χαρακτηρισμὸς γεγονότος ὡς συνεχείας ἄλλου γεγονότος: «τὸ ἔγκλημα Β ἦτο ἀπήχησις τοῦ ἐγκλήματος Α»· || ἐντύπωσις ἔκ τινος ἀκούσματος ἢ ἀγγέλματος: «εὐάρεστος, δυσάρεστος, ἀποκαρδιωτικὴ κ.λ.π. ἀπήχησις».
— *[Μουσ.]*· ἡ μετὰ κροῦσιν ἠχητικοῦ σώματος ἢ ἀνάκρουσιν μουσικοῦ ὀργάνου ἢ ὀρχηστρικοῦ συνόλου ἀκροαματικὴ ἐντύπωσις. Δ. Λ.

ἀπηχητικός, —ή, —όν· ἐκεῖνος ὅστις προκαλεῖ ἀπήχησιν.

ἀπηχῶ *(—έω)*· ἀντηχῶ, ἀποδίδω, ἐπαναλαμβάνω τὸν ἦχον· || μεταφ. «ἀπηχῶ τὰς γνώμας τοῦ Α», γίνομαι φορεύς, ἐκπρόσωπος τῶν γνωμῶν αὐτοῦ· || «τὸ μέτρον τοῦτο ἀπήχησε κακῶς παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ», προὐκάλεσε κακὴν ἐντύπωσιν.

Ἀπὶ (Api). Νῆσος τῆς Ὠκεανίας, μία τῶν νέων Ἑβρίδων. Κάτ. 10.000.

Ἀπία καὶ *Ἀπίη* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ Πελοπόννησος κατὰ τοὺς παλαιούς, ἢ ἕνεκα τοῦ βασιλέως αὐτῆς *Ἄπιος*, ἢ ἴσως ἐκ παναρχαίου γένους ἢ κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν *ἀπίη* («τηλόθεν ἐξ ἀπίης γαίης» Ἰλ. Α. 270—Ὀδ. Θ. 25), ὅπερ σημαίνει τὴν μεμακρυσμένην χώραν. Ὁ Στράβων (8,371) λέγει: «Καὶ *Ἀπίαν* καὶ *Ἀπιδόνας* οἱ νεώτεροι φασιν. Ὅμηρος δ' Ἀπιδόνας μὲν οὐ λέγει, ἀπίαν δὲ τὴν πόρρω μᾶλλον». Περὶ δὲ τοῦ Ἄπιος ὁ Παυσανίας (2, 5, 7) σημειοῖ: «Οὗτος ὁ Ἆπις ἐς τοσόνδε ηὐξήθη δυνάμεως πρὶν ἢ Πέλοπα ἐς Ὀλυμπίαν ἀφικέσθαι, ὡς τὴν ἐντὸς Ἰσθμοῦ χώραν *Ἀπίαν* ἀπ' ἐκείνου καλεῖσθαι». Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Ἆπις υἱὸς τοῦ Τελχῖνος τοῦ Εὔρωπος τοῦ Αἰγιαλέως. Ἀρκετὰ παράδοξος εἶναι ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως παρ' Ἀθηναίῳ (14,650 β): «Ἐξῆς οὖν λέξω περὶ τῶν παρακειμένων ἀπίων· ἐπεὶ ἀπ' αὐτῶν ἡ Πελοπόννησος *Ἀπία* ἐκλήθη διὰ τὸ ἐπιδαψιλεύειν ἐν αὐτῇ τὸ φυτόν, φησὶν Ἴστρος ἐν τοῖς Ἀργολικοῖς». Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ Πλουτάρχου λεγόμενα (ζητ. Ἑλλ. 51) περὶ μετονομασίας τῶν *ἀπίων* εἰς *ἀχράδας*. (Ἐπὶ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως *Ἀπίας* πβλ. *Αἰσχ.* Ἱκέτ. 777 καὶ 260.—*Αἰσχ.* Ἀγαμ. 256. —*Σοφ.* Οἰδ. Κο. 1303.) Οἱ κάτοικοι ἐκαλοῦντο *Ἀπιεῖς* καὶ *Ἀπιδονῆες* καὶ *Ἀπιδόνες*.
—*Ἀπία* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Φρυγίᾳ τῇ Πακατιανῇ.— *Ἀπίας πεδίον*, πεδιὰς πρὸς Ν. τοῦ νῦν Κοὺτς-Ντὰγ (*Στρ.* 13,616). Ι. Χ. Δ.
—*Ἀπία* (Apia) *[Γεωγρ.]*. Ὁ κυριώτερος συνοικισμὸς τῆς ἐν Πολυνησίᾳ ὁμάδος Σαμόα ἐν τῇ νήσῳ Οὐπολοῦ.

Ἀπιάκας. Ὄνομα Ἐρυθροδέρμων τοῦ ἄνω Ταπάχος τῆς Βραζιλίας, ἀνηκόντων εἰς τὴν φυλὴν τῶν Τούπι. Α. Δ.

Ἀπιανὸς (Apianus), *Πέτρος-Φίλιππος*. Τὸ πραγματικὸν ὄνομα αὐτοῦ ἦτο *Bienewitz* (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ *Biene* σημαίνοντος τὴν *μέλισσαν*, καλουμένην λατινιστὶ *apis*, ὅθεν τὸ ἐπίθετον αὐτοῦ *Apianus*). Ἐγεννήθη τῷ 1495 ἐν Leysnich (Misnie). Ἐδίδαξε τὰ μαθηματικὰ ἐν Ἰγκολστάττῃ καὶ ηὐνοεῖτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου Ε' (Charle-Quint), ὅστις τῷ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῷ προσέφερεν ὡς δῶρον 3000 χρυσᾶ σκοῦδα. Ὁ Ἀπιανὸς ἀπέθανε τῷ 1551 εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ἕδρᾳ τῶν μαθηματικῶν ἐν Ἰγκολστάττῃ ὁ υἱός του *Φίλιππος*. Τὰ συγγράμματα τὰ ὁποῖα κατέλιπεν εἶναι: α') «Κοσμογραφία» (Cosmographia sive descriptio universi orbis), ἥτις ἐξεδόθη ἐπανειλημμένως. Ἡ κατὰ τὸ 1584 εἰς 4ον σχῆμα ἔκδοσις ταύτης ἐν Ἀμβέρσῃ περιλαμβάνει καὶ διαφόρους πραγματείας τοῦ Gemma Frisius κ.ἄ. β') «Astronomicum Caesareum» Ingolstadt, 1540. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ προτείνεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ἀντικατάστασις τῶν ὀργάνων δι' ἀστρονομικῶν πινάκων διὰ τὴν εὕρεσιν καθ' οἱανδήποτε στιγμὴν τῆς θέσεως τῶν ἀστέρων καὶ ὅλων τῶν σχετικῶν πρὸς τὰς ἐκλείψεις στοιχείων. Ὁ Κέπλερος, κατακρίνων τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ἀπιανοῦ, χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς *ἀτυχῆ* (miserabilem).

Ὁ Ἀπιανὸς ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πρώτων ὑποδειξάντων τὴν χρῆσιν τῶν ἐγχρώμων ὑάλων διὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἡλίου, ὡς καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν κινήσεων τῆς Σελήνης διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν μηκῶν. Πρῶτος ἐπίσης ὑπέδειξεν ὅτι αἱ οὐραὶ τῶν κομητῶν στρέφονται ἀντιθέτως τοῦ Ἡλίου καὶ διευθύνονται κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς εὐθείας, ἥτις συνδέει τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου μετὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ κομήτου, ἂν καὶ κατὰ τὸν Edouard Biot ἡ τιμὴ τῆς ανα-

Digitized by Google

καλύψεως ταύτης ἀνήκει εἰς τοὺς Σίνας ἀστρονόμους, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπὸ τοῦ 837.

Ὁ Ἀπιανός, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἃς ἐξετέλεσε, κατέλιπε καὶ διαφόρους παρατηρήσεις κομητῶν. Ἐκ τούτων ἀξία ἰδιαιτέρας μνήμης εἶναι ἡ τοῦ κομήτου τοῦ 1531, ὅστις εἶχεν οὐρὰν μήκους 15° περίπου. Τὸν κομήτην τοῦτον παρηκολούθησεν ὁ Ἀπιανὸς μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐσημείωσε τὴν πορείαν αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ἀστερισμῶν. Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Ἀπιανοῦ ἐχρησίμευσαν βραδύτερον εἰς τὸν Halley, ὅστις ὑπολογίσας αὐτὰς εὗρεν ὅτι τὰ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς τοῦ κομήτου τοῦ 1531 συνεφώνουν σημαντικῶς πρὸς τὰ τοῦ κομήτου, ὅστις ἐνεφανίσθη 76 ἔτη βραδύτερον, ἤτοι τῷ 1607, καὶ μετὰ μίαν νέαν 75ετίαν περίπου, τῷ 1682. Ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐξαγομένων τῶν ὑπολογισμῶν αὐτοῦ στηριχθεὶς ὁ Halley, ἐτόλμησε νὰ προείπῃ ὅτι ὁ αὐτὸς κομήτης θὰ ἐμφανισθῇ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1758 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1759. Ὄντως δὲ ἡ ἐμφάνισις τοῦ προαγγελθέντος κομήτου, ὅστις ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Halley, καὶ ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη τελευταῖον τὸν Μάϊον τοῦ 1910, ἐσημείωσε νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ Θέσεως.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπιανοῦ *Φίλιππος*, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1589, ἐξηκολούθησε τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις τοῦ πατρός του. Ἐκ τῶν ἔργων του σώζονται τὸ ἐν Τυβίγγῃ ἐκδοθὲν τὸ 1588 σύγγραμμά του «De cylindri utilitate», καὶ τὸ κατὰ τὸ 1586 ἐκδοθὲν «De usu Trientis, instrumenti astronomici». Ὡσαύτως σώζεται καὶ ἐπιστολή του πρὸς τὸν κόμητα τοῦ Hesse-Cassel περὶ τοῦ κατὰ τὸ 1572 ἐμφανισθέντος ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς Κασσιόπης νέου ἀστέρος. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—**Ἀπιανὸς** *[Ἀστρον.]*. Κρατὴρ τῆς Σελήνης, κείμενος ἐν τῷ ΝΔ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς, ὀνομασθεὶς οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Apianus. Αἱ σεληνογραφικαὶ αὐτοῦ συντεταγμέναι εἶναι κατὰ προσέγγισιν αἱ ἑξῆς: μῆκος 12°Δ καὶ πλάτος 21°,5 νότιον. Σ. Π.

ἄπιαστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., αὐτὸς ποὺ δὲν πιάνεται, ὁ μὴ συλλαμβανόμενος, ἢ ὁ μὴ συλληφθείς· παροιμ. «ἄπιαστα πουλλιά, χίλια 'ς τὸν παρᾶ»· ‖ ἄθικτος, ἀχρησιμοποίητος, ἀφόρετος.

ἄπιαστρον (τὸ) (Apiastrum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀπιᾶται (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Γαλατικὴ φυλὴ ἀναφερομένη ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου (39—46).

ἀ πιατσέρε (a piacere=κατὰ βούλησιν) *[Μουσ.]*. Μουσικὴ ἐκτέλεσις ἐλευθέρα ρυθμικῆς ἀγωγῆς καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ ἐκτελοῦντος. Δ. Λ.

ἀπιγενίνη ἢ 5, 7, 4′ — *τριοξυφλαβόνη* *[Χημ.]*. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν *ὀξυφλαβονῶν* ἢ *ὀξυφλαβονολῶν* καλουμένων, ἔχει τὸν τύπον $C_{15}H_{10}O_5$ καὶ τήκεται εἰς 347°. Ἐλήφθη ἐκ τῆς *ἀπιΐνης* ἥτις εἶναι γλυκοζίτης ἀπαντῶν εἰς τὸ πετροσέλινον, ἀπαντᾷ δὲ ἐπίσης εἰς τὰ φύλλα ἀντιρρίνου τοῦ μεγάλου (κ. σκυλλάκι), ἀνθέμιδος τῆς εὐγενοῦς καὶ τοῦ χαμαιμήλου. Σ. Γ.

ἀπίδαι (οἱ) *[Παλαιοζ.]*· βλ. μελισσίδαι.

Ἀπιδανεῖς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οἱ κάτοικοι τῆς *Ἀπίας*, ἤτοι τῆς Πελοποννήσου, ἰδίᾳ δὲ τῆς Ἀρκαδίας (*Ἀπ.* Ρ. 4. 263) «Ἄρκαδες Ἀπιδανῆες» (*Καλλ.* Ὕμ. 1, 14, *Νόνν.* 13, 294). Α. Δ.

Ἀπιδανὸς καὶ *Ἠπιδανὸς* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Ὄνομα δύο ποταμῶν, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ὁ ἕτερος ἐν Τροίᾳ. Α. Δ.

Ἀπιδέα (*Pyrus, πύρος* ἢ *ἄπιος*). Γένος δένδρων ὀπωροφόρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μηλεωδῶν* (Pomaceae) καὶ τῆς τάξεως τῶν *ροδωδῶν* (Rosaceae), περιλαμβάνον περὶ τὰ 15—20 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας καὶ τῆς Κίνας.

Ἀπιδέα ἡ κοινὴ (Pyrus communis), γνωστὴ κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀπιδιὰ* ἢ *ἀχλαδιά*, οἱ δὲ καρποὶ αὐτῆς γνωστοὶ ὡς *ἀπίδια* ἢ *ἀχλάδια*. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει τὸ εἶδος τοῦτο ὡς καὶ τοὺς καρπούς του ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὄγχνη*, ὁ δὲ Θεόφραστος ὠνόμαζε τοῦτο *ἄπιον*, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Πελοποννήσου *Ἀπία*, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης διαδόσεως ἐν αὐτῇ τῆς ἀπιδέας. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀπιδέας ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἰδίως ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Ἑλλάδι· ἐκ τῆς τελευταίας εἰσήχθη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Κατὰ τοὺς Ρωμαίους συγγραφεῖς αἱ γνωσταὶ τότε ἐν καλλιεργείᾳ ποικιλίαι ἦσαν πολλαί, φέρουσαι τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν ἐξ ὧν εἰσήχθησαν αὗται. Ἐκ τῶν ποικιλιῶν τούτων οὐδεμία σώζεται σήμερον, καίτοι φαίνεται, ἐκ τῶν διαφόρων περιγραφῶν, ὅτι αἱ ἄρισται ἐξ αὐτῶν δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰς ὑπαρχούσας σήμερον ποικιλίας. Ἡ ποιότης τῶν ἀπιδεῶν ἐβελτιώθη ἀπὸ τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Γάλλοι συγγραφεῖς ἀνέφερον κατὰ τὸ 1805 περὶ τὰς 120 ποικιλίας, κατὰ δὲ τὸ 1867 περὶ τὰς 900. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς εἰδικὰς κυρίως ἐργασίας πρὸς απόκτησιν ὑβριδίων (hybrids). Ὁ Nicholas Harderpont (1705—1774), ἱερεὺς ἐν Mons τοῦ Βελγίου, ἤρχισε πρῶτος τὴν τοιαύτην ἐργασίαν καὶ ἐκίνησεν εἰς ἅμιλλαν καὶ μίμησιν διαφόρους ἄλλους πρὸς ἐπίτευξιν νέων ποικιλιῶν ἀπιδέας. Ἐξ αὐτῶν ὁ Van Mons (1765—1844), καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Louvain, ἀνέπτυξεν 80.000 δενδρύλλια καὶ ἐπέτυχε ποικιλίας ὡς αἱ Esperen, Bivort, Grégoire, Bouvier, De Jorghe, De Nelis, Diel, Bosk, κτλ.

Ἡ *ἀπιδέα ἡ κοινὴ* εἶναι δένδρον φυλλοβόλον, ζωηρόν, μακρόβιον, φθάνον εἰς ὕψος 20—25 μέτρων. Ἔχει φύλλα ἔμμισχα, ᾠοειδῆ, ὀδοντωτά, χνοώδη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν καὶ λεῖα εἰς τὴν ὥριμον· ἄνθη εἰς κορύμβους, ἀνὰ 4—12, λευκὰ ἢ ροδόχροα· καρποὺς διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων ἀναλόγως τῆς ποικιλίας.

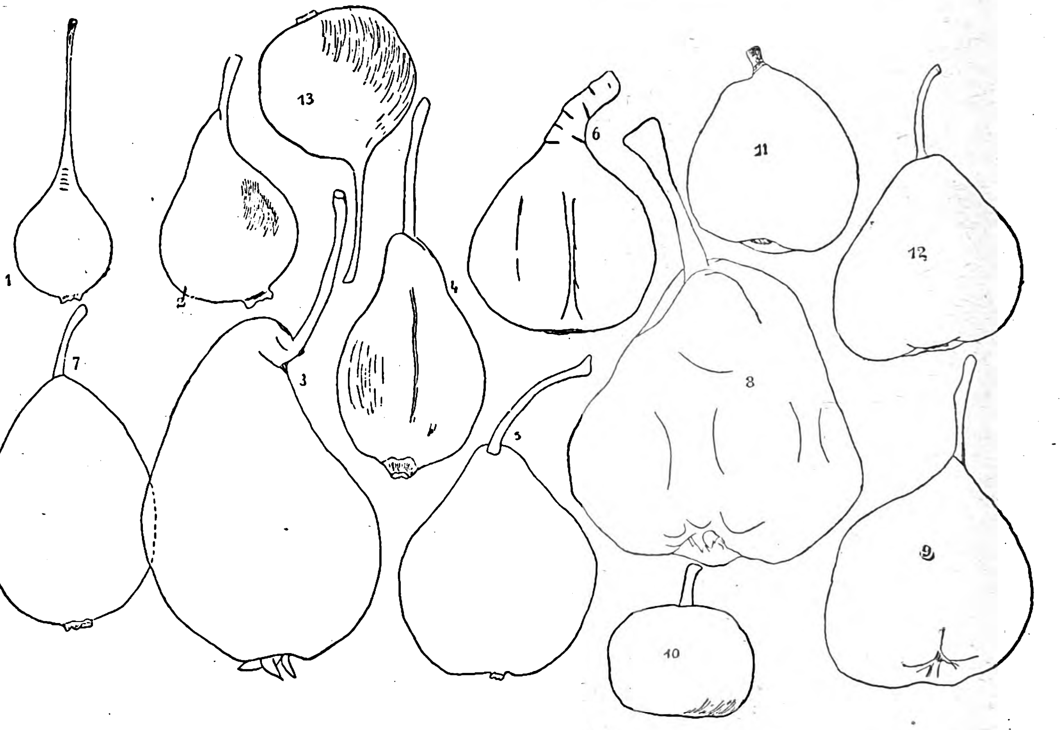

Ἑλληνικαὶ ποικιλίαι ἀπιδίων.

[1) Ἁγιαποστολιάτικα. 2) Βασιλικὰ ἢ Μοσχαρδίνι. 3) Μοσχᾶτα. 4) Ζαχαρᾶτα. 5) Ἀποστολιάτικα. 6) Κοντοποδαροῦσα. 7) Κρυστάλλι. 8) Σκοπελίτικα ἢ Κολοκυθάπιδα. 9) Κανελλίνια. 10) Γκορτσάπιδα. 11) Δουκίσσης. 12) Τσακώνικο. 13) Κοκκινάπιδο.]

[Σχεδιασθεῖσαι ὑπὸ Π. Θ. Ἀναγνωστοπούλου 1/4 φυσ.]

Ἀπιδέα ἡ καρδιόφυλλος (P. cordata) εἶναι εἶδος αὐτοφυόμενον ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἑλλάδι (Πίνδον). Καρποὺς φέρει μικροὺς σφαιρικούς.

Ἀπιδέα ἡ ἀμυγδαλοειδὴς (P. amygdaliformis) ἡ τῶν ἀρχαίων *ἀχρὰς* καλουμένη, κοινῶς δὲ σήμερον *ἀγκορτσιά, γκορτσιά, ἀγριαπιδιά* ἢ *ἀγκαθιά*. Δένδρον βραδείας ἀναπτύξεως, μακρόβιον, ἐξικνούμενον εἰς ὕψος 10 μέτρων περίπου. Οἱ καρποί του (τὰ *γκόρτσια* ἢ *ἀγκόρτσια*) εἶναι σφαιρικοί. μικροί, ὡριμάζοντες (ὑπερωριμάζοντες) ἀργὰ τὸ φθινόπωρον, κατωτάτης ποιότητος. Τὸ εἶδος τοῦτο αὐτοφυόμενον ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ ξηρῶν, χαλικωδῶν καὶ ἀσβεστωδῶν ἐδαφῶν, εἰς μέγιστον ἀριθμόν, εἶναι ἄριστον ὅπως χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑποκείμενον διὰ τὸν ἐμβολιασμὸν ἐπ' αὐτοῦ διαφόρων ποικιλιῶν ἀπιδέας. Πιθανὸν ν' ἀποβῇ ἄριστον ὑποκείμενον καὶ διὰ τὴν μηλέαν, ἂν στεφθῶσιν ὑπὸ ἐπιτυχίας διενεργούμενα ὑφ' ἡμῶν πειράματα.

Ἀπιδέα ἡ χιονώδης (P. nivalis). Αὕτη εἶναι ἡ αὐτοφυομένη εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνομαζομένη κοιν. *κοκκιναπιδιά*. Οἱ καρποί της, μικροί, στρογγύλοι καὶ κατωτάτης ποιότητος, ὡριμάζουσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου. Τὸ εἶδος τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ συγγραφέων τινῶν ὡς παραλλαγὴ τῆς *κοινῆς ἀπιδέας*, ὑπὸ ἄλλων δὲ ὡς ὑβρίδιον τῆς *ἀπιδέας τῆς κοινῆς* καὶ τῆς *ἀπιδέας τῆς ἀμυγδαλοειδοῦς*. Ἐν τούτοις ὁ Schneider θεωρεῖ τὴν *ἀπιδέαν τὴν χιονώδη* ὡς ἴδιον εἶδος. Τῆς χιονώδους ἀπιδέας ὁ καρπὸς χρησιμοποιεῖται ἐν Γαλλίᾳ προς παρασκευὴν τοῦ ἀπίτου οἴνου. Τὸ εἶδος τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ὡς ὑποκείμενον ἀπιδέας τῆς κοινῆς.

Τὸ σινικὸν εἶδος *P. Serotina* χρησιμοποιεῖται ὡς ὑποκείμενον τῆς ἀπιδέας, ἀνθεκτικὸν εἰς ἀσθενείας, καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν ποικιλιῶν διὰ τῆς διασταυρώσεως μετὰ τῆς κοινῆς ἀπιδέας. Τοιαῦται ποικιλίαι ὑπάρχουσιν ἤδη αἱ Kieffer, Le Conte καὶ Garber, πολύτιμοι διὰ τὴν ἀνθεκτικότητά των εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὴν ζέστην.

Ἐν Ἑλλάδι ἐνδιαφέρει ἡ καλλιέργεια τῶν ποικιλιῶν *ἀπιδέας τῆς κοινῆς*. Αἱ διάφοροι ποικιλίαι ταύτης ἐμβολιάζονται: α) ἐπὶ *κοινῆς ἀπιδέας* διὰ τὴν ἀπόκτησιν μεγάλων καὶ μακροβίων δένδρων· β) ἐπὶ *ἀπιδέας τῆς ἀμυγδαλοειδοῦς* δι' ἐδάφη ξηρὰ καὶ ἀσβεστώδη· γ) ἐπὶ *ἀπιδέας τῆς χιονώδους* διὰ ξηρότερα ἐδάφη· δ) ἐπὶ *κυδωνέας* δι' ἀβαθῆ συγκρατοῦντα ὑγρασίαν, ὡς εἶναι τῆς Καρινθίας, καὶ ε) ἐπὶ *κρατάγου* διὰ ξηρὰ χαλικώδη. Πολλαὶ ποικιλίαι ἐδοκιμάσθησαν ἐν Ἑλλάδι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐγκατελείφθησαν εἴτε διότι εἶναι εὐπαθεῖς εἰς ἔντομά τινα λόγῳ βραδύτητος περὶ τὴν ὡρίμανσιν αὐτῶν (ὄψιμοι ποικιλίαι, προσβαλλόμεναι ἀπὸ τὴν *μυῖγα τῆς Μεσογείου*), εἴτε διότι εἶναι εὐπαθεῖς εἰς ἀσθενείας *(φουσικλάδιον)*. Ἐκ τῶν ἀπαντωμένων ἐν καλλιεργείᾳ καὶ διαδεδομένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σημειοῦμεν: τὸ *ἁγιαποστολιάτικο* (ὡριμάζον κατὰ Μάϊον), τὸ *ζαχαρᾶτο*, τὰ *βασιλικά*, τ' *ἀποστολιάτικα*, τὰ *μοσχᾶτα*, τὸ *μηλάπιδο* καὶ ἡ *κοντοποδαροῦσα* (ὡριμάζοντα πάντα κατὰ Ἰούνιον-Ἰούλιον), τ' *αὐγουστιάτικο* (ὡριμάζον περὶ τέλη Ἰουλίου), τὸ *σκοπελίτικο* καὶ τὰ *δουκίσσης*, κατὰ Ἰούλιον-Αὔγουστον), τὸ *γουΐλιαμς* καὶ τὸ *κρυστάλλι* (κατ' Αὔγουστον), τὰ *χειμερινὰ δουκίσσης*, τὸ *κανελλίνι*, ἡ *καμπάνα*, τὸ *σπινακάρπι* καὶ τὸ *μπερσίμι* ἢ *μποννισίμι* (ὡριμάζοντα κατὰ Ὀκτώβριον), τὸ *τσακώνικο* ὡριμάζον κατὰ Νοέμβριον Κ. Λ. Π.

Τὴν ἀπιδέαν προσβάλλουσι τὰ ἔντομα: 1) Se-

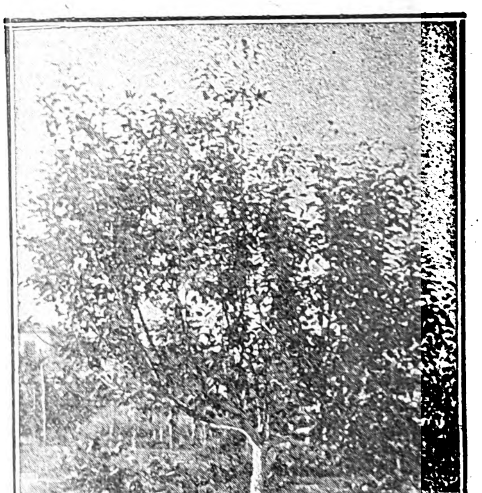

Ἀπιδέα «κοντοποδαροῦσα».

Digitized by Google

landria cerasi, τρώγουσα τὸ παρέγχυμα τῶν φύλλων. 2) Tingis pyri, ἀπομυζῶσα τοὺς χυμοὺς τῶν φύλλων. 3) Τὸ κοκκοειδὲς Epidiaspis pyricola. 4) Τὸ κοκκοειδὲς Parlatoria oleae. 5) Ἡ Lyda pyri, ζῶσα ὁμαδικῶς. 6) Ὁ Taeniothrips pyri. 7) Ἡ μυῖγα τῆς Μεσογείου Ceratitis capitata. 8) Ἡ κηκιδόμυια τῶν βλαστῶν Oligotrophus bergennstammi. 9) Ἡ κηκιδόμυια τῶν καρπῶν Contarinia pyri. 10) Τὸ ξυλοφάγον Zeuzera pyrina. 11) Τὸ ἐπίσης ξυλοφάγον Cossus ligniperda. 12) Anthonomus pyri, τρώγων τὰ ἄνθη. 13) Carpocapsa pomonella, σκώληξ τῶν καρπῶν. Τὰ ἔντομα ταῦτα ἐν Ἑλλάδι προξενοῦν σοβαρὰς ζημίας ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς ἀπιδέας, ἐξ ὧν τρέφονται. Ἐπίσης τὰ ἀκάρεα α΄) Eriophyes pyri, β΄) Tetrenychus telarius καὶ Bryobia pratensis. Π. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Φυτοπαθ.]* Τὴν *ἀπιδέαν* προσβάλλουσι τὸ βακτήριον *βάκιλλος ὁ ἀμυλοφόρος*, οἱ μύκητες *ἀρμιλλαρία, βεντουρία, γυμνοσποριάγγειον, διάπαρθον, ἰνδερσονία, νέκτρια*, διάφοροι *πολύποροι, στιγματαία, στρωματινία, σφαίρελλα, φυλλόστικτα, φυτοφθόρα* καὶ σπανίως τὸ φανερογόνον παράσιτον *βίσκον*. Π.Γ.Κ.

Ἀπίδι *[Γεωγρ.]*. Δύο συνοικισμοὶ ἐν Κρήτῃ τῆς κοινότητος Ἀρμένων τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου, διακρινόμενοι εἰς *Ἔξω Ἀπίδι* (κάτ. 69) καὶ *Μέσα Ἀπίδι* (κάτ. 118).

ἀπιδιὰ (ἡ)· κοιν., ἡ ἄπιος, ἡ ἀχλαδιά· βλ. ἀπιδέα.

Ἀπιδιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον καὶ ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητος, τῆς τέως ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λυμηρᾶς, τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Ἡ κοινότης περιλαμβάνει καὶ τὴν 10΄ ἀπέχουσαν τῆς Ἀπιδιᾶς ἀγροικίαν *Μπιτσές*, κατοικουμένην ὑπὸ τεσσάρων οἰκογενειῶν. Ἡ Ἀπιδιὰ κεῖται ἐπὶ μικροῦ λεκανοπεδίου, περιβαλλομένου ὑπὸ τῶν λόφων Κριτσόβα, Κοκορέτσι καὶ Πύργος, οἵτινες εἶναι ἐπέκτασις ἀντηρίδος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Πάρνωνος καὶ εἰς ἀπόστασιν 15΄ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Σπάρτης—Μονεμβασίας. Τὸ χωρίον κατοικεῖται, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς 19ης Δεκεμβρίου, 1920, ὑπὸ 946 κατοίκων (394 ἀρ. καὶ 552 θηλ.), εἰς τοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται καὶ περὶ τοὺς 100 ἐξ Ἁγίου Βασιλείου τῆς Κυνουρίας, οἵτινες παραχειμάζουσι μετὰ τῶν ποιμνίων των ἐν αὐτῇ. Πιστεύεται ὅτι τὸ ὄνομά του ἔλαβε τὸ χωρίον ἀπὸ τὰ ὁμώνυμα δένδρα, ἅτινα εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν φύονται περὶ αὐτό, ἀποβαλὸν τὸ παλαιότερόν του σλαυικὸν Πάντοβα, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Η΄ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ Σλαῦοι μετὰ τὸν φοβερὸν λοιμόν, ὅστις ἀπὸ τῆς Μονεμβασίας διαδοθεὶς εἶχεν ἐξολοθρεύσει τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου χώρας. Ἡ Πάντοβα δὲ εἶχε κτισθῆ ἐπὶ ἐρειπίων τῆς καλουμένης *Παλαιᾶς κώμης*, ἥτις ἔκειτο (*Παυσ.* III 22. 6) ἐπὶ τῆς ἐξ *Ἀκριῶν* (νῦν *Κοκκινιᾶς*), εἰς *Γερόνθρας* (νῦν *Γεράκι*) ὁδοῦ. Ἐπὶ τοῦ λόφου Κριτσόβα ὑπάρχουν ἴχνη ἀρχαίου τείχους, καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐρείπια δώδεκα βυζαντινῶν ναῶν. Βυζαντινὸς δὲ εἶναι καὶ ὁ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ἀπιδιᾶς «*Κοίμησις τῆς Θεοτόκου*» κτισθεὶς κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα καὶ ὢν ὀλίγον νεώτερος τῶν τοῦ Γερακίου καὶ τῆς Μονεμβασίας ναῶν.

Τὸ κλῖμα τῆς Ἀπιδιᾶς εἶναι ὑγιεινὸν καὶ τὸ ἔδαφος, ἀρδευόμενον ἀπὸ τὰ περὶ αὐτὴν ἄφθονα ὕδατα, γόνιμον. Τὰ κυριώτερα τῶν προϊόντων της εἶναι ἔλαιον (περὶ τὰς 80 χιλ. ἀνὰ ὀκ. πᾶν δεύτερον ἔτος), δημητριακοὶ καρποὶ καὶ καπνὸς (περὶ τὰς 20 χιλ. ὀκ.) καλῆς ποιότητος (εἶναι τὸ μοναδικὸν μέρος τῆς Λακωνίας εἰς τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖται ὁ καπνός). Ὡσαύτως ἡ Ἀπιδιὰ ἔχει καλὴν παραγωγὴν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ μικρὰν βιομηχανίαν ἀλευροποιίας. Ἡ ἀξία τῶν ὅλων προϊόντων ἐν γένει τοῦ χωρίου ὑπερβαίνει τὰ 2 ἑκατομμύρια. Ἐξαγωγικὸς λιμὴν τῶν προϊόντων της εἶναι ἡ Μονεμβασία, πρὸς τὴν ὁποίαν συνδέεται διὰ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Σπάρτης—Μονεμβασίας. Ἂν καὶ εἶναι ὅμως γόνιμον τὸ ἔδαφος τοῦ χωρίου, ἔχουν ἐξ αὐτοῦ ἐκπατρισθῆ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὄχι ὀλίγοι.

Ἡ Ἀπιδιά, πρωτεύουσα ἄλλοτε τοῦ τέως δήμου *Ἕλους* καὶ ἕδρα νῦν δημοτικοῦ σχολείου, μὲ τὴν μικρὰν βιομηχανίαν της, τὸ ἐμπόριόν της καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν κατοίκων της ἐμφανίζει μίαν κοινωνίαν περισσότερον μορφωμένην ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἄλλων χωρίων τῆς Ἐπιδαύρου Λυμηρᾶς. ΚΑΨ.

— **Ἀπιδιὰ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ τέως δήμου Ἰτάμου τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν σήμερον περὶ τοὺς 500 κατοίκους. Εἶναι ἐκτισμένον εἰς κλιτὺν τοῦ ὄρους *Παλαιαπιδιᾶς* ἢ *Πραμπάλας* παρὰ διερχόμενον ποταμίσκον παραπόταμον τοῦ Πηνειοῦ, ἔναντι τῶν βουνῶν *Πριόνι* καὶ *Σοβλιρή*. Τὸ ὄνομά του ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εὐδοκιμοῦν εἰς αὐτὸ τὰ ἄπια. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Καρδίτσης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν Σταθμὸν Ζωγλόπης τῆς Δ. Χ. Καρδίτσης. Ἔχει μονοτάξιον μικτὸν δημοτ. σχολεῖον καὶ δασοφυλακεῖον. Τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελεῖ ἀγροτικὸς διανομεύς. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται συνήθως ἐκ φρεατίων καὶ ὀμβρίων ὑδάτων. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος ὑπάρχουσι πολλαὶ δασικαὶ ἐκτάσεις ἐξ ἐλάτων, φιλίκων, πουρναρίων, κομαρεῶν κλπ. Τὰ ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως δὲ τούτων προϊόντα, ἤτοι οἰκοδομήσιμος ξυλεία, καυσόξυλα καὶ ξυλάνθρακες, ἀποτελοῦν τὸν κύριον πλοῦτον τοῦ χωρίου.

Εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ χωρίου ἀπόστασιν εὕρηται ὁ ναὸς τῆς «*Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου*» ὁ λεγόμενος *τῆς Παλαιαπιδιᾶς*, οὗτινος φέρεται ὡς ἔτος ἀνεγέρσεως τὸ 1300. Εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ ὀρεινῆς θέσεως καὶ στηρίζεται ἐπὶ μαρμαρίνων κιόνων, θεωρουμένου ὡς ἀξίου θαυμασμοῦ παρὰ τῶν ἐντοπίων τοῦ γεγονότος τῆς μεταφορᾶς εἰς τόσον δυσπρόσιτον θέσιν τῶν ἐν λόγῳ μαρμάρων. Δ.Ε.Μ.

— **Ἀπιδιὰ** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος, Κλειστοῦ (τέως Μουσγαλῆς) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δουκουσλῆ* ἢ *Τοκουσλῆ*· μετωνομάσθη δὲ διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Δεκεμβρίου 1926 Διατάγματος.

Ἀπιδιὲς *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς Κοινότητος Σησαμιᾶς (τέως Ἀβδαμὰλ) τῆς ἐπαρχίας Νιγρίτης τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. 40.

ἀπίδιον (τό), κοιν. *ἀπίδι*· ὁ καρπὸς τῆς ἀπιδιᾶς, τὸ ἄπιον, τὸ *ἀχλάδι* (βλ. ἀπιδέα).

ἀπιδίτης ἢ *ἀπίτης* ἢ *ἀπιδόκρασον* ἢ *ἀχλαδόκρασον* *[Χημ. Τροφ.]*. Καλεῖται ὁ διὰ ζυμώσεως τοῦ ὀποῦ τῶν ἀπιδίων λαμβανόμενος οἶνος. Ἔχει σχετικῶς μικρὰν περιεκτικότητα εἰς ἀλκοόλην καὶ εὐχάριστον δροσιστικὴν γεῦσιν, παρασκευάζεται δὲ ὡς καὶ ὁ συγγενὴς αὐτῷ *μηλίτης* καὶ εἰς περιοχὰς πλουσίως οἰνοφόρους, ὡς π. χ. ἐν Νοτίῳ Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ κ.λ.π., συναγωνιζόμενος τὸν πραγματικὸν οἶνον λόγῳ τῆς μικροτέρας αὐτοῦ τιμῆς. Διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀπιδίτου δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι διάφορα εἴδη ἀπιδίων, συνήθως ὅμως καλλιεργοῦνται εἰδικὰ τοιαῦτα.

Ἡ παρασκευὴ τοῦ οἴνου τούτου γίνεται ἀναλόγως πρὸς τὸν πραγματικὸν οἶνον, ἡ δὲ ζύμωσις ἐπιτελεῖται ἢ ἀφ' ἑαυτῆς ἢ διὰ καθαρᾶς καλλιεργείας ζύμης. Καθαρὰ καλλιέργεια οἰνοζύμης παρέχει πολὺ καλὰ ἀποτελέσματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζυθοζύμην, ἥτις δὲν ἐνδείκνυται. Τὰ συστατικὰ τοῦ ἀπιδίτου εἶναι ἀλκοόλη, σάκχαρον, πεπτικαὶ ὗλαι, κόμμι, γλυκερίνη, μηλικὸν ὀξύ, τρυγικὸν ὀξύ, ὀξικὸν ὀξύ, ταννίνη, ἠλεκτρικὸν ὀξύ, γαλακτικὸν ὀξύ, ἀνόργανα ὗλαι καὶ διάφοροι ἐστέρες καὶ αἰθέρες αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ bouquet αὐτοῦ.

Ἡ μέση σύστασις τοῦ ἀπιδίτου διὰ τὰ σπουδαιότερα συστατικὰ εἶναι κατὰ König ἡ ἀκόλουθος ἐπὶ τοῖς ἑκατόν: Ἀλκοόλη 5,22, Συνολικὰ ὀξέα 0,61, Πτητικὰ ὀξέα 0,052, Σάκχαρον 0,33, Γλυκερίνη 0,37, Ἀνόργανα ἅλατα 0,32. Ὁ ἀπιδίτης εἶναι λίαν διαδεδομένος κυρίως ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ καταναλισκόμενος εἰς σημαντικὰ ποσά. Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

Ἀπιδόβουρο (τό)· τοπωνύμιον ἐν Παλουκόβῃ τῆς Ναυπακτίας καὶ ἀλλαχοῦ· ἐκ τοῦ *ἀπίδι* καὶ *βουρὸς* = μέρος, ἐν ᾧ σταυλίζονται βόες. Ἐκ τούτου *Ἀπιδόβουρο* = βουρὸς βοῶν κάτωθεν ἀπιδεῶν. Δ. Ν. Λ.

ἀπιδόκρασον *[Χημ. Τροφ.]*. βλ. ἀπιδίτης.

Ἀπιδών, —όνος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Ἀρκαδίᾳ *(Στέφ. Βυζ.)*.

Ἀπιὲ (Apied), *Φίλιππος*. Γάλλος σοσιαλιστὴς μέλος τοῦ «Σοσιαλιστικοῦ Σωματείου» τοῦ διαμερίσματος τοῦ Σὲρ (Cher) ἀπὸ τοῦ 1889. Α. Δ.

Ἀπιεῖον *[Ἀρχ.]*. Ναὸς τοῦ Ἄπιδος ἐν ἐπιγραφῇ.

ἀπίεστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πιεζόμενος ἢ ὁ μὴ πιεσθείς.

ἀπίθανος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πιθανός, ὁ μὴ πείθων, ὁ μὴ πιστευτός, ἀπίστευτος.—Ἐπίρρ. *ἀπιθάνως*.

ἀπιθανότης (ἡ), *—ητος*· ἔλλειψις πιθανότητος, τὸ ἀπίστευτον.

ἀπιθεραπεία *[Ἰατρ.]*. Θεραπεία ἐνεργουμένη διὰ τῆς θεραπευτικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν μελισσῶν. Μ. Ν. Κ.

ἀπιθώνω· *ἀόρ. ἀπίθωσα*· ἀποθέτω, τοποθετῶ: «ἀπίθωσέ το ἀπάνω 'ς τὸ τραπέζι» (ἀπὸ τοῦ ἀόρ. *ἀπέθεσα* ἔγινε ὁ ἐνεστὼς *ἀποθένω* καὶ ἀπὸ τούτου ὁ *ἀποθώνω* καὶ *ἀπιθώνω* κατὰ τὰ πολλὰ εἰς—ωνω. Βλ. *Ἀθηνᾶς*, 24, 12). Β. Φ.

ἀπιθώστρα (ἡ), πληθ. *ἀπιθῶστρες*· λίθος κατάλληλος διὰ νὰ καθίσῃ καὶ ἀναπαυθῇ τις. Τοιοῦτοι λίθοι κεῖνται εἰς τὰ ἄκρα ἰδίως τῶν χωρίων καὶ χρησιμεύουν ὅπως οἱ χωρικοί, ἐπανερχόμενοι ἀπὸ τὰς γεωργικὰς των ἐργασίας κατάκοποι καὶ πολλάκις φορτωμένοι, *ἀπιθώνωνται*, ἀναπαύωνται εἰς αὐτούς. Δ. Ν. Λ.

ἀπιίνη (Apiin) *[Φαρμακολ.]*. Γλυκοζίτης ἀνταποκρινόμενος εἰς τὸν τύπον $C_{26}H_{28}O_{4}+H_{2}O$, εὑρεθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Braconnot κ. ἄ. εἰς τὴν πόαν καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ *πετροσελίνου* ὡς καὶ εἰς τὰ φύλλα, τὸν βλαστὸν καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ *σελίνου*. Πρὸς παρασκευὴν τῆς ἀπιίνης ἀποζέεται ἡ πρόσφατος πόα τοῦ πετροσελίνου μεθ' ὕδατος, διηθεῖται θερμὸν δι' ὑφάσματος τὸ ἀπόζεμα, συλλέγεται τὸ ἀποχωρισθὲν μετὰ τὴν ψῦξιν ἴζημα, ἐκπλύνεται διὰ ψυχροῦ ὕδατος καὶ ξηραίνεται. Εἶτα ἀποζέεται ἐπανειλημμένως μετ' ἀλκοόλης, τὰ δὲ ἀλκοολικὰ διαλύματα καθιζάνονται δι' ὕδατος. Ἡ τελευταία αὕτη ἐργασία ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις, ἕως οὗ ληφθῇ καθαρὰ ἡ ἀπιίνη, ἥτις τέλος κρυσταλλοῦται συμπυκνουμένων τῶν ἀλκοολικῶν αὐτῆς διαλυμάτων. Ἄχροοι καὶ στιλπνοὶ βελονοειδεῖς κρύσταλλοι τηκόμενοι εἰς 228°, ὀλίγον διαλυτοὶ ἐν ὕδατι ψυχρῷ, λίαν διαλυτοὶ ἐν ἀραιᾷ ἀλκοόλῃ καὶ ζέοντι ὕδατι καὶ τελείως ἀδιάλυτοι ἐν αἰθέρι, χλωροφορμίῳ καὶ διθειάνθρακι. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τῆς ἀπιίνης εἶναι δεξιόστροφα (+173°) δὲν ἀνάγουν τὸ φελίγγειον ὑγρὸν καὶ δίδουσι μετὰ σιδηροχλωριδίου ἐρυθρόφαιον χροιὰν καὶ μετὰ θειικοῦ σιδήρου αἱματέρυθρον. Ἡ ἀπιίνη διὰ τῆς ἐμουλσίνης, ἢ καὶ δι' ἀραιῶν ὀξέων, διασπᾶται εἰς ἀπιόζην καὶ γλυκοζαπιγενίνην, ἥτις τέλος ἀφ' ἑαυτῆς διασπᾶται εἰς γλυκόζην καὶ ἀπιγενίνην. Κ. Γ. Μ.

ἀπικαρδία (ἡ) (Apicardia) *[Παλαιοζ.]*. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαμιδῶν*. Ἀπολιθώματα τούτων ἀνευρέθησαν εἰς τὰ κατώτερα κρητιδικὰ στρώματα. Ἐκ τῶν δύο εὑρεθέντων ἀπολιθωμένων ζῴων τὸ μὲν ἀνήκει εἰς τὴν *ἀπικαρδίαν τὴν ἀμμωνίαν* (Apicardia ammonia) καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν *ἀπικαρδίαν τὴν Τουκάσιον* (Apicardia Toucasia). Δ. Ν. Π.

Ἀπικαρδία.
1) Ἀπικαρδία ἡ ἀμμωνία.
2) Ἀπικαρδία ἡ Τουκάσιος.

Ἀπικάτα (Apicata, καὶ πιθανῶς Apicatia). Σύζυγος τοῦ Σεϊανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεδίωξεν αὐτὴν χάριν τῶν ἐρωτικῶν σχέσεών του μὲ τὴν Λιβίαν, σύζυγον τοῦ Δρούσου, υἱοῦ τοῦ Τιβερίου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἡ Ἀπικάτα κατήγγειλεν εἰς τὸν Τιβέριον τὴν Λιβίαν καὶ τὸν ἐραστήν αὐτῆς ὡς δηλητηριάσαντας τὸν Δροῦσον. Ὁ Τιβέριος ἀντεκδικούμενος διέταξε τὸν φόνον τῶν τέκνων τοῦ Σεϊανοῦ, ἡ δὲ Ἀπικάτα ηὐτοκτόνησεν ἐξ ἀπελπισίας. Α. Δ.

Ἀπίκιος, *Μᾶρκος Γαύιος*—(M. Gavius Apicius). Ὀνομαστότατος κοιλιόδουλος καὶ ἄσωτος, ζήσας ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου. Ὁ Ἀθήναιος (Α΄ 7α) διηγεῖται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο πλουσιώτατος τρυφητής, ὅτι διατρίβων τὰ πλεῖστα ἐν Μιντούρναις τῆς Καμπανίας κατηνάλωσεν ἱκανὰς μυριάδας εἰς τὴν γαστέρα ἐσθίων καρίδας (δηλ. γαρίδες) μεγάλης τιμῆς αἱ ὁποῖαι ἐκεῖ ἦσαν μεγαλύτεραι καὶ ἀπὸ τὰς ἐν Σμύρνῃ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀστακούς. Ἀκούσας δὲ ἡμέραν τινὰ ὅτι εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἁλιεύονται ἀκόμη μεγαλύτεραι γαρίδες, χωρὶς οὐδὲ μίαν ἡμέραν νὰ αναμείνῃ, ἐναύλωσε ἀμέσως πλοῖον καὶ ἐπιβὰς ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀφρικήν, πολλὰ κακοπαθήσας κατὰ τὸν πλοῦν. Ἐκεῖ, ὅταν ἔμαθον οἱ ἁλιεῖς ὅτι ἦλθεν ὁ ὀνομαστὸς αὐτὸς γαστρονόμος διὰ τὰς γαρίδας τοῦ τόπου των, ἔσπευσαν νὰ τοῦ προσφέρουν τὰς καλυτέρας ἀπὸ ὅσας εἶχον ἁλιεύσει τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλὰ ὁ Ἀπίκιος ὅταν εἶδεν ὅτι δὲν ἦσαν πράγματι μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς ἐν Μιντούρναις, διέταξεν ἀμέσως τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν χωρὶς νὰ ἀποβιβασθῇ διόλου εἰς τὴν ξηρὰν τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ δὲ Σενέκας (ad Helviam matrem de consolatione 10,9) διηγεῖται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἀφ' οὗ κατεσπατάλησε διὰ τῆς ἀσωτίας του ἀμύθητα ποσά, ἔκαμεν ἡμέραν τινὰ πρόχειρον ὑπολογισμὸν καὶ εὗρεν ὅτι τοῦ ὑπελείπετο ἀκόμη περιουσία 10.000.000 σηστερτίων, δηλ. 2.500.000 ἀργυρῶν φράγκων καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ τοῦ ἐφάνησαν τόσον ὀλίγα, ὥστε νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἐν πενίᾳ, ηὐτοκτόνησε πιὼν δηλητήριον, διότι μὲ τὴν περιουσίαν αὐτὴν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ζῇ ὅπως ἔζη πρότερον. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνέκδοτα ἐκυκλοφόρουν περὶ αὐτοῦ.

Ὁ Ἀπίκιος οὗτος ὠνομάζετο κυρίως Μ. Gavius, τὸ δὲ τρίτον ὄνομα Apicius ἔλαβεν ἀπὸ ἄλλου τινὸς Ἀπικίου προγενεστέρου, ζήσαντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 2ου καὶ ἴσως καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, φίλου τοῦ 105 π. Χ. ὑπατεύσαντος Ποπλίου Ρουτιλίου Ρούφου.

Καὶ περὶ τοῦ Ἀπικίου τούτου ὁ Ἀθήναιος (Δ΄

Digitized by Google

168 d) ἀναφέρει ὅτι ὑπερηκόντισεν ἐπ' ἀσωτίᾳ πάντας ἀνθρώπους καὶ ὅτι ἔγινεν αἴτιος ἐξορίας εἰς τὸν Ρουτίλιον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδώσει ἱστορίαν ρωμαϊκὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ Ρωμαῖοι γράψαντες ρωμαϊκὴν ἱστορίαν ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ). Διὰ τὴν ὁμοιότητα λοιπὸν ὡς πρὸς τὴν ἀσωτίαν μὲ τὸν Ἀπίκιον ἐκεῖνον ὠνομάσθη καὶ ὁ M. Gavius Apicius, ἀλλὰ διὰ τοῦ δευτέρου τούτου Ἀπικίου, τοῦ ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου ζήσαντος, τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔγινεν ἀκόμη περισσότερον δηλωτικὸν τοῦ ἀσώτου καὶ κοιλιοδούλου, καὶ καθὼς ἀναφέρει πάλιν ὁ Ἀθήναιος (Ζ' 294 f), γραμματικός τις *Ἀπίων* ὀνομαζόμενος, εἶχε γράψει περὶ τῆς Ἀπικίου τρυφῆς. Ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἀπίκιος παραδίδεται ὅτι ἔγραψε καὶ βιβλίον μαγειρικῆς, δηλ. συνταγὰς περὶ τῆς παρασκευῆς διαφόρων ἐδεσμάτων, πλακούντων καὶ ἄλλων, ὅτι πολλὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐδέσματα ἔφερον τὸ ὄνομά του, Ἀπίκια ἢ Ἀπικιανοὶ πλακοῦντες.

Ὁ ἴδιος Ἀθήναιος (Α' 7 d) ἀναφέρει καὶ ἄλλον τρίτον *Ἀπίκιον*, ἐπὶ Τραϊανοῦ αὐτοκράτορος ζῶντα, καὶ τοῦτον κοιλιόδουλον, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου λεγομένων ὅτι οὗτος ἔστειλεν εἰς τὸν ἐν Περσίᾳ εἰς πολλῶν ἡμερῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης εὑρισκόμενον αὐτοκράτορα Τραϊανὸν «ὄστρεα νεαρὰ (δηλ. πρόσφατα, φρέσκα) ὑπὸ σοφίας αὐτοῦ τεθησαυρισμένα». Ἡ μαγειρικὴ τοῦ Ἀπικίου ἦτο ἀρεστὸν ἀνάγνωσμα εἰς πολλούς. Καὶ διεσώθη ἓν τοιοῦτον μικρὸν βιβλίον μαγειρικῆς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Apici Caeli de re coquinaria libri X, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ συνταγαὶ περὶ τῆς παρασκευῆς τῶν διαφόρων ἐδεσμάτων ἔχουν συστηματικῶς καταταχθῆ εἰς 10 βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔχει ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν, ἐνῷ τὸ κείμενον εἶναι εἰς λατινικὴν γλῶσσαν· οὕτω π.χ. τὸ β' βιβλίον ἔχει ἐπιγραφὴν *σαρκόπτης* (σάρκας ὀπτᾶν), τὸ δ' βιβλίον *θάλασσα* κλπ. Ἀλλ' ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν συνταγῶν τῆς μαγειρικῆς διαφόρων ἐδεσμάτων πιστεύεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι συγγραφὴ τοῦ Ἀπικίου αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν συνταγαὶ ἐδεσμάτων φερόντων τὸ ὄνομα τοῦ ἰδίου, π. χ. patina Apiciana (134), minutal Apicianum (174), καὶ πολὺ περισσότερον, ἐφ' ὅσον μερικαὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συνταγῶν εἶναι φανερὰ μεταγενέστεραι τοῦ Ἀπικίου, φθάνουσαι μέχρι καὶ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔχει γίνει παραδεκτὴ ἡ γνώμη ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἔχει γίνει ὑπό τινος *Καιλίου*, ὁ ὁποῖος ἐπέγραψεν αὐτὴν «Caeli Apicius de re coquinaria libri X», κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κικέρωνος, ὁ ὁποῖος μίαν φιλοσοφικὴν συγγραφήν του περὶ γήρατος ἔχει ἐπιγράψει «Ciceronis Cato de senectute» καὶ ἄλλην περὶ φιλίας «Ciceronis Laelius de amicitia». Τὸ βιβλίον τοῦ Καιλίου εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ ἑλληνικοὺς τεχνικοὺς ὅρους, ἐξ αὐτοῦ δὲ συνάγεται ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ μαγειρικὴ τέχνη εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς μέγιστον βαθμόν. [Ἔκδοσις τοῦ Καιλίου ὑπὸ Schuch, 1874 ἐν Heidelberg.] Θ. Α. Κ.

ἀπίκο [Ναυτ.]. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας διαλέκτου, σημαίνων τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς αἰρομένης ἀλύσεως τῆς ἀγκύρας πρὶν μόλις ἡ τελευταία αὐτὴ ἀνασπασθῇ. Ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸν γαλλικὸν ὅρον à pic de l'ancre, τὸν ἀγγλικὸν a peak καὶ τὸν τῆς ἐπισήμου ναυτικῆς γλώσσης «κατὰ κάθετον». Ἐξ αὐτοῦ καὶ ἡ εἰς τὸς ναυτικὰς πόλεις χρησιμοποιουμένη συνηθέστατα ἔκφρασις «εἶμαι ἀπίκο», σημαίνουσα εἴτε ὅτι «εἶμαι ἕτοιμος νὰ ἐπιχειρήσω τι», εἴτε ὅτι «μικρὰν παρότρυνσιν χρειάζομαι ὅπως προβῶ» εἴς τι. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀπίκογλου. Πλουσία ἀρμενικὴ οἰκογένεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, συνταυτίσασα τὴν τύχην της μὲ τὰς περιπετείας τῆς καταστραφείσης συγγενικῆς της οἰκογενείας *Δούζογλου*.

ἀπικολυσία (λατιν. apex = κορυφὴ καὶ λύσις). [Ἰατρ.]. Ὅρος ἀναφερόμενος εἰς ἐγχείρησιν συνισταμένην εἰς τὴν ἀποκόλλησιν τῶν δύο πετάλων τοῦ ὑπεζωκότος ἅτινα περιβάλλουσι τὴν κορυφὴν τοῦ φυματικοῦ πνεύμονος. Ἡ οὕτω δημιουργουμένη κοιλότης πληροῦται δι' ἀναπλαστικῆς ἐγχειρήσεως διὰ μυϊκοῦ ἢ λιπώδους ἱστοῦ, ἢ καὶ διὰ μικρᾶς σφαίρας ἐκ καουτσούκ. Ἡ ἀπικολυσία καλεῖται καὶ *ἐγχείρησις τοῦ Tuffier*. Μ. Ν. Κ.

ἀπίκραντος (ὁ, ἡ), —ον (τό), ἰδιωμ., **ἀπίκρατος**· ὁ μὴ πικρανθείς, ὁ μὴ ὑπὸ πικριῶν δοκιμασθείς: «ἄνθρωπος ἀπίκραντος καὶ καλοπερασμένος» || «βίος ἀπίκραντος», βίος εὐτυχής, καθ' ὃν δὲν ἐδοκίμασέ τις πικρίας. Β. Φ.

ἄπικρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πικρός || μεταφ. ὁ μὴ τραχύς, μαλακός: «ἄπικρος καὶ ἀφιλόνικος τὸ ἦθος».

ἄπικρος, (ὁ) (Apicrus) [Βοτ.]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*. Πάντα εἶναι φυτὰ ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀπίμελος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πιμελήν, ἄπαχος: «ὁ δεξιὸς νεφρὸς ἀπιμελώτερος» (*Ἀριστοτ.*).

Ἀπινὰζ (Apinages). Ἀγρία φυλὴ Ἐρυθροδέρμων τῆς Βραζιλίας, συγγενὴς πρὸς τὴν τῶν Παπούγιας. Α. Δ.

Ἀπίνγκουϊς (Apinguis). Φυλὴ τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς πρὸς νότον τοῦ Ἄνω Ὀγκοουέ. Α. Δ.

ἀπινόλη (Apinol) [Φαρμ. Χημ.]. Προϊὸν ἀποστάξεως τοῦ ξύλου τῆς *ἑλείας πίτυος* (Pinus palustris) καὶ τῆς *αὐστραλιανῆς πίτυος* (Pinus australis). Διαυγὲς ἠλεκτροκίτρινον ἔλαιον ἔχον ὀσμὴν πίτυος καὶ οὐδετέραν τὴν ἀντίδρασιν. Ἡ ἀπινόλη λέγεται ἀντισηπτική, τοπικῶς ἀναισθητικὴ καὶ ἀποχρεμπτική. Φαίνεται ὅτι ὠφελεῖ ἐφαρμοζομένη ἐξωτερικῶς ἐπὶ τραυμάτων, ἐγκαυμάτων, ἑλκῶν καὶ γυμνῶν ἐπιφανειῶν, ὡς πραΰνουσα τὸ ἄλγος καὶ προάγουσα τὴν ἐπούλωσιν. Ἐπαινεῖται δὲ καὶ πρὸς ἐσωτερικὴν χρῆσιν ἐπὶ καταρροϊκῆς φλεγμονῆς τῶν πεπτικῶν ὀργάνων ἢ καὶ πρὸς εἰσπνοὰς ὡς συντελεστικὸν εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν βρόγχων ἀπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀθροιζομένης βλένης. Μ. Ν. Κ.

Ἄπινους (Apinus), *Ἰωάννης-Λουδοβῖκος*. Γερμανὸς ἰατρὸς (1668—1703). Τῷ 1697 θεράπων ἰατρὸς τοῦ πρίγκηπος Σούλτσμπαχ, τῷ 1699 μέλος τοῦ ἰατρικοῦ συνεδρίου τῆς Νυρεμβέργης καὶ τῷ 1702 καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς χειρουργικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἀλτντόρφ. Συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων.

ἀπιοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἄπιον.

—*ἀπιοειδὲς σχῆμα* [Ἀστρον.]. Σχῆμα τὸ ὁποῖον, ὡς ἔδειξεν ὁ Poincaré, λαμβάνει σχεδὸν ἰσόπυκνος μᾶζα συνεπείᾳ τῆς περιστροφῆς αὐτῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὑπόκειται εἰς βαθμιαίαν ψῦξιν. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Poincaré ἡ τοιαύτη μᾶζα δὲν ἀποσπᾶ ἐκ τοῦ συνόλου αὐτῆς δακτυλίους, ὅπως παραδέχεται ὁ Laplace, ὑποθέτων αὐτὴν συγκεκεντρωμένην εἰς ἕνα κεντρικὸν πυρῆνα, ἀλλ' ἀφοῦ λάβῃ σὺν τῷ χρόνῳ σχῆμα ἀπιοειδές, χωρίζεται ἀκολούθως εἰς δύο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνισα μέρη, σχηματίζουσα δύο οὐχὶ λίαν διάφορα ἀλλήλων σώματα. Τοιαύτη πιθανῶς εἶναι ἡ προέλευσις τῶν φυσικῶν διπλῶν ἀστέρων. Ὁ See εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πιθανότητος ταύτης φέρει σειρὰν σχημάτων διπλῶν νεφελοειδῶν, οἵτινες ὁμοιάζουσι σημαντικῶς πρὸς *ἀλτῆρας* (βλ. κοσμογονία). Σ. Π.

ἀπιόζη [Ὀργ. Χημ.]. Ἀλδοπεντόζη μετὰ διακλαδουμένης ἀλύσεως. Ἔχει τὸν τύπον

$$(HO.\ CH_2)_2.\ C\ (OH).\ CH\ (OH).\ CHO$$

καὶ ἐλήφθη δι' ὑδρολύσεως τῆς ἀπιΐνης ἥτις εἶναι γλυκοζίτης ἀπαντῶν ἐν τῷ πετροσελίνῳ. Σ. Γ.

ἀπιόκαρπος (ὁ) (Apiocarpus) [Βοταν.]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρύων*. Δ. Ν. Π.

ἀπιόκερα (τὰ) (Apiocera) [Ζῳολογ.]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ταννοστόμων*. Περιλαμβάνει δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἀπιοκρινίδαι (οἱ) (Apiocrinidae) [Παλαιοζ.]. Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχινοδέρμων*. Δ. Ν. Π.

ἀπιοκρῖνος (ὁ) (Apiocrinus) [Παλαιοζ.]. Γένος ἐχινοδέρμων ἀπολιθωμένων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκρινιδῶν* καὶ τὸ ὁποῖον οἱ νεώτεροι κατατάσσουν εἰς τὴν ὁμοιογένειαν τῶν *εὐκρινοειδῶν* (Zittel). Παρουσιάζει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: ἐξωτερικὸν περίβλημα κανονικόν, ἀποτελούμενον ἐκ χονδρῶν τμημάτων, ἐνάρθρων. Οἱ βραχίονες φέρουσι πέντε ἀρθρώσεις, καὶ πέντε πλακίδια κατὰ τὴν βάσιν ἑκάστου βραχίονος. Στέλεχος ἰσχυρόν. Εἰς τὸ γένος τοῦτο ὑπάγονται τὰ εἴδη: *ἀπιοκρῖνος* (Apiocrinus), *μιλλελικρῖνος* (Millelicrinus), *ἀκροχορδοκρῖνος* (Acrochordocrinus) καὶ *βαθυκρῖνος* (Bathycrinus). Ὁ τελευταῖος οὗτος ζῇ καὶ σήμερον εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς βάθος 3.500 μέτρων. Τὸ εἶδος *ἀπιοκρῖνος* εὑρέθη εἰς τὰ ἰουρασικὰ καὶ κατώτερα κρητιδικὰ στρώματα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς βορείου Γαλλίας. Δ. Ν. Π.

ἀπιοκύστις (ἡ) (Apiocystis) [Βοταν.]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χλωροφυκῶν*. Χαρακτηρίζονται ἐκ μικροῦ βλαστοῦ ἰνώδους περικλείοντος κοκκώδεις γονοκύστεις· τὰ ζῳοσπόρια φέρουσι δύο βλεφαρίδια. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἀπαντῶν εἰς γλυκέα ὕδατα. Δ. Ν. Π.

Ἀπίολα [Ἀρχ. Γεωγρ.]. Πόλις τῶν Οὐόλσκων ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (5.231). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς καλοῦνται *Ἀπιολανοί*. Α. Δ.

ἀπιολαλδεΰδη [Φαρμακογν.]. Προϊὸν λαμβανόμενον δι' ὀξειδώσεως, διὰ διχρωμικοῦ καλίου καὶ θειικοῦ ὀξέος, τῆς *ἀπιόλης*, ἀντιστοιχοῦν δὲ εἰς τὸν τύπον $C_{10}H_{10}O_5$. Βελόναι ἄχροοι τηκόμεναι εἰς 102°, δίδουσαι δὲ ἑνώσεις μετ' ὀξίνου θειώδους νατρίου καὶ ὑδροξυλαμίνης. Κ. Γ. Μ.

ἀπιόλη (Apiol) ἢ *καφουρὰ τοῦ πετροσελίνου* [Φαρμακογν.]. Εἶναι ὁ διμεθυλικὸς καὶ μεθυλενικὸς αἰθὴρ τῆς ἀλλυλοβενζόλης

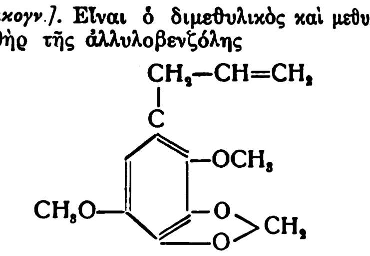

ἐνέχεται δὲ μετὰ τῆς *ἀπιΐνης, ἀπιγενίνης* κλπ. εἰς τὰ σπέρματα τοῦ πετροσελίνου, παρ' ὧν καὶ λαμβάνεται δι' ἐκχυλίσεως μετ' ἀλκοόλης, ἐξατμίσεως τῆς ἀλκοόλης ἐκ τῶν ἐκχυλισμάτων καὶ κατεργασίας τοῦ ὑπολείμματος δι' αἰθέρος. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην κατεργασίαν ὁ αἰθὴρ διαλύει καὶ παραλαμβάνει τὴν ἀπιόλην, παραμένει δὲ ἀδιάλυτος ἡ ἀπιΐνη. Δι' ἐξατμίσεως τοῦ αἰθέρος ἀποχωρίζεται κρυσταλλικὴ ἀπιόλη. Λευκοὶ μακροὶ κρύσταλλοι ἀσθενοῦς ὀσμῆς πετροσελίνου, τηκόμενοι εἰς 30° καὶ ζέοντες περὶ τοὺς 300°. Ἡ ἀπιόλη εἶναι ἐν ὕδατι ἀδιάλυτος, λίαν διαλυτὴ ὅμως εἰς ἀλκοόλην, αἰθέρα, χλωροφόρμιον, αἰθέρια καὶ λιπαρὰ ἔλαια· ταχεῖσα παραμένει ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς ρευστὴν κατάστασιν. Τὸ θειικὸν ὀξὺ διαλύει τὴν ἀπιόλην μετὰ κυανερύθρου χροιᾶς. Θερμαινομένη μετὰ καυστικοῦ κάλεος μετατρέπεται εἰς ἰσοαπιόλην, ἥτις ὀξειδουμένη δίδει ἀπιονοκετονικὸν ὀξύ, ἀπιολικὴν ἀλδεΰδην καὶ ἀπιολικὸν ὀξύ.

Ἡ ἀπιόλη δίδεται ἐνίοτε ὡς φάρμακον διουρητικὸν καὶ ἐμμηναγωγόν, ὡς καὶ ὑπό τινων κατὰ τῆς ἑλονοσίας. Μεγάλαι δόσεις (2,0—4,0 γρ.) προκαλοῦσι τοξικὰ φαινόμενα ἐμφανίζοντα ὡς συμπτώματα βόμβον τῶν ὤτων, διαταραχὰς τῆς ὁράσεως, παράλυσιν τοῦ ἀγγειοκινητικοῦ κέντρου, ἐλάττωσιν τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος, λιπώδη ἐκφύλισιν τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν, ἔτι δὲ καὶ ἔντονα τοπικὰ ἐρεθιστικὰ φαινόμενα. Ἡ ἀπιόλη εὑρίσκει ἐφαρμογὴν μεταξὺ τῶν γυναικῶν τοῦ λαοῦ ἰδίᾳ πρὸς πρόληψιν τῆς κυήσεως. Διότι αὕτη ὡς εἴδομεν δρᾷ ὡς ἐμμηναγωγόν. Πλὴν ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη δὲν εἶναι ἐπιτυχής, κυρίως ὡς ἐκ τῆς γενομένης καταχρήσεως αὐτῆς.

Πλὴν τῆς ἀπιόλης ταύτης, τῆς καὶ κρυσταλλικῆς καλουμένης, ἀναφέρονται ἔτι τὰ ἑξῆς εἴδη:

Ἀπεσταγμένη ἀπιόλη. Αὕτη εἶναι τὸ αἰθέριον ἔλαιον τῶν σπερμάτων τοῦ πετροσελίνου.

Πρασίνη ἀπιόλη, ἥτις λαμβάνεται δι' ἐκχυλίσεως δι' ἀλκοόλης καὶ αἰθέρος τῶν σπερμάτων τοῦ πετροσελίνου. Ὑγρὸν ἐλαιοπράσινον εἰδ. β. 1,06, ἐνέχον αἰθέριον ἔλαιον χλωροφύλλης κηρώδους καὶ λιπαρᾶς οὐσίας καὶ μικρὰ ποσὰ ρητινώδους οὐσίας. Δι' ἀφαιρέσεως τῆς χλωροφύλλης καὶ τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν διὰ ζωϊκοῦ ἄνθρακος καὶ λιθαργύρου λαμβάνεται *κιτρίνη ἀπιόλη*. Ὑγρὸν χρήσιμον δυσμηνορροίας, καὶ κατὰ τῆς ἑλονοσίας εἰς δόσιν 0,2—0,3 γρ. τῆς ἡμέρας ἐντὸς καψῶν ἐκ πηκτῆς. Μεγίστη ἐφ' ἅπαξ δόσις 1,0 γρ., ἡμερησία δὲ 2 γρ. Κ. Γ. Μ.

ἀπιολικὰ *ὀξέα* [Ὀργ. Χημ.]. Οὕτω καλοῦνται οἱ δύο ἰσομερεῖς διμεθυλομεθυλεναιθηρεστέρες τοῦ 2,3,4,5-τετραοξυβενζοϊκοῦ ὀξέος.

Ἡ μία μορφὴ παρασκευάζεται δι' ὀξειδώσεως τῆς ἀπιόλης τοῦ ἐλαίου τοῦ κοινοῦ ἀνήθου, ἡ δὲ ἑτέρα ἐπίσης δι' ὀξειδώσεως τῆς ἀπιόλης τοῦ πετροσελίνου. Σ. Γ.

ἀπιολίνη (Apiolinum) [Φαρμ.]. Σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ τοῦ αἰθερίου ἐλαίου τῶν σπερμάτων τοῦ πετροσελίνου διὰ σαπωνοποιήσεως καὶ ἀποστάξεως τοῦ ἀκαθάρτου ἐλαίου. Ὑγρὸν οὐδετέρας ἀντιδράσεως, εἰδ. βάρους 1,135, ζέον εἰς 280°—300° καὶ διαλυόμενον ἐν ἀλκοόλῃ. Δίδεται πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐμμήνου ροῆς, κατὰ τῆς δυσμηνορροίας τῆς μὴ ἀκολουθούσης ὑπὸ ἐκδήλων ἀλλοιώσεων τῶν ἐν τῇ πυέλῳ ὀργάνων, εἰς καψάκια ἐκ πηκτῆς περιεκτικότητος 0,2 γρ. ἀπιολίνης, 2—3 δι' ἡμέρας κατὰ τὸ φαγητόν. Ἡ χρῆσις ἄρχεται 3 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐμμήνου ροῆς. Κ. Γ. Μ.

ἀπιόμηρος (ὁ) (Apiomerus) [Ζῳολ.]. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορέων*. Γνωστὰ περὶ τὰ τριάκοντα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἄπιον (τό)· τὸ ἀπίδι, τὸ ἀχλάδι.

— [Βοταν.]. —1) Ὁ καρπὸς τῆς ἀπιδέας (βλ. λ.). —2) Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν* (βλ. σέλινον). Δ. Ν. Π.

— **ἄπιον** (τό) (Apion) [Ζῳολογ.]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *συρφιδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι ἀπιοειδὲς καὶ συνήθως μονόχρουν, μέλαν, κυανοῦν, ὑποπράσινον ἢ μεταλλικόν, σπανιώτερον ἐρυθρὸν ἢ ἐπίξανθον. Ἡ κεφαλὴ προέχει καὶ σχηματίζει εἶδος προβοσκίδος, κυλινδρικῆς καὶ κεκυρτωμένης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Αἱ κεραίαι φέρουσιν ἕνδεκα ἀρθρώσεις

Digitized by Google

ἐξ ὧν αἱ τρεῖς τελευταῖαι σχηματίζουσι κορυνοειδῆ ἀπόφυσιν αἰχμηρὰν κατὰ τὸ ἄκρον της. Ὁ προθώραξ εἶναι κυλινδροκωνοειδής. Τὰ ἔλυτρα ἑλικοειδῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μετὰ ἢ ἄνευ τριχῶν. Τὰ ἔντομα ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς πάντα τὰ εὔκρατα κλίματα. Εἰς τὴν Εὐρώπην μόνον εἶναι γνωστὰ ἄνω τῶν 200 εἰδῶν. Πάντα εἶναι φυτοφάγα. Τὰ ἔμβρυά των εἶναι ἄποδα, ἐπιμήκη καὶ γενικῶς ἔχουσι λευκοϋποκίτρινον χρωματισμόν. Ἔμβρυα εἰδῶν τινων κατασκευάζουσιν ἐπὶ τῶν βλαστῶν ἢ τῶν φύλλων τῶν φυτῶν αὐλακώσεις ἐν εἴδη στοῶν, ἔνθα ὑφίστανται πάσας τὰς μεταμορφώσεις των καὶ ἐξέρχονται ἐκεῖθεν τέλεια ἔντομα. Τοιαῦτα εἶναι τὰ εἴδη: *ἄπιον τὸ ἔνυγρον* (Apion uligum), ὅπερ προσβάλλει τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ *ράχος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Ulex europeus) καὶ *ἄπιον τὸ αἱματῶδες* (apion hematodes) ὅπερ προσβάλλει τὸν βλαστὸν καὶ τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ *λάπαθον ἢ ὀξαλὶς* (Rumex acetosella), κοιν. *ξυνήθρα ἢ ὀξαλίδι*.

Ἄπιον τὸ τοῦ πίσου.

Ἕτερα εἴδη, τὰ περισσότερα, ἀναπτύσσονται, ἐντὸς τῶν καρπῶν πλείστων φυτῶν καὶ ἰδίως τῶν *ἐλλοβοκάρπων*, τὰ ὁποῖα καὶ καταστρέφουσι τελείως. Οὕτω τὸ *ἄπιον τὸ τοῦ πίσου* (Apion pisum) ἀπαντᾷ εἰς τὸ φυτὸν *λάθυρος ὁ ἥμερος* (Lathyrus sativus) κοιν. *λαθοῦρι ἀρακᾶς* (Θήρα) καὶ προσβάλλει τὰ λέπυρα τούτου· *ἄπιον ὁ τοῦ τριφυλλίου* (Apium trifolii). Τὸ μῆκός του εἶναι 3 περίπου χιλιοστομέτρων, ὁ χρωματισμός του μελανὸς καὶ ἡ προβοσκίς του ἐπιμήκης ὅσον τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τοῦ σώματος. Αἱ νύμφαι του κατατρώγουσι τὰ φύλλα καὶ τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ *τριφύλλιον* (Trifolium). Ἡ νύμφη ἔχει μῆκος 2 χιλιοστομέτρων, χρῶμα λευκὸν καὶ μεταμορφοῦται ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ ἄνθους. Τὸ τέλειον ἔντομον ἀναφαίνεται περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου. *Ἄπιον τὸ τοῦ ἐχινόποδος* (Apion genistœ). Ἀπαντᾷ εἰς τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ *ἐχινόπους* (Genista). *Ἄπιον ὁ τῶν μαλαχοειδῶν* (Apium malvaceae) ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὴν *μαλάχην τὴν ἀγρίαν* (Malva sylvestris). Γενικῶς τὰ ἔντομα ταῦτα ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν φυτῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων μετεμορφώθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ ἔμβρυά των. Δ. Ν. Π.

— **ἄπιον** *[Φαρμ.]*. Προϊὸν λαμβανόμενον δι' ἀποσπάσεως 1 μορίου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐκ τοῦ ἀπιολικοῦ ὀξέος. Ἡ ἀπόσπασις αὕτη ἐπιτελεῖται θερμαινομένου τοῦ ἀπιολικοῦ ὀξέος μετὰ 15πλασίας ποσότητος ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος. Κ.Γ.Μ.

— **ἄπιον** *τοῦ Bessemer [Μεταλλ.]*· βλ. Μπέσσεμερ καὶ σίδηρος.

ἀπιονόλη *['Οργ. Χημ.]*. Τετραοξυβενζόλιον περιέχον τὰ τέσσαρα ὑδροξύλια εἰς γειτονικὰ ἄτομα ἄνθρακος ἤτοι εἰς τὰς θέσεις 1,2,3 καὶ 4. Ἔχει τὸν τύπον $C_6H_2(OH)_4$ καὶ εἶναι σῶμα στερεὸν τηκόμενον εἰς 161°. Σ. Γ.

ἄπιος (ἡ)· ἡ ἀπιδέα, κοιν. *ἀχλαδιά*.

— **ἄπιος** (ἡ) (Apios) *[Βοταν.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κεδροπῶν*. Εἶναι φυτὰ περιελισσόμενα, ἰθαγενῆ τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῶν τροπικῶν τῆς Ἀσίας χωρῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἄπιος ἡ κονδυλόρριζος* (Apios tuberosa), ἥτις διακρίνεται ἐκ τῶν φύλλων της, πλατέων καὶ αἰχμηρῶν κατὰ τὸ ἄκρον των, καὶ ἐκ τῶν ἀνθέων της, ἅτινα εἶναι κατὰ βότρυς καὶ ἔχουσι πορφυροῦν χρῶμα. Ἡ λεπτὴ καὶ ἐπιμήκης ρίζα τοῦ φυτοῦ τούτου ἐκβλαστάνει ὑπόγεια ριζίδια ἅτινα διογκοῦνται κατὰ διαστήματα καὶ παρουσιάζουσιν ἰδιορρυθμότατον κομβοειδῆ ὁρμαθόν. Τῷ 1635 μετηνέχθη ἐκ τοῦ Καναδᾶ ὑπὸ τοῦ πρακτικοῦ ἰατροῦ Jacques Carnut εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνεκλιματίσθη ἐπιτυχῶς ἐν Ἰταλίᾳ, Βοημίᾳ, καὶ Αὐστρίᾳ. Τὰ κομβοειδῆ ριζίδια τοῦ φυτοῦ τούτου περιέχουσι 33 % περίπου ἀμυλώδεις οὐσίας καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς πλεῖστα μέρη τῆς βορείου Ἀμερικῆς ὡς τονωτικὸν φάρμακον. Σήμερον ἡ *ἄπιος ἡ κονδυλόρριζος* καλλιεργεῖται σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Δ.Ν.Π.

ἀπιόσπορα (τὰ) (Apiospora) *[Βοτ.]*. Ὁ Saccardo ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς γένος τι *μυκήτων* τοῦ ἀθρίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυρηνομυκήτων*. Δ. Ν. Π.

ἀπιοσπόριον (Apiosporium) *[Βοτ.]*. Γένος *ἀσκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *περισποριωδῶν* γνωστὸν ἐπίσης καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *καπνώδιον* (Capnodium). Περιλαμβάνει πολλὰ εἴδη, προκαλοῦντα τὴν ἀνάπτυξιν νόσου καλουμένης *καπνίας* ἐπὶ τῶν φυτῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων παρασιτοῦν. Ἡ διάκρισις τῶν εἰδῶν τούτων εἶναι λίαν δυσχερὴς λόγῳ τοῦ πλουσίου πολυμορφισμοῦ των, τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ κονιδιακῶν μορφῶν, πυκνιδίων καὶ σπερμογονίων, τὸν ὁποῖον παρουσιάζουν καὶ τῆς σπάνιος περιθηκίων. Εἰς τὸ εἶδος Apiosporium (Capnodium) Salicinum, γνωστὸν ἐπίσης ὡς Fumago wagans ἢ Cladosporium fumago, καὶ εἰς τὰ συγγενῆ αὐτῷ Apiosporium (ἢ Capnodium) Footi καὶ Apiosporium (ἢ Limacinia) citri, ὀφείλεται ἡ καπνιὰ τῆς *ἀμπέλου*, τῶν *ἑσπεριδοειδῶν* καὶ πολλῶν ἄλλων φυτῶν.

Τὸ Apiosporium Rhododendri προκαλεῖ τὴν καπνίαν ἐπι τῶν φύλλων τοῦ *ροδοδένδρου*, τὸ Apiosporium ulmi ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς *πτελέας*, τὸ Apiosporium Tiliae ἐπὶ τῶν φύλλων τῆς *φιλύρας*, τὸ Apiosporium quercinum ἐπὶ τῆς *δρυός*. Π. Γ. Κ.

ἀπιόσωμα (τὰ) (Apiosoma) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐγχυματικῶν ζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *περιτριχιδῶν*. Ζῶσιν παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ δέρματος ἰχθύων τινῶν τῶν γλυκέων ὑδάτων. Τὸ ζῷον ἔχει σχῆμα μικροσκοπικοῦ *ἀπίου* (ἀχλαδιοῦ) καὶ προσκολλᾶται ἐπὶ τῶν ἰχθύων διὰ δισκοειδοῦς τινος ἀποφύσεως παχείας καὶ κολοβωμένης κατὰ τὸ ἄκρον της. Ἡ στοματική του ὀπὴ εἶναι εὐρεία καὶ φέρει μακρὰς βλεφαρίδας. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ σώματος φέρει θύσανον ἐκ βραχέων βλεφαρίδων, αἵτινες εὑρίσκονται ἐν διαρκεῖ κραδασμῷ. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, *ἀπιόσωμον τὸ ἰχθυῶδες* (Apiosomum piscosum). Δ. Ν. Π.

—**ἀπιόσωμα** ἢ ***ἀπιόπλασμα*** (τὰ) (Piroplasma s. Pirosoma) *[Μικροβ.]*. Πρωτόζῳα, τὰ ὁποῖα ἐρευνηταί τινες κατατάσσουσιν εἰς τὰ αἱμοσπορίδια, ἐνῷ ἄλλοι θεωροῦσιν ὅτι ἀποτελοῦν τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ τῶν *αἱμοσποριδίων* καὶ τῶν *τρυπανοσωμάτων*. Εἶναι μικρότατα παράσιτα τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων τῶν θηλαστικῶν. Τὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν δὲν εἶναι ἐντελῶς γνωστά. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς λοιμώξεως ἐπὶ τῶν θηλαστικῶν ἀνευρίσκονται ἐλεύθερα ἐν τῷ αἵματι ἀποτελούμενα ἐκ πρωτοπλάσματος, πυρῆνος καὶ βλεφαριδοπλάστου. Ταχέως ὅμως εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, καθίστανται δακτυλιοειδῆ, κινοῦνται ἀμοιβαδοειδῶς καὶ πολλαπλασιάζονται δι' ἐκβλαστήσεων. Βραδύτερον παράγονται ἀπιοειδεῖς μορφαί, αἵτινες πολλαπλασιάζονται διὰ διχοτομίας. Τὰ ἀπιοσώματα δὲν προσβάλλουσι τὸν ἄνθρωπον, αἱ δ' ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν ζῴων προκαλούμεναι νόσοι καλοῦνται *ἀπιοσωματιάσεις* ἢ *πυροσωματιάσεις*. Ὑπάρχουσι πολλὰ εἴδη ἀπιοσωμάτων, ἕκαστον δὲ τούτων προκαλεῖ ἴδιον νόσημα ἐπὶ ὡρισμένων ζῴων· οὕτω π. χ. τὸ τῶν κυνῶν δὲν μεταδίδεται εἰς τοὺς βόας καὶ ἀντιστρόφως. Χαρακτηριστικὸν τῶν τοιούτων πρωτοζῴων εἶναι ὅτι δὲν ἐξαφανίζονται ἐκ τοῦ μολυνθέντος ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ παραμένουσι διαρκῶς ἐν αὐτῷ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὀξέων φαινομένων.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἀποσωμάτων εἶναι: Τὸ *δίδυμον ἀπιόσωμα*, ἐπιφέρον εἰς τοὺς βόας νόσον, καλουμένην *ἑλομιανσίαν* ἢ *αἱμοσφαιρινουρίαν τῶν βοῶν* ἢ *πυρετὸν τοῦ Texas*, ἥτις παρατηρεῖται παρ' ἡμῖν, ἐν Τουρκίᾳ, Ρουμανίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ πλείσταις ἄλλαις χώραις. Τὸ παράσιτον εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἔχον σχῆμα ἀπιοειδὲς καὶ ὂν συνήθως διπλοῦν, φέρον δὲ τὰ ὀξέα αὐτοῦ ἄκρα ὁτὲ μὲν ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, ὁτὲ δὲ ἀντιθέτως. Ἐπὶ ἀχρωματίστων παρασκευασμάτων διακρίνονται συνήθως ἀμοιβαδοειδεῖς κινήσεις. Μετὰ τὸν ἐκ τῆς νόσου ταύτης θάνατον τοῦ ζῴου ἀνευρίσκομεν τὸ παράσιτον ἐντὸς τῶν διαφόρων ὀργάνων, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐντὸς τῶν νεφρῶν καὶ συχνάκις ἐντὸς τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνὸς κλπ. Μεταδίδεται ἀπὸ βοὸς εἰς βοῦν διὰ διαφόρων εἰδῶν κροτώνων. Οἱ ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης προσβαλλόμενοι βόες μετὰ σύντομον προδρομικὸν στάδιον καταλαμβάνονται ὑπὸ πυρετοῦ 40°-42° καὶ ἐντόνου αἱμοσφαιρινουρίας, ὀφειλομένης εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων.

Ἀπιόσωμα τὸ μικρόν, παρασιτοῦν ἐντὸς τῶν αἱμοσφαιρίων ὑπὸ μορφὴν κομματοειδοῦς βακτηριδίου ἢ δακτυλίου ἀποτελουμένου ἐκ πρωτοπλάσματος καὶ πυρῆνος. Ἐπιφέρει ἐπὶ βοῶν νόσον καλουμένην *παράκτιον πυρετόν*.

Ἀπιόσωμα τὸ μεταβλητόν, ἐμφανιζόμενον ἐν τῷ αἵματι τῶν βοῶν ἐν εἴδει βακτηριδίου ἢ ὡς στρογγύλον ᾠοειδὲς σωμάτιον. Προκαλεῖ ἐπὶ τῶν βοῶν νόσον καλουμένην *ψευδοπαράκτιον πυρετόν*.

Ἀπιόσωμα τῶν κυνῶν, ὅπερ γεννᾷ νόσον τῶν κυνῶν, παρατηρουμένην εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ὑπ' ὀξεῖαν καὶ χρονίαν μορφήν. Ὁμοιάζει πρὸς τὸ δίδυμον ἀπιόπλασμα (ἀπιόσωμα), εἶναι ὅμως κατά τι μεγαλύτερον τούτου. Τὰ νεαρὰ παράσιτα εἶναι ἐλεύθερα, μικρὰ καὶ στρογγύλα ἀμοιβαδοειδῆ σωμάτια φέροντα πυρῆνα καὶ βλεφαριδοπλάστην. Ἐκ τούτων μετὰ τὴν εἰς τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια εἴσδυσιν γεννῶνται διὰ διαιρέσεως νέα στρογγύλα παράσιτα, ἐξ οὗ ἐμφανίζονται ταῦτα ἀνὰ 2,4,8,16 πλησίον ἀλλήλων. Τὰ δὲ ἀπιοειδῆ σωμάτια ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων χρόνον τινὰ μετὰ τὴν λοίμωξιν πολλαπλασιάζονται δι' ἀποσχίσεως κατὰ μῆκος.

Ἀπιόσωμα τὸ ἵππειον, προκαλοῦν νόσον τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων καὶ τῶν ὄνων, παρατηρουμένην ἐν ταῖς τροπικαῖς ἰδίως χώραις. Ἀνευρίσκεται ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἀνὰ δύο ἢ ἀνὰ τέσσαρα καὶ ἔχει ὁτὲ μὲν δακτυλιοειδῆ ἢ στρογγύλην, ὁτὲ δὲ ἀπιοειδῆ μορφήν.

Ἀπιόσωμα τῶν προβάτων, προκαλοῦν νόσον τῶν προβάτων, παρατηρηθεῖσαν ἐν Ρουμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, εἰσβάλλουσαν διὰ ρίγους καὶ πυρετοῦ καὶ συνοδευομένην ὑπὸ βαρέων φαινομένων λοιμώξεως καὶ μεγάλης καταστροφῆς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, διαρροίας, αἱματηρῶν κινήσεων καὶ αἱματηρῶν οὔρων.

Γενικῶς τὰ ἀπιοσώματα μεταδίδονται διὰ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν κροτώνων. Τούτων εἴδη μέν τινα μετὰ ἀναμύζησιν τοῦ μεμολυσμένου αἵματος μεταδίδουσι τὴν νόσον διὰ τῆς νύξεως ἑτέρου ζῴου. Ἐπὶ ἄλλων ὅμως εἰδῶν κροτώνων τελεῖται περαιτέρω ἀνάπτυξις τῶν ἀπιοσωμάτων ἐντὸς τοῦ σώματος αὐτῶν, ἴσως διὰ γονιμοποιήσεως. Ἐπέρχεται ἐκ τούτου μόλυνσις τῶν ᾠοθηκῶν τῶν κροτώνων καὶ οὕτω διὰ τῶν ᾠαρίων μεταφέρεται τὸ ἀπιόσωμα εἰς τοὺς ἐκγόνους, οἵτινες εἶτα συντελοῦσιν εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς νόσου εἰς ὑγιᾶ ζῷα. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

Ἀπίπε (Apipe) *[Γεωγρ.]*. Νησὶς ἐν τῷ ποταμῷ Παράνα τῆς Ἀργεντινῆς, γνωστὴ τόσον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ καταρρακτῶν ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ της γενομένων μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Ἀργεντινῆς καὶ Παραγουάης συμπλοκῶν.

Ἆπις (αἰγυπτ. Hap). Ἐν τῇ φαραωνικῇ ζωολατρείᾳ ὁ βοῦς Ἆπις, λατρευόμενος εἰς τὴν Μέμφιν ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ θεοῦ Φθᾶ, κατήντησεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Αἰγυπτίων ὡς ἡ πληρεστάτη ἔκφρασις τῆς θεότητος ἐν σώματι ζῴου (βλ. λ. Αἴγυπτος, τ. Β', σ. 516, β' καὶ γ').

Τὴν λατρείαν τοῦ Ἄπιος εἰσήγαγε πρῶτον κατὰ τὸν Αἰλιανὸν αὐτὸς ὁ Μενές, ὁ πρῶτος ἱστορικὸς φαραώ, ὅταν ἔκτιζε τὴν Μέμφιν καὶ ἐγκαθίστα τὴν λατρείαν τοῦ Φθᾶ (Ποικ. Ἱστορ. ΙΑ'. 10)

Ὁ Αἰγυπτιακὸς αὐτὸς βοῦς ἦτο ζῶν θεὸς καὶ ὄχι εἴδωλον ἢ ἔμβλημα θεοῦ, δι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παραλληλίζεται πρὸς τὸν ταῦρον, ὅστις εἰς Βεδὲλ καὶ Δὰν ἐλατρεύθη ὑπὸ τῶν πρώτων Ἰσραηλιτῶν ὡς ἔμβλημα τοῦ θεοῦ των Ἰαχβέ.

Ὅταν ὁ Καμβύσης, ὅστις μικρὸς ἔπασχεν ἐπιληψίαν καὶ ὑπέκειτο εἰς παροξυσμὸν μανίας, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀπεπειράθη τὴν κατάκτησιν τῆς Νουβίας, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἐπέστρεψε πολὺ δύσθυμος μὲ τὰ συντρίμματα τοῦ ἐκστρατευτικοῦ του σώματος εἰς Μέμφιν. Ἐκεῖ εὗρε τοὺς Μεμφίτας πανηγυρίζοντας θορυβωδῶς τὴν ἐγκατάστασιν νέου Ἄπιος. Ἐκλαβὼν τὴν εὐθυμίαν αὐτὴν ὡς χαιρεκακίαν τῆς ἀποτυχίας του ἔσφαξε τοὺς ἱερεῖς καὶ μὲ τὸ ἐγχειρίδιόν του ἐτραυμάτισεν εἰς τὸν μηρὸν τὸν ἱερὸν Ἆπιν, ὅστις ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐμίσησαν τότε τοὺς Πέρσας περισσότερον διὰ τὴν ὕβριν τοῦ Ἄπιος παρὰ διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς πατρίδος των. Τὰ κατόπιν φρικώδη ἐγκλήματα καὶ τὰ δυστυχήματα τοῦ Καμβύσου ἀπέδωκαν εἰς τὴν θείαν δίκην διὰ τὸν φόνον τοῦ θεοῦ. Ἀντιθέτως πρὸς τοῦτον ὁ διάδοχός του Δαρεῖος ἐτίμησε μεγάλως τὸ αἰγυπτιακὸν πάνθεον. Ἐμυήθη ἐν Μέμφιδι εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν θεολογίαν, μετέσχε τοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἄπιος καὶ ὑπεσχέθη ἑκατὸν τάλαντα χρυσοῦ εἰς ὅντινα θ' ἀνεκάλυπτε νέον Ἆπιν. Σκληρότερος ὅμως τοῦ Καμβύσου καὶ ἀνευλαβέστερος ἐδείχθη ὁ Ὦχος, τὸν ὁποῖον οἱ Αἰγύπτιοι ὠνόμασαν ὄνον, διότι ὁ ὄνος ἦτο ἔμβλημα τῆς θεότητος τοῦ κακοῦ. Εἰς τὴν Μέμφιν παρήγγειλε νὰ σφάξουν τὸν ἱερὸν Ἆπιν καὶ νὰ τὸν μαγειρεύσουν διά τι δεῖπνον, τὸ ὁποῖον παρέθηκεν εἰς τοὺς φίλους του, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Φθᾶ δι' ὄνου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεχρέωσε τοὺς ἰδίους ἱερεῖς ν' ἀποδώσωσι τὰς θείας τιμάς.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ μετέπειτα ὁ Ἆπις ὡς *Σάραπις* κατέστη ὁ ἐπισημότατος τῆς Ἑλληνικῆς Αἰγύπτου θεὸς (βλ. καὶ λ. Ἀλεξάνδρεια, τ. Γ' σ. 584, β' καὶ γ').

Ἡ καλουμένη *«περίοδος τοῦ Ἄπιδος τῶν εἴκοσι πέντε ἐτῶν»* ἦτο περίοδος 309 συνοδικῶν μηνῶν, καθ' ἣν αἱ φάσεις τῆς σελήνης ἐπανέρχονται κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mariette*, Renseignements sur les soixante -quatre Apis trouvés dans les souterrains du Sérapéum de Memphis (Bull. de l' Atn. 1856). *Mahler*, Die Apis periode der alten Aegypter (1894). — Ω

—**Ἆπις** (ὁ), *—ιδος* καὶ *—ιος [Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Φορωνέως, βασιλέως τοῦ Ἄργους, ἐκ τῆς νύμφης Λαοδίκης. Βασιλεύσας τοῦ Ἄργους κατετυράννησε τοὺς κατοίκους, ἐφονεύθη δὲ διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ Τελχῖνος καὶ τοῦ Θελξίωνος (*Ἀπολδ.* β' 1.1). Κατά τινας, ἐκ τούτου ἐκλήθη ἡ Πελοπόννησος Ἀπία. Τινὲς τῶν ἀρχαίων μυθογράφων, συγχέοντες τοῦτον πρὸς τὸν Αἰγύπτιον θεὸν Ἆπιν, θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς ἀποθεωθέντα καὶ λατρευθέντα ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Σεράπιδος. —2) Υἱὸς τοῦ Τελχῖνος, βασιλέως τῆς Σικυῶνος (*Παυσ* β' 5). —3) Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, Ναυπάκτιος, ἰατρὸς καὶ μάντις, ἐκκαθαρίσας τὸ Ἄργος ἀπὸ ἄγρια καὶ φθοροποιὰ στοιχεῖα καὶ πρῶτος νομοθέτης τῶν Ἑλλήνων

Digitized by Google

(*Αἰσχ.* Ἱκέτ. 278. *Πορφυρ.* περὶ ἀποχ. ἐμψ. 3,15,5). —4) Υἱὸς τοῦ Ἰάσωνος, φονευθεὶς ἐξ ἀπροσεξίας ὑπὸ τοῦ Αἰόλου.

Ἆπις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παράλιος ἐν τῷ Αἰγυπτίῳ πελάγει ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου κατὰ τὴν «περιγραφὴν (Δ, ε, 5) τῆς παραλίου Μαρμαρικῆς νομοῦ» ὑπὸ συντεταγμένας 56΄40΄ Ἀν. Φέρ. καὶ 31°05΄ Βορ. (σφάλλεται ὁ C. Müller εἰς Géog. Graec. Min. ἔκδ. Didot τόμ. I σελ. 434 πίναξ, συγχέων τὰ πλάτη τοῦ Πτολεμαίου πρὸς τὰ μήκη καὶ ἀντιστρόφως). Κατὰ Σκύλακα δὲ Καρυανδέα (107, 108): «Ἔχεται Ἆπις πόλις. Μέχρις οὖν ἐνταῦθα Αἰγύπτιοι ἄρχουσιν. Ἀπὸ δὲ Ἄπιδος, ἔθνος Λιβύων ἐστὶν οἱ Μαρμαρίδαι μέχρις εἰς Ἑσπερίδας». Ὁ ἀνωνύμου «Σταδιασμὸς τῆς Μεγάλης θαλάσσης» ἀφ' ἑτέρου δίδει (21—22) πολυτίμους ἀποστάσεις «ἀπὸ Ζεφυρίου (δηλαδὴ τοῦ Ras Umm el Rakham) καὶ τῶν Δελφίνων (δηλ. Arab village) ἐπὶ τὸν Ἆπιν στάδιοι λ΄ κώμη ἐστί· ταύτην πλέεις στάδια κ΄ ὅρμος ἐστίν· ὕδωρ ἔχει ἐν τῇ κώμῃ. Ἀπὸ τοῦ Ἄπιος εἰς Νήσους στάδιοι ϛ»· αἱ τόσον σαφεῖς ἀποστάσεις αὗται καθιστῶσι κατάδηλον τὴν ταυτότητα τοῦ Ἄπιος πρὸς ὕφορμον *Μάρσα Λαμπέϊτ* ὀνομαζόμενον, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ρὰς Μπουλάου* (ἢ *Ρὰς Ἀμποὺ Λαοῦ*) καὶ *Ρὰς Οὖμμρακοὺμ* (ἢ *Ρὰς Οὖμμ ἐλ Ραχὰμ*) εὑρισκόμενον, κείμενον δὲ εἰς πλάτ. 31°24΄ καὶ μῆκ. 27°00΄ (κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 244: Derna to Ras Bulau). Ἐν τούτοις εἰς ἄλλα χειρόγραφα τοῦ Σταδιασμοῦ ἀπαντᾷ ἀντὶ τῶν ὡς ἄνω *Ἆπιν* καὶ *Ἄπιος*: «ἐπὶ Νάτην» καὶ «ἀπὸ τοῦ Νάυτιος» (ἢ καὶ «Ναυτίου») οὗ ἕνεκα ὁ προμνησθεὶς ἀγγλικὸς χάρτης, παραθέτων ἐνιαχοῦ καὶ τὰς κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων ἀρχαίας ὀνομασίας, ἀναφέρει διὰ τὸ ἀκρωτήριον Ras Bulau τὴν μνείαν anct Naten. Τὸ κατὰ Πτολεμαῖον πλάτος, φερόμενον κατὰ 19΄ ἔλαττον τοῦ πραγματικοῦ, παρουσιάζει προσέγγισιν ἀξιοθαύμαστον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐλαχίστη ἀκρίβεια τῶν πρὸς μέτρησιν τῶν ὑψῶν τοῦ ἡλίου χρησιμοποιουμένων, σκιαθηρικῶν ἐργαλείων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀπισάων. —1) Τρώς, υἱὸς τοῦ Φαυσίου, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Εὐρυπύλου (Ἰλ. 11, 578). —2) Παίων υἱὸς τοῦ Ἱππάσου (Ἰλ. 17, 348). Α. Δ.

Ἀπισκιγκαμὶς (Apiskigamish) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τοῦ Καναδᾶ, ἐκτάσεως 100 000 ἑκταρίων περίπου.

ἀπίσσωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ διὰ πίσσης ἀλημμμένος, ὁ μὴ πισσωμένος.

ἀπίστευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πιστευτός, ἀπίθανος.—Ἐπίρρ. *ἀπιστεύτως*.

ἀπιστία (ἡ)· ἔλλειψις πίστεως, ἐμπιστοσύνης, τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις πίστιν πρός τινα, φιλυποψία, καχυποψία: «ἡ πρὸς ἀλλήλους ὑποψία»· || τὸ νὰ μὴ παρέχῃ τις πίστιν, τὸ νὰ μὴ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην· || τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ καθόλου εἰς ἠθικὰς ἀρχάς, ἡ ὑλοφροσύνη· || δολιότης, ἀνειλικρίνεια, παράβασις ὑποχρεώσεων, καταπάτησις δικαιωμάτων: «ἡ ἐπιορκία καὶ ἀπιστία τῶν ἐχθρῶν». Β. Φ.

—*[Νομ.]*· βλ. δημοσίων ὑπαλλήλων ἀδικήματα.

ἀπιστιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*· κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἠπείρῳ καὶ Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *ἀψίνθιον* ἢ *ἀρτεμισία* (Artemisia absinthium). Δ. Ν. Π.

ἀπίστομα· ἐπίρρ. δημοτ. (καὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου: *τ' ἀπίστομα* ἢ *ταπίστομα*)· ἐπὶ στόμα, μὲ τὸ στόμα κάτω, ἀντίθ. *ἀνάσκελα*: «ἔπεσε ταπίστομα».

ἀπιστομάω· ρίπτω τινὰ ὥστε νὰ κεῖται ἀπίστομα· «τ' ἀπιστόμησε τὸ παιδί»· || μέσ. *ἀπιστομιοῦμαι*· πίπτω ἀπίστομα: «ἀπιστομήθηκα κ' ἔσπασα τὰ μοῦτρά μου»· || θέτω τι ἐπὶ στόμα: «ἀπιστομάω τὸ ποτήρι, —τὸ δοχεῖον κ.τ.τ.».

ἄπιστος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πίστιν πρός τινα, ὁ μὴ πιστεύων τινά, φιλύποπτος, καχύποπτος· || ὁ μὴ παρέχων πίστιν, ὁ μὴ ἐμπνέων ἐμπιστοσύνην· || ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν ἀληθῆ Θεόν· οὕτω *ἄπιστοι* χαρακτηρίζονται οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὐναντίον οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων· || ὁ δόλιος, ὁ ἀνειλικρινής, ὁ μὴ πιστός, ὁ μὴ ἀφωσιωμένος: «ἄπιστη γυναῖκα», «ἀπεδείχθη ἐπίορκος καὶ ἄπιστος». Β. Φ.

ἄπιστος (ὁ) (Apistos) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *τριγλιδῶν*. Διακρίνονται διὰ τὰ μεγάλα των στηθιαῖα πτερύγια, τὰ ὁποῖα συχνάκις μεταχειρίζονται ὅπως ἵπτανται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος. Οἱ ἰχθύες οὗτοι ἀπαντῶσι κατὰ πλήθη εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

—**ἄπιστος** (ὁ) (Apistos) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ὀρχεοειδῶν (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἀπιστοφίδαι (Apistophidae) *[Ζωολ.]*. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔδωσαν οἱ Dumeril καὶ Bibron εἰς γένος τι ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀφιδίων*. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου διαμορφώσεως τῆς ὀδοντοφυΐας των. Οἱ ἀπιστοφίδαι εἶναι πάντες ἰοβόλοι. Δ. Ν. Π.

ἀπιστῶ *(—έω)*· δὲν πιστεύω, δὲν δέχομαι ὡς ἀληθές, ἀπορρίπτω τι ὡς ἀναληθές: «ἀπιστῶ εἰς τὰ λεγόμενα»· || δὲν δέχομαι τινὰ ὡς ἀληθεύοντα, ἀπορρίπτω τινὰ ὡς ψευδόμενον ἢ πλανώμενον: «ἀπιστῶ εἰς τὸν τοιαῦτα λέγοντα»· || εἶμαι ἄπιστος, παραβαίνω τὰς ὑποσχέσεις μου, τὰ συμπεφωνημένα, ἀπατῶ, ἐπιορκῶ. Β. Φ.

ἀπισχναίνω καὶ συνηθ. μέσ. *ἀπισχναίνομαι*· καθίσταμαι ἰσχνός, ἀδύνατος, λεπτύνομαι.

ἀπίσχνανσις (ἡ)· ἡ κατὰ τὸ σῶμα λέπτυνσις, ἀδυναμία, ἐξάντλησις.

—[ΙΑΤΡ.] Τὸ βάρος τοῦ ἀτόμου αὐξανόμενον ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, μέχρις ἐνηλικιώσεως, παραμένει εἶτα σταθερόν, ὑφιστάμενον φυσιολογικῶς ἐλαχίστας αὐξομειώσεις. Ὁ ἐνῆλιξ ἔχει βάρος ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀνάστημα καὶ τὸν τύπον τοῦ σώματος· οὕτω κανονικὸς τύπος (μεσόγραμμος) ἀναστήματος 1 μ. 70 δέον νὰ ἔχῃ βάρος 70 χιλιογράμμων, ἤτοι ἴσον πρὸς τὸν πέραν τοῦ μέτρου εἰς ἑκατοστὰ πλεονάζοντα ἀριθμόν. Ὁ συντελεστὴς οὗτος δέον ν' αὐξάνεται κατὰ 10% διὰ τοὺς βραχυγράμμους (παχεῖς) καὶ νὰ ἐλαττοῦται κατὰ 10 % διὰ τοὺς μακρογράμμους (ὑψηλούς).

Παράδειγμα:

Ὕψος	Μεσόγραμμοι	Βραχύγραμμοι	Μακρόγραμμοι
1.60 μ.	60 χλγρ.	66 χλγρ.	57 χλγρ.
1.70 »	70 »	77 »	63 »
1.80 »	80 »	88 »	72 »

Ἡ ἐν ἥσσονι κλίμακι πρὸς τὴν ἡλικίαν, τὸ ἀνάστημα καὶ τὸν τύπον τοῦ ἀτόμου αὔξησις τοῦ βάρους, ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν *ἀπίσχνανσιν*. Ἐπὶ ἐνήλικος παρουσιάζοντος μεγάλας μειώσεις τοῦ βάρους αὐτοῦ, παροδικὰς ἢ μονίμους, ἡ ἀπίσχνανσις εἶναι νοσηρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ συνεπῶς ἔτι ἀξιοσημείωτος.

Ἀπὸ παθολογικῆς ἀπόψεως ἡ ἀπίσχνανσις ἀποτελεῖ διαταραχὴν τῆς ἰσορροπίας τῆς θρέψεως καὶ βαδίζει συνήθως ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν πτῶσιν τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως (*Martinet*). Ὀφείλεται δέ: α΄) εἰς κακὴν διατροφήν· β΄) εἰς ὑπερβολὴν καταναλώσεως ἐνεργείας· γ΄) εἰς κακὴν ἀφομοίωσιν καὶ διαφόρους νοσηρὰς καταστάσεις, ἤτοι μολύνσεις ὀξείας καὶ χρονίας γαστροεντεροπαθείας, νεοπλασίας, φυματίωσιν, ἑλονοσίαν, ψυχονευρώσεις. χρονίας δηλητηριάσεις κλπ. Ὅθεν, ἐπὶ παρουσίᾳ ἀπισχνάνσεως, ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ἀναζήτησις μιᾶς τῶν ἄνω αἰτιολογιῶν, ὡς καὶ ἡ ἔρευνα τῶν παθολογικῶν τῆς ἀπισχνάνσεως συμπτωμάτων, ἐξακριβουμένη διὰ μετρήσεως τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως, ἐξετάσεως τῶν οὔρων καὶ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος καὶ παρακολουθήσεως τῆς θερμοκρασίας.

Ἡ θεραπεία τῆς ἀπισχνάνσεως ἀπαιτεῖ πρωτίστως τὴν ἄρσιν τῶν αἰτίων ἅτινα τὴν προκαλοῦν καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἐπικουρικὴν θεραπείαν: 1) διὰ τονωτικῶν φαρμάκων· 2) διὰ σκευασιῶν ἀποκαθιστωσῶν τὴν εἰς τὸ ἄρτιον λειτουργίαν τῶν διαφόρων συστημάτων τοῦ ὀργανισμοῦ (π. χ. σύστημα πεπτικόν, ἐνδοεκκριτικὸν αἱμοποιητικὸν κλπ.)· 3) δι' ὑπερσιτισμοῦ, ἤτοι διπλασιασμοῦ τῶν ἡμερησίων γευμάτων καὶ αὐξήσεως τῶν εἰσιόντων εἰς μονάδας θρέψεως. Ἡ συστηματικὴ παρακολούθησις ἰδίως τῆς λειτουργίας τοῦ ἐνδοεκκριτικοῦ συστήματος τυγχάνει ἀπαραίτητος, καθ' ὅτι οἱ ἀδένες ἔσω ἐκκρίσεως εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ σπάταλοι καταναλωταὶ τῶν ἀποθεμάτων τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰδικῶς δὲ καὶ κυρίως τὰ ἐπινεφρίδια διὰ τοὺς ὑδρογονάνθρακας, ὁ θυρεοειδὴς διὰ τὰς λευκωματούχους οὐσίας καὶ τὸ πάγκρεας διὰ τὰ λίπη. Ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου στηριζομένη ἡ νεωτέρα θεραπευτικὴ καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ λίπους, ἐπέτυχεν ἄριστα ἀποτελέσματα παχυντικῆς θεραπείας δι' ἐνέσεων ἰνσουλίνης (προερχομένης ἐκ τοῦ παγκρέατος) ὑπὸ τὸν ἀκόλουθον τύπον: Αἱ ἐνέσεις γίνονται ὑποδορίως, $^1/_2$ ὥραν πρὸ τῶν γευμάτων. Ἡ ἔναρξις γίνεται διὰ μιᾶς ἐνέσεως 5 κλινικῶν μονάδων ἐπὶ 2 ἡμέρας. Τὰς ἀκολούθους 2 ἡμέρας, 2 ἐνέσεις ἐκ 5 μονάδων καὶ εἶτα ἀνὰ 2 ἡμέρας αὐξανομένης τῆς δόσεως τῶν 5 μον. κατ' ἔνεσιν, μέχρις οὗ ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἀνέλθῃ εἰς σύνολον 30 μον. κατανεμόμενον εἰς 2 ἡμερησίας δόσεις. Ἡ θεραπεία αὕτη διαρκεῖ ἐπὶ ἕνα μῆνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται αὔξησις τοῦ βάρους τοῦ σώματος κατὰ 4—5 χιλγρ. ἐξακολουθοῦσα καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θεραπείας. Ἡ πρώτη αὕτη σειρὰ ἐπαναλαμβάνεται καθ' ὅμοιον τρόπον μετὰ τρίμηνον διακοπήν.

Ἡ ἀπίσχνανσις δὲν εἶναι πάντοτε φευκταία, καθ' ὅτι εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, ὅπως π. χ. ἐπὶ παχυσαρκίας, ἐπιδιώκεται ἡ πραγματοποίησίς της. Δέον προσέτι νὰ διαστέλλωνται σαφῶς οἱ ὅροι *ἀπίσχνανσις* καὶ *ἰσχνότης*, ἥτις δύναται νὰ εἶναι φυσιολογική, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐπιδίωξις τῆς παχύνσεως ἀποβαίνει εἰς βλάβην τοῦ ὀργανισμοῦ (*Laemmer*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Martinet*, L'amaigrissement (in: Diagnostic clinique, ἔκδ. 1925, σελ. 512). *Pr Labbe*, La maigreur et l'obésité (Monde médical, 1—15 Oct. 1924). *Laemmer*, Les traitements de la maigreur (Monde médical, 1—15 Oct. 1924). *Morin* et *Bouessée*, La cure d'engraissement par l'insuline (Annales de médecine, Octobre 1927, Paris) καὶ *Zelter* εἰς Zeitschrift für Tuberkulose (Leipzig, 1927, Nr 1).

Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

ἀπισῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ἴσον, ἐξισώνω· || ἰσοπεδώνω, ἐξομαλίζω.

ἀπίσωμα (τό)· τὸ ἐπιπέδωμα, ἀπεργασία ἐπιπέδου: «τὸ ἀπίσωμα τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου».

ἀπίσωσις (ἡ)· ἐπιπέδωσις: «ἡ ἀπίσωσις τῆς κορυφῆς».

ἀπίτης *[Χημ. Τροφ.]*· βλ. ἀπιδίτης.

ἀπίτυρος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ἐμπεριέχων πίτυρα: «ψωμὶ ἀπίτυρο».

Ἀπίων. Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἀκμάσας ἐπὶ Σεπτιμίου Σευήρου (193—211). Ἔγραψεν ἔργον ἀπολεσθέν, ἑρμηνευτικὸν εἰς τὴν Ἑξαήμερον τῆς Γενέσεως. [Πρβλ. *Εὐσεβίου* Ἐκκλ. ἱστορ. 5,27. *Ἱερωνύμου* De vir. ill. κεφ. 49.] Δ. Σ. Μ.

— **Ἀπίων.** Ἰατρὸς οὗ σκευασίαν πρὸς ἄνθρακας διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γαληνὸς (XIII, 856). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπίων ὁ *Πλειστονίκης*.** Ἀλεξανδρινὸς γραμματικὸς τοῦ πρώτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος καὶ συγγραφεὺς αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν. Κατήγετο ἐξ Ὀάσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμορφώθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐδίδαξε γραμματικὴν καὶ ρητορικὴν ἐπί τινα χρόνον ἐν Ρώμῃ καὶ εἶτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅθεν ἐστάλη μέλος πρεσβείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Καλλιγούλαν ἐναντίον τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἑβραίων. Μισῶν τοὺς Ἑβραίους ἔγραψεν ἐναντίον αὐτῶν, ζητῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἦσαν μετανάσται Αἰγύπτιοι καὶ κατηγορῶν αὐτοὺς διαφοροτρόπως καὶ μεταξὺ ἄλλων ὅτι προσκυνοῦν κεφαλὴν ὄνου· ἡ κατηγορία αὕτη, ὡς γνωστόν, βραδύτερον ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Εἰς ἀναίρεσιν τῶν κατηγοριῶν τούτων συνέγραψεν ὁ Ἰουδαῖος Φλάβιος Ἰώσηπος λόγους δύο κατὰ Ἀπίωνος, χαρακτηρίζων τὸν Ἀπίωνα βωμολόχον, φαῦλον τὸν τρόπον καὶ ὀχλαγωγόν. Ὁ Ἀπίων χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀπολογητοῦ Τατιανοῦ ἀνὴρ δοκιμώτατος (πρὸς Ἕλληνας κ. 37 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 6, 881), διὰ τὸ φιλόπονόν του δὲ ἐλέγετο καὶ *Μόχθος*· διὰ δὲ τὴν οἴησίν του ὑπὸ μὲν τοῦ Τιβερίου αὐτοκράτορος «κύμβαλον κόσμου», ὑπὸ δὲ τοῦ Πλινίου «κύμβαλον τῆς δημοσίας φήμης». Καὶ ἐν τοῖς ψευδοκλημεντίοις γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ καὶ παρίσταται ὡς συζητῶν πρὸς τὸν Κλήμεντα περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐθνικῶν μύθων (ὁμιλίαι 4—6, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 2, 161 κ. ἑ.). Τὰ συγγράμματά του ἐν οἷς καὶ διόρθωσις ὁμηρικῶν ἐπῶν (ἀποσπάσματα παρὰ *Müller* Fragm. hist. graec. 3, 506—516) ἀπωλέσθησαν. [Πρβλ. περὶ αὐτοῦ καὶ *Κ. Οἰκονόμου* περὶ τῶν Ο΄ ἑρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς (Ἀθῆναι 1844—1849) τόμ. Α΄, 35 καὶ Β΄, 37, 48, 145.] Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἄπιωτος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ποθείς, ὁ μετὰ τὴν πόσιν ὑπολειφθείς: «ἔμεινε πολὺ κρασὶ ἄπιωτο»· || ὁ μὴ πιὼν πολὺν οἶνον, ὁ μὴ μεθυσθείς· ἀντιθ. *πιωμένος*: «κανεὶς δὲν ἔμεινε ἄπιωτος».

ἄπλα (ἡ)· δημοτ., εὐρυχωρία, χῶρος διαθέσιμος: «δὲν ἔχομε ἄπλα νὰ βάλωμε κουκούλι»· «ἔχω τόση ἄπλα ποῦ καὶ χορὸ μποροῦμε νὰ στήσωμε» (ἀπὸ τοῦ λατ. *amplus* διὰ τῶν Βενετῶν, παρ' οἷς τὸ *ampl—* μεταβάλλεται εἰς *apl—*). Β. Φ.

ἀπλάδα (ἡ) καὶ *ἀπλάδενα*· μεγάλο πιάτο ἀπλωτό, κοιν. *πιατέλλα*, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὴν *σουπιέρα*.

ἀπλάδι (τό)· ἰδιωμ. (Ἀκαρν.), βελέντζα διὰ σκέπασμα. Δ. Ν. Λ.

Ἀπλαδιανὰ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Κλεψιμίων τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. 107. Δ.Ε.Μ.

ἀπλαισίωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πλαισιωμένος, μὴ ἔχων πλαίσιον, κορνίζαν.

ἀπλάκανθος (ὁ) (Haplacanthus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *χιμαιριδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν δεβόνιον περίοδον. Δ.Ν.Π.

Ἀπλάκης, *Ἰωάννης*. Εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Ραγκαβὲ (812—813). Κατὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν μεγάλην μάχην πρὸς τοὺς Βουλγάρους ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Κρούμμου (22 Ἰουνίου 813), ὁ Ἀπλάκης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, ὁ δὲ Λέων Βάρδας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τῆς μάχης ταύτης προηγήθη πολλῶν ἡμερῶν ἀδράνεια ἀνωφελής, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἐδίσταζε νὰ ἀγωνισθῇ ἐκ παρατάξεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ ταλαιπωρῆται καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἐκ

Digitized by Google

στερήσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Βούλγαροι δὲν ἐπετίθεντο, καιροφυλακτοῦντες, ὁ Ἀπλάκης μετὰ δεκαπέντε ἡμερῶν ἀνωφελῆ καὶ ἐπονείδιστον ταλαιπωρίαν συνεννοηθεὶς προηγουμένως μετὰ τοῦ Βάρδα προσῆλθε πρὸς τὸν Μιχαὴλ καὶ εἶπε μετὰ θάρρους: «Ἕως πότε θὰ ἀπρακτοῦμεν καταστρεφόμενοι ματαίως; Τὸ κατ' ἐμὲ ἀπεφάσισα πρῶτος νὰ ἀρχίσω τὸν ἀγῶνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί, ἂν ὅλοι πολεμήσουν μὲ προθυμίαν, ἔχομεν βεβαίαν τὴν νίκην, διότι εἴμεθα δεκαπλάσιοι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.» Ὁ βασιλεὺς οὔτε ἀπηγόρευσε τὴν ἐκ παρατάξεως μάχην οὔτε ἐπέτρεψεν αὐτήν. Ὁ Ἀπλάκης ἐξορμήσας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἤρχισε νὰ προξενῇ εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθορὰν ἂν καὶ ἦσαν καλὰ ὠχυρωμένοι. Δυστυχῶς ὅμως ἐξ ὅλου τοῦ στρατοῦ δὲν ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά του παρὰ μόνον ὁ Βάρδας, ὅστις προσέβαλε συγχρόνως τοὺς ἐχθροὺς μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ταγμάτων ἀπὸ τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς παρατάξεως. Ὁ εἰς τὸ μέσον εὑρισκόμενος βασιλεὺς μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ τῶν ξένων μισθοφόρων ἔμεινε κατ' ἀρχὰς ἁπλοῦς τῶν πραγμάτων θεατής, κατόπιν ὅμως ἐξεδήλωσε τὴν ἀγανάκτησίν του ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν εἰσηκούσθησαν αἱ διαταγαί του καὶ συγχρόνως ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως. Τὰ δύο σώματα θὰ ἠδύναντο πιθανῶς νὰ καταβάλουν τοὺς Βουλγάρους, ἡ εἴδησις ὅμως τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ βασιλέως κατετάραξε τὰ ἀγωνιζόμενα τάγματα καὶ πρῶτοι οἱ περὶ τὸν Ἀπλάκην ἤρχισαν νὰ ἐνδοιάζουν. Τὴν ταραχὴν ταύτην ἀντιληφθέντες οἱ Βούλγαροι ἀντετάχθησαν γενναιότερον καὶ ἀπὸ ἀμυνομένων ἀπέβησαν ἐπιθετικοί. Τότε πολλοὶ τῶν Μακεδόνων καὶ Θρᾳκῶν βλέποντες ὅτι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὸ κέντρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ πιέζονται ἰσχυρά, ἐτράπησαν εἰς ὑποχώρησιν, ὁ δὲ Ἀπλάκης μένων πιστὸς εἰς τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον ἐπολέμησε γενναίως μὲ τοὺς ὀλίγους πιστοὺς ὀπαδούς του καὶ ἔπεσεν ἡρωικῶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπλακοφόρα (τὰ) (Aplacophora) *[Ζῳολ.]*. Μαλάκια τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμφινεύρων*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ σκωληκοειδοῦς σώματος, ὅπερ ὁλόκληρον καλύπτεται ὑπὸ χιτῶνος καὶ δὲν φέρει ραχιακὰς πλάκας, ἐξ οὗ χαρακτῆρος ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *πλακυφόρα*. Εὑρέθησαν καὶ ἐν ἀπολιθωμένῃ καταστάσει. Δ. Ν. Π.

ἀπλάκωτος, *—η*, *—ον*· δημοτ., ὁ μὴ καταπλακωθείς· ὁ μὴ δι' ἐπιτεθειμένου βάρους ἀκινητοποιηθείς· || μεταφ. ἀνόχευτος.

ἀπλανὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ πλανώμενος, ὁ μὴ κινούμενος, σταθερός, καρφωμένος: «ἀπλανεῖς ὀφθαλμοί», ἀκίνητοι, χαῦνοι τρόπον τινὰ ὑπὸ ληθάργου.

— *[Ἀστρον.]* Καλοῦνται *ἀπλανεῖς* οἱ ἀστέρες, οἵτινες διατηροῦσιν αἰσθητῶς σταθερὰς καὶ ἀμεταβλήτους τὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς *πλανήτας*, οἵτινες με ιάλλουσι συνεχῶς θέσιν ἐπὶ τοῦ στερεώματος (βλ. ἀστέρες). Σ. Π.

ἀπλανητικός, *—ή*, *—όν*· βλ. ἀπλανητισμός.

ἀπλανητισμός. Ὅταν φωτεινὴ δέσμη προσπίπτῃ ἐπὶ φακοῦ, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους διαθλάσεως τῶν ἀκτίνων καθ' οὓς ὁ φακὸς συμπεριφέρεται ὡς πρίσμα μεταβλητῆς διαθλαστικῆς γωνίας ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸν ἄξονα, εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ περιφερειακαὶ ἀκτῖνες ἐκτρέπονται περισσότερον τῶν κεντρικῶν, καὶ ἑπομένως ἡ ἑστία τῶν πρώτων Φ' κεῖται πλησιέστερον πρὸς τὸν φακὸν ἢ ἡ ἑστία Φ τῶν δευτέρων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ ὀπτικῇ ὑπὸ τὸν ὅρον *ἐκτροπὴ ἐκ σφαιρικότητος*, ἔχει δὲ ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι τὸ εἴδωλον ἀντικειμένου τινὸς δὲν παράγεται σαφὲς ἀλλὰ συγκεχυμένον. Πειραματικῶς δεικνύεται ὅτι διὰ συνδυασμοῦ ἁπλοῦ φακοῦ πρὸς ἕτερον ἁπλοῦν φακὸν καταλλήλως ἐκλεγομένου δυνάμεθα νὰ ἄρωμεν τὸ ἀνωτέρω ἐλάττωμα τοῦ φακοῦ καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν *ἀπλανητισμὸν* τοῦ συστήματος, ἤτοι τὴν παραγωγὴν εἰδώλου σαφοῦς. Τὸ τοιοῦτο σύστημα φακῶν λέγεται *ἀπλανητικὸς φακὸς* (Aplanat), τὸ δὲ δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχανόμενον σαφὲς εἴδωλον *ἀπλανητικὸν* εἴδωλον. Οἱ ἀπλανητικοὶ φακοὶ ἔχουσιν εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν ἐν ταῖς φωτογραφικαῖς μηχαναῖς.

Δυνάμεθα ἐπὶ τούτοις νὰ ἄρωμεν τὴν ἐκτροπὴν σφαιρικότητος καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν ἑπομένως τὸν ἀπλανητισμὸν διὰ χρησιμοποιήσεως διαφράγματος, ὅτε ἀποκλείομεν τὰς περιφερειακὰς ἀκτῖνας καὶ περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰς κεντρικάς. Τοῦτο ὅμως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς φωτιστικῆς ἐντάσεως τοῦ εἰδώλου (βλ. φακός).

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀπλάνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πλανώμενος, ὁ μὴ ἀπατώμενος, ἢ ὁ μὴ ἀπατηθείς.

ἀπλανθὴς (ὁ) (Haplanthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς Ἰνδ'" Δ. Ν. Π.

ἀπλάνιστος, *—η*, *—ο*· ὁ μὴ πλανισμένος, ὁ μὴ λελεασμένος διὰ τοῦ τεκτονικοῦ ἐργαλείου τοῦ καλουμένου πλάνης.

ἄπλαξ (ὁ) (Aplax) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θαλασσεμιδῶν*. Ἀπολιθώματα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐν Κελχάϊμ (Kelheim). Δ. Ν. Π.

ἁπλάρεα (τὰ) (Haplarea) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *κοιλεντερωτῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κνιδοζῴων*. Διακρίνονται ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀκτινίων των. Βασικὸς ποδίσκος ἐλλείπει. Ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τῆς ἰουρασίου μέχρι τῆς κρητιδικῆς ἐποχῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλασία *[Ἰατρ.]*. Ὀνομάζεται *ἁπλασία τριχῶν* ἢ *κομβολογιοειδὴς ἁπλασία* ἢ *ὄζοι τριχῶν* (*monilethrix*, ἐκ τοῦ λατιν. *monile*=περιδέραιον καὶ τοῦ ἑλλην. *θρίξ*) πάθησις τῶν τριχῶν σπανία, δυστροφική, μὴ παρασιτικὴ καὶ συνεπῶς μὴ μεταδοτική, ἀγνώστου αἰτιολογίας, συγγενὴς καὶ συχνάκις κληρονομική. Κατὰ τὴν πάθησιν ταύτην αἱ τρίχες εὑρίσκονται ἀλληλοδιαδόχως ἐστενωμέναι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς διαδρομῆς τοῦ μήκους αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἐμφανίζουσιν ὄψιν κομβολογίου ἢ περιδεραίου, ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον δὲ ἐμφανίζουσι ἀλληλοδιαδόχους ἀτράκτους. Αἱ τρίχες εἶναι εὔθραστοι καὶ συνεπῶς βραχεῖαι, ἐμφανίζουσι δὲ ἀχρόους διαστίξεις αἵτινες ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς στενωθείσας καὶ παθολογικῶς ἀλλοιωθείσας μοίρας αὐτῶν, δυνατὸν δ' ἐκ τῆς ὄψεως ταύτης νὰ συγχυσθοῦν πρὸς τὴν δακτυλιοειδῆ πολίωσιν, ἤτοι τὴν κατὰ τόπους λεύκανσιν μιᾶς τριχὸς ἄνευ ἀλλοιώσεως τῆς φυσιολογικῆς αὐτῆς συστάσεως. Ἡ πάθησις δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς πᾶσαν ἔντριχον μοῖραν τοῦ σώματος, εἶναι ὅμως συχνοτέρα εἰς τὴν κεφαλὴν ἥτις παρουσιάζει ὄψιν ἄτριχον καλυπτομένην διαστίκτως ὑπὸ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς βάσεως τῶν τριχῶν. Θεραπευτικῶς συνιστᾶται ἡ ἐν χρῷ ἀποκοπὴ τῶν τριχῶν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ τριχωτοῦ δέρματος ἐφαρμογὴ τῆς ἰτεϋλικῆς βαζελίνης (vaseline salicylée) ἢ τῆς ἀρκευθικῆς γλυκερωτῆς (glycérole cadique). Ἐνίοτε ἡ νόσος ὑφίσταται ὕφεσιν ἀφ' ἑαυτῆς σὺν τῇ παρόδῳ τῶν ἐτῶν. Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

ἄπλαστος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ο(ν)*· ὁ μὴ πλασθείς, ὁ μὴ διαπλασθείς, ὁ μὴ λαβὼν σχῆμα, μορφήν, ἄμορφος, ἀσχημάτιστος: «ἄπλαστος πηλός», «ἔχω τὸ ψωμὶ ἄπλαστο»· || ὁ μὴ πλαστός, ἀπροσποίητος, εἰλικρινής, ἀνυπόκριτος: «ἄπλαστον ἦθος», «ἄπλαστος φιλανθρωπία».— Ἐπίρρ. *ἀπλάστως*. Θ. Φ.

ἀπλατὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πλάτος: «ἡ γραμμὴ εἶναι ἀπλατής».

ἄπλεκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἰδιωματ. *ἄπλεγος*, *—η*, *—ο*· ὁ μὴ πεπλεγμένος.

ἄπλεκτος (ὁ) (Aplectus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκτελιδῶν*. Διακρίνονται διὰ τὰς ἐπιμήκεις κάμπας των, αἵτινες ὑφίστανται τὰς μεταμορφώσεις των ὑπὸ τὰ φύλλα τῶν θάμνων, ἅτινα καὶ χρησιμεύουσι καὶ ὡς τροφή των. Γνωστὰ περὶ τὰ 15 περίπου εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀπλέξα (ἡ) (Aplexa) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λεπιδοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καρδιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν λεπτῶν κογχῶν των καὶ τοῦ ἐπιμήκους βασικοῦ ποδός των. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ 20 εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ.

—*[Παλαιοζ.]* Τὰ μαλάκια ταῦτα ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον. Δ. Ν. Π.

Ἄπλερμπεκ (Aplerbeck) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Βεστφαλίᾳ. Κάτ. 10.321. Ὀρυχεῖα λιθανθράκων καὶ βιομηχανία μετάλλων.

ἄπλερος, *-η*, *—ο*· ἰδιωματ., ἀπλήρωτος, ἀνεξόφλητος: «εἶναι τόσο καιρὸς καὶ μ' ἔχει ἄπλερο»· || ὁ μὴ πλήρης, ὁ μὴ ἔχων πλήρη ἀνάπτυξιν, ὁ ἀδύνατος: «ἄπλερα πουλάκια».

ἄπλετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὑπὸ τῶν νεωτέρων λέγεται μόνον ὡς ἐπίθετον τοῦ φωτός: «ἄπλετον φῶς» λαμπρόν, ἄφθονον, πλούσιον.—Ἐπίρρ. *ἀπλέτως*.

ἄπλευστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πεπλευσμένος: «ἄπλευστος θάλασσα», ἐκείνη τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἔπλευσε, τὴν ὁποίαν πλοῖον δὲν διέσχισεν.

ἀπληγίς, *—ίδος* (ἡ) *[Ἀρχ.]* Ἐπανωφόριον ἁπλοῦν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *διπληγίς*: «Ἀπληγίς: τὸ ἁπλοῦν ἱμάτιον, ὅπερ Ὅμηρος ἁπλοΐδα καλεῖ» *(Σοφοκλ.)*. Φαίνεται, ὅτι ἦτο ἔνδυμα ἐξ εὐθηνοῦ ὑφάσματος, κατεσκευασμένον κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι οὔτε μακρότερον οὔτε πλατύτερον ἀφ' ὅσον ἦτο ἀρκετὸν νὰ καλύπτῃ τὸ σῶμα. Α. Δ.

ἀπλήγωτος, *—η*, *—ον*· ὁ μὴ πληγωθείς, ἀτραυμάτιστος· || μεταφ. ὁ μὴ ὀδυνηθείς, ὁ μὴ ἰσχυρῶς λυπηθείς.

ἀπλήθυντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἐπληθύνθη, δὲν ἐπολλαπλασιάσθη.

ἄπληκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πληγείς, ὁ μὴ πληττόμενος, ἀκτύπητος.

ἄπληκτρον (τὸ) (Aplectrum) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *μακροκεριδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος τοῦ Μεξικοῦ. Δ. Ν. Π.

— ἄπληκτρον (τὸ) (Aplectrum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελαστοματοειδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιοι ἢ πολυετεῖς μὲ νευρώδη φύλλα, μὲ ἀντιπλεύρους μίσχους καὶ ἄνθη μικρὰ λευκοῦ χρώματος, ἅτινα ἀναφαίνονται ἐπὶ τῶν μασχαλῶν ἢ τῆς κορυφῆς τῶν κλάδων. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τοῦ ἀρχιπελάγους τῆς Μαλαισίας. Δ. Ν. Π.

ἀπληροφόρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πληροφορηθείς, ὁ μὴ λαβὼν γνῶσιν περί τινος.

ἀπλήρωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πεπληρωμένος, ὁ μὴ πλήρης, ὁ ἐλλιπής: «ἡ δεξαμενὴ εἶναι ἀπλήρωτος»· || δημοτ., ὁ μὴ πληρωμένος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔλαβε τὴν ἀνήκουσαν ἀντιμισθίαν ἢ ἀμοιβήν: «οἱ ἐργάται εἶναι ἀπλήρωτοι»· ἰδιωμ. *ἀπλέρωτος*· || ὁ μὴ ἐξοφληθείς: «ἀπλήρωτον χρέος, γραμμάτιον κ. τ. τ.».

ἀπλησίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ πλησιάσῃ, ἀπροσπέλαστος, ἀπρόσιτος· || μεταφρ. αὐστηρός, ἄτεγκτος, σκληρός.

ἀπληστεύομαι· εἶμαι ἄπληστος, πλεονέκτης.

ἀπληστία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄπληστος, ἔλλειψις κόρου, φιλοχρηματία.

ἄπληστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐμπιμπλάμενος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ χορτάσῃ, νὰ κορεσθῇ, ἀχόρταστος, ἀκόρεστος: «ἄπληστος χρημάτων».— Ἐπίρρ. *ἀπλήστως*: «τρώγει ἀπλήστως».

ἀπλιδία (ἡ) (Aplidia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *μηλολονθιδῶν*. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἀλγερίαν καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δ. Ν. Π

ἀπλιδίδαι (οἱ) (Aplididae) *[Ζῳολ.]*. Χιτωνοφόρα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρυοζῴων*. Πάντα εἶναι θαλάσσια καὶ ζῶσι κατ' ἀποικίας ἀποτελουμένας ἐκ 4 – 25 ἀτόμων. Αἱ ἀποικίαι αὗται εἶναι πηκτωματώδους συστάσεως Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἀποικίαν ζῷα κεῖνται ἐπ' εὐθείας γραμμῆς καὶ ἑκατέρωθεν κοινοῦ ἄξονος. Ἀπαντῶσιν εἰς πλείστας θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἀπλίκι (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος ἐν Κρήτῃ, διακλάδωσις τῆς Δίκτης χωρίζουσα τὸ διαμέρισμα Ἔμπαρον τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Βιάννου μεταξὺ τῶν χωρίων Μάρθας Πεδιάδος καὶ Βιάννου (βλ. Δίκτη). Ε. Γ.

Ἀπλίκιν (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Κύπρου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας Λευκωσίας, τοῦ διαμερίσματος Λεύκας· ἀνήκει εἰς τὴν εὐφορωτάτην περιφέρειαν τῆς Τυλλιρκᾶς. Κάτ. 70. Κ. Μ. Κ.

Ἀπλίτζιν (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Κύπρου, ὑπαγόμενον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας Λευκωσίας, τοῦ διαμερίσματος τῆς Ὀρεινῆς. Κεῖται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Παλαχωρκοῦ. Κάτ. 120. Κ. Μ. Κ.

ἀπλίτης (ὁ) *[Πετρογρ.]*· βλ. γρανίτης.

ἁπλόα (ἡ) (Haploa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλοβουνόδων (ὁ) (Haplobunodon) *[Παλ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνθρακοθηριδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν ἠώκαινον ἐποχήν. Δ. Ν. Π.

ἁπλόγαλος (ὁ) (Haplogalus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰκτίδων*, τῆς ὀλιγοκαίνου ἐποχῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλογενὴς (ὁ) (Haplogenus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρμηκιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλογραφία (ἡ)· τρόπος τηρήσεως τῶν λογιστικῶν βιβλίων· ἀντίθ. *διπλογραφία*, (βλ. λογιστική).

ἁπλογραφικός, *—ή*, *—όν*· ὁ χρησιμοποιῶν τὴν ἁπλογραφίαν (βλ. λ.) ἐν τῇ λογιστικῇ: «ἁπλογραφικὸν σύστημα», «ἁπλογραφικὴ μέθοδος»· ἀντίθ. *διπλογραφικός*.— Ἐπίρρ. *ἁπλογραφικῶς*.

Digitized by Google

ἁπλοδάκτυλος (ὁ) (Haplodactylus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σπαριδῶν*. Εἶναι γνωστὰ πλεῖστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλοδονθήριον (τὸ) (Haplodontherium) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τοξοδοντιδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν πλειόκαινον καὶ πλειστόκαινον περίοδον τῆς Ἀργεντινῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλοδοντία (ἡ) (Aplodontia) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁπλοδοντιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλοδοντίδαι (οἱ) (Aplodontidae) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν. Διακρίνονται ἐκ τῆς λείας κρανιακῆς κοιλότητος καὶ τῶν ἀσυνάπτων πρὸς τὸ ἐνδοφθαλμικὸν σύστημα σιαγόνων των. Εὑρέθησαν ἀπολιθώματα τούτων εἰς τὰ πλειοκαινικὰ στρώματα τῆς Νεβάδας. Δ. Ν. Π.

ἁπλόδους (ὁ) (Haplodon) *[Ζῳολογ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυωξιδῶν*. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῶν γομφίων ὀδόντων των, οἵτινες στεροῦνται ριζῶν· εἰς τὴν κάτω σιαγόνα φέρουν ἕνα μόνον προγόμφιον ὀδόντα καὶ δύο εἰς τὴν ἄνω, ὧν ὁ πρῶτος εἶναι μικρότατος· κρανίον συμπεπιεσμένον στερούμενον ὀπισθοφθαλμικῶν ἀποφύσεων. Τὰ ζῷα ταῦτα ἀνεκάλυψε κατὰ τὸ 1829 ὁ Richardson καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

— *[Παλαιοζ.]* Τὸ ζῷον τοῦτο ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν πλειστόκαινον περίοδον τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλοελληνικός, *—ή, —όν*· συνήθ. εἰς τὴν φρ. *«ἁπλοελληνικὴ γλῶσσα»*· οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ἡ λαλουμένη δημοτική.—Ἐπίρρ. *ἁπλοελληνικά*.

ἁπλόζωον (Haplozoon armatum) *[Μικροβ.]*. Μικροσκοπικὸς ὀργανισμὸς ἀποτελούμενος ἐκ περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς κυττάρων, μὴ δυνάμενος νὰ ὑπαχθῇ κατὰ συνέπειαν εἰς τὰ *πρωτόζῳα*, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὰ *μετάζῳα* λόγῳ τῆς ἁπλουστάτης αὐτοῦ κατασκευῆς. Ὑπήχθη εἰς τὸ ὑποβασίλειον τῶν *μεσοζῴων* ἱδρυθὲν κατὰ τὸ 1876 ὑπὸ τοῦ E. Beneden. Ἐμελετήθη τῷ 1906 ὑπὸ V. Dogiel. Ν. Ι. Σ.

Ἁπλοθήκη ἢ *Ὁπλοθήκη [Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς Μ. Ἀσίας ἀντικρὺ τῆς Ρόδου (βλ. λ. Αἰγαῖον Β. 392 β').

ἁπλόθριψ (ὁ) (Haplothrips) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων θυσανοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *θριπτῶν*. Δ. Ν. Π.

ἄπλοια (ἡ)· καιρὸς ἀκατάλληλος πρὸς πλοῦν· τρικυμία, ἀντίθετος ἄνεμος.

ἁπλοϊκός,*—ή,—όν*, ἁπλοῦς, ἀφελής, ἀπόνηρος, εἰλικρινής, εὐαπάτητος. —Ἐπίρρ. *ἁπλοϊκῶς* καὶ *ἁπλοϊκά*.

ἁπλοϊκότης (ἡ), *—ητος*· ἡ ἰδιότης τοῦ ἁπλοϊκοῦ, ἁπλότης, ἀφέλεια, ἦθος ἀπόνηρον, ἀπάνουργον, ἀνεπιτήδευτον· || μωρία.

ἁπλοΐς· βλ. ἀπληγίς.

ἁπλόκαμος (ὁ,ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πλοκάμους.

ἁπλοκανθόσαυρος (ὁ) (Haplocanthosaurus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κετιοσαυριδῶν*, εὑρεθέντων εἰς τὰ κρητιδικὰ στρώματα τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ.Ν.Π.

ἁπλόκαρφα (τὰ) (Haplocarpha) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρδιοειδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκεντρος (ὁ) (Haplocentrus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκορπιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκερας (ὁ) (Haploceras) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁπλοκερατιδῶν*. Δ.Ν.Π.

— **ἁπλόκερας** (ὁ) (Haploceras) *[Παλαιοζ.]*. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁπλοκερατιδῶν*. Ὁ χιτὼν τῶν ζῴων τούτων εἶναι ραμφοειδής, λεῖος καὶ φέρει κατὰ διαστήματα κομβοειδεῖς ἐξογκώσεις. Δ. Ν. Π.

ἁπλοκερατίδαι (οἱ) (Haploceratidae) *[Ζῳολ.]*. Ἔντομα λεπιδόπτερα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτερίων ψυχῶν*. Ὠνομάσθησαν οὕτω ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ τελευταίου ἄκρου τῶν κεραιῶν των, ὅπερ εἶναι ἁπλοῦν. Δ. Ν. Π.

— **ἁπλοκερατίδαι** (οἱ) (Haploceratidae) *[Παλαιοζ.]*. Ἀπολιθωμένα μαλάκια διακρινόμενα ἐκ τῶν λείων πλευρῶν τοῦ χιτῶνός των, αἵτινες καλύπτονται ὑπὸ λεπτῶν αὐλακώσεων ἀπεστρογγυλωμένων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν. Ἔζησαν ἀπὸ τῆς δογγερίου μέχρι τῆς κρητιδικῆς ἐποχῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκερως (ὁ) (Haplocerus) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρτιοδακτύλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοιλοκέρων*. Τινὲς κατατάσσουν τὰ ζῷα ταῦτα εἰς τὰς *ἀντιλόπας* καὶ ἄλλοι εἰς τὰς *αἶγας*. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶδος εἶναι *ἁπλόκερως ὁ ἀμερικανικὸς* (Haplocerus americanus), εὔρωστον ζῷον μὲ κέρατα μεγάλα καὶ παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῆς ἀντιλόπης. Τὸ τρίχωμά του εἶναι

Ἁπλόκερως ὁ ἀμερικανικός.

ἄφθονον καὶ λευκόν. Κατοικεῖ τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰ ἤθη του εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ αἰγάγρου.

— *[Παλαιοζ.]* Ὁ *ἁπλόκερως* ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἠώκαινον ἐποχήν. Ἀπολιθώματα αὐτοῦ εὑρέθησαν εἰς τὰ σπήλαια τῆς Καλιφορνίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκνημα (τὰ) (Haplocnema) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων*, πενταμεροῦς συμμετρίας τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχελύτρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκοιλος (Haplocelus) *[Ζῳολ.]*.Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Δ.Ν.Π.

ἄπλοκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πεπλεγμένος, ἄπλεκτος.

ἁπλοκρινίδαι (οἱ) (Haplocrinidae) *[Παλαιοζ.]*. Γενος ἀπολιθωμένων φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κρινοειδῶν*, ζῆσαν κατὰ τὴν σιλούριον καὶ δεβόνιον περίοδον. Τὸ γένος τοῦτο περιελάμβανε τὰ εἴδη *κοκκόκοινος* (Coccocrinus Müller) καὶ *ἁπλόκρινος* (Haplocrinus Streininger). Τὸ πρῶτον εἶδος εἶχε μικρόν, σφαιρικὸν κάλυκα καὶ λεπτόν, κυλινδρικὸν βλαστόν. Τὸ δεύτερον εἶδος εἶχε βραχὺν καὶ κυλινδρικὸν βλαστὸν καὶ μικρόν, ἀπιδοειδῆ κάλυκα. Δ. Ν. Π.

ἁπλόκωνος (Haploconus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *περιπτυχιδῶν*. Ἔζησαν κατὰ τὴν κάτω ἠώκαινον ἐποχὴν εἰς τὸ Νέον Μεξικόν. Δ.Ν.Π.

— **ἁπλόκωνος** (ὁ) (Haploconus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἀρθροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *περιπτυχιδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν κάτω σιλουριακὴν περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἁπλολογία *[Γλωσσολ.]* Ἁπλολογία ἤ, ἄλλως· *συλλαβικὴ ἀνομοίωσις* (Syllabische Dissimilation) καλεῖται ἡ ἀποβολὴ ὁλοκλήρου συλλαβῆς πρὸς ἀποφυγὴν ἐκφωνήσεως δύο ἐφεξῆς συλλαβῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπαναλαμβάνεται τὸ αὐτὸ ἢ ὅμοιόν πως σύμφωνον. Οὕτως ἀντὶ τῶν λέξεων ἀμφιφορεύς, ἀρνοναχίς, ἡμιμέδιμνον, κωμῳδοδιδάσκαλος, κελαινονεφής, κέντητρον, λαιμόμαργος, ὀπισθοθέναρ κ.λ. ἐλέγοντο παρὰ τῶν ἀρχαίων οἱ βραχύτεροι τύποι ἀμφορεύς, ἀρναχίς, ἡμέδιμνον, κωμῳδιδάσκαλος, κελαινεφής, κέντρον, λαίμαργος, ὀπισθέναρ κ.λ. Καὶ σήμερον ἀντὶ τῶν λέξεων διδάσκαλος, γεγραμμένος, μεμαθημένος, μετὰ (τῆς ὑγείας σου) κ.λ. λέγομεν δάσκαλος, γραμμένος. μαθημένος· πρβλ. καὶ τὰ λατινικὰ fastidium ἀντὶ fastitidium (fastus + taedium). semestris, semodius, ἀντὶ τῶν semimestris, semimodius κ.λ.

Ὡς ἁπλολογία θεωρεῖται καὶ ἡ εἴς τινας ἀρχαίας ἑλληνικὰς διαλέκτους ἀποκοπὴ ὡρισμένων προθέσεων κάτ, πότ, κ.λ., προελθοῦσα ἐξ ἐνάρθρων χρήσεων κατὰ ἢ ποτὶ τόν, τήν, τό, κ.λ. (βλ. καὶ ἀνομοίωσις).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Χατζιδάκι*, Φωνητικὰ ζητήματα (= Ἐπιστ. Ἐπετηρ. ΙΓ', 172 κ.ἑξ., ἰδίως σελ. 178. 189 κ.ἑξ.). *Brugmann-Thumb*, Griechische Grammatik σελ. 160–1.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἁπλόλοφον (τὸ) (Haplolophum) *[Βοτ.]*. Γένος θαμνωδῶν φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βιγονιδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη φυόμενα εἰς Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

ἁπλομέρυξ (ὁ) (Haplomeryx) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ξιφοδοντιδῶν*. Ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὴν ἠώκαινον ἐποχήν. Δ. Ν. Π.

ἁπλομίτριον (τὸ) (Haplomitrium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡπατικῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ φυόμενα εἰς τὰς Ἄλπεις. Δ. Ν. Π.

ἁπλόμυια (ἡ) (Haplomya) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἁπλόμυλος (ὁ) (Haplomylus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *διχοβουνιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλόνημα (τὰ) (Aplonema) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χλωροφυκῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλόπαππος (ὁ) (Haplopappus) *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεροειδῶν*, περιλαμβάνον τριάκοντα περίπου εἴδη φυόμενα ἐν Ἀμερικῇ. Δ. Ν. Π.

ἁπλοπεριστόματα (τὰ) (Haploperistomata) *[Βοτ.]*. Γένος τι *βρύων* φερόντων ἁπλοῦν περιστόμιον. Δ. Ν. Π.

ἁπλοπέταλα (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται τὰ φυτὰ τῶν ὁποίων ὁ κάλυξ σχηματίζεται ἐξ ἑνὸς μόνου πετάλου. Δ. Ν. Π.

ἁπλοποίησις (ἡ)· ἡ μεταβολή τινος ὑπὸ ἁπλουστέραν μορφήν: «ἡ ἁπλοποίησις τῆς ζωῆς, τῶν βιωτικῶν ὅρων κ. τ. τ.».

— *[Φιλοσ.]* Ἡ ἐνσυνείδητος, συχνότερον δὲ ἀσυνείδητος, τάσις νὰ θεωρῶμεν τὰ πράγματα ἁπλούστερα παρ' ὅσον εἶναι καὶ συνεπῶς νὰ παρορῶμεν σημαντικὰ σημεῖα τῆς πραγματικότητος, ἡ παράβλεψις τῶν ὁποίων ἄγει εἰς συμπεράσματα ἡμαρτημένα.

Κοινωνιολογικῶς, ἡ ἀναγωγὴ τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν κακῶν, τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας κοινωνίας τινὸς εἰς μίαν καὶ μόνην αἰτίαν, ὡς π. χ. εἰς τὸ πολίτευμα, τὴν κυβέρνησιν κ. τ. λ. Α. Δ.

— **ἁπλοποίησις** *κλάσματος*· βλ. κλάσμα.

ἁπλοποιῶ *(—έω)*· καθιστῶ τι ἁπλούστερον, μᾶλλον ἀπέριττον: «ἁπλοποίησα τὴ ζωή μου» || «ἁπλοποιῶ κλάσμα», τρέπω κλάσμα εἰς ἕτερον ἰσοδύναμον μὲ μικροτέρους ὅρους.

ἁπλοπορέλλα (Haploporella Gümbel) *[Παλαιοφ.]*.Θαλλόφυτον ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *σιφωνοειδῶν*. Ἡ Haploporella reticulata Defr. sp. μεγάλως συνετέλεσε πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ ἠωκαινικοῦ χονδροασβεστολίθου τοῦ παρισινοῦ χερσώματος ἢ ὡς Haploporella biscutata Gümbel πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἠωκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Cuise-la-Motte (Oise). Εἶναι ἐκ τῶν λεπτῶν ἀσβεστοφυκῶν, ὧν οἱ σωλῆνες ἔχουσι πάχος ἑνὸς χιλιοστομέτρου μετὰ βραχέων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐκόλως ἀποχωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων ἄρθρων καὶ μιᾶς σειρᾶς πόρων ἐν εἴδει ζώνης ἐφ' ἑκάστου ἄρθρου. Πρὸς δὲ φέρει κοιλότητας πρὸς συγκράτησιν τῶν σπορίων ἐπί τινος σωλῆνος, ὅστις βαθμηδὸν εὐρυνόμενος μεταπίπτει σχεδὸν εἰς σφαῖραν μετὰ πλευρικῶν σωλήνων, ἤτοι κυτταρικῶν διακλαδώσεων φερουσῶν φυσαλιδοειδεῖς ἐναλλασσομένας κοιλότητας, αἵτινες πρὸς τὰ ἔξω εἶναι χοανοειδεῖς καὶ πρὸς τοὺς πόρους ἠνεωγμέναι. Θ. Σ.

ἁπλόπους (ὁ) (Haplopus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βρούχων*. Γνωστὰ δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλός, *—ή, —ό(ν)*· βλ. ἁπλοῦς.

ἁπλοσκελὴς (ὁ) (Haploscelus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τριμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐμορφιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Μαδαγασκάρης. Δ. Ν. Π.

ἁπλοσμιλία (ἡ) (Haplosmilia) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *πολυποδοστράκων*. Εἴδη γνωστὰ τοῦ γένους τούτου εἶναι ἡ *ἁπλοσμιλία* (Haplosmilia) καὶ τὰ *στενόγυρα* (Stenogyra), ζήσαντα κατὰ τὴν ἰουράσιον διάπλασιν, καὶ τὰ εὔγυρα (Eugyra) κατὰ τὴν κρητιδικὴν κτλ. Δ. Ν. Π.

ἁπλόσπορα (τὰ) (Aplospora) *[Βοτ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκεν ὁ Decaisne εἴς τινα ὑποδιαίρεσιν τῶν *ἀλγῶν*, χαρακτηριζομένην ὑπὸ ἐξωτερικῶν σπορίων, ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ διεσπαρμένων κατὰ μῆκος τῶν ἰνῶν, αἵτινες περιβάλλουσι τὸν βλαστὸν τῶν φυτῶν τούτων. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

ἁπλόστεφα (τὰ) (Haplostepha) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἠπατικῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλόστηλα (τὰ) (Haplostela) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, ἰθαγενῆ τῆς Μαυριτανίας. Δ. Ν. Π.

ἁπλόστυλα (τὰ) (Haplostyla) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπεριδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλόταξις (ἡ) (Haplotaxis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρδιοειδῶν*. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

ἁπλότης (ἡ) —ητος· τὸ νὰ εἶναί τις ἁπλοῦς, ἁπλοῦς τρόπος, ἀφέλεια, εἰλικρίνεια, χρηστότης: «ἁπλότης καὶ ἀλήθεια τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἀκολουθεῖ» *(Ἀριστοτέλ.)*.

—*[Φιλοσ.]* Ἡ μὴ σύνθεσις, ἡ μὴ σύστασις ἐκ μερῶν, καὶ ἡ μὴ πολλότης. Ἁπλοῦν εἶναι τὸ γεωμετρικόν, τὸ δυναμικὸν σημεῖον. Τοιοῦτο εἶναι καὶ τὸ *Ἐγὼ* ἐν τῇ ἀφῃρημένῃ ἑαυτοῦ ἁπλότητι. Παρά τινων ἡ ψυχὴ θεωρεῖται ὡς ἁπλοῦν ὄν. Ὑπάρχει λογική, ψυχολογική, μαθηματική, φυσική, μεταφυσικὴ ἁπλότης. Ἡ μεθοδολογικὴ ἀρχὴ προκρίνει μεταξὺ δύο ἰσοτίμων ὑποθέσεων τὴν ἁπλουστέραν. Τὸ ἁπλοῦν δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ. Ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ γνωρίζομεν μόνον σχετικὴν ἁπλότητα (πρβλ. *ἄτομον, στοιχεῖον*). Ἡ ἀρχὴ τῆς ἁπλότητος ἀπαντᾷ παρὰ Κεπλέρῳ «natura simplicitatem amat» (ἡ φύσις ἀγαπᾷ τὴν ἁπλότητα) (Opp. I, 113, 337). Τὴν ἁπλότητα τῆς μονάδος διδάσκει ὁ Λεϊβνίτιος.

Ὁ Κάντιος λέγει, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο δυνατὸν νὰ ὀξυνθῶσιν αἱ αἰσθήσεις ἡμῶν ἐπ' ἄπειρον, οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν θὰ ἠδύναντο ν' ἀντιληφθῶσι τὸ ἁπλοῦν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ τὸ θίξωσι, διότι οὐδὲν θὰ εὕρισκον δυνάμενον νὰ θιγῇ. Ὅθεν οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰμὴ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὰ σώματα δὲν εἶναι τὸ ὄντως ὂν καὶ ὅτι ἡ παράστασις αὐτῶν, εἰς ἣν δίδομεν τὸ ὄνομα σωματικῶν ἀντικειμένων, δὲν εἶναι εἰμὴ φαινόμενον ἀντικειμένου τινός, ὅπερ, ὡς ὄντως ὄν, δύναται νὰ ἐμπεριέχῃ τὸ ἁπλοῦν, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι ἀπολύτως ἀπρόσιτον εἰς τὴν νόησίν μας.

Κατὰ τὸν Φέχνερ τὸ ψυχικῶς ἑνιαῖον καὶ ἁπλοῦν συνδέεται πρός τι φυσικῶς πολυσύνθετον, τὸ δὲ φυσικῶς πολυσύνθετον συμπτύσσεται εἴς τι ψυχικῶς ἑνιαῖον καὶ ἁπλοῦν (*Fechner*, Elem. der Psychophysik II, 526). Κατὰ τὸν Βάλε ἡ ἔννοια τοῦ ἁπλοῦ εἶναι ἡ λογικῶς μὴ δυναμένη νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἐνσάρκωσις τοῦ πόθου νὰ νοήσωμεν τὸ ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνο, οὗτινος τὰ μέρη ἀντιλαμβανόμεθα. Κατὰ τὸν Ρέμκε τὸ δεδομένον συνίσταται ἐξ ἁπλῶν καθέκαστα ὀντοτήτων (πβλ. *Heyde*, Grundwiss. Philos. σελ. 63). Ὁ Ντίγκλερ ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ ἁπλότης τοῦ λογικοῦ συστήματος δὲν καθορίζεται ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ' ὑπό τινος καθαρᾶς λογικῆς ἰδιότητος (*Dingler*, Physik und Hypoth. σελ. 146). Ὁ Χαΐριγκ πρεσβεύει, ὅτι ἡ ἁπλότης εἶναι ἰδεῶδες τῆς ἐφέσεως πρὸς τὸ εἰδέναι, πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν παρίσταται ἀνάγκη ν' ἀνταποκρίνηται ἡ φυσικὴ πραγματικότης. [Πρβλ. *Beyer*, Das Einnfache in der Natur, *Wundt*, Logik, II, 342 κ. ἑ.] Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

ἁπλοτοπιά (ἡ)· ἰδιωμ., ἡ εὐρυχωρία.

ἁπλοϋμένιον (τὸ) (Haplohymenium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βρύων*. Φύονται ἐπὶ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

ἀπλούμιστος, —η, —ο· ἰδιωματ., ὁ μὴ πλουμισμένος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει πλουμιά, στολίδια, κοσμήματα: «ἀπλούμιστο μαντίλι,—φουστάνι».

ἄπλους (—οος, ὁ, ἡ), —ουν (τό)· ὁ μὴ πλευστός, ἐκεῖ ὅπου δὲν δύναταί τις νὰ πλεύσῃ, ἄπλευστος: «ἡ θάλασσα κατέστη ὑπὸ τῶν ληστῶν ἄπλους», «ἄπλους ἕνεκα τῶν ἀνέμων,—τῆς τρικυμίας»· || ὁ ἀνίκανος πρὸς πλοῦν: «πλοῖα ἄπλοα».

ἁπλοῦς (—όος, ὁ, ἡ), —οῦν, (τό), κοιν. *ἁπλός*· ὁ καθ' ἑαυτόν, ἀμιγής, καθαρός, ἀδιαίρετος· ἀντίθ. *διπλοῦς—τριπλοῦς κτλ., σύνθετος, κεκραμένος, ποικίλος*: «ἁπλᾶ χρώματα» ἀντίθ. «σύνθετα χρώματα»· «ἁπλοῦς καὶ μὴ ποικίλος λόγος» εὔληπτος, εὐπαρακολούθητος· «ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ», τὴν ἀλήθειαν λέγει τις μὲ ὀλίγα λόγια· || μεταφ. ὁ αὐθέκαστος, ὁ εἰλικρινής, ὁ ἄδολος, συνεκφέρεται μετὰ τοῦ *ἀληθής, γενναῖος*: «ἦθος ἁπλοῦν καὶ γενναῖον» || χαρακτηριστικὸν παντὸς ἀπερίττου καὶ ἀνεπιτηδεύτου, μὴ πολυτελοῦς, μὴ πολυπλόκου: «ἕνα σπίτι ἁπλό», «αὐτὸ εἶναι ἁπλούστατο πρᾶγμα», «μία ὑπόθεσις—, ἕνα ζήτημα ἁπλὸ καὶ εὔκολο»· || «γράμμα ἁπλοῦν» ἢ «ἐπιστολὴ ἁπλῆ» καὶ πᾶν ταχυδρομικὸν εἶδος χαρακτηρίζεται *ἁπλοῦν* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *συστημένον* ἢ *ἐπὶ ἀποδείξει* || «ἁπλοῦς χάρτης», κοινὸς χάρτης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἔνσημον: «ἀπόδειξις ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου»· || «ἁπλοῦς στρατιώτης» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *ἀξιωματικόν*, «ἁπλοῦς πολίτης», δηλ. ἄνευ τινὸς πολιτικοῦ ἀξιώματος.—Ἐπίρρ. *ἁπλῶς* καὶ *ἁπλά*. Β. Φ.

— *ἁπλῆ γραμμὴ [Στρατηγ.]*. Στρατός τις προελαύνει, ἐν τῇ στρατηγικῇ ἐννοίᾳ, καθ' *ἁπλῆν γραμμὴν* ἐπιχειρήσεων, ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν (βλ. λ. γραμμή). Ν. Θ. Κ.

— *ἁπλοῦν [Φιλοσ.]*· βλ. ἁπλότης.

— *ἁπλοῦν ὁλοκλήρωμα [Μαθ.]*· βλ. ἀπειροστικὸς λογισμός.

— *ἁπλοῦς σχηματισμὸς [Στρατ. Τακτ.]*. Σχηματισμός τις καλεῖται *ἁπλοῦς*, ὅταν αἵ τε μονάδες καὶ τὰ στοιχεῖα εὑρίσκωνται ἐν τῷ αὐτῷ ὁμοιομόρφῳ σχηματισμῷ (βλ. λ.). Ν. Θ. Κ.

ἄπλους (ὁ) (Haplus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τηλεφοριδῶν*. Εἶναι ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἁπλούστατος, —η, —ον· ὑπερθετικὸς βαθμὸς τοῦ *ἁπλοῦς*.—Ἐπίρρ. *ἁπλούστατα*.

ἁπλούστερος, —α, —ον· συγκριτικὸς βαθμὸς τοῦ *ἁπλοῦς*.—Ἐπίρρ. *ἁπλούστερον*.

ἁπλούστευσις (ἡ)· ἡ ἁπλοποίησις· βλ. ἁπλολογία. Α. Δ.

ἁπλουστεύω· ἁπλοποιῶ, καθιστῶ ἁπλοῦν.

ἀπλούτιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πλουτίσας ἢ μὴ πλουτισμένος.

ἄπλουτος, —η, —ο· ὁ μὴ πλούσιος, ὁ στερούμενος πλούτου.

Ἀπλούχειρ, Μιχαήλ. Βυζαντινὸς συγγραφεύς, ὅστις φέρεται γράψας πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ποίημα, «Δραμάτιον» καλούμενον, συγκείμενον ἐξ 122 τριμέτρων. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι *ἄγροικος* (δηλ. χωρικός, ἀγρότης), *σοφός*, ἡ *τύχη*, αἱ *μοῦσαι* καὶ *χορὸς* πρὸς αὐτοῖς. Τὸ ἐν λόγῳ δραμάτιον συγγενεύει πολὺ πρὸς τὸ μικρὸν δραματικὸν ποίημα τοῦ *Τζέτζη* καὶ πρὸς ἄλλα ἔργα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Morelli καὶ ἐν τῇ τοῦ Dübner ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζεται *Πλώχειρος*, ἐσφαλμένως. Α. Δ.

ἁπλόφυλλα (τὰ) (Haplophylla) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πηγανοειδῶν*, περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη φυόμενα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην καὶ τὴν εὔκρατον Ἀσίαν. Δ. Ν. Π.

ἁπλοχέρης (ὁ), θηλ. *ἁπλοχέρα*· ἰδιωματ., ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἁπλώνει τὸ χέρι του, ὁ γενναιόδωρος, ἄλλως *ἀνοικτοχέρης* (ἡ ἐτυμολογία ὡς ἀπὸ τοῦ *ἁπλώνω*, ἀλλ' ἀμφίβολος).

ἁπλοχεριά (ἡ)· ἰδιωματ., ὅσον χωρεῖ ἡ μία παλάμη, ἡ δράξ· πβλ. *διπλοχεριά*.

ἁπλοχερίζω, *πλοχερίζω* καὶ *πλοχεράω*· δημοτ. πλάττω ἄρτους, κάμνω ψωμιά, μεταβάλλω τὸ ζυμάρι, τὸ ζυμωτὸ εἰς ψωμιά. Β. Φ.

ἁπλοχέρισμα (τό)· ἡ μεταβολὴ τῆς ζύμης εἰς ἄρτους.

ἁπλόχερος (ὁ)· ἰδιωματ. μέτρον χωρητικότητος, ἀλλαχοῦ μὲν ὅσον περιλαμβάνουσιν αἱ δύο παλάμαι ἡνωμέναι, τὸ διπλάσιον τῆς δρακός, τῆς *χούφτας*, ἀλλαχοῦ δὲ ὅσον περιλαμβάνει μόνον ἡ μία παλάμη: «ἐπῆρα ἕναν ἁπλόχερο σιτάρι,—ἀλεύρι κ.τ.τ.», «ἅπλωσε τὰ χέρια σου καὶ πᾶρε ἕναν ἁπλόχερο» (ἐτυμολογεῖται ὡς ἀπὸ τοῦ *ἁπλοῦς*, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον). Β. Φ.

ἁπλοχιτωνίδαι (οἱ) (Haplochitonidae) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων*. Διακρίνονται ἐκ τῶν ψευδῶν ἀκανθῶν τῶν πτερυγίων των καὶ τῶν ἁπλῶν καὶ μικρῶν λεπίων τῆς ραχεώς των. Δ. Π. Ν.

ἁπλοχωρία (ἡ) δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις ἁπλόχωρος, εὐρυχωρία· ἀντίθ. *στενοχωρία*: «ἔχομε ἁπλοχωριὰ 'ς τὸ σπίτι».

ἁπλόχωρος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποὺ ἔχει ἅπλα, εὐρύχωρος· ἀντίθ. *στενόχωρος*: «ἁπλόχωρο σπίτι,—δωμάτιον».—Ἐπίρρ. *ἁπλόχωρα* (ἀπὸ τοῦ *ἅπλα* ἐτυμολογεῖται καὶ ἀπὸ τοῦ *ἁπλώνω*, ἀλλ' ἀπιθάνως).

ἀπλυσιά (ἡ) δημοτ. *ἀπλυσιά*· τὸ νὰ εἶναί τις ἄπλυτος, ἀκαθαρσία, ρυπαρότης: «βρόμησες ἀπὸ τὴν ἀπλυσιά».

ἀπλυσία (ἡ) (Aplysia) *[Ζῳολ.]*. Γένος *μαλακίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπλυσιδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι ἐπίμηκες, κυρτὸν κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος καὶ πεπιεσμένον κατὰ τὸ κάτω, καὶ καλύπτεται ὑπὸ εὐρέος χιτῶνος, τοῦ ὁποίου τὰ πλάγια ἄκρα χρησιμεύουσιν ὡς νηκτικὰ ὄργανα. Ἡ κεφαλὴ εἶναι τελείως διακεκριμένη τοῦ λαιμοῦ καὶ φέρει τέσσαρας πλοκάμους, δύο ἀνωτέρους ἐν σχήματι ὤτων καὶ δύο κατωτέρους παρὰ τὸ στοματικὸν ἄνοιγμα. Ὀφθαλμοὶ μικρότατοι τοποθετημένοι πρὸ τῶν ἀνωτέρων πλοκάμων. Πούς μέγας καὶ τυλώδης. Τὰ βράγχια περικλείονται εἰς ραχιαίαν κοιλότητα, ἥτις σχηματίζεται ὑπὸ τῶν κρασπέδων τοῦ χιτῶνος. Ἡ κοιλότης αὕτη προστατεύεται ὑπὸ διπλῆς μεμβράνης καὶ εἶναι ἀνοικτὴ ἀπὸ τὸ ἓν ἄκρον, κατὰ δὲ τὸ κέντρον της ἐγκλείει λεπτότατον ὄστρακον, ᾠοειδὲς ἢ κυκλικόν, κιτρίνου χρώματος καὶ κεκαμμένον κατὰ τὴν κορυφήν. Αἱ *ἀπλυσίαι* ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *θαλάσσιοι λαγωοὶ* καὶ ἐθεωροῦντο κατ' ἐξοχὴν ἐπιβλαβεῖς. Ἐπίστευον, ὅτι καὶ ἡ θέα των μόνον ἤρκει νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐσχημάτισαν ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου μορφῆς τοῦ ζῴου, τῆς ἀποπνικτικῆς ὀσμῆς, ἣν ἔχει καὶ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ἐξαπολύουσιν ὑπέρυθρον πυκνόρρευστον ὑγρόν, ὅπερ καὶ χρησιμεύει ὡς μόνον ἀμυντικὸν ὅπλον κατὰ τῶν ἐχθρῶν του. Αἱ ἀπλυσίαι εἶναι φυτοφάγα ζῷα καὶ ζῶσιν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῶν βράχων ἢ ἐπὶ θαλασσίων φυτῶν.

Ἀπλυσία ἡ ψιλή.

Τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν εἶδος εἶναι ἡ *ἀπλυσία ἡ ψιλὴ* (Aplysia depilans) ἥτις ζῇ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς ἁλιεῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα *γάτα τῆς θάλασσας*. Τὸ σῶμά της εἶναι ἐξωγκωμένον, ἐπίμηκες κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος καὶ αἰχμηρὸν κατὰ τὸ ὀπίσθιον. Ὁ χιτὼν ἢ μανδύας τοῦ ζῴου περιβάλλει τὸ μετὰ τὸν λαιμὸν τμῆμα τοῦ σώματος καὶ φέρει δύο εὐρυτάτους λοβούς. Οἱ ἀνώτεροι πλόκαμοι εἶναι κωνικοί, βαθέως ἐσχισμένοι καὶ ὁμοιάζουσι πρὸς δύο μακρὰ ὦτα. Τὸ χρῶμα γενικῶς εἶναι φαιόν. Φέρει μεγάλας ὠχροκιτρίνας καὶ ἀκανονίστους κηλῖδας ἐπὶ τοῦ σώματος. Δ. Ν. Π.

ἀπλυσίνα (ἡ) (Aplysina) *[Ζῳολ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιέγραψεν ὁ O. Schmidt γένος τι *σπογγωδῶν* ἀποτελούμενον ἐκ κερατοειδοῦς συστάσεως σπόγγων, ὧν ἡ κεντρικὴ μᾶζα εἶναι μαλακή, ἐλαστική, στερεῖται πυριτικῶν ἀκανθίων καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἀκανονίστου πλέγματος ἐκ σωληνοειδῶν κερατώδους συστάσεως ἰνῶν. Γνωστὰ εἶναι δύο εἴδη: *ἀπλυσίνα ἡ σαρκώδης* (Aplysina carnosa) καὶ *ἀπλυσίνα ἡ ἀερόφοβος* (Aplysina aerophoba). Ἀμφότεραι ἀπαντῶσιν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Δ. Ν. Π.

ἄπλυτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πλυθεὶς ἢ ὁ μὴ πλυνόμενος, ρυπαρός, ἀκάθαρτος.

ἅπλωμα (τό)· πᾶν ὅ,τι ἁπλώνεται, οἷον ἐφάπλωμα, κλινοσκέπασμα οἱονδήποτε, τάπης, παραπέτασμα κ.τ.τ. (μεσν)· || ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἁπλώνω*, τὸ ξάπλωμα, τὸ τέντωμα: «τὸ ἅπλωμα τῶν ρούχων κ.τ.τ.» Β. Φ.

— *[Θρησκ.]* Καλεῖται *ἅπλωμα τῆς Ἁγίας Τραπέζης* τὸ ὑπερκείμενον ἐκ τῶν καλυμμάτων αὐτῆς, ὅπερ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐνδότερον (τὸ *κατασάρκιον*), τὸ ἐξ ἁπλοῦ λινοῦ κατασκευαζόμενον, ἦτο πολύτιμον καὶ ἐν τοῖς κεντρικωτέροις ναοῖς «χρυσυφὲς καὶ διάλιθον». Ἄλλως καλεῖται *ἐνδυτή*, ὁ δὲ τοῦ Εὐχολογίου καὶ *ἐπενδύτης* (βλ. λ. ἄμφια θυσιαστηρίου).

[Πρβλ. Εὐχολόγιον *Goar* ἐκδ. 1730 σελ. 659—660 Πασχ. Χρον. § 360 *Migne* 92, 737.]. Π. Ν. Τ.

ἀπλωνὶς (ἡ) (Aplonis) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ψαρῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μακροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ράμφους των, ὅπερ εἶναι ἐλαφρῶς πεπιεσμένον ἐκ τῶν πλαγίων, κυρτὸν κατὰ τὸ ἄκρον του καὶ φέρει μικρὰν ἐντομήν. Αἱ πτέρυγές των εἶναι βραχεῖαι καὶ ἀρκετὰ αἰχμηραί. Ἡ οὐρὰ εὐρεῖα καὶ δισχιδής. Οἱ πόδες καὶ οἱ δάκτυλοι ἰσχυροί. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ πτερώματος, κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν των, εἶναι μελανὸς ἢ σκοτεινὸς φαιὸς μὲ πρασίνας μεταλλικὰς ἀνταυγείας. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀρέσκονται νὰ διαμένωσι παρὰ καλλιεργημένας ἐκτάσεις καὶ τρέφονται ἐκ κόκκων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ ἐντόμων. Τὸ ᾆσμά των εἶναι μελῳδικώτατον καὶ παρομοιάζει πρὸς τὸ τῆς ἀηδόνος. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Ὠκεανίαν καὶ τὴν Νέαν Καληδονίαν. Δ. Ν. Π.

ἁπλῶνυξ (ὁ) (Haplonyx) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐρυκεριδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁπλώνω (ἀρχ. *ἁπλόω*)· ξεδιπλώνω, ἐκτείνω, ἀνοίγω: «ἁπλώνω τὰ ρούχα νὰ στεγνώσουν», «ἁπλώνω τὸν γεωγραφικὸν χάρτην»· || ἐκτείνω, τεντώνω: «ἁπλώνω τὰ πόδια μου», ἅπλωσε τὶς ἀρίδες του, —τὰ κανιά του» || «ἁπλώνω χέρι», ἐκτείνω τὴν χεῖρα διὰ νὰ κτυπήσω, ἄλλως *σηκώνω χέρι*· || ἀμετβ. *ἁπλώνω*· ἐκτείνω τὴν χεῖρα διὰ νὰ λάβω τι ἀπηγορευμένον: «τὸ παιδὶ μου δὲν ἁπλώνει, δὲν πειράζει τίποτε» || ἐκτείνομαι, ἐπεκτείνομαι: «ἡ λαδιὰ ἁπλώνει» || τὸ μέσ. *ἁπλώνομαι*· ἐκτείνω τὰς ἐμπορικάς μου ἐπιχειρήσεις πέραν τοῦ δέοντος, ἄλλως *ἀνοίγομαι*: «ἁπλώθηκα πολὺ καὶ τὰ φέρνω δύσκολα».

Digitized by Google

ἁπλῶς καὶ *ἁπλά*· ἐπίρρ. τοῦ *ἁπλοῦς*· παραθ. *ἁπλούστερον, ἁπλούστατα*· μὲ τρόπον ἁπλοῦν, ἀπερίπλοκον, ἀφελῶς, ἀνεπιτηδεύτως, ἀκόπως, εὐκόλως: «ἐνδύεται πολὺ ἁπλά, — ἁπλούστατα»· || φρ. «ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε», ἐπὶ πάσης ὅλως τυχαίας ἐνεργείας. Β. Φ.

ἁπλωσιά (ἡ)· ἰδιωμ., εὐρυχωρία, ἅπλωμα.

ἁπλωταριά (ἡ)· ἰδιωματ., ὁ τόπος ὅπου ἁπλώνουν τὰ γεννήματα ἢ ἄλλους καρποὺς πρὸς ἡλίασιν.

ἁπλωτός, —*ή*, —*ό*· ὁ ἁπλωμένος, ὁ ἀνοικτός: «ἁπλωτὸ πιάτο», ρηχό.—Ἐπίρρ. *ἁπλωτά.*

ἀπνευμάτιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ λαμβάνων πνεῦμα (δασεῖαν ἢ ψιλήν)· «ἀπνευμάτιστα τὰ δύο ρ». Α. Δ.

ἀπνεύμονα (τὰ)(Apneumona*[Ζωολ.]*.*Ἄθροισμα *κοιλεντερωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁλοθουρίων* χαρακτηριζομένων ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως πνευμόνων. Πάντα εἶναι ἑρμαφρόδιτα. Κυριώτερα γένη εἶναι τά: *συναπτὰ* (Synapta), *χειρόδοτα* (Chirodota), *μυριότροχα* (Myriotrocha) καὶ *ὀλιγότροχα* (Oligotrocha). Δ. Ν. Π.

ἀπνευστί· ἐπίρρ. ἄνευ ἀναπνοῆς, χωρὶς ν' ἀναπνεύσῃ τις: «ἐκένωσε τὸ ποτήριον ἀπνευστί», τὸ ἔπιε *μονορρούφι.*

ἄπνευστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἀναπνέων· || ὁ μὴ προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἀνέμων: «τοὺς ἀπνευστοτάτους τόπους» (*Θεόφρ.* Αἰτ. Φ. 5, 12, 7). Α. Δ.

ἄπνιχτος —*η*, —*ο*· ὁ μὴ πνιγείς.

ἄπνοια (ἡ)· ἔλλειψις πνοῆς, νηνεμία, γαλήνη. — *[Μετεωρολ.]*· βλ. ἄνεμος.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ἄπνοια* (κοινῶς *κάλμα*, γαλ. calme, ἀγγλ. calm), ἡ ἔλλειψις πάσης πνοῆς ἀνέμου, ἡ ἀπόλυτος νηνεμία· τὸ «*μηδὲν*» πάσης ἀνεμομετρικῆς κλίμακος. Ἡ ὕπαρξις *γαλήνης* εἰς τὴν θάλασσαν, ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως *ἄπνοιαν* ἐν τῷ ἀέρι· τὸ ἀντίστροφον ὅμως δὲν ἀληθεύει πάντοτε, δεδομένου, ὅτι ὑπὸ ἄπνοιαν δὲν ἀποκλείεται ἡ συνύπαρξις κυματισμοῦ, εἴτε ὑπάρξαντος ἀποτόκου ἀνέμου, ὁ ὁποῖος *ἀπακμάζων* ὁλονὲν *ἀπέπνευσεν* εἰς ἄπνοιαν, εἴτε προδρόμου *ἀποπνέοντος* ἀνέμου καὶ μήπω ἐκδηλωθέντος.

Ἡ συνύπαρξις *ἀπνοίας* ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ *λιπαρᾶς γαλήνης* (calme plate) ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καλεῖται κοινῶς *μπουνάτσα* καὶ γαλλιστὶ bonace, τῶν Ἄγγλων μεταχειριζομένων καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸν αὐτὸν ὅρον calm. Μεταξὺ τῶν ἐναλλασσομένων θαλασσίας καὶ ἀπογείου αὔρας μεσολαβεῖ πάντοτε ἄπνοια διαρκοῦσα ὅσον ὑφίσταται ἐξίσωσις θερμοκρασιῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—*[Ἰατρ.]* Καλεῖται *ἄπνοια* (γαλλ. apnée, γερμ. apnoe) ἡ ἐπὶ βραχὺν ἢ μακρὸν χρόνον ἀναστολὴ τῆς ἀναπνοῆς ὀφειλομένη εἴτε εἰς ἔλλειψιν τῶν ἐρεθισμάτων ἐκείνων, ἅτινα δρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀναπνευστικοῦ κέντρου, εἴτε εἰς νοσηρὰν ἐλάττωσιν τῆς διεγερσιμότητος αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς ἀπνοίας παρατηρεῖται ὁσάκις τὸ αἷμα εἶναι κεκορεσμένον εἰς ὀξυγόνον καὶ πτωχὸν εἰς CO_2, συνεπείᾳ δὲ τούτου δὲν ἐρεθίζεται τὸ ἀναπνευστικὸν κέντρον *(ἀληθὴς ἄπνοια)*. Τὴν κατάστασιν ταύτην δυνάμεθα καὶ πειραματικῶς νὰ προκαλέσωμεν: 1) Εἰς τὸν ἄνθρωπον, παραγγέλλοντες αὐτῷ νὰ ἐκτελέσῃ σειρὰν βαθειῶν καὶ ταχέως ἐπαναλαμβανομένων εἰσπνοῶν, ὁπότε ἀκολουθεῖ *ἀπνοϊκὴ παῦλα*, ἣν διαδέχονται κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπιπόλαιαι ἀναπνευστικαὶ κινήσεις, εἶτα δὲ φυσιολογικαί. 2) Ἐπὶ ζῴων, προκαλοῦντες εἰς ταῦτα ἰσχυρὰν τεχνητὴν ἀναπνοὴν καὶ 3) ἐπὶ πτηνῶν (περιστερῶν), δι' ἐμφυσήσεως ἀέρος εἰς τὰ διηνοιγμένα μηριαῖα ὀστᾶ, ὁ κοῖλος χῶρος τῶν ὁποίων συγκοινωνεῖ μὲ τοὺς ἀερώδεις σάκκους τοῦ κορμοῦ καὶ μὲ τὸν πνεύμονα.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀπνοίας ἀπαντᾷ εἰς τὸ *ἔμβρυον*, τὸ ὁποῖον ἀρδεύεται πλουσίως ὑπὸ ἀρτηριακοῦ αἵματος διὰ τοῦ πλακοῦντος. Ἐπίσης εἰς ζῷά τινα περιπίπτοντα εἰς τὴν καλουμένην *χειμερινὴν νάρκην*, καθ' ἣν ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος κατέρχεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀερίων, ἰδίᾳ ἡ ἀποβολὴ τοῦ CO_2 καὶ ἡ λῆψις τοῦ O, λίαν ταπεινοῦνται, ἡ λῆψις τροφῆς καὶ ἡ μυϊκὴ ἐργασία ἀναιροῦνται, αἱ δὲ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις ἐπιβραδύνονται *λίαν* ἢ *τελείως ἀναστέλλονται.*

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀπνοίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ αὐξήσεως τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, ὀφείλεται δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν λόγῳ τῆς ηὐξημένης τάσεως τοῦ ὀξυγόνου περίσσειαν τοῦ ἀερίου τούτου, ἐξ ἄλλου δὲ εἰς μηχανικὴν δυσχέρειαν τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων λόγῳ ηὐξημένης πιέσεως τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων.

Τὸ δεύτερον εἶδος ἀπνοίας ὀφείλεται εἰς *νοσηρὰν* ἐλάττωσιν τῆς διεγερσιμότητος τοῦ ἀναπνευστικοῦ κέντρου, ἥτις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ καὶ *ἀντανακλαστικῶς*, λόγῳ ἰσχυρᾶς διατάσεως τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων καὶ ἐρεθισμοῦ τῶν τελικῶν διακλαδώσεων τοῦ πνευμονογαστρικοῦ (*ἄπνοια ψευδής*).

Εἰς τὴν νοσηρὰν ταύτην διεγερσιμότητα τοῦ ἀναπνευστικοῦ κέντρου ὀφείλεται ἡ *διακεκομμένη ἀναπνοὴ τοῦ Cheyne-Stokes* (1816 — 1854), ἥτις ἀπαντᾷ ἐπὶ τραυματισμοῦ τοῦ προμήκους ἄνωθεν τοῦ ἀναπνευστικοῦ κέντρου, ἐπίσης ἐπὶ διαφόρων παθήσεων τοῦ ἐγκεφάλου, π. χ. ὄγκων, φλεγμονῆς, οἰδήματος, αἱμορραγιῶν κλπ., καθ' ἃς τὸ ἀναπνευστικὸν κέντρον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως λόγῳ κακῆς αἱματώσεως πάσχει· ἐπίσης ἐπὶ δηλητηριάσεως διὰ διαφόρων ἔξωθεν εἰσαγομένων οὐσιῶν, αἵτινες παραλύουσι τὸ ἀναπνευστικὸν κέντρον, π. χ. μορφίνης, ἢ ἐν αὐτῷ τῷ ὀργανισμῷ παραγομένων ὡς κατὰ τὸ οὐραιμικὸν ἢ διαβητικὸν κῶμα. Ἐπίσης ἡ ἀναπνοὴ αὕτη ἀπαντᾷ κατὰ τὸ τελικὸν στάδιον τῆς ἀσφυξίας καὶ ἐπὶ μεγάλης ἐλαττώσεως τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, καθ' ἣν ἡ εἰς τὸ αἷμα τάσις τοῦ CO_2 ἐλαττοῦται καὶ ἑπομένως τὸ φυσιολογικὸν ἐρέθισμα διὰ τὸ ἀναπνευστικὸν κέντρον ἐλαττοῦται. Ἡ ἀναπνοὴ αὕτη τοῦ Cheyne-Stokes συνίσταται ἐκ σειρᾶς (20—30) ἀναπνευστικῶν κινήσεων, κατ' ἀρχὰς ἐπιπολαίων, εἶτα καθισταμένων συχνῶν, βαθυτέρων καὶ θορυβωδῶν, κατόπιν πάλιν ἐπιπολαίων καὶ σιγηλῶν, ἃς διαδέχεται περίοδος ἀπνοίας διαρκείας $^1/_2$—$^3/_4$', μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ σειρὰ ἀναπνευστικῶν κινήσεων. Ὀφείλεται δὲ εἰς ἐλάττωσιν τῆς διεγερσιμότητος τοῦ ἀναπνευστικοῦ κέντρου, ὅπερ ἐρεθίζεται μόνον ὅταν μεγάλη ποσότης CO_2 κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπνοίας ἀθροισθῇ ἐν τῷ αἵματι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Landois-Rosemann*: Lehrbuch der Phys. des Menschen. *Dfeiffer*: Allgemeine und exp. Pathologie. *Perrier R*: Zoologie 1918 σ. 744. Ι. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ἄπνους (ὁ, ἡ), —*ουν* (τό)· ὁ μὴ *πνέων*· || ὁ μὴ ἀναπνέων, νεκρός.

Ἀπντὲ (Hapdé), *Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Αὔγουστος*. Γάλλος δραματικὸς καὶ λογοτέχνης (1774—1839). Τῷ 1795 ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἔργον ἐπίκαιρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Le dernier Couvent de France» καὶ κωμειδύλλιον «La prise de Mantoue». Τῷ 1797 ἀπέκτησε μεγάλην φήμην διὰ τοῦ «Commissionnaire de Saint-Lazare», ἔργου σχετιζομένου πρὸς τὰ γεγονότα τῆς 9ης καὶ 10ης Θερμιδώρ. Ἀπὸ τοῦ 1800—1802 ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου. Τῷ 1810 διωργάνωσεν εἰς τὴν Πὸρτ-Σαὶν Μαρτὲν γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἤτοι εἶδος παντομιμικοῦ θεάτρου ὑπὸ τὸ ὄνομα «L'homme du destin», συνδεόμενον πρὸς διάφορα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Κατ' ἀρχὰς ὀπαδός, κατόπιν δ' ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν «Ἑκατὸν Ἡμερῶν». Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλῶ ἠσχολήθη περὶ τὴν συγγραφὴν πολλῶν λογοτεχνικῶν ἔργων: «Le Berceau de Henri IV» «Deux heures avec Henri IV» «Relation historique heure par heure des évenements funèbres de la nuit du 13 fevrier 1820» κ. τ. λ. Α. Δ.

ἀπό· πρόθ. πολυτυπωτάτη καὶ πολυχρηστοτάτη· ἀπὸ τῆς μετὰ συνάθρου ὀνόματος χρήσεως αὐτῆς προέκυψεν ὁ τύπος *ἀφ'*—, ἤτοι ἀπὸ τοῦ: ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀπὸ τὸν κῆπο κ.τ.δ. προέκυψε, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Kretschmer, ἀπ' τὸ σπίτι, ἀπ' τὸν κῆπο καὶ ἀκολούθως ἀφ' τὸ σπίτι, ἀφ' τὸν κῆπο, κατὰ τὸν πανελλήνιον νόμον τῆς τροπῆς τοῦ συμπλέγματος *πτ* εἰς *φτ* (πβλ. *φταίω—πταίω*). Ἕνεκα δὲ τῆς ἀσθενοῦς ἀπαγγελίας τοῦ *ο* ὡς λέξεως προκλιτικῆς, ἤτοι ἀτόνου, ὁ φθόγγος οὗτος πρὸ τοῦ ἄρθρου ἐτράπη ἰδιωματικῶς (Κρητ.) εἰς τὸν ἀσθενέστερον φθ. *ου* καὶ οὕτω προέκυψεν ὁ τύπος *ἀπού*. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἀρκτικοῦ *α* ὡς ἀτόνου προῆλθεν ὁ τύπος *πό*. Ἐν Πόντῳ ἡ πρόθεσις αὕτη κατ' ἔκθλιψιν ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸν τύπον *ἀσ'*, ἐν δὲ τοῖς Ἑλληνοφώνοις τῆς κάτω Ἰταλίας ὑπὸ τὸν τύπον *ἀτ'*. Ὅθεν οἱ συνηθέστεροι τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς: *ἀπό, ἀπ', ἀφ', ἀπού, πό, ἀσ'* καὶ *ἀτ'*. Καὶ πλῆθος ἄλλων ἰδιωματικῶν τύπων τῆς προθέσεως δύναταί τις νὰ εὕρῃ, ἐκ τῶν ὁποίων σημειωτέος ὁ τύπος *ὀχ'* («Ποιὰ εἶναι τούτη | ποῦ κατεβαίνει | ἀσπροντυμένη | ὀχ τὸ βουνὸ» *Σολωμ.*) καὶ *ἀχ'* («σκιάζομαι ἀχ' τὸν πεθερό μου κι' ἀχ' τὸν ἄντρα τὸν ὀχτρό μου» *Ἠπειρ.*).

Ἡ ἐπιρρηματικὴ ἔννοια τῆς *ἀπὸ* εὑρίσκεται, πλὴν τῶν συνθέτων, καὶ ἔνθα γίνεται χρῆσις αὐτῆς κατὰ τμῆσιν: «Ἐρεχθεϊδῶν ἄπο δεῦρο ἐκκομισθείς», «ἀπὸ Σπάρτης μολών», μακρὰν τῶν Ἐρεχθειδῶν, μακρὰν τῆς Σπάρτης.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ καὶ τῇ αὐστηροτέρᾳ καθαρευούσῃ συντάσσεται πάντοτε μετὰ γενικῆς, ἐν δὲ τῇ ἁπλουστέρᾳ καθαρευούσῃ καὶ τῇ ἰδιωματικῇ πάντοτε μετὰ αἰτιατικῆς· ἡ μετὰ αἰτιατικῆς σύνταξις ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, σημαίνει δέ: || χωρισμὸν ἢ ἀπομάκρυνσιν μάλιστα μὲν ἀπὸ τόπου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἱουδήποτε πράγματος ἢ προσώπου: «αἱ παλαιαὶ πόλεις διὰ τὴν λῃστείαν ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ᾠκίσθησαν», μακρὰν τῆς θαλάσσης *(Θουκυδ.)*, «ἀπεξενώθη ἀπὸ τὰ παιδιά του χάριν κακῆς μητρυιᾶς», «ἐχώρησε ἀπὸ τὴ γυναῖκά του,—ἀπὸ τὸν ἄντρα της», «μακρυὰ ἀπὸ λόγου σου», «ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι», «ἐκτὸς ἀπὸ μένα»· χωρισμοῦ ἔννοιαν ἔχει μετὰ τῶν ρημάτων φυλάττομαι, φοβοῦμαι κ.τ.τ.· || τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τῆς ὁποίας τι προέρχεται· α') *τοπικῶς:* «οἱ ἀπὸ Φυλῆς», «τὸ ἀπὸ Κερκύρας ναυτικόν», «οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων στρατιῶται» *(Ξενοφ.)*, «οἱ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πόλιν,—ἀπὸ τὸν Πόντον,—ἀπὸ τὴν Ἀσίαν»· «ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴν Τρίπολι» «ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος»· β') *χρονικῶς:* «ἑπτακαίδεκα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς» *(ἀρχ.)*, «δέκα χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἦρθα», «ἀπὸ τῆς αὔριον καὶ ἑξῆς», «ἀπὸ τοῦ χρόνου κι' ὕστερα», «ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ», «ἀπὸ Μάρτη καλοκαῖρι κι' ἀπὸ Αὔγουστο χειμῶνα»· || τὴν καταγωγὴν ἢ γένεσιν: «οἱ ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λάκωνος», «οἱ ἀφ' Ἡρακλέους» *(ἀρχ.)*, «παιδὶ ἀπὸ γεροὺς γονεῖς», «ἀπὸ γύφτους κρατεῖ», «τὸ 'χει ἀπὸ τὴ γενιά του νά 'ναι ἀράθυμος»· || τὴν ὕλην ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶναί τι κατεσκευασμένον: «οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης» (*Ὁμ.* Ὀδ. Τ, 163), «δακτυλίδι ἀπὸ μάλαμα», «ἀλέτρι ἀπὸ ὀξιά»· || τὴν πηγὴν ἢ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν συμβαίνει τι: «ἡ πόλις ἀπὸ σμικρᾶς προφάσεως νοσεῖ», «οὐκ ἀπὸ τοῦ λέγειν ἀξιῶν ἄρχειν, ἀλλ' ἀπ' ἔργων» *(Πλάτ.)* «ἀπὸ τὸ κεφάλι του τὰ παθαίνει»· παροιμ. «ἡ σκύλλα πὸ τὴ βιάσι της στραβὰ κουτάβια κάμνει»· «ἀπὸ τὴν καλωσύνη του ἐμοίρασε τὸ βιό του»· || τὸ ἐπικούρημα ἢ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεταί τι: «ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στράτευμα» *(Ξενοφ).* «ζῶσιν ἀπὸ τοῦ συκοφαντεῖν» *(Δημοσθ.)*· «ζῇ ἀπὸ ἕνα μισθὸ μόνο,—ἀπὸ τὰ νοίκια», «ἀπὸ τὰ χωράφια του πορεύεται»· || τὸ ἀναγκαστικὸν αἴτιον: «Νυμφῶν ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορῶν καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι» *(ἀρχ.)* «ἀπὸ τὰ μάτια φαίνεται τί ἄνθρωπος εἶναι», «πιάστηκε ἀπὸ τὰ λόγια του», «πέθανε ἀπὸ τὴν πεῖνα»· || τὸ ποιητικὸν αἴτιον: «ἐπράχθη ἀπὸ τῶν τυράννων οὐδὲν ἔργον ἀξιόλογον» *(Θουκ.)*, «τίς ἔφαγε ἀπὸ τὸν πατέρα του ἀλύπητα» (προσδιορισμοὶ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ ἰδιωματικῇ γλώσσῃ εἶναι σπανιώτατοι, διότι ἡ παθητικὴ σύνταξις σχεδὸν ἐξέλιπε)· || τὸν τόπον ὁπόθεν τις δρᾷ: «οἱ ἀπὸ τῶν ἁρμάτων προμαχοῦντες» *(Ξενοφ.)*, «ἠκόντιζον ἀπὸ τῶν ἵππων» *(Πλάτ.)* «ἐπυροβολοῦσε ἀπὸ τὴν ταράτσα,—ἀπὸ τὰ παράθυρα»· || τὴν διὰ τόπου σχέσιν: «ἐπέρασα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα», «μὴν περνᾷς ἀπὸ τὰ νερά» (ἡ χρῆσις αὕτη μόνον νεωτέρα)· || τὸ ὅλον: «ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ' οἴκου ἀπενόστησαν» *(Θουκ.)*· «τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν;» (*Κ. Δ. Ματθ.*), «ἀπὸ πίττα ποῦ δὲν τρώς μὴ σὲ μέλει κι' ἂν καῇ»· || ἐπιμερισμόν: «παίρνει καθένας ἀπὸ πέντε χιλιάδες», «μᾶς ἔδωσε ἀπὸ λίγο» (ἡ χρῆσις αὕτη δὲν εἶναι παλαιά· παρέχονται παραδείγματά τινα μεσαιωνικά)· || δεύτερον ὅρον τῆς συγκρίσεως: «ἔγραψε καὶ ἕτερον νόμον ἀπὸ τούτων κρείττονα» *(Διόδωρ.)*, «καλύτερος ἀπ' ὅλους,—ἀπὸ μένα,—ἀπὸ σένα κ.τ.λ.»· || τὴν ἀναφορὰν ἢ τὸ κατά τι (μόνον ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ): πῶς περάσατε;—ἀπὸ ὑγεία καλά, μὰ ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα ἄσχημα», «τριανταφυλλιὰ σὲ φύτεψα μέσα 'ς τὰ σωτικά μου | κι' ἀπὸ νερὸ ποτίζω σε τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μου»· || ἐν τῇ βορείῳ ἑλληνικῇ τελεῖ τὰ τῆς γενικῆς: «κεφάλι ἀπ' τ' ἀρνί» ἀντὶ «κεφάλι ἀρνιοῦ», «οἱ εἰκόνις ἀ τς ἐκκλησίες» ἀντὶ «αἱ εἰκόνες τῶν ἐκκλησιῶν».

Μετὰ τῆς γενικῆς ὀνομάτων τινῶν εἰδικῶς συντασσομένης ἐκφέρεται ἔννοια τοῦ τρόπου: «ἀπὸ παραγγέλσεως», διὰ προφορικῆς διαταγῆς, «ἀπὸ σάλπιγγος», διὰ διαταγῆς δηλουμένης διὰ τῆς σάλπιγγος, «ἀπὸ σημείου», διὰ διαταγῆς δηλουμένης διὰ συνθηματικοῦ σημείου *(Ξενοφ.)*, «ἀπὸ κοινοῦ», ἀπὸ κοινοῦ ταμείου, ἀπὸ κοινῆς προσπαθείας, — ἐπιθυμίας, «ἀπὸ στήθους—» ἢ «ἀπὸ στόματος λέγω», ἀποστηθίζω. Ἡ χρῆσις αὕτη ἐν τῇ ἰδιωματικῇ γλώσσῃ, τῆς γενικῆς ἀποκρυσταλλωθείσης μετὰ τῆς προθέσεως, καὶ ὡς μιᾶς λέξεως μετ' αὐτῆς ἐκφερομένης: «σ' ἀγαπῶ ἀπὸ καρδιᾶς», ἐγκαρδίως, «ἔφαγα ἀπὸ καρδιᾶς», μὲ μεγάλην ὄρεξιν, «τὸν πάνε ἀπὸ κλώτσου κι' ἀπὸ μπάτσου», τὸν κακομεταχειρίζονται, «ἀπὸ κεφαλιοῦ του τά 'παθε», «τὸν πῆρε ἀπὸ καλοῦ ματιοῦ», μὲ καλὸ μάτι, εὐμενῶς, «ἀπὸ κορφῆς ἔβαλα τὸ καππότο μου», ἐφόρεσα τὴν κάππα μου, ἐκουκούλωσα καὶ τὸ κεφάλι μου *(Κρήτ.)*, «ἀπὸ λιγοῦ πηγαίνει 'ς τὸ παλάτι», σπανίως, «ἀπὸ κοπῆς πῆρε τὴ δουλειά», ἐργολαβικῶς, «τοῦ τὸ εἶπα ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς», εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχήν, «ἀπὸ 'κασμοῦ», κατ' εἰκασίαν, «εἶναι ἀπὸ θεοῦ νὰ ζήσῃ», «θὰ χτίσωμε ἀπὸ θεμελιοῦ», «καράβι ἀπὸ σκαριοῦ», καινουργές, μόλις καθελκυσθέν, «ὁ μύλος εἶναι ἀπὸ χαραγῆς», πρὸ ὀλίγου κεχαραγμένος, «ὁ φοῦρνος εἶναι ἀπὸ καῆς» πρὸ ὀλίγου πεπυρακτωμένος.

Ἐν συνθέσει ἡ πρόθεσις *ἀπὸ* σημαίνει: || χωρισμὸν καὶ ἀπομάκρυνσιν: ἀπόδημος, ἀπόμαχος ἀπέρχομαι, ἀφορίζω, ἀφωρισμένος, ἀποσυνάγωγος κτλ. || στέρησιν, ἀποχήν, παῦσιν κ.τ.τ.: ἀποφοιτῶ, ἀποστρατεύομαι, ἀπελπίζω, ἀπαρέσκω κ.τ.λ. (πβλ. καὶ τὰ ἰδιωματ. ἀπόπαππας, ἀπόπαιδο, ἀπόγαμβρος)· || ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας καὶ ἐντέλειαν: ἀπεργάζομαι, ἀπογεμίζω, ἀποκοιμῶμαι· || περάτωσιν ἢ λῆξιν τῆς διαθέσεως: ἀπόφαγα, ἀπόσκαψα, ἀποκλάδεψα· || τὸ ὑστερόχρονον: ἀπόβροχο (ὁ μετὰ τὴν βροχὴν χρόνος), ἀπόγεμα, ἀπομεσήμερο, ἀπόπασχα. Εἴς τινας λέξεις ἡ πρόθεσις αὕτη ἄλλην ἔννοιαν ἔχει κατὰ τὴν

Digitized by Google

ἀρχαίαν χρῆσιν καὶ ἄλλην κατὰ τὴν νεωτέραν· π. χ. τὸ ῥῆμα *ἀποκτῶμαι* παρ' ἀρχαίοις σημαίνει χάνω τὰ κεκτημένα, ἐνῷ τὸ *ἀποκτῶ* παρὰ τοῖς νεωτέροις σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *κτῶμαι*· τὸ *ἀπογεμίζω* παρ' ἀρχ. σημαίνει ἀποβάλλω τὴν γέμισιν, κενῶ, ἐνῷ παρὰ τοῖς νεωτ. σημαίνει ἐντελῶς γεμίζω· τὸ *ἀπομανθάνω* παρ' ἀρχ. σημαίνει ἀποβάλλω τὰ μεμαθημένα, ἤτοι λησμονῶ, παρὰ τοῖς νεωτ. σημαίνει μανθάνω εἰς τὴν ἐντέλειαν.

Αἱ ἀνωτέρω χρήσεις τῆς προθέσεως ταύτης εἶναι αἱ συνηθέστεραι καὶ αἱ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι. [Βλ. καὶ ἐν *Λεξ. Ἀρχείῳ* τόμ. 5 σελ. 132 κ. ἑ.] Β. Φ.

— «*Ἀπὸ τὴν γῆν στὸν οὐρανό*». Κωμῳδία τοῦ Π. Δημητρακοπούλου (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι Β 260 γ).

ἀποατροπίνη ἢ *ἀτροπαμίνη* (Apoatropin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Σῶμα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν τύπον $C_{17}H_{21}NO_2$. Λαμβάνεται διὰ διαλύσεως ἀτροπίνης ἢ θειικῆς ὑοσκυαμίνης ἐν πυκνῷ θειικῷ ὀξεῖ ὅτε ἀποσπᾶται ὕδωρ. Τὸ προϊὸν τῆς διαλύσεως ἐγχύνεται εἶτα ἐν ὕδατι. Ἡ ἀποατροπίνη ἐνέχεται καὶ εἰς τὰ ἁλμόλοιπα τῆς παρασκευῆς τῆς ἀτροπίνης, πιθανῶς ὡς δευτερεῦον προϊόν, εἶναι δὲ ἀτροπικὸς ἐστὴρ τῆς τροπίνης. Ἐξ αἰθέρος κρυσταλλοῦται εἰς πρίσματα τηκόμενα εἰς 60—62°, ὀλίγον διαλυτὰ ἐν ὕδατι, εὐδιάλυτα δὲ ἐν ἀλκοόλῃ, χλωροφορμίῳ, βενζολίῳ καὶ διθειάνθρακι. Διὰ ζέσεως μετὰ διαλύματος ὑδροξειδίου τοῦ βαρύου διασπᾶται εἰς ἀτροπικὸν ὀξὺ καὶ τροπίνην. Κ. Γ. Μ.

ἀποβάθμισις (ἡ)· ἡ καθαίρεσις, ἀφαίρεσις βαθμοῦ ἢ ἀξιώματος.

Ἀπόβαθμοι (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς Ἀργολίδος παρὰ τὴν Λέρνην, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (2,38,4).

ἀποβάθρα (ἡ)· τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἀποβαίνομεν ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηράν, σανὶς ἢ κλῖμαξ συνδέουσα τὸ πλοῖον μετὰ τῆς στερεᾶς || τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν μέρος ὅπου ἀποβιβάζονται οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἐμπορεύματα· κοιν. *σκάλα*. Β. Φ.

— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ ναυτικῷ καλοῦνται *ἀποβάθραι* 1) Ἡ μετὰ βαθμιδωτῶν σανιδίων σανὶς (κοινῶς *σανιδόσκαλα* γαλ. la planche de débarquement, ἀγγλ. the gang-board) ἥτις ἐκτεινομένη ἀπὸ μικροῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν χρησιμεύει ὡς γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐπιβάτας. Εἰς ὅλους τοὺς μεγάλους λιμένας ἡ χρῆσις τῆς ἀποβάθρας γενικεύεται ὁσημέραι, τῆς χρήσεως τῶν λέμβων ὡς μέσων διαπορθμεύσεως τιθεμένης ὁλονὲν κατὰ μέρος. 2) Πᾶς τόπος ἀποβιβάσεως (γαλλ. lieu de débarquement ἀγγλ. landing place), ἰδίως εἰς ἔρημον καὶ δυσπρόσιτον ἀκτήν, τῆς τοιαύτης μνείας ῥητῶς ἀναφερομένης ἐπὶ τῶν οἰκείων χαρτῶν. Σ. Ε. Λ.

— *[Λιμεν.]* Προκειμένου περὶ λιμένων (βλ. λ.) *ἀποβάθραι* δύνανται νὰ κληθοῦν καὶ τὰ τμήματα τοῦ μώλου τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν πλοίων πρὸς ἄμεσον ἐπιβίβασιν ἢ ἀποβίβασιν, φόρτωσιν ἢ ἐκφόρτωσιν. Τὰ τμήματα ταῦτα τοῦ μώλου ἐπενδύονται κατὰ τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τοίχωμα διὰ ξυλίνων πασσάλων. Εἰς τὰς ἀποβάθρας καταλέγονται καὶ αἱ ξύλιναι ἢ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος δίκην ἰκριωμάτων ἢ γεφυρῶν κατασκευαί, αἱ σκοποῦσαι τὴν διευκόλυνσιν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ πλοίων καὶ ξηρᾶς ὡς καὶ αἱ πλωταὶ γέφυραι (pontons) αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς λιμένας ὅπου ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης εἶναι μεταβλητή.

Ἀποβάθρας ἐπίσης καλοῦμεν βραχέα κατασκευάσματα ἐκ λίθου ἢ ξύλου (ὡς τὸ ἐν τῷ σχήματι), διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται δυνατὴ ἢ καὶ

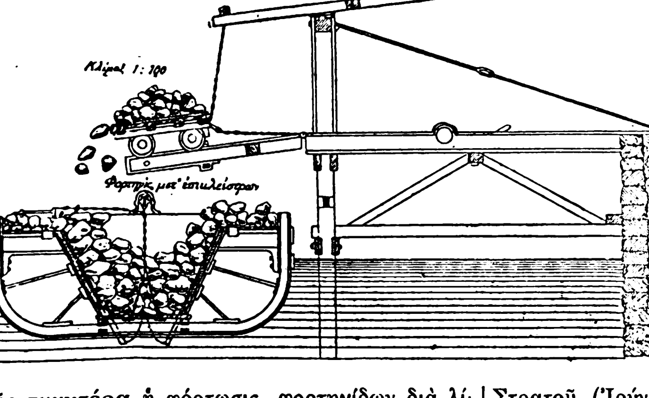

ἁπλῶς τυχυτέρα ἡ φόρτωσις φορτηγίδων διὰ λίθων. Διὰ τῶν φορτηγίδων τούτων εἰδικῆς κατασκευῆς μεταφέρονται οἱ λίθοι καὶ ῥίπτονται εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως ἔργου τινὸς λιμενικοῦ. Προκειμένου π. χ. περὶ κατασκευῆς τοιχώματος μεμονωμένου ὑπὸ τῆς θαλάσσης, *κυματοθραύστου*, ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκτελέσεως τῆς *λιθορριπῆς* διὰ φορτηγίδων εἶναι ὁ μόνος ἐφαρμόσιμος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Α. Γκίνη*, Λιμενικὰ ἔργα, 1923 σελ. 329. Α. Μ.

— *[Σιδηροδρομ.]* Περὶ τῶν ἀποβαθρῶν τῶν σιδηρόδρομων, βλ. κρηπιδώματα, σταθμοί, πεζοδρόμια.

— *[Στρατ. Μεταφοραί]* Ἀποβάθρα καλεῖται ἐν τῇ στρατηγικῇ τὸ τεχνικὸν ἔργον δι' οὗ ἐπιβοηθεῖται ἡ ἐπιβίβασις καὶ ἀποβίβασις στρατευμάτων καὶ ὑλικοῦ ἐκ τῶν πλοίων. Αὗται ἄλλοτε εἶναι μόνιμοι, κατασκευαζόμεναι ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς εἰρήνης διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κατοίκων τῆς χώρας, ἄλλοτε δὲ πρόσκαιροι κατασκευαζόμεναι ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ὡρισμένου στρατιωτικοῦ σκοποῦ.

Ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, ἰδιαίτατα διὰ τὸν ἡμέτερον στρατόν, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς μας, αἱ ἀποβάθραι ἀσκοῦσι μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐκβάσεως ἐπιχειρήσεώς τινος. Οὕτω, κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἀποβατικῆς τινος ἐπιχειρήσεως, ἡ ὕπαρξις ἀποβαθρῶν ἢ ἡ ἔγκαιρος κατασκευὴ προχείρων τοιούτων, θὰ διευκολύνῃ τὰ μέγιστα τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐκκένωσιν ἐδάφους καὶ ἐπιβίβασιν ἐπὶ τῶν πλοίων, ἡ κατασκευὴ ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἀποβαθρῶν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔγκαιρον ἐπιβίβασιν τοῦ τε προσωπικοῦ καὶ ὑλικοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ διοίκησις δέον ἐγκαίρως νὰ προβλέπῃ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἀποβαθρῶν εἰς τὰ πιθανὰ σημεῖα ἐκτελέσεως ἀποβατικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν, ἅμα ἀναγκασθῇ νὰ ἐκκενώσῃ τὸ ἔδαφος, μέγα μέρος τοῦ ὑλικοῦ της νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐπὶ τόπου καὶ ἡ ἐπιβίβασις τῶν στρατευμάτων νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν ἀταξίᾳ. Παράδειγμα ἔχομεν τὴν τελευταίαν ἐκκένωσιν τοῦ Μικρασιατικοῦ ἐδάφους. Τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ ἠναγκάσθη διὰ στρατηγικοὺς λόγους νὰ συμπτυχθῇ πρὸς Πάνορμον καὶ χερσόνησον τῆς Ἀρτάκης. Διὰ τὴν ἐπιβίβασιν τόσον τοῦ πολυαρίθμου προσωπικοῦ καὶ κτηνῶν, ὅσον καὶ τοῦ παντοειδοῦς ὑλικοῦ του δὲν διέθετεν εἰμὴ τὸν λιμενοβραχίονα τῆς Πανόρμου, ὅπου μόνον ἓν πλοῖον μεσαίου ἐκτοπίσματος ἠδύνατο νὰ πλευρίσῃ. Εὐτυχῶς τὸ Σῶμα Στρατοῦ διέθετε τότε ὁλόκληρον Σύνταγμα Μηχανικοῦ ἐκ 12 λόχων καὶ ἕνα λόχον ἀποβαθρῶν. Κατένειμε τὴν δύναμιν ταύτην εἰς Πάνορμον καὶ Ἀρτάκην μὲ τὴν διαταγὴν νὰ κατασκευάσωσιν εἰσέτι δύο ἀποβάθρας εἰς Πάνορμον καὶ τρεῖς εἰς Ἀρτάκην. Χάρις εἰς τὴν ἄφθονον ξυλείαν ἥτις ὑπῆρχεν εἰς Πάνορμον κατωρθώθη νὰ κατασκευασθῶσιν αἱ διαταχθεῖσαι ἀποβάθραι εἰς διάστημα 24 ὡρῶν. Οὕτω ἠδυνήθη τὸ Σῶμα Στρατοῦ νὰ ἀποσυρθῇ μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ του καὶ τοῦ πλείστου τοῦ ὑλικοῦ καὶ κτηνῶν του. Ὡσαύτως κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις Ἰουνίου 1920, διὰ τοῦ μηχανικοῦ τῆς Μεραρχίας Σμύρνης, κατεσκευάσθησαν δύο ἀποβάθραι εἰς Πάνορμον, εἰς ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐπλεύριζον συγχρόνως δύο ἀτμόπλοια. Διὰ τούτων ἐπετεύχθη ἡ ἐπιβίβασις δύο Μεραρχιῶν, αἵτινες συμμετέσχον τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς κατάληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι. Τέλος ἡ ἀφθονία τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς τὴν προκυμαίαν Σμύρνης ἀποβαθρῶν ἐπέτρεψε κατὰ τὴν κατάληψιν ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ (2 Μαΐου 1919) τὴν ταχίστην ἀποβίβασιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων· τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ αἰφνιδιάσῃ τὰ ὀργανοῦντα ἀντίστασιν εἰς τὴν Σμύρνην Τουρκικὰ στρατεύματα καὶ νὰ διευκολύνῃ σημαντικῶς τὴν ταχεῖαν κατάληψίν της. Αἱ ἀποβάθραι αὗται καὶ αἱ κατασκευασθεῖσαι εἰς χερσόνησον Ἐρυθραίας πρόχειροι τοιαῦται ἐπέτρεψαν κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὴν ταχεῖαν ἐπιβίβασιν τοῦ διασωθέντος ὑλικοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων.

Ἡ ἔλλειψις τοὐναντίον ἀποβαθρῶν τὰ μέγιστα ἐδυσχέραινε τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1919 ἡ 2α Ἑλληνικὴ Μεραρχία, λαβοῦσα ἐντολὴν νὰ μεταφερθῇ εἰς Οὐκρανίαν, ἠναγκάσθη νὰ ἀχθῇ ὁδικῶς εἰς Θεσσαλονίκην ἐκ τῆς περιοχῆς Τσάγεζι-Σταυρὸς ὅπου ἐστάθμευε. Τοῦτο, διότι λόγῳ τοῦ ἀβαθοῦς τοῦ λιμένος Σταυροῦ, ἀπῃτεῖτο κατασκευὴ ἀποβάθρας μεγάλου μήκους διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ πλευρίζωσιν ἀτμόπλοια μεγάλου ἐκτοπίσματος. Ὡσαύτως αἱ ὑπάρχουσαι εἰς Νικομηδείαν ἀποβάθραι ἐπέτρεψαν, κατὰ τὴν ἐκκένωσιν ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ (Ἰούνιος 1921), τὴν μεταφορὰν ὁλοκλήρου τοῦ ὑλικοῦ ὡς καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῶν Ἀρμενίων εἰς βραχύτατον χρονικὸν διάστημα (2 ἡμέραι περίπου).

[1] α εἰς πολὺ παλαιοτέραν ὅμως ἐποχήν, ὁπότε τὰ στρατεύματα δὲν εἶχον τὸν τεράστιον ὄγκον τῶν ὑλικῶν, ὃν ἔχουσι σήμερον, αἱ ἀποβάθραι ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω κατὰ τὸ 1897 τὰ ἀποβιβασθέντα εἰς Κρήτην στρατεύματα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Τ. Βάσσου συνήντησαν σοβαρὰς δυσχερείας λόγῳ ἐλλείψεως ἀποβατικῶν μέσων. Ὡσαύτως σπουδαιοτάτην ὑπηρεσίαν προσέφερον αἱ κατασκευασθεῖσαι τῷ 1897, κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Λαμίαν, ἀποβάθραι εἰς Ἀγ. Μαρίναν. Δεδομένου ὅτι τότε λόγῳ μὴ λειτουργίας σιδηροδρόμων ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν στρατευμάτων ἐνηργεῖτο μόνον διὰ θαλάσσης, ἡ ὕπαρξις ἀποβαθρῶν εἶχε ζωτικὴν στρατιωτικὴν σημασίαν.

Μέχρι τοῦ 1922 ὑφίστατο παρ' ἡμῖν εἰδικὸς *λόχος ἀποβαθρῶν* μὲ ἕτοιμον ὑλικὸν διὰ τὴν πῆξιν ἀποβάθρας μήκους 50 περίπου μέτρων. Ἤδη ὁ λόχος οὗτος συνεπτύχθη μετὰ τοῦ τάγματος γεφυροποιῶν, ὅπερ θὰ ἐπιφορτισθῇ εἰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις μὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τάγμα γεφυροποιῶν λόγῳ καὶ τῶν εἰδικῶν αὐτοῦ ἐντολῶν νὰ κατασκευάσῃ γεφύρας ἐπὶ ποταμῶν, πιθανὸν νὰ μὴ ἐπαρκέσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἅπασαι αἱ μονάδες σκαπανέων ἐκπαιδεύονται, ὥστε νὰ ὦσιν εἰς θέσιν νὰ κατασκευάσωσι προχείρους ἀποβάθρας. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀποβάθρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως «ὁ πρὸς τῇ Σηστῷ τόπος, καθ' ὃν ἐζεύγνυτο ἡ σχεδία» (*Στράβ.* Didot ΙΓ, α, 22) τοῦ ζεύγματος δι' οὗ ὁ Ξέρξης ἥνωσε τὴν Ἄβυδον πρὸς τὴν Σηστόν. Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἄβυδον ἄκρον τοῦ Ζεύγματος εὑρίσκετο ὀλίγον ἔξωθεν τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Προποντίδος (*Στρ. αὐτόθι*), πρὸς Β δηλαδή, ἀντιθέτως δὲ εἰς τὴν Σηστὸν (τανῦν, μεταξὺ ἀκρωτηρίου Ἀκ Μπασῆ καὶ πυροβολείου Μποδάλι Καλεσσί), εἶναι λογικὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ *Ἀποβάθρα* ἔκειτο εἰς τήν, πρὸς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν δύο προμνησθέντων σημείων, μᾶλλον προέχουσαν κυρτότητα τῆς ἀκτῆς (πλάτ. 40°12′55″, μῆκ. 26°24′50″, χάρτης ἀγγλικὸς 2429: The Narrows), καθ' ἣν σχηματίζεται καὶ ἡ μεγίστη εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο στενότης τοῦ Ἑλλησπόντου. Σ. Ε. Λ.

ἀποβαίνω, ἀόρ. *ἀπέβην*· καταντῶ, καταλήγω εἴς τι: «ἀπέβη ἄριστος τεχνίτης», «τὰ πράγματα δὲν ἀπέβησαν καλῶς», «ἂς ἴδωμεν πῶς θὰ ἀποβῇ ἡ ὑπόθεσις» || ἀποβιβάζομαι εἰς τὴν ξηράν: «ἀποβαίνουσιν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς» (ἀρχ.).

ἀποβάλλω, ἀόρ. *ἀπέβαλον*· βάλλω μακράν, ῥίπτω, ἀπορρίπτω: «ἀποβάλλω τὰ ὅπλα» || ἐκβάλλω, ἀποδιώκω: «ἀπεβλήθησαν μαθηταὶ ἐκ τοῦ σχολείου», «ἀπέβαλον τὸν ὑπάλληλον,—τὴν ὑπηρέτριαν κ. τ. τ.» || χάνω, στεροῦμαι: «ἀπέβαλε πᾶσαν ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως», «δὲν δύναται νὰ ἀποβάλῃ τὰς κακὰς συνηθείας», «ἀπέβαλε καὶ τὴν στοιχειώδη αἰδῶ» || ἀμεταβ. πάσχω ἔκτρωσιν, κοιν. κάμνω ἀποβολήν, ἀόρ. *ἀπέβαλα* καὶ *ἀποβάλτηκα*: «ἀποβάλτηκε δυὸ φορὲς 'ς τὴ σειρά». Β. Φ.

ἀπόβαλμα (τὸ) καὶ ἰδιωμ. *ἀπόβαλσι* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποβάλλω*, ἔκτρωσις, ἄμβλωσις.

ἀποβάμβακο(ν) (τό)· τὰ ἐκ τοῦ κατειργασμένου βάμβακος ὑπολείμματα ἢ ἀπορρίμματα.

ἀποβαναύσωσις (ἡ)· ὁ ἐκχυδαϊσμός, ἡ ἐκβαρβάρωσις: «ἀποβαναυσωθεῖσα λέξις».

ἀποβάπτω· ἀφαιρῶ τὴν βαφὴν τοῦ σιδήρου, ἀποστομῶ.

ἀποβαρβάρωσις (ἡ)· ἐκβαρβάρωσις.

ἀπόβαρον (τό), κοιν. *ντάρα* (γαλλ. tare, ἰταλ. tara) *[Ἐμπορ.]*. Ὀνομάζεται οὕτω ἡ διαφορὰ τοῦ ὁλικοῦ βάρους ἐμπορεύματός τινος, συσκευασμένου εἰς σάκκους, κυτία ἢ δοχεῖα, καὶ τοῦ πραγματικοῦ βάρους αὐτοῦ, ἢ διαφορὰ δηλ. μεταξὺ τοῦ λεγομένου *μικτοῦ* (brut, bruto) καὶ τοῦ *καθαροῦ* βάρους (net, neto) τοῦ ἐμπορεύματος.

Συνήθως δὲν γίνεται χωριστὴ ζύγισις τῶν περιβλημάτων καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἀλλὰ προσυμφωνεῖται τὸ ἀπόβαρον μεταξὺ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ εἰς ὡρισμένον, ἀναλόγως τοῦ εἴδους, ποσοστὸν τοῦ μικτοῦ βάρους. Διά τινα πάλιν ἐμπορεύματα—ἰδίως διὰ τὰ συσκευαζόμενα εἰς σάκκους καὶ εἰς βαρέλια— τὸ ἀπόβαρον εἶναι, ὁμοίως ὡς ἄνω, προκαθωρισμένον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐν γένει, ἐπίσης δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τελωνειακῶν ἀρχῶν διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ πληρωτέου εἰσαγωγικοῦ τέλους ἐπὶ τοῦ καθαροῦ βάρους. Οὕτω δὲν παρίσταται ἀνάγκη πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀποβάρου νὰ γίνῃ ἀποσκευασία τοῦ ἐμπορεύματος, ἥτις ἄλλως τε οὔτε εὐχερὴς εἶναι, οὔτε δυνατὴ πάντοτε (ὅπως π. χ. προκειμένου περὶ σαρδελλῶν, βουτύρων κ.ἄ.).

Κατὰ τὰς διὰ σιδηροδρόμου μεταφορὰς μεγάλων ποσοτήτων ἐμπορευμάτων ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ναύλου γίνεται διὰ ζυγίσεως τῶν περιεχόντων τὸ ἐμπόρευμα βαγονίων εἰς τὰς εἰδικὰς πρὸς τοῦτο πλάστιγγας τῶν σταθμῶν· διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ ἑκά-

Digitized by Google

στου τοιούτου φορτηγοῦ ὀχήματος εἶναι ἀναγεγραμμένον τὸ «*ἀπόβαρον*» αὐτοῦ, τὸ βάρος δηλ. τοῦ βαγονίου ὅπερ πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ ἐκ τοῦ μικτοῦ βάρους ὅπερ δίδει ἡ ζύγισις. —ϖ.

ἀποβασιλεὺς (ὁ)· ὁ πρῴην βασιλεύς, ὁ παραιτηθεὶς ἢ ἐκθρονισθεὶς βασιλεύς· πβλ. *ἀποπολίτης*.

ἀπόβασις (ἡ)· ἡ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν μετάβασις, ἡ ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔξοδος, ἀποβίβασις.

— **ΣΤΡΑΤΗΓ. ΤΑΚΤ. - ΝΑΥΤ.** Καλεῖται *ἀπόβασις* ἡ ὑπὸ τμήματός τινος στρατοῦ βιαία κατάληψις παραλίου χώρου, μὴ εὑρισκομένου ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν τῶν γενικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ μέχρις ὥρας θεάτρου πολέμου. Ἡ ἀπόβασις δημιουργεῖ νέον θέατρον πολέμου, ὅπερ, μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος, σχηματίζει τὸ γενικὸν στρατηγικὸν πεδίον, τὸ ὁποῖον ὅμως, λόγῳ τῆς ἀποβάσεως, ἔχει διακοπὴν ἐν τῇ συνεχείᾳ αὐτοῦ, τόσον δὲ μείζονα, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόστασις τῆς, ἐφ' ἧς ἡ ἀπόβασις, παραλίας εἶναι μείζων.

Ἐνίοτε ἐκτελεῖται ἀπόβασις ἐπὶ ἐχθρικῆς παραλίας, χωρὶς νὰ διεξάγωνται ἕτεραι κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεις, οὔτε ἐπὶ φιλίου ἐδάφους, οὔτε ἐπὶ ἐχθρικοῦ συνεχομένου τῷ φιλίῳ, ὡς συμβαίνει κατὰ τοὺς ἀποικιακοὺς πολέμους. Κατὰ τὴν τοιούτου εἴδους ἀπόβασιν, δημιουργεῖται μεμονωμένον θέατρον πολέμου, ἐπὶ ἐδάφους μὴ εὑρισκομένου ἐν συνεχείᾳ μετὰ τοῦ φιλίου.

Διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ ἀπόβασις, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης ὁ φίλιος Στόλος· τοιαύτης μὴ ὑπαρχούσης, ζήτημα ἀποβάσεως δὲν δύναται νὰ τεθῇ.

Ἡ ἀπόβασις εἰς ἐχθρικὴν παραλίαν δυνατὸν νὰ ἔχῃ περιωρισμένην σημασίαν κατὰ βραχεῖαν διάρκειαν, ὅτε ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν ἀποβατικῶν ἀγημάτων (βλ. λ.) τῶν πολεμικῶν πλοίων (καταστροφὴ παρακτίων συγκοινωνιῶν, βάσεων, σιγησάντων πυροβολείων κλπ.) ἢ δύναται νὰ εἶναι λίαν εὐρείας σημασίας καὶ ἐκτεταμένου στρατηγικοῦ σχεδίου, ὅτε ἐκτελεῖται ὑπὸ ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων.

Δρᾶσις τοῦ Ναυτικοῦ.— Γενικῶς τὰ σχέδια τοιαύτης τινὸς ἐπιχειρήσεως καταστρώννυνται ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ ὑπὸ τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Ναυτικοῦ. Τὰ πρὸς ἀπόβασιν στρατεύματα μεταφέρονται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀποβάσεως ὑπὸ μεταγωγικῶν πλοίων τῇ *παραπομπῇ* τμήματός τινος ἢ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Στόλου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραπομπῆς ὁ Διοικητὴς τῶν ἀποβατικῶν δυνάμεων καὶ ὁ Ἀνώτερος Διοικητὴς τῆς παραπεμπούσης Ν. δυνάμεως ἐκδίδουσι τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς τὰς ὑπ' αὐτοὺς δυνάμεις, δι' ὧν καθορίζεται πᾶσα γενικὴ καὶ εἰδικὴ λεπτομέρεια τῆς ἀποβάσεως (γενικὸς σκοπός, πληροφορίαι περὶ ἐχθρικῶν δυνάμεων, χρόνος καὶ τόπος ἀποβάσεως, διάταξις ἀγκυροβολίας τῶν μεταγωγικῶν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως, τρόπος ἀποβιβάσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, πυρὰ πλοίων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀποβάσεως, ἀκτονομία, συνεννόησις, ρυμουλκίαι κλπ.).

Ὁ Ναυτικὸς ἀρχηγὸς καθορίζει ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν ναυτικὴν λεπτομέρειαν τῆς ἀποβάσεως (ἀριθμὸς λέμβων, ρυμουλκῶν, ἀτμακάτων, φορτηγίδων, σχεδιῶν, τρόπος προσγειώσεως αὐτῶν, ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται χρησιμοποιηθησόμενοι, πυρὰ πλοίων, πυρὰ ἀπὸ τῶν λέμβων ἀποβάσεως, ἀριθμὸς τῶν εἰς ἕκαστον ἀποβατικὸν μέσον ἐπιβιβασθησομένων ἀνδρῶν ἢ ποσότης ὑλικῶν κλπ.).

Τὸ τμῆμα τῆς ἀκτῆς, εἰς ὃ θὰ γίνῃ ἡ ἀπόβασις, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν δύο Ἀρχηγῶν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἀκτῆς (ρεῦμα, κατάστασις θαλάσσης, παλίρροια, ποιότης καὶ βάθος βυθοῦ, ἀσφάλεια τοῦ ἀγκυροβολίου ἀπὸ καιρικῶν συνθηκῶν, ἀκτὴ ἀμμώδης, χθαμαλή, ἀπορρὼξ κλπ.), ὡς καὶ τῆς δυνατῆς προφυλάξεως τοῦ τε ἐμψύχου καὶ ἀψύχου ὑλικοῦ ἀπὸ φυσικῶν ἢ τεχνικῶν κινδύνων. Πρὸς μόρφωσιν ὀρθῆς γνώμης δὲν πρέπει νὰ ἀρκεσθῇ τις εἰς τὰ δεδομένα τῶν ναυτικῶν χαρτῶν, ἀλλὰ δέον νὰ ἐκτελεσθῇ ἀναγνώρισις τοῦ μέρους. Διὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην ἐνδείκνυνται αἱ ὑπὸ ὑδροπλάνου λαμβανόμεναι φωτογραφίαι, δεδομένου ὅτι, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως, ἣν ἐπισκοπεῖ τὸ ὑδροπλάνον, ὁ ἐχθρὸς οὐδὲν δύναται νὰ συναγάγῃ περὶ τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἀντενδείκνυται ἡ διὰ πλοίου ἀναγνώρισις, δύναται δὲ τοῦτο νὰ ἐκτελέσῃ εἰκονικὴν ἀναγνώρισιν εἰς ἄλλο σημεῖον, ἵνα ἐξαπατηθῇ ὁ ἐχθρός.

Εὐθὺς ὡς τὸ σῶμα τῆς προκαλύψεως ἀποβῇ, γνωσθῇ δὲ ὅτι ἡ ἀκτὴ εἶναι ἐλευθέρα, ἀποβαίνει εἰδικὸν ναυτικὸν σῶμα ὑπὸ τὴν διοίκησιν πλοιάρχου τοῦ Π. Ναυτικοῦ, ὅπερ ἀναλαμβάνει καὶ ὀργανώνει αὐθωρεὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς *ἀκτονομίας*. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη συνίσταται εἰς τὴν διοίκησιν πάσης τῆς ἀκτῆς εἰς βάθος τόσον, ὅσον βρέχεται ὑπὸ τοῦ χειμερίου κύματος καὶ εἰς τὸ ἐπάναγκες μῆκος αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν ὑπεύθυνον διεύθυνσιν πάσης ἐργασίας ἐπιβιβάσεως καὶ ἀποβιβάσεως εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο στρατευμάτων καὶ ὑλικῶν. Τὸ προσωπικὸν τῆς ἀκτονομίας ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιοῦσαν εἰς ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικοὺς καὶ ναύτας δύναμιν, ὁ δὲ πλοίαρχος διοικητὴς αὐτῆς καλεῖται ἀκτονόμος (βλ. λ.).

Ἡ ὑπηρεσία τῆς ἀκτονομίας ἔχει προσέτι καθῆκον νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν μέσων ἀποβάσεως καὶ διὰ τὴν διαπεραίωσιν πέραν τῆς ζώνης τῆς δικαιοδοσίας της τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ὑλικῶν. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὅμως καθηκόντων της εἶναι ἡ ὀργάνωσις τελείας ὑπηρεσίας συνεννοήσεως διὰ παντὸς μέσου (ἀσύρματος τηλέγραφος, ἀσύρματον τηλέφωνον, σήματα διὰ βραχιόνων, διὰ προβολέως, διὰ σκυταλίδων κλπ.) μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τῶν πλοίων.

Ἡ ἀκτονομία διαιρεῖ τὴν ἀκτὴν εἰς τμήματα μήκους 500 περίπου μέτρων, ἅτινα ἀριθμολογοῦνται καὶ σημειοῦνται διὰ εἰδικῶν σημάτων κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ ἐγχρώμων φανῶν κατὰ τὴν νύκτα, ὁρίζεται δὲ δι' ἕκαστον μεταγωγικὸν ἢ ὁμάδα μεταγωγικῶν τὸ τμῆμα τῆς ἀκτῆς, εἰς ὃ θὰ γίνῃ ἡ ἀπόβασις τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀνδρῶν.

Ἡ μυστικότης ἢ οὗ τῆς ἀποβάσεως, ἡ τυχὸν εἰκονικὴ ἀπόβασις, ἡ βολὴ ὑπὸ πλοίων τοῦ στόλου πρὸ τῆς ἀποβάσεως, ἡ ἐν καιρῷ ἡμέρας ἢ νυκτὸς ἀπόβασις καὶ ἡ χρῆσις ἢ οὒ προβολέων ἀποφασίζονται ὑπὸ τῶν δύο ἀρχηγῶν. ΑΝΔΡ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ὑποστήριξις τῆς ἀποβάσεως ὑπὸ τοῦ στόλου. —Ἡ στρατιωτικὴ ἀπόβασις ἄρχεται, ἀφ' ἧς στιγμῆς αἱ πρῶται φορτηγίδες προσεγγίσωσι πρὸς τὴν ἀκτήν, δηλαδὴ ἀφ' ἧς στιγμῆς αἱ πρῶται στρατιωτικαὶ μονάδες πατήσωσιν ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς παραλίας, καὶ ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀποβιβάσεως· ἅμα δ' ὡς ἀποκτηθῇ ἐδαφικὴ ἔκτασις πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παραλίας, ἐπαρκὴς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀποβιβασθέντος στρατεύματος, καὶ συγχρόνως καταληφθῶσιν ἐδαφικοὶ χῶροι κατάλληλοι διὰ τὴν τάξιν τοῦ ἀποβιβασθέντος Πυροβολικοῦ, τότε παύει ἡ ἐπιχείρησις νὰ θεωρῆται ἀπόβασις· ἡ δ' ἐπίλοιπος ἐξέλιξις θεωρητέα ὡς συνήθης ἐπιχείρησις.

Μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς προσεγγίσεως τῶν φορτηγίδων εἰς τὴν ἀκτήν, ἡ ἐπιχείρησις τῆς ἀποβάσεως εἶναι ζήτημα ναυτικόν. Ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ ἀπόβασις, ὁ Στόλος παρέχει ἀμέριστον τὴν διὰ τῶν πυροβόλων του συνδρομὴν εἰς τὸ ἀποβιβαζόμενον στράτευμα, τόσον μᾶλλον, διότι τὸ στράτευμα τοῦτο ἴσως βραδύνῃ νὰ τάξῃ τὸ Πυροβολικόν του. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ παύσῃ ἡ ἐπιχείρησις τοῦ νὰ θεωρῆται ἀπόβασις, δυνατὸν ὁ Στόλος νὰ ὑποβοηθῇ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα ἀποβάσεως· τότε πρόκειται περὶ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Στόλου, δηλαδὴ περὶ ἐπιχειρήσεων δυναμένων νὰ διεξαχθῶσι καθ' ἃς περιστάσεις στράτευμά τι εὑρίσκεται ἐγγὺς τῇ θαλάσσῃ, ἀδιαφόρως τοῦ ἂν τὸ στράτευμα τοῦτο εὑρέθη ἐκεῖ μετὰ ἀπόβασιν, ἢ διότι αἱ γενικαὶ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐξελίσσονται ἐγγὺς τῇ θαλάσσῃ, ἀλλ' ἐν πλήρει συνεχείᾳ τοῦ θεάτρου πολέμου.

Δυσκολίαι τῆς ἀποβάσεως.—Ἡ ἀπόβασις ἦτο πάντοτε μία ἐκ τῶν δυσκόλων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, κατέστη δὲ σήμερον ἔτι δυσκολωτέρα. Οἱ λόγοι τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀποβάσεως εἶναι οἱ κάτωθι:

1) Διὰ θαλάσσης δὲν εἶναι εὔκολος ἡ σύγχρονος μεταφορὰ μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ.

2) Καὶ ἐὰν ἡ ἀφθονία τῶν θαλασσίων μέσων (μεταγωγικῶν πλοίων) ἐπιτρέπῃ τὴν σύγχρονον μεταφορὰν μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ, πάντως ἡ σύγχρονος ἀποβίβασις εἶναι ἀδύνατος, διότι αἱ πρόσφοροι, ἀπὸ ναυτικῆς ἀπόψεως, ἀκταὶ δὲν εἶναι πολλαί· ἄλλως τε οἱ σημερινοὶ Στρατοὶ εἶναι πολὺ ἐπιβεβαρημένοι ὑπὸ μεγάλης ποσότητος Πυροβολικοῦ καὶ πυρομαχικῶν ἐν γένει, πρὸς δὲ ὑπὸ διαφόρων πολεμικῶν τεχνικῶν μηχανημάτων (αρμάτων, ἀεροπλάνων, ἁσυρμάτων, κτλ.), συνεπῶς καὶ τῶν διὰ ταῦτα μεταγωγικῶν μέσων (κτηνῶν, φορτηγῶν αὐτοκινήτων κτλ.), ὥστε ἡ ἀποβίβασις των νὰ μὴ εἶναι σήμερον δυνατὴ ἐν τῇ τυχούσῃ ἀκτῇ, τῇ, ἀπὸ ναυτικῆς ἀπόψεως, ἴσως καταλλήλῳ (δυνατὴ ἡ προσέγγισις τῶν φορτηγίδων), καθ' ὅσον ἀπαιτοῦνται καὶ εἰδικὰ μέσα ἀποβιβάσεως (ἀποβάθραι, βαροῦλκα, κτλ.). Τὸ ὅτι, τὴν πρωΐαν τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1854, ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς ὡραίας παραλίας τοῦ Ὄουλδ-φὸρτ (Old-fort), νοτίως τῆς Εὐπατορίας ἐν Κριμαίᾳ, τρεῖς Γαλλικαὶ Μεραρχίαι ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τοιαῦται ἀποβιβάσεις ἐκτελοῦνται καὶ σήμερον τόσον ταχέως, καὶ δὴ ἐπὶ παραλιῶν μὴ ἐχουσῶν οὐδὲν τεχνικὸν μέσον. Μεθ' ὅλας δὲ τὰς σημερινὰς ὀργανώσεις, ὡς π. χ. μονάδας ἀποβάθρων κτλ., αἱ δυσκολίαι ὑπάρχουσι πάντοτε.

3) Ἡ ἀπὸ τῆς παραλίας προχώρησις δὲν δύναται ν' ἄρξηται διὰ μεγάλων συγχρόνως δυνάμεων, καθ' ὅσον ἡ ἀποβίβασις ἐκτελεῖται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, πρὸς δὲ πολὺ πιθανὸν ἡ προχώρησις νὰ μὴ τυγχάνῃ ὑποστηρίξεως ὑπὸ Πυροβολικοῦ· βεβαίως εἰς τοὺς μὴ εἰδικοὺς τὸ τοιοῦτον φαίνεται περίεργον, ἀλλ' εἰς τούτους ἐπεξηγοῦμεν ὅτι τὰ πυροβόλα τοῦ Στόλου δὲν εἶναι πάντοτε ἱκανὰ ἵνα ὑποστηρίζωσιν ἀγῶνα κατὰ ξηράν, καθ' ὅσον τὰ πυροβόλα τοῦ στόλου εἶναι τῆς κατηγορίας τῶν μακρῶν, συνεπῶς τῶν ἀδυνατούντων νὰ βάλλωσι κατὰ στόχων βαθέως προκεκαλυμμένων (π. χ. Πυροβολικὸν τοῦ ἀντιπάλου στρατεύματος) ἢ ποιούντων εὐρυτάτην χρῆσιν τοῦ ἐδάφους (ἀντίπαλον Πεζικόν), πρὸς δὲ τὰ πυροβόλα ταῦτα εἶναι καταλληλότατα διὰ καταστροφὴν ἀψύχων στόχων, οὐχὶ δὲ διὰ βολὴν κατὰ στόχων ἐμψύχων καὶ δὴ προκεκαλυμμένων.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις σαφῶς τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης μειονεκτικῆς καταστάσεως τοῦ ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς ἀποβάσεως στρατεύματος ἂς παραλληλίσῃ ταύτην πρὸς στράτευμά τι προχωροῦν ἐκ τῆς βάσεως τμηματικῶς, ἴσως δὲ καὶ ἄνευ ὑποστηρίξεως Πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀρχικὴ βάσις ἐξορμήσεως θεωρητέα ἡ παραλία. Εἰς παλαιοτέρας ἐποχάς, τὸ μειονέκτημα τῆς παραγράφου ταύτης δὲν ἐνεῖχε τὴν σημασίαν τῆς σήμερον, διότι πᾶσα ἀπόβασις εἶχε συνήθως αἰφνιδιαστικὸν χαρακτῆρα· ὡς π.χ. τὸ στράτευμα τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, τὴν 1ην Ἰουλίου 1798, εἰς τήν, παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου, παραλίαν· τ' Ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα εἰς τὴν παραλίαν Ὄουλδ-φὸρτ τῆς Κριμαίας τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1854 (ἡ αἰφνιδιαστικὴ αὕτη ἀπόβασις ἐπέτυχε, λόγῳ τῆς εἰκονικῆς ἀποπείρας πρὸς ἀπόβασιν ἐπὶ τῆς, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Κάτχα, ἀκτῆς)· τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα εἰς Κρήτην, κατὰ Ἰανουάριον 1897· χαρακτῆρα αἰφνιδιαστικόν, ἐπιζητούμενον βεβαίως καὶ σήμερον, ἀλλὰ συνήθως μὴ κατορθούμενον, καθ' ὅσον, ἄλλοτε, ἐπρόκειτο περὶ ἀποβάσεως πεζικῶν τινων μόνον μονάδων καὶ ὀλιγίστων πυροβόλων, συνεπῶς ἀπαιτούσης χρόνον ἐλάχιστον, ἐνῷ σήμερον πρόκειται περὶ ἀποβάσεως μονάδων, ἐπιβεβαρημένων πολὺ διὰ πυροβόλων καὶ λοιπῶν μηχανημάτων, συνεπῶς ἀπαιτούσης χρόνον πολύν, τὰ δὲ μέσα συνεννοήσεως τῆς σήμερον εἶναι ἀκαριαῖα· ἅμα δ' ὡς ἐκλείψῃ ἡ ἔννοια τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, ὁ χρόνος τῆς συγκεντρώσεως ἐχθρικῶν στρατευμάτων, πρὸς τὴν παραλίαν τῆς ἀποβάσεως, εἶναι σήμερον ταχύτατος, λόγῳ τῶν σιδηροδρομικῶν, αὐτοκινητικῶν, ἀεροπλοϊκῶν μέσων μεταφορᾶς· συνεπῶς, τὸ ὅτι ἐξελέγη ἔρημός τις παραλία δι' ἀπόβασιν, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ παραλία αὕτη θὰ ἐξακολουθῇ παραμένουσα ἔρημος, καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀποβάσεως. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐχθρικὸν Πυροβολικὸν ἐτάσσετο ἄλλοτε ἀποκεκαλυμμένως ἐπὶ τῶν κορυφογραμμῶν, οἱ δὲ πεζοὶ δὲν ἐποίουν εὐρεῖαν χρῆσιν τοῦ ἐδάφους, συνεπῶς τὰ πυροβόλα τοῦ Στόλου ἠδύναντο σχεδὸν πάντοτε νὰ ὑποβοηθῶσι, διὰ τῶν πυρῶν των, τὸ ἀποβιβαζόμενον στράτευμα.

Σήμερον, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, ἐπιβάλλεται ἡ ἐκτέλεσις εἰκονικῶν ἀποβάσεων, ἵνα τοιουτοτρόπως περισπᾶται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ἐφ' ἧς σκοπεῖται ἡ πραγματικὴ ἀπόβασις· ὡς π.χ. ἡ εἰκονικὴ ἀπόβασις εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ (Σάρου), ἀπέναντι τῶν Τουρκικῶν γραμμῶν τοῦ Πλαγιάρι (Μπουλαΐρ), κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων τὸν Ἀπρίλιον 1915. Ἐπὶ πλέον, ἐπιβάλλεται ἡ ἐκτέλεσις ἀποβάσεως ἐπὶ πολλῶν σημείων τῆς ἐκλεγείσης ἀκτῆς, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων, ἵνα τοιουτοτρόπως περιφέρηται ὁ ἀντίπαλος εἰς τὴν ἀδυναμίαν συγκεντρώσεως τῶν προσπαθειῶν του ἐφ' ἑνὸς σημείου. Ἡ ἐπὶ πολλῶν ἀκτῶν ἀπόβασις εἶναι ζήτημα στρατηγικόν, ἡ δ' ἐπὶ πολλῶν σημείων μιᾶς ἑκάστης ἀκτῆς εἶναι ζήτημα τακτικόν.

Τὸ ὅτι ὅμως ὑπάρχουσι δυσκολίαι, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι σήμερον δὲν ἐκτελοῦνται ἀποβάσεις. Παραδείγματα ἐπιτυχῶν ἀποβάσεων, κατὰ τὰς νεωτέρας ἐποχὰς (λέγοντες δ' ἐπιτυχίαν ἐννοοῦμεν τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀποβάσεως, καὶ οὐχὶ τὰς μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἐπιχειρήσεις, διότι αὗται εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὴν ἀπόβασιν) εἶναι τὰ ἑξῆς: Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1897, ἀπεβιβάσθη εἰς Κρήτην τὸ ὑπὸ τὸν Τιμολέοντα Βάσσον Ἑλληνικὸν στράτευμα. Τὴν 20ήν Φεβρουαρίου 1904 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Κορέας (εἰς Τσεμοῦλπο) ἡ ὑπὸ τὸν Κουρόκι 1η Ἰαπωνικὴ στρατιά· ἡ δ' ἀπόβασις αὕτη ἐπέτυχε πλήρως, καίτοι ἐξετελέσθη ἐγγύτατα τῇ πρωτευούσῃ τῆς Κορέας (τῆς Σεούλ), τῇ ἐπιτηρουμένῃ ὑπὸ τοῦ Σώματος τοῦ Ρώσου Στρατηγοῦ Σασοῦλιτς, ἀποτελουμένου ἐκ δύο Μεραρχιῶν καὶ μιᾶς Ταξιαρχίας Κοζάκων. Τὴν 5ην Μαΐου 1904 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Λιάο-τοῦνγκ (εἰς Πιτσεοῦ) ἡ ὑπὸ τὸν Ὄκου 2α Ἰαπωνικὴ Στρατιά. ἡ ἀπόβασις αὕτη ἐξετελέσθη ἐπὶ χερσονήσου, ἀραιότατα ἐπιτηρουμένης ὑπὸ ἀσθενῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων, καθ' ὅσον ὁ Στέσελ εἶχεν ἐντείνει πολὺ τὴν προσοχήν του κατὰ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Πὸρτ-Ἄρθοὺρ. Τὴν 25ην Ἀπριλίου 1915 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως (Ἐκστρατεία Δαρδανελλίων), ὁ ὑπὸ τοὺς Hamilton καὶ Amade Ἀγγλογαλλικὸς Στρατός, καίτοι ἡ ἀπόβασις ἀνελήφθη ἐπὶ χερσονήσου ἀμυντικῶς ὠργανωμένης καὶ διαθετούσης

Digitized by Google

διὰ τὴν ἄμυνάν της τὴν ὑπὸ τὸν Λίμαν φὸν Σάνδερς 5ην Τουρκικὴν Στρατιάν, ἐξ 6 Μεραρχιῶν καὶ μιᾶς Ταξιαρχίας Ἱππικοῦ, ἤτοι περὶ τοὺς 85,000 ἄνδρας.

Σκοπὸς τῆς ἀποβάσεως. — Ἡ ἀπόβασις ἐκτελεῖται δι' ἕνα τῶν κάτωθι σκοπῶν:

1) Πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τοῦ ἀντιπάλου (ἀπειλὴ στρατηγικοῦ πλευροῦ ἢ νώτων)· ὡς π. χ. ἡ σχεδιασθεῖσα, διὰ τὸν Αὔγουστον 1870, ἀπόβασις Γαλλικοῦ Στρατοῦ εἰς τινα Γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς, ἡ μὴ ἐκτελεσθεῖσα ὅμως, λόγῳ ἀδυναμίας τῶν Γάλλων τοῦ ν' ἀφαιρέσωσι δυνάμεις ἐκ τοῦ ἐδάφους των, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ Μεραρχία τῶν πεζοναυτῶν παρέστη ἀνάγκη νὰ σταλῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Châlons· τὸ ἂν θὰ ἐπετύγχανε τοιαύτη Γαλλικὴ ἀπόβασις ἐπὶ Γερμανικοῦ ἐδάφους, τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα· ἀρκεῖ ὅμως νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ διέθετον, κατὰ πάσης τυχὸν ἀποπείρας ἀποβάσεως, τὸ ὑπὸ τὸν Βόγελ Φαλκενστάϊν Σῶμα στρατοῦ. Ἡ εἰς Ἁγίους Σαράντα τῆς Ἠπείρου ἐκτελεσθεῖσα, τὴν 24ην Νοεμβρίου 1912, ἀπόβασις Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὑπὸ τὸν Μέξαν. Ἡ εἰς Θεσσαλονίκην, κατ' Ὀκτώβριον 1915, ἀπόβασις τοῦ ὑπὸ τὸν Σαράϊγ Γαλλικοῦ στρατεύματος. Ἡ εἰς Μουδανιὰ ἀπόβασις Ἑλληνικοῦ στρατεύματος τὴν 27ην Ἰουνίου 1920, ἵνα ἐπέλθῃ ἀντιπερισπασμὸς τῶν Κεμαλικῶν στρατευμάτων, τῶν παρενοχλούντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοὺς κατέχοντας τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου Ἄγγλους.

2) Πρὸς ἐπίτευξιν εἰδικῶν πλεονεκτημάτων· ὡς π. χ. ἡ ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων κατ' Ἀπρίλιον 1915, διότι ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως ἀπετέλει ζωτικὸν χῶρον διὰ τὴν Τουρκίαν, καθ' ὅσον, διὰ τῆς καταλήψεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀνταντικῶν, θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐξουδετερωθῶσιν αὐτὰ ταῦτα τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐάν, ἐννοεῖται, ηὐωδοῦντο αἱ, μετὰ τὴν ἀπόβασιν, ἐπιχειρήσεις κατὰ ξηρὰν ἐπὶ τῆς χερσονήσου. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ἀπόβασις εἰς Νικομήδειαν, τὴν 24ην Αὐγούστου 1920, ἐπὶ τῷ σκοπῷ παρεμβολῆς Ἑλληνικοῦ στρατεύματος μεταξὺ τοῦ Ἀγγλικοῦ, τοῦ κατέχοντος τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, καὶ τοῦ Κεμαλικοῦ.

3) Πρὸς κατάληψιν σημαινούσης πόλεως, διότι τότε ἡ, ἐκ τῆς ἀπωλείας τῆς πόλεως ταύτης, ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀντιπάλου Χώρας εἶναι μεγίστη· ὡς π. χ. ἡ ὑπὸ τῶν Ἀγγογάλλων ἐκστρατεία τῆς Κριμαίας, καθ' ἣν, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Σεβαστουπόλεως, ἐπεζητεῖτο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ρωσίας, ἥτις καὶ ὄντως ἐπῆλθε μετὰ τήν, κατὰ Σεπτέμβριον 1855, κατάληψιν τῆς πόλεως ταύτης.

4) Πρὸς δημιουργίαν τετελεσμένου γεγονότος· ὡς π. χ. ἡ ὑπὸ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ἀπόβασις εἰς Κρήτην, κατὰ Ἰανουάριον 1897. Ἡ ὑπὸ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος κατάληψις τῆς Καβάλλας, τὴν 27 Ἰουνίου 1913. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος κατάληψις τῆς Σμύρνης, τὴν 2 Μαΐου 1919. Τὸ ὅτι ἡ εἰς Καβάλλαν ἀπόβασις τῷ 1913 ἐπέφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, ἐνῷ αἱ εἰς Κρήτην τῷ 1897 καὶ εἰς Σμύρνην τῷ 1919 δὲν ἐπέφερον, τοῦτο εἶναι ἄλλο ζήτημα.

5) Πρὸς ἀπόκτησιν εὐκολιῶν διὰ τὰς περαιτέρω στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις· ὡς π.χ. κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων ἀποβάσεις, εἰς Κορέαν τὴν 20ήν Φεβρουαρίου 1904 καὶ εἰς Λιάο-τούνγκ τὴν 5ην Μαΐου 1904, καθ' ὅσον, διὰ τῆς καταλήψεως μὲν τῆς Κορέας ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων ἐξετοπίζοντο οἱ Ρῶσοι ἀπὸ τῆς χερσονήσου ταύτης καὶ ἀπωθοῦντο πρὸς τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, συνεπῶς κατὰ τὰς κυρίας ἐπιχειρήσεις ἐν τῇ κεντρικῇ Μαντζουρίᾳ ἠδύναντο οἱ Ἰάπωνες νὰ δρῶσιν ἐλευθέρως, μὴ ἀπασχολούμενοι διὰ τὰ νῶτά των (Κορέα), διὰ τῆς καταλήψεως δὲ τοῦ Λιάο-τούνγκ ἀπωθοῦντο οἱ Ρῶσοι πρὸς τὸ Πὸρτ-Ἄρθούρ, ἔνθα καὶ ἀπεκλείοντο πολιορκητικῶς ἀπὸ ξηρᾶς ὑπὸ τῆς ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον ἀποβιβασθείσης 3ης Ἰαπωνικῆς Στρατιᾶς τοῦ Νοτζῆ.

6) Πρὸς κατάληψιν ὅσον τὸ δυνατὸν πλειόνων ἐδαφῶν, δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀντιστάθμισμα κατὰ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης· ὡς π.χ. ἡ ἀπόβασις τῶν Ἰαπώνων ἐπὶ τῆς νήσου Σαχαλίνης τὴν 7 Ἰουλίου 1905. Αἱ ἀποβάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος πρὸς κατάληψιν τῆς Λήμνου τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1912, τῆς Μυτιλήνης τὴν 8ην Νοεμβρίου 1912, τῆς Χίου τὴν 11ην Νοεμβρίου 1912, κτλ., τοῦ Δεδεαγάτς τὴν 12ην Ἰουλίου 1913, κτλ· ἡ ἀπόβασις Ἑλληνικοῦ στρατεύματος εἰς Πάνορμον τὴν 18ην Ἰουνίου 1920.

Κατάλληλος χρόνος καὶ τόπος δι' ἀποβασιν. — Ἀφοῦ ἐπιζητεῖται ἡ δι' αἰφνιδιαστικῆς ἐνεργείας ἀπόβασις, φυσικὴ συνέπεια θεωρεῖται ὅτι τὸ λυκαυγὲς εἶναι ἡ καταλληλοτέρα δι' ἀπόβασιν ὥρα· αὐτονόητον καθίσταται δ' ὅτι ἡ ὁμίχλη, ἡ βροχή, ἡ πίπτουσα χιὼν ὑποβοηθοῦσι τὰ μέγιστα τὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν ἀποβάσεως, ἐν ἰδιαιτέρᾳ μάλιστα ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἐκτελουμένης. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν τοπικὸν χῶρον τῆς ἀποβάσεως, ἐπιζητεῖται πάντοτε νὰ εὑρίσκεται οὗτος κάπως ἐν προκαλύψει· ὡς π.χ. κατὰ τὴν εἰς Κοὺμ-Καλὲ ἀπόβασιν (Ἐκστρατεία Δαρδανελλίων κατ' Ἀπρίλιον 1915), τὸ Γαλλικὸν στράτευμα ἐπωφελήθη στενῆς τινος ἐδαφικῆς λωρίδος, εὑρισκομένης εἰς τὴν βάσιν τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου, συνεπῶς ἐντὸς ἀπυροβλήτου χώρου ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν πολυβόλων.

Ἐκτέλεσις τῆς στρατιωτικῆς ἀποβάσεως. — Ἐνίοτε, αἱ πρῶται ἀποβιβαζόμεναι μονάδες γίνονται δεκταὶ ὑπὸ τοιούτου ἐχθρικοῦ πυρός, ὥστε νὰ τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ ἐξακολούθησις τῆς περαιτέρω ἀποβάσεως. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν εἰς Καμπὰ Τεπὲ ἀπόβασιν (Ἐκστρατεία Δαρδανελλίων τὸν Ἀπρίλιον 1915) τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατεύματος, ἡ ἐρρωμένη ἀντίστασις τῶν, ὑπὸ τὸν τότε ἀντισυνταγματάρχην Μουσταφᾶ Κεμάλ, Τουρκικῶν στρατευμάτων (τῆς ἔκτοτε πασιγνώστου 19ης Τουρκικῆς Μεραρχίας) ἐξηνάγκασε τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Birdwood νὰ σκεφθῇ περὶ διακοπῆς τῆς ἀποβάσεως καὶ ἐπιβιβάσεως ἐπὶ τῶν πλοίων. Κατὰ τὴν παρὰ τὸ Κοὺμ Τεπὲ ἀπόβασιν (Ἐκστρατεία Δαρδανελλίων), Ἀγγλικοῦ στρατεύματος, ἐξηναγκάσθη ἐπίσης τοῦτο νὰ διακόψῃ τὴν ἀπόβασιν, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπέστη τρωτότητα, ὑπερβαίνουσαν τὰ 75%.

Αἱ πρῶται ἀποβιβαζόμεναι μικραὶ μονάδες προσπαθοῦσι νὰ καταλάβωσι κατάλληλα ἐδαφικὰ σημεῖα, ἀφ' ὧν νὰ δύνανται νὰ προκαλύψωσι τὴν ὅλην ἀπόβασιν (ἐγκατάστασις προφυλακῶν), πρὸς δὲ καὶ νὰ διευκολύνωσι τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπακολουθήσῃ προχώρησιν, καθ' ὅσον αἱ προφυλακαὶ αὗται θ' ἀναλάβωσιν ἐντὸς ὀλίγου τὸ ἔργον τῆς γενικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ ἀπόβασις εἶναι μία τῶν εἰδικῶν περιπτώσεων, καθ' ἣν ἐπιβάλλεται ἡ *γενικὴ ἐμπροσθοφυλακή*. Δι' ὃ, ὁ Στρατηγὸς Δούσμανης, ὁ κατὰ τῆς γενικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς κεκηρυγμένος, συνιστᾷ ταύτην διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἀποβάσεως. «Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἀποβιβάζεται εἰς θέσιν μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ εὑρισκομένην, καί, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποβιβάσεως, διευθύνεται πρὸς τὰ σημεῖα ἅτινα προορίζονται διὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἄλλων φαλάγγων, ὡς διαδοχικῶς καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν προκεχωρημένων αὐτῆς τμημάτων βοηθεῖ ταύτας εἰς τὴν ἀπόβασιν» (Συμπλήρωμα Καν. Ἐκστρατ. *Δούσμανη* 1921, σελ. 92).

Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι τὰ πρῶτα πεζικὰ τμήματα ἀναλαμβάνουσι καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ὑδροπλάνων τοῦ Στόλου, δεδομένου ὅτι, κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἀποβάσεως, οὔτε τὸ ἱππικὸν οὔτε τὰ ἀεροπλάνα τοῦ στρατοῦ ἔχουσιν ἀκόμη ἀποβιβασθῇ. Πάντως, κατὰ τὴν ἀπόβασιν, ἡ κυριωτέρα ἀναγνώρισις εἶναι ἡ ἐγγύς, διότι ὁ ἀντίπαλος θὰ ἔχῃ καταλάβει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θέσεις πλησίον τῆς ἀκτῆς. Εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς δὲν συνέβαινε τοῦτο πάντοτε, σήμερον ὅμως, ὁπότε τὰ μέσα τῆς συνεννοήσεως καὶ τῶν μεταφορῶν εἶναι ταχύτατα, θὰ προφθάσῃ σχεδὸν πάντοτε ὁ ἀμυνόμενος νὰ καταλάβῃ θέσεις, ἔστω καὶ μὴ προμελετηθείσας ἐκ τῶν προτέρων. Προκειμένου δὲ περὶ ἀναγνωρίσεως μακρὰν ἐρεύνης, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ ἂν πορεύηται πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς ἀποβάσεως ἐχθρικὸν στράτευμα, ἐκ ποίας κατευθύνσεως, ποίας δυνάμεως, κτλ., αὕτη ἐκτελεῖται δι' ὑδροπλάνων τοῦ Στόλου, φερόντων παρατηρητὰς τοῦ Στρατοῦ.

Ἅμα ὡς αἱ ἀποβιβασθεῖσαι δυνάμεις αὐξηθῶσιν, αἱ ὡς προφυλακαὶ προσωρινῶς ταχθεῖσαι ἄρχονται τῆς προχωρήσεώς των, διὰ τὴν κατάληψιν νέων σημείων μᾶλλον πρὸς τὰ ἐμπρός, εἰς τρόπον ὥστε, ὄχι μόνον νὰ κατακτᾶται ἔδαφος ὁλονὲν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παραλίας, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχηται χῶρος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀποβιβαζομένων μονάδων. Ἡ τοιαύτη προχώρησις δὲν γίνεται σήμερον οὔτε τόσον ὁμαλῶς οὔτε τόσον ταχέως. Τοῦθ' ὅπερ συνέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τῷ 1798, ὁπότε, ἐπὶ τῇ ἀποβιβάσει τοῦ Ναπολέοντος, ἐκλείσθησαν οἱ Μαμελοῦκοι ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ εἰς Κριμαίαν τῷ 1854, ὁπότε, ἐπὶ τῇ ἀποβιβάσει τῶν Ἀγγλογάλλων εἰς τὴν παρὰ τὴν Εὐπατορίαν ἀκτήν, ὁ Ρωσικὸς στρατὸς τοῦ Μεντζικὼφ ἀπεσύρθη, ἵνα ταχθῇ ἐπὶ καταλλήλων θέσεων πρὸς τὰ ὀπίσω (πρὸς Νότον δῆλα δή), δὲν συμβαίνει σήμερον. Οὕτω, π. χ., τὴν 29ην Ἀπριλίου 1915, ἤτοι τέσσαρας ὅλας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀποβάσεως, τὸ Αὐστραλιανὸν Πεζικόν, κατὰ τὴν εἰς Καμπὰ Τεπὲ ἀπόβασίν του (ἐκστρατεία Δαρδανελλίων), δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ καταλάβῃ εἰμὴ ἔδαφος ἔχον βάθος ἀπὸ τῆς παραλίας περὶ τὰ 1500 μόνον μέτρα.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἐπαρκῶν σχετικῶς δυνάμεων, ἀποβιβάζεται τὸ ἐλαφρὸν Πυροβολικόν, ὅπερ ἀμέσως τάσσεται πρὸς πυροβόλησιν, ὡς δηλαδὴ θὰ ἔπραττε τὸ Πυροβολικὸν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εἰς συνήθη ἀγῶνα. Ὅπως δ' εἰς τοῦτο αἱ ὑπέρμετροι προφυλάξεις καὶ ἐξασφαλίσεις ἀπαγορεύονται, ἀπαραλλάκτως συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἀποβιβαζόμενον Πυροβολικόν. Ἐνῷ δ' ἄλλοτε ἡ ἐξεύρεσις καταλλήλων διὰ τὸ Πυροβολικὸν θέσεων ἠδύνατο ἴσως νὰ δικαιολογήσῃ τὴν βραδεῖαν ἀποβίβασίν του (*ἀπόλυτος ἀνάγκη κορυφογραμμῶν*), σήμερον βραδύτης ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιολογεῖται, διότι τὸ Πυροβολικὸν δύναται νὰ ταχθῇ ἢ ὄπισθεν συστάδος δένδρων ἢ εἰς 500 καὶ πλέον μέτρων ἀπόστασιν ὄπισθεν κορυφογραμμῆς, κτλ.

Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Πεζικοῦ καὶ τοῦ ἐλαφροῦ Πυροβολικοῦ ἄρχεται ἡ ἀποβίβασις καὶ ἡ πρὸς πυροβόλησιν τάξις τοῦ ἐπιλοίπου Πυροβολικοῦ, τηρουμένων τῶν βασικῶν ἀρχῶν, ὡσανεὶ ἐπρόκειτο περὶ ἀναπτύξεως τοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ κυρίου σώματος (βλ. λ. ἀνάπτυξις). Μέχρις οὗ δυνηθῇ νὰ ταχθῇ πρὸς πυροβόλησιν τὸ Πυροβολικόν, τὰ πυροβόλα τοῦ Στόλου ὑποστηρίζουσι τὸ ἀποβιβασθὲν Πεζικόν, ἐφ' ὅσον τεχνικῶς τοῖς εἶναι δυνατόν. Ἀλλ' ἐν ᾗ περιπτώσει τεχνικαὶ ναυτικαὶ δυσκολίαι παρεμβάλλονται εἰς τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Πυροβολικοῦ, τὸ Πεζικὸν δὲν πρέπει ν' ἀδρανῇ, ἀλλὰ νὰ προσπαθῇ νὰ προχωρῇ διὰ τὴν ἑκάστοτε κατάληψιν νέων σημείων στηρίγματος μᾶλλον προκεχωρημένων· ἐν ᾗ ὅμως περιπτώσει ἡ προχώρησις του δυσκολεύεται ὑπερμέτρως, τότε πρέπει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς γενικὰς ἀρχὰς πάσης σημερινῆς προχωρήσεως· δηλαδὴ πρέπει ν' ἀναμένῃ τὴν ὑποστήριξιν ἐκ μέρους Πυροβολικοῦ, φροντίζον ὅπως ἐξασφαλίζῃ τὴν κατοχὴν τοῦ μέχρις ὥρας καταληφθέντος ἐδάφους, ὀργανῶνον ἀμυντικῶς τὰς θέσεις του.

Ἡ ἀποβίβασις τοῦ Ἱππικοῦ δὲν ἐπείγει· διότι τὴν μὲν μακρὰν ἔρευναν ἐκτελοῦσι προσωρινῶς τὰ ὑδροπλάνα τοῦ Στόλου, τὴν δ' ἐγγὺς ἐκτελεῖ τὸ Πεζικόν, τόσον μᾶλλον διότι κατὰ τὰς ἀποβάσεις ἡ ἐπαφὴ δὲν βραδύνει νὰ ἐπέλθῃ, λόγῳ τῆς ἐγγύτητος τῶν ἐχθρικῶν θέσεων πρὸς τὴν παραλίαν. Ἐὰν ὅμως παρίσταται ἀνάγκη χρησιμοποιήσεώς του πεζῇ, τότε ἀποβιβάζεται ἄνευ τῶν ἵππων του, ὁπότε θεωρεῖται ὡς Πεζικόν. Ἡ ἀποβίβασις τῆς Ἀεροπλοΐας ἐπίσης δὲν ἐπείγει· διότι ἐφ' ὅσον ἡ ἀποβίβασις δὲν ἔχει περαιωθῇ, συνεπῶς ὁ Στόλος ὑποστηρίζει ταύτην, ἡ ἔρευνα ἐκτελεῖται ὑπὸ ὑδροπλάνων τοῦ Στόλου, φερόντων παρατηρητὰς τοῦ Στρατοῦ. Ἡ ἐπίλοιπος προχώρησις εἶναι ἀπαράλλακτος πρὸς προχώρησιν συνήθους ἀγῶνος, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται δὲν παρεμβάλλωνται τεχνικαὶ ναυτικαὶ δυσχέρειαι εἰς τὴν ἀποβίβασιν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐφ' ὅσον ἀποβιβάζεται ὁλόκληρον τὸ στράτευμα, διότι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τὸ ἀρχικῶς ἀποβιβασθὲν στράτευμα θὰ στερῆται ἐφεδρειῶν, τοῦ ἀναγκαιοῦντος Πυροβολικοῦ κτλ. Τὸ ἀποβιβασθὲν καὶ προχωροῦν στράτευμα δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει ὅτι εὑρίσκεται διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν αἰφνιδιασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου, ἐπιδρομῆς (coup de main), καὶ συνήθων ἀντεπιθέσεων ἐκ μέρους αὐτοῦ. Τὰ μέτρα ἀσφαλείας του, ἰδίως κατὰ τὴν νύκτα, ἢ ἐν καιρῷ ὁμίχλης, βροχῆς, πιπτούσης χιόνος, πρέπει νὰ εἶναι εἰς ἄκρον ἐπιμεμελημένα.

Τὸ ἀποβιβασθὲν στράτευμα μόλις δυνηθῇ νὰ προχωρήσῃ ἐπ' ἀρκετόν, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐδαφικὴν εὐρύτητα καὶ βάθος, ὀφείλει πάραυτα νὰ ὀργανωθῇ ἀμυντικῶς (βλ. λ. ἀμυντικὴ ὀργάνωσις)· τὸ ὅτι προτίθεται νὰ προχωρήσῃ, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δύναται νὰ παραμελήσῃ τὴν ἀμυντικὴν του ὀργάνωσιν, δεδομένου ὅτι σήμερον ἡ ἀμυντικὴ ὀργάνωσις δὲν εἶναι ἔργον μόνον τοῦ ἀμυνομένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπιτιθεμένου. Ἄνευ ἀμυντικῆς ὀργανώσεως διακινδυνεύει τὸ ἀποβιβασθὲν στράτευμα ν' ἀπωθηθῇ ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν εἰς πρώτην τυχοῦσαν μικρὰν ἀποτυχίαν· ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ἀμυντικὴ ὀργάνωσις τῷ παρέχει ἔρεισμα δι' ἤρεμον ἀναστροφὴν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δι' ἀνακοπὴν τῆς ἀπωθήσεώς του. Ἐὰν προβλέπηται ὅτι αἱ περαιτέρω ἐπιχειρήσεις θὰ εἶναι μακροχρόνιοι, τότε ἡ ἀμυντικὴ ὀργάνωσις ἐνισχύεται μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ καθίσταται αὕτη ἡμιμόνιμος ὀχύρωσις. Τοιαύτη ἦτο, π. χ., τὸ πρὸ τῆς Λισσαβῶνος (Βορειοανατολικῶς αὐτῆς) ὀργανωθὲν τῷ 1810 ὑπὸ τοῦ Οὐέλιγκτον περικεχαρακωμένον στρατόπεδον (camp retranché) τοῦ Τόρες-Βέδρας· τὸ ἐν Μακεδονίᾳ ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ Σαράϊγ τῷ 1916 γνωστὸν περικεχαρακωμένον στρατόπεδον.

Ἐν Κριμαίᾳ τῷ 1854 δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐγένετο ἀμυντικὴ ὀργάνωσις ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, διότι τ' Ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα, εὑρεθέντα ταχύτατα πρὸ τῆς Σεβαστουπόλεως, ἤρξαντο, ἀπὸ Νοεμβρίου 1854, τοῦ πολιορκητικοῦ ἀγῶνος, συνεπῶς πᾶσα ὀργάνωσις ἀπέβλεπε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων τῷ 1915 ἐγένετο μὲν ἀμυντικὴ ὀργάνωσις, ἀλλ' ἡ σοβαρά, ἀλλ' οὐχὶ ὑφ' οἷον πνεῦμα ἐλέχθη ἀνωτέρω, καθ' ὅσον τ' Ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἡμερῶν ἠναγκάσθησαν νὰ μεταπέσωσιν εἰς στασιμότητα, ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς ἀντοχῆς τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως Τουρκικῶν στρατευμάτων (5ης Τουρκικῆς Στρατιᾶς)· συνεπῶς ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1915 εἶχεν ἀρχίσει ἡ ὀργάνωσις δύο ἀντιμετώπων χαρακωμάτων, παρεμφερῶν πρὸς τὰ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ θεάτρου πολέμου.

Digitized by Google

Ἄμυνα κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἀποβάσεως.— Ἡ ἄμυνα κατὰ πάσης ἀποβάσεως παραλληλιστέα πρὸς ἄμυναν κατ' ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ἐπερχομένου αἰφνιδιαστικῶς ἐξ ἀγνώστου τινὸς κατευθύνσεως. Καίτοι σήμερον ἡ ἐν ἀναμονῇ τάξις τῶν στρατευμάτων δὲν ἐνδείκνυται (βλ. λ. ἀμυντικὴ μάχη, ἀναμονή), ἐν τούτοις, προκειμένου περὶ στρατεύματος, ἔχοντος τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀποκρούσεως ἀποβάσεων ἐκ κατευθύνσεων διαφόρων, ἢ ἐκ κατευθύνσεως ἀγνώστου, ἡ ἐν ἀναμονῇ τάξις τοῦ μείζονος μέρους τῶν δυνάμεων ἐπὶ κεντρικῆς τινος θέσεως εἶναι ἐπιβεβλημένη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ κατ' ἐσωτερικὰς γραμμὰς ἐνέργεια. Ἀφ' ἧς ὅμως στιγμῆς ἀποφασισθῇ ἡ πρὸς ὡρισμένην κατεύθυνσιν χρησιμοποίησις τοῦ στρατεύματος τῆς ἀμύνης, ἢ τμήματος αὐτοῦ, τότε ἡ περαιτέρω τακτικὴ χρησιμοποίησίς του γίνεται συμφώνως πρὸς τὰς συνήθεις ἀρχὰς πάσης ἀμυντικῆς μάχης.

Προκειμένου περὶ ἀμύνης κατ' ἀποβάσεως, ἡ ἔρευνα εἶναι ὑψίστης σημασίας, δι' ὃ αὕτη πρέπει νὰ ἐκτελῆται διά τε τῆς Ἀεροπλοΐας καὶ διὰ τοῦ Ἱππικοῦ. Τὸ ταχὺ τῆς λήψεως τῶν πληροφοριῶν ἀποτελεῖ σπουδαιότατον συντελεστήν, διότι, ἅμα ὡς στράτευμά τι γνωρίζῃ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀποβάσεως, ἔχῃ δὲ συγχρόνως εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ τεχνικὰ μεταφορικὰ μέσα (αὐτοκίνητα, ἀερόπλοια), ἡ ὅλη του ἀποστολὴ διευκολύνεται τὰ μέγιστα. Ἐνῷ, διὰ τὸν ἀποβιβαζόμενον, ἡ ἔρευνα εἶναι *συνήθους σημασίας*, διὰ τὸν ἀμυνόμενον εἶναι *πρωτίστης*, συνεχίζεται δὲ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀποβάσεως, ἵνα τοιουτοτρόπως καθορίζηται ἡ ἀποβιβαζομένη δύναμις· τὴν ἀναγνώρισιν τῆς δυνάμεως ταύτης τὸ Ἱππικὸν μόνον δύναται νὰ παρέξῃ, οὐχὶ δὲ ποτὲ ἡ Ἀεροπλοΐα, ἥτις εἶναι πολύτιμος διὰ τὸν ἔγκαιρον καθορισμὸν τῶν ἀκτῶν ἐφ' ὧν ἡ ἀπόβασις, τόσον μᾶλλον διότι ἡ πρὸς μίαν ἀκτὴν ἀπόβασις δὲν ἀποκλείει καὶ ἑτέρας πρὸς ἄλλας ἀκτάς.

Ἡ κατ' Ἀπρίλιον 1915 ἄμυνα τοῦ Λίμαν φὸν Σάνδερς κατὰ τῆς Ἀγγλογαλλικῆς ἀποβάσεως ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Καλλιπόλεως ἐστηρίζετο κατὰ πολὺ ἐπὶ τῆς καλῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς ταχίστης λήψεως τῶν πληροφοριῶν, ἐξ ὧν ἡ ταχίστη μετακίνησις, εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς 25ης Ἀπριλίου, μιᾶς τουρκικῆς Μεραρχίας ἐκ Καλλιπόλεως εἰς Μπουλαῒρ (Πλαγιάρι), καὶ κατόπιν ἐκ τούτου πρὸς νότον· ἀλλ' ἔλειπον ἐξ ὁλοκλήρου τὰ αὐτοκινητικὰ μέσα μεταφορᾶς, ὑστέρουν δὲ καταπληκτικῶς καὶ αὐτὰ τὰ θαλάσσια (φορτηγίδες), δι' ὃ ἡ μετακίνησις τῶν λοιπῶν Μεραρχιῶν δὲν κατέστη εὔκολος.

Ἡ κατὰ τῆς ἀποβάσεως ἄμυνα στηρίζει πολὺ τὰς ἐλπίδας ἐπιτυχίας της εἰς τὰς αἰφνιδιαστικὰς ἐνεργείας καὶ εἰς τὰς διαρκεῖς ἀντεπιθέσεις, ὄχι μόνον κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι ὁ παρερχόμενος χρόνος εἶναι συνήθως ὑπὲρ τοῦ ἀποβιβαζομένου. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ ἄμυνα θὰ διαθέσῃ τὸ ἐπάκτιον Πυροβολικόν της κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, κατὰ τῶν φορτηγίδων καὶ λοιπῶν ἀποβατικῶν μέσων, εἶναι ζήτημα ναυτικόν· Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἀποκρούσεως τῶν ἀποβιβασθέντων στρατευμάτων. Τὸ ἐλαφρὸν Πυροβολικὸν καὶ τὰ πολυβόλα τοῦ στρατοῦ τῆς ἀμύνης δέον νὰ συμμετέχωσιν, ἐφ' ὅσον τὸ βεληνεκές των τὸ ἐπιτρέπει, εἰς τὴν κατὰ τῶν φορτηγίδων καὶ λοιπῶν ἀποβατικῶν μέσων βολήν, διότι πρόκειται περὶ στόχου ἐμψύχου, καὶ δὴ ἀπὸ ἀποστάσεων μικρῶν.

Πολλάκις ἐνδείκνυται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Ἱππικοῦ πεζῇ, ὄχι βεβαίως διότι δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ Πεζικόν, ἀλλὰ διότι, λόγῳ τῆς ταχυκινησίας του, δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐγκαίρως ἐπὶ χώρου, ἐφ' οὗ ἡ ἄφιξις τοῦ Πεζικοῦ θὰ ἦτο ἴσως παράκαιρος (τὸ Ἱππικὸν εἶναι μονὰς πυρὸς ταχυκίνητος)· αὐτὸς δ' ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν στράτευμά τι, ἀμυνόμενον κατ' ἀποβάσεως, πρέπει νὰ ἔχῃ μεγάλην ποσοτικὴν ἀναλογίαν Ἱππικοῦ. Μολονότι δ' ἡ ἔρευνα εἶναι σπουδαίας σημασίας διὰ τὸν ἀμυνόμενον κατ' ἀποβάσεως, τὸ δ' Ἱππικὸν εἶναι τὸ δυνάμενον νὰ παρέξῃ πληροφορίας ἀκριβεῖς περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀποβιβαζομένων στρατευμάτων (ἡ Ἀεροπλοΐα ἀδυνατεῖ νὰ παρέξῃ τοιαύτας λεπτομερείας), ἐν τούτοις μικρά τινα μόνον τμήματα Ἱππικοῦ ἐπαρκοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν, καθ' ὅσον ἐκβίασις δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ ἀποβιβαζόμενος βραδύνει νὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν του στρατεύματα, δυνάμενα νὰ καταλάβωσιν ὡρισμένας διαβάσεις, στενωπούς, κ.τ.λ., ἀπαιτούσας ἐκβίασιν πρὸς διευκόλυνσιν τῆς προχωρήσεως τῶν ἀναγνωρίσεων. Ἐν ἄλλαις λέξεσι δὲν συντρέχει ποτὲ περίπτωσις χρησιμοποιήσεως ὄγκου Ἱππικοῦ διὰ τὴν ἔρευναν ἐκ μέρους τοῦ ἀμυνομένου κατ' ἀποβάσεως.

Ἡ ὕπαρξις ἐπαρκοῦς ποσότητος Μηχανικοῦ, ἐν παντὶ στρατεύματι ἀμυνομένῳ κατ' ἀποβάσεως, εἶναι ἀπαραίτητος, διότι τὰ τεχνικὰ ἔργα εἶναι εὐρυτάτης χρήσεως.

Διεξαγωγὴ τῆς μάχης.—Ἡ, μετὰ τὴν ἀπόβασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀποβιβασθέντος στρατεύματος, ἐξέλιξις τῆς μάχης μεταξὺ τοῦ ἀποβιβασθέντος στρατεύματος καὶ τοῦ ἀμυνομένου εἶναι διεξαγωγὴ συνήθους μάχης. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀποβιβασθὲν στράτευμα δὲν ἔχει προχωρήσει ἐπαρκῶς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐγκαταστήσῃ βάσιν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἐδάφους, ἅπασαι αἱ ὑπηρεσίαι τῶν μετόπισθεν, ἤτοι νοσηλεία, ἀνεφοδιασμός, κτλ., ἐκτελοῦνται διὰ θαλασσίων μεταφορῶν πρός τινα ἐγγὺς φιλίαν νῆσον ἢ ἤπειρον, ἤ, ἐν ἐλλείψει τοιούτων, πρὸς τὸν φίλιον Στόλον.

Ἐν ἀποτυχίᾳ τῆς ἀποβάσεως.—Εἴτε ἡ ἀπόβασις καθίσταται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀδύνατος, εἴτε ἡ κατόπιν διεξαγωγὴ τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων ἀπέβη ἀτυχής, κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις παρίσταται ἀνάγκη ἀποχωρήσεως καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων ἐπιβιβάσεως. Κατ' ἀρχήν, ἡ διεξαγωγὴ τῆς, ὑπὸ τοιούτους ὅρους, ἐπιβιβάσεως εἶναι δρᾶσις κατ' ἐξοχὴν δύσκολος, διότι πρόκειται περὶ ὑποχωρήσεως ἐντὸς πεδίου μὲ πεπερασμένα ὅρια, συνεπῶς περὶ ὑποχωρήσεως, καθισταμένης τόσον δυσκολωτέρας, ὅσον τὸ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παραλίας καταληφθὲν ἔδαφος εἶναι μικρότερον, αἱ ἀποβιβασθεῖσαι δυνάμεις μείζονες, ἡ δ' ἀμυντικὴ ὀργάνωσις ἀσθενεστέρα, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν παρέχεται ὁ ἐπαρκὴς χῶρος διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοποθεσίας ἀναστροφῆς—ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας νὰ δυνηθῶσι τὰ στρατεύματα, ἀρχικῶς νὰ ὑποχωρήσωσι, κατόπιν δέ, μεταβαλλομένης ταύτης εἰς προκαλυπτικὴν τοποθεσίαν, νὰ ἐπιβιβασθῶσιν—, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, ἐφ' ὅσον αἱ ἀποβιβασθεῖσαι δυνάμεις εἶναι μείζονες, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαιτεῖται χρόνος ἐπιβιβάσεως μείζων· τὰς δυσκολίας ταύτας ἡ ἀμυντικὴ μόνον ὀργάνωσις δύναται κἄπως νὰ ἐξουδετερώσῃ. Πάντως, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἄνευ προκαλυπτικῆς τοποθεσίας (προφυλακῶν), καὶ δὴ εὑρισκομένης εἰς ἀρκετὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παραλίας ἀπόστασιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ παραλία νὰ εὑρίσκηται ἐκτὸς τῶν δραστικῶν πυρῶν τοῦ ἀντιπάλου (τοὐλάχιστον τῶν τοῦ Πεζικοῦ καὶ τοῦ ἐλαφροῦ Πυροβολικοῦ), ἐπιβίβασις ὁμαλὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῇ· τόσον δὲ μᾶλλον, ὅσον, εἰς τοιούτου εἴδους ἐπιχείρησιν, ὁ ψυχολογικὸς παράγων *(ἠθικὸν)* ἐπιδρᾷ τὰ μέγιστα, δυστυχῶς δ' ἐπὶ τῶν ψυχολογικῶν καταστάσεων, οἱ κανονισμοὶ καὶ αἱ ἐν γένει διατάξεις τίθενται πάντοτε ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ.

Ὅπως δήποτε, ἡ ἐπιβίβασις ἐκτελεῖται κατ' ἀντίστροφον ἀκριβῶς σειράν, πρὸς τὴν τῆς ἀποβάσεως. Δηλαδή, ἄρχεται κατὰ πρῶτον ἡ ἐπιβίβασις τοῦ βαρέος ὑλικοῦ (μηχανημάτων, ἁρμάτων, ἀεροπλάνων, βαρέος Πυροβολικοῦ, κ.τ.λ.), μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ ἡ διαδοχικὴ ἐπιβίβασις τμημάτων Πεζικοῦ καὶ ἐλαφροῦ Πυροβολικοῦ, τηρουμένη πάντοτε τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς, τῆς ἰσχυούσῃ διὰ πᾶσαν ὑποχώρησιν, τουτέστι τῆς κλιμακηδὸν ὑποχωρήσεως καὶ ἀλληλοϋποστηρίξεως, τῆς ἐπὶ τῶν φορτηγίδων ἐπιβιβάσεως ἐκλαμβανομένης ὡς ἐνάρξεως διαρροῆς πρὸς ὑποχώρησιν.

Ἐνίοτε, ἡ ἀνωτέρα Διοίκησις θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν διάσωσιν τοῦ βαρέος Πυροβολικοῦ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν μέχρις ἐσχάτων ὑποστήριξιν τῆς ἐπιβιβάσεως, ὁπότε δὲν ἐπιβιβάζεται πρῶτον τὸ Πυροβολικὸν τοῦτο, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὰς θέσεις του, βάλλει μέχρις ἐσχάτων, καὶ ἐπιβιβάζεται κατόπιν, ἐὰν τὸ τοιοῦτον εἶναι δυνατόν, ἄλλως καταστρέφεται ἐπὶ τόπου. Τοιαύτη θυσία δυνατὸν ν' ἀπαιτηθῇ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀεροπλοΐαν, ὁπότε τὰ ἀεροπλάνα δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὴν ἐπιβίβασιν μέχρις ἐσχάτων, συμμετέχοντα τοῦ ἐπιγείου ἀγῶνος. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι, κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, τὰ πυροβόλα τοῦ Στόλου πρέπει νὰ παρέχωσιν ἀμέριστον τὴν συνδρομήν των, ἐφ' ὅσον τεχνικῶς τοῖς εἶναι δυνατόν.

Ἐνῷ, διὰ τὸ βαρὺ Πυροβολικὸν καὶ τὴν Ἀεροπλοΐαν, δυνατὸν νὰ ἐγερθῇ ζήτημα θυσίας ἢ μή, διὰ τὸ Ἱππικὸν δὲν πρέπει νὰ ἐγείρηται ποτέ. Τοῦθ' ὅπερ ἐφαρμόζεται κατὰ πᾶσαν ὑποχώρησιν, τοῦτ' αὐτὸ ἐφαρμόζεται καὶ κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίπτωσιν· τὸ Ἱππικόν, εἰς τοὺς τοιούτους ἀγῶνας, διαδραματίζει πάντοτε ἔργον στρατεύματος θυσίας· τὸ τοιοῦτον ἔργον εἶναι τόσον μᾶλλον ἐπιβεβλημένον σήμερον, ὅσον δὲν πρόκειται περὶ δράσεως διὰ τῆς μάζης του ὡς κατὰ τὰς ὀλίγον παλαιοτέρας ἐποχάς, ἀλλὰ περὶ δράσεως διὰ τῶν πυρῶν του. Δυστυχῶς ὅμως εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὸ Ἱππικὸν δὲν χρησιμοποιεῖται δεόντως, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ὑλικὸν χρῇζον ἐγκαίρου διεκφυγῆς καὶ διασώσεως. Λέγοντες ταῦτα, δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ὅτι τὸ Ἱππικὸν πρέπει νὰ ἐπιβιβάζηται ὕστατον ὅλων, διότι πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι πρόκειται περὶ ὅπλου μὴ δυναμένου νὰ ὀργανωθῇ ἐκ τοῦ προχείρου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅπλου ἀναντικαταστάτου· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ ἐπιβιβάζηται ὕστατον, μέχρι τοῦ νὰ ἐπιβιβάζηται πρῶτον, ἡ διαφορὰ εἶναι μεγίστη.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόβασις διακόπτεται ἐνωρίτερον, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἐπιβίβασις καθίσταται εὐκολωτέρα, ἅτε προκειμένου ὀλιγωτέρου ἐμψύχου καὶ ἀψύχου ὑλικοῦ. Κατ' ἀρχήν, εἰς τὴν τοιούτου εἴδους ἐπιχείρησιν, ἡ διεκφυγὴ καὶ ἡ διάσωσις τῶν παραμενόντων τελευταίων τμημάτων συνήθως δὲν καθίσταται δυνατή, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχῃ τελεία ἀμυντικὴ ὀργάνωσις. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἀμυντικὴ αὕτη ὀργάνωσις εἶναι ἰσχυροτέρα, ἐπὶ τοσοῦτον ὀλιγωτέρου ἐμψύχου ὑλικοῦ διακυβεύεται ἡ ἀπώλεια καὶ ἡ αἰχμαλωσία, διότι, δι' ὀλιγωτέρου ἀριθμοῦ ἀνδρῶν, παρέχεται ἀντίστασις μακροχρονιωτέρα. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἀποβατήρια *['Αρχ.]*. Εὐχαριστήριος θυσία προσφερομένη εἰς τὸν Δία, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ ἀπεκαλεῖτο *Ἀποβατήριος Ζεύς*, μετὰ τὴν εἰς τὴν ξηρὰν ἀπόβασιν, ὑπὸ ταξιδιωτῶν, οἵτινες ηὐτύχησαν νὰ ἔχωσι καλὸν καιρὸν κατὰ τὸν πλοῦν των. Ἀποβατήρια προσεφέροντο, πλὴν τοῦ Διός, καὶ πρὸς ἄλλους θεούς, καὶ ἰδίως θαλασσίους, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν ἄνακτα τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνα. ΚΑΨ.

Ἀποβατηρία *['Αρχ.]*. Οὕτως ἀπεκλήθη ἡ μετὰ τὸν θάνατόν της ἀποθεωθεῖσα βασίλισσα τῆς Περγάμου Ἀπολλωνὶς (βλ. λ.), σύζυγος τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Α' ἐν τῷ ἐν Τέῳ ναῷ της. ΚΑΨ.

Ἀποβατήριος *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διὸς ταυτόσημον πρὸς τὸ ἐπίθετον τοῦ αὐτοῦ θεοῦ *Ἐκβάσιος*. Τοῦ Ἀποβατηρίου Διὸς εἶναι γνωστοὶ δύο βωμοί, ὁ ἱδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν Τροίᾳ μετὰ τὴν εἰς Μ. Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπόβασίν του καὶ ἕτερός τις ἀνευρεθεὶς ἐν Μεθάνοις. Ἀποβατήριος, πλὴν τοῦ Διός, ἐκαλεῖτο ὁμοίως καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς Κυρήνης. ΚΑΨ.

ἀποβάτης *ἀναβάτης, μεταβάτης* καὶ *παραβάτης* ἢ *παραιβάτης* παρὰ ποιηταῖς) *['Αρχ.]*. Οὕτως ἐλέγετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκεῖνος ὅστις διὰ μακρᾶς ἀσκήσεως ἀπέκτα τὴν δεξιότητα νὰ ἀφιππεύῃ καὶ νὰ ἐφιππεύῃ, ἐνῷ ὁ ἵππος ἔτρεχεν, ὡς καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἠδύνατο νὰ πράττῃ τὸ αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Ἡ ἄσκησις αὕτη ἐτιμᾶτο πολὺ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐσυνηθίζετο εἰς πάσας τὰς ἐποχὰς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Πρὸς ἀποβάτην (εὖ εἰδότα κελητίζειν) παραβάλλει ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Ο, 679 κ. ἑξ.) τὸν Αἴαντα, ὅτε πηδῶν οὗτος ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον προασπίζει ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν πυρπόλησίν των Ἕκτορος. Πολλαχοῦ δὲ κάμνει μνείαν περὶ τῆς εὐχερείας μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ἥρωες τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἐν μέσῳ τῆς μάχης ἀνέρχονται ἢ κατέρχονται ἐκ τῶν ἁρμάτων. «Αὐτίκα δ' ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἆλτο χαμᾶζε» λέγει περὶ τοῦ Μενελάου (Ἰλ. Γ, 29), ὅτε εἶδε τὸν Ἀλέξανδρον (Πάριν), περὶ τοῦ Ἕκτορος (Ἰλ. Ζ, 103), ὅτε ἐπήδησεν ἐκ τοῦ ἅρματος διὰ νὰ σταματήσῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ Διομήδους διωκομένους Τρῶας, καὶ περὶ ἄλλων ἡρώων ἀλλαχοῦ.

Ὅτε ἔπαυσεν ἡ χρῆσις τῶν ἁρμάτων εἰς τὰς μάχας, ἡ δεξιοτεχνία αὕτη μετεφέρθη εἰς τοὺς ἀγῶνας. Δύο πρόσωπα ἦσαν ὄρθια ἐφ' ἑκάστου τῶν ἁρμάτων, ἅτινα διηγωνίζοντο· ὁ *ἀποβάτης*, ὅστις ὤφειλε νὰ καταβαίνῃ, ὡς καὶ τὸ ὄνομα του δηλοῖ τοῦτο, κατὰ τὴν ἁρματοδρομίαν καὶ ν' ἀναβαίνῃ ἐπὶ τοῦ ἅρματος προτοῦ νὰ τερματισθῇ ὁ ἀγών, καὶ ὁ *ἀποβατικὸς ἡνίοχος*, ὅστις ἦτο ἐπιφορτισμένος νὰ διευθύνῃ τοὺς ἵππους οὕτως, ὥστε νὰ διευκολύνῃ τὸν ἀποβάτην εἰς τὸ γύμνασμά του. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκαλεῖτο ἡνίοχος «ἐγβιβάζων» κατὰ ἕνα ἀγωνιστικὸν κατάλογον τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Εἰς ἓν ἀνάγλυφον πρό τινων ἐτῶν εὑρεθὲν ἐν Ἀθήναις ἀναπαρίσταται ἓν ἀγώνισμα ἀποβάτου. Ὁ ἡνίοχος φορεῖ χιτῶνα καλῶς ἐφηρμοσμένον εἰς τὸ σῶμά του καὶ ἔχει τοὺς βραχίονας τεταμένους πρὸς τὰ ἐμπρός, φαινόμενος ὅτι μετριάζει τὸ τρέξιμον τῶν ἵππων εἰς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ σύντροφός του, ὁ ἀποβάτης κατέρχεται. Οὗτος φέρει τὸ σῶμά του πρὸς τὰ ὀπίσω μὴ ἐγκαταλιπὼν ἀκόμη διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν ἄντυγα τοῦ ἅρματος, σύνηθες στήριγμα ἐκείνων, οἵτινες ἐκράτουν ἑαυτοὺς ὀρθίους. Ὁ δεξιὸς πούς τοῦ ἀποβάτου πατεῖ ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἅρματος, ἐνῷ ὁ ἀριστερὸς πλησιάζει νὰ πατήσῃ εἰς τὸ ἔδαφος. Οἱ τροχοὶ τοῦ ἅρματος ὁμοιάζουσι μὲ τοὺς τροχοὺς τῶν συνήθων ἁρμάτων, διότι φαίνεται ὅτι ἦτο δύσκολον εἰς τὰ ἀνάγλυφα νὰ γίνῃ ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἰδιαιτέρου εἴδους τῶν τροχῶν τῶν καλουμένων ἀποβατικῶν τροχῶν, τῶν ἀγωνιστικῶν ἁρμάτων, ἅτινα ἦσαν κατεσκευασμένα οὕτως, ὥστε νὰ διευκολύνεται ἡ ἀνάβασις καὶ κατάβασις τοῦ ἀποβάτου. Ὁ ἀποβάτης παρίσταται κεκαλυμμένος διὰ κράνους καὶ φέρων ἀσπίδα.

Ἡ παράδοσις ἀνεβίβαζε τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀγώνων μέχρι τοῦ Ἐριχθονίου. Κατὰ τὰ Παναθήναια τὸ ἀγώνισμα τῶν ἀποβατῶν, οἵτινες ἔφερον κατ' αὐτὰ ἀσπίδα καὶ ἐφόρουν κράνος μὲ τρία λοφία, προετάσσετο τοῦ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων. Τὸ ἀγώνισμα τῶν ἀποβατῶν ἀναπαρεστάθη καὶ εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος εἰς πολλὰ συμπλέγματα, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπει τις ἀποβάτας ἀνερχομένους ἢ κατερχομένους ἐκ τῶν ἁρμάτων. Κατὰ τὸν Θεόφραστον (ἐν τῷ κ' τῶν νόμων) τὸ ἀγώνισμα τῶν ἀποβατῶν ἢ ἀποβάσεως ἐσυνηθίζετο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Βοιωτίαν μόνον (ἰδίως ἐν

Digitized by Google

Ὠρωπῷ κατὰ τὰ Ἀμφιαράεια)· ἐν τούτοις μνημονεύεται καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τῆς ἐν Καρίᾳ Ἀφροδισιάδος, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι τὸ ἀγώνισμα θὰ ἐσυνηθίζετο καὶ εἰς ἄλλας πόλεις κατὰ τὰς ἑορτάς. Κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα μνημονεύεται ὡς νικητὴς εἰς τὸν ἀγῶνα ἀποβατῶν ὁ υἱὸς τοῦ Φωκίωνος Φῶκος.

Παραπλήσιος πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀποβατῶν ἦτο ὁ λεγόμενος ἀγὼν *τῆς κάλπης*, ὅστις εἰσήχθη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν κατὰ τὴν 71ην ὀλυμπιάδα καὶ κατηργήθη κατὰ τὴν 84ην: «Κήρυγμα ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἐποιήσαντο ἐπὶ τῆς τετάρτης ὀλυμπιάδος καὶ ὀγδοηκοστῆς, μήτε κάλπης τοῦ λοιποῦ μήτε ἀπήνης ἔσεσθαι δρόμον» (*Παυσ.* V. 9. 1—2), μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἀνταγωνισταὶ ἐφέροντο ἐπὶ ἵππων (φορβάδων πιθανώτατα) καὶ οὐχὶ ἁρμάτων καὶ ὅτι ὤφειλον εἰς τὸν «ἔσχατον δρόμον» ἀποπηδῶντες νὰ συντρέχωσι μετὰ τῶν ἵππων κρατοῦντες αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς χαλινούς. Ἐπὶ ἑνὸς ἀρχαίου ἀγγείου παρίσταται εἷς ἱππεὺς γυμνὸς κρατῶν στρογγύλην ἀσπίδα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἀκόντιον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς, καθ' ἣν στιγμὴν ἀφίνει ἑαυτὸν νὰ ὀλισθαίνῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου του· πρὸ αὐτοῦ μία νίκη προσφέρει εἰς αὐτὸν στέφανον. Εἰς ἕνα τάφον ἐτρουσκικὸν μεταξὺ ἄλλων ἀγώνων παρίσταται καὶ ἀγὼν δύο ἀποβατῶν, ἑνὸς ὀλισθαίνοντος ἀπὸ τοῦ ἵππου του καὶ ἑνὸς «ἀκοντίζοντος ἀφ' ἵππου». Τὸ ἀγώνισμα, ἴσως, δὲν ἐγίνετο μόνον εἰς ἐπισήμους ἀγῶνας ἀλλ' ἐτελεῖτο καὶ εἰς τοὺς ἱπποδρόμους πρὸς τέρψιν τῶν θεατῶν, ὡς καὶ σήμερον· διὰ τοῦτο καὶ εἰς πλεῖστα ἀρχαῖα ἀγγεῖα βλέπει τις παραστάσεις τῆς ἀσκήσεως ταύτης.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπεμιμήθησαν, ὡς καὶ ἄλλους ἀγῶνας, καὶ τοὺς τῶν ἀποβατῶν, ἀλλὰ μετερρύθμισάν πως αὐτούς. Οἱ ἀνταγωνισταὶ ἐπήδων ἀπὸ τοῦ ἅρματος καὶ ἔτρεχον κατὰ τὸ τέλος πεζοὶ διὰ νὰ λάβωσι τὸ ἔπαθλον ἢ ὁδηγῶν ἕκαστος αὐτῶν πολλοὺς ἵππους, ἐνίοτε καὶ δέκα, μετεπήδα ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον (διὰ τοῦτο καὶ desultores οἱ ἀποβάται ὠνομάζοντο), ἐν ᾧ πάντες ἔτρεχον. Τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἦτο τόσον δημοτικὸν ἐν Ρώμῃ, ὥστε νέοι τῶν ἀνωτάτων τάξεων τῆς κοινωνίας ἐπεδείκνυον τὴν δεξιότητά των εἰς αὐτὸ κατὰ τοὺς ἐπισήμους ἀγῶνας, διὰ νὰ γίνωνται δημοφιλεῖς καὶ νὰ ἀναγνωρίζωνται ὡς ἄξιοι νὰ διοικῶσιν ἱππεῖς ἐν πολέμῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἄσκησις αὕτη ἦτο χρησιμωτάτη. Κατὰ τὸν Πλίνιον ἕκαστος τῶν ἱππέων τῆς Νουμιδίας ὡδήγει ἐν πολέμῳ δύο ἵππους καὶ ὅτε ἐφονεύετο ὁ εἷς μετεπήδα εἰς τὸν ἕτερον μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἡ ἄσκησις ἦτο συνήθης καὶ παρὰ τοῖς Σκύθαις ἀκόμη καὶ τοῖς Ἀρμενίοις. Πλεῖσται παραστάσεις τῆς ἀσκήσεως ταύτης ὑπάρχουσιν εἰς μνημεῖα ρωμαϊκά, νομίσματα καὶ πολυτίμους λίθους μὲ τοὺς ἱππεῖς ὀρθίους, γονυπετεῖς ἢ πρηνεῖς ἐπὶ τῶν ἵππων. ΚΑΨ.

ἀποβατικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἀποβάσεως, ὁ πρὸς ἀπόβασιν κατάλληλος, ἐπιτήδειος· || ὁ προωρισμένος νὰ ἀποβῇ, νὰ ἀποβιβασθῇ κάπου: «ἀποβατικὰ σώματα».—Ἐπίρρ. *ἀποβατικῶς*.

— **ἀποβατικὸν** *ἄγημα [Ναυτ.]*. Τμῆμα τοῦ πληρώματος πολεμικοῦ τινος πλοίου συγκροτούμενον στρατιωτικῶς καὶ ἀποβαῖνον ἔνοπλον εἰς τὴν ξηρὸν πρὸς ἐκτέλεσιν προσκαίρου καὶ περιωρισμένης ἐκτάσεως στρατιωτικοῦ ἐγχειρήματος. Ἡ εἰς ἄνδρας δύναμις τοῦ ἀποβατικοῦ ἀγήματος θωρηκτοῦ ἰσοῦται περίπου πρὸς τὴν δύναμιν λόχου, ἀντιτορπιλλικοῦ δὲ πρὸς τὴν δύναμιν διμοιρίας. Α. ΚΡΧ

ἀπόβατος, *– η, —ο*· ἰδιωματ. (Κύπρ.), ὁ βατευμένος, ὁ ὀχευθείς, ἐπὶ προβάτων.

ἀποβγαίνω· ἰδιωματ. (Πόντ.), πέρδομαι· πβλ. ἀρχ. *ὑπεκβαίνω*.

ἀπόβγαλμα (τό)· βλ. ἀπόβαλμα.

ἀποβγενικός, *—ή, —ό*· ὁ μὴ εὐγενικός, ὁ ἀγενής: «ἡ πεῖνα τὴν εὐγενικὴν πoβγενικὴν τὴν κάμνει».

ἀποβδόμαδα· ἐπίρρ., μετὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην, ἀπὸ τῆς προσεχοῦς ἑβδομάδος· ἄλλως *ἀπὸ 'βδομάδα* (πβλ. *ἀπὸ κοντὰ—ἀπόκοντα)*.

ἀποβενετώνω· ἰδιωματ. (Κυπρ.), χάνω τὸ χρῶμά μου ἀπὸ τὸ ψῦχος ἢ ἀπὸ τὸ ἄλγος, γίνομαι κυανοῦς: «ἀποβενέτωσεν ἀπὸ τὴν κρυάδα,—ἀπὸ τοὺς πόνους».

ἀποβεργίζω ἰδιωματ., λυγίζομαι, κάμπτομαι: «ἀποβέργισε τὸ κλαδὶ καὶ κόντεψε νὰ σπάσῃ».

ἀποβησόμενον (τό)· μετοχ. τοῦ *ἀποβήσομαι* μέλλοντος τοῦ *ἀποβαίνω*· ὡς οὐσιαστ., ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον μέλλει νὰ ἀποβῇ πρᾶξίς τις, τὸ ἀποτέλεσμα.

ἀποβιβάζω· ἐκβάλλω ἀπὸ τοῦ πλοίου, μεταφέρω ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηράν· || μέσ. *ἀποβιβάζομαι*· ἐξέρχομαι ἐκ τοῦ πλοίου, ἀποβαίνω εἰς τὴν ξηράν.

ἀποβίβασις (ἡ)· ἡ ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν μεταφορὰ ἢ ἔξοδος, κοιν. *ξεμπαρκάρισμα*.

ἀποβιβαστικὸς *—ή, —όν*· ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἀποβίβασιν· || ὁ ἱκανός, ὁ ἐπιτήδειος πρὸς ἀποβίβασιν· || τὸ οὐδ. *ἀποβιβαστικὰ* (τά)· τὰ ἔξοδα, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀποβιβάσεως.

ἀποβιῶ *(—όω)*· παύω νὰ ζῶ, ἀποθνήσκω.

ἀποβίωσις (ἡ)· ἡ παῦσις τοῦ βίου, ὁ θάνατος.

ἀποβλακώνω· καθιστῶ τινα βλᾶκα, μεταχειρίζομαι τινα οὕτως ὥστε νὰ γίνῃ βλάξ: «τὸν ἀποβλάκωσα μὲ τὸ πολὺ ξύλο», «ἀπεβλακώθη ἀπὸ τὸν πολὺν ὕπνον».

ἀποβλάκωσις (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις βλάξ, ἠλιθιότης.

ἀποβλακωτικός, *—ή, —όν*· ὁ πρὸς ἀποβλάκωσιν κατάλληλος «ἀποβλακωτικὰ βιβλία,—μυθιστορήματα,—μέσα κ. τ. τ.».—Ἐπίρρ. *ἀποβλακωτικῶς*.

ἀποβλαστάνω· βλαστάνω ἀπό τινος: «ματρὸς κοινᾶς ἀπέβλαστον ὠδῖνος», ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἐγὼ (*Σοφ.* Ο. Κ. 533· πρβλ. *Πλουτ.* 2. 954 C).

ἀπόβλεπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει τις, περίβλεπτος.

ἀποβλέπω· ρίπτω τοὺς ὀφθαλμούς μου, κατευθύνω τὰ βλέμματά μου, γυρίζω τὰ μάτια μου καὶ βλέπω: «ἀπέβλεψε πρὸς τὸν πατέρα καὶ εἶπεν»· || ἀποβλέπω εἰς τὸ κῦρος, εἰς τὴν ἱκανότητα, εἰς τὴν ἀντίληψίν τινος: «ἐν τοῖς κινδύνοις πρὸς τὸν Περικλέα ἀπέβλεπεν ἡ πόλις», «ἐν ταῖς δυσχερείαις ἀποβλέπει τις εἰς τοὺς ἰσχυροὺς φίλους»· || κατευθύνω τὰς προσπαθείας μου, ἔχω ὡς σκοπὸν τῶν ἐνεργειῶν μου: «ἀποβλέπει εἰς ἀνωτέραν πολιτικὴν θέσιν», «δὲν ἀποβλέπει εἰς ἀπόκτησιν χρήματος»· || «ἀποβλέπων εἰς....» *[Ναυτ.]*· βλ. «ἀναπεπταμένος εἰς....».

ἀπόβλημα (τό)· πᾶν ὅ,τι ἀποβάλλει τις, ἀπόρριμμα.

ἀποβλητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀποβάλλων, ὁ ἀπορρίπτων: «ἡ συκῆ καὶ ἡ ἀμυγδαλῆ εἶναι ἀποβλητικὰ τῶν καρπῶν».

ἀπόβλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀποβεβλημένος, ὁ ἀπερριμμένος, ὁ ἐκβληθείς, ὁ ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ χορείας τινός: «ἀπόβλητος τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου»· || ὁ ἄξιος νὰ ἀποβληθῇ, νὰ ἐκδιωχθῇ.

ἀποβοήθειο (τὸ)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), ἡ ὁπωσδήποτε παρεχομένη βοήθεια: «Ἔχω τώρα τὰ παιδιά μου ἀποβοήθειο». Δ. Λ.

ἀποβολὴ (ἡ)· ἀπόρριψις, κοιν. *πέταγμα*: «ἡ ἀποβολὴ τῶν ὅπλων,—τοῦ φορτίου»· || ἀπώλεια, κοιν. *χάσιμο*: «—χρημάτων,—τῆς αἰδοῦς»· || ἐκδίωξις, ἀπομάκρυνσις: «ἀποβολὴ ἀτακτήσαντος μαθητοῦ»· || πρόωρος τοκετός, ἔκτρωσις: «ἔπαθε ἀποβολή» ἢ «ἔκαμε ἀποβολή».

— *[Ἰατρ.]* Ἡ αὐτόματος διακοπὴ τῆς κυήσεως καὶ καταστροφὴ τοῦ ἐμβρύου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός, εἴτε ἐκ νόσων αὐτῆς, τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἐμβρύου, εἴτε ἐξ ἀμελείας αὐτῆς, τυχαίων κακώσεων, ψυχικῶν κλονισμῶν ἢ κληρονομικῆς διαθέσεως (βλ. ἄμβλωσις, τ. Δ' 189 α 70 κ.ἑ.).

— *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δικ.]*. 1) ***Ἀποβολὴ ὅπλων,*** ἢ ***ἀσπίδος:*** Ὁ ἐν πολέμῳ ἀπορρίπτων τὰ ὅπλα ἢ τὴν ἀσπίδα ἐτιμωρεῖτο. «Σόλων ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ᾤετο δεῖν ἐνέχεσθαι τὸν ἀστράτευτον, τὸν λελοιπότα τὴν τάξιν καὶ τὸν δειλὸν» (*Αἰσχίν.* κατὰ Κτησιφ., *Δημοσθ.* κατὰ Τιμοκρ.). Ὁ ῥίψασπις καὶ ὁ ἀπορρίπτων τὰ ὅπλα κατηγγέλλετο ἐπὶ λιποταξίᾳ ἢ δειλίᾳ παρὰ παντὸς ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, κατεδικάζετο εἰς γενικὴν ἀτιμίαν (*Ἀνδοκίδ.* περὶ μυστηρ. 73 ἑπ.), ἐντεῦθεν δὲ ἐλογίζετο ὡς πολιτικῶς τεθνεώς, ἀπεκλείετο τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἱερῶν, δὲν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐὰν ἠδικεῖτο, καὶ ἀπηγορεύετο αὐτῷ ἐγκαλεῖν ἢ δημηγορεῖν (*Λυσίου* κατὰ Θεομνήστου 1. κατ' Ἀνδοκ. 24, *Δημοσθ.* κατ' Ἀνδροτ. 609, κατὰ Νικοστρ. 1251, κατὰ Μειδίου 17, *Ἰσαίου* κατ' Ἀριστ. 20).—2) ***Ἀποβολὴ τέκνου.*** Κατὰ τὴν Κρητικὴν νομοθεσίαν, ἡ ἐλευθέρα μήτηρ ἐκθέτουσα τὸ γεννηθὲν βρέφος της, μὴ ὑπάρχοντος πατρὸς ἢ μὴ δεχομένου τοῦτο, δὲν ἐτιμωρεῖτο. Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

—**ἀποβολὴ** *ἀπὸ τῶν μονῶν [Κανον. Δικ.]*. Ἡ ποινὴ τῆς ἀπὸ τῆς μονῆς ἀποβολῆς ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ κανόνος ιθ' τῆς ζ' οἰκουμεν. συνόδου ταῖς προεστώσαις γυναικείων μοναστηρίων, ὡς καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν μοναστηρίων τῶν ἀνδρῶν τοῖς ποιουμένοις διὰ χρυσίου τὰς *εἰσδοχὰς* τῶν προσερχομένων τῷ μονήρει βίῳ.

Ὑπὸ τῶν μοναστηριακῶν τυπικῶν ἢ πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων ἀπειλεῖται τοῖς μοναχοῖς: 1) τοῖς παραβαίνουσι τὰ ἐν τοῖς τυπικοῖς διατεταγμένα· 2) τοῖς μὴ ἐξομολογουμένοις πρὸς τὸν προεστῶτα, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· 3) τοῖς νοσφιζομένοις πράγματα τῆς μονῆς· 4) τοῖς πρωτοκαθεδρίας ἀμφισβητοῦσι καὶ διὰ τοῦτο ἢ χρονιωτέραν ἐν τῇ μονῇ διαγωγὴν ἢ ἄλλο τι προβαλλομένοις· 5) τοῖς πρωταιτίοις τῆς τοῦ κοινοβιακῶς ζῆν καταλύσεως· 6) τοῖς δυσέρισι καὶ φιλονίκοις καὶ τοῖς τὴν μοναχικὴν κατάστασιν καὶ γαλήνην ταράττουσι· 7) τοῖς πειρωμένοις διασχίσαι τὸ σῶμα τῆς ἀδελφότητος, ὡς καὶ τοῖς συναντιλαμβανομένοις αὐτοῖς· 8) τοῖς ἀλλήλοις τύπτουσι καὶ χεῖρας ἐπιβάλλουσι· 9) τοῖς μεθυσκομένοις· 10) τοῖς ὑβρίζουσι καὶ προπηλακίζουσί τινα· 11) τοῖς ἀπειθέσι καὶ δυσηνίοις· 12) τοῖς καπηλικῶς ἐμπορευομένοις· 13) τοῖς πωλοῦσι ξύλα ὡς καὶ τοῖς κόπτουσι ξύλα πλείονα τῶν εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κελλίου χρησίμων· 14) τοῖς εἰσάγουσιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἀγροὺς ἢ τὰ κελλία εὐνούχους, ἢ παιδία ἢ γυναῖκας· 15) τοῖς εἰς γυναικεῖον μοναστήριον εἰσερχομένοις μοναχοῖς, ἐσθίουσι δέ, πίνουσι καὶ μένουσιν ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τοῖς ἐναποτιθεμένοις τι ἐν αὐτῷ φυλακῆς ἕνεκα, ὡς καὶ τοῖς λογισμοὺς γυναικῶν δεχομένοις ἢ γράφουσι πρὸς τοιαύτας· 16) τοῖς ποιουμένοις συντεκνίας· 17) τοῖς ποιουμένοις ἑταιρείας καὶ συντροφίας· 18) τοῖς ψευδῶς κατηγοροῦσι τῶν ἑαυτῶν συμμοναστῶν· 19) κατὰ τὸ ἄρθρον 125 τοῦ Κρητικοῦ Καταστατικοῦ τοῖς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀπελθοῦσι καὶ παραμένουσιν ἄνευ ἀδείας, πέραν τῶν τριῶν μηνῶν, ἀρνουμένοις δ' ἐπανελθεῖν εἰς τὴν μονὴν καίπερ τρὶς ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἡγουμένου προσκληθεῖσιν. Ἡ ἀπὸ τῆς μονῆς ἀποβολὴ γίγνεται ἢ ἅμα τῇ διαπράξει τοῦ ἁμαρτήματος, ἢ ἅμα τῇ βεβαιώσει τοῦ ἀδιορθώτου τοῦ ἡμαρτηκότος καὶ δή, εἴτε ἀμέσως, εἴτε μετὰ δύο ἢ τρεῖς νουθεσίας καὶ ἐπιτιμήσεις, εἴτε ἅμα τῇ καὶ ἐκ τρίτου διαπράξει τῆς κολασίμου πράξεως, εἴτε μετὰ τὴν ἐν κελλίῳ ἔγκλεισιν, ἢ μετὰ προηγουμένην ἐπιτίμησιν καὶ ἀποπομπὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς τραπέζης. Κατὰ τὴν ἀπὸ 3 Ὀκτωβρίου 1869 ἐγκύκλιον τῆς ἱερᾶς Συνόδου τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀποπομπὴ ἀπὸ τῆς μονῆς τῶν ἀδιορθώτων δοκίμων γίγνεται δι' ἀποφάσεως τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου, γνωστῆς γιγνομένης τῷ οἰκείῳ ἐπισκόπῳ· ὀλιγωροῦντος δὲ τοῦ συμβουλίου, διατάσσεται ἡ ἀποπομπὴ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἐκτελουμένη ἐντολῇ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς. Κατὰ τὸ ἄρθρον 120 τοῦ Κρητικοῦ Καταστατικοῦ, ἡ ἀπὸ τῆς μονῆς ἀποβολὴ γίγνεται κατὰ δόγμα τῆς οἰκείας μοναστηριακῆς ἀρχῆς, ἐγκρινόμενον ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἀρχιερέως. Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 125 τοῦ αὐτοῦ Καταστατικοῦ, ἡ διαγραφὴ τῶν μοναχῶν γίγνεται τῇ αἰτήσει τοῦ συμβουλίου τῆς μονῆς καὶ κατὰ δόγμα τῆς μοναστηριακῆς ἐπιτροπείας. [Πρβλ. *Κ. Μ. Ράλλη* Ποινικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907 σελ. 124—129.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **ἀποβολὴ** *τοῦ μοναχικοῦ σχήματος [Κανον. Δικ.]*. Τὴν ποινὴν τῆς ἀποβολῆς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος δύναται νὰ ἐπιβάλῃ τανῦν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ ἡ ἱερὰ σύνοδος. [Βλ. ἄρθρ. 52 τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1923 *Καταστατικοῦ τῆς ἱερᾶς συνόδου* καὶ ἄρθρ. 5 τοῦ ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου 1925 Ν.Δ.]. Κ. Μ. Ρ.

ἀποβολίδωσις *[Στρατ.]*. Ἀποβολίδωσις καλεῖται ἡ ἀφαίρεσις τοῦ βλήματος ἢ τῆς βολίδος ἐκ τοῦ κάλυκος. Ν. Θ. Κ.

ἀποβολιμαῖος, *—α, —ον*· ὁ ἀποβολῆς ἄξιος, ὁ ἀπορρίψιμος.

ἀποβορβόρωσις (ἡ)· ἀφαίρεσις, ἐκτοπισμὸς τοῦ βορβόρου, τοῦ πηλοῦ.

ἀποβόρι (τό)· βόρειος ἄνεμος πνέων ἀκόμη μὲ ἐλαττωμένην ἔντασιν, ἀφοῦ ἐπί τινας ἡμέρας ἔπνευσεν ὁρμητικῶς καὶ θυελλωδῶς.

ἀποβοστρύχωσις (ἡ)· τὸ κοινῶς ξεσγούρωμα, λύσις τῶν βοστρύχων, χάλασμα τῶν σγουρῶν.

ἀποβουκολῶ *(—έω)*· βουκολῶν, θεραπεύων, περιποιούμενος ἀπομακρύνω τινά, ἀποπλανῶ, ἀπατῶ· πβλ. *διαβουκολῶ*.

ἀποβουτυρώνω· ἀφαιρῶ τὸ βούτυρον οὐσίας τινος.

— **ἀποβουτυρωμένον** *γάλα [Γαλακτοκομ.]*· βλ. ἀποκορυφωμένον γάλα

ἀποβουτύρωσις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τοῦ βουτύρου, ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ βουτύρου ἀπὸ τοῦ γάλακτος ἐπὶ νοθείᾳ.

— *[Γαλακτοκ.]* Ἡ ἀποβουτύρωσις (κοιν. *δάρσιμο, κτύπημα*) σκοπεῖ τὴν συνένωσιν τῶν λιποσφαιρίων τοῦ γάλακτος τῆς κορυφῆς ἢ τοῦ τυρογάλακτος διὰ κτυπήματος ἢ βιαίας ἀναταράξεως αὐτῶν. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποβουτυρώσεως θεωρητικῶς δὲν ἔχει εἰσέτι διασαφηνισθῇ τελείως. Ἐν τούτοις ὅμως φαίνεται, ὅτι κατὰ πρῶτον ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς κανονικῆς ἀποβουτυρώσεως εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς ὑγρᾶς καταστάσεως, εἰς ἣν εὑρίσκονται τὰ λιποσφαίρια μετὰ τὸ ἄμελγμα, εἰς τὴν

Digitized by Google

στερεὰν τοιαύτην, δι' ὃ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἀποβουτυρώσεως εἶναι τοσοῦτον μεγαλύτερος, ὅσον ὀλιγώτερα λιποσφαίρια παραμένουσιν ἐν ὑγρᾷ καταστάσει μέχρι τῆς ἑνώσεως αὐτῶν. Κατὰ πόσον διὰ τοῦ κτυπήματος, μέρος τῶν λιποσφαιρίων μεταβάλλει κατάστασιν καὶ δὴ ἐκ τῆς ὑγρᾶς εἰς τὴν στερεὰν εἶναι ζήτημα. Κατὰ δεύτερον λόγον φαίνεται, ὅτι διὰ τοῦ κτυπήματος αἱ μοριακαὶ ἕλξεις αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τῶν λιποσφαιρίων καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ ὀροῦ ἐξουδετεροῦνται μερικῶς εἰς τρόπον, ὥστε ὑποβοηθεῖται ἡ συνένωσις αὐτῶν. Τέλος, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ κορυφὴ ἢ τὸ γάλα μετὰ προηγουμένην ὄξυνσιν ἀποβουτυροῦται ταχύτερον καὶ καλύτερον, δέον νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι διὰ τῆς ὀξύνσεως ἡ διανομὴ τῆς κολλοειδοῦς τυρίνης γίνεται εὐνοϊκωτέρα διὰ τὴν ἀποβουτύρωσιν, τουτέστι δὲν ἀντιδρᾷ αὕτη τόσον εἰς τὴν συνένωσιν τῶν λιποσφαιρίων.

Οἱ τὴν ἀποβουτύρωσιν ἐπηρεάζοντες παράγοντες εἶναι: ἡ *θερμοκρασία* τοῦ ἀποβουτυρουμένου ὑγροῦ ὡς καὶ τοῦ περιβάλλοντος, ἡ *ποιότης* καὶ τὸ *μέγεθος* τῶν λιποσφαιρίων, ἡ *πυκνότης* τῆς κορυφῆς, ἡ *ταχύτης* τῶν περιστροφῶν τῆς κάδης, ὁ *βαθμὸς τῆς πληρώσεως* τῆς βουτυρομηχανῆς, ἡ *ὀξύτης* τοῦ ὑγροῦ, ἡ *καθαριότης* τῆς ὀξύνσεως καὶ ἡ *διάρκεια* τῆς ἀποβουτυρώσεως.

Ὑψηλὴ θερμοκρασία ἐπιταχύνει μὲν τὴν ἀποβουτύρωσιν, ἀλλὰ τὸ λαμβανόμενον βούτυρον εἶναι μαλακόν, ἀλοιφῶδες, περιέχει περισσότερον βουτυρόγαλα, δι' ὃ καὶ διατηρεῖται ὀλιγώτερον, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἀποβουτυρώσεως εἶναι μικρότερος. Τοὐναντίον ταπεινὴ θερμοκρασία ἐπιβραδύνει τὴν ἀποβουτύρωσιν, μειώνει τὸν βαθμὸν τῆς ἀποβουτυρώσεως καὶ παράγει βούτυρον στερεὸν καὶ δυσκόλως ζυμούμενον. Ἡ καταλληλοτέρα θερμοκρασία εἶναι διὰ γλυκεῖαν κορυφὴν 10-13° Κ, δι' ὄξινον κορυφὴν 12-16° Κ καὶ δι' ὄξινον γάλα 14-19° Κ. Ὅσον μικρότερος εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς ὀξύτητος, ὅσον ὀλιγώτερον ἀπεψύχθη ἡ κορυφὴ πρὸ τῆς ἀποβουτυρώσεως, ὅσον μαλακώτερον εἶναι τὸ λίπος καὶ ὅσον ταχύτερον στρέφεται ἡ βουτυρομηχανὴ τόσον μᾶλλον ταπεινοτέρα δέον νὰ εἶναι ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀποβουτυρωθησομένου ὑγροῦ. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀποβουτύρωσιν λόγῳ τῆς τριβῆς τῶν λιποσφαιρίων ἀναμεταξύ των καὶ μετὰ τῶν τοιχωμάτων τῆς βουτυρομηχανῆς ἀναπτύσσεται θερμότης, ἡ θερμοκρασία τοῦ ὑγροῦ αὐξάνεται κατὰ 1-2°5 Κ ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι 4° Κ. Ἡ αὔξησις αὕτη τῆς θερμοκρασίας εἶναι τοσοῦτον μεγαλυτέρα ὅσον ταχύτερον στρέφεται ἡ βουτυρομηχανὴ καὶ ὅσον ὑψηλοτέρα εἶναι ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλάμου. Λόγῳ τῆς ἀνυψώσεως ταύτης ἡ θερμοκρασία τοῦ ὑγροῦ δέον νὰ λαμβάνηται ἀναλόγως κατά τι ταπεινοτέρα τῆς ὡς ὀρθῆς ἐξακριβωθείσης.

Ὁ κανονισμὸς τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀποβουτυρουμένου ὑγροῦ δέον νὰ γίνεται ἐντὸς τῆς βουτυρομηχανῆς διὰ τοποθετήσεως αὐτοῦ ἐντὸς θερμοῦ ἢ ψυχροῦ ὕδατος. Μόνον ἐφ' ὅσον παρίσταται ἄμεσος ἀνάγκη δέον νὰ ἐπεμβαίνωμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποβουτυρώσεως. Πρὸς τοῦτο ἢ ἀφίνομεν νὰ ἐξέλθῃ τῆς κάδης μέρος τοῦ γάλακτος ἢ τῆς κορυφῆς καὶ θερμαίνομεν ἢ ψύχομεν τοῦτο κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον ἢ τοποθετοῦμεν ἐντὸς τῆς κάδης θερμοὺς ἢ ψυχροὺς σωλῆνας. Ὕδωρ θερμὸν ἢ ψυχρὸν ἢ καὶ πάγος οὐδέποτε πρέπει νὰ ῥίπτηται ἐντὸς τῆς κάδης πρὸς κανονισμὸν τῆς θερμοκρασίας. Ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλάμου πρέπει ἐπίσης νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ ἐκείνην τοῦ ἀποβουτυρουμένου ὑγροῦ. Ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι διάφορος, τότε ἐξουδετεροῦμεν ἐν μέρει ταύτην δι' ἀποπλύσεως τῆς βουτυρομηχανῆς πρὸ τῆς πληρώσεως αὐτῆς διὰ θερμοῦ ἢ ψυχροῦ ὕδατος.

Ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος τῶν λιποσφαιρίων εἰς ὑγρὰ καὶ στερεὰ λίπη, ἡ στερεότης καὶ τὸ εὔγευστον τοῦ βουτύρου φυσικῷ τῷ λόγῳ θὰ ποικίλλῃ. Ἕνεκα τούτου ἀπαιτεῖται προσοχὴ εἰς τὴν διατροφὴν τῶν ζῴων λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ αὕτη ἐπὶ τῶν λιποσφαιρίων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς λήψεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὑγροῦ κατὰ τῆς ταχύτητος τῶν περιστροφῶν.

Ὅσον μεγαλύτερα εἶναι τὰ λιποσφαίρια τόσον ταχύτερον συντελεῖται ἡ ἀποβουτύρωσις καὶ τόσον ὑψηλότερος θὰ εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς ἀποβουτυρώσεως, καθ' ὅσον τὰ μεγαλύτερα λιποσφαίρια λόγῳ τῆς σχετικῶς μικροτέρας αὐτῶν ἐπιφανείας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῶν μικρῶν δέχονται ὀλιγωτέρας μοριακὰς ἕλξεις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ ὀροῦ καὶ διὰ τῶν κτυπημάτων λαμβάνουσι μεγαλυτέραν κινοῦσαν ἐνέργειαν πρὸς συνένωσιν ἀναμεταξύ των.

Ἡ μεγαλυτέρα ταχύτης τῶν περιστροφῶν συντομεύει μὲν τὸν χρόνον τῆς ἀποβουτυρώσεως, ἀλλὰ τὸ βούτερον γίνεται ἐλαττωματικόν, ἀλοιφῶδες, προκύπτει δὲ καὶ ἀπώλεια. Ἕνεκα τούτου δέον νὰ τηρῆται ἡ ὑπὸ τοῦ ἐργοστασίου ὁριζομένη ταχύτης τῶν περιστροφῶν.

Ὁ βαθμὸς τῆς πληρώσεως τῆς βουτυρομηχανῆς εἶναι διάφορος εἰς τὰ διάφορα συστήματα καὶ ὁρίζεται συνήθως ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων. Περισσότερον δὲν πρέπει νὰ πληρῶμεν τὰς κάδας καθ' ὅσον ἡ ἀποβουτύρωσις διαρκεῖ πολύ. Συνήθως ἡ ἀποβουτύρωσις τῆς ὀξίνου κορυφῆς περατοῦται ἐντὸς 35—45 λεπτῶν. Ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν συντελεῖται ἐντὸς τοῦ χρόνου τούτου, εἶναι σημεῖον, ὅτι εἰς τὴν ἀποβουτύρωσιν ἐπηρεάζοντες παράγοντες δὲν ἔχουσι ληφθῆ κανονικῶς καὶ δέον νὰ ἐξετασθῶσι λεπτομερῶς.

Ἡ ὀξύτης τοῦ ὑγροῦ ὑποβοηθεῖ, ὡς ἐλέχθη, τὴν ἀποβουτύρωσιν, τὸ δὲ βούτυρον ἀποκτᾷ ἄρωμα καὶ διατηρεῖται περισσότερον. Ὁ καλύτερος βαθμὸς τῆς ὀξύτητος διὰ τὴν κορυφὴν εἶναι μεταξὺ τῶν 28—32° κατὰ τὸν Soschlet—Henkel ἢ μεταξὺ τῶν 55—65° κατὰ τὸν M. Dornie. Μικρότερος βαθμὸς ὀξύτητος δυσχεραίνει τὴν ἀποβουτύρωσιν μειώνει τὸν βαθμὸν τῆς ἀποβουτυρώσεως, τὸ δὲ βούτυρον στερεῖται τοῦ ἀρώματος καὶ διατηρεῖται δυσκόλως. Ἐξ ἴσου ὅμως ἐπιβλαβὴς εἶναι λίαν ὑψηλὸς βαθμὸς ὀξύτητος. Τὰ λοιπὰ ἀέρια συνενοῦνται δυσκόλως λόγῳ τῆς στερεοποιηθείσης τυρίνης, τὸ δὲ βούτυρον λόγῳ τῆς ἐγκλεισθείσης τυρίνης προσβάλλεται ὑπὸ παθήσεων καὶ διατηρεῖται δυσκόλως.

Ἡ ὄξυνσις ὅμως δέον νὰ εἶναι καθαρά, δηλ. νὰ μὴ ἔχωσιν εἰσέλθῃ ἄλλοι ἐπιβλαβεῖς μικροοργανισμοὶ πλὴν ἐκείνων τῆς γαλακτικῆς ζυμώσεως. Ἀκάθαρτος ὄξυνσις μειώνει τὸν βαθμὸν τῆς ἀποβουτυρώσεως, τὸ δὲ βούτυρον διατηρεῖται ὀλιγώτερον.

Παχεῖα κορυφὴ ἀποβουτυροῦται μὲν εὐκολώτερον, ἀλλ' ὁ βαθμὸς τῆς ἀποβουτυρώσεως εἶναι μικρός. Τοὐναντίον ἀραιὰ κορυφὴ ἀποβουτυροῦται δυσκόλως. Μέσος βαθμὸς πυκνότητος, δηλ. ἐφ' ὅσον ἡ κορυφὴ περιέχει 15—30% λίπος, εἶναι ὁ καλύτερος.

Κατὰ τὰ ἄνω ἐκτεθέντα ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποβουτυρώσεως γίνεται ὡς ἑξῆς: Κατὰ πρῶτον ξεπλύνεται ἡ βουτυρομηχανὴ διὰ θερμοῦ ἢ ψυχροῦ ὕδατος πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ θαλάμου καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὑγροῦ σταθερᾶς. Μετὰ ταῦτα ζυγίζεται ἡ κορυφή, φέρεται εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν θερμοκρασίας, ὅστις ἐκ πείρας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄνω ἐκτεθέντων ὅρων, τῶν ἐπηρεαζόντων τὴν ἀποβουτύρωσιν, ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι ὁ καλύτερος καὶ ἀφοῦ ἀναταραχθῇ καλῶς διὰ νὰ καταστῇ ὁμοιογενὴς ῥίπτεται ἐντὸς τῆς κάδης. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ῥίπτεται ἐντὸς τῆς κάδης καὶ ἡ χρωστικὴ οὐσία, ἐφ' ὅσον θέλομεν νὰ χρώσωμεν τὸ βούτυρον. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται κυρίως δύο χρωστικαί, ἡ ὀρλεάνειος βαφὴ καὶ τὸ ἀφέψημα τῶν στιγμάτων τοῦ φυτοῦ κρόκου (κοιν. ζαφορᾶς, σαφράνι). Ἐκ τῶν δύο τούτων χρωστικῶν δέον νὰ προτιμᾶται ἡ πρώτη, ὡς μὴ προσδίδουσα εἰς τὸ βούτυρον οὐδεμίαν γεῦσιν καὶ ὀσμήν. Μετὰ ταῦτα θέτομεν τὴν βουτυρομηχανὴν εἰς κίνησιν καὶ παρατηροῦμεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ θερμόμετρον, μὴ τυχὸν ἀνέλθῃ ἡ θερμοκρασία τοῦ ὑγροῦ καὶ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐπεμβῶμεν. Ἡ κίνησις τῆς βουτυρομηχανῆς δέον νὰ εἶναι συνεχὴς καὶ νὰ μὴ διακόπτεται. Ἡ ἀποβουτύρωσις θεωρεῖται συντελεσθεῖσα ἐφ' ὅσον οἱ ἐκ τῆς συνενώσεως τῶν λιποσφαιρίων σχηματιζόμενοι βῶλοι ἔχουσι μέγεθος κεφαλῆς καρφίδος μέχρι κόκκου καννάβεως. Περαιτέρω ἐξακολούθησις τῆς ἐργασίας εἶναι μᾶλλον ἐπιβλαβής, καθόσον τὸ βούτυρον γίνεται μαλακόν, ἀλοιφῶδες καὶ προσλαμβάνει περισσότερον τοῦ δέοντος βουτυρόγαλα. Εἶτα ἐξάγεται τὸ βούτυρον δι' ἠθμοῦ καὶ ἐφ' ὅσον τὸ βούτυρον θὰ καταναλωθῇ ἐντὸς ὀλίγου τίθεται ἐπὶ τοῦ ζυμωτηρίου πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ βουτυρογάλακτος, ἐφ' ὅσον δὲ θὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ πλύνεται προηγουμένως δι' ὀλίγου ψυχροῦ ὕδατος. Πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ ἀφαιρεθῇ ἐκ τῆς κάδης τὸ βουτυρόγαλα, τίθεται ἐντὸς αὐτῆς τὸ βούτυρον καὶ ῥίπτεται ὀλίγον ψυχρὸν ὕδωρ. Μεθ' ὃ περιστρέφομεν τὴν κάδην 8—10 φορὰς καὶ εἶτα ἀφίνομεν νὰ ἐκρεύσῃ τὸ ὕδωρ. Τοῦτο κάμνομεν δύο ἕως τρεῖς φοράς, μέχρις ὅτου τὸ ἐξερχόμενον ὕδωρ εἶναι διαυγές. Διὰ τῆς ἀποπλύσεως ταύτης τοῦ βουτύρου δι' ὕδατος αὐξάνεται μὲν ὁ χρόνος τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἀποβάλλει τὸ βουτυρόγαλα, ἀλλὰ χάνει συγχρόνως τὸ ἄρωμα αὐτοῦ. Τέλος ζυγίζομεν τὸ βούτυρον διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ γάλακτος εἰς βούτυρον, καὶ μετροῦμεν τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῆς ἀποβουτυρώσεως.

Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποβραδινός, *—ή, —ό·* ὁ ἐκ προηγουμένης ἑσπέρας ὑπολειπόμενος, περισσεύων: «ἀποβραδινὸ φαΐ κλπ.».

ἀποβραδίς· ἐπίρρ., ἀπὸ τὸ βράδυ, ἀφ' ἑσπέρας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑπομένην ἡμέραν: «θὰ ἑτοιμάσω τὸ φαγητὸν ἀποβραδίς», «ἤρθαν ἀποβραδίς καὶ τὸ πρωῒ ἔφυγαν».

ἀπόβραδο (τό)· δημ., ἡ ἑσπέρα.

ἀποβραδυοῦ· ἐπίρρ. ἰδιωματ., ἑσπέρας οὔσης, σουρρουπώματα, ἄλλως *ἀποβραδίς*: «ποῦ πᾶς ἀποβραδυοῦ;».

ἀποβράζω· ἐκβράζω, διὰ τοῦ βρασμοῦ ἐκβάλλω· || παύω νὰ βράζω.

ἀπόβρασμα (τό)· ἔκβρασμα, τὸ διὰ βρασμοῦ ἀποβαλλόμενον, ἀπόβλημα, ἀπόρριμμα· || μεταφ. κοινωνικὸν ἀπόρριμμα.

ἀποβρασμὸς (ὁ)· ἡ ἀπόρριψις ἀφροῦ, τὸ ξάφρισμα: «κατ' ἀποβρασμὸν» (*Σέξτ. Ἐμπ.* π. Μ. 9. 103).

ἀπόβρεγμα (τό)· τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὁποίου περιχύνεται, βρέχεται ἢ ὑγραίνεταί τι, τὸ ἔγχυμα: «ἀπόβρεγμα παλιούρου» (*Στράβ.* 776).

ἀπόβροχα· ἐπίρρ., μετὰ τὴν βροχήν.

ἀποβροχάρης (ὁ)· ὁ μετὰ τὴν βροχήν, συνεπῶς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς καιρός.

ἀποβρόχια (τά)· αἱ τελευταῖαι βροχαὶ τοῦ χειμῶνος, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὰ *πρωτοβρόχια*.

ἀπόβροχο (τό)· τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν βροχὴν χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ ὑγρασία: «φυλάξου ἀπὸ τ' ἀπόβροχο».

ἀποβύζι (τό)· ἰδιωματ., τὸ μόλις ἀπογαλακτισθὲν πρόβατον, τρόπον τινὰ τὸ ἀπὸ μαστοῦ ἀποσπασθέν.

ἀπόγαιος (ὁ, ἡ), *—ον* (βλ. ἀπόγειος).

ἀπόγαλα (τό)· ὁ γαλακτώδης χυμὸς ὁ ἐκθλιβόμενος ἐκ τοῦ βεβρεγμένου σίτου, ἄλλως *κατάστατον*, κοιν. *νισεστές*.

ἀπογαλακτίζω· παύω τὸν θηλασμὸν βρέφους, ἀποστερῶ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος, κοιν. *ἀποκόβω*.

ἀπογαλάκτισις (ἡ) καὶ ***ἀπογαλακτισμὸς*** (ὁ)· ἡ παῦσις τοῦ θηλασμοῦ τοῦ βρέφους, κοιν. *ἀπόκομμα*.

—[ΙΑΤΡ.] Τὴν λέξιν *ἀπογαλακτισμὸς* μεταχειρίζονται καὶ οἱ ἀρχαῖοι μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, δι' ὃ καὶ θεωροῦμεν αὐτὴν προτιμητέαν ἀπὸ τὸν ὅρον *ἀποθηλασμός*, ὅστις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶχε ἄλλην σημασίαν.

Ἐπιστημονικῶς ὁ ὅρος ἀπογαλακτισμὸς δὲν σημαίνει μόνον τὴν ἀπότομον παῦσιν τοῦ θηλασμοῦ, ἀλλὰ χαρακτηρίζει καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν πολλάκις μακρὰν περίοδον, ἀπὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὸ βρέφος θὰ λάβῃ τὴν πρώτην του ξένην τροφὴν εἰς ἀντικατάστασιν ἑνὸς θηλάσματος μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ξένη τροφὴ θὰ ἀντικαταστήσῃ ὁριστικῶς ὅλα του τὰ θηλάσματα. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην τὸ βρέφος διατρέχει πολλοὺς κινδύνους, ἐφ' ὅσον ἡ μεγαλυτέρα θνησιμότης τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ὀφείλεται εἰς τὴν γαστρεντερίτιδα, ἥτις τότε πρὸ πάντων ἐμφανίζεται, προερχομένη ἐκ ποικίλων πεπτικῶν διαταραχῶν, ὀφειλομένων εἰς τὰ λάθη, τὰ ὁποῖα γίνονται κατὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν εἰς τὴν διατροφὴν τοῦ βρέφους.

Εἶναι λοιπὸν ἐπάναγκες ὁ ἀπογαλακτισμὸς νὰ γίνηται βαθμιαίως καὶ συστηματικῶς. Οὗτος κυρίως θὰ ἀρχίσῃ μὲ τὴν πρώτην ἀλευρώδη τροφήν, δηλαδὴ κατὰ τὸν ὄγδοον μῆνα τοῦ βρέφους ἢ καὶ πρὶν αὐτοῦ ὅταν ἔχωσιν ἤδη ἐμφανισθῇ οἱ πρῶτοι ὀδόντες. Ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ ξένου γάλακτος, τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ καὶ πολὺ ἐνωρίτερον, ὅταν ὑπάρχῃ ἀνεπάρκεια μητρικοῦ γάλακτος· ἴσως μάλιστα εἶναι καλὸν ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἤδη μηνὸς νὰ συνηθίζῃ τὸ βρέφος εἰς τὸ γάλα τῆς ἀγελάδος ἢ τῆς αἰγός.

Τὸ ξένον γάλα καὶ ἔπειτα ἡ ἀλευρώδης τροφὴ (ἄλευρον σίτου, ὀρύζης, κριθῆς, βρόμης, γεωμήλων κτλ.) θὰ ἀντικαταστήσουν τὸ πρῶτον ἓν καὶ ἔπειτα δύο θηλάσματα· ἀργότερον, κατὰ τὸν δέκατον μῆνα, θὰ προστεθοῦν ῥοφήματα (σοῦπες) καὶ μπισκότα ἢ καὶ λεπτὸν τεμάχιον ἄρτου. Ἐννοεῖται ὅτι χρειάζεται ἰδιαιτέρα προσοχή, ὁσάκις προστίθεται νέα τροφὴ εἰς τὸ διαιτολόγιον τοῦ βρέφους· εἰς τὴν ἐλαχίστην διαταραχὴν δέον νὰ ἐπανέρχεταί τις εἰς τὰς πρώτας ἤδη δεδοκιμασμένας τροφάς. Μετὰ τὸν δωδέκατον μῆνα ἡ τροφὴ κατά τινα γεύματα θὰ γίνῃ κάπως στερεωτέρα, θὰ προστεθῇ κροκὸς ᾠοῦ (προτιμότερον ὄχι καθ' ἑκάστην ἡμέραν) καί τι ἀλευρῶδες παρασκεύασμα μετὰ βουτύρου (μακαρόνια, πάστες, ὄρυζα κ.τ.λ.) ἢ ἀκόμη ὄσπρια ἢ χόρτα ὑπὸ μορφὴν *πουρέ*.

Ὁ ὁριστικὸς ἀπογαλακτισμὸς θὰ ἐπέλθῃ μεταξὺ τοῦ 15ου καὶ τοῦ 18ου μηνός, ὅταν πλέον τὸ βρέφος καταντᾷ νὰ θηλάζῃ μόνον ἅπαξ τῆς ἡμέρας. Ἰατροί τινες φρονοῦν ὅτι ὁ ἀπογαλακτισμὸς οὗτος πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸν 10ον μῆνα τοῦ βρέφους, διότι τότε τὸ μητρικὸν γάλα εἶναι συνήθως ἀνεπαρκὲς διὰ νὰ θρέψῃ ἀποκλειστικῶς τὸ βρέφος· ἄλλοι πάλιν συμβουλεύουν νὰ ἀπογαλακτίζηται τὸ παιδίον, ὅσον τὸ δυνατὸν ἀργότερον, κατὰ τὸν 18ον μέχρι τοῦ 20οῦ ἢ καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ 20οῦ μηνός. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἀλγερίας καὶ οἱ Ἄραβες ἀπογαλακτίζουν τὰ τέκνα των πέραν τοῦ δευτέρου ἔτους καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχουν κακὰ ἀποτελέσματα. Ἐπίσης εἰς τὴν ἄπω Ἀνατολὴν οἱ Ἰάπωνες καὶ ἄλλοι λαοὶ ἀφίνουν πολλάκις τὰ παιδία νὰ θηλάζουν μέχρις ἡλι-

Digitized by Google

κίας 3 καὶ 4 ἐτῶν ! Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι προτιμότερον νὰ ἀκολουθηθῇ ἡ μέση ὁδός, τὴν ὁποίαν ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ διάφοροι λόγοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρουν ἕνα ταχύτερον ἀπογαλακτισμὸν ἢ καὶ βραδύτερον τοῦ ὡρισμένου. Οὕτω, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ ἀπογαλακτίζηται τὸ βρέφος κατὰ τὸ θέρος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ μεγάλη ἐξωτερικὴ θερμοκρασία εὐνοεῖ τὰς ζυμώσεις ἐντὸς τοῦ ἐντέρου καὶ ἡ αὔξησις τοῦ ξένου γάλακτος, ἥτις θὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς παύσεως τοῦ θηλασμοῦ, δύναται πολὺ εὐκολώτερον νὰ προξενήσῃ τὰς ζυμώσεις ἐκείνας, αἵτινες θὰ ἐπιφέρωσι τὴν γαστρεντερίτιδα. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τις, ὅσον τὸ δυνατόν, τὸν ἀπογαλακτισμὸν διαρκούσης τῆς ὀδοντοφυΐας.

Κατὰ κανόνα, τὸ βρέφος δὲν πρέπει νὰ ἀπογαλακτίζηται πρὶν συμπληρώσῃ τοὐλάχιστον τὸν δέκατόν του μῆνα, μήτε ἀργότερον τοῦ 18ου μηνός, καθ' ὅσον καὶ ἡ μεγάλη ἐπιβράδυνσις τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὀρθή. Ἐὰν τὸ παιδίον ἐξακολουθῇ νὰ θηλάζῃ ἐπὶ μακρόν, συνηθίζει δυσκολώτερον εἰς τὴν ξένην τροφὴν καὶ ἐξ ἄλλου ὑστερεῖται κατά τι καὶ ψυχικῶς, διότι παρατείνει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν μητρικὴν προστασίαν εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς του ἀτομικότητος. Μόνον ὅταν βρέφος τι καθυστερῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν του, εἶναι ἐνίοτε συμβουλευτέον (καὶ τοῦτο εἴς τινας ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις) νὰ παρατείνῃ ἡ μήτηρ τὸν θηλασμόν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀπογαλακτισμὸς εἶναι πολλάκις ὑποχρεωτικὸς καὶ πρὸ τῆς ὡρισμένης ἡλικίας, ὅταν ἡ μήτηρ ἔχει χάσει τὸ γάλα της ἢ ὅταν δὲν τὸ ἐπιτρέπῃ ἡ ὑγεία της.

Ὁ ἀπογαλακτισμὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. — Δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη ἀκριβῶς τίνι τρόπῳ ἀπεγαλάκτιζον οἱ Ἕλληνες τὰ βρέφη των κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας. Ὁ *Ἱπποκράτης* ὁμιλῶν περὶ ἀπογαλακτισμοῦ ἀναφέρει μόνον ὅτι εὐκολώτερον ἀπογαλακτίζονται τὰ παιδία, τὰ ὁποῖα συνηθίζουν νὰ τρώγωσι διαρκούσης τῆς περιόδου τοῦ θηλασμοῦ («τὰ παρεσθίοντα ἐν τῷ θηλάζειν ῥᾷον φέρει ἀπογαλακτισμόν»)· ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι θεωρεῖ προτιμότερον νὰ συνηθίζουν τὰ παιδία εἰς τὴν ξένην τροφὴν πρὶν ἐπέλθῃ ὁ ἀπογαλακτισμός. Συμβουλεύει δηλαδὴ καὶ ὁ Ἱπποκράτης τὸν βαθμιαῖον ἀπογαλακτισμόν.

Οἱ ἀκμάσαντες ὅμως ἰατροὶ κατὰ τὸν πρῶτον καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν δεύτερον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, μᾶς ἀφῆκαν πολὺ καλὰς πραγματείας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου· πολλαὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑπόδειγμα καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους ἰατρούς.

Ὁ *Ἀθήναιος*, ὡς ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Ὀρειβασίου, ἐφρόνει ὅτι τὰ παιδία, μόλις ἀπεγαλακτίσθησαν, ὤφειλον νὰ συνηθίζουν εἰς τὴν ψυχικὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὰς παιδιάς, συγχρόνως δὲ νὰ τρέφωνται διὰ μετρίας καὶ ἐλαφρᾶς τροφῆς. Κατ' αὐτὸν ὅσοι, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ, ὑπερσιτίζουν τὰ τέκνα των, προσπαθοῦντες δῆθεν νὰ δώσουν εἰς αὐτὰ θρεπτικωτέρας τροφάς, καταντοῦν νὰ τὰ ἐξασθενοῦν διὰ τῆς *κακοτροφίας* καὶ τῆς *ἀναυξείας* (ἐλλείψεως ἀναπτύξεως ἢ ἐλαττωματικῆς ἀναπτύξεως). Εἶχε δὲ ἐπίσης τὴν γνώμην ὅτι ἡ τοιαύτη ἐλαττωματικὴ διατροφὴ μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν ἔφερε πολλάκις τὰς ποικίλας γαστρικὰς διαταραχὰς («Πολλοῖς δὲ αὐτῶν διὰ τὰς συνεχεῖς ἀπεψίας καὶ καταφθορὰς τῆς κοιλίας ἑλκώσεις τε καὶ φλεγμονὰς τῶν ἐντέρων καὶ προπτώσεις τῆς ἕδρας καὶ νόσοι χαλεπαὶ συμβαίνουσιν»).

Κατὰ τὸν *Ροῦφον* τὸν Ἐφέσιον, τὸ παιδίον πρέπει νὰ τρέφηται μόνον μὲ γάλα μέχρις ὅτου νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δεχθῇ στερεὰν τροφήν. Τότε εἶναι δυνατὸν νὰ τῷ δοθῇ ἄρτος βεβρεγμένος ἐντὸς οἴνου ὑδαροῦς. Τὸ κρέας πρέπει νὰ ἀποφεύγηται εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην, καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη τροφή, ἥτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πεφθῇ. Ὁ Ροῦφος καταφέρεται ἐπίσης κατὰ τοῦ ὑπερσιτισμοῦ καὶ συμβουλεύει τὸν ἀπογαλακτισμὸν εἰς ἡλικίαν δύο ἐτῶν καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸ φθινόπωρον («Ἀρκεῖ δὲ δύο ἔτη τρέφειν τῷ γάλακτι, τὸ δὲ ἐντεῦθεν μεταβάλλειν πρὸς σιτία. Κρείσσων δὲ ἐκ συστόχου ὥρα φθινοπωρινῆς ἰσημερίας καὶ Πλειάδος δύσεως εἰς τὴν μεταβολήν.»).

Κατὰ τὸν *Μοσχίονα* τὸ βρέφος δέον νὰ ἀπογαλακτίζηται εἰς ἡλικίαν 18 μηνῶν ἢ καὶ δύο ἐτῶν, ὅταν δηλαδὴ οἱ ὀδόντες εἶναι καλῶς στερεωμένοι, ὥστε νὰ γίνηται τελεία ἡ μάσησις τῆς τροφῆς. Συμβουλεύει δὲ καὶ οὗτος τὸν βαθμιαῖον ἀπογαλακτισμὸν («πρὸ ὀλίγας ἡμέρας ἀρξάμενοι κατ' ὀλίγον τὰς τροφὰς προστιθέναι καὶ ἀραιῶς πρὸς τὸν μαστὸν πλησιάζειν καὶ οὕτω δι' ὅλου ἐσχάτως τὸ γάλα ἀπαρνεῖσθαι»), ὡς πρώτην δὲ τροφὴν ψυχία εἰς μελίκριτον ἢ εἰς κόνδιτον ἢ γάλακτι βεβρεγμένας ἢ χυλὸν χόνδρου ἢ προσφάγια πυροῦ. Ἐπίσης καταχρίνει τὴν ἐπάλειψιν τοῦ μαστοῦ διὰ πικρᾶς οὐσίας πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀποκόμματος.

Τὴν θαυμασιωτέραν ὅμως περιγραφὴν τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ εὑρίσκομεν παρὰ τῷ *Σωρανῷ*. Κατ' αὐτὸν τὸ βρέφος πρέπει νὰ τρέφηται μόνον μὲ γάλα μέχρις ἡλικίας ἓξ μηνῶν, ὁπότε εἶναι δυνατὸν νὰ τῷ χορηγηθῇ ἡ πρώτη ἀλευρώδης (σιτώδης) τροφή, ἥτις συνίσταται ἐκ ψυχίων τρυφερῶν ἐξ ὑδρομέλιτος ἢ γάλακτος ἢ γλυκέος ἢ οἰνομέλιτος· ἀργότερον δὲ θὰ δοθῇ ῥόφημα ἐκ χόνδρου, πολτὸς δίπυρος καὶ ᾠὸν ῥοφητόν. Δὲν πρέπει δὲ ποτὲ νὰ δίδηται γάλα μεταξὺ τῶν γευμάτων («μεταξὺ δὲ τῆς τροφῆς φυλακτέον διδόναι τὸ γάλα πιεῖν»). Ὁ Σωρανὸς κατακρίνει ἐκείνους, οἵτινες τείνουν εἰς τὸ νὰ δώσουν ἀλευρώδη τροφὴν ἀμέσως μετὰ τὴν 40ὴν ἡμέραν τοῦ βρέφους, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἵτινες βραδύνουν ὑπὲρ τὸ δέον νὰ δώσουν αὐτὴν τὴν τροφήν. Φρονεῖ δὲ ὅτι ὁ ἀπογαλακτισμὸς πρέπει νὰ γίνηται βαθμιαίως καὶ εἶναι ὁριστικὸς κατὰ τὴν τρίτην ἢ τετάρτην ἑξαμηνίαν, ὅταν πλέον τὸ βρέφος ἔχῃ συνηθίσει εἰς τὴν ξένην τροφὴν καὶ οἱ ὀδόντες εἶναι ἀρκετὰ στερεοί, ὥστε νὰ διαιρῶσι καλῶς πᾶσαν τροφήν. Μόνον ὅταν βρέφος τι ἀρρωστήσῃ δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν θηλασμὸν μέχρις ὅτου ἰαθῇ καὶ ἀνακτήσῃ τὰς δυνάμεις του· μήτε ὑπάρχει λόγος νὰ ἀπογαλακτίζωνται βραδύτερον τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι εἶναι ἀσθενέστερα, ἐφ' ὅσον πολλῶν ἀρρένων ἔνια θηλυκὰ βρέφη καὶ ἰσχυρότερα καὶ σαρκωδέστερα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, ἡ καταλληλοτέρα, κατ' αὐτόν, εἶναι τὸ ἔαρ καὶ ὄχι τὸ φθινόπωρον.

Κατὰ τὸν *Γαληνόν*, τὸ παιδίον πρέπει νὰ τρέφηται μόνον μὲ γάλα μέχρι τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας, ὁπότε πλέον πρέπει νὰ συνηθίζῃ νὰ ἀνέχηται παχυτέραν τροφὴν καὶ πρῶτον μὲν ἄρτον, ἀργότερον δὲ ὄσπρια καὶ κρέας προμασώμενα («ἐπειδὰν δὲ φύσῃ τοὺς ὀδόντας, ἐθίζειν πως αὐτὸ τῆς παχυτέρας ἀνέχεσθαι τροφῆς, ὥσπερ οὖν καὶ τοῦτο αὐτὸ πείρᾳ διδαχθῆναι ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες· ἄρτου μὲν πρῶτον, ἐφεξῆς δ' ὀσπρίων καὶ κρεῶν, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα προμασώμεναι καὶ ἐντιθεῖσαι τοῖς στόμασι τῶν παιδίων»). Ὁ Γαληνὸς ἀπαγορεύει τὸν οἶνον εἰς τὰ παιδία («καὶ οἴνου δὲ οὕτω πεφυκότα παῖδα μέχρι πλείστου μηδόλως γεύειν»).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἱπποκράτης*, Ἔκδοσις *Littré* τόμ. 8ος σελ. 546. *Ὀρειβασίου*, Ἅπαντα, Paris 1858, τόμ. III σελ. 159-161. *Μοσχίονος*, Περὶ γυναικείων παθῶν, Viennae 1793, σελ. 52—53. *Γαληνοῦ*, Ὑγιεινῶν Λόγος Α', Lipsiae 1823, σελ. 47. *Μ. Μωϋσείδου*, Εὐγονικὴ καὶ Παιδοκομία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, Ἀθῆναι 1925, σ. 52—53.

ΣΟΛΩΝ ΒΕΡΑΣ

— *[Ζῳοτεχν.]* Εἰς τὰ νεογνὰ τῶν θηλαστικῶν ὁ ἀπογαλακτισμὸς δέον νὰ γίγνηται βαθμιαίως καὶ οὐχὶ ἀποτόμως. Πρὸς τοῦτο πρέπει ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ μέχρι τοῦ πέρατος αὐτοῦ νὰ παρεντίθηται μεταβατικόν τι στάδιον διαφόρου διαρκείας εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ζῴων, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ μὲν ποσότης τοῦ χορηγουμένου γάλακτος βαθμηδὸν νὰ μειῶται, ἐκεῖναι δὲ τῶν χορηγουμένων τροφῶν νὰ αὐξάνωνται. Τὸ μεταβατικὸν τοῦτο διάστημα δέον νὰ εἶναι τοσοῦτον μεγαλυτέρας διαρκείας, ὅσον μᾶλλον προώρως ἤρξατο ὁ ἀπογαλακτισμός. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαιτέρως διὰ τὰ ζῷα μὲ σύνθετον στόμαχον (ὡς π. χ. τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, τὴν αἶγα κλπ.), καθ' ὅσον εἰς ταῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θηλασμοῦ μόνον τὸ τέταρτον τμῆμα τοῦ στομάχου, τὸ ἤνυστρον, λειτουργεῖ, ἐνῷ τὰ τρία πρῶτα τμήματα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσι πρὸς προπαρασκευὴν τῆς πέψεως τῶν χονδροειδῶν τροφῶν, ἀναπτύσσονται βαθμηδὸν εὐθὺς ὡς αἱ τοιούτου εἴδους τροφαὶ ἄρξωνται χορηγούμεναι εἰς τὰ ζῷα. Ὁ ἀπογαλακτισμὸς δέον ὡσαύτως νὰ μὴ γίγνηται προώρως. Πρόωρος καὶ ἀπότομος ἀπογαλακτισμὸς ἔχει τὰς ἐπιβλαβεστάτας συνεπείας διὰ τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἑπομένως διὰ τὴν μετέπειτα χρησιμοποίησιν τοῦ ζῴου. Πρέπει δὲ νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι σφάλματα διαπραττόμενα κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τῶν ζῴων ὡς πρὸς τὴν διατροφὴν αὐτῶν εἶναι πολλάκις ἀδύνατον ἔστω καὶ διὰ μεγάλων δαπανῶν νὰ ἐπανορθωθῶσι

Περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου καὶ χρόνου τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ εἰς τὰ κατοικίδια ἡμῶν ἀγροτικὰ ζῷα βλ. τὰς λ. βοῦς, ἵππος, πρόβατον, χοῖρος κλπ. Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπογαλακτῶ *(—όω)*· μεταβάλλω εἰς γάλα.

ἀπογαμία. Ὅρος ἀναφερόμενος εἰς τρόπον ἀναπαραγωγῆς ἄνευ γονιμοποιήσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀνάπτυξις ἄρχεται ἐξ ἑνὸς μόνου βλαστικοῦ κυττάρου. Τὸ τοιοῦτον παρατηρεῖται εἰς τοὺς *πρωτίστους*, ἤτοι εἰς ὀργανισμοὺς ἐμφανίζοντας, κατὰ τὸν Haeckel, τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς ἁπλότητος καὶ ἀναγομένους διὰ κοινῶν χαρακτήρων εἴς τε τὸ φυτικὸν καὶ τὸ ζωϊκὸν βασίλειον. Μ.Ν.Κ.

— *[Βοτ.]* Καλεῖται *ἀπογαμία* τὸ φαινόμενον ὅπερ παρουσιάζεται εἰς φυτά τινα, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ἀναπαραγάγωσι τῇ συμμετοχῇ τῶν γενῶν (ἄρρενος ἢ θήλεος), ἀλλὰ δι' ἐκβλαστήσεως, ἢ εἶναι τελείως ἄγονα. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη περὶ τὴν ἀναπαραγωγὴν θεωρεῖται ὑπό τινων ὡς μία τῶν μορφῶν τῆς *παρθενογονίας*.

Ἡ ἀπογαμία παρατηρεῖται καὶ εἴς τινας λειχῆνας, πολλαπλασιαζομένους διὰ διαδοχικῶν ἐκβλαστήσεων ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ φυτοῦ, ὅπερ οὕτω ἀναπτύσσεται πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἀποτελοῦντα αὐτοτελεῖς φυτικοὺς ὀργανισμούς.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἀπογαμίας παρουσιάζουσι τὰ φυτά: *φουγκία ἡ ᾠοειδὴς* (Funkia ovata), *ψευδόσκορδον τὸ εὔοσμον* (Nothoscordum fragrans), *εὐώνυμον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Euaymus europaeus), *βεγονία* (Begonia), *κρόμμυον τὸ ἥμερον* (Allium sativum), *πτέρις ἡ κρητικὴ* (Pteris Cretica), *τοδέα ἡ ἀφρικανικὴ* (Todea africana), *ὀρθότριχον τὸ φιλανθὲς* (Orthotrichun philanthum), *σπιρόγυρα ἡ θαυμασία* (Spirogyra mirabilis), διάφορα εἴδη *ἀσπιδίων* (Aspidia) καὶ διάφοροι μικρομύκητες τῆς οἰκογενείας *ἴσαρις* (Isaris). Δ. Ν. Π.

ἀπογαναχτῶ *(—έω)* ἀντὶ *ἀπαγανακτῶ*· ἰδιωματ. ἐν Πόντῳ, παύω ἀγανακτῶν, ξεκουράζομαι.

ἀπογδύμι (τό)· ἰδιωματ., τὸ ἀκάθαρτον ἐσώρουχον τὸ ὁποῖον ἀπεκδυόμεθα διὰ νὰ ἐνδυθῶμεν καθαρόν, ἄλλως *ἀπαλλάγι*, *ἀπαλλαξίδι*.

ἀπόγειος καὶ ***ἀπόγαιος*** (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀπὸ τῆς γῆς: «ἀπόγειον πεῖσμα» τὸ σχοινίον, τὸ παλαμάρι, διὰ τοῦ ὁποίου συγκρατεῖται τὸ πλοῖον ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μὴ σαλεύεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων· || ὡς οὐσιαστ. ***ἀπόγειος*** (ὁ), ὁ ἀπὸ τῆς γῆς πνέων ἄνεμος· || ὡς οὐσιαστ. ἐπίσης ***ἀπόγειον*** (τό), τὸ πλέον μεμακρυσμένον ἀπὸ τῆς γῆς σημεῖον (ὅρος ἀστρονομικός)· μεταφ., τὸ ὑπέρτατον ὅριον τῆς ἐπιτυχίας: «ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγαιον τῆς δόξης».

— *[Ναυτ.]* Μὲ τὸν ὅρον *ἀπόγειος* ἢ *ἀπόγαιος* (ἐξυπακ. *ἄνεμος*), κοιν. *ἀγέρας ἀπ' τὴ στεριά*, γαλλ. vent de terre ἀγγλ. land-wind, χαρακτηρίζεται ὁ ἀπὸ ξηρᾶς πνέων (ἐρχόμενος) ἄνεμος. Δυνατὸν δὲ νὰ ᾖ οὗτος εἴτε ὁ *δεσπόζων ἄνεμος* (κοιν. *ὁ καιρὸς ποῦ τὸν ἔχει*, γαλλ. vent dominant, ἀγγλ. prevailing wind), ὁπότε ἡ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς διεύθυνσίς του εἶναι ὅλως συμπτωματικὴ λόγῳ τῆς συσχετικῆς θέσεως τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ πλοίου ὡς πρὸς τὴν κοίτην τοῦ ἀνέμου, εἴτε ἡ *ἀπόγαιος αὔρα* (κοιν. *βγάζουν οἱ στεριές*, γαλλ. brise de terre, ἀγγλ. land breeze) ἡ ἀπότοκος τῆς διαφορᾶς θερμοκρασίας ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (βλ. λ. ἄνεμοι, σελ. 696, II). Πάντως, ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀπογαίου ἀνέμου δὲν εἶναι σταθερὰ τὸ παράπαν, ἐπηρεαζομένη σημαντικῶς ἐκ τοῦ σχήματος τῆς ἀκτογραμμῆς καὶ τῆς τοπογραφικῆς διαμορφώσεως τῆς παραλίας, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς ἐνδοχώρας της ἀκόμη. Κατὰ προτίμησιν δὲ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀπογαίου ἀνέμου, οὖσα γενικῶς κάθετος σχεδὸν τῇ ἀκτογραμμῇ, ἐκτρέπεται κατὰ τὸν ἄξονα τῶν στενομάκρων αὐλώνων, τῶν κοινῶς ὀνομαζομένων *βάλαις*. Ἕνεκα τούτου, εἰς τὰ ναυτικὰ μέρη, ὑπάρχει ἡ παροιμία: «κάθε *βάλη* τὸν ἀγέρα της», σημαίνουσα ὅτι καθεὶς ἔχει ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ καθεὶς ἔχει τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀφορμὰς θλίψεων. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—*[Ἀστρονομ.]* Καλεῖται *ἀπόγειον* τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς περὶ τὴν Γῆν τροχιᾶς τῆς Σελήνης, εἰς τὸ ὁποῖον ὅταν εὑρίσκεται ἡ Σελήνη ἔχει τὴν μεγίστην ἀπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Γῆς. Σ. Π.

ἀπογειοῦμαι *(-όομαι)*· ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τῆς γῆς, καταλείπω τὴν γῆν (ἐπὶ ἀεροπλάνων), ἀπομακρύνομαι τῆς ξηρᾶς (ἐπὶ πλοίων)· ἀντίθ. *προσγειοῦμαι*.

ἀπογειούρα (ἡ)· ἀπόγειος ψυχρὰ αὔρα· || ὑγρασία, ψῦχος διαπεραστικόν.

ἀπογείωσις (ἡ)· ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς ξηρᾶς (βλ. ἀπογειοῦμαι)· ἀντίθ. *προσγείωσις*

ἀπογελῶ *(-άω)*· ἰδιωματ., παύω ἀπὸ τοῦ νὰ γελῶ.

ἀπογεμᾶτος*—η,—ο*· ἰδιωματ., ἐνελῶς γεμᾶτος, ὑπερπλήρης.

ἀπογεμίζω· δημοτ. καὶ ἰδιωμ., ***ἀπογιομίζω***· ἐντελῶς γεμίζω, περατῶ τὴν γέμισιν: «ἀπογεμίσαμε τὶς στάμνες»· || ἀμετάβ. πληροῦμαι: «ἀπογέμισαν τὰ βαρέλλια»· || ἀδειάζω, ἀποβάλλω τὴν γέμισιν (ὁπότε ἡ *ἀπὸ* ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποβολῆς καὶ ἀποστερήσεως): «ἀπογέμισα τὸ ὅπλον»· βλ. *ξεγεμίζω*.

ἀπογέμισις (ἡ) καὶ ***ἀπογέμισμα*** (τό)· καὶ ἰδιωματ. ***ἀπογιόμισμα***· τὸ γέμισμα, ἡ πλήρωσις: «τὸ ἀπογέμισμα τοῦ βαρελλίου»· || καὶ ἀντιθέτως, ἡ ἀφαίρεσις τῆς γεμίσεως, ἄδειασμα.

— *[Στρατιωτ.]* Ἀπογέμισις καλεῖται ἡ ἐξαγωγή, εἴτε τοῦ φυσιγγίου ἐκ τῆς κάννης ἢ τῆς ἀποθήκης τοῦ ὅπλου, εἴτε τῆς φυσίγγης ἢ τοῦ βλήματος ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ πυροβόλου. Ν.Θ.Κ.

ἀπογεννῶ *(—άω)*· παύω ἀπὸ τοῦ νὰ γεννῶ, διακόπτω τὸ γέννημα: «ἀπογεννήσανε οἱ κόττες»· || παύω ὅλως τοῦ νὰ γεννῶ, στειρεύω.

ἀπογερνῶ· βλ. ἀπογηράσκω.

ἀπόγευμα (τό)· ὁ μετὰ τὸ γεῦμα, ὁ μετὰ μεσημβρίαν χρόνος, τὸ δειλινόν· ἰδιωματ. ***ἀπόγεμα*** καὶ ***ἀπόγιομα***.

ἀπογευματινός,*—ή,—όν*· ὁ τοῦ ἀπογεύματος, ὁ μεταμεσημβρινός· ἀντίθ. *πρωϊνός*: «ἀπογευματινὴ ὥρα», «ἀπογευματινὴ ἐφημερίς»· || τὸ θηλ.

Digitized by Google

ἀπογευματινὴ ὡς οὐσιαστ., μεταμεσημβρινὴ συγκέντρωσις ἐν φιλικῇ οἰκογενείᾳ ἢ ἀλλαχοῦ (μετάφρ. τοῦ γαλλ. après-midi).

— *[Θεατρ.]* Ἡ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, καὶ ἰδίως κατὰ τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας, διδομένη παράστασις λέγεται *ἀπογευματινὴ* (ἡ *matinée* τῶνΓάλλων, ἢ ἄλλως *représentation diurne* λεγομένη).'Ἐν Γαλλίᾳ πρῶτος διωργάνωσεν ἀπογευματινὰς παραστάσεις τῷ 1869 ὁ ἠθοποιὸς Hilarion Ballande, ὅστις καὶ ἐβραβεύθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὅμως, τοιαύτας παραστάσεις διωργάνωσεν ὁ Γκαῖτε ἐν Βεϋμὰρ ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις: Πυρποληθέντος τοῦ θεάτρου ὅπερ διηύθυνε, προέτεινεν εἰς τὸν τότε δοῦκα νὰ ἱδρύσῃ ἕτερον μεγαλύτερον καὶ ὡραιότερον. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει τοῦ δουκός, ὅτι αἱ δαπάναι θὰ ηὔξανον πολύ, ὁ Γκαῖτε ἀπεκρίθη: «Ἔχω τὸ μέσον νὰ καλύψω τὰς δαπάνας αὐτάς. Θὰ δίδω παραστάσεις καὶ τ' ἀπογεύματα τῶν Κυριακῶν· τοιουτοτρόπως θὰ ἔχωμεν τεσσαράκοντα συμπληρωματικὰς παραστάσεις τὸν χρόνον, ἤτοι 15 χιλιάδας τάληρα ἐπὶ πλέον». Ἐν Ρωσίᾳ ἡ πρώτη ἀπογευματινὴ—εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ αὐτοκρατορικὰ θέατρα τῆς Πετρουπόλεως—ἐδόθη τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν Ἀποκρέω. τοῦ 1810. Ἔκτοτε, κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τῶν Ἀπόκρεω δίδονται ἀπογευματιναὶ εἰς τὰ περισσότερα τῆς Ρωσίας θέατρα. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐκτὸς τῶν συνήθων ἀπογευματινῶν, δίδονται καὶ αἱ λεγόμεναι «ἐπαγγελματικαὶ ἀπογευματιναί», καθ' ἃς διδάσκονται δωρεὰν τὰ ἐπιτυχόντα τῆς saison ἔργα χάριν τῶν ἠθοποιῶν τῶν ἄλλων θεάτρων.

Παρ' ἡμῖν, αἱ ἀπογευματιναὶ παραστάσεις ἐγκαινιάσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1868 ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις θεάτρῳ Μπούκουρα, ἐν ᾧ ἐδίδασκε τότε ὁ ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ «Φωτὸς» Σοφοκλέους Καρύδη διευθυνόμενος ἑλληνικὸς θίασος «Σοφοκλῆς». Αἱ ἀπογευματιναὶ ἐδίδοντο τὴν 1ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν, κλειομένων τῶν παραθύρων τοῦ θεάτρου καὶ ἀναπτομένου τοῦ φωταερίου. Σημειωτέον, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐποχὴν αἱ *ἑσπεριναὶ* παραστάσεις ἤρχιζον τὴν 7ην ἑσπερινὴν ὥραν, τὴν ὥραν τουτέστι καθ' ἣν ἀρχίζουν περίπου σήμερον αἱ *ἀπογευματιναί*. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀπογεύομαι· γεύομαι, τρώγω ἢ πίνω τόσον μόνον ὅσον διὰ νὰ δοκιμάσω.

ἀπογηράσκω· καὶ κοιν. *ἀπογερνῶ*· ἀόρ. *ἀπογήρασα*· γηράσκω ἐντελῶς: «ἐγήρασε κι' ἀπογήρασε».

Ἀπόγηρον *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος νήσου Κύθνου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 399 β').

ἀπόγι (τό), καὶ *ἀπόϊ*· ἰδιωματ., ἡ ἀπόγειος ψυχρὰ αὔρα.

ἀπογίγνομαι, ἀόρ. *ἀπεγενόμην*, παθ. μετοχ. *ἀπογεγενημένος*· ἐκλείπω, ἀφανίζομαι (ἀντίθ. *γίγνομαι, προσγίγνομαι, παραγίγνομαι)*: «ὁ πυρετὸς εὐθέως ἀπογίγνεται», «τῆς νόσου ἀπογενομένης»· «*οἱ ἀπογενόμενοι*», οἱ ἀποθανόντες· || φρ. νεωτ. «τὰ γινόμενα οὐκ ἀπογίνονται», ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔγινε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενόμενον, κοιν. «ὅ,τι ἔγινε ἔγινε» (ἡ πρόθεσις *ἀπὸ* μετ' ἐννοίας ἀρνητικῆς)· βλ. ἀπογίνομαι. Β. Φ.

ἀπογιγνώσκω καὶ παρὰ μεταγενεστέροις *ἀπογινώσκω*, μέλλ. *ἀπογνώσομαι*· μεταβάλω γνώμην· || ἀπελπίζομαι. Εὔχρηστος εἶναι σήμερον ἡ παθητικὴ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου ἀπεγνωσμένος (βλ. λ.). Α. Δ.

ἀπογίνομαι, ἀόρ. *ἀπέγινα* καὶ *ἀπόγινα* καὶ *ἀπογίνηκα*, παθ. μετχ. *ἀπογινομένος*· ἐντελῶς γίνομαι, ὡριμάζω: «ἀπογινήκανε τὰ σταφύλια»· «ἀπόγινε τὸ κακό», ἔλαβε μέγεθος, ἔκτασιν, ἄλλως *παράγινε*· || ἐξελίσσομαι, καταντῶ, φθάνω: «τί ἀπόγινε ἡ ὑπόθεσις», «τί θὰ ἀπογίνῃς μ' αὐτὰ ποῦ κάμνεις;»· || «κατόπιν τί ἀπέγινε;» τί ἔγινε, τί συνέβη· «κανεὶς δὲν ξέρει τί θ' ἀπογίνῃ», τί θὰ συμβῇ· (ἡ πρόθεσις *ἀπὸ* μετ' ἐννοίας ἐπιτατικῆς)· βλ. ἀπογίγνομαι. Β. Φ.

ἀπόγιωμα· βλ. ἀπόγευμα.

ἀπογλακῶ (*—έω*)· ἰδιωματ., ἀπαυδῶ τρέχων, παύω νὰ τρέχω· || καταδιώκω τινὰ (*Κρήτ.*).

ἀπογλείφω· ἰδιωματ., ὅλως διόλου γλείφω: «πεῖνα ποῦ τὴν εἶχε, ἀπόγλειψε τὸ πιάτο».

ἀπογλυκαίνω ἰδιωματ. ἐν Πόντ., ἀποβάλλω τὴν γλυκύτητα, παύω νὰ εἶμαι γλυκύς.

ἀπογλυτώνω· ἰδιωματ., γλυτώνω, σῴζω: «ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ἀπογλυτώνῃ ἀπὸ κάθε κακό».

ἀπόγνωσις (ἡ)· ἀπελπισμός: «εὑρίσκομαι εἰς—, περιέρχομαι εἰς ἀπόγνωσιν».

ἀπογοήτευσις (ἡ)· ἀπώλεια τῆς γοητείας, τῆς ὡραίας ἐλπίδος ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατέχεταί τις, (μετάφρ. τοῦ γαλλ. désenchantement).

ἀπογοητευτικός, *—ή, —όν*· ὁ φέρων ἀπογοήτευσιν: «ἡ ὁμιλία τοῦ Α ἦτο ἀπογοητευτική».—Ἐπίρρ. *ἀπογοητευτικῶς*.

ἀπογοητεύω. κάμνω τινὰ νὰ χάσῃ τὰς περί τινος ζητήματος ἐλπίδας του ἢ ὡραίας ἰδέας· || παθ. μετχ. *ἀπογοητευμένος*· ὁ μὴ εὑρίσκων τέρψιν εἰς τὰ κατ' αὐτόν, δύσθυμος, μεμαρασμένος ἕνεκα ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν.

ἀπογόνι (τό)· ἰδιωματ., ὁ τελευταῖος γόνος, τὸ ὑστεροπαίδι.

ἀπόγονος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπό τινος γινόμενος, καταγόμενος, ἐν σχέσει πρὸς τὸν πρόγονον ἢ γενάρχην: «οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μιαούλη,—τοῦ Κανάρη» οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Μιαούλην,—Κανάρην· «ἀπόγονοι ἐνδόξων προγόνων». Ἡ ἀπόστασις τῶν ἀπογόνων ἀπὸ τοῦ γεννήτορος χαρακτηρίζεται διὰ τακτικῶν ἀριθμῶν: «πρῶτος ἀπόγονος», ὁ υἱός, «δεύτερος—», ὁ ἔγγονος κ.λ.π.

ἀπογραφεὺς (ὁ)· ὁ ἀπογράφων, ὁ ἐνεργῶν ἀπογραφήν, ὁ καταγράφων ἐν καταλόγοις κατ' εἶδος ἢ τάξιν: «ἀπογραφεὺς τοῦ πληθυσμοῦ,—τῶν βοσκημάτων,—τῆς περιουσίας τινὸς κ.τ.τ.».

ἀπογραφὴ (ἡ)· ἡ καταγραφὴ ἐν καταλόγοις κατ' εἶδος ἢ τάξιν: «ἀπογραφὴ τῶν κατοίκων,—τῶν ἐπίπλων, τῆς περιουσίας κ.τ.τ.»

— **[ΑΡΧ. ΕΛΛ. ΔΙΚ.]** Ὁ ὅρος ἀπογραφὴ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὰς ἑξῆς περιπτώσεις: 1) τὴν εἰς δημοσίους καταλόγους καταγραφὴν τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν κτημάτων, 2) τὴν κατὰ τῶν σφετεριστῶν τοῦ δημοσίου πλούτου κατηγορίαν, καὶ 3) τὴν δήμευσιν.

Ὅταν τις κατεμήνυέ τινα ὅτι κατακρατεῖ δημόσια πράγματα, ἡ μήνυσις αὕτη ἐκαλεῖτο *ἀπογραφή*, εἶναι δὲ παρεμφερὴς πρὸς τὰς *γραφὰς* (*Λυσίου* κατ' Ἀγοράτ. 65), δυναμένη νὰ ἀσκηθῇ καὶ παρὰ φίλου τοῦ μηνυτοῦ (*Δημοσθέν.* κατὰ Νικοστρ. 2) καὶ παρὰ πλειόνων (*Λυσίου* περὶ δημοσ. ἀδικήμ. 4). Ἐὰν ὁ καθ' οὗ ἡ μήνυσις δὲν ἀντέτασσε ἔνστασίν τινα κατ' αὐτῆς, τὸ δημόσιον ἄνευ ἄλλης διαδικασίας κατελάμβανε τὰ ἀπογραφόμενα πράγματα παρέχον εἰς τὸν μηνυτὴν λόγῳ ἀμοιβῆς τὰ τρία τέταρτα αὐτῶν (*Δημοσθ.* κατὰ Νικοστρ. 2)· ἐὰν τοὐναντίον ὁ μηνυόμενος ἠρνεῖτο τὴν ἀπογραφήν, ἠσκεῖτο *ἡ γραφὴ ἀπογραφῆς*), καθ' ἣν ὠφειλεν οὗτος νὰ ἀποδείξῃ «πόθεν ἔσχε» τὸ ἀπογραφὲν (*Λυσίου* ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφ. χρημ. 50, κατὰ Φιλοκρ. 1, κατὰ Ἐργοκλέους 5 κλπ.), καὶ ὅτι οὐδὲν ὀφείλει εἰς τὸ δημόσιον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἐνιστάμενος δὲν ἐλογίζετο ὡς ἐνάγων, καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο ἐπομένως εἰς *παρακαταβολὴν* (*Δημοσθ.* κατὰ Νικοστρ., *Λυσίου* ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφ. χρημ., κατὰ Φιλοκράτ.). Ἐὰν ἡ ἔνστασις τοῦ μηνυθέντος ἀπεδεικνύετο ἀληθής, ὁ μηνυτὴς κατεδιώκετο ἐπὶ *ψευδεγγραφῇ*, καὶ κατεγράφετο οὗτος ἀντὶ τοῦ καταμηνυθέντος ἐν τῇ σανίδι τῶν δημοσίων χρεῶν.

Ἡ ἀπογραφὴ τῶν κτημάτων καὶ τῶν πρὸς τὸ Δημόσιον χρεῶν ἐγίνετο παρὰ τῷ Δημάρχῳ (*Πλάτων* Νόμοι V. 745) ἢ τοῖς νομοφύλαξι (*Πλάτων* Νόμοι VIII 850, *Ἀριστοτέλ.* Οἰκονομ. 1347). Τὸ δικαίωμα τῆς ἀπογραφῆς ἐπεξετάθη ὑπὲρ τῆς ἐπικλήρου κατὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτῆς, τοῦ ὀλιγωροῦντος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔναντι αὐτῆς ὑποχρεώσεών του (*Δημοσθ.* πρὸς Μακάρτ. 75), κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου ὀρφανοῦ διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὀρφανικῶν χρημάτων (*Ἰσαίου* περὶ τοῦ Ἁγνίου κλήρου 34.43) κλπ. Ἀπογραφὴ τέλος λέγεται ἡ ἀναγωγὴ (βλ. λ.), ἣν ἀσκεῖ ὁ ἀγοραστὴς πράγματος ἔχοντος κεκρυμμένα ἐλαττώματα. Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

— **[ΒΥΖ. ΙΣΤ.]** Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐνηργεῖτο ἀπογραφὴ πρὸς σύνταξιν τῶν κτηματολογικῶν πινάκων τῶν κατοίκων διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν νομίμων φόρων: «Ὡς γὰρ ἐπυθόμην, ὁ ἐπαφεθεὶς ἡμῖν ἀπογραφεὺς ἀφελέσθαι τοῦ ἐν Ἀχρίδι τῆς ἐκκλησίας χωρίου διώρισται» (*Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας* ἐν ἐπιστολῇ Λ', *Migne* Ἑλλ. Πατρολ. τ. ΡΚΣΤ', σ. 424). Ὁ *ἀπογραφεὺς* διεξεδίκει συγχρόνως καὶ τὰς εἰς τὸ δημόσιον ἀνηκούσας κτηματικὰς περιοχάς, φυλάττων ταύτας ἀπὸ πάσης ἐνδεχομένης παρανόμου ἰδιοποιήσεως. Κ. Μ. Κ.

— **[ΠΟΛ. ΔΙΚ.]** Καλεῖται *ἀπογραφὴ* ἡ πρᾶξις ἐκείνη, δι' ἧς εἰς περιπτώσεις τινὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας καταγράφεται ἐν λεπτομερείᾳ περιουσία τις. Ἡ ἀπογραφὴ διακρίνεται εἰς *ἐξώδικον*, τῆς ὁποίας αἱ διατυπώσεις ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν διαδίκων (πολ. δικ. 1069), οἱ ὁποῖοι πρέπει πάντως νὰ τηρήσωσι τὰς περὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων διατάξεις τῆς πολ. δικονομίας καὶ εἰς *δικαστικήν*, ἧς αἱ διατυπώσεις κανονίζονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τῆς πολ. δικονομίας περὶ ὧν ἤδη πρόκειται. Τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἐπιβάλλεται ἡ σύνταξις ἀπογραφῆς ὁρίζει ὁ νόμος. Ἡ ἀπογραφὴ ὅταν διατάσσεται ὑπὸ τοῦ νόμου εἶναι συνήθως ὑποχρεωτική, ἡ δὲ παράλειψις αὕτη ἔχει συνεπείας. Ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπογραφὴ εἰς διαφόρους περιπτώσεις πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀπογραπτέας περιουσίας. Οὕτω ὑποχρεοῦνται εἰς σύνταξιν ἀπογραφῆς οἱ ἐπίτροποι εὐθὺς ὡς ἀναλάβωσι τὴν διαχείρισιν (ἄρθρ. 59 νόμ. ἐπιτροπείας), οἱ ἐξ ἀπογραφῆς κληρονόμοι (πολ. δικ. ἄρθρ. 1074 καὶ νόμ. 22 § 2 Κώδ. 5.51), οἱ ὁριστικοὶ σύνδικοι τῆς πτωχεύσεως (ἄρθρ. 481 ἐμπ. νόμου) καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἀναδεχόμενοι διαχείρισιν ἀλλοτρίας περιουσίας. Τῆς ἀπογραφῆς δύναται νὰ προηγηθῇ σφράγισις τῆς περιουσίας καὶ αὕτη δὲν πρέπει νὰ παραλείπεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητος. Ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ τὸ ἄρθρον 1070 πολ. δικονομίας ἔχουσι δικαίωμα συντάξεως ἀπογραφῆς ὅσοι ἔχουν καὶ δικαίωμα σφραγίσεως. Ἔχουν δὲ δικαίωμα σφραγίσεως οἱ ἔχοντες πρὸς τοῦτο νόμιμον συμφέρον, ἰδίως δὲ οἱ ἐν ἄρθρῳ 1050 πολ. δικ. ἀναφερόμενοι. Ἡ δικαστικὴ ἀπογραφὴ ἐνεργεῖται ὑπὸ συμβολαιογράφου συντάσσοντος ἔκθεσιν ἡ ὁποία ἐκτὸς τῶν προσόντων τοῦ κοινοῦ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου, ἅτινα διαγράφονται ἐν ἄρθροις 181 καὶ ἑπομ. τοῦ ὀργαν. δικαστηρίων, δέον νὰ περιέχῃ καὶ τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 1071 ἀπαιτούμενα στοιχεῖα. Ἡ ἔκθεσις ἀπογραφῆς εἶναι ἄκυρος, ἐὰν δὲν ἔχῃ τὰ προσόντα τοῦ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου καὶ ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ ἄρθρου 1071 ἐκεῖνα, ὧν ἡ ἔλλειψις στερεῖ ταύτην τῆς ἰδιότητος ὡς ἐκθέσεως ἀπογραφῆς. Ἡ ἀπογραφὴ ἐνεργεῖται κατ' αἴτησιν τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς σύνταξιν τοιαύτης καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν, ἐν δ' ἀπουσίᾳ των προσλαμβάνει ὁ συμβολαιογράφος ἕνα συμβολαιογράφον ἢ δύο μάρτυρας (1065, 1072 πολ. δικ.). Τὰ ἀπογραφέντα ἔγγραφα καὶ τ' ἄλλα κινητὰ πράγματα παραδίδει ὁ συμβολαιογράφος εἰς μεσεγγυοῦχον πρὸς φύλαξιν (ἄρθρ. 1071 ἐδ. β' καὶ ἄρθρ. 888 καὶ 889). Αἱ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀπογραφῆς προκύπτουσαι ἔριδες καὶ δυσχέρειαι, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπὶ τῶν ἀπογραφέντων δικαιώματα τῶν διαδίκων, ἀναφέρονται ἐν τῇ ἐκθέσει καὶ ὑποβάλλονται ἐπιμελείᾳ τούτων ἢ αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου εἰς τὸν πρόεδρον τῶν Πρωτοδικῶν, ὅστις ἀποφασίζει κατὰ τὰ ἄρθρα 634 καὶ ἑπόμ. Ἀξιώσεις τρίτων ἐπὶ τῶν ἀπογραφέντων πραγμάτων εἰσάγονται εἰς τὸ δικαστήριον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πολ. Δικον.* ἄρθρα 1069—1073. *Οἰκονομίδου.* Γεν. Ἀρχαὶ § 76 σελ. 304. *Γαλλ. Πολ. Δικ.* ἄρθρα : 41—944. *Garsonnet et Cézar-Bru*, τόμ. 7. *Merlin* Rep. Inventaire.

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— **[ΣΤΑΤΙΣΤ.]** Διὰ τῆς λέξεως *ἀπογραφὴ* ἐν τῇ στατιστικῇ ἐννοεῖται κυρίως ἡ ***ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ***, ἤτοι ἡ περιοδικὴ καὶ ταυτόχρονος ἐξακρίβωσις τῆς καταστάσεως αὐτοῦ.

Ἡ ἔρευνα τῆς καταστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἑνὸς συγχρόνου Κράτους, ὡς αὕτη διεμορφώθη μέχρι σήμερον, ἔχει εὐρύτατον καὶ ποικίλον χαρακτῆρα μεγάλης σημασίας, ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν πολλῶν διοικητικῶν, ἐθνογραφικῶν, οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐρευνῶν. Διὰ τῆς ἀπογραφῆς συνήθως ἐξακριβοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τοῦ Κράτους, τῶν κατῳκημένων τόπων, τῶν οἰκογενειῶν, τῶν οἰκοδομῶν, ὡς καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ, ἥτις ἐξετάζει τὰ ἀνθρωπολογικά, βιολογικὰ καὶ κοινωνικὰ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ συλλογὴ πληροφοριῶν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κατὰ περιφερείας κατανομὴν τοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τῆς διακρίσεως αὐτοῦ κατὰ φῦλον, ἡλικίαν, οἰκογενειακὴν κατάστασιν, τόπον γεννήσεως κλπ. ἐφοδιάζει τὴν διοίκησιν διὰ στοιχείων ἀπαραιτήτων, ὡς δεικνύει ἡ πληθὺς τῶν νόμων ὧν βάσις εἶναι ὁ πληθυσμὸς (ὅπως παρ' ἡμῖν: ὁ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν, περὶ συστάσεως δήμων καὶ κοινοτήτων, περὶ διοικήσεως τῶν νομῶν, περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων, περὶ διεξαγωγῆς τῆς στρατολογικῆς ὑπηρεσίας, περὶ λειτουργίας τυχηρῶν παιγνίων, περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, περὶ τέλους ἀδείας ἀσκήσεως ἐπιτηδεύματος, περὶ γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων, περὶ συστάσεως φαρμακείων κλπ.), ἐξ οὗ καὶ καθίσταται οἱονεὶ ὑποχρέωσις τοῦ νεωτέρου κράτους εἰς περιοδικὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν νόμων πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ τούτου. Πλὴν ὅμως τῶν στοιχείων τούτων καὶ πλεῖστα ἄλλα πολλαπλῶς χρήσιμα τὴν ἀπογραφὴν ἔχουσιν ὡς μόνον μέσον πρὸς συγκέντρωσιν. Ἡ διάκρισις τῶν ἐθνικῶν καὶ φυλετικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ πληθυσμοῦ ἑνὸς κράτους, ἡ σύνθεσις τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνικῇ κλίμακι, ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς, τὸ εἶδος τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας μετὰ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν, ὁ βαθμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ θρησκεία, αἱ σωματικαὶ ἀνικανότητες κλπ. ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην ὕλην ἐξ ἧς ἀντλοῦνται χρησιμώτατα συμπεράσματα περὶ τῆς δημογραφίας ἐν γένει τοῦ ἐξεταζομένου Κράτους.

Ἐξέλιξις τῆς ἀπογραφῆς. — Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀπογραφῆς μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπογραφῆς, καίτοι λεληθότως πως κατ' ἀρχάς, συνυπῆρχεν ἐν τῇ ὀργανώσει παντὸς κράτους. Πράγματι, ἀφ' ἧς ὑπάρχουν Κράτη, φαίνεται ὅτι ἐξηκριβοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν, τῆς ἐνόπλου δυνάμεως κ.λ.π., εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπογραφῆς νὰ συγχέεται μὲ τὴν γένεσιν αὐτῆς τῆς στατιστικῆς. Τοῦτο βεβαιοῦσι καὶ τὰ πολλαπλᾶ χωρία τῶν ἱστορικῶν καὶ συγγραφέων παρέχοντα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων σχετικὰς πληροφορίας. Πιστεύεται ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι ἀπογραφαὶ πληθυσμοῦ ἐγένοντο ἐν Βαβυλῶνι, τοὐλάχιστον

Digitized by Google

3.800 ἔτη π. Χ., μὲ σκοπὸν τὸν φορολογικὸν ἔλεγχον. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 3.050 π.Χ. καὶ ἐντεῦθεν ἀναφέρονται ἐπανειλημμέναι ἀπογραφαί, περὶ ὧν μαρτυροῦσιν αἱ ἐν τοῖς μνημείοις συμβολικαὶ παραστάσεις (*Τάκιτος*, εἰς Χρονικὰ ΙΙ, 60), ἡ ὕπαρξις πλήρους κτηματολογίου (ἐπὶ Ραμσῆ ΙΙ) καὶ σύστημα μητρῴου διὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν οἰκογενειῶν. Κατὰ τὸν Κομφούκιον ἡ ἀρχαιοτέρα ἀπογραφὴ ἐν Κίνᾳ ἐγένετο τῷ 2238 π. Χ. ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐτοκράτορος Ὑάο καὶ περιελάμβανε πλὴν τῶν δημογραφικῶν στοιχείων καὶ πολλὰ γεωργικά, ἐμπορικά, καὶ βιομηχανικὰ τοιαῦτα. Αἱ ἑβραϊκαὶ ἀπογραφαὶ ἐγένοντο κυρίως διὰ στρατολογικοὺς σκοπούς. Πρώτη μνημονεύεται (Πεντάτευχος—Ἀριθμοὶ) ἡ τῷ 1490 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ἐνεργηθεῖσα ἀπαρίθμησις τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραήλ, μεθ' ἣν ἀκολουθοῦν ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν γῆν τῆς Χαναὰν γενομένη, ἡ ἐπὶ Δαυῒδ ἐνεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰωάβ, ἥτις διήρκεσεν 9 μῆνας καὶ 20 ἡμέρας, ἡ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑβραίων ἐκ τῆς δουλείας τῆς Βαβυλῶνος κ.λ.π.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Κέκροπος γενομένην πρώτην ἀπογραφήν, ἐπηκολούθησαν ἄλλαι συστηματικώτεραι πρὸς ρύθμισιν τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν, τῶν προνομίων των, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν φόρων. Ἡ διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις ἐπὶ Σόλωνος ἀναλόγως τῶν εἰς σῖτον εἰσοδημάτων αὐτῶν, καὶ ἡ διαίρεσις τῆς γῆς ἐν Σπάρτῃ εἰς κλήρους ἐπὶ Λυκούργου, συνδέονται πρὸς ἀπογραφικὰς ἐρεύνας.

Ἐν Ρώμῃ ἡ περιοδικὴ ἐνέργεια τῆς ἀπογραφῆς εἶχε χαρακτῆρα ἐπίσημον, ἀπὸ δὲ τοῦ Σερβίου Τυλλίου ἦτο ἡ βάσις πάσης διοικητικῆς ἐνεργείας. Κατὰ τὴν δημοκρατικὴν περίοδον ἡ ἀπογραφὴ ἐνηργεῖτο ἀνὰ πενταετίαν, συνίστατο δὲ εἰς ἀπαρίθμησιν τῶν προσώπων καὶ δήλωσιν τῆς περιουσίας. Ἡ *lex Julia municipalis* διέτασσεν: «omnium municipium... quei c*ives*) R(*omanei*) erunt censum agito eorumque nomina praenomina patres aut patronos tribus cognomina et quot annos quisque eorum habeat et rationem pecuniae... accipito.» Ἡ ἀπογραφὴ ἀπὸ τὴν Ρώμην ἐπεξετάθη εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἶτα εἰς ὁλόκληρον τὸ Κράτος, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνεργουμένη ἀνὰ δεκαετίαν, βραδύτερον δέ, μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον, ἀνὰ 15ετίαν. Πολλὰς πληροφορίας περὶ τῶν ρωμαϊκῶν ἀπογραφῶν παρέχουσιν ὁ Τίτος Λίβιος, ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ὁ Τάκιτος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ (γεννήσεις-θάνατοι) παρηκολουθεῖτο τακτικῶς ἐν Ρώμῃ συνδεομένη μάλιστα πρὸς θρησκευτικὰς τελετάς. Πλήρης καὶ τελεία ἀπογραφὴ ἐγένετο ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου ἀναφερομένη καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον (ΙΙ, 1—5), καθ' ὅ: «Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ ἥτις καλεῖται Βηθλεὲμ (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβὶδ) ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί...»

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, μολονότι εἰδικοὶ κλάδοι στατιστικῆς ἀνεπτύχθησαν, δὲν ἀναφέρονται ὅμως συστηματικαὶ ἐνέργειαι ἀπογραφῆς. Οὐχ ἧττον δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ τις ἐργασίας ὡς αἱ ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου Brevis Capitulorum, ἐπὶ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ The Domesday Book, τοῦ Μακκιαβέλη Ritratti della Francia e della Allemagna κλπ.

Ἡ τακτικὴ ἐπανάληψις τῆς ἀπογραφῆς ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος τόσον ἐν Ἀμερικῇ ὅσον καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα ἰδίως συστηματικώτερον ἤρχισε κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἡ πρώτη κανονικὴ ἀπογραφὴ ἔλαβε χώραν τῷ 1790, ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1801, ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1817, ἐν Βελγίῳ τῷ 1846 κλπ., κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐθεσπίσθησαν ἀπογραφαὶ εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη τοῦ κόσμου. Ἐννοεῖται ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ δὴ μέχρι τῶν στατιστικῶν συνεδρίων, αἱ ἀπογραφαὶ ἐχαρακτηρίζοντο μᾶλλον ὡς ἀπαριθμήσεις, συνεδέοντο δὲ πρὸς φορολογικούς, στρατολογικοὺς καὶ ἄλλους σκοπούς.

Τὸ ἐν Πετρουπόλει συνελθὸν ἐν ἔτει 1872 συνέδριον στατιστικῆς ἔθηκε τὰς πρώτας βάσεις γενικῶν ἀρχῶν καὶ θετέων ἐρωτημάτων διὰ τὴν πληρεστέραν ἐνέργειαν ἀπογραφῆς. Αἱ ἀρχαὶ αὗται, ὡς συνεπληρώθησαν κατὰ τὰ μεταγενέστερα συνέδρια, ὁρίζουσιν ὅτι ἡ ἀπογραφὴ πρέπει νὰ γίνεται: 1) ὀνομαστικῶς καὶ ν' ἀναφέρηται εἰς τὸν πραγματικὸν πληθυσμόν, 2) ἀνὰ δέκα τοὐλάχιστον ἔτη καὶ εἰ δυνατὸν ἐντὸς ἔτους λήγοντος εἰς μηδέν, 3) ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ἢ ν' ἀναφέρηται εἰς ὡρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν, 4) δι' εἰδικῶν ἀπογραφέων τῇ συμπράξει τοῦ πληθυσμοῦ καὶ 5) δι' ἀτομικῶν δελτίων ἂν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ ἐπιτρέπῃ τοῦτο, ἄλλως δι' οἰκογενειακοῦ δελτίου, ἔνθα νὰ δείκνυται καὶ ἡ σχέσις τῶν ἀπογραφομένων πρὸς τὸν οἰκογενειάρχην. Ὁμοίως συνιστᾶται νὰ διακρίνεται ὁ πληθυσμὸς εἰς πραγματικὸν (παρόντα κατὰ τὴν ἀπογραφήν), μόνιμον (σταθερῶς διαμένοντα ἐν τῷ τόπῳ) καὶ νόμιμον (ἐγγεγραμμένον εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία). Τὰ ἐρωτήματα, δι' ἃ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος τῆς εὐθείας ἐρωτήσεως πρὸς τὸν ἀπογραφόμενον, ἀφορῶσι: τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, τὸ φῦλον, τὴν ἡλικίαν (ἔτος γεννήσεως), τὴν σχέσιν πρὸς τὸν οἰκογενειάρχην, τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν, τὸ θρήσκευμα, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν διαμονὴν (προσωρινὴν ἢ μόνιμον), τὸ ἐπάγγελμα (κύριον καὶ δευτερεῦον) καὶ τὰ σωματικὰ ἢ πνευματικὰ ἐλαττώματα (τυφλός, κωφάλαλος, ἠλίθιος, παράφρων).

Σήμερον ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐρωτημάτων ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ὅστις ἐπηρεάζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ ἑκάστης χώρας, ἀφοῦ ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα ἐξαρτᾶται μόνον ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν διατιθεμένων χρηματικῶν μέσων, δεδομένου ὅτι ἡ ἀπογραφὴ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἐργωδεστέρα διοικητικὴ ἔρευνα, ἀπαιτεῖ δὲ λεπτομερῆ καὶ πολυποίκιλον ἐπεξεργασίαν τῶν συγκεντρουμένων στοιχείων.

Δύο εἶναι τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀπογραφῆς: ἡ *περιοδικότης* καὶ τὸ *ταυτόχρονον*. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, πολλὰ τῶν Κρατῶν ἐνεργοῦσι τὴν ἀπογραγὴν ἀνὰ δεκαετίαν (Ἀγγλία καὶ Κτήσεις αὐτῆς, Αὐστρία, Βέλγιον, Ἰταλία, Σουηδία, Νορβηγία, Ἑλβετία, Ἡνωμ. Πολιτεῖαι, Μεξικὸν κλπ.), ἄλλαι ἀνὰ πενταετίαν (Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κλπ.), τινὰ δὲ κατ' ἄτακτα διαστήματα. Ἡ ἐνέργεια ἀπογραφῆς εἰς μικρότερον χρονικὸν διάστημα δὲν συμφέρει, διότι καὶ βραδέως μεταβάλλεται ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ αἱ δαπάναι τῆς ἀπογραφῆς εἶναι μεγάλαι. Παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου 490 (1914) εἶχε καθορισθῆ ἡ πενταετία, βραδύτερον ὅμως μετεβλήθη εἰς δεκαετίαν, προτάσει τῆς Ἐπιτροπῆς Οἰκονομιῶν. Ὡς πρὸς τὸ ταυτόχρονον ἐπιδιώκεται νὰ ἐνεργῆται ἡ ἀπογραφὴ καθ' ὡρισμένην ἡμέραν, διὰ νὰ μὴ προέλθῃ μεγαλύτερος ἢ μικρότερος ὁ πληθυσμὸς ἑκάστης ἀπογραφομένης περιφερείας, λόγῳ τῶν μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ἐκλέγεται ὡς ἐποχὴ ἡ τῆς μικροτέρας μετακινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Χρησιμότης τῆς ἀπογραφῆς.—Ἡ γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας, ἐν τῷ συνόλῳ του καὶ κατὰ περιφερείας, ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἀσφαλῆ βάσιν τῶν μέτρων διὰ τὴν διοίκησιν, τὴν συγκοινωνίαν, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἀστυνομίαν κλπ. Ὁ συνδυασμὸς τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς φυσικοὺς παράγοντας τῆς χώρας διαπιστώνει τὴν μεταξύ των ὑπάρχουσαν ἀλληλεπίδρασιν, τὴν ἐπιρροὴν τῆς φύσεως ἐπὶ τῆς κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς κατευθύνσεως τῆς μεταναστατεύσεως καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, ἐν γένει δὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναλογία τῶν γάμων, γεννήσεων καὶ θανάτων, ἀποδεικνύουσα τὴν δυναμικότητα τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐπιδρᾷ ἐφ' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ εἰς τὰς διαφόρους κοινωνικὰς τάξεις παρατηρουμένη γονιμότης, ἡ σχέσις τῆς καθ' ἡλικίαν κατατάξεως τῶν γονέων, ἡ ἐκ τῆς ὑπερβάσεως τῶν γεννήσεων ἐπὶ τῶν θανάτων ἐπερχομένη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ κλπ., ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κλῖμα, τὴν ἐποχήν, τὴν φυλήν, τὴν εὐημερίαν, τὴν δυστυχίαν, τοὺς νόμους, τὴν κοινωνικὴν φιλοδοξίαν κ.λ.π. καθ' ἃ ἐμφανίζονται τὰ φαινόμενα ταῦτα, βαθμιαίως ἢ ἀποτόμως αὐξανόμενα ἢ ἐλαττούμενα, εἶναι στοιχεῖα μελετώμενα καὶ δι' εἰδικῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ τοὺς ἀκριβεῖς ἀριθμοὺς τῆς αὐξομειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἑπομένως τὰ πλήρη συμπεράσματα ἐπ' αὐτῶν μόνον ἡ ἀπογραφὴ παρέχει.

Ἡ κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τόπον γεννήσεως ἀποδεικνύει κυρίως τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν, ἐν συνδυασμῷ δὲ πρὸς τὴν ὑπηκοότητα δίδει τὴν ἀναλογίαν τῶν ξένων ὑπηκόων. Ἡ κατὰ φῦλον, ἡλικίαν καὶ οἰκογενειακὴν κατάστασιν διάκρισις τοῦ πληθυσμοῦ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ δεδομένα τούτων, παρέχει τὴν ἀσφαλεστέραν βάσιν πρὸς συναγωγὴν συμπερασμάτων ἐπὶ διαφόρων κοινωνικῶν φαινομένων. Μεγάλαι διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γάμων, ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν κλπ., ἡ ἐξακρίβωσις ἂν πλεονάζουσι τὰ παιδία καὶ οἱ γέροντες, ἐνῷ ἀποδεικνύει τὴν αὔξησιν τῶν βαρῶν τῶν παραγωγικῶν τάξεων, σημαίνει ἐν τούτοις φυλετικὴν ἀκμήν, ἡ καθ' ἡλικίαν κατάταξις καθιστᾷ φανερὰν τὴν βλάβην τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς ἀφαιμάξεως τῆς μεταναστεύσεως, αἱ οἰκογενειακαὶ συνθῆκαι ἀντανακλῶσι τὰς ἐν τῷ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ ἐπερχομένας μεταβολάς, τῆς οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν γυναικῶν ἐπιδρώσης ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγάμων καὶ ἐγγάμων κλπ. Ἡ ἀμάθεια ἐνισχύει τὴν πενίαν καὶ τὴν ἐγκληματικότητα, μολονότι δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν γίνεται ἠθικώτερος διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, πεπαιδευμένος λαὸς ζῇ εἰς ὁμαλώτερον ἐπίπεδον οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Ἡ διὰ τῆς ἀπογραφῆς διάκρισις εἰς ἐγγραμμάτους καὶ ἀγραμμάτους δίδει πολὺ γενικὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος.

Ἡ ἐξακρίβωσις τῆς θρησκείας καὶ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἑνὸς λαοῦ. Ἡ κατάταξις τοῦ λαοῦ κατ' ἐπάγγελμα ἔχει οὐσιωδεστάτην σημασίαν, καθόσον δίδει εἰκόνα τῆς δυνάμεως ἑκάστης τῶν παραγωγικῶν τάξεων. Ἐὰν μάλιστα διακρίνωνται ἐν ἑκάστῃ τάξει οἱ ἀνεξάρτητοι, ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται, τὸ κύριον καὶ δευτερεῦον ἐπάγγελμα καὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια τῶν παραμενόντων ἐν ἀνεργίᾳ, τότε ἡ κοινωνικὴ σημασία τῶν πληροφοριῶν εἶναι μεγίστη καὶ ἡ μελέτη τῶν ὅρων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, παραγωγῶν καὶ μὴ τοιούτων κλπ. ἔχει πλούσιον ὑλικὸν ὅπερ μόνον διὰ τῆς ἀπογραφῆς ἐπιτυγχάνεται. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πασχόντων ἀπὸ φυσιολογικὴν ἢ διανοητικὴν ἀνικανότητα ἐπιτρέπει εἰς τὸ Κράτος τὴν λῆψιν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δυσκόλως ἐπιτυγχάνονται ἀκριβεῖς ἀριθμοί, διὸ καὶ αἱ ἀπογραφαὶ περιορίζονται συνήθως εἰς ἐξακρίβωσιν μόνον τῶν τυφλῶν καὶ κωφαλάλων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς συνθέσεως αὐτῶν ἀποτελοῦσι στοιχεῖα διὰ τὴν μελέτην τῆς κοινωνιολογικῆς ἀναπτύξεως. Ὀλιγομελεῖς οἰκογένειαι προδίδουσι πρόβλεψιν καὶ ἐπιφυλακτικότητα πρὸς διατήρησιν ἀνέσεως καὶ εὐμαρείας ἢ κατάστασιν πραγμάτων ἐντελῶς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἐθνικὴν εὐημερίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μεμονωμένως ζώντων ἀτόμων καὶ τῶν ἐν οἰκογενείαις μετ' ἄλλων δεικνύει τὰς τάσεις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ροπὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔγγαμον κατάστασιν, ἐνῷ ὁ ποικίλος ἀριθμὸς μελῶν τῶν οἰκογενειῶν δεικνύει τὴν γονιμότητα τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῶν κατεχομένων οἰκιῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαμενόντων εἰς ἑκάστην κατοικίαν δίδουσι τὸ μέτρον τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν τῆς διαβιώσεως τοῦ λαοῦ, ἰδίως ἐὰν δίδεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δωματίων.

Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἀπογραφαὶ ἀπὸ τοῦ 1821.—Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι σήμερον ἔλαβον χώραν 24 ἐν ὅλῳ ἀπογραφαὶ πληθυσμοῦ, ἐξ ὧν ἑπτὰ (1861—1920) ἦσαν κυρίως ἀπογραφαὶ ὑπὸ δημογραφικὴν ἔννοιαν, 14 μᾶλλον ἀπαριθμήσεις, δύο (1881 καὶ 1913) ἁπλαῖ ἀπαριθμήσεις ἐπὶ τῇ προσαρτήσει νέων ἐδαφῶν καὶ μία, ἡ τοῦ Ἀπριλίου 1923, εἰδικὴ ἀπογραφή, περιλαβοῦσα τοὺς οἰκειοθελῶς ἀπογραφέντας ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Θρᾴκης καταφυγόντων προσφύγων.

Τὰ ἔτη καθ' ἃ ἐνηργήθησαν αἱ ἀπογραφαὶ αὗται καὶ ἡ ἀκολουθηθεῖσα μέθοδος δι' ἑκάστην ἐκτίθενται δι' ὀλίγων κατωτέρω:

1) Κατὰ τὸ 1828 ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπαρίθμησις τῶν κατοίκων τοῦ ἐλευθερωθέντος τμήματος, περιλαβοῦσα τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Νήσους, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐνηργήθη καὶ ἐξακρίβωσις τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1821. Ἡ μέθοδος τῆς ἐκτελέσεως ἀμφοτέρων τῶν ἀπαριθμήσεων τούτων δὲν εἶναι γνωστή.

2) Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 «περὶ δημοτικῆς ἀστυνομίας» καὶ τοῦ Β.Δ. τῆς 29 Ἀπριλίου 1834 «περὶ συστάσεως γραφείου Δημοσίας Οἰκονομίας παρὰ τῇ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματείᾳ τῆς Ἐπικρατείας» ἐτελοῦντο ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1845 κατ' ἔτος ἀπαριθμήσεις τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ ἱερεῖς, διαταγῇ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, κατέγραφον τοὺς κατοίκους ὀνομαστὶ εἰς βιβλία ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶν τινων ὁδηγιῶν, μὲ μόνην τὴν διάκρισιν φύλου καὶ ἡλικίας. Προθεσμία ἐνάρξεως καὶ λήξεως δὲν ἐτάσσετο, διήρκει δ' οὕτω ἡ ἀπαρίθμησις ἐπὶ μῆνας καὶ μετὰ τὴν λῆξιν ὁ δήμαρχος κατήρτιζε τὸν ἀπογραφικὸν πίνακα τοῦ δήμου, ὁ ἔπαρχος τὸν τῆς ἐπαρχίας, ὁ νομάρχης τὸν τοῦ νομοῦ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν τὸν τοῦ ὅλου Κράτους.

Ἡ ἀτελὴς αὕτη ἐξακρίβωσις τῶν δημογραφικῶν στοιχείων τοῦ πληθυσμοῦ ἐγίνετο κυρίως πρὸς ἐκτέλεσιν διοικητικῶν νόμων, διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ὑπεχόντων στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν καὶ τὸν κανονισμὸν τοῦ φόρου ἐπιτηδεύματος. Ἐκ τῶν λόγων τούτων προῆλθε καὶ ἡ δυσπιστία τῶν κατοίκων πρὸς πᾶσαν νέαν ἀπογραφήν, καίτοι οὔτε ἡ στρατολογία πλέον ἐνεργεῖται, ὑπαρχόντων ἤδη μητρῴων ἀρρένων, οὔτε ἡ φορολογία ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς. Κατὰ τὸ 1846 ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον διὰ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως», τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1845, ταυτοχρόνως δὲ καὶ τὰ τῶν προηγουμένων ἀπαριθμήσεων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ ἔτη 1839—1844.

3) Αἱ ἀπαριθμήσεις τῶν ἐτῶν 1848, 1853 καὶ 1856 ἐγένοντο καθ' ὅμοιον πρὸς τὰς προηγουμένας τρόπον. Οἱ δημοσιευθέντες πίνακες τῶν ἐτῶν 1853

Digitized by Google

καὶ 1856 δίδουσι τὸν πληθυσμὸν ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ πόλεις, ἐνῷ οἱ τῶν προηγουμένων ἐτῶν μόνον κατὰ μεγάλας διοικητικὰς διαιρέσεις.

4) Τὴν 12 Μαρτίου 1861 ἐνηργήθη ἡ πρώτη συστηματικὴ ἀπογραφὴ ἐπὶ τῇ βάσει λεπτομερῶν ὁδηγιῶν, διαρκέσασα 60 ἡμέρας. Κατὰ ταύτην ἀπεγράφη ὁ πληθυσμὸς ὑπὸ ἀπογραφικῶν ἐπιτροπῶν εἰς βιβλία (καὶ διὰ τὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς εἰς δελτία, συμπληρωθέντα ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀπογραφομένων), ἐξηκριβώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκοδομῶν καὶ οἰκογενειῶν, ἡ ἐπεξεργασία ἐγένετο καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα καὶ οἱ καταρτισθέντες πίνακες τῶν συλλεγεισῶν δημογραφικῶν πληροφοριῶν ἐδημοσιεύθησαν ἔν τε τῇ Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος.

5) Δυνάμει τῶν ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου 1868 καὶ 8 Ἰανουαρίου 1870 Β.Δ. ἐνηργήθη ἀπὸ 2-17 Μαΐου 1870 ἀπογραφὴ τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ καθ' ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ 1861 τρόπον, χρησιμοποιηθέντων τῶν ἀπογραφικῶν βιβλίων καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τῶν πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἀντὶ τοῦ δελτίου. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην περιελήφθησαν καὶ αἱ τῷ 1863 ἑνωθεῖσαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος Ἰόνιοι νῆσοι, ἐπιπροσθέτως δὲ ἐνηργήθη ἀπογραφὴ καὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων πολιτῶν.

6) Μετὰ πάροδον ἐννέα ἐτῶν, καίτοι τὸ Β. Δ. τοῦ 1868 ὥριζε τὴν ἀνὰ πενταετίαν ἐνέργειαν ἀπογραφῆς, ἀπεφασίσθη διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου 1878 Β.Δ., ἡ τὴν 15 Ἀπριλίου 1879 ἐκτέλεσις ἀπογραφῆς, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἐν ὅλῳ ἡμέρας. Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη ἐνηργήθη ὡς καὶ ἡ τοῦ 1870, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἐξετελέσθη καὶ πάλιν διὰ δελτίων. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς ταύτης τότε τὸ πρῶτον ἐγένετο κατὰ τὸ συγκεντρωτικὸν σύστημα, ὡς ἐπίσης τότε τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὁ πληθυσμὸς καὶ κατὰ πόλεις καὶ χωρία.

7) Μετὰ τὴν ἐπὶ τῇ προσαρτήσει τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἄρτης πρόχειρον ἀπαρίθμησιν τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν τούτων κατὰ τὸ 1881, ἐνηργήθη κατὰ τὸ ἀπὸ 14 Φεβρουαρίου 1889 Β.Δ. τὴν 16 Ἀπριλίου ταυτόχρονος γενικὴ δι' οἰκογενειακῶν δελτίων ἀπογραφὴ καὶ σύγχρονος τοιαύτη τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλλήνων πολιτῶν. Τὰ δελτία διενεμήθησαν ὑπὸ ἀπογραφέων καὶ συνεπληρώθησαν ὑπὸ μὲν τῶν ἀπογραφομένων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς ὑπὸ τῶν ἀπογραφέων. Δυστυχῶς τὰ στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς ταύτης δὲν ἐδημοσιεύθησαν διὰ λόγους οἰκονομίας!

8) Τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1895 ἐνηργήθη νέα ἀπογραφή, διαταχθεῖσα διὰ τοῦ ἀπὸ 13 Μαρτίου 1896 Β. Δ. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην, ἥτις ὠργανώθη καθὼς καὶ ἡ προηγουμένη, ἐχρησιμοποιήθη διὰ πρώτην φορὰν τὸ ἀτομικὸν δελτίον, περιέχον ἐννέα ἐρωτήματα. Καὶ πάλιν ὅμως δὲν εἶδον τὸ φῶς τὰ στατιστικὰ ἀποτελέσματα, ἀποτεφρωθέντων τῶν δελτίων ὑπὸ πυρκαϊᾶς πρὸ τοῦ πέρατος τῆς ἐπεξεργασίας.

9) Τελευταία ἀπογραφὴ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος εἶναι ἡ τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1907, διαταχθεῖσα διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Μαρτίου 1907 Β. Δ. Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη περιέλαβε τὸν πραγματικὸν πληθυσμὸν καὶ τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἕλληνας πολίτας, ἐνηργήθη δὲ δι' ἀτομικῶν δελτίων ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας, μερίμνῃ ἀπογραφικῶν ἐπιτροπῶν συσταθεισῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει καὶ χωρίῳ καὶ δι' ἀπογραφέων ὑποχρέων πρὸς διανομὴν καὶ περισυλλογὴν τῶν δελτίων ἢ καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν ὅπου παρίστατο ἀνάγκη. Τὰ εἰς τὸ δελτίον περιεχόμενα ἐρωτήματα ἀφεώρων τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, τὸ φῦλον, τὴν ἡλικίαν, τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν, τὴν παίδευσιν, τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν, τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα καὶ τὸ ἐπάγγελμα, ἡ δὲ ἐπεξεργασία, γενομένη κατὰ τὸ συγκεντρωτικὸν σύστημα, περιέλαβε πάντα τὰ ἐρωτήματα πλὴν τοῦ τῶν σωματικῶν ἐλαττωμάτων. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς ταύτης ἐδημοσιεύθησαν εἰς δύο τόμους καὶ οὕτω μετὰ 28 ἔτη (ἀπὸ τοῦ 1879) ἐγνώσθη ἡ δημογραφικὴ σύνθεσις τῆς χώρας.

10) Ἅμα τῇ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912-1913 καταλήψει τῶν νέων ἐπαρχιῶν, διὰ τῆς ἀπὸ 29 Αὐγούστου 1913 διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας διετάχθη ἡ ὑπὸ τοπικῶν ἐπιτροπῶν ἐντὸς μηνὸς ἀπαρίθμησις τῶν κατοίκων ἑκάστης πόλεως ἢ χωρίου τῶν ἐπαρχιῶν τούτων μετὰ μόνης τῆς κατὰ φῦλον διακρίσεως αὐτῶν. Οἱ ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης προελθόντες πίνακες ἐδημοσιεύθησαν διὰ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως», καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου Κρήτης, ὡς οὗτος ἐξηκριβώθη κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν τὴν 5 Ἰουνίου 1911 ἀπογραφήν.

11) Ὁ πρῶτος νόμος δι' οὗ ἐρρυθμίσθησαν παρ' ἡμῖν τὰ τῆς ἀπογραφῆς εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. 490 (1914). Ἐπὶ τῇ βάσει τούτου ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 25 Μαΐου 1920 Β. Δ., καθ' ὃ ὡρίσθη νὰ ἐνεργηθῇ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1920 γενικὴ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων πολιτῶν.

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1920. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου 490 ἐξεδόθη διάταγμα κανονίζον τὰ τῆς ἀπογραφῆς, συνετάχθησαν δὲ λεπτομερέσταται ὁδηγίαι διὰ τὴν ὅσον οἷόν τε ἀπρόσκοπτον ἐνέργειαν ταύτης. Εἰς ἕκαστον νομὸν κατηρτίσθησαν νομαρχιακαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ εἰς ἕκαστον δῆμον ἢ κοινότητα δημοτικαὶ ἢ κοινοτικαὶ ἀπογραφικαὶ ἐπιτροπαί, ἐπιφορτισμέναι διὰ πολλαπλῶν καθηκόντων, ἐν ἐξαντλητικῇ λεπτομερείᾳ ἀναγραφομένων εἰς τὰς ὁδηγίας, καὶ κυρίως ὑπόχρεοι νὰ μεριμνήσωσι διὰ τὴν διανομὴν τῆς περιφερείας τοῦ δήμου ἢ κοινότητος εἰς ἀπογραφικοὺς τομεῖς καὶ τμήματα, διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλων ἀπογραφέων, ἐν ἀναλογίᾳ 20-30 οἰκογενειῶν κατ' ἀπογραφέα, διὰ τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀπογραφῆς, τὴν παράδοσιν τῶν δελτίων, τὴν συγκέντρωσιν εἶτα αὐτῶν κλπ. Ταυτοχρόνως οὐδὲν μέτρον παρελείφθη δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ἐκτέλεσιν τῆς ἀπογραφῆς καὶ τὴν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἀπογραφομένων διασκέδασιν τῶν κατὰ τῆς ἀπογραφῆς ἐμφωλευουσῶν καχυποψιῶν.

Ἡ ἀπογραφὴ ἀφορῶσα τὸν πραγματικὸν καὶ νόμιμον πληθυσμὸν ἐγένετο ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας.

Τὰ χρησιμοποιηθέντα ἔντυπα εἶναι:

α) Ἡ κατάστασις τμήματος συμπληρουμένη ὑπὸ τοῦ ἀπογραφέως, κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς ἀπογραφῆς ἀναγνώρισιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀπογραπτέου τμήματος, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν, κατοικιῶν, οἰκογενειῶν καὶ ἀτόμων.

β) Ἀτομικὸν δελτίον, οὗ τὰ ἐρωτήματα περιελάμβανον: 1) τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον τοῦ ἀπογραφομένου, 2) τὸ φῦλον, 3) τὴν ἡλικίαν εἰς ἔτη, καὶ διὰ τὰ κάτω τοῦ ἑνὸς ἔτους νήπια εἰς μῆνας καὶ ἡμέρας, 4) τὸν τόπον γεννήσεως, 5) τὴν ὑπηκοότητα, διακρινομένην διὰ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἐκ γενετῆς, ἐκ πολιτογραφήσεως, ἢ λόγῳ προσαρτήσεως τῶν νέων ἐπαρχιῶν, ἐνῷ διὰ τοὺς ξένους ἐνεδεικνύετο ἡ χώρα ὡς καὶ ὁ χρόνος τῆς διαμονῆς των ἐν Ἑλλάδι, 6) τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν (διὰ τοὺς ἐγγάμους ἐζητεῖτο καὶ τὸ ἔτος τοῦ α', β' ἢ γ' γάμου καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννηθέντων ἐν ὅλῳ τέκνων ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τούτων ζώντων εἰσέτι), 7) τὴν παίδευσιν, 8) τὴν θρησκείαν (διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἐζητεῖτο καὶ τὸ δόγμα), 9) τὴν μητρικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν ἑλληνικὴν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν, ἂν γνωρίζουσι καὶ τὴν ἑλληνικήν, 10) τὸ ἐπάγγελμα, κύριον καὶ δευτερεῦον (διὰ τὸ κύριον διεκρίνετο ὁ ἀσχολούμενος α) εἰς τὴν γεωργίαν ἂν διευθύνῃ ἢ ἐργάζεται εἰς εἰδικά του ἢ τῆς οἰκογενείας του κτήματα, ἢ εἶναι ἐνοικιαστὴς ἢ ἐμφυτευτής, ἢ μορτίτης, ἢ ἡμερομίσθιος γεωργικὸς ἐργάτης κλπ., β) εἰς τὴν βιομηχανίαν ἢ τὸ ἐμπόριον, ἂν εἶναι ἰδιοκτήτης ἢ διευθυντής, ἢ ἀρχιεργάτης, ἢ μηχανικός, ἢ ὑπάλληλος, ἢ ἐργάτης, ἢ μαθητευόμενος, ἢ ὑπηρέτης κλπ.), καὶ διὰ τὸν εὑρισκόμενον ἄνευ ἐργασίας ἐζητεῖτο πρὸ πόσων ἡμερῶν καὶ ἐκ τίνος λόγου, καὶ

γ) Οἰκογενειακὸν δελτίον, εἰς σχῆμα φακέλου, ἵνα ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκλείωνται τὰ ἀτομικὰ δελτία ἑκάστης οἰκογενείας ἢ ὁμαδικῆς συμβιώσεως. Διὰ τοῦ δελτίου τούτου ἐζητοῦντο αἱ ἑξῆς πληροφορίαι: 1) ὡς πρὸς τὰ παρόντα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἄτομα, τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον αὐτῶν α) τοῦ οἰκογενειάρχου, β) τῆς συζύγου, γ) τῶν τέκνων, δ) τῶν ἄλλων συγγενῶν, ε) τῶν ὑπηρετῶν καὶ στ) τῶν ξένων πρὸς τὴν οἰκογένειαν), ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας ἢ ἡ σχέσις τῶν προσώπων πρὸς τὸν οἰκογενειάρχην, ἡ ἡλικία αὐτῶν, ἡ δημοτικότης καὶ ἡ ἔνδειξις τῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀπογραφέντων τυφλῶν καὶ κωφαλάλων· 2) ὡς πρὸς τὰ ἀπόντα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἄτομα τῆς οἰκογενείας ἐζητοῦντο ὅσαι καὶ διὰ τὰ παρόντα ἄτομα πληροφορίαι, ἀλλ' ἀντὶ τῶν τυφλῶν καὶ κωφαλάλων ἐζητεῖτο ἡ χώρα εἰς ἣν τὰ πρόσωπα ταῦτα εὑρίσκοντο. Πλὴν τούτων εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δελτίον ὑπῆρχον, ἐν εἰδικῷ αὐτοῦ τμήματι, ἐρωτήματα διὰ τὴν κατ' οἶκον ἐργασίαν, ὡς συμπλήρωμα τῆς ταυτοχρόνως μετὰ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἐνεργηθείσης ἀπογραφῆς τῆς βιοτεχνίας καὶ βιομηχανίας.

Ἀτομικὰ καὶ οἰκογενειακὰ δελτία μετὰ εἰδικῶν ὁδηγιῶν, ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί, ἀπεστάλησαν πρὸς τὰς διπλωματικὰς ἀρχὰς διὰ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλλήνων πολιτῶν.

Λεπτομερὴς ἔκθεσις τῶν διεξαχθεισῶν ἐργασιῶν, τῶν δυσχερειῶν καθ' ὧν ἐπάλαισεν ἡ ὑπηρεσία, τῆς συγκεντρωτικῆς ἐπεξεργασίας πρὸς κατάρτισιν τῶν στατιστικῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν δημοσιευτέων πινάκων καὶ τευχῶν δίδεται εἰς τὸ τεῦχος «Γενικὰ Στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 19 Δεκεμβρίου 1920».

Ἡ πλήρης ἐπιτυχία τῆς ἀπογραφῆς ἐβεβαιώθη διὰ τῶν ἐκθέσεων πάντων τῶν νομαρχῶν, ὡς προϊσταμένων τῆς ὅλης ἐργασίας ἐν ἑκάστῳ νομῷ. Ὅ,τι ὅμως πρέπει νὰ τονισθῇ ἐντελῶς ἰδιαιτέρως εἶναι ἡ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην σημειωθεῖσα ἐξαιρετικὴ πρόοδος εἰς τὴν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης ἐνέργειαν ἐν γένει τῆς ἀπογραφῆς. Διὰ πρώτην φορὰν ἐν Ἑλλάδι ἐχρησιμοποιήθησαν ταυτοχρόνως καὶ γενικῶς ἀτομικὸν καὶ οἰκογενειακὸν δελτίον, διὰ πρώτην φορὰν εἰσήχθη ἡ χρῆσις τῆς καταστάσεως τοῦ ἀπογραπτέου τμήματος, ἥτις ἐπέβαλε τὴν ὀνομασίαν τῶν ὁδῶν καὶ τὴν ἀρίθμησιν τῶν οἰκιῶν, ὅπου αὕτη δὲν ὑπῆρχε, τὴν πρὸ τῆς ἀπογραφῆς ὑπὸ τοῦ ἀπογραφέως ἀναγνώρισιν τοῦ ἀπογραπτέου τμήματος, τὴν συγκέντωσιν πληροφοριῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν, οἰκογενειῶν καὶ ἀτόμων κατὰ οἰκοδομικὰ τετράγωνα κλπ., διὰ πρώτην φορὰν συνεδυάσθη μετὰ τῆς ἀπογραφῆς καὶ ἀπογραφὴ τῶν βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, διὰ πρώτην φορὰν τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπεξεργασίας ἐγένετο διὰ μηχανῶν τύπου Powers (διατρητικῶν καὶ διαλογικῶν) καὶ Burrough's (ἀθροιστικῶν) καὶ διὰ πρώτην φορὰν τὰ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς ταύτης προελθόντα δημοσιεύματα ἦσαν τόσον λεπτομερῆ καὶ πολυάριθμα.

Οἱ καταρτισθέντες πίνακες τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς ταύτης εἶναι οἱ ἑξῆς:

Μέρος α'. Πληθυσμός: Πίναξ I. Πραγματικὸς καὶ νόμιμος πληθυσμός. Πίναξ II. Πραγματικὸς πληθυσμὸς κατὰ φῦλον καὶ ἡλικίαν ἀναλόγως οἰκογενειακῆς καταστάσεως καὶ παιδεύσεως. Πίναξ III. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον, ἡλικίαν, οἰκογενειακὴν κατάστασιν καὶ παίδευσιν. Πίναξ IV. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον καὶ κύριον ἐπάγγελμα. Πίναξ V. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον καὶ δευτερεῦον ἐπάγγελμα. Πίναξ VI. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον καὶ κατὰ κύριον καὶ δευτερεῦον ἐπάγγελμα. Πίναξ VII. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον, ἡλικίαν καὶ ἐπάγγελμα. Πίναξ VIII. Ἐπαγγελματίαι εὑρεθέντες χωρὶς ἐργασίαν κατὰ φῦλον, ἡλικίαν καὶ ἐπάγγελμα. Πίναξ IX. Ἐπαγγελματίαι εὑρεθέντες χωρὶς ἐργασίαν κατὰ φῦλον, ἐπάγγελμα καὶ κατὰ διάρκειαν ἀνεργίας. Πίναξ X. Ἐπαγγελματίαι εὑρεθέντες χωρὶς ἐργασίαν κατὰ φῦλον, ἐπάγγελμα καὶ λόγους ἀνεργίας. Πίναξ XI. Πραγματικὸς πληθυσμὸς κατὰ φῦλον, θρησκείαν, γλῶσσαν καὶ παίδευσιν. Πίναξ XII. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον, θρησκείαν καὶ ἐπάγγελμα. Πίναξ XIII. Πραγματικὸς πληθυσμὸς κατὰ τόπον γεννήσεως, φῦλον, ὑπηκοότητα καὶ ἡλικίαν. Πίναξ XIV. Τυφλοὶ κατὰ τόπον γεννήσεως, φῦλον, ἡλικίαν καὶ οἰκογενειακὴν κατάστασιν. Πίναξ XV. Κωφάλαλοι κατὰ τόπον γεννήσεως, φῦλον, ἡλικίαν καὶ οἰκογενειακὴν κατάστασιν. Πίναξ XVI. Πραγματικὸς πληθυσμὸς 90 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον, ἡλικίαν, οἰκογενειακὴν κατάστασιν, παίδευσιν, θρησκείαν, ἐπάγγελμα κλπ. Πίναξ XVII. Ξένοι ὑπήκοοι κατὰ φῦλον, τόπον γεννήσεως καὶ ὑπηκοότητα. Πίναξ XVIII. Ξένοι ὑπήκοοι κατὰ φῦλον, ὑπηκοότητα καὶ διάρκειαν διαμονῆς ἐν Ἑλλάδι. Πίναξ XIX. Ξένοι ὑπήκοοι κατὰ φῦλον, ὑπηκοότητα καὶ διάρκειαν διαμονῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, τῆς οἰκογενειακῆς καταστάσεως, τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης. Πίναξ XX. Ξένοι ὑπήκοοι 10 ἐτῶν καὶ ἄνω κατὰ φῦλον, ὑπηκοότητα, διάρκειαν διαμονῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπάγγελμα.

Μέρος β'. Οἰκογένειαι: Πίναξ I. Κυρίως οἰκογένειαι κατὰ φῦλον καὶ ἐπάγγελμα οἰκογενειάρχου καὶ ἀναλόγως ἀριθμοῦ μελῶν. Πίναξ II. Ὁμαδικαὶ συμβιώσεις. Πίναξ III. Ἔγγαμοι κατὰ φῦλον, παίδευσιν καὶ ἡλικίαν συνάψεως γάμου διὰ πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην φοράν. Πίναξ IV. Ἄνδρες ἔγγαμοι συνάψαντες γάμον διὰ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν κατ' ἐπάγγελμα. Πίναξ V. Ζεύγη συναπογραφέντων συζύγων καθ' ἣν ἡλικίαν εἶχεν ἑκάτερος κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου. Πίναξ VI. Ζεύγη συναπογραφέντων συζύγων καθ' ἣν ἡλικίαν εἶχεν ἑκάτερος κατὰ τὴν ἀπογραφήν. Πίναξ VII. Οἰκογένειαι κατὰ φῦλον καὶ ἐπάγγελμα οἰκογενειάρχου καὶ κατ' ἀριθμὸν γεννηθέντων τέκνων, ἐπιζώντων καὶ θανόντων. Πίναξ VIII. Οἰκογένειαι καθ' ἡλικίαν καὶ οἰκογενειακὴν κατάστασιν οἰκογενειάρχου καὶ κατ' ἀριθμὸν γεννηθέντων τέκνων. Πίνας IX. Οἰκογένειαι ἐγγάμων ἀνδρῶν καθ' ἡλικίαν οἰκογενειάρχου, διάρκειαν γάμου, καὶ κατ' ἀριθμὸν γεννηθέντων τέκνων.

Εἰς ἕκαστον τεῦχος, πλὴν τῶν πινάκων τούτων, παρέχονται ἱκανοὶ γενικοὶ πίνακες καὶ σύντομος ἐπισκόπησις τῶν ἀπογραφικῶν δεδομένων. Τὰ δὲ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς προελθόντα ἀποτελέσματα εἶναι: 1) Ἔκθεσις περὶ τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐνεργείας τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1920. 2) Ἔκθεσις περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1920. 3) Πραγματικὸς πληθυσμὸς κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920. 4) Νόμιμος πληθυσμὸς κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920. 5) Γενικαὶ πληροφορίαι ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920. 6) Λεξικὸν τῶν δήμων, κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τῆς Ἑλλάδος. 7—16) Στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1920 διὰ τὰ διαμερίσματα: I Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ Εὔβοια, II Θεσσαλία καὶ Ἄρτα, III Ἰόνιοι νῆσοι, IV Κυ-

Digitized by Google

κλάδες νῆσοι, V Πελοπόννησος, VI Μακεδονία, VII Ἤπειρος. VIII Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, IX Κρήτη, X Δυτικὴ Θράκη, καὶ 17) Γενικὰ στατιστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1920. Ι. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Ἐμπορ.]* Ἡ ἐνεργουμένη παρὰ παντὸς ἐμπόρου καταγραφὴ ἁπάντων ἐν γένει τῶν εἰδῶν, ἐπίπλων, ἐμπορευμάτων, τίτλων καὶ ἀξιῶν, τῶν εὑρισκομένων εἰς τὸ κατάστημά του καὶ ἀποθήκην του. Ἡ καταγραφὴ γίνεται ὅσον ἔνεστι λεπτομερεστέρα, μὲ πᾶσαν δυνατὴν περιγραφὴν τῶν καταγραφομένων εἰδῶν κ.λ.π., τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἐκτιμᾶται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνεργείας τῆς ἀπογραφῆς.

Τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἀπογραφῆς ἀναγράφονται εἰς εἰδικὸν *βιβλίον ἀπογραφῶν* καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν κατάστρωσιν τοῦ *ἐνεργητικοῦ* τοῦ ἰσολογισμοῦ καὶ τὴν κατάδειξιν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Ι. Γ.

— *[Ναυτ.]* Ἐπὶ παντὸς πολεμικοῦ πλοίου τηρεῖται ἐπίσημον *βιβλίον ἀπογραφῆς*, εἰς ὃ ἀναγράφονται πάντα τὰ μὴ ἀναλώσιμα εἴδη αὐτοῦ, μεταθετὰ ἢ μή, ἤτοι σκεύη, ὄργανα, μηχανήματα, εἴδη ὁπλισμοῦ, ἐξαρτήματα κλπ., ὡς καὶ αἱ ἐπερχόμεναι εἰς τὰ εἴδη ταῦτα μεταβολαί, ἤτοι φθοραί, ἀπώλειαι, ἀντικαταστάσεις κλπ. Ἀντίστοιχα βιβλία τηρεῖ καὶ ὁ Ναύσταθμος διὰ τὸν ἔλεγχον. Ἡ παράδοσις τῆς ὑπηρεσίας κυβερνήτου ἐνεργεῖται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μὲ βάσιν τὸ βιβλίον ἀπογραφῆς, ἡ τήρησις τοῦ ὁποίου ἀνατίθεται εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ κυβερνήτου. Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Στρατολ.]*· βλ. λ. στρατολογία.

— **«Ἀπογραφή»**. Θεατρικὸν ἔργον **Α. Βλάχου** (βλ. λ. και Ἀθῆναι, Β′ 261 β′).

— **«ἀπογραφῆς, *Τὰ ἀπρόοπτα τῆς* —»**. Θεατρικὸν ἔργον **Θ. Κολοκοτρώνη** (βλ. λ., καὶ Ἀθῆναι, τ. Β′ 262 α′).

ἀπογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἀπογραφῆς: «ἀπογραφικοὶ πίνακες»· ‖ τὸ θηλ. *ἀπογραφικὴ* ὡς οὐσιαστ., ἄλλως *στατιστική*.

ἀπόγραφον (τό)· τὸ ἀπό τινος γεγραμμένον, τὸ ἀντίγραφον.

— *[Πολιτ. Δικ.]* Τίτλοι ἀναγκαστικῶς ἐκτελούμενοι (βλ. **ἐκτέλεσις**) (οἷον ἀποφάσεις, συμβόλαια) περιάπτονται ἐν πρωτοτύπῳ τὸν τύπον τῆς ἐκτελέσεως, ἤτοι συντάσσονται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας καὶ φέρουσιν ἐν τέλει τὴν διαταγὴν πρὸς ἐκτέλεσιν πρὸς πάντας τοὺς δικαστικοὺς ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας. Ἀντίγραφον ἐκ τοῦ περιβεβλημένου τὸν τύπον τῆς ἐκτελέσεως πρωτοτύπου ἐξηγμένον ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου ὡς πρὸς τὰ συμβόλαια, ὑπὸ τοῦ γραμματέως ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις κλπ. καλεῖται *ἀπόγραφον*. Ἐν τῇ πρακτικῇ σημειοῦται κάτωθι τοῦ τύπου τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος τὸ ἀπόγραφον γραμματέως κλπ. ἡ φράσις «ὅ,τι ἀπόγραφον ἐκτελεστόν», χρονολογεῖται δὲ καὶ ὑπογράφεται ὑπὸ τούτου. Τοιοῦτο ἀπόγραφον ἓν καὶ μόνον συγχωρεῖται νὰ δοθῇ εἰς τὸν ἔχοντα συμφέρον διάδικον, ἐὰν δὲ εἰσὶ πλείονες διάδικοι ἰδιαιτέρως εἰς ἕκαστον αὐτῶν· δεύτερον δὲ ἀπόγραφον, λ. χ. ἐν περιπτώσει ἀπωλείας τοῦ χορηγηθέντος πρώτου, χορηγεῖται μόνον ἀδείᾳ τοῦ ἁρμοδίου προέδρου τοῦ δικαστηρίου εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ἀπόφασις, τῶν πρωτοδικῶν δὲ προκειμένου περὶ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου (Ὀργ. Δικ. 197).

[*Οἰκονομίδου — Διβαδᾶ* § 256. *Ρουσοπούλου* Ἐκτέλεσις § 33. Ὀργ. Δικ. ἄρθρ. 196, 197, 244—246.] Κ. Γ. Π.

— ***ἀπόγραφον παραγγελμάτων*** *[Ναυτ.]*. Εἰδικὸν βιβλίον ἐν ἑκάστῳ πλοίῳ, εἰς ὃ καταχωροῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου ἢ Ἀνωτέρου Διοικητοῦ ἐκδιδόμενα πρὸς τὰ πλοῖα παραγγέλματα. Α. ΚΡΚ.

ἀπόγραφος, *—η, —ο*· ὁ μὴ γεγραμμένος, ὁ διαγραφείς: παροιμ. «τὸ γραφτὸ δὲν γίνεται ἀπόγραφο», ὅτι δὲν δύναταί τις νὰ ἀποφύγῃ τὴν πεπρωμένην μοῖραν.

ἀπογράφω· γράφω ἀπό τινος, μεταφέρω τὰ γεγραμμένα, ἀντιγράφω, ξεσηκώνω· ‖ καταγράφω ἐν καταλόγῳ (βλ. **ἀπογραφή**).

ἀπογυμνάζω· ἐντελῶς γυμνάζω, ἐκγυμνάζω· ‖ παύω ἀπὸ τοῦ νὰ γυμνάζω.

ἀπογύμνασις (ἡ)· ἡ ἐντελὴς γύμνασις, ἐκγύμνασις· ‖ παῦσις τῆς γυμνασίας.

ἀπογυμνῶ *(—όω)*· καθιστῶ τινα γυμνόν, ἀπεκδύω εἴτε ἐν ὅλῳ εἴτε ἐν μέρει, κοιν. *ξεγυμνώνω*: «ἀπεγύμνωσε τὸ στῆθος καὶ ἐφάνησαν αἱ οὐλαί»· «ἀπεγυμνώθη ἕνεκα τοῦ καύσωνος»· «ἀπογυμνοῦται τὸ ὀστοῦν τῆς σαρκός»· ‖ μεταφορ. στερῶ τινὰ τῆς περιουσίας του, ἀφαιρῶ παρά τινος πᾶν ὅ,τι ἔχει: «τὸν ἀπ γύμνωσαν οἱ τοκογλύφοι»· «ἀπεγυμνώθη ἕνεκα ῶ ὑπερβολικῶν δαπανῶν»· ‖ ἀφαιρῶ τὰ προσχήματα, καταρρίπτω τὰ ἐπιχειρήματα: «τὸν ἀπεγύμνωσε κατὰ τὴν συζήτησιν». Β. Φ.

ἀπογύμνωσις (ἡ)· ἡ ἀποβολή, ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐνδυμάτων, ἀπόδυσις, κοιν. *γδύσιμο, ξεγύμνωμα*· ‖ μεταφ. ἀφαίρεσις, στέρησις παντὸς ὅ,τι τις ἔχει.

— *[Ἠλεκτροτεχν.]* Καλεῖται *ἀπογύμνωσις καλωδίου* ἡ ἀφαίρεσις τοῦ μονωτικοῦ περιβλήματος αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἀπογύμνωσις εἴτε προέρχεται ἐκ φθορᾶς (ὁπότε τὸ καλώδιον ἀχρηστεύεται ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει), εἴτε ἐκτελεῖται ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἠλεκτροτεχνίτου κατὰ τὴν σύνδεσιν τῶν ἄκρων μεμονωμένου τινὸς ἀγωγοῦ μεθ' ἑτέρου ἀγωγοῦ, ἢ μετὰ τῆς πηγῆς τοῦ ρεύματος, ἢ μετὰ συσκευῆς τινος κ.λ.π. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ ἀπογύμνωσις εἶναι ἀπαραίτητος καὶ δέον νὰ καθαίρεται καλῶς ὁ μεταλλικὸς ἀγωγὸς ἀπὸ πᾶν ἴχνος μονωτικῆς οὐσίας, ἵνα μὴ παρεμβάλλεται ἐκ ταύτης ἀντίστασις εἰς τὴν δίοδον τοῦ ρεύματος. —Ω

ἀπόγυρα καὶ ***ἀπόγιουρα***· ἐπίρρ. ἰδιωματ., οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ διὰ λοξοδρομίας.

ἀπογύρι (τό)· λοξοδρομία, ἄλλως *ἀπογυρίδα*.

ἀπογυρίδα (ἡ)· ἰδιωματ., λοξοδρομία: «κάμνει ἀπογυρίδες».

ἀπογυρίζω· κάμνω γῦρο, ἔρχομαι, βαδίζω που λοξοδρομῶν καὶ οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν.

ἀπόγων (ὁ) (Apogon) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *περκιδῶν*. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 12 ἑκ. τοῦ μέτρου, τὸ σῶμά του εἶναι ἐπίμηκες, ὠοειδές, πεπιεσμένον καὶ καλύπτεται ὑπὸ εὐπτώτων λεπίων. Ἡ ράχις του εἶναι ὑπέρυθρος καὶ ἀνοικτοτέρου ὑπερύθρου χρώματος κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐρυθροκίτρινος μὲ τὰ ἄκρα τοῦ ρύγχους μελανά. Ἡ οὐρά του κατὰ τὴν βάσιν της φέρει εὐδιάκριτον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπομέλαιναν κηλῖδα. Φέρει δύο ραχιαῖα πτερύγια ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἀποτελεῖται ἐξ ἓξ ἢ ἑπτὰ ἀκτινίων. Πρὸ τοῦ ἑδραίου πτερυγίου φέρει δύο μακρὰς καὶ λεπτὰς ἀκάνθας. Γνωστὰ περὶ τὰ 15 εἴδη κατοικοῦντα εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας, ἰδίως τῶν τροπικῶν ζωνῶν. Εἰς τὴν Μεσόγειον ἀπαντᾷ ὁ *ἀπόγων ὁ κοινὸς* (Apogon communis). Ν. Δ. Π.

ἀπογωνιῶ *(—όω)*, κοιν. *ἀπογωνιάζω*· καθιστῶ τι γωνιῶδες· ‖ εὐθετῶ, ἐξεργάζομαι τὰς γωνίας.

ἀπόγωνο (τὸ) καὶ ***ἀπόγγωνο***· ἰδιωματ., ἀπόκεντρος τόπος, ἀπόμερο, γωνία τις· ‖ τόπος μὴ προσβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὑπήνεμος.

ἀποδάκνω· δάκνω ὀλίγον ἀπό τινος, δάκνων λαμβάνω τι ἀπό τινος: «ἀποδάκνω τοῦ ἄρτου».

ἀποδαύλι (τό)· ἰδιωματ., ὁ ἀπόδαυλος (βλ. λ.).

ἀποδαυλιάζω· ἰδιωματ., γίνομαι ἀπόδαυλος, ξηρός, ξηραίνομαι: «ἂν δὲ σκάψετε 'ς τὸν καιρό τ' ἀμπέλι, θ' ἀποδαυλιάσῃ».

ἀποδαυλίζω· ἰδιωματ., διακρίνω τι ἐν τῷ σκότει φωτίζων διὰ τοῦ δαυλοῦ (βλ. Λεξ. Ἀρχ. 5, 159).

ἀπόδαυλος (ὁ) καὶ ***ἀπόδαυλο***· ἰδιωματ., δαυλὸς κεκαυμένος κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον, ἡμίκαυστος· ‖ καθόλου, δαυλός.

ἀποδεικνύω· ἐξηγῶ, ἑρμηνεύω, καθιστῶ τι φανερὸν καὶ ἀναμφισβήτητον: «ἀποδεικνύω τὸ δίκαιόν μου»· «τὰ λεγόμενά του δὲν ἀποδεικνύονται ἐκ τῶν πραγμάτων ἀληθῆ»· ‖ δεικνύω, παρουσιάζω, ἐμφανίζω, καθιστῶ φανερόν: «οἱ λόγοι σου σὲ ἀποδεικνύουν ἔνοχον»· «ἀπεδείχθη ἀνώτερος τῶν προσδοκιῶν μας»· ‖ καταδεικνύω τὴν ἀλήθειαν διὰ συλλογισμῶν, οἷον θεώρημα, πρόβλημα κ.τ.τ. Β. Φ.

ἀποδεικτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἀπόδειξιν, ὁ ἀποδεικνύων: «τὰ ἔργα του εἶναι ἀποδεικτικὰ τοῦ χαρακτῆρός του»· ‖ «ἀποδεικτικὰ μέσα», τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μεταχειρίζεταί τις πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του· ‖ τὸ οὐδ. ***ἀποδεικτικὸν*** ὡς οὐσιαστ., ἔγγραφον δι' οὗ βεβαιοῦται γεγονός τι: «ἀποδεικτικὸν σπουδῶν».—Ἐπίρρ. ***ἀποδεικτικῶς***.

— *[Φιλοσοφ.]*· βλ. ἀπόδειξις.

— ***ἀποδεικτικὰ μέσα*** *[Πολ. Δικ.]*. Ἀποδεικτικὰ μέσα εἶναι τὰ χρησιμεύοντα πρὸς ἀπόδειξιν ἀμφισβητουμένου τινὸς γεγονότος. Κατὰ τὴν δικονομίαν τοιαῦτα εἶναι: 1) ἡ ὁμολογία, 2) τὰ τεκμήρια, 3) ἡ αὐτοψία, 4) ἡ πραγματογνωμοσύνη, 5) οἱ μάρτυρες, 6) ὁ ὅρκος καὶ 7) τὰ ἔγγραφα, ἕκαστον τῶν ὁποίων βλέπε ἐν οἰκείῳ μέρει (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 252). Ὁ φέρων τὴν ἀπόδειξιν διάδικος δύναται νὰ ἐκλέξῃ οἱονδήποτε ἐκ τῶν ἀποδεικτικῶν τούτων μέσων, ἅτινα δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ἢ καθ' ἕκαστον κεχωρισμένως, ἢ πλείονα ὁμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπαγωγὴ ὅρκου μετ' ἄλλων ἀποδεικτικῶν μέσων γινομένη θεωρεῖται ὡς ἐπιβοηθητική, τουτέστιν ὡς ἔσχατον ἀποδεικτικὸν μέσον, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελον εὐδοκιμήσει τὰ λοιπά, δι' ὃ καὶ ὁ δικαστὴς δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἐπαχθέντα οὑτωσὶ ὅρκον πρὶν ἢ κρίνῃ τὰ λοιπὰ ἀποδεικτικὰ μέσα (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 253). Τὰ ἀνωτέρω ἀποδεικτικὰ μέσα, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει δείκνυται, δὲν ἐπιτρέπονται πάντοτε καὶ ἀπεριορίστως, ἀλλὰ κατὰ διατάξεις ὡρισμένας καὶ ὑπὸ προϋποθέσεις, ἃς ὁ νόμος ὁρίζει. Οὕτω δὲν ἐπιτρέπονται κατὰ κανόνα οἱ μάρτυρες πρὸς ἀπόδειξιν ἀπαιτήσεως ὑπερβαινούσης τὰς 50 δραχμὰς ἢ ἡ ὁμολογία ἐπὶ γαμικῶν διαφορῶν, λ. χ. ἐπὶ διαζυγίου κλπ. Τὰ μέσα τῆς ἀποδείξεως καθίστανται κοινὰ δι' ἀμφοτέρους τοὺς διαδίκους, ὅταν νομίμως γίνῃ χρῆσις αὐτῶν ὑπό τινος τῶν διαδίκων. Τοῦτο ρητῶς διατάσσει τὸ ἄρθρον 254 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας ὡς πρὸς τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων, αὐτοψίαν καὶ τὰ προσαχθέντα καὶ ἐπικληθέντα ἔγγραφα, παραλεῖψαν ἐκ παραδρομῆς τὴν πραγματογνωμοσύνην, ἥτις ἐπίσης καθίσταται ἀπὸ τῆς χρήσεως αὐτῆς κοινὸν ἀποδεικτικὸν μέσον. Ἡ ἀποδεικτικὴ δύναμις τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων ἄλλοτε μὲν εἶναι πλήρης (ὡς λ.χ. τοῦ ὅρκου), ἄλλοτε δὲ καταλείπεται ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς εἰς τὸν δικαστὴν (ὡς λ.χ. ἡ μαρτυρικὴ ἀπόδειξις καὶ δὴ τὸ ἀξιόπιστον τῶν μαρτύρων).

[*Οἰκονομίδου-Διβαδᾶ* Πολ. Δικονομία § 171—*Εὐκλείδου* Δικονομία § 173 —*Ρουσοπούλου* Περὶ ἀποδείξεως—*Garsonnet* 268 καὶ ἑπόμ.]. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Ποιν. Δικον.]*· βλ. ἀπόδειξις.

—***ἀποδεικτικὴ διαδικασία*** *[Πολιτ. Δικ.]*. Προϋπόθεσις τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας ἐστὶν ἡ ἔκδοσις ἀποφάσεως δι' ἧς προσδιορίζεται τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, ἤτοι ὁ ὑπόχρεος πρὸς ἀπόδειξιν διάδικος, τὸ ἀποδεικτέον θέμα τὸ ὁποῖον δέον νὰ ᾖ ὡρισμένον καὶ σαφές, ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἀποδείξεως καὶ ὁ εἰσηγητὴς ἐνώπιον τοῦ ὁποίου θέλει γίνει αὕτη ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ ἐκτὸς τοῦ ἀκροατηρίου. Κατ' εἰδικὸν νόμον ἡ ἐξέτασις τῶν ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ δικαστηρίου διαμενόντων, ἐκτὸς δὲ τοῦ δικαστηρίου ἐξεταζομένων μαρτύρων, ὡς καὶ ἡ διεύθυνσις πάσης ἄλλης ἀποδεικτικῆς διαδικασίας διεξακτέας ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ δικαστηρίου ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἀκροατηρίου αὐτοῦ ἐπὶ ὑποθέσεων ἐκκρεμῶν ἐνώπιον τῶν πρωτοδικείων, δέον νὰ ἀνατίθηται πάντως εἰς ἓν τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου δικαστηρίου, τακτικὸν ἢ πάρεδρον, ἐπὶ ὑποθέσεων δὲ ἐκκρεμῶν ἐνώπιον τῶν ἐφετείων καὶ τοῦ Ἀρ. Πάγου ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάθεσις τῆς διεξαγωγῆς καὶ τῶν ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ ἀποδείξεων εἰς δικαστήριον πρωτοδικῶν ἤ τι τῶν μελῶν αὐτοῦ ἢ εἰρηνοδίκην.

Ἡ προθεσμία πρὸς ἀπόδειξιν δέον νὰ ὁρίζηται καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν· προκειμένου ὅμως περὶ μαρτυρικῆς ἀποδείξεως ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἀφίεται εἰς τὸν εἰσηγητὴν κατὰ τὴν πρᾶξιν τῶν δικαστηρίων ὁριζόντων διὰ τῆς ἀποφάσεως τὴν προθεσμίαν κατὰ τὴν ὁποίαν θέλει γίνει ἡ διεξαγωγή. Πρὸς ἔναρξιν τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας ἀπαιτεῖται νὰ κοινοποιηθῇ ἡ τὴν ἀπόδειξιν τάσσουσα ἀπόφασις ὅταν αὕτη δὲν ἐδημοσιεύθη παρόντων τῶν διαδίκων, συγχρόνως δὲ νὰ κληθῇ ὑπὸ τοῦ κοινοποιοῦντος διαδίκου ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ πρὸς ἐμφάνισιν, ὧν ἄνευ ἐπέρχεται ἀκυρότης τῆς διεξαγωγῆς. Ἐν περιπτώσει μὴ ἐμφανίσεως τινὸς τῶν διαδίκων ἡ ἀπόδειξις διεξάγεται καὶ ἀπόντος αὐτοῦ. Ἐὰν συμβῶσι διενέξεις κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ εἰσηγητοῦ διεξαγομένην διαδικασίαν, οὗτος βεβαιοῖ ταύτας ἐν τῇ ἐκθέσει του καὶ παραπέμπει πρὸς λύσιν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπερ ἐστὶν ἁρμόδιον πρὸς ἐκδίκασιν αὐτῶν, διότι εἰς τὸν εἰσηγητὴν ἔχουσιν ἀνατεθῆ ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμέναι μόνον ἐνέργειαι οὐχὶ δὲ καὶ ἔκφρασις γνώμης ἐπὶ τῆς διαφορᾶς καὶ διάλυσις τῶν ἀμφισβητήσεων.

Ἁρμοδιότητα ἔχει ὁ εἰσηγητὴς νὰ διορίζῃ ἕτερον πραγματογνώμονα ἐὰν ὁ διορισθεὶς δὲν ἐνεφανίσθη ἢ δὲν ἐδέχθη τὸν διορισμόν του, οἱ δὲ διάδικοι δὲν συμφωνοῦν περὶ ἄλλου (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 294), νὰ τιμωρῇ διὰ προστίμου καὶ πληρωμῆς τῶν ἐκ τῆς λιπομαρτυρίας ἐξόδων τοὺς κλητευθέντας καὶ μὴ ἐμφανισθέντας μάρτυρας (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 314)· νὰ ἐκδικάζῃ τὰς ἀνακοπὰς τῶν ὑπ' αὐτοῦ τιμωρηθέντων λιπομαρτύρων (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 316)· νὰ ἀποφαίνηται περὶ ἐξαιρέσεως τῶν διοριζομένων ἑρμηνέων (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 343)· νὰ κηρύσσῃ ἐκτελεστὸν πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ λογοδοσίᾳ ὑπὸ τοῦ ὑπολόγου ὡμολογήθη (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 709). Πᾶσα ἀκυρότης ἐκ τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας προκύψασα ἐξαιρέσει τῆς αὐτεπαγγέλτως λαμβανομένης ὑπ' ὄψει ἢ τῆς κατὰ πᾶσαν τῆς δίκης στάσιν προτεινομένης δέον νὰ ὑποβάλληται ἐγκαίρως κατὰ τὰ ἄρθρα 202 καὶ 345 τῆς Πολ. Δικονομίας.

[*Οἰκονομίδου - Διβαδᾶ* § 172—*Εὐκλείδου* § 60 καὶ 181—Πολ. Δικ. ἄρθρα 249, 261—263. Νόμ. 202 τῆς 12 Ἀπριλίου 1914. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Ποιν. Δικ.]* Ἀποδεικτικὴ διαδικασία εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ποινικῆς διαδικασίας, καθ' ὃ γίνεται ἡ συλλογὴ καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν ἀποδείξεων (βλ. λ.). Τὸ ἔργον τοῦτο ἐν μὲν τῇ προδικασίᾳ ἀνήκει εἰς τὸν ἀνακρίνοντα καὶ σκοπεῖ τὸν σχηματισμὸν γνώμης περὶ παραπομπῆς ἢ μὴ τοῦ κατηγορουμένου εἰς δίκην, ἐν δὲ τῇ ἐπ' ἀκροατηρίου διαδικασίᾳ ἀνήκει εἰς τὸν διευθύνοντα τὴν συζήτησιν δικαστήν, μετεχόντων ὅμως, ἐν τοῖς ὑπὸ τῆς Ποινικῆς Δικονομίας (ἄρθρα 385—389

Digitized by Google

καὶ 425) διαγραφομένοις ὁρίοις, καὶ τῶν διαδίκων, ἤτοι τοῦ εἰσαγγελέως, τοῦ κατηγορουμένου καὶ τοῦ πολιτικῶς ἐνάγοντος, καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ἤτοι τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ἐνοχῆς ἢ τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου. Δι' ὃ ἡ ἀποδεικτικὴ διαδικασία διεξάγεται ἐν μὲν τῷ σταδίῳ τῆς ἀνακρίσεως ἐγγράφως καὶ παρισταμένων ὡρισμένων μόνον προσώπων (βλ. ἀνάκρισις), ἐν δὲ τῷ ἀκροατηρίῳ προφορικῶς καὶ δημοσίᾳ, ἄρχεται δ' ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου, τὴν βεβαίωσιν τῆς ταυτότητος τοῦ κατηγορουμένου καὶ τὴν ἀπαγγελίαν αὐτῷ τῆς κατηγορίας καὶ λήγει σὺν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ κατηγορουμένου, μεθ' ἣν ἕπεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς κατηγορίας ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως καὶ τῆς ὑπερασπίσεως ὑπὸ τοῦ συνηγόρου τοῦ κατηγορουμένου (ἄρθρα 394, 426 Ποιν. Δικον.)· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς ἀγορεύσεις δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν ἐλλείψεις τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας, οἷον ν' ἀναγνωσθῶσιν ἔγγραφα, νὰ ἐξετασθῶσι συμπληρωματικῶς μάρτυρες κλπ., ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει πρέπει νὰ δοθῇ καὶ πάλιν ὁ λόγος εἰς τοὺς διαδίκους, ἵνα ἐπιφέρωσι τὰς παρατηρήσεις των (Α. Π. 118 τοῦ 1852, 43 τοῦ 1862). Μόνον ἐν τῇ ἐπ' ἀκροατηρίου τῶν κακουργιοδικῶν διαδικασίᾳ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ προέδρου τῶν συνέδρων κήρυξιν τῆς λήξεως τῆς συζητήσεως δὲν ἐπιτρέπεται διεξαγωγὴ ἀποδείξεώς τινος, ἐκτὸς ἂν ἀνακληθῇ ἡ ἀπόφασις, δι' ἧς ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῆς συζητήσεως, ὅτε ὅμως θὰ ἐπαναληφθῇ αὕτη, ἀγορευόντων ἐκ νέου τῶν διαδίκων κλπ. Α. Ν. Μ.

— **ἀποδεικτικὸν** *ἅλμα* ἢ *χάσμα [Λογ.]*. Τὸ σφάλμα τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς παραλείψεως μιᾶς τῶν μέσων προτάσεων τῆς ἀποδείξεως, ὁπότε παύει αὕτη νὰ ἔχῃ κῦρος. Α. Δ.

ἀποδεικτὸς *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ ἀποδειχθῇ· ἀντίθ. *ἄμεσος*.

ἀποδειλίασις (ἡ)· τὸ νὰ ἐπέλθῃ εἴς τινα δειλία, φόβος, κοιν. *δειλιασμα*.

ἀποδειλιῶ *(—άω)*· χάνω τὸ θάρρος μου, καταλαμβάνομαι ὑπὸ δειλίας, δεικνύομαι δειλός.

ἀπόδειξις (ἡ)· ἐξήγησις, διασάφησις, μέσον πεῖθον περὶ τῆς ἀληθείας ἰσχυρισμοῦ τινος· || μέσον ἀποδεικτικόν: «ἔγγραφος ἀπόδειξις», «ἀπόδειξις παραλαβῆς,—παραδόσεως κ.τ.τ.».

— [ΦΙΛΟΣΟΦ] *Ἀπόδειξις* εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τῶν προϋποθέσεων, ἐξ ὧν συγκροτεῖται κρίσις τις ὡς ἀναγκαία αὐτῶν ἀκολουθία. Αἱ προτάσεις, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ ἀπόδειξις, καλοῦνται *ἀποδεικτικαὶ προτάσεις* (principia demonstrandi).

Ἡ ἀπόδειξις εἶναι: *ἄμεσος,* ὅταν ἡ ἀλήθεια τῆς θέσεως συνάγεται κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων· *ἔμμεσος* ἢ *ἀπαγωγική,* ὅταν ἡ ἀλήθεια τῆς θέσεως ἐλέγχεται ἐκ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ψεύδους τῆς ἀντιφατικῶς ἀντικειμένης ἐννοίας· *ὑποκειμενικὴ* (κατ' ἄνθρωπον), ὅταν ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ πιθανότης ἐπιβάλλεται εἰς πάντας.

Τὰ κυριώτερα τῶν εἰς τὰς ἀποδείξεις ταύτας ἐμφιλοχωρούντων σφαλμάτων εἶναι τὸ *πρῶτον ψεῦδος,* ἡ *λῆψις τοῦ ζητουμένου,* ὁ *κύκλος,* τὸ *πρωθύστερον,* ἡ *ἄγνοια* καὶ ἡ *ἀλλαγὴ τοῦ ἐλέγχου,* ὡς καὶ τὸ *ἀποδεικτικὸν ἅλμα.*

Ὁ Ἀριστοτέλης ὁρίζει τὴν ἀπόδειξιν ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἀπόδειξις μὲν ἔστι συλλογισμὸς δεικτικὸς αἰτίας καὶ τοῦ διὰ τί» (Ἀναλ. Ὑστ. I. 24. 85 6 23). Αἱ ἀποδεικτικαὶ ἀρχαὶ ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους *ἀρχαὶ τῆς ἀποδείξεως* (Τοπ. I. 11).

Οἱ Στωϊκοὶ ὁρίζουσι τὴν ἀπόδειξιν ὡς «λόγον διὰ τῶν μᾶλλον καταλαμβανομένων τὸ ἧττον καταλαμβανόμενον περὶ πάντων» (*Διογ. Λαέρτ.* L. VI. 45).

Κατὰ Θωμᾶν τὸν Ἀκυνάτην ἀπόδειξις εἶναι «syllogismus faciens scire» ἤτοι συλλογισμὸς ἄγων εἰς τὴν γνῶσιν. Οἱ Σχολαστικοί, οἱ περὶ πλείστου ποιούμενοι τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον, διακρίνουσιν ἀπόδειξιν *ἐκ τῶν προτέρων* καὶ *ἐκ τῶν ὑστέρων*, προσέτι δὲ *τυπικὴν* (formalis) καὶ *ὑλικὴν* (materialis).

Ὁ Λόκκε ὁρίζει τὴν ἀπόδειξιν ὡς ἐξακρίβωσιν τῆς συμφωνίας ἢ ἀσυμφωνίας δύο ἰδεῶν διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας διὰ συμμέτρου, ἀμεταβλήτου καὶ ἀντιληπτῆς συνδέσεως (Essays IV, κεφ. 15 § 11).

Κατὰ τὸν Κάντιον ἡ ἀπόδειξις εἶναι εἴτε *κατα φανὴς* (ostensiv), τουτέστιν ἄμεσος, εἴτε *ἀπαγωγικὴ* (apagogisch), ἤτοι ἔμμεσος. Ἡ ἄμεσος ἀπόδειξις, πρὸς τῇ πεποιθήσει, ὅτι πρότασίς τις εἶναι ὀρθή, ἀξιοῖ καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων, δι' οὓς εἶναι τοιαύτη (Krit. der rein. Vern. σελ. 655 καὶ ἑξ.). Αἱ ἀποδείξεις ὑπερβατικῶν καὶ συνθέτων προτάσεων ἔχουσιν ὡς ἴδιον ἑαυτῶν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὸ ὅτι, ὡς πρὸς αὐτάς, ἡ νόησις δὲν πρέπει ν' ἀπευθύνηται ἀμέσως πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζῃ τὸ ἀντικειμενικὸν κῦρος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸ δυνατὸν τῆς συνθέσεως αὐτῶν ἐκ τῶν προτέρων. Αἱ ὑπερβατικαὶ ἀποδείξεις δέον νὰ ὦσιν ἑκάστοτε ἄμεσοι. *Ὑπερβατικὴ δ' ἀπόδειξις* εἶναι κατὰ Κάντιον ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κύρους τῶν καθαρῶν ἰδεῶν (κατηγοριῶν), ἥτις δεικνύει, ὅτι ἡ ἐμπειρία καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς δὲν θὰ ἦτο δυνατή, ἄνευ ἰδεατῶν συνδέσεων.

Βλ. *K. Knabe,* Das Beweisverfahren. *Jacoby,* Allgemeine Ontologie. Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

—[ΠΟΛΙΤ. ΔΙΚ.] Καλεῖται οὕτως ἡ ἐνέργεια τοῦ διαδίκου πρὸς ἐπαλήθευσιν τῶν ἀμφισβητουμένων ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, ἥτις ἐπαλήθευσις χρησιμεύει τῷ δικαστῇ, ὅπως σχηματίσῃ γνώμην πρὸς ἔκδοσιν ἀποφάσεως τεμνούσης τὴν ἐνώπιόν του ἀχθεῖσαν διαφοράν. Ἕκαστος ὑποχρεοῦται κατὰ νόμον εἰς ἀπόδειξιν τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἐπιρροὴν ἐχόντων εἰς τὴν λύσιν τῆς ὑποθέσεως πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν, περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὁποίων δὲν εἶναι εἰσέτι δικανικῶς πεπεισμένος ὁ δικαστὴς (ἄρθρον 244 Πολ. Δικ.), ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ ὑπόχρεος εἰς ἀπόδειξιν ἀντίδικός του δύναται ν' ἀποδείξῃ τὸ ἀναληθὲς τῶν τοιούτων ἰσχυρισμῶν· ἡ πρώτη ἀπόδειξις τοῦ ὑποχρέου καλεῖται *κυρία ἀπόδειξις*, ἡ δευτέρα τοῦ μὴ ὑποχρέου *ἀνταπόδειξις* ἣν φέρει ὁ διάδικος καίτοι μὴ βεβαρημένος δι' ἰδίου θέματος.

Δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἀντικείμενα ἀποδείξεως: 1) πραγματικὰ γεγονότα, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει *ὁμολογία* τοῦ ἀντιδίκου *δικαστική*, ἥτις ἀποδεικνύεται διὰ τῶν πρακτικῶν τοῦ δικαστηρίου ἢ διὰ τῶν διαμειβομένων μεταξὺ τῶν διαδίκων ἐγγράφων, οἷαι αἱ προτάσεις κλπ.· τοὐναντίον ἐὰν τὰ πραγματικὰ γεγονότα στηρίζωνται εἰς ἐξώδικον ὁμολογίαν χρειάζεται ἀπόδειξις αὐτῆς ἀμφισβητουμένης· 2) πραγματικὰ γεγονότα, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει νόμιμον τεκμήριον, νόμιμα δὲ τεκμήριά εἰσι τὰ ἐν ἄρθρῳ 273 Πολ. Δικονομίας (ἐρημοδικία, παραμέλησις προθεσμίας ἢ ὀφειλομένης δηλώσεως, δικαστικὴ ὁμολογία ἢ δικαστικὸς ὅρκος, τελεσίδικος ἀπόφασις), καθ' ὧν δὲν ἐπιτρέπεται ἀνταπόδειξις· 3) νομικὰ ἀξιώματα στηριζόμενα εἰς νόμους τοῦ κράτους καὶ οὐχὶ εἰς ἀλλοδαποὺς νόμους ἢ τοπικὰ ἔθιμα, ἅτινα εἶναι ἀντικείμενα ἀποδείξεως· καὶ 4) πραγματικὰ γεγονότα πασίδηλα ἢ γνωστὰ τῷ δικαστηρίῳ (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 245)· εἶναι δὲ πασίδηλον πᾶν ὅ,τι εἶναι οὕτω κοινῶς γνωστόν, ὥστε δὲν ὑπάρχει ἔλλογος αἰτία ν' ἀμφιβάλλῃ τις περὶ αὐτοῦ, ὡς λ. χ. αἱ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ πλεῖστα ἄλλα γεγονότα κοινῶς γνωστὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ἐν ἔθνει τινὶ ἢ καὶ πέραν αὐτοῦ· γνωστὸν δὲ τῷ δικαστηρίῳ θεωρεῖται πᾶν ὅ,τι δῆλον ὂν εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν δικογράφων τῆς δίκης δὲν λογίζεται ἀλήθεια ὡς πρὸς ὡρισμένους μόνον ἀνθρώπους (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 247), λ. χ. γνωστὸν τῷ δικαστηρίῳ ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ γνωστὸν ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς προκειμένης δίκης ὅτι ἐνεγράφη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸ πινάκιον καὶ πότε, ἢ ὅτι διεγράφη ἢ ἀνεβλήθη ἢ καὶ ἐκ τῶν ἐγγράφων ἄλλης δίκης, καθ' ἣν λ. χ. διώρισέ τινα ἐπίτροπον ἢ ἐκήρυξεν ἔμπορον εἰς πτώχευσιν· ἐν τούτοις ὑπεστηρίχθη ὅτι δὲν ἀποτελεῖ γνωστὸν τῷ δικαστηρίῳ γεγονὸς προερχόμενον ἐξ ἄλλης δίκης.

Ἕκαστος διάδικος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ἐκεῖνα τὰ πραγματικὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται ἀναγκαίως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς αὐτοτελοῦς αἰτήσεως ἢ ἀνταιτήσεώς του, ἐφ' ὅσον βεβαίως ταῦτα ἀμφισβητοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου του. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἐν τῇ δικονομίᾳ τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως ἐφ' ἧς κρατοῦσιν εἰδικώτερον τὰ ἑξῆς. Ὁ ἐπικαλούμενος δικαίωμά τι ἐφ' οὗ στηρίζει τὴν παραδοχὴν τῆς σχετικῆς αἰτήσεως αὐτοῦ ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τοῦτο κατὰ τὰ συγκροτοῦντα τοῦτο στοιχεῖα καὶ τὸν ἀπαιτούμενον τύπον, ἐὰν δὲ ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ προβάλλῃ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο κατηργήθη ἢ προτείνει ὅτι ἐγένετο ἀκύρως ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἢ προθεσμίαν, ἐνίσταται καὶ οὗτός ἐστιν ὑπόχρεος εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἐνστάσεών του τούτων. Εἰδικῶς ἐπὶ ἀμφοτεροβαρῶν συναλλαγμάτων δὲν δύναταί τις νὰ ἐναγάγῃ πρὶν ἢ ἐκπληρώσῃ τὸ καθ' ἑαυτόν, ἐὰν δ' ἐναγάγῃ πρὶν ἢ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρεωσίν του ἢ πρὶν ἐκπληρώσῃ ταύτην ὡς ἔδει, ἀντιτάσσεται κατ' αὐτοῦ ἡ καλουμένη exceptio non adimpleti ἢ non rite adimpleti contractus, ἤτοι ἡ ἔνστασις τῆς μὴ ἐκπληρώσεως ἢ μὴ προσηκούσης ἐκπληρώσεως τοῦ συναλλάγματος, ἥτις ὅμως κατὰ τὴν κρατήσασαν γνώμην ἀποτελεῖ ἄρνησιν καὶ οὐχὶ ἔνστασιν, συνεπῶς δὲ ὁ ἐνάγων δέον ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐκπλήρωσιν ἢ προσήκουσαν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀμφοτεροῦς συναλλάγματος ὡς πρὸς ἑαυτόν. Ἐπὶ διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ὁ ἐνάγων ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα, ἐπὶ δὲ παραγώγου κτήσεως καὶ τὴν τοῦ προκτήτορος παρ' οὗ ἐκτήσατο, ἐν ἀμφισβητήσει ταύτης ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου, ἀλλ' ἡ κυριότης τοῦ προκτήτορος δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς ἀγωγῆς, ὥστε δὲν ὑποχρεοῦται ὁ ἐνάγων νὰ περιλάβῃ ταύτην ἐν αὐτῇ ἀλλ' ἐν ἀμφισβητήσει δέον νὰ καθορίσῃ διὰ τῶν προτάσεων καὶ ἀποδείξῃ. Ἐὰν τὴν κυριότητά του στηρίζῃ ὁ ἐνάγων ἐπὶ τῆς τακτικῆς χρησικτησίας, ἡ ἀπόδειξις τοῦ τίτλου περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς καλῆς του πίστεως, ἐὰν δὲ ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρισθῇ, ὅτι οὗτος διετέλει ἐν κακῇ πίστει, αὐτὸς ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τοῦτο ὡς ἐνιστάμενος. Ἐπὶ τῆς actio negatoria, ἀγωγῆς ἀρνητικῆς δουλείας, ὁ ἐνάγων μόνον τὴν κυριότητα αὐτοῦ ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι τὸ κτῆμα δὲν ἐπιβαρύνεται διὰ δουλείας, ἣν ὁ ἐναγόμενος ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ, ἐὰν ἀξιοῖ ὅτι ἔχει τοιαύτην. Ἐπὶ τῶν πραγματικῶν δουλειῶν ὀφείλει ὁ ἐνάγων ν' ἀποδείξῃ ἐκτὸς τῆς δουλείας ἣν διεκδικεῖ καὶ τὴν κυριότητα ἐπὶ τοῦ δεσπόζοντος κτήματος. Ἐπὶ κληρονομιῶν ἐξ ἀδιαθέτου ἀρκεῖ ὁ ἐνάγων ν' ἀποδείξῃ μόνον ὅτι εἶναι ὁ πλησιέστερος συγγενὴς τοῦ κληρονομουμένου, ἐὰν δὲ ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι κληρονόμοι ἢ κατέλιπεν ὁ κληρονομούμενος διαθήκην, αὐτὸς ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τοὺς ἰσχυρισμούς του τούτους.

Ὡς μέσα πρὸς ἀπόδειξιν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν: 1) αἱ ὁμολογίαι, 2) τὰ τεκμήρια, 3) ἡ αὐτοψία, 4) ἡ πραγματογνωμοσύνη, 5) οἱ μάρτυρες, 6) οἱ ὅρκοι καὶ 7) τὰ ἔγγραφα. Ταῦτα δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ἐλευθέρως ὁ διάδικος καθ' ἕκαστον ἰδιαιτέρως ἢ καὶ συγχρόνως πλείονα, ἐὰν δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν μέσων ἐπάγῃ καὶ ὅρκον, θεωρεῖται κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 253 ἐδ. 2 ὡς ὑποβοηθητικὴ ἡ τοῦ ὅρκου ἐπαγωγή, δηλονότι θεωρεῖται γενομένη ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὰ λοιπὰ ἀποδεικτικὰ μέσα ἅτινα προσάγει δὲν ἤθελον γίνει δεκτά, ἢ δὲν ἤθελον τελεσφορήσει (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 252 καὶ 253). Τὰ ὑποβληθέντα ὑπὸ τινος διαδίκου ἔγγραφα, αἱ καταθέσεις τῶν προσαχθέντων μαρτύρων, αἱ αὐτοψίαι καὶ αἱ πραγματογνωμοσύναι γίνονται κοινὰ μέσα ἀποδείξεως· ὅθεν ἕκαστος διάδικος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ χρῆσιν τούτων ὑπὲρ ἑαυτοῦ (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 254).

Πρὸς ἐνέργειαν ἀποδείξεως δέον νὰ ἐκδοθῇ προηγουμένως παρεμπίπτουσα ἀπόφασις ὁρίζουσα τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, ἤτοι τὸν ὑπόχρεον εἰς ἀπόδειξιν, τὸ ἀποδεικτέον θέμα σαφῶς καὶ ὡρισμένως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προβαλλομένων οὐσιωδῶν ἰσχυρισμῶν, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τῆς ἀποδείξεως καὶ τὸν εἰσηγητὴν ἐνώπιον τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ διεξαχθῶσιν αἱ ἀποδείξεις. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις παρέλιπε νὰ ὁρίσῃ χρόνον καὶ τόπον διεξαγωγῆς ἢ νὰ διορίσῃ εἰσηγητὴν ἢ πραγματογνώμονα ἢ κατέστη μεταγενεστέρως ἀναγκαῖος ὁ διορισμὸς εἰσηγητοῦ ἢ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ διορισθέντος, γίνονται ταῦτα παρὰ τοῦ ἁρμοδίου προέδρου ἢ εἰρηνοδίκου τοῦ ἐκδόντος τὴν ἀπόφασιν δι' αἰτήσεως πρὸς αὐτὸν (Π. Δ. ἄρθρ. 249). Ὅταν πρόκειται ἀπόδειξις διεξαγομένη ἀποκλειστικῶς δι' ἐγγράφων, ὁ διάδικος ὑποχρεοῦται εἰς προαπόδειξιν, καὶ πρὶν ἢ δηλονότι ἐκδοθῇ ἀπόφασις ὑποχρεοῦσα τοῦτον εἰς ἀπόδειξιν ὑποχρεοῦται νὰ προσκομίσῃ τὰ ἔγγραφα ταῦτα (Π. Δ. ἄρθρ. 250, 405 καὶ 538)· ἀμφισβητεῖται ἐν τούτοις ἡ ὑποχρεωτικότης τῆς διατάξεως ταύτης καὶ μᾶλλον κρατεῖ ἡ ἀντίθετος ἐκδοχή, δεδομένου ὅτι ἄλλη διάταξις καθιεροῖ ὅτι τὰ ἔγγραφα εἰσὶ δεκτὰ κατὰ πᾶσαν τῆς δίκης στάσιν. Ἡ ἀνταπόδειξις περὶ ἧς λόγος ἐγένετο ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἄρθρου προσάγεται ἄνευ ἀποφάσεως διατασσούσης ταύτην (ἄρθρ. 251).

Κατὰ κανόνα ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ πλήρης ἀπόδειξις πρὸς σχηματισμὸν δικαστικῆς πεποιθήσεως διὰ τὴν ἔκδοσιν ἀποφάσεως, ἐφ' ᾧ καὶ ὡς γίνεται λόγος εἰς τὰ κατ' ἰδίαν ἀποδεικτικὰ μέσα (βλ. λ.) ὅταν αἱ ἀποδείξεις δὲν εἶναι πλήρεις συμπληροῦνται διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὅρου ἀναπληρωτικοῦ ἢ ἀπαλλακτικοῦ. Ὑπάρχουν ὅμως ὡρισμέναι ἐν τῷ νόμῳ περιπτώσεις καθ' ἃς ἀρκοῦσι καὶ ἁπλαῖ βεβαιώσεις δι' ὧν ἠμπορεῖ νὰ σχηματισθῇ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου πιθανότης ὡς πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν κρίσιν αὐτοῦ πραγματικὰ γεγονότα (Πολ. Δικ. ἄρθ. 255). Τοιαῦται περιπτώσεις εἰσὶν ἐπὶ κανονισμοῦ ἁρμοδιότητος, ἐξαιρέσεως δικαστοῦ, συντηρητικῆς ἀποδείξεως, συντηρητικῆς κατασχέσεως, προφυλακτικῶν μέτρων καὶ ἄλλαι. Αἱ βεβαιώσεις αὗται γίνονται δι' οἱωνδήποτε ἀποδεικτικῶν μέσων καὶ μὴ πληρούντων τοὺς ὅρους τοῦ νόμου, οἷον ἀκύρων ἐγγράφων, ἐξαιρετέων μαρτύρων, ἐξωδίκου πραγματογνωμοσύνης καὶ μαρτύρων ἔτι ἔνθα δὲν ἐπιτρέπονται κατὰ νόμον.

Ἐὰν εἶναι βεβαιωμένον ὅτι λόγῳ τῆς βραδύτητος κινδυνεύει ν' ἀπολεσθῇ ἢ νὰ καταστῇ δύσκολος ἡ ἀπόδειξις, ἔχει τὸ δικαίωμα ἕκαστος διάδικος εἴτε ὑπέχων εἴτε μὴ τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως ν' ἀπαιτήσῃ ὥστε νὰ ληφθῇ συντηρητικὴ ἀπόδειξις πρὶν ἢ γίνῃ ἔναρξις τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας καὶ πρὶν ἔτι ἀρχίσῃ ἡ δίκη ἐπὶ τοῦ ἀποδεικτέου γεγονότος. Τοιαύτη συντηρητικὴ ἀπόδειξις ἐπιτρέπεται ἐπὶ παντὸς ἀποδεικτικοῦ μέσου πλὴν τοῦ ὅρκου. Διὰ νὰ λάβῃ συντηρητικὴν ἀπόδειξιν ὁ διάδικος ὑποβάλλει αἴτησιν εἰς τὸ ἁρμόδιον διὰ τὴν διαφορὰν δικαστήριον ἢ καὶ ἐν περιπτώσει κατεπείγοντος εἰς τὸ δυνάμενον νὰ λάβῃ τάχιον τὴν ἀπόδειξιν. Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην πρέπει νὰ ὁρίζῃ τὰ γεγονότα ἅτινα χρησιμεύουσι πρὸς ἀπόδειξιν. Ἡ δικονομία πραγματευομένη περὶ συντηρητικῆς ἀποδείξεως ἐν τοῖς ἄρθροις 257—260 δὲν ὁρίζει καὶ τὸ εἶδος τῆς διαδικασίας, καθ' ἣν εἰσάγεται ἡ αἴτησις, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὁμιλεῖ περὶ αἰτήσεως τηρεῖται ἡ ἐπ' ἀναφορᾷ τοιαύτη καὶ τοῦτο ἐδέχθη ὁ Ἄρ. Πάγος.

Τὸ ζήτημα ἔχει σημασίαν, διότι ἐὰν ἡ δίκη ἦτο συνοπτικὴ ἀπητεῖτο κλήτευσις τοῦ ἀντιδίκου

Digitized by Google

τοῦ αἰτοῦντος. Βεβαιωθέντος τοῦ λόγου ἐξ οὗ κινδυνεύει ν' ἀπολεσθῇ τὸ ἀποδεικτικὸν μέσον ἢ νὰ καταστῇ δύσκολος ἡ ἐν καιρῷ χρῆσις αὐτοῦ, τὸ δικαστήριον ἐκδίδει ἀπόφασιν ἐπιτρέπουσαν τὴν λῆψιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ μέσου διὰ διεξαγωγῆς συντηρητικῆς ἀποδείξεως καθ' ἥν, ἐὰν αἱ περιστάσεις τὸ συγχωροῦν, καλεῖται νὰ παραστῇ καὶ ὁ ἀντίδικος τοῦ αἰτοῦντος. Ἡ οὕτω ληφθεῖσα συντηρητικὴ ἀπόδειξις δὲν ἀπαλλάσσει τὸν αἰτήσαντα καὶ ἐπιτυχόντα αὐτὴν τῆς πρὸς ἀπόδειξιν τυχὸν ὑποχρεώσεως, λέγει ρητῶς τὸ ἄρθρον 260 Πολ. Δικονομίας. Ἀλλὰ τότε ποίαν ἀξίαν ἔχει ἡ συντηρητικὴ ἀπόδειξις; Φρονοῦμεν ὅτι αὕτη ἀποδεικνύει πλήρως ὑπὲρ αὐτοῦ ἐὰν ὄντως μετὰ τὴν λῆψιν τῆς συντηρητικῆς ἀποδείξεως ἐπῆλθον τὰ γεγονότα, ἅτινα ἐδικαιολόγησαν αὐτήν, ἤγουν ὁ ἐξετασθεὶς μάρτυς ἀπεβίωσεν, ἡ οἰκία ἐφ' ἧς ἡ πραγματογνωμοσύνη κατέρρευσε κλπ.

Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ § 164—172. *Εὐκλείδου* § 171—185. *Ρουσοπούλου* Περὶ ἀποδείξεως. *Bonnier* Des preuves. *Berriat* 186 καὶ ἑπ.. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΠΟΙΝ. ΔΙΚΟΝ.] *Ἀπόδειξις* εἶναι πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πείσῃ τὸν δικαστὴν περὶ τῆς ὑπὸ ὡρισμένου προσώπου διαπράξεως ἀξιοποίνου τινὸς πράξεως· ν' ἀγάγῃ δηλαδὴ τοῦτον εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐξετέλεσε τὴν πρᾶξιν. *Ἀπόδειξις* λέγεται ἐπίσης καὶ ἡ προσαγωγὴ τῶν ἀποδείξεων ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν παραγόμενον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δικαστοῦ ἀποτέλεσμα. Τὰ μέσα, δι' ὧν παράγεται ἡ ἀπόδειξις, δι' ὧν τουτέστιν ὁ δικαστὴς σχηματίζει τὴν πεποίθησίν του, καλοῦνται *ἀποδεικτικὰ μέσα*. Πέντε κυρίως ἀποδεικτικὰ μέσα ἀναφέρει ἡ Ποιν. Δικονομία: 1) τὴν *αὐτοψίαν*, 2) τὴν *πραγματογνωμοσύνην*, 3) τοὺς *μάρτυρας*, 4) τὴν *ὁμολογίαν τοῦ κατηγορουμένου* καὶ 5) *ἔγγραφα* (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις). Ὁ ὑπὸ τῆς Ποιν. Δικονομίας ὅμως καθορισμὸς τῶν ἀποδεικτικῶν τούτων μέσων δὲν εἶναι *περιοριστικὸς* ἢ *ἀποκλειστικός*, ἀλλ' ἁπλῶς *ἐνδεικτικός*· δι' ὃ ὁ δικαστής, ὢν ἀπηλλαγμένος νομικῶν περιορισμῶν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς πεποιθήσεώς του, ὡς κατωτέρω ρηθήσεται, δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱονδήποτε ἄλλο, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀποδεικτικὸν μέσον (φωτογράφησις, κινηματογράφησις μιᾶς δημοσίας συναθροίσεως, καθ' ἣν ἔλαβον χώραν ἐγκλήματα), ἀρκεῖ τοῦτο νὰ μὴ ἀπαγορεύηται ὑπὸ τοῦ νόμου (ὅρκος τοῦ κατηγορουμένου, βάσανοι) ἢ νὰ μὴ ἀποκρούηται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὡς ἱκανὸν ν' ἀγάγῃ εἰς βεβαιότητα (πνευματισμός). Πολλάκις ὅμως ἐκ τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ προκύψῃ ἀπόδειξις πλήρης, πείθουσα τελείως τὸν δικαστήν, ἀλλ' ἀπόδειξις περὶ ἄλλου γεγονότος συναφοῦς ἢ σχετιζομένου πρὸς τὴν ἀξιόποινον πρᾶξιν, ἐξ οὗ δύναται ὁ δικαστὴς κατὰ λογικὸν εἱρμὸν νὰ συναγάγῃ συμπέρασμα περί τε τῆς πράξεως καὶ τοῦ πράξαντος. Αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις καλοῦνται εἰδικώτερον *ἐνδείξεις*. Ἔνδειξις ὅμως εἶναι καὶ τὸ πραγματικὸν γεγονός, ἐξ οὗ λογικῶς συνάγεται τὸ περὶ τοῦ ἀποδεικτέου συμπέρασμα, τὸ ἀποτελοῦν τὴν *ἐνδεικτικήν*, οὕτως εἰπεῖν, ἀπόδειξιν (ἄρθρ. 95 Ποιν. Δικ.)· τὸ πραγματικὸν τοῦτο γεγονὸς πρέπει νὰ εἶναι βέβαιον καὶ ὡρισμένον, ἂν δ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν παρίσταται ἀμέσως ὡς τοιοῦτο, δύναται καὶ τοῦτο νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῶν συνήθων ἀποδεικτικῶν μέσων. Τοιαῦτα ἐνδεικνύοντα πραγματικὰ γεγονότα, ἅτινα ἡ Ποιν. Δικονομία (ἄρθρ. 93 § 1) καταλέγει μεταξὺ τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων, εἶναι κατ' ἐξοχὴν τὰ *πειστήρια* (Ποιν. Δικον. ἄρθρα 172, 83), ἤτοι ἀντικείμενα, εἴτε χρήσιμα ἐν γένει πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀδικήματος ὄντα, εἴτε χρησιμοποιηθέντα ὡρισμένως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, εἴτε προϊόντα αὐτοῦ, εἴτε τέλος δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς ἢ τῆς ἀθῳότητος τοῦ κατηγορουμένου, ὡς π.χ. κηλῖδες αἵματος ἢ σπέρματος, ἀποτυπώματα δακτυλικά, αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος κλπ.

Τὰς ἀποδείξεις ἐκτιμᾷ ὁ δικαστὴς κατ' ἐλευθέραν κρίσιν καὶ συνείδησιν, χωρὶς νὰ εἶναι ὑπόχρεος ν' ἀκολουθῇ ὡρισμένους πρὸς σχηματισμὸν τῆς πεποιθήσεώς του κανόνας ὀφείλει ὅμως, κατὰ κανόνα (οὐχὶ οἱ ἔνορκοι), νὰ αἰτιολογῇ ταύτην, ἵνα οὕτω δῆλον γίνηται ὅτι αὕτη εἶναι προϊὸν τῶν ἐνώπιόν του προσαχθεισῶν ἀποδείξεων καὶ οὐχὶ τῶν ἐνδομύχων αὐτοῦ ψυχολογικῶν στοιχείων, ἀγόντων συνήθως εἰς αὐθαιρέτους κρίσεις.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν *ἠθικῶν ἀποδείξεων*, εἰς ἀντίθεσιν τελοῦν πρὸς τὸ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις νομοθεσίαις σύστημα τῶν *νομικῶν* ἢ *τυπικῶν ἀποδείξεων*, καθ' ὃ ὁ δικαστὴς ἐκτιμᾷ τὰς ἀποδείξεις ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων ἐν τῷ νόμῳ κανόνων (ὡς «εἷς μάρτυς οὐδεὶς μάρτυς» ἐκτὸς ἂν τὸ ἔγκλημα δὲν εἶναι βαρύ, ὅτε ἀρκεῖ εἷς μάρτυς de visu ἢ δύο de auditu, κλπ.) καθιεροῖ καὶ ἡ ἡμετέρα Ποιν. Δικονομία ἐν ἄρθρῳ 92. Ἂν ἐκ τῶν ἀποδείξεων δὲν συναγάγῃ ὁ δικαστὴς τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν συνιστώντων τὸ ἀδίκημα καὶ τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου στοιχείων, ἀλλὰ τὴν ἀμφιβολίαν, ὀφείλει ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, οὗτινος τεκμαίρεται ἡ ἀθῳότης μέχρι τῆς *βεβαιώσεως* τῆς ἐνοχῆς του (in dubio pro reo). Ἡ τοιαύτη βεβαιότης, ἡ δικαστικὴ πεποίθησις, ἀπαιτεῖται, ἵνα ὁ δικαστὴς κηρύξῃ τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου καὶ ἐπιβάλῃ αὐτῷ ποινήν, ἐνῷ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τοῦ διὰ τῆς **ἀνακρίσεως** (βλ. λ.) συλλεγέντος ὑλικοῦ ἀρκοῦσι καὶ ἀποδείξεις οὐχὶ πλήρεις, ἀλλ' ἁπλαῖ ἐνδείξεις, πιθανολογοῦσαι ἁπλῶς τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου, ἵνα ὁ δικαστὴς ἀποφασίσῃ τὴν εἰς δίκην παραπομπὴν αὐτοῦ.

Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως ἐν τῇ ποινικῇ δίκῃ ἔχει ἡ διώκουσα Εἰσαγγελικὴ Ἀρχή, ἥτις ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὴν κατηγορίαν· ὁ κατηγορούμενος οὐδαμῶς ὑποχρεοῦται ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθῳότητά του· ἂν ὅμως ἐπικαλῆται γεγονός τι, ἀναιροῦν τὰς κατ' αὐτοῦ ὑπαρχούσας ἀποδείξεις, ὡς π. χ. τὸ *ἄλλοθι*, ὀφείλει τότε ν' ἀποδείξῃ αὐτὸς τοῦτο. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὰ περὶ τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως ἐν τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ δὲν ἔχουσι τὴν ἐν τῇ πολιτικῇ δίκῃ σημασίαν, διότι ὁ ποινικὸς δικαστής, ὑπόχρεος ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερος ὤν, ὡς προείρηται, νὰ σχηματίσῃ κατὰ συνείδησιν τὴν πεποίθησίν του, δὲν περιορίζεται εἰς τὰ ὑπὸ τῶν διαδίκων προσκομιζόμενα ἀποδεικτικὰ μέσα (secundum allegata et probata), ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο τοιοῦτο, πρόσφορον, κατὰ τὴν κρίσιν του, πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας, ὀφείλει ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας νὰ ἀναζητήσῃ καὶ χρησιμοποιήσῃ (Ποιν. Δικ. ἄρθρα 187, 251 § 3, 348, 406 *δίς*, 425).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κωστῆ*, Ἐγχειρίδιον Ποιν. Δικον., ἔκδ. Γ' §§ 84 ἕως 86.—*Κωνσταντοπούλου*, τόμ. Α' §§ 446 ἕως 453.—*Manzini*, Trattato di dir. proc. pen., ἔκδ. Β', τόμ. III §§ 295 ἕως 298.—*Alimena*, Principii di proc pen., τόμ. I σελ. 421 ἑπ.—*Garraud*, Traité d'instr. crim., τόμ. I, 2ον μέρος.—*Faustin-Hélie*, Traité d'instr. crim ἔκδ. Β', τόμ. IV §§ 1758 ἕως 1780.—*Vidal*, Cours de dr. crim., ἔκδ. 7η par Magnol §§ 718 ἕως 725.—*Bonnier*, Traité des preuves, ἔκδ. 5η par Larnaude 1887. Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΡΗΤΟΡ.] *Ἀπόδειξις* ἢ *ἀποδείξεις* ἐν τῇ Ρητορικῇ, ἐκκλησιαστικῇ τε καὶ πολιτικῇ, καλεῖται τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λόγου, ὅπερ καὶ τὸ οὐσιωδέστερον τούτου εἶναι, δι' οὗ ἀποδεικνύομεν τὰς ἡμετέρας προτάσεις καὶ ἀναιροῦμεν τὰς τοῦ ἐναντίου. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται πρῶτον μὲν διὰ τῆς *βεβαιώσεως* ἢ *κατασκευῆς* τῶν προτάσεων ἡμῶν, δεύτερον διὰ τῆς *ἀνασκευῆς* ἢ *λύσεως* τῶν τοῦ ἐναντίου, καὶ τρίτον διὰ τοῦ *πλατυσμοῦ* ἢ *αὐξήσεως* αὐτῶν (βλ. τὰς οἰκείας λ.). Ἐκ τῶν ἀποδείξεων κρίνεται ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιδεξιότης τοῦ ρήτορος καὶ τοῦ ὅλου ἀγῶνος ἡ ἔκβασις· δι' ὃ ἡ ἀπόδειξις λέγεται καὶ *πίστις* ἢ *ἀγών*· (ἴδε «Πεζογραφικὴν καλλιλογίαν, ἤτοι Ρητορικὴν καὶ Ρητορείαν» Χ. *Παμπούκη*, Ἀθῆναι, 1857). Αἱ ἀποδείξεις λέγονται καὶ *ἐπιχειρήματα*, διότι ὁ ρήτωρ ἀσχολεῖται νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν πιθανότητα ἢ τὸ ψεῦδος τοῦ προκειμένου ζητήματος, ὅπερ κατορθοῖ πρῶτον διὰ τοῦ κύρους ἢ τῆς αὐθεντίας τῶν τε λεγομένων καὶ τῆς ἀτομικότητός του, δεύτερον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, τῆς λογικῆς, τῆς συλλογιστικῆς καθόλου μεθόδου, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ ρητορικὸν συλλογισμόν, καὶ τρίτον διὰ τοῦ πλατυσμοῦ.

Τὰς ἀποδείξεις ὁ ρήτωρ δέον νὰ ἐκλέγῃ ἀναλόγως τῆς ἀξίας αὐτῶν, παραλειπομένων τῶν ἀσημάντων καὶ τῶν ἧττον ἀποτελεσματικῶν. Ἐπίσης δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι μικτόν, ἐξ ἀπαιδεύτων καὶ λογίων (αὐτόθι σελ. 25 καὶ 75). Ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Λυσίας, ὁ Κικέρων ἔδιδον μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποδείξεων καὶ τὴν τούτων διάταξιν, ὡς καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς τε ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς, Πατέρες καὶ ρήτορες ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτῶν λόγοις. Οἱ Γάλλοι ρήτορες Bossuet, Massillon, Bourdaloue, Fénelon, θαυμάζονται διὰ τὴν ἀποδεικτικὴν αὐτῶν δεινότητα.

Ὁ λόγος βεβαίως ὁ πολιτικός, δικανικός, βουλευτικός, διαφέρει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, εἰ καὶ ἀμφοτέρων σκοπὸς εἶναι ἡ εὕρεσις καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας, τοῦ δικαίου, καὶ ἡ πειθὼ τῶν ἀκροατῶν. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν ἐκκλ. Ρητορικήν, εἰ καὶ αἱ κηρυττόμεναι ἐν ταύτῃ ἀλήθειαι, εἶναι ὑπὲρ λόγον, μυστήριον, ἀλήθειαι ἐξ ἀποκαλύψεως, ἀπαύγασμα θείας Σοφίας, καὶ ἑπομένως, ἠδύνατό τις εἰπεῖν, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἀνθρωπίνης ἀποδείξεως (Ἑβρ. ια' 1 καὶ ἑξ.), οὐχ ἧττον εἶναι ἀναγκαιοτάτη ἡ ἀπόδειξις, ὡς ἐπιστημονικὴ γνῶσις τῶν θείων ἀληθειῶν. Ἡ γνῶσις δ' αὕτη οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἀπόδειξις ἰσχυρὰ καὶ βεβαίωσις τῶν διὰ τῆς πίστεως ἐγνωσμένων.

Κύριος δὲ λόγος τῶν ἀποδείξεων εἶναι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ὦσι πάντοτε ἕτοιμοι παντὶ τῷ αἰτοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδος. Ἔν τισι βεβαίως περιστάσεσιν αἱ πολλαὶ καὶ λεπτομερεῖς ἀποδείξεις περιτταὶ καθίστανται, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐπιβλαβεῖς, ἀδεξίως ἐκφερόμεναι ἐνώπιον ἀκροατηρίου ἁπλοῦ καὶ ἀπαρασκεύου. Περιττὸν περὶ πάντων νὰ ζητῶμεν ἀποδείξεις καὶ συλλογισμοὺς ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἀλήθεια εἶναι καταφανής. Ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς λόγοις πρῶται πηγαὶ τῶν ἀποδείξεων εἶναι ἡ Ἁγ. Γραφή, ὡς περιέχουσα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν φέροντα τὴν σφραγῖδα τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ δικαίου, καὶ δεύτερον ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἡ γνησία καὶ ἀλάθητος, ὡς καὶ τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ δὴ τῶν τριῶν τῆς Οἰκουμένης Φωστήρων, ἅτινα εἶναι πηγὴ ἀκένωτος θαυμασίων ἀποδείξεων.

Αἱ ἄλλαι πηγαὶ τῶν ἀποδείξεων εἶναι κοιναὶ εἴς τε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ τοὺς κοσμικοὺς λόγους. Καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ ἐκ τοῦ *ὀρθοῦ λόγου*, πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ὁποίων ἀπολύτως ἀναγκαιοῖ ἡ γνῶσις τῆς Πλατωνικῆς καὶ Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν λοιπῶν καθόλου σχετικῶν ἐπιστημῶν. Τῆς ἀποδείξεως ταύτης χρῆσιν ἐποιοῦντο οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ ρήτορες, φρονοῦντες, ὅτι διὰ ταύτης ἀδύνατος καθίσταται ἡ κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Σωτῆρος σοφιστικὴ ἐπιχείρησις καὶ στρέβλωσις. Αἱ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀποδείξεις εἶναι συλλογισμοὶ καὶ συμπεράσματα, ἐρειδόμενα ἐπὶ ἀναντιρρήτων ἀληθειῶν, καὶ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα, δι' ὧν αἱ κηρυττόμεναι ἀλήθειαι ἀποτελοῦσιν ἁρμονικὸν καὶ λογικὸν σύστημα, λῦον τὰς προβαλλομένας ἀπορίας, ἀναιροῦν τὰς πλάνας, τὰς προλήψεις, τὸν φανατισμόν. Ἐν τῇ χρήσει ὅμως τῶν ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀποδείξεων, δέον ὁ ρήτωρ νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀκροατηρίου.

Ἡ *ἱστορία* ἐπίσης, ἡ παγκόσμιος, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι μεγίστη πηγὴ ἀποδείξεων ἐξ ἱστοριῶν καὶ παραδειγμάτων ἐθνῶν τε καὶ ἀτόμων. Διὰ τῶν ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποδείξεων ἐποπτεύομεν τὸ παρελθὸν καὶ ὁδηγούμεθα εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Δέον ὅμως ὁ ρήτωρ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἅτινα φέρει πρὸς πίστιν τοῦ κηρυττομένου, νὰ μὴ διεξέρχηται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ἀλλὰ νὰ λαμβάνῃ τὸ ἁρμόζον τῷ θέματι καὶ τοῦτο ρητορικῶς νὰ διατυποῖ.

Ἐπίσης ἡ *πεῖρα*, ἥ τε ἰδία καὶ ἡ ἀλλοτρία, χρησιμεύει τὰ μέγιστα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων· ἀλλὰ δέον νὰ προσέχῃ ὁ ρήτωρ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐκ τῆς πείρας ἀποδείξεων, ἵνα μὴ περιέχῃ καί τι ψευδὲς καὶ ἀβέβαιον ἢ ἀσεβὲς καὶ τῇ ἠθικῇ προσκροῦον. Εἰς τὰς ἐκ τῆς πείρας ἀποδείξεις ἀνάγονται καὶ αἱ γνῶμαι σοφῶν καὶ ἱερῶν προσώπων, τὰ *γνωμικὰ* καθόλου, ἅτινα οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ συμπεράσματα καὶ ἀλήθειαι ἐκ τῆς πείρας. Ἀπαιτεῖται ὅμως προσοχὴ νὰ μὴ ἐκφέρῃ ὁ ρήτωρ παροιμίας τετριμμένας, ταπεινὰς καὶ χυδαίας. Ἐπίσης ἐξέχοντα σημεῖα τοῦ βίου σοφῶν καὶ ἐναρέτων προσώπων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, οὐ μικρὸν συμβάλλουσι πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων.

Ἡ *ἐκλογὴ* τῶν ἀποδείξεων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἀκροατηρίου: «Οὐχὶ ἡ τῶν κρατίστων τε ἐνθυμημάτων καὶ νοημάτων εὕρεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀξία σπουδῆς εἰ μὴ καὶ τοῖς πράγμασιν εἴη προσήκουσα καὶ τοῖς καιροῖς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν». Ἡ δὲ ἔκθεσις τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τῶν ἀποδείξεων καθόλου δέον νὰ εἶναι οὐχὶ σκελετώδης καὶ ἄχαρις, ἀλλ' ἔντονος, ζῶσα, πεποικιλμένη διὰ φράσεων καλλιεπῶν καὶ ἐξάρσεων ρητορικῶν, δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων σχετικῶν. Φευκτέον τὸ περίεργον, τὸ τετριμμένον, τὸ φορτικὸν κλπ. Ἡ δὲ μετάβασις ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐπιχειρήματος εἰς τὸ ἕτερον δέον νὰ γίνηται τεχνικῶς, λογικῶς, εὐχερῶς, ἀπόνως. Συνήθως τὰ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα προτίθενται. Τινὰ δὲ τούτων, τὰ ἰσχυρότερα, ἐπιτάσσονται· τὰ δὲ ἀσθενέστερα ἐν τῷ μέσῳ συγκλείονται. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τίθενται αἱ ἀποδείξεις κλιμακηδὸν καὶ κατ' ἐπίβασιν ἐκ τῶν ἀσθενεστέρων πρὸς τὰς ἰσχυροτέρας. Ἕτερον εἶδος κατατάξεως τῶν ἀποδείξεων εἶναι ἡ προβολὴ τῶν ἰσχυρῶν, τῶν ἰσχυροτέρων ἐν μέσῳ καὶ ἐν τέλει τῶν ἰσχυροτάτων (fortia, fortiora, fortissima). Πάντοτε ὅμως αἱ τελευταῖαι ἀποδείξεις δέον νὰ ὦσι λίαν ἰσχυραί. Ἡ τάξις ἀπαιτεῖ νὰ τίθενται πρῶτον αἱ *θεωρητικαὶ* ἀποδείξεις (αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀγαθόν), δεύτερον αἱ *πρακτικαὶ* (αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ καθῆκον), τρίτον αἱ *συμβουλευτικαὶ* (αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ ὠφέλιμον) καὶ τέταρτον αἱ *παθοποιητικαὶ* (αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν διέγερσιν τοῦ συναισθήματος, τοῦ πάθους).

Καὶ ἡ *ἔνστασις*, ἤτοι ἡ προβολὴ ἰδεῶν ἀντιθέτων τῷ θέματι καὶ τοῖς λόγοις τοῦ ρήτορος, ἢ ἄλλως λεγομένη *προβολὴ ἀντιρρήσεων*, τὰς ὁποίας ὁ ρήτωρ ἀναιρεῖ καὶ λύει διὰ τῆς ἀνασκευῆς, συνδέεται στενῶς μετὰ τῶν ἀποδείξεων, διότι καὶ ἐν τῇ ἀνασκευῇ τῶν ἀντιθέτων γνωμῶν θὰ μεταχειρισθῇ τὰς αὐτὰς πηγάς, ἃς ἔχει καὶ ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν. Ι. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑΣ

— **ἀπόδειξις ταυτότητος**· βλ. ταυτότητος ἀπόδειξις.

ἀποδείπνι (τό)· ἰδιωματ., ἡ μετὰ τὸ δεῖπνον ὥρα· «θὰ 'ρθω 'ς τὸ σπίτι σας τ' ἀποδείπνι».

ἀπόδειπνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀπὸ δείπνου, ὁ δειπνήσας· || καθ' Ἡσύχιον ὁ *ἄδειπνος*· || τὸ οὐδέτ. ὡς οὐσιαστικὸν σημαίνει τὴν ὥραν μετὰ τὸ δεῖπνον.

— **ἀπόδειπνον** *['Εκκλ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἡ προτελευταία τῶν ἑπτὰ ἡμερησίων προσευχῶν, ἃς προσηύχοντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, κατὰ τὸ δαυϊδικὸν «ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ᾔνεσά

Digitized by Google

σε» (ψαλμὸς 118). Ἡ προσευχὴ αὕτη κατ' ἀρχὰς μὲν σύντομος οὖσα ἀπετελεῖτο ἔκ τινων ἀναγνωσμάτων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ μάλιστα ψαλμῶν, κατόπιν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ συμπληρωθεῖσα καὶ δι' ὕμνων καὶ εὐχῶν καταλλήλων προσέλαβε τὸν τύπον τῆς ἀκολουθίας καὶ κανονικῶς ἐτελεῖτο ἔν τε ταῖς τῶν μονῶν καὶ ταῖς τῶν ἐνοριῶν τῶν πόλεων ἐκκλησίαις. Πότε καθιερώθη ὡς ἀκολουθία ἰδιαιτέρα τὸ Ἀπόδειπνον, δὲν εἶναι μεμαρτυρημένον. Ἐξ ὧν ὅμως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος ποιούμενος λόγον περὶ τῶν χρόνων τῆς προσευχῆς, ὅτι «οὐ μὴν παροραθῆναι δεῖ τοὺς διατετυπωμένους καιροὺς τῶν προσευχῶν ἐν ταῖς ἀδελφότησιν» καὶ διαλαμβάνων περὶ τοῦ Ὄρθρου, τῆς Τρίτης, τῆς Ἕκτης καὶ τῆς Ἐνάτης ὥρας σημειοῖ ὅτι κατὰ ταύτας ὤφειλον πάντες «προσκυνῆσαι ὁμοθυμαδὸν» καὶ συνεχίζων λέγει ὅτι «καὶ πάλιν τῆς νυκτὸς ἀρχομένης ἡ αἴτησις τοῦ ἀπρόσκοπον ἡμῖν καὶ φαντασιῶν ἐλευθέραν ὑπάρξαι τὴν ἀνάπαυσιν, λεγομένου καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἀναγκαίως τοῦ ἐνενηκοστοῦ ψαλμοῦ» (παρὰ *Migne* ΛΑ', 1016), ἐκ πάντων τούτων φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα εἶχε καθιερωθῆ τὸ Ἀπόδειπνον ὡς κοινὴ ἐπ' ἐκκλησίας δέησις, ὡς ἀκολουθία, τοὐλάχιστον ἐν τοῖς μοναστηρίοις. Διότι καὶ ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Ὑπατίου, συγγραφέντι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Καλλινίκου περὶ τὰ μέσα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, λέγεται ὅτι ὁ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ρουφινιανῶν τῇ ἐν τῇ Βιθυνιακῇ παραλίᾳ κειμένῃ μονάζων Ὑπάτιος διήρχετο τὸν βίον αὐτοῦ «ψάλλων καὶ εὐχόμενος ὄρθρινά, τρίτην, ἕκτην, ἐνάτην, λυχνικά, πρωθύπνια, μεσονύκτια», ἔνθα ὁ βιογράφος λέγων ὅτι ὁ Ὑπάτιος μετὰ τὰ λυχνικά, ἤτοι τὸν ἑσπερινόν, ἔψαλλε πρωθύπνια καὶ κατόπιν τὰ μεσονύκτια, νοεῖ προδήλως ὅτι μετὰ τὸν ἑσπερινὸν ἔψαλλε τὸ Ἀπόδειπνον, ὅπερ εἶχεν ἤδη καταστῆ ἀκολουθία (Acta Sanctorum Junii t. III, 308—349).

Ἐτελεῖτο δ' ἡ ἀκολουθία αὕτη κατ' ἀρχὰς μὲν εὐθὺς μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Ἀπόδειπνον* ἔλαβεν, ὡς «εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς νυκτὸς διὰ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν καὶ διὰ τὴν ὑπόμνησιν τοῦ θανάτου ὃς ἀκολούθως ἡμῖν ἐπέρχεται» κατὰ τὸν Συμεὼν Θεσσαλονίκης (παρὰ *Migne* 155,553)· κατόπιν δὲ ἐν μὲν ταῖς μεγάλαις μοναῖς εὐθὺς μετὰ τὸν ἑσπερινὸν πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ ἐν τῷ νάρθηκι ὡς κοινὴ ἁπάντων τῶν μοναχῶν δέησις, ἐν δὲ τοῖς κοινοβίοις παρ' ἑκάστῳ τῶν μοναχῶν ὡς καὶ παρ' ἑκάστῳ τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐλαβῶν λαϊκῶν μετὰ τὴν ἑσπερινὴν τροφήν.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι οὐχὶ ὡρισμένα ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναγνώσματα οὐδ' ὡρισμέναι κατόπιν εὐχαὶ ἀνεγινώσκοντο, οὐδ' ὡρισμένοι ὕμνοι ἐψάλλοντο ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ὁμοιομόρφως κατὰ τὸ Ἀπόδειπνον, ἀλλ' ἄλλα μὲν τούτων ἐν ταύτῃ, ἄλλα δ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ περισσότερα μὲν ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ὀλιγώτερα δ' ἐν ταῖς ἐνοριακαῖς ἐκκλησίαις. Κατόπιν δ' ὅμως, ἄγνωστον μὲν πότε ἀκριβῶς, πάντως δὲ πολὺ πρὸ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος ἦτο ἀπηρτισμένη ἑνιαία μορφὴ τοῦ Ἀποδείπνου καὶ διῃρεῖτο τοῦτο εἰς τὸ ᾀσματικόν, τὸ μικρὸν καὶ τὸ μέγα Ἀπόδειπνον, ὡς διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Συμεών. Ὁ μέγας οὗτος λειτουργικὸς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος διαλαμβάνων περὶ τοῦ Ἀποδείπνου τοῦ τε ᾀσματικοῦ καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου παρατηρεῖ ὅτι τὸ μὲν μικρὸν καὶ τὸ μέγα κανονικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ πανταχοῦ ἐτελοῦντο, τὸ δὲ ᾀσματικὸν «διὰ ῥᾳθυμίαν ἀφεῖθη» καὶ ἐν ἐλαχίσταις πλέον ἐκκλησίαις ἐτελεῖτο καὶ ἐν τῇ πατρίδι του «ἐν μόνῳ τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας θείῳ ναῷ ἐνεργεῖσθαι ὑπολέλειπται, εἰ καὶ τῷ ἀρχαιότερον τῶν δύο ἄλλων, διότι ἡ ᾀσματικὴ ἀκολουθία παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ἄνωθεν δέδοται καὶ αἱ καθολικαὶ δὲ ἐκκλησίαι πᾶσαι ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἀρχῆς ταύτην ἐτέλουν μελῳδικῶς, μηδὲν χωρὶς λέγουσαι μέλους, εἰ μὴ τὰς τῶν ἱερέων μόνον εὐχὰς καὶ τὰς τῶν διακόνων δεήσεις» (ἔνθα ἀνωτέρω σ. 625). Ἐψάλλετο δὲ τὸ μὲν *ᾀσματικὸν Ἀπόδειπνον* κατ' ἀρχὰς μὲν καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, κατόπιν δὲ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν μόνης τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τελευταῖον, ἴσως καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἁλώσεως τοὐλάχιστον ἐν ταῖς μεγάλαις μοναῖς, μόνον κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἔκτοτε δὲ τὸ μὲν ᾀσματικὸν Ἀπόδειπνον φαίνεται ὅτι πανταχοῦ κατηργήθη, ψάλλεται δὲ νῦν μόνον τὸ *μικρὸν* καὶ τὸ *μέγα*, τὸ μὲν μικρὸν κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ πλὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὸ δὲ μέγα κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἐκτὸς τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν αὐτῆς, ὡς καὶ τῶν Παρασκευῶν (καθ' ἃς ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ *Ἀκαθίστου*) καὶ τῆς παραμονῆς τοῦ Μ. Κανόνος καὶ τῆς Μ. Τετάρτης, ὅτε καὶ πάλιν τελεῖται τὸ μικρὸν Ἀπόδειπνον.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ *ᾀσματικὸν Ἀπόδειπνον*, εὐλογήσαντος τοῦ ἱερέως, ἀνεγινώσκετο ὁ 90 ψαλμὸς καὶ εἶτα ἐψάλλετο ἀντιφωνικῶς ὁ 119 μετὰ τοῦ ὑποψάλματος «ὡς οἰκτίρμων, Κύριε», ὁ 24 μετὰ τοῦ ὑποψάλματος «τῆς εὐσπλαγχνίας τὴν πύλην» καὶ ὁ 121 μετὰ τοῦ ὑποψάλματος «ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς». Μεθ' ἕκαστον δὲ τῶν ἀντιφώνων τούτων ἐγίνετο μικρὰ Συναπτὴ καὶ ἀνεγινώσκετο ἐν τῷ ἱερῷ ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατάλληλος εὐχή. Κατόπιν ἐψάλλετο ὁ 50 ψαλμὸς καὶ τὸ «Πᾶσα πνοὴ» καὶ ἀνεγινώσκετο Εὐαγγέλιον. Μετὰ ταῦτα ἐψάλλετο ἀντιφωνικῶς δεκάστιχον τροπάριον ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ στίχου «Ἡ ἀσώματος φύσις, τὰ Χερουβίμ, ἀσιγήτοις Σε ὕμνοις δοξολογεῖ», ὅπερ «καὶ τὴν Τριάδα θεολογεῖ καὶ τοὺς χοροὺς εἰς μεσιτείαν ἅπαντας συγκαλεῖται τῶν ἁγίων» κατὰ τὸν ῥηθέντα Συμεών. Τελευταῖον δ' ἐλέγετο ἑκατοντάκις τὸ «Κύριε ἐλέησον», ἀνεγινώσκετο εὐχὴ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὁ 33 ψαλμὸς καὶ ἀπόλυσις.

Κατὰ δὲ τὸ *μικρὸν Ἀπόδειπνον* νῦν μετὰ τὸ Τρισάγιον ἀναγινώσκονται τρεῖς ψαλμοὶ (ὁ 50, ὁ 69 καὶ ὁ 142), ἡ μεγάλη Δοξολογία, τὸ Πιστεύω, τὸ «Ἄξιόν ἐστιν, εἶτα πάλιν Τρισάγιον, τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας, τὸ «Κύριε ἐλέησον» τεσσαρακοντάκις, ἡ εὐχὴ «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ», τὸ «Τὴν τιμιωτέραν», ἐκφώνησις τοῦ ἱερέως καὶ κατόπιν ἀναγινώσκονται δύο ἐκ τῶν καλλίστων εὐχῶν τοῦ ἡμετέρου εὐχολογίου, πρώτη μὲν πρὸς τὴν Θεοτόκον, γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος Παύλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος ἢ Σεβαστοκρατορίσσης καὶ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων «Ἄσπιλε, ἀμόλυντε, ἄφθορε», δευτέρα δὲ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν γραφεῖσα ὑπό τινος μοναχοῦ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα καλουμένου Ἀντιόχου καὶ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων «Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα, πρὸς ὕπνον ἀπιοῦσιν». Ἐν ταῖς ἱεραῖς δὲ μοναῖς πρὸς τοῖς ἀνωτέρω ἀναγινώσκεται καὶ Κανὼν ὅλος τοῦ Ἁγίου τῆς μονῆς ἢ τῆς Θεοτόκου ἐκ τοῦ Θεοτοκαρίου, οἱ μέλλοντες δὲ τῇ ἐπαύριον να λειτουργήσωσιν ἱερεῖς ἀναγινώσκουσι καὶ τὸν Κανόνα τῆς Μεταλήψεως καί τινες δὲ καὶ τοὺς Οἴκους τῆς Θεοτόκου.

Τὸ δὲ *μέγα Ἀπόδειπνον* σύγκειται ἐκ τριῶν μερῶν. Κατὰ τὸ Α' μετὰ τὸ Τρισάγιον ἀναγινώσκονται ἓξ ψαλμοὶ (4,6,12,24,30 καὶ 80), ἔπειτα ψάλλονται ἀντιφωνικῶς στίχοι τινὲς ἐκ τοῦ η' καὶ θ' κεφαλαίου τοῦ Ἡσαΐου μεθ' ὑποψάλματος «ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», τρία τροπάρια καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν δεκάστιχον «Ἡ ἀσώματος φύσις». Κατόπιν ἀναγινώσκεται τὸ «Πιστεύω», ψάλλονται ἀντιφωνικῶς ἱκετήριοι στίχοι πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ πάντας τοὺς Ἁγίους, τὸ «Τρισάγιον» ἔπειτα καί τινα τροπάρια, τὸ «Κύριε ἐλέησον» τεσσαρακοντάκις, τὸ «Τὴν τιμιωτέραν», ἐκφώνησις τοῦ ἱερέως καὶ εὐχὴ τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Θεὸν ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων «Κύριε, Κύριε, ὁ ῥυσάμενος ἡμᾶς» καὶ οὕτω λήγει τὸ πρῶτον μέρος. Τὸ δὲ Β' μέρος ἄρχεται ἀπὸ δύο ψαλμῶν (50 καὶ 101), εἶτα δ' ἀναγινώσκεται εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀκμάσαντος Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων «Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν», τὸ Τρισάγιον καὶ ψάλλονται τρία τροπάρια, μεθ' ὃ λέγεται τὸ «Κύριε ἐλέησον» τεσσαρακοντάκις, τὸ «Τὴν τιμιωτέραν» καὶ τελευταῖον ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγίου Μαρδαρίου «Δέσποτα Θεέ, πάτερ παντοκράτορ». Κατὰ δὲ τὸ Γ' μέρος τοῦ μεγάλου Ἀποδείπνου πρῶτον μὲν ἀναγινώσκονται δύο ψαλμοὶ (ὁ 69 καὶ ὁ 142), ἔπειτα δὲ ἡ μεγάλη Δοξολογία, ὁ Κανὼν τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας (ἢ ὁ τοῦ τῆς μονῆς ἤ τις τῶν τῆς Θεοτόκου), τὸ Τρισάγιον, τὸ τροπάριον «Κύριε τῶν Δυνάμεων» ἑπτάκις μετὰ στίχων ἐκ τῶν Αἴνων καὶ τέσσαρα ἄλλα τροπάρια, κατόπιν δὲ αἱ καὶ ἐν τῷ μικρῷ Ἀποδείπνῳ εὐχαί, ἤτοι «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ» μετὰ τοῦ «Τὴν τιμιωτέραν» καὶ Τρισαγίου, ἔπειτα ἡ 6' εὐχὴ «Ἄσπιλε, ἀμόλυντε» καὶ ἡ γ' «Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα», εὐλογία τοῦ ἱερέως, μικρὰ Συναπτὴ καὶ ἀπόλυσις.

Σημειωτέον δὲ ὅτι πρῶτον μὲν κατὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς α' ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀποδείπνῳ ἐκτὸς τοῦ Κανόνος τοῦ Ἁγίου τῆς ἡμέρας ψάλλεται καὶ ὁ Μ. Κανὼν τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τέσσαρα τμήματα διαιρούμενος, ὅσαι καὶ αἱ ἡμέραι αὗται, κατὰ τὸ τέλος δὲ μετὰ τὴν μικρὰν Συναπτὴν ἀναγινώσκεται καὶ Εὐαγγέλιον, ἔπειτα δὲ ὅτι κατὰ τὴν Μ. Δευτέραν καὶ τὴν Μ. Τρίτην ἀντὶ Κανόνος ψάλλονται Τριῴδια τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης. Ἀπὸ δὲ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τοῦ Σαββάτου τῆς Διακαινησίμου ὡς καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Ἀποδόσεως κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀντὶ Ἀποδείπνου λέγεται ἡ ἑξῆς ἀκολουθία, ἤτοι μετὰ τὸ «Εὐλογητὸς» τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» τρίς, «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι» τρὶς καὶ ἅπαξ τὰ ἑξῆς τροπάρια ἐκ τῆς Πεντηκοσταρίου, «Προλαβοῦσαι τὸν ὄρθρον», «Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατῆλθες», «Ἐν τάφῳ σωματικῶς», «Ὡς ζωηφόρος», «Τὸ τοῦ Ὑψίστου ἡγιασμένον», «Κύριε ἐλέησον μ'», «Τὴν Τιμιωτέραν», εὐλογία τοῦ ἱερέως καὶ αὖθις τὸ Χριστὸς ἀνέστη τρὶς καὶ ἀπόλυσις.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

ἀποδειπνῶ (—έω)· τελειώνω τὸ δεῖπνόν μου.

ἀποδείχνω ἢ ποδείχνω· ἰδιωματ., ἀποδεικνύω, δεικνύω, ἐμφανίζω: «λυπᾶται, ὑποφέρει μέσα της, μὰ δὲν τ' ἀποδείχνει» || «εἶναι κρυφός, δὲν ἀποδείχνεται», δὲν ἐμφανίζει τοὺς σκοπούς του ἢ τὰ κατέχοντα αὐτὸν συναισθήματα. Β. Φ.

ἀποδεκατίζω (ἀρχ. *ἀποδεκατῶ—όω*)· λαμβάνω τὸ δέκατον μέρος, εἰσπράττω τὴν δεκάτην || ἐκ τῶν ἄλλων παρ' ἀρχαίοις σημασιῶν τοῦ *ἀποδεκατῶ* (=λαμβάνω τὸ δέκατον τῶν κυριευθέντων, ἢ φονεύω ἕνα ἀνὰ δέκα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων)προέκυψεν ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ἡ χρῆσις τοῦ *δεκατίζω* καὶ *ἀποδεκατίζω* ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐπιφέρω μεγάλην καταστροφήν, ἐξολοθρεύω: «ἡ πανώλης ἀπεδεκάτισε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως».

ἀποδεκάτισμα (τό)· ἡ πρᾶξις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποδεκατίζω (βλ. λ.).

ἀποδεκατιστὴς (ὁ)· ὁ ἀποδεκατίζων, ὁ εἰσπράττων τὴν δεκάτην.

ἀποδέκτης (ὁ)· ὁ ἀποδεχόμενος, ὁ πρὸς ὃν ἀπευθύνεταί τις, ὁ λαμβάνων: «ἀποδέκτης ἐπιστολῆς, τηλεγραφήματος, ἐμπορεύματος κ.τ.τ.».

— *[Ἀρχ. Ἑλλ. Δίκ.]* Ἐκαλεῖτο *ἀποδέκτης* οἰκονομικὸς ἄρχων, ἰσοδύναμος τοῖς παρ' ἡμῖν *ταμίᾳ* καὶ *ἐφόρῳ*. Ὠνομάζοντο ἀρχικῶς *κωλακρέται*, οἵτινες κατὰ τὸν Πολυδεύκην (Η' 97) «ταμίαι τῆς θεοῦ κληρωτοὶ μὲν ἐκ πεντακοσιομεδίμνων ἦσαν, τὰ δὲ χρήματα παρελάμβανον τῆς βουλῆς παρούσης, εἶχον δὲ ἐξουσίαν οὗτοι καὶ ζημίαν ἀφελεῖν, εἰ ἀδίκως ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐπιβληθείη». Μετωνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους *ἀποδέκται*, ἔκτοτε δὲ ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐτησίως δέκα, εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Οὗτοι κρατοῦντες πρωτόκολλα, εἰσέπραττον τὰ εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον εἰσερχόμενα χρήματα, διένεμον ταῦτα αὐθημερὸν εἰς τοὺς ἁρμοδίους ἄρχοντας καὶ ἐδημοσίευον τὴν καταβολὴν ἐπὶ σανίδος, γράφοντες τὰ ὀνόματα τῶν λαβόντων. Ἐδίκαζον τὰς ὑπαρχούσας ἀμφισβητήσεις («εἰ δὲ τι μεῖζον εἴη εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον») καὶ ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ διπλασίου εἰς τοὺς καθυστεροῦντας ὀφειλέτας. Προήδρευον τῶν δικαστηρίων τῶν ἀμφισβητήσεων. Οἱ κωλακρέται ἐπλήρωναν τὸ ἡλιαστικὸν τριώβολον, λαμβάνοντες παρὰ τῶν κληρουμένων δικαστῶν τὸ δοθὲν αὐτοῖς *σύμβολον*. Ι. Δ. ΖΕΠΟΣ

— *[Ἐμπ. Νομ.]* βλ. συναλλαγματική.

— *[Τηλεγρ.]* Ἀποδέκτης καλεῖται τὸ πρόσωπον ἢ ἡ Ἀρχή, δι' ἣν προορίζεται τὸ κείμενον τηλεγραφήματος ἢ τηλεφωνήματός τινος· ὡσαύτως καλεῖται ἀποδέκτης καὶ ὁ σταθμὸς ὁ δεχόμενος τελικῶς τηλεγράφημα ἢ τηλεφώνημά τι· λέγομεν δὲ τελικῶς, διότι πιθανὸν σταθμός τις νὰ δεχθῇ τηλεγράφημά τι χωρὶς νὰ εἶναι ἀποδέκτης, ὁπότε καλεῖται ἐνδιάμεσος σταθμὸς ἀνταποκρίσεως.

Δυνατὸν τηλεγράφημά τι νὰ διαβιβάζηται συγχρόνως πρὸς πολλοὺς ἀποδέκτας (πρόσωπα), ἢ πολλοὺς σταθμούς· τότε τὸ μὲν τηλεγράφημα καλεῖται *πολλαπλοῦν*, οἱ δὲ ἀποδέκται σταθμοὶ *πολλαπλοῖ ἀποδέκται*. Τοιαῦτα τηλεγραφήματα εἶναι κυρίως τὰ διαβιβαζόμενα δι' ἀσυρμάτου.

Ὅταν τὸ δι' ἀσυρμάτου διαβιβαζόμενον ἐπίσημον ἢ ἡμιεπίσημον τηλεγράφημα προώρισται νὰ ληφθῇ ὑπὸ παντὸς δέκτου ἀσυρμάτου, καλεῖται *ἀνακοινωθέν*. Π. Γ.

— *[Μηχανολ.]* Ἑκάστη τῶν *κυρίως μηχανῶν* διαθέτει ἓν τῶν μελῶν ἢ τῶν στοιχείων αὐτῆς πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν προορίζεται νὰ μετατρέψῃ εἰς ἄλλην μορφήν. Τὸ μέλος ἢ τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς μηχανῆς καλεῖται *ἀποδέκτης*, ὡς εἶναι ὁ κύλινδρος εἰς τὰς ἐμβολοφόρους ἀτμομηχανὰς καὶ τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως, τὰ ἀκροφύσια τῶν ἀτμοστροβίλων κτλ. Ἕτερον μέλος τῆς μηχανῆς χρησιμεύει διὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς μετατραπείσης ἐνεργείας· τὸ μέλος τοῦτο καλεῖται *ἀπαγωγὸς* ἢ *μεταγωγός*. Εἰς τὰς κινητηρίους μηχανὰς ὡς ἀπαγωγὸς χρησιμεύει ὁ ἄξων ἢ ἄτρακτος, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ παραχθὲν ἐκ τῆς μετατροπῆς ἔργον ἀπάγεται εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Α. Μ.

ἀποδεκτός, —ή, —όν· ὁ ἄξιος ἀποδοχῆς, παραδεκτός: «γίνομαι ἀποδεκτός».

ἀποδέλοιπος, —η, —ο· ἰδιωματ., ὑπόλοιπος || «καὶ 'ς τὰ ποδέλοιπα» εὐχὴ κατὰ τὸν γάμον ὑπὲρ ὁμοίας τύχης τῶν ὑπολοίπων μελῶν τῆς οἰκογενείας.

ἀπόδεμα *[Λαογρ.]* βλ. δέσιμο.

ἀποδέξιος, —α, —ο· ἰδιωματ. (Πόντ.), ὁ μὴ δεξιός, ἀδέξιος, ἀνεπιτήδειος.—Ἐπίρρ. **ἀποδέξια**.

ἀποδερματῶ (—όω)· ἐκβάλλω, ἀφαιρῶ τὸ δέρμα || ἀποδερματοῦμαι· χάνω τὸ δέρμα μου.

ἀποδερμάτωσις (ἡ)· ἐκβολή, ἐξαίρεσις τοῦ δέρματος.

ἀπόδερος (ὁ) (Apoderus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βρουχιδῶν*. Γνωστὰ περὶ τὰ τεσσαράκοντα εἴδη πάντα ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Διακρίνονται ἐκ τοῦ βραχέος σώματος τῆς ἐπιμήκους κεφαλῆς, λίαν λεπτῆς κατὰ τὴν βάσιν της, τῶν λίαν προεχόντων ὀφθαλμῶν, τῶν κεραιῶν, αἵτινες φέρουσι δώδεκα ἀρθρώσεις, ὧν

Digitized by Google

αἱ τελευταῖαι τέσσαρες σχηματίζουσιν ἐπίμηκες ῥόπαλον, τῶν τετραγωνικῶν ἐλύτρων καὶ τῶν ἁπλῶν ἀγκυλῶν τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν. Εἰς τὴν Εὐρώπην γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἀπόδερος ὁ κορυμβοφόρος* (Apoderus corymbifer). Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 7 χιλιοστόμετρα, ἡ ῥάχις του εἶναι λαμπρῶς ἐρυθρὰ καὶ ἡ κεφαλή του, τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος καὶ οἱ πόδες του μελανοί. Εἶναι κοινότατον ἔντομον, ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, καὶ αἱ θήλεαι αὐλακώνουσι τὰ φύλλα τῶν δένδρων κυλινδρικῶς καὶ ἐναποθέτουσιν ἐπ' αὐτῶν τὰ ᾠά των.

Δ. Ν. Π.

ἀποδέρω· ἀποσπῶ τὸ δέρμα.

ἀποδέχομαι· δέχομαι, δὲν ἀπορρίπτω: «ἀποδέχομαι τὰ πεμφθέντα δῶρα»· || παραδέχομαι, συμφωνῶ: «ἀποδέχομαι τὴν γνώμην, —τοὺς λόγους τινός».

ἀποδημητὴς (ὁ)· ὁ ἀγαπῶν νὰ ἀποδημῇ, νὰ ταξιδεύῃ εἰς ξένας χώρας, ἄλλως *φιλαπόδημος*· ἀντιθ. *ἔνδημος*.

ἀποδημητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀγαπῶν νὰ ἀποδημῇ, ἀποδημητής· || ὁ φύσει ἢ κατ' ἀνάγκην ἀποδημῶν: «ἀποδημητικὰ πτηνά».

— ἀποδημητικὰ (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Τὰ ζῷα ἀναλόγως τῆς κατοικίας των, τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των καὶ τῶν διαφόρων κινήσεών των διαιροῦνται εἰς τέσσαρας κατηγορίας: —1) Τὰ περισσότερα τῶν ζῴων διαμένουσι καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν εἰς ὃν τόπον ἐγεννήθησαν, καλοῦνται δὲ τότε *ἐπιδημητικὰ* ἢ *καθιστικά*. —2) Ἕτερα ζῷα λόγῳ διαφόρων αἰτίων ἀναγκάζονται νὰ φύγωσιν ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των εἰς διαφόρους ἄλλους ἑκάστοτε τόπους, οὐχὶ δὲ καθ' ὡρισμένην ἐποχήν· ταῦτα καλοῦνται *πλανητικὰ* ζῷα. —3) Ἄλλα ζῷα διατρέχουσι μεγίστας ἀποστάσεις, διέρχονται ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἐπισκέπτονται διαφορώτατα ἀπὸ γεωλογικῆς καὶ κλιματολογικῆς ἀπόψεως μέρη καὶ ἐπανέρχονται μετὰ τὴν πάροδον πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν πατρίδα των. Τὰ ζῷα ταῦτα καλοῦνται *κοσμοπολιτικά*. — 4) Ἕτερα ζῷα τέλος, συμφώνως πρὸς τὰς συνηθείας των, ἀναχωροῦσιν εἰς ὡρισμένην κατ' ἔτος ἐποχὴν εἰς ὡρισμένους τόπους καὶ ἐπιστρέφουσιν ἐκεῖθεν καθ' ὡρισμένην πάλιν ἐποχὴν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναχωρήσεώς των. Τὰ ζῷα ταῦτα καλοῦνται *ἀποδημητικὰ* ἢ *διαβατικά*. Εἰς τὴν ζῳολογίαν ὁ ὅρος *ἀποδημητικὰ* δέον νὰ λαμβάνηται ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν αὐτοῦ ἔννοιαν, διότι εἶναι δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, εἰς πολλὰς περιστάσεις, νὰ ἀποφανθῶμεν ἐὰν αἱ μετακινήσεις ζῴων τινῶν εἶναι *περιοδικαὶ* ἢ *συμπτωματικαί*.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποδημίας τῶν ζῴων προσείλκυσεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὴν προσοχὴν τῶν φυσιοδιφῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, οἵτινες ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δώσωσιν ἐξήγησίν τινα εἰς τὸ φαινόμενον. Οἱ μεταγενέστεροι ἔδωσαν εἰς τὴν ἀποδημίαν τῶν ζῴων, ἰδίως δὲ τῶν πτηνῶν, διαφόρους ἐξηγήσεις, πιθανὰς ἐν πολλοῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπολύτως ἀληθεῖς καὶ ἀπηκριβωμένας. Κατ' αὐτούς, ἡ ζήτησις ἠπιωτέρου κατὰ τὸν χειμῶνα κλίματος, ἡ εὕρεσις ἀφθονωτέρας τροφῆς, ἡ καλυτέρα καὶ προσφορωτέρα διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ εἴδους των διαμονή, εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἀποδημίας ταύτης. Πιθανῶς τινὲς τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων νὰ δικαιολογῶσι τὰς ἀποδημίας τῶν *κοσμοπολιτικῶν* καὶ τῶν *πλανητικῶν* ζῴων, ἅτινα πολλάκις πιεζόμενα ὑπὸ τῆς πείνης, τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς ἢ τῆς καταδιώξεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀναγκάζονται νὰ ἀλλάξωσι τόπον διαμονῆς. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ ἀποδημητικά, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀποδημίας τῶν ὁποίων καὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς γίνεται αὕτη δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ πεποιθήσεως.

Ἀποδημητικὰ πτηνά.—Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποδημίας παρατηρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ πτηνά, ἅτινα κέκτηνται καταλληλότατα διὰ τὰ ταξίδιά των ὄργανα, τὰς πτέρυγας, διὰ τῶν ὁποίων εἰς ἐλάχιστα χρονικὰ διαστήματα δύνανται νὰ διανύσωσι παμμεγίστας ἀποστάσεις. Αἱ ἀποδημίαι τῶν πτηνῶν ἀποτελοῦν ἓν ἐκ τῶν περιεργοτέρων φαινομένων, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ ἐπιστήμη δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ οὐδεμίαν ἐξήγησιν μέχρι σήμερον. Ὄχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀνεξήγητον παραμένει ἐπίσης διὰ τοὺς φυσιοδίφας καὶ τὸ πῶς δύνανται τὰ πτηνὰ μὲ τὸν ἀδύνατον σχετικῶς σκελετόν των νὰ ὑφίστανται τὴν πίεσιν τῆς ἀτμοσφαίρας, νὰ ἀντιμετωπίζωσι τοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἀντιθέτους ἀνέμους καὶ νὰ διευθύνωνται μετὰ τόσης βεβαιότητος, διασχίζοντα ἀπὸ μεμακρυσμένας ἀποστάσεις, ὡσεὶ νὰ ὁδηγοῦνται ὑπ' ἀδιορατου τινὸς πυξίδος. Ὁ φυσιοδίφης Gerbe ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἀποδημητικὰ πτηνὰ γράφει: «Τὰ πτηνὰ ἔχουσιν ἐγκαταστήσει, οὕτως εἰπεῖν, ἐναέριον διαρκῆ συγκοινωνίαν πρὸς πάντα τὰ μέρη τῆς γῆς. Αἱ θερμαὶ χῶραι ἐξαποστέλλουσι τοὺς πτερωτοὺς ἀντιπροσώπους των κατὰ τὸ θέρος εἰς χώρας ψυχρὰς καὶ ἀντιστρόφως. Παρατηρεῖ τις ταῦτα νὰ διασχίζωσι μετὰ καταπληκτικῆς, ἀστραπιαίας ταχύτητος καὶ θαυμαστῶν ἑλιγμῶν τὴν ἀτμοσφαῖραν. Φαίνεται ὡσὰν νὰ γνωρίζωσι τοὺς εὐνοϊκοὺς εἰς τὸ ταξίδιόν των ἀνέμους. Ἄνευ πυξίδος, οὐδέποτε παρεκκλίνουσι τῆς ὡρισμένης διευθύνσεώς των καὶ οὐδέποτε πλανῶνται ἀσκόπως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀνοίξεως παρατηρεῖ τις τὰ χαριτωμένα ταῦτα πτερωτὰ ὄντα νὰ συναθροίζωνται κατὰ πολυάριθμα σμήνη καὶ διὰ μελῳδικῶν φωνῶν ν' ἀποχαιρετῶσι τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, διὰ νὰ ἀνέλθωσι μετ' ὀλίγον εἰς δυσθεώρητα ὕψη καὶ νὰ ἀρχίσωσι τὸ περιπετειῶδες ταξίδιόν των εἰς μακρινὰς χώρας».

Ἐκ τῶν πτηνῶν ἄλλα μὲν ἀποδημοῦσι μεμονωμένως, ἄλλα δὲ κατὰ πολυπληθῆ σμήνη. Συνήθως ἀποδημοῦσι δὶς τοῦ ἔτους, κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὴν ἄνοιξιν. Τινὰ διευθύνονται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ τἀνάπαλιν, ἄλλα δὲ ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ ἀντιστρόφως. Τὰ πτηνὰ ἅτινα θὰ ἀποτελέσωσι τὸ αὐτὸ σμῆνος συναθροίζονται εἰς ὡρισμένον μέρος καὶ εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν καὶ ἀναχωροῦσι πάντα ὁμοῦ καὶ κατὰ κανονικὰς σειράς. Ἕκαστον εἶδος πτηνῶν ἔχει καὶ ἴδιον τρόπον ἀποδημίας, ὡς καὶ ἴδιον τόπον προορισμοῦ. Κατὰ κανόνα τὰ ἐντομοφάγα πτηνά, ἅτινα φωλεύουσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐγκαταλείπουσι τὰ μέρη ταῦτα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος καὶ διευθύνονται εἰς θερμὰς χώρας. Τὰ πτηνὰ τῆς Εὐρώπης ἀποδημοῦσιν εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὰ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Μαλαισίαν, τὰ πτηνὰ τῆς βορείου Ἀμερικῆς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἀντίλλας. Πτηνά τινα τῆς Αὐστραλίας ἀποδημοῦσι κατ' ἔτος εἰς τὴν Νέαν Ζηλανδίαν.

Αἱ ἀποδημίαι τῶν πτηνῶν λαμβάνουσι κυρίως χώραν κατὰ τὴν νύκτα. Τὰ ἀποδημοῦντα πτηνὰ ἢ διανύουσι τὸ μεταξὺ τῆς χώρας τοῦ προορισμοῦ των διάστημα διὰ μιᾶς πτήσεως, ἄνευ οὐδενὸς σταθμοῦ, ἤ, ὁσάκις αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ δὲν εἶναι εὐνοϊκαί, σταθμεύουσιν εἰς ἓν ἢ πλείονα μέρη. Πλεῖστα εἴδη, ὅπως αἱ χελιδόνες, διασχίζουσιν ἄνευ διαμέσου σταθμοῦ τὴν Μεσόγειον καὶ αἱ περιστεραὶ τὸν Ἀτλαντικόν.

Προπαρασκευὴ πελαργῶν πρὸς ἀποδημίαν.

Τὰ ἀποδημοῦντα κατὰ τὴν ἄνοιξιν πτηνά, τὸ φθινόπωρον καὶ εἰς ὡρισμένην, κατὰ κανόνα, ἡμέραν ἀναχωροῦσι πάλιν εἰς τὸ μέρος τῆς γεννήσεώς των, ὅπως καὶ τὰ ἀποδημοῦντα κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπανέρχονται κατὰ τὴν ἄνοιξιν εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν πτηνῶν ἀποδημητικὰ εἶναι:

Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ ἔαρ καὶ ἀναχωροῦσι τὸ φθινόπωρον ὁ *γὺψ ὁ περκνόπτερος* ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς Ἀσίας, *ἱέραξ ὁ γνήσιος* (*κ. γεράκι*) ἐξ Ἀφρικῆς, *ὦτος ὁ νυκτοκόραξ*. Ἐκ τῶν *ἀλεκτοροειδῶν* ἔρχεται τὸ ἔαρ ἐπίσης ἐξ Ἀφρικῆς *πέρδιξ ὁ ὄρτυξ* (*κ. ὀρτύκι*). Τὰ πτηνὰ τοῦ εἴδους τούτου παρ' ὅλον τὸ βαρὺ πέταγμά των διανύουσι τὴν Μεσόγειον εἰς μίαν πτῆσιν, πετῶσι δὲ κατ' ἀγέλας, καίτοι καθ' ὅλον τὸ λοιπὸν διάστημα ζῶσι μεμονωμένως. Ἐγκαταλείπουσι τὴν Ἑλλάδα τὸ φθινόπωρον, κατὰ τὰς περιόδους δὲ τῆς ἀποδημίας των ἄπειρα ἐξ αὐτῶν συλλαμβάνονται ζῶντα εἰς τὰς νήσους καὶ ἰδίως ἐν Μάνῃ. Τὸ εἶδος τοῦτο κατακλύζει κατ' ἔτος τὴν πρὸ τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως νησῖδα Κάπρι, ὅπου οἱ ἑκάστοτε ἐρχόμενοι ὄρτυγες ὑπολογίζεται ὅτι ὑπερβαίνουσι τὸ ἑκατομμύριον. Ἐκ τῶν *περιστεροειδῶν* οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ εἴδους *περιστερὰ ἡ μετανάστις*, ἀνερχόμενοι εἰς δεκάδας ἑκατομμυρίων ἀποδημοῦσιν ὁμαδικῶς ἐκ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Νορβηγίαν καὶ τὴν Ρωσίαν κυρίως, ὅπου εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *περιστέρια ταξιδιάρικα* ἢ *ἀγριοπερίστερα τῆς Ἀμερικῆς*. Ὁ Ἀμερικανὸς φυσιοδίφης Ὠβουδὸν παρέστη ποτὲ εἰς ἀποδημίαν τοιούτων πτηνῶν, καὶ ἀναφέρει, ὅτι εἰς διάστημα ἡμισείας περίπου ὥρας διῆλθον πρὸ αὐτοῦ 163 σμήνη περιστερῶν, ἅτινα κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς του ὑπερέβαινον τὸ ἓν δισεκατομμύριον. Εἰς ὡρισμένας ἐποχὰς τοῦ ἔτους, αἱ περιστεραὶ αὗται ἀποδημοῦσιν, οὐχὶ διὰ νὰ ἀλλάξωσιν ἁπλῶς τόπον διαμονῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ καταφύγωσιν εἰς μέρη ὅπου θὰ εὕρωσι περισσοτέραν τροφήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρατηρεῖ τις ἐπὶ ἡμέρας νὰ διέρχωνται ἀπειροπληθῆ σμήνη, τῶν ὁποίων τὸ μῆκος ὑπερβαίνει τὰ δύο χιλιόμετρα καὶ τὸ πλάτος τὸ τέταρτον χιλιομέτρου. Ἐκ τῆς διαβάσεως τῶν πτηνῶν τούτων καλύπτεται ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ κρότος τὸν ὁποῖον προκαλοῦν αἱ πτέρυγές των ὁμοιάζει πρὸς κρότον μακρὰν πίπτοντος κεραυνοῦ. Αἱ μεταναστευτικαὶ περιστεραὶ πετῶσιν εἰς μέγα ὕψος καὶ μετὰ θαυμαστῆς τάξεως, ἀποφεύγοντα οὕτω τὰ ὅπλα τῶν κυνηγῶν καὶ τὰ ἁρπακτικὰ πτηνά.

Περιστερὰ ἡ λευκαύχην (*κ. φάσσα*) ἀποδημεῖ κατ' ἀπειροπληθεῖς ἀγέλας ἐξ Αἰγύπτου ἐρχομένη εἰς Εὐρώπην. Παρ' ἡμῶν ἀπαντᾷ ἀφθόνως εἰς Μακεδονίαν. Ἐπίσης *περιστερὰ ἡ τρυγὼν* (*κ. τρυγόνι*) ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Μάρτιον καὶ ἀναχωρεῖ τὸν Σεπτέμβριον.

Ἐκ τῶν νηκτικῶν πτηνῶν λίαν ἀξιοπερίεργος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀποδημίας τοῦ εἴδους *χὴν ὁ φαιὸς* (*κ. ἀγριόχηνα*). Τὰ πτηνὰ τοῦ εἴδους τούτου ἀποδημοῦσι κατὰ τὸ φθινόπωρον πρὸς μεσημβρίαν, τὴν δὲ ἄνοιξιν ἐπανέρχονται πρὸς βορρᾶν. Ὁ τρόπος τῆς ἀποδημίας τῶν πτηνῶν τούτων εἶναι λίαν περίεργος. Κατὰ τὸν Μπυφφὸν ἡ πτῆσις αὐτῶν γίνεται μὲ τοιαύτην τάξιν, ὥστε προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν τελειοτέρας ἀντιλήψεως τῆς τῶν ἄλλων πτηνῶν. Τὸ πρὸς ἀποδημίαν σμῆνος ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ 40—50 πτηνῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων τοποθετεῖται εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ εἰς ἴσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, τὴν ἀπόστασιν δὲ ταύτην φυλάττουν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πτήσεώς των. Εἶτα τὸ σμῆνος χωρίζεται εἰς δύο σειρὰς καὶ τάσσεται κατὰ τρόπον ὥστε κατὰ μὲν τὴν ἀρχήν των αἱ σειραὶ νὰ ἀπέχωσιν ἀπ' ἀλλήλων, κατὰ δὲ τὸ τέλος των σχεδὸν νὰ ἐφάπτεται, σχηματιζομένου οὕτω σχήματος V κατὰ τὴν πτῆσίν των. Τοῦ σμήνους προηγεῖται ὁ πλέον ἡλικιωμένος ἄρρην, ὅστις εὐθὺς ἅμα κουρασθῇ τοποθετεῖται εἰς τὸ τέλος τῆς σειρᾶς καὶ κατὰ τὸ κλείσιμον τοῦ V, τὴν δὲ θέσιν του λαμβάνει δεύτερον πτηνὸν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἐπισκέπτεται τὸν χειμῶνα κατὰ σμήνη τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως δὲ τὴν Ἤπειρον καὶ Μακεδονίαν. Εἰς τὴν Πελοπόννησον οὐδόλως μεταβαίνουσι. *Νῆσσα ἡ ἀγρία* (*κ. ἀγριόπαπια*), ἀποδημεῖ τὸν χειμῶνα ἐκ τῶν βορείων μερῶν πρὸς τὰ μεσημβρινά. Κατὰ τὰς ἀποδημίας των πολυπληθῆ τοιαῦτα πτηνὰ ἐπισκέπτονται καὶ τὰς λίμνας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν *πελεκανιδῶν* πτηνῶν *πελεκὰν ὁ κοινὸς* (*κ. σακκᾶς ἢ πελεκᾶνος*) ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως τὰς Κυκλάδας νήσους κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ἀναχωρεῖ κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ἐκ τοῦ εἴδους *κύκνος ὁ μουσικός*, ἄλλα μὲν πτηνὰ εἶναι ἐπιδημητικὰ ἐν Κωπαΐδι λίμνῃ, ἄλλα δὲ ἀποδημητικά. Τὰ τελευταῖα ταῦτα περὶ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου ἀναχωροῦσι καθ' ὁμάδας συγκειμένας ἐκ 3—10 πτηνῶν, πρὸς βορρᾶν. Συνήθως διέρχονται ὑπὲρ τὰς βορείους Κυκλάδας, ἀλλὰ σπανίως καταπίπτουσιν ἐπὶ τῶν νήσων τούτων.

Ἐκ τῶν *ἐρωδιοειδῶν* τὰ εἴδη *πελαργὸς ὁ λευκὸς* καὶ *πελαργὸς ὁ μέλας* (*κ. λελέκια*) ἔρχονται εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ θέρος καὶ ἀποδημοῦσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν χειμῶνα. Παρ' ἡμῖν ὀλίγα τοιαῦτα πτηνὰ ἀπαντῶνται. Οἱ πελαργοί, ὅταν πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀποδημίας των, συναθροίζονται καθ' ὁμάδας καὶ ἵστανται ἐπὶ ὥρας ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, σχεδὸν ἐγγίζοντες τὰ ῥάμφη των ὡσεὶ νὰ συνεννοοῦνται καὶ συσκέπτωνται διὰ τὸ προσεχὲς ταξίδιόν των, εἶτα ἐπιχειροῦσι μικρὰς ἐναερίους ἐκδρομάς, διὰ νὰ δοκιμάσωσιν οὕτως εἰπεῖν τὴν ἀντοχήν των, καὶ τέλος, ἄνευ τοῦ παραμικροῦ θορύβου καὶ μετὰ μεγάλης ταχύτητος, ἀνέρχονται εἰς τὰ ὕψη καὶ ἀπέρχονται κατὰ πολυπληθῆ σμήνη. Τὸ εἶδος *ἐρωδιὸς ὁ τεφρόχρους* (*κ. τρυγονοκράχτης ἢ τσικνιᾶς*) ἐπισκέπτεται κατὰ τὸ ἔαρ τὴν Ἑλλάδα καὶ λοιπὴν νότιον Εὐρώπην καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπέρχεται κατὰ πολυπληθῆ σμήνη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν. Τὰ εἴδη *σχοίνικλος ὁ λοφοφόρος* (*κ. σχοινοποῦλι*), *σκολόπαξ ὁ κοινὸς* (*κ. μπεκάτσα*) καὶ *νουμήνιος ὁ χλωρὸς* ἔρχονται κατ' ἀπειράριθμα πλήθη κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατὰ τὸ ἔαρ ἀναχωροῦσιν εἰς βορειότερα κλίματα. Παρ' ἡμῖν εἶναι πολυπληθεῖς καὶ κοινότατοι, τὸ πρῶτον δὲ εἶδος εἶναι καὶ ἐπιδημητικόν, κυρίως εἰς ὀρεινὰ μέρη.

Ἐκ τῶν *ῥαλλοειδῶν* τὸ εἶδος *γερανὸς ὁ σποδώδης* (*κ. γερανὸς ἢ γεράνι*), ἀποδημῶν ἐκ τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης κατὰ Σεπτέμβριον διέρχεται ἐξ Ἑλλάδος, ἵνα μεταβῇ εἰς τὰς λίμνας τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου καὶ διαχειμάζει. Πολλάκις νεοττεύει καὶ παρ' ἡμῖν. Οἱ γερανοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀποδημίας των τοποθετοῦνται εἰς δύο σειράς, αἵτινες κατὰ τὸ ἄκρον των σχηματίζουσι γωνίαν, τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας καταλαμβάνει τὸ εὐρωστότερον πτηνόν.

Ἐκ τῶν *δρομέων* ἀποδημητικὰ εἶναι τὰ εἴδη *ὠτὶς ἡ βραδεῖα* (*κ. μισίρκι ἢ ἀγριόγαλλος*) καὶ ἡ *ὠτὶς ὁ τέτραξ* (*κ. χαμωτίδα ἢ ἀγριόγαλλος*). Παρ' ἡμῖν

Digitized by Google

τὰ εἴδη ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς πεδιάδας τῶν Θηβῶν, τῆς Λεβαδείας, τοῦ Σπερχειοῦ, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Εὐβοίᾳ. Μερικὰ πτηνὰ τῶν εἰδῶν τούτων εἶναι καὶ ἐπιδημητικά.

Ἐκ τῶν *κεκρακτῶν* τὸ εἶδος *αἰγοθήλης ὁ εὐρωπαϊκὸς* (*κ. νυκτοπάτης, πλάνος* καὶ *λαγοβυζάστρα*), ἔρχεται ἐκ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην τὸν Ἀπρίλιον καὶ ἀναχωρεῖ τὸν Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον.

Τὸ εἶδος *κύψελος ὁ ἄπους* (*κ. πετροχελίδονο*), ἔρχεται ἐκ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ ἔαρ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφανίζεται κατ' Ἀπρίλιον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀποδημίας των τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐκλέγουσι πρὸς ἀναχώρησιν ἡμέραν εὐδίας καὶ κατὰ σμήνη ἀνέρχονται πετῶντα κυκλικῶς εἰς ἱκανὸν ὕψος. Ἐκεῖθεν ὁλόκληρον τὸ σμῆνος διευθύνεται ἐξαίφνης καὶ ταχύτατα πρὸς τὴν κορυφὴν ὄρους καὶ ἀφοῦ ἐπί τι χρονικὸν διάστημα σταθμεύσωσι, ὡσὰν διὰ νὰ προσανατολισθῶσιν, ἐκκινοῦσι διὰ τὸ μακρινὸν ταξίδιόν των. Οἱ κύψελοι κατ' ἔτος ἐπανέρχονται εἰς τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς μέρη, κυρίως ὀρεινά. Τὸ εἶδος *ἔποψ ὁ γνήσιος (τσαλαπετεινὸς* ἢ *ἀγριοπετεινός)*, ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην κατὰ τὰ μέσα Μαρτίου καὶ ἀναχωρεῖ περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου.

Τὰ ᾠδικὰ πτηνὰ ἢ ψάλται κατὰ μέγα μέρος εἶναι ἀποδημητικά, ἐρχόμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν θερμῶν χωρῶν εἰς Εὐρώπην κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ ἐπιστρέφοντα εἰς αὐτὰς κατὰ τὸ φθινόπωρον. Τοιαῦτα τὰ εἴδη: *σπίζα ἡ ἄγαμος (κ. σπίνος), σπίζα ἡ κανναβοφάγος* ἢ *ἀκανθὶς (κ. καρδερίνα* ἢ *γαρδέλι), σπίζα ἡ πυρρόχρους (κ. πυρρούλας), σπίζα ἡ χλωρὶς (κ. φλῶρος), κορυδαλὸς ὁ ἀγροτικὸς (κ. σιταρήθρα)* ὅστις πολλάκις καὶ διαχειμάζει, *σεισοπυγὶς ἡ λευκὴ* καὶ *σεισοπυγὶς ἡ μελανοκέφαλος (*κοιν. *σουσουράδες* ἢ *κωλοσοῦσες), σεισοπυγὶς ἡ ξανθόχρους (*κοιν. *τσιλιβήθρα), αἰγίθαλος ὁ σπιζίτης (κ. παπαδίτσα), αἰγίθαλος ὁ μελανωπὸς (κ. κλειδωνᾶς)*, καὶ *αἰγίθαλος ὁ κυανοῦς (κ. καλόγηρος)*. Πτηνά τινα τῶν τριῶν τελευταίων εἰδῶν εἶναι καὶ ἐπιδημητικά. Τὸ εἶδος *ἀηδὼν ἡ γνησία (κ. ἀηδόνι)* ἔρχεται κατ' Ἀπρίλιον καὶ ἀπέρχεται τὸν Αὔγουστον εἰς θερμότερα κλίματα, συνήθως δὲ προηγοῦνται κατὰ τὴν ἀποδημίαν τὰ ἄρρενα καὶ ἕπονται τὰ θήλεα. Τὰ πρῶτα ἅμα φθάσουν ἐκλέγουν καὶ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των, ἐὰν τυχὸν ὁ τοῦ προηγουμένου ἔτους δὲν εἶναι κατάλληλος. Κατ' Ἀπρίλιον ἐπίσης ἔρχονται καὶ ἀναχωροῦσι τὸν Αὔγουστον τὰ εἴδη: *ἀκροβάτης ὁ γαλακτώδης (κ. κουφαηδόνι)* καὶ *ἀηδὼν ἡ φοινίκουρος (κ. κοκκινόκωλος* ἢ *σπεντζᾶς)*. Ἀποδημητικὰ εἶναι ἐπίσης τὰ διάφορα εἴδη τῶν *κοτσύφων (κ. κότσυφοι* ἢ *κοτσύφια)*, καὶ τῆς *κίχλης (κ. τσίχλα)* κ.τ.λ. Τὰ εἴδη *ψὰρ ὁ κοινὸς (κ. ψαρόνι* ἢ *μαυροπούλια)* καὶ *κορώνη ὁ καρπολόγος (κ. καρπολόγος)*, ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου καὶ ἀπέρχονται κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου εἰς βορειότερα κλίματα.

Ἐκ τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν κοινότατα ἐπίσης εἶναι ἐν Ἑλλάδι *κίττα ἡ μακρόουρος* (*κ. καρακάξα*), ὁ *πυρροκόραξ ὁ ἄλπειος* (*κ. γαυρόνι*), τὰ διάφορα εἴδη τῶν *ἀετομάχων*, ὁ *μυοθήρας ὁ φαιὸς* (*κ. μυγοχάφτης* ἢ *μόναχος*) κλπ. Τὸ εἶδος *χελιδὼν ἡ ἀγροδίαιτος* ἔρχεται εἰς Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀφρικῆς κατὰ Μάρτιον καὶ ἀναχωρεῖ κατὰ Ὀκτώβριον. Ὅταν τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐπανέλθουν εἰς τὸν τόπον ὃν ἐπεσκέφθησαν καὶ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος χαιρετοῦν δι' ἰδιαζόντων τερετισμάτων αὐτόν. Αἱ χελιδόνες πάντοτε ἀποδημοῦσι κατὰ σμήνη καὶ κατὰ ζεύγη. Ἐὰν κατὰ τύχην ὁ ἄρρην ἔχῃ ἀπωλέσει κατὰ τὴν ἀποδημίαν τὸ θῆλυ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνέρχεται εἰς τοὺς καπνοδόχους τῶν στεγῶν καὶ ὡσεὶ ἀναμένων τὴν ἐπάνοδον τοῦ θήλεως προσκαλεῖ αὐτὴν διὰ χαρακτηριστικῶν φωνῶν· ὅταν φθάσῃ τὸ θῆλυ, ὁδηγεῖ τοῦτο εἰς τὴν παλαιάν των φωλεὰν καὶ τοῦ ἐπιδαψιλεύει πλείστας περιποιήσεις. Τὸ εἶδος *χελιδὼν ἡ ἀστικὴ* ἔρχεται ἐπίσης κατὰ Μάρτιον καὶ ἀποδημεῖ κατὰ Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον.

Οἱ ἰχθύες.— Μέγα ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἐμφανίζουσιν αἱ ἀποδημίαι τῶν ἰχθύων. Ὁ τρόπος τῆς ἀποδημίας των, αἱ ἐποχαὶ καὶ τὰ μέρη εἰς ἃ ἀποδημοῦσι διαφέρουσι κατὰ τὰ διάφορα εἴδη, διότι οἱ ἰχθύες κατὰ τὰς ἀποδημίας των δὲν ἀλλάσσουσι μόνον τόπον διαμονῆς, ἀλλὰ καὶ βιωτικοὺς ὅρους, καθ' ὅσον εἴδη τινὰ ἐκ τῶν ἁλμυρῶν ὑδάτων ἀποδημοῦσιν εἰς γλυκέα καὶ τἀνάπαλιν. Ἕτερα εἴδη ἀποδημοῦσιν ἐκ τῶν ἁλμυρῶν ὑδάτων εἰς ἁλμυρὰ ἐπίσης ὕδατα, ἀλλ' εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς ἐκκινήσεώς των ἀποστάσεις. Ἐκ τῶν ἰχθύων κυρίως εἶναι *ἀποδημητικοὶ* (*κ. ψάρια περαστικά*), τὰ διάφορα εἴδη τῶν *σαλωμιδῶν* (*κ. σολωμοί*), οἱ *ἐγχέλεις* (*κ. χέλια*), οἱ *σκομβρίδαι* (*κ. σκουμπριά, κολοιοὶ*) κτλ., οἱ *λαμπρίδαι* (*κ. λάμπραινες*) καὶ οἱ *κλυπεῖδαι* (*κ. ρέγκες, σαρδέλλες, χαψιὰ*) κτλ. Ἰχθύες τινές, ὅπως π.χ. τὰ διάφορα εἴδη τῶν *ἀττακαίων*, ἐγκαταλείπουσι κατ' ἔτος καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον τὰς θαλάσσας καὶ ἀνέρχονται εἰς μεγάλας ἀποστάσεις εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς μεγάλας ροὰς τῶν ὑδάτων διὰ νὰ ἀναπαραγάγωσι. Οἱ *ἐγχέλεις*, οἵτινες ζῶσιν εἰς γλυκέα ὕδατα, κατὰ τὸ φθινόπωρον κατέρχονται εἰς τὰς θαλάσσας. Οἱ *σκόμβροι* ἐκ μιᾶς θαλάσσης μεταβαίνουσιν εἰς ἑτέραν. Αἱ *λάμπραιναι* ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Μεσογείου ἀνέρχονται κατὰ δεκάδας χιλιάδων τοὺς ποταμούς, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅπου καὶ ἀφθόνως ἁλιεύονται.

Αἱ ἀποδημίαι τῶν ἰχθύων παρετηρήθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει σχετικῶς πρὸς τὰς ἀποδημίας τῶν *θύννων* (*κ. τόννοι, παλαμίδες, τοννίναι*), ὅτι κατὰ πολυπληθεῖς ἀγέλας ἐγκαταλείπουσι τὴν Μεσόγειον καὶ ἀποδημοῦσι εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. Συνήθως τῆς ἀγέλης τῶν θύννων προηγεῖται ὁ *ὀρθαγορίσκος ὁ μόλας* (*κ. κολαοῦζος*), διὰ τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι ὁ ἰχθὺς οὗτος ὁδηγεῖ τοὺς θύννους μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Εὐξείνου, ὅπου καὶ τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ ἐπανέρχεται κατὰ τὸ φθινόπωρον διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ ἐκ νέου. Αἱ ἀποδημίαι τῶν ἰχθύων γίνονται κανονικῶς κατ' ἔτος, διέρχονται δὲ οὗτοι πάντοτε ἐκ τῶν αὐτῶν μερῶν ὁπόθεν καὶ ἄλλοτε διέβησαν. Τοῦτο εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς ἁλιεῖς οἵτινες καιροφυλακτοῦσι καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς εἰς ὡρισμένας ἀκτὰς ἢ μέρη τῆς θαλάσσης, ὅπου καὶ τοὺς ἁλιεύουσιν ἀφθόνως. Εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀποδημίας τῶν ἰχθύων πλείστας ἐξηγήσεις δίδουσιν, ἐκ τῶν ὁποίων πιθανωτέρα εἶναι ὅτι ἀποδημοῦσι διὰ νὰ ἀναπαράγωσιν.

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—(ΚΥΝΗΓ.) Τὰ δύο ἄκρα εἰς ἃ καταφεύγουσι τὰ διὰ τῆς Ἑλλάδος διαβαίνοντα πτηνὰ εἶναι πρὸς Νότον μὲν ἡ Ἀφρικὴ μέχρι τοῦ ἐσχάτου αὐτῆς ἄκρου πρὸς νότον, πρὸς Βορρᾶν δὲ αἱ ἀκραῖαι τῆς Εὐρώπης χῶραι, αἱ μεσημβριναὶ περιοχαὶ τῆς βορειοδυτικῆς Ρωσίας, τὸ μεσημβρινὸν ἥμισυ τῆς Φιννλανδίας, τῆς ἐχούσης ἀπειρίαν ἑλῶν καὶ λιμνῶν, ἡ Ἐσθονία, ἡ Λιβονία καὶ ἡ Κουρλάνδη. Δὶς τοῦ ἔτους διαβαίνουσιν ἐξ Ἑλλάδος τὰ ἀποδημητικὰ πτηνά: 1) ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔαρος καὶ κατὰ τὸ ἔαρ καὶ 2) ὀλίγον πρὸ τοῦ φθινοπώρου καὶ κατ' αὐτό. Οἱ τόποι ἐν οἷς φωλεοποιοῦσι καὶ νεοττοποιοῦσι τὰ ἀποδημητικὰ πτηνά, εἶναι οἱ πρὸς βορρᾶν, εἰς οὓς καταλήγουσι προερχόμενα ἀπὸ νότου, οὗτοι δὲ εἶναι καὶ ἡ πραγματικὴ πατρίς των. Οὔτε πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν φθάνουσι μέχρι τῶν ἀκραίων βορείων σημείων, ὅταν ἐκ νότου ἐκκινῶσιν, οὔτε πάλιν πάντα τὰ ἐκ βορείων μερῶν ἀφορμώμενα ἐξικνοῦνται εἰς τὰ νότια τῆς Ἀφρικῆς μέρη. Σταθμεύουσί τινα τούτων εἰς ἐνδιαμέσους μεταξὺ βορρᾶ καὶ νότου χώρας ἀναλόγως τῆς ἀντοχῆς των εἰς τὴν ἐν αὐταῖς κρατοῦσαν θερμοκρασίαν διὰ νὰ διαχειμάσωσιν ἢ παραθερίσωσι, προσφόρους πρὸς τοῦτο.

Συμβαίνει μάλιστά τινα τούτων νὰ μὴ παρακολουθῶσι τὸ σύνολον τοῦ εἴδους των, ἀλλὰ νὰ παραμένωσιν ἀναλόγως τῆς προελεύσεώς των κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους εἰς βορειοτέρας ἢ νοτιωτέρας χώρας ἐκείνων, εἰς ἃς τὸ σύνολον ἐξικνεῖται. Διὰ τοῦτο ἀπαντᾷ τις καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος *ὄρτυγας* εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, οἵτινες καὶ φωλεοποιοῦσι καὶ νεοττοποιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, ἐνῷ τὰ ὁμοειδῆ πτηνὰ εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἀφρικήν. Εἰς δάση τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θρᾴκης, εἰς τὸν Κίσσαβον καὶ τὸν Παρνασσόν, εἰς τὰ δάση ἐν Ἀττικῇ τῆς Δεκελείας, τῆς Σταμάτας, τοῦ Μπογιατίου καὶ τοῦ Πικερμίου πρὶν ἢ ἀπὸ βορρᾶ κατέλθωσιν αἱ *τρυγόνες* τοῦ θέρους θηρεύονται κατ' Αὔγουστον οἱ νεοσσοὶ τῶν παραμεινασῶν ἐν Ἑλλάδι τρυγόνων, ὥριμοι μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ παχεῖς ὡς οἱ ἐκ βορρᾶ κατὰ τὸ θέρος κατερχόμενοι. Ἐνῷ οἱ *ὄρτυγες* παραχειμάζουσιν ἐν Ἀφρικῇ, ἀνευρίσκονται καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα σποράδην πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὑπολείμματα τῶν ἀπὸ βορρᾶ κατελθόντων ὀρτύγων εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἐντὸς ἀγρῶν χλοηφόρων, εἰς παρυφὰς δασῶν, εἰς πυκνόφυτα πεδινὰ μέρη, εἰς ὄχθας ρυάκων καὶ λιμνῶν, εἰς ἕλη, εἰς ἃ βρύα καὶ βοῦρλα φύονται, δὲν εἶναι ἀσύνηθες ὁ κυνηγὸς ἐκτὸς τῶν πτηνῶν τῆς χειμερινῆς περιόδου νὰ φονεύῃ τοιαῦτα καὶ τῆς θερινῆς, ὡς ὄρτυγας. Καὶ τἀνάπαλιν εἰς ὑψηλὰ καὶ δασώδη μέρη, εἰς χαράδρας βαθυσκίους καὶ δροσεράς, δὲν εἶναί τι ἀσύνηθες καὶ σπάνιον ν' ἀνευρίσκῃ τις κατὰ τὸ θέρος καὶ *κίχλας*, ἰδίως τὰς ἐπονομαζομένας κοινῶς *γερακότσιχλὰς* ἢ *τσάρας* ἢ *κυριαρίνας* καὶ *κοσσύφους* καὶ *ἀγριοπερίστερα* καὶ *φάσσας*. Εἰς ὄρη ὑψηλά, εἰς σπήλαια, εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν νήσων καθ' ὅλον τὸ ἔτος ὑπάρχουσιν ἀγριοπερίστερα, ἐνῷ τὰ ὁμοειδῆ πτηνὰ παραμένουσιν εἰς τὰ ἀκραῖα τῆς Εὐρώπης βόρεια μέρη. Πάντα ταῦτα τὰ πτηνὰ τὰ παραμένοντα ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰς περιόδους, καθ' ἃς τὰ ὁμοειδῆ των εὑρίσκονται εἰς τὸ σύνηθες αὐτῶν καταφύγιον πρὸς βορρᾶν ἢ νότον, εἶναι γνωστὰ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ντόπια τρυγόνια, ντόπια ὀρτύκια, ντόπιες τσίχλες, ντόπια κοτσύφια* κτλ. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὰ πτηνὰ ταῦτα δὲν παρακολουθοῦσι τὰ λοιπὰ ὁμοειδῆ εἰς τὸ μακρὸν πρὸς βορρᾶν ταξίδιον, διαβιοῦντα εἰς νοτιώτερα μέρη, δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ· ἴσως δι' ἔλλειψιν ἀντοχῆς, ἢ ὀκνηρίαν ἢ παραπλάνησιν ἢ ἀπώλειαν τῶν ἰχνῶν τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν πτηνῶν.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰ ἴδια ταῦτα πτηνὰ δὲν φαίνονται νὰ μένωσι καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ἀλλ' ἐν καιρῷ ἀποδημοῦσι καὶ ταῦτα, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι αἴτιόν τι παρημπόδισε νὰ παρακολουθήσωσι τὰ εἴδη των εἰς τὸν τόπον τοῦ ὡρισμένου καταφυγίου των, ἀντικαθιστάμενα ὑπ' ἄλλων κατόπιν. Τοῦτο πιστοῦται ἐκ τοῦ ὅτι πρὸ τῆς διελεύσεως τῶν ὁμοειδῶν πτηνῶν χάνοντα πρὸς καιρὸν ἐκ τοῦ τόπου, ἔνθα σποράδην ἢ πολυπληθῆ πως ὑπῆρχον. Οὕτω πρὸ τοῦ νὰ διέλθωσι τὰ ἐκ βορρᾶ περάματα τῶν ὀρτύγων ἐξ Ἑλλάδος ἢ καὶ κατ' αὐτὰ δὲν ἀνευρίσκει τις εἰς τὴν ἄλλοτε λ. χ. λίμνην τῆς Κωπαΐδος ἐπί τινα καιρὸν οὐδὲ ἴχνος σχεδὸν ὀρτύγων, κατὰ πλήθη ἄλλως ἐκεῖ διαμενόντων κατὰ τὸν χειμῶνα. Ὁμοίως ἐξαφανίζονται αἱ τρυγόνες αἱ φωλεύσασαι καὶ νεοττοποιήσασαι εἰς τὰ προρρηθέντα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐκινήθησαν πρὸς ἀποδημίαν καὶ εἶναι τ' ἀποτελοῦντα τὰ πρῶτα περάματα, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς χώρας ἡμῶν, διερχόμενα προώρως ἐκ τῶν συνήθων τόπων πρὶν ἢ μάλιστα νὰ ἐμφανισθῶσι τὰ κύρια περάματα τῶν ὁμοειδῶν πτηνῶν.

Ἐκ τῶν συχνῶν παρατηρήσεων εἶναι γνωστόν, ὅτι πρὸ τοῦ ἔαρος ἀνέρχονται ὁρμώμενα ἐξ Ἀφρικῆς τὰ πρῶτα περάματα. Προηγοῦνται τ' ἀποδημητικὰ πτηνὰ τῆς χειμερινῆς περιόδου, οἷον οἱ *σκολόπακες*, οἱ *σχοινίκλοι*, οἱ *ψάρες*, αἱ *ἄγριαι περιστεραί*, αἱ *φάτται*, αἱ *ὠτίδες*, αἱ *ἄγριαι χῆνες*, αἱ *ἄγριαι νῆσσαι* κτλ., γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τὰ *'πιστρόφια*, διότι ἐπιστρέφουν εἰς τὰς βορείας πατρίδας των, πρὸς ἃς σπεύδουσιν ἄνευ πυκνῶν σταθμῶν καὶ παρατάσεως διαμονῆς εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ὡς συμβαίνει κατὰ τὴν πρὸς νότον κάθοδόν των, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγοι κυνηγοὶ εἶναι εὐτυχεῖς νὰ ἐπιτύχωσι τοιαῦτα παλινοστοῦντα. Δὲν εἶναι πάντοτε τὰ περάματα ταῦτα ὁρατά, διότι πετῶσιν εἰς μεγάλα ὕψη, οὐδὲ πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν διέρχονται κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν. Ἡ διὰ τῆς Ἑλλάδος τοιαύτη διέλευσις ἄρχεται συνήθως ἀπὸ τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους Ἰανουαρίου, ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ Φεβρουάριον καὶ ἐνίοτε Μάρτιον ἐν μέρει. Τινὰ δὲ εἴδη ὡς αἱ *νῆσσαι* καὶ αἱ *κερκιθαλίδες*, ἐξακολουθοῦσι νὰ διέρχωνται καὶ κατ' Ἀπρίλιον.

Τὰ χειμερινὰ ταῦτα ἀποδημητικὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου ἢ κατὰ Νοέμβριον ἢ καὶ ἐν μέρει κατὰ Δεκέμβριον διῆλθον ἐξ Ἑλλάδος ἀπὸ βορρᾶ προερχόμενα μὲ κατεύθυνσιν εἰς τὴν Ἀφρικήν, δὲν παρέμειναν ἐκεῖ τὰ πλεῖστα πρὸς ἀνάπαυσιν εἰμὴ ἑβδομάδας τινὰς καὶ τίθενται μετὰ τόσον βραχεῖαν διαμονὴν πάλιν εἰς πορείαν πρὸς τὰ βόρεια αὐτῶν καταφύγια. Κατὰ Μάρτιον δὲ ἄρχονται νὰ διέρχωνται διὰ τῆς χώρας ἡμῶν καὶ τὰ λοιπὰ ἀποδημητικὰ πτηνά, τὰ πρωιαίτερον πάντων κατελθόντα εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὰ λεγόμενα τῆς θερινῆς περιόδου. Καὶ πρῶτον ἐμφανίζονται αἱ *χελιδόνες*, μέρος τῶν ὁποίων παραθερίζει ἐν Ἑλλάδι, μετ' αὐτὰς ἀκούεται ὁ *σκὼψ* καὶ αἱ *ἀηδόνες*, εἰς δὲ τὰ σύσκια δάση ἀναφαίνονται οἱ *κόκκυγες* καὶ μετ' αὐτῶν ἢ μετ' αὐτοὺς οἱ *ἔποπες*. Κατ' Ἀπρίλιον ἐκτὸς τούτων ἀναφαίνονται καὶ τὰ πρῶτα περάματα τῶν *τρυγόνων*, εὐρύτερον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ σμήνη κυκλοφοροῦντα ἢ κατὰ τὸ θέρος, οἱ *μελισσουργοί*, οἱ *ὀρτυγομῆτραι* καὶ οἱ *κύγχραμοι*, οἱ *κορακίαι* σποράδην, οἱ *κόνδυλοι*, αἱ *λευκοπυγίδες* καὶ τὰ διάφορα ἄλλα πτηνὰ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὰ θηράματα τῆς θερινῆς κυρίως περιόδου. Ποῦ δὲ καί που διέρχεται μὲ τὰς ἐπιχαρίτους ταλαντεύσεις εἰς τὸν ἀέρα καί τι ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν, *ἀετὸς* ἢ *ἱέραξ* ἢ *κίρκος* ἢ *γέρανος* ἢ *πελαργός*, εἴτε μόνος εἴτε μετ' ἄλλων ὁμοειδῶν, ἀπαρατήρητον παρερχόμενον συνήθως ἀπὸ τὸν κυνηγετικὸν ὀφθαλμόν. Μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν τὰ περάματα ταῦτα γίνονται κατ' ἔτος, κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας οὐχὶ σπανίως καὶ κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας κατὰ σμήνη καὶ μὲ σπουδὴν μεγάλην νὰ φθάσωσιν εἰς τοὺς τόπους τῆς γεννήσεώς των πρὸς βορρᾶν καὶ πήξωσι τὰς φωλεάς των πρὸς διαιώνισιν τοῦ εἴδους των, ἐγκαταλείποντα εἰς τὸν τόπον μας ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθη ὡς μὴ παρακολουθοῦντα τὰ ὁμοειδῆ σμήνη των. Εἶναι δὲ ἐξηκριβωμένον, ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα ὄχι μόνον μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, ὅθεν ἄλλοτε ὡρμήθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς αὐτὰς πολλάκις φωλεάς, ὅσας ἀνευρίσκουσι σῴας, ἢ φωλεοποιοῦσιν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὡς π.χ. αἱ χελιδόνες, οἱ πελαργοὶ κτλ. Δὲν ἀπολείπει ταῦτα ἡ μνήμη ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ τῆς τροφῆς σταθμεύοντα κατὰ τὸ ταξίδιόν των ἐκεῖ ὅπου γνωρίζουσιν ὅτι ὑπάρχει τροφὴ ἢ παρέρχονται, ὅταν ἡ τροφὴ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς τόπους ἐλλείπῃ. Εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν μετανάστευσίν των δὲν ὠθεῖ ταῦτα μόνον ἡ προαίσθησις, ὅτι ὁ χειμὼν ὑποχωρεῖ εἰς τὰς γενετείρας πατρίδας των, ὅτι ἡ τροφή των ἀναπαράγεται ὑπὸ τὸ θάλπος τοῦ ἔαρος, ἀλλὰ καὶ ἡ προφαινομένη προθυμία καὶ ὁρμὴ τοῦ κατανέμεσθαι εἰς ζεύγη πρὸς πῆξιν τῶν φωλεῶν των καὶ πρὸς πολλαπλασιασμὸν τοῦ εἴδους των, ἴσως δὲ ἡ τοιαύτη σπουδὴ προφαινομένη εἰς τινα εἴδη ἀποδημητικῶν πτηνῶν πρωιαίτερον τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν νὰ εἶναι πρὸς τοῖς ἄνω ἀναφερομένοις αἰτίοις καὶ εἷς λόγος νὰ μὴ παρακολουθῶσι κατὰ τὴν ἐαρι-

Digitized by Google

την διέλευσίν των ἐξ Ἑλλάδος τὰ ὁμοειδῆ σμήνη εἰς τὰς βορείας χώρας, ἀλλὰ νὰ σταματῶσι καὶ φωλεύωσιν ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν, ὡς εἶναι αἱ *τρυγόνες*, οἱ *ὄρτυγες*, οἱ *κόκκυγες*, αἱ *κίχλαι*, οἱ *κόσσυφοι*, αἱ *ἄγριαι περιστεραὶ* κτλ. Τὰ ἐαρινὰ περάματα δὲν φαίνονται σταθμεύοντα ἐν Ἑλλάδι εἰς οὓς τόπους κυρίως πολυπληθῆ σταθμεύουσι κατ' Αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον, οὔτε αἱ Σπέτσαι, οὔτε τὰ Κύθηρα, οὔτε ἡ Μάνη, οὔτε τὸ Σούνιον καὶ ἡ Βουλιαγμένη ἐν τῇ Ἀττικῇ, οὔτε αἱ Κυκλάδες νῆσοι παρουσιάζουσι τὰ πλήθη τῶν τρυγόνων καὶ ὀρτύγων, τὰ ὁποῖα παρατηροῦνται κατὰ τὴν ἐκ βορρᾶ τὸ θέρος ἔλευσίν των. Τοὐναντίον εἰς τόπους, εἰς οὓς τὸ θέρος· ὀλίγα μόνον σταθμεύουσι, κατὰ τὴν ἐαρινὴν πορείαν των διέρχονται σμήνη ἀποδημητικῶν πτηνῶν, ὡς π.χ. εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον εἶναι δυνατὰ περάματα τρυγόνων. Τὰ πρὸ τοῦ ἔαρος ἢ καὶ κατ' αὐτὸ ἐκ νότου προερχόμενα καὶ διὰ τῆς χώρας ἡμῶν διερχόμενα περάματα τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν λήγουσι συνήθως μεσοῦντος Μαΐου. Δὲν βλέπει τις πλέον εἰς τὸν ὁρίζοντα διαβαῖνον σμῆνός τι ἀποδημητικῶν εἰμὴ σποράδην που καὶ που καθυστερῆσάν τι ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν χειρῶν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ὑπερηφάνειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐπροίκισε τὸν κατακτητὴν τοῦ ἀέρος.

Μέχρι τῶν μέσων τοῦ Αὐγούστου εἰς τὸν πτερωτὸν μεταναστευτικὸν κόσμον κυριαρχεῖ ἀνάπαυσις ἐν τοῖς βορείοις κρησφυγέτοις του καὶ μέριμνα συζυγικὴ διὰ τὴν πῆξιν τῆς φωλεᾶς των, τὴν ἐπώασιν καὶ διατροφὴν τῶν νεοσσῶν των καὶ πολλαπλασιασμὸν τοῦ εἴδους των. Τὸ βόρειον καταφύγιόν των παρέχει καὶ ἀσφάλειαν καὶ τροφὴν πρὸς τοῦτο. Ὅπου δὲ εἶναι ἀνάγκη, ἐξικνεῖται καὶ ἡ ἀνθρωπίνη προστασία αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ στοργικοῦ αὐτῶν καθήκοντος. Ὅταν δὲ τὸ θέρος προχωρήσῃ καὶ ἔλθῃ ἰδίᾳ ὁ μὴν Αὔγουστος, οἱ νεοσσοί των ηὐξημένοι ἔχουσιν ἀποκτήσει πλέον τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τοὺς γεννήτοράς των καὶ κέκτηνται ἴσην μὲ αὐτοὺς ἐλευθερίαν καὶ εὐκινησίαν, ἡ καιρικὴ κατάστασις ἄρχεται ἀπειλοῦσα μεταβολὴν ἐπὶ τὰ χείρω, ἡ τροφή των τείνει νὰ ἐκλίπῃ· τὸ ἔνστικτόν των ὠθεῖ τότε τὰ ἀποδημητικὰ πτηνὰ εἰς παλινόστησιν εἰς τὰ νότια χειμερινὰ καταφύγιά των. Μὲ ἀντίθετον σειρὰν ἐκείνης μὲ τὴν ὁποίαν ἀνῆλθον πρὸς βορρᾶ, κατέρχονται πρὸς νότον. Κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἄνοδον των πρὸς βορρᾶν προηγήθησαν τὰ χειμερινὰ λεγόμενα πτηνά, οἷον σκολόπακες, ἄγριαι νῆσσαι, ἄγριαι χῆνες κτλ. Κατὰ τὴν κάθοδόν των προηγοῦνται τὰ θερινὰ λεγόμενα, αἱ τρυγόνες, οἱ ὄρτυγες κτλ. Τελευτῶντος τοῦ Αὐγούστου ἢ ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου ἐμφανίζονται ἐν Ἑλλάδι τὰ πρῶτα περάματα ἀπὸ βορρᾶ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς οἱ *ἔποπες* καὶ *κόκκυγες* καὶ *κόνδυλοι*, ἀκολουθοῦσιν αἱ *ὀρτυγομῆτραι* καὶ οἱ *κύγχραμοι*, αἱ *τρυγόνες*, οἱ *μέροπες*, οἱ *κοραχίαι* κτλ. Τελευταῖον οἱ *νεοσσοὶ τῶν τρυγόνων* (*κ. πιτσούνια*) περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου, ὅτε κυρίως ἄρχονται καὶ τὰ περάματα τῶν ὀρτύγων. Πάντα ταῦτα τὰ θερινὰ περάματα ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ βόρειον ἄνεμον ἢ τὰς παραλλαγάς του ΒΑ ἢ ΒΔ καὶ δὴ κατὰ διαλείμματα δίς, τρὶς ἢ καὶ τετράκις ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης. Κύρια μέρη, εἰς ἃ πολυπληθῆ σταθμεύουσι τοιαῦτα περάματα τρυγόνων καὶ ὀρτύγων ἰδίᾳ, εἶναι ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἡ Θάσος, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, Πάρος, Τῆνος, Σῦρος, τὸ Σούνιον, ἡ Βουλιαγμένη, ἡ Βάρη ἐν Ἀττικῇ, τὰ Κανάκια τῆς Σαλαμῖνος, αἱ Σπέτσαι, τὰ Κύθηρα, ἡ Μάνη. Μετὰ νεφελώδη οὐρανὸν ἢ βροχὴν θεωροῦνται ἀναπόφευκτα τὰ περάματα.

Ἀπὸ τῶν μέσων Σεπτεμβρίου λήγουσι κυρίως τὰ περάματα τὰ θερινὰ λεγόμενα, πλὴν τῶν ὀρτύγων, οἱ ὁποῖοι οὐχὶ σπανίως ἐξακολουθοῦσι καὶ κατὰ Ὀκτώβριον νὰ διέρχωνται. Μεσοῦντος Ὀκτωβρίου ἢ τὸ πολὺ τελευτῶντος ἄρχονται τὰ περάματα τῶν χειμερινῶν λεγομένων ἀποδημητικῶν πτηνῶν. Εἰς τὰ δάση, εἰς τοὺς φράκτας, εἰς σχοίνους καὶ πρίνους, εἰς ἐρείπια καὶ σωροὺς λίθων ἐμφανίζεται ὁ πρόδρομος τοῦ χειμῶνος καὶ πρόσκοπος τῶν λοιπῶν χειμερινῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν, ὁ *φοινίκουρος*, ἀναπηδῶν ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον, ἀπὸ λίθου εἰς λίθον καὶ κινῶν πρὸς τὰ ἄνω ἀχαρίτως τὴν οὐράν του. Εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, τῶν ρυάκων, τῶν λιμνῶν καὶ ὅπου συναθροίζονται νερὰ περιίπταται ἄφοβος καὶ ἀτάραχος ἡ *κιτρινόχρους* ἢ *φαιὰ σεισοπυγίς*, ἀδιαλείπτως κινοῦσα τὴν μακρὰν οὐράν της. Ἐπακολουθεῖ ὁ ἑσμὸς τῶν ποικίλων καὶ ἀπειραρίθμων εἰδῶν ἐκ τῶν μικρῶν πτηνῶν. Εἰς τὰς ἀπεξηραμένας ἀκάνθας ἀνευρίσκουσιν αἱ ποικιλόχρωμοι *ἀκανθυλλίδες* σπόρους διὰ νὰ φάγωσιν, ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον πετῶσιν οἱ καλλιχέλαδοι *σπῖνοι* καὶ ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος τῶν μικρῶν πτηνῶν κινεῖται πρὸς μεσημβρίαν, ὅπου αἱ χιόνες καὶ τὸ χειμέρια ψύχη δὲν ἐνοχλοῦσιν αὐτά.

Τὰ πλεῖστα τοῦ πτερωτοῦ κόσμου δὲν γνωρίζουσι τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ μόνον τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος καὶ ἐν μέρει τὸ φθινόπωρον. Ἐπακολουθοῦσιν αἱ *ἄγριαι περιστεραί*, οἱ *πελαργοί*, οἱ *κορυδαλοί*, αἱ *σκολόπακες*, αἱ ὁποῖαι σταθμεύουσιν ἐπὶ βραχὺν χρόνον τοῦ ἡμερονυκτίου εἰς δασώδεις ἐκτάσεις, ἔνθα ἀνευρίσκουσι τροφήν, ἄλλως εἰς πυκνοφύτους ὄχθας ποταμῶν καὶ λιμνῶν καὶ ρυάκων, εἰς βαλτώδεις τόπους. Κατὰ διαλείμματα, ἀραιότερα ἢ πυκνότερα ἀναλόγως τοῦ κρατοῦντος καιροῦ, τὰ περάματα τῶν σκολοπάκων ἐξακολουθοῦσι μέχρι τέλους Νοεμβρίου καὶ ἐνίοτε ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου. Ἐπακολουθοῦσιν ἢ καὶ συγχρονίζονται ἐνίοτε τὰ περάματα τῶν *κιχλῶν*, *κοσσύφων*, *σχοινίκλων*, *κορωνῶν*, *κολοιῶν*, *ψαρῶν*, *φασσῶν*, *ἀγρίων νησσῶν*, *ἀγρίων χηνῶν*, *ὠτίδων* κ.λ.π. Μεσοῦντος ἢ τελευτῶντος Ἰανουαρίου ἀνακόπτονται τὰ ἐκ βορρᾶ περάματα πλὴν ἐλαχίστων εἰδῶν, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦσιν ὡς ἄνω ἐρρήθη καὶ κατὰ Φεβρουάριον καὶ ἐν μέρει Μάρτιον. Τοὐναντίον ἀπὸ τῶν μέσων ἢ τέλους Ἰανουαρίου ἄρχεται πάλιν ἡ ἐκ νότου ἄνοδος πρῶτον τῶν χειμερινῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν καὶ εἶτα τῶν θερινῶν ἀκριβῶς ὡς ἤδη ἀνωτέρω ἔχει ἐκτεθῆ. Ἐπαναλαμβάνεται οὕτω στερεοτύπως κατ' ἔτος καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ κίνησις καὶ πορεία τοῦ πλάνητος τούτου πτερωτοῦ κόσμου. Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

ἀποδημία (ἡ)· ἡ μακρὰν τοῦ οἰκείου δήμου διαμονή, ἡ ἀπουσία ἀπὸ τῆς πατρίδος: «ἀποδημία τοῦ Σόλωνος».

— **ἀποδημίαι ἱεραί.** Ἔγκειται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει μετὰ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τοὺς τόπους ὅπου διεδραματίσθησαν κοσμοϊστορικὰ γεγονότα καὶ ὅπου ἔδρασαν καὶ ἐτάφησαν πρόσωπα προσφιλῆ καὶ ἱερὰ δι' αὐτόν. Ἐκ τοῦ συναισθήματος τούτου προέκυψεν ἡ τάσις ἡ παρατηρουμένη εἰς πάσας τὰς θρησκείας καὶ πάντας τοὺς λαοὺς νὰ θεωροῦν τοιούτους τόπους ὡς ἱεροὺς καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποδημίαν ἱερὸν καθῆκον. Ἡ τάσις αὕτη ἐνισχύθη μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι αἱ ἀποδημίαι αὗται συνεπιφέρουν μείζονα τὴν θείαν χάριν καὶ προστασίαν, ἥτις ἐπιστεύθη ὅτι ἐκδηλοῦται ἐναργέστερον ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἢ ἀλλαχοῦ.

Τοιαῦται ἱεραὶ ἀποδημίαι συνηθίζοντο οὐ μόνον εἰς πάντας τοὺς ἀρχαίους ἐθνικοὺς λαούς, οἵτινες κατὰ τακτὰς ἡμέρας προσήρχοντο εἰς ὡρισμένους τόπους πρὸς τέλεσιν θρησκευτικῶν νομίμων, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐθεώρουν, ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ, ὡς θρησκευτικόν των καθῆκον τὴν ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ ἔτους μετάβασιν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος ἤρχισαν ἱεραὶ ἀποδημίαι εἰς τὴν ἁγίαν γῆν, ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐπισκέψεως τοῦ τόπου ὅπου ἔδρασεν, ἀπέθανε καὶ ἐδοξάσθη ὁ Σωτήρ· κατέστησαν δ' αὗται συνήθεις, ἀφ' ἧς ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψε τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἤγειρε μεγαλοπρεπῆ χριστιανικὰ μνημεῖα εἰς τοὺς ἁγίους τόπους. Τινὲς δὲ τῶν προσκυνητῶν κατέγραφον τὰς ταξιδιωτικάς των ἐντυπώσεις (ἴδ. λ. Ὁδοιπορικόν).

Κατὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν,τὸν Ζ' αἰῶνα, καίτοι ὁ χαλίφης τῶν Ἀράβων Ὀμὰρ Α' ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ δικαίωμα τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων, ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἤρχισαν δειναὶ αἱ καταπιέσεις κατὰ τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν προσκυνητῶν, αἵτινες ἐν τέλει προυκάλεσαν τὸν ΙΑ' αἰῶνα τὰς σταυροφορίας,πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς δεσποτείας.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος προσείλκυον πολλοὺς προσκυνητὰς οἱ τόποι ἄλλων σημαντικῶν γεγονότων τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὡς τὸ ὄρος Σινᾶ, καὶ οἱ τάφοι ἐξεχόντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσώπων καὶ μάλιστα ὁ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν Ρώμῃ, εἰς οὓς ἡ χριστιανικὴ πίστις ἀπέδιδε θαυματουργὸν δύναμιν.

Αἱ ὁμαδικαὶ ἀποδημίαι εἰς ἱεροὺς τόπους, ἐνισχυόμεναι ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι συντελοῦν εἰς σωτηρίαν τῶν προσκυνητῶν, ἤρχισαν ἐνωρὶς νὰ γίνωνται ἀφορμὴ ἠθικῶν παρεκτροπῶν, τοὺς κινδύνους τῶν ὁποίων κατεδείκνυον Ἱεράρχαι καὶ συγγραφεῖς τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου, Γρηγόριος Νύσσης, ἐν τῇ πολυκρότῳ πραγματείᾳ του «περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱεροσόλυμα» (*Migne* Ε Π 46. 1009—1016) καταδεικνύει τοὺς ἠθικοὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἐξετίθεντο οἱ μεταβαίνοντες πρὸς προσκύνησιν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ζητεῖ νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς προσκυνητὰς ἀπὸ τῆς πλάνης ὅτι ἡ μετάβασις εἰς ἁγίους τόπους δίδει εἰς τοὺς μεταβαίνοντας οἱονδήποτε προνόμιον.

Ὁ δὲ ἅγιος Βονιφάτιος ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀπαγορευθοῦν αἱ ἱεραὶ ἀποδημίαι διὰ τὰς γυναῖκας, διότι αὗται συντελοῦν εἰς τὸ νὰ πληροῦν τὰς πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας μὲ πόρνας.

Μεγάλη κατάχρησις τοῦ ἐθίμου τῶν ἱερῶν ἀποδημιῶν ἔλαβε χώραν ἰδίως ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν σταυροφοριῶν, γενομένη ἀφορμὴ καπηλείας τῶν θείων καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἱερωτέρων ἀνθρωπίνων συναισθημάτων, ὡς χαρακτηριστικῶς εἰκονίζει ὁ ἐκ Ροττερδάμης Ἔρασμος, τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς τὰ Colloquia του. Πλεῖστοι τόποι ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ἱεροὶ καὶ θαυματουργοί, ἰδίᾳ πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου· τούτων ἀξιολογώτεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' αἰῶνος χιλιάδες καθολικῶν προσήρχοντο διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν θαυματουργὸν οἰκίαν τῆς Παρθένου Μαρίας ἐν Λορέτῳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγκῶνος τῆς Ἰταλίας, περὶ τῆς ὁποίας ἐπιστεύετο ὅτι μετεφέρθη ἐκ Ναζαρὲτ ἐναερίως δι' ἀγγέλων εἰς Tersato τῆς Δαλματίας τῷ 1291, ἐκεῖθεν εἰς Reccanati τῷ 1294 καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λορέτον τῷ 1295!

Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ ΙΔ' ἰδίως αἰῶνος παμπληθεῖς προσήρχοντο εἰς Ἀκυΐσγρανον τῆς Γερμανίας οἱ προσκυνηταί, ἕκαστον ἕβδομον ἔτος, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὰ φυλαττόμενα ἐν τῇ ἐκεῖ μητροπόλει δῆθεν ἱερὰ κειμήλια καὶ μάλιστα τὸ λινὸν ἐσώρρουχον τῆς Παναγίας, τὰ μάλλινα σπάργανα τοῦ θείου βρέφους, τὸ αἱματωμένον σάβανον τοῦ Κυρίου καὶ τὴν σινδόνα ἐν ᾗ περιετυλίχθη τὸ ἀποκεφαλισθὲν σῶμα τοῦ Προδρόμου.

Ἐν Ἄλλῃ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα προσέτρεχον χιλιάδες πιστῶν κατ' ἔτος διὰ νὰ προσκυνήσουν τὰ ἱερὰ δῆθεν κειμήλια τὰ συλλεγέντα ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μαυρικίου καὶ τῆς Μαρίας Μαγδαληνῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐδεικνύετο μέρος γῆς ἐξ ἀγροῦ ἐν Δαμασκῷ, ἐξ οὗ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, μέρος λειψάνου τοῦ Ἰσαάκ, τεμάχια μάννα καὶ τῆς φλεγομένης βάτου τοῦ Μωϋσέως, γάλα τῆς Παναγίας, δάκτυλος τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, ὁ λίθος δι' οὗ ἐλιθοβολήθη ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, μέρος τοῦ κρανίου τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐν ὅλῳ 8933 τεμάχια καὶ 42 λείψανα τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν δύναμιν νὰ παράσχωσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν 39.245.120 ἐτῶν καὶ 220 ἡμερῶν!

Πλεισταχοῦ ἡ πλεονεξία ἑνουμένη μετὰ τῆς δεισιδαιμονίας ἐφεύρισκε νέους τόπους ἱερῶν ἀποδημιῶν· ἐν τῷ χωρίῳ Wilsnack τοῦ Βρανδεμβούργου ἰσχυρίζετο ὁ ἱερεὺς Cabbutz ὅτι εὗρεν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ κατασιραφέντος ἐκ πυρκαϊᾶς ναοῦ τρία ἄζυμα (hostiae), εἰς τὸ μέσον τῶν ὁποίων παρετήρησε σταγόνας αἵματος· χιλιάδες ἐκ τοῦ καθολικοῦ κόσμου ἤρχοντο νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ συνεισφέρουν εἰς τὸν ἀνεγερθέντα ἐκεῖ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν καὶ τὸ μικρὸν χωρίον κατήντησε ταχέως μεγάλη πόλις· μέχρι τοῦ 1552 ἐξηκολούθει ἡ ἀθρόα προσέλευσις πιστῶν, ὅτε τὰ τρία θαυματουργὰ ἄζυμα ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἱερέως Ellefeld.

Περίφημοι εἶναι καὶ αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς Λούρδην τῆς Γαλλίας ἱεραὶ ἀποδημίαι, ὅπου, κατὰ τὸ 1858, ἐπιστεύθη ὅτι παρουσιάσθη ἐν σπηλαίῳ εἰς 14ετῆ ποιμενίδα ἡ Θεοτόκος, εἰποῦσα «Je suis l'Immaculée Conception» ἤτοι «εἶμαι ἡ ἄσπιλος σύλληψις» καὶ ἀπαιτήσασα τὴν ἵδρυσιν ἐκεῖ ναοῦ· συγχρόνως ἀνεφάνη θαυματουργὸς πηγὴ ἐν τῷ σπηλαίῳ. Ἀθρόοι ἐπίσης προσήρχοντο προσκυνηταὶ ἐν Μαρπίγγῃ πλησίον τοῦ Trier ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἐν τῷ χωρίῳ La Salette ἐν τῷ διαμερίσματι Ysère τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐθρυλλοῦντο ἐμφανίσεις τῆς Θεοτόκου.

Ἀπὸ τοῦ πάπα Βονιφατίου τοῦ Η', κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, καθιερώθη ἀνὰ πᾶν 100ὸν ἔτος καὶ εἶτα ἀνὰ πᾶν 50όν, εἶτα 33ον καὶ τέλος ἀνὰ πᾶν 25ον ἡ τέλεσις τοῦ *ἰουβιλαίου ἔτους*, κληθέντος οὕτω κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔτους τῆς ἀφέσεως (Chena hajobel)· κατὰ τὰ ἰουβιλαῖα πάντες οἱ ἀποδημοῦντες εἰς Ρώμην ἐλάμβανον πλήρη ἄφεσιν ἁμαρτιῶν (indulgentiam plenariam). Κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τούτων ἐξανέστη ζωηρῶς ὁ Προτεσταντισμός, συντελέσας διὰ τῆς πολεμικῆς του εἰς περιστολὴν τοῦ κακοῦ.

Παρ' ἡμῖν ἡ συνήθεια τῶν ἱερῶν ἀποδημιῶν οὐδέποτε ἔλαβε τὴν νοσηρὰν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ. Σήμερον αἱ συνηθέστεραι παρ' ἡμῖν ἱεραὶ ἀποδημίαι εἶναι εἰς τοὺς ἁγίους τόπους τὸ Πάσχα, καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐν Τήνῳ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς Κοιμήσεως. Ὁ Ἀδ. Κοραῆς ἐκηρύχθη παρ' ἡμῖν κατὰ τῶν ἱερῶν ἀποδημιῶν («Διάλογος περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίου φωτός» ἐν τῷ γ' τόμῳ τῶν Ἀτάκτων, Παρίσιοι 1830, σελ. 329—417), λέγων ὅτι ἀδίκως πολλοὶ μεταβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα σπαταλοῦν τὸ χρῆμά των διὰ νὰ λάβουν τὸ «αἰσχρὸν καὶ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χατζῆ» μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ γίνεται τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου φωτός, ἐνῷ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξοδεύσουν τὰ χρήματά των πολὺ ἐπωφελέστερον καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἱεραὶ ἀποδημίαι καθ' ἑαυτάς, ἐφόσον εἶναι ἐκδηλώσεις εὐσεβοῦς συναισθήματος καὶ ἐπιθυμίας ἐπισκέψεως τῆς γῆς ἐκείνης τὴν ὁποίαν καθηγίασεν ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἢ ἄλλων καθηγιασμένων τόπων, οὐδόλως ἀντίκεινται πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, ὡς ἐνόμιζον οἱ κατ' ἀρχὴν ἀποκρούοντες αὐτὰς αἱρετικοί, Εὐνομιανοί, Βιγιλάντιος, Καθαροί, καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Προτεστάνται· τοὐναντίον, ἐντὸς τῶν πρεπόντων ὁρίων, ἀπὸ τινος ἀπόψεως, δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ἐνισχυτικαὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος· δέον ὅμως νὰ τονισθῇ ὅτι οὐδόλως εἶναι καθ' ἑαυτὰς συντελεστικαὶ σωτηρίας ἢ ἀποκτήσεως μείζονος χα-

Digitized by Google

ρίσματος, διότι, ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Λατῖνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Ἱερώνυμος (ἐπιστ. 46 ἐν *Migne* Λατ. Πατρ. τόμ. 22) ὁ οὐρανὸς ἀποκαλύπτεται καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὴν Βρεττανίαν («et de Hierosolymis et de Brittania aequaliter patet aula caelestis»), καὶ ὡς χαρακτηριστικῶς λέγει ὁ Γρηγόριος Νύσσης «εἰ ἦν πλείων ἡ χάρις ἐν τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυμα τόποις οὐκ ἂν ἐπεχωρίαζε τοῖς ἐκεῖ ζῶσιν ἡ ἁμαρτία· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ οἱ ἐνταῦθα πιστεύσαντες μέτοχοι γίνονται τοῦ χαρίσματος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως οὐ κατὰ τὴν ἀποδημίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις» (*Migne* Ἑ. Π. 46, 1024).

Περίφημοι εἶναι καὶ αἱ ἱεραὶ ἀποδημίαι τῶν Ἰνδῶν εἰς *Μπεναρές, Γκάγγα, Σαγκάρ, Γκάγια* κ. ἄ., ὡς καὶ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς *Μέκκαν* καὶ *Μεδίναν.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι καὶ θεολογικαὶ ἐγκυκλοπαιδεῖαι, ἔτι δὲ καὶ μονογραφίαι, ἰδίᾳ : *Marx* Das Wallfahren in der Kath. Kirche hist.-Kritisch dargestellt (Trier 1842).—*Aegidius Mueller* Das heilige Deutschland. Geschichte und Beschreibung saemmtlicher im deutschen Reiche bestehenden Wallfahrts orte, β' ἐκδ. Koeln 1897.

Δ. Σ. Μ.

ἀποδημισμός, ἢ *ἀπουσιασμὸς* (absentéisme-absenteeism). Ἡ συνήθης ἢ διαρκὴς ἀπουσία μεγαλογαιοκτημόνων ἐκ τῆς ἰδιοκτησίας των. Τὸ γεγονὸς τοῦτο προεκάλεσεν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰρλανδίαν (1700—1868), ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας χώρας, Ἰταλίαν, Ρωσίαν, Ρουμανίαν κ.λ.π. ἐκμετάλλευσιν τῶν καλλιεργητῶν ἀπὸ διαμέσους μισθωτάς, ὥστε ἀπὸ στενὸν οἰκονομικὸν πρόβλημα νὰ λάβῃ χαρακτῆρα μεγάλου κοινωνικοῦ ζητήματος. Ἐγεννήθη λοιπὸν φυσική τις ἀντίδρασις *(ἀγροτικαὶ ἐξεγέρσεις)* κατὰ τῆς προϊούσης ἐξαθλιώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἱστορικῶς διαμορφωθεῖσα κατανομὴ τοῦ ἐδάφους ἤρχισε νὰ παρουσιάζῃ φανερὰ μειονεκτήματα. Τοιαῦτα ἦσαν: ἐπικράτησις τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας, ἐξαφάνισις τῆς μέσης, ὑπέρμετρος κατάτμησις τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ὑπερχρέωσις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας καὶ ἀσύμφοροι ὅροι μισθώσεων καὶ ἐργασίας. Παρ' ὅλην λοιπὸν τὴν δυσχέρειαν τοῦ προβλήματος ἐγένοντο ἀπαρχαὶ ἀγροτικῶν μεταρρυθμίσεων *(ἀναγκαστικαὶ ἀπαλλοτριώσεις)*, διότι βάσις ὑγιοῦς πολιτικῆς καταστάσεως ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος μέχρι σήμερον, ἡ ἐπιτυχὴς διανομὴ τῆς ἐδαφικῆς ἰδιοκτησίας. Παρ' ἡμῖν ὁ ἀγροτικὸς νόμος ἐπιτρέπει ὁλοκληρωτικὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν προκειμένου ἀποδημισμοῦ. (Βλ. καὶ λ. ἀγροτικὸν ζήτημα.) Δ. Ε. Κ.

ἀπόδημος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ εὑρισκόμενος ἐν τῇ πατρίδι, ὁ διαμένων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

— «**Ἀπόδημος** *φιλία*». Διάλογος τοῦ Πτωχοπροδρόμου (βλ. λ.).

— **ἀποδήμων** *φόρος.* Ἡ κατὰ τὸ 1896 ἔτος ὑπὸ τὸν Θ. Π. Δεληγιάννην Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος διὰ Β. Διατάγματος τῆς 27 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους ἐκείνου συνέστησεν Ἐπιτροπὴν «πρὸς μελέτην τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀγροτικῶν ζητημάτων», ἥτις καὶ ὑπέβαλε πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργεῖον τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς τῆς 20 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων, προετείνετο ἡ ἐπιβολὴ εἰδικοῦ φόρου, τοῦ κληθέντος *φόρου τῶν ἀποδήμων*, εἰς πάντας, ἄνευ ἐξαιρέσεως, τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγκατεστημένους γαιοκτήμονας, ἀφοῦ μάλιστα τὰ ἐκ τοῦ φόρου τούτου ἔσοδα προωρίζοντο διὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ εἰδικοῦ ταμείου, οὗτινος ἡ σύστασις προετείνετο πρὸς ἐκτέλεσιν ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ ἄλλων σχετικῶν (βλ. καὶ λ. ἀποδημισμός).

Ν. Δ. ΛΕΒΙΔΗΣ

ἀποδημῶ *(—έω)*· εὑρίσκομαι μακρὰν τῆς πατρίδος μου, ταξιδεύω ἢ διαμένω εἰς τὴν ἀλλοδαπήν: «ἀποδημεῖ εἰς Εὐρώπην»· || «ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον» ἀπέθανεν.

ἀπόδιαβα· ἐπίρρ. ἰδιωματ., κατόπιν, ὕστερον: «ἀπόδιαβα τὸ Πάσχα» μετὰ τὸ Πάσχα (ἀπὸ τοῦ *ἀποδιαβάζω*).

ἀποδιαβάζω· τελειώνω τὸ διάβασμα, παύω ἀναγινώσκων· || ἰδιωματ., συνοδεύω τινὰ φεύγοντα, κατευοδώνω (βλ. *διαβάζω*).

ἀποδιαβαίνω· ἰδιωματ., ἀπομακρύνομαι καὶ οὕτως ἐξαφανίζομαι, περνῶ καὶ φεύγω.

ἀποδιάλεγμα (τό)· τὸ ἀπόρριμμα, τὸ σκάρτο, ἐκεῖνο ὅπερ ἐκτοπίζεται, ἀπορρίπτεται κατόπιν ἐκλογῆς.

ἀποδιαλεγούδι (τὸ) καὶ συνήθως πληθ. *ἀποδιαλεγούδια* καὶ *ἀποδιαλεγούρια*· τὰ ὑπολειφθέντα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐκλεκτοτέρων, οἷον ἐπὶ ὀπωρῶν: «ἐπῆραν τὰ καλὰ καὶ ἔμειναν τὰ ἀποδιαλεγούδια».

ἀποδιαλέγω· διαλέγω, ἐκλέγω.

ἀποδιδρασκίνδα *['Αρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω παρ' ἀρχαίοις παιδιά, καθ' ἣν «ὁ μὲν ἐν τῷ μέσῳ καταμύων κάθηται, ἢ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τις λαμβάνει, οἱ δ' ἀποδιδράσκουσι, διαναστάντος δ' ἐπὶ τὴν ἐξερεύνησιν, ἔργον ἐπῆν ἑκάστῳ εἰς τὸν τόπον ἐκείνου φθάσαι» (*Πολυδ.* 9, 117). Ἡ ἀποδιδρασκίνδα διατηρεῖται καὶ παρὰ τῷ σημερινῷ ἑλληνικῷ λαῷ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, «*κρυφτό*», «*κρυφτούλι*», «*κρυφτάκια*», «*χωστὸς*» κττ. Κ. Μ. Κ.

ἀποδιδράσκω· ἀόρ. (ἀρχ.) *ἀπέδραν*, (νεώτ.) *ἀπέδρασα*· δραπετεύω, ἀπομακρύνομαι κρυφίως, χωρὶς νὰ γίνω ἀντιληπτός.

ἀποδίδω (ἀρχ. *ἀποδίδωμι*)· ἀόρ. *ἀπέδωκα* καὶ *ἀπέδωσα*· παθ. *ἀπεδόθην*, παθ. μετοχ. *ἀποδεδομένος*· δίδω ὀπίσω, δίδω τὸ ὀφειλόμενον: «ἀπέδωκεν ἀνταξίαν εὐγνωμοσύνην», «ἀπέδωκεν εἰς τὸν πατέρα τὰ τροφεῖα»· || δίδω ὀπίσω ὅπερ ἔλαβον, ἐπιστρέφω τὸ δάνειον: «ἀποδίδω τὰ χρήματα,—τὸ βιβλίον»· || δίδω, ἀπονέμω: «ἀποδίδω τὴν πρέπουσαν τιμήν,—χαιρετισμόν»· || προσάπτω, κατηγορῶ: «ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ὁ φόνος,—ἡ νίκη,—ἡ ἧττα» κττ.»· || «ἀποδίδω εἰς τὸν ἐργάτην» *[Ναυτ.]*· βλ. ἐργάτης.

ἀποδιοπομπαῖος (ὁ)· συνήθως εἰς τὴν φρ. «ἀποδιοπομπαῖος τράγος», ἐπὶ παντὸς ὅστις ἀποπέμπεται πανταχόθεν ὡς ἀνεπιθύμητος, ὁ περιφρονούμενος καὶ ἀποδιωκόμενος (ἡ λ. ἀντὶ ἀποπομπαῖος (βλ. λ.) κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *ἀποδιοπομποῦμαι)*.

ἀποδιοπομποῦμαι *(—έομαι)*· δι' ἐξιλαστηρίου θυσίας ἀποτρέπω τὰ κακά· || ἀποστρέφομαι, ἀποδοκιμάζω.

ἀποδίπλα καὶ *ἀπόδιπλα*· ἐπιρρ. τοπ., πλαγίως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ἀπέναντι* καὶ πρὸς τὸ *ὄπισθεν:* «ἀποδίπλα κάθεται», «ἔπεσαν ἀποδίπλα καὶ τοὺς ἐτσάκισαν» (πρβλ. καὶ *δίπλα*). Β. Φ.

ἀποδιπλώνω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ξεδιπλώνω.

ἀποδιώκω· διώκω τινά, ἐκδιώκω, ἐκβάλλω, ἐξαναγκάζω τινὰ νὰ φύγῃ: «ἀποδιώκω τοὺς ἐχθρούς, —τοὺς ληστάς».

ἀποδίωξις (ἡ)· ἐκδίωξις, ἀπομάκρυνσις.

ἀποδοκιμάζω· δὲν κρίνω τι δόκιμον, δὲν δέχομαι, ἀπορρίπτω, δὲν ἐγκρίνω: ἀντίθ. *ἐπιδοκιμάζω :* «ἀποδοκιμάζω τὴν πρᾶξιν,—τὴν διαγωγήν,—τὴν συμπεριφορὰν κ. τ. τ.». || ψέγω τινὰ ἐνδεικτικῶς διὰ πράξεις ἢ λόγους του, *γιουχαΐζω:* «τὸ πλῆθος ἀπεδοκίμασε τὸν ῥήτορα».

ἀποδοκιμασία (ἡ)· ἡ διάθεσις τοῦ *ἀποδοκιμάζειν*, ἄρνησις ἀποδοχῆς, ἀπόρριψις, ψόγος (βλ. καὶ ἀποδόκιμος).

ἀποδοκίμασις (ἡ)· ἀποδοκιμασία.

—*[Πολ. Δικ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ διὰ τῆς *περὶ ἀποδοκιμάσεως* ἀγωγῆς προσβολὴ ὡς ἀκύρου δικαστικῆς τινος πράξεως, ἣν ἐνήργησε δικαστικός τις πληρεξούσιος, δι' ἔλλειψιν πληρεξουσιότητος ἢ ὑπέρβασιν αὐτῆς. Ἔλλειψιν πληρεξουσιότητος θεωρητέον οὐχὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πληρεξουσιότητος, τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐκ τοῦ ἄρθρου 92 Πολ. Δικονομίας, καθ' ὃ αἱ πράξεις τοῦ μὴ ἔχοντος πληρεξουσιότητα εἶναι ἄκυροι, ἐξεταζομένης καὶ αὐτεπαγγέλτως τῆς ἐλλείψεως πληρεξουσιότητος, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 95 γενικοῦ πληρεξουσίου ἐπιχείρησιν πράξεως ἀπαιτούσης κατὰ τὸ ἄρθρον 97 εἰδικὴν πληρεξουσιότητα (λ. χ. πληρεξούσιος διωρισμένος ἔν τινι δίκῃ συνεβιβάσθη ἢ παρῃτήθη τῆς δίκης ἄνευ εἰδικῆς πληρεξουσιότητος)· ὑπέρβασιν δὲ νοητέον τὴν ἐπιχείρησιν πράξεως ἥτις εἶχεν ἀφαιρεθῇ αὐτῷ, περιορισθείσης τῆς γενικῆς πληρεξουσιότητος. Ἐναγόμενοι διὰ τῆς ἀγωγῆς ταύτης εἶναι παντὸς εἴδους πληρεξούσιοι δικαστικός, ἀντίκλητος, κλητήρ, συμβολαιογράφος καὶ εἰρηνοδίκης πλειστηριασμὸν ἐνεργῶν, ἐὰν δὲ ἡ προσβαλλομένη πρᾶξις ἀναφέρεται εἰς δίκην τινὰ δέον νὰ ᾖ ἐναγόμενος καὶ ὁ ἀντίδικος. Ἐνάγων διὰ τῆς περὶ ἀποδοκιμάσεώς ἐστιν ἐκεῖνος, δι' ὃν ἐγένετο ἡ ἀποδοκιμαζομένη πρᾶξις. Ἡ ἀγωγὴ αὕτη προϋποθέτει πάντως παρὰ τῷ ἐνάγοντι ἔννομον συμφέρον καὶ θετικὴν πρᾶξιν τοῦ πληρεξουσίου, οὐχὶ δὲ παράλειψιν ἁπλῶς αὐτοῦ· ἡ ἐκ δόλου δ' ἐνέργεια τοῦ πληρεξουσίου ἢ ἀσυγγνώστου ἀμελείας δίδει ἀφορμὴν εἰς ἔγερσιν ἀγωγῆς κακοδικίου κατ' αὐτοῦ. Ἡ περὶ ἀποδοκιμάσεως ἀγωγὴ εἰσάγεται εἰς τὸ δικαστήριον τῆς κατοικίας τοῦ ἀποδοκιμαζομένου πληρεξουσίου ἂν ἡ ἀκυρωτέα πρᾶξις δὲν συνδέεται πρὸς δίκην τινὰ ἐκκρεμῆ ἢ ἐκδικασθεῖσαν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν εἰσάγεται εἰς τὸ δικαστήριον τὸ δικάζον ἢ δικάσαν τὴν κυρίαν δίκην, ἄρα εἰς τὸ ἐφετεῖον ἐὰν ἡ δίκη ἐκκρεμῇ ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὁ πληρεξούσιος ἐναγόμενος διὰ τῆς περὶ ἀποδοκιμάσεως ἀγωγῆς ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶχε πληρεξουσιότητα διὰ τὴν πρᾶξιν ἣν ἐνήργησεν ἢ ὅτι δὲν ἐνήργησε καθ' ὑπέρβασιν τῆς πληρεξουσιότητος, ἀποδεικνύει δὲ τοῦτο προσάγων τὸ ἔγγραφον δι' οὗ ἐδόθη αὐτῷ ἡ πληρεξουσιότης (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 92)· ἐὰν ὁ ἐνάγων ἀμφισβητῇ, δύναται ν' ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον προσάγων ἕτερον πληρεξούσιον ἔγγραφον, ἐπάγων ὅρκον εἰς τὸν πληρεξούσιον ἢ ἐπικαλούμενος ὁμολογίαν αὐτοῦ. Ἡ ἔγερσις τῆς περὶ ἀποδοκιμάσεως ἀγωγῆς πρὸς ἀκύρωσιν πράξεως σχετικῆς πρὸς ἐκκρεμῆ δίκην ἐπιφέρει τὴν διακοπὴν αὐτῆς καὶ πᾶσα πρᾶξις μετὰ τοῦτο γενομένη εἶναι ἄκυρος καὶ μὴ οὖσα μέχρι τῆς ἐπαναλήψεως τῆς δίκης. Ἐὰν ἡ περὶ ἀποδοκιμάσεως ἀγωγὴ ἐγένετο δεκτή, ἀκυροῦται ἡ ἄνευ πληρεξουσιότητος ἢ καθ' ὑπέρβασιν ταύτης ἐνεργηθεῖσα πρᾶξις καὶ τελεσίδικος ἀπόφασις ἂν ἐξεδόθη ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης, καταδικάζεται δὲ ὁ πληρεξούσιος εἰς πειθαρχικὴν ποινὴν ἐὰν εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος ἢ ὑπηρέτης (δικηγόρος, συμβολαιογράφος, εἰρηνοδίκης, κλητήρ). Ἐὰν ἀπορριφθῇ, καταδικάζεται ὁ ἐνάγων εἰς τὰ ἔξοδα καὶ ἀποζημίωσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ* § 221. *Dalloz* Désaveu. *Carre* 1295. *Πολ. Δικ.* 464—466. *Γαλ. Πολ. Δικ.* 352—362.

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποδοκιμαστέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποδοκιμασθῇ, νὰ μὴ γίνῃ ἀποδεκτός.

ἀποδοκιμαστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀποδοκιμάζων, ὁ μὴ κρίνων τινὰ ἄξιον ἀποδοχῆς.—Ἐπίρρ. *ἀποδοκιμαστικῶς:* «ἐψήφισεν ἀποδοκιμαστικῶς».

ἀποδόκιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· παλαιὸς ναυτικὸς ὅρος μὴ χρησιμοποιούμενος πλέον· ὁ ἀδόκιμος, ὁ ἄνευ ἀξίας, ὁ ἀπορρίψιμος, ὁ ἐσφαλμένος: «ξυλεία ἀποδόκιμος», «βολὴ ἀποδόκιμος».

ἀποδοσίδι (τό)· ἰδιωματ., πᾶν ὅ,τι κομίζει τις πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τρίτον τινά, π.χ. μικρὰ δέματα ἢ καλάθια εἴτε ἐδωδίμων εἴτε ἄλλων πραγμάτων ἀποστελλόμενα πρός τινα ὑπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ· τοιαῦτα *ἀποδοσίδια* κομίζουν ἐπὶ ἀμοιβῇ τινι οἱ λεγόμενοι *ταχυδρόμοι.* Β. Φ.

ἀποδόσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποδοθῇ.

ἀπόδοσις (ἡ)· τὸ νὰ ἀποδίδῃ τις, δόσις τοῦ ὀφειλομένου, ἐπιστροφὴ δανείου· || ἐπιστροφὴ πράγματος ἀλλοτρίου ὁπωσδήποτε κατεχομένου: «ἀπόδοσις τῶν κατασχεθέντων,—τῶν κατακρατουμένων κ.τ.τ.»· || «ἀπόδοσις τοῦ χαιρετισμοῦ,—τῆς ὕβρεως κ.τ.τ.»· || «ἡ ἀπόδοσις τῶν φόρων» τὸ εἰσπραττόμενον ἐκ τῶν καταγραφέντων φόρων· || «ἀπόδοσις τῶν ἐλαιῶν,—τῶν σταφυλῶν», τὸ παραγόμενον ἐκ τῆς λειοτριβήσεως ἔλαιον,—ὁ οἶνος. Β. Φ.

—*[Λειτουργ.]* Ἐν τῇ Λειτουργικῇ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας *ἀπόδοσις* ἑορτῆς τινος καλεῖται ἡ κανονικῶς μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἐπανάληψις αὐτῆς. Οἱ πρῶτοι δηλαδὴ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ ὀκταήμερον ἑώρταζον τὰς μεγάλας ἑορτὰς συνεχίζοντες τὰς περὶ ἑορτῶν παραδόσεις τῆς φυλῆς αὐτῶν, καθ' ἃς αἱ μεγάλαι Ἰουδαϊκαὶ ἑορταὶ ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἤγοντο συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (Πρβλ. Λευΐτ. κγ', 36 39 καὶ Ἀριθμ. κθ', 35). Τοιαῦται δὲ μεγάλαι ἑορταὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἦσαν τὸ *Πάσχα* καὶ τὰ *Ἐπιφάνια*, ὧν τὸ μὲν Πάσχα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας συνεχῶς μέχρι τῆς σήμερον πολλαχοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου καθ' ὅλην τὴν διακαινήσιμον ἑβδομάδα ἑορτάζεται, τὸ δὲ Ἐπιφάνια ἢ Θεοφάνια, ὡς πρὸ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ὠνομάζοντο αἱ ἡνωμέναι τότε εἰς μίαν δύο ἑορταὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανίων, ἐπὶ ὀκτὼ καὶ ταῦτα ἡμέρας ἑωρτάζοντο καὶ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν. Κατόπιν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι *Δεσποτικαὶ* καὶ *Θεομητορικαὶ* ἑορταὶ ἐπὶ ὀκτὼ συνεχεῖς ἡμέρας ἑωρτάζοντο τελουμένης καθ' ἑκάστην τῶν ἡμερῶν τούτων ἐν τοῖς ναοῖς λειτουργίας μετ' ἀναγνωσμάτων ἐκ τῆς Π καὶ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ὕμνων σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν ἑορτήν.

Ὅτε δὲ κατόπιν εἰς τὸ ἑορτολόγιον τῆς Ἐκκλησίας εἰσήχθησαν καὶ αἱ τῶν Ἁγίων μνῆμαι καὶ κατὰ τὰς ὀκτὼ ἡμέρας τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν μεγάλων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν ὡρίσθη νὰ ἑορτάζωνται καὶ αἱ μνῆμαι διαφόρων Ἁγίων, τὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς Λειτουργίας ἀναγνώσματα καὶ ᾄσματα ἐκανονίσθησαν μὲν πρὸς τὰς ἑορτὰς ταύτας τῶν Ἁγίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρχαίου ἔθους συνεχιζομένου ψάλλονται καὶ τροπάρια καὶ Κανόνες ὅλοι τῆς Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἑορτῆς ἀναμὶξ μετὰ τῶν τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου. Οὕτω λ.χ. ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 25 Δεκεμβρίου ἀποδίδεται τῇ 31 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ κατὰ τὴν 27 ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ τε πρωτομάρτυρος Στεφάνου καὶ τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ, ἀδελφοῦ τοῦ μελῳδοῦ Θεοφάνους· κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν λοιπὸν τῆς 27 Δεκεμβρίου ψάλλονται μὲν τροπάρια (τὰ καλούμενα στιχηρὰ προσόμοια) τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ τοῦ ὁσίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀπολυτίκια τρία, τοῦ ἁγίου, τοῦ ὁσίου καὶ τῆς ἑορτῆς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Ὄρθρῳ ψάλλονται Κανόνες καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῆς ἑορτῆς καὶ τὰ λοιπὰ τροπάρια (ἐξαποστειλάριον, αἶνοι κ.λ.π.) ὡσαύτως εἰς τοὺς ἁγίους καὶ τὴν

Digitized by Google

ἑορτὴν ἀναφέρονται. Τὸ αὐτὸ δὲ γίνεται καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας ἑορτὰς ἁγίων, αἵτινες συμπίπτει νὰ ἑορτάζωνται ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἑορτῆς.

Καὶ γίνεται μὲν ἡ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς κανονικῶς μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ὡς εἴπομεν, ὡς λ. χ. ἡ Ὕψωσις τοῦ Σταυροῦ 14 — 21 Σεπτεμβρίου, τὰ Χριστούγεννα 25—31 Δεκεμβρίου, τὰ Θεοφάνια 6–14 Ἰανουαρίου, ἡ Μεταμόρφωσις 6 — 13 Αὐγούστου κτλ., ἂν δ' ὅμως πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας τῆς ἀποδόσεως συμπέσῃ ἄλλη τις, μεγάλη καὶ αὕτη ἑορτή, φυσικὰ ἡ ἀπόδοσις θὰ γίνῃ πρὸ τῆς ἑορτῆς ταύτης· οὕτω λ. χ. τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 8ης Σεπτεμβρίου ὤφειλε νὰ ἔχῃ ἀπόδοσιν κατὰ τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνός· ἐπειδὴ δ' ὅμως τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου ἑορτάζεται ἡ μεγάλη ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, κατ' ἀνάγκην ἡ ἀπόδοσις τοῦ γενεθλίου τῆς Θεοτόκου γίνεται τῇ 12ῃ τοῦ μηνὸς καὶ τῇ 13ῃ ἑορτάζονται τὰ προεόρτια τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ. Ὁμοίως συντέμνεται ἡ ἀπόδοσις ἑορτῶν τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου ἀναλόγως ἄλλων ἑορτῶν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Τυπικοῦ.

Κατὰ τὴν ἀπόδοσιν δὲ τῆς ἑορτῆς ἀναγινώσκονται μὲν τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα, ψάλλονται δὲ τὰ αὐτὰ τροπάρια καὶ ἐν γένει τελοῦνται ὅσα καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, πλὴν μόνον ὅτι κατὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐν μὲν τῷ Ἑσπερινῷ παραλείπονται τὰ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ἀναγνώσματα τῆς ἑορτῆς, ἐν τῷ Ὄρθρῳ παραλείπεται τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ Πολυέλεος καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ ἀναγινώσκονται συνήθως Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας καὶ ὄχι τῆς ἑορτῆς. Ἐὰν δὲ ἡ ἀπόδοσις συμπέσῃ Κυριακῇ, κατά τε τὸν Ἑσπερινὸν καὶ τὸν Ὄρθρον ψάλλονται καὶ ἀναστάσιμα τροπάρια ἐκ τῆς Ὀκτωήχου ἐκτὸς τῶν τῆς ἑορτῆς. Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— *[Μουσ.]* Καλεῖται *ἀπόδοσις* ἡ ἑρμηνεία μουσικοῦ τινος κειμένου συμφώνως πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτου· τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν διαίσθησιν τοῦ ἐκτελεστοῦ. Λ.

— **ἀπόδοσις** *κλαπέντων*· βλ. κλοπή.

— **ἀπόδοσις** *προικός*· βλ. προίξ.

— **ἀποδόσεως** *βαθμὸς [Μηχανολ.]* Διαθέτοντες ἔν τινι χρόνῳ ποσόν τι ἐνεργείας πρὸς ὡρισμένον σκοπόν, ὑφιστάμεθα σχεδὸν πάντοτε διαφυγὰς ἐνεργείας καὶ ἀπωλείας ὀφειλομένας εἰς συμπαρομαρτούσας ἀνεπιθυμήτους μεταβολάς, οὕτως ὥστε τὸ ὠφέλιμον ἔργον ἢ ἐν γένει τὸ ποσὸν τῆς ἐνεργείας ὅπερ ἀπολαμβάνομεν ὑπὸ τὴν ἐπιθυμητὴν μορφὴν εἶναι μικρότερον τοῦ ποσοῦ ὅπερ διεθέσαμεν. Ὁ λόγος τῆς ὠφελίμου ποσότητος ἐνεργείας πρὸς τὴν πρὸς τοῦτο διατεθεῖσαν ἐνέργειαν καλεῖται *βαθμὸς ἀποδόσεως* καὶ εἶναι πάντοτε μικρότερος τῆς μονάδος. Ἡ διατύπωσις τοῦ βαθμοῦ τούτου ἀποδόσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἑκάστοτε παρακολουθούμενον σκοπόν, τὰς μορφὰς τῆς ἐνεργείας περὶ ὧν πρόκειται, ὡς καὶ ἀπὸ ἄλλας εἰδικὰς συνθήκας (βλ. ὑδροκινητῆρες, θερμοκινητῆρες, δυναμομηχαναί, ψυκτικαὶ μηχαναί, ἀντλίαι κτλ.).

Ἀντιστοίχως πρὸς τὰ εἴδη τῶν διαφόρων ἀπωλειῶν αἵτινες λαμβάνουν χώραν κατά τινα μετατροπὴν ἐνεργείας διὰ μηχανῆς ἀναλύομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν βαθμὸν ἀποδόσεως εἰς παράγοντας, ὧν ἕκαστος λαμβάνει ἴδιον ὄνομα πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ὁλικοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως καὶ πρὸς ποσοτικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀντιστοίχου εἴδους τῆς ἀπωλείας ἢ καὶ ὁμάδος ὁμοειδῶν τοιούτων.

Εἰς μεμονωμένας περιπτώσεις καὶ κατ' ἐπέκτασιν χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὅρον *βαθμὸς ἀποδόσεως* ἢ καὶ ἁπλῶς τὴν λέξιν *ἀπόδοσις*, καίτοι τότε δὲν πρόκειται κυριολεκτικῶς περὶ μετατροπῆς ἐνεργείας, πχ. *ὀγκομετρικὸς βαθμὸς ἀποδόσεως ἀντλίας, ἀπόδοσις κοπτικοῦ μηχανήματος*, κτλ. Α. Μ.

ἀποδοτέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποδοθῇ· || τὸ οὐδ. *ἀποδοτέον* ἀποτελεῖ ἀπρόσωπον διάθεσιν· πρέπει νὰ ἀποδοθῇ: «τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν ἰσχυράν του κρᾶσιν».

ἀποδότης (ὁ)· ὁ ἀποδίδων τὸ ὀφειλόμενον· || Ἰδιωματ. (ἐν Μάνῃ), ὁ βοηθὸς τῶν κτιστῶν, ὁ πηλοφόρος, ἄλλως ἀπουργός· || Ἰδιωματ. (ἐν Κυθήρ. Σάμ. κ.ἀ.), καθόλου μὲν ὁ ὁδηγός, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῳρεύς, κοιν. *πιλότος*: «τοῦ 'καμε τὸν ποδότη», «δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ ποδότη» (ἐκ τοῦ *ἀποδότης* τούτου ὑποτίθεται ὅτι προέκυψε τὸ κοινὸν *πιλότος*· βλ. Λεξ. Ἀρχ. 2,123 κ.ἑ.). Β. Φ.

— **ἀποδότης** *[Γεωργ.]*. Ἐργαλεῖον σιδηροῦν ἐν σχήματι περόνης μὲ δύο ἢ τρεῖς ὀδόντας κυρτοὺς καὶ μακρούς, μὲ στειλεὸν ξύλινον μακρόν. Πολλάκις καὶ ἡ περόνη εἶναι ξυλίνη ἀποτελοῦσα συνέχειαν τοῦ ξυλίνου στειλεοῦ. Χρησιμεύει διὰ νὰ συλλαμβάνωνται τὰ δέματα τῶν σιτηρῶν καὶ ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων καὶ νὰ ῥίπτωνται εἰς θέσεις ὑψηλὰ κειμένας, ὡς κατὰ τὴν φόρτωσιν τῶν δεματίων ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν μεταφορᾶς, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὸ ῥίψιμον αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς. Σ. Α. Π.

Ἀποδότης.

Ἀποδοτίας *(τέως δῆμος)*. Εἷς τῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀποτελούντων τὴν ἐπαρχίαν Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας δήμων, ἔχων ἕδραν χειμερινὴν μὲν τὴν Βετόλισταν (νῦν Ρωμιὰν) καὶ θερινὴν τὴν Μεγάλην Λομποτινά. Ἡ περιφέρεια αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νῦν κοινοτήτων Ἀνδροβίστας, Ἀσπριᾶς, Βετοψίστας, Γρανίτσης, Δέλγας, Ἐλέτσου, Καστρίου (τέως Κοζίτσας), Καταφυγίου (τέως Ἀμόρανης), Κοκκινοχωρίου (τέως Νίσβαρης), Λιμνίτσας, Μεγάλης Λομποτινᾶς, Μικρᾶς Λομποτινᾶς, Πόδου καὶ Ρωμιᾶς (τέως Βετολίστας). Δ. Ε. Μ.

ἀποδοτικός, *—ή, —όν*· παραγωγικός.

ἀποδουλίζω· ἰδιωματ. ἐν Πόντ., παύω νὰ δουλεύω, τελειώνω τὴν ἐργασίαν μου: «ἐβράδυνε καὶ ἀκόμη δὲν ἀποδουλίσαμε».

ἀπόδουλος (ὁ)· ὁ ἀπὸ δούλου ἐλεύθερος γενόμενος, ὁ ἀπελεύθερος.

Ἀποδούλου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραφυάδος τοῦ ὄρους Ἴδης εἰς ὑψομ. 400 μ. περίπου. Ἔχει κλῖμα μᾶλλον ξηρὸν καὶ ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγαίων ὑδάτων.

Ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου ἀποδίδεται εἰς τὸ γεγονὸς τῆς τυχὸν κτίσεώς της παρ' ἀτόμου *ἀποδούλου*, δηλαδὴ ἀπελευθερωθέντος δούλου ἢ αἰχμαλώτου. Ἡ κτίσις δὲ αὐτοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, σημειουμένων ἰχνῶν τῆς ἐνετικῆς διαβάσεως. Κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ὑπέστη ζημίας ἀπὸ τὰς τουρκικὰς εἰσβολάς, τῷ 1867 μάλιστα ἐγένετο ἐντὸς αὐτοῦ καὶ μάχη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἀνὰ τρεῖς ἐκ τῶν ἀντιπάλων. Νοτίως τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 ὥρ. καὶ 10' ἐπὶ λοφίσκου σῴζεται παλαιὸν τουρκικὸν ὀχύρωμα, *Καστρὶ* σήμερον καλούμενον, ἀνατολικῶς δὲ τούτου ὑπάρχει ἡ θέσις *Ἑπτὰ πόροι*, εἰς ἣν συναντῶνται ἑπτὰ ὁδοί· εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπανειλημμένως ἀψιμαχίαι καὶ τουρκικαὶ ἐνέδραι, φονευθέντων οὐκ ὀλίγων. Βορείως τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 10' ὑπάρχει ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐφ' οὗ σῴζονται ὡραῖαι τοιχογραφίαι, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἱστορικὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή, ἥτις ἀπεκολλήθη καὶ φυλάσσεται εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ρεθύμνου.

Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 417 κατοίκους, τὸ χωρίον δὲ 397. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ρίζικα* καὶ *Ξάτα*, ἀπέχοντες ὁ μὲν ἐπὶ ὥραν, ὁ δὲ ἐπὶ $1^1/_2$ ἀπὸ τῆς ἕδρας. Μόνιμον πληθυσμὸν ἀμφότερα ἔχουσιν ἀνὰ 10 περίπου κατοίκους, κατοικοῦνται ὅμως ὑπὸ περισσοτέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καλλιεργείας καὶ συγκομιδῆς. Δικαστικῶς ἡ κοινότης ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Νέου Ἀμαρίου καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Ρεθύμνης, ἔχει ἀστυνομικὸν Σταθμόν, ὑπαγόμενον εἰς τὴν Ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς Ἀμαρίου, τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ τριτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον.

Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ἐκ τῶν δημητριακῶν ὁ σῖτος, ἡ κριθὴ καὶ ἡ βρόμη, ἐκ τῶν ὀσπρίων οἱ κύαμοι, ἡ φάβα καὶ ἡ φακή, ἐπίσης δὲ ἔλαιον, οἶνος καὶ γεώμηλα. Καρποὺς παράγει κυρίως ἄπια καὶ πολλὰ ἀμύγδαλα. Ἔχει κτηνοτροφίαν αἰγοπροβάτων καὶ πουλερικῶν, καὶ ἡ μελισσοκομία δὲ ἔχει ἀρκετὴν διάδοσιν. Δασικῶν ἐκτάσεων ἡ κοινότης δὲν στερεῖται, καθ' ὅσον ἡ θαμνώδης βλάστησις ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς καταλαμβάνει περὶ τὰς 3.000 στρέμματα κατὰ μεμονωμένα τμήματα, ἰδίως δὲ φύονται ἄγριαι ξυλοκερατέαι καὶ σχοῖνοι. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προϊόντων ἐξαγωγὴ ἐνεργεῖται κυρίως χαρουπίων (100.000 ὀκ.), ἐλαίου (200.000 ὀκ.), ἐνίοτε σιτηρῶν (ἕως 20.000 ὀκ) κλπ., ἔτι δὲ καὶ ἐλαιοπυρήνων, καυσοξύλων κλπ. ὁλικῆς ἐτησίας ἀξίας 3.500.000 δρχ. περίπου. Διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ἐλαίου λειτουργοῦσι 6 ἐλαιοτριβεῖα σιδηρᾶ

Τὸ Ἀποδούλου μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Ρεθύμνης συνδέεται διὰ βατῆς ἡμιονικῆς ὁδοῦ (10 ὥρ.), ἤδη κατασκευαζομένης ἁμαξιτῆς τοιαύτης. Μετὰ τοῦ Ἡρακλείου συνδέεται ἐπίσης δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ (12 ὥρ.), ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ $2^1/_2$ ὥρας ἀπέχοντος ἀπὸ τοῦ χωρίου ὅρμου *Κόκκινος Πύργος* συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς τοιαύτης. Αἱ ἐμπορικαὶ ὅμως συναλλαγαὶ ἐνεργοῦνται καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω πόλεων καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ 2 ὥρ. ἀπέχοντος ὁρμίσκου *Ἁγ. Γαλήνη* νεύοντος πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Ἀξία λόγου εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ χωρίου σῳζομένη οἰκία, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κονάκι*, ἀνεγερθεῖσα τῷ 1846 παρὰ τοῦ λόρδου Τζῶν Χαίην. Οὗτος ἐνυμφεύθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Κρῆσσαν τῆς οἰκογενείας Σταύρου Ψαρουδάκη, πωληθεῖσαν εἰς τὸν πατέρα του ὡς δούλην παρὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες τὴν εἶχον ἀπαγάγει εἰς ἡλικίαν 5 ἐτῶν κατὰ τὸ παιδομάζωμα τὸ ἐνεργηθὲν τῷ 1812. Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ—Γ. Α. ΤΡΟΥΛΛΙΝΟΣ

ἀποδοχαί· βλ. ἀποδοχή.

ἀποδοχεὺς (ὁ)· ὁ ἀποδεχόμενος, ἀποδέκτης.

ἀποδοχὴ (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ ἀποδέχεσθαι, παραδοχή· || ἔγκρισις, συγκατάθεσις: «ἀποδοχὴ τῶν γενομένων προτάσεων»· || παραδοχὴ ὡρισμένης ὑποχρεώσεως.

Εἰς τὸν πληθ. *ἀποδοχαί*, τὸ σύνολον τῶν εἰς μισθόν, ἐπίδομα καὶ ἐπιμίσθιον τακτικῶν ἀπολαυῶν τῶν ὑπαλλήλων, εἴτε δημοσίων (πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν), εἴτε ἰδιωτικῶν.

— **ἀποδοχὴ** *κληροδοσίας, — κληρονομίας [Νομ.]*· βλ. κληροδοσία, κληρονομία.

— **ἀποδοχὴ** *συναλλαγματικῆς, —γραμματίου*· βλ. συναλλαγματική, γραμμάτιον.

ἀπόδρασις (ἡ)· δραπέτευσις, κρυφία ἢ βιαία φυγή: «ἀπόδρασις τῶν συλληφθέντων, — τῶν αἰχμαλώτων, — τῶν καταδίκων».

— *[Ποιν. Νόμ.]* Κατὰ τὸν Ποιν. Νόμον (ἄρθρ. 185), τιμωρεῖται ἡ ἀπόδρασις ἢ ἡ προσπάθεια πρὸς ἀπόδρασιν τοῦ φυλακισμένου ὅταν τελῆται διὰ βίας, ἀσκουμένης εἴτε κατὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν φρούρησιν, εἴτε κατὰ τῶν συμπεφυλακισμένων αὐτῷ, ἅτε τοῦ ἄρθρ. 185 γενικῶς («διὰ βίας») ἐκφραζομένου καὶ μὴ ἀπαιτοῦντος, ὡς τὸ ἄρθρ. 181 τὸ προβλέπον τὴν ὑπὸ τρίτων ἐλευθέρωσιν (βλ. λ.), ἵνα ἡ βία ἐπάγηται ἀποκλειστικῶς κατὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν ἐπαγρύπνησιν ἢ φύλαξιν τοῦ φυλακισμένου. Ὡς τοιοῦτος θεωρεῖται ὅ τε κατάδικος καὶ ὁ ὑπόδικος, ἀλλὰ καὶ ὁ ὁπωσδήποτε κρατούμενος καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἀρχῆς διατελῶν, ἔτι δὲ καὶ ὁ διὰ χρέη προσωποκρατούμενος (νόμος ΑΣΝΓ' τοῦ 1885 καὶ νόμος 3090 τοῦ 1924)· δι' ὃ εἶναι ἀδιάφορον πόθεν ἀπέδρα ὁ φυλακισμένος, ἂν δηλαδὴ ἀπέδρα ἐκ τῆς φυλακῆς, ἐκ τοῦ κρατητηρίου, ἐκ τοῦ νοσοκομείου, ἐν ᾧ τυχὸν ἐνοσηλεύετο, ἤ, καθ' ὃν χρόνον μετήγετο ἀπὸ μιᾶς φυλακῆς εἰς ἄλλην, ἐκ τῶν χειρῶν τῶν συνοδευόντων αὐτόν. Ἡ βία δύναται νὰ εἶναι οὐ μόνον φυσική, ἐπενεργοῦσα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ βιαζομένου καὶ τείνουσα εἰς κατανίκησιν τῆς παρ' αὐτοῦ προβαλλομένης ἀντιστάσεως, ἀλλὰ καὶ ψυχολογική, συνισταμένη τουτέστιν εἰς ἀπειλὰς ἐπικειμένου κακοῦ. Ἡ οὕτω γινομένη ἀπόδρασις τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον ἓξ μηνῶν· μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τιμωρεῖται καὶ ἡ ἀπόπειρα αὐτῆς, κατὰ τὸ ῥητὸν γράμμα τοῦ ἄρθρ. 185, τιμωροῦντος ἐξ ἴσου τὸν διὰ βίας κατορθοῦντα ὡς καὶ *τὸν προσπαθοῦντα* νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐλευθέρωσίν του. Διὰ δὲ τοῦ ἄρθρ. 9 τοῦ νόμου 3090 τῆς 12 Ἰουλίου 1924 «περὶ συμπληρώσεως τοῦ νόμου 2231 (1920) περὶ φυλακῶν κλπ.» ἐκηρύχθη ἀξιόποινος καὶ ἡ πρὸ τούτου ἀτιμώρητος οὖσα ἀπόδρασις ἢ ἀπόπειρα ἀποδράσεως οἱουδήποτε κρατουμένου *ἄνευ βίας* γινομένη· κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην, ἡ μὲν τετελεσμένη ἀπόδρασις τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι 14 μηνῶν, ἡ δ' ἀπόπειρα αὐτῆς διὰ φυλακίσεως μέχρι 10 μηνῶν· ἂν κατὰ τὴν τοιαύτην ἀπόπειραν ἔλαβον χώραν καταστροφαὶ εἰς τμήματα τῆς φυλακῆς, τοῦτο ἀποτελεῖ ἐπιβαρυντικὴν περίπτωσιν.

Ἡ συνέργεια εἰς μὲν τὴν διὰ βίας ἀπόδρασιν τιμωρεῖται κατὰ τὰς γενικὰς περὶ συνεργείας διατάξεις, εἰς δὲ τὴν ἄνευ βίας τελουμένην ὁ νόμος 3090 (ἄρθρ. 10) διακρίνει τὴν συνέργειαν, τὴν πραττομένην ὑπὸ δημοσίων ὑπαλλήλων ὀργάνων τεταγμένων εἰς τὴν φρούρησιν τῶν φυλακῶν ἢ τῶν καταδίκων, ἅτινα τιμωρεῖ αὐστηρότερον καὶ τοῦ αὐτουργοῦ, δηλαδὴ τοῦ δραπετεύοντος, διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν, καὶ εἰς τὴν πραττομένην ὑπὸ ἁπλῶν ἰδιωτῶν, καθ' ὧν ἀπειλεῖ φυλάκισιν μέχρις ἑνὸς ἔτους. Ἂν ἡ συνέργεια περιωρίσθῃ εἰς χορήγησιν τῷ φυλακισμένῳ ὅπλων ἢ ἄλλων πρὸς ἀπόδρασίν του προσφόρων ἐργαλείων, τότε, κατὰ τὸ εἰδικῶς τὴν τοιαύτην συνέργειαν προβλέπον ἄρθρ. 186 Ποιν. Νόμου, ἐπιβάλλεται εἰς τὸν οὕτω συνεργήσαντα φυλάκισις ἑνὸς μέχρις ἓξ μηνῶν.

Ἡ εἰς τὸν ἀποδράντα ἐπιβαλλομένη κατὰ τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ποινὴ ἐκτίνεται μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ποινῆς, δι' ἣν οὗτος ἐκρατεῖτο ὡς κατάδικος, ἢ ἐὰν ἦτο ὑπόδικος, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς διὰ τὴν πρᾶξιν, ἐφ' ᾗ ἐκρατεῖτο, ἐπιβληθησομένης ποινῆς ἢ μετὰ τὴν τυχὸν ἀπὸ τῆς πράξεως ταύτης ἀπαλλαγήν του, μὴ χωρούσης δηλαδὴ οὔτε συγχωνεύσεως οὔτε συνεκτίσεως τῶν ποινῶν. Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποδρέπω· βλ. δρέπω.

ἀποδρώνω· παύω νὰ εἶμαι ἱδρωμένος, ξεδρώνω.

ἀποδύρομαι· ὀδύρομαι πολύ, θρηνῶ.

ἀπόδυσις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ ἀποδύεσθαι, τὸ γδύσιμο· || μετφ. «ἀπόδυσις εἰς τὸν ἀγῶνα», εἴσοδος εἰς τὸν ἀγῶνα (βλ. ἀποδύω).

Digitized by Google

ἀποδυσπέτησις (ἡ)· παραίτησις ἀπό τινος ἕνεκα ἀνυπομονησίας ἢ καμάτου, ἀπελπισμός.

ἀποδυσπετῶ *(—έω)*· παραιτοῦμαι ἀξιώσεώς τινος, ἐγκαταλείπω προσπάθειάν τινα ἕνεκα ἀνυπομονησίας, δυσανασχετήσεως ἢ καμάτου· ἀπελπίζομαι.

ἀποδυτήριον (τό)· τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἐκδύεταί τις. 1) Τόπος ἐν τῷ λουτρῶνι, ἐν ᾧ ἐκδύονται οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν. 2) Μέρος τοῦ ἀρχαίου γυμνασίου, εὑρισκόμενον κατὰ τὴν διπλῆν στοάν, τὴν πρὸς νότον τετραμμένην, ἴσως τὸ αὐτὸ δῶμα, ὅπερ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἐλέγετο *κωρυκεῖον*· τούτῳ συνεχὲς ἦτο τὸ κονιστήριον. Ἀποδυτήρια σήμερον ἔχουσι καὶ τὰ γυμναστήρια, τὰ εὐρυχώρια καὶ τὰ στάδια. Τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον ἔχει τὰ ἀποδυτήρια αὐτοῦ πρὸς τὸ βάθος καὶ ἀριστερᾷ τῷ ἀτενίζοντι τὴν σφενδόνην. Σ. Γ. Σ.

— *[Θρησκ.]* ***Ἀποδυτήριον*** ἢ ***ἀπόδυτον*** ἐκαλεῖτο τὸ μέρος τοῦ Βαπτιστηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ βαπτιζόμενοι ἀπέθετον τὰ ἐνδύματά των ἐξ οὗ καὶ «ἀπόδυτον τοῦ μεγάλου βαπτιστηρίου» καλεῖται ἐν τῷ Βησσαριωτικῷ Εὐχολογίῳ. Ὡς ἀποδυτήριον ὅμως καθημερινῆς χρήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ κληρικοὶ ἐξεδύοντο τὰ ἐξωτερικά των ἐνδύματα προκειμένου νὰ περιβληθῶσι τὴν λειτουργικὴν στολήν των, ἐχρησίμευε τὸ λεγόμενον *διακονικὸν* ἢ *σκευοφυλάκιον*. Ἐκ τούτου ἐπωνομάσθη τὸ διακονικὸν καὶ *μουτατώριον* ἢ *μιτατώριον*, λέξις ἀμφισβητουμένης μὲν ἐτυμολογίας, ἀλλὰ πιθανώτατα ἐκ τῆς λατινικῆς mutatorium προελθοῦσα.

[Εὐχολόγιον *Goar* ἐκδ. 1730 σελ. 291—292.] Π Ν.Τ.

ἀπόδυτρον (τό)· τὸ ἀποδυτήριον *(Νικ. Χων.* χρ 5 σ 97).

ἀποδύω (ἀόρ. *ἀπέδυσα)*· ἐκδύω, ξεντύνω· || συνήθ. ***ἀποδύομαι*** (ἀόρ. *ἀπεδύθην)*· ἐκδύομαι, βγάζω τὸ φόρεμά μου, κοιν. *ξεντύνομαι* || μεταφ. ἀποβάλλω ἀπ' ἐμαυτοῦ, «ἀποδύομαι πᾶσαν εὐθύνην», παύω νὰ εἶμαι ὑπεύθυνος· «ἀποδύομαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον», ἀπαρνοῦμαι, ἀποβάλλω τὰς μέχρι τοῦδε κακὰς συνηθείας μου καὶ ἐγκαινίζω νέας χρηστάς· || «ἀποδύομαι εἰς τὸν ἀγῶνα», εἰσέρχομαι εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀναλαμβάνω τὸν ἀγῶνα (ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῆς παλαίστρας ὅπου ἀποδυθέντες ἀγωνίζονται). Β. Φ.

Ἀποδωτία *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀποδοτία.

Ἀποδωτοί (οἱ). Φυλὴ αἰτωλικὴ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ σημερινοῦ ποταμοῦ Δάφνου οἰκοῦσα, ἤτοι ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Δωρίδος καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Ναυπακτίας. Ἀναφέρεται παρὰ Θουκυδίδῃ (βιβλ. III Κεφ. 94.5 καὶ 100.1), ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης ἐπεχείρησε τὴν πρὸς καθυπόταξιν τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τὸ 6ον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔτος ἐκστρατείαν ἀπὸ τῆς Ναυπάκτου: «Ἐπιχειρεῖν δὲ ἐκέλευον πρῶτον μὲν Ἀποδωτοῖς, ἔπειτα δὲ Ὀφιονεῦσι καὶ μετὰ τούτους Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσίν, ὡς λέγονται». Καὶ ὅτε (βιβλ. III Κεφ. 100. 1) τὸ θέρος τοῦ 426 οἱ Αἰτωλοὶ ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Κόρινθον καὶ Λακεδαίμονα, μεταξὺ τῶν ἀποσταλέντων ἦτο καὶ Τίσανδρος ὁ Ἀποδωτός. Δ. Ν. Λ.

ἀπόζαλο (τό)· τὸ ἴχνος τοῦ ποδός, ἄλλως *ζάλο*· || ὁ δοῦπος ὁ ἐκ τοῦ βηματισμοῦ: «ἀκούω τὰ ἀπόζαλά του».

ἀπόζεμα (τό)· τὸ ἀφέψημα.

— *[Φαρμ.]* Ἡ Γαλλικὴ Φαρμακοποιΐα ὀνομάζει *ἀποζέματα* ὑγρὰ φαρμακοτεχνικὰ σκευάσματα ἐξ ὑπογυίου σκευαζόμενα, ἅτινα ἀντιθέτως πρὸς τὰς πτισάνας εἶναι περιεκτικώτερα εἰς δραστικὰς οὐσίας, ἕνεκα δὲ τούτου δὲν χρησιμοποιοῦνται ὡς σύνηθες τοῦ ἀσθενοῦς ποτόν. Σκευάζονται μεθ' ὕδατος δι' ἐμβροχῆς, ἀφεψήσεως, ἐγχύσεως πρὸς ἀπόληψιν μιᾶς ἢ πλειόνων δραστικῶν οὐσιῶν τῆς δρόγης. Ἐν τῷ γαλλικῷ κώδικι διαλαμβάνονται τὸ δι' ἐγχύσεως ταινιοκτόνον ἀπόζεμα τοῦ κοῦσσο, τὸ δι' ἐγχύσεως καὶ διαλύσεως καθαρτικὸν ἀπόζεμα, τὸ δι' ἀφεψήσεως καὶ ἐμβροχῆς ταινιοκτόνον ἀπόζεμα τοῦ φλοιοῦ τῆς ρίζης τῆς ροιᾶς καὶ τὸ διὰ διαλύσεως καὶ μείξεως λευκὸν ἀπόζεμα τοῦ Sydenham. Ἕτερα ἀποζέματα εἶναι τὸ ἀντικτερικόν, ἀντιδιαρροϊκόν, ἀντιστομακακικόν, τὸ ὀρεκτικὸν Pierquin, τὸ ἑλβετικόν, τοῦ ρήου κλπ. Τὰ ἀποζέματα ταῦτα σκευάζονται κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀνάγκης. Ε. Ι. Ε.

ἀπόζερβος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., ἀδέξιος, ἀνεπιτήδειος· || ἐπὶ τόπου, δύσβατος, κακοτρόχαλος: «ὅλο τ' ἀπόσκια περπατεῖ, τ' ἀπόζερβα γυρεύει | κι' ὅπ' εὕρῃ γάργαρο νερὸ θολώνει καὶ τὸ πίνει».—Ἐπίρρ. ***ἀπόζερβα***.

ἀποζευγνύω· λύω ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ, κοιν. *ξεζεύγω*: «ἀπέζευξε τοὺς ἵππους, — τοὺς βοῦς κ.τ.τ.»· || ἰδιωματ. *ἀποζεύω*· ξεφορτώνω τὰ ὑποζύγια.

ἀποζευκτὴρ (ὁ)· βλ. ἀπόζευξις *[Μηχανολ.]*.

ἀπόζευξις (ἡ)· ἡ ἀπὸ ζυγοῦ ἀπαλλαγή, κοιν. *ξέζεμα*.

— *[Στρατ.]* Ἀπόζευξις καλεῖται ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀποχωρισμός, ἢ τῶν ἵππων ἐκ τῶν ὀχημάτων τοῦ ἱπποκινήτου πυροβολικοῦ, ἢ τῶν ἡμιόνων ἐκ τῶν ἀμφιζυγίδων τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ. Ν. Θ. Κ.

— *[Μηχανολ.]* Καλεῖται ἐν τῇ Μηχανολογίᾳ *ἀπόζευξις* ὁ χειρισμὸς δι' οὗ τίθεται μηχανή τις ἢ μηχάνημα ἢ ἄξων ἐκτὸς λειτουργίας.

Προκειμένου περὶ ἐργομηχανῆς δύναται αὕτη νὰ τεθῇ ἐκτὸς λειτουργίας εἴτε διὰ στασιοποιήσεως τῆς κινητηρίου μηχανῆς, εἴτε δι' ἀποζεύξεως.

Ἡ ἀπόζευξις ἐπιτυγχάνεται δι' εἰδικοῦ *ἀποζευκτῆρος* ἢ δι' εἰδικῆς *συσκευῆς ἀποζεύξεως*, τῆς ὁποίας ἡ κατασκευὴ ποικίλλει ἀντιστοίχως πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ ἔργου καὶ τὸν τρόπον τῆς ζεύξεως ἢ τῆς συνδέσεως τῆς κινητηρίου μηχανῆς, ἥτις παρέχει τὸ ἔργον, καὶ τῆς ἐργομηχανῆς ἥτις χρησιμοποιεῖ τοῦτο. Οὕτω ἡ συσκευὴ ἀποζεύξεως ἢ ὁ ἀποζευκτὴρ δρᾷ εἴτε ἐπὶ *συνδέσμου ἀτράκτων* (βλ. σύνδεσμος) εἴτε ἐπὶ μεταφορᾶς δι' ἱμάντος μετὰ ἐλευθέρας (τρελῆς) καὶ κινητηρίου τροχαλίας, εἴτε ἐπὶ μεταφορᾶς δι' ὀδοντωτῶν τροχῶν κ.τ.λ. Ἡ δὲ δρᾶσις αὕτη δύναται νὰ προκληθῇ εἴτε διὰ τῆς χειρὸς εἴτε ἐξ ἀποστάσεως ἀπὸ διαφόρων θέσεων διὰ σχοινίου, πεπιεσμένου ἀέρος, ἢ ὑδραυλικῆς πιέσεως, κ.τ.λ, εἴτε καὶ αὐτομάτως.

Ὅταν ἡ αὐτὴ κινητήριος μηχανὴ παρέχῃ ἔργον (κίνησιν) εἰς πλείονας ἀτράκτους, ὧν ἑκάστη εὑρίσκεται εἰς χωριστὸν διαμέρισμα, ἀπαιτοῦνται ἰσάριθμοι συσκευαὶ ἀποζεύξεως, ὅπως ἑκάστη ἄτρακτος λειτουργῇ ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων. Ἐν γένει πᾶσα ἐργομηχανή, πλὴν τῶν κινουμένων διὰ ζωϊκοῦ κινητῆρος, πρέπει νὰ εἶναι ἀποζεύξιμος κατὰ τρόπον ταχὺν καὶ ἀσφαλῆ.

Συνήθως ἡ συσκευὴ ἀποζεύξεως κατασκευάζεται οὕτως, ὥστε χρησιμεύει καὶ ὡς συσκευὴ ζεύξεως, δηλ. κινητοποιήσεως τῆς ἰδίας μηχανῆς. Α. Μ.

— *[Ἠλεκτρ.]* Καλεῖται ἀπόζευξις ἠλεκτροτεχνικῆς τινος διασκευῆς ἡ διακοπὴ τῆς εἰς αὐτὴν ἢ ἐξ αὐτῆς παροχῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἀπόζευξις ἐκτελεῖται διὰ τῶν διακοπτῶν (βλ. λ.).

Ἐπὶ διασκευῆς συνεχοῦς ἢ μονοφασικοῦ ρεύματος δύο ἀγωγῶν ἡ διακοπὴ δέον νὰ γίνεται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ τῶν δύο ἀγωγῶν. Εἰς διασκευὰς τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω ρευμάτων διὰ τριῶν ὅμως ἀγωγῶν, ἡ διακοπὴ δέον νὰ ἐκτελῆται ἐπὶ τῶν δύο ἢ καὶ τῶν τριῶν ἀγωγῶν. Εἰς πολυφασικὰς διασκευὰς ἡ ἀπόζευξις δέον νὰ ἐκτελῆται εἰς ἅπαντας τοὺς ἀγωγοὺς φάσεων.

Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ ἀποζευχθησομένου κυκλώματος ἡ διακοπὴ δυνατὸν νὰ γίνεται ταχέως, βραδέως, μετὰ σπινθήρων, ἄνευ τοιούτων κ.τ.λ. Ἀποζεύξεις ἐν ὑψηλῇ τάσει δέον νὰ γίνωνται πάντοτε ἐντὸς ἐλαίου, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀναπτύσσονται ἐπικίνδυνοι σπινθῆρες. Ἀποζεύξεις κυκλωμάτων μεγάλης αὐτεπαγωγῆς δέον νὰ γίνωνται ἢ βραδέως ἢ μέσῳ ἰδιαιτέρας ἀντιστάσεως ἐκφορτίσεως παρεμβληθησομένης πρὸ τῆς διακοπῆς ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ κύκλωμα (π. χ. διέγερσις δυναμομηχανῶν). Τοῦτο δὲ ἵνα, κατά τινα τῶν ἄνω τρόπων, δυνηθῇ νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐν τῷ ἠλεκτρομαγνητικῷ συστήματι τῆς αὐτεπαγωγῆς ἀποταμιευμένη ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ προεκάλει ἐπικινδύνους διὰ τὰς μονώσεις ὑπερυψώσεις τῆς τάσεως.

Ἀπόζευξις γεννητρίας τινὸς ἀπὸ δικτύου ἢ πίνακος πρέπει κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ γίνεται μόνον μετὰ προηγούμενον μηδενισμὸν τοῦ ἠλεκτρικοῦ αὐτῆς φορτίου, δι' ἄλλων μέσων, ἵνα μὴ ὡς ἐκ τοῦ τυχὸν πλεονάσοντος μηχανικοῦ ἔργου (ἀδράνεια ρυθμιστοῦ κινητηρίου μηχανῆς) ἐπέλθῃ βλαβερὰ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στροφῶν τοῦ συστήματος.

Ἠλεκτρομαγνητικὴ ἀπόζευξις πηνίου τινὸς (ἢ γενικώτερον τυλίγματος) ἀπὸ ἑτέρου καλεῖται ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον κίνησις τῶν δύο πηνίων, ὥστε αἱ ἐκ τοῦ ἑνὸς πηνίου μαγνητικαὶ δυναμικαὶ γραμμαὶ νὰ μὴ διέρχωνται διὰ τοῦ ἑτέρου, δηλαδὴ ἄλλαις λέξεσιν ὁ μηδενισμὸς τοῦ συντελεστοῦ ἀλληλεπαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν δύο πηνίων. Π. χ. προκειμένου περὶ πηνίων μετὰ τυλιγμάτων οἱουδήποτε εἴδους φερομένων ἐπὶ κυλινδρικῶν ἐπιφανειῶν ἐπέρχεται μαγνητικὴ ἀπόζευξις τούτων, ὅταν τὸ ἓν λάβῃ κάθετον θέσιν ὡς πρὸς τὸ ἄλλο. Κατὰ ταῦτα εἰς δύο ἐν ἀποζεύξει τυλίγματα οὐδεμία ἠλεκτρομαγνητικὴ ἀλληλένδεσις δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Λ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀπόζηλος, *—η, —ο*· ὁ ὑπὸ ἐξωτικοῦ κατεχόμενος, ἐπηρεαζόμενος: «ἀπόζηλος τόπος,—μέρος».

ἀποζημιῶ (*—όω*), κοιν. ***ἀποζημιώνω***· παρέχω εἴς τινα ἀποζημίωσιν, ἐπανόρθωσιν τῆς γενομένης ζημίας, ἐξαγοράζω τὴν γενομένην ζημίαν: «ἀπεζημιώθη ἠθικῶς διὰ τὸ γενόμενον εἰς αὐτὸν ἀδίκημα»· «δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ».

ἀποζημίωσις (ἡ)· ἐπανόρθωσις, ἐξαγορὰ τῆς γενομένης ζημίας: «ἀποζημίωσις ὑλική,—ἠθική»· || πᾶσα χρηματικὴ παροχὴ ὑπὸ τύπον ἀναπληρώσεως ζημίας: «ἀποζημίωσις τῶν βουλευτῶν».

— *[Ἀστ. Δικ.]*· βλ. διαφέρον, ζημία.

— *[Δημοσ. ὑπηρ.]* Ἡ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκτάκτου ὑπηρεσίας ἐπιπροσθέτως διδομένη χρηματικὴ ἀμοιβή, ἔτι δὲ τὸ ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ καὶ τῶν ὁδοιπορικῶν ἐξόδων παρεχόμενον ἡμερήσιον ἐπίδομα εἰς τοὺς ἐξερχομένους τῆς ἕδρας αὐτῶν ἀξιωματικοὺς καὶ ἄνδρας τοῦ στρατοῦ, καὶ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν ὑπηρεσίας.

Διὰ τοῦ ἰδίου ὅρου χαρακτηρίζονται καὶ αἱ εἰς τοὺς πολιτικοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους χορηγούμεναι πρόσθετοι ἀμοιβαὶ δι' ἔκτακτον ὑπηρεσίαν. Ι. Α. Λ.

— **ἀποζημίωσις** *πολεμικὴ [Διεθν. Δίκ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ χρηματικὸν ἐκεῖνο ποσόν, ἢ τὸ εἰς χρῆμα ἀποτιμώμενον εἶδος, τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται τὸ ἡττηθὲν Κράτος δυνάμει τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν νικηφόρον ἀντίπαλον. Ἡ οὐσιαστικὴ σημασία τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἔγκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι δι' αὐτῆς ἀποζημιοῦται τὸ ἀντίπαλον Κράτος διὰ τὰς κατὰ τὸν πόλεμον ζημίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποκαλύπτει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπανορθώσεως τῶν προξενηθεισῶν ἐκ τοῦ πολέμου καταστροφῶν, ἐξ ἄλλου δὲ φανερώνει τὴν ἀνάγκην εἰς ἣν διατελεῖ τὸ νικῆσαν Κράτος, ὅπως διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου καλύψῃ ἄλλας αὐτοῦ δαπάνας ἐπειγούσης φύσεως.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸ νικῆσαν Κράτος ἀπεζημιοῦτο διὰ τῆς προσκτήσεως θησαυρῶν ἢ ἱερῶν ἀντικειμένων ἀνηκόντων εἰς τὸ ἡττηθὲν Κράτος. Γνωστὴ ὅμως τυγχάνει καὶ ἡ κρατοῦσα συνήθεια τῆς ἐφ' ἅπαξ ἢ κατὰ χρονικὰς περιόδους πληρωμῆς «φόρου» ἐκ μέρους τῶν ἡττηθέντων εἰς τοὺς δυνάστας αὐτῶν. Ἡ Ρωμαϊκὴ ἱστορία παρέχει πλεῖστα τοιαῦτα παραδείγματα. Κατὰ τὰ μέσα δὲ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἡ βασίλισσα Βικτωρία ὑπεστήριξε τὴν ἀρχὴν καθ' ἣν τὸ ἡττηθὲν Κράτος δὲν πρέπει νὰ ὑποχρεοῦται μόνον νὰ πληρώσῃ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σκοπῷ χρηματικῆς ποινῆς. Τὸ σύστημα τῆς ἀποζημιώσεως εἰς χρῆμα εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, ἐφεύρεσις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, καὶ τοῦτο καθόσον ἡ πολεμικὴ ἀποζημίωσις ὑπῆρξε πάντοτε πλέον ἢ ὑπερβολική. Ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 1792—1918 συνομολογηθεισῶν περὶ εἰρήνης συνθηκῶν μόνον 35 διαλαμβάνουσι περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως.

Ἡ 6' περὶ εἰρήνης συνθήκη τῶν Παρισίων ὥριζε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς 799 ἑκατομμύρια φράγκα, τὰ ὁποῖα ὅμως ὑπεβιβάσθησαν εἰς 265 ἑκατομμύρια. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (§ 19) ἡ Ρωσία ἀπῄτησε 1400 ἑκατομμύρια ρούβλια, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἀπὸ 27 Ἰανουαρίου 1879 συνθήκης ὑπεβιβάσθησαν εἰς $802^1/_2$ ἑκατομμύρια. Ἡ συνθήκη τῆς Πράγας τοῦ 1866 ὥριζεν ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (§ 11) 40 ἑκατομμύρια τάλληρα. Ἡ Γαλλία μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1871 ἐπλήρωσεν εἰς τὴν Γερμανίαν ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 5 δισεκατομμύρια φράγκα.

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 διὰ τῆς ἀπὸ 22ας Νοεμβρίου 1897 συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 4 ἑκατομμύρια λίρας. Δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 121 τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ ὑπεχρεώθη ἡ Βουλγαρία νὰ πληρώσῃ $2^1/_2$ δισεκατομμύρια χρυσᾶ φράγκα. Αἱ ἐκ τοῦ Μεγάλου Πολέμου δαπάναι ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ 1917 ὑπελογίσθησαν εἰς 312 δισεκατομμύρια μάρκα, ἐξ ὧν 210 ἀναλογοῦσιν εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ καὶ 102 εἰς τὰ μετ' αὐτῆς συμπράξαντα λοιπὰ κράτη· δυνάμει δὲ τοῦ ἄρθρ. 231 τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ὑπεχρεώθη ἡ Γερμανία νὰ παραδεχθῇ ἑαυτὴν ὑπαίτιον ὅλων τῶν ζημιῶν αἵτινες ἐγένοντο διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου, — ὅπως τοιαύτη ἐθεωρήθη καὶ ἡ Τουρκία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐλλείπει σχεδὸν ἐντελῶς. Πρβλ. τὸ μικρὸν ἄρθρον «Kriegskosten» τοῦ *v. Kirchenheim* ἐν τῷ Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie τοῦ Strupp τ. I σ. 759 ἑπ. Η. Γ. Κ.

ἀποζημιωτέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποζημιωθῇ: «οἱ παθόντες ἐξ ὑπαιτιότητός των δὲν εἶναι ἀποζημιωτέοι».

ἀποζητῶ καὶ ***ἀποζητάω***· ζητῶ, ἀναζητῶ, αἰσθάνομαι τὴν ἔλλειψιν, τὴν ἀπουσίαν τινός: «θὰ μισσέψω καὶ θὰ μ' ἀποζητήσῃς».

ἀπόζουμο (τό)· ἰδιωματ., ὁ τελευταῖος ζωμός, ὑπόλειμμα ζωμοῦ.

ἀποζυγώνω· ἰδιωματ., καταδιώκω.

ἀπόζυμο (τό) ἰδιωματ., ὁ ἐκ τῆς τελευταίας ζύμης κατασκευαζόμενος ἄρτος.

ἀποζυμώνω· τελειώνω τὸ ζύμωμα: «ζύμωσα κι' ἀποζύμωσα».

ἀποζυμώστρα (ἡ) καὶ ***ἀποζυμώτρα***· ἡ περατώσασα τὸ ζύμωμα τῶν ἄρτων· παροιμ. «ἐσηκώθη

Digitized by Google

σὰν τὴν ἀποζυμώστρα», ἔμεινεν ἄναυδος, ἀναπολόγητος.

ἀπόζω· ὄζω, βγάνω μυρωδιά, μυρίζω: «ἀπόζει μύρων, —σκορόδων, κρομμύων».

ἀποζῶ *(—άω)*· ζῶ, ἀναλίσκω, δαπανῶ διὰ τὴν ζωήν μου: «ἀποζῇ ἐκ τοῦ μισθοῦ μόνου, —ἐκ τῶν κτημάτων του κ.τ.τ.» || «μόλις ἀποζῇ», μετὰ δυσκολίας, πτωχικὰ ζῇ.

ἀποζώνω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀπολύω τὴν ζώνην, ξεζώνω.

ἀποθαλασσία (ἡ) (κοιν. *κολόκυμα* ἢ *φουσκοθαλασσιά*, γαλλ. houle, ἀγγλ. swell) *[Ναυτ.]*. Ὅταν ὁ ἄνεμος, ὁ ἔχων διαταράξει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, παύσῃ πνέων, ἡ διαταραχὴ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ὑφίσταται ἐπί τινα χρόνον εἰσέτι ὑπὸ μορφὴν κανονικῶν κυμάτων, μέχρις οὗ τὸ ὑγρὸν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν ἰσορροπίας, ἣν ἔχει ἐν γαλήνῃ, ὁπότε δηλαδὴ δὲν πνέῃ ἄνεμος. Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἡ μεσολαβοῦσα δηλ. ἀφ' ἧς παύσῃ πνέων ὁ ἄνεμος μέχρι τῆς τελείας γαλήνης, καλεῖται «*ἀποθαλασσία*». Κατ' αὐτὴν τὰ κύματα λαμβάνουσι σχῆμα ἁπλούστερον καὶ ὀνομάζονται «*κύματα ἀποθαλασσίας*» (vagues de houle).

Εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν τὰ κύματα ἀποθαλασσίας ἔχουσι μορφὴν ἐπιφανειῶν κυλινδρικῶν ὁμοιομόρφων, ἐχουσῶν γενετείρας ὁριζοντίας, ἴσου πλάτους καὶ ἴσου βάθους, φαίνονται δὲ μετακινούμενα μεθ' ὡρισμένης ταχύτητος κατὰ διεύθυνσιν κάθετον ἐπὶ τὰς γενετείρας αὐτῶν. Στοιχεῖα τῶν κυμάτων ἀποθαλασσίας εἶναι τὸ *μῆκος* Μ, τὸ *ὕψος* ἢ τὸ *βάθος* Υ, ἡ *περίοδος* Π, ἡ *ταχύτης τῆς φαινομενικῆς μετακινήσεως* Τ', ὀνομαζομένη καὶ ἁπλῶς *ταχύτης*, καὶ ἡ *διεύθυνσις*. Πᾶσαι ὅμως αἱ μέθοδοι παρατηρήσεων καὶ μετρήσεων τῶν ἀνωτέρω στοιχείων (βλ. λ. κῦμα) προϋποθέτουσιν ὕπαρξιν ἁπλῆς ἀποθαλασσίας, καθότι συνήθως ἀπαντῶνται ἀποθαλασσίαι σύγχρονοι, διευθύνσεως καὶ ταχύτητος διαφόρων, ὁπότε ἡ θάλασσα ἀναταράσσεται κατὰ τρόπον καθιστῶντα λίαν δύσκολον τὴν διάκρισιν αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων.

Ἐν ἔτει 1924 τὸ «Διεθνὲς ὑδρογραφικὸν γραφεῖον» ἐν τῇ μερίμνῃ αὐτοῦ πρὸς κατάρτισιν ὁμοιομόρφου κλίμακος χαρακτηρισμοῦ καὶ βαθμολογίας τῆς καταστάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποθαλασσίαν, πρὸς χρῆσιν ἐν τοῖς ἡμερολογίοις τῶν πλοίων καὶ εἰς τὰ μετεωρολογικὰ τηλεγραφήματα, προέτεινε τὸ κάτωθι σύστημα, ὑποβληθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Μ. Βρεττανίας πλοιάρχου Douglas, ὅπερ ἐγένετο παραδεκτὸν διεθνῶς, θεσπισθὲν καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Κατ' αὐτὸ διαστέλλεται τελείως ἡ ἀποθαλασσία ἀπὸ τοῦ συνήθους κυματισμοῦ, τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν πνέοντα ἄνεμον (βλ. λ. κῦμα, κυματισμός).

Ὁ κατωτέρω πίναξ δίδει τὴν βαθμολογίαν κατὰ τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ὀνοματολογίαν τῆς ἐν «ἀποθαλασσίᾳ», καταστάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἡ κλῖμαξ τῆς ἀποθαλασσίας ἀναγράφεται εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ πίνακος καὶ βαθμολογεῖται, ὅσον ἀφορᾷ τὸ μῆκος τοῦ κύματος, ἀπὸ 0 ἕως 9, τοῦ 0 ἀντιστοιχοῦντος εἰς ἀνυπαρξίαν κύματος ἀποθαλασσίας, τῶν ἀριθμῶν 1-2 ἀντιστοιχούντων εἰς ὕψος κύματος *ἀσθενές*, τῶν ἀριθμῶν 3-5 εἰς ὕψος κύματος *μέτριον*, τῶν ἀριθμῶν 6-8 εἰς ὕψος *μέγα* καὶ τοῦ ἀριθμοῦ 9 εἰς κῦμα ἀποθαλασσίας *ἀνατεταραγμένον*.

Ἤδη διὰ τοῦ πίνακος τούτου ἑκάστη μορφὴ καταστάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐκφράζεται διὰ διψηφίου ἀριθμοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν πρῶτον ψηφίον χαρακτηρίζει τὴν κατάστασιν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὡς ἐὰν μὴ ὑπῆρχεν ἀποθαλασσία, τὸ δὲ δεύτερον χαρακτηρίζει τὸ κῦμα τῆς ἀποθαλασσίας. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ ἀριθμὸς 47 δηλοῖ σάλον καὶ ὕπαρξιν ἀποθαλασσίας, ἧς τὸ κῦμα ἔχει ὕψος μέγα καὶ μῆκος μέτριον, ὁ δὲ ἀριθμὸς 40 δηλοῖ σάλον, ἀλλ' ἀνυπαρξίαν ἀποθαλασσίας καὶ ἑπομένως ὁ σάλος οὗτος ὀφείλεται εἰς τὸν πνέοντα ἄνεμον, ἐνῷ φυσικὰ τὸ κῦμα τῆς ἀποθαλασσίας ὀφείλεται πάντοτε εἰς ἄνεμον, ὅστις ἔχει ἤδη πνεύσει καὶ κοπάσει πλέον.

Πειραματικὰ δεδομένα.—Ὁ Γάλλος ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ Ἀρμάνδος Παρὶ κατὰ τὰ ἔτη 1867—1870 ἐξετέλεσε συστηματικοὺς ὠκεανογραφικοὺς πλόας ἀνὰ πάσας τὰς θαλάσσας τῆς Ὑδρογείου, διὰ τῶν πλοίων «Ντουπλέξ» καὶ «Μινέρβα», συλλέξας τὰ περισσότερα μέχρι σήμερον γνωστὰ δεδομένα ἐπὶ τῶν διαστάσεων καὶ τῆς ταχύτητος τῶν κυμάτων ἀποθαλασσίας. Οὕτω κατὰ τὸν Παρὶ ἡ ταχύτης φαινομενικῆς μετακινήσεως τῶν κυμάτων φθάνει γενικῶς τὰ 11 μέχρι 12.50 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον, ἤτοι 21 ἕως 24 μίλλια καθ' ὥραν, ἡ δὲ μεγίστη παρατηρηθεῖσα ταχύτης εἶναι 19 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον. Τὸ μῆκος τοῦ κύματος ἀποθαλασσίας εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 100 μέτρα, ἐνῷ κύματα μήκους 200 μέτρων εἶναι σπάνια.

Εἰς τὸν ἑπόμενον πίνακα δίδονται τὰ ἡμίση μήκη τῶν κυμάτων ἀποθαλασσίας, τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸν πνεύσαντα ἄνεμον, ὅστις προὐξένησεν αὐτά, ἔτι δὲ καὶ ἡ ὑπολογισθεῖσα ἀντίστοιχος ταχύτης, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ὀνοματολογίαν καὶ δύναμιν τοῦ ἀνέμου τῆς διαβαθμίσεως τῆς κλίμακος Μπωφόρ, ὡς αὕτη ἐθεσπίσθη διεθνῶς κατὰ τὸ ἔτος 1926 καὶ ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας.

Κλῖμαξ Μπωφόρ	*Ταχύτης ἀνέμου*	*Ἥμισυ μῆκος κύματος*	*Ὑπολογισθεῖσα ταχύτης ἀποθαλασσίας*
0. Ἄπνοια	0μ.— 1μ.	Μηδὲν	Μηδὲν
1. Ὑποπνέων	1μ.— 2μ.	»	»
2. Λεπτὸς	2μ — 4μ.	»	»
3. Ὀλίγος	4μ.— 6μ.	30μ.	9μ.67
4. Μέτριος	6μ.— 8μ.	»	»
5. Λαμπρὸς	8μ —10μ.	»	»
6. Ἰσχυρὸς	10μ.—12μ.	»	»
7. Σφοδρὸς	12μ.—14μ.	40μ.	11μ.17
8. Σκληρὸς	14μ. —17μ.	»	»
9. Καταιγίζων	17μ.—20μ.	50μ.	12μ.19
10. Καταιγὶς	20μ.—25μ.	75μ.	15μ.30
11. Βιαία Καταιγὶς	25μ.—30μ.	»	»
12. Τυφὼν	30μ.—50μ.	μέχρι 450μ.	37μ.50

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τοῦ ἀνωτέρω πίνακος φαίνεται ὅτι ἡ ταχύτης μετακινήσεως τοῦ κύματος, ἥτις ἀναγκαίως εἶναι κατωτέρα τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου, ἔχει λόγον πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην, οἷον λόγον ἔχει ὁ ἀριθμὸς 13 πρὸς 18 ἢ αἰσθητῶς ὁ ἀριθμὸς 3 πρὸς 4. Ἡ περίοδος κυμαίνεται κατὰ μέσον ὅρον ἀπὸ 6 ἕως 8 δευτερόλεπτα, σπανίως φθάνουσα τὰ 15 δευτερόλεπτα.

Τὰ ἄνω ἐκτιθέμενα ἀποτελέσματα παρατηρήσεων ἔχουσιν ἐπιβεβαιωθῇ ὑπὸ πολλῶν παρατηρητῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς κατὰ μέσον ὅρον τιμάς, διὰ τὰς ἀνωτάτας ὅμως ὑπάρχουσι παρατηρήσεις ὑπερβαίνουσαι τὰς τοῦ ὠκεανογράφου Παρί. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ρὸς παρετήρησε πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος κῦμα ἀπὸ νοτιοδυτικῶν, ἔχον ταχύτητα φαινομενικῆς μετακινήσεως 40 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον καὶ μῆκος 580 μέτρων, περίοδον δὲ 14,5 δευτερολέπτων. Ὁ Ναύαρχος Μοττὲς ἐμέτρησεν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, ὀλίγον βορειότερον τοῦ Ἰσημερινοῦ περὶ μῆκος 30° δυτικόν, κῦμα περιόδου 23 δευτερολέπτων καὶ μήκους 829 μέτρων, τιμαὶ αἵτινες εἶναι αἱ ἀνώτεραι μέχρι σήμερον μετρηθεῖσαι.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὕψος τοῦ κύματος ἀποθαλασσίας, μελετῶσι τοῦτο συναρτήσει τοῦ λόγου Υ : Μ, ἤτοι τοῦ ὕψους Υ τοῦ κύματος πρὸς τὸ μῆκος Μ. ὅστις λόγος συνήθως ὀνομάζεται *ἐπιφανειακὴ κλίσις* τοῦ κύματος ἀποθαλασσίας. Αὕτη ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον τὸ μῆκος αὐξάνει. Διὰ κύματα μεγαλυτέρου μήκους ὁ λόγος οὗτος ποικίλλει ἀπὸ $\frac{1}{50}$ ἕως $\frac{1}{30}$. Διὰ κύματα μήκους 100 μέτρων ποικίλλει ἀπὸ $\frac{1}{25}$ ἕως $\frac{1}{20}$, ὅπερ δίδει ὕψος περίπου 5 μέτρων. Διὰ κύματα 30 ἕως 60 μέτρων ποικίλλει ἀπὸ $\frac{1}{10}$ ἕως $\frac{1}{20}$ (ἤτοι ὕψος 3 μέτρων περίπου). Διὰ τὰ μικρὰ κύματα τὰ ἐξικνούμενα κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν ὁ λόγος οὗτος δύναται νὰ φθάσῃ τὸ $\frac{1}{5}$ ἢ $\frac{1}{6}$.

Ἄλλοτε τὸ ὕψος τῶν κυμάτων ἀποθαλασσίας ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον μακρῶν καὶ ἐνίοτε ζωηρῶν συζητήσεων. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1897 τινὲς μὲν ἐθεώρουν ὅτι τὸ ὕψος τῶν κυμάτων δὲν ὑπερέβαινε τὰ 6 ἕως 8 μέτρα, ἐνῷ ἄλλοι ἔλεγον ὅτι εἶχον παρατηρήσει κύματα ὕψους 30 μέτρων νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Ἐν ἔτει 1841 ἐμετρήθησαν κύματα ὕψους 13 ἕως 14 μέτρων, ἐνῷ ἐν ἔτει 1839 παρὰ τὴν Μαδέραν καὶ τῷ 1853 εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου Οὐεσσὰν εἰς Βρετάνην ἐμετρήθησαν ἀντιστοίχως ὕψη 9.75 καὶ 10.25 μέτρων. Εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ἐμετρήθησαν ὕψη 13 καὶ 11.5 μέτρων. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ περὶ τὸν κόσμον ὠκεανογραφικοῦ του πλοῦ τὸ πλοῖον «Σάλλενγκερ» ἐμέτρησε μέγιστον ὕψος κύματος ἀποθαλασσίας 7 μέτρων μεταξὺ τῶν νήσων Κροζὲ καὶ Κεργκελλὲν παρὰ τὰς Νοτίους θαλάσσας. Παρὰ τὰς νοτίους πολικὰς θαλάσσας ἐμετρήθησαν ὕψη 11 μέτρων.

Ἀποθαλασσία (γαλλ. *Houle*, ἀγγλ. *Swell*)			*Κατάστασις τῆς θαλάσσης (État de la mer. — Sea)*									
			0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ὕψος (Levée — Heigt)		Μῆκος (Longueur — Length)	Λιπαρὰ γαλήνη (δάδι) Calme Calm	Γαλήνη (Μπονάτσα) Belle Smooth	Εὐθαλασσία (Θαλασσάκι) Peu agitée Slight	Κυματισμὸς (Θάλασσα) Agitée Moderate	Σάλος (Τρικυμία) Houleuse Rough	Ἐπίσαλος (Φουρτούνα) Très houleuse Very rough	Κλυδώνιον (Χονδρὴ θάλασσα) Grosse High	Κλύδων Très grosse Very high	Μαινομένη Furieuse Precipitous	Παράφορος Démontée Confused
	0	Ἀνυπαρξία ἀποθαλασσίας Pas de Houle None	00	10	20	30	40	50	60	70	80	90
Ἀσθενὲς (Ἀποθαλασσιὰ ἀπό...) Faible Low	1	Βραχὺ ἢ μέτριον Courte ou moyenne Short or average	01	11	21	31	41	51	61	71	81	91
	2	Μακρὸν Longue Long	02	12	22	32	42	52	62	72	82	92
Μέτριον (Κουφοθάλασσα) Moyenne Msderate	3	Βραχὺ Courte Short	03	13	23	33	43	53	63	73	83	93
	4	Μέτριον Moyenne Average	04	14	24	34	44	54	64	74	84	94
	5	Μακρὸν Longue Long	05	15	25	35	45	55	65	75	85	95
Μέγα (Καραντὶ) Creuse Heavy	6	Βραχὺ Courte Short	06	16	26	36	46	56	66	76	86	96
	7	Μέτριον Moyenne Avcrage	07	17	27	37	47	57	67	77	87	97
	8	Μακρὸν Longue Long	[illegible]	18	28	38	48	58	68	78	88	98
	9	Ἀνατεταραγμένη Battue Confused	09	19	29	89	49	59	69	79	89	99

Digitized by Google

Δυνάμεθα ὅθεν νὰ ἀχθῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κύματα ἀποθαλασσίου ὕψους ἀνωτέρου τῶν 10 μέτρων εἶναι σπάνια καὶ ὅτι ὕψος 15 μέτρων δέον νὰ θεωρηθῇ ἐξαιρετικὸν καὶ δι᾽ ἀνοικτὰς ἔτι θαλάσσας.

Εἰς τὰς μικρὰς θαλάσσας τὰ κύματα ἀποθαλασσίας ἔχουσιν ἔτι ὀλιγώτερον ὕψος. Οὕτως εἰς τὴν Μεσόγειον παρετηρήθη ὕψος 4,50 μέτρων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Λέοντος, ἐπίσης ὕψος 9 μέτρων εἰς τὸν κόλπον τῆς Γενούης. Σπάνιαί τινες παρατηρήσεις ἔδωκαν ὕψος 4 μέτρων εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ 3 μέτρων εἰς τὴν Βαλτικήν.

Τὸ ὕψος τοῦ κύματος ἀποθαλασσίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ προκαλέσαντος τοῦτο ἀνέμου, ἀλλ᾽ ὁ νόμος τῆς μεταβολῆς τοῦ ὕψους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου δὲν εἶναι ἐντελῶς γνωστός. Ἐν τούτοις ἐκ παρατηρήσεων τοῦ ναυάρχου Κουβὰν ντὲ Μπουὰ ἔχει ἐξαχθῇ ὁ κάτωθι πίναξ τῶν ὑψῶν τῶν κυμάτων, ἐκπεφρασμένων εἰς μέτρα καὶ ἀντιστοιχούντων εἰς τὰς διαφόρους ταχύτητας τοῦ ἀνέμου Α.

Ταχύτης ἀνέμου Α (μέτρα κατὰ δευτερόλ.)	Ὕψος (εἰς μέτρα)
3	1.4
5	2.0
8	2.7
13	3.8
21	5.2
33	7.0
50	9.3
73	12.0

Δεδομένου ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου σπανίως εἶναι ἀνωτέρα τῶν 20 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, ἕπεται ὅτι κύματα ὕψους ἀνωτέρου τῶν 5 μέτρων εἶναι σπάνια. Συναφῶς ὑπάρχει καὶ ὁ τύπος τοῦ Ζίμμερμαν Υ=0.44. Α, ὅτις ὅμως δίδει λίαν μεγαλυτέρας τιμὰς τῶν τοῦ ἀνωτέρω πίνακος διὰ μεγάλας σχετικῶς ταχύτητας ἀνέμου.

Κ. Χ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ἀποθαλασσιὰ (ἡ)˙ ἀποθαλασσία (βλ.λ.)˙ || ἰδιωμ., μέρος τῆς θαλάσσης προφυλαγμένον ἀπὸ τρικυμίαν.

ἀποθαμαστούρης (ὁ)˙ ἰδιωματ. (Κύπρ.), ὁ θαυμάζων τι πολύ, ὁ εὔκολος εἰς τὸ θαυμάζειν.

ἀποθαμένος, *—η, —ο* (μὲ ἓν *μ*)˙ παθ. μετχ. τοῦ ἀποθνήσκω (βλ. λ.)

ἀποθανατίζω˙ ἐσφαλμ. ἀντὶ ἀπαθανατίζω (βλ.λ.).

ἀποθαρρεύω καὶ *ἀποθαρρεύομαι*˙ ἰδιωματ., ἀποτολμῶ, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ κάμω κάτι: ᾆσμ. «τὰ κάλλη μου μαρτύρα τα, τὶς ὀμορφιές μου πέ τες | κεῖνο ποῦ σοῦ ποθάρρεψα νὰ μὴ τὸ μαρτυρήσῃς».

ἀπόθαρρος (ὁ)˙ ἰδιωματ. (Μακεδ.), ἀποθάρρυνσις: «πῆρε τὸν ἀπόθαρρό του».

ἀποθάρρυνσις (ἡ)˙ ἡ ἀπώλεια τοῦ θάρρους, ἔλλειψις τῆς εἰς ἑαυτὸν ἐμπιστοσύνης, ἀποδειλίασις.

ἀποθαρρυντικός, *—ή, —όν*˙ ὁ φέρων ἀποθάρρυνσιν: «ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων εἶναι ἀποθαρρυντική».—Ἐπίρρ. *ἀποθαρρυντικῶς*.

ἀποθαρρύνω˙ κάμνω τινὰ νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του: «μὴν ἀποθαρρύνῃς τὸ παιδί»˙ || μέσ. *ἀποθαρρύνομαι*, χάνω τὸ θάρρος μου: «ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν ἀπεθαρρύνθη».

ἀποθαυμάζω˙ θαυμάζω, θαυμάζω πολύ.

ἀποθειῶ *(—όω)*˙ ἀπαλλάσσω ὕλην τινὰ ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ περιεχομένου θείου.

ἀποθείωσις (ἡ)˙ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ θείου ἀπό τινος σώματος, οἷον ἀπὸ τοῦ χυτοσιδήρου (βλ. σίδηρος), ἀπὸ τοῦ οἴνου (βλ. οἶνος) κ.λ.π.

ἀποθειωτικός, *—ή, —όν*˙ ὁ προκαλῶν ἀποθείωσιν, ὁ συμβάλλων εἰς αὐτήν.

ἀπόθεμα (τό)˙ τὸ ἀποτεθέν, τὸ ἐν τῇ ἀποθήκῃ ἀποκείμενον, τὸ ἀποταμίευμα: «ἀπόθεμα τροφίμων».

— ἀποθέματα, *ἀπόθεσις [Γεωλ.]*˙ βλ. ἰζήματα καὶ αἰολικὰ ἀποθέματα.

ἀποθεματικός, *—ή, —όν*˙ ὁ δίκην ἀποθέματος ἀποκείμενος, ὁ φυλασσόμενος ἰδιαιτέρως παρὰ τὸν ἐν χρήσει: «ἀποθεματικὸν κεφάλαιον».

— ἀποθεματικὸν *κεφάλαιον [Ἐμπορ.]*˙ βλ. κεφάλαιον.

ἀποθεμελιῶ *(—όω)*˙ ἐκ θεμελίων καταστρέφω, ἐκσκάπτω, κοιν. *ξεθεμελιώνω*.

ἀποθένω καὶ *ἀποθώνω*˙ βλ. ἀπιθώνω.

ἀποθεοβρωμίνη (Apotheobromin) *[Χημ.]*. Προϊὸν λαμβανόμενον κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ χλωρικοῦ καλίου ἐπὶ θεοβρωμίνην, ὅτε σχηματίζονται ταυτοχρόνως μεθυλαμίνη καὶ μεθυλαλλοξάνη ($C_4H(CH_3)N_2O_4$). Ἡ ἀποθεοβρωμίνη $C_6H_5N_3O_5$ εἶναι λευκὴ κρυσταλλικὴ κόνις τηκομένη εἰς 185°, ὀλίγον διαλυτὴ ἐν ὕδατι ψυχρῷ, ἀποδίδουσα δὲ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος κατὰ τὴν ζέσιν μεθ᾽ ὕδατος.

Κ. Γ. Μ.

ἀποθεραπεία (ἡ)˙ ἡ μετὰ τὴν ἴασιν τοῦ ἀσθενοῦντος θεραπευτικὴ ἀγωγή: «στάδιον τῆς ἀποθεραπείας».

ἀποθεραπευτικός, *—ή, —όν*˙ ὁ εἰς τὴν ἀποθεραπείαν συντελῶν: «δίαιτα ἀποθεραπευτική».

ἀποθεραπεύω˙ θεραπεύω, περιποιοῦμαι τὸν ἀσθενῆ, ἐπιμελοῦμαι τῆς ἀποθεραπείας του.

ἀποθερέα (ἡ)˙ ἰδιωματ., τὸ ἀποθέρισμα.

ἀποθερίζω˙ παύω νὰ θερίζω, τελειώνω τὸ θέρισμα.

ἀποθέρισμα (τό), καὶ *ἀποθερισμὸς* (ὁ)˙ τὸ τέλος, ἡ περάτωσις τοῦ θερισμοῦ.

ἀποθερσιὰ (ἡ)˙ ἰδιωμ. (Αἰτωλ.)˙ τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἐσταμάτησε τὸ θέρισμα σιτοσπορᾶς: «μέσ᾽ στὴν ἀποθερσιὰ ἀφῆκα τὴν τριχιά».

Δ.Ν.Λ.

ἀποθεσιμιὸ (τό)˙ ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), ἡ παρακαταθήκη, αἱ παραμερισμέναι οἰκονομίαι: «ἀποθεσιμιὰ ἀπὸ σιτάρια», «δὲν ἔκαμε ἀποθεσιμιὸ στὰ νιᾶτά του».

Δ. Ν. Λ.

ἀποθέσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)˙ ὁ πρὸς ἀπόθεσιν, πρὸς ἀποταμίευσιν.

ἀποθεσίνη (Apothésine) *[Φαρμ.]*. Ἡ χημικὴ σύνθεσις τῆς οὐσίας ταύτης εἶναι: ὑδροχλωρικὴ κινναμυλ-διεθυλ-ἀμινοπροπανόλη. Φάρμακον ἀναισθητικὸν τοπικόν, παρόμοιον πρὸς τὴν νεοκαΐνην (novocaïne), τῆς ὁποίας ὅμως τὸ ριζικὸν βενζοΰλιον ἀντικατεστάθη ὑφ᾽ ἑνὸς ριζικοῦ κινναμυλίου, ἡ δὲ ἄλυσις ἀμινοαιθανόλη ὑπὸ μιᾶς ἁλύσεως ἀμινοπροπανόλης. Χρησιμοποιεῖται γενικῶς ἐν διαλύματι (1 : 100 ἢ 1 : 200) μόνη ἡ ἀποθεσίνη ἢ τῇ προσθήκῃ μικρᾶς ποσότητος ἀδρεναλίνης. Κατάλληλος πρὸς τοπικὴν ἀναισθησίαν καὶ πρὸς τὴν ραχιαίαν ἔτι ἀναισθησίαν˙ τὰ διαλύματα τοῦ φαρμάκου ἀποστειροῦνται διὰ τῆς θερμότητος, ἄνευ ἀποσυνθέσεως. Ἡ ἀποθεσίνη εἶνε ἧττον τοξικὴ τῆς κοκαΐνης, ἀλλὰ τοξικωτέρα τῆς νεοκαΐνης.

Μ. Ν. Κ.

ἀπόθεσις (ἡ)˙ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποθέτω (βλ. λ.)˙ ἡ κατὰ μέρος τοποθέτησις, ἡ ἀποταμίευσις.

Ἀποθέται (αἱ) *[Ἀρχ.]*. Τόπος βαραθρώδης παρὰ τὸν Ταΰγετον, ἔνθα λέγεται ὅτι *ἀπετίθεντο* (=ἐξετίθεντο), ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ τόπου, τὰ καχεκτικὰ ἢ κακῶς διαπεπλασμένα νεογέννητα τέκνα τῶν Σπαρτιατῶν κατ᾽ ἀπόφασιν τῶν πρεσβυτάτων ἐκ τῶν φυλετῶν. Αἱ Ἀποθέται, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς εὑρίσκοντο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Παρώρι εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας νοτιοδυτικῶς τῆς Σπάρτης, δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὸν *Καιάδαν*, τὸ βάραθρον, δηλαδή, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεβάλλοντο ἐνίοτε οἱ κακοῦργοι, συνήθως δὲ τὰ πτώματα αὐτῶν.

Γ. Ι. Κ.

ἀποθέτης (ὁ)˙ τὸ ἀγγεῖον, ὁ κάλαθος εἰς τὸν ὁποῖον ἀποθέτουσι τὰ πρὸς ἀπόρριψιν εἴδη, ὁ κάλαθος τῶν ἀχρήστων.

ἀποθετικός, *—ή —όν*˙ ὁ ἀποβλητικός˙ || ἀρνητικός: «ἀποθετικὴ αἵρεσις», ἀρνητικὴ αἵρεσις.

— ἀποθετικὰ *ρήματα [Γραμμ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ρήματα τῶν ὁποίων ἐνεργητικὴ φωνὴ δὲν ὑπάρχει˙ ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν γραμματικῶν ἐνομίζετο ὅτι καὶ τὰ ρήματα ταῦτα εἶχόν ποτε ἐνεργητικὴν φωνήν, ἀλλ᾽ *ἀπέθεντο* ταύτην, διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν ὑπ᾽ αὐτῶν *ἀποθετικά*˙ ἐνομίζετο δηλαδὴ ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τὸ *ἐργάζομαι ἐργάζω*, παρὰ τὸ *αἰσθάνομαι αἰσθάνω*, παρὰ τὸ *αἰτιῶμαι αἰτιῶ*, παρὰ τὸ *γίγνομαι γίγνω* κ.τ.λ. καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπωλέσθησαν δι᾽ ἀχρηστίαν. Ἀλλ᾽ ἂν τοῦτο ἦτο ἀληθές, θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι παρὰ τὰ ἐνεργητικῆς μόνον φωνῆς *ζῶ, ὑγιαίνω, κύπτω, πάσχω* κ.τ.τ. ὑπῆρχόν ποτε καὶ παθητικοὶ αὐτῶν τύποι *ζῶμαι, ὑγιαίνομαι, κύπτομαι, πάσχομαι* κτλ., οἵτινες δὲν διεσώθησαν. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἀληθῆ, διότι οὐδεμία γλωσσικὴ ἀρχὴ ἐπιβάλλει, ὅπως τὸ ρῆμα ἔχῃ ἀμφοτέρας τὰς φωνάς. Ἡ ὕπαρξις ρημάτων εἴτε μόνον ἐνεργητικῆς φωνῆς εἴτε μόνον παθητικῆς εἶναι ζήτημα τοῦτο μὲν τοῦ πρώτου σχηματίσαντος τὸ ρῆμα, τοῦτο δὲ τοῦ λαλοῦντος αὐτὰ λαοῦ, μὴ λαβόντος ἀνάγκην ὅπως σχηματίσῃ καὶ τὸν ἕτερον ρηματικὸν τύπον. Ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς δὲν χωρεῖ κατὰ λογικοὺς κανόνας ἀπαραβάτους, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαλοῦντος αὐτὰ λαοῦ˙ οὕτω ἀπὸ τῶν συγκριτικῶν ἐπιθέτων *ἥττων* καὶ *ἐλάττων* ἐσχηματίσθησαν τὰ ἀποθετικὰ ρήματα *ἡττῶμαι, ἐλαττοῦμαι* κατὰ πρότυπά τινα, τὰ ὁποῖα ὁ πρῶτος εἰπὼν εἶχεν ἐν τῇ διανοίᾳ του˙ καὶ ἡ πρώτη χρῆσις αὐτοῦ ἦτο *ἡττῶμαί τινος, ἐλαττοῦμαί τινος* ὡς οὐδετέρων, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν λαλούντων ἐγένοντο παθητικὰ *ἡττῶμαι ὑπό τινος, ἐλαττοῦμαι ὑπό τινος*. Καὶ τὸ μὲν *ἡττῶμαι* παρέμεινεν οὕτω μετὰ παθητικῆς διαθέσεως, τῆς ἐνεργητικῆς διαθέσεως ἐκφραζομένης ὑπὸ τοῦ *νικῶ τὸ δὲ ἐλαττοῦμαι* ἀπέκτησε καὶ ἐνεργητικὸν τύπον *ἐλαττῶ τινα* καὶ οὕτω ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀποθετικόν.

Τὰ περισσότερα τῶν ἀποθετικῶν ρημάτων εἶναι κατὰ τὴν διάθεσιν ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ καὶ ἀμετάβατα, ὀλίγα οὐδέτερα καί τινα παθητικά˙ ὡρμήθησαν δὲ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς μέσης διαθέσεως, τὴν ὁποίαν καί τινα διετήρησαν, π. χ. *αἰδοῦμαι, ἥδομαι, προφασίζομαι* κ. ἄ.

Διαιροῦνται δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἀορίστου καὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἑξῆς:

Α΄) Εἰς τὰ ἔχοντα μέλλοντα καὶ ἀόριστον μέσον: *αἰσθάνομαι—αἰσθήσομαι—ᾐσθόμην, αἰτιῶμαι—αἰτιάσομαι—ᾐτιασάμην, ἀκροῶμαι—ἀκροάσομαι—ἠκροασάμην, βιάζομαι—βιάσομαι—ἐβιασάμην, γίγνομαι—γενήσομαι—ἐγενόμην, δωροῦμαι—δωρήσομαι—ἐδωρησάμην, ἕπομαι—ἕψομαι—ἑσπόμην, ἐργάζομαι—ἐργάσομαι—εἰργασάμην, θεῶμαι—θεάσομαι—ἐθεασάμην, ἡγοῦμαι—ἡγήσομαι—ἡγησάμην, ἰῶμαι—ἰάσομαι—ἰασάμην, ἀφικνοῦμαι—ἀφίξομαι—ἀφικόμην, χαρίζομαι—χαριοῦμαι—ἐχαρισάμην*. Τινῶν τούτων ὑπάρχει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παθ. μέλλων καὶ ἀόριστος, ἀλλ᾽ ἐπὶ παθητικῆς σημασίας π. χ. *ἐργασθήσομαι — εἰργάσθην* (=κατεσκευάσθην), *ἰαθήσομαι — ἰάθην, αἰτιαθήσομαι — ᾐτιάθην*˙ τῶν δὲ ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς παραληφθέντων ἐσχηματίσθη παθ. ἀόριστος μετὰ σημασίας ἐνεργητικῆς π. χ. *ᾐσθάνθην, ἠκροάσθην, ἠσπάσθην, εἰργάσθην, ἡγήθην, ἀφίχθην, ἐχαρίσθην* κτλ.

Β΄) Εἰς τὰ ἔχοντα ἀόριστον παθητικὸν μετὰ διαθέσεως τῆς τοῦ ἐνεστῶτος˙ *βούλομαι—ἐβουλήθην, δέομαι—ἐδεήθην, δύναμαι—ἠδυνήθην, διανοοῦμαι—διενοήθην, ἐπιμέλομαι—ἐπεμελήθην, οἴομαι—ᾠήθην* κ. ἄ. Τούτων ὁ μέλλων εἶναι παρὰ μὲν τοῖς δοκίμοις μέσος, παρὰ δὲ τοῖς ὕστερον παθητικός π.χ. *δεήσομαι—δεηθήσομαι, δυνήσομαι—δυνηθήσομαι* κ.τ.λ.

Γ΄) Εἰς τὰ ἔχοντα τὸν ἀόρ. καὶ μέσον καὶ παθητικὸν μετὰ τῆς διαθέσεως τοῦ ἐνεστῶτος π. χ. *ἄγαμαι-ἠγασάμην* καὶ *ἠγάσθην, μέμφομαι-ἐμεμψάμην* καὶ *ἐμέμφθην αἰδοῦμαι-ᾐδεσάμην* καὶ *ᾐδέσθην, ἀρνοῦμαι-ἠρνησάμην* καὶ *ἠρνήθην, αὐλίζομαι-ηὐλισάμην* καὶ *ηὐλίσθην* κτλ.

Δ΄) Ἀποθετικά τινα ἀπαντῶσι μόνον εἰς τὸν ἐνεστῶτα καὶ παρατατικόν, π. χ. *ἄρνυμαι, κάθημαι, μάρναμαι, μῶμαι* (μάομαι), *πέτομαι* κ. ἄ.

Ε΄) Τινὰ ἔχουν ἀόριστον ἐξ ἄλλης ρίζης: *ἔρχομαι-ἦλθον, ὠνοῦμαι-ἐπριάμην*.

Β. Φ.

ἀπόθετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)˙ ὁ ἀποτεθειμένος, ὁ κατὰ μέρος τεθειμένος, ὁ ἀποταμιευθείς, κοιν. *φυλαγμένος*˙ || ὁ ἐν ἀχρηστίᾳ: «ἀπόθετον φάρμακον», τὸ μὴ χρησιμοποιούμενον πλέον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης.

ἀποθέτω (ἀρχ. **ἀποτίθημι**)˙ ἀφήνω κάτω πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐσήκωνα˙ || θέτω κατὰ μέρος οἱονεὶ πρὸς φύλαξιν, ἀποταμιεύω.

ἀποθεῶ *(—όω)*, κοιν. *ἀποθεώνω*˙ κάμνω τινὰ θεόν, τιμῶ τινα ὡς θεόν, θεοποιῶ: «τὸν ἀπεθέωσαν οἱ συμπολῖταί του».

ἀποθέωσις (ἡ)˙ ἡ ἀπόδοσις εἴς τινα τιμῶν θείων, θεοποίησις.

— *[Θρησκειολ.]* Ἡ ἰδέα περὶ ἀποθεώσεως θνητῶν, βασιλέων καὶ κοινῶν ἀνθρώπων, εἴτε ζώντων εἴτε μετὰ θάνατον, ἦτο εὐρέως διαδεδομένη παρὰ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ἤδη περὶ τὸ 2500 π. Χ. ὁ δεσπότης τῆς Ἀκκάδ, Σαργὲν ὁ Α΄, ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν «*θεὸν*» καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετέπειτα Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ἡγεμόνες, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὡς φυσικὰ τῆς θεότητος τέκνα, ἐνασμενίζοντες νὰ χαρακτηρίζωσιν ἑαυτοὺς ὡς συζύνους τῆς θεᾶς *Ἰστὰρ* καὶ ἀξιοῦντες θείας τιμάς. Φαίνεται δ᾽ ὅτι καὶ οἱ λαοὶ αὐτῶν ἐθεώρουν τοὺς βασιλεῖς τούτους ὡς «σωτῆρας» καὶ ὡς κομιστὰς τοῦ ἐσχάτου χρυσοῦ αἰῶνος. Ἡ ἰδέα τῆς ἀποθεώσεως τῶν ἡγεμόνων δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἄγνωστος οὐδ᾽ ἐν τῇ Περσίᾳ. Οἱ *Ἀχαιμενίδαι* τοὐλάχιστον ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν λαῶν αὐτῶν ὡς θεοὶ (πρβ. καὶ *Αἰσχύλου* Πέρσας 157). Ἀλλ᾽ ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς ἀποθεώσεως τῶν βασιλέων ἦτο ἡ Αἴγυπτος, ἔνθα οὗτοι ἐθεωροῦντο ὡς ἐνσαρκώσεις τῆς ἑκάστοτε δεσποζούσης θεότητος. Παρὰ τῷ Ἰσραὴλ δὲν ἐπέτρεψε τὴν εὐδοκίμησιν τοιαύτης ἰδέας ἡ αὐστηρὰ μονοθεΐα καὶ τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τοῦ λαοῦ τούτου, ὅσον καὶ ἂν ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ὡς «Χριστὸς Κυρίου», ὡς τύπος τοῦ Μεσσίου καὶ αὐτὸ τοῦτο ὡς «υἱὸς τοῦ Θεοῦ» (πρβ. Β΄ Βασιλ. ζ΄ 14, Ψαλμοὺς β΄ 7, ηζ΄ 28 κλπ.). Ἐν δὲ τῇ Ἰαπωνίᾳ καὶ μέχρι σήμερον ὁ αὐτοκράτωρ *(Μικᾶδος)* ζῶν ἔτι θεωρεῖται ὡς ἐνσεσαρκωμένον θεῖον πνεῦμα καὶ ἀπολαύει θείων τιμῶν. Ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἀπολαύει θείων τιμῶν ὁ *Δαλαϊλάμας*, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ *Μποδισάτβα*.

Ἱκανῶς οἰκεία καὶ δὴ ἐκ παλαιοτάτου ἦτο καὶ

Digitized by Google

εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἰδέα περὶ ἀποθεώσεως θνητῶν, οἵτινες εἴτε οἴκοθεν θεοὶ ὄντες εἶχον προσλάβει προσκαίρως ἀνθρωπίνην μορφήν, εἴτε ἦσαν φύσει ἄνθρωποι, θεοποιηθέντες μετὰ θάνατον ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ αὐτῶν. Οὕτω π. χ. παρ' Ὁμήρῳ ἡ *Λευκοθέα*, ἡ πρώην θνητὴ θυγάτηρ τοῦ Κάδμου (*Ἰνώ*), ἐμφανίζεται ὡς θαλασσία θεότης (Ὀδυσσ. Ε' 333)· ὁ *Γανυμήδης* ἁρπάζεται ὑπὸ τῶν θεῶν, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτοῖς ὡς οἰνοχόος (Ἰλ. Υ 232 ἑξ.), ὥσπερ καὶ ὁ *Τιθωνὸς* ἁρπάζεται ὑπὸ τῆς Ἠοῦς, ἵνα γίνῃ σύζυγος αὐτῆς (Ὀδυσσ. Ο 249)· ἡ δὲ Καλυψὼ ὑπισχνεῖται εἰς τὸν *Ὀδυσσέα* τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν αἰώνιον νεότητα (Ὀδυσσ. Ε' 136—209). Παρὰ τῆς Δωριεῦσιν ἀποθεοῦται ὁ *Ἡρακλῆς*. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἀφηγεῖται, ὅτι ὁ Σπαρτιατης νομοθέτης *Λυκοῦργος* ἐχαιρετίσθη ζῶν ἔτι ὡς θεὸς ὑπὸ τοῦ δελφικοῦ χρησμοῦ (Α' 65). Καὶ εἰς τὸν *Λύσανδρον*, ζῶντα ἔτι, ἀπένειμαν μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νίκην θείας τιμὰς οἱ Σπαρτιᾶται, ἀνεγείραντες εἰς αὐτὸν βωμοὺς καὶ προσενεγκόντες αὐτῷ θυσίας (*Δούριος, ἀπόσπ.* 65). Βραδύτερον δ' ἱστορεῖται καὶ περὶ τοῦ *Ἀγησιλάου*, ὅτι προσήνεγκον αὐτῷ θείας τιμὰς οἱ Θάσιοι, ἃς ὁ ὑπέροχος ἐκεῖνος βασιλεὺς εἶχεν ἀποποιηθῇ (*Πλουτάρχου* Ἀποφθεγμ. Λακων. Ἀγησ. κε' 6), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *Φίλιππον*, ὅστις ἐδέχθη θείας τιμὰς μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (*Παυσαν.* Ε' 20, 10). Καὶ ὁ *Μ. Ἀλέξανδρος* ἐπεδίωξε τὴν εἰς αὐτὸν ἀπονομὴν θείων τιμῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐκ πολιτικῶν λόγων, ἵνα θεωρηθῇ ὡς διάδοχος τῶν φαραώ, οἵτινες ἐλογίζοντο ὡς υἱοὶ τοῦ *Ἄμμωνος - Ρὰ* καὶ ζῶντες ἔτι ἐτιμῶντο ὡς θεοί. Ἀφοῦ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπεζήτησε τὰς θείας πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τιμὰς (προσκύνησιν κττ.) παρὰ τῶν βαρβάρων, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιζητήσῃ ταύτας καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Μακεδόσιν, ὅσον καὶ ἂν αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι φαίνονται ὡς ὑπερβολικαί.

Τῷ παραδείγματι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, αἱ πρὸς τὸν ὁποῖον θεῖαι τιμαὶ ηὐξήθησαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἠκολούθησαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ *Πτολεμαῖοι* καὶ *Σελευκίδαι* κλπ ἐπιδιώκοντες τὴν ἀποθέωσιν διὰ πολιτικοὺς κυρίως λόγους. Ἤδη δὲ ἀπεθεοῦντο οὐ μόνον βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ βασίλισσαι. Δι' ὑπερβολικῶν θείων τιμῶν ἠξιώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων *Δημήτριος ὁ Πολιορκητής*, ἀηδιάσας ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς τοιαύτης δουλοφροσύνης. Ἐνταῦθα σημειωτέον, ὅτι ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων ἀνθρωποποίησις τῶν θεῶν ὑπὸ τοῦ *Εὐημέρου*, ὅστις ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ ἐν τῇ περιφήμῳ αὐτοῦ ἑρμηνείᾳ τῶν μύθων τοὺς θεοὺς ὡς ἀνθρώπους θεοποιηθέντας, εἶχε τὸ προηγούμενον αὐτῆς ἐν ταῖς ἀποπείραις τῶν Ἰώνων ἱστορικῶν καὶ φιλοσόφων.

Τέλος ἡ ἰδέα τῆς ἀποθεώσεως δὲν ἦτο ἄγνωστος οὐδὲ εἰς τοὺς παλαιοὺς Ρωμαίους, οἵτινες ἐπίστευον, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθνησκόντων (Manen) ἀπεθεοῦντο. Ὅθεν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἀποθέωσις τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων δὲν προήρχετο μόνον ἐκ πολιτικῶν, ἀλλ' ἅμα καὶ θρησκευτικῶν ἐλατηρίων. Ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς ἀποθεώσας τὸν *Ἰούλιον Καίσαρα* (Divus Caesar) ἐστοίχησεν ἁπλῶς τῇ κοινῇ ρωμαϊκῇ πίστει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπεδοκίμασε τὰς θείας τιμὰς τὰς ἀπονεμομένας εἰς αὐτὸν ἐν Ἀνατολῇ, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἀνὰ τὸ ἀχανὲς κράτος αὐτοῦ ἐξάπλωσιν τῆς λατρείας τοῦ «*θείου καίσαρος*». Ἡ ἀποθέωσις τῶν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων καὶ μελῶν ἔτι τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἡ λεγομένη consecratio, ἐγίνετο ἀποφάσει τῆς Συγκλήτου. Οὕτω δὲ προέκυψε νέα κατηγορία ρωμαϊκῶν κρατικῶν θεῶν, ἡ τῶν λεγομένων divi. Ἐπειδὴ δὲ δῆθεν κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ νεκροῦ τοῦ Αὐγούστου ἀναφανεὶς ἐκ τῆς πυρᾶς ἀπέπτη πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀετός τις (*Κασσίου Δίωνος* LVI, 42, 3 καὶ *Σουετων. Αὐγ.* 100), ἐσυνηθίζετο βραδύτερον νὰ ἀφήνωσι νὰ ἵπταται κατὰ τὴν καῦσιν τῶν νεκρῶν τῶν αὐτοκρατόρων ἀετὸς (*Κασσ Δίων.* LXXIV 5, 5). Ἐντεῦθεν δ' ἐπεκράτησεν, ἵνα ὁ ἀετός, ἐπὶ νομισμάτων καὶ ἀλλαχοῦ, θεωρῆται ὡς σύμβολον τῆς ἀποθεώσεως. Ἡ δὲ *καισαρολατρεία*, ἥτις διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, ἦτο ἐν τῷ ρωμαϊκῷ imperium σύμβολον τῆς κρατικῆς ἑνότητος καὶ ἀπεκρούσθη, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἐντόνως ὑπό τε τῶν Ἰουδαίων (μάλιστα ἐπὶ Καλιγόλα) καὶ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. v. Gaertringen* ἄρθρον ἐν τῷ R. Encylop. der Classischen Altertumswissenschaft τῶν Paluy-Wissowa ἐν λέξει ἀποθέωσις· πρβλ. καὶ ἄρθρ. Consecratio, *E. Revan*, ἐν Encyclop of Religion and Ethics ἐν λέξει *Deification* καὶ *Gressmann* καὶ *Prenschen* ἄρθρα ἐν Religion in Gesch. und Gegenwart ἐν λέξει *Kaisercult* κ. λ.π. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— [*Θεατρ.*] Καλεῖται *ἀποθέωσις* ἐν τῇ θεατρικῇ διαλέκτῳ ἡ τελευταία εἰκὼν τῶν θεαματικῶν ἔργων καὶ ἰδίως τῶν φαντασμαγορικῶν τοιούτων, τῶν καλουμένων fécries, καθ' ἣν ἀναπτύσσεται μεγίστη πολυτέλεια ὡς πρὸς τὰς σκηνογραφίας, τὰ θεατρικὰ ἐνδύματα, τοὺς μηχανισμούς, τοὺς συνδυασμοὺς τῶν φώτων κ.τ.λ. Συνηθέστατα κατὰ τὰς *ἀποθεώσεις* χρησιμοποιοῦν τὸ σκηνικὸν μηχάνημα, τὸ καλούμενον ἐν Γαλλίᾳ gloire, δι' οὗ καὶ ἐφ' οὗ ἐμφανίζονται ἐκ τῶν ὑποσκηνίων ἐπὶ σκηνῆς, αἰωρούμενα τρόπον τινὰ εἰς τὸ κενόν, διάφορα ὑπερφυσικὰ πρόσωπα, θεοί, νύμφαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Λόγῳ τῆς πληθύος τῶν προσώπων ἅτινα εὑρίσκονται συνήθως ἐπὶ τῆς gloire, πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ βάρους αὐτῶν, χρησιμοποιοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν τελευταίαν γραμμὴν ἀνδρείκελλα, ἡ κατασκευὴ τῶν ὁποίων κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἔφθασεν εἰς τοσοῦτον τελειότητος, ὥστε ἀδύνατον νὰ τὰ διακρίνῃ τις ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἀνθρώπων. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἀποθῆκαι [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ὅρμος, ἀκρωτήριον καὶ συνοικισμὸς (πλάτος 39°05'20" μῆκος 26°05'20" χάρτης ἀγγλικὸς 1665: Lesbos or Mityleni island) ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλεύσαντι τὸν προλιμένα τοῦ κόλπου τῆς *Καλλονῆς* τῆς νήσου Λέσβου, καὶ εἰς 400 μέτρα βορείως τῆς νησῖδος *Ερημονῆσι*. Ὁ ὅρμος παρέχων καλὸν ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς εἰς μικρὰ πλοῖα, ἔχει τρεῖς μικροὺς λιθοδμήτους προβλῆτας. Ὁ συνοικισμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀλίγας οἰκίας, ἐν αἷς καὶ τελωνεῖον, εἶχε δὲ πληθυσμόν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920, 58 κατοίκων καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν κοινότητα *Ἄγρας* τῆς ὑποδιοικήσεως Μηθύμνης τοῦ νομοῦ Λέσβου. Ὁ ὅρμος εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς ναυτικοὺς καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἀπόθυρο*. Σ. Ε. Λ.

ἀποθηκάριος (ὁ)· ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀποθήκης.

Ἀποθῆκες [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Μανωλιοπούλου τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 103.

—**Ἀποθῆκες** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ὁρμίσκος τοῦ ἀκρωτηρίου *Χερσόνησος*, δυτικοῦ κέρατος τοῦ κόλπου τῶν *Μαλλιῶν* τοῦ Μεραμπέλλου τῆς Κρήτης (πλάτ. 35° 20' 05", μῆκ. 25° 23' 40", χάρτ. ἀγγλ. 2536 b: Eastern part of Candia). Σ. Ε. Λ.

ἀποθήκευσις (ἡ)· ἡ ἐντὸς ἀποθήκης τοποθέτησις ἐμπορευμάτων, τροφίμων κ.τ.τ.

ἀποθηκευτικός, —ή, —όν· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀποθήκευσιν: «ἀποθηκευτικὰ ἔξοδα».

ἀποθήκευτρα (τά)· τὸ καταβαλλόμενον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἀποθήκης ἐνοίκιον διὰ τὴν ἐν αὐτῇ φύλαξιν ἐμπορευμάτων ἢ ἄλλων εἰδῶν.

ἀποθηκεύω· τοποθετῶ ἐν ἀποθήκῃ, ἀποταμιεύω.

ἀποθήκη (ἡ)· ὁ τόπος ὅπου ἀποθέτει τις οἱαδήποτε πρὸς φύλαξιν: «ἀποθήκη ἐμπορευμάτων,— τροφίμων,—ὅπλων κ.τ.τ.» || *ἀποθήκη* λέγεται ἐνιαχοῦ εἰδικῶς ἡ ἀποθήκη τῶν μονοπωλιακῶν εἰδῶν, οἷον ἅλατος καὶ πετρελαίου.

— [*Τεχν.*] Καλεῖται ἐν τῇ τεχνολογίᾳ *ἀποθήκη* πᾶν διαμέρισμα καταλλήλως διεσκευασμένον, ὥστε νὰ δύναται νὰ δεχθῇ ἐν αὐτῷ, προσκαίρως ἢ ἐπὶ μακρόν, εἶδος χρήσιμον ἐν τῇ τεχνικῇ. Στενότερον χρησιμοποιουμένη ἡ λέξις δύναται νὰ σημαίνῃ μικρὸν χῶρον ἐπὶ μηχανήματος προωρισμένου νὰ δεχθῇ εἶδος προσεχῶς ἐξαχθησόμενον ἐκεῖθεν πρὸς περαιτέρω χρησιμοποίησιν, κατεργασίαν κτλ. (π. χ. ἀποθήκη βενζίνης αὐτοκινήτου, ἀποθήκη φυσιγγίων ἐπαναληπτικοῦ ὅπλου κτλ.).

Ἀναλόγως τῆς χρήσεως αὐτῆς, ἡ ἀποθήκη δύναται νὰ ἔχῃ ἰδιαίτερον ὄνομα. Ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ π. χ. ἡ ἀποθήκη τῶν ἀτμαμαξῶν καλεῖται **μηχανοστάσιον** (βλ. λ.). Αἱ διὰ τεχνικοὺς σκοποὺς χρησιμοποιούμεναι ἀποθῆκαι δέον νὰ ἔχωσι διατάξεις ἀναλόγους τούτων. Γενικῶς αἱ διατάξεις αὗται σκοποῦν τὴν εὔκολον μεταφοράν, ἀποθήκευσιν, ἐπισκευὴν κ.τ.λ. τοῦ δι' ὃ προορίζονται εἴδους, εἶναι δὲ σιδηροτροχιαί, ἀνυψωτικὰ μηχανήματα, τάφροι κ.τ.λ. Λ. Ν. Κ.

—[*Ὀχυρωτ.*] Καλεῖται *ἀποθήκη* ἐν τῇ ὀχυρωτικῇ τὸ σταθερὸν κλιμάκιον τὸ ὀργανούμενον εἰς ὠχυρωμένην τινὰ τοποθεσίαν καὶ τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει ἅπαν τὸ ὑλικὸν Μηχανικοῦ τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὴν ὀχύρωσιν μιᾶς τοποθεσίας. Αὗται ἐγκαθίστανται κατὰ μῆκος συγκοινωνιῶν, ἵνα διευκολύνηται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐφοδιασμός των εἰς ὑλικά, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διανομὴ τούτων εἰς τὰς μονάδας ἃς ἐξυπηρετεῖ ἡ ἀποθήκη αὕτη. Κατ' ἀρχήν, ἡ θέσις των δέον νὰ ἐκλέγηται ἐκτὸς τῆς βολῆς τοῦ ἀντιπάλου ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ.

Κατ' ἀρχὴν αἱ ἀποθῆκαι Στρατιᾶς καὶ Σωμάτων Στρατοῦ ὀργανοῦνται πλησίον σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἢ τοὐλάχιστον ἁμαξιτῶν ὁδῶν μεγάλης ἀποδόσεως. Αἱ ἀποθῆκαι τῶν Μεραρχιῶν δέον νὰ ὦσι προσιταὶ εἰς ἐλαφρὰ αὐτοκίνητα (καμιονέτες) ἢ τοὐλάχιστον εἰς δίτροχα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀποθηκῶν, δέον νὰ φροντίζωμεν ὥστε τὰ ἀφικνούμενα εἰς ταύτας ὑλικὰ νὰ μὴ ὑφίστανται πλείονας τῆς μιᾶς μεταφορτώσεις. Τὸ ἰδεῶδες εἶναι, ὅπως τὰ ὑλικὰ φορτούμενα ἐκ τῆς ἀποθήκης τῆς προϊσταμένης Μονάδος ἀφικνῶνται εἰς τὸν προορισμόν των ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταφορτώσεως.

Εἰς σταθεροποιημένον μέτωπον (*στασιμότης*) ἐνδείκνυται ἡ ὀργάνωσις ἀποθηκῶν μέχρι συντάγματος συμπεριλαμβανομένου. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— ***ἀποθῆκαι γενικαὶ*** [*Ἐμπορ.*]. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταυτην χαρακτηρίζονται ἀποθῆκαι γενικῆς χρήσεως, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἐντόπιοι, ἢ καὶ ξένοι, ἔμποροι δύνανται νὰ παραδίδωσι πρὸς φύλαξιν ἐμπορεύματα, ἐπὶ καταβολῇ καθωρισμένου ἐνοικίου. Τὸ ἐνοίκιον («*ἀποθήκευτρα*») κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ εἴδους, τοῦ ὄγκου ἢ βάρους, καὶ τῆς διαρκείας τῆς ἐναποθηκεύσεως τοῦ ἐμπορεύματος. Ἡ ἵδρυσις Γενικῶν Ἀποθηκῶν ἐπιτρέπεται εἰς ἑταιρείας ἀναμφισβητήτου σοβαρότητος, αἵτινες συνήθως συνδέονται μετὰ τοῦ Κράτους δι' εἰδικῶν συμβάσεων, ἐπιβαλλουσῶν εἰς αὐτὰς εἰδικὰς ὑποχρεώσεις καὶ παρεχουσῶν ἀντίστοιχα πλεονεκτήματα. Παρ' ἡμῖν τοιαῦται ἀποθῆκαι διατηροῦνται ὑπὸ τῆς «**Προνομιούχου Ἑταιρείας Γενικῶν Ἀποθηκῶν τῆς Ἑλλάδος**» καὶ τῆς «**Προνομιούχου Ἑταιρείας Κορινθιακῆς Σταφίδος**».

Αἱ Γενικαὶ Ἀποθῆκαι παρέχουν ἀξιολόγους ἐκδουλεύσεις εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς συναφεῖς πρὸς αὐτὸ συναλλαγάς. Ἐξυπηρετοῦν ἐν πρώτοις τοὺς ἐμπόρους ἐκείνους τῶν ὁποίων αἱ ἐργασίαι δὲν καθιστῶσιν ἀπαραίτητον τὴν διατήρησιν ἰδίων ἀποθηκῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπίσης ὅταν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις αἱ ἀποθῆκαί των δὲν ἐπαρκοῦν. Σοβαρώτερος ὅμως εἶναι ὁ ρόλος των εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν· διότι τὰ ἀποτεθειμένα εἰς τὰς Γενικὰς Ἀποθήκας ἐμπορεύματά του δύναται ὁ ἔμπορος νὰ πωλήσῃ ἢ νὰ ἐνεχυριάσῃ ἐπὶ ἁπλῇ ὀπισθογραφήσει τῶν εἰς χεῖράς του «ἀποδεικτικῶν ἀποθηκεύσεως», τοῦθ' ὅπερ ἀπαλλάσσει ἀπὸ δαπανηρὰς μετακινήσεις, ἐλέγχους κλπ. —Ω.

—***ἀποθῆκαι διαμετακομίσεως*** [*Ἐμπορ.*]· βλ. διαμετακόμισις.

- ***ἀποθῆκαι τραπεζῶν*** [*Ἐμπορ.*]. Αἱ πλεῖσται τῶν τραπεζῶν διατηροῦσιν ἀποθήκας πρὸς φύλαξιν ἐμπορευμάτων ἀνηκόντων εἰς πελάτας των, ἢ περιελθόντων εἰς τὴν ἰδίαν των κυριότητα. Συνήθης εἶναι ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ἔμποροι ἢ ἐργοστασιάρχαι ἄλλης πόλεως ἢ ξένης χώρας ἀποστέλλουν τὰ ἐμπορεύματά των οὐχὶ ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς παραλήπτας, ἀλλὰ μέσῳ τραπέζης τινος, ἥτις, ἀποθηκεύουσα ταῦτα, τὰ παραδίδει εἶτα, ἢ συνολικῶς, ἢ κατὰ δόσεις, εἴτε πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἀποστολέως, εἴτε πρὸς ἄλλους ἀγοραστάς, ἐπὶ τῇ εἰσπράξει τοῦ ἀντιτίμου, κατὰ τὰς ἑκάστοτε δοθείσας αὐτῇ ὁδηγίας. Ἄλλοτε πάλιν τὸ ἐμπόρευμα ἔρχεται βεβαρημένον δι' ὀφειλῆς τοῦ ἀγοραστοῦ ἐμπόρου πρὸς τράπεζαν, ἥτις κατέβαλε τὴν ἀξίαν του ἢ μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν πωλητὴν (συνήθως *δι' ἀνοίγματος πιστώσεως*). Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας καὶ πλείστας ἄλλας ἡ ὕπαρξις τοιούτων ἀποθηκῶν εὐχεραίνει τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ παρέμβασις τῆς τραπέζης προσδίδει ἰδιάζουσαν ἀσφάλειαν, ἐξυπηρετεῖ δ' ἐξ ἄλλου καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῶν τούτων τῶν τραπεζῶν, ὠφελουμένων τὰς ἐπὶ τῶν συναφῶν δοσοληψιῶν προμηθείας, τόκους κ.λ.π. —Ω.

— «**Ἀποθήκη *ὠφελίμων γνώσεων***». Εἰκονογραφημένον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ἐν Σμύρνῃ, ὑπὸ Ἀμερικανῶν ἱεραποστόλων ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1844. Μερικὴ ἀνατύπωσις τῆς ὕλης αὐτοῦ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1870 ἐν Σμύρνῃ περιοδικοῦ «Μέλης».

ἀποθήκια (τὰ) (Apothecia) [*Βοτ.*]. Τὸ ὄνομα τοῦτο δίδουσιν οἱ βοτανικοὶ εἰς τὰ καρποφόρα ὄργανα τῶν *λειχήνων*. Τὰ ἀποθήκια φύονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἱστῶν τοῦ θαλλοῦ καὶ δὲν ἀναφαίνονται ἐξωτερικῶς παρὰ λίαν ἀργά, εἴτε διὰ νὰ ἐξαπλώσωσι τὴν ὑμενώδη ἐπίστρωσίν των εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα (*γυμνόκαρποι λειχῆνες*), ἢ διὰ νὰ ἐξαπολύσωσι τὰ σπόριά των ἐκ στενοῦ τινος ἀνοίγματος (*ἀγγειόκαρποι λειχῆνες*). Ἐφ' ὅσον οἱ λειχῆνες παρουσιάζονται ὡς παράσιτοι τῶν ἀλγῶν, τὰ ἀποθήκια καὶ πάντα τὰ συνιστῶντα ταῦτα τμήματα ἔχουσιν ἀποκλειστικῶς ἱστώδη ὑφήν. Τὰ ἀποθήκια παρουσιάζονται ὑπὸ δύο διαφόρους μορφάς: ἢ ἀποτελοῦσι δίσκον (*δισκοειδεῖς λειχῆνες*), ἢ φέρουσιν ἀπεστρογγυλωμένον πυρῆνα (*πυρηνοειδεῖς λειχῆνες*). Τὰ ἀποθήκια φέρουσι διάφορα χρώματα, μέλαν, φαιόν, κίτρινον, πορτοκαλλιῶδες καὶ ἐρυθρόν. Τὸ μέγεθος τῶν ἀποθηκίων εἶναι διάφορον εἰς τὰ διάφορα εἴδη· τὸ μικρότερον δὲν εἶναι εὐρύτερον τοῦ 1 χιλιοστομέτρου, ἐνῷ τὸ μεγαλύτερον φθάνει τὰ 3 περίπου ἑκατοστά. Δ. Ν. Π.

ἀποθηκοφύλαξ (ὁ)· ὁ φύλαξ τῆς ἀποθήκης, ὁ ἀποθηκάριος.

ἀποθηλάζω· ἀπογαλακτίζω, ἀποκόπτω τὸ βύζαγμα τῶν βρεφῶν.

ἀποθηλασμὸς (ὁ)· ὁ ἀπογαλακτισμὸς (βλ. λ.), κοιν. *ἀπόκομμα*· || παρ' ἀρχαίοις ἡ λέξις ἐσήμαινε τὸν θηλασμὸν μέχρις ἐκκενώσεως τοῦ μαστοῦ. Ὁ Σωρανὸς γράφει: «παραιτεῖσθαι δὲ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ παραισθήσει τῶν μαστῶν ἐκμύζησιν, ὡς τοῦ ἀποθηλασμοῦ διὰ τῆς ἐκκρίσεως τοῦ (γάλακτος) παρακουφίζοντος τὴν διάτασιν»· καὶ κατωτέρω: «πρὸς τὸ θρομβοῦσθαι τὸ γάλα ἐν μαζοῖς τὰς τετοκυίας ἀποθηλάζεσθαι» Σ. Β.

Digitized by Google

ἀποθηριῶ *(—όω)*, κοιν. *ἀποθηριώνω*· κάμνω τινὰ νὰ ἐξοργισθῇ θηριωδῶς, ἐξαγριώνω.

ἀποθηρίωσις (ἡ)· ὀργὴ θηριώδης, ἐξαγρίωσις.

ἀποθησαυρίζω· θησαυρίζω, ἀποθέτω κατὰ μέρος, ἀποταμιεύω.

ἀποθησαύρισις (ἡ), καὶ *ἀποθησαυρισμὸς* (ὁ)· ἀπόθεσις ἐν θησαυρῷ, ἀποταμίευσις· || μεταφ. συλλογή, συνάθροισις: «ἀποθησαύρισις λέξεων,—παροιμιῶν,—αἰνιγμάτων κ.τ.τ.».

ἀποθησαυριστέος, *—α*, *—ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ θησαυρισθῇ, νὰ φυλαχθῇ ὡς ἐν θησαυρῷ, νὰ συλλεχθῇ.

ἀπόθητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ποθούμενος, ὁ μὴ ἀναζητούμενος.

ἀποθλίβω· θλίβων ἐξάγω, ξεζουμίζω: «ἀποθλίβω οἶνον ἐκ τῶν σταφυλῶν».

ἀπόθλιμμα (τό)· τὸ ἀποθλιβέν, ὁ ἐξαχθεὶς χυμός.

ἀπόθλιψις (ἡ)· ἔκθλιψις, ἐξαγωγὴ χυμοῦ διὰ θλίψεως.

— *[Μηχανολ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀπόθλιψις* (abpressen) θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐσωτερικὴ πίεσις εἰς ἣν ὑποβάλλομεν πρὸς δοκιμὴν κοῖλα σώματα ἐν γένει, ὅταν θέλωμεν π. χ. νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν στεγανότητα ὑπὸ ἐσωτερικὴν πίεσιν σωλήνων, λεβήτων, κυλίνδρων, μηχανῶν αὐτοκινήτων κτλ. Α. Μ.

ἀποθνήσκω, κοιν. *πεθαίνω*, ἀορ. *ἀπέθανον*, κοιν. *πέθανα*, παθ. μετχ. *ἀποθαμένος*· παύω νὰ ζῶ, τελευτῶ τὸν βίον: «ἀπέθανε ἀπὸ πνευμονίαν,—ἀπὸ τύφον κ.τ.τ.»· || ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον: «πέθανα ἀπὸ τὸ κρύο», «—ἀπὸ τὰ γέλια»· || μεταφ. σφοδρῶς ἐπιθυμῶ: «πεθαίνω γιὰ κρασί,—γιὰ σῦκα κ.τ.τ.»· || μεταβ. «τὸν ἐπέθανα 'ς τὸ ξύλο», «μᾶς πέθανες μὲ τὴ φλυαρία σου».

ἀποθρασύνω· κάμνω τινὰ θρασύν, αὐθάδη, τολμηρὸν πέραν τοῦ δέοντος: «ἡ ἀτιμωρησία ἀποθρασύνει τοὺς ἐγκληματίας»· || μέσ. *ἀποθρασύνομαι*· γίνομαι θρασύς, τολμῶ πράγματα μὴ ἐπιτρεπόμενα.

ἀπόθραυσμα (τό)· ἀπόσπασμα, ἀπόκομμα, κομμάτι: «ἀποθραύσματα κιόνων κ. τ. τ.».

— *[Λιμεν. ἔργ.]*. Καλοῦμεν *ἀποθραύσματα* τὸ ὑλικὸν ὅπερ συσσωρεύεται εἰς τοὺς πυθμένας τῶν λιμένων καὶ προέρχεται ἀπὸ διαβρώσεις παρακειμένων ἀποκρήμνων ἰδίως ἀργιλωδῶν ἀκτῶν. Τὰς διαβρώσεις ταύτας προκαλοῦν αἱ κρούσεις τῶν κυμάτων καὶ τὰ ρεύματα τῆς θαλάσσης, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων καὶ σπήλαια σχηματίζονται καὶ πτώσεις τῶν ὑπερκειμένων μερῶν τῶν ἀκτῶν. —Μ.

ἀποθραύω· θραύω, ἀποσπῶ, συντρίβω.

ἀποθριγκῶ *(—όω)*· περιφράττω διὰ θριγκοῦ, διὰ περιτοιχίσματος· || ἀφαιρῶ τὸν θριγκόν, καταστρέφω τὸ προπέτασμα.

ἀποθρούλλια (τά)· μικρὰ θρύμματα τυροῦ συλλεγόμενα ἀπὸ τὰ τυροβόλια μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐξ αὐτῶν τοῦ τυροῦ.

ἀποθρώσκω· λέξις γνωστὴ ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς φράσεως: «καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι», νὰ ἴδῃ (ὁ Ὀδυσσεὺς) καὶ καπνὸν ἀνυψούμενον ἀπὸ τῆς πατρίδος του (Ὀδ. Α, 58).

ἀποθυμιά (ἡ)· δημοτ., ἡ ἐπιθυμία, ὁ πόθος.

Ἀπόθυρο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀποθῆκαι.

ἀποθωρακίζω· ἐκβάλλω τὸν θώρακα· || μέσ. *ἀποθωρακίζομαι*· ἐκβάλλω, ἐκδύομαι τὸν θώρακά μου.

ἀποίδησις (ἡ)· ἐλάττωσις τοῦ οἰδήματος, ξεφούσκωμα.

ἀποιδῶ *(—άω)*· παύω οἰδῶν, ξεπρήσκομαι, ξεφουσκώνω.

ἀποίητος (ὁ, ἡ,)*—ον* (τό)· ὁ μὴ ποιηθείς, ἀκατασκεύαστος· || ἀτελείωτος.

Ἀποίκια *[Γεωγρ.]*. Κοινότης τῆς ἀποτελούσης τὴν ὁμώνυμον ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Κυκλάδων νήσου Ἄνδρου, ἀριθμοῦσα 582 κατοίκους. Ἕδρα αὐτῆς εἶναι τὸ ὁμώνυμον χωρίον *Ἀποίκια*, ὅπερ ἀπαρτίζουσιν οἱ συνοικισμοὶ *Τρικόλι* (κάτ. 151) *Σάριζα* (κάτ. 82) καὶ *Κατασυρτὴ* (κάτ. 259), ὑπάγονται δὲ εἰς αὐτὴν οἱ συνοικισμοὶ *Ἀπατούρια* (κάτ. 57) καὶ *Κατακαλαῖοι* (κάτ. 30). Πάντες οὗτοι οἱ συνοικισμοὶ κεῖνται εἰς τὴν πλαγιὰν προβούνου τοῦ ὑψηλοτέρου τῆς νήσου ὄρους Πετάλου, οἱ Κατακαλαῖοι ὀλίγον τι κάτωθι τῆς κορυφῆς, οἱ ἀποτελοῦντες τὰ Ἀποίκια συνοικισμοὶ εἰς τὰς κλιτῦς ἐν ὕψωμ. 300 μ., τὰ δὲ Ἀπατούρια σχεδὸν εἰς τὰς ὑπωρείας.

Δικαστικῶς ἡ κοινότης ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἄνδρου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Ἑρμουπόλεως, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς Ἄνδρου, λειτουργοῦντος εἰς αὐτὴν μόνον κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἰδίου ἀστυνομ. σταθμοῦ. Ἔχει μονοτάξια δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, τηλέφωνον καὶ Γεωργικὸν Πιστωτικὸν Συνεταιρισμόν. Ἡ κοινότης εἶναι μία τῶν παραγωγικωτέρων τῆς νήσου Ἄνδρου, παράγουσα σῖτον (ὀκ. 3.500), κριθὴν (ὀκ. 20.000) καὶ ὀλίγον ἀραβόσιτον (ὀκ. 700), φασιόλους καὶ κυάμους (ἀνὰ 10(0 ὀκ. ἐτησίως), γεώμηλα (ὀκ. 7000), οἶνον (ὀκ. 50000), ἔλαιον (ὀκ. 35000 κατὰ γόνιμον ἔτος) καὶ διαφόρους καρπούς, σῦκα, ἀπίδια, μῆλα, καρύδια καὶ δὴ λεμόνια (περὶ τὰ 2 ἑκατομ. τεμαχίων), πορτοκάλλια καὶ μανδαρίνια. Τὰ Ἀποίκια ἐκτὸς τῶν τριῶν ἐν τῇ κοινότητι ἐλαιοτριβείων, ὧν τὸ ἓν ὑδραυλικόν, λειτουργεῖ ἐν αὐτοῖς ἀξιόλογον ἐργοστάσιον νηματουργίας βάμβακος καὶ μετάξης, ὅπερ παρέχει ἐργασίαν εἰς πλείονα τῶν 50 κορασίων.

Ἡ κυριωτέρα ὅμως πλουτοφόρος πηγὴ τοῦ χωρίου εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ πηγὴ τοῦ ἀρίστου ἐπιτραπεζίου καὶ ἰαματικοῦ ὕδατος τῆς Σαρίζης (βλ. λ.). Χάρις εἰς ταύτην καὶ εἰς τὰς ὡραιοτάτας φυσικὰς καλλονὰς αὐτῶν, τὰ Ἀποίκια θεωροῦνται ὡς εἷς τῶν καλυτέρων τόπων θερινῆς διαμονῆς, διὸ καὶ συρρέουσι κατ' ἔτος εἰς αὐτὸ ἑκατοντάδες παραθεριστῶν. Ἐκ τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς κοινότητος ἄξιαι μνείας εἶναι ἡ *Πιθάρα*, τὸ *Δρὺ* καὶ τὸ *Μπιζιγρί*. Ἡ Πιθάρα, ἀπέχουσα μόλις 20′ ἀπὸ τῆς Σαρίζης, χαρακτηρίζεται διὰ σειρᾶς θαυμασίων μικρῶν καταρρακτῶν σχηματιζομένων ἐκ τῆς καταπτώσεως μέσῳ πρασιῶν πηγαίων ὑδάτων. Τὸ Δρύ, ὅπερ καλεῖται καὶ *Πρόβγαλμα*, εἶναι τοποθεσία τῆς Κατασυρτῆς, ἀπὸ ταύτης δὲ ἡ θέα τοῦ πελάγους εἶναι τερπνοτάτη. Τὸ Μπιζιγρὶ εἶναι γραφικὴ τοποθεσία νοτίως τῶν Ἀπατουρίων, ὑπάρχει δὲ ἐν αὐτῷ καὶ πηγὴ ψυχροτάτου ὕδατος.

Ἐν τῇ κοινότητι σῴζονται ἀρκετὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα καὶ δὴ ἐπιγραφαὶ καὶ βυζαντιναὶ ἐν τοῖς ναοῖς εἰκόνες. Οἱ δύο ἐνοριακοὶ ναοί, ὁ τῶν *Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου* (Σαρίζης) καὶ ὁ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* (Κατασυρτῆς), εἶναι παλαιότατοι, διαρκῶς ὑποστάντες μεταρρυθμίσεις καὶ προσθήκας. Ἐσχάτως ἀνεκαινίσθησαν ριζικώτατα, δαπανηθεισῶν δι' ἀμφοτέρας περὶ τὰς 500.000 δραχμῶν ὑπὸ τῶν Μιχαὴλ Ι. καὶ Αἰκατερίνης Μ. Γουλανδρῆ. Εἰς τὰς ἐκκλησίας ταύτας σῴζονται εἰκόνες, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ, τοῦ ΙΖ′, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος Ἀποικίων ὑπάγεται καὶ μία τῶν τριῶν ἐν ἐνεργείᾳ μονῶν τῆς Ἄνδρου, ἡ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*, ἡ ὁποία ἐγείρεται πρὸς τὸ Β. ΒΑ τῆς Σαρίζης, ἀφ' ἧς ἀπέχει 50′ τῆς ὥρας. Ἔχει κτισθῆ ἐν θέσει καλουμένῃ *Σόρα*, ἄνωθεν τοῦ χειμάρρου τῆς Ἄχλας, φέρεται δ' ὡς ἔτος ἀνεγέρσεώς της τὸ 1560. Ὁ βυζαντινὸς ναὸς αὐτῆς εἶναι κατεσκευασμένος ἐξ ὀρθογωνίων λίθων λευκῶν καὶ ὑπερύθρων ἐναλλὰξ τοποθετημένων, ἐσωτερικῶς δὲ κοσμεῖται διὰ καλλιτεχνικωτάτων γλυπτῶν ἀντικειμένων καὶ εἰκόνων. Τὸ εἰκονοστάσιον μάλιστα εἶναι ἀπαραμίλλου τέχνης καὶ θεωρεῖται ὡς πολύτιμον κειμήλιον. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτοῦ εἶναι ἡ χρυσοποίκιλτος εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἐφ' ἧς ἐπιγραφὴ δεικνυσιν ὡς ἔτος καλλωπισμοῦ της τὸ 1797. Ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ὑπάρχει πλοῦτος ἱστορικῶν κειμηλίων καὶ δὴ πολυτίμων χειρογράφων ἅτινα τῷ 1899 κατέγραψεν ὁ Σπ. Λάμπρος (βλ. «Κατάλογον Κωδίκων ἐν ταῖς μοναῖς τῆς νήσου Ἄνδρου Ἁγ. Νικολάῳ κλπ.») καὶ τῷ 1926 ὁ Θεμ. Βολίδης (βλ. «Τὰ βυζαντινὰ κειμήλια τῆς Ἄνδρου» ἐν «Σκρίπ» 27 Δεκεμβρίου 1926).

Τὰ Ἀποίκια συνδέονται μετὰ τῆς παραλίου κωμοπόλεως Ἄνδρου διὰ δύο βατῶν, ἡμιονικῶν ὁδῶν, ὧν ἡ μία λιθόστρωτος, ἀλλ' ἀνηφορική, ἀπέχουσι δ' ἀπὸ ταύτης ἐπὶ ὥραν περίπου.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

ἀποικία (ἡ)· πόλις ἀποίκων, νέα πόλις ἐν ξένῃ καὶ συνήθως μακρινῇ χώρᾳ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ κατοίκων παλαιᾶς πόλεως: «Ἰωνικαὶ —, Δωρικαὶ —, Αἰολικαὶ ἀποικίαι», «Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Πόντῳ, — ἐν Ἀσίᾳ, — ἐν Ἰταλίᾳ κτλ.».

— [ΑΡΧ.] Εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἐδόθη εὐρυτέρα, ἐνίοτε δὲ καὶ στενοτέρα τοῦ δέοντος σημασία, διότι ὠνομάσθησαν ἀποικίαι καὶ πόλεις εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἥρμοζεν αὐτὸς ὁ τίτλος. Ὅταν π. χ. οἱ κάτοικοι μιᾶς χώρας ἀδυνατοῦντες νὰ ἀντιστῶσιν εἰς μίαν ἐχθρικὴν εἰσβολὴν ἐζήτουν καταφύγιον εἰς μίαν ξένην χώραν καὶ ἵδρυον εἰς αὐτὴν μίαν νέαν πόλιν, δὲν ἦσαν αὐτοὶ πραγματικοὶ ἄποικοι. Ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσιν εὐσεβῶς τὴν ἀνάμνησιν τῆς χώρας τὴν ὁποίαν εἶχον κατοικήσει ἄλλοτε, ἀλλὰ δὲν διετήρουν καὶ σχέσεις φιλικὰς μὲ τοὺς κατακτητάς, οἵτινες τοὺς ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς χώρας των καὶ οἵτινες διόλου δὲν ἐσκέπτοντο νὰ προστατεύσωσι τοὺς δυστυχεῖς αὐτούς, τῶν ὁποίων τὴν χώραν κατέλαβον. Ὡσαύτως δὲν ἦσαν ἄποικοι καὶ οἱ κτίσαντες μίαν πόλιν εἰς ξένην χώραν κατόπιν μετοικεσίας ἐκ τῆς πατρίδος των ἕνεκα ἐμφυλίων διενέξεων, ὅτε μετὰ τὴν νίκην τῆς μιᾶς μερίδος ἔφευγεν ἡ ἄλλη. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς εἰρημένας περιπτώσεις ἔλειπον αἱ ἀμοιβαῖαι ὑποχρεώσεις καὶ τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα, ἅτινα ἐξυπακούονται ἐκ τῆς λέξεως ἀποικία. Κυρίως ἀποικία ἦτο ἡ πόλις ἡ ἱδρυομένη, καὶ ἐξελισσομένη εἰς αὐτόνομον πολιτείαν, εἰς ἀκατοίκητον χῶρον ξένης χώρας ὑπὸ πολιτῶν ἄλλης πόλεως (ἥτις διὰ τὴν ἀποικίαν ἦτο ἡ *μητρόπολις*, ἡ *μήτηρ-πόλις)* ἀποσταλέντων πρὸς ἀποικισμὸν ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας τινὸς ἀλλ' ἄνευ βίας ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερικῆς. Καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου ὅμως κράτους ἱδρυομένων ἀποικιῶν ἤλλασσόν τινες μορφήν, καὶ αἱ ἱδρυόμεναι εἰς κατοικουμένας πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκαθίσταντο οἱ ἄποικοι ἐπὶ ἴσοις δικαίοις (ἐποικίαι) καὶ αἱ ἱδρυόμεναι εἰς κατοικουμένας πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκαθίσταντο οἱ κάτοικοι—οἱονεὶ ὡς παρατηρηταὶ τῆς πρὸς τὴν μητρόπολίν των διαγωγῆς τῶν παλαιοτέρων κατοίκων τῆς ἀποικίας (κληρουχίαι)—οἵτινες διετήρουν ἅπαντα τὰ ἐν τῇ μητροπόλει πολιτικὰ δικαιώματά των. Τέλος ἀποικίαι ἐκαλοῦντο καὶ τὰ ἐμπόρια ἀκόμη, δηλ. αἱ μικρόταται κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ἀποικίαι, αἱ ἱδρυθεῖσαι ὑπὸ κράτους τινὸς (οὐχὶ διὰ νὰ ἐξελιχθῶσιν εἰς αὐτονόμους πολιτείας, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ἁπλοῖ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς ἱδρυούσης αὐτοὺς μητροπόλεως.

Ἐκ τῶν πολλαπλῶν αὐτῶν μορφῶν τοῦ ἀποικισμοῦ κυριώτεραι καὶ συνηθέστεραι ἀπέβησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τρεῖς, ἡ *ἐμπορική*, συνήθης εἰς τοὺς Φοίνικας, ἡ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ψυχικῆς τῶν κατοίκων προδιαθέσεως, ἥτις ἦτο καὶ *ἐκπολιτιστική*, συνήθης εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἡ *στρατιωτικὴ καὶ πολιτική*, συνήθης εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΦΟΙΝΙΚΙΚΑΙ. Ἀπαλλαγέντες τῆς δεσποτείας τῶν Αἰγυπτίων οἱ Φοίνικες ἀπὸ τοῦ ΙΒ′ π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὰ Ν. τῆς μεταξὺ Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου Παλαιστίνης οἱ *Φιλισταῖοι*, λαὸς κρητικῆς καταγωγῆς, οὐχὶ σημιτικός, ἐπεδόθησαν μετὰ περισσοτέρου ζήλου εἰς τὴν ναυτιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀσχοληθῆ (ἀπὸ τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος κατὰ τὸν Lenormant) ἕως τότε μόνον οἱ κάτοικοι τῶν παλαιῶν Φοινικικῶν πόλεων Βύβλου, Ἀράδου καὶ πρὸ πάντων τῆς Σιδῶνος. Κατὰ τὸν ΙΑ′ αἰῶνα ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων, ὅστις ἕως τότε προήρχετο, κυρίως, ἀπὸ τὴν ξυλείαν τοῦ Λιβάνου καὶ τὰ καραβάνια τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, διότι ἡ Φοινίκη, οὖσα ἡ ἔξοδος τῶν γονίμων πεδιάδων τῆς Κοίλης Συρίας, ἦτο τὸ τέρμα καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν, ηὔξησε διὰ τῆς προσθήκης τοῦ πλούτου τῆς ναυτιλίας. Ἀπὸ τότε οἱ Φοίνικες ἤρχισαν ν' ἀμφισβητῶσι πρὸς τοὺς Τεύκρους καὶ Ἀχαιοὺς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκτισαν τὰς ἀποικίας των *Κίτιον*, *Κούριον*, *Μάριον*, *Ἀμαθοῦντα* καὶ *Πάφον*, αἵτινες κατέστησαν σπουδαῖα θρησκευτικὰ κέντρα, καὶ *Τάμασσον*, πλησίον πλουσιωτάτων μεταλλείων χαλκοῦ. Αἱ πόλεις αὗται διέμειναν Φοινικικαὶ ἐπὶ ὀκτὼ ὅλους αἰῶνας. Ἐπωφεληθέντες ἔπειτα ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες εἶχον διαδεχθῆ εἰς τὴν θαλασσοκρατορίαν τοὺς Καρο-Λέλεγας καὶ Κρῆτας, ἐξεχύθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους πρὸς ἀναζήτησιν πολυτίμων μετάλλων καὶ πορφύρας διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιούργησαν τὴν κυριωτέραν βιομηχανίαν των. Ἡ ἁλιεία τῆς πορφύρας ἔφερεν αὐτοὺς ἔπειτα εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς ὁποίας ἔκτισαν τὴν *Ἴτανον*, εἰς τὰ Κύθηρα καὶ τὰς ἀπέναντι αὐτῶν ἀκτὰς τῆς Λακωνικῆς, εἰς τὴν θάλασσαν τῶν ὁποίων ἦτο ἄφθονον τὸ κογχύλιον τῆς πορφύρας. Διὰ τῆς βιομηχανίας τῆς πορφύρας ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ἱδρυθῆ ἄφθονα ἐριουργεῖα καὶ βαφεῖα, κατέστησαν αἱ παγκόσμιοι ἐμπορικαὶ ἀγοραὶ τῶν πολυτίμων πορφυρῶν ὑφασμάτων. «Κάμψαντες ἔπειτα τὴν Μαλέαν ἄκραν» οἱ Φοίνικες ἔπλευσαν μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος καὶ τῆς παραλίας τῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ Σύρτεων. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ χρυσοῦ ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τῆς Λυδίας μέχρι τῆς Κολχίδος εἰς τὴν νῆσον Θάσον τὴν ὁποίαν κατέστησαν κέντρον τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πρακτορείων των καὶ ἡ τοῦ ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου προσείλκυσεν αὐτοὺς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰβηρίαν ἔπειτα. Μετὰ ταῦτα χάριν τοῦ κασσιτέρου ἐξῆλθον τοῦ δυτικοῦ στομίου τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς μυστηριώδεις Κασσιτερίδας νήσους καὶ τὴν Βρεττανίαν. Ἡ τελευταία ὅμως ἐξάπλωσις τῶν Φοινίκων δὲν ἦτο ἔργον τῆς Σιδῶνος, «τῆς πόλεως τοῦ ἰχθύος». Ταύτην εἶχε διαδεχθῆ ἀπὸ τοῦ Δ′ αἰῶνος ἡ Τύρος, ἡ πρώτη βιομηχανικὴ πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἡ «κόρη τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἐμπορίου», κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν. Αὕτη εἶχε πληρώσει τὰς ἀκτὰς τῆς δυτικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου ἀποικιῶν, αἵτινες ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ μόνον εἶχον ἀνέλθει εἰς 200, καὶ εἰς πολὺ μεγαλύτερον ἀριθμὸν εἰς τὴν Ἀφρικήν. Τὰ κτίσματα ὅμως ταῦτα, ἐκτὸς ἐλαχίστων, ἅτινα ὑπῆρξαν ἄσυλα τῶν ἐκδιωχθέντων

Digitized by Google

τῆς πατρίδος των ἕνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων, ἢ καταφύγια ὑπεραφθονήσαντος ἐν τῇ μητροπόλει πληθυσμοῦ, ἦσαν ἄλλον τὰ ἀγκυροβόλια τῶν τολμηρῶν θαλασσοπόρων, οἵτινες ἔπλεον εἰς μεμακρυσμένους τόπους καὶ αἱ ἀποθῆκαι τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τῶν Φοινίκων μᾶλλον ἢ ἀποικίαι αὐτῶν. Ἦσαν τόποι μὲ μικρὰν περιοχήν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Φοίνικες ἀντήλλασσον τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν. Ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ἐμπορικὴν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν συναλλαγὴν μόνον, ἀλλ' ἐξηρεύνησαν καὶ τὰ μεταλλεῖα αὐτῆς. Αἱ ἐπιτυχίαι των αὗται ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς πολιτικῆς συνέσεώς των νὰ μὴ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς συρράξεις τῶν γειτονικῶν των αὐτοκρατοριῶν, Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀνάγκης ν' ἀνεύρωσι πελάτας διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, ἥτις καὶ ἀνέπτυξε τὴν δραστηριότητα καὶ τόλμην των. Ὡς μόνους δὲ φρουροὺς τῶν ἀπειραρίθμων αὐτῶν ἐμπορικῶν ἀποικιῶν ἡ Τύρος εἶχε κτίσει τὰς πόλεις *Καρχηδόνα* διὰ τὰς ἐν Σικελίᾳ ἀποικίας καὶ τὰ *Γάδειρα* εἰς τὰς Ἡρακλείους στήλας διὰ τὰς ἐν Ἱσπανίᾳ. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι σταθμοὶ τῶν Φοινίκων κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων.

Ἀπὸ τοῦ 1100—800 π. Χ. οἱ Φοίνικες ἦσαν οἱ ἔμποροι τῆς Μεσογείου, ὄχι ὅμως καὶ οἱ οἰκισταὶ τῶν ἀκτῶν αὐτῆς, διότι ἡ βία καὶ ἡ ἀπάτη, ἅτινα ἦσαν τὰ συνήθη ὅπλα των, καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀπαγωγὴ τῶν τέκνων τῶν ἰθαγενῶν προεκάλουν τὴν πρὸς αὐτοὺς δυσπιστίαν τούτων. Ἤρχισαν τῷ ὄντι πρῶτοι αὐτοὶ διαφορετικάς, ἢ σχέσεις πολέμου καὶ θρησκευτικοῦ προσηλυτισμοῦ, μὲ τοὺς ἄλλους λαούς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποβῶσι καὶ οἱ πρωτεργάται τῆς ἀμοιβαίας μεταξὺ τῶν λαῶν ἐμπιστοσύνης· διὰ τοῦτο οὐδένα πολιτισμὸν διέχυσαν, παρὰ τὰς μεμονωμένας ἀντιρρήσεις περὶ τούτου, εἰς τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ἵδρυσαν τὰ ἐμπορικὰ πρακτορεῖά των. Αἱ δύο μόναι ἀληθιναὶ ἀποικίαι των, αἱ *Θῆβαι* ἐν Ἑλλάδι, ἀποικία πιθανώτατα Χαναναίων ὑπὸ Φοίνικας ἀρχηγούς, καὶ ἡ *Καρχηδών*, κτισθεῖσα ὑπὸ ἐκπατρισθέντων ἀριστοκρατῶν τῆς Τύρου, κατεστράφησαν, ἡ πρώτη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Τὸν Θ' αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτοὺς τὸν πλοῦν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ τὸν ΣΤ' ἐσταμάτησαν τὴν εἰς τὴν Μεσόγειον ἐξάπλωσίν των, διότι ἡ Τύρος, ἐστερημένη πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὀργανώσεως καὶ μακρὰν κειμένη τῶν ἀποικιῶν της, δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τη· ἔλειπεν ἄλλως τε καὶ ὁ ἠθικός, καὶ πᾶς ἄλλος, πλὴν τοῦ τοῦ ἀμοιβαίου συμφέροντος δεσμὸς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἀποικιῶν της. Ἀποικίαι αἵτινες μόνον προορισμὸν εἶχον νὰ πλουτίζωσι τὴν ἄπληστον μητρόπολιν ἦσαν προωρισμέναι ταχέως νὰ ἐκλίπωσι, καὶ ἐξέλιπον, πλὴν τῆς Καρχηδόνος ἥτις ἐξελιχθεῖσα εἰς αὐτόνομον πολιτείαν ἐξήρθη εἰς πανίσχυρον ἀποικιστικὸν κράτος, διότι ἠκολούθησε διάφορον τῆς μητροπόλεώς της Τύρου ὁδόν.

Ἀποικίαι Καρχηδονικαί. Ἡ Καρχηδὼν ὡς μητρόπολις ἀποικιακοῦ κράτους εἰσήγαγε πρώτη αὐτὴ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσαν τὰ νεώτερα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπὶ τῶν ἱδρυμάτων της, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων εὑρίσκετο, ἐπικυριαρχίαν της, συνετήρει ἀξίας λόγου στρατιωτικὰς δυνάμεις ὑπὸ ἀρχηγοὺς ἱκανοὺς νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὴν πολιτικήν της. Ἡ ἐξάρτησις ὅμως αὕτη τῶν ἀποικιῶν ἠμπόδισε ταύτας ν' ἀνυψωθῶσιν εἰς πόλεις εὐτυχεῖς. Αἱ ἀποικίαι τῆς Καρχηδόνος, οὖσαι κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιὰ φοινικικὰ κτίσματα, ἐξηπλοῦντο εἰς τὴν Σικελίαν, Κορσικήν, Σαρδηνίαν, Βαλεαρίδας, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος καὶ ἄπληστος πόλις δὲν ἠρκέσθη εἰς ταύτας μόνον· ἐπεδίωξε, παρασυρθεῖσα ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας της καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου της, νὰ ἱδρύσῃ ἀποικίας καὶ πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν· πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε δύο στόλους, ὑπὸ τὸν *Ἄννωνα* καὶ τὸν ***Ἀμίλκωνα***, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος διηυθύνθη κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τῆς Δ. Ἀφρικῆς, ὁ δὲ πρὸς Β. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τολμηρᾶς ὑπερποντίου ἐκείνης ἐπιχειρήσεως δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά, διότι ἀτελεῖς εἶναι αἱ παρεχόμεναι πληροφορίαι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς,—ἥτις ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι πολύτιμον κειμήλιον τῆς ἀρχαιότητος—τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ἐν Καρχηδόνι ναοῦ τοῦ Κρόνου ὁ Ἄννων.

Ὅ,τι πληροφορούμεθα ἐξ αὐτῆς εἶναι κυρίως τοῦτο, ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι προέβαινον εἰς τὴν κατάκτησιν ξένων χωρῶν δι' ἁλύσεως ἐπὶ τῶν παραλίων αὐτῶν ἀποικιῶν, αἵτινες, καὶ διὰ τοῦ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐταῖς Καρχηδονίων καὶ διὰ τῆς ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως, ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς προβολὰς τῶν ἰθαγενῶν. Ἡ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ εἵλκυσε τοὺς Καρχηδονίους μέχρι τῆς Μ. Βρεττανίας πρὸς Β. καὶ τῶν ὁρίων τοῦ Μαρόκκου πρὸς Ν. Βέβαιον πρὸς τούτοις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἶναι ὅτι προσωρμίσθησαν εἰς τὴν νῆσον Μαδέραν, τῆς ὁποίας ἐξωλόθρευσαν τοὺς κατοίκους, κατακτήσαντες, κατ' ἐξαίρεσιν, αὐτὴν ὁλόκληρον, ὡς ἐὰν ἤθελον ὑπὸ λυπηρῶν προαισθημάτων κινούμενοι νὰ δημιουργήσωσιν ἐκεῖ ἓν ἄσυλον, μίαν νέαν Καρχηδόνα εἰς τὸ μέσον τῶν κυμάτων, διὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς των δὲν θὰ ἀνῆκε πλέον εἰς αὐτούς.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων προκύπτει ὅτι οἱ Φοίνικες ἐν γένει (περιλαμβανομένων δηλ. καὶ τῶν Καρχηδονίων) ἵδρυσαν ἀποικίας, ἐμπορικὰ πρακτορεῖα μᾶλλον, οὐχὶ διὰ νὰ ἐξελιχθῶσιν αὗται εἰς αὐτονόμους πολιτείας, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι πηγαὶ πλουτισμοῦ τῆς ἀπλήστου μητροπόλεως καὶ ὅτι ἦλθον πρῶτοι εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ξένους λαούς,—καὶ τοῦτο εἶναι ἡ μόνη δόξα των ἐν τῇ ἱστορίᾳ—ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὸν σκοπὸν εἰρηνικῆς μετ' αὐτῶν συμβιώσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ σφετερισθῶσι τὸν πλοῦτον τῆς χώρας των. Παρὰ τὸν στενὸν ὅμως αὐτὸν προορισμόν των τὰ πρακτορεῖα τῶν Φοινίκων ἔγιναν κέντρα διαδόσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἀνταλλακτικοῦ ἐμπορίου. Ὡς ὑπέρταται ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ των προβάλλουσιν ἡ ἀποθέωσις τῆς ὕλης καὶ ἡ ἀποθέωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργητικότητος. Ἡ δίψα τῆς ἐξευρέσεως τῶν πρώτων ὑλῶν ἀνέπτυξε τὴν δραστηριότητά των καὶ ἡ δραστηριότης των ἔφερεν εἰς φῶς καὶ ηὔξησε τὸν ὑλικὸν πλοῦτον τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ πολιτισμός των ἦτο πολιτισμὸς ὑλικὸς (βλ.λ. Φοίνικες, Σιδών, Τύρος, Καρχηδὼν κ.ο.κ.)

Ἀποικίαι Ἑλληνικαί. Ὁ ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἶναι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ εἶναι μάλιστα μετὰ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ γλώσσης τὰ γενεσιουργὰ θαύματα τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ καλλιτεχνίας, αἵτινες εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἑλληνικοῦ θαύματος, τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἱστορικοὶ καὶ ἱστοριοδίφαι μένουσι κατάπληκτοι ἀναλογιζόμενοι τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἑλληνίδων πόλεων, αἵτινες εἶχον διαχυθῆ εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον τρεῖς ἠπείρους κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα, τὸν πλοῦτον, τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πολυανθρωπίαν αὐτῶν. Πῶς μία χώρα τόσον μικρά, μὲ ὁσηνδήποτε ζωτικότητα καὶ εὐκινησίαν καὶ ἂν εἶχον οἱ κάτοικοί της, ἠδυνήθη νὰ ἐξαποστείλῃ τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο πλῆθος τῶν ἀποίκων εἰς τὰς ὄχθας τῆς Μεσογείου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ ἀπὸ τὰς φλεβοτομίας αὐτάς; Ἰδοὺ ὅ,τι προεκάλεσε καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπορίαν των καὶ τὸν θαυμασμόν των. Τὴν κατάπληξιν διεδέχθη ἡ βαθεῖα ἔρευνα τῶν αἰτίων ἅτινα προεκάλεσαν τὸν πλούσιον αὐτὸν ἀποικισμὸν καὶ τὴν εὐρεῖαν καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἠπείρους διάχυσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Πρὸ τοῦ συστηματικοῦ ἀποικισμοῦ.—Περὶ τῆς ἐξαπλώσεως ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀνάγκη δι' ὀλίγων νὰ γίνῃ λόγος, διότι αὕτη προπαρεσκεύασε καὶ διηυκόλυνε τὸν συστηματικὸν ἀποικισμόν. Τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος προεκάλεσαν δύο κυρίως αἴτια, ἡ φύσις τῆς χώρας, ἥτις δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι τὸ σπουδαιότερον αἴτιον τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, καὶ αἱ μεταναστάσεις τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φύλων. Ἡ φύσις προώριζε τὴν Ἑλλάδα νὰ καταστῇ μέγα κέντρον ἐξαπλώσεως καὶ ἐκ τῶν ὅρων τῆς φύσεώς της περισσότερον ἡ γεωγραφικὴ θέσις καὶ μορφολογία τοῦ ἐδάφους της ἢ ἡ πενία τῶν ὀρεινῶν ἐκτάσεών της. Οὕτως οἱονεὶ συναισθανομένη ὅτι δὲν ἐπήρκει νὰ θρέψῃ τὴν ὑγιᾶ καὶ εὐκίνητον φυλήν, ἥτις ὑπὸ τὸν ὡραῖον οὐρανόν της ἐπολλαπλασιάζετο, ἐμηκύνετο καὶ ἐθρύπτετο εἰς νήσους διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὰ τέκνα της τὰς γειτονικὰς ἠπείρους εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἠδύναντο ταῦτα ἐν περισσοτέρᾳ ἀνέσει ν' ἀναπτύξωσιν ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ λεπτοῦ πνεύματός των, τὸ ὁποῖον αὐτὴ εἶχε διαπλάσει. Μεγάλη Ἑλλὰς λοιπὸν καὶ Ἑλληνικὴ Ἀσία δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἱστορικὴ ἔκφρασις τῶν δύο εἰρημένων γεωγραφικῶν ἀναγκῶν.

Τὴν φύσιν ὅμως ὑπεβοήθησαν καὶ διάφορα γεγονότα. Οἱ κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τῆς Β' π.Χ. χιλιετηρίδος κατελθόντες ἀπὸ ΒΑ καὶ ΒΔ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου χείμαρροι τῶν Ἀχαιῶν (βλ. λ.), τῶν πρωτοελληνικῶν τούτων φύλων, μετὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἐμποδίων, μὲ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν ἐσυνέχισαν τὸν πρὸς Ν. ροῦν μέχρι Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατέκλυσαν, ἐξαφανίσαντες τὰ παλαιότερα βασίλεια αὐτῆς, καὶ Κύπρου τὴν ὁποίαν ἠμφεσβήτησαν πρὸς τοὺς Φοίνικας· ἀνακραθέντες δὲ καὶ μετὰ ἰθαγενῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι στοιχείων καὶ συναποτελέσαντες τὰ Ἀχαιοαιολικὰ φῦλα ἐξεχύθησαν ἔπειτα πρὸς Α. διὰ τῆς μεγάλης ἠπειρωτικῆς ὁδοῦ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, διὰ τοῦ ὁποίου διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἢ διὰ τῶν θαλασσίων ὁδῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους, καὶ ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Τῶν ἀγώνων τούτων ἡ κυριωτέρα ἀπήχησις εἶναι ὁ *τρωϊκὸς πόλεμος*. Τὴν ἐξάπλωσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν τινὲς καλοῦσι καὶ πρῶτον τῶν ἑλληνικῶν φύλων ἀποικισμόν, προεκάλεσαν πρὸς τούτοις καὶ τὸ κατακτητικὸν τῶν μεγαθύμων Ἀχαιῶν πνεῦμα, ἡ δίψα τῆς λείας καὶ κάποια τυχοδιωκτικὴ περιέργεια ἀνθρώπων φερομένων πρὸς τὸ ἄγνωστον ἐκ μυθολογικῆς εὐπιστίας. Τὴν ἐξάπλωσιν ταύτην διεδέχθη δευτέρα ἀθρόα ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα τῆς Β' π. Χ. χιλιετηρίδος ἀρχίσασα, ἥτις ἦτο ἐξάπλωσις ἀναγκαστική. Ταύτην προεκάλεσαν αἱ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐπιδρομαὶ τῶν *Θεσσαλῶν* καὶ *Δωριέων*, αἵτινες ἔδοσαν καὶ τὴν ὁριστικὴν εἰς αὐτὴν μορφὴν καὶ ἔφερον τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα, ὅπως ἡ εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς τὰς λατινικὰς χώρας ἔφερε τὸν εὐρωπαϊκὸν μεσαίωνα. Ἀχαιοαιολικὰ φῦλα ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἰωλκοῦ, μὴ ἀνεχόμενα τὸν ζυγὸν τῶν ὁμοφύλων Θεσσαλῶν, διὰ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν εἶχον χαράξει ἕνα αἰῶνα πρότερον οἱ Ἀργοναῦται τοῦ Ἰάσονος, οἱ Μυνίαι Ἀνδρεὺς καὶ Ἐτεοκλῆς (βλ. λ. Ἀχαιοὶ) ἔπειτα καὶ οἱ Μυρμιδόνες τοῦ Ἀχιλλέως, κατηυθύνθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς ΒΔ. χερσονήσου τῆς Μ. Ἀσίας, ἥτις κατέστη ἡ νέα πατρίς των καὶ ὠνομάσθη ἀπ' αὐτῶν Αἰολίς. Τὸ παράδειγμα τῶν ἀχαιοαιολικῶν φύλων ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Μεσσήνιοι τῆς Πύλου, φεύγοντες τὸν ζυγὸν τῶν Δωριέων, καὶ οἱ Ἴωνες τῆς Αἰγιαλείας ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Ἀρκαδίας, καταφυγόντων εἰς τὴν χώραν των, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Οὗτοι ὅμως δὲν ἔφυγον μακρὰν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ κατέφυγον εἰς τὸ φιλόξενον ἄστυ τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον κατέστη ὁ πρῶτος εἰρηνικὸς ἀποικιστικὸς σταθμός, ὁπόθεν αὐξηθέντες εἰς ἀριθμὸν ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν, ὠργανωμένοι ὑπὸ Ἀθηναίους ἀρχηγοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰ παράλια τῆς ὑπ' αὐτῶν κληθείσης Ἰωνίας.

Ἡ μετοικεσία αὕτη ἦτο ἓν κρᾶμα μεταναστεύσεως καὶ πραγματικοῦ ἀποικισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Δωριεῖς μὴ ἀποβαλόντες τὸ τυχοδιωκτικὸν πνεῦμά των καὶ μετὰ τὰς ἐπιτυχίας των δὲν ἔμειναν καθηλωμένοι εἰς τὸ κατακτηθὲν ἔδαφος, ἀλλ' ἐξεχύθησαν καὶ οὗτοι, ὡς ἀρχηγοὶ μᾶλλον τῶν ἀποδημησάντων, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν κτημάτων των, Ἀχαιῶν, ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Λακωνικῆς διὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Κρήτης εἰς τὰ νοτίως τῆς Ἰωνίας παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν Δωρίδα τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ δευτέρα αὕτη ἐξάπλωσις τῶν ἑλληνικῶν φύλων καλεῖται καὶ δεύτερος ἀποικισμὸς αὐτῶν. Τὸν ἀποικισμὸν τοῦτον ἐπηκολούθησαν ἀποικισμοὶ συστηματικοί, προκληθέντες καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων.

Ὁ συστηματικὸς ἀποικισμός. — ***Τὰ προκαλέσαντα αὐτὸν αἴτια.*** Ἐκ τῶν δύο κυρίων αἰτίων (τῆς μεταναστεύσεως τῶν Θεσσαλῶν καὶ Δωριέων καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας), ἅτινα προεκάλεσαν τὴν ἀθρόαν ἐκ τῆς ἑστίας τοῦ μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Μαλέας ἄκρας πατρικοῦ οἴκου ἔξοδον τῶν ἀδελφῶν ἑλληνικῶν φύλων καὶ τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῶν εἰς τὰς τρεῖς ζώνας τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη ἔκειτο ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς γενεθλίου τοῦ μετοικήσαντος φύλου (ἡ Αἰολὶς ἀπέναντι τῆς κοιτίδος τῶν Αἰολέων Θεσσαλίας Β. Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας, ἡ Ἰωνία τῆς ἑστίας τῶν Ἰώνων Ν. Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς, καὶ ἡ Δωρὶς ἀπέναντι τῆς κατακτηθείσης ὑπὸ τῶν Δωριέων Πελοποννήσου καὶ Κρήτης), τὸ δεύτερον, ἡ φύσις τῆς χώρας, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπιδρᾷ εἰς τὴν μετοικεσίαν τῶν κατοίκων τῆς χώρας καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Τὰ τέκνα τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος οὔτε ὀλιγαρκῆ οὔτε νωθρὰ ἦσαν, ὥστε νὰ μένωσιν εὐχαριστημένα μὲ τὴν λαχοῦσαν εἰς αὐτὰ μερίδα τῆς πατρικῆς κληρονομίας, ἀλλ εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκτήσωσιν ἰδίαν περιουσίαν καὶ διὰ τοῦτο τὸ φιλαπόδημον δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ ἰδιότης αὐτῶν. Τὴν προδιάθεσιν ταύτην ἐνίσχυσαν καὶ πολλὰ ἄλλα αἴτια τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως· ὅταν δηλ. οἱ κάτοικοι μιᾶς πόλεως ἔφθανον εἰς ἕνα βαθμὸν πυκνότητος τοιοῦτον, ὥστε οἱ πόροι αὐτῆς νὰ μὴ ἐπαρκῶσι πρὸς συντήρησιν πάντων τῶν κατοίκων της, τὸ κράτος ἐψήφιζε τὴν ἵδρυσιν μιᾶς ἀποικίας, μίαν ἀφαίμαξιν δηλ. διὰ νὰ θεραπευθῇ ἐκ τῆς ὑπεραιμίας της. Οἱ πένητες τότε μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης των ἐνεγράφοντο εὐχαρίστως εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀποίκων. Ἄλλο αἴτιον τὸ ὁποῖον προεκάλει τὸν ἀποικισμὸν ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἑκάστοτε κρατούσης πολιτείας ἔν τινι πόλει· ὅταν δηλ. ἡ ἀριστοκρατία, ἥτις ἐκυριάρχει ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους, διέβλεπε κίνδυνόν τινα ἐκ τοῦ πλήθους, μετεχειρίζετο ὡς εἰρηνικὸν μέσον πρὸς ἐξασφάλισίν της τὴν ἵδρυσιν μιᾶς ἀποικίας εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκε νὰ μετάσχωσι τὰ ταραχωδέστερα στοιχεῖα τοῦ δήμου.

Ὁμοίως καὶ οἱ τύραννοι, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶσι πολλάκις καὶ τῶν ἀνησύχων στοιχείων τοῦ πλήθους τῆς πόλεως καὶ ἐπικινδύνου τινὸς εὐγενοῦς, ἔστελλον ἀποικίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ εὐγενοῦς

Digitized by Google

τούτου, ἥτις ἦτο δι' αὐτὸν ἓν εἶδος ὑποχρεωτικῆς ἐξορίας. Αἴτιον ἱδρύσεως ἀποικίας ἦτο καὶ τὸ κρατῆσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἰκογενειακὸν ἔθιμον τῆς πρωτοτοκίας, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ ὑστερογέννητοι ἐστεροῦντο ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας· οἱ φιλοτιμότεροι καὶ δραστηριώτεροι τούτων ἐπεδίωκον καὶ ἐπετύγχανον παρὰ τῆς πολιτείας τὴν ἵδρυσιν χάριν αὐτῶν ἀποικίας. Τὴν ἵδρυσιν ἀποικίας προεκάλουν καὶ λόγοι θρησκευτικοί, εἴτε πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν πανελληνίων συμφερόντων (ἰδίως ἐμπορικῶν), εἴτε πρὸς ἐξασφάλισιν θαλασσίας τινὸς ὁδοῦ ἀπὸ πειρατῶν, εἴτε δι' ἄλλους λόγους. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄποικοι, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν μέλλουσαν πατρίδα των, ἵδρυον βωμὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Πιθανώτατον ὅμως εἶναι, ἂν καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς σπανίως μνημονεύουσι τὴν ἄποψιν ταύτην, ὅτι οἱ ἰσχυρότεροι λόγοι οἱ προκαλέσαντες τὴν ἵδρυσιν τῶν πλείστων ἀποικιῶν ἦσαν λόγοι ἐμπορικοί, δηλ. ἡ ἀνάγκη κυρίως ἐξευρέσεως ἀγορῶν πρὸς πώλησιν τῶν ἀφθόνων προϊόντων τῆς ἀκμαίας βιομηχανίας των καὶ τῶν καρπῶν τῆς χώρας των. Οὕτω τὴν Χαλκίδα ὤθησεν εἰς τὸν ἀποικισμὸν ἡ ἀνάγκη τῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων τῆς μεταλλουργίας της καὶ τῆς ἐξευρέσεως πρώτων ὑλῶν, τὴν Κύμην ἡ ἀνάγκη τῆς πωλήσεως τῶν οἴνων της καὶ τὴν Ἐρέτριαν ἡ ἀνάγκη τῆς πωλήσεως τῶν πορφυρῶν ὑφασμάτων της. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκτίσθησαν αὗται, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς χώρας παραλίους. Εἰς τὰς παραλίους ταύτας πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Θρᾴκης, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τὰς τόσον πολυαρίθμους, ὥστε ὁ Κικέρων τὴν ἀκτὴν τῆς Μεσογείου νὰ καλῇ ἑλληνικὴν ταινίαν, ἥτις ἔχει ἐπιρραφῆ εἰς τὰς χώρας τῶν βαρβάρων, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι εὕρισκον εἰς τὴν ἀνάγκην των ἐξαίρετα καταφύγια ἐν τοῖς κινδύνοις τῆς ναυσιπλοΐας.

Εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας ἐπληροφοροῦντο εἰς πᾶσαν ἐποχὴν περὶ τῶν πλεονεκτημάτων ἢ τῶν κινδύνων τοῦ ἐμπορίου των μὲ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ ἠδύναντο οὕτως ἐν γνώσει τῆς ὑποδοχῆς τὴν ὁποίαν θὰ εὕρισκον νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα μιᾶς χώρας. Ὅταν ἡ ἀποικία ἔζη εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τοὺς κατοίκους τῆς ἐνδοχώρας, καθίστατο αὕτη ὁ εἰσαγωγικὸς λιμὴν τῶν ἐξ Ἑλλάδος προϊόντων (ἐλαίου, οἴνου, σύκων, προϊόντων βιομηχανίας καὶ καλλιτεχνίας), ὁ ἐξαγωγικὸς δὲ τῶν προϊόντων τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἱδρυθῆ, ἰδίως δερμάτων καὶ σίτου, οὗτινος ἡ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι παραγωγὴ δὲν ἐπήρκει πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων της. Ὁσάκις ἡ ἐκλεχθεῖσα θέσις δι' ἀποικίαν τινὰ ἦτο πολὺ κατάλληλος, αὕτη καθίστατο εἰς διεθνὴς διαμετακομιστικὸς ἐμπορικὸς σταθμός, ἐπλούτει ταχέως καὶ κατέληγεν εἰς κατάστασιν εὐδαιμονίας ἐπιφθόνου καὶ δι' αὐτὴν τὴν μητρόπολίν της. Πολλάκις συνέβαινε τὴν ἵδρυσιν μιᾶς ἀποικίας νὰ προκαλέσωσι καὶ λόγοι ὅλως ἰδιωτικοί, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ θεωρηθῇ ἀποικία ἑλληνική, πόλις ἥτις ἐν ἀρχῇ ἦτο βάρβαρος καὶ ἐξειλίχθη εἰς ἑλληνικὴν δι' ἐγκαταστάσεως εἰς αὐτὴν Ἑλλήνων ἀποίκων πρὸς ἐμπορίαν προσωρινῶς ἐν ἀρχῇ, ἔπειτα δὲ καὶ μονίμως, ὅτε τὰ συγκομιζόμενα κέρδη παρεκίνουν αὐτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας των νὰ προσλάβωσιν εἰς τὴν βάρβαρον πόλιν καὶ κατοικίας νὰ κτίσωσιν εἰς αὐτήν. Ἐνθαρρυνόμενοι τότε ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων καὶ ἄλλοι συμπολῖταί των ἀπῴκουν ὁμοίως εἰς τὴν βάρβαρον πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐγκαθιστάμενον εἰς τὴν βάρβαρον πόλιν ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἦτο ἀνωτέρας μορφώσεως, ἤσκει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν βαρβάρων μετὰ τῶν ὁποίων συνέζη. Διὰ μιᾶς σειρᾶς δὲ διαδοχικῶν μεταμορφώσεων ἡ πόλις ἔχανε τὸν βάρβαρον χαρακτῆρά της καὶ ἐφαίνετο ὁμοία μὲ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἑλληνικάς· ἐξ αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης τότε ἀπένεμε τὴν τιμὴν τῆς μεταμορφώσεώς της εἰς τὴν μητέρα πατρίδα τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἀποίκων, οἵτινες εἶχον φέρει εἰς αὐτὴν τὸν πολιτισμόν. Ἂν καὶ οὗτοι εἶχον ἐνεργήσει ὡς ἰδιῶται, ἄνευ ἐντολῆς ἐπισήμου, ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον καθίστατο ἡ μητρόπολις τῆς ἐξελληνισθείσης πόλεως. Ἡ ἀπόδειξις τῆς τοιαύτης μεταμορφώσεως εὑρίσκεται εἰς τὴν ἱστορίαν πλείστων ἀρχαίων πόλεων. Ἡ *Σινώπη* λ. χ. εἶχε κατοικηθῆ ὑπὸ Συρίων καὶ Ἀσσυρίων πρὸ τοῦ νὰ κατοικηθῇ ὑφ' Ἑλλήνων, ἡ ἐπὶ τοῦ Πόντου *Ἡράκλεια* πρὸ τοῦ νὰ καταστῇ ἑλληνικὴ ἀποικία ἦτο φοινικικὸν ἵδρυμα. Ἀλλὰ καὶ εὐτυχεῖς συμπτώσεις εἰς ἄτομά τινα ἀκόμη, ὡς ἡ τοῦ Σαμίου Κωλαίου, ὅστις ριφθεὶς ἐκ τύχης ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὴν Ἀνδαλουσίαν (Ταρτησσὸν) ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του κατάφορτος ἐκ χρυσοῦ (μόνον ὁ ἀφιερωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ κρατὴρ εἰς τὴν πάτριον θεὰν Ἥραν ἦτο ἀξίας ἓξ ταλάντων), ἐνίσχυον τὸ φιλαπόδημον καὶ ἐξήγειρον τὴν τόλμην ἀτόμων καὶ πόλεων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς ἵδρυσιν ἀποικιῶν. Αἴτια λοιπὸν φυσικά, πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, ἐμπορικῆς συναλλαγῆς καὶ τυχαῖα, ἐνίσχυον τὸ φιλαπόδημον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἀπήλλασσον τὰς μητροπόλεις τῆς πολυανθρωπίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν.

Αἱ διατυπώσεις πρὸς ἵδρυσιν ἀποικίας. Πρὸ τῆς λήψεως ἀποφάσεως περὶ ἱδρύσεως ἀποικίας συνεβουλεύοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οὕτως, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπρόκειτο νὰ κτίσωσι τὴν ἀποικίαν των *Ἡράκλειον ἐν Τραχῖνι*, «πρῶτον μὲν οὖν ἐν Δελφοῖς τὸν Θεὸν ἐπήροντο», γράφει ὁ Θουκυδίδης (Γ' 92.4), «κελεύοντος δὲ ἐξέπεμψαν τοὺς οἰκήτορας αὐτῶν τε καὶ τῶν περιοίκων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τὸν βουλόμενον ἕπεσθαι ἐκέλευον πλὴν Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν καὶ ἔστιν ὧν ἄλλων ἐθνῶν». Κατὰ τὸν Κικέρωνα οὐδεμία ἑλληνικὴ ἀποικία ἱδρύθη ἄνευ χρησμοῦ. Κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον (Ε' 42) οὐδέποτε ἀνεχώρουν πρὸ τοῦ νὰ συμβουλευθῶσι τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον· μία τοιαύτη ἀμέλεια θὰ ἦτο ἀσέβεια καὶ θὰ ἐτιμωρεῖτο μὲ μίαν ἀποτυχίαν, ὡς συνέβη εἰς τὸν Σπαρτιάτην Δωριέα, ὅστις ἀπηλάθη ἐκ τῆς ἱδρυθείσης ἐν Λιβύῃ ἀποικίας, διότι «Σπαρτιήτας ἦγε εἰς ἀποικίην, οὔτε τῷ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίῳ χρησάμενος ἥντινα γῆν κτίσων ἴῃ οὔτε ποιήσας οὐδὲν τῶν νομιζομένων». Ἡ τοιαύτη γενικὴ συνήθεια προεκλήθη καὶ ἐξ ἄλλων, ὄχι μόνον τῶν θρησκευτικῶν λόγων. Τὰ ἑλληνικὰ ἱερά, καὶ μάλιστα τὸ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἵδρυμα ὑπερποντίων φύλων (Κρητῶν), ἦσαν πλήρη ἀνθρώπων οἵτινες ἤρχοντο εἰς αὐτὰ ἀπὸ παντὸς σημείου τοῦ ὁρίζοντος. Ἡ εἰσροὴ αὕτη τῶν ξένων ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ πληροφοροῦνται ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν ἑκάστης χώρας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀσφαλείας καὶ νὰ ἐξακριβώνωσι τὴν τύχην τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύναντο νὰ ἔχουν οἱ ἄποικοι ἀκολουθοῦντες ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὁδόν. Ἐγνώριζον οἱ ἀποικοῦντες ὅτι δὲν θὰ εὕρισκον ἀλλαχοῦ τὰς ἀκριβεῖς ὁδηγίας αἵτινες ἐχρειάζοντο εἰς αὐτούς, εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς Δελφοὺς ἢ ἄλλο τι ἱερόν.

Οἱ ἱερεῖς ἐξ ἄλλου εἶχον συμφέρον νὰ δώσωσιν ὠφελίμους συμβουλάς, διότι διὰ τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν ἀποικιῶν ὄχι μόνον ἐξετείνετο ἡ ἑλληνικὴ ἐπιρροὴ καὶ εἰς νέας χώρας, ἀλλ' ἐκέρδιζον καὶ τὴν πρὸς τὸν θεόν, οὗτινος ἦσαν ἱερεῖς, ἐμπιστοσύνην. Οἱ ἄποικοι εὐτυχοῦντες ἐπλήρωνον τὸν ὁδηγήσαντα θεὸν διὰ τιμῶν καὶ δώρων ἀναλόγων πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν των. Μετὰ τὸν χρησμὸν ἡτοιμάζετο ὁ κατάλογος τῶν ἀποίκων, εἰς τὸν ὁποῖον συνήθως μὲν ἀνεγράφοντο πολῖται ἀνήκοντες εἰς ὅλας τὰς τάξεις, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς μίαν μόνον, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε ληφθῆ ἀπόφασις νὰ ἐκπατρισθῇ. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν κατέφευγεν ἡ πόλις εἰς προκηρύξεις προσκαλοῦσα τοὺς βουλομένους ν' ἀποικήσωσι νὰ δώσωσι τὰ ὀνόματά των εἰς τοὺς ἄρχοντας πρὸς ἐγγραφήν των εἰς τὸν κατάλογον. Διεσώθη ἐπιγραφή, εἰς τὴν ὁποίαν πρόκειται περὶ ἑκουσίας στρατιωτικῆς ἀναχωρήσεως διὰ τὴν *Βρέαν* τῆς Θρᾴκης, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἄλλη, ἥτις παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι ὅλοι οἱ ἄποικοι ὤφειλον νὰ εἶναι θῆτες ἢ ζευγῖται, νὰ ἀνήκουν δηλ. εἰς τὰς πτωχοτέρας τάξεις τῶν πολιτῶν. Συνήθως οἱ ἀποικοῦντες ἦσαν οἱ πτωχότεροι, ἐπιδιώκοντες εὐζωίαν, τὴν ὁποίαν ἠρνεῖτο εἰς αὐτοὺς ἡ γενέθλιος. Ὁσάκις συνέβαινεν οἱ πολῖται μιᾶς πόλεως νὰ μὴ εἶναι πρόθυμοι πρὸς ἀποικισμόν, τότε οἱ ἄρχοντες ἀνέγραφον εἰς τοὺς καταλόγους τοὺς διὰ κλήρου λαχόντας. Οὕτως οἱ Θηραῖοι, ὅτε ἀπῴκησαν τὴν ἐν Λιβύῃ *Πλατέαν* (*Ἡροδ.* Δ' 153), συνεπλήρωσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποίκων ἀποστείλαντες ἐκ δύο ἀδελφῶν ἑκάστης οἰκογενείας τὸν ἕνα διὰ κλήρου. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ ἱδρύουσα ἀποικίαν πόλις προσεκάλει καὶ πολίτας ἄλλης φιλικῆς πόλεως νὰ μετάσχωσι τῆς ἀποικίας ἢ καὶ γενικῶς τὸν βουλόμενον ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν τελευταίαν ὅμως περίπτωσιν ἀπέκλειον τοὺς πολίτας τῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἱδρύουσαν τὴν ἀποικίαν πόλιν διακειμένων χωρῶν (*Θουκυδ.* Γ' 92. 5). Οἱ ἐξ ἄλλων πόλεων καλούμενοι νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀποικισμοῦ ὁτὲ μὲν ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς ἱδρυούσης τὴν ἀποικίαν ἐκπεμπομένους πολίτας της, ὁτὲ δὲ οὐχί.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ καταλόγου τῶν ἀποίκων ὥριζεν ἡ πόλις τὸν μέλλοντα νὰ ἡγηθῇ τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ νὰ προεδρεύσῃ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἀποικίας. Ὁ οἰκιστὴς οὗτος, διὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὁποίου ἐνίοτε ἐπηρώτων τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεδόκα νὰ τιμηθῇ μίαν ἡμέραν ὡς ἥρως· αὐτὸς ἦτο ὁ κανών. Ὅτε μία ἀποικία ἵδρυεν ἰδικήν της ἀποικίαν, ἐκάλει κατὰ κρατήσασαν συνήθειαν οἰκιστὴν ἐκ τῆς μητροπόλεώς της εἰς ἔνδειξιν τοῦ πρὸς αὐτὴν σεβασμοῦ της, ὡς συνέβη κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἀποικίας τῶν Κερκυραίων *Ἐπιδάμνου*, ὅτε οἰκιστὴς ἦτο ὁ Κορίνθιος Φαλίος, Ἡρακλείδης τὸ γένος (*Θουκ.* Α'. 24 2). Εἰς τὸν οἰκιστὴν ἐδίδοντο μάντεις διὰ νὰ συμβουλεύεται αὐτοὺς εἰς τὰς ἀνωμάλους περιστάσεις, καὶ ἄρχοντές τινες κατωτέρας τάξεως (ἀπαραιτήτως γεωνόμος διὰ τὴν διανομὴν γαιῶν εἰς τοὺς ἀποίκους καὶ ταμίας διὰ νὰ ἐπικουρήσῃ εἰς τὰς δαπάνας τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως). Ὅταν εἶχε λήξει πᾶσα ἡ διὰ τὸν ἀποικισμὸν ἀπαιτηθεῖσα προπαρασκευή, διετάσσοντο οἱ ἄποικοι νὰ ἑτοιμασθῶσι μέχρις ὡρισμένης προθεσμίας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον, συνήθως, ὅλοι οἱ ἄποικοι ὅ,τι ἀπῃτεῖτο διὰ νὰ ἐκκινήσωσιν, ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς ἡ πόλις ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ ὅπλα καὶ τὰ ἄλλα ἐφόδια (*Δημ.* περὶ Χερσ. Β'. 88). Ὅτε τέλος ἤρχετο ἡ ὡρισμένη πρὸς ἐκκίνησιν ἡμέρα, οἱ ἄποικοι ἐτίθεντο ἐν πορείᾳ ἀκολουθοῦντες τὸν φέροντα τὸ ἐκ τῆς ἑστίας τῆς μητροπόλεως ληφθὲν ἱερὸν πῦρ, ὅπερ διετηρεῖτο μετὰ προνοίας ἄσβεστον διὰ νὰ ἀνάψωσιν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἑστίαν τῆς ἀποικίας.

Τὰ πολιτεύματα τῶν ἀποικιῶν. Κατὰ τὰς μεταναστεύσεις, ὅτε ὅλοι οἱ πολῖται (βασιλεύς, εὐγενεῖς, λαός), θέλοντες ν' ἀποφύγωσι τὸν ξένον ζυγόν, μετῴκουν, ἡ ἀποικία ἱδρύετο καὶ ἐκυβερνᾶτο κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐγκαταλειφθείσης πατρίδος, τῆς ὁποίας ἀντίτυπον ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν (ἀκρόπολιν, ἱερά, ρυμοτομίαν κλπ.)· βραδύτερον ὅμως, ὅτε εἰς τὴν ἱδρυομένην ἀποικίαν ἀπεστέλλετο μέρος μόνον τῶν πολιτῶν τῆς μητροπόλεως, ἐνίοτε δὲ οὗτοι ἦσαν ἀνάμεικτοι καὶ μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἐξ ἄλλων πόλεων προερχομένων, προέκυψε τὸ πρόβλημα τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀποικίας. Ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἱστορικῶν μνημείων καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὑποστηριχθεισῶν θεωριῶν προκύπτει ὅτι εὕρισκον ὀρθὸν αἱ μὲν ὁμοιογενεῖς ἀποικίαι νὰ κυβερνῶνται ὡς αἱ μητροπόλεις των, αἱ δὲ ἐξ ἀναμείκτων πληθυσμῶν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ κυβερνηθῶσι διὰ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ οἱ ἄποικοι διὰ νομοθέτου θὰ καθώριζον. Καὶ τῷ ὄντι πᾶσαι αἱ ὁμοιογενεῖς ἀποικίαι εἶχον ἐν ἀρχῇ πολίτευμα μοναρχικὸν ἢ ἀριστοκρατικόν, διότι αἱ κατὰ τὴν πρώτην πρὸς ἀποικισμὸν ὁρμὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἱδρυθεῖσαι ἀποικίαι ἱδρύθησαν ὑπὸ μοναρχουμένων ἢ ὑπὸ ἀριστοκρατίας κυβερνωμένων πολιτειῶν (αἱ δημοκρατίαι διὰ νὰ μὴ ἐξασθενῶσι σπανιώτατα ἵδρυον ἀποικίας). Τὸ πολίτευμα τῆς ὁμοιογενοῦς ἀποικίας ἦτο διάφορον τῆς μητροπόλεως, ὅτε αὕτη ἱδρύετο ἕνεκα ἐμφυλίων πολέμων καὶ μετεῖχον αὐτῆς οἱ καταδικασθέντες νὰ ἐκπατρισθῶσι πολῖται ἢ ὅτε ἡ ἀποικία ἱδρύετο πρὸς ἐγκατάστασιν μέρους τῶν πολιτῶν, διότι ἡ μητρόπολις δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ πάντας καὶ οἱ κατ' ἀνάγκην ἐκπατριζόμενοι ἄποικοι ἐθεώρουν ὑπαιτίους τῆς κακοδαιμονίας τῆς μητροπόλεως τοὺς θεσμούς της. Διὰ τοῦτο καὶ συνέβαινε πολλάκις νὰ δημοκρατοῦνται αἱ ἀποικίαι, ἐνῷ ἐμοναρχοῦντο αἱ μητροπόλεις καὶ τἀνάπαλιν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ κανόνα σχεδὸν οἱ ἄποικοι ἦσαν τὰ νεωτεριστικώτερα στοιχεῖα τῆς μητροπόλεως, αἱ ἀποικίαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐδημοκρατοῦντο. Εἰς τὰς ἀποικίας ἀνέκυψε τὸ πρῶτον ἡ ἀχαλίνωτος δημοκρατία καὶ τῆς Συβάρεως οἱ δημαγωγοὶ προηγήθησαν τῶν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἡ τυραννίς, ἥτις εἶναι μία τῶν μορφῶν τῆς δημαγωγίας—διὰ τοῦτο καὶ τὰ αὐτὰ πρόσωπα ὁτὲ μὲν καλοῦνται τύραννοι, ὁτὲ δὲ δημαγωγοί, ὡς ὁ Συβαρίτης Τῆλις, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Ἡρόδοτος καλεῖ τύραννον, ὁ δὲ Διόδωρος δημαγωγόν—ἢ δι' αὐτῆς προβάλλει, εἰς τὰς ἀποικίας ἀνεφάνη τὸ πρῶτον, εἰς τὴν Σάμον (ὁ Πολυκράτης), εἰς τὴν Μίλητον (ὁ Θρασύβουλος), εἰς τὴν Νάξον (ὁ Λύγδαμος).

Εἰς τὴν Σικελίαν δὲ βραδύτερον ἐνδημεῖ ἡ νόσος αὕτη, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκαλεῖτο αὕτη μήτηρ τῶν τυράννων. Εἰς τὰς ἀναμείκτων πληθυσμῶν ἀποικίας ἐπικρατεῖ ἐν ἀρχῇ τὸ τιμοκρατικὸν πολίτευμα, διότι ὅλοι, φαίνεται, οἱ ἄποικοι ἤλπιζον ὅτι διὰ τῆς δραστηριότητός των ἐνωρὶς θὰ ἠδύναντο νὰ πλουτήσωσι καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ μετάσχωσι τῆς ἀρχῆς· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὥριζον μέγαν τὸν ἀριθμὸν τῶν λογάδων πολιτῶν, διὰ νὰ δύνανται περισσότεροι νὰ μετέχωσι τῆς ἀρχῆς. Ἐν Ρηγίῳ, Κρότωνι, Λοκροῖς, Ἀκράγαντι καὶ Κύμῃ ἀνήρχοντο οὗτοι εἰς 100. Ἐνωρὶς ἀπετίναξαν οἱ ἄποικοι ὅ,τι θὰ παρεκώλυεν αὐτοὺς ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, μοναρχίαν, εὐγένειαν, ἱερατικὰ γένη, ὡς καὶ πάντα ἄγραφον νόμον στηριζόμενον εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὸ ἄγραφον δίκαιον· διὰ τοῦτο οἱ ἄποικοι πρῶτοι ἐζήτησαν νόμους γραπτοὺς καὶ ὁ νομοθέτης τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν Ζάλευκος εἶναι προγενέστερος τοῦ Σόλωνος καὶ αὐτοῦ τοῦ Δράκοντος, καὶ οἱ νόμοι τοῦ Πιττακοῦ ἐν Μυτιλήνῃ καὶ τοῦ Χαρώνδου ἐν Κατάνῃ ἀνέρχονται εἰς τὸν Ζ' αἰῶνα π. Χ.

Οἱ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας δεσμοί. Οἱ πρῶτοι, ἰσχυρότεροι καὶ κύριοι μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας δεσμοὶ ἦσαν οἱ θρησκευτικοί. Οἱ ἄποικοι δὲν περιωρίζοντο μόνον νὰ λάβωσι πῦρ διὰ τὴν ἑστίαν τῆς ἀποικίας ἀπὸ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἑστίας τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ μετέφερον εἰς τὴν δευτέραν πατρίδα των καὶ εἰκόνας καὶ ἀγάλματα τῶν ἐν τῇ μητροπόλει λατρευομένων θεῶν (παρελάμβανον δηλ. ὡς συναποίκους καὶ τοὺς θεούς των)· διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις εἰς νομίσματα τῶν ἀποικιῶν ἀπεικονίζονται θεοὶ τιμώμενοι ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῶν καὶ θεωρεῖται τοῦτο μία ἔνδειξις συγγενικῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο πόλεων (ὡς μητροπόλεως καὶ ἀποικίας ἢ ὡς ἀποικιῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως) καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ καμμία ἄλλη παράδοσις ἢ μαρτυρία τῶν μεταξύ των σχέσεων. Οὕτω μὲ τὴν παραλαβὴν πυρὸς ἐκ τῆς ἑστίας τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν τῆς φυλῆς καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸν ἀποι-

Digitized by Google

κισμὸν ἱερέων καὶ μάντεων ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱερατικῶν γενῶν συναπεκόμιζον, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, αὐτὴν τὴν πατρίδα, διότι οἱ πολῖται κατ' αὐτοὺς ἦτο ἡ πατρὶς καὶ οὐχὶ ἡ πόλις καὶ αἱ ἀποικίαι. Εἰς τοὺς ἐθνικούς των ὅμως θεοὺς προσέθετον ἐνίοτε οἱ ἄποικοι καὶ τοὺς θεοὺς τῶν ἰθαγενῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἤρχοντο εἰρηνικῶς νὰ συμβιώσωσιν. Ἐξαιρετικὰς τιμὰς ἀπένεμον οἱ ἄποικοι, συνήθως, εἰς τὸν οἰκιστὴν τῆς ἀποικίας των —ἦτο δὲ καὶ τὸ ἔθος τοῦτο εἷς ἐπὶ πλέον δεσμὸς μητροπόλεως καὶ ἀποικίας—προσφέροντες θυσίας εἰς τὸν τάφον του καὶ τελοῦντες πρὸς ἀνάμνησιν ἐτησίους ἀγῶνας. Εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας ἀποικίας, ὅτε συνέβαινε νὰ λησμονηθῇ τὸ ὄνομα τοῦ οἰκιστοῦ, ἐτιμᾶτο ἀντ' αὐτοῦ εἷς θεὸς ἢ εἷς ἥρως ὡς πολιοῦχος ἢ οἰκιστὴς ἢ ἀρχηγέτης, συνήθως μὲν ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ ἀποικισμοῦ, ἢ ὁ Ἡρακλῆς, ἐνίοτε δὲ ἡ Ἄρτεμις, ἢ ὁ Ἀσκληπιός, ἢ ἡ Ἀθηνᾶ, ἢ ὁ Διόνυσος, ἢ ὁ Ἑρμῆς, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ζεύς, ἢ εἷς τῶν ἡρώων τῶν μεγάλων μύθων, Περσεύς, Ἰόλαος, Ἀγαμέμνων, Μενέλαος, Τεῦκρος, Ὀδυσσεὺς κ.λ.π. Αἱ ἄλλαι σχέσεις ἢ δεσμοὶ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας ἐκανονίζοντο πολλάκις ἐκ τῶν προτέρων εἰς μίαν πρᾶξιν, ἥτις ἐκαλεῖτο ἀποικία καὶ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἀποικιακὴ σύμβασις ἢ συνθήκη. Ἐλάχισται τῶν συμβάσεων αὐτῶν, ὡς τὸ προρρηθὲν ψήφισμα τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς ἐν Θρᾴκῃ Βρέας, διεσώθησαν, αἱ πλεῖσται ὅμως ἔμειναν ἄγνωστοι, διότι ἴσως οὐδὲ ἐχαράχθησαν ἐπὶ λίθων μάλιστα τῶν ἀρχαιοτέρων ἀποικιῶν, ὅτε καὶ ἡ γραφὴ δὲν ἦτο πολὺ διαδεδομένη. Αἱ κρατοῦσαι συνήθειαι ἐκανόνιζον τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα καὶ τὰς ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις. Συνοψίζονται δὲ οἱ δεσμοὶ καὶ τὰ καθήκοντα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας εἰς τὰ ἑξῆς: Ἡ ἀποικία ἦτο αὐτόνομος καὶ οὐχὶ ὑποτελὴς εἰς τὴν μητρόπολιν· κατ' ἀκολουθίαν ὡς πόλις νέα μὲ πλήρη πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν ἡ ἀποικία τῆς αὐτοκυβερνήσεως. Ἐν τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἐξαιρέσεις· π. χ. ἡ Ποτίδαια ἐδέχετο ἐκ τῆς μητροπόλεώς της Κορίνθου ἄρχοντας, τοὺς ἐπιδημιουργούς (*Θουκ.* Α΄, 56), οἱ Αἰγινῆται ἐδικάζοντο ἐν τῇ μητροπόλει των Ἐπιδαύρῳ (*Ἡροδ.* Ε΄. 83), ἡ Σινώπη ἐπέβαλλε περιοδικῶς φόρους εἰς τοὺς ὑπηκόους της κ. ο. κ. Ἡ μητρόπολις οὐδέποτε ἐπενέβαινεν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς ἀποικίας της, εἰμὴ μόνον πρὸς καταστολὴν ἐσωτερικῶν ἐρίδων, ἀλλὰ καὶ τότε κατόπιν ἐκκλήσεως τῶν ἀποίκων πρὸς αὐτήν. Καὶ ἡ ἀνάμειξις ὅμως αὕτη ἦτο σπανιωτάτη, διότι καὶ ἰσχυρότεραι καὶ πλουσιώτεραι, συνήθως, ἦσαν αἱ ἀποικίαι τῶν μητροπόλεών των· διὰ τοῦτο οὔτε τὴν ἀνάγκην των εἶχον, οὐδὲ νὰ ἐλπίζωσί τι ἐξ ἐκκλήσεως πρὸς αὐτὰς ἦτο δυνατόν. Ἐνῷ ὅμως δὲν ὑπῆρχεν ἐξάρτησις πραγματικὴ τῆς ἀποικίας ἐκ τῆς μητροπόλεως, ὑπῆρχε μία ἠθική, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἐξάρτησις αὐτῆς. Ὤφειλε σεβασμὸν πρὸς αὐτήν, ὡς ἡ ὑπανδρευμένη θυγάτηρ πρὸς τὴν μητέρα της. Αὐτὴ ἦτο ἡ κρατοῦσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντίληψις καὶ διὰ τοῦτο δύο ἀποικίαι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ἐθεωροῦντο ἀδελφαὶ μεταξύ των. Ὁ σεβασμὸς τῆς θυγατρὸς ἀποικίας πρὸς τὴν μητέρα πόλιν ἐξεδηλοῦτο πολλαχῶς, π.χ. εἰς θρησκευτικὰς ἑορτὰς τῆς μητροπόλεως αἱ ἀποικίαι της ἔστελλον θεωρούς, ἐκτάκτους πρεσβευτάς, καὶ θύματα διὰ τὰς θυσίας.

Οἱ μεταβαίνοντες εἰς τὰς ἀποικίας ἀντιπρόσωποι τῆς μητροπόλεως ἐλάμβανον θέσεις τιμητικὰς εἰς τοὺς ναούς, τὰ θέατρα καὶ τοὺς ἀγῶνας. Ὁσάκις μία ἀποικία ἵδρυεν ἰδικήν της ἀποικίαν, ἐζήτει οἰκιστὴν ἀπὸ τὴν μητρόπολίν της, ὡς ἡ Κέρκυρα, ὡς εἴδομεν ἀπὸ τὴν μητρόπολίν της Κόρινθον, ὅτε ἔκτισε τὴν ἀποικίαν της Ἐπίδαμνον (Θουκ Α΄ 24). Ἡ κήρυξις πολέμου τῆς ἀποικίας κατὰ τῆς μητροπόλεως ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια καὶ ἡ ἄρνησις παροχῆς ζητηθείσης βοηθείας κατεκρίνετο, ὡς κατεκρίνετο καὶ ἡ ἄρνησις βοηθείας τῆς μητροπόλεως πρὸς τὴν ἀποικίαν της. Διὰ τὰς μεταξύ των διαφορὰς ὤφειλον μητρόπολις καὶ ἀποικία νὰ προσφεύγωσιν εἰς διαιτητὰς ἢ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἢ ἄλλο τι ἱερόν. Οἱ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας δεσμοὶ εἶχον τοσαύτην ἰσχύν, διότι οἱ Ἕλληνες συνήνουν φύσει ἐν ἑαυτοῖς ἀκόρεστον πόθον διεισδύσεως εἰς ξένας χώρας καὶ πίστιν πρὸς τὴν γῆν τῶν πατέρων. Πολλάκις οὔτε οἱ δεσμοὶ ἴσχυσαν τόσον, ὥστε νὰ προληφθῇ ἡ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας σύρραξις, οὐδὲ οἱ ἐν τῇ ἀποικίᾳ ἐκ τῆς μητροπόλεως ἄρχοντες νὰ μὴ μεταστῇ ἡ ἀποικία εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς μητροπόλεώς της. Ἐνίοτε μάλιστα παρετηρήθη ἓν μῖσος ἄσπονδον τῆς ἀποικίας κατὰ τῆς μητροπόλεως, ὡς τῆς Ἀμφιπόλεως, ἥτις καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ οἰκιστοῦ της Ἅγνωνος ἐκρήμνισεν ἐκ μίσους κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἵδρυσε μνημεῖον εἰς τὸν Σπαρτιάτην Βρασίδαν. Αἰτία τούτου ἦτο τὸ ἔμφυτον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀτομικιστικόν, τοπικιστικὸν καὶ φυλετικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον παρημπόδισε πολλάκις καὶ τὴν πρὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἕνωσίν των ἐξ ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας καὶ ἀμοιβαίου μεταξύ των φθόνου. Σπανιώτατα ἐκτὸς τῶν εἰρημένων μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας δεσμῶν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι μεταξύ των πραγματικώτεροι δεσμοί, ὡς ἦσαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν τῆς μητροπόλεως ἐν τῇ ἀποικίᾳ καὶ τῶν τῆς ἀποικίας ἐν τῇ μητροπόλει· ταῦτα ὅμως εἶχον οἱ πολῖται τῆς μητροπόλεως ἢ τῆς ἀποικίας μόνον ὅταν ὑπῆρχε ρητὴ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων συμφωνία.

Περὶ τῶν κληρουχιῶν. Πρὸς τὰς ἀποικίας δὲν ἐξωμοιοῦντο αἱ κληρουχίαι, θεσμός, ὅστις ἐφηρμόσθη ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ὁποίων ἔσχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα. Ἂν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐφηρμόσθη οὗτος, ὡς εἶναι πολὺ πιθανόν, δὲν ὑπάρχουσι μαρτυρίαι. Τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐφήρμοζεν ἡ μεγάλη δημοκρατία τῶν Ἀθηνῶν, ὁσάκις, ἐκ λόγων ἀσφαλείας, ἐθεώρει ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν ὁλοκληρωτικὴν κατοχήν της κατακτηθεῖσάν τινα πόλιν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐξηνδραπόδιζε τοὺς κατοίκους της καὶ ἀντικαθίστα αὐτοὺς διὰ πολιτῶν Ἀθηναίων. Τὸ μέτρον τοῦτο, ὅπερ ἦτο μία οἱονεὶ ἀπαλλοτρίωσις ξένης περιουσίας πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ἤσκει ἕνα σωτήριον φόβον ἐπὶ τῶν ἀμφιρρεπόντων, ἰδίως ἐν παραμοναῖς ἐπικειμένου πολέμου, συμμάχων των καὶ ἐξησφάλιζε τὴν οἰκονομικὴν ἐπάρκειαν εἰς τοὺς πτωχοτέρους τῶν πολιτῶν. Ἦτο λείψανον τοῦ ἀρχαιοτέρου αὐστηροῦ δικαίου τοῦ πολέμου, τὸ ὁποῖον μετεχειρίζοντο οἱ νικηταὶ διὰ τοὺς ἡττημένους.

Τοῦ θεσμοῦ τούτου ἔκαμον χρῆσιν τὸ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ 506 π.Χ. ὅτε ἐνίκησαν τοὺς Χαλκιδεῖς. Τότε κατέλαβον τὰς γαίας τῶν Ἱπποβοτῶν, τῶν πλουσίων δηλ. πολιτῶν τῆς Χαλκίδος, διήρεσαν ταύτας εἰς τέσσαρας χιλιάδας κλήρους, καὶ τὰς διένειμαν διὰ κλήρου εἰς ἴσον ἀριθμὸν Ἀθηναίων πολιτῶν (*Ἡροδοτ.* Ε΄. 77). Βραδύτερον κατέλαβε τὴν Σκῦρον ὁ Κίμων, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (βλ. ἀμφικτιονίαι), ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν πειρατὰς Δόλοπας καὶ ἐγκατέστησε κληρούχους Ἀθηναίους (*Θουκ.* Α΄. 98). Ὁμοίαν τύχην ὑπέστησαν βραδύτερον ἀκόμη ἡ Ἴμβρος, ἡ Λῆμνος, ἡ Λέσβος, αὐτὴ ἡ ἱερὰ Δῆλος καὶ πλεῖσται ἄλλαι πόλεις ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Θρᾴκης. Τὰ ἱδρύματα τοῦ τοιούτου εἴδους ἐπολλαπλασιάσθησαν ὅμως πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ Περικλέους, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατίας, οἵτινες διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐπεδίωκον τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, ὡς ἐμφαίνεται τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει (Νεφ στ. 202 κ. ἑξ.) διακωμῳδήσεως τοῦ θεσμοῦ: «*Στρεψ.* Τουτὶ δὲ τί; *Μαθ.* Γεωμετρία. *Στρεψ.* Τοῦτ' οὖν τί ἐστι χρήσιμον; *Μαθ.* Γῆν ἀναμετρεῖσθαι. *Στρεψ.* Πότερα τὴν κληρουχικήν;» Ἡ δημευθεῖσα γῆ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ κληροῦχοι Ἀθηναῖοι διενέμετο τῷ ὄντι ὑπὸ γεωνόμων εἰς ἴσης ἀξίας κλήρους δυναμένους διὰ τῶν προσόδων των νὰ διαθρέψωσιν ἐπαρκῶς μίαν οἰκογένειαν, καὶ ἔπειτα διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς τοὺς ἀποικοῦντας Ἀθηναίους, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ κληροῦχοι ἐκαλοῦντο. Ἡ κλήρωσις ἐγίνετο πάντοτε μεταξὺ τῶν οἰκειοθελῶς ἀποικούντων Ἀθηναίων, διότι οὐδεὶς ἠναγκάζετο νὰ γίνῃ κληροῦχος παρὰ τὴν θέλησίν του, ὡς καὶ οὐδεὶς ἀπεκλείετο. Συνήθως δὲ μετεῖχον τῶν κληρουχιῶν οἱ πτωχότεροι, διότι οἱ πλούσιοι οὐδέποτε ἀπεφάσιζον νὰ στερηθῶσι τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀπολαύσεων τοῦ ἄστεως χάριν τοῦ κέρδους. Οἱ κληροῦχοι ἔμενον πάντοτε μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, σπανίως δὲ ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἐπετρέπετο νὰ καλλιεργῶσι τὸν κλῆρόν των δι' ἐκμισθωτῶν. Οἱ κληροῦχοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀποίκους δὲν ἔπαυον νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγωνται πολῖται Ἀθηναῖοι, διερχόμενοι δὲ διὰ τῶν Ἀθηνῶν ἠδύναντο νὰ ἀσκῶσι ὅλα τὰ ἀστικὰ δικαιώματά των καὶ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, εἶχον ὅμως καὶ ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἀθηναίου πολίτου. Ἐδικάζοντο μὲν ὑπὸ τῶν Ἀθήνησι δικαστηρίων, ἦσαν ὅμως καὶ ὑπόχρεοι εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὴν ἀνάληψιν τῶν δαπανῶν λειτουργίας τινὸς (γυμνασιαρχίας, τριηραρχίας, χορηγίας διὰ τὸ θέατρον κ.ο.κ.) τῆς πόλεως. Τὸ κληρουχικὸν κράτος εἶχε μὲν τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιοικήσεως, ὡς καὶ αἱ ἀποικίαι, ἦτο ὅμως εἰς κατάστασιν μείζονος ἢ αἱ ἀποικίαι ἐξαρτήσεως. Δὲν εἶχον ὅμως ὅλα τὰ κληρουχικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν τὴν αὐτὴν ἐξ αὐτῶν ἐξάρτησιν. Εἴς τινα ἐξ αὐτῶν ἀπεστέλλοντο ἐξ Ἀθηνῶν ἄρχοντες διὰ νὰ προΐστανται τελετῶν καὶ θυσιῶν καὶ διευθύνωσιν ὑπηρεσίας τινὰς τῆς κληρουχίας, εἰς ἄλλα δὲ ἐστέλλοντο μόνον ἐπιμεληταὶ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ὑποβάλλωσι, μετὰ ἐπισταμένην ἐπιθεώρησιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τοῦ κληρουχικοῦ κράτους, λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν παρατηρήσεών των. Ἐνίοτε αἱ Ἀθῆναι ἤσκουν ἔλεγχον καὶ ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων τῶν κληρουχιῶν των. Ἐν καιρῷ πολέμου ἡ μητρόπολις διώριζε καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στρατευμάτων τῶν κληρουχικῶν κρατῶν καὶ ἐκανόνιζε πάσας τὰς στρατιωτικὰς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἴσως τὰ κληρουχικὰ κράτη ἐπλήρωνον καὶ τέλος τι εἰς τὴν μητρόπολιν. Αὗται ἦσαν αἱ κυριώτεραι διαφοραὶ τῶν κληρουχιῶν πρὸς τὰς ἀποικίας.

Νομίσματα τῶν ἀποικιῶν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῶσιν ἐπακριβῶς τὰ δικαιώματα τῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς νομισματοκοπίας, διότι, ὅτε ἐγενικεύθη ἡ συνήθεια νὰ κόπτωσιν αἱ πόλεις νομίσματα, αἱ ἀρχαιότεραι ἀποικίαι εἶχον ἱδρυθῆ καὶ αἱ σχέσεις μητροπόλεων καὶ ἀποικιῶν εἶχον ἐξασθενήσει, καὶ διότι πολλαὶ τῶν ἀποικιῶν εἶχον ἐξελιχθῆ εἰς αὐτονόμους καὶ ἀνεξαρτήτους πολιτείας καὶ κράτη ἐνίοτε ἰσχυρότερα τῶν μητροπόλεών των. Γενικῶς ὄχι μόνον ἔκοπτον ἴδια νομίσματα αἱ ἀποικίαι, ἀλλὰ καὶ τὰ νομίσματα αὐτῶν, ἰδίως τῶν τῆς Μ. Ἀσίας, Ἰταλίας καὶ Σικελίας, εἶχον ἰδίους τύπους, ἀσχέτους μὲ τοὺς τύπους τῶν νομισμάτων τῶν μητροπόλεών των. Σπανίως ὑπάρχουσιν ἀποικίαι εἰς μεμακρυσμένας ἀπ' ἀλλήλων χώρας κείμεναι, αἵτινες ἔχουσι νομίσματα τοῦ αὐτοῦ συμβόλου μὲ τὴν μητρόπολίν των, ὡς ἡ ἐν Λευκανίᾳ Ὑέλη (Ἐλαία) καὶ ἡ ἐν Γαλατίᾳ Μασσαλία εἶχον κοινὸν σύμβολον μὲ τὴν μητρόπολίν των Φώκαιαν, τὸν λέοντα. Τὸ αὐτὸ σύμβολον ἔχουσι καὶ τὰ Ἐτρουσκικὰ ληφθὲν ἐκ Πίσης, ἔνθα οἱ Φωκαεῖς εἶχον ἐμπορικὸν πρακτορεῖον ἐπί τινα χρόνον. Εἰς δύο παραλλήλους σειρὰς νομισμάτων ἀργυρῶν τοῦ Ρηγίου καὶ τῆς Ζάγκλης—Μεσσήνης τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἔχουσι χαραχθῆ οἱ τύποι τῶν νομισμάτων τῆς Σάμου. Εἶναι, πιθανώτατα, ἀναμνηστικὰ τῶν χρόνων τῆς φιλοξενίας τῶν Σαμίων ὑπὸ τῶν εἰρημένων πόλεων, ὅτε οὗτοι κατέφυγον ἐκεῖ, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀναξίλα, μετὰ τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν. Πολλάκις ἡ ὁμοιότης τῶν νομισμάτων πόλεών τινων δὲν ὀφείλεται οὔτε εἰς συγγένειάν τινα τῶν πόλεων τούτων μεταξύ των, οὔτε εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἰμὴ μόνον τὴν εὐκολίαν τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς. Οὕτω πλῆθος ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ Δ΄ π.Χ. αἰῶνος διαφόρων πόλεων ἔχουσι τοὺς αὐτοὺς τύπους καὶ εἶναι τοῦ αὐτοῦ σταθμητικοῦ κανόνος μὲ τοὺς *στατῆρας* τῆς Κορίνθου, διότι τὰ νομίσματα τῆς πόλεως ταύτης εἶχον μεγάλην κυκλοφορίαν εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας, ἕνεκα τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἐνέπνεεν αὕτη διὰ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀκμήν της. Ἐνίοτε ἡ μητρόπολις ἐπέτρεπεν εἰς τὰς ἀποικίας της—ὅτε αὗται δὲν εἶχον ἐξελιχθῆ εἰς ἰσχυρὰ ἀνεξάρτητα κράτη—νὰ κόπτωσι μόνον χαλκᾶ νομίσματα, οὐχὶ δὲ καὶ ἀργυρᾶ, ὡς παρατηρεῖται εἰς τὴν Αἴγιναν, Νάξον καὶ Μῆλον, αἵτινες, ὅτε ἦσαν κληρουχίαι τῶν Ἀθηναίων, ἔκοπτον μόνον χαλκᾶ νομίσματα, ἐνῷ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ὅτε ἦσαν αὐτόνομοι πολιτεῖαι, εἶχον κόψει καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Οἱ Θούριοι ὅμως, οἵτινες ἐλέγοντο ἀποικία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ οὐχὶ τῶν Ἀθηναίων, διότι ἱδρύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῇ συμμετοχῇ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἔκοπτον καὶ χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Ἡ ἔκτασις λοιπὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀποικιῶν διὰ τὴν κοπὴν νομισμάτων ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς μητροπόλεως καὶ ἀποικίας καὶ τὴν ἐξάρτησιν τῆς τελευταίας ἀπὸ τὴν πρώτην. Ἐνίοτε μάλιστα μητροπόλεις τινὲς ἐπέτρεπον καὶ εἰς τελείως ἀπ' αὐτῶν ἐξηρτημένας ἀποικίας νὰ κόπτωσι νομίσματα ἐκ πολυτίμων μετάλλων, ὡς τὰ ἰδικά των, εἴτε ὅσα ἤθελον, ὡς ἡ Σύβαρις εἰς τὴν Σῖριν, Πύξον καὶ Ποσειδωνίαν κατὰ τὸν ΣΤ΄ π.Χ. αἰῶνα, εἴτε μέχρις ὡρισμένου ἀριθμοῦ, ὡς ἡ Ρόδος εἰς τὰ Ἄστυρα καὶ ἡ Θάσος εἰς τὰς Κρηνίδας (χρυσᾶ).

Αἱ διάφοροι περίοδοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ.—α΄) Ἀπὸ τοῦ Η΄—ΣΤ΄ π.Χ. αἰῶνος: Ἐκ τῶν ἐξαπλωθέντων ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἑλληνικῶν φύλων, οἱ μὲν Αἰολεῖς (βλ. λ.) ὁρμώμενοι ἐκ τῶν πρώτων ἱδρυθεισῶν, ἐπὶ τῶν νήσων Λέσβου καὶ Τενέδου καὶ τῶν ἀπέναντι αὐτῶν παραλίων, πόλεων μετὰ μακροὺς ἐπιμόχθους ἀγῶνας πρὸς τὰ ἐγχώρια κράτη εἰσεχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας καὶ ἀπέβησαν λαὸς γεωργικὸς καὶ ποιμενικὸς μᾶλλον ἢ ναυτικός. Οἱ Ἴωνες (βλ.λ.), οἵτινες ἀπῴκησαν κατὰ μικροὺς ὁμίλους καὶ ἀνάμεικτοι μετὰ διαφόρων φύλων καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν μικρασιατικῶν ἀκτῶν καὶ νήσων (Σάμου, Χίου), αἱ ὁποῖαι εἶχον τὸ γλυκύτερον κλῖμα καὶ τὸν ὡραιότερον τῶν ἕως τότε γνωστῶν χωρῶν οὐρανόν, καὶ διὰ τὴν ἔμφυτον εὐκινησίαν καὶ ροπήν των πρὸς τὸν ναυτικὸν βίον, καὶ διότι ἡ ἀντίστασις τῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν ἠμπόδιζε τὴν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐξάπλωσίν των (διὰ τοῦτο καὶ εἶχον κτισθῆ ἐπὶ χερσονήσου πρὸς ἀσφάλειαν ἀπὸ ξηρᾶς), ἠναγκάσθησαν, ἀφοῦ δὲν εἶχον γαίας γονίμους, νὰ προσανατολισθῶσι πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ εὕρωσιν ἔξοδον ἀλλαχοῦ πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ των, ὅστις ἀκαταπαύστως ἐπολλαπλασιάζετο. Τὰ αἴτια ταῦτα ἐξήρτησαν τὴν ζωὴν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συγκεντρώσασαι αὗται εἰς τὰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν ὤφειλον νὰ ἐξεύρωσι τόπους καταναλώσεως τῶν προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων των (οἴνου, ἐλαίου, ὑφασμάτων, ἔργων τέχνης κλπ.) καὶ τόπους

Digitized by Google

ἀγορᾶς πρώτων ὑλῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν των καὶ τροφῶν διὰ τὸν ὑπερπλεονάζοντα πληθυσμόν των.

Καὶ οἱ νοτιώτερον τῶν Ἰώνων ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας καὶ Λυκίας καὶ τῶν ἀπέναντι αὐτῶν νήσων (Ρόδου, Κῶ καὶ ἄλλων) ἐγκαταστάντες Δωριεῖς (βλ. λ.), ἀνάμεικτοι καὶ οὗτοι ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν φύλων, ἐπεδόθησαν, ἐκ μιμήσεως μᾶλλον τῶν Ἰώνων, ὡς βραδύτερον καὶ οἱ Αἰολεῖς, εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Πάντων ὅμως διεκρίθησαν οἱ Ἴωνες, οἵτινες διὰ τῶν ὑπερόχων πλεονεκτημάτων τῆς φυλῆς των ἐδημιούργησαν βραδύτερον τὴν Ἰωνικὴν Ἑλλάδα, ἥτις εἶναι διὰ τὴν Κρητο-μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα ὅ,τι ἡ Ἰταλικὴ ἀναγέννησις διὰ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν. Τοὺς Ἴωνας διηυκόλυνεν εἰς τὴν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν στοιχείων ἐπικοινωνίαν καὶ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς των ἡ μετ' αὐτῶν (ἰδίως Καρῶν καὶ Λελέγων) ἀνάκρασίς των ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐγκαταστάσεώς των δι' ἐπιγαμιῶν, διότι εἶχον τὴν πρόνοιαν νὰ μετοικήσωσιν ἄνευ γυναικῶν. Καθ' ὃν χρόνον τὰ ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας μεταναστεύσαντα ἑλληνικὰ φῦλα δι' ὅλων τῶν μέσων ἀγωνιζόμενα κατὰ τῶν ἰθαγενῶν εἶχον ἐπιτύχει τὴν ἐπὶ τῶν παραλίων αὐτῆς ἐξάπλωσίν των, ἡ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι *Χαλκὶς* πρωτοστατοῦσα εἰς τὴν ἀποικιστικὴν κίνησιν, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῆς *Ἐρετρίας, Μεγάρων* καὶ *Κορίνθου*, μετὰ τῆς ὁποίας εἶχεν οἱονεὶ συνεταιρισθῆ ν' ἀναλάβῃ ἡ μία (ἡ Κόρινθος) τὸν πρὸς Δ. τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀποικισμόν, ἡ ἄλλη δὲ (ἡ

σαν τὰς πλείστας τῶν ἐν αὐτῇ Ἰωνικῶν πόλεων καὶ ἰδίως τὰς δύο κορυφαίας αὐτῶν, τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἔφεσον, ὑπὸ τὸν Κοδρίδην Ἄνδροκλον περὶ τὸ 1045 π. Χ., διεδέχθη πρωτοπόρος ἐν τῷ ἀποικισμῷ μητροπόλεως, ἐν μὲν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἡ *Χαλκίς*, ἐν δὲ τῇ μικρασιατικῇ ἡ *Μίλητος*. Ἀφοῦ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν παροιμιώδους πλούτου εἰς πολύτιμα μέταλλα, κτήνη, ὑφάσματα καὶ δούλους ἐνδοχώραν τῆς Μ. Ἀσίας αἱ κατὰ τὰ παράλια αὐτῆς ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, καὶ ἰδίως ἡ *Μίλητος*, ἡ *Φώκαια*, ἡ *Ἔφεσος* καὶ ἡ *Σμύρνη*, πρὸς τοὺς λιμένας τῶν ὁποίων ἔχουν τὴν φυσικὴν ἔξοδόν των τὰ λυδικὰ καὶ φρυγικὰ ὀροπέδια, ἔστρεψαν αὗται τὴν προσοχήν των πρὸς τὰς χώρας, αἵτινες παρεῖχον ἀφθονίαν ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων εἰς αὐτοὺς πρώτων ὑλῶν, καὶ αὗται ἦσαν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Σκυθία, αἵτινες ἦσαν οἱ δύο σπουδαιότεροι ἕως τότε γνωστοὶ σιτοβολῶνες, αἱ ὄχθαι τοῦ Εὐξείνου, εἰς τὰς ὁποίας ἐτρέφοντο πολλὰ κτήνη, παρέχοντα δέρματα καὶ ἔρια, καὶ ἐξετείνοντο ἀπέραντα δάση παρέχοντα χρήσιμον ξυλείαν, καὶ ἡ Κολχὶς μὲ τὸν ἄφθονον χρυσόν της.

Ἐστράφησαν πρὸς Β. τὸ πρῶτον καὶ ἐπέτυχον μετὰ ἐπιμόχθους ἀγῶνας πρός τε τὴν φύσιν, ἥτις ἐφόβιζεν αὐτοὺς μὲ τὰ ὁρμητικὰ ρεύματα τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου. καὶ τὴν ὁμίχλην καὶ τὰς θυέλλας τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοὺς ἰθαγενεῖς, νὰ ὑπερνικήσωσι πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ πᾶν ἐμπόδιον εἰς τὸν πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον πλοῦν αὐτῶν. Μὲ τὴν κτί-

Κύπρῳ καὶ νὰ διαμοιράσωσιν αὐτὴν πρὸς αὐτούς, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ διατηρήσωσι καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Δέλτα τῆς Αἰγύπτου πρακτορεῖά των. Μόνον ἐπὶ Ψαμμητίχου, ὅστις ἔλαβεν ἀνάγκην μισθοφόρων Ἰώνων καὶ Καρῶν, ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες, κοινῇ συμπράξει πάντων τῶν φύλων, νὰ κτίσωσι τὴν *Ναύκρατιν* (650 π. Χ.), ἥτις ἤνοιξεν εἰς αὐτοὺς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καθ' ὃν χρόνον περίπου ἐγκατεστάθησαν καὶ οἱ Δωριεῖς εἰς ἓν γόνιμον ὀροπέδιον τῆς Λιβύης καὶ ἔκτισαν τὴν *Κυρήνην*, πρόσκοπον μετὰ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ναυκράτεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀφρικῇ

Αἱ ἐν τῇ Δυτ. Μεσογείῳ ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πρὸς τὰς ὄχθας τῆς δυτικῆς Μεσογείου διασπορὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπεβραδύνθη ἐκ φυσικῶν αἰτίων. Αἱ ἐκ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Μεσόγειον κατερχόμεναι δύο χερσόνησοι, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἰταλική, ἐνῷ βαίνουσι παραλλήλως κατ' ἀρχάς, ἀπομακρύνονται ἔπειτα ἀλλήλων, οἱονεὶ στρέφουσαι ἐχθρικώτατα τὰ νῶτα πρὸς ἀλλήλας καὶ μόνον κατὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Ὀτράντου διὰ τῆς νήσου Κερκύρας ἐπιτρέπουσι, μετὰ δυσχερείας καὶ ἐκεῖ, τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν τέκνων των. Ἡ διὰ τῆς ἀπ' ἀλλήλων λοιπὸν ἀπομακρύνσεως τῶν δύο χερσονήσων δυσχέρεια τῆς συγκοινωνίας, ἥτις ὄχι μόνον δὲν διηυκολύνετο διὰ παρεμβαλλομένου, ὡς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ, δικτύου νήσων, ἀλλὰ καὶ καθίστατο μεγαλυτέρα διὰ τῆς ἐπικρατούσης ἀείποτε ἐν τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει τρικυμίας καὶ τῶν ἀντιθέτων εἰς τοὺς ἐξ Ἑλλάδος

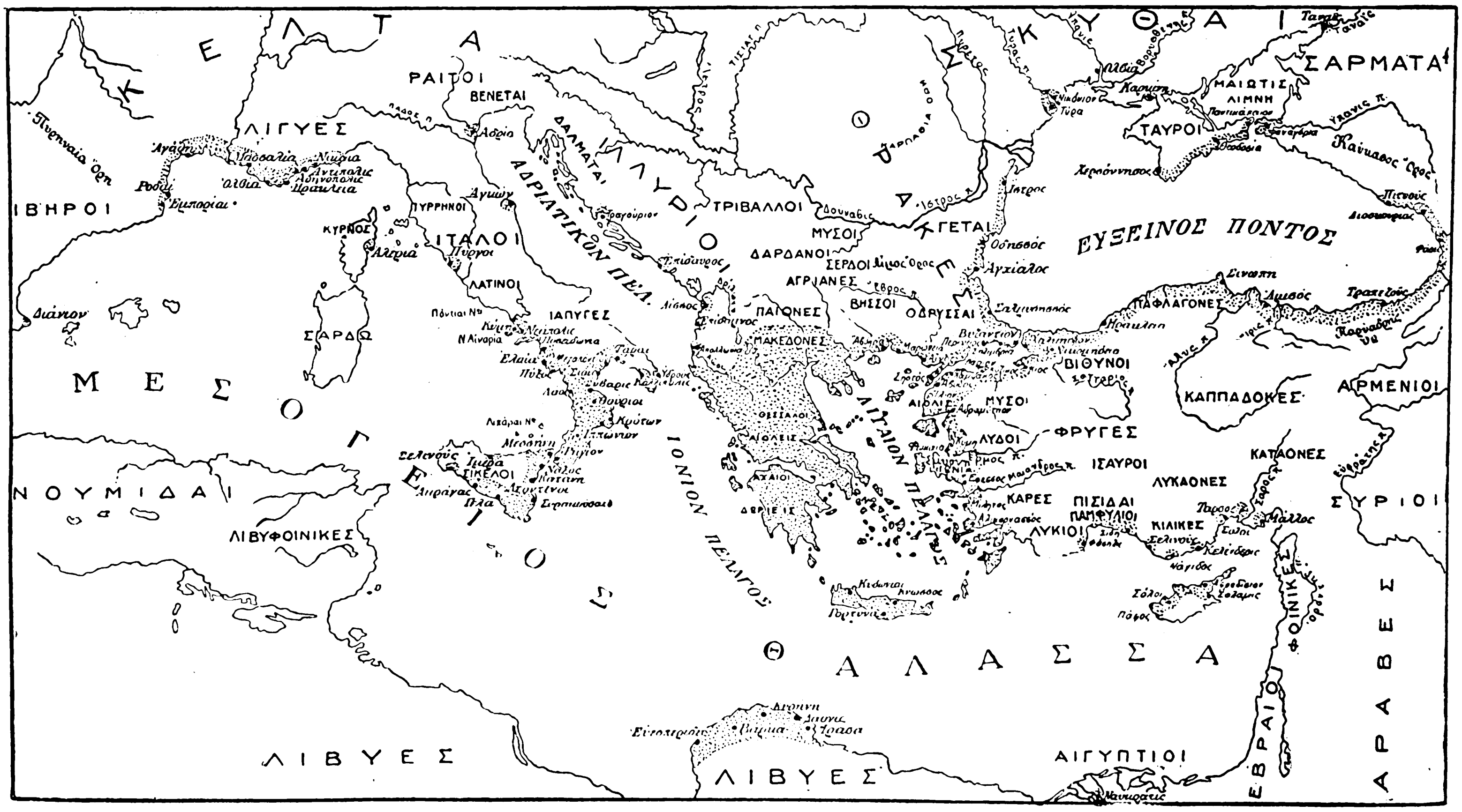

ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

Χαλκὶς) τὸν πρὸς Α., διέσπειρε τοὺς ἀποίκους της εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης ἀπὸ τῆς *Χαλκιδικῆς* (ὀνομασθείσης οὕτως ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ πλήθους τῶν ἀποικιῶν της) Χερσονήσου μέχρι τοῦ *Βυζαντίου*, τὸ ὁποῖον κτίσαντες περὶ τὸ 660 π. Χ. οἱ Μεγαρεῖς ὡς καὶ τὰς πόλεις *Χαλκηδόνα, Ἀστακὸν* καὶ *Σηλυμβρίαν* εἶχον εἰς τὰς χεῖράς των τὰς κλεῖδας τοῦ Βοσπόρου. Οὕτω κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα αἱ ὄχθαι τοῦ Αἰγαίου κοσμοῦνται ἀπὸ ἑλληνίδας πόλεις καὶ τὸ πολυκύμαντον πέλαγος εἶναι θάλασσα ἀναμφισβητήτως ἑλληνική. Ἡ ὑπερηφάνεια τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ τὸ ἕως τότε συντετελεσμένον ἔργον της δίδει νέας εἰς αὐτὴν δυνάμεις καὶ ἀρχίζει ἡ πέραν τοῦ Αἰγαίου διασπορὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν δὲν προκαλεῖ πλέον ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ζητήσεως νέας ἑστίας, ἀλλ' ἡ κατόπιν πολιτικοῦ σχεδίου ἐξερεύνησις ξένων χωρῶν πρὸς ὄφελός του.

Αἱ ἀποικίαι τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ ἀποικισμοῦ παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν διαφόρων φύλων καὶ πόλεων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἡ αὐτὴ ἅμιλλα καὶ οἱ αὐτοὶ ἀγῶνες περὶ ὑπεροχῆς καὶ διακρίσεως, οἵτινες παρετηρήθησαν καὶ εἰς ἄλλα πεδία. Τὸ «αἰὲν ἀριστεύειν» ὑπῆρξε πάντοτε τὸ ἰδεῶδες καὶ ἀτόμων καὶ πόλεων καὶ φύλων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὑπῆρξαν δὲ νικηταὶ ἀναμφισβήτητοι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον οἱ Ἴωνες καὶ ὡς φυλή, καὶ κατὰ πόλεις. Τὴν μητρόπολιν τῶν Ἰώνων, τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, αἵτινες πρῶται ἔστειλαν ἀποίκους καθ' ὁμάδας ὠργανωμένας εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ἵδρυ-

σιν τῆς *Ἀβύδου* (670 π.Χ.) καὶ τῆς *Λαμψάκου* κατέστησαν κύριοι τῶν Δαρδανελλίων. Μὲ τὴν κτίσιν τῆς *Περίνθου* καὶ τῆς *Κυζίκου* (675 π. Χ.) ἐκυριάρχησαν τῆς Προποντίδος, ἥτι. ἔγινεν ὅ,τι καὶ τὸ Αἰγαῖον, θάλασσα ἑλληνική. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς *Σινώπης* (630 π. Χ.), παλαιᾶς πόλεως τῶν Χετταίων εἰς τὸ μέσον τῆς νοτίου ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ, ἥτις διὰ τοῦ Ἅλυος καὶ Εὐφράτου ὡδήγει εἰς τὴν Νινευΐ καὶ τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τῆς *Ὀλβίας* ἐστερεώθησαν καὶ εἰς τὴν ἄξενον ἐκείνην θάλασσαν, διότι ἡ Σινώπη μὲ τὴν σειράν της ἔστειλε τὰ σμήνη τῶν ἀποίκων της εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ἐξαγωγικὸν λιμένα τῆς Ἀρμενίας. Ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου μετὰ τὴν κτίσιν (κατάληψιν) τῆς *Σινώπης* εἶχον ἐγκατασταθῆ καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὡς ἐμαρτύρει ἡ κτίσις τῆς *Ὀδησσοῦ* καὶ τῆς *Ἴστρου* εἰς τὸ στόμιον τοῦ Δουνάβεως, τῆς *Διοσκουριάδος* εἰς τὴν καυκάσιον Κολχίδα, τῆς *Φαναγορίας* καὶ τοῦ *Παντικαπαίου*, ὡς φρουρῶν τῆς ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰσόδου τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης.

Ἂν ἐπέτυχεν ὁ πρὸς τὰ ΒΑ. ἀποικισμὸς τῶν Ἰώνων, δὲν ἐπέτυχεν ὅμως καὶ ὁ πρὸς τὰ ΝΑ., διότι Ἀσσύριοι καὶ Φοίνικες συμπράττοντες ἐπέτυχον νὰ σταματήσωσι μὲν τοὺς Ἴωνας ἐν Κιλικίᾳ, ν' ἀπονεκρώσωσι δὲ τὰς ἐν Παμφυλίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἀποικίας τῶν Αἰολέων, ἂν καὶ ἐνισχύθησαν αὗται καὶ ὑπὸ Δωριέων. Καὶ κατώρθωσαν μὲν οἱ Ἴωνες βραδύτερον, παρὰ τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῶν Φοινίκων, νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν

πλέοντας θαλασσίων ρευμάτων, ἠμπόδισε τοὺς Ἕλληνας νὰ περιλάβωσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ τὰς χώρας τῆς Ἰταλίας εἰς τὰς ζώνας τῆς κατοχῆς καὶ ἐπιρροῆς των. Μόνον ὀλίγοι Ἀχαιοί, ὅτε ἐξεδιώχθησαν οὗτοι ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων, μετέβησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς εἰς αὐτὴν ἐγκαταστάσεως τῶν Ἐτρούσκων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ Η΄ αἰῶνος, ὅτε οἱ Ἴωνες τῆς Μ. Ἀσίας ἤρχισαν ν' ἀποκλείωσι πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστάς των Ἕλληνας τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀνατολήν, ἤρχισαν οἱ τελευταῖοι, ἰδίως οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Χαλκιδεῖς, νὰ διοχετεύσωσι τὴν πρὸς ἵδρυσιν ἀποικιῶν ἐνεργητικότητά των πρὸς Δ.

Ἀμφότεροι ὑποβοηθήθησαν ὑπὸ τῆς ἐξελληνισθείσης Κερκύρας, ἥτις ἔκτισε μετὰ τῆς Κορίνθου τὴν *Ἀμβρακίαν, Ἀπολλωνίαν* καὶ *Ἐπίδαμνον*, ἀπὸ τῶν ὁποίων εὔκολος ἦτο ἡ μεταπήδησις πρὸς τὴν ἐστραμμένην πρὸς τὴν Ἑλλάδα μικρὰν χερσόνησον τῆς Μεσσαπίας. Ἡ πρωτοπόρος ἐν τῷ ἀποικισμῷ Χαλκὶς ἵδρυσε διὰ λογαριασμὸν τῆς συνεταίρου της Κορίνθου τὴν *Νάξον* εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης (735 π.Χ.). Τὴν κτίσιν τῆς Νάξου ἐπηκολούθησεν ἡ τῶν *Συρακουσῶν* κατὰ τὸ 734 ὑπὸ τῶν Κορινθίων, οἵτινες πλέοντες πρὸς τὴν Σικελίαν ὑπὸ τὸν Ἀρχίαν εἶχον καταλάβει κατὰ τὸν πλοῦν καὶ τὴν Κέρκυραν, καὶ ἡ τῆς *Κύμης* ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Τυρρηνικῇ θαλάσσῃ ἀκτῶν τῆς εὐφορωτάτης ἐπαρχίας τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου Καμπανίας, διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς ὁποίας ἐνεκαινιάσθη ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὰς

Digitized by Google

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Δ΄ Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Αὐξ. ἀριθ.	Ὄνομα ἀποικίας	Ὄνομα μητροπόλεως	Χρονολογία ἱδρύσεως	Ὄνομα συγγραφέων ὑφ' ὧν μνημονεύεται ἡ ἀποικία
1	Ἄβδηρα (Ἰωνική)	Τέως (ἐν ἀρχῇ αἱ Κλαζομεναί)	658 π.Χ.	Στράβ. C. 644
2	Ἄβυδος »	Μίλητος	670 π.Χ	» C. 587
3	Ἀδραμύττιον »	Ἀθῆναι		» C. 606
4	Ἀγάθη »	Φώκαια		Σκύμν. 208
5	Ἀγχιάλη	Ἀπολλωνία		Στράβ. C. 319
6	Αἰγαὶ (Αἰολ.)	Αἰολεῖς		» C. 621
7	Αἶνος »	Μυτιλήνη—Κύμη	ΣΤ΄ π.Χ.	» C. 331
8	Ἄκανθος	Ἄνδρος	655 4 π.Χ.	» C. 331
9	Ἄκραι	Συρακοῦσαι	664 π.Χ.	Θουκ. ΣΤ΄.5.3
10	Ἀκράγας	Γέλα	580 π.Χ.	Στράβ. C. 272
11	Ἀλαλία	Φώκαια—Μασσαλία		
12	Ἀλικαρνασσὸς (Δωρ.)	Τροιζὴν		» C. 653
13	Ἀλωπεκόννησος	Αἰολεῖς Λέσβου		Ἡρόδ. Θ΄ 115
14	Ἄμαστρις	Μίλητος		Στράβ. C. 54
15	Ἀμβρακία	Κόρινθος		» C. 325
16	Ἀμισὸς	Φώκαια ἢ Μίλητος		» C. 547
17	Ἀμφίπολις	Ἀθῆναι		» C. 331
18	Ἀνακτόριον (Δωρ.)	Κόρινθος	Ζ΄ π.Χ.	» C. 452
19	Ἀπολλωνία	Κόρινθος—Κέρκυρα	589 8 π.Χ.	» C. 316
20	» Μοισίας ἢ Σωζόπολις	Μίλητος	609 π.Χ.	» C. 319
21	Ἄργος Ἀμφιλοχικὸν	Ἄργος		» C. 325
22	Ἀρίοβη	Μίλητος		» C. 635
23	Ἀρτάκη	»		» »
24	Ἄσπενδος	Ἄργος		» C. 667
25	Ἄσσος (Αἰολ.)	Μηθυμνα		» C. 610
26	Ἀστακὸς (Νικομήδεια)	Μέγαρα—Ἀθῆναι	712-1 π.Χ.	» C. 563
27	Ἀστυπάλαια (Δωρ.)	Μέγαρα		» C. 551
28	Βιζώνη (Θράκης)	Μεσημβρία		» C. 318
29	Βρέα	Ἀθῆναι	444-3 π.Χ.	CIA. I. 31
30	Βρεντέσιον (Ἰταλίας)	Κρήτη	—	Στράβ. C. 282
31	Βυζάντιον (Δωρ.)	Μέγαρα	661 π.Χ.	» C. 320
32	Γαληψὸς	Θάσος		
33	Γάργαρα	Ἄσσος		» C. 583
34	Γέλα	Ρόδος	692-1 π.Χ.	» C. 272
35	Γρύνειον	Μύρινα		» C. 622
36	Δικαιάρχεια (Puteoli)	Σάμος	529-8 π.Χ.	» C. 245
37	Διοσκουριὰς (Σεβαστούπολ.)	Μίλητος		
38	Ἐλαία	Ἀθῆναι		» C. 622
39	»	Φώκαια—Μασσαλία	600 π.Χ.	» C. 252
40	Ἐλαιοῦς	Ἀθῆναι		Σκύμν. 707
41	Ἐμπόριον	Μασσαλία—Φώκαια		Στράβ. C. 159
42	Ἐπίδαμνος	Κέρκυρα	627-6 π.Χ.	» C. 316
43	Ἔραι	Τέως		» C. 644
44	Ἐρυθραὶ (Ἰων.)	Ἀθῆναι		» C. 633
45	Εὔβοια (Σικελίας)	Λεοντῖνοι		» C. 272
46	Ἔφεσος	Ἀθῆναι	ΙΑ΄ π.Χ.	» C. 632
47	Ζαγκλη=Μεσσήνη	Νάξος—Κατάνη		» C. 208
48	Ἡράκλεια (Πόντου)	Μεγαρα ἢ Μίλητος		» C. 542
49	» (Ἰταλίας)	Τάρας		» C. 264
50	Θάσος	Πάρος	582 π.Χ.	» C. 487
51	Θεοδοσία	Μιλητος		» C. 309
52	Θηρα	Λακεδαιμόνιοι		» C. 484
53	Θούριοι	Ἀθῆναι (ἐξ ὅλων τῶν ἑλλ. φυλῶν)		» C. 263
54	Ἴκαρος	Μίλητος		» C. 635
55	Ἱμέρα (Ἰων.)	Ζαγκλη—Μυλαὶ	650 π.Χ.	» C. 272
56	Ἱππώνιον	Λοκροὶ		» C. 256
57	Ἴσσα	Συρακοῦσαι	390 π.Χ.	Σκύμν. 413
58	Ἴστρος	Μίλητος	657 π.Χ.	Στράβ. C. 319
59	Κάλλατις	Ἡράκλεια Πόντου		» C. 319
60	Καλλίπολις (Σικελίας)	Νάξος		» C. 272
61	Καμάρινα	Συρακοῦσαι	602-1 π.Χ.	» C. 272
62	Καρδία	Μίλητος— Κλαζομεναὶ		» C. 321
63	Κασμέναι	Συρακοῦσαι	644 40π.Χ.	Θουκ. ΣΤ΄5 3.
64	Κατάνη	Νάξος	737-6 π.Χ.	Στράβ C. 268
65	Καυλωνία	Ἀχαιοὶ (φυλή)		» C. 268
66	Κεβρὴν	Κύμη		Σκυμν. 899
67	Κερασοῦς	Σινώπη		Στράβ. C. 548
68	Κέρκυρα	Κόρινθος	707-6 π.Χ.	» C. 269
69	» (μέλαινα)	Κνίδος		Plin. N.H. III 152
70	Κῆπος	Μίλητος		Σκύμν. 899
71	Κίος=Προυσιὰς	»	628 7 π.Χ	Στράβ. C. 563
72	Κλαζομεναὶ	Ἴωνες (φυλή)		» C. 633
73	Κνίδος	Δωριεῖς (»)		» C. 655
74	Κολοφῶν	Ἴωνες (»)		» C. 633
75	Κολωναὶ	Μίλητος		» C. 589
76	Κοτύωρα	Σινώπη		Ξεν. Ἀν. V.5.10
77	Κούριον	Ἄργος		Στράβ. C. 683
78	Κρότων	Μίλητος	6.6 π.Χ.	» C. 575
79	Κύζικος	Χαλκὶς—Κύμη	Η΄ π.Χ.	» C. 243
80	Κύμη (Ἰταλίας)	Αἰολεῖς (φυλή)		» C. 582
81	Κύμη (Μ. Ασ.) ἡ Φρικωνὶς	Θήρα	633-2 π.Χ.	» C. 484
82	Κυρήνη (Δωρ.)	Ἀχαιοὶ	709 8 π.Χ.	» C. 259
83	Κῶς	Δωριεῖς		» C. 653
84	Λαγαρία	Φώκαια		» C. 263
85	Λαμπωνία	Αἰολεῖς		» C. 610
86	Λάμψακος	Μίλητος	653-2 π.Χ.	» C. 589
87	Λᾶος	Σύβαρις	»	» C. 253
88	Λάπαθος (Κύπρου)	Λακεδ.	»	» C. 682
89	Λέβηθος	Ἴωνες	»	» C 63
90	Λεοντῖνοι (Ἰων.)	Νάξος	729 π.Χ.	» C. 272
91	Λέρος	Μίλητος		» C. 635

Αὐξ. ἀριθ.	Ὄνομα ἀποικίας	Ὄνομα μητροπόλεως	Χρονολογία ἱδρύσεως	Ὄνομα συγγραφέων ὑφ' ὧν μνημονεύεται ἡ ἀποικία
92	Λέσβος	Αἰολεῖς	729 π.Χ.	Στράβ. C. 616
93	Λευκὰς	Κόρινθος		» C. 451
94	Λῆμνος	Ἀττική	—	Σκύμν. 643-5
95	Λίμναι	Μίλητος		Στράβ. C. 635
96	Λιπάρα (νῆσος)	Κνίδος	629-8 π.Χ	» C. 275
97	Λοκροὶ Ἐπιζεφύριοι	Λοκροὶ	675-4 π.Χ.	» C. 259
98	Μαγνησία	Μάγνητες (Θεσσαλ.)	—	» C. 636
99	Μάδυτος	Λέσβος		Σκύμν. 709
100	Μαινάκη	Φώκαια		Στράβ. C. 156
101	Μαλλὸς	Ἄργος		» C. 675
102	Μαρώνεια	Χιος	595-4 π.Χ	» C. 331
103	Μασσαλία	Φώκαια		» C. 179
104	Μάστυα Παφλαγονίας	Μίλητος	729 π.Χ.	Plin. N H.Λ.Ι. 5
105	Μέγαρα (Ὑβλαῖα)	Δωριεῖς		Στράβ. C. 267
106	Μήδεια	Λοκροὶ (Ἐπιζ.)		» C. 256
107	Μεσημβρία	Μέγαρα	493 π.Χ.	» C. 319
108	Μεσσήνη	Μεσσήνιοι καὶ Ἴωνες		» C. 268
109	Μεταπόντιον	Ἀχαιοὶ	775-4 π.Χ.	» C. 254
110	Μίλητος	Ἀθῆναι	ΙΑ΄ π.Χ.	» C. 633
111	Μονοίκου λιμὴν (Monaco)	Μασσαλία		» C. 201
112	Μυλαὶ	Ζάγκλη—Νάξος	716 π.Χ.	» C. 272
113	Μύρινα	Αἰολεῖς		» C. 622
114	Μύρλεια (Ἀπάμεια)	Κολοφῶν		» C. 563
115	Μυοῦς	Ἀθῆναι		» C. 533
116	Νάξος (Σικελίας)	Χαλκὶς	742 π.Χ.	» C. 267
117	Ναύκρατις	Μίλητος (τῇ συμμετ. πολλῶν ἑλλ. πόλεων)		» C. 801
118	Νεάπολις	Κύμη—Χαλκὶς		» C. 246
119	» (Θράκης)	Ἀθῆναι		CIA.I. 51
120	Νίκαια	Μασσαλία		Plin. N.H.III. 47
121	Νῦσα	Λακεδαιμόνιοι		Στράβ. C. 650
122	Ὀδησσὸς	Μίλητος		» C. 319
123	Οἰσύμη	Θάσος		Ἡρόδ. Ζ΄ 108
124	Ὄλβα	Ἴωνες		Στράβ. C. 672
125	Ὀλβία	Μίλητος—Πάρος		» C. 487
126	Παισὸς	Μίλητος	646-5 π.Χ.	» C. 306
127	Παλλήνη	Ἀχαιοὶ		Θουκ. Δ΄ 120
128	Πανδοσία	»	775-4 π.Χ	Στράβ. C. 256
129	Παντικάπαιον	Μίλητος		» C. 309
130	Πάριον	Μίλητος—Πάρος		» C. 487
131	Πάφος			» C. 683
132	Πέρινθος	Σάμος	603-2 π.Χ	» C. 331
133	Πιθηκοῦσαι	Ἐρέτρια—Χαλκὶς		» C. 274
134	Πιτάνη	Αἰολεῖς		» C. 614
135	Ποσειδωνία	Σύβαρις		» C. 252
136	Ποτίδαια	Κορινθος		» C. 330
137	Πρίαπος	Μίλητος		» C. 587
138	Πριήνη	Ἀθῆναι—Θῆβαι		» C. 551
139	Προκόννησος	Μιλητος		» C. 589
140	Πύξος	Μεσσήνη		» C. 253
141	Ρήγιον	Χαλκὶς		» C. 257
142	Ρόδη	Ρόδος		» C. 160
143	Ρόδος (νῆσος)	Δωριεῖς		» C. 653
144	Σάμος »	Ἴωνες	ΙΑ΄ π.Χ.	» C. 457
145	Σέλγη	Λακεδαιμόνιοι		» C. 570
146	Σελινοῦς	Μέγαρα Ὑβλαῖα	648-7 π.Χ. [ἢ 629	» C. 272
147	Σηλυμβρία	Μέγαρα		Σκύμν. 709
148	Σίδη	Κύμη		Στράβ. C. 667
149	Σίγειον	Αἰολεῖς		» C. 595
150	Σινώπη	Μίλητος	631 π.Χ.	» C. 545
151	Σῖρις	Τάρας ἢ Ἴωνες		» C. 264
152	Σκῆψις	Μίλητος		» C. 635
153	Σκίδρος	Σύβαρις		Ἡρόδ ΣΤ΄321
154	Σκιώνη	Ἀχαιοὶ		Θουκ. Δ΄ 120
155	Σκυλήττιον	Ἀθῆναι		Στράβ. C 261
156	Σμύρνη	Αἰολεῖς		» C. 633
157	Σόλοι (Πομπηϊούπολις)	Ἀχαιοὶ—Ρόδος		» C. 671
158	Σόλοι (Κύπρου)	(πολ.Φοινικ.) Ἀθῆναι		» C. 683
159	Στάγειρα	Χαλκὶς	656-5 π.Χ.	» C. 331
160	Στρύμη	Θάσος		Ἡρόδ. Ζ΄. 108
161	Σύβαρις	Ἀχαιοὶ	710-9 π.Χ.	Στράβ. C. 664
162	Συρακοῦσαι	Κόρινθος	734 π.Χ.	» C. 269
163	Τάρας	Λακεδαιμόνιοι	708 π.Χ.	Ἡρόδ. Α. 24
164	Ταρσὸς	Ἄργος		Στράβ. C. 673
165	Ταυρομένιον	Ὕβλα— Χαλκὶς		» C. 268
166	Τένεδος	Αἰολεῖς		» C. 604
167	Τέως	Ἀθην. καὶ Θεσσαλοὶ		» C. 633
168	Τῆμνος	Αἰολεῖς		Ἡρόδ. Α΄. 149
169	Τήρινα	Κρότων		Σκύμν. 307
170	Τόμις	Μίλητος		Στράβ. C. 319
171	Τράλλεις	Ἄργος		» C. 649
172	Τραπεζοῦς	Σινώπη	757-6 π.Χ.	» C. 548
173	Τύρας	Μίλητος		Σκύμν. 804
174	Ὕβλα	Μέγαρα	729 π.Χ	» 277
175	Ὑρία	Κρήτη		Στράβ. C. 282
176	Φαναγόρεια	Τέως		» C. 494
177	Φάρος	Πάρος		» C. 315
178	Φώκαια	Ἀθην. καὶ Φωκεῖς		» C. 582
179	Χαλκηδὼν	Μέγαρα		» C. 320
180	Χερσόνησος Ταυρική	Ἡράκλεια Πόντου		» C. 542
181	Χίος	Ἴωνες		» C. 633

Αὗται ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραι τῶν ἀποικιῶν, ἐκτὸς τῶν ἐμπορίων, ἅτινα δὲν ἐξειλίχθησαν εἰς αὐτονόμους ἢ ὁμοσπόνδους πόλεις, μέχρι τοῦ Δ΄ π. Χ αἰῶνος. Οὐχὶ ὀλιγώτεραι δὲ ἦσαν αἱ ἱδρυθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οἵτινες μνημονεύουσι ἑκάστην τῶν ἄνω ἀποικιῶν ἀναγράφεται εἷς μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ στήλῃ, (κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ γεωγράφος Στράβων).

Digitized by Google

ὄχθας τῆς θαλάσσης ἐκείνης. Μετὰ ταύτας οἱ μὲν Ρόδιοι ἔκτισαν τὴν *Παρθενόπην* (νῦν Νεάπολιν) ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Τυρρηνικῆς καὶ οἱ Χαλκιδεῖς πρὸς πλήρη ἐξασφάλισιν τῆς κατοχῆς τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης τὴν *Κατάνην*, τὴν *Ζάγκλην (Μεσσήνην)*, τὴν *Καλλίπολιν*, τὴν *Εὔβοιαν*, τὸ *Ρήγιον* καὶ ἐπὶ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Σικελίας τὰς *Μυλὰς* καὶ τὴν *Ἱμέραν*. Τὴν ἵδρυσιν τῶν πρώτων τούτων ἀποικιῶν ἐπηκολούθησε μία εὐγενὴς ἅμιλλα πρὸς ἐξελληνισμὸν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον ὄχι μόνον πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ μικρασιατικῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αὗται αἱ παλαιότεραι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ἀποικίαι.Οὕτως ἐκτίσθησαν ἐν μὲν τῇ Σικελίᾳ τὰ *Ὑβλαῖα Μέγαρα* ὑπὸ τῶν Μεγαρέων, ἡ *Γέλα* ὑπὸ τῶν Ροδίων, ὁ *Σελινοῦς* ὑπὸ τῶν Ὑβλαίων Μεγάρων, ἡ *Καμάρινα* ὑπὸ τῶν Συρακουσῶν καὶ ὁ *Ἀκράγας* ὑπὸ τῆς Γέλας, τῶν ἀμφισβητούντων τὴν κυριότητα τῆς νήσου Καρχηδονίων περιορισθέντων εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς, ἕως ὅτου κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀνέλαβον ἀνηλεεῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου ἀγῶνας. Ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ἡ *Σύβαρις*, ἡ *Κρότων*, καὶ τὸ *Μεταπόντιον* ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ *Ἐπιζεφύριοι Λοκροί*, ὁ *Τάρας* καὶ ἡ *Καλλίπολις* ὑπὸ τῶν Δωριέων, ἡ *Σῖρις* ὑπὸ τῶν Ἰώνων, ἡ *Ποσειδωνία* ὑπὸ τῆς Συβάρεως κ. ὁ. κ. Εἰς τὴν ἔντασιν ταύτην τοῦ ἀποικισμοῦ, ἰδίως μεταξὺ 736 π. Χ. καὶ 683, συνετέλεσαν, φαίνεται ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ναυπήγησις, ἐν Κορίνθῳ, τὸ πρῶτον τριήρων αἵτινες διηυκόλυνον τὸν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος πλοῦν, οἱ μεταξὺ ἀριστοκρατῶν καὶ δημοκρατῶν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς καὶ ὁ α' μεσσηνιακός, ὁ γενόμενος αἰτία τῆς ἱδρύσεως τῆς *Μεσσήνης* καὶ τοῦ *Τάραντος*. Τούτων πολυανθρωπότεραι καὶ ἰσχυρότεραι ἀπέβησαν ἐν ἀρχῇ ἡ Σύβαρις καὶ ἡ Κρότων, ἡ ἀντιζηλία των ὅμως ἐξησθένησεν αὐτὰς πολὺ ταχέως πρὸς ὠφέλειαν τῶν Λοκρῶν καὶ τοῦ Τάραντος. Ἡ Σύβαρις, ἡ Κρότων καὶ οἱ Λοκροὶ ἵδρυσαν ἐνωρίτατα ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Καλαβρίας, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης, λιμένας χάριν τοῦ ἐμπορίου των καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων των κατέλαβον καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, κτίσασαι πόλεις ἐπὶ στρατηγικῶν σημείων καὶ γενόμεναι οὕτως διδάσκαλοι τῶν Ρωμαίων διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἵδρυσιν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν. Καὶ οὕτως ἡ Ν. Ἰταλία καταληφθεῖσα πᾶσα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετωνομάσθη *Μεγάλη Ἑλλάς*, ἴσως ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τῶν δημοφιλεστέρων ἡρώων τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες συνηνωμένοι εἰς ὁμοσπονδίαν ἐκυρίαρχουν κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτῇ. Ἴσως ὅμως καὶ διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐξηπλώθησαν καὶ ἐν τῇ ἐνδοχώρᾳ.

Ἡ ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ παραφυὰς τοῦ ἑλληνικοῦ δένδρου ἔρριψεν εἰς τὸ μεταξὺ Σελινοῦντος καὶ Κύμης ἀπὸ Δ. καὶ Συρακουσῶν καὶ Τάραντος ἀπὸ Ἀν. ἔδαφος τόσον βαθείας ῥίζας, ὅσον βαθείας εἶχε ῥίψει καὶ ἡ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ παραφυὰς αὐτοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ κοσμοκράτειρα βραδύτερον Ρώμη δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἐκριζώσῃ. Ἔμποροι τοῦ Τάραντος καὶ τῆς Κερκύρας, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ἱδρύσει τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ τὴν Ἐπίδαμνον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰλλυρίας, κατέκτησαν διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος μέχρι τοῦ στομίου τοῦ Πάδου, ἐνῷ οἱ Φωκαιεῖς τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τὸν Εὔξενον κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ οἱ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἀποικίας τῆς Ἐλαίας καὶ οἱ Ρόδιοι τῆς Γέλας καὶ τῆς Παρθενόπης διαπλεύσαντες τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν ἔπλευσαν μέχρι τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου καὶ ἔκτισαν οἱ μὲν τελευταῖοι τὴν *Ρόδην* εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Πυρηναίων, οἱ δὲ πρῶτοι εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ροδανοῦ (ὀνομασθέντος οὕτως ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν ὄχθην του ἀποικίας τῶν Ροδίων *Ροδανουσίας*) τὴν *Μασσαλίαν*, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς ἀπὸ κυψέλης ἐπέταξαν σμήνη ἀποίκων καὶ ἵδρυσαν τὴν *Ἀγάθην*, τὰς *Ἐμπορίας*, τὸ *Ἡμεροσκόπιον*, τὴν *Μαινάκην*, τὴν *Μαλάκην*, τὴν *Ὀλβίαν*, τὴν *Ἀντίπολιν*, τὴν *Νίκαιαν* κ. ἄ. Ἡ ζωογόνος δραστηριότης τόσον πρὸς ὄφελος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, ὅσον καὶ τῆς Γαλατίας, τῶν Μασσαλιωτῶν διεισέδυσε διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ Γαρούνα μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῶν βρεταννικῶν νήσων, διὰ δὲ τῶν κοιλάδων τοῦ Ροδανοῦ μέχρι τῆς Ἑλβετίας καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Δουνάβεως. Τὰ νομίσματά της ἐκυκλοφόρουν εἰς ὅλον τὸν κελτικὸν κόσμον.

Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς *Ἀλαλίας*, ἀποικίας τῶν Φωκαέων ἐπὶ τῆς Κύρνου (Κορσικῆς), κατὰ τὸ 564 π.Χ., σταματᾷ ἡ διείσδυσις καὶ ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ, διότι ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία ἀπ' ἀνατολῶν (ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς Αἰγύπτου) καὶ ἡ Καρχηδών, ἡ τονώσασα μὲ νέας δυνάμεις τὰς παλαιὰς ἀποικίας τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου, ἀπὸ δυσμῶν, περιέσφιξαν τὸν ἑλληνισμόν. Ὡς τελευταῖα κατορθώματα τῆς φυλῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μνημονεύονται ἡ ἐκπολιτιστικὴ διείσδυσις (ὀργάνωσις ἰχθυοτροφείων, φύτευσις ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν, χάραξις ὁδῶν κλπ.) τῶν ἀποίκων τῆς Φωκαίας Μασσαλιωτῶν εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τῶν Δωριέων ὡς μισθοφόρων τοῦ Ψαμμητίχου εἰς τὸν β' καταρράκτην τοῦ Νείλου. Εἰς διάστημα δύο περίπου αἰώνων (Η'—ΣΤ') ἐχάραξε καὶ τὰ πρὸς δυσμὰς ὅριά του, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε πλέον ὑπερέβη, καὶ τὰ πρὸς ἀνατολάς, τὰ ὁποῖα ὑπερέβη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκολουθῶν τὸν σημαιοφόρον του Μ. Ἀλέξανδρον. Αἱ χῶραι, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐξαπλωθῆ οὗτος ἦσαν ἅπασαι αἱ ἐπὶ τῆς Μεσογείου, Προποντίδος καὶ Εὐξείνου ἀκταὶ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τοῦ Γιβραλτὰρ μέχρι τοῦ βάθους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μὲ μικρὰν λύσιν τῆς συνεχείας ἐπὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Β. Ἀφρικῆς ἀπὸ τῆς Σκυθίας μέχρι τῆς μεγάλης Σύρτεως, πλὴν τῶν παραλίων τῆς Συρίας. Τὰ δύο λοιπὰ μικρὰ τμήματα τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, τὰ παράλια τῆς Συρίας (Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης), καὶ τὰ ἀπὸ μεγάλης Σύρτεως μέχρι Γιβραλτὰρ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, κατεῖχον οἱ Φοίνικες.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀμοιβαίου φθόνου καὶ μίσους μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου αὐτοῦ συστηματικοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἤρχισαν ἀναφαινόμενα καὶ τὰ μεταξύ των μίση, μίση φυλετικὰ (Ἀχαιῶν καὶ Δωριέων ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ, Ἰώνων καὶ Δωριέων πολλαχοῦ), μίση ἐξ ἐμπορικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, καὶ μίση πολιτικὰ (ἀριστοκρατῶν καὶ δημοκρατῶν). Τὰ μίση ταῦτα, ἐνισχυόμενα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐξ ἄλλων αἰτίων μίση, προεκάλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ πληθυσμοῦ ἁπασῶν σχεδὸν τῶν ἑλληνίδων πόλεων εἰς δύο ἐχθρικὰς πρὸς ἀλλήλας φατρίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ προεκάλεσαν πολλοὺς μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων, εἴτε μητροπόλεων, εἴτε ἀποικιῶν, πόλεων πολέμους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἰδίως ὁ μεταξὺ Χαλκίδος, βοηθουμένης καὶ ὑπὸ τῆς συμμάχου της Σάμου, καὶ Ἐρετρίας, βοηθουμένης ὑπὸ τῆς Μιλήτου, πόλεμος περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν εὐβοϊκῶν ἀποικιῶν, ὁ μεταξὺ Σάμου καὶ Νάξου περὶ κυριαρχίας τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ ὁ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Μυτιλήνης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῶν Δαρδανελλίων. Ἀπὸ τὰ μίση ταῦτα κατεστράφη ἡ ἰωνικὴ Σῖρις ὑπὸ τῆς ἀχαϊκῆς Συβάρεως καὶ αὕτη ἐξ ἀντιζηλίας ὑπὸ τῆς Κρότωνος καὶ αὕτη ἐκ φυλετικοῦ μίσους ὑπὸ τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν καὶ 10 ἀντίζηλοι πόλεις τῶν Συρακουσῶν ἐν Σικελίᾳ διὰ νὰ κυριαρχήσωσιν αἱ Συρακοῦσαι ἐν τῇ νήσῳ.

Παρὰ τὰς συγκρούσεις ὅμως ταύτας ἡ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων ἔφερεν αὐτοὺς εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀλλοεθνεῖς καὶ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ λάβωσι συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἑνότητός των. Ἡ ἐχθρότης μὲ τὴν ὁποίαν ἀντετάχθησαν πολλαχοῦ οἱ ἰθαγενεῖς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Φοινίκων, οἵτινες ἦσαν κύριοι, ὡς προελέχθη, τοῦ ἐμπορίου τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ ΙΒ'—Η' αἰῶνος διὰ τῆς Σιδῶνος, Τύρου καὶ Καρχηδόνος διαδοχικῶς, ἂν περιώρισαν ἐνιαχοῦ τὴν ἐξάπλωσίν των, ἔδοσαν ὅμως εἰς αὐτοὺς τὸ αἴσθημα τῆς ἑνότητος των. Ὁ Ἀπόλλων τῶν Δελφῶν, ὅστις παρεῖχε τὰς συμβουλάς καὶ τὰς ἐνθαρρύνσεις του εἰς τοὺς ἀποίκους, ἀπέβη ὁ ἀποικιακὸς θεὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅστις διηύθυνεν ἀπὸ τῶν Δελφῶν, ὡς ἀπὸ ἐθνικοῦ κέντρου, τὸ τοῦ ἀποικισμοῦ αὐτοῦ καὶ παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδέαν τῆς ἑνότητος των καὶ τῆς ἀντιθέσεώς των πρὸς τοὺς ἀλλοεθνεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίζοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των ὡς ἔθνη κατώτερα καὶ διὰ τοῦτο ἀπεκλήθησαν ὑπ' αὐτῶν βάρβαροι.

Ἕλληνες καὶ Φοίνικες. Διὰ τὰς τολμηρὰς θαλασσίας ἐπιχειρήσεις των οἱ Ἕλληνες ἢ οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς Φοίνικας ἐκτὸς τῆς ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς ναυσιπλοΐαν παρορμήσεως. Κυρίως μὲν διότι δὲν ἐπεκοινώνουν, ἐξ ἀμοιβαίου μίσους, πρὸς ἀλλήλους, ἔπειτα δὲ καὶ διότι διάφοροι ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰς τῶν Φοινίκων καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἱδρύσεως τῶν ἀποικιῶν καὶ διὰ τὰς σχέσεις τῶν ἀποίκων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων οὗτοι ἐγκαθίσταντο. Ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀπέβλεποντες εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς ἀπλήστου μητροπόλεως διὰ τῆς διαρπαγῆς τοῦ πλούτου τῶν ἰθαγενῶν κατέφευγον εἰς τὴν βίαν, τὴν ἀπάτην καὶ οἱονδήποτε ἄλλο ἀνήθικον μέσον (διήρπαζον καὶ αὐτοὺς τοὺς παῖδάς των), οἱ Ἕλληνες ἄποικοι ἔχοντες ἀνάγκην νὰ συζήσωσι μετὰ τῶν ἰθαγενῶν εἰς καλὰς σχέσεις ἔκτιζον τὴν ἀποικίαν των εἰς τὴν χώραν των μεταχειριζόμενοι τὴν πειθὼ καὶ ὄχι τὴν βίαν· ἀντὶ ἐμπορικῶν πρακτορείων, ἅτινα ἵδρυον οἱ Φοίνικες, οἱ Ἕλληνες ἔκτιζον, συνήθως, πόλεις, αἵτινες ἐγίνοντο ἑστίαι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν βάρβαρον χώραν, διότι δὲν ἀπέκλειον ἐξ αὐτῆς, ὡς οἱ Φοίνικες, τοὺς ἰθαγενεῖς, ἀλλὰ τοὐναντίον προσείλκυον αὐτοὺς εἰς αὐτάς. Διὰ τοῦτο καὶ εὔκολος καὶ ταχὺς κατέστη καὶ ὁ ἐξελληνισμὸς πολλῶν βαρβάρων, ὡς τῶν Σκυθῶν, Λευκανῶν, Σικελῶν, καὶ πλείστων ἄλλων, οἵτινες οὐδεμίαν ἔδειξαν ἐθνικὴν ἐχθρότητα. Ἐξαίρεσιν ἔκαμον μόνον οἱ Βέβρυκες τῆς Βιθυνίας, οἱ Κόλχοι τοῦ Καυκάσου καὶ οἱ Ταῦροι τῆς Κριμαίας. Ἐνῷ οἱ Φοίνικες ἐπεδίωξαν τὸν ἐξαφανισμὸν τῶν ἰθαγενῶν μὴ θελήσαντες οὔτε νὰ γνωρίσωσιν, οὔτε νὰ διδάξωσιν αὐτούς, οἱ Ἕλληνες ἐπεδίωξαν καὶ αὐτοὶ νὰ πλουτήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκπολιτίσωσι τοὺς ἰθαγενεῖς. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν προεκάλεσε κυρίως, ὡς προελέχθη, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, καὶ εἰς τὴν καταπληκτικὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου μητροπόλεων καὶ ἀποικιῶν συνετέλεσεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πρόοδον ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος, ὅπερ ἐφευρέθη μὲν ὑπὸ τῶν Λυδῶν, ἐτελειοποιήθη ὅμως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (τὸ πρῶτον ἐκόπη ἐν Φωκαίᾳ). Ἦτο καὶ ἡ πρόοδος αὕτη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς εὐφυΐας τοῦ Ἕλληνος καὶ τῆς πρὸς τὴν ἰσονομίαν ἀγάπης του, διότι τὸ νόμισμα ἦτο ἡ ἔκφρασις τῆς ἐμπιστοσύνης, ἥτις συνέδεε πρὸς ἀλλήλους τοὺς πολίτας τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας.

β') Ἀπὸ τοῦ Ε'—τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ὁ ΣΤ' αἰὼν ἐκληροδότησεν εἰς τὸν Ε' ἐν μὲν τῇ Μ. Ἑλλάδι καὶ τῇ Σικελίᾳ τὰ ἀμοιβαῖα μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πάθη καὶ τοὺς ἐμφυλίους ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν πολέμους, οἵτινες εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, ὡς προελέχθη, τὴν ἐξαφάνισιν ἱκανῶν πόλεων καὶ τὴν μεγάλην ἐξασθένησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς δὲ τὴν ἰωνικὴν καὶ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα τὴν ἀπειλὴν τῆς ἐπιδρομῆς εἰς αὐτὰς τῶν ἀπειραρίθμων στιφῶν τοῦ περσικοῦ κράτους. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνισμὸς ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ἠπειλεῖτο νὰ ἐξοντωθῇ, ἐν δὲ τῇ Δύσει ἐξησθενημένος ὢν ἐξηκολούθει ἀλληλοσπαρασσόμενος, οἱ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ Δύσει ἐχθροὶ αὐτοῦ Καρχηδόνιοι μετὰ συνεννόησιν πρὸς τοὺς εἰσβαλόντας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰωνικῆς, Πέρσας, συνεκρούσθησαν ἐν Ἱμέρᾳ πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Γέλωνα.

Εὐτυχῶς, διὰ τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην, τὰ δύο τρόπαια, τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν διμέτωπον αὐτὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν πολλαπλασίων βαρβάρων ἐν Σαλαμῖνι καὶ κατὰ τῶν ὑπερδιπλασίων ἐν Ἱμέρᾳ, κατὰ τὸ 480 π. Χ. διέσωσαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τοὺς Ἕλληνας. Αἱ δύο μεγάλαι αὗται νῖκαι, τὰς ὁποίας ἐπηκολούθησαν ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ αἱ γνωσταὶ ἐξ ἴσου μεγάλαι νῖκαι τῶν Πλαταιῶν, τῆς Μυκάλης καὶ οἱ κατὰ τῶν Περσῶν θρίαμβοι τοῦ Κίμωνος, ἐν δὲ τῇ Δύσει ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος διαδόχου τοῦ Γέλωνος παρὰ τὴν Κύμην νίκη τοῦ Ἐτρουσκικοῦ στόλου, ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν δύο ἰσχυροτάτων ἑλληνικῶν κρατῶν, τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες προήγαγον καὶ ἀνέπτυξαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς ἀνέφικτον βαθμόν, καὶ τοῦ κράτους τῶν Συρακουσῶν, τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη ἐφ' ἱκανὸν χρόνον νὰ συντηρήσῃ ἀκμαίας τὰς δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ, θεωροῦνται δὲ σήμερον ὡς τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεως καὶ ἰσχύος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὰς μεγάλας ταύτας νίκας ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ διανοητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τελείωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Βραδύτερον ὅμως ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ ἑλληνισμὸς ὄχι μόνον εἶναι ἀνίκανος νὰ ἱδρύσῃ νέας ἀποικίας, ἀλλ' ἐκ τῆς καταπτώσεώς του εἶναι ἀνίκανος καὶ νὰ συντηρήσῃ ὅ,τι ἐκληρονόμησεν ἐκ τῶν προγενεστέρων γενεῶν.

Εὐτυχῶς τὸν αἰῶνα τῆς παρακμῆς καὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ διεδέχθη ἡ μεγαλουργία τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κατακτήσεων τοῦ ὁποίου ὁ ἑλληνισμὸς ἐπέτυχε τὴν μεγίστην εἰς ἔκτασιν ἐξάπλωσίν του κυρίως μὲν διὰ τῶν κατακτήσεών του, οὐκ ὀλίγον δὲ καὶ διὰ τῶν ἀπειραρίθμων κτισμάτων αὐτοῦ ἐν μέσῳ ἀλλογενῶν πληθυσμῶν.

γ') Ὁ τελευταῖος ἀποικισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ἀπὸ τοῦ Γ' μέχρι τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος). Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέκτησε μὲν χώρας μεγάλης ἐκτάσεως ἀπὸ τῶν ἐρήμων τῆς Λιβύης μέχρι τῶν στεππῶν τῆς Σκυθίας καὶ ἀπὸ τοῦ Ταύρου μέχρι τῶν Ἱμαλαΐων, ἀλλ' ἀπέθανε πρωτοῦ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ σύνορα αὐτοῦ καὶ τὸ ὀνομαστικὸν κῦρος του νὰ καταστήσῃ πραγματικόν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔπαυσε καὶ ἤρχισε μάλιστα ἡ ὀπισθοδρόμησίς του. Τὰ τρία μεγάλα δυναστικὰ κράτη ἅτινα ἱδρύθησαν μετὰ μακροὺς ἐμφυλίους πολέμους, τὸ τῶν Ἀντιγονιδῶν ἢ τῆς Μακεδονίας, τὸ τῶν Σελευκιδῶν ἢ τῆς Συρίας καὶ τὸ τῶν Λαγιδῶν (Πτολεμαίων) ἢ τῆς Αἰγύπτου καὶ συνηνωμένα κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος δὲν εἶχον τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἂν ὅμως περιωρίσθη εἰς ἔκτασιν ὁ ἑλληνισμὸς ἐτονώθη ὡς δύναμις ἠθικὴ καὶ ἐδέσποσε τοῦ κόσμου. Τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην προσέφερον τὰ κράτη τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων ἀκολουθήσαντα τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως καὶ ἐκπολιτιστικὴν πολιτικήν, ὡς ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας ὅσον γράφει ὁ Ψευδοπλούταρχος: «Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερεβδομήκοντα πόλεις βαρβάροις ἔθνεσιν ἀγωνίσας καὶ κατασπείρας τὴν Ἀσίαν ἑλληνικοῖς τέλεσι τῆς ἀνημέρου καὶ θη-

Digitized by Google

ριώδους ἐκράτησε διαίτης», ἅτινα ἐνισχύει μὲν ἡ παρὰ Διοδώρῳ (XVIII, 7) μαρτυρία, ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του 20 χιλιάδες πεζῶν καὶ 3 χιλιάδες ἱππέων συνηθροίσθησαν εἰς ὡρισμένα μέρη, ἐκ τῶν εἰς τὰς ἄνω καλουμένας σατραπείας μόνον ἀποικησάντων Ἑλλήνων, διὰ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα (οἵτινες δὲν ἐπανῆλθον), ἀπέδειξαν δὲ οὐχὶ πολὺ ἀφιστάμενα τῆς ἀληθείας βαθεῖαι ἱστορικαὶ ἔρευναι τῶν νεωτέρων χρόνων. Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ἓν τῶν στοιχείων τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀλεξάνδρου θεωρεῖται ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἵδρυσις τῶν ἑλληνικῶν κτισμάτων, ἅτινα οὐ μόνον ἦσαν προφυλακαὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ κέντρα ἑλληνικοῦ βίου σφύζοντα ἀπὸ ζωὴν καὶ ἑστίαι φωτὸς καὶ πολιτισμοῦ εἰς τὰς χώρας τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς βαρβαρότητος. Διὰ τῶν ἀπειραρίθμων κτισμάτων του εἶχεν ἐπιτύχει ἀκόμη ὁ μέγας ἐκπολιτιστὴς τὴν φιλοπραγμοσύνην τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἥτις συνετέλει εἰς τὴν καταστροφήν του ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι, νὰ μετατρέψῃ εἰς ἐνέργειαν δημιουργικήν, ὀργανωτικὴν καὶ ἀναζυμωτικήν. Ἀπόδειξις τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ὁ μεγαλοφυὴς κατακτητὴς εἰς τὴν ἵδρυσιν ἀποικιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἔσχον, αὗται διὰ τὸν πολιτισμὸν εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα τοῦτο εἰς τὸ βιβλίον του «Ἀλέξανδρος ἢ ὑπὲρ ἀποικιῶν». Πάντες οἱ Διάδοχοι (τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου) καὶ οἱ Ἐπίγονοι (οἱ διαδεχθέντες τοὺς Διαδόχους) ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους των ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ δι' ἱδρύσεως ἀποικιῶν ἐξ ἑλληνοφώνων καὶ πρὸς στήριξιν τῆς δυναστείας των, ἰδίως οἱ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἡγεμόνες τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, καὶ διὰ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰς ἑστίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐκεῖνοι ὅμως οἵτινες ὠργάνωσαν συστηματικώτερον τὸ πολιτικὸν αὐτὸ πρόγραμμα ἦσαν κυρίως οἱ *Πτολεμαῖοι* τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ *Σελευκίδαι* τῆς Συρίας.

Ἐπὶ Πτολεμαίων. Οἱ Πτολεμαῖοι ἢ Λαγίδαι, εἰς τοὺς ὁποίους περιῆλθεν ἡ μοῖρα ἐκείνη τοῦ μεγάλου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος κατέβαλε τὰς πρώτας πρὸς ἐξελληνισμόν της προσπαθείας του, διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀποικιῶν πρὸς Ν. τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐχάραξαν τὴν ὁδὸν τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου, τῆς ὁποίας ἡ δημιουργία θεωρεῖται τὸ μέγιστον μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου γεγονὸς τῶν τελευταίων π. Χ. ἑκατονταετηρίδων. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, ἐκπληκτικὰ καὶ διαρκῆ ἐπὶ δεκαὲξ αἰῶνας, ἐμειώθησαν μόνον μετὰ τὴν διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς ἀνακάλυψιν τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἄπω Ἀνατολήν. Τῆς ὁδοῦ ταύτης γνωστοτάτη εἶναι καὶ σήμερον ἡ σημασία, ὥστε νὰ περιττεύῃ πᾶς λόγος περὶ αὐτῆς. Αἱ ἀποικίαι αὗται ἀπεκόμιζον ἀμυθήτους εἰς τοὺς Πτολεμαίους θησαυρούς. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου ἐκτὸς δύο ἑλληνικῶν πόλεων (*Ἀλεξανδρείας καὶ Πτολεμαΐδος*) ὑπῆρχον στρατιωτικαὶ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Πτολεμαίων, ἦσαν Ἕλληνες, στρατολογούμενοι ὡς μισθοφόροι ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (κυρίως Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας), ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μικρασιατικῆς, καὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀθρόοι προσήρχοντο, ἰδίως κατὰ τοὺς ἐν αὐταῖς πολέμους τοῦ *Πύρρου* καὶ τὸν β' καρχηδονικὸν πόλεμον. Ἡ πρὸς ἀποικισμὸν ἐκπληκτικὴ αὕτη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπάρκεια τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς εἶναι καὶ ἡ τρανοτάτη τῆς ζωτικότητός της ἀπόδειξις.

Ἐπὶ Σελευκιδῶν. Αἱ ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἱδρυθεῖσαι ἐντὸς τοῦ κράτους των ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι πόλεων, καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς δυναστείας ἐπιδιωκομένους ἐμπορικούς σκοποὺς ἐξυπηρέτουν καὶ κέντρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεκλιματίζοντο οἱ ἀστικοὶ θεσμοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἦσαν καὶ ἑστίαι διαφωτισμοῦ τῶν περὶ αὐτὰς βαρβάρων. Κυρίως ὅμως ἱδρύοντο ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς καὶ δι' αὐτῶν ἐπιβολῆς τῆς κυριαρχίας τῆς δυναστείας εἰς τὰ σύμμεικτα ποικίλα ἀλλογενῆ φῦλα, ἅτινα συναπήρτιζον τοὺς ὑπηκόους τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἦσαν, μὲ τὴν μεταξύ των διαφορὰν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν, καὶ τῶν παραδόσεών των, ἡ αἰτία τῆς ἀδυναμίας τοῦ κράτους, ἂν καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ πληθυσμὸν ἦτο τοῦτο τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν. Ἡ ἵδρυσις τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἀποικιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συνῴκουν πολλάκις καὶ ἰθαγενεῖς, ἦτο τὸ συνεχὲς πρόγραμμα ἁπάντων τῶν Σελευκιδῶν βασιλέων, κυρίως ὅμως ἔλαβε μεγάλην ὤθησιν τὸ πρῶτον μὲν ἐπὶ *Σελεύκου τοῦ Νικάτορος* καὶ τοῦ υἱοῦ του *Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος*, ἔπειτα δὲ ἐπὶ *Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου* καὶ τοῦ υἱοῦ του *Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς*.

Ἐκ δὲ τῶν χωρῶν τοῦ κράτους ἀπῳκίσθησαν πυκνότερον ὑφ' Ἑλλήνων ἡ βόρειος Συρία, τὴν ὁποίαν οἱ Σελευκίδαι εἶχον καταστήσει κέντρον τοῦ βασιλείου, διότι δι' αὐτῆς διήρχοντο αἱ ἐμπορικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ὁδοί, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο ἡ Εὐρώπη νὰ ἐπικοινωνῇ μετὰ τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας, καὶ ἡ Μεσοποταμία. Ὁ εἰς τὰς δύο ταύτας χώρας ἀποικισμὸς ἀπέβη τόσον στερεός, ὥστε εἶναι φαινόμενον μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἱδρύθη εἰς ταύτας μία ἀσιατικὴ Μακεδονία, τῆς ὁποίας καὶ αἱ πόλεις καὶ τὰ ὄρη καὶ οἱ ποταμοὶ ἔλαβον ὀνόματα μακεδονικά. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τμημάτων τοῦ βασιλείου ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν κτισμάτων τούτων ἀπέβη τοιαύτη, ὥστε ἡ γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν ἢ ἐξέλιπεν ἢ διετηρήθη ὡς γλῶσσα τῶν ἀπαιδεύτων καὶ ἀγροίκων μόνον. Καὶ οἱ Φοίνικες, καὶ οἱ Χαλδαῖοι, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ Μ. Ἀσία, ἥτις, κατὰ τὸ πλεῖστον, κατὰ τὴν Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἀνῆκεν εἰς τοὺς Σελευκίδας, δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἐξελληνισμοῦ, διότι εἶχεν ἐξελληνισθῆ ἀπ' ἀρχαιοτέρων χρόνων. Ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν περιελάμβανεν ἀναριθμήτους ἑλληνικὰς πόλεις, αἵτινες ἢ ἦσαν αὐτόνομοι, ὡς τὸ *Βυζάντιον*, ἡ *Κύζικος*, ἡ *Ρόδος* κ. ἄ., ἢ ἐπεδίωκον νὰ καταστῶσιν αὐτόνομοι.

Ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ. — Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διασπαρέντες ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, πρὸς Β. καὶ Ἀν. τὸ πρῶτον, πρὸς Δ. καὶ Ν. ἔπειτα, ἵδρυσαν ἀναριθμήτους ἀποικίας, αἵτινες ὄχι μόνον ἔφθασαν εἰς ἰσχὺν καὶ εὐδαιμονίαν ἀνωτέραν πολλάκις τῶν μητροπόλεών των (ἡ Μίλητος εἶχε στόλον 100 πλοίων. Ἡ Σύβαρις ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ ἐν πολέμῳ 300 χιλιάδας ἄνδρας. Ἡ Ἔφεσος, ἡ Σμύρνη, αἱ Συρακοῦσαι, ἡ Ρόδος, ἡ Μασσαλία, ἡ Κυρήνη ὑπερέβησαν εἰς πλοῦτον τὰς μητροπόλεις των καὶ ἡ Κῶς, ἡ Ρόδος, ὁ Τάρας, αἱ Συρακοῦσαι, ἡ Κυρήνη καὶ ἡ Μασσαλία, ἦσαν μᾶλλον προηγμέναι εἰς πολιτισμὸν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων), ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξαν τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν αἱ δημιουργοὶ καὶ πρωτεργάτιδες τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (Σμύρνη, Μίλητος, Φώκαια), τινὲς δὲ πολύτιμοι συνεργάτιδες τῶν Ἀθηνῶν αἵτινες ἀπὸ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος εἶχον τὴν πνευματικὴν ἡγεμονίαν πάσης κινήσεως εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἦσαν ἡ πόλις τοῦ φωτὸς καὶ τῶν διανοητικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀπολαύσεων. Ἡ πολύτιμος αὕτη συμβολὴ τῶν ἀποικιῶν διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν πρώϊμον ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ καλλιτεχνικῶν δεξιοτήτων τῶν κατοίκων αὐτῶν, προελθοῦσαν ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων αἰτίων τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς.

Τὰ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς ἀπέναντι αὐτῶν νήσους ἐξαπλωθέντα ἀχαιοαιολικὰ καὶ ἀχαιοϊωνικὰ (Νηλεῖδαι τῶν Ἀθηνῶν) φῦλα ἦσαν, ὡς ἀπόγονοι τῶν δημιουργῶν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, πολὺ ἀνωτέρας μορφώσεως τῶν ἐπιδρομέων Δωριέων, οἵτινες ἐξεδίωξαν αὐτούς, καὶ τῶν στερξάντων τὸν ζυγὸν αὐτῶν, συναπεκόμισαν δὲ μεθ' ἑαυτῶν ὅλον τὸν κληρονομηθέντα πλοῦτον τῶν τεχνικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων τῆς φυλῆς των. Ἦλθον οὗτοι εἰς ἐπικοινωνίαν ἐνωρίτερον τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι μὲ ἄλλους προηγμένους εἰς τὸν πολιτισμὸν λαούς, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔμαθον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀναπτυχθέντος πολιτισμοῦ (οὐσιωδέστερα ἦσαν ἡ τῶν Χαλδαίων ἐφεύρεσις τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ ἡ τῶν Λυδῶν τῶν νομισμάτων), ἐγκατεστάθησαν εἰς ἐδάφη γονιμώτερα καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας των ἀπέκτησαν τὴν εὐμάρειαν, ἥτις ἐπιζητεῖ τὰς πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις. Ἦσαν πρὸς τούτοις τὰ μεταναστεύσαντα ταῦτα φῦλα τὰ ζωτικώτερα, τὰ τολμηρότερα καὶ φιλελευθερώτερα στοιχεῖα τῶν ὁμοφύλων των, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν εἶχον ἀνεχθῆ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐν τῇ γενεθλίῳ των.

Ἐγκατασταθέντες καὶ οὗτοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ὑπὸ τῶν μητροπόλεών των ἐκπεμφθέντες ἄποικοι, εἰς τὰς νέας πατρίδας των ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς τυραννίας τῶν παραδόσεων καὶ τῶν προνομίων, ἅτινα ἐστέρουν τοὺς πολίτας τῆς αὐτῆς πόλεως τῆς ἰσοτιμίας, καὶ ᾐσθάνοντο ὅτι εἰς τὰς νέας πατρίδας των ἦσαν κύριοι τῶν τυχῶν των, ὅτι ὤφειλον νὰ ζῶσι διὰ τῆς ἐργασίας των, ὅτι εἰς ἑκάστην στιγμὴν εἶχον ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τῶν συμπολιτῶν των, χωρὶς νὰ ἐπικαλεσθῶσι τίτλους καὶ προνόμια. Ἡ μετὰ τῶν ἀλλογενῶν ἐπικοινωνία καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἀνταγωνισμὸς ἐπηύξανε τὴν δραστηριότητά των καὶ καθίστα τὸ πνεῦμά των ἐπιχειρηματικώτερον καὶ ὀλιγώτερον συντηρητικόν. Οἱ ἀρχαῖοι θεσμοί, στηριζόμενοι εἰς τὸ ἀγροτικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τοὺς πανισχύρους μεγαλοϊδιοκτήτας, δὲν ἦσαν ἀνεκτοὶ ὑπὸ τοῦ κατισχύσαντος ἀστικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον κατῴκει ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ εἶχε πλουτήσει διὰ τῆς πραγματικῆς του ἀξίας ἀσκοῦν τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ μοναρχία καὶ ἡ εὐγένεια, στηριζόμεναι εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἔγγειον κτῆσιν, κατέπεσαν καὶ οἱ ἀστοὶ εὗρον ὡς μόνον λογικὸν τύπον διοικήσεως τὴν αὐτοδιοίκησιν. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων εἰς τὰς ἀποικίας ἐξύπνησε ταχύτερον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἠσκήθη ἐνωρίτερον ἡ παρατηρητικότης, κατέστη ποικιλωτέρα ἡ ὅλη παίδευσις καὶ ἀνεπτύχθη ταχύτερον ἡ διανοητικὴ δύναμις. Αἱ ἰδέαι ἠλευθερώθησαν τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν καὶ ὁ διανοητικὸς ὁρίζων διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἰδεῶν μεταξὺ ἀνθρώπων ὅλως διαφόρου καταγωγῆς ἔγινεν εὐρύτατος· ἀποτέλεσμα τῶν προνομιῶν τούτων ἦτο νὰ προαχθῶσιν ἐνωρίτερον οἱ ἄποικοι καὶ πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς ἐφευρόντες τὸν τελειότερον πολιτικὸν θεσμὸν τῆς ἀρχαιότητος, τὴν δημοκρατίαν, νὰ δημιουργήσωσι καὶ ἀναπτύξωσιν εἰς ἀνέφικτον τελειότητα τὸ ἔπος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ὕμνος τῶν ἡρωϊκῶν ἀγώνων των κατὰ τὴν ἀποικιακὴν ἐξάπλωσίν των καὶ νὰ ἐνσαρκώσωσι τὸν χαρακτῆρα τῶν δύο ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν φύλων (τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων) εἰς τὸν Ἰάσωνα, ἥρωα Ἀχαιοαιολέα, τὸν τολμηρὸν εἰς τὰς μάχας καὶ τὸν ἔρωτα, καὶ εἰς τὸν Ὀδυσσέα Ἴωνα ἥρωα, τὸν συνετὸν καὶ λεπτόν, τὸν ἀνεξάντλητον εἰς ὡραίους λόγους καὶ δεξιὰ ψεύδη, τὸν ἄνευ ὀργῆς καὶ πάθους, τὸν ἥρωα, ὅστις εἶναι ὅλος ὑπολογισμὸς καὶ λογικότης καὶ θαλασσοπόρος μᾶλλον ἢ πολεμιστής. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐκαλλιεργήθη τὸ πρῶτον καὶ ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις, ἐγλυκοχάραξεν ἡ ἐπιστήμη, ἀνέτειλαν τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς φιλοσοφίας, ἦλθον εἰς φῶς τὰ πρῶτα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς δημιουργήματα, (τὸ Ἡραῖον τῆς Σάμου καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος, καὶ τὰ πρῶτα προϊόντα ἐκ τῆς χωνεύσεως τῶν μετάλλων καὶ μαρμαροπλαστικῆς), μετεμορφώθη ἡ προτέρα πολιτικὴ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή, καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ πολιτικὴ ἰσότης. Καὶ τῶν συμβολῶν των ὅμως τούτων εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν πολὺ ἀνώτεραι εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι τῶν ἀποικιῶν, εἴς τε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει, διὰ τοῦ ἐξελληνισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ τῶν ἀλλοεθνῶν ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων αὗται εἶχον ἱδρυθῆ, διότι διὰ τῶν μέσων τούτων ἐθεμελίωσαν ἀδιάσειστον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν παρ' ὅλας τὰς θυέλλας, αἵτινες ἠπείλησαν τὴν ἐκρίζωσιν αὐτοῦ.

Τῶν τελευταίων τούτων ὑπηρεσιῶν συνεργάτιδες εἶναι καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων, ἱδρυθεῖσαι ἀποικίαι, διὰ τῶν ὁποίων εἶχον ριφθῆ τόσον βαθεῖαι αἱ ρίζαι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ εὐεργετικὴ τούτου ἐπίδρασις καὶ ὅτε τὰ ἑλληνικὰ κράτη ἐκ τῶν ἀμοιβαίων ἀντιζηλιῶν ἐξησθενημένα μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἥττας των ἐν Πύδνῃ, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Μαγνησίᾳ, καὶ Ἀκτίῳ ὑπετάγησαν εἰς τὴν Ρώμην. Μὲ τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον διέδοσαν αὗται ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ, ἔγιναν οἱ πρόδρομοι τοῦ χριστιανισμοῦ.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΡΩΜΑΪΚΑΙ. Ἡ colonia, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ ἀποικία παρὰ Ρωμαίοις, ἐσήμαινεν ὁμάδα πολιτῶν, Ρωμαίων ἢ συμμάχων, ὠργανωμένην, ἥτις ἀπεστέλλετο διὰ διατάγματος τοῦ βασιλέως, ἢ νόμου ἐπὶ δημοκρατίας, ἢ δόγματος τῆς συγκλήτου (senatusconsultum), ἢ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, διὰ νὰ καταλάβῃ κατακτηθεῖσαν πόλιν μετὰ τῶν ἀγρῶν της, εἴτε ὁλόκληρον, εἴτε μέρος αὐτῆς, καὶ διὰ νὰ ἱδρύσῃ πόλιν νέαν ἐπὶ γαιῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Colonia ἀκόμη ἐσήμαινε καὶ τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἐγκαθίστατο ἡ εἰρημένη ὁμάς. Εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ἀποικισμὸν λείπει λοιπὸν τελείως τὸ τυχοδιωκτικὸν καὶ τὸ τυχαῖον. Ἡ Ρώμη ἀσχολεῖται μόνον διὰ τοὺς ἀποίκους, οἵτινες ἀναχωροῦν κατόπιν διαταγῆς τοῦ κράτους, συνοδευόμενοι μὲ οἰωνομάντεις καὶ γεωμέτρας, διὰ κατοικουμένους τόπους εἰς χώρας κατακτηθείσας. Διὰ τοῦ ἀποικιακοῦ των συστήματος οἱ Ρωμαῖοι ἐπεδίωκον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐθνῶν συνηθίζοντες αὐτὰ εἰς τὰς ἰδέας καὶ συνηθείας των. Αἱ ἀποικίαι των ἦσαν κλῆροι στρατοπέδου, ὑπερμεγέθεις στρατῶνες.

Ἐξέλιξις τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἐν Ρώμῃ καὶ τῆς διαδεχθείσης τὴν βασιλείαν δημοκρατίας ἐμφανίζονται αἱ ἑξῆς μορφαὶ ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν: α') ἀποικίαι Ρωμαίων πολιτῶν, β') λατινικαὶ ἀποικίαι, γ') ἀγροτικαὶ ἀποικίαι, δ') ἀποικίαι στρατιωτικαὶ καὶ ε') αὐτοκρατορικαί.

α') *Ἀποικίαι Ρωμαίων πολιτῶν* (coloniae civium Romanorum). Αἱ ἀποικίαι αὗται ἀπετελοῦντο ἀποκλειστικῶς ἐκ Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἀπεστέλλοντο ὡς ἄποικοι κατ' ἀρχὰς μὲν πατρίκιοι, ἔπειτα κυρίως πληβεῖοι. Οἱ ἄποικοι οὗτοι διετήρουν τὰ ἐν τῇ Ρώμῃ ἀστικὰ δικαιώματά των καὶ εἶχον δικαίωμα ψήφου, ἂν ἐτύχαινε νὰ εὑρεθῶσιν ἐν Ρώμῃ, ὅτε οἱ πολῖται ἐλάμβανον ἀποφάσεις διὰ ψηφοφορίας εἰς τὰς συνελεύσεις των. Αἱ ἀποικίαι αὗται ἀπετελοῦντο ἐκ τῶν Ρωμαίων ἀποίκων καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως, ἥτις μετετρέπετο εἰς ρωμαϊκὴν ἀποικίαν. Οἱ ἀρχαιότεροι ὅμως κάτοικοι ὄχι μόνον τῶν ἀξιωμάτων τῆς ἀποικίας δὲν μετεῖχον, ἀλλ' οὔτε δικαίωμα ψήφου εἶ-

Digitized by Google

χον. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ θεσμὸς τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ρωμύλον, πράγματι ὅμως ἦτο θεσμὸς κοινὸς εἰς ὅλους τοὺς ἰταλικοὺς λαοὺς (Αἰκούους, Σαμνίτας, Ἐτρούσκους, Οὐόλσκους κλπ.), οἵτινες εἰς τινας περιστάσεις ἐξέπεμπον τοὺς ὑπεραρίθμους ἄνδρας ἐνόπλους (τὴν ἱερὰν νεότητα) πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς νέας χώρας (*Διον. Ἁλ Ρωμ. ἀρχ.* I. 16). Τῶν τοιούτων ἀποικιῶν εἶναι ἄγνωστον ἂν τὴν ἵδρυσιν ἀπεφάσιζεν ὁ βασιλεύς, ἢ ἡ σύγκλητος, μετὰ πρότασιν τοῦ βασιλέως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας. Ἐπὶ τῆς δημοκρατίας τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποίκων, τὴν ἔκτασιν τῆς διανεμητέας γῆς, τοὺς ἐπιμελητὰς αὐτῆς, ποικίλλοντας ἑκάστοτε τὸν ἀριθμόν, τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα αὐτῆς καὶ ἄλλους μικροτέρους (γεωνόμους κ.λ.π.) καθώριζε δόγμα τῆς συγκλήτου ἢ ὁ ἀποικιακὸς νόμος (lex coloniae). Αἱ ἀποικίαι αὗται εἶχον χαρακτῆρα ἀγροτικὸν καὶ οἰκονομικόν. Σκοπὸς τῆς ἱδρύσεώς των ἦτο ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ρωμαίων, ἡ ἀποκατάστασις τῶν πενήτων, ἡ διατήρησις εἰς ὑποταγὴν τῶν κατοίκων κατακτηθείσης τινὸς χώρας καὶ ἡ ἄμυνα τῆς ρωμαϊκῆς γῆς ἀπὸ εἰσβολῆς ἐχθρῶν. Ἦσαν δηλ. αὗται προμαχῶντες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (propugnacula imperii). Ἡ ἵδρυσις ἀποικιῶν τῆς μορφῆς ταύτης ἔπαυσε περὶ τὸ 100 π. Χ., ἀντικατασταθεισῶν τούτων ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν.

β') Λατινικαὶ ἀποικίαι (Coloniae Latinorum). Αἱ ἀποικίαι αὗται ἦσαν, φαίνεται, εἶδος τῶν ἀποικιῶν τῶν Ρωμαίων πολιτῶν· ἐνῷ εἰς ἐκείνας δηλαδὴ ἐστέλλοντο μόνον Ρωμαῖοι πολῖται, εἰς ταύτας ἐστέλλοντο πολῖται τῆς λατινικῆς ὁμοσπονδίας, οἵτινες ἐστεροῦντο τῆς ρωμαϊκῆς ἰσοπολιτείας. Καὶ αὐτῶν ὁ ὀργανισμὸς καθωρίζετο διὰ δόγματος τῆς συγκλήτου ἢ ἀποικιακοῦ νόμου. Οἱ ἐπιμεληταὶ αὐτῶν ἐξελέγοντο ὑπὸ Ρωμαίων πολιτῶν. Οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας ἦσαν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀποστελλομένους εἰς τὰς ἀποικίας Ρωμαίων πολιτῶν (300 περιπου οἰκογενειῶν). Αἱ ἀποικίαι αὗται, αἵτινες εἶχον πληρώσει ἅπασαν τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον, δὲν συνεδέοντο μεταξύ των, μετὰ δὲ τῆς Ρώμης συνεδέοντο δι' ἀνίσων δεσμῶν συμμαχίας· διὰ τοῦτο ἦτο δυσκολωτάτη ἡ μεταξύ των συνεννόησις κατὰ τῆς Ρώμης. Εἰς τὴν Ρώμην ὑπεχρεοῦντο αἱ ἀποικίαι αὗται νὰ παρέχωσι στρατὸν πεζικόν, ἱππεῖς καὶ χρήματα. Τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν μετεῖχον ἐνίοτε καὶ Ρωμαῖοι πολῖται, ἀλλ' ὤφειλον οὗτοι, ἀρκούμενοι εἰς τὸ ἀσφαλὲς κέρδος τῆς ἀποκτήσεως γαιῶν, νὰ παραιτηθῶσι τῶν δικαιωμάτων τῶν Ρωμαίων πολιτῶν.

γ') Ἀγροτικαὶ ἀποικίαι (Coloniae agrariae). Οὕτως ἐκλήθησαν βραδύτερον αἱ ἀποικίαι αἵτινες ἱδρύθησαν δι' οἰκονομικοὺς ἢ κοινωνικοὺς σκοπούς, πρὸς ἀνακούφισιν δηλ. τοῦ ἐν ἀθλιότητι διατελοῦντος ρωμαϊκοῦ καὶ ἰταλικοῦ ἐν γένει πλήθους. Εἰς τοὺς ἀρχαίους Λατίνους συγγραφεῖς, δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τὸ εἰρημένον ὄνομα, ἐκαλεῖτο ὅμως «lex agraria» ὁ νόμος δι' οὗ ἑκάστη αὐτῶν ἱδρύετο. Αἱ ἀποικίαι αὗται ἱδρύθησαν μετὰ τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος πρὸς ἐκκάθαρσιν κυρίως τῆς Ρώμης ἀπὸ τοῦ μαστίζοντος αὐτὴν πεινάλεου ὄχλου. Ὑποδιῃροῦντο εἰς τὰς ἐντὸς τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου ἱδρυθείσας καὶ τὰς ἐκτὸς αὐτῆς. Οἱ ἄποικοι τῶν πρώτων εἶχον τὸ commercium καὶ τὸ dominium, τὸ δικαίωμα δηλ. τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμειξίας καὶ τῆς πλήρους κυριότητος τῶν παραχωρηθέντων κτημάτων, οἱ δὲ τῶν ἐκτὸς τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου ἱδρυθεισῶν ἀποικιῶν δὲν εἶχον τὴν ἀπεριόριστον κατοχὴν τῶν παραχωρηθέντων εἰς αὐτοὺς κτημάτων. Πολλάκις οἱ ὀργανισμοὶ καὶ αἱ πρὸς τὴν Ρώμην σχέσεις τῶν ἀρχαιοτέρων ἀποικιῶν μετερρυθμίζοντο διὰ νόμων, ὡς συνέβη κατὰ τὸ 90 π. Χ, ὅτε διὰ τοῦ Ἰουλίου νόμου παρεχωρήθη ἡ ρωμαϊκὴ ἰσοπολιτεία εἰς τοὺς κατοίκους τῶν λατινικῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν συμμάχων, αἵτινες μετωνομάσθησαν municipia, καὶ δὲν διέφερον τῶν ἀποικιῶν τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, εἰμὴ μόνον κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς προελεύσεώς των. Τὰ μέλη καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ἦσαν Ρωμαῖοι πολῖται καὶ εἰς ἀμφοτέρας ἐπεκράτει ὁ ρωμαϊκὸς νόμος.

δ') Στρατιωτικαὶ ἀποικίαι (Coloniae militum). Οὕτως ὠνομάσθησαν αἱ ἀποικίαι τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῶν στρατιωτῶν ἢ τῶν ἀπομάχων. Αὗται εἶναι αἱ κυριώτεραι τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν, διότι δι' αὐτῶν ἡ Ρώμη ἐπεξέτεινεν, ἐπέβαλε καὶ ἐνίσχυσε τὴν κυριαρχίαν της ἐπὶ τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν. Αἱ ἀποικίαι αὗται ἱδρύοντο πρὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων διὰ διαταγῆς συνήθως στρατηγοῦ ἢ δικτάτορος (ἀντὶ διὰ δόγματος τῆς συγκλήτου) καὶ ἀρχηγοὶ τῶν ἀποστελλομένων ἀποίκων (στρατιωτῶν ἢ ἀπομάχων) δὲν ἦσαν ἐπίτροποι, ἀλλ' ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἵτινες ὡδήγουν τοὺς ἀποίκους ἀκολουθοῦντας τὴν σημαίαν των (sub vexillo). Αἱ στρατιωτικαὶ ἀποικίαι ἐμφανίζονται τὸ πρῶτον ἐπὶ *Μαρίου* καὶ *Σύλλα* καὶ εἶναι ἓν σύμπτωμα τῆς καταπτώσεως τῶν ἀστικῶν θεσμῶν καὶ τῆς παντοδυναμίας τῶν στρατηγῶν (τῆς στρατοκρατίας). Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἑκάστοτε νικητοῦ στρατηγοῦ ὡς δικτάτορος, ὅτε ἀπέκτα οὗτος κατ' ἐπιφάνειαν τὸ ἀναγκαῖον νομικὸν κῦρος διὰ νὰ λαφυραγωγῇ τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ στρατοῦ. Ὁ Σύλλας εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀληθινῆς στρατιωτικῆς ἀποικίας. Οὗτος ἀπὸ τοῦ 82 π.Χ. ὅλα τὰ municipia, τὰ ὁποῖα εἶχον δεχθῆ στρατὸν τοῦ ἀντιθέτου κόμματος, ὑπεχρέωσε νὰ παραχωρήσωσι γαίας διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ στρατιῶται ὅμως οὗτοι, γενόμενοι ἰδιοκτῆται γαιῶν (possessores Sullani), ἦσαν κακοὶ καλλιεργηταὶ καὶ διὰ τοῦτο ταχέως ἐπτώχευσαν καὶ κατὰ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλλίνα ἦσαν οἱ κυριώτεροι καὶ περισσότεροι τῶν συνενόχων του. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἵδρυσε χάριν τῶν στρατιωτῶν του, μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ νίκην του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, στρατιωτικὴν ἀποικίαν, ἀφαιρέσας γαίας ἀπὸ τοὺς νομίμους ἰδιοκτήτας των· ὡσαύτως ἵδρυσε μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος στρατιωτικὰς ἀποικίας ὁ Ἀντώνιος μὲ τὴν πρόφασιν μὲν τῆς ἐκτελέσεως τῶν τελευταίων θελήσεων τοῦ Καίσαρος, πράγματι ὅμως διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἔχῃ ἀφωσιωμένους εἰς ἑαυτὸν φίλους ἐμπειροπολέμους ἄνδρας.

Ὁ Ὀκτάβιος κατὰ τὴν δευτέραν τριανδρίαν ὑπεσχέθη εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὅτι θὰ ἱδρύσῃ χάριν αὐτῶν στρατιωτικὰς ἀποικίας ἐπὶ τῶν δέκα ὀκτὼ ἀνθηροτέρων εἰς πλοῦτον πόλεων τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τῆς ἐκτελέσεως τῆς ὑποσχέσεως ἐξήγειρε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὸν πόλεμον τῆς Περουγίας (41—40 π. Χ.) καὶ οὕτως ἐματαιώθη ἡ ἵδρυσις αὐτῶν. Ἵδρυσε μόνον δύο, μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν κατὰ τοῦ Σέξτου (υἱοῦ τοῦ Πομπηΐου) ἀγώνων του, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων, τὴν Augustam Taurinorum (νῦν Τουρῖνον) καὶ τὴν Augustam Praetoriam (νῦν Ἀόστην). Μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην του γενόμενος κύριος τοῦ Κόσμου ὁ Ὀκτάβιος (Αὔγουστος) ἵδρυσε πλῆθος στρατιωτικῶν ἀποικιῶν χάριν τῶν στρατιωτῶν του, 28 ἐν Ἰταλίᾳ καὶ πλείστας ἄλλας ἐκτὸς αὐτῆς. Εἰς τὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἀνέμειξε καὶ Ρωμαίους πολίτας καὶ ἰδίως ἐκείνους οἵτινες εἶχον στερηθῆ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἰδιοκτησιῶν των. Οὕτω μετεφέρθησαν Ἰταλοὶ τότε εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ Δυρράχιον τῆς Ἰλλυρίας.

ε') Αὐτοκρατορικαὶ ἀποικίαι. Πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἱδρυθεῖσαι ἀποικίαι ἦσαν στρατιωτικαὶ ἢ ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτάς. Μετὰ τὸν Αὔγουστον, ἱδρύσαντα, ὡς προελέχθη, 28 μὲν στρατιωτικὰς ἀποικίας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ πλείστας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, οἱ διάδοχοί του ἵδρυσαν μέγαν ἀριθμὸν διὰ τοὺς ἀπομάχους των (βετεράνους). Οἱ πραιτωριανοὶ ἀπόμαχοι μετὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν των (12—16 ἔτη) ἐλάμβανον γαίας ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ δὲ λεγεωνάριοι εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐὰν δὲν ἠμείβοντο διὰ χρημάτων. Ἐνίοτε, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, οἱ κάτοικοι κατακτηθείσης τινὸς χώρας ὑπεχρεοῦντο νὰ κτίσωσι μίαν ἢ περισσοτέρας πόλεις—αἵτινες ἐλάμβανον συνήθως τὸ ὄνομα των ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος—, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκαθίσταντο στρατιῶται προερχόμενοι ἀπὸ διαφόρους χώρας τῆς αὐτοκρατορίας δι' ἐξαγορᾶς τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν δαπάνῃ τοῦ κράτους. Διὰ τὴν ἵδρυσίν των ἤρκει ἓν διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὀργανισμὸς τῶν ἀποικιῶν. Οὔτε τὸν αὐτὸν ὀργανισμὸν εἶχον πᾶσαι αἱ ἀποικίαι, οὔτε ἀμετάβλητος ἔμενεν οὗτος ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἐπικρατησασῶν εἰς αὐτὰς διατάξεων, ἰδίως διὰ τὴν διοίκησίν των, δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς: Οἱ ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν ὁριζόμενοι curatores (*ἐπιμεληταί, ἐπίτροποι*), εἶχον στρατιωτικὴν καὶ δικαστικὴν δύναμιν τόσην, ὅση θὰ ἦτο ἀρκετὴ εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ ἐξομαλύνωσι τὰς δυσχερείας τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν ἀποίκων ἐπὶ 3-5 ἔτη. Ἡ ἀποικία εἶτε ἐλάμβανε, συνήθως, τὴν μορφὴν στρατοπέδου, ὡμοίαζε μὲ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ πόλεις, εἶχε τὸν λαόν της, τὴν γερουσίαν (σύγκλητον) ἢ δεκαρχίαν της, τὴν συναρχίαν τῶν δύο ἀνδρῶν (duum viri) δυναμένην νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἐν Ρώμῃ συναρχίαν τῶν δύο ὑπάτων, ἢ τεσσάρων, τοὺς ταμίας, ἀγορανόμους κ.ο.κ. Καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκκλησία του λαοῦ εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, διότι αὐτὴ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐνομοθέτει· βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἐπὶ Τιβερίου ἡ ἐξουσία αὐτὴ μετεβιβάσθη εἰς τὴν σύγκλητον (senatum) ἐν Ρώμῃ, συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς ἀποικίας. Ἡ δεκαρχία μετὰ τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγομένων ἀνωτάτων ἀρχόντων (duum viri) εἶχεν ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς ἀποικίας, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον οἱ ἄποικοι (οὐχὶ καὶ οἱ ἰθαγενεῖς) εἶχον πολιτικὰ δικαιώματα· ἀντὶ τῶν δύο ἀνδρῶν ἐνίοτε ἀπεστέλλετο ἀνώτατος ἄρχων μιᾶς ἀποικίας εἷς Ρωμαῖος πολίτης κατ' ἔτος, ὁ praefectus.

Αἱ ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι, καὶ μάλιστα αἱ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, δὲν εἶχον τὴν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Εἶχον τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωσι πάτρωνας, ἐπισήμους πολίτας ἐν Ρώμῃ, ἐπλήρωνον φόρους—πλὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ—, ὁσάκις (τινὲς) εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κόπτωσι νομίσματα, ἔκοπτον κατόπιν ἀδείας καὶ μέ τινας περιορισμούς. Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων μάλιστα τὸ δικαίωμα τῆς νομισματοκοπίας ἐν μὲν τῇ Δύσει περιωρίσθη πολύ, εἰς δὲ τὰς πόλεις τὰς ἡμιανεξαρτήτους τῆς Ἀνατολῆς ἐπετρέπετο πάντοτε κατόπιν ἀδείας τοῦ αὐτοκράτορος (μάλιστα ἀπὸ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου) καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ φέρωσι τὰ νομίσματα τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος ἢ μέλους τινὸς τῆς οἰκογενείας του.

Ὑπεροχὴ τῶν ἑλλην. ἀποικιῶν.—Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει ὅτι αἱ ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι δὲν ἐκτίσθησαν μὲ ὅσην ταχύτητα καὶ ἀσφάλειαν ἐκτίσθησαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, οὐδὲ εἰς ὅσην αὗται κλίμακα. Οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τῆς κυριαρχίας των δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιβάλωσι καὶ τὴν γλῶσσάν των, μάλιστα ἐπὶ λαῶν προηγμένων εἰς τὴν πολιτισμόν, ἐνῷ ὁ ἐξελληνισμος (μετάδοσις γλώσσης, θρησκείας, ἠθῶν, πολιτευμάτων κ.λ.π.) ἐγίνετο ταχύτερον, ὅταν ὁ λαός, τοῦ ὁποίου ἐπεδιώκετο ὁ ἐξελληνισμός, ἦτο εἰς ἀνωτέραν βαθμῖδα πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ μὲ τὸ τολμηρόν, μεγαλεπήβολον, καὶ πρακτικὸν πνεῦμά της, ἡ πρωτοστατήσασα κατὰ τὸν ἀποικισμὸν τῶν νεωτέρων χρόνων, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ἀναγνωρισθέντας ἀνυπερβλήτους διὰ πάσας τὰς ἐποχὰς εἰς τὰ ἀποικιακὰ ζητήματα. Τὴν ὑπεροχήν της εἰς τὴν ἐνέργειάν της ταύτην ὀφείλει ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἰς τὴν εὐφυΐαν νὰ ἱδρύῃ ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἀποικίας «*οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοῖοι τοῖς λειπομένοις εἶναι ἐκπέμπονται*» (*Θουκ.* Α' 34), εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀποικιῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν ἰθαγενῶν καὶ εἰς τὴν ἀντίληψίν της ὅτι ἑκάστη ἀποικία ὤφειλε νὰ εἶναι πόλις (πολιτεία, κράτος αὐτοτελὲς ἢ ὁμόσπονδον) ὠργανωμένη. Ἕνεκα τῶν πλεονεκτημάτων τούτων ἠδυνήθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διὰ τῶν ἀποικιῶν των ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας νὰ εἶναι οἱ φορεῖς καὶ στρατιῶται τοῦ πολιτισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς, ἰδίως οἱ ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι (*Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφῶν, Πολύβιος, Διόδωρος, Στράβων, Τάκιτος* κλπ.), αἱ ἱστορίαι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κα Ρώμης, καὶ ἐκ τῶν εἰδικῶν συγγραμμάτων τὰ ἑξῆς κυρίως: *Raoul Rochette*, Hist. crit. de l'établissement des col grecques, *E. Curtius*, Die Griechen in der Diaspora, τοῦ αὐτοῦ, Die Griechen als Meister der colonisation, *Fr. Lenormant*, La Grande Grèce, *C. Fougères*, Les premières civilisations. Bibl générale des Scien. Soc., L'Hellénisation du monde antique καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

[Περὶ τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀποικιῶν βλ. κατωτέρω *[Διεθν. Δίκ.]* καὶ εἰς τὰ περὶ ἑκάστου τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἄρθρα.]

— (ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.) Ἀπὸ διεθνοῦς ἀπόψεως καλεῖται *ἀποικία* ἡ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν ἀπῴκησαν πολῖται ἑτέρου Κράτους ἐπὶ σκοπῷ μονίμου ἐγκαταστάσεως (βλ. λ. ἀποικισμός) καὶ ἥτις συνδέεται, μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ Κράτους (τῆς μητροπόλεως), ὑπὸ ἀπόψεως Δημοσίου Δικαίου. Ἄσχετος εἶναι ἐντελῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποικιστῶν, ἐπίσης δὲ ἂν ὁ τοιοῦτος σύνδεσμος μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας εἶναι ὑπεράγαν στενὸς ἢ ὄχι. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἕν: ἡ νομικὴ καὶ πολιτικὴ ἑνότης καὶ ἡ ἄσκησις τόσον ἐπὶ τῆς μητροπόλεως ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς ἀποικίας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς ἐξουσίας—οὐχὶ συνεπῶς ἡ ἀπὸ ἀπόψεως Δημοσίου ἢ Διεθνοῦς Δικαίου ὑποταγὴ ταύτης εἰς ἐκείνην, καὶ τοῦτο διότι ἐνδεχόμενον ἡ ἀποικία νὰ στερῆται ἰδίας νομικῆς προσωπικότητος (*ἐπαρχία*, Provinz), ἢ ἀντιθέτως νὰ παραμείνῃ πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου, νὰ εἶναι «*ἡμικυρίαρχος*» Πολιτεία, ὁπότε πρόκειται περὶ προτεκτοράτου (βλ. λ.), τὸ ὁποῖον διαφέρει τῆς ἀποικίας, διότι τοῦτο μὲν παραμένει Πολιτεία, ὑποκειμένη εἰς τὴν προστάτιδα Πολιτείαν, ἐνῷ ἡ ἀποικία εἶναι συγχωνευμένη μετὰ τῆς μητροπόλεως. Ἡ ἀποικία ἀποτελεῖ ἔδαφος—συστατικὸν τμῆμα τοῦ εἰς ὃ ἀνήκει Κράτους· τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀποικία καὶ μητρόπολις ἀποτελοῦν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ «νομικὸν ἔδαφος», καθόσον εἶναι δυνατὸν ἀπὸ ἀπόψεως ἀστικοῦ καὶ ποινικοῦ Δικαίου ἡ ἀποικία ἐν σχέσει πρὸς τὴν μητρόπολιν νὰ θεωρῆται «ξένον Κράτος» (ἀλλοδαπή), πλὴν ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως Δημοσίου καὶ Διεθνοῦς Δικαίου ἀποικία καὶ μητρόπολις θεωροῦνται ὡς τι τὸ ἑνιαῖον. Συνεπῶς, προσβολὴ τῆς ἀποικίας ὑπό τινος Κράτους σημαίνει προσβολὴν κατὰ τοῦ Κράτους ἐκείνου εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ἐν λόγῳ ἀποικία, δηλ. προσβολὴν κατὰ τῆς Μητροπόλεως.

Τὰς ἀποικίας ζητοῦσι πολλοὶ νὰ διακρίνωσιν εἰς: *κατακτητικάς, ἐμπορικὰς* (λ.χ. Hong-kong), *ἀγροτικὰς* (ὡς ἡ Αὐστραλία, ὁ Καναδᾶς), *ἐμφυτευτικὰς* καὶ *ποινικὰς* (Νέα Καληδονία), πλὴν ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη ἂν δὲν ἐλέγχεται ὡς ἀντιεπιστημονική, εἶναι πάντως ἐντελῶς ἄσκοπος. Μολονότι ὁ θεσμὸς τῶν ἀποικιῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ διεθνοῦς ὅμως ἀπόψεως τὸ ἀποικιακὸν ζήτημα ἄρχεται προκαλοῦν ἰδιαιτέρως τὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνακαλύψεων. Ἤδη κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα Πορτογάλοι ναυτικοὶ ἔλαβον τὴν πρὸς

Digitized by Google

'Ανατολὰς κατεύθυνσιν, ὁ Πάπας Εὐγένιος Δ' ἐκήρυξε (1441) τὴν κατοχὴν ὅλων τῶν ἀπὸ τοῦ 'Ακρωτηρίου Bogador μέχρι τῶν Ἰνδιῶν χωρῶν, οἱ δὲ Ἱσπανοὶ ὀλίγον βραδύτερον (1493) προέβησαν εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Πορτογάλων κατανομὴν τῶν χωρῶν τοῦ νέου κόσμου διὰ νοητῆς γραμμῆς ὑπεράτω τοῦ 'Ωκεανοῦ. 'Από τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1713) ἄρχεται ἡ ἐν συνθήκαις ρύθμισις ἀποικιακῶν ζητημάτων· πάντες δὲ σχεδὸν οἱ ἐπακολουθήσαντες ἔκτοτε πόλεμοι εἶχον, ἂν μὴ πάντοτε ἀφορμήν, πάντως ὡς συνέπειαν τὴν κτῆσιν ἢ ἀπώλειαν ἀποικίας τινός. Οὕτως ὁ ἱσπανοαμερικανικὸς πόλεμος, ὁ πόλεμος τῶν Μπόερς, ὁ τῆς Τριπολίτιδος κλπ. τέλος δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ παγκόμιος πόλεμος εἰς τὰ βαθύτερα αὐτοῦ αἴτια.

'Η μεγαλυτέρα σύγχρονος ἀποικιακὴ Δύναμις εἶναι ἡ 'Αγγλία, ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ τῆς ὁποίας ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1593, ὅτε ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν τῇ Νέᾳ Γῇ. Παρὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐν 'Αμερικῇ ἀποικιῶν της οὐδόλως ἐκλονίσθη τὸ κῦρος αὐτῆς ὡς τοῦ ἰσχυροτέρου ἀποικιακοῦ Κράτους, ὄντος κυρίου ἀπὸ τοῦ 1757 τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Καναδᾶ (1763), τῆς Αὐστραλίας (1788) κλπ. Δευτέρα ἀποικιακὴ Δύναμις, μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐμφανίζεται ἡ Γαλλία, ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ τῆς ὁποίας μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τὰ ὁποῖα ἐκλόνισαν (ἀπώλεια τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Καναδᾶ) τὰς βάσεις τὰς ὁποίας ἔθεσεν ὁ πολὺς Colbert, ἄρχεται καὶ αὖθις ἐκτεινομένη διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ 'Αλγερίου, καὶ δὲν ἀναστέλλεται οὐδὲ μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐν Μεξικῷ ἐπιχείρησιν τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπεκτείνεται ἐν 'Αφρικῇ, ἥτις, κυρίως εἰπεῖν, εἶναι διαμεμελισμένη μεταξὺ Γαλλίας καὶ 'Αγγλίας. Μετὰ τὸ τέρμα δὲ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἐπιτυγχάνει τὴν ἀπόσπασιν τῶν εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνηκουσῶν ἀποικιῶν, προβλέπουσα ὅτι ἡ Κ. Τ. Ε. τὴν ἐντολὴν ἐπὶ τῶν περισσοτέρων τούτων θ' ἀνέθετεν εἰς αὐτήν. 'Η Ἰταλία, μεταξὺ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὡς ἀποικιακὸν Κράτος ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐκτὸς τῆς Τριπολίτιδος καὶ τῆς 'Αλβανίας(;) τὴν 'Ερυθραίαν καὶ τὴν χώραν τοῦ Σωμαλί, ὡς δείγματα τῆς ἀποικιακῆς αὐτῆς πολιτικῆς· ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἡ Ἰταλία εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρξατο μετερχόμενον ἀποικιακὴν πολιτικήν. Τὸ Βέλγιον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποικιακὴ Δύναμις προκειμένου περὶ τοῦ Κογκό. 'Η Γερμανία ὡς ἀποικιακὴ Δύναμις ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον τῷ 1884, πλὴν ὅμως, μετὰ ἐπιτυχῆ ἀποικιακὴν πολιτικήν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ δυνάμει τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν πάντων τῶν ἐπὶ τῶν ἐν 'Αφρικῇ ἀποικιῶν αὐτῆς δικαιωμάτων της. 'Εκ τῶν λοιπῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ὡς σημαντικὴ ἀποικιακὴ Δύναμις, ἰδίως λόγῳ τῶν μεγάλων ἐκτάσεων τῶν ἀποικιῶν της, θεωρεῖται ἡ Πορτογαλία, ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ τῆς ὁποίας ἄρχεται τῷ 1557 διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ ἐν Κίνᾳ λιμένος Macao. 'Η 'Ολλανδία ἐμφανισθεῖσα ὡς ἀποικιακὴ Δύναμις τὸ πρῶτον τῷ 1667 θεωρεῖται σήμερον, ὡς κατέχουσα τὰς 4 παρὰ τὸ Σουδὰν νήσους (Java, Sumatra, Celebes καὶ Borneo), ὡς μία τῶν εὐτυχεστέρων Πολιτειῶν ἐν τῇ ἀποικιακῇ πολιτικῇ.

'Εκτὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, ὡς ἀποικιακαὶ Δυνάμεις θεωροῦνται αἱ 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Αἱ 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι ἤρξαντο κυρίως μετερχόμεναι ἀποικιακὴν πολιτικὴν ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῆς Hawaii (1898), εὐρύνασαι μετὰ ταῦτα τὸ ἀποικιακόν των Κράτος ἐπὶ τοῦ Porto-Rico, τῶν Φιλιππίνων νήσων κλπ. κλπ. 'Η Ἰαπωνία, ἐμφανισθεῖσα ὡς ἀποικιακὸν Κράτος πρῶτον μετὰ τὸν ἰαπωνικο-κινεζικὸν πόλεμον καταλαμβάνουσα τὴν νῆσον Formosa, ἐπέτυχε τὴν ἐκ μέρους τῆς Κ.Τ.Ε. εἰς αὐτὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐντολῆς ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ τέως εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνηκουσῶν νήσων.

Τὰ τῆς κτήσεως ἀποικιῶν ἐρρυθμίσθησαν τὸ πρῶτον διεθνῶς διὰ τῆς ἀπὸ 26 Φεβρουαρίου 1885 πράξεως τῆς Βερολινείου Συνδιασκέψεως περὶ τοῦ Κογκό, ἐν τῷ ἄρθρ. 34 τῆς ὁποίας καθορίζεται ὅτι: «ἡ Δύναμις ἐκείνη ἥτις ζητεῖ νὰ καταχτήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἔδαφός τι ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς ἀφρικανικῆς 'Ηπείρου, ἐκτὸς τῶν ὑπ' αὐτῆς ἤδη κατεχομένων, ἢ ἡ Δύναμις ἐκείνη ἥτις στερουμένη τοιούτων κτήσεων ἤθελε προσκτήσει τοιαύτας, ὡς καὶ ἐκείνη ἥτις λαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν της χώραν τινά, δέον τὴν σχετικὴν πρᾶξιν νὰ συνδυάσῃ μετὰ δηλώσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τὰς λοιπὰς πολιτείας, αἵτινες κατήρτισαν τὴν παροῦσαν, ὅπως προκαλέσῃ ταύτας νὰ ποιήσωνται, ἐν δεδομένῃ περιπτώσει, τὰς ἐνστάσεις των». Τὸ ἄρθρον τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν ἀφορᾷ εἰδικῶς τὸ δυνατὸν ἱδρύσεως ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀφρικανικῶν παραλίων, θέτει, τρόπον τινά, τὴν ἀρχὴν ὅτι τὸ ζήτημα ἱδρύσεως ἀποικιῶν ἐν τῷ μέλλοντι (ἔστω καὶ ἐν 'Αφρικῇ μόνον) τυγχάνει ζήτημα ἐξ ἴσου σπουδαῖον καὶ ἐνδιαφέρον ὅλα τὰ λοιπὰ Κράτη (δηλ. τὴν Αὐστρουγγαρίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Γερμανίαν, τὴν Δανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν 'Αγγλίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Πορτογαλίαν, τὴν Ρωσίαν, τὴν Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Ἱσπανίαν, Τουρκίαν καὶ τὰς 'Ηνωμένας Πολιτείας) καὶ οὐχὶ μόνον τὸ ζητοῦν νὰ ἱδρύσῃ ἀποικίαν.

'Ως πρὸς τὸν τρόπον κτήσεως ἀποικιῶν ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ἐν πρώτοις ὅτι ἡ *ἵδρυσις* νέας ἀποικίας νῦν εἶναι δυνατὴ εἴτε ἐπὶ χώρας ἔνθα ἐλλείπει πολιτικὴ ἐξουσία, εἴτε ἐπὶ χώρας ἐφ' ἧς ὑφίσαται μὲν κρατική τις ἐξουσία, πλὴν ὅμως αὕτη ὡς Κράτος δὲν θεωρεῖται ἱστάμενον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν ᾧ συγκαταλέγονται αἱ χριστιανικαὶ πολιτεῖαι. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἵδρυσιν, τινὲς διακρίνουσι μεταξὺ «ἰδιωτικῆς καταλήψεως» καὶ «διεθνοῦς» τοιαύτης (βλ. ἀποικιακαὶ ἑταιρεῖαι). Πάντως ἡ ἵδρυσις πρέπει νὰ εἶναι πραγματική. 'Η ὕψωσις ἁπλῶς τῆς σημαίας δὲν ἀρκεῖ. «*Κτῆσις*» ὅμως ἀποικίας (δηλ. ἀπόκτησις τὸ πρῶτον τοιαύτης ἢ προσάρτησις τοιαύτης παρὰ τὰς πρότερον ὑπαρχούσας) λαμβάνει χώραν ὡς ἡ κτῆσις παντὸς τμήματος χώρας ξένου Κράτους ὑπὸ ἄλλου δηλ. εἴτε διὰ συνθήκης (ὡς αἱ Καρολῖναι νῆσοι), εἴτε διὰ προσκτήσεως κατόπιν πολέμου ἀτυχοῦς διὰ τὴν μητρόπολιν (αἱ τέως γερμανικαὶ ἀποικίαι)· οὕτω ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ *παραχωρήσεως*, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ περὶ *προσκτήσεως*.

Τὸ ζήτημα τῆς διοικήσεως τῶν ἀποικιῶν ἐνέχει ἰδιάζουσαν σημασίαν. Οὕτω, ὄχι μόνον εἰς τὰ μοναρχούμενα Κράτη ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Δημοκρατίας, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐπεφόρτισε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας διὰ πλείστων ὅσων δικαιωμάτων ἔναντι τῶν ἀποικιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀναγνωριζόμενα αὐτῷ ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Κράτους. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ, τὸ νομοθετικὸν δικαίωμα τοῦ Προέδρου ἐν ταῖς γαλλικαῖς ἀποικίαις εἶναι ἀπείρως μεγαλύτερον τοῦ κατὰ τὸ Σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ 'Αγγλίᾳ, εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις οὐδένα σχεδὸν ρόλον διαδραματίζει εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἀναγνωρίζεται μολαταῦτα εὐρύτατον νομοθετικὸν δικαίωμα προκειμένου περὶ τῶν ἀποικιῶν. 'Εν Γερμανίᾳ, κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς 11 Αὐγούστου 1919 (ἄρθρ. 80) ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἶναι ζήτημα ἀποκλειστικὸν τῆς Γερμανικῆς 'Επικρατείας (ἡ Βαυαρία λ. χ. δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἀποικίας, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀποκτήσῃ, ἀποκτᾷ διὰ τὸ Γερμανικὸν Κράτος)· κατὰ δὲ τὸν ἀπὸ 16 'Απριλίου 1886 νόμον (§ 1) ἡ «προστατευτικὴ ἐξουσία» (Schutzgewalt=Staatsgewalt), δηλ. ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἠσκεῖτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν ὀνόματι τῆς Γερμανικῆς 'Επικρατείας. Τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν τῶν γερμανικῶν ἀποικιῶν ἀσκεῖ ὁ 'Αρχικαγκελλάριος καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ 1890 ἱδρύθη «'Αποικιακὸν Τμῆμα».

'Εν 'Αγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1854 ὑφίσταται τὸ Colonial office, τὸ ὁποῖον ἀναδιωργανώθη τῷ 1907, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τριῶν τμημάτων: 1) τοῦ τῶν κτήσεων, 2) τοῦ τῶν ἀποικιῶν καὶ 3) τοῦ Γενικοῦ Τμήματος.

Τὰς ἀποικίας τῆς 'Αγγλίας δέον νὰ διακρίνωμεν α) εἰς: ἀποικίας ἐν αἷς ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὑφίσταται ὅμως ἰθαγενὴς διοίκησις· β) εἰς ἀποικίας ἐν αἷς ὑπάρχει ὑπεύθυνος Κυβέρνησις καὶ ἀντιπροσωπευτικοὶ θεσμοί· ἐξ αὐτῶν 9 στεροῦνται νομοθετικοῦ σώματος, εἰς 15 δὲ λειτουργεῖ νομοθετικὸν σῶμα διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, εἰς ἄλλας δὲ 8 τὸ νομοθετικὸν σῶμα εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ αἱρετόν· γ) εἰς ἀποικίας ἐν αἷς κρατεῖ ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς θεσμὸς καὶ ὑφίσταται ὑπεύθυνος Κυβέρνησις· αὗται εἶναι αἱ 14 κτήσεις ἐν αἷς ὁ Καναδᾶς, τὸ Τράνσβαλ, αἱ 6 ἀποικίαι τῆς Αὐστραλίας κλπ [Βλ. καὶ ἀποικιακὴ πολιτική, ἀποικιακαὶ ἑταιρεῖαι.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. 'Εκτὸς τῶν ἐγχειριδίων καὶ τῶν συστημάτων τοῦ Διεθνοῦς δικαίου βλ. καὶ *Gareis*, Kolonialrecht, *Levis Mill*, Ueber Kolonialverfassung und Verwalttung.

Η. Γ. Κ.

— **ἀποικίαι** *[Ζωολ.]* 'Η ἰδιότης ἣν ἔχουσι ζῷά τινα ν' ἀποτελῶσιν *ἀποικίας* διὰ τῆς συμβιώσεως εἶναι ἀνεπτυγμένη ἐξόχως, κυρίως εἰς τὰ κατώτερα ζῷα καὶ δὴ τὰ *κοιλεντερωτὰ* καὶ τοὺς *σπόγγους*, αἱ τυπικώτεραι ὅμως μορφαὶ τῶν ἀποικιῶν ἀναφαίνονται εἰς τὰ *ὑδροειδῆ*. 'Εκ τοῦ ᾠοῦ τῶν ἐν ἀποικίσει βιουσῶν ὑδρῶν ἐξέρχεται πολύπους ἀνάλογος πρὸς τὴν ὕδραν τοῦ γλυκέος ὕδατος, καλούμενος *ᾠοζῳΐδιον*. 'Ο πολύπους οὗτος εἶναι γόνιμος καὶ ἄρχεται ἐκβλαστάνων ὡς φυτὸν ταχύτατα. Οἱ νέοι βλαστοὶ ἐκβλαστάνουν ἄλλους καὶ οὕτω σχηματίζεται ἀποικία δυναμένη νὰ περιλάβῃ χιλιάδας συμβιούντων ἀτόμων. Αἱ ἀποικίαι αὗται εἶναι ἀληθεῖς συμβιώσεις, διότι οἱ πολύποδες μένουσι συνηνωμένοι μεταξύ των, διατρέχονται δὲ ἀπὸ σωλῆνας ἀγωγοὺς μὴ ἀνήκοντας ἀποκλειστικῶς εἰς ἕνα πολύποδα, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀποικίαν. Οὕτως ἀποτελεῖται τὸ καλούμενον κοινοσάρκιον (βλ. λ.) δυνάμενον νὰ λάβῃ ποικίλην κατεύθυνσιν. Παρὰ ταῖς ἀποικίαις ταύταις ἀναφαίνεται ὁ *πολυμορφισμὸς* καθ' ὃν ὡρισμένον μέρος τῆς ἀποικίσεως (ὡρισμένος δηλ. ἀριθμὸς ἀτόμων) ἀναλαμβάνει ὡρισμένην λειτουργίαν τῆς ὅλης ἀποικίας (θρέψιν, πολλαπλασιασμὸν κ.λ.). Οὕτως ὁλόκληρος ἡ ἀποικία δρᾷ ὡς εἷς ὀργανισμός. 'Εκ τούτου συνήχθη καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀνώτεροι πολυπληθέστεροι ὀργανισμοὶ δὲν εἶναί τι ἄλλο εἰμὴ ἀποικιστικὴ συνένωσις πολλῶν ἁπλῶν ζῳϊκῶν στοιχείων. Εἰς τὰς γνωστοτέρας ἀποικίας περιλαμβάνεται ἡ τῶν *κοραλλιωδῶν*, ἤτοι τῶν κοραλλίων.

Γ. Δ. Α.

— **ἀποικίαι** *μικροβίων [Μικροβιολ.]*. Καλοῦνται οὕτω οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ στερεῶν θρεπτικῶν ὑλικῶν καλλιεργίαν τῶν μικροβίων σχηματιζόμενοι μικροὶ σωροί. 'Ως ἐκ τῆς ταχείας μεταπτώσεως τῶν οἰκείων θρεπτικῶν ὑλικῶν ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς εἰς τὴν στερεὰν κατάστασιν ἕκαστον τῶν καλλιεργουμένων μικροβίων καθηλοῦται εἰς θέσιν τινά, ἔνθα ἐκ τοῦ προϊόντος πολλαπλασιασμοῦ αὐτοῦ ἀναπτύσσεται μία καὶ μόνη ἀποικία, συνισταμένη ἐκ πολλῶν ἑκατομμυρίων ὁμοίων μικροβίων, ἥτις μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας καθίσταται ὁρατὴ διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. 'Επειδὴ δ' ἑκάστη ἀποικία παράγεται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου μικροβίου δυνάμεθα διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως αὐτῶν νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῷ ὑπὸ ἐξέτασιν ὑλικῷ ὑπαρχόντων μικροργανισμῶν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καταμετροῦνται καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ ὕδατος περιεχόμενα μικρόβια. 'Εννοεῖται οἴκοθεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῆς πλακὸς παμπληθεῖς ἀποικίαι, διότι συμπιεζόμεναι αὗται συνενοῦνται πρὸς ἀλλήλας, τούτου δ' ἕνεκα σκόπιμον εἶναι ν' ἀραιῶμεν πρὸ τῆς καλλιεργίας τὸ πρὸς ἐξέτασιν ὑλικόν.

Αἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων μικροβίων σχηματιζόμεναι ἀποικίαι δεικνύουσι ποικιλωτάτας διαφοράς. Προέρχονται δ' αὗται τὸ μὲν ἐκ χημικῶν ἐπεξεργασιῶν, οἷον τῆς ἐκκρίσεως πεπτοποιῶν ἐνζύμων, χρωστικῶν καὶ τῶν τοιούτων, τὸ δ' ἐξ ἁπλῆς ποικιλίας περὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μικροβίων καὶ τὴν μορφὴν τῶν ἀποικιῶν. Αἱ τοιαῦται διαφοραὶ διευκολύνουσι μεγάλως τὴν διάγνωσιν καὶ τὴν ἀσφαλῆ ἀναγνώρισιν τοῦ εἴδους τοῦ μικροβίου. Ἔνιαι δ' αὐτῶν, ὡς π. χ. τὸ σχῆμα, ἡ χροιὰ τῶν ἀποικιῶν κ.λ.π., ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν καὶ διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. 'Αλλ' ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, δι' ἀσθενοῦς μεγεθύνσεως, δεικνύουσιν αἱ ἀποικίαι καὶ ἑτέρας ἰδιότητας, δυναμένας νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς διάγνωσιν τῶν διαφόρων μικροβιακῶν εἰδῶν ἀπ' ἀλλήλων. Πρὸς μείζονα ὅμως ἐπιβεβαίωσιν τῆς διαγνώσεως τοῦ εἴδους λαμβάνομεν ἐλάχιστον ποσὸν τῆς ὑπὸ ἔρευναν ἀποικίας, τὸ μὲν πρὸς μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν, τὸ δὲ πρὸς ἐμβολιασμὸν ἐπὶ τῶν λοιπῶν θρεπτικῶν ὑλικῶν καὶ ἐκτέλεσιν πειραμάτων. Τοῦτο καλεῖται *ἄλλευσις τῶν ἀποικιῶν*.

Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

— **ἀποικίαι** *διακοπῶν ['Υγιεινή]*. Περιλαμβάνουσιν αὗται τὰς *παιδικὰς ἐξοχὰς* καὶ τὰ *μαθητικὰ στρατόπεδα* καλούμενα, ἀποτελοῦσαι ἓν ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς σχολικῆς ὑγιεινῆς λαμβανομένων μέτρων πρὸς προστασίαν τῆς ὑγείας τῶν μαθητῶν καὶ ἐξουδετέρωσιν τοῦ κατὰ τὴν σχολικὴν περίοδον ἐπερχομένου ἑκάστοτε καμάτου τῶν λεπτοφυῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων τῶν παίδων. Αἱ ἀποικίαι διακοπῶν ἀσκοῦσιν εὐνοϊκωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὑγείας ὅλων μὲν τῶν παίδων ἐν γένει, ἀλλὰ κυρίως τῶν λεπτοφυῶν, καχεκτικῶν καὶ τῶν ἀπειλουμένων ὑπὸ φυματιώσεως. Ἱδρύονται εἴτε ἐντὸς δασῶν, εἴτε ἐπὶ ὀρέων, ὡς καὶ εἰς παραθαλάσσια μέρη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σχολικῶν διακοπῶν, ἡ δ' ἐν αὐταῖς διαμονὴ διαρκεῖ συνήθως 3-4 ἑβδομάδας. Οἱ μαθηταὶ κατοικοῦσιν ἐντὸς οἰκιῶν ἢ καὶ ὑπὸ σκηνάς, διαιτῶνται δὲ εἰς τὸ ὕπαιθρον, παίζοντες, γυμναζόμενοι καὶ λουόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν. 'Απὸ καιροῦ εἰς καιρὸν γίνεται διδασκαλία ὑπαίθριος εὐκόλων καὶ τερπνῶν θεμάτων. Παρ' ἡμῖν ἐλειτούργησαν ἐξοχαὶ μέν, μερίμνῃ τοῦ τμήματος Σχολικῆς 'Υγιεινῆς τοῦ 'Υπουργείου Παιδείας, ἐν Βουλιαγμένῃ καὶ Φαλήρῳ, μαθητικὸν δὲ στρατόπεδον, πρωτοβουλίᾳ τῆς Χριστιανικῆς 'Αδελφότητος τῶν Νέων.

'Επίσης καὶ *ἐκδρομαὶ διακοπῶν* διαρκείας 6-7 ἡμερῶν γίνονται πολλαχοῦ διὰ παιδία μείζονος ἡλικίας, καθ' ἃς ταῦτα διατρέχουσιν ἡμερησίως ἐν ἀρχῇ 12 χιλιόμετρα, αὐξανόμενα βαθμιαίως μέχρι 16 ἐπὶ κορασίων καὶ 25 χιλιομέτρων ἐπὶ ἀρρένων.

Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀποικιακὰ (τά)· ὑπὸ τὸ περιληπτικὸν τοῦτο ὄνομα ἐννοοῦνται γενικῶς αἱ πρῶται ὗλαι καὶ ἄλλα προϊόντα προερχόμενα ἐκ τῶν θερμῶν ζωνῶν τοῦ Παλαιοῦ καὶ Νέου κόσμου, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀποικίαι εὐρωπαϊκῶν κρατῶν Κυριώτερα τῶν ἀποικιακῶν εἶναι ἡ ὄρυζα, ὁ καφές, τὸ κακάον, τὸ τέϊον, ἡ ζάκχαρις, τὰ διάφορα ἀρτύματα (μπαχαρικά), ἡ βανίλλη, τὸ ἐλαστικὸν κόμμι, τὸ ἰνδικόν, ἡ μέλασσα, ὁ ἐλεφαντόδους, τὰ βάλσαμα, τὰ βαφικὰ ξύλα κλπ. [Βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.]

ἀποικιακός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἀποικίας ἢ τῶν ἀποικιῶν· ἀντίθ. *μητροπολιτικός*: «ἀποικιακὰ στρατεύματα»· || τὸ οὐδέτ. πληθ. ἀποικιακὰ ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

— **ἀποικιακὴ** *πολιτική*. Οὕτω καλεῖται τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς πολιτικῆς Κράτους τινός, ἔργον τῆς ὁποίας εἶναι τὰ διάφορα ἀποικιακὰ ζητήματα. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀλήθειαν προκειμένου περὶ Κράτους τὸ ὁποῖον κέκτηται ἤδη ἀποικίας· προκειμένου ὅμως περὶ Κράτους

Digitized by Google

ζητοῦντος ν' ἀποκτήσῃ τοιαύτας, ἡ *ἀποικιακὴ πολιτικὴ* εἶναι μέρος τῆς καθόλου *διπλωματικῆς*— ἢ ἄλλως τῆς *ἐξωτερικῆς—πολιτικῆς*, ἀκριβῶς διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρόκειται εἴτε περὶ τακτικῆς (: προσπαθειῶν, διπλωματικῶν συνδυασμῶν κλπ.) ἀποσκοπούσης τὴν ἀπόκτησιν ἰδίων ἀποικιῶν, εἴτε — προκειμένου περὶ Κρατῶν μικρῶν ἀλλὰ ναυτικῶν (ὅπως ἡ Ἑλλὰς) — περὶ ρυθμίσεως τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων Κράτους τινὸς μετὰ ἀποικιακῶν χωρῶν. Ἐξαρτᾶται δὲ ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν ἐν λόγῳ ἀποικιακῶν χωρῶν, ὅπως Κράτος τι προέλθῃ εἰς ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτῶν διαπραγματεύσεις πρὸς διακανονισμὸν ζητημάτων ἐξ ἴσου ἐνδιαφερόντων, εἴτε μέσῳ τῆς μητροπόλεως, ἤτοι τοῦ Κράτους εἰς ὃ ἀνήκουν αἱ ἐν λόγῳ ἀποικίαι. Τῆς πρώτης δυνατότητος παράδειγμα παρέχουν αἱ ἀγγλικαὶ κτήσεις: ὁ Καναδᾶς, ἡ Αὐστραλία, ἡ Νέα Ζηλανδία.

Ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν ὡς τὸ σύνολον τῶν μεταξὺ μητροπόλεως καὶ τῆς ἐν λόγῳ ἀποικίας σχέσεων, ἐμπερικλείει ζητήματα πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς φύσεως. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πολιτικῆς φύσεως ζητημάτων ἀνήκει πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Διοίκησιν, τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς. Δυνατὸν ἡ πολιτικὴ τῆς μητροπόλεως νὰ τείνῃ εἰς τὴν ἐξίσωσιν τῆς ἀποικίας πρὸς αὐτήν, ὥστε νὰ θεωρῆται—ἂν καὶ μακρὰν αὐτῆς, ἂν καὶ ὑπὸ ἄλλου λαοῦ κατοικουμένη—ὡς «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός» της· τοιοῦτον παράδειγμα παρέχει ἡ Ἱσπανία ὡς πρὸς τὰς Καναρίους νήσους, ἡ Πορτογαλία ὡς πρὸς τὴν Μαδέραν. Δυνατὸν ὅμως —κατὰ τὴν ἀγγλικὴν ἀρχὴν—ἡ πολιτικὴ τῆς μητροπόλεως νὰ τείνῃ, ὅπως—παρὰ τὰ τυχὸν πλεονεκτήματα κλπ. τὰ ὁποῖα παρέχει—διατηρήσῃ αἰσθητὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἀποικίας της. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, αὕτη, κατὰ κανόνα, εἶναι ὠργανωμένη κατὰ τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἐν τῇ μητροπόλει· εἰς τὰς γαλλικὰς καὶ ἀγγλικὰς ἀποικίας ἡ διάκρισις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας (ἐν τῷ κατωτέρῳ βαθμῷ) ἀπὸ τῆς διοικήσεως δὲν ἔχει εἰσέτι ἐπιτευχθῆ. Σχετικῶς μὲ τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἀποικιῶν παρατηρητέον ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεφύλαξε πανταχοῦ δι' ἑαυτὴν ἡ μητρόπολις· εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ὁ ἐν αὐταῖς στρατὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγγλικὰς δυνάμεις καὶ ἀπὸ στρατιώτας ἰθαγενεῖς· εἰς τὰς Ἰνδίας λ. χ. ὁ στρατὸς συνεποσοῦτο, πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου, εἰς 70.000 Ἄγγλους καὶ 200.000 ἰθαγενεῖς, διαρκοῦντος δὲ αὐτοῦ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἰθαγενοῦς στρατοῦ ἀνῆλθεν (1918) εἰς 750.000 μαχίμους καὶ 400.000 βοηθητικούς.

Προκειμένου περὶ τῆς τηρηθείσης ἀποικιακῆς πολιτικῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν διοίκησιν τῶν ἀποικιῶν, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τοιαύτης ἀσκουμένης ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς μητροπόλεως καὶ τοιαύτης ἀσκουμένης ὑπὸ «*Ἑταιρίας*» (βλ. λ. ἀποικιακαὶ ἑταιρεῖαι) πεπροικισμένης δι' ὡρισμένων κυριαρχικῶν δικαιωμάτων.

Τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως ἀποικιῶν ὑπὸ Ἑταιρειῶν ἐτηρήθη κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἱδρύσεως ἀποικιῶν ἐκ μέρους τῶν μεγάλων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ μάλιστα, κατὰ προτίμησιν, ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ χωρῶν, ἡ κατάκτησις τῶν ὁποίων ἐνδιέφερεν ἰδίως δι' ἐμπορικοὺς λόγους. Τὸ σύστημα τοῦτο προετιμᾶτο καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσις τῆς ἐν λόγῳ χώρας ἐγένετο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ καὶ χάριν τῆς Ἑταιρείας, ἀκριβῶς διότι, οὕτω πως, ἀπεφεύγετο ἡ ἐπιβάρυνσις τῆς χώρας ταύτης μὲ τὰς δαπάνας τῆς διοικήσεως. Τὸ τοιοῦτον ὅμως σύστημα εἶχε τὸ μειονέκτημα ὅτι ἐνῷ ἡ Ἑταιρεία ἐζήτει τὴν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως μονοπωλιακὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς χώρας, ἦτο ἀνίσχυρος ὅπως ἐπιβληθῇ ἐπὶ τοῦ ἰθαγενοῦς λαοῦ, ὁσάκις οὗτος προέβαινεν εἰς στασιαστικὰ κινήματα, ἐλλείψει ἰδίων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ τοιαύτη ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν πολιτικὴ ἐτηρήθη καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη (βλ. καὶ **ἀποικίαι** *[Διεθ. Δικ.]*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Zimmermann*, Kolonialpolitik 1905. *P. Leroy-Beaulieu*, De la colonisation chez les peuples modernes τόμοι 2, 1908. Η. Γ. Κ.

—ἀποικιακαὶ ἑταιρεῖαι *[Διεθν. Δίκ.]*. Ἐκλήθησαν οὕτω ἑταιρεῖαι διαφόρων τύπων, αἵτινες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν ἀποικιῶν. Τοὺς τύπους τῶν διαφόρων ἀποικιακῶν ἑταιρειῶν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς 3 κατηγορίας:

Α') Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ὑπάγονται αἱ ἑταιρεῖαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀνέλαβον παρὰ τῆς μητροπόλεως τὴν ἄσκησιν ὡρισμένων κυριαρχικῶν δικαιωμάτων ἐπί τινος ἀποικίας κατόπιν ἑνὸς «royal charter». Εἰς ταύτας συγκαταλέγεται ἡ «Ἀγγλοανατολικοϊνδικὴ Ἑταιρεία ἱδρυθεῖσα τῷ 1600, ἡ «Ἀνατολικοϊνδικὴ Ἑταιρεία τῶν Κάτω Χωρῶν» ἱδρυθεῖσα τῷ 1699, ἡ Γαλλικὴ «Compagnie d' Occident», ἡ Γερμανοανατολικοαφρικανικὴ Ἑταιρεία» καὶ ἡ «Ἑταιρεία τῆς Νέας Γουϊνέας». Σήμερον ὑπάρχουσι δύο τοιαῦται: ἡ ἀγγλικὴ «Βόρειο-Βόρνεο» (1886) καὶ ἡ «Cecil Rhodes» ἀγγλικανοτιοαφρικανικὴ ἑταιρεία (1889).

Β') Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσιν αἱ ἑταιρεῖαι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας, ἂν καὶ δὲν ἀνετέθη ὑπὸ τῆς μητροπόλεως ἡ ἄσκησις ὡρισμένων κυριαρχικῶν δικαιωμάτων, ἀνεγνωρίσθησαν ἐν τούτοις εἰς αὐτὰς ὡρισμένα οἰκονομικὰ προνόμια, ὡς ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικῶν ὁδῶν, τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὀρυχείων κλπ. Εἰς αὐτὰς ὑπάγονται, ἡ «Γερμανικὴ ἀποικιακὴ ἑταιρεία διὰ τὴν Ν Ἀφρικήν», ἡ «South West Africa Co», ἡ «South West Africa Territories Ltd» κλπ. Κατὰ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων ἑταιρειῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῶν σκληρὰ πολεμική, ἥτις ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν πάντων τῶν εἰς αὐτὰς ἀναγνωρισθέντων προνομίων.

Γ') Ἡ τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τὰς ἑταιρίας ἐκείνας αἵτινες ἄνευ κρατικοῦ τινος προνομίου ἔχουσιν ὡς σκοπὸν ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις. Διὰ τὴν σύστασιν τοιούτων ἑταιρειῶν παρεσχέθη πᾶσα διευκόλυνσις ἀπὸ νομοθετικῆς ἀπόψεως ἐν Γερμανίᾳ. Δι' εἰδικοῦ νόμου προεβλέφθη ἰδιόρρυθμος σύστασις ἀποικιακῶν ἑταιριῶν, ἐπιστεύθη δὲ ὅτι διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου ἐπετυγχάνετο ἡ σύστασις τοῦ ἰδεώδους τύπου ἑταιρειῶν ἐπιδιωκουσῶν ἀποικιακοὺς σκοπούς, ἐφ' ὧν ὅμως ἐδικαιοῦτο τὸ Κράτος νὰ ἐπιβλέπῃ, ὥστε ν' ἀποσοβῆται πᾶσα ἀθέμιτος ἐπιχείρησις.

Τῶν ἀποικιακῶν αὐτῶν ἑταιρειῶν διαφέρει ἡ ἐν Βερολίνῳ ἱδρυθεῖσα τῷ 1887 (διὰ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ «Γερμανικοῦ Ἀποικιακοῦ Συλλόγου» καὶ τῆς «Ἑταιρείας τοῦ Γερμανικοῦ ἀποικισμοῦ») «γερμανικὴ ἀποικιακὴ ἑταιρεία», σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἀποικιακῆς ἰδέας ἐν τῇ γερμανικῇ ἐπικρατείᾳ. Η. Γ. Κ.

—ἀποικιακοὶ λιμένες *[Διεθν. Δίκ.]* Οὕτω καλοῦνται οἱ λιμένες ἐκεῖνοι οἵτινες ὅσον μικροὶ καὶ ἂν εἶναι ἀπετέλεσαν πάντοτε ἕνα τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς Κράτους τινὸς λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης στρατιωτικῆς—ἢ καὶ οἰκονομικῆς—σπουδαιότητος αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὸν «τύπον» τῶν ἀποικιακῶν λιμένων, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ πρόπλασμα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν συγχρόνων, οὐδὲν τὸ ἀσφαλὲς δύναται νὰ λεχθῇ· ἀπόδειξιν τούτου παρέχει τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία εἰς τοὺς ἀποικιακοὺς λιμένας ἦτο ἀποτέλεσμα εἰδικῶν προνομίων καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως εἴδους τινὸς ἑτεροδικίας. Ὡς σπουδαιότερον τούτων δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὁ τοῦ Macao, ὅστις ἀποικισθεὶς τῷ 1517 ὑπὸ τῶν Πορτογάλων κατεκυρώθη εἰς την Πορτογαλίαν δυνάμει τοῦ ἀπὸ 26 Μαρτίου 1887 πρωτοκόλλου τῆς Λισσαβῶνος καὶ τῆς ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1887 συνθήκης ἐμπορίου καὶ φιλίας. Ἐπίσης ὁ Hong-Kong καὶ ὁ Kwang-Tschow-An. Ἐπίσης καὶ ὁ τοῦ Kiau Tschow, ὅστις ἐμφανίζει μικτὸν τύπον (ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως) λιμένος. Τὴν σήμερον ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τυγχάνουσιν οἱ ἀποικιακοὶ λιμένες τῆς Κίνας, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1898 παρητήθη τῆς ἐνασκήσεως ἐν αὐτοῖς τῶν κυριαρχικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων· ἐν τούτοις ὁ πληθυσμός, ἐκτὸς τῶν λιμένων, ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν δικαστηρίων τῆς Κίνας καὶ διατηρεῖ, ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ, τὴν κινεζικὴν αὐτοῦ ἰθαγένειαν. Οἱ λιμένες τοῦ Πὸρτ-Ἄρθουρ καὶ τοῦ Dalny ἤρχισαν ἀναπτυσσόμενοι ὑπὸ τὴν ἰσπανικὴν κατοχήν.

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ὅτι πάντες οἱ ἀποικιακοὶ λιμένες ἐκηρύχθησαν εἴτε ἀπ' ἀρχῆς, εἴτε κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναπτύξεώς των, εἰς ἐλευθέρους λιμένας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Grünfeld*, Hafenkolonien und Kolonieähnliche Verhältnisse in China Japan und Korea. 1913. Η. Γ. Κ.

ἀποικίζω· πέμπω ἀποίκους πρὸς ἵδρυσιν ἀποικίας· || μεταβάλλω τόπον τινὰ εἰς ἀποικίαν.

ἀποίκισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποικίζω.

ἀποικισμὸς (ὁ)· σχηματισμὸς ἀποικίας· || ἐγκατάστασις ἀποίκων ἔν τινι τόπῳ· || ἡ τάσις πρὸς ἀποίκισιν.

— **ΔΗΜ. ΔΙΚ.** Οὕτω καλεῖται ἡ τάσις λαοῦ τινος ὅπως διεισδύσῃ καὶ ἐγκατασταθῇ μονίμως ἐν χώρᾳ ξένῃ, πρὸς οἰκονομικὴν ἢ ἄλλης φύσεως ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς. Τὰ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τούτου μέσα δύνανται νὰ εἶναι εἴτε ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὴν ἐν λόγῳ χώραν ἰθαγενῶν τοῦ κράτους ἐκείνου, εἴτε ἡ ἵδρυσις οἰκονομικῶν-ἐμπορικῶν ἑταιρειῶν, εἴτε ἡ εἰς αὐτὴν μετάβασις *ἀποστολῶν* παντοίας φύσεως (θρησκευμάτων κ.λ.π.) μὲ πρόθεσιν φαινομενικὴν τὸν ἐκπολιτισμὸν τοῦ λαοῦ αὐτῆς, κυρίως ὅμως, ὅπως ἱδρύσουν ἐκεῖ ἀποικίας. Πληρέστερον ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς οὗτος, ἐφόσον ἡ περὶ οὗ ὁ λόγος χώρα διατελεῖ εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεως-προστασίας ἐκ τοῦ Κράτους ἐκείνου οὗτινος ὁ λαὸς διακρίνεται διὰ τὴν τοιαύτην τάσιν του, καθόσον οὕτω πως ἡ μητρόπολις διευκολύνει ἐν μεγάλῳ βαθμῷ καὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὴν ἀποικιστικὴν ταύτην ῥοπὴν τῶν ἰδίων της ἰθαγενῶν. Σχετικὸν παράδειγμα παρέχουν ἡμῖν αἱ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τοῦ Καναδᾶ, τῆς Αὐστραλίας κλπ. Τὸ μέσον ἐξ ἄλλου τοῦτο ἐξυπηρετεῖ ἀσυγκρίτως ἐπωφελέστερον τὸν σκοπὸν τοῦ ἀποικισμοῦ, καθόσον ἡ ἀποικία ἀδυνατεῖ νὰ περιορίσῃ τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς ἐν αὐτῇ τῶν ἰθαγενῶν τῆς μητροπόλεως, οὕτω πως δὲ ὁ χρόνος διευκολύνει τὰ μέγιστα τὸ ἔργον λ. χ. τῆς ἀποστολῆς, ἢ τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐγκατασταθείσης ἐκεῖ ἐμπορικῆς ἑταιρείας.

Ἡ ἀποικιστικὴ ὅμως τάσις ἀπετέλεσε συνήθως καὶ ἀφορμὴν δημιουργίας ἐκ μέρους τῶν Κρατῶν, καὶ δὴ ἐκείνων τὰ ὁποῖα οὐδόλως εἶχον προηγουμένως σχετικῶς ἀσχοληθῆ, ἀποικιακῆς πολιτικῆς· μάλιστα δέ, ὁσάκις ἡ τοιαύτη τάσις ἦτο ἀποτέλεσμα ὑπεραυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις δὲν ἠδύνατο ἀκόπως νὰ κινηθῇ καὶ νὰ δράσῃ ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Κράτους, ἐπελαμβάνοντο τῆς πρώτης τυχούσης εὐκαιρίας ὅπως προσκτήσωσιν ἀποικίαν. Εἰς τοῦτο κυρίως, ὀφείλεται ἡ ἀπὸ τοῦ 1911 ἀρξαμένη νέα φάσις τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς τῆς Ἰταλίας ἐν Τριπολίτιδι καὶ οἱ νέοι προσανατολισμοὶ αὐτῆς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐν Ἀλβανίᾳ.

Ἀνάλογοι ὑπῆρξαν αἱ ἀφορμαί, αἵτινες ὤθησαν τὴν Γερμανίαν νὰ μετέλθῃ ἀποικιακὴν πολιτικήν: ἀφ' ἑνὸς ἡ κολοσσιαία αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέγιστα ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν μεγαλεμπόρων τῶν ἀνσεατικῶν πόλεων.

[Βλ. καὶ ἀποικίαι (*Διεθν. Δικ.*)] Η. Γ. Κ.

—[ΥΓΙΕΙΝΗ] Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀριανὴν φυλὴν δὲν δύνανται νὰ διαμείνωσιν ἐν τῷ κλίματι τῶν περὶ τὴν τροπικὴν ζώνην χωρῶν ἄνευ βλάβης τῆς ὑγείας αὐτῶν, γεννῶσι δὲ τέκνα τοσοῦτον εὐπαθῆ, ὥστε. ἵνα ἀνδρωθῶσιν, ἀνάγκη ν' ἀποσταλῶσιν εἰς ἕτερα κλίματα, προσφυέστερα πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου καθίσταται προβληματικὸς ὁ ἀποικισμὸς τῶν Εὐρωπαίων εἰς μέρη κείμενα μεταξὺ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ τῶν 15° βορείου καὶ νοτίου πλάτους καὶ εἰς ὕψη κατώτερα τῶν 800 μέτρων.

Διευκολύνεται ἐν τούτοις μεγάλως ὁ ἀποικισμός, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν ἀτόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς προσεκτικῆς καὶ βαθμιαίας ἐκμαθήσεως τῆς τηρήσεως ἰδίων τινῶν ὑγιεινῶν κανόνων. Ἀλλὰ πρέπει πάντως νὰ λαμβάνωνται ὅλα τὰ ὑπὸ τῆς ὑγιεινῆς ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν λοιμωδῶν νόσων καὶ νὰ δίδηται μεγίστη προσοχὴ εἰς τὸν τρόπον τοῦ βίου. Αἱ οἰκίαι πρέπει νὰ κτίζωνται μακρὰν παντὸς ἑλώδους μέρους, εἰ δυνατὸν ἐπὶ τοποθεσίας ἐκτεθειμένης εἰς τοὺς ἀνέμους πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ἐν αὐταῖς θερμότητος, νὰ ἔχωσι δὲ στέγην ἐξέχουσαν τοσούτῳ κατὰ τὰς πλευράς, ὥστε οἱ κατὰ μῆκος τοῖχοι αὐτῶν νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ ἀμέσου ἡλιασμοῦ.

Ἡ ἐνδυμασία ὀφείλει νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν κατὰ τὸ θέρος ἐν τῇ εὐκράτῳ ζώνῃ φερομένην, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ τροφή, ἡ δ' ἐνασχόλησις ἀνάγκη νὰ συνίσταται μᾶλλον εἰς πνευματικὴν ἐργασίαν, διότι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν δύνανται ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασι νὰ ἐκτελῶσι βαρέα καὶ κοπιώδη ἔργα, ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ ἐγείρωνται λίαν πρωῒ καὶ ν' ἀναπαύωνται ἢ νὰ κοιμῶνται κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, πλειστάκις δὲ καθ' ἑκάστην νὰ λούωνται διὰ ψυχροῦ ὕδατος. Ἐπιβάλλεται δὲ πρὸς τούτοις, ὅπως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ οἱ ἐνήλικες καὶ τὰ παιδία διατρίβωσιν ἐπί τινα χρόνον εἴτε ἐπὶ ὑψηλῶν ὀρέων εἴτε εἰς κλίματα προσφορώτερα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐν γένει τὴν ὑγείαν αὐτῶν. Διὰ τῆς τηρήσεως τῶν μέτρων τούτων καὶ τῆς ἐν γένει ἐξυγιάνσεως τῶν τροπικῶν χωρῶν καθίσταθήσεται δυνατὴ ἄνευ βλάβης τῆς ὑγείας, ἂν οὐχὶ ἡ μόνιμος, τοὐλάχιστον ἡ πρόσκαιρος ἐν αὐταῖς διατριβὴ τῶν Εὐρωπαίων.

Πρέπει τέλος νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀποικισμοῦ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ἀποίκων.

[Περὶ τούτου βλ. λ. ἐγκλιματίσις.] Κ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀποικοδομῶ *(—έω)*· δι' οἰκοδομίας, διὰ τοίχου ἀποκλείω τινά, ἐμποδίζω τὴν ἔξοδον.

ἄποικος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀποικῶν, ὁ μακρὰν τοῦ οἴκου· ὁ ἀπομακρυνθεὶς τῆς πατρίδος του καὶ ἐν ἀποικίᾳ ἐγκατεστημένος.

— **ἄποικοι** *['Αρχ.]*. Τάξις πολιτῶν ἐν Ἀθήναις. Οὗτοι κατῴκουν μακρὰν τῆς πόλεως καλλιεργοῦντες τοὺς μικροὺς ἀγροὺς των καὶ ὠνομάσθησαν ἄποικοι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας τῆς μέσης πεδιάδος. Κατὰ τὴν μετὰ ἀγῶνας τῶν τάξεων ἐπελθοῦσαν ἐν ἔτει 584 — 583 π. Χ. διαλλαγὴν οἱ ἄποικοι ἐπέτυχον τρεῖς ἐκ τῶν κατ' ἔτος ἐκλεγομένων ἐννέα ἀρχόντων νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς τάξεώς των. ΚΑΨ.

Ἄποικος *[Μυθολ.]*. Τέταρτος ἀπόγονος τοῦ Μελάνθου. Οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Τέων, κατοικουμένην ὑπὸ Ὀρχομενίων Μινυῶν καὶ Καρῶν, καὶ Ἴωνας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιδιώξῃ ἀλλαγὴν τινα τοῦ πολιτεύματός των. Ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα ἔτη οἱ Ἄποικοι ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τηΐων ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν των καὶ ἄλλους Ἴωνας, τοὺς ὑπὸ τοὺς παῖδας τοῦ Κόδρου Δάμασον καὶ Νάοκλον Ἀθηναίους, ὡς καὶ Βοιωτοὺς ὑπὸ τὸν Γέρην.

Digitized by Google

Αἱ παραδόσεις αὗται περὶ ἀποικισμοῦ τῆς Τέω εἶναι ἓν παράδειγμα ἐνδεικτικώτατον τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ Ἴωνες ἵδρυον τὰς ἀναμείκτους μετ' ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἰθαγενῶν ἀποικίας των. ΚΑΨ.

ἀποικῶ *(—έω)*· μεταβαίνω εἰς ἄλλον τόπον πρὸς ἵδρυσιν νέας πόλεως· ἐγκαθίσταμαι ἐν ἀποικίᾳ μακρὰν τῆς πατρίδος.

ἀποίμαντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ποιμαινόμενος, ὁ μὴ καθοδηγούμενος ὑπὸ ποιμένος: «ἀγέλη ἀποίμαντος».

Ἀποίμαντος. Ἕλλην ἰατρός, οὗ τὰς γνώμας περὶ φλεβοτομίας θεωρεῖ ὁ Γαληνὸς καταγελάστους (XI, 151), καθ' ὅσον οὗτος ὡς καὶ ὁ Στράτων, ἀντίθετοι τῆς θεραπευτικῆς ταύτης μεθόδου, ἐθεώρουν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, δύσκολον μὲν τὴν σχάσιν ἐν γένει τῆς φλεβός, κακὸν δὲ τὴν ἀντὶ τῆς φλεβὸς διαίρεσιν τῆς ἀρτηρίας. ΑΡ. Π. Κ.

ἄποινα (τά). Ἐκαλοῦντο οὕτω κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν τὰ ὑπό τινος καταβαλλόμενα λύτρα διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἡττηθεὶς ἐν μάχῃ ἢ ἐν ἀγῶνί τινι ἐξηγόραζε τὸν θάνατόν του, περιερχόμενος ἁπλῶς εἰς κατάστασιν αἰχμαλωσίας. Ἐπὶ Σόλωνος, ἐσήμαινε τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ ἐξηγόραζέ τις φόνον ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκδικήσεως.

Ἀποῖνι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Σωκαρᾶ τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 91. Δ. Ε. Μ.

ἀποίχομαι· ἔχω ἀπέλθει μακράν, εὑρίσκομαι ἐν ἄλλῳ τόπῳ || *οἱ ἀποιχόμενοι*· οἱ ἀποθανόντες.

ἀποκαθαίρω, παρατ. *ἀπεκάθαιρον*, ἀόρ. *ἀπεκάθηρα*, παθ. μετχ. *ἀποκεκαθαρμένος*· καθαρίζω, σπογγίζω, ἀποβάλλω τὰ ἀπορρίψιμα.

ἀποκαθαρίδι (τό)· δημοτ., τὸ ἀφαιρεθὲν ἀπόρριμμα, οἷον ἀπὸ λαχάνων κ.τ.τ.: «ἀποκαθαρίδια καὶ μεινέσματα μοῦ 'δωσες».

ἀποκαθαρίζω· καθαρίζω, πλύνω, σφογγίζω || ξεκαθαρίζω, ἐμφανίζω τὸ ἀληθὲς ἀποτέλεσμα: «ὁ θάνατος εἶναι ποῦ τ' ἀποκαθαρίζει».

ἀποκάθαρμα (τό)· τὸ ἀφαιρεθὲν ἀπόρριμμα, τὸ ὀποκαθαρίδι (βλ. λ.).

ἀποκάθαρσις (ἡ)· ὁ καθαρισμός, ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀπορριψίμων: «ἡ ἀποκάθαρσις τῶν καμίνων».

ἀποκαθαρτὴρ (ὁ)· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου καθαρίζονται αἱ κάνναι τῶν πυροβόλων.

ἀποκαθαρτικός, *—ή*, *—όν*· καθαριστικός, κατάλληλος πρὸς κάθαρσιν: «ἀποκαθαρτικὰ τοῦ στομάχου».

ἀποκαθηλῶ *(—όω)*· ἀποσπῶ τὸ καθηλωμένον, ξεκαρφώνω, ἀπαλλάσσω τῶν ἥλων, τῶν δεσμῶν.

ἀποκαθήλωσις (ἡ)· ἡ ἀπόσπασις καθηλωμένου τινός, ξεκάρφωμα.

— [ΘΡΗΣΚ.] *Ἀποκαθήλωσις τοῦ Σωτῆρος* λέγεται ἡ καταβίβασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ ὑπὸ τοῦ εὐσχήμονος βουλευτοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, μετὰ τοῦ Νικοδήμου πρὸς τέλεσιν τῶν τῆς ταφῆς (*Ματθ.* 27, 57—*Μάρ.* 15, 42 κ. ἑ. — *Λουκ.* 23, 50 κ. ἑ —*Ἰω.* 19, 38 κ. ἑ.). Ἡ μνήμη τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, μετὰ τὰς μεγάλας ὥρας, ὅτε μεταξὺ ἄλλων ψάλλεται τὸ τροπάριον: «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, σινδόνι καθαρᾷ εἱλίσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο»· ἐπίσης καὶ τὸ ἰδιόμελον: «Σὲ τὸν ἀνατελλόμενον τὸ φῶς, ὥσπερ ἱμάτιον, καθελὼν Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ξύλου σὺν Νικοδήμῳ...». Δ. Σ. Μ.

Ἡ *Ἁγία Ἀποκαθήλωσις* εἶναι τὸ πρῶτον προσκύνημα, τὸ ὁποῖον συναντᾷ τις εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Παναγίου Τάφου. Εἶναι ὁ τόπος, ἔνθα τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καταβιβασθὲν ἐκ τοῦ σταυροῦ ἐξηπλώθη καὶ ηὐτρεπίσθη δι' ἀρωμάτων πρὸς ταφὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τοῦ Νικοδήμου καὶ τῆς λοιπῆς συνοδείας. Ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου ἁπλοῦται μαρμαρίνη πλὰξ προφυρολεύκου χρώματος διαστάσεων 2,70×1,30 καὶ ἐξέχουσα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος 0,30. μ. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ πλαισίου τοῦ πέριξ τῆς μαρμαρίνης πλακὸς εἶναι ἐγκεχαρα-

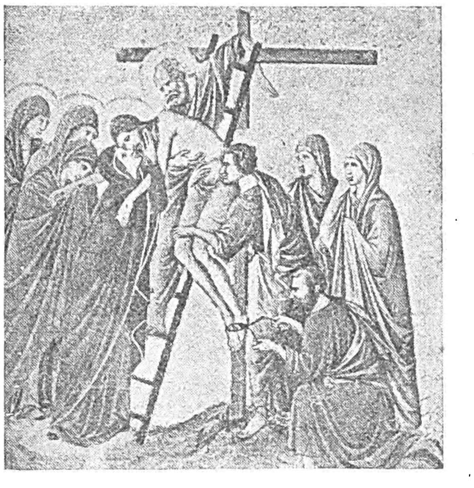

Duccio: *Ἡ ἀποκαθήλωσις.*

[Τμῆμα ἐκ τοῦ πίνακος «Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ». —Σιένη, Μουσεῖον Νταμόπερα.

γμένον Ἑλληνιστὶ ἐν γράμμασι κεφαλαίοις: «Ὁ Εὐσχήμων Ἰωσὴφ..... κηδεύσας ἀπέθετο». Ὑπὸ τὴν μαρμαρίνην πλάκα εὑρίσκεται βράχος, οὗ μέρος ἀποκοπὲν ἐστάλη εἰς Ἔφεσον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κων)λιν. Τοῦτο λαβὼν ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ περιήγαγεν ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ κατόπιν διεφυλάχθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος παρὰ τὸν τάφον αὐτοῦ. Ἡ σημερινὴ πλὰξ ἐτέθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῷ 1810, ἐπειδὴ ἡ προϋπάρχουσα κατεστράφη ὑπὸ τῆς κατὰ τὸ 1808 πυρκαϊᾶς.

Πρὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἡ ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἐτιμᾶτο ὑπὸ ἰδιαιτέρας ἐκκλησίας ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας ὑψουμένης ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὅταν κατεσκεύασαν τὸν χορὸν τοῦ Παναγίου Τάφου ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ σημερινὸν Καθολικόν. Τῷ 1505 οἱ Λατῖνοι ἀπεπειράθησαν νὰ τοποθετήσωσιν ἐκεῖ μαύρην μαρμαρίνην πλάκα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος οἱ Γεωργιανοὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς Λατίνους ἐκ τοῦ Προσκυνήματος τούτου, καὶ τότε εἰργάσθησαν νὰ ἐξαγοράσωσιν αὐτὸ διὰ πεντήκοντα χιλιάδων σκούδων. Τὸ Προσκύνημα τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἄλλοτε ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τοῦτο πιστοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἐπισήμων Κυβερνητικῶν ἐγγράφων. Σήμερον μετέχουσι τούτου καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· ἐπειδὴ τούτου ἐκ τῶν ἄνωθεν ἐξηρτημένων ὀκτὼ ὁμοιομόρφων κανδηλῶν αἱ τέσσαρες ἀνήκουσι τοῖς Ἕλλησιν, αἱ δύο τοῖς Ἀρμενίοις, μία τοῖς Λατίνοις καὶ μία τοῖς Κόπταις. Ἡ Ἐθνότης ἑκάστης κανδήλας ἀναγνωρίζεται διὰ χαλκίνου ἐλάσματος ἀπηωρημένου ἐκ τοῦ κατωτάτου ἄκρου αὐτῆς, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται τὸ ἀρχικὸν γράμμα ἑκάστης τῶν τεσσάρων ἐθνοτήτων.

Ἑκατέρωθεν τοῦ τόπου τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἵστανται δώδεκα μανουάλια ἀνὰ ἕξ. Ἑκάστη τῶν τριῶν ἐθνοτήτων ἔχει ἀνὰ δύο ζεύγη, ὧν τὸ ἓν κολοσσιαίου μεγέθους καὶ τὸ ἕτερον ζεῦγος μικρόν. Τὰ ἐν τῷ μέσῳ ὀρειχάλκινα, ἅτινα εἶναι καὶ ὑψηλότερα τῶν μανουαλίων τῶν Λατίνων καὶ Ἀρμενίων, κατεσκευάσθησαν ἐν Ἀθήναις. Τὰ μανουάλια ταῦτα πρὸς τὸ ἄνω μέρος ἔχουσι τετράγωνον σχῆμα ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκονται αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί: «Ὁ Κηροστάτης οὗτος κατεσκευάσθη ἐν Ἀθήναις διὰ τὸ ἱερὸν Προσκύνημα τῆς ἁγίας Ἀποκαθηλώσεως ἐν τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ Πανιέρῳ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως τῷ ͵αωϙδ' ἔτει». Ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ὑπάρχει τὸ ἔμβλημα τοῦ Παναγίου Τάφου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Σῆμα τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου» καὶ ἐπὶ τῆς τρίτης «ἐπὶ Γερασίμου τοῦ α' Πατριάρχου τῆς ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ Σκευοφύλακος Ἀρχιμανδρίτου Σεραφεὶμ καὶ παρασκευοφύλακος ἀρχιμανδρίτου Εὐθυμίου». Αἱ λαμπάδες τῶν κηροστατῶν τούτων εἶναι πολὺ μεγάλαι καὶ ἑκάστη ζυγίζει πεντήκοντα ὀκάδας. Αἱ μὲν κανδῆλαι καίουσιν ἀκοιμήτως, αἱ δὲ λαμπάδες καὶ τῶν τριῶν Ἐθνοτήτων ἀνάπτονται ὑποχρεωτικῶς εἰς πᾶσαν μεγάλην τελετὴν οἱασδήποτε ἐθνότητος. Ὁσάκις εἰσέρχεται ὁ Πατριάρχης ἢ ὁ Ἀρχιερεὺς ἐν τῷ Ναῷ ἐξαπλοῦται πρὸ τῆς ἁγίας Ἀποκαθηλώσεως τάπης, ἐφ' οὗ κλίνων τὸ γόνυ ἀσπάζεται τὸν ἅγιον λίθον τῆς Ἀποκαθηλώσεως. Οἱ Λατῖνοι θέτουσιν ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ προσκεφάλαιον † Ἰορδάνου ΤΙΜΟΘΕΟΣ.

— [ΤΕΧΝ.] Εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη, κατέχει πολὺ σπανίαν, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐξαιρετικὴν θέσιν ἡ *Ἀποκαθήλωσις*. Εἰς τὴν ὀνομασίαν ταύτην, «*Ἀποκαθήλωσις*», τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τὴν παράστασιν οἱ Βυζαντινοὶ μελῳδοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ζωγράφοι, ἡ προσοχὴ εἱλκύσθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἥλων ἀπὸ τὸν σταυρόν, ἀλλ' ἡ ὅλη σκηνὴ εἶναι ἡ καταβίβασις τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν σταυρόν, καὶ οὕτως ὀνομάζεται συνήθως εἰς τὰς ξένας γλώσσας (ὡς la Descente de la croix). Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας καὶ ὁ Νικόδημος, ἔρχονται εἰς τὸν τόπον τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ μὲν Ἰωσήφ, ἀναβαίνων εἰς κλίμακα, λαμβάνει τὸ σῶμα καὶ καταβιβάζει αὐτό, ὁ δὲ Νικόδημος ἀφαιρεῖ τοὺς ἥλους. Ἡ Θεοτόκος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, αἱ Μυροφόροι συμπαρίστανται εἰς τὴν θλιβερὰν σκηνὴν (πρβλ. τὰ Εὐαγγέλια καὶ δὴ *Ἰω.* 19, 39 ἑξ.).

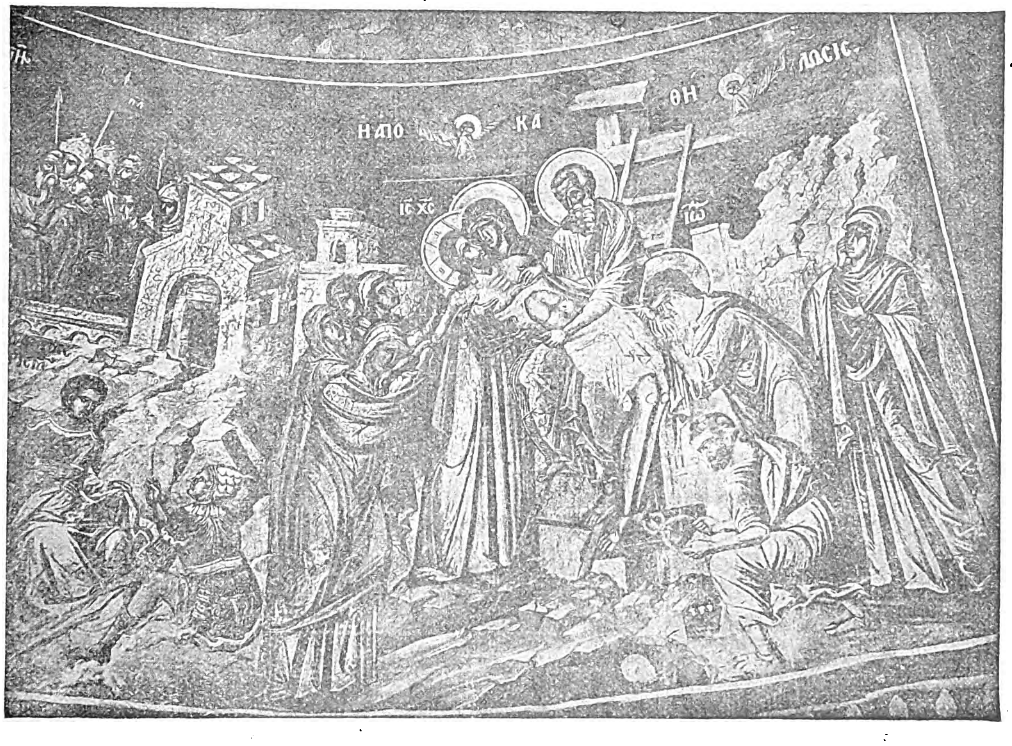

Ἀποκαθήλωσις τοῦ Χριστοῦ.

[Καθολικὸν τῆς ἐν Ἁγ. Ὄρει μονῆς τῆς Λαύρας.]

Αἱ ἀρχαὶ τῆς παραστάσεως.—Ἡ ἀπεικόνισις τῆς Ἀποκαθηλώσεως εἶναι πολὺ σπανία εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην καὶ καθόλου εἰς τὴν Χριστιανικὴν τέχνην. Εἶναι καὶ σπανία καὶ πρωτότυπος ἀληθῶς παράστασις, ἔχει δὲ τὴν τιμὴν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη ὅτι πρώτη αὐτὴ εὗρε καὶ διεμόρφωσε τὰ εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα καὶ ὁλόκληρον κατόπιν τὸ εἰκονογραφικὸν τοῦτο θέμα. Καὶ ἡ μὲν ἀρχικὴ πηγὴ εἶναι, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παραστάσεις τὰς ἀφορώσας τὸν Χριστόν, τὰ Εὐαγγέλια, αἱ λεπτομέρειαι ὅμως τῆς εἰκόνος ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς μελῳδοὺς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα ἔψαλλον: «Σὲ καθελὼν ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ξύλου σὺν Νικοδήμῳ» κ.λ. Κατ' ἄλλα κείμενα ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἡ Θεοτόκος, ἀργότερα δὲ προσετέθησαν τὰ συμπαριστάμενα πρόσωπα.

Τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος εὑρίσκομεν τὴν παράστασιν εἰς μικρογραφίαν Παρισινοῦ χειρογράφου. Εἰς ἄλλο χειρόγραφον, τῆς Λαυρεντιανῆς εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἡ *Ἀποκαθήλωσις* ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τὴν Σταύρωσιν. Παρίσταται καὶ εἰς μικρογραφίας Τετρευαγγέλων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Εἰς ὅλας τὰς μικρογραφίας ταύτας βλέπομεν ὅτι ἀκόμη ἡ ἀπεικόνισις τῆς παραστάσεως δὲν ἔχει κανονισθῆ, οἱ ζωγράφοι κάμνουν ἀκόμη ἀποπείρα καὶ συνδυάζουν τὰ διάφορα στοιχεῖα αὐτῆς.

Αἱ ζωγραφίαι, εἰς τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν διαμόρφωσιν τῆς *Ἀποκαθη-*

Digitized by Google

λώσεως εἶναι αἱ τοιχογραφίαι. Εἰς τὰς μεγάλας ζωγραφίας ἐπὶ τῶν τοίχων ἡ ἀπεικόνισις τῆς Ἀποκαθηλώσεως λαμβάνει τὴν θέσιν της εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἄλλων παραστάσεων τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ταφῆς τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ πρώτη ἀπεικόνισις, τὸ πρωτότυπον ἴσως, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εὑρίσκεται εἰς τοιχογραφίαν τῶν ἐν σπηλαίοις ναῶν τῆς Καππαδοκίας καὶ εἶναι τοῦ Ι' αἰῶνος (τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, 912-959). Εἰς τὴν τοιχογραφίαν ταύτην παρίστανται, συμφώνως μὲ τὰ παλαιότερα κείμενα, μόνον οἱ δύο μαθηταί, ὁ Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας καὶ ὁ Νικόδημος. Εἰς ἄλλην τοιχογραφίαν τῆς Καππαδοκίας ὁ Ἰωσὴφ μένει ὄπισθεν καὶ λαμβάνει προέχουσαν θέσιν ἡ Θεοτόκος. Ἑκατέρωθεν τοῦ Σταυροῦ, εἰς τὸ βάθος, λάμπουν ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη.

Τὸ εἰκονογραφικὸν λοιπὸν θέμα τῆς Ἀποκαθηλώσεως διαμορφώνεται ἀπὸ τὸν Ι'—ΙΓ' αἰῶνα κατὰ κανονικὴν ἐξέλιξιν. Τὸ εὑρίσκομεν εἰς μικρογραφίας, ψηφιδωτά, τοιχογραφίας, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν μικρογλυπτικήν, διότι σώζονται πινακίδια ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ἔχοντα τὴν παράστασιν, ἓν Βυζαντινὸν τρίπτυχον τοῦ ΙΑ'—ΙΒ' αἰῶνος (βλ. *Diehl*, Manuel d'art byzantin, 1926, σ. 666), ὅπως ἐπίσης καὶ ἐλεφαντοστᾶ τῆς Δύσεως, προφανῶς ἐμπνεόμενα ἀπὸ βυζαντινὰς παραστάσεις.

Ὁ ΙΔ' αἰών.—Εἰς τὴν *Περίβλεπτον* τοῦ Μυστρᾶ, μίαν ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντινοῦ ἐρειπιῶνος, ὁ ἄγνωστος ζωγράφος, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἰς τὴν προσκομιδὴν τὴν *Ἀποκαθήλωσιν* (βλ. παρατιθεμένην εἰκόνα) ἐξετέλεσεν ἓν ἀληθὲς ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ Θεοτόκος ὑψώνεται μεταξὺ τῶν βραχιόνων τοῦ Χριστοῦ καὶ δέχεται τὸ σῶμά του πλησιάζουσα τὸ πρόσωπόν της εἰς τὴν παρειάν του, μία δ' ἐκ τῶν Μυροφόρων φιλεῖ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ. Ὅλος δὲ ὁ ὅμιλος τῶν γυναικῶν ἐκφράζει βαθεῖαν καὶ ἔντονον τὴν συγκίνησιν. Τὴν ὅλην ζωγραφίαν τοῦ ἀγνώστου Βυζαντινοῦ ζωγράφου διαπνέει ἀληθινὸν αἴσθημα πόνου καὶ πραγματικὴ πνοὴ τέχνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον σχεδὸν χρόνον ἀπεικονίζετο καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ παράστασις. Ὁ Σιενναῖος ζωγράφος Duccio ἐζωγράφησεν *Ἀποκαθήλωσιν* ὁμοιοτάτην μὲ τὴν τοιχογραφίαν τῆς Περιβλέπτου εἰς τὸν Μυστρᾶν (βλ. εἰκόνα ἐν σελ. 145). Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν διαφορὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἔργων τέχνης. Βεβαίως ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ αὐτῶν, ἀλλὰ θὰ ἦτο τολμηρὸς ὁ τεχνοκρίτης, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ εὕρῃ τὸ πρωτότυπον. Καὶ εἰς τὰ δύο ἀριστουργήματα θαυμάζει ὁ θεατὴς τὴν χάριν, τὴν εὐρύτητα συλλήψεως καὶ τὴν εὐκολίαν ἀποδόσεως, τὴν φυσικότητα καὶ πρὸ παντὸς τὸ τρυφερὸν αἴσθημα συγκινήσεως, τὸ ὁποῖον μεταδίδεται ἀπὸ τὰ ἐξαίσια ταῦτα ἔργα τέχνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον τύπον, μὲ διαφόρους παραλλαγάς, ἐξηκολούθησαν νὰ ζωγραφίζουν τὴν ἀποκαθήλωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Giotto καὶ τοῦ Duccio. Καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ τέχνη κατέληξεν οὕτω εἰς τὴν περίφημον Ἀποκαθήλωσιν τοῦ *Ρούμπενς* (1577—1640), ἡ ὁποία σώζεται εἰς τὸ μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Ἀμβέρσης καὶ εἶναι τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου. Ἡ ὅλη σκηνοθεσία ὅμως ἔχει μακρινὰ πρότυπα τὰς ζωγραφίας τοῦ Duccio καὶ τοῦ ἀγνώστου ζωγράφου τῆς Περιβλέπτου.

Ἡ τελικὴ διαμόρφωσις.—Εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἀνατολὴν τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἐξηκολούθησε νὰ ἐξελίσσηται πρὸς ὁριστικὴν διαμόρφωσιν. Εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὰ Μετέωρα εὑρίσκομεν ἀρκετὰς παραλλαγὰς εἰς τὰς λεπτομερείας (βλ. *G. Millet*, Recherches sur l'iconographie de l'Evangile, 1916, σ. 482). Ὁ Μυστρᾶς καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν μᾶς παρουσιάζουν καὶ ἐνταῦθα παραλλαγὰς ἑνὸς τύπου, ἀλλ' ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς δύο διακεκριμένας σχολὰς τέχνης. Κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον ἐπικρατεῖ ὁ Ἀθωνιτικὸς τύπος, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» μᾶς δίδει πλήρη τὴν περιγραφὴν μὲ θαυμαστὴν ἀφέλειαν καὶ ἀπέριττον φράσιν :

«Βουνὰ καὶ ὁ σταυρὸς μπηγμένος, καὶ σκάλα ἀκουμπισμένη εἰς τὸν σταυρόν, καὶ ὁ Ἰωσὴφ πατῶν ἐπάνω τῆς σκάλας· ἔχων ἀγκαλιασμένον ἀπὸ τὴν μέσην τὸν Χριστόν, κατεβάζει αὐτόν, καὶ ἡ Παναγία κάτωθεν ἱσταμένη δέχεται αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας της καὶ φιλεῖ αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον· καὶ ὄπισθεν τῆς Θεοτόκου αἱ Μυροφόροι καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία κρατοῦσα τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ φιλεῖ αὐτήν· καὶ ὄπισθεν τοῦ Ἰωσὴφ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης ἱστάμενος φιλεῖ τὴν δεξιάν του· καὶ ὁ Νικόδημος ὀλίγον γονατιστὸς ἐβγάζει μὲ τανάλια τοὺς ἥλους ἀπὸ τοὺς πόδας του· καὶ καλάθι πλησίον αὐτοῦ· καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ σταυροῦ ἡ κάρα τοῦ Ἀδάμ, ὡς καὶ εἰς τὴν Σταύρωσιν» (Ἑρμηνεία, 1909, σ. 108 ἑξ.).

Ἡ «Ἄκρα ταπείνωσις».—Ἀπὸ τὴν παράστασιν τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἔμεινεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν καὶ τὴν Χριστιανικὴν καθόλου τέχνην ἡ θεία μορφὴ τοῦ Σωτῆρος καὶ ὅλως ἀποκεχωρισμένη: ὁ Χριστὸς νεκρός, ἔχων ἐσταυρωμένους τοὺς βραχίονας, ὡς νὰ ἔκειτο εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ὄρθιος καὶ ἀκουμβῶν εἰς τὸν σταυρόν. Δὲν εἶναι ἐμφανὴς παρὰ μόνον ἡ προτομή του, τὸ *στηθεῖον*. Ὁ θάνατος συμβαδίζει μὲ τὸ πάθος εἰς τὴν παράδοξον ταύτην παράστασιν, ἡ ὁποία ὁμοιάζει μὲ ἀληθὲς ὄνειρον, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶναι νεκρὸς καὶ ὅμως ὄρθιος. Εἶναι αὕτη συνηθεστάτη παράστασις εἰς τὴν μεταγενεστέραν Βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεταγενεστέρας Βυζαντινὰς ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας τὴν βλέπομεν εἰς τὴν μικρὰν κόγχην τῆς προθέσεως μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Ἡ Ἄκρα ταπείνωσις». Πλεῖσται δὲ εἶναι καὶ αἱ φορηταὶ εἰκόνες, εἰς τὰς ὁποίας εἰκονίζεται. Εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν σώζονται κάλλιστα δείγματα.

Εἰς τὰς Βυζαντινὰς ὅμως εἰκόνας ἔχομεν συχνὰ ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως. Διότι ἡ παράστασις αὕτη ἔγινε συχνοτάτη εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἔσχεν εὐρυτάτην διάδοσιν (τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰς τὴν Γαλλίαν κλπ.). Ὅλαι αἱ τοιαύτης φύσεως παραστάσεις, «le Christ de pitié», ὡς καὶ αἱ περίφημοι Ἰταλικαὶ «Pietà» τῶν ΙΒ'—ΙΔ' αἰῶνος, αἱ εἰκόνες, εἰς τὰς ὁποίας ἡ Θεοτόκος, μόνη ἢ μετ' ἄλλων, θρηνεῖ τὸν Χριστὸν *(ὁ Θρῆνος)*, ὅλαι προέρχονται ἀναμφισβητήτως ἀπὸ Βυζαντινὰ πρότυπα. Ὁ διάσημος Γάλλος τεχνοκρίτης Mâle εὑρίσκει τὸ πρωτότυπον εἰς παλαιὰν Βυζαντινὴν εἰκόνα, ἡ ὁποία ἦτο εἰς τὴν Ρώμην, ὁ ἐπιφανὴς Ρῶσος Βυζαντινολόγος Κοντακὼφ εἰς παλαιὰν εἰκόνα, ἡ ὁποία σώζεται εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (πρβ. *Millet*, ἔνθα ἀνωτ. σ. 484 ἑξ.). Τὸ σημαντικώτατον εἶναι ὅτι πρώτη ἡ Βυζαντινὴ εἰκονογραφία καὶ μάλιστα μὲ ζηλευτὴν τελειότητα ἐδημιούργησεν εἰς τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς *Ταφῆς* τὸ βαθὺ αἴσθημα τοῦ πόνου καὶ ἰδίως τοῦ πόνου τῆς Θεοτόκου. Ἀπέναντι τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ μὲ βαθυτάτην κατάνυξιν ἐκδηλώνονται τὰ Πάθη τῆς Μητρὸς τοῦ Θεοῦ.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—**ἀποκαθήλωσις** *[Στρ. Τακτ.]*. Ἐν τῇ Τακτικῇ ὁ ὅρος ἀποκαθήλωσις εἶναι συνώνυμος καθ' ὅλα πρὸς τὸν ἀπαγκίστρωσις (βλ. λ.). Ν. Θ. Κ.

ἀποκαθίδι (τό)· ἰδιωματ., τὸ κατακάθι, ἡ ὑποστάθμη : «τ' ἀποκαθίδια τοῦ καφέ».

ἀποκαθιστῶ *(—άω)* καὶ ***ἀποκαθιστάνω*** (ἀρχ. *ἀποκαθίστημι*)· καθιστῶ, καθιδρύω τι εἰς τὴν προτέραν θέσιν του, ἐπανορθῶ: «ἀποκατέστησε τὸ πάτριον πολίτευμα», «ἡ κυβέρνησις τὸν ἀποκατέστησεν εἰς τὴν θέσιν του»· «ἡ ἀστυνομία ἀποκατέστησε τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν» καὶ «ἀποκατεστάθη ἡ διασαλευθεῖσα τάξις»· || ἐπὶ τέκνων, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ θυγατέρων, νυμφεύω, ἐξασφαλίζω διὰ γάμου: «ἀποκατέστησε τὰ παιδιά του», «εἶδε τὰ παιδιά του ἀποκατεστημένα πρὶν πεθάνῃ»· || τὸ μέσ. *ἀποκαθίσταμαι* καὶ *ἀποκαθιστῶμαι*· ἐπανιδρύομαι, ἐπανέρχομαι εἰς τὴν προτέραν μου θέσιν, κατάστασιν: «ἀποκατεστάθη ἡ ὑγεία του, — ἡ τιμή του, — ἡ πίστις του»· || ἐγκαθίσταμαι, διαμένω ὁριστικῶς: «ἀποκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας». Β. Φ.

ἀποκαινουργῆς· ἐπίρ. ἐκ νέου, ἐξ ἀρχῆς: «θὰ φειάσωμε τὸ σπίτι ἀπὸ καινουργῆς», ἐκ θεμελίων, ἢ σχεδὸν ἐκ θεμελίων.

ἀποκαίω· καίω, ἀφανίζω διὰ τῆς καύσεως, κατακαίω· || μεταφ. μαραίνω, ψύχω: «ἀπέκαυσε τοὺς βλαστοὺς ὁ χειμών».

ἀποκαλύβομαι· ἰδιωματ., ἀπισχναίνομαι, οἱονεὶ ἀποβάλλω στρώματα τοῦ σώματός μου: «ἀποκαλύφτη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ διάρροια».

ἀποκαλυπτήρια (τά)· ἑορτὴ ἐπὶ τῇ ἀποκαλύψει ἀνδριάντος, μνημείου κττ. «τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Διάκου»· πβλ. ἀρχ. *σωτήρια, ἀποβατήρια* κττ.

ἀποκαλυπτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἀποκάλυψιν: «ἀποκαλυπτικὰ μέσα». —Ἐπίρρ. *ἀποκαλυπτικῶς*.

— **ἀποκαλυπτικὴ** *φιλολογία*. Οὕτω καλεῖται ὁ κύκλος ἐκεῖνος τῶν ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν γεγραμμένων βιβλίων, τὰ ὁποῖα σκοπὸν ἔχουσι νὰ ἀποκαλύψουν τὰ ἄλλως κεκρυμμένα μυστήρια τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς δύο τελευταίους πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας καὶ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους. Τὰ σπουδαιότατα τῶν βιβλίων τούτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἁπλῶς μεμονωμένα ἔργα, ἀλλὰ συνεχὴς καὶ πολυσχιδὴς φιλολογία, ἀποτελοῦσα ἑνιαῖον ὅλον, εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ», αἱ «Διαθῆκαι τῶν δώδεκα Πατριαρχῶν», ἡ «Ἀνάληψις Μωυσέως», τὸ τρίτον βιβλίον τῶν «Σιβυλλῶν» *(σιβυλλιακῶν χρησμῶν)*, τὰ βιβλία Ἔσδρα, ἡ «ἀποκάλυψις τοῦ Βαρούχ», τοῦ «Ἀβραάμ», τοῦ «Σωφονίου» κ. ἄ. Πολλὰ τῶν βιβλίων τούτων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐν μεταφράσεσι, καὶ δὴ ἐν κοπτικῇ, συριακῇ, σλαυϊκῇ γλώσσῃ· εἰς αὐτὰ δὲ συγκαταλέγεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου «Δανιήλ», τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφὴ καταβιβάζεται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Μακκαβαίων. Ἐκ τῶν χριστιανικῶν ἀποκαλύψεων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν «Ἀνάληψιν Ἡσαΐου», τὰς «χριστιανικὰς σιβύλλας», τὸ πέμπτον καὶ ἕκτον βιβλίον «Ἔσδρα», τὴν «Ἀποκάλυψιν Πέτρου», τὸν «Ποιμένα τοῦ Ἑρμᾶ».

Ἀποκαθήλωσις: *Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Περιβλέπτου ἐν Μυστρᾷ* [ΙΔ' αἰών].

Digitized by Google

Α) Ἰουδαϊκαὶ ἀποκαλύψεις: Τὰς ἀποκαλύψεις ταύτας δὲν πρέπει νὰ κατατάσσωμεν ἁπλῶς καὶ ἄνευ περιορισμῶν εἰς τὸν κύκλον τῶν προϊόντων τῆς δημώδους εὐσεβείας. Διότι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐθνικὰ ὄνειρα τῶν Ἰουδαίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος κοινά, περιέχουν τὰ βιβλία ταῦτα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐν μέρει μόνον ἦσαν κοινὰ εἰς τὸν λαόν. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὅμως καὶ ἀντίθετα οὔτε εἰς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ οὔτε εἰς τὰς παραδόσεις τῶν φαρισαίων. Ὑπάρχουσιν ἀποκαλυπτικὰ βιβλία ἀντιπροσωπεύοντα ἰδέας φαρισαϊκάς, ὅπως καὶ ἄλλα περιέχοντα ἀντιλήψεις λίαν διαδεδομένας παρὰ τῷ ἰουδαϊκῷ λαῷ. Ἡ γνώμη ὅτι εἶναι προϊόντα αἱρετικῶν κύκλων ἀντιθέτων εἰς τὸν πιστὸν τῷ νόμῳ ἰουδαϊσμὸν δέον νὰ ἀπορριφθῇ ὡς οὐδαμοῦ στηριζομένη.

Τὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα διακρίνουν τὴν φιλολογίαν ταύτην ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι: α') *εἰδολογικά,* καὶ β') *πραγματικά.* Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀπόψεως τῆς μορφῆς αἱ ἀποκαλύψεις αὗται ἐμφανίζουν ἐναλλαγὴν ἀποκαλύψεως καὶ συγκαλύψεως, φανερώσεως καὶ ἀποσιωπήσεως, ἀλληγορίαν, προφητείαν ὑπὸ μορφὴν ὁραμάτων καὶ ψευδωνυμίαν. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀπόψεως τῆς ὕλης, τοῦ περιεχομένου, εὑρίσκομεν πολὺ τὸ φανταστικὸν καὶ ξενότροπον, νοσηρὰν θρησκευτικότητα, τὴν βαθεῖαν προσδοκίαν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου, διαρχίαν ἐν τῇ κοσμοθεωρίᾳ, τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, τὴν ζωηρὰν περὶ ἐγγιζούσης ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου ἐλπίδα κ. ἄ.

α') Τὸ ἀπ' αἰώνων κεκρυμμένον μυστήριον τοῦ Θεοῦ ἀναλαμβάνουν νὰ ἀποκαλύψωσιν οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων τούτων· οὔτε ὅμως εἰς πάντας οὔτε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβῇ κοινὸν μυστικόν. Δεικνύουσι τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν ἐν πολλοῖς ἀλληγορικῶς ἢ ἁπλοῦντες ἐπ' αὐτῶν διαφανῆ πέπλον, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου μόνον ὁ πνεύματος ἐμφορούμενος δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ πράγματα σαφῶς. Ἰδέαν τούτου εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματίσῃ τις ἂν ἀναγνώσῃ τὴν «Ἀποκάλυψιν» τοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Κ. Δ. ἢ τὸ «βιβλίον τοῦ Δανιὴλ». Ἐκεῖ οὐδέποτε ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Νέρωνος, ἐνταῦθα δὲν μνημονεύεται Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανής. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται εἰς δύο λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶναι πολιτικῆς, ὁ δὲ θρησκευτικῆς φύσεως. Ἡ ἐναλλαγὴ ἢ μᾶλλον ἡ συμπλοκὴ αὕτη ἀποκαλύψεως καὶ συγκαλύψεως νοεῖται ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι σαφεστέρα γλῶσσα ἐνέκλειε κινδύνους διὰ τὸν γράφοντα, ὅστις ἔζη ἐν χρόνοις ἀνησύχοις καὶ κατεπολέμει ἰσχυροὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ του ἢ τῆς πίστεώς του. Ἔπειτα οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀποκαλυπτικῶν βιβλίων κατέχονται ὑπὸ τῆς συναισθήσεως ὅτι τὰ θεῖα μυστήρια δὲν εἶναι ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτῶν δυνατὸν νὰ νοηθῶσι πλήρως ὑπὸ θνητῶν ἀνθρώπων.

Πρὸς τὸ γνώρισμα τοῦτο στενὴν ἔχουσι σχέσιν τὰ δύο ἄλλα, τὸ *ὅραμα* καὶ ἡ *ψευδωνυμία.* Ἡ ἐν ὁράμασι προφητεία, συνδεδεμένη πρὸς ἀστρονομικὰς παραστάσεις λίαν παραδόξους διὰ τὸν νεώτερον πολιτισμόν, ἀναφέρεται φυσικὰ εἰς τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀποκαλυφθῇ. Τὸ παρελθὸν χρησιμοποιεῖται ὄχι ἐξ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλ' ἵνα παράσχῃ τὰς κυρίας γραμμάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ κινηθῇ ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος. Διὰ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην γίνεται χρῆσις, ὡς εἴπομεν, τοῦ ὁράματος· τοῦτο εἶναι φυσικὸν ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ θείας ἀποκαλύψεως πραγμάτων μὴ ὑπαρχόντων ἔτι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ θείων καὶ οὐρανίων πραγμάτων, χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ εἰκών· διότι τὸ θεῖον καὶ ὑπερφυσικὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ πλήρως καὶ συμμέτρως διὰ τῆς ἀνθρωπινης γλώσσης. Ἄλλως τε ἡ εἰκὼν ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἀποκαλύπτῃ καὶ συγχρόνως νὰ συγκαλύπτῃ καὶ νὰ παρασιωπᾷ.

Ἡ ψευδωνυμία, τέλος, περιβάλλει διὰ τοῦ αὐτοῦ πέπλου τῆς σκοτεινότητος καὶ τὸν συγγραφέα· εἰς τὴν συγκεκαλυμμένην ἀποκάλυψιν ἁρμόζει νὰ συγκαλύπτῃ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀποκαλύπτοντος. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἐν τούτοις ὁ πέπλος πολὺ λεπτὸς καὶ διαφανής. Διότι δὲν χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους μεταθέτει τὸ ἔργον του. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα αἴτια ὀφείλεται ἡ ψευδωνυμία αὕτη· ἦτο ἐν πρώτοις ἐπικίνδυνον ν' ἀποκαλύψῃ τις ἑαυτὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῶν μεγάλων ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ ἦτο προσῆκον δεύτερον νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸ μέλλον ὁ Θεὸς διὰ μεγάλων καὶ ὀνομαστῶν προσώπων εἴτε τῶν παναρχαίων χρόνων (Ἐνώχ, Μωϋσῆς), εἴτε σημαντικῶν ἱστορικῶν περιόδων (Ἔσδρας, Βαρούχ). Ἄλλως τε ἦτο ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστὸν ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἢ ὡμίλησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ μετηνέχθησαν ζῶντες εἰς τὸν οὐρανόν. Τί φυσικώτερον ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποδίδωνται εἰς αὐτοὺς αἱ ἀποκαλύψεις αὗται; Ὁ ἐπιχειρῶν νὰ μετρήσῃ τὸ πρᾶγμα πρὸς τὰς σημερινὰς ἡμῶν ἀντιλήψεις θὰ ἐχαρακτήριζεν αὐτὸ ὡς ἀπάτην· ἀλλὰ δὲν θὰ ἐσκέπτετο ἱστορικῶς καὶ θὰ ἠδίκει κατὰ συνέπειαν τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἀποκαλύψεων ἐκείνων.

β') Εἰς τὸν ἐξετάζοντα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὕλης τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματείαν ἐμποιεῖ ἰσχυροτάτην ἐντύπωσιν τὸ φανταστικὸν καὶ ξενότροπον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Τοιοῦτο εἶναι αἱ περὶ ἀγγέλων παραστάσεις. τὰ περὶ διαφόρων οὐρανῶν, τὰ περὶ ᾄδου κ.τ.τ. Ὁ θέλων νὰ λύσῃ τὸ μυστήριον δέον νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας τὰ γεγονότα ὑπαινίσσονται τὰ βιβλία ταῦτα, καὶ νὰ συσχετίζῃ τὰς παραστάσεις ταύτας πρὸς τὰς ἀρχαίας καθόλου θρησκείας. Κατὰ τὸ πλεῖστον πρόκειται περὶ ἀρχαιοτάτων μύθων καὶ ἱερῶν θρύλων, εἰλημμένων ἐκ διαφόρων ἀρχαίων θρησκειῶν, τῶν ὁποίων δὲν ἔχει πλέον συνείδησιν ὁ συγγραφεὺς ὡς τοιούτων.

Ἐντύπωσιν ὡσαύτως ἐμποιεῖ ἡ νοσηρὰ θρησκευτικότης, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουν τὰ βιβλία ταῦτα. Πηγὴ καὶ κέντρον τῆς θρησκευτικότητος ταύτης εἶναι ἡ πίστις ὅτι προσεγγίζει τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ἡ πίστις αὕτη προκαλεῖ τεραστίαν ἐνίσχυσιν τῆς θρησκευτικῆς φλογός· ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀποξενοῦται παντελῶς ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τρέπεται μεθ' ὅλης αὐτῆς τῆς δυνάμεως πρὸς τὸν θεόν, τὸν ὁποῖον ποθεῖ ὡς τὸν λυτρωτὴν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ τούτου καὶ ἀθλίου κόσμου. Ἡ νοσταλγία πρὸς τὸν καινὸν τοῦτον κόσμον. τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον, εἶναι τόσον ἰσχυρά, ὥστε καταντᾷ αὐτὸ τοῦτο ἀντιθρησκευτική· διότι ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἀπόπειραν ὑπολογισμοῦ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν θὰ ἐπέλθῃ τὸ τέλος τοῦ παρόντος κόσμου. Ἐλλείπει ἡ ἤρεμος πεποίθησις ἐπὶ τὸν θεόν, ἡ ὁποία ἀφήνει τὰ πράγματα εἰς τὴν βούλησιν καὶ τὴν πανσοφίαν τοῦ θεοῦ. Κατὰ τὸν Ἐνὼχ ἡ διάρκεια τοῦ κόσμου ὑπολογίζεται εἰς 10,000 ἔτη, κατὰ δὲ τὴν «Ἀνάληψιν» τοῦ Μωυσέως εἰς 5,000. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ κέκτηνται τόσον πολλὴν σημασίαν διὰ τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἀποκαλύψεων, ὥστε νὰ παρίστανται ὑπὸ ἀριθμητικὰς ἀξίας ὅσα ἐκ τῶν ἀποκαλυπτομένων ἔχουσι δι' αὐτοὺς ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα.

Ὁ προσδοκώμενος οὗτος κόσμος προσλαμβάνει χαρακτῆρα ὑπερφυσικὸν καὶ ἐξικνεῖται εἰς παντελῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν παρόντα. Ὁ αἰὼν οὗτος καὶ ὁ αἰὼν ὁ ἐρχόμενος ἀποτελοῦν δύο κόσμους ἐντελῶς διαφόρους πρὸς ἀλλήλους καὶ τελοῦντας εἰς πλήρη ἀντίθεσιν.

Ὁ παρὼν κόσμος εἶναι πονηρός, τελεῖ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν δαιμόνων ἐν γένει, εἶναι προωρισμένος εἰς ἀπώλειαν· τοὐναντίον ὁ προσδοκώμενος κόσμος εἶναι ἀγαθός, θεῖος, αἰώνιος. Τὸ γνώρισμα τοῦτο τῆς διαρχίας εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτατον ἐξ ὅλων διὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματείαν καὶ διακρίνει κατ' ἐξοχὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων βιβλίων τῶν Ἰουδαίων. Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εἶναι διὰ τοὺς παλαιοτέρους ἐπίγειος βασιλεία ἐν τῇ ἱερᾷ γῇ τῆς Παλαιστίνης· νῦν ἀποβαίνει ὑπέργειος ὑπερφυσική, οὐρανία. Ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος καθίσταται τοιουτοτρόπως οὐρανία· τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτως πολὺ σπουδαῖον. Ἀλλὰ ἀπείρως σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα συνέπεια, ὅτι δηλ. ἡ θρησκεία παύει νὰ φέρῃ ἐθνικὸν χαρακτῆρα, παύει νὰ εἶναι συνδεδεμένη πρὸς τὰ στενὰ ὅρια τῆς ἐθνικότητος. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ περὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἀλλὰ περὶ τῶν τυχῶν ὁλοκλήρου τῆς γῆς, ὁλοκλήρου τοῦ σύμπαντος. Ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον, ἡ θρησκεία καθίσταται ἀτομική, γεννᾶται ὁ θρησκευτικὸς ἀτομισμός, ὁ ὁποῖος διακρίνει τὰς ἀνωτέρας καὶ μεγαλυτέρας θρησκείας. Πρὸς τὴν διαρχίαν ἐκείνην ἐν τῇ κοσμοθεωρίᾳ συνδέεται στενῶς ἡ πίστις εἰς σκοτεινὸς δυνάμεις, εἰς δαίμονας τελοῦντας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σατανᾶ. Ἡ πίστις αὕτη εἰς πονηρὰ πνεύματα δὲν εἶναι νέον τι ἐντελῶς διὰ τὴν ἰουδαϊκὴν συνείδησιν· ἀλλὰ τώρα ἐμφανίζεται λίαν ἰσχυρὰ καὶ συνδεδεμένη μετὰ τῆς παραστάσεως περὶ ὠργανωμένου κράτους τοῦ διαβόλου, ὅστις δὲν εἶναι πλέον ἄγγελος κατήγορος παρὰ τὸν θρόνον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης καὶ κυρίαρχος τοῦ κόσμου τούτου, ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. Ὁ τοιοῦτος κόσμος, ἐν τῷ ὁποίῳ κυριαρχεῖ ὁ σατανᾶς, ἦτο φυσικὸν ὅτι ἐνομίζετο προσωρινὸς καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀφανισθῇ. Ὅσῳ ὅμως πλησιέστερον ἀποβαίνει τὸ τέλος του, τόσῳ ἐντατικωτέρα γίνηται καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ διαβόλου. Πρὸς τοῦτο ἐξερχόμενος οὗτος τῆς ἀφανείας του ἐμφανίζεται ὡς *Ἀντίχριστος* ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου. Τότε πλέον εἶναι ἐγγὺς τὸ τέλος, ὅπερ ἐξαγγέλλει ὁ θεὸς διὰ διαφόρων σημείων ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ πολέμων καὶ διχοστασιῶν, διὰ τῆς ἐπιδρομῆς μυστηριωδῶν λαῶν κ.τ.τ. Ταῦτα πάντα εἶναι αἱ «ὠδῖνες τοῦ Μεσσίου», αἵτινες προηγοῦνται τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς κρίσεως.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν εἶναι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν παλαιὸν Ἰσραὴλ ἐντελῶς καινοφανής. Ἡ σημασία αὐτῆς συνίσταται κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι δι' αὐτῆς ἐξαίρεται τὸ ἄτομον, ὅτι τὴν τύχην ἑκάστου κρίνει ἡ ἰδία αὐτοῦ διαγωγὴ καὶ ὅτι ἑπομένως περιορίζεται ἡ σπουδαιότης, ἡ ὁποία ἀπεδίδετο τέως εἰς τὴν ἐθνικὴν καταγωγήν. Ἡ ἀνάστασις, ὡς καὶ ἡ κρίσις, ἀφορᾷ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔχει σχέσιν οὐχὶ πρὸς τὸ ἔθνος, ἀλλὰ πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν κατοίκων τῆς γῆς. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ ἀνάστασις αὕτη ἀναφέρεται κατ' ἀρχὰς εἰς ὀλίγους, εἰς τοὺς μάρτυρας ἢ τοὺς δικαίους. Τὸ πρῶτον ἐν τῷ «βιβλίῳ τοῦ Ἐνὼχ» ἀπαντῶμεν τὴν ἰδέαν τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Πλὴν τοῦ θρησκευτικοῦ ἀτομισμοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι ἔνδειξις, συνδέεται ἡ περὶ ἀναστάσεως παράστασις καὶ πρὸς ἄλλο τι φαινόμενον, δηλαδὴ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς παραστάσεως τῆς ἡμέρας τοῦ κυρίου, τῆς μεγάλης ἡμέρας τῆς ἀποκαταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἐπόθει διακαῶς ὁ ἀρχαιότερος ἰουδαϊσμός. Δὲν εἶναι πλέον ἡ ἡμέρα τοῦ θριάμβου τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς ἐπὶ τῆς γῆς κοσμοκρατορίας του, ἀλλ' ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Κατ' αὐτὴν θὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ζήσαντες ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι θὰ κριθοῦν κατὰ τὰ ἔργα των, ἀναγεγραμμένα ἐν βίβλοις τηρουμέναις ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Οὕτω ὁ ἔμμονος καὶ ἐγκόσμιος χαρακτὴρ τῆς παλαιᾶς θρησκείας τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλεται εἰς ὑπερβατικόν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ κρίσις γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ διαθεσις καὶ τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἔχει τόσον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν Ἰησοῦν. Μετὰ τὴν κρίσιν οἱ μὲν δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς λαμβάνουν τὴν αἰώνιον ζωήν, ἡ ὁποία περιγράφεται τῇ βοηθείᾳ παραστάσεων καὶ χρωμάτων ἐπιγείων, ὡς εἶναι φυσικόν. Μετ' αὐτῆς συνδέεται ἡ παράστασις τοῦ παραδείσου καὶ τῆς οὐρανίας Ἱερουσαλήμ. Οἱ δὲ ἄδικοι καὶ ἀσεβεῖς ὑποβάλλονται εἰς τὴν αἰωνίαν καταδίκην ἐν τῷ Ἅδῃ, ὁ ὁποῖος περιγράφεται καὶ αὐτὸς διὰ χρωμάτων εἰλημμένων ἐκ τοῦ παρόντος κόσμου. Τοιουτοτρόπως ὁ ἀρχικῶς ἐπὶ τῆς γῆς πιστευόμενος παράδεισος μετατίθεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἡ δὲ κοιλὰς Ἰωσαφάτ, χρησιμεύουσα πρότερον ὡς τόπος καταδίκης τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσραήλ, γίνεται ὑποχθόνιος ἢ οὐράνιος διαμονὴ τῶν ἀθέων ἐν γένει καὶ ἀσεβῶν. Ἐν τῷ μεταξύ, μέχρι τῆς κρίσεως προαπολαύουσιν οἱ τεθνεῶτες τὴν μακαριότητα ἢ τὴν τιμωρίαν ἐν μέσῃ τινὶ καταστάσει, ἥτις ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν περὶ Σεὼλ παράστασιν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς κρίσεως ταύτης ἀνακαινίζονται καὶ μεταβάλλονται τὰ πάντα, ἐμφανίζεται καινὸς οὐρανὸς καὶ καινὴ γῆ, ὁ δεύτερος καὶ ὑπερφυσικὸς κόσμος τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς εἰκόνος ταύτης φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχαία περὶ *Μεσσίου* παράστασις οὐδεμίαν ἔχει θέσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐλλείπει ἀπό τινων ἀποκαλυπτικῶν βιβλίων, ὡς λ.χ. ἀπὸ τῆς «Ἀναλήψεως Μωυσέως». Ἀντ' αὐτῆς ἐμφανίζεται νέα τις μεσσιακὴ παράστασις, ὅλως διάφορος ἐκείνης. Ὁ υἱὸς τοῦ Δαβίδ, ὁ θεοκρατικὸς βασιλεὺς τῆς Παλαιστίνης, ἀπέβη οὐράνιον, πνευματικὸν ὄν, ὑπάρχον πρὸ τῆς δημιουργίας παρὰ τῷ θεῷ καὶ μέλλον νὰ ἔλθῃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς γῆς ὀχούμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὡς καλεῖται, ἔλαβε παρὰ θεοῦ τὴν κοσμοκρατορίαν, ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶναι αἰωνία καὶ το κράτος του ἄφθαρτον. Τοιουτοτρόπως ἀποτελοῦνται δύο εἰκόνες περὶ Μεσσίου, ἡ μία ἀρχαιοτέρα καὶ φυσική, ἡ ἄλλη νεωτέρα καὶ ὑπερφυσική. Ἐκ τῆς κράσεως δὲ αὐτῶν παράγεται καὶ τρίτη τις εἰκών, ἀόριστος καὶ ἀσαφής, οἵαν βλέπομεν λ.χ. αὐτὴν ἐν τῷ «Βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ». Ἐκ τῆς προσπαθείας πρὸς συμβιβασμὸν τῶν δύο ἐκείνων περὶ Μεσσίου παραστάσεων ἐγεννήθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς διαμέσου βασιλείας τοῦ Μεσσίου, ὅστις μέλλει νὰ βασιλεύσῃ κατὰ τὴν ἰδέαν ταύτην ἐπὶ τῆς γῆς πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς κρίσεως. Ἡ διάρκεια τῆς βασιλείας ταύτης ὁρίζεται διαφόρως ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀποκαλύψεων. Ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτησεν ἡ περὶ χιλιετοῦς βασιλείας παράστασις, ἥτις ὡδήγησεν εἰς τὸν *χιλιασμόν.*

Ἁπλῆ σύγκρισις πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. δεικνύει ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν μυθολογικήν, κοσμολογικὴν καὶ ἄλλην ὕλην, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐξ ἐκείνου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπειράθησαν νὰ σχετίσωσι τὰ ἀποκαλυπτικὰ βιβλία πρὸς τὴν ἰσραηλιτικὴν προφητείαν, ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς κυριαρχεῖ ἡ φανέρωσις τοῦ μέλλοντος. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν· διότι μεταξὺ τῶν ἀποκαλύψεων καὶ τῆς προφητείας ἐκείνης ὑφίστανται βαθεῖαι διαφοραί. Ἐνῷ παρὰ τοῖς προφήταις αἱ ὁράσεις στηρίζονται ἐπὶ πραγματικῶν βιώσεων, ἐπὶ βαθειῶν ψυχικῶν συγκινήσεων, ἦσαν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν ἀποκαλύψεων ἐκείνων τοῦ μεταγενεστέρου ἰουδαϊσμοῦ μορφὴ μόνον κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐξωτερικὸν φιλολογικὸν εἶδος, μίμησις. Ἔπειτα οἱ μὲν προφῆται ἐνδιαφέρονται προφητεύοντες περὶ τοῦ παρόντος, κυρίως, περὶ τῆς συγχρόνου αὐτοῖς καταστάσεως, ἐνῷ οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀποκαλύψεων ἔχουν ἐστραμμένον τὸ βλέμμα πρὸς τὸ μέλλον, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἐνδιαφέρονται.

Τέλος τὸ μέλλον τοῦτο εἶναι ὅλως διάφορον τοῦ μέλλοντος, ὅπερ ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ προφῆται. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὁμιλοῦν περὶ μέλλοντος ἐχον-

Digitized by Google

τος στενὴν καὶ ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ παρόν, ἐνῷ ἐκεῖνοι φαντάζονται μέλλον προσεχῶς ἀντίθετον καὶ ἄκρως διάφορον τοῦ παρόντος. Δὲν εἶναι δυνατὸν λοιπὸν νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ ἀποκαλύψεις ἐκ τῆς ἀρχαίας προφητειας. Ἀλλ' οὔτε ἐκ τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσι· τὰ δεινὰ τῶν μακκαβαϊκῶν χρόνων ἐνίσχυσαν μὲν ἀναντιρρήτως, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ παρήγαγον τὴν διαρχικὴν ἐκείνην κοσμοθεωρίαν, τὴν παράστασιν τοῦ δραματικοῦ μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους ἀγῶνος, τὴν ἰδέαν τῆς κρίσεως καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνδεόμενα μυθολογήματα. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ἐπίδρασιν ξένων θρησκειῶν ἐπὶ τὸν μεταγενέστερον ἰουδαϊσμόν, καὶ δὴ ἀνατολικῶν κυρίως. Ἡ σύγκρισις πρὸς τὰς θρησκείας ταύτας δεικνύει ὅτι ἐν τοῖς ἀποκαλυπτικοῖς βιβλίοις ἔχομεν στοιχεῖα 1) ἐκ τῆς *περσικῆς* θρησκείας. Τοιαῦτα εἶναι ἡ διαρχία καὶ ὁ μεταξὺ ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν πνευμάτων ἀγών, ἡ ἀνάστασις τῆς σαρκός, αἱ περὶ κρίσεως παραστάσεις, τὰ περὶ καθορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου κ. ἄ. 2) ἐκ τῆς *βαβυλωνιακῆς,* οἷον ἡ περὶ ἑπτὰ οὐρανῶν παράστασις, τὰ περὶ παραδείσου, τὰ περὶ ἀγγέλων, ἱερῶν ἀριθμῶν κ. ἄ. 3) ἐκ τῆς *αἰγυπτιακῆς,* ὡς λ. χ. τὸ ἐν οὐρανοῖς τηρούμενον βιβλίον τῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων, πολλὰ ἐκ τῆς κοσμογονίας κ.τ.λ. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται, ὡς καὶ αἱ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς ὑπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, Αἰγυπτίους, Πέρσας καὶ Ἕλληνας διαδοχικῆς ὑποτελείας τῆς Παλαιστίνης. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ παραστάσεις αὗται, ἀναμεμιγμέναι πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς γνησίως ἰουδαϊκάς, ἐμφανίζουσι τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματείαν συγκρητιστικὸν συγκρότημα πρώτης τάξεως.

Τελευτῶντες σημειοῦμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τῶν σπουδαιοτέρων ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων. Τὸ τρίτον βιβλίον τῶν «Σιβυλλῶν» ἐγράφη περὶ τὸ 140 π. Χ. καὶ ἀποτελεῖ εἶδός τι *ἀλεξανδρεωτικῆς ἀποκαλύψεως.* «Αἱ Διαθῆκαι τῶν δώδεκα πατριαρχῶν» περιέχουσι συμβουλὰς τῶν δώδεκα υἱῶν τοῦ Ἰακὼβ πρὸς τὰ τέκνα των· τὸ ἀρχικὸν κείμενον ἐγράφη περὶ τὸ 130 π. Χ. Τὸ κείμενον, ὡς σώζεται σήμερον, περιλαμβάνει πολλὰ χριστιανικὰ παρέμβλητα. Ὁ αἰθιοπικὸς «Ἐνὼχ» συνέστη κατὰ τὰ κύρια αὐτοῦ μέρη μεταξὺ τοῦ 130—100 π. Χ. Ἡ «Ἀνάληψις Μωυσέως» κατάγεται ἐκ τῆς πρώτης χριστιανικῆς δεκαετηρίδος καὶ εἶναι ἀπόσπασμα ἀποκαλύψεως τοῦ Μωυσέως δῆθεν πρὸς τὸν διάδοχόν του Ἰησοῦν περὶ τῶν ἐσχάτων πραγμάτων (τοῦ τέλους τοῦ κόσμου). Ὁ σλαυικὸς «Ἐνὼχ» ἐγράφη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἀποτελεῖ ἐξαίρετον δεῖγμα συγκρητισμοῦ, διότι συνενοῖ εἰς ἓν πλατωνικά, περσικά, αἰγυπτιακὰ καὶ βαβυλωνιακὰ στοιχεῖα. Τὸ τέταρτον βιβλίον «Ἔσδρα» συνέστη μεταξὺ τοῦ 80 καὶ 96 μ. Χ., ἀποτελεῖ τὴν σημαντικωτάτην τῶν ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων καὶ ἐπιδιώκει νὰ παρηγορήσῃ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων, προλέγουσα τὴν προσεχῆ εἴσοδον τοῦ νέου αἰῶνος. Τέλος ἡ «Ἀποκάλυψις τοῦ Βαροὺχ» (συριστὶ) ἐγράφη περὶ τὸ 100 μ. Χ. καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, πρὸς ὃν καὶ τὸ τέταρτον βιβλίον Ἔσδρα.

Β) Χριστιανικαὶ ἀποκαλύψεις: Ἡ πίστις τῶν μαθητῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν ὡς Μεσσίαν ἔδωκεν ἀφορμήν, ὅπως εἰς τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας εἰσέλθουν αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι τῶν ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων περὶ Μεσσίου, τέλους τοῦ κόσμου κ. τ. τ. Τὸ μέλλον, ὅπερ μετὰ πόθου ἐπεθύμουν οἱ Χριστιανοί, ἐποίκιλλον διὰ χρωμάτων, ὅπερ ἐλάμβανον ἐκ τῶν ἀποκαλυπτικῶν βιβλίων τοῦ ἰουδαϊσμοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἦτο διὰ τοὺς Χριστιανοὺς ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν προαγγελθεὶς Μεσσίας, ἐθεώρουν τὴν προφητικὴν καθολου γραμματείαν τῶν Ἰουδαίων ὡς τὴν κρατίστην ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μεταξὺ τῶν βιβλίων τούτων συγκατελέγοντο καὶ τὰ *ἀποκαλυπτικά.* Ἄλλως τε ἐξ αὐτῶν ἠδύναντο νὰ λαμβάνωσιν ἀπειρίαν στοιχείων πρὸς λαμπροτέραν διακόσμησιν τῆς προσδοκωμένης παρουσίας τοῦ κυρίου καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φυσικῆς περὶ τοῦ μέλλοντος νὰ συμβῶσι κατ' αὐτὴν περιεργείας. Οὕτω τὰ ἀποκαλυπτικὰ βιβλία ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀναγνώσματα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῶν τε ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν.

Κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν ὅμως ταύτην φυσικὸν ἦτο νὰ ἐκχριστιανισθῶσιν ἐν μέρει ἢ ἐν συνόλῳ ἢ καὶ νὰ συνταχθῶσι κατ' ἀπομίμησιν αὐτῶν καθαρῶς χριστιανικαὶ ἀποκαλύψεις. Κατὰ ταῦτα αἱ χριστιανικαὶ ἀποκαλύψεις διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς ἐπεξεργασίας ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων καὶ εἰς αὐτοτελεῖς χριστιανικὰς ἀποκαλύψεις. Ὡς πρὸς τὰς πρώτας δέον νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐμφανίζουν, ὡς εἶναι φυσικόν, παράδοξον κρᾶμα ἰουδαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν ἰδεῶν καὶ παραστάσεων καὶ ὅτι παρὰ ταῦτα εἴμεθα συνήθως εἰς θέσιν νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀρχικὸν ἰουδαϊκὸν κείμενον, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις. Μεταξὺ τῶν ἀποκαλύψεων τῆς κατηγορίας ταύτης προέχει ἡ «Ἀνάληψις Ἡσαΐου». Δυσχερέστερον εἶναι νὰ διακρίνωμεν τὰ καθαρῶς χριστιανικὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν «Σιβυλλῶν», τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν πολύπλοκον συνονθύλευμα ἰουδαϊκῶν, χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν παραστάσεων. Ἐκτὸς τῶν βιβλίων τούτων καὶ τῶν λοιπῶν τοιούτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μίμησιν ἢ ἐπεξεργασίαν ἰουδαϊκῶν πρωτοτύπων καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἰουδαϊκὴ καταγωγὴ δεικνύεται ἤδη καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν συγγραφέων, εἰς οὓς ψευδωνύμως ἀποδίδονται, ὑπάρχουν καὶ ἀκραιφνῶς χριστιανικαὶ ἀποκαλύψεις, διακρινόμεναι ἤδη ὡς τοιαῦται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδονται (βλ. κατωτ. *ἀποκαλύψεις χριστιανικαὶ ἀπόκρυφοι*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kautzsch,* Die Pseudepigraphen des Alten Testaments 1900. *Hennecke,* Neutestamentliche Apokryphen, 1904. *Bousset,* Die Judische Apokalyptik, 1903. Τοῦ *αὐτοῦ,* Die Religion des Judentums im neutestamentlichen Zeitalter β' ἔκδ. 1906. *Hollmann,* Welche Religion hatten die Juden als Jesus auftrat, Religionsgeschichtiche Volksbücher, β' ἔκδ. 1910.

Ν. Ι ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—ἀποκαλυπτικοί */Θρησκ./.* Οὕτω λέγονται: 1) Οἱ συγγραφεῖς τῶν ψευδωνύμων ἀποκαλύψεων. — 2) Οἱ ὀπαδοὶ μυστικιζούσης αἱρέσεως, ἐμφανισθείσης κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα κατ' ἀντίδρασιν πρὸς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς λεγομένης «δωρεᾶς τοῦ Κωνσταντίνου». Οἱ ἀποκαλυπτικοὶ οὗτοι ἐπεδίωκον τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποπνευμάτισιν αὐτῆς καὶ κατεδίκαζον τὰς καταχρήσεις ἐκείνης. Κύριοι ἀντιπρόσωποι τῆς αἱρέσεως ταύτης εἶναι αἱ δύο ἐκ τῆς παραρρηνίου χώρας προφήτιδες *Elisabeth von Schônau* († 1165) καὶ ἡ *Hildegard,* μάλιστα δ' ὁ ἐκ τῆς ἐν Καλαυρίᾳ Φλωρίδος ἡγούμενος *Ἰωακείμ* († 1202), ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁποίου ἐβασίσθη ἡ διδασκαλία τῆς αἱρέσεως ταύτης. Συμφώνως πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωακεὶμ τούτου οἱ ἀποκαλυπτικοὶ διέκρινον τρεῖς ἐποχὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ: α') τὴν τοῦ πατρὸς (Παλαιὰ Διαθήκη), β') τὴν τοῦ υἱοῦ (Καινὴ Διαθήκη) καὶ γ') τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄνευ *ὁρατῆς ἐκκλησίας* καὶ ἄνευ *μυστηρίων* (evangelium aeternum). Σπουδαῖοι ἀποκαλυπτικοὶ ἀναπτύξαντες περαιτέρω τὰς ἰδέας ταύτας ὑπῆρξαν *Γεράρδος ὁ ἐκ Borgo,* ὁ *Οὐμπερτῖνο Da Casale* καὶ μάλιστα ὁ *Πέτρος de Oliva* († 1247). Τὸ προσφιλέστατον εἰς αὐτοὺς βιβλίον ἦτο ἡ «Ἀποκάλυψις» τοῦ Ἰωάννου. Παρεμφερεῖς πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν ταύτην ἀποκαλυπτικὴν αἵρεσιν εἶναι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ αἱρετικαὶ κοινότητες τῶν *Σβεδεβοργιανῶν, Ἰρβιγγιανῶν, Δαρβιστῶν* κλπ.

Π. Ι. Μ.

ἀποκαλύπτω· ἀποβάλλω, ἀφαιρῶ τὸ κάλυμμα, ξεσκεπάζω: «ἀποκαλύπτω τὸν ἀνδριάντα»· || τὸ μέσ. *ἀποκαλύπτομαι·* ἀποκαλύπτω τὴν κεφαλην μου, ἀφαιρῶ τὸν πῖλον μου πρὸς χαιρετισμὸν ἢ εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ· || μεταφ. ἐμφανίζω τι κεκρυμμένον, ἀνακοινῶ τι μυστικόν, καταδίδω, προδίδω: «ἀποκαλύπτω τοὺς ἐνόχους, — τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους κττ.». [Βλ. καὶ ἀποκεκαλυμμένος.]

ἀποκάλυψις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποκαλύπτειν, τὸ ξεσκέπασμα, ἡ ἀφαίρεσις τοῦ καλύμματος: «ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνδριάντο.»· || μεταφ. ἡ γνωστοποίησις, ἡ φανέρωσις πράγματος ἀγνοουμένου: «αἱ ἀποκαλύψεις τῶν αἰχμαλώτων περὶ τῶν σχεδίων τοῦ ἐχθροῦ», «οἱ συλληφθέντες προέβησαν εἰς ἀποκαλύψεις».

— ἀποκάλυψις τοῦ θείου *[Θρησκειολ.].* Ἡ *ἀποκάλυψις τοῦ θείου* εἶναι ἰδέα συνδεομένη ἀναποσπάστως μετὰ τῆς θρησκευτικῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς μεταφυσικῆς πίστεως, ὡς ἐν γένει πᾶσα θρησκευτικὴ γνῶσις καὶ πᾶν θρησκευτικὸν συναίσθημα περιέχει ἐξ ἐνστίκτου ἐν ἑαυτῷ τὴν παράστασιν τῆς ἀποκαλύψεως, τῆς *θείας ἐμπνεύσεως* καὶ τῆς *θεοπνευστίας.* Γενικώτερον ἡ ἀποκάλυψις τοῦ θείου τελεῖται διὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας, ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας ἢ κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, ἐπὶ μέρους ἢ πλήρως καὶ ἀπολύτως, δι' ὁλοκλήρων λαῶν ἢ διὰ ὡρισμένων προσώπων, κατὰ συνέχειαν ἢ περιοδικῶς, ἐφάπαξ ἢ βαθμηδόν.

Ἡ πρωτογενὴς θρησκεία χαρακτηρίζει πάντα τὰ ἀντικείμενα, φαινόμενα καὶ πρόσωπα, δι' ὧν γεννᾶται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἐντύπωσις τοῦ θείου, ὡς ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ καὶ ταυτίζει αὐτὰ ἐν μέρει ἢ ἐντελῶς πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν. Αἱ *ἐθνικαὶ* λεγόμεναι θρησκεῖαι σέβονται νόμους, νίκας, κατακτήσεις, βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς ὡς ἀποκαλύψεις τῶν θεῶν, οὓς κηρύττουσιν. Ὡσαύτως αἱ *καθολικαὶ θρησκεῖαι,* ὁ *χριστιανισμός,* ὁ *βουδδισμός,* ὁ *ἰσλαμισμός,* ἀλλὰ καὶ ὁ *ἰουδαϊσμὸς* καὶ ὁ *παρσισμός,* θεωροῦσι τὰς μεγάλας προσωπικότητας τῶν προφητῶν των, τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἱστορίαν, τὰς ἁγίας αὐτῶν γραφὰς καὶ τοὺς θρησκευτικούς των θεσμοὺς ὡς ἀποκαλύψεις τῆς θεότητος, καὶ ταυτίζουσιν ἐν μέρει τοὺς φορεῖς τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης πρὸς τὴν θεότητα αὐτήν.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θείου στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὅπως συλλάβῃ τὸ ἔσχατον νόημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ κόσμου, οὗ ὅμως ἐλάχιστον τμῆμα δύναται νὰ ἀντιληφθῇ. Ἡ φανέρωσις τοῦ νοήματος τούτου τῆς ὑπάρξεως ἐπέρχεται πολλάκις ὅλως αἰφνιδίως καὶ ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον τῆς «ἐπιστροφῆς», ὅπερ ἐπραγματεύθησαν ἰδίᾳ οἱ Ἀμερικανοὶ ψυχολόγοι. Τρόπος ἀποκαλύψεως τοῦ θείου εἶναι καὶ ἡ ἔκστασις, καθ' ἣν θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν συγκαταβαίνει ἡ θεότης μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει μέχρι τοῦ θεοῦ, ὅπως ἀποκαλυφθῇ οὗτος εἰς αὐτόν.

Ἀποκάλυψιν θείου ἔχομεν καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ (ὁ νεοπλατωνισμὸς λ. χ.). Ἀλλ' ἡ περὶ αὐτῆς ἔννοια ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τύπου τῆς ἐν ἑκάστῳ φιλοσοφικῷ συστήματι ἐπικρατούσης κοσμοθεωρίας. Ἡ περὶ ἀποκαλύψεως ἔννοια τοῦ πανθεϊσμοῦ εἶναι διάφορος τῆς παρὰ τῷ θεϊσμῷ ἐπικρατούσης. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ ὅλος πνευματικὸς βίος, ὡς νοήματος ἐκφραστικὴ συνεξάρτησις ἱστορικῶς γεννηθεισῶν ἀξιῶν, θεωρεῖται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ ὡς ἀποκάλυψις τοῦ θείου, κα δὴ ἡ μόνη δυνατή. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς ἱστορικὸν σημείωμα, ἀλλ' εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας, ἧς κυριώτατον πρόβλημα ἀποτελοῦσιν.

[Βλ. καὶ ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Troeltsch,* Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte, β' ἔκδ. 1912. Τὸ ἐγχειρίδιον τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων τοῦ *Thiele, Orelli, Chantepie de la Saussay, Bousset, Pfleiderer* κ.λ. *Söderblom,* Natürliche Theologie und Religionsgeschichte. Πρβλ. ὡσαύτως τὰ σχετικὰ κεφάλαια ἐν ταῖς διαφόροις *Δογματικαῖς.*

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— Ἀποκάλυψις ***Ἰωάννου*** *[Κ. Διαθ.].* Οὕτως ὀνομάζεται ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χειρογράφοις ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως τοῦ κειμένου τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς Κ. Διαθήκης, τὸ καὶ μόνον προφητικὸν βιβλίον αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν 250 περίπου ἑλλην. χειρογράφοις φέρεται τὸ βιβλίον τοῦτο, οὗ τὸ ἄριστον κείμενον περιέχεται ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κώδικι. Παρέχει δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο θείας ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τῆς τελικῆς νίκης αὐτῆς καὶ τοῦ θριάμβου τῶν πιστῶν ἐν τοῖς ἀγῶσιν αὐτῶν. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἔχει ἀκριβέστερον οὕτω: 1) Ὁ Ἰωάννης περιγράφει πῶς παρέλαβεν ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ εὑρισκόμενος παραγγελίας τοῦ Ἰ. Χριστοῦ διὰ τὰς *ἑπτὰ ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας,* δηλ. τῆς Ἐφέσου, τῆς Σμύρνης, τῆς Περγάμου, τῶν Θυατείρων, τῶν Σάρδεων, τῆς Φιλαδελφείας καὶ τῆς Λαοδικείας (κεφ. α' - γ'). 2) Ὁ Ἰωάννης ἐν ἐκστάσει διατελῶν βλέπει τὸν Θεὸν ἐν τῷ οὐρανῷ κρατοῦντα βιβλίον ἐσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά, ἐν ᾧ περιέχεται τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας, περιγράφει εἶτα τὴν ἀποσφράγισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ *ἀρνίου (Χριστοῦ)* καὶ τὰ συμβαίνοντα μεθ' ἑκάστην ἀποσφράγισιν καὶ μάλιστα μετὰ τὴν τελευταίαν (σαλπίσματα 7 ἀγγέλων, πληγαί, τρία ὁράματα κεφ δ'—ια'). 3) Περιγράφεται ὁ ἀγὼν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, οἵτινες εἶναι ὁ *δράκων,* τὸ *ἑπτακέφαλον θηρίον,* τὸ *θηρίον μετὰ τῶν 2 κεράτων,* ἔπειτα δὲ καὶ ἡ *πτῶσις τῆς Βαβυλῶνος,* τοῦ θηρίου καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ καὶ τέλος τοῦ δράκοντος, ὅστις δεσμεύεται ἐπὶ 1000 ἔτη (κεφ ιδ'—ιθ')· καὶ 4) Περιγράφεται ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἀπολυθέντος δράκοντος, ὅπως ἀποπλανήσῃ τοὺς λαοὺς καὶ ἡ κατάρριψις αὐτοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς πρὸς αἰώνιον κόλασιν, μεθ' ἣν ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ παγκόσμιος κρίσις καὶ τέλος ἡ ἀνακαίνισις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς σὺν τῷ θριάμβῳ τῆς *Ἱερουσαλήμ,* τ. ἔ. τῆς Ἐκκλησίας.

Σκοπὸς πρὸς ὃν ἀπέβλεπεν ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἦτο ἡ παραμυθία τῶν πιστῶν διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ τελικοῦ θριάμβου τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ. Συγγραφεὺς δὲ αὐτῆς εἶναι ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, ὡς ὑποδηλοῦται ἐν τῷ στ. 1 τοῦ α' κεφ. καὶ ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ παλαιοτάτων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, οἷοι ὁ Παπίας, ὁ Ἰουστῖνος, ὁ Ἑρμᾶς καὶ ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς γλώσσης τοῦ βιβλίου τούτου πρὸς τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἰωάννου καὶ μάλιστα πρὸς τὸ δ' εὐαγγέλιον. Καὶ διημφεσβητήθη μὲν ἡ ἀποστολικὴ καταγωγὴ τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης ὑπό τινων ἐκκλησ. συγγραφέων, τοῦτο δ' ὅμως συνέβη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χιλιασμόν, ὅστις εὕρισκε τὸ κύριον ἔρεισμα αὐτοῦ ἐν τῷ 20ῷ κεφαλαίῳ αὐτῆς. Ἡ ἀποκάλυψις ἐλήφθη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ βιβλίου (α' 9), καθ' ὃν χρόνον διέμενεν ὡς ἐξόριστος ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ὁ Ἰωάννης, καὶ δή, κατὰ τὴν παλαιοτάτην μαρτυρίαν τοῦ Εἰρηναίου, περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Δομιτιανοῦ (81—96). Δὲν ἀποκλείεται δ' ὅμως ἡ ἐν Ἐφέσῳ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπάνοδον ἐπεξεργασία καὶ τελείωσις αὐτῆς.

Τὴν κατανόησιν τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης δυσχεραίνουσι τὰ μέγιστα αἱ πολυάριθμοι αἰνιγματώδεις εἰκόνες καὶ ἐν γένει ὁ προφητικὸς καὶ δὴ καὶ ἐσχατολογικὸς αὐτῆς χαρακτήρ. Ἐντεῦθεν ποικίλαι ἔκπαλαι μέχρι σήμερον ἔχουσι γίνει ἀπόπειραι ἑρμηνείας αὐτῆς, διαφέρουσαι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὰς προϋποθέσεις, τὴν μέθοδον καὶ τὰ συμπεράσματα, ἄνευ δ' ὑπερβολῆς δύναται νὰ ῥηθῇ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο βιβλίον τῆς παγκοσμίου γραμματείας ἔχει ἴδει περισσοτέρας ἑρμηνείας καὶ παρερμηνείας, ἃς δυνάμεθα νὰ κατατά-

Digitized by Google

Ἡ Ἀποκάλυψις. Τοιχογραφία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Διονυσίου (16ου αἰῶνος): Αἱ ἀκρίδες τῆς ἀβύσσου· Οἱ Ἄγγελοι τοῦ Εὐφράτου.

Ἡ Ἀποκάλυψις. Τοιχογραφία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Διονυσίου (16ου αἰῶνος): Αἱ τιμωρίαι τῶν ἀδίκων. Ὁ ἄγγελος μὲ τὰς πυρίνας στήλας.

Digitized by Google

ξωμεν εἰς τὰς ἑξῆς πέντε κυρίας κατηγορίας: α') Τινὲς τῶν ἑρμηνευτῶν διαβλέπουσιν ἐν αὐτῇ τὴν περιγραφὴν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων *(συγχρονιστικὴ ἑρμηνεία)*. β') ἄλλοι νομίζουσιν, ὅτι ἐνταῦθα προλέγεται ἡ ὅλη ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας· γ') ἄλλοι διακρίνουσιν ἐνταῦθα τὰς μεγάλας ἐποχὰς τῆς ἐξελίξεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου· δ') ἄλλοι ἀναφέρουσι τὸ ὅλον περιεχόμενον τοῦ βιβλίου εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἐκκλησίας *(ἐσχατολογική)* καὶ τέλος ε') κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ θρησκειολογοῦντες θεολόγοι θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς συμπλήρωμα πρωτογόνων χριστιανικῶν προσδοκιῶν καὶ ποικίλων ἰδεῶν ἐξ ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων καὶ ἐξ εἰδωλολατρικῶν θρησκευμάτων, μάλιστα βαβυλωνιακῶν, δημωδῶν παραστάσεων καὶ ἰδεῶν ἐκ τῆς λαϊκῆς ἑλληνιστικῆς ἀστρονομίας *(θρησκειολογική)*. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ὅμως γνώμην, εἰς ἣν συμπίπτουσιν ἅπασαι αἱ ἑρμηνεῖαι, πλὴν τῆς θρησκειολογικῆς, εἶναι ὅτι ἐν τῇ «Ἀποκαλύψει» παρίστανται αἱ ποικίλαι φάσεις τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀπολήγοντος εἰς θρίαμβον αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν καὶ προφητεῖαι ἐν αὐτῇ πληρωθεῖσαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, κατ' οὐσίαν ὅμως αὕτη φέρει ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα, ἀναφερομένη κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὰ ἔσχατα, τ.ἔ. εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Ἐκ τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν ἑρμηνειῶν τῆς Ἀποκαλύψεως σῴζονται ἡ τοῦ *Ὠριγένους* (;) ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τῶν *Harnack*-*Δυοβουνιώτου* (1911), ἡ τοῦ *Ἀνδρέου* τοῦ Καισαρείας καὶ ἡ τοῦ *Ἀρέθα*. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἑρμηνειῶν ἄξιαι μνείας εἶναι αἱ τῶν *Bousset*, (β' ἔκ. 1906), *Völter* (1911), *Hort* (1908), *Swete* (1909), *Gigot* (1915), *Heitmüller* (1916), *Charles* (1920), *Allo* (1921) καὶ *Loisy* (1923). Ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἡρμήνευσε τὴν Ἀποκάλυψιν ὁ *Ἀπ. Μακράκης*, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ δοξασίας. Π. Ι. Μ.

—(ΤΕΧΝ.) Ἡ *Ἀποκάλυψις* τοῦ Ἰωάννου, τὸ ὑπερφυὲς τοῦτο καὶ εὐρύτατον εἰκονογραφικὸν θέμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ πάσχουσα ἀνθρωπότης ἐζήτησεν ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς νὰ παραστήσῃ κατὰ τὸ ἱερὸν βιβλίον τὰς τελικὰς αὐτῆς ἐλπίδας, εἶναι καὶ τοῦτο, ὅπως ὅλη ἄλλως τε ἡ χριστιανικὴ εἰκονογραφία, γνήσιον δημιούργημα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Ἡ μεγάλη εἰκονογραφικὴ ἐποποιΐα τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγάλας δημιουργίας τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ τοῦ βαθέος θρησκευτικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὁποῖοι ἡρμήνευσαν θαυμασίως διὰ χρωμάτων ἐπὶ τῶν τοίχων τὰ ἱερὰ βιβλία.

Ἡ ὅλη σύνθεσις.—Οὐδεμία εἰκονογραφικὴ σύνθεσις εἰς ὁλόκληρον τὴν τέχνην εἶναι ἴσως τόσον εὐρεῖα καὶ πλουσία εἰς ἰδιαιτέρας παραστάσεις καὶ εἰς πλῆθος προσώπων οἷον ἡ ἀπεικόνισις τῆς Ἀποκαλύψεως. Λεπτομερειακαί τινες σκηναὶ ἀπεδόθησαν εἰς ποικίλα ἔργα τέχνης, ἡ ὅλη ὅμως σύνθεσις εὗρεν ἐξόχως μεγαλοπρεπῆ ἀπεικόνισιν εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν διὰ ψηφιδωτῶν εἴτε διὰ τοιχογραφιῶν.

Τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς Ἀποκαλύψεως προέρχεται ἀπὸ τὴν «Ἀποκάλυψιν» τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (βλ. ἀνωτ.). Εἶναι φυσικὸν ὅτι εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης δὲν ἐσχηματίσθη ὁλόκληρον τὸ θέμα, μέρη ὅμως αὐτοῦ ἀρχίζουν πολὺ ἐνωρίς. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι εὐληπτοτέρα ἡ ἀνάπτυξις, ἂς ἴδωμεν πρῶτον ὁλόκληρον τὴν κολοσσιαίαν ταύτην εἰκονογραφικὴν σύνθεσιν.

Αἱ παραστάσεις κατὰ τὴν «Ἑρμηνείαν». — Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, τὴν τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, αἱ εἰκονογραφικαὶ συνθέσεις τοῦ κύκλου τῆς Ἀποκαλύψεως ηὐρύνθησαν καὶ καθωρίσθησαν ἀκριβέστατα ἐν ὅλαις ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν. Ἡ εἰκονογραφικὴ αὕτη διάταξις καὶ ὁ λεπτομερὴς καθορισμὸς ἀπεκρυσταλλώθη εἰς τὴν «Ἑρμηνείαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» καὶ εἶναι ἄξιον ἐνδιαφέροντος νὰ ῥίψωμεν εἰς αὐτὴν ἓν βλέμμα. Εἶναι πολὺ μακρὰ ἡ περιγραφὴ τῶν σκηνῶν τοῦ κύκλου τῆς Ἀποκαλύψεως εἰς τὸν περιεκτικώτατον τοῦτον ὁδηγὸν τῶν Βυζαντινῶν ζωγράφων (κατὰ τὴν νεωτάτην ἔκδοσιν τοῦ *Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, 1909, κατέχει ἡ περιγραφὴ δέκα ὁλοκλήρους σελίδας, 129—139).

Ἡ περιγραφὴ τῶν σκηνῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ἀκολουθεῖ εἰς τὴν «Ἑρμηνείαν» τὴν περιγραφὴν τῶν σκηνῶν τῆς *Παλαιᾶς Γραφῆς*, ἔπειτα τῶν *Δεσποτικῶν* (τῆς Καινῆς Διαθήκης) καὶ ὑπάγεται εἰς τὸ τμῆμα, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται: «Πῶς ἱστορίζονται αἱ παραβολαί», ἔχει δὲ ὑποδιαιρέσεις: α) τὰς παραβολὰς (τοῦ Εὐαγγελίου), β) τὰ Λειτουργικά, γ') τὰς Ὑποθέσεις ἐκ τῶν ψαλμῶν, καὶ δ') τὴν «Ἀποκάλυψιν» Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν, καὶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, ν' ἀντιγραφῶσιν ἐνταῦθα αἱ μακραὶ σελίδες τῶν ὁδηγιῶν, τὰς ὁποίας δίδει ἡ «Ἑρμηνεία» πρὸς εἰκονογράφησιν ὁλοκλήρου τοῦ κύκλου τῆς Ἀποκαλύψεως· εἶναι πολλαὶ αἱ σκηναὶ αὗται, εἰκοσιτέσσαρες, περιγράφει δ' αὐτὰς εἰς ἰσαρίθμους παραγράφους ἡ «Ἑρμηνεία». Ὡς δεῖγμα ἂς μνημονευθοῦν δύο τοὐλάχιστον σκηναὶ βραχείας περιγραφῆς:

«Κεφ. α'. *Κείμενον:* «Ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνῆς μεγάλης ὡς σάλπιγγος λεγούσης, Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ· Ὃ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον» κ. τ. λ. (α', 9—11).—*Ἱστορία:* Σπήλαιον καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, καθήμενος ἐκστατικός, βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἐπὶ νεφελῶν, φορῶν στιχάρι λευκὸν καὶ χρυσῆν ζώνην καὶ βαστάζων ἀστέρας ἑπτὰ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του ἐκπορευομένη δίστομος ῥομφαία· καὶ γύρωθεν αὐτοῦ λυχνίαι καὶ φῶς πολὺ ἐξερχόμενον ἐξ αὐτοῦ» (σ. 129).

«Κεφ. η'. *Κείμενον:* «Καὶ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα τὴν κλεῖδα τῆς ἀβύσσου, καὶ ἅλυσιν μεγάλην» κ.τ.λ. (η', 1 ἑξ.).—*Ἱστορία:* Οὐρανὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ κατέρχεται ἄγγελος βαστῶν μὲ τὸ ἕνα χέρι κλειδίον καὶ μὲ τὸ ἄλλο ἔχει δεμένον τὸν διάβολον μὲ ἁλυσίδα καὶ βάλλει αὐτὸν μέσα εἰς τὸν παμφάγον Ἅδην» (σ. 139).

Αἱ δύο αὗται περιγραφαὶ «*ὑποθέσεων*» ζωγραφιῶν ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως δύνανται νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸ νὰ ἐξαχθοῦν ἀξιόλογοι γενικαὶ παρατηρήσεις καὶ σχετικῶς μὲ τὸν *Ἀποκαλυπτικὸν κύκλον* καὶ σχετικῶς μὲ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Ἐνταῦθα πρὸ παντὸς διαφαίνεται ὁ οὐσιώδης χαρακτήρ, ὁ ἱστορικός. Ἂν καὶ πρόκειται περὶ συμβολικῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ φανταστικῶν παραστάσεων, ὅμως ὁ ζωγράφος ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον, ἤτοι τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν. Εἰς κάθε παράγραφον ἀφορῶσαν μίαν ὡρισμένην «*ὑπόθεσιν*», ἤτοι σκηνὴν ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Ἀποκαλύψεως, προηγεῖται τὸ *κείμενον*, ἕπεται δὲ ἡ *ἱστορία*, ἤτοι ἡ ζωγραφία, ἡ περιγραφὴ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ εἰκονογραφηθῇ τὸ κείμενον.

Αἱ κατὰ τὴν «Ἑρμηνείαν» ζωγραφίαι.— Τοιαύτην ἀπέραντον εἰκονογραφικὴν σύνθεσιν, ὅπως τὴν περιγράφει ἡ «Ἑρμηνεία», δὲν εὑρίσκομεν, φυσικά, παρὰ μόνον κατὰ τοὺς ὑστέρους Βυζαντινοὺς ἢ καὶ κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους. Πρῶτον διότι τούτων τῶν χρόνων ἔχουν διασωθῆ πλήρη εἰκονογραφικὰ μνημεῖα, καὶ ἔπειτα διότι ἡ ὅλη εἰκονογραφικὴ σύνθεσις συνετελέσθη σὺν τῷ χρόνῳ· αἰῶνες ἐχρειάσθησαν ἕως ὅτου ἡ κολοσσιαία παράστασις ἐξελιχθῇ εἰς πλήρη διαμόρφωσιν. Τὰ μέρη τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἀποκάλυψις παριστάνετο, ἦσαν ὁ νάρθηξ καὶ ἡ τράπεζα (τὸ ἑστιατόριον τῶν μοναχῶν): «καὶ ἂν εἶναι μεγάλη ἡ τράπεζα καὶ σταυροειδής, ποίησον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεολόγου» (Ἑρμηνεία, ἔκδ. *Παπαδοπ.-Κεραμέως*, σ. 223). Εἰς τὸν νάρθηκα, εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, ἔπρεπε νὰ βλέπουν οἱ πιστοί, εἴτε οἱ μοναχοί, τὴν φρίκην τῶν σκηνῶν τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν δικαίων.

Οὕτως εἰς τὴν *Μητρόπολιν* τοῦ Μυστρᾶ, τὸν *Ἅγιον Δημήτριον*, ὁ ὁποῖος ἐτοιχογραφήθη τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἡ Ἀποκάλυψις ζωγραφίζεται εἰς τὸν νάρθηκα, εἰς τοὺς τοίχους καὶ εἰς τοὺς θόλους. Ἐπίσης εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ζωγραφίζεται εἰς τὸν Δ. τοῖχον τοῦ νάρθηκος, ἄνω καὶ ἑκατέρωθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου. Εἰκονίζεται δὲ καὶ εἰς τὴν *τράπεζαν*, καὶ δὴ εἰς τὴν μεγάλην τράπεζαν τῶν μονῶν τῆς Λαύρας, τοῦ Διονυσίου, τοῦ Ζωγράφου. Ἡ παράστασις εἶναι ἀληθῶς ἀπέραντος. Συνίσταται ἀπὸ ἕνα κεντρικὸν πίνακα, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει τὰ πολυάριθμα ἐπεισόδια τῆς τελευταίας κρίσεως, τῆς «Δευτέρας παρουσίας», ὡς λέγεται, ἤτοι τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου. Συμπληρώνεται δὲ εἰς τοὺς παραπλεύρους τοίχους δι' ἄλλων δύο πινάκων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς παριστάνει τοὺς χοροὺς τῶν δικαίων καὶ τὸν Παράδεισον, ὁ ἄλλος τὰ ὁράματα τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τὰ βασανιστήρια τοῦ Ἅδου (βλ. *Diehl* Manuel d'art byzantin, 1926, σ. 854). Τὸ κέντρον εἶναι ἡ «Δευτέρα παρουσία» τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ παράστασις αὕτη φαίνεται ὅτι πολὺ ἐνωρίς, ἀπὸ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἤρχισε νὰ σχηματίζεται. Ἤδη ὁ Ἐφραὶμ ὁ Σύρος, τὸν Δ' αἰῶνα, περιγράφει τὴν σκηνήν. Ὁ Χριστὸς δὲν εἰκονίζεται πλέον μὲ τὴν συμβολικὴν καὶ ἁπλοϊκὴν μορφὴν τοῦ Καλοῦ ποιμένος, ἀλλ' ἤδη ἐμφανίζεται ὁποῖος παριστάνεται εἰς τὰς μεταγενεστέρας Βυζαντινὰς τοιχογραφίας, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλέων, περικυκλούμενος ἀπὸ τὴν οὐρανίαν ἱεραρχίαν του καὶ ἐπιφαινόμενος ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ καὶ τῇ ἐπιβολῇ αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις καὶ μετὰ δύο αἰῶνας, εἰς τὸν Ἅγιον Ἀπολλινάριον τὸν Νέον τῆς Ραβέννης, τὸν ΣΤ' αἰῶνα, παριστάνεται ἡ «Δευτέρα παρουσία» ὑπὸ τὴν συμβολικὴν μορφὴν τοῦ Καλοῦ ποιμένος, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα ἔχομεν τὴν ἀρχὴν τῆς μετέπειτα παραστάσεως, ἐν μεγάλῃ ὅμως ἁπλότητι. Εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου, τῶν ὁποίων τὸ πρωτότυπον ἀνέρχεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ἔχομεν εἰς μικρογραφίας τὴν παράστασιν τῆς «Δευτέρας παρουσίας»: ἄνω εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ἐν δόξῃ, καὶ κάτω αὐτοῦ, εἰς δύο σειράς, οἱ χοροὶ τῶν δικαίων προσβλέποντες αὐτόν. Ἀργότερον ὀλίγον, ἡ παράστασις εὐρύνεται ἀκόμη περισσότερον καὶ καθορίζεται περίπου ὁποία ὑπερισχύει κατόπιν εἰς τὴν παράδοσιν. Ἀπὸ τὸν Η' αἰῶνα βλέπομεν αὐτὴν καθωρισμένην σχεδὸν εἰς τὸ Ψευδο-Δαμασκηνὸν ((Patrologia Graeca τοῦ *Migne* τ. 95, σ. 316 καὶ 325).

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι πολὺ ἐνωρὶς ἡ Βυζαντινὴ τέχνη ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὰ ὁράματα τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἠσμενίζετο νὰ ζωγραφίζῃ, νὰ *ἑρμηνεύῃ*, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, τὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, μὲ τὴν «Δευτέραν παρουσίαν» τοῦ Κυρίου. Πρῶται παρήχθησαν ἄλλαι χαρακτηριστικαὶ συνθέσεις, ἀνήκουσαι εἰς τὸν Ἀποκαλυπτικὸν κύκλον, ὅπως: ἡ «Ἑτοιμασία τοῦ Θρόνου», ἡ ὁποία παριστάνει τὸν θρόνον τὸν ἑτοιμασθέντα διὰ τὸν Χριστόν, ὅπου θὰ καθίσῃ διὰ τὴν ὑστάτην κρίσιν. Ἐπίσης ἡ «Δέησις», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐν μέσῳ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου, οἱ ὁποῖοι μεσιτεύουν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αἱ ἐπὶ μέρους παραστάσεις ταύτης συνεκεντρώθησαν τὸν Η'—Θ' αἰῶνα καὶ ἀπετέλεσαν μετ' ἄλλων πολλῶν λεπτομερειῶν τὴν κολοσσιαίαν σύνθεσιν τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Ἀπὸ τὸν Γ' αἰῶνα εὑρίσκομεν τὴν ὅλην σύλληψιν τῆς παραστάσεως;

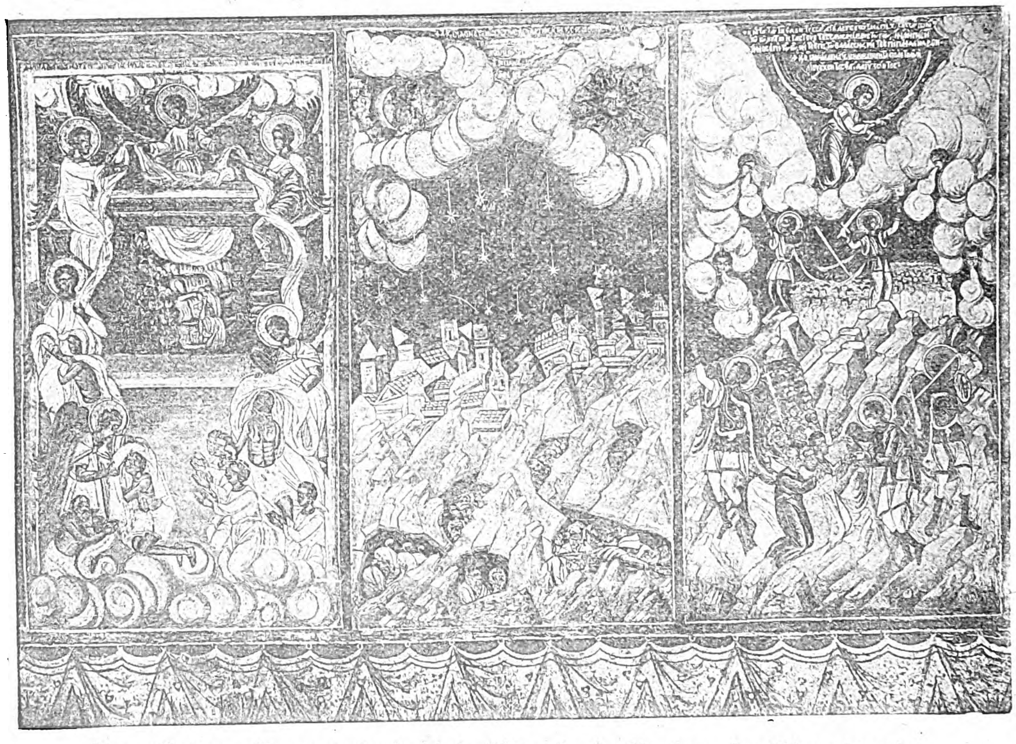

Ἀποκάλυψις. —*Τοιχογραφίαι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὴν Μ. Διονυσίου (16ου αἰῶνος):*
Αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων. Κλονισμὸς τοῦ σύμπαντος. Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ.

Digitized by Google

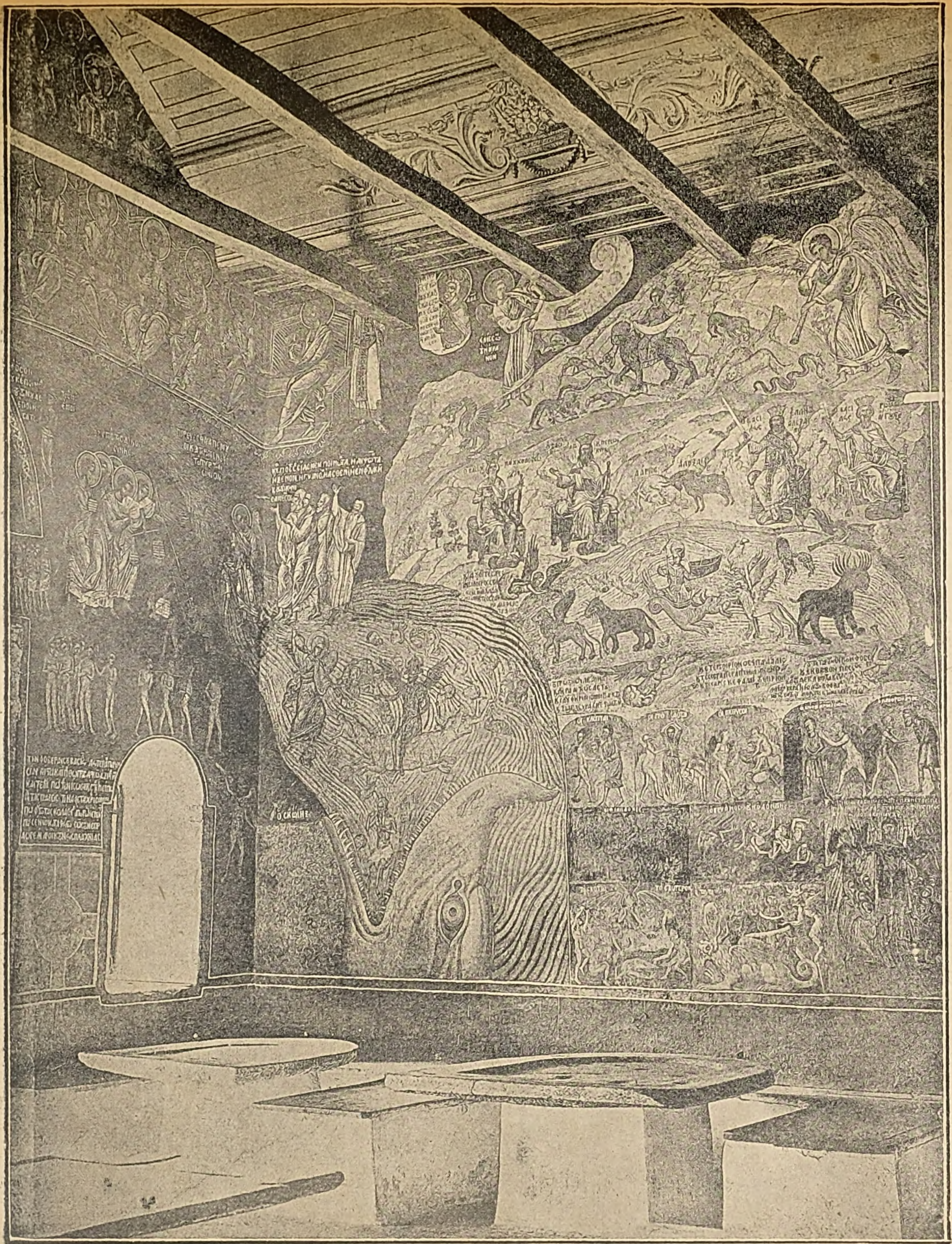

Ἡ Δευτέρα Παρουσία. *Τοιχογραφία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Λαύρας (16ου αἰῶνος):*
Ἡ Ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· ὁ Ἅδης· ἡ ψυχοστασία.

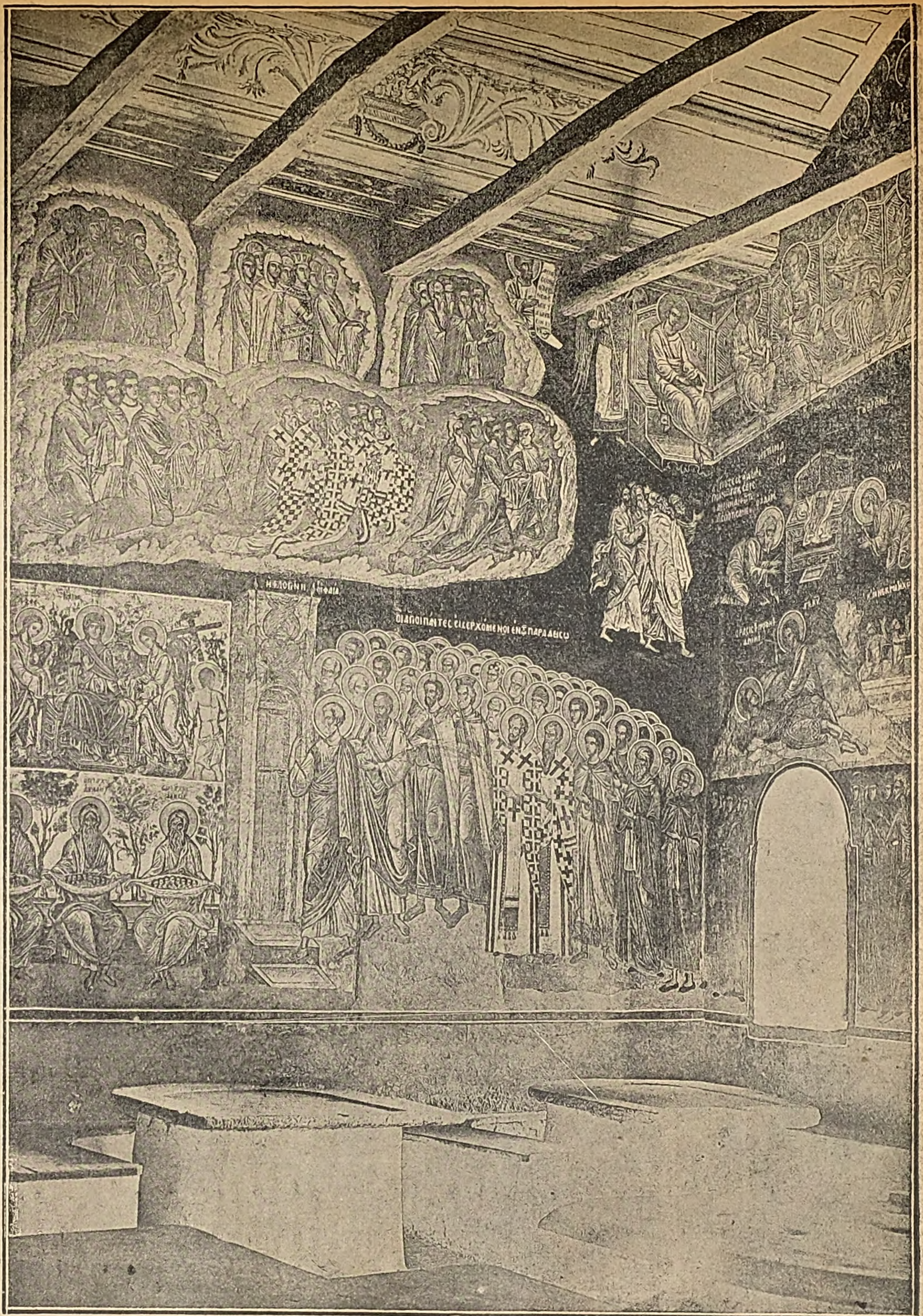

Ἡ Δευτέρα Παρουσία. *Τοιχογραφία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Λαύρας (16ου αἰῶνος):*
Οἱ δίκαιοι· ὁ Παράδεισος· ἡ Ἑτοιμασία.

Digitized by Google

Ὁ Κύριος ἐμφανίζεται φοβερὸς ἐν νεφέλαις, καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἐν μέσῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἕτοιμος νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ σάλπιγξ τοῦ ἀρχαγγέλου ἀνεγείρει τοὺς ἁπανταχοῦ νεκρούς, οἵτινες ἀποχωρίζονται κατὰ τὰς πράξεις καὶ τὰ κρίματα αὐτῶν. Αἱ ὑψηλαὶ ἡδοναὶ τῶν δικαίων εἰς τὸν Παράδεισον ἀντιτίθενται εἰς τὰ βασανιστήρια τῶν κακῶν, οἱ ὁποῖοι παρασύρονται ὑπὸ τοῦ πυρίνου ποταμοῦ, βαραθρώνονται εἰς τὸν Ἅδην ὅπου γίνονται βορὰ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν δαιμόνων. Ἡ γλυκεῖα Μήτηρ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, μεσιτεύουν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Εἰς τὴν νησῖδα Torcello παρὰ τὴν Ἑνετίαν σώζεται ἡ λαμπρὰ βυζαντινὴ βασιλική, εἰς τὴν ὁποίαν διατηρεῖται καλῶς ἐν ψηφιδογραφίᾳ ἡ κολοσσιαία σύνθεσις τῆς «Δευτέρας παρουσίας», ἀνήκουσα εἰς τὸν ΙΑ′ αἰῶνα. Ἡ παράστασις κατέχει τὸν Δυτικὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ ἀπέραντος ψηφιδωτὸς πίναξ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας παραλλήλους ζώνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω:

1η ζώνη: Ὁ Χριστός, καθήμενος ἐπὶ τῆς ἴριδος, ἐπιφαίνεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἀγγέλων καὶ προφητῶν. Ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἱκετεύοντες τὸν Ἀνώτατον κριτὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν. Τοῦτο εἶναι τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Δέησις.

2α ζώνη: «Ἡ ἑτοιμασία τοῦ θρόνου». Ὁ θρόνος εἶναι ἕτοιμος καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ οἱ Ἅγιοι γονυκλινεῖς. Οἱ ἀρχάγγελοι σαλπίζουν, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα ἀποδίδουν τοὺς νεκρούς των.

3η ζώνη: «Ἡ κρίσις». Χωρίζονται οἱ δίκαιοι κατὰ τάξιν ἱεραρχικὴν ἀπὸ τοὺς κακούς, οἱ ὁποῖοι παρασύρονται ἀπὸ τὸν πύρινον ποταμόν.

4η ζώνη: Ὁ Παράδεισος μὲ τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἡ Κόλασις μὲ τὰ βασανιστήρια. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων σκηνῶν, εἰς τὸ τύμπανον (ἄνω) τῆς θύρας ἡ *Θεοτόκος δεομένη* ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἔκτοτε τὸ θέμα εὐρύνεται ἀκόμη περισσότερον, τὰ ἐπεισόδια πολλαπλασιάζονται, ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ προσθέτει ὁλοὲν νέας λεπτομερείας, καὶ οὕτω καταλήγει εἰς τὸν περίπλοκον καὶ κολοσσιαῖον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Ἀποκαλύψεως, τὸν ὁποῖον διὰ μακροτάτων περιγράφει ἡ «Ἑρμηνεία».

Ἡ Δευτέρα παρουσία κατὰ τὴν «Ἑρμηνείαν».—Ἡ ἀπεικόνισις ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέρος τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀπεικονίζεται δὲ καὶ μεμονωμένη χωρὶς τὰ ἄλλα ἐπεισόδια τῆς ὅλης Ἀποκαλύψεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἑρμηνεία παραθέτει μακρὰν ἰδιαιτέραν περιγραφήν, τῆς ὁποίας πρέπει νὰ μνημονευθοῦν τὰ κύρια τοὐλάχιστον μέρη, ἔστω καὶ ἐν μεγάλῃ συντμήσει:

«Πῶς ἱστορίζεται ἡ Δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ: Ὁ Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου... λευκοφόρος καὶ ἐξαστράπτων πολλά... καὶ μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ ὀργάνων... καὶ δόξης μεγίστης ὑπὸ πασῶν τῶν ἀρχαγγελικῶν καὶ ἀγγελικῶν ἐπουρανίων στρατευμάτων ἔρχεται ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ... Καὶ οἱ ἅγιοι πάντες προϋπαντοῦσιν αὐτὸν κατὰ τάξιν... Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτῶν ὁ ἄγγελος... σαλπίζων τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· καὶ ἡ γῆ... ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ἡ θάλασσα... ἀποδιδόντες εὐθέως τοὺς νεκρούς... Καὶ οἱ μὲν ἔρχονται πρὸς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ὑπάγουν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης...» (Ἑρμηνεία, ἔκδ. *Παπαδοπούλου-Κεραμέως,* σ. 140 ἑξ.).

Καὶ κατωτέρω εἰς τὸ κεφάλαιον «Τὸ παγκόσμιον καὶ ἀδέκαστον κριτήριον τοῦ Χριστοῦ» καταλέγονται διὰ μακρῶν οἱ χοροὶ τῶν προπατόρων, πατριαρχῶν κ.λ., τῶν δικαίων βασιλέων, τῶν μαρτύρων κ.λ. Ἐξ ἀριστερῶν «ὅλοι ὁμοῦ οἱ ἁμαρτωλοί... οἱ τύραννοι βασιλεῖς, οἱ εἰδωλολάτραι, οἱ ἀντίχριστοι, οἱ αἱρετικοί, οἱ φονεῖς, οἱ προδόται κ.λ. κ.λ.».

Ἡ τέχνη τῆς παραστάσεως. — Ἡ ἀχαλίνωτος φαντασία τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τῶν μοναχῶν, ἐξαπτομένη ἐκ τῆς μονώσεως, δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ αἰῶνας προσθέτουσα ὁλοὲν νέας καὶ νέας εἰκονογραφικὰς λεπτομερείας. Καὶ οὕτως εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην σύνθεσιν θὰ εἶχε νὰ κάμῃ ὁ ἐρευνητὴς πλείστας ὅσας εἰκονογραφικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς παρατηρήσεις. Ἂς μνημονευθῶσι τινές, αἱ σημαντικώτεραι. Εἰς μορφὰς ἀλληγορικὰς ἀναζῇ ἡ ἀρχαία τέχνη, διότι ἔχομεν προσωποποιήσεις τῆς Γῆς, τῆς Θαλάσσης, τοῦ Ἅδου. Ἐμπνεύσεις σοβαραὶ καὶ εὐγενεῖς ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως ἀναμιγνύονται ὄχι μόνον μὲ οἰκιακὰ ἐπεισόδια, ἀλλὰ καὶ μὲ σκηνὰς παραδόξους καὶ φανταστικάς, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν φρίκην· διότι ἡ φαντασία τῶν μοναχῶν ἐφεύρισκε διαρκῶς νέα βασανιστήρια τῶν καταδικασμένων, πολυαρίθμους ποικιλίας ἁμαρτημάτων.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν καλλιτεχνικὴν ὄψιν ἡ ἀπέραντος αὕτη παράστασις παρουσιάζει ἀμετρήτους ποικιλίας. Ἔχουν βεβαίως αἱ διάφοροι ζωγραφίαι μίαν κοινὴν ὁμοιόμορφον ὑφήν, ἀλλὰ πόσαι ἀποχρώσεις καὶ παραλλαγαὶ ποικίλλουν αὐτὴν εἰς τὰς λεπτομερείας! Αὐτὴ ἡ «Ἑρμηνεία» καθοδηγεῖ τὸν ζωγράφον εἰς τὴν ρεαλιστικὴν καὶ ποικίλην ἀπεικόνισιν: «Καὶ οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν μνημάτων καὶ ὑδάτων ἐξεγειρόμενοι μετὰ θάμβους πολλοῦ, διαφορετικὰ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον» (ἔνθα ἀνωτ.). Γενικῶς ἡ παράστασις, ὡς ἐκ τοῦ θέματος αὐτῆς, ἔχει ἕνα δυνατὸν ρεαλιστικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐμποιήσῃ μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὰς ψυχάς των ἰσχυρότερον τὸν φόβον καὶ συγχρόνως τὴν διδασκαλίαν τοῦ θεμελιώδους δόγματος.

Εἰς ὡρισμένα μνημεῖα ἡ παράστασις ἔχει πραγματικὸν κάλλος. Εἰς τὸ Βυζαντινὸν ψηφιδωτὸν τοῦ Torcello ἡ μεγάλη ψηφιδογραφικὴ σύνθεσις (τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος) εἶναι θαυμασία κατὰ τὴν τέχνην καὶ ἔχει χρωματισμοὺς ζωηροὺς καὶ δυνατὰ τονισμένους. Ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸν Μυστρᾶν, εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Μητροπόλεως (τοῦ ΙΔ′ αἰῶνος) εἶναι θαυμασία ἡ δύναμις τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τῆς ἐντυπώσεως, τοῦ ἰμπρεσιονισμοῦ, τὴν ὁποίαν παράγει ἡ κολοσσιαία σύνθεσις. Ἀναμιγνύεται δὲ ὁ ρεαλισμὸς μὲ διακοσμητικὴν χάριν τοῦ συνόλου καὶ μὲ λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι δίδουν ἔμφασιν πραγματικότητος εἰς τὰς σκηνάς. Αἱ κατὰ μέρος μορφαὶ εἶναι ὅλως διόλου ἀτομικαὶ καὶ τόσον δυνατὰ πλασμέναι, καὶ μὲ τόσον δυνατὸν αἴσθημα ζωγραφισμέναι, ὥστε ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Μυστρᾶ εἶναι ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας καὶ ἰσχυροτέρας Βυζαντινὰς δημιουργίας τέχνης.

Ἡ διάδοσις τῆς παραστάσεως.— Εἰς ὅλας τὰς ὀρθοδόξους χώρας ἡ παράστασις τῆς Δευτέρας Παρουσίας ἔγινεν ἀγαπητὸν θέμα ἀπεικονίσεως εἰς τοὺς τοίχους τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν χώραν εὑρίσκομεν ἐκκλησίας ἕως τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀπεικονισμένην τὴν σύνθεσιν ταύτην εἰς τὸν νάρθηκα. Ἀλλὰ καὶ μακράν, εἰς τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ρωσίαν, Βυζαντινοὶ ζωγράφοι, εἴτε καὶ ἐγχώριοι, ἀπεικόνισαν αὐτήν. Διὰ τῶν Βυζαντινῶν ψηφιδωτῶν τῆς Ἰταλίας, διὰ τῶν Σλαβικῶν χωρῶν, διὰ τῶν πολυαρίθμων φορητῶν εἰκόνων τὸ εἰκονογραφικὸν τοῦτο θέμα ἔγινεν ἐνωρὶς γνωστὸν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Ἡ Ἀποκάλυψις εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὸν Μεσαίωνα.—Εἰς τὴν Δύσιν συχνάκις ἀπεικονίσθη κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸ θέμα τῆς «Δευτέρας Παρουσίας», καὶ δὴ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν (Jugement dernier, — Das jüngste Gericht, das Weltgericht), καὶ μάλιστα εἰς ποικίλα ἔργα τέχνης, εἰς γλυπτὰ ἐπὶ μαρμάρου καὶ ἐπὶ ξύλου, εἰς ὑελοθυρώματα (vitraux), εἰς μικρογραφίας. Ἡ συνηθεστέρα παράστασις ἦτο ἡ δι' ἀναγλύφων εἰς τὰ τύμπανα τῶν καθεδρικῶν καὶ τῶν μοναστηριακῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ὡραιοτέρα εἶναι εἰς τὴν περίφημον *Παναγίαν* τῶν Παρισίων, εἰς τὸ τύμπανον τῆς κεντρικῆς πύλης, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο λέγεται «Πύλη τῆς Κρίσεως». Ἡ παράστασις διαιρεῖται εἰς τρεῖς ζώνας. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἔχομεν τὸν Χριστὸν ἔνθρονον, περὶ αὐτὸν ἀγγέλους, ὀλίγον ὄπισθεν τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, οἱ ὁποῖοι γονυκλινεῖς μεσιτεύουν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν (Δέησις). Εἰς τὴν μεσαίαν ζώνην ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ζυγίζει τὰς ψυχάς, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται εἰς δύο ὁμίλους, τοὺς δικαίους καὶ τοὺς καταδικασμένους. Εἰς δὲ τὴν κάτω ζώνην εἰκονίζεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοὺς ἡμιανοίκτους τάφους των.

Ἡ ἁπλῆ αὕτη περιγραφὴ δεικνύει ὅτι τὸ παριστανόμενον θέμα ἔχει τὰς οὐσιώδεις λεπτομερείας τῆς Βυζαντινῆς παραστάσεως. Καὶ χωρὶς νὰ ἐπεκταθῇ τις, δύναται νὰ εἴπῃ γενικῶς, ὅτι τὸ Βυζαντινὸν θέμα ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις ὄχι μόνον εἰς τὰς Μεσαιωνικὰς παραστάσεις τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ παράστασις τῆς Ἀποκαλύψεως εὐχαριστεῖ πρὸ παντὸς τὸ αἴσθημα τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ τοῦ φανταστικοῦ, διὰ τοῦτο ἤρεσεν εἰς τοὺς καλλιτέχνας τοῦ Μεσαιῶνος καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἡ φαντασία ἦτο περισσότερον ἐξημμένη. Πλῆθος καλλιτεχνῶν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν σκηνῶν τούτων, μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ *Van Eyck* Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐφημίσθη ὁ Ἀλβέρτος Dürer, ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε δεκαπέντε ξυλογραφίας, δημοσιευθείσας τῷ 1498, θαυμασίας διὰ τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας. Ὁ περίφημος καλλιτέχνης ἀπεικόνισε τὰς σπουδαιοτέρας σκηνὰς τῆς Ἀποκαλύψεως ἀκολουθῶν τὸ κείμενον καὶ θὰ ἐνόμιζέ τις τὴν Βυζαντινὴν «Ἑρμηνείαν». Πολὺ δυνατὴ εἶναι ἡ Ἰταλικὴ ἀπεικόνισις τοῦ *Λουκᾶ Signorelli* (1441—1523), ἡ ὁποία παριστάνει ἓν μέρος τῆς ὅλης γιγαντιαίας παραστάσεως, «Τοὺς κατηραμένους τῆς Δευτέρας παρουσίας». Ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος ὁ Γερμανὸς ζωγράφος *Πέτρος de Cornelius* ἐζωγράφισε τοιχογραφίας ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως εἰς τὰς στοὰς τοῦ Campo Santo εἰς τὸ Βερολῖνον. Εἶναι σκηναὶ μεγάλης ἐπικῆς καὶ φιλοσοφικῆς φαντασίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν φθάνουν τὴν καλλιτεχνικὴν ζωὴν τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὰ ἔργα του ὁ παλαιὸς ζωγράφος τῆς Νυρεμβέργης, ὁ *Dürer.* Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ Δυτικαὶ αὗται παραστάσεις, ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας ἕως τὰς νεωτέρας, φέρουν ζωηροτάτην τὴν ἀνάμνησιν τῶν παλαιῶν Βυζαντινῶν ψηφιδωτῶν καὶ τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι πρῶται καὶ κατὰ τρόπον σχεδὸν ἀναλλοίωτον καθώρισαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλὴν σύνθεσιν τῆς Ἀποκαλύψεως.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— ***ἀποκαλύψεις χριστιανικαὶ ἀπόκρυφοι.*** Ἐκτὸς τῆς ἐν τῷ Κανόνι τῆς Καινῆς Διαθήκης περιληφθείσης «ἀποκαλύψεως» τοῦ *Ἰωάννου* (βλ. ἀνωτ.) διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν καὶ ἀποκαλύψεις ἀπόκρυφοι, ἤτοι μὴ περιληφθεῖσαι ἐν τῷ κανόνι, ὡς μὴ γραφεῖσαι ὑπὸ τῶν προσώπων εἰς ἃ ἀποδίδονται καὶ μὴ περιέχουσαι διδασκαλίας ἀποκεκαλυμμένας.

Τοιαῦται ἀποκαλύψεις εἶναι:

1) Ἀποκάλυψις Πέτρου: Πάπυρος εὑρεθεὶς τῷ 1886 ἐν χριστιανικῷ τάφῳ ἐν Akhmim, ἤτοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πανοπόλει τῆς ἄνω Αἰγύπτου, ὑπὸ τοῦ Bouriant καὶ δημοσιευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1892, ἔφερεν εἰς φῶς ἐκτὸς ἀποσπάσματος τοῦ ἀποκρύφου κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου καὶ ἑτέρου ἀποσπάσματος τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου τοῦ Ἐνὼχ καὶ ἀπόσπασμα τῆς καλουμένης ἀποκαλύψεως τοῦ Πέτρου. Εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο παρίστανται οἱ 12 ἀπόστολοι εὑρισκόμενοι ἐπί τινος ὄρους, ὅπου παρουσιάζονται εἰς αὐτοὺς δύο ἀποθανόντες πιστοὶ ἐν δόξῃ· εἷς δὲ τῶν 12, ὁ καὶ συγγραφεὺς (προφανῶς ὁ *Πέτρος*), ἀξιοῦται νὰ ἀτενίσῃ καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου βλέπει τοὺς δικαίους ἀμειβομένους, καὶ εἰς τὴν κόλασιν, ὅπου βλέπει τοὺς κακοὺς τιμωρουμένους. Τὴν ἀποκάλυψιν Πέτρου ἐγνώριζεν ἤδη τὸν Β′ αἰῶνα Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὅστις μάλιστα καὶ τὴν ἡρμήνευσε (*Εὐσεβ.* ἐκ. ἱστ. 6, 14,) ὡς καὶ ὁ καλούμενος κανὼν τοῦ Muratori.

Ὁ Εὐσέβιος (αὐτ. 3. 3 καὶ 25, 4) τὴν κατατάσσει ἐν τοῖς νόθοις. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς τοῦ Ε′ αἰῶνος Σωζόμενος, ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἴς τινας ἐκκλησίας τῆς Παλαιστίνης ἀνεγινώσκοντο ἐξ αὐτῆς περικοπαὶ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν (ἐκκλησ. ἱστ. 7, 19). Ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου ἐγράφη τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. [Ἐξεδόθη τὸ α′ ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος τὸ χειρόγραφον *U. Bouriant* ἐν «Mémoires publiés par les membres de la Mission archéologique française au Caire» Paris 1892, σ. 91 κ. ἑ. καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὑπὸ *O. v. Gebhardt* das Evangelium und die Apokalypse des Petrus, Leipzig 1893.]

2) Ἀποκάλυψις Παύλου: Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ χωρίου 2. Κορινθίων 12, 2, ἐν ᾧ παρίσταται ὁ Παῦλος ἀνυψωθεὶς μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἀκούσας «ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», φανεροῖ τὰ μυστήρια ἃ δῆθεν εἶδεν ὁ Παῦλος ἐπισκεφθείς, τῇ ὁδηγίᾳ ἀγγέλου, τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ ἀναπαύονται οἱ δίκαιοι, καὶ τὴν κόλασιν, ἐν ᾗ τιμωροῦνται οἱ κακοί. Εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ παρίσταται ὑψούμενος βωμὸς παρ' ᾧ ὁ Δαυῒδ κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τὸ ψαλτήριον καὶ τὴν κιθάραν· ἐν τῇ κολάσει παρίστανται συγκεντρωμένοι κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας των οἱ κακοὶ καὶ τιμωρούμενοι ἀναλόγως· οἱ τοκογλύφοι κατατρώγονται ὑπὸ σκωλήκων, οἱ φλυαροῦντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔχουν πληγὰς εἰς τὴν γλῶσσάν των καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἡ ἀποκάλυψις Παύλου διεσώθη καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον (μετὰ κενῶν) καὶ εἰς διαφόρους μεταφράσεις (λατινικήν, συριακήν, σλαυικήν, κοπτικήν, ἀραβικήν), μὲ διαφόρους παραλλαγάς· φαίνεται δ' ὅτι ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ′ αἰῶνος, καὶ κατέστη τὸν μεσαίωνα προσφιλὲς μοναχικὸν ἀνάγνωσμα. Ὁ Ἐπιφάνιος ὅστις ὀνομάζει τὸ βιβλίον «ἀναβατικὸν Παύλου (αἱρ. 18, 38) τὸ θεωρεῖ «ἀρρητουργίας ἔμπλεων». [Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐξεδόθη ὑπὸ *C. Tischendorf* Apocalypses apocryphae, Lipsiae 1866, σ. 34-69.]

3) Λατινιστὶ διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ *Ἀποκάλυψις τοῦ Θωμᾶ,* ἐν ᾗ ἐκτίθεται ποῖα θὰ εἶναι τὰ σημεῖα τὰ προδηλοῦντα τὸ τέλος τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς 7 τελευταίας πρὸ τῆς καταστροφῆς του ἡμέρας. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐγράφη πιθανώτατα τὸν Δ′ αἰῶνα. [*P. Bihlmeyer* Un texte non interpolé de l'Apocalypse de Thomas, ἐν Revue bénédictine 28, 270—282, ἔτους 1911.]

4) Διεσώθη μέχρις ἡμῶν καὶ *Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου,* διάφορος τῆς κανονικῆς· ἄρχεται ὧ. ἑξῆς: «Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρεγενόμην ἐγὼ Ἰωάννης μόνος ἐπὶ τὸ ὄρος Θαβώρ.

Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν καὶ ἄλλας ἀποκρύφους ἀποκαλύψεις, ἐν χρήσει παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς.

[Περὶ τῶν ἰουδαϊκῶν ἀποκαλύψεων βλ. ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία]

[*Πρβλ.* Εἰσαγωγὰς Ἁ. Γ. καὶ *θεολογικὰς ἐγκυκλοπαιδείας,* ἔτι δέ: *O Bardenhever* geschichte d altk. Liter. τόμ. Α′ (Freiburg i. B. 1913) σ. 510 καὶ 610—622. *Γ Δέρβου* Χριστ. Γραμματολογία τόμ Γ′ (Ἀθῆναι 1910) σ. 567—579.]

Δ. Σ. Μ.

—**Ἀποκαλύψεως *ἱππόται.*** Μυστικὴ ἑταιρεία ἱδρυθεῖσα ἐν Ρώμῃ τῷ 1693 ὑπὸ τοῦ *Αὐγουστίνου Gabrino,* πρὸς ὑπεράσπισιν, ὡς ἔλεγε, τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν προσβολῶν τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὁ Gabrino συνελήφθη τῷ 1694 κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου, καθ' ἣν στιγμήν, ἐν ἐξάψει

Digitized by Google

εὑρισκόμενος, ψαλλόντων τῶν ψαλτῶν «τίς ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;», σπεύδων πρὸς τὸ ἱερόν, μὲ τὸ σταυροειδὲς ξίφος εἰς τὴν χεῖρα, ἀνεφώνησε: Ego sum rex gloriae (ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης). Τότε διελύθη καὶ τὸ τάγμα οὗτινος οἱ ὀλίγοι καὶ ἀσήμαντοι ὀπαδοὶ κατηγοροῦντο ὅτι ἐκήρυττον καὶ ἐξήσκουν πολυγαμίαν. Δ. Σ. Μ.

— *ἀποκαλύψεως, Σπήλαιον—. [Γεωγρ.].* Σπήλαιον ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν «Ἀποκάλυψιν» (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' 413 β').

ἀποκαλῶ *(—έω)*· ἐπονομάζω, δίδω ὄνομα χαρακτηριστικὸν συνήθως *ἐπ' ὀνείδει*: «ἀποκαλῶ τινα προδότην, ἀχάριστον, ἄνανδρον κ.τ.τ.», «φίλος ἐπιζήμιος ἐχθρὸς ἀποκαλεῖται».

ἀποκαμίδα (ἡ)· ἰδιωματ., τὸ κεκαυμένον μέρος τῆς θρυαλλίδος, ἡ ἀποκαεῖσα κορυφή, ἄλλως *καύτρα*.

ἀποκάμνω, *ἀόρ. ἀπέκαμον,* δημοτ. *ἀπόκαμα,* παθ. μετχ. *ἀποκαμωμένος*· καταπονοῦμαι, παύω νὰ κάμνω τι ἕνεκα κόπου: «ἀπόκαμα νὰ δουλεύω, — νὰ σὲ συμβουλεύω», «ἀπόκαμα, δὲν ἀντέχω πιά», «εἶναι ἀποκαμωμένος ἀπὸ τὴ δουλειὰ κα δὲν μπορεῖ νὰ περπατήσῃ» || κάμνω τι ὡς ἐπακολούθημα, ὡς τέλος μιᾶς ἐνεργείας: «ποιὸς ξεύρει τί νὰ ἀπόκαμε μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς κληρονομίας»· πβλ. *ἀπογίνομαι*.

ἀποκάμπτω, ἰδιωματ. *ἀποκάβγω*· κάμπτω, στρέφω.

ἀποκάμωμα (τό)· κόπωσις, ἐξάντλησις τῶν δυνάμεων.

ἀποκαπνίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), καπνίζω ἄρρωστον πρὸς ἴασιν καίων ἄνθη τοῦ ἐπιταφίου.

ἀποκαπνισμὸς (ὁ)· ἰδιωματ., ἡ διὰ καπνίσματος θεραπεία.

ἀποκαρδίζω· ἰδιωματ., κάμνω τινὰ νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του.

ἀποκαρδιωτικός, *—ή, —όν*· ἀποθαρρυντικός, ἀπελπιστικός.

ἀποκαρδόλη (Apocardol) *[Φαρμ.Χημ.]*. Προϊὸν λαμβανόμενον κατὰ τὴν ὑπὸ πίεσιν 1 χστμ. ἀπόσταξιν τῆς *καρδόλης*. Ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον $C_{21}H_{34}O$ ἢ $C_{21}H_{32}O$, εἶναι δὲ πιθανὸν προϊὸν πολυμερισμοῦ τῆς καρδόλης. Κ. Γ. Μ.

ἀπόκαρπος (ὁ) (Apocarpus) *[Βοτ.]*. Ὁ Lindley ὠνόμασεν οὕτω τοὺς καρποὺς οἵτινες ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς μόνον καρποφύλλου. Δ. Ν. Π.

ἀπόκαρσις (ἡ)· κουρά, κούρευμα.

—*ἀπόκαρσις μοναχική*. Ἡ τελετή, δι' ἧς ὁ θέλων νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα διὰ τῶν ἑαυτοῦ ἀποκρίσεων εἰς τὰ τεθεσπισμένα ἐρωτήματα καὶ διὰ τῆς σταυροειδοῦς ἀποκάρσεως τῆς ἑαυτοῦ κόμης γίνεται μέλος τῆς μοναστηριακῆς ἀδελφότητος. Ἡ ἀπόκαρσις γίγνεται:

1) Τῶν μὲν γυναικῶν ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, τῶν δ' ἀνδρῶν ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς μετ' ἔγκρισιν τοῦ ἐπισκόπου. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει πρὸς τὴν ἀπόκαρσιν δοκίμου ἐξαρτήματος εἶναι ἀναγκαία προτέρα ἄδεια τῆς κυριάρχου μονῆς.

2) Παρόντος τοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ *ὑποταγὴν* μέλλοντος ν' ἀναλάβῃ τὸν μοναχόν.

3) Ὁ μέλλων νὰ ὑποστῇ τὴν ἀπόκαρσιν ἀνάγκη: Α') Νὰ δηλώσῃ ὅτι διατελεῖ ἔχων τὴν ἀρχικὴν περὶ ἐπιλογῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἀπόφασιν. Ἡ δήλωσις τῆς πρὸς τὴν ἀπόκαρσιν βουλήσεως ἀνάγκη νὰ γίγνηται ἄνευ βίας. Β') Νὰ νοῇ τὸ πραττόμενον· διὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τύχῃ τῆς ἀποκάρσεως ὁ μὴ νοῶν τὸ πραττόμενον διὰ διανοητικὴν νόσον ἢ νεαρὰν ἡλικίαν. Παρ' ἡμῖν ἐν τῇ αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Σάμῳ, ὁ μέλλων νὰ τύχῃ τῆς ἀποκάρσεως ἀνάγκη νὰ ᾖ ἐνῆλιξ. Ἐν Σάμῳ ὁ ὑπερβὰς τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος ἐπιτρέπεται νὰ γένηται μοναχός, μόνον ἂν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μονὴν οὐσίαν ἱκανὴν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ συντήρησιν. Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μέλλων νὰ τύχῃ τῆς ἀποκάρσεως ἀνάγκη νὰ ᾖ ἐνῆλιξ, ἀκολουθεῖ ὅτι δὲν χρῄζει τῆς τοῦ πατρὸς συναινέσεως. Γ') Νὰ ἔχῃ ἤδη δώσει τὸν νενομισμένον ὅρκον τοῦ Ἕλληνος πολίτου καὶ νὰ ἔχῃ ὑπηρετήσει ἐν τῷ στρατῷ, ἢ νὰ ἔχῃ νομίμως ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης. Συναίνεσις τοῦ συζύγου δὲν ἀπαιτεῖται, ἅτε τῆς ἐπιλογῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐπαγομένης αὐτοδικαίως λύσιν τοῦ γάμου. (*Ματθ. Βλασταρ.* ἐν συντάγματι ἱερῶν κανόνων ΣΤ' 178: «Ἡ γὰρ ἀπόκαρσις καὶ ἄκοντος θατέρου τῶν ὁμοζύγων γίνεται ἀσφαλῶς».) Τοὐναντίον κατὰ τὸν καν. λθ' τῶν κανόνων τῶν προβληθέντων τῷ 1666 τῇ ρωσικῇ ἱερᾷ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Παϊσίου καὶ Ἀντιοχείας Μακαρίου οἱ ἔγγαμοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν μοναχικὴν κουρὰν ἔχρῃζον τῆς συναινέσεως τῶν ἑαυτῶν συζύγων, ὁ δ' ἄνευ τῆς τοιαύτης συναινέσεως ποιούμενος τὴν ἀπόκαρσιν αὐτῶν ἐτιμωρεῖτο ἐκκλησιαστικῶς.

Ἡ ἀπόκαρσις ἀνάγκη νὰ γίγνηται ἄνευ δόσεως χρημάτων. Ὁ ἐπὶ χρήμασι δεχόμενος τοὺς προσερχομένους πρὸς τὸ μονάσαι ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ὁ ἡγούμενος κεχειροτονημένος μὲν ὤν, καθαιρεῖται, μὴ ὢν δὲ τοιοῦτος, ἀποβάλλεται τῆς μονῆς καὶ παραδίδοται ἑτέρᾳ. Εἰς τὴν ποινὴν ταύτην ὑποβάλλεται καὶ ἡ τοῦτο πράττουσα ἡγουμένη (Κανὼν ιθ' τῆς ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου).

5) Περὶ τῆς ἀποκάρσεως συντάττεται ἡ τεθεσπισμένη πρᾶξις.

6) Τῆς ἀποκάρσεως προηγεῖται πρὸς διαπίστωσιν τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀμετακλήτου βουλήσεως τοῦ δοκίμου τοῦ ἀφιερῶσαι ἑαυτὸν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐξοικείωσιν πρὸς αὐτὸν δοκιμασία: Α') Τριετής, ἥτις δύναται νὰ συντμηθῇ διὰ χαλεπήν, θάνατον ἀπειλοῦσαν νόσον, ἢ δι' εὐλάβειαν ἀνδρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἐν τῷ κοσμικῷ σχήματι διανύοντος, ὅτε ἀρκεῖ καὶ ἑξάμηνος δοκιμασία, ἢ δι' ἀποπεράτωσιν τῶν θεολογικῶν σπουδῶν, ἢ δι' ἄλλην εὔλογον αἰτίαν. Δοκιμασία τοὐλάχιστον ἑνὸς ἔτους ἀπαιτεῖται ἐν Κρήτῃ, ἑνὸς δ' ἔτους μέχρι τριῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ὁ τῆς δοκιμασίας χρόνος ὀφείλομεν νὰ δεξώμεθα ὅτι ἀνάγκη νὰ παρῆλθεν ἄνευ διακοπῆς, οἷα λογίζεται μάλιστα ἡ ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἀπέλευσις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐγκαταλεῖψαι τοῦτο ὁριστικῶς. Β') Ἡ δοκιμασία γίγνεται ἐν τῇ μονῇ, παρ' ἡμῖν δ' ἐν πάσῃ διατηρουμένῃ μονῇ, ἐν ᾗ ὅμως δόκιμοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὦσι πλείονες τοῦ τρίτου τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν. Ἐν Κρήτῃ δόκιμοι καὶ ὑποτακτικοὶ γίνονται μὲν δεκτοὶ καὶ εἰς τὰς διαλυτὰς μονάς, τὴν ἀπόκαρσιν ὅμως ὑφίστανται ἐν τῇ ἐν ᾗ ἐρωτηθέντες ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἤθελον δηλώσει ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ καταταχθῶσι μονίμῳ μονῇ. Ἡ παρὰ ἀρχιερέως ὑπηρεσία λογίζεται ἱκανή. Γ') Ἀπαιτεῖται ὡρισμένη ἡλικία· ὁ θέλων δῆλον ὅτι νὰ καταταχθῇ εἰς τοὺς δοκίμους ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὴν τεθεσπισμένην ἡλικίαν. Κατὰ τὸν καν. μ' τῆς ἐν Τρούλλῳ πενθέκτης οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γένηταί τις δεκτὸς ἐν μοναστηρίῳ ὡς δόκιμος πρὸ τοῦ δεκάτου τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας ἔτους, ἀπόκειται ὅμως εἰς τὸν ἐπίσκοπον νὰ ὁρίσῃ μείζονα ἡλικίαν.

Ἐν Κρήτῃ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταταχθῇ εἰς τοὺς δοκίμους ὁ μὴ ὑπερβὰς τὸ ὀκτωκαιδέκατον τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας ἔτος ὑποτακτικός, ἐν Σάμῳ δὲ τὸ πρῶτον καὶ εἰκοστόν. Ὁ νόμος περὶ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ὁρίζει μὲν ὅτι τὴν μοναχικὴν ἀπόκαρσιν δὲν ἐπιτρέπεταί τις νὰ ὑποστῇ πρὸ τοῦ πρώτου καὶ εἰκοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους, οὐδὲν δ' ὅμως ὁρίζει περὶ τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ἐπιτρέπεται νὰ προσληφθῇ τις δόκιμος εἰς τὴν μονήν. Δ') Δὲν ἀπαιτεῖται γέννησις ἐκ νομίμου γάμου. Ὅθεν ἐπιτρέπεται ἵνα καὶ τὸ νόθον τέκνον καταλεχθῇ εἰς τοὺς δοκίμους. Ε') Ὁ δόκιμος προσλαμβάνεται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου τῇ προτάσει μὲν τοῦ ὑφ' ὃν ὑποταχθήσεται πρεσβυτέρου μοναχοῦ, τῇ ἐγκρίσει δὲ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου. ΣΤ') Ἡ ἐποπτεία καὶ ποδηγεσία τοῦ δοκίμου προσήκει τῷ ἡγουμένῳ καὶ πρεσβυτέρῳ τὴν ἡλικίαν μοναχῷ θεοφιλεῖ. Ὁ ἐποπτεύων τοῦ δοκίμου καλεῖται *γέρων* ἢ *ἀνάδοχος,* ἅτε ἀναδεχόμενος οἷα καὶ ὁ τὸ βάπτισμα ἀνάδοχος καθήκοντα, ἤτοι τὴν χριστιανικὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀναδεκτοῦ. Παρ' ἡμῖν οἱ δόκιμοι ὀφείλουσιν εὐπειθεῖν εἰς τὸ μοναστηριακὸν συμβούλιον καὶ εἰς τὸν ἑαυτῶν γέροντα, ἀπονέμειν δὲ τὸ προσῆκον σέβας καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πατέρας. Ἄλλως μετὰ νουθεσίαν τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου, δημοσίαν δ' εἶτα ἐπιτίμησιν, ἀνεπίδεκτοι βελτιώσεως καταδειχθέντες, ἀποπέμπονται ὁριστικῶς τῆς μονῆς δι' ἀποφάσεως τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου τῷ ἁρμοδίῳ ἐπισκόπῳ γνωριζομένης.

Ὀλιγωροῦντος δὲ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου τῶν τοιούτων καθηκόντων αὐτοῦ, ὁ ἐπίσκοπος ἐντέλλεται διὰ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς τὴν ἐκ τῆς μονῆς ἀπέλασιν τοῦ τοιούτου δοκίμου, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου εἰς τὸ μέλλον. Ταῦτα κρατοῦσιν ἀναλόγως καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐν ταῖς γυναικείαις μοναῖς δοκίμους. Ἐν ταῖς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει σκήταις ὁ δόκιμος ἐπιτρέπεται πρὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀποκάρσεως ἐγκρίσει τοῦ ἑαυτοῦ πνευματικοῦ νὰ ἐκλέξῃ *ὑπακοὴν* παρ' ἑτέρῳ γέροντι. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀποκάρσεως ὀφείλει νὰ μένῃ κατὰ πάντα τὸν βίον ἐν τῇ *ὑπακοῇ* τοῦ οἰκείου γέροντος, ἀπαγορευομένης τῆς προσλήψεως αὐτοῦ παρ' ἑτέρου γέροντος τῆς αὐτῆς σκήτης, ὅστις προσλαμβάνων αὐτὸν ὑπόκειται εἰς πειθαρχικὴν δίωξιν ὑπὸ τῆς κυριάρχου μονῆς. Ἡ σχέσις τοῦ γέροντος πρὸς τοὺς ὑποτακτικοὺς εἶνε σχέσις πνευματικοῦ πατρὸς πρὸς υἱόν, ὀφειλόντων αὐτῶν μὲν σεβασμὸν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὸν γέροντα, ἐκείνου δὲ πατρικὴν πρὸς τὸν ὑποτακτικὸν ἀγάπην. Ζ') Οἱ δοκιμαζόμενοι, ἂν μὴ ἔτυχον ἱερατικοῦ τινος βαθμοῦ, λογίζονται λαϊκοὶ (*χρῶνται κουρᾷ καὶ ἐσθῆτι λαϊκῶν*), ἐπιτρέπεται δὲ νὰ ἐπανέλθωσιν ἀκωλύτως εἰς τὸν κατὰ τὸν κόσμον βίον εἴτε οἰκείᾳ βουλήσει, εἴτε βουλήσει τοῦ πατρός. Η') Ὁ κείρας μοναχὸν ἄνευ τῆς τεθεσπισμένης δοκιμασίας, ὡς καὶ ὁ ἄνευ τοιαύτης τυχὼν τῆς ἀποκάρσεως τιμωροῦνται ἐκκλησιαστικῶς. Ἐν Κρήτῃ, ὑποτακτικὸς εἰς μονὴν νὰ προσληφθῇ ἐπιτρέπεται ὁ ἔχων ἀποπερατώσει τοὐλάχιστον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ὁ ὑποτακτικὸς ἐκτελεῖ διαφόρους ὑπηρεσίας ἐν τῇ μονῇ, ὑπουργῶν κατὰ κέλευσμα τοῦ ἡγουμένου ἐναλλὰξ τοῖς γεροντοτέροις μοναχοῖς, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃ ἴδιον ὑποτακτικόν. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀποκαρτέρησις (ἡ)· ἔλλειψις ἀντοχῆς, ἀποθάρρυνσις· || ἀρχ. ἑκούσιος θάνατος δι' ἀσιτίας.

ἀποκαρτερῶ *(—έω)*· παύω ἀπὸ τοῦ νὰ ἀντέχω, ἀποθαρρύνομαι· || ἀρχ. αὐτοκτονῶ δι' ἀσιτίας.

ἀποκασμοῦ ἐπίρρ. ἰδιωματ., ἀντί: *ἀπὸ εἰκασμοῦ*, κατ' εἰκασίαν, κατὰ συμπερασμὸν (βλ. ἀπό).

ἀποκαταντιὰ (ἡ)· καταντιά, κατάντημα, πάντοτε ἐπὶ κακοῦ: «νὰ δῶ τὴν ἀποκαταντιά σου!» (ὁ λέγων τοῦτο προλέγει κακὴν ἔκβασιν)· «δὲς καὶ καμάρωσε τὴν ἀποκαταντιά σου».

ἀποκαταντῶ *(—άω)*· καταντῶ, φθάνω, κατασταλάζω: «ἂν ἤξευρα τὸ τέλος μου, ποῦ θ' ἀποκαταντήσω».

ἀποκατάρια (τά)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), τὰ τέσσαρα παρὰ τὸ ἔδαφος ξύλα τοῦ ἀργαλειοῦ, τὰ ὁποῖα τὸν πλαισιοῦν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ «πανάρια». Δ. Ν. Λ.

ἀποκατασταίνω (*ἀόρ. ἀποκατάστησα, παθ. ἀόρ. ἀποκαταστάθηκα, παθ. παρακ. ἀποκατασιημένος*)· δημοτ. τύπος τοῦ ἀποκαθιστῶ (βλ. λ.)· || νυμφεύω τινὰ ὑπὸ αἰσίους οἰωνούς: «ἀποκατάστησε καλὰ τὸ κορίτσι του»· καὶ γενικώτερον ἐξασφαλίζω εἴς τινα ἀγαθὰς συνθήκας βίου: «εἶναι τώρα καλὰ ἀποκαταστημένος».

ἀποκατασταλάζω· κατασταλάζω, καταντῶ, μένω ὁριστικῶς: «ἀποκαταστάλαξε 'ς τὴν Πόλι».

ἀποκατάστασις (ἡ)· ἡ ἐπαναφορὰ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν: «ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πολιτεύματος, —τῆς διασαλευθείσης τάξεως, —τῆς συγκοινωνίας κ.τ.τ.», «ἡ ἀποκατάστασις τῆς κλονισθείσης ὑγείας μου,—τῆς ἀμφισβητηθείσης τιμῆς μου, πίστεώς μου»· || γάμος ἐξασφαλιζων εὐζωΐαν: «εὔχομαι καλὴν ἀποκατάστασιν 'ς τὰ κορίτσια σου».

— (ΠΟΙΝ. ΔΙΚ.) Ἡ καταδίκη εἰς ποινὴν κακουργήματος ἢ ἐπὶ ὡρισμένοις ἐν τῷ Ποιν. Νόμῳ (ἄρθρ. 22 καὶ 24) πλημμελήμασι συνεπάγεται καὶ τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ἰδιαιτέρων τινῶν τιμῶν, ἄλλοτε μὲν αὐτοδικαίως, ἄλλοτε δὲ δυνάμει εἰδικῆς διατάξεως τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Αἱ συνέπειαι αὗται τῆς καταδίκης δὲν παύουσιν οὔτε μὲ τὴν ἔκτισιν ἢ τὴν παραγραφὴν τῆς ποινῆς οὔτε μὲ τὴν ἀπονομὴν χάριτος (ἐκτὸς ἂν εἰδικῶς ἐχαρίσθησαν δι' αὐτῆς αἱ ἐν λόγῳ συνέπειαι), ἀλλ' αἴρονται μόνον διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως.

Ἡ *πρόσκαιρος* ὅμως στέρησις τῶν εἰς τὰ ἄρθρα 23 καὶ 24 Ποιν. Νόμου ἀναφερομένων δικαιωμάτων παύει ὅταν παρέλθῃ ἡ διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ὁρισθεῖσα διάρκεια αὐτῆς, δεδομένου δ' ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ οὔτε βραχυτέρα τῶν ἓξ μηνῶν οὔτε μείζων τῶν ἓξ ἐτῶν, καὶ ὅτι ἡ ἀποκατάστασις δὲν δύναται νὰ ζητηθῇ, ὡς κατωτέρω ρηθήσεται, πρὸ τῆς παρόδου πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐκτίσεως τῆς ποινῆς, ἕπεται ὅτι ἀποκατάστασις τῶν ἕνεκα καταδίκης *ἐπὶ πλημμελήματι* ἐπελθουσῶν στερήσεων τῶν ἐν ἄρθροις 23 καὶ 24 Ποιν. Νόμου δικαιωμάτων εἶναι χρήσιμος καὶ δύναται νὰ ζητηθῇ μόνον ὅταν ἡ ὁρισθεῖσα διάρκεια τῆς στερήσεως ὑπερβαίνῃ τὰ πέντε ἔτη. Ἡ ἀποκατάστασις α') χωρεῖ αὐτοδικαίως, ἐκ τοῦ νόμου· καὶ β') χορηγεῖται διὰ Π.Δ. κατόπιν διαδικασίας ρυθμιζομένης ὑπὸ τῆς Ποιν. Δικονομίας ἐν ἄρθροις 565—568 ὡς ἐτροποποιήθησαν διὰ τοῦ Νόμου 2236 τοῦ 1920.

Α') Ἡ ἀποκατάστασις χωρεῖ αὐτοδικαίως ὅταν ὁρᾷ εἰς συνεπείας καταδίκης εἰς ποινὴν πλημμελήματος, ἧς ἡ ἐκτέλεσις ἀνεστάλη εἴτε δυνάμει τοῦ Νόμου ΓΩΙΗ' εἴτε δυνάμει τοῦ Νόμου 811 τοῦ 1917 (βλ. ἀναστολή)· αἱ συνέπειαι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παύουσιν ἅμα παρέλθῃ ἄμεμπτος ὁ τῆς δοκιμασίας χρόνος καὶ θεωρηθῇ συνεπῶς ἡ ποινὴ ἐκτιθεῖσα ὁριστικῶς (ἄρθμα 4 Νόμου ΓΩΙΗ' καὶ 9 Νόμου 811).

Β') Ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει ἡ ἀποκατάστασις δύναται νὰ ζητηθῇ ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος μετὰ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπόλυσίν του ἢ τὴν παραγραφὴν τῆς ποινῆς, ἂν οὗτος κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπεδείξατο καλὴν διαγωγὴν καὶ δὲν κατεδικάσθη ἐπὶ κακουργήματι ἢ πλημμελήματι ἐκ τῶν ἐν ἄρθρῳ 22 Ποιν. Νόμου ἀναφερομένων ἢ ἐπὶ πλημμελήματι ἐν γένει εἰς φυλάκισιν ἀνωτέραν τῶν τριῶν μηνῶν. Ἂν ὁ καταδικασθεὶς εἰς ποινὴν κακουργήματος ἔτυχε προσωρινῆς ἀπολύσεως ἐκ τῶν φυλακῶν κατὰ τὸν νόμον 811 τοῦ 1917, ἡ πενταετία ὑπολογίζεται οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπολύσεώς του,

Digitized by Google

ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ᾽ ἥν, παρελθόντος ἀμέμπτου τοῦ τῆς δοκιμασίας χρόνου, ἡ ποινὴ θεωρεῖται ὡς ἐκτιθεῖσα, διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ ποινὴ θεωρεῖται ἐκτινομένη ἐκτὸς τῶν φυλακῶν, ὁ καταδικασθεὶς δηλαδὴ διατελεῖ ὑπὸ ποινὴν καὶ συνεπῶς δὲν δύναται ν᾽ ἀρχίσῃ ἡ προθεσμία πρὸς ἀποκατάστασιν, ἧς πρώτιστος ὅρος εἶναι ἡ ἔκτισις τῆς κυρίας ποινῆς (*Manzini*, Trattato dir. pen., III § 783, II. *Garraud* Traité dr. pen., II, § 776 *Vidal-Magnol*, 7η ἔκδ. § 600. Contra, Ἐφετ. Λαρίσης 44 τοῦ 1919).

Ἡ καλὴ διαγωγὴ πιστοποιεῖται ὑπὸ τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς τοῦ καταδικασθέντος, ἡ δὲ μὴ καταδίκη δι᾽ ἀντιγράφου τοῦ δελτίου Ποιν. Μητρῴου αὐτοῦ (ἄρθρ. 13 Ν Δ. 17/25 Δεκεμβρίου 1925 «περὶ ἐφέσεως ποιν. ἀποφάσεων»). Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ὑποβάλλει δι᾽ αἰτήσεώς του ὁ ζητῶν τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὸν εἰσαγγελέα τοῦ Ἐφετείου, εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου ὑπάγεται τὸ ἐκδὸν τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν Δικαστήριον, ἐπιμελείᾳ δὲ τοῦ εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν δημοσιεύεται περίληψις τῆς αἰτήσεως ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοιχοκολλᾶται ἐπὶ ἕνα μῆνα ἀντίγραφον αὐτῆς εἰς τὸ δημοτικὸν ἢ κοινοτικὸν κατάστημα τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐτελέσθη τὸ ἀδίκημα· συγχρόνως δημοσιεύεται πρόσκλησις τοῦ αὐτοῦ εἰσαγγελέως πρὸς πάντα βουλόμενον νὰ κάμνῃ ἀντιρρήσεις, ὅπως ἐντὸς τῆς αὐτῆς μηνιαίας προθεσμίας ἐμφανισθῇ πρὸς τοῦτο ἐνώπιον παντὸς εἰσαγγελέως. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ὀφείλουσιν οἵ τε παρὰ πρωτοδίκαις εἰσαγγελεῖς καὶ οἱ λοιποὶ ἀνακριτικοὶ ὑπάλληλοι ν᾽ ἀναφέρωσιν εἰς τὸν ἀνωτέρω εἰσαγγελέα τῶν Ἐφετῶν ὅ,τι γινώσκουσι κατὰ τοῦ αἰτοῦντος. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς μηνιαίας προθεσμίας εἰσάγει ὁ εἰσαγγελεὺς τῶν Ἐφετῶν τὴν αἴτησιν εἰς τὸ παρ᾽ ᾧ διατελεῖ Ἐφετεῖον εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν, οριζομένην ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς ἣν καλεῖ πάντας τοὺς ὑποβαλόντας ἀντιρρήσεις. Τὸ Ἐφετεῖον ἐξετάζει πρῶτον ἂν ἡ αἴτησις εἶναι τύποις παραδεκτή, ἤτοι ἂν παρῆλθεν ἡ ἀπὸ τῆς ἀποφυλακίσεως κ. λ. π. πενταετία καὶ ἂν δὲν κατεδικάσθη κατ᾽ αὐτὴν ὁ αἰτῶν, μεθ᾽ ὃ γνωμοδοτεῖ, λαμβάνον ὑπ᾽ ὄψιν τὴν περὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς αὐτοῦ βεβαίωσιν καὶ τὰς τυχὸν ὑποβληθείσας σχετικὰς ἀναφορὰς τῶν ἀρχῶν καὶ πᾶν ἄλλο στοιχεῖον καὶ ἀκοῦσαν τῶν ἐμφανισθέντων ἐκ τῶν ὑποβαλόντων ἀντιρρήσεις καὶ τοῦ εἰσαγγελέως, ἂν ἡ αἴτησις εἶναι βάσιμος. Ἡ γνωμοδότησις τοῦ Ἐφετείου, ἂν εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως, ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ παρ᾽ Ἐφέταις εἰσαγγελέως εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργόν, προτάσει τοῦ ὁποίου ἐκδίδεται τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως Διάταγμα, ὅπερ δημοσιεύεται, ἐπιμελείᾳ τοῦ παρ᾽ Ἐφέταις εἰσαγγελέως, ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως καὶ γράφεται εἰς τὸ περιθώριον τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου γραμματέως.

Ἀποτελέσματα τῆς ἀποκαταστάσεως.—Ἡ ἀποκατάστασις: 1) Δὲν ἐνεργεῖ ἀναδρομικῶς, ἤτοι δὲν ἀνακτᾷ αὐτοδικαίως ἅμα τῇ χορηγήσει αὐτῆς ὁ καταδικασθεὶς τὰ ἀξιώματα, τὰς τιμὰς ἢ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν κλπ., ὧν ἐγένετο διὰ τῆς καταδίκης ἔκπτωτος, ἀλλὰ κτᾶται τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀποκτήσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων, ὧν ἐστερήθη διὰ τῆς καταδίκης· καὶ 2) Δὲν ἐξαλείφει τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ὡς ἡ ἀμνηστεία· ἄρα ἡ καταδίκη παραμένει ἐγγεγραμμένη εἰς τὸ ποινικὸν μητρῷον τοῦ καταδικασθέντος, σημειουμένης ἁπλῶς ἐν αὐτῷ τῆς ἐπελθούσης ἀποκαταστάσεως (ἄρθρ 4 καὶ 12 Β Δ 28 Φεβρουαρίου 1908 «περὶ ποιν. μητρῴου»), χρησιμεύει δ᾽ ὡς βάσις τῆς ὑποτροπῆς ἐκτὸς ἂν παρῆλθεν ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς ὅπου οὗτος ἀποκλείει τὴν ὑποτροπὴν (βλ. λ.).

Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— ΕΜΠΟΡ. ΔΙΚ.]· βλ. πτώχευσις, χρεοκοπία.

—[ΔΙΕΘ. ΔΙΚ.] Ἀποκατάστασις ἐν τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ εννοεῖται ἡ ὑποχρέωσις τὴν ὁποίαν ὑπέχει τὸ ἀντίπαλον κράτος νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν προξενηθεῖσαν εἰς τὸ ἕτερον περιουσιακὴν βλάβην προκειμένου ἀδικήματός τινος τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ὄχι μόνον ὅτε πρόκειται περὶ ὑλικῆς περὶ βλάβης ἀποτιμωμένης εἰς χρῆμα ἀλλὰ καὶ ὅτε πρόκειται περὶ «ἀΰλου», ἤτοι ἠθικῆς βλάβης. Τὸ ὑποστὰν τὴν ἐν ἐν λόγῳ βλάβην κράτος δὲν δικαιοῦται νὰ αἰτήσηται μόνον τὴν θετικὴν περιουσιακὴν ἀπώλειαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διεκδικήσῃ τὸ διαφυγὸν κέρδος. Τοιαύτη εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ γενικῶς γνώμη, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν καὶ τὰ διεθνῆ διαιτητικὰ δικαστήρια, ἐφόσον ἐζήτησαν νὰ κρίνουν ἔξω τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἰδιωτικοῦ Δικαίου. Μάλιστα ἐν τῇ θεωρίᾳ ὑπεστηρίχθη ἡ ἄποψις (Schön) ὅτι ὑφίσταται ὑποχρέωσις ἀποκαταστάσεως τόσον δι᾽ ἀμέσου ὅσον καὶ δι᾽ ἐμμέσους βλάβας, ὅσον καὶ διὰ lucrum cessans, ἤτοι διὰ τὸ διαφυγὸν κέρδος. Ἀλλ᾽ ἡ ἄποψις αὕτη ἀντιτίθεται εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, καθ᾽ ἣν ἀναγνωρίζεται δικαίωμα καὶ ὑποχρέωσις ἀποκαταστάσεως μόνον δι᾽ ἀμέσους ἀπωλείας-βλάβας, ἀρχὴν τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς αἰτήσεως τῆς Αὐστρουγγαρίας περὶ ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν πλοίου κατασχεθέντος ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ 4 Συνεδρίᾳ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς 13 Ἰανουαρίου 1909 τῆς ἐν Λονδίνου Ναυτικῆς Συνδιασκέψεως (1908—9), ὑποστηριχθείσης τῆς γνώμης ταύτης τόσον ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφερομένου Κράτους ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Γερμανίας. Ἡ ἀπόδειξις περὶ τῆς προσγενομένης βλάβης βαρύνει τὸ Κράτος τὸ ὁποῖον ζητεῖ τὴν ἀποκατάστασιν.

Τόσον θεωρητικῶς ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς νομολογίας τοῦ Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης ἐπί τινος ρωσσοτουρκικῆς διαφορᾶς ἐν ἔτει 1879, ὑπεστηρίχθη ἡ ἄποψις ὅτι ὀφείλονται καὶ τόκοι εἰς περίπτωσιν μὴ καταβολῆς τοῦ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς προξενηθείσης βλάβης ὁρισθέντος ποσοῦ. Τὴν ἄποψιν ὅμως ταύτην πολεμοῦν ἕτεροι διεθνολόγοι, κατακρίνοντες καὶ τὴν ἐπὶ τῆς μνησθείσης ρωσσοτουρκικῆς διαφορᾶς ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης (*Strupp, Anzilotti κλπ.)*.

Περὶ ἀποκαταστάσεως ἐπὶ ἠθικῆς βλάβης πρόκειται, ὅτε Πολιτεία τις θεωρεῖ ἑαυτὴν θιγεῖσαν, εἰς περίπτωσιν λ. χ. καθ᾽ ἣν κατεστράφησαν περιουσίαι ἰδιωτῶν κατὰ παράβασιν τῶν ὑπὸ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου θεσπισμένων κανόνων ἢ εἰς περίπτωσιν καθ᾽ ἣν προσεβλήθησαν ἄτομα, ἀνήκοντα κατὰ ἐθνικότητα εἰς ξένον κράτος, εἰς τὴν τιμήν των, κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἂν συντρέχῃ καὶ βλάβη τις περιουσιακὴ προξενηθεῖσα αὐτοῖς ἢ ἂν ἕνεκα οἱασδήποτε ἀδίκου αἰτίας ἐβλάβησαν, ἐζημιώθησαν ἐπαγγελματικῶς, λ. χ. ἕνεκα φυλακίσεως παρανόμου ἐστερήθησαν τῆς ἐπαγγελματικῆς των πίστεως κλπ. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ καταβληθῇ ὡς ἀποκατάστασις οὐδὲν τὸ βέβαιον εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ· ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἑκάστοτε ἐμφανιζομένης περιπτώσεως.

Σπουδαῖον ζήτημα ἐδημιούργησε τὸ ἄρθρ. 3 τῆς Δ´ Συμφωνίας τῆς Χάγης, περὶ τοῦ ἂν καὶ κατὰ πόσον, ἐν περιπτώσει παραβιάσεως τῶν κατὰ θάλασσαν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου δύναται τὸ βλαβὲν κράτος νὰ αἰτήσηται ἀποκατάστασιν μόνον διὰ τὴν ὑλικὴν βλάβην ἢ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν τοιαύτην. Οἱ συγγραφεῖς ἐν προκειμένῳ διχάζονται: Οἱ μὲν φρονοῦσιν ὅτι ὑφίσταται μόνον δικαίωμα καὶ ἀντίστοιχος ὑποχρέωσις περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ὑλικῆς βλάβης. Ὀρθοτέρα ὅμως φαίνεται ἡ ἄποψις τῶν ἄλλων, οἵτινες παραδέχονται ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὑλικῆς βλάβης, ὑφίσταται δικαίωμα καὶ ἀνάλογος ὑποχρέωσις περὶ ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς ἠθικῆς τοιαύτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hofer*, Schadenersatz im Landkriegsrecht 1913.

Η. Γ. Κ.

— [ΟΠΛΟΜΑΧ.] Ἐν τῇ ὁπλομαχητικῇ *ἀποκατάστασις* καλεῖται ἡ ἐκ τῆς προβολῆς ἐπάνοδος τοῦ σώματος εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀμύνης. Ἐκτελεῖται δὲ αὕτη διὰ τῆς κάμψεως τοῦ ὀπισθίου γόνατος δι᾽ ἧς σύρεται τὸ σῶμα πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῷ ταυτοχρόνως ὁ ἐμπρόσθιος πούς, οὗ τὸ γόνυ τηρεῖ τὴν κάμψιν, ὠθεῖ τὸ ἔδαφος, ἡ ὀπισθία χεὶρ (εἰς τὴν ξιφασκίαν) ὑψουμένη ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς δίδει φορὰν εἰς τὸ σῶμα, ταυτοχρόνως δ᾽ ἐμποδίζει τὰς ὠμοπλάτας τοῦ νὰ κλίνωσιν ὀπίσω, ἡ δὲ ἐμπροσθία χεὶρ ἀναλαμβάνει τὴν πρὸ τῆς προβολῆς θέσιν της.

Τ. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

— **ἀποκατάστασις εἰς ἀκέραιον** *[Ρωμ. Δικ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῷ Ρωμ. Δικαίῳ (in integrum restitutio ἢ integri restitutio) ἡ ἀπόφασις, δι᾽ ἧς ὁ πραίτωρ, αἴρων τὰς ἐγκύρους ἐννόμους συνεπείας νομικοῦ τινος γεγονότος, ἐπαναφέρει τὸν ἐκ τούτου ζημιωθέντα εἰς ἣν ἀκριβῶς θέσιν θὰ εὑρίσκετο, ἂν μὴ ἐπήρχετο τὸ ζημιογόνον γεγονός. Ἡ δικαιολογία τῆς ἐξουσίας ταύτης τοῦ πραίτορος εἶναι, ὅτι πολλάκις νόμιμοι καθ᾽ ἑαυτὰς νομικαὶ μεταβολαὶ ἐξεταζόμεναι ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς εἰδικοὺς ὅρους τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως, εἰς ἣν ἀφοροῦσι, κρίνονται ἄδικοι καὶ ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἐπιείκειαν (βλ. λ.).

Ἀρχικῶς (ἤτοι ἐπὶ Δημοκρατίας) ἀνῆκε τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ κυριάρχῳ διακριτικῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πραίτωρος ἡ ἐκτίμησις, ἂν προσήκε νὰ χορηγήσῃ ἀποκατάστασιν ἐν δεδομένῃ περιπτώσει. Βαθμηδὸν ὅμως σὺν τῇ ἀνελίξει τοῦ Ρωμ. Δικαίου (τῇ συμβολῇ καὶ τῶν εἰς τὸ πραιτωρικὸν edictum μεστῶν περιπτωσιολογίας σχολίων τῶν Ρωμαίων νομικῶν) διεμορφώθησαν ὡρισμέναι προϋποθέσεις ἀπονομῆς αὐτῆς, ἀποβαλούσης ἤδη τὸν χαρακτῆρα τοῦ extraordinarium auxilium καὶ προσλαβούσης ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἡγεμονίας καὶ ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ δικαίῳ μορφὴν συνήθους ἐνδίκου μέσου ἀσκουμένου πλέον καὶ ἐνώπιον κατωτέρων δικαστῶν.

Αἱ προϋποθέσεις αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἐπέλευσις ἐγκύρου νομικῆς μεταβολῆς (π.χ. κατάρτισις δικαιοπραξίας, ἀπώλεια δικαιώματος λόγῳ παραμελήσεως τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ), καθ᾽ ἣς τὸ δίκαιον δὲν χορηγεῖ ἕτερον ἔνδικον μέσον. Οὐχ ἧττον ἡ ἀποκατάστασις χορηγεῖται τῷ ἔχοντι καὶ τὴν actionem quod metus causa, ὡς καὶ τῷ ἔχοντι τὴν actionem doli (βλ. κατωτέρω).

2) Ἡ μεταβολὴ αὕτη πρέπει νὰ ἐπιφέρῃ ζημίαν (damnum, laesionem) τῷ αἰτουμένῳ τὴν ἀποκατάστασιν, ἥτις ζημία δύναται νὰ ἔγκειται καὶ ἐν τῇ διαφυγῇ κέρδους, δὲν εἶναι δ᾽ ἀπαραίτητον νὰ εἶναι οὐσιαστική. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ θεσμὸς κρηπῖδα ἔχει τὴν ἐπιείκειαν, δὲν δίδεται ἀποκατάστασις, ὅταν διὰ ταύτης ὁ καθ᾽ οὗ αὕτη αἰτεῖται ἤθελεν ὑποστῇ ζημίαν πολλῷ μείζονα ἐκείνης, ἧς τὴν ἄρσιν ἐπιδιώκει ὁ αἰτούμενος τὴν ἀποκατάστασιν.

3) Ὕπαρξις νομίμου λόγου ἀποκαταστάσεως (justa causa restitutionis) τελοῦντος ἐν αἰτιώδει συνδέσμῳ πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν ζημίαν. Οὗτοι εἶναι:

α´) Ἡ *ἀνηλικότης*. Τῷ ἀνηλίκῳ (ἤτοι τῷ μήπω συμπληρώσαντι τὸ 25ον ἔτος κατὰ τὸ Ρωμ. Δίκαιον) ἐδίδετο ἀποκατάστασις πρὸς ἄρσιν ζημιῶν, ἃς ὑπέστη ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ ἀπερισκεψίας καὶ ἀπειρίας, ὡς καὶ ζημιῶν, ἃς ἔπαθεν ἐκ πράξεων ἢ παραλείψεων τοῦ ἐπιτρόπου ἢ κηδεμόνος αὐτοῦ. Ἡ λόγῳ ἀνηλικότητος ἀποκατάστασις δὲν ἰσχύει τανῦν παρ᾽ ἡμῖν κατ᾽ ἀκολουθίαν τῶν ἄρθρων 3 καὶ 78 τοῦ «περὶ ἀνηλίκων κλπ» νόμου ΧΠΘ´ τοῦ 1861, ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι αἱ μὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀνηλίκου ἀναληφθεῖσαι ὑποχρεώσεις ἢ γενόμεναι οὐσιακαὶ ἀπαλλοτριώσεις εἶναι ἄκυροι, ὅθεν ὡς πρὸς ταύτας οὐδεὶς δύναται να γένηται λόγος περὶ ἀποκαταστάσεως, προϋποθετούσης ἔγκυρον νομικὴν μεταβολήν, πᾶσα δὲ πρᾶξις ἐνεργουμένη ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου κατὰ τὰς νομίμους διατυπώσεις ἰσχύει ὡς πρᾶξις ἐνηλίκου, ὅθεν οὐδεὶς λόγος περὶ ἀποκαταστάσεως λόγῳ ἀνηλικότητος (πρβλ. καὶ ἄρθρον 137 τοῦ νόμου).

β´) *Ἀπουσία* τοῦ αἰτουμένου τὴν ἀποκατάστασιν ἧς ἕνεκα παραλιπὼν οὗτος ἐνέργειάν τινα ἀπώλεσε δικαίωμα (π.χ. διὰ παραγραφῆς ἀξιώσεως, διὰ χρησικτησίας συμπληρωθείσης εἰς βάρος του κλπ.), ἢ ἀπουσία τοῦ πρὸς ὃν ἔπρεπεν οὗτος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν παραλειφθεῖσαν πρᾶξιν, ἀλλὰ μόνον ἂν ἠδυνάτει νὰ διορίσῃ ἀντιπρόσωπον, ἢ νὰ εὕρῃ ἀντιπρόσωπον τοῦ πρὸς ὃν προσῆκε νὰ ἐνεργήσῃ. Καὶ ἔτερα δὲ παρεμφερῆ τῇ ἀπουσίᾳ γεγονότα ἀπαριθμεῖ τὸ πραιτωρικὸν edictum ὡς λόγους ἀποκαταστάσεως, μεθ᾽ ὃ ἐπάγεται (D. 4, 6, 1 § 1) γενικὴν ρήτραν (clausulam generalem), δι᾽ ἧς ὁ πραίτωρ ἐπιφυλάσσει ἑαυτῷ τὴν ἐξουσίαν τῆς θεωρήσεως ὡς λόγους ἀποκαταστάσεως καὶ ἄλλα κωλύματα. Καὶ ἡ λόγῳ ἀπουσίας ἀποκατάστασις ἀργεῖ παρ᾽ ἡμῖν, τὸ μὲν διὰ τὴν σημερινὴν μεγίστην νομικὴν καὶ πραγματικὴν εὐχέρειαν περὶ τὸν διορισμὸν ἀντιπροσώπου, τὸ δὲ διότι ἡ ἡμετέρα Πολ. Δικονομία (ἄρθρ. 145 ἐδάφ. 6 καὶ 7) καθορίζει τρόπον ἐπιδόσεως δικογραφημάτων κλπ. εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατρίβοντας καὶ τοὺς ἀγνώστου διαμονῆς, ὥστε εὐχερῶς δύναται νὰ διακοπῇ ἡ ὑπὲρ τούτων τρέχουσα ἀποσβεστικὴ ἢ κτητικὴ παραγραφή.

γ´) *Βία, δόλος* καὶ *πλάνη*. Τῷ βιασθέντι καὶ τῷ δόλῳ ἐξαπατηθέντι δίδονται πρὸς ἐπιδίωξιν ἀποζημιώσεως ἡ ἀγωγὴ τοῦ φόβου (actio quod metus causa) καὶ ἡ ἀγωγὴ τοῦ δόλου (actio doli), ἀλλ᾽ ἂν ταῦτα εἶναι ἐν δοθείσῃ περιπτώσει ἀλυσιτελῆ, οὗτοι δύνανται νὰ αἰτήσωνται τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν. Ἡ δ᾽ ἕνεκα πλάνης ἀποκατάστασις δίδεται ἐν μιᾷ μόνῃ περιπτώσει ἀστικοῦ δικαίου, ἤτοι τοῖς κληρονομικοῖς πιστωταῖς καὶ κληροδόχοις, ἂν οὗτοι ὑπολαβόντες ἐκ συγγνωστῆς πλάνης κατάχρεων τὸν κληρονόμον αἰτήσωνται τὸ εὐεργέτημα τοῦ χωρισμοῦ τῶν περιουσιῶν (beneficium separationis bonorum), ἤτοι τῆς κληρονομικῆς οὐσίας ἀπὸ τῆς τοῦ κληρονόμου, καὶ τύχωσι τούτου διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, δύνανται προτείνοντες «εὐλογωτάτην αἰτίαν ἀγνοίας» («justissimam ignorantiæ causam») νὰ ἀνατρέψωσι δικαστικῶς τὴν περὶ χωρισμοῦ ἀπόφασιν.

Τὰ ὑπὸ στοιχεῖον γ´ εὐμοιροῦσι πρακτικοῦ κύρους καὶ παρ᾽ ἡμῖν. Οἴκοθεν δὲ νοεῖται, ὅτι ἁρμόδια πρὸς ἀπονομὴν τῆς ἀποκαταστάσεως εἶναι σήμερον τὰ κοινὰ πολιτ. δικαστήρια (Πρωτοδικεῖον κλπ.)

Ἐν τοῖς ἀπηρχαιωμένοις λόγοις ἀποκαταστάσεως εἶναι καὶ ἡ capitis deminutio minima. Περὶ ταύτης (ἐφ᾽ ἧ ἐχορηγεῖτο ἀποκατάστασις τοῖς πιστωταῖς τοῦ ταύτην ὑποστάντος, ὅστις δι᾽ αὐτῆς ἀπηλλάσσετο τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἐνοχικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων) οὐδεὶς λόγος παρ᾽ ἡμῖν, παρ᾽ οἷς εἶναι ἄγνωστοι μειώσεις τῆς προσωπικότητος. Ὡσαύτως ἐν τῷ Δικονομικῷ Δικαίῳ τῶν Ρωμαίων πλεῖστα ἀπαντῶσι θέματα ἀποκαταστάσεως ἱστορικὴν μόνην ἔχοντα παρ᾽ ἡμῖν ἀξίαν.

Ἡ προθεσμία, ἐντὸς τῆς ὁποίας δύναται νὰ αἰτηθῇ ἡ ἀποκατάστασις, εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τετραετία συναπτῶς λογιζομένη, ἀρχομένη δ᾽ ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ᾽ ἣν ἐξέλιπεν ὁ τῆς ἀποκαταστάσεως λόγος. Δικαιοῦνται δὲ νὰ αἰτήσωνται ταύτην ὁ ζημιωθεὶς καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ, ὡς καὶ οἱ ἐκδοχεῖς τῆς ἐπὶ ἀποκαταστάσει ἀξιώσεως, κατὰ τοῦ ἀμέσως ὠφεληθέντος ἐκ τοῦ ζημιογόνου γεγονότος καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ, ἐν ἐξαιρετικαῖς δὲ περιπτώσεσι καὶ κατὰ τρίτων.

Digitized by Google

Τὸν θεσμὸν τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως ἀγνοοῦσιν οἱ νεώτεροι Κώδικες, θεωρήσαντες αὐτὸν οὐ μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρατευόμενον πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῶν συναλλαγῶν καὶ τῶν ἐννόμων σχέσεων καθόλου. Καὶ εἰδικῶς μὲν ὡς πρὸς τὸν κυριώτερον λόγον ἀποκαταστάσεως. τὴν ἀνηλικότητα, ρητέον ὅτι ἱκανῶς περιφρουροῦσι τὰ τῶν ἀνηλίκων συμφέροντα οἱ σημερινοὶ νόμοι (πρβλ. τὰς διατάξεις τοῦ ἡμετέρου ΧΠΘ' νόμου), ὥστε προστασία δι' ἀπονομῆς ἀποκαταστάσεως θὰ ἦτο παρέλκουσα καὶ ὑπέρμετρος, ἐπιζημία δὲ καὶ αὐτῷ τῷ ἀνηλίκῳ, οὗτινος τὰς συναλλαγὰς θὰ ἐνέβαλλεν εἰς ἀβεβαιότητα καὶ θὰ ἐδυσχέραινεν. Γενικῶς δὲ παρατηρητέον, ὅτι αἱ νεώτεραι νομοθεσίαι καταλείπουσι τῷ δικαστῇ τοσοῦτον εὐρὺ στάδιον ἐλευθέρας τῶν πραγμάτων ἐκτιμήσεως καὶ ἐπιεικοῦς (ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἔννοιαν) τῶν νομικῶν κανόνων ἐφαρμογῆς, ὥστε ἐκλείπει βαθμηδὸν ἡ τῶν νόμων ἀκαμψία καὶ τραχύτης, ἡ ὀξεῖα ἀντίθεσις αὐστηροῦ δικαίου (jus strictum) καὶ ἐπιεικείας (aequitas) ἡ ἀποτελέσασα τὴν γενέτειραν αἰτίαν τοῦ θεσμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρὸς τοῖς παρὰ *Windscheid-Kipp* § 114 σημ. * ἔργοις, ὅρα καὶ *Karlowa*, Röm. Rechtsgeschichte II (1901) §§ 115-122.

Γ. Π. ΚΟΥΙΟΥΛΑΚΟΣ

— **ἀποκατάστασις ἀστέρος** *[Ἀστρονομ.]*. Ἡ διάβασις ἀστέρος δι' ὡρισμένου κύκλου (Ἀποκατάστασις ἀστέρος ἐπὶ τοῦ πρώτου κατακορύφου, ἢ ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ). Σ. Π.

— **ἀποκατάστασις κληρονομίας**· βλ. κληρονομία.

— **ἀποκατάστασις λιμένος** *[Ναυτ.]*· βλ. παλίρροια

— **ἀποκατάστασις τῶν πάντων** *[Δογματ.]*. Ἀποκατάστασις τῶν πάντων καλεῖται ἡ θεωρία, καθ' ἣν αἱ ψυχαὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα γινόμενα ἀγαθὰ ἑνοῦνται τῷ Θεῷ, ὅστις οὕτω γίνεται τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Κατὰ ταῦτα ἀποκατάστασις τῶν πάντων εἶναι ἡ ἐπάνοδος τοῦ σύμπαντος εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν δαιμόνων. Ἡ ἐν τῇ ἰνδικῇ φιλοσοφίᾳ διδασκαλία τῆς μετεμψυχώσεως καὶ τῆς τελικῆς συγχωνεύσεως ἐν τῷ Β άμᾳ, τῇ πηγῇ πάσης ὑπάρξεως, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς θεωρίας τῆς ἀποκαταστάσεως. Ἡ θεωρία αὕτη πιθανῶς διὰ τοῦ Πυθαγόρου μετενεχθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ σχοῦσα ὀπαδὸν τὸν Ἐμπεδοκλῆ ἀνεπτύχθη διὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν, τῶν δεχομένων τὴν ἀπορροήν, καὶ τοῦ γνωστικοῦ Βασιλείδου. Ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναπτύσσεται ἡ θεωρία αὕτη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς.

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἰ καὶ ὁρμᾶται ἐκ τῆς πλατωνικῆς δόξης ὅτι ἡ ἰδέα, ἐφ' ἧς ἑδράζεται ὁ κόσμος, τείνει πρὸς πλήρη τελειοποίησιν, ἡ δὲ ἁμαρτία καὶ τὸ κακὸν δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ παρακωλύσωσι τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ἀλλαχοῦ διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς αἰωνιότητος τῆς κολάσεως φαίνεται ἀποκλείων τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πάντων. Ὁ Ὠριγένης ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν ταύτην ἰδίᾳ ἐν τῷ περὶ ἀρχῶν ἔργῳ αὐτοῦ. Δεχόμενος ὅτι αἱ προαμαρτήσασαι ψυχαὶ κατερχόμεναι ἑνοῦνται μετὰ τῶν σωμάτων, ἐν οἷς ὡς ἐν δεσμωτηρίοις περικλειόμεναι καθαρίζονται καὶ ὅτι αἱ κολάσεις τῆς μελλούσης ζωῆς εἶναι τιμωρίαι πρὸς βελτίωσιν καὶ ἐξαγνισμόν, ἐδίδασκε τὸ πρόσκαιρον τῶν κολάσεων τούτων καὶ τὴν δι' αὐτῶν βελτίωσιν τῶν κολαζομένων, οὕτως ὥστε ἐν τέλει νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀποκατάστασις τῶν πάντων. Εἰ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Ὠριγένης ὁμιλεῖ περὶ αἰωνίου καταδίκης καὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς διορθώσεως ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ (πρβλ. ὁμιλίαν 19 εἰς Ἱερεμίαν ἐν ἀρχῇ), ἐν τούτοις οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι δέχεται τὴν θεωρίαν τῆς ἀποκαταστάσεως, θεωρίαν, ἥτις συμφωνεῖ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ, τοῦ σκοποῦ τῶν θείων ποινῶν, τῆς ἐλευθερίας, τῆς φύσεως τοῦ κακοῦ, τῶν δαιμόνων καὶ τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολυτρώσεως διδασκαλίαν αὐτοῦ. Τὴν θεωρίαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων εὑρίσκομεν ἔπειτα παρὰ τῷ Διδύμῳ, τῷ Γρηγορίῳ Νύσσης, τῷ Διοδώρῳ Ταρσοῦ καὶ τῷ Θεοδώρῳ Μοψουεστίας.

Ἴχνη τῆς θεωρίας ταύτης εὕρηνται καὶ παρὰ τῷ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ καὶ ἔπειτα παρὰ τῷ Ψευδοδιονυσίῳ καὶ τῷ Μαξίμῳ τῷ ὁμολογητῇ. Διὰ τῆς περὶ τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ εἴς τε τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς ὑπὸ τῆς πέμπτης οἰκουμενικῆς συνόδου καταδίκης τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν τοῦ Ὠριγένους καὶ δὴ τῆς περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων καταπολεμηθεῖσα ἡ διδασκαλία αὕτη ἐξέλιπεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σποραδικῶς μόνον ἀπαντῶσα (*Σκῶτος Ἐριγένας*, εἰ καὶ οὗτος δέχεται τὸ αἰώνιον τῆς κολάσεως). Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐποχῇ εὑρίσκομεν πάλιν αὐτὴν καὶ δὴ παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις (Βαπτισταί, Μορμῶνοι, Χιλιασταί, Μυστικοί, Θεόσοφοι, *Schleiermacher, Nitzsch, Lebveizer, Scheling, Hegel* καὶ ἄλλοι). Οἱ δεχόμενοι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πάντων νομίζουσιν ὅτι ἡ αἰώνιος κόλασις ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἀγαθότητα, σοφίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὴν τιμωροῦσαν παραπτώματα προσκαίρου ζωῆς διὰ αἰωνίου κολάσεως, καὶ φέρει εἰς τὸν δυϊσμὸν ἀποδιδουσα ἰδίαν ὕπαρξιν εἰς τὸ κακόν. Αἱ παρατηρήσεις ὅμως αὗται τῶν δεχομένων τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πάντων εἶναι ἀνίσχυροι, καθ' ὅσον στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τῆς ἀγαθότητος, σοφίας καὶ δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ἡ περὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως διδασκαλία τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶνε ρητὴ καὶ σαφής, ἡ διδασκαλία δ' αὕτη ἀποκρούει πᾶσαν ἰδέαν περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, ἥτις δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἁγ. Γραφῆς. Τὰ χωρία τῆς ἁγ. Γραφῆς, ἐφ' ὧν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων νομίζουσιν ὅτι δύνανται νὰ στηρίξωσι τὴν θεωρίαν αὐτῶν (Ματθ. 19, 28. Πράξ. 3.21 Β Πετρ. 3, 7 ἑξ. Ἐφ. 1, 10 Ρωμ. 5, 18 ἑξ. Κολ. 1, 10 Φιλ. 2, 10 Ἀποκάλ. 5, 13, Α' Κορ. 15, 22 ἑ.), οὐδὲν ἀποδεικνύουσι, διότι ἀναφέρονται εἰς μόνον τοὺς ἀγαθούς, οὐχὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν, ἐπομένως καὶ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς δαίμονας.

Ἀπὸ τῆς θεωρίας τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων πρέπει νὰ διακριθῇ ἡ θεωρία, ἣν εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ παρὰ τῷ Ἀρνοβίῳ, ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ παρὰ τοῖς Σοκινιανοῖς, τῷ Rothe, Weisse, White καὶ ἄλλοις, καθ' ἣν διὰ τῶν ποινῶν τῆς κολάσεως ἐπέρχεται ἡ ἐκμηδένισις καὶ ἐξαφάνισις τοῦ κακοῦ, οὕτω δὲ μένουσι μόνον οἱ ἀγαθοί. Καὶ ἡ θεωρία αὕτη μὴ στηριζομένη ἐπὶ οὐδενὸς χωρίου τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀντικειμένη δὲ πρὸς τὴν ρητὴν καὶ σαφῆ διδασκαλίαν αὐτῆς περὶ τῆς αἰωνιότητος τῆς κολάσεως δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή. Κ. Ι. Δ.

— **ἀποκατάστασις τῆς τάξεως** (γαλλ. le retablissement d'ordre, ἀγγλ. restoration of order) *[Ναυτ.]*. Ἡ ἐπάνοδος τῶν πλοίων στόλου εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου διατεταγμένην *διάταξιν*, ἐξ ἧς ταῦτα ἐξέφυγον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν γεγονότων, ἰδίως ἐν μάχῃ. Α. Κ.

ἀποκατινός, —ή, —ό· δημοτ. ὁ ἀποκάτω, ὁ κάτωθεν ἄλλου τινός: «ἡ ἀποκατινὴ πέτρα»· ἀντίθ. *ἀποπανινός*.—Ἐπίρρ. *ἀποκατινά*.

ἀποκατουρῶ *(—έω)*· τελειώνω τὴν οὔρησιν.

ἀποκατσαρώνω· ἰδιωματ. (Κυπρ.), γίνομαι *κάτσαρο* (=ξύλον ξηρόν), ξηραίνομαι.

ἀποκάτω· ἐπίρρ., κάτω, ὑπό: «ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι», ὑπὸ τὴν τράπεζαν.

ἀποκαυκαλίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀποβάλλω, βγάνω τὸ καύκαλο, τὸ περικάρπιον, ξεφλουδίζω: «ἀποκαυκαλίζω τὰ καρύδια, —τὰ μύγδαλα κττ.».

Ἀπόκαυκοι *[Βυζ. Ἱστ.]*. Ἀριστοκρατικὸς οἶκος τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἰσόστατος πρὸς ἄλλους ἀριστοκρατικοὺς οἴκους τοῦ Βυζαντίου (Δουκῶν, Κομνηνῶν, Παλαιολόγων, Σκληρῶν, Δαλασσηνῶν κ. ἄ.), διαδραματίσας σπουδαῖον ρόλον ἐν τῇ καθ' ὅλου βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ, ἰδιαίτατα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀνδρονίκου Β' καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου, πολλάκις ἐξαρτηθείσης καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς τύχης τοῦ κράτους ἐξ αὐτῶν. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπόκαυκος, *Ἀλέξιος*.** Βυζαντινὸς κουβικουλάριος, καταγόμενος ἐξ ἀφανοῦς οἴκου τῆς Βιθυνίας καὶ κατορθώσας διὰ τῶν ραδιουργιῶν καὶ πλεκτανῶν αὐτοῦ νὰ καταλάβῃ τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Ἀνδρονίκου τοῦ Β' (1282—1328), Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' (1328—1341) Ἰωάννου Ε' (1341—1391) καὶ Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1321 συναντῶμεν τὸν Ἀπόκαυκον ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ παίζοντα πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὰς τύχας τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου καὶ κράτους. Ὅτε δηλονότι ὁ διάδοχος τοῦ βυζαντινοῦ κράτους Μιχαὴλ Θ' ἀπέθνησκε τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1320 ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ δὲ γηραιὸς Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' ἐδείκνυε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκλείσῃ τοῦ θρόνου τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ ἔγγονον, υἱὸν τοῦ Μιχαήλ, Ἀνδρόνικον, ὅστις ἕνεκα συμβάντος κατέστη μισητὸς τῷ Αὐτοκράτορι, ὁ Ἀπόκαυκος, μετὰ ἄλλων ἰσχυρῶν στρατηγῶν ἐν οἷς καὶ ὁ ὑψηλῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ μέγαν πλοῦτον κατέχων Ἰωάννης Καντακουζηνός, ἐγένοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῆς διὰ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ γηραιοῦ αὐτοκράτορος δημιουργηθείσης δυσηρεστημένης κατὰ τοῦ θρόνου μερίδος· ἔκτοτε (1321) ἐκράτησαν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαί, προερχόμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου βλέψεων τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ δυσαρεσκείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β', λήξασαι μόλις τῷ 1328, ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνεκλείσθη ὡς «ἀδελφὸς Ἀντώνιος» ἔν τινι μοναστηρίῳ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Συναδηνοῦ, ἀφοῦ πρότερον ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου (23—24 Μαΐου 1327), ἀποθανὼν τῷ 1332. Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' βλέπομεν τὸν Ἀπόκαυκον προσφέροντα πλείστας ὅσας ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος. Οὕτω τῷ 1329, ἀνέκτησε τὴν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Γενουατῶν διατελοῦσαν νῆσον Χίον. ἥτις τότε ἀπετέλει, τρόπον τινά, τὸν κυριώτατον σταθμόν, εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους. Κυρίως ὅμως ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀποκαύκου ἐνετάθη κατὰ τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' χρόνους.

Τὸν Ἀνδρόνικον Γ' ἀποθανόντα (15 Ἰουνίου 1341) διεδέχθη ὁ ἀνήλικος υἱός του Ἰωάννης Ε', ἡ δὲ ἀντιβασιλεία ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν χήραν αὐτοκράτειραν Ἄνναν τῆς Σαβοΐας. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς τότε μέγας δομέστικος Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἥρπασε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἐνῷ ὁ Ἀπόκαυκος ἐτάσσετο ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείρας· οὕτως ἔχομεν τοὺς ἄλλοτε ποτὲ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' ἰσχυροὺς συμμάχους, ἀντιμετώπους νῦν, καὶ ἀσπόνδους μετ' ὀλίγον καθισταμένους ἐχθρούς. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ βίας παρεσκευάζετο τῷ 1341 εἰς Διδυμότειχον, ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνακτήσῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους τὴν ἐν ἀναρχίᾳ τότε διατελοῦσαν χώραν, ἡ περὶ τὸν Ἀπόκαυκον μερὶς καταστήσασα τοῦτον ἄρχοντα καὶ διοικητὴν τῆς πρωτευούσης, ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, δημιουργήσασα ἐκ νέου ἐσωτερικὰς ταραχὰς κατὰ τὰς ὁποίας πολλοὶ φίλοι τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐφυλακίσθησαν, διαρπαγέντων ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἐν τοῖς οἰκίαις αὐτῶν ὑπαρχόντων. Τότε ὁ Καντακουζηνὸς σπεύδων ἐπὶ τὸ ἔργον, ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1340 ἐν Διδυμοτείχῳ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Διδυμοτείχου, ὡς Ἰωάννης ΣΤ', ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ αὐλὴ ἔστεφε διὰ τοῦ νομίμου πατριάρχου ὡς αὐτοκράτορα τὸν Ἰωάννην Ε'. Ἐντεῦθεν ἤρχισε νέος σφοδρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἔφερε τὸ θανάσιμον κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κτύπημα. Ἐνῷ δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Καντακουζηνὸς ἐδείκνυε ποιάν τινα ἀδράνειαν εἰς τὰς πράξεις του καὶ ἡ Ἀδριανούπολις δὲν ἤθελε νὰ προσχωρήσῃ εἰς αὐτόν, καὶ καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἐκάλει εἰς βοήθειάν του τοὺς Βουλγάρους, ὁ Ἀποκαύκος ἀνακηρυχθεὶς Μέγας Δούξ, διεξήγαγε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον τόσον δραστηρίως, ὥστε ὁ Καντακουζηνὸς περιέστη εἰς χειρίστην θέσιν, ἀφοῦ τοῦ ἀφῃρέθη τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τοῦ Ἀποκαύκου, ὅστις καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Διδυμότειχον ἐπολιόρκησεν (1342), ὅπου παρέμενεν ἡ σύζυγος τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ θὰ ἐξεπόρθει καὶ τοῦτο, ἐὰν ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἔσπευδε νὰ συνάψῃ σχέσεις πρὸς τὸν ἀπὸ πολλοῦ γνώριμον αὐτῷ Τοῦρκον δυνάστην Ὀμὰρ-Μπέην, τὸν ἐμίρην τοῦ Ἀϊδινίου, ὁ στρατὸς τοῦ ὁποίου ἠλευθέρωσε τὸ Διδυμότειχον μετὰ τῆς συζύγου τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Ὀμὰρ-Μπέης, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὁ περὶ τὸ Διδυμότειχον τότε ἀγροτικὸς πληθυσμός, ὅστις πολλὰ ὑπέφερεν ἐκ τῆς ἐκεῖ παραμονῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐξηγέρθη ἐναντίον τῆς μερίδος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ δὲ ρῆξις αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν Στέφανον Δούσιαν ἐφάνη παρασκευάζουσα τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἡ ἐκ Θεσσαλίας ἐνεργὸς βοήθεια (1343) τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὅστις ἐν νικηφόρῳ ἐκστρατείᾳ ἀνέκτησεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν νοτίαν Μακεδονίαν, ἀπειλήσας ἔτι καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ἅλωσιν τῆς ὁποίας ἐματαίωσε διὰ δραστηρίας καὶ ταχείας ἐνεργείας ὁ Ἀπόκαυκος διὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στόλου του, παρέσχε νέον στήριγμα εἰς αὐτόν. Τέλος μετὰ μακροὺς ἀγῶνας, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ Βουλγάρου ὁπλαρχηγοῦ Μομτσίλο, καὶ τὴν ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Ὀμὰρ-Μπέη παρασχεθεῖσαν τῷ Καντακουζηνῷ βοήθειαν, ἡ ἐπιτυχία ἐφαίνετο κατὰ μικρὸν κλίνουσα ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου τοῦ ΣΤ', ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἀντίπαλος, ὁ δραστήριος ἐκεῖνος Ἀπόκαυκος, ὅστις ἕνεκα τοῦ αὐταρχικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος εἶχεν δημιουργήσει πολλοὺς ἐχθροὺς ἐναντίον του, ἐφονεύθη τὴν 11ην Ἰουνίου 1345, κτυπηθεὶς διὰ ροπάλου ὑπό τινων ἐπισήμων πολιτικῶν δεσμωτῶν, φίλων τοῦ Καντακουζηνοῦ, κατά τινα ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐπιθεώρησιν.

Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

— **Ἀπόκαυκος, *Βασίλειος*.** Στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου ἑδρεύων ἐν Κορίνθῳ. Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ γενομένας βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς (Ι' αἰὼν) εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταβληθείσας προσπαθείας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἐμφυλίων πολέμων, ὅπως καθυποτάξῃ πλείστας χώρας τοῦ κράτους καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀπωτάτην Πελοπόννησον, ὁ Βασίλειος Ἀπόκαυκος κατώρθωσε νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ. Διότι ἐνῷ οἱ Βούλγαροι ἐπιδρομεῖς τοσαύτας πολλαχοῦ ἤραντο ἐπιτυχίας, καὶ ἐνῷ ὑπὸ τὴν ἀκατάσχετον αὐτῶν ὁρμὴν πολλαὶ ὀχυρόταται θέσεις ἠναγκάζοντο νὰ παραδοθῶσιν, αὐτὴ αὕτη δὲ ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας Λάρισα ὑπέκυπτεν εἰς τὴν λῃστρικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Σαμουήλ, ἐν Κορίνθῳ ὁ Βασίλειος Ἀπόκαυκος ἀντέστη μετὰ παραδειγματικῆς γενναιότητος, πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὑπερασπίσας μετὰ μεγάλης ἀνδρείας τὴν Κόρινθον, παρ' ὅλην τήν, κατὰ κακὴν τύχην, κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς τοῦτον καταλαβοῦσαν αὐτὸν νόσον (*Hopf*, σ. 124 καὶ 137). Τὸν Βασίλειον Ἀπό-

Digitized by Google

καυκον ἐπεσκέφθη, ἐν ἔτει 981, εἰς Κόρινθον ὁ *Ἅγιος Νίκων ὁ Μετανοεῖτε.* Κ. Μ. Κ.

ἀπόκαυμα (τό)· τὸ ἀποκεκαυμένον, τὸ μετὰ τὴν καῦσιν ὑπολειφθέν.

ἀπόκαυσις (Abbrennen) *[Μεταλλ.]*. Χάλυψ σκληρότητος ὑέλου διὰ νὰ βαφῇ εἰς κυανοῦν χρῶμα ἐμβαπτίζεται ἐντὸς ἐλαίου, θερμαίνεται κατόπιν εἰς πυρὰν μέχρις ὅτου νὰ ἀρχίσῃ νὰ καίηται τὸ ἔλαιον καὶ τότε ψύχεται ἐν ὕδατι. Ἡ ἐπεξεργασία αὕτη δύναται νὰ κληθῇ *ἀπόκαυσις*. Ὁμοίως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπιφανειακὴ χαλύβωσις ἐλατοῦ σιδήρου (βλ. καὶ βαφή). Α. Μ.

ἀπόκαυσμα *[Μεταλλουργ.]*. Οὕτω θὰ ἠδύνατο νὰ κληθῇ ἡ λόγῳ ὀξειδώσεως ἀπώλεια βάρους τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ὁ σίδηρος κατὰ τὴν ἐρυθροπύρωσιν, τῆξιν, ἢ σφυρηλασίαν αὐτοῦ. Α. Μ.

ἀπόκαυτρο (τό)· ἰδιωματ., ἡ καύτρα τῆς θρυαλλίδος, ἄλλως *ἀποκαμίδα*.

ἀπόκειμαι· κεῖμαι χωριστά, φυλάττομαι πρὸς χρῆσιν ὡρισμένην, εἶμαι ἀποταμιευμένος: «ἀπόκεινται ξύλα χάριν τοῦ χειμῶνος»· || μεταφ. κεῖμαι, εὑρίσκομαι εἰς τὴν ἐξουσίαν τινός: «εἰς τὸν λαὸν ἀπόκειται νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ πολιτεύματος».

ἀποκεκαλυμμένος, *—η*, *—ον*· παθ. μετ. τοῦ *ἀποκαλύπτω*, χρησιμοποιουμένη πολλάκις μὲ ἔννοιαν ἐπιθετικήν· ὁ ἀκάλυπτος, ὁ ἀπροκάλυπτος.

— *[Στρατ. Τακτ.]* Θέσις τις πυροβολικοῦ καλεῖται ***ἀποκεκαλυμμένη***, ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένον τινὰ χῶρον τοῦ ἀντιπάλου (π. χ. παρατηρητήριον αὐτοῦ), ὅταν τὰ πυροβόλα δὲν τυγχάνωσιν ἐδαφικῆς προκαλύψεως (ἐκ προκαλύπτοντος ὄγκου ἢ ἐκ προκαλύμματος), σχετικῶς ἐννοεῖται πάντοτε πρὸς τὸν ἐν λόγῳ ἐπίγειον χῶρον τοῦ ἀντιπάλου. Προκειμένου περὶ ἐναερίου παρατηρήσεως, ***ἀποκεκαλυμμένη θέσις*** καλεῖται ἡ μὴ διατελοῦσα ὑπὸ παραλλαγὴν (camouflage). [Βλ. λ. θέσις.]

Ὁ ὅρος «***ἀποκεκαλυμμένως***» χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ τακτικῇ, ἵνα καταδείξῃ ὅτι ὑλικόν τι, εἴτε ἔμψυχον εἴτε ἄψυχον, εἴτε ἐν κινήσει εἴτε ἐν ἀκινησίᾳ, εἴτε φίλιον εἴτε ἐχθρικόν, διατελεῖ ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ἀντιπάλου, εἴτε ἐπιγείους εἴτε ἐναερίους.

Μέχρι περίπου τοῦ 1910, ἡ ἀποκάλυψις ἠδύνατο συνήθως νὰ προληφθῇ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, διότι μέχρι τότε ἐπρόκειτο περὶ ἐπιγείων μόνον ὄψεων, ὁπότε αἱ ἐδαφικαὶ διακυμάνσεις, τὰ ἐδαφικὰ προκαλύμματα κτλ., ἠδύναντο συνήθως νὰ τὴν προλάβωσι· σήμερον ὅμως καθίσταται πολὺ δύσκολον νὰ προληφθῇ αὕτη ἐν καιρῷ ἡμέρας, διότι πρόκειται καὶ περὶ ἐναερίων ὄψεων, καθ' ὧν τὸ μόνον προληπτικὸν μέσον εἶναι ἡ *παραλλαγὴ* (camouflage).

Ἀλλ' ὡς εἶναι αὐτονόητον, παραλλαγὴ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰς ὑλικὰ ἔμψυχα ἢ ἄψυχα εὑρισκόμενα ἐν κινήσει· τὸ ζήτημα δὲ τοῦτο εἶναι δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας πολὺ πλέον σημαῖνον ἢ διὰ τοὺς λοιποὺς Εὐρωπαίους, καθ' ὅσον παρ' ἡμῖν οὐδὲ δάση οὐδὲ δενδροφυτεῖαι κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν ὑπάρχουσι. Δι' αὐτό, ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα παρ' ἡμῖν, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἐν κινήσει (ἐμψύχου ἢ ἀψύχου) δὲν δύναται νὰ προληφθῇ εἰμὴ μόνον διὰ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς ἢ διὰ τοῦ πέπλου τῆς ὁμίχλης.

Ἡ ἀποκάλυψις συνεπιφέρει δύο μεγάλα μειονεκτήματα· ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι προδίδει προώρως τὰς προθέσεις στρατεύματός τινος, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι ἐκθέτει τὸ ἀποκαλυπτόμενον ὑλικὸν εἰς βλάβας (τρωτότητα), ἃς σήμερον, λόγῳ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῆς εἰσαγωγῆς πλείστων ὅσων μηχανημάτων πυρός, πρέπει πᾶς τις νὰ λαμβάνῃ σοβαρῶς ὑπ' ὄψει.

Μέχρις ἐσχάτων ἡ ἀποκάλυψις ἤρχιζεν ἔχουσα σημασίαν ἀπὸ ὡρισμένων μόνον ἀποστάσεων· προκειμένου, ἐπὶ παραδείγματι, περὶ ἐρεύνης, ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τῆς διανυομένης ὑπὸ τοῦ Ἱππικοῦ (κυμαινομένης μεταξὺ 50 ἕως 100 τὸ πολὺ χιλιομέτρων), προκειμένου δὲ περὶ πυρός, μέχρι τοῦ ὁρίου τοῦ βεληνεκοῦς τοῦ τότε πυροβολικοῦ, ἐνῷ σήμερον ἡ ἀποκάλυψις δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ πάσης ἀποστάσεως, ἔστω καὶ πολὺ μεγάλης, διότι ἡ μὲν ἐναέριος παρατήρησις ἐξικνεῖται μέχρι μεγίστων ἀποστάσεων, τὰ δὲ πυρὰ δὲν ἐκπέμπονται ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ μόνον (καίτοι τοῦτο ἔχει σήμερον βεληνεκὲς ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μεῖζον τοῦ χθεσινοῦ), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀεροπλοΐας. Βλ. καὶ λ. προκάλυψις]. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἀπόκεντρος (ὁ, ἡ), *—ον*· (τό)· ὁ μακρὰν τοῦ κέντρου εὑρισκόμενος: «ἀπόκεντρο σπίτι», «ἀπόκεντρος συνοικία, —δρόμος κ.τ.τ.».

ἀποκεντρῶ ***(—όω)***· ἀπομακρύνω τι τοῦ κέντρου, ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω ἀπὸ τὸ κέντρον.

ἀποκεντρώσιμος (ὁ, ἡ), *—ον*· (τό) ὁ δυνάμενος νὰ ἀποκεντρωθῇ.

ἀποκέντρωσις (ἡ)· ἡ ἀπόσπασις, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸ κέντρον: «ἀποκέντρωσις τῶν ἐξουσιῶν,— τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως κ.τ.τ.», ἡ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ κέντρου λειτουργία αὐτῶν.

ἀποκεντρωτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀσπαζόμενος τὴν ἀποκέντρωσιν ὡς ἀρχὴν διοικητικήν· || ὁ σύμφωνος πρὸς τὴν ἀποκέντρωσιν, ὁ φέρων τὴν ἀποκέντρωσιν: «ἀποκεντρωτικοὶ νόμοι»·—Ἐπίρρ. ***ἀποκεντρωτικῶς***.

— ***ἀποκεντρωτικὸν*** *σύστημα [Διοικ. Δίκ.]*. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον δέον νὰ διακρίνωμεν δύο διάφορα Διοικητικοῦ Δικαίου ζητήματα. Ἀφ' ἑνὸς μέν, τὸ *ἀποκεντρωτικὸν σύστημα* (ἀντίθ. *συγκεντρωτικὸν σύστημα*) τὸ ἀφορῶν τὸ κατὰ πόσον αἱ διάφοροι λειτουργίαι τοῦ Κράτους ἀσκοῦνται ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν κεντρικῶν ἀρχῶν τοῦ Κράτους, ἢ ἐνεργοῦνται ἀπὸ κατωτέρας καὶ κατωτάτας Ἀρχάς, ἐὰν τουτέστι τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους εὕρηται παρὰ ταῖς κεντρικαῖς ἢ ταῖς ὑποτεταγμέναις αὐταῖς Ἀρχαῖς. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον τὸ ἔργον καὶ αἱ λειτουργίαι τοῦ Κράτους ἀσκοῦνται ὑπὸ κρατικῶν ὑπαλλήλων ἢ ὑπὸ τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανώσεων, ἤτοι ἂν πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ καὶ τὸ πλέον ἀπομεμακρυσμένον τμῆμα τῆς χώρας ρυθμίζῃ τὸ Κέντρον, ἡ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑδρεύουσα Κεντρικὴ Ἀρχή, ἢ ἀντιθέτως ἂν τοῦτο ἐπαφίεται νὰ ἐπιλύῃ τὸ τοπικὸν καὶ συνεπῶς ἁρμοδιώτερον ὄργανον, τὸ συνήθως ὑπὸ τοῦ Λαοῦ προερχόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον, δι' ἀφαιρέσεως καθηκόντων ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν, ἀνατίθεται νομοθετικῶς σχετικὴ ἁρμοδιότης. Η. Γ. Κ.

ἀποκενώνω· ἰδιωματ., κενώνω, ἀδειάζω, μεταφέρω ἀπὸ ἀγγείου εἰς ἄλλο ἀγγεῖον.

ἀποκένωσις (ἡ)· κένωσις, ἄδειασμα.

— ***ἀποκενώσεως*** *κρουνὸς [Μηχανολ.]*. Οἱ ἀτμολέβητες, εἰς τὴν κατωτάτην αὐτῶν θέσιν, ἐφοδιάζονται δι' εἰδικοῦ κρουνοῦ χρησιμεύοντος διὰ τὴν πλήρη ἐκκένωσιν τοῦ ὕδατος, ἥτις ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ ὁσάκις πρόκειται περὶ καθαρισμοῦ τοῦ λέβητος. Τὸν κρουνὸν τοῦτον καλοῦμεν *κρουνὸν ἀποκενώσεως*, ἥτις τελεῖται συνήθως ὑπὸ τὴν πίεσιν (μειωμένην) τοῦ ἀτμοῦ. Ἐνίοτε τὸν κρουνὸν ἀντικαθιστᾷ βαλβὶς ἢ σύρτης. Α. Μ.

Ἀποκέρια. Τὸ ὄνομα τοῦτο δίδεται συχνὰ εἰς παλαιὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα εἰς τὸ ἐν Αἰγύπτῳ *Ἀμπουκίρ*.

ἀποκεφαλέας (ὁ)· ἰδιωματ. (Πόντ.), κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς, κοιν. *κατακεφαλιά*: «ἕναν ἀποκεφαλέαν ἔδωκα τον».

ἀποκεφαλίζω· ἀποκόπτω τὴν κεφαλήν, καρατομῶ: «ὁ Κῦρος ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ».

ἀποκεφάλισις (ἡ) καὶ *ἀποκεφαλισμὸς* (ὁ)· ἡ ἀποκοπὴ τῆς κεφαλῆς, ἡ καρατόμησις· «ἡ ἀποκεφάλισις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ».

— ***ἀποκεφαλισμὸς*** *ἐμβρύου [Μαιευτ.]*. Ἡ ἐκτομὴ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἐμβρύου καὶ ἡ ἐξαγωγὴ διαδοχικῶς τοῦ κορμοῦ καὶ εἶτα τῆς κεφαλῆς. Ἐκτελεῖται αὕτη κατὰ προτίμησιν διὰ τοῦ *ἀγκίστρου τοῦ Braun* ὡς ἀκολούθως. Εἰσάγοντες τὴν μίαν χεῖρα, καὶ κατὰ προτίμησιν τὴν ἀριστεράν, ἐντὸς τοῦ κολεοῦ συλλαμβάνομεν διὰ μὲν τοῦ λιχανοῦ καὶ τοῦ μέσου δακτύλου τὸν λαιμὸν τοῦ ἐμβρύου ἐκ τῶν ὄπισθεν, διὰ δὲ τοῦ ἀντίχειρος ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, ἐνῷ συγχρόνως περιβροχίζοντες τὸν βραχίονα τοῦ ἐμβρύου, ἐὰν οὗτος προσπίπτῃ, ἕλκομεν αὐτὸν ἰσχυρῶς πρὸς τὰ κάτω, ἵνα οὕτως ὁ λαιμὸς τοῦ ἐμβρύου καταστῇ εὐπροσιτώτερος τῷ ἐργαλείῳ. Μετὰ ταῦτα δὲ διὰ τῆς ἑτέρας χειρὸς συλλαμβάνοντες τὸ ἄγκιστρον τοῦ Braun φέρομεν τὸ κεκυρτωμένον αὐτοῦ ἄκρον πλαγίως μεταξὺ ἡβικῆς συμφύσεως καὶ τραχήλου τοῦ ἐμβρύου, ὑψηλὰ δὲ ὅσον ἀπαιτεῖται, ὅπως τὸ κομβίον τοῦ κεκαμμένου ἄκρου αὐτοῦ φθάσῃ εἰς τοὺς κατέχοντας τὸν λαιμὸν δακτύλους. Εἶτα δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δακτύλων ἐφαρμόζομεν τὸ κεκαμμένον τοῦτο ἄκρον ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ ἕλκομεν ἰσχυρῶς ἀπὸ τῆς λαβῆς πρὸς τὰ κάτω, ἐνῷ συγχρόνως περιστρέφοντες τὸ ἄγκιστρον ἐκ τῶν δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ρηγνύομεν τὰ μαλθακὰ μόρια καὶ τοὺς αὐχενικοὺς σπονδύλους, ἀρκοῦσι δὲ 8—10 τοιαῦται περιστροφικαὶ ἕλξεις πρὸς πλήρη ἀποχωρισμὸν τῆς κεφαλῆς ἀπὸ τοῦ κορμοῦ. Μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸν δ' ἕλκοντες ἀπὸ τοῦ προβαλλομένου βραχίονος ἐξάγομεν τὸν κορμὸν καὶ ἔπειτα τὴν κεφαλήν, πιέζοντες αὐτὴν ἔξωθεν διὰ τῆς χειρός, ἐνῷ συγχρόνως διὰ τοῦ ἐν τῷ στόματι εἰσηγμένου δακτύλου ἕλκομεν αὐτὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω.

Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ ἐμβρύου ἐνδείκνυται ἐπὶ παρημελημένου ἐγκαρσίου σχήματος, καθ' ὃ ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς ἐντὸς τῆς πυέλου ἐνσφηνώσεως τοῦ ὤρου τοῦ ἐμβρύου καὶ τῆς ἐντὸς τοῦ κολεοῦ ἐκπτώσεως τοῦ βραχίονος, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μετασχηματισμοῦ ἀποβαίνει ἀνέφικτος, διὰ δὲ τῆς περαιτέρω παρατάσεως τοῦ τοκετοῦ ἐπαπειλεῖται ἡ ρῆξις τοῦ εἰς ἄκρον διαταθέντος καὶ λεπτυνθέντος κατωτέρου τμήματος τῆς μήτρας. [Πρβλ. Μαιευτικὴ *Κ. Λούρου* β' ἔκδ. 1925 σελ. 897—905.] Κ. Ν. ΛΟΥΡΟΣ

ἀποκεφαλιστὴς (ὁ)· ὁ ἀποκεφαλίζων, ὁ ἀποκόπτων τὰς κεφαλάς.

Ἡ χαρακτηριστικὴ ἐπονομασία *ἀποκεφαλιστὴς* ἀπεδόθη ἑκάστοτε ἢ εἰς ἐξ ἐπαγγέλματος δημίους —ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον, καθ' ἣν οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι ἀπεκεφαλίζοντο διὰ σπάθης —ἢ εἰς ἄλλα πρόσωπα διαβόητα καταστάντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν αἱμοβορίαν των. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐπωνυμία τοῦ *ἀποκεφαλιστοῦ* (coupe-tête) ἐδόθη εἰς τὸν ἀστυνομικὸν Λουδοβῖκον Κάρολον Μασσὼ (βλ. λ.) ἀκμάσαντα ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ΙΕ' (*Voltaire:* «Commentaire sur le livre des délits et de peines» ἐν κεφαλ. «de la peine de mort»), ἀργότερον δὲ εἰς τὸν Ζουρντὰν (βλ. λ.), ἕνα τῶν αἱμοβορωτέρων τρομοκρατῶν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Κατ' ἀναλογίαν ἐνίοτε ὀνομάζεται ἀποκεφαλιστὴς καὶ ὁ ἐπίσης διαβόητος διὰ τὴν σκληρότητά του Ἄγγλος δικαστὴς Τζέφφρεϋ (βλ. λ.), ἀκμάσας ἐπὶ Καρόλου Β' καὶ Ἰακώβου Β' καὶ διαδραματίσας τὸν κυριώτερον ρόλον εἰς τὰ κληθέντα «αἱματηρὰ δικαστήρια».

Ἐν Ἑλλάδι καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *ἀποκεφαλιστὴς (Ἀη-Γιάννης ὁ Ἀποκεφαλιστὴς)* ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἀντὶ «*ἀποκεφαλισθείς*», κατὰ παρήχησιν, διότι ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ ὅπου συνυπάρχουν τὰ σύμφωνα *σθ* τρέπονται εἰς *στ* (πρβλ. *ἀσθενὴς-ἀστενής, αἴσθημα-αἴστημα)*. —•

ἀποκεφαλώνω ἰδιωματ, ἐξασφαλίζω, ἀποκαθιστῶ: «θέλω νὰ ἀποκεφαλώσω τὸ παιδί μου».

ἀποκηρυκτέος, *—α*, *—ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀποκηρυχθῇ, νὰ ἀποβληθῇ, ὁ ἀποπομπαῖος.

ἀποκήρυκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀποκηρυχθεὶς υἱός, ὁ ἀπόκληρος, ὁ ἀποβληθεὶς ἀπὸ τοῦ οἴκου υἱὸς καὶ μὴ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός.

ἀποκήρυξις (ἡ)· ἡ ἀποβολὴ τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, ἡ στέρησις τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων.

— ***ἀποκήρυξις*** *τέκνου [Νομ.]*. Καλεῖται *ἀποκήρυξις (ἢ ἀπόρρησις τέκνου)* ἐν τῷ Ἑλληνικῷ δικαίῳ ἡ νομικὴ πρᾶξις, δι' ἧς ὁ πατὴρ καταλύων πάντα δεσμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸ τέκνον ἀφαιρεῖται ἀπὸ τούτου τὴν τεκνικὴν ἰδιότητα. Ἐκλήθη δ' οὕτως ἐκ τοῦ τύπου, καθ' ὃν ἐτελεῖτο, ὅστις ἦτο ἡ δημοσία («ἐναντίον πάντων») διὰ κήρυκος διαγγελία τῆς ἀποβολῆς τοῦ τέκνου, ἤτοι τῆς βουλήσεως τοῦ πατρός: «τὸν υἱόν. . . . υἱὸν κατὰ νόμον μηκέτ' εἶναι» *(Πλάτων)*.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. — Περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐν τοῖς ἐνδόξοις χρόνοις περιεσώθησαν ἡμῖν σπάνιαι, πενιχραὶ καὶ ἀνίσου ἀξίας εἰδήσεις, περιοριζόμεναι ἐνίοτε εἰς ἁπλᾶς βραχυτάτας νύξεις περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ (*Ἡροδ.* Α' 59,1, *Εὐριπ.* Ἄλκηστ. 737-738). Ἐκτενέστερον περὶ αὐτοῦ λόγον ποιοῦνται ὁ Πλάτων (ἐν «Νόμοις» ΙΑ' 9 στ. 928 D 929 A-C) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (ἐν «Ἠθικοῖς Νικομαχείοις» Η' 14, 4 στ. 1163 B), ἀλλὰ τὸ μὲν χωρίον τοῦ Σταγιρίτου ἀμοιρεῖ νομικῆς ἀξίας, ἅτε διατυποῦν ἁπλῶς τὴν ἠθικὴν δικαιολογίαν τῆς ἀποκηρύξεως, καθόλου δὲ ρητέον, ὅτι τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται μετὰ προφυλάξεως ὡς πηγὴ γνώσεων περὶ τοῦ θετοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, διότι, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Wenger, οὗτοι «ἀσχολοῦνται μᾶλλον περὶ τοῦ δικαίου, ὅπερ πρέπει νὰ ἰσχύσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἢ περὶ τοῦ ὄντως κρατήσαντος καὶ κρατοῦντος». Ἐλάχιστά τινα χρήσιμα εὕρηνται παρὰ γραμματικοῖς καὶ λεξικογράφοις *(Ἰουλ. Πολυδ., Μοίρ., Ἀμμων., Ἡσυχ., Μεγ., Ἐτυμολ., Σουίδ., Θωμ. Μαγίστρ.)*, ὧν, καίπερ βιωσάντων ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς παρακμῆς καὶ φωρωμένων ἔστιν ὅτε πλανωμένων περὶ τὸ δίκαιον τῶν ἐνδόξων χρόνων, τὰ μαρτύρια δὲν στεροῦνται πάσης ἀξίας, ἅτε ἠντλημένα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ παλαιοτέρων πηγῶν. Σπουδαιότατον εἶναι χωρίον τι Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως (ἐν «Ρωμ. Ἀρχαιολογίᾳ» II, 26), ἐξ οὗ, ἀποδίδοντος τὴν θέσπισιν τῆς ἀποκηρύξεως εἰς τὸν Σόλωνα, τὸν Πιττακὸν καὶ τὸν Χαρώνδαν, τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων νομοθετῶν, συνάγονται τόσον ἡ ἀρχαιότης καὶ αἱ βαθεῖαι ρίζαι τοῦ θεσμοῦ, ὅστις ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Διονυσίου ἐθεωρεῖτο, ὡς ἡ ἀναγωγὴ αὐτοῦ εἰς τοὺς πρώτους νομοθέτας ὑποδηλοῖ, ἀνήκων εἰς τὰ ἀρχέγονα ἐθιμογενῆ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς θέσμια τὰ προϋπάρξαντα τοῦ γραπτοῦ δικαίου, ὅσον καὶ ἡ πανελλήνιος διάδοσις αὐτοῦ, φερομένου ὡς ἰσχύοντος ἐν Ἀττικῇ *(Σόλων)*, νήσοις τοῦ Αἰγαίου (***Πιττακός***, νομοθέτης Μυτιλήνης) καὶ Μεγάλῃ Ἑλλάδι (***Χαρώνδας***, νομοθέτης Θουρίων Κάτω Ἰταλίας). Τὸ πανελλήνιον τοῦ θεσμοῦ δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ νόμου τῆς Γόρτυνος, περὶ οὗ κατωτέρω. Πιθανῶς δ' ἔσχεν

Digitized by Google

ἡ ἀποκήρυξις κοιτίδα πολλῷ εὐρυτέραν, διότι καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Συρίᾳ δὲν ἦτο ἄγνωστος, διὸ ἐπισταμένη συγκριτικὴ ἔρευνα τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν πηγῶν εἶναι ἱκανὴ νὰ ρίψῃ νέον φῶς ἐπ' αὐτοῦ. Πάντως διὰ τὴν σπάνιν καὶ τὴν ἰσχνότητα τῶν μαρτυριῶν πλήρης ὁπωσδήποτε δογματικὴ ἀνακατασκευὴ τοῦ θεσμοῦ ὡς ἴσχυεν ἐν Ἑλλάδι εἶναι σήμερον ἀδύνατος.

Ἄδηλον ἂν ἡ τοῦ Σόλωνος ἢ ἄλλη ἑλληνικὴ νομοθεσία καθώριζεν ἐπακριβῶς τοὺς λόγους τῆς ἀποκηρύξεως. Φαίνεται ὅμως ἥκιστα πιθανόν, ὅτι τὸ «τὸν υἱὸν ἀπειπεῖν» ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς αὐθαιρέτου βουλήσεως τοῦ πατρός. Πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀποκήρυξις φέρει τὸν χαρακτῆρα ποινῆς ἐπιβαλλομένης τῷ τέκνῳ περιπεσόντι εἰς βαρέα παραπτώματα.

Ὡς συνέπειαι τῆς διαρρήξεως παντὸς δεσμοῦ τοῦ ἀποκηρύττοντος πρὸς τὸν ἀποκήρυκτον ἐπήρχοντο ἡ λύσις τῆς οἰκιακῆς κοινωνίας τούτων δι' ἐκδιώξεως τοῦ τέκνου ἐκ τοῦ πατρῴου οἴκου καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τούτου ἐκ τοῦ πατρῴου κλήρου. Τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου ἡ ἐπίτευξις ἦτο κυρίως ἡ προσδίδουσα τῷ θεσμῷ πρακτικὴν σημασίαν καὶ χρησιμότητα, τοῦτο δὲ διότι τὸ Ἀττικὸν Δίκαιον, παρά τινα ἀντίθετον ἀλλ' ἀνεπέρειστον γνώμην (*Meursius, Boissonade, Dareste*), ἀγνοεῖ ὅλως τὸν διὰ διαθήκης ἀποκλεισμὸν τῶν τέκνων, καίπερ πταισάντων, ἐκ τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἤτοι τὴν *ἀποκλήρωσιν* (βλ. λ.) τοῦ Ρωμ. Δικαίου. Πιθανώτατα ἡ ἀποκήρυξις ἐχώρει κατὰ τε ἀνηλίκων καὶ ἐνηλίκων (ὅθεν μηκέτι τελούντων ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν) τέκνων. Ὅτι δὲ καὶ κατ' ἐνηλίκων ἦτο αὕτη χρήσιμος γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἀδύνατος ἦτο ἄλλως ὁ ἀποκλεισμὸς τούτων ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας. Ἡ περὶ ἀποκηρύξεως πρᾶξις τοῦ πατρὸς ἦτο ἀπροσδεὴς ἐλέγχου ἢ ἐπικυρώσεως δικαστικῆς ἢ ἄλλης. Ἡ δ' εἰκασία (*Beauchet, Lipsius, Sprenger*) ὅτι ὁ ἀδίκως ἀπορρηθεὶς ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ πατρὸς διὰ τῆς «δίκης ἀποκηρύξεως» ἢ ἄλλου ἐνδίκου μέσου οὐδαμόθεν πιθανολογεῖται. Ἐκ τοῦ μνησθέντος πλατωνικοῦ χωρίου συμπεραίνεται ὁμοφώνως (*Beauchet, Lipsius, Φωτιάδης*, ὀλιγώτερον κατηγορηματικῶς *Albertoni*), ὅτι ἐν Ἀθήναις ὁ ἀποκήρυκτος δὲν ἐστερεῖτο τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα.

Ἐν τῷ Νόμῳ τῆς Γόρτυνος (στήλη ΙΑ' στ. 10 ἑπ.), ποιουμένῳ λόγον μόνον περὶ ἀποκηρύξεως θετοῦ τέκνου (περὶ ἧς ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ ἑλληνικῷ μνημείῳ σῴζεται μαρτυρία τις), ἐπιτάσσεται, ὅπως αὕτη τελῆται ὑπὸ τοῦ «ἀνπαναμένου» (θετοῦ πατρὸς) ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν πολιτῶν (κατ' ἀγοράν... καταϜελμένον τον πολιατᾶν»), καταβάλλωνται δὲ τῷ ἀπορρηθέντι διὰ τοῦ μνήμονος τοῦ ξενίου κόσμου δέκα στατῆρες κατατεθέντες ὑπὸ τοῦ τέως πατρὸς εἰς τὸ δικαστήριον.

Συγκεχριμένον παράδειγμα ἀποκηρύξεως παραδίδουσιν ἡμῖν πολλοὶ συγγραφεῖς, Ἕλληνές τε καὶ Λατῖνοι (*Αἰλιαν., Ἀλέξ. Ἀφροδ., Βαλέρ., Μάξιμ., Κορνήλ. Νέπ.*), τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀπορηθέντος ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ νεανικὰ ἁμαρτήματα. Καὶ διαψεύδει μὲν ὁ Πλούταρχος τὴν διήγησιν ταύτην, ἀλλ' ὁ Χαιρωνεὺς ἱστορικὸς δὲν διαπρέπει πάντοτε ἐπὶ ἀπροσωποληψίᾳ.

Ρωμαιοβυζαντινοὶ χρόνοι. — Ὅτι ὁ θεσμὸς ὑφίστατο καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι τῆς παρακμῆς καὶ δὴ καὶ ἐπὶ Ρωμαϊκῆς δεσποτείας καὶ ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορίαν ἔτι συνάγεται ἀσφαλῶς:

1) Ἐκ τῆς μνείας τῆς ἀποκηρύξεως (δηλουμένης καὶ διὰ τοῦ ὅρου abdicatio): α') Ὑπὸ τῶν ρητόρων τῆς ἐποχῆς, Λατίνων τε καὶ Ἑλλήνων (*Σενέκ., Κοΐντιλ., Καλπουρν. Φλάκ., Λουκ., Λιβ., Sulp. Victor* κλπ.) καὶ ἐνίων γραμματικῶν. Ἀλλ' οὗτοι οὐδαμῶς συμβάλλονται εἰς τὸ καταστῆσαι ἡμῖν τὸν θεσμὸν γνωριμώτερον, διότι οὐδεμίαν ἀσφαλῆ καὶ σαφῆ εἴδησιν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν νομικῶν χαρακτήρων τούτου παρέχουσιν. Τῶν ρητόρων τούτων τὰ ἔργα δὲν εἶναι δικανικοὶ λόγοι, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἁπλᾶ ρητορικὰ ἐπιδείγματα ἢ σχολικὰ γυμνάσματα συγγραφέντα πρὸς χρῆσιν τῶν παρ' αὐτοῖς μαθητευόντων νέων, ἔχοντα ἐνίοτε ὑποθέσεις μωράς, συνηθέστατα δ' ἐπικαλούμενα νομικοὺς κανόνας φανταστικοὺς καὶ ὅλως ἀσχέτους πρὸς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ὅθεν νομικαὶ εἰδήσεις συγχωρεῖται να ἀντλῶνται ἐκ τούτων μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ μόνον ἐπικουρικῶς, ἤτοι πρὸς ἐνίσχυσιν ἄλλων ἀσφαλεστέρων περὶ τοῦ θετοῦ δικαίου μαρτυριῶν. Τὴν μείζονα σχετικῶς ἀξίαν ἔχει ὁ λόγος «Ἀποκηρυττόμενος» τοῦ Λουκιανοῦ, ὅστις καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἐβίωσε καί, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα, δὲν εἶχεν ἀπείρως τῆς δικανικῆς πράξεως. β') Ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Ἑλλήνων τε καὶ Λατίνων (*Κυπριαν., Κασσιοδ., Τερτυλλ., Κλήμ. τοῦ Ἀλεξ., Σαλβ., Λακταντ., Ἀγ. Ἀμβροσ.* κλπ.). Ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ μαρτυρίαι, καὶ καθόλου αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ δίκαιον καὶ εἰδικῶς αἱ περὶ ἀποκηρύξεως, καίπερ πολλῷ σπουδαιότεραι τῶν ρητορικῶν, στεροῦνται ἀσφαλείας καὶ ἱκανῆς ἀκριβείας. Ἄλλως τε δὲ παρὰ τούτοις γίνεται πολλάκις γενικὸς καὶ ἀόριστος λόγος περὶ ἀποκηρύξεως, abdicationis, exheredationis οὐχὶ ἐν τῇ νομικῇ ἐννοίᾳ, ἀλλά, κατ' ἀπομίμησιν βιβλικῶν ἐκφράσεων, παραβολικῶς καὶ μεταφορικῶς πρὸς δήλωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδοκιμασίας καὶ τιμωρίας ἰδίᾳ τῶν Ἰουδαίων. Ἐνίοτε δὲ καὶ διάστροφον ποιοῦνται οἱ Πατέρες χρῆσιν τῶν ὅρων *abdcatio, ἀποκήρυκτος* κλπ., ὅπως σημήνωσι τὴν ἀποκλήρωσιν. Ὡς σπουδαιότατον ἐκ τῶν κειμένων τούτων τῶν Πατέρων θεωρητέον τὸ χωρίον τοῦ καλουμένου «Martyrium Sancti Cyrilli», γραφέντος πιθανῶς κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα, ἔνθα περὶ γνησίας ἀποκηρύξεως ὁ λόγος καὶ ἐξ οὗ τρανοτάτη γίνεται ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζωὴ τοῦ θεσμοῦ.

2) Ἐκ τοῦ ἐν D. 45, 1, 132 ἀποσπάσματος τοῦ Ρωμαίου νομικοῦ Παύλου καὶ τοῦ παπύρου τῆς Ὀξυρύγχου IX. 1206, ἐν ἐκφράσεσι τῶν ὁποίων («si postmodum domo eum propulerit», «οὐκ ἐξέσται μοι τοῦτον ἀπώσασθαι») διαφαίνεται καθαρῶς ἡ χρῆσις τῆς ἀποκηρύξεως ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις τοῦ Ρωμ. Κράτους καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἐμποτισθείσῃ Ἑλληνισμοῦ Αἰγύπτῳ κατὰ τὸν Γ' καὶ Δ' μ. Χ. αἰῶνα.

3) Ἐκ τῶν Συρορωμαϊκῶν Νόμων ἐν οἷ· (Χειρογρ. Λονδ. § 58, Παρισ. § 72 Ρωμ. I § 63, Ρωμ. II § 103, Ἀραβ. § 102, Ἀρμεν. § 10ί) ἡ τοῦ φυσικοῦ (ἤτοι τοῦ μὴ θετοῦ) τέκνου ἀποβολὴ συγχωρεῖται μόνον ἐπὶ δικαίῳ λόγῳ.

4) Ἐκ τῆς περιλαλήτου διατάξεως C. 8, 46, 6, ἥτις καὶ μόνη θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ ἀναντιλέκτως τὴν ἀκμὴν τοῦ θεσμοῦ ἐν τῷ δημώδει δικαίῳ τῶν ἀνατολικῶν τῆς Ρωμ. Αὐτοκρατορίας χωρῶν. Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ἀντιγραφὴ (rescriptum) τῶν αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ ἐκδοθεῖσα ἐν ἔτει 287 ἢ 288 καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς Ἑρμογένην τινὰ (πιθανώτατα Ἕλληνα), φέρεται δ' ἐν αὐτῇ: «Abdicatio quae Graeco more ad alienandos liberos usurpabatur et ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur». Τὸ rescriptum τοῦτο ἔσχεν ἀναμφιβόλως ἀφορμὴν ἐκδόσεως συγκεκριμένην τινὰ περίπτωσιν ἀποκηρύξεως, ἐξ ἧς προέκυψε μεταξὺ τῶν διαφερομένων ἀμφισβήτησις, ἂν τὸ Ρωμαϊκόν, ἤτοι τὸ ἐπίσημον τοῦ Κράτους, δίκαιον στέργῃ τὸν θεσμόν, ταύτην δ' ἔλυσεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀποφηνάμενος τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμ. νόμων ἀποδοκιμασίαν τῆς ἀποκηρύξεως καὶ τὸ ἀθέμιτον αὐτῆς.

5) Ἐκ τῶν δύο βυζαντιακῶν παπύρων τοῦ Καΐρου, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 67097 verso D (πιθανῶς τοῦ ἔτους 567) καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 67353 verso (τοῦ ἔτους 569), ὧν ἡ πρό τινων ἐτῶν δημοσίευσις ὑπὸ τοῦ Jean Maspero προὐκάλεσεν εὐρεῖαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ συζήτησιν. Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «διήγημα ἀποκηρύξεως» τμῆμα τοῦ ποικίλου περιεχομένου τοῦ πρώτου τῶν παπύρων τούτων περιέχει σχέδιον ἀληθοῦς νομικῆς πράξεως ἀποκηρύξεως, οὐχὶ δ' ἁπλοῦν ρητορικὸν γύμνασμα, ὡς ἐδέξαντό τινες (*Maspero, Zucker, Lewald*, καθ' ὧν *Cuq, Collinet, Taubenschlag, P. M. Meyer, Arangio Ruiz*, ὧν τῇ γνώμῃ εὐνοοῦσιν ὁ *Koschaker*, ἐκδηλότερον δ' ὁ *Wenger*, συντάσσεται δὲ καὶ ὁ *Albertoni*). Τὸ κείμενον τοῦ β' παπύρου διεσώθη ἡμῖν ἐν 6 ἀποσπάσμασιν. Ἀμφότερα τὰ κείμενα ἔχουσι μεγίστην νομικὴν ἀξίαν, διότι μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς οὗτος θεσμὸς ἀντιτάξας κατὰ τοῦ ξενικοῦ δικαίου τοῦ Ρωμαίου κατακτητοῦ νικηφόρον ἀντίστασιν οὐ μόνον ἤκμαζε καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ καὶ διεφύλαττε τοὺς οὐσιώδεις χαρακτῆρας καὶ τὰς συνεπείας τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ κλασσικοῦ δικαίου. Ἥκιστα δ' ὅμως πιθανὴν κατέστησεν ὁ Cuq τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ (στηριχθεῖσαν ἰδίᾳ εἰς τὴν πολλαχοῦ τοῦ «διηγήματος ἀποκηρύξεως» ἀναφορὰν εἰς «νόμους») ὅτι ἡ ἀποκήρυξις ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως καὶ ἐρρυθμίσθη δι' Ἰουστινιανείου Νεαρᾶς ἐκδοθείσης δι' ὡρισμένα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, μὴ περιελθούσης δ' ἡμῖν, διὸ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὁμοθυμαδὸν ἀπεδοκιμάσθη ἢ παρεμερίσθη ὑπ' ἐπιστημόνων, οἷοι ὁ *Lewald*, ὁ *Collinet*, ὁ *Τριανταφυλλόπουλος* (ὅστις ἔκρινεν αὐτὴν «περιττήν»), ὁ *Koschaker*, ὁ *P. M. Meyer*, ὁ *Buonamici*, ὁ *Arangio Ruiz* καὶ ὁ *Albertoni*.

Σύγχρονος ἐποχή.— Ἡ ἀποκήρυξις καὶ σήμερον ἔτι δὲν φαίνεται ἐκλιποῦσα ὅλως ἐκ τῆς περὶ δικαίου συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου ἡ ἐμφάνισις ἐνίοτε ἐν τῷ τύπῳ δηλώσεως πατρὸς «ἀποκηρύσσοντος» τέκνον αὐτοῦ, ἥτις δηλωσις κατώρθωσέ ποτε (τῷ 1911), ἐπωφεληθεῖσα τῆς ἀμαθείας συμβολαιογράφου τινός, νὰ περιβάληται τὸν τύπον δημοσίου ἐγγράφου (ὅρα εἰδικῶς *Τριανταφυλλόπουλον* ἔνθα κατωτ. σελ. 244 ἑπ.). Ὡς εἰκὸς ὅμως ἡ ἀποκήρυξις ἀμοιρεῖ τανῦν ὅλως πρακτικοῦ νομικοῦ κύρους καὶ οὐδὲν φέρει ἀποτέλεσμα. Πρὸς ἀποκλεισμὸν τέκνου ἐκ τῆς κληρονομίας ἀνάγκη χρήσεως τῆς ἀποκληρώσεως, ἂν ὑπάρχῃ νόμιμος λόγος ταύτης.

Περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ πατρὸς ἐπὶ κηρύξει νόθου τοῦ τέκνου, ἀνηκούσης εἰς τὸ ἰσχῦον δίκαιον, καταχρηστικῶς δ' ὑπὸ τοῦ Κρασσᾶ (Οἰκογεν. § 196) ἀποκηρύξεως τέκνου καλουμένης βλ. λ. γνησιότης τέκνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Νεωτάτη γενικὴ μονογραφία ἡ τοῦ *A. Albertoni*, L'Apokeryxis (Bologna, 1923), παρ' ᾧ (σελ. Υ—Χ) πλήρης παράθεσις τῆς φιλολογίας. Παρ' ἡμῖν ἀξιολόγους διατριβὰς ἔγραψαν ὁ *Κ. Τριανταφυλλόπουλος*, Zum griechischen Volkserbrecht (ἐν «Λαογραφίᾳ» τοῦ 1915, σελ. 239-248) καὶ ὁ *Π. Φωτιάδης*. Ἡ ἀποκήρυξις ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλλην. δικαίῳ (Ἀθῆναι, 1925).

Γ. Π. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ

ἀποκηρύσσω· ἀποκληρῶ τὸν υἱόν μου, ἀποβάλλω ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, στερῶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων· || καθόλου, ἀποδοκιμάζω, ἀπαρνοῦμαι, δὲν δέχομαι.

ἀποκιγχονίνη (Apocinchonin) /*Φαρμ. Χημ.*/. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως εἰς 150° τῆς κιγχονίνης μετὰ πενταπλασίας ποσότητος ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εἰδ. βάρους 1.125. Πρίσματα τηκόμενα εἰς 209°.

Κ. Γ. Μ.

ἀποκιλλιβαντῶ *(—όω)*· ἀποχωρίζω, καταβιβάζω τὸ πυροβόλον ἀπὸ τοῦ κιλλίβαντος.

ἀποκιναμίνη (Apochinamin) /*Φαρμ. Χημ.*/. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ ζέσεως μετὰ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ κιναμίνης. Ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον $C_{19}H_{22}N_2O$ καὶ κρυσταλλοῦται εἰς φυλλίδια ἢ πρίσματα τηκόμενα εἰς 114°. Κ. Γ. Μ.

ἀποκίνησις (ἡ)· μετακίνησις, μετατόπισις.

ἀποκινίνη (Apochinin) /*Φαρμ. Χημ.*/. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως τῆς κινίνης, ἢ τοῦ θειικοῦ αὐτῆς ἅλατος μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (εἰδ. β. 1.125), ὅτε ἀποσπᾶται μεθυλοχλωρίδιον. Ἡ ἀποκινίνη ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον

$$C_{19}H_{22}N_2O_2+2H_2O,$$

εἶναι δὲ κόνις δυσκόλως κρυσταλλουμένη καὶ ἐν καθαρᾷ καταστάσει δίδουσα τὴν ἀντίδρασιν τῆς θαλειοκινίνης.

Κ. Γ. Μ.

ἀποκινῶ *(—έω)*· κινῶ, μεταθέτω, μετατοπίζω. || Ἰδιωματ. προπαρασκευάζω τινὰ μέλλοντα νὰ ταξιδεύσῃ: «ἀκόμη δὲν ἀποκίνησες τὸν υἱγιό σου;».

ἀποκιώνω· Ἰδιωματ., ἀποτελειώνω, φέρω τι εἰς πέρας, ἄλλως *κιώνω*: «τὰ ἀποκιώσανε», τὰ ἔφεραν εἰς πέρας, ἔμειναν σύμφωνοι· τοῦτο λέγεται συνήθως ἐπὶ ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως, ἐπὶ συνοικεσίου κ.τ.τ.· πρβ. *κιώνω*.

ἀποκλαδεύω· παύω νὰ κλαδεύω, τελειώνω τὸ κλάδεμα.

ἀποκλαδιά (ἡ)· ἡ κόμη τῆς λεμονέας.

ἀποκλαδίζω· Ἰδιωματ., κόπτω κλάδους ἀπὸ τοῦ δένδρου.

ἀποκλαίω· Ἰδιωμ., παραπονοῦμαι, μεμψιμοιρῶ.

ἀποκλαμὸς (ὁ)· Ἰδιωματ., ὁ πλόκαμος τοῦ πολύποδος.

ἀπόκλεια (ἡ) (Apoclea) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ρυγχοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυῶν*. Εἶναι ἰθαγενὴ τῆς Ἀφρικῆς.

Δ. Ν. Π.

ἀπόκλεισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποκλείειν, ἀποκλεισμός

ἀπόκλεισμα (τό)· κλεῖσμα, τόπος ἀποκεκλεισμένος, περικεκλεισμένος.

ἀποκλεισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποκλείειν, ἀπαγόρευσις ἐξόδου, περικύκλωσις, περίφραξις, ἀπαγόρευσις ἐξόδου ἅμα καὶ εἰσόδου: «ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Κρήτης,—τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος».

— ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.) Οὕτω καλεῖται ἡ ὑπό τινος Κράτους διὰ τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων αὐτοῦ διακοπὴ τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῶν λιμένων ἢ ἀκτῶν τοῦ ἄλλου Κράτους. Ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τὸν εἰρηνικὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ πολεμικοῦ τοιούτου:

Εἰρηνικὸς ἀποκλεισμός. Ὁ εἰρηνικὸς ἀποκλεισμὸς καθιερώθη ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὡς μέσον ἥττονος βίας κατά τινος Κράτους, χωρὶς δι' αὐτοῦ νὰ δημιουργηθῇ ἐμπόλεμος κατάστασις, ὅσον καὶ ἂν τοιαύτη εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῇ ἐκ τῆς ἐνδεχομένης ἀντιστάσεως τῆς ἀποκλειομένης Πολιτείας. Ἀναλόγως δὲ τῆς αἰτίας, ἥτις προεκάλεσε τὸν εἰρηνικὸν ἀποκλεισμόν, ἐνέχει οὗτος εἴτε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπεμβάσεως (ὅπως ὅταν ἡ καθ' ἧς ἐνεργεῖται ὁ ἀποκλεισμὸς Πολιτεία ὑποχωρήσῃ εἰς ὡρισμένον ζήτημα), εἴτε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπανορθώσεως (ἀδίκου πράξεως λ. χ. ἢ μέτρου θίγοντος τοὺς ὑπηκόους τοῦ ἀποκλείοντος Κράτους κ. λ. π.). Ὁ εἰρηνικὸς ἀποκλεισμὸς διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ μέτρου ἐκείνου τὸ ὁποῖον λαμβάνει Κράτος τι διατάσσον τὸ κλείσιμον ὡρισμένου λιμένος, ἢ τοῦ κλεισμοῦ ὅλων τῶν λιμένων του διὰ τὰ πλοῖα ὅλων τῶν ἄλλων Κρατῶν ἢ τινος μόνου. Ἐπίσης τοῦ εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ διαφέρει ἡ λεγομένη *ναυτικὴ ἐπίδειξις*.

Πρῶτον παράδειγμα εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀναφέρεται ὁ ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Συμμάχων (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας) ἀποκλεισμὸς τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων ἑλληνικῶν παραλίων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνος,

Digitized by Google

ἔχοντος τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπεμβάσεως. Μεταγενεστέρως, εἰς τὸν εἰρηνικὸν ἀποκλεισμὸν προέβη ἡ Γαλλία (ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπανορθώσεως) κατὰ τῆς Πορτογαλίας τῷ 1831, τοῦ Μεξικοῦ τῷ 1838, τῆς Ἀργεντινῆς τὸ αὐτὸ ἔτος ἕως τὸ 1840, κατὰ τῆς Οὐρουγουάης καὶ τῆς Ἀργεντινῆς τῷ 1845—1850 (τῇ συμπράξει τῆς Ἀγγλίας) καὶ κατὰ τῆς Κίνας 1884—1885 καὶ τέλος κατὰ τοῦ Σιὰμ τῷ 1893. Βραδύτερον, διαρκούσης τῆς Βελγικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἐκήρυξαν εἰς ἀποκλεισμὸν τὰ παράλια τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ Ἀγγλία, ἐξ ἄλλου, ἀπέκλεισεν εἰρηνικῶς τῷ 1837 τὴν Νέαν Γρανάδαν, τῷ 1842 καὶ τῷ 1844 τὴν Νικαράγουαν, τῷ 1850 τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἀφορμῆς, κυρίως, τῆς ὑποθέσεως *Πασιφίκου*, τὴν ὁποίαν τὸ ἀπὸ 5]17 Ἰανουαρίου 1850 ἐπιδοθὲν τελεσίγραφον ἐκ μέρους τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ Οὐάϊλς πρὸς τὸν τότε ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν Λόντον ἐκάλυπτε καταλλήλως διαλαμβάνον ἀορίστως περὶ ἐπανορθώσεως «γεγενημένων βασάνων καὶ ὕβρεων ἐντὸς 24 ὡρῶν ὡς καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρονικῷ διαστήματι τῶν διαφόρων ἐκκρεμῶν ἀπαιτήσεων ἃς ἡ κυβέρνησις τῆς Α. Μ. ἀπηύθυνε πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπωλείας καὶ τὰς ἐπελθούσας ζημίας Ἄγγλων ὑπηκόων καὶ Ἰόνων ἐν Ἑλλάδι...» Τῶν ἀπαιτήσεων τούτων μὴ ἱκανοποιηθεισῶν ὁ ἀρχιναύαρχος Πάρκερ ἐγνώρισε διὰ τοῦ Οὐάϊλς τὴν ἐπομένην εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι «εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις εἶναι ἀδύνατον αὐτῷ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς οἱονδήποτε πλοῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ν' ἀποπλεύσῃ τοῦ Πειραιῶς». Ὁ ἀποκλεισμὸς ἤρθη τὴν 17 Φεβρουαρίου. Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξεν εἰς κατάστασιν εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῷ 1862-63 τὴν Βραζιλίαν.

Λήγοντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ θεσμὸς τοῦ εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ διαμορφοῦται εἰς συλλογικὴν ἐνέργειαν ἐξασκούμενος ὑπὸ πολλῶν συγχρόνως Κρατῶν. Οὕτω τῷ 1886 ἐκηρύχθη ἡ Ἑλλὰς εἰς εἰρηνικὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τοὺς στόλους τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως παρεμβαίνουσαι παρακωλύσωσι τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας αὐτῆς καὶ ἐξαναγκάσωσι τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν «νὰ θέσῃ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἑλληνικὰς δυνάμεις ἐπὶ ποδὸς εἰρήνης ἐντὸς βραχυτάτης προθεσμίας καὶ νὰ δώσῃ αὐτοῖς τὴν διαβεβαίωσιν ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς παρούσης δηλώσεως (14)26 Ἀπριλίου) ὅτι διαταγαὶ ἄγουσαι εἰς τὸ τέλος τοῦτο ἐδημοσιεύθησαν», ὡς διαλαμβάνει ἡ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀπευθυνθεῖσα ταυτόσημος διακοίνωσις τῶν ὡς ἄνω Δυνάμεων. Διὰ τοῦ ἀπὸ 26 Ἀπριλίου (π.ἡ.) τελεσιγράφου πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐγνώριζον ὅτι «τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἀθηναϊκῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν κοινὴν διακοίνωσιν τῆς 14)26 Ἀπριλίου μὴ οὔσης τοιαύτης, ὥστε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς Δυνάμεις, αἱ εἰρημέναι Κυβερνήσεις διέταξαν τοὺς Διοικητὰς τῶν συνηνωμένων ναυτικῶν μοιρῶν των νὰ ἐγκαταστήσωσιν ἀποκλεισμὸν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος κατὰ παντὸς πλοίου ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν. Ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος θέλει καταστῇ πραγματικὸς ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς παρούσης δηλώσεως. Θέλει ἐκταθῇ ἀπὸ τῆς Μαλέας ἄκρας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ ἀρκτικοῦ συνόρου τῆς Ἑλλάδος, συμπεριλαμβανομένης τῆς νήσου Εὐβοίας, καὶ θέλει περιλάβει ὡσαύτως ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Πᾶν πλοῖον ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν ἀποπειραθησόμενον νὰ ἐκβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦτον θέλει κατακρατηθῇ».

Ὁ ἐν λόγῳ ἀποκλεισμὸς ἔληξε τὴν 24 Μαΐου, τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων διὰ ταυτοσήμου διακοινώσεως τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας γνωρισάντων τὰ τῆς ἄρσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἐπίσης ὑπὸ τῶν στόλων τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ἀπεκλείσθη τὴν 9/21 Μαρτίου 1897 ἡ νῆσος Κρήτη, τῷ 1913 δὲ ἀπεκλείσθησαν τὰ παράλια τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Β. Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν στόλων τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Αὐστρουγγαρίας καὶ Γαλλίας. Ὁ τελευταῖος ἐνεργηθεὶς εἰρηνικὸς ἀποκλεισμὸς εἶναι ὁ διαρκοῦντο. τοῦ παγκοσμίου πολέμου κατὰ τῆς Ἑλλάδος (1916—17) ὑπὸ τῶν στόλων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας (συνεπείᾳ τῶν γεγονότων τῆς 18 Νοεμβρίου καὶ ὡ. ἐκ τούτου ἔχων τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπανορθώσεως) ἀρξάμενος τὴν 8 Δεκεμβρίου 1916 (ν.ἡ.), κατόπιν τοῦ ἀπὸ 24 Νοεμβρίου 1916 ἐγγράφου τοῦ ναυάρχου Φουρνιὲ πρὸς τὴν ἑλλην. Κυβέρνησιν, δι' οὗ ἐγνώριζεν αὐτῇ ὅτι «ὁ ἀποκλεισμὸς κηρύσσεται πραγματικὸς ἀπὸ τῆς 8 πρωϊνῆς ὥρας τῆς 8 Δεκεμβρίου (ν. ἡ.). Ὁ ἀποκλεισμὸς ἐκτείνεται εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος συμπεριλαμβανομένων τῶν νήσων Εὐβοίας, Λευκάδος καὶ Ζακύνθου, ὡς καὶ εἰς τὰς νήσους τὰς ἐν τῷ παρόντι ἐξαρτωμένας ἢ κατεχομένας ὑπὸ τῶν ἑλλην. ἀρχῶν».

Οἱ συγγραφεῖς ὡς πρὸς τὸν θεσμὸν τοῦ εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ εἶναι διῃρημένοι. Πολλοὶ θεωροῦσι τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ὡς ἐξαναγκαστικὸν μέσον ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς εἰρήνης, ἐνῷ ἄλλοι ὑπερμάχονται αὐτοῦ ὡς διευκολύνοντος τὴν ἐπίλυσιν διαφορᾶς δυναμένης ν' ἀγάγῃ εἰς ἐμπόλεμον ῥῆξιν, τὴν ὁποίαν παραγκωνίζει ὁ εἰρηνικὸς ἀποκλεισμός. Ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐκηρύχθη καὶ ἡ Ἀκαδημία τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἰς τὴν ἐν Ἀϊδελβέργῃ σύνοδον αὐτῆς τοῦ 1887. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὅρους τῆς κηρύξεως εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ, περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προειδοποιήσεως, τοῦ νὰ εἶναι πραγματικὸς καὶ δι' αὐτοῦ νὰ μὴ παρεμποδίζεται ἡ συγκοινωνία τῶν ἄλλων Κρατῶν, κρατοῦν οἱ αὐτοὶ κανόνες οἵτινες διέπουν καὶ τὸν πολεμικὸν ἀποκλεισμόν, ὡς θὰ ἴδωμεν. Ὁ εἰρηνικὸς ἀποκλεισμὸς σκοπεῖ καὶ δέον ν' ἀποβλέπῃ, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἄποψιν, εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῶν ἀποκλειομένων λιμένων μόνον διὰ τῶν πλοίων τῆς καθ' οὗ στρέφεται ὁ ἀποκλεισμὸς Πολιτείας, ἐλευθέρως δυναμένων τῶν ξένων πλοίων νὰ ἐπικοινωνοῦν μετὰ τῶν ἀποκεκλεισμένων λιμένων. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἂν καὶ ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου τῷ 1887, δὲν τηρεῖται ἐν τῇ πρακτικῇ, ὡς λ. χ. κατὰ τὸν τελευταῖον ἀποκλεισμὸν τῆς Ἑλλάδος (1916—17). Ἂν πλοῖον τῆς ἀποκλειομένης Πολιτείας παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν *εἶναι δυνατὸν* νὰ κατακρατηθῇ, μετὰ δὲ τὴν ἄρσιν αὐτοῦ ἐπιστρέφεται μετὰ τοῦ φορτίου του, ἄνευ ποιᾶς τινος ὑποχρεώσεως πρὸς πληρωμὴν ἀποζημιώσεως.

***Πολεμικὸς ἀποκλεισμός*:** Ὁ ἐν καιρῷ πολέμου ἐνεργούμενος ἀποκλεισμὸς ἐξυπηρετεῖ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὡς καὶ ὁ εἰρηνικός, δύναται δὲ ν' ἀφορᾷ ὄχι μόνον τοὺς στρατιωτικοὺς ἢ τοὺς ὠχυρωμένους λιμένας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμπορικοὺς καὶ γενικῶς πᾶσαν ἀκτὴν ἢ πόλιν, τῆς ὁποίας θέλει νὰ παρακωλύσῃ τὴν συγκοινωνίαν. Οἱ διέποντες τὰ τοῦ πολεμικοῦ ἀποκλεισμοῦ κανόνες διετυπώθησαν ὡς ἄρθρ. 1—21 τῆς Δηλώσεως τοῦ Λονδίνου, ἀποτελοῦσι δὲ τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ἡ περὶ τοῦ Δικαίου τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου συνελθοῦσα τῷ 1908—1909 Συνδιάσκεψις. Ἡ Δήλωσις τοῦ Λονδίνου ἂν καὶ δὲν ἐκυρώθη ἴσχυσεν ἐν τούτοις μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου ὡς «ἀνταποκρινομένη οὐσιωδῶς εἰς τοὺς γενικῶς ἀνεγνωρισμένους κανόνας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου». Ὁ (εἰρηνικὸς καὶ πολεμικὸς) ἀποκλεισμὸς πρέπει νὰ εἶναι *πραγματικός*, ἤτοι εἶναι ἀνάγκη ὅπως πρὸ τῶν ἀποκλειομένων λιμένων εὑρίσκεται στόλος τῆς ἀποκλειούσης Πολιτείας παρεμποδίζων τὴν συγκοινωνίαν, δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται ὅπως ὁ ἀποκλεισμὸς ἐνεργῆται ἐπὶ τοῦ χάρτου (blocus sur papier), ὅπως κηρύσσεται χώρα τις ἁπλῶς ὀνομαστὶ ἐν καταστάσει ἀποκλεισμοῦ. Οὕτως, ὅτε τῷ 1689 ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐζήτησαν νὰ *«κηρύξουν»* ἐν καταστάσει ἀποκλεισμοῦ τὰς γαλλικὰς ἀκτάς, συνήντησαν τὰς διαμαρτυρίας καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῆς Σουηδίας καὶ Δανίας. Ἡ ἐξ ἀφορμῆς τῆς *«Δηλώσεως»* τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, ἥτις προεκλήθη (28 Φεβρ. 1780) ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν, καταρτισθεῖσα σύμβασις μεταξὺ τῶν 8 ναυτικῶν Κρατῶν (Ρωσίας, Δανίας, Σουηδίας, Κάτω Χωρῶν, Πρωσσίας, Αὐστρίας, καὶ τῶν δύο Σικελιῶν) εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν, μετὰ ταῦτα, ἡ Γαλλία, ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Β. Ἀμερικὴ (τῆς Ἀγγλίας ἀρνηθείσης) περιελάμβανεν ὅτι· ὡς ἀποκεκλεισμένος λιμὴν θεωρεῖται ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον «συνεπείᾳ προετοιμασιῶν τῆς, μετὰ πολλῶν πλοίων αὐτῆς σταλέντων καὶ σταθμευόντων εἰς τὸν λιμένα, προσβαλλούσης Πολιτείας, ὁ εἴσπλους προκαλεῖ ἀναπόφευκτον κίνδυνον». Εἰς τὴν ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1856 Ναυτικὴν Δήλωσιν τῶν Παρισίων ἀνεγράφη (§ 4) ὅτι «οἱ ἀποκλεισμοὶ δέον, ὅπως δεσμεύωσι νομικῶς, νὰ εἶναι πραγματικοί, ἤτοι νὰ ἐνεργοῦνται ὑπὸ ναυτικῆς δυνάμεως ἀρκετῆς, ὅπως παρεμποδίσῃ πραγματικῶς τὸν εἴσπλουν εἰς τοὺς λιμένας τοῦ ἐχθροῦ». Ἀντίστοιχον εἶναι τὸ ἄρθρ. 2 τῆς Δηλώσεως τοῦ Λονδίνου. Εἰς τὴν σαφῆ ταύτην ἔννοιαν τῆς ἄνω διατάξεως τῆς Ναυτικῆς Δηλώσεως ἀντιβαίνει ἐνδεχομένη ἄποψις ἀσκήσεως ἀποκλεισμοῦ διὰ τορπιλλῶν ἢ διὰ πλοίων βεθυθισμένων καὶ πεπληρωμένων διὰ λίθων.

Ἂν καὶ ἡ Δήλωσις τοῦ Λονδίνου οὐδεμίαν σχετικὴν διάταξιν περιέχει, ἐν τούτοις δὲν ὑπόκεινται εἰς ἀποκλεισμὸν αἱ ἐκβολαὶ τῶν διεθνῶν ποταμῶν (διὰ τοῦτο καὶ ἡ Βαυαρία καὶ Βυττεμβέργη διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς Ἀγγλίας, διαρκοῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, διότι αὕτη ἀπέκλεισε τὸν Δούναβιν) καὶ συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 37 τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν δὲν ὑπόκεινται εἰς ἀποκλεισμὸν «τὰ Στενὰ συμπεριλαμβανομένων τῶν Δαρδανελλίων, τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τοῦ Βοσπόρου .... ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως ἀποφάσεώς τινος τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ. Τ. Ε.». Ἂν ὁ ἀποκλεισμὸς ἐξασκῆται πράγματι, ὄντως εἶναι γεγονὸς πραγματικόν, ἐξαρτᾶται δὲ ἐκ τῆς ἑκάστης δεδομένης περιπτώσεως, περὶ ἧς ἀποφαίνεται τὸ *δικαστήριον τῶν Λειῶν*. Ὁ κηρυχθεὶς ἀποκλεισμὸς πρέπει νὰ εἶναι συνεχής, ἀσχέτως προσωρινῆς ἀπομακρύνσεως λόγῳ κακοκαιρίας, ἀρκεῖ ἡ ἐπιστροφὴ νὰ λάβῃ χώραν τὸ ταχύτερον· συνεπῶς πλοῖον ζητοῦν νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς τοιαύτης μεσοκαταστάσεως θεωρεῖται ἔνοχον παραβιάσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἡ ἀποκλείουσα Δύναμις ἀπέναντι τῶν οὐδετέρων Κρατῶν ὀφείλει νὰ τηρῇ τὴν αὐτὴν τακτικήν· ὁ ἀποκλεισμός, εἴτε οὗτος (ὡς τινες τῶν συγγραφέων διακρίνουσι) ἀφορᾷ μόνον τὸν μὴ εἴσπλουν, εἴτε τὸν μὴ ἔκπλουν τῶν πλοίων, δέον νὰ ἐφαρμόζεται ἀμεροληπτως ἀπέναντι τῶν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν πλοίων. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποκλείοντος στόλου εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις τὸν εἰς τὸν λιμένα εἴσπλουν οὐδετέρου πολεμικοῦ πλοίου ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ἀποπλεύσῃ ἐν καιρῷ, ἢ καὶ ἐμπορικοῦ οὐδετέρου Κράτους ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν θὰ ἐκφορτώσῃ τὸ φορτίον του. Πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ δέον νὰ λάβῃ χώραν «κοινοποίησις» αὐτοῦ α') ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς τῆς ἀποκλειομένης ζώνης, αἵτινες ὀφείλουν νὰ σπεύσουν νὰ γνωρίσουν τοῦτο εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ προξένους κλπ. τῶν διαφόρων Δυνάμεων, β') εἰς τὰς οὐδετέρας Δυνάμεις διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ, γ') εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὰ πλησιάζοντα τὴν ἀποκλειομένην ζώνην διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς νηοψίας. Ἐν τῇ ἐν λόγῳ γνωστοποιήσει δέον νὰ καθορίζωνται: α') ὁ χρόνος τῆς ἐνάρξεως, β') τὰ γεωγραφικὰ ὅρια εἰς ἃ ἐπεκτείνεται ὁ ἀποκλεισμὸς—ἐλλείψει ἑνὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων ἡ γνωστοποίησις εἶναι ἄκυρος—, γ') ἡ προθεσμία ἥτις παρέχεται εἰς τὰ οὐδέτερα ἐμπορικὰ πλοῖα, ὅπως ἐξέλθωσι τοῦ ἀποκεκλεισμένου λιμένος, τοῦθ' ὅπερ ῥητῶς διαλαμβάνει ἡ Δήλωσις τοῦ Λονδίνου. Ἐν περιπτώσει παραλείψεως καθορισμοῦ τοιαύτης προθεσμίας, πάλιν ἐπιτρέπεται ὁ ἐλεύθερος ἔκπλους τῶν πλοίων.

Τὰ αὐτὰ ἐπιβάλλονται ἐν περιπτώσει ἐπεκτάσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς μὴ ἀπ' ἀρχὰς ἀποκλεισθέντας λιμένας ὡς καὶ εἰς περίπτωσιν ἐπαναλήψεως ἀρθέντος ἀποκλεισμοῦ.

Πᾶν πλοῖον τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα (ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦν τοῦ ἀποκλεισμοῦ) εἰδοποιεῖται περὶ αὐτοῦ ὑφ' ἑνὸς τῶν πλοίων τοῦ ἀποκλείοντος στόλου, ὁ ἀξιωματικὸς δὲ ὅστις θέλει ἐνεργήσει νηοψίαν δέον νὰ σημειώσῃ ἐφ' ἑνὸς τῶν κυριωτέρων ἐγγράφων τοῦ πλοίου α) τὸ ὄνομα τοῦ πλοίου παρ' οὗ ἐστάλη, β) τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ ἄλλην τινὰ οὐσιώδη λεπτομέρειαν, γ) τὴν χρονολογίαν καὶ τὸν τόπον τῆς ἐπιθεωρήσεως. Παραβίασις τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὑφίσταται συντρεχόντων τῶν ἑξῆς στοιχείων: α) πρόθεσις ὅπως παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, β) ἐνέργεια πραγματική, ὅπως παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. γ) ἐφόσον διέρχεται τῆς ἀποκεκλεισμένης ζώνης. (Σημειωτέον ὅτι ἡ θεωρία τοῦ «κατ' ἐξακολούθησιν πλοῦ» ἐγκατελείφθη γενικῶς καὶ ἠγνοήθη ὑπὸ τῆς Δηλώσεως τοῦ Λονδίνου). Προκειμένης τοιαύτης παραβιάσεως ἐπιτρέπεται ἡ κατάσχεσις τοῦ πλοίου καὶ δὴ ὅταν τοῦτο συλληφθῇ ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἐνῷ προσπαθεῖ νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ἐπίσης δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν παραβίασιν, ἐνῷ πλέει ὅπως διαφύγῃ, ὄχι ὅμως καὶ ὅταν ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ προορισμοῦ του ἢ ἄλλον οὐδέτερον λιμένα, πάντως οὐχὶ ἕνεκα λόγου ἀνωτέρας βίας. Ἐπιτοέπεται καὶ ἡ κατάσχεσις τοῦ φορτίου πλοίου παραβιάσαντος τὸν ἀποκλεισμόν: α) ὅταν οἱ κύριοι τοῦ πλοίου εἶναι καὶ κύριοι τοῦ φορτίου, β) ὅταν τὸ φορτίον εἶναι λαθρεμπόριον πολέμου καὶ γ) ἂν βεβαιωθῇ ὅτι οἱ κύριοι τοῦ φορτίου κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πλοίου ἐγνώριζον ὅτι τοῦτο προωρίζετο δι' ἀποκεκλεισμένον λιμένα.

Διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας ἐτηρήθησαν, ὡς πρὸς τὸν ἀποκλεισμόν, αἱ ἑξῆς ἀρχαί: α) διὰ πάντα τὰ πλοῖα ὁ ἀποκλεισμὸς θεωρεῖται γνωστὸς ἐφ' ὅσον μέχρι τοῦ ἀπόπλου ἢ εἴσπλου αὐτῶν εἰς τὸν ἀποκεκλεισμένον λιμένα ἐμεσολάβησε χρόνος ἀρκετὸς ὅπως εἰδοποιηθοῦν ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι δέον νὰ γνωστοποιήσουν τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὰ χωρικὰ αὐτῶν ὕδατα (order in Council τῆς 20 Αὐγούστου 1914). Διὰ τῆς order in Council τῆς 30 Μαρτίου 1916, ἐξ ἄλλου, ἡ Ἀγγλία ἀνέτρεψε τὸ ἄρθρ 19 τῆς Δηλώσεως τοῦ Λονδίνου τὸ ὁποῖον ἀπέκλειε τὴν ἀρχὴν τοῦ «κατ' ἐξακολούθησιν πλοῦ».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Faucille*, Du blocus maritime 1882, *Falcke*, Le blocus pacifique 1919, *Barès*, Le blocus pacifique 1898, *Hogan*, Pacific Blockade 1908, *Stawdacher*, Die Friedensblockade 1909. Διστάξεις τοῦ ἐν πολέμῳ Διεθνοῦς Ναυτικοῦ Δικαίου» (1913) σ. 42—57 καὶ 112—114.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΙΣΤΟΡ.] Περὶ τῶν διαφόρων εἰρηνικῶν ἀποκλεισμῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐντεῦθεν, βλ. λ. Ἑλλὰς *[Νεωτ. ἱστορία]*.

— ἀποκλεισμοῦ *σῆμα* (abschlussignal) *[Σιδηροδρ.]*. Εἰδικὴ συσκευὴ σήματος συνήθως ὀπτικοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι ἡ εἴσοδος τῶν συρμῶν εἰς τὸν σταθμὸν (βλ. *σήματα*). Α. Μ.

ἀποκλειστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀποκλείων πάντα ἄλλον, ὁ μοναδικός· λέξις νέα, ἴσως μετάφρασμα τοῦ γαλλ. exclusif: «ὁ Γ. εἶναι ὁ ἀποκλειστικός μου φίλος» — Ἐπίρρ. *ἀποκλειστικῶς*· μοναδικῶς, μονομερῶς: «θὰ ἀσχοληθῶ ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ἱστορίαν».

Digitized by Google

ἀποκλειστικότης (ἡ)· ἡ μονομέρεια, ἡ μονομερὴς σπουδή, προσοχή, ἀφοσίωσις περί τι.

ἀπόκλειστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀποκεκλεισμένος, ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται εἴτε ἡ εἴσοδος εἴτε ἡ ἔξοδος.

ἀποκλείστρια (ἡ)· ὡς ἀπὸ ἀρσενικοῦ *ἀποκλείστης*: «ἀποκλείστριαι δυνάμεις», οὕτως ἐκλήθησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις αἱ ἀποκλείσασαι μὲ τοὺς στόλους των τὴν Ἑλλάδα.

ἀποκλείω· κλείω τινὰ ἔξω, ἐμποδίζω τὴν εἴσοδον· || μεταφ. ἀπομακρύνω, δὲν δέχομαι: «ἀποκλείονται ἀπὸ τὰς δημοσίας θέσεις οἱ ἀλλοδαποί»· || ἐμποδίζω τὴν εἰσκομιδὴν τροφίμων, ἐμπορευμάτων κ.τ.τ.: «αἱ δυνάμεις ἀπέκλεισαν τὴν Κρήτην»· || τὸ μέσ. *ἀποκλείομαι*, δὲν γίνομαι δεκτός, ἀποκρούομαι, ἀπορρίπτομαι: «ἀποκλείεται ὑπὸ τοῦ νόμου», δὲν παρέχει τὸ δικαίωμα ὁ νόμος· «ἀπεκλείσθη τῶν ἐξετάσεων ἕνεκα μυωπίας».

ἀποκληρονόμος (ὁ,ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀποβληθεὶς τῆς κληρονομίας, ὁ ἐκπεσὼν τῶν κληρονομικῶν του δικαιωμάτων, ὁ μὴ κληρονόμος.

ἀπόκληρος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων κλῆρον, ὁ μὴ ἔχων μερίδα κληρονομικήν· || μεταφ. ὁ ἐστερημένος, ὁ ἀπηλλοτριωμένος τινός· «ἀπόκληροι τῆς ἀρετῆς».

ἀποκληρῶ *(—όω)* καὶ *ἀποκληρώνω*· κάμνω τινὰ ἀπόκληρον, στερῶ τινα τῆς κληρονομικῆς μερίδος, ἀποκηρύττω: «ἀπεκλήρωσε τὸν υἱόν του».

ἀποκλήρωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκληρώνω*, ἡ στέρησις τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων.

— *[Νομ.]* Οἱ κατιόντες καὶ οἱ ἀνιόντες ἔχουσι δικαίωμα ἐγκαταστάσεως. Προσβολὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀποδοκιμαζομένην ἀποτελεῖ οὐ μόνον ὁ ἀπὸ τῆς περιουσίας ἀποκλεισμὸς ἀλλὰ καὶ ἡ μὴ μνεία αὐτῶν ὡς κληρονόμων. Κατιόντες καὶ ἀνιόντες ἐγκύρως ἀποκλείονται οὐ μόνον διὰ *ρητῆς ἀποκληρώσεως* ἀλλὰ καὶ διὰ μὴ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν. Πάντως ὅμως ἀναγκαῖόν ἐστι νὰ συνάγηται ἐκ τῆς τοῦ διαθέτου διατάξεως, ὅτι ὁ ἐν αὐτῇ ἀναγραφόμενος λόγος ἀποκλεισμοῦ ἀφορᾷ εἰς τὸ ὡρισμένον τοῦτο πρόσωπον. *Ἀποκλήρωσις ὑπὸ αἵρεσιν* εἶναι θεμιτὴ ἐὰν διὰ τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν ἐγκατεστάθη ὁ ἀναγκαῖος κληρονόμος ἢ ἡ τῆς ἀποκληρώσεως αἵρεσις ἐπληρώθη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου. *Θεμιτὴ* δ' ἐστιν *ἀποκλήρωσις* ὑπὸ τὴν αἵρεσιν μέλλοντος λόγου ἀποκλεισμοῦ ἐὰν οὗτος ἐπραγματώθη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου. Ἂν ἐν τῇ διαθήκῃ περιέχωνται ὑποκαταστάσεις, ὁ ἀποκλεισμὸς ἀνάγκη γένηται ἐξ ἑκάστου βαθμοῦ, διότι ἄλλως ἡ ἀποκλήρωσις δὲν εἶναι πλήρης, ἐὰν δ' ἐλλείπῃ παρά τινι βαθμῷ, τότε ἀνίσχυροί εἰσιν αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ βαθμοῦ τούτου καὶ πάντων τῶν ἑπομένων αὐτῷ. Καὶ ἡ τῆς νομίμου μοίρας μείωσις ἀναγκαῖόν ἐστι νὰ δικαιολογῆται διὰ μνείας τινὸς τῶν ἐν τῇ ριε' νεαρᾷ ἀναγραφομένων λόγων ἀποκλεισμοῦ. Κατὰ τὴν Ἰουστινιάνειον νεαρὰν ριε':

A) ***Λόγοι δι' οὓς οἱ ἀνιόντες δύνανται νὰ ἀποκληρώσωσι τοὺς κατιόντας αὐτῶν:*** 1) Ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς. 2) Ἐπιβολὴ χειρῶν. 3) Ἄλλαι βαρεῖαι ὕβρεις. 4) Μήνυσις ἐπὶ ἀξιοποίνῳ πράξει, ἐκτὸς τῆς κατὰ τοῦ ἡγεμόνος ἢ τῆς πολιτείας. Καὶ ἂν ἔτι ἡ καταγγελία ἦτο βάσιμος καὶ δικαιολογημένη, ὑφίσταται ὁ λόγος τῆς ἀποκληρώσεως ἀλλὰ οὐχὶ καὶ παρ' ἡμῖν ὁσάκις ἡ παράλειψις τῆς μηνύσεως ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὴν ἀξιόποινον πρᾶξιν (ὅρα λ. χ. *Ποινικ. νόμου* ἄρθρ. 130 καὶ *Ποινικ. δικονομ.* ἄρθρ. 150). 5) Συναναστροφὴ μετὰ φαρμακῶν καὶ γοήτων καὶ μετοχὴ εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν. 6) Μῖξις τοῦ υἱοῦ μετὰ τῆς μητρυιᾶς. 7) Ψευδὴς καταμήνυσις κατὰ τοῦ γονέως, καταδίκη δ' αὐτοῦ εἰς βαρεῖαν ποινήν. 8) Ἄρνησις τοῦ ἄρρενος κατιόντος νὰ ἐγγυηθῇ ὑπὲρ τοῦ ἐν φυλακῇ ἀνιόντος, ἂν ὁ ἄρρην κατιών, καθ' ὃν χρόνον ᾐτήσατο ὁ ἀνιὼν τὴν ἐγγύησιν, ἦτο ὁ ἐγγύτερος ἐξ ἀδιαθέτου αὐτοῦ συγγενὴς καὶ ἠρνήθη νὰ ἐγγυηθῇ καίπερ δυνάμενος νὰ πράξῃ τοῦτο. 9) Παρακώλυσις τῆς συντάξεως διαθήκης. 10) Κατάταξις τοῦ κατιόντος παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀνιόντος εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν θηριοδαμαστῶν ἢ σκηνικῶν, ἐκτὸς ἂν καὶ οἱ γονεῖς ἀσκῶσι τὸ τοιοῦτον ἐπάγγελμα. Ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦτον ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν μὴ ἰσχύοντα παρ' ἡμῖν. 11) Αἰσχρὸς βίος θυγατρός, ἐγγόνης, δισεγγόνης κτλ., ἐκτὸς ἂν ὁ ἀνιὼν οὐδαμῶς ἐμερίμνησε περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῆς. Τοὐναντίον κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μόνη ἡ αὐτογνώμων παρ' αὐτῆς σύναψις γάμου, καὶ ἀνηλίκου ἔτι οὔσης, δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἀποκληρώσεως. 12) Παραμέλησις τοῦ μαινομένου ἀνιόντος. 13) Ἀμέλεια περὶ ἀναρρύσεως ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀνιόντος παρὰ τοῦ συμπληρώσαντος τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας κατιόντος. 14) Ἀποστασία ἐκ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως τοῦ ἐξ ὀρθοδόξων γονέων κατιόντος. Ὁ λόγος ὅμως οὗτος τῆς ἀποκληρώσεως δὲν ἰσχύει παρ' ἡμῖν, ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ Συντάγματι καθιερουμένης ἀρχῆς τῆς ἀνεξιθρησκείας. 15) Μὴ καταβολὴ τῆς προσηκούσης μερίμνης ὑπὲρ τῶν ἐν χρονίᾳ νόσῳ ἢ ἀπορίᾳ ἢ ἀδυναμίᾳ ἢ γήρατι γονέων, τῶν αἰτησαμένων τὴν τοιαύτην ὑπὲρ αὐτῶν φροντίδα. Ὁ λόγος οὗτος δὲν προέρχεται ἐκ τῆς νεαρᾶς 115 ἀλλ' ἐκ τοῦ Προχείρου νόμου τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου.

B) ***Λόγοι δ' οὓς οἱ κατιόντες δύνανται νὰ ἀποκληρώσωσι τοὺς ἀνιόντας αὐτῶν:*** 1) Μήνυσις ἐπὶ ἐγκλήματι κολαζομένῳ διὰ θανατικῆς ποινῆς, πλὴν τοῦ τῆς καθοσιώσεως. 2) Ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς. 3) Μῖξις μετὰ τῆς συζύγου τοῦ κατιόντος. 4) Παρακώλυσις τῆς συντάξεως διαθήκης (ἐφ' ὅσον ὁ κατιὼν ἦτο ἱκανὸς πρὸς σύνταξιν τοιαύτης). 5) Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνιόντος διὰ δηλητηρίου φαρμάκου ἐπιδίωξις τοῦ θανάτου ἢ τῆς ἐκστάσεως τῆς διανοίας τοῦ συζύγου αὐτοῦ, ἢ ἄλλη τις ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ καθ' οὗ ἡ τοιαύτη κολάσιμος πρᾶξις σύζυγος δεν εἶναι ἀνάγκη νὰ ᾖ καὶ φυσικὸς ἀνιὼν τοῦ διαθέτου, ἤτοι τοῦ ἀποκληροῦντος κατιόντος, ἀλλὰ δύναται νὰ ᾖ καὶ πατρυιὸς ἢ μητρυιὰ αὐτοῦ. 6) Παραμέλησις τοῦ ἐν μανίᾳ τελοῦντος κατιόντος. 7) Παραμέλησις τῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀναρρύσεως τοῦ κατιόντος. 8) Ἀποστασία ἐκ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως, ὅπερ ὅμως δὲν ἰσχύει παρ' ἡμῖν, ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος καθιερουμένης ἀνεξιθρησκείας.

Ὁ τῆς ἀχαριστίας λόγος: 1) δέον νὰ δηλῶται ἐν τῇ διαθήκῃ ρητῶς, ἀποδείκνυται δ' ἀλήθεια αὐτοῦ, ἐν περιπτώσει ἀμφισβητήσεως, ὑπὸ τοῦ ἐν διαθήκῃ γεγραμμένου. 2) Δὲν δύναται νὰ γένηται χρῆσις τοῦ τῆς ἀχαριστίας λόγου πρὸς ἔγκυρον ἀποκλήρωσιν ἢ παράλειψιν, ὑπὸ τοῦ διαθέτου, παρασχόντος συγγνώμην, ἣν ἀποδείκνυσιν ὁ ἐπικαλούμενος αὐτὴν ἀναγκαῖος κληρονόμος. Καὶ ἡ μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης συγγνώμη αἴρει, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, τὸν λόγον ἀχαριστίας, διότι διὰ τῆς συγγνώμης ἀποβάλλει ὁ τῆς ἀχαριστίας λόγος τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα· ὥστε κατὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου, ὅτε κρίνεται ἡ τοῦ τῆς ἀχαριριστίας λόγου ὕπαρξις, δὲν ὑφίσταται πλέον οὗτος καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ὑπάρχει ἀποκλήρωσις ἐρειδόμενη ἐπὶ νομίμου λόγου ἀχαριστίας. Καὶ ἡ μὲν ἀπὸ ὑπάρχοντος λόγου ἀχαριστίας παραίτησις ἢ περὶ μὴ ἐπικλήσεως τοιούτου ὑπόσχεσις εἶναι ἔγκυρος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ ὑπόσχεσις περὶ μὴ ἐπικλήσεως λόγου ὅστις δύναται νὰ προκύψῃ ἐν μέλλοντι χρόνῳ. 3) Ὁ τῆς ἀχαριστίας λόγος ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου. Διὸ ὁ ἐπίμεμπτον διαγωγὴν ἐπιδειξάμενος ἀναγκαῖος κληρονόμος δύναται διὰ κρείττονος βίου νὰ ἄρῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀχαριστίας, ὅτε ἐπὶ ταύτης δὲν θὰ δύναται νὰ ἐρεισθῇ ἰσχυρὰ ἀποκλήρωσις ἢ παράλειψις. 4) Ὁ τῆς ἀχαριστίας λόγος προϋποτίθησι πταῖσμα τοῦ ἀναγκαίου κληρονόμου. Τοιοῦτον, ὡς εἰκός, δὲν ὑπάρχει λ. χ. ἐν ἀμύνῃ κατὰ ἀδίκου προσβολῆς τοῦ διαθέτου. 5) Οἱ ἐν τῇ νεαρᾷ ριε' λόγοι ἀχαριστίας ἀναγράφονται οὐχὶ ἐνδεικτικῶς, ἀλλὰ περιοριστικῶς· διὸ δὲν δύνανται νὰ γένωνται δεκτοὶ καὶ ἄλλοι λόγοι ἀχαριστίας κατὰ γενικὴν ἀναλογίαν, ἤτοι κατὰ τὸ διὰ τοῦ συνόλου τῶν λόγων ἀχαριστίας διῆκον πνεῦμα (ὡς ἀνηθικότης, ἀθεΐα, ἀστοργία κλπ.). Τοὐναντίον θεμιτὴν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν κατ' ἀναλογίαν ἐπέκτασίν τινος τῶν ἐν τῇ ριε' νεαρᾷ ἀναγραφομένων λόγων ἀχαριστίας καὶ ἐπὶ ἄλλου παρεμφεροῦς θέματος, ὑπαρχούσης ταυτότητος τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ λόγου. 6) Χρῆσιν τοῦ τῆς ἀχαριστίας λόγου δύναται νὰ ποιήσηται μόνον ὁ ὑπὸ τοῦ παραπτώματος προσβληθεὶς ἀνιὼν ἢ κατιών, οὐχὶ δὲ καὶ ἕτερος ἀντ' αὐτοῦ· οὕτω δὲν δύναται ἡ μήτηρ ν' ἀποκληρώσῃ τὸν τὴν τοῦ πατρὸς ζωὴν ἐπιβουλευθέντα υἱόν, οὐδ' ὁ υἱὸς τὸν ἐπιβουλευθέντα τὴν ζωὴν τῆς θυγατρὸς πατέρα. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν, ὡς εἰκός, καὶ λόγοι ἀχαριστίας προσβάλλοντες πάντας ἅμα τοὺς ἀνιόντας (ὅρα ἀνωτέρω στοιχ. Α' ἀριθ. 5, 14) ἢ κατιόντας (ὅρα ἀνωτέρω στοιχ. Β' ἀριθ. 8).

Ἀποκλήρωσις ἐξ ἀγαθῆς αἰτίας (Exheredatio ex bona mente) «ἐπ' εὐνοίᾳ», «ἐπὶ προνοίᾳ», εἶναι ἡ ἀποκλήρωσις δι' ἧς ὁ διαθέτης σκοπεῖ ἔμμεσον ὑπὲρ τοῦ ἀποκληρουμένου ἐξασφάλισιν τῶν καταλειφθέντων. Τὴν τοιαύτην ἀποκλήρωσιν, ἰσχύουσαν καὶ πρὸ τῆς ριε' νεαρᾶς, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ἰσχύουσαν καὶ μετὰ τὴν εἰρημένην νεαράν, διότι αὕτη ἐρρύθμισε μόνον τοὺς ἐξ ὑπαιτιότητος λόγους ἀποκληρώσεως. Περὶ τῆς τοιαύτης ἀποκληρώσεως ἐξ ἀγαθῆς αἰτίας ἰσχύουσι τὰ ἑξῆς: 1) Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρῃ ὁ διαθέτης τὸν λόγον τῆς ἀποκληρώσεως. 2) Ἀναγκαῖον ὅμως εἶναι, ἵνα σαφῶς προκύπτῃ ὅτι διὰ τῆς ἀποκληρώσεως ὁ διαθέτης ἐσκόπει νὰ μεριμνήσῃ περὶ διατηρήσεως τῶν καταλειφθέντων πρὸς τὸ συμφέρον του οὑτωσὶ ἀποκληρουμένου καὶ ὅτι τοῦτο ὄντως κατορθοῦται διὰ τῶν διατάξεων τοῦ διαθέτου, ὡς καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη μέριμνα αὐτοῦ ὄντως ἐπεβάλλετο ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀπόδειξις τούτων βαρύνει τὸν ὑπὲρ τοῦ περιεχομένου τῆς διαθήκης μαχόμενον· ἄνευ τοιαύτης ἀποδείξεως τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναγκαίου κληρονόμου ἀνακύπτει, ὡς εἰκός, πλῆρες. 3) Ὁ διαθέτης ὀφείλει πάντως νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς διατροφῆς τοῦ ἀναγκαίου κληρονόμου. 4) Ὑπαρχόντων τῶν εἰρημένων ὅρων ὁ διαθέτης δύναται ἀντὶ ἀποκληρώσεως νὰ θέσῃ περιορισμόν τινα ἢ βάρος ἐπὶ τοῦ καταλειφθέντος τῷ ἀναγκαίῳ κληρονόμῳ, ὡς τὸ ἀνεκποίητον αὐτοῦ μέχρις ὡρισμένου χρόνου, ἢ τὸν περιορισμὸν εἰς τὴν ἐπικαρπίαν αὐτοῦ κλπ.

Κατὰ τὰ ἄρθρα 827 καὶ 828 τοῦ Ἰονίου κώδικος (ἐπὶ λέξει) τὸ τέκνον δύναται ν' ἀποκληρωθῇ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: 1) ἂν κατασταθῇ ἔνοχος πρὸς τὸν γονέα, ὡς ἐπιβουλευθεὶς τὴν ζωὴν ἢ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, ἢ πράξας σκληρότητας ἢ σωματικὰς αἰκίας, 2) ἂν ἀρνηθῇ εἰς αὐτὸν ἄνευ λόγου τὰ πρὸς διατροφήν, 3) ἂν ἐγκαταλίπῃ τὸν γονέα του, περιπεσόντα εἰς μανίαν, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ αὐτοῦ, 4) ἄν, καίτοι δυνάμενος, δὲν ἀπολυτρώσῃ αὐτόν, ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτισθέντα, 5) ἂν ἡ θυγάτηρ ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ πατρὸς μετέρχεται τὸ ἔργον δημοσίας πόρνης. Ὁ δὲ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ δύνανται ν' ἀποκληρωθῶσι διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: 1) ἄν, καίτοι δυνάμενοι, δὲν ἀπολυτρώσωσι τὸ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτισθὲν τέκνον, 2) ἂν ἄνευ λόγου ἀρνηθῶσιν εἰς αὐτὸ τὰ πρὸς διατροφήν, 3) ἄν, περιπεσὸν εἰς μανίαν, τὸ ἐγκαταλίπωσι χωρὶς νὰ φροντίσωσι παντελῶς περὶ αὐτοῦ, 4) ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ δύνανται ν' ἀποκληρωθῶσι παρὰ τῶν τέκνων, ἂν εἷς ἐξ ἐκείνων ἐπιβουλευθῇ τὴν ζωὴν ἢ τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου, 5) ἡ ἀποκλήρωσις ἔχει προσέτι χώραν, ἂν εἷς τῶν γονέων ἐπιβουλευθῇ τὴν ζωήν, ἢ τὴν τιμὴν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τέκνων. Αἱ διατάξεις τούτου τοῦ ἄρθρου ἰσχύουσι καὶ διὰ πάντ' ἄλλον ἀνιόντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Δεμερτζῆ*, Περὶ τῆς ἀναγκαστικῆς διαδοχῆς παρὰ Ρωμαίοις καὶ ταῖς νεωτέραις νομοθεσίαις (1908). *Windscheid*, Κληρονομικὸν δίκαιον, κατὰ μετάφρασιν μετὰ προσθηκῶν Κ. Πολυγένους, 1923 §§ 589α' 590. *Γ. Μπαλῆ*, Ἐγχειρίδιον Κληρονομικοῦ δικαίου, τεῦχ. Γ' (1926) §§ 209, 210, καὶ 2 1. Ὅρα καὶ τὰ λοιπὰ περὶ Κληρονομικοῦ δικαίου συγγράμματα τῶν ἡμετέρων *Καλλιγᾶ*, *Παπαρρηγοπούλου* καὶ *Κρασσᾶ* καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς μνημονευομένους συγγραφεῖς.
Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀποκληρωτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ δυνάμενος ν' ἀποκληρώσῃ.

Ἀπόκλητοι *[Ἀρχ.]*. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου (IV, 5. XX, 10), οἱ ἐν τῇ Αἰτωλικῇ συμπολιτείᾳ ἀπαρτίζοντες τὸ καλούμενον συνέδριον τοῦ Κοινοῦ ἐκαλοῦντο *Ἀπόκλητοι*. Πιθανῶς οὗτοι νὰ εἶναι οἱ ἐν διαφόροις ἐπιγραφαῖς, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀνακαλυφθείσαις, ἀναφερόμενοι ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ βουλευτοῦ ἢ τοῦ συνέδρου. Κ. Μ. Κ.

ἀπόκλιμα (τό)· κλίσις, κατωφέρεια.

ἀποκλινὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ἐπικλινής, κατωφερής.

ἀποκλίνω· κλίνω, φέρνω, ρέπω: «ἀποκλίνει ἡ πλάστιγξ, — ὁ στῦλος κ.τ.τ.»· || μεταφ. «ἀποκλίνει μὲ τὴν γνώμην μας», «ἀποκλίνω μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ συμβιβασμοῦ»· ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων: «ἀποκλίνει ἐπὶ τὸ ραθυμεῖν» *(Δημοσθ.)*, «—πρὸς τὴν ἡδονήν» *(Ἀριστοτέλ.)*.

— *[Ναυτ.]* Ὁ ὅρος *ἀποκλίνω* ἐξυπακουομένου *τοῦ ἀνέμου* ἢ *τοῦ πλοῦ* (κοιν. *πέφτω*, γαλλ. abattre, faire son abattée, ἀγγλ. to fall off ἢ καὶ to cast) κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἔχουσαν τόπον ἰδίως ὡς πρὸς πλοῖον ἀπαῖρον, σημαίνει ὅτι τὸ πλοῖον ἀνακρουόμενον στρέφει πρῷραν πρὸς δεξιὰ ἢ πρὸς ἀριστερὰ τῆς διευθύνσεως τῆς κοίτης τοῦ ἀνέμου. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, μεταβάλλω τὴν ἣν ἀκολουθῶ πορείαν, ἀναγκασθεὶς ἐξ οἱουδήποτε λόγου, ἔστω καὶ ἐπὶ βραχύ, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπὶ παραδείγματι συγκρούσεως πρὸς πλοῖον ὅπερ πρέπει ἐγὼ νὰ φυλάξω· ἂν καί, διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, ὀρθότερον ἴσως τὸ *ἐκκλίνω* (parer). Σ. Ε. Λ.

— ***ἀποκλίνουσα*** *ὑποχώρησις [Στρατηγ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ὑποχώρησις (βλ. λ.) ἡ ἐκτελουμένη διὰ δύο ἢ πλειόνων διαφόρων κατευθύνσεων. Ν. Θ. Κ.

— ***ἀποκλίνουσαι*** *γραμμαὶ [Στρατηγ.]*. Καλοῦνται οὕτω αἱ γραμμαὶ ἐπιχειρήσεων αἱ ἀποβλέπουσαι, εἴτε πρὸς ἴδιον ἑκάστη ἀντικειμενικὸν σκοπόν, εἴτε, ἐνίοτε, πρὸς τὸν αὐτόν, ἀλλὰ τότε τῆς προελάσεως ἐκτελουμένης κατὰ τρόπον ριπιδοειδῆ (βλ. λ. γραμμαί). Ν. Θ. Κ.

— ***ἀποκλίνων*** *φακός*. Φακὸς ὅστις προκαλεῖ διασπορὰν τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *συγκλίνοντα φακὸν* ὅστις ἀποτελεῖ συγκέντρωσιν τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων (βλ. φακός). Κ. Π.

ἀποκλισίμετρον, ἢ *πυξὶς ἀποκλίσεως*. Ὄργανον πρὸς μέτρησιν τῆς μαγνητικῆς ἀποκλίσεως (βλ. γήϊνος μαγνητισμός, πυξίς). Κ. Π.

— *[Τοπογρ.]* Ἁπλοῦν γεωδαιτικὸν ὄργανον χρησιμοποιούμενον διὰ τὸν παραλληλισμὸν τῶν πινακίδων τῶν μετροτραπεζῶν, συγκείμενον ἐκ κυτίου ξυλίνου ἢ μεταλλικοῦ, σχήματος ἐπιμήκους

Digitized by Google

ὀρθογωνίου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑψοῦται στυλίσκος ἐξ ἀχάτου λίθου, ἐφ οὗ στηρίζεται ἡ μαγνητικὴ βελόνη, ἀπέναντι δὲ τῶν αἰχμῶν ταύτης ὑπάρχουν δύο κυκλικαὶ συγκεντρικαὶ ἐκ μετάλλου ζῶναι φέρουσαι ἢ δύο ἁπλᾶς χαραγὰς εἰς τὸ μέσον ἢ βαθμονομίαν ἐκτεινομένην ἑκατέρωθεν τῶν χαραγῶν αὐτῶν. Π. Φ.

ἀπόκλισις (ἡ)· ἡ ἀπὸ τῆς κυρίας διευθύνσεως κλίσις, ἐκτροπή.

— [ΜΑΘΗΜ.]· βλ. σειρά.

— ΑΣΤΡΟΝ. *Ἀπόκλισις* λέγεται ἡ ἀπόστασις ἀστέρος ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Ἡ ποσότης αὕτη ἐκφράζεται εἴτε ὡς γωνία μεταξὺ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ τῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος πρὸς τὸν ἀστέρα, εἴτε ὡς τόξον τοῦ διὰ τοῦ ἀστέρος διερχομένου ἀποκλιτικοῦ κύκλου (βλ. λ.), περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ τοῦ ἀστέρος. Ἡ ἀπόκλισις παρίσταται συνήθως διὰ τοῦ δ ἢ Δ καὶ μετρεῖται ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους, λογιζομένη ὡς θετικὴ μὲν ἐν τῷ βορείῳ, ὡς ἀρνητικὴ δὲ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ. Ἀντὶ τῆς ἀποκλίσεως λαμβάνεται πολλάκις τὸ πρὸς 90° συμπλήρωμα αὐτῆς, ὅπερ καλεῖται *πολικὴ ἀπόστασις*. Ἡ ἀπόκλισις ἀποτελεῖ κοινὸν στοιχεῖον εἰς τὰ δύο συστήματα συντεταγμένων, τὸ τῶν ἰσημερινῶν καὶ τὸ τῶν οὐρανογραφικῶν. Σ. Π.

—[ΒΛΗΤΙΚΗ] Καλεῖται *ἀπόκλισις* ἡ ἀπόστασις σημείου τινὸς πτώσεως ἢ προσκρούσεως τοῦ βλήματος ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ στόχου. Διὰ τὴν μέτρησιν ἀναφέρεται αὕτη εἰς σύστημα ὀρθογωνίων ἀξόνων, διερχομένων διὰ τοῦ κέντρου τοῦ στόχου, ὁπότε ἡ *γεωμετρικὴ ἀπόκλισις* ΟΣ σημείου τινὸς προσκρούσεως Σ ἀναλύεται εἰς δύο συνιστώσας, παριστώσας τὰς κατ' ἔννοιαν μερικὰς ἀποκλίσεις τοῦ

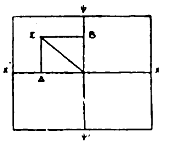

σημείου τούτου, ἤτοι τὴν *κατὰ διεύθυνσιν* ἢ *πλαγίαν ἀπόκλισιν* ΟΑ καὶ τὴν *κατακόρυφον ἀπόκλισιν* ΟΒ. Προκειμένου περὶ ὁριζοντίου στόχου (ἐδάφους) ἡ ἀπόκλισις ἀναλύεται εἰς τὴν *κατὰ διεύθυνσιν ἀπόκλισιν* καὶ *κατὰ βεληνεκὲς ἀπόκλισιν*. Ἐν τῇ βολῇ τῶν πυροβόλων ὅπλων αἱ ἀποκλίσεις διακρίνονται εἰς *κανονικὰς* ἢ *συστηματικὰς* καὶ εἰς *τυχαίας ἀποκλίσεις*.

Κανονικαὶ ἢ συστηματικαὶ ἀποκλίσεις: Εἰσὶν αὗται πάντοτε σταθεραὶ κατ' ἔννοιαν καὶ τιμὴν (ὡς ἔγγιστα) καὶ δύνανται κατὰ συνέπειαν νὰ προβλέπωνται καὶ νὰ διορθῶνται· τοιαῦταί εἰσιν:

α') Ἡ ἐκ τῶν αὐλακίων τοῦ κοίλου τοῦ σωλῆνος τοῦ ὅπλου παραγομένη ἀπόκλισις, εἰδικῶς καλουμένη *παρεκτροπή*. Αὕτη εἶναι, κατ' ἔννοιαν μὲν πάντοτε σταθερά, διὰ δεδομένον σύστημα ὅπλου, διότι παράγεται πάντοτε κατὰ τὴν ἔννοιαν ἑλιγμοῦ τῶν *αὐλακίων*, κατὰ τιμὴν δέ, μεταβάλλεται μὲν μετὰ τῆς ἀποστάσεως, ἀλλὰ διὰ δεδομένην τοιαύτην εἶναι σταθερά. Ἡ πλαγία αὕτη ἀπόκλισις διορθοῦται αὐτομάτως διὰ τῆς ἁρμοδίας διασκευῆς τῶν σκοπευτικῶν ὀργάνων τῶν τυφεκίων καὶ τῶν πυροβόλων.

β') Ἡ ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ στόματος τοῦ ὅπλου παραγομένη ἀπόκλισις (βλ. λ. ἀνύψωσις). Καὶ αὕτη διορθοῦται αὐτομάτως διὰ τῶν σκοπευτικῶν ὀργάνων, εἰς δὲ τοὺς Πίνακας Βολῆς τῶν πυροβόλων αἱ ἀναγραφόμεναι *γωνίαι βολῆς* εἰσὶ διωρθωμέναι ἐκ τῆς γωνίας ἀνυψώσεως.

γ') Ἡ ἐκ τῆς κλίσεως (πλαγίας) τοῦ ἄξονος τῶν στροφαλίγγων *(πυροβόλα)* παραγομένη ἀπόκλισις. Αὕτη παράγεται, καθ' ἣν ἔννοιαν κλίνει ὁ ἄξων τῶν στροφαλίγγων, δι' ὡρισμένην δὲ κλίσιν τούτων εἶναι σταθερὸ καὶ διορθοῦται κατὰ τὴν σκόπευσιν ἐκ τῶν προτέρων. Γενικῶς εἰς τὰ παλαιοῦ τύπου πυροβόλα ἡ διόρθωσις ἐγίνετο, μέσῳ ἁπλῶν ὑπολογισμῶν, διὰ διορθώσεως ἀναλόγου τῆς σκοπεύσεως κατὰ διεύθυνσιν· εἰς πλεῖστα τῶν νεωτέρων πυροβόλων ἡ διόρθωσις γίνεται αὐτομάτως δι' εἰδικῆς διασκευῆς τῶν σκοπευτικῶν ὀργάνων.

δ') Ἡ ἐκ τοῦ ἀνέμου παραγομένη ἀπόκλισις. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀνέμου ἐπὶ δεδομένου βλήματος μεταβάλλεται μετὰ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ σχετικῶς τῷ ἐπιπέδῳ τῆς βολῆς. Γενικῶς, θεωροῦνται ἰδιαιτέρως αἱ δύο συνιστῶσαι τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου, ὧν ἡ μία παράλληλος τῷ ἐπιπέδῳ βολῆς παράγει τὴν κατὰ βεληνεκὲς ἀπόκλισιν (αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τοῦ βεληνεκοῦς ἀναλόγως τῆς φορᾶς), ἡ δὲ ἑτέρα, κάθετος τῷ ἐπιπέδῳ βολῆς, παράγει τὴν κατὰ διεύθυνσιν ἢ πλαγίαν ἀπόκλισιν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ σπουδαιοτέρα, διότι ἐλαττώνει τὴν εὐστοχίαν. Ἐξ ἄλλου, δι' ἑκατέρων τῶν συνιστωσῶν τούτων, ἡ δύναμις τοῦ ἀνέμου, ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀέρος (βλ. ἀντίστασις ἀέρος) αὐξάνει μετὰ τῆς ταχύτητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιφανείας ἐφ' ἧς ἐνεργεῖ (ἥτις εἶναι ἡ ὀρθὴ τομὴ διὰ τὴν παράλληλον ταχύτητα καὶ ἡ διαμετρικὴ τομὴ διὰ τὴν κάθετον), τὰ ἀποτελέσματα ὅμως αὐτῆς εἶναι ἀφ' ἑτέρου ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὰς μάζας ἐφ' ὧν ἐνεργεῖ. Δι' ὅμοια βλήματα, ἥ τε ὀρθὴ τομὴ καὶ ἡ διαμετρικὴ τομὴ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ διαμετρήματος, ἡ δὲ μᾶζα ἀνάλογος τῷ κύβῳ· ὅθεν, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀνέμου εἶναι, διὰ μὲν τὴν παράλληλον συνιστῶσαν ἀνάλογος τῆς *δασύτητος τῆς ὀρθῆς τομῆς*, διὰ δὲ τὴν κάθετον ἀνάλογος τῆς *δασύτητος τῆς διαμετρικῆς τομῆς*, ἤτοι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ διαμετρήματος. Κατὰ ταῦτα, ἐλαττωθέντος τοῦ διαμετρήματος εἰς τὰ ἐν χρήσει τὴν σήμερον τυφέκια, ἔδει αἱ ἀποκλίσεις ἐκ τοῦ ἀνέμου τῶν βολίδων νὰ ὦσι μείζονες· συμβαίνει ὅμως τοὐναντίον. Οὕτω, ἡ μὲν πλαγία ἀπόκλισις εἶναι ἐλάσσων, διότι, ἠλαττώθη μὲν ἡ δασύτης τῆς διαμετρικῆς τομῆς ἀναλόγως τῷ διαμετρήματι, ἀλλ' ἡ αὔξησις τῆς ἀρχικῆς ταχύτητος ἠλάττωσε τὴν διάρκειαν τῆς τροχιᾶς διὰ δεδομένον βεληνεκὲς καὶ ἐπομένως τὸν χρόνον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνέμου ἐπὶ τῆς βολίδος· ἡ δὲ κατὰ βεληνεκὲς ἀπόκλισις εἶναι καὶ αὕτη ἐλάσσων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τῆς ἀρχικῆς ταχύτητος καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ δασύτης τῆς ὀρθῆς τομῆς, ἀντὶ νὰ μειωθῇ ἀναλόγως τῷ διαμετρήματι, τοὐναντίον ηὐξήθη διὰ τῆς ἐπιμηκύνσεως τῆς βολίδος. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ὅτι αἱ ἀποκλίσεις τῶν βολίδων μικροῦ διαμετρήματος εἶναι ἐλάσσονες τῶν ἀποκλίσεων τῶν βολίδων τῶν 11 χιλιοστῶν.

Πάντως, δι' ἄνεμον δεδομένης ἐντάσεως, ἡ ἐκ τούτου παραγομένη ἀπόκλισις δύναται νὰ προβλέπεται καὶ νὰ διορθοῦται κατὰ τὴν βολήν. Ἐν τῇ βολῇ τῶν τυφεκίων, ἡ διόρθωσις τῆς πλαγίας ἀποκλίσεως γίνεται διὰ μετατοπίσεως τοῦ σημείου σκοπεύσεως, ἡ δὲ τῆς ἀποκλίσεως κατὰ βεληνεκὲς δι' ἁρμοδίας τροποποιήσεως τῆς ὑψώσεως *(ἀποστάσεως)* τοῦ κλισιοσκοπίου, ἐπὶ τῇ βάσει ἐκτιμήσεως τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνέμου *(ἀσθενής, μέτριος, ἰσχυρός)*· ὁ «Κανονισμὸς Βολῆς» περιλαμβάνει ἄλλως τε σχετικοὺς πρακτικοὺς κανόνας. Εἰς τὰ πυροβόλα, ἡ διόρθωσις τῆς ἐκ τοῦ ἀνέμου ἀποκλίσεως γίνεται δι' ἀκριβῶν μεθόδων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προσδιορισμοῦ παρὰ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τοῦ *βλητικοῦ ἀνέμου*, ὅστις εἶναι τρόπον τινὰ ὁ μέσος ἄνεμος, σταθερᾶς ταχύτητος καὶ διευθύνσεως, καὶ τοιούτων ὥστε ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βλήματος νὰ ἔχῃ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα οἷον καὶ αἱ μερικαὶ ἐπιδράσεις ὅλων τῶν μεταβλητῶν ἀνέμων, τῶν ἐπικρατούντων εἰς τὸ διασχιζόμενον ὑπὸ τοῦ βλήματος στρῶμα τῆς ἀτμοσφαίρας· οἱ Κανονισμοὶ ἐξ ἄλλου παρέχουσι τὰς μεθόδους ὑπολογισμοῦ τῶν συνιστωσῶν τοῦ βλητικοῦ ἀνέμου καὶ τῶν ἀντιστοίχων διορθώσεων τῶν ἀποκλίσεων εἰς τὰ διάφορα βεληνεκῆ.

ε') Ἡ ἐξ ἀερολογικῶν αἰτίων ἀπόκλισις. Ὅσον ὁ ἀὴρ εἶναι βαρύτερος, ἐπὶ τοσοῦτον ἀνθίσταται πλειότερον εἰς τὴν κίνησιν τοῦ βλήματος. Αὔξησις (ἢ ἐλάττωσις) τοῦ βάρους τοῦ κυβικοῦ μέτρου ἀέρος ἐπιφέρει ἀντιστοίχως ἀρνητικὴν (ἢ θετικὴν) μεταβολὴν τοῦ κανονικοῦ βεληνεκοῦς, ἥτις ἀπαιτ ῖ θετικὴν (ἢ ἀρνητικὴν) διόρθωσιν τούτου. Τὸ βάρος κυβικοῦ μέτρου ἀέρος ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς θερμοκρασίας, τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως καὶ τῆς ὑγρομετρικῆς καταστάσεως. Ἐν τῇ βολῇ τοῦ πυροβολικοῦ τὰ στοιχεῖα ταῦτα μετροῦνται διὰ θερμομέτρου καὶ βαρομέτρου, ἐὰν τοιαῦτα διατίθενται παρὰ τῇ πυρβολαρχίᾳ, ἢ χρησιμοποιοῦνται αἱ διὰ τὴν θερμοκρασίαν καὶ ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν παρεχόμεναι πληροφορίαι παρὰ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς θέσεως τῆς πυρβολαρχίας καὶ τοῦ σταθμοῦ. Οὔσης γνωστῆς τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, προσδιορίζεται τῇ βοηθείᾳ τῶν πινάκων βολῆς ἡ τιμὴ τῆς διορθώσεως κατὰ βεληνεκὲς τῆς ὀφειλομένης εἰς τὴν διαφορὰν (dπ) μεταξὺ τοῦ βάρους κυβικοῦ μέτρου ἀέρος τῆς στιγμῆς καὶ τοῦ κανονικοῦ βάρους (1,208 χιλιογρ).

Τυχαῖαι ἀποκλίσεις: Οὕτω καλοῦνται αἱ ἀκανονίστως παραγόμεναι ἀποκλίσεις ἀπὸ βολῆς εἰς βολήν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ διαδοχικαὶ τροχιαὶ δὲν συμπίπτουσιν ἀλλήλαις καὶ κατὰ συνέπειαν, ἀντὶ μοναδικοῦ σημείου προσκρούσεως, ὑπάρχουσιν ἰσάριθμα τοιαῦτα τῶν βαλλομένων βολῶν, διεσπαρμένα ἐπὶ τοῦ στόχου ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἕκαστον ἐπομένως τούτων ἔχει ἰδίαν ἀπόκλισιν ὡς πρὸς τοὺς ἄξονας τῶν συντεταγμένων, μὴ δυναμένην νὰ προβλεφθῇ καὶ διορθωθῇ ἐκ τῶν προτέρων. Τὰ αἴτια τῶν τυχαίων ἀποκλίσεων εἶναι γενικῶς γνωστά, οἷον ἡ ἀνομοιόμορφος σκόπευσις ἀπὸ βολῆς εἰς βολήν, ἡ διαφορὰ βάρους τῶν γεμισμάτων καὶ τῶν βλημάτων, ἡ ἐκ διαφορᾶς διαμέτρου διάφορος σφήνωσις τούτων ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ σωλῆνος τοῦ ὅπλου, ἡ διαφορὰ ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν κ. τ. λ., ἀλλ' ἡ ἐκτίμησις ἑκάστου τῶν αἰτίων τούτων ἐκ τῶν προτέρων εἶναι ἀδύνατος, ἐπομένως εἶναι ἀδύνατος καὶ ἡ πρόβλεψις τῆς ἀντιστοιχούσης ἀποκλίσεως κατ' ἔννοιαν καὶ τιμήν· ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ τὰ αἴτια εἶναι πολυάριθμα καὶ δρῶντα κατὰ διάφορον ἔννοιαν καὶ ἔντασιν, ἡ συνολικῶς ἐκ τούτων παραγομένη ἀπόκλισις εἰς ἑκάστην βολὴν εἶναι τὸ ἀλγεβρικὸν ἄθροισμα τῶν εἰς ἕκαστον τῶν αἰτίων ἀντιστοιχουσῶν ἀποκλίσεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *διασπορὰ τῶν βολῶν*, παράγεται δ' αὕτη, οὐχὶ κατὰ τρόπον αὐθαίρετον, ἀλλ' ὑπείκει εἰς τὸν νόμον τῶν πιθανοτήτων.

Τὸ μέγεθος τῆς διασπορᾶς κατὰ διεύθυνσιν καὶ καθ' ὕψος (ἢ κατὰ βεληνεκὲς) χαρακτηρίζει τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ὅπλου ἢ τῆς βολῆς κατὰ τὴν ἀντίστοιχον ἔννοιαν. Ἡ συσσώρευσις τῶν σημείων προσκρούσεως ἔχει γενικῶς σχῆμα ἐλλείψεως (λίαν ἐπιμήκους ἐν περιπτώσει ὁριζοντίου στόχου) ἐπὶ ταύτης δὲ ἡ πυκνοτέρα συγκέντρωσις τῶν σημείων προσκρούσεως εὑρίσκεται περί τι σημεῖον κεντρικὸν καλούμενον *μέσον σημεῖον*. Ὡς μονὰς μετρήσεως τῆς ἀκριβείας λαμβάνεται ἡ μέση τιμὴ τῶν διαφόρων ἀποκλίσεων ὡς πρὸς τὸ μέσον σημεῖον, ἡ καλουμένη *μέση ἀπόκλισις* ἢ ἡ ἐκ ταύτης ἐξαγομένη *πιθανὴ ἀπόκλισις* (βλ. λ. διασπορά). Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— [ΟΠΛΟΜ.] Καλεῖται *ἀπόκλισις* ἐν τῇ ξιφασκίᾳ ἡ ἐνέργεια τοῦ εἰς θέσιν ἀμύνης διατελοῦντος ξιφιστοῦ, καθ' ἣν οὗτος φέρει τὸ σῶμα πρὸς τὰ ὀπίσω δι' ἐντάσεως τοῦ πρόσθεν γόνατος καὶ κάμψεως τοῦ ὀπισθίου. Τὸ σῶμα φερόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω στηρίζεται πλέον μόνον ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου ποδός, ἐνῷ αἱ χεῖρες παραμένουν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν. Ὁ οὕτω ἐνεργῶν στερεῖται τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ ἀντιξιφισμοῦ καὶ συνεπῶς μειονεκτεῖ τοῦ ἀντιπάλου του. Τ. Ι. Κ.

— **ἀπόκλισις** *ἀνέμου [Μετεωρολ.]*· βλ. λ. ἄνεμος.

— **ἀπόκλισις** *μαγνητικὴ [Τοπογρ.]*. Ἡ γωνία ἣν σχηματίζει ἡ διεύθυνσις τοῦ μαγνητικοῦ μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ μεσημβρινοῦ ἑκάστου τόπου καλεῖται *ἀπόκλισις*. Ἡ ἀπόκλισις εἶναι *ἀνατολικὴ* ἢ *δυτικὴ* ὅταν ὁ βόρειος πόλος (κυανοῦν ἄκρον) τῆς βελόνης κεῖται πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς τοῦ γεωγραφικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου (βλ. καὶ λ. γήϊνος μαγνητισμὸς καὶ πυξίς).

Καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀπόκλισις εἶναι ἤδη ἡ δυτική. Ἡ ἀπόκλισις μεταβάλλεται ὅταν μεταβαίνωμεν ἀπὸ ἑνὸς τόπου εἰς ἕτερον. Κατὰ τὰς γενομένας ἐν Ἑλλάδι παρατηρήσεις κατὰ τὸ 1888 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Πλοιάρχου Lephaz καὶ κατὰ τὸ 1893 ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Συνταγματάρχου Hartz, ὀργανωτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Χαρτογραφικῆς τοῦ Στρατοῦ Ὑπηρεσίας, εὑρέθησαν αἱ κάτωθι τιμαὶ ἀποκλίσεως εἰς διαφόρους τόπους:

Τόπος παρατηρήσεως	*Ἀπόκλισις δυτικὴ*	*Ἐποχὴ παρατηρήσεως*	
Νάξος	6°,12′	Δεκέμβριος	1888
Σύρος	6°,21′	»	1888
Πειραιεὺς	6°,51′	»	1883
Ἀθῆναι	6°,20′ 8″	Αὔγουστος	1893
Αἴγινα	6°,53′	Δεκέμβριος	1888
Βόλος	7°,0′	»	1888
Βόλος	6°,24′	Αὔγουστος	1893
Ναύπλιον	7°,10′	Δεκέμβριος	1888
Ἄργος	6°,43′ 7″	Σεπτέμβριος	1893
Ἄρτα	7°,19′4″	Ἰούνιος	1893

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται προσέτι ὅτι καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἡ τιμὴ τῆς ἀποκλίσεως μεταβάλλεται σὺν τῷ χρόνῳ. Οὕτω συγκρίνοντες τὰ ἀποτελέσματα τῶν γενομένων παρατηρήσεων ἐν Βόλῳ κατὰ δύο διαφόρους ἐποχὰς παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀπόκλισις βαίνει ἐλαττουμένη. Ὁ μέσος ὅρος τῆς ἐτησίας ἐλαττώσεως τῆς ἀποκλίσεως ἐν Ἑλλάδι ἀνέρχεται εἰς 6′ περίπου.

Ἐκτὸς τῶν ἐτησίων αὐτῶν μεταβολῶν ἡ ἀπόκλισις ὑφίσταται καὶ ἡμερησίας τοιαύτας, αἵτινες δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀκριβείας τῶν τοπογραφικῶν ἐργασιῶν, καθόσον δυνατὸν ν' ἀνέλθῃ ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς 20′ λεπτὰ ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας, καθ' ἣν ἀντιστοιχεῖ τὸ ἐλάχιστον καὶ τῆς 1ης ἑσπερινῆς, καθ' ἣν ἀντιστοιχεῖ τὸ μέγιστον τῆς ἀποκλίσεως.

Ἀνεξαρτήτως τῶν γενικῶν μεταβολῶν τῆς ἀποκλίσεως περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος λαμβάνουσι χώραν συχνὰ καὶ τοπικαὶ τοιαῦται, ὀφειλόμεναι εἴτε εἰς τὴν γεωλογικὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους ἐγκλείοντος μεταλλικὰ στοιχεῖα (*μαγνητικὸν ὀξείδιον σιδήρου κλπ.*) εἴτε εἰς τὴν γειτνίασιν ὄγκων σιδήρου, σιδηρῶν κατασκευασμάτων κτλ. Π. Φ.

ἀποκλιτικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς *ἀποκλίσεως*.

—**ἀποκλιτικὸς** *κύκλος ['Αστρον.]*. Ὁ μέγιστος κύκλος τῆς οὐρανίου σφαίρας, ὁ διερχόμενος διὰ τῶν δύο πόλων αὐτῆς καὶ διὰ δοθέντος ἀστέρος. Ὁ κύκλος οὗτος, ὅστις καλεῖται ὡσαύτως καὶ *ὡριαῖος* ἢ *κύκλος ἀποκλίσεων*, ὠνομάσθη οὕτω, διότι τὰ τόξα αὐτοῦ χρησιμεύουσι πρὸς μέτρησιν τῶν ἀποκλίσεων τῶν ἀστέρων. Οἱ ἀποκλιτικοὶ κύκλοι τῆς οὐρανίου σφαίρας εἶναι ἄπειροι τὸν ἀριθμόν, δι' ἑκάστου δὲ ἀστέρος φανταζόμεθα διερχόμενον ἕνα τοιοῦτον. Οἱ ἀποκλιτικοὶ κύκλοι εἶναι συνεπῶς ὡς πρὸς μὲν τὴν οὐράνιον σφαῖραν σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητοι ἐπ' αὐτῆς, ὡς πρὸς τὸν παρατηρητὴν ὅμως κινητοί, σχηματίζοντες μετὰ τοῦ μεσημβρινοῦ αὐτοῦ διάφορον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γωνίαν.

Ἐν τῇ πρακτικῇ Ἀστρονομίᾳ ὀνομάζεται *ἀποκλιτικὸς κύκλος* ἢ *κύκλος ἀποκλίσεων* ὁ κύκλος τοῦ ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου, ὁ χρησιμεύων διὰ τὰς

Digitized by Google

σκοπεύσεις τῶν ἀστέρων κατ' ἀπόκλισιν (βλ. λ. Ισημερινὸν τηλεσκόπιον). Σ. Π.

ἀποκλώθω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἐκτυλίσσω· || μέσ. ἀποκλώσκουμαι, ἐκτυλίσσομαι.

ἀπόκλωσμα (τό)· ἰδιωμ., «ἀπόκλωσμα τοῦ ἥλιου», δύσις: ᾆσμα «καὶ 'ς τοῦ ἠλιοῦ τ' ἀπόκλωσμα ἐκρέμασαν τὰ πότσια» (βλ. Λεξ. Ἀρχ. 5, 164).

ἀποκνήσκομαι· ἰδιωματ. (Πόντ.), ὡς ἀπὸ ἐνεργητ. *ἀποκνήθω*· ἔχω κνησμούς, φαγούραν.

ἀποκνῶ *(—έω)*· ὀκνῶ, διστάζω, κατοκνῶ.

ἀποκόβω καὶ *ἀποκόβγω*· βλ. ἀποκόπτω.

ἀποκοιμίζω καὶ *ἀποκοιμάω*· κοιμίζω τινά, κάμνω τινὰ νὰ κοιμηθῇ· || μεταφ. κοιμίζω τὸ ἐνδιαφέρον τινός, ἀπατῶ τινα.

ἀποκοίμισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκοιμίζω*.

ἀποκοιμιστικός, —ή, —όν· ὁ ἀποκοιμίζων, ὁ φέρων ὕπνον, ὑπνωτικός.

ἀποκοιμῶμαι *(—άομαι)* καὶ *ἀποκοιμοῦμαι* ἢ *ἀποκοιμιοῦμαι*· καταλαμβάνομαι ὑπὸ ὕπνου: «ὅταν διαβάζω ξαπλωμένος ἀποκοιμοῦμαι» || παθ. μετοχ. *ἀποκοιμισμένος*· νωθρὸς τὴν διάνοιαν, ἀσθενοῦς ἀντιλήψεως ἄνθρωπος.

ἀπόκοιτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων τὴν κοίτην του μακράν, ὁ χωριστὰ κοιμώμενος.

ἀποκόλλησις (ἡ)· ἡ ἀπόσπασις τοῦ κολλημένου, ξεκόλλημα

— ἀποκόλλησις *τῶν ἐπιφύσεων τῶν ὀστῶν* [Ἰατρ.]. Καλεῖται οὕτω ἡ λύσις τῆς συνεχείας ἐπιμήκους τινὸς ὀστοῦ μεταξὺ ἐπιφύσεως καὶ διαφύσεως. Ἡ ἀποκόλλησις αὕτη ἐπὶ ὑγιῶν ἀτόμων ἐπέρχεται μόνον κατόπιν τραυματισμοῦ· σπανίως ἐπέρχεται αὐτομάτως ἢ κατόπιν ἐξασκήσεως ἀσημάντου ἐξωτερικῆς βίας ἐπὶ παθολογικῶν καταστάσεων (κληρονομικῆς συφίλιδος, ραχιτισμοῦ, ὀστεομυελίτιδος κλπ.). Ἡ πάθησις αὕτη ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα (ὁ Ἱπποκράτης ἀναγράφει ὅτι «κατά τινα μῦθον αἱ Ἀμαζόνες εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ προκαλοῦν τὴν ἀποκόλλησιν τῆς ἐπιφύσεως ἐκ τῆς διαφύσεως τῶν ὀστῶν εἰς τὰ ἄρρενα τέκνα αὐτῶν, ὅπως ἐξασφαλίσουν εἰς τὰ θήλεα τὴν ὑψίστην ὡραιότητα καὶ δύναμιν»). Λεπτομερῶς ὅμως καὶ ἐπιστημόνως ἐμελετήθη ἡ πάθησις αὕτη κυρίως ὑπὸ τοῦ Reichel, Roux καὶ Ollier (1789, 1822). Συναντᾶται κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν καὶ νεαρὰν ἰδίως ἡλικίαν, ἤτοι κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σκελετοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συντελεῖται ἡ ὀστεοποίησις μεταξὺ ἐπιφύσεως καὶ διαφύσεως. Ἡ ὀστεοποίησις αὕτη συντελεῖται μεταξὺ 18ου καὶ 23ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Συνηθέστερον ἡ ἀποκόλλησις συναντᾶται μεταξὺ 10 καὶ 18ου ἔτους. Εἰς νεαρωτέραν ἡλικίαν εἶναι σπανιωτέρα, καθ' ὅσον κατ' αὐτὴν ἡ ἀντίστασις τῶν μυῶν καὶ συνδέσμων εἶναι ἐλαχίστη· πλὴν τούτου καὶ αἱ ἐπιφύσεις τῶν ὀστῶν λόγῳ τῆς χονδρίνης αὐτῶν συστάσεως παρουσιάζουν μεγάλην ἐλαστικότητα. Τέλος κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ ὁ ὀργανισμὸς εἶναι ὀλιγώτερον ἐκτεθειμένος εἰς κακώσεις· τοὐναντίον κατὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν εἶναι πολὺ περισσότερον ἐκτεθειμένος εἴτε κατὰ τὰς παιδιάς εἴτε κατὰ τὴν ἐξάσκησιν ἐπαγγελματός τινος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὰ 80 % τῶν περιπτώσεων ἀπαντῶνται ἐπὶ ἀρρένων.

Συνηθεστέρα αἰτία τῆς παθήσεως ταύτης, ὡς ἐλέχθη, εἶναι ἐξωτερικὴ κάκωσις, προκαλοῦσα βιαίας κινήσεις ἐκτάσεως, ἀπαγωγῆς καὶ συστροφῆς τοῦ μέλους. Οὕτω π.χ. ἡ παρεμβολὴ τοῦ σκέλους μεταξὺ τῶν ἀκτίνων κινουμένου τροχοῦ, ἡ πτῶσις ἐπὶ τῶν γονάτων, ἡ ἔλδυσις τοῦ ἄκρου ἐντὸς ὀπῆς τινος καὶ ἡ πτῶσις ἐπὶ τοῦ ἑτέρου πλαγίου καὶ ἐν γένει ὅλοι σχεδὸν οἱ τραυματισμοί, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ ἐνήλικος θὰ προξενήσωσι κάταγμα τοῦ ὀστοῦ ἢ ἐξάρθρημα, κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην (μεταξὺ 10—23) θὰ προκαλέσωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποκόλλησιν τῆς ἐπιφύσεως ἐκ τῆς διαφύσεως.

Ἡ πάθησις αὕτη παρουσιάζει τὰ ἴδια μετὰ τῶν καταγμάτων καὶ ἐξαρθρημάτων συμπτώματα καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐκόλως συγχέεται πρὸς αὐτά. Πόνος καὶ ἐξοίδησις τῆς τραυματισθείσης χώρας, ἐξοίδησις καὶ παραμόρφωσις αὐτῆς μετ' ἐκχυμώσεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένων, παρὰ φύσιν κινητικότης καὶ κριγμός. Μεγάλη προσοχὴ ἀπαιτεῖται εἰς τὰς *μετ' ἐκτοπίσεως* περιπτώσεις· ἡ πλημμελὴς ἀνάταξις αὐτῶν συνεπάγεται πλὴν τῆς παραμορφώσεως καὶ παῦσιν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ ὀστοῦ εἰς μῆκος.

Ἡ θεραπεία τῆς παθήσεως εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν καταγμάτων, συνίσταται δηλ. εἰς τὴν ἀνάταξιν, ἐὰν ὑπάρχῃ ἐκτόπισις, καὶ εἰς τὴν συγκράτησιν τῶν δύο τμημάτων δι' ἀκινητοποιητικοῦ τινος ἐπιδέσμου.

Ἐπὶ παλαιῶν παρημελημένων μορφῶν ἀπαιτεῖται χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἀποσκοποῦσα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς διαφύσεως ἐκ τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν μαλακῶν μορίων, ἀνάταξιν καὶ συγκράτησιν τῶν δύο τμημάτων δι' ἀκινητοποιήσεως. Ἐὰν ὑπάρχῃ βράχυνσις, δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν θεραπεύσωμεν. Ν. ΒΡΥΩΝΗΣ

— ἀποκόλλησις *πλακοῦντος [Μαιευτ.]*. Ἡ ἀποκόλλησις τοῦ πλακοῦντος ἐκτελεῖται δι' ἐξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν χειρισμῶν. Ἐνδείκνυται δ' αὕτη καθ' ἃς περιπτώσεις μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἐμβρύου ἐπακολουθεῖ ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ αἱμορραγία, μὴ ἐπισχομένη διὰ τῶν συνήθων μέσων, ἢ καὶ ὁσάκις, μὴ ὑπαρχούσης αἱμορραγίας ἀξίας λόγου, ὁ πλακοῦς παραμένει, μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἐμβρύου, ἐντὸς τῆς μήτρας προσκεκολλημένος πέραν τῶν δύο ὡρῶν. Καὶ ἡ μὲν δι' *ἐξωτερικῶν* χειρισμῶν ἀποκόλλησις αὐτοῦ ἐκτελεῖται δι' ἐλαφρᾶς διὰ τῶν δακτύλων μαλάξεως ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς μήτρας οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη σκληρὰ καὶ εἶτα διὰ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πυθμένος διὰ τῆς χειρὸς πάλιν οὕτως, ὥστε οἱ μὲν 4 δάκτυλοι νὰ προσαρμοσθῶσιν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ σώματος αὐτῆς, ὁ δὲ ἀντίχειρ ἐπὶ τῆς προσθίας. Εἶτα δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἰσχυρᾶς συστολῆς τῆς μήτρας συνθλίβομεν τὸ ἀνώτερον τμῆμα αὐτῆς ἐντὸς τῆς χειρὸς καὶ συγχρόνως ὠθοῦμεν αὐτὸ πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὸν ἄξονα τῆς πυέλου, ἀπομιμούμενοι οὕτω τὸ ἔργον τῆς φύσεως. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου συνήθως ὁ πλακοῦς ἀποκολλᾶται καὶ ἀποβάλλεται τῆς μήτρας. Ἡ δὲ δι' *ἐσωτερικῶν* χειρισμῶν ἀποκόλλησις καὶ ἐξαγωγὴ τοῦ πλακοῦντος ἐνδείκνυται καθ' ἃς περιπτώσεις καὶ ἡ δι' ἐξωτερικῶν χειρισμῶν, ἀλλ' ἐν ἀποτυχίᾳ ἐκείνης καὶ *ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ*, ὑπ' αὐστηροτάτην, ἐννοεῖται, ἀπολύμανσιν τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικὸς καὶ τῶν χειρῶν τοῦ ἰατροῦ. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ ταύτης διανοίγομεν τὰ χείλη τοῦ αἰδοίου καλῶς διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ εἶτα εἰσάγομεν ἐντὸς τοῦ κολεοῦ τὴν ἑτέραν χεῖρα κωνοειδῶς. Μετὰ τὴν ἐντὸς τοῦ κολεοῦ εἰσαγωγὴν τῆς χειρὸς ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῆς ὀμφαλίδος φέρομεν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ χαλαροῦ τραχήλου καὶ τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς μήτρας, ἐνῷ συγχρόνως πιέζομεν πρὸς τὰ κάτω τὸν πυθμένα τῆς μήτρας ἐξωτερικῶς διὰ τῆς ἑτέρας χειρός. Μετὰ δὲ ταῦτα στηρίζοντες τὸν ἀντίχειρα τῆς ἐντὸς τῆς μήτρας εἰσηγμένης χειρὸς ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος φέρομεν τοὺς λοιποὺς δακτύλους ἡνωμένους μεταξὺ τοῦ ἀποκολληθέντος χείλους αὐτοῦ καὶ τοῦ μητρικοῦ τοιχώματος καὶ ἐκεῖθεν ἄνευ κινήσεων τοῦ βραχίονος κάμπτοντες τὴν χεῖρα ἀποκολλῶμεν τὸν πλακοῦντα μετὰ τῶν ὑμένων διὰ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων ἡνωμένων καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς προσφύσεως αὐτοῦ οὕτως, ὥστε ὁ πλακοῦς ἐξέρχεται ἐκτὸς τῆς σχισμῆς τοῦ αἰδοίου συμπαρασύρων ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ τοὺς διὰ τῶν δακτύλων ἀποκολλωμένους ὑμένας.

Πᾶσα δὲ βιαία ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ πλακοῦντος ἕλξις ἔσται ἐπιβλαβής, τοῦτο μὲν διότι δι' αὐτῆς συνηθέστατα κατακρατοῦνται ἐν τῇ μήτρᾳ ὑμένες καὶ κοτυληδόνες τοῦ πλακοῦντος, τοῦτο δὲ διότι δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἀναστροφὴ τῆς μήτρας. Ἐὰν ὅμως ἕνεκα παθολογικῆς προσφύσεως τοῦ πλακοῦντος ἡ ἀποκόλλησις καὶ ἡ ἐξαγωγὴ αὐτοῦ ἀποβαίνῃ δυσχερής, ἐπιβάλλεται ἡ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καταστροφὴ τῶν προσφύσεων αὐτοῦ διὰ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων, κατευθυνομένων μᾶλλον πρὸς τὴν πλακούντιον μᾶζαν ἢ πρὸς τὴν μήτραν, πρὸς ἀποφυγὴν κακώσεων τῶν ἱστῶν αὐτῆς καὶ διὰ τῆς συγχρόνου ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς χειρὸς ἰσχυρᾶς πιέσεως τῆς μήτρας καθ' ὃ μέρος ἡ ἐσωτερικὴ χεὶρ ἐργάζεται. Ἐπειδὴ ὅμως συνήθως κατὰ τὰς ἀνωμάλους ταύτας περιπτώσεις παραμένουσιν ἔτι προσκεκολλημένοι ἐντὸς τῆς μήτρας οὐ μόνον ἱκανοὶ ὑμένες, ἀλλὰ καὶ τεμάχια μικρὰ ἢ μείζονα πλακοῦντος, εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ ἐκτελῆται μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἀπόξεσις διὰ τοῦ ξέστρου τοῦ Wallich. Κ. Ν. ΛΟΥΡΟΣ

ἀποκολλῶ *(—άω)*· ἀποσπῶ τὸ κολλημένον, κοιν. *ξεκολλῶ*.

ἀποκολοκυνθωμένος, —η, —ον· ἀποβλακωμένος: «ἀποκολοκυνθωμένη κεφαλή».

ἀποκολοκύνθωσις (ἡ)· ἀπομαλάκυνσις, ἀποβλάκωσις. (Ἡ λέξις ἔλαβε τὴν σημασίαν ταύτην ἀπὸ τῆς δημοτικῆς *κολοκύθας, κολοκυθοκέφαλος* κτλ., διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦται ἡ ἔννοια τοῦ μωροῦ, τοῦ ἀνοήτου.) Β. Φ.

— «Ἀποκολοκύνθωσις» *(«Ἀποκολοκύντωσις»)*. Σάτιρα τοῦ Λατίνου ποιητοῦ καὶ φιλοσόφου Λευκίου Ἀνναίου Σενέκα (υἱοῦ), γραφεῖσα εἰς ἀνάμεικτον πεζὸν καὶ ἔμμετρον λόγον καὶ ἀνήκουσα διὰ τοῦτο εἰς τὸ εἶδος τῶν σατιρῶν, αἱ ὁποῖαι λέγονται Μενίππειαι σάτιραι (βλ. λ.). Ἡ σάτιρα τοῦ Σενέκα εἶναι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου καὶ ἐποιήθη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατόν του, συμβάντα τῇ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 54 μ. Χ. Ὁ τίτλος τῆς σατίρας παραδίδεται εἰς τὰ χειρόγραφα: «*Divi Claudii* ΑΠΟΘΗΟΣΙΣ (ἢ APOTHEOSIS) *Annaei Senecae per saturam*». Ἀλλὰ οἱ κριτικοὶ ἀποφαίνονται ὅτι ὁ ἀρχικὸς τίτλος ἦτο μόνον «*Divi Claudii ἀποκολοκύντωσις*», κατ' ἄλλους δὲ κριτικοὺς ὁ τίτλος ἦτο ὄχι «*ἀποκολοκύντωσις*», ἀλλὰ «*ἀποθέωσις*» ἢ «*apotheosis*». Κατ' ἀρχὰς δὲν ἐφαίνετο εἰς τὸ χειρόγραφον ποῖος ἦτο ὁ συγγραφεύς, προσετέθη ὅμως αὐτὸ βραδύτερον καὶ οὐδεὶς σχεδὸν ἀμφισβητεῖ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς σατίρας ταύτης εἶναι ὁ Σενέκας.

Τὸ περιεχόμενον τῆς σατίρας ἦτο ἐν περιλήψει τὸ ἑξῆς: Ἦτο, λέγει, ἡμέρα 13 Ὀκτωβρίου· τὴν ὥραν δὲν δύναμαι νὰ ὁρίσω· διότι εἶναι εὐκολώτερον νὰ συμφωνήσουν μεταξύ των οἱ φιλόσοφοι παρὰ τὰ ὡρολόγια. Ἀλλὰ θὰ ἦταν μεταξὺ 6—7 ὥρας (δηλ. 12—1 μεσημβρ.). Ὁ Κλαύδιος ἐψυχορράγει· τότε ὁ Ἑρμῆς, ὅστις πάντοτε διεσκέδαζε μὲ τὴν εὐφυΐαν (εἰρωνικῶς) τοῦ Κλαυδίου, παρεκάλεσε τὴν Μοῖραν νὰ τὸν ἐλεήσῃ καὶ νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ διὰ τοῦ θανάτου τὴν ἀνάπαυσιν, καὶ ἡ Μοῖρα σπεύδει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ ὁ ἀποθανὼν αὐτοκράτωρ ἀναβαίνει εἰς τὸν Ὄλυμπον. Ἐκεῖ ἀναγγέλλεται εἰς τὸν Δία ὅτι ἦλθε κάποιος μὲ ὡραῖον ἀνάστημα, μὲ ἄσπρα μαλλιά, ἀλλὰ καὶ ὅτι κινεῖ πάντοτε ἀπειλητικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ σύρει τὸν δεξιὸν πόδα (αὐτὰ βεβαίως εἶνε ὑπαινιγμοὶ εἰς ἐλαττώματα τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ Κλαύδιος). Ἐρωτώμενος, πόθεν ἦτο, δὲν ἔδιδε καμμίαν σαφῆ ἀπόκρισιν, ἡ γλῶσσά του δὲν ἦτο οὔτε ἡ ἑλληνικὴ οὔτε ἡ λατινικὴ οὔτε ἄλλη καμμία γνωστὴ γλῶσσα. Προσεκλήθη τότε ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε περιέλθει πολὺν κόσμον καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ, ἀπὸ ποῦ κατήγετο ὁ νεωστὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκόμη αὐτὸς μένει ἔκπληκτος, ὅταν βλέπῃ τὸν ἀλλόκοτον αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ νομίζει ὅτι νέος ἆθλος, δέκατος τρίτος, τοῦ ἐπιφυλάσσεται μὲ αὐτόν. Τὸν προσέχει ὀλίγον περισσότερον καί, ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ὡμοίαζε σὰν ἄνθρωπος, τὸν πλησιάζει καὶ τὸν ἐρωτᾷ μὲ τὸν ὁμηρικὸν στίχον: τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες; καὶ ὁ Κλαύδιος, χαίρων, διότι εὑρίσκονται εἰς τὸν Ὄλυμπον ἄνθρωποι φιλολογοῦντες, ἀπαντᾷ ἐπίσης μὲ ὁμηρικὸν στίχον: Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν... Εἶχε σκοπὸν βεβαίως νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἀλλὰ τὸν διακόπτει ὁ θεὸς Πυρετός, ὁ ὁποῖος μόνος αὐτός, ἀφήσας τὸ ἱερόν του, τὸν εἶχεν ἀκολουθήσει εἰς τὸν οὐρανόν—οἱ ἄλλοι θεοὶ εἶχον μείνει εἰς τὴν Ρώμην—καὶ λέγει ὅτι εἶναι ὅλα ψέματα ὅσα λέγει ὅτι ἡ καταγωγή του εἶναι ἀπὸ τὴν Τροίαν.

Αὐτός, λέγει, εἶναι Γαλάτης, ἐκ τῆς Λυῶν, καὶ σὰν Γαλάτης ποὺ ἦτο, κατέλαβε τὴν Ρώμην...Ὁ Κλαύδιος ὀργίζεται διὰ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτήν, ὁ Ἡρακλῆς ὅμως τὸν διατάσσει νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν ἐπισείων κατ' αὐτοῦ τὸ ρόπαλόν του, ἀλλὰ ὁ Κλαύδιος τὸν κολακεύει καὶ ἐπιτυγχάνει, ὡς φαίνεται —εἶναι μικρὸν χάσμα εἰς τὸ χειρόγραφον— παρ' αὐτοῦ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐσυνεδρίαζον οἱ θεοί. Ἐκεῖ συζητεῖται ἔπειτα μεταξὺ τῶν θεῶν, ἂν πρέπῃ καὶ ὁ Κλαύδιος νὰ ταχθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν ἄλλων ἀποθεωθέντων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ μετὰ μίαν δεινὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν τοῦ ἐκ τῶν ἀποθεωμένων αὐτοκρατόρων Αὐγούστου, ὁ ὁποῖος μεταξὺ πολλῶν ἄλλων λέγει καὶ ὅτι ἐντρέπεται διὰ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, τοῦ ὁποίου αὐτοκράτωρ ἔγινεν ὁ Κλαύδιος, οἱ θεοὶ ἀποφαίνονται ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ τότε ὁ Ἑρμῆς τὸν συλλαμβάνει ἀπὸ τὸν τράχηλον καὶ τὸν σύρει κάτω εἰς τὸν Ἅδην. Κατὰ τὴν κάθοδον περνοῦν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ βλέπουν τὴν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν, ποὺ τοῦ κάμνουν, τὸ πένθος ποὺ πενθοῦν διὰ τὸν θάνατόν του, ἀκούουν τοὺς ἐπαίνους ποὺ λέγονται εἰς τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους, καὶ ὁ Κλαύδιος χαίρων διὰ τὰς τιμὰς αὐτὰς ἐπιθυμεῖ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ περισσότερον· ἀλλὰ τὸν ἁρπάζει ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν καὶ τὸν σύρει διὰ τοῦ Ἀρείου Πεδίου (per Campum Martium) μὲ τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην, διὰ νὰ μὴ τὸν γνωρίσῃ κανείς καὶ τὸν φέρει κάτω εἰς τὸν Ἅδην. Προαποστέλλουν διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ τὸν ἐκεῖ συναντήσαντα αὐτοὺς ἀπελεύθερον τοῦ Κλαυδίου Νάρκισσον, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ἅδου ὅτι ἔρχονται. Ἡ κάθοδος ὅλη εἶναι εὔκολος μὲ ὅλην τὴν ποδάγραν ποὺ ἔχει ὁ Κλαύδιος καὶ φθάνουν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἅδου, ὅπου τρομάζει ὅταν βλέπῃ τὸν μέλανα καὶ πυκνόμαλλον Κέρβερον—αὐτὸς ἦτο συνηθισμένος μὲ ἕνα ὑπόλευκον κυνάριον, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ ἔπαιζε μαζί του. Τὸν προϋπαντοῦν ἔπειτα ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ συγγενεῖς του καὶ φίλοι, τοὺς ὁποίους εἶχε φροντίσει νὰ στείλῃ πρότερα εἰς τὸν Ἅδην, εἷς δὲ ἀπὸ αὐτούς, ὁ Pedo Pompeius τὸν ὁδηγεῖ ἀμέσως εἰς τὸ κριτήριον ἐνώπιον τοῦ Αἰακοῦ, ἵνα δικασθῇ.

Ἐκεῖ κατηγορεῖται ὅτι ἐφόνευσε 35 συγκλητικούς, 221 ἱππεῖς, ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους πολίτας ἀναριθμήτους. Δὲν εὑρίσκεται κατ' ἀρχὰς κανένας συνήγορος ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισίν του, ἀλλὰ καὶ ὅταν τέλος εὑρέθη ὁ παλαιὸς φίλος του Πόπλιος Πετρώνιος καὶ ἐξήτησε νὰ τὸν ὑπερασπίσῃ, εἶναι τόσαι αἱ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι καὶ αἱ κραυ-

Digitized by Google

γαὶ τοῦ Πομπηίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν φονευθέντων ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ὁ Αἰακός, κριτὴς δικαιότατος, δὲν δέχεται νὰ ἀκούσῃ καμμίαν συνηγορίαν —ἐδῶ παραβαίνεται καὶ ἀπὸ τοιοῦτον κριτὴν τὸ νομικὸν ἀξίωμα «audiatur et altera pars»—, ἀποφαίνεται δὲ ὅτι εἶναι ἄξιος τιμωρίας καὶ προσθέτει: αἴ κε πάθοι τά τ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ἐπακολουθεῖ βαθυτάτη σιγή, ὅλοι μένουν ἄφωνοι, διότι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε γίνει τοιοῦτόν τι. Ἐπὶ πολὺ ἔπειτα ἐσκέφθησαν, ποίαν ποινὴν νὰ τοῦ ἐπιβάλουν, διὰ νὰ μὴ πάρῃ δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι δυνατὸν καὶ αὐτός νὰ λυτρωθῇ ποτε, δὲν δέχονται τὴν γνώμην νὰ τοῦ ἐπιβάλουν τὴν τιμωρίαν τοῦ Σισύφου ἢ τοῦ Ταντάλου ἢ τοῦ Ἰξίονος, λυτρώνοντες ἕνα ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὸ τέλος ὁ Αἰακός τοῦ ἐπιβάλλει τὴν ποινὴν νὰ παίζῃ κύβους μὲ διάτρητον πύργον, παρομοίαν δηλ. μὲ τὸν πίθον τῶν Δαναΐδων τιμωρίαν (ὁ Κλαύδιος ἦτο εἰς τὴν ζωήν του μανιώδης παίκτης τοῦ κύβου). Ἀλλὰ δὲν τελειώνουν τὰ βάσανά του· Ἐμφανίζεται ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ Καλιγόλας, ὁ ὁποῖος, φέρων καὶ μάρτυρας, ἀπαιτεῖ τὸν Κλαύδιον ὡς δοῦλόν του, καὶ ὁ Αἰακὸς τὸν ἐπιδικάζει εἰς τὸν Καλιγόλαν, ἐκεῖνος τὸν δίδει ὡς δῶρον πάλιν εἰς τὸν Αἰακόν, διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ καὶ αὐτὸς πάλιν εἰς τὸν ἀπελεύθερόν του Μένανδρον.

Ἡ σάτιρα σκοπὸν ἔχει νὰ καυτηριάσῃ τὴν κατάχρησιν ποῦ ἐγίνετο εἰς τὴν Ρώμην ἐν τῇ ἀποθεώσει καὶ τῶν ἀναξιωτάτων αὐτοκρατόρων Περὶ αὐτῆς ἔγραψε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τῷ 1923, καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βερολίνῳ ὁ *O. Weinreich* «Seneca's Apocolocyntosis, Einführung, Analyse und Untersuchung», μὲ μετάφρασιν γερμανικήν. Ὑπάρχει δὲ καὶ σχολικὴ ἔκδοσις τῆς σατίρας, ὑπὸ *A. Marx*. «Seneca's Apocolocyntosis», für den Schulgebrauch2, Karlsruhe. Θ. Α. Κ.

ἀποκολοκυνθωτήριος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ δημιουργῶν ἀποκολοκύνθωσιν, ἀποβλάκωσιν.

ἀποκολοκυνθωτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἱκανός. ὁ κατάλληλος πρὸς ἀποκολοκύνθωσιν, ὁ ἀποβλακωτικός.

«**Ἀποκολοκύντωσις**»· βλ. «Ἀποκολοκύνθωσις».

ἀποκόμβιον· βλ. ἐπικόμβιον.

ἀποκομιδὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποκομίζειν, μετακόμισις, μεταφορά.

ἀποκομίζω· πέρνω μαζί μου, μετακομίζω, μεταφέρω, κυριολ. καὶ μεταφ.: «ἀπεκόμισα ὡραίας ἐντυπώσεις»· || ἀπολαμβάνω, κερδίζω: «τί ἀπεκόμισες ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως;».

ἀποκόμισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποκομίζω*, μεταφορά.

— *[Γεωλογ.]* Ἀποκόμισις (Abtrag, Abtragung) καλεῖται ἐν τῇ γεωλογίᾳ τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν ἐξωγενῶν δυνάμεων ἀπομακρύνεται ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὅλον τὸ ἐκ τεμαχίων πετρωμάτων, ἄμμου καὶ κόνεως συνιστάμενον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἀπεχωρίσθη διὰ τῆς ἀποσαθρώσεως καὶ τῆς διαβρώσεως ἀπὸ τοῦ στερεοῦ ὑπεδάφους. Ἡ ἀποκόμισις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθμιαίαν ταπείνωσιν ὅλων τῶν προεξοχῶν τῆς ξηρᾶς. Ἀποκομίζουσαι ἢ ἀποκομιστικαὶ δυνάμεις (ἐν ταὐτῷ ὅμως καὶ καταστρέφουσαι), αἱ ὁποῖαι συνεργάζονται εἰς τὴν ἀποκόμισιν, εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) *Ἡ ἀπομάκρυνσις* (Ablation) πρὸ πάντων τῶν λεπτοτάτων ἐκλύτων ὑλικῶν, ἡ ὁποία παράγεται εἴτε συνεπείᾳ τοῦ ἰδίου των βάρους, εἴτε διὰ τοῦ ῥέοντος ὕδατος, εἴτε διὰ τοῦ ἀνέμου.

2) Ἡ *ἀποξύρησις* (Abrasion), ἡ ὁποία παράγεται διὰ τῆς κυματωγῆς τῆς θαλάσσης καὶ σχηματίζει τὰς διαφόρους μορφὰς τῶν ἀκτῶν.

3) Ἡ *ἀπόπλυσις* (Abspülung) τῆς ἐπιφανείας τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ ὕδατος τῶν διαφόρων ἀτμοσφαιρικῶν κατακρημνισμάτων.

4) Αἱ *μεταθέσεις ἐδαφῶν* (Bodenverlagerungen), αἱ ὁποῖαι προκαλοῦνται ὑπὸ τῆς βαρύτητος καὶ ἐκδηλοῦνται ὡς κατολισθήσεις ἐδαφῶν, κ.λ.π.

5) Ἡ *ἐκφύσησις* (Deflation) ἡ ὁποία καλεῖται καὶ *αἰολικὴ ἀποκόμισις*. Αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς μεταφορικῆς ἐνεργείας τῶν ἀνέμων καὶ γίνεται αἰτία νὰ σχηματισθοῦν - ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐρήμους— ἰδιαίτεραί τινες μορφαὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

6) Ἡ *ἀποτριβὴ* (Detrition, Exaration) τὴν ὁποίαν ἀπεργάζονται οἱ κινούμενοι παγετῶνες.

7) Ἡ *διάβρωσις* (Erosion).

8) Ἡ *ἀπορρίνησις* (Korrosion), προκαλουμένη ὑπὸ τοῦ ῥέοντος ὕδατος ἢ τοῦ ἀνέμου ἢ τοῦ πάγου τῇ βοηθείᾳ τῶν συμμεταφερομένων ἄμμου καὶ χαλίκων καὶ κροκαλῶν, καὶ ἡ ὁποία ἀπορρινᾷ καὶ λειαίνει τὸ ἔδαφος. Γ. Κ. Γ.

ἀπόκομμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκόπτειν*, τὸ ἀποκεκομμένον, κομμάτι: «τὰ ἀποκόμματα τοῦ ὑφάσματος, —τοῦ ξύλου», «ἀπόκομμα ἐφημερίδος»· || τὸ περισσεῦον τμῆμα μεταλλικοῦ τινος τεμαχίου κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ· || ἡ παῦσις τοῦ θηλασμοῦ τῶν βρεφῶν, ὁ ἀπογαλακτισμὸς (βλ. λ.). Β. Φ.

ἀποκομμάτιν (τό)· ἰδιωματ. (Πόντ.)· τὸ ἀπογαλακτισθὲν παιδίον.

ἀποκομμένος, —*η*, —*ο(ν)*· ὁ ἀπογαλακτισθείς: «ἀποκομμένο παιδί»· βλ. ἀποκόπτω

ἀποκομπώνω· ἰδιωματ. (Κρήτ.), ἀμετβ., ἐπιτηδείως καὶ κρυφίως πράττω τι, διαφεύγω τὴν προσοχήν τινος: «ἀποκομπώσανε τὰ ζᾶ κι' ἐμπήκανε 'ς τὸν κῆπο»· || τὸ μέσ. *ἀποκομπώνομαι*· ἀπατῶμαι, σφάλλομαι, πλανῶμαι, γελιῶμαι. Β. Φ.

ἀποκοντὰ καὶ *ἀπόκοντα*· ἐπίρρ., ἐκ τοῦ πλησίον, ἐκ τοῦ σύνεγγυς: «τὸν ἔχει ἀποκοντά» ἢ «τὸν παίονει ἀποκοντά», τὸν παρακολουθεῖ ἐπιμόνως (βλ. **κοντά**).

Ἀπόκοπα (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ὄρος τῆς Ἰνδικῆς, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (7,1,19). —2) Κόλπος καὶ ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς (*Πτολ.* 1, 7, 9.—4, 7, 11).

ἀποκοπὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποκόπτειν, ἀποτομή, κοιν. *κόψιμο*: «ἡ ἀποκοπὴ τῆς χειρός»· || μεταφ. ἀποβολή, ἐξαφάνισις: «ἀποκοπὴ τῆς συλλαβῆς»· «χρεῶν ἀποκοπαί», διαγραφὴ τῶν χρεῶν (βλ. ἀναδασμός)· || ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ *ἀποκοπὴ* (καὶ εἰς ἐπιρρηματ. τύπον *ἀποκοπῆς*) σημαίνει ἀνάληψιν ἐργασίας τινός, οὐχὶ ἐπὶ ἡμερησίᾳ ἀμοιβῇ ἢ κατὰ τεμάχιον, μέτρον κ. τ. ὁ., ἀλλὰ ἀντὶ πληρωμῆς συνολικῆς, ὁριζομένης ἐκ τῶν προτέρων μεταξὺ ἐργοδότου καὶ ἐργολήπτου: «πῆρα τὸ κλάδεμα ἀποκοπή», «ἔδωκα κατ' ἀποκοπὴν τὸν ὑδροχρωματισμὸν τῆς οἰκοδομῆς». Ἐκ τοῦ ὅτι αἱ κατ' ἀποκοπὴν ἀναλαμβανόμεναι ὑπὸ ἐργατῶν γεωργικαὶ ἐργασίαι εἶναι συνήθως βαρεῖαι καὶ ἀπαιτοῦν στιβαρὰς χεῖρας προῆλθεν ἡ φράσις: «αὐτὸς εἶναι γι' ἀποκοπές»=εἶναι χειροδύναμος, καὶ κατὰ μεταφοράν, βάναυσος, ἀγροῖκος. Ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου ὁ ἀναλαμβάνων τὴν *ἀποκοπὴν* εἶναι φυσικὸν νὰ ἐργάζεται συνεχῶς καὶ ἀόκνως, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν περαίωσιν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἀπόληψιν τῆς ἀμοιβῆς, ἐδημιουργήθη ἐκ τούτου ἡ φράσις «τὸ πῆρε ἀποκοπή» (τὸ τραγοῦδι, τὴν μελέτην κλπ.), ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὑπερβολικῆς, τῆς ἀδιακόπου ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀπασχολήσεως. Δ Ν Λ.

—*[Γλωσσολογ.]* Καλεῖται *ἀποκοπὴ* ἡ ἕνεκα ἀμελεστέρας προφορᾶς παράλειψις τῆς ἀρθρώσεως, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται πρὸς ἐκφώνησιν φθόγγου καὶ πρὸ πάντων τοῦ τελικοῦ φωνήεντος ὡρισμένων προθέσεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἰδιάζει εἰς δύο κυρίως ἐκ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων: εἰς τὴν Δωρικὴν καὶ τὴν Αἰολικήν. Οὕτως εἰς τὰς διαφόρους δωρικὰς διαλέκτους (ἐκτὸς τῆς Κρητικῆς) αἱ προθέσεις *ἀνὰ* καὶ *παρὰ* ἀποκόπτονται κανονικῶς εἰς *ἀν—*, *παρ—*, λ.χ. ἀμμένειν (ἀνμένειν), ἀνδέχεσθαι, ἀ(ν)στάς, παρμένειν κ.λ. =ἀναμένειν, ἀναδέχεσθαι, ἀναστάς, παραμένειν κ.λ. Ἡ πρόθεσις *κατὰ* καὶ ἡ *ποτὶ* (=πρὸς) ἀπεκόπτοντο μόνον πρὸ ὀδοντοφώνων *τ, δ, θ*: κατθέτω, κατ'δύναμιν, πότ' τὸν θεόν, ποτθέτω=καταθέτω, κατὰ δύναμιν, πρὸς τὸν θεόν, προσθέτω. Ἐπίσης οἱ Αἰολεῖς ἔλεγον κατ' ἀποκοπὴν κάθθηκε ἀντὶ κάτθηκε, κα(τ)σκευάσαντος κ.λ. =κατάθηκε, δηλ. κατέθηκε, κατασκευάσαντος κ.λ., παργενόμενος=παραγενόμενος. Ἡ πρόθεσις *ἀνὰ* ἀπεκόπτετο ὡσαύτως εἰς *ἀν—* (ἢ *ὀν—*, *ὐν—*). Παρὰ τῷ Ἀλκαίῳ ἀπαντᾷ καὶ ἀπ' πατέρων=ἀπὸ πατέρων. Οἱ Θεσσαλοὶ ἀπέκοπτον καὶ τὰς προθέσεις *ἐπί*, *ὑπὸ* εἰς *ἐπ—*, *ὑπ—*. Οἱ δὲ Ἰωνικοὶ τύποι ἄμπωτις (ἀντὶ *ἀνάπωτις), διαμπερὲς (ἀντὶ *διαναπερές), ἀμβολάδην (*ἀναβολάδην), ἀρριχᾶσθαι (ἀντὶ ἀνριχᾶσθαι), οἱ ὁποῖοι ἀπαντοῦν εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἱπποκράτην, μαρτυροῦν ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἡ ἀποκοπὴ δὲν ἦτο ἄχρηστος. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποκοπῆς· (ἐπίρρ.), βλ. ἀποκοπή.

Ἀπόκοπος· βλ. Μπεργαδῆς.

ἀποκοπτὴ (ἡ)· οὕτως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ τράπεζα τῶν βασιλικῶν γευμάτων. (Βλ. *Κωνστ. Πορφυρογενν.* «Ἔκθεσις τῆς Βασιλείου τάξεως», τόμ. Α' καὶ Β', ἔκδ. Βόννης). Ν. Δ. ΛΕΒΙΔΗΣ

ἀποκόπτω· κόπτω, τέμνω, ἀποχωρίζω διὰ τομῆς: «ἀποκόπτω τοὺς κλάδους, —τοὺς βλαστούς» || κοιν *ἀποκόφτω, ἀποκόβω*, ἢ *ἀποκόβγω*· ἀπογαλακτίζω τὸ θηλάζον ἔτι παιδίον ἢ ζῷον: «ἀπόκοψα τὸ παιδί μου κι' ἀδυνάτισε», «ἀποκομμένα ἀρνιά», ἀπογαλακτισμένα.

ἀποκορδίζομαι· τανύζομαι, τεντώνομαι· ἀρχ. *σκορδινῶμαι*.

Ἀποκορίτης, *Τριαντάφυλλος* Καιήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Ἄνω Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1780 Εἰς σημείωμα τοῦ Λιδωρίκη φαίνεται δρῶν καὶ πρὸ τοῦ 1821 ὡς ἁρματολός. Ἀρξαμένου τοῦ Ἀγῶνος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Λιδωρικίου καὶ εὐθὺς κατόπιν εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Ναυπάκτου καὶ κατὰ τὴν ἀπόπειραν ἐκπορθήσεως τῷ 1821 τοῦ Ἀντιρρίου, ἀρχηγοῦντος τοῦ Σκαλτσοδήμου, ὅτε καὶ ἐπληγώθη διαμείνας ἔκτοτε χωλός. Δὲν ὑπῆρξε σχεδὸν μάχη εἰς τὴν Στερεάν, εἰς ἣν δὲν ἔλαβε μέρος ὡς ἀρχηγὸς Ρουμελιωτῶν, εἰς δὲ τὸ ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν εἰς πλείονας φακέλους ἀναφέρεται ὡς γενναιότατος πολέμαρχος, ὡς λ.χ. εἰς τὴν μάχην Μουσουνίτσης Δωρίδος κατὰ Ἀμπὰς Πασᾶ καὶ πολλῶν Ἀλβανῶν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης κατὰ Δερβὶς Πασᾶ, εἰς τὰς μάχας Μαυρολιθαρίου, Ἀετοῦ, Ὑπάτης, Ὀμὲρ Ἀφέντη, Βασιλικῶν, Βαρνάκοβας, Διστόμου, Τριζονίων, Ἀράχοβας, κατὰ Μουστάμπεη, Καλιακούδας, Πέντε Ὄρνιων καὶ Σούλτσα Κόρτσα. Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου τὴν 25 Αὐγούστου 1825 τὸν προήγαγεν ἀπὸ χιλίαρχον εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, διὰ σπουδαίου δὲ ἐγγράφου (ἀριθ. 11087) τῆς 3 7βρίου 1825 πολιορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου διατάσσεται νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Βενέτικου καὶ Ἀποκούρου πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολιορκητῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπιχειρήσεως Γ. Καραϊσκάκη καὶ Τσόγγα, μὲ εἰδικὴν ἐντολὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Μεσσολόγγι ἂν τὸν καλέσῃ ἡ ἐκεῖ ἐπιτροπή· τὴν δὲ 18 Ἰανουαρίου 1826 τὸ Ἐκτελεστικὸν τὸν ἐπαινεῖ, διότι προσεφέρθη ἐκθύμως νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐγκλείστους, ἀλλ' ἐκρίθη σκοπιμώτερον νὰ μείνῃ ἔξω. Τὴν 10 Δβρίου 1825 ἡ ἐπαρχία Μαλανδρίνου τὸν κηρύττει πολίτην ἑαυτῆς διὰ τὴν καλὴν συμπεριφορὰν αὐτοῦ καὶ τῶν 150 στρατιωτῶν, ὧν ἐπλήρωνε ἐξ ἰδίων τὰ ἔξοδα, ἀνήκων εἰς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νάκου Πανουργιᾶ.

Ἀγωνισθεὶς κατόπιν καὶ μὲ τὸν Καραϊσκάκην ἐν Ἀνατολικῇ Στερεᾷ κατὰ Ὀμὲρ πασᾶ Μαρίτσα κ.λ. ἐτέθη θανόντος ἐκείνου εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις, τῷ 1829, τὸν διώρισε πενταχοσίαρχον, ταξιαρχικὸν καὶ ἀρχηγὸν τεσσάρων ἑκατονταρχιῶν τοῦ Μακρυγιάννη καὶ Μαστραπᾶ, διὰ νὰ διαφυλάξῃ τὴν τάξιν καὶ καταπαύσουν αἱ καταχρήσεις, διότι ἦτο ἐκ τῶν ὡμολογημένως εὐτακτοτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ. Μετὰ τὸν Ἀγῶνα τῷ ἀπενεμήθη τῷ 1836 ὁ Ἀργυροῦς Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του καὶ διὰ τὰς ἀναγνωρισθείσας δαπάνας ἐξ ἰδίων 40 χιλ. γροσίων, τῷ ἐδόθησαν 40 στρέμματα ἐθνικῶν γαιῶν ξηρικῶν καὶ ἀγόνων, οὕτως ὥστε ὁ παλαιὸς αὐτὸς στρατηγός, ἔχων τέσσαρας ἀπροίκους θυγατέρας καὶ τὴν σύζυγόν του Ἀγγελικὴν ἐλιμοκτόνει ἐν Παλαιοξαρίῳ Ἀπέθανε τὸν 8 6ριον τοῦ 1864 εἰς ἡλικίαν 90 περίπου ἐτῶν, ἐν ἐσχάτῃ ἐνδείᾳ, φέρων τὸν βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου τῆς φάλαγγος (Ἀοιθ. μητρῴου Ἀγωνιστῶν 356, τάξεως Δ', φάκελος 1263). Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

ἀπόκορμο (τό)· τὸ ξύλον ἐπὶ τοῦ ὁποίου κόπτουν, λειανίζουν τὸ κρέας, κοιν. *κούτσουρο*, ἀρχ. *ἐπίξηνον*.

ἀποκορυφῶ *(—όω)*· σχηματίζω κορυφήν· || μέσ. *ἀποκορυφοῦμαι*· ἀπολήγω ὡς εἰς κορυφήν, φθάνω εἰς ἀνώτατόν τι ὅριον: «τότε ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἀπεκορυφώθη» || ἀφαιρῶ ἐκ τοῦ γάλακτος τὴν κορυφὴν (βλ. λ. **ἀποκορύφωσις**).

— **ἀποκορυφωμένον** *γάλα*. Οὕτω καλεῖται τὸ γαλακτῶδες ἐκεῖνο ὑγρόν, τὸ ὁποῖον λαμβάνομεν ὡς ὑπόλειμμα κατὰ τὴν ἀποκορύφωσιν (βλ. λ.) τοῦ γάλακτος. Διακρίνεται τοῦ πλήρους γάλακτος διὰ τῆς πτωχότητος αὐτοῦ εἰς λίπος καὶ ὡς ἐκ τούτου τοῦ μεγαλυτέρου εἰδικοῦ βάρους, τῆς μικροτέρας γλοιότητος καὶ τοῦ κυανίζοντος αὐτοῦ χρώματος. Τὰ λοιπὰ συστατικὰ αὐτοῦ πλὴν τοῦ λίπους εὑρίσκονται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀναλογίᾳ ὡς εἰς τὸ πλῆρες γάλα. Ἡ περιεκτικότης τοῦ ἀποκορυφωμένου γάλακτος καὶ λίπους ποικίλλει ἀναλόγως τῆς μεθόδου τῆς ἀποκορυφώσεως. Οὕτως εἰς ἄπαχον γάλα προερχόμενον ἐκ φυσικῆς ἀποκορυφώσεως εὑρίσκομεν μέχρις 0,8°/₀ λίπος, ἐνῷ εἰς τοιοῦτον ἐκ τεχνητῆς ἀποκορυφώσεως μόλις 0,08 – 0,2°/₀. Ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ τὸ εἰδικὸν βάρος ποικίλλει μεταξὺ 1,0320—1,0365 εἰς 15°Κ. Ἐκτὸς τῶν συνήθων συστατικῶν τοῦ πλήρους γάλακτος, εἰς τὸ ἀποκορυφωμένον τοιοῦτον εὑρίσκομεν καὶ μικρὰς ποσότητας γαλακτικοῦ ὀξέος.

Τὸ ἀποκορυφωμένον γάλα χρησιμοποιεῖται διαφοροτρόπως: Πρὸς διατροφὴν τῶν ἀνθρώπων εἴτε νωπὸν εἴτε παραγομένων ἐξ αὐτοῦ διαφόρων παρασκευασμάτων, ὡς π. χ. συμπεπυκνωμένου γάλακτος, κόνεως γάλακτος κλπ. (ὁπότε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δέον ν' ἀναγράφηται ἐπὶ τῶν κυτίων ἡ περιεκτικότης αὐτοῦ εἰς λίπος)· πρὸς διατροφὴν τῶν νεαρῶν ζῴων καὶ δὴ μόσχων καὶ χοιριδίων, εἴτε μόνον, εἴτε καλύτερον συμπληρουμένου τοῦ ἐλλείποντος λίπους δι' ἐλαιούχων ἢ ἀμυλούχων οὐσιῶν· τέλος πρὸς παρασκευὴν τυροῦ, εἴτε ἐκ μόνου τοῦ ἀποκορυφωμένου γάλακτος, εἴτε ἀναμιγνυομένου τούτου μετ' ἄλλου γάλακτος πλήρους.

Ἡ μόνη σύνθεσις αὐτοῦ εἶναι ἡ ἑξῆς: Ἐκ φυσικῆς ἀποκορυφώσεως: Ὕδωρ 89,05, λίπος 0,75, λευκωματώδεις οὐσίαι 4,03, γαλακτοσάκχαρον 4,60 ἀνόργανα ἅλατα 0,77. Ἐκ τεχνητῆς ἀποκορυφώσεως: ὕδωρ 90,45, λίπος 0,10, λευκωματώδεις οὐσίαι 4,00 γαλακτοσάκχαρον 4,70, ἀνόργανα ἅλατα 0,75.

Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Digitized by Google

ἀποκορύφωμα (τό)· τὸ ἄκρον ἄωτον, ἡ ὑπέρβασις παντὸς ὁρίου (συνήθως ἐπὶ κακοῦ): «ἀποκορύφωμα ἀναιδείας, —θρασύτητος».

ἀποκορύφωσις (ἡ)· ἡ ἀποτελείωσις, ἡ μέχρι τοῦ μὴ περαιτέρω.

—*[Γαλακτοκομ.]* Ἀποκορύφωσις λέγεται ἡ ἐκ τοῦ γάλακτος ἀφαίρεσις τῆς «κορυφῆς», τουτέστι τοῦ παχυρρεύστου ἐκείνου στρώματος, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἂν ἀφήσωμεν ἐπί τινα χρόνον γάλα ἐντὸς δοχείου νὰ ὡριμάσῃ, ἀποτελεῖ δὲ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς λήψεως ἐκ τοῦ γάλακτος τοῦ βουτύρου. Ὁ σχηματισμὸς τῆς «κορυφῆς», ὀφείλεται εἰς τὸ διάφορον εἰδικὸν βάρος τῶν συστατικῶν τοῦ γάλακτος ἕνεκα τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώραν ὁ χωρισμὸς αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἢ ἀφήνονται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτῶν ἡ βαρύτης· ἢ χρησιμοποιεῖται ἑτέρα ἰσχυροτέρα δύναμις, ἡ κεντρόφυξ τοιαύτη. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ὀνομάζομεν τὴν ἀποκορύφωσιν *φυσικὴν* ἢ *αὐτόματον*, εν δὲ τῇ δευτέρᾳ *τεχνικήν*.

Ἡ φυσικὴ ἀποκορύφωσις, ὡς ἐλέχθη, λαμβάνει χώραν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς βαρύτητος. Πρὸς τοῦτο τοποθετεῖται τὸ γάλα ἐντὸς δοχείων καὶ ἀφήνεται ἐπί τινα χρόνον νὰ ὡριμάσῃ, ὁπότε τὰ λιποσφαίρια δυνάμει τῆς ἀνώσεως, ὡς εἰδικῶς ἐλαφρότερα, ἀνέρχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ σχηματίζουσι τὴν κορυφήν. Κατὰ τῆς ἀνώσεως τῶν λιποσφαιρίων ἀντιδρῶσιν αἱ ἑξῆς δυνάμεις: Ἡ τριβὴ ἥτις σχηματίζεται κατὰ τὴν ἄνοδον τῶν λιποσφαιρίων καὶ αἱ μοριακαὶ ἕλξεις, αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τῶν λιποσφαιρίων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς τυρίνης, ὡς καὶ τῶν ἐν κολλοειδεῖ καταστάσει εὑρισκομένων ἀνοργάνων ἁλάτων ἀφ' ἑτέρου. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι τοσοῦτον μεγαλύτεραι, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ γλοιότης τοῦ γάλακτος. Διὰ τοῦτο τὸ πρόβειον γάλα ἀποκορυφοῦται δυσκολώτερον, ἢ τὸ ἀγελαδινόν, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὸ γάλα ζῴων εὑρισκομένων εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς γαλακτικῆς αὐτῶν περιόδου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκεῖνο τῶν ζῴων τῶν εὑρισκομένων ἐν ἀρχῇ τῆς γαλακτικῆς περιόδου.

Ἡ πυκνότης τῆς λαμβανομένης κορυφῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος εἰς λίπος· ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι αὕτη, τόσον πλουσιωτέρα θὰ εἶναι ἡ κορυφὴ εἰς λίπος. Ἐν τούτοις ἡ πυκνότης τῆς κορυφῆς καὶ ἡ ταχύτης τῆς ἀποκορυφώσεως δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς ἐπὶ ἑκατὸν περιεκτικότητος τοῦ γάλακτος εἰς λίπος ὅσον ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν λιποσφαιρίων. Τὰ μεγάλα λιποσφαίρια ἔχουσι μεγαλυτέραν κινοῦσαν ἐνέργειαν καὶ ἑπομένως ὑπερνικῶσιν εὐκολώτερον τὰς κατὰ τῆς ἀνώσεως ἀντιδρώσας δυνάμεις. Ἐξ ἄλλου λόγῳ τῆς μικροτέρας αὐτῶν σχετικῶς ἐπιφανείας ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνην τῶν μικροτέρων λιποσφαιρίων, (εἰς ἴσα βάρη), αἱ μοριακαὶ ἕλξεις μετὰ τῆς τυρίνης καὶ ἡ τριβὴ μετὰ τοῦ γαλακτικοῦ ὀροῦ θὰ εἶναι μικρότεραι.

Ἡ θερμοκρασία ἔχει σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ἀποκορύφωσιν. Ταπεινὴ τοιαύτη εἶναι ἐπιβλαβὴς δι' αὐτήν, καθ' ὅσον αὐξάνει τὴν γλοιότητα τοῦ γάλακτος. Τοὐναντίον ὑψηλὴ θερμοκρασία ὑποβοηθεῖ μὲν τὴν ἀποκορύφωσιν ὡς μειώνουσα τὴν γλοιότητα τοῦ γάλακτος, ἐνέχει ὅμως τὸν κίνδυνον, ὅτι εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν διαφόρων μικροοργανισμῶν καὶ ἑπομένως ἐκείνων τῆς γαλακτικῆς ζυμώσεως, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἐπέρχεται ἡ πῆξις τοῦ γάλακτος καὶ οὕτω καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀποκορύφωσις. Ἡ καλυτέρα θερμοκρασία εἶναι ἡ μεταξὺ 12—15° Κ.

Ἡ ὀξύτης τοῦ γάλακτος ἐπιδρᾷ ὁμοίως καὶ δὴ ἐμμέσως ἐπὶ τῆς ἀποκορυφώσεως, ὡς μεταβάλλουσα τὴν γλοιότητα τοῦ γάλακτος. Μέχρι τῶν 11 βαθμῶν ὀξύτητος (Soxhlet-Heukel) ἡ γλοιότης μειοῦται· τοὐναντίον πέραν τοῦ 11ου βαθμοῦ ἡ γλοιότης ὁλονὲν αὐξάνει μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ ἡ πῆξις. Δι' ὃ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποκορυφώσεως δέον νὰ ἀποφύγωμεν τὴν πῆξιν τοῦ γάλακτος ψύχοντες τοῦτο.

Τὸ ὕψος τοῦ στρώματος τοῦ γάλακτος ἐπιδρᾷ κυρίως ἐπὶ τῆς ταχύτητος τῆς ἀποκορυφώσεως. Ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τοῦτο, τόσον βραδύτερον συντελεῖται ἡ ἀποκορύφωσις, καθ' ὅσον τὰ λιποσφαίρια ἔχουσι νὰ διανύσωσι περισσότερον διάστημα, ἵνα ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Δι' ὃ καὶ τὰ ἀβαθῆ δοχεῖα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι προτιμότερα τῶν ὑψηλῶν.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἀποκορύφωσιν ἔχει καὶ ὁ θάλαμος ἐν ᾧ αὕτη τελεῖται· ἐπιδρᾷ δὲ οὗτος διαφοροτρόπως: 1) Διὰ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος ἥτις αὐξάνει ἢ μειώνει τὴν γλοιότητα τοῦ γάλακτος· ἐφ' ὅσον ἐξ ἄλλου ὁ ἀὴρ εἶναι ψυχρός, σχηματίζονται λόγῳ τῆς ψύξεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ γάλακτος κύματα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, δηλ. ἀντίθετα τῆς φορᾶς τῶν λιποσφαιρίων καὶ ἑπομένως ἐμποδίζοντα τὴν ἄνοδον τούτων. 2) Διὰ τῆς καθαριότητος τοῦ ἀέρος· ὅταν οὗτος περιέχῃ δυσαρέστους ὀσμὰς ἢ ἐπιβλαβεῖς μικροοργανισμούς, μεταδίδονται οὗτοι εἰς τὴν κορυφὴν καὶ ἑπομένως καὶ εἰς τὸ ἐξ αὐτῆς κατόπιν λαμβανόμενον βούτυρον, εἰς τὸ ὁποῖον προκαλοῦσιν ἐπιβλαβεῖς ἀποσυνθέσεις ἢ μεταδίδουσι δυσαρέστους ὀσμὰς καὶ γεύσεις. 3) Διὰ τοῦ φωτός· ἐφ' ὅσον τὸ γάλα εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἡ κορυφὴ καὶ τὸ βούτυρον προσλαμβάνουσι στεατώδη γεῦσιν καὶ ὀσμήν, διὰ τοῦτο δὲ ἡ θέσις τοῦ θαλάμου δέον νὰ εἶναι βορεινὴ καὶ σκιερά.

Τέλος παρετηρήθη, ὅτι ἡ ἀνατάραξις τοῦ γάλακτος ἐπιβραδύνει τὴν ἀποκορύφωσιν, δι' ὃ καὶ παστερωθὲν γάλα ἀποκορυφοῦται δυσκολώτερον. Εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν ὅμως τῆς ἀποκορυφώσεως τοῦ παστερωθέντος γάλακτος συμβάλλει πολὺ καὶ ἡ θέρμανσις αὐτοῦ εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας τὸ λίπος τήκεται καὶ τὰ λιποσφαίρια διασπῶνται εἰς μικρὰ τοιαῦτα.

Ἡ φυσικὴ ἀποκορύφωσις γίνεται εἰς τὰς διαφόρους χώρας καὶ περιοχὰς αὐτῶν κατὰ διαφόρους μεθόδους. Κυρίως ὅμως διακρίνομεν δύο βασικὰς τοιαύτας: 1) τὴν ἐν τῷ ἀέρι ἐκτελουμένην καὶ 2) τὴν διὰ τῆς ψύξεως.

Κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον τίθεται τὸ γάλα ἐντὸς δοχείων τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται εἰς ψυχρὸν θάλαμον, ἔνθα ἡ ἀποκορύφωσις λαμβάνει χώραν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ θαλάμου. Τὰ δοχεῖα ἔχουσιν εἰς τοὺς διαφόρους τόπους διάφορον σχῆμα καὶ μέγεθος, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ὑλικὸν ἐκ τοῦ ὁποίου κατασκευάζονται εἶναι διάφορον.

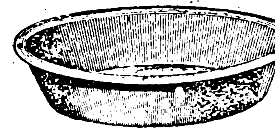

Συνήθως ἔχουσι σχῆμα *κυκλικόν*, διαμέτρου 60—90 ἐκ. καὶ ὕψους 8—15 ἐκ. (ὡς τὸ παραπλεύρως εἰκονιζόμενον). Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑλικόν, ἐξ οὗ ταῦτα κατασκευάζονται, τὰ μετάλλινα εἶναι τὰ προτιμότερα ὅλων, καθ' ὅσον τὰ μὲν ὑάλινα καὶ τὰ ἐκ πορσελάνης θραύονται εὐκόλως, τὰ δὲ ξύλινα καθαρίζονται δυσκόλως καὶ ἐπειδὴ εἶναι κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος τὸ γάλα ψύχεται δυσχερῶς ἐντὸς αὐτῶν.

Τὸ ὕψος τοῦ γάλακτος ἐντὸς τῶν δοχείων κανονίζεται ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας τοῦ θαλάμου. Ὅταν αὕτη εἶναι ὑψηλή, τὸ στρῶμα τοῦ γάλακτος δύναται νὰ εἶναι ὑψηλότερον καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ καταλληλοτέρα θερμοκρασία τοῦ θαλάμου εἶναι ἐκείνη μεταξὺ τῶν 12—15°Κ, δηλ. ἐν ἀνάγκῃ ὁ θάλαμος δέον νὰ θερμαίνηται ἢ νὰ ψύχεται. Ἡ ἀποκορύφωσις, ἥτις θεωρεῖται συντελεσθεῖσα ἐφ' ὅσον ἡ κορυφὴ εἶναι στερεὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς εἶναι οὔλη, ἀποπερατοῦται ἐντὸς 12—36 ὡρῶν. Ὁ βαθμὸς τῆς ἀποκορυφώσεως εἶναι 80 %.

Ἡ μέθοδος αὕτη παρουσιάζει πολλαπλᾶ μειονεκτήματα: Οὕτω ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερος κατάλληλος θάλαμος, πολλὰ δοχεῖα, ἐπηυξημένη ἐργασία καθαρισμοῦ, συγχρόνως δέ, ἐπειδὴ ἡ ἀποκορύφωσις γίνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀέρος, εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς πολλοὺς κινδύνους καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν τῆς ὀξύνσεως καὶ πήξεως τοῦ γάλακτος πρὶν ἢ ἀνέλθωσι τὰ λιποσφαίρια.

Ἕνεκα τῶν μειονεκτημάτων τούτων προτιμοτέρα εἶναι ἡ δευτέρα μέθοδος ἡ τελουμένη διὰ ψύξεως. Κατὰ ταύτην τοποθετοῦνται τὰ δοχεῖα τοῦ γάλακτος ἐντὸς δεξαμενῆς (βλ. κατωτ. εἰκόνα), ὑπερκειμένης τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου καὶ ἐντὸς

τῆς ὁποίας διέρχεται συνεχὲς ῥεῦμα ψυχροῦ ὕδατος. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη εἶναι κτιστή, ἐσωτερικῶς ἐπενδεδυμένη διὰ σιμέντου, ἔχει δὲ ὕψος ὑπεράνω τοῦ δαπέδου 60—80 ἐκ., ὥστε ἡ ἀφαίρεσις καὶ τοποθέτησις τῶν δοχείων νὰ γίνηται εὐχερῶς. Εἰς τὸν πυθμένα τῆς δεξαμενῆς ὑπάρχει ἐσχάρα ἐπὶ τῆς ὁποίας τοποθετοῦνται τὰ δοχεῖα, ἵνα κυκλοφορῇ ἐλευθέρως τὸ ὕδωρ ὄχι μόνον διὰ τῶν πλευρῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πυθμένος. Τὸ ὕδωρ τῆς δεξαμενῆς εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ὕψος τῶν χρησιμοποιουμένων δοχείων. Ταῦτα ἢ εἶναι κυκλικὰ διαμέτρου 50—60 ἐκ. καὶ 10 ἐκ. ὕψους ἢ ἔχουσι σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ ὕψος 50 ἐκ (ὡς τὸ ἀνωτέρω σχῆμα). Ἡ χωρητικότης τῶν τελευταίων ποικίλλει

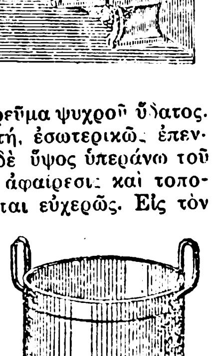

ἀπὸ 25—40 ὀκ. Τὰ ὑψηλὰ καὶ ἐλλειψοειδῆ δοχεῖα εἶναι προτιμότερα τῶν κυκλοτερῶν καὶ ἀβαθῶν λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας αὐτῶν χωρητικότητος καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ψῦξις τοῦ γάλακτος γίνεται εἰς αὐτὰ κυρίως ἐκ τῶν πλαγίων καὶ τοῦ πυθμένος, ἐφ' ᾧ εἰς τὰ ἀβαθῆ ἐφ' ὅσον ὁ ἀὴρ εἶναι ψυχρὸς ἐπέρχεται ψῦξις τοῦ ἄνω στρώματος λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐπιφανείας καὶ οὕτω σχηματίζεται ῥεῦμα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, δηλ. ἀντίθετον τῆς φορᾶς τῶν λιποσφαιρίων. Τὸ ψυχρὸν ὕδωρ εἰσάγεται εἰς τὴν δεξαμενὴν διὰ σωλῆνος εὑρισκομένου εἰς τὸν πυθμένα αὐτῆς, ἐφ' ᾧ ὁ ἐκφορητικὸς σωλὴν εἶναι κινητός, ἵνα τοποθετῆται πάντοτε 3—4 ἐκ. κάτωθι τῆς ἑκάστοτε ἐπιφανείας τοῦ γάλακτος.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος δέον νὰ λαμβάνηται τοιαύτη, ὥστε ἡ θερμοκρασία τοῦ γάλακτος νὰ μὴ κατέρχηται κάτωθι τῶν 10°Κ, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὐξάνεται ἡ γλοιότης τοῦ γάλακτος καὶ δυσχεραίνεται ἡ ἀποκορύφωσις. Ἡ ἀποκορύφωσις περατοῦται συνήθως ἐντὸς 36 ὡρῶν, ὁ δὲ βαθμὸς τῆς ἀποκορυφώσεως εἶναι 80—86%. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ὁ βαθμὸς οὗτος κατὰ πολὺ ἀνώτερος τοῦ τῆς ἐν τῷ ἀέρι τελουμένης ἀποκορυφώσεως, ἀλλ' ἡ μέθοδος αὕτη παρουσιάζει πολλαπλᾶ ἄλλα πλεονεκτήματα:

1) Ἡ ἀποκορύφωσις συντελεῖται ἀσφαλῶς καὶ κανονικῶς, καθ' ὅσον αὕτη δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀέρος. 2) Τὸ λαμβανόμενον ἄπαχον γάλα καὶ ἡ κορυφὴ εἶναι γλυκέα. 3) Ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος εἶναι μικρότερος. 4) Τὰ δοχεῖα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ δι' ὡρίμανσιν τῆς κορυφῆς. 5 Τὸ λαμβανόμενον βούτυρον εἶναι ἀνωτέρας ποιότητος, καθ' ὅσον λόγῳ τῆς τακτικῆς θερμοκρασίας δυσχεραίνεται ἡ ἀνάπτυξις ἐπιβλαβῶν μικροοργανισμῶν. Ἀτυχῶς ὅμως ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον ἐκεῖ ἔνθα ὑπάρχει ἄφθονον ῥέον ψυχρὸν ὕδωρ ἢ ἔνθα ἡ τιμὴ τοῦ πάγου εἶναι εὐθηνή.

Ἀφοῦ συντελεσθῇ ἡ ἀποκορύφωσις εἴτε κατὰ τὴν πρώτην, εἴτε κατὰ τὴν δευτέραν μέθοδον, ἀφαιρεῖται ἡ κορυφὴ διὰ μεγάλου κοχλιαρίου, οὗτινος ὁ πυθμὴν δέον νὰ μὴ εἶναι πολὺ κοῖλος, ὅπως μὴ βυθίζεται πολὺ ἐντὸς τοῦ γάλακτος, ἀλλὰ τόσον ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς κορυφῆς. Δέον δὲ νὰ ἐκτελῆται αὕτη ἠρέμα διὰ νὰ μὴ ἀναταράσσεται ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς.

Περὶ τῆς τεχνικῆς ἀποκορυφώσεως βλ. λ. κορυφολόγος. Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀποκορώνου ἐπαρχία *[Γεωγρ.]*. Καταλαμβάνει τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα τοῦ ἐν Κρήτῃ νομοῦ Χανίων καὶ διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς 26 κοινότητας. Πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1925 ἐφαρμογῆς ἐν Κρήτῃ τοῦ νόμου ΔΝΖ' διῃρεῖτο εἰς 31 ἀγροτικοὺς δήμους. Ἕδρα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἡ *Βάμος*. Αἱ ἀπαρτίζουσαι τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου κοινότητες εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) *Ἀλικάμπου*, 2) *Ἀρμένων*, 3) *Βαφέ*, 4) *Βρυσῶν*, 5) *Γαβαλοχωρίου*, 6) *Γεωργιουπόλεως* 7) *Ἐμπροσνέρου*, 8) *Καΐνας*, 9) *Καλαμίου*, 10) *Καλαμιτσίου Ἀλεξάνδρου*, 11) *Καλυβῶν*, 12) *Καστέλλου*, 13) *Κάτω Κεφαλᾶ*, 14) *Κοκκίνου Χωριοῦ*, 15) *Κουρνᾶ*, 16) *Μάζης*, 17) *Μελιδονίου*, 18) *Νέου Χωρίου*, 19) *Νίπους*, 20) *Πεμονίων*, 21) *Πλάκας*, 22) *Ραμνῆς*, 23) *Σελλιῶν*, 24) *Στύλου*, 25) *Τζιτζιφὲ* καὶ 26) *Φρέ*. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀνωτέρω κοινοτήτων ἐν συνόλῳ ἀνέρχεται τοὺς 19.013 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

Ὁ Ἀποκόρωνας ὡς ἔχει σήμερον κεῖται πρὸς Α τῆς Κυδωνίας καὶ ἔχει ὅρια πρὸς Β μὲν τοὺς κόλπους Σούδας καὶ Ἁλμυροῦ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. τὰ Σφακιὰ μεσολαβούντων τῶν Λευκῶν Ὀρέων, πρὸς Α τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζει αὐτὸν ὁ ποταμὸς Μουσσέλλας (Βούταχας) καὶ πρὸς Δ τὴν Κυδωνίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸν χωρίζει τὸ ὄρος Μαλάξα (ἀρχ. *Βερέκυνθος*).

Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ εἶναι ὀρεινὸν ἅμα καὶ πεδινόν. Ὀρεινὸν εἶναι τὸ συγκρότημα τῶν *Κεφαλάδων* ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Δραπάνῳ, χωρία τινὰ εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς κλιτύας τῶν Λ. Ὀρέων (Καρές, Μελιδόνι κλπ.) καὶ ἄλλα εἰς τὰς νοτιοανατολικὰς (Ἐμπρόσνερος, Ἀλίκαμπος κλπ.) Πεδινὰ δὲ ἡ κοιλὰς τῶν *Ἀρμένων* ΒΔ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν *Βρυσῶν* καὶ *Γεωργιουπόλεως* ΒΑ. Εἶναι δὲ καὶ τὰ πεδινὰ καὶ τὰ ὀρεινὰ αὐτῆς μέρη σύδενδρα. Τὸ διαμέρισμα ὅμως τῶν Κεφαλάδων στερεῖται πηγαίων ὑδάτων καὶ ὑδρεύεται μὲ ὕδατα τῶν βροχῶν, τὰ ὁποῖα συνάγονται εἰς τεχνητὰς στέρνας. Ἡ ποικιλία ὅμως τοῦ ἐδάφους καθιστᾷ τὴν ἐπαρχίαν εὔφορον εἰς ἔλαιον, ξυλοκέρατα, οἶνον, μέλι καὶ δημητριακοὺς καρπούς. Τρέφει δὲ καὶ ποίμνια αἰγοπροβάτων εἰς τὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα.

Ὄρη τῆς ἐπαρχίας εἶναι διακλαδώσεις τῶν Λ. Ὀρέων μὲ ἄλλα ὀνόματα. Ἡ *Μαλάξα* (614 μ.), σύνορον πρὸς τὴν Κυδωνίαν, τῆς *Συνιᾶς τὰ ὄρη* (933 μ.), σύνορον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης, ἡ *Δραπανοκεφάλα* (519 μ.) πρὸς Β, ὀνομαζομένη ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Δράπανο, καὶ ἡ *Δαφνομαδάρα* (1680 μ.) καὶ τὸ *Κλῆμα* (700 μ.) πρὸς τὰ Σφακιά. Ποταμοὶ αὐτῆς εἶναι ὁ *Κοιλιάρης*, ὁ *Ξειδᾶς*, ὁ *Βρυσανός*, ὁ *Ἁλμυρὸς* καὶ ὁ *Μουρσέλλας*. Κόλποι ὁ τῆς *Σούδας* ἐν μέρει καὶ ὁ τοῦ *Ἁλμυροῦ*. Ἔχει

Digitized by Google

δὲ ὁ Ἀποκόρωνας καὶ τὴν μοναδικὴν ἐν Κρήτῃ λίμνην τοῦ *Κουρνᾶ (Κορησία)*. Τέσσαρα δὲ ἱστορικὰ σπήλαια, τοῦ *Κεφαλᾶ* (Κατεβατή), τοῦ *Κόκκινου-Χωριοῦ*, τῆς *Ραμνῆς* καὶ τοῦ *Βαφέ*, καὶ μεγάλην φάραγγα παρὰ τὸν *Στῦλον (Μεγάλο φαράγγι)*.

Ἀπὸ τῆς ἐνετοκρατίας ἤδη ἡ περιφέρεια εἶχε πυκνὸν σχετικῶς πληθυσμόν, κατοικοῦντα εἰς 44 χωρία, ἅτινα συνεκρότουν τὴν ἐπαρχίαν διοικουμένην ὑπὸ ἐπάρχου (καστελλάνου). Ἐπὶ δὲ τῆς τουρκοκρατίας, ἀπὸ τοῦ 1705, εἶχεν ὑπὲρ τὰ 50 χωρία καὶ πληθυσμὸν σχεδὸν ἀμιγῆ, ἐκ Χριστιανῶν δηλ. μόνον, ἐλαχίστων Τούρκων κατοικούντων εἴς τινα χωρία καὶ μάλιστα ὑπαλλήλων. Πρὸ τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινοτήτων ἡ ἐπαρχία, διὰ τοῦ περὶ δήμων νόμου (1879) ἦτο διῃρημένη εἰς τέσσαρας δήμους *Ἀρμένων, Βάμου, Φρὲ* καὶ *Μαθέ*. Σήμερον ἔχει περὶ τὰ 60 χωρία.

Εἴς τινα μέρη τῆς ἐπαρχίας πολλὰ χωρία ἀποτελοῦσι συγκρότημα ὑπὸ ἓν ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπιφανεστέρου ἢ μὲ ὄνομα ἐκ δύο χωρίων. Τοιαῦτα εἶναι οἱ *Κεφαλᾶδες (Κεφαλᾶς)*, ὁ *Ἀλίκαμπος* καὶ τὰ *Κουρνοπατήματα (Κουρνᾶς—Πάτημα)*.

Μετὰ τὴν ὁριστικὴν ὑποδούλωσιν τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Τούρκους ἡ νῆσος διῃρέθη τὸ πρῶτον εἰς τρεῖς διοικήσεις *(πασσαλίκια), Χανίων, Ρεθύμνης, Χάνδακος (Μεγάλου—Κάστρου)*, καὶ ὁ Ἀποκόρωνας ἀνῆκεν εἰς τὸ πασσαλίκι τῶν Χανίων. Ὁ Μωχαμὲτ-Ἀλῆς (1830—1841) εἶχε μίαν μόνην διοίκησιν, εἰς ἑκάστην δὲ ἐπαρχίαν ἕνα διοικητήν, τὸν *καστελλκιαγιασί*. Ὑπὸ τοιούτου διῳκεῖτο καὶ ὁ Ἀποκόρωνας. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἔγιναν πάλιν τρεῖς διοικήσεις καὶ ὁ Ἀποκόρωνας ὑπήχθη εἰς τὰ Χανιά. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1867 αἱ διοικήσεις ἔγιναν πέντε καὶ ὁ Ἀποκόρωνας προσετέθη εἰς τὴν τῶν Σφακίων, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Φλακὴν (χωρίον Ἀποκορώνου) ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ὕστερον τὸν Βάμον (Σεραΐλι-Κιοΐ ὀνομασθέντα τουρκιστί), ὅπου ἥδρευεν ὁ Διοικητὴς (Μουτεσαρίφης).

Περὶ τῆς περιφερείας, ἐν ᾗ ἡ ἐπαρχία Ἀποκορώνου (*Ἀποκόρωνας*), δὲν ἀναφέρεταί τι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἄγνωστον δὲ ἂν αὐτὴ εἶχεν ἴδιόν τι ὄνομα. Ἀναφέρονται ἐν τούτοις διάφοροι πόλεις ἐν αὐτῇ, κατὰ δὲ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γίνεται μνεία τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ὡς τόπου. Ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς δὲ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ὀλίγῳ πρότερον ἀναφέρεται ὁ Ἀποκόρωνας ὡς ἐπαρχία, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὰ τὰ τότε ὅριά της. Καὶ οἱ Ἐνετοὶ δέ, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν Κρήτην διῃρημένην εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα, εἰς τὸ τῶν Χανίων ὑπῆγον τὸν Ἀποκόρωναν ὡς ἐπαρχίαν (Castel Bicorna). Ὁμοίως καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔπραξαν.

Αἱ ἀναφερόμεναι ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὸν Ἀποκόρωναν ἀρχαῖαι πόλεις εἶναι: *Ἄπτερα, Κίσαμος, Κόριον, Ἱπποκορώνειον, Ράμνος, Ἀμφίμαλλα, Ὑδραμία* Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἡ Ἀπτέρα εἶχεν ἐπίσκοπον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήγετο ὅλη ἡ ἐπαρχία. Βραδύτερον ἡ ἐπισκοπὴ ἐγένετο, ἀντὶ Ἀπτέρας, Ἀποκορώνου καὶ ἡνώθη μετὰ τῆς Κυδωνίας, ὁ δὲ ἐπίσκοπος, ὡς καὶ σήμερον, ἐτιτλοφορεῖτο Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου.

Τὸ ὄνομα *Ἀποκόρωνας* δὲν εἶναι ἀκόμη ἐξηκριβωμένον πόθεν ἔχει τὴν ἀρχήν του. Ἄλλοι ἄλλως παράγουσι τοῦτο. Οἱ περισσότεροι ὅμως σχετίζουσι πρὸς τὸ παλαιὸν *Ἱπποκορώνειον*, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Στράβων μνημονεύει (Χ 472). Ἡ πληρεστέρα περὶ τούτου μελέτη εἶναι ἡ τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου, ὅστις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἔχει περὶ τούτου γραφῆ καὶ τὴν λαϊκὴν ἀκόμη παράδοσιν, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἀραβικῆς προελεύσεως. Λέγει λοιπὸν (Ἐπαρχίαι καὶ πόλεις Κρήτης ἐκ τοῦ τοπωνυμικοῦ Κρήτης σελ. 56 ἑξ.), ὅτι τὸ ὄνομα *Ἀποκόρωνας* ὑπῆρχε πρὸς τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς τοῦ 1210, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὴ ἡ ἔκτασις τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο χώρας. Μνημονεύεται δὲ ὡς ὄνομα τόπου πρῶτον τῷ 1236 ἐν συνθήκῃ μεταξὺ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Βατάτση καὶ τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης Ἰουστινιάνη, ἀλλὰ δὲν λύεται τὸ ζήτημα πόθεν προῆλθεν ἡ λέξις. Ἡ Sacra Creta (I. 123) συσχετίζει αὐτὴν μὲ τὸ *Ἱπποκορώνειον*, ἀναφέρουσα τὸ πρὸς Α τῶν Καλυβῶν φρούριον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει *Apricornum* ἢ *Apicornum (καπρόκερως ἢ μελισσόκερως)* Ὁ Paschley καὶ ὁ Σταυράκις (Στατιστικὴ Κρήτης) παραδέχονται ὁμοίως ὅτι εἶναι παραφθορὰ ἐκ τοῦ Ἱπποκορώνειον. Ὁ δὲ Ψιλάκις (Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν Κρήτης σ. 123 καὶ Ἱστορία Κρήτης Β' παράρτ. σ. 14) λέγει· «ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ Ἱπποκορώνειον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἔκειτο ἢ ὅτι τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ τοῦ πολίσματος *Κορίου* (Λεξικ. Κυρίων Ὀνομ. *Γαζῆ-Λωρέντη* σ. 158) καὶ τῆς κατ' αὐτὸ...λίμνης, καὶ οὕτως ἡ χώρα Ἀποκόρωνας εἶναι τὰ *ἀπὸ Κορίου* καὶ ἑξῆς πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν ἀκτῶν τῶν Ἀπτέρων καὶ τῶν Ἀμφιμάλλων μέρη». Ὅμοιον περίπου εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ Ξανθουδίδου λεγόμενον. «Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ ὄνομα Ἀποκόρωνας προῆλθεν ἀπὸ τὸ Ἀπόκουρνα, ἤτοι τὰ ἀπὸ τῆς λίμνης Κουρνᾶ καὶ ἐντεῦθεν μέρη». Συνεχίζων δὲ τ' ἀνωτέρω ὁ Ψιλάκις λέγει· «Ὁ δισχυρισμὸς δὲ τῶν Τούρκων ὅτι εἶναι λέξις ἀραβικὴ ἀπὸ τὸ *ἀμπουλκουροῦν*, τόπου τινὸς ἐν Ἀφρικῇ, εἶναι ὅλως ἀστεῖος, ἀφ' οὗ οὔτε Ἄραβες οὔτε Ὀσμάνοι κατώρθωσαν ἄλλο ὄνομα νὰ καταλίπωσι μουσουλμανικὸν ἐν τῇ ἱερᾷ Κρήτῃ. Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἄλλη παράδοσις, καθ' ἥν... ἐκλήθη οὕτως ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, συντεθέντος τοῦ ὀνόματος ἐκ τῶν λέξεων *ἀπὸ* καὶ *κορώνα*, καθὸ οὔσης τῆς χώρας ὡς τινος λαμπρᾶς καὶ μικρᾶς Ἑλβετίας, ἴδιον κτῆμα καὶ τερπνὸν τῶν βυζαντινῶν Καισάρων ἐνδιαίτημα καὶ ἐξ αὐτῶν ἀμέσως ἐξαρτώμενον *(ἀπὸ τῆς Κορώνας ..)*, ὡς αἱ ἀφιερούμεναι ἐπὶ ὀθωμανῶν χῶραι εἰς τὴν βασιλομήτορα *(Βαλιδὲ-Σουλτάναν)*». Ὁ Ξανθουδίδης δὲν ἀποκρούει τὴν ἀραβικὴν προέλευσιν τῆς λέξεως· παραδεχόμενος δηλ. ὡς πιθανὸν ὅτι τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας σχετίζεται μὲ τὸ *Ἱπποκορώνειον* ἢ καὶ τὸ *Κόριον* (*Κόριον* τόπος ἐν Κρήτῃ, ἀπὸ *κόρης* τινός, καὶ λίμνη *Κορησία* καὶ *Ἀθηνᾶς Κορησίας* ἱερόν· *Στέφ. Βυζ.)*, θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ λέξις *Κουρνᾶ* τῆς σημερινῆς λίμνης εἶναι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἠλλοιωμένον. Ἀναφέρων δὲ καὶ τόπον ἐν Ἀθήναις ὀνομαζόμενον *παρ' ἵππον καὶ κόραν (Αἰσχιν.* κατὰ Τιμάρχου 176) καὶ τὸ *Ἱπποκόρειον* τοῦ Σχολιαστοῦ, καὶ τὸν ὑπὸ ἵππου σπαραγμὸν τῆς κόρης τοῦ ἄρχοντος Ἀθηναίων Ἱππομένους ἐν χώρῳ, ὅστις ἔκτοτε ἐκαλεῖτο *Ἵππου καὶ Κόρης* (Ἱστορ. *Ν. Δαμασκηνοῦ* ἔκδ. *Κοραῆ* εἰς Πρόδρομον ἑλλ. βιβλιοθ. Παρίσιοι 1805 σελ. 239) προσθέτει: «Τοιοῦτόν τι ἱερὸν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὑπάρχον καὶ παρὰ τὴν μοναδικὴν τῆς Κρήτης λίμνην Κουρνᾶ, ἱερὸν εἰς Ἵππον καὶ Κόρην (*Ἱπποκόρειον* ἢ *Ἱπποκορώνειον)*, ἐξ οὗ καὶ τὸ Κόριον καὶ ἡ Κορησία λίμνη καὶ ἡ Κορησία Ἀθηνᾶ, τὰ ἀναγραφόμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ἐν Κρήτῃ. Ἀξιοπερίεργον εἶναι ὅτι ὑπάρχει ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ χωρίον *Νίππος*, ... πιθανῶς ..... τὸ ἀρχαῖον *Ἵππος (τὸν Ἵππον—Νίππος)*. Εἶναι ἄλλοθεν γνωστὴ ἡ μεγάλη σχέσις τῆς Ἀθηνᾶς *(κόρης)* πρὸς τὸν ἵππον *(χαλινῖτις, δαμάσιππος, ἱππία)* ... Ἔχει ἄρα .... πιθανότητα ἡ ἐνταῦθα ὕπαρξις τοῦ Ἱπποκορωνείου καὶ ἡ ἐκ τούτου προέλευσις τοῦ μεταγενεστέρου Ἀποκόρωνα. Δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης ἡ ὑπόθεσις τὸ Κουρνᾶ νὰ εἶναι ἀραβικῆς προελεύσεως, ἀφοῦ Kurna =λουτὴρ καὶ τοπωνυμικὸν Kurna εἶναι ἐπίσης ἀραβικὸν καὶ νὰ εἶναι Abu-Kurna, ὅπως τὸ Ἀποσελέμης (ποταμὸς καὶ χωρίον) λέγεται ὅτι εἶναι τὸ Abu-Selim. Ἓν πρᾶγμα ἐν τούτοις δύναται νὰ λεχθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι τὸ Ἀποκόρωνας δὲν εἶναι φραγκικὸν ...... οἱ δὲ Φράγκοι κατὰ διαφόρους τρόπους προσεπάθησαν νὰ ἀποζώσωσι ξένην δι' αὐτοὺς λέξιν».

Τὸ ὄνομα ἀσφαλῶς θὰ ἐδόθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ φρούριον, τοῦ ὁποίου καὶ σήμερον σώζονται ἐρείπια εἰς λόφον τινὰ πρὸς Α τῶν Καλυβῶν, καὶ ἔπειτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Ἀλλὰ πότε δὲν γνωρίζομεν. Τῷ 1303 ἀναφέρεται τὸ φρούριον ὅτι ἐβλάφθη ὑπὸ σεισμοῦ καὶ τῷ 1336 ὅτι ἐπεσκευάσθη. Ἂν δὲ ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Γενουατῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανόν, θὰ ἐκτίσθη πρὸ τοῦ 1210 κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἐνετούς. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Ὁ Ἀποκόρωνας κατὰ τὰς Κρητικὰς ἐπαναστάσεις.—Τὸ λεκανοπέδιον Ἀποκορώνου εἶχεν ὅλως ἐξαιρετικὴν στρατηγικὴν σπουδαιότητα κατὰ τοὺς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνας. Καὶ κατεχόμενον μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἠμπόδιζε τὰς ἐναντίον τῶν Σφακίων καὶ τῆς Ρεθύμνης ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων. Ὅτε δὲ κατελαμβάνετο ὑπὸ τούτων, παρελύοντο τελείως αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο εἰς πᾶσαν ἐπανάστασιν ἦτο τὸ θέατρον ἀτελευτήτων μαχῶν καὶ συγκρούσεων. Καὶ αὐτὸς ὁ πειρατὴς Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσας ἐπῆλθε κατὰ προτίμησιν τῷ 1538 κατὰ τοῦ Ἀποκορώνου.

Αἱ δύο κλεῖδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶναι ἐξ Α. μὲν τὸ ἀπότομον ὄρος Μαλάξα, ἐκ Δ. δὲ τὰ στενὰ τοῦ Ἀλμυροῦ (βλ. καὶ λ. Ἀλμυρὸς *Ρεθύμνης*). Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως (1821—1824) ὁ Ἀποκόρωνας ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνον κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1821 δεκαπεντακισχίλιοι Τοῦρκοι ὑπὸ τοὺς Σεΐφ καὶ Ὀσμᾶν Πασᾶν, ἐρχόμενοι ἐκ Ρεθύμνης, κατώρθωσαν λόγῳ τοῦ ἀτάκτου τῶν ἐπαναστατῶν νὰ καταλάβουν τὰ στενὰ τοῦ Ἀλμυροῦ, ὁπόθεν προελάσαντες ἐδῄωσαν ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς Χανιά. Ἐπίσης τῷ 1822 τὰ πληρώματα τοῦ ἐν Σούδᾳ τουρκικοῦ στόλου ἐπέδραμον ἐπανειλημμένως εἰς τὰ πέριξ χωρία. Ἀπὸ τοῦ 1824 — 1830 κέντρον τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀπετέλεσεν ἡ Μαλάξα, εὑρισκομένη ἄλλοτε μὲν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἄλλοτε δὲ τῶν ἐπαναστατῶν.

Κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1866 οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Βρυσῶν τὸν Σαχὴν-Πασᾶν μετὰ 4 χιλ. αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ μετὰ ταῦτα κατέλαβον τὴν Μαλάξαν, ὁπόθεν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκδιώξουν αὐτούς οἱ Τοῦρκοι οὔτε ὅτε κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους προσέβαλον αὐτοὺς μετὰ 15 χιλ. στρατοῦ. Τῷ 1866 ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς εἰσῆλθεν εἰς Ἀποκόρωνα, εἰς τὸ χωρίον ὅμως Δρακώνα ἐτράπη εἰς φυγὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑποστὰς πολλὰς ἀπωλείας. Μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας ἐπετέθη μετὰ 12 χιλ. ἀνδρῶν κατὰ 700 ἐπαναστατῶν μεταξὺ Μπροσνέρου καὶ Ἀλικάμπου, μετὰ αἱματηρὰν δὲ μάχην οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν. Πλησίον τῶν θέσεων τούτων κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ ἑπομένου ἔτους, οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μεχμὲτ-Πασᾶν μετὰ 12 χιλ. στρατοῦ καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν μέχρι Βρυσῶν, ἐνταῦθα δὲ ὑπεχώρησε πάλιν οὗτος, ὅτε μετ' ὀλίγας ἡμέρας προσέβαλε δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων τὰς μεταξὺ Δερὲ καὶ Νίππους ἑλληνικὰς θέσεις. Τὴν 11 Δεκεμβρίου τοῦ 1867 συνήφθη πεισματώδης μάχη παρὰ τὸ χωρίον Καΐνα, ὅπου εἶχον στρατοπεδεύσει οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἕλληνα Σάββα-Πασᾶν, ἥτις ἐπανελήφθη δὶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Ἔκτοτε καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος κέντρον τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀπετέλεσεν ἡ Καΐνα, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι προσέβαλλον καὶ ἐδέχοντο τὰς προσβολὰς τῶν ἐπαναστατῶν. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἔκτισαν πλείστους ἰσχυροὺς πύργους ἐπὶ τῶν διαφόρων στρατηγικῶν σημείων καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς αὐτούς, παρὰ ταῦτα ὅμως ἐξεδιώχθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 καὶ κατέφυγον εἰς τοὺς ἰσχυροὺς πύργους τῆς Μαλάξας. Ἐκ ταύτης κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπεχείρησαν τρὶς μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἀποκορώνου, ἀπεκρούσθησαν ὅμως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον Ἰτζεδίν, μολονότι ὑποβοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τριῶν θωρηκτῶν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1889 οἱ Τοῦρκοι ἐξεδιώχθησαν ἐξ Ἀποκορώνου, ἀλλὰ κατόπιν ἐνισχυθέντες κατέλαβον σχεδὸν ἀμαχητὶ ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν διὰ τὴν ἔλλειψιν φυσιγγίων παρὰ τοῖς Ἕλλησιν.

Μ. Γ. Δ.

—**Ἀποκορώνου** ***κόλπος*** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη χρησιμοποιεῖται ὑπό τινων οὐχὶ ὀρθῶς πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ βρέχοντος τάς, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Δρέπανο* (πλάτ. 35° 28' 25'', μῆκ. 24° 14' 35'') ἕως τῆς ἄκρας *Κόρακας* τοῦ Κακοῦ Ὄρους (πλάτ. 35° 21' 30'', μῆκ. 24° 22' 40''), Κρητικὰς ἀκτὰς τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου. Αἱ ὀρθαὶ τοῦ κόλπου ὀνομασίαι εἶναι ***κόλπος τοῦ Ἀλμυροῦ***, ἡ σύγχρονος, καὶ *Ἀμφιμαλλὴς* κόλπος ἡ ἀρχαία. Συνεχίζεται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς κολπώσεως τῆς Ρεθύμνης (χάρτης ἀγγλικὸς 2536a: Western part of Candia). Σ. Ε. Λ.

ἀποκοσκινίδι (τό)· τὸ διὰ τοῦ κοσκινίσματος ἀπορριπτόμενον, οἷον τὰ σκύβαλα κ.τ.τ.

ἀποκοσκινίζω· τελειώνω τὸ κοσκίνισμα.

ἀποκοσμίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀποφεύγω τὴν κοινωνίαν.

ἀπόκοσμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀποχωρήσας.

ἀποκοττιὰ (ἡ)· ἰδιωμ., θάρρος, τόλμη ἄλογος καὶ ἐπικίνδυνος.

ἀπόκοττος *—η, —ο*· ἰδιωμ., ὁ τολμῶν, ὁ μὴ διστάζων, ὁ ὁρμητικός· ἄλλως ***ἀποκούττουρος***.

ἀποκοττῶ καὶ ***ἀποκοττίζω***· ἀποτολμῶ, δὲν διστάζω, ὁρμῶ.

ἀποκουκουλίζω ἀφαιρῶ τὸ μοναχικὸν κουκούλιον κατὰ τὴν τελετὴν τῆς εἰς μοναχὸν χειροθεσίας.

ἀποκούμπα (ἡ)· ἰδιωμ., ὑποστήριγμα.

ἀποκούμπι (τό)· ἀντὶ ἀπακούμπι (βλ. λ.).

ἀποκουμπώνω· ἰδιωματ., ξεκουμπώνω.

ἀποκουρὰ (ἡ)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), ὁ ἀπομένων κορμὸς δένδρου μετὰ τὴν ἀποκοπήν του. Δ. Ν. Λ.

ἀποκουρεύω· παύω ἀπὸ τοῦ νὰ κουρεύω, τελειώνω τὸ κούρεμα.

Ἀπόκουρον. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ σήμερον εἰσέτι, ὁλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τὸ κείμενον πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν τῆς Τριχωνίδος λίμνης ὀνομάζεται «*Ἀπόκουροι*». Τὸ ἐθνικὸν «*Ἀποκουρῖτες*» ἄγει ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἴσως ἡ λέξις ἔχει συγγένειαν ἐτυμολογικὴν μὲ τοὺς ἀρχαίους «*Κουρῆτας*», περὶ ὧν μακρότατον λόγον ποιεῖται ὁ Στράβων: «Ὁ Εὔηνος ἄρχεται ἐκ Βωμιέων τῶν ἐν Ὀφιεῦσιν, Αἰτωλικοῦ ἔθνους καθάπερ καὶ οἱ Εὐρυτᾶνες καὶ Ἀγραῖοι καὶ *Κουρῆτες* καὶ ἄλλοι.» (*Στράβ.* Ι'. 451. § 5). Κατὰ τὸν Στράβωνα, ὁ Ἔφορος, τοῦ ὁποίου τὰ ἱστορικὰ συγγράμματα ἀπωλέσθησαν, λέγει ὅτι ἅπασαν τὴν Αἰτωλίαν κατεῖχόν ποτε οἱ Κουρῆτες, οἵτινες, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ *Αἰτωλοῦ τοῦ Ἐνδυμίωνος*, ὑπεχώρησαν εἰς Ἀκαρνανίαν. Ὡς μαρτύρια τῆς τοιαύτης ἐθνολογικῆς ἀλλοιώσεως φέρει δύο ἐπιγράμματα ἀναγεγραμμένα εἰς τὰ πολιτικὰ κέντρα Αἰτωλῶν (τὸν Θέρμον) καὶ Ἠλείων. Οὕτω ὑπὸ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ὀξύλου, ἀπογόνου τοῦ Αἰτωλοῦ, τοῦ συνοικίσαντος τὴν Ἦλιν, ἀναγέγραπται:

«Αἰτωλός ποτε τόνδε λιπὼν αὐτόχθονα δῆμον,
κτήσατο Κουρῆτιν γῆν δορὶ πολλὰ καμών
Τῆς δ' αὐτῆς γενεᾶς δεκατόσπορος Αἵμονος υἱὸς
Ὄξυλος, ἀρχαίην ἔκτισε τήνδε πόλιν».

Digitized by Google

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι οἱ *Κουρῆτες* κατῴκουν ποτὲ τὴν χώραν ταύτην, *Κουρῆτιν* καλουμένην, εἰς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους, ὅτε ἐπεκράτησε δι' ἕνα οἱονδήποτε λόγον τὸ ὄνομα τῶν Αἰτωλῶν, οἱ Κουρῆτες παρέμειναν ὡς φῦλον Αἰτωλικὸν «ὡς οἱ Ὀφιεῖς, καὶ Ἀγραῖοι, καὶ Εὐρυτᾶνες, καὶ ἄλλα πλείω [φῦλα]» (*Στράβ.* Βιβλ. Ι. 465 § 6). Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον οἱ Κουρῆτες νὰ κατῴκουν ἢ νὰ περιωρίσθησαν εἰς τὸ περὶ τὸν Θέρμον—τὸ πολιτικὸν μεταγενεστέρως κέντρον τῶν Αἰτωλῶν—τμῆμα τῆς χώρας.

Ἐκ τούτων πάντων καταφαίνεται ὅτι δὲν ἀποκλείεται αἱ σημεριναὶ ἐν χρήσει λέξεις *Ἀπόκουρο* καὶ *Ἀποκουρῆτες* νὰ προῆλθον ἐκ τῶν ἀρχαίων *Κουρήτων*, οὐχὶ δὲ ἀστόχως ἀπεδόθη εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἐν Κεφαλοβρύσῳ σήμερον ἑδρεύοντος Εἰρηνοδικείου τὸ ὄνομα «*Κουρήτιδος*». Ἐν τούτοις τινὲς συνδέουν τὴν ὀνομασίαν *Ἀπόκουροι* πρὸς τὴν ἰδιωματικὴν ἐν Αἰτωλίᾳ λέξιν «*ἀποκουρωμένος*» (=νωθρός, ἀποκοιμισμένος), λόγῳ τῆς νωθρότητος, ἣν ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατοικοῦντας.

Τὸ Ἀπόκουρον ὡς διοικητικὴ περιφέρεια διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 χρόνους ὑπὸ τὸν τίτλον «Δημογεροντία Ἀποκούρου», ὑπαγομένη διοικητικῶς, ὡς καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, εἰς τὴν Ναύπακτον. Μετὰ τὴν σύστασιν τῶν δήμων τὸ Ἀπόκουρον διηρέθη εἰς τρεῖς δήμους: *Παμφίας, Ἀμβρακίας* καὶ *Παρευηνίων*. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τριχωνίας, ὁ δὲ τρίτος εἰς τὴν τῆς Ναυπακτίας, ἀφ' ἧς ἀπεσπάσθη πρὸ εἰκοσαετίας περίπου.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας διετηροῦντο ἐν Ἀποκούρῳ ἓξ μοναὶ ἀκμάζουσαι καὶ πλούσιαι: ἡ τοῦ *Καταφυγίου*, διαλυθέντος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς *Ἁγίας Παρασκευῆς* παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον, ἥτις ἐχρησίμευσε καὶ ὡς πολιτικὸν κέντρον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἡ τῆς *Μυρτιᾶς*. ἡ τῶν *Ἁγίων Ἀποστόλων* ἐντὸς ἀρχαίου κάστρου, ἡ παρὰ τὴν Τριχωνίδα *Φωτμὸς* καὶ ἡ ὀνομαστὴ τοῦ *Προδρόμου* ἐν Δερβεκίστῃ. Σήμερον καὶ ἡ ἄχρι πρό τινος διατηρουμένη *Μυρτιὰ* διελύθη καὶ ὑπήχθη εἰς τὴν *μονὴν τοῦ Παντοκράτορος* Ἀγγελοκάστρου τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καπετᾶνος τοῦ Ἀποκούρου ἦτο ὁ ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Μεσολογγίου ἐνδόξως πεσὼν *Κων. Σιαδῆμας*, ὁ μετὰ τῶν λοιπῶν καπεταναίων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κυριεύσας τὸ Βραχῶρι κατ' Αὔγουστον τοῦ 1821.

Δ. Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποκούττουρος,—*η*, —*ο*· καὶ *ποκούττουρος*· ἰδιωμ., ὁ τολμηρός, ὁ ἄνευ πολλῆς συνέσεως ἀποφασίζων νὰ ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα, εἰς ἐπιχείρησιν κ.τ.τ.: «αποκούττουρος ἄνθρωπος, ὅ,τι τοῦ κατέβῃ κάμνει».

ἀποκουφαίνω· κάμνω τινὰ ἐντελῶς κωφόν: «μ' ἀποκούφανες μὲ τὶς φωνές σου»· || μέσ. *ἀποκουφαίνομαι*, γίνομαι ἐντελῶς κωφός: «ἀποκουφάθηκα πιά, τίποτε δὲν ἀκούω».

ἀποκοφίνωσις (ἡ)· ἀστυνομικὴ ποινὴ ἥτις ἐπεβάλλετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἀθήναις (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β', σ. 205α).

ἀποκοχλιῶ *(—όω)*· ἀποσπῶ διὰ τῆς κοχλιώσεως, ξεβιδώνω.

ἀποκοχλίωσις (ἡ)· ξεβίδωμα.

ἀποκόψιμος (ὁ, ἡ),—ον (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει ἢ δύναται νὰ ἀποκοπῇ.

ἀποκρατῶ *(—έω)*· ἰδιωματ., κρατῶ τι ὡς ἐν παρακαταθήκῃ, διαφυλάττω τι· || ἀμετβ. διατηροῦμαι, ἐξακολουθῶ ὑπάρχων: «ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι' ἡ συντυχιὰ ἀποκράτειε».

Ἀποκρείωσις *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐν τῇ νήσῳ Κύθνῳ (βλ. λ. καὶ Αἰγαῖον τ. Β', 399 β).

ἀποκρεμῶ *(—άω)*· κρεμῶ τι ἀπό τινος, ἀναρτῶ· || τὸ μέσ. *ἀποκρεμιοῦμαι* ἰδιωματ., ἐξαρτῶ τὸν ἑαυτόν μου ἀπό τινος, ἀποθέτω τὰς ἐλπίδας μου εἴς τινα.

Ἑλληνικαὶ Ἀπόκρεω.

[Ἔργον τοῦ Ν. Γύζη.]

ἀποκρεύω· κάμνω ἀπόκρεων: «ἔλα ν' ἀποκρέψωμε μαζὶ ἀπόψε»· || μετφ. ἀπολαμβάνω τινὸς διὰ τελευταίαν φοράν, ἢ πρὸ ἐπικειμένης μακρᾶς στερήσεώς του: «ἀποκρεύω σήμερα τὸν καπνό», ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἀπὸ αὔριον θὰ παύσω νὰ καπνίζω.

ἀπόκρεως (ἡ) (γεν. -*ω*, αἰτ. -*ων*, πληθ. ὀν. *ω*, γεν. -*ω*, αἰτ. -*ως*), δημοτ. *ἀποκρέα* καὶ *ἀποκριά*· ἡ τελευταία ἡμέρα κρεοφαγίας πρὸ πάσης ἀρχομένης νηστείας· || ὁ πληθ. *ἀπόκρεω* (δημοτ. *ἀπόκριες* καὶ *ἀποκριές*), αἱ τρεῖς πρὸ τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδες: «ἡ δευτέρα Κυριακὴ τῶν ἀπόκρεω» || ὁ ἑορτασμὸς τῶν ἰδίων τούτων ἡμερῶν: «κάμνω ἀποκριές.

—[ΘΡΗΣΚ.] Ἀπόκρεως κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐλέγετο ἡ τελευταία ἡμέρα κρεοφαγίας ἡ πρὸ τῆς νηστείας (ἐκ τοῦ *ἀπὸ* καὶ *κρέας*, ἤτοι *ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας*. Καὶ τὸ λατινικὸν Carneval ἢ carnevale πιθανώτατα ἐκ τοῦ carne vale=*κρέας χαῖρε*). Ἤδη κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὁ Θεοφάνης ὁμιλεῖ περὶ τῆς πρὸ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα ἀποκρεωσίμου (Χρονογρ. σ. 349 ἔκδ. Βόννης), ὁ δὲ Ἰωάννης Μαλαλᾶς, κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα, περὶ τῆς ἀποκρεωσίμου κατὰ μῆνα Νοέμβριον, πρὸ τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων (Χρονογρ. σ. 482 ἔκδ. Βόννης). Κυρίως ὅμως ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ *Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω* ἐπεκράτησε νὰ λέγεται ἡ προτελευταία πρὸ τῆς καθαρᾶς Δευτέρας Κυριακή, διότι ἀπὸ τῆς ἑπομένης, Δευτέρας, ὡρίζετο ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ κρέατος καὶ χρῆσις τυροῦ καὶ γαλακτερῶν καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα, ἥτις διὰ τοῦτο λέγεται *ἑβδομὰς τῆς Τυροφάγου*, θεωρουμένη ὡς μεσάζουσα, οὕτως εἰπεῖν, μεταξὺ τῆς κρεοφαγίας καὶ τῆς νηστείας, πρὸς βαθμαίαν ἐξάσκησιν τοῦ στομάχου εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς διαίτης. Ἐν τῇ συνήθει λαϊκῇ χρήσει ἐκ τῆς Κυριακῆς ταύτης ἐπεξετάθη ἡ ὀνομασία Ἀπόκρεως δι' ἅπαν τὸ διάστημα τῶν τριῶν τελευταίων ἑβδομάδων πρὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου, ἥτις ἀπεκλήθη οὕτω ἐκ τῆς ἀναγινωσκομένης σχετικῆς παραβολῆς, ὅτε ὡς λέγεται «ἄρχεται τὸ Τριῴδιον», καθότι τὸ πρῶτον κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν μέχρι τοῦ μεγάλου Σαββάτου γίνεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χρῆσις τοῦ Τριῳδίου· εἶναι δὲ τοῦτο λειτουργικὸν βιβλίον, ὅπερ ὠνομάσθη οὕτω, διότι δι' ἑκάστην ἑορτὴν περιεῖχε τὸ πρῶτον τρεῖς ᾠδάς.

Αἱ ἡμέραι τῆς Ἀπόκρεω παλαιόθεν ἐπεκράτησε νὰ πανηγυρίζωνται διὰ διασκεδάσεων καὶ μεταμφιέσεων, τὰς ὁποίας ὡς ἐχούσας τὴν ἀρχὴν ἐξ ἐθνικῶν ἐθίμων, ἰδίως κατὰ τὰ Κρόνια, Διονύσια καὶ Λουπερκάλια, κατεπολέμησε ζωηρῶς ἡ Ἐκκλησία, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Δευτερον. 22, 5) ἀπαγορεύεται ἡ μεταμφίεσις ἀνδρὸς εἰς γυναῖκα καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Δύσει, ὅπου ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Τρίτη τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν θεωροῦνται ὡς ἡμέραι τῶν Ἀπόκρεω, πρὸς ἀντιπερισπασμόν, ὥρισε κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν τελευταίων ἡμερῶν τῶν Ἀπόκρεω (Κυριακῆς, Δευτέρας καὶ Τρίτης) προσευχὴν 40 ὡρῶν. Τοῦτο δὲν ἠμπόδιζε πάπας νὰ μετέχουν ἐνεργῶς τῶν κοσμικῶν διασκεδάσεων τῶν Ἀπόκρεω.

Οὕτω λ. χ. ὁ πάπας Ἰούλιος ὁ τρίτος, κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ὅστις, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, μεταξὺ ἄλλων, ἐχειροτόνησε καρδινάλιον δεκατετραετῆ φύλακα ἄρκτων, διωργάνου, κατὰ τὴν Ἀπόκρεων, μεγάλας ἱπποδρομίας, κωμῳδίας καὶ πολυτελέστατα γεύματα, τῶν ὁποίων μετεῖχον αἱ ὡραιότεραι δέσποιναι τῆς Ρώμης.

Καὶ παρ' ἡμῖν πολλοὶ Ἱεράρχαι καὶ ἱεροκήρυκες κατεφέρθησαν ζωηρῶς κατὰ τῶν διασκεδάσεων τῶν Ἀπόκρεω, λησμονοῦντες ὅτι ἡ ψυχαγωγία ἐν προσήκοντι μέτρῳ εἶναι κοινωνικὴ ἀνάγκη, τὴν ὁποίαν, ὡς μαρτυρεῖ ἄλλως ἡ ἱστορία, οὐδεμία δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ νεκρώσῃ.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ἀπόκρεω ἀναγινώσκεται ἐν τῇ λειτουργίᾳ εὐαγγελικὴ περικοπὴ τῆς μελλούσης κρίσεως (Ματθ. 23, 31—46).

[Βλέπε καὶ λ. *Καλένδαι*, ἔνθα περὶ τοῦ ἐθίμου τῶν μεταμφιέσεων καὶ τῆς ἔναντι αὐτοῦ στάσεως τῆς Ἐκκλησίας.]

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

— [ΛΑΟΓΡ.] Τὰ ἔθιμα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἑορταζομένων Ἀπόκρεω, τὰ τόσον διαφέροντα κατὰ τόπους ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, κατά τινας κατάγονται ἀπὸ τὰ Bacchanalia ἢ Saturnalia, κατὰ δὲ τὸν Σάθαν ἐκ τῶν *Καλενδῶν* (ἐν «Ἑστίᾳ» τ. ε', σ. 273 κ. ἑ. «αἱ Καλένδαι, αἱ Ἀπόκρεω καὶ τὰ Κούλουμα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς»). Ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι ἐν ταῖς ἑορταῖς ταύταις παρέμειναν συνήθειαί τινες τῶν Λουπερκαλίων (Λεξ. Ἐγκυκλ. *Μπάρτ καὶ Χίρστ* ἐν λ. *Ἀπόκρεως)*, τέλος δὲ ὁ C. Clemen ὑπεστήριξεν ὅτι τὰ κατὰ τὰς Ἀπόκρεως σύγχρονα ἔθιμα ἀναλογοῦσι πρός τινα τοιαῦτα ὑφιστάμενα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ σχετιζόμενα πρὸς τὴν προαγωγὴν τῆς βλαστήσεως («Der Ursprung des Karnevals» ἐν Archiv für Religions wissenschaft, σ. 139 κ.ἑ.).

Ἀλλ' ἂν δὲν ἔχῃ τελικῶς λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν κατὰ τὰς Ἀπόκρεως παρατηρουμένων ἐθίμων, πολλὰ ὅμως τούτων ἔχουσι περισυλλεγῆ καὶ περιγραφῆ, ὥστε δυνάμεθα νὰ λάβωμεν μίαν σαφῆ ὁπωσοῦν ἰδέαν τῶν κατὰ τὰς Ἀπόκρεως τελουμένων ἑορτῶν. Αὗται ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἴσως ὅμως ὑπῆρχον καὶ παλαιότερον, ἄρχονται δὲ συνήθως κατὰ τὴν ἐκ τριῶν ἑβδομάδων χρονικὴν περίοδον τοῦ Τριῳδίου. Εἴς τινα ὅμως μέρη αὗται αἱ ἑορταὶ καὶ ἰδίως αἱ μεταμφιέσεις τελοῦνται κατ' ἄλλας ἐποχάς, ὅπως ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θρᾴκῃ κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον, ὡς καὶ κατὰ τὰ Θεοφάνια. Ὡσαύτως κατὰ τὴν 1ην Μαΐου ἡ ἑορτὴ τοῦ Μαϊουμᾶ ἐν Βόλῳ κυρίως καὶ ἄλλαι τινές, λείψανα εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν. Περὶ τούτων ὡς καὶ γενικῶς διὰ τὴν μεταμφίεσιν, τὰς ἑορτὰς προσωπιδοφόρων, διὰ τὰ εἴς τινα μέρη ἐπιχωριάζοντα ἔθιμα μουντζουρώματος, καθὼς καὶ διὰ τὸ *γαϊτανάκι*, τὰ *ρόπαλα*, τὶς *μαριονέττες*, τὴν *γκαμήλα* καὶ τὰ ἄλλα ἔθιμα, βλ. λ. καρναβάλι, μεταμφίεσις καὶ προσωπιδοφορίαι.

Αἱ ἐν Ἀθήναις τελούμεναι ἑορταὶ μεταμφιέσεων τῶν Ἀπόκρεω, παρὰ τὸ ἰδιαίτερον τοπικὸν χρῶμα. τὸ ὁποῖον προσελάμβανον μὲ τὰ ἰδιόρρυθμα ἔθιμά των, ὑπελείποντο κατὰ τὴν ζωηρότητα καὶ εὐθυμίαν τῶν Ἀπόκρεω τῆς Ἑπτανήσου. Εἰς τὰς ἐπαρχίας γενικῶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἑώρταζε καὶ ἐξακολουθεῖ εἴς τινα ἀκόμη μέρη νὰ ἑορτάζῃ, κατὰ τὸν πατροπαράδοτον τρόπον, τὰς ἡμέρας ταύτας μὲ περισσὴν εὐθυμίαν, ᾄσματα, χοροὺς καὶ συμπόσια, πράγματα τὰ ὁποῖα συντελοῦσι πλὴν τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν. Ἤρχιζον εἰς πολλὰ μέρη ἀπὸ τὴν πρὸ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἑβδομάδα, ἥτις ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ἐκαλεῖτο *προφωνούσιμη* (*Παπαζαφειροπούλου*, Περισυναγωγή, σ. 392) ἀλλαχοῦ δέ, ὡς ἐν Σύμῃ, *προφωνὴ* (ἀνέκδοτοι εἰδήσεις Λαογραφικοῦ Ἀρχείου). Ὠνομάσθη δὲ οὕτω, διότι κατ' αὐτὴν εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ὑπεχρεώνετο εἷς συγχώριος νὰ διαλαλήσῃ εἰς ὅλον τὸ χωρίον δυνατά, ὅτι πλησιάζουν αἱ Ἀπόκρεω καὶ ὅστις δὲν ἔχει «θρεφτάρι», ἤτοι οἰκόσιτον χοῖρον, νὰ φροντίσῃ ν' ἀγοράσῃ. Σημειωτέον, ὅτι ὁ χοῖρος θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ τὴν εὐωχίαν τῶν Ἀπόκρεω, εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πτωχότερος χωρικὸς φροντίζει ν' ἀγοράσῃ τοιοῦτον, συνήθως κατὰ τὸ θέρος, καὶ τρέ-

Digitized by Google

φει τοῦτον ἐν τῇ οἰκίᾳ του μέχρι τῶν Ἀπόκρεω.

Ἡ πρώτη ἑβδομὰς ὀνομάζεται συνήθως *ἀπολυτή*, διότι κατ' αὐτὴν κατελύετο ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή. Ἀπὸ τῆς Δευτέρας λοιπὸν τῆς ἑβδομάδος ταύτης μέχρι τῆς Τετάρτης ἐσφάζοντο ἢ ἐφονεύοντο διὰ τυφεκισμῶν ὅλοι οἱ οἰκόσιτοι χοῖροι, καὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπικρατεῖ εἰσέτι εἰς πολλὰ ὀρεινὰ ἰδίως μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ σφαγέντος χοίρου ἐχαράσσετο σταυροειδῶς τὸ στῆθος καὶ ἐπὶ τῶν σχισμῶν ἐτίθεντο τρεῖς ἀνημμένοι ἄνθρακες καὶ ἐπ' αὐτῶν λιβάνι. Ἐψήνετο εἶτα τεμάχιόν τι τοῦ χοίρου καὶ ἐκ τούτου ἔτρωγον πάντα τὰ ἐκεῖ συγκεντρωμένα ἄτομα τῆς οἰκογενείας, εὐχόμενα πρὸς ἄλληλα «χρόνια πολλὰ» καὶ χαιρετῶντα μὲ τὸ ἀμέσως προσφερόμενον ποτήριον πλῆρες οἴνου. Ἔπειτα ἔβραζον τὸ συκώτι, διδόμενον κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ παιδία, τὰ ὁποῖα περιχαρῆ περιετριγύριζον τὸν σφαγέντα χοῖρον, ἑορτάζοντα καὶ αὐτὰ τὴν λεγομένην *γουρνοχαράν*. Τὸ σχολεῖον ἔμενεν ἄνευ μαθητῶν, οἵτινες προσέφερον ἕκαστος εἰς τὸν διδάσκαλον γενναίαν μερίδα χοιρείου κρέατος. Μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ χοίρου, ἑκάστη οἰκογένεια μετέβαινεν εἰς ἄλλου συνδαιτημόνος τὴν οἰκίαν καὶ ἐκεῖ ἐπανελαμβάνοντο τὰ ἴδια. Ἡ ἑβδομὰς αὐτη, καθὼς καὶ ἡ ἑπομένη, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν περίοδος τῆς ἀφθόνου κρεοφαγίας διὰ τὸν παροιμιώδους λιτότητος Ἕλληνα χωρικόν, ὅστις μόνον κατὰ τὰς Ἀπόκρεω, κατὰ τὸ Πάσχα, τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ κατὰ τὰ Χριστούγεννα τρώγει κρέας. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης καταχρήσεως κρέατος αἱ δύο αὗται ἑβδομάδες ὠνομάζοντο *κρεατινὴ* εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν τῷ Πόντῳ. Τὸ ῥῆμα ἐξ ἄλλου *ἀποκρεύω*, σημαῖνον κυρίως διέρχομαι τὰς ἡμέρας τῶν Ἀπόκρεω, μετέπεσεν ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τρώγειν κρέας ἁπλῶς καὶ εἰς ἄλλας, πλὴν τῶν Ἀπόκρεω, ἡμέρας.

Ἡ ἄλλη ἑβδομάς, ἡ εἰδικώτερον καλουμένη κρεατινή, ἐλέγετο και *ἀτήτης*, ἡ κατ' ἐξοχὴν δηλ. ἑβδομὰς τῶν Ἀπόκρεω. Ταύτης ἡ πέμπτη ἡμέρα καλεῖται *τσικνοπέφτη*. Πόθεν προῆλθεν αὕτη ἡ ὀνομασία, δὲν ἐξηκριβώθη ἀκόμη. Κατὰ τὸν Ν. Λάσκαρην (ἐν «Μορέᾳ» Τριπόλεως, 12—2—1928), ὠνομάσθη οὕτω, διότι κατ' αὐτὴν αἱ γυναῖκες «ἔλειωναν τ' ἀλείμματα», καὶ ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἐπληροῦτο ἀπὸ τὴν ἀναδιδομένην κνῖσαν, κατὰ δὲ τὰς ἀνεκδότους εἰδήσεις τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἢ διότι τότε ἀφήνουσι κατάλοιπόν τι τοῦ φαγητοῦ νὰ κολλήσῃ εἰς τὴν χύτραν, ἢ διότι ὁ καθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔπρεπε νὰ ψήσῃ ὀλίγον κρέας ἐπὶ τῶν ἀνθράκων *γιὰ νὰ τὸ τσικνήσῃ*.

Ἀκολουθεῖ ἡ τελευταία ἑβδομὰς τῶν Ἀπόκρεω, ἡ *τυρινὴ* ἢ *τουρινὴ* λεγομένη. Κατ' αὐτὴν ἐκτὸς τῶν ἐπισκέψεων μετημφιεσμένων εἰς φιλικὰς οἰκίας καὶ τῶν ἐπακολουθουσῶν διασκεδάσεων καὶ χορῶν, συνήθιζον τέσσαρες, πέντε ἢ καὶ πλειότεραι οἰκογένειαι συγγενικαὶ καὶ οἰκεῖαι νὰ συνέρχωνται εἰς τὴν οἰκίαν μιᾶς ἐξ αὐτῶν καί, συγκομίζουσαι ἑκάστη τὰ ἑαυτῆς φαγητά, νὰ συνδειπνῶσι καὶ νὰ συνδιασκεδάζωσι μέχρι βαθυτάτης νυκτός. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἄρχεται συνήθως ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς *τσικνοπέφτης* μέχρι τῆς Κυριακῆς τῆς τυρινῆς καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο χρονικὸν διάστημα καλεῖται *μεγάλες Ἀποκριές*, ἐν Κύπρῳ δὲ *μεγαλες Σήκωσες*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὶς *μικρὲς Σήκωσες* δηλ. τὰς Ἀπόκρεως τοῦ Ἁγ Φιλίππου καὶ τὶς *Σήκωσες* ἁπλῶς, ἤτοι τὰς Ἀπόκρεως τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ τοῦ δεκαπενταυγούστου (βλ. *Σακελλαρίου* Κυπριακά, τ. I, σ. 712). Τὰ κοινὰ ταῦτα δεῖπνα ἐπαναλαμβάνονται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰ χωρία ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἑσπέραν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ὁπότε αἱ συνδειπνοῦσαι οἰκογένειαι ἀλλάσσουσιν ἀλληλοδιαδόχως τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ὁποίας πρὸς κοινὴν διασκέδασιν συνέρχονται μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς Τυροφάγου. Κατὰ τὰ γεύματα ταῦτα πολλαὶ ἦσαν αἱ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τόπους συνήθειαι, τὰς ὁποίας μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐτήρουν. Οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὸ συμπόσιον πάντων τῶν συγγενῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πρεσβυτέρου, ᾐτεῖτο συγγνώμη μετὰ μετανοιῶν παρὰ τῶν νεωτέρων καὶ εἶτα ἐπηκολούθει ἰδιόρρυθμός τις παιδιὰ καὶ ἐχόρευον μετ' ᾀσμάτων περὶ τὴν τράπεζαν (βλ. *Γουσίου*, Πάγγαιον σ. 41 κ. ἑ.). Ἐν Πελοποννήσῳ ἐξ ἄλλου τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου καὶ τὴν τῆς Κυριακῆς τῆς κρεοφάγου, ἀφοῦ καθίσωσι πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ παραθέσωσιν ἅπαντα τὰ φαγητὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης, εἰς τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας κάθηνται οἱ πρεσβύτεροι, οὗτοι λαμβάνοντες ταύτην καὶ αἴροντες ὀλίγον αὐτὴν ἐρωτῶσι τοὺς παρακαθημένους: «Ἐφάγατε»; —«Ἐφάγαμε» (ἀποκρίνονται οἱ ἄλλοι). —«Ἐχορτάσατε;» —«Ἐχορτάσαμε». — «Πάντα χορτασμένοι νὰ εἶστε!» Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τρὶς καὶ εἶτα ἀρχίζουν νὰ τρώγουν (βλ. *Παπαζαφειροπούλου*, Περισυναγωγή, σ. 392). Τοιαῦτα δεῖπνα ἐγίνοντο καὶ δι' ἐράνων, ἰδίως εἰς τὴν Λέσβον, ὁπότε τὰ ἀποφάγια τὰ ἔρριπτον εἰς τοὺς γύφτους (βλ. *G. Georgeakakis* et *L. Pineau*, le folk-lore de Lesbos, σελ. 298).

Πλεῖστα ὅσα ἄλλα ἔθιμα ἐπικρατοῦσι κατὰ τὸ τελευταῖον ἰδίως δεῖπνον τῶν Ἀπόκρεω, ὡς τὸ τῆς ὠομαντείας (βλ. λ.), ὡσαύτως δὲ καὶ διάφοροι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι, ὡς ὅταν τις πτερνισθῇ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, θὰ κάνῃ τὸ Πάσχα ἄσπρη φορεσιὰ (βλ. «Ἡμερολόγιον Μ. Ἑλλάδος» 1922, σ. 26). Ἀξιοσημείωτα εἶναι καὶ τὰ διάφορα ᾄσματα τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος τῆς τυροφάγου ψάλλουσι τὰ παιδία, θρηνοῦντα δῆθεν διὰ τὴν προσεγγίζουσαν λῆξιν τῶν Ἀπόκρεω καὶ τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπακολουθήσῃ νηστείαν Οὕτω ἐν Πελοποννήσῳ ψαλλουσι:

Ἐψόφησ' ὁ Λοκάνικος,
ψυχομαχάει ὁ Τυρος.
Κι' ἡ Βρουβα νὴ παλιόβρουβα
στέκεται στὴν καβάλα
νὰ πεσῃ στὴν τσουκάλα.

(*Παπαζαφειροπούλου*, ἔνθ. ἀν.). Ὡσαύτως καὶ ἐν Φθιώτιδι τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω χορεύουν ᾄδοντες τὸ λεγόμενον τραγούδι τῆς Καθαρῆς Δευτέρας:

Τ' ἀκοῦτε τί παράγγειλεν ἡ Καθαρὴ Δευτέρα;
πέθαν' ὁ Κρέας, πέθανε, ψυχομαχάει ὁ Τύρος,
σηκώνει ὁ Πράσος τὴν οὐρα κι' ὁ Κρεμμυδος τὰ γένεια.
Μπυλῶστε τὰ σακκούλια σας, τρυχίστε τα λεπίδια
καὶ στον τρανο τὸν πλάτανο νὰ μάσουμε στεκουλια.

(«Ἡμερολόγιον Μ. Ἑλλάδος» ἔνθ. ἀν.). Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπικρατοῦν ἔθιμον ὁ *θάνατος τοῦ μακαρόνη* καὶ τὸ ἐν Πυοβηγκίᾳ ὁ *θάνατος τοῦ* Caramantrum (carême entrant), καθ' ὃ ἀνδρείκελόν τι δικάζεται εἰς θάνατον κατὰ τὸ τέλος τῶν Ἀπόκρεω, ἐνῷ οἱ παριστάμενοι θρηνοῦν τὴν τύχην του (*Nore*, Coutumes etc. σ. 37 κἑ.).

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀπόκρεω πλὴν τῶν ἄλλων δίδεται καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ τραγουδήσωσι καὶ διάφορα ἄσεμνα ᾄσματα, τὰ ὁποῖα μόνον εἰς τοιαύτας ἡμέρας γενικῆς εὐθυμίας δύνανται ἐλευθέρως νὰ ᾄδωνται καὶ τῶν ὁποίων πλήρη συλλογὴν μᾶς αφῆκεν ὁ Λελέκος (Δημοτικῆς Ἀνθολογίας μέρος δεύτερον, Ἀθῆναι 1869). Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι τοιούτου εἴδους ἄσεμνα ᾄσματα ᾖδοντο κατὰ τὰς Ἀπόκρεως ἐν Λέσβῳ καὶ μάλιστα εἰς οἰκογενειακὸν συμπόσιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθηντο ὅλα τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας καὶ τὸ ἔτι περιεργότερον ὅτι τὰ ᾄσματα ταῦτα τραγουδοῦσαν κατόπιν ἑνὸς θρησκευτικοῦ τοιούτου (βλ. *G. Georgeakakis et L. Pineau*, le folk-lore de Lesbos, σ. 267-272). Ἓν τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀπόκρεω εἶναι καὶ οἱ χοροί, οἵτινες ἐνιαχοῦ ἔχουσι περιγελαστικὸν χαρακτῆρα. Οὕτω ἐν Χίῳ οἱ χορεύοντες ὤφειλον νὰ μιμηθῶσι τὰς κινήσεις καὶ τὰ σχήματα ἀνδρὸς ἀστείου εὑρισκομένου ἐκτὸς τοῦ χοροῦ, ὅστις ἦτο ἡ λεγομένη *Μόστρα* (βλ. *Π. Κοντογιάννη* ἐν «Χιακῷ Ἀρχείῳ», 1911, τ. Α', σ. 50 2 155). Ἄλλα ἔθιμα κατὰ τὰς Ἀπόκρεως εἶναι αἱ τῶν πλαστῶν δικῶν, αἵτινες συνδέονται στενῶς πρὸς τὴν μεταμφίεσιν καὶ περὶ τῶν ὁποίων βλ. «Ἑστία» 1890 Α. σ 91, Δικαστικαὶ κρίσεις (Χιου Κανελλάκης) ἐν Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, 1900, σ. 84-5 και *Robertson*, a Greek Carnival ἐν Journal of Hellenic Studies, 1919, σ. 110-5.

Ὡσαύτως καὶ αἱ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας πολυάριθμοι παιδιαὶ (πλήρη περιγραφὴν αὐτῶν βλ. παρὰ *Ἰωάννῃ Χούμνῳ* «ἔκφρασις παιδιῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀπόκρεω γενομένων» ἐν *Boissonnade*, Anecdota nova, σ. 215—217). Ὑπάρχουσιν ὅμως καί τινες παιδιαὶ μὴ περιγραφόμεναι ὑπὸ τοῦ Χούμνου, ὡς ἡ ἐν Αἰτωλίᾳ ἄλλοτε ἐπικρατοῦσα, καθ' ἣν ἔρριπτον ἓν νόμισμα ἐντὸς λεκάνης πλήρους ὕδατος καὶ εἶτα ἠνάγκαζον τοὺς ἄλλους νὰ λάβωσι τοῦτο διὰ τοῦ στόματος (βλ. «Ἑστία» Α', σ. 14).

Μερικὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων κατὰ τὰς Ἀπόκρεως ἐπικρατούντων ἐθίμων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πιθανώτατα ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἂν καὶ αἱ περὶ τούτου σχετικαι πληροφορίαι τυγχάνουσιν ἀρκετὰ ἀόριστοι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Συγκρίνοντες ὅμως ταύτας, ὡς καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν πρὸς τὰ σύγχρονα ἔθιμα τῶν Ἀπόκρεων, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀξιόλογα συμπεράσματα ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν ἑορτῶν τούτων καὶ τὰ ἄλλα συναφῆ ζητήματα. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται λεπτομερὴς καὶ εὐσυνείδητος περισυλλογὴ ὅλων τῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας ἐπικρατούντων ἐθίμων, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμενα ἀκόμη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Διὰ πληροφορίας περὶ τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀπόκρεων, πλὴν τῶν ἄνω ἔσω ἀναφερθέντων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν κυρίως ἐκ τῶν εὐγενῶς προσφερθεισῶν μοι ἀνεκδότων σημειώσεων τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ *Ν. Γ. Πολίτη* βλ. καὶ τὰ ἑξῆς ἀναφερόμενα καὶ ταῦτα εἰς τὰς εἰρημένας σημειώσεις· *Pègue*, Santorine, 1842, σ 358 κἑ., *Λαμπρίδου* Ζαγοριακά, 1870 σ. 166 κἑ.). *Γ. Δροσίνη*, Αἱ Ἀπόκρεω ἐν Ἀθήναις, «Ἑστία» 1884, ιε', σ. 121 κ.ἑ., Ἀκρόπολις 5 Φεβρουαρίου 1887, *Τσιτσέλη*, Αἱ Ἀπόκρεω ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Κεφαλληνίᾳ, «Ἀκρόπολις φιλολογική», 1888, σ. 153 κ. ἑ., *Κ. Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθῆναι, 1890 (σ. 193, 355—358), *Κ. Κρυστάλλη*, ἐν «Ἑστίᾳ», 1892 Α' σ. 97 κ. ἑ. (ἔθιμα Ἰωαννίνων), «Ἑστία» 1 Μαρτίου καὶ «Ἄστυ», «Ἐμπρός» καὶ «Ἀκρόπολις» 2 Μαρτίου 1899, «Ἄστυ» 28 Φεβρ. 1899, «Ἀκρόπολις» 28 Φεβρουαρίου 1899, *Κ. Ρωμαίου*, αἱ Ἀπόκρεω εἰς τὸ χωρίον Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας (ἐν Ἐθνικῇ ἀγωγῇ» 1901, τ. Δ', σ. 46), «Εἰκονογραφημένη» 1908, Δ', σ. 51 κ. ἑ. Παναθήναια» 1908, τ. ΙΕ' σ. 278 κ. ἑ., *Α. Παπαγεωργίου*, Αἱ ἀπόκρεω ἐν Σκύρῳ Λαογραφίας τ. Β' σ. 85 κ. ἑ., Λαογραφίας, Ϛ' σ. 173 (Ἀπόκρεω βλαχοφώνων).

Εἰς τὰς προαναφερθείσας σημειώσεις ἀναφέρονται ὡς περιέχοντα ἔθιμα κατὰ τας Ἀπόκρεως καὶ τὰ ἑξῆς βιβλία, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν· *D'Estournelles de Constant*: La vie de province en Grèce, *Pashley*: Travels in Crete, *Ἀρχελάου*: Σινασός, *Κωνσταντινίδου*: Σκῦρος, *Δ. Κροκίνη*: Ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἀποίκησις τῶν Ναυπλιέων καὶ Μονεμβασιανῶν, *Κρητικίδου*: «Σαμιακὰ ἔθιμα».

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

ἀπόκρημνος *(ὁ, ἡ)*, *—ον* (τό)· κρημνώδης: «κλιτύες ἀπόκρημνοι», «ὄρος ἀπόκρημνον»· || τὸ οὐδ. *ἀπόκρημνον* (τὸ) ὡς οὐσιαστ., «τὸ ἀπόκρημνον τοῦ ἐδάφους».

ἀποκριανός, *—ή*, *—ό*· ὁ ἀποκριάτικος.

ἀποκριάτικος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ὁ ἀνήκων, ὁ ἰδιάζων εἰς τὴν ἀποκριάν: «ἀποκριάτικος χορός», «ἀποκριάτικα τραγούδια».—Ἐπίρρ. *ἀποκριάτικα*· εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀποκριᾶς: «ἀποκριάτικα μᾶς ἦρθες, —μᾶς ἀρρώστησες».

ἀποκρικῶ (κοιν. *ξεκλειδώνω* γαλλ. démailloner ἀγγλ. to unshackle) *[Ναυτ.]*. Ἀφαιρῶ τὴν ἐφηλίδα τῆς περόνης τοῦ ἀγκυλίου, μεθ' ὃ κτυπῶν διὰ σφύρας τὴν περόνην, ἀφαιρῶ αὐτήν, ἀποχωρίζων οὕτω τὸ ἀγκύλιον τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν συνδετικὸν κρίκον τοῦ ἑτέρου ἅμματος, τὰ ὁποῖα οὕτω ἀποχωρίζονται καὶ αὐτὰ ἀλλήλων. Σ.Ε.Λ.-Π.Σ.Δ.

ἀποκρινικὸν *ὀξὺ* *[Φαρμ. Χημ.]*. Μᾶζά τις ἄμορφος και φαιὰ ἀπαντῶσα εἰς ὕδατά τινα καὶ συνοδεύουσα συνήθως τὸ καλούμενον κρινικὸν ὀξύ. Κ. Γ. Μ.

ἀποκρίνω· ξεχωρίζω, ἀποχωρίζω τὰ ἐκλεκτότερα, ἐκλέγω (ἀρχ.)· || μέσ. *ἀποκρίνομαι*· ἀπαντῶ, δίδω ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα.

ἀποκρισιάριος (ὁ) *[Βυζ. Ἱστορ.]*. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τῶν *ἀποκρίνεσθαι*, *ἀπόκρισις*, ἐσήμαινε δὲ τὸν μεσάζοντα μεταξὺ δύο προσώπων εἰς δύο διάφορα μέρη εὑρισκομένων, τὸν ἀντιπρόσωπον ἢ τὸν ἀπεσταλμένον, ἵνα φέρῃ πρός τι πρόσωπον γραπτὴν ἢ προφορικὴν ἀπάντησιν ἄλλου προσώπου. Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα ἑλληνικὰ κείμενα, παραληφθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς Δύσεως (apocrisiarius, apocrisiariatus), μέχρι τοῦ μεσαίωνος, ὁπότε ἐπεκράτησε καὶ ὁ τύπος *ἀποκρισάριος* (apocrisarius, apocrisariatus). Ὅτι ἡ ἀπόκρισις ἐσήμαινεν ἀποστολήν, ἀποδεικνύει τὸ παράδειγμα· «οὔτε δεξιᾷ οὔτε ἀριστερᾷ παρετράπη τῆς ἀποκρίσεως, ἐφ' ᾗ ἐπέμφθη».

Οἱ ἀποκρισιάριοι ἐνεφανίσθησαν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δυναστείας τοῦ Θεοδοσίου. Οἱ πρῶτοι δ' ἀπαντῶντες εἶναι πολιτικοὶ διαγγελεῖς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς. Βεβαιοῦται, ὅτι διὰ τοιούτων *πολιτικῶν ἀποκρισιαρίων* ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία διετέλει ἐνήμερος τῶν περὶ αὐτὴν γεγονότων. Ἐλέγοντο δὲ καὶ *βερεδάριοι*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Προκόπιος· «Καί τινα τῶν εἰς τὰς βασιλικὰς ἀποκρίσεις ἀεὶ στελλομένων, οὓς δὲ βερεδαρίους καλοῦσιν». Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ἀποκρισιάριοι οὐδὲν εἶχον τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς ὁμωνύμους *στρατιωτικούς*, περὶ ὧν πληροφορούμεθα πρὸ παντὸς ἔκ τινος νόμου Ἀναστασίου τοῦ Α', ὀνομάζοντος αὐτοὺς *ad responsum*. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ (magister militum) διετήρει παρ' αὐτῷ ἕνα ad responsum, ἐντεταλμένον νὰ παρακολουθῇ πάσας τὰς δικονομικὰς πράξεις, ὡς μαρτυρεῖ καὶ νόμος τις τοῦ Ἰουστινιανοῦ· «Ἐχέτω γε μὴν καὶ ad responsum, ἤτοι *ἀποκρισιαρίους*, πρὸς τὴν στρατιωτικὴν εὐκοσμίαν».

Τῶν ἀνωτέρω διαστέλλονται οἱ *ἐκκλησιαστικοὶ ἀποκρισιάριοι*, οἵτινες ἦσαν συνήθως κληρικοί, ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων των πρὸς τὸν μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας ἢ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀφ' ὅτου ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ ἀπέβη τὸ κύριον κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ, διάφοροι ἐπίσκοποι μετέβαινον ἐκεῖ δι' ἀνάγκας τοῦ ποιμνίου των, παρημέλουν ὅμως οὕτως ἀπομακρυνόμενοι τὴν διοίκησιν αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἰουστινιάνειος κῶδιξ ἀπηγόρευσε τὴν τοιαύτην αὐτοπρόσωπον μετάβασιν τῶν ἱεραρχῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἐπέβαλε τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων. Οὗτοι θὰ ἐξελέγοντο ἐκ τοῦ εὐαγοῦς κλήρου καὶ προσερχόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ ἐξέθετον τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπαρχίας των εἴτε ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν εἴτε διὰ μέσου τοῦ πατριάρχου. Οἱ ἀποκρισιάριοι οὗτοι, κατὰ νεώτερον θέσπισμα (26 Μαρτίου 535), ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ μὴ κληρικοί.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀποκρισιάριοι διεκρίνοντο εἰς *ἐπισκοπικούς*, *ἐπαρχιακοὺς* καὶ *πατριαρχικούς*. Οἱ *ἐπισκοπικοὶ* ἐμεσολάβουν μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν ἢ πατριαρχῶν. Οἱ *ἐπαρχιακοὶ* ἀντεπροσώπευον τοὺς μητροπολίτας παρὰ τῷ πατριάρχῃ. Οἱ δὲ *πατριαρχικοὶ* διέτριβον μονίμως ἐν τῇ βασιλίδι πόλει καὶ ἀντεπροσώπευον τὰ οἰκεῖα πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων παρὰ τῷ αὐτοκράτορι. Πᾶς δὲ πρόκριτος, μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀκρόασιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ὤφειλε προηγουμένως νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τὸν πατριάρχην τῆς

Digitized by Google

πρωτευούσης ἢ πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτῷ πατριαρχικὸν ἀποκρισιάριον. Ἀρχαιότατος τῶν ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερομένων πατριαρχικῶν ἀποκρισιαρίων εἶναι ὁ διάκονος *Ἀνατόλιος*, ὁ προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου καὶ ἀντιπροσωπεύσας τὴν Ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 449. Ἐκκλησίαι τινὲς (Θεσσαλονίκης, Καρχηδόνος, Ραβέννης) ἀνεφέροντο ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ ὅμιλοι δέ τινες ἐκκλησιαστικοί, εὑρισκόμενοι ἐκτὸς τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπέστελλον καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν πατριαρχείων ἀποκρισιαρίους πρὸς διαφόρους ἡγεμόνας, ὧν τὸ κῦρος καὶ ἡ ἐπιρροὴ ἐβάρυνον πολὺ ἐπὶ τῆς τύχης των. Οὕτως ἀναφέρεται περὶ «Συμεωνίου τινὸς πρεσβυτέρου καὶ ἀποκρισιαρίου τῶν ὀρθοδόξων τῶν ἐν Περσίδι χριστιανῶν». Ἀπὸ τοῦ Δ' ἢ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀποκρισιαρίους ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπικοινωνοῦντας πρὸς τὸν πατριάρχην, εἶχε καὶ ὁ Ρωμαῖος ποντίφηξ. Οὗτοι διέμενον κατὰ παράδοσιν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἢ «οἴκῳ τῆς Πλακιδίας», θυγατρὸς Θεοδώρου τοῦ Α', ὅπερ ἄλλοτε εἶχε τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου. Ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἀναγράφονται πολλὰ ὀνόματα ἀποκρισιαρίων τοῦ ποντίφηκος.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀποκρισιάριοι, ὁσάκις ἦσαν κληρικοί, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάκονοι. Ὁσάκις δ' ἀναφέρονται πλείονες τοῦ ἑνός, πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ὁ ἕτερος ἢ οἱ ἕτεροι ἐπεῖχον θέσιν συμβούλου ἢ συνοδοῦ προσκαίρου τοῦ κυρίως ἀπεσταλμένου. Οἱ ἀποκρισιάριοι ἤντλουν τὸ κῦρος αὐτῶν ἐκ τοῦ βαθμοῦ των καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς των. Ἄλλοτε ἐπεῖχον θέσιν ἀντιπροσώπου ἢ τοποτηρητοῦ τοῦ μητροπολίτου ἢ καὶ τοῦ πάπα ἐν Συνόδοις.

Διὰ νόμου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀποκρισιαρίους εἶχον καὶ αἱ *μοναί*, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. «Δεῖ δὲ ἕκαστον μοναστήριον ὑπὸ ἡγούμενον τελοῦν ἔχειν τοὺς λεγομένους ἀποκρισιαρίους». Ὁ *μοναστηριακὸς ἀποκρισιάριος* «ἐξερχόμενος εἰς τὴν πόλιν εἰς πᾶσαν ἀπόκρισιν τοῦ μοναστηρίου, πᾶσαν χρείαν μετὰ πάσης εὐλαβείας ἔδει ὅπως διακονήσῃ», ἔπρεπε δὲ νὰ εἶναι ἐνάρετος. Ἐπειδὴ δὲν ἐπετρέπετο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ μακρὰν τῆς μονῆς, ἐπί τινα χρόνον οἱ μόνιμοι ἀντιπρόσωποι τῶν μοναστηρίων ἦσαν κοσμικοί, ἀντικατασταθέντες βραδύτερον διὰ μοναχῶν διαβιούντων ἐν *μετοχίοις*. Εἰς ἀπόκρισιν ἀπεστέλλοντο καὶ οἱ οἰκονόμοι τῶν μονῶν.

Παρὰ δυτικοῖς ὡς ἀποκρισιάριοι ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ σκευοφύλακες ἢ κειμηλιάρχοι ἢ ἐκκλησιάρχαι ἢ προσμονάριοι ἢ παραμονάριοι. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐφημέριοι τῶν ἡγεμονικῶν αὐλῶν ἐλάμβανον ἐνίοτε τὸν τίτλον τοῦ ἀποκρισιαρίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Codex Justiniani. Dict. d'arch. chret. et de lith. Du Cange*, Gloss. lat. édit. des Bénédictins, t. 1. *Marc Diacre* Vita Porphyrii episcopi Gazensis, Leipzig, 1895 Realencyklopaedie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig, 1896. *Thomassin*, Vetus et nova ecclesiastica disciplina. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἀποκρισιάρης (ὁ)· ὁ κομίζων ἀπόκρισιν, ἀπάντησιν, ἄλλως *μαντατοφόρος*: παροιμ. «ἂν λέγῃ ὅ,τι τοῦ λένε, δὲ φταίει ὁ ἀποκρισιάρης» (βλ. καὶ ἀποκρισιάριος).

ἀπόκρισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκρίνομαι*· ἀπάντησις· || ἰδιωματ., ἀπολογία, ἀπάντησις εἰς κατηγορίαν: «τί ἀπόκρισι θὰ δώσῃς 'ς τὸ δάσκαλο, —'ς τὸν δικαστή».

ἀπόκροτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ ἐδάφους, τραχύς, σκληρός: «ἀπόκροτος γῆ καὶ τραχυτέρα τοῦ δέοντος» *(Πλούτ.)*.

ἀπόκρουσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκρούειν*· ἀπώθησις, ἡ πρὸς τὰ ὀπίσω ὤθησις.

— *[Ὁπλομ.]* Ἐν τῇ ὁπλομαχητικῇ καλεῖται *ἀπόκρουσις* ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀμυνομένου διὰ τοῦ εὐσθενοῦς τοῦ ξίφους ἢ σπάθης ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς τοῦ τοῦ ἐπιτιθεμένου, ὅπως ἀπομακρύνῃ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπιφερόμενον ξιφισμὸν ἢ σπαθισμόν. Ἡ ἀπόκρουσις γίνεται ἢ δι' ἑνὸς ξηροῦ κτύπου ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ ἐλάσματος ἢ δι' ἀντιτάξεως. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίστασιν ὀνομάζεται κυρίως *ἀπόκρουσις*, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν *ἀντιταξις*.

Ὀρθὴ ἀπόκρουσις εἶναι ἡ διώκουσα διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ τὸ ἐχθρικὸν ξίφος ἐκ τοῦ μέρους εἰς ὃ τοῦτο παρουσιάζεται καὶ εἶναι ἡ ζωηροτέρα καὶ ταχυτέρα τῶν λοιπῶν ἀποκρούσεων.

Συνειρμὸς ἀποκρούσεων εἶναι ἡ ἄνευ διακοπῆς ἐκτέλεσις σειρᾶς τινος ἀποκρούσεων, καθ' ἣν ἡ τελευταία ἐκτελεῖται ἰσχυρότερον καὶ ταχύτερον τῶν λοιπῶν, ὡς μέλλουσα νὰ συναντήσῃ τὸ ἐχθρικὸν ξίφος.

Ἀντίθετος ἀπόκρουσις ἐν τῇ ξιφασκίᾳ λέγεται ἡ ἐναντία ἀπόκρουσις, ἡ *ἐλλειπτικὴ* καλουμένη, ἥτις παραλαμβάνουσα τὸ ἀντίπαλον ξίφος ἐν ᾗ παρουσιάζεται γραμμῇ, τὸ ἐπαναφέρει καὶ τὸ διώκει εἰς τὴν ἀντίθετον. Τ. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

ἀποκρουστέος, —*α*, —*ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει να ἀποκρουσθῇ.

ἀποκρουστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀποκρούων, ὁ ἀπωθῶν: «ἄνθρωπος ἀποκρουστικός»· ἄλλως *ἀντιπαθητικός*.

ἀποκρούω· ἀπωθῶ, ἀπομακρύνω, κάμνω τινὰ νὰ ὑποχωρήσῃ: «ὁ στρατὸς ἀπέκρουσε τὸν ἐχθρόν»· || μεταφ. ἀναιρῶ, καταρρίπτω: «ἀπέκρουσε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀντιπάλου, — τοῦ ἀντιδίκου» || δὲν δέχομαι, ἀρνοῦμαι: «ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις περὶ συμφιλιώσεως».

ἀποκρυπτογράφησις (ἡ)· ἡ ἑρμηνεία κρυπτογραφήματος, ἡ διὰ γραμμάτων, λέξεων ἢ φράσεων ἀπόδοσις τῶν κρυπτογραφικῶν συμβόλων, ἵνα οὕτω γίνῃ δυνατὴ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ κρυπτογραφήματος.

ἀπόκρυπτος (ὁ) (Apocryptus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γωβιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματός των καὶ τῆς εἰς αἰχμὴν καταληγούσης οὐρᾶς των. Εἶναι ἰχθῦς τῶν ὑφαλμύρων καὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

ἀποκρύπτω· κρύπτω τι ἀπό τινος, κρατῶ τι μυστικόν, δὲν φανερώνω: «ἀποκρύπτει τὴν περιουσίαν του», «ἀπέκρυψε τὴν χαράν του»· || «ἀποκρύπτω τὴν θέαν», ἐμποδίζω τὴν θέαν.

— *ἀποκρύπτω γῆν* (κοιν. *χάνω τὴ στεριά*), γαλλ. perdre la terre de vue, ἀγγλ. to loose the land *[Ναυτ.]*. Παύω ἔχων ἐν ὄψει ξηράν. Ἡ σημασία τοῦ ὅρου εἶναι ὅτι ἡ ἀπόκρυψις τῆς ξηρᾶς δὲν εἶναι πρόσκαιρος, λόγῳ ἐπιπεσούσης ὁμίχλης ἐπὶ παραδείγματι ἢ διαλυομένης θὰ ἀναφανῇ ἡ ξηρά, ἀλλ' ὁριστικὴ ὡς πρὸς τὸν ἐπιχειρούμενον πλοῦν καὶ διὰ τὴν ὄπισθεν ἀπολειφθεῖσαν ἀκτήν, ὀφειλομένην μάλιστα εἰς τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς. Τὸ ἀντίθετον *ἀναφαίνω γῆν*. Σ. Ε. Λ.

ἀποκρυσταλλῶ *(—όω)*· μεταβάλλω εἰς κρύσταλλον· || σχηματίζω σταθερὰν καὶ ἀσφαλῆ γνώμην: «ἡ σκέψις μου δὲν ἀπεκρυσταλλώθη ἀκόμη εἰς σταθερὸν σχέδιον», —εἰς ἀπόφασιν».

ἀποκρυστάλλωμα (τό)· τὸ εἰς κρύσταλλον μεταβληθέν, τὸ παγὲν καὶ ἀμετάβλητον καταστάν.

ἀποκρυστάλλωσις (ἡ)· ἡ εἰς κρύσταλλον μεταβολή, ἡ παγίωσις, ἡ πῆξις.

ἀποκρυφολογία. Καλεῖται οὕτως ἡ περὶ ἀπορρήτων διδασκαλία καὶ ἡ ἀσχολία περὶ ἀποκρύφους τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος δυνάμεις (*Θ. Βορέας* ἐν ἑβδομ. Ριζ. σχ. 139). Κατὰ τοὺς ἀποκρυφολόγους, εἶναι τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, δι' ὧν καθορίζεται τὸ ἀόρατον διὰ τοῦ ὁρατοῦ, ἡ ἰδέα διὰ τῆς μορφῆς. Ἵνα ὅμως καταστῇ τοῦτο δυνατόν, ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μυηθῇ εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως τοὺς διδάσκοντας ὅτι τὸ ἀόρατον ἀρχέτυπον εὕρηται ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ φύσει, τῆς ὁποίας τὰ μυστήρια ἀποκαλύπτονται μόνον εἰς τὸν ἐξευρίσκοντα τὴν πραγματικὴν λύσιν τῶν ἀκολούθων προβλημάτων:

1) Ποῖος εἶναι ὁ ἄνθρωπος.
2) Πόθεν, πῶς καὶ διατί ἐγένετο.
3) Ποῖον εἶναι τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Ἔργον λοιπὸν τῆς ἀποκρυφολογίας εἶναι νὰ δείξῃ ἡμῖν τὴν παρελθοῦσαν, τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν κατάστασιν τῶν ὄντων, ὁρμωμένη δὲ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον της τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς τὰ ἄγνωστα μεθόδου, καὶ διὰ τῆς καθορίζούσης τὰς σχέσεις τῶν φαινομένων πρὸς ἄλληλα ἀναλογίας. Ἡ τοιαύτη ἐργασία διευκρινίζει τελείως τὸ παρελθὸν καὶ ἀναστυλώνει αὐτό, ἅτε προσδίδουσα νέαν μορφὴν εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ παρέχουσα τὴν μόνην πιθανὴν ἔκφρασιν τῶν ἀποκρυφολογικῶν ζητημάτων· τί ἡ ζωή; τί ὁ θάνατος; τί ὁ ὕπνος; τί ὁ ἔρως; τί ἡ προδημιουργία τῶν ὄντων; κλπ.

Πρὸς ἀποφυγὴν πλανῶν περὶ τὸ ἔργον τοῦτο ὀφείλομεν νὰ διαστείλωμεν τὸ ἀποτέλουν τὴν βάσιν τῆς ἀποκρυφολογικῆς παραδόσεως ἀμετάβλητον μέρος τῆς ἀποκρυφολογίας ἀπὸ τῆς προσωπικῆς ἀντιλήψεως. Διότι ὁ ἀποκρυφολόγος θεωρεῖ καθῆκον νὰ μὴ ὑποκαθιστᾷ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν παράδοσιν, καθόσον ἐκεῖναι μὲν μορφοῦνται διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος, αὕτη δὲ διασώζεται εἴτε ἀγράφως παραδεδομένη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, εἴτε εἰς τὰ λογοτεχνικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ ἐρμητικὰ μνημεῖα.

Τὴν λογοτεχνικὴν παράδοσιν ἀπαρτίζουν: α') συλλογαὶ τῶν ἀποκρύφων συγγραμμάτων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαίωνος· β') αἱ συλλογαὶ τῶν θρύλων, τῶν φαντασμάτων, τῶν προφητειῶν καὶ τῶν ἀποκρύφων συμβάντων τῶν παλαιοτέρων χρόνων, οἷον τὸ ὄνειρον τοῦ Σκηπίωνος, ἡ λευκὴ κυρία τῶν Hohenzollern· γ') οἱ ἀποκρυφολογικῶς ἐπιδράσαντες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς Schiller, Goethe, Andenson, Dickens κλπ.

Βάσις τῆς ὅλης ἀποκρυφολογικῆς παραδόσεως εἶναι Α') Ἡ ὕπαρξις *τριάδος* (Μικρόκοσμος—Μακρόκοσμος—Ἀρχέτυπον) ὡς θεμελιώδους νόμου τῆς ἐνεργείας τοῦ Σύμπαντος. Β') Ἡ ὕπαρξις *ἀντιστοιχιῶν* αἱ ὁποῖαι ἑνώνουν πάντα τὰ μέρη τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου σύμπαντος. Γ') Ἡ ὕπαρξις *ἀοράτου κόσμου*, ἀκριβοῦς καὶ συνεχοῦς παράγοντος τοῦ ὁρατοῦ.

Τρία ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα συστήματα ἐμφανίζονται εἰς τὸν ἐρευνῶντα τὰς πηγὰς τῆς ἀποκρύφου παραδόσεως καὶ διδασκαλίας:

1) Τὸ Ἑλληνοαιγυπτιακὸν σύστημα, διαδοθὲν ὑπὸ τοῦ Fabre d'Olivet. Τὸ σύστημα τοῦτο στηριχθὲν ἐπὶ καθαρᾶς καββαλιστικῆς παραδόσεως ἐσχημάτισε πάσας τὰς μυστικὰς τῆς Δύσεως σχολάς, ἀντεπροσωπεύθη δὲ ὑπὸ πάντων τῶν εἰς Πυθαγορείους δεσμοὺς καὶ Ἀραβικὰς ἀδελφότητας ἀνηκόντων, ὑπὸ τῶν Ἀλχημιστῶν, τῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς φιλοσόφων - γνωστικῶν, Ναϊτῶν, Ροδοσταύρων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ τάγμα τοῦ Saint Mantoc κλπ. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ διδάσκεται ὅτι τὸ προϊὸν τῆς ἑνώσεως τοῦ καθαροῦ πνεύματος καὶ τῆς ζώσης ψυχῆς, ὁ *Λόγος* (ὁ συμβολικῶς παριστάμενος διὰ τοῦ *Ἡλίου*), φανεροῦται ὡς ἀρχέτυπον τὴν ἡμέραν εἰς τὴν αἰωνίαν Φύσιν ἡ ὁποία εἶναι σύζυγός του (συμβολικῶς δὲ ἀπεικονίζεται διὰ τῆς *Σελήνης*) καὶ τὴν καθιστᾷ αὐτόφωτον. Αὕτη δὲ ἐκ πνεύματος ἀλληλεγγύης κατέρχεται, καθίσταται τὴν νύκτα αἰσθητή, ἁπτὴ καὶ συνεχὴς εἰς τὴν ὕλην καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν καθάρῃ καὶ τὴν ἀφομοιώσῃ οὐ μόνον πρὸς ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπόν της. Τὸ σύστημα τοῦτο καλεῖται καὶ *σύστημα τοῦ Μωϋσέως*, καθόσον οὗτος κατέγραψεν αὐτὴν εἰς 22 κλεῖδας μεταφρασθείσας ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ καὶ παραδοθείσας εἰς τὸν Ἔσδραν. Λείψανα τῆς μεταφράσεως ταύτης διασώζονται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Θὼθ, εἰς τὰ ἀποσπάσματα τὰ παρέχοντα ἰδέαν τινὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς μυήσεως, εἰς τὸ Sepher Bereschith ἢ τὴν Γένεσιν τοῦ Μωϋσέως, εἰς τὰς ὀπτασίας τοῦ Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιήλ, εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, εἰς τὴν Πίστιν-Σοφίαν τοῦ Βαλεντίνου κλπ.

2) Τὸ Ἀνατολικὸν σύστημα, καθ' ὃ τὸ ὑλικὸν σύμπαν εἶναι ἐκδήλωσις τοῦ διαρκῶς ἀνανεουμένου παντός, ὅπερ καταπίπτει. Ἡ πτῶσίς του αὕτη εἶναι ἀλληγορικὴ εἰκὼν τῆς καθόδου τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν ὕλην· ἡ δὲ ἀπολύτρωσις θεωρεῖται ὡς ἁπλοῦν ἔμβλημα τῆς ἀντιστρόφου ἐξελικτικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία αἴρει τὰς προοδευτικὰς μορφὰς τοῦ ὄντος κατὰ τρόπον μηχανικὸν εἰς ἀφύλισιν καὶ πνευματοποίησιν. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀνήκουν αἱ παραδόσεις τῶν Βεδῶν, τοῦ Βράχμα, τοῦ Βούδδα καὶ ἡ τῶν Χαλδαίων.

3) Τὸ Σινικὸν σύστημα, ὅπερ ἔθεσεν ὡς βάσιν τοὺς ἀστερισμούς, ἔχει δηλαδὴ ἀστροσοφικὴν σπουδαιότητα.

Ὀρολογία.—Ἡ ἐσωτερικὴ ἔννοια τῆς παραδόσεως τῶν συστημάτων τούτων κατ' ἀνάγκην δὲν ἀπεκαλύπτετο εἰς τὸ πλῆθος, διὸ ἡ ἀποκρυφολογία ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων «κεκρυμμένη ἐσωτερικὴ ἐπιστήμη».

Ὁ Papus διδάσκει ὅτι ἡ ἀποκρυφολογία εἶναι ὄχι μόνον ἡ κεκρυμμένη ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ καταβάλλει προσπαθείας, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὸ ἀόρατον διὰ τοῦ ὁρατοῦ. Ὅθεν καὶ «ἐπιστήμη τοῦ ἀοράτου ἢ τοῦ κεκρυμμένου» («scientia occultati») δύναται νὰ ἐπικληθῇ· ἐπειδὴ ὅμως αὕτη κρύπτει ὅ,τι ἔχει ἀποκαλύψει, προσονομάζεται «ἄγνωστος καὶ μυστηριώδης ἐπιστήμη» («scientia occultans»). Ὡς ἐκ τούτου ἐνόμισάν τινες ὅτι ἡ ἀποκρυφολογία ἀναφέρεται *μόνον* εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀοράτου. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, καθόσον σπουδὴ αὕτη δὲν ἀποτελεῖ τὴν ὅλην ἐπιστήμην, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀποκρυφολογία μελετᾷ τὰ παρελθόντα, τὰ παρόντα καὶ ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, ἅτινα, μὴ ἀνήκοντα σήμερον εἰς τὴν ἐπιστήμην, πιθανῶς θὰ ὑπάγωνται εἰς αὐτὴν ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι. Διὸ καὶ «ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος» ἢ «Γῆ τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἐπιστήμης» ὑπὸ τοῦ Grasset ἀπεκλήθη. Τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ἀπετέλεσαν θεωρίαι τινὲς ἀντληθεῖσαι ἐκ παλαιῶν φυσικῶν καὶ μεταφυσικῶν συστημάτων καὶ καταδικασθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἐπισήμου (*βεβήλου*) ἐπιστήμης, ἅτε μὴ στηριζόμεναι ἐπὶ θετικῶν δεδομένων καὶ θεωρούμεναι ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ἐπιστημόνων ὡς ἀντιπροσωπεύουσαι τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὰς μετ' αὐτῆς συνυφασμένας λαϊκὰς προλήψεις. Αἱ θεωρίαι αὗται ἀπετέλουν σύστημα ἐπιστημῶν φερόμενον τῶν ἀποκρύφων.

Ἐνομίζοντο δὲ ὑπὸ τῶν ἀσκούντων αὐτὰς ὡς στηριζόμεναι ἐπὶ ἱερῶν, ἀμεταβλήτων καὶ αἰωνίων διδασκαλιῶν καὶ ὡς ἀπαρτίζουσαι τὴν ἐν παντὶ καὶ πανταχοῦ ἐπιστήμην τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν τοῖς ἐπισήμοις τοῦ Κράτους σχολείοις διδασκομένην «νεκρὰν ἐπιστήμην» ἢ «ἐπιστήμην τοῦ θανάτου».

Ὁ ὅρος ὅμως *ἀπόκρυφοι ἐπιστῆμαι* (sciences occultes) εἶναι ἀντιφατικός, καθόσον πᾶν τὸ ἐπιστημονικὸν δὲν εἶναι ἀπόκρυφον. Διὸ ὁ Papus τῷ 1888 ὑποκατέστησε διὰ τοῦ ὅρου occultismus, «*ἀποκρυφολογία*». Τινὲς ἐν οἷς ὁ Henri Poincaré, ὁ Le Dantec, ὁ H. Durville, ὁ Xavier, ὁ Lebon (Nature 31 Dec. 1910), ὁ Morin (de magnétisme et des

Digitized by Google

sc. occultes 1860), ὁ Borràc, ὁ Maxwell, ὁ Richet προέτειναν τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ ὅρου διὰ τῆς *πνευματολογίας*, ἄλλοι διὰ τῆς *μαγνητολογίας*, τῆς *μαγείας*, τοῦ *ψυχισμοῦ*, τῆς *μεταψυχικῆς*, τῆς *παραψυχολογίας* κ.λ.π. Παρ᾽ αὐτοῖς ὅμως ἐπικρατεῖ σύγχυσις τοῦ ὅλου πρὸς τὸ μέρος, τῆς ἀποκρυφολογίας δηλ. πρὸς τοὺς κλάδους αὐτῆς, καθόσον ἡ ἀποκρυφολογία πραγματεύεται ὄχι μόνον περὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν περιέργων τῶν ἀρχαίων ἐπιστημῶν.

Σχέσις πρὸς τὴν βέβηλον ἐπιστήμην. — Ἡ πρὸς τὸ εἰδέναι ἔφεσις τοῦ ἀνθρώπου ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν συγκεκριμένων γεγονότων καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀΰλου ἀρχικοῦ αἰτίου. Αἱ δύο αὗται κατευθύνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπετέλεσαν τὸ θέμα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν πρώτων ἀρχῶν. Ἀλλ᾽ ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς ἐπιστήμης εἰς δύο κατηγορίας ἀντιθέτους καὶ ἄντικρυς ἀπεχούσας ἀλλήλων, ἔχει ὡς διάμεσον τρίτην ἐπιστήμην μετέχουσαν τῶν πλεονεκτημάτων ἀμφοτέρων, τὴν *ἀποκρυφολογίαν*, ἥτις ὡς ἡ κλεὶς ἡ ἀνοίγουσα τὸν θησαυρὸν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, δέον νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὰς δύο αὐτὰς κατευθύνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καθόσον αὗται μὲν διηνεκῶς μεταβάλλονται, ἐκείνη δὲ ὡς ἡ «ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν» εἶναι ἀμετάβλητος ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς της, προϋπῆρχε δὲ αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχαιότητος.

Πᾶσαι αἱ βέβηλοι ἐπιστῆμαι (sciences vulgaires) συνδέονται στενότατα πρὸς τὴν ἀποκρυφολογίαν. Ὁ ἀποκρυφολογικὸς λ.χ. ὁρισμὸς τῶν ἀτόμων, αἱ ἀκτῖνες τοῦ ραδίου, αἱ ἀκτῖνες X, αἱ ἐκχθόνιαι φυτολογικαὶ ἀκτῖνες, ἡ ἀπόκρυφος βοτανική, τὰ ἔνστικτα τῶν ζῴων, οἱ σκεπτόμενοι κύνες, ἵπποι καὶ τὰ ἄλλα ζῷα, ἡ Ἀναπαραγωγὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποκρυφολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ Dr Fliess καὶ τοῦ Swoboda, ἡ κληρονομικότης, ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀκτίνων καὶ τοῦ κλίματος, αἱ ἐνέργειαι τῆς ἀτομικῆς καὶ ξένης βουλήσεως, εἰς ἃς ὑπάγονται ἡ ὕπνωσις, ἡ ὑποβολὴ κλπ., τὰ μεσάζοντα πρόσωπα, ἡ χειρομαντεία, ἡ φυσιογνωμία, ἡ κρανιοσκοπία, ἡ φρενολογία, κλπ., αἱ ἡλιακαὶ κηλῖδες, οἱ σεισμοί, ἡ ἀστρολογία καὶ ἀστροσοφία μὲ ὅλους τοὺς κλάδους των δεικνύουν τὰς σχέσεις τῆς ἀποκρυφολογίας πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας.

Ἡ πνευματολογία, ἡ ὑπνομαντεία, ἡ τηλεπάθεια, τὸ αἰωρούμενον ἐκκρεμές, ἡ μαγνητικὴ θεραπευτική, ἡ ψυχομετρία, ἡ ψυχοθεραπεία, τὰ ὄνειρα καὶ ἡ μαντεία εἶναι κοινὸν θέμα τῆς ἀποκρυφολογίας πρὸς τὰς ψυχικὰς καὶ ἰατρικὰς ἐπιστήμας κλπ. Κατὰ ταῦτα κλάδοι τῆς ἀποκρυφολογίας εἶναι ἡ *Ἀλχημία*, ἡ *Ἀστρολογία*, ὁ *Βουδδισμός*, αἱ *Γοητεῖαι*, ἡ *Γραφολογία*, ἡ *Δαιμονολογία*, ἡ *Δαιμονομανία*, ἡ *Ἐλευθέρα Τεκτονική*, οἱ *Ἐξορκισμοί*, ἡ *Θαυματουργία*, ἡ *Θεοσοφία*, ἡ *Καββάλα*, ἡ *Κρυπταισθησία*, αἱ *Λατρεῖαι*, ἡ *Μαγεία*, ἡ *Μαντική*, τὰ *Μυστικά*, ἡ *Μυστικουργία*, ἡ *Νεκυομαντεία*, ἡ *Ὀνειρομαντεία*, αἱ *Ὀπτασίαι*, ἡ *Πνευματουργία*, αἱ *Προφητεῖαι*, τὰ *Σύμφωνα*, ἡ *Τηλεκινησία*, ἡ *Τηλεπάθεια*, ἡ *Ὑπνοβασία*, ἡ *Ὑλοποίησις*, ἡ *Ὑπνολαλιά*, ἡ *Ὕπνωσις*, ἡ *Ὑποβολή*, τὰ *Φάσματα*, ἡ *Φυσιογνωμία*, ἡ *Χαρτομαντεία*, ἡ *Χριστιανικὴ Ἐπιστήμη* κλπ.

Τοὺς κλάδους τούτους οἱ ἀποκρυφολόγοι διήρεσαν ποικιλοτρόπως. Καὶ ἡ μὲν Blavatsky τὰ διαιρεῖ εἰς *θεωρητικήν*, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε καὶ *θεοσοφίαν* καὶ εἰς *πρακτικήν*, τὴν *κυρίως ἀποκρυφολογίαν*, ὁ δὲ Plytoff εἰς ἀποκρυφολογικοὺς κλάδους ἀναφερομένους 1) εἰς τὸ *πεπρωμένον* τοῦ ἀνθρώπου 2) εἰς τὴν *μαγείαν* καὶ 3) εἰς τὴν *θεοσοφίαν*. Ὁ Hans Driesch κατανέμει τὴν ἀποκρυφολογίαν (*παραψυχολογίαν*) εἰς τέσσαρας κυρίους κλάδους: 1) Τῶν *φυσικῶν* φαινομένων. 2) Τῶν *ψυχικῶν* φαινομένων. 3) Τῶν *ψυχοφυσικῶν* φαινομένων. 4) Τῶν *Προφητειῶν*. (Περὶ τῶν θεμελ. προβλ. Ψυχολ., μετ. Σ. Καλλιάφα, Ἀθῆναι, 1928 σ.193 κ.ἑ.). Τέλος ὁ Papalardo διαιρεῖ τὴν ἀποκρυφολογίαν εἰς *μαντικὰς* καὶ *ψυχοφυσιολογικάς*. Ἡ καλυτέρα ὅμως τῶν διαιρέσεων εἶναι ἡ τοῦ Barlet, ἣν ἐλαφρῶς τροποποιημένην παρέχει ὁ παρατιθέμενος πίναξ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΑΠΟΚΡΥΦΟΛΟΓΙΑΣ (ΚΑΤΑ ΤΟΝ BARLET)

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ

- **Α΄. ΘΕΟΓΝΩΣΙΑ**
  - 1 Θεοδικία
  - 2 Ἀριθμολογία } Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι
  - 3 Μορφολογία } Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι
  - 4 Δυναμικὴ ἐνέργεια του λόγου → Φυσικοχημικαὶ ἐπιστῆμαι
- **Β΄. ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΙΑ**
  - 1 Ἀνατομία:
    - Ἡ ὕλη καὶ τὰ στοιχεῖά της } Ἀπόκρυφος φυσική → Φυσικοχημικαὶ ἐπιστῆμαι
    - Φυσικαὶ δυνάμεις (Ψυχή, βίος) } Ἀπόκρυφος φυσική
  - 2 Βιολογία
    - Ὄντα τῆς φύσεως α΄ Ἀόρατα: Πνεύματα → Βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι
    - β΄ Ὁρατά: Ἀπόκρυφος Ὀρυκτολογία, » Βοτανική, » Ζῳολογία → Βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι
    - Γενικὴ φυσιολογία ἢ Ἀστρολογία τῶν Ζῳδίων → Ἀστρολογικαὶ ἐπιστῆμαι
- **Γ΄. ΚΟΣΜΟΓΝΩΣΙΑ**
  - 1 Πρῶται ἀρχαί } Κοσμικὴ ὀντολογία ἢ Ἀστρονομικὴ θεολογία
  - 2 Αἱ Δυνάμεις } Κοσμικὴ ὀντολογία ἢ Ἀστρονομικὴ θεολογία
  - 3 Κοσμικὴ Ἀνατομία: Κοσμικὴ ἀστρολογία ἢ Ἀστροσοφία; Στοιχειώδης Θεολογία
  - 4 Φυσιολογία: Κοσμοβιολογικὴ Ἀστρολογία
  - (→ Ἀστρολογικαὶ ἐπιστῆμαι)
- **Δ΄. ΑΝΘΡΩΠΟΓΝΩΣΙΑ**
  - 1 Ἀτομική
    - Ἀνατομία: 1 Ἀπόκρυφος Ἀνατομία. (Θεωρία τῆς φυσιογνωμίας, φρενολογίας καὶ χειρολογίας)
    - Βιολογία:
      - 2 Ἀπόκρυφος Φυσιολογία (φυσικὴ καὶ ὑπερφυσική)
      - 3 Ψυχολογία: Ψυχολογία τοῦ παρόντος; Θεωρία Ψυχ. παρελθόντος καὶ μέλλοντος; Θεία σοφία ἢ ἀπόκρυφος ἠθική
    - (→ Ψυχολογικαὶ ἐπιστῆμαι)
  - 2 Ὁμαδική
    - Θεωρία ἀποκρύφου κοινωνιολογίας } Κοινωνιολογικαὶ ἐπιστῆμαι
    - Κοινωνιολογικὴ ἀστρολογία } Κοινωνιολογικαὶ ἐπιστῆμαι
    - Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας → Ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι
- **Ε΄. ΓΝΩΣΙΣ ἢ ΙΕΡΟΝ ΔΟΓΜΑ**
  - Ὁ λόγος ἐν τῇ παραδόσει (Συμβολικὴ ἐπιστήμη)
  - Βιολογία τῆς παραδόσεως: Ἱστορία τῶν θρύλων κατὰ τὴν παράδοσιν; » » φιλοσοφ. συστημ. κατὰ τὴν παράδ.; » » θρησκειῶν κατὰ τὴν παράδοσιν; » » μυστηρίων » » »; » τοῦ ἱεροῦ δόγματος » » »
  - (→ Ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι)
  - Σύνθεσις θρησκειῶν καὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων: Γενικὸν σύνολον.

II. ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ

α΄) Θεωρία πρακτικῆς μαγείας

- **1. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ**
  - α΄. Αἱ τάξεις: Κοσμογραφία τοῦ ἀοράτου.
  - β΄. Ἀνθρώπιναι ἱκανότητες: 1 Ζωϊκὴ Μαγνητολογία. 2 Ἐπιστήμη τῆς Αὔρας (τῶν ὑπὲρ τὴν γῆν) 3 » τῶν Ὕπνων 4 » τοῦ Ἀστρικοῦ Σώματος } Ὑπερφυσικὴ ρυμούλκησις τοῦ ἀνθρώπου
- **2. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑΙ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ**
  - α΄. Κατάληψις τοῦ ἀοράτου
    - 1 Ἀναφερόμεναι εἰς τὴν φύσιν: Ψυχομετρία; Διόρασις, Διακοή, Διαίσθησις κλπ.
    - 3 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἄνθρωπον: Δικαστικὴ ψυχολογικὴ Ἀστρολογία; Φυσιογνωμία; Ἀναγνωσις σκέψεων
    - 3 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν κόσμον. (Μαντευτικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι): Γεωμαντεία (οἰωνοσκόπων) Tarots, Χαρτιὰ κλπ.; Δικαστικὴ Ἀστρολογία τῶν συμβάντων; Χειρομαντεία; Ἑρμηνεία τῶν ὀνείρων
    - 4 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν θεῖον κόσμον: Προφητεῖαι; Ἔκστασις
    - (→ Ἔκστασις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος κατὰ τόπον καὶ χρόνον)
  - β΄. Ψαύσεις τῶν ἀοράτων πνευμάτων
    - 1 Γνώσεις προκαταρκτικαί: Ἐπιστ. τῶν παλμῶν (Ἐπιστήμη τῶν Ἐμπνεύσεων; » » Mantras; » τῆς Ἀλληλογραφίας); Ἐπιστήμη τῆς προεκβολῆς τῆς βουλήσεως → Ἐφηρμοσμένη Ἐπ. τοῦ λόγου
    - 2 Ἀναφερόμεναι εἰς τὴν φύσιν: Ἀλχημία.
    - 2 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἄνθρωπον: Σωματική: Θεραπευτικὴ Μαγνητολογία; Ὁμοιοπαθητικὴ ἢ ἀπόκρυφ. ἰατρική → Μαύρη μαγεία κλπ.; Ψυχική: Τηλεπάθεια: Ὑποβολή; Ἐξορκισμοί.
    - 4 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν κόσμον: Τέχνη τῶν μορφῶν: Τύχαι.; Πρακτικὴ Ψυχουργία: α) Νεκυομαντεία, β) Γοητεῖαι.
    - 5 Ἀναφερόμεναι εἰς τὸν θεῖον κόσμον: Θεουργία: Λειτουργία Μαύρης Μαγείας.

β΄) Ἐφαρμογαὶ τῆς ἀποκρυφολογίας ὑπὸ τοῦ σωματείου τῶν Μάγων.

- **1. ΕΣΩΤ. ΕΝΕΡΓΕΙΑ**
  - α΄ Μαθητεία (Μύησις).
  - β΄ Τελειοποίησις εἰς τὴν ἱερὰν τέχνην.
  - γ΄ Ἀποφάσεις πρὸς ἐξωτερικὴν δρᾶσιν.
- **2. ΕΞΩΤΕΡ. ΕΝΕΡΓΕΙΑ**
  - α΄ Ἠθικὴ κατεύθυνσις τοῦ πλήθους διὰ δημοσίου κηρύγματος.
  - β΄ Διδασκαλία ὅλων τῶν βαθμῶν.
  - γ΄ Μόρφωσις καὶ προσόντα Ὑπάτου Ἀρχηγοῦ.
  - δ΄ Στρατολογία τοῦ Σωματειου διὰ τὰ Μυστήρια.

[Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «Πυθαγόρας» τόμ. Δ΄ τεῦχος 5, Μαΐου 1926].

Ἱστορία τῆς ἀποκρυφολογίας. — Τὰ ἀποκρυφολογικὰ φαινόμενα, γνωστὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχαιότητος, ἐγεννήθησαν ἅμα τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ παρεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν χωρὶς ποτε νὰ ἐπισκιασθῇ ἡ μυστηριώδης παράδοσίς των. Εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς πολιτισμένους τῆς ἀρχαιότητος εὑρίσκομεν ἴχνη τῶν μεθόδων τῆς μαγείας, τῆς προφητείας τοῦ μαντικοῦ ὀνείρου καὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς ἀποκρύφου ἐπιστήμης, ἀναμεμειγμένα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ θρύλους καὶ μύθους (ὅπως τοῦ Ὀρφέως καὶ τῆς Εὐρυδίκης, τοῦ Ὀρφέως καὶ τῶν εἰς Μαινάδας μεταμορφωθεισῶν νυμφῶν, τῶν περιπλανήσεων τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ὑποκεκρυμμένης ἀληθείας εἰς τὰς ἀλληγορίας τῆς Καλυψοῦς καὶ τῆς Κίρκης, οἱ περὶ μεταμορφώσεως τῶν θεῶν εἰς ζῷα μῦθοι κλπ.). Καὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Γραφὴν ἐσημείωσάν τινες παραδείγματα τῶν ἰχνῶν τούτων, ὧν χαρακτηριστικώτερον θεωροῦν τὸ ἐν Ἰὼβ 14:

«Ὁ Θεὸς λαλεῖ ἅπαξ καὶ δίς, ἀλλ᾽ ὁ ἄνθρωπος δὲν προσέχει. Ἐν ἐνυπνίῳ, ἐν ὁράσει νυκτερινῇ, ὅτε βαθὺς ὕπνος πίπτει ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτε ὑπνώττουσιν ἐπὶ τῆς κλίνης, τότε ἀνοίγει τὰ ὦτα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπισφραγίζει τὴν πρὸς αὐτοὺς νουθεσίαν» κλπ.

Τὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ σπουδαιότητα τῆς ἀποκρυφολογίας διαβλέπει τις ὅταν ἀναλογισθῇ ὁποίαν βαθεῖαν ἔννοιαν ἐνέχει τὸ Σωκράτειον «Ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα» καὶ πῶς ὁ Πλάτων (Ἀπολ. 40 καὶ Πολιτ. 9), ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομνημ. I. 1,14 καὶ IV 3, 12), ὁ Κικέρων (*Cic.* Tusc. disp. V. 4, 10 καὶ Academ. post. I 4, 15) περιέγραψαν τὴν θείαν μανίαν καὶ τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ἐπίσης ὅταν μελετήσῃ τὰς περὶ μαντικῆς καὶ ἑνότητος τῆς ὕλης γνώμας τῶν φυσιολόγων, τῶν Ἐλεατῶν, τῶν Ἀτομικῶν, τῶν Περιπατητικῶν, τῶν Πυθαγορείων, τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν Νεοπυθαγορείων. Ὡσαύτως ἐὰν γνωρίσῃ: α΄) Τί παρέδωκεν ὁ *Πλούταρχος* ἐν τοῖς ἔργοις του «Περὶ δεισιδαιμονίας καὶ ἀθεότητος», «Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης προσώπου», «Περὶ τοῦ Ε΄ τοῦ ἐν Δελφοῖς», «Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα τὴν Πυθίαν» κλπ. β΄) Τί ὁ *Μάξιμος Τύριος* περὶ φημῶν, οἰωνῶν, ὀνειράτων, φωνῶν, θυσιῶν κλπ. ἔγραψεν ἐν ταῖς ἐν Ῥώμῃ τῆς πρώτης ἐπιδημίας διαλέξεσιν αὐτοῦ. γ΄) Τί ὁ Λατῖνος Πλατωνικὸς φιλόσοφος *Ἀπουλήιος* ἀπεφήνατο ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «de deo Socratis», ὡς καὶ εἰς τὸ ἀποδιδόμενον αὐτῷ *ψευδαπουλήϊον*, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Asclepius sive dialogus Hermetis trismegisti». δ΄) Τί οἱ *Στωικοὶ* περὶ μαντείας ἐπίστευον καὶ δὴ τί περιέλαβον ὁ Χρύσιππος, ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἰς τὰ περὶ προνοίας, περὶ μαντικῆς, περὶ χρησμῶν καὶ περὶ ὀνείρων ἔργα αὐτῶν καὶ ὁ *Κικέρων* εἰς τὰ «de fato» καὶ «de divinatione» συγγράμματά του. ε΄) Τί ὁ *Ἀρτεμίδωρος* ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς, τοῖς Οἰωνοσκοπικοῖς καὶ τοῖς Χειροσκοπικοῖς αὐτοῦ περιέγραψεν, ὡς καὶ ὁ *Ἀστράμψυχος* ἐν τοῖς χρησμοῖς του. στ΄) Τί περὶ λόγου, ἀγγέλων καὶ δαιμόνων ἐδόξαζεν ὁ ἡγηθεὶς τῆς Ἰουδαΐζούσης Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας *Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεύς*. ζ΄) Τί ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικὸς *Φλάβιος Ἰώσηπος* (de bello jud. 7, 8) ἐγνωμάτευσε περὶ μαντικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς. η΄) Τί ὁ *Πλωτῖνος* καὶ οἱ μαθηταί του *Ἀμμώνιος Σακκᾶς* καὶ *Πορφύριος* ἐδίδαξαν, θεωρούμενοι ἔτι καὶ νῦν ὡς οἱ ἱδρυταὶ τῆς σημερινῆς θεοσοφίας. θ΄) Τί ὁ *Ἰάμβλιχος* διακρίνας τὰ ψυχικὰ ὀχήματα ἀπὸ τῶν αἰθερίων οὐρανίων καὶ ψυχικῶν περιβλημάτων, γράψας πλεῖστα συγγράμματα, ὧν πρωτεύουσαν θέσιν ἔχει τὸ περὶ «Αἰγυπτιακῶν μυστηρίων» καὶ τέλος ι΄) Τί κατέστησε γνωστὸν ἐκ τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων ὁ *Πρόκλος ὁ Λύκιος* ὅστις ἦτο μεμυημένος εἰς ταῦτα καὶ ἔγραψεν «ὑπόμνημα τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Χαλδαίων», «περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα θεολογίας» καὶ «περὶ θεολογικῆς στοιχειώσεως».

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων Ἑλλήνων τε καὶ Λατίνων μᾶς παρέχουσι πολύτιμον ἀποκρυφολογικὸν ὑλικόν. Ἄξια δὲ ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι οἱ διάλογοι *Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου* (βλ. *Aug. Fr. Ludwig* «Gregor der Grobe über sog. experimentelle Beweise nach dem Tode» εἰς τὸ περιοδικὸν *Psych. Stud.* τοῦ 1920), τὸ περὶ ψυχῆς καὶ ὕπνου τοῦ *Τερτυλλιανοῦ*, τὸ περὶ ἀρχῶν τοῦ *Ὠριγένους*, τὸ «de divinatione daemonis» τοῦ *Αὐγουστίνου*, ἐν ᾧ γίνεται διάκρισις τῶν χρησμῶν τῆς κατ᾽ ἀποκάλυψιν προφητείας, τὸ περὶ Αἰγυπτίων λόγων, μυθικῶν διηγήσεων, τοῦ πολέμου Ὀσίριδος καὶ Τυφῶνος, καὶ περὶ ἐνυπνίων τοῦ *Ἐπισκόπου Συνεσίου* κ. λ. π.

Τὸν Ι΄ αἰῶνα διεκρίθησαν ὡς ἀποκρυφολόγοι ὁ Alfarabi, ὅστις ἔχεται τῆς περὶ αἰθερίου σώματος διδασκαλίας τῶν Νεοπλατωνικῶν, ὁ *Ἀβικέννας*, *Ἀλβέρτος ὁ Μέγας*, εἰς ὃν ἀποδίδεται πλὴν τῶν ἄλλων τὸ «de motu animalium» ἐφ᾽ οὗ στηρίζεται ἡ σημερινὴ θεωρία τῆς ψυχικῆς δυνά-

Digitized by Google

μεως τῆς ζωϊκῆς μαγνητολογίας, *Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος* γράψας τὸ «summa contra gentiles» κατὰ τοὺς κανόνας τῆς μαγείας, καὶ ὁ *Ρογῆρος Βάκων* ὁ ἐν τῷ συγγράμματί του «de mirabili potestate artis et naturae» δεικνύων τὴν πλάνην τῶν ἐκλαμβανόντων τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης ὡς θαύματα.

Τὸν ΙΑ', ΙΒ', ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα ἡ ἀποκρυφολογία ὑφίσταται ἐπίδρασιν τῆς μεσαιωνικῆς μυστικολογίας, μεθ' ἧς ἐνίοτε καὶ συγχέεται. Τῶν ἀποκρυφολόγων τῶν αἰώνων αὐτῶν οἱ κυριώτεροι εἶναι: ὁ Βενεδικτῖνος *Hildegard*, οὗ τὸ σπουδαιότερον ἔργον «Scivias» παρέχει εἰκόνα τινὰ τῆς ἐκστατικῆς καταστάσεως, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἀόρατον κόσμον διὰ τοῦ ὁρατοῦ. «Ὦ σύ, δημιουργέ, γράφει· εἰς τί φῶς βλέπω, ἀφοῦ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐνυπάρχον ἡμῖν ἀποκαλῶ σκιὰν τοῦ ζῶντος φωτός»; ὁ Δομινικανὸς *Eckhardt* ὅστις ὡσαύτως εἶναι ὁραματιστής· οἱ κατὰ τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς ἀκμάσαντες *Ἡσυχασταὶ* τοῦ ἁγίου Ὄρους· ἡ *Ἁγία Θηρεσία* κλπ.

Ὁ κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα ἐγερθεὶς ἀγὼν τῶν Ἀριστοτελικῶν πρὸς τοὺς Πλατωνικοὺς συνετέλεσε τὰ μάλιστα, ὅπως οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διαστείλωσι τὰ ὅρια τῆς ἀποκρυφολογίας ἀπὸ τῆς μυστικολογίας. Ἀμφότεραι—ἰσχυρίσθησαν οὗτοι—ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδιώκουσι σκοπόν, τὴν συνειδητὴν μετὰ τοῦ ἀρχετύπου ἕνωσιν, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον καὶ μέθοδον προσπαθοῦσι νὰ ἐπιτύχωσι τούτου, ἡ μὲν δι' ἐκτάσεως, ἡ δὲ δι' ἐκστάσεως. Καὶ ἡ μὲν ἀποκρυφολογία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς μικρογραφίαν τοῦ μακροκόσμου καὶ διατείνεται, ὅτι, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ μετὰ τοῦ ἀρχετύπου ἕνωσις, ὀφείλει ὁ μικρόκοσμος «ν' ἀναπτύξῃ καὶ μορφώσῃ τὰς διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις», αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ἐν ἑαυτῷ οἰκοῦν θεῖον πνεῦμα. Τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τῶν δυνάμεων τούτων ὁ ἀποκρυφολόγος τέκτων ὀνομάζει τεχνικῶς καὶ «ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ». Ἡ δὲ μυστικολογία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐκπεσόντα καὶ οὐδόλως τοῦ θείου μετέχοντα, φρονεῖ δ' ὅτι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος *(ὁρατὸς κόσμος)* ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ Θεοῦ *(ἀόρατον κόσμον)* ὀφείλει «νὰ τὸν ἐξευμενίσῃ διὰ τῆς παρακλήσεως καὶ τῆς προσευχῆς».

Τότε ἐδόθη μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν *Καββάλαν*, θεωρηθεῖσαν ὡς τὴν πρώτην ἀποκρυφολογικὴν φιλοσοφίαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Τὸ κυριώτερον πνευματικὸν κέντρον, ἐν ᾧ ἐσημειώθη ἡ νέα αὐτὴ κατεύθυνσις τῆς ἀποκρυφολογίας, ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν Μεδίκων τότε ἱδρυθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ *Πλατωνικὴ ἀκαδήμεια*, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδίδαξεν ὁ θεολόγος ἅμα καὶ φιλόσοφος *Marsilio Ficino*. Τούτου τὸ ἀποκρυφολογικὸν σύστημα, ἀναπτυχθὲν κυρίως εἰς τὸ ἔργον του «Theologia platonica de animarum immortalitate», ἀποτελεῖ μεῖγμα τοῦ ἀποκρυφολογικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ τοῦ Πλωτίνου. Κατὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ μεγάλου παντὸς τριχῶς: α') Διὰ τοῦ σώματός του· β') διὰ τοῦ πνεύματός του καὶ γ') διὰ τῆς ψυχῆς του, ἣν ὁ Ficino καὶ *εἴδωλον* ἀποκαλεῖ.

Μαθητὴς τοῦ Ficino ὑπῆρξεν ὁ *Pico della Mirandola*, οὗ τὸ κυριώτερον ἔργον εἶναι τὸ «de hominis dignitate». Ἐν αὐτῷ οὗτος διὰ τῆς Καββάλας ἐπιζητεῖ νὰ ἐξεύρῃ τὴν γενικὴν συνοχὴν τοῦ κόσμου καὶ τὸ «Μέγα μυστικὸν τοῦ Παντός», ἀλλ' εἶναι σφοδρὸς πολέμιος τῶν ἀστρολόγων, ὡς καὶ παντὸς ἐπιδιώκοντος νὰ λύσῃ τὰ διάφορα προβλήματα διὰ τῆς φαντασίας του καὶ ὄχι ὡς ἡ φύσις ὑποδεικνύει εἰς αὐτόν· τοῦτο δ' ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἔργων του «Disputationum adversus astrologos» καὶ «de imaginatione».

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ficino τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἀνεφάνησαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδούης οἱ *Ἀριστοτελικοί*, ὁ ἰατρὸς ἅμα καὶ φιλόσοφος *Pomponazzi* καὶ ὁ ἰατρὸς *Cardano*, ὧν τὰ ἀποκρυφολογικὰ συστήματα στηριζόμενα ἐπὶ τῆς πανθεϊστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀβερρόου ἐσημείωσαν νέον σταθμὸν ἐπανόδου τῆς ἀποκρυφολογίας εἰς τὴν μυστικολογίαν τοῦ Μεσαίωνος, καθ' ἣν δι' ἐκστάσεως ὁ ὁρατὸς κόσμος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἀοράτου. Τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀναδεικνύεται ὁ *Giovanni a Porta*, ὅστις ἀντιπροσωπεύει τὴν προσπάθειαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας. Οὗτος διὰ τοῦ συγγράμματός του «Magia naturalis» εἰσήγαγε τὸν ὅρον τῆς *Φυσικῆς μαγείας*, ἐν ᾧ περιέλαβεν ὅλα τὰ θεωρούμενα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης πάρεργα, τὴν *Ἀλχημίαν* δηλαδή, τὴν *Ἀστρολογίαν* καὶ τὰ λοιπὰ ἀποκρυφολογικὰ φαινόμενα.

Ἐπὶ τῶν ἰχνῶν του ἐβάδισεν ὁ *Giordano Bruno* ἀναπτύσσων τὴν φυσικὴν μαγείαν εἰς τὸ ἔργον του «Spaccio et Explicatio triginta sigillorum» κ.ἄ. Ὡσαύτως ὁ Campanella εἰς τὸ «de sensu rerum et magia» καὶ τὸ «anima sensitiva» ἐν οἷς ἀναπτύσσει ὁλόκληρον ἀποκρυφολογικὸν σύστημα, ὁ Reuchlin γράψας καὶ αὐτὸς περὶ Καββάλας, ὁ *Ἰωάννης Τριθέμιος* καὶ ὁ φιλόσοφος *Ἀγρίππας von Nettesheim*, ὅστις τὸ σύγγραμμά του ἐπέγραψε «Philosophia occulta». Σύγχρονος τοῦ Ἀγρίππα ὑπῆρξε ὁ *Παράκελσος*, ὅστις ἐγκαίνισεν ἐν τῇ «Ἀποκρύφῳ φιλοσοφίᾳ» καὶ τῇ «Οὐρανίᾳ μαγείᾳ» του τὸν ὅρον «*χαρακτῆρες*», δι' οὗ ὑπεδήλου τὰς μαγικὰς λέξεις καὶ τὰ σύμβολα.

Μαθητὴς τοῦ Παρακέλσου ὑπῆρξεν ὁ ἰατρὸς *van Helmont*, ὅστις διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Magnetica vulnerum Heilmethode» ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ ἰησουίτου Ροβέρτου. Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, καθόσον ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἡ λέξις *magnetismus*. Ἡ ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένη μέθοδος στηρίζεται εἰς τὸ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται ἐν τῷ ἀστρικῷ αὐτοῦ σώματι ἰδίαν μαγικὴν δύναμιν, δι' ἧς τὰ πάντα δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ. Τὴν μέθοδον αὐτὴν ἠκολούθησεν ὁ Σκῶτος ἰατρὸς *Maxwell* εἰς τὸ ἔργον του «medicina magnetica» καὶ ὁ πολυΐστωρ ἰησουίτης *Ἀθανάσιος Kircher*.

Τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀναφαίνονται ὁ *Claudius Coelestinus*, ὅστις διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ «de hisquae mundo mirabiliter eveniunt» συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἀποκρυφολογίας, ὁ *Rivius*, ὁ *Λουδοβῖκος Lavater* καὶ ὁ ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Arcana coelestia» περιώνυμος καταστὰς *Swedenborg*.

Τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα ἐμφανίζονται ὁ *Holbach* διὰ τοῦ ἔργου του «Système de la nature», ὁ σύγχρονος τοῦ Goethe *Wieland* διὰ τοῦ συγγράμματός του «Euthanasia» ἐν Λειψίᾳ 1805, ὁ *Ἰωάννης Παῦλος Richter*, ὁ *Schubert* γράψας «Geschichte der Seele» (1833) «Symbolik des Traumes» (1862) καὶ «Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaften» (1840).

Τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὁ *Du Potet* διὰ τὰ κατὰ τὸ 1820 εἰς τὸ Montpellier γενόμενα μετὰ τῆς θυγατρός του δημόσια μαγνητικομαγικὰ πειράματα καὶ διὰ τὰ διάφορα ἔργα του, ὧν τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Magie dévoilée». Ὁ *Dr Barth*, ὅστις διὰ τῆς μαγνητολογικῆς μεθόδου του ἐθεράπευσεν ἐξ ἀποστάσεως 20 ἀγγλικῶν μιλίων. Ὁ *Cahagnet* (1809—1835) διὰ τοῦ συγγράμματός του «Arcanes». Ὁ *Dr Kluge* γράψας «Versuch einer Darstellung des Magnetismus». Ὁ *Schopenhauer*, ὅστις εἰς τὰ «Πάρεργα καὶ Παραλειπόμενα» ἀφιεροῖ ἰδιαίτερον κεφάλαιον περὶ τοῦ ζητήματος des sog. Geisterschen. Ὁ *Léon Denis*, ὁ *Ἀλλὰν Καρδέκ*, ὁ *Alphonse Louis Constant*, ὁ *Albert de Rochas*, ὁ *Doct Encausse*, ὁ *Delanne*, ὁ *Κάρολος Richet*, ὁ *J. Maxwell*, ὁ *Boirac*, ὁ *O'Wirth*, ὁ *F. Barlet*, ὁ *Schuré* καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεφάνησαν καὶ ὁ William Crookes καὶ ὁ Allan Kardek, οἵτινες διὰ τῶν γενομένων ἀπὸ τοῦ 1857—1868 ἐργασιῶν καὶ θεωριῶν των ἀνέδειξαν τὴν πνευματολογίαν εἰς πειραματικὴν καὶ συνετέλεσαν τὰ μάλιστα ὅπως καὶ ἡ ἀποκρυφολογία ἀποκτήσῃ μέγαν ἀριθμὸν ὀπαδῶν. Τῷ 1888 ἡ πρὸς τὴν ἀποκρυφολογίαν κίνησις ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον: α') διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς θεοσοφικῆς ἑταιρείας ὑπὸ τῆς Ἑλένης Μπλαβάτσκυ καὶ τοῦ συνταγματάρχου Ὄλκοτ· τοῦ τάγματος τῶν Ροδοσταύρων ὑπὸ τοῦ Reladam καὶ τοῦ Stanislas de Gumta καὶ τοῦ τῶν Μαρτινιστῶν ὑπὸ τοῦ Papus· β') διὰ τῆς ἀξίας, ἣν προσέδωκαν τῷ ὑπνωτισμῷ καὶ τῇ ὑποβολῇ τὰ πειράματα τοῦ Charcot· γ') διὰ τῆς ἐπανεκδόσεως τῶν παλαιῶν ἐγχειριδίων τῆς ἀλχημίας, ἀστρολογίας, καβάλλας κλπ., ἐξ ὧν ἠντλήθησαν αἱ βασικαὶ τῆς ἀποκρυφολογίας θεωρίαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλήρη βιβλιογραφίαν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν σ.1248-1251 τοῦ Δου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «*Πυθαγόρας*». βλ. ἐπίσης *A.Caillat*; Man. bibliogr. desc. occultes (1913). *Feldmann* (Josef) Okkulte Philosophie 1927. *Καλογεροπούλου* (Διον. Π.) Ἡ ἐλευθέρα τεκτονικὴ καὶ αἱ ἀπόκρυφοι ἐπιστῆμαι («Πυθαγόρας» τόμ. Δ' 1926. *Nager (R.)* Grudzüge des Okkultismus 1920. *Piobb* (Pierre) Aον L' occultisme contemporaine La Revue 15 Sept. 1909) καὶ Bον L' évolution de l' Occultisme et la sieence d'aujourd' hui 1911. *Tischner*. Der okultismus als Natur und Geistes wissenschaft 1927.

Δ. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπόκρυφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀποκεκρυμμένος, ὁ μυστικός, ὁ μεταξὺ ὀλίγων γνωστὸς καὶ μὴ κοινολογούμενος: «ἀπόκρυφα βιβλία» || τὸ οὐδ. *ἀπόκρυφον* (τὸ) ὡς οὐσιαστ.: «τὰ μεταξύ των ἀπόκρυφα», «τὰ ἀπόκρυφα τῆς πολιτικῆς».—Ἐπίρρ. *ἀποκρύφως*.

Β. Φ.

— Ἀπόκρυφα *Ἁγίας Γραφῆς*. Ὁ παλαιότατος καὶ ὑπὸ των θύραθεν Ἑλλήνων συγγραφέων χρησιμοποιούμενος ὅρος *ἀπόκρυφος* ἔχει διαφόρους σημασίας παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσι. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐμφανίζεται συνώνυμος πρὸς τὸ *ψευδεπίγραφος*, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ *αἱρετικός*, ἄλλοτε δηλοῖ τὸν ἀγνώστου προελεύσεως καὶ ἄλλοτε τὸν μὴ κανονικὸν καὶ μὴ θεόπνευστον. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος οὗτος παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ τοῖς παπικοῖς, παρ' οἷς ἀπόκρυφοι βίβλοι εἶναι τὰ συγγράμματα ἐκεῖνα, ἅτινα γεγραμμένα κατ' ἀπομίμησιν τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ προβάλλοντα εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως μὲ ἀξιώσεις ἱερῶν βιβλίων, ἐν τούτοις ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ δὲν θεωροῦνται ὡς θεόπνευστα. Καὶ ὡς ἀποκλεισθέντα μὲν ἀπὸ τοῦ κανόνος λέγονται καὶ *ἀκανόνιστα*, ὡς φέροντα δὲ ψευδεῖς καὶ νόθους ἐπιγραφὰς λέγονται καὶ *ψευδεπίγραφα* καὶ *νόθα*. Οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι, ἀναγνωρίζοντες ὡς κανονικὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης μόνον τὰ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ, τὰ μὲν λεγόμενα *δευτεροκανονικὰ* ἢ *ἀναγινωσκόμενα* χαρακτηρίζουσιν ὡς *ἀπόκρυφα*, τὰ δὲ πραγματικὰ ἀπόκρυφα λέγουσι *ψευδεπίγραφα*.

Ἀναλόγως τοῦ τίτλου, ὃν φέρει ἕκαστον, καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, καθ' ὅσον δηλ. ταῦτα σχετίζονται πρὸς τὴν Παλαιὰν ἢ τὴν Καινὴν Διαθήκην, διακρίνονται ταῦτα εἰς ἀπόκρυφα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Καὶ ἐκεῖνα μὲν ἐγράφησαν κυρίως ὑπὸ θεοσεβῶν Ἰουδαίων, οἵτινες, ἰδίως κατὰ τοὺς δύο τελευταίους π. Χ. αἰῶνας, ἐκρύβησαν ὑπὸ ὀνόματα ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Π. Διαθήκης, ταῦτα δὲ ὑπὸ Χριστιανῶν ὀρθοδόξων ἢ αἱρετικῶν τῶν πρώτων αἰώνων, οἵτινες προσεπάθησαν νὰ περιβληθῶσι τὸ κῦρος διαφόρων ἀποστόλων. Ὑπῆρξαν δὲ Χριστιανοί, οἵτινες παρενέβαλον οἰκείας αὐτοῖς ἰδέας καὶ εἰς Ἰουδαϊκὰ οἴκοθεν ἀπόκρυφα (πρβ. Διαθ. 12 Πατριαρχῶν, Ἀνάληψις Ἡσαΐου κλπ.) Τά τε ἐλατήρια καὶ οἱ σκοποὶ τῶν συγγραφέων τούτων ποικίλλουσι. Καί τινα μὲν τῶν ἀποκρύφων (μάλιστα τὰ τῆς Π. Διαθήκης) ἐγράφησαν πρὸς παραμυθίαν καὶ στηριγμὸν τῶν πιστῶν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἄλλα δὲ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς περιεργίας τῶν πιστῶν διὰ τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν τῆς βιβλικῆς ἱστορίας (πρβ. μάλιστα τὰ ἀπόκρυφα εὐαγγέλια), ἔνια δὲ καὶ πρὸς διάδοσιν αἱρετικῶν κακοδοξιῶν (Ἀπόκρυφοι Πράξεις Ἀποστόλων, Εὐαγγέλ. Ἐβιωνιτῶν κλπ.). Εἶναι τὰ πλεῖστα τούτων καὶ δὴ κατὰ μέγιστον μέρος προϊόντα φαντασίας πολλάκις παιδικῆς καὶ ἀχαλινώτου, ἔν τισι δ' ὅμως τούτων διεσώθησαν καὶ ἀληθιναὶ παραδόσεις. Πολλὰ τῶν ἀποκρύφων, μάλιστα τῆς Π. Διαθήκης (κυρίως αἱ ψευδώνυμοι ἀποκαλύψεις), οὐ μόνον ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ἀπέλαυσαν μεγάλου κύρους καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, θεωρηθέντα ἐπί τινα χρόνον ὡς ἰσότιμα πρὸς τὰ κανονικὰ (Δ' Ἔσδρας κ. ἄ). Ἐχρειάσθη δὲ ὅλη ἡ αὐστηρότης τῆς Συναγωγῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀποκλεισθῶσι ταῦτα τοῦ κανόνος.

Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀξιοῦνται πολλῆς προσοχῆς τὰ ἀπόκρυφα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ χρησιμεύουσιν ὡς πηγὴ σπουδαία διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἐμορφώθησαν ταῦτα καὶ διὰ τὴν σπουδὴν τῶν κύκλων, ὧν ἀπεικονίζουσι τοὺς χαρακτῆρας καὶ διερμηνεύουσι τοὺς πόθους. Ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἀποκρύφων ἀπώλοντο μὲν ἱκανά, μάλιστα δὲ τὰ ἐπὶ αἱρέσει ὕποπτα, διεσώθησαν δὲ πλεῖστα ὅσα ἐν διαφόροις ἀρχαίαις γλώσσαις.

1) Ἀπόκρυφα τῆς Π. Διαθήκης. — Ταῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ψευδώνυμοι ἀποκαλύψεις (βλ. ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία). Δυνάμεθα δὲ νὰ κατατάξωμεν αὐτὰ εἰς δύο κατηγορίας: α') ἀπόκρυφα *παλαιστινῆς προελεύσεως*, οἷα εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ, τὸ βιβλίον τῶν Ἰωβηλαίων, αἱ διαθῆκαι τῶν 12 πατριαρχῶν, τὸ ψαλτήριον τοῦ Σολομῶντος, τὸ σαδοκιτικὸν μνημεῖον, ἡ ἀνάληψις τοῦ Μωυσέως, ἡ ἀνάληψις τοῦ Ἡσαΐου, τὸ δ' βιβλίον τοῦ Ἔσδρα, ἡ συριακὴ ἀποκάλυψις τοῦ Βαρούχ καὶ β') ἀπόκρυφα *προελεύσεως ἑλληνιστικῆς*, οἷα εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ Σίβυλλα, τὸ δ' βιβλίον τῶν Μακκαβαίων καὶ τὸ βιβλίον τοῦ σλαυικοῦ Ἐνὼχ καί τινα ἄλλα, ὧν διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματά τινα ἢ μόνον ὁ τίτλος (Διαθήκη Ἰώβ, Διαθήκη Σολομῶντος, αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Ἠλία καὶ τοῦ Σοφονίου, τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Ἰεζεκιήλ, τὸ βιβλίον τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Μωϋσέως, ἡ Διαθήκη τοῦ Ἀδάμ, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἀβραάμ, ἡ Διαθήκη τοῦ Ἀβραὰμ κλπ.).

2) Ἀπόκρυφα τῆς Κ. Διαθήκης.— Ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς τέσσαρας κατηγορίας: α) *Ἀπόκρυφα εὐαγγέλια*, οἷα εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Πέτρου, τὸ Πρωτοευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θωμᾶ, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ψευδοματθαίου, ἡ ἱστορία τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, τὸ ἀραβικὸν Εὐαγγέλιον τῆς νηπιότητος, τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον, τὸ εὐαγγέλιον τῶν δώδεκα (ἐβιωνιτικόν), τὸ κατὰ Αἰγυπτίους εὐαγγέλιον καὶ τὰ εὐαγγέλια τῶν Ματθίου, Ἰούδα, Βαρθολομαίου, Βαρνάβα, Νικοδήμου ἢ Ἄκτα (πράξεις) Πιλάτου. Εἰς ταῦτα δὲ δυνάμεθα νὰ συγκαταλέξωμεν καὶ δύο ἐπιστολὰς Πιλάτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἡρῴδου κ.τ.τ., ἐπιστολὴν τοῦ Ι. Χριστοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἐδέσσης Ἄβγαρον, τὴν διαθήκην τοῦ Κυρίου κλπ., ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα ἐξωκανονικὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ πρό τινων ἐτῶν ἐν αἰγυπτιακοῖς παπύροις *(Φαγιοὺμ* καὶ *Ὀξυρύγχου)* ἀνευρεθέντα. β) *Ἀπόκρυφοι πράξεις τῶν ἀποστόλων* Ἰωάννου, Παύλου καὶ Θέκλης, Πέτρου, Θωμᾶ, Ἀνδρέου, Ἀνδρέου καὶ Ματθίου, Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, Παύλου καὶ Ἀνδρέου, Ἀνδρέου καὶ Βαρθολομαίου, Φιλίππου Βαρνάβα, Θαδδαίου, Σίμωνος καὶ Ἰούδα. Ἐνταῦθα δὲ συγκαταλεκτέα

Digitized by Google

καὶ τὰ μαρτύρια Παύλου, Ἀνδρέου, Ματθαίου, Βαρθολομαίου κλπ. Πλεῖσται τῶν ἀνωτέρω πράξεων σημειωτέον, ὅτι εἶναι *γνωστικῆς* προελεύσεως καὶ δὴ πολλαὶ ἐξ αὐτῶν προέρχονται παρὰ τοῦ γνωστικοῦ αἱρετικοῦ Λευκίου Χαρίνου. γ) *Ἀπόκρυφοι ἐπιστολαί,* οἷαι εἶναι αἱ τοῦ Παύλου πρὸς Λαοδικεῖς καὶ Γ′ πρὸς Κορινθίους, αἱ τοῦ Πέτρου πρὸς Ἰάκωβον καὶ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, προτασσόμεναι ἀμφότεραι τῶν ψευδοκλημεντείων ὁμιλιῶν, ἐπιστολὴ Ἰωάννου πρὸς ὑδρωπικόν τινα, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου πρὸς Σενέκαν κλπ. Τέλος δ) *Ἀπόκρυφοι ἀποκαλύψεις,* οἷαι ἡ τοῦ Πέτρου, ἑτέρα τοῦ Ἰωάννου, αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Παύλου, ἡ τοῦ Θωμᾶ, ἡ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ἡ τοῦ Βαρθολομαίου κ.ἄ. (περὶ ἑνὸς δ' ἑκάστου τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν ἀποκρύφων τούτων βλέπε οἰκείαν λέξιν).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Migne,* Dictionnaire des apocryphes 1856, *Kautzsch,* Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. Testaments β' ἐκδ. 1921), *Charles,* The Apokrypha and Pseudepigrapha of the O. Testament (1913), *Bousset-Gressmann,* Die Religion des Judentums im Neutest Zeitalter (γ' ἐκδ 1926). *James,* The lost Apocrypha of the O. Test. (1920, *Frey* ἄρθρον ἐν τῷ Supplément τοῦ Β βλ. λεξικοῦ τοῦ *Vigouroux* (1923), *C. Tischendorf,* Apocrypha (Evangelia, Acta Apost, Apocalypses, 1853–1866), *E. Hennecke,* Neutestam. Apokryphen (β' ἐκδ 1924) καὶ Handbuch zu den N. T. Apocryphen (1904, *N. Δαμαλᾶ,* Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Κ. Δ. *Γ. Δέρβου,* Χριστιαν. Γραμματολογία (Γ' 1910). Πληρεστέραν δὲ βιβλιογραφίαν ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι Supplément τοῦ Βιβλ. λεξικοῦ.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—**ἀπόκρυφος νύξις** (botte secrète) *[Ὁπλομ.]*. Ἐν τῇ ὁπλομαχητικῇ καλεῖται οὕτω *ξιφισμὸς* ἢ *σπαθισμὸς* μὴ περιλαμβανόμενος δῆθεν ἐν τῇ ὁπλομαχητικῇ τέχνῃ καὶ δι' οὗ ὁ κατέχων τὸ μυστικὸν αὐτοῦ δύναται ν' ἀχρηστεύσῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων νύξεων ἢ σπαθισμῶν, μόνον οἱ ἀφελεῖς καὶ οἱ ἀμύητοι τῆς ὁπλομαχητικῆς πείθονται παρ' ἐπιτηδείων ἐκμεταλλευτῶν. Τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα διδουν μόνον ἡ ταχύτης καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν κινήσεων.

Τ. Ι. Κ.

ἀπόκρυψις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποκρύπτειν,* ἡ μὴ ἐμφάνισις, ἡ παρακώλυσις τῆς ἐμφανίσεως, τὸ κρύψιμο: «ἡ ἀπόκρυψις τοῦ ἐγκλήματος,—τῶν κλοπιμαίων».

ἀποκτείνω· κτείνω, φονεύω αὐτῇ χειρί· || κτείνω ἐμμέσως, δι' ἄλλου, καταδικάζω εἰς θάνατον: «οἱ δικασταὶ ἀπέκτειναν τὸν ἔνοχον».

ἀποκτενίδια (τά)· αἱ τρίχες τῶν μαλλιῶν τὰς ὁποίας ἀποσπᾷ τὸ κτένι.

ἀποκτενίζω· τελειώνω τὸ κτένισμα.

ἀπόκτημα (τό)· τὸ ἀποκτηθέν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖόν τις ἔκαμε κτῆμά του: «ὁ εἰλικρινὴς φίλος εἶναι κάλλιστον ἀπόκτημα» (νέα λέξις).

ἀποκτηνῶ *(—όω)*· μεταβάλλω τινὰ εἰς κτῆνος, καθιστῶ τινα ἠλίθιον: «τὸν ἀπεκτήνωσεν ἡ μοναξιά»· || τὸ μέσ. *ἀποκτηνοῦμαι (—όομαι)*· γίνομαι ἀναίσθητος καὶ ἀνάλγητος δίκην κτήνους: «ἀπεκτηνώθη ἀπὸ τὸ πολὺ κρασί».

ἀποκτήνωσις (ἡ)· ἡ μεταβολή τινος εἰς κτῆνος, ἡ κτηνώδης ἀναισθησία.

ἀποκτηνωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιτήδειος ἢ κατάλληλος πρὸς ἀποκτήνωσιν.

ἀπόκτησις (ἡ)· ἡ κτῆσις, ἡ πρόσκτησις: «ἀπόκτησις περιουσίας,—τέκνων κ.τ.τ.» (νέα λέξις).

ἀποκτῶ *(—άω),* κοιν. *ἀποχτάω*· κτῶμαι, ἐπιτυγχάνω, λαμβάνω, κερδίζω: «ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν», «—πολλὰ τέκνα», «ἔχει ἀποκτήσει τὴν συμπάθειαν ὅλων»· || κατ' ἐπέκτασιν λέγεται: «ἀποκτῶ ἀσθένειαν,—τὴν συνήθειαν,—τὴν ἕξιν κ.τ.τ.». (Τὸ ρῆμα τοῦτο δὲν προῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου *ἀποκτῶμαι,* τὸ ὁποῖον σημαίνει: ἀποβάλλω τὰ κεκτημένα, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ *ὑποκτῶμαι,* ἀλλὰ πιθανότερον ἀπὸ τοῦ *κτῶ,* ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ μεταγενεστέροις, συντεθέντος ἐκ νέου μετὰ τῆς προθέσεως *ἀπὸ* μετὰ ἐννοίας ἐπιτατικῆς: *κτῶμαι,—κτῶ—ἀποκτῶ).*

Β. Φ

ἀποκύημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποκυεῖν,* τὸ γεννηθέν, γέννημα, ἔμβρυον· || «ἀποκύημα τῆς φαντασίας», πᾶν τὸ ψευδές, τὸ μὴ πραγματικόν, φαντασιοπληξία· «νοσούσης κεφαλῆς ἀποκυήματα», νοσηραὶ ἰδέαι.

ἀποκύησις (ἡ)· παῦσις τῆς κυήσεως, τοκετός, γέννησις.

ἀποκυλάω· ἰδιωματ. *ἀποκιουλάω*· κάμπτω τὴν ὁδὸν καὶ δὲν φαίνομαι πλέον· ἄλλως *σκαπετάω.*

ἀποκυναμαρίνη (Apocynamarin) *[Φαρμ Χημ.].* Δραστικὸν συστατικὸν τῆς ρίζης τοῦ φυτοῦ *ἀποκύνου τοῦ κανναβίνου* (Apocynum cannabinum), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεμονώθη ὑπὸ τῶν Windaus καὶ Hermanns δι' ἐκχυλίσεως μετὰ ζέοντος τετραχλωριάνθρακος. Κρυσταλλοῦται ἐξ ὑδατούχου μεθυλαλκοόλης εἰς πρίσματα διαλυτὰ εἰς ἀλκοόλην καὶ χλωροφόρμιον, δυσκολώτερον δὲ εἰς μεθυλαλκοόλην καὶ οὐδόλως ἐν πετρελαϊκῷ αἰθέρι. Ἡ ἀποκυναμαρίνη δίδει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Luberman, τῆς χοληστερίνης. Οἱ εἰς τὸν ἀέρα ξηρανθέντες καὶ ἐκ μεθυλαλκοόλης ληφθέντες κρύσταλλοι αὐτῆς ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸν τύπον $C_{3}H_{48}O_{10} + 1/4\,H_{2}O$ ἢ $C_{30}H_{48}O_{10}$. Οἱ ἐξ ὑδατούχου ἀκετόνης ληφθέντες κρύσταλλοι αὐτῆς ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸν τύπον $C_{30}H_{46}O_{10} + 1/2\,H_{2}O$. Μετὰ τὴν ξήρανσιν ἐν κενῷ ἀμφότερα τὰ προϊόντα ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸν τύπον $C_{30}H_{44}O_{9}$. Ἡ ἀποκυναμαρίνη εἶναι λακτόνη, ἥτις διὰ θερμάνσεως μετ' ἀραιοῦ καυστικοῦ κάλεος, διασπωμένου τοῦ λακτονικοῦ δακτυλίου, μετατρέπεται εἰς τὸ κυναμαρινικὸν ὀξὺ ($C_{30}H_{46}H_{10}$).

Κ. Γ. Μ

ἀποκυνεΐνη *[Χημ.].* Γλυκοζίτης ἀγνώστου συστάσεως εὑρεθεὶς εἰς τὰς ρίζας ἀποκύνου τοῦ κανναβίνου. Εἰς Ἀμερικὴν χρησιμοποιεῖται ὡς ἐμετικόν.

Σ. Γ.

ἀποκυνίνη *[Χημ.]*· βλ. ἀκετοπυροκατεχίνη.

Σ. Γ.

ἀπόκυνον (τὸ) (Apocynum) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυνωδῶν.* Εἶναι πόαι πολυετεῖς μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Ἕκαστον ἄνθος φέρει κάλυκα, ὅστις διαιρεῖται εἰς πέντε τμήματα καὶ τὸ κοινὸν στέλεχος ἐσωτερικῶς φέρει πέντε λογχοειδεῖς ἀποφύσεις. Οἱ στήμονες εἶναι πέντε. Το θῆλυ ὄργανον περιβάλλεται κατὰ τὴν βάσιν του ὑπὸ δίσκου. Ὁ καρπὸς ἀποτελεῖται ἐκ δύο λεπτῶν κελυφῶν καὶ περικλείει πολυαρίθμους κόκκους πλήρεις ἀλμπουμίνης καὶ ἐφωδιασμένους διὰ λεπτοτάτων ἰνῶν κατὰ το ἄκρον των. Τὰ φυτὰ ταῦτα φύονται συνήθως εἰς τὰς βορείους ζώνας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας. Γνωστὰ εἶναι ὀλίγα σχετικῶς εἴδη. Ὁ ὀπός των εἶναι δηλητηριώδης. Συνηθέστερον ἀπαντῶσι τά: *ἀπόκυνον τὸ ἀνδροσαιμόφυλλον* (Apocynum androsaemifolium), ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς φυόμενον εἰς τὰς παρυφὰς τῶν δασῶν καὶ τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων. Ὁλόκληρον τὸ φυτὸν καλύπτεται ὑπὸ γαλακτώδους χυμοῦ καυστικῆς γεύσεως. Αἱ ρίζαι του εἴς τινα μέρη τῆς Ἀμερικῆς χρησιμοποιοῦνται ὡς φάρμακον καθαρτικόν. Καλλιεργεῖται πολλάκις καὶ ὡς καλλωπιστικὸν φυτόν, *Ἀπόκυνον τὸ καννάβινον* (Apocynum cannabinum). ἰθαγενὲς τῆς βορείου ἐπίσης Ἀμερικῆς. Ὁ καρπὸς τούτου χρησιμεύει ὡς ναρκωτικὸν διὰ τὴν ἁλιείαν ἰχθύων καὶ ἐκ τοῦ φλοιοῦ του κατασκευάζουσι σχοινία ἢ χονδροειδῆ ὑφάσματα. Ἡ ρίζα του ἔχει δριμεῖαν ὀσμήν, καυστικὴν δὲ καὶ πικρὰν γεῦσιν. *Ἀπόκυνον τὸ κιτρεόφυλλον* (Apocynum citrifolium) καὶ *ἀπόκυνον το στιγματοφόρον* (Apocynum maculatum), φυτὰ ἰθαγενῆ τῶν νήσων Ἀντιλλῶν καὶ λίαν δηλητηριώδη. Εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι τὸ *ἀπόκυνον τὸ ἐνετικὸν* (Apocynum veneticum), ὅπερ φύεται εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Δ. Ν. Π.

— **ἀποκύνου** *ἔλαιον* (Oleum apocyni) *[Φαρμακογν.].* Εἶναι τὸ αἰθέριον ἔλαιον τὸ λαμβανόμενον κατὰ τὴν μεθ' ὑδρατμῶν ἀπόσταξιν τοῦ ριζώματος τοῦ φυτοῦ *ἀποκύνου τοῦ ἀνδροσαιμοφύλλου* (Apocynum androsaemifolium L.). Τὸ ρίζωμα τοῦ φυτοῦ τούτου φέρεται καὶ ὡς δρόγη. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον αὐτοῦ εἶναι ὠχροκίτρινον, ὀσμῆς ἰδιαζούσης, μονίμου καὶ διαπεραστικῆς. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0.948, στρέφει τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς δεξιὰ ($+0^{0}, 50'$) καὶ εἶναι διαλυτὸν εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Κύρια συστατικὰ τοῦ ἐλαίου εἶναι ἡ φουρφουρόλη καὶ ἀκετοβανιλλίνη ζέουσα εἰς $112-114^{0}$ καὶ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν σύνθεσιν $CH_{3}O - C_{6}H_{3}(OH) - CO - CH_{3}$. Ἡ οὐσία αὕτη, μὴ προϋπάρχουσα εἰς τὸ νωπὸν ρίζωμα, εὑρίσκεται ἡνωμένη ὑπὸ τὴν μορφὴν γλυκοζίτου τινός, καλουμένου *ἀνδροσίνης.*

Κ. Γ. Μ.

— **ἀποκύνου** *ρίζωμα* (Rhizoma apocyni) *[Φαρμακογν.].* Τὸ ρίζωμα τοῦ ἰθαγενοῦς τῆς βορείου Ἀμερικῆς φυτοῦ Apocynum cannabinum L. τῆς οἰκογ. τῶν Ἀποκυνωδῶν. Φέρεται ἐνίοτε ὡς δρόγη ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀνωμάλων κυλινδρικῶν τεμαχίων, ἁπλῶν ἢ δισχιδῶν, χρώματος σοκολατοφαίου καὶ φερόντων ραβδώσεις κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας. Ἡ δρόγη αὕτη εἶναι ἄοσμος, πικρᾶς γεύσεως καὶ ἐνέχει τανίνην, δύο γλυκοζίτας, τὴν *ἀποκυνεΐνην* καὶ τὴν *κυμαρίνην* ἢ *ἀποκυναμαρίνην,* ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ δραστικὸν συστατικὸν τῆς δρόγης.

Ἡ δρόγη αὕτη ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν αὕτη προέρχεται, ὡς ἐμετοκαθαρτικὸν καὶ διουρητικὸν φάρμακον. Χορηγοῦνται ἢ 1—2 γρ. ἐκ τῆς κόνεως τῆς δρόγης ἐφ' ἅπαξ, ἢ ποτήριον οἴνου τοῦ ἀφεψήματος αὐτῆς, ὅπερ λαμβάνεται δι' ἀφεψήσεως 30 γρ. τῆς δρόγης μεθ' ἑνὸς λίτρου ὕδατος.

Κ. Γ. Μ.

ἀποκυνώδη (τὰ) (Apocynaceae) *[Βοτ.].* Φυτὰ *δικοτυλήδονα* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συμπετάλων* τῆς τάξεως τῶν *στρεψιανθῶν.* Εἶναι δένδρα, σπανίως δὲ θάμνοι, σπάνια εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας, ἀλλὰ λίαν διαδεδομένα εἰς τὰς τροπικὰς ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Πάντα τὰ τμήματα τῶν φυτῶν τούτων περιβάλλονται ὑπὸ γαλακτώδους χυμοῦ, λευκοῦ ἢ ὑποπρασίνου, ὅστις ἐκκρίνεται ὅπως καὶ τὸ *ἐλαστικὸν κόμμι.* Τὰ ἀποκυνώδη ἔχουσι φύλλα ἀντίθετα, ἄνθη κανονικά, εὐμεγέθη, ἄχροα, τροχοειδοῦς ἢ χοανοειδοῦς σχήματος, κατὰ κῦμα διατεταγμένα, συνήθως ἑρμαφρόδιτα καὶ ἀναφαινόμενα κατὰ τὰς μασχάλας ἢ τὴν κορυφὴν τῶν κλάδων. Ἕκαστον ἄνθος ἔχει διπλοῦν περιάνθιον τετραμερὲς ἢ πενταμερές. Ὁ κάλυξ εἶναι *γαμοσέπαλος.* Στήμονες τόσοι ὅσαι καὶ αἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ κάλυκος καὶ ἀσύναπτοι πρὸς ἀλλήλους. Καρπόφυλλα ἀσύναπτα συνήθως κατὰ τὸ κατώτερον αὐτῶν μέρος. Στίγμα κρικοειδές. Οἱ καρποὶ συνήθως εἶναι κάψαι ἀποτελούμεναι ἐκ δύο σκληρῶν φυλλαρίων καὶ ἐγκλείουσι σπέρματα γυμνὰ ἢ περιβεβλημένα διὰ μακρῶν τριχῶν. Τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι γνωστὰ πάμπολλα γένη, ὧν τὰ πλεῖστα περιλαμβάνουσι δηλητηριώδη ὀπόν, ἕτερα εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν φαρμακοποιίαν καὶ ἄλλα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ φυτά.

Γνωστότερα γένη εἶναι τὰ: *ἀγάνοσμος* (Aganosmus), ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, καλλιεργούμενον ὡς κοσμητικόν· *ἀγκυλόκλαδος* (Ancylocladus), ἰθαγενὲς τῆς Ἀσίας καὶ τῶν Μαλαισίων νήσων. Ἐκ τοῦ ὀποῦ του παράγεται ἐλαστικὸν κόμμι· *ἀλστονία* (Alstonia), ἰθαγενὲς δένδρον τῶν θερμῶν χωρῶν· *ἀπόκυνον* (Apocynum), πόα πολυετής· *ἀσπιδόσπερμα* (Aspidosperma), δένδρον τῶν θερμῶν χωρῶν· *βίγκα* (Vinca), κοιν. *ἀγριολίζα,* ἰθαγενὲς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, κυρίως κοσμητικόν· *ἐχίτης* (Echitas), θάμνος ἀναρριχητικὸς ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς· καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικόν· *θεβετία* (Thevetia), θάμνος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς· καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικόν· *κερβερὶς* (Cerbera), δένδρον τῶν τροπικῶν χωρῶν μὲ δηλητηριώδη ὀπόν· *κιξία* (Kickxia), δένδρον τῆς τροπικῆς Ἀφρικῆς, ὁ ὀπὸς τοῦ ὁποίου παράγει ἐλαστικὸν κόμμι· *λανδολφία* (Landolfia), θάμνοι ἀναρριχόμενοι ἰθαγενεῖς τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς, ὁ ὀπὸς τῶν ὁποίων παράγει ἐλαστικὸν κόμμι· *λαχνόστομος* (Lachnostomus), θάμνος ἰθαγενὴς τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς· καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικὸν φυτόν· *μανδερβιλλία* (Mandervillia), θάμνος ἀναρριχώμενος, ἰθαγενὴς τῆς Ἀργεντινῆς· ὡς κοσμητικὸν καλλιεργεῖται καὶ ἐν Εὐρώπῃ εἰς θερμοκήπια· *νήριον* (Nerium), κοιν. *πικροδάφνη* ἢ *σφάκα,* κοσμητικὸν φυτὸν λίαν δηλητηριῶδες· *παρσονσία* (Parsonsia), θάμνος ἰθαγενὴς τῶν τροπικῶν χωρῶν, φυτὸν κοσμητικόν· *πλουμερία* (Plumeria), θάμνος ἢ δένδρον ἰθαγενὲς τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς· *στρόφανθος* (Strophanthus), θάμνος ἢ δένδρον τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς· *τοξικόφλοιος* (Toxicophaea), δενδρύλλιον κοσμητικὸν ἰθαγενὲς τῆς Ἀφρικῆς· *χαγκορνία* (Hancornia), ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Βραζιλίας· *χειλόκαρπος* (Chilocarpus), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Βόρνεο.

Δ. Ν. Π.

— **ἀποκυνωδῶν** *ἀλκαλοειδῆ* *[Φαρμακογν.].* Τὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀποκυνωδῶν ἀπαντῶντα ἀλκαλοειδῆ εἶναι: ἡ ἰνεΐνη, ἡ ψευδοκουραρίνη, ἡ ὀλεανδρίνη, ἡ διταμίνη, ἡ ἐχιταμίνη, ἡ ἐχιτενίνη, ἡ ἀλστοναμίνη, ἡ χλωρογενίνη, ἡ πορφυρίνη, ἡ πορφυροσίνη, ἡ ἀλστονιδίνη, ἡ γεϊσοσπερμίνη, ἡ περεϊρίνη, ἡ βελλοσίνη, ἡ ἀσπιδοσπερμίνη, ἡ ἀσπιδοσπερματίνη, ἡ ἀσπιδοσαμίνη, ἡ ὑποκουεβραχίνη, ἡ κουεβραχίνη, ἡ κουεβραχαμίνη, ἡ ἰβογαΐνη, ἡ κονεσσίνη.

Κ. Γ. Μ

ἀποκυῶ *(—έω)*· παύω νὰ εἶμαι ἔγκυος, τίκτω, γεννῶ.

ἀποκύλισις (ἡ)· κύλισις, διὰ τῆς κυλίσεως μετατόπισις.

ἀποκυλίω· διὰ τῆς κυλίσεως μετατοπίζω, ἀπομακρύνω.

ἀποκωδεΐνη (Apocodein) *[Φαρμ. Χημ.].* Οὕτω καλεῖται τὸ δι' ἀποσπάσεως ὕδατος ἐκ τῆς κωδεΐνης λαμβανόμενον προϊόν. Παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως τῆς ὑδροχλωρικῆς κωδεΐνης μετὰ χλωριούχου ψευδαργύρου ἐπὶ 15′ εἰς 180^{0}, ὅτε προκύπτει ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀποκωδεΐνη $C_{18}H_{19}NO_{2}HCl$. Ἐξ αὐτῆς ἀποχωρίζεται ἡ ἀποκωδεΐνη διὰ κατεργασίας μετὰ δισανθρακικοῦ νατρίου καὶ ἐκχυλίσεως μετ' αἰθέρος. Ἡ ἐλευθέρα ἀποκωδεΐνη ἀποτελεῖ ἐρυθρωπὴν ρητινώδη ἄμορφον μᾶζαν ἔχουσαν προσομοίας πρὸς τὴν ἀπομορφίνην ἰδιότητας.

Τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας αὐτῆς (Apocodeinum Hydrochloricum) εἶναι κιτρινότεφρος κόνις, εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ. Δρᾷ ὡς καὶ ἡ ἀπομορφίνη ὡς ἀποχρεμπτικὸν χορηγουμένη εἰς δόσεις ἐφ' ἅπαξ 0,01—0,04 γρ. καὶ ἡμερησίως 0,18—0,24 γρ. εἰς καταπότια ἢ εἰς διάλυμα. Ὑποδορίως ἐνίεται 0,02—0,05 γρ. Ἡ ἀποκωδεΐνη παρηγγέλθη καὶ ὡς φάρμακον διαφορικὸν πραϋντικὸν καὶ ὑπνωτικὸν ἐπὶ νοσημάτων τῶν παίδων. Ἡ ἀποκωδεΐνη δέον νὰ φυλάσσεται ἀπὸ τοῦ φωτός.

Κ. Γ. Μ

ἀποκώλυσις (ἡ)· ἐμπόδισμα.

ἀποκωλύω· κωλύω, ἐμποδίζω, ἀπαγορεύω τὴν προσέγγισιν.

Digitized by Google

ἀποκωλώνω· στρέφω πρός τινα τὰ ὀπίσθια, γυρίζω τὶς πλάτες (θεωρεῖται δείγμα περιφρονήσεως ἢ ἀσεβείας): «γιατί μ' ἀποκώλωσες;» || (Πόντ.), ἀποβάλλω, θραύω τὸν πυθμένα ἀγγείου· ἄλλως *ξεκωλώνω*.

ἀποκωφῶ (*—όω*)· κάμνω τινα ἐξ ὁλοκλήρου κωφόν, ἀποκουφαίνω (βλ. λ.).

Ἄπολ (Apol), *Λουδοβῖκος, Φρειδερῖκος, Χέντρικ*. Ὁλλανδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Χάγῃ τῷ 1850. Διεκρίθη ἰδίως διὰ τὴν ὑπέροχον ἀπεικόνισιν τοπίων τῆς πατρίδος του κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἔλαβε μέρος εἰς ἐπιστημονικήν τινα ἀποστολὴν εἰς τὰς πολικὰς χώρας, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του ἐζωγράφησε πολλὰ τοπία, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μιὰ χειμωνιάτικη βραδειά». Λ. Δ.

ἀπολάβειον (κοιν. *μπαρμπαρέσσα*, γαλλ. la bosse du câble, de la chaine, ἀγγλ. deck stopper, ring stopper) *[Ναυτ.]*. Σφονδυλωτὸν ἔχμα ἀποτελούμενον ἐκ τεμαχίου καλωδίου ἐντετάρτου τοῦ διὰ τοὺς ἐπιτόνους στήλης ὑποδείγματος, μήκους 1,50 μέτρου, ἀπολῆγον κατὰ μὲν τὸ ἓν ἄκρον του εἰς κόρακα ψελλιωτόν, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον εἰς καρυόκομβον διπλοῦν, παρὰ τὸν ὁποῖον περιάπτεται δέτης ἐκ βαθμιδοσχοίνου μήκους 5 6 μέτρων. Χρησιμοποιοῦνται δὲ τὰ ἀπολάβεια πρὸς ἔχμασιν τῶν ἁλύσεων, τοῦ μὲν κόρακος ἀγκυριζομένου εἰς κρίκον τοῦ τύλου τοῦ κιόνος (*μπαμπᾶ*), τοῦ δὲ ἑτέρου ἄκρου του ἐχμαζομένου ἐπὶ τοῦ ἀγκυροδετικοῦ κάλπους ἢ τῆς ἁλύσεως τῇ βοηθείᾳ τοῦ δέτου. Ἔνια ἀπολάβεια δὲν ἀπολήγουσιν εἰς κόρακα ψελλιωτὸν ἀλλ' εἰς ψέλλιον ἁπλοῦν, δι' οὗ τὸ ἔχμα καθάπτεται μονίμως ἐπὶ κρίκου τοῦ κίονος διὰ πολλαπλῶν διέρσεων βαθμιδοσχοίνου μέσῳ τοῦ ψελλίου καὶ τοῦ κρίκου διειρομένου.

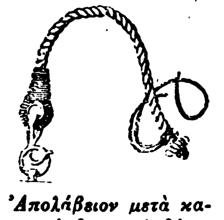

Ἀπολάβειον μετὰ καρυοκόμβου καὶ δέτου πρὸς ἔχμασιν ἐπὶ ἁλύσεως.

Ἀπολάβεια ἐπίσης ὀνομάζομεν (καὶ κοιν. *μπαρμπαρέσσες* ὡσαύτως, γαλλ. ὅμως barbarasse ἢ bosse-à-fouet, ἀγγλ. sheet-stopper) τεμάχια καλωδίου κατά τι παχύτερα τῶν τῶν ὀχέων καὶ τῶν ἀναγουσῶν, ἀπολήγοντα κατὰ τὸ μὲν ἓν ἄκρον των εἰς κόρακα ψελλιωτὸν σ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἄλλο οὐχὶ εἰς καρυόκομβον ἀλλ' εἰς ἁπλοῦν φίμωμα φ. Ἀγκυριζόμενα εἰς πόρπην π ἢ κρίκον τοῦ καταστρώματος εἴτε τοῦ θωρακίου, χρησιμεύουσι πρὸς ἔχμασιν τόνου, πρυμνησίου, ἀναγούσης ἐπιστηλίου κ.α.δ. Σ.Ε.Λ.—Π.Σ.Α.

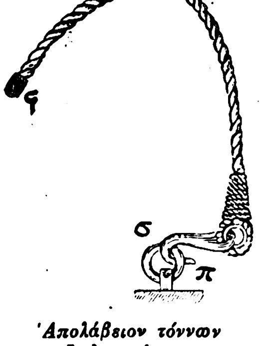

Ἀπολάβειον τόνων ἢ ἀναγούσης.

ἀπολαβὴ (ἡ)· πᾶν ὅ,τι λαμβάνει τις ὡς κέρδος, ὠφέλεια, ἰδίως χρηματικὸν κέρδος, εἰσόδημα: «ποίαν ἀπολαβὴν ἔχει ἀπὸ τὴν περιουσίαν του,— ἀπὸ τὴν θέσιν του» νέα λέξις). Β. Φ.

«*Ἐξ ἀπολαβῆς*» (κοιν. *μὲ σοκάρο*, γαλλ. à retour, ἀγγλ. with a turn)· ναυτικὸς ὅρος σημαίνων περιορισμὸν τῆς ταχύτητος παρεωμένου σχοινίου, διὰ τῆς περιελίξεως αὐτοῦ περὶ τύλον ἢ κίονα εἴτε διὰ τῆς ἐπισκαλμώσεως αὐτοῦ· συνών. σχέδην. Σ. Ε. Λ.

ἀπολακτίζω· λακτίζω, ἀποβάλλω, ἀπομακρύνω τινὰ διὰ λακτισμοῦ || μεταφ. ἀπορρίπτω μετὰ περιφρονήσεως: «ἀπελάκτισε τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν τοῦ προσέφεραν».

ἀπολάκτισις (ἡ)· ἡ διὰ λακτίσματος ἀποβολή, ἀπόρριψις.

ἀπολαλῶ (*—έω*)· ἰδιωμ., τρέχω, πηλαλῶ (βλ. λ.).

ἀπολαμβάνω· λαμβάνω ὀπίσω, λαμβάνω τὸ ὀφειλόμενον (ἀρχ.)· || λαμβάνω ὡς κέρδος, ὡς ὠφέλειαν, καρποῦμαι, κερδίζω: «τί ἀπολαμβάνετε ἀπὸ τὴν θέσιν σας,—ἀπὸ τὴν περιουσίαν σας». (Κακῶς λέγεται: *ἀπολαμβάνω τιμῆς,—ὑπολήψεως* κλπ. ἀντὶ *ἀπολαύω* ἢ *ἀξιοῦμαι τιμῆς,—ὑπολήψεως* κλπ.· βλ. ἀπολαύω). Β. Φ.

ἀπολαμπίδα (ἡ)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), ἀκτινοβολία εἴτε τοῦ ἡλίου, εἴτε ἄλλου φωτεινοῦ σώματος. Δ.Ν.Λ.

ἀπόλαμπρα καὶ *(ἐ)ξώλαμπρα*· (ἐπιρρηματ. ἔκφρασις), μετὰ τὴν Λαμπρὴν (μετὰ τὸ Πάσχα).

ἀπολασάρης (ὁ)· ἰδιωματ., ὁ ἀπεχόμενος τῆς *λασιᾶς*, τῆς ὀχείας (προσηγορικὸν τοῦ ἐπιβήτορος τράγου ἢ κριοῦ μετὰ τὴν περίοδον τῆς ὀχείας, ὅτε εἶναι ἐξηντλημένος).

ἀπολαυὴ (ἡ)· ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *ἀπολαβή*.

ἀπόλαυσις (ἡ)· ἡ ἡδονή, ἡ τέρψις τὴν ὁποίαν αἰσθάνεταί τις ἐκ τῆς χρήσεως παντὸς εὐαρέστου: «ἡ ἀπόλαυσις τῆς τροφῆς.— τῶν ποτῶν», «ἡ ἀπόλαυσις τῆς εὐτυχίας»· || «ὁ κατ' ἀπόλαυσιν βίος», ἀντίθ. τοῦ «ὁ κατ' ἀρετὴν βίος» *(Ἀριστοτέλ.)*· || «φαῦλαι ἀπολαύσεις» ἀντὶ «αἱ τῶν φαύλων ἡδονῶν ἀπολαύσεις» *(Ἀριστοτέλ.)*.

ἀπολαυστικός, *—ή,—όν*· ὁ ποιῶν, ὁ παρέχων ἀπόλαυσιν, διασκεδαστικός: «ἀπολαυστικὸς ἄνθρωπος»· || «ἀπολαυστικὸς βίος» ὁ πλήρης ἀπολαύσεων βίος.—Ἐπίρρ. *ἀπολαυστικῶς*: «ζῇ ἀπολαυστικῶς».

ἀπολαυστός, *—ή, —όν*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ἀπολαύσωμεν.

ἀπολαύω, ἀόρ. *ἀπέλαυσα*· καρποῦμαι, ἥδομαι, τέρπομαι ἐκ τῆς χρήσεως παντὸς εὐαρέστου: «ἀπολαύω τῶν ἐδεσμάτων,—τῶν ποτῶν,—τοῦ μακροῦ γήρατος», «ἀπολαύω τοὺς καρποὺς τῶν κόπων μου» || ἰδιωματ. μέλλ. *θ' ἀπολάψω* καὶ ἀόρ. *ἀπόλαψα*· καρποῦμαι, κερδίζω: «τί ἀπόλαψα ἀπὸ σένα», τί ἐκέρδησα.

ἀπολέγω· ἐκλέγω, κοιν. ξεδιαλέγω: «ἀπέλεξα ἐκ τοῦ στρατοῦ ἄνδρας τριακοσίους».

ἀπόλειμμα (τό)· τὸ ἀπολειφθέν, τὸ ὑπόλειμμα.

ἀπολείπω· λείπω, ἀφίνω ὀπίσω, καταλείπω (ἀρχ.)· || ἰδιωματ. ἀόρ. *ἀπόλειψα*· λείπω, ἐλλείπω, δὲν ὑπάρχω: «ἔχομε ὅλα τὰ ἀγαθά, δὲν μᾶς ἀπολείπει τίποτε»· παροιμ. «ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τὶς ἐλιὲς δὲν ἀπολείπουν οἱ δουλειές»· || τὸ μέσ. *ἀπολείπομαί τινος*· μένω ὀπίσω, ὑστερῶ τινος, δὲν δύναμαι νὰ τὸν ἀκολουθήσω· || μεταφ. εἶμαι κατώτερος, ὑποδεέστερός τινος.

ἀπολείτουργα· ἐπίρρ., μετὰ τὴν λειτουργίαν.

ἀπολειτουργα (τά)· τεμάχια ἄρτου ἀπομείναντα μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἡγιασμένου ἄρτου ἀπὸ τὸ πρόσφορον (λειτουργιά) καὶ τὴν τέλεσιν λειτουργίας ὑπὸ ἱερέως. Δ. Ν. Λ.

ἀπολειφάδι (τό)· τὸ ἀποσάπουνο, τὸ μετὰ τὴν πλύσιν ὑπολειφθὲν μικρὸν μέρος τοῦ σάπωνος.

ἀπολείχω· λείχων ἀφαιρῶ, σφογγίζω διὰ τῆς γλώσσης.

ἀπόλειψις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ ἀπολείπειν, ἡ ἔλλειψις, στέρησις· || ἡ ἐγκατάλειψις· || τὸ νὰ εἶναί τις κατώτερος, ὑποδεέστερος.

ἀπόλεκτος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀπολελεγμένος, ὁ ξεχωριστός, ἐκλεκτός, ἐπίλεκτος· ἀντίθ. *ἀπόβλητος*.

ἀπολελυμένως· ἐπίρρ., ἀπολύτως (ἀντίθ. πρὸς τὸ *κατὰ σχέσιν*)· || ἐλευθέρως, μετὰ παρρησίας (*Εὐσ.* Ἱστ. Ἐκκλ. 10, 5. 8).

— *ἀπολελυμένως χειροτονεῖν [Κανον. Δικ.]*. Ὁ κληρικὸς χειροτονεῖται ἵνα τελῇ τὰ ἱερατικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ, οὐχὶ δὲ *ἀπολελυμένως*. Δὲν ἐπιτρέπεται δηλ. νὰ χειροτονηθῇ τις ἐπίσκοπος ἐν γένει, ἀλλ' ἐπίσκοπος ἐν ὡρισμένῃ ἐπισκοπῇ, μηδὲ πρεσβύτερος ἐν γένει, ἀλλὰ πρεσβύτερος ἐν ὡρισμένῃ ἐκκλησίᾳ, πόλεως ἢ κώμης, ἢ χωρίου, ἢ ἔν τινι μοναστηρίῳ κλπ. Τὸ ἀπολελυμένως χειροτονεῖν ἀπηγόρευσεν ὁ κανὼν στ' τῆς δ' οἰκουμενικῆς συνόδου, κηρύξας ἄκυρον τὴν τοιαύτην χειροτονίαν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ρητῆς ταύτης ἀπαγορεύσεως, τῆς ὑπὸ τῆς εἰρημένης οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπαγγελθείσης, ἡ ἀπαγόρευσις ἀναμφιβόλως ἴσχυεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς γίγνεται δῆλον ἐκ τοῦ κανόνος ιε' τῆς α' οἰκουμενικῆς συνόδου, ὅστις ἐπαναλαβὼν ἀρχαιοτέρας διατάξεις, ἀπηγόρευσε τοῖς ἐπισκόποις, τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις, ἵνα μεταβαίνωσιν ἐξ ἐκκλησίας εἰς ἑτέραν, προσθεὶς ὅτι ἄλλως ἀκυροῦται τὸ κατασκεύασμα, ἀποκαθισταμένου τοῦ παραβάτου τῆς ἀπαγορεύσεως εἰς τὴν δι' ἣν ἐχειροτονήθη ἐκκλησίαν. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ἀπολελυμένως χειροτονεῖν δὲν ἐτηρήθη ἀείποτε ἐν τῇ πράξει, καθάπερ δῆλον γίγνεται καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὸν μνημονευθέντα καν. στ' τῆς δ' οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπομνήματος τοῦ Ζωναρᾶ (Σύνταγμα κανόνων ἐκδ. *Γ. Α. Ῥάλλη* καὶ *Μ. Ποτλῆ*, Β' 231) λέγοντος «εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται».

Οἱ βοηθοὶ ἢ τιτουλάριοι ἐπίσκοποι ὡς ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀπολελυμένως χειροτονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κανονικῶς ἀδυνάτου τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς παρ' ἣ κατασταθήσονται ἐπισκοπῆς χειροτονοῦνται ἐπὶ ψιλῷ τίτλῳ ἄλλοτέ ποτε διαλαμψάσης ἐπισκοπῆς. Τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἀπολελυμένως χειροτονεῖν ἐπανέλαβε καὶ ἡ τῆς παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας Ἱερὰ Σύνοδος διὰ πλειόνων ἐγκυκλίων, ὡσαύτως καὶ ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ἥτις ἀπαγορεύει τὰς ἀπολελυμένας χειροτονίας, μὴ κηρύττουσα ὅμως αὐτὰς καὶ ἀκύρους. Ὡς πρὸς τὸ τανῦν δ' ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχῦον δίκαιον ἴδε Codex juris canonici can. 974 § 1 N' 7, 979—982, καὶ 2372 § 3. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀπολέμητος, *—η, —ον*· ὁ μὴ πολεμούμενος, ἀκαταπολέμητος, ὁ μὴ καταβαλλόμενος διὰ πολέμου, ἀκατάβλητος.

ἀπολεμία (ἡ) (Apolemia) *[Ζῳολ.]*. Γένος κοιλεντερωτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπολεμιιδῶν*. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶδος εἶναι ἡ *ἀπολεμία ἡ βοτρυοειδὴς* (Apolemia uvaria) ὁπαντῶν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἰδίως εἰς τὸν κόλπον τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Μεσσήνης. Αἱ ἀποικίαι τὰς ὁποίας σχηματίζουν εἶναι δίοικοι, δηλ. αἱ μὲν φέρουσι μόνον ἄρρενα ζῷα, αἱ δὲ μόνον θήλεα. Ἑκάστη ἀποικία φέρει νηματοειδῆ κορμόν, μακρότατον, ὅστις φέρει κατὰ τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ ἄκρον *ἀεροφόρον κύστιν*, ἐξ ἧς ἐξαρτῶνται ἕτεραι *νηκτικαὶ κύστεις* λίαν ἀνεπτυγμέναι. Δ. Ν. Π.

ἀπολεμιίδαι (οἱ) (Apolemiidae) *[Ζῳολ.]*. Κοιλεντερωτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοφόρων*. Ζῶσι κατ' ἀποικίας, τινὲς τῶν ὁποίων περιέχουσιν ἄρρενα καὶ ἄλλαι θήλεα ζῷα. Αἱ ἀποικίαι τῶν ἀπολεμιιδῶν παρουσιάζουσι κλαδώδη μορφήν. Δ. Ν. Π.

ἀπόλεμος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πεῖραν πολεμικήν, ὁ μὴ ἀνέχων εἰς τὰς ταλαιπωρίας τοῦ πολέμου, ἀντιθ. *πολεμικός*: «λαὸς ἀπόλεμος».

ἀπολεπίζω· ἀφαιρῶ τὰς λεπίδας, τὰ λέπια, ξεφλουδίζω.

ἀπολέπισις (ἡ)· ἡ ἀποβολὴ τῶν λεπίων, τὸ ξεφλούδισμα.

ἀπολέπτυνσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπολεπτύνειν, λέπτυνσις, ἴσχνανσις.

— *[Γεωλογ.]* Ἀπολέπτυνσις (Auswalzung) καλεῖται ἡ συνεπείᾳ τῆς πτυχώσεως παραγομένη ἐλάττωσις τοῦ μεσαίου τμήματος μιᾶς πτυχῆς τοῦ εὑρισκομένου μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν αὐτῆς (βλ. καὶ πάρελξις). Γ. Κ. Γ.

ἀπολεπτύνω· καθιστῶ τι λεπτόν, ἰσχνόν.

ἀπολέπω· ἀφαιρῶ τὸ λέπος, τὸν φλοιόν, ξεφλουδίζω.

ἀπολευκαίνω· λευκαίνω, κάμνω τι λευκόν· || δημοτ. τελειώνω τὸ λεύκασμα.

ἀπολήγω· λήγω, καταντῶ, τελευτῶ εἴς τι, καταλήγω.

ἀποληπτικὴ (ἡ)· ἀπόδειξις παραλαβῆς χρημάτων (ἤδη ἐν τοῖς *Βασιλικοῖς*).

ἀποληψιάζομαι· ἰδιωματ. (Λακων.), ἀντὶ *ἐπιληψιάζομαι* (ὡς ἀπὸ τοῦ *ἐπιληψία*)· λιποθυμῶ.

ἀπόληψις (ἡ)· παραλαβὴ ὀφειλομένων, κοιν. *σήκωμα*· ἀντίθ. *κατάθεσις*.

ἀπόλιγο· ἐπίρρ. ἀπὸ ὀλίγον, εἰς μικρὰν μερίδα: «ἐπήραμε —, μᾶς ἔδοσε ἀπόλιγο».

ἀπολιγοῦ· ἐπίρρ. ἰδιωματ., ὀλίγον, οὐχὶ πολύ: «τὴν πρώτ' ἐστράφη ἀπολιγοῦ, τὴ δεύτερη πληθαίνει τὴν τρίτη παίρν' ἀποκοτιά, πλιὰ παραμπρὸς ἐμπαίνει» *(Ἐρωτόκρ.)*· || σπανίως: «ἀπολιγοῦ πηγαίνει 'ς τὸ παλάτι».

ἀπολιθιὰ (ἡ)· ἔκτασις γῆς μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν λίθων, οἵτινες ἐκάλυπτον αὐτήν: «τώρα ποῦ εἶναι ἀπολιθιὰ θὲ σκοντάει τὸ ἀλέτρι». Δ. Ν. Λ.

ἀπολιθῶ (*—όω*)· μεταβάλλω τι εἰς λίθον, εἰς λιθώδη κατάστασιν· || μεταφ. κάμνω τινὰ νὰ μείνῃ ἀκίνητος ἐκ καταπλήξεως, φόβου κ.τ.τ. «ὅταν μὲ εἶδε ἔξαφνα, ἔμεινε ἀπολιθωμένος».

ἀπολίθωμα (τό)· τὸ μεταβληθὲν εἰς λίθον, εἰς λιθώδη κατάστασιν.

—(ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛ.) Ἀπολιθώματα (fossile, Fossil, Versteinerung, Petrefakte) καλοῦνται λείψανα ἢ ἴχνη φυτῶν καὶ ζῴων, τὰ ὁποῖα ἔζησαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σημερινῆς γεωλογικῆς περιόδου, καὶ τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν ἐντὸς στρωμάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, σχηματισθέντων πρὸ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου καταφαίνεται, ὅτι τὸ κριτήριον διὰ νὰ καταταχθῇ εἰς τὰ ἀπολιθώματα ὀργανικόν τι λείψανον, εὑρισκόμενον ἐντὸς τῶν γηίνων στρωμάτων, εἶναι πάντοτε καὶ κατὰ κυριώτατον λόγον ἡ γεωλογική του ἡλικία. Ἡ κατάστασις διατηρήσεώς του ἢ τὸ γεγονός, ἂν τὸ ὀργανικὸν λείψανον κατάγεται ἀπὸ εἴδη ζῶντα ἀκόμη σήμερον ἢ ἐκλείψαντα, εἶναι δευτερευούσης σημασίας.

Ἂν καὶ τὰ περισσότερα τῶν ἀπολιθωμάτων ἔχουν ὑποστῇ κατὰ τὴν ἀπολίθωσίν των κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σημαντικὰς ἀλλοιώσεις καὶ ὡς ἐκ

Digitized by Google

τούτου συχνὰ εἶναι δικαιολογημένη ἡ ὀνομασία των «*ἀπολιθώματα*» λόγῳ τῆς μεταβολῆς των εἰς ὀρυκτὴν οὐσίαν, ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν ὑπὸ ὅλως ἰδιαιτέρως εὐνοϊκὰς συνθήκας νὰ διασώζωνται καὶ σώματα φυτῶν καὶ ζῴων προ-ολοκαίνου γεωλογικῆς ἡλικίας εἰς σχεδὸν ἀμετάβλητον μορφήν. Οὕτω π.χ. τὰ πτώματα τῶν μαμμοὺθ καὶ τῶν ρινοκερώτων, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν τελείως ἀναλλοίωτα ἐντὸς τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας ἢ τὰ ἐντὸς τοῦ ὀζοκηρίτου τῆς Γαλικίας διατηρηθέντα πτώματα ρινοκερώτων, ἢ ἔντομα, ἀράχναι καὶ φυτά, διατηρηθέντα ἐντὸς πλειστοκαινικοῦ ἠλέκτρου ἢ ὀρυκτῶν ρητινῶν, κατατάσσονται εἰς τὰ *ἀπολιθώματα*, ἂν καὶ οὐδὲν ἴχνος φέρουν διαποτίσεως τοῦ σώματός των ὑπὸ ὀρυκτῶν οὐσιῶν. Τοὐναντίον τὰ φυτικὰ καὶ ζῳϊκὰ λείψανα, τὰ ὁποῖα ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς ὁλοκαινικῶν (ἀλλουβίων) νεωτάτων στρωμάτων, δὲν ὀνομάζονται *ἀπολιθώματα*, ἂν καὶ ὑπέστησαν μεταβολήν τινα ἢ καὶ διεποτίσθησαν ὑπὸ ὀρυκτῆς οὐσίας. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὁλοκαινικὰ λείψανα καλοῦνται «*ἀρτίγονα*». Πολλὰ δὲ εἴδη φυτῶν καὶ ζῴων σχετικῶς μακρᾶς γεωλογικῆς ζωῆς, ὑπάρχοντα δηλ. ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου καὶ τῆς πλειστοκαίνου μέχρι τῆς σημερινῆς, εὑρίσκονται καὶ ὡς *ἀπολιθώματα* καὶ ὡς *ἀρτίγονα*.

Τρόποι ἀπολιθώσεως.—Οἱ προ-ολοκαινικοὶ ὀργανισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν λείψανα, ὑπόκεινται μετὰ τὸν θάνατόν των ὡς καὶ τὰ ἴχνη τῆς ζωῆς ἀπολιθωμένων ζῴων μετὰ τὸν σχηματισμόν των, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φαινομένου τῆς ἀπολιθώσεως, τὸ ὁποῖον τὰ φέρει εἰς κατάστασιν καὶ μορφήν, διευκολύνουσαν τὴν διατήρησίν των. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἐπικρατουσῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν συνθηκῶν, τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς ἀπολιθώσεως ὁδηγεῖ εἰς πολὺ διάφορα ἀποτελέσματα. Τὰ περισσότερα τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων καὶ φυτῶν ὑπέστησαν—ἐν μέρει εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν των, ἐν μέρει κατὰ τὴν παρέλευσιν μεγάλων γεωλογικῶν χρονικῶν διαστημάτων—κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαθεῖαν *χημικὴν* ἀλλοίωσιν διὰ καταστροφῆς μερικῶν ἐκ τῶν οὐσιῶν των, διὰ μεταβολῆς ἄλλων καὶ διὰ προσλήψεως νέων συστατικῶν. Ἐκτὸς τούτου πολλὰ ἄλλα ζῷα καὶ φυτὰ ὑπέστησαν ἐπίσης καὶ *μηχανικὰς* ἐπιδράσεις. Εἰς πολὺ δὲ σπανίας περιπτώσεις τὰ λείψανα τῶν ἄλλοτέ ποτε ζώντων ὀργανισμῶν διετηρήθησαν σχεδὸν ἀναλλοίωτα.

Οἱ τρόποι ἀπολιθώσεως εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α') ***Διατήρησις*** (Konservierung). Ὅταν τὸ λείψανον ζῴου ἢ φυτοῦ τινος εὑρεθῇ ἀμέσως ἐγκεκλεισμένον ἐντὸς οὐσίας τινὸς καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα, οὔτε καὶ νέαι οὐσίαι ἐν διαλύσει ἢ ἐν ἀερίῳ καταστάσει νὰ προσκομισθοῦν πρὸς αὐτό, τότε τὸ λείψανον τοῦτο δύναται νὰ διατηρηθῇ ὅπως αἱ «*κονσέρβαι*» ἐπὶ μακρὰ—οὐχὶ πάντως ἀπεριορίστου διαρκείας — γεωλογικὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τοιαῦτα φαινόμενα συνέβησαν εἰς τὸ παρελθόν. Οὕτω π. χ. μικρὰ ζῷα ἢ φυτὰ ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς ρητίνης ἐκρεούσης ἐκ κωνοφόρων δένδρων (ἔντομα ἐντὸς πλειστοκαινικῆς ρητίνης καὶ ἐντὸς παλαιοτριτογενοῦς ἠλέκτρου τοῦ Samland). Τὰ ἐντὸς τῶν πλειστοκαινικῶν ρητινῶν ἔντομα δύνανται νὰ ἀποσπασθοῦν ἐκ τῶν ρητινῶν τούτων διὰ διαλύσεως τῆς ρητίνης, καλῶς ἀκόμη διατηρούμενα· δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ γίνῃ τὸ αὐτὸ διὰ τὰ ἐντὸς τῶν παλαιοτριτογενῶν ἠλέκτρων ἀπολιθώματα, καθόσον τὰ σώματα τῶν ζῴων τούτων ἔχουν κονιοποιηθῆ εἰς κόνιν ἀνθρακικὴν καὶ ὀργανικήν, οὕτως ὥστε διατηρεῖται μόνον ἐν τῷ ἠλέκτρῳ ἡ κοίλη μορφὴ τοῦ σώματος τοῦ ἐντόμου πεπληρωμένη ὑπὸ τῆς κόνεως. Ἀνάλογοι συνθῆκαι διατηρήσεως ὑπάρχουν, ἂν τὰ πτώματα ἐγκλεισθοῦν ἐντὸς ὀρυκτοῦ κηροῦ (ὀζοκηρίτου) ἢ ἐντὸς πάγου.

Παραδείγματα εἶναι τὰ καλῶς διατηρούμενα πτώματα ρινοκερώτων (τοῦ ἐκλείψαντος εἴδους Rhinoceros antiquitatis) ἐντὸς τοῦ ὀζοκηρίτου

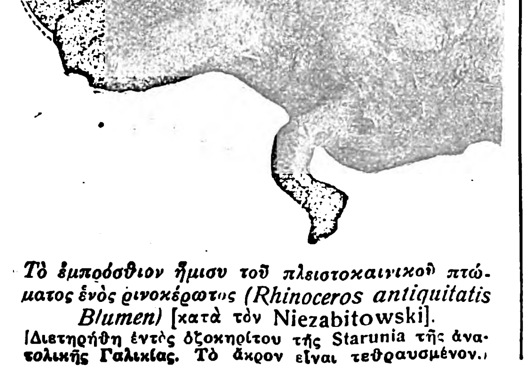

Τὸ ἐμπρόσθιον ἥμισυ τοῦ πλειστοκαινικοῦ πτώματος ἑνὸς ρινοκέρωτος (Rhinoceros antiquitatis Blumen) [κατὰ τὸν Niezabitowski].
[Διετηρήθη ἐντὸς ὀζοκηρίτου τῆς Starunia τῆς ἀνατολικῆς Γαλικίας. Τὸ ἄκρον εἶναι τεθραυσμένον.]

τῆς Starunia τῆς Γαλικίας (βλ. εἰκ.) ἢ τὰ πτώματα τῶν μαμμοὺθ καὶ τῶν ρινοκερώτων ἐντὸς τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας. Τὰ πτώματα τῶν μαμμοὺθ τούτων εὑρίσκονται εἰς τόσῳ καλὴν κατάστασιν, ὥστε οἱ ὑποδηματοποιοὶ χρησιμοποιοῦν τὰς τρίχας των πρὸς ραφὴν τῶν ὑποδημάτων, καὶ ἐντὸς τοῦ στόματός των εὑρέθησαν βλωμοὶ ἐκ φυτικῶν τροφῶν, τόσον καλῶς διατετηρημένοι, ὥστε κατωρθώθη νὰ γίνῃ ὄχι μόνον ὁ προσδιορισμὸς τῶν φυτῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἐτρέφοντο τὰ μαμμούθ, ἀλλὰ καὶ ἡ φυτεία, ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην βλαστάνουσα ἐν Σιβηρίᾳ.

Ἐπίσης διατήρησις γίνεται ἐντὸς τῶν τυρφώνων, ὅπου τὰ πτώματα περικαλύπτονται ἀμέσως ἀπὸ λεπτὴν φυτικὴν ἰλύν, ὡς καὶ ἐντὸς ἁλατούχων ἐδαφῶν, παραδείγματα δὲ ἀνάλογα εἶναι τὰ ἀπεξηραμένα καὶ ἁλιπαστωμένα πτώματα ἰχθύων εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τὰ φυτά, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων τοῦ σώματος τοῦ ἐκλείψαντος ζῴου Diprotodon australe, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἁλατούχων ἐδαφῶν τῆς λίμνης Callabona τῆς Αὐστραλίας.

Διατήρησις παρατηρεῖται φυσικὰ κατὰ προτίμησιν εἰς ἀπολιθώματα νεωτέρων γεωλογικῶν διαπλάσεων, ἐπειδὴ οἱ *διατηρούμενοι* ὀργανισμοὶ ἐν τῇ παρελεύσει μακροτέρων γεωλογικῶν χρονικῶν διαστημάτων ἢ καταστρέφονται, ὅπως τὰ ἐντὸς τῶν ἠλέκτρων ἔντομα, ἢ πάσχουν ἄλλου εἴδους περαιτέρω ἀπολίθωσιν.

β') ***Μουμιοποίησις*** (Mumifizierung). Ὅταν ἐπικρατῇ μεγάλη ξηρασία καὶ γίνεται καὶ καλὸς ἀερισμὸς ἑνὸς πτώματος, τοῦτο ὑφίσταται ἀποξήρανσιν καὶ ρίκνωσιν. Παραδείγματα ἀπολιθωμάτων διὰ τοιαύτης μουμιοποιήσεως εἶναι ὁ εἰς τὴν Converse County (Wyoming τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν) εὑρεθεὶς Trachodon, τοῦ ὁποίου διε-

Ἡ μούμια τοῦ δεινοσαυροειδοῦς Trachodon annectens [κατὰ τὸν H. F. Osborn].
[Εὑρέθη ἐντὸς νεωτέρων κρητιδικῶν στρωμάτων τοῦ Converse County τῆς Wyoming (1/8 τοῦ φυσ. μεγέθ.)]

τηρήθη ἐξόχως καλὰ ἡ μούμια (βλ. εἰκ.) ὡς καὶ τὰ ρικνωμένα δέρματα τοῦ ζῴου Grypotherium domesticum, τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς σπηλαίων τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

γ') ***Ἀνθράκωσις*** (Verkohlung). Τὸ φαινόμενον τῆς ἀνθρακώσεως, τὴν ὁποίαν ὑφίστανται πολὺ συχνὰ φυτὰ καὶ σπανιώτερον ζῳϊκαὶ οὐσίαι, εἶναι φαινόμενον ἀποξειδώσεως συντελούμενον ὑπὸ τὸ ὕδωρ ἢ ὑπὸ περιωρισμένην προσέλευσιν ἀέρος. Διὰ νὰ γίνῃ ἀνθράκωσις πρέπει προηγουμένως πάντοτε νὰ καλυφθῇ τὸ ἀποθανὸν ὀργανικὸν σῶμα ὑφ' ἑνὸς οἱουδήποτε πετρώματος. Ἡ ἀνθράκωσις συντελεῖται κατὰ κανόνα βραδέως, ἐπιταχύνεται δ' ἐντὸς τῶν γηΐνων στρωμάτων ὑπὸ ὑψηλῆς θερμοκρασίας καὶ πιέσεως. Οὕτως ξύλα ἀπολιθωμένα καὶ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος φυτῶν εὑρίσκονται συχνὰ ἀπανθρακωμένα ἐντὸς τύρφης, λιγνιτῶν, γαιανθράκων καὶ λιθανθράκων. Εἰς πολλὰ τῶν φυτῶν τούτων, ἰδίᾳ μάλιστα τῶν γεωλογικῶς νεωτέρων, ἀναγνωρίζεται πολλάκις καὶ διακρίνεται καθαρά, ἢ μὲ ἄοπλον ὀφθαλμὸν ἢ διὰ τοῦ μικροσκοπίου, εἰς λεπτοτάτας τομάς, ὁ ἐσωτερικός των ἱστός. Φύλλα εὑρίσκονται ἐπίσης μεταβεβλημένα εἰς λεπτὸν ὑμένιον ἐξ ἄνθρακος εἰς τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρὰ διακρίνεται τὸ ἀγγειακὸν πλέγμα (νεύρωμα) τῶν φύλλων. Ἐπίσης καὶ ζῳϊκοὶ ὀργανισμοί, συνιστάμενοι ἀρχικῶς ἐκ χιτινώδους οὐσίας εὑρίσκονται ἀπανθρακωμένοι, ὅπως π. χ. ἔντομα, γραπτόλιθοι, μαλακόστρακα ζῷα. Σπανιώτερον εὑρέθησαν καὶ χονδρώδη συστατικὰ ζῴων μεταβεβλημένα εἰς πραγματικὸν ἄνθρακα,

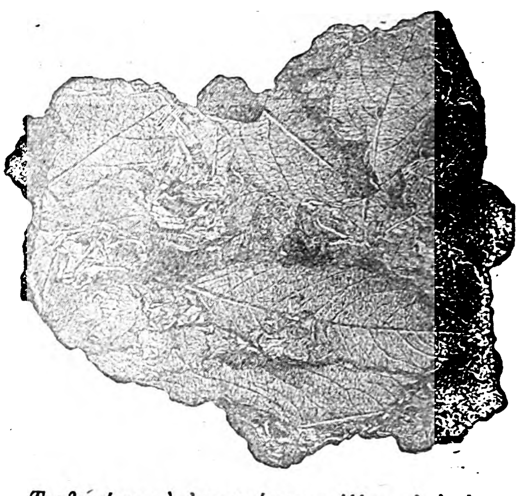

Τραβερτίνης μὲ ἀποτυπώματα φύλλων, ἀπὸ τὸ Tivoli παρὰ τὴν Ρώμην (κατὰ τὸν M. Neumayr).

ὅπως π.χ. εἰς τὰ γένη τῶν γανοειδῶν ἰχθύων Coccosteus καὶ Cephalaspis καὶ εἰς τὸν ἰχθὺν Palacospondy·us Gunni.

δ') ***Ἀπολίθωσις*** (Versteinerung). Ἐνῷ ἡ διατήρησις, ἡ μονιμοποίησις καὶ ἡ ἀνθράκωσις εἶναι φαινόμενα, κατὰ τὰ ὁποῖα τὰ ὀργανικὰ λείψανα οὐδεμίαν νέαν ξένην οὐσίαν προσλαμβάνουν, τοὐναντίον κατὰ τὴν ἀπολίθωσιν τὰ πρὸς ταύτην κατάλληλα τμήματα τοῦ σώματος τῶν ζῴων καὶ φυτῶν προσλαμβάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένας ὀρυκτὰς ὕλας. Αἱ νέαι αὗται ξέναι οὐσίαι ἢ προστίθενται εἰς τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν τῶν ὀργανικῶν λειψάνων ἢ ἀντικαθιστῶσιν ἐν μέρει ἢ καὶ τελείως τοῦτο. Τέλος δύνανται νὰ πληρώσουν καὶ τὸν χῶρον, τὸν ὁποῖον κατελάμβανεν ὀργανικόν τι λείψανον, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ μεταξὺ κατεστράφη τελείως.

Ἵνα ὀργανικόν τι λείψανον ἀπολιθωθῇ, πρέπει νὰ ἐγκλεισθῇ ἐντὸς πετρώματός τινος. Τὸ πέτρωμα τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸ λείψανον, καὶ τὸ ὁποῖον ἢ αὐτὸ τὸ ἴδιον περιέχει τὸ ὑλικὸν δι' οὗ θὰ γίνῃ ἡ ἀπολίθωσις ἢ ἐπιτρέπει τὴν προσέλευσιν ὀρυκτῶν οὐσιῶν ὑπὸ οἱανδήποτε μορφήν, προστατεύει τὸ λείψανον ἀπὸ ἄμεσον τελείαν καταστροφήν. Συνεπείᾳ τούτου ἡ διαπότισις τοῦ ὀργανικοῦ λειψάνου ἀρχίζει μόνον μετὰ χρονικόν τι διάστημα, ἀφ' ὅτου τοῦτο ἐγκλεισθῇ ἐντὸς τοῦ πετρώματος. Ἐν ἀντιθέσει ζῷόν τι, τὸ ὁποῖον ἀπέθανεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐκτεθειμένον εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπολιθωθῇ, καθόσον τὸ πτῶμά του, ἀφοῦ καταφαγωθῇ ὑπὸ τῶν σαρκοφάγων ζῴων, θὰ καταστραφῇ κατόπιν διὰ τῆς ἀποσαθρώσεως τελείως, ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος. Τούτων ἕνεκα ἡ θάλασσα παρέχει, μὲ τὴν διαρκῶς ἐντὸς αὐτῆς γινομένην καθίζησιν ὀρυκτῶν ὑλῶν ἐπὶ τοῦ πυθμένος της, πολλαχῶς εὐνοϊκωτέρας συνθήκας δι' ἀπολίθωσιν παρὰ ἡ χέρσος. Καὶ οὕτω πως ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη ἀφθονία τῶν θαλασσίων ἀπολιθωμάτων καὶ ἡ σπάνις ἀπολιθωμένων χερσαίων ὀργανισμῶν.

Φυτὰ εὑρίσκονται συχνὰ τελείως ἀπολιθωμένα. Εἰς τὰ ζῷα πάσχουν ἀπολίθωσιν γενικῶς μόνον τὰ σκληρὰ μέρη τοῦ προστατευτικοῦ ἢ ὑποστηρικτηρίου σκελετοῦ των. Ὅλα τὰ μαλακὰ μέρη ὡς καὶ αἱ τρίχες, τὰ ἐκ κερατίνης τμήματα, ἡ χιτίνη, αἱ λιπαραὶ καὶ κολλώδεις οὐσίαι τῶν ὀστῶν καὶ αἱ χρωστικαὶ ὗλαι τῶν κελύφων τῶν μαλακίων ζῴων, ἐχινοδέρμων κτλ., καταστρέφονται. Ὑπὸ ἰδιαιτέρας μόνον περιστάσεις εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπολίθωσις καὶ ζῳϊκῶν μαλακῶν μορίων. Οὕτω π. χ. ἐντὸς τοῦ λιθογραφικοῦ σχιστολίθου τοῦ ἀνωτέρου Ἰουρασίου τῆς Βαυαρίας εὑρίσκονται μῦς καὶ ἶνες ἰχθύων, κεφαλοπόδων καὶ ἑρπετῶν, ἀπολιθωμέναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀναγνωρίζωνται ἀκόμη μικροσκοπικῶς οἱ λεπτοὶ ἱστοὶ τῶν μυῶν. Κατὰ τὸν O. Reiss ἡ ἀπολιθωτικὴ οὐσία τῶν μορίων τούτων συνίσταται ἀπὸ 77 % φωσφορικὸν ἀσβέστιον μὲ ἀνθρακικὸν καὶ θειικὸν ἀσβέστιον, φωσφορικὰ ἀλκάλια καὶ φθοριοῦχον ἀσβέστιον. Ἐπίσης εὑρέθησαν—ὡς σπανιώταται ὅμως περιπτώσεις—ἀπολιθωμένα δέρματα πτωμάτων ἰχθυοσαύρων ὡς καὶ ἑνὸς καρχαρίου (βλ. εἰκ.) ἐντὸς μαργαϊκοῦ σχιστολίθου τῆς ἀνωτέρας λιασίου ὑποπεριόδου ἀπὸ τὸ Holzmaden τῆς Βυρτεμβέργης. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ ἀποτυπώματά τινα ὀργανισμῶν ἢ ὀργανικῶν μορίων, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν ὡς π. χ. μεδουσῶν, ἢ ἐπιδερμικῶν σχηματισμῶν (ὄνυχες καὶ πτερὰ πτηνῶν τοῦ Archaeopteryx), ἢ τῶν ἐκ δέρματος πτερύγων τοῦ ραμφορύγχου καὶ πτερύγων ἐντόμων.

Ἡ ἀπολίθωσις τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σκελετοῦ τῶν ζῴων δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀπασβέστωσις, ἡ δολομιτίωσις ἡ ἀποπυριτίωσις, ἡ βαρυτινοποίησις, ἡ ἀπογύψωσις, ἡ φωσφοριτοποίησις, ἡ ἀπομεταλλευματοποίησις (π.χ. σιδηροπυριτίωσις, λειμωνιτοποίησις κ. τ. λ.). Αἱ συνηθέστεραι ὀρυκταὶ

Digitized by Google

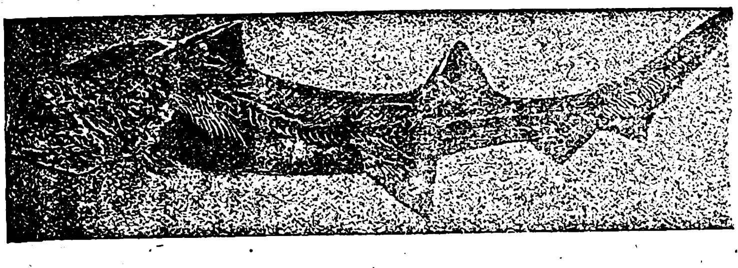

Σκελετὸς ἑνὸς καρχαριοειδοῦς (Hybodus Hauffianus) διατηρηθεὶς μετὰ τοῦ δέρματος ἐντὸς λιασίων σχιστολίθων τοῦ Holzmaden τῆς Βυρττεμβέργης (κατὰ τὸν E Koken).

Μῆκος σώματος ὑπὲρ τὰ 2 μέτρα.]

οὐσίαι, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἀπολίθωσιν εἶναι κατὰ προτίμησιν τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, τὸ πυριτικὸν ὀξὺ (ὑπὸ μορφὴν χαλαζίου, χαλκηδονίου, ἰάσπιδος, πυρολίθου, ἀχάτου καὶ ὀπαλλίου), σπανιώτερον ὁ θειοῦχος σίδηρος (σιδηροπυρίτης καὶ μαρκασίτης), ὑδροξείδιον σιδήρου, αἱματίτης, ἀπατίτης.

Μορφαὶ ἐμφανίσεως τῶν ἀπολιθωμένων ὀργανισμῶν.—Ἀφοῦ τὸ ἀσβεστολιθικὸν κέλυφος ἑνὸς κογχυλίου ἢ ἑνὸς κοχλίου περικαλυφθῇ ἀπὸ ἰλὺν ἀργίλου ἢ ἀσβεστολιθικὴν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κοιλότης γεμίσῃ μὲ ὀρυκτὴν ὕλην, ἀποτυποῦται κατόπιν τὸ κέλυφος μὲ ὅλας τὰς ἀναγλύφους του λεπτομερείας ἐπὶ τῆς μαλακῆς κατ' ἀρχὰς ἰλύος, ἡ ὁποία βραδύτερον στερεοποιεῖται εἰς στερεὸν πέτρωμα. Τὸ οὕτω ἐγκλεισθὲν κέλυφος δύναται—ἀφοῦ ἀλλοιωθῇ οὐσιωδῶς διὰ προσλήψεως νέων ξένων ὀρυκτῶν οὐσιῶν—νὰ διατηρηθῇ ὡς «ἀρχέτυπον» (original) καὶ νὰ διασωθοῦν ὅλοι οἱ ἀρχικοὶ ἱστοί του μὲ ὅλας των τὰς λεπτομερείας (βλ. εἰκ.). Τοιαύτην μορφὴν ἐμφανίσεως ἀπολιθωμάτων παρουσιάζουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ὀστᾶ ἀπολιθωμένων σπονδυλωτῶν ζῴων, ὡς καὶ φυτά, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ὀρυκτὴ οὐσία (πυριτικὸν ὀξὺ π. χ.) διεισέδυσεν ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τῶν φυτικῶν ἱστῶν, ὑπὸ βαθμιαίαν καταστροφὴν τῆς κυτταρίνης των.

Ἂν ὅμως τὸ ἐγκλεισθὲν κέλυφος διαλυθῇ (ὑπὸ ὀξυανθρακούχων π.χ. ὑδάτων), τότε μένει τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κελύφους, ἀποκαλούμενον «*λιθοπυρήν*», καὶ εἰς τὸ περιβάλλον πέτρωμα ἀπομένει τὸ «*ἀποτύπωμα*» τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ κελύφους.

Ἂν τὸ διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ κελύφους δημιουργηθὲν μεταξὺ τοῦ λιθοπυρῆνος καὶ τοῦ ἀποτυπώματος κενὸν πληρωθῇ βραδύτερον ὑπὸ ὀρυκτῆς τινος οὐσίας, τότε γίνεται μία «ψευδο-

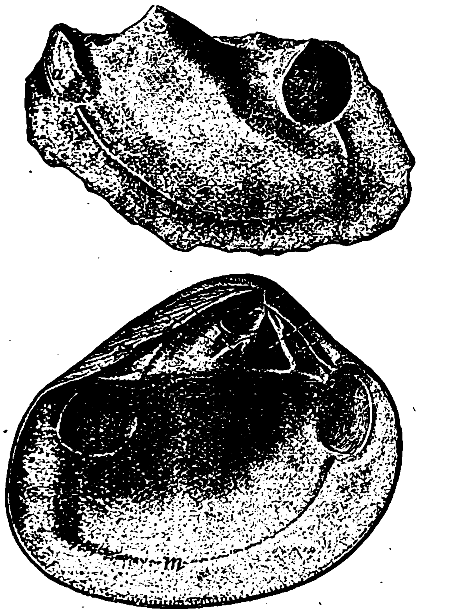

Τὸ ἐλασματοβράγχιον Crassatela ἀπὸ τὰ ἠωκαινικὰ στρώματα τῆς παρισινῆς λεκάνης.

[a=τὸ κέλυφος (ἀριστερὰ θύρα) ἀπολιθωμένον (ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς θεώμενον). b=ὁ λιθοπυρήν, παρουσιάζων τὰ ἀποτυπώματα τῶν κοιλοτήτων a καὶ a_1.]

μορφή», ἡ ὁποία δὲν δεικνύει ἱστόν, ἀλλὰ μόνον τὴν πιστὴν μορφὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀρχικοῦ κελύφους καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς του πλευρᾶς. Ψευδομορφαὶ γίνονται ἐπίσης καὶ διὰ βαθμιαίας πλήρους ἀντικαταστάσεως τῆς ἀρχικῆς οὐσίας τοῦ κελύφους.

«Ἐπιφλοιώματα» (περιασβεστώματα κλπ.) εἶναι ἐπιφανειακὰ περικαλύμματα ὀργανικῶν λειψάνων. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπιφλοιωθείσης οὐσίας ἀπομένει ἀποτύπωμα τοῦ ὀργανικοῦ λειψάνου, ὅπως τοῦτο π. χ. συμβαίνει εἰς τοὺς τραβερτίνας τῆς Σκύρου μὲ τὸ ροδόδενδρον τὸ ποντικόν, τοὺς τραβερτίνας Τραχώνων—Ἀθηνῶν μὲ τὸ νήριον καὶ τοὺς τῶν Μεγάρων μὲ τὰ ριζώματα διαφόρων φυτῶν (βλ. καὶ εἰκ.).

Ἰδιαιτέραν ὁμάδα ἀπολιθωμάτων ἀποτελοῦν τὰ *ἴχνη ζωῆς ἀπολιθωμένων ὀργανισμῶν*, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται διατηρημένα ἐντὸς τῶν πετρωμάτων ὑπὸ μορφὴν πατημάτων, κατοικιῶν, ἰχνῶν φαγώματος, λειψάνων τροφῶν ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τοῦ σώματος, κοπρολίθων, ἐμβρύων, ᾠῶν κλπ. Μεταξὺ τούτων μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχουν τὰ πατήματα ζῴων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἰδιαίτερος κλάδος τῆς παλαιοντολογίας, ἡ *ἰχνολογία*. Εἶναι δὲ γνωστὰ τὰ πατήματα καὶ τὰ ἴχνη κινήσεως ὄχι μόνον ἀπολιθωμένων σπονδυλωτῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ μαλακοστράκων (βλ. εἰκ.), μαλακίων καὶ σκωλήκων. Διὰ

Limulus Walchi συγγενὴς τῶν σημερινῶν μαλακοστράκων (κατὰ τὰ J. Schwertschlager).

[Ἀπὸ στρώματα νεώτερα ἰουράσια τοῦ Blumenberg παρὰ τὸ Eichstätt τῆς Βαυαρίας. Καθαρὰ διακρίνεται ἡ κίνησις τοῦ ζῴου ὑπὲρ τὸν πηλόν. Περίπου 1/8 φυσικοῦ μεγέθους.]

νὰ διατηρηθῇ τὸ ἀποτύπωμα τοῦ ποδὸς ἑνὸς ἑρπετοῦ ἐπὶ τῆς ἰλύος, ἢ τὸ ἴχνος ἑρπυσμοῦ ἑνὸς μαλακοστράκου ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἔπρεπε νὰ ἐπιχυθῇ πολὺ ταχέως ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἢ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐπὶ τοῦ ἴχνους ἄμμος ἢ πηλός. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διετηρήθησαν ἢ τὰ ἀρνητικὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδῶν ἑρπετῶν καὶ ἄλλων ζῴων ἢ αἱ ψευδομορφαὶ τῶν ποδῶν των. Ἰδιαιτέρως συχνὰ εὑρίσκονται τὰ πατήματα τῶν ζῴων «χειροθηρίων» (βλ. εἰκ.) εἰς τοὺς ψαμμίτας τῆς τριασίου περιόδου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ἐπίσης τὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδῶν τοῦ δεινοσαυροειδοῦς ἰγουανόδοντος εἰς τὸν ψαμμίτην τοῦ Ἀννοβέρου καὶ παρὰ τὸ Hastings τῆς Ἀγγλίας.

ε') ***Παραμόρφωσις*** (Deformierung). Ἐκτὸς τῶν πολὺ οὐσιωδῶν χημικῶν ἐπιδράσεων, οἱ ἐντὸς τῶν πετρωμάτων ἐγκεκλεισμένοι ὀργανι-

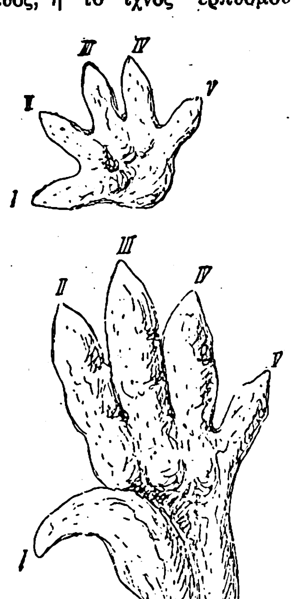

Ἴχνη πατημάτων τοῦ «χειροθηρίου» ἐκ τριασίων στρωμάτων τῆς Ἀγγλίας (κατὰ τὸν O. Abel).

[Τὸ μικρότερον ἐκμαγεῖον ἀνήκει εἰς τὸ ἐμπρόσθιον ἄκρον τοῦ ζῴου, τὸ μεγαλύτερον εἰς τὸν πόδα (1/4 τοῦ φυσ. μεγέθ.)]

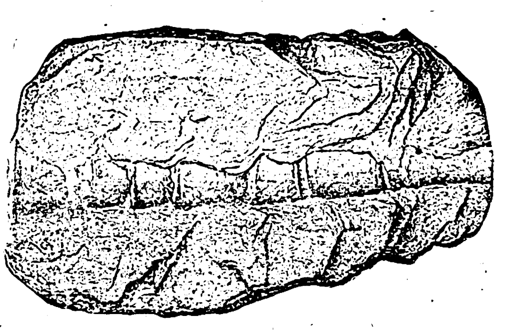

Τεμάχιον βελεμνίτου μηχανικῶς κατατεμαχισθὲν ὑπὸ τῆς ὀρεσιγόνου θλίψεως.

σμοὶ ὑπόκεινται εἰς μηχανικὰς ἀλλοιώσεις, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ἢ ἡ πίεσις τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων ἢ ἡ ὀρεσιγόνος θλῖψις. Ἡ διὰ τῶν δυνάμεων τούτων ἐπερχομένη ἀλλοίωσις τῆς μορφῆς τῶν ἀπολιθωμάτων πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀπολιθωμάτων. Τὰ κελύφη π. χ. τῶν ἀμμωνιτῶν πάσχουν σύνθλιψιν, τὰ ἔμβολα τῶν βελεμνιτῶν κατατεμαχισμὸν (βλ. εἰκ.). Ὁ A. Rothpletz μελετήσας ἰσχυρῶς παραμορφωμένα ἀπολιθώματα τῶν λιθογραφικῶν σχιστολίθων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίας περιόδου τῆς Βαυαρίας, ἐξήγαγε σπουδαῖα συμπεράσματα ἐπὶ τῆς χρονικῆς διαρκείας τοῦ φαινομένου τῆς ἀπολιθώσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στρωμάτων. Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ἀπολίθωσις (ἡ)· ἡ μεταβολή τινος εἰς λίθον ἢ εἰς λιθώδη κατάστασιν.

— [ΛΑΟΓΡΑΦ.] Ἡ ἀπολίθωσις, ἡ μεταβολὴ δηλ. εἰς λίθον ἀντικειμένου τινός, ἰδίως δὲ τοῦ ἀνθρώπου, προερχομένη δὲ συνήθως ἕνεκα θείας ὀργῆς, εἶναι παράδοσις συνήθης εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ἐν τῇ Ἁγ. Γραφῇ ἀναφέρεται ἡ μεταβολὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Λὼτ εἰς στήλην ἅλατος καὶ ἡ μεταμόρφωσις αὕτη θεωρητέα παραλλαγὴ τῶν περὶ ἀπολιθώσεως μύθων. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλλην. μυθολογίᾳ πλεῖστα ὅσα ἀναφέρονται παραδείγματα ἀπολιθώσεων. Οὕτω ὁ Λίχας μεταμορφοῦται πεταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰς βράχον καὶ κατὰ τὸν Ὀβίδιον φαίνεται ὅτι ἡ μορφὴ λίθου τινὸς ἔπλασε τὸν μῦθον τοῦτον. Ἡ αὐτὴ προσπάθεια πρὸς φανταστικὴν ἐξήγησιν τῆς αἰτίας ἀνθρωπομόρφου τινὸς λίθου, ἔγινεν ἀφορμὴ κατὰ τὸν Roschers νὰ πλασθῇ ὁ ποιητικὸς μῦθος τῆς ἀπολιθώσεως τῆς Νιόβης (βλ. Lex. III, 387 καὶ σ. 391 κ. ἑ.). Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι αὕτη μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τῶν Νιοβιδῶν, προελθόντα ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐγκατέλειψε τὰς Θήβας καὶ μετέβη πλησίον τοῦ πατρός της Ταντάλου εἰς τὴν Σίπυλον, «κἀκεῖ Διὶ εὐξαμένη τὴν μορφὴν εἰς λίθον μετέβαλε καὶ χεῖται δάκρυα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τοῦ λίθου» (*Ἀπολλόδ.* III, 5, 6). Ὁ μῦθος οὗτος καὶ ἡ ὑπολανθάνουσα ἐν αὐτῷ συμβολικὴ σημασία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πρόβλημα, τὸ ὁποῖον προεκάλεσεν εὐφυεῖς εἰκασίας, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι ἐλύθη ὁριστικῶς. Ὡς πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς Νιόβης οἱ πλεῖστοι ἐρευνηταὶ συμφωνοῦν μετὰ τοῦ Roschers. Οὕτως ὁ Preller (Griech. Mythol. II, σ. 382) ἐξηγεῖ τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην διὰ τῆς ἐμφανίσεως μιᾶς ἀρχαίας παραστάσεως ἐπί τινος βράχου τῆς Σιπύλου ἢ διὰ τῆς παραδόσεως περὶ γεωλογικοῦ τινος κατακλυσμοῦ.

Ἄλλα παραδείγματα ἀπολιθώσεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται ἡ τοῦ ἐν Αὐλίδι δράκοντος, τὴν ὁποίαν μνημονεύουσιν αὐτὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη (Ἰλ. Β', 319), ὁ παρὰ τῷ Νόννῳ μῦθος (*Διονυσ.* ΜΔ' 27, ΜΣΤ' 364 κ. ἑ.), καθ' ὃν ἀπελιθώθη ὁ Κάδμος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀφοῦ εἰς δράκοντας μετεμορφώθησαν καὶ πλεῖστα ἄλλα (ἅτινα δύναται νὰ εὕρῃ ὁ βουλόμενος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ βιβλίῳ τοῦ *Stark* «Niobe und die Niobiden in ihrer litterarischen, künstlerischen und mythologischen Bedeutung», Leipsig, 1863).

Ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας μυθολογίας ἡ παράδοσις περὶ ἀπολιθώσεως ἀπαντᾶται καὶ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους εἰς συναξάρια συνήθως. Οὕτως ὁ ποιμὴν ὁ ὑποδείξας διὰ τοῦ δακτύλου τὴν κρυπτομένην ἁγίαν Βαρβάραν εἰς τὸν πατέρα της ἀπολιθοῦται καὶ τὰ πρόβατα αὐτοῦ μεταμορφοῦνται εἰς κανθαρίδας (Συναξάριον παρὰ *Wirth* Danae, 107). Ἀκριβῶς ὁμοία ἦτο καὶ ἡ τιμωρία τοῦ προδόσαντος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὴν κλοπὴν τῶν βοῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ (*Ὁμήρ.* Ὕμν. Ἑρμ. 87 κ. ἑ. 187 ἑξ.). Κατ' ἄλλην χριστιανικὴν παράδοσιν, ἐνῷ ὁ Χριστὸς εὑρίσκετο ἐν μέσῳ σκληρῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπέπεμψαν αὐτόν, μία γυνὴ ἐφώναξε: «Ἔβγα γρήγορα, Πέτρο». Καὶ μία φωνὴ τότε ἀπεκρίθη: «Πέτρα θὰ γίνῃς». Καὶ ἀμέσως ὅλοι ἀπελιθώθησαν. Βλ. Milien, Etrennes Nivairnaises, σ. 22 κ.ἑ.).

Ἡ περὶ ἀπολιθώσεως παράδοσις εἶναι κοινοτάτη καὶ εἰς ὅλους τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαούς. Εὐρέως παρ' αὐτοῖς ἔχει κυκλοφορήσει εἷς μῦθος, τοῦ ὁποίου ἡ ἁπλότης συνδυάζεται μὲ τὴν φρικιαστικὴν τραγικότητα, τὴν τόσον συνήθη εἰς τοὺς

Digitized by Google

βορείους λαούς. Κατὰ τοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων ἀπολιθοῦνται βαθμηδὸν μέχρι τοῦ γόνατος, εἶτα μέχρι τοῦ στήθους καὶ ἐν τέλει ὅλοι (βλ. *Hahn*, Mythologische parallelen, I 207 καὶ 208 II 271). Ἀκόμη καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς τῆς ΒΔ. Ἀμερικῆς ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι οἱ λίθοι εἶναι ὄντα, τὰ ὁποῖα μεταμορφώσας τις ἀπελίθωσε, καὶ ἀναλόγως τῆς φαινομενικῆς ὁμοιότητος ἑκάστου λίθου πρός τι ἀντικείμενον, καθορίζεται καὶ τί τὸ ἔμψυχον ὃν ἦτο ὁ λίθος πρὶν ἀπολιθωθῇ (βλ. *Silas T. Rand,* Legends of the Micmacs, σ. 236).

Ἀλλ' αἱ παραδόσεις ἐκεῖναι, ἐν αἷς ἡ ἀπολίθωσις ἀπαντᾶται πολὺ συχνά, εἶναι αἱ νεοελληνικαὶ τοιαῦται, διαδεδομέναι εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Πολλαὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν περισυλλεγῆ ἀκόμη, ἄλλαι ἀπομένουσιν εἰσέτι ἀνέκδοτοι ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ. Τὰς μέχρι τοῦ 1904 ὑπαρχούσας τοιαύτας, τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι εἶχον δημοσιευθῆ εἰς σπάνια καὶ δυσεύρετα περιοδικά, περισυνέλεξε μετὰ στοργῆς καὶ ἐδημοσίευσε μετὰ τῶν ἄλλων νεοελληνικῶν παραδόσεων καὶ συνοδευομένας ὑπὸ σχολίων ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Παραδόσεις τόμ. 1 - 2, Ἀθῆναι, 1904). Ἐκ τούτων ἐλήφθησαν τὰ ἐν τῷ παρόντι σημειώματι ἀναφερόμενα ἄνευ παραπομπῆς παραδείγματα ἀπολιθώσεων, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἐβοηθήθημεν ἐξ ἀνεκδότων σημειώσεων τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου. Τῶν παραδόσεων τούτων ὑπολείπεται πρὸς ἔκδοσιν ὁ 3ος τόμος, ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ ὁποίου θέλομεν μάθει τίνα ἑρμηνείαν δίδει ὁ Ν. Πολίτης εἰς τοὺς περὶ ἀπολιθώσεως μύθους. Οὐχ ἧττον ἐκ τῶν ὀλίγων σχετικῶν τὰ ὁποῖα ἀναφέρει εἰς τὴν μελέτην του «Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους» (Λαογρ. Σύμμεικτα, τ. Β'. σ. 146 κ. ἑ.), φαίνεται ὅτι διαφωνεῖ πρὸς πάντας τοὺς ἑρμηνευτὰς τῶν περὶ ἀπολιθώσεων μύθων, ἀνάγει δὲ τούτους μᾶλλον εἰς τοὺς ἡλιακούς, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὡρισμένα παραδείγματα ἀπὸ παραμύθια, τὰ ὁποῖα παραβάλλει πρὸς τ' ἀνάλογα τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, ὡς τοῦ ἡλιακοῦ ἥρωος Περσέως ἀπολιθώνοντος διὰ τῆς γοργείας κεφαλῆς του τοὺς κατοίκους τῆς Σερίφου κ. ἄ. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ν. Πολίτου φαίνεται ἡ μᾶλλον πιθανή, καθ' ὅσον παρὰ πολλοῖς λαοῖς ἀπαντᾶται ἡ παράδοσις τῆς ἀπολιθώσεως προερχομένης ἐκ τοῦ ἡλίου. Οὕτω κατά τινα ἰνδικὸν μῦθον ὁμοιάζοντα ἀρκετὰ πρὸς νεοελληνικὸν παραμύθι ὁ Ἥλιος εἶχε κλείσει τοὺς ἀνθρώπους εἴς τι σπήλαιον καὶ εἶχε θέσει πρὸς φύλαξιν τούτων ἕνα γίγαντα. Οὗτος ὅμως ἀπηλευθέρωσε τοὺς ἀνθρώπους καὶ δι' αὐτὸ ἀπελιθώθη ὑπὸ τοῦ Ἡλίου. Τὸ αὐτὸ ἔπαθον καί τινες τῶν ἀπελευθερωθέντων ἀνθρώπων (Βλ. *Dähnhardt,* Natursagen (Zeiragen III, σ. 387).

Αἱ νεοελληνικαὶ παραδόσεις περὶ ἀπολιθώσεως, καθὼς καὶ ὅλαι γενικῶς αἱ παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι λίαν πολύτιμοι, καὶ πλὴν τοῦ ὅτι ὁμοιάζουν ἐν πολλοῖς μὲ ἀναλόγους τοιαύτας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς πρὸς τούτοις ὅτι παρέμεινεν ἀμείωτος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ μυθοπλαστικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ μειώσῃ τὸ χριστιανικὸν δόγμα καὶ νὰ ἐπιφέρῃ οὕτω στειρότητα καὶ στασιμότητα, ὅπως ἔγινε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Τὸ χριστιανικὸν δόγμα ἐκώλυε τοὺς τότε λογίους ν' ἀναφέρουν λαϊκὰς παραδόσεις, ἑπομένως καὶ περὶ ἀπολιθώσεως τοιαύτας, καθ' ὅσον αὗται θὰ ὑπενθύμιζον εἰδωλολατρικὴν καὶ ἀσεβῆ ἐποχήν. Καθὼς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν μόνον εἰς τὸν κατωτέρω στίχον τοῦ «Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης»

Καὶ παρευθὺς ἀπέμεινεν ὡς λίθος εἰς τὸν τόπον

ὑπάρχει μία τοιαύτη ἀπήχησις παραδόσεως σχετικῆς πρὸς τὴν ἀπολίθωσιν (*Λάμπρου,* Collection des romans grecs, στ. 459, σ. 20).

Αἱ νεοελληνικαὶ παραδόσεις περὶ ἀπολιθώσεως, αἵτινες, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν πανελλήνιον παράδοσιν τοῦ *Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ,* τὴν ἐκφράζουσαν πόθους ἐκπληρώσεως ἐθνικῶν ὀνείρων, εἶναι πολυάριθμοι καὶ διακρίνονται τόσον διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐπισυμβαίνει ἡ ἀπολίθωσις, ὅσον διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ἀπολιθοῦνται. Συνήθως ἀπολιθοῦνται ἄνθρωποι. Δὲν εἶναι ὅμως σπανία καὶ ἡ ἀπολίθωσις ζῴων, πλοίων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης ἀπολιθώσεως εἶναι συνήθως ἡ θεία ὀργὴ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀνόμου τινὸς πράξεως. Μερικὰ πάλιν παραμύθια ἀναφέρουσι περὶ ἀπολιθώσεως τῶν προσερχομένων ἐγγὺς τοῦ πύργου τοῦ Ἡλίου, ἄλλα δὲ πάλιν μυθολογοῦσιν ὅτι ἀπολιθοῦνται ὑπὸ μαγισσῶν ἢ τοῦ διαβόλου οἱ πλησιάζοντες εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν.

Εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς συμφώνως πρὸς τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐπίεζεν αὐτοὺς κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ θεία ὀργὴ ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἀπολιθώσεως ἐπέρχεται συνήθως διὰ τὴν παράλειψιν τῆς ἐκτελέσεως τυπικοῦ τινος θρησκευτικοῦ καθήκοντος. Οὕτω κατά τινα γερμανικὴν παράδοσιν μία μήτηρ κατηράσθη τὴν θυγατέρα της διότι δὲν μετέβαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὕτη μετεβλήθη εἰς λίθον (*Grimm* Deutsche Sagen, ἀρ. 229). Πλησίον πάλιν τοῦ Pontasval τοῦ Finistère τῆς Γαλλίας ὑπάρχουσι πολλαὶ πέτραι, τὰς ὁποίας «χορευτρίας» οἱ χωρικοὶ ὀνομάζουσι, διότι κατά τινα παράδοσιν ἦσαν αὗται νεάνιδες ἀπολιθωθεῖσαι ἕνεκα τῆς ἀσεβείας των, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ παύσωσι τὸν χορὸν καθ' ἣν στιγμὴν διέβαινε χριστιανικὴ λιτανεία (βλ. *Maury.* Les fées du moyen âge, σ. 48). Κατὰ τὰς νεοελληνικὰς παραδόσεις ἡ παράλειψις θρησκευτικοῦ τινος καθήκοντος συνεπάγεται ἄλλου εἴδους τιμωρίας, ὑπάρχει ὅμως καὶ μία τοιαύτη ἐν Ζακύνθῳ περὶ ἀπολιθώσεως γυναικὸς καὶ τῶν ἐσωρρούχων αὐτῆς, διότι ἔπλενε ταῦτα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἡλιοτροπίου.

Συνήθης εἰς πολλοὺς λαοὺς εἶναι ἡ παράδοσις τῆς ἀπολιθώσεως ἀσελγοῦς ἀνθρώπου, τιμωρουμένου οὕτω διὰ τοὺς κακοήθεις σκοπούς του. Ἔν τινι γερμανικῷ μύθῳ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμοιάζει κατά τι νεοελληνικὴ εὐτράπελος διήγησις, βασιλεύς τις ἢ ἱερεὺς ἐρασθεὶς τῆς θυγατρός του θέλει νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ἐκείνη ἀντιτάσσεται καὶ αὐτὸς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, λέγων ὅτι ἔχει φυτεύσει μηλέαν καὶ ἐρωτῶν ἂν πρέπῃ νὰ φάγῃ αὐτὸς τὰ μῆλα ἢ νὰ ἀφήσῃ ξένον. Ἅμα δὲ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ λέγει ὅτι δικαιοῦται αὐτός, ἀμέσως ἑτοιμάζεται νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του, ἀλλ' εὐθὺς ἀπολιθοῦται [βλ. *Hahn,* Mythologische parallelen I 191, II 224]. Ὁμοίως ἔν τινι παραδόσει τῆς Ἀχαΐας ὁ παράνυμφος ὁ βιάσας τὴν νύμφην ἀπολιθοῦται, ἐν ἄλλῃ δὲ τῆς Μακεδονίας κλέπται ἀποπειραθέντες ν' ἁρπάσουν μίαν νύμφην κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου της ἀπολιθοῦνται καὶ οὗτοι. Συνήθης πάλιν εἶναι ἡ παράδοσις, ἡ ἰδίως ἐπιχωριάζουσα εἰς τὰς νήσους Νάξον, Λέσβον, Θάσον, καθ' ἣν μία κόρη μεταμορφοῦται εἰς πέτραν, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν, Τούρκων συνήθως, μία δὲ παλαιοτέρα (Πόρτο-Ράφτη) ἀναφέρει καὶ τῆς κόρης καὶ τοῦ διώκτου τὴν ἀπολίθωσιν, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸν ἀρχαῖον μῦθον τῆς Τευμησίας ἀλώπεκος, ἔνθα ἀναφέρεται ἀπολίθωσις τοῦ διώκοντος καὶ τῆς διωκομένης (*Ἀπολλοδ* Β' δ, 7). Τὸν τύπον τῆς σωτηρίας διωκομένης γυναικὸς διὰ μεταμορφώσεως παρουσιάζει καὶ ὁ ἀρχαῖος μῦθος τῆς διώξεως τῆς Δάφνης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Συνήθης εἶναι καὶ ἡ παράδοσις ἀπολιθώσεως κλέπτου, τῶν ὁποίων ἡ ποιητικωτέρα εἶναι μία τῆς Κρήτης, καθ' ἣν ζωοκλέπτης τις ἀπελιθώθη καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὸν φωνάζοντα πρὸς τοῦτον. Ἡ παράδοσις αὕτη, ὡς φαίνεται, ἐπλάσθη ἐκ τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἠχοῦς· πιθανὸν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ προῆλθε καὶ ὁ μῦθος περὶ τῆς ἀπολιθώσεως τοῦ Βάττου (ἤτοι τοῦ λάλου) παρὰ τὸ Μαινάλιον, ὅστις ἐλέγετο σκοπιαὶ Βάττου. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὄχι ὁ ἀπολιθωθεὶς Βάττος, ἀλλ' ὁ ἀπολιθώσας Ἑρμῆς ἦτο ὁ ζωοκλέπτης (*Ovid* Metam 68 κ ἑ).

Καὶ οἱ βλάσφημοι κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ἀπολιθοῦνται. Οὕτω κατά τινα παράδοσιν τῆς Ζακύνθου, ἐνῷ μοναχός τις ἡλίευε καὶ ἐξέφυγεν ἐκ τοῦ δικτύου του ὁ συλληφθεὶς ἰχθύς, ἐβλασφήμησε τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα, ἔναντι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ὁποίου ἵστατο ἁλιεύων μετὰ τῆς λέμβου, πλὴν εὐθὺς καταβυθίζεται ἡ λέμβος καὶ συγχρόνως οὗτος μεταβάλλεται εἰς μέγα ἀπολίθωμα, οὗτινος ἡ κορυφή, ἡ κεφαλὴ δηλ. τοῦ μοναχοῦ, ἔμενε πετρωμένη ἐπὶ τοῦ ἀφροῦ, διὰ νὰ πλήττωσι ταύτην αἰωνίως τὰ κύματα μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου. Ἡ ἀπολίθωσις βλασφήμου ἀπαντᾶται καὶ εἰς παραδόσεις πολλῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν (βλ. Archivio per le studio delle tradizioni popolari, 1900 σ. 187).

Πλὴν τῆς ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἀπολιθώσεως, ἀπαντᾶται καὶ ἡ δι' ἄλλους λόγους προερχομένη τοιαύτη. Οὕτω ὁλόκληρος πομπὴ γάμου ἀπελιθώθη κατόπιν κατάρας μητρός, ὀργισθείσης διὰ τὴν πλεονεξίαν τῆς νεονύμφου κόρης της (Καρπενήσι). Σπανίως ἡ ἀπολίθωσις προέρχεται ἐξ ἀγνώστου αἰτίας, ὡς κατά τινα παράδοσιν τῶν Καλαβρύτων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνα βασιλόπουλο ἀπελιθώθη καθ' ἣν στιγμὴν ἔθετε τὴν χεῖρά του εἰς βράχον, ἵνα ἀφαιρέσῃ μέλι. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς παρὰ τῷ λαῷ ἐπικρατούσης ἰδέας, ὅτι αἱ ἄγριαι μέλισσαι εἶναι στοιχειωμέναι, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν ἀνεκδότων εἰδήσεων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔνθα ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ τῆς ἀνωτέρω. Εἴς τινα πάλιν παράδοσιν Ἀνδριτσαίνης Ὀλυμπίας, ἀναφέρεται ὅτι ἀπολιθοῦταί τις οἰκείᾳ βουλήσει. Φονεύσας δηλ. τὸν ἐπίβουλον ἀδελφόν του, παρεκάλεσεν ὁ ἴδιος τὸν Θεὸν νὰ τὸν μεταμορφώσῃ εἰς βράχον, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Πλὴν ἡ γνωστοτέρα ἐξ ὅλων τῶν νεοελληνικῶν περὶ ἀπολιθώσεως παραδόσεων, ἡ διαδεδομένη εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, τυγχάνει ἡ τῆς γραίας βοσκοῦ, ἥτις ὑπέφερε πολὺ ἐκ τοῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος καὶ μόλις παρῆλθεν ὁ Μάρτιος, τὸν ὁποῖον ἐξ ὅλων τῶν μηνῶν περισσότερον ἐφοβεῖτο, δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν χαράν της καὶ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐφώναξε· «πρίτσι Μάρτη μου! τὰ ξεχείμασα τὰ κατσικάκια μου!». Τοῦτο ἐγένετο αἰτία νὰ ὀργισθῇ πολὺ κατὰ τῆς γραίας ὁ Μάρτιος καὶ ἐζήτησεν ὡς δάνειον μίαν ἡμέραν ἐκ τοῦ Φεβρουαρίου, ὅστις ἔκτοτε ἔχει μίαν ἡμέραν ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔκαμε τόσον βαρὺν χειμῶνα, ὥστε ἠνάγκασε τὴν γραῖαν νὰ κρυβῇ κάτωθεν ἑνὸς λέβητος διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ ἐκ ψύξεως, πλὴν ἐκεῖ ἀπελιθώθη, ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ αἶγές της καὶ ὁ λέβης. Ἐν ἑκάστῳ τόπῳ, ὅπου ἐπιχωριάζει καὶ ἡ παράδοσις αὕτη, δεικνύουσι τὸ ἀπολιθωμένον ποίμνιον καὶ τὸν λέβητα, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐκρύβη ἡ γραῖα. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἰδία παράδοσις ἀπαντᾶται καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Βαλκανικοῖς λαοῖς, ὡσαύτως δὲ καὶ παρὰ πολλοῖς Εὐρωπαϊκοῖς καὶ Ἀσιατικοῖς.

Ἐκτὸς τῶν ἀπολιθώσεων ἀνθρώπων εἰς τὰς νεοελληνικὰς παραδόσεις ἀναφέρονται καὶ τοιαῦται διαφόρων ἀψύχων ἀντικειμένων, γενόμεναι καὶ αὗται κατόπιν θείας ὀργῆς. Οὕτω ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θεὸς ἀπελίθωσε τὴν ἐκ σίτου παραγωγὴν πτωχοῦ τινος γεωργοῦ, διότι ἐνῷ εἶχε συμβουλεύσει τοῦτον νὰ μὴ ἀνακοινώσῃ εἰς οὐδένα τὸν τρόπον τῆς μεταβολῆς τῶν ἀκανθῶν εἰς σῖτον, οὗτος ἀνεκοίνωσε τοῦτο εἰς τὴν σύζυγόν του.

Ὡσαύτως κατά τινα παράδοσιν τῆς Ἀκαρνανίας, ὁ Θεὸς ἀπελίθωσε τὴν ζύμην τὴν ὁποίαν ἡ Εὔα μετὰ τὸ ἁμάρτημα ἔλαβεν, ἵνα ζυμώσῃ, προσποιουμένη τὴν ἀδιάφορον. Ἀρκετὰ συνήθης εἶναι καὶ ἡ παράδοσις ἀπολιθώσεως πλοίων. Οὕτω, κατά τινα παράδοσιν τῆς Σάμου, ἓν πειρατικὸν πλοῖον ἀποπειραθὲν νὰ κρημνίσῃ διὰ κανονιοβολισμῶν μίαν στήλην, λείψανον ἀρχαίου ναοῦ, ἀπελιθώθη ὑπὸ τοῦ *στοιχειοῦ* τοῦ φυλάσσοντος τὴν στήλην ταύτην. Ἐπίσης ἓν πλοῖον Ἀλγερίνων πειρατῶν ἀπελιθώθη ἐν Κερκύρᾳ κατόπιν εὐχῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἡγουμένου τινὸς καὶ οὕτω ἀπετράπη ἡ λεηλασία. Τὸ περίεργον εἰς ταύτην τὴν παράδοσιν εἶναι ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, πλησίον δηλ. τῆς πόλεως Κασιώπης καὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου, ἐδεικνύετο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ναῦς τῶν Φαιάκων, ἡ κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν διήγησιν ἀπολιθωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος (Ὀδυσ. Ν. 163).

Οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾶται καὶ ἡ ἀπολίθωσις τῶν ζῴων. Οὕτω ἀπολιθοῦται ὄφις ἀποπειραθεὶς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ νεονύμφων (παράδοσις Καλαμῶν), ἐπίσης κάμηλοι (Ἄρτης), ὡς καὶ βόες ἀπομαρμαρωθέντες μετὰ τοῦ βοσκοῦ των, διότι οὗτος ἐδυσανασχέτησεν ὅταν ὁ Χριστὸς ὑπὸ μορφὴν ἀγνώστου ἔλαβε παρὰ τοῦ ειρημένου βοσκοῦ μέγα τεμάχιον τυροῦ, ὅπερ ἀπελιθώθη καὶ τοῦτο κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην. Ἐπίσης γνωστοτάτη τυγχάνει ἡ παράδοσις τῆς ὑπὸ τοῦ ἁγ. Νικολάου ἀπομαρμαρώσεως λέοντος, κειμένου παρὰ τὸν Ὑμηττόν, τῆς ὁποίας ὁμοία σχεδὸν ἐπικρατεῖ καὶ εἰς Γιάννιτσα Καλαμῶν. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὰς νεοελληνικὰς παραδόσεις τὰ ζῷα ἀπομαρμαροῦνται, ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα ἀπολιθοῦνται.

Εἰς τὰς περὶ ἀπολιθώσεως παραδόσεις ὑπάγονται καὶ αἱ πολυάριθμοι τοιαῦται περὶ ἐπὶ λίθων ἀποτυπωθέντων σημείων τῆς ἐπαφῆς ποδῶν, χειρῶν, ὀνύχων ἢ ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος δαιμόνων, ἀνθρώπων ἢ ζῴων. Καὶ παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται τοιαῦται παραδόσεις, πλεῖσται δ' ὅσαι τῶν παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντωμένων ἐμελετήθησαν. Ἐν Ἑλλάδι τοιαῦτα ἴχνη ὑπάρχουσιν ἀρκετά, μυθολογοῦνται δὲ ὅτι ταῦτα ἀφῆκε τὸ ποδάρι τοῦ Διγενῆ ἢ τὸ χέρι τῆς Παναγίας· ὡσαύτως αἱ ὁπλαὶ τῶν ἵππων τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀντρειωμένων, τῶν Σαραντάπηχων καὶ τῶν Γιγάντων, ὅταν ἐπάτουν ἐπὶ τῶν βράχων, ἄφηναν ἴχνη ἀνεξίτηλα. Τοιαύτη παράδοσις εἶναι καὶ τῶν ἁγίων Δέκα μαρτύρων ἐν Κρήτῃ, ὅταν οὗτοι ἐγονάτισαν διὰ νὰ ἀποκεφαλισθῶσιν· ὡσαύτως τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν τοῦ Χριστοῦ ἐνιαχοῦ, τὰ ἐπὶ βράχου ἴχνη σκλάβας, ἥτις ἐπήδησεν ἐπὶ κρημνοῦ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων· ἐξ ὅλων δὲ τούτων τῶν παραδόσεων ἡ πλέον ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ ἐν Μάνῃ τοιαύτη, ἔνθα δεικνύουσιν ἐπὶ βράχου τοῦ Ταϋγέτου τὰ ἴχνη τῶν πέντε δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ταϋγέτου *Πενταδάκτυλος.*

Αἱ παραδόσεις τῶν ἀποτυπωμάτων τούτων, προῆλθον ἐκ τῆς προσπαθείας πρὸς ἐξήγησιν φυσικῶν ἢ τεχνητῶν κοιλοτήτων, παρατηρουμένων εἰς λίθους τινὰς καὶ ἐχουσῶν σχῆμα παρόμοιον πρὸς τὰ ἴχνη, τὰ ὁποῖα μυθολογεῖται ὅτι ἀπετυπώθησαν. Καθὼς εὐλόγως μετὰ τοῦ Peschel παρατηρεῖ ὁ Πολίτης, αἱ περὶ τούτων δοξασίαι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λείψανα λιθολατρείας ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις. Ἂν τινα τούτων τῶν ἰχνῶν ἰδιαζόντως τιμῶνται, τοῦτο μόνον ἐξ ἁπλῆς συμπτώσεως προέρχεται, καθ' ὅσον ἀποδίδεται τιμὴ εἰς μόνα τὰ πιστευόμενα ὡς ἀποτυπώματα θεῶν ἢ ἁγίων ἀνδρῶν. Μάλιστα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας φαίνεται ὅτι ἐτιμῶντο ὡς ἅγια λείψανα.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

—**ἀπολίθωσις ἐμβρύου**· βλ. λιθοπαίδιον.

Ἀπολινάριος (ἢ καὶ *Ἀπολλινάριος*). 1) *Ἱεραπόλεως* (ἐν Φρυγίᾳ) ἐπίσκοπος (κατὰ Σεραπίωνα *Κλαύδιος Ἀπολινάριος*), κατὰ τὸ δεύτε-

Digitized by Google

ρον ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος. Πολυγραφώτατος συγγραφεὺς κατ' Εὐσέβιον, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς γνωρίζομεν μόνον τοὺς τίτλους τῶν ἔργων του καὶ τούτους οὐχὶ πάντας. Ἔγραψε μ. ἄ. ἀπολογίαν πρὸς Μᾶρκον Αὐρήλιον ὑπὲρ τῆς πίστεως, 5 βιβλία πρὸς Ἕλληνας, 2 βιβλία περὶ ἀληθείας, κατὰ Μοντανισμοῦ, περὶ Πάσχα, περὶ εὐσεβείας κ.λ. [Πρβλ. *Εὐσεβίου* ἐκκλ. ἱστ. 4, 21. κ. ἑ.— *Φωτίου* βιβλ. 14 κ. τ. λ. Ὀλίγα διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ *Ἀπολιναρίου Ἱεραπόλεως* ἐν *Migne* Ἑ. Π. 5,1293 κ. ἑ.]

2) ***Ἀπολινάριος Λαοδικείας*** (ἐν Συρίᾳ) ἐπίσκοπος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας, περὶ τὸ 310, ἐκ πατρὸς *Ἀπολιναρίου* ἐπίσης καλουμένου, ὅστις ἐξ Ἀλεξανδρείας καταγόμενος, διετέλεσε διδάσκαλος τῆς γραμματικῆς ἐν Βηρυτῷ τῆς Φοινίκης καὶ ὕστερον ἐν Λαοδικείᾳ, ὅπου ἐγένετο καὶ ἱερεύς· συνέγραψε καὶ γραμματικὴν «χριστιανικῷ τύπῳ» καὶ ἄλλα ἔργα ἐν ποιητικῷ λόγῳ. Ὁ υἱὸς Ἀπολινάριος λαβὼν ἀρτίαν μόρφωσιν, γνώστης τῆς φιλολογίας, φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς καὶ κατὰ Φιλοστόργιον καὶ τῆς ἑβραϊκῆς, ἐγένετο διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς καὶ ὕστερον ἀναγνώστης ἐν τῇ πατρίδι του. Φίλα φρονῶν τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἀρειανίζοντος ἐπισκόπου Λαοδικείας Γεωργίου. Βραδύτερον ἔγινεν ἐπίσκοπος Λαοδικείας (πιθανῶς περὶ τὸ 360, πάντως τὸ 362 ἦτο τοιοῦτος), ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ Ἀρειανοὶ εἶχον ἕτερον ἐπίσκοπον, *Πελάγιον* ὀνόματι. Ὀπαδὸς τοῦ ὁμοουσίου ὁ Ἀπολινάριος, θέλων νὰ πολεμήσῃ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων τῶν Ἀντιοχέων καὶ προσπαθῶν νὰ τονίσῃ τὴν ἑνότητα τῶν φύσεων, περιέπεσεν, ἄγνωστον πότε, εἰς αἵρεσιν. Ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ συνένωσις δύο τελείων φύσεων, τελείου Θεοῦ καὶ τελείου ἀνθρώπου, ἐν ἑνὶ προσώπῳ τοῦ Θεανθρώπου εἶναί τι ἀδύνατον («δύο τέλεια ἓν γενέσθαι οὐ δύναται» ψευδοαθανάσιος κατὰ Ἀπολιν. 1, 2) ἐδίδασκεν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ δὲν ἡνώθη μετὰ τῆς θεότητος τέλειος ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ὅτι τὴν θέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς κατέλαβεν ὁ θεῖος λόγος· βραδύτερον μάλιστα ἀποδεχθεὶς τὸν τριχοτομικὸν τύπον, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ σώματος, ψυχῆς ἀλόγου καὶ ψυχῆς λογικῆς ἢ νοῦ, ἐδίδασκεν ὅτι μὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ τὴν ἄλογον ψυχὴν ἡνώθη «νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ» (ψευδοαθ. κ. Ἀπολ. 1, 2) καταλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ· ἐφρόνει δ' ὅτι οὕτω ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ Σωτῆρος· «ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος ἐκεῖ καὶ ἁμαρτία» (ἔ. ἀ.) Κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδόθη μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀπολιναρίου, ἣν οὗτος ἐξέθεσεν ἰδίως ἐν τῷ συγγράμματί του «Ἀπόδειξις περὶ τῆς θείας σαρκώσεως τῆς καθ' ὁμοίωσιν ἀνθρώπου», λόγῳ ἴσως καὶ τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ οὗ ἀπήλαυεν· ἀλλὰ ταχέως, ὅταν οἱ ὀπαδοί του ἤρχισαν ζωηροτέραν δρᾶσιν, σύνοδοι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἤρχισαν ζωηρὰν πολεμικὴν κατὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης. Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος τοῦ 362 πάντως ὑπαινίττεται τὴν ἀπολιναριστικὴν διδασκαλίαν, εἰ καὶ δὲν ἀναφέρει ταύτην ῥητῶς, βραδύτερον ὅμως σύνοδος ἐν Ῥώμῃ (377 καὶ 382), ἐν Ἀντιοχείᾳ (378) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (β' οἰκουμενική, τῷ 381) σαφῶς κατεδίκασαν τὸν *ἀπολιναρισμὸν* ὡς αἵρεσιν. Ἐκ τῶν πατέρων κατεπολέμησαν αὐτὸν ἰδίως ὁ Ἀθανάσιος, οἱ τρεῖς Καππαδόκαι, ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ, ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρρου. Ἐθεωρήθη ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐκινδύνευεν αὐτὴν ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν μετεῖχε τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος, δι' ἧς καὶ μόνης ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὕτω τὸ «ἀπρόσληπτον» θὰ ἔμενεν «ἀθεράπευτον». Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς αἱρέσεως, ἥτις πάλιν πρὸς καιρὸν ἐζωογονήθη κατὰ τὰς μονοφυσιτικὰς ἔριδας τοῦ Ε' αἰῶνος, τῶν ὁποίων ὁ ἀπολιναρισμὸς ἐχαρακτηρίσθη ὡς πρόδρομος. Ὁ Αὐγουστῖνος διακρίνει τρεῖς τάξεις Ἀπολιναριστῶν, ὧν ἡ μία ἠρνεῖτο τὸ ἀνθρώπινον σῶμα Χριστοῦ (de dono pers. 24).

Ὁ Ἀπολινάριος, περὶ τῶν μεταγενεστέρων τυχῶν τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἔχομεν σαφῆ πληροφορίαν, ἐφημίσθη καὶ ὡς πολυγραφώτατος καὶ σοφώτατος συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς του. Καθ' Ἱερώνυμον, μεθ' οὗ ἐγνωρίσθη προσωπικῶς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔγραψεν ἀναριθμήτους τόμους (innumerabilia volumina), οἵτινες δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν. Ἔγραψεν ἐπιτόμους ἑρμηνείας εἰς διάφορα βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὧν σώζονται λείψανα ἐν σειραῖς, ἀπολογητικὰ ἔργα κατὰ Πορφυρίου, Ἰουλιανοῦ, Εὐνομίου, Μαρκέλλου Ἀγκύρας, Ὠριγένους, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Διοδώρου Ταρσοῦ καὶ Φλαβιανοῦ Ἀντιοχείας.

Ἔγραψεν ἐπίσης δογματικὰ ἔργα, ἅτινα ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, πρὸς εὐκολωτέραν διάδοσιν τῶν ἀρχῶν των, ἐκυκλοφόρουν ὑπὸ τὸ ὄνομα γνωστῶν ὀρθοδόξων συγγραφέων, ὡς τοῦ Μ. Ἀθανασίου («περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου»), Γρηγορίου Θαυματουργοῦ («ἡ κατὰ μέρος πίστις») και Πάπα Ἰουλίου («περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἑνώσεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν θεότητα») και ἄλλα. Τὴν νόθευσιν ταύτην πρῶτος παρετήρησε κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα Λεόντιος ὁ Βυζάντιος. Κάτοχος ὁ Ἀπολινάριος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ φρονῶν ὅτι οὕτω θὰ ἀντέδρα ὁπωσδήποτε κατὰ τοῦ μέτρου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, δι' οὗ ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἡ μελέτη τῶν κλασσικῶν, ἐξέθεσε τὸ κείμενον τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἐπιστολῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἐν μορφῇ πλατωνικῶν διαλόγων. Ἐπίσης ἐξέθεσε τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τοῦ Μωυσέως μέχρι τοῦ Σαούλ, εἰς μέτρον ἡρωϊκὸν (*Σωζόμ.* ἐκ. ἱστ. 5,18), ἂν καὶ ὁ Σωκράτης θεωρεῖ τοῦτο ἔργον τοῦ πατρὸς (ἐκκλ. ἱστ. 3,16) ὅπερ ἀπίθανον. Ἐπίσης ἔγραψε τραγῳδίας καὶ λυρικὰ ποιήματα μὲ γραφικὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ «ἔμμετρά τινα μελύδρια», τὰ ὁποῖα ἔψαλλον ἄνδρες κατὰ τὸν πότον καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ γυναῖκες ὑφαίνουσαι (*Σωζ.* ἐκ. ἱστ. 6.25). Ἐπίσης συνέθεσε μετάφρασιν τῶν 150 ψαλμῶν εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐν ἑξαμέτρῳ, ὑπὸ τὸν τίτλον «μετάφρασις εἰς τὸν ψαλτῆρα», τὸ μόνον ἔργον του, ὅπερ ἐσώθη πλῆρες (*Migne* Ἑ. Π. 33, 1313—1537) καὶ ὅπερ κακῶς τινες ἀπέδιδον εἰς τὸν πατέρα. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κρουμβάχερ (Ἱστ. βυζ. λογ μετ. *Σωτηριάδη* 2,498): «Οὕτω μετεσκευασμένοι οἱ ψαλμοὶ ἔχανον τὸν ἰδιάζοντα αὐτῶν τύπον καὶ τὴν ὑψηλὴν των ἁπλότητα· ἔγιναν ὑπὲρ τὸ δέον ὁμηρικοὶ ἢ ὥστε νὰ δύνανται νὰ εἶναι ἔτι ψαλμοί».

Πότε ἀπέθανεν ὁ Ἀπολινάριος δὲν γνωρίζομεν, πάντως περὶ τὸ 390. Ἐκ τῶν ὀπαδῶν του σπουδαιότερος ἦτο ὁ Βιτάλιος (βλ. λ.), ἐγκατασταθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσκοπος τῶν Ἀπολιναριστῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, περὶ τὰ ἔτη 363—383, ἐξ οὗ ἐν Ἀντιοχείᾳ οἱ Ἀπολιναρισταὶ ἐλέγοντο Βιταλιανοὶ (*Σωζόμ.* ἐκ. ἱστ. 6,25).

[Ἀξιόλογοι μελέται περὶ Ἀπολιναρίου εἶναι ἰδίως ἡ τοῦ *Draeseke J.* Apollinarios von Laodicea (Leipzig 1892) καὶ *Lietzmann H.* Ap. von L. und seine Schule (Texte u. Untersuchungen 1, Tuebingen 1904). Ἴδε καὶ *Bardenhewer O.* Geschichte der altk. Literatur τόμ. 3 (Freiburg i. B. 1923) σ. 285—292.]

—3) ***Ἀλεξανδρείας*** ἀρχιεπίσκοπος ἀπὸ τοῦ 551 μέχρι τοῦ 569, διάδοχος τοῦ Ζωΐλου, παραστὰς εἰς τὴν πέμπτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, κατὰ τὸ 553 [Πρβλ. Μ. Ἑλ. Ἐγκυκλ. Γ', 552.]

[Βλ. καὶ Ἀπολλινάριος.] Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἀπολιναρισμὸς καὶ ***Ἀπολιναρισταί*** βλ. Ἀπολινάριος *Λαοδικείας*.

ἀπολινῶ *(—όω)*· δένω διὰ λίνου, διὰ λινῆς κλωστῆς.

ἀπολίνωσις (ἡ)· ἡ διὰ λινῆς κλωστῆς δέσις.

—[ΙΑΤΡ.] Καλεῖται *ἀπολίνωσις (ἀρτηρίας, φλεβὸς)* ἡ διά τινος νήματος περίδεσις τοῦ ἀγγείου καὶ σύσφιγξις μέχρις ἀποφράξεως τοῦ αὐλοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν ἵνα διακοπῇ ἐν αὐτῷ ὁ ῥοῦς τοῦ αἵματος. Εἰς τὸ μέρος τῆς ἀπολινώσεως τὸ αἷμα θρομβοῦται κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δὲ πλάσσεται οὐλώδης ἱστὸς καὶ οὕτω γίνεται στερεὰ καὶ μόνιμος ἡ ἀπόφραξις τοῦ ἀγγείου.

Ἀπολινώσεις γίνονται ἐπὶ αἱμορραγιῶν, συνηθέστατα τῶν ἐκ τραυμάτων, ἐγχειρητικῶν ἢ τυχαίων. Τὸ χαῖνον στόμιον τοῦ αἱμορραγοῦντος ἀγγείου συλλαμβάνεται δι' *αἱμοστατικῆς κλειθρολαβίδος*, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ἀπόφραξις αὐτοῦ, μεθ' ὃ ὀλίγον πέραν τοῦ στομίου περιδέεται τὸ ἀγγεῖον διά τινος νήματος, ὅπερ συσφιγχθὲν ἁμματίζεται, τὰ δὲ ἄκρα τοῦ νήματος ἀποκόπτονται καὶ τέλος ἀφαιρεῖται ἡ κλειθρολαβίς. Νῆμα πρὸς ἀπολίνωσιν μεταχειριζόμεθα μετάξινον, σπανιώτερον δὲ ζωϊκὴν χορδὴν (Catgut), ταύτην κυρίως ἐπὶ μεμολυσμένων τραυμάτων.

Εἴς τινας περιπτώσεις, μὴ κατορθοῦντες νὰ συλλάβωμεν διὰ τῆς κλειθρολαβίδος καὶ ἀπολινώσωμεν ἀσφαλῶς κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον τὸ αἱμορραγοῦν ἀγγεῖον, ἐκτελοῦμεν ἀντὶ τῆς κυρίως ἀπολινώσεως τὴν *περίπαρσιν* ἢ *περιρραφὴν* τοῦ ἀγγείου. Διὰ κυρτῆς βελόνης τὸ νῆμα διαπερᾶται διὰ τῶν ἱστῶν πέριξ τοῦ ἀγγείου καὶ περισφιγχθὲν ἀποφράσσει καὶ τὸν αὐλὸν τοῦτον *(ἔμμεσος ἀπολίνωσις)*.

Συμβαίνει σπανίως νὰ μὴ δυνηθῶμεν κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀπολινώσωμεν ἀσφαλῶς αἱμορραγοῦσαν ἀρτηρίαν κατὰ τὸ τραῦμα, π.χ. ἕνεκα μεγάλου βάθους τούτου ἢ διὰ τὸ εὔθρυπτον τῶν ἱστῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀνευρίσκομεν καὶ ἀπολινοῦμεν τὸ ἀγγεῖον εἴς τι κεντρικώτερον σημεῖον, εἴτε αὐτὸ τοῦτο τὸ αἱμορραγοῦν ἀγγεῖον, εἴτε, ἂν πρόκειται περὶ κλάδου τινός, τὸ στέλεχος, ἐξ οὗ ἐκπορεύεται ὁ αἱμορραγῶν ἀρτηριακὸς κλάδος *(ἀπολίνωσις κατὰ τὴν συνέχειαν τοῦ ἀγγείου)*. Ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν ἀνατομικῶν γνώσεων ἀποκαλύπτομεν τὸ ἀγγεῖον διὰ καταλλήλου τομῆς καὶ περιβαλόντες διά τινος ἐπὶ τούτῳ ἐργαλείου (*βελόνη Deschamps*) τὸ νῆμα, ἁμματίζομεν αὐτὸ περὶ τὴν ἀρτηρίαν.

Ὅταν ἀποφραχθῇ δι' ἀπολινώσεως ἀρτηρία τις, ὁ δι' αἵματος ἐφοδιασμὸς τῶν ἱστῶν, οὓς ἐτροφοδότει ἡ οὕτως ἀποφραχθεῖσα ἀρτηρία, γίνεται δι' ἄλλων παραπλεύρων κλάδων. Ἀγγεῖά τινα ὅμως δὲν δυνάμεθα ν' ἀπολινώσωμεν ἀκινδύνως. Π. χ. ἀπολίνωσις τῆς κοινῆς καρωτίδος ἐπιφέρει πολλάκις σοβαρὰν βλάβην τῆς θρέψεως τοῦ ἐγκεφάλου, ἀπολίνωσις τῆς μηριαίας ἀρτηρίας ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς ἢ τῆς ἰγνυϊκῆς ἀρτηρίας δύναται νὰ προκαλέσῃ γάγγραιναν τοῦ σκέλους.

Ἐνίοτε ἐκτελοῦμεν τὴν ἀπολίνωσιν ἀρτηρίας τινὸς κατὰ τὴν συνέχειαν αὐτῆς *προληπτικῶς*, ὅπως δηλ. ἀποφύγωμεν ἢ μετριάσωμεν αἱμορραγίαν μέλλουσαν νὰ παραχθῇ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐπικειμένης τινὸς ἐγχειρήσεως. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δύναται νὰ γίνῃ καὶ πρόσκαιρος ἀπολίνωσις, δηλ. ἀποκαλύπτομεν τὸ στέλεχος τοῦ ἀγγείου ἐν καταλλήλῳ θέσει (κεντρικώτερον τοῦ τόπου τῆς ἐγχειρήσεως, ἥτις μέλλει νὰ ἐκτελεσθῇ), καὶ διά τινος παχέος νήματος ἢ καὶ διὰ καταλλήλου ἁπαλῶς συσφιγγούσης κλειθρολαβίδος ἀποφράσσομεν προσωρινῶς τὸ ἀγγεῖον, ἕως οὗ ἐκτελέσωμεν, ἄνευ μεγάλης οὕτω αἱμορραγίας, τὴν κυρίαν ἐγχείρησιν, μετὰ τὴν περάτωσιν δὲ ταύτης (καὶ τὴν αἱμοστασίαν κατὰ τὸ τραῦμα, ἐννοεῖται) ἀφαιροῦμεν τὸ περισφίγγον προσωρινῶς τὸ ἀρτηριακὸν στέλεχος νῆμα ἢ τὴν κλειθρολαβίδα καὶ οὕτως ἀποκαθίσταται ὁ ῥοῦς τοῦ αἵματος εἰς τὴν προσκαίρως ἀποφραχθεῖσαν ἀρτηρίαν.

Ἀπολινώσεις ἐκτελοῦμεν τέλος καὶ ἐπί τινων παθήσεων. Ἐπὶ ἀνευρυσμάτων (βλ. λ.) π. χ. ἀπολινοῦμεν τὸ ἀγγεῖον ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἀνευρυσματικοῦ σάκκου καὶ συνήθως ἐκτέμνομεν τοῦτον. Ἐπίσης ἐκτελοῦμεν ἀπολινώσεις πρὸς θεραπείαν ὄγκων τινῶν, ὅπως διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς προσαγωγῆς αἵματος ἐπέλθῃ σμίκρυνσις αὐτῶν, ὡς ἐπί τινων ἀγγειωμάτων, ἐπὶ τῆς ἐξογκώσεως τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος κατὰ τὴν νόσον τοῦ Basedow πρὸς περιορισμὸν τοῦ ὄγκου τοῦ ἀδένος τούτου κλπ.

Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

—[ΙΣΤΟΡ. ΙΑΤΡ.] Πρὸς ἐπίσχεσιν τῶν αἱμορραγιῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἦσαν ἐν χρήσει οὐ μόνον στυπτικὰ φάρμακα, ἀλλὰ καὶ ἐπῳδαὶ (*Ὁμήρ.* Ἰλ. 846). Παρ' Ἱπποκράτει παρὰ τὰς στυπτικὰς οὐσίας ἀνευρίσκομεν ἐφαρμοζομένην τὴν πίεσιν καὶ τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον. Ἤδη ὅμως ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἀπαντῶμεν πρόοδον σημαντικὴν ἐν τῇ χειρουργικῇ, «τὴν ἀπολίνωσιν τῶν ἀγγείων», ὡς δεικνύει τὸ σύγγραμμα τοῦ Κέλσου (1 π. Χ.) ὅπερ, ὡς γνωστόν, γραφὲν ὑπὸ μὴ ἰατροῦ, ἀναμφισβητήτως ἐλήφθη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ ἑλληνικῶν συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Κέλσος δηλ. προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπισχέσεως τῆς ἀπὸ τῶν τραυμάτων αἱμορραγίας (lib. V, C XXVI § 21) συνιστᾷ τὴν πλήρωσιν τῆς κοιλότητος τούτων διὰ ξηροῦ μοτοῦ καὶ πιέσεως τούτου διὰ τῶν χειρῶν, εἶτα δέ, ἂν ἡ αἱμορραγία ἐξηκολούθει, τὴν συχνὴν ἀνανέωσιν τοῦ μοτοῦ, εἴτε ξηροῦ, εἴτε ὑγραινομένου δι' ὄξους, θεωρουμένου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς ἀρίστου πρὸς καταστολὴν τῶν αἱμορραγιῶν. Τὴν ὑπό τινων παρὰ ταῦτα συνιστωμένην διαβροχὴν τοῦ τραύματος δι' ὄξους καὶ ἄλλων διαβρωτικῶν ἢ καυστικῶν οὐσιῶν φαίνεται ὅτι ἀπέρριπτεν οὗτος, ἐκ φόβου ἀναπτύξεως ἐκ τούτων φλεγμονῆς. Ἀλλὰ τῆς αἱμορραγίας καὶ διὰ τῶν τοιούτων μέσων μὴ ἐπεχομένης ὁ Κέλσος συνιστᾷ ὅπως: «συλλάβωμεν τὰ κατὰ τὸ τραῦμα ἀγγεῖα, περιδέσωμεν ταῦτα ἀμφοτέρωθεν καὶ τάμωμεν εἶτα μεταξὺ τῶν δύο σημείων τῆς περιδέσεως, οὕτως ὥστε, καὶ ἂν τὰ δύο τμηθέντα ταῦτα ἄκρα συσταλῶσι, νὰ ἔχωσι τὰ στόμια ταῦτα τῶν ἀγγείων κεκλεισμένα». Μόνον δ' ὅταν αἱ τοπικαὶ συνθῆκαι οὐδόλως ἐπέτρεπον τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν ὁ Κέλσος συνιστᾷ τὴν διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου καυτηρίασιν.

Κατὰ τοὺς ἑπομένους χρόνους πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν φέρονται γνωρίζοντες ἄριστα τὴν περίδεσιν τῶν ἀγγείων. Οὕτως ὁ Γαληνὸς περιγράφει τὸν περιβροχισμὸν τῶν τε φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν (X, 319), πολλαχοῦ δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ποιεῖται περὶ τούτου λόγον, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιγένης (*Ὀρειβ.* IV. 244) καὶ ὁ Ἄντυλλος (*Ὀρειβ.* IV. 27).

Παρ' Ἕλλησι μάλιστα παρὰ τὴν ἀπολίνωσιν τῶν ἀγγείων ἐγίνετο χρῆσις καὶ ἄλλης τινὸς μεθόδου ἐν μεγάλῃ τιμῇ κατὰ νεωτέρους χρόνους πρὸς ἐπίσχεσιν τῆς αἱμορραγίας, τῆς *περιστροφῆς τῶν ἀγγείων*, ὡς δῆλον ἐκ χωρίων τοῦ Ἀετίου (XIV. 52), τοῦ Ῥούφου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἡλιοδώρου, ὅστις παρὰ τὸν ἀποβροχισμὸν τῶν μεγαλυτέρων ἀγγείων, ἐξετέλει τὴν περιστροφὴν τῶν μικροτέρων («τὰ μείζονα μὲν ἀποβροχίσαντες, τὰ δὲ μικρότερα καταπείραντες εἰς αὐτὰ ἄγκιστρα καὶ περιστρέψαντες πολλάκις καὶ ἀποτυφλώσαντες αὐτὰ διὰ τῆς περιστροφῆς» *Ὀρειβ.* IV. 485).

Ἡ ἀπολίνωσις ἐξηκολούθησεν οὖσα ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς ἀκολούθους χρόνους ἐν Ἑλλάδι, καταστᾶσα ἀναπόφευκτον ἐπακολούθημα πάσης χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, δι' ὃ καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐκτελέσεως τῶν διαφόρων ἐγχειρήσεων ἐν τοῖς διαφόροις συγγράμμασιν εἰδικώτερον περὶ ταύτης σπανίως ἐγίνετο λόγος. Ἀπόδειξις καὶ τὸ χωρίον τοῦ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου (VIII, να')

Digitized by Google

ἐν ᾧ οὗτος περιγράφων τὴν ἐγχείρησιν τοῦ ἐξομφάλου γράφει, ὅτι μετὰ τὴν ἔρευναν διὰ τοῦ δακτύλου ἂν ἕλιξ ἐντέρου ἢ ἐπιπλόου τμῆμα ὦσι συνεσφιγμένα, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει σχίζοντες τὴν ἀγκύλην τοῦ συσφίγγοντος βρόχου ὠθοῦμεν τὸ ἔντερον εἰς τὰ ἐντός, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀποκόπτομεν τὸ περιττεῦον μέρος τοῦ ἐπιπλόου, *φυσικῷ τῷ λόγῳ* ἀπολινώσαντες τὸ παρεμπῖπτον ἀγγεῖον («ἀπολινώσαντες τὸ παρεμπῖπτον, ὡς εἰκός, ἀγγεῖον»).

Εἶτα ὅμως ἡ ἀπολίνωσις μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐλησμονήθη ὑπὸ τῶν πλείστων χειρουργῶν, ἐλάχιστοι δὲ μόνον τούτων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ὡς ὁ ἐκ Παλέρμου, καθηγητὴς ἐν Σαλέρνῳ, Roger καὶ ὁ Ἰταλὸς Bertapaglia, ἀναφέρουσι ταύτην. Ὁ τελευταῖος μάλιστα οὗτος περιγράφει διπλῆν τῶν ἀγγείων περίδεσιν, στηρίζων ταύτην ἐπὶ τῶν διαμέσων ἱστῶν, ὡς καὶ πάλιν κατὰ νεωτέρους χρόνους καὶ ὑπεδείχθη καὶ ἐκτελεῖται. Τὴν ἀπολίνωσιν κυρίως ἐπανέφερεν εἰς χρῆσιν ὁ διάσημος Γάλλος χειρουργὸς *Ἀμβρόσιος Παρέ*, ὅστις μάλιστα ὑπὸ ἐνίων μὴ εἰδότων θεωρεῖται κακῶς καὶ ὡς ὁ ἐφευρέτης τῆς ἐγχειρήσεως ταύτης. Ὁ Ἀμβρόσιος Παρὲ ἁπλῶς τυγχάνει πολλῆς τιμῆς, διότι πράγματι ὑπέμνησε τὴν σωτηρίαν ταύτην ἑλληνικὴν μέθοδον, ἰδίᾳ ἐπὶ *ἀκρωτηριασμῶν*, ἐφ' ὧν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ σπανιώτατα ἐξετελεῖτο.

Παρὰ τὴν εἰσαγωγὴν νεωτέρων μεθόδων (*ἀγγειορραφὴ* κτλ.) ἡ ἀπολίνωσις ἀπομένει καὶ νῦν ἔτι τὸ ἐπιτακτικώτερον καθῆκον τοῦ χειρουργοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμέραν πράξει. ΑΡ. Π. Κ.

ἀπολιόρκητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ πολιορκηθείς, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ πολιορκηθῇ.

ἀπολιπαίνω· ἐκβάλλω τὸ λίπος, καθαρίζω τι ἀπὸ τοῦ ὑπάρχοντος λίπους.

ἀπολιπαντὴς (ὁ)· ὁ ἀπολιπαίνων, ὁ καθαρίζων τι ἀπὸ τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὸ λίπους.

ἄπολις (ὁ, ἡ), —*ιδος*· ὁ μὴ ἔχων πόλιν, πατρίδα, ἄπατρις.

—*[Διεθν. Δικ.]* Καλεῖται *ἄπολις* ὁ μὴ ἀνήκων εἰς οὐδεμίαν Πολιτείαν καὶ συνεπῶς ἐστερημένος πάσης ἰθαγενείας. Εὐρύτερον καὶ γενικώτερον *ἄπολις* θεωρεῖται ὁ ὑπὸ οὐδεμιᾶς Πολιτείας ὡς ἴδιος αὐτῆς ὑπήκοος θεωρούμενος. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον περιλαμβάνονται καὶ οἱ φερέοικοι, οἱ νομάδες, οἱ μὴ ἀποτελοῦντες Πολιτείαν ὠργανωμένην. Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὅρον ὑπάγονται καὶ οἱ εἰς ἀγρίας φυλὰς ἀνήκοντες κάτοικοι ἀποικίας τινός, λ. χ. ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἡ νομοθεσία τοῦ Κράτους, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ἐν λόγῳ ἀποικία, δὲν ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰθαγένειαν ἤτοι νὰ χαρακτηρίσῃ γενικῶς ὡς ὑπηκόους τοῦ ἐν λόγῳ Κράτους. Συνήθως ὅμως διὰ τοὺς τοιούτους ἀναγνωρίζεται ἡ «ἰθαγένεια τοῦ ὑπὸ προστασίαν ἐδάφους» (Schutzgebietsangehörigkeit), ἥτις δὲν «ἐξισοῦται», δὲν προσομοιάζει ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματα ἀπολύτως πρὸς τὴν ἄλλην.

Εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀπόλιδος, ἤτοι ἄνευ ἰθαγενείας, δύναται νὰ περιπέσῃ τις ἐν περιπτώσει διαφορᾶς τῶν κρατικῶν κανόνων σχετικῶς μὲ τὴν κτῆσιν καὶ ἀπώλειαν τῆς ἰθαγενείας, ἐφόσον τὸ γεγονὸς τὸ ὁποῖον προηγεῖται διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἰθαγενείας (κατὰ τὴν γέννησιν λ. χ. ἑνὸς παιδιοῦ) δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰς οὐδεμίαν τῶν δύο περὶ οὗ ὁ λόγος Κρατῶν. Οὕτω λ. χ. δυνατὸν οἱ γονεῖς ν' ἀνήκουν κατ' ἰθαγένειαν εἰς τὸ Κράτος Α, ἔνθα κρατεῖ τὸ jus soli, ἡ δὲ γέννησις τοῦ παιδίου νὰ λάβῃ χώραν ἐν Κράτει ἔνθα ἰσχύει τὸ jus sanguinis ἀποκλειστικῶς (ἀπαγορευομένης τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ jus soli). Ἄνευ ἰθαγενείας καὶ αὖθις δύναται τις νὰ παραμείνῃ: προκειμένης διαφορᾶς τῶν περὶ γάμου νομοθεσιῶν δύο διαφόρων Κρατῶν, ὁπότε ἐπὶ γάμου τελεσθέντος μεταξὺ ὑπηκόων, ἑκάτερος τῶν ὁποίων ἀνήκει εἰς τὸ ἕτερον Κράτος, οὗτος θεωρεῖται κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Α Κράτους ὡς ἄκυρος, ἐνῷ θεωρεῖται ἔγκυρος κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἑτέρου Κράτους—ἢ ὅτε πρόκειται περὶ διαφορᾶς μεταξὺ τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν δύο Κρατῶν, ἐὰν τὸ τέκνον εἶναι νόμιμον ἢ μή.

Εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀπόλιδος περιπίπτει τέλος καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἀπέβαλε τὴν ἰθαγένειαν τοῦ Κράτους του χωρὶς νὰ ἀποκτήσῃ νέαν, ἑτέρου Κράτους. Τῆς ἰθαγενείας του δύναται νὰ στερηθῇ τις ἐπὶ πλέον, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν αἰτήσηται τοῦτο, λ. χ. ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ἀπὸ 1 Ἰουνίου 1870 νόμον περὶ ἰθαγενείας ἐν περιπτώσει δεκαετοῦς συνεχοῦς παραμονῆς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἢ κατὰ τὸν ἀπὸ 22 Ἰουλίου 1913 γερμανικὸν νόμον, λόγῳ μὴ ἐκτελέσεως τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων.

Αἱ συνέπειαι αἵτινες ἐπακολουθοῦν τῆς καταστάσεως τοῦ ἀπόλιδος εἶναι εἴτε ἰδιωτικοῦ, εἴτε συνταγματικοῦ, εἴτε διεθνοῦς Δικαίου. Οὕτως ὁ ἄπολις δὲν ἀπαλλάσσεται τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἢ τῶν φορολογικῶν βαρῶν εἰς ἃ ὑπόκεινται καὶ οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Πολιτείας εἰς ἣν οὗτος διαμένει. Ἐξ ἄλλου δέ, στερεῖται τῆς προστασίας τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς Δικαίου παρέχει Κράτος τι πρὸς τοὺς ἐν ἀλλοδαπῇ ζῶντας ὑπηκόους του.

Τελευταίως μεγάλαι κατεβλήθησαν προσπάθειαι περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἀπολίδων τῶν συνεπειῶν τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ ἰδίως περὶ ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς ἐξαναγκαστικῆς πολιτογραφήσεως, τυχοῦσαι καὶ τὴν ὑποστήριξιν πολλῶν, πλὴν ὅμως δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἀπέχει εἰσέτι πολὺ ἡ πραγματοποίησις τῆς τοιαύτης ἰδέας. Ὡς ἀντίποους, ἐξ ἄλλου, τῆς τοιαύτης κινήσεως ὁλονὲν ἐξαίρεται τὸ καθῆκον τῆς Πολιτείας, ὅπως ἐμποδίζῃ τοὺς τέως ὑπηκόους της νὰ παραμένουν ἄνευ νέας ἰθαγενείας, δηλ. εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀπόλιδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sieber*, Das Staatsbürgerrecht im internationalen Verkehr, Bern. 1907. Η. Γ. Κ.

ἀπολίτευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πολιτευόμενος, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ πολιτευθῇ, ὁ μὴ συγκεκροτημένος εἰς πολιτείαν (ἀρχ.)· || ἰδιωμ. ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων, ὁ μὴ ζητούμενος, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ δὲν συζητεῖται· ἄλλως *ἀπαζάρευτος*. Β. Φ.

ἀπολίτιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πολιτισμένος, ὁ μὴ ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ ἐξηυγενισμένος, ἀγροῖκος, χυδαῖος.

Ἀπολλακιὰ ἢ *Πολλατσὰ [Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Ρόδου καὶ ὁμώνυμον χωρίον παρ' αὐτὸν (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 407 β').

Ἀπολλιναὶρ (Apollinaire). Ὑπεγράφετο οὕτως ὁ *Γουλιέλμος-Ἀπολλιναὶρ Κόστροβίτσκυ*, λογοτέχνης, πολωνικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ τῷ 1880 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1918. Ἔγραψε γαλλιστὶ διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ ποιήματα, εἰς τὰ ὁποῖα διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ πρωτότυπον καὶ ρηξικέλευθον τοῦ ὕφους του. Ὁ Ἀπολλιναὶρ θεωρεῖται ὡς μάλιστα ἐπιδράσας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κυβισμοῦ καὶ τῆς «*συγχρόνου*» ποιητικῆς τεχνοτροπίας ἐν Γαλλίᾳ. Ἐκ τῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «Alcools» (ποιήματα, 1913) «Caligrammes» (ποιήματα, 1918) «L'Hérésiarque et Cie» (διηγήματα, 1910) «Le poète assassiné» (1916) κλπ. Ω.—

Ἀπολλιναρία ἡ *Συγκλητική*. Ἁγία τῆς ὁποίας ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν 4ην Ἰανουαρίου. Κατὰ τὰ συναξάρια, ζῶσα τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἦτο θυγάτηρ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ρώμης Ἀνθεμίου. Ἀφοῦ διένειμε τὰ ὑπάρχοντά της εἰς τοὺς πτωχούς, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἔρημον τῆς Σκήτεως ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐκεῖ ἀνδρικὰ ἐνδεδυμένη ἔζησεν ὡς μοναχὸς *Δωρόθεος*, προσευχομένη καὶ ἀσκητεύουσα. Μόνον ὅταν ἀπέθανεν ἐγνώσθη εἰς τοὺς συνασκητάς της τὸ φῦλόν της. [Ἴδε Vita beatae Apollinaris virginis ἐν *Migne* Ἑ.Π. 114, 321—328] Δ. Σ. Μ.

Ἀπολλινᾶρις *Σιδώνιος* (G. Sollius Modestus Apollinaris Sidonius). Λατῖνος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος γαλατικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς περὶ τὸ ἔτος 430 μ. Χ. ἐκ γονέων Χριστιανῶν ἐπιφανῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὅπως καὶ ὁ πάππος του ὑπῆρξαν διοικηταὶ (praefecti praetorio) ἐν Γαλατίᾳ. Ὁ Ἀπολλινᾶρις ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ ὅπως ὁ ἴδιος λέγει ἀπὸ παιδικῆς του ἡλικίας ἐλάτρευε τὰς Μούσας (mihi quoque semper a parvo cura Musarum), ἐνυμφεύθη δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ ἔπειτα αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης ἀναγορευθέντος Ἀβίτου (Avitus), Παπιανίλλαν. Τὴν 1 Ἰανουαρίου 456 ἀπήγγειλεν ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἦλθε μὲ τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκλεχθέντα αὐτοκράτορα πενθερόν του, εἰς τὴν σύγκλητον λόγον ἔμμετρον πανηγυρικὸν καὶ ἐτιμήθη διὰ ἀνδριάντος ἐν τῷ forum Traianum. Ὅταν δὲ ὁ πενθερός του ἐξεθρονίσθη τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους 456, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλατίαν· ὅταν δ' ἔπειτα, τῷ 458, ἦλθε καὶ εἰς τὴν Γαλατίαν ὁ νέος αὐτοκράτωρ Μαϊοριανός, ὁ ἐκθρονίσας τὸν πενθερόν του, ὄχι μόνον ἐδήλωσεν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν ζητήσας καὶ συγγνώμην, διότι κατ' ἀρχὰς ἀντέστη εἰς τὴν ἀναγόρευσίν του, ἀλλὰ καὶ λόγον ὅμοιον πανηγυρικὸν καὶ εἰς τοῦτον ἀπήγγειλεν. Ὅταν τῷ 467 ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ὁ Ἀνθέμιος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Λέοντος Α', ἐκάλεσε τὸν Ἀπολλινᾶριν εἰς Ρώμην, καὶ οὗτος ἀπήγγειλε καὶ ἐκεῖ τῇ 1 Ἰανουαρίου 468 ἄλλον ἔμμετρον πανηγυρικὸν εἰς τιμὴν τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἀναλαμβάνοντος καὶ αὐτοῦ τὴν ὑπατείαν. Εἰς ἀμοιβὴν ἔλαβεν ὁ Ἀπολλινᾶρις τὸ ἀξίωμα τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως (Ρώμης) «praefectus urbi».

Μετὰ δύο ἔτη, ἤτοι τῷ 470 (ἢ καὶ ἐνωρίτερον τῷ 469) γίνεται ἐπίσκοπος εἰς τὸ Clermont-Ferrand (τὸ ἀρχαῖον Augustonemetum), χωρὶς πρὸς τοῦτο νὰ εἶναι παρεσκευασμένος. Ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος (cui praepositus, etsi immerito, videor) οὔτε θεολογικὰς γνώσεις εἶχεν· ἀλλὰ αἱ τοιαῦται θέσεις ἀπῄτουν τότε περισσοτέραν πολιτικὴν πεῖραν, τοιαύτην δὲ εἶχεν ἱκανὴν ὁ Ἀπολλινᾶρις. Ἔπειτα ἀγωνισθεὶς μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου του Ἐκδικίου (Ecdicius) κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βησιγότθων καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἐφυλακίσθη καὶ μόνον διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ συμβούλου τοῦ Γότθου βασιλέως Λέοντος, ἠλευθερώθη καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἕδραν του ἀπέθανε μετ' οὐ πολύ, τῷ 479, 21 Αὐγούστου.

Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ὁ Ἀπολλινᾶρις ἠσχολεῖτο μὲ ὅλα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως. Ὅταν ἔγινεν ἐπίσκοπος ἐθεώρει τὴν ἀσχολίαν του πλέον μὲ τὴν ποίησιν ὡς μὴ ἁρμόζουσαν εἰς τὸ ἀξίωμά του, καὶ ἀπὸ τότε περιορίζεται εἰς τὴν ἐπιστολογραφίαν, χωρὶς νὰ παύσῃ, ὡς φαίνεται, ἐντελῶς νὰ γράφῃ καὶ ποιήματα, μάλιστα ὁσάκις ἀπὸ θρησκευτικοὺς λόγους τοῦ ἐδίδετο πρὸς τοῦτο εὐκαιρία, π.χ. εἰς περίστασιν ἀφιερώσεως ναοῦ τινος (βλέπε π. χ. ἐπιστ. 2,10 ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ ναοῦ τῆς Λυών,—4,18 ἐπὶ τῇ ἱδρύσει τῆς Basilica εἰς τὸ Tours ἐν ἔτει 474 κἑ.)· ἐσχεδίαζε μάλιστα νὰ ἐκδώσῃ καὶ εἰς μεγαλύτερον ποιητικόν του ἔργον τοὺς εἰς τοὺς μάρτυρας ὕμνους του, ἀλλ' ὡς φαίνεται δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του αὐτό. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἐπισκοπικοῦ του ἀξιώματος πολλάκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐκφωνήσῃ καὶ ἄλλους λόγους (contestatiunculae), ἀναφέρεται δὲ ὅτι συνέταξε καὶ *missas*, δηλ. ἱερὰς ἀκολουθίας. Καὶ φιλολογικὴ ἐργασία του μνημονεύεται· ἐπεξειργάσθη δηλ. καὶ ἐβελτίωσε τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου συγγραφεῖσαν βιογραφίαν τοῦ θαυματοποιοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, τὴν ὁποίαν μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὁ Νικόμαχος—τὸ βιβλίον ἦτο πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἀνεγινώσκετο ἀπὸ πολλούς· τὴν μετάφρασιν τοῦ Νικομάχου εἶχεν ἐξετάσει καὶ ὁ γραμματικὸς (φιλόλογος) Tascius Victorianus. Ὁ μυστικοσύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως τῶν Βησιγότθων Λέων παρεκίνει τὸν Ἀπολλινᾶριν ν' ἀσχοληθῇ καὶ μὲ τὴν ἱστοριογραφίαν, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη.

Ἡ συλλογὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀπολλινᾶρι περιλαμβάνει 24 ποιήματα, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους εἰς Ἄβιτον, Μαϊορανὸν καὶ Ἀνθέμιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πεζὰς ἐπιστολάς του περιέχονται πολλαχοῦ ποιήματά του, ὀνομαστὸν δὲ ἐκ τούτων εἶναι τὸ ἐπιτάφιον εἰς τὸν φίλον του φιλόσοφον Mamertus Claudianus (Ἐπιστ. 4,11). Ἡ συλλογὴ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπολλινᾶρι περιλαμβάνει 147 ἐπιστολάς, χωρισμένας εἰς 9 βιβλία, καὶ εἶναι ὅλαι, ἐκτὸς τῆς δευτέρας τοῦ τετάρτου βιβλίου, ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς οἰκείους ἢ φίλους του ἀπευθυνόμεναι (π. χ. 5,16 ἐπιστολὴ πρὸς τὴν σύζυγόν του), ἐγράφησαν δὲ ἀπὸ τοῦ 470—479. Ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἀπολλινᾶρι νεώτεραι εἶναι ἡ τοῦ P. Mohr παρὰ Teubner, C. Sollius Apollinaris Sidonius, Lipsiae 1895, ὀλίγον παλαιοτέρα ἡ τοῦ Ch. Luetjohann Monumenta Germaniae historiae auctores antiquissimi, τόμ. 8, Berolini 1887, περιλαμβάνουσα δὲ καὶ εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Migne, Patrologia latina 58). Θ. Α. Κ.

— **Ἀπολλινᾶρις**, *Ραβέννης πρῶτος ἐπίσκοπος*. Ἐμαρτύρησε πιθανώτατα κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος. Ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τὴν 23ην Ἰουλίου. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου, ἐν Κλάσσῃ (Classe), προαστείῳ τῆς Ραβέννης ἀνατολικῶς αὐ-

Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου ἐν Κλάσσῃ τῆς Ραβέννης.

τῆς κειμένῳ, ἱδρύθη ἐπ' ὀνόματί του, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα περίφημος ναός, ρυθμοῦ βασιλικῆς.

— **Ἀπολλινᾶρις**, *ὑποδιάκονος*. Ἐμαρτύρησεν ἐν Τεργέστῃ, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα (211—217). Ἡ μνήμη του ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τελεῖται τὴν 6ην Δεκεμβρίου. Δ. Σ. Μ.

—**Ἀπολλινᾶρις**. Ἰατρὸς λατινιστὶ γράψας, ὡς ἀναφέρει ὁ Μάρκελλος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ περὶ φαρμάκων (de medicamentis) βιβλίου αὐτοῦ. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀπολλινᾶρις (Apollinaris), *μεταλλικὰ ὕδατα*. Πηγαὶ ὀνομασταὶ διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν λαμβανόμενον ἄριστον ἐπιτραπέζιον ὕδωρ, κείμεναι ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ahr καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλιομ. περίπου ἀπὸ τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Neuenahr. Τὸ ὕδωρ αὐτῶν, θερμοκρασίας 21°, ἀνήκει εἰς τὰ ὀξυανθρακικὰ ὕδατα, λαμβάνεται δὲ ἐκ βάθους 16 περίπου μέτρων. Μετὰ τοῦ ὕδατος ἐκλύεται καὶ μέγα ποσὸν διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ὅπερ χρησιμοποιεῖται πρὸς μείζονα ἐμπλουτισμὸν αὐτοῦ.

Digitized by Google

Ἡ σύστασις τοῦ εὐθὺς ἐκ τῶν πηγῶν ἀντλουμένου ὕδατος εἶναι ἡ ἀκόλουθος (*Th. Kyll* 1909): Καλίου 0,368 γρ., νατρίου 0,7872, ἀσβεστίου 0,1066, μαγνησίου 0,1294, χλωρίου 0,2527, θειικοῦ ὀξέος 0,1795, ὑδροανθρακικοῦ ὀξέος 2,456, ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος 3.984 γρ. Μεγάλα ποσὰ τοῦ ὕδατος Ἀπολλινάρις καταναλίσκονται ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἀμερικῇ καὶ Ἰνδίαις. Κατὰ στατιστικὰς παλαιοτέρων ἐτῶν ἡ ἐξαγωγὴ αὐτοῦ κατὰ τὸ 1898 ἀνήρχετο εἰς 19 ἑκατομμύρια φιάλας, τὸ δὲ 1905 εἰς 30 ἑκατομμύρια.

Τὸ ὕδωρ Ἀπολλινάρις ἔχει διαιτητικὴν καὶ θεραπευτικὴν ἀξίαν. Θεραπευτικῶς ἐνδείκνυται κατὰ τῶν φλογώσεων τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, κατὰ ὀξέων καὶ χρονίων κατάρρων τοῦ λάρυγγος, τοῦ ἀναπνευστικοῦ σωλῆνος κλπ., ἐπὶ ἀσθενειῶν τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων, νεφρολίθων, ἀρθρίτιδος, γαστρικῶν κατάρρων κλπ. Εἰς ὅλας τὰς παθήσεις αὐτὰς συνιστᾶται συνεχὴς ποσιθεραπεία, τοῦ ὕδατος πινομένου κάλλιον ἡμίωρον πρὸ τῶν γευμάτων. Κ. Γ. Μ.

Ἀπολλινόπολις [*Γεωγρ.*]. Ὄνομα τριῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Αἰγύπτου. Ἡ πρώτη, ἡ σημερινὴ *Ἔντφου*, ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου καὶ ἦτο πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Θηβαΐδος. Ἡ δευτέρα παρὰ τὸν Νεῖλον πρὸς βορρᾶν τῆς ἀνωτέρω καὶ ἡ τρίτη ἐπὶ τοῦ Νείλου εἰς τὴν Ἄνω Αἴγυπτον.

Ἀπολλόδοτος. Εἷς τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Βακτριανῆς, ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου καὶ τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως τοῦ *Περίπλου τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης* μνημονευόμενος. Ἐβασίλευσεν εἰς Ἀραχωσίαν καὶ Δραγγιανὴν κατὰ τὸ 165 π. Χ. Τὰ νομίσματά του, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ τετράδραχμα, εἶναι ὡραίου τύπου καὶ δίγλωσσα. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ὀνομάζεται ὁ Ἀπολλόδοτος μέγας βα-

Νόμισμα Ἀπολλοδότου Βακτριανῆς.

σιλεύς, σωτὴρ καὶ φιλοπάτωρ. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων νομισμάτων διεσώθησάν τινα καὶ μικρότερα ἐπίσης καλοῦ τύπου. Πιθανώτατα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀπολλόδοτος ἐβασίλευσαν δύο Ἕλληνες βασιλεῖς ἐν Ἰνδικῇ.

Ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀπολλόδοτος*, ὡς εἷς Ἀθηναῖος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡνίου, εἷς δαμιουργὸς ἐν Κνίδῳ, εἷς κιθαριστὴς ἐκ Ξάνθου τῆς Λυκίας, υἱὸς τοῦ Δημέα, εἷς λιθογλύφος καὶ ἄλλοι. ΚΑΨ.

Ἀπολλόδωρος Ζωγράφος Ἀθηναῖος ἀκμάσας κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ Ε΄ π. Χρ. αἰῶνος. Ὁ Ἀπολλόδωρος ἔγινε περίφημος, διότι πρῶτος κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πίνακάς του τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅπως πραγματικῶς φαίνεται. Εἰς τοῦτο ἦτο ἐντελῶς ρηξικέλευθον τὸ ἔργον του, διότι δὲν ἐτελειοποίησε μόνον τὰ πρὸ αὐτοῦ εἰς χρῆσιν μέσα τῆς σκιάσεως, ἀλλ' εὗρε καὶ νέα, διὰ τῶν ὁποίων ἐγκαινίασε τὴν ἀληθινὴν ζωγραφικήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀνεγνώριζον καὶ εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὁπότε ἡ ζωγραφικὴ ἦτο κυρία πλέον ὅλων τῶν ἐκφραστικῶν καὶ τεχνικῶν μέσων. Ἐν πρώτοις φαίνεται ὅτι ὁ Ἀπολλόδωρος ἔκαμεν εὐρυτέραν χρῆσιν τῆς προοπτικῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀγάθαρχος διὰ τῶν σκηνογραφιῶν του, ἔπειτα ἐπεδίωξε ν' ἀποδώσῃ τὴν πλαστικότητα τῶν σωμάτων διὰ τῆς καταλλήλου σκιάσεως. Καὶ πρότερον βέβαια ἦτο γνωστή πως ἡ σκίασις, ἀλλ' ὁ Ἀπολλόδωρος διαβαθμίζων τὸ τοπικὸν χρῶμα ἔφερεν αὐτὸ ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν σκιὰν διὰ λεπτοτάτης μεταβάσεως (εὗρε κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλουτάρχου «φθορὰν καὶ ἀπόχρωσιν σκιᾶς»). Πρὸς τούτοις μετεχειρίσθη τὴν σκιὰν καὶ πρὸς παράστασιν τοῦ χώρου δηλῶν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ριπτομένην ὑπὸ τοῦ σώματος. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ φωτισμοῦ, παραδεχόμενος μίαν πηγὴν φωτός. Ἡ χρῆσις αὐτὴ τῆς σκιᾶς πρὸς δήλωσιν τῆς πλαστικότητος καὶ τοῦ χώρου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ *σκιαγράφου*, ὅπερ δὲν σχετίζεται μόνον πρὸς τὴν σκιὰν ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ ἀλλὰ σημαίνει γενικώτερον τὸν δυνάμενον νὰ ἀποδίδῃ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον μὲ τὴν ἀπατηλὴν αἴσθησιν τοῦ χώρου, τοῦ χρώματος καὶ τοῦ φωτός. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐφήρμοσε τὰς τεχνικὰς ταύτας ἐφευρέσεις ἐπὶ παραγωγὴν μεγάλων ἔργων (ἐκ τῶν πινάκων, οὓς μόνον ἐζωγράφει, ἀναφέρονται εἷς προσευχόμενος ἱερεύς, Αἴας κεραυνοβολούμενος μετὰ τὸν Ὀδυσσέα φέροντα πῖλον, Ἀλκμήνη μετὰ τοὺς Ἡρακλείδας), ἀλλ' ἡ μεγάλη του δόξα ἦτο αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐφεύρεσις, τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθησαν βραδύτερον οἱ ἄλλοι καλλιτέχναι (ὡς ὁ Ζεῦξις κ.λ.) πρὸς δημιουργίαν ἀριστουργημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Overbeck*, Schriftquellen No 1641—1647.— *Pfuhl*, Malerei und Zeichnung der Griechen, 1923, II σ. 620 καὶ 674 ἑξ. Δ. Ε.

—**Ἀπολλόδωρος.** Ὁ συνένοχος τοῦ δολοφόνου τοῦ Φρυνίχου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀδιαλλάκτων ὀλιγαρχικῶν ἐν Ἀθήναις, οἵτινες εἶχον πολιτικὸν πρόγραμμα νὰ ἄρχωσιν ἐν τῇ πόλει, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν πελοποννησιακῆς στρατιᾶς. Ὁ Ἀπολλόδωρος (μισθοφόρος τῶν ὑπὸ τῶν 400 στρατολογηθέντων) συλληφθεὶς μετὰ τὴν δολοφονίαν (411 π. Χ.), ἂν καὶ ἐβασανίσθη, δὲν ὡμολόγησε οὔτε τὸν δολοφόνον τοῦ Φρυνίχου, οὔτε τοὺς ἄλλους συνενόχους, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς μετριοπαθεστέρους ὀλιγαρχικοὺς τοὺς συνεννοουμένους μὲ τοὺς δημοκρατικοὺς διὰ τὴν κατάλυσιν τῶν 400. Ἡ δολοφονία τοῦ Φρυνίχου, ἥτις ὠφείλετο εἰς τὴν διάσπασιν τῶν 400 εἰς δύο φατρίας, ἐπέσπευσε τὴν ἐξέγερσιν τοῦ δήμου ἐπιτυχόντος τέλος τὴν κατάλυσιν τῶν 400 κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 411 π. Χ. ΚΑΨ.

—**Ἀπολλόδωρος.** Υἱὸς τοῦ πλουσίου ἐν Ἀθήναις τραπεζίτου Πασίωνος ἐκ τοῦ δήμου Ἀχαρνῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (370 π.Χ.) μετέσχεν ὡς τριήραρχος τῆς εἰς Σικελίαν τῷ 368 π.Χ. σταλείσης πρεσβείας πρὸς τὸν τύραννον Διονύσιον μὲ σκοπὸν συνάψεως φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ 362 π. Χ. ἐτριηράρχησε πάλιν εἰς τὰ παράλια τῆς Θρᾴκης, ὅτε καὶ ὑπεβλήθη εἰς μεγάλας δαπάνας. Βραδύτερον περιεπλάκη εἰς πολλὰς δίκας, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἀπώλεσεν ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς μεγάλης πατρικῆς κληρονομίας. Ἐνῷ μέχρι τοῦ 350 π. Χ. ὁ κενόφρων Ἀπολλόδωρος οὐδεμίαν εἶχε παράσχει ἀξίαν λόγου ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν πατρίδα, τότε ἐπωφεληθεὶς τῆς δεινῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο ἡ πόλις ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς εἰς τὴν Εὔβοιαν ὑπὸ τὸν Φωκίωνα στρατείας τῶν Ἀθηναίων, ὑπέβαλε τὴν φιλόπατριν πρότασιν, ὅπως ὅλον τὸ περίσσευμα τῆς ἐτησίας προσόδου τῶν Ἀθηνῶν κατατεθῇ εἰς τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον.

Ἡ πρότασίς του ἔγινε δεκτὴ ὑπό τε τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καὶ ἐπηνέθη διὰ τὴν φιλοπατρίαν του. Εὐχάριστοί τινες ὅμως ἀγγελίαι ἐκ τῶν πεδίων τοῦ πολέμου μετέστρεψαν τὰς διαθέσεις τοῦ φιλοθεάμονος κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἀθηναῖος Στέφανος ὑπέβαλε κατηγορίαν κατὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἐπὶ γραφῇ παρανόμων καὶ ἐπέτυχε τὴν καταδίκην του. Οὕτως ὁ Ἀπολλόδωρος, ὅτε ηὐτύχησε νὰ προσφέρῃ τὴν μεγίστην τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πατρίδα προτείνας τὴν κατάπαυσιν τῆς εἰς ἑορτὰς διασπαθίσεως τοῦ δημοσίου πλούτου, τότε ἀντὶ ν' ἀμειφθῇ κατεδικάσθη. ΚΑΨ.

—**Ἀπολλόδωρος.** Ἀθηναῖος στρατηγός, διακριθεὶς κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, ὅτε οὗτος ἐπολιόρκει τὴν Πέρινθον (340 π. Χ.). Ἀρχηγὸς ὢν οὗτος τῶν ἐπικούρων, οἵτινες ἠθροίσθησαν ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Μικρᾶς Φρυγίας Ἀρσίτου, τῇ συμπράξει καὶ τῶν σατραπῶν τῶν γειτονικῶν σατραπειῶν τοῦ περσικοῦ κράτους, ἐπέτυχε νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως βοήθεια πρὸς τὴν πολιορκουμένην πόλιν, διελάσασα διὰ τῆς στρατιᾶς τῶν πολιορκητῶν, καὶ νὰ ἀναγκασθῇ ὁ Φίλιππος ν' ἀπέλθῃ τῆς Περίνθου, ἂν καὶ εἶχεν ἐπιτύχῃ νὰ διαρρήξῃ τὸν περίβολον αὐτῆς. ΚΑΨ.

—**Ἀπολλόδωρος.** Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Ἀσκληπιάδου, Ἀλεξανδρινὸς γραμματικὸς καὶ ἱστορικὸς (βλ. καὶ λ. Ἀλεξάνδρεια [*Λογοτεχνία*] Γ΄ 542 α΄, γ΄). Τὸ ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει κυρίως ὁ Ἀπολλόδωρος τὴν φήμην του εἶναι τὰ ἐξ ἰαμβικὰ τρίμετρα «Χρονικά» του, θεωρούμενον ὡς ἓν ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων ἱστορικῶν συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς του καὶ χρησιμεῦσαν ὡς σπουδαία πηγὴ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα συνέλεξε καὶ ἐξέδωκεν ὁ *F. Jacoby* ὑπὸ τὸν τίτλον «Apollodors Chronic» (1902). Εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον ἀποδίδεται τὸ μυθολογικὸν ἔργον «Ἀπολλοδώρου βιβλιοθήκη», ἐκτιμώμενον πολὺ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἀνήκει εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, ὡς συνάγεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου του (Β, γ, 1), ὅπου ἀναφέρονται τὰ «Χρονικὰ» τοῦ Κάστορος, ἀκμάσαντος ἕνα σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὸν Ἀπολλόδωρον. Ἡ πιθανωτέρα γνώμη εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιτομῆς ἀπολεσθέντων ἔργων τοῦ Ἀπολλοδώρου γενομένης ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἐν τῇ Ἀπολλοδώρου βιβλιοθήκῃ περιέχεται περιληπτικὴ ἔκθεσις τῶν μύθων περὶ τῆς γενέσεως τῶν θεῶν, τῆς γενεαλογίας τῶν παλαιῶν γενῶν καὶ μέρος τῶν ἀττικῶν γενεαλογικῶν μύθων. Φαίνεται ὅτι ἦτο πληρεστέρα φθάνουσα μέχρι τοῦ νόστου τοῦ Ὀδυσσέως, ὡς ἀποδεικνύεται ἔκ τινος γενομένης ἐπιτομῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ *Τζέτζου*, σωζομένης ἐν τῷ Βατικανῷ Κώδικι (950). Ἐκ τῆς ἐντέχνου καὶ μεθοδικῆς κατατάξεως τῶν μύθων συνάγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐγχειριδίου πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων.

Ἡ «Βιβλιοθήκη» ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν *C. Müller* (ἐν τῇ συλλογῇ Didot 1853), *J. Bekker* (1854), *C. G. Heyne* (1782-3), *R. Wagner* (Mythogr. Graeci τόμ. 1, 1894 Teubner) καὶ τὰ «Σαββαϊτικὰ ἀποσπάσματα» ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως* (ἐν Rhein. Mus. 1891). —Ω.

—**Ἀπολλόδωρος.** Ἱστορικὸς τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, συγγράψας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν «Ἀτθίδων» εἰδικὴν ἱστορίαν ἐπιγραφομένην τὰ «Ποντικά». Κ. Μ. Κ.

—**Ἀπολλόδωρος.** Ἕλλην ἀρχιτέκτων ἐκ Δαμασκοῦ, εἷς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀρχιτεκτόνων τῆς ἀρχαιότητος. Ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ Β΄ μ. Χρ. αἰῶνος ἐργασθεὶς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανόν, κατὰ παραγγελίαν τοῦ ὁποίου κατεσκεύασε πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τραϊανοῦ ἔπεσεν ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ διαδόχου του Ἀδριανοῦ, διότι ἐτόλμησε νὰ ἐπικρίνῃ ἀνεπιφυλάκτως τὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις τέλος διέταξε τὴν ἐξορίαν καὶ τὸν θάνατόν του. Ἴσως ἔχομεν μίαν προσωπογραφίαν τοῦ Ἀπολλοδώρου εἰς μίαν μαρμαρίνην προτομὴν τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου, ἔχουσαν ἐπιγραφὴν (ἴσως οὐχὶ γνησίαν) μὲ τὸ ὄνομά του.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Ἀπολλοδώρου, τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ μηχανικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς φύσεως, εὑρίσκοντο ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν ὁ Τραϊανός, ὅπως εἰς τὴν Δακίαν, ὅπου κατεσκεύασε τὴν περίφημον *γέφυραν τοῦ Δουνάβεως* παρὰ τὰς Σιδηρᾶς πύλας διὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου κατὰ τὸ 104—105 μ. Χρ. Ἡ γέφυρα αὕτη ἦτο κατεσκευασμένη ἐκ ξύλων, εἶχε μῆκος 1070 μέτρων καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ εἴκοσι ἰσχυροτάτων στύλων. Ἰδέαν τινὰ δύναται νὰ παράσχῃ τὸ ἐπὶ τοῦ κίονος τοῦ Τραϊανοῦ ἀνάγλυφον τῆς γεφύρας ταύτης. Εἰς δὲ τὴν Ρώμην ἀναφέρονται ὡς ἔργα τοῦ Ἀπολλοδώρου Ὠδεῖον, Ἱππόδρομος, Θέρμαι καὶ Ἀγορά. Αἱ *Θέρμαι* του Τραϊανοῦ εἶναι ἴσως τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα τῶν μεγάλων ἐκείνων λουτρικῶν οἰκοδομημάτων, τῶν τόσον χαρακτηριστικῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ βίου, τὰ ὁποῖα συγκεντροῦσιν ἐν ταὐτῷ πλῆθος διαφόρων μικροτέρων χώρων ἁρμονικῶς συνδεομένων καὶ ἀπαρτιζόντων ἑνιαῖον σύνολον. Ἦτο δὲ τοῦτο τεράστιον κτίριον (280 μ.×210 μ.) καὶ συνεδύαζε τὰ διάφορα εἴδη λουτρῶν (θερμά, ψυχρά, χλιαρά, ἀποδυτήρια) μετὰ στοῶν καὶ χώρων προωρισμένων διὰ σωματικὰς ἀσκήσεις.

Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον ἔργον τοῦ Ἀπολλοδώρου ἦτο ἡ μνημονευθεῖσα *Ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ* (Forum Trajani), μεγαλοπρεπέστατον σύμπλεγμα κτιρίων, ὅπου αἱ κολοσσιαῖαι διαστάσεις τῆς πληθωρικῆς ἀνατολικῆς φαντασίας ὑπάγονται εἰς ἑνιαῖον ὀργανικὸν σύνολον ὡρισμένου ἁρμονικοῦ σχεδίου. Τέσσαρα ἀλλεπάλληλα καὶ συνεχόμενα κτίρια ἀποτελοῦν αὐτήν. Διὰ μεγαλοπρεποῦς καμαρωτῆς πύλης μὲ ἐξάστυλον πρόστασιν εἰσέρχεται τις ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τοῦ Αὐγούστου εἰς εὐρυτάτην τετράγωνον αὐλὴν (126×126 μ.) περιβαλλομένην ὑπὸ στοᾶς διπλῶν κιόνων δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὅπου δύο μεγάλαι διώροφοι ἐξέδραι ἀνοίγουν τὸ εὐρὺ ἡμικυκλικόν των βάθος. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ἵστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος ἔφιππου. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἦτο ἡ μακρὰ πλευρὰ τῆς γιγαντιαίας Οὐλπίας βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ στέγη ἦτο ἐπίχρυσος. Μετ' αὐτὴν εἰς μικρὰν αὐλήν, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἦτο βιβλιοθήκη, ὑψοῦτο ὁ κίων τοῦ Τραϊανοῦ μὲ τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἀνελισσομένην ζώνην τῶν ἱστορικῶν του ἀναγλύφων, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἵστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος. Τέλος περαιτέρω διὰ μεγαλοπρεποῦς καμάρας ἀνήρχετό τις εἰς τὸν ναὸν τοῦ Τραϊανοῦ ἐν μέσῳ αὐλῆς πάλιν περιστοιχιζομένης ὑπὸ κιόνων. Τοῦτον ἀνήγειρεν ὁ διάδοχός του Ἀδριανὸς πάντως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου. Ἡ σύλληψις ὅλων τῶν μερῶν εἰς μίαν εἰκόνα, ἥτις ἀπὸ τῆς εἰσόδου πρὸς τὸ βάθος ὁλονὲν μεγαλώνει, ἐπροξένει μεγάλην ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυεν ἡ διαύγεια τῆς συνθέσεως καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ἠρέμου διακοσμήσεως. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, διηγούμενος τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίου τοῦ Β΄ εἰς Ρώμην τῷ 357 π.Χ. ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν ἐντύπωσιν του ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τοῦ Τραϊανοῦ: «Ὅταν ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγορὰν τοῦ Τραϊανοῦ—μοναδικὸν κτίριον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, κατὰ τὴν γνώμην μας, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλεῖον πρέπει νὰ ὁμολογήσουν καὶ αὐτοὶ οἱ θεοί—ἔμεινεν ὡσεὶ κεραυνόπληκτος καὶ ἄφηκε τὸ πνεῦμά του νὰ περιπλανηθῇ ἀπὸ τοὺς γιγαντιαίους ὄγκους τῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς δύναται νὰ περιγράψῃ, οὐδεὶς θνητὸς δύναται πάλιν νὰ φθάσῃ. Ὅτε δὲ ἀπώλεσε πᾶσαν ἐλπίδα ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ αὐτὸς τοιοῦτόν τι, εἶπεν ὅτι μόνον τὸν ἵππον ἠδύνατο καὶ ἤθελε νὰ μιμηθῇ. Τότε ὁ πρίγκιψ Ὁρμίσδας ἀπήντησε μὲ μίαν εὐφυολογίαν: «Πρέπει πρῶτον, ὦ αὐτοκράτορ, νὰ φροντίσῃς νὰ κτίσῃς ἕνα σταῦλον τοιούτου μεγέθους, ἂν ἐπιθυμῇς τὸ πρᾶγμα αὐτό. Ὁ ἵππος....πρέπει νὰ ἔχῃ τόσον χῶρον, ὅσος εἶναι αὐτὸς ποὺ βλέπεις». Ἐρωτηθεὶς δὲ ποίαν γνώμην ἔχει

Digitized by Google

περὶ τῆς Ρώμης, ἀπεκρίθη ὅτι τοῦ ἤρεσε πολύ, διότι ἔμαθεν ὅτι ἐκεῖ ἠμποροῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἀποθάνουν».

Τὰ μεγάλα ταῦτα οἰκοδομήματα δὲν ἔχουν ἐντελῶς ἀποκαλυφθῆ μέχρι σήμερον. Φαίνονται μόνον ὀλίγοι κίονες τῆς βασιλικῆς καὶ ὁ κίων τοῦ Τραϊανοῦ, τὸν δὲ χῶρον τοῦ ναοῦ καταλαμβάνουν δύο νεώτεραι ἐκκλησίαι. Διὰ τῶν ἔργων ὅμως ἐκείνων ὁ Ἀπολλόδωρος ἐδημιούργησε καλλιτεχνήματα ἀποπνέοντα ὅλον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐρύτητα τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Fabricius* ἐν Pauly-Wissowa-Kroll, *Real-Enzyklopädie*, I, 2896, Suppl. I, 108. *Th. Reinach* ἐν Revue des Etudes Grecques 8, 198. *J. Durm*, Die Baukunst der Etrusker und Römer. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

—**Ἀπολλόδωρος ὁ *Ἀμφιπολίτης*.** Στρατηγὸς τῶν παρὰ τῷ σατράπῃ τῆς Βαβυλωνίας Μαζαίῳ στρατευμάτων κατὰ τὸ 331 π. Χ. Οὗτος μετὰ τοῦ Ἀγάθωνος, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει Βαβυλῶνος ἰσχυρᾶς ἐκ Μακεδόνων φρουρᾶς, καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων Ἀσκληπιοδώρου, περιέστελλον τὴν ἐν τῇ σατραπείᾳ ἰσχὺν τοῦ Πέρσου Μαζαίου, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐφαρμοζόμενον διοικητικὸν σύστημα, νὰ ἀνατίθεται ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις καὶ ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις μιᾶς σατραπείας εἰς Ἕλληνας, ὅταν ὡς σατράπης αὐτῆς διωρίζετο εἷς Πέρσης.

Κατὰ τὸ 323 μεταβαίνων μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐκ Βαβυλῶνος πρὸς προϋπάντησιν τοῦ ἐξ Ἰνδικῆς ἐπιστρέφοντος Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ φοβούμενος μὴ ὑποστῇ ὑπ' αὐτοῦ αὐστηράν τινα τιμωρίαν, ὡς ὑπέστησαν καὶ ἄλλοι ἔνοχοι σατράπαι, παρεκάλεσε τὸν ἀδελφόν του Πειθαγόραν, ἔμπειρον σπλαχνοσκόπον, νὰ σπλαχνοσκοπήσῃ τὰ θύματα περὶ τῆς τύχης του, ἀφοῦ προεῖπεν εἰς αὐτὸν ὅτι φοβεῖται τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἡφαιστίωνα. Ὁ Πειθαγόρας ἐθυσίασε καὶ μετὰ τὴν σπλαχνοσκοπίαν ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀπολλόδωρον εἰς Ἐκβάτανα ὅτι ὁ Ἡφαιστίων δὲν θὰ εἶναι πλέον εἰς αὐτὸν πρόσκομμα, ὅπερ ἐπηλήθευσεν ἀποθανόντος τοῦ Ἡφαιστίωνος μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν λῆψιν τῆς ἐπιστολῆς. Ὅτε δὲ καὶ περὶ Ἀλεξάνδρου ἔλαβεν ὁμοίαν ἐπιστολήν, ἐμφανισθεὶς εἰς αὐτὸν τὸν συνεβούλευσε ν' ἀποφεύγῃ νὰ ἐκτίθεται εἰς κινδύνους καὶ ἀπεκάλυψε τὰ μαντεύματα τοῦ ἀδελφοῦ του περί τε τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἅτινα ἐπηλήθευσαν, καὶ περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη, γενομένη βραδύτερον καὶ ἐν Βαβυλῶνι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πειθαγόρου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, εἶχε καταστήσει αὐτὸν λίαν δύσθυμον, διότι συνεφώνει καὶ μὲ τὰς προρρήσεις τῶν ἀστρολόγων, οἵτινες ἀπέτρεπον αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βαβυλῶνα. ΚΑΨ.

—**Ἀπολλόδωρος ὁ *Ἀρτεμιτηνός*.** Ἱστορικὸς τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, καταγόμενος ἐκ τῆς ἐν Ἀσσυρίᾳ Ἀρτεμίτης. Συνέγραψε τοὺς παρθικοὺς λεγομένους πολέμους, τοὺς ὁποίους ὁ Στράβων εἰς τὰ γεωγραφικὰ αὐτοῦ ὑποδεικνύει ὡς τὴν κυριωτάτην αὐτοῦ πηγὴν (Πρβλ. *Arn. Behr*, Apollodori Artemiteni reliquiae, ἐναίσιμος διατριβή, Argentorati 1888). Κατὰ τὸν Behr ὁ Στράβων ἐγνώρισε τὸν Ἀπολλόδωρον τοῦτον ἐκ τοῦ Ποσειδωνίου. Κ. Μ. Κ.

—**Ἀπολλόδωρος ὁ *Γελῷος*.** Κωμικὸς τῆς νέας κωμῳδίας, σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου. Πολλάκις συγχέεται μὲ τὸν ***Ἀπολλόδωρον τὸν Καρύστιον***. Ἀποσπάσματα τῶν κωμῳδιῶν του συνέλεξεν ὁ Meineke (ἐν Com. gr. IV, σ. 438 κ. ἑ.). Κ. Μ. Κ.

—**Ἀπολλόδωρος *Ἐρυθραῖος*.** Ἱστορικὸς τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, συγγράψας τὰ «Ἐρυθραϊκά». (Πρβλ. *Maas*, De sibyllarum indicibus σ. 27 κ. ἑ.). Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *ἰολόγος*.** Ἰατρὸς τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἔγραψε περὶ θανασίμων ἢ δηλητηρίων φαρμάκων καὶ λόγον θηριακὸν (θηριακά, περὶ θηρίων), ὃν σχεδὸν πάντες οἱ μετ' αὐτὸν γράψαντες ἔσχον ὑπ' ὄψει. Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει ἀντίδοτον αὐτοῦ κατ' ἐχιδνῶν, ἐπαινουμένην ὑπὸ Σωστράτου (XIV, 181, ἐνέχουσαν αἷμα χελώνης καὶ πιτύαν νεβροῦ, καὶ τροχίσκους, οὓς ἀνέγραφε καὶ ὁ Ταραντῖνος, κατὰ παντὸς θηρίου πληγῆς, σφοδροτάτων πόνων καὶ πνιγῶν ὑστερικῶν (XIV, 181), ἐνέχοντας σὺν ἄλλοις ὄπιον, κώνειον καὶ ὑοσκύαμον.

Ὁ Πλίνιος (XII, 13) ἀναφέρει δύο ἔτι *Ἀπολλοδώρους*: τὸν *Κιτιέα* καὶ τὸν *Ταραντῖνον* (XX, 13, Citiens-Tarentinus), ὁ δὲ Wellmann ἀπὸ τούτων διακρίνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν κατὰ Ἀθήναιον (XV, 675ε) γράψαντα περὶ μύρων καὶ στεφάνων, ὃν καὶ ταυτίζει μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερομένου καὶ γράψαντος de odoribus, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον καὶ ἀφιερώσαντα βιβλίον περὶ οἴνων εἰς τὸν βασιλέα Πτολεμαῖον. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Καρύστιος*.** Κωμικὸς ποιητὴς τῆς νέας κωμῳδίας, οὗτινος διεσώθησαν ἀποσπάσματα ἐκ δώδεκα κωμῳδιῶν. Τὴν δραματικὴν τοῦ ποιητοῦ τέχνην δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν μεταφράσεων τοῦ Ρωμαίου Τερεντίου, ὅστις ἐποίησεν «Hecyram» κατὰ τὸ συνώνυμον δρᾶμα τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ «Phormionem» κατὰ τὸν «Ἐπιδικαζόμενον» τοῦ Ἕλληνος κωμικοῦ. Ἀπιθάνως δὲ ὁ μὲν Christ ταυτίζει τὸν Καρύστιον κωμικὸν πρὸς τὸν *Ἀθηναῖον Ἀπολλόδωρον*, ὁ δὲ Kaibel (ἐν Λεξ. Pauly-Wissowa I, 2852) πρὸς *Ἀπολλόδωρον τὸν Γελῷον*, κατωτέρας τάξεως ποιητὴν καὶ σύγχρονον κωμικὸν τοῦ Μενάνδρου κατὰ Σουΐδαν. Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Κηποτύραννος*.** Ἐπικούρειος φιλόσοφος, γράψας κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον (Ι', 3) περὶ τὰ τετρακόσια φιλοσοφικὰ ἔργα, ἐν οἷς καὶ τὸ «περὶ Ἐπικούρου». Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις, ἐδίδαξε τὸ β' ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. Ἡ φήμη του ἦτο μεγάλη, κατὰ δὲ τὸν Λαέρτιον (1, 25), ἐπωνομάσθη *Κηποτύραννος (τύραννος τοῦ κήπου)* ἐκ τοῦ τόπου τῆς διδασκαλίας του. Ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ περιφήμου Ζήνωνος τοῦ Σιδωνίου, ὅστις καὶ διεδέχθη τοῦτον. Κ. Μ. Κ.

—**Ἀπολλόδωρος ὁ *Περγαμηνός*.** Εἷς τῶν κορυφαίων τῆς ρητορικῆς σχολῆς ἐν Περγάμῳ, ἀκμάσας κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ. (καθ' Ἱερώνυμον γεννηθεὶς τὸ α' ἔτος τῆς 179 Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τῷ 63 π. Χ.). Ὁ Ἀπολλόδωρος οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Πέργαμον, ἀργότερον ὅμως ἐδίδαξεν ἐν Ρώμῃ, ἔνθα πλείστους ὅσους ἐπιφανεῖς Ρωμαίους ἐπαίδευσε. Κατὰ Κοϊντιλιανὸν (III, 1, 17), ὁ Αὔγουστος ἤκουσε τὸν Ἀπολλόδωρον ἐν Ἀπολλωνίᾳ, εἰς τὴν διδασκαλίαν δὲ τούτου ὀφείλεται ἡ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου παρασχεθεῖσα ὑποστήριξις εἰς τοὺς Ἀττικιστὰς ρήτορας καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀσιανὴν ρητορικὴν περιφρόνησίς του. Ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς *Ἀπολλοδωρείου* καλουμένης *σχολῆς*, ἡ ὁποία πρεσβεύουσα τὴν ἐκ τούτου κληθεῖσαν *ἀπολλοδώρειον αἵρεσιν*, ἦτο ἀντίθετος τῆς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντιζήλου αὐτοῦ *Θεοδώρου τοῦ Γαδαρέως*, *θεοδωρείου* κληθείσης *αἱρέσεως*, (περὶ τῆς ἀπολλοδωρείου αἱρέσεως πρβλ. ἐν *Hermes* 1890 τ. 25 σ. 36—54, πραγματείαν τοῦ *M. Schanz*, Die Apollodereer und die Theodoreer). Κατὰ τὸν Τάκιτον (ἐν Dial. 19), τὰ βιβλία τοῦ Ἀπολλοδώρου ἦσαν ξηρότατα: «aridissimis.... Apollodori libris». Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Σάμιος*.** Πλούσιος ἀνὴρ ἐκ Σάμου, ὅστις προτιμῶν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, τὰς πνευματικὰς ἀπολαύσεις τῶν ὑλικῶν, κατέλιπε τὴν νῆσόν του καὶ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας κατῴκησεν ἐν αὐταῖς, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ἀπολαύῃ τῆς μετὰ τῶν σοφῶν ἀναστροφῆς. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Στωϊκός*.** Ἄγνωστον πότε γεννηθείς, ἔγραψεν «Ἠθικήν», «Φυσιολογικὴν εἰσαγωγὴν» καὶ «Φυσικὴν κατὰ τὴν Ἀρχαίαν». Ὑπῆρξεν ὁ διάδοχος τοῦ Μνησάρχου καὶ τοῦ Δαρδάνου.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Ταρσεύς*.** Τραγικὸς ποιητὴς ἄγνωστον πότε ἀκμάσας· ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀναφέρει ἓξ ἐπιγραφὰς ὁ Σουΐδας.

— **Ἀπολλόδωρος ὁ *Φαληρεύς*.** Ἀνδριαντοποιὸς καὶ φιλόσοφος. Ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Αἰαντοδώρου καὶ μαθητὴς ἀφωσιωμένος τοῦ Σωκράτους. Ἦτο φύσει τόσον μελαγχολικός, ἄθυμος καὶ πικρόχολος, ὥστε ἀπέφευγε τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ ἄλλους ἀνθρώπους. Μόνον ὅτε εὑρίσκετο πλησίον τοῦ Σωκράτους ᾐσθάνετο ἀνακούφισιν. Ὡς γλύπτης ἀνῆκεν εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνην τῶν καλλιτεχνῶν, οἵτινες, ὡς καὶ ἡ σύγχρονος κωμῳδία, ἠρέσκοντο εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἀνδριάντων ἀνθρώπων ἀντιπροσωπευόντων ὅλην τάξιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν κατασκευὴν ἀνδριάντων μόνον φιλοσόφων. Φύσει ὢν ὅμως δύσκολος δὲν ἔμενεν εὐχαριστημένος ἐκ τῶν ἔργων του καὶ συνηθέστατα ἔθραυεν αὐτά· διὰ τοῦτο δέ, ἢ μᾶλλον διὰ τὸν ὅλον παράδοξον βίον του, καὶ μανικὸς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀποκαλεῖται εἰς τὸ Συμπόσιόν του. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ μᾶλλον ἀπαρηγόρητος μαθητής του. Τοῦ Ἀπολλοδώρου τούτου τὴν προτομὴν μὲ τόσην ἐπιτυχίαν εἶχε κατασκευάσει ὁ γλύπτης Σιλανίων, ὥστε ἦτο αὕτη ἐν ταὐτῷ καὶ παράστασις τῆς ἀκροχολίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν δυστρόπων ἀνθρώπων οἵτινες βασανίζουσιν ἑαυτούς. «Non hominem ex aere fecit, sed iracundiam» γράφει ὁ Πλίνιος (Nat. Hist. XXXIV. 81). ΚΑΨ

— **Ἀπολλόδωρος**, *Ἐπίσκοπος **Κερκύρας***. Παρέστη εἰς τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον, τῷ 325, κατὰ τοὺς λατινιστὶ διασωθέντας καταλόγους τῶν ἐν αὐτῇ παραστάντων πατέρων («Apollodorus Corcyraeus»). Ὁ αὐτὸς φέρεται καὶ *Ἀλπάδωρος*, *Ἀλπόδωρος*, *Ἀλφόδωρος*, ἢ καὶ *Ἀλιτόδωρος* [*Mansi* Sacr. Conciliorum ampl. Collectio 2,695,700 κ. ἄ. *Le Quien* Oriens christianus 2,147]. Δ. Σ. Μ.

ἀπολλοερυθρὸν [*Βιομ. Χημ.*], Τεχνικὸν χρῶμα ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀξίνων ἀζωχρωστικῶν. Παρασκευάζεται ἐκ π-νιτρανιλίνης καὶ α-ναφθυλαμινοδισουλφοξέος D. Βάπτει τὸ ἔριον ἐν ὀξίνῳ λουτρῷ μετὰ χροιᾶς μετρίως ἀνθεκτικῆς. Σ. Γ.

Ἀπολλόθεμις. —1) Ὁ Ἀπολλωνιάτης, πατὴρ Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου (*Διογ. Λαέρτ.* 9.9).— 2) Ἱστορικός τις ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Λυκ. 31). Λ. Δ.

Ἀπολλοκράτης. Υἱὸς τοῦ τυράννου τῆς Σικελίας Διονυσίου τοῦ Νεωτέρου (*Στράβ.* 6.259). Λ. Δ.

Ἀπολλόνι (Apolloni), ***Ἰωσήφ***. Μελοδραματικὸς συνθέτης γεννηθεὶς ἐν Βιτσέντσᾳ τῷ 1822 καὶ ἀποθανὼν ἐκεῖσε τὴν 31 Δεκεμβρίου 1889. Ἔγραψε πλεῖστα μελοδράματα ἐξ ὧν διακρίνονται τὰ «Adelchi», «Gustavo Wasa» καὶ «Pietro d'Abano». Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ τοῦ ἐξησφάλισε διεθνῆ φήμην εἶναι ὁ «Ἑβραῖος» (Ebreo), τετράπρακτον μελόδραμα παρασταθὲν εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ θέατρον «Φοίνιξ» τῷ 1855 μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ μουσικὴ τοῦ ἔργου τούτου, ὁμοιάζουσα πρὸς τὸ βερδιανὸν ὕφος τῆς πρώτης ἐποχῆς, διακρίνεται διὰ τὴν αὐθόρμητον ἔμπνευσιν καὶ τὴν ἀβίαστον μελῳδικὴν γραμμήν. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὸν Ἀβενσεράγον τοῦ Σατωβριάν. Λ.

Ἀπολλοφάνης. Ἰατρὸς τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου (223—187 π. Χ.) καταγόμενος ἐκ Σελευκείας. Ἦτο ὀπαδὸς τῆς Ἐρασιστρατείου Σχολῆς καὶ ἔγραψε θηριακὰ (Πλίν. XXII, 29 serpentibus et scorpionibus). Τούτου μάλαγμα πρὸς ἡπατικούς, ἀναφερόμενον ὑπὸ Ἀνδρομάχου, διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γαληνὸς (XIII, 220, 979) καὶ ἄλλοι Ἕλληνες συγγραφεῖς (*Ἀλ. Τραλ.*, II. 387, *Ἀέτ.* XI, 18, *Παῦλ. Αἰγ.* VII. 18), τροχίσκον δὲ πρὸς ραγάδας καὶ κονδυλώματα ὁ Γαληνὸς (XIII, 831). ΑΡ. Π. Κ.

Τὸ ὄνομα ***Ἀπολλοφάνης*** ἔφερον καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἀναφερόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐν οἷς:—1) Ἀθηναῖός τις σύγχρονος τοῦ Δημοσθένους (*Δημ.* 19 168).— 2) Πυδναῖός τις (*Δημ.* 19, 194).— 3) Γραμματικὸς (*Πλουτ.* συμπ. 5 10 2).— 4) Κόλαξ Ἀντιγόνου τοῦ Ἐπιτρόπου (*Φύλαρχ.* παρ' *Ἀθην.*, 6. 251. δ).—5) Ἀπελεύθερος τοῦ Σέξτου Πομπηΐου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Δίωνος τοῦ Κασσίου.—6) Σατράπης Γαδρωσίων, ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, φονευθεὶς κατὰ τὴν μάχην τῶν Κωκάλων (*Ἀρρ.* Ἰνδικὴ XXIII, 4—5), κ. ἄ.

ἀπόλλυμι καὶ ***ἀπολλύω***, ἀόρ. *ἀπώλεσα*, παθ. ἀόρ. *ἀπωλέσθην*· καταστρέφω, ἀφανίζω, φονεύω, κοιν. *χάνω*: «ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ ἐμπόριον», «ἀπώλεσε τὴν χεῖρά του εἰς τὸν πόλεμον», «χιλιάδες ἀνδρῶν ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸν πόλεμον» || φρ. «θύει καὶ ἀπολλύει» ἢ «ἔθυσε καὶ ἀπώλεσε», ἐπὶ ἀνθρώπου πᾶσαν ἀγριότητα μετελθόντος. Β. Φ.

Ἀπολλύων [*Βιβλ.*]. Οὕτως ὀνομάζεται ἑλληνιστὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου (θ', 11) ὁ δαίμων ὁ κυριαρχῶν τῆς ἀβύσσου, ὅστις ἑβραϊστὶ λέγεται Ἀβαδδὼν (βλ. λ.). Π. Ι. Μ.

Ἀπόλλων. Πανελλήνιος θεότης, ἥτις περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ ὅ,τι μεγαλειῶδες καὶ ὡραῖον δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἑλληνικὴ φύσις καὶ ὅ,τι μεγαλειῶδες, ὡραῖον, καὶ ὑψηλὸν ἐδημιούργησεν ἡ ἑλληνικὴ φυλή. Εἶναι ἡ προσωποίησις τῆς λάμψεως τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάλλους τῆς ἑλληνικῆς φύσεως καὶ ἐν ταὐτῷ τῶν ὑπερόχων διανοητικῶν καὶ αἰσθητικῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ ἐλέου, τῆς ψυχικῆς γαλήνης καὶ τῆς ἀνωτέρας ἁρμονίας. Μὲ τὴν ἐμφάνισίν του εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἀνατέλλουσι διὰ τὸν ἑλληνισμὸν ἡμέραι ἡμερωτέρου βίου καὶ ἀρχίζει μία βαθμιαία ἐξέλιξις αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόοδον. Ἀπόλλων καὶ ἑλληνισμὸς ταυτοχρόνως ἀνέρχονται τὰς βαθμῖδας τῆς κλίμακος τοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ἀνωτάτης.

Ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ εἶναι ὁ τύπος *Ἀπέλλων*, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δελφικοῦ μηνὸς *Ἀπελλαίου*, ὁ ἐκ τούτου προκύψας θεσσαλικὸς *Ἄπλουν* (ἐκ τῆς κλητ. *Ἄπελλον* κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ἀτόνου *ε* πρὸς τὸ τελικὸν *ο*, καὶ ὁ τύπος *Ἀπλῶν*. Πρὸς τὸν θεσσαλικὸν τύπον συγγενεύει ὁ τυρρηνικὸς *Aplu* ἢ *Apulu*. Ἐκ τοῦ τύπου Ἀπέλλων, πρὸς τὸν ὁποῖον συγγενεύει ὁ ὀσκικὸς *Apellun*, ἀσφαλῶς προῆλθον καὶ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα *Ἀπελλᾶς*, *Ἀπελλῆς*, *Ἄπελλις*, *Ἀπελλίων*, *Ἀπέλλιχος* (ὑπῆρχεν ἐν τῇ κυπριακῇ διαλέκτῳ καὶ ὁ τύπος τῆς δοτικῆς *Ἀπείλωνι*) κ.ὁ.κ. (*E. Boisack* «Diction. étymol. m. *Ἀπόλλων*). Πολλαὶ καὶ ποικίλαι εἶναι καὶ αἱ περὶ ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ἐξενεχθεῖσαι γνῶμαι ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος (εἰς τὸν Κρατύλον του) μέχρι σήμερον. Ἐπικρατοῦσιν ὅμως ἡ ἐκ τοῦ ἀπολλύειν καὶ ἡ ἐκ τοῦ *ἀπέλλειν*=*ἀπείργειν*.

Ἐξέλιξις καὶ παραλλαγαὶ τοῦ τύπου. —Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διέκρινον πολλοὺς Ἀπόλλωνας. Οὕτως ὁ Κικέρων εἰς τὸ σύγγραμμά του de natura deorum (III. 22. 23) ὁμιλεῖ περὶ τεσσάρων. Ἐξ ὅλων ὅμως ἀληθινὸς ἑλληνικὸς Ἀπόλλων ἀπέβη ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς, πρὸ τοῦ ὁποίου ἠφανίσθησαν οἱ ἄλλοι. Κατὰ τὴν μᾶλλον διαδεδομένην παράδοσιν ὁ Ἀπόλλων ἦλθεν εἰς φῶς ἐν Δήλῳ, ἔνθα ἡ Λητώ, ἥτις δὲν ἠδυνήθη οὐδαμοῦ ν' ἀνεύρῃ ἄσυλον διὰ τὸν τοκετόν της, ἐπέτυχε νὰ τερματίσῃ τὸν πλάνητα βίον της καὶ

Digitized by Google

νὰ γεννήσῃ τὴν Ἄρτεμιν πρῶτον καὶ ἔπειτα τὸν Ἀπόλλωνα βοηθηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀναλαβούσης τὸ ἔργον τῆς μαίας. Ἡ περιπλάνησις τῆς Λητοῦς εἰς πολλοὺς τόπους ἀπὸ τῆς Κρήτης μέχρι τῆς Θράκης, διὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων Πηλίου καὶ Ἄθω, καὶ ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους αὐτῆς κατὰ τὸν χρόνον τῆς κυοφορίας της, ὠφείλετο εἰς τὴν πανταχόθεν ἀπόκρουσιν αὐτῆς, διότι οἱ ἄνθρωποι τῶν χωρῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε διέλθει, ἐφοβοῦντο τὸν τρομερὸν θεόν, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ. Ἡ Δῆλος ὅμως (ἥτις ἕως τότε ἐκαλεῖτο *Ὀρτυγία* καὶ *Ἀστερία*), νῆσος πλανωμένη ἀνὰ τὰ κύματα, ἀφ' ὅτου ἀνεφάνη ἐν τῇ θαλάσσῃ διὰ τῆς εἰς νῆσον μεταμορφώσεως τῆς νύμφης Ἀστερίας, ὅτε αὕτη διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν δίωξιν τοῦ Διὸς μεταμορφωθεῖσα εἰς ὄρτυγα ἐβυθίσθη εἰς τὸ πέλαγος, συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τὴν Λητώ, ἀφοῦ ἐστερεώθη ὑπὸ τοῦ Διός, διότι ὑπεσχέθη αὕτη ἐνόρκως ὅτι θὰ καταστήσῃ τὴν νῆσον βωμὸν καὶ τέμενός του ὁ μέλλων νὰ γεννηθῇ υἱός της. Καὶ οὕτως ἐγεννήθη ὁ Ἀπόλλων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κύνθου (ἐκ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη Κύνθιος), παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ μικροῦ ποταμοῦ τῆς νήσου Ἰνωποῦ ὑπὸ φοίνικα μετὰ ὠδῖνας τῆς μητρός του ἐννέα ἡμερονυκτίων, διότι ἡ Ἥρα ἐκ ζηλοτυπίας κατεκράτει πλησίον της τὴν θεὰν τῶν τοκετῶν Εἰλείθυιαν, ἥτις ὡδηγήθη τέλος πλησίον τῆς Λητοῦς ὑπὸ τῆς ἀγγελιαφόρου Ἴριδος διὰ πανουργίας αὐτῆς ἀπομακρυνθεῖσα τῆς Ἥρας. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Τακίτου μνημονευομένην εἰς τὰ χρονικά του (ΙΙΙ. 61), ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐγεννήθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τῆς *Ὀρτυγίας*, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κεγχριοῦ ὑπὸ ἐλαίαν. Καὶ κατ' ἄλλας ἐν Λυκίᾳ, ὅθεν καὶ *Λυκηγενὴς* παρ' Ὁμήρῳ καλεῖται, κατὰ τοὺς ἀττικοὺς μύθους ἐν Ζωστῆρι (παρὰ τὴν νῦν Βουλιαγμένην ὅπου καὶ ἱερόν του ἀνευρέθη) καὶ κατ' ἄλλους ἀλλαχοῦ. Κατὰ τὸν ὁμηρικὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὕμνον, τοῦ ὁποίου τὸ α' μέρος ἦτο ὕμνος ὡρισμένος διὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Δήλου, τὸν θεὸν γεννηθέντα ἔλουσαν αἱ παριστάμεναι θεαὶ καὶ ἐσπαργάνωσαν, ἡ δὲ Θέμις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ. Μόλις ὅμως ὁ Ἀπόλλων ἐγεύθη τῆς θείας τροφῆς διέρρηξε τὰ σπάργανά του καὶ ἀνέλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του τὴν λύραν καὶ τὸ τόξον του, σύμβολα τῆς δυνάμεώς του, ἐκήρυξεν ὅτι θὰ ἀποκαλύπτῃ τὰς θελήσεις τοῦ Διὸς καὶ ἤρχισε ν' ἀνέρχηται ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ ὄρους Κύνθου, ἐνῷ ἡ νῆσος ὅλη ἔλαμπεν ὡς νὰ εἶχε περιβληθῇ διὰ χρυσοῦ.

Τὸ ἡρωικώτερον τῶν ἔργων τοῦ νεαροῦ θεοῦ εἶναι ἡ νίκη του κατὰ τοῦ *Πύθωνος*, τρομεροῦ δράκοντος, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσε διὰ τῶν βελῶν του. Κατά τινα μῦθον ὁ Ἀπόλλων ἐζήτησεν ἐν Βοιωτίᾳ τόπον διὰ νὰ ἱδρύσῃ τὸ ἱερόν του, ὡς εἶχε ζητήσει ἡ μήτηρ του Λητὼ τόπον διὰ νὰ γεννήσῃ. Ἡ νύμφη Τιλφοῦσα ἢ Δέλφουσα συνεβούλευσε τότε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς μίαν χαράδραν ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς Κρίσσης, ἐλπίζουσα νὰ γίνῃ οὕτως ἡ λεία τοῦ διατρίβοντος ἐκεῖ δράκοντος. Ὁ Ἀπόλλων ὅμως ἐνίκησε τὸ τέρας καὶ ἔκτισεν εἰς τὴν ἀγρίαν αὐτὴν φάραγγα τὸ ἱερόν του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησεν ὡς ἱερεῖς του ξένους Κρῆτας, ἐξεδικήθη δὲ καὶ τὴν Τιλφοῦσαν ἀποφράξας τὴν πηγήν της. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν Ἰφιγένειάν του ἐν Ταύροις, ὁ Πύθων εἶναι υἱὸς τῆς Γῆς, τέρας τὸ ὁποῖον ἀπέλυσεν ἡ ζηλότυπος Ἥρα, διὰ νὰ καταδιώξῃ καὶ φονεύσῃ τὴν Λητὼ πρὸ τῆς γεννήσεως τῶν τέκνων της ἢ μετὰ τὴν γέννησίν των, κατὰ παραλλαγήν τινα τῆς παραδόσεως αὐτῆς. Ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν ἐβοήθησαν τότε τὴν Λητὼ νὰ εὕρῃ ἄσυλον εἰς τὴν Ὀρτυγίαν, τέσσαρας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησίν του ὁ νεαρὸς θεὸς ἐφόνευσε τὸν Πύθωνα μὲ τὰ βέλη του, τὰ ὁποῖα εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἥφαιστος (*Πίνδ* Πυθ. ΙΙΙ 11). Ἡ παράδοσις αὕτη διεσώθη ἀπεικονισμένη ἐπὶ ἀγγείου, εἰς τὸ ὁποῖον παρίσταται ἡ Λητὼ κρατοῦσα τὰ δύο τέκνα της εἰς τοὺς βραχίονας καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ ἐξελθόντος ἐκ τοῦ ἄντρου τῶν Δελφῶν δράκοντος.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν, στηριζομένην εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὕμνου εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ὁ ἔφηβος θεὸς κατῆλθεν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου, διῆλθε τὴν Πιερίαν, τὴν χώραν τῶν Αἰνιάνων καὶ τῶν Περραιβῶν, καὶ ἀφοῦ ἐστάθμευσεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τὴν κοιλάδα τῆς Κρίσσης, ἔνθα ἐπάλαισε κατὰ τοῦ δράκοντος Πύθωνος, ὅστις ἐφρούρει τὸ μαντεῖον τῆς Θέμιδος, καὶ ἐθριάμβευσεν ἐπικληθεὶς ἔκτοτε *Πύθιος* ἢ *Πυθαεύς*. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πύθωνος καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ του, ὅπερ ὠνόμασε *Πυθὼ* καὶ κατέστησε κέντρον τῆς λατρείας του, διότι ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ μαντείου του ἔδιδε τοὺς λοξοὺς χρησμούς του καὶ παρ' αὐτὸ ὥρισε τὴν τέλεσιν τῶν *Πυθίων*, ὁ Ἀπόλλων κατέφυγεν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν διὰ νὰ ἐξαγνισθῇ ἐκ τοῦ φόνου. Μετὰ τὴν ἐξάγνισίν του ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐν ἱερατικῇ πομπῇ ἐστεμμένος μὲ δάφνην τῶν Τεμπῶν καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα κλάδον. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ἀπόλλωνος οἱ Δελφοὶ ἔστελλον εἰς τὰ Τέμπη καθ' ἕκαστον ἔνατον ἔτος, μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Σεπτηρίων*, νέους ἐπιλέκτους διὰ νὰ προσφέρωσιν ἐκεῖ θυσίαν, ἐπανήρχοντο δὲ οὗτοι ἐκεῖθεν, δι' ὡρισμένης ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπιστεύετο ὅτι εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ Ἀπόλλων αὐτός,

Ἀπὸ τὸ ἐν Βοιωτίᾳ ἱερὸν τοῦ Πτῴου Ἀπόλλωνος.

[Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

ἐστεμμένος μὲ κλάδους τῆς εἰς τὰ Τέμπη ἱερᾶς δάφνης (βλ. λ. Δαφνηφόρια) ψάλλοντες νικητηρίους ὕμνους καὶ παιᾶνας καὶ ἀκολουθοῦντες τὸν νεανίαν ὅστις παρίστανε τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ ἐκ τῶν Τεμπῶν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ διατριβὴ αὐτοῦ ἐν Πηλίῳ καὶ Ὄσσῃ σχετίζεται μὲ τὰς παραδόσεις περὶ ἀποδημίας καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ τῶν χωρῶν τῶν ὑπερβορείων λαῶν.

Ἡ ζωηρὰ ἑλληνικὴ φαντασία εἶχε δημιουργήσει μυστηριώδεις χώρας (τῶν ὁποίων ἦτο ἄγνωστος ἡ διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς ὁδός), ἐκτεινομένας πέραν τοῦ Βορρᾶ, τοῦ θεοῦ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν καταιγίδων, ὅστις διέμενεν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν Ριπαίων ὀρέων, ὀρέων φανταστικῶν, ἀορίστως τοποθετουμένων πλησίον τῆς Σκυθίας ἢ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως. Εἰς τὰς χώρας ταύτας, εἰς τὰς ὁποίας ἄγνωστοι ἦσαν αἱ δριμύτητες τοῦ χειμῶνος, διότι ἔκειντο πέραν τοῦ βασιλείου τοῦ Βορρᾶ, καὶ τὸ σκότος τῆς νυκτός, περιέλουε δὲ αἰώνιον φῶς, ἠρέσκετο νὰ διατρίβῃ, ὁ ἀκτινοβόλος θεός, μετὰ τῆς Λητοῦς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν εἰρήνῃ, εἰς τὸ μέσον λαοῦ εὐτυχοῦς καὶ δικαίου, ἀσχολουμένου νὰ ψάλλῃ τοὺς ὕμνους του. Κατά τινα μάλιστα παράδοσιν (*Παυσ.* Χ. 5.7) οἱ Ὑπερβόρειοι Παγασός, Ἀγυιεὺς καὶ Ὠλὴν ἵδρυσαν τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον καὶ ὁ Ὠλὴν ἔγινε καὶ «πρῶτος Φοίβοιο προφάτας». Ἐκεῖθεν ἐπανήρχετο κατ' ἔτος, μὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ θέρους, εἰς τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Δήλῳ ἱερά του ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ κύκνων ἢ γρυπῶν, ἢ φερόμενος ἐπὶ ἑνὸς τῶν πτηνῶν ἢ τῶν μυθολογικῶν τούτων ζῴων (γρυπῶν)· οὕτω δὲ καὶ ἀπεικονίσθη ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων (ἐπὶ ἑνὸς παρίσταται καθ' ἣν στιγμὴν κατέρχεται τοῦ κύκνου κρατῶν τὴν λύραν του πλησίον τοῦ ἀφιερωμένου εἰς αὐτὸν ἐν Δήλῳ φοίνικος, ἐπὶ ἄλλου δὲ ὀχούμενος ἐπὶ γρυπὸς καὶ κρατῶν κλάδον φοίνικος). Ἡ ἀποδημία τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὰς χώρας τῶν Ὑπερβορείων ἢ τὴν Λυκίαν, ὡς καὶ ἡ ἐπιδημία αὐτοῦ εἰς τὰ ἐν Ἑλ-

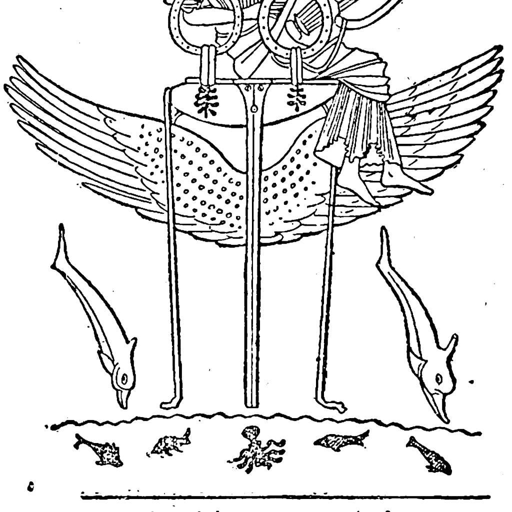

Ἀπόλλων ἐπὶ πτερωτοῦ τρίποδος.

[Ἐξ ἀρχαίου ἀγγείου.]

λάδι ἱερά του, ἑωρτάζετο δι' ὕμνων, *ἀποπεμπτικῶν* ἢ *κλητικῶν* καλουμένων, κατὰ τὴν ἐκπνοὴν καὶ ἀναγέννησιν τῆς ὡραίας ἐποχῆς τοῦ ἔτους, ἥτις ἐν Δελφοῖς ἐλέγετο Θεοφάνεια (βλ. λ.). Ἄλλοι μῦθοι ἀφηγοῦνται τὴν τιμωρίαν τοῦ θεοῦ καταδικασθέντος νὰ γίνῃ δοῦλος θνητοῦ τινος, διότι εἶχε φονεύσει τοὺς Κύκλωπας, (ἢ κατὰ τὴν δελφικὴν παράδοσιν τὸν Πύθωνα), ὑπαιτίους τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε πλήξει ὁ Ζεὺς διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν σφυρηλατηθέντος κεραυνοῦ. Κατὰ τὴν ἐξορίαν του ἔγινε βασιλεὺς τῶν ἵππων τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν *Ἀδμήτου*. Γίνεται τότε ὁ *Νόμιος Ἀπόλλων*, ὅστις εὐλογεῖ διὰ τῆς παρουσίας του τὸν βασιλικὸν οἶκον, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικεῖ ὡς δοῦλος, καὶ διὰ τῆς προστασίας του γίνεται αἴτιος νὰ εἰσαχθῇ ὡς σύζυγος τοῦ κυρίου του ἡ πιστὴ καὶ ἀφωσιωμένη *Ἄλκηστις*. Ἀνάλογος μῦθος καθιστᾷ τὸν Ἀπόλλωνα δοῦλον τοῦ *Λαομέδοντος*, βόσκοντα τὰ ποίμνιά του εἰς τὰς δασώδεις χαράδρας τῆς Ἴδης ἢ ἀνεγείροντα τὰ τείχη τῆς Τροίας μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Αἰακοῦ. Εἰς τὸ τελευταῖον ἐπεισόδιον μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Λαομέδοντος νὰ πληρώσῃ τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὰς ἐργασίας του, ἐμφανίζεται οὗτος μὲ τὸν ἐκτοξευθέντα κατὰ τῆς Τροίας λοιμόν του ὡς τρομερὸς εἰς τὴν ἐκδίκησίν του θεός, παρὰ τὴν εὐεργετικὴν ἐν τῇ γῇ ἄλλην δρᾶσίν του.

Ταῦτα εἶναι τὰ οὐσιώδη τοῦ μύθου τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεοῦ καὶ ὡς ἀνθρώπου. Ὑπὸ τὸν χρυσοῦν πέπλον τοῦ μύθου διαφαίνονται ὅλα τὰ ἁδρὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς μεγάλης ζωῆς. Ἡ γέννησίς του εἶναι μία θαυματουργία, ὁ βίος του ὅλος, ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεώς του, ἀγῶνες καὶ νῖκαι, ἁμαρτήματα καὶ ἐξαγνίσεις, καὶ τέλος θρίαμβος. Ἐμφανίζεται ὡς ἥρως καὶ ὡς βοσκός, ὡς υἱὸς θεοῦ καὶ ὡς θεός, ὅστις ἐκπίπτων ἐπί τινα χρόνον ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς δόξης καὶ λάμψεώς του, διατρέχει τὴν γῆν μετέχων τῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων. Δοκιμάζει ὁ ἴδιος τὰς ἀθλιότητας καὶ ταπεινώσεις τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας καὶ ἀνέρχεται μὲ τὴν σειράν του εἰς τὸν Ὄλυμπον διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἐν αὐτῷ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀθανασίας. Εἰς τὴν προσέγγισίν του, ἐνῷ τανύει τὸ ἀπαστράπτον τόξον του, ὅλοι οἱ θεοὶ ἐγείρονται ἐκ τῶν ἑδρῶν των, κατὰ τὸν ὁμηρικὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον, καὶ μόνη μένει ἀκίνητος ἡ μήτηρ του Λητώ, καθημένη πλησίον τοῦ τερψικεραύνου Διός. Αὕτη ξετεντώνει τὴν χορδὴν καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς ὤμους τοῦ υἱοῦ της τὴν φαρέτραν καὶ τὸ τόξον του, τὸ ὁποῖον κρεμᾷ ἀπό τινος χρυσοῦ ἥλου, καὶ τὸν ὁδηγεῖ ἔπειτα εἰς τὸν θρόνον του. Εἰς τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς ἐμφανίζεται ὡς ἀνώτερος αὐτῶν ἠθικὸς χαρακτὴρ καὶ ἰσχυρότερος τὴν δύναμιν. Οὕτω γενόμενος κύριος τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, τοῦ ὁποίου τὴν κυριότητα εἶχον ἐν ἀρχῇ Γῆ καὶ Ποσειδῶν καὶ ἔπειτα Θέμις καὶ Ποσειδῶν, ἀνταπέδωκεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα τὴν Καλαύρειαν.

Ἀπόλλων.
Νόμισμα Ἀμφιπόλεως πρὸ τοῦ 358.

Τὸν ἀντίπαλόν του Ἑρμῆν, ἐρίζοντα πρὸς αὐτὸν περὶ ἐφευρέσεως τῆς λύρας, ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸν Ἄρην κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας εἰς τὴν πυγμὴν (διὰ τοῦτο καὶ ὡς *Δρομαῖος* μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ, ὡς *πύκτης* δὲ ἐν Δελφοῖς ἐτιμᾶτο). Εἰς τὸν Ἡρακλέα, πρὸς τὸν ὁποῖον εἰς πολλὰ ὁμοιάζει, εἶναι ὅμως ὑπεροχώτερος αὐτοῦ ὡς θεός, ἐδίδαξε τὴν τέχνην τοῦ τοξεύειν. Σύζυγον ὁ Ἀπόλλων δὲν εἶχε, διότι εἶχεν ἀρνηθῇ καὶ αὐτός, ὡς καὶ ὁ Ποσειδῶν, νὰ συζευχθῇ τὴν αὐστηρὰν τὰ ἤθη Ἑστίαν, εἶχεν ὅμως πολλὰ τέκνα ἐκ θνητῶν γυναικῶν. Τούτων ἐπισημότερα ἦσαν ὁ *Ἀσκληπιός*, γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς Ἀρσινόης, τῆς κόρης τοῦ Λευκίππου, ἢ τῆς Κορωνίδος, τῆς κόρης τοῦ Φλεγύου, ὁ περίφημος μάντις *Ἴαμος*, ὁ γενάρχης τοῦ μαντικοῦ γένους τῶν Ἰαμιδῶν, ἐκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς Εὐάδνης, ὁ ἐκ Κρήτης οἰκιστὴς τῆς πόλεως Μιλήτου *Μίλητος*, ὁ *Ἀρισταῖος* (ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου κυνηγοῦ Ἀκταίωνος καὶ ποιμενικὸς ἅμα θεὸς τῆς Θεσσαλίας), ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς Κυρήνης, τὴν ὁποίαν ἥρπασεν ἐκ τοῦ Πηλίου καὶ διὰ χρυσοῦ ἅρματος μετέφερεν εἰς τὴν Λιβύην, εἰς τὸν τόπον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη ἡ ὁμώνυμός της πόλις Κυρήνη, ὁ *Ἄμφισσος*, ὁ *Δελφός*, ὁ *Ἐπίδαυρος*, ὁ *Κύδων*, ὁ *Μεγαρεὺς* κ.ἄ. Καὶ διὰ τῶν γενεαλογικῶν αὐτῶν σειρῶν ἑρμηνεύεται ὁ χαρακτὴρ καὶ αἱ ἀσχολίαι τοῦ Ἀπόλλωνος. Κατά τινα παράδοσιν (*Παυσ.* ΙΙΙ, 16,1) ἦτο καὶ πατὴρ τῶν συζύγων τῶν Διοσκούρων *Ἱλαίρας* καὶ *Φοίβης*. Χαρακτῆρος δὲ μυστικοῦ ἦσαν αἱ σχέσεις του μετὰ τῆς Σιβύλλης *Ἡροφίλης*, ἥτις προεῖπε τὴν ἁρπαγὴν τῆς Ἑλένης καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας. Αὕτη, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὰ ἔπη της καλεῖ ἑαυτὴν ὁτὲ μὲν σύζυγον, ὁτὲ ἀδελφὴν (ὅτε καὶ Ἄρτεμιν καλεῖ ἑαυτήν), καὶ ὁτὲ θυγατέρα τοῦ Ἀπόλλωνος. Περισσότερον δὲ ἀκόμη μυστηριώδεις εἶναι αἱ σχέσεις του μετὰ τῆς τραγικῆς κόρης τοῦ Πριάμου *Κασσάνδρας*.

Χαρακτηριστικαὶ ἰδιότητες.—Αἱ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀποδιδόμεναι ἰδιότητες εἶναι καὶ πολυάριθμοι καὶ διάφοροι, ὑπάρχει ὅμως καὶ συνάφεια μεταξύ των καὶ δύνανται νὰ καταταχθῶσιν αὗται κατ' εἴδη. Πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Ἀπόλλωνος

Digitized by Google

προέχει, ἀποτελοῦσα τὸ οὐσιωδέστερον διακριτικὸν αὐτοῦ γνώρισμα, ἡ τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, ὅστις ὁτὲ μὲν συγχέεται μετὰ τοῦ ἡλίου, ὁτὲ δὲ διακρίνεται αὐτοῦ. Εἰς τὴν εἰς αὐτὸν ἀπόδοσιν τῆς ἰδιότητος ταύτης, ἥτις εἶχεν ἀμφισβητηθῆ παλαιότερον, ὡς τῆς κυριωτέρας, συνετέλεσαν αἱ σπουδαὶ τῆς μυθολογίας καὶ γλώσσης τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Αἱ αὐταὶ σπουδαὶ συνετέλεσαν καὶ νὰ πιστεύεται ὡς ἀσιατικὴ ἢ μᾶλλον Ἀρία ἡ προέλευσις τοῦ Ἀπόλλωνος, ἂν καὶ τὸ ὄνομά του ὡς ἐμφανίζεται εἶναι ἑλληνικὸν καὶ δὲν εὑρέθη εἰς τοὺς Βέδας καὶ δὲν ἀνεγνωρίσθησαν εἰς αὐτὸν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ἡλιακῶν θεοτήτων *Hindous, Sourya* καὶ *Roudra*. Ἡ νίκη ἑνὸς θεοῦ ἐναντίον ἑνὸς δράκοντος, ὡς εἶναι ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τοῦ Πύθωνος, εἶναι παράδοσις κοινὴ εἰς ὅλας τὰς μυθολογίας τῆς Ἀρίας φυλῆς. Εἰς τὰς Βέδας ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς *Ἴνδρας* νικᾷ τὸν *Ἀχί*, τὸν ὄφιν, τὸ ἐπίμηκες εἰς τὸν οὐρανὸν νέφος, ἢ τὸν *Βίτραν*, τὸν οὐράνιον δράκοντα τοῦ ὁποίου θραύει τὴν κεφαλήν. Εἰς τὴν Ἀβέσταν ὁ *Μίθρας*, ὁ θεὸς τοῦ αἰθρίου οὐρανοῦ, πολεμεῖ τὸν ὄφιν, ὅστις εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ *Ἀχριμάν*, τοῦ πνεύματος τοῦ κακοῦ. Εἰς τὴν μυθολογίαν τῶν βορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ὁ *Σίγκφριδ* πράττει τὸ αὐτό. Ἡ πάλη αὐτή, ἥτις γενικώτερον εἶναι πάλη τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ σκότους, ὑπῆρξεν ἡ ἔκφρασις ἑνὸς φυσικοῦ φαινομένου, καὶ μιᾶς ἠθικῆς ἐννοίας, εἰς ὅλους ἀλληλοδιαδόχως τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαούς. Ἡ ὀρθότης τῆς ἑρμηνείας αὐτῆς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς λεπτομερείας τῆς ἀφηγήσεως τοῦ ὕμνου εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ὅτι ὁ δράκων Πύθων ἔθρεψε τὸν *Τυφωέα*, τέρας γεννηθὲν ὑπὸ τῆς Ἥρας εἰς μίαν στιγμὴν ὀργῆς της κατὰ τοῦ Διὸς καὶ ἐκπροσωποῦν βιαίαν καὶ ἄτακτον δύναμιν τῆς φύσεως, λαίλαπας καὶ τρικυμίας πιθανώτατα, καὶ ἔχει σχέσεις μὲ τὴν *Χίμαιραν* ἐκπροσωποῦσαν ὁμοίας φύσεως φαινόμενα. Ὁ ἐντοπισμὸς τῆς δρακοντοκτονίας ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ φωτὸς εἰς τοὺς Δελφοὺς ὀφείλεται, κατὰ τὸν Forchhammer, εἰς τὸν χείμαρρον *Πλεῖστον*, ὅστις ὁρμητικὸς κατερχόμενος κατὰ τὸν χειμῶνα παρασύρει καὶ καταστρέφει τὰ πάντα, γινόμενος ὁ τρόμος ἀνθρώπων καὶ ποιμνίων. Ὁ χείμαρρος οὗτος, ὅστις κατὰ τὸ θέρος ξηραίνεται ἀπὸ τὰς καυστικὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, ἔκαμνε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ ἑλικοειδὲς ῥεῦμά του, ὁμοιάζον μὲ τὸ βάδισμα ὄφεως, δράκοντος φοβεροῦ μὲν τὸν χειμῶνα, νεκροῦ ὅμως κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ τὰ βέλη τῆς ἡλιακῆς θεότητος. Ἡ ὡραία καὶ ἁγνὴ παρθένος *Δάφνη*, ἡ ἐκ περιτροπῆς προφητικὴ νύμφη τοῦ Παρνασσοῦ, ἱέρεια τοῦ μαντείου τῆς Γαίας, θυγάτηρ τοῦ μάντεως Τειρεσίου, ἢ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ποταμοῦ Λάδωνος ἢ τοῦ θεσσαλικοῦ Πηνειοῦ, ἥτις ἀγαπᾶται καὶ καταδιώκεται ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐκφεύγει τὴν περίπτυξιν αὐτοῦ μεταμορφουμένη εἰς τὸ ὁμώνυμόν της φυτόν, ἐν τῇ σανσκριτικῇ γλώσσῃ καλεῖται *Δαχάνα* (ἢ Ahana) καὶ παράγεται ἐκ τοῦ θέματος *δαχ* σημαίνοντος *καίειν* καὶ εἶναι ἡ *Αὐγή*, ἥτις ἐκπνέει, ὅταν ὁ ἥλιος τὴν ἐναγκαλισθῇ μὲ τὰς ἀκτῖνάς του. Καὶ αἱ *Χάριτες*, αἵτινες εἶναι συνδεδεμέναι μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς ἀρχαῖα μνημεῖα τέχνης (ὁ κολοσσαῖος Ἀπόλλων τῆς Δήλου, ἔργον τῶν καλλιτεχνῶν Τεκταίου καὶ Ἀγγελίωνος, ἔφερεν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν χειρῶν του τὰς τρεῖς Χάριτας), εἰς τὴν Ἰνδικὴν μυθολογίαν εἶναι αἱ Harites, δηλ. αἱ ἐξευγμέναι εἰς τὸ ἅρμα τοῦ ἡλίου φορβάδες. Τὴν ἐκ τοιούτου φαινομένου τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἡλίου προέλευσιν τῶν Χαρίτων ὑποδεικνύουν ἄλλως τε καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτῶν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, καὶ ὡς τὰ ὀνόματά των (εἶναι θυγατέρες τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Αἴγλης καὶ ἐν Σπάρτῃ καλοῦνται *Κλήτα* καὶ *Φάεννα*). Κατὰ τὸν Πλούταρχον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι Ἀπόλλων καὶ Ἥλιος εἶναι ὁ αὐτὸς θεός· τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδιζεν αὐτοὺς νὰ μὴ διακρίνωσι τὸν Ἀπόλλωνα τῆς φυσικῆς θεότητος τοῦ ἡλίου. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ Δῆλος ἦτο ἡ νῆσος τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου καὶ *Λητώ*, ἡ Νύξ, ἡ γεννῶσα τὴν πρωϊὰν τὸν ἥλιον.

Ἀπόλλων ἐκ Κρήτης.
Βρεττανικὸν Μουσεῖον.

Ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἐγεννήθη εἰς τὴν Δῆλον, ὅλη ἔγινε χρυσῆ. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο μέταλλον ἦτο σύμβολον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι λύρα του, φαρέτρα, τόξον, ἐνδύματα, εἶναι κατὰ τὸν Καλλίμαχον, χρυσᾶ, ὡς εἶναι χρυσοῦν καὶ τὸ εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ ἄγαλμά του. Μυθικαὶ εἰκόνες τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἶναι καὶ ἡ διάρρηξις τῶν σπαργάνων του (τῆς πρωινῆς ἀχλύος) μετὰ τὴν γέννησίν του, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν φοίνικα (ὑπενθυμίζοντα τὴν φοινικόχρουν ἠῶ) γέννησίς του. Καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ θεοῦ *Φοῖβος (λάμπων)*, τὸ στενότατα συνδεδεμένον πρὸς τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀναμφιβόλως ἐνδεικνύει τὴν ἀρχικὴν ταύτισίν του μὲ τὸν ἥλιον ὡς καὶ τὰ ἐπίθετα αὐτοῦ *Χρυσοκόμης, Ξανθὸς* καὶ *Ἀειγενέτης* (ὁ ἑκάστην πρωΐαν ἀναγεννώμενος). Καὶ αἱ ἀποδημίαι καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ Ἀπόλλωνος, αἵτινες εἶναι μυθικὴ ἔκφρασις τῶν δοκιμασιῶν τοῦ χειμερινοῦ ἡλίου, ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ οὕτω πρέπει νὰ ἑρμηνευθῶσιν, ὡς καὶ ἀριθμοί τινες ἐμφανιζόμενοι εἰς τὴν λατρείαν του. Εἰς τὴν ἡλιακὴν θεότητα, ἥτις ἐκανόνιζε τὴν πορείαν τῶν μηνῶν, ἦσαν ἱεροὶ οἱ ἀριθμοὶ 5, 7 καὶ 9. Τὴν ἑβδόμην ἑκάστου μηνὸς ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτήν του, διότι κατ' αὐτὴν ὥριζον τὴν γέννησίν του. Ὡσαύτως ἐτέλουν ἑορτὴν πρὸς τιμήν του καὶ ἑκάστην 1ην τοῦ μηνὸς *(νουμηνίαν)*, ὡς ἀνανεοῦντο; τοὺς μῆνας. Ἐντεῦθεν προήρχοντο καὶ τὰ ἐπίθετα αὐτοῦ *Ἑβδομαγενής, Ἑβδομαῖος, Νουμήνιος* καὶ *Ἑπταμηνιαῖος*. Πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, ὡς ἡλιακὴν θεότητα, σχετίζονται καὶ αἱ 7 ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος καὶ οἱ 7 πλανῆται καὶ οἱ 7 ἀστέρες τῆς Πλειάδος. Κατὰ τὸν Καλλίμαχον, ὅτε ἐγεννήθη ὁ Ἀπόλλων οἱ κύκνοι τῆς Μαιονίας ἐστράφησαν 7κις περὶ τὴν Δῆλον χαιρετίζοντες τὸν νεογέννητον θεόν, καὶ 7κις ἐπανέλαβον τὸ ᾆσμά των πρὸς τιμήν του· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ λύρα εἶχεν 7 χορδάς. Ὁμοίως καὶ οἱ ἀριθμοὶ 9 καὶ 5 εἰς ἄλλας περι-

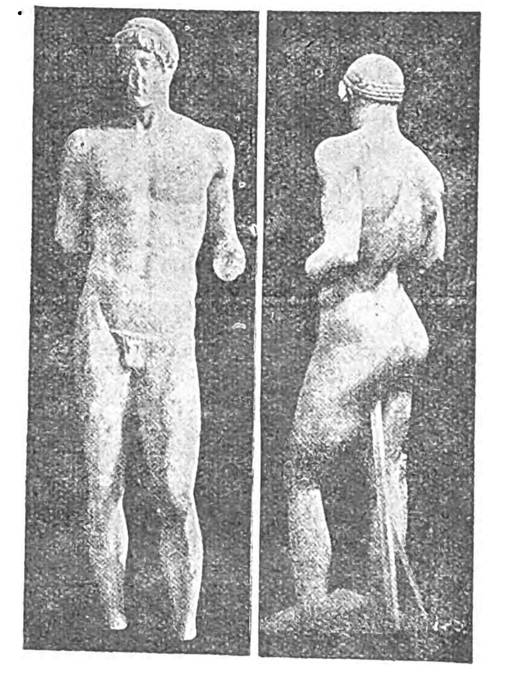

Ἀπόλλων ὁ ὀμφάλιος, τοῦ θεάτρου Ἀθηνῶν ἤ, μᾶλλον, Ἀπόλλων ὁ Ἀλεξίκακος.
[Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

στάσεις τῶν μύθων καὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν εἶχον ὀλιγώτερον διαφέρον.

Λύκειος Ἀπόλλων: Ἡ σχέσις τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸ ἡλιακὸν φῶς εἶναι καταφανὴς εἰς τὸ ἐπίθετον *Λύκειος* ἢ *Λύκιος (λύκη)*. Τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος ἡ λατρεία ἦτο καθιερωμένη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν χώραν τῶν Θερμύλων τῆς Μ. Ἀσίας, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ μετωνομάσθη εἰς *Λυκίαν* Τὰ ἱερὰ τῆς Λυκίας καὶ ἰδίως τὸ τῶν Πατάρων ἦσαν, κατὰ μίαν παράδοσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν Ὑπερβορείων, ἡ προσφιλὴς διατριβὴ τοῦ θεοῦ κατὰ τοὺς ἓξ χειμερινοὺς μῆνας (Ἡρωδ. Α' 182). Ὁ Λυκηγενὴς Ἀπόλλων εἶναι ὁ ἐθνικὸς θεὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Λυκίων Πανδάρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Λυκάονος (Ἰλ. Β, 826). Ἐκ τῆς Λυκίας μετεδόθη ἡ λατρεία του, πιθανώτατα, εἰς τὰς Ἀθήνας (*Λυκαβηττός*), Ἄργος, Σικυῶνα, Τροιζῆνα καὶ μέχρι τῆς Λυκωρείας, πλησίον τῶν Δελφῶν. Ἐκ παρετυμολογίας τοῦ ἐπιθέτου Λύκειος ἐκ τῆς λ. *λύκος* ἐπλάσθη ἐν Ἑλλάδι πλῆθος μύθων. Ἐν Δελφοῖς διηγοῦντο ὅτι κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος οἱ ἄνθρωποι διέφυγον τὴν ἐπιδρομὴν τῶν κυμάτων ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὰς ὠρυγὰς τῶν λύκων ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ, ἔνθα ἔκτισαν τὴν πόλιν *Λυκώρειαν*, καὶ ὅτι ὁ λύκος διὰ τῶν ὠρυγῶν του ὡδήγησε τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν ν' ἀνεύρωσι τὸ κλαπὲν χρυσίον τοῦ θεοῦ εἰς μίαν φάραγγα τοῦ Παρνασσοῦ, ὅπου εἶχε καταπαράξει τὸν κλέπτην· διὰ τοῦτο καὶ *χαλκοῦς λύκος* ἦτο ὁ φρουρὸς τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ θησαυροῦ (Παυσ X. 14. 7). Ἡ μάχη λύκου, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐναντίον ταύρου ἦτο ἡ αἰτία, κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἐν Ἄργει ναοῦ τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος. Οὕτως ὁ λύκος κατέστη σύμβολον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἡ εἰκών του ἐχαράχθη εἰς νομίσματα, ἰδίως τοῦ Ἄργους. Ἄλλοτε ὅμως ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡλίου διωκομένου χειμῶνος καὶ τῶν καταστρεπτικῶν θεομηνιῶν, ἄλλοτε δὲ ἦτο τὸ σκληρὸν καὶ λαίμαργον ζῷον, τὸ καταστρέφον τὰ ποίμνια τῶν ἀνθρώπων, ὅτε κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ *Νομίου Ἀπόλλωνος*, τοῦ καὶ *Λυκοκτόνου* ἐπονομαζομένου *Σοφοκλ.* Ἠλ. στ. 6)

Θαργήλιος-Σμυνθεὺς καὶ Παρνόπιος Ἀπόλλων: Ὡς ἡλιακὸς θεὸς ὁ Ἀπόλλων ἐξήσκει ἐπὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς μεγάλην ἐπιρροήν, εὐεργετικὴν ἢ ὀλεθρίαν. Ἐβοήθει τὴν βλάστησιν καὶ καρποφορίαν καὶ ἐπροστάτευε τὸν θερισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐξήραινε καὶ ἔκαιε τοὺς καρπούς. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρὸς τιμήν του τελούμενα κατὰ τὸν Θαργηλιῶνα (κατὰ τὰ μέσα Μαΐου) *Θαργήλια* εἶχον διπλῆν σημασίαν. Ἦτο ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ σιτηρὰ ἐν Ἑλλάδι εἶναι ὥριμα καὶ οἱ ἄνθρωποι ηὐχαρίστουν τὸν θεὸν διὰ τὴν εὐτυχῆ ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ συγχρόνως ἐζήτουν ὡς χάριν νὰ μὴ καταστρέψῃ τὰς ἐλπίδας τῶν γεωργῶν μὲ τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα τῶν ἀκτίνων του. Ἐξ εὐγνωμοσύνης προσέφερον τότε ἀπαρχὰς ἐκ τῶν συγκομιδῶν τῶν νέων καρπῶν καὶ εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς καὶ εἰς τὸ ἐν Δήλῳ ἱερόν του. Πλεῖσται δὲ πόλεις ἔστελλον εἰς τοὺς Δελφοὺς χρυσοῦν στάχυν ὡς προσφορὰν εἰς τὸν Θαργήλιον θεόν. Ἐκ τοῦ ἐθίμου τούτου προῆλθε καὶ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ στάχυος εἰς τὰ νομίσματα τοῦ Μεταποντίου, ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως τῶν ὁποίων εἶχε χαραχθῆ κεφαλὴ Ἀπόλλωνος ἐστεφανωμένη μὲ δάφνην. Τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ, ὡς προστάτου τῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ διώκτου τῶν ἐπιβλαβῶν εἰς αὐτοὺς ζῴων καὶ ἐντόμων, ὑπενθυμίζουσι καὶ τὰ ἐπίθετά του *Σιτάλκης, Ἐρυθίβιος, Σμινθεὺς* ἢ *Σμίνθιος* (ἐξολοθρευτὴς τῶν ἀρουραίων) καὶ *Παρνόπιος* ἢ *Παρνοπίων* (ἐξολοθρευτὴς τῶν ἀκρίδων). Ὡς Παρνόπιος ὁ Ἀπόλλων εἶχε καὶ χαλκοῦν ἄγαλμα ἐν Ἀθήναις, ἔργον, ὡς ἐλέγετο, τοῦ Φειδίου.

Ἑκάεργος-Ἑκατηβόλος (Ἀπόλλων): Καὶ τὰ ἐπίθετα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ συνώνυμα αὐτῶν *Ἕκατος, Ἑκηβόλος*, καὶ *Κλυτότοξος* καὶ *Ἀργυρότοξος*, εἶναι μία ἀνάπτυξις τοῦ Ἀπόλλωνος ἡλίου, ὅστις εἶναι ὁ ἐκδικητὴς καὶ ἐξολοθρευτὴς θεός, τοῦ ὁποίου τὸ τόξον εἶναι πάντοτε τεταμένον, ἐνῷ τὰ ταχέα καὶ πυκνὰ βέλη του καταφθάνουν καὶ καταβάλλουν αἰφνιδίως τοὺς θνητούς, πίπτοντας ὑπὸ τὰ βέλη του, ὅπως οἱ στάχυες ὑπὸ τὸ δρέπανον. Πλήττει κυρίως τοὺς ἀδικοῦντας καὶ τοὺς ὑβριστὰς ἢ τοὺς προσβαλόντας αὐτόν, ὡς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον (Ἰλ Α' 43 κ.ἑ.) διότι ὕβρισαν τὸν ἱερέα αὐτοῦ *Χρύσην*. Ὁ ἐξολοθρευτὴς θεὸς εἶναι καὶ ὅτε φονεύει τοὺς *Νιοβίδας* ἐκδικούμενος διὰ τὴν μεγαλαυχίαν τῆς μητρός των Νιόβης, τοὺς *Ἀλωάδας*, τὸν τολμήσαντα νὰ προκαλέσῃ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα τόξων Εὔρυτον, καὶ ὅτε μάχεται μετὰ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων. Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀπεδίδετο καὶ ὁ αἰφνίδιος καὶ γλυκὺς θάνατος. Τὰ γλυκέα βέλη του ἦσαν ἡ ποιητικὴ ἔκφρασις, διὰ τῆς ὁποίας ἠρμηνεύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ αἰφνίδιοι θάνατοι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διὰ τῆς συνήθους εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἀντιθέσεως ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τῆς ζωῆς, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ φύσει, καθίστατο ὁ θεὸς τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου.

Μοιραγέτης - Ἐπικούρειος - Σωτὴρ (Ἀπόλλων): Ὡς θεὸς τοῦ ὀλέθρου καὶ τοῦ θανάτου ἐλάμβανε θέσιν ὁ Ἀπόλλων μεταξὺ τῶν θεῶν τῆς μοίρας καὶ ἐγίνετο οὕτως ὁ ὁδηγὸς τῶν Μοιρῶν *(Μοιραγέτης)*, αἵτινες ἐκυριάρχουν τῶν πεπρωμένων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔκοπτον τὸ νῆμά των. Ἀλλ' ὁ ἐξολοθρευτὴς θεὸς ἦτο—κατὰ τὴν συνήθη, ὡς προελέχθη, ἀντίθεσιν—καὶ ὁ θεραπεύων καὶ σῴζων θεός. Ὁ θερινὸς ἥλιος κτυπᾷ τοὺς ἀφρόνως ἐκτιθεμένους εἰς τὰ βέλη του, γεννᾷ τοὺς πυρετοὺς καὶ ἐξαπολύει τὸν λοιμὸν (*ὡς λοίμιος θεός*), ἀλλ' εἶναι καὶ ὁ ἐπανορθωτὴς τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησε, διότι μὲ τὰς ἀκτῖνάς του καθαρίζει τὴν ἀτμοσφαῖραν ἀπὸ τὰ μιάσματα καὶ ἀποδίδει εἰς τὰ ἐξηντλημένα ἐκ τῆς ἀσθενείας σώματα τὴν

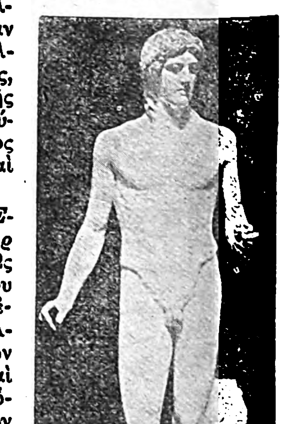

Μαρμάρινον ἀντίγραφον Ἀπόλλωνος.

Digitized by Google

δύναμιν. Οὕτως ὁ θεὸς τοῦ θανάτου μεταβάλλεται εἰς θεὸν τῆς ὑγείας καὶ τῆς ζωῆς. Ἔχει τὴν δύναμιν νὰ καταπαύῃ τὰς ἐπιδημίας καὶ γίνεται ὁ *Ἀλεξίκακος* θεὸς τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου λοιμοῦ, καὶ ὁ *Ἐπικούριος* τῶν κατοίκων τῆς Φιγαλείας δι' ὅμοιον λόγον, καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν πρώτων μὲν μὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀλεξικάκου τοῦ Καλάμιδος, ὑπὸ τῶν Φιγαλέων δὲ μὲ τὸν περίφημον ἐν Βάσσαις ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου, ἀνεγερθέντα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰκτίνου. Οὕτως ὁ Ἀπόλλων γίνεται ὁ οὐράνιος ἰατρὸς τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ὁ *Ἀκέσιος* (θεραπευτής), *Ἀκέστωρ*, *Ἀποτρόπαιος*, *Νουσολύτης*, καὶ *Σωτὴρ* αὐτῆς.

Ἕνεκα τῶν ἰατρικῶν του τούτων ἰδιοτήτων συγχέεται πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, τοῦ ὁποίου γίνεται ὁ πατήρ, καὶ πρὸς τὸν ἰατρὸν τῶν θεῶν Παιήωνα. Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θείου ἰατροῦ ὡδήγησε τοὺς Ἕλληνας εἰς μίαν μεγάλην θρησκευτικὴν ἰδέαν. Εἰς τὸν ἰατρὸν τῶν σωμάτων ἀνεῦρον καὶ τὸν ἰατρὸν τῶν ψυχῶν, τὸν καθάρσιον θεόν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῶν ἠθικῶν ἀσθενειῶν. Εἰς τὸν θεὸν τῆς λάμψεως καὶ τοῦ φωτὸς δὲν διστάζει νὰ ἔλθῃ καὶ αὐτὸς ὁ φονεύς, ὅστις ἐξωρίσθη ἐκ τῆς πατρίδος του, ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, καταδιώκεται ὑπὸ τῶν Ἐρινύων καὶ ἔχει φθάσει εἰς ἀπόγνωσιν. Γνωρίζει ὅτι παρ' αὐτῷ θὰ εὕρῃ τὴν συγγνώμην καὶ τὸν ἐξαγνισμόν. Οὕτως ὁ Ἀπόλλων γίνεται ὁ λυτρωτὴς τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, ὁ θεὸς Σωτήρ. Ἡ ἰδέα τοῦ καθαρμοῦ ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τὴν θρησκείαν του καὶ ἐξεφράζετο εἰς τὰς κυριωτέρας τελετὰς τῆς λατρείας του (βλ. λ. Δελφίνια, Θαργήλια, Κάρνεια).

Ἀγραῖος—Νόμιος — Ἀγυιεὺς — Οἰκιστὴς (Ἀπόλλων): Μὲ τὰ ἐπίθετα ταῦτα καὶ ἄλλα συνώνυμα ἐμφανίζεται ὁ Ἀπόλλων ὡς ἐκπροσωπῶν ἐν ἑαυτῷ τὰς διαφόρους καταστάσεις τῶν γεννωμένων κοινωνιῶν. Ὡς θεὸς κυνηγὸς (*Ἀγραῖος*), *Ὑλάτας*, *Θηρείτας* *Κύνειος*, ἐφ ἵσταται εἰς τὴν δίωξιν καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν ἀγρίων ζῴων, τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς θεὸς βοσκὸς (*Νόμιος*, *Καρνεῖος*, κλπ.), εἶναι ὁ γλυκὺς προστάτης, τοῦ ὁποίου τὸ εὐμενὲς ἐπὶ τῶν ποιμνίων βλέμμα προκαλεῖ τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν καὶ ἡ στοργὴ προστατεύει ἀπὸ τοὺς λύκους καὶ τὰ ἄλλα ἄγρια ζῷα, τὰ ὁποῖα ἐξολοθρεύει. Ὡς Ἀγυιεὺς ἀγρυπνεῖ εἰς τὸ κατώφλιον ἑκάστης κατοικίας καὶ χρησιμεύει ὡς ὁδηγὸς διὰ τὰς ὁδούς, ὢν ἐν ταὐτῷ καὶ ὁ πληρῶν αὐτὰς φωτός. Εἶναι ἀρχιτέκτων, κτίζει πόλεις καὶ ἀνεγείρει τείχη· διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ὁ *Προστατήριος* καὶ *Βουλαῖος* θεός. Ἀπὸ ἡλικίας τεσσάρων ἐτῶν, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀδελφῆς καὶ πιστῆς συντρόφου του Ἀρτέμιδος, ἔκτισεν ἕνα βωμὸν εἰς τὴν νῆσον Ὀρτυγίαν. Ἀνήγειρε τὰ τείχη τῆς Τροίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ θνητοῦ *Αἰακοῦ*, λαμβάνων οὕτω μέρος εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ὡς ὁδηγὸς τῶν ἀποίκων (βλ. λ. ἀποικίαι) εἶναι ὁ *Ἀρχηγέτης*, *Κτίστης*, *Οἰκιστὴς* «αὐτὸς δὲ θεμείλια Φοῖβος ὑφαίνει» καὶ *Δωματίτης*. Αὐτὸς ὑπὸ τὴν μορφὴν κόρακος ὡδήγησε τὸν Βάττον εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Κυρήνης καὶ ἔθεσεν εἰς τὰ χείλη του τοὺς μαγικοὺς λόγους διὰ τῶν ὁποίων ἀπεμάκρυνεν οὗτος τοὺς λέοντας ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς πόλεως (*Πινδ.* Πυθ V. 71) καὶ ὡς *Δελφίνιος* ὁδηγεῖ τοὺς ἀποίκους ἐπὶ τῶν θαλασσῶν.

Θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ ποιήσεως.—Ὡς θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ ποιήσεως ἐμφανίζει ὁ Ἀπόλλων μίαν νέαν ἐκπολιτιστικήν του δύναμιν.

Κεφαλὴ τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ρώμης Ἀπόλλωνος.

Εὑρετὴς τῆς λύρας ἢ κιθάρας, συμβόλου τῆς τοῦ κόσμου ἁρμονίας, ἢ κατὰ μίαν ἄλλην παράδοσιν λαβὼν τὸ μουσικὸν τοῦτο ὄργανον παρὰ τοῦ *Ἑρμοῦ* ὡς ἐχέγγυον τῆς μεταξύ των διαλλαγῆς μετὰ τὰς ἔριδάς των διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ κλοπὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος φυλασσομένων βοῶν, καθίσταται ὁ κιθαρῳδὸς καὶ μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὅστις προΐσταται τοῦ χοροῦ τῶν Μουσῶν. Γίνεται οὕτως ὁ θεὸς τῶν ποιητικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων, οἵτινες ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλλήνων. Ὡς θεὸς κατ' ἐξοχὴν τῆς κιθάρας ὁ Ἀπόλλων εἶχεν ἀντιπάθειαν εἰς τὰ ἄλλα μουσικὰ ὄργανα. Διὰ τοῦτο ἐξέδειρε τὸν *Μαρσύαν*, ὅστις ἐτόλμησε μὲ τὸν αὐλόν του νὰ συναγωνισθῇ τὸν Ἀπόλλωνα παίζοντα τὴν λύραν του καὶ μετέβαλε τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως τῶν Φρυγῶν Μίδα εἰς ὦτα ὄνου, διότι προτιμῶν τὸν αὐλὸν τῆς κιθάρας εἶπεν ὅτι νικητὴς ἦτο ὁ Μαρσύας. Ὁ μῦθος οὗτος ἀσφαλῶς εἶχε καὶ σκοπὸν νὰ καταδείξῃ τὰ μειονεκτήματα τῆς φρυγικῆς μουσικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἑλληνικήν. Ἀλλ' ὁ περιφρονούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Ἑλλήνων αὐλὸς ἐπολιτογραφήθη τέλος ἐν Δελφοῖς, ὅταν ὁ Ἀργεῖος Σακάδας συνέθεσε δι' αὐτὸν νόμον διὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὸ βραβεῖον εἰς τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας. Ἀπὸ τότε ἔπαυσεν ὁ Ἀπόλλων νὰ ἔχῃ ἀντιπάθειαν πρὸς τὸν αὐλὸν καὶ νὰ καταδιώκῃ τοὺς αὐλῳδοῦντας. Ἔγινεν ὁ προστάτης ὅλων τῶν μουσικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα συνετέλουν εἰς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἑορτῶν του, καὶ ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τῆς μουσικῆς. Δῆλος καὶ Δελφοί, κύρια κέντρα τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος, κατέστησαν ἀληθιναὶ σχολαὶ λυρικῆς τέχνης. Εἰς τὰ δύο μεγάλα ταῦτα θρησκευτικὰ κέντρα ἤρχοντο οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν λυρικῶν ποιητῶν καὶ οἱ διασημότατοι μουσικοὶ νὰ διεκδικήσωσι τὰ βραβεῖα, ἅτινα ἐτίθεντο ὑπὸ τῶν φιλομούσων καὶ μεγαλοδώρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀγώνων ἀπόλαυσίν των μετέφερον οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν των καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον, τὴν κατοικίαν τῶν θεῶν των. Καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὸν εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα ὕμνον, αἱ Μοῦσαι ἔψαλλον μὲ τὴν ἐξαισίαν φωνήν των, αἱ Χάριτες, αἱ Ὧραι, ἡ Ἁρμονία, ἡ Ἥβη καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἐχόρευον, ὁ δὲ Φοῖβος Ἀπόλλων, ὁ κιθαρῳδὸς θεός, ἔκρουε τὴν κιθάραν του.

Ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ εὔκολος ἦτο ἡ μεταπήδησις εἰς τὸν *προφητικὸν* ἐνθουσιασμόν. Ποιηταὶ καὶ προφῆται ἐφαίνοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξ ἴσου ὑποκείμενοι εἰς τὴν παντοδύναμον ἐνέργειαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις προνομιούχους τινὰς ψυχὰς καθίστα ὄργανα τῶν σκέψεων καὶ βουλήσεών του.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον Ἀπόλλωνος, οὗτινος ἡ κεφαλὴ εὑρέθη ἀποκεκομμένη τοῦ σώματος. Ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου προσετέθη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως.

(Ἐθν. Μουσ. Ρώμης.)

Αὐτός, ὅστις ἐφώτιζε τὸν κόσμον καὶ ἦτο ὁ μέγας μάρτυς ὅλων τῶν γινομένων ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἔβλεπε πάντα καὶ ἐγνώριζε πάντα, ἦτο προωρισμένος νὰ καταστῇ ὁ θεὸς τῆς μαντικῆς, ὁ θεὸς ὅστις ἠδύνατο διὰ τοῦ στόματος ἀφωσιωμένων εἰς τὴν λατρείαν του θνητῶν ν' ἀποκαλύπτῃ τὰς βουλὰς τοῦ πατρός του καὶ νὰ προλέγῃ τὰ μέλλοντα. Ὡς θεὸς τῆς μαντικῆς καὶ τῶν χρησμῶν ὁ Ἀπόλλων προΐστατο πάσης προφητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ εἶχεν ἄπειρα τὰ ἱερὰ καὶ μαντεῖα εἰς τὰ ὁποῖα προσήρχοντο οἱ πιστοὶ νὰ λάβωσι τοὺς χρησμούς του, οἵτινες εἴς τινας δυσχερεῖς περιστάσεις ἦσαν ἀσαφεῖς (διότι οἱ ἱερεῖς του, παρὰ τὴν πολυγνωσίαν καὶ πολυπειρίαν των, δὲν ἠδύναντο νὰ προΐδωσι τὸ μέλλον) καὶ δίσημοι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ *Λοξίας* εἶχε κληθῇ ὁ Ἀπόλλων. Ὀνομαστότερα δὲ τῶν ἄλλων εἶχον ἀποβῆ τὰ τῆς Θύμβρης, Γρυνείας, Κλάρου, Πατάρων τῆς Λυκίας, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν Διδύμων, πλησίον τῆς Μιλήτου, τὰ ἐν Βοιωτίᾳ μαντεῖα τῆς Τεγύρας, τοῦ Πτῴου Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦ ἐν Θήβαις Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος, ἕως ὅτου κατίσχυσε πάντων τὸ *μαντεῖον τῶν Δελφῶν*.

Ὡς εἶχε τὰ μαντεῖά του εἰς τὰ ὁποῖα ἔδιδε τὰς συμβουλάς του καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα, οὕτως εἶχε καὶ τοὺς προφήτας θνητοὺς διὰ τοῦ στόματος τῶν ὁποίων ὡμίλει. Ὀνομαστότεροι τῶν θνητῶν τούτων ὀργάνων τῆς μαντικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀπόλλωνος ἦσαν ἰδίως γυναῖκες, καὶ διασημότεραι ἔγιναν αἱ προμνημονευθεῖσαι Κασσάνδρα καὶ Σίβυλλα Ἡροφίλη.

Ἀπὸ θεοῦ τῆς μαντικῆς εὔκολον ἦτο νὰ γίνῃ ὁ Ἀπόλλων καὶ *θεὸς τῆς ἰατρικῆς* καὶ νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἰατροῦ τῶν θεῶν Παιήωνος. Ὡς θεὸς τῆς ἰατρικῆς χορηγεῖ, ὡς λέγει ὁ Πίνδαρος, τὰ κατὰ τῶν σκληρῶν ἀσθενειῶν φάρμακα καὶ ἀποκαλύπτει διὰ τῶν ἱερειῶν του καὶ δι' ὀνείρων τὰ θεραπευτικὰ μέσα.

Πᾶσαι αὗται αἱ ἰδιότητες τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἰδίως ἡ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μελλόντων, κατέστησαν τὰ ἱερά του μεγάλα θρησκευτικὰ κέντρα, ἰδίως δὲ τὸ τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον κατέστη ἡ θρησκευτικὴ μητρόπολις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, ἅτινα ἔστελλον ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἀμφικτιονικὴν σύνοδον τῶν Δελφῶν. Αὐτοὶ οἱ βάρβαροι ἔστελλον ἀμυθήτου ἀξίας δῶρα καὶ ἀφιερώματα εἰς Δελφούς.

Ἐξέλιξις τῆς θεότητος.— Ὁ θεὸς τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτός, ὁ ἐξολοθρευτὴς τῶν τεράτων τοξότης, ὁ Νόμιος θεὸς τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς Πελοποννήσου, ὁ θαλάσσιος θεὸς τῶν ὀχθῶν τοῦ Αἰγαίου, βαθμιαίως μόνον κατέστη ὁ θεὸς τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας, ὁ ρυθμιστὴς τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ὁ ἱδρυτὴς καὶ θεμελιωτὴς πόλεων, ὁ δημιουργὸς τῶν τεχνῶν, ὁ θεὸς ὅστις διὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν χρησμῶν ἀποκαλύπτει τὰς ἀνωτέρας ἀληθείας, ὁ καθάρσιος θεός, ὅστις ἐξαλείφει τὸ κακόν, θεραπεύει τὰ σώματα καὶ πραΰνει τὰς ψυχάς, εἶναι ὁ διαιτητὴς καὶ εἰρηνευτὴς τῶν λαῶν, ὁ θεὸς οὗτινος ἡ πρόοδος τῆς λατρείας συμβαδίζει μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Πλαγία ὄψις τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ρώμης Ἀπόλλωνος.

Τὰ συνειλεγμένα χαρακτηριστικὰ τῆς ἰδανικῆς ταύτης θεότητος, ἥτις δέχεται τὴν λατρείαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἥτις ἦτο ἡ καθαρωτέρα ἔκφρασις τῆς ἰδιοφυΐας της, ἦσαν διεσκορπισμένα κατ' ἀρχὰς εἰς ἀγροικοτέρας θεότητας, διαφόρους μεταξύ των τὴν γένεσιν, τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα. Τῶν θεοτήτων τούτων δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ μίαν κοινὴν πατρότητα, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἱδρύσῃ μίαν κανονικὴν ἀλληλουχίαν, μίαν γενεαλογικὴν σειράν.

Δωρικὸς Ἀπόλλων. — Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μνημονευομένων Ἀπολλώνων εἷς εἶναι, πιθανώτατα, πελασγικός, ὁ *Νόμιος*, ὁ καὶ νομοθέτης τῆς Ἀρκαδίας. Τὸ ὄνομα φαίνεται ἁρμόζον εἰς θεότητα ποιμενικήν. Ἐν τούτοις λατρεία Ἀπόλλωνος ἐν Ἀρκαδίᾳ παλαιὰ δὲν ὑπάρχει. Ὁ πεφημισμένος ἐν Φιγαλείᾳ ναὸς τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος δὲν ἀνέρχεται εἰς χρόνους προγενεστέρους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος βοσκοῦ καὶ θηρευτοῦ συναντᾶται εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (*Ποίμνιος*, *Ἐπιμήλιος*, *Τράγιος*, *Ἀρνοκόμης*, *Μαλόεις*, *Γαλάξιος*, *Ἀγρεύς*). Τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἀπόλλωνος *Κάρνειος*, προσεγγίζον πρὸς τὸ Νόμιος, φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Παυσανίας ὁμιλεῖ περὶ Καρνείου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδίδετο τὸ ἐπώνυμον *Οἰκέτας*, ὅστις ἐλατρεύετο ἐν Σπάρτῃ πρὸ τῆς κατακτήσεώς της ὑπὸ τῶν Δωριέων (*Παυσ.* III. 13. 4). Ὁ θεὸς οὗτος συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ δωρικοῦ Ἀπόλλωνος.

Κατὰ τὸν Καλλίμαχον ἡ πρώτη ἕδρα τοῦ Καρνείου ὑπῆρξεν ἡ Σπάρτη, ἐκ τῆς ὁποίας διεδόθη εἰς πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θήραν καὶ ἔπειτα τὴν Κυρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἱερὸν μὲ ἄσβεστον πῦρ. Αἱ ἐν Σπάρτῃ ἑορταὶ τοῦ Καρνείου (Κάρνεια) ἐνεφάνιζον αὐτὸν ὡς ποιμενικὸν καὶ πολεμικὸν ἅμα θεόν. Ὁ ἱερεὺς τῆς ἑορτῆς ἐκαλεῖτο *ἀγητὴς* καὶ ἡ κυριωτέρα ἡμέρα τῆς ἑορτῆς *ἀγητορία*, ἀναμφισβητήτως καὶ ἐξ ἀναμνήσεως ἀρχαιοτέρων μετοικεσιῶν καὶ διότι ὁ Ἀπόλλων ὑπῆρξεν ὁ ἡγήτωρ θεὸς τῶν Δωριέων. Εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῦ ἱερέως καὶ τῆς κυριωτέρας ἡμέρας τῆς ἑορτῆς ὑποδηλοῦται ἡ ἡλιακὴ θεότης, ἥτις ὡδήγησε τοὺς Ἀρίους μετοικήσαντας ἐκ Δ. πρὸς Ἀν. Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ἀφωμοίωσε τὴν τοῦ Καρνείου ὡς καὶ τὴν τοῦ Ἀμυκλαίου Ὑακίνθου, ὅστις γενόμενος ὁ εὐνοούμενος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ κατὰ λάθος, ἐνῷ ἔπαιζε τὸν δίσκον, καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὸ εἴδωλόν του, τὸ ἐνθρονισθὲν ἔπειτα εἰς τὸν περίφημον θρόνον του. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ δίσκος τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι ὁ ἡλιακὸς δίσκος τοῦ θέρους ὅστις μαραίνει, καίει, τοὺς μετὰ τὰς ἐαρινὰς βροχὰς φυτρώνοντας ὑακίνθους.

Ὁ Ἀπόλλων ἦτο κατ' ἐξοχὴν θεὸς δωρικός, ὁ θεὸς τῆς φυλῆς. Οὗτοι μεταναστεύσαντες ἐξ Ἑστιαιώτιδος εἰς Φωκίδα μετέφερον ἐκεῖ καὶ τὴν λατρείαν του καὶ ἔκτισαν καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν του. Οἱ ἴδιοι, ὅτε μετενάστευσαν εἰς Πελοπόννησον, μετέφερον εἰς αὐτὴν τὴν λατρείαν του. Ἡ καθ' ἕκαστον ἔνατον ἔτος (μετὰ τὴν συμπλήρωσιν 99 σεληναίων μηνῶν) μεγάλη κατὰ τὰ Δαφνηφόρια τελετὴ καὶ μετάβασις εἰς Τέμπη ἦτο μία ἐπιστροφὴ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς γενέσεώς της. Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἡ θεωρία ἐπιστρέφουσα εἰς Δελφοὺς διήρχετο καὶ διὰ Δωρίδος (ἡ καλουμένη *ἱερὰ ὁδὸς*) καὶ ἦτο ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀκολουθήσει οἱ μετοικήσαντες Δωριεῖς. Βραδύτερον οἱ Δωριεῖς,

Digitized by Google

κατὰ τὴν κληθεῖσαν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἥτις διηυθύνετο ὑπὸ ἱερέων τῶν Δελφῶν, ἔφερον τὸν θεόν των καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Αἱ πρόοδοι τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ αἱ τῆς δωρικῆς φυλῆς συνεβάδισαν ἔπειτα. Τινὲς (ὁ Ot. Müller) ὑποστηρίζουσιν, ὅτι καὶ τὴν εἰς Δῆλον καὶ Κρήτην λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος ἔφερον Δωριεῖς τυχοδιῶκται, ὅτε ἀκόμη οὗτοι κατῴκουν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ὁ Κικέρων ὅμως δέχεται Ἀπόλλωνα Κρῆτα, συγγενῆ θεότητα καὶ ἀντίζηλον τοῦ Διός. Ἐκ τοῦ εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα ὕμνου εἶναι φανερὸν ὅτι ὑπῆρχον παλαιαὶ σχέσεις Πυθοῦς καὶ Κνωσοῦ καὶ ὅτι ὁ Πύθιος Ἀπόλλων ὑπηρετήθη ἐν ἀρχῇ ὑπὸ ἱερέων Κρητῶν.

Κιθαρῳδὸς Ἀπόλλων.
[Μουσεῖον Μονάχου.]

Ὁ Γρότε ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ του ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα καὶ ἀρχαιότερα γεγονότα τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐκ τῆς Ἰλιάδος μάλιστα φαίνεται ὅτι ἡ θεότης τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο καὶ ἐχθρικὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πολὺ διαδεδομένη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ τὰς ἀπέναντι αὐτῆς νήσους, ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Λύκιος, Σμινθεύς, Παρνόπιος, Κυλλαῖος Γρύνειος* κ. ο. κ. (ἐκ τῶν πόλεων *Κύλλης καὶ Γρυνείου)*, ὁπόθεν καὶ μετεδόθη, ὡς προελέχθη, εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Ἰωνικὸς Ἀπόλλων.—Δι' ἐκδήλων χαρακτηριστικῶν διακρίνεται ὁ ἰωνικὸς τοῦ δωρικοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ ἰωνικὸς Ἀπόλλων, ὁ πατὴρ τοῦ *Ἴωνος,* εἶναι θαλάσσιος θεός, καὶ θεὸς ἀποικιῶν, ἀντικαταστήσας ἐν μέρει τὸν Ποσειδῶνα. Εἶναι ὁ γνωστὸς ὡς *Δελφίνιος* θεός, τοῦ ὁποίου σύμβολον εἶναι ὁ φίλος τῶν ναυτῶν δελφίν. Ὁ θεὸς οὗτος (ὁ Δελφίνιος) ὡδήγησε τοὺς Ἴωνας ἀπὸ ἀκτῆς εἰς ἀκτήν. Ἐν Μασσαλίᾳ εἶχεν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ἱερὸν ἴδιον (*Στρ.* C. 179), πολὺ τιμώμενον ὡς ἱερὸν θεοῦ κοινοῦ, ὡς γράφει ὁ Στράβων, τῶν Ἰώνων. Εἶναι ὁ ἴδιος θεός, ὅστις ὑπὸ τὴν μορφὴν *δελφῖνος*, προαγγέλου τῆς γαλήνης εἰς τοὺς χειμαζομένους, ὡδήγησε τοὺς Κρῆτας εἰς Κρῖσαν καὶ Δελφοὺς ἐκ Κνωσοῦ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀφοσιωθῶσιν ἐκεῖ εἰς τὴν λατρείαν του. Μία ἀγγειογραφία δεικνύει τὸν θεὸν οὐριοδρομοῦντα εἰς τοὺς νέους βωμούς του. Κάθηται ἐπὶ τρίποδος πτερωτοῦ, ὅστις πετᾷ ὑπεράνω τῶν κυμάτων. Οἱ συνοδεύοντες δελφῖνες εἶναι τὰ ἐμβλήματα τοῦ *Δελφινίου Ἀπόλλωνος* ὅστις κρατεῖ λύραν καὶ τόξον, τὰ ὁποῖα ἁρμόζουσιν ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὸν Πύθιον, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπίστευον διάφορον τοῦ πρώτου (τοῦ Δελφινίου). Τὸν ἰωνικὸν Ἀπόλλωνα ἐτίμων ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον «*Πατρῷος*» ὡς πατέρα τοῦ Ἴωνος, τοῦ γενάρχου τῆς φυλῆς των, δηλ. ὡς θεὸν οἰκογενειακόν, ὡς τοιοῦτον δὲ εἰσήγαγον αὐτὸν καὶ ἐγκατέστησαν μεταξὺ τῶν ἄλλων θεοτήτων τῆς Ἀκροπόλεώς των. Ὁ μῦθος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόλλων ἦτο υἱὸς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου (κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἐρεχθέως), ἐπλάσθη διὰ νὰ προσαρμοσθῇ ἡ ζωὴ καὶ λατρεία πρὸς τὰς λατρείας τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν τῇ Ἀκροπόλει τιμωμένων θεοτήτων.

Ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον δύο, τὸ *Πύθιον*, ἱδρυθὲν ἐπὶ Σόλωνος ἢ τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ τὸ *Δελφίνιον,* ἱδρυθέν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Αἰγέως ἢ Θησέως, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ Ἀττικῇ τὸ ἐν Μαραθῶνι, τὸ ἐν Οἰνόῃ, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα ἱερᾶς ὁδοῦ. Πάμπολλα δὲ ἦσαν τὰ ἱερά του ἐπὶ πασῶν τῶν ὁδῶν, διὰ τῶν ὁποίων αἱ πόλεις τῆς εἰς τὰς γνωστὰς τότε ἠπείρους καὶ τὰς νήσους αὐτῶν διεσπαρμένης ἑλληνικῆς φυλῆς ἔστελλον τοὺς εἰς Δελφοὺς θεωρούς των. Τὴν ἑορτὴν τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανηγύριζον κατὰ τὴν 6ην τοῦ Μουνιχιῶνος (τέλος Μαρτίου) μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, ὅτε ὁ ρυθμιστὴς τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους θεὸς ἐπανέφερε τὰς μακρὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ θάλασσα ἐγίνετο πλεύσιμος. Ὁ Δελφίνιος Ἀπόλλων ἐν Αἰγίνῃ ἐκαλεῖτο *Οἰκιστὴς* καὶ *Δωματίτης*, ὁ μὴν ὅμως κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτήν του (τὰ *Ὑδροφόρια*) ἐκαλεῖτο *Δελφίνιος* (ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Ἀπρίλιον). Κοινὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς τὸν Δελφίνιον Ἀπόλλωνα ἔχουν ἀκόμη οἱ ἑξῆς: ὁ *Ἄκτιος Ἀπόλλων* οὗτινος ἡ ἑορτὴ *Ἄκτια* ἐτελεῖτο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρυθῆ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἀκαρνανίας Ἀκτίου (βλ. καὶ *Heuzey* l'Olympe et l'Acarnanie p. 387), ὁ *Λευκάτας* (Ἀπόλλων), ὁ *Αἰγλήτης* (ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καὶ τὸ κύριον ὄνομα *Αἰγλάτας* (βλ. *Γερ. Καψάλη* «μία ἀναθηματικὴ (βουστροφηδὸν) ἐπιγραφὴ» εἰς τὴν τεσσαρακονταετηρίδα Κ. Κόντου), ὁ *Ἀναφαῖος* (ἐκ τῆς *Ἀνάφης*, τῆς ἀπροσδοκήτως ἐμφανεισθείσης νήσου πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἀργοναυτῶν) *Ἐμβάσιος, Ἐκβάσιος, Ἐπιβατήριος* (ἐν Τροιζῆνι), *Εὐρύαλος, Φαναῖος*, κ.λ.π., τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα συναντῶνται εἰς διάφορα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστεύετο ὅτι εἶχον προσφέρει θυσίας οἱ Ἀργοναῦται. Πάντες οἱ εἰρημένοι Ἀπόλλωνες εἶναι προστάται τῶν ναυτῶν, θεοί, οἵτινες γαληνεύουσι τὰ κύματα, ἀλλὰ καὶ θεοὶ ἐξαγνισταὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐγίνοντο ἐξαγνιστήριοι προσφοραί.

Ὁ Ἀπόλλων τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ναοῦ τοῦ Διός.
[Μουσεῖον Ὀλυμπιας.]

Ἐξαγνιστηρίου χαρακτῆρος ἦτο καὶ ὁ *Θαργήλιος Ἀπόλλων*, οὗτινος ἡ ἑορτὴ (Θαργήλια) ἐτελεῖτο κατὰ τὸν ἐαρινὸν μῆνα Θαργηλιῶνα, διότι χαρακτῆρα ἐξαγνιστικὸν εἶχον αἱ προσφερόμεναι πρὸς αὐτὸν (ὡς θεὸν προστατεύοντα καὶ ὡριμάζοντα τοὺς καρποὺς) *ἀπαρχαί*, ὅτε ἐδέοντο αὐτοῦ νὰ ἐξακολουθήσῃ παρέχων τὴν προστασίαν του ἐναντίον τῶν καταστρεπτικῶν ἀκρίδων. Αἱ τελούμεναι ὅμως ἐν Ἀθήναις ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν ἦσαν μόνον αἱ εἰρημέναι. Ἡ ἡλιακὴ θεότης ἐτιμᾶτο κατὰ πάντας τοὺς ἐαρινούς, θερινοὺς καὶ φθινοπωρινοὺς μῆνας. Οὕτω μετὰ τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος πανηγυριζόμενα, ὡς προελέχθη, Δελφίνια, ἐπηκολούθουν διαδοχικῶς τὰ Θαργήλια, τὰ Ἑκατόμβαια, τὰ Μεταγείτνια, τὰ Βοηδρόμια, τὰ Πυανέψια, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχον λάβει τὰ ὀνόματά των καὶ οἱ μῆνες τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου.

Ἄλλαι ἑορταί.— Ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν ἑορτῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀκτίῳ καὶ ἐν Σπάρτῃ *(Κάρνεια, Ὑακίνθια)*, πλεῖσται καὶ μεγαλοπρεπεῖς εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι αὐτοῦ ἑορταὶ αἱ ἁπανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τελούμεναι. Ἐν Σπάρτῃ ἐτελεῖτο ἀκόμη πρὸς τιμήν του ἡ ἑορτὴ τῶν *γυμνοπαιδιῶν*, ἐν Ρόδῳ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ *Σμίνθια*, ἐν Δελφοῖς καὶ Βοιωτίᾳ τὰ *Δαφνηφόρια*. Αἱ μεγαλοπρεπέστεραι ὅμως ἦσαν αἱ τρεῖς ἐν Δήλῳ (τὰ *Δήλια*), αἵτινες ἐξυμνοῦνται εἰς τὸν πρὸς τὸν Δήλιον ὕμνον καὶ προσείλκυον τὴν εἰς αὐτὰς συρροὴν τῶν *ἑλκεσιχιτώνων* Ἰώνων, καὶ αἱ ἐν Δελφοῖς, εἰς τὰς ὁποίας, τελουμένας, ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις, ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου, ἦτο καταφανὴς ὡσαύτως ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεότητος ἡλιακῆς, ἂν καὶ ἀνεμειγνύοντο καὶ ἄλλαι ἰδέαι ἐν αὐταῖς. Ἦσαν δὲ αὗται κατὰ διαδοχικὴν σειρὰν τὰ *Θεοφάνεια*, τὰ *Σεπτήρια*, τὰ *Θεοδαίσια*, τὰ *Δαφνηφόρια*, τὰ *Θεοξένεια* καὶ τὰ *Πύθια*. Τὰς ἐν Δήλῳ ἑορτὰς διέκρινεν ἐκτὸς τῆς αἴγλης καὶ ἡ κατ' αὐτὰς ἐπικρατοῦσα εὐθυμία καὶ φαιδρότης, ἐνῷ αἱ τῶν Δελφῶν ἦσαν αὐστηροτέρου χαρακτῆρος. Ἡ σημασία τοῦ μαντείου, μάλιστα μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς μεγάλης ὑπὸ τὴν προστασίαν του ἀμφικτιονικῆς ὁμοσπονδίας, ὅτε οἱ Δελφοὶ ἔγιναν «κοινὴ ἑστία τῆς Ἑλλάδος», ἦτο πρὸ πάντων πολιτικὴ καὶ ἠθική.

Κιθαρῳδὸς Ἀπόλλων.
Μουσεῖον Φλωρεντίας.]

Τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν. — Κατ' ἐπιταγὴν τοῦ μαντείου ἱδρύθησαν πρῶτον οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἔπειτα δὲ (μετὰ τὸν α' ἱερὸν πόλεμον) τὰ *Πύθια*, κατὰ τὸ 586 π. Χ. Εἰς τὴν καθ' ἕκαστον ἔνατον ἔτος τελουμένην ἕως τότε ἑορτήν, ἐγίνοντο μόνον μουσικοὶ ἀγῶνες. Εἰς τὰ κατὰ τὸ πρότυπον ὅμως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἱδρυθέντα καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου τελούμενα Πύθια προσετέθησαν ὅσοι καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια ἀγῶνες. Ἀλλ' ἐὰν ὁ θεὸς ὁ κατοικῶν εἰς τοὺς βράχους τῆς Πυθοῦς εἶχε συγκατατεθῆ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ταράξωσι τὴν ἡσυχίαν του διὰ τοῦ θορύβου τῶν ἁρμάτων, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του κέντρον συναθροίσεως τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἀπέβαλεν ὅμως καὶ τὸν σοβαρὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρά του. Ἕλληνες καὶ ξένοι (οἱ Φρύγες ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μίδα, οἱ Λυδοὶ ἐπὶ τῶν Μερμναδῶν, οἱ Ἐτροῦσκοι καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἀκόμη ἐπὶ τῶν Ταρκυνίων) ἐζήτουν συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὴν ζωήν των ἀπὸ τὸ ἱερόν του.

Ὁ Ἀπόλλων ὡς ἐξαγνιστὴς θεός.—Ὁ παγκόσμιος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα σεβασμὸς δὲν ὠφείλετο μόνον εἰς τοὺς χρησμούς του, οἵτινες τῷ ὄντι ἤσκουν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως κράτους καὶ πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν προσκυνητῶν του, ὅτι ἦτο ὁ *Καθάρσιος* καὶ *Σωτὴρ θεός*. Πρὸς αὐτὸν ἀπηυθύνοντο οἱ ἱκέται διὰ νὰ καθαρθοῦν ἀπὸ παντὸς ἠθικοῦ ρύπου. Ἡ προσφυγὴ εἰς θρησκευτικὰς τελετάς, ὡς μέσον ἐξαγνιασμοῦ καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τύψεις διὰ διαπραχθὲν ἔγκλημα,

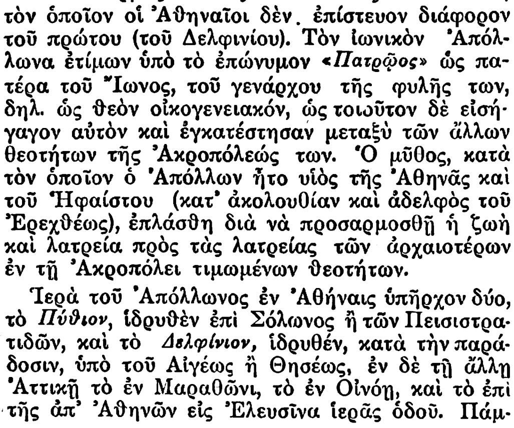

Μοῦσαι.

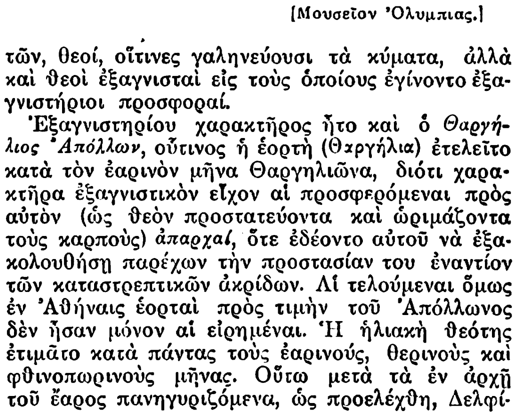

Ἀπόλλων — Δοῦλος — Μαρσύας.

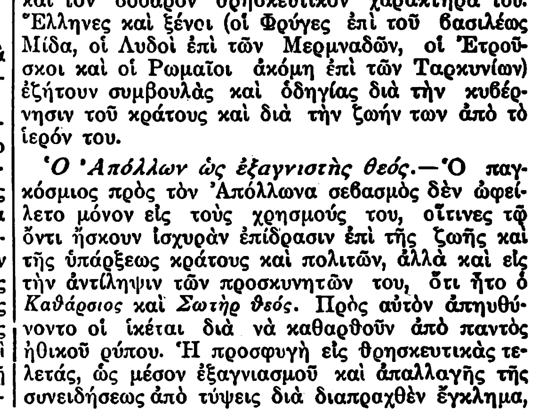

Μοῦσαι.

Μουσικὸς ἀγὼν μεταξὺ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσύου.

Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

Digitized by Google

εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἤθη κατὰ τοὺς μεθομηρικοὺς χρόνους. Ἀφ' ὅτου τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν ἀπέβη τὸ καθαρτήριον τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχῶν, τὸ κῦρος τοῦ θεοῦ, ὅστις ἐγαλήνευε τὰς ψυχὰς καὶ ἀνεκούφιζε, τὰς βεβαρημένας ἐκ τῆς συναισθήσεως εὐθυνῶν, συνειδήσεις, ηὔξησε πολύ. Ἡ ἰδέα τῆς καθαρότητος, ἥτις συνάπτεται πολὺ φυσικῶς πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, ἐπέβαλλεν εἰς τὸν ἔνοχον, τὸν φονέα ἰδίως, νὰ μὴ παρευρίσκεται εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἀπόλλωνος, προτοῦ νὰ ἐξαγνισθῇ ἐκ τοῦ ἐγκλήματος· διὰ τοῦτο οὐδεὶς προσήγγιζεν εἰς τὸ ἱερόν του, ἐὰν δὲν ἐκαθαίρετο πρότερον δι' ὕδατος ἢ θυσιῶν.

Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε. Μαρμάρινον ἀντίγραφον ἐπισκευασμένον. [Μουσεῖον Βατικανοῦ.]

Ὁ δι' ἐνυπνίου ἀπειληθεὶς ἔσπευδε νὰ κάμῃ τὴν προσφοράν του πρὸς τὸν *Ἀποτρόπαιον Ἀπόλλωνα.* Ἱκέτευον αὐτὸν διὰ τὰς ἀσθενείας καὶ ἐπιδημίας κατὰ τοὺς καθαρμοὺς (ἁγιασμούς). Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου διεσῴζετο τὸ ἄγαλμα τοῦ *Ἀλεξικάκου Ἀπόλλωνος* τοῦ Καλάμιδος, τὸ ὁποῖον προσεφέρθη πρὸς τὸν θεὸν διὰ ν' ἀπαλλάξῃ τὰς Ἀθήνας τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου φοβεροῦ λοιμοῦ, ὅστις ἐνέσκηψεν εἰς αὐτὰς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ ἁγνὸς θεὸς φρίττει ἀκόμη καὶ εἰς τὴν γειτονίαν του μὲ νεκρούς· διὰ τοῦτο καὶ τρὶς διέταξε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καθάρωσι τὴν ἱερὰν νῆσον του Δῆλον ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ τάφων (*Θουκ.* Γ' 104, *Ἡροδ.* Α' 64).

Ἀλλ' ὁ ἐξαγνιστικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν περιωρίζετο εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν ἐν Δελφοῖς μόνον τελουμένας θυσίας· τοιοῦτος ἦτο, ὡς εἴδομεν, καὶ κατὰ τὰς θυσίας τῶν Θαργηλίων. Καὶ εἰς τὸν Λευκάταν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἑορτήν, «ἦν πάτριον ῥιπτεῖσθαί τινα τῶν ἐν αἰτίαις ὄντων ἀποτροπῆς χάριν» (*Στρ.* C. 452). Ὅταν τὰ ἤθη ἐπραΰνθησαν, ἐλαμβάνετο πρόνοια περὶ διασώσεως τοῦ καταδικασθέντος, διὰ προσθήκης πτερῶν εἰς τὸ σῶμά του ἢ καὶ πτηνῶν ὅλων, ζώντων, διὰ ν' ἀνακουφίζωσι τὴν πτῶσίν του, καὶ δι' ἁλιάδων μικρῶν αἵτινες ἀνέμενον διὰ νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν κρημνιζόμενον τὰς πρώτας βοηθείας καὶ φέρωσιν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας.

Βραδύτερον, κατ' ἀκολουθίαν τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἰδεῶν ἐξ ἐπιδράσεως τῆς θρησκείας τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ *ἅλμα τοῦ Λευκάτα* ἐθεωρήθη ὡς φάρμακον καὶ κάθαρσις, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν ὁ Λευκάτας Ἀπόλλων εἰς τοὺς ἱκετεύοντας αὐτὸν νὰ γαληνεύσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ταραχθείσας πολὺ ψυχάς των. Διὰ τοιαύτην αἰτίαν ἔπεσον ἐξ αὐτοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ *Κέφαλος* καὶ ἡ *Σαπφὼ* «ἡ ὑπέρκομπον θηρῶσα Φάωνα οἰστρῶντι πόθῳ». Αἱ ἀνάλογοι θυσίαι, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη εὑρίσκονται εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰ Ἄβδηρα, ἔχουσιν ὅλαι ὡς ἀρχὴν των ἀναμφιβόλως τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐξιλασμοῦ. Καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐξιλασμοῦ δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὴν συνήθειαν προσφορᾶς ἀπαρχῶν ὄχι μόνον ἐκ τῶν καρπῶν τῆς γῆς (εἰς τὴν ὡρίμανσιν τῶν ὁποίων συνετέλει ἡ ἡλιακὴ θεότης τοῦ Ἀπόλλωνος), ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν πραγμάτων, καὶ μάλιστα καὶ ἀνθρώπων (ὡς συνηθίζετο εἰς τοὺς Μάγνητας καὶ Κρῆτας). Εἰς τὴν Δῆλον ὑπῆρχε βωμὸς εἰς τὸν ὁποῖον δὲν προσέφερον ἐναίμους θυσίας, ἀλλὰ μόνον κόκκους σίτου ἢ κριθῆς. Εἰς τὰ Πάταρα προσέφερον πλακοῦντας σχήματος τόξου ἢ βελῶν ἢ κιθάρας, καὶ ἐν Δελφοῖς πλακοῦντας λιβάνου. Αἱ μὴ ἔναιμοι αὗται προσφοραὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα δὲν ἦσαν αἱ μόναι· προσέφερον εἰς αὐτὸν ὡσαύτως βοῦς, αἶγας καὶ πρόβατα (Ἰλ. Α' 41, 66, 316 κ. ο. κ.). Οἱ θυσιαζόμενοι μάλιστα εἰς τὸν βωμὸν του 100 βόες ἔδοσαν τὸ ὄνομα ἑκατομβαιῶν εἰς τὸν α' μῆνα τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου.

Ὁ Ἀπόλλων, ἡ ποίησις καὶ οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες.— Ἡ μουσικὴ καὶ αἱ χορῳδίαι ἀπετέλεσαν μέρος τῆς λατρείας ὅλων τῶν θεῶν, ἀλλ' ἰδιαιτέρως τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις εἶναι ὁ ὁδηγὸς τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων. Ἡ θρησκευτικὴ ποίησις ἀνεπτύχθη εἰς τοὺς ναοὺς του. Ἐν Δελφοῖς, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔψαλαν τοὺς πρώτους ὕμνους καὶ τὰς πρώτας προσῳδίας (*Πανσ.* Χ. 7. 2). Οἱ ποιηταί, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν οἱ ἱδρυταὶ τῶν κυριωτέρων του ἱερῶν, ἐπιστεύετο ὅτι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν. Οἱ ὕμνοι αὐτοί, ψαλλόμενοι ἐν ἀρχῇ μὲν τῇ συνοδείᾳ κιθάρας, βραδύτερον δὲ καὶ αὐλοῦ, ἐκανόνιζον ἀκόμη τὴν εὔρυθμον κίνησιν τῶν χορῶν. Ὁ Ἀπόλλων αὐτός, ὡς ἐπιστεύετο, εἶχεν ἐφεύρει τὴν μελικὴν ποίησιν (τὸν *νόμον*). Τὸ ᾆσμα καὶ ὁ χορὸς διεδόθησαν εἰς τὰς ἁπανταχοῦ ἑλληνικὰς χώρας διὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν. Μετὰ τὸν χορὸν καὶ τὸ ᾆσμα, ἅτινα εἶχον εἰσαχθῆ ὑπὸ τῶν Ἰώνων ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰς ἐν Δήλῳ ἑορτάς, εἰσήχθη, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὕμνου, ἡ πυγμαχία. Ὁ Ἀπόλλων, ὁ ἐξυμνούμενος διὰ τὴν δύναμίν του εἰς τὴν ἄσκησιν ταύτην, καὶ νικητὴς τοῦ Φόρβαντος ἐν τῇ πυγμαχίᾳ, ἦτο καὶ προστάτης μετὰ τοῦ Ἡρακλέους καὶ Ἑρμοῦ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων. Ἡ εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ γυμνάσια εἰκών του παρίστανεν αὐτὸν ὡς πρότυπον ῥώμης, κάλλους καὶ αἰωνίας νεότητος. Ἦτο ὁ προστάτης, μετὰ τῶν νυμφῶν καὶ τῶν ποταμῶν, ὅλων τῶν νέων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κουροτρόφος*. Εἰς αὐτὸν συχνὰ οἱ νέοι (*κοῦροι*) προσέφερον τὰς τὸ πρῶτον κοπτομένας τρίχας τῆς κεφαλῆς των (Ὀδυσ. τ. 86).

Σύμβολα τοῦ Ἀπόλλωνος. — Ἡ *λύρα*, τὸ *τόξον*, τὰ *βέλη* καὶ ὁ *τρίπους* (διὰ τὴν κυριότητα τοῦ ὁποίου ἦλθεν εἰς ἔριδας μὲ τὸν Ἡρακλέα—ἡλιακὴν θεότητα καὶ αὐτὸν—ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε τὸ προφητικὸν χάρισμα εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους) εἶναι τὰ συνηθέστερα σύμβολα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὰ χαρακτηριστικὰ σύμβολα τοῦ τριπλοῦ ἔργου του, ὡς ἐξήγγειλεν αὐτὸ ὁ ἴδιος, εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησίν του, εἰπὼν ὅτι θὰ ἀγαπᾷ τὴν εὐχάριστον κιθάραν καὶ τὸ καμπύλον τόξον, καὶ θὰ ἐξαγγέλλῃ τὰς ἀληθεῖς βουλὰς τοῦ Διός. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων συμβόλων ἐνίοτε συνοδεύει τὴν εἰκόνα του, διὰ νὰ δηλώσῃ τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρά του, καὶ ὁ *ὀμφαλὸς* τῶν Δελφῶν. Ὡς σύμβολα τοῦ Ἀπόλλωνος χρησιμεύουν ἀκόμη καὶ τὰ ἱερὰ εἰς αὐτὸν δένδρα καὶ ζῷα. Ἐκ τῶν δένδρων κυρίως ἡ *δάφνη* θεωρεῖται τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος δένδρον, μετ' αὐτὴν δὲ καὶ ὁ *φοίνιξ* καὶ ἡ *ἐλαία*. Ἀπὸ τὰ ἱερὰ ταῦτα δένδρα ἐσκιάζοντο οἱ τόποι τῆς λατρείας του καὶ αἱ ὄχθαι τῶν ποταμῶν, οἵτινες συνεδέοντο μὲ τὰς περὶ τῆς γεννήσεώς του, τοῦ βίου καὶ τῆς λατρείας του παραδόσεις, ὁ Ἰνωπὸς τῆς Δήλου, ὁ Κεγχριὸς τῆς Ἐφέσου, ὁ θεσσαλικὸς Πηνειὸς καὶ ὁ Ἰσμηνὸς τῶν Θηβῶν. Τὰ ἱερὰ ζῷα ἐξέφραζον τὴν φύσιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ μορφὴν ζῶσαν καὶ συμβολικήν. Ἐκ τούτων ὁ *κύκνος* ἦτο ἱερὸς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἔμβλημα τοῦ ἡλίου, ὡς φαίνεται εἰς τοὺς Βέδας. Ἦτο ὁ σύντροφος τῶν ταξιδίων τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅταν ἐπανήρχετο ἐκ τῶν Ὑπερβορείων ἐφέρετο ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ κύκνων, εἷς δὲ κύκνος ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν Δῆλον. Ἄλλο πτηνὸν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὡς φωτεινὸν ἔμβλημα, ἦτο ὁ *ἀλέκτωρ*, τοῦ ὁποίου εἶναι εὐνόητος ἡ σχέσις μετὰ τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός. Οἱ ἀγαλματοποιοὶ ἐτοποθέτουν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ἀπόλλωνος (ὡς θεότητος ἡλιακῆς) ἀλέκτορα, ὡς κήρυκα τῆς ἡμέρας. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οἱ Ρωμαῖοι ἐθυσίαζον ἀλέκτορα εἰς τὴν Νύκτα. Ὁ *κόραξ* ἦτο ἱερὸς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὡς πτηνὸν μαντικόν. Εἷς κόραξ, ὅστις ἦτο, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ ἐκ Προκοννήσου ποιητὴς Ἀρισταῖος εἰς μίαν παλαιοτέραν ὕπαρξίν του, συνώδευσε τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς τὴν κτίσιν τοῦ Μεταποντίου, ἕτερος δέ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐλάνθανεν, ὡς προελέχθη, αὐτὸς ὁ Οἰκιστὴς Ἀπόλλων, ὑπῆρξεν ὁ ὁδηγὸς τοῦ Βάττου εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Κυρήνης.

Ὡς μαντικὰ ζῷα ἦσαν ὡσαύτως ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὁ *ποντικὸς* καὶ ὁ *ὄφις*. Ὁ ποντικὸς ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ *Σμινθίου Ἀπόλλωνος*, ὅστις ἐκράτει αὐτὸν εἰς τὴν χεῖρα, ὡς φαίνεται εἰς διασωθέντα τινὰ μετάλλια. Ὁ ὄφις ἦτο σύμβολον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ εἶχε τὴν θέσιν του ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τὸν τρίποδα τῆς Πυθίας· ὡς χθόνιον στοιχεῖον ὁ ὄφις ἐμαρτύρει τὴν συγχώνευσιν ἀρχαιοτέρας χθονίας θεότητος μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἱερὸς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, κυρίως τὸν Δελφίνιον, ἦτο ὁ *δελφίν*, τοῦ ὁποίου τὴν μορφὴν ἔλαβεν αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων, ὅτε μετέβη πρὸς ἵδρυσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ του. Ὁ συνοδεύων τὸν Ἀπόλλωνα, ὡς παρίσταται ἐπὶ ἀγγείων, δελφὶν εἶναι ἡ ζῶσα συμβολικὴ εἰκὼν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις πλανᾶται ἐπὶ τῶν θαλασσῶν καὶ προσεγγίζει εἰς ἀκτὰς ἀπομεμακρυσμένων χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἱδρύονται ἀποικίαι ἐκπολιτιστικαὶ τῶν βαρβάρων λαῶν αὐτῶν. Ὁ *λύκος* εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ φωτὸς ἴσως, διὰ μιᾶς προσεγγίσεως τῶν θεμάτων τῶν λέξεων *λύκος* καὶ *λύκη* (*ἀμφιλύκη*). Ἴσως ἐκ τῆς σχέσεως τῆς λέξεως λύκος πρὸς τὸ φῶς ὠνομάσθησαν καὶ ὁ Ἀπόλλων *Λύκιος* ἢ *Λύκειος*, ὁ Ζεὺς *Λύκαιος* (ἐν Ἀρκαδίᾳ) καὶ ἡ Ἄρτεμις *Λυκαία* (ἐν Τροιζῆνι). Εἰς τινας μύθους (ὡς εἰς τὸν μῦθον τοῦ Δαναοῦ, ἔνθα λύκος ἀγωνίζεται πρὸς ταῦρον) ὁ λύκος παίζει τὸν ῥόλον, τὸν ὁποῖον παίζει ὁ λέων εἰς τινας ἀνατολικοὺς μύθους. Τὰ νομίσματα τοῦ Ἄργους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔφερον τὴν εἰκόνα λύκου, οὗτινος ἡ κεφαλὴ ἐνίοτε περιεβάλλετο ὑπὸ ἀκτίνων, ὅπερ ἐνισχύει τὴν γνώμην ὅτι εἶναι σύμβολον τοῦ φωτός. Ὁ λύκος ἀναφέρεται εἰς τὰς παραδόσεις μεγάλου ἀριθμοῦ πόλεων, καὶ εἰς παραδόσεις σχετικὰς μὲ τοὺς Δελφούς, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ κτίσιν τῆς Λυκωρείας καὶ τὴν διὰ λύκου ἀνεύρεσιν τοῦ κλαπέντος θησαυροῦ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν. Ὡς ἦτο χαλκοῦς λύκος φρουρὸς ἐν Δελφοῖς, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ζῴου τούτου ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τοῦ ἥρωος *Λύκου* ἐν τῇ ἀγορᾷ, πιθανώτατα παρὰ τὰ δικαστήρια. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων πραγματικῶν ζῴων, ἱερὸν ζῷον τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο καὶ ὁ *γρύψ*, ζῷον φανταστικόν, ἀνατολικῆς προελεύσεως. Γρὺψ μετὰ κόρακος, ὄφεως, τρίποδος καὶ λύρας, τῶν κυριωτέρων δηλ. συμβόλων τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀποτελοῦσι τὸ σύμπλεγμα ἐγγλύπτου παραστάσεως πολυτίμου λίθου, ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Καὶ ἄλλα τινὰ ζῷα εἶναι ἀκόλουθοι τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὰς διαφόρους εἰκόνας του, σπανιώτερον ὅμως ἀπὸ τὰ μνημονευθέντα. Ταῦτα εἶναι ἡ δορκὰς καὶ ἡ ἔλαφος, αἵτινες συνοδεύουσι καὶ τὴν ἀδελφήν του Ἄρτεμιν, ὁ τέττιξ, ἡ ἀκρίς, ἡ σαύρα, ὁ γὺψ κ. ἄ.

Ὁ Ἀπόλλων ἐν Ρώμῃ.—Ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄγνωστος οὖσα ἐν Ρώμῃ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, εἰσήχθη ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Ἕλληνας. Εἰς τὰ indigitamenta (ἱερατικὰ βιβλία περὶ θεῶν καὶ τελετῶν) τοῦ Νουμᾶ δὲν ἐμνημονεύετο ὁ Ἀπόλλων. Ἡ γνωστὴ παράδοσις περὶ τῶν ἐκ Κύμης εἰς Ρώμην κομισθέντων σιβυλλικῶν βιβλίων ἐπὶ Ταρκυνίου τοῦ ὑπερηφάνου δεικνύει, καὶ πότε, καὶ πόθεν, ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην ἡ νέα θρησκεία. Κατὰ τὸν Τίτον Λίβιον οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον ἐνωρὶς εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Δελφούς. Ὁ Κάμιλλος συνεβουλεύθη τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως τῶν Ἐτρούσκων, Οὐηίων, καὶ μετὰ τὴν ἅλωσίν της (395 π. Χ.) ἀφιέρωσεν εἰς τὸ ἱερόν του τὸ δέκατον τῆς λείας. Ἐπὶ τῆς δεκαρχίας εἶχεν ὁ Ἀπόλλων ἱερὸν ἐν Ρώμῃ, ἱδρυθὲν ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς λοιμοῦ· διὰ τοῦτο, φαίνεται, ὁ Λίβιος καλεῖ τὸν εἰς αὐτὸ λατρευόμενον Ἀπόλλωνα *Medicum*. Ἄλλους ναοὺς μέχρι τοῦ Αὐγούστου δὲν εἶχε. Κατὰ τὸ 399 π. Χ. ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς νέας ἐπιδημίας ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Λητὼ ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν θεῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑπ' αὐτῶν λατρευομένων θεῶν. Ὅτε δὲ συνεβουλεύθησαν τὰ σιβυλλικὰ βιβλία κατὰ τὸν β' καρχηδονικὸν πόλεμον, μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, διότι ἡ Ρώμη εἶχεν ἀπειληθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα, καθιερώθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ *Ἀπολλινάρια (Ludi Apollinares)*, ἀγῶνες ὅμοιοι περίπου πρὸς τὰ Πύθια. Οὕτως εἰσήχθη καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ, ὡς θεοῦ τῆς μαντικῆς, καὶ ὡς θεοῦ Σωτῆρος.

Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν ἀγώνων βαθμιαίως εἰσήχθη ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικά του καὶ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς δυνάμεώς του. Ἦτο ὁ θεὸς τῆς μαντικῆς, τῆς μουσικῆς, τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκδικητικὸς θεός, ὁσάκις ἐξωργίζετο. Ἀπέβη δὲ ὁ ἑλληνικὸς Ἀπόλλων ὄχι μόνον ὁ δημοφιλέστερος τῶν ἐν Ρώμῃ λατρευομένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε, διὰ τῶν ἀνωτέρω ἠθικῶν στοιχείων ἅτινα εὑρίσκοντο ἐν τῇ λατρείᾳ του, εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἐν Ρώμῃ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε καταπέσει μὲ τὴν λατρείαν τῶν ἐγχωρίων τῶν Ρωμαίων θεῶν. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὁ ἑλληνικὸς Ἀπόλλων ἔλαβε θέσιν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, παρὰ τὸν Δία, καὶ ἔμεινε μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς ἀρχαίας θρησκείας ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ἐν Ρώμῃ θεός. Ἡ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἐξαιρετικὴ λατρεία τοῦ Αὐγούστου ὠφείλετο εἰς τὴν παρὰ τὸ ἐν Ἀκτίῳ ἱερόν του μεγάλην νίκην του (31 π. Χ.), ἥτις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν κοσμοκρατορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὄχι μόνον τὸν ἐν Ἀκτίῳ ναόν του ἐμεγέθυνε καὶ εἰς τὰ *Ἄκτια* ἔδωκε νέαν λάμψιν, ἀλλὰ καὶ τὰ εἰς τὸ Καπιτώλιον φυλασσόμενα πρότερον σιβυλλικὰ βιβλία μετέφερεν εἰς

Ἀντίγραφον τοῦ Σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους.
(Μουσεῖον Βατικανοῦ.)

Digitized by Google

τὸν ἐν Παλατίνῳ λόφῳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ φυλάσσοντες αὐτὰ *Quindecimviri* ἔγινον ἱερεῖς τοῦ θεοῦ. Ὁ Παλλατῖνος Ἀπόλλων συνήνωνεν ὅλους τοὺς χαρακτῆρας καὶ ὅλας τὰς ἰδιότητας τῶν Ἀπολλώνων οἵτινες εἶχον προηγηθῆ. Ἡ λατρεία του δηλ. ἔλαβε καὶ ἐν Ρώμῃ τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τότε εἰς τὸν νέον ὀργανισμὸν τῶν ἑκατονταετήρων ἀγώνων, οἵτινες ἐτελοῦντο μετὰ παννυχίδων, καθαρμῶν καὶ θυσιῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἑκάστου αἰῶνος, περιέλαβον καὶ ἑορτάς, τιμὰς καὶ ᾠδὴν *(carmen saeculare)* ἰδιαιτέραν διὰ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ο ΑΠΟΛΛΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΤΕΧΝΗ. Ὁ θεὸς τοῦ ὁποίου τὰ ἱερὰ ὑπῆρξαν τὰ κέντρα τῆς θρησκευτικῆς καὶ λυρικῆς ἐν Ἑλλάδι ποιήσεως, ἑπόμενον ἦτο μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν μύθων του καὶ τὴν ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς λατρείας του ἐνυπάρχουσαν ἀνωτέραν ἠθικὴν νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ εἰς τοὺς φοιβολήπτους λάτρας του τὴν δημιουργίαν ἔργων ἀνωτέρας ἐμπνεύσεως καὶ ἀνωτέρας ἠθικῆς. Ἐκ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ὕμνων ὁ παλαιότατος καὶ κάλλιστος ἦτο ὁ πρὸς τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα, ἔργον, ὡς ἐπιστεύετο, τοῦ Ὁμήρου, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ πρὸς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ἔργον τῆς Ἡσιοδείου σχολῆς. Ἐκ τῶν *νόμων*, τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης λυρικῆς ποιήσεως, ὁ αὐλητικὸς Πυθικὸς νόμος τοῦ Ἀργείου Σακκάδα εἶχε διαφημισθῆ περισσότερον παντὸς ἄλλου προϊόντος τοῦ εἴδους τούτου τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Τὰ προσόδια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε διακριθῆ ὁ παλαιὸς ἐπικὸς ποιητὴς Εὔμηλος, οἱ παιᾶνες (ἰδίως ὁ μετ' ὀρχηστικῶν κινήσεων) καὶ τὸ ὑπόρχημα εἶναι λυρικὰ εἴδη προελθόντα ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ δι' αὐτῆς καλλιεργηθέντα. Ὑπέροχος ἰδίως ἦτο ὁ παιὰν τοῦ Ἀλκαίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔψαλλεν οὗτος τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ τῆς χώρας τῶν Ὑπερβορείων· τοῦ παιᾶνος τούτου διεσώθη μόνον, ἀτυχῶς, ἡ ἀνάλυσις ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Ἱμερίου. Οἱ κατ' ἐξοχὴν ὅμως φοιβόληπτοι ποιηταὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦσαν ὁ κορυφαῖος τῶν λυρικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Πίνδαρος, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ Δελφικαὶ θεωρίαι ἦσαν ὁ πνευματικὸς ἄρτος του, καὶ ὁ μεγαλόπνευστος Αἰσχύλος. Ὁ πρῶτος εἰς τὴν πέμπτην καὶ ὀγδόην ᾠδὴν τῶν Πυθιονικῶν του, οἵτινες ἀποπνέουσι βαθύτατον θρησκευτικὸν αἴσθημα, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ προσερχομένου πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα εὐσεβοῦς συνυπῆρχε μετὰ τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὸν θεὸν ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ ἐμβάλῃ οὗτος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παραδιδομένου εἰς αὐτὸν γαλήνην καὶ ἁρμονίαν καὶ θὰ λάβῃ ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ὑπὸ τὴν σκέπην του. Ὁ δεύτερος ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν θρησκείαν τοῦ Ἀπόλλωνος ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τῶν τραγῳδιῶν του τὰ βαθύτατα προβλήματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ γνωμικὰ ἀποφθέγματα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ πολλῶν ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς λεγομένους ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν ἡ ἀποκρυστάλλωσις τῆς βαθείας παρατηρητικότητος τῶν σοφῶν ἱερέων του· διὰ τοῦτο καὶ κατέλαβον θέσιν ὡς ἐπιγράμματα, τὰ κυριώτατα αὐτῶν, εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναόν.

Ὡς ἐνέπνευσαν τοὺς ποιητὰς οἱ μῦθοι τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὕτως ἐνέπνευσαν καὶ τοὺς καλλιτέχνας. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ ὑπῆρξαν πολυάριθμοι. Πολλαὶ εἶναι γνωσταὶ ἐκ μαρτυριῶν τῶν συγγραφέων καὶ πολλαὶ διεσώθησαν μέχρι σήμερον. Αἱ ἀρχαιότεραι εἶναι οἱ στῦλοι ἢ κωνικοὶ λίθοι, οἵτινες ἀπεικονίσθησαν εἰς νομίσματα πλείστων ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εἴς τινα ἀγγεῖα ἀπεικονίζοντα τὸν Ἀπόλλωνα (σπανίως καὶ τὴν Ἄρτεμιν) ὡς *Ἀγυιέα* (Ἀπόλλωνα), καὶ τὰ ξόανα αὐτοῦ (*Παυσ.* ΙΙΙ 253), εἰς τὰ ὁποῖα μόλις ἐξεδηλοῦτο ἡ ἀνθρωπίνη μορφή. Τὰ χονδροειδῆ ταῦτα σύμβολα, ἅτινα πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν ἐγειρόμενα ἐσήμαινον τὴν παρουσίαν τοῦ προστάτου θεοῦ, ἦσαν αἱ πρῶται μορφαὶ τῆς θεότητος ταύτης. Περισσότερον προκεχωρημένης τέχνης ἦτο ὁ *Ἀμυκλαῖος Ἀπόλλων*, ὅστις ἦτο μία χαλκίνη θήκη εἰς τὴν ὁποίαν προσήρμοσαν κεφαλὴν μὲ κράνος, πόδας καὶ χεῖρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐκράτει τόξον καὶ ἡ ἑτέρα δόρυ (*Παυσ.* ΙΙΙ, 19,2). Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνήκει καὶ εἰδώλιόν τι ἐκ Λακεδαίμονος μὲ 4 ὦτα καὶ 4 βραχίονας.

Ἀρχαϊκὴ τέχνη.— Ἀφ' ὅτου ἡ τέχνη ἐξῆλθε τῆς βρεφικῆς ἡλικίας της, ἐπεδίωξε νὰ πλάσῃ τύπον νεανικῆς καλλονῆς εἰς ὅλην τὴν ἀκμήν της, καλλονῆς πεπροικισμένης μὲ τὸ θέλγητρον καὶ τὴν χάριν, μὲ χάριν ὅμως ὄχι θηλυπρεπῆ, ἀλλὰ ἀναμεμειγμένην μὲ ἐνεργητικότητα καὶ δύναμιν. Ταύτην δὲ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ δύναμιν ἐξύψωσε παρὰ τὴν ἀκαλαισθησίαν της ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη. Τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης τέχνης τὰ πρῶτα προϊόντα εἶναι πλεῖστα χάλκινα εἰδώλια τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀποκείμενα εἰς τὸ Λούβρον, τὸ ἐκ Τενέας μαρμάρινον ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον σήμερον εὑρίσκεται εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου, ὡς καὶ τὰ ὅμοια μὲ αὐτό, τὰ ἀνευρεθέντα ἐν Θήρᾳ, Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, Μεγάροις καὶ Νάξῳ καὶ ἀποκείμενα εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ταῦτα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ δύο ὀνόματα, ὡς *Ἀπόλλωνες* καὶ ὡς *κοῦροι*. Ὁ θεὸς παριστάνεται εἰς αὐτὰ ὄρθιος καὶ ἐντελῶς γυμνός. Αἱ γραμμαὶ τοῦ σώματός του δὲν εἶναι γραμμαὶ ἐφήβου, ἀλλ' ἀνδρὸς φθάσαντος εἰς τὴν πλήρη σωματικὴν ἀνάπτυξίν του. Τὰ μέλη εἶναι ἰσχυρά, τὸ στῆθος καὶ οἱ ὦμοι εὐρεῖς, τὸ πρόσωπον στρογγύλον καὶ βραχύ, ἡ φυσιογνωμία σοβαρὰ καὶ αὐστηρά. Ἡ μακρὰ κόμη τοῦ θεοῦ *(ἀκερσεκόμης)* πίπτει καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ἐπὶ τοῦ στήθους ἢ κυματίζει ἐπὶ τῶν ὤμων. Οἱ βραχίονες ἄλλοτε μὲν κρέμανται κατὰ μῆκος τοῦ σώματος, ἄλλοτε δὲ εἶναι τεταμένοι πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κρατοῦν χαρακτηριστικὰ σύμβολα. Ἀναφέρονται καὶ ἔργα ἀρχαϊκὰ γλυπτῶν, οἵτινες διεδέχθησαν τοὺς λεγομένους Δαιδαλίδας καὶ προπαρεσκεύασαν τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τῶν κλασσικῶν χρόνων. Οἱ Κρῆτες καλλιτέχναι Δίποινος καὶ Σκύλλις ἐφιλοτέχνησαν περὶ τὸ 580 π. Χ. τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἄρτεμιν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν διὰ τὴν ἀκμάζουσαν τότε πόλιν Σικυῶνα. Πιθανώτατα ταῦτα ἀνῆκον εἰς σύμπλεγμα παριστῶν τὴν μετὰ τὴν περὶ τοῦ τρίποδος ἔριν Ἀπόλλωνος καὶ Ἡρακλέους ἐπελθοῦσαν διαλλαγήν. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἀπεικονίζετο καὶ εἰς πολλὰ ἀνάγλυφα καὶ ἀγγεῖα. Εἰς τὴν κρητικὴν τέχνην ἀνῆκε καὶ ὁ *γιγαντιαῖος Ἀπόλλων* τῆς Δήλου, ἔργον τοῦ Τεκταίου καὶ Ἀγγελίωνος, ὅστις παρίστατο κρατῶν τὸ τόξον διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ τὰς τρεῖς Χάριτας διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἑκάστη τῶν Χαρίτων ἐκράτει ἓν μουσικὸν ὄργανον. Τοῦ Δηλίου τούτου Ἀπόλλωνος ἡ εἰκὼν διεσώθη ἐπὶ χαλκίνου νομίσματος τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνῆκε καὶ ὁ *Φιλήσιος Ἀπόλλων* τοῦ παρὰ τὴν Μίλητον Διδυμαίου, ὁ ὁποῖος ἐκράτει νεογνὸν ἔλαφον ἐπὶ τῆς τεταμένης δεξιᾶς χειρός.

Τὸ περίφημον τοῦτο ἔργον τοῦ Σικυωνίου Κανάχου ἀναπαρίσταται σήμερον διὰ τῶν ἐκ Μιλήτου μεταλλίων, χαλκίνου τινὸς ἀγαλματίου ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, καὶ διὰ γλυπτῆς τινος ἐπὶ λίθου παραστάσεως. Τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἦτο καὶ ὁ ἐκ κέδρου *Ἰσμήνιος Ἀπόλλων* τῶν Θηβῶν, ὅμοιος κατὰ τὰ ἄλλα, ὡς γράφει ὁ Παυσανίας (ΙΧ 10.2), πρὸς τὸν ἐν Βραγχίδαις (Διδυμαίῳ). Τοῦ δὲ Καλάμιδος ἔργα ἦσαν ὁ ἐν τῷ Κεραμεικῷ τῶν Ἀθηνῶν *Ἀλεξίκακος Ἀπόλλων* καὶ ὁ ἐν Ἀπολλωνίᾳ τοῦ Εὐξείνου Ἀπόλλων, ἀληθὴς κολοσσός (*Στρ.* C. 319), ὅστις ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου καὶ ἀνετέθη εἰς τὸ Καπιτώλιον. Τοῦ Αἰγινήτου Ὀνάτα ἔργον ἦτο ὁ πολυύμνητος διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος του ἔφηβος *Ἀπόλλων τῆς Περγάμου*, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν μορφήν, κατὰ τὸν ποιητὴν Ἀντίπατρον, ἐνυπῆρχε τὸ κάλλος τῆς Λητοῦς καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Διός. Γενικῶς ὁ Ἀπόλλων εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ταύτης διατηρεῖ τὸν αὐστηρὸν ἀνδρικὸν χαρακτῆρά του, τὰ μακρὰ μέλη, τὸ στρογγύλον πρόσωπον· ὑπάρχουν ὅμως καὶ νέαι μορφαὶ εἰς τοὺς γλύπτας τοῦ ἀρχαϊκοῦ τύπου, ἰδίως εἰς τὰ ἀνάγλυφα εἰς τὰ ὁποῖα κρατεῖ μεγαλυτέρα ἐλευθεριότης. Εἰς ταῦτα ὁ Ἀπόλλων ἐμφανίζεται ὁτὲ μὲν μὲ λεπτὴν χλαμύδα ἐπὶ τῶν ὤμων, ὁτὲ δὲ μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον. Τοιοῦτος εἶναι ὁ *Μουσαγέτης* καὶ *ἡγήτωρ τῶν Χαρίτων* τοῦ ἐν τῷ Λούβρῳ ἀποκειμένου μνημείου τῆς Θάσου. Μὲ χλαμύδα μόνον παρίσταται καὶ εἰς πολυάριθμα μεταγενέστερα ἀρχαΐζοντα ἀνάγλυφα, τῶν ὁποίων θέμα εἶναι ἡ ἔρις Ἀπόλλωνος καὶ Ἡρακλέους περὶ τοῦ τρίποδος, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἱερατικοῦ τύπου τοῦ πρωτοτύπου. Μὲ χλαμύδα δὲ καὶ ἱμάτιον εἰς τὰ χορηγικὰ μνημεῖα (ἀνάγλυφα), εἰς τὰ ὁποῖα παρίσταται ὁ Ἀπόλλων ἀκολουθούμενος, συνήθως, ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Ἀρτέμιδος, καὶ σπανιώτερον καὶ τῆς μητρός του Λητοῦς, ψάλλων παιᾶνα τῇ συνοδείᾳ κιθάρας καὶ δεχόμενος ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς Νίκης τὸν οἶνον τῆς σπονδῆς, τὸν ὁποῖον θὰ χύσῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνετίθεντο ὑπὸ τῶν νικητῶν εἰς τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας τῶν Πυθίων. Εἰς τὸ βάθος τῶν ἀναγλύφων αὐτῶν ἀπεικονίζεται εἷς τῶν ἐν Δελφοῖς ναῶν. Παρεμφερεῖς εἶναι καὶ αἱ παλαιοῦ τύπου ἀγγειογραφίαι (αἱ *μελανόμορφοι*) τοῦ αὐτοῦ θέματος.

Μεταβατικὴ ἐποχή.—Εἰς τὴν μεταβατικήν, ἐκ τῶν ἀρχαίων σχολῶν εἰς τὴν τοῦ Φειδίου, ἐποχὴν ἀνήκουν τὰ ἔργα τοῦ μνημονευθέντος Καλάμιδος, τοῦ ἐκ Ρηγίου Πυθαγόρου, τοῦ ὁποίου ἐφημίζοντο τὰ ὑπὸ τῶν Θηβαίων παραγγελθέντα δύο ἔργα του, ὁ Κιθαρῳδὸς Ἀπόλλων (περιβόητος κατασκευαστάς, διότι εἶχε διαφυλάξει εἰς τὸν κόλπον του ἐπὶ 30 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὸ χρυσίον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποθέσει ἐκεῖ εἷς φυγὰς Θηβαῖος) καὶ ὁ Πύθιος Ἀπόλλων διαπερῶν μὲ τὰ βέλη του τὸν ὄφιν (τοῦ τελευταίου ἡ μορφὴ διεσώθη εἰς ἓν νόμισμα τῆς Κρότωνος) καὶ τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος: ἓν ἄγαλμα (τοῦ Ἀπόλλωνος) τὸ ὁποῖον ἡρπάγη ἐξ Ἐφέσου ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀντωνίου καὶ ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἕν, τοῦ Ἀπόλλωνος ὡσαύτως, τὸ ὁποῖον ἡρπάγη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου Οὐέρρου ἐξ Ἀκράγαντος, ὡς κατηγόρησεν ὁ πολὺ ἐπαινῶν αὐτὸ Κικέρων. Τὰ τῆς μεταβατικῆς περιόδου διατηροῦσιν ὅλους τοὺς προμνημονευθέντας ἀρχαϊκοὺς χαρακτῆρας, ἀλλὰ μὲ μίαν καταφανῆ τάσιν πρὸς εὐκαμπτοτέρους καὶ ἐλευθερωτέρους τύπους. Τὰς ἐλλείψεις τῶν ἔργων τῆς ἐποχῆς ταύτης συνεπλήρωσεν καὶ εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἡ μεγάλη σχολὴ τοῦ Φειδίου, τοῦ ὁποίου ὁ χαλκοῦς Παρνόπιος Ἀπόλλων ἐκόσμει τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (*Παυσ.* Ι. 24.8).

Ἡ νέα ἀττικὴ σχολή.—Ἡ σχολὴ αὕτη ἔδωκε τὴν ὁριστικὴν διαμόρφωσιν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἔκτοτε εἰκονίζεται οὗτος ὡς ἔφηβος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον λείπει μὲν ἀκόμη ἡ ὡριμότης τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ αἱ λεπταὶ γραμμαί του φέρουν ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς ῥώμης καὶ τῆς ἰσχύος. Τὸ ᾠοειδὲς πρόσωπον του ἐπιμηκύνεται διὰ τῆς ἀναδεδεμένης εἰς τὴν κορυφὴν κόμης τῆς κεφαλῆς, ἔχει ὕφος εὐγενὲς καὶ γαληνιαίαν ἔκφρασιν, καὶ εἶναι πλήρες ὑπερηφανείας ἀναμεμειγμένης μὲ γλυκύτητα. Τὰ μέλη εἶναι μακρά, οἱ μυῶνες λεπτότατα ἐξειργασμένοι, αἱ γραμμαὶ τοῦ σώματος κομψαὶ καὶ τὸ ὅλον σῶμα εὐκίνητον, παρέχον τὴν ἐντύπωσιν θεοῦ ζωηροῦ, εὐκινήτου καὶ δυνατοῦ. Ὁ γενικὸς ὅμως οὗτος τύπος εἶχε πολλὰς παραλλαγάς, ἀποκλίνων ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν γυμναστικὴν εὐκαμψίαν τοῦ Ἑρμοῦ, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν ἁπαλὴν εὐσαρκίαν τοῦ Διονύσου. Ὁ Σκόπας, εἷς τῶν διδασκάλων τῆς νέας σχολῆς, ἐπαναλαμβάνων τὸν τύπον τοῦ *Κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος*, ὁποῖον εἶχον συλλάβει αὐτὸν οἱ ἀρχαιότεροι καλλιτέχναι, ἔδωκεν εἰς τὴν μορφήν του μίαν νέαν ἔκφρασιν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐμπνεύσεως. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Σκόπα ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καθιερωθεὶς ὡς λατρευτικὴ εἰκὼν τοῦ ἐν τῷ Παλλατίνῳ λόφῳ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Πιστεύεται ὅτι ἀπομίμησις τοῦ *Κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος* εἶναι ὁ *Μουσαγέτης Ἀπόλλων* τοῦ Βατικανοῦ, ὅστις φαίνεται ᾄδων τῇ συνοδείᾳ κιθάρας, ἐστεφανωμένος μὲ δάφνην, ἐνδεδυμένος μὲ μακρὸν χιτῶνα καὶ εὐρύπτυχον κυματοειδὲς ἱμάτιον. Εἰς τὴν στάσιν τοῦ Ἀπόλλωνος αὐτοῦ ἠγάπα νὰ ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Νέρων. Τοῦ Σκόπα ἔργον ἦτο καὶ ὁ περίφημος *Σμίνθιος Ἀπόλλων* τῆς παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Τροίας νήσου Χρύσης (Στρ. C 604). Τοῦ Σμινθέως τούτου Ἀπόλλωνος ἀναπαράστασις φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐν μεταλλίοις τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος εἰκὼν Ἀπόλλωνος γυμνοῦ φέροντος μῦν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τόξον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦ Σκόπα ὁ μῦς ἦτο ὑπὸ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν τούτου. Τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἔργον εἶναι καὶ κεφαλὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποκειμένη ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, προερχομένη ἐκ τοῦ ἐν Ἁλικαρνασσῷ Μαυσωλλείου.

Ὁ Πραξιτέλης εἶναι ὁ καλλιτέχνης τοῦ λεγομένου *Σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος*, τοῦ ὁποίου πλεῖσται εἶναι αἱ ἀναπαραστάσεις. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι θέλγουσα μορφὴ νεανίου θαυμασίας ὑγρότητος καὶ χάριτος. Πλεῖστοι ἦσαν καὶ οἱ Ἀπόλλωνες τοῦ Λεωχάρους, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς ἦτο ὁ ἐν τῷ Κεραμεικῷ παρὰ τὸν Πατρῷον (Ἀπόλλωνα) τοῦ Εὐφράνορος. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἀρχαίων ἀγαλμάτων τοῦ Ἀπόλλωνος ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι ὁ *Καλλίνικος* ἢ *Ἀπόλλων τοῦ Belvedere* τοῦ Βατικανοῦ, ἔργον τοῦ Ἀπολλωνίου ὅστις βαδίζει μὲ ταχέα βήματα, μὲ τὴν χλαμύδα ἐρριμμένην πρὸς τὰ ὀπίσω, τὴν κεφαλὴν ὑψηλὰ καὶ τὴν μορφήν, εἰς τὴν ὁποίαν διαλάμπει ἡ μὴ κατευνασθεῖσα ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀκόμη ὀργὴ καὶ ἡ ἐκ τῆς νίκης ὑπερηφάνεια, ζωηράν. Εἶναι ἀπομίμησις χαλκοῦ πρωτοτύπου, παριστῶντος ἢ τὸν ἐκδικητικὸν Ἀπόλλωνα, ἀπεσπασμένον ἐκ συμπλέγματος τῶν Νιοβιδῶν, ἢ τὸν Ἀλεξίκακον, ἢ τὸν διώκοντα τὰς Ἐρινῦς, ἢ τὸν νικητὴν τοῦ Πύθωνος, τοῦ Τιτυοῦ, τοῦ ἐπιβουλευθέντος κατὰ τοὺς βοιωτικοὺς μύθους τὴν τιμὴν τῆς Λητοῦς, ἢ τοῦ Μαρσύου. Ἴσου δὲ σχεδὸν ἐνδιαφέροντος πρὸς τὸν μαχόμενον τοῦτον Ἀπόλλωνα εἶναι τινὲς τῶν ἐν ἀναπαύσει Ἀπολλώνων, οἵτινες εἶναι θαυμάσια ἀγάλματα (ὁ *Apollino* τῆς Φλωρεντίας ὁ μετὰ Πύθωνος τοῦ Λούβρου. Ὁ ἀναπαυόμενος Ἀπόλλων στηρίζεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἐπὶ κίονος ἢ κορμοῦ δένδρου, ἐνῷ ὁ δεξιὸς ἔχει ῥιφθῆ νωχελῶς ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς.

Ἡ ὅλη του στάσις εἶναι πλήρης χάριτος καὶ ἡ μορφὴ μαρτυρεῖ τὴν ἥρεμον ψυχικὴν κατάστασιν, ἥτις ἐπακολουθεῖ νικηφόρους ἀγῶνας. Μὲ τὴν αὐτὴν ἠρεμίαν, βέβαιος περὶ τῆς νίκης, παρίσταται καὶ ἐπί τινος ἀναγλύπτου πλακός, ἥτις μετὰ δύο ἄλλων ἀπεικονίζουσι τὸν μουσικὸν ἀγῶνα Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσύου. Αἱ τρεῖς αὗται πλάκες ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ 1887 ἐν Μαντινείᾳ καὶ ἀπόκεινται ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀρ 215—217. Αἱ παραστάσεις των εἶναι καλλιτεχνικὰ προϊόντα τοῦ μεγάλου Πραξιτέλους. Ὡς θεὸς προφήτης ἀπεικονίζετο ὁ Ἀπόλλων συχνὰ καθήμενος ἢ στηριζόμενος ἐπὶ τρίποδος ἢ ὀμφαλοῦ. Οὕτως ἐμφανίζεται καὶ εἰς διάφορα νομίσματα, ὡς τὰ τῶν Ἀμφικτιόνων, εἰς τὰ ὁποῖα φέρει τὴν πυθικὴν ἀμφίεσιν. Ἐπὶ μιᾶς ἐγγλύπτου κίστης ἑλληνοετρουσκικῆς τέχνης ἀναπαρίσταται ὁ Ἀπόλλων καθήμενος καὶ κρατῶν δάφνην εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Οἰδίπους ζητῶν χρησμόν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀπεικονίζονται τὰ δύο προ-

Digitized by Google

φητικὰ τοῦ Ἀπόλλωνος σύμβολα, ὁ ὀμφαλὸς καὶ ὁ κόραξ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν, γυμνὸς ἢ ἐνδεδυμένος, ἀπεικονίζεται ὁ Ἀπόλλων καὶ εἰς πλείστας ἀγγειογραφίας καὶ τοιχογραφίας.

Ἡ δάφνη εἰς τὴν χεῖρά του εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καθαρτηρίου ἰδιότητός του. Καὶ ὡς θεὸς τῆς ἰατρικῆς παρίσταται ὁ Ἀπόλλων ἐπὶ μιᾶς τοιχογραφίας τῆς Πομπηΐας παρὰ τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὸν Χείρωνα, καὶ εἰς ἀρχαῖα νομίσματα, ὅτε ἔχει ὡς σύμβολόν του τὸν ὄφιν. Καὶ ὡς θεὸς *Νόμιος* παρίσταται ὁ Ἀπόλλων εἰς ἓν ἄγαλμα τῆς villa Ludovisi (κάθηται ἐπὶ βράχου κρατῶν λύραν καὶ ἔχων πλησίον του τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον) καὶ εἰς ἓν χάλκινον, πολὺ ἀρχαῖον, τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου (τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον ἀντικαθιστᾷ εἰς αὐτὸ τὸ πρόβατον). Τὸ ὡραῖον μετάλλιον τοῦ Ἀντιγόνου, τὸ ὁποῖον ἐκόπη μετὰ τὴν νίκην τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος, παριστᾷ τὸν προστάτην τῶν ναυτῶν Ἀπόλλωνα (τὸν *Δελφίνιον*) καθήμενον ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀντίγονος ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Γενικῶς αἱ διασωθεῖσαι ἀρχαῖαι παραστάσεις τοῦ Ἀπόλλωνος δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τρεῖς τάξεις, αἵτινες ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς τρεῖς κυριωτέρας παραλλαγὰς τῆς στάσεως καὶ τῆς φυσιογνωμίας του, τὴν τοῦ *Καλλινίκου Ἀπόλλωνος* (ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος ὁ *Ἀπόλλων τοῦ Belvedere*), τὴν τοῦ *ἀναπαυομένου Ἀπόλλωνος* (ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος ἦτο ὁ *Σαυροκτόνος Ἀπόλλων* τοῦ Πραξιτέλους καὶ νῦν οἱ προρρηθέντες *Ἀπόλλων τῆς Φλωρεντίας* καὶ ὁ καλούμενος *Apollino* καὶ ὁ μετὰ Πύθωνος τοῦ Λούβρου) καὶ τὴν τοῦ *Κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος*, τοῦ θεοῦ τῆς ἁρμονίας (ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος ἦτο ὁ Ἀπόλλων τοῦ Σκόπα, οὗτινος ἀπομιμήσεις εἶναι, ὡς προελέχθη, ὁ *Μουσαγέτης* Ἀπόλλων τοῦ Βατικανοῦ, ὁ μετὰ χηνὸς ἐν Νεαπόλει, ὁ Ἀπόλλων Κιθαρῳδὸς τῆς γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου, καὶ ἐν νόμισμα τῶν Δελφῶν, κατ' ἀπομίμησιν ἀρχαιοτέρου ἀγάλματος τοῦ *Κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος*).

Ὡς ἐνέπνευσαν τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας τῆς ἀρχαιότητος οἱ ὡραῖοι μῦθοι καὶ ἡ ὑψηλὴ θρησκεία τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτως ἐνέπνευσαν καὶ τοὺς καλλιτέχνας τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὡς δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (ἰδίως κατὰ τοὺς ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους) ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τοῦ βίου τοῦ Ἀπόλλωνος, μετὰ τὴν δρακοντοφονίαν (φόνον τοῦ Πύθωνος), προσφιλέστερα ἦσαν διὰ τοὺς καλλιτέχνας ὁ μουσικὸς αὐτοῦ ἀγὼν μὲ τὸν Σάτυρον *Μαρσύαν* καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ δίωξις τῆς *Δάφνης*, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰ δύο ταῦτα ἐπεισόδια ἔγιναν τὰ κυριώτερα θέματα τῶν ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἀπόλλωνος καλλιτεχνικῶν ἐμπνεύσεων. Ὁ μουσικὸς ἀγὼν Ἀπόλλωνος - Μαρσύου ἐνέπνευσε καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς καλλιτεχνικῆς του σταδιοδρομίας τὸν μεγαλοφυᾶ Sanzio (Rafaello), καὶ ὅτε εὑρίσκετο οὗτος εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης του, ὅτε καὶ ἀναπαρέστησε τὰς δύο τραγικὰς πράξεις τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ. Ὑπέροχος ὅμως εἶναι ἰδίως ἡ ἐκ τῆς ὕψηλῆς θρησκείας τοῦ Ἀπόλλωνος ἐμπνευσθεῖσα τοιχογραφία του «*Παρνασσός*» (εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Βατικανοῦ Segnatura di Grazia), εἰς τὴν ὁποίαν κυριαρχεῖ ἡ ἐξαισία μορφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τῷ μέσῳ τῶν Μουσῶν καὶ τῶν ὑπεροχωτέρων ποιητῶν πάσης ἐποχῆς (Ὁμήρου - Βιργιλίου - Δάντου, Σαπφοῦς - Πετράρχου, Πινδάρου - Ὁρατίου καὶ πολλῶν ἄλλων εἰς τὸ βάθος τῆς εἰκόνος). Ὁ μέγας Rubens ἀναπαρέστησε τὴν «*κρίσιν τοῦ Μίδα*» περὶ τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσύου, τὸν Ἀπόλλωνα διώκοντα τὴν Δάφνην καὶ δύο ἄλλους ἀκόμη Ἀπόλλωνας.

Ὁ Γερμανὸς ζωγράφος P. Cornelius ἀναπαρέστησε ὅλην τὴν σειρὰν τῶν μύθων τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου. Ὁ Carle Vanloo τὸν Ἀπόλλωνα διατάσσοντα νὰ ἐκδείρωσι τὸν Μαρσύαν, ὁ Wan Loo τὸν Ἀπόλλωνα διώκοντα τὴν Δάφνην, ὁ μέγας Ἱσπανὸς καλλιτέχνης Velasquez τὸν Ἀπόλλωνα παρὰ τῷ Ἡφαίστῳ καὶ ὁ Eug. Delacroix τὸν Ἀπόλλωνα φονεύοντα τὸνΠύθωνα εἰς τὸ μεγαλειῶδες καὶ πολύμορφον ἔργον του. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς καθ' αὐτὸ διακοσμητικῆς ζωγραφικῆς, τῶν ἐμπνευσθέντων ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄξια μνείας ἰδίως εἶναι ὁ θόλος τῆς αἰθούσης «Ἀπόλλων» τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀνακτόρου Pitti, ἔνθα παρίσταται ὁ Ἀπόλλων ὑποδεχόμενος τὸν Κόσμον (Κοσμᾶν) Α' τῶν Μεδίκων, ὁδηγούμενον πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Δόξης καὶ τῆς Ἀρετῆς καὶ ὁ ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ πίναξ τοῦ Giulio Romano (Pippi) «*Ὁ χορὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν*». Ἐκτὸς ὅμως τῶν εἰρημένων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ζωγράφοι, ὡς οἱ Caracci, Guercino κ. λ. π. ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῆς καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν των ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἀπόλλων, ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ συντομίᾳ, εἰς τοὺς μύθους καὶ τὴν λατρείαν του καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐμπνευσθεῖσαν καλλιτεχνίαν. Δὲν ἦτο ἐκ τῶν τριῶν διανεμηθέντων τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κόσμου θεῶν, τοῦ Διός, Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος ἢ Ἅδου, ὑπῆρξεν ὅμως ἡ Ὀλυμπία θεότης, εἰς τὴν λατρείαν τῆς ὁποίας κατ' ἐξοχὴν ἀφωσιώθη ὁ φιλελεύθερος Ἕλλην, ὁ μὴ ἀνεχόμενος καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τὸ προσεγγίζον πρὸς τὴν ἀπολυταρχίαν τῶν ἀσιατικῶν θεοτήτων μεγαλεῖον τῶν θεῶν του. Ἡ ἐκ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῆς ἐπὶ τὴν φύσιν ἐπιδράσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὁρμηθεῖσα λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπέβη βαθμηδὸν λατρεία τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς τάξεως καὶ ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου ὁ ὕψιστος τοῦ ἠθικοῦ κόσμου θεός. Ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου, ὅστις διὰ τὸν Ἕλληνα ἦτο ὁ ἰδεώδης τύπος, ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον, ὅταν ἔφθασεν εἰς αὐτὸ καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μετὰ τοῦ ὁποίου αὕτη ἦτο ἀλληλένδετος. Ἡ κληρονομηθεῖσα εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀρία θεότης, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἕδραν εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὴν Θεσσαλίαν, καλλιεργηθεῖσα ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ μεταδοθεῖσα ἔπειτα εἰς τοὺς Ἴωνας, κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ πανελλήνιος καὶ ἀπὸ τῆς μεταδόσεώς της εἰς τὴν Ῥώμην καὶ παγκόσμιος.

ΠΗΓΑΙ. Οἱ εἰς τοὺς Ἀπόλλωνας (Δήλιον καὶ Πύθιον) *ὕμνοι, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς*, ἰδίως οἱ *ποιηταὶ* (*Ὅμηρος, Πίνδαρος, Αἰσχύλος κ. ἄ.*), οἱ *Λατῖνοι συγγραφεῖς*, ἰδίως ὁ *Κικέρων*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Roscher*, Lexikon der Mythol., *Pauly-Wissowa* Realencycl., *Darremberg et Saglio* Diction. καὶ *Baumeister Denkmäler* ἐν τῷ ἄρθρῳ Apollo, *Bouché-Leclerq*. Histoire de la divinat dans l'antiqu. *P. Desharme* (μετάφρ. *Ἀδ. Ἀδαμαντίου* Μυθ. τῆς ἀρχ. Ἑλλ. *Ἐ. Κουρτίου* (μεταφ. *Σ. Λάμπρου*) Ἱστ. τῆς ἀρχ. Ἑλλάδος κ. ἄ. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἀπόλλων**. Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, οὗ ἡ μνήμη, μετ' ἄλλων ἐννέα συναθλητῶν του, ἐπιτελεῖται τῇ 5ῃ Ἰουνίου.

— **Ἀπόλλων** [*Ἀστρονομ.*]. Ὄνομα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸν πλανήτην Ἑρμῆν, ὁσάκις ἀνέτελλε πρὸ τοῦ Ἡλίου, μὴ γνωρίζοντες μέχρι τινός, ὅτι ὁ αὐτὸς πλανήτης φαίνεται ὁτὲ μὲν τὴν πρωΐαν, ὁτὲ δὲ τὴν ἑσπέραν, συνεπείᾳ τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς αὐτοῦ. (Βλ. Ἑρμῆς.) Σ. Π.

— **«Ἀπόλλων»**. Μουσικὸς σύλλογος ἐν Ἀθήναις (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 265γ').

— **«Ἀπόλλων»**. Θέατρον ἐν Ἀθήναις (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 260α', 262γ', 266γ').

Ἀπόλλωνας [*Γεωγρ.*]. —1) Ὅρμος καὶ συνοικισμὸς (κάτ. 42) τῆς νήσου Νάξου (βλ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 402 γ'). —2) Χωρίον τῆς Ῥόδου (βλ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 407 β').

Ἀπολλώνια (τὰ) [*Ἀρχ.*]. —1) Ἑορτὴ ἐξιλαστήριος τελουμένη ἐν Σικυῶνι πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατοίκων ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος εἰς τὴν χώραν λοιμοῦ, ὅτε ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πύθωνος κατέφυγον εἰς Αἰγιάλειαν διὰ νὰ καθαρθῶσι. Κατὰ τὴν ἐγχώριον παράδοσιν ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις, ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν Αἰγιάλειαν, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου εἰς τὸν χῶρον, ὅστις μέχρι τοῦ Παυσανίου (ΙΙ, 7, 7) *Φόβος* ἐκαλεῖτο, καὶ ἔφυγον εἰς Κρήτην πρὸς τὸν Καρμάνορα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐκαθάρθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔπαθον ἐκ λοιμοῦ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγησαν, ἀφοῦ κατὰ συμβουλὴν τῶν μάντεων ἐξημένισαν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν δι' ἑπτὰ νέων καὶ ἑπτὰ νεανίδων, οἵτινες ἀποσταλέντες εἰς τὸν Σύθαν ποταμὸν ἱκέτευσαν τοὺς θεοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεώς των. Οἱ θεοὶ ἐξευμενισθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν Σικυωνίαν, ὁ δὲ πρῶτος χῶρος αὐτῆς εἰς τὸν ὁποῖον ἔφθασαν ἐθεωρήθη ἱερὸς καὶ ἔκτισαν εἰς αὐτὸν ἱερὸν τῆς Πειθοῦς. Ἡ ἑορτὴ ἦτο ἐπανάληψις τῶν εἰρημένων, δηλ. ἑπτὰ νέοι καὶ ἑπτὰ νέαι μετέβαινον εἰς τὸν Σύθαν ποταμὸν καὶ ἐπέστρεφον ἔπειτα εἰς τὸ τῆς Πειθοῦς ἱερὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸν ὁποῖον ἱκέτευον διὰ ᾠδῶν τοὺς θεοὺς (Ἀπόλλωνα καὶ Ἄρτεμιν).

— 2) Ἀγῶνες ἐν Ῥώμῃ (Ludi Apollinares) πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἱδρυθέντες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου, μετὰ τὴν ἐν Κάνναις (212 π. Χ.) μάχην. Σκοπὸς τῆς ἱδρύσεώς των ἦτο νὰ προκαλέσωσι δι' αὐτῶν τὴν εὐμένειαν καὶ ἀρωγὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ των, τοῦ *Ἀννίβα*. Κατὰ τὴν ἑορτήν, διαρκοῦσαν ἐπὶ 8 ἡμέρας, ἐθυσίαζον βοῦς, δύο λευκὰς αἶγας καὶ μίαν ἔλαφον μετὰ κεχρυσωμένων κεράτων ἐν ἀρχῇ μὲν κατ' ἔτος, βραδύτερον δὲ κατὰ πενταετίαν. Οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς τὸν ἱππόδρομον (circum maximum), εἰς τὸν ὁποῖον οἱ θεαταὶ προσήρχοντο ἐστεφανωμένοι, ἐπηκολούθουν δὲ αὐτοὺς θεατρικαὶ παραστάσεις. Τὰ ἔξοδα τῶν ἀγώνων κατέβαλλον πάντες οἱ πολῖται δι' εἰσφορᾶς, τὴν δ' ἐπιμέλειαν αὐτῶν εἶχεν ὁ praetor urbanus.

— 3) Τέσσαρα ἀγγεῖα (vasapollinaria) ἀργυρᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἀρχαιότερον εἶναι καὶ μεγαλύτερον, ἅτινα εὑρέθησαν κατὰ τὸ 1852 εἰς τὰς δεξαμενὰς τῶν θερμῶν πηγῶν τοῦ Vicarello (Aquae Apollinares) τῆς Ἐτρουρίας, πλησίον τῆς λίμνης Bracciano. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἑκάστου τῶν αὐτῶν χωρίζεται διὰ τεσσάρων κιονίσκων εἰς τοὺς ὁποίους ἔχουν χαραχθῆ κατὰ μίλλια αἱ ἀποστάσεις ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κυριωτέρων ὁδοιπορικῶν σταθμῶν (πόλεων, ὡς ἡ Ἴσκαλις, ἡ Κουρδούη, ἡ Βαλεντία, τὸ Σάγουντον, ἡ Δερτῶσα, ἡ Ναρβών, τὸ Τουρῖνον, ἡ Βονωνία, τὸ Ἀρίμινον καὶ ἄλλοι τόποι, περὶ τοὺς 100), ἀπὸ τῆς ἱσπανικῆς πόλεως Γαδείρων μέχρι τῆς Ῥώμης. Ἦσαν ταῦτα ἀφιερώματα ἀνθρώπων, οἵτινες ὤφειλον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας των εἰς τὰ εἰρημένα θερμὰ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς των δὲν εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. ΚΑΨ.

Ἀπολλωνία [*Ἀρχ. γεωγρ.*]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται πλεῖσται ἑλληνικαὶ πόλεις, ὀφείλουσαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ ὄνομα εἰς τὸν ἐν αὐταῖς λατρευόμενον Ἀπόλλωνα. Αἱ κυριώτεραι ἐκ τῶν πόλεων τούτων εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

—**Ἀπολλωνία ἡ πρὸς Ἐπίδαμνον** (ἄλλως *Ἰλλυρικὴ* ἢ *Ἠπειρωτικὴ* καλουμένη). Ἔκειτο κατὰ τὰ νότια μέρη τῆς Ἰλλυρίας, πλησίον τῶν ποταμῶν Ἀώου καὶ Ἄψου «.. εἶθ' ὁ Ἄψος ποταμὸς καὶ ὁ Ἀῶος, ἐφ' ᾧ Ἀπολλωνία πόλις εὐνομωτάτη» (*Στράβ.* Ζ, 316,8), καὶ κατὰ τὴν χώραν Ταυλαντίων: «...τῆς γὰρ Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Ἀπολλωνίας μέχρι τῶν Κεραυνίων ὑπεροικοῦσι Βυλλίονές τε καὶ Ταυλάντιοι καὶ Παρθῖνοι καὶ Βρῦγοι...» (*Στράβ.* Ζ, 326,5). Ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπεῖχε περὶ τὰς δύο ὥρας ἀφοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου ἀρχαιου γεωγράφου «... μετὰ δὲ Ἀπολλωνίαν, Βυλλιακὴ καὶ Ὠρικὸν καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ ὁ Πάνορμος καὶ τὰ Κεραύνια ὄρη, ἡ ἀρχὴ τοῦ στόματος τοῦ Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ Ἀδρίου». Ἱδρύθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, ἦτο δὲ «... κτίσμα Κορινθίων καὶ Κερκυραίων» (*Στραβ.*) Παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν ἔκειτο τὸ περίφημον *Νυμφαῖον*, περιγραφὴν τοῦ ὁποιου μᾶς διδει ὁ Στράβων: «... Πέτρα δ' ἐστὶ πῦρ ἀναδιδοῦσα, ὑπ' αὐτῇ δὲ κρῆναι ῥέουσι χλιαροῦ καὶ ἀσφάλτου, καιομένης ὡς εἰκός, τῆς βώλου, τῆς ἀσφαλτίτιδος· μέταλλον δ' αὐτῆς ἐστι πλησίον ἐπὶ λόφου· τὸ δὲ τμηθὲν ἐκπληροῦται πάλιν τῷ χρόνῳ, τῆς ἐγχωννυμένης εἰς τὰ ὀρύγματα γῆς μεταβαλλούσης εἰς ἄσφαλτον, ὥς φησι Ποσειδώνιος..» (Ζ, 316,8).

Εἰς τὴν τοποθεσίαν αὐτήν, τὴν σήμερον καλουμένην *Πόγιαννη*, κεῖται ἡ μονὴ τῆς Παναγίας «*τῆς Ἀπολλωνίας*». Γαλλικὴ ἀρχαιολογικὴ ἀποστολὴ ἐνεργήσασα τῷ 1925 ἀνασκαφὰς ἐν τῷ Νυμφαίῳ ἀνεκάλυψε πολλὰ ἐνδιαφέροντα, ἐν οἷς καὶ ἀνδριάντας ἐκληφθέντας ὡς ἀνήκοντας εἰς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας.

Ἡ Ἀπολλωνία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἤκμαζε, διεξήγαγε δ' ἐπιτυχεῖς πολέμους πρὸς τοὺς γείτονας λαούς. Τὸ πολίτευμά της ἦτο ὀλιγαρχικόν, καὶ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τῷ 312 π. Χ. οἱ Ἀπολλωνιᾶται ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὴν στρατιὰν τοῦ Κασσάνδρου, συνταχθέντες ὀλίγον ὕστερον μετὰ τοῦ Πύρρου. Τῷ 229 π. Χ ἡ πόλις ἀκολουθοῦσα τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὑπετάχθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἡ Ἀπολλωνία συνεκοινώνει μετὰ τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς *Ἐγνατίας* καλουμένης ὁδοῦ, ἥτις κατὰ τοὺς γεωγραφικοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Στράβωνος «..βεβηματισμένη κατὰ μίλλιον καὶ κατεστηλωμένη μέχρι Κυψέλων καὶ Ἕβρου» ἔφθανεν. Οἱ Ῥωμαῖοι περιέλαβον τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ 148 π. Χ. εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς πολέμους ἐχρησίμευσεν ὡς ὁρμητήριον αὐτῶν, πλεῖστοι δὲ ἐξ ἐπιφανῶν οἴκων Ῥωμαῖοι διέτριψαν ἐν αὐτῇ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Μαικήνας χάριν σπουδῶν. Τῷ 48 π. Χ. κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Βρούτου. Ἡ Ἀπολλωνία φαίνεται νὰ διετηρεῖτο καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἔτι χρόνους ἐν ἀκμῇ, καθ' ὅσον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ὁ ὁποῖος θέτει αὐτὴν εἰς τὸ θέμα τοῦ Δυρραχίου. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλωνία ἡ τῆς Ἠδωνίδος**. Παραλία πόλις τῆς Ἀνατολ. Μακεδονίας, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἀποσπασμάτια (Fragm. Palat. Vat.) τοῦ Στράβωνος (§ 33): «εἶτα αὐτοῦ Στρυμόνος ἐκβολαί, εἶτα Φάγρης, Γαληψός, Ἀπολλωνία, ἅπασαι πόλεις· εἶτα τὸ Νέστου στόμα τοῦ διορίζοντος Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην, ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος, ὁ τούτου παῖς, διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς χρόνοις»· καὶ ἀλλαχοῦ (35): «Γαληψὸς καὶ Ἀπολλωνία κατεσκαμμέναι ὑπὸ Φιλίππου», ἀλλὰ καὶ «εἰς μέντοι τἀκριβὲς ἄκρα τίς ἐστιν ἡ ποιοῦσα τὸν κόλπον πρὸς τὸν Ἄθω, πόλιν ἐσχηκυῖα τὴν Ἀπολλωνίαν». Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων, καθίσταται ἀληθοφανὴς ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ ταυτότης τῆς, ἐφ' ἧς ἦν ποτε ἡ Ἀπολλωνία, ἄκρας συμπίπτει εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Πύργος* (πλάτ. 40°43'40'', μῆκ. 24° 08' 50'', χάρτης ἀγγλικὸς 1086: «Gulf ot Kassandra to Thassos and Lemnos, 18 μίλλ. Δ ΝΔ τῆς Καβάλλας καὶ 10 μίλλ. ΝΔ τοῦ φυσικοῦ λιμένος τῶν Ἐλευθερῶν. Παρά τινων, ἑρμηνευόντων τὸν Ἱεροκλῆν, θεωροῦνται αἱ ποτε ὑπάρξασαι Ἀμφίπολις, Ἀπολλωνία καὶ Νεάπολις ὡς μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις.

Digitized by Google

— **Ἀπολλωνία** ***Κρήτης***. Πόλις τῆς βορείας Κρήτης ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου ὑπὸ συντεταγμένας πλάτ. $35^0\ ^1/_4 = 35^0\ 15'$, μῆκ. $54^0\ ^1/_6 = 54^0\ 10'$ Ἀν. Φέρρου.

Ὁ Πτολεμαῖος θέτει αὐτὴν μεταξὺ Πανόρμου καὶ Κυταίου, ὁ δὲ Πλίνιος μεταξὺ Κυταίου καὶ Ματίου. Ὁ Βουρσιὰν ταυτίζει αὐτὴν πρὸς τὸ Κύταιον, ὁ δὲ Πολύβιος (27,16) καὶ ὁ Διόδωρος (30,13) ἀναφέρουσιν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Κυδωνίας ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς τοὺς Ἀπολλωνιάτας διὰ «συμπολιτείας καὶ κοινωνίας πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις νομιζομένων δικαίων», βεβαιουμένης δι' ὅρκου τῆς συνθήκης, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον ἐπὶ τὸ ἐπισημότερον εἶχεν ἐναποτεθῆ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰδαίου Διός. Ὁ Πάσλεϋ καὶ Σπρὰττ τοποθετοῦσιν αὐτὴν παρὰ τὸν Ἁλμυρὸν τοῦ Ἡρακλείου, τὸ δὲ Κύταιον παρὰ τὴν Ρωγδιὰν Μαλεβυζίου εἰς τὴν θέσιν Παλαιόκαστρον.

Ἐπειδὴ δὲ ἀναγράφεται μεταξὺ τῶν 30 πόλεων αἵτινες συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Εὐμένους, εἶτα δὲ παρὰ τὸν ὅρκον καὶ τὰς συνθήκας κατεστράφη ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν, ἐνομίσθη ὅτι ἦτο πλησιέστερον πρὸς τὴν Κυδωνίαν καὶ οὕτως ἐτοποθετήθη παρὸ τὴν Λάππαν. Ἕνεκα ὅμως τῆς ὑπεροχῆς τῶν Κυδωνιατῶν καὶ τοῦ στόλου αὐτῶν καὶ μακρότερον κειμένην ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσιν αὐτήν, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν ἡ Τύλισος καὶ ἡ Κνωσός, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλησιέστερον, νὰ τὴν σώσωσιν.

Ἄλλη ***Ἀπολλωνία*** ἢ ***Ἀπολλωνιὰς*** μνημονεύεται ἐν Σταδιασμοῖς (§ 327 καὶ 328) παρὰ τὴν Λάππαν, τριάκοντα στάδια ἀπὸ τοῦ λιμένος Λάμωνος (Λαμνώνι - Δαμνώνι) ἐν τῇ νοτίῳ ἀκτῇ τῆς Κρήτης. Γινώσκομεν δὲ ἐξ ἄλλου ὅτι καὶ ἡ Κυδωνία ὠνομάζετο τὸ πρῶτον Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἐλεύθερνα ὡσαύτως. Εἴκοσι τρεῖς πόλεις ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Καὶ ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐλατρεύετο πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Κρήτης ὁ Ἀπόλλων, τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ Διόδωρος ἀναφέρει ὡς γεννηθέντα ἐν Κρήτῃ, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι καὶ πόλεις πολλαὶ καὶ τοποθεσίαι εἶχον τοῦτο τὸ ὄνομα. Κατὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐψηφίσθη ἐπίσκοπος Ἀπολλωνίας ὁ Εὐσέβιος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὑπό τινων ὡς ἀπόδειξις ὅτι ὑφίστατο ἀκόμη τότε ἡ πόλις. Ὀρθῶς ὅμως ὑπ' ἄλλων παρετηρήθη ὅτι πολλῶν ἐπισκοπῶν οἱ τίτλοι διετηρήθησαν ἐν Κρήτῃ καὶ διατηροῦνται καὶ σήμερον, ἐνῷ αἱ πόλεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων προέρχεται ὁ τίτλος, ἐξηφανίσθησαν πρὸ πολλοῦ. Δὲν γνωρίζομεν ἐπομένως, ἂν ἡ καταστροφὴ ταύτης ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν ἦτο ὁλοσχερής.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἐν λόγῳ Ἀπολλωνία μόνον ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἁλμυρὸν τοῦ Μαλεβυζίου παραλίᾳ δύναται μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν νὰ τοποθετηθῇ. Πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι ἡ παρὰ τὴν Λάππαν Ἀπολλωνία μᾶλλον *ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος*, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ *Ἀπολλωνιὰς* λέγεται, ἢ πόλις πρέπει νὰ θεωρηθῇ. Καὶ πόλις ὅμως ἂν λογισθῇ, καὶ δὴ γειτονικὴ τῆς Κυδωνίας, ὡς ἐκ τοῦ Θεοδώρου καὶ Πολυβίου ἐμφαίνεται, δὲν δύναται μὲν ἡ αὐτὴ Ἀπολλωνία νὰ εἶναι γειτονικὴ καὶ τῆς Κνωσοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν Κυδωνίαν, τὴν ναυτικήν, εἶναι πλησιεστέρα ἡ «πρὸς τῇ Κνωσῷ» Ἀπολλωνία, διότι ἡ πρὸς τῇ Λάππᾳ θὰ ἦτο μεσόγειος καὶ διὰ ξηρᾶς θὰ ἐχρειάζετο περισσότερος χρόνος, διὰ νὰ μεταβῇ στρατὸς καὶ νὰ τὴν προσβάλῃ. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γίνῃ παραδεκτὴ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ἀπολλωνία εἶναι παρὰ τὴν Κνωσόν. Καὶ ἡ συνομολόγησις δὲ συμμαχίας πρὸς τὴν Κυδωνίαν ἀποδεικνύει τοῦτο, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Ἀπολλωνιᾶται ἐζήτουν προστασίαν κατὰ ἐνδεχομένης ἐπιβουλῆς τῆς Κνωσοῦ. Ἂν δὲ βραδύτερον κατέστρεψαν οἱ Κυδωνιᾶται τὴν Ἀπολλωνίαν, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐξέλαβον προδοσίαν τὴν μετὰ τοῦ Εὐμένους συμμαχίαν, εἰς ἣν οὗτοι δὲν περιελαμβάνοντο. Καὶ αὕτη ὅμως ἂν ἦτο ἡ ἀφορμή, εἶναι στιγματισμοῦ ἀξία ἡ πρᾶξις τῶν Κυδωνιατῶν. Ὁ δὲ Πολύβιος (27, 5, 16) καὶ Διόδωρος (30, 15) δικαίως στιγματίζουσιν αὐτούς. «Οἱ Κυδωνιᾶται Κρῆτες, λέγει ὁ πρῶτος, ἀνάξιον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐποίησαν πρᾶγμα, δεινὸν καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως... Ὑπαρχούσης γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον φιλίας, ἀλλὰ συμπολιτείας πρὸς Ἀπολλωνιάτας,... καὶ περὶ τούτων κειμένης ἐνόρκου συνθήκης παρὰ τὸν Δία τὸν Ἰδαῖον παρασπονδήσαντες τοὺς Ἀπολλωνιάτας, κατελάβοντο τὴν πόλιν καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα διήρπασαν καὶ τὰς γυναῖκας. καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν διανειμάμενοι κατεῖχον». Ὁ δὲ Διόδωρος τάδε· «Οἱ Κυδωνιᾶται ἐπετελέσαντο πρᾶξιν ἔκνομον καὶ τελέως ἀλλοτριωτάτην τῶν ἑλληνικῶν νομίμων. Ἐν εἰρήνῃ γὰρ ὡς φίλοι πιστευόμενοι, καταλαβόντες τὴν τῶν Ἀπολλωνιατῶν πόλιν, τοὺς μὲν ἄνδρας ἡβηδὸν ἀνεῖλον, τέκνα δὲ καὶ γυναῖκας διανειμάμενοι, κατεῖχον τὴν πόλιν».

Τὰ εἰς τὴν Κρητικὴν Ἀπολλωνίαν ἀποδιδόμενα νομίσματα δὲν εἶναι ἀσφαλὲς ὅτι ὄντως ὑπ' αὐτῆς ἐκόπησαν. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως φέρουσιν Ἡρακλέα δαμάζοντα ἔλαφον καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης Ἔρωτα ἐπὶ ἀλέκτορος. Ἢ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως Ἀρτέμιδα ἐστεμμένην καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀνημμένην δᾷδα μὲ τὰ γράμματα ΑΠΟΛΛΩ ΝΙΑΤΩΝ καὶ κάτω Δ-Α. Ἢ ἔμπροσθεν νεανίαν ἀγένειον (Ἀπόλλωνα), καὶ ὄπισθεν τρίποδα μὲ ἔδαφος κοῖλον. Ἐκ τούτων οὔτε ὁ Head, οὔτε ὁ Σβορῶνος θεωροῦσι κανὲν ἀναμφισβητήτως ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Κρήτης. Διότι καὶ Ἀπολλωνίαι πολλαὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπῆρξαν καὶ πολλῶν Κρητικῶν πόλεων ἀρχικὸν γράμμα ἦτο τὸ Α (Ἀξός, Ἀπτέρα, Ἁλλαρία, Ἀμνισός, Ἀνώπολις, Ἀρσινόη κ.λ.π.). Ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας κατήγετο Διογένης ὁ φυσικὸς φιλόσοφος.

ΠΗΓΑΙ Numismatique de la Crète κτλ. *Σβορώνου*. Ἱστορ. τῶν Νομισμάτων κτλ. *Head*. Ἱστορ. Κρήτης *Ψιλάκι*. Ἀκριβὴς περιγραφὴ Κρήτης *Δάπερ — Βερνάρδου*. Στατιστικὴ Κρήτης *Σταυράκι, Πολύβιος, Διόδωρος, Πτολεμαῖος, Πλίνιος, Στεφ. Βυζάντιος* κτλ. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— **Ἀπολλωνία** ***κατὰ Κυρήνην***. Ἦτο αὕτη «τὸ τῶν Κυρηναίων ἐπίνειον, ἡ Ἀπολλωνιάς», διότι καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀναφέρεται παρὰ Στράβωνι (*Didot*. ΙΖ, γ, 20 καὶ 21). Ἦσαν δὲ «ἥ τε Ἀπολλωνία καὶ ἡ Βάρκη (τανῦν *Μπάρκα*) καὶ ἡ Ταύχειρα (τανῦν *Τάουκρα*) καὶ ἡ Βερενίκη (τανῦν *Βεγγάζα*) καὶ τὰ ἄλλα τὰ πολίχνια τὰ πλησίον..... τῆς Κυρήνης περιπόλια.... πόλεως μεγάλης ἐν τραπεζοειδεῖ πεδίῳ κειμένης, ὡς ἐκ τοῦ Πελάγους ἑωρῶμεν αὐτήν». Κατὰ τὸν Κλ. Πτολεμαῖον (Δ, δ, 5) ἔκειτο εἰς μῆκ. 56^0 Ἀν. Φέρρου καὶ πλάτ. $31^0\ 40'$, κατὰ δὲ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἐχαρακτηρίζετο εἰδικῶς ὡς «Ἀπολλωνία κατὰ Κυρήνην» ἀπέχουσα, κατὰ τὸν Ἀνωνύμον Σταδιασμὸν τῆς Μεγάλης θαλάσσης (§ 52) ἀπὸ τοῦ Ναυστάθμου στάδια 120 (=12 μίλλια). Ἐπέχει δὲ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀπολλωνίας ἡ σύγχρονος *Μάρσα Σοῦσα*, εἰς μεγάλην ἔκτασιν τῆς ἀκτῆς τῆς ὁποίας ὑφίστανται, εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν συντηρήσεως, τὰ λείψανα τῶν μνημείων τῆς σημαινούσης ἐκείνης πόλεως, ἡ ἀκρόπολίς της, τὸ θέατρον, αἱ στοαί, τὸ ὑδραγωγεῖα, αἱ κατοικίαι καὶ ὁ ναύσταθμός της, τοῦ ὁποίου οἱ πρῶτοι χαρτογραφήσαντες τὴν ἀκτὴν ταύτην Γάλλοι ὑδρογράφοι προσδιώρισαν τὰς συντεταγμένας εἰς $32^0\ 54'\ 51''$ πλάτ. καὶ $19^0\ 36'\ 12''$ Ἀν. Παρισίων ($= 21^0\ 56'\ 26''$), τῶν Ἄγγλων ὑδρογράφων ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Spratt (1861) καταρτισάντων καὶ χάρτην τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἀπολλωνίας (χάρτης 241*: Tripoli; Benghasi to Derna: Marsa Susa*). Ἡ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους σημασία τῆς πόλεως, μετονομασθείσης τότε εἰς *Σώζουσαι* (*Hierocl*. p. 732 in Noticiis Ecclesiasticis et in Actis Conciliorum) καὶ ἧς μετονομασίας εἶναι κατὰ παραφθορὰν ἀπότοκος ἡ σύγχρονος τοιαύτη, προσμαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χριστιανικῶν ναῶν, οἵτινες δὲν κατέρρευσαν παντελῶς εἰσέτι. Πλῆθος λαγωῶν, περδίκων καὶ ἀγριοπεριστερῶν φωλεύουσι μεταξὺ τῶν λειψάνων τῆς πόλεως (Mediterr. Pilot, 1225 τ. V σ. 42). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀπολλωνία** ***Λυδίας***. Πόλις τῆς Λυδίας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Περγάμου. «Προϊόντι δ' ἀπὸ τοῦ πεδίου καὶ τῆς πόλεως (Περγάμου) ἐπὶ μὲν τὰ πρὸς ἕω μέρη πόλις ἐστὶν Ἀπολλωνία, μετεώροις ἐπικειμένη τόποις.» (*Στράβ*. ΙΓ, 625, 4). Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλωνία** ἡ ***τῆς Μυγδονίας***. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Μακεδονίας οἰκισθεῖσα κατὰ Στράβωνα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Α', βασιλέως τῆς Μακεδονίας. «... τῶν δὲ συνοικισθεισῶν ἦν Ἀπολλωνία, καὶ Χαλάστρα καὶ Θέρμα καὶ Γαρησκὸς καὶ Αἴνεια καὶ Κισσός», κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Οὗτος προτρέπων τοὺς Χαλκιδεῖς τῶν παραλίων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὑπέδειξε τὴν Ἀπολλωνίαν διὰ νὰ κατοικήσωσιν. Ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ μεταξὺ Ἀμφιπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης καὶ παρὰ τὴν λίμνην Βόλβην, διὰ ταύτης δὲ φαίνεται διελθὼν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅτε ἀπήρχετο ἐκ Φιλίππων καὶ Ἀμφιπόλεως μεταβαίνων εἰς Θεσσαλονίκην. Κατεστράφη κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλωνία** ***ἡ Ποντική***. Πόλις τῆς Θράκης νοτίως τῆς Ἀγχιάλου ἀμέσως, καὶ πρὸς τὴν Σαλμυδησσόν, ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (Γ, ια, 4) εἰς πλάτ. $44^0 20'$ καὶ μῆκ. $54^0 50'$ ἀπὸ Φέρρου εἰς ἀπόστασιν 1500 σταδίων ἀπὸ τῶν Κυανίων Πετρῶν (*Στράβ* Didot 265, 27), ἐκτιμηθεῖσαν ὅμως κατὰ 50 % μείζονα τῆς πραγματικῆς, οὔσης 1000 σταδίων (100 μιλλ. ἀπὸ Σωζοπόλεως εἰς βόρειον στόμιον Βοσπόρου, χάρτης 2214: The Euxine or Black Sea). Ἀποικία Μιλησίων ἡ πόλις, ἦτο, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἐκτισμένη κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος ἐπὶ μικροῦ νησίου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀφ' οὗ Μᾶρκος ὁ Λεύκολλος ἀφεῖλε κολοσσιαῖον τοῦ θεοῦ ἄγαλμα, ἔργον Καλάμιδος, καὶ ἀνέθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ ἐν Καπιτωλίῳ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος (265, 9). Ἐπέχει δὲ τὴν θέσιν τῆς Ἀπολλωνίας ἡ σύγχρονος *Σωζόπολις*, ἡ *Σιζίπολι* κατὰ παραφθορὰν ὀνομαζομένη (πλάτ. $42^0\ 26'$ Β, μῆκ. $27^0\ 45'$ Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 2399: Burghaz bay), «ἥτις ἑνοῦται πρὸς τὴν κυρίως ξηράν, ὑψηλὴν οὖσαν, μέσῳ χθαμαλοῦ καὶ στενοῦ ἰσθμοῦ.... Νησίς, Ἅγιος Πέτρος ὀνομαζομένη, κεῖται 300 περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τῆς πόλεως σχηματίζουσα μετὰ τῆς χερσονήσου λιμένα» γράφουσιν αἱ ναυτιλ. ὁδηγίαι αἱ σύγχρονοι (Black sea Pilot, 1908, 135), ὡσὰν νὰ ἀντέγραφον τὰς ἀρχαίας τοιαύτας: «Ἀπολλωνίαν νῆσον μικράν, ὀλίγον διέχουσαν τῆς ἠπείρου. Λιμὴν ὑπὸ τῇ νησῖδι» (*Ἀρριανοῦ* Περίπλους Εὐξείνου Πόντου εἰς Graec. Geogr. Minor. ἔκδοσις *Διδότου* I, 382). Ἐγγὺς τῆς Ἀπολλωνίας καὶ εἰς τὴν αὐτὴν παραλίαν τὸ ἀκρωτήριον *Τίριζις*, τὸ ὁποῖόν ποτε Λυσίμαχος ἐχρησιμοποίησεν ὡς θησαυροφυλάκιον, καὶ ἡ *Θυνιὰς (Νιάδα)* καὶ ἡ *Ἀγχιάλη (Ἀχελοῦ)* «καὶ αὗται τῶν Ἀπολλωνιατῶν» (*Στρ*. 265, 28). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀπολλωνία** ἡ ***ἐπὶ Ρυνδάκῳ***· βλ. λ. Ἀδιρνάς-τσάϊ

— **Ἀπολλωνία** ***(φρούριον)***. Ἀρχαῖον βυζαντινὸν φρούριον παρὰ τὴν κώμην *Ἰντζιγκίζ*, κειμένην ἐν τῇ Διοικήσει Μετρῶν (Τσατάλτζας) εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομέτρων ΒΔ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Βουγιοὺκ-Τσεκμετζὲ (Ἀθύρα) ἐκβάλλοντος ποταμοῦ Καρασοῦ, ἀριστερόθεν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως—Ἀδριανουπόλεως. Τὸ φρούριον καὶ τὴν κώμην κατέλαβε τὸ 1372 ὁ Σουλτᾶνος Μουρὰτ Α'. Καὶ ἡ μὲν κώμη παρεδόθη οἰκειοθελῶς, τὸ φρούριον ὅμως πολιορκηθὲν ἀντέστη ἐπὶ δύο ἑβδομάδας, τόσον ὥστε ὁ Μουρὰτ ἀπελπισθεὶς ἀπεμακρύνθη, ἀφήσας μόνον μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς συνέχισιν τῆς πολιορκίας. Αἰφνιδίως ὅμως κατέρρευσε μέρος τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου καὶ οἱ πολιορκηταὶ ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ εἰσέλθωσι καὶ κυριεύσωσιν αὐτό. Τὴν εἴδησιν ἔλαβεν ὁ Μουρὰτ καθ' ἣν στιγμὴν ἵστατο παρά τινα πλάτανον, ἥτις καὶ ἐπωνομάσθη *εὐτυχὴς* καὶ ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς ἱερά, ἐνῷ τὸ φρούριον τῆς Ἀπολλωνίας ἐπωνομάσθη *Ταυρῆ Γικτιγῆ* (τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρημνισθέν), ὡς ἀναφέρει ὁ Τοῦρκος ἱστορικὸς Σααδεδδὶν παρατιθέμενος ὑπὸ τοῦ Χάμμερ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἀπολλωνία** ***ἡ Φρυγίας***. Ἔκειτο μεταξὺ Ἀπαμείας καὶ τῆς Πισιδικῆς Ἀντιοχείας. Πιθανώτατα ἀποικία τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀπολλωνία φαίνεται ὅτι ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς τοῦ Εὐμένους *Ἀπολλωνιάδος*. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλωνία** ἡ ***Χαλκιδική***. Μία τῶν μεγίστων πόλεων τῆς Ὀλυνθιακῆς ὁμοσπονδίας, κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Βοττιαίων μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περσῶν Ἀρταβάζου ἅλωσιν τῆς πόλεώς των Ὀλύνθου, παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον *Πολύγυρον*. Ἡ Ἀπολλωνία ἦτο παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἰώνων. Διατηρήσασα τὴν αὐτονομίαν της μέχρι τοῦ 348, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου μετ' ἄλλων 32 πόλεων (βλ. καὶ λ. Ἄθως, τ. Β' σ. 342 α'). Κ. Μ. Κ.

Ἀπολλωνία *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Σίφνου τῆς ἐπαρχίας Μήλου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὸ μέσον τοῦ κατῳκημένου μέρους τῆς νήσου καὶ παρὰ τὸν χείμαρρον *Καμάρες*, πλησίον τῶν ὀρέων *Προφήτης Ἠλίας* καὶ *Ἅγιος Ἀνδρέας*. Ἡ κοινότης ἀριθμοῦσα ἐν συνόλῳ 2028 κατοίκους ἀποτελεῖται πλὴν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου καλουμένου ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων καὶ *Σταυρὶ* (κάτ. 713) καὶ ἐκ τῶν χωρίων *Καταβατὴ* (κάτ. 399), *Ἐξάμπελα* (κάτ. 431), *Κάτω Πετάλι* (κάτ. 227), *Κάστρο* (κάτ. 246) καὶ τῶν θερινῶν μικροσυνοικισμῶν *Καμάρες, Φάρου, Πλατὺ Γιαλοῦ* καὶ *Βαθέος*. Χαρακτηριστικὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀποδημία ἐν Ἀμερικῇ καὶ Αἰγύπτῳ κατοίκων τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος ὧν ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει τοὺς 1000. Ἐν Ἀπολλωνίᾳ ἑδρεύει εἰρηνοδικεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Ἑρμουπόλεως (Σύρου), ἀστυνομ. σταθμὸς ὑπαγόμενος εἰς τὴν ὑπ)σιν Μήλου καὶ δασοφυλακεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ δασονομεῖον Νάξου, ἔχει δὲ ταχ. τηλ., γραφεῖον β' τάξεως μετὰ τηλεφώνου, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Δημοτικὰ σχολεῖα μικτὰ ἔχουσι καὶ τὰ χωρία Κάτω Πετάλι καὶ Κάστρο τῆς ἰδίας κοινότητος.

Ἡ Ἀπολλωνία ἔχει κλῖμα ἄριστον. Γεωργικὰ προϊόντα παράγει περὶ τὰς 200,000 ὀκ. δημητριακῶν καὶ δὴ σμιγοῦ, διὰ τὴν σπορὰν τοῦ ὁποίου διατίθενται 1700 στρέμματα, περὶ τὰς 100,000 ὀκ. (κατὰ γόνιμον ἔτος) ἐλαίου καὶ 25,000 ὀκ. ὀσπρίων. Πλὴν τούτων παράγει ἀξίας λόγου ποσότητας σταφυλῶν, ἑσπεριδοειδῶν καὶ σύκων. οἶνον δὲ πολὺ καλῆς ποιότητος. Ἡ κυρία ὅμως πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς κοινότητος εἶναι ἡ βιομηχανία πηλίνων ἀγγείων, ἰδίως χυτρῶν *(Σιφνέϊκα τσουκάλια)*, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων λειτουργοῦσι 31 ἀγγειοπλαστεῖα ἀποδίδοντα ἐτησίως περὶ τὸ ἑκατομμύριον τεμαχίων καταναλισκομένων οὐχὶ μόνον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας, ἀλλ' ἐξαγομένων εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ δὴ Αἴγυπτον, Κύπρον, Δωδεκάνησα. Πλὴν τῶν ἀγγειοπλαστείων λειτουργοῦσιν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην 20 ἐλαιοτριβεῖα, 6 ἀνεμόμυλοι πρὸς ἄλεσιν τῶν δημητριακῶν τῶν χωρικῶν καὶ ἓν βυρσοδεψεῖον. Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν κοινότητα Ἀπολλωνίας χωρία ὑδρεύονται ἐκ φρεατίων ὑδάτων, δεδομένου ὅτι τὰ πηγαῖα τοιαῦτα καθ' ὅλην τὴν Σίφνον εἶναι πολὺ ὀλίγα.

Digitized by Google

Ἡ Ἀπολλωνία συνδέεται μετὰ τοῦ ἐπινείου της Καμαρῶν δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ κατασκευασθείσης ἐξόδοις τοῦ ἀρχιάτρου Κουλούρη. Πρὸ τοῦ χωρίου καὶ ἔναντι τῆς θέσεως, εἰς ἣν ἡ ἐν λόγῳ ὁδὸς διχοτομεῖται μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἕδραν τῆς ἑτέρας τῆς νήσου Σίφνου κοινότητος *Ἀρτεμῶνοι*, ἐγείρεται μεγαλοπρεπὲς τὸ ἡρῷον τῶν πεσόντων Σιφνίων κατασκευασθὲν τῷ 1926 διὰ πανσιφνιακῶν ἐράνων μερίμνῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις συνδέσμου τῶν Σιφνίων. Πέριξ αὐτοῦ ὑπάρχει ὡραία πλατεῖα. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν κοινότητα συνοικισμοὶ ἀπέχουν μόλις 10′—25′ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ἕδρας, πρὸς ἣν συνδέονται διὰ βατῶν ἡμιονικῶν ὁδῶν. Ἐν Ἀπολλωνίᾳ ἱδρύθη ἐσχάτως Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός, εἰς δὲ τὸ Κάτω Πετάλι ἀπὸ ἐτῶν λειτουργεῖ δρῶσα εὐδοκίμως ἡ ἀδελφότης «*Ζωοδόχος Πηγή*» (βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον 402, β′).

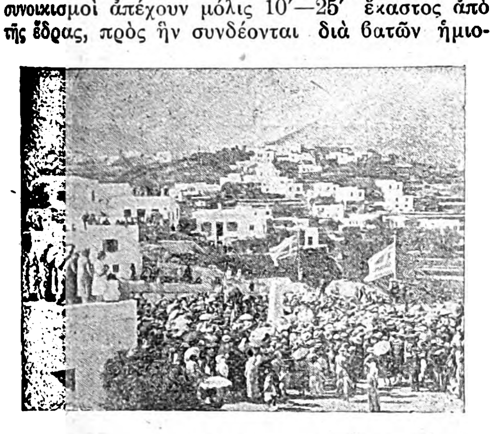

Ἄποψις τῆς συνοικίας Ἐλεήμονος τῆς Ἀπολλωνίας.
[Ἔμπροσθεν τὸ Ἡρῷον τῶν πεσόντων.]
(Φωτ. Α. Δαρρίγου)

—*[Ἱστορ.]* Ἡ κτίσις τῆς Ἀπολλωνίας χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος, καθ' ὃν ἀναφέρεται ὡς καταληφθεῖσα ἐναλλὰξ ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν καὶ τῶν Ἐνετῶν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐλειτούργει ἐν αὐτῇ Σχολή, ἐν ᾗ ἐμορφώθησαν ἀρκετοὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ σχολὴ αὕτη εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, μετεφέρθη δὲ μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν καὶ μέχρι τῆς ἱδρύσεως σχολαρχείου εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Χρυσοστόμου, τεθεῖσα ἐν ἀχρηστίᾳ κατόπιν τῆς ἱδρύσεως ἐν αὐτῇ σχολαρχείου.

Μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς σῴζονται εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος. Ἀνασκαφαὶ γενόμεναι τῷ 1898 ὑπὸ *Τσούντα* ἀπεκάλυψαν τείχη μυκηναϊκὰ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου, αἱ ἔρευναι ὅμως τοῦ *Ἰακ. Χ. Δραγάτση* ἀπεκάλυψαν πλειότερα μνημεῖα, ἐν οἷς καὶ λείψανα ἀρχαίων συνοικισμῶν εἰς Καλαμήτσι, Ἅγ. Νικήταν καὶ Φάρον, νεκροταφείου εἰς θέσιν Φρούδι Καλαμητσίου ὡς καὶ εἰς διάφορα σημεῖα ἀρχαίων πύργων *(φρυκτωριῶν)*. Εἰς Κάστρο εὑρηνται αἱ περισσότεραι ἀρχαιότητες, ἐν αἷς λείψανα βωμοῦ τοῦ Διονύσου, διαφόρων λαρνάκων καὶ θεμελίων ἀκροπόλεως. (βλ. λ. Σίφνος).

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ—Α. Α. ΚΟΣΜΗΣ

—**Ἀπολλωνία** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαριγκόβης τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς, ἕδρα ὁμωνύμου Κοινότητος ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ 1042 κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Παζαροῦδα*, μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Δεκεμβρίου 1926 Διατάγματος. Κεῖται ὀλίγον κάτωθι τῆς πρὸς Ν. ὄχθης τῆς Βόλβης, ἀπέχον μόλις ἐπὶ ἡμίωρον ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας *Ἀπολλωνίας*, ἐξ ἧς ἔλαβε καὶ τὸ νέον ὄνομα. Εἰς τὴν Κοινότητα πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 346) ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Κοκκαλοῦ* (κάτ. 459) καὶ *Μόδι* (κάτ. 237). Ἡ Ἀπολλωνία δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Λαγκαδᾶ καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Θεσσαλονίκης, ἔχει δ' ἀστυνομικὸν σταθμὸν καὶ μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος καλλιεργοῦνται περὶ τὰ 5000 στρέμματα καὶ παράγονται περὶ τὰς 400.000 ὀκ. σιτηρῶν καὶ πλέον τῆς ἑκατοντάδος τοιούτων καπνοῦ, ὀσπρίων καὶ σησαμίου, ὡς καὶ ἀρκετὴ ποσότης βάμβακος. Ἡ κτηνοτροφία εἶναι σχετικῶς ἀνεπτυγμένη, ἰδίως δὲ ἡ ὀρνιθοτροφία, εἰς ἣν οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται.

Ἡ Ἀπολλωνία κεῖται πρὸς Α. τῆς πόλεως Λαγκαδᾶ καὶ ἀπέχει ἀπ' αὐτῆς μὲν ἑξάωρον, ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης δὲ περὶ τὰς 11 ὥρας. Δ.Ε.Μ.

Ἀπολλωνία Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐξεγερθέντος τοῦ ὄχλου κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τῷ 249, ἐθνικός τις ἐπετέθη κατὰ τῆς Ἀπολλωνίας καθ' ὁδὸν καὶ τῆς ἔθραυσε τοὺς ὀδόντας. Πάλιν βραδύτερον συλληφθεῖσα καὶ ἀπειλουμένη ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν νὰ ριφθῇ εἰς τὸ πῦρ, διέφυγε τὴν προσοχήν των καὶ ριφθεῖσα ἡ ἰδία εἰς τὰς φλόγας εὗρε τὸν θάνατον. Ἐν τῇ Δύσει θεωρεῖται ἔτι σήμερον ἡ προστάτις ἁγία τῶν ὀδοντιάτρων καὶ οἱ πάσχοντες τοὺς ὀδόντας ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειάν της. Περὶ αὐτῆς μανθάνομεν ἐκ διασωθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ (ἐκκλ. ἱστ. 6,41). Δ. Σ. Μ.

Ἀπολλωνιάδης (ὁ)· —1) Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται παρὰ Διοδ. Σικελιώτῃ (16.82) τύραννος τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἀγυριναίων.—2) Κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον, θεράπων τις τοῦ Πλάτωνος.

Ἀπολλωνιανὸς *[Ἀρχ.]*. Ἀνδρικὸν ὄνομα φερόμενον ἐν ἐπιγραφαῖς.

Ἀπολλωνιὰς ἢ *Ἀπολλωνίς*. Γυνὴ ἐκ Κυζίκου. Καίτοι μὴ ἀνήκουσα εἰς ἀριστοκρατικὸν γένος, ἐφείλκυσε, λόγῳ τοῦ ὑπερόχου κάλλους καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς, τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Α′, ὅστις ἔλαβεν αὐτὴν ὡς σύζυγον. Ἐξ αὐτῆς ἀπέκτησε τέσσαρας υἱούς, ἐν οἷς τὸν Εὐμένην καὶ Ἄτταλον τὸν Β′. Α. Δ.

Ἀπολλωνιὰς (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. Ἀπολλωνία

— **Ἀπολλωνιὰς** *λίμνη*· βλ. Ἀπολλωνιᾶτις.

ἀπολλωνιὰς (ἡ) (Apollonias) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *δαφνιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη, *ἀπολλωνιάδα τὴν ἀρνόϊσιον* (Apollonias Arnotii) καὶ *ἀπολλωνιάδα τὴν κανάριον* (Apollonias canariensis). Ἡ πρώτη εἶναι ἰθαγενὴς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἡ δευτέρα τῶν Καναρίων νήσων. Ἀμφότεραι εἶναι δένδρα μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα πράσινα καὶ ἄνθη παρὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων ἀναφαινόμενα. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφ.]* Τὸ γένος *ἀπολλωνιὰς* Apollonias Nees) κατὰ τὴν μειόκαινον καὶ τὴν πλειόκαινον περίοδον ἦτο ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καὶ βορείου Ἀμερικῆς. Ἐνταῦθα ὑπάγεται *ἀπολλωνιὰς canariensis* Nees. Θ. Σ.

Ἀπολλωνιασταὶ (οἱ). Ὄνομα θιάσου (ἐπιγρ. Δήλου Bul. de cor. hel. IV. σ. 190).

Ἀπολλωνιάτης καὶ *Ἀπολλωνιήτης,—ήτεω*· ὁ κάτοικος τῆς Ἀπολλωνίας. Τὸ θηλ. *Ἀπολλωνιᾶτις.*

Ἀπολλωνιᾶτις. Οὕτως ἐκαλεῖτο: —1) Μία τῶν τεσσάρων φυλῶν τῆς Τεγέας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι κατῴκουν, φαίνεται, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (*Παυσ.* VIII 53.6· βλ. καὶ λ. Τεγέα). —2) Λίμνη τῆς Μοισίας τῆς Μ. Ἀσίας, παρὰ τὴν ὄχθην τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ πόλις Ἀπολλωνία ἡ ἐπὶ Ρυνδάκῳ (*Στρ.* C. 575). —3) Τοποθεσία τις τῆς Βαβυλωνίας πρὸς τὰ ὅρια τῆς μεγάλης Μηδίας. Ταύτην οἱ παλαιότεροι, κατὰ Στράβωνα (C. 524), ἐκάλουν *Σιτακηνήν*. ΚΑΨ.

Ἀπολλωνίδης ἢ *Ἀπολλωνίδας*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀναφέρονται πλεῖστοι, ὧν κυριώτεροι οἱ ἑξῆς :

—1) Ὁ *Λυδός*, ὅστις καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, οἵτινες εἶχον συνεκστρατεύσει μετὰ τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, συνεβούλευσε νὰ ἐξαρτήσωσι τὴν σωτηρίαν των μόνον ἐκ τῆς πλήρους ὑποταγῆς των εἰς τὸν Ἀρταξέρξην καὶ διὰ τοῦτο κακῶς ἀποπεμφθεὶς ἐκ τοῦ στρατεύματος *(Ξεν.)*.

—2) Ὁ ἐκ *Καρδίας*, φίλος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β′.

—3) Ὁ *Ὀλύνθιος* στρατηγός, ὁ σπουδαιότερος τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐχθρῶν Φιλίππου τοῦ Β′.

—4) Ὁ *Χῖος*. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ νήσῳ ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν ἀγῶνάς των. Ὅτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ἔφεσον καὶ κατηργήθησαν αἱ τυραννίδες καὶ αἱ ὀλιγαρχίαι εἰς τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ τὰς νήσους ἑλληνικὰς πόλεις, ὁ Ἀπολλωνίδης ἔζη ἐν Χίῳ ὡς ἰδιώτης διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Μέμνων μετὰ στόλου ἔπλευσεν εἰς Χίον ἐκ τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, ἠδυνήθη, προδότης γενόμενος τῆς πατρίδος του, νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν Μέμνονα εἰς τὴν κατάληψίν της (333 π.Χ.)

—5) Ἴλαρχος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Εὐμένους. Ἐλθὼν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου καὶ δελεασθεὶς ὑπὸ τούτου διὰ μεγάλων ἐπαγγελιῶν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ αὐτομολήσῃ πρὸς αὐτόν, ὅταν οἱ δύο στρατοί, ὁ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ὁ τοῦ Εὐμένους, συμπλακῶσιν. Οὕτω δὲ καὶ ἔπραξε κατὰ τὴν ἐν Ὀρκυνίᾳ μάχην (320 π.Χ.), ὅτε καὶ ἔγινεν ὑπαίτιος τῆς ἥττης τοῦ Εὐμένους. Ἐτιμωρήθη ὅμως τὴν ἰδίαν ἑσπέραν τῆς μάχης, διότι ὁ Εὐμένης διὰ δεξιωτάτων ἑλιγμῶν καὶ τὴν καταδίωξιν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὅπου καὶ τὸν προδότην παραμείναντα εἰς αὐτὸ ἐφόνευσε καὶ τοὺς νεκρούς του ἔθαψε

—6) Στρατηγὸς τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἄργει μακεδονικῆς φρουρᾶς κατὰ τὸ 316 π.Χ., ὅτε κατέλαβε τὴν πόλιν ταύτην ὁ Κάσσανδρος. Ὅτε κατὰ τὸ 315 π.Χ. ἐξεστράτευσεν οὗτος εἰς Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν Στύμφαλον, οἱ Ἀργεῖοι ἐπωφεληθέντες τῆς ἀπουσίας του ἀπεστάτησαν καὶ ἐκάλεσαν τὸν υἱὸν τοῦ Πολυσπέρχοντος Ἀλέξανδρον ἐκ Κορίνθου διὰ νὰ παραδώσουν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν· ἀτυχῶς δι' αὐτοὺς ὁ Ἀπολλωνίδης ἐπανῆλθε προτοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἄργος ὁ Ἀλέξανδρος, κατέβαλε τὴν στάσιν καὶ ἐπυρπόλησε τὸ πρυτανεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταφύγει οἱ ἐπισημότεροι τῶν στασιαστῶν, περὶ τοὺς 500, οἵτινες καὶ εἶχον ἀποτελέσει τὴν βουλήν. Οὕτως δὲ ἐκάησαν ζῶντες ἐν αὐτῷ οἱ ἐπισημότεροι τῶν στασιαστῶν, οἱ δὲ λοιποί, ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν, ἐφονεύθησαν.

—7) Εἷς προσωπικὸς φίλος τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὅστις διέτριβεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σελεύκου. Τοῦτον ὁ Σέλευκος ἔστειλε πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅτε κατὰ τὸ 286 π. Χ. ἀτυχήσας ἐν τῇ μάχῃ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ πρὸς τὸν Σέλευκον, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ διὰ νὰ πείσῃ τὸν ἀτυχῆ Δημήτριον ὅτι θὰ περιβάλῃ αὐτὸν διὰ πολλῶν τιμῶν, ὡς καὶ ἔπραξεν ἐν ἀρχῇ. Βραδύτερον ὅμως ἐφυλάκισεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Ἀπαμείᾳ παρὰ τὸν Ὀρόντην φρούριον.

—8) Ὁ *Σικυώνιος*, ὅστις ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Μεγαλοπόλει προέτεινε νὰ μὴ δεχθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Εὐμένους Β′ δῶρα (120 τάλαντα), διότι ἀναγκαίως ἢ τὰ συμφέροντα τῆς συμπολιτείας (Ἀχαιῶν) θὰ παρίδωσι πρὸς ὄφελος αὐτοῦ ἢ ἀγνώμονες πρὸς αὐτὸν θὰ δειχθῶσιν ἂν τὰ συμφέροντα τῆς συμπολιτείας ἐπιβάλωσιν εἰς αὐτοὺς συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν του. Οὗτος πολλάκις ἀπεστάλη εἰς Ρώμην ὡς πρεσβευτὴς πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας.

—9) Ὁ *Λακεδαιμόνιος*, ὁ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Χαίρωνος φοβουμένου ὅτι ὁ Ἀπολλωνίδας ὡς *δοκιμαστὴρ* ἐκλεγεὶς θ' ἀποκαλύψῃ τὰς καταχρήσεις αὐτοῦ ὡς ἄρχοντος μετὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ καθαίρεσιν τῶν τυράννων.

—10) Ἄρχων ἐν Αἰγοσθένοις κατὰ τὸ 216-195 π.Χ.

—11) Εἷς δαμιουργὸς ἐν Κνίδῳ κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους.

—12) Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστίππου, ἀγωνοθέτης ἐν Ἰασῷ μεταξὺ τοῦ 188-146 π.Χ.

—13) Ἄρχων ἐν Ὀρχομενῷ κατὰ τὸν Β′ π.Χ. αἰῶνα.

—14) Ἄρχων ἐν Λαμίᾳ.

—15) Ὀλυμπιονίκης ἐκ Τεγέας (Διοδ. Σικ. 20,37). ΚΑΨ.

—16) Ὁ *Κῷος*. Ἕλλην ἰατρὸς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Ἀρταξέρξου τοῦ μακρόχειρος (465—424 π. Χ.), θεραπεύσας καὶ τὸν Μεγάβυζον ἐκ βαρέος τραύματος. Κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἕνεκα τῶν ἐρωτικῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἀμύτιδα *(Πλούταρ.* Ἀρταξέρξ. κεφ. 21. *Κτησ* 30, 42).

—17) Ὁ *Κύπριος*. Ἕλλην ἰατρὸς τῆς Α′ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, μαθητὴς τοῦ Ὀλυμπικοῦ καὶ ὀπαδὸς τῆς μεθοδικῆς σχολῆς. Ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς *Ἀπολλωνίδην τὸν χειρουργὸν (Ἀρτεμίδ.* Ὀνειρ. IV. 2). Οὗτος ἐπρέσβευεν ὅτι οἱ σφυγμοὶ κατὰ τοὺς ὕπνους εἶναι κενότατοι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀρχιγένην, ὅστις ἐθεώρει τούτους πληρεστάτους, κατὰ Γαληνὸν μάλιστα, «φαντασμάτων ἰδίων ἑκάτερος γράψαντες». Ἀλοιφὴ τούτου κατ' ἐξηλκωμένων ἀδένων διεσώθη παρ' Ἀετίῳ (VIII, 48).

—18) Ἱππίατρος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀπολλωνιεῖς *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος δῆμος Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν *Ἀτταλίδα* φυλήν. Φέρεται συγκροτηθεὶς ἅμα τῇ ὀργανώσει τῆς φυλῆς ταύτης. Τὸ ὄνομά του τὸ ὀφείλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν *Ἀπολλωνιάδα*, τὴν σύζυγον τοῦ Ἀττάλου Α′ βασιλέως τῆς Περγάμου. Ὁ δῆμος οὗτος ἔκειτο κατά τινας μὲν παρὰ τὸν Μαραθῶνα, κατ' ἄλλους δὲ παρὰ τὸ Δαφνί.

ἀπολλωνικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ ἀπολλώνιος.

— **ἀπολλωνικὸν** *ὄργανον*. Μουσικὸν ὄργανον, παρεμφερὲς πρὸς τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τὸ «ὄργανον» (orgue), ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἐρρίκου Βέλλερ τῷ 1800. Α. Δ.

Ἀπολλώνιον (τό). Οὕτως ἐκαλεῖτο πᾶν ὅ,τι ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀπόλωνα, ἰδίως ὅμως τὸ ἱερόν του (ὁ ναός του). Ἀπολλώνια μνημονεύονται πολλὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οὕτως ἐκτὸς τῶν διασημοτέρων τοῦ τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ τῆς Δήλου, γνωστότατα ἦσαν καὶ τὰ ἑξῆς: 1) τὸ ἐν Ἀπολλωνίᾳ τοῦ Εὐξείνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηρπάγη καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ Καπιτώλιον τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Μ. Λουκούλλου ὁ κολοσσὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργον τοῦ Καλάμιδος· 2) τὸ ἐν Χίῳ· 3) τὸ μεταξὺ Κλαζομενῶν καὶ Σμύρνης· 4) τὸ περίφημον ἐν Ἀμύκλαις, τὸ ὁποῖον ἐκόσμει ὁ περιβόητος θρόνος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργον τοῦ Βαθυκλέους· 5) τὸ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ (κατὰ τὸν εἴσπλουν) τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ὅπερ καὶ Δήλιον ἀπεκαλεῖτο· 6) τὸ ἐν Βοιωτίᾳ παρὰ τὸ ὁποῖον ἔκειτο

Digitized by Google

καὶ τὸ ὁμώνυμον πολίχνιον τῶν Ταναγραίων· 7) τὸ ἐν Ἀνάφῃ, ὅπερ ἐπεκαλεῖτο ἱερὸν τοῦ Αἰγλήτου Ἀπόλλωνος· 8) τὸ ἐν Βραγχίδαις τοῦ Διδυμέως Ἀπόλλωνος, τὸ ἐμπρησθὲν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου· 9) τὸ ἐν Ῥόδῳ τοῦ Ἐρυθιβίου Ἀπόλλωνος· 10) τὸ ἐν Ὀροβίαις Εὐβοίας, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ μαντεῖον ὑπῆρχε· 11) τὸ τοῦ Σελινουντίου Ἀπόλλωνος· 12) τὸ ἐν Καλυδῶνι τοῦ Λαφρίου Ἀπόλλωνος· 13) τὸ τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος ἐν Χρύσῃ τῆς Τροίας καὶ Κέῳ· 14) τὸ ἐν Τενέᾳ τῆς Κορινθίας· 15) τὸ ἐν Γρυνείῳ· 16) τὸ ἐν Ἀδραστείᾳ εἰς τὸ ὁποῖον καὶ μαντεῖον ὑπῆρχε· 17) τὸ τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος εἰς τὸ ὁμώνυμον, πλησίον τῆς Κολοφῶνος, ἄλσος, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ παλαιότατον μαντεῖον ὑπῆρχε· 18) τὸ ἐν Ἀκτίῳ· 19) τὸ παρὰ τὴν Ἄβυδον τῆς Αἰγύπτου· 20) τὸ ἐν Σικυῶνι· 21) τὸ ἐν Ναυπάκτῳ· 22) τὸ ἐν Κρότωνι· 23) τὸ ἐν τῷ Παλατίνῳ λόφῳ τῆς Ῥώμης· 24) τὸ ἐν Καρχηδόνι καὶ πλεῖστα ἄλλα. ΚΑΨ.

—**Ἀπολλώνιον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Καρχηδονίων χώρας ἀποτελοῦν τὸ δυτικὸν τῶν κεράτων τοῦ Καρχηδονικοῦ κόλπου (τανῦν gulf of Tunis, κόλπος τῆς Τύνιδος) «ὧν τὸ μὲν πρὸς τῇ Ἰτύκῃ καλοῦσιν Ἀπολλώνιον, θάτερον δὲ Ἑρμαίαν» *(Στράβ.* ΙΖ, γ, 13). Καὶ ἡ Ἑρμαία εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτ. *Κὰπ Μπὸν* τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῆς ἐν γένει ναυτιλίας, *Ρὰς Ἀντδὰρ* δὲ τῶν Ἀράβων. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν ταυτότητα τοῦ Ἀπολλωνίου, λογικώτερον εἶναι νὰ δεχθῇ τις ταύτην ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ *Ρὰς Ἀλῆ Ἐλ Μεκί*, τοῦ cap Farina τῶν Εὐρωπαίων, τοῦ σχολιαστοῦ τῆς Géographie de Strabon (V, 471) ἀποκλίνοντος ὑπὲρ τοῦ ἀκρωτηρίου Ras Zebib, ὅπερ ἐν τούτοις, ἔχῳ εἶναι δυτικώτερον ἢ τὸ κέρας τοῦ κόλπου, δὲν προέχει κἂν τόσον ὅσον τὰ πρὸ τῆς Μπιζέρτας (Bizerta) ἀκρωτήρια *Γκονάρνιια* καὶ *Ρὰς Ἐντζέλα*, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν ταυτότητα ὡς πρὸς τὸ Ἀπολλώνιον, ἅτε ὄντα ἀκρωτήρια τῆς χερσονήσου Utique (ἀρχ. *Ἰτύκη*). Ὁ *ἀνώνυμος*, ὅστις διὰ τοῦ «σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης θαλάσσης» θὰ ἦρε τὴν ἀμφιβολίαν, οὐδὲν προσφέρει διότι «λείπει τὰ ἀπὸ Οὐτίκων ἕως Ἡρακλείων Στηλῶν» (§ 127). Σ. Ε. Λ.

ἀπολλώνιος, —α, —ον ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος: «ἀπολλώνιος λατρεία», «ἀπολλωνία ἑορτή, —πόλις», «ἀπολλώνιον ἱερὸν» (βλ. ἀπολλώνιον)· ‖ ὁ τοῦ Ἀπολλωνίου. ΚΑΨ.

— **Ἀπολλώνιος** *[Ἀρχ.]*. Ὄνομα μηνὸς ἐν Ἤλιδι. Ὁ μὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς *(Σχολ. Πινδ.* ΙΙΙ*)*.

—**Ἀπολλώνιος** *[Ἀρχ.]*. Ὄνομα ἑνὸς τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων.

—**Ἀπολλώνιον** *πρόβλημα [Μαθ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ πρόβλημα καθ' ὃ δίδονται τρεῖς περιφέρειαι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου καὶ ζητεῖται νὰ χαραχθῶσιν αἱ περιφέρειαι αἱ ἐφαπτόμεναι τῶν δοθεισῶν. Α. Μ.

— **Ἀπολλώνιος** *κύκλος [Μαθ.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ κύκλος, τοῦ ὁποίου ἡ περιφέρεια περιέχει τὸ σύνολον τῶν σημείων τοῦ ἐπιπέδου ἀπὸ τῶν ὁποίων δύο συνεχόμενα τμήματα εὐθείας ΑΓ καὶ ΓΒ φαίνονται ἕκαστον ὑπὸ τὴν αὐτὴν γωνίαν. Α. Μ.

Ἀπολλώνιος. Ὄνομα κοινότατον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, διατηρηθὲν καὶ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν ἐν ἱστορίᾳ ἀναφερομένων Ἀπολλωνίων κυριώτεροι εἶναι:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ

—**Ἀπολλώνιος** *(Βιβλ.)*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, μνημονεύονται ἐν ταῖς βίβλοις τῶν Μακκαβαίων: —1) Στρατηγὸς Ἀντιόχου τοῦ Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου 166 π. Χ. (Α' Μακκαβ. γ' 10). —2) Διοικητὴς τῆς Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Δ' τοῦ Φιλοπάτορος, παρακινήσας τοῦτον εἰς σύλησιν τοῦ θησαυροῦ τοῦ ναοῦ διὰ μέσου τοῦ Ἡλιοδώρου (β' Μακκαβ. γ' 5). —3) Διοικητὴς τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ Δημητρίου Β' τοῦ Νικάτορος, ὅστις καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν ὅπως ὑποτάξῃ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ τοῦ Μακκαβαίου Ἰωνάθαν, ὑφ' οὗ καὶ ἡττήθη (Α' Μακκαβ. ι' 70—85). —4) Στρατηγὸς τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ε' τοῦ Εὐπάτορος συμμετασχὼν τῶν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀγώνων αὐτοῦ (Β' Μακκαβ. ιβ' 2). Π. Ι. Μ

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Ἀθηναῖος*. Ἀνδριαντοποιὸς ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τῆς Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἦτο υἱὸς τοῦ Νέστορος καὶ εἶναι ὁ καλλιτέχνης τοῦ *Ἀπόλλωνος τοῦ Belvedere* καὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ γνωστοῦ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Torso τοῦ Belvedere*». Πιθανώτατα ὁ ἀνδριαντοποιὸς οὗτος εἶναι καὶ ὁ καλλιτέχνης τοῦ ἐπὶ Σύλλα κατασκευασθέντος χρυσοελεφαντίνου Διός, διὰ τὸν ἐν Καπιτωλίῳ ναόν του, παλινορθωτὴς γενόμενος τοῦ ἀρχαίου τούτου εἴδους τῆς πλαστικῆς τέχνης. Τὸ ἄγαλμα ἀνευρέθη ἐπὶ πάπα Ἰουλίου τοῦ Β' ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ἀρχαίου θεά-

Ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Ἀπολλωνίου.
(Βατικ. Μουσ. Ῥώμης.)

τρου τοῦ Πομπηΐου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Βατικανόν, ὅπου καὶ νῦν εὑρίσκεται. ΚΑΨ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Ἀρχιβίου*. Σοφιστὴς τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος, ἀκμάσας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τοῦτον ὁ Σουΐδας θεωρεῖ ὡς διδάσκαλον τοῦ Ἀπίωνος, ἕνεκα δὲ τούτου ὑποθέτουν τινὲς ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος οὗτος δὲν εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὡς ἔργου του φερομένου Ὁμηρικοῦ λεξικοῦ. Ἐν τούτοις εἰς τὴν προτασσομένην προσφωνητικὴν ἐπιστολὴν ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ τοῦ Ἀρχιβίου καταλέγεται μεταξὺ τῶν συναγαγόντων ὁμηρικὰς λέξεις. Τὸ λεξικὸν τοῦτο ἀνευρεθὲν τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἔν τινι κώδικι, διεσώθη ἐκδοθὲν ὑπὸ J. Bekker τῷ 1883. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** *Ἀρχιστράτωρ*. Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας ἐπὶ Κλαυδίου ἢ Νέρωνος, ὧν ἴσως ὑπῆρξε καὶ ἰατρός, πάντως μετὰ τὸν Ἀλκιμίωνα καὶ πρὸ τοῦ Ἀνδρομάχου, ὅστις ἀναφέρει τούτου καὶ τοῦ Ἀλκιμίωνος σκευασίας, ὧν ἐπίσης μνημονεύει καὶ ὁ Γαληνός. Τούτων ἡ μὲν ὑπὸ τὴν μορφὴν τροχίσκου *(σμιλίνου)* ἦτο χρήσιμος κατὰ ποικίλων παθῶν (XIII. 835), ἡ δ' ἄλλη ἀρτηριακὴ ἀνώσιμος ἐπὶ τραχύτητος βρόγχων καὶ ἀποκοπῆς φωνῆς (XIII, 31). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Ἀχαρνεύς*. Συγγραφεύς, γράψας περὶ ἑορτῶν (*Ἀθην.* 5, 191).

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Βιβλᾶς*. Ἰατρός, υἱὸς τοῦ *Ἀπολλωνίου τοῦ Ἐμπειρικοῦ* (βλ. κατ.). Οὗτος, τοῦ Ζήνωνος ἀντειπόντος εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ λεχθέντα, ἔγραψε βιβλίον ὑπεραμυνόμενος τοῦ πατρός, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον του Ζήνωνος (*Γαλ.* XVII A, 618). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** *Γλαῦκος*. Ἰατρός, ὅστις κατὰ Καίλιον Αὐρηλιανὸν (Chron. IV. 8) ἔγραψε περὶ τῶν ἐντὸς (de interioribus). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** *ὁ Δύσκολος*. Ἀλεξανδρινὸς γραμματικὸς ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς. Ἐν Ῥώμῃ διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον μόνον, διδάξας μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας γραμματικήν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπεβίωσεν ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε. Τὸ ἐπώνυμον *Δύσκολος* ἔλαβε, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον βιογράφον του, διὰ τὴν δυστροπίαν τοῦ ἤθους του, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἕνεκεν τῆς μεγάλης αὐτοῦ πενίας· κατ' ἄλλους ὅμως φαίνεται ὅτι ἀπεκλήθη οὕτω ἕνεκεν τῆς στρυφνότητος καὶ τοῦ δυσνοήτου τῶν συγγραμμάτων του. Ἐκ τῆς σχολῆς του ἐξῆλθον πολλοὶ διάσημοι γραμματικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Αἴλιος Ἡρωδιανός*, ὁ ἐπικαλούμενος ὁ *τεχνικός*. Ὁ Ἀπολλώνιος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, ὡς συντελέσας καὶ συστηματοποιήσας τὴν τέχνην τῆς γραμματικῆς, μάλιστα δὲ τὴν σύνταξιν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος γραμματικὸς Πρισκιανὸς (ἐν XI, 1), ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὸν Ἀπολλώνιον καὶ τὸν Ἡρωδιανόν, ἀποκαλεῖ αὐτὸν «summum auctorem artis grammaticae», ἂν καὶ ὁ Ἀπολλώνιος δὲν ἔγραψε πλήρη γραμματικήν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων γνωρίζομεν πλῆθος συγγραμμάτων τοῦ Ἀπολλωνίου, ὧν τὰ σπουδαιότατα ἦσαν τὸ «Περὶ μερισμοῦ τῶν τοῦ λόγου μερῶν» εἰς 4 βιβλία· τὸ «Ὀνοματικόν», ἤτοι περὶ κλίσεως τῶν ὀνομάτων, εἰς ὃ ὁ Ζηνόβιος ἔγραψεν ὑπόμνημα, τοῦ ὁποίου πολλὰ λείψανα ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν· τὸ «Ῥηματικόν», ἤτοι περὶ κλίσεως τῶν ῥημάτων· μικραὶ δὲ πραγματεῖαί του «Περὶ ἀντωνυμίας», «Περὶ ἐπιρρημάτων» καὶ «Περὶ συνδέσμων» περιεσώθησαν. Εἰς τὰ εἰδικὰ συγγράμματά του, τὰ περὶ τῆς χρήσεως καὶ τῆς κλίσεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου ὁμιλοῦντα, περιορίζεται μόνον εἰς τὴν διατύπωσιν κανόνων ἐχόντων γενικὸν κῦρος, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς.

Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὸν Διονύσιον τὸν Θρᾷκα, ὁ Ἀπολλώνιος πλὴν τοῦ τυπικοῦ ἐσπούδασε καὶ περὶ τὴν σύνταξιν, ὡς δεικνύουν τὰ τέσσαρα «περὶ συντάξεως» συγγράμματά του, ἅτινα καὶ σήμερον ἀκόμη μεγάλην χρησιμότητα παρέχουν εἰς τοὺς μελετητάς. Κατά τινας εἰς τὸν Ἀπολλώνιον ἀνήκει καὶ τὸ ἔργον «Ἱστορικῶν θαυμασίων βιβλίον» τὸ περιέχον συνόψεις ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου· τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι εἰσέτι ἐξηκριβωμένον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρώτη ἔκδοσις τῶν γραμματικῶν συγγραφῶν τοῦ *Ἀπολλωνίου* ὑπὸ *Imm. Bekker* ἐν Mus. ant τ. I. 811–1814 καὶ ἐν Anecd. gr. – De construct. Berol 1817. *Schneider* καὶ *Uhlig*, ἔκδοσις τῶν σωζομένων, Λειψία 1878-1910. *P. Maas*, De pronominibus pars generalis, ἐν Revue Critique 1914, I, 83 My. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Ἐμπειρικός*. Ἰατρὸς ἐξ Ἀντιοχείας, ζήσας κατὰ τὴν Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα (Cels. I, Εἰσαγ.). Συνέγραψε βιβλίον ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡροφιλείου Ζήνωνος γραφέντος περὶ τῶν ἐν τῷ περὶ ἐπιδημιῶν βιβλίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἀπαντωμένων χαρακτήρων. Τὸ βιβλίον μάλιστα τοῦτο κατὰ Γαληνὸν (XVII, α. 618) ἦτο μεῖζον τοῦ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος γραφέντος.

— **Ἀπολλώνιος** *ἰατρός*. Μαθητὴς τοῦ Ἱπποκράτους (Γαλ. XV, 703, 744). Τοῦτον ὡς καὶ ἕτερον μαθητὴν τοῦ Ἱπποκράτους, τὸν *Δέξιππον*, ἤλεγξεν ὁ Ἐρασίστρατος, ὡς χορηγοῦντας τοῖς πυρέττουσιν ἐλαχίστην ποσότητα ὕδατος («κηρίνους κυάθους δώδεκα ποιήσαντας εἰς τὸν ἑκτημορίτην τῆς κοτύλης κύαθον, ἕνα τούτων ἢ δύο ἀπομετρεῖν τοῖς πυρέττουσιν»).

Ὁ Γαληνὸς ὑπερασπιζόμενος τὰς ἐπὶ πυρεττόντων γνώμας τοῦ Ἱπποκράτους οὐχὶ σπανίως δαψιλῶς χορηγοῦντος ποτὰ ἐπὶ πυρετῶν (Περὶ διαίτης ὀξέων), κακίζει τὸν Ἐρασίστρατον ὅτι τοῦτον μὲν θέλει νὰ ἀγνοῇ, ἐν ᾧ μνημονεύει τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ Δεξίππου, «μηδὲν ἔχων αὐτῶν δεῖξαι βιβλίον» *(Γαλ.* XV, 703). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Κιτιεύς*. Ἕλλην ἰατρὸς τῆς Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ διαπρεπὴς χειρουργὸς κατὰ Πλίνιον (VII, Εἰσαγ.), ἐκ Κιτίου τῆς Κύπρου καταγόμενος, μαθητὴς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰατροῦ Ζωπύρου. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἰατροῦ Νικήτα περιλαμβανομένη εἰς τρία βιβλία περὶ ἄρθρων πραγματεία, ἥτις ἐγράφη κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Πτολεμαίου (81 - 58 π. Χ.), ἀδελφοῦ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Αὐλητοῦ. Αὕτη κοσμεῖται ὑπὸ 31 εἰκόνων καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὑπομνημάτων εἰς τὸ ὁμώνυμον «περὶ ἄρθρων» ἔργον τοῦ Ἱπποκράτους. Πρώτη ἔκδοσις ἑλληνιστὶ ἐγένετο ὑπὸ *F. Rheinhold Dietz* (ἐν Regiment. Prussor. 1834), ἑλληνιστὶ δὲ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ *C. Kühn* (Λειψ. 1837), νεωτέρα δ' ἔκδοσις ὑπὸ *Schöne* (Λειψ. 1896) ἐπὶ τῇ βάσει φλωρεντινοῦ κώδικος τοῦ Θ' αἰῶνος. Αἱ ἐν τῷ ἔργῳ εἰκόνες ἀναμφισβητήτως περιείχοντο καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, τούτων δὲ αἱ μὲν πρῶται 9 ἐξεικονίζουσι τὴν ἐμβολὴν τοῦ ὤμου, 2 τοῦ ἀγκῶνος, 2 τοῦ ἄρθρου τῆς χειρός, 1 τῆς γνάθου, 5 τῶν σπονδύλων, 1, ἡ 24η, τὸ βάθρον τοῦ Ἱπποκράτους, αἱ δὲ λοιπαὶ 10 τὴν τοῦ μηροῦ ἀνάταξιν.

Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Κιτιεὺς ἔγραψεν ἐπὶ τούτοις καὶ δύο ἔτι ἐργασίας, ὧν ἡ μὲν εἰς 18 βιβλία πρὸς τὰ Ταραντίνου, ἡ δὲ εἰς 3 βιβλία πρὸς Βακχεῖον. Κατὰ Καίλιον δὲ Αὐρηλιανὸν (Chron. I. 235) ἔγραψε καὶ θεραπευτικὰ (curationes), ἐν οἷς καὶ περὶ ἐπιληψίας. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Κρόνος*. Φιλόσοφος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος καταγόμενος ἐκ Κυρηναίας «.... καὶ ὁ Κρόνος δὲ Ἀπολλώνιος ἐκεῖθεν (ἐκ Κυρηναίας) ἐστίν» (*Στρ.* ΙΖ' 838). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ περιφήμου διαλεκτικοῦ φιλοσόφου Διοδώρου, ὅστις κατ' ἀρχὰς «ψευδῶς», κατὰ Στράβωνα, προσηγορεύθη Κρόνος «μετήνεγκαν δ' ἐπ' αὐτὸν διὰ τὴν ἀδοξίαν τοῦ κατ' ἀλήθειαν Κρόνου» (*Στρ.* ΙΔ' 658). Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Μαλακός*. Ἀλαβανδεὺς καὶ μαθητὴς τοῦ Μενεκλέους κατὰ Στράβωνα. Εἰς Ῥόδον ἐπεδήμησε πρὸ τοῦ *Ἀπολλωνίου τοῦ Μόλωνος*. Κατὰ Στράβωνα (ΙΔ' 660), ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Μαλακὸς σκώπτων τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα «ἔφη αὐτὴν εἶναι σκορπίων κανθήλιον κατεστρωμένον». Κ. Μ. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ *Μεμφίτης*. Ἕλλην ἰατρός, Ἐρασιστράτειος (*Γαλ.* XIV, 700) μαθητὴς τοῦ Στράτωνος, ζήσας κατὰ τὴν Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Συνέγραψε πραγματείαν περὶ ἄρθρων, (*Ἐρωτ.* ἐν λ. *ἄμβη*), ὑπόμνημα εἰς ὃ Klein φρονεῖ, εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔργον τοῦ Ἱπποκράτους, ὡς ὁ Κιτιεύς, καὶ ὅρους ἰατρικοὺς (*Γαλ.* VIII. 759. XIX.

Digitized by Google

347. XIV. 700). Πιθανῶς ἠσχολήθη καὶ περὶ τὰ θηριακά, ὡς ὑποδεικνύουσι σκευασία τροχίσκων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ (XIV, 188), χρήσιμος πρὸς παντὸς ἰοβόλου πληγήν, καὶ ἄλλαι παρ' Ἀετίῳ ἀντίδοτοι, παρ' ᾧ καὶ διάφορα φάρμακα ὀφθαλμικά. Κατὰ Καίλιον Αὐρηλιανὸν (Chron. III. 8) διέκρινε τὸν ὕδρωπα τοῦ διαβήτου, ἐθεώρει δὲ ὡς κακὸν σημεῖον τὴν ἔξοδον νεκρῶν παρασίτων ἀπὸ τοῦ ἐντέρου (IV. 8). ΑΡ. Π. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *Μόλων*. Κατήγετο ἐξ Ἀλαβάνδων τῆς Καρίας· ὑπῆρξε μετὰ τοῦ *Ἀπολλωνίου τοῦ Μαλακοῦ* μαθητὴς τοῦ ῥήτορος Μενεκλέους· διακεκριμένος σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ. Μετῴκησεν εἰς τὴν τότε ἀκμάζουσαν εἰς τὰ γράμματα Ρόδον ὀλίγον ἀργότερον τοῦ Ἀπολλωνίου Μαλακοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ Στράβωνα (ΙΔ', 655) ἐπειδὴ «ἐπεδήμησεν... πρότερον Ἀπολλώνιος ὀψὲ δ' ἧκεν ὁ Μόλων...ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνος ὀψὲ μολὼν ἀντὶ τοῦ ἐλθών». Ἦτο ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐν Ρόδῳ ῥητορικῆς σχολῆς. Εἰς τὴν Ρώμην μετέβη δίς, τῷ 80 καὶ 82 π. Χ. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ μετάβασιν ἐν Ρώμῃ, ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ Κικέρων ὅστις τόσον ἐθαύμασε τὴν τέχνην του, ὥστε τῷ 77 μετέβη εἰς Ρόδον, ἵνα παρ' αὐτοῦ διδαχθῇ τὴν ῥητορικὴν (*Κικέρ.* Βροῦτ. 89, 91, καὶ *Πλούταρ.* ἐν βίῳ Κικέρωνος. 3). Ἔγραψε ῥητορικὸν ἐγχειρίδιον «Κατὰ φιλοσόφων», καὶ σύγγραμμα «κατὰ Ἰουδαίων» (*Εὐσεβίου* εὐαγγ. προπαρ. 9, 19), διὸ καταφέρεται ἐναντίον του ὁ Ἰώσηπος (κατὰ Ἀπίωνος 2,14). Κ. Μ. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *ἐκ Μύνδου* (τῆς Καρίας). Ἀστρονόμος, ἀκολουθῶν τὴν Χαλδαϊκὴν σχολήν. Ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ Σενέκαν (Questiones nat. 7, 3, 17) ἔγραψε σύγγραμμα «Περὶ κομητῶν», ἐνῷ ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ κομῆται δὲν εἶναί τι διάφορον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας, τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον. Κ. Μ. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *Μῦς*. Ἕλλην ἰατρὸς καὶ λίαν ἔμπειρος χειρουργὸς (*Cels*, VII, προοίμ.), ὀπαδὸς τῆς Ἡροφιλείου σχολῆς καὶ συμμαθητὴς τοῦ Εὐθοίου Ἡρακλείδου, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Χρυσέρμου. Ἔζησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος.

Ἔγραψε περὶ τῆς Ἡροφιλείου αἱρέσεως καὶ περὶ μύρων (*Ἀθήν.* XV 688), εἰς δύο δὲ τοὐλάχιστον βιβλία περὶ τῶν εὐπορίστων φαρμάκων, καθ' ὧν ἐνιαχοῦ ἀντεπεξέρχεται ὁ Γαληνός, ὡς π. χ. κατὰ τῆς ὑποδεικνυομένης ὑπ' αὐτοῦ θεραπείας τῶν ἀχώρων δι' οὔρου ταύρου ἢ καμήλου, περὶ ἧς ὁ Γαληνὸς πάνυ δικαίως σημειοῖ: «οὐχ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐδεμιᾷ μόνη δύναιτο ἂν ἀνασχέσθαι καθ' ὅλου ἄνθρωπος ἐπιχεόμενον αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς (ὅσον οὐδενὸς ζῴου τοιούτου· καὶ ταῦτα ἐπὶ παθήματος οὕτω μικροῦ» (XII 476) Προφυλακτικὸν τούτου ἀντίδοτον κατὰ θανασίμων φαρμάκων διετήρησεν ἡμῖν ὁ Γαληνὸς (XIV. 146). ΑΡ. Π. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *Ὄφις*. Ἰατρός, πιθανῶς ὁ αὐτὸς πρὸς *Ἀπολλώνιον τὸν Θῆρα*, οὗτινος ἐπίδεσμος «μόνωψ» πρὸς κατάγματα τῆς σιαγόνος ἢ σκέπην τοῦ ὀφθαλμοῦ διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ὀρειβάσιος (IV. 306), καὶ πρὸς τὸν *χειρουργὸν* ἢ *ὀργανικόν*, οὗτινος σκευασία πρὸς ἄνθρακας παρὰ Γαληνῷ (XIII 856). Ἔζησε πρὸ Διοσκορίδου Φακᾶ (30 π. Χ.— *Ἐρωτ.* προοίμ.). Α. Π. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *Περγαμηνός*. Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας μετὰ τὸν Ξενοκράτην τὸν Ἀφροδισιέα (75 μ. Χ. Τραλ. Puschm. I, 561) καὶ πρὸ τοῦ Γαληνοῦ. Ἀπόσπασμα τούτου διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ὀρειβάσιος ὑπὸ τὸν τίτλον περὶ ἐγχαράξεως (II. 64), ἀρίστου βοηθήματος κατὰ τὰς γνώμας αὐτοῦ εἰς τήρησιν καὶ ἀνάκτησιν τῆς ὑγιείας, ὅπερ συνιστᾷ κυρίως ἐπὶ τῶν μεγίστων καὶ κινδυνωδεστάτων παθῶν, ὡς ἐπὶ πλημμελῶς ἐμμηνορροουσῶν, ἐπὶ ῥευματικῶν ὀφθαλμικῶν παθήσεων, πνιγώδους κατὰ τὸν πνεύμονα στενοχωρίας κτλ., καθ' ἃς περιπτώσεις δηλ. ἡ ἀφαίμαξις αὕτη παρίσταται πράγματι σωτηρία. Καὶ ἐπὶ λοιμοῦ δέ τινος κατασχόντος τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἡ δι' ἐγχαράξεως θεραπεία ἐδείχθη ὀνήσιμος λίαν εἰς πολλοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀπολλώνιον παθόντα καὶ θεραπευθέντα δι' ἀποσχάσεως τῶν κνημῶν καὶ ἀφαιρέσεως δύο λιτρῶν αἵματος (πρβλ. *Ὀρειβ.* V. 575). Ὁ Γαληνὸς περαιτέρω σημειοῖ ὅτι οὗτος οὐδέποτε παρετήρησεν ἴασιν μετὰ δῆγμα λυσσῶντος κυνός, ἐνῷ τοὐναντίον πολλοὺς εἶδε σωθέντας εἰς ὑδροφοβίας ἄλλης τινὸς αἰτίας (*Ὀρειβ.* V. 417). Τέλος κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Τραλλιανὸν (I', 561, 599), ὁ Ἀπολλώνιος συνιστᾷ τὸν θύμον πρὸς διάγνωσιν τῆς ἰασίμου ἢ μὴ ἐπιληψίας, εἰς πρόγνωσιν δὲ τὸ ὠχρὸν χρῶμα τῶν ὑπὸ τὴν γλῶσσαν φλεβῶν, πρὸς δὲ θεραπείαν τῶν ἐπιληπτικῶν τὴν λῆψιν ἐν ποτῷ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος, ἀποχὴν δ' ἀπὸ οἴνου. ΑΡ. Π. Κ.

— Ἀπολλώνιος ὁ *ἐκ Πέργης* (τῆς Παμφυλίας). Ἕλλην μαθηματικὸς ἀκμάσας περὶ τὰ 230 π. Χ. ἐπὶ Πτολεμαίου Δ' (222—205 π. Χ.). Ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγάλων μαθηματικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς περιόδου, θεωρεῖται δὲ ὡς τρίτος κατὰ τὴν σπουδαιότητα μετὰ τὸν Εὐκλείδην καὶ τὸν Ἀρχιμήδη, τοῦ πρώτου τῶν ὁποίων ἦτο διάδοχος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐδίδαξε, τοῦ δὲ δευτέρου σχεδὸν σύγχρονος. Ἐξ Ἀλεξανδρείας ὁ Ἀπολλώνιος προσκληθείς, μετέβη εἰς Πέργαμον, ἔνθα ἱδρύθη σχολή, ὁμοιάζουσα πρὸς πανεπιστήμιον, μετὰ βιβλιοθήκης, ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ πολὺ ταχέως ἐπέστρεψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἂν καὶ τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς δὲν διεσώθησαν λεπτομερῶς, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πάππου (ὅστις ἔζησε τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ.) ὅτι ἦτο μᾶλλον ἐγωϊστὴς καὶ κενόδοξος καὶ ὑπετίμα τοὺς ἄλλους γεωμέτρας. Ὑπῆρξε πράγματι εἷς ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν γεωμετρῶν τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, αἱ δὲ ἐργασίαι αὐτοῦ θεωροῦνται καὶ σήμερον ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, ἐκαλεῖτο δὲ ὄντως μέγας γεωμέτρης, διὰ τὰς μεγαλειώδεις ἐργασίας του. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ «Κώνου τομαί», ἀποτελούμενον ἐξ ὀκτὼ βιβλίων. Ἐκ τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα πραγματεύεται περὶ τῶν κωνικῶν τομῶν, διεσώθησαν μόνον τὰ ἑπτά, καὶ ταῦτα ἐκ δύο διαφόρων πηγῶν. Τὰ μὲν τέσσαρα πρῶτα ἐσώθησαν εἰς τὸ πρωτότυπον, χρησιμοποιηθέντα ὑπὸ τοῦ Sir Henry Savile (ὅστις ἔδιδε μαθήματα περὶ τῶν Ἑλλήνων γεωμετρῶν περὶ τὸ 1700 ἐν Ὀξφόρδῃ), τὰ δὲ τρία ἄλλα διὰ τῆς ἀραβικῆς αὐτῶν μεταφράσεως (μεταφρασθέντων καὶ τῶν ἑπτὰ κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα), ἐνῷ τὸ 8ον ἀπωλέσθη. Οἱ Πέρσαι Abulphath καὶ Abdulmelik ἔκαμαν μίαν ἐπιτομὴν τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου, καὶ ὁ περίφημος Nasir Ed din ἐξέδωκε τὸ ὅλον ἔργον μετὰ σχολίων περὶ τὰ 1240. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐγνώσθησαν μόνον τὰ 4 πρῶτα βιβλία κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὅτε καθηγητής τις ἐν Leyden, καλούμενος Golias, εἰσήγαγε τὸ ἀραβικὸν κείμενον (ἐκ χειρογράφου), γραφὲν κατὰ τὸ 1248, καὶ περιέχον τὴν ἔκδοσιν τοῦ Nasir-Eddin, τὰ δὲ τρία ἄλλα ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Tabit ibn Korra, ὅστις εἶχε κάμει τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἀραβικὴν τῶν ἑπτὰ πρώτων βιβλίων μετά τινων διορθώσεων, γενομένων ὑπὸ τοῦ Beni Moses.

Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Marsh, ἀρχιεπισκόπου τοῦ Armagh, ὅστις τὸ ἐδάνεισεν εἰς τὸν ἀστρονόμον Halley. Κατὰ τὸ 1710 ὁ Halley ἐφρόντισε διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν 4 βιβλίων καὶ διὰ λατινικὴν μετάφρασιν τῶν ἄλλων τριῶν, μετὰ λημμάτων τοῦ Πάππου εἰς ἕκαστον τῶν βιβλίων καὶ μετὰ σχολίων τοῦ Εὐτοκίου (550 μ. Χ.), πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀπολεσθέντος 8ου βιβλίου, ἀναφερομένου ἐπίσης εἰς τὰς κωνικὰς τομάς, γενομένην κατὰ εἰκασίαν αὐτοῦ τοῦ Halley. Ὁ πρῶτος συγγραφεὺς περὶ τῶν στοιχείων τῶν κωνικῶν τομῶν εἶναι ὁ Εὐκλείδης (περὶ τὸ 325 π.Χ.), ἀλλὰ τὸ περὶ τούτων ἔργον αὐτοῦ εἶχε περιπέσει εἰς λήθην, ὅτε ἐνεφανίσθη τὸ τοῦ Ἀπολλωνίου, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θὰ εἴχομεν κἂν εἴδησιν περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων Κωνικῶν καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐὰν δὲν ἀφηγεῖτο ὁ Πάππος ἐν τῷ ἔργῳ του «Συναγωγή» («Ἀρισταῖος δὲ, ὃς γέγραφε τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἀναδιδόμενα στερεῶν τόπων τεύχη ε' συνεχῆ τοῖς κωνικοῖς...» ἐκδ. *Hultsch*, σελ. 672, Ζ. 20—21, καὶ σελ. 672, Ζ. 18 «Τὰ Εὐκλείδου βιβλία δ' κωνικῶν Ἀπολλώνιος ἀναπληρώσας καὶ προσθεὶς ἕτερα δ' παρέδωκεν εἰς κωνικῶν τεύχη), ὅτι τὰ 4 πρῶτα βιβλία τοῦ Ἀπολλωνίου ἔχουν προσαρμοσθῆ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Εὐκλείδου. Τῷ ὄντι, μόνον τὸ περιεχόμενον τῶν τεσσάρων τελευταίων βιβλίων τοῦ Ἀπολλωνίου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποκλειστικὸν ἔργον αὐτοῦ, ἐνῷ τὸ τῶν 4 πρώτων ὀφείλεται εἰς τοὺς Εὐκλείδην καὶ Ἀρχιμήδην, τοὺς ὁποίους καὶ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ, καὶ τὸ ὁποῖον ἂν δὲν ἔκαμνε θὰ ἀπετέλει τοῦτο βεβαίως ἀφορμὴν μομφῆς ἐναντίον του. Ἐν πρώτοις δεικνύει ὁ Ἀπολλώνιος ὅτι πάντα τὰ εἴδη τῶν κωνικῶν τομῶν προκύπτουν ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου κώνου, ὅστις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι ὀρθός, ἐνῷ ὁ Εὐκλείδης καὶ Ἀρχιμήδης διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς ἐλλείψεως, ὑπερβολῆς καὶ παραβολῆς ἐθεώρουν τρεῖς ὀρθοὺς κώνους κυκλικούς, ἔχοντας γωνίαν τῆς κορυφῆς ὀξεῖαν, ἀμβλεῖαν ἢ ὀρθήν, τὸ δὲ διὰ τοῦ ἄξονος τοῦ κώνου ἀγόμενον ἐπίπεδον τέμνει τοὺς ἐν λόγῳ κώνους κατὰ τρίγωνα ἰσοσκελῆ, καὶ ἔφερον κάθετα ἐπίπεδα ἐπὶ τὰς πλευρὰς τῶν τριγώνων τούτων· οὕτω δὲ αἱ τομαὶ εἶναι ἔλλειψις ἢ ὑπερβολὴ ἢ παραβολὴ ἀντιστοίχως πρὸς ἑκάστην τῶν περιπτώσεων. Ὁ Ἀπολλώνιος θεωρεῖ ὡς κῶνον τὴν ἐπιφάνειαν τὴν γραφομένην ὑπὸ εὐθείας, ἥτις διέρχεται δι' ὡρισμένου σημείου καὶ κινεῖται οὕτως, ὥστε νὰ συναντᾷ δοθεῖσαν περιφέρειαν (τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς ὁδηγὸν ἐν τῇ κινήσει αὐτῆς), θέτει δὲ ἐντελῶς νέους ὁρισμοὺς διὰ τὰς ἐπὶ μέρους κωνικὰς τομάς, ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς ἀρχικῶν συμπτωμάτων, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει (πρβλ. *Ἀπολλωνίου* Κωνικά, I. ἐκδ. *Heiberg*, 1, σελ. 4, Ζ. 3, Apollonii Pergaei quae graece extant cum commentariis antiquis Bd. I. 1891 Bd. II. 1893, Leipzig, γερμ. ἐκδ. μετ' ἐπεξεργασίας τοῦ *H. Balsam*, Βερολῖνον, 1861), καὶ αἱ κύριαι προτάσεις παρ' αὐτῷ ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφὴν σχέσεων ἐπιφανειῶν, συμφωνοῦν ἐν τούτοις κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν μὲ τὰς καλουμένας ἐξισώσεις τῶν κωνικῶν τομῶν τῆς νεωτέρας ἀναλυτικῆς Γεωμετρίας, τὰς ἀναφερομένας εἰς διάμετρον καὶ ἐφαπτομένην εἰς τὸ ἓν ἄκρον αὐτῶν, ὡς αἱ κατωτέρω:

1) Παραβολή: $y^2 = \lambda x$

2) Ἔλλειψις: $y^2 = \lambda x - x.\frac{x.\lambda}{a}$ (ἔνθ' ἀν. I, 13)

3) Ὑπερβολή: $y^2=\lambda x+x.\frac{x.\lambda}{\alpha}\cdots$ (I, 15), ὅπου τὸ λ παριστάνει τὸ ἥμισυ τῆς παραμέτρου=latus rectum, α τὸν μέγαν ἄξονα=latus transversum. Ἡ πρώτη τῶν ἀνωτέρω ἐξισώσεων ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἰδιότητα τοῦ ὁρισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ Μέναιχμος (340 π. Χ.), διὰ τὴν παραβολήν, αἱ δὲ δύο ἄλλαι εἰς τὴν ἔλλειψιν καὶ ὑπερβολὴν καὶ θεωροῦνται ὡς ὁρίζουσαι προτάσεις ἐντελῶς νέας, ἂν καὶ αἱ δι' αὐτῶν ὁριζόμεναι σχέσεις δὲν ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὸν Ἀρχιμήδην (πρβλ. *H. G. Zeuthen*, Die Lehre von den Kegelschnitten, 1886, σελ. 59). Μετὰ τῶν ὁρισμῶν τούτων συνδέονται στενῶς τὰ νέα ὀνόματα *παραβολή, ὑπερβολή, ἔλλειψις*, ὀφειλόμενα εἰς τὸν Ἀπολλώνιον, ἐνῷ ὁ Ἀρχιμήδης μεταχειρίζεται τὰ παλαιὰ ὀνόματα «ἡ τοῦ ὀρθογωνίου κώνου τομὴ *(παραβολή)*, ἡ τοῦ ἀμβλυγωνίου ἢ τοῦ ὀξυγωνίου *(ὑπερβολὴ ἢ ἔλλειψις)*». Τὰ ὀνόματα παραβολή, ἔλλειψις, ὑπερβολὴ συνδέονται στενῶς πρὸς παλαιὰς γεωμετρικὰς κατασκευὰς ἐπιφανειῶν τῶν Πυθαγορείων, περὶ τῶν ὁποίων κάμνει λόγον ὁ Εὐκλείδης (Στοιχεῖα, I, 44 καὶ VI, 28, 29). Οὕτω, ἂν ζητῆται ἐπὶ δοθείσης εὐθείας ΑΒ ἐχούσης μῆκος λ, νὰ κατασκευασθῇ ὀρθογώνιον ΑΒΓΔ, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς δοθεῖσαν ἐπιφάνειαν, π. χ. πρὸς τὸ τετράγωνον τὸ κατασκευαζόμενον ἐπὶ τῆς ΕΔ (Σχ. 1) θὰ εἶναι: $(ΕΔ)^2=(ΑΒ).(ΑΔ)$.

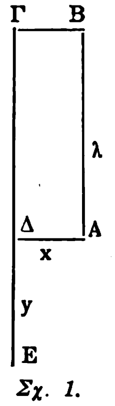

Σχ. 1.

Παρὰ τῷ Εὐκλείδῃ (VI 28) ὑπάρχει τὸ δυσκολώτερον πρόβλημα: «δίδεται ἐπὶ τῆς ΕΔ τετράγωνον καὶ τὸ εὐθύγραμμον τμῆμα ΑΒ, πρὸς δὲ ἡ εὐθεῖα ΑΖ, σχηματίζουσα μετὰ τῆς ΑΒ ἓν ὡρισμένον ὀρθογώνιον ΑΒΗΖ, ζητεῖται δὲ νὰ κατασκευασθῇ ὀρθογώνιον ΑΒΓΔ, τὸ ὁποῖον ἐλαττούμενον κατὰ τὸ μέρος $ΒΓΓ_1 Β_1$ ὅμοιον πρὸς τὸ ΑΒΗΖ, δίδει τὸ ἰσοδύναμον καὶ πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ΔΕ ὅμοιον μέρος $ΑΔΓ_1 Β_1$». Ἐὰν παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ὁμοιότης τῶν $ΒΓΓ_1 Β_1$ καὶ ΒΗΖΑ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ $Γ_1$ κεῖται ἐπὶ τῆς διαγωνίου ΒΖ, θὰ εἶναι (Σχ. 2):

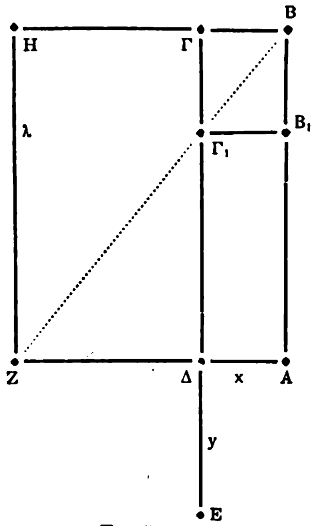

Σχ. 2.

$$(ΓΓ_1) : (ΒΓ)=(ΖΗ) : (ΒΗ)$$

$$(ΓΓ_1)=\frac{(ΒΓ).(ΖΗ)}{(ΒΗ)}=\frac{(ΑΔ).(ΑΒ)}{(ΑΖ)}$$

Ἐπομένως ἔχομεν

$$(ΕΔ)^2=(ΑΒ).(ΑΔ)-(ΑΔ)\frac{(ΑΔ)(ΑΒ)}{(ΑΖ)}$$

Εἰς τοῦτο συνίσταται τὸ ὄνομα *ἔλλειψις*, λέξις ἥτις χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ διαλόγῳ αὐτοῦ «*Μένων*».

Ἐὰν εἰς τὸ ὀρθογώνιον ΑΒΓΔ (Σχ. 3) προστεθῇ ἓν μέρος $ΒΓΓ_1Β_1$ ὅμοιον πρὸς τὸ δοθὲν ὀρθογώνιον ΑΒΗΖ, ὥστε νὰ προκύψῃ ἓν ὀρθογώνιον $ΑΒ_1 Γ_1 Δ$, ἔχον μέγεθος ἴσον πρὸς δοθὲν τοιοῦτον, τοῦ τετραγώνου τῆς ΕΔ (Εὐκλείδου VI, 29) ἀλλάσσει μόνον τὸ σημεῖον τοῦ δευτέρου ὅρου τοῦ β' μέλους τῆς ἀνωτέρω ἐξισώσεως καὶ ἔχομεν

$$(ΕΔ)^2=(ΑΒ).(ΑΔ)+(ΑΔ).\frac{(ΑΔ).(ΑΒ)}{(ΑΖ)}.$$

Τὸ ὑπερβάλλον τοῦτο τοῦ ὀρθογωνίου $ΑΔΒ_1 Γ_1$ ἐκαλεῖτο *ὑπερβολή*.

Ἐὰν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐξισώσεις ἀντικαταστήσωμεν τὸ (ΑΒ) διὰ τοῦ λ, τὸ (ΑΔ) διὰ τοῦ x, τὸ

Digitized by Google

(ΔΕ) διὰ τοῦ y, τὸ δὲ (ΑΖ) διὰ τοῦ α, εὑρίσκομεν τὰς ἐξισώσεις τῆς παραβολῆς, ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς, τὰς ὁποίας ἀναγράφομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι γνωστὸν τὸ y (ὡς παρ' Εὐκλείδῃ), καὶ ζητεῖται τὸ x, προφανῶς ἡ κατασκευὴ τοῦ ΑΔ δίδει τὴν λύσιν τῶν ἐξισώσεων $x^2+\beta x=\gamma$.

$x^2+\gamma=\beta x$.

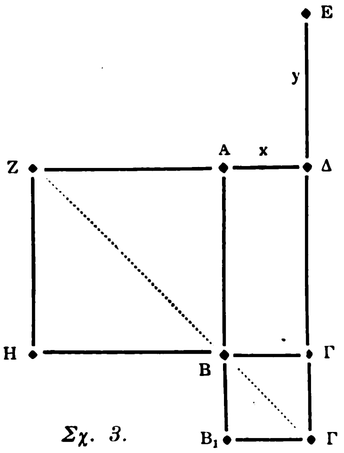

Σχ. 3.

Ἐὰν μεταβάλλεται τὸ y, τὸ παριστάνον εὐθύγραμμον τμῆμα ΔΕ κάθετον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ΑΔ, τὸ σημεῖον Ε δίδει τὸν γεωμετρικὸν τύπον, ὅστις παρουσιάζεται ὡς κωνικὴ τομή. Ἡ ἐπέκτασις αὕτη τοῦ Εὐκλειδείου προβλήματος ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Ἀπολλώνιον.

Περὶ τοῦ ἔργου του γράφει ὡς ἑξῆς περίπου αὐτὸς ὁ Ἀπολλώνιος ἐν προλόγῳ (ἔκδ. *Heiberg*, 1, σελ. 4). «Ἐκ τῶν ὀκτὼ βιβλίων τὰ τέσσαρα πρῶτα περιέχουν τὰ στοιχεῖα περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν κωνικῶν τομῶν· τὸ πρῶτον περιέχει τὸν τρόπον τῆς γενέσεως τῶν τριῶν κωνικῶν τομῶν καὶ τῶν δύο κλάδων τῆς ὑπερβολῆς, καὶ τὰς κυριωτέρας ἰδιότητας αὐτῶν, πραγματευομένας γενικώτερον καὶ πληρέστερον ἢ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων. Τὸ δεύτερον περιέχει τὰς προτάσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰς διαμέτρους, τοὺς ἄξονας τῶν τομῶν καὶ τὰς ἀσυμπτώτους, τὸ δὲ τρίτον πολλὰ ἀξιόλογα θεωρήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι χρήσιμα εἰς τὰς κατασκευὰς τῶν κωνικῶν τομῶν. Τὸ τέταρτον πραγματεύεται περὶ τῶν τομῶν τῶν κωνικῶν τομῶν μεταξύ των καὶ περιφερείας κύκλου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἐξετασθῆ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων καὶ μάλιστα ἐρευνᾶται εἰς πόσα σημεῖα τέμνεται κωνικὴ τομὴ ἢ περιφέρεια κύκλου ὑπὸ κωνικῆς τομῆς. Τὰ λοιπὰ τέσσαρα βιβλία ἐξέρχονται πέραν τῆς στοιχειώδους περιοχῆς *(περιουσιαστικώτερα)*. Τὸ πέμπτον ἐρευνᾷ θέματα μεγίστων καὶ ἐλαχίστων, τὸ ἕκτον περὶ ὁμοίων καὶ ἴσων κωνικῶν τομῶν, τὸ ἕβδομον πραγματεύεται διάφορα *διοριστικὰ* θεωρήματα, καὶ τὸ τελευταῖον περιέχει ὡρισμένα προβλήματα περὶ κωνικῶν τομῶν».

Παραθέτομεν τὴν δευτέραν πρότασιν τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Ἀπολλωνίου, διὰ νὰ δώσωμεν εἰκόνα περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς σαφηνείας, μεθ' ἧς ὁ μέγας Ἕλλην γεωμέτρης πραγματεύεται τὰ μαθηματικὰ θέματα. «Ἐὰν κῶνός τις τμηθῇ ὑπό τινος ἐπιπέδου, διερχομένου διὰ τοῦ ἄξονος αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ ἄλλου, τέμνοντος τὴν βάσιν αὐτοῦ κατὰ εὐθεῖαν, τὸ ὁποῖον εἶναι κάθετον ἐπὶ τὸ διὰ τοῦ ἄξονος τρίγωνον, ἡ δὲ διάμερος τῆς τομῆς εἶναι παράλληλος πρὸς μίαν πλευρὰν τοῦ τριγώνου, τὸ τετράγωνον τῆς εὐθείας, ἥτις ἄγεται πρὸς τὴν διάμετρον ἀπὸ τῆς τομῆς τοῦ κώνου παραλλήλως πρὸς τὴν κοινὴν τομὴν τοῦ τέμνοντος ἐπιπέδου καὶ τῆς βάσεως τοῦ κώνου, θὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ἐμβαδὸν τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τῆς ἀπολαμβανομένης (ἀποτεμνομένης) τῆς διαμέτρου καὶ μιᾶς ἄλλης ὡρισμένης εὐθείας γραμμῆς, ἥτις ἔχει πρὸς τὴν εὐθεῖαν γραμμήν, τὴν κειμένην μεταξὺ τῆς γωνίας τοῦ κώνου καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τμήματος, τὸν αὐτὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἔχει τὸ τετράγωνον τῆς βάσεως τοῦ ἀξονικοῦ τριγώνου πρὸς τὸ ὀρθογώνιον τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Μία τοιαύτη τομὴ καλεῖται *παραβολή*».

Ἡ ἀπόδειξις ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΑΒΓ εἶναι τὸ ἀξονικὸν τρίγωνον. Ἔστω ὅτι ὁ κῶνος τέμνεται ὑπὸ ἑνὸς ἐπιπέδου τέμνοντος τὴν βάσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ΔΕ, κάθετον ἐπὶ τὴν ΒΓ. ΔΖΕ εἶναι ἡ κωνική, ΖΗ ἡ διάμετρος αὐτῆς, παράλληλος πρὸς τὴν ΑΓ, μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ ἀξονικοῦ τριγώνου. Ἀπὸ τοῦ Ζ φέρομεν τὴν ΖΘ σχηματίζουσαν ὀρθὴν γωνίαν μὲ τὴν ΖΗ, καὶ οὕτως, ὥστε $ΖΘ:ΖΑ :: ΒΓ^2: ΑΒ.ΑΓ$. Ἀπό τινος σημείου Κ τῆς καμπύλης φέρομεν τὴν ΚΛ παράλληλον πρὸς τὴν ΔΕ, τέμνουσαν τὴν διάμετρον εἰς τὸ Λ. Τότε $ΚΛ^2=ΘΖ.ΖΛ$. Διὰ τοῦ Λ φέρομεν τὴν ΜΝ, παράλληλον πρὸς τὴν ΒΓ. Τώρα ἡ ΚΛ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν ΔΕ, ἑπομένως τὸ ἐπίπεδον τῶν ΚΛ, ΜΝ εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ τῶν ΒΓ, ΔΕ, δηλαδὴ πρὸς τὴν βάσιν τοῦ κώνου. Ἄρα τὸ ἐπίπεδον διὰ τῶν ΚΛ, ΜΝ εἶναι κύκλος, τοῦ ὁποίου ἡ ΜΝ εἶναι διάμετρος. Καὶ ἡ ΚΛ εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν ΜΝ (καθὼς ἡ ΔΕ ἐπὶ τὴν ΒΓ).

Ἑπομένως $ΚΛ^2=ΜΛ.ΛΝ$.

Καὶ ἐπειδὴ $ΒΓ^2 : ΒΑ.ΑΓ :: ΘΖ : ΖΑ$, ἀλλὰ $ΒΓ^2 : ΒΑ.ΑΓ$ εἶναι ὁ λόγος τῶν ΒΓ : ΓΑ καὶ ΒΓ : ΓΑ, ἑπομένως ΘΖ : ΖΑ εἶναι ὁ αὐτὸς λόγος. Ἀλλὰ ΒΓ : ΓΑ :: ΜΝ : ΝΑ :: ΜΝ : ΛΖ, καὶ ΒΓ : ΒΑ :: ΜΝ : ΜΑ :: ΜΛ : ΜΖ : τὸ ἀπομένον ΝΛ : τὸ ἀπομένον ΖΑ. Ἑπομένως ΘΖ : ΖΑ (ὑπολογισθέντων τῶν λόγων ΜΛ : ΛΖ καὶ ΝΛ : ΖΑ) εἶναι ΜΛ.ΝΛ : ΛΖ.ΖΑ. Ἀλλὰ ΘΖ : ΖΑ :: ΘΖ.ΖΛ : ΖΑ.ΖΛ. Ἑπομένως ΜΛ.ΝΛ=ΘΖ ΖΛ. Ἀλλὰ ΜΛ.ΝΛ=$ΚΛ^2$, ὡς ἀπεδείχθη. Ἄρα $ΚΛ^2$=ΘΖ.ΖΛ· ὅ. ἔ. δ.

Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ἓν τοιοῦτον ἄρθρον νὰ δώσωμεν λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀπολλωνίου. Θὰ ἀναφέρωμεν ἁπλῶς ὁποῖα ἔργα ὀφείλονται εἰς αὐτόν. Ὁ Πάππος ἀποδίδει εἰς αὐτὸν καὶ τὰ ἑξῆς: 1) Περὶ ἐπαφῶν· 2) Ἐπίπεδοι τόποι· 3) Περὶ νεύσεων· 4) Περὶ χωρίου ἀποτομῆς· 5) Περὶ διωρισμένης ἀποτομῆς, καὶ δίδει ὀλίγα λήμματα ἐκ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀπόπειρα ἀνασυνθέσεως τοῦ ἀπολεσθέντος ἀρχικοῦ μέρους. Πλεῖστοι διάσημοι μαθηματικοὶ ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ἀνακαίνισιν ἢ τὴν ἀναθεώρησιν αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Vieta ἠσχολήθη εἰς τὸ Apollonius Gallus· ὁ Fermat τῷ 1637 καὶ ὁ Simson τῷ 1746, ὁ Ghetaldi, ὁ Halley εἰς τὴν ἔκδοσίν του De Sectione Rationis, ὁ Snellius κλπ.

Ἡ ἑκατονταετηρὶς καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Εὐκλείδης, ὁ Ἀρχιμήδης καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ὑπῆρξεν, ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν μαθηματικὸν πνεῦμα ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς του. Διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλὰς μετέπειτα ἑκατονταετηρίδας ἀπέμεινεν ἡ Γεωμετρία ὡς μία τῶν μᾶλλον συμπαθῶν καὶ εὐνοουμένων σπουδῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, λέγει ὁ Γάλλος μαθηματικὸς M. Chasles (Aperçu Historique, σελ 22, 23) ἐσημείωσαν τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῆς ἀρχαίας Γεωμετρίας. Δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἐν τούτοις, ὡς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ θεμελίωσις δύο προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν τοὺς γεωμέτρας καθ' ἁπάσας τὰς μετέπειτα περιόδους. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔργου των συνδέεται στενῶς μὲ τὰ προβλήματα ταῦτα καὶ διαιρεῖται δι' αὐτῶν εἰς δύο τάξεις κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ φαίνηται ὅτι διαχωρίζεται δι' αὐτῶν τὸ γεωμετρικὸν πεδίον.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο τούτων μεγάλων προβλημάτων εἶναι ὁ τετραγωνισμὸς τῶν καμπυλογράμμων σχημάτων, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν τῆς γενέσεως τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ θεωρία τῶν κωνικῶν τομῶν διὰ τῆς ὁποίας ἐπενοήθησαν πρῶτον ἡ γεωμετρικὴ ἀνάλυσις τῶν ἀρχαίων καὶ ἔπειτα ἡ μέθοδος τῆς προοπτικότητος καὶ τῶν διατεμνουσῶν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ προοίμιον εἰς τὴν θεωρίαν τῶν γεωμετρικῶν καμπύλων παντὸς βαθμοῦ. Αἱ δύο αὗται μεγάλαι κατηγορίαι τῆς Γεωμετρίας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἔχει καὶ εἰδικὸν χαρακτῆρα, δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς Γεωμετρία τῶν μετρήσεων καὶ ὡς Γεωμετρία τῶν μορφῶν καὶ τῆς θέσεως, ἢ ὡς Γεωμετρία τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ ὡς Γεωμετρία τοῦ Ἀπολλωνίου. Ν. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

— **Ἀπολλώνιος** ὁ ***Πιταναῖος*** (Pitanaeus). Ἰατρὸς ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου (XXIX, 117) προκειμένου περὶ θεραπείας ὀφθαλμικῶν νόσων. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ ***Προυσιεύς***. Ἰατρός, οὗτινος μέθοδον δι' ἐξελκύσεως ἐγκατεχομένων δευτέρων («ἐπιλαμβάνεσθαι δεῖν τοῦ προέχοντος καὶ οὕτω ἐξέλκειν») ἀναφέρει ὁ Σωρανὸς (I, XII 71, 23). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀπολλώνιος** ὁ ***Ῥόδιος***. Υἱὸς τοῦ Σιλλέως (ἢ κατ' ἄλλους Ἰλλέως) καὶ τῆς Ῥόδης. Ἐγεννήθη, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ κατήγετο ἐκ τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς. Τινὲς τοποθετοῦν τὴν γέννησίν του μεταξὺ τοῦ 296 καὶ 292 (πρβλ. *Grezcke* ἐν Rhein. Mus. 44, 252), ἄλλοι ἀκριβέστερον περὶ τὸ 295 (πρβλ. *Christ*, Ἱστ. τῆς ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετ. *Λυσάνδρου Γ. Χ. Κώνστα*, τόμ. Β'. σελ. 84 καὶ ἑξ., ἔκδ. *Μαρασλῆ*), καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλους χρόνους, πλησιεστάτους πάντως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω. Ἐξ ὅλων τῶν περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς γεννήσεώς του εὑρεθέντων, ἓν ἀσφαλὲς συμπέρασμα δύναταί τις νὰ ἐξάγῃ, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου (246-221 π. Χ.) καὶ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος (221-204). Μαρτυρίαι τινὲς ἀμφισβητοῦν τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γέννησίν του, ὀνομάζουσαι τοῦτον «*Ἀλεξανδρέα ἢ Ναυκρατίτην*» (πρβλ. *Αἰλιανοῦ* «Περὶ φύσ. ζῴων, 15, 23» καὶ *Ἀθήν*. 7, 253 d). Ὁ Στράβων ὅμως μαρτυρεῖ, ὅτι «... Διονύσιος... ὁ *Θρᾲξ* καὶ Ἀπολλώνιος ὁ τοὺς Ἀργοναύτας ποιήσας Ἀλεξανδρεῖς μέν, ἐκαλοῦντο δὲ Ῥόδιοι» (*Στράβ*. 14, 655, 13)· τὸ ἴδιον ἐπίσης λέγει καὶ ὁ Σουΐδας (ἐν λ.). Κατὰ συμπερασμοὺς μεταγενεστέρων καὶ δὴ συγχρόνων μελετητῶν τοῦ Ἀπολλωνίου, ὁ Ἀθήναιος καὶ ὁ Αἰλιανὸς ὀνομάζουν τὸν Ἀπολλώνιον *Ναυκρατίτην*, ἴσως διότι οἱ κάτοικοι τῆς Ναυκράτιδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀθήναιος, κολακευόμενοι ἐκ τοῦ ὕμνου τοῦ Ἀπολλωνίου πρὸς τὴν Ναυκράτιδα ἐν τῷ ἔργῳ τούτου «Ναυκράτιδος κτίσις» μετέδωσαν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς πολιτείας των ὄνομα. Τὸ ὄνομα *Ῥόδιος* ἔλαβεν ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ διαμονῆς ἐν Ῥόδῳ. Ὁ Ἀπολλώνιος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Καλλιμάχου καὶ ἄλλων Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν, χρηματίσας δὲ καὶ ἐπὶ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπλούτισεν ἔτι περισσότερον τὰς φιλολογικάς του γνώσεις, καταστὰς σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἀξιολογώτατος τῶν ἐπικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὰς μελέτας του ὁ Ἀπολλώνιος ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν καὶ ὁ κυριώτερος αὐτοῦ διδάσκαλος Καλλίμαχος, συνδυάσας τὴν ποίησιν μὲ τὰς ἐκ τῆς πολυμαθείας γνώσεις του· ἐκ τούτου ἴσως ὁρμώμενος ὁ Σουΐδας ἀποκαλεῖ αὐτόν, αὐτὸ καθ' αὑτό, μαθητὴν τοῦ Καλλιμάχου· σύγχρονοι ὅμως ἐπιστήμονες διαφωνοῦν ὡς πρὸς τοῦτο μὲ τὸν Σουΐδαν, ἀντιτάσσοντες τὸν Ἀπολλώνιον πρὸς τὸν Θεόκριτον καὶ τὸν Καλλίμαχον (πρβλ. *Gercke* ἐν Rhein. Mus. 44, 240 κ. ἑξ.). Ἀκριβῶς μάλιστα αἱ βαθεῖαι καλλιτεχνικαὶ διαφοραὶ τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον ἤγαγον ταχέως αὐτοὺς εἰς ῥῆξιν δημοσίαν. Ἐνῷ ὁ Καλλίμαχος ἠρέσκετο νὰ ἀκολουθῇ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Ἀντιμάχου τοῦ Κολοφωνίου, ἐνῷ δηλονότι ἠρέσκετο εἰς τὴν μελετημένην καὶ σοφὴν ἐποποιΐαν, τὴν ὁποίαν καὶ εὐδοκίμως ἐκαλλιέργει, ὁ Ἀπολλώνιος τοὐναντίον ἐπροτίμα τὴν ἀφελεστέραν καὶ φυσικωτέραν οὕτως εἰπεῖν ὁμηρικὴν τέχνην, ἣν καὶ προσεπάθησε νὰ ἀπομιμηθῇ. Τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν ἐξεδήλωσεν εἰς τὸ ἐκ 4 βιβλίων καὶ 5835 ἑξαμέτρων στίχων ἀποτελούμενον ἡρωϊκόν του ἔπος «Ἀργοναυτικά», τὸ ὁποῖον συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὰ πικρὰ σκώμματα τοῦ διδασκάλου του, σκώψαντος ἰδίως τὸ ὀγκῶδες τοῦ ἔργου. Ἡ ὀξύτης τῆς ἔριδος τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητὴν εἰς τοιοῦτον σημεῖον εἶχε φθάσει, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγουν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἔκφρασιν τῆς γνώμης του, ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ποιητικοῦ των ἔργου· οὕτω κατά τινα ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπικαλούμενοι τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ ἀπήγγειλαν ὁ μὲν Καλλίμαχος τὸν «Εἰς Ἀπόλλωνα» ὕμνον του, τὸν καταλήγοντα διὰ δηκτικῶν κατὰ τοῦ Ἀπολλωνίου στίχων:

«Οὐκ ἄγαμαι τὸν ἀοιδὸν ὃς οὐδ' ὅσα πόντος ἀείδει» κλπ.· ὁ δὲ Ἀπολλώνιος ἀπήγγειλε τὰ «Ἀργοναυτικά» του, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἀποκρίνεται κατὰ τῶν ἀνωτέρω ἀποδοκιμασιῶν τοῦ ἔργου του ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου (πρβλ. Ἀργοναυτ. 111, 932). Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, χάρις εἰς τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διέθετεν ὁ Καλλίμαχος, ἡττήθη ὁ Ἀπολλώνιος, ὅστις δυσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ μετέβη εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε, καὶ ἀντίπαλον τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὰ γράμματα Ῥόδον, ἔνθα ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἀνακηρυχθεὶς ἐπίτιμος Ῥόδιος πολίτης, ἐξ οὗ καὶ *Ῥόδιος* ἔκτοτε ἐπωνομάσθη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ἀντιπάλων, ὁ ποιητικός των ἀγὼν ἐξηκολούθει σφοδρός, τοῦ μὲν Καλλιμάχου γράψαντος τὸν «Ἶβιν», ἐν ᾧ ἔσκωπτε τὸν Ἀπολλώνιον, καὶ σκωπτικὸν ἐπίγραμμα, εἰς ὃ ἀπήντησεν ὁ Ἀπολλώνιος.

Ἡ μεταξὺ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ Καλλιμάχου ἔρις ἡ παρασχοῦσα κατὰ τὸν Christ «εἰς τὸ ἔθνος τῶν λογίων τὸ κακὸν παράδειγμα τῶν μεστῶν ἰοῦ καὶ ὕβρεων ἐπικρίσεων» διήρκεσε, φαίνεται, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καλλιμάχου, ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Ἀπολλώνιος εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου, διωρίσθη διάδοχος τοῦ Ἐρατοσθένους εἰς τὴν ἐπιστασίαν τῆς βιβλιοθήκης, παραμείνας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τῷ 190 π. Χ. (κατ' ἄλλους τῷ 215).

Ὁ Ἀπολλώνιος ὡς λόγιος δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε σημαντικός· ἐκ τῶν σωζομένων ὅμως ἀρχαιοτέρων βιογραφιῶν του καὶ ἐκ μαρτυριῶν του Σουΐδα φαίνεται, ὅτι ἐκεῖναι ἐκ τῶν γραμματικῶν πραγματειῶν του αἵτινες ἔτυχόν πως ἐκτιμήσεως καὶ ἐπιδοκιμασίας, ἦσαν τὸ ὑπ' Ἀθηναίου (10, 451 d) ἀναφερόμενον ἔργον του «Περὶ Ἀρχιλόχου» τὸ ἐν τοῖς «Ἐνστικοῖς σχολίοις εἰς Ἰλιάδα (Ν 657)» συχνάκις ἀναφερόμενον «πρὸς Ζηνόδοτον» ἔργον αὐτοῦ, τὰ χωρία τοῦ ὁποίου συνέλεξεν ὁ Merkel ἐν τοῖς προλεγομένοις του (I, 4). Τὸ «Περὶ Ἀρχιλόχου» ἔργον του φαίνεται ὅτι περιεῖχε πραγματικὰς ἑρμηνείας, ἐν τοῖς σχολίοις δὲ εἰς τὴν ἀσπίδα Ἡρακλέους συχνὰ μνημονεύονται καὶ αἱ περὶ τὸν Ἡσίοδον μελέται αὐτοῦ. Καὶ ἱστορικὸν ἔπος συνέγραψεν ὁ Ἀπολλώνιος ἔτι, τὸ καλούμενον «Κτίσεις» ἐν ᾧ διηγεῖται ὁ ποιητὴς τὰ κτίσεων διαφόρων πόλεων, οἷον τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ναυκράτιδος, τῆς Ῥόδου, Κνίδου καὶ δύο ἔτι βιβλία ἐν χωλιαμβικοῖς στίχοις συντεταγμένα, περὶ τῆς Κανώπου (πρβλ. περὶ τούτου *Στέφ. Βυζάντιον* ἐν λέξεσι Κόρινθος καὶ Χώρα). Ἐξ ὅλων τούτων τῶν προαναφερθέντων ἔργων του ἐλάχιστα ἡμεῖς γνωρίζομεν καὶ ταῦτα κατὰ μέγα μέρος χάρις εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς οἵτινες τὰ μνημονεύουν. Περίφημος κυρίως κατέστη ὁ Ἀπολλώνιος διὰ τὸ ἔπος του τὰ «Ἀργοναυτικά», ἅτινα καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν· τὸ ἔργον τοῦτο ἤρχισε ποιῶν ὅτε ἦτο ἀκόμη νέος καὶ παρέμενεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· κατόπιν ὅμως τοῦ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καλλιμάχου ἀγῶνος, ἐπειδὴ οὐδενὸς ἐπαίνου ἠξιώθη, τὸ διεσκεύασεν ὅτε διέτριβεν ἐν Ῥόδῳ καὶ τὸ ἐξέδωκεν εἰς δευτέραν διωρθωμένην μορφήν. Τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου εἶναι πανθομολογουμένως τὸ κάλλιστον ἔπος τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ἐπιτυχὼς δὲ φαίνεται ἀποκαλῶν τοῦτο ὁ Κοϊντι-

Digitized by Google

λιανὸς «non condemnendum opus» (instit. orat. 10, 1, 5) καὶ ὁ Λογγῖνος λέγων ὅτι «ἄπτωτος ὁ Ἀπολλώνιος ὁ τοὺς Ἀργοναύτας ποιήσας» (Περὶ ὕψους, κεφ. 33). Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου, λίαν χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ροπὴν ἣν εἶχον οἱ ποιηταὶ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, εἶναι ἐπιτυχής, διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ὀνομαστῶν ποιητῶν ἐπραγματεύθη ταύτην· δύναται μ' ὅλον τοῦτο νὰ λεχθῇ ὅτι πρόδρομος τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου ἦτο ὁ *Πίνδαρος* (ἐν Πυθ. IV).

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀπολλωνίου ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος ὠφείλετο ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ θέμα τοῦτο καθὼς καὶ πάντα τὰ πρὸς αὐτὸ συγγενῆ ἦσαν λίαν ἀγαπητὰ εἰς τοὺς συγχρόνους, περὶ πολλοῦ ποιουμένους τὰ θαυμάσια καὶ τὰς περὶ μυθωδῶν χωρῶν διηγήσεις. Ὁ Ἀπολλώνιος ἀκολουθῶν τὸ σύστημα τῆς *τετραλογίας* χωρίζει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου του εἰς τέσσαρα βιβλία, ἐν οἷς δύναταί τις εὐκόλως νὰ διακρίνῃ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ «περὶ ποιητικῆς» ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους, καθ' ἣν τὸ μῆκος τοῦ ἔπους πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν «τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων» (*Ἀρ.* περ. ποιητ. 1459 6 22). Εἰς τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ ἔργου ἐξιστορεῖται μὲ ἐπικὴν πλατύτητα ἡ ἀφορμὴ τοῦ πλοῦ, ἡ ἐξάρτυσις τοῦ πλοίου, οἱ κατὰ τὸν πλοῦν κίνδυνοι· ὁ ποιητὴς διηγεῖται τοὺς λαμπροὺς μύθους περὶ τῆς ἀποβάσεως εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον, τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ περικαλοῦς Ὕλα, τὴν πάλην τοῦ Πολυδεύκους μετὰ τοῦ Ἀμύκου, καὶ πλείστας σκηνὰς καὶ περιπετείας τῶν Ἀργοναυτῶν. Εἰς τὸ τρίτον βιβλίον τοῦ ἔργου, ὁ ποιητὴς ὡς ἐκ νέου ἀρχόμενος ἐπικαλεῖται τὴν Ἐρατώ, ὅπως τραγουδήσῃ τὸν ἔρωτα τῆς Μηδείας καὶ τὴν νίκην τὴν ὁποίαν χάρις εἰς αὐτὴν ἐπέτυχεν ὁ Ἰάσων. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἀπηλλαγμένος τῆς πολλῆς καὶ κουραστικῆς ὕλης, τὰ μάλιστα εὐδοκιμεῖ εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς πάλης τῶν αἰσθημάτων τὰ ὁποῖα γεμίζουν τὴν ψυχὴν τῆς Μηδείας, τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ὀβίδιος ἐμιμήθη τοὺς στίχους τοῦ Ἀπολλωνίου (*Ὀβιδ.* μεταμ. VII, 86 κ. ἑ.). Εἰς τὸ τέταρτον, τέλος, βιβλίον τῶν Ἀργοναυτικῶν ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν ἐπάνοδον τῶν ἡρώων του, διὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῶν ποταμῶν Ἴστρου Ἠριδανοῦ, καὶ Ροδανοῦ, τοῦ Σαρδονίου πελάγους, τῆς Σύρτιος, τῆς Κρήτης, εἰς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Εἰς τὴν ἐφ' οὐδεμιᾶς προϊστορικῆς καὶ ἱστορικῆς μαρτυρίας στηριζομένην ταύτην, ὅλως φαντασιώδη περιγραφὴν τῆς κατὰ τὴν ἐπάνοδον περιπλανήσεως τῶν ἡρώων του, ὁ Ἀπολλώνιος φαίνεται ἀκολουθῶν ἐν μέρει τὸ παράδειγμα τοῦ Τιμαίου (περὶ τούτων πλείονα βλ. παρὰ *Max. Grôger*, de Argonauticarum fabularum historia, Vratisl. 1889).

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀπολλωνίου δὲν ἠξιώθη μεγάλων ἐπαίνων ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, καὶ γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος εἶχε τὰ ἐλαττώματα τοῦ ποιητοῦ τῆς ἐποχῆς του, τὰς μακρὰς περιγραφάς, ὀχληρὸν ὄγκον ψευδομηρικῆς γλώσσης, ἐκθέσεις περὶ τοῦ διακόσμου τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν τόξων τοῦ Ἔρωτος κ. τ. τ., ἐν τούτοις πολλαχοῦ δεικνύει πρωτοτυπίαν, δύναμιν παρατηρήσεως καὶ εὐαισθησίας μεγάλην· ἡ παρομοίωσις τῆς παλλομένης Μηδείας πρὸς αἴγλην τοῦ ἡλίου ἀνταναχλωμένην ἐντὸς ὕδατος (Γ. 756) καὶ πλεῖσται ἄλλαι παρομοιώσεις μᾶς πείθουν ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἐξέφρασε πράγματα οὐδέποτε πρὸ αὐτοῦ περιγραφέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ρωμαντικοῦ ἔρωτος ὀλίγους ἔχει ἰσοπάλους, ἴσως δὲ οὐδ' αὐτὸν τὸν Θεόκριτον. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου καὶ τῶν Καλλιμαχείων ὁ ποιητής, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι τοσοῦτον ὑπὸ τῶν εὐθὺς μετ' αὐτὸν ἐγκρίτων ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἐθαυμάσθη, ὥστε δύο μὲν Λατῖνοι ποιηταί, ὁ Οὐάρρων Ἀτακῖνος καὶ ὁ Οὐαλέριος Φλάκκος, μιμηθέντες τοῦτον, παρέφρασαν τρόπον τινὰ τὰ «Ἀργοναυτικά» του, πλεῖστοι δὲ γραμματικοί, ἐν οἷς ὁ κατὰ τὸ σχόλ. II, 105,2 μαθητὴς αὐτοῦ Χάρης, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Λούκιλλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Θέων σοφὰ συνέγραψαν εἰς τὸ ἔργον του ὑπομνήματα, οἱ δὲ κατὰ καιροὺς συλλογεῖς τῶν μύθων ἤντλησαν ἐκ τῶν «Ἀργοναυτικῶν» τοὺς μύθους τῶν Ἀργοναυτῶν· ἐκτὸς ὅμως τούτων καὶ καλλιτέχναι, οἷος ὁ κατασκευάσας τὴν Φικαρονίαν πυξίδα, ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ἀπολλωνίου. Συνοψίζων τις, ἐν ὀλίγαις γραμμαῖς, τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ποιητοῦ, θὰ ἔλεγεν οὐχὶ παρακεκινδυνευμένως, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος καταδεικνύεται εἰς τὸ σωζόμενον αὐτοῦ ποιητικὸν ἔργον ἐμπειρότατος μὲν τῆς ὁμηρικῆς διαλέκτου, βαθὺς γνώστης τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ἱκανὸς δὲ εἰς τὴν παροχὴν πλείστων ὅσων νέων εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων, μὲ δεξιοτεχνίαν ζηλευτὴν περιγράφων τοὺς τόπους καὶ ζωγραφίζων ζωηρότατα τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τῶν ἡρώων του, ἀλλὰ καὶ στερούμενος ἑνιαίου τινὸς κέντρου, ὥστε, ἂν τις ἐδοκίμαζε νὰ ἀναλύσῃ τὸ ἔργον του θὰ ἀπεδεικνύετο τοῦτο σύμπλεγμα σκηνῶν μὴ ἐχουσῶν καμμίαν σχεδὸν ἐσωτερικὴν συνάφειαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *1) Πηγαί:* Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἓν ἄρθρον τοῦ Σουΐδα καὶ δύο πενιχροὶ βίοι. Τὰ ἐν τῷ *Λαυρεντιανῷ* κώδικι XXXII 9, *χειρόγραφα* τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, τῶν Ἀργοναυτικῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ *Γουελφερουυτανῷ* τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. *2) Ἐκδόσεις καὶ βοηθήματα:* Ἐκ τῶν παλαιοτέρων ὁ *Weichert*, Ueber das Leben und das Gedicht des Apollonius von Rhodos, Meisen 1821, ὁ *Wellauer*, recognovit annot. schol., Λειψία, 1828, ὁ *B. Merkel*, emend. appar. crit. et proleg. Λειψία 1854, ὁ *Michaelis*, De Apoll. Rhod. fragmentis, Hallis 1875, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ *G. W. Moonay*: The Argonautica, ed. with introd. and comment. New-York Longmans and Green 1912, ἐν Classical Weekly τοῦ Robinson, VII, 172–176, καὶ ἐν Classical Review τοῦ Seaton, 1914, 15–19. Ὁ *R. C. Seaton*, the Argonautica, wit engl. transl. New-York Macmillan 1912 XIV 432 p.—τοῦ ἰδίου, On Apollonius Rhodius, ἐν Classical Review, 1915, 10–14, αὐτόθι, Explications pour differents passages des Arg: 1, 906–909, III 158-163, IV, 678-680, 784-790. *P. Kerckes*, Οἱ τρόποι τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐν Egyetems Philologiai Közlöny XXXVII 1913 26 p. καὶ ἐν Berliner Philologische Wochenschrift, 1914, 711, ἐκδ. *W. Weinberger*. Ὁ *E. G. Wilkins*, A classification of similes in the Argonautica of Apoll. Rhodius: ἐν Classical weekly XIV 162-168, ἐκ τῶν 91 ἐκτενῶν καὶ 61 βραχειῶν παρομοιώσεων τοῦ ἔργου, αἱ 30 ἐκ τῶν πρώτων καὶ 20 ἐκ τῶν δευτέρων εἶναι ὁμηρικαί, παραληφθεῖσαι ἐκ τῶν φυσικῶν φαινομένων, τῶν φυτῶν, ζώων, τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐλάχιστον ἐκ τῶν θεῶν καὶ τῆς μυθολογίας. Ὁ *U. von Wilamowitz-Moellendorf*, Lesefrüchte: ἐν Hermes. Zeitschrift für Klassische Philologie 1923, 73 καὶ ἑ.

Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

—**Ἀπολλώνιος** ὁ *Ταρσεύς*. Ἔνδοξος *(γνώριμος)* ἰατρὸς κατὰ Γαληνόν, ὅστις καὶ ξηρὸν τούτου πρὸς αἱμορροΐδας ἀναφέρει (XIII, 843).

—**Ἀπολλώνιος** ὁ ἐκ *Τράλλεων*. Περίφημος ἀνδριαντοποιὸς ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ταυρίσκου κατεσκεύασε κατὰ τὸν τελευταῖον ἢ προτελευταῖον π. Χ. αἰῶνα τὸ ὑπέροχον σύμπλεγμα τοῦ «Φαρνεσίου Ταύρου», ἓν ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα ἐκ τῶν διασωθέντων ἔργων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο σύμπλεγμα εἶχε μεταφερθῆ ἐκ Ρόδου διὰ νὰ στολίσῃ τοὺς κήπους τοῦ Ἀσινίου Πολλίωνος, βραδύτερον δὲ εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὰ λουτρὰ τοῦ Καρακάλλα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἀνευρέθη κατὰ τὸ 1546. Περιῆλθε μετὰ τὴν ἀνεύρεσίν του εἰς τὴν κυριότητα τοῦ οἴκου Φαρνέση, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομά του, καὶ βραδύτερον τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως. Νῦν εὑρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως. Τὸ καλλιτέχνημα τοῦτο ἐδημιούργησαν οἱ δύο γλύπται ἐμπνευσθέντες ἀπὸ τὸν μῦθον τῆς Δίρκης, ἥτις ἐδέθη ἀπὸ τῆς κόμης της εἰς τὰ δύο κέρατα τοῦ ἐξαγριωμένου ταύρου ὑπὸ τοῦ *Ἀμφίωνος* καὶ *Ζήθου*, υἱῶν τῆς *Ἀντιόπης*, διότι εἶχε βασανίσει τὴν εἰρημένην μητέρα των.

ΚΑΨ.

—**Ἀπολλώνιος** ὁ *Τυανεύς*. Νεοπυθαγόρειος θεόσοφος, ἀκμάσας κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξέπληξεν ὡς θαυματουργός, προφήτης καὶ περιοδεύων ἠθικοδιδάσκαλος. Τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἐπεχείρησαν πολλοὶ μετὰ ἐναλλασσομένων ἑκάστοτε ροπῶν, ὡς ὁ Μοιραγένης, ὁ Δάμις, ὁ Φιλόστρατος. Ὁ τελευταῖος οὗτος γράφει κατ' ἐντολὴν τῆς Ἰουλίας Δόμνας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου, ἡ ὁποία ἀναγνώσασα τὸ ἔργον τοῦ Δάμιδος ἠθέλησε νὰ ἔχῃ βιβλίον περὶ τοῦ γόητος πληρέστερον καὶ ἀξιοπιστότερον. Τόσον τὰ ἔργα τῶν προγενεστέρων ὅσον καὶ τὸ τοῦ Φιλοστράτου ἀντικατοπτρίζουσι τὰς ποικίλας θρησκευτικὰς διαθέσεις τῶν περὶ Χριστὸν χρόνων τοῦ συγκρητισμοῦ. Μαγεία, ἐξορκισμοὶ δαιμόνων, θαύματα, ἀσκητικὸς βίος, ἡλιολατρεία ὡς ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη θρησκεία, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν σεβασμὸν τῆς θρησκείας τοῦ λαοῦ, τάσις ὅπως διαπιστωθῶσι παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς ἴχνη ἀρχεγόνου σοφίας καὶ εὐσεβείας, ὅλα ταῦτα συνδέονται εἰς ἓν διὰ τῶν περὶ τὸν Ἀπολλώνιον μυθιστορημάτων. Διότι ὁ Ἀπολλώνιος ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἰδανικὸν τοῦ θείου ἀνθρώπου, ὡς ὁ φορεὺς τῆς θείας σοφίας καὶ ὡς ὁ κομιστὴς νέων ἀποκαλύψεων.

Κατὰ τὸν Φιλόστρατον ὁ Ἀπολλώνιος ἐμφανίζεται ὡς κήρυξ κεκαθαρμένης περὶ θεοῦ ἰδέας καὶ ὑψηλοτέρας ἠθικῆς, συγχρόνως δὲ ὡς προφήτης καὶ θαυματοποιός. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὁ Baur ὅτι ἐν τῷ Ἀπολλωνίῳ τοῦ σοφιστοῦ τούτου ἀναζῇ ὁ Χριστός, ἄλλαις λέξεσιν ὅτι ὁ Φιλόστρατος συνέγραψε τὸν βίον τοῦ γόητος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ εὐαγγέλια καὶ ἵνα εἰς τὴν ἰδανικὴν μορφὴν τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας ἀντιπαραβάλῃ τὸν ἰδανικὸν ἄνθρωπον τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου. Ἡ θεωρία αὕτη ἐγκατελείφθη δικαίως, διότι ὁ Ἀπολλώνιος, ὡς ὑπεδηλώσαμεν ἀνωτέρω, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς. Τοῦτο γίνεται ἐμφανέστερον ἂν παραβάλωμεν τὸ ἔργον τοῦ Φιλοστράτου πρὸς τὰς διηγήσεις τῶν ἀποκρύφων εὐαγγελίων καὶ πράξεων καὶ πρὸς τὰς συγγενεῖς διηγήσεις τῶν ἐθνικῶν, αἵτινες ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τοῦ Φιλοστράτου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Baur*, Apolloniosv on Tyana, 1832. *Reville*, La religion à Rome sous les Sévères, 1886. Ἄρθρον Ἀπολλων. ἐν Ἐγκυκλοπαιδείᾳ *Pauly–Wissowa*, *Geffenen*, Christliche Apokryphen, 1908. *Wendland* Hellenistisch–römische Kultur, γ' ἐκδ. 1912. *Reitzenstein*, Hellenistische Wundererzählungen.

Ν. Ι. Λ.

—**Ἀπολλώνιος** ὁ *Τύριος*. Στωϊκὸς φιλόσοφος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Κατήγετο ἐκ Τύρου κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος: «...Ἐκ Τύρου δὲ Ἀντίπατρος καὶ μικρὸν πρὸ ἡμῶν Ἀπολλώνιος ὁ τὸν πίνακα ἐκθεὶς τῶν ἀπὸ Ζήνωνος φιλοσόφων καὶ τῶν βιβλίων». *(Στρβ.* ΙΣΤ' 757). Ἔγραψε περὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Στωϊκῆς Σχολῆς Ζήνωνος καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ἔνθ. ἀνωτ.) ἀναφερόμενον σύγγραμμα, ἴσως δὲ εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ Φωτίου (ἐν Μυριοβ. ἀναγν. 161) ἀναφερόμενον σύγγραμμα «Περὶ φιλοσόφων γυναικῶν», τοῦ ὁποίου ὁ Σώπατρος ἐφιλοπόνησεν ἐπιτομήν.

Κ.Μ.Κ.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

—**Ἀπολλώνιος** *(ἐκκλ. συγγραφεῖς)*. —1) Ὁ Εὐσέβιος (ἐκ. ἱστ. 5, 8 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 20, 476—480) ἀναφέρει *Ἀπολλώνιον* συγγράψαντα κατὰ τῆς φρυγικῆς αἱρέσεως, ὡς ἐλέγετο ὁ *Μοντανισμός*, καὶ ἀναφέρει περικοπάς τινας ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ὅπερ συνεγράφη περὶ τὸ 200 Καθ' Ἱερώνυμον ὁ Τερτυλλιανός, ἀφοῦ προσῆλθε τῷ 202 εἰς τὴν μοντανιστικὴν αἵρεσιν, ἔγραψε κατὰ τοῦ Ἀπολλωνίου (de vir. ill. 53 ἐν *Migne* P. L. 23, 697).

—2) Ἐν τῷ ἀνωνύμῳ συγγράμματι τοῦ Ε' αἰῶνος «Praedestinatus» (ἐν *Migne* P. L. 53, 594) γίνεται λόγος περὶ Ἀπολλωνίου ἐπισκόπου Κορίνθου κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος, ἀντικρούσαντος τὸν αἱρετικὸν *Κέρδωνα*.

Δ. Σ. Μ.

—**Ἀπολλώνιος** *(μάρτυρες)*. —1) Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κομμόδου (180—192) ἐμαρτύρησεν ἐν Ρώμῃ ἀνὴρ «τῶν τότε πιστῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένος», ὀνόματι Ἀπολλώνιος, ὅστις ἀφοῦ παρέσχε «λογιωτάτην ὑπὲρ ἧς ἐμαρτύρει πίστεως ἐπὶ πάντων ἀπολογίαν», ἀποφάσει τῆς συγκλήτου ὑπέστη κεφαλικὴν κόλασιν, ἤτοι ἀπεκεφαλίσθη. Καθ' Ἱερώνυμον ἦτο συγκλητικός. Τὸ ἀγνώστου συγγραφέως σύγγραμμα τοῦ Ε' αἰῶνος, τὸ καλούμενον «Praedestinatus» (κεφ. 26) ὀνομάζει τὸν Ἀπολλώνιον ἐπίσκοπον Ἐφέσου· ἀλλ' ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τοῦ συγγράμματος τούτου οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν πίστιν. Τὸ εἰς τὰ Analecta Bollandiana (14 284—294, ἔτους 1895) μαρτύριον Ἀπολλώ τινος εἶναι προφανῶς τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀπολλωνίου τούτου, ὃ σώζεται καὶ ἀρμενιστί. [Πρβλ. *Εὐσεβίου* ἐκκλ. ἱστ. 5, 21, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 20, 485—489 καὶ *Ἱερωνύμου* de viris illustribus 42 ἐν *Migne* P. L. 23, 602).

—2) Τῇ 14ῃ Δεκεμβρίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῶν μαρτύρων *Φιλήμονος* καὶ *Ἀπολλωνίου* (βλ. Φιλήμων).

—3) Τῇ 6ῃ Ἰουλίου ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη Ἀπολλωνίου ἀποκεφαλισθέντος μετὰ τῆς ἁγίας Λουκίας (βλ. λ.) καὶ πλείστων ἑτέρων, ὡς καὶ ἑτέρου Ἀπολλωνίου, ὅστις «διὰ πλοίου ἐν θαλάσσῃ βληθείς, τοῦ πλοίου πυρποληθέντος τελειοῦται».

—4) Τῇ 10ῃ Ἰουλίου ἑτέρου ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας καταγομένου, ὅστις ἀχθεὶς εἰς Ἰκόνιον ἐσταυρώθη.

—5) Τῇ 23ῃ Ἰουλίου ἑτέρου, ὅστις εἰς τὰ ἑλληνικὰ συναξάρια, φέρεται «Ἐπίσκοπος Ρώμης», καὶ ἐμαρτύρησε «τοξευθεὶς καὶ εἰς πῦρ βληθείς».

«**Ἀπολλώνιος**». Τὸ ὄνομα Ἀπολλώνιος φέρει ὁ ἥρως ὁμωνύμου πιθανῶς ἑλληνικοῦ μυθιστορήματος, γραφέντος περὶ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ μεταφρασθέντος εἰς τὴν λατινικὴν κατὰ τὸν ΣΤ' ἢ Ζ' αἰῶνα μ. Χ. Τὸ ἔργον τοῦτο, τόσον κατὰ τὴν μορφὴν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσίν του ἔχει μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὰ σοφιστικὰ μυθιστορήματα τῶν ἀρχαίων, ἰδιαίτατα δὲ πρὸς τὰ τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφεσίου, ὁ ὁποῖος μάλιστα φαίνεται ἐχρησίμευσε καὶ ὡς ὑπόδειγμα. Τὸ πρωτότυπον ἔργον, γεγραμμένον ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους ἑλληνικοὺς χρόνους, ἀπωλέσθη, ἀντὶ δὲ τούτου ἐσώθη μέχρις ἡμῶν λατινική του διασκευή, εἰς τὴν ὁποίαν συνεχωνεύθησαν καὶ στοιχεῖα χριστιανικὰ καὶ ρωμαϊκὰ τῶν ὑστέρων χρόνων. Τὸ λατινικὸν μυθιστόρημα τοῦ Ἀπολλωνίου ἀπέβη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα περιζήτητον ἑλληνικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον παρέλαβον πάντα σχεδὸν τὰ ἔθνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτήν, φαίνεται ὅτι τὸ μυθιστόρημα μετεφυτεύθη καὶ πάλιν ἐκ τῆς Δύσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐκλείψει. Ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως ἐγένοντο πολλαὶ κατὰ καιροὺς διασκευαί, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἔμμετροι. Ἐκ τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως (κατὰ τὸν *Simrock*, Quellen d. Shakespeare τ. III σ. 263 κ. ἑ.) ἐλήφθη ἡ ὑπόθεσις τοῦ εἰς τὸν Σαίξπηρ ἀποδιδομένου δράματος «Περικλῆς βασιλεὺς τῆς Τύρου». Τὸ δημῶδες περὶ Ἀπολλωνίου μυθιστόρημα διεσώθη εἰς δύο ἐμμέτρους διασκευάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἀνήκουσα εἰς τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἀποτελουμένη ἐξ 897 ἀνομοιοκαταλήκτων πολιτικῶν στίχων, ἐπιγράφεται «Μεταγλώττισμα ἀπὸ Λατινικὸν εἰς Ρωμαϊκόν. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου», καὶ εὑρίσκεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 390 κώδικι τῶν Παρισίων (ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ *C. Wagner* ἐν Mediaeval Greek Texts, Lond. 1871 σ. 63—90, εἶτα δὲ ἐπιμελέστερον ὑπὸ τοῦ ἰδίου τῷ 1874 ἐν Carmina Graeca medii aevi σ. 248—276). Ἡ ἑτέρα διασκευή, γραφεῖσα περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, εἶναι μακροτέρα τῆς πρώτης καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 1894 πολιτικῶν ὁμοιοκαταλήκτων στίχων. Ἡ διασκευὴ αὕτη

Digitized by Google

ἀποδίδεται ἄλλοτε μὲν εἴς τινα Κρῆτα ὀνόματι *Γαβριὴλ Κοντιαῖόν*, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν ἐπίσης Κρῆτα *Κωνσταντῖνον Τήμενον* (*Τέμενον* ἢ *Τίμενον*). Ἀμφότεροι ὅμως οὗτοι δὲν ἦσαν ποιηταὶ ἀλλ' ἀντιγραφεῖς μόνον τοῦ ἔργου (πρβλ. *E. Legrand*, Bibliograph. hell I 290). Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν μεγάλῃ κλίμακι εἶναι διαδεδομένη ἰδίως εἰς τὰς νήσους τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη, κατὰ τὸν Κρουμβάχερ, ἁπλῶς ἀνάμνησιν τοῦ περιζητήτου καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος διὰ τῶν βενετικῶν ἐκδόσεων διαδοθέντος δημώδους ἑλληνικοῦ βιβλιαρίου. (Πρβλ. καὶ *B. Schmidt*, Griechische Märchen, ἐν Λειψίᾳ 1677 σελ. 7.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. C. Dunlop*, History of Prose Fiktion I (1888). *S. Singer*, Apollonius von Tyrus, ἐν Χάλλῃ 1895. Διὰ τὰ ἀπὸ τοῦ 1897-1904, ἐκδοθέντα βιβλία περὶ Ἀπολλωνίου βλ. ἐν Jahresbericht über die Fortschrifte der Klassischen Altertumsurssen Schaff. Top 175 Κ. Μ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

Ἀπολλωνίς. —1) Θυγάτηρ τοῦ Ἀπόλλωνος (*Τζέτζ.* ἐν Ἐσ. Ο. 25). —2) Προφῆτις ἐξ Ἄργους (*Πλουτ.* Πύρρ. 31. 3).

— **Ἀπολλωνίς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. Ἀπολλωνιάς

Ἀπολλωνίτης *νομὸς* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁ Φαραωνικὸς νομὸς τῆς Ἄνω Αἰγύπτου Τὰς Χόρου (βλ. λ.).

Ἀπολλωνίων *(τέως δῆμος)*. Εἷς τῶν 8 δήμων εἰς οὓς διῃρεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἡ νῦν εἰς τὸν νομὸν Πρεβέζης, τότε Κερκύρας, ὑπαγομένη ἐπαρχία Λευκάδος, ἕδρα τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ ἅγιος Πέτρος. Εἶχε περιφέρειαν, τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων Ἁγίου Πέτρου, Ἀθανίου, Δραγάνου, Κωμυλιοῦ, Νικολῆ καὶ Χορτάτων. Δ. Ε. Μ.

Ἀπολλωνόπολις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τῆς Φαραωνικῆς πόλεως τῆς Αἰγύπτου Δομποῦ (βλ. λ.).

Ἀπόλλωνος *ἄκρον* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τοῦ κόλπου τῆς Νουμιδίας ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Δ 3, 6) ὡς ἔχον ἱερὸν τοῦ θεοῦ καὶ κείμενον εἰς μῆκ. 31° 40' Ἀν. Φέρρου καὶ πλάτ. 32° 50'. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀπόλλωνος** *ἄκρον* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς «Μαυριτανίας Καισαρηνσίας» (Ἀλγερίας), ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Δ, Β, 4) ὡς κείμενον εἰς μῆκ. 15° 30' Ἀν. Φέρ., πλάτ. 33° 40' Β. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀπόλλωνος** *ὕφαλος* [*Ναυτ. Γεωγρ.*] Ἡ δυτικὴ ἐσχατιὰ τοῦ ὑφαλοπλαισίου τοῦ περιθέοντος τὴν δυτικωτέραν τῶν νήσων τοῦ *Αἰόλου, τὴν Ὀστεώδη, τὴν Οὔστικα* τανῦν λιμένων (ὅρα χάρτην Ἀγγλικὸν 168: Ustica island: secca d' Apollo). Εὕρηται δὲ εἰς 1½ μιλλ. Δ.ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου Punta del Spalmatori, δυτικῆς τῆς νήσου ἐσχατιᾶς. Δύο ὀβελοί, βάθους 17 καὶ 26 ὀργυιῶν, ὀρθοῦνται ὑπὲρ τὸ ὑφαλοπλαίσιον. ἀκίνδυνοι εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἐξαιρετικῶς δὲ ἰχθυόεντες. Σ. Ε ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀπολλῶς [*Βιβλ.*]. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ εἶναι συγκεκομμένος τύπος τοῦ *Ἀπολλόδωρος* ἢ μᾶλλον τοῦ *Ἀπολλώνιος*, ἔφερεν εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, περὶ οὗ δυστυχῶς ὀλίγα μόνον τινὰ γινώσκομεν ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ δὴ κυρίως ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦτο Χριστιανὸς ἐξ Ἰουδαίων, «Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει», «ἀνὴρ λόγιος», «δυνατὸς ἐν ταῖς Γραφαῖς», «ζέων τῷ πνεύματι», ὅστις κατ' ἀρχὰς δὲν ἐγίνωσκε εἰμὴ «μόνον τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου», καὶ ὅτι συναντηθεὶς ἐν Ἐφέσῳ μετὰ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρισκίλλης, ἐδιδάχθη παρὰ τούτων ἀκριβέστερον περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἰς ἣν ἦτο ἤδη κατηχημένος. Ἐπίσης ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ἀπολλῶς, λαβὼν συστατικὰς ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρισκίλλης ἦλθεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ δὴ εἰς τὴν Κόρινθον, ἔνθα εἰργάσθη μετὰ πολλῆς δυνάμεως παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀποδεικνύων εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν Γραφῶν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας (Πράξεων ιη'. 24 ἑξῆς). Τῆς τοιαύτης ἐργασίας τοῦ Ἀπολλῶ ἐν Κορίνθῳ μνείαν ποιεῖται καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ αὐτοῦ (γ' 6), ἔνθα χαρακτηρίζει αὐτὴν προσφυῶς ὡς ποτισμὸν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης φυτείας. Φαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρξεν οὕτως εὐδόκιμος ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ, ὥστε ἐσχηματίσθη ἐνταῦθα μερὶς φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ (Α' Κορ α' 12), ἀντιμέτωπος τοῦ Παύλου, εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ὁποίας βεβαίως ὑπῆρξεν ἀνεύθυνος ὁ Ἀπολλῶς, διότι ὁ Παῦλος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ἀναφέρει ὅτι παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς Κόρινθον καὶ ἐν γένει ἐμφανίζεται οὗτος ἐνταῦθα εὑρισκόμενος εἰς ἐγκαρδίους πρὸς ἐκεῖνον σχέσεις (Α' Κορ. ιστ' 12· πρβλ. καὶ δ'. 6).

Ἐπίσης φαίνεται, ὅτι τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ ἐπιτυχίας ὤφειλεν ὁ Ἀπολλῶς τὸ μὲν εἰς τὴν μεγάλην πίστιν καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ (ζέων τῷ πνεύματι), τὸ δὲ εἰς τὴν σοφίαν καὶ δὴ καὶ τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ (ἀνὴρ λόγιος), ἣν φαίνεται ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος (Α' Κορ. α' 17 καὶ β' 1—15). Τελευταῖον γίνεται μνεία τοῦ Ἀπολλῶ ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου, ἔνθα οὗτος συνιστᾷ εἰς τὸν Τίτον, ὅπως περιποιηθῇ ἐκεῖνον (γ' 13), ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι καὶ μέχρι Κρήτης ἐπεξέτεινε τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ὁ Ἀπολλῶς. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχει ἔπειτα ποικιλία ἀβεβαίων παραδόσεων, ὧν ἄλλαι μὲν θέλουσιν αὐτὸν ἐπίσκοπον Κολοφῶνος, ἄλλαι Ἰκονίου τῆς Φρυγίας, ἄλλαι Καισαρείας, ἄλλαι Κορίνθου, ἄλλαι Δυρραχίου καὶ ἄλλαι Κολοσσῶν. Ὁ Μ. Λούθηρος καὶ ἄλλοι διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι ἀπέδωσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐγγραφὴν τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη στερεῖται οἱουδήποτε ἐρείσματος, καὶ ἄλλοι συγγραφὴν τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τῇ 8 Δεκεμβρίου. Π. Ι. Μ.

—**Ἀπολλῶς** *(ἅγιοι)*. Ἐκτὸς τοῦ Ἀπολλῶ τῆς Καινῆς (περὶ οὗ ἀνωτέρω) ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν μνήμην: 1) εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου ὁσίου τινὸς *Ἀπολλῶ*· 2) τὴν 21ην Ἀπριλίου τοῦ *Ἀπολλῶ* τοῦ θεράποντος τῆς ἁγίας Ἀλεξανδρίας (βλ. λ.), ὅστις μετὰ τοῦ συναδέλφου του Ἰσαακίου, μετὰ τὸν θάνατόν της, ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ ἐκ πείνης· καὶ 3) τὴν 10ην Ἰουνίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀπολλῶ ἢ καὶ *Ἀπόλλωνος*) ἐν εἰρήνῃ τελειωθέντος.

Ὁ Ἀπολλῶς, τὸ μαρτύριον οὗ εὑρίσκεται ἐν Analecta Bollandiana 14, 284—294 (ἔτους 1895), εἶναι προφανῶς ὁ *Ἀπολλώνιος* ὁ ἐπὶ Κομόδου μαρτυρήσας, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Εὐσέβιος (βλ. λ. Ἀπολλώνιος *μάρτυς* 1).

—**Ἀπολλῶς** *(ἀσκητής)*. Ὁ Παλλάδιος ἐν τῇ λαυσαϊκῇ του ἱστορίᾳ περιγράφει τὸν βίον τοῦ περιφήμου ἀσκητοῦ Ἀπολλῶ (κεφ. νβ' ἐν Migne Ἑ.Π. 34, 1137—1153). Δ. Σ. Μ.

Ἀπόλντα (Apolda) [*Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Θουριγγίᾳ τῆς Γερμανίας, ἀριθμοῦσα 27000 κατοίκους καὶ ἔχουσα πολυάριθμα κλωστοϋφαντουργικὰ ἐργοστάσια βάμβακος. Εὑρίσκεται ΒΑ τῆς Βαϊμάρης, μεθ' ἧς συνδέεται διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς (15 χμτρ.).

ἀπολόγημα (τό)· ὅ,τι λέγεται πρὸς ἀπολογίαν, τὸ κατὰ τὴν ἀπολογίαν λεγόμενον, ὑπεράσπισις.

ἀπολογητής, —*ήτρια* ὁ ὑπερασπίζων τινὰ διὰ λόγου, ὁ συνήγορος.

— **Ἀπολογηταί** [*Ἐκκλ.*]. Ὡς ἦτο ἑπόμενον ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ προεκάλεσεν εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῆς τότε κοινωνίας ζωηρὰν ἀντίδρασιν, τόσῳ λόγῳ πεποιθήσεων ὅσῳ καὶ λόγῳ συμφέροντος. Αἱ μεγάλαι λαϊκαὶ μᾶζαι μετὰ δυσφορίας ἔβλεπον τὴν νέαν θρησκείαν, δι' ἧς κατελύετο ἡ θρησκεία τῶν πατέρων καὶ ἀνετρέποντο αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις· οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ λόγιοι περιεφρόνουν διδασκαλίαν ἐρχομένην ἐξ Ἰουδαίας καὶ διὰ συγγραφῶν κατειρωνεύοντο ἢ κατεσυκοφάντουν αὐτήν τε καὶ τοὺς ὀπαδούς της· οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἀποζῶντες ἐκ τῆς παλαιᾶς θρησκείας δὲν ἠνείχοντο τὴν νέαν, ἧς ἐπεκρατούσης θὰ ἐστεροῦντο τῶν μέσων τῆς ζωῆς· αἱ ἄρχουσαι τάξεις δὲν ἠδύναντο ἢ μὲ δυσμενὲς ὄμμα νὰ ἀπίδωσι πρὸς τὸ καινοφανὲς δόγμα ὅπερ ἐξίσου αὐτοκράτορα καὶ δοῦλον· οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέβλεπον πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ὡς πρὸς ἀποστάτας.

Ταῦτα πάντα ἐδημιούργησαν ἐν μέσῳ τῆς τότε κοινωνίας περιβάλλον ἐχθρικὸν πρὸς τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν ἐγένοντο πιστευταὶ αἱ παραλογώτεραι συκοφαντίαι. Οὕτως ἡ μὴ προσκύνησις ὑπ' αὐτῶν τῶν εἰδώλων ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἀθεΐα. Ἡ μὴ ἀπόδοσις θείων τιμῶν εἰς τὸν Καίσαρα ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποστασία· αἱ συναθροίσεις αὐτῶν πρὸς τέλεσιν τῶν τῆς λατρείας, τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν κοινῶν δείπνων, τῶν ἀγαπῶν, παρεξηγοῦντο δεινῶς καὶ κατηγοροῦντο οἱ Χριστιανοὶ ὅτι συνερχόμενοι μετεῖχον *θυεστείων δείπνων*, ἤτοι ὅτι ἔτρωγον ἀνθρωπείους σάρκας, ὅτι ἐτέλουν *οἰδιποδείους μίξεις*, ἤτοι ἀθεμιτουργίας, ὅτι ἐλάτρευον κεφαλὴν ὄνου, διὸ ἐλέγοντο *ὀνοκέφαλοι*, καὶ ὅτι ἐτίμων αἰδοῖα κληρικῶν! Αἱ κατηγορίαι αὗται γενόμεναι πιστευταὶ συνετέλουν εἰς ἔκρηξιν τῶν φρικωδῶν ἐκείνων κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν, καθ' οὓς οὗτοι, θεωρούμενοι ὡς αἴτιοι παντὸς κακοῦ καὶ παντὸς δυστυχήματος, λόγῳ τῆς μήνιος τῶν θεῶν κατὰ τῆς ἐπιδεικνυομένης πρὸς αὐτοὺς ἀνοχῆς, ἔπιπτον θύματα τῆς πίστεώς των.

Κατὰ τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἦτο ἑπόμενον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ παραμένουν ἀδιάφοροι οἱ Χριστιανοὶ καὶ ταχέως ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος ἤρχισεν ἀναπτυσσομένη παρ' αὐτοῖς φιλολογία, ἀποσκοποῦσα τὴν κατάδειξιν τοῦ ψεύδους τῶν κατηγοριῶν τούτων καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ *ἀπολογηταὶ* τοῦ Χριστιανισμοῦ, μὴ ἀρκούμενοι εἰς ἀπόκρουσιν τῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατηγοριῶν, ἐζήτουν νὰ καταδείξουν τὸ ψεῦδος τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τὸ ἀτελὲς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἢ καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τονίζοντες συγχρόνως τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀκωλύτου ἐξασκήσεως τῶν τῆς λατρείας. Τοιοῦτοι ἀπολογηταὶ κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα ἤκμασαν ὁ *Κοδρᾶτος*, ὁ *Ἀριστείδης*, ὁ *Ἀρίστων*, ὁ *Πελλαῖος*, ὁ *Ἰουστῖνος*, ὁ *Τατιανός*, ὁ *Μιλτιάδης*, ὁ *Ἀπολλινάριος* ὁ *Ἱεραπόλεως*, ὁ *Μελίτων* ὁ *Σάρδεων*, ὁ *Ἀθηναγόρας* ὁ *Ἀθηναῖος*, ὁ *Θεόφιλος*, ὁ Λατῖνος *Μινούκιος Φῆλιξ*, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ *Ἑρμείας*, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς, ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τῶν ὁποίων ὅμως κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα οὐχὶ ἄνευ λόγων ἐπαρκῶν ἀμφισβητεῖται.

Οἱ ἀπολογηταὶ οὗτοι, οἵτινες εἶχον ὡς πηγὴν καὶ βοηθήματα οὐ μόνον τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικοὺς συγγραφεῖς καὶ Ἰουδαίους, μάλιστα τὸν Φίλωνα καὶ τὸν Ἰώσηπον, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ χριστιανικῆς θεολογίας. Καίτοι οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἦσαν κάτοχοι τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ὡς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ῥητορικῆς καὶ σοφιστικῆς, ἐκτὸς τοῦ συγγραφέως τῆς πρὸς Διόγνητον, καὶ τοῦ Μινουκίου Φήλικος, οὐδεὶς αὐτῶν διακρίνεται ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως. Ἡ κακὴ διάταξις τῆς ὕλης, ἡ ἔλλειψις συνοχῆς καὶ ὁ πλατειασμὸς ἐν τῇ ἐκφράσει εἶναι κοιναὶ ἐλλείψεις αὐτῶν. Ἀπὸ ἀπολογητικῆς ἀπόψεως ὁ ἀνώτερος πάντων εἶναι ὁ *Ἰουστῖνος*, ὅστις ὑπερέχει τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὴν ὑγιεστέραν ἀντίληψιν καὶ δικαιοτέραν ἐκτίμησιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν συμμερίζεται καὶ ὁ Ἀθηναγόρας, ἐνῷ ἄλλοι ὡς ὁ Θεόφιλος, ὁ Τατιανὸς καὶ ὁ Ἑρμείας ἠρνοῦντο εἰς αὐτὴν πᾶσαν ἀξίαν. Πάντες δὲ σχεδὸν θεωροῦν τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀντιγράφουσαν τὸν Μωυσῆ καὶ τοὺς προφήτας, διότι ὡς ἔλεγεν ὁ Ἰουστῖνος (*Ἀπολ.* 44) «πρεσβύτερος Μωυσῆς καὶ πάντων τῶν ἐν Ἕλλησι συγγραφέων». [Τὸ κείμενον τῶν ὡς ἄνω ἀπολογητῶν εὑρίσκεται ἐν *J. C. Th. Otto's* Corpus apologetarum christianorum. τόμ. 9, Jenae 1847—1872. Καὶ ἐν *Migne* Ἑ. Π. τόμ. 5 καὶ 6. Ἑλληνιστὶ σχετικὴ μελέτη *Ἰγνατίου Μοσχάκη* «Μελέται περὶ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογητῶν τοῦ β' καὶ γ' αἰῶνος», Ἀθῆναι 1876, σελ. 346. Ἐκ τῶν πλείστων σχετικῶν μελετῶν ἀξιοσύστατοι εἶναι ἰδίως *A. Puech* Les apologistes grecs du Le siècle de notre ère, Paris 1912, καὶ *E. J. Goodspeed* Die aeltesten Apologeten 1914].

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω συγγραφέων, τῶν ὁποίων ἡ ἀποκλειστικὴ ἢ κυρία συγγραφικὴ δρᾶσις περιεστρέφετο περὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἔγραψαν ἀπολογητικὰ ἔργα, ὡς ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ *Κλήμης Ἀλεξανδρεύς*, *Ὠριγένης*, *Εὐσέβιος Καισαρείας*, *Ἀθανάσιος*, *Κύριλλος Ἀλεξανδρείας* καὶ *Θεοδώρητος ὁ Κύρρου*, ὅστις ἔγραψε τὴν τελευταίαν σωζομένην καὶ πληρεστέραν κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἐθνικὴν ἀπολογίαν («Ἑλληνικῶν θεραπευτικὴ παθημάτων ἢ Εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐξ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπίγνωσις», ἐν *Migne* Ἑ Π. 83 783—1152). Ἐκ δὲ τῶν Λατίνων οἱ *Τερτυλλιανός*, *Κυπριανός*, *Ἀρνόβιος*, *Λακτάντιος*, *Ἰούλιος Φίρμικος Ματέρνος* καὶ *Αὐγουστῖνος*.

Μετὰ τὸν ὁριστικὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι τῆς εἰδωλολατρείας, ἡ ἀπολογητικὴ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐστράφη κατὰ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Μουσουλμάνων. Καὶ ὡς ἀπολογηταὶ κατὰ τῶν Ἑβραίων διεκρίθησαν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἰδίως κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ὁ *Λεόντιος Νεαπόλεως* ἐν Κύπρῳ ἐπίσκοπος καὶ ὁ *Ἀναστάσιος Σιναΐτης*· τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ *Ἀνδρόνικος Κομνηνός*· κατὰ δὲ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὁ *Θεοφάνης ὁ Νικαίας*, ὁ *Ἰωάννης Καντακουζηνός*, ὁ *Ματθαῖος Βλάσταρις*· λατινιστὶ δὲ μ. ἄ. ἔγραψαν κατ' Ἰουδαίων *Ἰσίδωρος ὁ Σεβίλλης*, *Ραβινὸς ὁ Μαῦρος* κ. ἄ. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων ἀπολογιῶν τούτων εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον μορφὴν διαλόγου, ὡς καὶ αἱ ἀρχαιότεραι τοῦ Ἀρίστωνος καὶ τοῦ Ἰουστίνου. Κατὰ δὲ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ διεκρίθησαν ὡς ἀπολογηταὶ ὁ *Ἰωάννης Δαμασκηνός*, ὁ *Θεόδωρος Ἀμπουκάρα*, ὁ *Βαρθολομαῖος ὁ Ἐδεσσηνός*, ὁ *Νικήτας ὁ Βυζάντιος*, καὶ βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα οἱ αὐτοκράτορες *Ἰωάννης Καντακουζηνὸς* καὶ *Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος* ὡς καὶ ὁ *Δημήτριος Κυδώνης* καὶ ὁ *Γεννάδιος Κωνσταντινουπόλεως*.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπολογία κατέστη πολυμέτωπος, κατὰ τοὺς ἀναφαινομένους ἑκάστοτε ἐχθροὺς τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἀπευθυνομένη ἰδίως κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, τοῦ πανθεϊσμοῦ, τοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ ἀγνωστικισμοῦ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ (βλ. καὶ λ. ἀπολογητική)

[1] Πλήρη κατάλογον ἀπολογητικῶν μελετῶν ἴδε ἐν *G. Fullkrug* Handbuch der Volksmission, 3 ἔκδ. 1919, σ 191 κ. ἑ. ἐπεξεργασία E. Pfennigsdorf. Ἄξιαι ἰδίας συστάσεως εἶναι αἱ ἑξῆς ἀπολογητικαὶ μελέται: *Guizot* Méditations sur la religion chrétienne (Paris 1868)· μετεφράσθησαν καὶ ἑλληνιστὶ ὑπὸ Ἀ. Διομήδους Κυριακοῦ (1869). *Godet* Conférences apologétiques (1869). *Luthard* Apologet. Vortraege ueber die Grundwahrheiten des Christentums (12 ἔκδ. 1897· μετεφράσθησαν καὶ ἑλληνιστὶ ὑπὸ Ἱεροθέου Μυριανθέως Ἱεροσόλυμα 1869). *Staude* Volkstuemliche Apologie 1894. *Wieland* Praktische Apologetik 1922.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Digitized by Google

ἀπολογητικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανός, ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ ἀπολογεῖσθαι· || ὁ πρὸς ἀπολογίαν γινόμενος, ἀντιθ. *κατηγορητικός: «ἀπολογητικὸς λόγος».—Ἐπίρρ. ἀπολογητικῶς.*

—Ἀπολογητική *[Θεολογ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ μάθημα τοῦ συστηματικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας, τὸ κατ' ἐπιστημονικὴν μέθοδον πραγματευόμενον τὴν ἄμυναν, δικαίωσιν καὶ κατοχύρωσιν τοῦ συνόλου τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκεκαλυμμένης θρησκείας.

Ἡ Ἀπολογητικὴ εἶναι ἐπιστήμη αὐτοτελής, τὸ μὲν ὡς κεκτημένη ἴδιον περιεχόμενον, τὸ δὲ ὡς καταστοχαζομένη σκοποῦ εἰδικοῦ κατὰ μέθοδον ὡρισμένην. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο δέον νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὴν *Ἀπολογίαν*, εἰ καὶ κατὰ τὴν κυρίαν ἔννοιαν συμπίπτει πρὸς ταύτην ἔν τε τῇ θύραθεν καὶ τῇ ἱερᾷ φιλολογίᾳ. Ἄμυναν μὲν καὶ δικαίωσιν σημαίνουσιν ἀμφότεραι, διαφέρουσι δ' ὅμως τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ σύστημα. Διότι ἐν τῇ ἱερᾷ φιλολογίᾳ *Ἀπολογία* μὲν εἶναι ἡ μερικὴ ἄμυνα, ἡ ἄμυνα δῆλον ὅτι καὶ κατοχύρωσις μερικῆς τινος θρησκευτικῆς ἀληθείας, προκαλουμένη ἐκ καιρικῶν λόγων καὶ εἰδικῶν κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεων πρὸς πλήρωσιν ἀμέσου ἀνάγκης. *Ἀπολογητικὴν* δὲ καλοῦμεν τὴν καθ' ὡρισμένας γενικὰς ἀρχὰς καὶ κατ' ἀπηρτισμένον ἐπιστημονικὸν σύστημα κατοχύρωσιν τοῦ συνόλου τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας κατὰ πάσης ὁθενδήποτε καὶ ὁτεδήποτε δυνατῆς προσβολῆς.

Διὰ τοῦτο αἱ ἀμυντικαὶ συγγραφαὶ τῶν τε πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων καὶ αἱ εἶτα κατὰ καιροὺς συγγραφεῖσαι καλοῦνται *Ἀπολογίαι* ὡς ἀναιροῦσαι κατηγορίας καὶ συκοφαντίας κατὰ τοῦ βίου τῶν τότε Χριστιανῶν ἢ κατοχυροῦσαι ὡρισμένην τινὰ ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, προσβαλλομένην εἴτε ἀπὸ διαφόρων κοινωνικῶν στρωμάτων, εἴτε ἀπὸ τῆς Πολιτείας, εἴτε ἀπὸ ἀτόμων, γενικώτερον δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἐθνισμοῦ, βραδύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Τῶν ἐπιθέσεων ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι κατευθυνθεισῶν κατὰ πολλῶν ἅμα θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, τῶν προσβολῶν δὲ γενομένων θεωρητικωτέρων καὶ ἐπιστημονικωτέρων καὶ χρησιμοποιουσῶν κατὰ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ποικίλα ὅπλα, ἰδίᾳ δ' ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ Ἀπολογία ὀργανωθεῖσα συστηματικώτερον ἀπηρτίσθη εἰς ἐπιστήμην ἰδίαν, σύμμορφον πρὸς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν πρόοδον τῆς καθ' ὅλου ἐπιστήμης καὶ συγχρονιζομένην πρὸς τὰς ἑκάστοτε ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις.

Ἐντεῦθεν προφανὲς καθίσταται, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς Ἀπολογίας εἶναι μεταβλητότερον τοῦ τῆς Ἀπολογητικῆς, τὸ σύστημα τῆς ὁποίας ἀποβαίνει μονιμώτερον ἔκ τε τῆς ἀναζητήσεως αὐτῶν τῆς ἀπιστίας τῶν πηγῶν, καὶ ὡς γενικώτερον διδάσκουσα τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τοῦ κατοχυροῦν τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς *Ἀποκαλύψεως* εἰς ἀναίρεσιν μὲν τῆς ἀπιστίας, εἰς διάλυσιν δὲ τῆς θρησκευτικῆς ἀμφιβολίας καὶ εἰς ἐμπέδωσιν πίστεως λογικῆς, ἑτοίμους δ' οὕτω παρασκευάζουσα ἡμᾶς «πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α' Πέτρου γ' 15).

Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει, ὅτι ἡ *Ἀπολογία* καὶ ἡ *Ἀπολογητικὴ* ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας κατὰ λόγον πράξεως καὶ θεωρίας (ὡς ἡ *Ὁμιλία* πρὸς τὴν *Ὁμιλητικήν*, ἡ *Κατήχησις* πρὸς τὴν *Κατηχητικήν*, ἡ *Λατρεία* πρὸς τὴν *Λειτουργικὴν* κλπ.), καίτοι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, ἐνῷ ἡ Ἀπολογία δὲν δύναται νὰ εἶναι καὶ Ἀπολογητική, αὕτη, ἀπ' ἐναντίας, δύναται νὰ πληροῖ καὶ τῆς Ἀπολογίας τὸ ἔργον.

Κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν τῆς Ἀπολογητικῆς ἔννοιαν, αὕτη πραγματεύεται τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως, ἀποφαίνουσα αὐτὰς ὡς τὰς μόνας δυνατὰς λύσεις τῶν ἀπ' αἰώνων ἐπασχολούντων τὴν ἀνθρωπότητα προβλημάτων. Τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου προβλήματα, τὰ αἰνίγματα τῆς ἀρχῆς, τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ὄντων, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδυνήθη νὰ λύσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, παρὰ τὴν ἀνέκαθεν δὲ πρὸς τοῦτο ἔντασιν τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων διαρκῶς ἐπλανᾶτο ἐν ἀγωνίᾳ μακρὰν τῆς ἀληθείας μετὰ κενῆς καὶ ἀνικανοποιήτου τῆς ψυχῆς. Καὶ ὅμως τὰς θεμελιώδεις ταύτας θρησκευτικὰς ἀληθείας ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον δύναται ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ, ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς ζωῆς καὶ ἐφίκηται τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Προικισθεὶς δι' ἱκανοτήτων καθιστωσῶν αὐτὸν δεκτικὸν τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων γνώσεως καθ' ὅσον τοῦτο τυγχάνει ἐφικτὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐφ' ὅσον δῆλον ὅτι αὗται ἐν τῇ υπερφυεῖ αὐτῶν ὑφῇ καθίστανται ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προσληπταὶ καὶ οἰκειώσιμοι, καθῆκον ἔχει καὶ ν' ἀποδεχθῇ αὐτὰς ὡς τὰς μόνας ἀληθεῖς λύσεις τῶν ἐπασχολούντων αὐτὸν προβλημάτων δυνάμει τῆς ἀπολογητικῆς αὐτῶν δικαιώσεως.

Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀπολογητικῆς πρόδηλος ἀποβαίνει καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου αὐτῆς. Εἴτε ἀμυνομένη τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τῶν ὁθενδήποτε κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεων, εἴτε στηρίζουσα τὰς κλονουμένας ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς ἀξίας τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ψυχάς, εἴτε καὶ βοηθοῦσα εἰς τὴν οἰκείωσιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν εἰλικρινῶς διψώντων τῆς ἀληθοῦς θρησκευτικῆς γνώσεως, τοῦ αὐτοῦ πάντοτε καταστοχάζεται σκοποῦ, ἤτοι τῆς προπαρασκευῆς, τῆς στηρίξεως καὶ τῆς ἐμπεδώσεως τῆς θρησκευτικῆς πίστεως εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας διὰ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ παραγωγῆς ἠθικῆς βεβαιότητος περὶ τῆς θειότητος καὶ τοῦ ἀπολύτου αὐτῶν.

Τὰ δὲ μέσα, δι' ὧν ἡ Ἀπολογητικὴ ἐπιδιώκει τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς τούτου εἶναι αἱ ἐνδείξεις, ἢ πίστεις. Αἱ δι' ὧν κατασκευάζονται τὰ ἀπολογητικὰ ἐπιχειρήματα ἐνδείξεις εἶναι δύο εἰδῶν· ἐξωτερικαὶ *(ἐξωτερικὴ Ἀπολογητική)* καὶ ἐσωτερικαὶ *(ἐσωτερικὴ Ἀπολογητική)*. Καὶ αἱ μὲν πρῶται, περιλαμβάνουσαι τὰ ἐξωτερικὰ τῆς ἀληθείας τεκμήρια καὶ τὰς περὶ αὐτῆς ἔξωθεν μαρτυρίας, ἀποτελοῦσι τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ πνεύματος λόγους, δυνάμει τῶν ὁποίων δύναται τοῦτο νὰ οἰκειωθῇ τὴν ἀλήθειαν· αἱ δὲ δεύτεραι, τοὺς λόγους τῆς καρδίας ἀποτελοῦσαι, ἀναφέρονται εἰς τὸ τῆς πίστεως ὑποκείμενον ὡς εἰς ἀγαθὸν ἱκανοποιοῦν τάς τε τῆς καρδίας ἀνωτέρας ἐφέσεις καὶ ῥοπὰς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑγιοῦς συνειδήσεως.

Ὁ ἐπιστημονικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀπολογητικῆς εἶναι ἀναντίρρητος, καθ' ὅσον αὕτη πληροῖ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐπιστήμης ὡς ὀργανικὸν σύνολον ὡρισμένων καὶ μεθοδικῶς ἡρμοσμένων γνώσεων ἐπὶ τῷ τέλει τῆς παραγωγῆς βεβαιότητος καὶ ἐφ' ὅσον ἀπὸ πολλοῦ ἐν τῷ αὐστηρῶς ἐπιστημονικῷ αὐτῆς χαρακτῆρι εἶναι ἀπηλλαγμένη τοῦ διακρίναντος παλαιοτέρας τινὰς ἀπολογίας τόνου, ὅστις ὄντως ἦτο ἀπροσδιόνυσος πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀπολογητικοῦ ἔργου.

Ἡ δ' ἀναγκαιότης αὐτῆς καθίσταται ἐμφανὴς ἀπὸ τῆς πολυτρόπου ὠφελείας ἣν παρέσχεν εἰς πολλὰς ἀνθρώπων κατηγορίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Αὕτη, μάτην κοπιῶσα ὅπως ἑλκύσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τοὺς ἐκ τῶν ἀπίστων πεπωρωμένους καί, κἂν πεισθῶσι, μὴ πειθομένους εἰς οἱονδήποτε ἐπιχείρημα, ἀποβαίνει ἀπαραίτητος διά τε τοὺς πρὸς Χριστὸν εἰλικρινῶς κινουμένους καὶ διὰ τοὺς ἑτοίμους ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς προπαρασκευαστικὴ μὲν καὶ βοηθητικὴ διὰ τοὺς πρώτους, ὡς ἀνασταλτικὴ δὲ καὶ συγκρατητικὴ διὰ τοὺς δευτέρους. Ἀλλὰ πάντως οὐχὶ ἄχρηστος τυγχάνει καὶ δι' αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἤδη πιστούς, ἐφ' ὅσον προβιβάζουσα καὶ τελειοῦσα τὴν *«ἐνδιάθετον»* πίστιν αὐτῶν εἰς *«γνῶσιν»* ἱκανοῖ αὐτοὺς νὰ ὦσιν «ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν» περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπ' αὐτῶν πιστευομένων.

Ἀλλ' ἐὰν ἐν πάσῃ ἐποχῇ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς δικαιώσεως τῶν ἑαυτῆς ἀληθειῶν, πολλῷ μᾶλλον τῆς ἀπὸ τῆς Ἀπολογητικῆς ἐπικουρίας δεῖται σήμερον, οὐ μόνον διότι ἐπιχειρεῖται αὐτόχρημα ἡ ἀπὸ θεμελίων ἀνατροπὴ τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀπιστία ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν σοβαρὰν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης μορφήν, ἡ ἐμβρίθεια τῆς ὁποίας καθιστᾷ εὐπαραγώγους τὰς ἀφελεστέρας ψυχάς. Ἐὰν δ' εἰς τοῦτο προστεθῶσι τὸ μὲν ἡ νῦν ὑπὸ πολλῶν πιστευομένη, ὡς μὴ ὤφελε, τῶν παραδεδεγμένων αἰωνίων ἀξιῶν ἀνατροπή, τὸ δὲ τὰ ἐπικίνδυνα τοῦ ἐφηρμοσμένου κομμουνισμοῦ δαιμόνια καὶ ἡ παντοία εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀπειθαρχία τῶν νῦν καιρῶν, νοεῖται κάλλιστα, ὅτι, μάλιστα σήμερον, ἀπαιτεῖται τῶν ἀπολογητικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ δυνάμεων ἔντασις, εἴς τε ἀναστολὴν τοῦ κακοῦ καὶ εἰς διηνεκῆ πρὸς πάντας ὑπόμνησιν, ὅτι πάντοτε καίει τὸ φῶς τοῦ φάρου τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσεν οὖσα διὰ πάντας τοὺς χειμαζομένους καὶ ἀπολλυμένους ὁ μόνος σῴζων καὶ ἀνακουφίζων πᾶσαν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ καρδίαν λιμήν.

Ἡ Ἀπολογητικὴ ἥτις, ὡς εἴπομεν, εἶναι μάθημα τοῦ *συστηματικοῦ* κλάδου τῆς Θεολογίας, καὶ οὐχὶ τοῦ πρακτικοῦ, ὡς τινες ἐσφαλμένως διισχυρίσθησαν, ἢ τοῦ ἑρμηνευτικοῦ, ὡς ἔλεγεν ὁ Schleiermacher, εὑρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν Δογματικήν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι, ἐνῷ ἡ Δογματική, ἀναχωροῦσα ἀπὸ τοῦ θείου καὶ διὰ τοῦ λόγου συστηματοποιοῦσα τὴν περὶ τῆς παραδεδεγμένης πίστεως ὕλην, διδάσκει τὰ πιστευτέα, ἡ Ἀπολογητική, ὁρμωμένη ἀπὸ τοῦ γενικῶς ἀνθρωπίνου καὶ τὸ ἔργον τῆς δικαιώσεως αὐτῆς κατασκευάζουσα ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λόγου, τῆς καρδίας καὶ τῆς συνειδήσεως, διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης καταλήγει εἰς τὸ εἰδικὸν χριστιανικὸν ὑπερφυσικὸν ὡς πιστευτὸν ἅμα καὶ ἐφετόν.

Πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν σχετίζεται ἡ Ἀπολογητικὴ διὰ τὸ κοινὸν τῆς μεθόδου, διότι εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πιστευτοῦ καὶ τοῦ ἐφετοῦ τῶν θείων ἀληθειῶν τὰς πίστεις αὐτῆς ἐξεργάζεται φιλοσοφικῶς ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ λόγου, τῆς καρδίας, τῆς ἱστορίας κλπ. Παρὰ τὴν ταυτότητα ὅμως τῆς μεθόδου ἡ Ἀπολογητικὴ δὲν μεταβάλλεται εἰς Φιλοσοφίαν, διότι, εἰ καὶ μέρος μάλιστα τοῦ περιεχομένου αὐτῆς (ὕπαρξις Θεοῦ, ἀθανασία ψυχῆς κλπ.) ἀποτελεῖ καὶ ὑποκείμενον τῆς Φιλοσοφίας, ἡ μεθολογικὴ ὅμως χρῆσις τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων καὶ τῶν λογικῶν νόμων δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν τῆς φιλοσοφίας προνόμιον, ἀλλὰ πάσης ἐπιστήμης δικαίωμα κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ ἀπαίτησιν τῶν καθόλου ἐπιστημονικῶν κατασκευῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν διάκρισις τυγχάνει καὶ ἐκ τούτου πρόδηλος, ὅτι, ἐνῷ τὸ μὲν ὑποκείμενον τῆς Φιλοσοφίας εἶναι ἀφῃρημένον καὶ καθολικὸν καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς εἶναι δεκτὰ κατ' ἀνάγκην δικαίου, τὸ τῆς Ἀπολογητικῆς ὑποκείμενον εἶναι συγκεκριμένον καὶ μερικὸν καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς εἶναι δεκτὰ κατ' ἀνάγκην γεγονότος· ἐπὶ τούτοις δὲ πολλαὶ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν παράγουσι μεταφυσικὴν βεβαιότητα, διὰ τὸ ἀμέσως προφανές, αἱ δὲ τῆς Ἀπολογητικῆς γεννῶσι κυρίως ἠθικὴν βεβαιότητα, ἐφ' ὅσον θρησκευτικαὶ εἶναι αἱ περὶ ἃς ἀσχολεῖται ἀλήθειαι.

Ἀλλ' ἡ Ἀπολογητικὴ καὶ ἄλλως ἔρχεται εἰς σχέσιν πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν, ὁσάκις δηλαδὴ συγκρούεται πρὸς φιλοσοφικὰ θεωρήματα προσβάλλοντα χριστιανικὰς ἀληθείας. Τὰ φιλοσοφήματα ταῦτα, ἅτινα δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὰς τέσσαρας ταύτας κυρίας κατηγορίας, τὸν *Ὀρθολογισμὸν (Δεϊσμόν)*, τὸν *Πανθεϊσμόν*, τὸν *Ὑλισμὸν* καὶ τὴν *Ἀγνωσίαν*, τὰ φιλοσοφήματα ταῦτα, λέγω, ἀναιροῦσα ἡ Ἀπολογητικὴ δὲν κηρύσσεται ἐχθρὰ τῆς Φιλοσοφίας, οὐδὲ καὶ ὅλως τείνει ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς πίστεως· ἀλλ' ὑποδεικνύουσα εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν δικαιοῦται νὰ ἐκβαίνῃ τῶν ὁρίων τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, καὶ πιστοῦσα τὸ ἀνεπαρκὲς αὐτῆς πρὸς ὀρθὴν καὶ ἱκανοποιητικὴν ἐπίλυσιν τῶν θρησκευτικῶν προβλημάτων, παραπέμπει αὐτὴν εἰς τὴν Θρησκείαν, ἥτις μόνη δύναται νὰ ὑπανοίξῃ τὸ καλύπτον τὸν ὑπερυποκειμενικὸν καὶ μετεμπειρικὸν κόσμον καταπέτασμα καὶ νὰ δείξῃ τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας τὸ βασίλειον.

Ἐπίσης ἡ Ἀπολογητικὴ ἔχει μεγάλην ἀνάγκην τῆς Ἱστορίας καὶ εὐρέως χρησιμοποιεῖ τὴν ἱστορικὴν μέθοδον ἐν τῷ ἔργῳ τῆς δικαιώσεως τῶν ἱστορικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ στοιχείων. Ἂν καὶ ἡ Ἱστορία δὲν δύναται νὰ δείξῃ τὰς αἰτίας τῶν θείων γεγονότων, ἀλλ' ὅμως, πιστοῦσα αὐτὰ ὡς γεγονότα ἱστορικά, σπουδαίως βοηθεῖ τὴν Ἀπολογητικήν, ἀφαιροῦσα ἀπὸ τῆς ἀπιστίας τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνήσεως τῆς ἱστορικότητός των.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν εἰς συχνοτέρας σχέσεις ἔρχεται ἡ Ἀπολογητικὴ πρὸς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας, ἕνεκα τοῦ πλήθους καὶ τοῦ εἴδους τῶν ἀπὸ τοῦ πεδίου αὐτῶν διατυπουμένων ἀντιρρήσεων καθ' ὡρισμένων χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ἀφ' ἧς ἰδίᾳ ἐποχῆς τὰ μάλιστα προήχθησαν αἱ φυσικαὶ ἔρευναι καὶ αἱ δι' αὐτῶν ἀνακαλύψεις, ἡ ἐπιστημονικὴ διάνοια πολλῶν μυστῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τόσον ἐφυσιώθη, ὥστε ὑπερβάλλουσαν ἀποκτήσασα εἰς τὴν «παντοδυναμίαν» τάχα τῆς Ἐπιστήμης πίστιν καὶ ἀνακηρύξασα αὐτὴν λύτιν παντὸς αἰνίγματος καὶ πάσης ἀληθείας εὑρέτιν καὶ κάτοχον, οὐ μόνον ἀσυμβιβάστους πρὸς ἀλλήλας ἀπέφηνε τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλας τάχα ἐχθρότητα κατ' ἀνάγκην συγκρουομένας, ἐφ' ὅσον αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἀρνοῦνται δῆθεν αὐτὰς τῆς θρησκείας τὰς βάσεις.

Ἀλλ' ἡ εἰλικρίνεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι πολλάκις αἴτιοι τῶν μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης συγκρούσεων καθίστανται καὶ οἱ ἀτελῆ τῆς θρησκείας ἀντίληψιν ἔχοντες ψευδοθεολόγοι, οἵτινες, κακῶς νοοῦντες τὴν θείαν ἀποκάλυψιν καὶ ὡς ἐκ προσώπου αὐτῆς τάχα ἀξιοῦντες νὰ ἀποφαίνωνται περὶ πραγμάτων ἔξω τοῦ κύκλου τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἀμέσου σκοποῦ τῆς Ἀποκαλύψεως κειμένων, γίνονται παραίτιοι δεινῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην συγκρούσεων, καθ' ἃς τὸ δίκαιον κεῖται πρὸς ταύτης τὸ μέρος. Δέον νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν πεδίων τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἐπιστήμης δὲν ἐπιτρέπει αὐθαίρετον εἰσβολὴν ἑκατέρας εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἑτέρας· ὡς δὲ τὰ μνημεῖα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἀποκλειστικῶς θρησκευτικοὺς καὶ ἠθικοὺς ἐπιδιώκοντα σκοπούς, δὲν ἀποφαίνονται εἰδικῶς περὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἐπιστήμης μετ' ἀξιώσεων ἐπιστημονικῆς ἀκριβολογίας, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστήμη, περὶ τῶν μεταφυσικῶν δογματίζουσα πραγμάτων, ἐκβαίνει ἀντεπιστημονικῶς τοῦ ἑαυτῆς κύκλου τῆς καθαρᾶς ἐμπειρίας, ὅπερ οὐδέποτε πράττουσιν οἱ γνήσιοι αὐτῆς ἐκπρόσωποι. Ἐκ τῶν ἐπ' ἐσχάτων γενομένων μεταξὺ τῶν κορυφαίων ἐπιστημόνων παντὸς τοῦ κόσμου ἐρευνῶν ὑπὸ τῶν Dennert καὶ Tabrum προέκυψε στατιστικὴ μαρτυροῦσα, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν παλαιοτέρων καὶ τῶν συγχρόνων γνησίων μυστῶν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐθρήσκευον καὶ θρησκεύουσιν, ἡ δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς προσώποις ἁρμονικὴ συνύπαρξις θρησκευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν πεποιθήσεων ἀποτελεῖ τὴν ἀριδηλοτέραν ἀπόδειξιν ὅτι δὲν εἶναι πρὸς ἀλλήλας ἀσυμβίβαστοι ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Ἐπιστήμη, καί, κατ' ἀκολουθίαν, ὅτι οὐ μόνον οὐδε-

Digitized by Google

μία μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσις εἶναι νοητή, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰλικρινὴς περὶ τὴν φύσιν ἐπιστημονικὴ ἐνασχόλησις φυσικῶς ἄγει εἰς τὴν θρησκείαν.

Ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ποικιλίας τῶν μεθόδων περὶ τὴν συστηματοποίησιν τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης προκύπτει, ὅτι ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀπολογητικῆς δύναται νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς διαφόρου παρ' ἑκάστοις τῶν ἀπολογητῶν ἐπόψεως, ἥτις παρέχει τὴν κεντρικὴν τοῦ ἀπολογητικοῦ συστήματος ἰδέαν, πρὸς ἣν τὸ ὅλον αὐτῆς σχέδιον προσαρμόζεται. Τοιαύτην ἰδέαν ἡμεῖς θεωροῦμεν τὴν *θρησκείαν*, ἤτοι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ῥοπὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον γνώρισμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Δὲν ἀρχόμεθα ὅμως τῆς ἐκθέσεως τοῦ συστήματος ἀπὸ τοῦ περὶ τῆς θρησκείας κεφαλαίου, ὡς πράττουσί τινες τῶν ἀπολογητῶν, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς προγματευόμεθα μετὰ τὸν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγον, διότι, τῆς θρησκείας οὔσης σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν κατ' ἐγγενῆ πρὸς τὸ Ὕψιστον Ὂν φορὰν τοῦ πρώτου, ἐπάναγκες κρίνομεν νὰ ἐξαντλήσωμεν πρότερον τὸ θεολογικὸν καὶ τὸ ἀνθρωπολογικὸν πρόβλημα· οὕτω δέ, κατοχυρώσαντες τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς θρησκείας ἀλήθειαν καθ' ἑκάτερον κεχωρισμένως, εὐθὺς μετὰ τὸν περὶ τούτων λόγον εὔθετον κρίνομεν νὰ ἐπαγάγωμεν τὴν τοῦ θρησκειολογικοῦ προβλήματος λύσιν, μεθ' ἣν ἀκολουθεῖ ἡ περὶ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἔρευνα, ἀπολήγουσα εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ὑπερφυσικὴν Ἀποκάλυψιν.

Κατὰ ταῦτα, μετὰ τὰς ἀναγκαίας εἰσαγωγικὰς γνώσεις περὶ τῆς ἐννοίας, τοῦ σκοποῦ, τῶν μέσων καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς Ἀπολογητικῆς ἐπιστήμης, θεωρουμένης καθ' ἑαυτήν τε καὶ ἐν σχέσει πρὸς κυριωτάτας τινὰς ἐπιστήμας, καὶ μετὰ τὴν πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντιβολὴν τῶν πρός τινας αὐτῶν ἢ πρὸς πάσας πολεμίως ἐχόντων συστημάτων καὶ σύντομόν τινα ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς ἀπολογίας, ἐν πρώτῳ μέρει δικαιοῦται καὶ ἀποκαθίσταται πρῶτον ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶτα ἡ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀλήθεια, ἵνα μετὰ ταῦτα κατὰ φυσικὸν λόγον ἀκολουθήσῃ ὁ λόγος περὶ τῶν ἐν τῇ θρησκείᾳ σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῷ περιωρισμένῳ πεδίῳ τῆς ἀτελοῦς φυσικῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐν τῷ καθαρῶς φιλοσοφικῷ τούτῳ μέρει συνεξετάζονται τὰ μερικώτερα ἐπιστημονικὰ προβλήματα τῶν ἀρχῶν τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς καὶ τῶν ζωϊκῶν εἰδῶν ὡς ἐπικουρικὰ εἰς τὸ γενικώτερον θεολογικὸν πρόβλημα· περὶ τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ δὲ ζητήματος προκειμένου, εὐλόγως ἡ προσήκουσα προσοχὴ παρέχεται εἰς τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ἀνθρωπίνης *ψυχῆς*, πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποκατασταθεῖσαν ἀξίαν τῆς ὁποίας συνάπτονται τὰ ζητήματα τῆς *γεωκεντρικῆς θεωρίας* καὶ τῆς *θείας Προνοίας*. Ἡ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν προβλημάτων θεολογικοῦ καὶ ἀνθρωπολογικοῦ ἐξέτασις τῆς θρησκευτικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν ζητημάτων, ἄγει ἀναγκαίως εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐν τῷ θρησκευτικῷ πολυμορφισμῷ τῆς ἀνθρωπότητος, εὐλόγως δ' ὁ λόγος στρέφεται πρὸς τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν συγκριτικὴν ἀντιβολὴν τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν συγχρόνων μεγάλων θρησκειῶν, αἵτινες ἐμφανίζουσιν ἑαυτὰς ὡς ἐκ θείας Ἀποκαλύψεως προελθούσας. Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐν τῇ συνεξετάσει τοῦ Βουδδισμοῦ, τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κριτηρίων τῆς ἀληθοῦς ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως φέρει τὸν λόγον εἰδικώτερον εἰς τὸν Χριστιανισμόν, περὶ οὗ πραγματεύεται τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ἀπολογητικῆς.

Τὸ κέντρον τοῦ δευτέρου μέρους τῆς Ἀπολογητικῆς ἀποτελεῖ τὸ πρόσωπον τοῦ *Ἰησοῦ Χριστοῦ*, τὰς περὶ τοῦ ὁποίου πληροφορίας ἀρυόμεθα ἀπὸ τῆς διὰ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως, ἤτοι τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐντεῦθεν πρόδηλον ὅτι δέον νὰ προταχθῇ ἡ κριτικὴ ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ταύτης ἵνα, κατοχυρουμένης τῆς γνησιότητος, τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτῶν ἔναντι τῶν πορισμάτων τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς, ἐλεγχθῶσιν εἶτα τὰ τεκμήρια τῆς θειότητος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἤτοι αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητεῖαι, αἱ προφητεῖαι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ. Ἐπαγομένης εἶτα τῆς ἀποδείξεως τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, τῆς ἀναμαρτησίας καὶ τῆς κυριότητος αὐτοῦ, ἐπακολουθεῖ ἡ δικαίωσις τῆς μάλιστα ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἡμῖν κριτικῆς προσβληθείσης ἱστορικότητος τοῦ προσώπου αὐτοῦ, μεθ' ὃ ἐκτίθεται ἡ κεφαλαιωδεστέρα τῶν ἀποδείξεων τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἤτοι ὁ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγος. Εἰς τὰ τεκμήρια ταῦτα τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προστίθενται ἐπικουρικῶς τὰ τεκμήρια τῆς θειότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Σαύλου, ἀπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ μαρτυρίου, τῆς διαδόσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῶν καρπῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοῦ προσαρμοστοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐκ τούτων δὲ καὶ ἐξ ὅσων συνάγομεν ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν καθ' ὅλου πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐξευγένισιν αὐτοῦ, προκύπτει ὅτι ἡ τοσαῦτα, τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα τεκμήρια θείας προελεύσεως κεκτημένη Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ ἀληθής, τελεία καὶ τελευταία ἐξ Ἀποκαλύψεως θρησκεία, ἤτοι ἡ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἀπόλυτος, μακάριοι δ' εἶναι ὅσοι τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰς τὰς θείας ἀληθείας αὐτῆς πίστιν ἐνστερνισθέντες, παρὰ τὸ προνοιακῶς χαρακτηρίζον αὐτὰς μυστηριῶδες ἡμίφως, ἀνήκουσιν ἔργῳ εἰς τὴν θεματοφύλακα τῆς πίστεως ταύτης, μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐν τῇ ἐπιτόμῳ ταύτῃ ἀνασκοπῇ σημειοῦμεν μόνον τὰ κυριώτερα καὶ γνωστότερα τῶν νεωτέρων ἀπολογητικῶν συστημάτων.

Α') Καθολικῶν. *A Nicolas*, Études philosophiques sur le Christianisme 1492, *F. Hettinger* Apologie des Christentums 1863, *A. Weiss* Apologie des Christentums κλπ. 1879, *P. Schanz* Apologie des Christentums 1887. *W. Devivier* Cours d'Apologétique chrétienne 1884. *A. Gretillat*, Exposé de Théologie Systématique: Apologétique 1892. *F. Duilhé de Saint-Projet* Apologie scientifique de la foi chrétienne 1903 κ. ἑ.

Β') Διαμαρτυρομένων. *Delitzsch* System der christlichen Apologetik 1869. *C. Baumstark* Christliche Apologetik auf anthropologischer Grundlage 1872 *G Ebrad* Apologetik; Wissenschaftliche Rechtfertigung des Christentums 1874. *G Dorner* Apologetik 1879. *Schultz* Grundriss der christlichen Apologetik 1894. *C. Row* Christian Evidences viewed in relation to modern Thought 1877. *A. Bruce* Apologetics or Christianity defensively stated 1892. *Aloys Berthoud* Apologie du Christianisme 1898. *W. Robbins* A Christian Apologetic 1902. *W. Seton* Christian Apologetics. *Gaston Frommel* La Vérité humaine 1910—1911 κ.λ.

Γ') Ὀρθοδόξων. Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀπολογητικὴ φιλολογία — δημωδεστέρου μᾶλλον χαρακτῆρος — ὑπῆρξε μικρά. Παρεκτὸς τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ *Αὐγ. Νικολάου*, τοῦ *Γυζώτου* καὶ τοῦ *Λουθάρδου*, σημειωτέαι αἱ συγγραφαὶ τῶν *Ἰγνατίου Μοσχάκη* («Μελέται περὶ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογητῶν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰῶνος» 1876), *Σπ. Σούγκρα* («Ἡ νεωτάτη τοῦ ὑλισμοῦ φάσις ἤτοι ὁ δαρουινισμὸς καὶ τὸ ἀσύστατον αὐτοῦ» 1876 καὶ «Λογος εἰσιτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἀπολογητικῆς» (ἐν Ἱερῷ Συνδέσμῳ 1898 φύλ. 43 κ. ἑ.), *Διονυσίου Λάτα* (Πραγματεία περὶ τῶν κατα τοὺς χρόνους ἡμῶν ἀθεϊστικῶν Ἰδεῶν» 1879), *Ἰω. Σκαλτσούνη* (Θρησκεια καὶ Ἐπιστήμη» 1884, «Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἁρμονίαι Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπιστήμης» 1893. Ψυχολογικαὶ μελέται» κατὰ τῶν «Ψυχώσεων τοῦ Ἀποστολίδου»), *Κ. Διαλησμᾶ* («Ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου» 1909), *Π. Τρεμπέλα* (Ποικίλα δημωδεστέρου χαρακτῆρος), *Γρηγ. Παπαμιχαὴλ* («Ἡ Ἀπολογητικὴ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ὁ κύριος χαρακτὴρ τῆς συγχρόνου ἀπιστίας», ἐν Καινῇ Διδαχῇ α΄ τόμος).

Ἡ τακτικὴ ἕδρα τῆς Ἀπολογητικῆς ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἱδρύθη τῷ 1918· σημειωτέον ὅμως ὅτι ὡς ὑφηγηταὶ ἐδίδαξαν πρότερον τὸ μάθημα ὁ Ἰγνάτιος Μοσχάκης καὶ ὁ Σπυρίδων Σούγκρας.

Γ. Χ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

— «Ἀπολογητικὸν» ἢ «*Ἀπολογητικὸς*» (Apologeticum ἢ Apologeticus). Ἀπολογητικὸν σύγγραμμα τοῦ Τερτυλλιανοῦ (βλ. λ.) γραφὲν τὸ 197.

ἀπολογία (ἡ)· λόγος λεγόμενος πρὸς ὑπεράσπισιν, ἀντίθ. *κατηγορία*.

— *[Ἐκκλ.]*· βλ. ἀπολογηταί.

— *[Ποιν. Δικ.]* Καλεῖται *ἀπολογία* ἡ ἀπάντησις τοῦ κατηγορουμένου ἐπὶ τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ κατηγορίας, διακρίνεται δὲ εἰς τὴν *κατὰ τὴν ἀνάκρισιν* καὶ εἰς τὴν γινομένην κατὰ τὴν *ἐπ' ἀκροατηρίου* συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως. Ἡ ἀπολογία εἶναι ἀπαραίτητος, ὅπως θεωρηθῇ περατωθεῖσα ἡ τακτικὴ ἀνάκρισις (βλ. λ.), ἐνῷ κατὰ τὴν προανάκρισιν δὲν εἶναι ἀναγκαία πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτῆς ἡ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου. Ἄνευ τῆς ἀπολογίας δὲν δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ λήξασα ἡ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ συζήτησις τῆς ὑποθέσεως οὐδὲ νὰ χωρήσῃ τὸ Δικαστήριον εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεώς του, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, ὁ κατηγορούμενος δικάζεται *κατ' ἀντιμωλίαν* καὶ οὐχὶ *κατ' ἐρήμην* (*Ποιν. Δικον.* ἄρθρα 344, 394 καὶ 426).

Ἡ ἀπολογία γίνεται προφορικῶς καὶ καταχωρίζεται κατὰ μὲν τὴν ἀνάκρισιν ἐν ἐκθέσει, συντασσομένῃ ὑπὸ τοῦ ἐξετάζοντος τὸν κατηγορούμενον ἀνακριτικοῦ ὑπαλλήλου, κατὰ δὲ τὴν ἐπ' ἀκροατηρίου συζήτησιν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνεδριάσεως (ἄρθρ. 345 *Ποιν. Δικον*).

Δύναται ὅμως ὁ κατηγορούμενος ν' ἀρνηθῇ ν' ἀπολογηθῇ ἢ ν' ἀναφερθῇ εἰς ὅσα θ' ἀναπτύξῃ ἐν τῇ ἀγορεύσει του ὁ συνήγορος αὐτοῦ, ἤ, κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, νὰ ἐκθέσῃ γραπτῶς τὴν ἀπολογίαν του καὶ νὰ ἐγχειρήσῃ τὸ σχετικὸν ἔγγραφον, ὅπερ ἐν τῇ πράξει καλεῖται ὑπόμνημα, εἰς τὸν ἀνακρίνοντα, ἀναφερόμενος εἰς αὐτὸ καὶ ἀρνούμενος ν' ἀπαντήσῃ προφορικῶς (Α. Ν. 62 τοῦ 1913). Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ὁ κατηγορούμενος πρέπει ν' ἀφίνεται ἐλεύθερος ν' ἀπαντήσῃ κατὰ βούλησιν ἐπὶ τῆς διατυπουμένης κατ' αὐτοῦ κατηγορίας, ἵνα ἡ ἀπολογία, ἥτις χρησιμεύει οὐ μόνον πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κατηγορουμένου ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ᾖ φυσική, ἀβίαστος καὶ αὐθόρμητος· δι' ὃ ὁ ἐξετάζων αὐτὸν ὀφείλει νὰ τῷ ἀνακοινοῖ τὴν κατηγορίαν καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ἀποδείξεις καὶ νὰ τὸν προσκαλῇ ν' ἀπαντήσῃ καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὰ μέσα τῆς ὑπερασπίσεώς του καὶ τὰς περὶ τούτων ἀποδείξεις, καὶ μόνον ὅταν περατώσῃ ὁ κατηγορούμενος τὴν ἀπολογίαν του δύναται ὁ ἐξετάζων αὐτὸν νὰ τῷ ἀπευθύνῃ οἵας ἐρωτήσεις κρίνει ἀναγκαίας πρὸς διασάφησιν καὶ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀληθείας τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατατεθέντων· ἀπαγορεύεται ὅμως ῥητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου (ἄρθρ. 111 καὶ 127 *Ποιν. Δικ.*) ἡ ὑποβολὴ ἐρωτήσεων *ζητητικῶν* ἢ *παραπειστικῶν*.

Ἡ ἀπολογία κατὰ τὴν ἐπ' ἀκροατηρίου συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως γίνεται ἀμέσως μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀποδείξεων, ὅπως ὁ κατηγορούμενος διατελῇ ἐν γνώσει τούτων καὶ δυνηθῇ ν' ἀποκρούσῃ αὐτάς, καὶ διὰ τοῦτο, ὁσάκις μετὰ τὴν ἀπολογίαν τοῦ κατηγορουμένου διεξαχθῇ ἀπόδειξίς τις, πρέπει νὰ προσκληθῇ ὁ κατηγορούμενος νὰ ἐπιφέρῃ τὰς παρατηρήσεις του (βλ. λ. ἀποδεικτικὴ διαδικασία)· τοῦτο πρέπει νὰ δεχθῶμεν καὶ διὰ τὴν κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἀπολογίαν, ἅτε τοῦ αὐτοῦ συντρέχοντος λόγου.

Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— «**Ἀπολογία** *τῆς αὐγουσταίας ὁμολογίας*» *[Ἐκκλ.]* Μετὰ τὴν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἀνάγνωσιν τῆς αὐγουσταίας ὁμολογίας (βλ. λ.) εἴκοσι τῶν δυτικῶν θεολόγων, τῶν παρευρισκομένων ἐν Augsburg, ἐν οἷς διεκρίνοντο οἱ Ἰωάννης Eck καὶ Ἰωάννης Faber, τῇ ἐντολῇ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου ἀνέλαβον τὴν ἀναίρεσιν ταύτης. Οὕτως ἀπετελέσθη ἡ Augustanae confessionis responsio, ἡ ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων κληθεῖσα Confutatio pontificia ἢ Confutatio confessionis augustae. Ἡ ἀναίρεσις αὕτη ἐγράφη λατινιστὶ καὶ γερμανιστὶ καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τοῦ Augsburg τῇ 3 Αὐγούστου 1530 γερμανιστὶ παρόντος καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐγκρίνας ταύτην ἀπῄτησε τὴν προσχώρησιν τῶν διαμαρτυρομένων πρὸς τοὺς δυτικοὺς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναιρέσεως ταύτης. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ὅμως ἐξήτησαν τὴν ἀναίρεσιν ταύτην παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἔλεγχον, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη. Τότε ὁ *Μελάγχθων* ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀκροάσεως διατηρηθέντων καὶ σημειώσεων τινῶν ἄλλων διαμαρτυρομένων θεολόγων ἔγραψε τὴν *ἀπολογίαν τῆς αὐγουσταίας ὁμολογίας* (Die Apologie des Augustana), ἣν ἔπειτα ἐν Βιττεμβέργῃ τυχὼν πλήρους ἀντιγράφου τῆς Confutatio ἐπεξειργάσθη καὶ ἐτελειοποίησε.

Ἡ ἀπολογία ἀκολουθεῖ τὴν τάξιν τῆς αὐγουσταίας ὁμολογίας, συγκεφαλαιοῖ ὅμως τὰ ἄρθρα ἐκείνης ἅτινα πραγματεύονται καὶ περιστρέφονται περὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, οὕτως ὥστε αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 14 κεφαλαίων.

Τῇ 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1530 ἠθέλησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι νὰ ἐγχειρήσωσι τῷ αὐτοκράτορι ἐνώπιον τοῦ κοινοβουλίου τὴν ἀπολογίαν, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἠρνήθη νὰ δεχθῇ αὐτήν, οὕτω δὲ ἡ ἀπολογία εἶχε κατ' ἀρχὰς ἰδιωτικὴν χροιάν. Ἔπειτα ὅμως ἕνεκα τοῦ σπουδαίου περιεχομένου αὐτῆς ἐγκριθεῖσα τῷ 1532 ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων καὶ τῷ 1537 ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τῶν παρευρισκομένων θεολόγων ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Σμαλκάλδης κατέστη συμβολικὸν βιβλίον τῆς διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας.

Ἡ ἀπολογία ἐγράφη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Μελάγχθονος λατινιστί, ἔπειτα ὅμως ὁ Ἰοῦστος Ἰωνᾶς τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Μελάγχθονος μετέφρασεν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ παρέφρασεν εἰς τὸ γερμανικὸν τὸ λατινικὸν κείμενον καὶ οὕτω ἀπετελέσθη ἡ γερμανικὴ μετάφρασις. Ἡ ἀπολογία ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μελάγχθονος τῷ 1531 μετὰ τῆς αὐγουσταίας ὁμολογίας.

[Ἐκ τῶν πολλῶν ἐργασιῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀπολογίαν ἀναφέρομεν τὴν τοῦ *G. Plitt* Die Apologie der Augustana geschichtlicherklärt, Erlangen 1873, ἐκ δὲ τῶν ἐκδόσεων τοῦ κειμένου τὴν τοῦ *Ficker* Leipzig 1891.] Κ. Ι. Δ.

ἀπολογιάζω· ἰδιωμ., λογαριάζω, ὑπολογίζω, λαμβάνω ὑπ' ὄψιν μου: «τίποτε δὲν ἀπολογιάζει».

ἀπολογίζομαι· λογίζομαι, λογαριάζω, κρατῶ λογαριασμόν: «ἀπολογίζομαι τὰς προσόδους»· || ἀπαριθμῶ, ἐκθέτω, δίδω λογαριασμόν· || στοχάζομαι, σκέπτομαι, σταθμίζω.

ἀπολογισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ πρᾶξις τοῦ *ἀπολογίζεσθαι*, λογαριασμός, σύνοψις, συγκεφαλαίωσις διαχειρίσεώς τινος, λογοδοσία.

— *[Ρητορ.]* Καλεῖται *ἀπολογισμὸς* ἐν τῇ ῥητορικῇ ἡ κατὰ τὸ τέρμα τοῦ λόγου πρὸς ὑπόμνησιν συγκεφαλαίωσις τῶν διὰ μακρῶν ἀναπτυχθέντων ἐπιχειρημάτων. Α. Δ.

— *[Δημ. Λογ.]* Ἐν τῷ Δημοσίῳ Λογιστικῷ καλεῖται *ἀπολογισμὸς* ἡ λογοδοσία τῆς διαχειρίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, τόσον διὰ τὰ ἔσοδα ὅσον καὶ διὰ τὰ ἔξοδα μέχρι λήξεως τῆς χρήσεως. Διὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ ἡ Βουλὴ ἐνασκεῖ τὸν νομοθετικὸν ἔλεγχον αὐτῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ὁ ἀπολογισμὸς μετὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ τοῦ γενικοῦ ἰσολογισμοῦ τῆς διαχειρίσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους ἀποτελοῦν τὰ νομοθετήματα τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ. Ὁ ἀπολογισμὸς ἀποτελεῖται: α) ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν βεβαιωθέντων, εἰσπραχθέντων καὶ εἰσπρακτέων ἐσόδων καὶ τῶν ἐγκριθέντων, πληρωθέντων καὶ πληρωτέων ἐξόδων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν ἑπομένων αὐτοῦ τροποποιήσεων ὁρισθέντα χρηματικὰ ποσά, τόσον διὰ

Digitized by Google

λογαριασμὸν τῆς χρήσεως, δι' ἣν ὁ ἀπολογισμός, ὅσον καὶ διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐνεργητικῶν καὶ παθητικῶν ὑπολοίπων· β) ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τοῦ Δημοσίου Ταμείου κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κλεισίματος τῆς χρήσεως καὶ τῆς προσωρινῆς καταστάσεως τῶν διὰ λογαριασμὸν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς ἀνοικτῆς χρήσεως γενομένων εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν.

Ὁ ἀπολογισμὸς συντάσσεται ὑπὸ τῶν εἰδικῶν λογιστηρίων (τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου) ἑκάστου Ὑπουργείου, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου Ὑπουργοῦ καὶ ἀποστέλλεται εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον ἐντὸς τοῦ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς χρήσεως μηνὸς Αὐγούστου. Τὸ Γενικὸν Λογιστήριον ἐλέγχει κατόπιν τοὺς ἀπολογισμούς τούτους ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἐγγραφὰς τῶν βιβλίων αὐτοῦ τοὺς τακτοποιεῖ καὶ καταρτίζει οὕτω τὸν ἀπολογισμὸν τῆς Διοικήσεως τοῦ Κράτους, τὸν ὁποῖον ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ καὶ θεωρημένον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν διαβιβάζει πρὸς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον ἐντὸς τοῦ, τὴν λῆξιν τῆς χρήσεως ἀκολουθοῦντος, μηνὸς Νοεμβρίου. Ἀντίγραφον τοῦ ἀπολογισμοῦ κατατίθεται συγχρόνως καὶ εἰς τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς. Τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον ἐπιθεωρεῖ τὸν Γενικὸν Ἀπολογισμόν, παραβάλλον τοῦτον πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως ἐξελεχθέντα λογιστικὰ στοιχεῖα, μετὰ δὲ τὸν ὁριστικὸν καθορισμὸν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀπολογισμοῦ τούτου ἐπιστρέφει αὐτὸν εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον διὰ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Βουλὴν παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν μέχρι τέλους Μαρτίου τοῦ ἐπομένου ἔτους. Ἡ Βουλὴ κυρώνει τὸν Ἀπολογισμὸν συγχρόνως μετὰ τοῦ εἰς αὐτὸν ἐπισυναπτομένου *Γενικοῦ Ἰσολογισμοῦ* τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου συνταχθεῖσαν πρὸς αὐτὴν σχετικὴν ἔκθεσιν (βλ. κατ. *Συντ. Δίκ.*).

Τὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ ρυθμίζονται παρ' ἡμῖν κυρίως ὑπὸ τοῦ νόμου 1555]1918, ὅστις συνεπλήρωσεν, ἐτροποποίησε καὶ ἐν μέρει κατήργησε τὰς διατάξεις τοῦ «περὶ Διοικήσεως τῶν Δημοσίων Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων καὶ περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ τοῦ Κράτους» βασικοῦ νόμου ΣΙΒ' τοῦ 1852, ὅστις ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸν σχετικὸν γαλλικὸν καὶ ἄλλους τινὰς νόμους (830]1917 κλπ.). Ἐν τῇ πράξει ἐπεκράτησε καὶ ὄχι μόνον δὲν ὑποβάλλονται ἀπολογισμοὶ εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς κύρωσιν, ἀλλὰ καὶ οὔτε κἂν συντάσσονται. Ἐν μέρει ἀναπληροῦνται οὗτοι ἀπὸ τὰς δημοσιευομένας εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως (Παράρτημα) προσωρινὰς καταστάσεις τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους. Κατὰ τὸ 1927 ἐδημοσιεύθη εἰς προσωρινὸς ἀπολογισμὸς τῶν ἐξόδων τῆς χρήσεως 1925]26 διὰ τὰς μετὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν διαπραγματεύσεις ἡμῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀντ. Παναγιωτάκη*, Τὸ ἰσχῦον Δημόσιον Λογιστικὸν 1921. *Β. Δαμπριάκη*, Γενικαὶ Ἀρχαὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ 1925. *Γεωργ. Πεσματζόγλου*, Σχέδιον ἐκθέσεως εἰσηγήσεως ἐπὶ τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους τοῦ προϋπολογισμοῦ 1927/28, 1927. Δ. Ε. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

— *[Συντ. Δίκ.]* Κατὰ τὸ ἄρθρ. 52 § 1 τοῦ ἡμετέρου Συντ., «κατὰ τὴν ἐτησίαν τακτικὴν σύνοδον ἡ Βουλή... ἀποφασίζει ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ». Κατὰ δὲ τὴν § 4 τοῦ αὐτοῦ ἄρθρ. «ἐντὸς ἔτους τὸ βραδύτερον ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς οἰκονομικῆς χρήσεως εἰσάγεται ὁ ἀπολογισμὸς αὐτῆς εἰς τὴν Βουλήν. Ἐξετάζεται δὲ ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν καὶ ψηφίζεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτῆς ὁριζόμενα». Μεταξὺ τῆς § 1 καὶ τῆς § 4 τοῦ ἄρθρ. 52 τοῦ Συντ. ἐκδηλοῦται, ἐκ πρώτης ὄψεως, διαφορά τις, ἥτις ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐνῷ κατὰ τὴν § 1 ἀπαιτεῖται ἁπλῆ ἀπόφασις τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ, κατὰ τὴν § 4 δέον ὁ ἀπολογισμὸς νὰ παραπεμφθῇ εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν καὶ νὰ ψηφισθῇ κατὰ τὰ ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτῆς ὁριζόμενα, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἡ τοιαύτη διαφορὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἄρθρ. τούτου. Τὸ ἀντίστοιχον ἄρθρ. 60 τοῦ Συντ. τοῦ 1864 ὥριζεν ἁπλῶς ὅτι ἡ Βουλὴ «ἀποφασίζει ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ», χωρὶς νὰ καθορίζῃ προθεσμίαν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔδει οὗτος νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Βουλήν. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀνεπλήρου τρόπον τινὰ τὸ ἄρθρ. 55 τοῦ περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ νόμου καθ' ὃ «τὸ περὶ κυρώσεως τοῦ ἀπολογισμοῦ ἑκάστης χρήσεως νομοσχέδιον καὶ οἱ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ λογαριασμοὶ παρουσιάζονται εἰς τὰς Βουλὰς ἐντὸς τῶν 3 πρώτων μηνῶν τοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς χρήσεως ἑπομένου ἔτους, ἐὰν αἱ Βουλαὶ ὦσι συνηγμέναι, εἰς ἐναντίαν δὲ περίστασιν ἐντὸς τοῦ πρώτου τῆς νέας συνόδου μηνός». Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρ. 54 τοῦ αὐτοῦ περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ νόμου «ὁ ἀπολογισμὸς ἑκάστης χρήσεως κυροῦται δι' ἰδιαιτέρου νόμου. Οἱ λογαριασμοὶ τῶν ὑπουργείων ἐπισυνάπτονται εἰς τὸ σχέδιον τοῦ νόμου τούτου». Ὥστε, διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἔδει ν' ἀκολουθηθῇ καὶ ἐπὶ παντὸς ἄλλου νόμου ἀκολουθουμένη διαδικασία, τοῦ περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ νόμου ἀπαιτοῦντος διὰ τὴν κύρωσιν τοῦ ἀπολογισμοῦ εἰδικοῦ νόμου. Ἀλλ' ἡ διάταξις τοῦ νόμου τούτου περὶ ὑποβολῆς τοῦ ἀπολογισμοῦ ἐντὸς τριμήνου δὲν ἐτηρεῖτο, διὰ τοῦτο ἡ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν Β' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν ἐζήτησε νὰ μεταφερθῇ αὕτη εἰς τὸ Συντ., πλὴν ὅμως ἡ προθεσμία ἐκρίθη ὑπεράγαν μικρὰ καὶ ὡρίσθη ἐνιαύσιος. Ταυτοχρόνως ὅμως προσετέθη ὡς 6' ἐδ. εἰς τὸ ἄρθρ. 60 τοῦ Συντ. τοῦ 1911 διάταξις ὑπενθυμίζουσα ἐν πολλοῖς τὸ ἄρθρ. 55 τοῦ περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ νόμου καὶ τὸ ἄρθρ. 50 τῆς Βουλῆς, καθ' ὃ «ἡ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐπιτροπὴ ἐπεξεργάζεται καὶ τὸν ἀπολογισμόν». Ἡ διάταξις τοῦ ἐδ. 6' τοῦ ἄρθρ. 60 τοῦ π. Συντ. εἶναι αὐτὸ τὸ β' ἐδ. τῆς § 4 τοῦ ἄρθρ. 52 τοῦ νῦν ἰσχύοντος Συντ. Εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν εἰς ἣν δέον νὰ παραπεμφθῇ ὁ ἀπολογισμός, ὁ Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς (ἄρθρ. 73) ὥρισεν ὅτι «ὁ ἀπολογισμὸς τῆς λήξασης οἰκονομικῆς χρήσεως ἅμα ὑποβληθῇ εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ὑπουργοῦ παραπέμπεται εἰς τὴν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ προυπολογισμοῦ τοῦ Κράτους πρὸς ἐξέτασιν. Ἡ ἐπιτροπὴ διορίζει εἰδικὸν εἰσηγητήν...». Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ τὸ ἄρθρ. 50 τοῦ Συντ. ὁρίζει ὅτι ψηφίζεται «κατὰ τὸ ἄρθρ. 52» τὸ ὁποῖον ἐν 2 ἐδ. τῆς § 4 ὁρίζει ὅτι ψηφίζεται κατὰ τὰ «ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτῆς [τῆς Βουλῆς] ὁριζόμενα». Τὸ ἄρθρ. δὲ 73 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς ὁρίζει διάφορον ἐντελῶς διαδικασίαν ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ πᾶς τις ἄλλος νόμος: ««ψηφίζεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐφάπαξ καὶ δι' ἀναστάσεως, καθ' ὑπουργεῖον καὶ εἰδικὸν ταμεῖον». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ὁ ἀπολογισμός, ὡς καὶ ὁ *προϋπολογισμὸς* εἶναι τυπικὸς ἁπλῶς νόμος.

Ἡ Βουλή, εἰς ἣν ὑποβάλλεται ὁ ἀπολογισμός, ἐξετάζει ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐνήργησε τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν συμφώνως πρὸς τὸν προϋπολογισμόν, ἐγκρίνουσα δὲ αὐτὸν δίδει «ἄφεσιν» εἰς τοὺς Ὑπουργούς. Ἄρνησις τῆς Βουλῆς νὰ ἐγκρίνῃ τὸν ἀπολογισμὸν ἀποτελεῖ μομφὴν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν δύναται καὶ ποινικῶς νὰ κατηγορήσῃ. Διὰ τοὺς Ὑπουργούς, σχετικῶς, συντρέχει καὶ ἀστικὴ εὐθύνη ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, δυναμένων νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἀποζημίωσιν. Ἂν ὅμως ὁ ἀπολογισμὸς εἶναι ἐν τάξει, ἤτοι ἡ οἰκονομικὴ διοίκησις ἐνηργήθη συμφώνως πρὸς τὸν προϋπολογισμόν, ἡ Βουλὴ *ἔχει ὑποχρέωσιν* νὰ ἐγκρίνῃ τὸν ἀπολογισμόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλὴν τῶν ἄλλων βλ. κυρίως *Ν. Ν. Σαριπόλου*, Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον τ. Β' (1914) σ. 365 ἑπ. καὶ τοὺς ἐκεῖ μνημονευομένους συγγραφεῖς. Η. Γ. Κ.

— *[Ἐμπορ.]* Ἀπολογισμὸς λέγεται τὸ σύνολον τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν ἐργασιῶν ἐπιχειρήσεώς τινος καθ' ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα. Χρησιμεύει διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Ἰσολογισμοῦ, διὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ παρελθόντος καὶ πρὸς καθοδήγησιν διὰ τὸ μέλλον.

ἀπόλογος (ὁ)· διήγημα, ἱστορία· «Ἀλκίνου ἀπόλογος», παροιμία λεγομένη κατὰ τὸν Σουΐδαν «ἐπὶ τῶν φλυαρούντων καὶ μακρὸν ἀποτεινόντων λόγον», προελθοῦσα δὲ ἐκ τῆς ἐν Ὀδυσ. (Ι-Μ) ἀναφερομένης μακρᾶς διηγήσεως τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν Ἀλκίνοον' || μῦθος, ἀλληγορία (*Cic.* de Orat. 2. 66 κ.τ.λ.)' || ἀπολογισμὸς (*Ἡσύχιος*). Α. Δ.

ἀπολογοῦμαι *(— ἔομαι), ἀόρ. ἀπελογήθην*· ἀποκρούω κατηγορίαν, ὑπερασπίζω τὸν ἑαυτόν μου, δικαιολογῶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντα ἢ πραχθέντα: «ἀπολογοῦμαι ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, — τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς, — τοῦ πατρός κ.τ.λ.» Ἰδιωμ. *ἀπηλογοῦμαι* καὶ *ἀπηλογιέμαι*, ἀπαντῶ, λαλῶ: «τοῦ μιλῶ καὶ δὲν μοῦ ἀπηλογιέται».

ἀπόλοιμος, — *η*, — *ο*· Ἰδιωματ., ὁ σωθεὶς ἐκ λοιμικῆς νόσου (βλ. *Λεξ. Ἀρχ.* 5, 156).

ἀπολούζω· Ἰδιωματ., λούω τὸ βρέφος τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του.

ἀπολουσιά (ἡ)· Ἰδιωματ., τὸ τελευταῖο νερὸ τῆς μπουγάδας, ἄλλως *σκάματα* (τά).

ἀπόλουσις *[Τελετουργ.]*. Ἡ ἐπακολουθοῦσα τῷ βαπτίσματι τελετή, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῶν τινων ὁ ὑπολειμένος τὴν ζώνην νεοφώτιστος ραίνεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως δι' ὕδατος καὶ ἀποσπογγίζεται εἰς τὸ πρόσωπον, τὸ στῆθος καὶ τὰ λοιπὰ μέλη, ἔνθα ἐχρίσθη διὰ τοῦ ἁγίου μύρου.

Ἡ τελετὴ αὕτη προῆλθε, καθὼς φαίνεται, ἐκ συνηθείας ἀρχαιοτάτης ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ μαρτυρουμένης (de corona 3), καθ' ἣν οἱ νεοφώτιστοι ἀπεῖχον τοῦ καθημερινοῦ των λουτροῦ ἐπὶ ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος των ἡμέρας, ὑποδηθούμενοι οὕτω, ἵνα μελετῶσι καθ' ἅπασαν τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ βαπτίσματι αὐτῶν ἑβδομάδα τὸν βαθὺν καὶ ἐσώτερον καθαρμόν, τὸν διὰ τοῦ σωτηριώδους λουτροῦ προσκτηθέντα. Εἶναι δὲ γεγονός, ὅτι ἡ ἀπόλουσις ἄλλοτε ἐγίνετο οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ μετὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ μεθ' ἡμέρας ἑπ·ὰ ἀπ' αὐτοῦ, ὁπότε καὶ κατὰ τὴν σήμερον ἐν τῷ Εὐχολογίῳ διασωζομένην διάταξιν «πάλιν ἔφερον τὸ βρέφος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸ ἀπολοῦσαι». Καὶ ἀκριβῶς διότι ἡ ἀπόλουσις ἐγίνετο μεθ' ἡμέρας ἑπτά, ἐκλήθη παρά τισι καὶ τὸ Σάββατον τῆς Διακαινησίμου Σάββατον *τῶν ἀπολουσίων* ἢ ἁπλῶς *τὰ ἀπολούσια* (ἐν βίῳ Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου ex cod. Colb. 206, ἔνθα γράφεται «ἐτελειώθη.... ἡμέρᾳ Κυριακῇ διαφαιούσῃ εἰς τὰ ἀπολούσια, ἤτοι τῇ Καινῇ Κυριακῇ»), ἐπειδὴ οἱ κατὰ τὸ Μ. Σάββατον λαμβάνοντες ἄλλοτε τὸ Βάπτισμα καὶ διατηρήσαντες καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα τὸν λευκὸν χιτῶνα ἐξεδύοντο τοῦτον ἀπολουόμενοι τὴν ἑβδόμην ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡμέραν, ἤτοι τὸ Σάββατον τῆς Διακαινησίμου. Τινὲς μάλιστα ὑποστηρίζουσιν ὅτι καὶ ἡ ἄλλη ὀνομασία τοῦ Σαββάτου τούτου «Σάββατον τῆς ἀπολυσίμου» (*Νικηφ. Ὁμολογ.* κανὼν 4ος, *Ράλλη καὶ Ποτλῆ* τόμ. 4 σελ. 431) προῆλθε κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τῆς «Σάββατον ἀπολουσίμου», μολονότι ὑπάρχει καὶ μαρτυρία τις Βασιλείου τοῦ Σελευκείας, καθ' ἣν ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ ἐκαλεῖτο κατ' ἔθος ἀπόλυσις «ὡς ἂν καὶ πέρας ἐχούσης λοιπὸν τῆς ἑορτῆς» (*Migne* 85, 596).

Ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς ἡ τελετὴ τῆς ἀπολούσεως ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τρεῖς εὐχάς, διὰ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἵνα ἐναυγάζῃ διὰ παντὸς τὸν φωτισμὸν τοῦ προσώπου Αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ βαπτισθέντος, ἵνα διατηρῇ ἐν αὐτῷ ἄθραυστον τὴν πνευματικὴν σφραγῖδα καὶ ἵνα διαφυλάξῃ αὐτὸν ἀήττητον ἀγωνιστὴν ἄξιον τοῦ ἀφθάρτου στεφάνου του. Μεθ' ὃ ραίνων καὶ ἀποσπογγίζων τὸν νεοφώτιστον λέγει: «Ἐβαπτίσθης, ἐφωτίσθης, ἐμυρώθης, ἡγιάσθης, ἀπελούσθης εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.»

Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης φρονεῖ, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως οὕτω ἀρξαμένη ἀπόλουσις δέον νὰ συμπληρωθῇ, τῶν συγγενῶν τοῦ νηπίου λαμβανόντων τὴν φροντίδα, ὅπως λούσωσιν αὐτὸ καὶ πλύνωσι τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ἐν κεχωρισμένῳ τόπῳ, προσέχοντες, ἵνα μὴ τὸ ἐκ τῆς πλύσεως ταύτης ὕδωρ πέσῃ εἰς τόπον ἀκάθαρτον.

Εὐχολόγιον *Goar* ἔκδοσις 1730 σελ. 303. *Du Cange* Glossarium ἐν λέξει ἀπολούσια. *Συμεὼν Θεσσαλονίκης* Περὶ ἱερῶν τελετῶν κεφ. 68, Migne 155, 236.) Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀπολούω· ἐκπλύνω, ἀποπλύνω, καθαρίζω, ἀποκαθαίρω.

Ἀπόλπαινα (καὶ *Ἀπόλπενα*) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Λευκαδίων τῆς ἐπαρχίας Λευκάδος τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 365 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Λευκάδος, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν Ὑποδ. Χ. Λευκάδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

ἀπολπισιά ἢ *ἀπορπισιά* (ἡ)· Ἰδιωμ., ἡ ἀπελπισία (βλ. λ.).

ἀπόλυμα (τό)· Ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), τὸ ὑπὸ ζῴων βοσκηθὲν χωράφι ἢ ἀμπέλι. Δ. Ν. Λ.

ἀπολυμαίνω· *ἀόρ. ἀπελύμανα, παθ. ἀπελυμάνθην*· ἀποβάλλω τὸ λύμα, καθαίρω τινὰ ἀπὸ τοῦ λύματος, ἀπὸ τοῦ μολύσματος: «ἀπελυμάνθη ἡ οἰκία, — τὸ νοσοκομεῖον κ.τ.λ.».

ἀπολύμανσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπολυμαίνω, καθαρμός, πλύσις ἀπὸ τοῦ λύματος, ἀπὸ τοῦ μολύσματος: «ἀπολύμανσις τῶν ἐνδυμάτων, — τῆς οἰκίας, — τοῦ νοσοκομείου κ.τ.λ.».

— [ΥΓΙΕΙΝ.-ΜΙΚΡΟΒ.] Ἐν τῇ εὐρυτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως *ἀπολύμανσις* εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν παθογόνων μικροοργανισμῶν ἀπαλλαγὴ τῶν μεμολυσμένων ἀνθρώπων καὶ ἀντικειμένων. Ἐπιτυγχάνεται δ' αὕτη ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς μηχανικῆς ἀπομακρύνσεως τῶν μικροβίων, κυρίως δὲ διὰ τῆς ἀπονεκρώσεως αὐτῶν, τέλος δὲ καὶ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων τῶν μέσων τούτων.

Ἡ ξηρὰ σάρωσις ὅμως τῶν μεμολυσμένων δωματίων οὐ μόνον δὲν ἐπάγεται τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν παθογόνων μικροργανισμῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐπικίνδυνος, διότι ἐπιφέρει τὴν μετὰ τοῦ ἀέρος ἀνάμιξιν μεμολυσμένου κονιορτοῦ. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα παράγει καὶ ὁ ἀερισμὸς τῶν θαλάμων, ἐν οἷς νοσηλεύονται οἱ ἐκ λοιμωδῶν νόσων πάσχοντες καὶ ὁ διὰ ψήκτρας ἢ πλήξεως καθαρισμὸς μεμολυσμένων ἐνδυμάτων. Πολλῷ συντελεστικώτερος εἶναι ὁ καθαρισμὸς διὰ θερμοῦ ὕδατος καὶ σάπωνος, ἰδίως ὅταν οὗτος ἐνεργηθῇ κατ' ἐπανάληψιν καὶ διὰ μεγάλης ποσότητος ὕδατος, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἀποχετεύεται καταλλήλως, διότι διὰ τῶν οὕτω μιγνυομένων μικροβίων δυνατὸν νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνον. Διευκολύνεται ἐπίσης ἡ ἀποκομιδὴ τῶν μικροβίων, ἂν ρίψωμεν ἐπὶ τῶν περιεχουσῶν ταῦτα ἀκαθαρσιῶν ὑγρὸν ἄμμον ἢ χῶμα ἢ ὑγρὰ πριονίσματα ξύλων, εἶτα δὲ σαρώσωμεν καὶ καύσωμεν ταῦτα ἐν ἑστίᾳ πυρὸς καὶ τέλος ἀπολυμάνωμεν τὴν μολυνθεῖσαν θέσιν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν μηχανικὴν ταύτην ἀπομάκρυνσιν τῶν μικροβίων ἐναπολείπεται πάτοτε πλῆθος τοιούτων. Τότε μόνον δυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν πλήρως τὸν κίνδυνον τῆς λοιμώξεως, ὅταν ἐφαρμόσωμεν τὴν *κυρίως ἀπολύμανσιν*.

Εἶναι δ' ἡ ἀπολύμανσις ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ ἡ

Digitized by Google

καταστροφὴ τῶν παθογόνων μικροβίων, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἀπολυμαντικῶν (6λ. λ.). Πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀπολύμανσιν τῆς *ἀοσμοποιίας*, καθ' ἣν δὲν φονεύονται τὰ παθογόνα μικρόβια, ἁπλῶς δὲ μόνον καταστέλλεται ἡ δυσοσμία.

Ἡ ἀπολύμανσις δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν λοιμωδῶν νόσων· οὐδεμία πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ὑφίσταται ἐπὶ τῶν δι' ἐντόμων μεταδιδομένων (ἑλονοσία, ὑπόστροφος πυρετὸς κλπ.)· ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς εἶναι διάφορος ἀναλόγως τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐνεργεῖται αὕτη, δηλαδὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νόσου ἢ μετὰ τὴν πάροδον αὐτῆς.

Ἀπολύμανσις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νόσου. —Ἀνατίθεται εἰς τοὺς περιποιουμένους τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διὰ τῆς ἀστυνομίας ἐπίβλεψις αὐτῆς εἶναι ἀνέφικτος, τούτου ἕνεκεν ἡ ἀπολύμανσις αὕτη δὲν ἐπιβάλλεται διὰ Νόμου· οἱ ἰατροὶ ὅμως ἔχουσι καθῆκον νὰ φροντίζωσιν, ὅπως ἐνεργῆται αὕτη ἀδιαλείπτως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς νοσηλείας καὶ τῆς ἀναρρώσεως τῶν ἐκ μολυσματικῶν νόσων πασχόντων. Εἰς τὴν τοιαύτην ἀπολύμανσιν ἀποδίδεται πολλῷ μείζων σημασία ἢ εἰς τὴν τελικήν, διότι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νόσου ἐκκρίνονται ἀδιαλείπτως παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ διασπείρονται πανταχοῦ ἄπειρα μικρόβια, ἐξ ὧν διευκολύνεται μεγάλως ἡ περαιτέρω διάδοσις τῆς νόσου. Τῶν μικροβίων τούτων ἐπιβάλλεται μᾶλλον ἡ καταστροφὴ ἢ τῶν ὑπολειφθέντων μετὰ τὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπον λῆξιν τῆς ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο ὡς πρωταρχικὸς ὅρος ἐπιβάλλεται ἡ αὐστηρὰ *ἀπομόνωσις τοῦ ἀσθενοῦς*. Ἡ προσοχὴ εἶτα τῶν περιποιουμένων τὸν ἀσθενῆ ἐφιστᾶται κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν ἀπολύμανσιν τῶν μικροβιοβριθῶν ἐκκριμάτων αὐτοῦ (ἀναλόγως τῆς νόσου: πύου, κοπράνων, οὔρων, λεπίων, πτυέλων κλπ.). Αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ διαλύματος ἄχνης ὑδραργύρου ἢ φαινικοῦ ὀξέος ἢ γάλακτος ἀσβέστου (διὰ τὰ οὖρα, κόπρανα καὶ ἐμέσματα). Μετὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῶν ἀπολυμαντικῶν ἐπὶ δίωρον τοὐλάχιστον, ἀπορρίπτονται τὰ ἐκκρίματα εἰς τὸν ἀπόπατον. Ἐὰν διὰ τοιούτων ἐκκριμάτων μολυνθῇ τὸ δάπεδον, καλύπτεται τοῦτο πάραυτα διὰ τῶν ὡς ἄνω ἀπολυμαντικῶν καὶ καθαρίζονται μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας.

Ἅπαντα τὰ δοχεῖα καὶ σκεύη, ἅτινα χρησιμοποιεῖ ὁ ἀσθενὴς πρέπει νὰ εἶναι κεχωρισμένα καὶ νὰ καθαρίζωνται ἐντὸς τοῦ ἰδίου θαλάμου τοῦ ἀσθενοῦς. Ἡ δὲ μεμολυσμένη λινοστολία ἐμβάλλεται ἐντὸς μεγάλου δοχείου (π. χ. σκάφης) περιέχοντος διάλυμα διχλωριούχου ὑδραργύρου καὶ διατηρεῖται ἐν αὐτῷ τοὐλάχιστον 2 ὥρας. Τὰ μεμολυσμένα ἐκκρίματα, τὸ στόμιον τοῦ ἀποπάτου καὶ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδύματα πρέπει νὰ ὦσι κεκαλυμμένα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπικαθίσεως μυιῶν καὶ τῆς δι' αὐτῶν μεταδόσεως τῆς νόσου. Οἱ νοσηλεύοντες τοὺς ἀσθενεῖς ἐκλέγονται, εἰ δυνατόν, μεταξὺ τῶν ὑποστάντων ἤδη τὴν νόσον ἢ καταστάντων διὰ σχετικοῦ προφυλακτικοῦ ἐμβολιασμοῦ ἀνόσων. Πρέπει οὗτοι νὰ φέρωσιν ἔνδυμα ἐπιδεκτικὸν πλύσεως ἐξικνούμενον τοὐλάχιστον μέχρι τῶν γονάτων. Ὅταν πρόκειται νὰ ἐξέλθωσι τῆς αἰθούσης τοῦ ἀσθενοῦς ἢ νὰ λάβωσι τροφήν, πρέπει νὰ ἀπολυμαίνωσιν οὐ μόνον τὰς χεῖρας καὶ τὰ ἀντιβράχια, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσωπον, τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ γένειον καὶ ν' ἀποβάλωσι τὸν μανδύαν, ὃν φέρουσι. Τὰς αὐτὰς προφυλάξεις ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ καὶ ὁ θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς ἰατρὸς πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ προφύλαξιν ἢ καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀσθενῶν.

Μετὰ τὴν οἱανδήποτε λῆξιν τῆς ἀσθενείας ὁ θάλαμος τῆς νοσηλείας μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένων περιέχει πάντοτε πλῆθος μικροβίων καὶ ἑπομένως δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἰς αὐτὰ εἴσοδος ἄλλων ἀνθρώπων πρὸ τῆς τελείας αὐτοῦ ἀπολυμάνσεως, ἣν καλοῦμεν *τελικήν*. Ἡ τοιαύτη ἀπολύμανσις, κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς ὑγιεινῆς σήμερον παραδεδεγμένα πρέπει νὰ περιορίζηται: 1) Εἰς τὰ δωμάτια, ἐν οἷς ἐνοσηλεύθη ἢ διέμενεν ὁ ἀσθενής. 2) Εἰς ὅλα τὰ εἰς συνάφειαν πρὸς αὐτὸν ἐλθόντα πράγματα (οἷον ἔπιπλα, κλίναι, λινοστολία κλπ.). 3) Εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀσθενοῦς καὶ 4) Εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν νοσηλευσάντων αὐτόν. Μόνον ἐπὶ φυματικῶν ἐπιβάλλεται ὅπως ἀπολυμαίνηται ὁλόκληρος ἡ κατοικία. Ἡ τελικὴ ἀπολύμανσις ἀπαιτεῖ γνώσεις τινὰς εἰδικάς, δι' ὃ ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν ἀπολυμαντῶν. Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ δωματίου ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς οἱ περὶ τὸν πάσχοντα εἰδοποιοῦσι τὸ ἀπολυμαντήριον, ὅπερ ἀποστέλλει ἕνα ἢ δύο ἀπολυμαντὰς μετὰ τῶν πρὸς ἀπολύμανσιν χρησίμων. Οὗτοι δ' ἅμα τῇ εἰς τὴν οἰκίαν ἀφίξει διαπυνθάνονται περὶ τοῦ εἴδους τοῦ νοσήματος, ἐξ οὗ ὁ ἀσθενὴς ἔπασχεν, ἀναλόγως δὲ τούτου κανονίζουσι καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἀπολυμάνσεως.

Ἐκτελεῖται δ' ἡ ἀπολύμανσις εἴτε κατὰ τὸν *συνήθη τρόπον*, συνιστάμενον εἰς τὴν δι' ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν πλύσιν τοῦ δωματίου, τῶν ἐπίπλων καὶ πάντων ἐν γένει τῶν περιεχομένων ἐν τῷ δωματίῳ, τὴν εἰς τὸ ἀπολυμαντήριον μεταφορὰν τῶν κλινοστρωμάτων, ἐνδυμάτων κλπ. καὶ τὴν καῦσιν παντὸς ἀχρήστου καὶ εὐτελοῦς ἀξίας πράγματος (ὡς ἄχυρον στρωμνῆς κλπ.), εἴτε *διὰ φορμόλης*, ἥτις ἀπαιτεῖ ἰδίας συσκευὰς ἐξαερώσεως τῆς φορμόλης. Ἡ διὰ φορμόλης ἀπολύμανσις εἶναι ἀρκούντως δαπανηρὰ καὶ ἀπαιτεῖ πολύωρον ἐπίδρασιν, ἵνα ἐπενέγκῃ ἀποτέλεσμα ἱκανοποιητικόν. Συνάμα δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο ἐνεργεῖ ἐπιπολαίως μὴ εἰσδυόμενον εἰς τὸ βάθος τῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς διὰ φορμόλης ἀπολυμάνσεως εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος εἰς μὴ ἠσκημένους εἰδικοὺς ἀπολυμαντάς, ἐν ᾧ διὰ τὸν συνήθη τρόπον ἀπολυμάνσεως δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ σύνηθες ὑπηρετικὸν προσωπικὸν τῆς οἰκίας, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἰατροῦ ἐργαζόμενον.

Ἐφαρμογαὶ τῆς ἀπολυμάνσεως.— Αἱ στολαὶ καὶ τὰ ἐνδύματα δύνανται ἄνευ βλάβης νὰ ἀπολυμανθῶσι διὰ φορμόλης ἀναρτώμενα ἐντὸς ἐρμαρίου, εἰς ὃ εἰσβιβάζονται δι' ὀπῆς οἱ ἀτμοὶ τῆς ἐντὸς εἰδικῆς συσκευῆς, ὡς εἶναι ἡ Βρεσλαυία συσκευή, ἐξαερουμένης φορμόλης. Τὰ ἐνδύματα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν αὐθημερὸν μετὰ τὴν δι' ἀτμῶν ἀμμωνίας ἐξουδετέρωσιν τῆς δυσοσμίας τῆς φορμόλης. Τὰ βιβλία καὶ τὰ δερμάτινα εἴδη δυνατὸν ν' ἀπολυμανθῶσι καὶ διὰ ξηρᾶς θερμότητος, θερμαινόμενα ἐντὸς ξηροκλιβάνων ἐπὶ 48 ὥρας εἰς 75°—85°, ὁπότε φονεύονται πάντα τὰ συνήθη παθογόνα μικρόβια. Πολυτελῆ ὅμως βιβλία δὲν ὑποβάλλονται εἰς ἀπολύμανσιν, ἀλλὰ διατηροῦνται κεκλεισμένα ἐν ἑρμαρίῳ ἐπὶ 8 ἑβδομάδας, μεθ' ὃ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι. Τὰ ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεος καὶ ἐκ δέρματος εἴδη πλύνονται διὰ διαλύματος ἄχνης ὑδραργύρου.

Τὰς χεῖρας ἀπολυμαίνομεν πλύνοντες ἐπὶ πέντε λεπτὰ διὰ διαλύματος ἄχνης ὑδραργύρου, δι' οὗ καὶ ἐπιτρίβομεν ἐπιμελῶς διὰ ψήκτρας, ἰδίως τοὺς ὄνυχας, μετὰ δὲ τὴν πάροδον ἑτέρων πέντε λεπτῶν ἀποπλύνομεν διὰ σάπωνος καὶ θερμοῦ ὕδατος. Τὸ σῶμα τοῦ ἀναρρωννύοντος καὶ τῶν νοσηλευσάντων τὸν ἀσθενῆ ἀνάγκη νὰ πλύνηται καλῶς διὰ χλιαροῦ ὕδατος καὶ σάπωνος συμπληρουμένης τῆς ἀπολυμάνσεως διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἀπολυμαντικοῦ διαλύματος ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ προσώπου. Τὰ παιδικὰ ἀθύρματα ἐὰν εἶναι μικρᾶς ἀξίας καίονται, τὰ δ' ἐκ μετάλλου ἢ ὑάλου βράζονται ἢ ἀπολυμαίνονται δι' ἀτμοῦ. Πῖλοι, βελούδινα καὶ μεταξωτὰ ἐνδύματα ἀπολυμαίνονται πλυνόμενα δι' ἄχνης ὑδραργύρου ἢ ψεκαζόμενα διὰ φορμαλίνης 10%. Ἐνδύματα ῥυπανθέντα διὰ κοπράνων, αἵματος κλπ. ἐμβάλλονται εἰς χλιαρὸν διάλυμα ἄχνης ὑδραργύρου ἐπί τινας ὥρας. Τὸ ὕδωρ, ἐν ᾧ ἐλούσθη ἀσθενής, ἀπολυμαίνεται διὰ χλωριούχου ἀσβέστου ἢ ἄχνης ὑδραργύρου, εἴτε διὰ προσθήκης γάλακτος ἀσβέστου 1: 20 καὶ διατηρήσεως τοῦ μίγματος ἐπὶ δύο ὥρας. Τὰ συνήθη ὀχήματα ἐὰν μὲν εἶναι καθαρὰ πλύνονται διὰ διαλύματος ἄχνης ὑδραργύρου, ἐὰν δ' εἶναι ἀκάθαρτα διὰ σαπωνούχου διαλύματος φαινικοῦ ὀξέος.

Τὰ φρέατα ἀπολυμαίνονται, τὰ μὲν κοῖλα διὰ τῆς εἰσβιβάσεως ἀτμοῦ οὕτως, ὥστε ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ν' ἀνέλθῃ εἰς 96°—98°, ἢ διὰ τῆς προσθήκης ἐντὸς αὐτοῦ μεγάλης ποσότητος ἀσβέστου, εἶτα δὲ κενώσεως οὐ μόνον τοῦ ὕδατος ἀλλὰ καὶ τῆς σχηματισθείσης ἰλύος ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἀπολυμάνσεως ἐκ νέου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τὰ δὲ σωληνοειδῆ διὰ τῆς εἰς τὸν σωλῆνα ἐγχύσεως γάλακτος ἀσβέστου καὶ διὰ διοχετεύσεως θερμοῦ ὑδρατμοῦ. Οἱ βόθροι τῶν ἀποπάτων καὶ μαγειρείων ἀπολυμαίνονται διὰ τῆς καλῆς μετ' ἴσων μερῶν γάλακτος ἀσβέστου ἀναμίξεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

Τῶν πλοίων ἡ ἀπολύμανσις εἶναι δυσχερὴς λόγῳ τοῦ πολυσυνθέτου αὐτῶν. Ἐνεργεῖται χωριστὰ ἡ ἀπολύμανσις ἑκάστου τῶν μερῶν αὐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰ ὑπὸ ἐπιβατῶν καὶ τοῦ πληρώματος κατεχόμενα μέρη ἐνεργεῖται ἡ ἀπολύμανσις καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰς οἰκίας. Εἰς τὰς ἀποθήκας, κενὰς οὔσας, διοχετεύεται φορμόλη. Τὰς ὑδαταποθήκας ἀπολυμαίνομεν ῥίπτοντες εἰς τὸ ἐν αὐταῖς ὕδωρ ἄσβεστον ἐν ἀναλογίᾳ 2 : 1000 ὕδατος, μετὰ δὲ τὴν ἀνάμιξιν καὶ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας ἐκχέομεν τὸ μῖγμα εἰς τὴν θάλασσαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀπολυμαίνεται καὶ τὸ κύτος τοῦ πλοίου, ὅπερ περιέχει ἅπαντα τ' ἀκάθαρτα ἐκ τοῦ πλοίου ῥέοντα ὕδατα καὶ δύναται σπουδαίως νὰ συντελέσῃ πρὸς μόλυνσιν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

Τέλος σημειοῦμεν ὅτι ὑπὸ τοῦ ὅρου *εὐρεῖα ἀπολύμανσις* νοεῖται ἐν τῇ ὑγιεινῇ ἡ ἐπὶ ἐπιδημιῶν πανώλους ἐφαρμοζομένη ἀπολύμανσις, ἥτις δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπῆλθε κροῦσμα πανώλους, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καθ' ἅπαν τὸ τετράγωνον, εἰς ὃ ἀνῆκεν αὕτη, πολλάκις δὲ μάλιστα καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν συνοικίαν ἢ τὸ χωρίον, συνοδεύεται δ' ὑπὸ τῆς *μυοκτονίας*.

Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

— [ΧΕΙΡΟΥΡΓ.] Ἡ καταπολέμησις τῆς μολύνσεως (*ἀπολύμανσις*) γίνεται κυρίως διὰ καταλλήλου ἀσηπτικῆς ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἐπιδέσεως τοῦ τραύματος, δι' ἧς ἐξασφαλίζεται ἡ ἀπομάκρυνσις ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξουδετέρωσις τῶν μολυσματικῶν στοιχείων καὶ ὑποστηρίζεται ὁ ὀργανισμὸς εἰς τὴν διὰ τῶν ἰδίων μέσων ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων μικροοργανισμῶν. Πρὸ τῆς ἐπιδέσεως ἐπιχρίεται διὰ βάμματος ἰωδίου ἡ περὶ τὸ τραῦμα ἔκτασις (ἐπὶ τριχωτῶν μερῶν ξυρίζονται πρότερον ἢ κείρονται ῥιζηδὸν αἱ τρίχες) καὶ ἀπομακρύνονται τὰ τυχὸν εἰσδύσαντα ἐντὸς τοῦ τραύματος ξένα σώματα ἢ ἄλλαι ἀκαθαρσίαι, ἀποσπογγιζόμενα δι' ἀσήπτου ὀθόνης ἢ καὶ δι' ἠπίας ἀποπλύσεως δι' ἀπεστειρωμένου ὕδατος ἢ διαλύματος χλωριούχου νατρίου ἢ ὀξυγονούχου ὕδατος. Βαθέα κολπώδη τραύματα διασωληνοῦνται ἢ πωματίζονται πρὸς ἀπρόσκοπτον ἀποχέτευσιν τῶν τραυματικῶν ἐκκριμάτων. Κατά τινας περιπτώσεις ἐπιδιώκομεν τὴν τελειοτέραν ἀπαλλαγὴν τοῦ τραύματος ἐκ τῶν μεμολυσμένων στοιχείων δι' ἐκτομῆς τῶν βαρέως συντεθλασμένων ἢ νενεκρωμένων τραυματικῶν χειλέων ἢ καὶ ὁλοκλήρου τῆς τραυματικῆς ἐπιφανείας, τέλος δ' ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ προβαίνομεν μέχρι μᾶλλον ἐκτεταμένης καθαιρέσεως ἱστῶν (*διεκπρίσεως, ἀκρωτηριασμοῦ*). Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπιβάλλεται ἡσυχία καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνάρροπος τοποθέτησις τῆς τετρωμένης χώρας τοῦ σώματος.

Χρῆσις ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν πρὸς ἀπολύμανσιν τοῦ τραύματος, οἷαι ἦσαν πρότερον ἐν χρήσει, ὡς φαινικοῦ ὀξέος, ἄχνης ὑδραργύρου κ. τ. τ., δὲν γίνεται πλέον κατὰ κανόνα σήμερον. Διότι ἐνῷ ἡ μικροβιοκτόνος ἐνέργεια τῶν οὐσιῶν τούτων κατὰ τὸ τραῦμα εἶναι ἐλαχίστη (ἐνεργοῦσιν αὗται μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τραύματος, τινὲς δὲ ἐξουδετεροῦνται διὰ χημικῶν ἀλλοιώσεων, ἃς ὑφίστανται), ἀφ' ἑτέρου βλάπτουσιν αὗται τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῶν ἱστῶν, δι' ὧν ὁ ὀργανισμὸς καταπολεμεῖ τὴν μόλυνσιν καὶ ἑπομένως ζημίαν μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν ἐπιφέρουσιν. Ὑπάρχει δὲ καὶ οὐχὶ μικρὸς κίνδυνος δηλητηριάσεως ἐξ ἀπορροφήσεως τῶν οὐσιῶν τούτων.

Κατὰ τὸν τελευταῖον μέγαν πόλεμον ἐνετάθησαν αἱ προσπάθειαι πρὸς εὕρεσιν μέσων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο, ἀκινδύνως διὰ τὸν ὀργανισμόν, νὰ ἐπιτευχθῇ ἀσφαλῶς ἡ ἀπολύμανσις τῶν τραυμάτων. Ἀναφέρομεν μεταξὺ τῶν ἀπειροπληθῶν οὐσιῶν, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ἔκτοτε, ὡς τυχούσας τῆς μείζονος διαδόσεως, τὰς ἑξῆς· τὸ *ὑγρὸν τοῦ Dakin* (*διάλυμα ὑποχλωριώδους νατρίου*) εἰσαχθὲν ὑπὸ τοῦ Carrel, τὸ *διάλυμα τοῦ χλωριούχου μαγνησίου* (*Delbet*), τὸ *πυκνὸν* (ὑπερτονικὸν) *διάλυμα χλωριούχου νατρίου* (*Wright*), τὸ *διάλυμα τοῦ Pregl* ἢ *Presojod* (περιέχει ἐλεύθερον ἰώδιον καὶ ἰωδιούχους ἑνώσεις, ἐξ ὧν διασπᾶται ἰώδιον), τὴν *ῥιβανόλην* (*Rivanol*), τὴν *τρυπαφλαβίνην* (*Trypaflavin*) κ.λ.π. Ὡσαύτως ἐπεδιώχθη ἡ καταπολέμησις τῆς μολύνσεως ἐν τῷ τραύματι διὰ τῆς *ὑπεραιμίας* κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Bier (*παθητικὴ ὑπεραιμία δι' ἐλαστικῆς περισφίγξεως* ἢ *ὑπεραιμία δι' ἐφαρμογῆς σικυῶν*).

Παρὰ τὰ καλὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα πολλοὶ ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἐφαρμογήν τινων ἐκ τῶν νεωτέρων μεθόδων πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν τραυμάτων, οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀναμφισβητήτου ὠφελείας, πολλαὶ δὲ ἐπιτυχίαι ἀποδοθεῖσαι εἰς αὐτὰς ὀφείλονται πράγματι εἰς τὴν συγχρόνως γενομένην μηχανικὴν κάθαρσιν τοῦ τραύματος καὶ ἐπιμελῆ ἀποχέτευσιν τῶν τραυματικῶν ὑγρῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα.

Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ ἄλλων μεμολυσμένων ἑστιῶν ἐν γένει (*φλεγμοναί, ἀποστήματα*). Εἶναι βεβαίως ἄξιαι πολλῆς προσοχῆς καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι αἱ προσπάθειαι πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν ἑστιῶν τούτων διὰ μέσων, ὡς τὰ ἄνω ἀναφερθέντα, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ κυριώτερον ἀπομένει πάντοτε καὶ ὡς πρὸς ταύτας, τό γε νῦν ἔχον, ἡ διάνοιξις, ἡ ἀποκάλυψις τῆς μεμολυσμένης ἐκτάσεως καὶ ἡ ἀποχέτευσις τῶν μολυσματικῶν στοιχείων διὰ διασωληνώσεως ἢ διὰ πωματισμοῦ, πρὸς τῇ ἡσυχίᾳ καὶ ἀναρρόπῳ θέσει τῆς πασχούσης χώρας.

Ἐπί τινων εἰδικῶν τραυματικῶν μολύνσεων ἔχομεν ἴδια μέσα πρὸς καταπολέμησιν τῶν εἰσδυσάντων εἰς τὸ τραῦμα μολυσματικῶν στοιχείων. Οὕτω γίνεται χρῆσις *ἀντιτετανικοῦ ὀροῦ* ἐπὶ τραυμάτων ὑπόπτων μολυσμοῦ διὰ βακτηριδίων τοῦ τετάνου (τραυμάτων ῥυπανθέντων διὰ χώματος ἢ κόπρου ἵππων ἢ εἰς ἃ εἰσέδυσε τεμάχιον ξύλου κ. τ. τ.)· ἐπὶ τραυμάτων παραχθέντων διὰ τῆς δήξεως λυσσῶντος ζῴου ἐφαρμόζεται *ἀντιλυσσικὴ θεραπεία*. Διὰ τῶν μέσων δὲ τούτων προλαμβάνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ἐκδήλωσις τοῦ *τετάνου* ἢ τῆς *λύσσης*.

Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

—[ΦΥΤΟΠΑΘΟΛ.] Προκειμένου περὶ τῶν φυτῶν ἡ ἀπολύμανσις ἐνεργεῖται: α) εἰς τὰ ἐμβόλια καὶ μοσχεύματα, 6) εἰς τοὺς κονδύλους καὶ γ) εἰς τὰ σπέρματα.

α) Ἀπολύμανσις ἐμβολίων καὶ μοσχευμάτων.—Ἐνεργεῖται αὕτη ὁσάκις τὰ ἐμβόλια καὶ μοσχεύματα προέρχονται ἀπὸ φυτά, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται προσβεβλημένα ὑπὸ κρυπτογονικῆς τινος νόσου ἢ ὑπάρχει πιθανότης νὰ φέρουν ὠὰ ἐντόμων, ἔντομα ἢ φυτικὰ παράσιτα. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἀπολύμανσις δὲν θὰ παρακωλύσῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν μόλυνσιν τοῦ μέλλον-

Digitized by Google

τος ν' ἀναπτυχθῇ φυτοῦ, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ μόσχευμα ἢ τὸ ἐμβόλιον εἶναι ἤδη μολυσμένα· ἂν ὅμως πρόκειται περὶ καταστροφῆς ᾠῶν ἢ ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν παρασίτων ἐπι τῆς επιφανείας αὐτῶν εὑρισκομένων, ἡ ἀπολύμανσις εἶναι ἀποτελεσματική. Ἡ ἀπολύμασις γίνεται δι' ἐμβαπτίσεως τοῦ μοσχεύματος ἐντὸς διαλύματος ἐν ὕδατι θειικοῦ χαλκοῦ 0,3 - 1 $^0/_0$, φαινικοῦ ὀξέος 1 $^0/_0$, ἐντὸς βορδιγαλείου πολτοῦ κλπ. ἢ καλύτερον καὶ προκειμένου περὶ ζωϊκῶν παρασίτων ἐν θερμῷ ὕδατι 53° ἐπὶ 5 λεπτὰ τῆς ὥρας.

β) Ἀπολύμανσις κονδύλων. — Πρὸς καταστροφὴν πολλῶν ὑπὸ μυκητων προκαλουμένων νόσων τῶν γεωμήλων συνιστᾶται ἡ ἀπολύμανσις τῶν κονδύλων πρὸ τῆς φυτεύσεώς των δι' ἐμβαπτίσεως ἐπὶ δίωρον ἐντὸς διαλύματος ἐν ὕδατι *φορμόλης* τοῦ ἐμπορίου (διάλυμα 40 $^0/_0$ μυρμηκικῆς ἀλδεΰδης) εἰς δόσιν 0,25 $^0/_0$. Προκειμένου περὶ μεγάλων ποσοτήτων γίνεται χρῆσις ἐναερίου *μυρμηκικῆς ἀλδεΰδης*, ἥτις πέμπεται εἰς κλειστὸν χῶρον ἐν ᾧ εὑρίσκονται τὰ γεώμηλα. Ἐνίοτε γίνεται χρῆσις καὶ τῆς θερμότητος πρὸς ἀπολύμανσιν κονδύλων γεωμήλων ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτοῖς μυκηλίου τοῦ προκαλοῦντος τὸν περονόσπορον τῶν γεωμήλων μύκητος (βλ. περονόσπορος γεωμήλων). Θερμοκρασια 40° Ε. ἐπι μιαν ἢ δύο ὥρας καὶ φονεύει τὰ μυκήλια χωρὶς νὰ παραβλάψῃ τὴν βλαστικὴν δύναμιν τῶν κονδύλων.

γ) Ἀπολύμανσις σπερμάτων.—Αὕτη σκοπὸν ἔχει νὰ καταστρέψῃ τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν τυχὸν ὑπάρχοντα σπόρια παρασίτων *(ἐξωτερικὴ ἀπολύμανσις)*, ἰδίᾳ δὲ τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σίτου ἢ ἄλλων σιτηρῶν σπόρια *τερηδῶνος* ἢ *ἀνθράκων* τινῶν ἢ καὶ τὰ ἐντὸς αὐτῶν *μυκήλια*, π.χ. ἄνθρακος, σίτου καὶ κριθῆς (Ustilago tritici καὶ Ust. nuda).

Ἡ *ἐξωτερικὴ ἀπολύμανσις* ἐνεργεῖται κατὰ πολλὰς μεθόδους, ἐξ ὧν ἡ ἁπλουστέρα, ἅμα δὲ καὶ ἀσφαλής, εἶναι ἡ ἐμβάπτισις τῶν σπερμάτων πρὸ τῆς σπορᾶς εἰς διάλυμα θειικοῦ χαλκοῦ 1 $^0/_0$ ἐπὶ 5 λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἄλλη μέθοδος ἐπίσης ἀποτελεσματικὴ εἶναι ἡ ἐπίπασις τῶν σπερμάτων διὰ λεπτοτάτης κόνεως ξηροῦ βασικοῦ ἀνθρακικοῦ χαλκοῦ κατ' ἀναλογίαν 200 γραμμαρίων ἀνὰ 100 λίτρα σπερμάτων, ὑπάρχουν δὲ καὶ εἰδικὰ μηχανήματα διὰ τὴν τελειοτέραν, ταχυτέραν καὶ οἰκονομικωτέραν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης. Προτιμητέα ἡ ἐμβάπτισις, διότι δι' αὐτῆς κατορθοῦται καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν ἀσθενῶν σπερμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιπλέουν, ἀπὸ τῶν ὑγιῶν.

Διὰ τὴν ἀπολύμανσιν τῶν κεκαλυμμένων σπερμάτων, ὡς λ. χ. τῶν τῆς κριθῆς, βρόμης κ.λ.π., συνιστᾶται ὡς ἀποτελεσματικωτέρα ἡ ἐμβάπτισις αὐτῶν ἐντὸς διαλύματος φορμόλης τοῦ ἐμπορίου (διάλυμα 40 $^0/_0$ μυρμηκικῆς ἀλδεΰδης ἐν ὕδατι). Τέταρτον λίτρου φορμόλης διαλύεται εἰς 100 λίτρα ὕδατος, καὶ εἰς τὸ διάλυμα αὐτὸ ἐμβαπτίζονται τὰ σπέρματα ἐπὶ 20 λεπτὰ τῆς ὥρας περίπου. Ἀμέσως κατόπιν τίθενται εἰς σωρὸν καλυπτόμενον ὑπὸ σάκκων διαβραχέντων προηγουμένως διὰ τοῦ διαλύματος τῆς φορμόλης καὶ παραμένουν οὕτω ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀτμῶν τοῦ φαρμάκου ἐπὶ 4—6 ὥρας, κατόπιν ἁπλώνονται πρὸς ἀποστέγνωσιν καὶ σπείρονται τὸ ταχύτερον οὐχὶ δὲ βραδύτερον τῆς ἑπομένης. Τελευταίως μεταχειρίζονται λίαν ἐπιτυχῶς ἐν Γερμανίᾳ σκευασίαν ὀνομαζομένην *οὔσπουλουν*, ἧς βάσις εἶναι χλωροφαινολικὸς ὑδράργυρος. Διαλύεται εἰς δόσιν 0,25 $^0/_0$ ἐν ὕδατι καὶ εἰς τὸ διάλυμα αὐτὸ ἐμβαπτίζονται τὰ σπέρματα ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἐπειδὴ ἡ οὐσία αὐτὴ εἶναι δηλητηριώδης, ἀπαιτεῖται προσοχὴ ἵνα μὴ τὰ ἀπολυμανθέντα σπέρματα χρησιμοποιηθοῦν πρὸς διατροφὴν κτηνῶν ἢ πρὸς ἀλευροποίησιν. Ὁ ὄγκος τῶν διαβρεχομένων σπερμάτων αὐξάνει καθὼς καὶ τὸ βάρος των, λόγῳ ἀπορροφήσεως ὕδατος· τοῦτο πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σποράν, ὥστε νὰ σπείρηται ἀναλόγως περισσότερος σπόρος· ἄλλως ἡ σπορὰ γίνεται ἀραιά.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἀπολύμανσις εἶναι ἀποτελεσματικὴ πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν σπερμάτων ὑπαρχόντων παρασίτων, δὲν προφυλάσσει ὅμως αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἐν τῷ ἐδάφει ὑπάρχοντα ἢ τὰ ὑπὸ μολυσμένης κόπρου φερόμενα, ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς μολύνσεως δὲν εἶναι συνήθης.

Ἡ *ἐσωτερικὴ ἀπολύμανσις* ἐνεργεῖται πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐν τῷ ἐμβρύῳ τῶν σπερμάτων ὑπὸ λανθάνουσαν μορφὴν εὑρισκομένων παρασιτικῶν γόνων, κατὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἀπολύμανσις οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπιφέρει. Τὰ σπέρματα ἐμβαπτίζονται ἐπὶ 10 λεπτὰ τῆς ὥρας ἐντὸς ὕδατος θερμοκρασίας 52—53°. Ἡ θερμοκρασία αὐτὴ δὲν ἐπιφέρει αἰσθητὴν μείωσιν τῆς βλαστικῆς δυνάμεως τῶν σιτηρῶν. Καλὸν εἶναι τὰ σπέρματα ἀρχικῶς νὰ ἐμβαπτίζωνται ἐν ὕδατι θερμοκρασίας 25—30°, ἐπι τέσσαρας ὥρας, κατόπιν ἐν ὕδατι θερμοκρασίας 52° ἐπὶ 10 λεπτὰ τῆς ὥρας, καὶ τέλος νὰ ἐκτίθενται πρὸς ἀποξήρανσιν. Δυστυχῶς ἡ μέθοδος αὕτη ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἀναμφιβόλου μᾶλλον ἀποτελεσματικότητος, ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, καθ' ὅσον ἂν ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ὑπερβῇ τοὺς 55° Ε. βλάπτεται ἡ βλαστικὴ δύναμις τῶν σπερμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θερμοκρασίαν αὐτὴν ἡ κριθὴ ἐπὶ παραδείγματι χάνει τὴν βλαστικήν της δύναμιν, χωρὶς νὰ καταστραφῇ τελείως τὸ ἐν αὐτῇ παράσιτον. Διὰ τοῦτο ἡ θερμοκρασία πρέπει νὰ κανονίζεται διὰ θερμομέτρου ἀκριβείας καὶ ἠλεγμένου καὶ ἡ μέθοδος αὐτὴ νὰ ἐφαρμόζηται οὐχὶ ὑπὸ μικρῶν, μὴ πεπειραμένων γεωργῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἑταιριῶν ἢ ὀργανώσεων εἰδικῶν, διαθετουσῶν πεπειραμένον προσωπικὸν καὶ κατάλληλα μηχανήματα, ὡς τὰ τοῦ Appel καὶ Gassner και ὑδρατμὸν ὑπὸ πίεσιν, πρὸς ἀπολύμανσιν μεγάλων ποσοτήτων σπερμάτων. Π. Γ. Κ.

ἀπολυμαντήριον (τό)· ὁ τόπος ὅπου τελεῖται ἡ ἀπολύμανσις.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *ἀπολυμαντήριον* εἶναι δημόσιον ἢ δημοτικὸν (κοινοτικον) ἵδρυμα, ἐν τῷ οποίῳ συγκεντροῦται ἅπασα ἡ ὑπηρεσία τῆς ἀπολυμάνσεως. Εἰς τὰ ἀπολυμαντήρια ταῦτα ἀπολυμαίνονται ὅσα ἀντικείμενα δὲν δύνανται ν' ἀπολυμανθῶσιν ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ ἀρρώστου.

Τῶν ἀπολυμαντηριων τὰ μὲν μεγάλα κατασκευάζονται ἐν ἰδίῳ περιτετειχισμένῳ οἰκοπέδῳ, τὰ δὲ μικρά, ὡς ἐπὶ μικρῶν πόλεων, ἱδρύονται ἐντὸς τοῦ νοσοκομείου τῆς πόλεως. Πλῆρες ἀπολυμαντικὸν κατάστημα, οἷον ἀπαιτεῖται λ. χ. διὰ πόλεις ἐχούσας πληθυσμὸν ἀνώτερον τῶν 20.000 κατοίκων, πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ τὰ ἑξῆς διαμερίσματα: 1) τὸ κυρίως ἀπολυμαντήριον, 2) ἁμαξοστάσια, 3) σταύλους, 4) γραφεῖα καὶ δωμάτια διὰ τὸ προσωπικὸν καὶ 5) ἀποθήκας τοῦ ἀπολυμαντικοῦ ὑλικοῦ.

Τὸ *κυρίως ἀπολυμαντήριον* εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ ἀπολυμαντικοῦ καταστήματος, ὡς περιέχον τὸν ἀπολυμαντικὸν κλίβανον (βλ. λ. κλίβανοι ἀπολυμαντικοί), διαιρεῖται δὲ διὰ μεσοτοίχου εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν ἓν καλεῖται *μεμολυσμένον*, τὸ δ' ἕτερον *ἀμόλυντον*. Ἐν τῷ μεσοτοίχῳ τούτῳ εἶναι ἐκτισμένος ὁ ἀπολυμαντικὸς κλίβανος, οὗτινος ἡ μὲν μία θύρα ἀνοίγεται πρὸς τὸ ἕν, ἡ δ' ἄλλη πρὸς τὸ ἕτερον μέρος. Τὸ μεμολυσμένον μέρος τοῦ ἀπολυμαντηρίου εὑρίσκεται ἀπέναντι ἐκείνης τῆς θύρας τοῦ περιβόλου, δι' ἧς εἰσκομίζονται τὰ μεμολυσμένα ἀντικείμενα, διὰ τοῦ μέρους δὲ τούτου καὶ ἐνεργεῖται ἡ πλήρωσις τοῦ ἀπολυμαντικοῦ κλιβάνου. Ἐν οἷς ἀπολυμαντηρίοις δὲν ὑπάρχει ἴδιος χῶρος πρὸς τὴν χημικὴν ἀπολύμανσιν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἅτινα δὲν ἀνέχονται ἄνευ βλάβης τὴν διὰ τοῦ ἀτμοῦ ἀπολύμανσιν, τελεῖται αὕτη ἐντὸς τοῦ μεμολυσμένου μέρους, ἐν τῷ ὁποίῳ πρὸς τοῦτο ὑπάρχουσι τράπεζαι καὶ τὰ κατάλληλα δοχεῖα.

Τὸ δ' ἀμόλυντον μέρος ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ μεμολυσμένου, χωριζόμενον ἀπ' αὐτοῦ διὰ μεσοτοίχου, συγκοινωνεῖ δὲ μετ' αὐτοῦ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας διὰ θύρας εὑρισκομένης εἰς τὸν μεσότοιχον τοῦτον, ἀλλὰ διὰ δωματίου, ἐν ᾧ λούονται δι' ὕδατος καὶ σάπωνος οἱ μεμολυσμένοι ἀπολυμανταί. Πρὸς συνεννόησιν δὲ τῶν εἰς τὰ δύο τμήματα εὑρισκομένων ἀπολυμαντῶν ὑπάρχει εἴτε τηλέφωνον εἴτε ἠλεκτρικὸς κώδων, εἴτε μικρὰ θυρὶς κλεισμένη διὰ συρματίνου πλέγματος καὶ ὑαλοπίνακος. Εἰς τὸ ἀμόλυντον δὲ τοῦτο μέρος τοῦ ἀπολυμαντηρίου ἐξάγονται ἐκ τοῦ κλιβάνου ὑπὸ καθαροῦ ἀπολυμαντοῦ τὰ ἤδη ἀπολυμανθέντα πράγματα, ἅτινα, ἀφοῦ ξηρανθῶσιν, ἀποστέλλονται εἰς τὰς οἰκίας δι' ἰδίας καθαρᾶς ἁμάξης, ἐπι τούτῳ εἰς τὸ ἀπολυμαντήριον ὑπαρχούσης, ἢ παραδίδονται εἰς τοὺς προσερχομένους ἰδιοκτήτας αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατασκευὴν τῶν ἀπολυμαντηρίων πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα ὑλικὰ ἐπιτρέποντα τὴν δι' ἀπολυμαντικῶν διαλυμάτων πλύσιν, πρὸς τοῦτο δὲ τὸ δάπεδον ἐπιστρώννυται διὰ πλακῶν, οἱ τοῖχοι ἐπιχρίονται δι' ἐλαιοχρώματος, αἱ δὲ γωνίαι κατασκευάζονται στρογγύλαι καὶ τὰ παράθυρα εὐρέα, ἵνα ὑπάρχῃ ἄπλετον φῶς πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀπαραιτήτου καθαριότητος. Τὸ πρὸς λοῦσιν ὕδωρ θερμαίνεται διὰ τοῦ ἀτμοῦ τοῦ λέβητος, τὰ δ' ἐκ τοῦ καταστήματος προερχόμενα περιττωματικὰ ὑγρὰ διοχετεύονται διὰ στεγανῶν σωλήνων ἐντὸς ὑδατοστεγῶν βόθρων, ἐν ἐλλείψει καταλλήλων ὑπονόμων.

Ἡ ὕπαρξις *ἁμαξοστασίου* ἐντὸς τοῦ ἀπολυμαντηρίου εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητος. Πρέπει δὲ τοῦτο νὰ περιλαμβάνῃ δύο τοὐλάχιστον ἁμάξας χρησιμευούσας πρὸς τὴν εἰς τὸ ἀπολυμαντικὸν κατάστημα μεταφορὰν τῶν ἀπολυμαντέων πραγμάτων. Ἐσωτερικῶς αἱ ἅμαξαι αὗται ἐπενδύονται διὰ φύλλων ψευδαργύρου ἢ ἐπιχρίονται δι' ἐλαιοχρώματος ἢ εἶναι ἐστιλβωμέναι, ἵνα ἀπολυμαίνωνται εὐχερῶς μετὰ πᾶσαν μεταφορὰν μεμολυσμένων πραγμάτων.

Τὸ ἀπολυμαντικὸν κατάστημα πρέπει νὰ ᾖ κεχωρισμένον, καί, εἰ δυνατόν, ἀπομεμακρυσμένον τῶν πέριξ οἰκιῶν, νὰ ἔχῃ δ' ἄφθονον ὕδωρ.

Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀπολυμαντὴς (ὁ)· ὁ ἀπολυμαίνων, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀπολυμάνσεως.

—*[Ἐγκυκλ.]* Οἱ *ἀπολυμανταὶ* εἶναι δημόσιοι ἢ δημοτικοὶ (κοινοτικοὶ) ὑπάλληλοι εἰδικευθέντες περὶ τὰς ἀπολυμάνσεις. Πρὸς πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀπολυμαντικῶν μέσων ἀπαραίτητος εἶναι ἡ διοργάνωσις ἰδιαιτέρου *σώματος ἀπολυμαντῶν*, συνισταμένου ἐξ ἀνθρώπων ἐκπαιδευθέντων ἐν εἰδικῇ σχολῇ καὶ οὕτως ἐκμαθόντων οὐ μόνον τὴν παρασκευὴν τῶν διαφόρων ἀπολυμαντικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνην τῆς χρήσεως αὐτῶν καὶ ἑπομένως καταστάντων ἱκανῶν πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης ἀπολυμάνσεως. Τοιαῦτα σχολεῖα ἀπολυμαντῶν προσαρτῶνται εἰς τ' ἀπολυμαντήρια τῶν μεγάλων πόλεων. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀπολυμαντικός,—*ή*,—*όν*· ὁ κατάλληλος, ὁ ἐπιτήδειος νὰ ἀπολυμαίνῃ ὁ χρησιμεύων πρὸς ἀπολύμανσιν: «ἀπολυμαντικὸς κλίβανος»· ‖ τὸ οὐδέτ. *τὸ ἀπολυμαντικὸν* λαμβάνεται ὡς οὐσιαστικόν.

— **ἀπολυμαντικὰ** *[Μικροβ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ μεσα ἅτινα (ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῆς μικροβιολογικῆς ἐρεύνης) δρῶσιν ἐπιβλαβῶς ἐπί τε τῆς ζωῆς και ἐπὶ τῆς παθογόνου δυνάμεως τῶν μικροβιων. Ἡ τοιαύτη ἐπὶ τῶν μικροβίων βλάβη ἐκδηλοῦται ὑπὸ διαφόρους βαθμοὺς ἐντάσεως· καὶ ὅταν μὲν αὕτη εἶναι ἐλαφρά, ἐπιφέρει *ἀσθένωσιν* ἢ *τελείαν ἀπώλειαν* μιᾶς ἢ τινῶν μόνον ἐκ τῶν λειτουργιῶν τῶν μικροργανισμῶν, ὡς π. χ. τῆς σπορογονίας, τῆς κινητικότητος κ.λ.π., ὅταν δ' εἶναι μείζων, ἐπιβραδύνει τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ συνέχει ὅλας τὰς λειτουργίας αὐτῶν, ἐξικνουμένη μέχρι πλήρους *ἀνακοπῆς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ*. Διὰ ταύτης ὅμως δὲν ἀποσβέννυται τελείως ἡ ζωὴ τῶν μικροβίων, διότι ταῦτα ὑποβαλλόμενα ὑπὸ ὅρους προσφορωτέρους ἀνακτῶνται πάλιν τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Τέλος δ' ἂν τὰ ἀπολυμαντικὰ μέσα ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῶν μικροβιων σφοδρότερον καὶ ἐν πλήρει αὐτῶν τῇ δυνάμει, τότε καὶ προκαλοῦν τὸν *θάνατον* αὐτῶν. Ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν μεγίστην σημασίαν ἔχουσι κυρίως οἱ δύο τελευταῖοι βαθμοὶ τῆς βλάβης τῶν μικροβίων, τουτέστιν ἡ *ἀνασχολὴ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ* καὶ ἡ *τελεία ἀπονέκρωσις* αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν ἀνασταλτικὴ δύναμις χαρακτηρίζεται ὡς *ἀντισηπτική*, ἡ δὲ μικροβιοκτόνος ὡς *ἀπολυμαντική*. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀντισηπτικῆς ἢ ἀπολυμαντικῆς δυνάμεως μιᾶς οὐσίας εἶναι δυσχερής, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπιτυγχάνεται τοῦτο.

Τ' ἀπολυμαντικὰ διαιροῦνται εἰς *φυσικὰ* (ὑψηλὴ θερμοκρασία, φῶς, ἠλεκτρισμός, ἀποξήρανσις κ.λ.π.) καὶ εἰς *χημικὰ* (ὡς εἶναι πλεῖσται χημικαὶ οὐσίαι). Ἀλλὰ τὰ μικροβιοκτόνα μέσα, καίπερ δυνάμενα νὰ καταστρέφωσι τὰ μικρόβια, δὲν ἐκπληροῦσιν ὅμως πάντας τοὺς ἐν τῇ πρακτικῇ ἀπαιτουμένους ὅρους, καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ἐγένοντο ἅπαντα παραδεκτὰ ἐν τῇ ἀπολυμαντικῇ τέχνῃ. Οὕτω λ. χ. τὸ φῶς καὶ ἰδίως ἡ ἄμεσος ἐπίδρασις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φονεύει μόνον τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀντικειμένων μικρόβια, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ εἰς τὸ βάθος αὐτῶν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἵνα ἀπολυμαντικόν τι μέσον θεωρηθῇ χρησιμοποιήσιμον, πρέπει νὰ ἔχῃ τὰς ἑξῆς ἰδιότητας: Νὰ μὴ χάνῃ τὴν ἀπολυμαντικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ παραγομένων διαφόρων χημικῶν ἑνώσεων, νὰ μὴ βλάπτῃ τὰ πρὸς ἀπολύμανσιν ἀντικείμενα, νὰ εἶναι ἀβλαβὲς εἰς τὴν ὑγείαν τῶν ἐπιφορτισθέντων τὴν ἀπολύμανσιν καὶ τέλος νὰ εἶναι εὐπόριστον καὶ εὔωνον. Ἀπολυμαντικὸν ἐκπληροῦν ἅπαντας τοὺς ὅρους τούτους δὲν ἀνεκαλύφθη μέχρι τοῦδε, τούτου δ' ἕνεκεν ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐν τῇ μικροβιολογίᾳ γνωστῶν μικροβιοκτόνων χρησιμοποιοῦνται τα ἑπόμενα, διότι ταῦτα ἀνταποκρίνονται μᾶλλον ἢ ἧττον τελείως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀπολυμάνσεως:

1) Διάλυμα φαινικοῦ ὀξέος τρία τοῖς ἑκατόν: Τριάκοντα κυβικὰ ὑφεκατόμετρα ρευστοποιηθέντος καθαροῦ φαινικοῦ ὀξέος ἀναμιγνύονται καὶ ἀναταράσσονται καλῶς μετὰ τοσαύτης ποσότητος ὕδατος, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ ἓν λίτρον (1000 κυβικὰ ὑφεκατ.). Εἶναι ἀπαραίτητον πρὸς ἀπολύμανσιν μεταλλικῶν ἀντικειμένων.

2) Σαπωνοῦχον διάλυμα φαινικοῦ ὀξέος: Τριάκοντα γραμμάρια μαλακοῦ καλιούχου σάπωνος (Sapo Kalinus) ἀναμιγνύονται μετὰ 1000 κυβ ὑφεκ. θερμοῦ ὕδατος, εἰς δὲ τὸ διάλυμα προστίθενται πεντήκοντα γραμμάρια φαινικοῦ ὀξέος καθαροῦ ἢ ἀγοραίου. Κατάλληλον πρὸς ἀπολύμανσιν ρυπαρῶν ἀντικειμένων, ὡς τοῦ δαπέδου κ.τ.τ.

3) Διάλυμα διχλωριούχου ὑδραργύρου 1 : 1000: Δέκα γραμμάρια τρυγικοῦ ὀξέος διαλύονται ἐντὸς χιλίων κυβ. ὑφεκατ. ὕδατος, εἰς δὲ τὸ διάλυμα προστίθεται ἓν γραμμάριον διχλωριούχου (ἄχνης) ὑδραργύρου. Ὁ διχλωριοῦχος ὑδράργυρος ἀποτελεῖ μετὰ τῶν λευκωματούχων οὐσιῶν ἀδιαλύτους καὶ ἀνενεργεῖς ἑνώσεις, τούτου δ' ἕνεκεν ἐπὶ προσφάτων ἐκκριμάτων πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα αὐτόν, μόνον ἂν διαλυθῇ μετὰ χλωριούχου νατρίου ἐν ἀναλογίᾳ 1 μέρους διχλωριούχου ὑδραργύρου πρὸς 5 - 10 χλωρικοῦ νατρίου. Τὰ ἐν χρήσει κεχρωσμένα δισκία περιέχουσιν $^1/_2$ ἢ 1 γραμ. ἄχνης ὑδραργύρου καὶ τὸ ἀνάλογον ποσὸν χλωριούχου νατρίου. Πρὸς ἀπολύμανσιν πτυέλων φθισικῶν μεταχειριζόμεθα πυκνότερα διαλύματα (5: 1000).

Digitized by Google

Ἡ δηλητηριώδης δύναμις τοῦ διαλύματος 1 : 1000 εἶναι ἐλαχίστη.

4) Γάλα ἀσβέστου: Ἐν χιλιόγραμμον πρόσφάτου ξηρᾶς ἀσβέστου καλῆς ποιότητος ἐπιβρέχοντες μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐντὸς κάδου διὰ τοῦ ἡμίσεος τοῦ βάρους αὐτῆς ὕδατος μετατρέπομεν εἰς λευκὴν κόνιν (ὑδροξείδιον ἀσβέστου), εἶτα δὲ ἐπιχύσαντες ἐπ' αὐτῆς τρία λίτρα ὕδατος καὶ ἀναταράσσοντες διαρκῶς ἀπολαμβάνομεν γάλα ἀσβέστου ἐν ἀναλογίᾳ 20 ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Πρὸ τῆς χρήσεως πρέπει ν' ἀναταράσσηται ἰσχυρῶς. Χρησιμοποιεῖται δι' ἀπολύμανσιν κοπράνων, ἀποπάτων, ὀχετῶν κλπ.

5) Ἡ φορμαλδεΰδη ἢ φορμόλη: Εἶναι ἀέριον, ἔχον ἰσχυρὰν ὀσμὴν καὶ ἐρεθίζον τοὺς βλεννογόνους τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, τῆς ῥινὸς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς ὑδατοῦχον διάλυμα ἐν ἀναλογίᾳ 35 % ὑπὸ τὸ ὄνομα *φορμαλίνη*. Φορμαλίνη φέρουσα λευκὸν κροκυδῶδες ἵζημα, μὴ διαλυόμενον διὰ τῆς θερμάνσεως, εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς ἀπολύμανσιν, διότι ἀπώλεσε μέρος ἢ καὶ τὸ ὅλον τῆς μικροβιοκτόνου αὐτῆς δυνάμεως. Ἡ ἀεριώδης φορμόλη χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀπολύμανσιν τῆς ἐπιφανείας μεμολυσμένων ἀντικειμένων, διότι δὲν ἐπιφέρει βλάβην αὐτῶν. Τὴν ἐπὶ τῇ χρήσει αὐτῆς ἀναπτυσσομένην λίαν δυσάρεστον ὀσμὴν ἐξουδετεροῦμεν διὰ διοχετεύσεως ἀεριώδους ἀμμωνίας. Ζῷα, π. χ. μύες κλπ., καὶ ἔντομα δὲν βλάπτονται πάντοτε ὑπὸ τῆς φορμόλης. Ἡ διὰ φορμόλης ἀπολύμανσις ἐπιτυγχάνεται δι' εἰδικῶν συσκευῶν. Πλύνοντες ὅμως δι' ἀραιᾶς φορμαλίνης 1 % (30 κυβ. ὑφεκ. εἰς λίτρον ὕδατος) δυνάμεθα ν' ἀπολυμάνωμεν ἀσφαλῶς διάφορα ἀντικείμενα, ὡς ψήκτρας τριχῶν, μαχαίρια, πηρούνια κλπ.

6) Ὁ ὑδρατμός, ὅστις ὅμως πρέπει νὰ ἔχῃ τοὐλάχιστον τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ζέοντος ὕδατος, ἤτοι 100°. Χρησιμοποιεῖται δ' ἐντὸς ἀπολυμαντικῶν κλιβάνων.

7) Ὁ βρασμὸς ἐν ὕδατι, ὅστις δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ὑδρατμόν, ὅπου ἡ ἐφαρμογὴ τούτου εἶναι ἀνέφικτος. Τὰ ἀπολυμαντέα ἀντικείμενα τίθενται ἐντὸς κοινοῦ λέβητος πλύσεως, ὅστις πληροῦται δι' ὕδατος, ἐν ᾧ διελύθη, ἐὰν πρόκειται ν' ἀπολυμανθῶσι ῥυπαρὰ ἢ λιπαρὰ ἀντικείμενα, ἀνθρακικὸν νάτριον 2 % ἢ τέφρα ξύλων 4 % καὶ καλύπτεται διά τινος καλύμματος. Πρὸς τελείαν ἀπολύμανσιν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ ὕδωρ ἤρξατο βράζον. Σημειωτέον ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων κηλῖδες καθίστανται ἀνεξίτηλοι διὰ τῆς βράσεως. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀπολυμάνσεως δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν ταῖς οἰκίαις πλύσεως τῶν ἐνδυμάτων, ὅστις καλεῖται κοινῶς «μπουγάδα», τῆς δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχανομένης οὐχὶ τελείας βεβαίως ἀπολυμάνσεως συμπληρουμένης διὰ τοῦ ἐπακολουθοῦντος «σιδηρώματος».

8) Ἡ καῦσις ἢ ἀποτέφρωσις· βλ. λ. ἀποτέφρωσις.

Ταῦτα εἶναι τὰ συνήθως ἐφαρμοζόμενα ἀπολυμαντικὰ μέσα, ὧν ἡ ἀπολυμαντικὴ ἰσχὺς ἔχει βεβαιωθῆ διὰ τῆς μικροβιολογικῆς ἐρεύνης. Μέθοδοί τινες, ὡς λ. χ. ἡ ἁπλῆ ἐπιρράντισις διὰ φαινικοῦ ὀξέος, ἢ ἡ ἀνάρτησις φαινικούχου χάρτου κ. τ. τ., οὐδὲν ἀποτέλεσμα φέρουσι καὶ εἶναι ἀπορριπταῖαι. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

— ἀπολυμαντικὰ *κηρία*· βλ. κηρία.

— ἀπολυμαντικοὶ *σάπωνες*· βλ. σάπωνες.

— ἀπολυμαντικὸς *κλίβανος*· βλ. κλίβανος ἀπολυμαντικός.

ἀπολυπραγμόνητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πολυπραγμονῶν, ὁ μὴ φροντίζων περιέργως διὰ τὰς ἀλλοτρίας ὑποθέσεις.

ἀπολυσιά (ἡ). Ἡ λέξις, συνήθης εἰς τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς γεωργούς, χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ἑξῆς περιπτώσεις: —1) Μετὰ τὸν ἀποθερισμὸν τῶν ἀγρῶν ἢ ἀποτρυγισμὸν τῶν ἀμπελιῶν, οἱ ποιμένες καταβιβάζουν ἐκ τῶν λιβαδίων τὰ ποίμνιά των καὶ τὰ βόσκουν ἐντὸς τῶν ἀποθερισθένων ἢ ἀποτρυγηθέντων τόπων κατόπιν εἰδικῆς πρὸς τοὺς ἰδιοκτήτας τούτων συμφωνίας. Ἡ τοιαύτη βοσκὴ καλεῖται «*ἀπολυσιά*». — 2) Καλεῖται ἐνιαχοῦ ὑπὸ τῶν γεωργῶν ἀπολυσιὰ καὶ ἡ ζημία, ἣν προκαλοῦσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς τὰ ποίμνια, ἀφιέμενα ἐλεύθερα ὑπὸ τῶν ποιμένων. — 3) Καλεῖται, τέλος, ἀπολυσιὰ τὸ εἰς εἰδικὰς δεξαμενὰς ἐναποθηκευόμενον ὑπὸ τῶν γεωργῶν ὕδωρ πρὸς ἄρδευσιν τῶν ἀγρῶν των, ὁσάκις ἡ περιφέρεια στερεῖται ἐπαρκοῦς καὶ διαρκῶς ῥέοντος ὕδατος. Δ. Ν. Λ.

ἀπολύσιμος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀπολυθῇ, νὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερος.

ἀπολυσίνη (Apolysinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ φαινετιδινοκιτρικὸν ὀξὺ τύπου

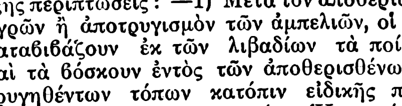

Σκευάζεται διὰ θερμάνσεως 1 μοριογράμμου κιτρικοῦ ὀξέος μεθ' ἑνὸς μοριογραμμίου φαινετιδίνης ἐπὶ πολλὰς ὥρας εἰς θερμοκρασίαν 100—200° Τὸ λαμβανόμενον προϊὸν καθαριζόμενον καὶ ἀνακρυσταλλούμενον ἀποτελεῖται ἐκ λευκῆς κόνεως ὀξίνου γεύσεως τηκομένης εἰς 72°, ὀλίγον ὑγροσκοπικῆς, λίαν διαλυτῆς ἐν θερμῷ ὕδατι, ἀλκοόλῃ καὶ ὀλιγώτερον διαλυτῆς ἐν ψυχρῷ ὕδατι (1 : 55).

Ἡ ἀπολυσύνη χορηγουμένη εἰς δόσιν 1 γραμ. δὶς ἢ τρὶς τῆς ἡμέρας ὑποβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος κατὰ 2°—2.5°. Ἀνεγράφη κατὰ τῆς ὑμενογόνου πνευμονίας, τῆς κυνάγχης, τῆς ὀστρακιᾶς, τοῦ ἐπιλοχίου πυρετοῦ καὶ γρίππης, τῆς ἡμικρανίας, τῆς ἰνιακῆς νευραλγίας καὶ ἐν γένει ἐπὶ ὅλας τὰς νευραλγίας τοῦ τριδύμου νεύρου. Ἡ ἀπολυσίνη παρέχεται πλήρους ὄντος τοῦ στομάχου εἰς δόσιν 0,5—1 γρ. ἐφ' ἅπαξ καὶ μέχρι 4 γρ. δι' ἡμέρας. Κ. Γ. Μ.

ἀπόλυσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπολύειν, ἄφεσις, ἐλευθέρωσις: «ἡ ἀπόλυσις τῶν αἰχμαλώτων,—τῶν ὑποδίκων,—τῶν κρατουμένων» ‖ «ἀπόλυσις τῶν κληρωτῶν», ἡ λῆξις τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως ‖ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ ὑπηρεσίας τινός, παῦσις, ἀπαλλαγή: «ἀπόλυσις ὑπαλλήλου,—ὑπηρέτου» ‖ «ἀπόλυσις τῶν μαθητῶν», ἡ ἄφεσις τῶν μαθητῶν ἕνεκα λήξεως τοῦ μαθήματος ‖ «ἀπόλυσις τῆς ἐκκλησίας», ἡ λῆξις τῆς ἀκολουθίας: «ἔκαμε ὁ παππᾶς ἀπόλυσι».

— [ΕΚΚΛ.] Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ *ἀπόλυσις* δηλοῖ τὸ τέλος πάσης ἱεροτελεστίας. Ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἡ ἀπόλυσις τελεῖται οὕτως: Ἀφοῦ κοινωνήσωσιν οἱ πιστοί, ὁ λειτουργὸς εὐλογεῖ αὐτούς, λέγων: «Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου», δηλαδὴ τοὺς πιστούς, οἵτινες εἶναι κληρονόμοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τοῦτο ψάλλεται τὸ τροπάριον «Εἴδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, κλπ.». Κατὰ τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτὰς ψάλλεται τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς, τὸ δὲ Πάσχα μέχρι τῆς ἀναλήψεως τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἐνῷ δὲ ὁ ἱερεὺς φέρει τὰ τίμια δῶρα ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης εἰς τὴν πρόθεσιν, δοξολογεῖ τὸν Θεόν, λέγων, μυστικῶς μὲν «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν», μεγαλοφώνως δὲ τὸ «πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.», ἐνῷ συγχρόνως παρουσιάζει τὸ ἅγιον ποτήριον εἰς τοὺς πιστούς. Ἡ εὐλογία αὐτὴ τοῦ ἱερέως καὶ ἡ ὕψωσις τῶν τιμίων δώρων, κομιζομένων ἐκ τῆς ἁγίας τραπέζης εἰς τὴν πρόθεσιν, ἀναμιμνήσκουσι τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος λέγει τὴν δέησιν, ἥτις ἄρχεται διὰ τοῦ «Ὀρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων....μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὅπως χαρίσηται ἡμῖν «τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον», ἵνα οὕτω «πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα». Μετὰ τὸ τέλος τῆς δεήσεως ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ «ὅτι Σὺ εἶ ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν...» καὶ εἶτα, στραφεὶς πρὸς τὸν λαόν, παραγγέλλει «ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν», δηλ. ὅπως ἐξέλθωμεν τοῦ Ναοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰρήνῃ. Ἐξελθὼν δὲ τοῦ ἁγίου βήματος ἀναγινώσκει τὴν *ὀπισθάμβωνον* εὐχήν, ἥτις καλεῖται οὕτω, διότι ἀνεγινώσκετο τὸ πάλαι ὄπισθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ ἱσταμένου ἄμβωνος. Αὕτη συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου, ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων «Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε...». Μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ψάλλεται τρὶς ὑπὸ τῶν χορῶν τὸ «Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος», ὁ δὲ ἱερεὺς φωνεῖ πρὸς τὸν ἀπερχόμενον λαὸν «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς...», εἶτα δὲ διανέμει εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ *ἀντίδωρον*. Οὕτω τελεῖται ἡ ἀπόλυσις τῆς θείας λειτουργίας. Τὴν ἀπόλυσιν δὲ τῶν ἄλλων Ἀκολουθιῶν ἐπισφραγίζει συνήθως ὁ λειτουργὸς διὰ τοῦ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησον ἡμᾶς», ἐκτὸς τῶν ὡρισμένων ἡμερῶν, καθ' ἃς λέγει ἡ ἀπόλυσις διὰ τοῦ «Χριστὸς ἀνέστη».

Πρβλ. ἰδίως *Ι. Ε. Μεσολωρᾶ* Λειτουργική (Ἀθῆναι 1925) σελ. 96—98 καὶ 173—177.— *Κ. Καλλινίκου* ὁ Χριστιανικὸς ναὸς (Ἀλεξάνδρεια 1922) σελ. 461—465.) ΙΩ. Ε. ΜΕΣΟΛΩΡΑΣ

— [ΣΤΡ. - ΝΑΥΤ.] Προκειμένου περὶ ἀξιωματικῶν, *ἀπόλυσις* (ἐν τῷ στρατῷ *ἀργία δι' ἀπολύσεως*, ὅρος χρησιμοποιούμενος καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ πρὸ τοῦ 1926) εἶναι ἡ κατάστασις, εἰς ἣν τίθενται οὗτοι λόγῳ ποινῆς. Οἱ ἐν ἐνεργείᾳ, διαθεσιμότητι ἢ προσκαίρῳ παύσει εὑρισκόμενοι ἀξιωματικοὶ τίθενται διὰ διατάγματος εἰς *ἀπόλυσιν* διὰ παραπτώματα καθοριζόμενα ὑπὸ τῶν οἰκείων νόμων κατόπιν γνωμοδοτήσεως πενταμελοῦς ἐξ ἀξιωματικῶν ἀνακριτικοῦ συμβουλίου. Ὁ τιθέμενος εἰς ἀπόλυσιν ἀξιωματικὸς (ἐπὶ 6 μῆνας κατ' ἐλάχιστον ὅρον καὶ 18 (διὰ τὸ ναυτικὸν 24) μῆνας κατ' ἀνώτατον χρόνον) διαγράφεται ἐκ τῶν ἀριθμῶν τοῦ κλάδου του, οὐδεμίαν ἐκτελεῖ ὑπηρεσίαν ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς εἰς αὐτὸν κοινοποιήσεως τοῦ σχετικοῦ διατάγματος, δὲν δύναται νὰ φέρῃ τὴν στολήν, ἀπολαμβάνει δὲ τὰ 40 % μόνον τῶν ἀποδοχῶν. Ὁ ἐν ἀργίᾳ δι' ἀπολύσεως διανυόμενος χρόνος δὲν λογίζεται ὡς χρόνος πραγματικῆς ὑπηρεσίας οὔτε διὰ τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως, οὔτε διὰ τὸν προβιβασμόν, οὔτε διὰ τὸ τῆς ἀρχαιότητος.

Διὰ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς ἡ *ἀπόλυσις* εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς τὴν ἀπόταξιν (βλ. λ.) τῶν ἀξιωματικῶν. Ν. ΚΛΑΔΑΣ.—Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΣΤΡΑΤΟΛ.]· βλ. λ. στρατολογία.

—[ΔΙΟΙΚΗΤ. ΔΙΚ.]· βλ. λ. ὑπάλληλος.

— *ἀπόλυσις ἐπ' ἐγγυήσει [Ποιν. Δικον.]*. Ὁ προφυλακισθεὶς ἐπὶ πλημμελήματι ἢ ἐπὶ κακουργήματι, τιμωρουμένῳ μὲ εἱρκτήν, δικαιοῦται ἐν οἱᾳδήποτε καταστάσει τῆς προδικασίας καὶ μέχρι τῆς ὁριστικῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως νὰ ζητήσῃ καὶ τὸ Συμβούλιον τῶν Πλημμελειοδικῶν ὑποχρεοῦται νὰ διατάξῃ τὴν προσωρινὴν ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσίν του, δυνάμενον μόνον νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ περιοριστικοὺς ὅρους, οἷον ὅτι δὲν θέλει ἀπομακρυνθῆ ἄνευ ἀδείας τοῦ ἀνακριτοῦ ἢ τοῦ εἰσαγγελέως ἀφ' ὡρισμένου τόπου, ἐπὶ δὲ κακουργημάτων καὶ ὅτι δὲν θέλει διαμείνει εἰς ὡρισμένον τόπον. Τότε μόνον ὀφείλει τὸ Συμβούλιον ν' ἀρνηθῇ ταύτην ἂν ὑπάρχῃ βάσιμος ὑπόνοια (ἣν ὀφείλει ῥητῶς ν' ἀναφέρῃ καὶ δικαιολογήσῃ ἐν τῷ βουλεύματί του) ὅτι ὁ κατηγορούμενος, ἀπολυόμενος, θέλει δυσχεράνει τὴν ἀνάκρισιν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας ἢ ἐξαλείψει τὰ ἴχνη τῆς πράξεως. Ἐν τῇ αἰτήσει του δέον ν' ἀναφέρῃ ὁ αἰτῶν τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτὴν λόγους καὶ νὰ διορίσῃ ἀντίκλητον (βλ. λ.) ἂν δὲν κατοικῇ ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ Ἀνακριτοῦ, εἰς μόνον δὲ τὸν κατηγορούμενον ἐπιτρέπεται *ἀνακοπὴ* κατὰ τοῦ βουλεύματος. Ἐκτὸς τοῦ Συμβουλίου τὴν προσωρινὴν ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσιν δύναται νὰ διατάξῃ ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις καὶ τὸ Δικαστήριον (Συνέδρων ἢ Πλημμελειοδικῶν), ὅταν ἀναλάβῃ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως (ἄρθρα 379 καὶ 420 *Ποιν. Δικον.* ὡς συνεπλ. διὰ νόμου ΔΡΓ' τοῦ 1912), ἔτι δὲ καὶ τὸ Πλημμελειοδικεῖον ἐπὶ τῇ δηλώσει τοῦ καταδικασθέντος ὅτι ἀσκεῖ τὸ ἔνδικον μέσον τῆς *ἐφέσεως*· ἐν τῇ τελευταίᾳ ὅμως ταύτῃ περιπτώσει δύναται τὸ Πλημμελειοδικεῖον νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν προσωρινὴν ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσιν τοῦ καταδικασθέντος ἐὰν κρίνῃ ὅτι ὑπάρχει βάσιμος φόβος ἀποδράσεώς του (ν. δ. 6 Ν)βρίου 1926).

Ἡ ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσις ἀπαγορεύεται: 1) ἐπὶ τῶν κακουργημάτων τῶν τιμωρουμένων μὲ θάνατον, δεσμὰ διὰ βίου ἢ πρόσκαιρα (ἄρθρ. 236 Ποιν. Δ)· 2) ἐπὶ τῆς μονομαχίας (ἄρθρ. 8 Νόμου 1592 τοῦ 1918)· 3) ἐπὶ τῶν τυχηρῶν παιγνίων (ἄρθρ. 19 ν. 2916 τοῦ 1922)· 4) ἐπὶ τῆς λαθρεμπορίας (ἄρθρ. 137 ν. 1165, ὡς ἐτροπ. διὰ ν. δ. 30 8)βρίου 1925)· 5) κλοπῆς ἢ ὑπεξαιρέσεως πραττομένης ἐντὸς πλοίων ἢ εἰς λιμένας κλπ. (ἄρθρ. 2 ν. δ. 27 Δβρίου 1922)· 6) ἰδιοποιήσεως πραττομένης ὑπὸ δημοσίων ὑπαλλήλων ὑπολόγων καὶ διαχειριστῶν (ν. δ. 20 Νβρίου 1923). Ἀπόκειται δ' εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Συμβουλίου, ἐκτιμῶντος τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις, ὑφ' ἃς ἐτελέσθη τὸ ἀδίκημα, καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κατηγορουμένου, νὰ διατάξῃ ἢ οὔ τὴν ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀδικημάτων κλοπῆς (περιλαμβανομένης καὶ τῆς ζωοκλοπῆς), ἁλιείας διὰ δυναμίτιδος, δωροδοκίας, καταπιέσεως καὶ ἀπιστίας.

Ποσὸν ἐγγυήσεως—Τὸ ποσὸν τῆς ἐγγυήσεως, κατατιθεμένης εἴτε ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου εἴτε ὑπὸ τρίτου εἰς τὸ Ταμεῖον παρακαταθηκῶν καὶ δανείων εἰς χρήματα ἢ εἰς πράγματα χρημάτων ἀντάξια π. χ. ὁμολογίας δανείων μετοχὰς ἑταιριῶν κ.λ.π., ὡς καθώρισε τὸ βούλευμα, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ μὲν κακουργημάτων ὀλιγώτερον τῶν δραχμ. 4.000 διὰ τοὺς συλλαμβανομένους καὶ τῶν δραχμ. 2000 διὰ τοὺς αὐθορμήτως προσερχομένους, ἐπὶ δὲ πλημμελημάτων οὐχὶ ἀνώτερον τῶν δραχμ. 4000 (ἄρθρ. 240 Ποιν. Δικν.)· κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως ἐπὶ τῶν εἰς τὸ Ἐφετεῖα ὑπαχθέντων διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 16)29 Δβρίου 1924 ἀδικημάτων ὡς ποσὸν ἐγγυήσεως ὁρίζεται ὁλόκληρον τὸ ποσὸν διὰ τὸ ὁποῖον κατηγορεῖται ὁ προφυλακισθείς. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐπίσης ἐπιτρέπεται νὰ διαταχθῇ ἡ ἀπόλυσις καὶ ἄνευ ἐγγυήσεως, ὅταν τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγορουμένου παρέχῃ τὴν βεβαίωσιν ὅτι οὗτος πάντοτε θέλει ἐμφανισθῆ, καλούμενος, εἰς τὴν ἀνάκρισιν ἢ τὸ Δικαστήριον καὶ θέλει ὑποβάλει ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως.

Ἐὰν ὁ προσωρινῶς δι' ἐγγυήσεως ἀπολυθεὶς ἀπειθήσῃ καὶ δὲν ἐμφανισθῇ ἑκουσίως ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς νομίμου κλητεύσεως αὐτοῦ ἢ τοῦ ἀντικλήτου του ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ ἢ τοῦ Δικαστηρίου ἢ παραβῇ ὅρον τινὰ ἐκ τῶν ἐπιβληθέντων αὐτῷ, τὸ Δικαστήριον διὰ τῆς ὁριστικῆς ἐπὶ τῆς ἀποδιδομένης εἰς αὐτὸν κατηγορίας ἀποφάσεώς του, ἢ ἂν δὲν ὑπάρχῃ περίπτωσις νὰ ἐπιληφθῇ τούτου, τὸ Συμβούλιον τῶν Πλημμελειοδικῶν ἀποφαίνεται περὶ τῆς καταπτώσεως τῆς ἐγγυήσεως ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου Ταμείου, ἐξ ἧς ὅμως ἀφαιρεῖται καὶ ἀποδίδεται τῷ παθόντι ἡ ἐπιδικασθεῖσα τυχὸν αὐτῷ ἀποζημίωσις δέον ὅμως νὰ κλητευθῇ ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου ἢ τοῦ Συμβουλίου καὶ ὁ τυχὸν δοὺς τὴν ἐγγύησιν τρίτος πρὸ τριῶν τοὐλάχιστον ἡμερῶν, προστιθεμένης μιᾶς ἡμέρας δι' ἀπόστασιν 4 μυριομέτρων ἂν κατοικῇ οὗτος ἐκτὸς τῆς ἕδρας

Digitized by Google

τοῦ Δικαστηρίου. Κατὰ τοῦ βουλεύματος τοῦ Συμβουλίου ἐπιτρέπεται ἀνακοπὴ εἴς τε τὸν κατηγορούμενον καὶ τὸν Εἰσαγγελέα ὡς καὶ εἰς τὸν τυχὸν δόντα τὴν ἐγγύησιν τρίτον. Ἀθωωθέντος τοῦ κατηγορουμένου, ἢ ἀναφυλακισθέντος τούτου ὡς ἀνακληθείσης τῆς ἐπ' ἐγγυήσει ἀπολύσεώς του (βλ. κατωτέρω), ἡ ἐγγύησις ἀποδίδεται εἰς τὸν καταθέσαντα δι' ἀποφάσεως τοῦ Δικαστηρίου ἢ τοῦ Συμβουλίου, ἐφ' ὅσον ὅμως δὲν παρέβη ὁ κατηγορούμενος τινὰ τῶν ἀνωτέρω ὑποχρεώσεών του.

Ἀνάκλησις τῆς ἐπ' ἐγγυήσει ἀπολύσεως καὶ ἄρσις αὐτῆς.— Ἀνακαλεῖται αὕτη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Πλημμελειοδικῶν: 1) Ὅταν ἄνευ εὐλόγων κωλυμάτων ὁ κατηγορούμενος δὲν ἐμφανίζηται ἐνώπιον τοῦ Ἀνακριτοῦ ἢ τοῦ Δικαστηρίου νομίμως κλητευθείς, ἢ φεύγῃ, ἢ ὁρμᾶται πρὸς τὸ φεύγειν, ἢ παραβαίνῃ ὅρον τινὰ ἐκ τῶν τεθέντων αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπόλυσίν του. 2) Ἐὰν ἐγερθῇ ὑποψία ὅτι θὰ δυσχεράνῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνακρίσεως ἢ θὰ ἐξαλείψῃ τὰ ἴχνη τῆς πράξεως. 3) Ἐὰν ἀναφανῇ ὑπόνοια ὅτι διέπραξεν ἄλλο τι κακούργημα ἢ πλημμέλημα συνεπάγον προφυλάκισιν. Ἂν κατὰ τοῦ ἀνακαλοῦντος τὴν ἀπόλυσιν βουλεύματος ἐπιτρέπεται ἀνακοπὴ σιωπᾷ ὁ νόμος, πλὴν ἐγένετο ὀρθῶς δεκτὸν ὅτι ἐπιτρέπεται, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ ἀνάκλησις τῆς ἀπολύσεως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπόρριψις τῆς περὶ ἀπολύσεως αἰτήσεως (Α. Π. 5 τοῦ 1913). *Αἴρεται αὐτοδικαίως* ἡ προσωρινὴ ἐπ' ἐγγυήσει ἀπόλυσις, ἅμα τῇ δημοσιεύσει τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ ἂν ἔτι αὕτη δὲν κατέστη ἀμετάκλητος καὶ συνεπῶς καὶ ἂν ἔτι ἐξεδόθη κατ' ἐρήμην. Δύναται δὲ ν' ἀρθῇ καὶ διὰ τοῦ βουλεύματος τοῦ παραπέμποντος τὸν προσωρινῶς ἀπολυθέντα ἐπὶ κακουργήματι, ὀφείλοντος νὰ διαλάβῃ εἰδικὴν περὶ διατηρήσεως ἢ ἄρσεως τῆς προσωρινῆς ἀπολύσεως διάταξιν, ἥτις ἐκτελεσθήσεται ἅμα ὡς καταστῇ τὸ βούλευμα τελεσίδικον.

Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπολυστηρόξυλο (τό)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), τὸ ξύλον, δι' οὗ πωματίζεται ἡ *ἀπολύστρα* (ὀπὴ) δεξαμενῆς, ἥτις κρατεῖ τὸ πρὸς ἄρδευσιν ἀγρῶν ὕδωρ. Δ. Ν. Λ.

ἀπολύστρα (ἡ)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), ἡ ὀπὴ τῆς δεξαμενῆς, ἐξ ἧς ἐκρέει τὸ πρὸς ἄρδευσιν ἀγρῶν κρατούμενον ὕδωρ (ἀπολυσιά, βλ. λ.). Δ. Ν. Λ.

ἀπολυσώνας καὶ ***ἀπολυσιώνας*** (ὁ)· ἰδιωματ., ὁ τόπος ὅπου ἕκαστος ἐλευθέρως δύναται νὰ εἰσέλθῃ, ἰδίᾳ ἐπὶ ἀγρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλευθέρως εἰσέρχονται τὰ ποίμνια πρὸς βοσκήν: «*ἀπολυσώνα τὸ κάμαμε τὸ ἀμπέλι*»· (βλ. καὶ ἀπολυσιά)· || «τοῦ 'δωκε τὸν ἀπολυσώνα», τοῦ ἔδωκε τὴν ἀπόλυσίν του, τὸν ἀπέλυσεν (ἐν Κρήτῃ). Β. Φ.

Ἀπολυτάρες ἢ ***Ἀπολυταριὰ*** *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ ὅρμος τῆς νήσου τῶν Ἀντικυθήρων (βλ. λ. Αἰγαῖον Β' 395 α', β' καὶ Ἀντικύθηρα).

ἀπολυταριὰ καὶ ***ἀπολυταρὰ*** (ἡ)· ἰδιωμ. (Κρήτ.), βολὴ ῥάβδου ἢ ῥοπάλου ἵνα κτυπήσῃ τις ἄνθρωπον ἢ θήραμα: «αὐτὸς ἐσκότωσε τὸ λαγὸ μὲ μιὰ ἀπολυταρά»· || ἐπὶ λιθοβολίας *ἀπολυταριὰ* καλεῖται ἴδιος τρόπος βολῆς τοῦ λίθου (πρβλ. Ρωμαϊκὸν *cateja*).

ἀπολυταρρίχνω ἰδιωματ. (Κρήτ.), ῥίπτω ῥάβδον ἢ λίθον κατὰ τρόπον *ἀπολυταριᾶς*· || καθόλου, ῥίπτω τι μεθ' ὁρμῆς, ἀπορρίπτω ὡς περιττὸν καὶ ἄχρηστον· || παραμελῶ καὶ περιφρονῶ τι.

ἀπολυταρχία (ἡ)· τὸ νὰ ὑπάρχῃ ἀπόλυτος ἄρχων, ἀνεύθυνος καὶ ἀνεξέλεγκτος ἄρχων, δεσποτισμός.

— *[Πολιτ.]*. Καλεῖται *ἀπολυταρχία* τὸ πολιτειακὸν ἐκεῖνο καθεστὼς καθ' ὃ ἰσχύει ἡ ἀπόλυτος θέλησις ἑνός, συνηθέστερον, προσώπου, σπανιώτερον δὲ ἡ θέλησις περισσοτέρων. Βλ. λ. Πολιτεύματα καὶ Μοναρχία ἀπόλυτος. Η. Γ. Κ.

— *[Φιλοσ.]*· βλ. ἀπόλυτον.

ἀπολυταρχικός, *—ή, —όν*· ὁ σύμφωνος πρὸς τὴν ἀπολυταρχίαν, ὁ δεσποτικός: «νόμοι ἀπολυταρχικοί»· || ὡς οὐσιαστ., ὁ πρεσβεύων ὡς πολιτικὸν δόγμα τὴν ἀπολυταρχίαν: «ἡ μερὶς τῶν ἀπολυταρχικῶν»· ἀντίθ. *δημοκρατικός*.— Ἐπίρρ. ***ἀπολυταρχικῶς***.

ἀπολυτήριος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό): «ἀπολυτήριοι ἐξετάσεις» αἱ πρὸς ἀπόλυσιν ἀπὸ τοῦ σχολείου καὶ προβιβασμὸν εἰς ἀνώτερον σχολεῖον γινόμεναι· || τὸ οὐδ. ***ἀπολυτήριον*** ὡς οὐσ. ἀντὶ *ἀπολυτήριον ἔγγραφον* ἢ *δίπλωμα*· ἔγγραφον ἐμφαῖνον τὴν ἀπόλυσιν, οἷον ἀπὸ σχολείου τινὸς ἢ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ (βλ. **ἀποδεικτικός**).

ἀπολυτίκιον *[Λειτουργ.]*. Καλεῖται ἀπολυτίκιον σύντομον ἐκκλησιαστικὸν ποιημάτιον *(τροπάριον)* διὰ βραχέων περιέχον τὴν ὑπόθεσιν ἑορτῆς δεσποτικῆς ἢ θεομητορικῆς ἢ ἁγίου τινός. Ὠνομάσθησαν δὲ τὰ τοιαῦτα τροπάρια ἀπολυτίκια κατά τινας μὲν διότι κανονικῶς ψάλλονται πάντοτε κατὰ τὸν χρόνον τῆς τοῦ ἑσπερινοῦ ἀπολύσεως, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Συμεῶνος «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν Σου, δέσποτα κ.τ.λ.», τοὺς ὁποίους εἶπε δεξάμενος ἐν τῷ Ναῷ τὸ παιδίον Ἰησοῦν καὶ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἐπαναλαμβάνει καὶ μέχρι τῆς σήμερον κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ εὐθὺς ἀμέσως ψάλλεται τὸ περιέχον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς τροπάριον, τὸ ὁποῖον ἐκλήθη ἀπολυτίκιον. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἑσπερινῶν τὰ ἀπολυτίκια ψάλλονται καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ὄρθρου καὶ μετὰ τὴν Δοξολογίαν (πλὴν τῶν Κυριακῶν) καὶ εἰς τὸ τρίτον ἀντίφωνον τῶν ἀναβαθμῶν, κατὰ τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν ἀντὶ τοῦ «εἴδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν», κατὰ τὸ Ἀπόδειπνον καὶ εἰς πᾶσαν σχεδὸν ἀκολουθίαν ψάλλεται καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου τῆς ἡμέρας. Ἐὰν δὲ συμπέσῃ ἑορτή τις ἐκ τῶν ἐπισήμων κατὰ Κυριακήν, εἴς τε τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Σαββάτου καὶ εἰς τὸν Ὄρθρον τῆς Κυριακῆς κανονικῶς ψάλλονται καὶ τὰ δύο ἀπολυτίκια, τό τε ἀναστάσιμον τῆς Κυριακῆς καὶ τὸ τῆς ἑορτῆς, εἰς δὲ τὴν Λειτουργίαν καὶ τὸ τοῦ ἁγίου τοῦ ναοῦ.

Τὰ ἀπολυτίκια περιέχουσι τὰ λειτουργικὰ ἡμῶν βιβλία, ἤτοι ἡ *Ὀκτώηχος (Παρακλητική)*, *τὸ Τριῴδιον, τὸ Πεντηκοστάριον, τὰ Μηναῖα, τὸ Ἀνθολόγιον* καὶ τὸ *Ὡρολόγιον*. Καὶ ἡ μὲν Ὀκτώηχος περιλαμβάνει ὀκτὼ ἀπολυτίκια κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως, πάντα δὲ ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ διὰ τοῦτο καὶ *ἀναστάσιμα ἀπολυτίκια* ὀνομάζονται.

Τὸ Τριῴδιον περιλαμβάνει κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἀπολυτίκια ἀναφερόμενα εἰς τὴν Θεοτόκον, τοὺς Κεκοιμημένους, τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸν Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, τὴν Σταυροπροσκύνησιν, τὸν Ἰωάννην τῆς Κλίμακος, τὴν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν, τὸν Λάζαρον καὶ τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Τὸ Πεντηκοστάριον περιλαμβάνει τὰ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων κινητῶν ἐπίσης ἑορτῶν ἀπολυτίκια, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν Μεσοπεντηκοστήν, τὴν Ἀνάληψιν, τὴν Πεντηκοστήν, τοὺς Ἁγίους Πάντας, ὡς καὶ τὰ περισσότερα τῆς Ὀκτωήχου ἀναστάσιμα ἀπολυτίκια. Τὰ δώδεκα Μηναῖα περιλαμβάνουσι πασῶν τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπολυτίκια καὶ τὸ Ἀνθολόγιον καὶ τὸ Ὡρολόγιον καὶ κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἑορτῶν ἀπολυτίκια.

Ἐὰν τύχῃ ἅγιός τις νὰ μὴ ἔχῃ ἴδιον ἀπολυτίκιον, τότε ψάλλεται εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸ καθιερωμένον τῆς αὐτῆς τάξεως ἁγίου ἀπολυτίκιον, μεταβαλλομένου μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἀπολυτικίῳ ἁγίου, ἐὰν ἐν αὐτῷ ὑπάρχῃ τοιοῦτον ὄνομα. Οὕτω λ.χ. εἰς Ἀποστόλους ψάλλεται τὸ ἀπολυτίκιον «Ἀπόστολε ἅγιε (δεῖνα) πρέσβευε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ κλπ.», εἰς ἱεράρχας τὸ «Κανόνα πίστεως καὶ εἰκόνα πραότητος κλπ.», εἰς ὁμολογητὰς καὶ ἀσκητὰς τὸ «Ταῖς τῶν δακρύων σου ῥοαῖς τῆς ἐρήμου τὸ ἄγονον ἐγεώργησας κλπ.», εἰς μάρτυρας τὸ «Ὁ μάρτυς σου, Κύριε, ἐν τῇ ἀθλήσει αὐτοῦ κλπ.», εἰς ἱερομάρτυρας τὸ «Καὶ τρόπων μέτοχος καὶ θρόνων διάδοχος» κλπ.», εἰς ὁσίους τὸ «Τῆς ἐρήμου πολίτης καὶ ἐν σώματι ἄγγελος κλπ.», εἰς ὁσίας τὸ «Ἐν σοί, μῆτερ, ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ' εἰκόνα κλπ.».

Ὅτι τὰ ἀπολυτίκια δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τροπαρίων, ὡς ἰσχυρίσθησαν πολλοὶ τῶν νεωτέρων λειτουργικῶν, ἀποδεικνύεται μὲν ἐκ τούτου, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν ἑορτολόγιον ἤρχισε νὰ καταρτίζηται κυρίως ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἔπειτα καὶ ἄρα καὶ τροπάρια περιέχοντα τὴν ὑπόθεσιν ἑκάστης τῶν εἰς τὸ ἑορτολόγιον εἰσαγομένων ἑορτῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐποιοῦντο, ἀποδεικνύεται δὲ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς· πρῶτον μὲν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως, καθ' ἣν ἐν λειτουργικῇ χρήσει ἦσαν οἱ *Ὕμνοι (Κοντάκια)*, τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς περιεῖχε τὸ προοίμιον τοῦ ὕμνου ἐκ μιᾶς ἢ δύο ἢ καὶ τριῶν ἐνίοτε *στροφῶν (τροπαρίων)* συγκείμενον καὶ ἄρα ἦτο περιττὸν καὶ ἄλλο τροπάριον τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου· ἔπειτα δὲ ἐν ἀρχαίῳ Τυπικῷ τοῦ Ζ' αἰῶνος περιέχοντι τὴν διάταξιν ἀκολουθιῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἑορτῶν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐκ τῶν πολλῶν ἀπολυτικίων τῶν ἑορτῶν τούτων τρία μόνα ἀναφέρονται, τὸ τῶν Βαΐων, τὸ τοῦ γενεθλίου τῆς Θεοτόκου καὶ τὸ τῆς Ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ, καὶ ταῦτα δὲ οὐχὶ ὡς ἀπολυτίκια, ἀλλ' ὡς τροπάρια γενικῶς ἀναγράφονται, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ Τυπικῷ ἀναγράφονται ἄλλα εἴδη τροπαρίων *(στιχηρόν, ὑπακοὴ* κλπ. βλ. *Κορνηλίου Κεκέλιδζε* Ἱεροσολυμιτικὸν Κανονάριον τοῦ Ζ' αἰῶνος, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ ῥωσικοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου *Καλλίστου* ἐν Ἱεροσολύμοις 1914). Προφανὲς ἄρα ὅτι ἐλάχιστα τῶν ἀπολυτικίων ἐποιήθησαν πρὸ τοῦ Ε' αἰῶνος, τὰ πλεῖστα δὲ μετ' αὐτὸν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ὅτε οἱ κανόνες ἀντικατέστησαν ἐν τῇ λειτουργικῇ χρήσει τοὺς ὕμνους. Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

ἀπολυτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀπολύων, ὁ ἔχων τάσιν εἰς τὸ νὰ ἀπολύῃ, νὰ ἀπαλλάσσῃ, νὰ ἀθῳώνῃ (βλ. ἀπαλλακτικός).

—**ἀπολυτικὴ** ***ἐπιστολὴ*** (ἢ *γραφὴ*) *[Κανον. Δικ.]*. Κατὰ τὸ κανονικὸν δίκαιον καλεῖται οὕτω τὸ γράμμα, δι' οὗ ὁ ἐπίσκοπος ἀπολύει τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ κληρικόν, ὑπαγόμενον αὐτῷ, ἐπιτρέπει δηλονότι αὐτῷ τὴν εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν μετοίκησιν καὶ κατάταξιν ἐν ταύτῃ πρὸς τὴν ἀνεμπόδιστον τέλεσιν τῶν ἱερατικῶν (ἴδε Σύνταγμα *Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως* κατὰ στοιχ. Α' ἐν Συντάγμ. ἱερῶν κανόνων ἔκδ. *Γ.Α.Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ* τόμ. ΣΤ' σελ. 91). Ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ εἰς τὸν κανόνα ιστ' τῆς α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπομνήματι αὐτοῦ (αὐτόθι τόμ. Β' 150) ἐπιδοκιμάζει τὸ ὅτι ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. ἐκκλησίας δὲν ἐπέτρεπε τοῖς *ἐξωχειροτονήτοις* ἱερεῦσι νὰ ἱερουργῶσιν, ἂν μὴ προσεκόμιζον συστατικὰς ἢ ἀπολυτικὰς γραφὰς τῶν χειροτονησάντων αὐτούς. Κατὰ τὸν ιε' ἀποστολικὸν κανόνα, ὁ κληρικὸς ὁ διατρίβων ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, εἰς ἣν ἀπῆλθεν ἄνευ τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου συγκαταθέσεως— δηλουμένης κατὰ τὸ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον ὑπόμνημα τοῦ Βαλσαμῶνος δι' ἀπολυτικῆς γραφῆς — ὑποβάλλεται ἀργίᾳ, ἂν δ' ἐπιμένῃ τῇ ἀταξίᾳ, ἤτοι μὴ ὑπακούῃ τῷ ἑαυτοῦ ἐπισκόπῳ κελεύοντι αὐτὸν ἵνα ἐπανέλθῃ, καθαιρεῖται. Κατὰ τὸν κανόνα ιστ' τῆς α' Οἰκουμενικῆς συνόδου οἱ κληρικοὶ ἀρνούμενοι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν παροικίαν, ἧς ἀπῆλθον ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συνιερουργῶσι μετὰ τῶν ἐκεῖ κληρικῶν. Ὁ δὲ κανὼν ιζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου καθαίρεσιν ἠπείλησε τῷ τε ἄνευ ἀπολυτικῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐπιστολῆς καταλιπόντι τὴν ἐν ᾗ ἐχειροτονήθη ἐκκλησίαν, καταταχθέντι δ' ἐν ἑτέρᾳ, ὡς καὶ τῷ δεξαμένῳ αὐτὸν ἐπισκόπῳ. Ἀλλ' ἐνίοτε χρῆσις τοῦ ὅρου *ἀπολυτικὴ ἐπιστολὴ* γίγνεται πρὸς δήλωσιν τῆς συστατικῆς, ἥτις ὑπὸ τοῦ κανόνος κγ' (λα') τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου καλεῖται *παράθεσις* ὡς γνωρίζουσα καὶ *παριστῶσα* τὸν ἀποδημοῦντα κληρικὸν τοῖς πρὸς οὓς οὗτος ἀπέρχεται [βλ. *Κ. Μ. Ῥάλλη*, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907 σελ. 21, καὶ σελ. 373 ἑπ.].

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀπολυτισμὸς *[Φιλοσ.]*· ἡ περὶ ἀπολύτου (βλ.λ.) θεωρία.

ἀπολυτὸ *[Λαογρ.]*· εἶδος δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ ἑλληνικοῦ χοροῦ, εἰς τὸν τύπον τοῦ ὁποίου ᾄδονται πολλὰ δημοτικὰ ποιήματα, ἐν οἷς γνωστότερα εἶναι «τὸ λαγγάδι»:

Λαγγάδι, ξερολάγγαδο (—λαγγάδι, λέει—) μὲ τὴν κατεβα-
(ροῦσα κόρη τὰ μαλλιά σου), [σιά σου
Ποτέ σου δὲν κατέβαζες (—λαγγάδι. λέει—) καὶ κατεβά-
(ἔβγα νὰ σὲ ἰδῶ μιὰ ὥρα) |ζεις τώρα.

κλπ. (βλ. *Λαογρ.* Δ' 122) καὶ τὸ «Λεϊμονάκι»:

Λέ., μωρὲ λεϊμονάκι μυρωδᾶτο,
λεϊμονάκι μυρωδᾶτο
κι' ἀπὸ περιβόλι ἀφρᾶτο.

μή, μωρὲ μὴν παραμυρίζῃς τόσο
μὴν παραμυρίζῃς τόσο
καὶ μὲ κάμῃς καὶ νυχτώσω κ.λ.π.

Ἀμφότερα τὰ δημοτικὰ ταῦτα ᾄσματα τραγουδοῦνται μὲ τὸν ἴδιον ρυθμὸν συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον χορεύουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀναμεὶξ.

Τὸ ἀπολυτὸ εἶναι ἐκ τῶν εὐκολωτέρων ἑλληνικῶν χορῶν, εἰς τοῦτο δὲ καὶ ὀφείλει τὸ ὄνομά του. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὰς ρυθμικὰς κινήσεις τῶν ποδῶν κινεῖται ρυθμικῶς καὶ τὸ ἄλλο σῶμα, μάλιστα ὅταν οἱ χορευταὶ εἶναι ἐπιδέξιοι, ὁ χορὸς αὐτὸς εἶναι γνωστὸς καὶ μὲ τὰ ὀνόματα «*κουνητὸς*» ἢ «*σειστός*». Δ. Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀπολυτὸ** (τό)· ὕφασμα ὑφαινόμενον εἰς τὸν ἀργαλειὸν (βλ. λ.).

ἀπολυτοκρατία (ἡ)· ἡ ὕπαρξις ἀπολύτου, ἀνευθύνου κράτους, δυνάμεως, ἀρχῆς· ἄλλως ἀπολυταρχία (βλ. λ.).

ἀπόλυτον (τό)· οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου ἀπόλυτος (βλ. λ.).

— *[Φιλοσ.]* Ὁ ὅρος *ἀπόλυτον* σημαίνει τὸ ἄνευ ὁρίων, τὸ ἀπεριόριστον, τὸ ὑφιστάμενον ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ· ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' οὐδενός, ἀλλ' ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του.

Εἰς τὴν ἰνδικὴν φιλοσοφίαν τῆς *Οὐπανισάντας* ἀπόλυτον εἶναι τὸ *Βράχμαν*, ἡ κοσμικὴ ψυχή, ἥτις συνταυτίζεται πρὸς τὸ *Ἄτμαν*, ὑπερβατικὸν *Ἐγώ*. Παρὰ Πλάτωνι ἀπόλυτος εἶναι ἡ ἰδέα ὡς πρωταρχικὴ ἀντικειμενικὴ ὀντότης. Ἡ ἔννοια τοῦ ἀπολύτου ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς Νεοπλατωνικοῖς φιλοσόφοις Πλωτίνῳ καὶ Πρόκλῳ (*Θεολ. Πλατ.* II. 4, III, 7).

Οἱ Σχολαστικοὶ ὁρίζουσι τὸ ἀπόλυτον ὡς «purum sine ulla conditione», ἤτοι ὡς ὑπάρχον αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαρτήσεως ἀπ' ἄλλου

Digitized by Google

(*Gocleu*, Lex. phil. σελ. 9). Κατὰ τὸν Θωμᾶν τὸν Ἀκινάτην καὶ τὸν Νικόλαον Κουζᾶνον ἀπόλυτον εἶναι *ὁ Θεός*. Κατὰ τὸν Καρτέσιον πᾶν ὅ,τι ἐμπεριέχει τὴν καθαρὰν καὶ πρωταρχικὴν φύσιν παντὸς ὑπὸ ἐξέτασιν ζητήματος. Κατὰ τὸν Σπινόζαν ἀπόλυτον εἶναι *ἡ οὐσία* ὡς causa sui, ἤτοι ὡς ἐγκλείουσα τὴν αἰτίαν τῆς ὑποστάσεώς της ἐν ἑαυτῇ. Κατὰ τὸν Χρ. Βόλφ ἀπόλυτον εἶναι τὸ ὂν ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγκλείει τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του ἐν ἑαυτῷ, ἤτοι αὐτοτελὴς ὀντότης, μὴ ἐξαρτωμένη ἐξ οὐδενός. Κατὰ τὸν Κάντιον ἀπόλυτον εἶναι τὸ κείμενον ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων πάσης δυνατῆς ἐμπειρίας καὶ νοούμενον ὡς ὑπερβατικὴ αὐτῆς ἀρχή. Δὲν εἶναι ἀντικείμενον γνώσεως τοῦ θεωρητικοῦ λόγου, ἀλλ' ἄμεσος *(ὑπερβατική)* τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐκδήλωσις.

Ὁ Φίχτε ὁρίζει τὸ ἀπόλυτον ὡς τὸ καθ' ὁλοκληρίαν ἀπεριόριστον, ἐξορμώμενος ἔκ τινος «*ἀπολύτου Ἐγώ*». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σχέλλιγκ τὸ ἀπόλυτον νοεῖται ὡς πρωταρχικὴ αἰτία τῶν ὄντων. Κατ' αὐτὸν ἀπόλυτον εἶναι ἡ συνταύτισις τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος, τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἰδεατοῦ· συνταύτισις ἀντιληπτὴ μόνον διαισθητικῶς. Ἀπόλυτον εἰδέναι ἁπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Ἔγκελ, ἀλλ' ὑπὸ ἰδεατὴν διαλεκτικὴν ἔποψιν. Ἀπόλυτον εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ ἰδέα, ἰδέα δὲ τὸ *ἀπόλυτον πνεῦμα*.

Τὸ ἀδύνατον τῆς γνώσεως τοῦ ἀπολύτου διδάσκει ὁ Χάμιλτον, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ὅτι πᾶσα γνῶσις εἶναι σχετική. Κατὰ τὸν Σπένσερ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀόριστόν τινα συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως ἀδιαγνώστου τινὸς ἀπολύτου. Κατὰ τὸν Ἐδουάρδον φὸν Χάρτμαν ἀπόλυτον εἶναι τὸ ὄν, ὅπερ ὑπόκειται ὡς βάσις πάσης ὑπάρξεως καὶ τὰ κατηγορούμενα τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ *ἰδέα* καὶ ἡ *βούλησις* (*E. von Hartmann* Kategorienlehre, σελ. 538). Κατὰ τοὺς Ἀρντιγκό, Βούντ, Ντρῖὲς καὶ Ντρὶς τὸ ἀπόλυτον εἶναι ἡ βάσις τῶν φαινομένων· ἡ *ἔννοια* (das Sinn) τοῦ Κάϊζερλιγκ ταυτίζεται ἔν τισι πρὸς τὸ ἀπόλυτον. Ὁ Ῥάϊνιγκερ ἰσχυρίζεται, ὅτι τὸ ἀπόλυτον ἀποκαλύπτεται διὰ τινος *ἀλογικῆς* (irrationalen) καὶ μὴ παραστατῆς αὐτεπιβιώσεως ὡς μεταψυχικὸν καὶ μεταφυσικόν.

Τέλος κατὰ τὸν Μπεργκσὸν ἀπόλυτον εἶναι ἡ ζωὴ κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ὡς δημιουργοῦ ἐξελίξεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kant*, Krit. der. r. Vern.—*Dugas*, l'absolu 1904. *J. Heiler* das Abs. 1921. Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

ἀπόλυτος (ὁ, ἡ),— **ον** (τό)· ἀδέσμευτος, χωρὶς περιορισμόν, καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχων, ἀνεξάρτητος ἀπὸ ἄλλου τινός, χωρὶς σύγκρισιν. Παρ' ἀρχαίοις γραμματικοῖς *ἀπόλυτον* λέγεται ὁ θετικὸς βαθμὸς εἰς τὰ συγκριτικά: «*ῥᾷον συγκριτικὸν πρὸς ἕτερον ῥᾴδιον ἀπόλυτον*» ‖ ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἐννοίας προῆλθον πλεῖσται ἄλλαι: ἀπεριόριστος, ἐπιτακτικός, τέλειος κ.λ.π. —Ἐπίρρ. *ἀπολύτως*· ἀσχέτως, ἀνεξαρτήτως· ἀντίθ. *σχετικῶς*.

— *[Λογ.]* Καλεῖται ἀπόλυτος ἡ ἔννοια ἡ θεωρουμένη ἀνεξαρτήτως καὶ ἀσχέτως πάσης ἄλλης, καθ' ἑαυτήν· π.χ. ἡ ἔννοια *ἄνθρωπος* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχετικὴν ἔννοιαν *πατήρ*.

— **ἀπόλυτος** *γενική*· βλ. γενική.

— **ἀπόλυτον** *ἐλάχιστον,—μέγιστον [Μαθ.]*· βλ. ἐλάχιστον, μέγιστον.

— **ἀπόλυτον** *μηδὲν [Φυσ.]*. Ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς μετρήσεσιν ἡ θερμοκρασία λογίζεται οὐχὶ ἀπὸ τοῦ συνήθους μηδενὸς τῆς κλίμακος Κελσίου, ὅπερ εἶναι ἡ θερμοκρασία τοῦ τηκομένου πάγου, ἀλλὰ ἀπὸ σημείου οὗτινος ἡ θερμοκρασία εἶναι κατὰ 273° βαθμοὺς ταπεινοτέρα τοῦ μηδενὸς τῆς θερμομετρικῆς κλίμακος τοῦ Κελσίου. Ἡ θερμοκρασία 273°C καλεῖται *ἀπόλυτον μηδέν*, ἡ θερμοκρασία δ' ἡ λογιζομένη ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς καλεῖται *ἀπόλυτος θερμοκρασία*. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τοῖς λογισμοῖς τῆς ἀπολύτου θερμοκρασίας οἱ διάφοροι τύποι λαμβάνουσιν ἁπλουστέραν καὶ συμμετρικωτέραν μορφήν. Ἡ ἀπόλυτος θερμοκρασία παρίσταται συνήθως διὰ T, εὐκόλως δὲ δυνάμεθα νὰ μετατρέψωμεν θερμοκρασίαν t ἀναφερομένην εἰς τὴν θερμομετρικὴν κλίμακα Κελσίου εἰς ἀπόλυτον θερμοκρασίαν διὰ τοῦ τύπου $T=273+t$. Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς τέχνης δὲν ἐπετεύχθη μέχρι τοῦδε ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀπολύτου μηδενός. Ἡ ταπεινοτέρα θερμοκρασία ἥτις ἐπετεύχθη μέχρι σήμερον εἶναι −268,71°C ἢ +4 βαθμοὶ ἀπολύτου θερμοκρασίας, ἣν ἐπραγματοποίησε ὁ Kammerlingh Ohnes κατὰ τὰς πειραματικὰς ἐρεύνας αὐτοῦ πρὸς ὑγροποίησιν τοῦ ἀερίου Ἡλίου, ἀπέχει δ' ἡ θερμοκρασία αὕτη μόλις κατὰ τέσσαρας περίπου βαθμοὺς ἀπολύτου θερμοκρασίας τοῦ ἀπολύτου μηδενός. Τὴν ἀνωτέρω θερμοκρασίαν ἐπέτυχεν ὁ Kammerlingh-Ohnes δι' ἀποτονώσεως πεπιεσμένου Ἡλίου, ψυχθέντος δι' ὑγροῦ ὑδρογόνου. Κ. Π.

—**ἀπόλυτον** *σύστημα μονάδων*. Οὕτω καλοῦμεν τὸ σύστημα μονάδων ὅπερ ἔχει ὡς ἀρχικὰς βασικὰς μονάδας τὸ *ἑκατοστόμετρον* (Centimètre), τὸ *γραμμάριον* (Gramme) καὶ τὸ *δευτερόλεπτον* (Seconde). Ὡς ἐκ τούτου πολλάκις καλεῖται σύστημα C. G. S, ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῆς γαλλικῆς ὀνομασίας τῶν ἀρχικῶν μονάδων. Πολλάκις τοῦτο χαρακτηρίζεται ὡς *ἐπιστημονικὸν σύστημα μονάδων* (βλ. συστήματα μονάδων). Κ. Π.

— **ἀπόλυτος** *ἀναλλοίωτος [Μαθ.]*· βλ. ἀναλλοίωτος.

— **ἀπόλυτος** *ἰσχὺς [Μηχανολογ.]*. Προκειμένου περὶ κινητηρίων μηχανῶν καλοῦμεν *ἀπόλυτον ἰσχὺν* αὐτῶν τὸ ποσὸν τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον θὰ παρεῖχον ἀνὰ 1", ἂν ἦσαν ἰδανικῶς τέλειαι, ἂν δηλαδὴ κατὰ τὴν λειτουργίαν των οὐδενὸς εἴδους ἀπώλεια ἐνεργείας ἐλάμβανε χώραν ἐν αὐταῖς. *Πραγματικὴν* δὲ ἢ *ὠφέλιμον ἰσχὺν* τῶν μηχανῶν τούτων καλοῦμεν τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον αὗται πράγματι παρέχουν ἀνὰ 1" καὶ τὸ ὁποῖον δύναται ἐπωφελῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν προορίζεται. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀπόλυτος ἰσχὺς μετρεῖ τὴν εἰσερχομένην εἰς τὴν μηχανὴν ἐνέργειαν ἢ διατιθεμένην τοιαύτην, ἐνῷ ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς μετρεῖ τὴν ἐξερχομένην ἢ ἀπολαμβανομένην ἐκ τῆς μηχανῆς χρημοποιήσιμον ἐνέργειαν. Ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων ποσῶν μετρεῖ τὰς διαφόρους ἀπωλείας, ἐν αἷς καὶ τὸ ἔργον ὅπερ ἀπαιτεῖται πρὸς συντήρησιν τῆς λειτουργίας τῆς μηχανῆς καθ' ἑαυτήν.

Οὕτως ἡ ἀπόλυτος ἰσχὺς ὑδροκινητῆρος ἰσοῦται πρὸς τὸ γινόμενον τοῦ ἀνὰ 1" πίπτοντος ὕδατος ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς πτώσεως ἢ πρὸς τὴν κινητικὴν ἐνέργειαν τῆς αὐτῆς ποσότητος ὕδατος ἢ πρὸς τὸ ἄθροισμα τοῦ ὡς ἄνω γινομένου καὶ τῆς κινητικῆς ἐνεργείας τοῦ ὕδατος· Ἡ ἀπόλυτος ἰσχὺς θερμοκινητῆρος μετρεῖται ὑπὸ τοῦ γινομένου τοῦ θερμικοῦ βάρους $\frac{Q_1}{T_1}$ (τῆς *ἐντροπῆς*) τῆς διατιθεμένης ποσότητος θερμότητος Q_1 θερμοκρασίας T_1 ἐπὶ τὴν θερμοκρασιακὴν πτῶσιν ἣν διαθέτομεν T_1-T_2, ἔνθα T_1 ἡ μεγίστη καὶ T_2 ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία τοῦ λειτουργοῦντος μέσου ἢ φορέως τῆς θερμότητος. Ἡ ἀπόλυτος ἰσχὺς ἀνεμοκινητῆρος ἰσοῦται πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν πτερύγων τοῦ τροχοῦ παραλαμβανόμενον ἀνὰ 1" ἔργον ἀπὸ τὴν κινητικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνέμου κ.τ.λ. Α. Μ.

— **ἀπόλυτος** *κατάστασις [Ἀστρον.]*. Τὸ ἑκάστοτε σφάλμα χρονομέτρου ἢ ἐκκρεμοῦς ἤτοι ἡ ποσότης, ἥτις πρέπει νὰ προστεθῇ ἀλγεβρικῶς εἰς τὰς ἑκάστοτε ἐνδείξεις ὡρολογίου, ἵνα εὑρεθῇ ἡ μαθηματικῶς ἀκριβὴς ὥρα. Ἡ ἀπόλυτος κατάστασις λογίζεται *θετική*, ὅταν τὸ ὡρολόγιον ὑπολείπεται, καὶ *ἀρνητική*, ὅταν τοῦτο προχωρῇ. Ἡ ἀπόλυτος κατάστασις ὡρολογίου προσδιορίζεται ἢ δι' ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων, ἢ διὰ συγκρίσεως τοῦ ὡρολογίου πρὸς ἕτερον πρότυπον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόλυτος κατάστασις εἶναι γνωστή, ἢ διὰ τῆς λήψεως τῶν εἰς ὡρισμένας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου διαβιβαζομένων διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τηλεγράφου ὡριαίων σημάτων (βλ. μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον καὶ ὥρα). Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— **ἀπόλυτος** *μέτρησις*. Καλεῖται *ἀπόλυτος* ἡ μέτρησις ὅταν τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως παρέχεται ἀμέσως εἰς μονάδας C.C.S. ἄνευ συγκρίσεως τοῦ μετρουμένου μεγέθους πρὸς ἕτερον ὁμοειδὲς πρότυπον. Οὕτω π. χ. ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ τινος δύναται νὰ μετρηθῇ διὰ συγκρίσεως πρὸς ἑτέραν πρότυπον ἀντίστασιν. Δύναται ὅμως πρὸς τούτοις νὰ εὑρεθῇ τῇ βοηθείᾳ τοῦ *γεωεπαγωγέως* (Erohnduktor) κατὰ τὴν μέθοδον Weber, δι' ἀπολύτου μετρήσεως ἄνευ συγκρίσεως πρὸς πρότυπον ἀντίστασιν (βλ. μέτρησις). Κ. Μ.

— **ἀπόλυτος** *μοναρχία*· βλ. μοναρχία.

— **ἀπόλυτος** *ὅρος* (Absolutglied) *[Μαθημ.]*. Προκειμένης ἐξισώσεως μεταξὺ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων μεγεθῶν καλεῖται ἀπόλυτος ὅρος ὁ περιέχων μόνον γνωστὰ μεγέθη, π. χ. ἐν τῇ ἐξισώσει $αx^2+βx+γ=0$, ὁ ὅρος γ εἶναι ὁ ἀπόλυτος ὅρος. Α. Μ.

—**ἀπόλυτος** *πίεσις [Μηχανολ.]*. Προκειμένου περὶ δοχείου κλειστοῦ (λέβητος, ψυγείου, ἀεροφυλακίου κ.τ.λ.) ὑποκειμένου ἐσωτερικῶς εἰς πίεσιν ρευστοῦ τινος (ἀτμοῦ, ἀέρος, ὕδατος κτλ.) καλοῦμεν *ἀπόλυτον πίεσιν* τὴν ὁλικὴν πίεσιν ἣν ὑφίστανται τὰ τοιχώματα τοῦ δοχείου ἀνὰ μονάδα ἐπιφανείας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *ἐνδεικνυομένην πίεσιν*, ὅπως καλοῦμεν τὴν πίεσιν, τὴν ὁποίαν δεικνύει τὸ τυχὸν ὑπάρχον *θλιβόμετρον* καὶ ἥτις ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς ἐσωτερικῆς ἀπολύτου πιέσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Οὕτω ἂν π.χ. τὸ θλιβόμετρον λέβητος δεικνύῃ 10 ἀτμοσφαιρῶν πίεσιν, ἡ ἀπόλυτος πίεσις τοῦ λέβητος ἢ τοῦ ἀτμοῦ ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄθροισμα τῆς ἐνδεικνυομένης πιέσεως 10 ἀτμ. καὶ τῆς κρατούσης κατὰ τὴν παρατήρησιν ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Α. Μ.

—**ἀπόλυτος** *τιμὴ* (Absoluter Betrag) *[Μαθημ.]*. Θετικοῦ πραγματικοῦ μεγέθους ἀπόλυτος τιμὴ καλεῖται αὐτὸ τοῦτο τὸ μέγεθος, ἀρνητικοῦ πραγματικοῦ μεγέθους $α'=-α$ ἀπόλυτος τιμὴ καλεῖται ὁ ἀντίστοιχος θετικὸς ἀριθμὸς α. Π. χ. ἀπόλυτος τιμὴ τοῦ 5 εἶναι ὁ 5 καὶ τοῦ −4 ὁ 4. Ἡ ἀπόλυτος τιμὴ ἢ καὶ *μέτρον* μιγάδος ἀριθμοῦ $a+ib$ (ἔνθα a καὶ b πραγματικοὶ καὶ $i=\sqrt{-1}$), καλεῖται ἡ θετικὴ τιμὴ τῆς $\sqrt{a^2+b^2}$. Α. Μ.

ἀπολυτός,—ή,—ό· ὁ ἀπολελυμένος, ὁ μὴ δεδεμένος, ἐπὶ ὑποζυγίων καὶ βοσκημάτων: «*ἀπολυτὸ ἄλογο,—βόιδι κ.τ.τ.*».

—**ἀπολυτὸς** (δ)· ἰδιωμ., τὸ ἀπολύειν, ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ὑποζυγίου ἐκ τοῦ ζυγοῦ· ‖ ἡ ἔξοδος ἐκ τῆς κυψέλης τῶν μικρῶν μελισσῶν: «*ἔχει ἀπολυτὸν ἡ χρονιά*» ‖ ἀναβλάστησις κλάδου. Β. Φ.

ἀπολυτοσκούτι (τὸ) ἰδιωμ. *(Αἰτωλ.)*. Ὕφασμα μάλλινον ἀραιοϋφασμένον, *ἀπολυτὸ* λεγόμενον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ γυναικεῖα ὑφάσματα, σαρκοφανέλλας καὶ σκεπάσματα. Δ. Ν. Λ.

ἀπολυτότης *[Φιλοσ.]*. Τὸ ἀφῃρημένον τοῦ ἀπολύτου (βλ. λ.).

ἀπολυτοφροσύνη (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπολυτόφρων.

ἀπολυτόφρων (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ ἔχων φρονήματα ἀπολύτου πολιτικῆς ἀρχῆς, ὁ ἀποδεχόμενος τὸν ἀνώτατον πολιτικὸν ἄρχοντα ἀπόλυτον καὶ ἀνεύθυνον, ἀπολυταρχικός.

ἀπολυτρῶ *(—όω)*· ἀπαλλάσσω τινὰ τῶν δεσμῶν διὰ λύτρων, ἐλευθερώνω τινά.

ἀπολύτρωσις (ἡ)· ἡ διὰ λύτρων ἀπελευθέρωσις· ‖ καθόλου· ἡ ἐλευθέρωσις, ἀπαλλαγή τινος ἀπὸ δεσμῶν, βαρῶν, ὑποχρεώσεων.

— **[ΘΡΗΣΚΕΙΟΛ.]** Καλεῖται *ἀπολύτρωσις* ἡ κατάστασις τῆς ὁποίας ὁ μὲν πόθος ἀποτελεῖ τὸ βαθύτατον ἐλατήριον καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας, ἡ δὲ πραγμάτωσις τὸν σκοπόν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτως τείνουσιν. Ἡ μεταξὺ τῶν ἀξιῶν ἡμῶν, ὅσων δὲν εἶναι εὐκόλως δυνατὴ ἡ πλήρωσις ἢ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μὴ πραγματοποιησίμων, καὶ τῆς πραγματικότητος δυσαναλογία, γεννῶσα τὸν πόθον πρὸς ἀπολύτρωσιν ὁδηγεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν μεγάλων καλλιτεχνικῶν ἔργων, τῶν μεταφυσικῶν συστημάτων, καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὸ κεφάλαιον δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συντομώτατα καὶ ἐπιτυχέστατα διὰ τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ ἀπολύτρωσις, λανθάνουσα ἐν ταῖς κατωτέραις θρησκείαις, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτογενεῖ, ἐκδηλοῦται σαφῶς καὶ ἰσχυρότερον ἢ ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ ἐν ταῖς ἀπολυτρωτικαῖς λεγομέναις θρησκείαις. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ θρησκεῖαι αὗται ἀποτελοῦσι τὴν σφαῖραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατ' ἐξοχὴν σπουδάζομεν τὸ φαινόμενον τῆς ἀπολυτρώσεως κατὰ τὰς ποικίλας αὐτοῦ μορφὰς καὶ τὰ στάδια. Πᾶσαι καταλήγουν καθ' οἱονδήποτε τρόπον εἰς τὴν περὶ ἀπολυτρώσεως πίστιν.

Ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἀποβαίνει παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ τελείου, ἡ ἀληθὴς καὶ αἰωνία πραγματικότης, ἡ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου αὐξάνεται ἀναλόγως τῆς παρ' ἑκάστῃ τῶν θρησκειῶν τούτων περὶ θεοῦ ἰδέας. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει γεννᾶται φυσικὰ καὶ ὁ πόθος πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ἀποστάσεως ταύτης. Κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο ἀπόπειραν βιοῖ ὁ θρησκεύων ἄνθρωπος τὸν κόσμον ὡς κώλυμα, ὁ ὁποῖος καθίσταται δι' αὐτὸν ἀρχὴ πλάνης καὶ φαινομένων ἀποκρυπτόντων τὴν ἀληθῆ πραγματικότητα, ἀρχὴ τοῦ παροδικοῦ καὶ τῆς θλίψεως τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποξενώσεως. Τῆς τοιαύτης ὑπερνικήσεως κήρυκες ἢ φορεῖς ἐμφανίζονται οἱ μεγάλοι προφῆται, οἱ μεγάλοι ἱδρυταὶ τῶν ἀπολυτρωτικῶν θρησκειῶν, αἱ μεγάλαι θρησκευτικαὶ προσωπικότητες. Τὴν περὶ ἀπολυτρώσεως βεβαιότητα ἀντλοῦν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς των πείρας, διότι αἱ βασικαὶ αὐτῶν θρησκευτικαὶ βιώσεις συνίστανται εἰς τὸ συναίσθημα τῆς ὑπερνικήσεως τῶν μεταξὺ κόσμου καὶ ἀνθρώπου ἀντιθέσεων.

Ἡ συγκριτικὴ ἔρευνα τῶν θρησκειῶν δεικνύει τὰ στάδια, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ προσπάθεια αὕτη πρὸς ὑπερνίκησιν μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν τελικὴν αὐτῆς μορφήν.

Ἐκ τῆς δυσαναλογίας ἐκείνης μεταξὺ ἀξιῶν καὶ πραγματικότητος, ἡ γενικώτερον ἐκ τοῦ προβλήματος τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ πάθους, γεννᾶται τὸ αἴτημα τῆς μεταξὺ εὐτυχίας καὶ πάθους ἢ δυστυχίας ἐξισώσεως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὸ αἴτημα τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τοῦ θανάτου καὶ τοῦ παροδικοῦ, τοῦ κακοῦ, τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐνοχῆς ὁδηγοῦσιν εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρωσιν. Οὕτω διαμορφοῦται σαφὴς ἡ ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως, καθοριζομένη διὰ τῆς ἔναντι τοῦ κόσμου, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ζωῆς θέσεως καὶ δι' αὐτῆς δρῶσα θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς.

Ἴδωμεν ἐν πρώτοις τὰς τυπικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρωσιν. Ὅταν ἔν τινι ἀνθρωπινῃ κοινότητι ἐμφανισθῇ μέγα καὶ βαρὺ δυστύχημα, ὅταν κυριαρχῇ ἐν αὐτῇ κοινωνικὴ ἀνω-

Digitized by Google

μαλία κττ., τότε γεννᾶται κατὰ κανόνα ζωηρὸς πόθος πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν τούτων. Τὰ δεινὰ ταῦτα ἢ ἐπέρχονται ἔξωθεν, ὡς ὅταν λ. χ. γειτονικὴ φυλὴ ἐπέλθῃ κατά τινος πατριᾶς, φυλῆς, πόλεως, χωρίου, ὑποδουλώσῃ αὐτὰ καὶ καταπιέζῃ, ὁπότε τὸ ἀτύχημα εἶναι πολιτικόν, ἢ εἶναι αὐτοφυῆ, ὡς λ. χ. ἡ δυσπραγία πιεζομένης τάξεως, λιμός, θεομηνίαι, ὁπότε τὸ ἀτύχημα φέρει μᾶλλον κοινωνικὸν χαρακτῆρα. Συνέπεια τῶν δεινῶν τούτων εἶναι πάντοτε ἡ γέννησις τοῦ πόθου πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῶν, ὅστις ἢ ὁδηγεῖ εἰς ἐνεργὸν δρᾶσιν πρὸς ἄρσιν τοῦ κακοῦ καὶ ἀποκατάστασιν ἢ ἐκδηλοῦται ἁπλῶς ὡς παθητική τις διάθεσις τῆς ψυχῆς, συναισθανομένης τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν δυστυχίαν της. Ὁ πρὸς ἀπολύτρωσιν πόθος ὅστις συνδέεται πρὸς τὴν παθητικὴν ταύτην διάθεσιν τῆς ψυχῆς εἶναι συνήθως περιωρισμένος καὶ κατὰ χῶρον καὶ κατὰ χρόνον. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἐκτείνεται κατ' ἀνάγκην ἐπὶ σύμπασαν τὴν ὕπαρξιν, ἐπὶ σύνολον τὸν κόσμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξαρτᾶται συνήθως ἀπὸ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀτυχήματος. Πρὸς τούτοις δὲ δὲν ἀναμένει πάντοτε ἐξωκοσμικήν τινα ἀπολύτρωσιν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ μόνον ὑψηλοτέραν τινὰ ἐπέμβασιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐλπίζει τὴν ἱκανοποίησίν του. Τοῦ φαινομένου τούτου παραδείγματα εὑρίσκομεν καὶ παρὰ Σίναις καὶ παρὰ Ἰνδοῖς καὶ παρὰ Πέρσαις, ἀλλὰ πρὸ πάντων παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ δὴ ἐν τοῖς λεγομένοις Θρήνοις, οἵτινες εἶναι ἄγνωστοι καὶ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἐν αὐτοῖς ἐξιστορεῖται διὰ μακρῶν τὸ εἰς τὴν κοινότητα ἐπισυμβὰν δυστύχημα καὶ παρακαλεῖται διὰ τυπικῶν ἐπαναλήψεων ἡ θεότης, παρ' ἧς ἐλπίζουσι τὴν σωτηρίαν, ὅπως ἐπέμβῃ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ.

Ὁ τοιοῦτος πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁμαδικός, διότι ἀναφέρεται εἰς ὁλόκληρον φυλὴν ἢ κοινότητα. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ φέρῃ καὶ ἀτομικὸν χαρακτῆρα, γεννώμενος ἐν τῇ ψυχῇ τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων ἐξ οἱασδήποτε ἐξωτερικῆς ἀφορμῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἄτομον τοῦτο δύναται νὰ εἶναι κατ' ἀρχὰς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς φυλῆς ἢ τῆς κοινότητος, ὁ ἄρχων, ὁ ἡγεμών, ὁ βασιλεύς. Τοῦτο βλέπομεν πάλιν εἰς ὡρισμένον εἶδος προσευχῶν τῆς βαβυλωνιακῆς θρησκείας, ἐν ταῖς ὁποίαις ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ ἀτόμου, οὐχὶ ὅμως οἱουδήποτε ἀτόμου, ἀλλὰ τοῦ ἡγεμόνος. Ἔχομεν λοιπὸν ἐνταῦθα μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ὁμαδικοῦ εἰς τὸν ἀτομικὸν πρὸς ἀπολύτρωσιν πόθον, διότι οὔτε περὶ τῶν δεινῶν τῆς κοινότητος πρόκειται πλέον οὔτε περὶ τῶν δεινῶν οἱουδήποτε ἀτόμου. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ λαοῦ του, τὰ δεινὰ τούτου εἶναι καὶ δεινὰ ἐκείνου· ἀλλ' ὅμως ἐν ταῖς σχετικαῖς προσευχαῖς καὶ τοῖς ὕμνοις ὑπάρχουσι καὶ θρῆνοι φέροντες προσωπικὸν ὅλως χαρακτῆρα. Ἡ ἐντεῦθεν ἐξέλιξις πρὸς οἱονδήποτε ἄτομον εἶναι φυσικὴ καὶ εὔκολος.

Τὰ κακά, τὰ ὁποῖα γεννοῦν εἰς τὸ ἄτομον τὸν πόθον πρὸς ἀπολύτρωσιν, εἶναι ποικίλα. Ἡ παρατήρησις τοῦ παροδικοῦ ἐν τῇ φύσει, τοῦ θανάτου αὐτῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁδηγεῖ αὐτὸ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ἡ ζωὴ ἐμπερικλείει δεινὰ καὶ ἔχει τέλος. Ὁλόκληρος ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι τότε δυνατὸν νὰ σκιάζεται ὑπὸ τῆς ἀπειλητικῆς δυνάμεως τοῦ θανάτου. Καὶ διὰ τοῦτο ποθεῖ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπαλλαγήν, ὡς ἀπὸ κακοῦ, ὅπερ περιορίζει τὴν ὕπαρξιν. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θάνατος ὡς λυτρωτής. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι mysterium fascinosum, ἐνῷ κατὰ τὴν πρώτην καλεῖται mysterium tremendum. Μόνη ἡ περίπτωσις αὕτη ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, δηλαδὴ ὁ θάνατος ὡς σκοτεινὴ καὶ φοβερὰ δύναμις, ὡς κακόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλαγήν. Τοιαύτην περὶ αὐτοῦ παράστασιν εὑρίσκομεν ἐν Ἰνδίαις, ἰδίᾳ κατὰ τὴν μετὰ τὰς Βέδας ἐποχήν. Κατ' αὐτὴν ὁ θάνατος γίνεται τρομερώτερος ἔτι διὰ τῆς ἰδέας τῆς πολλαπλότητος αὐτοῦ. Οὕτω θεωρεῖται κύριος καὶ τοῦ κόσμου τούτου καὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅταν πολὺ βραδύτερον ἐνεφανίσθη ὁ Βούδδας, κηρύττει ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου: «Ἀκούσατε μὲ προσοχήν, μοναχοί, σᾶς φέρω τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου». Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν Π. Διαθήκην, ὅπου μάλιστα ὁ θάνατος θεωρεῖται ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τὸν Χριστιανισμόν, τοῦ ὁποίου ὁ μέγιστος ἀπόστολος θεωρεῖ τὸν θάνατον ὡς τὸν τελευταῖον ἐχθρόν, ὅστις ὅμως θὰ καταντκηθῇ.

Ἀπαλλαγὴ ποθεῖται καὶ ἀπὸ τῶν ἀστρικῶν πνευμάτων, ἀπὸ τῶν κοσμοκρατόρων ἀγγέλων, τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν ἰδίᾳ χρόνους ὅ,τι καλοῦμεν εἱμαρμένην. Αἱ μυστηριακαὶ θρησκεῖαι τῆς ἀνατολῆς καὶ τὰ γνωστικὰ συστήματα τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀστρολογικῶν τούτων παραστάσεων καὶ ὑπισχνοῦνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν ἀπὸ τῶν ἀστρικῶν ἐκείνων δυνάμεων ἀπαλλαγήν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τελεῖ δέσμιος ὁ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐκλαμβάνεται ἐν τέλει ὡς λυτρωτὴς ὄχι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκείνων τοῦ κόσμου.

Ζωηρότερον καὶ βαθύτερον γεννᾷ τὸν πόθον πρὸς ἀπολύτρωσιν ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἢ προσωποποιεῖται ἢ παριστᾶται ἀφῃρημένως καὶ συμβολικῶς. Ἐνιαχοῦ, ὡς ἐν τῷ παρσισμῷ, τὸ κακὸν ὡς ἀρχὴ ὑποστασιοῦται εἰς θεον, τὸν Ἀρειμάν, τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους. Συνηθέστερον περιορίζονται καὶ ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς ἐκπεσόντα ἄγγελον, τὸν σατανᾶν, *Βεελζεβούλ, Βελίαρ, διάβολον*, ὅστις ἡγεῖται ἰδίας στρατιᾶς πονηρῶν δαιμόνων, ἀκριβῶς ὡς ὁ Μαρῆ τῆς βουδδιστικῆς θρησκείας. Ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου τούτου ἐμφανίζεται πολλάκις τόσον μεγάλη, ὥστε ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ ἐν αὐτῷ κυριαρχία καὶ τὸ ἀήττητον· οὕτω δημιουργεῖται *δυαρχικὴ κοσμοθεωρία*, κατὰ τὴν ὁποίαν θεὸς καὶ διάβολος μάχονται αἰωνίως ἐναντίον ἀλλήλων, χωρὶς ἐλπίδα νὰ νικήσῃ ποτὲ τὸ φῶς καὶ νὰ ὑπερισχύσῃ τελικῶς τὸ σκότος. Τὸν πόθον πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ τούτου ἐκφράζουσι διάφοροι μῦθοι, ὡς ἡ νίκη τοῦ βαβυλωνικοῦ *Μαρδοὺκ* κατὰ τῆς *Τιαμάτ*, τοῦ *Μίθρα* κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους κ.λ. Περὶ οὐδεν ἄλλο ἠσχολήθη τόσον πολὺ ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία ὅσον περὶ τὴν δύναμιν τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν πρέπει νὰ νοῆται ἐν ἠθικῇ σημασίᾳ. Σημειωτέον δὲ ὅτι δὲν προσωποποιεῖται μόνον ἐν τῷ *Ἀρειμὰν* καὶ ἐν τῷ *διαβόλῳ*, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ *γυναικί*, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κακοῦ, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὑπὸ τῶν Μανιχαίων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δεικνύει ὅτι οἱ ἄνθρωποι ᾐσθάνοντο τὴν ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις δουλείαν ὡς μίαν τῶν πρωτίστων αἰτιῶν τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας. Ἡ περὶ τῆς γυναικὸς γνώμη αὕτη συνεχίζεται διὰ τῶν αἰώνων ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν γνωστικῶν μέχρι σήμερον (*Τερτυλλιανός, Αὐγουστῖνος, Schopenhauer, Weininger, Strindberg*).

Τὴν πονηρὰν ἀρχὴν εὑρίσκομεν ὀλιγώτερον συγκεκριμένως ὑποστασιουμένην διὰ διαφόρων εἰκόνων, οἷαι τὸ σκότος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ φῶς, ἡ ὕλη ἐν ἀντιθεσει πρὸς τὸ εἶδος ἢ τὸ πνεῦμα, τὸ βασίλειον τοῦ θανάτου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωήν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῆς ἰρανικῆς καὶ τῆς ἰνδικῆς θρησκείας, ἔκ τινων γνωστικῶν συστημάτων καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἰδίᾳ τῆς νεοπλατωνικῆς.

Πάντες οὗτοι οἱ μῦθοι καὶ πᾶσαι αὗται αἱ παραστάσεις πηγὴν ἔχουσι τὸν βαθὺν πόθον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀπολυτρωθῇ ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ κακοῦ. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐπραγματεύθημεν μέχρι τοῦδε ὡς δύναμιν ἔξωθεν ἐνεργοῦσαν. Δύναται ὅμως νὰ μετατεθῇ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἡ μεταξὺ βουλήσεως καὶ πράξεως δυσαναλογία, ἡ μεταξὺ ἠθικῆς ἀπαιτήσεως καὶ ὁρμῶν ἀντίθεσις ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ δυαρχία ὑπάρχει καὶ ἐντὸς ἡμῶν. Οὕτω γεννᾶται ὁ πόθος πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῆς, πρὸς *ἀπολύτρωσιν* ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου ἀνταγωνισμοῦ, ὅστις ἐκφράζεται διὰ τῆς μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς ἢ τῆς μεταξὺ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἀντιθέσεως. Ὁ πόθος οὗτος κυριαρχεῖ τῶν ὀρφικῶν, τῆς θεολογίας τοῦ Παύλου, τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Ὠριγένους, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῶν γνωστικῶν συστημάτων καὶ διέπει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὰ συστήματα τῶν νεοπλατωνικῶν. Μετὰ τῶν ἰδεῶν δὲ τούτων περὶ τῆς ἀντιστάσεως μεταξὺ σαρκὸς καὶ πνεύματος συνδέονται φυσικαὶ ἀσκητικαὶ ροπαί, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέρχεται ὁ καθαρμός, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος.

Ὁ ἀνταγωνισμός, ὁ διχασμὸς οὗτος τοῦ ἀνθρώπου, λέγεται *ἀνθρωπολογικὴ δυαρχία*. Ὑπάρχει ὅμως παρ' αὐτὴν καὶ *ἐνδοψυχικὴ δυαρχία*, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς διχασμὸν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐγώ, εἰς τὸν μεταξὺ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου ἐγὼ ἀνταγωνισμόν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἰσχυρὸς πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν οὐχὶ πλέον ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀπὸ μέρους τινὸς τῆς ἰδίας ψυχῆς. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν τοιοῦτον πόθον εἶναι ἡ παρ' Ἰνδοῖς ἀποθέωσις τοῦ σοφοῦ ὡς τοῦ ἀπηλλαγμένου πόθων ἀνθρώπου καὶ εἰρήνης πεπληρωμένου. Τῆς ἐνδοψυχικῆς δὲ ἐκείνης δυαρχίας στοιχεῖα ἀπαντῶμεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων, ἰδίᾳ δὲ τὰ ἰδεαλιστικά.

Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ αἰσθάνεταί τις καὶ τὴν ὅλην ὕπαρξιν ὡς ὀδυνηράν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην πρὸς ἄρσιν ὅλης αὐτοῦ τῆς προσωπικότητος, διότι μόνον ἡ τοιαύτη ἄρσις ἐπιφέρει πλήρη καὶ πραγματικὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Τοιουτοτρόπως ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν μᾶλλον ριζοσπαστικὴν μορφὴν τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρωσιν. Ἡ ἄρνησις, ἡ ὁποία ἐξετείνετο μέχρι τοῦδε εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ εἰς μέρος τι τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἐξαπλοῦται νῦν ἐπὶ τῆς συνόλου ἀτομικότητος ὡς τῆς πηγῆς τοῦ παριστάναι, συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι.

Ἡ ἀτομικότης θεωρεῖται ὡς συνέπεια πτώσεως ἢ ἐνοχῆς. Διὰ τοῦτο ἡ προσπάθεια τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπαλλαγῆς, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ὡς κοινὸν γνώρισμα τῶν πανθεϊζόντων συστημάτων, ἐν τῇ ἰνδικῇ θρησκείᾳ καθόλου καὶ παρὰ τοῖς μυστικοῖς. Ὁ μερισμός, ἡ ἐξατομίκευσις, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ καὶ θείου εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ὀδύνης καὶ δέον νὰ ὑπερνικηθῇ καὶ νὰ ἀρθῇ ὑπὸ τοῦ ποθοῦντος τὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν λύτρωσιν. Εἰς τοῦτο συμφωνοῦν αἱ *Οὐπανισάδαι*, ὁ *Βουδδισμὸς* καὶ οἱ *μυστικοὶ* πάντων τῶν αἰώνων. Κλασσικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ πόθου τούτου πρὸς ἀπολύτρωσιν εἶναι ὁ Σοπεγχάουερ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀτομικότητος ἀπολύτρωσιν ζητεῖ ὁ Γκαῖτε τὴν τελείωσιν τῆς ἀτομικότητος. Κατ' αὐτόν, ὡς καὶ διὰ τὸν Herder, ὕψιστος σκοπὸς δὲν εἶναι ἡ ἀπολύτρωσις ἐκείνη, ἀλλ' ἡ τελείωσις.

Εἰς πάντα τὰ ἐκ τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπορρέοντα θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐνυπάρχει, εἴτε λανθάνον εἴτε ἔκδηλον, καὶ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ νοήματος τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ ἐν γένει. Ὁ Wach διακρίνει δύο ἑρμηνείας αὐτοῦ, τὴν αἰτιώδη καὶ τὴν τελολογικήν. Τούτων πάλιν ἡ πρώτη διαιρεῖται εἰς θρησκευτικὴν καὶ εἰς φιλοσοφικήν. Καὶ ἡ μὲν θρησκευτικὴ ἀνάγει τὸ κακὸν εἰς τὴν ἐνοχὴν τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ φιλοσοφικὴ πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτὸ ἐκ τῆς φύσεως καθ' ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ θρησκευτικὴ τονίζει μᾶλλον τὸν ὑποκειμενικὸν παράγοντα, ἐνῷ ἡ φιλοσοφικὴ ἐξαίρει τὸν ἀντικειμενικόν. Ὁ Σοπεγχάουερ λ. χ. θεωρεῖ ὡς πηγὴν τοῦ κακοῦ τὴν μεταφυσικὴν βούλησιν. Ἡ ἰουδαϊκὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία τοὐναντίον θεωροῦσι τὸ κακὸν ὡς ἀποτέλεσμα ἐνοχῆς καὶ εἰσάγουσι τὴν ἔννοιαν τῆς ἁμαρτίας. Δι' αὐτῆς ἐνισχύεται καὶ ἐμβαθύνεται ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν. Ἡ τελολογικὴ τέλος ἑρμηνεία τοῦ κακοῦ δέχεται αὐτὸ ὡς στοιχεῖον ἀναγκαῖον πρὸς κατόρθωσιν ὑψηλοτέρου τινὸς σκοποῦ, ὡς μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ θείου σχεδίου. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην εὑρίσκομεν τόσον ἐν τῇ θρησκείᾳ (Π. Δ Χριστιαν. ἰνδικὴ θρησκ.) ὅσον καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ (*Σοπεγχ., Hartmann*).

Ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν, περὶ ὃν μέχρι τοῦδε ἠσχολήθημεν, γεννᾷ τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολυτρώσεως, ἡ ὁποία ἔλαβε ποικίλην ἔκφρασιν διὰ τῶν ὡραιοτέρων προϊόντων τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐπὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ θυμικὸν τῶν ἀνθρώπων ἐπίδρασις εἶναι τεραστία. Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ παράσχωμεν ἐνταῦθα ἀπαρίθμησιν καὶ περιγραφὴν ὅλων τῶν ἐκφράσεων, τὰς ὁποίας ἡ ἰδέα αὕτη εὗρε διὰ τῆς ἱστορίας. Περιοριζόμεθα εἰς τὰς διαμορφώσεις, τῶν ὁποίων ἔτυχεν ἐν τοῖς μεγάλοις συστήμασι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας.

Κυρίως διακριτέον μεταξὺ *ἀπολυτρώσεως ἔξωθεν ἐνεργουμένης* καὶ *αὐταπολυτρώσεως*. Ἡ πρώτη ἰδιάζει εἰς τὸν θεϊσμὸν καὶ περικλείει ἐν ἑαυτῇ παθητικόν τινα χαρακτῆρα, ὡς ἔστιν ἰδεῖν λ. χ. ἐκ τοῦ εὐσεβισμοῦ τῆς δύσεως, ἐκ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφερομένης μυστικοπαθείας, ἐκ τῆς ἰαπωνικῆς περὶ Ἀμιταβᾶ διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν θεϊστικὴν ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει συνήθως ἀπόστασις, γεννᾶται εὐκόλως ἡ παράστασις τῶν μέσων μεταξὺ ἐκείνου καὶ τούτου ὄντων, τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ μεσίτου, τοῦ λυτρωτοῦ ὅστις ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὰ ἑτεροσωτηριολογικὰ συστήματα. Παρὰ τοῖς συστήμασι τούτοις ἐξαίρεται ἡ ἀπολύτρωσις ὡς ἀντικειμενικὴ λειτουργία ἢ ἐνέργεια.

Ἡ ἐνέργεια αὕτη τελεσιουργεῖται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ φορέως τῆς σωτηρίας καὶ διὰ τῶν πράξεων ἢ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Τοιαῦται πράξεις εἶναι ἡ μετάδοσις τῆς ἀπολυτρούσης γνώσεως, ἥτις φέρει μαγικὸν χαρακτῆρα, ὡς παρὰ Γνωστικοῖς, ἢ ἀπολυτρωτικὴν δύναμιν, ὡς παρὰ τῷ βουδδισμῷ. Ἡ αὐταπολύτρωσις τοὐναντίον συνδέεται μᾶλλον πρὸς τὰ *πανθεϊστικὰ* συστήματα καὶ χαρακτηρίζεται διὰ τῆς περὶ ἀπολυτρώσεως παραστάσεως, τὴν ὁποίαν δέχεται μᾶλλον ὡς ὑποκειμενικὴν ἐνέργειαν τελουμένην ἐντὸς ἡμῶν μόνον καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὁ χωρισμὸς οὗτος τῆς ἀπολυτρώσεως εἰς τὰ δύο ἐκεῖνα εἴδη δὲν πρέπει νὰ νομίζηται ἀπόλυτος· διότι συχνὰ μεταβαίνουσιν εἰς ἄλληλα, ἐπειδὴ συνήθως μεγάλη προσδίδεται σημασία ὑπὸ τῶν αὐταπολυτρωτικῶν συστημάτων εἰς τὸν Διδάσκαλον, καὶ δὴ τοιαύτη, ὥστε εὐκόλως νὰ προσδοκᾶται βραδύτερον ἡ σωτηρία παρ' αὐτοῦ καὶ μόνον, ὡς βλέπομεν λ. χ. ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ βουδδισμοῦ.

Ἡ μορφὴ τοῦ λυτρωτοῦ ἐμφανίζει καὶ αὐτὴ πολλὴν ποικιλίαν ἀναλόγως τῶν δεινῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐφ' ὅσον τὰ δεινὰ ταῦτα εἶναι φύσεως κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς, ὁ λυτρωτὴς ἐμφανίζεται ὡς βασιλικὸς ἥρως, ὡς συμβαίνει λ. χ. περὶ τὴν προσδοκίαν τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀλλ' εἰς τὴν παράστασιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ Λυτρωτοῦ συνέβαλον ἐνταῦθα παραστάσεις ἐκ διαφόρων λαῶν, οἷαι ἡ περὶ σωτῆρος παράστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ περὶ θεοκρατικοῦ βασιλέως παράστασις τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ γέννησις αὐτοῦ συμβολίζει τὴν ἔναρξιν νέας καὶ εὐτυχοῦς ἐποχῆς. Φέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν εἰς ὅλα τὰ δημιουργήματα. Ἡ τοιαύτη ἐλπὶς συνδέεται πολλάκις πρὸς ζῶντας ἡγεμόνας, ὡς τοῦτο συμβαίνει περὶ τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι πάσχουσι περισσότερον ἐκ τῶν μεγάλων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ὡριμάζουν σὺν

Digitized by Google

τῷ χρόνῳ ἐν τῇ συνειδήσει των· τοιαῦτα εἶναι ὁ θάνατος, οἱ κόποι, ἡ ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην ἀνάγκη καὶ τὸ κακὸν καθόλου. Τῶν προβλημάτων τούτων ἀπαιτοῦσι τὴν λύσιν, ποθοῦσι τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπαλλαγήν. Ὁ πόθος οὗτος ὁδηγεῖ εἰς νέας παραστάσεις περὶ τοῦ λυτρωτοῦ, τῇ βοηθείᾳ παναρχαίων μύθων περὶ τῆς θνησκούσης καὶ ἀνισταμένης φύσεως. Ὁ λυτρωτὴς ἐνταῦθα εἶναι θεός, τῆς τύχης τοῦ ὁποίου μετέχουσιν οἱ πιστοί.

Αἱ μυστηριακαὶ θρησκεῖαι εἶναι παράδειγμα τῆς τοιαύτης περὶ λυτρωτοῦ καὶ ἀπολυτρώσεως παραστάσεως. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον στρέφεται εἰς τὴν σωτηρίαν, τὰς μετὰ θάνατον τύχας τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο γεννᾶται ἐκ τῆς θρησκείας ταύτης ἡ ἰδέα τοῦ λυτρωτοῦ-ἀνθρώπου, ὅστις ἀπαλλασσόμενος τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου καὶ τῆς εἱμαρμένης γίνεται τέλος θεός. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ δεικνύει τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην δέον νὰ ἀκολουθῶσιν ὅλοι ὅσοι ἐπιθυμοῦν τὴν σωτηρίαν. Τὰς ἰδέας ταύτας ἀπαντῶμεν πρὸ πάντων εἰς τὰ γνωστικὰ συστήματα. Εὑρίσκομεν ὅμως καὶ ἄλλην τινὰ περὶ λυτρωτοῦ παράστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος οὔτε θεὸς εἶναι οὔτε ἡγεμών, ἀλλὰ μόνον συνήθης ἄνθρωπος. Τὴν παράστασιν ταύτην ἀπαντῶμεν κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐμφανίζεται μέγας ἀριθμὸς τοιούτων Σωτήρων (πρβλ. *Ἀπολλώνιος Τυανεὺς*) καὶ ἐν Ἰνδίᾳ (*Βούδδας*, *Βασουδέβα* κ. ἄ.). Τὰ ἱστορικὰ ταῦτα πρόσωπα περιβάλλει καὶ μετασχηματίζει συνηθέστατα ὁ θρῦλος καὶ ἡ ποίησις. Τὴν δρᾶσιν αὐτῶν χαρακτηρίζουσι διὰ τῶν ἐπιθέτων ἰατρὸς *(σωτήρ)*, διδάσκαλος, ποιμήν, μεταρρυθμιστὴς κ. τ. τ.

Τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀπολυτρώσεως χαρακτηρίζομεν διαιροῦντες αὐτὴν κατὰ χρόνον καὶ κατὰ εἴδη. Κατὰ τὸν χρόνον ἢ μετατίθεται εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων, ὁπότε ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου δρᾶμα τῆς ἀπολυτρώσεως, ἢ ἐκλαμβάνεται ὡς ἱστορικὸν φαινόμενον, τὸ μὲν προπαρασκευαζόμενον, τὸ δὲ ἐμφανιζόμενον κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

Ἐν τοιαύτῃ πάλιν περιπτώσει ἢ ἀποτελεῖ μοναδικὸν φαινόμενον, ἅπαξ τελεσιουργούμενον, ἢ ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις. Ὅταν συμβαίνῃ τὸ δεύτερον, προσδοκῶνται φυσικὰ πολλοὶ λυτρωταί, ἀλληλοδιαδόχως κατὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα ἐμφανιζόμενοι. Ὅταν δὲ ἡ ἀπολύτρωσις ἀναμένεται ὡς γεγονὸς ἅπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τελούμενον, ὁ λυτρωτὴς θεωρεῖται συνήθως ὑπερβατικὸν πρόσωπον. Ἐν τέλει τῶν αἰώνων ἀναμένει τὸν λυτρωτὴν ἡ ἰρανικὴ θρησκεία. Εἰς ἐπανερχόμενον Μεσσίαν πιστεύει ὁ μεταγενέστερος βουδδισμός.

Κατὰ δὲ τὰ εἴδη, διακρίνομεν τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἐνέργειαν εἰς ἀντικειμενικὴν καὶ εἰς ὑποκειμενικήν, τουτέστιν εἰς ἀντικειμενικὰ γεγονότα τῆς σωτηρίας καὶ εἰς ὑποκειμενικὴν προσοικείωσιν αὐτῆς. Τὰ ἀντικειμενικὰ γεγονότα συνδέονται πρὸς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν διαφόρων θρησκειῶν εἰς τὸν λυτρωτήν· περὶ αὐτῶν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Ὡς πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν προσοικείωσιν τῆς ἀπολυτρώσεως, αὕτη εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῷ φαινομένῳ τῆς ἀπολυτρώσεως τὸ πρόσωπον τοῦ λυτρωτοῦ. Ὅσῳ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ θέσις αὐτοῦ τόσῳ καὶ ἡ συνεργία τοῦ καθ' ἕκαστον ὑποκειμένου μεγαλυτέρα· ἢ ἄλλως, ὅσῳ ὀλιγωτέρα σημασία ἀποδίδεται εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν μέρος τῆς ἀπολυτρώσεως, τόσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ὑποκειμένου κατὰ τὴν προσοικείωσιν τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν καὶ τὸ μέτρον τῆς συμμετοχῆς τοῦ καθ' ἕκαστον εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, ἡ ἱστορία δεικνύει εἰς ἡμᾶς μακρὰς καὶ πεισματώδεις ἔριδας καὶ συζητήσεις. Εἶναι γνωσταὶ αἱ πελαγιανικαὶ ἔριδες ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, αἵτινες ἀνεφέροντο εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως συμβάλῃ εἰς τὴν σωτηρίαν του. Τὸ πρόβλημα τοῦτο γνωρίζει καὶ ἡ ἰνδικὴ θεολογία, ἡ ὁποία μάλιστα καὶ διεσπάσθη εἰς δύο σχολὰς ἕνεκα αὐτοῦ. Γενικῶς εἰπεῖν, κατὰ τὰς τοιαύτας ἔριδας δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρεῖς ροπάς· ἢ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὅλως ἀνίκανος ὅπως συμβάλῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ὅτε τὸ πᾶν ἐπιτελεῖ ἡ θεία χάρις, ἢ θεωρεῖται ἀπολύτως ἱκανὸς καὶ τῆς θείας ἀρωγῆς οὐδαμῶς δεόμενος, ἢ τέλος δέχονται τὴν ἀνάγκην τῆς συνεργίας τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται στενῶς ἡ περὶ προορισμοῦ διδασκαλία τῶν διαφόρων θρησκειῶν.

Ἀλλὰ τίνα εἶναι τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν; Ἐνταῦθα δέον νὰ διακρίνωμεν δύο ροπάς, τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεωρητικήν. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἡ σωτηρία ἐπιτυγχάνεται διὰ τελετουργικῶν ἐνεργειῶν, δι' ἐξωτερικῶν ἔργων ἢ δι' ἀσκήσεως. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν μέσα πρὸς αὐτὴν εἶναι ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ γνῶσις καὶ ἡ θεωρία. Πολλάκις τὰ πρῶτα ἐκεῖνα μέσα θεωροῦνται ὡς προπαρασκευαστικὰ τοῦ δευτέρου τρόπου, συνηθέστερον ὅμως εὑρίσκομεν συνδυασμὸν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ῥοπῶν.

Ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἔργου τῆς ἀπολυτρώσεως συνίσταται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἀπολύτρωσιν, εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἑνότητα τῆς ψυχῆς. Τὴν ὑποκειμενικὴν ταύτην κατάστασιν χαρακτηρίζουσι κατὰ ποικίλους τρόπους αἱ διάφοροι θρησκεῖαι. Οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο κυρίας κατηγορίας, τ. ἔ. εἰς χαρακτηρισμούς, ἐν οἷς ἐπικρατοῦσιν ἀρνητικά, καὶ χαρακτηρισμούς, ἐν οἷς ἐπικρατοῦσι θετικὰ γνωρίσματα. Διὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν ἡ ἀπολύτρωσις τείνει πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὅλων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα προκαλεῖ ἡ δυσαναλογία μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ἀξιῶν, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀσθενείας, τοῦ θανάτου, τοῦ γήρατος, τοῦ κόσμου, τῆς ἁμαρτίας, τοῦ κακοῦ ἐν γένει, τῆς ἀτομικότητος. Τοὐναντίον διὰ τὴν δευτέραν ἀπολύτρωσις εἶναι ἕνωσις μετὰ τοῦ θεοῦ, ἡ ὁποία κατορθοῦται ἢ διὰ τῆς μυστικοπαθοῦς συναισθήσεως τῆς θεότητος ἐκτὸς ἡμῶν ἢ διὰ τῆς ἠθικῆς τελειώσεως. Ἀρνητικὰ γνωρίσματα εὑρίσκομεν πρὸ πάντων ἐν τῇ ἰνδικῇ σωτηριολογίᾳ καὶ παρὰ Σοπεγχάουερ, ὡς καὶ παρ' ἅπασι τοῖς πανθεϊστικοῖς συστήμασι. Θετικὰ παρὰ ταῖς μυστηριακαῖς θρησκείαις καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι, ἐπειδὴ τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν τῶν δευτέρων, συνυπάρχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πανταχοῦ. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ κόσμου, ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ ἀναγκαῖος ὅρος πρὸς ἕνωσιν μετὰ τοῦ θεοῦ, πρὸς ἀναγέννησιν, πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀληθῆ ἐλευθερίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τοῦ ἀπείρου πλήθους τῶν σχετικῶν ἔργων σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ ὀλίγα ταῦτα: *Cumont*, Les religions orientales dans l'empire romain, 1909. *Dilqer*, Die Erlösung des Menschen nach Hinduismus und Christentum, 1902. *Harnack*, Lehrbuch der Dogmengeschichte, τόμοι 3, γ' ἐκδ. 1894. *Heiler*, Das Gebet, δ' ἐκδ. 1922. *Wendland*, Die hellenistisch-römische Kultur etc, γ' ἐκδ. 1912. *Bousset*, Religion des Judentums β' ἐκδ. 1906. *Τοῦ αὐτοῦ*, Hauptprobleme der Gnosis, 1907. *Lietzmann*, Der Weltheiland, 1909. *Wach*, Der Erlösungsgedanke, 1922. *Söderblom*, Die Heilandsgestalten der Antike und der Heiland des Evangeliums, 1914 (ἐν περιοδ.) Ν. Ι. Λ.

— ἀπολύτρωσις *ἐν Χριστῷ* *[Δογματ.]*. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν λόγῳ τῆς ἀπὸ τῶν πρωτοπλάστων καταγωγῆς ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα μετεδόθη διὰ τῆς γεννήσεως εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες οὕτως ἦσαν καταδεδικασμένοι εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον (Ρωμ. 5,12). Ὁ Θεὸς ὅμως ἐν τῇ παναγαθότητι αὐτοῦ, μὴ ἐπιθυμῶν τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξεῦρεν ἐν τῇ πανσοφίᾳ καὶ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ μέσον θεραπείας, καὶ οὕτως ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα σώσῃ αὐτὸν τὸν μονογενῆ Υἱόν Του. Ἡ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συνεπειῶν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καλεῖται *ἀπολύτρωσις ἐν Χριστῷ*, ἡ δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας του, τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καλεῖται *ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος*.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀπολυτρώσεως, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, μόνον ὁ θεάνθρωπος ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ, καθόσον ἁπλοῦς ἄνθρωπος, ἁμαρτωλὸς καὶ αὐτός, θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀνυψώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν θέωσιν τῆς ἀνθρωπότητος· ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς θεότητος ἑνωθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως καταδεικνύεται ἡ ἀπολύτρωσις γενομένη τῇ συμμετοχῇ τῆς ἀνθρωπότητος, καθόσον ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἐξιλαστήριος θυσία αὐτῆς, *λύτρον* διὰ τὴν σωτηρίαν της. Τὸ ἀπολυτρωτικόν του ἔργον ὁ Σωτὴρ ἐπετέλεσεν ὡς προφήτης, ἀρχιερεὺς καὶ βασιλεὺς (βλ. λ. ἀξιώματα τρία Ἰησοῦ Χριστοῦ). Οἰκειούμεθα δὲ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος (βλ. λ. χάρις θεία καὶ Ἰησοῦς Χριστός, *δογματικῶς*).

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἀπολυτρωτὴς (ὁ)· ὁ λυτρωτής, ἐλευθερωτής.

ἀπολυτρωτικός, *—ή, —όν*, ὁ τῆς ἀπολυτρώσεως.

—ἀπολυτρωτικὸν *ἔργον τοῦ Χριστοῦ*· βλ. λ. ἀπολύτρωσις ἐν Χριστῷ.

Ἀπόλυχνος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς ἐν Κρήτῃ τῆς κοινότητος Γαλλιᾶς τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 77.

ἀπολύω· λύω, ἐλευθερώνω, ἀπαλλάσσω τῶν δεσμῶν, τῆς ὑποχρεώσεως: «ἀπέλυσαν τοὺς συλληφθέντας»· || ἀθῳώνω, ἀπαλλάσσω κατηγορίας· ἀντίθ. *καταδικάζω*: «τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον Βαραββᾶν» (*Ματθ.* 27, 21)· || παύω τινὰ ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας: «ἀπέλυσε τοὺς ὑπαλλήλους του, —τοὺς ὑπηρέτας του»· || ἰδιωματ. *ἀπολάω* καὶ κατὰ σύμφυρσιν πρὸς τὸ Ἰταλ. *molare*: *ἀμπολάω*, *ἀμολάω*· «ἀμπολάω τὰ σκυλλιά», «ἀμπόλα τὸ παιδὶ νὰ περπατήσῃ»· «ἀμπόλα τὸ σχοινὶ νὰ ντώσῃ»· || τὸ μέσ. ***ἀπολιέμαι*** *(ἢ **ἀμολιέμαι**)*, φεύγω δρομαίως: «ἀπολύσου μιὰ στιγμὴ νὰ πᾷς 'ς τὴν ἀγορά»· || ἀμετάβ., «ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία», ἄλλως σχόλασε ἡ ἐκκλησία. Β. Φ.

ἀπολωλαίνω· κάμνω τινὰ ἐντελῶς λωλόν, ἀποτρελαίνω, ξετρελαίνω: «μ' ἀπολώλανε μὲ τὶς φωνές του».

ἀπόλωλος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., λωλός, ἀνόητος, πνευματικῶς ἀνάπηρος: «γυναῖκα ἀπόλωλη»· || «παιδὶ ἀπόλωλο», νήπιον, βρέφος.

ἀπολωλώς, *—υῖα, —ός*· παρακ. μετοχ. τοῦ *ἀπόλλυμι*· ὁ χαμένος, ὁ παραστρατημένος (κυριολ. καὶ μεταφ). Ἡ λέξις συχνὴ ἰδίως ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ: «πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ» (*Ματθ.* 10.6, πρβ. καὶ 15.24, 18,11), «συγχάρητέ με ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλὸς» (*Λουκ.* 15.4), «οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὼς ἦν καὶ εὑρέθη» (*Λουκ.* 15,24). Ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ὀνομάζουν συνήθως *ἀπολωλὸς πρόβατον* τὸν διεφθαρμένον, τὸν ἀμετανοήτως ἔκδοτον εἰς ἡδονάς, τὸν ὑποχείριον κακῶν ἕξεων, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν ὑστεροῦντα διανοητικῶς.

— ἀπολωλότα *πράγματα* *[Νομ.]*. Οὕτω καλοῦνται τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ὁ κύριος, χωρὶς νὰ ἀπολέσῃ τὴν βούλησιν τοῦ νὰ τὰ ἔχῃ ὡς ἴδια, ἀπώλεσεν ὅμως ἄκων τὴν φυσικὴν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν. Διαφέρουσι τῶν *ἀδεσπότων*· διότι ἐπ' αὐτῶν δὲν ὑφίσταται κύριος, ὁ δὲ τυχὸν προϋπάρξας ἀπώλεσε καὶ τὴν διάθεσιν καὶ τὴν φυσικὴν ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐξουσίαν. Ὡσαύτως διαφέρουσι τοῦ θησαυροῦ· διότι τούτου ἀπαραίτητος ὅρος τυγχάνει τὸ νὰ εἶναι κεκρυμμένος ἐν ἑτέρῳ πράγματι. Ἀφ' ἑτέρου συμπίπτει ἡ ἔννοια θησαυροῦ καὶ ἀπολωλότος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρων ἀγνοεῖται ὁ κύριος αὐτῶν καὶ ὅτι ὁ κύριος διετήρησε τὴν διάθεσιν τοῦ ἔχειν τὸ πρᾶγμα ὡς ἴδιον. Ἡ κτῆσις τῆς νομῆς ἀπολωλότος δὲν συνεπάγεται καὶ κτῆσιν κυριότητος διὰ καταλήψεως (occupatio)· διότι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀδέσποτον. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει καλὴ πίστις καὶ τίτλος τοῦ κατεχομένου ὡς παρ' ἄλλου ἀπολωλότος, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ κυρίου ἀποσβέννυται μόνον μετὰ τριακονταετίαν. Ὁ εὑρέτης παραλείπων τὴν ἀναγγελίαν πρὸς τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν δημοσίαν γνωστοποίησιν ὑπέχει τὰς ἑξῆς ποινικὰς εὐθύνας: 1) ἐὰν μὴ παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀπολωλότος τιμωρεῖται ἐπὶ πταισματικῇ παραβάσει (ἄρθρ. 694 Ποιν. Νόμου), ἂν δὲ παρῆλθεν ἡ ὀκταήμερος προθεσμία τοῦ ἄρθρ 387 Π. Ν. διώκεται καὶ τιμωρεῖται ὡς ἔνοχος ὑπεξαιρέσεως διὰ ποινῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπολωλότος. Ταῦτα πάντα ἰσχύουσιν ἐπὶ κινητῶν, ἐπὶ δὲ ἀκινήτων ἀπώλεια δὲν δύναται νὰ νοηθῇ κυριότητος πράγματος, ἐφ' ὅσον ἰσχύει ὁ περὶ μεταγραφῆς νόμος. Τὸ ἀπολωλὸς διαφέρει τοῦ ἀπαλλοτριουμένου· διότι ἡ μὲν ἀπαλλοτρίωσις προϋποτίθησι διάθεσιν μεταβιβάσεως, ἡ δὲ ἀπώλεια στέρησιν τοῦ πράγματος ἀντίθετον πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπώλεια νομῆς πράγματος νοεῖται οὐχὶ δὲ καὶ μεταβίβασις νομῆς. Εὑρέτρων δὲν δικαιοῦται κατὰ κανόνα ὁ εὑρέτης ἀπολωλότος, διαφέρων καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ εὑρέτου θησαυροῦ. Ἐξαιρετικῶς ἀναγνωρίζονται εὕρετρα: 1) διὰ τὰ ἐν τῷ πελάγει ἢ ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης τὸ πρῶτον εὑρεθέντα νεναυαγημένα πλοῖα κλπ. 2) διὰ τὰ ἐκ φόβου ἢ πρὸς φύλαξιν ἐν τῇ γῇ κρυβέντα, καίτοι δὲν συνιστῶσι τὴν ἔννοιαν τοῦ θησαυροῦ, ὅπερ συμβαίνει ὅταν διατηρῆται ἡ μνήμη τοῦ κυρίου αὐτῶν. Τὰ ἐν τοῖς τελωνείοις δύο ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς ἐκφορτώσεως μὴ ζητηθέντα θεωροῦνται ὡς ἀπολωλότα καὶ ὡς τοιαῦτα ἐκποιοῦνται, τοῦ ἐκπλειστηριάσματος κατατιθεμένου εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἀναζητουμένου παρὰ τοῦ κυρίου των τὸ πολὺ ἐντὸς τριετίας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς νομίμου δημοσίας γνωστοποιήσεως.

Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ἀπολωματίζω (κοιν. *ξεγραντολογῶ*, γαλλ. déralinguer, ἀγγλ. to take off the bolt-rope) *[Ναυτ.]*. Ἀφοῦ ἐκλωματίσω (κοιν. *ξηλώσω τὸ γραντί*), ἀφαιρῶ τὸ λῶμα ἱστίου, σκηνῆς, ἢ ἄλλου οἱουδήποτε κατασκευάσματος ἐξ ὀθόνης ἐνδυναμουμένης διὰ λώματος. Σ. Ε. Λ.

ἀπομαγδαλιὰ (ἡ) καὶ *—ία* καὶ *—ίς*. Οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ μαλακὸν μέρος τοῦ ἄρτου, τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο πρὸς ἀπόμαξιν τῶν χειρῶν αὐτῶν μετὰ τὸ φαγητόν· «ἀπομαγδαλίς... ψωμὸς εἰς ὃν ἐκμασσόμενοι τὰς χεῖρας μετὰ τὸ δεῖπνον ἐρρίπτουν τοῖς κυσίν» (*Ἀ. Β.* 431, 28)· «ἀπομαγδαλίας σιτούμενος» (*Ἀριστ.* Ἱπ. 415.—Ἀλκίφρ. 3,44). Ἐν Λακεδαίμονι εἰς τὰ συσσίτια μετεχειρίζοντο τὴν ἀπομαγδαλίαν ἀντὶ ψήφου (*Πλουτ.* Λυκ. 12). Ι. Χ. Δ.

ἀπόμαγμα (τό)· τὸ δι' οὗ τις ἀπομάσσεται, σφογγίζεται, οἷον σπόγγος, τεμάχιον ὑφάσματος κ. τ. τ.

ἀπομαγνήτισις *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Μαγνητικόν τι ὑλικὸν ἅπαξ μαγνητισθὲν διατηρεῖ ποσότητά τινα μαγνητισμοῦ (ἧς τὸ μέγεθος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ὑλικοῦ) καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ τὴν μαγνήτισιν προκαλέσαντος αἰτίου. Ὁ μαγνητισμὸς οὗτος ὀνομάζεται *παραμέ-*

Digitized by Google

νων. Καλεῖται δὲ ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ *ἀπομαγνήτισις* ὑλικοῦ τινος ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ εἰς αὐτὸ ἐκ προηγουμένης μαγνητίσεως παραμείναντος μαγνητισμοῦ.

Ἡ ἀπομαγνήτισις ἀπαιτεῖ, πρὸς κάλυψιν τῶν ἀπωλειῶν ὑστερήσεως (βλ.λ.), νὰ καταβληθῇ ἐκ τῶν ἔξωθεν ποσὸν ἐνεργείας, ὅπερ θὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῇ μάζῃ τοῦ ὑλικοῦ ὡς θερμότης.

Ἀπομαγνήτισις μαγνήτου δύναται νὰ ἐπέλθῃ δι' ἐντόνου αὐτοῦ θερμάνσεως (εἰς τὸν σίδηρον ἄνω τῶν 700° C) ἢ δι' ἰσχυρῶν κρούσεων, ἢ συνηθέστερον, ἂν ὑπάρχῃ ἐπ' αὐτοῦ πηνίον, διὰ διελεύσεως διὰ τούτου συνεχοῦς ρεύματος ἀντιθέτου φορᾶς τῆς συνήθους.

Εἰδικῶς *ἀπομαγνήτισις δυναμομηχανῆς συνεχοῦς ρεύματος* καλεῖται ἡ συνεπείᾳ μιᾶς τῶν ἄνω αἰτιῶν ἀπώλεια τοῦ παραμένοντος μαγνητισμοῦ τῶν πόλων αὐτῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ δυναμομηχανὴ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ τάσιν ἀφ' ἑαυτῆς, ἤ, ὡς ἐν τῇ τεχνολογίᾳ λέγεται, νὰ *αὐτοδιεγερθῇ*. Ἵνα ἡ μηχανὴ δώσῃ ἐκ νέου τάσιν, δέον νὰ τροφοδοτηθῇ τὸ κύκλωμα τῆς διεγέρσεως αὐτῆς ἀπὸ ἄλλης πηγῆς συνεχοῦς ρεύματος, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ πάλιν παραμένοντα μαγνητισμόν, ὅτε πλέον δύναται ν' αὐτοδιεγείρεται. Λ.Ν.Κ.

ἀπομαδῶ *(—άω)*· μαδάω ἐντελῶς, ἀφαιρῶ ὅλας τὰς τρίχας ἢ τὰ πτίλα· τελειώνω τὸ μάδημα· || ἀμεταβ., μαδάω ἐντελῶς ὁ ἴδιος, χάνω τὰς τρίχας μου.

ἀπομάζιος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀπομακρυνθεὶς τοῦ μαστοῦ, ὁ ἀπογαλακτισθείς.

ἀπομάζωμα (τό)· καὶ συνηθ. πληθ. *ἀπομαζώματα* (τά)· τὰ ἀπορρίμματα συναχθέντα· || τὰ ὑπολειφθέντα, τὰ ἀπομεινάρια, τὰ ἀποδιαλεγούδια.

ἀπομαθαίνω (ἀόρ. *ἀπόμαθα*)· δημοτ. μανθάνω ἐντελῶς: ««ἀπόμαθε πιὰ τὴν τέχνη καὶ δουλεύει μόνος του».

ἀπόμακρος, *—η*, *—ο*· ὁ μακρὰν κείμενος, ὁ ἀπομεμακρυσμένος.—Ἐπίρρ. *ἀπόμακρα*, ἀπὸ μακράν, μακρόθεν: «στάσου νὰ μὲ θωρῇς ἀπόμακρα».

ἀπομάκρουλος, *—η*, *—ο*· ἰδιωμ., μακρουλός, ἐπιμήκης.

ἀπομάκρυνσις (ἡ)· ἡ εἰς μακρινὴν θέσιν μετακίνησις, μετατόπισις, ἀπόσπασις, ἀποχωρισμός: «ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ταραχοποιῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου».

—[Γεωλογ.] Καλεῖται *ἀπομάκρυνσις* (Ablation) ἡ διὰ τοῦ ἀνέμου κυρίως εἴτε καὶ διὰ τοῦ ὕδατος, εἴτε καὶ συνεπείᾳ τοῦ ἰδίου των βάρους, ἀπομάκρυνσις ἐξ ἑνὸς μέρους τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς τῶν λεπτοτάτων ἐκλύτων τεμαχιδίων ἀποσαθρωθέντος ἢ διαβρωθέντος πετρώματός τινος. Ὁ Machatschek ὀνομάζει ἐπίσης ἀπομάκρυνσιν τὴν διὰ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος συντελουμένην ἀπότηξιν ἑνὸς παγετῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀπομακρύνω· παθητ. μετοχ. *ἀπομακρυσμένος*· μετακινῶ μακράν, μετατοπίζω, ἀποχωρίζω ἀπό τινος: «ἀπεμακρύνθη τῶν Ἀθηνῶν».

ἀπομάκτης (ὁ)· ὁ ἀπομάσσων, ὁ σφογγίζων· || τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου σφογγίζομεν, οἷον σπόγγος κ.τ.τ., ἀπόμακτρον.

ἀπόμακτρον (τό)· τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου σφογγίζομεν (βλ. ἀπομάκτης)· || (ἀρχ.) ἡ ρίγλα, ὁ ξύλινος κανών, δι' οὗ ἐξωμάλυνον ἢ ἀφῄρουν τὸν ὑπερπληροῦντα τὸ μέτρον σῖτον.

ἀπομανθάνω (ἀόρ. *ἀπέμαθον*)· ἀποβάλλω τὰ μεμαθημένα, λησμονῶ ὅσα ἔμαθον, ξεσυνηθίζω, *ξεμαθαίνω*: «δὲν δύναται νὰ ἀπομάθῃ τὰς παλαιὰς συνηθείας του».

ἀπόμαξις (ἡ)· τὸ σφόγγισμα, ἡ διὰ τοῦ σπόγγου ἢ πανίου ἀποκάθαρσις.

ἀπομαραίνω· κάμνω τι νὰ μαρανθῇ ἐντελῶς, ἀνεπανορθώτως: «ὁ βασιλικός μου ἀπομαράθηκε»· || μεταφ. «τὸν ἀπομάρανε ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του».

Ἀπομαρμᾶς *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ὀρεινῆς κοινότητος Γέργερη Καινουρίου Κρήτης, ὁ ὁποῖος εἶναι κατάρρυτος καὶ κατάφυτος ἐξ ἀγρίων μάλιστα δένδρων, κεῖται δὲ εἰς τὰς νοτίας κλιτῦς τοῦ Ψηλορείτου. Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας γενναῖοι καὶ φιλοπόλεμοι (βλ. Γέργερη, Ζαρός). Κάτ. 117. Ε. Γ.

ἀπομάσσω· ἀόρ. *ἀπέμαξα*· σφογγίζω· ἀφαιρῶ διὰ σπόγγου ἢ πανίου, καθαρίζω: «ἀπομάσσω τὰ δάκρυά μου,—ἱδρῶτα κ.τ.ὅ.».

ἀποματώνω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀποβάλλω τὸ αἷμα, καθαρίζω ὅ,τι δι' αἵματος ἐρρυπάνθη.

ἀπομαυρίζω· καθιστῶ τι ἐντελῶς μαῦρον· || ἀμτβ. γίνομαι ἐντελῶς μαῦρος.

ἀπομαχικός, *—ή*, *—όν*· ὁ τῶν ἀπομάχων, ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς ἀπομάχους.

—**Ἀπομαχικὸν** *ταμεῖον*· βλ. Ναυτικὸν Ἀπομαχικὸν ταμεῖον.

ἀπόμαχος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὴν μάχην, ὁ μὴ μετέχων τῆς μάχης: «οἱ τραυματίαι καὶ οἱ χάριν αὐτῶν ἀπόμαχοι»· || ὁ ἀνίκανος πρὸς μάχην στρατιωτικὸς εἴτε δι' ἡλικίαν εἴτε δι' ἄλλην σημαντικὴν κάκωσιν· || καθόλου, πᾶς ἀποσυρθεὶς οἱασδήποτε ὑπηρεσίας ἢ ἐργασίας: «ἀπόμαχος καθηγητής,—δημοσιογράφος κ.τ.λ.»· πβλ. *ἀπόστρατος*.

ἀπομεινάρης (ὁ)· αὐτὸς ποῦ ἀπόμεινε, ὑπελείφθη, ὁ ὑπολειφθείς, ὁ ἐπιζήσας· || τὸ οὐδ. *ἀπομεινάρι* ὡς οὐσιαστ., πᾶν ὅ,τι ὑπελείφθη, ἰδίᾳ τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐκλεκτοτέρων ὑπολειφθέν: «φάε καὶ σὺ τ' ἀπομεινάρια» (βλ. καὶ ἀπομονάρης).

ἀπομείωσις (ἡ)· ἡ μείωσις, ἐλάττωσις, ὀλιγόστευσις.

ἀπόμελι (τό)· εἶδος ποτοῦ ἐκ μέλιτος καὶ ὄξους ὁμοῦ βραζομένων, ὥστε νὰ ἑνωθῶσι καὶ νὰ θραυσθῇ ἡ δύναμις τοῦ ὄξους· || τὸ ἀπὸ τῆς ἐκπλύσεως τῶν κηρηθρῶν μετὰ τὴν ἔκθλιψιν αὐτῶν συλλεγόμενον ὑγρόν, ἄλλως *ὑδρόμελι*· πβλ. καὶ *ὀξύμελι*, *ὀξύγλυκυ*.

ἀπομένω· ἀόρ. *ἀπέμεινα* δημοτ. *ἀπόμεινα*· μένω, ὑπολείπομαι: «δὲν ἀπόμεινε τίποτε 'ς τὸ τραπέζι, τὰ ἔφαγαν ὅλα»· || καταλείπομαι, ἐγκαταλείπομαι: «ἀπόμεινα μόνος», «ἀπόμεινε ὀρφανός»· || ἀπολείπομαι, μένω ὀπίσω: «αὐτὸ τὸ ἄλογο ἀπομένει», μένει ὀπίσω, δὲν παρακολουθεῖ τὰ ἄλλα· «μὴν ἀπομένῃς, τρέξε νὰ μᾶς φθάσῃς»· || ἐκπλήσσομαι, μένω ἄφωνος: «ἦταν τόσο ἀδύνατος, ποῦ τὸν εἶδα κι' ἀπόμεινα»· || ὑπομένω: «μήτε ὁ θεὸς τὰ βαστᾷ, μήτε ἡ γῆ τ' ἀπομένει». Β. Φ.

Ἀπόμερον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀνέζης τῆς ἐπαρχίας Φιλιππιάδος τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπαντοῦλα*, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1927 Διατάγματος. Κάτ. 76. Ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἕδρας τῆς κοινότητος 2 χμτρ. Δ. Ε. Μ.

ἀπόμερος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ὁ μακρὰν τῶν ἄλλων κείμενος, ὁ ἀποχωρισμένος καὶ κατὰ μόνας, ἀπόκεντρος: «ὁ δρόμος εἶν' ἀπόμερος»· || τὸ οὐδ. *ἀπόμερο*· τόπος ἀποχωρισμένος, μὴ συχναζόμενος, ἄλλως *ἀπόγωνο*: «πάμε σ' ἕνα ἀπόμερο νὰν τὰ ποῦμε καλύτερα»· πρβλ. *παράμερος*.—Ἐπίρρ. *ἀπόμερα*· εἰς ἀπόκεντρον μέρος: «καθίσαμε ἀπόμερα».

ἀπομέσα· ἐπίρρ., ἔσω, ἔνδον: «φορεῖ φανέλλα ἀπομέσα»· «τ' ἀπομέσα ροῦχα», τὰ ἔσω ἐνδύματα, τὰ ἐσώρρουχα· || χαμηλοφώνως, καθ' ἑαυτόν: «κλαίει ἀπομέσα του».

ἀπομεσήμερο (τό)· δημοτ., ὁ μετὰ μεσημβρίαν χρόνος μέχρις ἑσπέρας, τὸ δειλινόν: «ὅλο τ' ἀπομεσήμερο τὸ πέρασα 'ς τὴ θάλασσα»· || στιγμή τις τοῦ μετὰ μεσημβρίαν χρόνου: «θὰ φύγω τ' ἀπομεσήμερο».

ἀπομεσόστομα (τὰ) (Apomesostoma) *[Ζῳολ.]*. Οὕτω καλοῦνται εἴδη τινὰ *ἐχίνων* (ἀχινῶν), τῶν ὁποίων τὸ στόμα δὲν εἶναι κεντρικόν. Δ. Ν. Π.

ἀπομέτρημα (τό)· τὸ ἀπομετρηθὲν μερίδιον διὰ τοὺς δούλους (παρ' ἀρχ.)· || (παρὰ νεωτ.), τὸ πέρας καὶ τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως. Α. Δ.

ἀπομετρῶ *(—έω)*· μετρῶ, ἀριθμῶ, λογαριάζω: «ἀπεμέτρησε τὰς κατὰ τὸν βίον πράξεις»· || μετρῶ, δίδω, καταβάλλω· || δημοτ., συμπληρώνω, τελειώνω τὴν μέτρησιν.

ἀπομηκομετρία *[Τοπογρ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀποστάσεως ἀντικειμένου τινὸς τῇ βοηθείᾳ τοῦ φαινομένου μεγέθους αὐτοῦ ἢ ἄλλου γνωστοῦ μεγέθους εὑρισκομένου πλησίον, π. χ. ἀνθρώπου, ἵππου κτλ. Οὕτω καλοῦμεν ἐπίσης τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως μήκους τινὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς ἀριθμήσεως τῶν βημάτων ἅτινα χρειάζονται πρὸς διάνυσιν τοῦ μήκους τούτου. Τὸ μῆκος ἑκάστου βήματος ποικίλλει ἀντιστοίχως πρὸς τὸ ἄτομον· ἀπὸ πολλὰ ἐν τούτοις πειράματα διαφόρων γεωδαιτῶν προκύπτει ὅτι τὸ μῆκος τοῦ βήματος ἰσοῦται πρὸς 0.80-0,83 μέτρα κατὰ μέσον ὅρον. Ἡ ἀκρίβεια τῆς μεθόδου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ πρὸς μέτρησιν μήκους, τοῦ εἴδους τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ μετρητοῦ· τὸ σφάλμα δύναται νὰ περιορισθῇ μέχρις 1%. Α. Μ.

ἀπομήκυνα (τὰ) (Apomecyna) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τετραμεροῦς συμμετρίας τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων*. Εἶναι ἰθαγενῆ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Δ. Π. Ν.

ἀπόμικρος, *—η*, *—ο*· ἰδιωματ., μικρός, πολὺ μικρός.

ἀπομίμησις (ἡ)· ἡ κατὰ πρότυπον παράδειγμα ἐνέργεια· || ἡ πρὸς εὐτελισμὸν ἢ ἐμπαιγμὸν ἀναπαράστασις πράξεως: «μυστηρίων παρ' οἶνον ἀπομιμήσεις» (*Ἰώσηπ.*)· || ἡ πρὸς ἀπάτην ἢ κερδοσκοπίαν κατασκευὴ ὁμοιωμάτων, καὶ αὐτὰ τὰ ὁμοιώματα: «δὲν εἶναι γνήσιον, εἶναι ἀπομίμησις». Β. Φ.

ἀπομιμοῦμαι *(—έομαι)*· ἐκτελῶ τι καθ' ὡρισμένον πρότυπον ἢ ὑπόδειγμα εἴτε σπουδαίως εἴτε πρὸς εἰρωνείαν: «ἀπομιμοῦμαι τὸ βάδισμα—τὴν ὁμιλίαν,—τοὺς τρόπους τινος», «ἀπομιμοῦμαι τὸ στραγαλατζῆ,—τὴν ἀβγουλοῦ»· || κατασκευάζω ὁμοίωμα ἔργου πρὸς ἀπάτην ἢ ἀθέμιτον ὠφέλειαν, παραποιῶ.

ἀπομιξία (ἐκ τοῦ *ἀπὸ* καὶ *μῖξις*)· ὅρος σημαίνων τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν διαφόρων γενῶν ἄνευ γονιμοποιήσεως, διὰ παρθενογενεσίας ἢ ἀπογαμίας (βλ. τὰς λ.) Μ. Ν. Κ.

ἀπομισθῶ *(—όω)*· (ἀρχ.) δίδω τι ἐπὶ μισθῷ, ἐνοικιάζω, ἐκμισθῶ: «τὴν δὲ γῆ δημοσιώσαντες ἀπεμίσθωσαν ἐπὶ δέκα ἔτη» *(Θουκυδ.)*.

ἀπομνημόνευμα (τό)· πᾶν ὅ,τι διασώζει τὴν ἀνάμνησιν, τὸ εἰς ἀνάμνησιν τελούμενον ἢ παρεχόμενον· || τὸ ἀπομνημονευόμενον, τὸ ἀπὸ μνήμης ἀναφερόμενον, κοιν. *ἀνέκδοτον*· || τὸ πληθ. *ἀπομνημονεύματα* (τὰ)· λόγοι καὶ πράξεις τινὸς ἄξιαι μνείας: «ἀπομνημονεύματα Σωκράτους».

—[ΕΓΚΥΚΛΟΠ] *Ἀπομνημονεύματα* λέγονται κυρίως αἱ ἱστορικαὶ ἀναγραφαὶ περὶ γεγονότων εἰς τὰ ὁποῖα ὁ συντάξας ταύτας ἔλαβεν μέρος ἢ ἁπλῶς παρέστη αὐτόπτης μάρτυς. Τὰ γεγονότα ταῦτα ὄντα σύγχρονα πρὸς τὸν γράψαντα ἀποτελοῦν ἑνιαίαν καὶ αὐτοτελῆ ἀφήγησιν τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεών του καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν χρονικῶν (βλ. λ.). Καίτοι τὰ *ἀπομνημονεύματα* φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι περιέχουν τὴν ἀρετὴν τῆς πιστῆς ἐκθέσεως τῶν ἱστορικῶν συμβάντων καὶ δύναται νὰ ἑλκύσουν τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας αὐτῶν, ἐν τούτοις δέον νὰ λαμβάνωνται μετὰ περισσῆς προσοχῆς καὶ προφυλάξεως, ἐπισταμένη δὲ ἔρευνα καὶ παραβολὴ νὰ ἐλέγχῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Διότι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἱστορήσεως ἐνυπάρχουν δύο μεγάλα ἐλαττώματα, ἀναπόσπαστα πάντοτε σχεδὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας: πρῶτον ἡ λεπτομερειακὴ παράθεσις καὶ ἀναγραφὴ γεγονότων ἀφορώντων αὐτὸν τὸν γράψαντα, ἅτινα πολλάκις δὲν ἔχουν καμμίαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ λόγῳ μικρολόγου ἐγωισμοῦ δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἀναληθῆ, καὶ δεύτερον, ἡ λόγῳ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας πρὸς τὰ σύγχρονά του πρόσωπα, ἅτινα ἔλαβον μέρος εἰς τὰ γεγονότα, μεγαλοποίησις ἢ σμίκρυνσις πράξεων, ἢ καὶ ἀπὸ σκοποῦ διαφημίσεως ἢ δυσφημήσεως διαστροφὴ τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο τὰ *ἀπομνημονεύματα* ἀποτελοῦσι μὲν διὰ τὸν ἱστορικὸν πολύτιμον πολλάκις πηγήν, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀσφαλῆ.

Εἰς τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦτο μὲν ἄγνωστον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἱστορικῆς συγγραφῆς, δὲν ἐγίνετο ὅμως μεγάλη αὐτοῦ χρῆσις. Ἐπιφανέστατα ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν εἶναι τὰ «Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα», εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ξενοφῶν πραγματεύεται τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μαθητής. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ «Κύρου Ἀνάβασις» τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἔχει τὸν χαρακτῆρα ἀπομνημονευμάτων. Πλὴν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ὁ Σικυώνιος Ἄρατος καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς Πύρρος ἔγραψαν ἀπομνημονεύματα (ὑπομνήματα).

Παρὰ Ρωμαίοις τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ἀπομνημονευμάτων εἶναι τὰ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος περὶ τοῦ γαλατικοῦ καὶ ἐμφυλίου πολέμου, παρὰ δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς πλεῖσται ἱστορικαὶ συγγραφαὶ ἔχουν τὸν χαρακτῆρα τοῦτον· ἀλλ' ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ κατέχουν αἱ «Ἱστορίαι» καὶ τὰ «Ἀνέκδοτα» τοῦ Προκοπίου, ἡ «Ἀλεξιὰς» τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ αἱ «Ἱστορίαι» τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ πρὸ πάντων εὑρίσκομεν *ἀπομνημονεύματα*· ἡ Γαλλία μάλιστα εἶναι ὁ τόπος ὅπου τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλολογίας ἀνεπτύχθη περισσότερον ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος. Οὕτω δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τὸν Βιλλαρδουῖνον, ὅστις μετέχει τοῦ συγγραφέως χρονικῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων· τὸν Joinville (1224—1317) μὲ τὴν «Ἱστορίαν τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου»· τὸν Froissart, ὅστις ἀναγράφει τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1322 μέχρι τοῦ 1400 καὶ τὸν Φίλιππον de Commines, τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου 11ου καὶ Καρόλου 8ου, ὅστις εἶναι ὁ μεγαλύτερος εἰς τὸ εἶδος τοῦτο συγγραφεύς. Ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι σήμερον, ἰδίως διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὑπάρχει ἄπειρον πλῆθος *ἀπομνημονευμάτων*.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τ' ἀπομνημονεύματα ἐκαλοῦντο συνήθως «ricordanze», ὑπῆρχον ἐξαίρετοι τοιαῦται συγγραφαί, ὡς τοῦ Μπενβενοῦτο Τσελλίνι, τοῦ Ἀλφιέρι, τοῦ Γολδόνι, τοῦ Καζανόβα, τοῦ Σιλβίου Πέλλικο κτλ. Εἰς δὲ τὴν Γερ-

Digitized by Google

μανίαν εὑρίσκομεν ὀλιγώτερα, ἀλλὰ περιφανῆ εἶναι τὰ ὀγκώδη καὶ πολύτομα Ἀπομνημονεύματα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου περὶ τῶν πολέμων οὓς διεξήγαγεν ὁ ἴδιος.

Σήμερον, ἰδίως μετὰ τὸν μεγάλον πόλεμον, εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπλημμύρισε τὸ εἶδος τοῦτο καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ σχεδὸν καὶ στρατηγοί, καὶ ἡγεμόνες ἔτι, οἵτινες ἐπρωτοστάτησαν εἴτε εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν εἴτε εἰς τὴν στρατηγικὴν κατὰ τὴν τετραετῆ διάρκειαν τῆς παγκοσμίου τρομερᾶς συρράξεως ἐξέδωκαν ἀπομνημονεύματα ἢ ἡμερολόγια, ἐκθέτοντες τὰ γεγονότα ἢ πειρώμενοι νὰ ἐπεξηγήσουν τὰς ἀφορμὰς καὶ νὰ μετατοπίσουν τὰς εὐθύνας. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν τοιούτων συγγραφῶν ἀναφέρομεν: τοῦ Ἀμερικανοῦ πρεσβευτοῦ ἐν Κων)πόλει *Τζαίημς Τζέραρδ* «Ἀπομνημονεύματα» (1918—1919) εἰς δύο τόμους· τοῦ στρατάρχου *Χίνδεμπουργ* «Ἀπὸ τὴν ζωήν μου» (1920)· *Μπέττμαν Χόλβεγκ* «Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμου» (τόμοι 2, 1919—1921)· ναυάρχου *Τζέλικο* «Ὁ μέγας στόλος 1914—1916»· πρίγκιπος *Λιχνόβσκη*, πρέσβεως τῆς Γερμανίας ἐν Λονδίνῳ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου· στρατάρχου *Λούδενδορφ*, «Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματά μου 1914—1918»· «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ πρέσβεως *Μοργκενιάου*· *Λίμαν φὸν Σάνδερς* «Πέντε ἔτη ἐν Τουρκίᾳ» (1919)· *Ρ. Πουανκαρὲ* «Ἀναμνήσεις ἐννέα ετῶν» (τόμ. 3, 1926) κλπ.

Παρ' ἡμῖν ὑπῆρχον ἀρκετὰ ἀπομνημονεύματα ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὡς τὰ τοῦ *Θεοδώρου Κολοκοτρώνη* «Διήγησις συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς» (Ἀθῆναι 1841, β' ἔκδ. 1889)· *Ν. Σπηλιάδου* «Ἀπομνημονεύματα διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος», ἐκδοθέντα ὑπὸ *Χ. Ν. Φιλαδελφέως* εἰς τόμους πέντε (Ἀθῆναι 1851—1857)· *Φραντζῆ* (Ἀθῆναι 1835 τόμ. 3)· *Κουτσονίκα* (Ἀθῆναι, 1863—1864, τόμ. 2)· *Κ. Μεταξᾶ* «Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως» (Ἀθῆναι 1878)· *Σ. Πήλικα*, «Ἀπομνημονεύματα τῆς ὑπουργίας Σπυρίδωνος Πήλικα, ἐκδιδόμενα ὑπὸ *Ἰωάννου Πήλικα*» (Ἀθῆναι 1893)· *Α. Ρ. Ραγκαβῆ* «Ἀπομνημονεύματα» (τόμ. 2, Ἀθῆναι 1894—1895)· *Φωτίου Χρυσανθοπούλου* ἢ *Φωτάκου* «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» (τόμ. 2, Ἀθῆναι 1889, καὶ β' ἔκδοσις τούτων συμπεπληρωμένη ὑπὸ *Σταύρου Ἀνδροπούλου*, 1899)· *Ν. Λιδωρίκη*, ἐκδοθέντα ἀνωνύμως ὑπὸ τὸν τίτλον «Σελίδες τινὲς τῆς βασιλείας Ὄθωνος» (Ἀθῆναι 1898)· *Ν. Π. Δημητρακοπούλου* «Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα» (Ἀθῆναι 1898)· *Ἀΐδεκ* (γερμανιστὶ ἐν Μονάχῳ 1897. μετάφρ. ἑλλην. ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονία» 1900—1901)· *Ι. Σκαλτσούνη* «Ἀπομνημονεύματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Κρήτης» (Χανιὰ 1900)· *Νικολ. Ὑψηλάντου* «Mémoires du prince N. Ypsilanti d'après le manuscrit No 2144 de la Bibliothèque Nationale de Grèce (δημοσιευθέντα ὑπὸ *Δ. Γ. Καμπούρογλου*, Ἀθῆναι 1901)· *Παρθενίου Περίδου* «Ἀπομνημονεύματα. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866» (Ἀθῆναι, 1901)· *Ι. Ζαμπελίου* (ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονία» τοῦ 1902)· *Χρ. Περραιβοῦ* «Ἀπομνημονεύματα πολεμικὰ διαφόρων μαχῶν συγκροτηθεισῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν κατά τε τὸ Σούλιον καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1824 ἔτους» (τόμ. 2, Ἀθῆναι 1836)· *Στεφάνου Ὡρολογᾶ Στεφανοπούλου* «Ἀπομνημονεύματα» (ἐν Τριπόλει 1857)· «Ἀπομνημονεύματα *Φιλικοῦ*» (δημοσιευθέντα ἐν τῷ «Παρνασσῷ»)· «Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ Ἰω. Ράγκου, τοῦ Ἀρτεμίου Μίχου, «Ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου (1825—1826) καί τινες ἄλλαι σημειώσεις εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἀναγόμεναι» (ἐκδοθ. ὑπὸ *Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ* Ἀθῆναι 1883)· *Κ. Μαργαρίτη* «Σύντομά τινα ἀπομνημονεύματα τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821—1833» (Ἀθῆναι 1853)· *Νικ. Δραγούμη* «Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις». (Ἀθῆναι 1874, β' ἔκδ. εἰς τόμους δύο τῷ 1879, καὶ γ' ἔκδ. εἰς τόμους δύο τῷ 1925)· *Π. Σέκερη-Ζαφειροπούλου*, ὑποστρατήγου· τὰ «Ἡμερολόγια» *Δ. Χρηστίδου* καὶ *Π. Μοναστηριώτη, Ν. Καρώρη, Π. Πούλου, Ἀντ. Γεωργαντᾶ*, ἐκδοθέντα ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ Ἀρχείῳ ὑπὸ *Ἰω. Βλαχογιάννη* (1901)· Ἀπομνημονεύματα τοῦ *Βαχὶτ Πασᾶ* περὶ τῶν συμβάντων τῆς νήσου Χίου κατὰ τὸ ἔτος 1822, Ἀναμνήσεις *Α. Ζ. Μάμουκα*, Ἀπομνημονεύματα *Γρ. Φωτεινοῦ*, ἐκδοθέντα καὶ τὰ τρία ἐν τῷ Χιακῷ Ἀρχείῳ τόμ. Α' ὑπὸ *Ι. Βλαχογιάννη* (1924)· *Λουκᾶ Ράλλη* «Ἰδιόγραφοι ἀναμνήσεις καὶ ἀποκαλύψεις ἐπεισοδίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» (Χιακὸν Ἀρχεῖον Τόμ. 4, 1910)· τοῦ *Τσαλαφατίνου*, τοῦ *Ι. Κολοκοτρώνη*, τοῦ *Ἐμμ. Ξάνθου*, «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας»· *Χρ. Νέζερ* «Ἀπομνημονεύματα, τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου» (μετάφρ. Κων/πολις 1911)· *Σπυρομήλιου*, «Ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου 1825—1826» (ἐκδοθ. ὑπὸ *Ι. Βλαχογιάννη* ἐν Ἀθήναις 1926).

Ὅμοιον τύπον ἀπομνημονευμάτων ἔχουν καὶ διάφορα ἄλλα ἡμερολόγια ἀνδρῶν οἵτινες συμμετέσχον τοῦ Ἀγῶνος, ὡς τὰ δημοσιευθέντα τοῦ *Κριεζῆ, Τσαμαδοῦ, Σαχτούρη*, τὸ τοῦ *Ι. Μάγερ* Ἡμερολόγιον τῆς φρουρᾶς Μεσολογγίου 1825—26 (δημοσιευθὲν ἐπιμελείᾳ *Γ. Δροσίνη*, ἐν Ἀθήναις, 1926)· τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ «Φιλοκτήτου», ψαριανῆς μοιραρχίδος (1821—24) (δημοσιευθὲν ὑπὸ *Κ. Ράδου* ἐν Ἀθήν. 1925) κλπ.

Διὰ δὲ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἀναφέρομεν τὰ τοῦ *Κ. Λομβάρδου*, «Ἀπομνημονεύματα πρὸς καταρτισμὸν τῆς περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἱστορίας» (ἐν Ζακύνθῳ 1870), μείναντα ἀτελῆ· τὰ τοῦ *Γ. Βερυκίου* «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς πρώην Ἰονίου πολιτείας κυρίως δὲ περὶ τοῦ ἐν ταύτῃ ἐπικρατήσαντος ῥιζοσπαστικοῦ φρονήματος» (Κεφαλληνίᾳ 1870)· καὶ τὰ τοῦ *Λεων. Παλάσκα* «Τὰ συμβάντα τοῦ Ὀκτωβρίου 1862» (Ἀθῆναι 1882)· τὰς ἐπιστολὰς τῆς κ. *Ἰουλίας Νόρδενπφλύχτ*, κυρίας τῆς τιμῆς τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας, κατὰ μετάφρ. *Κ. Τσαουσοπούλου* (δημοσιευθὲν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας τόμ. 8ον).

Δ. ΜΑΡΓΑΡΙΣ

ἀπομνημόνευσις (ἡ)· ἡ ἐν τῇ μνήμῃ διάσωσις λόγων ἢ πράξεων· || ἡ ἀπὸ μνήμης ἀπαγγελία ἀναγνώσματος, ἀποστήθισις.

—*[Παιδαγ.]*· βλ. μνήμη.

ἀπομνημονεύω· διασῴζω ἐν τῇ μνήμῃ, μνημονεύω· || ἀπὸ μνήμης ἀπαγγέλλω, ἀποστηθίζω.

ἀπομονάρης (ὁ), θηλ. *ἀπομοναριά*· ἰδιωμ. (Κρήτ.), ὁ *ἀπομεινάρης*, ὁ ἀπομένων, ὁ ἐπιζῶν: «διάλε τς ἀπομονάρους σου».

ἀπομόναχος,—*η*,—*ο* καὶ *ἀπομοναχός*· ἰδιωματ., μοναχός, μόνος ἄνευ ἄλλου· συνήθ. εἰς τὰς φρ. «ἀπομόναχός του νὰ εἶναι», «αὐτὸς κι' ἀπόμοναχός του», ἐν συνομιλίᾳ περὶ ἀνθρώπου ὑποστάντος συμφοράν, ἣν εὔχεταί τις νὰ μὴ ὑποστοῦν ἄλλοι.

ἀπομονὴ (ἡ)· ἰδιωματ. ἀντὶ *ὑπομονή*.

ἀπομονῶ *(—όω)*, κοιν. *ἀπομονώνω*· κάμνω τινὰ ὥστε νὰ μείνῃ μόνος, ἀποκλείω τὴν μετ' ἄλλων ἐπικοινωνίαν: «ἀπεμόνωσαν τὸν ἀσθενῆ», «ἀπεμονώθησαν οἱ συλληφθέντες».

ἀπομόνωσις (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις μόνος, ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους: «ἡ ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων».

—*[Ἠλεκτρολ.]*· βλ. μόνωσις.

—*[Ποιν. Δικ.]*· βλ. φυλάκισις.

— **ἀπομόνωσις** *ἀσθενῶν [Ὑγιεινή]*. Ἀποτελεῖ αὕτη ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μέτρων, τῶν λαμβανομένων διὰ τὴν περιστολὴν τῆς περαιτέρω ἐξαπλώσεως τῶν λοιμωδῶν νόσων.

Βεβαιωθείσης τῆς νόσου, αἱ ἀρχαὶ ὀφείλουσι πάραυτα νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἔγκαιρον ἀπομόνωσιν τοῦ ἀσθενοῦς, ἥτις πραγματοποιεῖται κυρίως ἐντὸς ἀπομονωτικοῦ νοσοκομείου, διότι σπανίως εἶναι ἐπαρκὴς ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νοσοῦντος ἀποκλεισμός, τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν λίαν μεταδοτικῶν νόσων, ὡς τῆς εὐλογίας, τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, τῆς πανώλους, τῆς χολέρας κ.τ.τ. Ἡ εἰς τὸ νοσοκομεῖον δὲ μεταφορὰ τοῦ ἀρρώστου πρέπει νὰ γίνῃ οὐχὶ δι' ἀγοραίας ἁμάξης, ἀλλὰ δι' ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατασκευασθείσης καὶ δυναμένης εὐκόλως ν' ἀπολυμανθῇ. Πολλοὶ ζητοῦσι τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐν ἰδίοις νοσοκομείοις ἀπομόνωσιν ἁπάντων τῶν ἐκ λοιμωδῶν νόσων πασχόντων, εἴς τινα δὲ μάλιστα ἔθνη καὶ ἐπιβάλλεται αὕτη διὰ νόμου· ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς δὲν εἶναι πάντοτε εὔκολος. Ὡς ἐκ τῆς συχνάκις παρατηρουμένης ἀντιπαθείας κατὰ τῆς ἐν τῷ νοσοκομείῳ νοσηλείας, εἴς τινας περιστάσεις πρέπει ν' ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀπομόνωσιν, ἣν ὅμως ἐπιτρέπομεν μόνον ἐπὶ σχετικῶς εὐπόρων ἀρρώστων. Ὁ ἀσθενὴς πρέπει νὰ νοσηλεύηται ἐντὸς ἰδίου δωματίου, ἐξ οὗ ἐξάγονται ὅλα τὰ περιττὰ ἔπιπλα καὶ ἀντικείμενα πρὸ τῆς εἰς αὐτὸ εἰσόδου, μεθ' ἣν ἀπαγορεύεται ἡ ἐκ τοῦ δωματίου ἐξαγωγὴ οἱουδήποτε ἀντικειμένου ἄνευ προηγουμένης ἀπολυμάνσεως αὐτοῦ· ὁ νοσοκόμος κλείεται μετὰ τοῦ ἀρρώστου μὴ ἐγκαταλείπων τὸ δωμάτιον ἄνευ προηγουμένης αὐτοῦ ἀπολυμάνσεως, δὲν ἐπιτρέπεται δ' ἡ εἰς τὸν θάλαμον τοῦ ἀσθενοῦς εἴσοδος ἄλλων ἀνθρώπων πλὴν τοῦ ἰατροῦ· ἂν δὲ τοιοῦτοι εἰσέλθωσιν εἰς αὐτό, πρέπει ν' ἀπολυμανθῶσι καλῶς πρὸ τῆς ἐξόδου. Ἡ ἀπομόνωσις διαρκεῖ μέχρι τῆς ἰάσεως ἢ τοῦ θανάτου, μεθ' ὃ ἐνεργεῖται ἀπολύμανσις ὅλων τῶν ὁπωσδήποτε μολυνθέντων ἀντικειμένων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις τὰ φαινόμενα τῆς λοιμώδους νόσου δὲν εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἔκδηλα, ἀνάγκη ν' ἀπομονῶνται καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες παρουσιάζουσιν ὕποπτα φαινόμενα τῆς νόσου *(ὕποπτοι νόσου)*, ἢ εἶναι μὲν ὑγιεῖς, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς στενῆς πρὸς τὸν πάσχοντα ἐπικοινωνίας δυνατὸν νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῆς νόσου ἢ νὰ μεταδόσωσιν αὐτὴν *(ὕποπτοι μεταδόσεως)*. Ἀλλ' ἵνα καταστῇ τελεσφόρος ἡ ἀπομόνωσις τῶν ἐκ λοιμωδῶν νόσων πασχόντων, ἀπαιτεῖται ἡ ὕπαρξις ἰδίων νοσοκομείων μετὰ τμημάτων εἰδικῶν δι' ἑκάστην λοιμώδη νόσον. Καὶ ὄντως εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἑκάστη πόλις ἔχει ἰδιαίτερον νοσοκομεῖον, φέρον διαμερίσματα πρὸς νοσηλείαν τῶν πασχόντων ὀστρακιάν, διφθερίτιδα, εὐλογίαν κλπ.

— **ἀπομόνωσις** *μικροβίων*· βλ. μικρόβια.

ἀπομονωτήρ, *—ῆρος* (ὁ)· τὸ πρὸς ἀπομόνωσιν χρησιμεῦον μέσον ἢ ὄργανον.

ἀπομονωτήριον (τό)· τόπος χρησιμεύων πρὸς ἀπομόνωσιν.

ἀπομονωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ φέρῃ ἀπομόνωσιν.

— *[Ἠλεκτρ.]*· βλ. μονωτικός.

— **ἀπομονωτικὸν** *σύστημα* (Blocksystem) *[Σιδηροδρ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ σύνολον τῶν συσκευῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκομεν τὴν ἀσφάλειαν τῶν συρμῶν ἀπὸ τοῦ κινδύνου συγκρούσεως, ὅταν οὗτοι ὁδεύουσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν οἱ συρμοὶ διατρέχουν κατὰ τὴν μίαν μόνον διεύθυνσιν διαιρεῖται κατὰ μῆκος εἰς τμήματα. Ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκάστου τμήματος τοποθετεῖται σῆμα, διὰ τοῦ ὁποίου πληροφορεῖται ὁ μηχανοδηγὸς ἂν τὸ ἀντίστοιχον τμῆμα εἶναι ἐλεύθερον ἀπὸ τὸν προπορευόμενον συρμὸν ἢ ὄχι, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθῃ. Τὸ τοιοῦτον σύστημα καλεῖται *ἀπόλυτον ἀπομονωτικὸν σύστημα* καὶ εἶναι σχεδὸν ἐν ἀποκλειστικῇ χρήσει ἐν Γερμανίᾳ. *Ἐπιτρεπτὸν* (permissives Blocksystem) καλεῖται τὸ σύστημα, καθ' ὃ ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος συρμοῦ εἰς τμῆμα κατειλημμένον ὑπὸ ἄλλου προηγουμένου, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναμείνῃ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον καὶ ὑπὸ ὡρισμένας προφυλάξεις. Τὸ τοιοῦτον σύστημα ἔχει εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν ἐν Γαλλίᾳ. Ὑπάρχει καὶ τρίτον εἶδος συστήματος καθ' ὃ ὁ μηχανοδηγὸς καίτοι εὑρίσκεται τὸ σῆμα τμήματός τινος κλειστὸν εἰσέρχεται εἰς τοῦτο χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ, ἔχων μόνον ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ τμῆμα εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται εἶναι κατειλημμένον καὶ προχωρῶν συνεπῶς μὲ ἠλαττωμένην ταχύτητα.

Προκειμένου περὶ ἁπλῆς γραμμῆς, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος σκοπεῖ νὰ προλάβῃ τὴν σύγκρουσιν δύο διαδοχικῶν συρμῶν κινουμένων κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ *ἐπὶ πλέον* τὴν σύγκρουσιν δύο συρμῶν ὁδευόντων κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις.

Α. Μ

ἀπομορφίνη (Apomorphinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν ληφθὲν ὑπὸ τοῦ Matthiessen δι' ἀφυδράνσεως τῆς μορφίνης, ἀντιστοιχοῦν δὲ εἰς τὸν τύπον $C_{17}H_{19}NO_2$ Πρὸς παρασκευὴν τῆς ἀπομορφίνης θερμαίνεται 1 μ. καθαρᾶς μορφίνης μετὰ 10 μ. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (25 %) εἰς 150° ἐπὶ δύο ἕως τρεῖς ὥρας, ὅτε λαμβάνεται ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀπομορφίνη ἐξ ἧς ἀποχωρίζεται ἡ βάσις διὰ δισανθρακικοῦ νατρίου καὶ ἐκχυλίσεως δι' αἰθέρος. Προσφάτως σκευασθεῖσα εἶναι μᾶζα καθαρῶς λευκή, ἄμορφος, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως χρώννυται πρασίνη πιθανὸν ἐκ προσλήψεως ὀξυγόνου ἐκ τοῦ ἀέρος. Διαλύεται ἐν ἀλκοόλῃ, αἰθέρι, χλωροφορμίῳ καὶ βενζολίῳ καὶ ἐλάχιστα ἐν ὕδατι. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τῆς ἀπομορφίνης δι' ὀξειδώσεως καθίστανται σμαραγδοπράσινα, τὰ δὲ ἐν αἰθέρι καὶ βενζολίῳ πορφυροϊώδη καὶ τὰ ἐν χλωροφορμίῳ κυανοϊώδη. Τὰ περισσότερα τῶν ἀντιδραστηρίων τῶν ἀλκαλοειδῶν καθιζάνουν διὰ τῆς ἀποῖ μορφίνης. Ἡ ἀπομορφίνη δρᾷ εἰς ἐμετικὰ κα- ἀποχρεμπτικά, ἀναγράφεται ὅμως ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ἁλάτων αὐτῆς.

Κ. Γ. Μ.

— **Ἀπομορφίνη** *ὑδροχλωρικὴ* (Apomorphinum hydrochloricum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας τῆς ἀπομορφίνης $C_{17}H_{19}NO_2$, HCl. Σκευάζεται διὰ διοχετεύσεως ἀερώδους ὑδροχλωρίου ἐν διαλύματι ἀπομορφίνης ἐν αἰθέρι, ὅτε καθιζάνεται ὡς κρυσταλλικὸν ἵζημα ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀπομορφίνη. Μικρὰ λευκὰ ἢ κιτρινόλευκα στιλπνὰ φυλλίδια, οὐδετέρας ἀντιδράσεως, διαλυόμενα εἰς 58 μ. ὕδατος καὶ 40 μ. ἀλκοόλης 90° (150°), σχεδὸν δὲ τελείως ἀδιάλυτα ἐν αἰθέρι καὶ χλωροφορμίῳ. Ἐν περισσείᾳ διαλύματος καυστικοῦ νάτρου διαλύονται τελείως, τὸ δὲ διάλυμα αὐτῶν λαμβάνει ταχέως ἐν τῷ ἀέρι ἐρυθρὰν καὶ εἶτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον μελανὴν χροιάν. Ἐν τῷ ὑγρῷ ἀέρι καὶ ἰδίᾳ παρουσίᾳ τοῦ φωτὸς χρώννυται ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀπομορφίνη πρασίνη, ὁμοίαν δὲ μεταβολὴν ὑφίστανται καὶ τὰ ὑδατικὰ αὐτῆς διαλύματα. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη ἀποφεύγεται προστιθεμένων ἐν τῷ διαλύματι σταγόνων τινῶν ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος.

Κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀπομορφίνης ἐλέγχεται ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὑδατικοῦ διαλύματος αὐτῆς, ἥτις δέον νὰ εἶναι οὐδετέρα, καὶ παρατηροῦνται ἐὰν εἶναι ἄχροι ἢ τοὐλάχιστον ἀσθενῶς κεχρωσμένοι οἱ κρύσταλλοι αὐτῆς. Στερεὸν ἅλας ἄμορφον καὶ ἀποτελούμενον ἐκ κιτρινωπῶν μαζῶν δέον νὰ ἀπορρίπτηται. Ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀπομορφίνη δέον νὰ φυλάσσηται μετὰ προσοχῆς ἐν τόπῳ σκοτεινῷ εἰς καλῶς κεκλεισμένας φιάλας. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα αὐτῆς δέον νὰ φυλάσσωνται εἰς σκοτεινὰς φιάλας, προσθήκῃ σταγόνων τινῶν ὑδροχλωρικοῦ

Digitized by Google

ὀξέος. Ἡ ὑδροχλωρικὴ ἀπομορφίνη ἀνεγράφη ἐσωτερικῶς ὡς ἀποχρεμπτικὸν εἰς δόσιν διὰ τοὺς ἐνήλικας 0 002—0 005 γρ., διὰ τὰ παιδία 1—2 ἐτῶν 0,0008—0 0015 καὶ διὰ παιδία 2 - 10 ἐτῶν 0,002—0,005 γρ. Ὑποδορίως ἐνίεται εἰς ἐφ' ἅπαξ δόσεις 0,001—0,003 γρ. καὶ δι' ἡμέρας 0,015 γρ. Ἀσύμβατα τῆς ὑδροχλωρικῆς ἀπομορφίνης εἶναι τὸ δισανθρακικὸν νάτριον, τὸ ὑπερμαγγανικὸν κάλιον, τὰ σιδηριάλατα, τὸ ἰώδιον καὶ τὸ ἀνισοῦχον πνεῦμα τῆς ἀμμωνίας. κ. γ. μ.

ἀπομορφινομεθυλοβρωμίδιον ἢ *εὐπορφίνη* (Apomorphinum methylobromatumEuporphinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ πολυημέρου ἐπιδράσεως, εἰς συνήθη θερμοκρασίαν, μεθυλοβρωμιδίου ἐπὶ αἰθερικὸν διάλυμα ἀπομορφίνης. Ἡ σύνθεσίς του ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον C_{17} H_{17} NO_2 CH_3 B_2, ἀποτελεῖ δὲ ἐκ μεθυλαλκοόλης ἀνακρυσταλλούμενον, μικρὰς λευκὰς ἢ κιτρινολεύκους βελόνας ἢ φυλλίδια τηκόμενα εἰς 155°—156°. Ἡ ἕνωσις αὕτη εἶναι ὀλιγώτερον εὐδιάσπαστος τῆς ἀπομορφίνης, ἐν τῷ ὑγρῷ ἀέρι ὅμως καθίσταται καὶ αὕτη φαιά, ἰδίᾳ δὲ συντελοῦντος καὶ τοῦ φωτός. Ἀντιδράσεις δεικνύει τὰς τῆς ἀπομορφίνης. Ἀνεγράφη ὡς ἀποχρεμπτικὸν ἀντὶ τῆς ἀπομορφίνης, ὡς βλάπτον ὀλιγώτερον τὴν καρδίαν καὶ ὡς διαθέτον μικρὸν μόνον πρὸς ἔμετον. Χορηγεῖται εἰς χρονίας βρογχίτιδας καὶ πνευμονίας κοχλιάριον τραπέζης ἐκ διαλύματος 0,1 γρ.: 200 ὕδατος. Ἡ μεγίστη ἐφ' ἅπαξ δόσις της εἶναι 0,02 γρ. καὶ ἡ ἡμερησία 0,06 γρμ. κ. γ. μ.

ἀπομουστώνω· ἰδιωματ., τελειώνω τὸ πάτημα τῶν σταφυλῶν (βλ. Λεξ. Ἀρχ. 5, 161).

ἀπομπλεμένος, —*η*, —*ο*· ἰδιωματ. (Κρήτ.), μόνον εἰς τὴν ὕβριν: «διάλε τς ἀπομπλεμένους σου» ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς τήν: «διάλε τς ἀποθαμένους σου»· ἀντὶ *ἀποπνεμένος*, ὁ ἐκπνεύσας, ὁ ἀποθανὼν (βλ. Λεξ. Ἀρχ. 3, 117).

ἀπομύζησις (ἡ)· ἀπορρόφησις, βύζαγμα.

— *[Φυσιολογ.]*. Ἀπομύζησις, ἢ καὶ *ἀπορρόφησις*, καλεῖται ἡ λειτουργία, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι πεφθεῖσαι καὶ διαλυθεῖσαι θρεπτικαὶ οὐσίαι εἰσέρχονται εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος διὰ τῶν αἱμοφόρων ἢ διὰ τῶν χυλοφόρων ἀγγείων, διὰ τοῦ αἵματος δὲ εἰς τὰ διάφορα ὄργανα πρὸς ἀφομοίωσιν αὐτῶν. Ἡ ἀπομύζησις τελεῖται διὰ μεγάλης ἐργασίας τῶν ἐντέρων· διότι εἶναι ἀναγκαῖον καθ' ἑκάστην νὰ ἀπορροφῶνται 100—150 γρ. λευκώματος, 50—100 γρ. λίπους καὶ 200—300 γρ. ὑδατανθράκων. Τελεῖται δὲ αὕτη κυρίως ἐν τῷ λεπτῷ ἐντέρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ στομάχῳ ἐπίσης καὶ τῷ παχεῖ ἐντέρῳ γίνεται ἀπορρόφησις. Σημειωτέον ὅτι μόνον τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου ἡ ἐπιφάνεια, διὰ τῶν καλουμένων Κυρυριγγιανῶν πτυχῶν καὶ τῶν λαχνῶν, καθίσταται τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν αὐτὴν εἰς 4—5 τετραγ. μέτρα (βλ. λάχνη). Ἐπειδὴ δὲ αἱ οὐσίαι, αἵτινες πρόκειται νὰ ἀπορροφηθῶσιν, εἶναι διαλελυμέναι ἐν τῷ ὕδατι, ἡ ἀπορρόφησις αὐτῶν θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι γίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς διηθήσεως, διαχύσεως καὶ διαπιδύσεως. Ἡ *διήθησις* προϋποθέτει διαφορὰν πιέσεως. Ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι ὅμως ὁσονδήποτε αὕτη καὶ ἂν αὐξηθῇ διὰ τῶν περισταλτικῶν καὶ ἐκκρεμοειδῶν κινήσεων πάντοτε εἶναι μικροτέρα τῶν τριχοειδῶν· τούτου ἕνεκα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνηται διὰ διηθήσεως ἡ ἀπομύζησις. Ἴδωμεν ἤδη ἂν αὕτη γίνεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς *διαχύσεως* καὶ *διαπιδύσεως*.

Ἐὰν εἰσαγάγωμεν εἰς τὸ ἔντερον διάλυσιν χλωριούχου νατρίου διαφόρου πυκνότητος, παρατηροῦμεν ὅτι, ἐὰν μὲν ἡ διάλυσις εἶναι ἀραιά, ἀπορροφᾶται ὕδωρ ἐκ τοῦ ἐντέρου πρὸς τὸ αἷμα, ἐὰν δὲ αὕτη εἶναι πυκνὴ αὐξάνεται τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος τοῦ ἐντέρου. συγχρόνως δὲ διαχέονται συστατικά τινα τοῦ αἵματος εἰς τὸ ἔντερον. Τὰ φαινόμενα ταῦτα δηλοῦσιν ὅτι ἡ διάχυσις καὶ ἡ διαπίδυσις ἔχουσι σημασίαν εἰς τὴν ἐν τῷ ἐντέρῳ ἀπορρόφησιν· οὐχ ἧττον ὅμως ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστερον πειθόμεθα ὅτι αἱ δύο αὗται ἐξεργασίαι δὲν ἑρμηνεύουν τὴν ἀπορρόφησιν. Διότι καὶ ἐκ τῆς ἀραιᾶς διαλύσεως χλωριούχου νατρίου μεταβαίνει χλωριοῦχον νάτριον εἰς τὸ αἷμα, μολονότι τοῦτο περιέχει πλειότερον, καὶ ἐκ τῆς ὑπερτόνου διαλύσεως μεταβαίνει ὕδωρ εἰς τὸ αἷμα. Ἤτοι γίνεται πρόσληψις ὕδατος καὶ ἅλατος ἀντιθέτως πρὸς τὴν διαπιδυτικὴν πίεσιν.

Προσέτι ἐὰν εἰς ἕλικα ἐντέρου κυνὸς θέσωμεν τὸν ὀρὸν αἵματος αὐτοῦ τούτου τοῦ ζῴου, παρατηροῦμεν ὅτι γίνεται ἀπορρόφησις αὐτοῦ ἂν καὶ ἡ πυκνότης τοῦ ὀρροῦ τοῦ αἵματος εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ εἰσαχθέντος εἰς τὸ ἔντερον.

Ἐκ τῶν γεγονότων τούτων εἰκάζομεν ὅτι εἰς τὴν ἀπορρόφησιν δρᾷ καὶ ἰδιαιτέρα δύναμις τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων. Τοῦτο ἄλλως τε ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἑξῆς πειράματος: Ἐὰν μεταχειρισθῶμεν ἕλικα ἐντέρου ἐξ ἄρτι φονευθέντος κονίκλου ὡς διάφραγμα χωρίζον δύο χώρους πληρωθέντας ὑπὸ τῆς αὐτῆς διαλύσεως χλωριούχου νατρίου, παρατηροῦμεν ὅτι τοῦτο μεταφέρει τὴν διάλυσιν ἀπὸ τῆς ἔσω ἐπιφανείας διὰ τοῦ τοιχώματος αὐτοῦ εἰς τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν, ἂν καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ἐντέρου ἡ αὐτὴ ὑδροστατικὴ πίεσις ὑπάρχει. Καὶ ἕτερον γεγονὸς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς κυτταρικῆς ἐνεργείας, τὸ ἑξῆς: Ἐὰν εἰσαγάγωμεν εἰς τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα φθοριοῦχον νάτριον δι' οὗ παραβλάπτεται μὲν ἡ φυσιολογικὴ λειτουργία τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων οὐχὶ δὲ καὶ ὑφὴ αὐτῶν, ἀπορρόφησις τελεῖται μόνον ἐὰν ὑπάρχωσιν ὅροι πρὸς διαπίδυσιν. Ἐκ πάντων τούτων ἀναμφηρίστως συνάγεται ὅτι ἡ ἀπορρόφησις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐπιθηλίων, καθάπερ καὶ ἡ ἔκκρισις εἰς τὰ ἀδενικὰ κύτταρα.

Αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι αἵτινες θὰ ἀπορροφηθῶσιν εἶναι τὰ λευκώματα, τὰ λίπη, οἱ ὑδατάνθρακες, τὰ ἅλατα καὶ τὸ ὕδωρ. Πᾶσαι ἀπορροφῶνται κυρίως ὑπὸ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων πλὴν τοῦ λίπους· τοῦτο ἀπορροφᾶται κυρίως ὑπὸ τῶν χυλοφόρων ἀγγείων, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῶν αἱμοφόρων· ἐν μέρει ἐπίσης ἀπορροφῶνται καὶ αἱ ἄλλαι θρεπτικαὶ οὐσίαι ὑπὸ τῶν χυλοφόρων. Αἱ λιπαραὶ οὐσίαι ἀποσχίζονται ἐν τῷ ἐντέρῳ εἰς γλυκερίνην καὶ πιμελικὰ ὀξέα. Ἡ ἀπόσχισις αὕτη εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἀπορρόφησιν, διότι ἡ λανολίνη ἥτις δὲν ἀποσχίζεται ὑπὸ τοῦ λιπολύτου δὲν ἀπορροφᾶται. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ χυλῷ εὑρίσκομεν οὐδέτερον λίπος, ἕπεται ὅτι ἐν τῷ τοιχώματι τοῦ ἐντέρου ἀνασυντίθεται ἡ γλυκερίνη καὶ τὰ πιμελικὰ ὀξέα εἰς οὐδέτερον λίπος. Ἡ σύνθεσις αὕτη τελεῖται ἐν τοῖς ἐπιθηλίοις τῶν ἐντέρων, τοῦθ' ὅπερ καταδεικνύεται διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως αὐτῶν κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπομυζήσεως, καὶ διὰ τοῦ ἀντιδραστηρίου τοῦ ὀσμικοῦ ὀξέος, ὅτε ἐμφανίζονται κοκκία λίπους μέλαιναν ἔχοντα χροιάν.

Οἱ ὑδατάνθρακες ἀπορροφῶνται ἀφοῦ ἀποσχισθῶσιν. Ἡ ἀπόσχισίς των δὲν πρέπει νὰ εἶναι τελεία, διότι τὸ μὲν ἄμυλον οὐδόλως ἀπορροφᾶται, οἱ δὲ δισακχαρῖται δυσκόλως. Ἡ ἀπόσχισις ὅμως εἶναι χρήσιμος οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀπορρόφησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σακχάρου ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Τὸ σάκχαρον ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων.

Τὰ λευκώματα ἀπομυζῶνται μετὰ τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν μέχρι τῶν οἰκοδομικῶν λίθων ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ μόριον τοῦ λευκώματος, ἤτοι τῶν ἀμινοξέων. Ἡ ἀπόσχισις τοῦ λευκώματος εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ λεύκωμα τῆς τροφῆς εἶναι ξένον πρὸς τὸ λεύκωμα τοῦ σώματος ἡμῶν, ἑπομένως ἐὰν δὲν ἐγίνετο ἡ ἀπόσχισις αὐτοῦ μέχρι τῶν ἀμινοξέων δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν τὰ διάφορα κύτταρα τοῦ σώματος νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὸ ἰδιάζον αὐτοῖς λεύκωμα. Ὅτι δὲ ἐκ τῶν ἀμινοξέων γεννᾶται τὸ λεύκωμα τοῦ σώματος, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἑξῆς πειράματος: ἐὰν σιτίσωμεν ζῷα μόνον δι' ἀμινοξέων, παρατηροῦμεν ὅτι ταῦτα οὐ μόνον διατηροῦσι τὸ ὑπάρχον λεύκωμα, ἀλλὰ καὶ αὐξάνονται. Τὰ λευκώματα ἀπορροφῶνται ὑπὸ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων. Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

ἀπομυζητήρ, —*ῆρος* (ὁ)· ὁ δι' οὗ γίνεται ἀπομύζησις, ὁ *μυζητήρ*.

—*['Ιατρ.]* Συσκευὴ δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ κένωσις διαφόρων ὑγρῶν δοκιμαστικῶς ἢ θεραπευτικῶς ἐκ φυσιολογικῶν ἢ μὴ τοιούτων κοιλοτήτων τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ σύριγγος τῶν 5 κ. ὑφ.

Αἱ μᾶλλον ἐν χρήσει τοιαῦται ἀπομυζητικαὶ συσκευαὶ εἶναι ἡ τοῦ Dieulafoy καὶ ἡ τοῦ Potin. Ἀμφότεραι στηρίζονται εἰς τὸν σχηματισμὸν κενοῦ ἐν ὑελίνῳ κυλίνδρῳ, ὅστις πληροῦται δι' εἰσπιδύσεως τοῦ ὑγροῦ τῆς κοιλότητος εἰς ἣν προηγουμένως ἐμπήγνυται βελόνη, συνδεομένη καταλλήλως δι' ἐλαστικοῦ σωλῆνος μετὰ τοῦ κυλίνδρου.

Ἡ συσκευὴ τοῦ Dieulafoy ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλης σύριγγος, ὁριζοντίως τοποθετημένης, ἧς τὸ ἔμβολον κινεῖται δι' εἰδικῆς στρόφιγγος ὀδοντωτῆς· κατὰ τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων ἡ σύριγξ φέρει δύο στόμια μετὰ στροφίγγων, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς δὲ τῶν στομίων τούτων ἐφαρμόζεται σωλὴν ἐλαστικὸς μετὰ τῆς πρὸς παρακέντησιν βελόνης καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἕτερος σωλὴν πρὸς κένωσιν τοῦ ἀθροιζομένου ὑγροῦ.

Πρὸς σχηματισμὸν κενοῦ ἐν τῷ ἀπομυζητῆρι τοῦ Potin χρησιμοποιεῖται οἱαδήποτε φιάλη, ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς ὁποίας ἐφαρμόζεται καλῶς ἐλαστικὸν πῶμα. Διὰ τοῦ πώματος τούτου διέρχεται σωλὴν μετάλλινος καταλήγων ἐκτὸς τῆς φιάλης εἰς δύο βραχίονας, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν ὁποίων ἐφαρμόζεται δι' ἐλαστικοῦ σωλῆνος ἡ ἀπορροφητικὴ μετάλλινος σύριγξ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐπίσης διὰ σωλῆνος ἡ βελόνη. Μετὰ τὸν σχηματισμὸν κενοῦ ἐν τῇ φιάλῃ, ἐμπήγνυται ἡ βελόνη ἐν τῇ κοιλότητι τῇ περιεχούσῃ τὸ ὑγρόν, ὁπότε τιθέμενον τοῦτο εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τῆς φιάλης εἰσρέει ἐν αὐτῇ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι μὲ μικρὰς τροποποιήσεις, ὡς αἱ τῶν Dr Guy-Laroche καὶ Dr Calot.

Ἑτέρα ἀπομυζητικὴ συσκευὴ εἶναι ἡ τῶν Bigelow-Guyon, ἧς γίνεται χρῆσις κατὰ τὴν λιθοτριψίαν, πρὸς ἀφαίρεσιν τῶν συντριμμάτων τοῦ λίθου. Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ κύστεως ἐλαστικῆς, εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς ὁποίας προσαρμόζεται ὑέλινος ὑποδοχεὺς πρὸς συλλογὴν τῶν συντριμμάτων. Μεταξὺ τῆς ἐλαστικῆς κύστεως καὶ τοῦ ὑελίνου ὑποδοχέως προσαρμόζεται καλῶς εὐρὺς ἀπομυζητικὸς καθετήρ, ὅστις εἰσάγεται ἐν τῇ οὐροδόχῳ κύστει μετὰ τὴν λιθοτριψίαν. Διὰ τῆς ἐλαστικῆς κύστεως, ἥτις προηγουμένως πληροῦται δι' ἀντισηπτικοῦ ὑγροῦ, ἐπιφερομένης ἀποτόμου πιέσεως, εἰσωθεῖται ἐν ἀρχῇ τὸ ὑγρὸν ἐν τῇ οὐροδόχῳ κύστει, κατόπιν δὲ ἐπερχομένης ἀναπτύξεως τῆς ἐλαστικῆς κύστεως, ἐπανακάμπτει τὸ ἀπωθηθὲν ὑγρόν, συμπαρασῦρον οὕτω τὰ συντρίμματα τοῦ λίθου τὸ ὁποῖα πίπτουσιν εἰς τὸν ὑποδοχέα. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις. Ἡ ἐπάνοδος τῶν συντριμμάτων πρὸς τὴν οὐροδόχον κύστιν κωλύεται διὰ μικροῦ πλέγματος ἐκ λεπτοῦ σύρματος παρεμβαλλομένου μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ὑποδοχέως κατὰ τὴν εἰσώθησιν τοῦ ὑγροῦ. Ι. ΚΑΛΛΙΤΖΗΣ

ἀπομυζητήριος, —*α*, —*ον*· ὁ πρὸς ἀπομύζησιν ὑγροῦ χρησιμεύων, ὁ ἀπομυζητικός.

ἀπομυζητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ ἀπομυζᾷ: «ἀπομυζητικὰ ὄργανα τῶν ἐντόμων».—Ἐπίρρ. *ἀπομυζητικῶς*.

ἀπομυζῶ (*—άω*)· μυζῶ, ροφῶ, κοιν *βυζαίνω*· «οἱ κορέοι ἀπομυζῶσι τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου»· || μεταφ. ἐξαντλῶ τινα, οἱονεὶ ἀφαιμῶ τὸ αἷμά τινος: «οἱ δικαστικοὶ ἀγῶνες τὸν ἀπεμύζησαν».

Ἀπόμυιος (ὁ) *['Αρχ.]*. Ἐπώνυμον τοῦ Διός, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ἐν Ἤλιδι τῆς Πελοποννήσου (*Παυσ.* 5, 14, 1).

ἀπομύλι (τό)· ἰδιωματ., τὸ τελευταῖον τοῦ ἀλέσματος.

ἀπομυξίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἀποβάλλω τὴν μύξαν τινός, καθαρίζω τὸ μωρὸ ἀπὸ τὶς μύξες, *ξεμυξίζω*.

ἀπομύρισμα (τό). Κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς καὶ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐπεκράτει ἔθιμον καλούμενον *ἀπομύρισις*, καθ' ὃ οἱ πιστοὶ ἤλειφον μέλος τι τοῦ σώματος διὰ μύρου, ὅπερ ἐπιστεύετο ὅτι ἀνέβλυζεν ἐκ τοῦ τάφου ἢ τῶν λειψάνων ἢ τῶν εἰκόνων ἁγίων τινῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἅγιοι, ἐν οἷς κατελέχθησαν καὶ ὁ ἐκ Μύρων Νικόλαος καὶ ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Δημήτριος, προσέλαβον τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *μυροβλύτου*, τὸ δὲ μύρον τοῦτο ἐλέγετο *ἀπομύρισμα*. Ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη ἀπεδόθη πολὺ ταχέως κατ' ἐπέκτασιν καὶ εἰς ἄλλας οὐσίας, ἔλαιον ἢ ὕδωρ, ἁπλῶς ηὐλογημένας ἢ ἡγιασμένας, χρησιμοποιηθείσας πρὸς ἀνάλογον σκοπόν. Τὸ ἐξ ἐλαίου ἀπομύρισμα ἐλαμβάνετο ἐκ τῶν ἀνημμένων λυχνιῶν τῶν ναῶν ἢ ἐξ ἐκείνων, αἵτινες ἐφώτιζον τὰ ἱερὰ λείψανα ἢ τὰς ἱερὰς εἰκόνας. Εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν εὐσεβῶν τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχε τὸ ἔλαιον τῶν λυχνιῶν τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἡ ἀπομύρισις ἐγίνετο ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαμβάνοντος τὸ ἀπομύρισμα ἢ ὑπό τινος ἱερέως. Ἐνίοτε, ἀντὶ τοῦ ἐλαίου τῶν λυχνιῶν τῶν ναῶν, ἐλαμβάνετο ἔλαιον ἐκ τῶν προτέρων ἐπίτηδες καθηγιασμένον. Τὸ *ἀπόμυρον* τοῦτο προωρίζετο δι' ἐξωτερικὴν χρῆσιν· ἀλλ' ἐνίοτε, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ βίου Ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, ἐλαμβάνετο καὶ ἐσωτερικῶς.

Τὸ δὲ ἐξ ὕδατος ἀπομύρισμα παρεσκευάζετο ἐξ ὕδατος χεομένου ἐν ἡγιασμένῳ δοχείῳ ἢ ἀκριβέστερον ἐν κύλικι, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ Allatius καὶ Goar, οἵτινες εἶδον καὶ μέχρι τοῦ 17ου ἔτι αἰῶνος ἀσκούμενον τὸ ἔθιμον τοῦτο. Ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τῶν δύο τούτων σοφῶν στηριχθεὶς καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἑλληνικοῦ Γλωσσαρίου διετύπωσε τὴν φράσιν: «*ἀπομύρωμα ἅγιον*, aquae in calicem sacrum immissae epotatio». Ὁ τύπος *ἀπομύρωμα* εἶναι ἁπλῆ παραλλαγὴ τῆς λέξεως *ἀπομύρισμα*

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΖΑΣ

ἀπομύσσομαι καὶ *ἀπομύττομαι*· ἀφαιρῶ τὴν μύξαν, σφογγίζω τὴν ῥῖνά μου.

ἀπομυτίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), καθαρίζω τὸ ἐλλύχνιον, βγάζω τὴν καύτρα· κοιν. *ξεφτιλίζω*.

ἀπομωραίνω· κάμνω τινὰ μωρόν: «τὸν ἀπομώραναν τὰ πολλὰ χρήματα».

ἀπομώρανσις (ἡ)· μώρανσις, τὸ νὰ γίνῃ τις μωρός.

ἀπομώρια (ἡ)· ἰδιωματ., χαύνωσις, ἀφροντισία.

ἀπόμωρος, —*η*, —*ο*· ἰδιωματ., μωρός, λίαν μωρός.

ἀπομωρύλα (ἡ)· ἀκρισία, ἄνοια, διανοητικὴ χαύνωσις: «μὲ ἔπιασε μιὰ ἀπομωρύλα καὶ δὲν πρόσεξα».

ἀπομωρώνω· δημοτ., κάμνω τινὰ μωρόν. ἐπισκοτῶ τὸν νοῦν τινος, θολώνω τὴν διάνοιαν ὥστε νὰ μὴ σκέπτεται ὀρθῶς: «μ' ἀπομώρωσε ὁ διάβολος κι' ἄφησα ἀνοικτά» ἢ «ἀπομωρώθηκα κι' ἄφησα ἀνοικτά»· || παθ. μετχ. *ἀπομωρωμένος*· ἄκριτος, ἄνους, ἐπιπόλαιος: «αὐτὸ τὸ παιδὶ σὰν ἀπομωρωμένο φαίνεται». Β. Φ.

Digitized by Google

ἀπόνα (ἡ) (Apona) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροισματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀπονάλη (Aponal) *[Φαρμ.]*. Ἀνθρακικὸν ἀμυλένιον. Αἰθεριώδης· ὑγρὰ οὐσία. Χορηγεῖται τὸ φάρμακον λίαν ἐπιτυχῶς ὡς ὑπνωτικὸν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἐλαφρῶν περιπτώσεων ἀγρυπνίας. Ἡ ἀπονάλη ἐνεργεῖ ταχέως μετὰ πάροδον 20′ ἕως 30′ λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως αὐτῆς καὶ φέρει ὕπνον ἐλαφρόν, ἥσυχον καὶ οὐχὶ βαθὺν ὡς τὸν ἀπὸ βερονάλης. Οὐδόλως ὅμως τὸ φάρμακον τοῦτο κέκτηται πραϋντικὴν ἐπὶ ἀλγῶν ἐνέργειαν. Ἐνδείκνυται κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ ἀτελοῦς ὕπνου ὀφειλομένου εἰς νευρικότητα, ἐρεθισμόν, ὑπερκόπωσιν κλπ. Ἡ ὑπνωτικὴ δόσις αὐτοῦ εἶναι ἀπὸ 1 ἕως 2 γραμμαρίων. Παρέχει δὲ τὸ εὐχάριστον πλεονέκτημα τὸ φάρμακον τοῦτο ὅτι δύναται νὰ λαμβάνηται ἀμιγὲς ἔχον εὐάρεστον τὴν γεῦσιν. Δόσεις ἀνώτεραι φέρουσι μέθην. Μ. Ν. Κ.

ἀποναρκεΐνη (Aponarceinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως τῆς ναρκεΐνης μετ' ἀνυδρίτου ὀξικοῦ ὀξέος ἢ μετὰ φωσφοροξυχλωριδίου. Κατὰ τὴν θέρμανσιν ταύτην ἀποσπωμένου ἑνὸς μορίου ὕδατος ἀπὸ τῆς ναρκεΐνης μετατρέπεται αὕτη εἰς ἀποναρκεΐνην. Κρυσταλλικαὶ βελόναι ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{23}H_{25}NO_7$, ἐν ὕδατι σχεδὸν ἀδιάλυτοι, διαλυταὶ δὲ ἐν ἀλκοόλῃ καὶ χλωροφορμίῳ. Τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας τῆς ἀποναρκεΐνης $C_{23}H_{25}NO_7$, HCl σχηματίζει μακρὰς κιτρίνας βελόνας τηκομένας εἰς 114°. Κ. Γ. Μ.

ἀποναρκῶ *(—όω)* καὶ *ἀποναρκώνω*· ναρκώνω, κάμνω τινὰ νὰ περιέλθῃ εἰς νάρκην, εἰς ἀναισθησίαν, μουδιάζω.

ἀπονάρκωσις (ἡ)· νάρκωσις, ἀναλγησία, ἀναισθησία, μούδιασμα.

Ἀπόνε (Apone) *[Γεωγρ.]*. Πηγὴ τῆς Ἰταλίας παρὰ τὴν Πάδουαν. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο *Aquae Aponi*. (Βλ. καὶ Ἀπόνιος.) Α. Δ.

ἀπονέθω· παύω νὰ νέθω, τελειώνω τὸ νέσιμο.

ἀπονεκρῶ *(—όω)* καὶ *ἀπονεκρώνω*· κάμνω τι νεκρόν, ἀφαιρῶ ἀπό τινος τὴν ζωήν: «ἀπενεκρώθη ἡ ρὶς αὐτοῦ ἕνεκα ψύξεως».

ἀπονέκρωσις (ἡ)· τὸ νὰ καταστῇ τι νεκρόν.

ἀπονεμητέος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀπονεμηθῇ: «τὰ ἀπονεμητέα βραβεῖα».

ἀπονεμητὴς (ὁ)· ὁ ἀπονέμων, ὁ διαμοιράζων, ὁ διαμοιραστής.

ἀπονέμω· ἀποδίδω, διανέμω παρέχων ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν, τὸ δίκαιον: «ἀπονέμω βραβεῖον,—ἔπαινον,—γέρας κ.τ.τ.» || παρέχω, χορηγῶ: «τὰ δικαστήρια ἀπονέμουσι δικαιοσύνην», «ἀπενεμήθη εἰς τὸν κατάδικον χάριν».

ἀπονενοημένος, *—η, —ον*· βλ. ἀπονοοῦμαι.

ἀπόνερα *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν παλαιοτέρων ναυτικῶν μας διαλέκτου σημαίνουσα τὰ ἴχνη τὰ ὁποῖα ἀφίνει ἡ αὔλαξ τοῦ πλοίου. Οἱ σύγχρονοι μεταχειρίζονται τὸν ὅρον *τὰ νερά*, ἀπολύτως ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸν γαλλικὸν τοιοῦτον «les eaux» (ἀγγλ. wake). Σ. Ε. Λ.

ἀπόνετος, *—η, —ο*· αὐτὸς ποὺ δὲν πονεῖ, ὁ *ἄπονος*.

ἀπονεύρωσις *[Ἀνατομ.]*. Ταινιοειδεῖς τένοντες ἀπαντῶντες εἰς ὡρισμένους μῦς. Ἀπονευρώσεις διακρίνομεν εἰς τοὺς ἔξω, ἔσω καὶ ἐγκάρσιον κοιλιακοὺς μῦς, τὴν *ἐπικράνιον* ἀπονεύρωσιν. Ἔχομεν ἐπίσης τὴν *παλαμιαίαν* καὶ *πελματιαίαν* ἀπονεύρωσιν, καθὼς καὶ τὰς *περιβλητικὰς* καὶ *προσφυτικὰς* τοιαύτας.

Ἱστολογικῶς αἱ ἀπονευρώσεις ἀποτελοῦνται ἐκ πυκνῶν ὑπερκειμένων στιβάδων συνδετικοῦ ἱστοῦ, ὧν αἱ ἶνες τῆς μιᾶς στιβάδος διασταυροῦνται μετὰ τῶν ἰνῶν τῆς ὑποκειμένης στιβάδος. Τὰ συνδετικὰ κύτταρα τάσσονται μεταξὺ τῶν συνδετικῶν πεταλίων. Τὰ συνδετικὰ πετάλια περιέχουσι καὶ ἐλαστικὰς ἶνας καθὼς καὶ ὀλίγα αἱμοφόρα τριχοειδῆ. Γ. Φ. Κ.

ἀπόνευσις (γαλλ. καὶ ἀγγλ. divergeance) *[Ναυτ. Φάρ.]*. Ἡ ἐκτροπὴ τῶν φωτιστικῶν ἀκτίνων ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἄξονος τῆς *δέσμης* τοῦ πέραν τοῦ *ὀπτικοῦ* τοῦ φάρου ἐκπεμπομένου φωτός. Τῶν ὀπτικῶν τῶν φάρων συγκειμένων ἀφ' ἑνὸς ἐκ *διοπτρικῶν στοιχείων* λειτουργούντων διὰ διαθλάσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ *καταδιοπτρικῶν* τοιούτων λειτουργούντων διὰ διαθλάσεως ἀλλὰ καὶ ὁλικῆς ἀνακλάσεως συγχρόνως, ἐὰν ἡ *φωτιστικὴ πηγὴ* τοῦ φάρου ἦτο μαθηματικὸν σημεῖον, δὲν εἶχε δηλαδὴ ποσῶς διαστάσεις, ἡ τοιαύτη τῶν ἀκτίνων ἐκτροπὴ δὲν θὰ συνέβαινε ποσῶς τότε, καὶ θὰ διεχέοντο αὗται πέραν τοῦ ὀπτικοῦ, παραλλήλως πρὸς μὲν τὸν ἰσημερινόν του (τὸ *ἑστιακὸν ἐπίπεδον* δηλαδὴ) ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὀπτικοῦ τοῦ τύπου «σταθεροῦ φωτός», πρὸς δὲ τὸν ἄξονα ἑκάστου τῶν *ἀβακίων* του, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὀπτικοῦ τοῦ τύπου «ἀναλαμπῶν ἢ ἐκλάμψεων». Τῆς φωτιστικῆς ὅμως πηγῆς ἐχούσης, ἀντιθέτως, διαστάσεις πραγματικάς, αἱ ἀπὸ διαφόρων αὐτῆς σημείων ἐκπεμπόμεναι ἀκτῖνες, ἀφ' ἧς διαπεράσωσι τοὺς κρυστάλλους τοῦ ὀπτικοῦ, ἐκτρέπονται τοῦ παραλληλισμοῦ των πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἰσημερινῶν ἀκτίνων αὐτοῦ, τῆς ἐκτροπῆς των ταύτης αὐξούσης σὺν τῇ ἀποστάσει τοῦ σημείου τῆς ἐκπομπῆς της ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς τῆς φλογὸς ἑστίας· τὸ μέγιστον δὲ τῆς ἐκτροπῆς, τῆς ἐκδηλουμένης εἰς φάρον ἔχοντα ὡρισμένην ἑστιακὴν ἀπόστασιν καὶ ὡρισμένας διαστάσεις φωτιστικῆς πηγῆς, ὀνομάζεται ἀπόνευσις γενικῶς. Παρουσιάζονται δὲ εἰς τοὺς *περιστροφικοὺς* φάρους, δύο εἰδῶν *ἀπονεύσεις*, ἡ *κατακόρυφος* (verticale), σπουδαιότατον στοιχεῖον πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἐλαχίστης ἀποστάσεως πέραν τῆς ὁποίας τὸ φῶς τοῦ φάρου ἀρχίζει νὰ φαίνηται, καὶ ἡ *ὁριζοντία* (horizontale), ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὴν γένεσιν τῶν *ἀναλαμπῶν* καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς διαρκείας των. Ὥστε ἡ ἀπόνευσις εἶναι μὲν ἀνωμαλία, ἀλλ' ἀνωμαλία εὐεργετική, ἀφοῦ ἄνευ αὐτῆς φάρος σταθεροῦ φωτὸς θὰ ἦτο ἀθέατος διὰ παρατηρητὴν μὴ ἔχοντα τὸν ὀφθαλμόν του ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἑστιακοῦ ἐπιπέδου τοῦ φάρου, ἀλλὰ κάτωθεν ἢ ὕπερθεν αὐτοῦ, αἱ δὲ ἀναλαμπαὶ θὰ ἦσαν ἀσύλληπτοι ὑπὸ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὁράσεως, ἀφοῦ τὸ γωνιαῖον εὖρος τῆς δέσμης των θὰ ἦτο μηδενικόν. Ἰστέον δὲ ὅτι κατακόρυφος ἀπόνευσις ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τοὺς φάρους ἀναλαμπῶν καὶ εἰς τοὺς φάρους σταθεροῦ ὀπτικοῦ, ἐνῷ ὁριζοντία ἀπόνευσις μόνον εἰς τοὺς πρώτους οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τοὺς δευτέρους, εἰς οὓς ἄλλως τε οὐδόλως χρησιμεύει.

Κατακόρυφος ἀπόνευσις. Ἐὰν (σχ. 1) Μ εἶναι τὸ ἀνώτερον σημεῖον τῆς φωτιστικῆς φλογός, ἧς ἡ *ἑστία* εἶναι F καὶ N τὸ κατώτερον τοιοῦτον, ἐπίσης δὲ ἐν μεσημβρινῇ τομῇ B τὸ κεντρικὸν διοπτρικὸν στοιχεῖον τοῦ ὀπτικοῦ, C ἓν τῶν δακτυλιοειδῶν διοπτρικῶν στοιχείων, H ἓν τῶν καταδιοπτρικῶν τοιούτων, τότε αἱ ἐκ τοῦ Μ ἀκτῖνες διαθλώμεναι εἴτε ἀνακλώμεναι θὰ διαχυθῶσιν ἔξω τοῦ ὀπτικοῦ κατὰ μὴ παραλλήλους πρὸς ἰσημερινὴν ἀκτῖνα διευθύνσεις M‴, M″, M′, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ N εἰς N‴, N″, N′. Αἱ γωνίαι M‴, HN‴, N″CM″, N′BM′ αἵτινες, ἀποδεικνύεται τοῦτο, εἶναι ἴσαι ἀλλήλαις καὶ τῇ BMN ὑφ' ἣν φαίνεται τὸ ὕψος τῆς φλογὸς ἀπό τινος σημείου τοῦ ἰσημερινοῦ τοῦ ὀπτικοῦ, παρέχουσι τὸ μέτρον τῆς κατακορύφου ἀπονεύσεως α διδόμενον διὰ τοῦ τύπου

$$α=57^0,3\,\frac{h}{f}$$

ἐν ᾧ h τὸ ὕψος τῆς φωτιστικῆς πηγῆς ($=2,73\sqrt{d}$ κατὰ τὸν *Ἀλλὰρ* προκειμένου περὶ φλογὸς ἀπὸ πετρελαίου διὰ θρυαλλίδος διαμέτρου d) καὶ f ἡ ἑστιακὴ τοῦ φάρου ἀπόστασις.

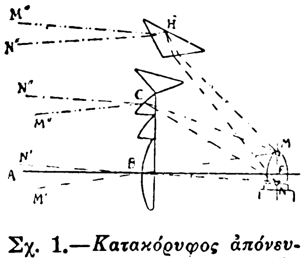

Σχ. 1.—*Κατακόρυφος ἀπόνευσις φάρου σταθεροῦ φωτός, εἴτε ἀναλαμπῶν.*

[B κεντρικὸν διοπτρικὸν στοιχεῖον. C δακτυλιοειδὲς διοπτρικὸν στοιχεῖον. H καταδιοπτρικὸν στοιχεῖον. MN φωτιστικὴ πηγὴ καὶ ὕψος αὐτῆς. F ἑστία τῆς φλογός. FBA ἑστιακὸν ἐπίπεδον. M″HN″=N″CM″=N′BM′=κατακόρυφος ἀπόνευσις.]

Φανερὸν εἶναι (σχ. 2) ὅτι ἡ δέσμη ΗΦΔ τοῦ φωτός, τοῦ ἀπὸ τοῦ φάρου ΟΦ ὀρθουμένου ὑπὲρ τὸν φυσικὸν ὁρίζοντα ΟΡ, δὲν διαχέεται παραλλήλως πρὸς τὸ ἑστιακὸν ἐπίπεδον ΦΡ, αἰσθητῶς προσεγγίζον τὸν φυσικὸν ὁρίζοντα, ἀλλὰ θὰ ἀποκλίνῃ αὐτοῦ, κατὰ μὲν τὸ ἥμισυ ΗΦΡ τῆς ἀπονεύσεως ΗΦΔ πρὸς τὰ ἄνω, καὶ αὗται αἱ ἀκτῖνες θὰ διασκορπῶνται πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀχρησιμοποίητοι, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ ΡΦΔ πρὸς τὰ κάτω, τῶν ἐν αὐτῷ ἀκτίνων οὐσῶν ἐκείνων αἵτινες προσπίπτουσαι ἐπὶ τῆς θαλάσσης εὐεργετοῦσι τοὺς πλοϊζομένους. Οὕτω τὸ φῶς τοῦ φάρου δὲν θὰ φαίνεται (εἰς παρατηρητὴν οὗ ὁ ὀφθαλμὸς ὑποτίθεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) οὔτε πέραν τοῦ Ρ, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Δ, ὃν ὁρατὸν μόνον ἐντὸς τῆς ζώνης ΡΔ. Καὶ ἡ μὲν ἀπόστασις ΟΡ ἀποτελοῦσα τὴν γεωγραφικὴν φωτοβολίαν τοῦ φάρου δίδεται εἰς μίλλια διὰ τοῦ τύπου $2,10\sqrt{ΟΦ}$ εἰς μέτρα, ἡ δὲ ΟΔ, ἡ ἀκτὶς τοῦ *νεκροῦ περιβάλλοντος* τοῦ φάρου, ἐγ ᾧ τὸ φῶς του καθίσταται ἀθέατον, διὰ τοῦ τύπου $0,00054.\underline{ΟΦ}.σφ\frac{α}{2}$ τῆς γωνίας ΟΔΦ οὔσης ἐν τοῖς πράγματι ἴσης πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς κατακορύφου ἀπονεύσεως. Τὸ σχῆμα 2 παρέχει συγχρόνως ἀριθμητικὸν παράδειγμα.

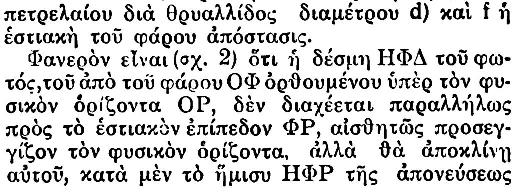

Σχ. 2.—*Πῶς ἡ κατακόρυφος ἀπόνευσις δίδει τὴν ἀπόστασιν, ἐντεῦθεν τῆς ὁποίας τὸ φῶς τοῦ φάρου δυσχερέστατα διακρίνεται.*

[ΦΟ τὸ ὕψος τοῦ φάρου (80 μέτρα εἰς τὸ παράδειγμά μας). ΗΦΡ τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς κατακορύφου ἀπονεύσεως. ΦΡ ἡ ἐφαπτομένη εἰς τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς φωτεινὴ ἀκτίς. ΟΡ ἡ γεωγραφικὴ φωτοβολία τοῦ φάρου (17,4 μιλ. εἰς τὸ παράδειγμά μας). ΔΦΡ τὸ κάτω ἥμισυ τῆς ἀπονεύσεως. Αἱ ἐντὸς τῆς ἡμιδέσμης ΗΦΡ φωτιστικαὶ ἀκτῖνες δὲν χρησιμοποιοῦνται. Αἱ ἐντὸς τῆς ἡμιδέσμης ΡΦΔ εἶναι αἱ μόναι χρησιμοποιούμεναι. Μὴ ὑπαρχουσῶν ἀκτίνων ἐντὸς τοῦ κώνου ὃν γεννᾷ ἡ ΟΦΔ ὁ φάρος δὲν φαίνεται ἐξ ἀποστάσεως ΟΔ (2,2 μιλ. εἰς τὸ παράδειγμά μας).]

Ὁριζόντιος ἀπόνευσις. Ὅσα ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, ἐφαρμόζονται ἐξ ἀναλογίας καὶ εἰς τὴν ὁριζόντιον ἀπόνευσιν. Ἐὰν ἡ φλὸξ ὑπετίθετο μαθηματικὸν σημεῖον συμπῖπτον (σχ. 3) πρὸς τὴν ἑστίαν F καὶ δὲν εἶχε συνεπῶς διάμετρον, τότε αἱ ἀπ' αὐτῆς φωτιστικαὶ ἀκτῖνες θὰ ἐξεπέμποντο πέραν τοῦ ὀπτικοῦ κατὰ διευθύνσεις ὡς αἱ Α καὶ Α′, παραλλήλως ἑαυταῖς καὶ τῷ ἑστιακῷ ἐπιπέδῳ. Τῆς φλογὸς ὅμως ἐχούσης πραγματικὴν διάμετρον, αἱ ἀπὸ τῶν ἀπωτέρων ὡς πρὸς ἑαυτὰ σημείων, οἷον τὰ Μ καὶ Ν, τὰ Μ′ καὶ Ν′ κτλ., τῆς περιφερείας τῆς φλογὸς φεύγουσαι φωτιστικαὶ ἀκτῖνες ἀκολουθοῦσι πέραν τοῦ ὀπτικοῦ 1,2,3, διευθύνσεις M‴ καὶ N‴, M″ καὶ N″ κτλ. ἰσάκις ἀποκλινούσας ἑκατέρωθεν τῶν διευθύνσεων Α καὶ Α′ κτλ., σχηματιζούσας δὲ γωνίας αἰσθητῶς ἴσας πρὸς τὴν MBN, γωνίαν ὑφ' ἣν φαίνεται ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ κεντρικοῦ φακοῦ τοῦ διοπτρικοῦ, τῆς φλογὸς ἡ διάμετρος, οὐδὲν δὲ ἄλλο οὖσα ἢ τὴν ὁριζοντίαν ἀπόνευσιν ω ἔχουσαν ὡς τιμήν, εἰς μοίρας ἐκπεφρασμένην,

$$ω = 57^0,3\,\frac{d}{f}$$

ἔνθα d ἡ διάμετρος τῆς φλογὸς καὶ f ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις τοῦ ὀπτικοῦ, ἀμφότερα διὰ τῆς αὐτῆς μονάδος μετρούμενα.

Ἡ ὁριζοντία ἀπόνευσις παρέχει καὶ τὴν διάρ-

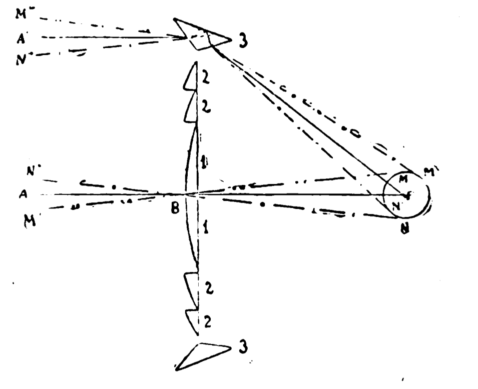

Σχ. 3.—*Ὁριζοντία ἀπόνευσις εἰς φάρον ἀναλαμπῶν εἴτε ἐκλάμψεων. (Τομὴ κατὰ τὸ ἑστιακὸν ἐπίπεδον.)*

[F ἑστία τῆς φωτιστικῆς πηγῆς. M′MN′N τομὴ τῆς φωτιστικῆς πηγῆς. 1 κεντρικὸς φακὸς τοῦ διοπτρικοῦ. 2 κλιμακωτοὶ φακοὶ τοῦ διοπτρικοῦ. 3 δακτυλιοειδὲς καταδιοπτρικὸν στοιχεῖο.]

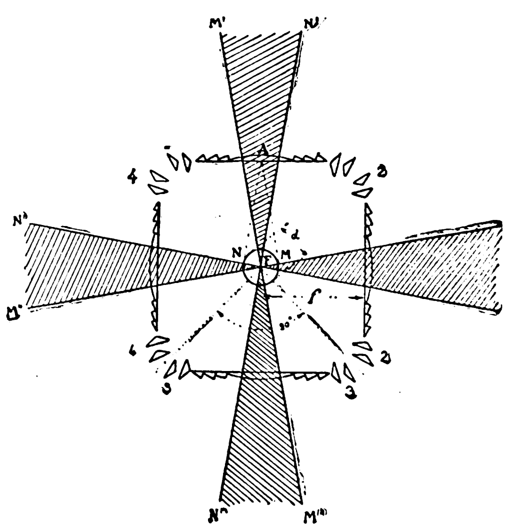

Σχ. 4.—*Σκαρίφημα διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν φάσεων φάρου ἑστιακῆς ἀποστάσεως f καὶ διαμέτρου d, ἔχοντος ὀπτικὸν μετὰ τεσσάρων ἀβακιων 11, 22, 33, 44.*

[M′FN′, M″FN″ κτλ. (τὰ ἐσκιασμένα) τὸ εὖρος τῆς ἀναλαμπῆς. M′FN″, M″FN‴ κτλ. τὸ εὖρος τῶν ἐκλείψεων.]

Digitized by Google

κειαν τδ.λ. τῆς φωτεινῆς φάσεως συναρτήσει τῆς διαρκείας Τδ.λ. τῆς περιστροφῆς τοῦ ὀπτικοῦ, διότι

$$t = T\frac{\omega}{360} = 57^{o},3\,\frac{d}{f}\,\frac{T}{360} = 0{,}1592\,\frac{d}{f}\,T$$

ἔνθα t καὶ T ἐκφράζονται εἰς δευτερόλεπτα. Ὁ τύπος οὗτος παρέχει ἀμέσως τρόπον ὑπολογισμοῦ τῶν φάσεων ἐν γένει οἱουδήποτε φάρου γνωστῆς ἰσημερινῆς τομῆς, ἐπὶ τῇ βάσει σκαριφήματος ὡς τὸ σχ. 4 εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ ὁποίου παραπέμπομεν χάριν συντομίας (βλ. καὶ λ. ἀναλαμπή). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπονεύω· ἀρνοῦμαί τι διὰ νεύματος ἢ ἁπλῶς ἀρνοῦμαι· || κλίνω πρὸς τὸ ἓν μέρος, κλίνω τὴν κεφαλήν.

ἀπονήρευτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πονηρευόμενος, εἰλικρινής, ἀφελής.—Ἐπίρρ. *ἀπονηρεύτως*.

ἀπόνηρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πονηρός, ἀγαθός, εὐθύς, ἄθῳος.—Ἐπίρρ. *ἀπονήρως*.

Ἀπόνησο [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. —1) Νησὶς (πλάτ. 37° 45'35", μῆκ. 23°34'10", χάρτης ἀγγλικὸς 1514: Aegina and Methana) τύπου βράχου μονήρους βελονωτοῦ εἰς 3/7 μιλλίου νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀφαίας* ἢ *Τοῦρλος* τῆς Αἰγίνης Β Α τῆς νήσου ἐσχατιᾶς. Ἐπὶ τοῦ ἀφ' οὗ ἡ βραχονησὶς ἀναδύει ὑφαλοπλαισίου, τῶν 10 ὀργυιῶν, ἀναδύουν διάσπαρτοι μύρμηκες, ἀλλὰ καὶ δύο ἐπικινδυνωδέσταται ὕφαλοι ἐν χρῷ τῇ θαλάσσῃ εἰς 300 μέτρα ἀπὸ τῆς βραχονησῖδος, ἐφ' ὧν ἐσημειώθησαν ἕως τοῦδε (1928) δύο καταστρεπτικαὶ προσαράξεις. 2) Νησίς, ἀπόσπασμα τῆς Ν Δ ἀκτῆς τῆς νήσου *Ἀγκίστρι* τοῦ Σαρωνικοῦ (πλάτ. 37°40'50", μῆκ. 23°19'35", χάρτης ἀγγλικός: ὁ αὐτὸς ὡς ἀνωτέρω) δεξιᾷ τῷ ἐκ νότου ἀναπλεύσαντι τὸ στενὸν Δωρούσας (Θοδωροῦς)—Ἀγκιστρίου. Σ. Ε. Λ.

ἀπόνησον [*Ἀκτογραφ.*]. Βραχονησὶς ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ περιβαλλομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἀβαθῶν ἐπικινδύνων (βλ. λ. ἀκτή, τ. Γ', σ. 258 α'). Εἴς τινα μέρη αἱ τοιαῦται βραχονησῖδες ὀνομάζονται *διακοφτὰ* ἢ *διακόφτες*. Παρ' ἀρχαίοις ὠνομάζοντο *ἀποσπάσματα*. Σ. Ε. Λ.

ἀπονήστεια (ἡ)· ἡμέρα νηστείας, κοιν. *σαρακοστή*: «*σήμερα εἶναι ἀπονήστεια, δὲν τρῶνε*».

ἀπονία (ἡ)· τὸ νὰ μὴ αἰσθάνεταί τις κόπον, ἔλλειψις συναισθήματος κοπώσεως.

ἀπονιά (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις ἄπονος, ἔλλειψις συμπαθείας, ἀναλγησία, σκληρότης.

ἀπονίβομαι· ἰδιωμ., ἀντὶ ἀπονίπτομαι (βλ. λ.).

ἀπόνιμμα (τό)· τὸ ὕδωρ εἰς τὸ ὁποῖον ἐνίφθη τις, ἄλλως *ἀπόνιπτρον*.

Ἀπόνιος καὶ **Ἀπώνιος** (Aponius) [*Ἀρχ.*]. Θεότης τῆς θερμῆς πηγῆς τῆς κώμης Ἀβανοῦ (Abano) Ν. Δ. τῆς Παδούης ἐν Ἰταλίᾳ. Εἰς τοῦτον προσεφέροντο ὑπὸ τῶν ἐρχομένων εἰς τὴν πηγήν, ἐν ᾗ ὑπῆρχε καὶ μαντεῖον (*Suet.* Tib. 14 *Lucan.* 7,193), καὶ θεραπευομένων πολλὰ ἀναθήματα. Ἐν ἐπιγραφαῖς (C.I.L. 5,2783—2790 καὶ 8990) ὁ Ἀπόνιος σημειοῦται διὰ τοῦ A. A., ὅπερ σημαίνει ἢ Aquis Aponi ἢ Apono *Augusto*. Δύναται ὡς ρίζα τῆς λέξεως νὰ θεωρηθῇ ἡ λέξις *ap=ὕδωρ*, πηγὴ καὶ νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν θεότητα τῶν ὑδάτων τῆς Σανσκριτικῆς καὶ Ζενδικῆς *Apâm=υἱὸς τῶν ὑδάτων*. Ι. Χ. Δ.

— **Ἀπόνιος** (Aponius ἢ καὶ Apponius). Συγγραφεὺς ἐκτεταμένης, ἐκ 12 βιβλίων, ἑρμηνείας τοῦ ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων, ζήσας ἐν Ῥώμῃ, πιθανώτερον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε', εἰ καὶ κατ' ἄλλους τὸν ΣΤ', Ζ', Η' ἢ Θ' (ὡς ὁ Βελλαρμῖνος ἐφρόνει) αἰῶνα. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ του ὁ Ἀπόνιος βασίζεται ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ νυμφίου πρὸς τὴν νύμφην ἐν τῷ ᾄσματι παριστᾷ τὴν σχέσιν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Παρεκβάσεις κατὰ αἱρετικῶν δὲν εἶναι σπάνιαι.

[Πλήρης ἔκδοσις ὑπὸ *H. Bottino* καὶ *J. Martini* τὸ 1843 ἐν Ρώμῃ. *J. Witte* Der Kommentar des Aponius zum Hohenliede, Erlagen 1903.] Δ. Σ. Μ.

ἀπονίπτω, κοιν. *ἀπονίφτω* καὶ *ἀπονίβω*, ἀόρ. *ἀπόνιψα*· νίπτω ἐντελῶς, τελειώνω τὸ νίψιμο.

ἀπονίτρωσις [*Μικροβ.*]. Ζύμωσις ὀφειλομένη εἰς ἰδιαιτέρους μικροοργανισμούς, καθ' ἣν τὰ νιτρικὰ ἅλατα τοῦ ἐδάφους ἀνάγονται εἰς νιτρώδη, τὰ δὲ νιτρώδη εἰς ἀμμωνίαν, ἐξ ἧς πολλάκις ἀναπτύσσεται καὶ καθαρὸν ἄζωτον. Οἱ μικροοργανισμοὶ οὗτοι εὑρίσκονται εὐρέως διαδεδομένοι ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Κ. Γ. Σ.

Ἡ *ἀπονίτρωσις* ἐμελετήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Gayan καὶ Dupetit (1882—1885) καὶ τὴν μικροβιακὴν ταύτης προέλευσιν ἀπέδειξεν ὁ Meusel. Τὰ ἀπονιτρωτικὰ βακτήρια κατ' ἀρχὰς ἀπεμονώθησαν ὑπὸ τοῦ Frankland (1889) ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὕδατος (Bacillus racemosus, B. violaceus, B. vermicularis, B. aquatilis). Μετά τινα ἔτη οἱ Burri καὶ Stützer (1896), μελετῶντες τὴν ἀπονιτρωτικὴν ἐπίδρασιν τῆς κόπρου ἀπεμόνωσαν ἐκ ταύτης τὸ Bacterium coli commune καὶ εἶδός τι νέων βακτηρίων (B. denitrificans I καὶ II). Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα οἱ Ampola καὶ Garino εὗρον ἐντὸς τῶν ἐκκριμάτων τοῦ βοὸς ἕτερον ἀπονιτρωτικὸν βάκιλλον (B. denitrificans agilis). Ἔκτοτε πολλαὶ ἄλλαι ποικιλίαι ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων ἀνεκαλύφθησαν. Οὕτω κατὰ τὸν Weissemberg (1897) ὑπάρχουν βακτήρια ἀπ' εὐθείας ἀποξειδωτικὰ τῶν νιτρικῶν ἀλάτων (dénitrifiantes vrais). Αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι, διὰ τῶν ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξακριβώσουν τὰς διαδοχικὰς δράσεις τῆς ἀπονιτρώσεως τῶν νιτρικῶν ἀλάτων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀζώτου αὐτῶν, οὐδὲ ἔδιδον πληροφορίαν τινὰ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐν τοῖς ἐδάφεσιν εὑρισκομένου ὀργανικοῦ ἀζώτου, ἂν καὶ αἱ δημοσιεύσεις τοῦ Giltay καὶ Aberson, ἀπὸ τοῦ 1892, ἔδιδον τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πρὸς ἔρευναν.

Αἱ μεταγενέστεραι ὅμως πειραματικαὶ ἔρευναι τοῦ Grimbert (1898—1899) διηυκρίνισαν τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἀπονιτρώσεως. Οὕτω κατὰ τὰς δοκιμὰς τοῦ Grimbert, γενομένας διὰ τῶν λίαν διαδεδομένων ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων Bacterium coli commune καὶ Bacille d'Eberth Bacillus typhosus), ἡ ἐκ τῶν νιτρικῶν ἀλάτων ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀζώτου λαμβάνει χώραν μόνον παρουσίᾳ ἀμιδικῶν ἑνώσεων. Τοῦτο ἀπέδωκαν εἰς δευτερεύουσάν τινα ἀντίδρασιν τοῦ νιτρώδους ὀξέος ἐπὶ τῶν ἀμιδικῶν ἑνώσεων. Τὰ νιτρίδια ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐφ' ὅσον τὸ μέσον εἶναι ἀλκαλικὸν ἢ οὐδέτερον, δὲν δύνανται νὰ δράσωσιν ἀπονιτρωτικῶς. Ἐπίσης αἱ δοκιμαὶ τοῦ Grimbert ἐπεκτάθησαν καὶ διὰ τοῦ *πυοκυανώδους βακίλλου* (Bacillus pyocyaneus), τοῦ ὁποίου ἡ ἀπονιτρωτικὴ ἐνέργεια εὑρέθη ἐκ τῶν δραστικωτέρων. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν δοκιμῶν τούτων συνεκρίθησαν μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ οὕτω ἐπροτάθη ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων εἰς δύο κατηγορίας: Τὴν πρώτην τὴν περιλαμβάνουσαν τοὺς μικροοργανισμοὺς ἐκείνους, οἵτινες εἶναι ὅμοιοι πρὸς τὸν B. pyocyaneus καὶ οἱ ὁποῖοι προσβάλλουσιν ἀπ' εὐθείας τὸ νιτρικὸν ἅλας, ἀποξειδοῦντες αὐτὸ τελείως καὶ ἐκλύοντες ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὅπερ ἑνοῦται μετὰ τῆς ἀπελευθερουμένης βάσεως τοῦ ἅλατος, καὶ τὴν δευτέραν εἰς τὴν ὁποίαν κατατάσσονται οἱ μικροοργανισμοὶ οἱ ἀνάγοντες ἁπλῶς τὸ νιτρικὸν ἅλας εἰς νιτρίδιον (B. colis).

Ἐξ ἄλλου ὁ Schneidewind δέχεται ὡς ἀπαραίτητον συνθήκην τῆς ἀπονιτρώσεως τῶν νιτρικῶν ἀλάτων διὰ τῶν ἐν τῇ κόπρῳ βακτηριδίων τὴν παρουσίαν ἀνθρακούχων πηγῶν ὀργανικῆς προελεύσεως (*κυτταρίνη, ἄμυλον, ἀμανίτης* κλπ.). Ἐπίσης ὁ Marpmann (1899) ἀποδίδει τὴν ἀπονίτρωσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑδρογόνου τοῦ ἐκ τῶν βακτηριακῶν ζυμώσεων ἐκλυομένου. Κατ' αὐτὸν παράγονται τὰ νιτρίδια καὶ τὰ ἀμμωνιακὰ ἅλατα, ἅτινα ἐπενεργοῦντα ἐπὶ τῶν ἀμιδῶν καὶ τῶν ἀμινῶν, τῶν ἐκ τῶν λευκωματοειδῶν οὐσιῶν προερχομένων, προκαλοῦσι τὴν ἔκλυσιν τοῦ ἐλευθέρου ἀζώτου. Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν καθαρῶς χημικῶν ἀντιδράσεων, καθ' ἃς τὸ νιτρῶδες καὶ ἀμμωνιακὸν ἄζωτον ἀνάγεται ὑπὸ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ μορφήν, λαμβάνει χώραν ὅταν τὸ μέσον εἶναι ὀξινον. Ταῦτα ὅμως δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Grimbert διατυπωθέντα περὶ τῶν ἀμέσων ἀπονιτρώσεων. Ὁ Wolf ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἡ πρώτη φάσις τῆς ἀναγωγῆς εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν νιτριδίων, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἀποσυντίθενται ὑπὸ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἡ ἀθρόα ἔκλυσις τοῦ ὁποίου δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀπονίτρωσιν.

Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν Grimbert ἐπανέρχεται ὁ Weissenberg ἐπὶ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῶν ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων εἰς *ἄμεσα* καὶ *ἔμμεσα* καὶ λέγει ὅτι διὰ νὰ ἐπιδράσωσι τὰ νιτρίδια δευτερευόντως ἐπὶ τῶν ἀμιδῶν πρέπει τὸ μέσον νὰ καταστῇ ὀξινον. Μετὰ ταῦτα οἱ Grimbert καὶ Bagros (1909), ἔκ τινων δοκιμῶν των διὰ τῶν ἐμμέσων ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων (B. colis) ἐντὸς μέσου οὐδετέρου ἢ ἐλαφρῶς ἀλκαλικοῦ, ἤχθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀπονίτρωσις, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Wolf, δὲν ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ζυμώσεως τῶν ὑδρογονανθράκων καὶ ὅτι ἡ παρουσία μόνον τῶν ἀμιδούχων ἢ ἀμινούχων οὐσιῶν δὲν ἀρκεῖ νὰ προκαλέσῃ ταύτην. Τοὐναντίον ἡ ταυτόχρονος παρουσία τῶν ὑδρογονανθράκων καὶ ἀμινοξέων προκαλεῖ πάραυτα ἔντονον ἀπονίτρωσιν, ἐφ' ὅσον οὗτοι προσβάλλονται ὑπὸ τῶν βακτηρίων.

Τὸ συμπέρασμα τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν ἦτο ὅτι ἡ διὰ τῶν ἐμμέσων βακτηρίων ἀπονίτρωσις τῶν νιτρικῶν ἀλάτων ἀπαιτεῖ τὰς ἀκολούθους συνθήκας: 1) Τὴν ἀναγωγὴν τοῦ νιτρικοῦ εἰς νιτρίδιον· καὶ 2) τὸ μέσον τῆς καλλιεργείας νὰ περιέχῃ ταυτοχρόνως ἀμιδούχους καὶ ἀμινούχους ἑνώσεις, αἱ δὲ θρεπτικαὶ οὐσίαι νὰ προσβάλλωνται ὑπὸ τῶν μικροοργανισμῶν δι' ἐκλύσεως ὀξέων.

Ἡ λειτουργία τῆς δράσεως τῶν ἐμμέσων ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων ἐμελετήθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Bagros (1910). Κατ' αὐτὸν ἡ ἀπονίτρωσις λαμβάνει χώραν ὅταν τὸ μέγιστον περιέχῃ *τριαδικὰς ἑνώσεις* ὑποκειμένας εἰς τὴν ζυμωτικὴν δρᾶσιν τῶν βακτηρίων (γλυκόζη, λακτόζη, λακτικὸν ὀξὺ κλπ.) καὶ *ἀμινοξέα (τετραδικαὶ ἑνώσεις*: γλυκόκολλα, οὐρία, ἀλανίνη, ζελατίνη κλπ.). Κατὰ τὴν ἔμμεσον ταύτην ἀπονίτρωσιν παρετήρησεν οὗτος τὴν ἔκλυσιν μικρᾶς ποσότητος νιτρικοῦ ὀξειδίου, οὐδέποτε ὅμως νιτρώδους ὀξειδίου ἢ ὑδρογόνου. Τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Franzen καὶ Lohmann ὑποδιαιροῦσι τὰ ἀπονιτρωτικὰ βακτήρια εἰς τρεῖς κατηγορίας. Ἐν τῇ πρώτῃ περιλαμβάνουσι τοὺς μικροοργανισμοὺς τοὺς παρέχοντας τὰ νιτρίδια καί τινα ἐλάχιστα προϊόντα τῆς μᾶλλον προκεχωρημένης ἀναγωγῆς (Bacillus prodigiosus, Bacterium coli, B. typhimurium). Ἐν τῇ δευτέρᾳ κατατάσσουσι τοὺς παρέχοντας μὲν κατ' ἀρχὰς νιτρίδια μικροοργανισμούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἀνάγουσι ταχέως τὰ ἅλατα ταῦτα (B. pyocyaneus). Ἐν τῇ τρίτῃ παράγονται μικροοργανισμοὺς οἵτινες δὲν προσβάλλουσι τὰ νιτρίδια.

Ἄλλη ὑποδιαίρεσις τῶν ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων εἶναι ἡ τοῦ Pelz, ὅστις διακρίνει ταῦτα εἰς τὰ *δραστικὰ* (dénitrificateurs énergiques: Vibrion cholérique, Bacille typhique des souris, Bacillus aerogenes), τὰ *μέσης δράσεως* (dénitrificateurs moyens: B. typhosus, B. coli) καὶ τὰ *ἀσθενοῦς δράσεως* (dénitrificateurs faibles: streptocoque, staphylocoque). Ὁ Mazé (1911) ἀπεμόνωσεν ἐκ τοῦ ὑγροῦ τῶν νιτροποιητικῶν βακτηρίων ἀπονιτρωτικοὺς μικροοργανισμοὺς λίαν δραστικούς, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν παράγουσι μόνον νιτρῶδες ὀξύ, ἄλλοι δὲ ἀερώδεις ἑνώσεις ὀξυγονούχου ἀζώτου (dénitrifiants aérobies).

Κατὰ τὸν Klaeser (1914) ὁ σχηματισμὸς νιτρώδους ὀξέος καὶ ἀμμωνίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διαφόρων ἀποσυνθέσεων καὶ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ μέσου. Οὗτος ἐξήτασεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης 28 εἴδη μικροοργανισμῶν καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀλκαλικὴ ἀντίδρασις εὐνοεῖ τὴν γένεσιν τῶν νιτριδίων, ἡ δὲ ὀξινος τὴν τῆς ἀμμωνίας. Αἱ κατηγορίαι, κατὰ Klaeser, εἶναι δύο: ἤτοι ἡ τῶν παραγόντων τὰ νιτρίδια βακτηρίων καὶ ἡ ἄλλη ἡ τῶν παραγόντων τὴν ἀμμωνίαν. Ἐπίσης ἔκ τινων δοκιμῶν γενομένων ἐπὶ τῆς ἀπονιτρώσεως ὑπὸ τοῦ Hulme, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ὁ ἀπονιτρωτικὸς ῥόλος τοῦ ὑδρογόνου. Ἱστορικὴν περίληψιν ἀρκετὰ πλήρη, σχετικῶς μὲ τὴν ἀναγωγὴν τῶν νιτρικῶν ἀλάτων, ἀναφέρει ὁ Bagros εἰς τὸ βιβλίον του: «Sur le mécanisme de la dénitrification par les bactéries dénitrifiantes indirectes» (Paris 1910). Γ. Κ. Κ.

— [*Γεωπον.*]. Ἡ παρουσία τῶν *ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων* ἐν τῷ ἐδάφει ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς γονιμότητος αὐτοῦ, διότι, διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν νιτρικῶν ἀλάτων, μετατρέπεται τὸ ἄζωτον, τὸ σπουδαιότατον τοῦτο διὰ τὴν φυτικὴν τροφὴν συστατικόν, ἀπὸ τῆς μᾶλλον ἀφομοιωσίμου μορφῆς αὐτοῦ (*νιτρικὸν ἄζωτον*) εἰς τὴν δυσκόλως ἢ οὐδόλως ὑπὸ τῶν φυτῶν ἀπορροφουμένην (*νιτρῶδες, ἀμμωνιακὸν* ἢ καὶ *ἐλεύθερον ἄζωτον*). Οἱ σπουδαιότεροι ἐν τῷ ἐδάφει ἀπονιτρωτικοὶ παράγοντες εἶναι: 1) ἡ πρόσφατος κόπρος (μὴ χωνευθεῖσα), 2) ἡ ὑπερβολικὴ ὑγρασία (10 % καὶ ἄνω), 3) ἡ χαμηλὴ θερμοκρασία καὶ 4) ἡ φυσικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους.

Ἡ δρᾶσις τῶν ἀπονιτρωτικῶν βακτηρίων ἐν τῷ ἐδάφει, περιέχοντι ὑγρασίαν μικροτέραν τῶν 6 %, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐφ' ὅσον, λόγῳ τῆς σχετικῆς αὐτοῦ ξηρότητος, ἡ νιτροποίησις σταματᾷ. Ἐπίσης εἰς τὰ συμπαγῆ καὶ ἀργιλλώδη ἐδάφη ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἐν αὐτοῖς ὀξυγόνου, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκοῦς κυκλοφορίας τοῦ ἀέρος, εὐνοεῖ τὴν ἀναγωγικὴν δρᾶσιν τῶν βακτηρίων. Εἰς τὰ τυρφώδη ἐδάφη τὰ νιτρικὰ ἅλατα ταχέως μετατρέπονται εἰς ἀμμωνίαν καὶ ἐλεύθερον ἄζωτον. Ἡ ταυτόχρονος χρῆσις κόπρου, ἀχυροστρωμνῶν καὶ ἐν γένει προσφάτων λιπαντικῶν ὑλῶν ὀργανικῆς προελεύσεως μετὰ τῶν νιτρικῶν λιπασμάτων εὐνοεῖ τὴν ἀπονίτρωσιν. Ἡ χωνευθεῖσα κόπρος ἔχει ἐλαχίστην ἀπονιτρωτικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ προσθήκη μάργης, γύψου, ἀσβέστου κλπ. ἐμποδίζει τὴν ἐν τῷ ἐδάφει ἀπονίτρωσιν, ὅταν μάλιστα τοῦτο στερῆται τῆς ἐπαρκοῦς καὶ ἀπαραιτήτου ποσότητος ἀσβέστου.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἐν τῷ ἐδάφει ὑφίσταται ἰσορροπισμὸς τῆς ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ νιτροποιήσεως καὶ ἀπονιτρώσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σταθερός. Γ. Κ. Κ.

ἀπονιτρωτικὰ *βακτήρια*· βλ. ἀπονίτρωσις.

ἀπόνιψις [*Τελετουργ.*]. Ἡ πρὸ τῆς θείας λειτουργίας νίψις τῶν χειρῶν χωρὶς ὑπὸ μόνων τῶν λειτουργῶν ἤδη γινομένη.

Εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἡ πρὸς θρησκευτικοὺς σκοποὺς ἀπόνιψις ἐξετείνετο καὶ εἰς ἄλλα μέλη τοῦ σώματος. Οὕτως, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τῶν φιλοξενουμένων, τὴν ὁποίαν ὡς καθῆκον φιλαδέλφου φιλοξενίας ἐθεώρουν ἐπιβεβλημένην εἰς αὐτοὺς πάντες οἱ τοῦ κλήρου μηδ' αὐτῶν τῶν ἐπισκόπων ἐξαιρουμένων, ἔχομεν τὴν *ποδονιψίαν* τὴν παρὰ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν Μεδιολάνων, οὐχὶ ὅμως

Digitized by Google

καὶ τῆς Ρώμης, κρατήσασαν καὶ ἥτις ἀπετέλει μέρος τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καθὼς καὶ τὴν *κεφαλονίψιαν* (capitilavium), ἥτις ἐκράτησε νὰ γίνεται κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων καὶ ἴσχυσε μέχρι τοῦ Θ′ αἰῶνος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ρώμης, καταργηθεῖσα τῷ 813 διὰ πράξεως συνοδικῆς, ἐπειδὴ κατήντησε νὰ θεωρῆται ὑπὸ τοῦ δεισιδαίμονος ὄχλου ὡς ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον τοῦ βαπτίσματος συμπλήρωμα.

Πολλῷ ἀρχαιοτέρα καὶ ἱεροπρεπεστέρα τυγχάνει ἡ ἀπόνιψις τῶν χειρῶν ἢ ἡ *χερνιψια*, ἔχουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς ἐποχὰς πολὺ προγενεστέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἐπεφάνη καὶ ἐμορφώθη ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καθ' ὅσον ὑπῆρξε φρόνημα πάντων σχεδὸν τῶν λαῶν, καὶ Αἰγυπτίων καὶ Περσῶν καὶ Ἐτρούσκων καὶ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, οἱονεὶ αὐτομάτως παρὰ τῇ καθολικῇ συνειδήσει ἀναφυόμενον, ὅτι δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον ἀνίπτοις χερσὶ ν' ἅπτωνται τῶν ἱερῶν καὶ ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ προηγῆται πάσης θυσίας ἡ νίψις τῶν χειρῶν. Ἐντεῦθεν καὶ παρ' Ἰουδαίοις ἐχρησιμοποιήθη κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Μωυσέως ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Σκηνῇ ἐγκαθιδρυθεὶς χαλκοῦς λουτήρ, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Σολομῶντος ἡ ἐν τῷ ναῷ τοποθετηθεῖσα χαλκῆ καὶ χυτὴ θάλασσα, ὅπως νίπτωνται οἱ ἱερεῖς. Ἡ ἀρχαιόθεν λοιπὸν ἰσχύουσα συνήθεια αὕτη, υἱοθετηθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρουσιάζει ἀπὸ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν ἐπικρατοῦν τὸ νὰ νίπτωσι τόσον οἱ λειτουργοί, ὅσον καὶ οἱ πιστοὶ τὰς χεῖρας, πρὶν ἢ προσέλθωσιν εἰς τὸν ναὸν πρὸς προσευχὴν καὶ κοινωνίαν.

Ἀληθῶς δέ, ὅταν αὐτὸς ὁ Τερτυλλιανὸς ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς πιστοὺς τὸ ἐρώτημα: «τί τὸ ὄφελος νὰ πορεύηταί τις εἰς προσευχὴν μὲ τὰς χεῖρας μὲν λελουμένας, ἀλλὰ μὲ τὸ πνεῦμα ἀκάθαρτον;», μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι ἡ χερνιψία εἶχεν ἤδη εἰσαχθῆ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Β′ αἰῶνος. Ὅταν δὲ βραδύτερον συναφῆ προτροπὴν ἀποτείνῃ καὶ ὁ Χρυσόστομος πρὸς τοὺς ἀκροατάς του, ἐπιβεβαιοῖ, ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀφρικῇ, ὅπου ἤκμασεν ὁ Τερτυλλιανός, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ἤδη τὸ ἔθος τῆς ἀπονίψεως τῶν χειρῶν εἰσηγμένον. Τὴν ἔκτασιν τῆς διαδόσεως καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἰσχύος τοῦ ἔθους τούτου μαρτυρεῖ καὶ ἡ πρόνοια, τὴν ὁποίαν εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ′ αἰῶνος λαμβάνουσιν οἱ ἐπίσκοποι Παυλῖνος ὁ Τύρου καὶ Παυλῖνος ὁ Νόλης, ἵνα ὁ ὑπὸ ἑκατέρου τούτων κτισθεὶς ναὸς εἶναι ἐφωδιασμένος καὶ διὰ τῆς εἰδικῆς κρήνης, ἥτις κατὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας χρόνους ἐν μέσῳ τῶν προαυλίων πλείστων ναῶν ὑψοῦται, ἵνα προσερχόμενοι οἱ πιστοί, πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναόν, νίπτωσιν ἐκεῖ τὰς χεῖρας (βλ. λ. κάνθαρος, λεοντάριον, φιάλη).

Πῶς δὲ ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ ἀπόνιψις αὕτη οὐ μόνον διὰ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ θυσιαστηρίου ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς πιστούς, κατανοεῖ τις. ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ἐκκλησίασμα προσήρχετο εἰς τὴν θείαν μετάληψιν, καθ' ἣν ἡ μετάδοσις τοῦ ἁγίου Σώματος συνετελεῖτο ἀποτιθεμένου τοῦ μαργαρίτου κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς παλάμας τῶν πιστῶν. Οὕτω δὲν ἥπτοντο μόνον οἱ ἱερεῖς τοῦ ἁγίου ἄρτου διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί.

Κατὰ μικρὸν ὅμως, μάλιστα μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς διὰ τῆς λαβίδος μεταδόσεως τῆς θείας Εὐχαριστίας εἰς τοὺς πιστούς, ἡ ἀπόνιψις τῶν χειρῶν παρὰ τοῖς λαϊκοῖς ὡς τελετουργικὴ πρᾶξις κατηργήθη, διετηρήθη δὲ μόνον παρὰ τοῖς λειτουργοῖς. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἡ ἀπόνιψις τῶν λειτουργῶν ἐγίνετο μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πρόθεσιν τῶν τιμίων δώρων καὶ πρὶν ἢ ἄρξηται ἡ ἀναφορά, εἴτε πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ, ὅπως τοποθετεῖ αὐτὴν Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, εἴτε εὐθὺς μετὰ τοῦτον, ὡς καθορίζει τὸν χρόνον αὐτῆς ὁ κατὰ τὸν ΣΤ′ αἰῶνα συγγραφεὺς τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου* φερομένων συγγραμμάτων. Ἀλλ' ὅταν βραδύτερον ἡ Προσκομιδὴ ἐξειλίχθη εἰς ἰδίαν αὐτοτελῆ τελετὴν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας συντελουμένην, ἑπόμενον ἦτο νὰ μετατεθῇ καὶ ἡ ἀπόνιψις, ἵνα μὴ προσκομίζωνται τὰ τίμια δῶρα χερσὶν ἀνίπτοις. Ἐντεῦθεν ἐκράτησεν ἡ χερνιψία τοῦ λειτουργοῦ νὰ γίνεται ἐν τῷ καλουμένῳ χωνευτηρίῳ εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ περιβολὴν τῆς ἱερατικῆς του στολῆς, καὶ μόνον οἱ ἐπίσκοποι, ἐφ' ὅσον ἤθελον προκρίνει νὰ προσκομίσωσι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ χερουβικοῦ, νίπτονται ὀλίγῳ πρὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου. Ἀπόλειμμα τῆς παλαιᾶς συνηθείας τοῦ νὰ νίπτωνται οἱ λειτουργοὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπόθεσιν τῶν τιμίων δώρων τυγχάνει καὶ τὸ ὅτι, ὁσάκις συμμετέχει τῆς λειτουργίας καὶ ὑποδιάκονός τις —ἤδη δὲ τοῦτο γίνεται, μόνον ὁσάκις πρόκειται οὗτος νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον—, παρακολουθεῖ οὗτος τὴν πομπὴν τῆς μεταφορᾶς τῶν τιμίων δώρων κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον κρατῶν εἰς χεῖρας χερνιβόξυστον καὶ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων ὀθόνην.

ΠΗΓΑΙ *August.* Epistol. 118 *Isidor. Hisp.* De eccles. offic. I, 28 *Σωζομένου* Ἐκκλ. Ἱστορ. I, 11. *Tertull.*, De oratione c 13. *Χρυσοστόμου*, Ὁμιλ. να′ εἰς Ματθ. § 4. *Εὐσεβίου* Ἐκκλ. Ἱστ. 10, 4, Migne 20, 865. *Paul. Nolan.* Epist. 13, 13. *Κυρίλλου Μυστ.* Κα ηχ. Ε, 2. *Διονυσ. Ἀρεοπ.* Περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρ. Γ, 2. *Martigny*, Dict. des Antiq. Chr. σελ. 3. *Cabrol*, Dict. d' arch. Chr. Τόμ. Α′ σελ. 103 *Κ. Καλλινίκου* ὁ Χριστ. Ναὸς κ.λ.π. σελ. 88.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ'

ἀπονογείτων (ὁ) (Aponogeton) */Bot./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ναϊδῶν*. Εἶναι φυτὰ ὑδρόβια, τῶν ὁποίων τὰ ᾠοειδῆ ἢ ἐλλειψο-λογχοειδῆ φύλλα ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος. Τὸ ρίζωμα τῶν φυτῶν τούτων εἶναι βολβῶδες καὶ διακεκλαδισμένον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Τὰ ἄνθη των εἶναι μικρότατα καὶ φέρουσι πυκνοὺς στάχυς, οἵτινες ἐξέρχονται τοῦ ὕδατος Τὰ ἄνθη εἶναι ἑρμαφρόδιτα καὶ ἕκαστον τούτων ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῆς μασχάλης βρακτείου μεγάλου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ ἐγχρόου. Οἱ στήμονες ποικίλλουσιν ἀπὸ ἓξ μέχρις εἴκοσι καὶ ἕκαστος φέρει ἀνθῆρα διῃρημένον εἰς τέσσαρα κονιώδη ἀσκίδια. Ὁ ὕπερος φέρει τρία ἕως πέντε ἐλεύθερα φυλλάρια, ἅτινα κατὰ τὴν ὡρίμανσιν κλείουσι καὶ περιβάλλουσιν ἐλλειπτικά, πεπλατυσμένα σπέρματα ἀμοιροῦντα λευκωματωδῶν οὐσιῶν. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει τέσσαρα εἴδη τά: *ἀπονογείτων ὁ δίσταχυς* (Aponogeton distachyum), *ἀπονογείτων ὁ στενόφυλλος* (Aponogeton angustifolium), *ἀπονογείτων ὁ μονόσταχυς* (Aponogeton monostachyum) καὶ *ἀπονογείτων ὁ οὐλόθριξ* (Aponogeton crispum). Τὰ δύο πρῶτα εἴδη εἶναι ἰθαγενῆ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ τὰ τελευταῖα ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ ἀπονογείτων ὁ δίσταχυς καλλιεργεῖται συνήθως καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν τῶν θερμοκηπίων καὶ ἐνίοτε καὶ εἰς τὰ στάσιμα ὕδατα ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, καταστρεφόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ μεγάλου ψύχους. Τὰ λευκὰ ἄνθη τοῦ φυτοῦ τούτου ἀναδίδουσιν εὐάρεστον ἄρωμα. Τοὺς νεαροὺς βλαστοὺς τοῦ ἀπονογείτονος τοῦ διστάχυος τρώγουσιν οἱ ἰθαγενεῖς τῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος μερῶν καὶ τοὺς ὀνομάζουσι *σπαράγγια τοῦ ἀκρωτηρίου*.

Δ. Ν. Π.

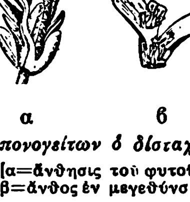

α β

Ἀπονογείτων ὁ δίσταχυς.
[α=ἄνθησις τοῦ φυτοῦ. β=ἄνθος ἐν μεγεθύνσ.]

ἀπονογειτονοειδῆ (τὰ) *[Bot.]*· βλ. ναΐδαι.

ἀπονοικοκυρὰ (ἡ)· ἰδιωματ. (Πόντ.), ἡ κακὴ νοικοκυρά, ἡ μὴ κυβερνῶσα καλῶς τὴν οἰκίαν της.

ἀπονομὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπονέμειν, ἀπόδοσις, χορήγησις: «ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης» κ.τ.λ.

ἀπονοοῦμαι *(—έομαι)*· περιέρχομαι εἰς ἀπόνοιαν, εἰς ἀπόγνωσιν, ἀπελπίζω, χάνω τὴν δύναμιν τοῦ ἀναμετρεῖν τοὺς κινδύνους· || παθ. μετοχ. *ἀπονενοημένος, —η, —ον*· ὁ ἀπελπισμένος: «ἀπονενοημένον διάβημα», διάβημα τὸ ὁποῖον ἐκίνησεν ἡ ἀπόγνωσις.—Ἐπίρρ. *ἀπονενοημένως*: «ἐνήργησεν ἀπονενοημένως».

ἄπονος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πονῶν, ὁ μὴ συγκινούμενος ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων παθημάτων, ἀνάλγητος, σκληρός: «ἄπονος ἄνθρωπος»· || ὁ μὴ ποιῶν κόπον, ἄκοπος, εὔκολος, ἄνετος: «ἄπονος ἐργασία»· ἀντίθ. *ἐπίπονος*.—Ἐπίρρ. *ἀπόνως*.

ἀπονοστῶ *(—έω)*· ἐπιστρέφω εἰς τὴν πατρίδα, παλιννοστῶ.

Ἀπόντε (Aponte), *Πέτρος*. Ἱσπανὸς ζωγράφος ἐξ Ἀραγῶνος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΕ′ αἰῶνα. Διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς προσωπογράφος. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ οὐδὲν διεσώθη. Α. Δ.

Ἀπόντυ (Apody) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βραζιλίας, μήκους διακοσίων περίπου χιλιομέτρων ρέων ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ρίο Γκράντε ντὸ Νόρτε, τὴν ὁποίαν χωρίζει ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Σεάρα. Α. Δ.

— **Ἀπόντυ** (Apody) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ ἐν Βραζιλίᾳ βορειοδυτικῶς καὶ νοτιονατολικῶς τῶν ἐπαρχιῶν Σεάρα καὶ Ρίο Γκράντε ντὸ Νόρτε. Α. Δ.

ἀπόνυφος (ἡ) ἰδιωματ. (Πόντ.), ἡ μὴ οὖσα πλέον νύμφη· πρβλ *ἀπόπαππας* κ. τ. τ.

ἀπονυχίζω· κόπτω τοὺς ὄνυχας, ἀφαιρῶ τὴν ὑπερβολικὴν αὔξησιν τῶν ὀνύχων.

ἀπονύχισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπονυχίζω, ἡ περικοπὴ τῶν ὀνύχων.

ἀπονύχτερος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., ὁ διανυκτερεύων μακρὰν τῆς οἰκίας.

ἀπονωρίς· ἐπίρρ. ἐνωρίς, ἐγκαίρως.

ἀπόξενος, *—η, —ο*· ξένος, ἐντελῶς ξένος, ἀποξενωμενος, ἀποδιωγμένος: «ἐγίναμε ξένοι κι' ἀπόξενοι».

ἀποξειδῶ· ἀφαιρῶ τὸ ὀξείδιον ἔκ τινος σώματος.

ἀποξείδωσις (ἡ)· χημικὴ ἐνέργεια, δι' ἧς ἀφαιρεῖται ἀπό τινος σώματος τὸ ὀξείδιον.

ἀποξενῶ *(—όω)* καὶ *ἀποξενώνω*· κάμνω τινὰ ξένον, ἀπομακρύνω τινὰ τῶν οἰκείων προσώπων ἢ πραγμάτων: «μ' ἀπεξένωσε ἡ μητρυιά», «ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὰ πατρικά του».

ἀποξένωσις (ἡ)· ἀπομάκρυνσις, ἀπαλλοτρίωσις ἀπὸ τῶν οἰκείων προσώπων ἢ πραγμάτων.

ἀπόξεσις (ἡ)· ἡ διὰ τῆς ξέσεως ἀφαίρεσις, ἀποφολίδωσις: «ἡ ἀπόξεσις τοῦ κηροῦ,—τῶν κηλίδων,—τοῦ φλοιοῦ κττ.».

—[ΧΕΙΡΟΥΡΓ.] Καλεῖται *ἀπόξεσις* ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἡ σκοποῦσα, διὰ τοῦ ἐπάκμου κοχλιαρίου Vokmann ἢ τοῦ ξέστρου, τὴν ἀφαίρεσιν βεβλαμμένων τμημάτων ὀστοῦ ἢ μαλακῶν μορίων (ἀπόξεσις σαρκοφυούσης ἐπιφανείας) μέχρι τοῦ ὑγιοῦς, ὅπως ἐπέλθῃ εἶτα ἐπ' αὐτῶν ὑγιὴς σαρκοφυΐα καὶ ἴασις.

Τοιαῦται ἀποξέσεις γίνονται ἐπὶ συριγγίων ἐξ ὀστεομυελιτίδων καὶ ἐπὶ διαφόρων παθήσεων τῆς μήτρας (βλ κατ.).

Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ

— [ΜΑΙΕΥΤ.] Ἡ *ἀπόξεσις τῆς μήτρας*, εἰσαχθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Recamier (1844), καί, μετὰ μακρὰν ἀχρηστίαν, ἐπανελθοῦσα καὶ πάλιν εἰς κοινὴν χρῆσιν κατὰ τὴν ἀντισηπτικὴν ἀναγέννησιν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ Doleris, σκοπὸν προτίθεται τήν, ἐκ τοῦ βλενογόνου τῆς μήτρας τοῦ ἐπιστρωννύοντος τὴν ἔσω κοιλότητα αὐτῆς, ἀφαίρεσιν ξένων προσπεφυκότων σωμάτων (ὑπολειμμάτων πλακουντικῶν κλ.), ὡς καὶ τὴν ἀφαίρεσιν κατὰ μικροὺς κρημνοὺς ὁλοκλήρου τοῦ βλενογόνου, χρονίως φλεγμαίνοντος, δι' εἰδικῶν ὀξέων ἐργαλείων, καλουμένων *κοχλιαρίων ἐπάκμων*, ὡς ἐκ τοῦ παρεμφεροῦς πρὸς τὸ κοχλιάριον σχήματος αὐτῶν, ἢ καὶ ἁπλῶς *ξέστρων (θυριδωτῶν, ᾠοειδῶν, τριγωνικῶν)* καὶ φερόντων τὸ ὄνομα ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐφευρετῶν αὐτῶν (Simm, Sims, Builly, Pozzi, Collin, Vallich, κλ).

Ἐνδείξεις τῆς ἀποξέσεως.— Ἡ ἀπόξεσις ἐνεργεῖται: 1) μετὰ ἔκτρωσιν, ἐπὶ ἐπισχέσεως τμημάτων πλακοῦντος προκαλούντων διὰ τῆς διαμονῆς των ἀφθόνους αἱμορραγίας *(μητρορραγίαι)*, ἢ φαινόμενα μολύνσεως. (Ἐπὶ ἐπισχέσεως μεγάλων τμημάτων πλακοῦντος ἢ ὁλοκλήρου τοιούτου, προτιμητέα ἡ δακτυλικὴ ἀποκόλλησις τούτου, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἀπόξεσις.) 2) εἰς τὰς χρονίας ἐνδο-

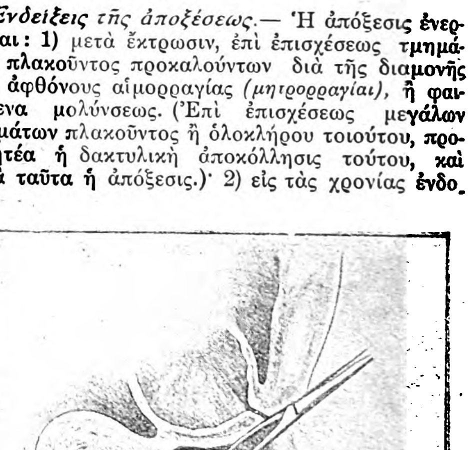

Χειρισμὸς τοῦ ξέστρου κατὰ τὴν ἀπόξεσιν τῶν διαφόρων ἐπιφανειῶν τῆς μήτρας.

μητρίτιδας: καταρροϊκάς, βλενοπυώδεις, βλαστητικάς, αἱμορραγικάς, ἀποφολιδωτικάς, εἴς τινας γεροντικάς, καὶ εἰς τὰς ἐπιλοχείους μολυσματικὰς ἐνδομητρίτιδας. (Πλεῖσται τῶν αἱμορραγικῶν λεγομένων ἐνδομητριτίδων ὀφείλονται οὐχὶ εἰς πάθησιν τοῦ ἐνδομητρίου ἀλλ' εἰς τὸν ᾠοθηκικὸν ἀδένα καὶ συνεπῶς ἡ ἀπόξεσις τῆς μήτρας ἀποβαίνει ἀλυσιτελής.)· καὶ 3) εἰς τὰ μὴ ἐγχειρήσιμα ἐπιθηλιώματα τοῦ τραχήλου· εἰς ταῦτα, ἡ ἀπόξεσις τῶν καρκινωματωδῶν σαρκωδῶν ἐκβλαστήσεων τῶν καταλαμβανουσῶν τὸν τράχηλον μετὰ τοῦ αὐλοῦ αὐτοῦ, δὲν θεραπεύει μὲν τὸν καρκίνον, οὐχ ἧττον ἀπαλλάσσει ἐπί τινα χρόνον, ἄλλοτε ἄλλον, τὴν πάσχουσαν τῶν ἐξαντλητικῶν αἱμορραγιῶν, καὶ τῆς συνεχοῦς ροῆς ὑγρῶν ἰχωρωδῶν δυσόσμων.

Ὁ δι' ἀποξέσεως καταστραφεὶς βλενογόνος τῆς μήτρας ἀνοπλάσσεται ἐντὸς 3—5 ἑβδομάδων διὰ

Digitized by Google

τῆς προόδου τοῦ ἐπιθηλίου τῶν διαλαθόντων τὴν ἀπόξ σ ν τμημάτων τοῦ βλεννογόνου (νησιδίων, γεφυρῶν), ὡς καὶ τοῦ ἐπιθηλίου τῶν ἀδενωδῶν θυλάκων καὶ λειψάνων τοῦ βλεννώδους χορίου εἰσδυομένων βαθύτερον εἰς τὰ μυϊκὰ διάμεσα καὶ ἀπροσίτων τῷ ξέστρῳ. Ὡς ἐκ τῆς ταχείας ταύτης ἀναπλάσεως τοῦ βλεννογόνου ἔκδηλον ὅτι διὰ τῆς ἀποξέσεως δὲν ἀπόλλυται ἡ γονιμότης τῆς γυναικός· διὰ τοὺς ἰδίους ὅμως λόγους τῆς ταχείας ἀναπλάσεως τοῦ βλεννογόνου ἐμπερικλειόντος ἐν τοῖς ἄνωθι μνησθεῖσι λειψάνοις αὐτοῦ τοὺς συντελεστὰς μὲν τῆς ἀναπλάσεω; ἀλλὰ καὶ παράγοντας τῆς ἀναμολύνσεως, ἡ ὑποτροπὴ τῆς χρονίας ἐνδομητρίτιδος μετὰ τὴν ἀπόξεσιν δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης· ὡς ἐξ οὗ πρὸς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν διαλαθόντων τὴν ἀπόξεσιν νοσογόνων σπερμάτων συνιστῶνται, μετὰ ταύτην, καὶ ἐνδομήτριοι καυτηριάσεις.

Καὶ ἡ μὲν ἐγχείρησις αὕτη, σκοπὸν ἄμεσον προτιθεμένη τὴν θεραπείαν, καλεῖται *ἀπόξεσις θεραπευτική*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς *ἐρευνητικῆς ἀποξέσεως*, ἥτις, μερικὴ οὖσα, περιορίζεται εἰς τὴν διὰ τοῦ ξέστρου ἀφαίρεσιν τμημάτων τινῶν τοῦ βλεννογόνου ἐκ διαφόρων σημείων τῆς κοιλότητος τῆς μήτρας, ἐπὶ ἀμφιβόλων περιπτώσεων, πρὸς ἰσολογικὴν ἔρευναν (βιοψία) καὶ διαγνωστικὸν σκοπόν.

Ἀντενδείξεις τῆς ἀποξέσεως.—Φευκτέα ἡ ἀπόξεσις εἰς ἁπάσας τὰς ὀξείας καὶ ὑποξείας φλεγμονὰς τῆς μήτρας, τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς, τῶν παραμητρίων καὶ τοῦ περιτοναίου· ἐπίσης ἐπὶ γονοκοκκικῆς ἐνδομητρίτιδος, ἡ ἀπόξεσις δὲν εἶναι ἀκίνδυνος, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν καταστρέφει τὰς ἀδενώδεις θυλάκους, ἔνθα διαιτῶνται οἱ γονόκοκκοι, δίδει ὡς ἐκ περισσοῦ, διὰ τῆς ἐκ τοῦ τραυματισμοῦ ἀφυπνίσεως τῶν εἰδικῶν μικροβίων, γένεσιν εἰς βαρυτάτην μόλυνσιν τῶν ἔσω γεννητικῶν ὀργάνων μετὰ τοῦ λοιποῦ ὀργανισμοῦ· σημειοῦμεν ἁπλῶς προσέτι καὶ τὴν ἐκ ταύτης προκαλουμένην εἰδικὴν ἀρθρίτιδα, σπανιωτάτην ἄλλως τε, ὡς καὶ τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν, ἐμφράξεως τῆς μήτρας.

Μέθοδος τῆς ἀποξέσεως.—Ἡ ἐγχείρησις κατὰ προτίμησιν ἐκτελεῖται τὰς πρώτας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔμμηνον κάθαρσιν, τὴν δὲ προτεραίαν τῆς ἐγχειρήσεως παρέχεται καθαρτικόν. Μετὰ τὰ προκαταρκτικά, ἤτοι: ἀποψίλωσιν, ἀσηψίαν, καθετηριασμὸν τῆς κύστεως, καθετηριασμὸν ἢ μήλωσιν τῆς μήτρας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς διευθύνσεως καὶ βάθους αὐτῆς (μῆκος φυσιολογικῆς μήτρας εἰς τὰς ἀτόκους 6 ὑφκ., εἰς τὰς τεκούσας 6 ½ ὑφκ.), νάρκωσιν (ἡ ἀπόξεσις τυγχάνει δδυνηρὰ εἰς τὰ 2/3 τῶν περιπτώσεων) καὶ διαστολὴν τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας διὰ τὴν δίοδον τοῦ ξέστρου, εἰσάγεται τοῦτο ἠπίως, ἀφοῦ πρότερον ἀποκαλυφθῇ ὁ τράχηλος καὶ συλληφθῇ δι' ὀδοντωτῆς λαβίδος, ἐντὸς τῆς κοιλότητος τῆς μήτρας μέχρι τοῦ πυθμένος αὐτῆς, καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἐξ ἀφετηρίας, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω μέχρι τοῦ ἔσω στομίου τοῦ τραχήλου καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ μητρικὸν τοίχωμα πρὸς ἀποφυγὴν τρώσεως τοῦ παρεγχύματος, ἀποσπῶμεν ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ξέστρου δι' ἀποξέσεως τὸν βλεννογόνον, κατὰ κρημνοὺς ἢ ταινίας καθέτους, ἀναλόγως τοῦ εὔρους τοῦ ξέστρου, εἰς ἁπάσας τὰς ἐπιφανείας τῆς μήτρας· εἰς ἑκάστην κάθοδον τοῦ ξέστρου ἀποσύρομεν τοῦτο τῆς μητρικῆς κοιλότητος καὶ ἀνακλῶμεν ἐντὸς ἀσηπτικῆς διαλύσεως πρὸς καθαρισμὸν τῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ, ἐκ τῶν σαρκίων καὶ τῶν θρομβίων τοῦ αἵματος, καὶ θεωροῦμεν λήξασαν τὴν ἐγχείρησιν, ὅταν, μετὰ συμπλήρωμα ικὴν περιαγωγὴν τοῦ ξέστρου ἁπανταχοῦ τῆς μητρικῆς κοιλότητος καὶ ἰδίως εἰς τὰς γωνίας αὐτῆς *(κέρατα)*, γίνῃ ἀντιληπτὸς ὁ ἰδιάζων τριγμὸς τῆς ἀποξέσεως (ἦχος *μητρικὸς ἢ μυϊκός*), ὁ προσομοιάζων πρὸς ἦχον ξεομένου δαύκου ἢ ῥαφανίδος. Ὁ σαφῶς ἀκουόμενος οὗτος ἦχος τῆς σταθερᾶς καὶ ἀνωμάλου τριβῆς εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς τελείας ἀφαιρέσεως τοῦ πάσχοντος καὶ εὐθρύπτου βλεννογόνου, καὶ τῆς ἐπαφῆς πλέον τοῦ ξέστρου μετὰ τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἀνθισταμένου μυϊκοῦ ἱστοῦ, τοῦ παρέχοντος διὰ τῆς ἀποξέσεως τὸν ἄνω σημειωθέντα μυϊκὸν τριγμόν. Περατοῦται ἡ ἐγχείρησις διὰ τῆς ἀποξέσεως τοῦ τραχήλου ἐντονωτέρας πως γινομένης, ὡς ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας διαμορφώσεως τοῦ βλεννογόνου αὐτοῦ (φοινικώδεις πτυχαί) καὶ τῆς βαθυτέρας ἐγκαταστάσεως τῶν τραχηλικῶν ἀδένων· ἀποκαθαίρεται τέλος ἡ μητρικὴ κοιλότης ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων θρόμβων αἵματος καὶ τμημάτων βλεννογόνου καυτηριάζεται δὲ διὰ βάμματος ἰωδίου ἢ κρεοζοτούχου γλυκερίνης πρὸς ἀντισηψίαν καὶ αἱμόστασιν, καὶ πωματίζεται ὁ κόλπος δι' ἀσηπτικῆς γάζης ἀφαιρουμένης μετὰ 24ωρον (ἐνίοτε καὶ 48ωρον).

Ἐπιπλοκαὶ τῆς ἀποξέσεως.—Τοιαῦται εἶναι: 1) *Ἐπίσχεσις οὔρων.* Σπανία μέν, ἀλλ' ἐνδεχομένη, καὶ ὡς τοιαύτη δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει ὑπὸ τοῦ χειρουργοῦ. 2) *Μητρορραγία.* Σπανία ἢ ἀσήμαντος, καὶ παρεχομένη διὰ κολπικοῦ πωματισμοῦ, αἱμοστατικῶν ἐσωτερικῶν φαρμάκων, θερμῶν κολπικῶν καταιονήσεων κλπ. 3) *Μόλυνσις.* Αὕτη δυνατὸν νὰ ᾖ ἐλαφρὰ 24ώρου ἢ 36ώρου διαρκείας, μετά τινος ῥίγους καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας, ἢ βαρεῖα ὀφειλομένη ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν μὴ αὐστηρὰν ἀποστείρωσιν τῶν χειρῶν, ἢ τῶν ἐργαλείων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ὀξεῖαν προσβολὴν προϋπαρχουσῶν χρονίων περιμητρικῶν φλεγμονῶν, προκαλουμένην ἐκ τραυματισμοῦ καὶ ἀνανήψεως τῶν ἐν καταστάσει νάρκης διαβιούντων μικροβίων· καὶ 4) *Διάτρησις τῆς μήτρας.* Αὕτη ὀφείλεται: α') εἰς βιαίους, ἀποτόμους χειρισμοὺς τοῦ ξέστρου· β') εἰς εὐθρυψίαν τῆς μήτρας εἰς περιπτώσεις μεμολυσμένης μήτρας, ἐνίων ἐκβλαστητικῶν ἐνδομητριτίδων, ἐκτρώσεων (ἐπὶ ἐγκυμοσύνης ἄνω τοῦ 3ου μηνὸς) καὶ ἐπιλοχείου μήτρας. Συχνάκις ἡ διάτρησις δὲν γίνεται ἀντιληπτὴ καὶ ἀρκεῖται μετεγχειρητικαὶ φλεγμοναὶ ὀφείλονται οὐχὶ εἰς τὴν διὰ τῶν λυμφατικῶν ἀγγείων κλ. ἔμμεσον μόλυνσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκ τῆς διατρήσεως ἄμεσον τοιαύτην. Ἡ διάτρησις γίνεται ἀντιληπτή: α') ἐκ τῆς εἰς βάθος διολισθήσεως τοῦ ξέστρου (εἴσοδος αὐτοῦ ἐν τῷ κύτει τῆς κοιλίας) ὑπερβάλλοντος τὰ σχετικὰ ὅρια τοῦ μήκους τῆς μήτρας, καὶ β') εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀντιστάσεως πρὸς τὸ ξέστρον κατὰ τὴν διολίσθησιν αὐτοῦ. Ἐπὶ μικρᾶς διατρήσεως ἀντιστοιχούσης πρὸς τὸ εὖρος τοῦ ξέστρου τοῦ παραγαγόντος ταύτην, καὶ ἀσήπτου μήτρας, ἡ μητρικὴ μολύνσεως μὴ παρουσιαζούσης ζωτικότητά τινα, ἁπλῆ καυτηρίασις διὰ βάμματος ἰωδίου τῆς κοιλότητος τῆς μήτρας, μετὰ πωματισμοῦ αὐτῆς καὶ πάγου ἐπὶ τῆς κοιλίας, ἐπιφέρουσι τὴν θεραπείαν τοῦ τραύματος· συχνάκις δέ, καὶ ἄνευ τινὸς ἄλλου, θρόμβος αἵματος πωματίζων τὸ τραῦμα ἐπιφέρει τὴν ἐπούλωσιν· ἂν ὅμως ἡ διάτρησις ᾖ εὐρεῖα μετ' ἐνδεχομένης ἐντερικῆς προπτώσεως τότε ἐνδείκνυται ἡ διὰ λαπαροτομίας ἄμεσος ἀνάταξις τῆς ἐντερικῆς ἕλικος μετὰ ῥαφῆς τοῦ τραύματος τῆς μήτρας καὶ παροχετεύσεως αὐτοῦ διὰ γάζης κατὰ τὴν ῥαφὴν τῆς κοιλίας· τέλος ἂν συνυπάρχῃ καὶ μόλυνσις, τότε γίνεται ἀμέσως ἡ ὑστερεκτομή. ΟΔ ΡΑΛΛΙΔΗΣ

—[ΓΕΩΛΟΓ.]· βλ. ἀποξύρησις.

ἀπόξεσμα (τό)· τὸ διὰ τῆς ξέσεως ἀφαιρεθέν, ξέσμα, ῥίνισμα.

ἀπόξεστρον (τό)· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ἀποξέομεν, ξύστρα.

ἀποξεχάνω· ξεχάνω, λησμονῶ ἐντελῶς.

ἀποξέω· ξέων ἀφαιρῶ, ξεφλουδίζω: «*ἀποξέω τὸν κηρόν,—τὸν φλοιόν*» κ. τ. τ.

ἀποξηλώνω· ξηλώνω, τελειώνω τὸ ξήλωμα, ξεπλέκω.

ἀποξηραίνω· ξηραίνω ἐντελῶς, ἀφαιρῶ τὴν ὑγρασίαν, καθιστῶ τι ξηρόν: «*ὁ ἥλιος ἀπεξήρανε τὴν γῆν*», «*ἀπεξηράνθησαν οἱ κῆποι*».

ἀποξήρανσις (ἡ)· ἡ ἐντελὴς ξήρανσις, ἡ ἀποστέγνωσις: «*ἡ ἀποξήρανσις τοῦ χόρτου*» ‖ ἡ μεταβολὴ ἑλώδους ἢ ὑδατώδους ἐδάφους εἰς ξηρὸν καὶ καλλιεργήσιμον: «*ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἑλῶν, — τῶν τελμάτων, τῶν λιμνῶν*».

—[ΓΕΩΡΓ. ΥΔΡΑΥΛ.] Ἡ *ἀποξήρανσις λιμνῶν, τεναγῶν, ἑλῶν* καὶ *τελμάτων* ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀποχέτευσιν στασίμων ὑδάτων, ἅτινα καλύπτουσι τὸ ἔδαφος περιοχῆς τινος ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, καὶ καθιστῶσι τὴν μὲν περιοχὴν νοσώδη, τὸ δὲ ἔδαφος ἀνεπίδεκτον γεωργικῆς καλλιεργείας, καὶ τῶν ὁποίων ἡ φυσικὴ περαιτέρω ῥοὴ καθίσταται ἀδύνατος λόγῳ τῆς δισμορφώσεως τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀποξήρανσις τῶν τοιούτων ἐδαφῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἀποδώσῃ ταῦτα εἰς τὴν γεωργικὴν καλλιέργειαν. Ἐνίοτε ὅμως ἀποξηράνσεις ἑλῶν καὶ τελμάτων σκοποῦσι μόνον τὴν ἐξυγίανσιν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν περιοίκων ἀπὸ τοῦ ἑλώδους μιάσματος.

Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ ἀποξηράνσεις ἀποτελοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγχείρημα συνδυαζόμενον πρὸς πολλὰς δυσκολίας φύσεως τεχνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ διοικητικῆς. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐπιχειρῆται διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς παρὰ μόνον ὅταν τὸ ἀποκαλυφθησόμενον διὰ τῆς ἀποξηράνσεως ἔδαφος ἀποτελεῖται ἐκ γῆς δυναμένης νὰ καλλιεργηθῇ γεωργικῶς. Ἕνεκα τούτου πάσης μελέτης ἀποξηράνσεως πρέπει νὰ προηγῆται ἐδαφολογικὴ μελέτη τοῦ ἐξυγίανσιν ἐδάφους, ἵνα κρίνηται ἡ οἰκονομικότης τῆς ἐπιχειρήσεως.

Αἱ ἀποξηράνσεις ἀφορῶσι τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους πλεοναζόντων ὑδάτων. Ὅταν ὅμως πρόκειται κυρίως περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ τῷ ἐδάφει ὕδατος, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ *ἀποστραγγίσεως* ἢ *δραινώσεως* ὑγρῶν ἐδαφῶν (βλ. λ. ἀποστράγγισις). Ἀποξήρανσις ἄρα καὶ ἀποστράγγισις εἶναι ἐφαρμογαὶ λίαν διακεκριμέναι ἀπ' ἀλλήλων, ἐκτελούμεναι δι' ὅλως διαφόρων μέσων. Μεταξὺ δὲ τούτων αἱ τεχνικῶς δυσχερέστεραι καὶ πολυδαπανώτεραι εἶναι αἱ ἀποξηράνσεις.

Ἡ μελέτη πάσης ἀποξηράνσεως, ἀποσκοποῦσα τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀποξηραντέας ἐπιφανείας ἀπὸ τῶν ὑδάτων, ἅτινα περιέχει ἢ δέχεται ἀπ' εὐθείας, καθὼς καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐκ παρακειμένων ἐκτάσεων ἔξωθεν εἰς αὐτὴν εἰσρεόντων, ἀπαιτεῖ προκαταρκτικῶς τὴν ἐκτέλεσιν σοβαρῶν καὶ πλήρων, ὅσον καὶ λεπτομερῶν ἐπὶ τόπου μελετῶν ὅλων τῶν συναφῶν παραγόντων, πρὸ παντὸς δὲ τὴν σύνταξιν λεπτομεροῦς τοπογραφικοῦ διαγράμματος περιέχοντος καὶ πάντα τὰ ὑψημετρικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους καὶ ἐμφαίνοντος καὶ τὰ βάθη τοῦ ὕδατος εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς συγκεντρώσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκτελέσεως τῶν μελετῶν, ἔτι δὲ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τῶν ἑξῆς στοιχείων:

1) Τῆς ἐκτάσεως τῆς πρὸς ἀποξήρανσιν λεκάνης καὶ τῶν λεκανῶν, αἵτινες συμβάλλουσιν εἰς αὐτήν.

2) Τῆς μεταβολῆς τῆς στάθμης τῶν στασίμων ὑδάτων κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τὰ διάφορα ἔτη.

3) Τῆς παροχῆς τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐν γένει ῥεόντων ὑδάτων τῆς περιοχῆς τῆς τε συνήθους καὶ τῆς ἐλαχίστης, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγίστων πλημμυρῶν. Ἐπίσης δὲ καὶ τοὺς ὄγκους ὕδατος τοὺς ὁποίους δύνανται νὰ παράσχωσι κατὰ δευτερόλεπτον κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς θυέλλης αἱ κοῖται τῶν ῥυάκων καὶ τῶν χειμάρρων τῶν συνήθως ξηρῶν.

4) Τῆς ποσότητος τῆς βροχῆς, ἥτις πίπτει κατὰ μέσον ὅρον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους καὶ τὰς διαφόρους ἐποχάς, καθὼς καὶ τὸ μέγιστον, ὅπερ ἔπεσέ ποτε ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ. Καὶ

5) Τῆς ἀναλογίας κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὰς διαφόρους λεκάνας τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς καὶ τῶν λοιπῶν κατακρημνισμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας ἐξατμίζεται ἢ διηθεῖται εἰς τὸ ἔδαφος, ἢ ῥέει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα στοιχεῖα, ἵνα ἀποτελῶσιν ἑδραίαν βάσιν τῆς μελέτης, πρέπει νὰ προέρχωνται ἐκ πορισμάτων πολυετῶν μετεωρολογικῶν καὶ ὑδρομετρικῶν ἐπὶ τόπου παρατηρήσεων, αἵτινες ὅμως δυστυχῶς ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν. Δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ ἐκτελῶνται εἰδικῶς δι' ἕκαστον ἔργον, ἐφ' ὅσον χρονικὸν διάστημα εἶναι τοῦτο δυνατόν.

Τὰ ἐκτελεστέα ἔργα πρὸς ἀποξήρανσιν μιᾶς ἐκτάσεως καλυπτομένης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ στασίμων ὑδάτων ταξινομοῦνται εἰς κατηγορίας ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀποξηραντέας ἐκτάσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιβάλλον, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς: 1ον) Εἰς ἀποξηράνσεις ἐπιτυγχανομένας ἁπλῶς διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῶν αἰτίων, ἅτινα προκαλοῦσι τὴν συρροὴν καὶ παραμονὴν τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῆς καλυπτομένης ὑπ' αὐτοῦ ἐπιφανείας. 2ον) Εἰς τοιαύτας ἐπιτυγχανομένας διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς στάθμης τοῦ καλυπτομένου ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐδάφους εἴτε δι' ἐπιχωματώσεως, εἴτε διὰ τῶν ὑπὸ τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων παρασυρομένων ὑλικῶν (*μέθοδος τῆς ἐπιπληρώσεως*). 3ον) Εἰς ἀποξηράνσεις μὴ ἀπαιτούσας εἰμὴ τὴν ἐκτέλεσιν χωματισμῶν ἢ καὶ ἐκβραχισμῶν (ἄνοιγμα τάφρων, διωρύγων, σηράγγων, κ. λ. π.), ἵνα τὰ ὕδατα ῥεύσουν ἐκτὸς τοῦ πρὸς ἀποξήρανσιν ἐδάφους ἁπλῶς ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῆς βαρύτητος. Καὶ 4ον) Εἰς ἀποξηράνσεις ἀπαιτούσας διαρκῆ παρέμβασιν μηχανικῶν μέσων προκειμένου περὶ ἐπιφανειῶν κειμένων ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς θαλάσσης ἢ χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ παρακειμένου ῥεύματος, ἢ εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἡ ἀποχέτευσις τοῦ ὕδατος διὰ φυσικῆς ῥοῆς νὰ εἶναι ἀδύνατος ἢ οἰκονομικῶς ἀσύμφορος.

1) Ἡ πρώτη τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν ἀφορᾷ κυρίως ἕλη καὶ τέλματα παραποτάμια δημιουργούμενα ἐκ λεκάνας ἄνευ ἀπορροῆς ὡς ἐκ τῆς ἐκχειλίσεως τῶν ὑδάτων τοῦ παρακειμένου ποταμοῦ ἢ χειμάρρου, ἅτινα ὕδατα προστιθέμενα εἰς τὰ ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς λεκάνης πίπτοντα ὑέτια καλύπτουσι τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τῶν ἀποξηράνσεων ὑπάγεται ἀμιγῶς ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ ἀποξηραντέα λεκάνη εἶναι εἰς θέσιν καλλιεργουμένη ν' ἀπορροφήσῃ τὰ εἰς αὐτὴν πίπτοντα ὑέτια ὕδατα, τὰ δ' ἐπ' αὐτῆς παραμένοντα στάσιμα τοιαῦτα προέρχονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ὑπερχειλίσεως τῶν ὑδάτων τοῦ παρακειμένου ῥεύματος. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐπέρχεται φυσικῶς ἡ ἀποξήρανσις τῶν στασίμων ὑδάτων, αἰρομένων τῶν προκαλούντων τὴν ὑπερχείλισιν τοῦ ῥεύματος αἰτίων. Πολλάκις ὅμως καὶ ἡ ἀποξηραντέα λεκάνη δὲν εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀπορροφήσῃ τὰ ἐπ' αὐτῆς πίπτοντα ὑέτια ὕδατα, ὁπότε πρὸς ἀποξήρανσιν αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων τῆς κατηγορίας ταύτης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοιαῦτα ἁρμόζοντα εἰς τὴν τρίτην ἢ τετάρτην κατηγορίαν τῶν ἀποξηράνσεων.

Ἡ παροῦσα κατηγορία τῶν ἀποξηράνσεων συνάπτεται στενῶς πρὸς ἑτέραν κατηγορίαν ὑδραυλικῶν ἔργων, τὰς *ἐξυγιάνσεις*, καθ' ἃς ἐπίσης πρόκειται περὶ ῥυθμίσεως ῥεόντων ὑδάτων τῆς ἐπιφανείας (βλ. λ. ἐξυγίανσις).

Digitized by Google

2) Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῶν τρόπων ἀποξηράνσεως ἀνήκουσιν αἱ μέθοδοι ἐκεῖναι, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ ὑπὸ τοῦ ὕδατος κατεχομένου ἐδάφους διὰ πληρώσεως τῆς κοιλότητος αὐτοῦ εἴτε δι' *ἐπιχωματώσεως*, εἴτε διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς λεγομένης *ἐπιπληρώσεως*, εἰς τρόπον ὥστε καθίσταται πλέον ἀδύνατος ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παραμονὴ στασίμων ὑδάτων.

Ἡ ἐπιχωμάτωσις ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέστερον καὶ μονιμώτερον μέσον ἐξαφανίσεως τῶν ἑλῶν, ἀλλὰ διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ ἐνίοτε καὶ τεχνικοὺς δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἡ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἀποξήρανσις καὶ ἑλῶν μικρᾶς μόνον ἐκτάσεως, διότι ἡ ἐφαρμογὴ ταύτης ἀπαιτεῖ τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων χωματισμῶν, οἵτινες ἀπαιτοῦσι τὴν καταβολὴν δαπανῶν, δυσαναλόγων πρὸς τὰ ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἐφαρμόζεται, εἰμὴ ὅπου εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως καὶ διὰ μικρᾶς δαπάνης μεταφορὰ τῶν διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ἐξυγιαντέας λεκάνης ἀναγκαίων γαιῶν. (Περὶ τῶν ἐφαρμοζομένων μεθόδων πρὸς μεταφορὰν τῶν γαιῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων τοιούτων ἐργασιῶν βλ. λ. χωματισμοί).

Διὰ τῆς ἐπιπληρώσεως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπιχωμάτωσις βαθυπέδων διὰ τῶν ὑλικῶν, δηλαδὴ δι' ἄμμου καὶ ἰλύος, ἅτινα μεταφέρει ἐν αἰωρήσει τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ ἅτινα, διοχετευομένου καταλλήλως τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ἐξυγιαντέαν ἔκτασιν, ἀποτίθενται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς, ἧς σὺν τῷ χρόνῳ οὕτως ἀνυψοῦται ἡ στάθμη (βλ. καὶ λ. ἐπιπλήρωσις).

3) Ἡ τρίτη κατηγορία τῶν ἀποξηράνσεων περιλαμβάνει τὰς μεθόδους ἐκείνας κατὰ τὰς ὁποίας τὸ καλύπτον τὸ ἔδαφος ὕδωρ συλλέγεται διὰ καταλλήλου συστήματος τάφρων καὶ διωρύγων καὶ ἀποχετεύεται ἐκτὸς τῆς ἐξυγιαντέας ἐκτάσεως, διοχετευόμενον διὰ φυσικῆς ῥοῆς καὶ διὰ μόνης τῆς ἐπενεργείας τῆς βαρύτητος εἰς παρακείμενον ῥεῦμα ἢ ποταμὸν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν, ἂν αὕτη γειτνιάζῃ. Ἡ μέθοδος, ἐννοεῖται, αὕτη εἶναι ἐφαρμοστέα μόνον καθ' ἣν περίπτωσιν δὲν παρεντίθενται ἐμπόδια καθιστῶντα ἀδύνατον τὴν διὰ φυσικῆς ῥοῆς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῆς ἀποξηραντέας λεκάνης ἢ ὅταν ἡ ὑπερνίκησις αὐτῶν δὲν συνεπάγεται δυσαναλόγους δαπάνας. Ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ῥεύματος ἢ τοῦ ποταμοῦ ἔχουσι σταθερὰν στάθμην ἢ ὅταν τὸ τελευταῖον ἄκρον τοῦ ὑδραυλικοῦ συστήματος ὑπέρκειται σταθερῶς αὐτῆς, ἡ ἐκροὴ τῶν συγκεντρουμένων ὑδάτων τῆς λεκάνης ἐνεργεῖται *διὰ συνεχοῦς ῥοῆς*. Ὅταν ὅμως ἡ στάθμη αὐτῶν δὲν εἶναι σταθερά, ἰδίᾳ ἐπὶ ποταμῶν μετὰ παλιρροιῶν ἢ προκειμένου περὶ θαλάσσης, συμβαίνει ὥστε ἡ στάθμη τοῦ πυθμένος τοῦ ἄκρου τῆς τελικῆς διώρυγος, ἥτις λέγεται *διῶρυξ ἐκκενώσεως*, νὰ εὑρίσκεται ὁτὲ μὲν ὑπεράνω τῆς στάθμης τοῦ ποταμοῦ ἢ τῆς θαλάσσης, ὁτὲ δὲ ὑποκάτω αὐτῆς, ὁπότε δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἐκροή. Οὕτως ἡ ῥοὴ τοῦ ὕδατος τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως διακόπτεται καὶ ἔχομεν τὴν περίπτωσιν τῆς *περιοδικῆς ῥοῆς*.

Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ταύτας ὁ τρόπος τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἀποχετεύσεως τῶν ὑδάτων τῆς λεκάνης καὶ τῶν εἰς αὐτὴν συντρεχουσῶν λεκανῶν μέχρι τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως εἶναι ὁ αὐτός. Δηλαδὴ τὰ μὲν στάσιμα ἢ ῥέοντα ὕδατα αὐτῆς ταύτης τῆς λεκάνης καὶ τὰ εἰς αὐτὴν πίπτοντα ὄμβρια ὕδατα συλλέγονται διὰ συστήματος τάφρων καὶ χανδάκων τοιούτων διαστάσεων καὶ διατάξεως, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ συστηματικὴ καὶ τελεία συνάθροισις αὐτῶν καὶ ἡ ἀποχέτευσίς των μέχρι τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως. Κατὰ δὲ τὴν περίμετρον τῆς λεκάνης ὀρύσσεται κατάλληλος διῶρυξ ἢ διώρυγες, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης, *περιμετρικὴ διῶρυξ* καλουμένη, εἰς ἣν παρέχεται τοιαύτη διάταξις καὶ διατομή, ὥστε νὰ δύναται αὕτη νὰ συγκεντρώνῃ καὶ ἀποχετεύῃ τὰ ῥέοντα καὶ ὄμβρια ὕδατα τῶν πρὸς τὴν ἐξυγιαντέαν ἔκτασιν συμβαλλουσῶν λεκανῶν. Πολλάκις παρὰ τὴν διώρυγα ταύτην καὶ κατὰ μῆκος αὐτῆς εἴτε πρὸς τὴν μίαν τῶν ὀχθῶν αὐτῆς, εἴτε καὶ ἀμφοτέρωθεν, παρίσταται ἀνάγκη νὰ κατασκευασθῶσι προχώματα, ἐμποδίζοντα εἴτε ἐξωτερικὰ ὕδατα νὰ εἰσρεύσωσιν εἰς τὴν διώρυγα κατὰ τὴν περίοδον τῶν ὑετῶν, εἴτε καὶ τὰ ὕδατα αὐτῆς ταύτης τῆς διώρυγος νὰ εἰσρέωσιν εἰς τὴν ἀποξηρανθεῖσαν ἔκτασιν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον· Ἡ περιμετρικὴ διῶρυξ δύναται νὰ ἐκβάλλῃ εἴτε εἰς τὴν διώρυγα ἐκκενώσεως τῆς κυρίας λεκάνης, εἴτε εἰς τὸ ῥεῦμα, εἰς ὃ καὶ αὐτὴ ῥίπτεται, ἀλλὰ δι' ἄλλου στομίου (βλ. σχ. 1). Ἐπίσης ἐὰν ὡρισμένα μόνον ἐξωτερικὰ ὕδατα εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν ἀποξηραντέαν λεκάνην, δύνανται ταῦτα νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ ἀποχετευθῶσιν οὐχὶ διὰ περιμετρικῆς διώρυγος, ἥτις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλὰ δι' εἰδικοῦ χάνδακος ἢ χανδάκων καταλλήλως ὀρυσσομένων ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν. Ἐὰν μάλιστα πρόκειται περὶ τῶν ὑδάτων ποταμοῦ, ἐκ τῆς ἐκχειλίσεως τῶν ὁποίων δημιουργεῖται τὸ ἕλος (παράβαλε περίπτωσιν ἀποξηράνσεων τῆς α' κατηγορίας), περιττεύει καὶ ἡ διάνοιξις τοιούτων εἰδικῶν χανδάκων. Περιορίζονται δὲ τότε εἰς τὴν διευθέτησιν τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν κατασκευὴν προχωμάτων ἐμποδιζόντων τὴν ὑπερχείλισιν κλπ.

Σχ. 1.

Πολλάκις τὰ ὑπὸ τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως καὶ τῶν περιμετρικῶν διωρύγων συγκεντρούμενα ὕδατα, πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸ δεχόμενον αὐτὰ ῥεῦμα, ἢ τὴν θάλασσαν, δύνανται νὰ χρησιμοποιῶνται εἴτε δι' ἄρδευσιν χαμηλοτέρων τῆς ἀποξηρανθείσης λεκάνης θέσεων, εἴτε διὰ παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως ἢ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ὁσάκις διατίθεται ἐπαρκὴς πτῶσις καὶ ποσότης τοῦ ὕδατος.

Αἱ διαστάσεις τῶν τάφρων καὶ διωρύγων τοῦ συστήματος προσδιορίζονται ἐπὶ τῇ βάσει ὀμβρομετρικῶν καὶ ὑδρομετρικῶν παρατηρήσεων. Ἡ δὲ κατὰ μῆκος κλίσις αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ διευκολύνεται μὲν ἡ ῥοὴ τοῦ ὕδατος καὶ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐλαχίστη ἐγκαρσία αὐτῶν διατομή, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ μὴ ἐπέρχεται διὰ τῆς ἀναπτυσσομένης ταχύτητος τοῦ ὕδατος διάβρωσις τῆς κοίτης, οὔτε πάλιν κατὰ τὴν περίπτωσιν ῥοῆς θολῶν ὑδάτων νὰ ἐπέρχεται καθίζησις τῆς παρασυρομένης ὑπ' αὐτῶν ἰλύος. Ὁ ὑπολογισμὸς τῶν διαστάσεων τῶν διωρύγων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συρρέοντος εἰς αὐτὰς ὕδατος κατὰ τὰς θυελλώδεις ἡμέρας ἄγει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς μεγάλας διαστάσεις αὐτῶν, εἰς τρόπον ὥστε τίθενται εἰς παθητικότητα μεγάλαι ἐκτάσεις καλλιεργησίμου γῆς.

Σχ. 2.

Διὰ τοῦτο εἴτε δίδουσιν εἰς τὰ πρανῆ τῶν διωρύγων τούτων μικρὰς κλίσεις (βλ. σχ. 2) ὥστε τὰ πρανῆ ταῦτα νὰ δύνανται νὰ καλλιεργηθῶσι γεωργικῶς κατὰ τὴν περίοδον τῶν ταπεινῶν ὑδάτων, εἴτε δίδουσιν εἰς αὐτὰς τοιαύτην ἐγκαρσίαν διατομήν, ὥστε νὰ σχηματίζεται (βλ. σχ. 3) μία κοίτη διὰ τὰ ταπεινὰ ὕδατα καὶ ἑτέρα διὰ τὰ ὑψωμένα τοιαῦτα, ἀμφότεραι μὲ πρανῆ συνήθους κλίσεως, ἤτοι 1 : 1 διὰ τὰς ἀργιλλώδεις γαίας καὶ 2 : 3 διὰ τὰς ἀμμώδεις τοιαύτας, ἡ δὲ μεταξὺ τῶν δύο πρανῶν σχηματιζομένη βαθμὶς ἱκανοῦ πλάτους καλλιεργεῖται γεωργικῶς κατὰ τὴν περίοδον τῶν ταπεινῶν ὑδάτων. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας αἱ τοιαῦται ἐκτάσεις καλλιεργοῦνται συνήθως διὰ κτηνοτροφικῶν ἰδίως φυτῶν.

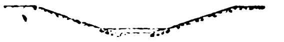
Σχ. 3.

Κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἐγκαταστάσεως δικτύου τάφρων καὶ διωρύγων πρὸς ἀποξήρανσιν μιᾶς ἐκτάσεως εἶναι ἀπαραίτητον κατὰ τὴν ὄρυξιν αὐτῶν νὰ λαμβάνεται πρόνοια, ὅπως κατασκευάζωνται ἐπ' αὐτῶν αἱ ἀναγκαιοῦσαι γέφυραι ἢ ἄλλα μέσα ἀποκαθιστῶντα τὴν συγκοινωνίαν, τὴν ὁποίαν οἱ ὀρυσσόμενοι χάνδακες διακόπτουσιν.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν ἀποξηράνσεως *διὰ συνεχοῦς ῥοῆς*, παρίσταται ἀνάγκη ἡ διῶρυξ ἐκκενώσεως νὰ διαπεράσῃ τὰ φυσικὰ ἐκεῖνα ἐμπόδια, ἅτινα φράσσουν τὴν φυσικὴν ῥοὴν τῶν ὑδάτων τῆς ἀποξηραντέας λεκάνης. Ἐὰν τὸ ὕψος τῶν ἐμποδίων τούτων εἶναι μικρόν, ἡ διῶρυξ ἐκκενώσεως ἀποτελεῖ μίαν ἀνοικτὴν τάφρον. Ἐὰν ὅμως τὸ ὕψος τοῦτο εἶναι μέγα, καταφεύγουσιν εἰς τὴν κατασκευὴν ὑπογείου σήραγγος διαπερώσης τὸ ἐμπόδιον, ἧς ὅμως ἐνίοτε ἡ κατασκευή, λόγῳ τοῦ μεγάλου μήκους της καὶ τῶν συναντωμένων δυσκολιῶν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν δ' ἀποξηράνσεως *διὰ περιοδικῆς ῥοῆς*, ἐνῷ κατὰ τὰ ἄλλα τὸ ὑδραυλικὸν σύστημα παρουσιάζει τὴν αὐτὴν διάταξιν ὡς καὶ ἐπὶ συνεχοῦς ῥοῆς, παρίσταται ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν εἰδικά τινα μέτρα ἐπιτρέποντα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν διακοπὴν ἢ τὴν παρεμπόδισιν τῆς ῥοῆς ἀπὸ τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως πρὸς τὸν ποταμὸν ἢ τὴν θάλασσαν καὶ ἀντιθέτως, ὅπερ θὰ συνέβαινε κατὰ τὴν περίοδον τῆς πλημμυρίδος ἢ τῶν ὑψηλῶν ὑδάτων αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀποθήκευσιν τοῦ συνεχῶς διὰ τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως κατερχομένου ὕδατος μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ πρὸς τὸν ποταμὸν ἢ τὴν θάλασσαν περαιτέρω ῥοὴ αὐτῶν θὰ καθίσταται δυνατή. Τὸ πρῶτον ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς κατασκευῆς *ὑδροφράκτου* λειτουργοῦντος κατὰ βούλησιν τοῦ ἁρμοδίου προσωπικοῦ ἢ αὐτομάτως, τὸ δὲ δεύτερον κατορθοῦται εἴτε εὐρυνομένων τῶν διαστάσεων τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως, ὁσάκις τὸ πρὸς ἀποθήκευσιν ὕδωρ δὲν εἶναι πολύ, εἴτε κατασκευαζομένης εἰδικῆς ῥυθμιστικῆς δεξαμενῆς διαστάσεων ἀναλόγων πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἑκάστοτε προσωρινῶς ἀποθηκευομένου ὕδατος. Ἀντὶ τεχνητῆς δεξαμενῆς πολλάκις εἶναι συμφερώτερον νὰ χρησιμοποιῶνται εἰδικοὶ σχηματισμοὶ τοῦ ἐδάφους ἐπιτρέποντες διὰ κατασκευῆς μικρῶν τεχνικῶν ἔργων τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὡς δεξαμενῶν.

4) Εἰς τὴν τετάρτην κατηγορίαν τῶν ἀποξηράνσεων ὑπάγονται αἱ περιπτώσεις ἐκεῖναι καθ' ἃς ἡ ἀποχέτευσις τοῦ ἐκ τῆς ἐξυγιαντέας ἐπιφανείας συγκεντρουμένου ὕδατος διὰ φυσικῆς ῥοῆς εἶναι ἀδύνατος, εἴτε διότι τὰ παρεντιθέμενα φυσικὰ ἐμπόδια εἶναι ἀδύνατον ἢ οἰκονομικῶς ἀσύμφορον νὰ ὑπερνικηθῶσιν, εἴτε διότι ἡ στάθμη τοῦ δεχομένου τὰ συγκεντρούμενα ὕδατα ῥεύματος ἢ τῆς θαλάσσης εἶναι διαρκῶς ὑψηλοτέρα τοῦ πυθμένος τοῦ ἄκρου τῆς διώρυγος ἐκκενώσεως, ἢ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀποξηραντέας ἐκτάσεως. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀπαιτεῖ διὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν ὑδάτων τὴν διαρκῶς παρέμβασιν μηχανικῶν μέσων.

Ἵνα ἐλαττωθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ πρὸς ὕψωσιν ποσότης τοῦ ὕδατος, καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην κατασκευάζονται ὑποχρεωτικῶς περιμετρικαὶ διώρυγες συγκεντροῦσαι καὶ ἀποχετεύουσαι τὸ ὕδωρ, ὅπερ θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν ἀποξηραντέαν λεκάνην ἐκ τῶν παρακειμένων ἐκτάσεων, ἔτι δὲ προχώματα, παρεμποδίζοντα ἐπίσης τὴν εἰσροὴν ὑδάτων στασίμων ἢ ῥεόντων κειμένων ὑψηλότερον τῆς πρὸς ἐξυγίανσιν λεκάνης. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ συγκέντρωσις τῶν ὑδάτων τῆς λεκάνης ταύτης γίνεται διὰ συστήματος τάφρων καταλλήλως ὀρυσσομένων ἐντὸς τῆς ἀποξηραντέας περιοχῆς καὶ συντρεχουσῶν εἰ δυνατὸν εἰς μίαν κεντρικὴν διώρυγα ἐκκενώσεως ἤ, ἂν τοῦτο ἀδύνατον, εἰς ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα σημεῖα, εἰς ἃ καὶ ἐγκαθίστανται διὰ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ὕδατος αἱ *ὑψωτικαὶ μηχαναί*. Εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ διῶρυξ ἐκκενώσεως καταλήγει εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, εἰς ὃ καὶ αἱ περιμετρικαὶ διώρυγες, δυνατὸν ἀμφότερα τὰ συστήματα τῶν διωρύγων νὰ κεῖνται χαμηλότερον τοῦ ποταμοῦ ἢ τῆς θαλάσσης, ὁπότε γίνεται συγκέντρωσις τῶν ἐκ τούτων μεταφερομένων ὑδάτων καὶ ἑνιαία αὐτῶν ἐκκένωσις.

Εἶναι προφανές, ὅτι αἱ ἐγκαθιστάμεναι ὑψωτικαὶ μηχαναὶ ἀποβλέπουσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς μίαν πρώτην ἐκκένωσιν τῶν καλυπτόντων τὴν ἀποξηραντέαν λεκάνην ὑδάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς μίαν ἐσαεὶ συντελουμένην συνεχῆ ἐκκένωσιν τῶν ἀναβρυόντων ἐντὸς τῆς περιοχῆς ταύτης ὑδάτων, καθὼς καὶ τῶν πιπτόντων εἰς αὐτὴν ὑετίων. Ἡ δύναμις τῶν μηχανῶν διὰ τὴν πρώτην ἄντλησιν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ ὕψους τῆς ἀνυψώσεως, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τῶν καλυπτόντων τὴν λεκάνην ὑδάτων καὶ ἐκ τοῦ προσδιοριζομένου διὰ τὴν ἄντλησιν αὐτῶν χρόνου. Ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῶν διὰ τὴν μετέπειτα συνεχῆ ἄντλησιν χρησιμοποιουμένων μηχανῶν, ὑπολογίζεται αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει ὑδρομετρικῶν καὶ μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, τόσον ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν κατακρημνισμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐκ τούτων ἐξατμιζομένου μέρους ἢ διηθουμένου εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους. Συνήθως κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν μηχανικῶν τούτων μέσων ἢ προσδιορίζεται, ὅπως μέρος τῶν διὰ τὴν πρώτην ἄντλησιν χρησιμοποιουμένων μηχανῶν χρησιμοποιῆται κατόπιν ὡς ἐφεδρικὸν ὑλικόν, ἢ ἐκτὸς τῶν διατηρηθησομένων κατόπιν ἐν λειτουργίᾳ μηχανῶν ἐγκαθίστανται προσωρινῶς διὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης ἀντλήσεως καὶ ἄλλαι μηχαναὶ μεγαλυτέρας ἀποδόσεως, ἀφαιρούμεναι μετὰ ταύτην.

Ὡς ἀνυψωτικαὶ τοῦ ὕδατος μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κεντρόφυγες καὶ στροβιλωταὶ ἀντλίαι καὶ διὰ μικρὰ ὕψη ἀνυψώσεως κοχλίαι τοῦ Ἀρχιμήδους, ἢ πτερυγωτοὶ τροχοί. Αἱ μετὰ βαλβίδων ἀντλίαι ἀποκλείονται διὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας λόγῳ τῶν στερεῶν ὑλικῶν, ἅτινα παρασύρει ἐκ τοῦ ἐδάφους τὸ πρὸς ὕψωσιν ὕδωρ. Αὐτόματος δ' ὑδροφράκτης ἐμποδίζει τὴν ὀπισθοχώρησιν τοῦ ἀνυψωθέντος ὕδατος πρὸς τὴν διώρυγα ἐκκενώσεως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀργίας τῶν ἀντλιῶν.

Ὡς κινητήριος δύναμις τῶν ἀντλιῶν τούτων ἔρχεται, ἐκτὸς τῶν ἰδιαιτέρως ἐπὶ μεγάλων ἐγκαταστάσεων χρησιμοποιουμένων ἀτμομηχανῶν, εἰς πρώτην γραμμὴν τὸ ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα. Τὸ μέσον τοῦτο συνδυάζει τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγίστης ἁπλότητος ἐν τῇ ἐγκαταστάσει καὶ τῆς εὐκόλου προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀποξηράνσεως καὶ τὸ σμικρὸν τῶν δαπανῶν συντηρήσεως. Ἐπιτρέπει δὲ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως πλωτῆρος τὴν αὐτόματον κίνησιν ἢ παῦσιν τῆς λειτουργίας τῶν ἀντλιῶν ἐπὶ ὡρισμένων θέσεων τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ἡ δαπάνη τῆς λειτουργίας τῶν μηχανῶν κατέρχεται εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Ἡ χρησιμοποίησις ὡς κινητηρίου δυνάμεως τοῦ ἀέρος ἐξαρτᾶται κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς συχνότητος καὶ διαρκείας ἰσχυρῶν ἀνέμων ταχύτητος τοὐλάχιστον 3 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐπομένως ἡ χρῆσις ἀνεμαντλιῶν περιορίζεται ἕνεκα τούτου κυρίως ἐπὶ ἀνεμωδῶν παραλιακῶν τοποθεσιῶν χρησιμοποιουμένων ἀνεμοκινητήρων ἐκ χάλυβος, οἱ-

Digitized by Google

τινες ἀπαιτοῦσιν ἐπιμελῆ αὐτῶν διατήρησιν καὶ λίπανσιν. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ὅμως ταύτην ἡ διῶρυξ ἐκκενώσεως πρέπει νὰ κατασκευάζηται μὲ εὐρυτέρας διαστάσεις, ἵνα δύναται ν' ἀποθηκεύεται ἐν αὐτῇ τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς περιόδους τῆς νηνεμίας, καθ' ἃς κατ' ἀνάγκην διακόπτεται ἡ ἄντλησις. Ὅπου εἶναι διαθέσιμος μικρά τις πτῶσις ὕδατος δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὕδατος ὁ *ὑδροπλήκτης* (Hydropulsor), μηχανὴ συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ τὴν ἰδιότητα τοῦ ὑδροστροβίλου πρὸς τὴν τῆς ὑδραντλίας. Ὁ ὑδροπλήκτης καὶ ἤδη εἶναι ἐν χρήσει πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς δυνάμεως τῆς παλιρροίας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μηχανικῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὕδατος πρὸς ἀποξήρανσιν παραλιακῶν βαθυπέδων. Ἡ χρησιμοποίησίς του ὅμως πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν εἶναι τότε μόνον δυνατή, ὅταν τὸ εὖρος τῆς παλιρροίας εἶναι τοὐλάχιστον 2 μέτρων.

Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, πρὸς ἐκλογὴν τοῦ καταλληλοτέρου διὰ τὴν ἄντλησιν συστήματος πρέπει νὰ γίνεται συγκριτικὸς ὑπολογισμὸς ἐπὶ τῆς οἰκονομικότητος τῶν ἑκάστοτε δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσι κινητήρων, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει πασῶν τῶν τοπικῶν συνθηκῶν.

Ἑτέρα μέθοδος πρὸς δημιουργίαν τεχνητῆς ἀπορροῆς ὑδάτων λιμναζόντων ἐντὸς κλειστῆς κοιλάδος ἐχούσης ἀδιαπέραστον ἔδαφος εἶναι ἡ δι' ἀνορύξεως τῶν λεγομένων *φρεάτων ἀπορροφήσεως* ἐντὸς τῶν βαθυτέρων, διαπερατῶν μὲν ἀλλ' οὐχὶ ὑδροφόρων στρωμάτων τοῦ ὑπεδάφους, ἢ τοὐλάχιστον ὑδροφόρων στρωμάτων μὲ ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπιτυχῶς μόνον ὅταν τὰ στάσιμα ὕδατα δὲν ἀνέρχονται εἰς μεγάλας ποσότητας, δηλαδὴ ὅταν πρόκειται περὶ μικρῶν ἑλῶν καὶ τελμάτων. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐὰν τὰ ὕδατα τοῦ ἕλους εἶναι θολά, καὶ ὑπάρχει κίνδυνος ἐμφράξεως τῶν πόρων τοῦ πέριξ τοῦ ἀπορροφητικοῦ φρέατος στρώματος, συνάγεται τὸ ὕδωρ εἰς μίαν συλλεκτήριον λεκάνην, ὅπως καθιζήσουν ἐν αὐτῇ τὰ μετεωρισμένα ἐν τῷ ὕδατι ὑλικά, καὶ μετὰ τοῦτο ἄγεται τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ φρέατα ἀπορροφήσεως. Περισσότερον χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο τὰ σωληνωτὰ φρέατα καὶ οὐχὶ τὰ κοινά, κατασκευαζόμενα εἴτε εἰς μέγαν ἀριθμὸν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπορροφήσεως (500 — 600 κατὰ στρέμμα, Ὁλλανδικὸν σύστημα), εἴτε κατὰ τὴν ἐν τῷ σχήματι 4 ἐμφαινομένην διάταξιν, ὁπότε ὁλόκληρος ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος τῆς

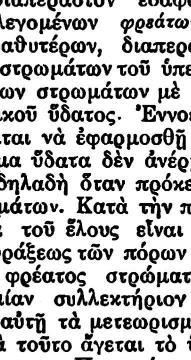

Σχ 4.

πρὸς ἀποξήρανσιν ἐκτάσεως συλλέγεται εἰς ἑνιαῖον ἀγωγὸν ἐκβάλλοντα εἰς δεξαμενήν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ὕδωρ ἠρεμεῖ, ὅπως κατακαθίσουν τὰ παρασυρόμενα ὑπ αὐτοῦ ὑλικά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπορρόφησις εἶναι δυνατὴ μόνον ἐὰν τὸ ὑπέδαφος ἀποτελῆται ἐκ λίαν διαπερατοῦ στρώματος ἢ ἐξ ἀσβεστιολιθικοῦ πετρώματος φέροντος ρωγμὰς καὶ χάσματα, ἡ μέθοδος αὕτη σπανιώτατα ἐφαρμόζεται.

Ὁσάκις ἡ ἀποξήρανσις ἀποβλέπει οὐχὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν ὑπὸ τοῦ ὕδατος καλυπτομένων ἐδαφῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ ἑλώδους μιάσματος, ἔχουσιν ἐφαρμογὴν καὶ αἱ ἑξῆς εἰσέτι μέθοδοι:

α') Διὰ τῆς φυτεύσεως τῆς ἑλώδους ἐκτάσεως διὰ φυτῶν ἐχόντων μεγάλην ἐξάτμισιν, οἷα τὸ ἡλιοτρόπιον καὶ ὁ εὐκάλυπτος, διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἄλλως τε τῶν ὁποίων ἀποκτᾶται καὶ εἰσόδημά τι. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη φυτεία οὔτε δυνατή, οὔτε ἀποτελεσματικὴ εἶναι, ὅταν τὸ ἔδαφος καλύπτεται διαρκῶς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκόμη τοῦ θέρους ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

β') Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐντὸς τῆς ἑλώδους ἐκτάσεως ἁλμυρῶν ὑδάτων ἐκ τῆς θαλάσσης, ἐντὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνάπτυξις τῶν νυμφῶν τῶν κωνώπων. Ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη εἶναι ἐφαρμόσιμος μόνον ἐπὶ παραλίων ἑλῶν, ὧν ἡ στάθμη εἶναι χαμηλοτέρα τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης.

Ὅλως ἰδιαιτέραν κατηγορίαν ἀποτελοῦσιν αἱ ἀποξηράνσεις παρακτίων τεναγῶν ἢ ἀβαθῶν κόλπων τῆς θαλάσσης, μεταβαλλομένων διὰ τῆς ἐκτελέσεως τεχνικῶν ἔργων εἰς παραλιακὰ βαθύπεδα (Polders). [Περὶ τούτων βλ. λ. βαθύπεδον].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Paul Lévy Salvador - Paul Frick*, Hydraulique Agricole, III, Paris 1923 (Bibliothèque de l' Ingénieur de Travaux Publics). *Ἀγγ. Γκίνη*, Μαθήματα Γεωργικῆς ὑδραυλικῆς, Ἀθῆναι, 1912. *Spöttle*, Lauelwirtschafliche Bodenverbesserungen (Handbuch der Ingenieurwissenschaften).

Α. Γ. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀποξήρανσις *καρπῶν*.** Ἡ ἀποξήρανσις τῶν καρπῶν *(ὀπωρῶν)* συνίσταται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν ἐξ αὐτῶν μέρους τῆς ὑγρασίας καὶ τὴν συμπύκνωσιν ἐν αὐτοῖς, συνεπείᾳ τούτου, τοῦ σακχάρου καὶ λοιπῶν στερεῶν οὐσιῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως: α) ἡ ἀφαίρεσις τῆς ὑγρασίας καταστήσῃ ἀνικάνους μερικοὺς παράγοντας (εὐρῶτας, ζύμας, ἐνζύμας, βακτηρίδια) νὰ προσβάλωσι τοὺς καρποὺς καὶ ἀποσυνθέσωσιν αὐτούς, β) ἐλαττωθῇ ὁ ὄγκος καὶ τὸ βάρος τῶν καρπῶν καὶ διευκολυνθῇ οὕτω ἡ μεταφορὰ αὐτῶν, γ) συντηρηθῶσιν ἐν ἀποθηκεύσει οἱ ξηροὶ καρποὶ ἀναλλοίωτοι ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄρωμα καὶ τὴν γεῦσιν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς νωποὺς τοιούτους, καὶ δοθῶσιν εἰς τὴν κατανάλωσιν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ πρὸς ἀποφυγὴν ἀθρόας προσφορᾶς.

Ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀποξήρανσις τῶν καρπῶν περιορίζεται κυρίως εἰς τὴν σταφίδα καὶ τὰ σῦκα, περιωρισμένως δὲ εἰς τὰ δαμάσκηνα καὶ λοιποὺς καρπούς. Ἡ στατιστικὴ παρουσιάζει τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν Κορινθιακῆς σταφίδος εἰς 144.000 τόννους περίπου, τῆς σουλτανίνας εἰς 16.000 τόννους καὶ τῶν σύκων εἰς 16 000 ἐπίσης τόννους.

Οἱ πρὸς ἀποξήρανσιν καρποὶ δέον νὰ εἶναι ἐντελῶς ὥριμοι, καλοῦ μεγέθους καὶ ἀπηλλαγμένοι κηλίδων συνεπείᾳ προσβολῆς ὑπὸ ἀσθενειῶν ἢ ἐντόμων, ἀρίστης ἐν ἑνὶ λόγῳ ποιότητος, πρέπει δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν συλλογὴν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ἀποξήρανσιν. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται πάντοτε δι' ἐκθέσεως τῶν καρπῶν εἰς θερμοκρασίαν ὑψωμένην. Τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν ἀποξήρανσιν θερμότητα δυνάμεθα ν' ἀντλήσωμεν εἴτε ἐκ τοῦ ἡλίου, δι' ἐκθέσεως τῶν καρπῶν εἰς κατάλληλον μέρος δυνάμενον νὰ δεχθῇ τὴν ἀνωτάτην ποσότητα θερμαντικῶν ἀκτίνων, εἴτε ἐκ καυσίμου ὕλης καιομένης ἐντὸς εἰδικῶν κλιβάνων, δι' ἐκθέσεως τῶν καρπῶν ἐντὸς ξηραντηρίου θαλάμου, θερμαινομένου διὰ τῆς ἐκλυομένης θερμότητος καὶ ἐφωδιασμένου διὰ συσκευῆς ρυθμιζούσης τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἀποξήρανσις γίνεται κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούλιον, Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον καὶ εἰς περιφερείας ξηράς, συμφέρον ἔχομεν δι' οἰκονομικοὺς λόγους νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἀποξήρανσιν δι' ἐκθέσεως τῶν καρπῶν εἰς τὸν ἥλιον. Ἂν ὅμως ἡ ὡρίμανσις τῶν καρπῶν συντελῆται ἀπὸ τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ πέραν, τότε κατ' ἀνάγκην δέον νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν δαπανηροτέραν καὶ χρήζουσαν μεγαλυτέρας ἐπιβλέψεως διὰ κλιβάνων ἀποξήρανσιν. Ἡ ἐπιτυγχανομένη ποιότης ξηρῶν καρπῶν καὶ διὰ τῶν δύο μεθόδων ἀποξηράνσεως δύναται νὰ εἶναι διάφορος, ἂν οἱ καρποὶ τύχωσι τῶν ἀναγκαίων περιποιήσεων. Ἂν δὲν συμβῇ τοῦτο κατὰ τὴν ἀποξήρανσιν εἰς τὸν ἥλιον, τότε οἱ διὰ κλιβάνων ἐπιτυγχανομένοι καρποὶ δύνανται νὰ ὦσιν ἀνωτέρας ποιότητος. Διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα σπανίζει ἡ εὐθηνὴ καύσιμος ὕλη, καλὸν εἶναι νὰ ἐξαντλῶμεν τὴν ἐπιδαψιλευομένην ἡμῖν διὰ τὴν ἀποξήρανσιν εὔνοιαν ὑπὸ τοῦ ξηροῦ κλίματός μας καὶ ὑποβάλλωμεν τοὺς καρποὺς πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς τὸν ἥλιον, νὰ καταφεύγωμεν δὲ εἰς τὴν διὰ κλιβάνων ἀποξήρανσιν ὅταν βραδύνωσι νὰ ὡριμάσωσιν οἱ καρποὶ ἢ ὅταν ἐκτεθέντες οὗτοι πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς τὸν ἥλιον ζημιωθῶσιν ἕνεκεν βροχῆς.

Προετοιμασία τῶν καρπῶν. — Ἀφοῦ σκοπὸς τῆς ἀποξηράνσεως εἶναι ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχυτέρα ἀπαλλαγὴ τῶν καρπῶν ἐκ τῆς πλεοναζούσης ὑγρασίας, πᾶσα ἐργασία συντελεστικὴ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐξυπηρετική. Ἐπειδὴ ἡ ὑγρασία ἐκφεύγει διὰ τῶν πόρων τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ καρποῦ ὑπὸ μορφὴν ὑδρατμοῦ, πᾶσα δημιουργία νέων πόρων ἢ μεγαλυτέρα ἐπιφάνεια ἐξατμίσεως εἶναι συντελεστικὴ εἰς τὴν ταχυτέραν ἐκφυγὴν ταύτης. Τοιαῦται ἐργασίαι εἶναι ὁ *τεμαχισμὸς* τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν καρπῶν (ἀπιδίων, μήλων, βερυκόκκων, ροδακίνων) καὶ ἡ *διάρρηξις τῆς ἐπιδερμίδος* ἐνίων καρπῶν, φερόντων ἐπ' αὐτῆς κηρῶδες ἐπίστρωμα καὶ ἐχόντων ταύτην ἄνευ πόρων (δαμάσκηνα, σουλτανίνα). Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ κηρώδους χνοῦ καὶ ἡ διάρρηξις τῆς ἐπιδερμίδος ἐπιτυγχάνονται δι' ἐμβαπτίσεως τῶν καρπῶν ἐντὸς ψυχροῦ ἢ θερμοῦ λουτροῦ ὕδατος ἔχοντος ἐν διαλύσει ἀνθρακικὸν νάτριον (σόδαν) ἢ κάλιον (ποτάσσαν) ἢ καὶ ἀμφότερα.

Ἐπειδὴ ὅμως, παρ' ὅλα τὰ προκαταρκτικὰ μέτρα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐξατμίσεως ἐκ τῶν καρπῶν τῆς πλεοναζούσης ὑγρασίας, εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστῶσιν οὗτοι ζύμωσιν ἢ οἱασδήποτε φύσεως ἀλλοιώσεις καὶ ὑποβιβασθῇ οὕτω ἡ ποιότης τῶν ἐπιτυγχανομένων ξηρῶν καρπῶν, καθίσταται ἐπάναγκες ὅπως ληφθῶσι μέτρα τινὰ προλαμβάνοντα τὰς ἀλλοιώσεις καὶ ἀπωλείας. Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀποστείρωσις τῶν καρπῶν διὰ *θειώσεως* (βλ. κατωτ.) ἢ διὰ *μερικοῦ βρασμοῦ (ζεματίσματος)*. Τὸ θερμὸν λουτρὸν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ταχεῖαν ἀποξήρανσιν ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς διαρρήξεως τῆς ἐπιδερμίδος καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν παραγόντων τῶν ἀλλοιώσεων. Διὰ τοὺς καρπούς, περιέχοντας σάκχαρον, δὲν ἐνδείκνυται τὸ παρατεταμένον ζεμάτισμα.

***Τεμαχισμὸς καρπῶν*:** Ὁ τεμαχισμὸς τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν καρπῶν καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν πυρήνων ἐπιταχύνει τὴν ἐκφυγὴν τῆς ὑγρασίας καὶ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς ποιότητος τῶν ἐπιτυγχανομένων ξηρῶν καρπῶν. Ἡ τοιαύτη ἐργασία διευκολύνει ὡσαύτως καὶ τὴν θείωσιν τῶν καρπῶν πρὸς ἔτι μεγαλυτέραν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐξατμίσεως καὶ καταστροφὴν τῶν ζυμῶν, ἐνζυμῶν, εὐρώτων καὶ βακτηρίων, τῶν παραγόντων δηλαδὴ τῶν ἀλλοιώσεων. Δοκιμαὶ κατ' ἀποξήρανσιν δαμασκήνων διὰ τεμαχισμοῦ αὐτῶν εἰς δύο καὶ ἀφαιρέσεως τῶν πυρήνων κατέδειξαν ὅτι διὰ τοῦ τεμαχισμοῦ ἐπετεύχθη ἡ ἀποξήρανσις εἰς τὸν ἥλιον ἐντὸς 3 $^{1}/_{2}$ ἡμερῶν, καθ' ὃν χρόνον δαμάσκηνα τῆς αὐτῆς ποιότητος ἐκτεθέντα συγχρόνως εἰς τὸν ἥλιον ἄνευ προπαρασκευῆς τινος ἀπῄτησαν χρονικὸν διάστημα 37 $^{1}/_{2}$ ἡμερῶν.

***Διάρρηξις ἐπιδερμίδος*:** Τοῦτο κατορθοῦται δι' ἐμβαπτίσεως τῶν καρπῶν ἐντὸς ζέοντος ὕδατος ἢ διαλύματος $^{1}/_{2}$—1 % ἀνθρακικοῦ καλίου *(ποτάσσης)* ἢ ἀνθρακικοῦ νατρίου *(σόδας)* ἢ ψυχροῦ διαλύματος 6 % ἀνθρακικοῦ καλίου ἢ μίγματος ἀνθρακικοῦ καλίου καὶ νατρίου. Τὰ τοιαῦτα λουτρὰ εἶναι ἐξυπηρετικὰ κατὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν δαμασκήνων καὶ λευκῆς σταφίδος *(σουλτανίνας)*. Οὕτω εὕρομεν ὅτι ἐμβάπτισις ἐπὶ 30 δευτερόλεπτα ἐντὸς ζέοντος διαλύματος $^{1}/_{2}$ % ἀνθρακικοῦ καλίου ἐπέτυχε τὴν ἀποξήρανσιν τῶν μὲν δαμασκήνων ἐντὸς 2 $^{1}/_{2}$—11 $^{1}/_{2}$ ἡμερῶν, τῶν δὲ σταφίδων ἐντὸς 11 $^{1}/_{2}$ τοιούτων, καθ' ὃν χρόνον ἡ φυσικὴ ἀποξήρανσις, ἄνευ προπαρασκευῆς τινος, ἐπετεύχθη μετὰ 37 $^{1}/_{2}$ ἡμέρας διὰ τὰ δαμάσκηνα καὶ μετὰ 17 $^{1}/_{2}$ ἡμέρας διὰ τὴν σταφίδα. Ἤτοι ἡ ἐμβάπτισις ἐπετάχυνε τὴν ἀποξήρανσιν τῶν μὲν δαμασκήνων κατὰ 26—35 ἡμέρας, τῆς δὲ σταφίδος κατὰ 6 ἡμέρας. Ἡ ἐμβάπτισις τῆς σουλτανίνας εἰς ψυχρὸν διάλυμα ποτάσσης 6 % ἐν ὕδατι ἐπὶ 30 δευτερόλεπτα ἐπέτυχε τὴν ἀποξήρανσιν ταύτης μετὰ 7 $^{1}/_{2}$ ἡμέρας, ἤτοι κατὰ 10 ἡμέρας ἐνωρίτερον τῆς ἐκτεθείσης πρὸς ἀποξήρανσιν ἄνευ ἐμβαπτίσεως. Ἡ ποιότης τῶν ἐπιτευχθέντων καρπῶν διὰ τῆς ταχυτέρας ἀποξηράνσεως ἦτο πάντοτε ἀνωτέρα.

***Θείωσις καρπῶν*:** Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἔκθεσιν συνήθως τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν καρπῶν εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀερίου θειώδους ὀξέος ἐντὸς κλειστοῦ χώρου ἐπὶ ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα. Τὸ θειῶδες ὀξύ, παραγόμενον διὰ καύσεως θείου, ἐπιτυγχάνει: 1) τὴν καταστροφὴν τῶν παραγόντων

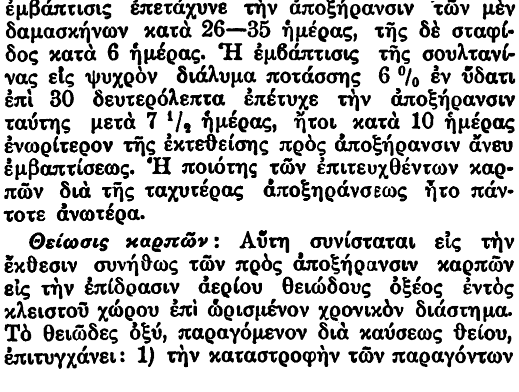

Ξύλινος οἰκίσκος πρὸς θείωσιν τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν καρπῶν.

τῶν προκαλούντων τὴν ἀλλοίωσιν τῶν νωπῶν καρπῶν, 2) τὴν ἀπομάκρυνσιν κατὰ τὴν ἔκθεσιν πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν μυιῶν καὶ λοιπῶν ἐντόμων, ἅτινα θὰ ἐτρέφοντο ἐκ τῶν καρπῶν καὶ θὰ προὐκάλουν τὴν *«σκωληκίασιν»* αὐτῶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ, 3) τὴν διάρρηξιν τῶν κυττάρων καὶ τὴν συνεπείᾳ ταύτης ταχεῖαν ἐκφυγὴν τῆς ὑγρασίας διὰ μέσου τῆς οὕτω δημιουργηθείσης σπογγώδους μάζης καὶ 4) τὴν πρόληψιν ἀλλοιώσεως τοῦ χρώματος τῶν καρπῶν *(μαύρισμα)* καὶ τὴν ἐπίτευξιν ἠλεκτροχρόου προϊόντος *(βερύκοκκα, ροδάκινα, ἀπίδια, μῆλα)*. Τὸ αὐτὸ κατορθοῦται καὶ δι' ἐμβαπτίσεως τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν καρπῶν ἐντὸς διαλύματος 0.4 % θειώδους ὀξέος. Διὰ τὴν ὑποβολὴν τῶν καρπῶν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀερίου ἀπαιτεῖται θάλαμος κλειόμενος ἀεροστεγῶς καὶ δίσκοι ἢ ταρσοὶ ἐφ' ὧν ν' ἁπλοῦνται οἱ καρποὶ τεμαχισμένοι ἢ βεβρεγμένοι δι' ὕδατος ἢ ἀραιοῦ διαλύματος μαγειρικοῦ ἅλατος.

Φυσικὴ ἀποξήρανσις. — Αὕτη ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν ἀποξήρανσιν καρπῶν, λαχανικῶν, κρεάτων καὶ ἰχθύων. Εἶναι ἡ οἰκονομικωτέρα πρὸς ἐπίτευξιν ξηρῶν προϊόντων, ἐστερημένων τοῦ ἐπικινδύνου διὰ τὴν διατήρησίν των μέρους τῆς ἐν αὐτοῖς ὑπαρχούσης ὑγρασίας. Ἡ ὑγρασία αὕτη ἀραιώνει τὰ στερεὰ στοιχεῖα (*σάκχαρα*, κ.τ.λ.) καὶ καθιστᾷ ταῦτα εὐπρόσβλητα εἰς τοὺς μικροργανισμούς, ἐνῷ διὰ τῆς ἐκδιώξεως ταύτης ἐπέρχεται συμπύκνωσις τῶν στερεῶν οὐσιῶν, αἵτινες ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ δὲν ζυμοῦνται. Τὸ ποσὸν τῆς ὑγρασίας ἐπὶ τοῖς % ἐν τοῖς ξηροῖς καρποῖς δύναται ν' ἀνέλθῃ ἕως 22—25 % χωρὶς κίνδυνον ἀλλοιώσεως. Ἐν τούτοις καλὸν εἶναι νὰ περιέχηται εἰς τοὺς συλλεγομένους ἐκ τῶν ἁλωνίων καρποὺς εἰς 16—20 %, ἵνα δύνανται οὗτοι ν' ἀπορροφήσωσι κατὰ τὴν μετέπειτα κατεργασίαν ποσότητά τινα ὑγρασίας.

Οἱ πρὸς ἀποξήρανσιν καρποὶ ἐκτίθενται ἐπὶ δί-

Digitized by Google

σκων (*ταρσῶν, τζιβιερῶν, καλαμωτῶν*) τετμημένοι καὶ ὑποστάντες πᾶσαν προπαρασκευήν. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐκτίθενται εἰς τὸ μεσημβρινῆς ἐκθέσεως ἁλώνιον, ὅπου θὰ δύνανται ν' ἀπορροφήσωσι τὴν ἀναγκαιοῦσαν θερμότητα καὶ ὅπου ὁ ἀὴρ θ' ἀνανεοῦται διὰ κανονικῶν ρευμάτων. Ὁ ἥλιος ἐπι-

Ἀποξήρανσις σύκων ἐν Ἀργαλαστῇ (Πηλίου).
[Φωτογρ. Π. Θ. Ἀναγνωστοπούλου.]

δρᾷ ἐπὶ τῶν καρπῶν καὶ δίδει εἰς τούτους ὁμοιόμορφον χρῶμα. Ἡ μέχρι τέλους ὅμως τῆς ἀποξηράνσεως ἔκθεσις εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπιφέρει ἀλλοίωσιν εἰς τὸ ἄρωμα καὶ τὸ χρῶμα. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου καλὸν εἶναι νὰ συλλέγωνται μετ' ὀλίγων ἡμερῶν ἔκθεσιν εἰς τὸν ἥλιον οἱ φέροντες τοὺς καρποὺς δίσκοι καὶ νὰ τίθενται ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ θὰ συμπληρωθῇ ἡ ἀποξήρανσις ὑπὸ σκιὰν καὶ θὰ διατηρηθῇ τὸ ἄρωμα τῶν καρπῶν. Ἐπὶ τῆς ἀρ-

Ἀποξήρανσις καρπῶν διὰ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος.

χῆς ταύτης στηρίζεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς κορινθιακῆς σταφίδος τοῦ Αἰγίου (ὑπὸ σκιάν). Ἡ ἐπισώρευσις τῶν τζιβιερῶν γίνεται καὶ πρὸς ἀποφυγὴν βροχῆς ἢ καὶ τῆς νυκτερινῆς δρόσου. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν, συλλέγονται οἱ καρποὶ καὶ ἀποθηκεύονται προσωρινῶς κατὰ σωροὺς ἐν ἀποθήκαις πρὸς ἐξίσωσιν τῆς ἐν αὐτοῖς ὑγρασίας.

Τεχνητὴ ἀποξήρανσις.—Διὰ τῆς μεθόδου τῶν κλιβάνων καὶ τῶν ἀποξηραντηρίων ἡ ἀποξήρανσις ρυθμίζεται οὕτως, ὥστε ἄνευ ἀπωλείας τινὸς ἐπὶ τῆς ποιότητος νὰ περατωθῇ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος 20—30 ὡρῶν. Ἐντὸς τῶν κλιβάνων εἰσάγονται οἱ προετοιμασθέντες, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, καρποὶ ἐκτεθειμένοι κατὰ μεμονωμένα στρώματα ἐπὶ δίσκων (*τζιβιερῶν, τελάρων*). Ἡ εἰσαγωγὴ γίνεται ἐκ τοῦ ἀπομεμακρυσμένου τῆς ἑστίας μέρους τοῦ ξηραντηρίου ἔνθα ὁ ἀὴρ εἶναι ὑγρὸς καὶ ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ 37°—54° Κ. Ἐκεῖθεν οἱ δίσκοι μετακινοῦνται πρὸς τὸ θερμότερον μέρος τοῦ ξηραντηρίου μέχρις ὅτου ἀποξηρανθῶσι. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀποξηράνσεως ἡ θερμοκρασία ποικίλλει ἀπὸ 63° ἕως 82° ἑκατονταβάθμου θερμομέτρου, ἀναλόγως τοῦ καρποῦ. Οὕτω ἡ θερμοκρασία δὲν πρέπει νὰ ὑπερβῇ τοὺς 75° διὰ τὰ δαμάσκηνα καὶ μῆλα, 65° διὰ τ' ἀπίδια καὶ ροδάκινα καὶ 71° διὰ τὰ σῦκα, βερύκοκκα

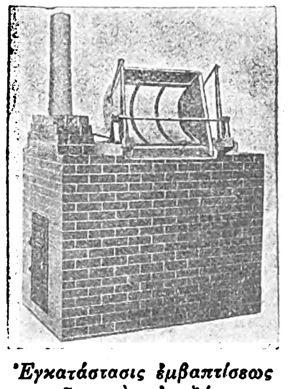

Ἐγκατάστασις ἐμβαπτίσεως καρπῶν πρὸς ἀποξήρανσιν (δαμασκήνων κ.τ.λ.).

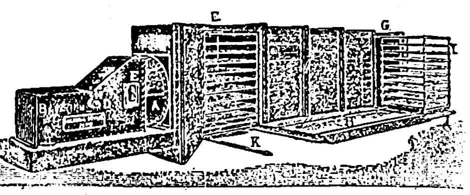

Μηχανικὸν διὰ τεχνητῆς θερμάνσεως ξηραντήριον ὀπωρῶν.

καὶ σταφίδα, ὡς κατέδειξαν πειράματα γενόμενα ἐν Καλιφορνίᾳ τῆς Ἀμερικῆς. Ἂν ἡ θερμοκρασία ὑψωθῇ περισσότερον, τότε μέρος τοῦ σακχάρου θὰ καταστραφῇ καὶ οἱ καρποὶ θ' ἀποκτήσωσι τὴν γεῦσιν καραμέλας.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀποξήρανσις ἐν ξηραντηρίοις (κλιβάνοις) ἐφαρμόζεται διὰ τὴν ἀποξήρανσιν μόνον δαμασκήνων ἐν Σκοπέλῳ. Ἡ ἔκθεσις ἐν τοῖς κλιβάνοις γίνεται ἐκεῖ διακεκομμένη εἰς τρεῖς φοράς. Τὴν πρώτην ὑποβάλλονται ἐπὶ 2—2½ ὥρας εἰς θερμοκρασίαν 40°—50°, τὴν δευτέραν ἐπὶ 1½—2 ὥρας εἰς 50°—70° καὶ τὴν τρίτην ἐπὶ ½—1 ὥραν εἰς 70°—80° βαθμούς. Ἡ τοιαύτη ἔκθεσις εἶναι ἐλλιπὴς καὶ πρωτόγονος, ἐνῷ ἡ συνεχὴς εἶναι προτιμοτέρα. Φρονοῦμεν ἐν τούτοις ὅτι μόνον ἐν ἀνάγκῃ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀποξήρανσις τῶν δαμασκήνων διὰ κλιβάνων ἐν Ἑλλάδι. Καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων (ξηρὸς καὶ θερμὸς καιρός, ἀπουσία βροχῶν) ἡ ἀποξήρανσις δύναται νὰ γίνῃ δι' ἐκθέσεως εἰς τὸν ἥλιον μετὰ προηγουμένην ἐμβάπτισιν εἰς θερμὸν λουτρὸν ποτάσσης πρὸς ἐλαφρὰν διάρρηξιν τῆς ἐπιδερμίδος αὐτῶν.

Ὑπάρχουσι πολλοὶ τύποι κλιβάνων (ξηραντηρίων). Οἱ ξηρανθέντες ἐν αὐτοῖς καρποὶ ἀποθηκεύονται ὡς καὶ οἱ ἀποξηρανθέντες τοιοῦτοι διὰ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος.

Ἀποθήκευσις ξηρῶν καρπῶν.—Ἐν τῇ ἀποθηκεύσει οἱ ξηροὶ καρποὶ δύνανται νὰ ὑποστῶσι ζημίας τινάς. Αὗται ὀφείλονται εἰς μύκητας, ζύμας, ἐνζύμας καὶ βακτήρια ἢ εἰς ἔντομα. Αἱ πρῶται αἰτίαι δὲν δύνανται νὰ προσβάλωσι τοὺς καρποὺς ὅταν οὗτοι ἔχωσι καλῶς ἀποξηρανθῆ. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ ἔντομα. Ταῦτα προσβάλλουσι τοὺς ξηροὺς καρποὺς καὶ ἂν ἀκόμη ὦσιν οὗτοι ἰδεωδῶς ξηροί, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἐλευθέρα ἡ εἴσοδος αὐτῶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ καὶ ἡ θερμοκρασία ταύτης εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των. Ἡ προσβολὴ τῶν τοιούτων ἐντόμων χαρακτηρίζεται ὡς *σκωληκίασις* ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως σκωλήκων, οἵτινες καταστρέφουσι τὸ προϊὸν καὶ καθιστῶσι τοῦτο ἀκατάλληλον διὰ τὸ ἐμπόριον. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σκωληκιάσεως τῶν ξηρῶν καρπῶν πρέπει αἱ ἀποθῆκαι νὰ εἶναι καθαραὶ καὶ ἐφωδιασμέναι διὰ πυκνοῦ συρματοπλέγματος, καθιστῶντος ἀδύνατον τὴν εἴσοδον τῶν μικρολεπιδοπτέρων ἐντόμων, τῶν προκαλούντων τὴν σκωληκίασιν. Διὰ τὰ εἰσελθόντα ἢ μεταφερθέντα ἐκ τοῦ ἁλωνίου εἰς τὴν ἀποθήκην ἔντομα χρησιμοποιεῖται ἐντομοκτόνον τι ἀέριον (*θειῶδες ὀξύ, ὑδροκυανικὸν ὀξύ, διθειοῦχος ἄνθραξ, παραδιχλωροβενζόλιον*). Διὰ νὰ ἐπενεργήσωσι τὰ ἀέρια ταῦτα ἀπατελεσματικῶς, πρέπει ἡ ἀποθήκη νὰ κλείηται ἑρμητικῶς, ἵνα διατηρηθῇ ἐν αὐτῇ τὸ δηλητηριῶδες ἀέριον ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ἱκανὸν νὰ προξενήσῃ τὸν θάνατον τῶν ἐντόμων.

Π. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀποξήρανσις *μικροβίων*** [*Μικροβ.*]. Καταλέγεται αὕτη μεταξὺ τῶν μικροβιοκτόνων μέσων, καθότι ἐν τῇ φύσει τὰ μέγιστα συντελεῖ πρὸς θανάτωσιν τῶν πλείστων ἀσπόρων μικροβίων. Οὕτω τὸ δονάκιον τῆς ἀσιατικῆς χολέρας θνῄσκει ἐντὸς τριῶν ὡρῶν τῇ ἐπιδράσει ἀποξηράνσεως. Ἀλλ' ἕτερα ἄσπορα μικρόβια, ὡς τὰ τοῦ κοιλιακοῦ τύφου καὶ τῆς φυματιώσεως, ὑφίστανται ἀβλαβῶς τελείαν ἀποξήρανσιν ἐπὶ ἑβδομάδας καὶ μῆνας ἔτι ὁλοκλήρους. Οἱ δὲ μικροβιακοὶ σπόροι καὶ ἐν ξηροτάτῃ καταστάσει διατηροῦσι τὴν ζωτικὴν αὐτῶν δύναμιν ἐπὶ δεκαετηρίδας ὁλοκλήρους. Κ.Γ.Σ.

— **ἀποξήρανσις *ξυλείας*** βλ. ξυλεία.

ἀποξηραντήρ ον (τό)· τὸ ὄργανον δι' οὗ ἀποξηραίνομεν τοὺς καρποὺς κ.λ.π. (βλ. ἀποξήρανσις καρπῶν).

ἀποξηραντὴς (ὁ)· ὁ ἀποξηραίνων, ὁ ἀσχολούμενος εἰς ἀποξηραντικὰς ἐργασίας.

ἀποξηραντικός,— *ή*,— *όν*· ὁ κατάλληλος πρὸς ἀποξήρανσιν, ὁ ἐπιφέρων ἀποξήρανσιν: «φάρμακα ἀποξηραντικὰ τῶν ἐκζεμάτων» ‖ «ἀποξηραντικὰ ἔργα», ἔργα πρὸς ἀποξήρανσιν ἕλους ἢ λίμνης.

ἀποξυγονῶ (*—όω*)· ἀφαιρῶ τὸ ὀξυγόνον.

ἀποξυγόνωσις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ὀξυγόνου.

ἀποξυγονωτικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ ὀξυγόνου.

ἀποξύνω· *ἀόρ. ἀπώξυνα*· ὀξύνω, κάμνω τι ὀξύ, σουβλερό.

«Ἀποξυόμενος»· βλ. Λύσιππος καὶ Ἔφεσος.

ἀποξύρησις (Abrasion) [*Γεωλογ.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν κυμάτων διάβρωσις τῶν ἐξεχόντων τμημάτων τῆς χέρσου κατὰ τὰς ἀκτάς. Διὰ τῆς ἀποξυρήσεως παράγεται κατὰ τὰς ἀκτάς, ἂν αὗται πάσχουν χρονίαν συνίζησιν, ἐπίπεδος ὁμαλὴ ἐπιφάνεια, καλυπτομένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία καλεῖται ἐπιφάνεια ἀποξυρήσεως. Ἐπίσης διὰ μόνης τῆς ἀποξυρήσεως παράγονται καὶ οἱ ἀποξυρησιγενεῖς ὅρμοι, ὡς καὶ αἱ ἀποξυρησιγενεῖς νῆσοι καὶ αἱ ἀποξυρησιγενεῖς ἀκταί.

ἀποξυρίζω· ξυρίζω ἐντελῶς, τελειώνω τὸ ξύρισμα.

ἀπόξυρος [*Ναυτ.*]. Ὅρος ἀναφερόμενος ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ ἐπισήμου Ναυτικοῦ Ὀνοματολογίου, τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τῶν Φιλίππου Ἰωάννου, Λεων. Παλάσκα καὶ Ἀνδρ. Κουμελᾶ, ὡς εἷς τῶν χαρακτηρισμῶν τῆς *ποιότητος τοῦ βυθοῦ*. Δυστυχῶς, οὔτε ἡ σημασία του διεσώθη, διότι ἀπὸ μακροῦ ἔμεινεν ἀχρησιμοποίητος, οὔτε ὁ ἀντίστοιχος γαλλικὸς καὶ ἀγγλικὸς ὅρος ἀντιστοίχως παρετέθη, ὅπως δυνηθῇ τὶς νὰ τὸν ἀναζητήσῃ. Φανταζόμεθα, ὅτι ἐθεσπίσθη πρὸς χαρακτηρισμὸν βυθοῦ, συγκειμένου ἐκ πλακῶν λοξῶν καὶ ἐξεχουσῶν ὑπὲρ τὸ καθ' αὐτὸ τοῦ βυθοῦ ἔδαφος. Τονίζομεν ὅμως μίαν λεπτομέρειαν: Εἰς τὴν ἐγκύκλιον τὴν κανονίσασαν τὸ ὁμοιόμορφον τῆς συγγραφῆς τῶν ἡμερολογίων τῶν Πολεμικῶν πλοίων, ὡς αὕτη εἶναι τυπωμένη εἰς τὸ πρῶτον φύλλον αὐτῶν πρὸς ὁδηγίαν τῶν ἀξιωματικῶν, φέρεται ἡ λέξις τυπωμένη, ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους, μὲ *η* ἀντὶ μὲ *υ*, ὡς εἶχε τυπωθῆ εἰς τό, ἐξόχως δυσεύρετον καταστὰν ἤδη, ἐπίσημον ὀνοματολόγιον (ἀνατύπωσις: Ἐθν. τυπογρ. 1884 σελ. 203. στήλη 1η, στίχ. 20). Αἱ ἐκ τοῦ τυπογραφικοῦ τούτου λάθους ἐπισυμβαίνουσαι παρερμηνεῖαι εἶναι εὐνόητοι. Σ. Ε. Λ.

ἀπόξυσμα (τό)· ξύσμα, τὸ ἀποξυσθέν, ἀπόξεσμα.

ἀποξύω· ξύων ἀφαιρῶ, ἀποξέω· τὸ μέσ. *ἀποξύομαι*.

ἀπόξω· ἰδιωματ. ἐπίρρ., ἔξωθεν.

ἀποξωδιάβαση (ἡ)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), ἡ ἀπὸ στήθους ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς ἀσθενοῦντα ἐκ μέρους ἱερέως. Τὸ τοιοῦτον θεωρεῖται ὡς τὸ μεγαλύτερον θεραπευτικὸν μέσον εἰς παραφρονοῦντα. Δ. Ν. Λ.

ἀπόοικος (ὁ) (Apoicus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων *λεπιδοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βεσπιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀποπάγγυρα· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.)· ἐπίρρ. χρον. μετὰ τὴν πανήγυριν. Δ. Ν. Λ.

ἀπόπαιδο (τό)· καὶ *ἀποπαίδι* δημοτ.· τὸ ἀποκηρυχθὲν τέκνον, τὸ ἀπόκληρον, τὸ ἀπηλλοτριωμένον τῆς πατρικῆς κληρονομίας: «τό 'καμε ἀπόπαιδο».

ἀποπαίρνω· ἀόρ. *ἀποπῆρα* καὶ *ἀπόπηρα*, δημοτ., φέρομαι πρός τινα σκαιῶς, περιφρονητικῶς, τραχέως, ἐπιπλήττω, μαλώνω: «μὴν τὸ ἀποπαίρνῃς τὸ παιδί», «τὸν ἀπόπηρα καὶ κλαίει».

ἀποπάνω· ἐπίρρ. ὑπεράνω, ἄνωθι.

ἀπόπαππας (τό)· ἐκεῖνος ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον παππᾶς, ὁ ἀποβαλὼν τὴν ἱερωσύνην εἴτε καθαιρεθεὶς εἴτε ἄλλως.

ἀποπαρθενεύω καὶ *ἀποπαρθενῶ* (*—όω*)· ἀποστερῶ τῆς παρθενίας, ξεπαρθενεύω, διακορεύω.

ἀπόπαστον καὶ *'πόπαστον* (τό)· ἰδιωματ. (Κύπρ.), τὸ ἐπιδόρπιον, τὸ τράγημα, τὰ μετὰ τὸ ἔδεσμα παρατιθέμενα γλυκίσματα ἢ ὀπῶραι· ἀρχ. *ἐπίπαστον*.

ἀπόπασχα· ἐπίρρ. (δημοτ.), περνῶντας τὸ Πάσχα, μετὰ τὸ Πάσχα· ἄλλως *ξώλαμπρα*.

ἀποπάτημα (τό)· τὸ ἀποχώρημα, ἡ κόπρος.

ἀποπάτησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποπατεῖν, ἡ ἀποχώρησις, ἡ ἐκκένωσις τῶν περιττωμάτων.

— [*Ὑγιειν.*] Ἐκτελεῖται αὕτη ἐπὶ ὑγιεινῶν ἀτόμων συνήθως ἅπαξ τῆς ἡμέρας. Σκόπιμον εἶναι νὰ γίνεται τὴν πρωίαν, ἵνα μὴ ὁ ἐντερικὸς σωλὴν εἶναι ἐπιβεβαρημένος κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας. Διὰ τῆς ἕξεως δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ κανονικὴ καθ' ὡρισμένην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐκκένωσις τῶν κοπράνων. Τὸ ποσόν, ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ σύστασις τῶν κατὰ τὴν ἀποπάτησιν ὑγιῶν ἀτόμων ἀποβαλλομένων κοπράνων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ληφθείσης τροφῆς. Κ. Γ. Σ.

ἀποπάτι (τό)· ἡ ὑποστάθμη οἱουδήποτε ὑγροῦ· ἄλλως *καταπάτι*.

ἀποπατοκαθαριστὴς (ὁ)· καθαριστὴς ἀποπάτων, ἐκκενωτὴς βόθρων.

ἀπόπατος (ὁ)· ὁ τόπος ὅπου ἀποπατοῦμεν, τὸ ἀφοδευτήριον, ὁ κοπρών.

—[*Ὑγιειν.*] Ἡ ὑγιεινὴ ἐπιβάλλει, ὅπως κατασκευάζωνται οἱ ἀπόπατοι, οὕτως, ὥστε τὸ μὲν ν' ἀπομακρύνωνται τὰ κόπρανα μετὰ πᾶσαν κένωσιν διὰ τῆς ὁρμητικῆς πτώσεως ἐπαρκοῦς ποσότητος ὕδατος, τὸ δὲ νὰ παρακωλύεται ἀσφαλῶς ἡ εἰς τὴν οἰκίαν εἴσδυσις τῶν ἀναπτυσσομένων ἀερίων, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς τοποθετήσεως ***ὑδραυλικοῦ σίφωνος***. Οἱ τοιοῦτοι

Digitized by Google

σίφωνες ἀποτελοῦνται ἐκ σωλήνων πρὸς τὰ κάτω κεκαμμένων εἰς σχῆμα U, ἐν οἷ. ὑπάρχει τοσαύτη ποσότης ὕδατος, ὥστε ἀποκλείεται τελείως ἡ συγκοινωνία τῶν ἀερίων μετὰ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀέρος. Ἐὰν ἐν τῷ σίφωνι ὑπολείπεται ἑκάστοτε μικρὰ ποσότης ὕδατος—τοῦτο δὲ δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ κακῶς κατεσκευασμένων ὑδραυλικῶν σωλήνων καὶ τῆς ἐκ τούτου ὁρμητικῆς καθόδου τοῦ ὕδατος τοῦ ἀποπάτου—δὲν ἐπιτυγχάνεται ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς οἰκίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ὑπονόμου ἢ τοῦ βόθρου ἀφ' ἑτέρου, ἐπιτρεπομένης οὕτω τῆς διόδου τῶν ἐν αὐτοῖς δυσόσμων ἀερίων. Τὰ τοιαῦτα δ' ἀέρια δὲν εἶναι δυσάρεστα μόνον λόγῳ τῆς δυσοσμίας, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν ὑγείαν λόγῳ τῆς δηλητηριώδους φύσεως αὐτῶν. Πολλὰ περιστατικὰ χρονίων δηλητηριάσεων δι' ὑδρόθειου ἀναφέρονται, ἐπελθόντα εἰς ἐνοίκους οἰκιῶν, ὧν οἱ ἀπόπατοι ἦσαν ἀτελῶς κατεσκευασμένοι.

Πρὸς ἀσφαλεστέραν ἀποφυγὴν τῆς διόδου τῶν τοιούτων ἀερίων ἐκ τοῦ ὑδραυλικοῦ σίφωνος, συνιστᾶται ὅπως ὁ σωλὴν τῆς εἰς τοὺς ὑπονόμους ἢ βόθρους διοχετεύσεως τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων προεκτείνεται μέχρι τῆς στέγης τῆς οἰκίας, ἵνα ἐκφεύγωσι διὰ τούτου τὰ ἐν τοῖς ὑπονόμοις καὶ βόθροις ἀέρια καὶ μὴ ἐπιφέρωσι ταῦτα πίεσιν ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῶν ὑδραυλικῶν σιφώνων.

Οἱ τοιοῦτοι δι' ὑδραυλικοῦ σίφωνος λειτουργοῦντες ἀπόπατοι καλοῦνται *ὑδραπόπατοι*. Τὸ σχῆμα τούτων ποικίλλει μεγάλως. Οἱ παλαιότεροι ἔφερον βαλβῖδας, αἵτινες ἠνοίγοντο διὰ τῆς ἀνυψώσεως χειρολαβίδος, παρὰ τὴν λεκάνην τοποθετουμένης, ἀλλ' οἱ σήμερον ἐν κοινῇ χρήσει ὄντες ἀποτελοῦνται ἐκ *σκαφοειδοῦς λεκάνης*, συνεχομένης ἀμέσως μετὰ τοῦ ὑδραυλικοῦ σίφωνος καὶ ἐμπεριεχούσης πάντοτε μικρὰν ποσότητα ὕδατος, ἵνα μὴ τὰ κόπρανα προσκολλῶνται ἐπ' αὐτῆς, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ τῶν χωνοειδῶν λεκανῶν, ὧν δὲν πρέπει νὰ γίνεται πλέον χρῆσις. Τινὲς τῶν νεωτέρων λεκανῶν ἔχουσι διπλοῦν ὑδραυλικὸν σίφωνα, ὅπερ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Τὸ ὕδωρ διοχετεύεται εἰς τὴν λεκάνην εἴτε ἀμέσως ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ ὑδραγωγείου διὰ διανοίξεως στρόφιγγος, εἴτε κάλλιον ἐκ μικρᾶς δεξαμενῆς, ἄνωθεν τῆς λεκάνης κειμένης καὶ περιεχούσης ποσότητα ὕδατος ἐπαρκοῦς διὰ μίαν πλύσιν αὐτῆς. Τὸ ἐκ τῆς δεξαμενῆς ταύτης ὕδωρ κατέρχεται μετὰ μεγάλης ὁρμῆς εἴτε διὰ τῆς ἕλξεως ἁλύσεώς τινος εἴτε καὶ αὐτομάτως μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ξυλίνου καθίσματος τοῦ ἀποπάτου ἔγερσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῷ ὀφθαλμιατρείῳ Ἀθηνῶν χρησιμοποιοῦνται, τῇ ὑποδείξει ἡμῶν, ἀπόπατοι ἔχοντες πλεονεκτήματα ἐπιτευχθέντα διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τριῶν διαφόρων συστημάτων αὐτῶν. Ταῦτα δ' εἶναι πρῶτον μὲν ὅτι ἡ λεκάνη ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων καθέτων πρὸς ἄλληλα, ὧν τὸ ἀνώτερον εἶναι οὕτω διατεταγμένον, ὥστε χρησιμεύει συγχρόνως καὶ ὡς οὐρητήριον· εἶτα δ' ὅτι τὸ ξύλινον κάθισμα τοῦ ἀποπάτου μετὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ ἀποπατοῦντος ἀνυψοῦται αὐτομάτως καὶ τοποθετεῖται περὶ τὸ ὡς οὐρητήριον χρησιμεῦον τμῆμα τῆς λεκάνης, οὕτω δ' ἀποφεύγεται ἡ ὑπὸ τῶν οὔρων ῥύπανσις τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ ξυλίνου καθίσματος, ἐφ' οὗ κάθηται ὁ ἀφοδεύων· τέ ος δ' ὅτι μετὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ ἀποπατοῦντος ἐπέρχεται αὐτομάτως ἡ δι' ὕδατος πλύσις τῆς λεκάνης.

Τὸ *κάθισμα* τῶν ἀποπάτων κατασκευάζεται ἐκ σκληροῦ ξύλου ἐστιλβωμένου καὶ ἐπιδεκτικοῦ καθαρισμοῦ. Καλὸν δ' εἶναι ν' ἀνυψῶται αὐτομάτως ἵνα μὴ ῥυπαίνηται κατὰ τὴν ἀπλῆν ἐντὸς τῆς λεκάνης οὔρησιν. Ἐν ἑκάστῳ ἀποχωρητηρίῳ πρέπει πλὴν τοῦ ἀποπάτου νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἴδιον οὐρητήριον. Κατὰ τὴν ἀποπάτησιν οἱ ἄνθρωποι κάθηνται συνήθως ἐπὶ τοῦ ξυλίνου καθίσματος τοῦ ἀποπάτου, παρ' ἡμῖν ὅμως οἱ πολλοὶ δὲν εἶναι εἰθισμένοι εἰς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀφοδεύσεως, ἀλλ' ἀνέρχονται ἐπὶ τοῦ καθίσματος καὶ ἀποπατοῦσι χωρὶς νὰ ἐγγίζωσι διὰ τῶν γλουτῶν τὸ χεῖλος τῆς ὀπῆς αὐτοῦ. Ὁ τρόπος οὗτος δὲν εἶναι ἀνθυγιεινός, ἴσως μάλιστα διὰ τῆς μείζονος πιέσεως τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων συντελεῖ καὶ πρὸς τελειοτέραν κένωσιν τῶν ἀποχωρημάτων. Ἐπειδὴ ὅμως ὡς ἐκ τούτου τὸ κάθισμα καὶ τὸ χεῖλος τοῦ στομίου ῥυπαίνονται εὐκολώτερον διὰ τῶν κοπράνων, τῶν οὔρων καὶ τῶν ἀκαθάρτων ὑποδημάτων, καλὸν εἶναι νὰ κατασκευάζηται τοῦτο ἐκ πορσελάνης ἢ ἐξ ὑέλου, ἢ ἐξ ἐφυαλωμένης ἀργίλου, οὐχὶ δ' ἐκ μαρμάρου ἢ ξύλου, διότι αἱ οὐσίαι αὗται διαποτίζονται εὐκόλως, ἰδίως ὑπὸ τῶν οὔρων, νὰ φέρῃ δὲ προεξοχὰς πρὸς τοποθέτησιν τῶν ποδῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ *τουρκικοὶ* λεγόμενοι *ἀπόπατοι*. Πρακτικὴν σημασίαν μεγίστην ἔχει τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς ἀποπάτων εἰς ἱδρύματα, περιλαμβάνοντα πλῆθος ἀνθρώπων, ὡς εἰς φυλακάς, στρατῶνας κλπ. Εἰς τὰ ἀποχωρητήρια τῶν τούτων ἱδρυμάτων περιλαμβάνονται ἀνὰ μία λεκάνη, ἀποτελουμένη ἐκ σφαιρικοῦ κοιλώματος, τηρουμένη διαρκῶς ἡμιπλήρης ὕδατος καὶ συγκοινωνοῦσα πρὸς τὰς παρακειμένας διὰ σωλῆνος, κειμένου πρὸς τὸν πυθμένα αὐτοῦ. Τὰ καθίσματα τῶν τοιούτων ἀποπάτων δύνανται νὰ κατασκευασθῶσιν οὕτως, ὥστε οἱ ἀποπατοῦντες νὰ μὴ κάθηνται ἀλλὰ ν' ἀνέρχωνται ἐπ' αὐτοῦ. Ἐν τοῖς τοιούτοις ἱδρύμασιν οἱ ἀπόπατοι πρέπει καθ' ἑκάστην νὰ καθαρίζωνται δι' ἄμμου, σάπωνος καὶ ψήκτρας, νὰ ἀποφεύγηται δ' ἡ χρῆσις χημικῶν οὐσιῶν, ὡς φαινικοῦ ὀξέος, ἀσβέστου κ.τ.τ., διότι αὗται συγκαλύπτουσι μόνον τὴν δυσοσμίαν. Κ. Γ. Σ.

ἀποπατῶ *(—έω)*· ἀποχωρῶ, ἀπομακρύνομαι, παραμερίζω, μεταβαίνω εἰς ἀπόμερον πρὸς ἀποπάτησιν, καθόλου ἀποβάλλω τὰ ἀποχωρήματά μου || ἰδιωματ. ἐπὶ τῶν σταφυλῶν, τελειώνω τὸ πάτημα.

ἀπόπαχνο (τό)· εἰς τὸν πληθ. «*τὰ ἀπόπαχνα*» τὰ ἐν τῇ φάτνῃ τῶν βοῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγίων ὑπολειπόμενα ἄχυρα ἢ ἄλλος ξηρὸς χόρτος.

ἀποπεδάζω· λύω τὰς πέδας διὰ τῶν ὁποίων εἶναι δεδεμένοι οἱ ἵπποι τῶν ὑποζυγίων.

ἀποπεδιλῶ *(—όω)*· ἀποβάλλω, ἐκβάλλω τὸ πέδιλον τοῦ βλήματος.

ἀποπεδίλωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποπεδιλῶ*.

ἀποπεδιλωτὴς (ὁ)· ὁ ἀποπεδιλῶν, ὁ ἀφαιρῶν τὸ πέδιλον τοῦ βλήματος.

ἀπόπειρα (ἡ)· δοκιμή, πρᾶξις, ἐνέργεια δοκιμαστική, προσπάθεια.

— *ἀπόπειρα αὐτοκτονίας*· βλ. αὐτοκτονία.

— *ἀπόπειρα ἐνώσεως*· βλ. διαζύγιον.

ἀποπειρῶμαι *(—άομαι)*· κάμνω ἀπόπειραν, ἐνεργῶ δοκιμαστικῶς, προσπαθῶ.

ἀποπεμπτικός, *—ή, —όν*· ὁ πρὸς ἀποπομπὴν χρήσιμος, ὁ ἀποπεμπόμενος.

— *ἀποπεμπτικοὶ ὕμνοι [Ἀρχαῖοι]*. Ὄνομα δοθὲν εἰς ὡρισμένους ὕμνους, δι' ὧν οἱ ἀρχαῖοι ἐχαιρέτιζον τὴν πιστευομένην ἀποδημίαν ἐνίων θεῶν, ἰδίᾳ δὲ τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις, ἅμα τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου, ἀπήρχετο κατὰ τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν ἐκ τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους ἐλατρεύετο. Ἡ πίστις αὕτη ἐκράτει ἰδίως ἐν Δήλῳ. Ὁ Ἀπόλλων κατέλειπε τὴν νῆσον κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους, ὅπως διαχειμάσῃ ἐν Λυκίᾳ, κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην δὲ στιγμὴν τῆς ἀποδημίας του ἐψάλλοντο οἱ ῥηθέντες ὕμνοι.

Οἱ ἀποπεμπτικοὶ ὕμνοι ᾔδοντο πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον πολλὰ ἱερά, τὰ ὁποῖα διαδοχικῶς ἐπεσκέπτοντο. Διὰ τῶν ὕμνων τούτων ἐξυμνεῖτο ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταλειπόμενος τόπος καὶ ἀπηυθύνοντο ἱκεσίαι πρὸς ταχεῖαν ἐπάνοδον. Τοιούτους ὕμνους, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ ῥήτωρ Μένανδρος (κεφάλ. Δ. ἔκδ. Heeren), ἔγραψεν ὁ Βακχυλίδης. Α. Δ.

ἀπόπεμπτος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀποπεμφθῇ, νὰ ἐκδιωχθῇ, ἀπόβλητος.

ἀποπέμπω· πέμπω, στέλλω, ἀποστέλλω μακράν· || ἀποβάλλω, ἀποδιώκω, ἀπελαύνω: «*ἀπεπέμφθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς*», «*ἀπέπεμψε τὴν γυναῖκά του*».

ἀπόπεμψις (ἡ)· ἡ μακρὰν ἀποστολή, ἀποπομπή, ἀποβολή, ἐκδίωξις.

ἀποπέρα καὶ *ἀπόπερα*· ἐπίρρ. ἰδιωματ., πέρα, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἢ ἀκτήν· «*γιὰ νὰ περάσω ἀπόπερα νὰ πάω κατὰ τὸ Βάλτο*».

ἀποπεραίνω· περαίνω τι ἐντελῶς, ἀποπερατῶ.

ἀποπεραίωσις (ἡ)· ἀποπεράτωσις.

ἀποπερατῶ *(—όω)*· φέρω τι εἰς πέρας, τελειώνω ἐντελῶς.

ἀποπεράτωσις (ἡ)· ἡ περάτωσις, ἡ τελείωσις ἔργου τινός.

— *ἀποπεράτωσις δίκης [Πολ. Δικ.]*. Περὶ ἀποπερατώσεως τῆς δίκης ὁμιλοῦσι τὰ ἄρθρα 475—488 τῆς Πολ. Δικονομίας. Κατὰ ταῦτα δίκη ἅπαξ ἀρξαμένη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς καταργήσεως ἢ τῆς τελείας ἀποπερατώσεως αὐτῆς, ὅθεν δὲν δύναται νὰ ἐγκαταλειφθῇ καὶ νὰ ἀρχίσῃ νέα δίκη πρὶν ἀποπερατωθῇ κατὰ νόμιμον τρόπον ἡ ἤδη ἀρξαμένη. Ἐκ τοῦ ἄρθρου 475 προκύπτει ἔνστασις ἀπαράδεκτιος τῆς νέας δίκης, ἥτις δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν αὐτεπαγγέλτως διότι δὲν εἶναι ἔνστασις δημοσίας τάξεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ προταθῇ ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου. Ἡ δίκη καταργεῖται ἢ ἀποπερατοῦται: 1) διὰ τῆς ἐκδόσεως ὁριστικῆς ἀποφάσεως· 2) διὰ τῆς ἀποσβέσεως τοῦ τῆς ἀγωγῆς δικαιώματος, ἐπερχομένης διὰ τῆς πλήρους καταστροφῆς τοῦ πράγματος ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης, λ. χ. διεκδικῶ ἵππον ὅστις ἀπέθανε, διὰ τοῦ θανάτου ἐνίοτε τοῦ διαδίκου, ὡς ἐπὶ διαζυγίου ἢ διὰ καταβολῆς τοῦ ἀντικειμένου. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ δίκη διὰ τὰ παρακολουθήματα, δαπάνας, καρπούς· 3) διὰ συντάξεως μεταξὺ τῶν διαδίκων συνυποσχετικοῦ δι' οὗ ἡ ἐπίδικος διαφορὰ ὑποβάλλεται εἰς διαιτητὰς (*Πολ. Δικ.* ἄρθρ. 105 καὶ ἑπόμ.)· 4) διὰ συμβιβασμοῦ, καθ' ὅσον δύνανται οἱ διάδικοι, ἐὰν ἔχωσι τὴν πρὸς τοῦτο ἱκανότητα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης εἶναι δεκτικὸν συμβιβασμοῦ, νὰ συμβιβασθῶσι κατὰ πᾶσαν τῆς δίκης στάσιν· διὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον δέον νὰ συνταχθῇ δικαστικὴ ἔκθεσις ἢ συμβολαιογραφικὴ πρᾶξις (*Πολ. Δικ.* ἄρθρ. 477—478), πλὴν καὶ ὁ δι' ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου ἀποδεικνυόμενος ἔχει ἐπιρροήν, διότι τὸ δικαστήριον ὀφείλει νὰ τὸν λάβῃ ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς· 5) διὰ τῆς ἀποδοχῆς ἢ συναινέσεως τοῦ διαδίκου, ἐὰν οὗτος ἔχῃ τὴν ἐλευθέραν διάθεσιν τῆς περιουσίας κατὰ τὰ ἄρθρα 74 καὶ 75 καὶ ἐὰν ἡ ἀποδοχὴ γίνῃ καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς παρὰ τοῦ διαδίκου ἢ τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ πληρεξουσίου ἢ ῥητῶς ἢ καὶ σιωπηρῶς διὰ τοιούτων ἀναμφισβητήτων πράξεων, ἐξ ὧν ἐξάγεται ἀναγκαίως ὁ τῆς ἀποδοχῆς σκοπὸς καὶ 6) διὰ παραιτήσεως τοῦ διαδίκου ὑπογεγραμμένης ὑπ' αὐτοῦ ἢ τοῦ εἰδικοῦ πληρεξουσίου του καὶ ἐπὶ ἀποδόσει τῶν ἐξόδων, καὶ διὰ ταύτην δέον ὁ διάδικος νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθέραν διάθεσιν τῆς περιουσίας του, ἀπαιτεῖται δὲ νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ εὐκρινὴς καὶ δὲν χρήζει ἀποδοχῆς. [*Οἰκονομίδου-Λιβαδᾶ* Πολ. Δικ. § 222—225. *Εὐκλείδου* Δικονομία § 141—143. *Cauveau* 1277. *Boitard* τομ. Β' 46 καὶ ἑπ.]

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποπηδῶ· βλ. ἀναπηδῶ.

Ἄποπι· βλ. Ἄπωπις.

ἀποπιέζω· πιέζων ἐξάγω, ἐκθλίβω.

ἀποπίεσις (ἡ)· ἔκθλιψις.

ἀποπίεσμα (τό)· τὸ μετὰ τὴν πίεσιν, μετὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ χυμοῦ ὑπολειπόμενον, οἷον τὰ στέμφυλα.

ἀπόπιμα (τό)· τὸ μετὰ τὴν πόσιν ὑπολειφθὲν ποτὸν ἢ ὕδωρ εἰς τὸ ποτήριον.

ἀποπίνω· πίνω τι ἐντελῶς: «*ἀπόπιαμε τὸ κρασί*».

ἀποπίπτω· πίπτω ἀπό τινος, ἀποσπῶμαι.

ἀποπίσω· ἰδιωμ. *ἐπίρρ.*, ὄπισθεν, ὀπίσω.

ἀποπλάνησις (ἡ)· ἐκτροπὴ ἀπό τινος κατευθύνσεως, παραπλάνησις· || καταναγκασμὸς διὰ δώρων, ὑποσχέσεων κ.τ.τ. πρὸς ἀφροδισιακὴν μεῖξιν.

— ΑΣΤΡΟΝ. *Ἀποπλάνησις* (Aberration) καλεῖται ἡ φαινομένη μετάθεσις ἀστέρος τινός, ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς κινήσεως τοῦ φωτὸς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ παρατηρητοῦ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς ἀποκλίσεως τῶν ἀστέρων, ὅπως καὶ τὰ φαινόμενα τῆς μεταπτώσεως καὶ τῆς κλονήσεως, παρετηρήθη τὸ πρῶτον τῷ 1726 ὑπὸ τοῦ Bradley, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich.

Ὅταν ὁ Bradley ἤρχισε τὰς ἐρεύνας του, ἐπεζήτει νὰ προσδιορίσῃ τὰς ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωροῦντο ἀπέχοντες ἀφ' ἡμῶν πολὺ ὀλιγώτερον, παρ' ὅσον ἀπέδειξαν αἱ μέχρι σήμερον ἔρευναι. Ὁ Bradley διετείνετο ὅτι, ἐὰν ἀπλανὴς τις δὲν εὑρίσκεται εἰς πολὺ μεγάλην ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν, θὰ παρετηρεῖτο αἰσθητὴ κίνησις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐντὸς ἑνὸς ἔτους καὶ ἡ κίνησις αὕτη θὰ ἦτο τόσῳ μείζων, ὅσῳ ἐγγύτερον τῆς Γῆς εὑρίσκετο ὁ ἀστήρ. Τῷ ὄντι, ἐὰν φανταθῶμεν τὸν ἀστέρα εἰς τὴν κορυφὴν κώνου ἔχοντος ὡς βάσιν τὴν τροχιὰν τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον, ἡ φαινομένη κίνησις τοῦ ἀστέρος τούτου, συνεπείᾳ τῆς πεπερασμένης ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Γῆς, θὰ παρέχεται ὑπὸ τῆς τομῆς τοῦ ὁμοκορύφου συζυγοῦς κώνου ὑπὸ τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἧς ἡ ἀκτὶς εἶναι ἄπειρος. Συνεπῶς, ὁ ἀστὴρ θὰ φαίνεται ἐντὸς τοῦ ἔτους διαγράφων ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἔλλειψιν, ἧς τὸ σχῆμα θὰ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς προβολῆς τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐφαπτομένου τῆς οὐρανίου σφαίρας, εἰς ὃ σημεῖον συναντᾷ αὐτὴν ἡ πρὸς τὸν ἀστέρα ὀπτικὴ ἀκτίς. Ὁ μέγας ἄξων τῆς ἐλλείψεως ταύτης θὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐκλειπτικῆς, ὁ δὲ ἀστὴρ θὰ εὑρίσκεται καθ' ἑκάστην τοῦ χρόνου στιγμὴν εἰς σημεῖον τῆς τροχιᾶς του ἀντικείμενον πρὸς τὴν θέσιν τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς τροχιᾶς αὐτῆς.

Κατάλληλον διὰ τὰς ἐρεύνας του ἀστέρα ἐξέλεξεν ὁ Bradley τὸν γ Δράκοντος, ὅστις διήρχετο ἐγγύτατα τοῦ ζενὶθ τοῦ ἐν Kew ἀστεροσκοπείου του, καὶ ὅστις ὡς ἐκ τούτου οὐδόλως ὑφίστατο τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαθλάσεως. Κατόπιν λίαν ἐπιμεμελημένων παρατηρήσεων τῇ βοηθείᾳ εἰδικοῦ ζενιθιακοῦ τηλεσκοπίου, τὸ ὁποῖον σήμερον φυλάσσεται ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Greenwich, ὁ Bradley ἀνεῦρεν ἐτησίαν μετακίνησιν τοῦ ἀστέρος τούτου περίπου ὁποίαν τὴν προέβλεπε, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀστὴρ ἐπὶ τῆς μικρᾶς ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς του εὑρίσκετο εἰς θέσιν κατὰ 90° διάφορον τῆς θέσεως τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς τροχιᾶς της, ἀντὶ νὰ ἀντίκειται πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τῆς

Digitized by Google

ἰδίας γενετείρας τοῦ προαναφερθέντος κώνου. Ἐνῷ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1725 μέχρι τοῦ Μαρτίου 1726 εἶχε μετατεθῆ κατὰ 20'' πρὸς νότον, ἀπὸ τοῦ μηνὸς τούτου μέχρι τοῦ ἑπομένου Σεπτεμβρίου εἶχε μετατεθῆ κατὰ 39'' πρὸς βορρᾶν καὶ τέλος κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανῆλθεν εἰς ὃ σημεῖον εὑρίσκετο κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔγραφε περὶ τὴν μέσην θέσιν του τροχιὰν διάφορον τῆς παραλλακτικῆς ἐλλείψεως, τὴν ὁποίαν ἀνεζήτει ὁ Bradley καὶ ἡ ὁποία λόγῳ τῆς σμικρότητος αὐτῆς διέφευγε τὴν παρατήρησίν του. Ἐὰν ἡ μετάθεσις αὕτη τοῦ γ Δράκοντος ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς παραλλάξεως, ἔπρεπεν οὗτος κατὰ τὸν Δεκέμβριον νὰ εὑρίσκηται εἰς τὸ νοτιώτατον σημεῖον τῆς παραλλακτικῆς τροχιᾶς του καὶ κατὰ Ἰούνιον εἰς τὸ βορειότατον, κατὰ δὲ τοὺς μῆνας Ἰούνιον καὶ Σεπτέμβριον εἰς σημεῖα συμμετρικὰ ὡς πρὸς τὰς δύο ταύτας ἄκρας θέσεις. Πράγματι ἐπειδὴ ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ τοῦ γ Δράκοντος εἶναι περίπου ἴση πρὸς 270°, ὁ δὲ πόλος τῆς ἐκλειπτικῆς εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ ἀστέρος τούτου καὶ τοῦ βορείου πόλου τοῦ ἰσημερινοῦ, ὁ κύκλος πλάτους τοῦ γ Δράκοντος τέμνει τὴν ἐκλειπτικὴν παρὰ τὸ χειμερινὸν τροπικὸν σημεῖον. Ἑπομένως ὅταν τὸν Δεκέμβριον ὁ Ἥλιος εὑρίσκετο πλησίον τοῦ ἡλιοστασίου τούτου, ἔπρεπεν ὁ ἀστὴρ νὰ εἶναι εἰς τὴν κορυφὴν 6 τῆς ἐλλείψεως αβα'6', ἣν διαγράφει (βλ. σχ. 1). Ἡ κορυφὴ δὲ αὕτη λόγῳ τῆς εἰδικῆς θέσεως τοῦ ἀστέρος εἶναι τὸ ἀπώτατον ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου τοῦ ἰσημερινοῦ σημεῖον τῆς παραλλακτικῆς ἐλλείψεως. Ὁμοίως κατὰ τὸν Ἰούνιον ὁ αὐτὸς ἀστὴρ ὤφειλε νὰ κεῖται εἰς τὸ σημεῖον 6', τὸ ἐγγύτατον πρὸς τὸν βόρειον πόλον. Ἂν καὶ αἱ διαδοχικαὶ μεταβολαὶ τῆς ἀποστάσεως τοῦ γ Δράκοντος ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου τοῦ οὐρανοῦ συνέβαινον κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, καθ' ἣν καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες θὰ προήρχοντο ἐκ τῆς ἐτησίας παραλλάξεως αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἐπαρουσίαζον σταθερὰν ἐπιβράδυνσιν κατὰ τρεῖς μῆνας. Ἐντεῦ-

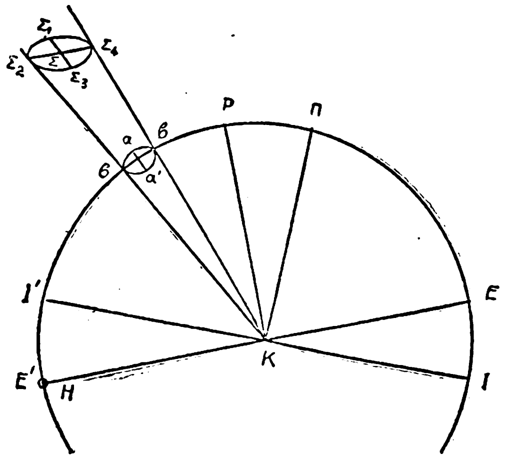

Σχ. 1.

θεν ὁ Bradley, διαγνοὺς τὴν παρουσίαν ἄλλου φαινομένου, ἐτέθη ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ.

Μελετῶν τὰς ὑπ' αὐτοῦ παρατηρηθείσας μεταβολὰς τῶν πολικῶν ἀποστάσεων τοῦ γ Δράκοντος, παρετήρησεν ὅτι ἐν τῷ ἐμπειρικῷ τύπῳ, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ παραστήσῃ ταύτας, εἰσήρχετο ὁ συντελεστὴς 20', ὅστις συνέπιπτε μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἐκφράζοντος τὸ τόξον, καθ' ὃ μετατίθεται ὁ Ἥλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἐντὸς τοῦ χρόνου, ὃν χρειάζεται τὸ φῶς, ἵνα διανύσῃ τὴν ἀκτῖνα τῆς γηΐνης τροχιᾶς. Ὁ Bradley, διακρίνας ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐξέφραζεν ἀκριβῶς τὸν λόγον τῆς ταχύτητος τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς τροχιᾶς της πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς ἐν τῷ διαστήματι, ἔθεσε τὸ ζήτημά του ὑπὸ νέαν μορφὴν καὶ ἤρχισε νὰ ἐξετάζῃ ἂν ἡ ἐτησία κίνησις τῆς Γῆς δύναται νὰ μεταβάλῃ τὰς θέσεις τῶν ἀστέρων.

Τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου εὗρεν ὁ Bradley περιδιαβάζων παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Ταμέσεως, ὅπου παρετήρησεν ὅτι οἱ ἀνεμοδεῖκται τῶν ἐν κινήσει εὑρισκομένων πλοίων διηυθύνοντο κατὰ διεύθυνσιν διάφορον ἐκείνης, ἣν εἶχον οἱ ἀνεμοδεῖκται τῶν ἀκινήτων καὶ δὴ κατὰ τὴν συνισταμένην τῆς κινήσεως τοῦ πλοίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ πνέοντος ἀνέμου ἀφ' ἑτέρου. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν ἰδέαν νὰ συνδυάσῃ τὴν μεταβατικὴν ταχύτητα τοῦ παρατηρητοῦ, κινουμένου μετὰ τῆς Γῆς, πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, καὶ συνεπέρανεν ὅτι ἡ θέσις, εἰς ἣν βλέπομεν τοὺς ἀστέρας, δὲν εἶναι ἡ πραγματική, ἤτοι ἐκείνη εἰς ἣν θὰ ἐβλέπομεν αὐτοὺς ἂν ἡ Γῆ ἦτο ἀκίνητος, ἀλλ' ἡ φαινομένη κατὰ τὸ ἄκρον τῆς συνισταμένης τῶν ταχυτήτων τῆς Γῆς καὶ τοῦ φωτός. Πρὸς ἔλεγχον τῶν συμπερασμάτων του ἐπανέλαβε τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ἐπὶ ἄλλου ἀστέρος, τοῦ α Ἡνιόχου (τῆς Αἰγός), οὕτω δὲ πεισθεὶς περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς θεωρίας του, ἐδημοσίευσε τῷ 1728 πλήρη ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου, ὅπερ ἀνεκάλυψε, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἤδη γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀποπλάνησις τοῦ φωτὸς* ἢ ἁπλῶς *ἀποπλάνησις* ἢ *ἐτησία ἀποπλάνησις*.

Πρὸς σαφεστέραν κατανόησιν τοῦ φαινομένου τούτου φαντασθῶμεν παρατηρητὴν κινούμε-

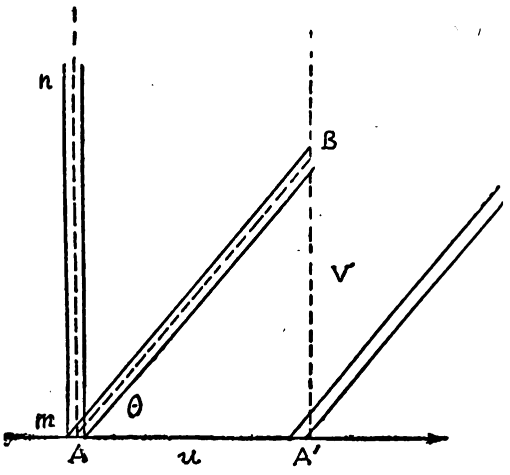

Σχ. 2.

νον ἐπὶ σιδηροδρόμου, ἔχοντος, ταχύτητα σταθερὰν καὶ δεχόμενον σταγόνας βροχῆς, πιπτούσας καταχορύφως ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς τὸν παρατηρητὴν τοῦτον, ἔχοντα τὴν ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς κινήσεως, αἱ σταγόνες τῆς βροχῆς θὰ φαίνωνται πίπτουσαι ἐπ' αὐτοῦ πλαγίως, ἀφοῦ ἡ ταχύτης των ὡς πρὸς τὸν παρατηρητὴν θὰ εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ταχύτητος τοῦ σιδηροδρόμου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ταχύτητος αὐτῶν τούτων πιπτουσῶν καταχορύφως. Ἐὰν ἤδη φαντασθῶμεν τὸ φῶς μεταδιδόμενον ὑπὸ μορφὴν ὑλικῶν μορίων, εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ φαινομένη διεύθυνσις αὐτοῦ, προσπίπτοντος ἔκ τινος ἀστέρος, θὰ εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ταχύτητος τῶν ὑλικῶν τούτων μορίων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ταχύτητος τῆς Γῆς. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καταλήγομεν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Doppler, καὶ ἂν ἀντὶ τῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως τοῦ Νεύτωνος περὶ μεταδόσεως τοῦ φωτὸς παραδεχθῶμεν τὴν θεωρίαν τῶν κυμάνσεων.

Ἡ κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν ἐξήγησις τῆς ἐτησίας ἀποπλανήσεως ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ὑποθέσωμεν ὅτι παρατηρητής τις εὑρίσκεται ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν Α (σχ. 2), ὅπου αἱ σταγόνες τῆς βροχῆς πίπτουσι καταχορύφως. Ἐὰν ὁ παρατηρητὴς θέλῃ νὰ πέσῃ μία οἱαδήποτε σταγὼν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πυθμένα αὐτοῦ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ ἢ νὰ ψαύσῃ τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα, ὀφείλει προφανῶς νὰ κρατήσῃ τὸν σωλῆνα κατακόρυφον· ἐὰν ὅμως κινῆται κατά τινα διεύθυνσιν ΑΑ', πρέπει νὰ σύρῃ τὸν πυθμένα τοῦ σωλῆνος πρὸς τὰ ὀπίσω, κατὰ ποσὸν ἴσον πρὸς τὸ διάστημα καθ' ὃ προὐχώρησεν ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι καθ' ὃ ἡ σταγὼν πίπτουσα καταχορύφως ἀπὸ τοῦ Β πρὸς τὸ Α' προχωρεῖ ἐντὸς τοῦ σωλῆνος, οὕτως ὥστε ὅταν ἡ σταγὼν ἀπὸ τοῦ Β φθάσῃ εἰς τὸ Α' καὶ ὁ πυθμὴν τοῦ σωλῆνος νὰ εὑρίσκηται συγχρόνως εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Ἄλλοις λόγοις, δέον νὰ κλίνῃ τὸν σωλῆνα πρὸς τὰ ἔμπρὸς κατὰ γωνίαν α τοιαύτην, ὥστε νὰ ἔχωμεν τὴν σχέσιν: $\text{ἐφ}\, \alpha = \frac{u}{V}$ ἔνθα u εἶναι ἡ ταχύτης τοῦ παρατητοῦ καὶ V ἡ τῆς σταγόνος.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον ὑποθέσωμεν ἤδη ὅτι τὸ

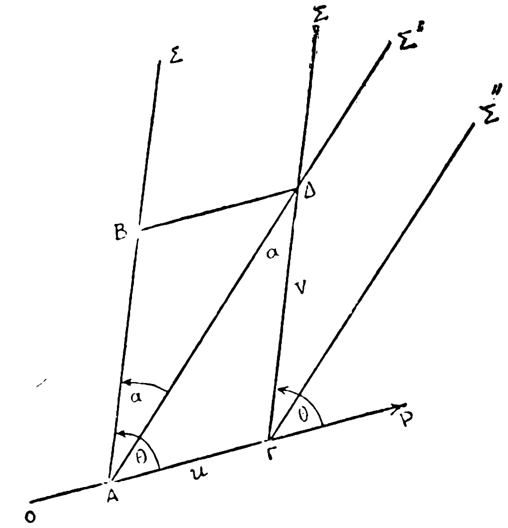

Σχ. 3.

φῶς μεταδίδεται ἔκ τινος ἀστέρος Σ (σχ. 3) κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΣΑ, ἥτις σχηματίζει γωνίαν τινὰ Θ μετὰ τῆς διευθύνσεως, καθ' ἣν μετατίθεται ὁ παρατηρητής, ἤτοι τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς ΟΡ. Ὑποθέσωμεν προσέτι ὅτι τὸ τμῆμα ΑΒ=V παριστᾷ τὴν ταχύτητα μεταδόσεως τοῦ φωτὸς καὶ τὸ τμῆμα ΑΓ=u τὴν μεταβατικὴν ταχύτητα τῆς Γῆς. Ἐὰν ἡ παρατήρησις τοῦ ἀστέρος γίνεται διὰ διόπτρας, ἵνα τὸ φῶς διατρέξῃ τὸν σωλῆνα αὐτῆς παραλλήλως πρὸς τὸν ὀπτικόν της ἄξονα, ὁ παρατηρητὴς ὀφείλει νὰ μετατοπίζῃ τὸ προσοφθάλμιον ἄκρον κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον ἐκείνης πρὸς ἣν φέρεται μετὰ τῆς Γῆς καὶ κατὰ ποσὸν ΑΓ, ἤτοι ἴσον πρὸς τὸ διάστημα καθ' ὃ μετεκινήθη συνεπείᾳ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὅπερ ἀπῃτήθη ἵνα τὸ φῶς διατρέξῃ τὸ μῆκος τοῦ σωλῆνος τῆς διόπτρας ΓΔ. Τοιουτοτρόπως ὅταν ἡ Γῆ μετὰ τοῦ παρατηρητοῦ θὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ σημεῖον Γ, ὁ ἀστὴρ Σ θὰ φαίνεται εἰς τὴν θέσιν Σ' κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος ΓΣ'', παραλλήλου τῇ ΑΣ', ἤτοι θὰ φαίνεται ὅτι μετετέθη κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς κινήσεως τοῦ παρατηρητοῦ, ἡ δὲ μετάθεσίς του θὰ ὁρίζηται ὑπὸ τῆς γωνίας ΑΔΓ=α, ἧς ἡ τιμὴ δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συναρτήσει τῶν πλευρῶν ΑΓ καὶ ΓΔ τοῦ τριγώνου ΑΓΔ, αἵτινες εἶναι ἀντιστοίχως ἀνάλογοι πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς Γῆς u καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτὸς V. Ὄντως ἐπειδὴ ἡ γωνία ΔΑΓ=Θ-α, θὰ ἔχωμεν τὴν σχέσιν

$$\text{ἡμ}\, \alpha : \text{ἡμ}\, (\Theta - \alpha) = u : V$$

Ἐντεῦθεν θέτοντες ἀντὶ τοῦ δευτέρου ὅρου τὸ ἀνάπτυγμα αὐτοῦ καὶ διαιροῦντες τοὺς δύο πρώτους ὅρους τοῦ ἐξαγομένου διὰ ἡμ α εὑρίσκομεν:

$$1 : \text{ἡμ}\, \Theta\, \text{συνεφ}\, \alpha - \text{συν}\, \Theta = u : V$$

$$\text{ἢ} \quad u\, \text{ἡμ}\, \Theta\, \text{συνεφ}\, \alpha = V + u\, \text{συν}\, \Theta$$

$$\text{καὶ} \quad \text{συνεφ}\, \alpha = \frac{V + u\, \text{συν}\, \Theta}{u\, \text{ἡμ}\, \Theta}$$

Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ ἀντίστροφος σχέσις:

$$\text{ἐφ}\, \alpha = \frac{u}{V + u\, \text{συν}\, \Theta}\, \text{ἡμ}\, \Theta$$

Ἐν τῷ παρονομαστῇ ὁ δεύτερος ὅρος εἶναι ποσότης ἐλαχίστη, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ παράγων u ἰσοῦται μόλις πρὸς τὸ ἓν δεκάκις χιλιοστὸν τοῦ V. Συνεπῶς, παραλείποντες τὸν ὅρον τοῦτον ἔχομεν:

$$\text{ἐφ}\, \alpha = \frac{u}{V}\, \text{ἡμ}\, \Theta = \frac{1}{10.091}\, \text{ἡμ}\, \Theta$$

ἢ ἐπειδὴ τὸ α εἶναι πολὺ μικρόν,

$$\alpha = \frac{u}{V\, \text{ἡμ} 1''}\, \text{ἡμ}\, \Theta = \frac{206265''}{10.091}\, \text{ἡμ}\Theta = 20''445\, \text{ἡμ}\Theta$$

Ἡ μικρὰ αὕτη γωνία α, ἡ σχηματιζομένη μεταξὺ τῆς πραγματικῆς καὶ τῆς φαινομένης διευθύνσεως τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, ἀποτελεῖ τὴν ἀποπλάνησιν τοῦ φωτός.

Σημειωτέον ὅτι τὸ σφάλμα, ὅπερ διαπράττομεν λαμβάνοντες τὴν φαινομένην θέσιν τῶν ἀστέρων ἀντὶ τῆς πραγματικῆς δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς χρήσεως τηλεσκοπίων, ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν γίνῃ ἡ παρατήρησις, ἔστω καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, πάντοτε, ὡς ἀποδεικνύεται διὰ τῶν αὐτῶν συλλογισμῶν, ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ φαίνονται ἀποκλίνοντα τῆς πραγματικῆς των θέσεως κατὰ γωνίαν α καὶ πρὸς τὴν διεύθυνσιν, πρὸς ἣν φέρεται ἡ Γῆ.

Ἡ ἀποπλάνησις α ἔχει τὴν μεγίστην τιμὴν αὐτῆς διὰ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ, ὧν ἡ πραγματικὴ διεύθυνσις εἶνε κάθετος πρὸς τὴν τῆς κινήσεως τῆς Γῆς, ἤτοι ὅταν εἶναι Θ=90°. Ἡ τιμή, ἣν λαμβάνει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ γωνία $\alpha = \frac{u}{V} = 20'',445$ καλεῖται *σταθερὰ τῆς ἀποπλανήσεως*.

Μέχρι τοῦ 1828 ἡ τιμὴ τῆς σταθερᾶς ταύτης δὲν ἦτο τελείως ὡρισμένη, ἀλλ' οἱ διάφοροι ἀστρονόμοι μετεχειρίζοντο τιμὰς αὐτῆς κυμαινομένας μεταξὺ 20'',255 καὶ 20'',708, ἃς προσδιώρισαν ἀντιστοίχως ὁ Delambre καὶ ὁ Bessel. Ὁ Richardson ἐπὶ τῇ βάσει 4000 παρατηρήσεων τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich, εὗρεν 20'',456. Ὁ W. Struve ἐπὶ τῇ βάσει ἀκριβῶν παρατηρήσεων ἐν τῷ πρώτῳ καταχορύφῳ εὗρε τὴν τιμὴν 20,''445 ἥτις ἐθεωρήθη ὡς ἓν ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων στοιχείων τῆς Ἀστρονομίας. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ μέση ταχύτης τῆς Γῆς ἀνέρχεται εἰς 29,77 χιλιόμετρα, ὅτι ἡ παράλλαξις τοῦ Ἡλίου εἶναι 8'', 8 καὶ ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Newcomb καὶ τοῦ Michelson γενόμενον προσδιορισμὸν εἶναι 299 860 χιλιόμετρα, ἡ σταθερὰ τῆς ἀποπλανήσεως εὑρίσκεται ἴση πρὸς 20'', 478.

Τῷ 1882 ὁ Nyrén ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τῆς Πουλκόβας προσδιώρισε τὴν τιμὴν τῆς σταθερᾶς τῆς ἀποπλανήσεως εἰς 20,'' 492, ἐν τούτοις σήμερον ἡ ἐν γενικῇ χρήσει τιμὴ τῆς σταθερᾶς ταύτης ἰσοῦται πρὸς 20,'' 47.

Ὅταν γνωρίζωμεν τὴν ταχύτητα μεταδόσεως τοῦ φωτός, δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν παράλλαξιν τοῦ Ἡλίου τῇ βοηθείᾳ τῆς σταθερᾶς τῆς ἀποπλανήσεως, ἡ ὁποία ἐξαχθεῖσα ἐκ παρατηρήσεων ἀστέρων εἶναι γνωστὴ μετ' ἀκριβείας πολὺ μεγαλυτέρας τῆς τῆς *ἐξισώσεως τοῦ φωτός*, ἤτοι τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται, ἵνα τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου φθάσῃ μέχρι τῆς Γῆς.

Digitized by Google

Ἐὰν ἐν τῷ ἀνωτέρω τύπῳ:

$$\varepsilon\varphi\, \alpha = \frac{u}{V}$$

θέσωμεν ἀντὶ u τὸ πηλίκον τοῦ μήκους τῆς γηΐνης τροχιᾶς, ὑποτιθεμένης κυκλικῆς, διὰ τῆς διαρκείας τοῦ ἔτους, ἤτοι:

$$\varkappa = \frac{2\,\pi\,\Delta}{T}$$

θὰ ἔχωμεν:

$$\varepsilon\varphi\ \alpha = \frac{2\,\pi\,\Delta}{V\,T}$$

καὶ λύοντες ὡς πρὸς Δ:

$$\Delta = \frac{\varepsilon\varphi\,\alpha}{2\,\pi}\ V\,T$$

Ἐὰν ἐνταῦθα ἐκτελέσωμεν τὰς δεούσας ἀντικαταστάσεις καὶ λάβωμεν τὴν ἰσημερινὴν ἀκτῖνα τῆς γῆς ἴσην πρὸς 6.378.388 μέτρα (κατὰ τὸν Hayford, 1909) εὑρίσκομεν ὅτι ἡ ὁριζοντία ἰσημερινὴ παράλλαξις τοῦ ἡλίου ἰσοῦται πρὸς 8'',8 περίπου. Ὁ Ary ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἀστρονόμων τοῦ Greenwich προέβη εἰς εἰδικὰς ἐρεύνας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ μέσου διαδόσεως ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἀποπλανήσεως τοῦ φωτός. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἱ ἀνωτέρω ἀστρονόμοι μετεχειρίσθησαν κατὰ τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν τηλεσκοπικὴν διόπτραν, ἧς ὁ σωλὴν ἦτο πλήρης ὕδατος καὶ διὰ μετρήσεως τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀνωτέρω διόπτρας τῆς σταθερᾶς ἀποπλανήσεως, ἀνεῦρον τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τιμήν, ἣν καὶ διὰ διόπτρας πλήρεις ἀέρος, ἐξ οὗ προέκυψε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μέσον διαδόσεως οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἀποπλανήσεως.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποπλανήσεως τοῦ φωτὸς ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν, καθ' ὅσον τοῦτο ἑρμηνεύεται, ἐὰν δεχθῶμεν διὰ τὸ φῶς κυματοειδῆ χαρακτῆρα, διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ὁ φορεὺς τῶν φωτεινῶν κυμάνσεων ἢ ἄλλως τὸ μέσον διαδόσεως τοῦ φωτὸς ἤτοι ὁ *αἰθὴρ* παραμένει ἀπολύτως ἀκίνητος ἐν τῷ χώρῳ. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως τοῦ ἀκινήτου αἰθέρος κατερρίφθη διὰ τοῦ περιφήμου πειράματος τοῦ Michelson, ὅπερ ὡς γνωστὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς γενέσεως τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος.

Ἀποπλάνησις ἐτησία. Ὀνομάζεται οὕτω ἡ ἀποπλάνησις τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἐτησίας μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον.

Ἀποπλάνησις ἡμερησία (aberration diurne, diurnal aberration). Οὕτω καλεῖται ἡ ἀποπλάνησις τοῦ φωτὸς ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν ἡμερησίαν περιστροφὴν τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς. Ἀποτελεῖ δὲ αὕτη ἐπανάληψιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐτησίας ἀποπλανήσεως, ἀλλ' ὑπὸ μικροτέραν κλίμακα, καὶ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μετατόπισιν τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν φορὰν τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς. Πρὸς εὕρεσιν τῆς ποσότητος τῆς φαινομένης ταύτης μεταθέσεως θεωρήσωμεν παρατηρητὴν ἱστάμενον εἰς τὸν ἰσημερινόν, οὕτινος ἡ ἀκτὶς ἔστω ρ. Ἐὰν καλέσωμεν α τὴν ἀκτῖνα τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς, ὑποτιθεμένης κυκλικῆς, ἐπειδὴ ἡ γωνιώδης ταχύτης τῆς γηΐνης περιστροφῆς εἶναι 365,25 φορὰς μείζων τῆς περιστροφικῆς περὶ τὸν Ἥλιον, ἡ σταθερὰ τῆς ἡμερησίας ἀποπλανήσεως θὰ ἰσοῦται προφανῶς πρός:

$$\beta = 20'',47 \times 365,25 \times \varrho / \alpha = 0'',31.$$

Ἐὰν ἤδη ὁ παρατηρητὴς ὑποτεθῇ εἰς τόπον ἔχοντα πλάτος φ, τότε ἡ σταθερὰ τῆς ἀποπλανήσεως ἰσοῦται πρὸς 0'',31 συν φ. (Ἐν Ἀθήναις ἡ σταθερὰ τῆς ἀποπλανήσεως διὰ φ=37°.58'.19''71 ἰσοῦται πρὸς 0'',24.)

Συνεπῶς, ἐνῷ ἡ ἐτησία ἀποπλάνησις εἶναι ἡ αὐτὴ δι' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, κινούμενα σχεδὸν ἰσοταχῶς περὶ τὸν Ἥλιον, ἡ ἡμερησία ἀποπλάνησις μεταβάλλεται μετὰ τοῦ πλάτους τοῦ τόπου, οὖσα μεγίστη εἰς τὸν ἰσημερινὸν καὶ μηδενιζομένη εἰς τοὺς πόλους.

Ἐφ' ἑκάστου ἀστέρος ἡ ἡμερησία ἀποπλάνησις εἶναι μεγίστη κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεσουρανήσεως αὐτοῦ, αὐξάνουσα μόνον τὴν ὀρθὴν ἀναφορὰν κατὰ μικράν τινα ποσότητα, παρεχομένην ὑπὸ τοῦ τύπου:

$$\Delta\alpha = 0'',31\ \text{συν}\,\varphi\ \text{τεμ}\,\delta,$$

ἔνθα δ εἶναι ἡ ἀπόκλισις τοῦ ἀστέρος, ἥτις τότε οὐδόλως ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἡμερησίας ἀποπλανήσεως.

Ὅπως ἡ ἐτησία ἀποπλάνησις ἀποτελεῖ βεβαίωσιν τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς, οὕτω καὶ ἡ ἡμερησία δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς περιστροφικῆς κινήσεως τοῦ ἡμετέρου πλανήτου περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ.

Ἀποπλάνησις πλανητική. Ἡ ἀποπλάνησις τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων, ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν μετακίνησιν τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος καὶ τῶν παρατηρουμένων ἄστρων ἐν τῷ χώρῳ, κατὰ τὸ διάστημα, ὅπερ ἀπαιτεῖται ἵνα τὸ φῶς φθάσῃ ἀπ' αὐτῶν μέχρις ἡμῶν, καλεῖται *ἀποπλάνησις πλανητική.*

Ἐπειδὴ τὸ φῶς δὲν μεταδίδεται ἀκαριαίως, ἡ θέσις εἰς ἣν βλέπομεν τοὺς ἀστέρας εἶναι διάφορος ἐκείνης ἣν κατέχουσι πράγματι ἐν τῷ διαστήματι. Καθ' ἣν στιγμὴν φθάνει εἰς ἡμᾶς ἡ ἔκ τινος ἄστρου ἐκπορευθεῖσα ἀκτίς, τοῦτο, συνεπείᾳ ἀφ' ἑνὸς τῆς ἰδίας του κινήσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τοῦ ἡμετέρου Ἡλίου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν πλανητῶν πρὸς τὸν κόρυμβον παρὰ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ἡρακλέους, δὲν εὑρίσκεται πλέον εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκετο κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκπομπῆς τῆς ἀκτῖνος. Ὡς ἐκ τούτου, ἵνα εὕρωμεν τὴν πραγματικὴν θέσιν τοῦ παρατηρουμένου ἄστρου, διορθοῦμεν ἢ τὸν χρόνον τῆς παρατηρήσεως ἢ τὴν παρατηρηθεῖσαν θέσιν, δηλ. ἢ ἀφαιροῦμεν ἐκ τοῦ χρόνου τῆς παρατηρήσεως τὸν χρόνον, ὃν ἐδαπάνησε τὸ φῶς ἵνα διατρέξῃ τὸ μεταξὺ ἀστέρος καὶ Γῆς διάστημα, ἢ ἀφαιροῦμεν ἐκ τῆς τροχιᾶς τοῦ ἄστρου (λ. χ. κομήτου, πλανήτου κτλ.) τόξον ἴσον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ τοῦτο διέγραψεν εἰς ὅσον χρόνον ἐχρειάσθη τὸ φῶς, ἵνα φθάσῃ μέχρις ἡμῶν.

Ἐντεῦθεν εἶναι καταφανὲς ὅτι ἡ ὄψις τοῦ οὐρανοῦ, ὁποίαν βλέπομεν αὐτὴν σήμερον, δὲν εἶναι ἡ πραγματική, ἀλλ' ἐκείνη, ἣν οὗτος ἐπαρουσίαζεν εἰς ἀπώτατον παρελθόν, καθότι βλέπομεν εἰσέτι ἀστέρας, οἵτινες ἐνδεχόμενον νὰ ἔπαυσαν πρὸ πολλοῦ λάμποντες καὶ νὰ μὴ διακρίνωμεν εἰσέτι ἄλλους, τῶν ὁποίων τὸ φῶς, εὑρισκόμενον εἰσέτι καθ' ὁδόν, δὲν ἔχει ἀκόμη φθάσει μέχρις ἡμῶν.

Ἀποπλανητικὴ τροχιά. Ἡ τροχιὰ τὴν ὁποίαν φαίνονται διαγράφοντες οἱ ἀστέρες ἐντὸς ἑνὸς ἔτους συνεπείᾳ τῆς ἀποπλανήσεως, ὀνομάζεται *ἀποπλανητικὴ τροχιά.*

Ἐπειδὴ ἡ Γῆ κινεῖται ἐπὶ τροχιᾶς σχεδὸν κυκλικῆς καὶ μετὰ ταχύτητος, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν σταθεράν, εἶναι προφανὲς ὅτι ἕκαστος ἀστὴρ θὰ φαίνεται ἐκ τῆς Γῆς γράφων ὁμαλῶς ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ περὶ τὴν μέσην θέσιν αὐτοῦ Σ (βλ. σχ.)

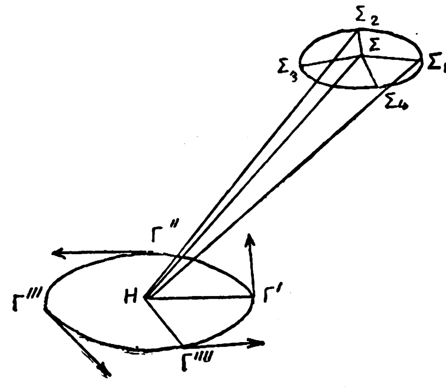

κλειστὴν καμπύλην $\Sigma_1\Sigma_2\Sigma_3\Sigma_4$ κειμένην ἐπὶ ἐπιπέδου παραλλήλου πρὸς τὴν ἐκλειπτικήν, ἡ δὲ φαινομένη διεύθυνσις αὐτοῦ θὰ γράφῃ κῶνον, ἔχοντα ὡς βάσιν τὴν καμπύλην ταύτην. Ἐὰν φέρωμεν ἐπίπεδον, ἐφαπτόμενον τῆς οὐρανίου σφαίρας κατὰ τὸ σημεῖον Σ, τοῦτο θὰ τέμνῃ τὸν κῶνον κατ' ἔλλειψιν, ἧς τὸ ἐπίπεδον θὰ σχηματίζῃ πρὸς τὴν βάσιν τοῦ κώνου γωνίαν γ, ἴσην πρὸς τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους τοῦ ἀστέρος Σ. Τῆς ἐλλείψεως ταύτης ὁ μὲν μέγας ἡμιάξων θὰ ἰσοῦται πρὸς 20'', 47 καὶ θὰ εἶναι παράλληλος τῇ ἐκλειπτικῇ, ὁ δὲ μικρὸς ἡμιάξων θὰ εἶναι 20'', 47 συν γ καὶ θὰ διευθύνεται κατὰ τὸν κύκλον πλάτους τὸν διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρου Σ τῆς ἀποπλανητικῆς τροχιᾶς. Ὅθεν ὅταν ὁ ἀστὴρ Σ εὑρίσκεται εἰς τοὺς πόλους τῆς ἐκλειπτικῆς, ἡ ἀποπλανητικὴ τροχιά, ἣν οὗτος γράφει ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, εἶναι κύκλος ἀκτῖνος 20'', 47, ὅταν ὅμως ὁ ἀστὴρ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐκλειπτικῆς, τότε ἡ ἀποπλανητικὴ τροχιὰ τοῦ γίνεται τόξον 41'' περίπου, κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐκλειπτικῆς, καὶ τέλος ὅταν ὁ ἀστὴρ εὑρίσκεται εἰς ἐνδιάμεσα πλάτη, μεταξὺ 0°—90°, ἡ ἀποπλανητικὴ τροχιά του εἶναι ἔλλειψις τοσοῦτο μᾶλλον ἐπιμήκης, ὅσῳ τὸ πλάτος τοῦ ἀστέρος εἶναι μικρότερον.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Γῆ κατὰ τὴν ἐτησίαν κίνησιν αὐτῆς φέρεται πρὸς τὰ δεξιὰ παρατηρητοῦ ἐστραμμένου πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ ὅτι οὗτος φαίνεται ἐκ τῆς Γῆς κινούμενος ἀντιθέτως, ὅταν ὁ Ἥλιος καταλιπὼν τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον θὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐαρινὸν ἰσημερινὸν σημεῖον, ἡ Γῆ ἀκολουθοῦσα τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς της θὰ φαίνηται κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν διευθυνομένη πρὸς τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, ἤτοι πρὸς σημεῖον κείμενον ὄπισθεν τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τῆς φαινομένης τροχιᾶς του κατὰ 90° πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ· ἑπομένως καὶ οἱοσδήποτε ἀστὴρ λόγῳ τῆς ἀποπλανήσεως θὰ φαίνεται μετατιθέμενος κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἤτοι κατὰ διεύθυνσιν κάθετον ἐπὶ τῆς ἀκτῖνος τῆς γηΐνης τροχιᾶς. Ἐξ μῆνας βραδύτερον ὁ ἀστὴρ θὰ φαίνεται μετατιθέμενος κατὰ διεύθυνσιν φέρουσαν αὐτὸν πρὸς τὸ ἐαρινὸν σημεῖον κ.ο.κ. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀστέρες λόγῳ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς προηγοῦνται αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἀποπλανητικῆς τροχιᾶς των κατὰ ἓν τεταρτημόριον αὐτῆς, διευθυνόμενοι πρὸς σημεῖον ὅπερ εὑρίσκεται 90° ὄπισθεν τοῦ Ἡλίου.

Ἡ ἀποπλανητικὴ καθὼς καὶ ἡ παραλλακτικὴ ἔλλειψις τὰς ὁποίας γράφουσιν ἐτησίως οἱ ἀπλανεῖς ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας ἀποτελοῦσιν ἰσχυρὰς καὶ ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις τῆς περὶ τὸν Ἥλιον μεταβατικῆς κινήσεως τῆς Γῆς.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— **ἀποπλάνησις** εἰς *ἀσέλγειαν* [Νομ.]· βλ. προσβολὴ ἠθῶν.

— **ἀποπλάνησις** εἰς *ἐπανάστασιν* [Νομ.]· βλ. προδοσία ἐσχάτη.

— **ἀποπλάνησις** *σφαιρικὴ* ['Οπτ.]· βλ. ἐκτροπὴ ἐκ σφαιρικότητος.

— **ἀποπλάνησις** *χρωματικὴ* ['Οπτ.]· βλ. ἐκτροπὴ ἐκ διασκεδασμοῦ.

ἀποπλάνησις (ἡ) (Apoplanesis) [Βοτ.]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λοβοφόρων*, περιλαμβάνον θάμνους πολυετεῖς. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ διακρινόμενον ἐκ τῶν ἀντιθέτων φύλλων του ἅτινα φέρουσι πολυάριθμα παράφυλλα.

Δ. Ν. Π.

ἀποπλανητὴς (ὁ)· ὁ ἀποπλανῶν ἢ ἀποπλανήσας.

ἀποπλανητικός, —ή, —όν· ὁ συντελῶν εἰς τὴν ἀποπλάνησιν, ὁ ἐπιφέρων αὐτήν.

— **ἀποπλανητικὴ τροχιά**· βλ. ἀποπλάνησις ['Αστρ.].

ἀποπλανῶ (-άω)· πλανῶ, ἐκτρέπω τινὰ τῆς κατευθύνσεώς του, τοῦ σκοποῦ του, παραπλανῶ, ἀπατῶ· || ἀφροδισιακῶς, παρασύρω διὰ λόγων, ὑποσχέσεων, δώρων κ.τ.τ.

ἀπόπλασι (ἡ)· ἰδιωματ., ὀλίγον ἄλευρον τιθέμενον χωριστὰ κατὰ τὸ ζύμωμα, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὴν πλάσιν τῶν ἄρτων.

ἀποπλέκω ἰδιωματ. [Πόντ.], διαλύω τὸ πεπλεγμένον, ξεπλέκω.

ἀποπλέω, μέλλ. *ἀποπλεύσω*, ἀόρ. *ἀπέπλευσα*· απομακρύνομαι τῆς ἀκτῆς πρὸς τὰ ἀνοικτά, ταξιδεύω ἀπό τινος τόπου πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν· *ἀντίθ. καταπλέω.*

ἀποπληκτικός, —ή, —όν· ὁ εἰς τὴν ἀποπληξίαν ἐπιρρεπής· || ὁ παθὼν ἀποπληξίαν, ἀπόπληκτος.

ἀπόπληκτος (ὁ, ἡ), -**ον** (τό)· ὁ παθὼν ἀποπληξίαν, ὁ κατεχόμενος ὑπὸ ἀποπληξίας.

ἀποπληξία (ἡ) ['Ιατρ.]. Ἡ ἀπότομος, κεραυνοβόλος ἐγκεφαλικὴ προσβολὴ καθ' ἣν, διατηρουμένης τῆς λειτουργίας τῆς ἀναπνοῆς, καρδίας καὶ ἐν γένει τῶν σπλάγχνων καὶ ἐκκρίσεων, ἐπέρχεται ἄρσις τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ἐκδηλουμένη διὰ πλήρους ἐλλείψεως τῆς συνειδήσεως, παραλύσεως καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ χαλαρώσεως τῶν σφιγκτήρων.

Ἡ ἀποπληξία, γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐκ διαφόρων αἰτιῶν καθ' ἃς προσβάλλεται ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὧν ἡ συνηθεστέρα εἶναι ἡ αἱμορραγία τοῦ ἐγκεφάλου· ἕνεκα τούτου *ἀποπληξία* εἶναι σχεδὸν συνώνυμον πρὸς τὴν *αἱμορραγίαν τοῦ ἐγκεφάλου*. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς αἱμορραγίας ἀποπληξίαν δύναται νὰ προκαλέσῃ καὶ ἐμβολὴ τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου δι' ἐμβόλου ἀποσπασθέντος ἐξ ἄλλου ὀργάνου, ὡς ἐπὶ ἐνδοκαρδίτιδος, φλεβίτιδος, εἴτε διὰ μικροβίων ἐπὶ πυαιμίας, ἑλονοσίας κ.τ.λ., εἴτε διὰ φυσαλίδος ἀέρος· ὁμοίως ἀποπληξίαν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἡ ἀπόφραξις ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου συνεπείᾳ τοπικῆς βλάβης ὡς ἐπὶ ἀρτηριΐτιδος (ἀρτηριοσκληρωτικῆς ἢ συφιλιδικῆς) ἢ συνεπείᾳ πιέσεως ἐξ ὄγκου, ὀξέος οἰδήματος τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἡ συνεπείᾳ διασείσεως ἢ θλάσεως τοῦ ἐγκεφάλου βλάβη τούτου ἀνάγεται καὶ αὕτη εἰς τοιαύτην αἱμορραγίαν. Ἐπίσης εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἀποπληξία καὶ συνεπείᾳ ἀποτόμου συσπάσεως τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ *νευρικὴ* ἢ *συμπαθητικὴ ἀποπληξία*, καθ' ἣν ἐπέρχεται ἀπότομος ἀναιμία τούτου, τουτέστι κατάστασις τις λιποθυμικὴ ὁμοία πρὸς τὴν ἀποπληξίαν καὶ ἥτις, συνήθως, παρέρχεται ταχύτατα, συνήθως οὐδὲν ἐγκαταλείπουσα ἴχνος, ἐνῷ ἀντιθέτως αἱ ὀργανικῆς αἰτίας ἀποπληξίαι παρέρχονται βραδέως καὶ ἐγκαταλείπουσι βαρείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκδηλώσεις (παραλύσεις, ἡμιπληγίαν, ἀφασίαν, ἐνίοτε βαρεῖαν διανοητικὴν βλάβην κ.τ.λ.).

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀποπληξίαν εἶναι ἡ λεγομένη *συμφόρησις τοῦ ἐγκεφάλου*, ἥτις ἐπίσης ἐκδηλοῦται δι' ἀναλόγων συμπτωμάτων, ἅτε ἐπερχομένη ἐξ ὑπεραιμίας τοῦ ἐγκεφάλου μετὰ πολλαπλῶν τριχοειδῶν αἱμορραγιῶν· κατὰ ταύτην αἱ ἐκδηλώσεις, συνήθως, εἶναι ἐλαφρότεραι, ἡ διάρκεια

Digitized by Google

μικροτέρα καὶ τὰ ὑπολείμματα μᾶλλον περιωρισμένα. Ἐπίσης ἀποπληξία δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐπὶ μηνιγγιτικῆς αἱμορραγίας, καίτοι αὕτη συνυπάρχει συνήθως μετὰ ἐγκεφαλικῆς τοιαύτης.

Ἐν τῇ ἰατρικῇ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος «*ἀποπληξία*» προκειμένου περὶ ἀποτόμου ἄρσεως τῆς λειτουργίας ἄλλων ὀργάνων· οὕτω π. χ. ἐπὶ ἀποτόμου αἱμορραγίας τοῦ νωτιαίου μυελοῦ (αἱματομυελίας) ὁμιλοῦμεν περὶ *νωτιαίας ἀποπληξίας* ἢ ἐπὶ αἱμορραγίας σπλάγχνου τινὸς ὁμιλοῦμεν περὶ *ἀποπληξίας* π. χ. τοῦ *πνεύμονος* (συνήθως ἐπὶ τοῦ ὀξέος οἰδήματος τούτου) *ἥπατος, νεφρῶν, ἐντέρων* ὡς εἶναι ἡ ἐντερικὴ ἀποπληξία τῶν νεογεννήτων (*μέλαινα τῶν νεογεννήτων*) κ.τ.λ.

Ἐκτὸς τῶν αἰτιῶν, αἵτινες παράγουσι τὴν ἐγκεφαλικὴν ἀποπληξίαν (περὶ ὧν λεπτομερέστερον βλ. εἰς λ. ἐμβολή, ἔμφραξις ἀγγείων ἐγκεφάλου, θλάσις ἐγκεφάλου, οἴδημα ἐγκεφάλου κ.τ.λ.) ἀναφέρομεν ὧδε διὰ τὴν ἐξ αἱμορραγίας τοῦ ἐγκεφάλου ἀποπληξίαν, παρὰ τὰς λοιπὰς αἰτίας αἵτινες ἀνωτέρω ἀναφέρονται (καὶ περὶ ὧν βλ. λ. αἱμορραγία ἐγκεφάλου), τὴν αὔξησιν τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως καὶ τὴν νεφρίτιδα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν θεραπευτικὴν ἐπέμβασιν κατὰ τὴν ἀποπληξίαν, αὕτη δέον νὰ ρυθμίζηται ἀναλόγως τῆς αἰτίας· γενικῶς ἐκ τῶν πρώτων ἐπιβάλλεται ἀφαίμαξις εἴτε ἐκ τῶν φλεβῶν εἴτε διὰ βδελλῶν κατὰ τὸν αὐχένα, ψυχρὰ ἐπιθέματα κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνύψωσις τῆς θέσεως ταύτης, θερμοὶ ὑποκλυσμοὶ καὶ θερμαὶ περιτυλίξεις τῶν κάτω ἄκρων, ἐπιθέσεις σιναποῦχοι ἐπ' αὐτῶν κτλ.

Γ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ

— **ἀποπληξία** ἢ *πολυπορίασις ἀμπέλου* [*Φυτοπαθολ.*]. Πάθησις τῆς ἀμπέλου χαρακτηριζομένη διὰ τῆς αἰφνιδίου ἀποξηράνσεως φύλλων καὶ κληματίδων, ἧς συνέπεια εἶναι ἡ ἀποξήρανσις μέρους ἢ ὅλου τοῦ κλήματος.

Παρουσιάζεται αὕτη ἐπὶ μεμονωμένων κλημάτων κατὰ τὸ θέρος, ἰδίᾳ ἀπὸ Μαΐου μέχρις Ἰουνίου. Τὰ παθόντα κλήματα μαραίνονται αἰφνιδίως καὶ κατόπιν ἀποξηραίνονται ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, χωρὶς προηγουμένως νὰ παρατηρηθῇ τι, τὸ ὁποῖον νὰ δικαιολογῇ τὴν ἀποξήρανσίν των, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν κλώνων καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ κάτω. Τὰ φύλλα ξηραίνονται κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς νευρώσεις, κατόπιν τὸ ἔλασμά των κιτρινίζει καὶ τέλος λαμβάνει χρῶμα κεράμου, αἱ σταφυλαὶ μένουν καχεκτικαὶ ἢ ρικνοῦνται (σταφιδιάζουν) ξηραίνονται καὶ πίπτουν. Λόγῳ τῆς κεραυνοβόλου, σχεδόν, ταχύτητός της ἡ νόσος αὕτη ἐκλήθη *ἀποπληξία* (κοιν. *ἡλιοπληξία, καΐλα, ἀνθρακίτης* ἢ καὶ *φυλλοξήρα*). Προκαλεῖται ἀπὸ μύκητας τοῦ γένους *πολύπορος* (Polyporus fulvus P. igniarius κλπ.) καὶ κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας τοῦ P. Marsais ἀπὸ τὸν συγγενῆ μὲ αὐτοὺς μύκητα Stereum necator (βλ. πολύπορος καὶ στέρεον). Τὸ παράσιτον προσβάλλει τὸ ξύλον τῶν πρέμνων καὶ τῶν κλώνων, ὄχι μόνον τῆς ἀμπέλου ἀλλὰ καὶ πολλῶν δένδρων καὶ μεταβάλλει αὐτὸ εἰς οὐσίαν σπογγώδη κιτρινωπήν, τὴν ἴσκαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο εἶναι γνωστὴ ἡ νόσος αὕτη εἴς τινα μέρη, λ. χ. ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Ἡ ἀπότομος ἀποξήρανσις τῶν προσβαλλομένων ἀμπέλων κατὰ τὰς θερμὰς καὶ ἡλιολούστους ἡμέρας ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ μύκητος καταστροφὴν μεγάλου μέρους τοῦ ξύλου τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν κλώνων καὶ τὴν ὡς ἐκ ταύτης επερχομένην σχεδὸν παντελῆ διακοπὴν τῆς κυκλοφορίας τῶν χυμῶν καὶ ἀδυναμίαν ἀναπληρώσεως τοῦ ἐν μεγάλῃ ποσότητι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας διαπνεομένου ὕδατος ὑπὸ τοῦ διὰ τῶν ριζῶν ἀπορροφωμένου. Καὶ ἂν μὲν ἡ καταστροφὴ ἔχῃ περιορισθῆ εἰς τὰ ξυλώδη ἀγγεῖα κλώνων τινῶν, ἡ διακοπὴ τῆς κυκλοφορίας θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀποξήρανσιν αὐτῶν μόνον, ἂν δ' ἔχῃ ἐπέλθει εἰς τὰ τοῦ κυρίου πρέμνου, τότε ἡ ἀποξήρανσις θὰ εἶναι γενική.

Εὐκόλως δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἡ σχηματιζομένη σπογγώδης μᾶζα, ἐὰν διὰ πελέκεως ἢ κλαδευτηρίου σχισθῇ ὁ κορμὸς λίαν προσβεβλημένου κλήματος.

Αἱ πολλαὶ βροχαὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ἡ ὑγρασία καθιστῶσαι ὑδαρὲς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κλήματος ὑποβοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου ἥτις τότε παρουσιάζεται εἰς περισσότερα κλήματα τὸ θέρος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον παρατηρεῖται περισσότερον εἰς τὰς ἐπὶ γονίμων ἢ βαρεικῶν ἐδαφῶν πεφυτευμένας ἀμπέλους. Προτιμᾷ τὰς σταφιδαμπέλους, καὶ ἰδίᾳ τὰς βαθέως πεφυτευμένας, περισσότερον τῶν ἄλλων ποικιλιῶν ἀμπέλου· ἐπίσης τὰ εὔρωστα καὶ ἐπὶ γονίμων ἐδαφῶν κλήματα περισσότερον τῶν καχεκτικῶν ἢ ἐπὶ μὴ πλουσίων ἐδαφῶν πεφυτευμένων, τὰ γηραλέα περισσότερον τῶν νεαρῶν. Ἡ εἴσδυσις τοῦ παρασίτου ἐντὸς τῶν ἀμπέλων γίνεται διὰ τῶν, κατὰ τὴν κλάδευσιν καὶ τὸν κάθαρον κυρίως, προκαλουμένων τομῶν ὡς καὶ διὰ πάσης ἄλλης πληγῆς. Διὰ τοῦτο πρὸς προφύλαξιν τῶν ἀμπέλων ἀπὸ τῆς νόσου πρέπει ἀμέσως μετὰ τὸν κάθαρον καὶ τὴν κλάδευσιν, ὡς καὶ μετὰ πᾶσαν ἀποκοπὴν κλάδου τινὸς νὰ επιχρίωνται αἱ τομαὶ δι' ὡραίας πίσσης, ἥτις κλείει καὶ ἀπολυμαίνει συγχρόνως αὐτάς.

Θεραπεία παθόντος κλήματος δὲν εἶναι δυνατή· ἐπιβάλλεται ἡ ἐκρίζωσις καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ, εἴτε διὰ καταβολάδος ἐξ ἄλλου πλησίον αὐτοῦ ὑγιοῦς κλήματος, εἴτε διὰ μοσχεύματος, οὐχὶ δὲ (ὡς κακῶς γίνεται ὑπό τινων) δι' ἀποκοπῆς τοῦ παθόντος κλήματος χαμηλά, ἵνα ἐξ αὐτοῦ ἀναφυοῦν νέοι βλαστοί, διότι καὶ οὗτοι, ἐὰν ἡ νόσος εἶχε προχωρήσει, θὰ προσβληθοῦν βραδύτερον ἢ καὶ ἀμέσως ἢ θὰ γίνουν καχεκτικοί. Μόνον ὅταν ἡ προσβολὴ ἔχει περιορισθῆ εἰς ἕνα

Τομὴ πρέμνου (κορμοῦ) καὶ κλώνων ἀμπέλου προσβληθείσης ὑπὸ ἀποπληξίας.
(Τὸ ξύλον ἔχει μεταβληθῆ εἰς κιτρίνην μᾶζαν (ἴσκαν).)

ἢ δύο κλώνους δύναται νὰ σωθῇ τὸ ὑπόλοιπον κλῆμα, ἀποκοπτομένων τούτων ἀμέσως μέχρι τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ξύλον φαίνεται ὑγιές, καὶ ἐπιχριομένης ἀμέσως τῆς τομῆς διὰ πίσσης.

Ἀντὶ πίσσης δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπιτυχῶς καὶ εἰδικαί τινες σκευασίαι φερόμεναι εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (π.χ. *πυράλιον* κλπ.), ἔχουσαι δὲ βάσιν ἅλατα τοῦ ἀρσενικοῦ τὰ ὁποῖα ἀσκοῦν καὶ θεραπευτικὴν ἐνέργειαν, ἂν τὸ παράσιτον δὲν ἔχῃ ἐπεκταθῆ πολύ. Π. Γ. Κ.

ἀποπληρῶ (*—όω*)· πληρῶ ἐντελῶς, ἀπογεμίζω.

ἀποπληρωμὴ (ἡ)· δημοτ., ἡ ἐντελὴς πληρωμὴ ὀφειλῆς τινος, ἐξόφλησις.

ἀποπληρώνω· πληρώνω ἐντελῶς τὸ χρέος μου, πληρώνω καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ὀφειλῆς μου: «*τὸν ἀποπλήρωσα καὶ ἡσύχασα*».

ἀποπλήρωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποπληροῦν, τὸ ἀπογέμισμα· ‖ ἡ εἰς ὁλόκληρον πληρωμή, ἐξόφλησις.

— **ἀποπλήρωσις** *νομίμου μοίρας* [*Κληρον. Δικ.*]· βλ. μοῖρα νόμιμος.

ἀπόπλους (ὁ)· ἡ ἀπὸ τοῦ λιμένος ἀπομάκρυνσις πρὸς τὰ ἀνοικτά, ἢ διὰ πλοίου ἀναχώρησις.

— [*Ναυτ.*] Κοινῶς, ἡ ἀναχώρησις πλοίου ἀπό τινος τόπου, πρὸς κατεύθυνσιν εἴς τινα προορισμόν, ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦτον πλοῦς (κοιν. *ὁ πηγαιμός*, γαλλ. l'aller, ἀγγλ outward bound)· τὸ ἀντίθετον *κατάπλους* (*ὁ ἐρχομός*, le retour, the homeword bound), ἀμφότερα δὲ ὁμοῦ *ἀμφοτερόπλους*. Βλέπει τις, ὅτι αἱ ἔννοιαι τοῦ κατάπλου καὶ τοῦ ἀπόπλου ἔχουσι παραλλαγῇ πως εἰς τὴν συνήθη γλῶσσαν. Σ. Ε. Λ.

ἀπόπλυμα (τό)· ἰδιωματ., τὸ ἐκ τῆς πλύσεως τῶν μαγειρικῶν σκευῶν καὶ πινακίων ὕδωρ, ἄλλως *πλύμα*.

ἀποπλύνω, δημοτ. *ἀποπλένω*· πλύνω τι ἐντελῶς, ἐκπλύνω· ‖ τελειώνω τὴν πλύσιν· ‖ ἰδιωματ. (Πόντ.), καθαρίζω τὸν ῥύπον διὰ πλύσεως· ‖ μεταφ. ἀποβάλλω μομφήν, κατηγορίαν, ἐκπλύνω.

ἀπόπλυσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποπλύνειν, ἡ ἐντελὴς πλύσις.

— [*Γεωλογ.*]· βλ. ἀποκόμισις.

ἀποπνέω· ἀόρ. *ἀπέπνευσα*· ἐκπνέω, ἐκβάλλω οἱονεὶ πνεῦμα, πνοήν, ἀναδίδω, ἐκπέμπω ὀσμήν: «*ἀποπνέει μύρα*».

— **ἀποπνέων** [*Ναυτ.*]. Ὅρος χαρακτηρίζων τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς ὁλονὲν φθινούσης ἐντάσεως *ἀπακμάζοντος* ἀνέμου, ἐκείνης δηλαδὴ ἣν ἀντιλαμβάνεται τις πρὶν ἢ κοπάζοντος τούτου ἀποκατασταθῇ ἄπνοια. Οὐσιαστικῶς, ἡ ἔντασις τοῦ *ἀποπνέοντος* ἀνέμου εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ *ὑποπνέοντος*· ἡ διαφορὰ ὅμως ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν *ἀποπνέων* προέρχεται ἐξ ἀνέμου ὅστις ἔπνεεν ἐντατικώτερον καὶ *ἀπακμάζων* ἐγένετο «*ἀποπνέων*» τὴν ἔντασιν, ἐνῷ ὁ κυρίως *ὑποπνέων* εὑρέθη πνέων τοιοῦτος, ἀδιάφορον ἐὰν προώρισται νὰ ἐπακμάσῃ ἢ νὰ κοπάσῃ. Δὲν πρέπει νὰ συγχύζηται ὁ ἀποπνέων πρὸς τὸν *ἄπω πνέοντα*.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀποπνιγμὸς (ὁ)· ἀπόπνιξις.

ἀποπνίγω· πνίγω, θανατώνω διὰ πνιγμοῦ.

ἀπόπνιξις (ἡ)· πνιγμός, πνίξιμο, ἐμποδισμὸς τῆς ἀναπνοῆς, ἢ διὰ πνιγμοῦ θάνατωσις.

ἀπόπνοια (ἡ)· ἐκπομπὴ πνοῆς, πνοή, φύσημα: «*ἀπόπνοια εὐώδης μύρων*».

ἀποποίησις (ἡ)· ἡ ἄρνησις, ἡ μὴ ἀποδοχὴ τοῦ προσφερομένου, ἀπόρριψις.

ἀποποιοῦμαι· ἀρνοῦμαι δὲν δέχομαι τὸ προσφερόμενον, ἀπορρίπτω.

ἀποπολλῆς· ἰδιωμ. ἐπίρρ., ἀπὸ πολλῆς ὥρας, πρὸ πολλοῦ.

ἀποπομπαῖος, *—α, —ον*· ὁ ἀποτρέπων τὸ κακόν: «*ἀποπομπαῖοι δαίμονες*»· ἄλλως *ἀποτρόπαιοι, ἀλεξίκακοι* ‖ ὁ ἄξιος νὰ ἀποπεμφθῇ, ὁ βδελυρός.

— *ἀποπομπαῖος τράγος*· βλ. λ. Ἀζαζὲλ καὶ ἐξιλασμοῦ ἑορτή.

ἀποπομπὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποπέμπειν πομπὴ μακρὰν τινος, ἀποδίωξις, ἀπομάκρυνσις.

ἀποπουλιὰ (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βαλλωτὴ ἡ κρατηροφόρος* (Ballota acetabulosa). Δ. Ν. Π.

ἀπόπρισις (ἡ)· ἀποκοπὴ διὰ πριονίσματος.

ἀπόπρισμα (τό)· τὸ διὰ τοῦ πριονίσματος ἀποκοπέν· ‖ πριονίδι, ρίνισμα.

ἀποπρίω· ἀποκόπτω διὰ πρίονος.

ἀποπροηγμένα (τά) [*Φιλοσ.*]· βλ. προηγμένα.

ἀποπτερῶ (*—όω*) ἀφαιρῶ τὰ πτερά.

ἀποπτιλώνω· ἀφαιρῶ τὰ πτερά, μαδῶ.

ἄποπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μακρόθεν καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ ὁρώμενος· ‖ «*ἐξ ἀπόπτου*», μακρόθεν· ἀντίθ. *ἐγγύθεν*.

ἀπόπτυσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποπτύειν, πτύσις, κοιν. *φτύσιμο*· ‖ μεταφ. ἀπόρριψις, ἐγκατάλειψις.

ἀπόπτυσμα (τό)· τὸ ἀποπτυόμενον, πτύσμα.

ἀπόπτυστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀποπτυσθῇ, νὰ ἀποβληθῇ, ἀπόβλητος, ἀπορρίψιμος.

ἀποπτύω· πτύων ἀποβάλλω, ἀπορρίπτω, ἐκπτύω: «*ἀποπτύω σίαλον*»· ‖ «*ἀποπτύω τὸν χαλινόν*», μεταφ. ἀπὸ τοῦ ἵππου, ὁποβάλλω πᾶν ἐμπόδιον αἰδοῦς καὶ κοσμιότητος, ἀπαναισχυντῶ, θρασυστομῶ· ‖ ἀπαρνοῦμαι, ἀπορρίπτω: «*ἀποπτύω τὰς ἀρχάς μου*».

ἀπόπτωσις (τό)· πτῶσις, κοιν. ρίξιμο: «*ἀπόπτωσις τῶν ἀνθέων*».

ἀποπυριτίωσις (ἡ) [*Παλαιοντολ.*]. Καλεῖται οὕτω ἡ δι' ἀνύδρου ἢ ἐνύδρου πυριτικοῦ ὀξέος ἀντικατάστασις τῶν συστατικῶν τῶν ὀργανικῶν φυτικῶν ἢ ζωϊκῶν λειψάνων (βλ. καὶ ἀπολίθωμα).

ἀποπωματίζω καὶ *ἀποπωμάζω* ἀφαιρῶ τὸ πῶμα, ξεσκεπάζω.

ἀποπωμάτωσις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τοῦ πώματος, ἐκπωμάτωσις· κοιν. *ξεβούλλωμα*.

Ἀπὸρ (Apor). Ὄνομα οὑγγρικῆς οἰκογενείας μεγιστάνων καὶ μεγαλοκτηματιῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τὸ γνωστότερον ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι ὁ *Λαδίσλας Ἀπόρ*, βοεβόδας τῆς Τρανσυλβανίας, ὅστις ἀπεπειράθη νὰ ματαιώσῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Καρόλου Ροβέρτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀντέταξε τὸ πρίγκιπα Ὄθωνα τῆς Βαυαρίας. Α. Δ.

ἄπορα (τό) (Apora) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων *ὑμενοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφηκιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστον ἀριθμὸν εἰδῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀφρικῆς.

— **ἄπορα** (τά) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*. Φύονται εἰς τὰ δάση τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

ἀπορεγενίνη (Aporegenin) *[Φαρμακογν.]*. Προϊὸν μετατροπῆς τῆς ἀπορεΐνης κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ἄλατος αὐτῆς ἐν τῷ ἡλιακῷ φωτὶ ἐπὶ 14 ἡμέρας. Κ. Γ. Μ.

ἀπορεϊδίνη (Aporeidin) *[Φαρμακογν.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον εἰς τὸ ἁλμόλοιπον τῆς κρυσταλλώσεως τῆς ἀκαθάρτου ἀπορεΐνης. Τὸ ἀλκαλοειδὲς τοῦτο δὲν εἶναι δηλητηριῶδες, τήκεται δὲ περὶ τοὺς 176—178°. Κ. Γ. Μ.

ἀπορεΐνη (Aporein) *[Φαρμακογν.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον, κατὰ τὸν Pavesi, μετὰ τοῦ μηκωνικοῦ ὀξέος εἰς τὰς ἀώρους κάψας τῶν σπερμάτων τοῦ φυτοῦ Papaver dubium. Ἡ σύνθεσις τοῦ ἀλκαλοειδοῦς τούτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον $C_{18}H_{16}NO_2$ (;), ἀποτελεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄχρουν ἄμορφον μᾶζαν ἐκ πετρελαϊκοῦ αἰθέρος, κρυσταλλουμένην εἰς λέπια τηκόμενα περὶ τοὺς 230°. Τὸ ἀντιδραστήριον τοῦ Frohde διαλύει τὴν ἀπορεΐνην ἀρχικῶς μετὰ κυανοτέρου χροιᾶς, καθισταμένης εἶτα πρασίνης, κυανῆς καὶ τέλος κιτρίνης. Ἡ ἀπορεΐνη δεικνύει δρᾶσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν θηβαΐνην. Κ. Γ. Μ.

ἀπορεξίσκομαι ἰδιωματ. (Πόντ.), χάνω τὴν ὄρεξίν μου.

ἀπορετίνη (Aporetin) *[Φαρμακ.]*. Πικρὰ ἄμορφος οὐσία ἐνεχομένη εἰς τὴν ῥίζαν τῆς ῥοιᾶς. Κ. Γ. Μ.

ἀπόρημα (τό)· ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἀπορεῖ τις, τὸ ἀπορούμενον, τὸ ζήτημα.

—*[Φιλοσ.]*. Διαλεκτικὸν συμπέρασμα κατὰ τὴν ἐξέτασιν *ἀπορίας* τινός. Α. Δ.

ἀπορηματικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐκφράζων ἀπορίαν, ἀμηχανίαν.

— *[Φιλοσοφ.]*· βλ. ἀπορητικός.

ἀπορητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ ἀπορεῖν, ὁ διστάζων, ὁ ἀμφιβάλλων, ὁ σκεπτικός, ὁ ἐπέχων νὰ δεχθῇ γνώμην τινὰ ἢ νὰ ἀπορρίψῃ.

— *[Φιλοσοφ.]*. Καλοῦνται *ἀπορητικοὶ* ἢ *ἀπορηματικοὶ* ὑπό τινων συγγραφέων οἱ ὀπαδοὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ *Πύρρωνος*, οἱ συνηθέστερον καλούμενοι σκεπτικοὶ (βλ. λ.). Α. Δ.

ἀπόρθητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πορθηθεὶς ἢ ὁ μὴ πορθούμενος, ἀχείρωτος, ἀκυρίευτος: «ἀπόρθητος χώρα,—πόλις,—φρούριον κ.τ.τ.».

ἀπορία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄπορος, πενία, ἔνδεια, ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων, ἀντίθ. *εὐπορία* || ἀμφιβολία, ἀμφισβήτησις, ἀμηχανία γνώμης: «εὑρίσκομαι εἰς ἀπορίαν, δὲν ἠξεύρω τί νὰ κάμω»· || ἀπόρημα, ζήτημα: «θέλω νὰ μοῦ λύσῃς μίαν ἀπορίαν»· || ἔκπληξις, ἔκστασις: «τὸν κοιτάζει μὲ ἀπορίαν»· || φρ. «ἀπορίας ἄξιον», πρέπει τις νὰ ἀπορήσῃ, νὰ ἐρωτήσῃ. Β. Φ.

—*[Φιλοσ.]*. Ἐν τῇ Λογικῇ ὁ ὅρος *ἀπορία* σημαίνει τὴν λογικὴν δυσχέρειαν τὴν χρησιμοποιουμένην μεθοδικῶς πρὸς ἀνασκευὴν γνώμης τινός. Παρ' Ἀριστοτέλει ὁ ὅρος σημαίνει τὴν διαλεκτικὴν ἀντιπαράθεσιν δύο ἀντιθέτων γνωμῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὑποστηριζομένων δι' ἰσοδυνάμων ἐπιχειρημάτων. Τὰς ἀπορίας μεταχειρίζεται κατὰ κανόνα ὁ Ἀριστοτέλης εἰσάγων νέον τι θέμα πρὸς συζήτησιν, πλεῖστα δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἄρχονται δι' ἀπορίας. —Ω

— ἀπορία *ἀνδρὸς* (ἐπὶ προικός)· βλ προίξ.

ἀπορία (ἡ) (Aporia) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας *δισκομυκήτων*. Γνωστὰ εἴδη εἶναι αἱ: *ἀπορία ἡ βοτανική* (Aporia herbaria) ζῶσα παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ *πολυγόνατον* (Polygonatum) καὶ *ἀπορία ἡ μικρόθηκος* (Aporia microtheka), παράσιτος τοῦ φυτοῦ *κράταιγος ἡ ὀξύακανθα* (Crataegus oxicantha). Πλεῖστοι μυκητολόγοι διατείνονται ὅτι ἡ ἀπορία εἶναι ἐμβρυώδης κατάστασις *δισκομυκήτων* τινῶν. Δ. Ν. Π.

ἀπορνιάζω ἰδιωματ., παύω κρεμῶν ὄρνους (=*ἐρινά*) εἰς τὴν συκῆν.

ἀποροβράγχια (τά) *[Ζῳολ.]*. Οὕτω καλοῦνται ἰχθύες τινὲς διακρινόμενοι ἐκ τῶν ἀναναπτύκτων καὶ μόλις ὁρατῶν βραγχίων των. Δ. Ν. Π.

ἀπορόζα (ἡ) (Aporosa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κροτώνων* περιλαμβάνον δύο εἴδη ζῶντα τὸ ἓν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑνώσεως.

—**ἀπορόζα** *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν σπανίων. Ταῦτα ἀνήκουσι κατ' ἄλλους εἰς τὰ *οὐρτικώδη* καὶ κατ' ἄλλους εἰς τὰ *ἀρτοκαρποειδῆ*. Γνωστὸν ἓν μόνον θαμνῶδες εἶδος φυόμενον εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Δ. Ν. Π.

ἀποροκέφαλα (τά) (Aporocephala) *[Ζῳολ.]*. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔδωσαν εἰς σκώληκάς τινας τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων*, χαρακτηριζομένους ἐκ τῆς ἐλλείψεως πορου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οἷον φέρουν οἱ ἄλλοι τοῦ ἀθροίσματος, ἐν εἴδει σικύας ἥτις χρησιμεύει πρὸς κίνησιν. Δ. Ν. Π.

ἀπορόμερα (τά) (Aporomera) *[Ζῳολ.]*. Οὕτως ὠνόμασαν οἱ Duméril καὶ Bibron ἑρπετά τινα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαυροειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *καλλωπιστιδῶν*. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ των γνωρίσματα, εἶναι: Γλῶσσα μακρά, στενή, συσταλτὴ κατὰ τὴν βάσιν της· ὀδόντες πεπιεσμένοι ἐκ τῶν πλαγίων καὶ μὲ δισχιδῆ ἢ τρισχιδῆ κορυφήν· κεφαλὴ πυραμιδοειδὴς καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ μικροτάτων σκληρῶν λεπίων· ῥωθωνικαὶ ὀπαὶ πλαγίως διανοιγόμεναι· λέπια ῥάχεως μικρά, κυρτὰ καὶ καθέτως τοποθετημένα· λαιμὸς πλαισιούμενος ὑπὸ διπλῆς πτυχῆς· πόδες ἀρκετὰ ἐπιμήκεις μὲ πέντε δακτύλους· οὐρὰ κυλινδροτετραγωνική.

Τὰ *ἀπορόμερα* εἶναι ζῷα τῶν ἀγόνων καὶ ἀμμωδῶν ἐκτάσεων τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστὰ δύο εἴδη: *ἀπορόμερον τὸ ξανθότριχον* (Aporomerum flavicomum), ζῶν εἰς τὸ Περοῦ, καὶ *ἀπορόμερον τὸ κεκοσμημένον* Aporomerum ornatum) ἀπαντῶν εἰς τὴν Χιλήν. Τοῦτο διακρίνεται ἐκ τοῦ μήκους του ὅπερ φθάνει τὰ 30 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ τοῦ χρώματός του ὅπερ κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος εἶναι ἐλαιῶδες πρὸς τὸ ὑποκύανον καὶ ποικίλλεται ὑπὸ τεσσάρων ἐπιμήκων σειρῶν μελανῶν κηλίδων μὲ λευκὰς ἀνταυγείας. Δ. Ν. Π.

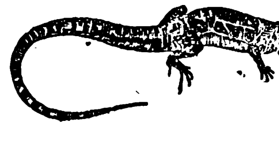

Ἀπορόμερον τὸ κεκοσμημένον.

ἀποροξύλον (Aporoxylon Unger) *[Παλαιοφ.]*. Ἀπολελιθωμένον ξύλον διαφόρων γεωλογικῶν διαπλάσεων φέρον ῥητινοφόρους ὀχετούς, ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν *ταξοφύτων*.

ἄπορος (ὁ, ἡ), —*ον*, (τό)· ὁ μὴ παρέχων πόρον, διάβασιν, ἀδιάβατος, ἀνυπέρβλητος: «ἀτραπὸς στενὴ καὶ ἄπορος», «ποταμὸς παντάπασιν ἄπορος διὰ τὸ βάθος καὶ τὸ μέγεθος», «ὄρη ἄπορα», «χώρα ἄπορος»· || ἐνδεής, πένης, ὁ στερούμενος τῶν ἀναγκαίων· ἀντίθ. *εὔπορος*· || ἀμήχανος, ὁ μὴ παρέχων ἐνδόσιμον ἐρεύνης, ἐξετάσεως, γνώσεως, δύσκολος: «ἄπορα πράγματα»· || τὸ οὐδ. *ἄπορον* ὡς οὐσιαστ.· «ἄπορον εἶναι», εἶναι ἀπορίας ἄξιον, εἶναι νὰ ἀπορῇ τις. —Ἐπίρρ *ἀπόρως*: «ἀπόρως ἔχω», εὑρίσκομαι ἐν ἀπορίᾳ.

— *[Νομ.]* Ἄπορος εἶναι ἡ γυνή, ἧς ἡ περιουσία, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, εἶναι τοσοῦτο μηδαμινή, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ τὰ πρὸς συντήρησιν ἀναγκαῖα. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ ἄπορος χήρα οὐδέποτε ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον εἰδικῆς φροντίδος τοῦ νομοθέτου, εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν ὁ διαθέτης παρέλειπε νὰ μνημονεύσῃ ταύτην ἐν τῇ διαθήκῃ, ἡ χήρα ἔτρεχε τὸν κίνδυνον, θανόντος τοῦ συζύγου της, νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπέβαινεν ἐνίοτε τόσῳ μᾶλλον σκανδαλῶδες, ὅσῳ εὐπορώτερος συνέβαινε νὰ ἦτο ὁ σύζυγος, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπὶ πολλὰ ἴσως ἔτη αὕτη συνέζησε. Τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου τούτου ἀνέλαβεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς ἐν ἔτει 542 ἐκδοθείσης Νεαρᾶς 117. Διὰ ταύτης ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν ἄπορον χήραν δικαίωμα ἑνὸς τετάρτου ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ προτελευτήσαντος συζύγου της, ὑπὸ τὸν περιορισμὸν ὅτι τὸ τέταρτον τοῦτο κατ' οὐδεμίαν περίπτωσιν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ ποσὸν τῶν ἑκατὸν λιτρῶν χρυσοῦ. Ἡ Νεαρὰ 117, συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ περιελήφθη εἶτα ὑπὸ τοῦ Ἀρμενοπούλου ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ (Ἑξ 82) καὶ ὡς τοιαύτη ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ πηγὴ τοῦ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος κληρονομικοῦ δικαίου τῆς χήρας.

Ἡ ἀναγνώρισις κληρονομικοῦ δικαιώματος εἰς τὴν ἄπορον χήραν ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως μέτρον στοιχειώδους νομοθετικῆς προνοίας· ὅσῳ σκόπιμος ὅμως καὶ ἂν φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ οὐσίᾳ της ἡ καινοτομία, τόσῳ ἀτυχεστέρα καὶ κακόζηλος εἶναι ἡ σύνταξις αὐτῆς. Ὁ νομοθέτης, ἀτενίζων εἰς τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, αὐτὸν ἀδιακόπως διαφημίζει, δεικνύων κατὰ τἆλλα ἀσυγχώρητον περὶ τὴν διατύπωσιν ὀλιγωρίαν, ἀδιαφορῶν κυρίως διὰ τὰς λεπτομερείας καὶ τὰ πάμπολλα ἀληθῶς ζητήματα, ὅσα, ὡς ἄλλως τε ἦτο εὔκολον νὰ προΐδῃ, κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς ἡ Νεαρά. Καὶ πράγματι αἱ συνέπειαι τῆς κακῆς νομοτεχνικῆς δὲν ἤργησαν νὰ ἀναφανῶσι. Ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἔρημο νευτικὸν ἀδιέξοδον ἀνέκυψεν εὐθὺς ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Λήγοντος ὅμως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1900, ὅτε ἤρχισεν ἰσχύων ὁ νέος γερμανικὸς ἀστικὸς κῶδιξ, δὲν ὑπῆρχε φράσις οὐδὲ λέξις κἂν τῆς Νεαρᾶς ἡ ὁποία νὰ μὴν ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλονικίας τῶν ἑρμηνευτῶν. Δὲν ἐστρέφετο δέ, ὡς ἤθελέ τις νομίσει, συνήθως ἡ ἔρις περὶ τὰ δευτερεύοντα καὶ ἐπουσιώδη. Ἐκ τοῦ γεγονότος λ. χ. ὅτι ἐν τῇ Νεαρᾷ ὁ Ἰουστινιανὸς κάμνει λόγον περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος τῆς χήρας, ἐπὶ τοῦ παραδείγματος καθ' ὃ συντρέχει μετὰ τῶν κατιόντων, εἶπον τινές, ὅτι ἡ χήρα ἀποκλείεται τῆς κληρονομίας, ὅταν αὕτη καλῆται μετὰ τῶν ἀνιόντων ἢ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν. Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίσθησαν ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ τετάρτου δικαίωμα ἀνήκει ὄχι μόνον εἰς τὴν χήραν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον, ἐὰν καὶ οὗτος εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν ἤθελε κριθῇ ὢν ἄπορος. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ τί ἐστιν ἀπορία καὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ποσοῦ τῶν ἑκατὸν λιτρῶν μεγάλη ἐκράτησε ἀνέκαθεν ἀμφιβολία καὶ ἀβεβαιότης, ἐν γένει δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ τοῦτο, ὅτι τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τῆς χήρας καταλέγεται μεταξὺ τῶν μᾶλλον δυσεξακριβώτων καὶ ἀσαφῶν τοῦ ἐφηρμοσμένου ῥωμαϊκοῦ δικαίου.

Μεταξὺ ὅμως τῶν ποικίλων ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν ἡ κακόζηλος διατύπωσις τῆς Νεαρᾶς 117 ὑπάρχει καὶ ἕν, τὸ ὁποῖον, ὡς θίγον αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπόρου χήρας, ἀπησχόλησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τήν τε ἐπιστήμην καὶ τὴν νομολογίαν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφαίνεται κυρίως ἐν τῇ διαδοχῇ ἐκ διαθήκης. Τί πρόκειται δηλαδὴ νὰ γίνῃ, ἐὰν ὁ σύζυγος ἢ παρέλειψε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν χήραν ἐν τῇ διαθήκῃ, ἢ τὴν ἐμνημόνευσε μέν, ἀλλ' εἰς ποσοστὸν ὑπέλαττον τοῦ τετάρτου; Θὰ δικαιοῦται ἄρά γε ἡ χήρα νὰ διεκδικήσῃ τὸ τέταρτον ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ κληρονόμου ἢ μήπως μᾶλλον ἡ ἀπαίτησις αὐτῆς φέρει χαρακτῆρα καθαρῶς προσωπικόν; Ἐν μιᾷ λέξει καλεῖται ἡ χήρα ὡς κληρονόμος ἢ ὡς κληροδόχος τοῦ διαθέτου; Τὴν ἀμφιβολίαν ἔταμε παρ' ἡμῖν νεώτερος ἑρμηνευτικὸς νόμος, ὁ 2230 τῆς 24 Ἰουνίου 1920. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἐν λόγῳ νόμου «ἡ ἔννοια τῶν διατάξεων τοῦ ἐν ἰσχύϊ δικαίου, ὑφ' ὧν διέπεται τὸ ἐπὶ τῆς κληρονομίας δικαίωμα τῆς ἀπόρου χήρας, εἶναι ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦτο (τὸ τέταρτον) περιέρχεται εἰς αὐτὴν ὡς κληρονόμον καὶ ἄνευ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἑκατὸν λιτρῶν». Τὸ γράμμα τοῦ νόμου εἶναι σαφές. Ἐν τούτοις ἡ νομολογία ἔδειξεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τάσεις πρὸς διαστροφὴν τοῦ κειμένου (Πρωτ. Ἀθηνῶν 3728, 1921, Ἐφ. Ἀθηνῶν 190, 1920).

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν νόμον 2230, διὰ τοῦ ὁποίου, ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς τοῦ ἀνδρός, ἡ χήρα ἐχαρακτηρίζετο αὐθεντικῶς πλέον ὡς κληρονόμος, ὁ σύγχρονος νομοθέτης ἠσχολήθη μεθοδικώτερον μὲ τὴν νομικὴν θέσιν ἥτις προσήκει ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς εἰς ἑκάτερον τῶν συζύγων ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ προτελευτήσαντος, ἀνεξαρτήτως τοῦ στοιχείου τῆς ἀπορίας. Τῷ ὄντι ὁ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους 1920 δημοσιευθεὶς νόμος 2310, ῥυθμίσας ἐπὶ νέων βάσεων τὰ κατὰ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν ἐν γένει, ὥρισε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἀμοιβαῖον κληρονομικὸν δικαίωμα τοῦ ἐπιζῶντος ἐκ τῶν συζύγων, εἰς τρόπον ὥστε τοῦ λοιποῦ τὰ κείμενα τοῦ βυζαντινορωμαϊκοῦ δικαίου καὶ ἰδίᾳ ἡ Νεαρὰ 117 τοῦ Ἰουστινιανοῦ μικρὰν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθὸν ἔχουσιν ἀξίαν, ἀφορῶντα νῦν εἰς μόνην τὴν ἐκ διαθήκης διαδοχήν, τὴν θέσιν δηλαδὴ ἣν κατέχει ἐν αὐτῇ ἡ κατὰ τὰς Πηγὰς ἡμῶν πάντοτε ὡς ἄπορος καὶ ἄπροικος ὑποτιθεμένη χήρα (βλ. καὶ λ. χήρα).

Ἡ ἑνοποίησις τοῦ δικαίου ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας εἶναι οὐδὲν ἧττον ἐπιτακτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Τριανταφυλλοπούλου*, «Τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῆς ἀπόρου χήρας», Ἐφημ. τῆς Ἑλλ. καὶ Γαλλ. Νομολογίας 43 σ. 241 ἑπ. Ν. Π. ΘΗΒΑΙΟΣ

— **ἄπορος** *μισθωτής*· βλ. ἐνοικιοστάσιον.

— **ἄπορος** *ὀφειλέτης*· βλ. εὐεργέτημα εὐπορίας.

ἀπορραγισμὸς (ὁ)· ἡ ἀφαίρεσις ἢ πτῶσις τῶν ῥαγῶν τῆς σταφυλῆς (βλ. σταφυλαί).

ἀπορραθύμησις (ἡ)· ἐγκατάλειψις ἔργου τινὸς ὑπὸ ῥαθυμίας, παραμελήσεως.

ἀπορραθυμῶ (—*έω*)· καταλείπω τι ἀνεκτέλεστον ὑπὸ ῥαθυμίας, ἀποδυσπετῶ· ἀντίθ. *διατείνομαι*.

ἀπορραΐδαι (οἱ) (Aporraidae) *[Ζῳολ.]*. Ὁμοιο-

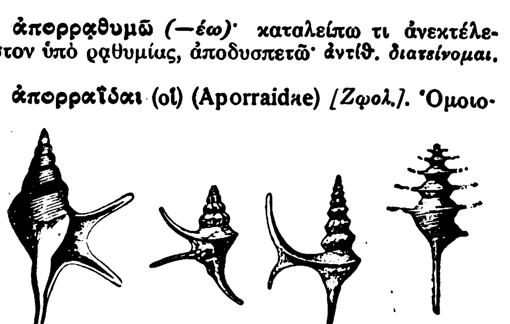

Εἴδη ἀπορραϊδῶν.

[Κατὰ σειρὰν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: ἀλάρια τὸ μύρον, ἀλάρια ἡ θλιβομένη, ἀλάρια ἡ τροπιδοφόρος καὶ σπινίγερα ἡ ἡμιτροπιδοφόρος.]

Digitized by Google

γένεια *γαστερόποδων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοφόρων*. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Οἱ ἀπορραΐδαι ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὴν ἰουράσιον περίοδον. Ἔχουσιν ὄστρακον ἀτρακτοειδές, πυργοειδὲς μέχρι κωνικοῦ ᾠοειδοῦς, στόμα ἐπεκτεινόμενον πρὸς τὰ πρόσω εἰς μακρὸν σωληνοειδῆ ὀχετόν, ἐξωτερικὸν χεῖλος πτερυγοειδῶς πεπλατυσμένον μετὰ δακτυλοειδῶν προεκβολῶν ἢ καὶ πεπαχυσμένον καὶ στοματικὸν κάλυμμα κερατῶδες. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ γένη *ἀλάρια, σπινίγερα, ἀπόρραϊς* καὶ διάφορα αὐτῆς ὑπογένη Θ. Σ.

ἀπόρραϊς (ἡ) (Aporrhais da Costa, συνών. Chenopus Philippi) *[Ζῳολ.]*. Γένος *σιφωνοστόμων γαστεροπόδων* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀπορραΐδων* ὅπερ ζῇ ἀπὸ τῆς ἰουρασίου περιόδου ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Ἔχει ὄστρακον πυργοειδές, στόμα πρὸς τὰ ὄπισθεν δίκην ὀχετοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων γύρων ἐπικαθήμενον ἢ καὶ ἐλευθέρως προεκτεινόμενον, καὶ ἐξωτερικὸν χεῖλος πεπλατυσμένον, δακτυλοειδὲς ἢ ρακῶδες. Ἐνταῦθα ὑπάγεται ἡ *ἀπόρραϊς trida Aylus* A. Braun. τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου. Θ. Σ.

ἀπόρραξις (ἡ) *['Αρχ.]*. Παιδιὰ τῶν ἀρχαίων, τὴν ὁποίαν ὁ Πολυδεύκης (Θ' 105) περιγράφει οὕτω: Παῖς ἢ κοράσιον ἔρριπτε σφαῖραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ πρὸς τοῖχον μεθ' ὁρμῆς, εἰς ἑκάστην δ' ἀναπήδησιν ἔδιδε δεύτερον κτύπημα καὶ τρίτον καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅταν δ' ἀνέπεμπε τὴν σφαῖραν πρὸς τὸν τοῖχον, ὑπελογίζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναπηδήσεων.

Ἡ παιδιὰ αὕτη σῴζεται καὶ παρ' ἡμῖν εἶναι τὸ κοινῶς καλούμενον *τόπι*. Τὰ παιδία ρίπτουν σφαῖραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν κτυποῦν διὰ τῆς παλάμης εἰς ἑκάστην ἀναπήδησιν, ἀνακηρύσσεται δὲ νικητὴς ὁ κτυπῶν τὴν σφαῖραν διὰ τῆς παλάμης του περισσοτέρας φοράς. Ω.—

ἀπορράπτω, δημοτ. *ἀπορράφτω* καὶ *ἀπορράβω*· τελειώνω τὸ ράψιμο: «ὅσο νὰ ἀπορράψω τὸ φόρεμά μου».

ἀπόρρευσις (ἡ)· ἡ ἀπό τινος ρεῦσις, ἀπορροή.

ἀπορρευστοποίησις (ἡ)· ἡ εἰς ὑγρὸν μεταβολή, ἡ ρευστοποίησις.

ἀπορρέω· ρέω ἀπό τινος, πηγάζω, προέρχομαι, ἔχω τὴν ἀρχήν: «πᾶσα ἀρχὴ ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ λαοῦ».

ἀπόρρηγμα (τὸ) τὸ ἀπορραγὲν ἀπό τινος, ἀπόσπασμα.

ἀπορρηγνύω, ἀόρ. *ἀπέρρηξα*· ρηγνύω, ἀποσπῶ || μέσ. *ἀπορρηγνύομαι*, ἀόρ. *ἀπερράγην*, παθ. μετχ. *ἀπερρωγώς*· ἀποσπῶμαι, ἀποκόπτομαι: «δύο βράχοι ἀπορραγέντες ἐκυλίοντο μετὰ πατάγου».

ἀπόρρηκτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀπορραγείς, ὁ ἀποσπασθείς, ἀποκοπεὶς ἀπό τινος.

ἀπόρρηξις (ἡ)· τὸ τσάκισμα, ἡ διάρρηξις, ἡ διάσχισις.

— *ἀπόρρηξις ἱστίου* (κοιν. *νὰ μείνουν μόνον γραντιά* γαλλ. voiles emportées, ἀγγλ. sails carried away) *[Ναυτ.]*. Ἀποκοπή, ὑπὸ τῆς μανίας καταιγίζοντος ἀνέμου, ἱστίου κατὰ μῆκος τῶν λωμάτων καὶ ἁρπαγὴ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς καταιγίδος, ὥστε νὰ ἀπομείνωσι τὰ λώματα γυμνά. Διαφέρει δὲ ἡ ἀπόρρηξις τῆς *διασχίσεως ἱστίου* (voiles déchirées, split), διότι κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὸ ἱστίον, καίτοι διασχισθέν, παραμένει συγκρατούμενον ὑπὸ τῶν λωμάτων καὶ δύναται νὰ ἐπισκευασθῇ δι' ἀναρραφῆς (*μπάλωμα*). Σ. Ε. Λ.

ἀπόρρησις (ἡ)· ἡ ἀπαγόρευσις· || ἡ ἐγκατάλειψις ζητήματος, ἄρνησις.

ἀπόρρητος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπηγορευμένος, ὁ ἐμποδισμένος· || ὁ ἀπηγορευμένος νὰ λεχθῇ, νὰ κοινολογηθῇ, ὁ μυστικός· || τὸ οὐδ. *ἀπόρρητον* ὡς οὐσιαστ., τὸ μυστικόν, ἐκεῖνο τὸ δὲν πρέπει ἄλλοι νὰ μάθουν: «τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν» «ἐν ἀπορρήτῳ» ἢ «ἐν ἀπορρήτοις» ἢ «δι' ἀπορρήτων», μυστικά· || «ἐξ ἀπορρήτων» κατὰ μετάφρασιν τοῦ λατ. *a secretis*: «ὁ ἐξ ἀπορρήτων ὑπουργός», ὀρθότερον: «ὁ τῶν ἀπορρήτων ὑπουργός». Β. Φ.

— **[ΑΡΧ. ΕΛΛ. ΔΙΚ.]** Ἐκαλοῦντο *ἀπόρρητα*, ἀτιμωτικά τινα ἐπίθετα, ὡς τὸ τοῦ πατραλοίου, μητραλοίου, τοῦ ριψάσπιδος κ.λπ., ἅτινα δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀπευθύνωνται οὔτε πρὸς ζῶντας, οὔτε πρὸς νεκρούς (*Meier*, Att. proc. p. 482).

Οἱ διὰ τῶν ἐπιθέτων τούτων ἐξυβρίζοντες ἐτιμωροῦντο διὰ χρηματικῆς ποινῆς 500 δραχμῶν (*Ἰσοκρ.* κατὰ Λοχί. σ. 396). Ἐπεβάλλετο δὲ αὕτη διὰ τῆς λεγομένης *κακηγορίας δίκης*, ἤτοι δίκης κατὰ τῶν ἐξυβριστῶν. Ἐλέγετο δὲ καὶ *κακηγορίου δίκη* (*Δημ.* κ. Μειδίου 544) καὶ *λοιδορίας δίκη* (*Ἀριστ.* Σφῆ. 1207) καὶ *κακολογίας δίκη*. Κατὰ τὴν δίκην ταύτην δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τὸν ὑβριστὴν ἡ ἀπόδειξις, ὅτι εἶπεν ὅσα εἶπεν ἐνόρκῃ διατελῶν (*Λυσί.* κ. Θεομν. σ. 372, 373). Ὁ Σόλων ἀπηγόρευσε διὰ νόμου καὶ τοὺς τεθνηκότας νὰ ὑβρίζωσι. Ὁ ὑβρίσας ὑπήγετο εἰς τὴν δίκην ταύτην, ἐγκαλούμενος ὑπὸ τοῦ πλησιαιτάτου τῶν συγγενῶν τοῦ ἀποθανόντος (*Δημ.* π. Λεπτίνην 488. *Πλουτ.* Σό. 21). Ἄν τις ἐξύβριζέ τινα τῶν ἐν τέλει ὡς τοιοῦτον, ὑπεβάλλετο τῇ συνήθει ποινῇ, ἐπὶ τούτοις δὲ κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν, διότι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ δημοσίου λειτουργοῦ ὑπελαμβάνετο, ὅτι ἐξυβρίζετο ἡ πόλις (*Δημ.* κ. Μειδίου 524). Εἰκάζεται ὅτι τὴν τιμωρίαν ταύτην τῶν πεντακοσίων δραχμῶν δὶς ὑπέστη ὁ Μειδίας ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους μνημονευομέναις δίκαις (*Δημ.* κ. Μειδίου 540, 543).

Ἀπόρρητα ἐλέγοντο ἐπίσης καὶ λαθρεμπορεύματά τινα, ἅτινα καταλέγει κατὰ διαφόρους χρόνους τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ὁ Boeckh (Staatsalt, σ. 33). Ι. Χ. Δ.

— **[ΣΥΝΤ. ΔΙΚ.]** Τὸ ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 18 τοῦ Συντάγματος προστατευόμενον *ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν, τηλεγραφημάτων* καὶ *τηλεφωνημάτων* ἐνέχει μεγίστην σημασίαν, ἀποτελοῦν ἀπαραίτητον συμπλήρωσιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκδηλώσεως τῶν ἰδεῶν, αἰσθημάτων, φρονημάτων κλπ., ἤτοι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, προστατεύεται δὲ ἀπολύτως παρ' ἡμῖν, τοῦ Κράτους μὴ δικαιουμένου νὰ παραβιάζῃ τὸ ἀπόρρητον αὐτῶν. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐνέχει ἔτι μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ Κράτος σήμερον ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς ταχυδρομικῆς, τηλεφωνικῆς καὶ τηλεγραφικῆς συγκοινωνίας, μὴ κατοχυρουμένου δὲ τοῦ ἀπορρήτου, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου θ' ἀπέβαινεν ἔννοια κενή, ἄνευ οὐδενὸς σχεδὸν περιεχομένου.

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 ἔλεγεν ἁπλῶς ἐν ἄρθρ. 14, ὅτι «τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἀπαραβίαστον». Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος τούτου οὐχὶ ἅπαξ παρεβιάσθη τὸ ἀπόρρητον, προσετέθη ὑπὸ τῆς Β' Ἐθνοσυνελεύσεως ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρ. (20 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864) ἡ λέξις «ἀπολύτως», ὥστε ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ ἐπιτρέπεται ἡ παράβασις τοῦ ἀπορρήτου. Ἡ διάταξις αὕτη παρέμεινεν ἀμετάβλητος καὶ μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ 1911. Εἰς τὸ νῦν ἰσχῦον Σύνταγμα ὡρίσθη ἐπὶ πλέον ὅτι καὶ τὸ ἀπόρρητον τῶν τηλεγραφημάτων καὶ τηλεφωνημάτων εἶναι ἐξ ἴσου ἀπολύτως ἀπαραβίαστον, ὡς καὶ τὸ τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ προσθήκη αὕτη ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος (ἄρθ. 117) τῆς 11ης Αὐγούστου 1919. Συνεπῶς ἀπαγορεύεται ἡ ἀποσφράγισις ἐπιστολῶν καὶ τηλεγραφημάτων ἐν τῷ ταχυδρομείῳ ἢ ἀλλαχοῦ, ἢ ἡ παρακολούθησις τῆς τηλεφωνικῆς ἀνταποκρίσεως, ἔστω καὶ ἄν, οὕτω πως, εἶναι δυνατὸν ν' ἀνακαλυφθῇ ὁ ἔνοχος ἀδικήματός τινος καὶ γενικώτερον νὰ ἐξυπηρετηθῇ ὁπωσδήποτε ἡ δικαιοσύνη. Τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ἀπορρήτου τῶν ἐπιστολῶν προστατεύουν καὶ τὸ ἄρθρ. 445, ἰδίως δὲ τὸ ἄρθρ. 470 τοῦ Ποινικοῦ νόμου (βλ. κατωτ. Ποιν. Δικ.).

Τὸ οὕτω δὲ πως ὑπὸ τοῦ Συντάγματος κατοχυρούμενον ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν, τηλεγραφημάτων καὶ τηλεφωνημάτων οὐδ' ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι δυνατὸν νὰ παραβιασθῇ, ἐκτὸς ἂν ἀνεστάλη ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ 97 § β' τοῦ Συντάγματος, ὁπότε, ὑφισταμένης λογοκρισίας, ἐλέγχεται τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν καὶ τηλεγραφημάτων ὅσον καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν τηλεφωνικῶν ἀνταποκρίσεων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀνεστάλη ἡ ἰσχὺς τοῦ ἄρθρ. 18 τοῦ Συντάγματος ὑφίστανται ὡρισμένοι περιορισμοὶ ἐκ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, οἱ ὁποῖοι ἀφοροῦν κυρίως τὴν ἐν θαλάσσῃ εὑρεθεῖσαν ταχυδρομικὴν ἀλληλογραφίαν. Ἡ XI σύμβασις τῆς β' περὶ εἰρήνης συνδιασκέψεως τῆς Χάγης τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1907 ἐν ἄρθρ. 1, τὸ ὁποῖον ἐτέθη κατὰ πρότασιν τῆς Γερμανίας, ἀσφαλίζει τὸ κατ' ἀρχὴν ἀπαραβίαστον τῆς ἐν θαλάσσῃ εἴτε ἐπὶ οὐδετέρου πλοίου ἢ ἐχθρικοῦ εὑρεθείσης ταχυδρομικῆς ἀλληλογραφίας. Εἰς περίπτωσιν δὲ καθ' ἣν κατασχεθῇ τὸ πλοῖον, «ἀποστέλλεται αὕτη ὡς τάχιστα εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ὑπὸ τοῦ συλλαβόντος». Ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου ἐπιτρέπεται (παρ' ἡμῖν μόνον εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἀνεστάλη ἡ ἰσχὺς τοῦ ἄρθρ. 18 τοῦ Συντάγματος καὶ οὐχὶ ἁπλῶς ἐν περιπτώσει πολέμου) «ἐν περιπτώσει παραβιάσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ»· ἡ τοιαύτη ὅμως ἐξαίρεσις εἶναι δυνατὴ *μόνον* ὅσον ἀφορᾷ τὴν «ἀπευθυνομένην εἰς τὸν ἀποκεκλεισμένον λιμένα ἢ προερχομένην ἐξ αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν» καὶ συνεπῶς οὐχὶ δι' ὅλην τὴν ἀλληλογραφίαν ἥτις δυνατὸν νὰ προέρχεται εἴτε ἐκ ξένου Κράτους ἢ χώρας μὴ ἀποκεκλεισμένης ἢ ν' ἀπευθύνεται διὰ τοῦ λιμένος τούτου εἰς πόλιν μὴ ἀποκεκλεισμένην ἢ Κράτος οὐδέτερον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Ν. Σαριπόλου*, Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον (1914) τ. 2 σ. 454 ἐπ. καὶ τοὺς ἐκεῖ μνημονευομένους συγγραφεῖς. Ἐπίσης «*Διατάξεις τοῦ ἐν πολέμῳ Διεθνοῦς Ναυτικοῦ Δικαίου*» (1913) § 160 σ. 68. Η. Γ. Κ.

— **ΠΟΙΝ. ΔΙΚ.]** Ἡ περὶ τῆς νομικῆς οὐσίας τῆς παραβιάσεως τῶν *ἀπορρήτων* ἀντίληψις τόσον ἐν τῇ Νομοθεσίᾳ ὅσον καὶ ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῆς εὐρυτάτης ἐννοίας τοῦ ρωμαϊκοῦ falsum καὶ τῆς ρωμαϊκῆς injuria, μέχρις οὗ διατάξεις τινὲς τῶν χωρικῶν γερμανικῶν δικαίων ἐπέτρεψαν εἰς τὴν θεωρίαν, ὅπως πραγματευθῇ τὴν παραβίασιν τῶν ἀπορρήτων ὡς ἰδιαίτερον πλημμέλημα ἀφορῶν προσβολὴν τῶν ἀτομικῶν δικαίων. Ἡ παραβίασις τῶν ἀπορρήτων ὡς ἴδιον ἔγκλημα ἐμφανίζεται ὑπὸ δύο μορφάς: ὡς *εἰσχώρησις* εἰς τὴν σφαῖραν ξένων ἀπορρήτων καὶ ὡς *ἀποκάλυψις* ἐμπιστευμένων ἀπορρήτων.

Ἡ πρώτη περίπτωσις κολάζεται ἐν ἄρθροις 445 καὶ 470, ἡ δὲ δευτέρα κυρίως ἐν ἄρθρῳ 447 Ποιν. Νόμου. Κατὰ τὸ ἄρθρον 445, ὅπερ ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἄρθρου 396 τοῦ Βαυαρικοῦ Νόμου τοῦ 1830, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν ἐκεῖνος ὅστις διὰ νὰ βλάψῃ τινὰ ἢ νὰ ὠφελήσῃ ἑαυτὸν εἰσχωρεῖ εἰς ξένα ἀπόρρητα, διαρρηγνύων, ἀναγινώσκων ἢ ἀντιγράφων αὐτὸς ἢ δι' ἄλλου ἐπιστολὰς ξένας, ἔγγραφα, πράξεις (Akten), βιβλία ἐμπορικὰ ἢ ἄλλα τοιαῦτα ἔγγραφα (Dokumente). Ἡ δίωξις καὶ τιμώρησις λαμβάνει χώραν κατ' ἔγκλησιν. Τὸ δὲ σχέδιον ἑλλην. Ποιν. Κώδ. ἐν ἄρθρῳ 342, ἔχει ὡς πρότυπα τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον τοῦ ἰσχύοντος Ποιν. Νόμου, τὴν § 299 τοῦ γερμανικοῦ Strefgezetzbuch καὶ τὰς §§ 267 τοῦ γερμανικοῦ Vorentwurf, 353 τοῦ Kommissionentwurf καὶ 354 τοῦ Entwurf 1919, κολάζει μὲ χρηματικὴν ποινὴν μέχρι 1000 δραχμῶν ἢ φυλάκισιν μέχρις ἓξ μηνῶν ἢ ἰσόχρονον κράτησιν ἐκεῖνον ὅστις «*ἀθεμίτως καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῶν ἀνοίγει κεκλεισμένην ἐπιστολὴν ἢ ἕτερον κεκλεισμένον ἔγγραφον, ἢ παραβιάζει τὸν ἐν ᾧ ταῦτα φυλάσσονται κεκλεισμένον χῶρον, ἢ καθ' οἱονδήποτε τρόπον εἰσχωρεῖ εἰς ξένα ἀπόρρητα, ἀναγινώσκων, ἀντιγράφων ἢ ἄλλως ἀποτυπώνων ἐπιστολὴν ἢ ἄλλο ἔγγραφον*». Ἡ δίωξις χωρεῖ καὶ κατὰ τὸ σχέδιον ἐπὶ τῇ ἐγκλήσει.

Ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν νομοθεσιῶν ὁ Code pénal ἐν ἄρθρῳ 187 περιεῖχε μόνον διάταξιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ ἄρθρου 470 τοῦ ἡμετέρου Ποινικοῦ Νόμου, ἤτοι ἐκόλαζε μόνον τοὺς ταχυδρομικοὺς ἢ ἄλλους δημοσίους ὑπαλλήλους, οἵτινες ἤθελον ὑπεξαιρέσει ἢ ἀνοίξει ἐπιστολὰς ἐμπιστευμένας εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. Ἀλλ' ὁ γαλλικὸς νόμος τῆς 15 Ἰουνίου 1922 συνεπλήρωσε τὸ ἄρθρον τοῦτο κολάζων πάντα «*κακῇ τῇ πίστει*» ὑπεξαιροῦντα ἢ ἀνοίγοντα ἀλληλογραφίαν ἀπευθυνομένην εἰς τρίτους. Ὁ ἰταλικὸς ποινικὸς κῶδιξ τοῦ 1889 περιέχει σχετικὰς διατάξεις ἐν τῷ 5ῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ. Ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸ τοῦ 1891 ἐτιμωρεῖτο μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου παράβασις τοῦ ἀπορρήτου τῶν ἐπιστολῶν, ἣν ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ τρίτος τις ὡς ἠθικὸς αὐτουργός. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1891 ἡ διάταξις γενικεύθη. Τὸ γερμανικὸν Σχέδιον τοῦ 1925 κολάζει μὲ φυλάκισιν ἕως ἓξ μηνῶν ἢ μὲ χρηματικὴν ποινὴν ἐκεῖνον ὅστις «*ἀνοίγει ἄνευ δικαιώματος κεκλεισμένην ἐπιστολὴν ἢ ἕτερον κεκλεισμένον ἔγγραφον μὴ προωρισμένον εἰς γνῶσίν του*». Ἡ πρᾶξις διώκεται τῇ ἐγκλήσει, εἰς δὲ ἰδιαιτέρως ἐλαφρὰς περιπτώσεις δύναται τὸ δικαστήριον νὰ ἀπόσχῃ πάσης ποινῆς.

Ἡ δευτέρα μορφὴ τῆς παραβάσεως ἀπορρήτων, ἤτοι ἡ ἀποκάλυψις ἐμπιστευμένων τοιούτων κανονίζεται κυρίως ἐν ἄρθρῳ 447 Ποιν. Νόμ. καθ' ὃ «*φυλάκισις τριῶν μηνῶν, καί, προσγενομένης πραγματικῆς βλάβης, τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν καταγινώσκεται ἐπὶ ἀναφορᾷ ἢ καταμηνύσει τοῦ βλαφθέντος εἰς τοὺς κληρικούς, δικηγόρους, ἰατρούς, τὰς μαίας, τοὺς φαρμακοπώλας καὶ ἄλλους εἰς τοὺς ὁποίους διαπιστεύουν συνήθως, χάριν τοῦ ἐπαγγέλματός των, ἰδιαίτερα ἀπόρρητα, ἐὰν οὗτοι, πλὴν τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς ὀφείλουν κατὰ νόμον νὰ εἰδοποιῶσι τὴν ἀρχήν, κοινοποιῶσιν εἰς ἄλλους τοιαῦτα ἀπόρρητα*». Παρομοίως εἶναι συντεταγμένον καὶ τὸ ἄρθρον 378 τοῦ Code pénal. Οὐσιωδῶς δὲν ἀποκλείει τὸ ἄρθρον 343 τοῦ Σχεδίου ἑλλην. Ποιν. Κώδικος, συνταχθὲν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ὡς ἄνω ἄρθρου καὶ τῶν §§ 300 τοῦ γερμανικοῦ Strefgezetzbuch, 268 τοῦ Vorentwurf, 354 τοῦ Kommissionentwurf καὶ 355 τοῦ E. 1919. Εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ὑπόχρεα εἰς ἐπαγγελματικὴν ἐχεμύθειαν προστίθενται καὶ οἱ βοηθοὶ τῶν ὡς ἄνω, θεσπίζεται δὲ ἀποκλεισμὸς τοῦ ἀδίκου τῆς πράξεως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος. Σχετικαὶ διατάξεις πρὸς τὴν τοῦ ἄρθρου 447 Ποιν. Νόμου εἶναι: Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 47 τοῦ νόμου ΒΨΞΗ' τοῦ 1900 ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ταχυδρομικούς, τηλεγραφικοὺς καὶ τηλεφωνικοὺς ὑπαλλήλους οἵτινες παραβιάζοντες τὴν πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἀπαιτουμένην ἐχεμύθειαν ἤθελον παραβλάψει συμφέροντα τοῦ δημοσίου ἢ ἰδιωτῶν. Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ Νόμου 146 τοῦ 1913 περὶ ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ, ἐν σχέσει πρὸς ὑπαλλήλους, ἐργάτας ἢ μαθητευομένους παρά τινι ἐμπορικῷ ἢ βιομηχανικῷ καταστήματι ἢ ἐπιχειρήσει, οἵτινες ἤθελον ἀνακοινώσει εἰς τρίτους ἀπόρρητα τῆς ἐπιχειρήσεως ἐμπιστευμένα αὐτοῖς, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀνταγωνισμοῦ ἢ βλάβης. Τὰ ἄρθρα 452 ἑπόμ. τοῦ Ποιν. Νόμου ἐν σχέσει πρὸς δημοσίους ὑπαλλήλους, δικαστὰς ἢ ἐνόρκους. Τὸ ἄρθρον 182 ἀριθμ. 4 τοῦ Ποιν. Νόμου ἐν σχέσει πρὸς ἀπόρρητα

Digitized by Google

τοῦ Κράτους, ὡς καὶ τὸ ἄρθρον 133 τοῦ Ποινικ. Νόμου.

Ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν νομοθεσιῶν ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω τὸ ἄρθρον 378 τοῦ Code pénal. Πρὸς τὸ ἄρθρον 16 τοῦ Νόμου 146 ἀνταποκρίνεται τὸ ἄρθρον 418 τοῦ Code pénal, συμπληρωθὲν διὰ τοῦ Νόμου τῆς 13 Μαΐου 1863. Τὸ ἄρθρον 163 τοῦ ἰταλικοῦ κώδικος ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν § 300 τοῦ Strefgezetzbuch. Ἡ τελευταία λέξις τῆς ἐξελίξεως τῶν de lege ferenda ἀντιλήψεων ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου 447 Ποιν. Νόμου εὕρηται ἐν § 293 τοῦ γερμανικοῦ Σχεδίου 1925, ἐχούσῃ ὡς ἑξῆς: «Ὅστις ἀποκαλύπτει ἄνευ ἰδιαιτέρας ἐξουσιοδοτήσεως ἰδιωτικὸν μυστικόν, ὅπερ τῷ ἐνεπιστεύθησαν ἢ κατέστη αὐτῷ γνωστὸν δυνάμει τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ ἐν τῇ συμφώνῳ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα ἀσκήσει τῆς θεραπευτικῆς τέχνης, νοσηλείας, μαιεύσεως, τοῦ ἐπιτηδεύματος τοῦ φαρμακοποιοῦ, ἢ συμφώνῳ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα γνωμοδοτήσει, ἀντιπροσωπεύσει ἢ ὑπερασπίσει εἰς νομικὰς ὑποθέσεις, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν ἕως ἓξ μηνῶν ἢ μὲ χρηματικὴν ποινήν. Πρὸς τὰ πρόσωπα ἅτινα ἀσκοῦν αὐτοτελῶς τὸ ἐπάγγελμα ἐξομοιοῦνται οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος βοηθοὶ αὐτῶν, ὡς καὶ πρόσωπα ἅτινα συμμετέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς ἐνεργείας διὰ νὰ προπαρασκευασθοῦν εἰς τὸ ἐπάγγελμα. Ὅστις ἀποκαλύπτει μυστικὸν πρὸς προστασίαν δικαιολογημένου δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος καὶ ἐστάθμισε συμφώνως πρὸς τὸ καθῆκον τὰ ἀντικρουόμενα συμφέροντα, δὲν τιμωρεῖται. Ἡ πρᾶξις διώκεται μόνον τῇ αἰτήσει τοῦ προσβληθέντος».

[Περὶ τοῦ *ἐπαγγελματικοῦ ἀπορρήτου* ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως, βλ. ἐπαγγελματικὴ ἠθική.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Vergleichende* Darstellung besond. Teil VIII 293 ἑπ. (bearbeitet von Finger). *Κωστῆς* 3, 306 ἑπ. *Τζωρτζόπουλος* Σχόλια II 174 ἑπ. (ἐν σχέσει πρὸς τὰ γερμανικὰ Σχέδια).

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

—ἀπόρρητον ***ἐξομολογήσεως.*** Ὁ πνευματικὸς πατὴρ ὑποχρεοῦται νὰ τηρήσῃ ἀπόρρητα τὰ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἀνακοινωθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐξομολογηθέντος. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ὑφίσταται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡς δῆλον γίγνεται ἐκ πολλῶν μαρτυριῶν, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα μνημονεύοντες: 1) τὴν τοῦ Ὠριγένους, ἀναφέροντος διάταξιν, καθ' ἣν οὐδ' αὐτῷ τῷ ἐξομολογηθέντι ἐπετρέπετο ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τοῦ πνευματικοῦ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἐξομολογηθεισῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῇ τῶν πιστῶν συναθροίσει· 2) τοῦ Βασιλείου τοῦ Μ., ὁρίζοντος ἐν τῷ κανόνι λδ', ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς τῇ μοιχευθείσῃ γυναικί, τῇ τὴν ἑαυτῆς ἁμαρτίαν ἐξομολογησομένῃ, δημοσία μετάνοια, δι' ἧς καθίσταται τοῖς πᾶσι γνωστὴ ἡ μοιχεία αὐτῆς, ἀλλ' ἁπλῶς στέρησις τῆς θείας μεταλήψεως μέχρι συμπληρώσεως τοῦ χρόνου τῆς μετανοίας· 3) τὴν τοῦ Αὐγουστίνου, λέγοντος ὅτι ὁ πνευματικὸς ὀφείλει ὡς ἰατρὸς νὰ μεριμνᾷ πρῶτον περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ θεραπείας, εἶτα δὲ περὶ τῆς τῶν ἄλλων, οὐδὲν ἀνακοινούμενος περὶ τούτου πρὸς τρίτους· 4) τὴν τοῦ Σωζομένου, καθ' ἣν ὁ πνευματικὸς ἀπαιτεῖται νὰ μὴ ᾖ ἀκριτόμυθος· 5) τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀμβροσίου μαρτυρίαν τοῦ Παυλίνου, λέγοντος ὅτι μόνον τῷ Θεῷ ἀνέφερεν ὁ Ἀμβρόσιος τὰς ἐξομολογουμένας αὐτῷ μαρτυρίας· 6) τὴν ἀπὸ 459 Λέοντος τοῦ Α' ἐπισκόπου Ρώμης 168ην ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἐπαρχιῶν τινων τῆς Ἰταλίας, δι' ἧς ἀπεδοκίμαζε τὴν τούτων συνήθειαν τοῦ κοινολογεῖν τὰ ἐξομολογηθέντα αὐτοῖς ἁμαρτήματα· 7) τὴν τοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος († 606), σαφῶς λέγοντος ὅτι ὁ πνευματικὸς ὑποχρεοῦται εἰς τήρησιν τοῦ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπορρήτου.

Τὴν τήρησιν τοῦ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπορρήτου ἀνεγνώρισε καὶ ἡ πολιτικὴ νομοθεσία τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ὁρίζει τὸ ἄρθρον 115 § 1 τῆς ποινικῆς δικονομίας, ὅτι οἱ κληρικοὶ ἀπαλλάσσονται τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς μαρτυρίαν ἔν τε τῇ προανακρίσει καὶ τῷ ἀκροατηρίῳ, περὶ ὅσων ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως γιγνώσκουσιν. Ἡ δὲ πολιτικὴ δικονομία ἐν ἄρθρῳ 321: ὅτι ἀνεπιτήδειοι πρὸς μαρτυρίαν εἶναι οἱ κληρικοὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔμαθον ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως. Ὁ δὲ καταστατικὸς νόμος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1923 ἐν ἄρθρῳ 76: «ὅ,τι οἱ ἱερωμένοι γνωρίζουσιν ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως, δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ τὸ ὁμολογήσωσιν». Καὶ τὸ ἄρθρον 25 τοῦ ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1900 καταστατικοῦ νόμου τῆς ἐν Κρήτῃ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁρίζει ὅτι πᾶς ἐκ τοῦ κλήρου κοσμικοῦ ἢ μοναχικοῦ καλούμενος εἰς μαρτυρίαν ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου ποινικοῦ δικαστηρίου δικαιοῦται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν ἐξεταζόμενος περὶ ὅσων γιγνώσκει ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως. Τῆς μαρτυρίας ἀπαλλάσσονται παρ' ἡμῖν καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας ἀπαλλαγὴ ἔν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ περιορίζεται μόνον εἰς ὅσα μανθάνει ὁ πνευματικὸς ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως, οὐχὶ δ' ἐκτὸς αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὸν ἱερατικὸν ἔτι αὐτοῦ χαρακτῆρα. Διὸ ἂν οἱ ὡς μάρτυρες ἐμφανιζόμενοι κληρικοὶ βεβαιώσωσιν ὅτι τὰ ὑπ' αὐτῶν κατατεθέντα δὲν ἔμαθον ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως, ἀλλ' ἄλλοθεν, δὲν καθίστανται πρὸς μαρτυρίαν ἀνεπιτήδειοι. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως ἔμαθεν ὁ ἱερεύς, ὁρίζει ἡ πολιτικὴ δικονομία ἐν ἄρθρῳ 321 ὅτι εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν ἱερωσύνῃ διαβεβαίωσιν τῶν πνευματικῶν ὅτι μαρτυροῦντες παραβαίνουσι τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπόρρητον, δίδεται πίστις. Τὴν διάταξιν ταύτην, σιγώσης τῆς ποινικῆς δικονομίας, ὀφείλομεν νὰ δεξώμεθα ὡς κρατοῦσαν καὶ ἐν τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ. Κατὰ τὸ ἄρθρον 447 τοῦ ποινικοῦ νόμου τιμωροῦνται οἱ κληρικοὶ οἱ ἀνακοινούμενοι τὰ ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν διαπιστευθέντα αὐτοῖς ἀπόρρητα εἰς ἄλλους, πλὴν τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς ὀφείλουσι κατὰ νόμον νὰ γνωρίζωσι ταῦτα τῇ ἀρχῇ. Τῇ ποινῇ τοῦ ἄρθρου τούτου δὲν ὑποβάλλονται οἱ κληρικοί, οἱ ὡς μάρτυρες καλούμενοι καὶ μὴ ἀρνούμενοι τὴν ἑαυτῶν μαρτυρίαν κατὰ τὸ παρεχόμενον αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 115 τῆς ποινικῆς δικονομίας δικαίωμα, ἀλλὰ καταθέτοντες περὶ τῶν διαπιστευθέντων αὐτοῖς, τοῦ ἄρθρου 447 τοῦ ποινικοῦ νόμου ἀφορῶντος μόνον εἰς τὰς ἐκ δόλου ἢ ἀπερισκεψίας, πάντως δὲ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας γενομένας ἀνακοινώσεις τῶν ἀπορρήτων, οὐχὶ δ' εἰς τὰς καταθέσεις τὰς γινομένας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῇ αἰτήσει τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς.

Τῆς πρὸς τήρησιν τοῦ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπορρήτου ὑποχρεώσεως ἐπιβαλλομένης μόνον τῷ πνευματικῷ πατρί, ἕπεται ὅτι δὲν τιμωρεῖται μὴ γινόμενος παραβάτης τῆς νομικῆς διατάξεως: 1) Ὁ ἐξομολογηθείς, ὡς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν λεχθέντα αὐτῷ, οὐ μόνον διότι ὑπὲρ αὐτοῦ μάλιστα καθιερώθη τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπόρρητον, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεὶς ἔχει τὴν νομικὴν ὑποχρέωσιν τῆς μυστικῆς τηρήσεως τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ἅτινα καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετ' αὐτὴν δύναται ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τρίτους· 2) ὁ ὑπὸ τοῦ ἐξομολογηθέντος κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν τυχὸν προσληφθεὶς διερμηνεύς· 3) ὁ οὗ τὰς συμβουλὰς ᾐτήσατο ὁ εἰς ἐξομολόγησιν προσελευσόμενος· 4) ὁ ἐκ προθέσεως ἢ ἐκ τύχης λαβὼν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν λεχθέντων, ὡς ὁ ἀκροασάμενος αὐτῶν, ἢ ὁ ἀναγνοὺς τὰς κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὑπὸ τοῦ ἐξομολογηθέντος χρησιμοποιηθείσας, ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαταλειφθείσας ἢ ἀπολεσθείσας σημειώσεις· 5) ὁ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἐρωτηθεὶς πρὸς λύσιν δυσχεροῦς τινος ζητήματος θεολόγος· 6) ὁ λαβὼν γνῶσιν τῆς ἐξομολογήσεως ἐξ ἀκριτομυθίας τοῦ παραβάντος τὴν περὶ τοῦ ἀπορρήτου ταύτης ὑποχρέωσιν πνευματικοῦ. Οἱ κληρικοί, οἷς διὰ τὸ ἐπάγγελμα διαπιστεύονται τὰ ἀπόρρητα, ὀφείλουσι νὰ ἀπέχωνται πάσης ἀνακοινώσεως, οὐ μόνον ὅταν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἐχεμυθίας διαπιστευθῇ τι αὐτοῖς ἀποκρυπτέον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ἔργων αὐτῶν ἀντιληφθῶσι τοιούτων πραγμάτων, ἅτινα οἱ ἐμπιστεύσαντες πιστοὶ διαφέρονται ἵνα μὴ γένωνται γνωστά, ἅτε πρόξενα αὐτοῖς ἐνδεχομένης βλάβης. Καὶ ἂν μὲν ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως μὴ προέκυψε βλάβη, τιμωρεῖται ὁ ἔνοχος διὰ φυλακίσεως τὸ πολὺ τριῶν μηνῶν· τοὐναντίον δέ, ἂν προέκυψε τοιαύτη βλάβη, τιμωρεῖται οὗτος διὰ φυλακίσεως τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν.

Ἡ ὑποχρέωσις πρὸς τήρησιν τοῦ τῆς ἐξομολογήσεως ἀπορρήτου ὑφίσταται: 1) οὐ μόνον ζῶντος, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντος τοῦ ἐξομολογηθέντος, διότι ἡ ἀγαθὴ περὶ αὐτοῦ γνώμη δύναται νὰ ὑποστῇ μείωσιν καὶ μετὰ θάνατον· 2) εἴτε συνεχώρησεν ὁ πνευματικὸς τὸν ἐξομολογηθέντα εἴτε μή· 3) μόνον ἐπ' ἀληθοῦς καὶ σοβαρᾶς ἐξομολογήσεως, οὐχὶ ἄρα ἐπὶ τῆς γενομένης πρὸς τὸ ἀπατῆσαι ἢ σκῶψαι τὸν πνευματικὸν ἢ καταδεῖξαι αὐτὸν συνεργὸν πλημμελήματός τινος· 4) καὶ ἀμφιβάλλοντος τοῦ πνευματικοῦ ἂν ἡ ἀνακοίνωσις ἐγένετο αὐτῷ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἢ ἐκτὸς ταύτης. Ἂν ὁ πνευματικὸς ἔλαβε γνῶσιν ἀπορρήτων οὐχὶ ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων, ἀλλ' ἐξ εἰδήσεων ἢ πληροφοριῶν παρὰ τρίτων προσώπων καὶ οὐχὶ τῶν ἐξομολογουμένων, ἡ ἀνακοίνωσις τῶν τοιούτων ἀπορρήτων δὲν ἀποτελεῖ παράβασιν τῆς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ὀφειλομένης ἐχεμυθίας, οὐδ' ὑποβάλλεται τῇ ἀπαγορευτικῇ διατάξει τοῦ ἄρθρου 447 τοῦ Ποινικοῦ νόμου. Τὸ ἀδίκημα διαπράττεται οὐ μόνον ἐκ δόλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ κουφότητος. Ὁ σκοπὸς δι' ὃν ἐγένετο ἡ ἀνακοίνωσις ἐστὶν ἀδιάφορος· διὸ τὸ ἄρθρον 447 τοῦ Ποινικοῦ νόμου ἐφαρμόζεται, εἴτε πρὸς ὑλικὴν βλάβην παρεβιάσθη ἡ ἐχεμυθία, εἴτε πρὸς ἠθικὴν τοιαύτην, εἴτε πρὸς ἐκδίκησιν. Τετελεσμένον λογίζεται τὸ ἀδίκημα τῆς παραβάσεως τῆς ἐχεμυθίας διὰ τῆς εἰς ἄλλους ἢ καὶ εἰς ἓν μόνον πρόσωπον ἀνακοινώσεως τοῦ διαπιστευθέντος ἀπορρήτου. Τὸ ἀδίκημα τοῦ ἄρθρου 447 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου διώκεται ἐπὶ ἐγκλήσει τοῦ βλαβέντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Μ. Ράλλη.* Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοίας καὶ τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1905, σελ. 84-108.

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— ἀπόρρητον ***ἰατρικόν.*** Συστηματικὴ τήρησις τοῦ ἰατρικοῦ ἀπορρήτου, τηρουμένου πάντως ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Αἴγυπτον, φαίνεται διαπιστουμένη ἰδίως ἀπὸ τῆς προϊπποκρατικῆς ἐποχῆς τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τότε ἴσχυεν ὁ λεγόμενος «ὅρκος τοῦ Ἱπποκράτους», ὁ ὁποῖος διεσώθη μέχρις ἡμῶν μέσῳ τῶν ἱπποκρατικῶν καλουμένων βιβλίων. Ὁ Ἀσκληπιάδης ὁρκιζόμενος τότε τὸν ὅρκον ἐκεῖνον πρὸς τήρησιν πληθύος δεοντολογικῶν ὑποχρεώσεων, καθωμολόγει ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἃ δ' ἂν ἐν θεραπείῃ ἢ ἴδω ἢ ἀκούσω, ἢ καὶ ἄνευ θεραπείης κατὰ βίον ἀνθρώπων, ἃ μὴ χρή ποτε ἐκλαλέεσθαι ἔξω, σιγήσομαι ἄρρητα ἡγεύμενος εἶναι τὰ τοιαῦτα». Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους κατόπιν καὶ εἶτα τοὺς Ἀραβικοὺς καὶ Βυζαντινούς, τὸ ἰατρικὸν ἀπόρρητον ἐτηρεῖτο εὐλαβῶς ὡς ἱερὰ ἱπποκρατικὴ παρακαταθήκη καὶ ὡς τοιαύτη ἔφθασε μέχρι τῆς περιφήμου ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Σαλέρνου καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν τῶν Παρισίων (τέλη τοῦ XII αἰῶνος). Τῆς τελευταίας ταύτης οἱ διδάκτορες ὡρκίζοντο λατινιστὶ μετεσχηματισμένον πως τὸν ἱπποκρατικὸν ὅρκον, ὅστις περιελάμβανε καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἰατρικοῦ ἀπορρήτου: «Aegrorum arcana visa, audita intellecta eliminet nemo». Βραδύτερον διετύπωνεν εἰς τὸν ὅρκον τοῦ διδάκτορος, γαλλιστὶ πλέον, τὴν αὐτὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἡ περιλάλητος ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Μομπελλιέ: «Admis dans l'intérieur des maisons, mes yeux ne verront pas ce qui s' y passe, ma langue taira les secrets qui me seront comfiés.» Σήμερον δὲ ἐπικρατεῖ τὸ αὐτὸ ἔθιμον τοῦ νὰ ὁρκίζωνται οἱ διδάκτορες τῆς ἰατρικῆς τὸν ὅρκον τοῦ Ἱπποκράτους εἰς πάσας τὰς ἰατρικὰς Σχολάς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὴν ἰατρικὴν μας Σχολήν. Ἐπὶ πλέον ὁ Ἕλλην ἰατρὸς ὑποχρεοῦται καὶ διὰ τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ «προσκαίρου δεοντολογικοῦ Κώδικος τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος» εἰς τὴν τήρησιν τοῦ ἰατρικοῦ ἀπορρήτου: «Ὁ ἰατρὸς ὑποχρεοῦται εἰς αὐστηροτάτην φύλαξιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐχεμυθίας, ἤτοι εἰς παρασιώπησιν παντὸς ὅ,τι ἤθελεν ἴδει ἢ ἀκούσει ἢ ὁπωσδήποτε ἀντιληφθῇ παρά τινι ἀτόμῳ ἢ οἰκογενείᾳ, ἐν ὥρᾳ ἰατρικῆς του ὑπηρεσίας». Ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ ὁ ποινικὸς νόμος ἐπιβάλλει τὸ μυστικὸν τοῦτο, ὡς συμβαίνει ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Γαλλίαν (ἄρθρον 378 τοῦ Ποιν. νόμου), εἰς τὴν Γερμανίαν (ἄρθρον 300 τοῦ Ποιν. νόμου), εἰς τὸ Βέλγιον (ἄρθρον 458 τοῦ Ποιν. νόμου) κ.τ.λ. Παρ' ἡμῖν ἰσχύει τὸ 447 ἄρθρον τοῦ Ποιν. νόμου (βλ. ἀνωτ. *Ποιν. Δικ.*).

Ἀλλὰ τί ἐννοοῦμεν ὡς ἰατρικὸν ἀπόρρητον; Ὁ ἱπποκρατικὸς ὅρκος τὸ ὁρίζει σχεδόν: «ἃ ἐν θεραπείῃ ἢ ἴδω ἢ ἀκούσω ἢ καὶ ἄνευ θεραπείης κατὰ βίον ἀνθρώπων». Καὶ ἐννοεῖ βεβαίως μυστικὰ κληρονομικῶν ἢ ἀτομικῶν στιγμάτων ἢ νόσους ἀποκρύφους ἢ γεγονότα θίγοντα τὴν ἁρμονίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ ἢ κοινωνικοῦ βίου ἢ πᾶν ὅ,τι γνωστὸν γενόμενον ἔξω θὰ ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ὑπόληψιν ἢ τὴν οἱανδήποτε καλῶς ἱσταμένην ἀτομικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἢ κοινωνικὴν ὑπόστασίν τινος. Σήμερον ἐν τούτοις, ὅτε αἱ νεώτεραι κοινωνικαὶ καὶ κρατικαὶ ἀντιλήψεις εὑρίσκονται εἰς ἀνέλιξιν πρὸς τὸ συμφέρον περισσότερον τῆς ὁμάδος ἢ τοῦ ἀτόμου, τὸ ἰατρικὸν μυστικὸν τείνει νὰ περιορισθῇ εἰς στενότατα ὅρια. Γεγονότα ὡς τὸ ὁσημέραι ἐξαπλούμενον σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων κατὰ τῆς νόσου, τὸ τῶν ἰατροδικαστικῶν ἀπαιτήσεων, τὸ τῶν εὐγονιακῶν καὶ δημοσιοϋγειονομικῶν ἀναγκῶν κλπ., τείνουν νὰ τὸ ἐκτοπίσουν ἀπὸ πλεῖστα σημεῖα. Διὰ τοῦτο ἡ μεταβατικὴ αὕτη ἐποχὴ τὴν ὁποίαν διερχόμεθα θέτει τὸ ἰατρικὸν ἀπόρρητον ὡς ἓν τῶν σοβαρωτέρων δεοντολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἰατροῦ εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις τῆς καθ' ἡμέραν πράξεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Α. Χαριτάκη.* Κῶδιξ τῆς Δεοντολογίας καὶ Νομοθεσίας τῶν ἰατρικῶν ἐπαγγελμάτων 1926. Ἀθῆναι, τόμ. Α', σελ. 379—391.

Κ. Α. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ἀπόρριμμα (τό)· τὸ ἀπορριφθέν, τὸ ἀποβληθέν, τὸ ἀπόβλητον· || τὸ ἐκτρωθέν, τὸ ἔμβρυον τὸ γεννηθὲν πρὸ τοῦ καιροῦ, τὸ ἄωρον καὶ ἀτέλεστον, ἄλλως *ἀπορριξιμιό*· || μεταφ. ἐπὶ ἀνθρώπου ἢ ζῴου μικροῦ, ἀτροφικοῦ, ἀδυνάτου· || ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), σμῆνος μελισσῶν, ὅπερ στερηθὲν τῆς βασιλίσσης του διασκορπίζεται καὶ καταστρέφεται.

ἀπόρρινα (τὰ) (Aporhina) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαριδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἁπαντῶν ἐν Ὠκεανίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀπορρίνησις (Korrosion) *[Γεωγρ.]*· βλ. ἀποκόμισις. Γ. Κ. Γ.

ἀπορρινῶ *(—άω)*· ἀποκόπτω διὰ ρινίσματος.

ἀπορριξιμιός· ἰδιωμ., ἀπορριψιμιός.

ἀπορριπτέος, *—α, —ον*· ὁ ἄξιος νὰ ἀπορριφθῇ, ὁ πρὸς ἀπόρριψιν· ἄλλως *ἀπορρίψιμος*.

ἀπορρίπτω· ρίπτω μακράν, ἀποβάλλω, δὲν δέχομαι, δὲν ἐγκρίνω: «ἀπορρίπτω τὰ ἄχρηστα,—τὰ ἀνωφελῆ,—τὰ ἐπιβλαβῆ κ.τ.τ.», «ἀπορρίπτω τὰς προτάσεις,—τὰς ἐνστάσεις,—τὴν προσφορὰν κ.τ.τ.» || «ἀπορρίπτω μαθητήν,—φοιτητὴν κ. τ. τ.», δὲν προάγω ἢ δὲν δέχομαι εἰς ἀνωτέραν τάξιν.

Digitized by Google

ἀπορρίχνω· ἰδιωματ., ἀόρ. *ἀπόρριξα*, παθ. *ἀπορριμμενος* (γράφουν τινὲς *ἀπορρήχνω* ὡς ἀπὸ τοῦ *ῥήγνυμι*, ἀλλὰ κακῶς)· ἐπὶ ἐγκυμονούντων ζῴων, ἐκτιτρώσκω, παθαίνω ἔκτρωσιν: «ἀπόρριξε ἡ γίδα, —ἡ προβατῖνα,—ἡ ἀγελάδα κ.τ.τ.»· ἐπὶ γυναικός, *ἀποβάλλω*.

ἀπορριψιμιός,—*ά*,—*ό*, καὶ *ἀπορριξιμιός*· ἰδιωμ. ὁ ἀπερριμμένος, ὁ περιφρονημένος, ὁ μὴ ὑπολογίσιμος: παροιμ. «τ' ἀπορριψιμιὸ καράβι πάντα πρῶτο 'ς τὸ λιμάνι», ὅτι πολλάκις ὁ περιφρονούμενος κατορθώνει σπουδαιότερα τῶν τιμωμένων· || οὐδ. *ἀπορριξιμιὸ* (τό)· τὸ πρὸ τῆς ὥρας γεννηθὲν ἔμβρυον, ἄλλως *ἀπόρριμμα*.

ἀπορρίψιμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ ἀπορριφθῇ, ὁ πρὸς ἀπόρριψιν.

ἀπόρριψις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπορρίπτειν, ἀποβολή, ἀποχώρησις, ἀπομάκρυνσις, ἡ μὴ ἀποδοχή: «ἡ ἀπόρριψις τοῦ μαθητοῦ—τῶν προτάσεων,—τῆς αἰτήσεως».

ἀπορροὴ (ἡ)· ἡ ἀπό τινος ῥοή, ἡ ἔκχυσις, κοιν. χύσιμο.

—ἀπορροὴ *ῥαδίου*, *φθορίου* κ.λ.π. (émanation)· βλ. ἀκτινεργία (τ. Γ', σ. 266 β' κ. ἑπ.).

ἀπόρροια (ἡ)· ἀπορροή· || μεταφ. ἀποτέλεσμα, ἀκολουθία, κοιν. συνέπεια: «ἡ αὐθάδεια εἶναι ἀπόρροια κακῆς ἀνατροφῆς».

— [*Φιλοσ.*] Ὁ ὅρος *ἀπόρροια* ἐκφράζει ἐνέργειαν συνισταμένην ἐν τούτῳ: ὅτι ἅπαντα τὰ ὄντα *ἀπορρέουσιν* ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἥτις εἶναι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐξελίξει λύσις τις συνεχείας. Ἡ *ἀπόρροια* ἀντιτίθεται πρὸς τὴν *δημιουργίαν*.

Ἡ ἔννοια αὕτη ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἰνδῶν, προς δὲ παρὰ Ξενοκράτει καὶ Πλάτωνι, ἀλλὰ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἑαυτῆς ἔκφρασιν εὑρίσκει παρὰ τῷ Πλωτίνῳ. Κατ' αὐτὸν ὁ κόσμος προέρχεται ἐξ ἑνὸς τελείου καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀμεταβλήτου ὄντος διά τινος εἴδους ἀκτινοβολίας, *περιλάμψεως*: «δεῖ δὲ λαβεῖν ἐκεῖνο, ἀλλὰ μένουσαν μὲν τὴν ἐν αὐτῷ, τὴν δὲ ἄλλην ὑφισταμένην» (Ἐνν. v. 1. 3). Τὸ τέλειον τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀμετάβλητον ὂν δέον νὰ νοηθῇ ὡς ὁ ἀκτινοβολῶν ἥλιος, ἡ θερμότης τῶν ἀκτίνων τοῦ ὁποίου ἐλαττοῦται μὲ τὴν ἀπόστασιν. Ἐκ τοῦ ἑνὸς τελείου ὄντος ἀπορρέει ὁ *νοῦς*, ἐξ αὐτοῦ ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν (*κόσμος νοητός*), ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν ἡ κοσμικὴ ψυχὴ (ψυχὴν γεννᾷ νοῦς), ἐξ αὐτῆς δ' αἱ καθέκαστα ψυχαί, αἱ μορφοῦσαι τὸν σωματικὸν κόσμον. Κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον τὸ *Ἓν* γεννᾶται ἐκ τῆς *ἀρχῆς*, ἐξ αὐτῆς ὁ *νοητὸς κόσμος*, ἐκ τούτου ὁ *νοερὸς* μετὰ τοῦ *νοῦ*, ἐξ αὐτοῦ δ' ἡ *ψυχὴ* καὶ ἐκ τῆς ψυχῆς ὁ *κόσμος τῶν αἰσθήσεων*. Κατὰ τὸν Πρόκλον ἡ σειρὰ τῶν ἀπορροιῶν εἶναι: *ἀρχή*, *ἑνάδες*, *τριάδες*, *ἑβδομάδες*, *ψυχή*, *ὕλη*.

Ἡ νεοπλατωνικὴ περὶ ἀπορροίας διδασκαλία ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς γνωστικοῖς, εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἀράβων, εἰς τὴν τοῦ μεσαίωνος, τὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ εἰς τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν. Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

ἀπορροφήσιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἀπορροφηθῇ: «ἀπορροφήσιμον φάρμακον,—ὑγρόν».

ἀπορρόφησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπορροφεῖν, ἡ ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας ῥευστόν τι ἢ ἀέριον εἰσδύει εἰς τοὺς πόρους σώματός τινος [βλ. ἀπομύζησις].

— [ΦΥΣ. ΧΗΜ.] Ἡ *ἀπορρόφησις* χαρακτηρίζει φαινόμενον γενικώτατον και σπουδαιότατον, *τὴν ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος πρόσληψιν οὐσιῶν καὶ συγκράτησιν αὐτῶν* ἄνευ μεταβολῆς ἢ ὑπὸ μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἀλλοίωσιν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν αὐτῶν χαρακτήρων. Ἡ ἀρχικὴ ἔννοια ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς οἰκονομίας τῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὀργανισμῶν ἀπορροφώντων ἀερίους ἢ ὑγρὰς οὐσίας πρὸς συντήρησιν τῶν ὀργανικῶν αὐτῶν λειτουργιῶν, αὔξησιν καὶ ἀνανέωσιν τῶν ἱστῶν, ἐν συνόλῳ πρὸς συντήρησιν τῶν κυριωτέρων φαινομένων τῆς ζωῆς. Ἐν τῇ Χημείᾳ ὅμως καὶ τῇ Φυσικῇ καλεῖται *ἀπορρόφησις* οὐ μόνον ἡ πρόσληψις σωμάτων ἀερίων, ὑγρῶν ἢ ἐν διαλύσει εὑρισκομένων, ἀλλὰ καὶ ἐνεργειῶν, ὡς θερμότητος καὶ φωτός.

Ἀπορρόφησις ἀερίων ὑπὸ ὑγρῶν.— Τὴν ἀπορρόφησιν ἀερίων ὑπὸ ὑγρῶν ἐσπούδασαν τῷ 1803 οἱ Berthollet καὶ Henry, ὅστις καὶ διετύπωσε τὸν φερώνυμον νόμον: «Ἡ ἀπορροφωμένη ποσότης τῶν ἀερίων ὑπὸ ὑγρῶν εἶναι ἀνάλογος τῆς πιέσεως», ὃν συνεπλήρωσε τῷ 1807 ὁ Dalton εὑρὼν ὅτι «ἐκ μίγματος ἀερίων, ἕκαστον ἀπορροφᾶται ἀναλόγως τῆς μερικῆς αὐτοῦ τάσεως ἐν τῷ μίγματι». Ὁ Bunsen τῷ 1855 ἐκάλεσε *συντελεστὴν ἀπορροφήσεως* ἢ *διαλυτότητος* τὰ κυβικὰ ἑκατοστὰ τοῦ ἀερίου (ἀνηγμένα εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ μηδενὸς καὶ θλῖψιν 760 χστμ.) τὰ διαλυόμενα ὑπὸ ἑνὸς κυβικοῦ ἑκατοστοῦ τοῦ ὑγροῦ.

Τὰ ἔμμονα ἀέρια, ὡς ἄζωτον, ὑδρογόνον, μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, μεθάνιον, ἔχουσιν ἐν ὕδατι διαλυτότητα 0.02 ἕως 0.05, τὰ δὲ εὐκολώτερον ὑγροποιούμενα, ὡς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, μονοξείδιον τοῦ ἀζώτου, ὑδρόθειον, 1 ἕως 4. Ἐν οἰνοπνεύματι ἡ διαλυτότης εἶναι ἐν γένει μὲν σχεδὸν διπλασία, ἀλλ' ἡ σειρὰ αὐτῆς εἶναι διάφορος. Αὐξανομένης τῆς θερμοκρασίας ἡ διαλυτότης ἐλαττοῦται καὶ τὰ διαλελυμένα ἀέρια ἐκδιώκονται διὰ θερμάνσεως. Ὑπὸ μεγάλας πιέσεις καὶ ταπεινὰς θερμοκρασίας ἐκδηλοῦται ἡ μεταξυμοριακὴ ἕλξις καὶ ἡ ἀπορροφωμένη ποσότης εἶναι πολλαπλασία, μὴ ἰσχύοντος πλέον τοῦ νόμου τοῦ Henry. Διοξείδιον τοῦ θείου ἄνω τῶν 40° καὶ ἀμμωνία ἄνω τῶν 100° ἀκολουθοῦσι τὸν νόμον τοῦ Henry· ἐλαττουμένης ὅμως τῆς θερμοκρασίας ἡ διαλυτότης αὐξάνει ὑπερβολικῶς, εἰς οὐδεμίαν πλέον σταθερὰν σχέσιν πρὸς τὴν πίεσιν εὑρισκομένη. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἐπέρχεται καὶ χημικὴ μεταβολή, ἡ ἀπορροφωμένη ποσότης εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς πιέσεως. Ὕδωρ διαλύει κατὰ τὴν συνήθη θερμοκρασίαν 43 ὄγκους διοξειδίου τοῦ θείου, 450 ὄγκους ὑδροχλωρίου ἀερίου καὶ 800 ὄγκους ἀμμωνίας. Ὑδρατμοὶ ἀπορροφῶνται τελείως ὑπὸ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος ἢ χλωριούχου ἀσβεστίου ξηραινομένου τοῦ ὑπὲρ ταῦτα διοχετευομένου ἀερίου. Κατὰ τὴν ἁπλῆν διάλυσιν τῶν ἀερίων ἀπορροφᾶται θερμότης, ἐκτὸς εἰς τὰς περιπτώσεις χημικῆς μεταβολῆς, ὡς τῆς ἀπορροφήσεως ὑδροχλωρίου κλπ., ὁπότε ἐκλύεται τοιαύτη.

Νόμος τοῦ Henry.—Ἐὰν διὰ p παραστήσωμεν τὴν πίεσιν τοῦ ἀερίου, διὰ c τὴν πυκνότητα αὐτοῦ ἐν τῷ ὑγρῷ καὶ διὰ Σ σταθερόν τινα ἀριθμόν, ὁ νόμος τοῦ Henry διατυποῦται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως $\frac{p}{c}=\Sigma$. Ἡ διαλυτότης παραμένει σταθερά, τὸ ποσὸν ὅμως εἰς βάρος τὸ διαλυόμενον αὐξάνει μετὰ τῆς πιέσεως λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς πυκνότητος κατὰ τὴν συμπίεσιν. Τοῦτο ἐβεβαιώθη εἰς τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος μέχρι πιέσεως 4 ἀτμοσφαιρῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει μείγματος ἀερίων ἕκαστον ἔχει ἰδίαν διαλυτότητα καὶ ἡ διαλυτότης τοῦ μείγματος μεταβάλλεται μετὰ τῆς πιέσεως, καθ' ὅσον μετὰ τὴν διάλυσιν ἡ σύνθεσις τοῦ ἀρχικοῦ ἀερίου δὲν εἶναι πλέον ἡ αὐτή. Ἐὰν ἀντὶ καθαρῶν ὑγρῶν μεταχειρισθῶμεν διαλύματα στερεῶν οὐσιῶν, ἡ διαλυτότης τῶν ἀερίων ἐλαττοῦται καὶ εἴς τινας περιπτώσεις μάλιστα ὁ Raoult (1874) εὗρεν ὅτι ἐλαττοῦται ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος τοῦ διαλύματος εἰς στερεὰν οὐσίαν.

Ἡ τοιαύτη διάλυσις τῶν ἀερίων τελεῖται διὰ διαχύσεως μέχρις οὗ ἐπέλθῃ κατάστασις ἰσορροπήσεως τῶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις διαχεομένων ποσοτήτων ἀερίου. Ἡ ὕπαρξις δὲ τῆς ἁπλῆς σχέσεως τοῦ Henry δηλοῖ κατὰ τὸν van t'Hoff (1885) ὅτι τὸ ἀέριον ἀπορροφώμενον διατηρεῖ τὴν μοριακὴν αὐτοῦ κατάστασιν, τῶν μορίων αὐτοῦ οὔτε σχαζομένων εἰς ἁπλούστερα οὔτε συγκολλωμένων εἰς μεγαλύτερα, ὥστε τὸ ἐν διαλύσει ἀέριον ἐξασκεῖ ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ὠσμικὴν πίεσιν ἴσην πρὸς τὴν πίεσιν ἣν θὰ ἐξήσκει ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄγκον ἐλεύθερον εὑρισκόμενον.

Νόμος μερισμοῦ.—Διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐπεκτάσεως τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀερίων εἰς τὰς ἐν διαλύσει οὐσίας ἐγενικεύθη ὁ νόμος τοῦ Henry ἐπὶ τῆς ἀπορροφήσεως ἐν διαλύσει οὐσίας ὑπὸ ὑγροῦ μὴ μιγνυομένου πρὸς τὸ πρῶτον καὶ ἐκλήθη *νόμος μερισμοῦ* (Verteilungssat). Κατὰ τὴν διάλυσιν στερεῶν εἶναι συνήθη τὰ φαινόμενα διαζεύξεως εἰς ἰόντα ἢ συγκολλήσεως εἰς διπλᾶ μόρια καὶ τότε ἡ ἐξίσωσις τῆς ἰσορροπίας τοῦ μερισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο ὑγρῶν ἐπηρεάζεται ἐκ τῶν ἐξισώσεων ἰσορροπίας τῶν ἁπλῶν μορίων πρὸς τὰ διαζευχθέντα ἢ συγκολληθέντα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὑγροῖς, ὥστε ἀντὶ τῆς ἁπλῆς σχέσεως τοῦ Henry ἰσχύει σχέσις μεταξὺ δυνάμεων τῶν πυκνοτήτων. Κατὰ τὸν μερισμὸν ἠλεκτρικοῦ ὀξέος μεταξὺ αἰθέρος c_1 καὶ ὕδατος c_2 ἰσχύει ἡ ἁπλῆ ἐξίσωσις $\frac{c_1}{c_2}=5.2$. Κατὰ τὸν μερισμὸν βενζοϊκοῦ ὀξέος μεταξὺ ὕδατος c_1 καὶ βενζενίου c_2 ἰσχύει ἡ ἐξίσωσις $\frac{c_1}{\sqrt{c_2}}=0.03$ καθ' ὅσον τὸ βενζοϊκὸν ὀξὺ ἐν τῷ βενζενίῳ συγκολλᾶται εἰς διπλᾶ μόρια.

Ἀπορρόφησις ἀερίων ὑπὸ στερεῶν.— Τὴν ἀπορρόφησιν ἀερίων ὑπὸ στερεῶν ἀνεκάλυψαν σχεδὸν ταὐτοχρόνως τῷ 1787 ὁ Fontana καὶ ὁ Scheele. Ὁ Saussure ὅμως τῷ 1813 ἠρεύνησεν ἐγγύτερον, πειραματισθεὶς ἐπὶ ἄνθρακος ἐκ πύξου καὶ ἐπὶ σηπίου. Εὗρεν ὅτι εἷς ὄγκος ξυλάνθρακος ἀπορροφᾷ

90	ὄγκους	ἀμμωνίας
85	»	ὑδροχλωρίου
65	»	διοξειδίου τοῦ θείου
40	»	μονοξειδίου τοῦ ἀζώτου
35	»	διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος
35	»	αἰθυλενίου
9.5	»	μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος
7.5	»	ἀζώτου
1.75	»	ὑδρογόνου

κατὰ τὴν σειρὰν (ὡς ὑπέδειξεν ὁ Persoz τῷ 1846) τῆς ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἀπορροφήσεως αὐτῶν. Τὰ ἀπορροφώμενα ἀέρια ἀπομακρύνονται διὰ θερμάνσεως καὶ ἐν τῷ κενῷ, ἡ σχέσις ὅμως πιέσεως καὶ ἀπορροφωμένης ποσότητος δὲν ἐκφράζεται ἐν γένει ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Henry.

Ἰσόθερμος ἀπορροφήσεως.—Ἡ σχέσις πιέσεως καὶ ἀπορροφωμένης ποσότητος ἐκφράζεται ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐξισώσεως $\frac{p}{c^{\nu}}=\Sigma$, ἔνθα ὅμως ὁ συντελεστὴς ν δὲν εἶναι μόνον ἐκδήλωσις τῆς πιθανῆς διασπάσεως ἢ συγκολλήσεως τῶν ἀπορροφωμένων μορίων τοῦ ἀερίου. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις περιπτώσεις ἰσχύος τῆς ἁπλῆς σχέσεως ($\nu=1$) ὡς εἰς τὸ ἄζωτον, ὁ Travers δὲ (1906) ἀπέδειξεν ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ συντελεστοῦ ν ἐλαττουμένη εἰς ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας τείνει πρὸς τὴν μονάδα καὶ συγκεκριμμένως εὗρε κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν CO_2 ὑπ' ἄνθρακος εἰς—78° $\nu=5$, εἰς 0° $\nu=3$ καὶ εἰς 100° $\nu=2$. Ὥστε καὶ ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ἡ μὴ ἰσχὺς τοῦ νόμου τοῦ Henry προέρχεται ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας ἐκδηλώσεως τῶν μεταξυμοριακῶν ἕλξεων ἐντὸς τῶν τριχοειδῶν τῶν ἀπορροφητικῶν ὀχετῶν.

Διάφορα μέταλλα, ἰδίως ὑπὸ μορφὴν σπογγώδη, ὡς λευκόχρυσος, παλλάδιον, ἀπορροφῶσι διάφορα ἀέρια, ὡς καὶ διάφορα σώματα ὑπὸ πορώδη κατάστασιν, ὡς πυριτικὸν ὀξὺ καὶ ἄλλα ὀξείδια. Ἐνωρὶς ἐχρησιμοποιήθη ὁ ἄνθραξ πρὸς ἀπορρόφησιν ὀσμῶν, ἐσχάτως δ' ἐχρησιμοποιήθη εὐρέως κατὰ τὴν προφύλαξιν τῆς ἀναπνοῆς ἀπὸ διαφόρων ἀσφυξιογόνων ἀερίων. Πῆγμα πυριτικοῦ ὀξέος ξηρανθὲν εἰς πορώδη κατάστασιν χρησιμοποιεῖται νῦν πρὸς ξήρανσιν τοῦ ἀέρος καύσεως τῶν ὑψηκαμίνων ἀπὸ τῶν ὑδρατμῶν. Σπόγγος λευκοχρύσου θερμαίνεται ἐν ῥεύματι ὑδρογόνου ἢ φωταερίου παρουσίᾳ ὀξυγόνου ἢ ἀέρος μέχρις ἐρυθροπυρώσεως, ὁπότε ἀνάπτει φλόγα (ἀναπτὴρ Doeboreiner).

Ἀπορρόφησις ἐν διαλύσει οὐσιῶν. — Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μερίζεται σῶμα ἐν διαλύσει μεταξὺ τοῦ διαλύματος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τιθεμένων ἀπορροφητικῶν μέσων, πορωδῶν σωμάτων, διαποτιζομένων ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ εἰς πλαστικὸν σῶμα, ὡς ἄνθρακος καὶ ἐν γένει πηκτωμάτων διαφόρου φύσεως. Ἰσχύει γενικῶς ἡ ἰσόθερμος ἀπορροφήσεως ἢ μερισμοῦ ἔνθα ὁ συντελεστὴς ν δύναται νὰ λάβῃ καὶ τὴν τιμὴν $\nu=1$. Αἱ πρῶται περὶ τούτου παρατηρήσεις ἐγένοντο τῷ 1791 ὑπὸ τοῦ Lowitz. Ἐνωρὶς ἐχρησιμοποιήθη ὁ ἄνθραξ πρὸς ἀποχρωμάτισιν τοῦ σακχαρικοῦ ὀποῦ, γνωσταὶ δὲ ἦσαν αἱ ἀπορροφητικαὶ ἰδιότητες τῶν ἰνῶν ἀπομακρυνουσῶν εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις τελείως τὴν χρωστικὴν ἀπὸ τοῦ χρωματολούτρου. Ὁ Chevreuil (1817) τὴν ἀπορροφητικὴν ταύτην ἱκανότητα τοῦ ἄνθρακος ὠνόμασε «*τριχοειδῆ συγγένειαν*», ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν χημικήν, καθ' ὅσον δὲν παράγεται κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν ταύτην χημικὴ ἕνωσις χαρακτηριζομένη ὑπὸ σταθερῶν ἀναλογιῶν τῶν συστατικῶν, ὁ δὲ Mitscherlich «*ἐπιφανειακὴν ἕλξιν*», λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὸ μέγα ἀνάπτυγμα ἐπιφανείας διαβροχῆς τὸ ὁποῖον παρέχει μικρὸς ἄλλως ὄγκος τῶν πορωδῶν σωμάτων. Τὸ φαινόμενον ἐθεωρήθη τελείως διάφορον τοῦ τῆς διαλύσεως τῶν ἀερίων ἐν τοῖς ὑγροῖς, τῆς κυρίως *absorption*, ὅπου ἰδίως ἐσπουδάσθη ἡ ἰσχὺς τοῦ νόμου τοῦ Henry, καὶ ὁ Dubois Reymond πρὸς στερέωσιν τῆς διακρίσεως ταύτης εἰσήγαγε τὸν ὅρον *adsorption*, ὅστις σήμερον τείνει γενικῶς νὰ χρησιμοποιῆται ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὅρου *absorption* διὰ πᾶσαν ἀπορρόφησιν σωμάτων ἐν διαλύσει. Ὁμοίως οἱ βιολόγοι τὴν ἐν τῷ ζωϊκῷ ὀργανισμῷ ἀσκουμένην ἀπορρόφησιν τῶν τροφῶν, ὡς παρουσιάζουσαν ἰδιοτροπίας, διέκριναν ὡς *resorption*. Τελευταίως προὐτάθησαν καὶ οἱ στενότεροι ὅροι *lyosorption* διὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἐν διαλύσει οὐσιῶν ἄνευ χημικῆς μεταβολῆς καὶ *chemosorption*, ὅταν συμβαίνῃ καὶ χημικὴ ἐπίδρασις μεταξὺ ἀπορροφῶντος καὶ ἀπορροφωμένου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διάκρισις μεταξὺ absorption καὶ adsorption παρέχει δυσχερείας, εἰσήχθη καὶ ὁ ὅρος *sorption*, ἤτοι ἁπλῶς *ῥόφησις*.

Παρ' ἡμῖν οἱ βιολόγοι δὲν μετεγλώττισαν τὸν ὅρον resorption καὶ ὁμιλοῦσι περὶ ἀπορροφήσεως ἀνεξαρτήτως τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ γενικοῦ φαινομένου. Ὑπὸ χημικῶν ὅμως ἐσχάτως ἐπεζητήθη ἡ μεταγλώττισις τοῦ ὅρου adsorption ὡς «*προσροφήσεως*». Ἐνταῦθα μεταχειριζόμεθα πανταχοῦ τὸν γενικὸν ὅρον *ἀπορρόφησις*, ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τῶν πολλῶν περιωρισμένης ἐφαρμογῆς εἰδικῶν ὅρων ἐπερχομένην σύγχυσιν.

Δύο ἀντιλήψεις ἵστανται ἀντιμέτωποι πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἰσοθέρμου ἀπορροφήσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως τιμῆς τοῦ ἐκθέτου ν διαφόρου τῆς μονάδος, δι' ὃ καὶ ἡ ἐξίσωσις καλεῖται (κακῶς) καὶ *ἐκθετική*. Κατὰ τὴν μίαν (*Π. Δ. Ζαχαρίας*, 1900) ὀφείλεται εἰς διάχυσιν τῆς ἐν διαλύσει οὐσίας ἥτις ἐν μὲν τῷ διαλυτικῷ ὑγρῷ τελεῖται ὑπὸ σταθερὰν ἀντίστασιν k (Nernst), ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τοῦ διαλυτικοῦ διαπεποτισμένῳ ἀπορροφητικῷ ὑπὸ μεταβλητὴν ἀντίστασιν $k_1 = A/c_2^{\,\nu-1}$ (*Ζαχαρίας*), ἥτις, ὅταν

Digitized by Google

ἡ πυκνότης c_2 τῆς ἀπορροφωμένης οὐσίας ἐν τῷ ἀπορροφητικῷ εἶναι πολὺ μικρὰ γίνεται πολὺ μεγάλη, δι' ὃ καὶ ἡ διὰ πλύσεως ἀπομάκρυνσις τῶν τελευταίων ἰχνῶν ἀπορροφηθείσης οὐσίας εἶναι κοπιώδης. Ἡ ἀντίστασις αὕτη εἶναι συνάρτησις τῆς καταστάσεως διογκώσεως καὶ τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν μεταβολὴν ὄγκου τοῦ ἀπορροφητικοῦ, τῆς χημικῆς αὐτοῦ συνθέσεως καὶ φυσικῆς καταστάσεως ἀφ' ἑνός, ἐξαρτᾶται δ' ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν διαλύσει οὐσίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐν τῷ ἀπορροφητικῷ ἐξασκουμένης πιέσεως καὶ ἄλλων δυνάμεων ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ φύσις τοῦ διαλυτικοῦ καὶ διαφόρων ἐν αὐτῷ προσθηκῶν ἐπηρεάζουσιν ἀμφότερα. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἰσοθέρμου ταύτης μερισμοῦ $\frac{c_1}{c_2^v}=\Sigma$ σημαίνει ὅτι ἡ ἀπορρόφησις εἶναι ἀντιστρεπτή, ἐπερχομένης ἰσορροπίας διαχύσεως κατ' ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις ἄνευ αἰσθητῆς μεταβολῆς εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἀλληλεπιδρώντων σωμάτων καὶ τιμὴ τοῦ συντελεστοῦ ν μεγαλυτέρα τῆς μονάδος δεικνύει ὅτι ἀναγκαιοῖ ἐξάσκησις μεγάλης πιέσεως (ἐκθετικῶς μετὰ τῆς ἀπορροφωμένης ποσότητος αὐξανομένης) διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς πυκνότητος τῆς οὐσίας ἐν τῷ διαλύματι ὅπως ὠθηθῇ ἡ οὐσία πρὸς τὸ ἀπορροφητικόν. Διὰ $v=2$ ἀπαιτεῖται πρὸς διπλασιασμὸν τῆς ἀπορροφωμένης ποσότητος τετραπλασιασμὸς τῆς ἐν διαλύσει ποσότητος. Κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν πικρικοῦ ὀξέος ὑπὸ μετάξης οἱ Appleyard καὶ Walker (1896) εὗρον τὴν σχέσιν $\frac{c_1}{c_2^{2.7}}=\Sigma$, ἤτοι $v=2.7$, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι μεταβολὴ τῆς πυκνότητος τοῦ λουτροῦ κατὰ 1 % ἐπάγεται μεταβολὴν τῆς ἀπορροφωμένης ποσότητος κατὰ $^1/_{27}$ %, ἐκ δὲ τῶν δεδομένων ἀριθμῶν ἀναγινώσκεται ὅτι πρὸς ἑξαπλασιασμὸν τῆς ἀπορροφωμένης ποσότητος τοῦ πικρικοῦ ὀξέος ὑπερεκατονταπλασιάζεται ἡ πυκνότης τοῦ διαλύματος. Ἐὰν ἐπέρχεται διαρκὴς μεταβολὴ εἴτε τῆς καταστάσεως τοῦ ἀπορροφητικοῦ διογκουμένου καὶ διαλυομένης βαθμηδὸν τῆς συνοχῆς αὐτοῦ ἢ συρρικνουμένου καὶ ἀδιαλυτοποιουμένου, εἴτε ἀδιαλυτοποίησις τοῦ ἀπορροφωμένου σώματος διὰ χροκιδώσεως ἢ χημικῆς ἑνώσεως, ἡ ἰσόθερμος δὲν ἰσχύει, τοῦ συντελεστοῦ ν διαρκῶς μεταβαλλομένου. Κατὰ τὴν ἀδιαλυτοποίησιν τῆς ἀπορροφωμένης οὐσίας καταστρέφεται διαρκῶς ἡ ἰσορροπία καὶ νέα ποσότης ἀπορροφᾶται μέχρις ἐντελοῦς ἀπομακρύνσεως τῆς ἐν διαλύσει οὐσίας ἀπὸ τοῦ διαλύματος. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐξηγοῦσι τὴν ἀπειρίαν τῶν καθ' ἕκαστον ἐκδηλώσεων τῶν φαινομένων τῆς ἀπορροφήσεως.

Κατὰ τὴν ἑτέραν ἀντίληψιν (*Wo. Ostwald* 1890) ἡ ἀπορρόφησις προέρχεται ἐκ τῆς αὐξήσεως πυκνότητος τῆς ἐν διαλύσει οὐσίας ἐπὶ τῆς χωριστικῆς ἐπιφανείας ἀπορροφητικοῦ καὶ διαλύματος, ἐξηγουμένης ἐκ τῶν σχέσεων ἐπιφανειακῆς τάσεως τοῦ ὑγροῦ πρὸς τὴν περιεκτικότητα αὐτοῦ εἰς ἐνδιάλυτον σῶμα κατὰ τὰς θεωρίας τῶν τριχοειδῶν τοῦ W. Gibbs (1878) καὶ J. J. Thompson (1888) καθ' ἃς σώματα ἐλαττοῦντα τὴν ἐπιφανειακὴν τάσιν ὑγροῦ ἐμπλουτίζονται ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ ἐπιφανείας. Διὰ τοῦτο ὁ Ostwald μετεσχημάτισε τὴν ἐξίσωσιν μερισμοῦ καὶ ἀντὶ τῆς πυκνότητος ἐν τῷ ἀπορροφητικῷ c_1 θέτει τὸν λόγον $\frac{x}{m}$ τῆς ἀπορροφωμένης ποσότητος τοῦ ἐνδιαλύτου x πρὸς τὴν μᾶζαν τοῦ ἀπορροφητικοῦ m ξηροῦ θεωρουμένου καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης χωριστικῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦ διαλύματος τελεῖται ὁ ὡς ἄνω ἐμπλουτισμὸς τοῦ διαλύματος. Ἀντὶ λοιπὸν $\frac{c_1}{c_2^v}=\Sigma$ γράφεται $\frac{x}{m}=B\,c^{\frac{1}{v}}$ ἔνθα c ἡ πυκνότης τοῦ διαλύματος κατὰ τὴν ἰσορροπίαν καὶ B σταθερὰ ποσότης.

Σήμερον πολλοὶ καλοῦσι τὸ x/m ἐπιφανειακὴν πυκνότητα, λογίζοντες ἀντὶ τῆς μάζης m τὸ ὑπολογιζόμενον ἀνάπτυγμα ἐπιφανείας τοῦ ἀπορροφητικοῦ. Ὁ ἐπὶ τῆς χωριστικῆς ἐπιφανείας ἐμπλουτισμὸς παρίσταται κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Freundlich τελεσθεῖσαν ἁπλοποίησιν ἐξισώσεως τοῦ Gibbs ἐὰν Γ σημαίνῃ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιφανειακῆς πυκνότητος τοῦ ἐνδιαλύτου, c τὴν πυκνότητα τοῦ διαλύματος, dσ τὴν μεταβολὴν τῆς ἐπιφανειακῆς τάσεως καὶ dc τὴν τῆς πυκνότητος διὰ τοῦ τύπου $\Gamma=-\frac{c}{RT}\cdot\frac{d\sigma}{dc}$. Ἡ ἐπιφανειακὴ τάσις σ ὅμως ὑγροῦ-στερεοῦ δὲν ἐμετρήθη εἰσέτι, οὔτε ἡ σχέσις $\frac{d\sigma}{dc}$ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπιφανειακῆς τάσεως πρὸς τὴν μεταβολὴν πυκνότητος τοῦ διαλύματος εἶναι γνωστή, ὥστε νὰ ᾖ δυνατὸς ὁ διὰ πειράματος ἔλεγχος τῆς σχέσεως ταύτης. Ἀρχικῶς δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν τὸ ἀπορροφώμενον ποσὸν τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ.

Τελευταίως ὅμως (Wo. Ostwald καὶ Isaguirre) ἤρξατο λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν ὡς ἐπηρεάζον τὸ ποσὸν τὸ ὑπολογιζόμενον ὡς ἀπορροφώμενον, καθ' ὅσον τοῦτο προσδιορίζεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς πυκνότητος τοῦ διαλύματος πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπορρόφησιν. Χαρακτηριστικὸν τῆς τοιαύτης ἀπορροφήσεως θεωρεῖται ἡ ταχύτης αὐτῆς, συντελουμένης κατὰ τὴν ἀνατάραξιν ἐντὸς δευτερολέπτων ἢ πρώτων τινῶν λεπτῶν. Ἐν τούτοις περιετηρήθη καὶ μετὰ ταῦτα συντελουμένη βραδέως ἀπορρόφησις διὰ διαχύσεως, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ὁμιλοῦσι πλέον περὶ *Sorption*.

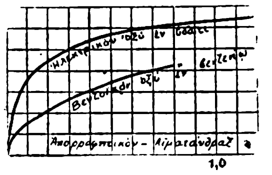

Σχ 1.

Ἡ ἐξίσωσις τοῦ μερισμοῦ, ἡ ἰσόθερμος ἀπορροφήσεως, παρίσταται διὰ καμπυλῶν, ὡς τὸ σχ. 1.

Ἡ ἀπορρόφησις δεικνύει πολλάκις *πολικόν*, ὡς λέγεται, χαρακτῆρα, συνδεομένη πρὸς ἀντικατάστασιν ἰόντων, ὡς συμβαίνει κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἰδίως ἀλάτων ὑπὸ καολίνου (ἀδιαλύτων πυριτικῶν ἀλάτων) ἢ ζεολίθων ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰ ἰόντα τῶν ἀλκαλίων ἢ τῶν ἀλκαλικῶν γαιῶν ἐκδιώκουσιν ἄλληλα ἀναλόγως τῆς περισσείας αὐτῶν. Ἐπίσης ἐν τοῖς πόροις τῶν ἀπορροφητικῶν ἐπιταχύνονται διὰ τῆς ἐξασκουμένης πιέσεως πλεῖσται δράσεις καταλυτικῶς, εἴτε καθαρῶς χημικοῦ χαρακτῆρος, ἢ καὶ φυσικῆς μεταβολῆς ὡς κολλοειδοῦς πήξεως.

Ἀπορρόφησις ὑγρῶν ὑπὸ στερεῶν. — Ἡ ἀπορρόφησις διαφόρων ὑγρῶν ὑπὸ στερεῶν εἶναι τὸ βασικὸν φαινόμενον τὸ προηγούμενον ἢ συνοδεῦον τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ἐν διαλύσει οὐσιῶν. Ἐν τῇ φύσει τὸ ὑγρὸν τοῦτο εἶναι τὸ ὕδωρ καὶ ἡ σπουδαιότης τῶν φαινομένων αὐτῶν τοσαύτη ὥστε Θαλῆς ὁ Μιλήσιος τῷ 600 π. Χ. νὰ κηρύξῃ ὅτι ἐξ ὕδατος τὰ πάντα ἐγεννήθησαν.

Τὸ ἀπορροφώμενον ὕδωρ συνδέεται μᾶλλον ἢ ἧττον στερρῶς. Ὡς χημικῶς ἡνωμένον εἶναι συστατικὸν τῶν μορίων. Ὡς κρυσταλλικὸν ὕδωρ εἶναι δεῖγμα τῶν μοριακῶν ἑνώσεων. Ἁπλῶς ἀπορροφώμενον προσδίδει πλαστικότητα ἐξικνουμένην μέχρι ρευστότητος. Τέλος συγκρατεῖται καὶ ὕδωρ εἰς στερεὰν φαινομενικῶς κατάστασιν εἰς τὰς πηκτὰς ἐν τῷ δικτυωτῷ αὐτῶν πλέγματι, οὗ τὸ πλεῖστον καταστρεφομένου μηχανικῶς τοῦ δικτυωτοῦ ὑποστρώματος ἀπολύεται ὑγροποιουμένης τῆς πηκτῆς.

Ἡ ἀπορρόφησις κατὰ τὰ πρῶτα στάδια αὐτῆς συνοδεύεται ὑπὸ ἐκλύσεως θερμότητος. Ἓν γρ. ἀργίλλου πορώδους ἐκλύει 12.6 θερμίδας, πυριτικοῦ ὀξέος 15.1, ἄνθρακος ἐκ σακχάρου 3.9. Ἐπίσης ἐλαττοῦται ἡ τάσις ἀτμῶν τοῦ ὕδατος καὶ συνεπῶς καταβιβάζεται καὶ τὸ σημεῖον πήξεως αὐτοῦ. Ἐν πηκτώματι ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου περιέχοντι 15 % ὕδατος καταβιβάζεται τὸ σημεῖον πήξεως τοῦ ὕδατος κατὰ 2.67°, περιεκτικότητος 20 % κατὰ 0.04°, 50 % κατὰ 0.009°, 100 % κατὰ 0.004°. Ἐν πηκτώματι πυριτικοῦ ὀξέος περιεκτικότητος 4 % κατὰ 1.89°, 10 % κατὰ 0.31°, 50 % κατὰ 0.045°. Ἐν χώματι περιεκτικότητος 15 % κατὰ 0.25°. Ἡ τάσις ἀτμῶν εἰς πολὺ ἐνυδατωμένα πηκτώματα φθάνει σχεδὸν τὴν τοῦ καθαροῦ ὕδατος, ἐλαττοῦται δὲ κατὰ τὴν προϊοῦσαν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ δι' ἐξατμίσεως μέχρι σχεδὸν τοῦ μηδενός. Διὰ πιέσεως εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀπορροφωμένου ὕδατος καὶ ἡ βίᾳ συρρίκνωσις τοῦ διὰ τῆς ἀπορροφήσεως ὕδατος διογκωθέντος κολλοειδοῦς. Ἡ ὀγκωτικὴ πίεσις κόκκων ἀμύλου ἰσορροπεῖται ὑπὸ ἐξωτερικῆς πιέσεως 2000 ἀτμοσφαιρῶν. Εἶναι δὲ ἀρχαιόθεν γνωστὴ ἡ πίεσις τῆς διογκώσεως τοῦ ξύλου, ὥστε ἐνσφηνούμενον εἰς πετρώματα ξηρὸν καὶ εἶτα διαβρεχόμενον νὰ διαρρηγνύῃ ταῦτα.

Ἡ ἀντιστροφὴ τῆς διογκώσεως καὶ συρρικνώσεως εἶναι ἐν μικρῷ μὲν βαθμῷ δυνατὴ καὶ εἰς ἀνόργανα κολλοειδῆ, μᾶλλον ἢ ἧττον σκληρά, ἀπεριόριστος δ' εἰς ὀργανικὰ λόγῳ τῆς εἰδικῆς κατασκευῆς καὶ πλαστικότητος τοῦ μορίου. Διὰ τοῦτο ψῦξις ἐλαττώνει τὴν ἀπορροφητικότητα τῆς πηκτῆς καθιστῶσα τὸ δικτυωτὸν αὐτῶν ὑπόστρωμα σκληρότερον. Πολλάκις ἡ μεταβολὴ αὕτη τελεῖται καὶ διὰ τοῦ χρόνου μόνου ἢ καὶ διὰ θερμάνσεως ἢ τῇ ἐπιδράσει ἀλάτων ἢ ἄλλων σωμάτων.

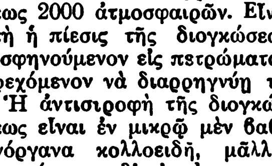
Σχ. 3.

Τὸ αἷμα ἐξερχόμενον τοῦ ὀργανισμοῦ πήγνυται εἰς πλακοῦντα, ὅστις εἶτα βραδέως συρρικνούμενος ἀπολύει τὸν ὀρόν. Ὅμοιον φαινόμενον δύναται νὰ παραγάγῃ καὶ τὸ γάλα. Ἡ τοιαύτη *συναίρεσις* ὀφείλεται εἰς τὴν κατὰ τὴν ἀφυδάτωσιν καὶ σμίκρυνσιν τοῦ ὄγκου ἐπερχομένην σκλήρυνσιν τοῦ δικτυωτοῦ ὑποστρώματος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐκ νέου διόγκωσις ὑφίσταται *ὑστέρησιν* καὶ ἡ ἀπορρόφησις τελεσιοῦται συντόμως.

Ἡ καμπύλη τοῦ σχ. 2 παριστᾷ τὴν μεταβολὴν τῆς τάσεως ἀτμῶν πηκτῆς πυριτικοῦ ὀξέος (van Bemmelen). Ἡ πηκτὴ παραγομένη ἐξ ἀραιοῦ διαλύματος συγκρατεῖ τὸ πλεῖστον ὕδωρ. Τοῦτο ἐξατμίζεται εὐκόλως καὶ ἔχει τὴν τάσιν σχεδὸν τοῦ καθαροῦ ὕδατος. Κατὰ τὴν ἀφυδάτωσιν ἡ τάσις ἐλαττοῦται ἐλάχιστον μέχρι περιεκτικότητος 6 μορίων ὕδατος, ὁπότε ἄρχεται ἐλαττουμένη αἰσθητῶς μέχρι τοῦ μηδενός, ὁπότε ἀκόμη συγκρατεῖ ὀλίγον ὕδωρ. Κατὰ τὴν ἐκ νέου ἐνυδάτωσιν ἡ τάσις ἀτμῶν ἀκολουθεῖ ἐν ἀρχῇ τὴν πρώτην καμπύλην, ταχέως ὅμως φθάνει τὴν τάσιν τοῦ καθαροῦ ὕδατος, λόγῳ τῆς συναιρέσεως τοῦ πυριτικοῦ ὀξέος τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν περιεκτικότητα 2.0—1.6.

Ἡ καμπύλη τοῦ σχ. 3 παριστᾷ τὴν ἀφυδάτωσιν καὶ ἐνυδάτωσιν τῆς ζωϊκῆς κόλλας, σώματος πλαστικοῦ διογκουμένου καὶ συρρικνουμένου ἀντιστρεπτῶς. Ἡ πηκτὴ αὕτη παρουσιάζεται ὡς διάλυμα μετὰ μεγάλης ἐσωτερικῆς τριβῆς καὶ θερμαινομένη μαλακύνεται καὶ βαθμηδὸν ὑγροποιεῖται.

Ὅταν τὸ σῶμα σχηματίζῃ σειρὰν ἐνύδρων ἑνώσεων, ὡς κρυστάλλων μετὰ διαφόρων ποσῶν κρυσταλλικοῦ ὕδατος, ἑκάστη χαρακτηρίζεται ὑπὸ ὡρισμένης τάσεως ἀτμῶν, ἥτις διαμένει σταθερὰ κατὰ τὴν ἀφυδάτωσιν ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ σχετικὴ ἕνωσις. Ἡ καμπύλη ἀφυδατώσεως λαμβάνει τότε κλιμακωτὴν μορφήν, καὶ οὐχὶ συνεχῆ ὡς ἄνω.

Ὑγροσκοπικὰ σώματα. — Τοιαῦτα εἶναι ἑνώσεις εὐδιάλυτοι ἐν ὕδατι καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις τὸ ὕδωρ ἀπορροφώμενον ἔχει τάσιν μικροτέραν τῆς τοῦ καθαροῦ. Ἐν ὑγρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ ἀπορροφῶσαι ὕδωρ ὑγραίνονται καὶ βαθμηδὸν διαρρέουσιν. Εἰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν εἶναι γνωσταὶ καὶ ἑνώσεις κρυσταλλικαὶ μεθ' ὡρισμένων μορίων ὕδατος, ὡς εἰς τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον.

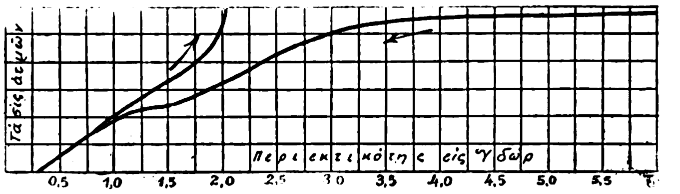

Σχ. 2.

Ἑνώσεις ἀπορροφήσεως.— Τὰ κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν παραγόμενα σώματα μὴ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσι χημικαὶ ἑνώσεις, ἀφ' ἑνὸς ὡς μὴ παρουσιάζουσαι τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν, τὰς ὡρισμένας σταθερὰς ἀναλογίας τῶν συστατικῶν, οὔτε μηχανικὰ μίγματα ἀφ' ἑτέρου, διότι πλεῖσται ἰδιότητες τῶν συστατικῶν μεταβάλλονται, καλοῦνται *ἑνώσεις ἀπορροφήσεως*, χαρακτηριζόμεναι ὡς φυσικὰ διὰ διαχύσεως παραγόμενα μίγματα, παρουσιάζοντα σύνθεσιν καὶ ἐν γένει ἰδιότητας συνεχῶς μεταβαλλομένας μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ χρόνου. Εἶναι τρόπον τινὰ χημικαὶ ἑνώσεις δυνητικαὶ ὡς μῖγμα ἐν διασπάσει εὑρισκομένων συστατικῶν ἅτινα κάτω ὡρισμένου κρισίμου σημείου ἐξωτερικῶν συνθηκῶν ἑνοῦνται εἰς χημικὴν ἕνωσιν ἐν μέρει ἢ καὶ ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ πηκτὴ τοῦ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου εἶναι ἕνωσις τοῦ ὀξειδίου μετὰ διαφόρων ποσοτήτων ὕδατος, ἕνωσις ἀπορροφήσεως. Κατὰ τὴν ἀφυδάτωσιν ταύτης παρουσιάζεται ἐπὶ διάστημά τι σταθερὰ ἡ τάσις τῶν ἀτμῶν ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν ὕπαρξιν ὡρισμένου ὑδροξειδίου εὑρισκομένου ἐν τῇ φύσει ὡς ὀρυκτοῦ. Ἐντὸς τῶν πηκτωμάτων δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ὕπαρξις ὡρισμένων ἑνώσεων ἐν ἀναμίξει μετὰ τῶν συστατικῶν, μὴ δυνατοῦ ὄντος τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν. Αἱ κεχρωσμέναι ἶνες, τὸ δεψηθὲν δέρμα, τὸ τεθειωμένον ἐλαστικὸν κόμμι, τὸ πορφυροῦν τοῦ Carsius, τὰ λακκοχρώματα κλπ. ὡς καὶ τὰ συστατικὰ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐν γένει εἶναι τοιαῦται ἑνώσεις.

Ἀπορρόφησις ἐν τῇ βιολογίᾳ.—Ἡ ἀπορρόφησις ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων λειτουργιῶν τῶν ὀργανισμῶν· δι' αὐτῆς τελεῖται ἡ πρόσληψις τῶν τροφῶν· δι' αὐτῆς κανονίζεται ἡ οἰκονομία τῶν ὑγρῶν· δι' αὐτῆς ἀπομακρύνονται ἐκ τῶν κοιλοτήτων τοῦ σώματος ἀσθενικαὶ παρεκκρίσεις. Ἅπαντες οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ὀργανικὰ συστατικὰ εἶναι κολλοειδῆ συστήματα συγκρατοῦντα δι' ἀπορροφήσεως ὕδωρ, καὶ εὑρίσκονται ἐν καταστάσει διογκώσεως, δυνάμενα ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν νὰ προσλαμβάνωσι περισσότερον ἢ συρρικνούμενα νὰ ἀπεκκρίνωσι τὸ περισσεῦον ὕδωρ καὶ νὰ προκαλῶσι κυκλοφορίαν αὐτοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα περιέχει ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει 58-65 % ὕδατος, τὸ νεογνὸν 61-65 % καὶ τὸ ἔμβρυον μέχρι 94 %. Ἐν παθολογικῇ καταστάσει τὸ φυσιολογικὸν δι' ἀπορροφήσεως συγκρατούμενον ὕδωρ δύναται νὰ αὐξηθῇ ἢ καὶ νὰ ἐλαττωθῇ. Ἐλάττωσις δὲ ὕδατος ἀνωτέρα τῶν 15 % ἐπιφέρει ὑπέρμετρον πύκνωσιν τοῦ αἵματος καὶ ἀφυδάτωσιν τῶν ἱστῶν καὶ τέλος τὸν θάνατον.

Digitized by Google

Ἡ ἀπορρόφησις τῶν ἱστῶν εἶναι συνάρτησις τῆς χημικῆς αὐτῶν συνθέσεως καὶ συντάξεως καὶ μοριακῆς τεκτονικῆς, ἐπηρεάζεται δὲ σοβαρῶς ὑπὸ ὀξέων, βάσεων, ἁλάτων καὶ δευτερευόντως ὑπὸ ἄλλων σωμάτων (οὐρίας, σακχάρων κλπ.). Ὀξέα ἐξοιδαίνουσι τοὺς ἱστοὺς ἐπιτείνοντα δι' ηὐξημένης ἀπορροφήσεως τὴν διόγκωσιν. Ἐπίσης ἀλκάλια. Ἅλατα μετριάζουσι τὴν ἐνέργειαν ταύτην. Ἐν τῷ αἵματι καὶ τῷ λέμφῳ τὰ λευκώματα ἀπορροφῶσι διογκούμενα ἢ ἀπεκκρίνουσι συρρικνούμενα ὕδωρ καὶ οὕτω τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ὑγρῷ πλάσματι δὲν εἶναι ὅλον ἐλεύθερον ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἡνωμένον εἰς διάφορον βαθμόν, δι' ὃ καὶ συγκρατεῖται τὸ αἷμα ἐν τοῖς ἀγγείοις, ὧν τὰ τοιχώματα εἶναι διαπερατὰ καὶ ἀπαιτεῖται ἡ ἐξάσκησις πιέσεως (διὰ τῆς καρδίας), ὅπως τὸ περισσεῦον ὕδωρ ἀπομακρυνθῇ. Ἡ συντήρησις τῆς πιέσεως ταύτης εἶναι μία τῶν κανονιστικῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, τελουμένη διὰ τῶν νεφρῶν, δι' ὧν ἀπεκκρίνεται τὸ περισσεῦον ὕδωρ ὁμοῦ μετὰ τῶν προϊόντων τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης.

Τὸ ἀρτηριακὸν αἷμα περιέχει ὕδωρ ἐλεύθερον, ἐνῷ τὸ φλεβικὸν περιέχει ὕδωρ ἡνωμένον, καὶ τὰ κολλοειδῆ αὐτοῦ, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, εἶναι ἀκόρεστα καὶ δύνανται νὰ ἀπορροφήσωσι νέον ὕδωρ. Τοῦ γεγονότος τούτου ἐπωφελεῖται ὁ πεπτικὸς σωλήν, καθ' ὅσον ὁ στόμαχος προσλαμβάνει ὑγρὰ παρὰ τοῦ ἀρτηριακοῦ αἵματος πρὸς πέψιν τῶν τροφῶν, τὰ ἔντερα δέ, ἰδίως δὲ διὰ τῶν αἱμοφόρων τριχοειδῶν τῶν ἐντερικῶν λαχνῶν τοῦ βλενογόνου τοῦ παχέος ἐντέρου, ἀπορροφῶσι τὰ ὑγρὰ ταῦτα μετὰ τῶν προϊόντων ἀποσχίσεως τῶν λευκωμάτων καὶ ὑδατανθράκων, μεταβιβάζοντα εἰς τὸν λέμφον καὶ τὸ φλεβικὸν αἷμα. Ἅλατα ἀποχωρίζουσι τὸ ἡνωμένον ὕδωρ καὶ διευκολύνουσι τὴν ἔκκρισιν. Ἐν τῷ ἐντέρῳ προκαλοῦσι τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ὑδαροῦς αὐτοῦ περιεχομένου, ἐπέχοντα τὴν ἀπορροφητικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Νόσοι δὲ δύνανται καὶ νὰ ἀντιστρέψωσι τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐντέρων, ὥστε νὰ ἀπορροφήσωσι τὸ ὕδωρ τοῦ αἵματος καὶ ἀποστραγγίσωσι τὸν ὀργανισμόν.

Διαταραχαὶ τῆς κυκλοφορίας ταύτης τοῦ ὕδατος ἐπιφέρουσι συσσωρεύσεις ἐλευθέρου ὕδατος καὶ οἰδήματα. Ἐπίσης ἱστοὶ διογκούμενοι κατὰ τὴν φλεγμονὴν σκληρύνονται, ὅπως κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ὀξέων. Κατὰ τὴν ἀναπνοὴν ἀπορροφᾶται ὀξυγόνον καὶ ἐκλύεται τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, μεγάλου μέρους τοῦ ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἡνωμένου ὕδατος ἐλευθερουμένου.

Ἡ οἰκονομία τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἐπέρχεται δι' ἀντισταθμίσεως τῶν λειτουργιῶν διογκώσεως καὶ συρρικνώσεως γειτονικῶν τμημάτων. Τὸ συστατικὰ τοῦ ὀργανισμοῦ διακρίνονται εἰς ἰσχυρῶς διογκούμενα δι' ὀξέων καὶ ἀσθενῶς δι' ἀλκάλεων καὶ εἰς ἰσχυρῶς διογκούμενα δι' ἀλκάλεων καὶ ἀσθενῶς δι' ὀξέων. Σύστημα ἐκ τοιούτων συμβιούντων ἱστῶν διογκοῦται μετρίως καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ποσότητος ὀξέων ἢ βάσεων ἐντὸς ὁρίων τινῶν. Ἐπίσης ἐὰν ἓν συστατικὸν ζητῇ πρὸς διόγκωσιν ὕδωρ παραλαμβάνει ἐκ τοῦ παρακειμένου ἀπεκκρίνοντος τοῦτο διὰ συρρικνώσεως.

Ἀπορρόφησις τελεῖται καὶ διὰ τοῦ δέρματος. Τὸ δέρμα προσλαμβάνον ὕδωρ διογκοῦται, λόγῳ ὅμως τῆς ὑπάρξεως λιπῶν δὲν προσλαμβάνει ἅλατα. Ὅταν ὅμως ταῦτα διαλυθῶσι διὰ καταλλήλων σωμάτων, ὡς οἰνοπνεύματος, αἰθέρος, ἀπορροφῶνται καὶ ἅλατα ἐν μικρᾷ ποσότητι. Ἐπίσης ἀπορροφῶνται ἐν μικρᾷ ποσότητι ἅλατα προσαγόμενα διὰ καταλλήλων ἀλοιφῶν.

Ἀπορρόφησις ἐν τῷ ἐδάφει.—Τὸ ἔδαφος, ἀναλόγως τῆς μηχανικῆς καταστάσεως αὐτοῦ, τῆς χημικῆς συνθέσεως καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀπορροφᾷ καὶ συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ καὶ διάφορα ἅλατα, ὥστε νὰ δύνανται αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν νὰ ἀντλήσωσι τὰ πρὸς διατροφὴν αὐτῶν χρήσιμα συστατικά. Ἄμμος συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ μετὰ μικρᾶς δυνάμεως καὶ εἶναι τὸ ὀλιγώτερον κατάλληλον πρὸς καλλιέργειαν ἔδαφος. Ἀργιλλῶδες ἔδαφος συγκρατεῖ 40—50 % καὶ τυρφῶδες παχὺ ἔδαφος ἕως 90 %. Ἅλατα μεταβάλλοντα τὴν φυσικὴν τῶν κολλοειδῶν συστατικῶν τοῦ ἐδάφους κατάστασιν ἐπηρεάζουσι τὴν ἀπορροφητικότητα τοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἀπορρόφησις ἐν τῇ βιομηχανίᾳ.—Ἡ ἀπορρόφησις ἐξασκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς πλείστας βιομηχανίας. Ἡ πλαστικότης τῆς ἀργίλλου εἶναι συνάρτησις τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ ὕδατος καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπηρεάζει τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῆς. Τὸ ἔριον, ἡ μέταξα, ὁ βάμβαξ κλπ. εἶναι κολλοειδῆ ἐν πεπηγυίᾳ καταστάσει μᾶλλον ἢ ἧττον ἐσκληρυμένα ἀλλὰ ἔχοντα ἀκόμη ἀπορροφητικὴν ἱκανότητα. Συγκρατοῦσιν ὑγροσκοπικὸν ὕδωρ, ἡ μέταξα μάλιστα μέχρι 30%. Μαλακύνονται καὶ διογκοῦνται ἐν ὕδατι, ἰδίως θερμῷ, καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἀπορροφῶσιν ἐκ διαλυμάτων στυπτικὰς καὶ χρωστικὰς οὐσίας. Ἡ κυτταρίνη ἀπορροφῶσα ἀλκάλια καὶ ἅλατα, ὡς ἑνώσεις χαλκοῦ κλπ., ὀγκοῦται καὶ τέλος διαλύεται παρέχουσα πληθὺν χρησίμων σωμάτων. Τὸ δέρμα εἶναι ἤδη δικτυωτὸν ἰνῶδες κατασκεύασμα ἐν καταστάσει μεγάλης διογκώσεως. Ὀξέα ἐξοιδαίνουσιν αὐτὸ καὶ ἅλατα ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν φυσικὴν κατάστασιν ἀπολύοντα τὸ ἐπὶ πλέον ἀπορροφηθὲν ὕδωρ. Ἡ ἀπορρόφησις τῶν στυπτικῶν οὐσιῶν κατὰ τὴν δέψησιν ἀποσκοπεῖ τὴν συρρίκνωσιν, συναίρεσιν καὶ ἐν μέτρῳ σκλήρυνσιν τοῦ ἰνώδους ὑποστρώματος. Ἡ κατάλληλος ῥύθμισις τῆς ἀπορροφήσεως τῶν χρωστικῶν καὶ στυπτικῶν διακρίνει τὰς πολλαπλᾶς μεθόδους τῆς βαφικῆς καὶ βυρσοδεψικῆς, ἡ μελέτη δ' αὐτῶν ὡς καὶ τῶν βιολογικῶν φαινομένων ἐπέχυσε πλεῖστον φῶς εἰς τὸν μηχανισμὸν ἐν γένει τῆς ἀπορροφήσεως. Π. Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΣ

—[ΜΗΧΑΝΟΛ.]· βλ. ἀναρρόφησις.

— [ΨΥΧΟΛ.] *Ἀπορρόφησις* εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ πνεύματος, ὅταν τοῦτο συγκεντροῦται ἐξ ὁλοκλήρου εἴς τινα ἰδέαν ἢ παράστασιν κατὰ τρόπον ὥστε οὐδὲν πλὴν αὐτῆς ν' ἀντιλαμβάνεται (βλ. ἀφαίρεσις). Α. Δ.

— *ἀπορροφήσεως φάσμα* [*Ἀστρονομ.*]· βλ. φάσμα.

ἀπορροφητὴρ [*Ὑγιεινή*]. Ὄργανον χρησιμοποιούμενον πρὸς προφύλαξιν τῶν ἐντὸς βιομηχανικῶν ἐργοστασίων ἐργαζομένων ἀπὸ τὰς διαφόρους νοσοκονιάσεις, ὡς ἡ *χαλίκωσις, σιδήρωσις, ἀνθράκωσις* κλπ. Διὰ τῶν τοιούτων ὀργάνων ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπορρόφησις τοῦ ἤδη παραχθέντος κονιορτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε οὗτος δὲν μίγνυται μετὰ τοῦ ἀέρος, ὃν ἀναπνέει ὁ ἐργάτης. Ἀμέσως ἄνωθεν ἢ κάλλιον κάτωθεν τῆς θέσεως, ἔνθα παράγεται ὁ κονιορτός, τοποθετεῖται ὁ ἀπορροφητήρ, τουτέστι χωνοειδῶς ἀπολήγων εὐρὺς σωλήν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δι' ἰσχυρᾶς κινητηρίου δυνάμεως παράγεται σφοδρὸν ἀπορροφητικὸν ῥεῦμα ἀέρος, ὅπερ διοχετεύει τὸν παραχθέντα κονιορτὸν ἔξω τῆς αἰθούσης καὶ παρακωλύει οὕτω τὴν ὑπὸ τοῦ ἐργάτου εἰσπνοὴν αὐτοῦ. Οἱ ἀπορροφητικοὶ οὗτοι σωλῆνες εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖοι, δὲν ἐπιτρέπεται δὲ ν' ἀντικατασταθῶσι διὰ τοῦ ἁπλοῦ ἀερισμοῦ τοῦ θαλάμου, διότι δι' αὐτοῦ ὁ κονιορτὸς διασπείρεται καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ καὶ οὕτω δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ταχεῖα αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις. Ἡ τοιαύτη προφύλαξις τῶν ἐργατῶν συμπληροῦται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως καὶ τῶν ἀναπνευστήρων (βλ. λ.). Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀπορροφητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ ἀπορροφῇ, ὁ χρησιμεύων πρὸς ἀπορρόφησιν, ἀπομυζητικός: «*χάρτης ἀπορροφητικός*», «*ἀντλία ἀπορροφητική*».—Ἐπίρρ. *ἀπορροφητικῶς*.

— *ἀπορροφητικὴ στιβὰς* [*Ἀστρονομ.*]. Ἓν ἐκ τῶν κυρίων συστατικῶν μερῶν τοῦ Ἡλίου, ἀποτελοῦν ἀγνώστου, ἀλλὰ πιθανῶς μικροῦ πάχους στιβάδα κειμένην ἄνωθεν τῆς *φωτοσφαίρας* καὶ περιέχουσαν τοὺς ἀτμοὺς χημικῶν στοιχείων ὧν πλεῖστα ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἡ στιβὰς αὕτη καλεῖται ὡσαύτως καὶ *ἀναστρεπτική*, διότι, συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν αὐτῆς ἀπορροφήσεως τοῦ φωτὸς τῆς φωτοσφαίρας, ἀνατρέπονται αἱ γραμμαὶ τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ ἀπὸ φωτεινῶν γίνονται σκοτειναί. Ἡ στιβὰς αὕτη εἶναι συνήθως ἀόρατος, δύναται ὅμως νὰ παρατηρηθῇ ἀπ' εὐθείας ἐπί τινα δευτερόλεπτα κατὰ τὰς ὁλικὰς ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου. Σ. Π.

ἀπορροφητικότης (ἡ), *—ότητος*· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀπορροφητικοῦ, τὸ νὰ εἶναι τις ἀπορροφητικός.

ἀπορροφῶ *(—έω καὶ—άω)*· ῥοφῶ ἀπό τινος, εἰσάγω εἰς τὸ σῶμά μου διὰ ῥοφήσεως: «*τὸ φάρμακον ἀπορροφεῖται,—τὸ ἀπερρόφησε τὸ σῶμα*» || μεταφ. ἀπασχολῶ, καταναλίσκω, ἰδιοποιοῦμαι: «*ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἀπορροφᾷ τὸ πλεῖστον τῶν κεφαλαίων μου*» «*τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀπερρόφησαν ὅλα τὰ κέρδη*» || μέσ. *ἀπορροφῶμαι*, ἀφοσιώνομαι ἐξ ὁλοκλήρου: «*εἶναι ἀπερροφημένος εἰς τὴν ἐργασίαν*».

ἀπόρρυσις (ἡ)· ἡ ἀπορροή (βλ. λ.).

ἀπορρὼξ (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπερρωγὼς ἢ ὁ ἀπορραγείς, ὁ ἀποσπασθείς, ὁ ἀποκοπείς || ὁ οἱονεὶ ἀποκεκομμένος, ἀπότομος, κρημνώδης: «*ἀπορρῶγες πέτραι*» κρημνώδεις βράχοι.

Ἀπόρτι (Aporti), *ἀββᾶς*. Ἰταλὸς λόγιος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, γράψας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀββᾶ Λαμπρουσκίνι περισπούδαστον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Αἱ σχολαὶ καὶ αἱ αἴθουσαι ἀσύλων τῆς Ἰταλίας ἐν ἔτει 1834*». Α. Δ.

ἀπορύσσω· ξεσκάπτω, κατασκάπτω.

ἀπορφανίζομαι· γίνομαι ὀρφανός || παθ. μετ. *ἀπωρφανισμένος*, ὀρφανός, ἐστερημένος προστασίας.

ἀπορφάνισις (ἡ) καὶ *ἀπορφάνισμα* (τό)· τὸ νὰ γίνῃ τις ὀρφανός, ἡ κατάστασις τοῦ ὀρφανοῦ, ὀρφανεία.

ἀπορῶ *(—έω)*· εἶμαι ἄπορος, ἐνδεής, στεροῦμαι τῶν ἀναγκαίων, δὲν ἔχω· ἀντιθ. *εὐπορῶ*, *πλουτῶ*: «*οἱ ἀποροῦντες*», οἱ ἄποροι, «*ἀπορεῖ χρημάτων,—παραδειγμάτων,—συμμάχων κ.τ.τ.*» || εὑρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν, εἰς ἀπορίαν, δὲν ἠξεύρω τί νὰ κάμω, τί νὰ εἴπω, ἀμφιβάλλω, δὲν ἔχω σαφῆ γνώμην· || *ἀπορεῖται*· ὑπάρχει ἀπόρημα, ζήτημα, ἄλλως ζητεῖται.

ἀποσαθρῶ *(—όω)*· ποιῶ τι σαθρόν, σαπρόν, κάμνω τι νὰ σαπήσῃ, νὰ διαλυθῇ: «*ἡ οἰκία ἀπεσαθρώθη ἕνεκα τῆς παραμελήσεως καὶ τῆς παλαιότητος*».

ἀποσάθρωσις (ἡ)· ἡ κατάστασις τοῦ σεσαθρωμένου, ἡ ἐντελὴς σάθρωσις.

— [*Γεωλογ.*]. Καλεῖται *ἀποσάθρωσις πετρώματος* ἡ ἀλλοίωσις τούτου, ἡ παραγομένη διὰ τῆς χημικῆς καὶ μηχανικῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτοῦ διαφόρων γεωλογικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀποσάθρωσις εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὅλων τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἀλλοιώνουν καὶ καταστρέφουν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Ἡ μηχανικὴ ἐπίδρασις προκαλεῖται πρὸ παντὸς ὑπὸ τῶν ἐντόνων μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας (ἰδίᾳ τῶν ἡμερησίων), ὑπὸ τῆς διαστολῆς τοῦ ἐντὸς τῶν ῥωγμῶν τῶν πετρωμάτων πηγνυμένου ὕδατος, καὶ ὑπὸ διαφόρων ὀργανισμῶν (π. χ. σκωλήκων τῆς γῆς, ἀσπαλάκων, φυτικῶν ῥιζῶν κ. τ. λ.). Ἡ χημικὴ ἐπίδρασις ἐξασκεῖται κυρίως ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπό τινων συστατικῶν τῆς ἀτμοσφαίρας. Γ. Κ. Γ.

ἀποσαλεύω· εὑρίσκομαι ἐν σάλῳ, διαμένω ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ, ἐκτὸς λιμένος.

ἀποσανδαλῶ· ἀφαιρῶ ἢ χάνω τὸ σάνδαλον: «*ἀποσανδαλωμένος ἵππος*», ἵππος, οὗτινος ἀπεσπάσθη τὸ σάνδαλον ἐκ τυχαίου γεγονότος.

ἀποσανδάλωσις (ἡ)· ἀπόπτωσις τῶν τὴν ὁπλὴν τῶν μονύχων ἢ διχήλων ζῴων ἐπικαλυπτόντων ὀνυχωδῶν μερῶν, τῶν συνιστώντων τὸ *σάνδαλον* αὐτῆς.

ἀπόσαξις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποσάττειν, ἡ ἀφαίρεσις τοῦ σάγματος ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων.

ἀποσάπουνο (τό)· τὸ ἀπολειφάδι (βλ. λ.).

ἀποσαρίδι (τό)· συνήθ. πληθ. *ἀποσαρίδια* (τά)· τὰ σαρίδια, σκουπίδια, σωμάτιά τινα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἐδῶ καὶ ἐκεῖ φερόμενα.

ἀποσαρκῶ· ἀφαιρῶ τὰς σάρκας || *ἀποσαρκοῦμαι*· ἀδυνατίζω, ἰσχναίνω: «*ἀπεσαρκώθη ἀπ' τὴν ἀρρώστια*».

ἀποσάρκωσις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τῆς σαρκός.

ἀποσάρωμα (τό)· τὸ ὑπὸ τοῦ σαρώθρου παρασυρόμενον, σκουπίδι, φροκαλίδι.

ἀποσαρώνω· τελειώνω τὸ σάρωμα.

ἀποσάττω· ἀφαιρῶ τὸ σάγμα τοῦ ὑποζυγίου, ξεσαμαρώνω.

ἀποσαφηνίζω· καθιστῶ τι σαφές, σαφηνίζω, ξεκαθαρίζω: «*ἡ κατάστασις δὲν ἀπεσαφηνίσθη ἀκόμη*» ἄλλως *ἀποσαφῶ*.

ἀποσαφήνισις (ἡ)· ἡ ἑρμηνεία, ἡ ἐξακρίβωσις, ἡ ἀκριβὴς ἐξήγησις.

ἀποσαφρανίνη [*Ὀργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{18}H_{13}N_3$ ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀμινοπαραγώγων τῶν N-ἀρυλιωμένων φεναζωνίων. Σχηματίζει τρεῖς σειρὰς ἁλάτων ἐξ ὧν αἱ δύο ἔχουσι π-κινοειδῆ σύνταξιν, ἡ δὲ τρίτη ο-κινοειδῆ. Τὰ ἅλατα τοῦ τελευταίου τύπου ὡς περιέχοντα ἀμινικὴν ὁμάδα δύνανται νὰ διαζωτωθῶσιν. Σ. Γ.

ἀποσαφρανόνη [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἕνωσις ἀντίστοιχος πρὸς τὴν *ἀποσαφρανίνην*, διαφέρουσα μόνον ταύτης ὡς περιέχουσα ἀντὶ τῆς ἰμίδος NH ἓν ἄτομον ὀξυγόνου. Ἔχει τὸν τύπον $C_{18}H_{12}ON_2$. Κρυσταλλοῦται εἰς στίλβοντας ἐρυθροὺς κρυστάλλους τηκομένους εἰς 242°. Σ. Γ.

ἀποσαφῶ *(—έω)*· καθιστῶ τι σαφές, ἐξηγῶ· ἄλλως *ἀποσαφηνίζω*.

ἀποσβέννυμι καὶ *ἀποσβεννύω*· σβήνω, ἀφανίζω τὸ πῦρ,—τὴν φλόγα,—τὸν λύχνον || μεταφ. καταπαύω, καταστέλλω: «*ἀπεσβέσθη ἡ προθυμία του*» (βλ. ἀποσβήνω).

— *ἀποσβεννυμένη κίνησις* [*Μηχ.*]. Οὕτω καλεῖται ἡ κίνησις αἰωρουμένου συστήματος τοῦ ὁποίου τὸ πλάτος τῶν αἰωρήσεων βαίνει ἐλαττούμενον προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἡ ἀνωτέρω κίνησις παρουσιάζεται συχνάκις ἐν τῇ σπουδῇ διαφόρων φαινομένων ἐν τῇ φυσικῇ καὶ μηχανικῇ, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα. Κλασσικὸν παράδειγμα ἀποσβεννυμένης κινήσεως, εἶναι ἡ κίνησις ἐκκρεμοῦς ἐν μέσῳ ἀνθισταμένῳ, π. χ. ἐν τῷ ἀέρι, ἐν τῷ ὕδατι κλπ. Πράγματι δὲ κατὰ τὴν τοιαύτην κίνησιν τοῦ ἐκκρεμοῦς παρατηρουμεν

Digitized by Google

ὅτι τὸ ἀρχικὸν πλάτος τῶν αἰωρήσεων αὐτοῦ βαίνει προϊόντος τοῦ χρόνου βαθμηδὸν ἐλαττούμενον μέχρις ἐκμηδενίσεως. Ὁμοίως ἡ κίνησις τοῦ κινητοῦ συστήματος γαλβανομέτρου, ἡ κίνησις διαπασῶν, ἀποτελοῦσι παραδείγματα ἀποσβεννυμένης κινήσεως. Τὸ σύνολον τῶν αἰτίων ἅτινα προκαλοῦσι τὴν ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως καλοῦμεν ἐν συντόμῳ *ἀπόσβεσιν* (amortissement, Dampfung), ὀφείλεται δ' εἰς τὰς παντοειδεῖς τριβὰς αἵτινες ἀναπτύσσονται κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ κινητοῦ συστήματος. Οὕτως ἡ ἀπόσβεσις ἐν τῇ κινήσει τοῦ ἐκκρεμοῦς ὀφείλεται εἰς τὰς τριβὰς τὰς ἀναπτυσσομένας κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ἐξαρτήσεως αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ μέσου. Ὁμοίως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κινητοῦ συστήματος τῶν γαλβανομέτρων ἡ ἀπόσβεσις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ μέσου, τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐξ ἀναγωγῆς ρευμάτων, καὶ εἰς τὴν ἀνταγωνιστικὴν ἐπενέργειαν τοῦ σύρματος τῆς ἐξαρτήσεως.

Διὰ καταλλήλου πολλάκις ρυθμίσεως τοῦ μεγέθους τῆς ἀποσβέσεως δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν τὴν κίνησιν τοῦ κινητοῦ συστήματος ἀπὸ περιοδικῆς εἰς μὴ περιοδικήν. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν εὐκόλως διὰ τοῦ ἀκολούθου παραδείγματος: Θεωρήσωμεν σωλῆνα ὑάλινον U σχήματος, οὗτινος τὸ κατὰ τὴν βάσιν τμῆμά του ἀποτελεῖται ἐκ σωλῆνος καουτσούκ, εἰς τρόπον ὥστε διὰ πιέστρου Π νὰ δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν τὴν τομὴν τοῦ σωλῆνος. Ἐν ἀρχῇ πιέζομεν ἰσχυρῶς τὸ πίεστρον, ὥστε νὰ ἀποφράξωμεν τὴν μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν ἐπικοινωνίαν καὶ ρίπτομεν ἐν τῷ σωλῆνι ὕδωρ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ στάθμη τοῦ ὕδατος νὰ τηρῆται διάφορος εἰς τὰ δύο σκέλη. Ἐὰν ἀφήσωμεν τὸ πίεστρον τελείως ἐλεύθερον, τότε παρατηροῦμεν ὅτι λαμβάνει χώραν ροὴ τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν φορὰν τῆς ὑψηλοτέρας πρὸς τὴν χαμηλοτέραν στάθμην, ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας δὲν λαμβάνει χώραν ἀμέσως, ἀλλὰ μετὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν ταλαντώσεων τοῦ ὕδατος ἐν τῷ σωλῆνι. Ἐὰν ὅμως διὰ πιέσεως τοῦ πιέστρου ἐλαττώσωμεν τὴν τομὴν τοῦ ἐκ καουτσοὺκ σωλῆνος, τότε τὸ ὕδωρ κατὰ τὴν κίνησιν αὐτὴν συναντᾷ μεγάλην ἀντίστασιν τριβῆς, ἤτοι ἡ ἀπόσβεσις τῆς κινήσεως αὐξάνει σημαντικῶς, καὶ παρατηροῦμεν ὅτι τότε ἡ ἀποκατάστασις ἰσορροπίας λαμβάνει χώραν βραδέως ἄνευ ταλαντώσεων τοῦ ὕδατος, λέγομεν δ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας λαμβάνει χώραν *ἀπεριοδικῶς*.

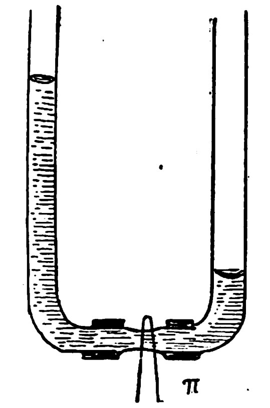

Εἰς πολλὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς προκαλοῦμεν διὰ τεχνικῶν μέσων ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως αἰωρουμένου συστήματος. Οὕτως, ὁσάκις αἰωρούμενον σύστημα ἀποκλίνει ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν κινητηρίου ζεύγους, π. χ. τὸ κινητὸν σύστημα γαλβανομέτρου, ἡ ἀποκατάστασις ἰσορροπίας τοῦ κινητοῦ συστήματος λαμβάνει χώραν μετὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν ταλαντώσεων. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο ἀποτελεῖ μειονέκτημα, καθ' ὅσον ἐπέρχεται χρονοτριβὴ εἰς τὰς παρατηρήσεις, ἐπιζητοῦμεν διὰ τεχνικῶν μέσων νὰ αὐξήσωμεν τὴν ἀπόσβεσιν τῆς κινήσεως τοῦ κινητοῦ συστήματος, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο νὰ λαμβάνῃ τὴν μόνιμον αὐτοῦ ἀπόκλισιν σχεδὸν ἀπεριοδικῶς. Τοῦτο συνήθως ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ μηχανικῶν εἴτε δι' ἠλεκτρικῶν ἢ μᾶλλον ἠλεκτρομαγνητικῶν μεθόδων. Οὕτως εἰς πλεῖστα ὄργανα μετρήσεως τὸ κατώτερον ἄκρον τοῦ ἄξονος περιστροφῆς φέρει σύστημα πτερυγίων, οὕτω δ' ἐπιτυγχάνεται ἀπόσβεσις τῆς κινήσεως λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀέρος. Πρὸς ἔτι μεγαλυτέραν αὔξησιν τῆς ἀποσβέσεως τὸ σύστημα τῶν πτερυγίων ἐμβαπτίζεται καταλλήλως ἐν δοχείῳ περιέχοντι πυκνόρρευστον ὑγρόν, π. χ. γλυκερίνην. Λίαν συνήθης ἠλεκτρικὴ μέθοδος αὐξήσεως τῆς ἀποσβέσεως εἶναι διὰ προσαρμογῆς ἐπὶ τοῦ κινητοῦ συστήματος μεταλλικῆς μάζης κινουμένης ἐντὸς μαγνητικοῦ πεδίου παραγομένου ὑπὸ μονίμου μαγνήτου. Ἡ ἀπόσβεσις κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὀφείλεται εἰς τὰ ἐξ ἀναγωγῆς ρεύματα *(ρεύματα Φουκό)* ἀναπτυσσόμενα ἐντὸς τῆς μεταλλικῆς μάζης καὶ ἅτινα ἀνταγωνίζονται τὴν κίνησιν τοῦ κινητοῦ συστήματος. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται εὐρύτατα εἰς τὰ νεώτερα ὄργανα ἠλεκτρικῶν μετρήσεων, ἤτοι βολτόμετρα, ἀμπερόμετρα, κ. λ. π.

Ἀναλυτικῶς ἡ ἀποσβεννυμένη κίνησις, ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν συνηθεστέραν περίπτωσιν συστήματος ἐξηρτημένου δι' ἑνὸς νήματος ὅπερ χρησιμεύει καὶ ὡς ἄξων περιστροφῆς αὐτοῦ, ἐκφράζεται ὑπὸ τῆς διαφορικῆς ἐξισώσεως:

$$I.\frac{d^2\Theta}{dt^2} + A.\frac{d\Theta}{dt} + B\Theta = M$$

ἔνθα M παριστᾷ τὸ κινητήριον ζεῦγος $I\,d^2\Theta/dt^2$ τὸ ζεῦγος ἀδρανείας, $Ad\Theta/dt$ τὸ ζεῦγος ἀποσβέσεως, καὶ $B\Theta$ τὸ ἀνταγωνιστικὸν ζεῦγος καὶ Θ τὴν ἀπόκλισιν τοῦ κινητοῦ συστήματος ἀπὸ τῆς θέσεως ἰσορροπίας ἐν χρόνῳ t.

Ἐὰν δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐξετάζομεν τὴν κίνησιν ὑποθέσωμεν ὅτι ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ αἴτιον τὸ προκαλέσαν τὴν κίνησιν, τότε M=0 καὶ τιθεμένου $A/I = 2\,m$ καὶ $B/M = n^2$ προκύπτει ἡ ἐξίσωσις:

$$\frac{d^2\Theta}{dt^2} + 2m\frac{d\Theta}{dt}n^2\Theta = 0$$

Ἡ γενικὴ λύσις τῆς ἐξισώσεως ταύτης ὡς προκύπτει ἐκ τῶν στοιχείων ἀναλύσεως εἶναι:

$$(1) \qquad \Theta = e^{-mt}(be^{kt} + ce^{-kt})$$

ἔνθα $k = m^2 - \frac{4\,\pi^2}{T_0^{\,2}}$, τοῦ T_0 παριστῶντος τὴν διάρκειαν τῆς αἰωρήσεως τοῦ συστήματος κινουμένου ἄνευ ἀποσβέσεως. Διακρίνομεν τρεῖς περιπτώσεις: 1) $m > 2\,\pi/T_0$. 2) $m = 2\,\pi/T_0$. 3) $m < 2\,\pi\,/\,T_0$. Εἰς τὰς δύο πρώτας περιπτώσεις ἡ κίνησις τοῦ συστήματος εἶναι *μὴ περιοδικὴ ἢ ἀπεριοδικὴ* (apériodique), εἰδικῶς δ' ἡ κίνησις τοῦ συστήματος ὅταν πληροῦται ἡ δευτέρα τῶν ἄνω συνθηκῶν καλεῖται *κρίσιμος ἀπεριοδική*, τὸ δὲ κινητὸν κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην, μετὰ τὴν πρώτην ἀπόκλισιν αὐτοῦ, ἐπανέρχεται ἐν τῇ θέσει ἰσορροπίας ἄνευ αἰωρήσεων. Ἡ ἀνωτέρω περίπτωσις εἰκονίζεται γραφικῶς ὑπὸ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος.

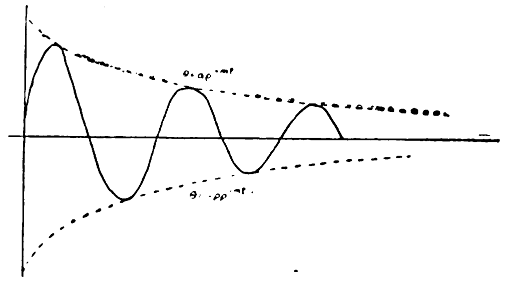

Ὅταν ὅμως πληροῦται ἡ τρίτη τῶν ἄνω συνθηκῶν $m < 2\,\pi\,/\,T_0$, τότε ἡ κίνησις τοῦ συστήματος εἶναι ἀποσβεννυμένη (amortie), τὸ δὲ κινητὸν μετὰ τὴν πρώτην ἀπόκλισιν αὐτοῦ ἐπανέρχεται ἐν ἰσορροπίᾳ μετὰ πάροδον ὡρισμένου ἀριθμοῦ αἰωρήσεων, ὧν τὸ πλάτος βαίνει βαθμηδὸν ἐλαττούμενον μέχρις ἐκμηδενίσεως.

Ὅταν πληροῦται ἡ τρίτη τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν, τότε ἡ ἐξίσωσις (1) γράφεται ὑπὸ τὴν μορφὴν

$$\Theta = ae^{-mt}\,\eta\mu\,(\omega t + \varphi)$$

ἔνθα a καὶ φ παριστῶσι σταθερὰς καθοριζομένας ὑπὸ τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν. Ἡ περίπτωσις αὕτη εἰκονίζεται γραφικῶς ὑπὸ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος.

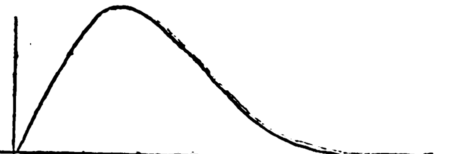

Χαρακτηριστικὴ ἰδιότης τῆς ἀποσβεννυμένης κινήσεως εἶναι ὅτι ὁ λόγος τῶν διαδοχικῶν πλατῶν τῆς αἰωρήσεως εἶναι σταθερὸς καὶ ἴσος πρὸς $e^{\frac{mT}{2}}$. Ὁ φυσικὸς δὲ λογάριθμος τῆς ἄνω ποσότητος καλεῖται φυσικὴ λογαριθμικὴ μείωσις, παρίσταται διὰ τοῦ γράμματος λ καὶ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν μέγεθος τῆς ἀποσβεννυμένης κινήσεως.

Κ. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀποσβένω· βλ. ἀποσβήνω.

ἀποσβεσίμετρον *[Ραδιοτηλ.]*. Ὄργανον χρησιμοποιούμενον τὰ μέγιστα ἐν ταῖς ραδιοτηλεγραφικαῖς ἐγκαταστάσεσι καὶ χρησιμεῦον πρὸς μέτρησιν τῆς ἀποσβέσεως ταλαντευομένων κυκλωμάτων.

Λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ πράξει εἶναι τὸ ἀποσβεσίμετρον Marconi, ὅπερ εἶναι διεσκευασμένον κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐκτὸς τῆς μετρήσεως τῆς ἀποσβέσεως νὰ ἐπιτρέπῃ ταυτοχρόνως καὶ μέτρησιν μήκους κύματος, χωρητικότητος καὶ αὐτεπαγωγῆς, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο ἀποτελεῖ ὄργανον μετρητικὸν ἀπαραίτητον ἐν ταῖς ραδιοτηλεγραφικαῖς ἐγκαταστάσεσι. Τὸ ἀποσβεσίμετρον Marconi ἀποτελεῖται ὡς δείκνυται σχηματικῶς ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι ἐκ ταλαντευομένου κυκλώματος, περιλαμβάνοντος τὴν μεταβλητὴν χωρητικότητα C καὶ τὰς αὐτεπαγωγὰς L_1, L_2, L_3. Ἡ αὐτεπαγωγὴ L_1 ἀποτελεῖται ἐκ 32 σπειρῶν παχέος σύρματος, ἐνῷ ἡ αὐτεπαγωγὴ L_3 συνδέεται ἐν τῷ κυκλώματι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ δυνάμεθα κατὰ βούλησιν νὰ βραχυκυκλοῦμεν αὐτήν. Ἡ βραχυκύκλωσις τῆς αὐτεπαγωγῆς L_3 ἐπιφέρει μεταβολὴν τῆς συχνότητος τοῦ ταλαντευομένου κυκλώματος κατὰ 4 %. Κατὰ διακλάδωσιν πρὸς τὸ πηνίον L_2 συνδέεται φωρατὴς Φ ἐν συνδυασμῷ μετὰ βοηθητικῆς στήλης Σ καὶ τηλεφώνου Τ. Ἡ μία ἐπαφὴ τῆς διακλαδώσεως εἰς Α διατηρεῖται σταθερά, ἐνῷ ἡ ἑτέρα εἶναι μεταβλητὴ καὶ πραγματοποιεῖται τῇ βοηθείᾳ δρομέως ἁπτομένου τῆς περιελίξεως τοῦ πηνίου L_2 καὶ δυναμένου νὰ κινῆται κατὰ μῆκος αὐτῆ. Ἡ μέτρησις τῆς ἀποσβέσεως διὰ τοῦ ἀποσβεσιμέτρου Marconi ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἐξισώσεως:

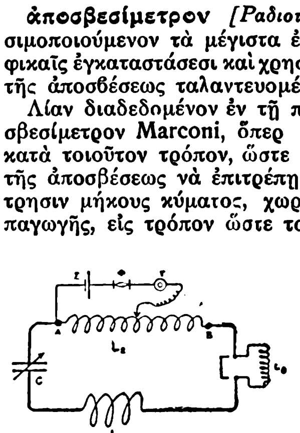

Ἀποσβεσίμετρον Μαρκόνι.

$$\vartheta_1 + \vartheta_2 = 2\pi\frac{Nr - N}{Nr}\cdot\sqrt{\frac{1}{\left(\frac{ir}{i}\right)^2 - 1}}$$

Πρὸς μέτρησιν τῆς ἀποσβέσεως διὰ τοῦ ἀνωτέρω ὀργάνου ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς: Συντονίζομεν κατὰ πρῶτον τὸ ἀποσβεσίμετρον πρὸς τὸ μῆκος κύματος τοῦ κυκλώματος οὗτινος ἐπιδιώκομεν τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀποσβέσεως, τῆς αὐτεπαγωγῆς L_3 τηρουμένης ἐν βραχυκυκλώσει. Ἀκολούθως τοῦ δρομέως τῆς αὐτεπαγωγῆς L_2 εὑρισκομένου εἰς Β, εἰσάγομεν ἐν τῷ κυκλώματι τοῦ ἀποσβεσιμέτρου τὴν αὐτεπαγωγὴν L_3, ὅτε προκαλοῦμεν ἀποτονισμὸν αὐτοῦ κατὰ 4% καὶ ἐκτιμῶμεν τὴν ἐπερχομένην μείωσιν τοῦ ἤχου εἰς τ' ἀκουστικά. Ἔστω δ' ὅτι i^2 εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ρεύματος κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Μετὰ τοῦτο βραχυκυκλοῦμεν ἐκ νέου τὴν αὐτεπαγωγὴν L_3 καὶ διὰ μετατοπίσεως τοῦ δρομέως κατὰ μῆκος τῆς αὐτεπαγωγῆς L_2 προσπαθοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν αὐτὴν ἔντασιν ἤχου εἰς τ' ἀκουστικά, οἵαν καὶ εἰς τὴν προτέραν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἐν τῷ κυκλώματι τοῦ ἀποσβεσιμέτρου ὑφίστατο ἡ αὐτεπαγωγὴ L_3. Ἐὰν διὰ n καλέσωμεν τὸν χρησιμοποιούμενον ἀριθμὸν σπειρῶν ἐκ τῆς αὐτεπαγωγῆς L_2 καὶ διὰ i_r^2 τὴν ἀντίστοιχον τιμὴν τοῦ ἀποτελέσματος ρεύματος, τότε θὰ εἶναι:

$$\left(\frac{ir}{i}\right)^2 = \left(\frac{32}{n}\right)^2$$

δεδομένου ὅτι εἰς ἑκάστην περίπτωσιν τὸ πλάτος τοῦ ρεύματος ἐν τῷ φωρατῇ εἶναι ἀνάλογον ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ πλάτους τοῦ ρεύματος ἐν τῷ ἀποσβεσιμέτρῳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν σπειρῶν τῆς αὐτεπαγωγῆς L_2 πρὸς ὃν διακλαδίζεται ὁ φωρατής, καὶ ἑπομένως τὰ ἀποσταλέντα ρεύματα ἐν τῷ φωρατῇ θὰ εἶναι ἀνάλογα τοῦ τετραγώνου τοῦ ρεύματος ἐν τῷ ἀποσβεσιμέτρῳ καὶ τοῦ τετραγώνου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ διακλάδωσιν πρὸς τὸν φωρατήν, σπειρῶν τῆς αὐτεπαγωγῆς L_2:

Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀποτονισμὸς $Nr - N\,/\,N$ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ ἀποσβεσιμέτρου Marconi εἶναι ἐκ κατασκευῆς 0,04 ἡ ἀνωτέρω ἐξίσωσις ὑπολογισμοῦ τῆς ἀποσβέσεως λαμβάνει τὴν ἁπλουστέραν μορφήν:

$$\theta_1 + \theta_2 = 2\,\pi.\,0{,}04\sqrt{\frac{1}{\left(\frac{32}{n}\right)^2 - 1}}$$

Διὰ τῆς ὡς ἄνω μετρήσεως καθορίζομεν τὸ ἄθροισμα τῶν ἀποσβέσεων (λογαριθμικῶν μειώσεων) τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κυκλώματος καὶ τοῦ κυκλώματος τοῦ ἀποσβεσιμέτρου. Ἐπειδὴ δ' ἡ τοῦ ἀποσβεσιμέτρου εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστή, συνήθως δ' ἀμελητέα, εὑρίσκομεν εὐκόλως τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν κυκλώματος.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀπόσβεσις (ἡ)· σβέσις, ἐξάλειψις, ἀφάνισις· κοιν. *σβήσιμο*: «ἡ ἀπόσβεσις τῶν χρεῶν κττ.».

— **[ΛΟΓΙΣΤ.]** Ἐν τῇ λογιστικῇ γλώσσῃ, καὶ ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν τῆς λέξεως ἔννοιαν, *ἀπόσβεσις* καλεῖται ἡ μείωσις ἢ ὁλοσχερὴς διαγραφὴ ποσοῦ ἀναγραφομένου εἰς τὸ *Ἐνεργητικὸν* ἢ τὸ *Παθητικὸν* μιᾶς ἐπιχειρήσεως.

Ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν, χωροῦσαν ἐν τῇ συνήθει λογιστικῇ καὶ οἰκονομικῇ φρασεολογίᾳ, μείωσις ἀναγεγραμμένης ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ ἀξίας ἰδίᾳ ἐγκαταστάσεων, λόγῳ φθορᾶς ἣν ὑπέστησαν αὗται, καὶ ἀπαιτήσεων μὴ ρευστοποιησίμων λόγῳ ἀφερεγγυότητος τῶν ὀφειλετῶν ἢ ἄλλης αἰτίας. Ἀπὸ ποσοτικῆς, ἑπομένως, ἀπόψεως, ἡ ἀπόσβεσις διακρίνεται εἰς *ὁλικὴν* (ἢ *ὁλοσχερῆ*), ὅταν ποσόν τι ἀναγραφόμενον ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ (συνήθως) διαγράφεται ἐξ αὐτοῦ ὁλοσχερῶς, ὡς συμβαίνει προκειμένου περὶ ἀπωλείας πραγμάτων, ἀπαιτήσεων κατ' ὀφειλετῶν καταστάντων ἀφερεγγύων κλπ., καὶ *μερικήν*, ὅταν τὸ κονδύλιον τῆς ἀξίας μειοῦται κατὰ τὸ ποσὸν τῆς φθορᾶς, ἢ τὸ τῆς ἀπαιτήσεως κατὰ ποσὸν ὅπερ ἐξεπέσθη, φέρ'

Digitized by Google

εἰπεῖν, ὑπὲρ τοῦ ὀφειλέτου, κατόπιν συμβιβασμοῦ ἢ ἄλλης αἰτίας.

Οὐχὶ πρὸ μακροῦ χρόνου ἡ ἀπόσβεσις, ἰδίᾳ ἐγκαταστάσεων λόγῳ φθορᾶς, ἐθεωρεῖτο παρ' ἡμῖν πολυτέλεια, ἐφ' ᾧ καὶ τὰ παλαιὰ καταστατικὰ πολλῶν ἀνωνύμων Ἑταιριῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπέβαλλον τὴν ἐνέργειαν ἀποσβέσεων μηχανημάτων καὶ λοιπῶν εἰδῶν ἐγκαταστάσεων ἐκ τῶν *καθαρῶν κερδῶν* καὶ μόνον τῆς Ἐπιχειρήσεως, χάρις δὲ εἰς τὴν τοιαύτην διάταξιν τοῦ Καταστατικοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑταιρεία δὲν ἐπραγματοποίει καθαρὰ κέρδη δὲν προέβαινε καὶ εἰς ἀποσβέσεις ἐγκαταστάσεων, ὡσανεὶ ἡ φθορὰ νὰ ἐπήρχετο μόνον πραγματοποιουμένων καθαρῶν κερδῶν. Ἡ φθορὰ τῶν μηχανημάτων, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου εἴδους ἐγκαταστάσεως, θεωρεῖται καὶ εἶναι δαπάνη τακτικὴ καὶ ἀναπότρεπτος, ἀνήκουσα εἰς τὰ γενικὰ ἔξοδα τῆς κατασκευῆς τοῦ προϊόντος, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοηθῇ ἄνευ σοβαρωτάτου κινδύνου αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἐπιχειρήσεως. Ἡ φθορὰ ἐξ ἄλλου, ἣν ὑφίστανται ἐμπορεύματα, ἡ ἔκπτωσις τῆς ἀξίας χρηματογράφων καὶ τίτλων ἐξωτερικοῦ Συναλλάγματος, ἡ λόγῳ ἀφερεγγυότητος τῶν ὀφειλετῶν ἀδυναμία ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεών των, ἀποτελοῦσι ζημίας θετικάς, μειούσας ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ Ἐνεργητικόν. Ἔργον, ἑπομένως, στοιχειώδους προνοίας ἐπιβάλλει οὐ μόνον τὴν λογιστικὴν ἀπόσβεσιν τῶν τοιούτων ζημιῶν, ἀλλ' ἔτι πλέον, τὸν σχηματισμὸν εἰδικῶν *ἀποθεματικῶν* κεφαλαίων πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐνδεχομένης μείζονος ἐκπτώσεως ἀξίας ἐν τῷ μέλλοντι, κτλ.

Ὁ Νόμος 2190 περὶ Ἀνωνύμων Ἑταιριῶν ἔθετο φραγμὸν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ πράξει σύγχυσιν σχετικῶς μὲ τὰς περὶ ἀποσβέσεων ἀντιλήψεις, σαφῶς καθορίσας τὰ ὑποκείμενα εἰς ἀπόσβεσιν κονδύλια τοῦ Ἐνεργητικοῦ. Τοιαῦτα εἰσίν: α') Ἐκ τῶν κινητῶν πραγμάτων ἢ πιστωτικῶν τίτλων οἱ ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας ὑποστάντες μείωσιν τῆς ἀξίας των (φθορὰ εἰδῶν ἐγκαταστάσεως, ἐμπορευμάτων, πρώτων ὑλῶν, ἔκπτωσις τιμῆς χρηματογράφων, ἢ τίτλων ἐξωτερικοῦ Συναλλάγματος κλπ.). β') Ἐκ τῶν ἀκινήτων, τὰ οἰκοδομήματα, μηχανήματα κλπ. κατὰ τὸ ποσὸν τῆς φθορᾶς ἣν ὑπέστησαν, τὰ γήπεδα κατὰ τὸ ποσὸν τῆς τυχὸν ἐκπτώσεως τῆς ἀξίας των. γ') Αἱ ἐξομοιωθεῖσαι πρὸς τὰς ἀκινήτους ἄϋλοι ἀξίαι, οἷον ἡ ἀξία εἰς ἣν ἀπετιμήθη ὁ τίτλος, ἢ ἡ φήμη καὶ πελατεία τῆς Ἐπιχειρήσεως, μελέται παντοειδεῖς, διπλώματα, κλπ. δ') Ὡρισμέναι ἔκτακτοι, ἀλλὰ σημαντικαὶ δαπάναι, (ἔξοδα ἱδρύσεως τῆς Ἑταιρείας, ἔξοδα πρώτης ἐγκαταστάσεως), καὶ αἱ πρὸς ταῦτα ἐξομοιούμεναι διαφοραὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τὸ ἄρτιον ἐκδόσεως ὁμολογιῶν συναπτομένων δανείων, ἢ μετοχῶν (ὅπου ὁ Νόμος ἐπιτρέπει τὸ τοιοῦτον, καθ' ὅσον παρ' ἡμῖν ἀπαγορεύεται).

Ἡ ὁλοσχερὴς ἀπόσβεσις δύναται νὰ κατανεμηθῇ εἰς πολλὰς Χρήσεις, ὁσάκις δὲν εἶναι δίκαιον μία καὶ μόνη ἐξ αὐτῶν νὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ ὁλόκληρον τὸ ποσόν. Τοιοῦτος ἀποσβέσεως τρόπος χωρεῖ μόνον ἐπὶ δαπανῶν ὅλως ἐκτάκτων, μὴ ἀφορωσῶν εἰδικῶς τὴν Χρῆσιν καθ' ἣν ἔλαβον χώραν (ἔξοδα ἱδρύσεως ἢ πρώτης ἐγκαταστάσεως τῆς Ἑταιρείας), ἢ ζημιῶν μεγάλων ἀφ' ἑνός, καὶ ὅλως ἀσυνήθων ἀφ' ἑτέρου, ἐφ' ὅσον ἐπανάληψις τοιαύτης ζημίας ἀποκλείεται, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐν τῷ μέλλοντι. Κατ' ἀκολουθίαν, αἱ ἀποσβέσεις διακρίνονται ὡσαύτως εἰς: α') *Τακτικάς*, ἢ *συνήθεις*, τὰς ἐχούσας ὡς ἀντικείμενον τὰ τακτικὰ βάρη τῆς Χρήσεως, ἐν οἷς καὶ αἱ συνήθεις φθοραὶ τῶν ἐγκαταστάσεων, καὶ *ἐκτάκτους*, ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀποσβέσεως ἀσυνήθους. β') *Ἀνεπαρκεῖς*, ὁσάκις τὸ ποσὸν τῆς ἀποσβέσεως εἶναι μικρότερον τῆς πραγματοποιηθείσης φθορᾶς, *κανονικάς*, ὁσάκις ἡ Ἐπιχείρησις περιορίζεται εἰς τὴν μέχρι τοῦ προσδιορισθέντος ὁρίου τῆς ἐπισυμβάσης φθορᾶς ἀπόσβεσιν, καὶ *ὑπερμέτρους* ἢ *ὑπερβολικάς*, ὁσάκις καθ' ὑπέρβασιν τοῦ ὁρίου τούτου διενεργοῦνται αἱ ἀποσβέσεις, διαγράφουσαι οὕτω ἐπὶ πλέον ἐκ τοῦ Ἐνεργητικοῦ κονδύλια ἀντιπροσωπεύοντα ὑφισταμένην εἰσέτι ἀξίαν. Ὁ λόγος τῶν ὑπερμέτρων ἀποσβέσεων εἶναι ἐπιθυμία πρὸς ὅσον οἷόν τε ταχυτέραν ἐξάλειψιν ἐκ τοῦ Ἐνεργητικοῦ ἀξιῶν μὴ δυναμένων νὰ ρευστοποιηθῶσιν εἰμὴ μόνον κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἐπιχειρήσεως, καθίσταται δὲ ἡ τοιαύτη ὑπέρμετρο ἀπόσβεσις δυνατὴ μόνον ὁσάκις προκύπτει περίσσεια καθαρῶν κερδῶν ἐν τέλει τῆς Χρήσεως.

Τὸ μεταξὺ κανονικῆς καὶ ὑπερμέτρου ἀποσβέσεως ὅριον εἶναι ἐλαστικώτατον, οὐχὶ δ' εὐχερῶς ὑπέρμετρος ἀπόσβεσις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τοιαύτη ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι στοιχειώδης πρόνοια ἐπιβάλλει εἰς τὸν σώφρονα Διαχειριστὴν νὰ συνυπολογίσῃ ἰδίᾳ τὰ ἀπρόοπτα ἅτινα δυνατὸν νὰ ἀχρηστεύσωσι τὰς ὑποκειμένας εἰς φθορὰν ἀξίας εἰς χρονικὸν διάστημα πολὺ μικρότερον τοῦ ἀρχικῶς προϋπολογισθέντος. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτων, ἡ κυρίως (ἀδικαιολόγητος) ὑπέρμετρος ἀπόσβεσις δημιουργεῖ, ἐν τῇ πραγματικότητι, λανθάνον ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, ἐφ' ᾧ καὶ δικαίως ὁ Νόμος φορολογεῖ ταύτην ὅπως καὶ τὸ Ἀποθεματικόν. Ἀντιθέτως, ἡ ἀνεπαρκὴς ἀπόσβεσις καθίσταται πρόξενος ζημιῶν μὴ ἐμφανῶν ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ τῆς Ἐπιχειρήσεως, καί, ὡς ἐκ τούτου, κατ' ἐξοχὴν ἐπικινδύνων.

Τὸ ποσοστὸν ἀποσβέσεως τῶν διαφόρων ἀξιῶν δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ διὰ κανόνος, καίτοι πολλοὶ ὁρίζουσι τοῦτο διὰ τὰ μηχανήματα λ. χ. εἰς 5—8%, διὰ τὰ ἔπιπλα εἰς 5%, τὰ ἀκίνητα γενικῶς εἰς 3%, ἐργαλεῖα 35%, κλπ. Τοιοῦτος προσδιορισμὸς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν, δεδομένων τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν αἵτινες διέπουσιν ἑκάστην ἐπιχείρησιν, ἐφ' ᾧ καὶ καλῶς ὁ Νόμος 2190 καθορίζει (ἄρθ. 43, ἐδάφ. 4) ὅτι «ἡ ἀπόσβεσις ὁρίζεται τοὐλάχιστον ἀναλόγως τῆς ἐτησίας ἀναλώσεως καὶ φθορᾶς τῶν ἑταιρικῶν πραγμάτων, καὶ τῆς πιθανῆς διαρκείας τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν».

Ἀπὸ ἀπόψεως λογιστικῆς παραστάσεως, τὴν ἀπόσβεσιν διακρίνομεν εἰς *ἄμεσον* καὶ *ἔμμεσον*. Ἡ διπλογραφικὴ διατύπωσις κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις θὰ φέρῃ τὸ ἀποσβεννύμενον ποσὸν εἰς χρέωσιν τοῦ λογαριασμοῦ «*Ζημίαι καὶ Κέρδη*», εἴτε ἀπ' εὐθείας (*Ζημίαι καὶ κέρδη εἰς Ἐγκαταστάσεις*), εἴτε χρεουμένου κατὰ πρῶτον σχετικοῦ λογαριασμοῦ ἀποτελέσματος (*Ἀποσβέσεις εἰς Ἐγκαταστάσεις*, καὶ εἶτα *Ζημίαι καὶ Κέρδη εἰς Ἀποσβέσεις*). Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν πιστωτέον λογαριασμόν, τὸ αὐτὸ ποσόν, εἴτε θὰ μειώσῃ ἀπ' εὐθείας τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λογαριασμὸν ἐγκαταστάσεων, ὅτε ἔχομεν τὴν *ἄμεσον ἀπόσβεσιν*, (διπλογραφικὴ διατύπωσις «*Ζημίαι καὶ Κέρδη εἰς Ἐγκαταστάσεις*»), εἴτε θὰ δημιουργήσῃ ἴδιον (*ἀντίθετον*) λογαριασμὸν ἐν τῷ Παθητικῷ, ἀποτελοῦντα κατ' οὐσίαν ἄρνησιν τοῦ λογαριασμοῦ Ἐγκαταστάσεων, ὅτε ἔχομεν τὴν *ἔμμεσον ἀπόσβεσιν* (διπλογρ. διατύπωσις : «*Ζημίαι καὶ Κέρδη εἰς Ἀποσβέσεις Ἐγκαταστάσεων*»).

Ἀμφότεροι οἱ προεκτεθέντες τρόποι τῆς ἀποσβέσεως, ἐξυπηρετοῦντες ἡμᾶς ἐξ ἴσου ἀπὸ ἀπόψεως ἀποτελέσματος, ἐρείδονται ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους λογιστικοῦ ἀξιώματος, καθ' ὅ, εἴτε τὸ Ἐνεργητικὸν ἐλαττωθῇ, εἴτε τὸ Παθητικὸν αὐξήσῃ, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν μεταβάλλεται. Κατὰ τοῦτο ἡ ἄμεσος ἀπόσβεσις ἀποτελεῖ μείωσιν τοῦ Ἐνεργητικοῦ, ἐνῷ ἡ ἔμμεσος αὔξησιν τοῦ Παθητικοῦ. Ἡ τελευταία ὅμως αὕτη, συνέπεια τῆς ὁποίας εἶναι ἡ δημιουργία ἐν τῷ Παθητικῷ τῶν καλουμένων «*λογαριασμῶν ἀποσβέσεων*», εἶναι προτιμοτέρα τῆς ἀμέσου, διότι παρουσιάζει εἰς τὰ ὄμματα τοῦ μελετῶντος τὸν Ἰσολογισμὸν τῆς Ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν ἀρχικὴν ἀξίαν τῶν ἐγκαταστάσεων (ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ), καὶ τὰς λαβούσας μέχρι τοῦδε χώραν ἀποσβέσεις ἐν τῷ Παθητικῷ. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἀποσβεννυμένου λογαριασμοῦ τοῦ Ἐνεργητικοῦ, ἐξ οὗ ἀφῃρέθη τὸ ἐν τῷ Παθητικῷ ὑπόλοιπον τοῦ ἀντιθέτου λογαριασμοῦ (τῆς ἀποσβέσεως), ἀποτελεῖ τὴν σημερινὴν ἀξίαν τῶν ἐγκαταστάσεων. Ἡ ἄμεσος ἀπόσβεσις ἐμφανίζει ἁπλῶς καὶ μόνον ἐν τῷ Ἐνεργητικῷ τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων ἐγκαταστάσεων μειωμένην κατὰ τὰς ἐνεργηθείσας ἀποσβέσεις, διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται ἡ προσθήκη ἐν τῷ πίνακι τοῦ Ἰσολογισμοῦ εἰδικῶν ἐπεξηγήσεων.

Ἡ ἔμμεσος ἀπόσβεσις ἀποβαίνει ἀναπόφευκτος εἰς τὰς περιπτώσεις μειώσεως συνόλου τινὸς ἐνεργητικῶν στοιχείων ὡς τοιούτου, ὅτε μείωσις εἰδικῶς ὡρισμένων ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὸ σύνολον τοῦτο μερῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος. Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι μᾶλλον θεωρητική, δεδομένου ὅτι ὁ σχηματιζόμενος ἐν προκειμένῳ λογαριασμὸς ἀποσβέσεως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς λογαριασμὸς προβλέψεως πρὸς ἀπόσβεσιν.

Ἐρωτᾶται, ἐν τέλει, ἂν οἱ οὕτω δημιουργούμενοι ἐν τῷ Παθητικῷ «*Λογαριασμοὶ ἀποσβέσεων*», ἀποτελοῦσιν ἀποθεματικὰ κεφάλαια ἢ οὔ. Διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀρκεῖ νὰ σκεφθῇ τις τὸν προορισμὸν τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, ὡς καὶ τὸν λογιστικὸν τρόπον τῆς δημιουργίας του. Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, ὡς γνωστόν, προορίζεται διὰ τὴν κάλυψιν *ἐνδεχομένων* ζημιῶν τῆς Ἐπιχειρήσεως, ἡ φύσις τῶν ὁποίων δυνατὸν καὶ νὰ ὁρίζηται ἐκ τῶν προτέρων (*εἰδικὸν ἀποθεματικόν*), ἢ οὔ, ἐνῷ ὁ ῥηθεὶς λογαριασμός, δημιουργηθεὶς ἐξ ἐμμέσου ἀποσβέσεως, καλεῖται νὰ ἀντικρύσῃ ζημίας *πραγματοποιηθείσας*. Ἕπεται ὅτι ὁ λογαριασμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ φέρῃ τὸν τίτλον «*Ἀποθεματικὸν ἀποσβέσεως*», ἀλλὰ μονον «*Λογαριασμὸς ἀποσβέσεως*», ἢ καὶ ἁπλῶς «*Ἀποσβέσεις*» (Α ἢ Β. στοιχείου τοῦ Ἐνεργητικοῦ). Πλὴν τούτου, τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον σχηματίζεται πάντοτε ἐκ κρατήσεως κερδῶν, ἐνῷ ἡ ἔμμεσος ἀπόσβεσις, ὡς ἄλλως τε καὶ ἡ ἄμεσος, θὰ λάβῃ χώραν ἀδιαφόρως ἂν ὑφίστανται κέρδη ἢ ὄχι.

Ἐκ τῶν ἄνω πάλιν ἕπεται, ὅτι ἀπόσβεσις ἄμεσος ἢ ἔμμεσος θὰ λάβῃ χώραν ἀδιαφόρως ἂν ὑφίσταται ἤδη συγγενὲς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, ὅτε, ὁ λογαριασμὸς τοῦ ἀποθεματικοῦ τούτου κεφαλαίου θὰ μεταβληθῇ κατὰ μέρος, ἢ κατὰ τὸ ὅλον, εἰς λογαριασμὸν ἀποσβέσεως. Ὑφισταμένου λ. χ. ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου εἰς ἀντίκρυσμα ζημιῶν τυχὸν ἐξ ἀπαιτήσεων κατὰ τρίτων, ἐὰν τοιαύτη ζημία πραγματοποιηθῇ, θὰ λάβῃ χώραν ἡ ῥηθεῖσα μετατροπὴ διὰ τῆς διπλογραφικῆς διατυπώσεως: «*Ἀποθεματικὸν Κεφάλαιον εἰς Ἀποσβέσεις ἐπισφαλῶν Χρεωστῶν*». Σ. ΣΥΡΜΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΜΗΧ.] *Ἀπόσβεσις* λέγεται ἡ βαθμιαία ἐλάττωσις τοῦ πλάτους τῶν αἰωρήσεων αἰωρουμένου συστήματος (βλ. ἀποσβεννυμένη κίνησις).

— [ΗΛΕΚΤΡ.] Ἡ βαθμιαία ἐλάττωσις τοῦ πλάτους ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων ὀφειλομένη εἰς ἀπωλείας ἐνεργείας αἵτινες λαμβάνουσι χώραν ἐν τοῖς ταλαντευομένοις κυκλώμασι (βλ. ἐκκένωσις πυκνωτοῦ). Κ. Π

—*ἀπόσβεσις ἀγωγῆς* καὶ —*ἐνοχῆς*· βλ.λ. ἀγωγή, ἐνοχή.

— *ἀπόσβεσις σπινθήρων* [*Ἠλεκτροτ.*] Ἡ διὰ διαφόρων μέσων ἐπιδίωξις ταχείας ἐξαφανίσεως τοῦ ῥεύματος τοῦ προκαλοῦντος τὸν σπινθῆρα. Ὁ σπινθὴρ οὗτος ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἀπόζευξιν (βλ.λ.) ἠλεκτρικοῦ κυκλώματος εἰς τὰς ἐπαφὰς τοῦ τὴν διακοπὴν ἐνεργοῦντος ὀργάνου συνεπείᾳ ἐπιρρεύματος αὐτεπαγωγῆς ἢ συνηθέστερον συνεπείᾳ μεγάλης ἐντάσεως ῥοῆς. Ὁ σπινθὴρ οὗτος ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν θέρμανσιν, τῆξιν καὶ ἀτμοποίησιν τῶν μετάλλων τοῦ διακόπτου κατὰ τὰς θέσεις ἀναπηδήσεως αὐτοῦ.

Ὁ σπινθήρ, σχηματιζόμενος εὐθὺς ὡς ἡ ἐπαφὴ τοῦ διακόπτου καταστῇ ἀβεβαία, διατηρεῖται πολλάκις ἐπί τι διάστημα καὶ μετὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ διακόπτου, ὑπὸ μορφὴν φωτεινοῦ τόξου μικρᾶς ἀντιστάσεως λόγῳ τῶν ἀναπτυσσομένων μεταλλικῶν ἀτμῶν. Δυνατὸν λοιπὸν μετά, οὐχὶ μακρὰν σχετικῶς χρῆσιν, ὁ διακόπτης νὰ παρουσιάζῃ τοιαύτας φθορὰς ὥστε νὰ εἶναι ἄχρηστος. Πρὸς περιορισμὸν τῶν σπινθήρων ὑπάρχουν πολλαὶ εἰδικαὶ διατάξεις, ὧν κυριώτεραι εἶναι:

α) Συνήθης τάσις: 1) Πηνία ἀποσβέσεως: Ταῦτα εἶναι πηνία μικρῶν διαστάσεων καὶ ἀντιστάσεων, διαρρεόμενα ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ῥεύματος τοῦ διακόπτου ὅστις πρόκειται νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν σπινθήρων. Τὰ πηνία ἀποσβέσεως τοποθετοῦνται ἐγγὺς τῆς θέσεως διακοπῆς, ὁ δὲ ἄξων αὐτῶν διευθύνεται καθέτως ἐπὶ τὴν τροχιὰν τοῦ ἀποσβεστέου σπινθῆρος. Μεταξὺ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τῆς τροχιᾶς τοῦ σπινθῆρος καὶ τοῦ ὁμοίου ἐκ τοῦ πηνίου ἀποσβέσεως ἀσκεῖται μηχανικὴ δύναμις μετατοπίζουσα τὴν τροχιὰν τοῦ σπινθῆρος κατὰ διεύθυνσιν ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένην. Διὰ τῆς μετατοπίσεως ταύτης ἐπέρχεται αὔξησις τοῦ μήκους τῆς τροχιᾶς, ἐξ ἧς αὔξησις τῆς ἀντιστάσεως αὐτῆς, ἑπομένως ταχεῖα ἀπόσβεσις τοῦ σπινθῆρος. Ὁ τρόπος οὗτος ἀποσβέσεως σπινθήρων καλούμενος *μαγνητικὸν φύσημα* δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς συνεχῆ καὶ ἐναλλασσόμενα ῥεύματα.

2) Πυκνωταὶ ἀποσβέσεως. Οὗτοι τοποθετοῦνται ἐν παραλλήλῳ (ῥείθρῳ) πρὸς τὰ ἄκρα τῆς τροχιᾶς τοῦ σπινθῆρος. Ὅταν ὁ διακόπτης εἶναι κλειστός, δι' αὐτῶν δὲν διέρχεται διόλου ῥεῦμα ἐὰν τοῦτο εἶναι συνεχὲς ἢ διέρχεται ἐλάχιστον ἂν εἶναι ἐναλλασσόμενον. Κατὰ τὴν διακοπήν, ὅτε ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος εἶναι μεταβλητή, προτιμᾷ τοῦτο τὴν διὰ τοῦ πυκνωτοῦ δίοδον παρὰ τὴν διὰ τοῦ σπινθῆρος, καθ' ὅσον ἡ τελευταία προβάλλει μείζονα ἀντίστασιν, οὕτω δὲ ἀποφεύγεται ὁ βλαβερὸς σπινθήρ. Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ἐφαρμόσιμος μὲ μικρὰς διαφορὰς εἰς συνεχῆ καὶ ἐναλλασσόμενα ῥεύματα.

β') Ὑψηλὴ τάσις : Ἐν αὐτῇ ἡ ἀπόσβεσις τῶν σπινθήρων γίνεται ταχύτατα διὰ τοῦ ἐλαίου ἐν ᾧ συνήθως εἶναι τοποθετημέναι αἱ διασκευαὶ τῆς διακοπῆς. Ἐὰν οὐδὲν τῶν ἄνω μέτρων κριθῇ σκόπιμον νὰ ἐφαρμοσθῇ, δύναται ἡ διακοπὴ νὰ γίνεται μεταξὺ τεμαχίων δυναμένων εὐκόλως ν' ἀντικατασταθῶσι ὅταν φθαροῦν, ἢ μεταξὺ δυστήκτων μετάλλων (π. χ. λευκοχρύσου) ἢ τέλος νὰ γίνεται δι' ἐλατηρίου ταχύτατα. Εἰς μικροὺς διακόπτας οὐδὲν μέτρον ἀποσβέσεως τῶν σπινθήρων λαμβάνεται. Λ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀποσβεστήρ (ὁ)· ὁ πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ πυρὸς χρησιμοποιούμενος.

ἀποσβεστικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανός, ὁ κατάλληλος πρὸς ἀπόσβεσιν.

ἀποσβήνω· σβήνω ἐντελῶς μεταβ. καὶ ἀμετάβ.

ἀποσβολιάζω· ἰδιωμ. (Ὀλυμπ.)· σβήνω τὴ φωτιά. Δ. Ν. Λ.

ἀποσβολώνω, *ἀποσβόλωμα*· βλ. ἀπασβολώνω, ἀπασβόλωμα.

ἀπόσεισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποσείειν, ἀποτίναξις.

ἀποσείω· σείω ἀπὸ ἐπάνω μου, ἀποτινάσσω, ἀποβάλλω ἀπ' ἐμαυτοῦ.

Ἀποσελέμης [*Γεωγρ.*]. Ὁρμητικὸς χείμαρρος τῆς ἐν Κρήτῃ πεδιάδος. Ἡ ὀνομασία του φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν ἀρχήν της εἰς τὸ ἀραβικὸν Abu—Selim (ἐπαρχ. Κρήτης *Ξανθουδίδου* σελ. 57 σημ. 2). Ἄλλως λέγεται καὶ *Χῶνος*. Πηγάζει ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Δίκτης Λασιθίου καὶ χύνεται εἰς τὴν

Digitized by Google

βορεινὴν ἀκτὴν τῆς Κρήτης παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Χερσόνησος Τῷ 1827 μετὰ προηγουμένην ἕνεκα διχονοιῶν ἧτταν τῶν ἐπαναστατῶν παρὰ τὸ χωρίον Μοχὸν παρέσυρεν ὁ χείμαρρος καὶ ἀπέπνιξεν 150 Χριστιανούς, κατὰ τὴν ἄτακτον αὐτῶν φυγὴν (13 Δεκεμβρίου). Ε. Γ.

Ἀποσελέμι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς ἐν Κρήτῃ τῆς κοινότητος Τεφελίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 107. Οὗτος θὰ ἦτο πιθανῶς ἀκμαῖος ἄλλοτε συνοικισμός, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν παρ' αὐτὸ ἐρειπίων τριῶν ἐκκλησιῶν. Οὐχὶ μακρὰν τούτου καὶ τοῦ σῴζοντος τὴν ὀνομασίαν *Πυράθι* ἢ *Ἀπυράθι* ἔκειτο ἡ μικρὰ παλαιὰ πόλις *Πύρανθος*. Ε. Γ.

ἀποσέλλωμα (τό)· ἀπόσαξις, κοιν. *ξεσέλλωμα*.

ἀποσελλώνω· ἀφαιρῶ τὴν σέλλαν, ἀποσάττω, κοιν. *ξεσελλώνω*.

ἀποσερίδαι (οἱ) (Aposeridae) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κιχωριοειδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος. Δ. Ν. Π.

ἀποσέρνω· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), τροχίζω κοπτερόν τι (μαχαίριον, ξυράφι κλπ.) μὲ ἀτσάλι ἢ δέρμα. Δ.Ν.Λ.

Ἀποσέτι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 400 περίπου κατοίκους. Κεῖται παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους *Σάμιτος* ἐν ὡραίᾳ καταφύτῳ τοποθεσίᾳ, ἄνωθεν τοῦ ποταμοῦ *Λιγιώτη*, συνῳκίσθη δὲ ἐξ ἐποικίσεως τῶν κατοίκων τοῦ ποτὲ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τούτου εὑρισκομένου συνοικισμοῦ *Πετροχῶρι*. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀμαρίου καὶ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Ρεθύμνου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν ὑπ/σιν χωρ/κῆς Ἀμαρίου. Ἔχει μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ πηγαίων ὑδάτων, ὑπαρχουσῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου δύο μεγάλων κρηνῶν ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων πηγῶν πέριξ αὐτοῦ. Τὸ κλίμα αὐτοῦ εἶναι ὑγιεινόν. Κύριον προϊὸν τῆς κοινότητος εἶναι τὸ ἔλαιον, οὗτινος ἡ ἐτησία παραγωγὴ φθάνει τὰς 100.000 ὀκάδας, ὧν ἡ ἡμίσεια ποσότης ἐξάγεται μέσῳ Ρεθύμνου. Οὐχ ἧττον ὅμως παράγονται καὶ σῖτος, κριθή, σμιγός, βρόμη καὶ ὄσπρια εἰς σημαντικὰς ποσότητας, ἐξαρκούσας διὰ τὰς ἀνάγκας τόσον τῆς κοινότητος ὅσον καὶ ἄλλων πέριξ συνοικισμῶν. Διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ἐλαίου λειτουργοῦσι 4 ἐλαιοτριβεῖα. Δασωδῶν ἐκτάσεων ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος στερεῖται, σποραδικῶς δὲ μόνον ὑπάρχουν φυτεῖαί τινες δρυῶν καὶ πρίνων.
Εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ χωρίου κεῖται ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅστις εἶναι τὸ παλαιότερον τῶν ἐν τῷ χωρίῳ χριστιανικῶν κτισμάτων μὲ παλαιὰς καὶ ὡραίας εἰκονογραφίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Νεώτεροι ναοὶ εἶναι ὁ δισυπόστατος Ἁγίου Πνεύματος καὶ Κοιμήσεως Θεοτόκου καὶ ὁ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, μικροὶ μὲν ἀλλὰ καλλιτεχνικοί. Τὸ Ἀποσέτι εἶναι πατρὶς πολλῶν γενναίων καὶ φιλοπατρίδων ἀνδρῶν, ἐν οἷς οἱ Μοσχοβῖται, οἱ Σιγανοί, Βαροῦχαι, Νεώνιδες, Τουρνάκιδες, Δεβέριδες, Πατρικάλιδες καὶ ἄλλοι φιλοπάτριδες ἄνδρες (βλ. Ἱστορ. Σημειώματα *Ἀνδρεδάκη*).

ἀποσηκάζω, ἰδιωματ. *πισκάζω*· ἀπογαλακτίζω τὰ ἀρνιά. δηλ. κλείω αὐτὰ εἰς τὸν σηκόν, εἰς περίφρακτον τόπον, καὶ οὕτω ἀπομακρύνω αὐτὰ τῶν μητέρων.

ἀποσήμαδος, —η, —ο· ἰδιωματ., ἐπίσημος: «ἀποσήμαδη μέρα» ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου ἢ ζῴου, ὁ ἐλαττωματικός, ἄλλως *σημαδιακός*, *σημειωμένος*: «ἀποσήμαδο ἀρνί».

ἀποσηπτικός, —ή, —όν· ὁ σηπτικός, ὁ ἐπιφέρων σῆψιν.

ἀπόσηψις (ἡ)· ἡ ἐντελὴς σῆψις.

—*[Μικροβ.]* Ἡ ταχεῖα καὶ τελεία ὀξείδωσις τῶν προϊόντων τῆς σήψεως, ἥτις ἐπέρχεται ἐπὶ παρουσίᾳ μεγάλης ποσότητος ἀέρος. Ὡς ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς ἐπιφανείας σεσηπότος τινὸς ὑγροῦ δὲν παρατηρεῖται δυσοσμία, ἀλλ' ὑπάρχει τελεία ἀπόσηψις, ἐνῷ εἰς τὸ βάθος ἀνευρίσκομεν πλῆθος δυσωδῶς ἀποζόντων σηπεδονωδῶν προϊόντων. Ἀλλ' ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἄοσμον τῆς ἐπιφανείας συντελεῖ μεγάλως καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἀπαγωγὴ τῶν δυσόσμων ἀερίων καὶ ἑπομένως ὁ ἀερισμὸς τῆς σηπομένης οὐσίας. Κ. Γ. Σ.

ἀποσίγαρο (τὸ) καὶ *ἀποτσίγαρο*· δημ., τὸ απορριπτόμενον ἄκρον τοῦ σιγάρου, ἄλλως *γόπα*.

ἀποσίγησις (ἡ)· σίγησις, ἀποσιώπησις, συγκάλυψις μεμπτῆς τινος πράξεως, ἀποσκέπασμα

ἀποσιγῶ *(—άω)* καὶ ἰδιωματ. *ἀποσιγάζω*· κάμνω τι νὰ σιγήσῃ, νὰ σιωπηθῇ ‖ συγκαλύπτω τι τὸ μεμπτ'ν, ἀποσκεπάζω.

ἀποσιτία (ἡ)· ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς τροφῆς, τὸ μὴ λαμβάνῃ τις τροφήν.

ἀποσιτικός, —ή, —όν· ὁ κατάλληλος ὅπως φέρῃ ἀποσιτίαν, ἀποχὴν ἀπὸ τῆς τροφῆς, ὁ παρακωλύων τὴν ὄρεξιν πρὸς βρῶσιν.

ἀπόσιτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἀπεχόμενος τῆς τροφῆς, ὁ μὴ λαμβάνων τροφήν.

ἀποσιτῶ *(—έω)*· ἀπέχομαι τῆς τροφῆς, δὲν λαμβάνω τροφήν.

ἀποσιώπησις (ἡ)· λατ. reticentia, obticentia, interruptio· τὸ νὰ ἀποσιωπᾷ τις, παράλειψις διὰ τῆς σιωπῆς, διὰ τῆς σιγῆς.

—[ΡΗΤΟΡ.] Σχῆμα διανοίας: Ἡ αἰφνιδία διακοπὴ τοῦ λόγου γενομένη πρὸς δήλωσιν πάθους ἢ ὀργῆς ἢ πρὸς ἔκφρασιν φροντίδος ἢ φόβου· οὕτω ὁ Δημοσθένης ἐν ἀρχῇ τοῦ Περὶ τοῦ Στεφάνου λόγου του ἀποσιωπῶν τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον ἐλαττοῦται τοῦ ἀντιπάλου του Αἰσχίνου λέγει: «οὐ γάρ ἐστιν ἴσον νῦν ἐμοὶ τῆς παρ' ὑμῶν εὐνοίας διαμαρτεῖν, καὶ τούτῳ μὴ ἑλεῖν τὴν γραφήν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν—οὐ βούλομαι δυσχερὲς εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου, οὗτος δ' ἐκ περιουσίας κατηγορεῖ». Ἀποσιώπησις γίνεται καὶ ὅταν ὁ ῥήτωρ σπεύδῃ νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλο θέμα. Τοῦ σχήματος τούτου γίνεται χρῆσις καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμέραν ἀνεπιτηδεύτῳ λόγῳ εἰς ὁμοίας περιστάσεις ἢ ὅταν ἀποφεύγωμεν νὰ ὀνομάσωμέν τι ἕνεκα αἰδημοσύνης ἢ ἀποτροπιασμοῦ. Β. Φ.

ἀποσιωπητικός, —ή, —όν· ὁ χρησιμεύων πρὸς ἀποσιώπησιν· ‖ *ἀποσιωπητικὰ* (τά)· αἱ ἐφεξῆς στιγμαὶ (. . . . .) πρὸς δήλωσιν ὅτι διακόπτεται ὁ λόγος, ὅτι παραλείπονταί τινα εὐκόλως νοούμενα.

ἀποσιωπῶ *(—άω)*· παρασιωπῶ τι, παρέρχομαι, δὲν λέγω τι, παραλείπω νὰ ἀναφέρω πρὸς ἀπόκρυψιν.

ἀποσκαφιά (ἡ)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.)· τὸ ὅριον μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθασε τὸ σκάψιμον εἰς σκαπτομένην ἐπιφάνειαν γῆς. Δ. Ν. Λ.

ἀποσκελετῶ *(—όω)*· καθιστῶ τινα σκελετόν, κάμνω ὥστε νὰ μείνῃ ὁ σκελετός: «ἀπεσκελετώθη ἀπὸ τὴν ἀρρώστια»· «ἀπεσκελετωμένος», λιπόσαρκος.

ἀπόσκεπα· ἐπιρρ. ἰδιωμ.· βλ. ἀπόσκεπος.

ἀποσκεπάζω· ἰδιωματ., σκεπάζω, καλύπτω, συγκαλύπτω: «ἀποσκέπασε τὶς πομπὲς της»· ἄλλως *ἀποσιγάζω*.

ἀποσκεπαρνισμὸς *[Ἰατρ.]*. Ὁ ὅρος οὗτος (ἐκ τοῦ *ἀπὸ* καὶ *σκέπαρνον*) ἀναφέρεται εἰς τραυματισμὸν τοῦ κρανίου, γενόμενον διὰ τέμνοντος ὀργάνου, τὸ ὁποῖον ἀπεκόλλησε τελείως ὀστεῶδες κατ' ἐπιπολῆς πέταλον τούτου. Μ. Ν. Κ.

Ἀποσκεπὴ (ἡ). Τοπωνύμιον ἐν Στρωμίνιανῃ τῆς Αἰτωλίας.

ἀπόσκεπος,—η,—ο· ἰδιωματ., σκεπαστός, σκεπόμενος. — Ἐπίρρ. *ἀπόσκεπα*· κρυφίως: «πήγαινε κρυφὰ κι' ἀπόσκεπα».

Ἀπόσκεπος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καστορίας τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Κάτ. 333.

ἀποσκευάζω καὶ *ἀποσκευάζομαι*· ἀπορρίπτω τὰ σκεύη, ἀποβάλλω τὸ βάρος ‖ καθόλου, ἀποβάλλω, ἀπορρίπτω.

—*[Ναυτ.]* Ἀφαιρῶ τὸν ἐξαρτισμὸν (βλ. ἀπεσκευασμένος).

ἀποσκευαρίζω· ἰδιωματ. (Ποντ.), ταξιθετῶ, εὐτρεπίζω, σηκώνω τὰ σκεύη ἀπὸ τοῦ μέσου.

ἀποσκευάρισμα (τό)· ἰδιωματ. (Ποντ.), ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποσκευαρίζω*, εὐτρέπισμα, ταξιθέτησις.

ἀποσκεύασις (ἡ)· ἡ τῶν σκευῶν ἀφαίρεσις, ἡ πρᾶξις τοῦ ἀποσκευάζειν.

ἀποσκευὴ (ἡ)· τὰ πρὸς ὁδὸν χρησιμεύοντα σκεύη· ‖ καθόλου, «τὰ ἀπόθετα σκεύη καὶ ἡ κατ' οἶκον κατασκευή» *(Πολυδ.)*: «οἱ λῃσταὶ διήρπασαν τὴν ἀποσκευήν»· ἄλλως *κατασκευή* ‖ πληθ. *ἀποσκευαί*· κιβώτια, δέματα καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ταξιδεύοντα ἢ μετοικοῦντα. Β. Φ.

Ἡ μεταφορὰ τῶν ἀποσκευῶν διὰ τῶν σιδηροδρόμων εἶναι ὠργανωμένη ἐπὶ τῇ βάσει δύο συστημάτων. Συμφώνως πρὸς τὸ πρῶτον, ἐν Γαλλίᾳ κρατοῦν, σύστημα ὁ ἐπιβάτης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταφέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ, χωρὶς νὰ πληρώνῃ ναῦλον, ἀποσκευὰς 30χγρ., καὶ 20 χγρ· τὰ πληρώνοντα τὸ ἥμισυ τῆς θέσεως παιδιά. Συμφώνως πρὸς τὸ δεύτερον, ἰσχῦον ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, ὁ ἐπιβάτης δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ μεταφέρῃ δωρεὰν ἀποσκευάς.
Αἱ ἑταιρίαι εἶναι ὑπεύθυναι διὰ τὰς ἀποσκευάς. Διὰ τὰς θαλασσίους διαπορθμεύσεις αἱ εἰς ἐπιβάτην ἀνήκουσαι ἀποσκευαὶ δὲν ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον συμβολαίου ἰδιαιτέρας ναυλώσεως. Ὁ ναυλωτὴς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ τὰς ἀβαρίας.

ἀποσκευοφύλαξ (ὁ)· ὁ φύλαξ τῶν ἀποσκευῶν, οἷον ἐν σιδηροδρομικῷ σταθμῷ.

ἀπόσκηνος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μακρὰν τῶν ἄλλων σκηνῶν, ὁ μὴ συζῶν μετ' ἄλλων· *ἀντίθ. σύσσιτος*.

ἀποσκηνῶ *(—όω)*· κατασκηνῶ μακρὰν τινος ‖ λύω, σηκώνω, ἀποκομίζω τὰς σκηνάς, ἀπέρχομαι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου.

ἀποσκιὰ (ἡ)· ἰδιωματ., μέρος σκιερόν.

ἀποσκιάζω· σκιάζω, ρίπτω σκιάν.

ἀποσκιασμὸς (ὁ)· σκιασμός, σκίασις: «ἀποσκιασμὸς τῶν γνωμόνων», ὁ διὰ τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος τοῦ ἡλιακοῦ ὡρολογίου προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου.

ἀπόσκιος, —α, —ο· ὁ σκιαζόμενος· ‖ τὸ οὐδ. *ἀπόσκιο* (τό)· τὸ σκιαζόμενον μέρος: «δλο τ' ἀπόσκια ἀναζητᾷ, τ' ἀπόξερβα γηρεύει», «πάμε 'ς τ' ἀπόσκιο νὰ καθίσωμε».

ἀποσκίρτησις (ἡ)· ἡ διὰ σκιρτήματος ἀπομάκρυνσις, ἀποπήδησις· ‖ μεταφ. μετάστασις ἀπὸ κόμματος εἰς κόμμα, ἀπὸ φατρίας εἰς φατρίαν.

ἀποσκιρτῶ *(—άω)*· σκιρτῶν ἀπομακρύνομαι, ἀποπηδῶ φεύγω, ἀποχωρίζομαι: «δάμαλις ἀπεσκίρτησε τῆς ἀγέλης» ‖ μεταφ. μεθίσταμαι εἰς ἕτερον κόμμα, εἰς ἑτέραν φατρίαν.

Ἀποσκίτης, *Ἀργύριος*. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Γορτυνίας διαπρέψας κατὰ τὴν μάχην τῆς Γράνας εἰς Λιατζαγρά. Τῷ 1825 προαχθεὶς εἰς χιλίαρχον ἐπολέμησεν εἰς τὰ Τρίκορφα, ὅπου ἐτραυματίσθη σοβαρῶς εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, τῶν ὁποίων ἀπώλεσε σχεδὸν τὴν χρῆσιν.

ἀποσκλήρυνσις (ἡ)· ἡ εἰς σκληρότητα ἐξέλιξις, μεταβολή, τὸ νὰ γίνῃ τι σκληρόν.

ἀποσκληρύνω καὶ *ἀποσκληρῶ (—όω)*· καθιστῶ τι σκληρόν, μεταβάλλω τὸ ἁπαλὸν εἰς σκληρόν, εἰς τραχύ ‖ *μέσ.* *ἀποσκληρύνομαι*· γίνομαι σκληρός, παύω νὰ εἶμαι ἁπαλός: «ὁ βλαστὸς ἀποσκληρύνεται σὺν τῷ χρόνῳ» ‖ μεταφ. γίνομαι ἀνάλγητος, ἀπονος, ἀφιλάνθρωπος: «ἀπεσκληρύνθη ἡ καρδία του».

ἀποσκολιῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι σκολιόν, μεταβάλλω τὸ εὐθύ, τὸ ὀρθὸν εἰς σκολιόν· κοιν. *στραβώνω*.

ἀποσκοπῶ *(—έω)* σκοπῶ, ἀποβλέπω, ἔχω κατὰ νοῦν· ‖ ἀποβλέπω, κατευθύνομαι: «ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τῶν ἰσχυρῶν».

ἀποσκορακίζω· (ἀπὸ τῆς φρ. *ἐς κόρακας* καὶ τῆς *ἀπὸ* πέμπω εἰς τοὺς κόρακας, εἰς τὸν διάβολον, ἀπορρίπτω, ἐκδιώκω: «ἀπεσκοράκισα τοὺς πότους καὶ παννυχίδας».

ἀποσκορακισμὸς (ὁ)· ἡ εἰς κόρακας ἀποπομπή, ἡ τραχεῖα καὶ ὑβριστικὴ ἀπόδιωξις.

ἀποσκότεινα· ἰδιωματ. (Νάξ.), ἐπίρρ. ὄχι πολὺ σκοτεινά, ἄλλως σουρουπώματα.

ἀπόσκοτο (τό)· ἰδιωματ., τόπος σκοτεινός.

ἀπόσκωμμα (τό)· σκῶμμα, μυκτήρισμα.

ἀποσκώπτω· σκώπτω, μυκτηρίζω, λοιδορῶ.

ἀποσμηκτικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανός, ὁ κατάλληλος πρὸς ἀπόσμηξιν, ἀποκαθαρτικός.

ἀπόσμηξις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποσμήχειν, ἀποκάθαρσις. πλύσις, σφόγγισμα.

—ἀπόσμηξις τῆς *μήτρας* (écouvillonnage) *[Μαιευτ.]*. Οὕτω καλεῖται ὁ διὰ ψηκτρίδος καθαρισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς μήτρας ἐπί τινων παθήσεων ταύτης. Εἶναι μικρὰ ἐγχείρησις ἐπακολουθοῦσα σχεδὸν πάντοτε τῇ ἀποξέσει τῆς μήτρας, ἀλλὰ καὶ αὐτοτελῶς ἐκτελουμένη δι' εἰδικοῦ ἐργαλείου, τῆς *ψηκτρίδος* (écouvillon), παρομοίας πρὸς τὴν χρησιμοποιουμένην διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν φιαλῶν ἢ τῶν ὑαλίνων σωλήνων τῆς λυχνίας ἢ καὶ τῶν καπνοσυρίγγων, ἐν σμικρῷ. Ἐνδείκνυται δ' ἡ ἐγχείρησις αὕτη πρὸς ἀφαίρεσιν τῶν ἐν τῇ μήτρᾳ ἐπισχεθέντων ὑμένων ἢ καὶ ὑπολειμμάτων θρόμβων καὶ φθαρτοῦ (κατὰ τὴν ἔκτρωσιν)· εἰς τὰς μητρίτιδας καὶ ἐνδομητρίτιδας ἐπιληξείου φύσεως καὶ τὰς σηπτικὰς τοιαύτας, κλπ
Τελεῖται δ' ἡ ἀπόσμηξις ὡς ἀκολούθως: Μετὰ τὸν συνήθη καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀπολύμανσιν τῶν ἐξωτερικῶν γεννητικῶν ὀργάνων, διακλύομεν τὸν κολεὸν δι' ὀξυγονοῦχου ὕδατος ἀραιωθέντος κατὰ τὸ ἥμισυ δι' ὕδατος βεβρασμένου καὶ θερμοῦ, εἰσάγομεν κολπολαβίδα, ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ κολπο-

Digitized by Google

σκόπιον εὐρύ, πιέζοντες ἐπὶ τὰ κάτω τὸ περίνεον, καὶ συλλαμβάνομεν δι' ὀδοντωτῆς λαβίδος τὸν τράχηλον τῆς μήτρας καταβιβάζοντες τοῦτον μέχρι τοῦ αἰδοίου. Λαμβάνομεν εἶτα τὴν ψηκτρίδα, ἣν προηγουμένως ἔχομεν ἀπολυμάνει διὰ βράσεως ἢ καὶ δι' ἐμβαπτίσεως παρατεταμένης ἐν διαλύματι ἄχνης ὑδραργύρου (1:1000), τῆς ὁποίας τὸ πρὸς τὴν λαβὴν πέρας κάμπτομεν μικρόν, ἵνα οὕτως εὐχερέστερον κρατῆται, καὶ κυρτοῦμεν μικρὸν τὸ ἀντίθετον πέρας ταύτης. Εἰσάγομεν δὲ τὴν ψηκτρίδα ἐντὸς τῆς κοιλότητος τῆς μήτρας διὰ σπειροειδοῦς κινήσεως· τότε δὲ περιστρέφομεν ταύτην περὶ ἑαυτὴν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ ἐκτελοῦμεν κινήσεις τινὰς εἰσόδου καὶ ἐξόδου καθ' ἁπάσας τὰς διευθύνσεις τῆς μήτρας. Ἐξάγομεν δ' αὐτὴν εἶτα πεφορτισμένην τῶν ἐν τῇ μήτρᾳ ἐπισχεθέντων ὑπολειμμάτων ὑμένων, θρόμβων, κλπ. Ἀκολούθως εἰσάγομεν τὴν ψηκτρίδα καὶ ἐκ δευτέρου καὶ ἐκ τρίτου ἐν ἀνάγκῃ πρὸς τέλειον καθαρμὸν ταύτης. Εἶτα διενεργοῦμεν ἐνδομήτριον διάκλυσιν διὰ διαλύματος τοῦ Tarnier. Καὶ τελευτῶμεν τὴν ἐγχείρησιν δι' ἐπιθίξεως διὰ βάμματος ἰωδίου. Καλὸν εἶναι, μετὰ τὴν ἀπόσμηξιν, νὰ ἐπιθέτωμεν εἰς τὸ ὑπογάστριον κύστιν πάγου ἐπὶ 24 ἢ 36 ὥρας.

Ὁ ἐφευρέτης (Dr Doléris) τῆς μεθόδου τῆς ἀποσμήξεως συνιστᾷ τὴν χρῆσιν ψηκτρίδων δι' ὅσον οἷόν τε σκληροτέρων τριχῶν, φρονῶν ὅτι οὕτως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἀπόξεσιν τῆς μήτρας. Εἶναι ὅμως ἀκατόρθωτον διὰ τῆς ἁπλῆς διὰ ψηκτρίδος ἐπιτριβῆς νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ καταστροφὴ τοῦ βλενογόνου τῆς μήτρας. Ὅθεν ἡ ἀπόσμηξις δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν θεραπευτικὴν ἐνέργειαν οἵαν καὶ ἡ ἀπόξεσις τῆς μήτρας· δύναται ὅμως νὰ εἶναι λίαν ὠφέλιμος διὰ τὸν αὐχένα τῆς μήτρας καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐπιτυχῶς πρὸς εἰσαγωγὴν φαρμάκων δι' ἐπαλείψεις τοῦ ἐνδομητρίου, ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ ὁ ῥαβδίσκος ἢ ὁ στειλεὸς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποίου περιτυλίσσεται βάμβαξ φίλυδρος ἢ γάζα ἀπεστειρωμένη πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sam. Pozzi.* Gynécologie 3me édition. *Labadie Lagrave* et *Legueu.* Traité de Gynécologie médico-chirurgicale 2me édition. *Dr Doléris.* Curettage et écouvillonnage de la matrice Paris 1892. *Guéniot* et *Jeannain* Thérapeutique Gynécologique 1922. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ἀποσμῶ *(—άω)*· ἀπομάττω, ἀποκαθαίρω, σφογγίζω: «ἀποσμῶ τὸν ῥύπον,—τὸ αἷμα».

ἀποσόβησις (ἡ)· ἀπώθησις, ἀποδίωξις, ἀπομάκρυνσις: «ἡ ἀποσόβησις τοῦ κινδύνου».

ἀποσοβῶ *(—έω)*· ἀποδιώκω, ἀπομακρύνω, δὲν ἀφίνω νὰ πλησιάσῃ, ἀποτρέπω: «ἀπεσόβησε τὸν κίνδυνον».

ἀπόσουρα (τὰ) (Aposura) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκτελιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν καμπῶν των, αἵτινες δὲν φέρουσι πόδας κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ σώματος. Δ. Ν. Π.

ἀποσούρνω ἢ *ποσούρνω*· ἰδιωματ. σύρω (ἐπὶ τῆς φωνῆς), τὸ ἀρχ. *ἐπισύρω*: «ποσούρνει τὴ φωνή του»· πβλ. ἀρχ. «ἐφθέγγετο ἐπισεσυρμένον τι καὶ συνεχὲς καὶ ἐπίτροχον» (*Λουκ.* Πλοῖον 2.).

ἀποσπαργανῶ *(—όω)*· ἀπαλλάσσω τῶν σπαργάνων, λύω τὰ σπάργανα τοῦ βρέφους.

ἀποσπαργάνωσις (ἡ)· ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ βρέφους ἀπὸ τῶν σπαργάνων του.

ἀπόσπασις (ἡ)· ἀποχώρισις, ἀπομάκρυνσις, ἀποχωρισμός: «ἡ ἀπόσπασις τῶν φύλλων ἀπὸ τῶν κλάδων κ. τ. τ.» || πρόσκαιρος μετάθεσις ὑπαλλήλου τινὸς ἀπὸ τῆς εἰς ἣν ἀνήκει ὑπηρεσίας.

— *[Στρατ. Καν.]*· βλ. ἀπεσπασμένος.

— *[Πνευμ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀπόσπασις* χαρακτηρίζονται τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα φαινόμενα, κατὰ τὰ ὁποῖα τὸ Πνεῦμα τοῦ διαμέσου ἀποσπώμενον τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ σώματος εἴτε μεταβαίνει εἰς μακρὰν κειμένας ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ πειράματος ἀποστάσεις, εἴτε πλανᾶται εἰς τὸ Ἄπειρον, ἐρχόμενον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ἀπενσαρκωμένα (βλ. ἀπενσάρκωσις) Πνεύματα. Ἡ ἀπόσπασις τελεῖται τόσον κατὰ τὸν προκλητὸν ὅσον καὶ κατὰ τὸν φυσιολογικὸν ὕπνον. Τὸ φαινόμενον τῆς *ἀποσπάσεως* ἀπεδείχθη πειραματικῶς καὶ διὰ τῶν πνευματιστικῶν φαινομένων καὶ διὰ τῶν φαινομένων, ἅτινα κυρίως ἐμελέτησεν ὁ πολὺς De Rochas, ὅστις κατώρθωσε καὶ νὰ φωτογραφήσῃ τὸ φασματῶδες τοῦτο ὁμοίωμα τοῦ διαμέσου. Μεταχειριζόμεθα πνευματιστικῶς τὸν ὅρον *ἀπόσπασις* καὶ διὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ἐνέργειαν τὴν τελουμένην ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου, ὅταν τοῦτο δηλαδὴ *ἀποσπᾶται* τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ σώματος.

Ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἀπόσπασις τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ σῶμα τελεῖται μετὰ δυσκολίας, διότι ἄλλοτε μὲν συντελεῖ πρὸς τοῦτο ἡ ἠθικὴ διαβάθμισις τοῦ θνήσκοντος, ἄλλοτε δὲ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου του ἢ καὶ ἡ μορφὴ τῆς ἀσθενείας, ἐξ ἧς ὁ θάνατος προῆλθε. Πρὸς πλειοτέραν κατανόησιν τῆς ἀποσπάσεως ταύτης πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς ἐννοεῖ ὁ Πνευματισμὸς τὸν λεγόμενον θάνατον. Εἶναι πνευματιστικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι τὸ Πνεῦμα συνέχεται πρὸς τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ σῶμα διὰ τοῦ περιπνεύματος, δηλαδὴ διὰ ἐξ ὕλης λεπτοφυοῦς καὶ ἀβαροῦς συνισταμένου περιβλήματος τῆς ψυχῆς, περιβλήματος ἀποτελοῦντος τρόπον τινὰ τὸ ψυχικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον παρακολουθεῖ αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν ἐξελικτικὴν αὐτῆς πορείαν, δηλαδὴ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν γηίνων αὐτῆς ὑπάρξεων καὶ κατὰ τὰ στάδια τῆς ἐλευθέρας αὐτῆς ἐν Ἀπείρῳ διαβιώσεως. Ἤδη κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου οἱ πρὸς τὸ ὑλικὸν σῶμα δεσμοὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον χαλαροῦνται μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς παντελοῦς αὐτῶν ἀποσπάσεως, ὅτε τὸ Πνεῦμα παύει τελείως συνεχόμενον πρὸς τὸ σῶμα καὶ τότε ὁ κατ' ἄνθρωπον θάνατος ἐπέρχεται τερματίζων ἕνα στάδιον τῆς αἰωνίας διαδρομῆς τῆς ψυχῆς. Τελεῖται δηλαδὴ ἁπλῆ μεταβολὴ τῶν ὅρων τῆς ψυχικῆς ζωῆς, ἁπλῆ μετάβασις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ εἰς τὸν ἄλλον ἐπικληθέντα κόσμον. Τερματίζεται μία περίοδος τῆς μορφωτικῆς αὐτῆς σταδιοδρομίας, μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς *πείρας*, ὅπου κατῆλθεν ἵνα δοκιμάσῃ κατὰ πόσον προήχθη ἠθικῶς ὁ χαρακτήρ της, εἰς τὸ πεδίον τῆς *γνώσεως*, ἵνα συνεχίσῃ τὴν διαπαιδαγώγησίν της. Δὲν τερματίζεται συνεπῶς, ὅπως ἀφίνει νὰ νοηθῇ ὁ δογματισμός, ἡ ἀνθρωπίνη ὕπαρξις, ἀλλ' ἁπλῶς *ἀποσπᾶται* ἡ ψυχὴ του προσωρινοῦ ὑλικοῦ της ἐνδιαιτήματος, ἵνα συνεχίσῃ εἰς ἄλλο πεδίον τὸν αἰώνιον αὐτῆς δρόμον.

Διὰ τῆς ἀποσπάσεως, ἐξηγοῦνται καὶ τὰ φαινόμενα τῆς λεγομένης *διαυγοῦς ὁράσεως*, δηλαδὴ τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἐν ὑπνωτιστικῇ καταστάσει εὑρισκόμενος διάμεσος περιγράφει μέρη ἄγνωστα τελείως εἰς αὐτόν, βλέπει ἄτομα μακρὰν αὐτοῦ εὑρισκόμενα ἢ καὶ ἀφηγεῖται γεγονότα τελούμενα εἰς μεμακρυσμένην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν. Πρόκειται καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ περὶ *ἀποσπάσεως* τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐλευθερουμένη τῶν φραγμῶν τῶν ὑλικῶν αὐτῆς ὀργάνων ἀποκτᾷ προσκαίρως τὴν ἀπεριόριστον λειτουργίαν τῶν ψυχικῶν αὐτῆς ἰδιοτήτων. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἐνῷ ἡ ἀπόσπασις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν φαινομένων τούτων εἶναι μερική, κατὰ τὸν λεγόμενον θάνατον εἶναι ὁλική. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὅπως πειραματικῶς ἀπεδείχθη, ἡ ψυχὴ ἐξακολουθεῖ συνεχομένη πρὸς τὸ ὑλικόν της σῶμα, διὰ λεπτοῦ ῥοώδους δεσμοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπετεύχθη καὶ ἡ φωτογράφησις, ἐνῷ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τῆς ὁλικῆς ἀποσπάσεως, δηλαδὴ τοῦ θανάτου, ὁ ῥοώδης οὗτος δεσμὸς ἀποκόπτεται τελείως. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ὑλικὸν σῶμα αἰσθάνεται ἐνδεχόμενον νυγμὸν τοῦ φασματώδους ὁμοιώματός του, ἐνῷ κατὰ τὴν δευτέραν τὸ ὑλικὸν σῶμα κεῖται τελείως ἀναίσθητον καὶ νεκρωθέν. Μ. Β. ΛΑΝΔΟΣ

ἀπόσπασμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποσπᾶν*, ἀπόρρηγμα, μέρος ἀποχωρισθὲν τοῦ ὅλου σώματος: «ὁ δαίμων, ὃν ἑκάστῳ προστάτην καὶ ἡγεμόνα ὁ Ζεὺς ἔδωκεν, ἀπόσπασμα ἑαυτοῦ» *(Πλάτ.)* || «ἀποσπάσματα ἐκ περιοδικοῦ τινος», τὰ ἰδιαιτέρως ἐκδιδόμενα τεύχη τῶν ἐν τοῖς περιοδικοῖς πραγματειῶν· || «ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς,—συγγραφῆς,—ἐγγράφου,—διαταγῆς κ.τ.τ.».

— **ΣΤΡΑΤΗΓ.—ΤΑΚΤ.** Καλεῖται *ἀπόσπασμα* ἡ προσωρινὴ συγκρότησις τμήματός τινος, ἐκ στρατευμάτων, εἴτε ἀποκλειστικῶς ἐκ πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, εἴτε ἐξ ὅλων τῶν ὅπλων, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ σχετικῶν ὑπηρεσιῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀναληφθῇ, εἴτε ἐν τῇ στρατηγικῇ ἐννοίᾳ εἴτε ἐν τῇ τακτικῇ, εἰδικὴ ἀνεξάρτητός τις ἀποστολή· ὡς π. χ. ἡ τῆς δράσεως ἐν ἐκκέντρῳ τινὶ χώρῳ τοῦ θεάτρου πολέμου ἢ τοῦ τακτικοῦ πεδίου, ἡ τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς προελάσεως τοῦ ἀντιπάλου, ἡ τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιδρομῆς, ἡ τῆς καταστροφῆς ὡρισμένου ἔργου τοῦ ἀντιπάλου, ἡ τῆς συνοδείας ἐφοδιοπομπῆς, ἡ τῆς συνοδείας αἰχμαλώτων κτλ.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἀποσπάσματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποστολῆς δι' ἣν τοῦτο συνεκροτήθη, δύναται δὲ νὰ ποικίλλῃ ἀπὸ μικρᾶς τινος μονάδος πεζικοῦ (τάγματος λόχου, κτλ.) ἢ ἱππικοῦ (συντάγματος, ἐπιλαρχίας, ἴλης κτλ.) μέχρι τμήματος ἐξ ὅλων τῶν ὅπλων καὶ ὑπηρεσιῶν (συντάγματος πεζικοῦ ἢ ταξιαρχίας ἱππικοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, ἱππικοῦ, ὑπηρεσιῶν κτλ.).

Ἡ μόνη διαφορὰ τῆς σημερινῆς ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐποχῶν εἶναι ὅτι ἄλλοτε διὰ τοῦ ὅρου *ἀπόσπασμα* ἠννοεῖτο συγκρότησις τμήματος ἐκ μικρῶν τινων μόνον μονάδων (Γαλλικὸς Καν. Ἐκστρ. 1895, Ἑλλην. 1899 § 105, Γαλλ. Καν. Ἐκστρ. 1913 § 136), ἐνῷ σήμερον διὰ τοῦ ὅρου τούτου δὲν ἀποκλείεται ἡ ἔννοια τῆς συνενώσεως πλειόνων μεγάλων μονάδων (Γαλλ. Καν. Ἐκστρ. 1924 § 304, 306), ἡ δὲ Γαλλ. Διδασκαλ. Μονάδ. 1921 (§ 53) ἀποκαλεῖ τὴν ἐκ μεγάλων μονάδων συγκρότησιν *ἀπόσπασμα Στρατιᾶς* (détachement d'Armée), ἣν ὅμως ἡ Ἑλλην. Διδασκαλ. 1923 (§ 53), καίτοι πιστὴ μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, τὴν ἀποκαλεῖ τμῆμα Στρατιᾶς. Οἱ Γερμανικοὶ Κανονισμοὶ δὲν διέβλεπον τ' ἀποσπάσματα ὑφ' οἷον πνεῦμα οἱ Γαλλικοί, δι' ὃ τὴν ὀνομασίαν *ἀπόσπασμα* ἐχρησιμοποίουν καὶ χρησιμοποιοῦσι καὶ σήμερον ἀκόμη ἀδιαφόρως περὶ παντὸς τμήματος στρατοῦ, εἴτε μεγάλης δυνάμεως εἴτε μικρᾶς, ἀδιαφόρως δὲ καὶ πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἀποστολῆς των (Γερμ. Καν. Ἐκστρ. 1908 § 159-162). Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰς ἐν ἄλλοις στρατοῖς ἐκτελουμένας δράσεις δι' ἀποσπασμάτων οἱ Γερμανοὶ ἐξετέλουν διὰ τοῦ ὑπερόχου καὶ πολυαρίθμου ἱππικοῦ των, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέδιδον μεγίστην σημασίαν καὶ τῷ ἀνέθετον σοβαρὰς ἀποστολὰς (ὡς εἶναι π. χ. ἡ *προκάλυψις*).

Ἡ δρᾶσις ἀποσπάσματός τινος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποστολῆς του, γενικῶς ὅμως εἰς πᾶσαν περίπτωσιν δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὅτι καθ' οἱανδήποτε δρᾶσιν παρεμβάλλονται πάντοτε εἰδικαί τινες δυσκολίαι, λόγῳ τῶν ἀναγκῶν τῆς πρὸς ἁπάσας τὰς κατευθύνσεις ἀσφαλείας, καὶ τοῦ ἐκτεθειμένου τῶν ἀνεφοδιασμῶν, καθ' ὅσον τὸ ἀπόσπασμα δρᾷ, ὄχι μόνον ἀνεξαρτήτως, ἀλλὰ καὶ συνήθως ἀπομεμονωμένως. Δρᾶσις δι' ἀποσπασμάτων ἐξετελεῖτο ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐποχῶν, ἀποβλέπουσα, ὡς καὶ σήμερον, εἴτε εἰς προκάλυψιν καὶ ἀπόκτησιν ἐπαφῆς (προκαταρκτικὰς ἐνεργείας πάσης πολεμικῆς καταστάσεως), ἢ εἰς ἀναγνώρισιν, ἢ εἰς πλαγιοφύλαξιν, ἐνέχουσα τότε καθ' ἁπάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας γενικὴν σημασίαν, εἴτε εἰς αἰφνιδιαστικὴν ἐπιδρομὴν (coup de main), ἢ εἰς καταστροφὴν ἔργων τοῦ ἀντιπάλου, ἢ εἰς συνοδείας διαφόρους (ἐφοδιοπομπῶν, αἰχμαλώτων κτλ.), ἐνέχουσα τότε καθ' ἁπάσας τὰς δευτέρας ταύτας περιπτώσεις σημασίαν ἐντελῶς τοπικὴν καὶ περιωρισμένην.

Ὑπηρεσία προκαλύψεως δι' ἀποσπασμάτων διὰ πρώτην φορὰν παρουσιάζεται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, π. χ. προκάλυψις ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Γερμανίας ἐκστρατείαν τοῦ 1806. Κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη, ἡ ἰδέα τῆς δι' ἀποσπασμάτων προκαλύψεως ὁλονὲν ἐπετείνετο, ἀλλὰ πάντοτε προκειμένου περὶ ἀμύνης, οὐδέποτε δὲ περὶ ἐπιθέσεως. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον 1870—1871, πολλάκις ἐχρησιμοποίησαν οἱ Γερμανοὶ ἀποσπάσματα πρὸς προκάλυψιν· ὡς π.χ. ὁ στρατηγὸς Werder τὸν Ἰανουάριον 1871 κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Belfort (ἀποσπάσματα συνταγματάρχου Loos, συνταγματάρχου Nachtigal, συνταγματάρχου Willisen). Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἀκάπνου πυρίτιδος (1884) καὶ τοῦ ἐπαναληπτικοῦ ταχυβόλου ὁπλισμοῦ (1886—1897), ἤρχισε γεννωμένη ἡ ἰδέα τῆς χρησιμοποιήσεως ἀποσπασμάτων καὶ εἰς ἐπιθετικὰς ἐνεργείας· ὑπέρμαχος τότε τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἦτο ὁ Γάλλος στρατηγὸς Langlois. ἀντίθετος δὲ σφόδρα ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Rohne, ἅτε πάντοτε ἐχόμενος τῆς δι' ἱππικοῦ δράσεως· ὁ ἐν ἔτεσι δὲ 1904—1905 διεξαχθεὶς Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος κατέδειξε τὸ ἐπωφελέστατον τῆς χρησιμοποιήσεως ἀποσπασμάτων προκαλύψεως καὶ ἐν τῇ ἐπιθέσει, ἀποκληθέντων τότε μάλιστα *ἀποσπασμάτων ἐπαφῆς*, ἵνα διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης καταδειχθῇ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προελάσεως, συνεπῶς περὶ ἐπιζητήσεως τοῦ ἐχθροῦ (*ἐπαφῆς*)· πχ. οἱ Ἰάπωνες στρατηγοὶ Κουρόκι καὶ Ὄκου, μετὰ τὰς ἀποβάσεις των εἰς Τσεμοῦλπο (χερσόνησος Κορέας) καὶ εἰς Πιτσεουὸ (χερσόνησος Λιαοτούνγκ).

Δρᾶσις ἀποσπάσματος, πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἀφορώντων τὸν ἐχθρόν, ἐξετελεῖτο καὶ κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἐποχάς, ἀποκαλουμένη ἔκτοτε *ἐπιθετικὴ ἀναγνώρισις*· χαρακτηριστικαὶ ἀναγνωρίσεις εἶναι αἱ ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκτελεσθεῖσαι κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων τῷ 1870—1871, ἀποτελέσασαι μάλιστα τὸν ἕνα τρόπον δράσεως τῶν Γάλλων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην διακρίνονται δύο φάσεις, ἡ τῶν ἐπιθετικῶν ἀναγνωρίσεων καὶ ἡ τῶν ἀποπειρῶν πρὸς διάρρηξιν καὶ ἔξοδον· ἑτέρα χαρακτηριστικὴ ἐπιθετικὴ ἀναγνώρισις εἶναι ἡ κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον 1877—1878 ἐκπεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀσμὰν πασᾶ κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν Πλεύναν Ρώσων, ἡ ἀπολήξασα εἰς τὴν μάχην τοῦ Πελιχὰτ τὴν 31ην Αὐγούστου 1877.

Ἐπίσης κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἐξετελεῖτο καὶ δρᾶσις δι' ἀποσπάσματος, πρὸς πλαγιοφύλαξιν ἢ πρὸς πλευρικὴν ἐπίθεσιν, ὡς π. χ. κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897 τὸ Ἑλληνικὸν ἀπόσπασμα τοῦ κάτω Ὀλύμπου, τὸ ἀφῆσαν ὅμως ἀνεκτελέστους τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχιστρατήγου Διαδόχου Κωνσταντίνου. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς δράσεις ἀποσπάσματος κατὰ τὰς περιπτώσεις τὰς ἐχούσας τοπικὴν καὶ περιωρισμένην σημασίαν, αὗται ἀνέκαθεν ἐξετελοῦντο. Σήμερον, αἱ ἀποστολαὶ τῶν ἀποσπασμάτων συνοψίζονται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἰς τὰς κάτωθι:

Α'. Γενικῆς σημασίας.—Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀποσπάσματος ὅταν ἀποβλέπῃ:

1) Εἰς τὴν παντὸς εἴδους ἐπίγειον ἀσφάλειαν. Τοιαύτη εἶναι, ἡ ἐκτελουμένη ὑπὸ διά

Digitized by Google

ἐμπροσθοφυλακῆς, πλαγιοφυλακῆς, ὀπισθοφυλακῆς καὶ προφυλακῶν (βλ. λ.), ἀποκαλουμένων μάλιστα *ἀποσπασμάτων ἀσφαλείας* (Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1924 § 78).

2) Εἰς τὴν διευκρίνισιν τῆς καταστάσεως καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐπαφῆς. Αἱ τοιαῦται ἀποστολαὶ ἐκτελοῦνται ἐπικειμένης πάσης μάχης, ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν *ἀποσπασμάτων ἀσφαλείας*, καθ' ὅσον τὰ ἐν λόγῳ ὄργανα ἀσφαλείας ἔχουσι διττὴν ἀποστολήν, ἀσφαλιστικὴν ἀφ' ἑνός, ἀναγνωριστικὴν ἀφ' ἑτέρου.

3) Εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὡρισμένων σημείων τοῦ ἀντιπάλου· ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἡ *ἀναγνώρισις* ἡ ἀνέκαθεν καλουμένη *ἐπιθετικὴ* (Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1895, Ἑλλην. 1899 § 114. Γαλλ. Διδασκαλ. Μονάδ. 1921, Ἑλλην. 1923 § 75), ἐκτελουμένη δὲ δι' εἰδικῶν ἀποσπασμάτων ἀσχέτων πρὸς τ' ἀποσπάσματα ἀσφαλείας.

4) Εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς προχωρήσεως τοῦ ἀντιπάλου. Τοιούτου εἴδους ἀποστολὴ ἀποσπάσματος διὰ πρώτην φορὰν καθωρίσθη ὑπὸ τοῦ Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1913 (§ 140), τηρηθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1924 (§ 307), ἐκτελεῖται δὲ δι' εἰδικοῦ ἀποσπάσματος. Ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ ἔγκειται εἰς τὸ ἐπιβραδύνειν τὴν ἐντὸς τοῦ τακτικοῦ πεδίου ταχεῖαν προχώρησιν τοῦ ἀντιπάλου, καὶ εἰς τὸ παρεμποδίζειν τὴν ἐντεῦθεν ὡρισμένης γραμμῆς προσπέρασίν του πρὸ ὡρισμένης χρονικῆς στιγμῆς. Τὴν ξηρὰν ἔκφρασιν «παρεμποδίζειν» εὑρίσκομεν τολμηράν, ἀλλὰ τὴν μεταχειριζόμεθα, διότι τοιοῦτος ἀκριβῶς εἶναι ὁ ὅρος τοῦ Γαλλικοῦ Κανονισμοῦ (empêcher). Ἡ ἐπιβράδυνσις ἐπιτυγχάνεται, διότι ὁ προχωρῶν ἀντίπαλος ἐξαναγκάζεται ν' ἀναπτύσσηται ἑκάστοτε, νὰ ἐκτελῇ δὲ συχνάκις ἀγῶνας, συνεπῶς νὰ χάνῃ χρόνον. Ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος ἐκτελέσεως τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολῆς εἶναι σχεδὸν πάντοτε ὁ ἀμυντικός, χωρὶς ὅμως ἐνίοτε ν' ἀποκλείηται ὁ ἐπιθετικός, αὐθυπονοουμένου βεβαίως ὅτι οὗτος θᾶττον ἢ βράδιον θὰ μεταπέσῃ εἰς ἀμυντικόν, διότι δὲν πρόκειται περὶ μέχρι πέρατος ἐπιθέσεως. Τὸ ἀπόσπασμα συμμορφοῦται πρὸς τὰς περὶ ἀποχωρήσεως ἀρχὰς (βλ. λ. ἀποχώρησις), καταβάλλει δὲ πάντοτε ἰδιαιτέραν προσοχὴν ἵνα μὴ τὸ πεζικόν του περιπέσῃ εἰς ἀγκίστρωσιν (βλ. λ.).

5) Εἰς τὴν ἐξασφάλισιν πλευροῦ τινος εἴτε ἐπιθετικῆς εἴτε ἀμυντικῆς διατάξεως, ἢ εἰς τὴν ἀπειλὴν ἐχθρικοῦ τινος πλευροῦ. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ μοναδικὸς τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἶναι καθαρῶς ἐπιθετικός· μακρὰν δ' ἀφ' ἡμῶν ἡ ἰδέα ὅτι, ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἐξασφαλίσεως πλευροῦ τινος ἀμυντικῆς διατάξεως, ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος εἶναι ὁ ἀμυντικός. Τοιούτου εἴδους ἀποσπάσματα πολλάκις ἐχρησιμοποιήθησαν παρ' ἡμῶν ἐν τῷ παρελθόντι· π. χ. τό, ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Λοῦρον καὶ εἶτα τὸν συνταγματάρχην Κακλαμᾶνον, πλευρικὸν ἀπόσπασμα τοῦ κάτω Ὀλύμπου κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897, τὰ ὑπὸ τούς, συνταγματάρχην Γεννάδην (ἀριστερόν), ἀντισυνταγματάρχην Κωνσταντινόπουλον (δεξιόν), πλευρικὰ ἀποσπάσματα, τὰ δράσαντα ἑκατέρωθεν τῆς ἐπιθετικῆς στρατηγικῆς διατάξεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1912.

6) Εἰς τὴν ταχεῖαν κατάληψιν σημαίνοντός τινος χώρου, πρὶν ἢ ὁ ἀντίπαλος καταλάβῃ τοῦτον. Παρέλκει καὶ μία κἂν λέξις νὰ λεχθῇ ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς τοιαύτης ἀποστολῆς εἶναι πάντοτε καθαρῶς ἐπιθετικὸς μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς καταλήψεως τοῦ διαταχθέντος χώρου, μεθ' ὃ ἀμυντικός, λαμβανομένης πάντοτε φροντίδος περὶ ταχίστης ἀμυντικῆς ὀργανώσεως τοῦ χώρου τούτου.

Β'. Τοπικῆς καὶ περιωρισμένης σημασίας.— Τοιαῦτα εἶναι :

1) Τὰ ἀποσπάσματα τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιδρομῆς (βλ. λ.).

2) Τὰ προοριζόμενα διὰ *πλαγιοφυλακὰς συνδέσμου*. Ὁ ὅρος οὗτος ἴσως νὰ μὴ εἶναι ὀρθός, τὸ δὲ πάντων κύριον ὄχι ἐκδηλωτικὸς τῆς ἐννοίας, ἀλλὰ τὸν μεταχειριζόμεθα ἀναγκαστικῶς, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἐπίσημος Ἑλληνικὸς ὅρος (Ἑλλ. Καν. Πεζ. 1924 § 312). Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα εἶναι συνήθως μικρᾶς δυνάμεως, τάσσονται μεταξὺ δύο μονάδων Πεζικοῦ, συνεπῶς καὶ πεζῇ Ἱππικοῦ, διατελουσῶν μὲν ἐν ἐπαφῇ ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ, ἢ μεταξὺ τοιαύτης τινὸς μονάδος καὶ μονάδος τινὸς τοῦ πυροβολικοῦ, χρησιμεύουσι δ' ὄχι μόνον διὰ τὴν τήρησιν τῆς ἐπαφῆς καὶ τοῦ συνδέσμου μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ μονάδων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πλήρωσιν κενοῦ τυχὸν παραχθησομένου μεταξὺ τῶν μονάδων τούτων, εἴτε λόγῳ ταχυτέρας προχωρήσεως τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν εἴτε παρεκκλίσεως ἐκ τῆς κατευθύνσεώς της, καθὼς καὶ διὰ τὴν προστασίαν τοῦ πλευροῦ μονάδος τινὸς προχωρησάσης ὑπερμέτρως, συνεπῶς ἀνομοιομόρφως σχετικῶς πρὸς τὰς παραπλεύρους της.

Πλαγιοφυλακαὶ συνδέσμου πρέπει νὰ τάσσωνται πάντοτε ὅταν τὸ μέτωπον τῆς ἐπιθετικῆς ἢ ἀμυντικῆς διατάξεως εἶναι πολὺ μέγα, ἐν σχέσει πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ χρησιμοποιουμένου στρατεύματος. Τοιοῦτοι σύνδεσμοι δυνατὸν νὰ ὦσιν εἴτε τακτικῆς ἐννοίας εἴτε στρατηγικῆς τοιαύτης, ὡς π. χ. κατὰ τὴν πρὸς Κιλκὶς προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κατὰ Ἰούνιον 1913, ὁπότε ἡ Ταξιαρχία Ἱππικοῦ εἶχεν ἀποστολὴν τὸν σύνδεσμον μεταξὺ 3ης καὶ 10ης Μεραρχιῶν. Κατ' ἐπέκτασιν, καλοῦνται *ἀποσπάσματα συνδέσμου* τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὴν τήρησιν τοῦ συνδέσμου μεταξὺ τῆς διοικήσεως μονάδος τινὸς (τάγματος) καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν τμημάτων (λόχων), χωρὶς ὅμως ὁ ὅρος οὗτος νὰ εἶναι ἐπισήμως καθιερωμένος.

3) Τὰ μικρὰ ἀποσπάσματα χειροβομβιστῶν, πολυβόλων, βομβιδοβόλων, ἐκκαθαριστῶν κτλ., τὰ συγκροτούμενα δι' εἰδικὸς τακτικὰς ἀνάγκας (Ἑλλ. Καν. Πεζ. 1924 § 306—315).

4) Τὰ ἀποσπάσματα τὰ χρησιμοποιούμενα δι' εἰδικάς, ὡς κάτωθι, ἀποστολὰς (ἅτινα κατ' ἀρχὴν εἶναι πάντοτε μικρᾶς δυνάμεως) :

α') Τὴν καταστροφὴν εἰδικῶν ἔργων τοῦ ἀντιπάλου. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοιαύτης ἀποστολῆς ἀπαιτεῖται ἀπαραιτήτως νὰ ἐνυπάρχῃ ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐνέργεια, δι' ὃ ἡ τήρησις τῆς μυστικότητος κατά τε τὴν προπαρασκευὴν καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἶναι ὑψίστης σημασίας. Κατὰ τὴν μετάβασιν πρέπει τὸ ἀπόσπασμα νὰ τηρῆται διαρκῶς ἐν προκαλύψει ἀπό τε τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν ἐναερίων ὄψεων (τὸ τοιοῦτον εἶναι σχεδὸν πάντοτε δυνατόν, διότι πρόκειται περὶ πολὺ μικρᾶς μονάδος, συνήθως λόχου), καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὴν διὰ κατῳκημένων χώρων διέλευσιν· διὰ δὲ τὴν ἐπίθεσιν δὲν κλιμακοῦται κατὰ βάθος, διότι ἀγὼν μέχρι πέρατος δὲν ἐκτελεῖται, ἀλλ' ἕκαστον τμῆμα (π. χ. διμοιρία, ὁμὰς) λαμβάνει ὡρισμένον ἀντικειμενικὸν σκοπόν. Μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου ἐπικράτησιν, τὸ μὲν μάχιμον τμῆμα τοῦ ἀποσπάσματος ἐπιτηρεῖ τὸν ἀντίπαλον, τὸ δὲ τεχνικὸν τμῆμα (Μηχανικὸν) ἄρχεται τῆς καταστροφῆς τοῦ ἔργου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον πάντοτε προστασίαν τοῦ μαχίμου τμήματος. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς, ἅπαντα τὰ τμήματα (μάχιμα καὶ τεχνικὰ) μεταβαίνουσιν εἰς ἐγγύς τι σημεῖον, ὁρισθὲν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν ἐν καιρῷ συγκέντρωσιν ἁπάντων τῶν τμημάτων. Ἅμα ὡς τὸ ἀπόσπασμα συγκεντρωθῇ, τότε ἀποχωρεῖ, ἀκολουθοῦν μάλιστα κατὰ τὴν ὑποχωρητικὴν πορείαν του δρομολόγιον διάφορον τοῦ ἀκολουθηθέντος κατὰ τὴν μετάβασιν.

β') Τὴν ἐνέδραν. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοιαύτης ἀποστολῆς πρέπει νὰ ἐκλεγῇ σημεῖον διελεύσεως τοῦ ἐχθροῦ ὑποχρεωτικόν, συγχρόνως ὅμως παρουσιάζον μεγάλας ἐδαφικὰς δυσκολίας (βλ. λ. ἐνέδρα).

γ') Τὴν προσβολὴν ἐχθρικῆς ἐφοδιοπομπῆς. Τὸ ἀπόσπασμα χωρίζεται εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἓν ἐπιτίθεται κατὰ τῆς συνοδείας τῆς ἐφοδιοπομπῆς, τὸ δ' ἕτερον κατὰ τῶν ὀχημάτων καὶ τῶν κτηνῶν αὐτῆς ἢ τῶν αὐτοκινήτων της, ἀρχῆς πάντοτε γινομένης ἀπὸ τῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς οὐρᾶς, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀποκλεισθῇ ἡ φυγὴ καὶ ἡ διάσωσις ἐνίων ἐξ αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη ἐπίθεσις εἶναι πάντοτε ἀποτελεσματικωτέρα, ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀντιπάλου ἐφοδιοπομπῆς αὐτοκινητικῆς, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἀπαιτεῖται ἡ καταστροφὴ πολλῶν ὀχημάτων καὶ κτηνῶν, ἀλλ' ἀρκεῖ ὁ φόνος τῶν ὁδηγῶν τῶν αὐτοκινήτων, ὡς παράδειγμα δ' ἀρκεῖ τὸ ὅτι κατὰ Ἰούλιον 1921 ἤρκεσαν ὀλίγοι τσέται (ἄτακτοι τοῦ Κεμαλικοῦ στρατοῦ), ἵνα καταστρέψωσι 13 μεγάλα φορτηγὰ αὐτοκίνητα, ἀποτελοῦντα τὴν ἐφοδιοπομπήν, τὴν προωρισμένην διὰ τὴν πρὸς Καράκιοϊ προελαύνουσαν 11ην Ἑλληνικὴν Μεραρχίαν.

δ') Τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιτάξεως ἐν ἐχθρικῇ χώρᾳ. Τὸ ἀπόσπασμα χωρίζεται εἰς δύο τμήματα διαφόρου δυνάμεως, ἐξ ὧν τὸ μὲν μικρότερον ἐκτελεῖ τὴν ἐπίταξιν, τὸ δὲ μεῖζον τὴν προστασίαν, τασσόμενον ἐπὶ καταλλήλων σημείων πρὸς τὰς ἐπικινδύνους κατευθύνσεις καὶ ἀπαραιτήτως εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τοῦ χώρου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐπιτάξεως, ἵνα τοιουτοτρόπως τηρῶνται οἱ ὅροι τῆς προκαλύψεως.

ε') Τὴν συνοδείαν ἐφοδιοπομπῆς ἢ αἰχμαλώτων. Τὸ ἀπόσπασμα χωρίζεται εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἓν περιβάλλει ἐν εἴδει πλαισίου τὴν ἐφοδιοπομπὴν ἢ τοὺς αἰχμαλώτους, τὸ δ' ἕτερον πορεύεται τασσόμενον πρὸς τὴν ἐπικίνδυνον κατεύθυνσιν, δηλαδὴ εἴτε ἐπὶ κεφαλῆς εἴτε εἰς τὴν οὐρὰν εἴτε πρὸς ἓν πλευρόν, ες κατάλληλον ὅμως πάντοτε ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐφοδιοπομπῆς ἢ τῶν αἰχμαλώτων, ἵνα τοιουτοτρόπως τηρῶνται οἱ ὅροι τῆς προκαλύψεως. Ἐν περιπτώσει ἐχθρικῆς προσβολῆς, τὸ πρὸς τὴν ἐπικίνδυνον κατεύθυνσιν πορευόμενον τμῆμα προσπαθεῖ ν' ἀπωθήσῃ τὴν ἐπίθεσιν· ἐὰν ὅμως δὲν κατορθώσῃ τοῦτο, τότε τάσσεται καὶ αὐτὸ περὶ τὴν ἐφοδιοπομπὴν ἢ τοὺς αἰχμαλώτους, ἵνα τοιουτοτρόπως μετὰ τοῦ ἤδη περὶ αὐτὴν ἢ περὶ αὐτοὺς ὑπάρχοντος τμήματος διαφυλάξωσιν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἢ ἀπὸ τῆς ἀπαγωγῆς ὅσα περισσότερα ὀχήματα, κτήνη ἢ αἰχμαλώτους εἶναι δυνατόν.

Αὐτοκινητικὸν ἀπόσπασμα.— Ἐπὶ πλέον σήμερον ὑπάρχει καὶ νέον εἶδος ἀποσπάσματος, τὸ *αὐτοκινητικόν*, δηλαδὴ τὸ μεταφερόμενον ἐπ' αὐτοκινήτων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ταχείας μεταβάσεως στρατευμάτων ἐπὶ χώρου ἀρκετὰ μεμακρυσμένου, ἔνθα ἐπιβάλλεται ἡ ταχίστη παρέμβασις· ὡς π. χ. προκάλυψις ἀπειλουμένου φιλίου πλευροῦ, ἀπειλὴ κατ' ἐχθρικοῦ πλευροῦ, πωμάτισις κενοῦ ἐπελθόντος ἐν τῷ μετώπῳ, ἐνίσχυσις πεζῇ ἱππικοῦ μαχομένου μεμονωμένως εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, καταδίωξις ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἐπείγουσα κατάληψις χώρου τινὸς κτλ. (βλ. λ. αὐτοκίνησις).

Διατάξεις περὶ αὐτοκινητικοῦ ἀποσπάσματος διὰ πρώτην φορὰν ἀναγράφονται εἰς τοὺς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914-1918 κανονισμούς· Γαλλ. Καν. Ἐκστρ. 1924 (Παράρτημα 4ον), Γερμανικὸς Καν. Διευθύνσεως ἀγῶνος 1923 (§ 746 καὶ Κεφάλαιον 3ον τοῦ Παραρτήματος).

Μαχητικὸν ἀπόσπασμα.— Ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐποχῶν μέχρι σήμερον συγκροτοῦνται ἐνίοτε ἀποσπάσματα, ἔχοντα ἀποστολὴν καθαρῶς μαχητικήν, ἀκριβῶς δ' ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν παραπλεύρων των μονάδων. Τ' ἀποσπάσματα ταῦτα εἶναι δυνάμεως πάντως κατωτέρας τῆς τῆς Μεραρχίας, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἔχοντα σύνθεσιν παρεμφερῆ πρὸς τὴν μεραρχιακήν· ἐνίοτε μάλιστα τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἔχει δύναμιν ἐλαχίστων ὑστεροῦσαν ἀπὸ τῆς τῆς Μεραρχίας, μὴ καλούμενον ὅμως Μεραρχία, ἅτε μὴ ἀποτελοῦν ὀργανικὴν μονάδα. Τοιούτου εἴδους ἀποσπάσματα πολλάκις ὠργανώθησαν παρ' ἡμῖν κατά τε τὸ παρελθὸν καὶ κατὰ τὸ ἐγγὺς παρελθόν. Π.χ. τὸ μικρὸν μὲν ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν ὅπλων ἀπόσπασμα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Τερτίπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1897· τὸ ἐκ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ἀπόσπασμα τοῦ συνταγματάρχου Ἠπίτη κατὰ Νοέμβριον 1912, διαρκοῦντος τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου. Τὸ ἀπόσπασμα ἀντισυνταγματάρχου Κωνσταντινοπούλου κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον 1913· τὸ ἀπόσπασμα Κίου καὶ τὸ ἀπόσπασμα περιοχῆς Μαιάνδρου κατὰ Σεπτέμβριον 1921 — Αὔγουστος 1922 ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ἀποσπάσματα προκαλύψεως. — Καίτοι τὰ στρατεύματα τὰ ἐκτελοῦντα τὴν στρατηγικὴν προκάλυψιν (βλ. λ.), διαρκούσης τῆς στρατηγικῆς συγκεντρώσεως, εἶναι δυνάμεως πολὺ μεγάλης, συνήθως σώματα Στρατοῦ ἢ Μεραρχίαι, μόλα ταῦτα ἐπεκράτησε νὰ καλῶνται *ἀποσπάσματα προκαλύψεως* (βλ. λ. προκάλυψις). (Etude sur la couverture τοῦ *de Feraudy*, 1908. Le détachement de couverture en Montagne τοῦ *Capitaine Alboussières* 1909 Opinions Allemandes sur la guerre Moderne, 1912, τόμ. 3ος, σελ. 57. Stratégie τοῦ *Colonel Culmann* 1924 σελ. 513. Enseignements stratégiques et tactiques τοῦ *Colonel Miquel* 1926 σελ.40.)

Ἀποσπάσματα ὑπηρεσίας ἀναγνωρίσεως.— Προκειμένου περὶ τῆς ἐρεύνης τοῦ Ἱππικοῦ, καλοῦνται *ἀποσπάσματα* τὰ μικρὰ τμήματα, τὰ συνήθως δυνάμεως οὐλαμοῦ ἢ ἴλης, τὰ ἐκτελοῦντα τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀναγνωρίσεως (βλ. λ.). Τὰ ἐν λόγῳ ἀποσπάσματα ἐκαλοῦντο εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἐν Γαλλίᾳ, συνεπῶς καὶ ἐν Ἑλλάδι, *ἀποσπάσματα κατοπτεύσεως* (Ἑλλ. Καν. Ἐκστρ. Ἱππικοῦ 1906 § 12), σήμερον δὲ καλοῦνται ἁπλῶς *ἀποσπάσματα* (Γαλλ. Καν. Ἐκστρ. 1924 § 88 Ἑλλ. Διδασκ. Μονάδ. 1923 § 74). Ἐν Γερμανίᾳ οὐδέποτε ἐγένετο χρῆσις τοῦ ὅρου *ἀπόσπασμα*, προκειμένου περὶ ὀργάνου ἀναγνωρίσεως Ἱππικοῦ, καθ' ὅσον τὸ ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀπόσπασμα ἀναγνωριστικὸν ὄργανον καλεῖται ἀνέκαθεν *περιπολίαι*.

Ἀποσπάσματα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πόλεων.— Ἀποσπάσματα καλοῦνται ἐπίσης πάντα τὰ μικρὰ στρατιωτικὰ τμήματα, τὰ ἔχοντα εἰδικὴν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀποστολήν· ὡς π.χ. τὸ ἀπόσπασμα πυρκαϊᾶς, τὸ ἀπόσπασμα κηδείας, τὸ ἀπόσπασμα ἐκλογικοῦ τμήματος κτλ.

Ν. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀπόσπασμα συνδέσμου. — Καλεῖται οὕτω εἰς τὴν τακτικήν, τὸ ἀπόσπασμα ὅπερ συγκροτεῖ ἓν ὅπλον (πυροβολικόν, ἱππικόν, ἀεροπορία) καὶ ἀποσπᾷ εἰς ἕτερον ὅπλον (συνήθως πεζικόν), ὅπερ ὑποστηρίζει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὡρισμένης τινὸς τακτικῆς ἐντολῆς ἀπαιτούσης συνεργασίαν στενὴν καὶ διαρκῆ τῶν δύο τούτων ὅπλων.

Τὸ ἀπόσπασμα συνδέσμου συγκροτεῖται καὶ ἀποσπᾶται παρὰ τοῦ ὅπλου ὅπερ ὑποστηρίζει ἓν ἕτερον. Οὕτω, ἂν μία μονὰς πυροβολικοῦ ἔχῃ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀποστηρίξῃ μονάδα τινὰ πεζικοῦ διὰ τὴν κατάληψιν ἀντικειμενικοῦ τινος σκοποῦ, ἡ μονὰς τοῦ πυροβολικοῦ θὰ ἀποσπάσῃ παρὰ τῇ μονάδι ταύτῃ τοῦ πεζικοῦ *ἀπόσπασμα συνδέσμου*. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀποσπάσματος συνδέσμου εἶναι τεχνική, ἤτοι νὰ διαβιβάζῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν διοικητὴν τῆς μονάδος ἥτις τὸ ἀπέσπασε τὰς ἀνάγκας τῆς μονάδος παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἀπεσπάσθη.

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του ταύτης τὸ ἀπόσπασμα συνδέσμου συγκροτεῖται ἐξ ἑνὸς ἀξιωματικοῦ ὡς διοικητοῦ τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐξ ὁπλιτῶν ἐφωδιασμένων δι' ὅλων τῶν μέσων διαβιβάσεων, δι' ὧν θὰ δυνηθῇ νὰ διαβιβάσῃ τὰς

Digitized by Google

αιτήσεις τῆς ὑποστηριζομένης μονάδος (τηλεφώνου, ἀσυρμάτου, ὀπτικοῦ, ἀγγελιαφόρων).

Ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀποσπάσματος συνδέσμου μεταξὺ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, τότε ὁ διοικητὴς τοῦ ἀποσπάσματος ἐπιφορτίζεται καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν ἀναζητήσεως στόχων καὶ κανονισμοῦ βολῆς πυροβολικοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ προστίθεται εἰς τὸ ἀπόσπασμα συνδέσμου καὶ ἀριθμός τις παρατηρητῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ διαφορὰ ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ *συνδέσμου* καὶ *ἀποσπάσματος συνδέσμου*. Ὁ σύνδεσμος ἔχει καθ' αὑτὸ τακτικὴν ἀποστολήν, ἅτε ἀντιπροσωπεύων εἴς τινα μονάδα τὸν διοικητὴν τῆς ἀποστειλάσης αὐτὸν μονάδος· ὁσάκις λάβῃ ἀνάγκην νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἀποσπάσαντα αὐτὸν διοικητήν, χρησιμοποιεῖ τὰ μέσα διαβιβάσεως τῆς μονάδος παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἀπεσπάσθη. Τὸ ἀπόσπασμα συνδέσμου εἶναι τι τὸ πληρέστερον: ὁ σύνδεσμος μετὰ τῶν ἀναγκαιούντων αὐτῷ μέσων διαβιβάσεων, ἵνα τοιουτοτρόπως εὑρίσκηται ἐν διαρκεῖ καὶ στενῇ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ ἀποσπάσαντος αὐτὸ διοικητοῦ του.

Ἡ ἐργασία τοῦ ἀποσπάσματος συνδέσμου εἶναι λεπτὴ καὶ δυσχερής· ἀπαιτεῖ συγχρόνως τακτικὰς γνώσεις καὶ τεχνικὰς τοιαύτας, καθόσον δέον νὰ χειρίζηται πλήρως τὰ μέσα διαβιβάσεως ἅτινα διαθέτει. Αὕτη καθίσταται ἔτι μᾶλλον δυσχερὴς εἰς ἀγῶνα κινήσεων, ὁπότε, λόγῳ τοῦ ὀλιγίστου χρόνου ὃν διαθέτει, ἥ τε ἐγκατάστασις καὶ λειτουργία τῶν μέσων διαβιβάσεων θὰ καταστῇ προβληματική.

Δέον συνεπῶς ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος νὰ ἔχῃ εἰδικὰ προσόντα, ἐνεργητικότητα καὶ μόρφωσιν. Ἡ συγκρότησις ἀποσπάσματος συνδέσμου δὲν προεβλέπετο κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἐποχάς, καίτοι ἀνέκαθεν παρίστατο ἀνάγκη, διότι τὸ ὀλιγοχρόνιον τῶν τότε μαχῶν δὲν παρεῖχε τὸν χρόνον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τεχνικῶν μέσων διαβιβάσεων (τηλεφώνου, ἀσυρμάτου, ὀπτικοῦ κτλ.), ἐνῷ σήμερον, ὁπότε αἱ μάχαι εἶναι μακροχρόνιοι, ἡ ὀργάνωσις καὶ ἐγκατάστασις τῶν μέσων διαβιβάσεων εἶναι σχεδὸν πάντοτε δυνατή.

Δι' αὐτό, ὁ ὅρος *ἀπόσπασμα συνδέσμου* εἶναι ὅρος εἰσαχθεὶς εἰς τοὺς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 Κανονισμοὺς (Καν. Διαβιβάσεων 1926 § 88). Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— ἀπόσπασμα *πλοίων* (γαλλ. détachement, ἀγγλ. detachement.) *[Ναυτ.]*. Ἀριθμός τις πλοίων τοῦ στόλου ἀποσπώμενος αὐτοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν ἰδιαιτέρου τινὸς ἐγχειρήματος. Συνήθως τὸ ἀπόσπασμα τίθεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου ἢ ἀρχαιοτέρου τῶν Κυβερνητῶν τῶν πλοίων αὐτοῦ. Α. ΚΡΧ.

ἀποσπασματάρχης (ὁ)· ὁ ἄρχων, ὁ διοικητὴς στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος.

ἀποσπερίζω· ἰδιωματ., παύω νὰ ἑσπερίζω, παύω νὰ διέρχωμαι τὴν ἑσπέραν, νὰ κάμνω νυχτέρι: «νὰ ἀποσπερίσωμε γιατὶ εἶναι μεσάνυχτα».

Ἀποσπερίτης *[Ἀστρον.]*. Λαϊκὴ ὀνομασία τῆς Ἀφροδίτης, ὁσάκις αὕτη ἐμφανίζεται ὡς ἀστὴρ τῆς ἑσπέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, ὁπότε καλεῖται καὶ *Ἕσπερος* (βλ. Ἀφροδίτη). Σ. Π.

ἀποσπερμαίνω· ἀποσπερματίζω: «ἀπεσπέρμηνεν εἰς τὸ σκέλος τῆς θεᾶς» (ἀρχ.).

ἀποσπερματίζω· ἀφίνω νὰ ἐκχυθῇ τὸ σπέρμα μου, ἀποσπερμαίνω: «ἀποσπερματίζουσιν οἱ ὀνειρώττοντες».

ἀποσπερμάτισις (ἡ) καὶ *ἀποσπερματισμὸς* (ὁ)· ἡ ἔκχυσις τοῦ σπέρματος (ἀφροδισιακῶς).

— [ΦΥΣΙΟΛΟΓ.] Καλεῖται *ἀποσπερμάτισις* ἐν τῇ Φυσιολογίᾳ ἡ μεταφορὰ τῆς γεννητικῆς οὐσίας τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸν τόπον τῆς γονιμοποιήσεως, ἤτοι πρὸς τὴν μήτραν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν περισταλτικῶν κινήσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς φαγωγοὺς καὶ τὰς ᾠοθήκας. Ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς αἱ μυϊκαὶ ἶνες τοῦ σπερματικοῦ πόρου καὶ τῆς σπερματοδόχου κύστεως ὑποβάλλονται εἰς περιοδικὰς συστολάς, διὰ τῶν ὁποίων τὸ σπέρμα φέρεται πρὸς τὴν οὐρήθραν, καὶ ἐκεῖθεν τοῦτο διὰ τῶν συστολῶν τῶν μυῶν τοῦ περινέου ἐκχύνεται κατ' ὤσεις πρὸς τὸν κολεόν. Ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς ἡ μήτρα λαμβάνει κατάλληλον θέσιν πρὸς εἴσοδον τοῦ σπέρματος εἰς αὐτήν, διὰ διεγέρσεως καὶ ἐνεργείας τῶν μυϊκῶν ἰνῶν αὐτῆς.

Περὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς εἰσόδου τοῦ σπέρματος ἐκ τοῦ κολεοῦ διὰ τοῦ στυλαίου τῆς μήτρας εἰς τὴν κοιλότητα αὐτῆς καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰς ᾠοθήκας πολλαὶ συζητήσεις ἐγένοντο. Παρεδέχοντο ποτὲ ὅτι μόνον μυστηριῶδές τι πνεῦμα τοῦ σπέρματος, ἡ *σπερματικὴ αὔρα*, εἰσέρχεται εἰς τὴν μήτραν καὶ ἐπιφέρει τὴν γονιμοποίησιν, διότι ἐνόμιζον ἀδύνατον τὴν μετανάστευσιν τοῦ σπέρματος ἀπὸ τοῦ κολεοῦ εἰς τὴν μήτραν καὶ τὴν ᾠοθήκην. Σήμερον ὅμως οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ σπερματοζωάρια φθάνουσι κατὰ πᾶσαν καρποφόρον συνουσίαν μέχρι τῶν ᾠοθηκῶν, εἶναι δὲ καὶ γνωσταὶ αἱ δυνάμεις δι' ὧν τοῦτο κατορθοῦται· αὗται δὲ εἶναι: τοῦτο μὲν ἡ μεθ' ὁρμῆς ἐξακόντισις τοῦ σπέρματος, καὶ ἡ πίεσις τὴν ὁποίαν παράγει ἐν τῷ κόλπῳ τὸ πέος, ὅπερ κινεῖται δίκην ἐμβόλου σύριγγος, ἵνα διαβιβάσωσι τὸ σπέρμα διὰ τοῦ στομίου τῆς μήτρας εἰς τὴν κοιλότητα αὐτῆς· τοῦτο δὲ αἱ περισταλτικαὶ κινήσεις τῶν τοιχωμάτων τῆς μήτρας καὶ τῶν φαγωγῶν, ὡς παρατηρήσεις ἐπὶ ζῴων τοῦτο ἀπέδειξαν. Ὅλον τὸ σπέρμα δὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν μήτραν, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τὸ πλεῖστον ἐξέρχεται διὰ τοῦ κολεοῦ. Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

ἀποσπερνός,—ή,—ό· ἰδιωματ. (Κρήτ.), ὁ τῆς ἑσπέρας, ὁ ἑσπερινός: «ἀποσπερνὴ κοιμηθιά», ὁ τόπος ὅπου τὴν ἑσπέραν ὁδηγοῦνται τὰ ποίμνια διὰ νὰ κοιμηθοῦν· λέγεται καί: «ἀποσπερνὴ στεσά», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κοιμηθιὰν τῆς ἡμέρας.

ἀποσπεροῦ καὶ *ἀποσπερὶς*· ἰδιωματ., ἀφ' ἑσπέρας, ἀπὸ τὸ βράδυ, ἄλλως *ἀποβραδίς*: «ἀρχίσαμε ἀποσπεροῦ καὶ τελειώσαμε μεσάνυχτα» || ἑσπέρας οὔσης, βράδυ: «ἀποσπεροῦ ἡ χάρισσα μαλώνει μὲ τὸ χάρο».

ἀπόσπονδος,—η,—ο· ἰδιωματ. (Καλάβρ.), ὁ μὴ κοινωνικὸς (βλ. *Λεξ. Ἀρχ.* 5, 156).

ἀποσπόντα· ἐπίρρ. (ἀπὸ τοῦ Ἰταλ. *sponda*), ἐμμέσως, δι' ἐλιγμοῦ, οὐχὶ ἀπ' εὐθείας: «μοῦ τὸ 'φερε ἀποσπόντα», «μοῦ τὸ εἶπε ἀποσπόντα»· ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ σφαιριστηρίου, ὅταν ἡ σφαῖρα κρούσῃ ἄλλην σφαῖραν οὐχὶ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ δι' ἀνακλάσεως ἀπὸ τῆς *σπόντας* (τῆς πλευρᾶς) τοῦ σφαιριστηρίου.

ἀποσπόρι (τό)· ἰδιωματ., τὸ τελευταῖον τέκνον· ἄλλως *ἀπογόνι*.

ἀποσπουρίζω· ἰδιωματ., λαμβάνω μέρος εἰς συμπόσιον κατὰ τὸ ὁποῖον ἕκαστος κομίζει τὸ φαγητόν του: «πάμε σήμερο ν' ἀποσπουρίσωμε»· ἀρχ. «ἀπὸ σπυρίδος δειπνεῖν».

ἀποσπῶ (—άω), παθ. μετχ. *ἀπεσπασμένος*· τραβῶ βιαίως, ἀποχωρίζω· || μεταφ. ἀποχωρίζω, ἀπομακρύνω, ἀποσύρω: «τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του», «ξερνέ τον κι' ἀπόσπασέ τον» ἰδιωματ. || μεταθέτω προσωρινῶς ἀπὸ μιᾶς ὑπηρεσίας εἰς ἄλλην: «ἀπεσπάσθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον, —εἰς τὴν ἀστυνομίαν κττ.».

— ἀπεσπασμένος *[Στρατ. Κανον.]*. Ἐν τοῖς Κανονισμοῖς ὑπηρεσίας Στρατοῦ, *ἀπεσπασμένος* καλεῖται πᾶς στρατιωτικὸς (ἀξιωματικὸς ἢ ὁπλίτης), ὅστις ἀνήκει μὲν εἰς τὴν δύναμιν ὀργανικῆς τινος μονάδος, ἀλλὰ προσωρινῶς ἐκτελεῖ ὑπηρεσίαν παρ' ἑτέρᾳ μονάδι, ἢ στρατιωτικῷ Καταστήματι, ἢ ὅπως δήποτε παρ' ἑτέρᾳ ἀρχῇ. Ἡ *ἀπόσπασις* ἐνέχει πάντοτε τὸν τύπον τῆς προσωρινότητος, δι' ὃ μετὰ χρόνον, καθοριζόμενον ὑπὸ τῶν διαφόρων ἑκάστοτε νόμων καὶ διατάξεων, ὁ ἀπεσπασμένος ἢ ἐπανέρχεται παρὰ τῇ μονάδι παρ' ᾗ ὀργανικῶς ἀνήκει, ἢ τοποθετεῖται παρὰ τῇ μονάδι ἢ τῇ ἀρχῇ, ἐν ᾗ παρέμενε μέχρις ὥρας ἀπεσπασμένος. Ν. Κ.

ἀπόσταγμα (τό)· ὑγρὸν στάζον ἀπό τινος, ἀποστάλαγμα || τὸ δι' ἀποστάξεως διαφόρων ὑλῶν λαμβανόμενον ὑγρόν: «ἀπόσταγμα στεμφύλων, —ῥόδων,—ὀπωρῶν κττ.» (βλ. ἀπόσταξις).

— *[Χημ. Τροφ.]*· βλ. **ἀλκοολοῦχα ποτά.**

ἀποστάζω ρήμ. μεταβ. καὶ ἀμετ. (ἀόρ. *ἀπέσταξα*, μετ παθητ. παρακ. *ἀπεσταγμένος*)· ἀποσταλάζω, ἐνεργῶ ἀπόσταξιν δι' εἰδικῆς συσκευῆς: «ἀποστάζω ἄρωμα ἐξ ἀνθέων», «ἀπεσταγμένον ὕδωρ» || στάζω, πίπτω κατὰ σταγόνας. Α. Δ.

ἀποστάθμησις (ἡ)· ἡ ἐκ τοῦ ὁλικοῦ βάρους ἑνὸς ἐμπορεύματος ἀφαίρεσις τοῦ *ἀποβάρου*, πρὸς εὕρεσιν τοῦ *καθαροῦ βάρους* (βλ. ἀπόβαρον).

ἀποσταίνω, ἀόρ. *ἀπόστασα*, παθ. μετχ. *ἀποσταμένος*· δημοτ., ἀποκάμνω, κοπιάζω, κουράζομαι: «ἐμάζευα νερὸ κι' ἀπόστασα» «καὶ τώρα ἀποσταμένος, θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ».

ἀποστακτήρ· συσκευὴ δι' ἧς ἐκτελεῖται ἀπόσταξις (βλ. λ.).

— *[Ναυτ.]* Ἀποστακτήρ, ἢ καὶ *βραστὴρ* (κοιν. *βαπορέτο*) καλεῖται ἡ συσκευὴ δι' ἧς παρασκευάζεται ἐν τοῖς πλοίοις ἀπὸ θαλάσσιον ὕδωρ πόσιμον τοιοῦτον, ἢ ὕδωρ κατάλληλον διὰ τροφοδότησιν τῶν λεβήτων ἢ διὰ πλύσιν.

Κατὰ μέσον ὅρον χρειάζεται ἕκαστον ἄτομον τοῦ πληρώματος πλοίου 10 λίτρας ὕδατος ἡμερησίως. Ἂν λοιπὸν πρόκειται περὶ μεγάλου πλοίου, χρειάζονται τόσοι τόννοι ὕδατος ἡμερησίως ὅσαι εἶναι αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος. Αἱ οἰκεῖαι ἀποθῆκαι περιλαμβάνουν συνήθως 70 λίτρας ὕδατος δι' ἕκαστον ἄνδρα, ἐπαρκοῦν δηλαδὴ δι' 7 ἡμέρας. Ὅ,τι ἐπὶ πλέον χρειασθῇ συμπληροῦται διὰ τῶν ἀποστακτήρων.

Μία τοιαύτη συσκευὴ ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς λέβητος ἐν τῷ ὁποίῳ θερμαίνεται μέχρι βρασμοῦ θαλάσσιον ὕδωρ, ὁ δὲ παραγόμενος ἀτμὸς ὁδηγεῖται εἰς σειρὰν σπειροειδῶν σωλήνων ἐξωτερικῶς διαβρεχομένων ὑπὸ ψυχροῦ θαλασσίου ὕδατος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου οἱ ἀτμοὶ συμπυκνοῦνται εἰς ὕδωρ (ἀπεσταγμένον). Τὸ ὕδωρ τοῦτο, ὅπως καταστῇ εὔγευστον, ἐμπλουτίζεται εἰς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος δι' ἀναμίξεως μὲ ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα καὶ ἀκολούθως ἀφοῦ διυλισθῇ ὁδηγεῖται εἰς τὰς ὑδαταποθήκας τοῦ ποσίμου ὕδατος. Αἱ μεγάλαι νεώτεραι ἀποστακτικαὶ συσκευαὶ παρασκευάζουν 7 τόννους ὕδατος ἡμερησίως. Α. Μ.

ἀποστακτήριος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ χρησιμεύων δι' ἀπόσταξιν || τὸ οὐδ. *ἀποστακτήριον* ὡς οὐσιαστ., ὁ τόπος ὅπου γίνονται ἀποστάξεις.

ἀποστάκτης (ὁ)· ταυτόσημον πρὸς τὸ *ἀποστακτήρ*.

ἀποστακτικὸς (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τῆς ἀποστάξεως, ἄλλως *ἀποστακτήριος*.

ἀπόστακτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐξ ἀποστάξεως προερχόμενος, ὁ ἀπεσταγμένος (βλ. ἀπόσταξις).

ἀποστάλαγμα (τό)· ἰδιωματ., καταστάλαγμα, κατακάθι: «τὰ ἀποσταλάγματα τοῦ μούστου».

ἀποσταλάζω· ὑποβάλλω τι εἰς ἀπόσταξιν, ἀποστάζω || ἀμετβλ., πίπτω κατὰ σταγόνας.

ἀποσταλακτήριον (τό)· τὸ ἀποστακτήριον (βλ. λ.).

ἀποσταλακτικός, —ή, —όν· ὁ ἀποστακτικὸς (βλ. λ.).

ἀποστάλαξις (ἡ)· ἡ ἀπόσταξις (βλ. λ.).

ἀπόσταμα (τό)· δημοτ., ἡ κόπωσις, τὸ κούρασμα.

ἀποσταμένος· βλ. ἀποσταίνω

Ἀπόστανα (τά) *[Ἀρχ.]*. Τόπος παράλιος ἐν Περσίδι (*Ἀρρ. Ἰνδ.* 38.5).

ἀποστάξιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ δυνάμενος ν' ἀποσταχθῇ.

ἀπόσταξις (ἡ) *[Χημ.]*. Ἡ μεταβολὴ μιᾶς οὐσίας εἰς ἀτμοὺς καὶ ἡ συμπύκνωσις αὐτῶν πάλιν πρὸς ὑγρὰν οὐσίαν.

Ἡ ἀπόσταξις χρησιμεύει πρὸς χωρισμὸν πτητικῶν οὐσιῶν ἀπὸ μονίμων τοιούτων, πρὸς χωρισμὸν τῶν ὑγρῶν ἐκ μιγμάτων διαφόρων ὑγρῶν ἢ ἐκ διαλυμάτων στερεῶν οὐσιῶν ἐν ὑγροῖς. Οὕτω ἐκ τοῦ πηγαίου ὕδατος, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσιν ἐν διαλύσει ἅλατα διάφορα, δι' ἀποστάξεως λαμβάνεται τὸ *ἀπόστακτον* (ἢ *ἀπεσταγμένον*) ὕδωρ, ἤτοι ὕδωρ χημικῶς καθαρὸν καὶ ἐστερημένον διαλελυμένων οὐσιῶν.

Ξηρὰ ἀπόσταξις λέγεται ἡ ἐν κλειστῷ χώρῳ θέρμανσις στερεᾶς οὐσίας, ἀπουσίᾳ τοῦ ἀέρος, καὶ ὁ σχηματισμὸς ἐξ αὐτῆς πτητικῶν προϊόντων, ἅτινα ψυχόμενα εἶτα συμπυκνοῦνται. Οὕτω ἐκ τοῦ ξύλου διὰ ξηρᾶς ἀποστάξεως λαμβάνονται ἀφ' ἑνὸς μὲν μεθυλικὸν πνεῦμα (μεθυλικὴ ἀλκοόλη, ξυλόπνευμα), ὀξικὸν ὀξὺ καὶ ὀξόνη (ἀκε-

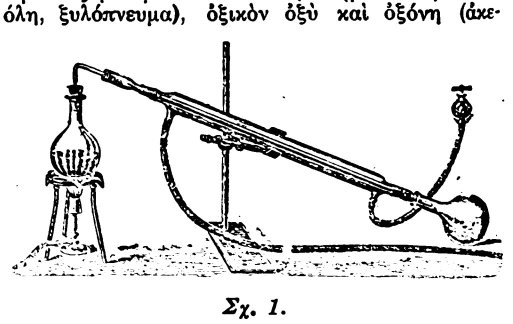

Σχ. 1.

τόνη), καὶ ἀφ' ἑτέρου πίσσα καὶ ἀέρια, κυρίως μεθάνιον καὶ ὑδρογόνον. Αἱ πρὸς ἀπόσταξιν χρησιμοποιούμεναι συσκευαὶ ἀποτελοῦνται ἐκ τοῦ δοχείου τῆς ἐξατμίσεως συνδεομένου μετὰ ψυκτῆρος ἐν ᾧ ψυχόμενοι οἱ ἀτμοὶ συμπυκνοῦνται πρὸς ὑγρὸν συλλεγόμενον ἐν τῷ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ψυκτῆρος εὑρισκομένῳ ὑποδοχεῖ (βλ. σχ. 1).

Πολλαὶ οὐσίαι διὰ βρασμοῦ ὑπὸ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν ἀποσυντίθενται, διὸ καὶ ἡ ἀπόσταξις τῶν σωμάτων τούτων τελεῖται ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν. Δι' ἐλαττώσεως τῆς πιέσεως ἐλαττοῦται ὡσαύτως καὶ τὸ σημεῖον ζέσεως, ἡ ἀπόσταξις ἄρχεται εἰς ταπεινοτέραν θερμοκρασίαν καὶ οὕτω λαμβάνεται ἡ οὐσία ἀναλλοίωτος. Ἡ συσκευὴ δι' ἧς τελεῖται ἡ ἀπόσταξις ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν παρίσταται διὰ τοῦ κάτωθι σχήματος 2. Ἐν τῇ φιάλῃ δ τίθεται τὸ πρὸς ἀπόσταξιν ὑγρόν. Ἐντὸς τῆς φιάλης τίθεται ὑάλινος σωλήν, φέρων θερμόμετρον καὶ καταλήγων εἰς λεπτοτάτην ἀκίδα ε. Ἡ ἀποστακτικὴ συσκευὴ συνδέεται δι' ὑδραντλίας ω, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας ἀφαιροῦμεν τὸν ἀέρα

Digitized by Google

ἐκ τῆς συσκευῆς καὶ ἐλαττοῦμεν τοιουτοτρόπως τὴν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ ἀσκουμένην πίεσιν. Ἐκ τῆς μικρᾶς ὀπῆς τῆς ἀκίδος ε εἰσέρχονται διαρκῶς φυσαλίδες ἀέρος, αἱ ὁποῖαι ρυθμίζουσι τὸν βρασμόν. Τοιουτοτρόπως ἀποφεύγομεν τὰς ἐκτινάξεις, αἵτινες

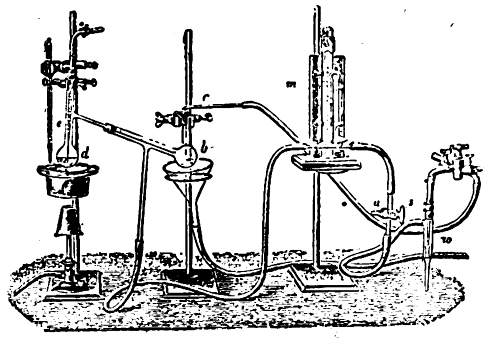

Σχ. 2.

εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῶσι διαρκούσης τῆς ἀποστάξεως. Αἱ ἐκτινάξεις αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν μὴ κανονικὴν ἔκλυσιν ἀτμῶν, ὅτε παρατηροῦμεν, διαρκούσης τῆς ἀποστάξεως, στιγμιαίαν κατάπαυσιν τοῦ βρασμοῦ, ὅστις ἀρχίζει εὐθὺς μετ' ὀλίγον συνοδευόμενος μετ' ἀθρόας ἐκλύσεως ἀτμῶν, δυναμένων νὰ ἐπιφέρωσιν ἔκρηξιν τῆς φιάλης. Αἱ διὰ τῆς ἀκίδος εἰσερχόμεναι φυσαλίδες ἀέρος ρυθμίζουσι τὴν ἔκλυσιν τῶν ἀτμῶν καὶ ὁ βρασμὸς τελεῖται κανονικῶς. Ὁ ὑποδοχεὺς β ψύχεται διὰ λεπτοῦ ρεύματος ὕδατος. Μεταξὺ τῆς ἀποστακτικῆς συσκευῆς καὶ τῆς ὑδραντλίας παρεντίθεται μανόμετρον ὑδραργύρου μ, δι' οὗ παρακολουθοῦμεν τὴν ἐλάττωσιν τῆς πιέσεως. Ἡ στρόφιγξ α φέρει δύο ὀπάς, ἐξ ὧν ἡ μία ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδον ἀέρος ἐν τῇ συσκευῇ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀποστάξεως, ἡ δὲ ἄλλη συντελεῖ εἰς τὴν ταχεῖαν διακοπὴν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς συσκευῆς ἀποστάξεως καὶ τῆς ὑδραντλίας, ἂν πρὸς τοῦτο παραστῇ ἀνάγκη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστάξεως.

Ὁ διαχωρισμὸς οὐσιῶν μὲ διάφορον σημεῖον ζέσεως τελεῖται διὰ τῆς *κλασματικῆς* καλουμένης *ἀποστάξεως*. Ἔστω μῖγμα ἐκ δύο ὑγρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ζέει εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 110° καὶ τὸ ἕτερον εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 130°. Μόλις ἀρχίσῃ ὁ βρασμὸς τοῦ μίγματος σχηματίζονται πρῶτον ἀτμοὶ τοῦ ὑγροῦ μὲ τὸ μικρότερον σημεῖον ζέσεως, οἱ ὁποῖοι συμπυκνούμενοι διέρχονται πρῶτοι. Ἄρα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστάξεως δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὸ ὑγρὸν τὸ ὁποῖον ζέει εἰς 110°, ἐνῷ περὶ τὸ τέλος τῆς ἀποστάξεως θὰ ἔχωμεν τὸ ὑγρὸν τὸ ὁποῖον ζέει εἰς 130°. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐὰν συλλέξωμεν ἰδιαιτέρως τὸ μέρος τοῦ μίγματος τὸ ὁποῖον ἀποστάζει μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 110° καὶ τὸ μέρος τοῦ ὁποίου ὁ βρασμὸς κυμαίνεται μεταξὺ 120° καὶ 130°, λαμβάνομεν δύο κλάσματα ἀποτελούμενα τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ὑγροῦ ὅπερ ζέει εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 110°, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ ὑγροῦ μὲ σημεῖον ζέσεως 130°. Πάντως διὰ τῆς πρώ-

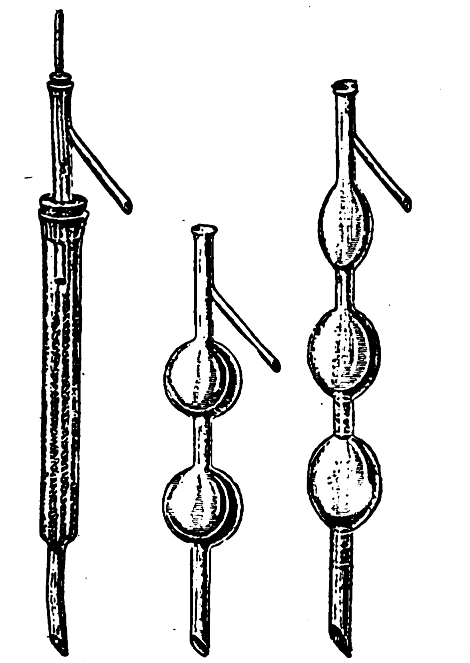

Σχ. 3

της ταύτης ἀποστάξεως δὲν ἐπιτυγχάνεται ὁ πλήρης διαχωρισμὸς τῶν δύο ὑγρῶν, δεδομένου ὅτι τὸ πρῶτον ὑγρὸν περιέχει εἰσέτι μικράν τινα ποσότητα ἐκ τοῦ δευτέρου καὶ ἀντιστρόφως τὸ δεύτερον κλάσμα περιέχει μικρὸν μέρος καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ὑγροῦ. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐπιτύχωμεν πληρέστερον διαχωρισμὸν ἐπαναλαμβάνοντες τὴν ἀπόσταξιν ὡς ἀκολούθως: τὸ πρῶτον κλάσμα τὸ ὁποῖον ἐλήφθη εἰς θερμοκρασίαν μεταξὺ 100° καὶ 110° τίθεται ἐκ νέου ἐντὸς τῆς φιάλης κλασματικῆς ἀποστάξεως καὶ ἀποστάζεται ἰδιαιτέρως. Τὸ ἀποσταζόμενον ὑγρὸν συλλέγομεν εἰς ὑποδοχέα, ἐξακολουθοῦμεν δὲ τὴν συλλογὴν μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν τὸ θερμόμετρον ἀνέλθῃ εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 110°. Ἐν τῇ φιάλῃ ἀποστάξεως παραμένει εἰσέτι μικρὰ ποσότης ὑγροῦ εἰς ἣν προσθέτομεν ἤδη καὶ τὸ ἐνδιάμεσον κλάσμα τῆς πρώτης ἀποστάξεως (ὑγρὸν ληφθὲν μεταξὺ 110° καὶ 120°), συνδέομεν τὴν συσκευήν, θερμαίνομεν μέχρι βρασμοῦ καὶ συλλέγομεν εἰς νέον ὑποδοχέα τὸ ἀποστάζον ὑγρὸν μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν τὸ θερμόμετρον ἀνέλθῃ ἐκ νέου εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 110°.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀλλάσσομεν τὸν ὑποδοχέα καὶ συλλέγομεν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ὑγρὸν τὸ ὁποῖον ἀποστάζει μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 120°, ὁπότε διακόπτομεν πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπόσταξιν. Εἰς τὸ συλλεγὲν τοῦτο μέρος τοῦ μίγματος προσθέτομεν τὸ ἀπόσταγμα τῶν 120°—130°, θέτομεν αὐτὸ ἐν τῇ ἀποστακτικῇ φιάλῃ, ἐπαναλαμβάνομεν τὴν ἀπόσταξιν καὶ συλλέγομεν εἰς νέον ὑποδοχέα τὸ ὑγρόν, τὸ ὁποῖον ἀποστάζει μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 120°. Ἐκτελοῦντες οὕτω σειρὰν ἀποστάξεων δυνάμεθα εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ διαχωρίσωμεν πλήρως δύο ἢ καὶ περισσότερα ὑγρὰ ἀποτελοῦντα μῖγμα. Πληρέστερον εἰσέτι διαχωρισμὸν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν δι' εἰδικῶν σωλήνων οἵτινες καλοῦνται *ἀποφλεγματιστῆρες*, οὓς ἐφαρμόζομεν εἰς τὴν ἀποστακτικὴν φιάλην. Εἰς τοὺς σωλῆνας τούτους κατὰ τὴν ἀπόσταξιν τὰ ὀλιγώτερον πτητικὰ ὑγρὰ συμπυκνούμενα ἐπαναπίπτουσιν εἰς τὴν ἀποστακτικὴν φιάλην, ἐνῷ τὰ πλέον πτητικὰ ἀπέρχονται πρὸς τὸν ψυκτῆρα ἔνθα καὶ συμπυκνοῦνται. Ἐνίους τῶν σωλήνων τούτων παριστᾷ τὸ σχῆμα 3.

Ἀπόσταξις δι' ὑδρατμῶν: Πολλαὶ ρητινώδεις οὐσίαι περιέχουσαι αἰθέρια ἔλαια ὑποβάλλονται εἰς εἰδικὴν ἀπόσταξιν δι' ὑδρατμῶν. Τὰ αἰθέρια

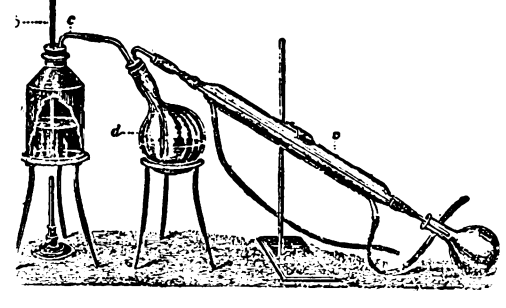

Σχ. 4.

ἔλαια ἔχουσι τὴν ἰδιότητα θερμαινόμενα μεθ' ὕδατος νὰ ἐξατμίζωνται, ἐνῷ αἱ ρητινώδεις οὐσίαι παραμένουσιν ἐν τῷ ἀποστακτικῷ δοχείῳ ὡς ὑπολείμματα μὴ πτητικά. Ἡ συνήθης συσκευὴ δι' ἧς τελεῖται ἡ ἀπόσταξις δι' ὑδρατμῶν παρίσταται διὰ τοῦ κάτωθι σχήματος 4. Τὸ ὕδωρ θερμαίνεται ἐντὸς μεταλλικοῦ δοχείου α, εἰς τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου ἁρμόζει πῶμα δισδιάτρητον φέρον δύο σωλῆνας: τὸν σωλῆνα γ δι' οὗ ἐκλύονται οἱ ἀτμοὶ καὶ τὸν σωλῆνα ἀσφαλείας 6. Οἱ ἐκλυόμενοι ὑδρατμοὶ φέρονται δι' ἀγωγοῦ σωλῆνος εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου δ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν αἱ πρὸς ἀπόσταξιν οὐσίαι. Ἐκ τοῦ δοχείου τούτου οἱ ἐκλυόμενοι ὑδρατμοὶ συμπαρασύροντες καὶ τὴν πτητικὴν οὐσίαν (αἰθέρια ἔλαια) διέρχονται διὰ τοῦ ψυκτῆρος, συμπυκνοῦνται καὶ συλλέγονται εἰς ὑποδοχέα. Τὸ ἀπόσταγμα μὴ διαλυόμενον εἰς ὕδωρ ἐπιπλέει καὶ σχηματίζει ἐλαιώδη στιβάδα. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν δύο τούτων ὑγρῶν τελεῖται κατόπιν διὰ τῆς διαχωριστικῆς χοάνης (βλ. λ.). Δ. Τ.

— *[Βιομηχ.]* Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ αἱ ἀποστάξεις ἔλαβον ἐπ' ἐσχάτων εὐρυτάτην ἐφαρμογήν. Ἀποστακτικαὶ συσκευαὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν πετρελαίων, εἰς τὴν οἰνοπνευματοποιίαν πρὸς παραγωγὴν οἰνοπνεύματος, εἰς τὴν ποτοποιίαν διὰ ποτά, εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν δι' ἀρώματα, εἰς τὴν παραγωγὴν ἀπεσταγμένου ὕδατος καὶ εἰς πλείστας ἄλλας βιομηχανίας. [Βλ. τὰ οἰκεῖα δι' ἕκαστον εἶδος ἄρθρα ὡς π.χ. *οἴνου ἀπόσταξις, λιθανθράκων—, ὕδατος—* κλπ.].

Αἱ τοιαῦται συσκευαὶ ἀποτελοῦνται γενικῶς ἐξ ἑνὸς λέβητος ἐκ χαλκοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ τίθεται τὸ πρὸς ἀπόσταξιν ὑγρόν, ἐξ ἑνὸς καλύμματος κλείοντος ἀεροστεγῶς τὸ στόμιον τοῦ λέβητος, ἐξ ἑνὸς σπειροειδοῦς σωλῆνος τοποθετημένου ἐντὸς δοχείου περιέχοντος ψυχρὸν ὕδωρ διαρκῶς ἀνανεούμενον καὶ τέλος ἐκ τοῦ ὑποδοχέως ἐν ᾧ συλλέγεται τὸ ἀπόσταγμα. Ἡ λειτουργία τῆς ἀποστακτικῆς συσκευῆς εἶναι ἡ ἑξῆς. Εἰσάγομεν ἐντὸς του λέβητος τὸ πρὸς ἀπόσταξιν ὑγρόν, κλείομεν ἀεροστεγῶς διὰ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ καλύμματος τὸ στόμιον τοῦ λέβητος, συνδέομεν τὸ ἕτερον ἄκρον αὐτοῦ μετὰ τοῦ σπειροειδοῦς σωλῆνος καὶ κατόπιν θέτομεν πῦρ ὑπὸ τὸν λέβητα. Ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐν τῷ λέβητι ὑγροῦ ἀνέλθῃ εἰς ὡρισμένον βαθμόν, παράγονται ἀτμοὶ οἵτινες διὰ τοῦ καλύμματος διοχετεύονται εἰς τὸν σπειροειδῆ σωλῆνα, ἔνθα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ διαρκῶς ἀνανεουμένου ψυχροῦ ὕδατος ὑγροποιοῦνται καὶ συλλέγονται ἐν ὑγρᾷ πλέον καταστάσει εἰς τὸν κάτωθι τοῦ σωλῆνος ὑποδοχέα.

Ἐν Ἑλλάδι, κατ' ἐξοχὴν οἰνοπαραγωγῷ χώρᾳ καὶ ἰδίᾳ λόγῳ τοῦ πολυτίμου διὰ τὴν οἰνοπνευματοποιίαν προϊόντος, ὅπερ εἶναι ἡ ξηρὰ σταφίς, λειτουργοῦν ἄριστα οἰνοπνευματοποιεῖα, χρησιμοποιοῦντα τὰς τελειοτέρας ἀποστακτικὰς συσκευάς δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται προϊόντα ἅτινα τιμῶσι τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. [Βλ. καὶ ἄμβυξ.] Π. Θ. Π.

ἀποστασία (ἡ)· τὸ νὰ γίνῃ τις ἀποστάτης, ἄρνησις ὑποταγῆς, ἀνταρσία, ἐνέργεια πρὸς ἀνεξαρτησίαν, ἐπανάστασις· ἀρχ. *ἀπόστασις*.

— *[Κανονικ. Δίκ.]* Ἀποστασία καλεῖται ἡ ἀπάρνησις τῆς χριστιανικῆς πίστεως δι' ἀποδοχῆς εἴτε ἑτέρας μὴ χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς ἰουδαϊκῆς, μωαμεθανικῆς, εἰδωλολατρικῆς, εἴτε τῆς ἀθεΐας. Ἡ ἀποστασία εἶναι εἴτε ἑκουσία, εἴτε ἀκουσία. Καὶ τῆς μὲν ἑκουσίας ἀποστασίας οἱ ἔνοχοι μετανοήσαντες εἶτα κατὰ τοὺς κανόνας ογ' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου κ. ιβ' Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ὑποβάλλονται ἐπιτιμίῳ καθ' ἅπαντα αὐτῶν τὸν βίον, μόνον κατὰ τὰς τελευταίας αὐτῶν στιγμὰς δυνάμενοι νὰ τύχωσι τῆς θείας κοινωνίας. Τῆς δ' ἀκουσίας ἀποστασίας οἱ ἔνοχοι, ἤτοι οἱ ἐξ ἀνάγκης ὑποκύψαντες, μὴ δυνηθέντες μέχρι τέλους ν' ἀντίσχωσιν εἰς τὰς βασάνους, ὑποβάλλονται ἐνναετεῖ ἐπιτιμίῳ. Οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι οἱ ἐπιθύσαντες, ἐξαναγκασθέντες πρὸς τοῦτο, εἶτα δ' *ἀναπαλαίσαντες*, μετέχουσι μὲν τῆς τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ προσφέρωσιν ἢ νὰ κηρύττωσιν ἢ νὰ τελῶσί τι τῶν ἱερατικῶν αὐτῶν καθηκόντων. (Καν. α—4 συνόδ. Ἀγκύρας, καν. ια' τῆς α' οἰκουμενικ. συνόδου καὶ καν. α'—ι' Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐν Συντάγματι ἱερῶν κανόνων, ἐκδ. *Γ. Α. Ῥάλλη* καὶ *Μ. Ποτλῆ* τόμ. Δ' σ. 14—34). Ἐν τῇ Δύσει ἤδη ἀρχομένου τοῦ δ' αἰῶνος καὶ δή, τῷ 306, ἡ ἐν Ἐλβερίτῳ (Elvira) σύνοδος, εἶχεν ἀπειλήσει ἀφορισμὸν εἰς τὸ διηνεκὲς διὰ μὲν τοῦ κανόνος α' τοῖς Χριστιανοῖς οἵτινες ἤθελον θύσει εἰδώλοις, διὰ δὲ τοῦ κανόνος ιζ' τοῖς Χριστιανοῖς, οἵτινες θὰ ἔδιδον τὰς θυγατέρας αὐτῶν εἰς γάμον μετ' ἐθνικῶν ἱερέων.

Κατὰ τὸ βυζαντιακὸν δίκαιον τοῖς ἐνόχοις τοῦ πλημμελήματος τῆς ἀποστασίας, ὅπερ, καθάπερ καὶ ἡ αἵρεσις, ἐκηρύχθη crimen publicum, ἠπειλήθη ἡ ποινὴ τῆς ἀτιμίας. Εἰς τοὺς ἀπὸ Χριστιανοὺς γινομένους Ἰουδαίους, ἠπειλήθη δήμευσις τῆς περιουσίας. Εἰς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας τὸν ἐθνισμὸν ἠπειλήθη ἤδη τῷ 425 ἡ ποινὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ παντὸς πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος, ὡς καὶ ἡ ποινὴ τῆς proscriptio. Τῷ 435 εἶτα δ' αὖθις τῷ 438 ἐπανελήφθη ἡ διάταξις περὶ καταστροφῆς τῶν λειψάνων τῶν ἐθνικῶν ναῶν, ὡς καὶ περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς τελέσεως ἐθνικῶν θυσιῶν, ἀπειληθείσης εἰς τοὺς παραβάτας τῆς ποινῆς τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Αἱ ποιναὶ αὗται ἠπειλήθησαν καὶ εἰς τοὺς ἀναστηλοῦντας τὰ εἴδωλα, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀποπλανῶντας ἄλλον εἰς ἀποστασίαν. Κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον τοῖς ἀποστάταις ἠπειλήθη ἔτι στέρησις τῆς ἱκανότητος τοῦ μαρτυρεῖν, τοῦ συντάττειν διαθήκας, ὡς καὶ τὸ κληρονομεῖν ἐκ τοιούτων. Ὁ ἀνιὼν ἠδύνατο ὡσαύτως ν' ἀποκληρώσῃ τὸν κατιόντα αὐτοῦ ὅστις ἤθελεν ἀποστῇ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς καὶ ὁ κατιὼν τὸν ἀνιόντα αὐτοῦ, ὅστις ὡσαύτως ἤθελεν ἀποστῇ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἰσχύουσι σήμερον παρ' ἡμῖν, ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος καθιερουμένης ἀνεξιθρησκείας.

[Βλ. *Κ. Μ. Ῥάλλη* Ποινικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907 σ. 322—323.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀποστασία (ἡ) (Apostasia) *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι πολυετεῖς. Ἔχουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: κορμὸς ἁπλοῦς ἢ κλαδώδης, φύλλα ἐναλλασσόμενα ξιφοειδῆ ἢ βελονοειδῆ, ἄνθη ἁπλᾶ ἢ σύνθετα, κάλυξ ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν μερῶν ὁμοιομόρφων, στήμονες δύο ἢ τρεῖς μὲ εὐθεῖς καὶ μακροὺς ἀνθῆρας. Ὠοθήκη ἐσωτερική, τρίχωρος καὶ διανοιγομένη ὑπὸ ἐπιμήκους σχισμῆς. Τὸ γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους εἶναι: *ἀποστασία ἡ κοινὴ* (Apostasia vulgara). Δ. Ν. Π.

ἀποστασιομέτρης (ὁ)· ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου μετρεῖται ἡ ἀπόστασις.

ἀποστάσιον (τό)· (ἀρχ.) ἡ παρ' ἀπελευθέρου ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ πρώην κυρίου του καὶ ἡ προσχώρησις αὐτοῦ εἰς ἄλλον προστάτην.

Digitized by Google

—**ἀποστάσιον** καὶ *ἀποστασίου βιβλίον [Βιβλικ.]*· βλ. διαζύγιον.

—**ἀποστασίου** *δίκη [Ἀρχ. Ἑλλ. Δικ.]*· βλ. ἀπελεύθερος.

ἀπόστασις (ἡ)· τὸ μεταξὺ δύο σημείων διάστημα εἴτε τοπικῶς εἴτε χρονικῶς: «ἡ ἀπόστασις ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρι Θηβῶν» καὶ «ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Περσικοῦ»· || μετφ. διαφορά: «ὑπάρχει ἀπόστασις μεταξὺ ἔργων καὶ λόγων»· || τὸ ἀφίστασθαι ἀπό τινος: «ἡ ἀπόστασις τῆς Ἰωνίας», μετγεν. *ἀποστασία*.

— *[Γεωμετρ.]* Καλοῦμεν *ἀπόστασιν μεταξὺ δύο σημείων* Α καὶ Β τὸ μῆκος τοῦ τμήματος (Α Β) τῆς εὐθείας ἥτις διέρχεται διὰ τῶν σημείων τούτων. *Ἀπόστασιν σημείου Α ἀπὸ εὐθείας* καλοῦμεν τὸ μῆκος τοῦ τμήματος (Κ Α), ἔνθα Κ τὸ σημεῖον εἰς ὃ τέμνει τὴν εὐθεῖαν ἡ ἐκ τοῦ Α κάθετος ἐπ' αὐτήν. *Ἀπόστασιν δύο εὐθειῶν παραλλήλων* καλοῦμεν τὴν ἀπόστασιν ἑνὸς σημείου οἱουδήποτε τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἄλλην. *Ἀπόστασιν δύο εὐθειῶν ἀσυμβάτων* (μὴ κειμένων δηλ. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου) καλοῦμεν τὸ μῆκος τοῦ μεταξὺ τῶν εὐθειῶν τούτων τμήματος τῆς κοινῆς αὐτῶν καθέτου. *Ἀπόστασιν σημείου Α ἀπὸ ἐπιπέδου* καλοῦμεν τὸ μῆκος (Κ Α) τῆς καθέτου ἥτις ἄγεται ἐκ τοῦ Α ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον συναντᾷ ἡ κάθετος αὕτη εἰς τὸ σημεῖον Κ. Τέλος *ἀπόστασιν μεταξὺ δύο παραλλήλων ἐπιπέδων* καλοῦμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ τυχόντος σημείου τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο κ.τ.λ. Α. Μ.

—*[Ρητορ.]* Ἡ *ἀπόστασις* ἀποτελεῖ σχῆμα ῥητορικόν, καθ' ὃ προτάσσεται πρότασίς τις, ἔχουσα γενικὴν σημασίαν: π. χ. «δεινὰ ποιεῖ Φίλιππος», εἶτα δ' ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῶν καθέκαστα δεινῶν τοῦ Φιλίππου πράξεων διὰ χωριστῶν ἀσυνδέτων ἢ κομματικῶν προτάσεων, αἵτινες ἀναλύουν καὶ συγχρόνως ἐπαυξάνουν τὴν πρώτην: «αἱ ἐν Εὐβοίᾳ πόλεις τυραννοῦνται, ἐφ' Ἑλλήσποντον οἴχεται, πρότερον ἧκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν» κ.τ.λ. Α. Δ.

— *[Τακτ.]* Ἐν τῇ τακτικῇ καλεῖται *ἀπόστασις* ὁ κενὸς χῶρος ὁ μεταξὺ δύο μονάδων τεταγμένων τῆς μὲν ὄπισθεν τῆς δέ, λογιζόμενος δὲ πάντοτε κατὰ τὴν κάθετον ἔννοιαν. Κατ' ἐπέκτασιν, καλεῖται ἀπόστασις ἡ ἔκτασις ἡ χωρίζουσα ἢ δύο μονάδας ἢ δύο κλιμάκια ἢ ἐν γένει δύο τμήματα στρατοῦ ἢ δύο ὑπηρεσίας οἱασδήποτε, τεταγμένας εἰς μεγάλην κατὰ βάθος διάταξιν, ὁπότε ἡ ἔκφρασις ἀπόστασις ἐννοητέα εἴτε κατὰ τὴν ἔννοιαν ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν πρὸς τὰ ὀπίσω, εἴτε ἀντιστρόφως, λογιζομένη δ' εἰς ἀριθμὸν χιλιομέτρων ἢ ἡμερῶν πορείας. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— *[Βλητ.]* Καλεῖται *ἀπόστασις τοπογραφικὴ* τοῦ στόχου Σ τὸ μῆκος Ο Σ' μετρούμενον ἐπὶ τοῦ

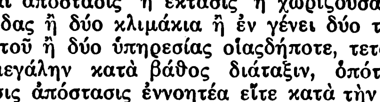

ὁριζοντίου ἐπιπέδου Ο Ο'. *Ἀπόστασις διαρρήξεως* ἐν τῇ ἐγκαιροφλεγεῖ βολῇ τοῦ πυροβολικοῦ καλεῖται ἡ ἀπόστασις Ο Δ' τῆς ἀρχῆς τῆς τροχιᾶς ἀπὸ τοῦ ποδὸς Δ' τῆς ἐκ τοῦ σημείου διαρρήξεως Δ ἐπὶ τὴν γραμμὴν θέσεως τοῦ στόχου Ο Σ ἀγομένης καθέτου.

Κανονισθείσης τῆς βολῆς ἐπὶ στόχου τινός, ἡ ἐπὶ τῶν σκοπευτικῶν ὀργάνων τῶν πυροβόλων ὅπλων σημειουμένη ἀπόστασις δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀπόστασιν τοῦ στόχου, οὖσα ὁτὲ μὲν μικροτέρα, ὁτὲ δὲ μεγαλυτέρα ταύτης. Καὶ τοῦτο διότι τὰ σκοπευτικὰ ὄργανα *(κλισιοσκόπια)* ἔχουσι βαθμονομηθῆ ὑπὸ ὡρισμένας ἀτμοσφαιρικὰς συνθήκας, ἤτοι θερμοκρασίαν 10° ἑκατονταβάθμου καὶ ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν 760 χιλ., αἵτινες δὲν ἀπαντῶνται συνήθως. Ἡ τοπογραφικὴ ἀπόστασις τοῦ στόχου ἐκτιμᾶται ἢ μετρεῖται διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς βολῆς, διὰ τῶν διορθώσεων δὲ τοῦ κανονισμοῦ τῆς βολῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπόστασις βολῆς τῆς στιγμῆς. Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— *[Ὁπλομαχ.]* Καλεῖται *ἀπόστασις* ὁ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων, ὄντων εἰς θέσιν, χῶρος. Ὁ ἀγωνιστὴς ἢ ὁ ἀσκούμενος ἔχει τὴν ἀπόστασιν, ἢ εἶναι ἐντὸς αὐτῆς, ὅταν ἐπιτιθέμενος δύναται νὰ ἐγγίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του, χωρὶς τὸ ἔλασμα τοῦ ξίφους ἢ τῆς σπάθης του νὰ καμφθῇ. Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

—*ἀπόστασις τῶν ἄστρων [Ἀστρονομ.]*. Τὸ μῆκος τῆς νοητῆς εὐθείας, ἥτις συνδέει τὴν Γῆν, θεωρουμένην ὡς σημεῖον, μετὰ δοθέντος ἀστέρος (βλ. παράλλαξις). Σ. Π.

—*ἀπόστασις γωνιώδης [Ἀστρονομ.]*. Ἡ μεταξὺ δύο οὐρανίων σωμάτων ἀπόστασις, ἡ μετρουμένη ὑπὸ τῆς γωνίας, ἥτις σχηματίζεται μεταξὺ τῶν δύο ὀπτικῶν ἀκτίνων, αἵτινες διευθύνονται ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παρατηρητοῦ πρὸς τὰ παρατηρούμενα δύο σώματα. Σ. Π.

—*ἀπόστασις ζενιθία [Ἀστρονομ.]*. Ἡ ἀπὸ τοῦ ζενὶθ ἀπόστασις ἀστέρος, μετρουμένη ὡς γωνία, ἥτις σχηματίζεται μεταξὺ τῆς κατακορύφου τοῦ τόπου καὶ τῆς πρὸς τὸν ἀστέρα ἀγομένης ὀπτικῆς ἀκτῖνος, ἢ ὡς τόξον τοῦ κατακορύφου κύκλου τοῦ ἀστέρος, περιλαμβανόμενον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ζενὶθ τοῦ τόπου. Ἡ ζενιθία ἀπόστασις μετρεῖται εἰς μοίρας ἀπὸ 0° μέχρις 180°, λαμβανομένης ὡς ἀρχῆς τοῦ ζενὶθ καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρὸς 90° συμπλήρωμα τοῦ ὕψους. Ἡ ποσότης αὕτη παρίσταται συνήθως διὰ τοῦ ζ καὶ ἀνάγεται εἰς τὸ σύστημα τῶν ὁριζοντίων συντεταγμένων. Σ. Π.

— *ἀπόστασις παραλλάξεως [Ναυτιλ.]*· βλ. ἀκτοπλοΐα.

— *ἀπόστασις περιηλιακὴ [Ἀστρονομ.]*. Ἐν ἐκ τῶν πέντε στοιχείων παραβολικῆς τροχιᾶς, ἐκπεφρασμένον εἰς μοίρας καὶ μέρη αὐτῆς, καὶ παρέχον τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἐπὶ τῆς τοιαύτης τροχιᾶς κινουμένου οὐρανίου σώματος ἀπὸ τοῦ ἐγγυτάτου πρὸς τὸν Ἥλιον σημείου αὐτῆς (βλ. τροχιαί). Σ. Π.

— *ἀπόστασις πλοίων [Ναυτ.]*. Ἡ ἐν στολοδρομίᾳ ἢ ἐν ὅρμῳ ἀπόστασις τῶν πλοίων μεταξὺ των ὁρίζεται ἑκάστοτε διὰ σήματος τοῦ Ναυάρχου, μετρεῖται δὲ ἀπὸ τῆς πρῳραίας γεφύρας τοῦ ἑνὸς πλοίου μέχρι τῆς πρῳραίας γεφύρας τοῦ ἄλλου δι' εἰδικοῦ ὀργάνου, ὅπερ καλεῖται *διαστημόμετρον*. Ἐν πλῷ τὰ πλοῖα δέον νὰ τηρῶσι τὴν ἀπόστασιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ναυαρχίδος, ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, δέον νὰ τηρῶσι τὴν ἀνάλογον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου πρὸς τὴν Ναυαρχίδα πλοίου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του. Α. ΚΡΚ.

— *ἀπόστασις πολικὴ [Ἀστρονομ.]*. Ἡ ἀπὸ τοῦ πόλου ἀπόστασις δοθέντος ἀστέρος, ἥτις ἐκφράζεται εἴτε ὡς γωνία σχηματιζομένη μεταξὺ τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου καὶ τῆς πρὸς τὸν ἀστέρα ἀγομένης ὀπτικῆς ἀκτῖνος, εἴτε ὡς τόξον τοῦ ἀποκλιτικοῦ ἢ ὡριαίου κύκλου τοῦ ἀστέρος, περιλαμβανόμενον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πόλου. Ἡ πολικὴ ἀπόστασις παρίσταται συνήθως διὰ τοῦ Ρ καὶ μετρεῖται ἀπὸ τοῦ Βορείου πόλου μεταξὺ 0° καὶ 180°. Ἡ ποσότης αὕτη, οὖσα τὸ πρὸς 90° συμπλήρωμα τῆς ἀποκλίσεως, ἀποτελεῖ κοινὸν στοιχεῖον εἰς τὸ σύστημα τῶν ἰσημερινῶν καὶ τῶν οὐρανογραφικῶν συντεταγμένων. Σ. Π.

— *ἀπόστασις οἰκοδομῆς [Νομικ.]*. Ἀνάγεται αὕτη εἰς τὸ οἰκοδομικὸν δίκαιον, περιλαμβάνον διατάξεις τοῦ ἀστικοῦ δικαίου κανονιζούσας τὰ τῶν οἰκοδομῶν καὶ οἰκοπέδων ἐν σχέσει πρὸς τὰς γειτονικὰς οἰκοδομὰς καὶ οἰκόπεδα, τὰ μεσότοιχα κλπ. Ὁ κύριος δύναται κατὰ κανόνα νὰ οἰκοδομήσῃ κατ' ἰδίαν βούλησιν καὶ κρίσιν, καθ' ὅσον δὲν προσβάλλει τὰ δικαιώματα τρίτων. Ἐκτὸς ὅμως τῆς προσβολῆς ἰδιωτικῶν δικαίων τρίτων, δύνανται νὰ προσβληθῶσι καὶ ὅροι, ὑφ' οὓς συντηρεῖται ἡ ὑγεία κλπ. τῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν κοινωνίᾳ βιούντων. Διέπεται ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν ἀστυνομίας τῆς Πολιτείας, ἐξασκουμένη ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν ἐπιδιωκουσῶν: 1) τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγείας, 2) τὴν πρόληψιν δυστυχημάτων, 3) τὴν εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας καὶ καθαριότητα, 4) τὴν καλλιτεχνικὴν διασκευὴν τῶν οἰκοδομῶν, 5) τὴν κατὰ τοῦ πυρὸς ἀσφάλειαν. Ἀσκεῖται δὲ ἡ ἐποπτεία αὕτη εἴτε διωκομένου ποινικῶς τοῦ παραβάτου τούτων τῶν διατάξεων, εἴτε διὰ προαπαιτήσεως ἀδείας πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως παρὰ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς. Σχετικοὶ νόμοι ἔχουσιν ἐκδοθῆ πολλοὶ ἀπὸ τοῦ 1835 καὶ ἐντεῦθεν. Τὸ ἄρθρ. 13 τοῦ Διατάγματος τοῦ 1882 ἀπαγορεύει τὴν ἐπιχείρησιν οἰκοδομῆς ἄνευ ἀδείας τῆς ἀρχῆς, προβλέπει δὲ περὶ τούτου καὶ ἄρθρον 598 Ποιν. Νόμου. Ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ προβλέπονται καὶ τὰ τοῦ ὕψους τῶν οἰκοδομῶν καὶ τὰ περὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς καπνοδόχης ἕνεκα τοῦ κινδύνου πυρκαϊᾶς. Τὸ ἄρθρον 8 τοῦ Διατάγματος τῆς 20 Νοεμβρίου 1842 πραγματεύεται περὶ μεσοτοίχων. Κατ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ τῶν δύο οἰκιῶν μεσότοιχον θέλει οἰκοδομεῖσθαι κατὰ τὸ ἥμισυ παρ' ἀμφοτέρων τῶν οἰκοπέδων καὶ δι' ἐξόδων ἀμφοτέρων τῶν ἰδιοκτητῶν, καθ' ἣν δὲ περίπτωσιν ὁ εἷς τῶν δύο ἤθελεν οἰκοδομήσει πρὸ τοῦ ἄλλου, ὑποχρεοῦται μὲν νὰ συμπληρώσῃ τὸ ὅλον τῶν ἐξόδων τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεσοτοίχου, ἀποζημιοῦται δ' ὅμως μετὰ ταῦτα διὰ τὸ ἥμισυ τῶν ἐξόδων παρὰ τοῦ δευτέρου. Τὸ μεσότοιχον οὔτε θύραν οὔτε ἄνοιγμα πρέπει νὰ ἔχῃ. Παρὰ Ρωμαίοις δὲν ἴσχυον τὰ νῦν ἐχόντα. Κατὰ διάταξιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ζήνωνος πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον, ἔπαρχον πόλεως τὴν περιεχομένην ἐν τῷ Κώδικι τοῦ Ἰουστινιανοῦ Βιβλ. 8, τίτλ. 10, διατ. 12) μεταξὺ δύο γειτονικῶν οἰκιῶν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀπόστασις δώδεκα ποδῶν καὶ 15 ποδῶν ἀπὸ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἵνα μὴ ἀφαιρῆται ἀπὸ τοῦ γείτονος ἡ ἄποψις τῆς θαλάσσης οἱασδήποτε πλευρᾶς τῆς οἰκίας. Ἔχουσι καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὸν ὅρον paries communis καὶ κατόπιν οἱ Βυζαντινοὶ «*τοῖχος ἐπίκοινος*». Κατὰ τὸ ἄρθρ. 15 δὲν ἐπιτρέπεται ἐν ταῖς πρωτίσταις ὁδοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς τῆς (νέας) πόλεως τὸ πρόσωπον μιᾶς οἰκίας νὰ ᾖ ἔλαττον τῶν 8 πήχεων, τὸ δὲ βάθος 10. (Ὅσον ἀφορᾷ τὰς δουλείας βλ. τὴν λέξιν.)

Τὸ ἄρθρ. 20 ὁρίζει τὰς ἀποστάσεις καθ' ἃς δέον ν' ἀπέχῃ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν ἑστιῶν καὶ καπνοδόχων. Ἀπὸ τῶν ἐν τῇ οἰκοδομῇ ξύλων πρέπει νὰ ἀπέχῃ ἡ ἑστία δέκα ἑκατοστὰ τοῦ πήχεως, δεκαοκτὼ δὲ ἑκατοστὰ ἀπὸ τοῦ σιδηροφύλλου. Δέκα πήχεις βασιλικοὺς γύρωθεν τῆς πλατείας ἀποζημιοῦνται οἱ ἰδιοκτῆται τῶν οἰκιῶν ἢ οἰκοπέδων καὶ ἀναλόγως τοῦ μήκους τοῦ προσώπου (δυνάμει τοῦ νόμου ΣΚΒ' ἄρθρ. 4 ἐπεκτείναντος τὴν ἰσχὺν τοῦ Διατάγματος τῆς 12/24 Ν]βρίου 1836 ἐφ' ὅλου τοῦ Κράτους). Οἰκόπεδον κατώτερον τῶν 200 πήχεων προσαυξάνεται ὑπὲρ τῶν γειτόνων, ἂν μὴ ὁ κύριός του μετὰ τρίμηνον ἀπὸ τῆς προσκλήσεως ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς δὲν μεριμνήσῃ νὰ τὸ συμπληρώσῃ. Ἐπὶ αὐθαιρέτου οἰκοδομῆς, ἤτοι κατὰ παράβασιν τῶν οἰκοδομικῶν γραμμῶν ἐναντίον τῆς εὐθυγραμμίας καὶ ἰσοπεδώσεως ἀνεγερθείσης, ἰσχύει ὅτι αὕτη κατεδαφίζεται. Ποῖον τὸ πλάτος τῶν πεζοδρομίων ὁρίζει ὁ νόμος ΤΝΗ' καὶ τὸ Διάταγμα τῆς 31 Ἰουλίου 1858. Τὸ ἀνοίγειν παράθυρον πρὸς μὲν τὰς δημοσίας ὁδοὺς εἶναι ἀπεριόριστον, περιωρισμένον ὅμως πρὸς τὰ γειτονικὰ κτήματα, ἤτοι τὰ μὲν μεσότοιχα ἀπαγορεύεται νὰ ἔχωσι θύραν ἢ ἄλλο τι ἄνοιγμα, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους κτιζόμενοι τοῖχοι, τότε μόνον ἐπιτρέπεται νὰ ἔχωσι παράθυρον, ὅταν ἐγείρωνται εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ γειτονικοῦ συνόρου. Ποία ἡ ἀπόστασις αὕτη; Καθ' Ἀρμενόπουλον (ἐδ. 55,26, 28,29) «ἐὰν παλαιῶν ὄντων τῶν οἴκων εὑρεθῇ μεταξὺ αὐτῶν καθαρὸς ἀὴρ στενότερος τῶν ιβ' ποδῶν μηδενὶ αὐτῶν ἐξέστω παρὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα ὄψιν τὸν ἴδιον οἶκον ἢ θυρίδας ποιεῖν. Εἰ μέντοι δέκα πόδες εἴησαν ἐν μέσῳ καὶ μὴ ἐλάττους, τότε παρακυπτικὰς μὲν μὴ ἐξέστω τῷ κτίζοντι ποιεῖν, εἰ μὴ πρότερον εἶχεν αὐτάς, φωταγωγοὺς δὲ ἐξέστω αὐτῷ ποιεῖν ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου ἀνοιγομένας. Μηδενὸς δυναμένου ποιεῖν ψευδοπάτιον ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καὶ διὰ τοῦτο τὴν φωταγωγὸν θυρίδα παρασκευάζειν παρακυπτικήν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Θεοδώρου Ν. Φλογαΐτου*, «Λεξικὸν Νομικῆς» τόμ. Β' ἔκδ. 1900. *Δ. Οἰκονομίδου*, «Ἐμπράγματον δίκαιον» ἔδ. 147 ὑποσημ. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ἀπόστασις (Apostasis Kramb.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *πλεκτογνάθων* ἰχθύων ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀκανθουριδῶν* ὅπερ ἔζησε κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον καὶ μειόκαινον περίοδον τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως ἐντὸς τῶν τροπικῶν θαλασσῶν. Ἔχει σῶμα μικρόν, ὑψηλὸν ἅμα καὶ λεπτὸν μετὰ σμικροτάτων κτενοειδῶν λεπίων καὶ μικρὰν ἀκανθώδη οὐράν. Θ. Σ.

ἀποστάτης (ὁ)· ὁ ἀφιστάμενος, ὁ ἀποστατήσας, ὁ ἀρνούμενος ὑποταγήν, ὁ ἀντάρτης· || ὁ ἀπαρνηθεὶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν: «ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ ἀποστάτης (ἢ παραβάτης)»· || παρὰ τοῖς Γάλλοις apostat καλεῖται ὁ ἀποβαλὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα μοναχός.

ἀποστατικός,—ή,—όν· ὁ ἱκανὸς πρὸς ἀποστασίαν, ὁ ῥέπων πρὸς τὴν ἀποστασίαν· || ὁ τῶν ἀποστατῶν: «ἔργα—, λόγοι ἀποστατικοί».—Ἐπίρρ. *ἀποστατικῶς*.

ἀποστατῶ *(—έω)*· εἶμαι ἢ γίνομαι ἀποστάτης, ἀρνοῦμαι ὑποταγήν, ἀντιτάσσομαι κατὰ τῆς κυριότητος, ἐπαναστατῶ κατὰ τοῦ κρατοῦντος.

ἀποσταυρῶ *(—όω)* διὰ σταυρῶν, ἤτοι πασσάλων ἢ σκολόπων, ἀποκλείω τινά, φράττω.

ἀποσταφιδῶ *(—όω)*· μεταβάλλω εἰς σταφίδα· || μέσ. *ἀποσταφιδοῦμαι*· ἐπὶ τῶν καρπῶν, μεταβάλλομαι εἰς σταφίδα, ἐξελίσσομαι περαιτέρω τῆς ὡριμότητος.

ἀποστάφυλα (τά)· αἱ κατὰ τὸν τρυγητὸν καταλειπόμεναι ἄωροι ἔτι σταφυλαί, ἄλλως *κουδούνια*.

ἀποστεγάζω· ἀφαιρῶ τὴν στέγην οἰκοδομήματος.

ἀποστέγασις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τῆς στέγης.

ἀπόστειρο (τό)· ἰδιωμ. (Καρπ.), τὸ στεῖρον ζῷον.

ἀποστειρῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι στεῖρον, ἄγονον: «ἀποστειρῶ τὴν ἐπὶ παιδοποιίαν φοράν»· || μεταφ. καταστρέφω, ἀφανίζω τὰ ἔν τινι σώματι ἢ ὑγρῷ ἐνυπάρχοντα σπόρια ἐντόμων ἢ μικρόβια: «ἀποστειρῶ τοὺς καρπούς, τὰ σῦκα, τὸ ὕδωρ κ. τ. τ.».

— *ἀποστειρωμένον γάλα*· βλ. ἀποστείρωσις *[Γαλακτοκομ.]*.

ἀποστείρωσις (ἡ)· ἡ καταστροφή, ὁ ἀφανισμὸς τοῦ γόνου, τῶν σπορίων ἐντόμων, τῶν μικροβίων κ. τ. τ. «ἡ ἀποστείρωσις τοῦ γάλακτος, τοῦ ὕδατος, τῶν καρπῶν»· || μεταφ. ἔλλειψις γονιμότητος, παραγωγῆς, δημιουργίας: «πνευματικὴ ἀποστείρωσις».

— *[Μικροβιολ.]* Καλοῦμεν *ἀποστείρωσιν* τὴν καταστροφὴν οὐ μόνον τῶν βλαστικῶν μορφῶν τῶν μικροβίων ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν σπόρων αὐτῶν, οἵτινες εἶναι διὰ μεγάλης ἀντοχῆς πεπροικισμένοι καὶ συντελοῦσι πρὸς διατήρησιν καὶ πολλαπλασιασμὸν τοῦ εἴδους. Ἡ ἀποστείρωσις ἀποτελεῖ τὸ ἄλφα τῆς μικροβιολογικῆς τέχνης, διότι οὐδεμία ἔρευνα ἢ νοητὴ μικροβιολογικὴ ἔρευνα ἂν τὰ χρησιμοποιηθησόμενα θρεπτικὰ ὑλικὰ ὡς καὶ πάντα τὰ ὄργανα καὶ σκεύη δὲν εἶναι ἀπηλλα-

Digitized by Google

γμένα παντὸς μικροργανισμοῦ. Προετάθησαν πλεῖστα ὅσα μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀποστειρώσεως. Καὶ ἡ μὲν χρῆσις χημικῶν οὐσιῶν (ἄχνης ὑδραργύρου, φαινικοῦ ὀξέος κλπ.) εἰς οὐδὲν καταλήγει πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, διότι μετὰ τὴν δι' αὐτῶν ἐπιτυγχανομένην ἀποστείρωσιν δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν χημικῶν τούτων οὐσιῶν ἐκ τῶν ἀποστειρωθέντων θρεπτικῶν ὑλικῶν, ἅτινα ὡς ἐκ τούτου καθίστανται ἄχρηστα πρὸς καλλιέργειαν τῶν μικροβίων, ἅτε παρακωλύοντα τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα τῇ εἰσηγήσει τοῦ Κὼχ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀποστείρωσιν ἡ *θερμότης, ξηρὰ* ἢ *ὑγρά.* Τὴν ἀνάπτυξιν ξηρᾶς θερμότητος ἐπιτυγχάνομεν διὰ τοῦ *ξηροκλιβάνου* (ἢ *πυριατηρίου*), τὸ δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὑγρᾶς θερμότητος χρησιμοποιούμενον συνήθως ὄργανον εἶναι ὁ *ἀτμοκλίβανος τοῦ Κώχ,* διὰ τὸν ἄνευ πιέσεως διελαύνοντα ἀτμὸν καὶ τὸ *αὐτόκαυστον* διὰ τὸν μετὰ πιέσεως ἀτμόν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ θρεπτικά τινα ὑλικά, μὴ δυνάμενα νὰ ἀποστειρωθῶσι διὰ τῆς λίαν ὑψηλῆς θερμοκρασίας, καθότι αὕτη ἐπιφέρει ἀλλοίωσιν αὐτῶν τοιαύτην, ὥστε τὰ καθιστᾷ ἀκατάλληλα πρὸς χρησιμοποίησιν· οὕτως ὁ ὀρὸς τοῦ αἵματος — θρεπτικὸν μέσον λίαν ἐν χρήσει — πήγνυται καὶ ἀλλοιοῦται διὰ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας.

Ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων μεταχειριζόμεθα κατὰ Tyndall τὴν *διακεκομμένην ἀποστείρωσιν,* καθ' ἣν θερμαίνομεν ἐν θερμ. 56^{0}—60^{0} ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας (μέχρις 8) ἀνὰ 1-4 ὥρας κατ' ἑκάστην. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη δὲν εἶναι τελείως ἀσφαλής. Πρὸς ἀποστείρωσιν οὐσιῶν τινων χρησιμοποιοῦμεν τὰ *μικροβιοκρατῆ διυλιστήρια τοῦ Chamberland,* τοῦ *Berkefeld* κλπ., ὁπότε τὰ μὲν μικρόβια διακρατοῦνται ὑπὸ τοῦ ἠθμοῦ, τὸ δὲ διερχόμενον ὑγρὸν εἶναι τελείως στεῖρον. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

— *[Χειρουργ.]* Πᾶσα οὐσία, πᾶν ἀντικείμενον, ὅπερ μέλλει ἢ ἐνδέχεται νὰ ἔλθῃ ὁπωσδήποτε εἰς ἐπαφὴν πρός τινα λύσιν τῆς συνεχείας ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἡμετέρου σώματος, ἤτοι πρός τι τραῦμα, δέον νὰ εἶναι *ἀπεστειρωμένον,* ἤτοι νὰ ἔχῃ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐπίδρασιν μέσων, δι' ὧν καταστρέφονται οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπικαθήμενοι μικροργανισμοὶ *(μικρόβια).* Τὸ ἰσχυρότατον ἀποστειρωτικὸν μέσον εἶναι ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία, ἧς καὶ γίνεται χρῆσις πρὸς ἀποστείρωσιν πανταχοῦ ὅπου εἶναι δυνατόν.

Τὰ *χειρουργικὰ ἐργαλεῖα* ἀποστειροῦνται διὰ βρασμοῦ ἐντὸς ὕδατος περιέχοντος σόδαν ἐν ἀναλογίᾳ 1—2 : 100 (πρὸς πρόληψιν τῆς ὀξειδώσεως)· ἐντὸς τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐμβαπτίζονται τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἀφίνονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βρασμοῦ ἐπὶ 10'. Ὑπάρχουσιν ἴδιαι συσκευαὶ κατάλληλοι πρὸς βράσιν τῶν ἐργαλείων, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς οἱασδήποτε μαγειρικῆς χύτρας ἢ ἀναλόγου σκεύους δύναται νὰ γίνῃ ἐπίσης καλῶς ἡ ἐργασία αὕτη. Ἡ ἀποστείρωσις δι' ἀμέσου ἐπιδράσεως τῆς φλογός, ἤτοι δι' ἀναφλέξεως οἰνοπνεύματος χυθέντος ἐπὶ τῶν ἐργαλείων, φθείρει ταῦτα. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δύνανται ν' ἀποστειρωθῶσι μόνον λεκάναι καὶ ἄλλα παρόμοια δοχεῖα.

Ἐπίσης διὰ βρασμοῦ ἀποστειροῦνται οἱ πρὸς ἀποχέτευσιν χρησιμεύοντες ἐλαστικοὶ (ἢ ὑάλινοι) σωλῆνες. Ἐργαλεῖά τινα φθειρόμενα διὰ τοῦ βρασμοῦ (εἴδη τινὰ καθετήρων καὶ κηρίων, κυστεοσκόπια κλπ.) ἀποστειροῦνται κατὰ διαφόρους εἰδικοὺς τρόπους (π.χ. δι' *ἀτμῶν φορμαλίνης* ἐντὸς συσκευῶν ἐπὶ τούτῳ).

Τὰ χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ χειρουργικῇ ὑφαντὰ εἴδη, ὀθόνια πρὸς ἀποσπόγγισιν καὶ πρὸς κάλυψιν τοῦ τραύματος (σπληνία, γάζαι), ταινίαι πρὸς ἐπίθεσιν, μάκτρα, σινδόνες, μανδύαι, δύνανται ν' ἀποστειρωθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ καὶ ταῦτα διὰ βρασμοῦ, ἀλλ' ὡς ἄριστα γίνεται ἡ ἀποστείρωσις αὐτῶν (ὡς καὶ τοῦ βάμβακος) διὰ τῆς ἐπηρείας ἀτμῶν ὕδατος ἐντὸς εἰδικῶν κλιβάνων. Ὑπάρχουσι δὲ δύο εἴδη τοιούτων ἀποστειρωτικῶν κλιβάνων: οἱ μὲν ἐν οἷς διοχετεύεται διὰ τῶν πρὸς ἀποστείρωσιν ἐντεθειμένων εἰδῶν ἀτμὸς ὕδατος ἄνευ πιέσεως, θερμοκρασίας 100^{0}, ἀπαιτεῖται δὲ χρόνος 45' πρὸς ἀποστείρωσιν ἐν αὐτοῖς· οἱ δὲ ἐν οἷς ὁ ἀτμὸς διελαύνει ὑπὸ πίεσιν καὶ ὑπερθέρμανσιν (autoclaves), ἀρκεῖ δὲ ἀναλόγως βραχύτερος χρόνος, ὅπως γίνῃ ἡ ἀποστείρωσις ἐντὸς αὐτῶν. Τὰ ἀποστειρωτέα εἴδη τίθενται εἰς τὸν κλίβανον ἐντὸς δοχείων φερόντων πολλὰς ὀπὰς πρὸς δίοδον τοῦ ἀτμοῦ, αἵτινες διὰ καταλλήλου μηχανισμοῦ κλείονται μετὰ τὴν ἀποστείρωσιν, οὕτω δὲ ἐντὸς τῶν δοχείων τούτων ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ κλιβάνου διατηροῦνται ἄσηπτα τὰ ἀποστειρωθέντα ἀντικείμενα.

Ὑπάρχουσι καὶ ξηροὶ κλίβανοι, ἐν οἷς ἡ ἀποστείρωσις τῶν τε ἐργαλείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων γίνεται διὰ θερμοῦ ἀέρος 150^{0} καὶ ἄνω. Ἀλλὰ καὶ χρόνος ἀπαιτεῖται μείζων πρὸς ἀποστείρωσιν διὰ τῶν συσκευῶν τούτων καὶ ὀξείδωσις ἐπέρχεται τῶν ἐργαλείων, ὡς καὶ φθορὰ τῶν ὑφαντουργικῶν εἰδῶν. Χειρόκτια καὶ ψῆκτραι ἀποστειροῦνται εἴτε διὰ βρασμοῦ, εἴτε ἐντὸς ἀποστειρωτικοῦ κλιβάνου δι' ἀτμοῦ.

Τὰ διάφορα πρὸς ῥαφὴν ἢ ἀπολίνωσιν νήματα (ἐκ μετάξης, μεταλλικά, νῆμα τῆς Φλωρεντίας — crin de Florence κλπ.), πλὴν τῶν ἐκ ζωϊκῆς χορδῆς, δύνανται ν' ἀποστειρωθῶσι διὰ βρασμοῦ. Τὰ μετάξινα νήματα συνήθως ἀποστειροῦνται ὡς ἑξῆς, κατὰ Kocher: Τίθενται ἐπὶ 12 ὥρας ἐντὸς αἰθέρος, εἶτα 12 ὥρας ἐντὸς οἰνοπνεύματος ἀπολύτου, κατόπιν βράζονται ἐντὸς διαλύσεως ἄχνης ὑδραργύρου 1 : 1000 ἐπὶ 10', φυλάσσονται δὲ περιτετυλιγμένα ἐπὶ ὑαλίνων πηνίων ἐν διαλύσει ἄχνης 1 : 2000 καὶ βράζονται πάλιν πρὸ τῆς χρήσεως ἐπὶ 10'. Ἡ ζωϊκὴ χορδὴ (catgut), μὴ ἀνεχομένη τὸν συνήθη βρασμὸν οὔτε τὴν ἐν κλιβάνῳ παραμονήν, ἀποστειροῦται κατὰ διαφόρους τρόπους τῇ ἐπιδράσει χημικῶν οὐσιῶν (*ἰωδίου, χρωμίου κλπ*). Τὰ διάφορα ὑγρὰ καὶ ἄλλαι οὐσίαι, ὧν γίνεται χρῆσις ἐν τῇ χειρουργικῇ (ὕδωρ, διαλύματα διάφορα, ἔλαιον, βαζελίνη κλπ.) ἀποστειροῦνται διὰ βρασμοῦ.

Αἱ χεῖρες (τοῦ χειρουργοῦ, τῶν βοηθῶν) δὲν εἶναι μὲν δυνατὸν ν' ἀποστειρωθῶσι τελείως, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπιτυγχάνεται ἐπαρκὴς ἀπολύμανσις αὐτῶν, ὥστε ν' ἀποτρέπεται ὁ κίνδυνος τῆς ἐξ αὐτῶν μολύνσεως. Ὁ μάλιστα ἐν χρήσει τρόπος ἀπολυμάνσεως τῶν χειρῶν εἶναι ὁ ἑξῆς : Πρῶτον κόπτονται καὶ καθαρίζονται οἱ ὄνυχες, εἶτα αἱ χεῖρες πλύνονται δι' ὕδατος λίαν θερμοῦ καὶ σάπωνος καὶ μετὰ τοῦτο τρίβονται ἐπιμελῶς διὰ ψήκτρας ἐπὶ 15' μεθ' ὕδατος (ἀπεστειρωμένου) θερμοῦ καὶ σάπωνος· μετὰ τοῦτο τρίβονται ἐπὶ 2—3' ἐντὸς οἰνοπνεύματος 80^{0}—90^{0} καὶ τέλος ἐντὸς ἀντισηπτικῆς τινος διαλύσεως (ἄχνης ὑδραργύρου ἢ Sublamin ἢ ὀξυκυανιούχου ὑδραργύρου 1 : 1000, λυσοφορμίου 1 : 100).

Μεγαλυτέρα ἀσφάλεια ὡς πρὸς τὴν ἀσηψίαν παρέχεται διὰ τῆς χρήσεως χειροκτίων (ἐλαστικῶν ἢ καὶ ἐξ ὑφάσματος) κατὰ τὴν ἐγχείρησιν, ἅτινα δύνανται ν' ἀποστειρωθῶσι τελείως κατὰ τὰ λεχθέντα διὰ βρασμοῦ ἢ ἐντὸς κλιβάνου. Πάντως συνιστᾶται ἡ χρῆσις ἐλαστικῶν χειροκτίων ὁσάκις ἡ χεὶρ τοῦ χειρουργοῦ πρόκειται νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ πύου ἢ ἄλλων μεμολυσμένων στοιχείων, διότι ἡ ἀπολύμανσις τοῦ μολυνθέντος δέρματος εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ διὰ τοῦτο ὁ χειρουργὸς πρέπει ἐν γένει νὰ προσέχῃ πολύ, ὅπως διατηρῇ καθαρὰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ (βλ. καὶ λ. ἀπολύμανσις).

Εὐνόητον ὅτι καὶ τὸ χειρουργικὸν πεδίον, ἤτοι ἡ χώρα τοῦ σώματος, ἐφ' ἧς πρόκειται νὰ γίνῃ ἐγχείρησίς τις, δέον ν' ἀπολυμανθῇ. Συνήθως τὴν προηγουμένην τῆς ἐγχειρήσεως ἡμέραν τὸ χειρουργικὸν πεδίον εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν ξυρίζεται καὶ πλύνεται καλῶς καὶ ἀνατρίβεται δι' ὕδατος θερμοῦ καὶ σάπωνος καὶ εἶτα δι' οἰνοπνεύματος καὶ ἄχνης ὑδραργύρου, μεθ' ὃ καλύπτεται δι' ἀσήπτου ἐπιδέσεως, ἧς ἀφαιρουμένης ἀμέσως πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἐπιχρίεται τὸ δέρμα διὰ βάμματος ἰωδίου (ἢ οἰνοπνευματούχου διαλύματος θυμόλης 5 %). Ἐπὶ ἀνάγκης ἀμέσου ἐγχειρήσεως ἀρκούμεθα εἰς ἀνάτριψιν δι' οἰνοπνεύματος καὶ ἐπίχρισιν βάμματος ἰωδίου. Προκειμένου περὶ ἐπιφανείας βλεννογόνου τινός, ἐφ' ἧς μέλλει νὰ γίνῃ ἐγχείρησις, ἡ ἀπολύμανσις εἶναι δυσχερεστέρα ἢ ἡ τοῦ δέρματος, διότι ὅ τε μηχανικὸς καθαρισμὸς καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀντισηπτικῶν δέον νὰ γίνωνται μετὰ φειδοῦς.

Ὡς πρὸς τὸν χῶρον, ἐν ᾧ πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ ἐγχείρησις (χειρουργεῖον), πρέπει βεβαίως νὰ ἔχῃ καθαρισθῇ, ἀλλὰ κυρίως πρέπει ν' ἀποφεύγηται ἡ ἀνύψωσις κονιορτοῦ, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ καταπέσῃ ἐπὶ τοῦ τραύματος καὶ μ‹ λύνῃ αὐτό. Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— **ἀποστείρωσις** *γάλακτος [Γαλακτοκομ.].* Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ πλήρης ἀποστείρωσις τοῦ γάλακτος, τουτέστι τελεία καταστροφὴ ὄχι μόνον τοῦ βλαστικοῦ μέρους τῶν μικροοργανισμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σπόρων αὐτῶν, δέον τοῦτο νὰ θερμανθῇ ἐντὸς τοῦ *αὐτοκαύστου* (autoclave) ἐπὶ 30 λεπτὰ τῆς ὥρας εἰς 130^{0} Κ. ἢ ἐπὶ 2 ὥρας εἰς 120^{0} Κ. ἢ ἐπὶ 4 ὥρας εἰς 103^{0} ἢ τέλος ἐπὶ 6-7 ὥρας εἰς 100' Κ. Θερμαινόμενον ὅμως οὕτω τὸ γάλα ὑφίσταται τοιαύτας ἀλλοιώσεις ὥστε καθίσταται τελείως ἀκατάλληλον εἴτε δι' ἀπ' εὐθείας κατανάλωσιν, εἴτε δι' οἱανδήποτε ἄλλην χρῆσιν. Ἕνεκα τούτου ὁ Tyndall προέτεινε τὴν διακεκομμένην ἀποστείρωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ γάλα θερμαίνεται ἐπὶ 8 συνεχεῖς ἡμέρας ἀνὰ δύο ὥρας καθ' ἑκάστην εἰς 65-70^{0}, κατὰ δὲ τὰ ἐνδιάμεσα διαστήματα διατηρεῖται εἰς θερμοκρασίαν 25-35^{0}. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιδιώκεται ἡ ἐκβλάστησις τῶν σπόρων διὰ τῆς παροχῆς εὐνοϊκῶν συνθηκῶν καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς βλαστικῆς αὐτῶν μορφῆς διὰ τῆς κατόπιν θερμάνσεως. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι πολύπλοκος, πολυδάπανος, ἀπαιτεῖ χρόνον πολύν, δι' ὃ καὶ ἐλαχίστην πρακτικὴν σημασίαν κατέχει. Ἐξ ἄλλου εἶναι ζήτημα ἂν καὶ δι' αὐτῆς καταστρέφωνται ἅπαντες οἱ σπόροι. Ἐπομένως πραγματικῶς ἀπεστειρωμένον, ἤτοι ἀπηλλαγμένον τῶν μικροργανισμῶν γάλα, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὰ βρέφη, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ταξιδεύοντας, δὲν ὑπάρχει. Αἱ διάφοροι ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι πρὸς ἀποστείρωσιν τοῦ γάλακτος, ἐπειδὴ προσπαθοῦσι νὰ ἀποφύγωσι τὰς ἀλλοιώσεις τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, ἐπιτυγχάνουσι, ὅπως καὶ κατὰ τὸν *παστερισμόν,* τὴν καταστροφὴν μόνον τοῦ βλαστικοῦ μέρους τῶν μικροοργανισμῶν καὶ τῶν εὐκόλως καταστρεφομένων σπόρων οὐχὶ ὅμως τῶν ἀνθεκτικῶν τοιούτων. Συνήθως τὸ ἐντὸς φιαλῶν ὡς ἀπεστειρωμένον πωλούμενον γάλα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ παστερωθὲν τοιοῦτον τὸ ὁποῖον χάριν ἀσφαλείας θερμαίνεται ἐκ νέου εἰς 102^{0} ἕως 103^{0} Κ.

Πρὸς ἀποστείρωσιν τοῦ γάλακτος ἐντὸς φιαλῶν ἔχουσι κατασκευασθῇ διάφορα μηχανήματα (βλ. σχῆμα). Τὸ κύριον μέρος τῶν μηχανημάτων τούτων ἀποτελεῖ ἓν δοχεῖον δυνάμενον νὰ κλεισθῇ τελείως ἀεροστεγῶς. Ἐντὸς τοῦ δοχείου τούτου τοποθετοῦνται αἱ διὰ γάλακτος πληρωθεῖσαι φιάλαι εἰς ἓν στρῶμα, ἢ καὶ εἰς πολλαπλᾶ ὑπερκείμενα ἀλλήλων τοιαῦτα, καὶ κατ' ἀρχὰς θερμαίνονται ἐπί τινα χρόνον εἰς 20^{0} Κ. Μετὰ ταῦτα αἱ φιάλαι πωματίζονται καὶ θερμαίνονται ἐκ νέου ἐπὶ 30 λεπτὰ τῆς ὥρας εἰς 102 ἕως 103^{0} Κ. Ἡ πρώτη θέρμανσις δύναται ἐν τούτοις νὰ παραλειφθῇ καὶ νὰ θερμανθῇ τὸ γάλα ἀπ' εὐθείας εἰς 102^{0} ἕως 103^{0} Κ. Πολλοὶ τοιοῦτοι ἀποστειρωτῆρες εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον κατεσκευασμένοι, ὥστε ὁ πωματισμὸς τῶν φιαλῶν νὰ γίνεται χωρὶς νὰ ἀνοιχθῇ τὸ δοχεῖον ἐξωτερικῶς δι' ἑνὸς μοχλοῦ ἢ χάρις εἰς εἰδικὰ πώματα.

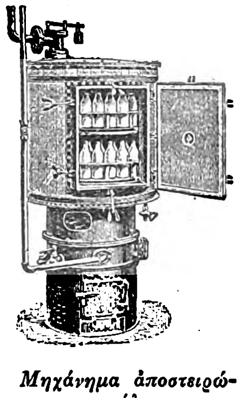

Μηχάνημα ἀποστειρώσεως γάλακτος.

Γάλα, ἀποστειρωθὲν κατὰ τὴν διακεκομμένην μέθοδον τοῦ Tyndall, ἐλαχίστας ἀλλοιώσεις παρουσιάζει. Τοὐναντίον ὅμως ἐφ' ὅσον θερμανθῇ εἰς θερμοκρασίαν 100^{0} καὶ ἄνω δεικνύει ὅλας τὰς μεταβολὰς ἐκείνας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ παστερωθὲν γάλα καὶ δὴ εἰς μεγαλύτερον βαθμόν. Οὕτω προσλαμβάνει δυσάρεστον γεῦσιν καὶ ὀσμὴν βρασθέντος γάλακτος, ἀποβάλλει τὴν ἰδιότητα νὰ πήγνυται τῇ προσθήκῃ πυτιᾶς, τὸ γαλακτολεύκωμα καὶ ἡ γαλακτοσφαιρίνη πήγνυται, ἡ λεκιθίνη ἀποσυντίθεται, τὰ ἀέρια αὐτοῦ, ἰδίως τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἐκφεύγουσιν, ἡ ἀλκαλικὴ ἀντίδρασις αὐτοῦ προέχει, τὰ φυράματα αὐτοῦ καταστρέφονται, τὰ διαλυτὰ ἀσβεστοῦχα ἅλατα σχηματίζουσι ἀδιαλύτους ἑνώσεις, τὸ γαλακτοσάκχαρον ἀποσυντίθεται, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου τὸ γάλα προσλαμβάνει καστανοκιτρίνην χροιάν, τὰ λιποσφαίρια συνενοῦνται καὶ σχηματίζουν σταγόνας λίπους, αἱ δὲ βιταμῖναι καὶ ἰδίως ἡ Γ', ἡ ἀντισκορβουτική, καταστρέφονται. Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀποστείρωσις** *γλεύκους,—οἴνου*· βλ. γλεῦκος, οἶνος.

— **ἀποστείρωσις** *ἐδάφους [Φυτοπαθ.].* Συνίσταται εἰς τὴν διὰ θερμότητος ἢ διὰ προσθήκης ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν καταστροφὴν τῶν ἐν τῷ ἐδάφει ὑπαρχόντων γόνων παρασίτων τῶν φυτῶν. Τὸ ἔδαφος εἶναι δοχεῖον εἰς τὸ ὁποῖον συναθροίζεται τὸ πλεῖστον τῶν γόνων τούτων.

α) Ἀποστείρωσις διὰ τῆς θερμότητος: Πρακτικῶς μόνον ἡ καῦσις τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπαρχόντων ξηρῶν χόρτων ἢ τῶν ἀπομενόντων μετὰ τὸν θερισμὸν τῶν σιτηρῶν καλάμων (κοιν. *καψάλιασμα*) εἶναι ἐφαρμόσιμος. Οὕτως ὅμως μόνον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἢ μικρὸν παρ' αὐτὴν τμῆμα αὐτοῦ ἀποστειρώνεται, συνεπῶς ἡ ἀποστείρωσις εἶναι ἀτελής, ἰδίᾳ ὅταν πρόκειται νὰ καταστραφοῦν ὄργανα παρασίτου βαθέως ἐν τῷ ἐδάφει εὑρισκόμενα, π. χ. εἰς τὰς ῥίζας.

Μόνον εἰς τὴν *κηπουρικὴν* καὶ *ἀνθοκομίαν* καὶ ἰδίᾳ εἰς ἐδάφη θερμοκηπίων, ὅταν δηλαδὴ πρόκειται περὶ καλλιεργειῶν ἀποφερουσῶν μεγάλα κέρδη, καὶ ἐπὶ ἐκτάσεων ἐδάφους μικρῶν δύναται ἐπικερδῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄλλη μέθοδος, λίαν ἀσφαλής, ἀλλὰ καὶ δαπανηρά. Π. χ. ἡ θέρμανσις τοῦ εἰς τὸ θερμοκήπιον χρησιμοποιηθησομένου χώματος ἐντὸς κλιβάνου εἰς θερμοκρασίαν 100^{0}—110^{0} Ε. καὶ ἐπὶ μακρὸν διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλής, ἢ ἡ διὰ καταλλήλων σωλήνων, μεθοδικῶς εἰς τὸ ἔδαφος κατανεμηθέντων, διοχέτευσις ὑδρατμοῦ ὑπὸ πίεσιν, ὥστε νὰ ὑποστῇ τοῦτο τὴν ἐπίδρασιν θερμοκρασίας 100^{0}—110^{0} Ε.

β) Διὰ προσθήκης ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν. Δύο μόνον οὐσίαι, ὁ *διθειοῦχος ἄνθραξ* καί, ἰδίᾳ, ἡ *φορμόλη* εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς καταστροφὴν τῶν παρασίτων τοῦ ἐδάφους, χωρὶς τοῦτο νὰ καταστῇ λόγῳ τῆς παρουσία. αὐτῶν ἀνεπίδεκτον καλλιεργείας ἐπὶ μακρόν. Καὶ ἡ μέθοδος αὕτη μόνον εἰς τὴν *ἀνθοκομίαν* εἶναι οἰκονομικῶς συμφέρουσα. Αἱ οὐσίαι αὗται πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐπαρκῆ δόσιν καὶ εἰς γυμνὰ μόνον ἐδάφη, διότι ἄλλως τὰ καλύπτοντα τὸ ὑπὸ

Digitized by Google

ἀποστείρωσιν ἔδαφος φυτὰ θὰ κατεστρέφοντο καὶ αὐτὰ ὑπὸ τοῦ ἀντισηπτικοῦ. Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ οὐσιῶν λίαν πτητικῶν, μετὰ 15—20 ἡμέρας ἐξαφανίζονται καὶ εἶναι δυνατὴ ἡ καλλιέργεια ἐπὶ τοῦ ἀποστειρωθέντος ἐδάφους. Ἡ ἀποστείρωσις δυνατὸν νὰ σταματήσῃ τὴν νιτροποίησιν λόγῳ τῆς καταστροφῆς τῶν νιτροβακτηρίων, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι προσωρινόν, διότι ταχέως παρουσιάζονται νέα ἄλλοθεν προερχόμενα, πάντως ὅμως καλὸν εἶναι ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποστείρωσιν νὰ προστίθεται εἰς τὸ ἔδαφος ἐπαρκὴς ποσότης νιτρικοῦ νατρίου ἢ καλίου, ἤτοι ἀζωτούχου λιπάσματος ἀμέσως ἀφομοιωσίμου. Πρὸς ἔγχυσιν τῆς ἀντισηπτικῆς οὐσίας ἐντὸς τοῦ ἐδάφους μεταχειρίζονται εἰδικὰ ἐργαλεῖα, τοὺς *ἐγχυτῆρας*. Ὁ διθειοῦχος ἄνθραξ χρησιμοποιεῖται εἰς δόσιν 240 γραμμαρίων κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον ἐδάφους, ἡ φορμόλη (διάλυμα *μυρμηκικῆς ἀλδεΰδης* 40% ἐν ὕδατι) εἰς δόσιν 60—70 γραμμαρίων. Τὸ βάθος εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ γίνωνται αἱ ἐγχύσεις εἶναι περίπου 30 ἑκατοστόμετρα, πρέπει δὲ νὰ κλείηται καλῶς διὰ χώματος πιεζομένου ἡ ὀπὴ ἣν ἀφίνει ὁ ἐγχυτὴρ εἰς τὸ ἔδαφος μετὰ τὴν ἔγχυσιν τοῦ φαρμάκου, ἵνα παρεμποδίζηται ἡ ἐξάτμισις αὐτοῦ. Προτιμότερον εἶναι ἡ ἔγχυσις νὰ γίνεται εἰς 2 φοράς, ἀνὰ δεκαπέντε ἡμέρας καὶ μὲ τὴν ἡμίσειαν ἑκάστην φορὰν δόσιν.

Ὁ διθειοῦχος ἄνθραξ δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν ἀποστείρωσιν ἀργιλλωδῶν γαιῶν, διότι κατανέμεται κακῶς· ἡ φορμόλη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ γενικῶς, εἶναι προτιμοτέρα. Ἡ χρῆσις τῆς φορμόλης δύναται νὰ γίνῃ καὶ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον προκειμένου περὶ μικρῶν ἐκτάσεων ἐδάφους. Ἀφοῦ σκαφῇ ἢ ὀργωθῇ καλῶς τὸ πρὸς ἀπολύμανσιν ἔδαφος ποτίζεται δὶς μὲ διάλυμα φορμόλης 2,5% ἐν ὕδατι, εἰς δόσιν 10 λίτρων διαλύματος κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον ἐδάφους, μετὰ ταῦτα καλύπτεται τὸ ἔδαφος ἐπὶ δύο ἡμέρας μὲ σάκκους βεβρεγμένους διὰ τῆς ἀντισηπτικῆς οὐσίας. Ὀκτὼ ἢ δέκα ἡμέρας πρὸ τῆς σπορᾶς ἀνακινεῖται τὸ ἔδαφος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἵνα ἐξατμισθῇ ἡ φορμόλη. Π. Γ. Κ.

ἀποστειρωτὴς (ὁ)· ὁ ἀποστειρῶν, ὁ ἐργάτης τῆς ἀποστειρώσεως.

ἀποστειρωτικός, —ή, —όν· ὁ κατάλληλος, ὁ χρήσιμος πρὸς ἀποστείρωσιν: «ἀποστειρωτικὰ μέσα».—Ἐπίρρ. *ἀποστειρωτικῶς.*

ἀποστέκομαι· στέκω, στέκομαι, σταματῶ.

ἀποστέλλω· ἀόρ. *ἀπέστειλα*, παθ. *ἀπεστάλην*, παθ. μετχ. *ἀπεσταλμένος*· στέλλω, πέμπω: «ἀποστέλλω στρατόν, — βοήθειαν, — χρήματα, — δῶρα κττ.». Ἡ παθ. μετοχὴ ἀπεσταλμένος ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

ἀποστενῶ· κάμνω τι στενόν, περιορίζω, περιστέλλω.

ἀποστέργω· δὲν στέργω, δὲν ἀποδέχομαι, ἀρνοῦμαι, καταφρονῶ: «ἀποστέργει νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα» ἢ «ἀποστέργει τὸ στέμμα».

ἀποστερεῶ (—όω)· λύω, ἀπαλλάσσω ἀπὸ δεσμῶν δι' ὧν ἐτηρεῖτό τι ἀκίνητον· «ἀποστερεῶ πυροβόλον»· || (ἐν τῇ νεωτ. γλώσσῃ) στερεῶ καλῶς, συμπληρώνω τὴν στερέωσιν.

ἀποστέρησις (ἡ)· ἡ διάθεσις τοῦ ἀποστερεῖν ἢ ἀποστερεῖσθαι, ἀπώλειά τινος.

ἀποστερητὴς (ὁ)· ὁ ἀποστερῶν ἢ ὁ ἀποστερήσας, κλέπτης, ἅρπαξ: «ὁ ἀποστερητὴς τῶν ἀγαθῶν μας».

ἀ ποστεριόρι (a posteriori)· ἐκ τῶν ὑστέρων. || Γνωσιολογικὸς ὅρος χρησιμοποιούμενος ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ πρὸς δήλωσιν γνώσεων, ἐκ τῆς ἐμπειρίας προερχομένων ἢ ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένων.

ἀποστέριος (ὁ)· ὁ ἀπὸ τὴν στεριάν, ὁ ἀπόγειος ἄνεμος.

ἀποστερῶ (—έω)· στερῶ, κάμνω τινὰ νὰ χάσῃ τι, νὰ μὴ ἔχῃ τι: «ἀποστερεῖ ἡμᾶς τῶν τιμῶν,— τῶν δώρων»· || μέσ. *ἀποστεροῦμαι*, δημοτ., χάνω, δὲν ἔχω μαζί μου: «ἀποστερήθηκα τὸν ἄντρα μου», «πῶς νὰ φύγῃ καὶ νὰ ἀποστερηθῇ τὰ ἀγαθά του».

ἀποστηθίζω· λέγω τι ἀπὸ στήθους, ἀπὸ μνήμης, κοιν. *ἀπέξω*: «ὅ,τι διαβάσῃ ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἀποστηθίσῃ».

ἀποστήθισις (ἡ)· ἡ ἀπὸ στήθους, ἀπὸ μνήμης ἀπαγγελία τοῦ ἀναγνωσθέντος: «ἡ ἀποστήθισις τῶν μαθημάτων βλάπτει».

— [Θέατρ.]. Καλεῖται *ἀποστήθισις* ἡ διὰ τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως (βλ. λ.) ἀπομνημόνευσις ἑνὸς οἱουδήποτε κειμένου. Πολλοὶ ῥήτορες, διὰ ν' ἀποστηθίσουν τοὺς λόγους των, συνηθίζουν νὰ τοὺς γράφουν. Ἄλλοι τοὺς συνθέτουν νοερῶς, καὶ τοὺς ἐπαναλαμβάνουν ἀναπτύσσοντες ἢ περικόπτοντες αὐτούς. Ἄλλοι τοὺς ἑτοιμάζουν ὡς πρὸς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν, προσδίδουν δὲ μορφὴν καθωρισμένην ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ ἄλλοι τέλος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τοὺς αὐτοσχεδιάζουν. Ἀσφαλέστερον εἶναι τὸ σύστημα, καθ' ὃ γράφεται ὁ λόγος καὶ ἀκολούθως ἀποστηθίζεται. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις, ἐνῷ ὁ λόγος ἔχει ἀποστηθισθῆ λέξιν πρὸς λέξιν, ἡ μνήμη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ῥήτορα, καὶ μάλιστα εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ ἔστω καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ μία φράσις ἀπὸ τὸ μέσον. Ἀδικαιολόγητος ὅθεν ἡ ἀπόλυτος πρὸς τὴν μνήμην ἐμπιστοσύνη, ἀνάγκη δὲ ἰδιαιτέρας κατὰ τὴν ἀποστήθισιν προσοχῆς εἰς τὰς ἐκφραζομένας ἰδέας. Ἡ διὰ τῆς μεγαλοφώνου ἀναγνώσεως ἀποστήθισις εἶναι ἡ προτιμοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα, διότι ἡ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἄσκησις εἰς τὴν τονικὴν καὶ ἐκφραστικὴν διαβάθμισιν τῶν διαφόρων ἐννοιῶν τοῦ κειμένου ἐγχαράσσει τοῦτο εἰς τὴν μνήμην δυνάμει τῶν ἐπανειλημμένων ἀκουστικῶν ἐντυπώσεων, ἅμα δὲ ὑπογραμμίζει τὰ διάφορα σημεῖα τῆς συνδέσεως τοῦ λόγου καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀφετηρίαν. Διὰ τὴν ἀποστήθισιν μικρᾶς ἐκτάσεως κειμένων, π.χ. ποιημάτων, ῥόλων, μονολόγων κ.λ.π., συνιστᾶται ἡ κατ' ἐπανάληψιν ἀντιγραφή των, πολύτιμος ἀληθῶς ἐπίκουρος τῆς ἀπομνημονεύσεως καὶ ἀσφαλὴς ὁδηγὸς διὰ τὴν ἐμπεριστατωμένην κατανόησιν τῶν διαφόρων ἐννοιῶν.

Π. Α. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

ἀπόστημα (τό)· τὸ μεταξὺ δύο σημείων διάστημα, ἀπόστασις: «τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς γῆς ἀπόστημα»· || νοσηρὸν φῦμα, οἴδημα· κοιν. *πρήξιμο*, περιέχον πύον ἢ ἄλλο παθολογικὸν ὑγρόν: «πυῶδες ἀπόστημα»· || μεταφρ. νόσος, βλάβη, περιπέτεια: «νόσημα καὶ ἀπόστημα τῆς πόλεως» (*Πλούτ.*).

— [ΜΑΘΗΜ.] Ἀπόστημα λέγεται εἰδικῶς ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ κέντρου ἑνὸς κύκλου καί τινος χορδῆς αὐτοῦ, δηλ. τὸ μέχρι τῆς χορδῆς τμῆμα τῆς καθέτου τῆς ἀγομένης ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπὶ τὴν χορδήν. Δεδομένου ὅτι τὰ κανονικὰ πολύγωνα εἶναι ἐγγράψιμα εἰς κύκλον, χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὅρον «*ἀπόστημα κανονικοῦ ὀκταγώνου,—δεκαγώνου*» κλπ. ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ἐννοίας.

— [ΙΑΤΡ.] Καλεῖται *ἀπόστημα* πᾶσα συλλογὴ πύου περιγεγραμμένη, λαμβάνουσα χώραν εἰς τοὺς διαφόρους ἱστοὺς ἢ τὸ παρέγχυμα διαφόρων ὀργάνων, μετὰ φλεγμονὴν ὀξεῖαν ἢ ἀμβληχρὰν (βλ. λ. φλεγμονή). Ὅταν ἡ ἄθροισις αὕτη τοῦ πύου λαμβάνῃ χώραν εἰς προϋπάρχουσαν κοιλότητα, ὡς π.χ. οἱ ἀρθροθύλακοι, περικάρδιον, ὑπεζωκός, πλευροδιαφραγματικὸς χῶρος, καλεῖται ἐμπύημα (βλ. λ.), οἷον ἐμπύημα θώρακος, γόνατος, χοληδόχου κτλ.

Τὰ ἀποστήματα καλοῦνται *ὀξέα* ἢ *θερμὰ* ὅταν ὀφείλωνται εἰς ὀξεῖαν φλεγμονήν, *ψυχρὰ* δὲ ὅταν ἀναπτύσσωνται ἀμβληχρῶς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀμβληχροῦ ἐρεθισμοῦ. Εἰς πᾶν ἀπόστημα περὶ τὴν περιγεγραμμένην συλλογὴν τοῦ πύου σχηματίζεται μεμβρανά τις, ἀποτελουμένη ἐκ δεσμίδων ἰνῶν συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ νεοβλάστων κυττάρων, ἡ *πυογόνος μεμβράνα* τῶν ἀρχαίων, καθόσον ἐνόμιζον ὅτι ἐκ ταύτης προέρχεται τὸ πύον. Ἡ μεμβράνα αὕτη ἐπὶ μὲν τῶν ὀξέων ἀποστημάτων εἶναι λεπτοτάτη, καθίσταται δὲ παχυτέρα ἐπὶ τῶν ψυχρῶν.

Θερμὸν ἀπόστημα.—Τὰ ὀξέα ἢ θερμὰ ἀποστήματα ὀφείλονται εἰς τὴν εἴσοδον τῶν πυογόνων βακίλλων ἐν τῷ ὀργανισμῷ, οἷοι εἶναι ὁ σταφυλόκοκκος, ὁ στρεπτόκοκκος, ὁ πνευμονιόκοκκος, τὸ κολοβακτηρίδιον, ὁ βάκιλλος τοῦ Eberth καὶ ἄλλοι. Ὅταν πυογόνοι τοιοῦτοι βάκιλλοι κατορθώσωσι νὰ εἰσδύσωσιν εἴτε ἀμέσως εἴτε διὰ τῆς λεμφικῆς, φλεβικῆς ἢ ἀρτηριακῆς ὁδοῦ, καὶ ἐντοπισθῶσί που τοῦ ὀργανισμοῦ, σχηματίζεται κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο περιγεγραμμένη φλεγμονή, ἥτις, ἐὰν κατὰ τὴν πάλην ταύτην τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τοὺς μικροοργανισμοὺς ὑπερισχύσωσιν οἱ τελευταῖοι, ἄγει εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀποστήματος.

Τὰ *θερμὰ ἀποστήματα* χαρακτηρίζονται διὰ συμπτωμάτων τοπικῶν καὶ γενικῶν. Καθ' ὃν χρόνον ἄρχεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ πύου, ἐμφανίζονται τὰ ἀρχικὰ συμπτώματα τῆς φλεγμονῆς, ἐρυθρότης, θερμότης, διόγκωσις καὶ ἄλγος. Τὸ τοπικὸν τοῦτο ἄλγος κατὰ τὸ κέντρον τῆς ἀρχικῆς διηθήσεως, ἄλγος σφύζον καὶ ἐπίμονον, συνδυαζόμενον μετὰ τῶν γενικῶν φαινομένων καθιστᾷ βεβαίαν τὴν ὕπαρξιν πύου.

Τὸ ἀσφαλέστερον ὅμως καὶ σπουδαιότερον σημεῖον τὸ μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξιν συλλογῆς πύου εἶναι ἡ παρουσία *κλυδασμοῦ* (ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ προσιτοῦ εἰς τοὺς δακτύλους ὀργάνου τοῦ σώματος).

Ἐκ τῶν γενικῶν φαινομένων, κυριώτερα εἶναι ἡ πυρετικὴ κίνησις συνοδευομένη ἐνίοτε ὑπὸ ῥίγους μετὰ ὑφέσεων καὶ ἑσπερινῶν ἐξάρσεων, ἡ συχνότης τοῦ σφυγμοῦ καὶ αἴσθημα γενικῆς κακουχίας. Ἀπὸ ἀπόψεως αἱματολογικῆς αὔξησις τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων μετὰ ἐπικρατήσεως τῶν οὐδετεροφίλων.

Θεραπεία: Συνίσταται αὕτη εἰς τὴν εὐρεῖαν σχάσιν, κένωσιν τοῦ πύου καὶ διασωλήνωσιν εἰς τὸ κατώτερον σημεῖον πρὸς εὔκολον καὶ ταχεῖαν ἐκροὴν τοῦ πύου. Προκειμένου περὶ ἀποστημάτων, παρακειμένων πρὸς μεγάλα ἀγγεῖα, π.χ. τῆς ἰγνυϊκῆς κοιλότητος, ἡ τομὴ δέον νὰ γίνηται μετὰ προσοχῆς, ὡς καὶ ἡ διασωλήνωσις, καθόσον ἡ διὰ τοῦ παροχετευτικοῦ σωλῆνος ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἐπιφερομένη πίεσις δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ νέκρωσιν τούτων καὶ ἀκατάσχετον αἱμορραγίαν. Τὴν διάνοιξιν τοῦ ἀποστήματος ἀκολουθεῖ πτῶσις τοῦ πυρετοῦ, παῦσις τῶν πόνων καὶ βελτίωσις τῆς γενικῆς καταστάσεως, οὕτω δὲ ἀποτρέπεται ὁ κίνδυνος τῆς περαιτέρω ἐπεκτάσεως τοῦ φλέγμονος καὶ τῆς γενικῆς λοιμώξεως τοῦ ὀργανισμοῦ. Τελευταίως ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη παρά τισι χειρουργοῖς τῆς μικρᾶς τομῆς καὶ παροχετεύσεως δι' ὑελίνων σωλήνων, ἢ καὶ ὅπου δυνατόν, τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ πύου δι' ἁπλῆς παρακεντήσεως.

Τὸ ἀπόστημα καλεῖται *μεταστατικόν*, ὅταν ὑπαρχούσης πυώδους ἑστίας μεταφέρεται τὸ πύον διὰ τῶν παρακειμένων ἱστῶν ἀλλαχοῦ ὅπου καὶ σχηματίζεται νέον ἀπόστημα. Ἐνίοτε ἀποστήματα προκαλοῦνται πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν δι' εἰσαγωγῆς εἰς τὸν ὀργανισμὸν οὐσιῶν ἐρεθιστικῶν, ὡς π. χ. τερεβινθελαίου κ. τ. τ. (*τεχνητὰ ἀποστήματα*, abcès de fixation).

Ψυχρὸν ἀπόστημα.— Καλεῖται οὕτω πᾶσα συλλογὴ πύου σχηματιζομένη ἀμβληχρῶς ἀντὶ τῶν φαινομένων τῆς ὀξείας φλεγμονῆς. Συνήθως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ψυχροῦ ἀποστήματος ὑπεισέρχεται καὶ ἡ τῆς φυματιώσεως, τῆς ἀρχικῆς αἰτίας τῆς προκαλούσης τοῦτο. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις ἀποστήματα, ἀμβληχρῶς ἐξελισσόμενα, μὴ φυματιώδους φύσεως, ὡς τὰ ἀποστήματα τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ θερμὰ ἀποστήματα, τὰ ψυχρὰ δὲν ἀκολουθοῦσι τὴν βραχυτέραν ὁδὸν ὅπως φθάσωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς βαρύτητός των κατέρχονται ἀκολουθοῦντα ὁδὸν μεταξὺ τῶν μυῶν καὶ περιτονιῶν, ὅπου ὁ ἱστὸς εἶναι χαλαρώτερος, καὶ ἀναφαίνονται ὑπὸ τὸ δέρμα εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς των ἑστίας, οὕτω δὲ παράγονται τὰ ἐκ *καθέσεως ἀποστήματα*. Οὕτω π. χ. ἐπὶ φυματιώδους παθήσεως τῶν θωρακικῶν σπονδύλων, τὸ πύον κατέρχεται πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὰ πρόσω τῆς σπονδυλικῆς στήλης, διέρχεται κατὰ τὴν σχισμὴν τοῦ διαφράγματος παρὰ τὴν ἀορτήν, καὶ ἀκολουθοῦν τὴν πορείαν τῆς ἔξω λαγονίου καὶ μηριαίας ἀρτηρίας ἀναφαίνεται εἰς τὸν μηρόν, ἔνθα δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς μηροκήλη.

Ἄλλοτε τοιαῦτα ἀποστήματα ἐκ καθέσεως ἀναφαίνονται εἰς τὰς πλαγίας νεφρικὰς χώρας ἢ ἄνωθεν τοῦ πουπαρτείου συνδέσμου εἰς τὸν λαγονικὸν βόθρον ὑπὸ τύπον διογκώσεως κλυδαζούσης. Τὰ ἀποστήματα ταῦτα ἀναλόγως τῆς πιέσεως, ἣν ἀσκοῦσι πρὸς τὰ παρακείμενα ὄργανα, προκαλοῦσι διαφόρους διαταραχάς.

Θεραπεία: Ἐπὶ περιπτώσεων καθ' ἃς τὸ ψυχρὸν ἀπόστημα ὀφείλεται εἰς τῆξιν τοῦ λιπώδους ἱστοῦ, ἡ καταλληλοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα θεραπευτικὴ ἀγωγὴ συνίσταται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἀποστήματος μετὰ τῆς θήκης του. Κατὰ ταύτην καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ ὅπως μὴ ἐπέλθῃ ῥῆξις τοῦ σάκκου καὶ ἐπιγενὴς μόλυνσιν τῶν ὑγιῶν ἱστῶν. Ἐν ᾗ ὅμως περιπτώσει ἡ ῥῆξις τῶν τοιούτων ἀποστημάτων εἶναι ἀσφαλής, ὅπερ καθίσταται γνωστὸν διὰ τῆς κυανωπῆς χροιᾶς τοῦ προπετεστέρου σημείου τῆς διογκώσεως (σημεῖον ἀρχομένης νεκρώσεως) γίνεται σχάσις τούτων, ἀφαίρεσις τοῦ νεκρωθέντος τμήματος τοῦ δέρματος, κένωσις τοῦ πύου, καθαρισμὸς τῆς κοιλότητος, ἐπάλειψις τῶν τοιχωμάτων διὰ κόνεως ἰωδοφορμίου καὶ ῥαφὴ τοῦ ὅλου τραύματος κατὰ στρώματα (*Μέθοδος Billroth*).

Ὑπάρχουσι ψυχρὰ ἀποστήματα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των εἶναι ἀπρόσιτα τῷ χειρουργῷ (*ψυχρὰ ἀποστήματα μεσοθωρακίου*). Ταῦτα δυνατὸν νὰ ἀπορροφηθῶσι βαθμιαίως. Διὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ψυχρὰ ἀποστήματα ἰσχύει ὁ παλαιὸς κανὼν «ὅπου πύον ἐκεῖ καὶ κένωσις» («Ubi pus, ibi evacua»).

Πᾶν ψυχρὸν ἀπόστημα δέον νὰ κενοῦται διὰ τὸν φόβον τῆς αὐτομάτου ῥήξεως καὶ τῆς δευτεροπαθοῦς λοιμώξεως διὰ τῆς συριγγοποιήσεως. Ἡ κένωσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ παρακεντήσεως διὰ τριγώνου ἀκίδος (Trocard) συνήθως μετρίου διαμετρήματος. Τηρουμένης τῆς ἀπολύτου ἀσηψίας ἡ εἴσοδος τοῦ καλαμίσκου γίνεται ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἄνω, δι' ὑγιοῦς ἱστοῦ, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν μακρὰν τῆς κοιλότητος τοῦ πύου. Ἐπὶ χρήσεως παχυτέρου καλαμίσκου παρασκευάζεται τὸ δέρμα διὰ τοπικῆς ἀναισθησίας, νοβοκαΐνης, ἀδρεναλίνης, καὶ διὰ μικρᾶς τομῆς πρὸς εὐχερῆ εἰσαγωγὴν τοῦ καλαμίσκου. Μετὰ τὴν κένωσιν τοῦ πύου ἡ κοιλότης πληροῦται δι' ἀντισηπτικῆς τινος οὐσίας, συνήθως ἰωδοφορμιούχου γλυκερίνης, ἢ ἐλαίου 10 %. Ἐκ τῆς διαλύσεως ταύτης ἐνίεται ἑκάστοτε 5 - 20 κ. ὑφ. Ἐπὶ ἀναπαραγωγῆς τοῦ ὑγροῦ ἡ παρακέντησις καὶ ἡ ἔγχυσις ἐπαναλαμβάνεται κατὰ διαστήματα 2 - 3 ἑβδομάδων, οὕτω δὲ δύναται νὰ προληφθῇ ἡ αὐτόματος ῥῆξις καὶ ἡ δευτερογενὴς λοίμωξις τῆς κοιλότητος.

Διὰ τῆς τοπικῆς ταύτης θεραπευτικῆς ἀγωγῆς

Digitized by Google

καὶ διὰ τῆς γενικῆς ἐνισχύσεως τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ ἡλιοθεραπείας, φωτοθεραπείας καὶ καταλλήλου διαίτης, τὸ ὑγρὸν τῶν ἀποστημάτων ἀπὸ πυῶδες καθίσταται βαθμηδὸν ὀρῶδες καὶ τέλος εἰς διάστημα 3-4 μηνῶν ἐξαφανίζεται, ἐπερχομένης τῆς ἰάσεως. Ι. ΚΑΛΛΙΓΤΖΗΣ

ἀποστηματικός, *—ή, —όν·* ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα γεννᾷ ἀποστήματα.

ἀποστημάτιον (τό)· μικρὸν ἀπόστημα, σπυρί.

ἀποστηματώδης (ὁ, ἡ),*—ες* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἀπόστημα: «οἴδημα ἀποστηματῶδες»

ἀποστίλβω, στίλβω, εἶμαι στιλπνός, λάμπω, ἀκτινοβολῶ: «τὰ χαλκᾶ σκεύη ἀποστίλβουσι».

ἀπόστιχον· βλ. στιχηρόν.

ἀποστοιβάζω (κοιν. *ξεστοιβάζω*)· ἐξάγω εἰς ξηρὰν τὴν *στοιβασίαν* (συνήθως ἐπὶ πλοίου).

Ἀποστόλ, *Δανιήλ.* Τελευταῖος *χάτμαν* (ἀρχηγὸς) τῆς Οὐκρανίας. Γεννηθεὶς τῷ 1647 ἐπεδόθη εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ταττάρων τῆς Κριμαίας, εἶτα δὲ μετέσχεν εἰς τὸν κατὰ τῶν Σουηδῶν πόλεμον ὑπὸ τὸν Μεγάλον Πέτρον τῷ 1700. Ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν εἰς τὴν συνωμοσίαν τοῦ πρίγκιπος Κατσουμπὲκ καὶ Ἴσκρα ἐναντίον τοῦ Μαζέπα καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ἐκλεγεὶς τῷ 1727 χάτμαν τῆς Οὐκρανίας, ἠδυνήθη νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Ἄννης οὐκάζιον ἐπανόδου εἰς τὰς ἑστίας των τῶν ὑπὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἐκτοπισθέντων Ζαπαρόγων Κοζάκων, καὶ νὰ γίνῃ δεκτὸν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθὲν σχέδιον τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοικήσεως τῆς Οὐκρανίας, την ὁποίαν ἐκυβέρνησεν ὡς μικρὰν δημοκρατίαν μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τῷ 1734. Μετ' αὐτὸν οὐδεὶς ἐξελέγη πλέον χάτμαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἥτις ἐκυβερνήθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη κατὰ πλειοψηφίαν ἦσαν Μοσχοβῖται. Οὕτως ἡ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ρωσσίας διατελοῦσα πολιτεία αὕτη συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀποστὸλ διεκρίθη ὄχι μόνον ὡς ἄκαμπτος στρατιώτης καὶ δεξιὸς στρατηγός, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικός, ὅστις ἐφ' ὅσον ἔζη συνετήρησε τὴν αὐτονομίαν τῆς πατρίδος του. Ἡ λαϊκὴ ποίησις τῆς Οὐκρανίας γέμει ᾀσμάτων, ἀναφερομένων εἰς τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἀριστείας, μεταξὺ δὲ τῶν Κοζάκων τοῦ Δίνα τὸ ὄνομά του κατέστη θρυλικόν. Θ. Β.

— *Ἀποστόλ, Ἐτερλῆ-Δεφτέρ.* Κατὰ τὸν Ι. Φιλήμονα, οἱ Τοῦρκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21, εἶχον συγκεχυμένας πληροφορίας περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, τῶν Ἀποστόλων της, καὶ τῆς Ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν κατειργάζοντο διὰ τῆς κατηχήσεως. Ἐξέλαβον λοιπὸν τὰς τρεῖς ἐννοίας ταύτας ὡς κύρια ὀνόματα, καὶ πιστεύοντες ὅτι οὕτως ὠνομάζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλ, τοῦ Ἐτερλῆ καὶ τοῦ Δεφτὲρ ἔσφαζον τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας, εἰς τὰς πρώτας τῆς ταραχῆς ἡμέρας. Γ. Δ. Κ.

Ἀποστὸλ Ἀντασσὶ *[Ναυτ.Γεωγρ.]*· βλ. Ἅγιος Ἀπόστολος (Βαργυλ. κόλπου).

Ἀποστολάκης, *Ζαχαριᾶς.* Κρὴς ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἡγηθεὶς ἰσχυροῦ σώματος *Πεδιαδιτῶν*. Ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς πλείστας μάχας καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα Γ. Δ. Κ.

— *Ἀποστολάκης, Ἰωάννης.* Κριτικὸς καὶ φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1886 ἐν Καλάμαις. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ 1905, εἶτα δέ, ὡς ὑπότροφος τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν Βερολίνῳ, τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ἐπὶ τετραετίαν. Κατὰ τὰ ἔτη 1910 ἕως 1912 ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Νουμᾶν» διαφόρους κριτικὰς εἴτε μόνος, εἴτε ψευδωνύμως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Σ. Ἀλιμπέρτη*. Ἐπίσης συνέταξε τῷ 1911 τὴν δευτέραν προκήρυξιν τοῦ «Ἀδερφάτου τῆς Δημοτικῆς». Τῷ 1914 ὡς ἀπάντησιν εἰς τὴν «ἔρευναν διὰ τὰς μελλοντικὰς κατευθύνσεις τῆς φυλῆς» ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ «ἀντὶ προλόγου» εἰς τὸν Κάρλαϋλ. Ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1919 ἐξέδωκε μετὰ τοῦ *Σπ. Ἀλιμπέρτη* καὶ τοῦ *Γ. Ν. Πολίτη* τὸ περιοδικὸν «Κριτικὴ καὶ Ποίησις», ὅπου ἐδημοσίευσε τρεῖς μελέτας του: «Ὁ βίος τοῦ Θωμᾶ Κάρλαϋλ» «ἕνας φιλολογικὸς πρόλογος: Γιάνης Καμπύσης» καὶ ἡ «Κριτική». Τῷ 1923 ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον του «ἡ ποίηση στὴ ζωή μας».

Ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς του ἐκ Γερμανίας ὁ Ἰ. Ἀποστολάκης ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἅμα δὲ τῇ ἱδρύσει τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου (1917) ἀπεσπάσθη εἰς αὐτό, μέχρι τοῦ 1926, ὁπότε διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. —Ω.

Ἀποστολὰρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀπόστολοι.

Ἀποστολάρας, *Ἀθανάσιος.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Ζερμενίκου τῶν Ἀγράφων, ὑπηρετήσας καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ὡς *μαγκατζῆς* τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. Ἐφονεύθη εἰς τὸ Κερατσίνι τοῦ Πειραιῶς τὸν Μάρτιον τοῦ 1827. Γ. Δ. Κ.

— *Ἀποστολάρας, Ἀθανάσιος.* Ἀδελφὸς τοῦ Μήτζου Ἀποστολάρα. Ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα μετὰ τοῦ Καρατάσσου, τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Μπασδέκη καὶ τέλος τοῦ Γ. Κριεζώτου. Κατὰ τὸν Ἀμβρόσιον Φραντζῆν, τὸ πρῶτον ἀκόμη ἔτος ἠγωνίζετο εἰς Πελοπόννησον, ἐθεωρεῖτο δὲ εἷς τῶν γενναιοτάτων, μετασχὼν πιθανώτατα εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλτετζίου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτιμήθη δι' ἀργυροῦ νομισματοσήμου, κατετάχθη δὲ ὡς Λοχαγὸς εἰς τὴν Φάλαγγα. Γ. Δ. Κ.

— *Ἀποστολάρας, Μῆτσος.* Μακεδὼν Ἀγωνιστής, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως συνεπολέμησε μετὰ τοῦ γέροντος Καρατάσσου καὶ τοῦ υἱοῦ του Τσάμη Καρατάσσου. Διακριθεὶς ἀείποτε διὰ τὴν γενναιότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγριότητά του, κατέστη ὅσον οὔπω τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων ὅσοι ἐπολέμουν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς περιπετείας τῆς ὁποίας διαρκῶς ἀνεμίχθη. Χάρις εἰς τὴν ἀνδρείαν του ἀναφέρεται ὅτι ὁ ὁπλαρχηγὸς Γάτσος ἐσώθη εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1826, ἐνῷ ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τὸν Μουστάμπεην Κιαφεζέζην. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνος δὲν ἔπαυσε δρῶν, ἀλλ' ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν νέων σωμάτων, μετὰ ταῦτα ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς τῶν Χιλιαρχιῶν τῆς Συνταγματικῆς Κυβερνήσεως τῶν Μεγάρων, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτρομοκράτησε τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὄθωνος, συνελήφθη ὡς συνένοχος τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, μολονότι κατὰ τὴν Πολυαρχίαν τοῦ 1832 ἦσαν ἄσπονδοι ἐχθροὶ καὶ ἐπολεμοῦντο. Ἀπέθανεν ἐκ τῶν κακουχιῶν καὶ διότι ἔπασχεν ἤδη ἀπὸ φυματίωσιν, ἥτις ἐπετάχυνε τὸ τέλος, εἰς τὰς φυλακάς. Γ. Δ. Κ.

Ἀποστολεῖα ἢ *Ἀποστόλια [Λειτ.].* Ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ πρὸς τιμὴν τῶν *ἁγίων Ἀποστόλων* (πάντων ἤ τινων ἢ καὶ ἑνὸς μόνου) καθιερωμένοι ναοί. Ἡ ὀνομασία προῆλθε πιθανώτατα ἐκ τῆς πρώτης μεγαλοπρεποῦς βασιλικῆς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ἀνεγερθείσης, τὴν ὁποίαν ἐκόσμουν καὶ δώδεκα θῆκαι ἢ σαρκοφάγοι ἐν εἴδει ξύλων ἐνιδρυμέναι ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, τοῦ νὰ περισυλλεγῶσιν ἐν αὐταῖς τὰ ὁπουδήποτε ἐγκατεσπαρμένα καὶ σωζόμενα ἅγια τῶν Ἀποστόλων λείψανα. Ἐλήφθη ἄλλως τε φροντὶς ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νὰ ἐνθησαυρισθῶσιν εἰς τὰς λάρνακας ταύτας λείψανα ἀποστολικά. Δεδομένου δ' ὅτι οἱ πρὸς τιμὴν τῶν μαρτύρων ναοί, κυρίως καὶ μάλιστα ὅταν ἐνέκλειον τάφους καὶ λείψανα μαρτύρων, ἐκλήθησαν *μαρτύρια*, καὶ ἡ βασιλικὴ αὕτη τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ τοῦτο ὀνομάζεται μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου μαρτύριον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἔπειτα δὲ κατ' ἀναλογίαν ἐκλήθη καὶ *Ἀποστόλιον*, πιθανῶς ὡς ἐγκλείουσα τὰς λάρνακας οὐχὶ ἁπλῶν τινων μαρτύρων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ὅτι δὲ ἡ ἐν Κων)πόλει ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου κτισθεῖσα βασιλικὴ ὠνομάσθη ἐνωρίτατα *Ἀποστόλιον* ἔχομεν μαρτυρίαν ἐκ «τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Νεστορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων πρὸς τοὺς βασιλέας» (*Mansi* 4. 1233), ἐν ᾗ οὗτος μεταξὺ ἄλλων παραπονεῖται κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Μέμνονος ὡς «τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τὰ ἅγια μαρτύρια καὶ τὸ ἅγιον *Ἀποστόλιον* ἀποκλείσαντος». Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ περικοπὴ αὕτη τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Νεστορίου, ἡ εἰς γεγονὸς ἐν Κων)πόλει ἐπισυμβὰν ἀναφερομένη, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότερον ἱστορικὸν μνημεῖον, καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἐν τῷ ὁποίῳ ναὸς εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ἀφιερωμένος καλεῖται *Ἀποστόλιον*.

Ὀλίγῳ βραδύτερον ὁ Σωζόμενος (Ἐκκλ. Ἱστορ. 8,17) μνημονεύει μεγάλης τινὸς ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν Ρουφῖνος ὁ ὑπατικὸς ἔκτισεν εἰς τὴν κατέναντι τῆς Κων)πόλεως Χαλκηδόνα «ἐπὶ τιμῇ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν Ἀποστόλων» καὶ τὴν ὁποίαν «Ἀποστολεῖον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε», προφανῶς κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ βασιλικῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Θωμᾶ «πλησίον τοῦ Βοραϊδίου» κτισθεὶς ναός, ὁ ἀπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα ἀναφερόμενος, «Ἀποστολεῖον ἐκλήθη». Οὐ τοῦ μόνου οἱ πρὸς τιμὴν πάντων τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπ' ὀνόματι δύο ἢ καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τιμώμενοι ναοὶ ἐκράτησε νὰ καλῶνται *Ἀποστολεῖα*.

[*Εὐσεβ.* βίος Κωνσταντίνου Δ, 58—60, *Migne* 20, 1209—1212. *Du Cange*, Glossarium ἐν τῇ λέξει *Ἀποστόλιον*.]

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀποστολεὺς (ὁ)· ὁ ἀποστέλλων: «ἀποστολεὺς ἐπιστολῆς,—τηλεγραφήματος,—ἐμπορευμάτων κ.τ.τ.» ἀντίθ. *παραλήπτης*.

— *[Ἀρχ.]* Οἱ ἀποστολεῖς ἦσαν δημόσιοι ἐν Ἀθήναις λειτουργοί, δέκα τὸν ἀριθμόν, ὑποχρεούμενοι νὰ ἐξετάζωσιν ἂν τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν καλῶς ὡπλισμένα, ἂν εἶχον καταλλήλως ἐφοδιασθῆ παρὰ τῶν ἀναλαβόντων τὴν λειτουργίαν τῆς τριηραρχίας. Οὗτοι ἠδύναντο νὰ φυλακίζωσι τοὺς ἀμελήσαντας νὰ ἐφοδιάσωσι τὰ πλοῖα τριηράρχους (*Δημ.* π τοῦ Στεφάνου 262). Φαίνεται δέ, ὅτι ἀπετέλουν ἓν σῶμα μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων διὰ τὴν διεξαγωγὴν πασῶν τῶν ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὸ πλήρωμα καὶ τὸν τέλειον καταρτισμὸν τῶν πλοίων. (*Δημ.* κ. Εὐερ. 1147. *Boeckh* P. Oec. Ath. p. 543). Κατὰ τὸν Πολυδεύκην (Η', 99): «ἀποστολεῖς οἱ προνοούμενοι τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ ἔκπλου τῶν τριήρων». Ι. Χ. Δ.

— *[Τηλεγρ.]* Καλεῖται *ἀποστολεὺς* τὸ πρόσωπον ἢ ἡ ἀρχὴ ἐξ ἧς προέρχεται τὸ κείμενον τηλεγραφήματος ἢ τηλεφωνήματός τινος. Ὡσαύτως καλεῖται ἀποστολεὺς ἢ ἀποστέλλων σταθμός, ὁ σταθμὸς ὅστις ἀρχικῶς ἀποστέλλει τηλεγράφημα ἢ τηλεφώνημά τι πρός τι πρόσωπον εἴτε πρός τινα ἀρχήν. Λέγομεν δὲ ἀρχικῶς, διότι δυνατὸν σταθμός τις νὰ ἀποστέλλῃ τηλεγράφημά τι πρός τινα ἀρχὴν ἢ πρόσωπόν τι, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἀποστολεὺς ἀλλ' ἁπλῶς νὰ μεσολαβῇ καὶ διαβιβάζῃ τὸ τηλεγράφημα ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ σταθμοῦ πρὸς τὸν ἀποδέκτην. —Ω.

ἀποστολὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποστέλλειν· «ἀποστολὴ δώρων, —χρημάτων, —ἐμπορευμάτων»· ἀντίθ. *παραλαβή, λῆψις*· ‖ τὸ ἐφ' ᾧ τις ἀπεστάλη ἢ ἐδόθη· ἡ κατεύθυνσις, τὸ ἔργον, ὁ προορισμός: «ἄνθρωπος μεγάλης—, ὑψηλῆς ἀποστολῆς», «δὲν ἐξεπλήρωσα ἀκόμη τὴν ἀποστολήν μου»· ‖ ὁμάς, συνεργεῖον εἰδικῶν προσώπων πρὸς ἐκτέλεσιν ὡρισμένης τινὸς ὑπηρεσίας: «γεωδαιτικὴ ἀποστολή»· «γαλλικὴ ἀποστολή», ὁμὰς Γάλλων πρὸς ὡρισμένην ὑπηρεσίαν μετακληθέντων.

— *[Διεθν. Δίκ.]* Καλεῖται *ἀποστολὴ* ἐν τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ συλλήβδην τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Κράτους τινὸς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐπὶ εἰδικῇ ἐντολῇ πεμπομένων προσώπων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἀδιάφορος. Η. Γ. Κ.

— *[Στρατηγ.-Τακτ.]* Καλεῖται *ἀποστολὴ* μονάδος τινὸς τὸ ἐν τῇ στρατηγικῇ ἢ τῇ τακτικῇ ἐννοίᾳ ἀνατιθέμενον αὐτῇ ἔργον.

Κατ' ἀρχήν, ἐν πάσῃ πολεμικῇ ἢ μαχητικῇ ἐνεργείᾳ, στρατηγικῇ ἢ τακτικῇ, πᾶσα μονὰς ἀπὸ τῶν μεγάλων μέχρι τῆς μικροτάτης (π. χ. ὁμάδος μάχης πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, πυροβολαρχίας, κτλ.) πρέπει νὰ ἔχῃ καθωρισμένην τὴν ἀποστολήν της. Ἡ ἀποστολὴ μονάδος τινὸς καθορίζεται ὑπὸ τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας της διοικήσεως. Μόνον εἰς πολὺ ἐκτάκτους περιστάσεις δυνατὸν μονάς τις νὰ καθορίσῃ ἑαυτῇ τὴν ἀποστολήν της, ὡς πχ. ὅταν δι' οἱονδήποτε λόγον ἀπομονωθῇ τῶν προϊσταμένων της διοικήσεων, ὁπότε στερεῖται διαταγῶν· ἀλλὰ τότε τὸ ζήτημα περιπίπτει εἰς τὸ τῆς *πρωτοβουλίας*.

Τὸ ζήτημα τῆς ἀποστολῆς εἶναι ὑψίστης σημασίας διά τε τὸν καθορίζοντα ταύτην, καθὼς καὶ διὰ τὸν ἐκτελεστήν. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἀποστολῆς ἀφορᾷ μόνον τὸν ἐκτελεστήν, ἀλλὰ βαθυτέρα ἐξέτασις τοῦ ζητήματος καταδεικνύει ὅτι ἀφορᾷ σπουδαίως καὶ τὸν καθορίζοντα ταύτην. Ἡ ἀνατιθεμένη εἰς μονάδα τινὰ ἀποστολὴ πρέπει νὰ ἔχῃ καταρτισθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀξίας τῆς ἐν λόγῳ μονάδος, ἀπαραιτήτως δὲ νὰ ἐνέχῃ ἐν ἑαυτῇ τὰς ἐννοίας τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι, διότι πᾶς ἐκδίδων διαταγὰς καὶ καθορίζων ἀποστολὰς ὀφείλει νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπ' ὄψει τὸ ἀξίωμα τοῦ Δούσμανη: «Ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει τις ἐν πολέμῳ, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ καὶ τὰ μέσα ὅπως ἐπιτύχῃ τὸ σκοπούμενον».

Ἡ ἀποστολὴ μονάδος τινὸς πρέπει νὰ καταφαίνηται ἐν ταῖς διαταγαῖς καὶ ὁδηγίαις τῆς προϊσταμένης διοικήσεως, ἐν αἷς τὸ πᾶν πρέπει νὰ εἶναι, ὄχι μόνον σαφὲς καὶ καθαρῶς ἐκπεφρασμένον, ἀλλὰ καὶ δυνατὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει του, διότι ἅμα ὡς εἰς μονάδα τινὰ ἀνατεθῇ ἀποστολὴ ἀνωτέρα τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἀντοχῆς τῆς μονάδος ταύτης, μοιραίως ἡ ἀποστολὴ θὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστος. Ὑπὸ δὲ τοῦ ἐκτελεστοῦ ἡ ἀποστολὴ πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε σεβαστή, ὀφείλει δὲ ν' ἀπέχῃ οὗτος οἱασδήποτε μεταβολῆς ταύτης, ἐκ πεπλανημένης τινὸς ἀντιλήψεως ὅτι περιλαμβάνεται ἐντὸς τῆς πρωτοβουλίας.

Κατ' ἀρχήν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ στρατηγικὴ κατάστασις, πᾶς διοικητὴς μονάδος ὀφείλει να καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως, παρ' ὅλας τὰς παρεμβαλλομένας δυσκολίας, φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολήν του. Ἐὰν παρουσιασθῶσι δὲ περιστάσεις ἀντίξοοι, καθιστῶσαι ἀδύνατον τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς, ὀφείλει μέχρι λήψεως νεωτέρων διαταγῶν νὰ λάβῃ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καταλλήλους διατάξεις, πάντως ὅμως χωρὶς ν' ἀπομακρύνηται τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ ἔχων πάντοτε ὡς ἄξονα σκέψεων τὴν βούλησιν τοῦ προϊσταμένου του διοικητοῦ, ἐξ ἧς ἐπήγασεν ἡ ἀνατεθεῖσα ἀποστολή. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— *[Δημοσιογρ.]* Εἰδικὴ ἀνάθεσις παρακολουθήσεως ἐκ τοῦ πλησίον, ἐρεύνης ἢ μελέτης καταστάσεως, κινήσεως, πραγμάτων, ἢ συμβαινόντων ἐν γένει μακρὰν τῆς ἕδρας μιᾶς ἐφημερίδος. Αἱ

Digitized by Google

ἀποστολαί, ἀνατιθέμεναι εἰς ἄτομα, εἰς περιπτώσεις δέ τινας (οἷαι αἱ τῶν *«ἐξερευνητικῶν»*, *«ἐπιστημονικῶν»* ἀποστολῶν) καὶ εἰς ὁμάδας, ἀφορῶσιν εἰς θέματα ἐπίκαιρα ἢ μονίμου ἐνδιαφέροντος. Ὁ ἐπιφορτιζόμενος ἀποστολὴν εἶναι συνήθως δημοσιογράφος *(«ἀπεσταλμένος»)*, εἴτε εἰδικευμένος καθόλου εἰς τὰ τῶν ἀποστολῶν, εἴτε ἐξ ἑνὸς οἱουδήποτε λόγου δι' ὡρισμένης φύσεως ἀποστολὴν κατάλληλος. Ὁ *ἀπεσταλμένος*, ἐφ' ὅσον ἐπικοινωνεῖ ὁπωσδήποτε δι' ἐφημεριδογραφημάτων μετὰ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀποστολῆς του, ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *ἀνταποκριτῶν*, τόσον δὲ τὸ εἶδος τῆς ὑπηρεσίας του, ὅσον καὶ ἡ μορφὴ ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ ἐφημερὶς καὶ αὐτὸς τὴν εἰδησεοδοσίαν του ἐξετάζονται εἰς τὰ περὶ ἀνταποκριτῶν καὶ ἀνταποκρίσεων (βλ. λ.). Α—

—**ἀποστολῆς θεωρία** *['Αστ. καὶ 'Εμπ. Δίκ.]* βλ. συμβάσεως κατάρτισις.

'Αποστόλης, *'Αδαμάκης*. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Λεονταρίου. 'Αναφέρεται ὡς μετασχὼν εἰς διαφόρους περιπετείας τοῦ Πελοποννησιακοῦ 'Αγῶνος ἐναντίον τοῦ 'Ιμπραήμ. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ἐπίθετον *'Αποστολόπουλος*. Γ. Δ. Κ.

— **'Αποστόλης,** *'Απόστολος Ν.* Υἱὸς τοῦ Ψαριανοῦ Ναυάρχου, 'Αγωνιστὴς καὶ οὗτος, γεννηθεὶς τῷ 1794. 'Ενωρὶς ἐπεδόθη εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, ἐγένετο δ' ἐξαίρετος ναυτικός. Κατὰ τὸν 'Αγῶνα ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς μετέσχε τῶν περιπετειῶν τοῦ πατρός του. Τῷ 1825, κατὰ τὴν περιβόητον ναυμαχίαν τοῦ Καφηρέως, ἀσθενήσαντος τοῦ Καπετὰν Νικολῆ, ἀνέλαβεν οὗτος τὴν θέσιν τοῦ πατρὸς ὡς Ναυάρχου τῶν ψαριανῶν πλοίων, ἐπιδείξας γενναιότητα μεγίστην, ψυχραιμίαν θαυμαστὴν καὶ συντελέσας μεγάλως εἰς τὴν νίκην. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν παρέμεινεν εἰς τὸ Ναυτικόν, παρὰ πάντων τιμώμενος. Γ. Δ. Κ.

— **'Αποστόλης** (ἢ *'Αποστόλιος*), *'Αριστόβουλος* (κληθείς, μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, *'Αρσένιος Μονεμβασίας*). Υἱὸς τοῦ *Μιχαὴλ 'Αποστόλη*, γεννηθεὶς τῷ 1465, ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ Μιχαήλ, θυγατρὸς τοῦ κόμητος Θεοδοσίου τοῦ Κορινθίου, ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης, ὅπου ὁ πατήρ του εἶχε προσφύγει μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πρώτη μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ 'Αριστοβούλου 'Αποστολίου εὑρίσκεται εἰς τὴν πρᾶξιν ἀγορᾶς ἑλληνικῶν χειρογράφων γενομένην ἐν Ἡρακλείῳ ὑπὸ τοῦ 'Ιωάννου Λασκάρεως διὰ λογαριασμὸν τοῦ Λαυρεντίου Μεδίκου, τῇ 3 'Απριλίου 1492. Ὁ εἷς ἐκ τῶν μαρτύρων οἵτινες ὑπέγραψαν τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι «'Αριστόβουλος 'Αποστόλης ἱεροδιάκονος». (*Λεγκράν*, 'Ελληνικὴ βιβλιογραφία.... τοῦ 15 καὶ 16ου αἰῶνος, τόμος 2ος σελὶς 326). Ὁ 'Αριστόβουλος τότε ἦτο διάκονος, κληθεὶς δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων εἰς Φλωρεντίαν, ἀπετέλεσε, μετ' ὀλίγον χρόνον, μετὰ τοῦ Μάρκου Μουσούρου, 'Ιωάννου Γρηγοροπούλου καὶ 'Ιουστίνου Δεκαδύο, τὴν ὁμάδα τῶν λογίων οἵτινες προσέφερον τὴν συνδρομήν των εἰς τὸν *Ἄλδον Μαιούτιον* διὰ τὴν ἵδρυσιν ἐν 'Ενετίᾳ τῆς περιφήμου τυπογραφίας του. 'Εν αὐτῇ ἐξεδόθη, κατὰ τὸ 1494, ἡ «Γαλεομυομαχία», περίεργον μικρὸν ποίημα, τοῦ ὁποίου ἦτο ἄγνωστος τότε ὁ συγγραφεύς, μέχρις ὅτου ὁ D'Ansse de Villoison ἀποκατέστησεν εἰς τὰ 'Ελληνικὰ 'Ανέκδοτά του, τόμ. 2ος, ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν *Θεόδωρον Πρόδρομον*. 'Εν τῷ προλόγῳ τῆς «Γαλεομυομαχίας» ταύτης, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ 'Αριστόβουλος, ἀναμιμνήσκεται τοῦ πατρός του καὶ ποιεῖται μνείαν τῆς ἐνδιαφερούσης συλλογῆς παροιμιῶν ἢ ἀποφθεγμάτων τὴν ὁποίαν ὁ Μιχαὴλ 'Αποστόλης εἶχεν ἀφιερώσει εἰς τὸν Γάπαρον ἐπίσκοπον τοῦ Ὄσιμο. Ὁ 'Αριστόβουλος προσέφερε καὶ ἄλλας τινὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὀνομαστὴν ἐνετικὴν τυπογραφίαν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ περιῆλθεν εἰς διάστασιν πρὸς τὸν ἱδρυτὴν αὐτῆς Ἄλδον Μανούτιον, διὰ χρηματικάς, ὡς φαίνεται, διαφοράς.

Ὅταν ὁ Λέων Ι' ἀνῆλθεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, τῷ 1513, ὁ 'Αριστόβουλος εὑρίσκετο ἐν Κρήτῃ ἀκόμη, καὶ μετέσχεν εἰς τὰς αὐτόθι ὀργανωθείσας ὑπὸ τῶν καθολικῶν ἀρχῶν τῆς νήσου πανηγυρικὰς ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τοῦ νέου ποντίφηκος, εἶχε δὲ ἤδη προσχωρήσει εἰς τὸν καθολικισμόν, ὅτε τὸ ἑπόμενον ἔτος, 1514, Λέων ὁ Ι' τὸν ὠνόμασεν ἐπίσκοπον Μονεμβασίας, ἔκτοτε δὲ μετέβαλε τὸ ὄνομά του 'Αριστόβουλος εἰς *'Αρσένιον*. Μεταβὰς εἰς Μονεμβασίαν, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν διορισμόν του ὡς ἐπισκόπου καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ τῆς γαληνοτάτης δημοκρατίας, τῇ βοηθείᾳ τῶν αὐτόθι ἐνετικῶν ἀρχῶν ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς ἕδρας του τὸν ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον *Μανίλιον Καβάκιον Ράλλην* καὶ αὐτοεχειροτονήθη μητροπολίτης, προβὰς μάλιστα καὶ εἰς χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ ἱερέων. Ἡ πρᾶξίς του αὕτη ἐξώργισε τὸν τότε Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Παχώμιον, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς καθαίρεσιν καὶ ἀφορισμὸν αὐτοῦ. Κατόπιν τῆς στάσεως ταύτης τοῦ Πατριάρχου, ὁ 'Αρσένιος καὶ λόγῳ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐχθρότητος τοῦ ποιμνίου του ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπισκοπικῆς ἕδρας, ἥτις τῷ 1516 ἐδόθη εἰς τὸν *Μᾶρκον Μουσοῦρον*. Ὁ 'Αρσένιος ἐκφράζων τὴν λύπην του πρὸς τὸν Λέοντα Ι', διότι ἀντικατεστάθη ὑποσκελισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κρητὸς συμπατριώτου του, παρεκάλεσε τὸν πάπαν νὰ τὸν καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ εἰς Ρώμην, ἀλλ' ἡ αἴτησίς του αὕτη δὲν φαίνεται νὰ ἐγένετο ἀποδεκτή. Τότε δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1515 καὶ 1516 ὁ 'Αρσένιος φαίνεται ὅτι ἐπέστρεψεν εἰς Κρήτην ὅπου ἤνοιξε σχολήν. Ὁ Μουσοῦρος ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1517, πιθανῶς δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Μονεμβασίας ὁ ὑπὸ τοῦ 'Αρσενίου ἐκβληθεὶς Μανίλιος Καβάκιος Ράλλης. 'Εν τῷ μεταξὺ ὅταν ὁ Λέων Ι' ἵδρυσεν ἐν Φλωρεντίᾳ ἑλληνικὴν σχολήν, ὁ 'Αρσένιος 'Αποστόλης διωρίσθη ἐν ταύτῃ διευθυντὴς καὶ ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τῷ 1521 ὅμως ὁ 'Αρσένιος δὲν εὑρίσκεται ἐν Φλωρεντίᾳ, ἂν στηριχθῶμεν δὲ εἰς ἐπιστολήν τινα τοῦ 'Ιωάννου Λασκάρεως δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Βιβλιογραφίας τοῦ Λεγκράν, ἠδυνήθη νὰ ἀνακαταλάβῃ ὁ 'Αρσένιος τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Μονεμβασίας, ἀλλ' ἄγνωστον ποίαν ἀκριβῶς ἐποχήν. Τῷ 1527 τὸν βλέπομεν μεταβαίνοντα εἰς Βενετίαν, ὅπως ὑποβάλῃ εἰς τὴν γαληνοτάτην Δημοκρατίαν παράπονα καὶ δικαίας ἀπαιτήσεις τῶν Μονεμβασιωτῶν. Τὴν 30 δὲ Μαρτίου 1534 διὰ διατάγματος τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα διωρίσθη ἱεροκήρυξ εἰς τὸν ναὸν τοῦ 'Αγίου Γεωργίου τῶν 'Ελλήνων ἐν Βενετίᾳ, ἀλλ' ἡ παρουσία του ἐκεῖ κατεδείχθη λίαν ἐπιβλαβής, διότι διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν του ἔφερεν εἰς ἀναστάτωσιν τὴν 'Ελληνικὴν κοινότητα. Ὁ 'Αρσένιος ἀπέθανεν ἐν Βενετίᾳ τὴν 30 'Απριλίου 1535 καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου, ὅπου ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Γεώργιος Κορίνθιος τῷ ἀνήγειρε μνημεῖον μετὰ λατινικῆς ἐπιγραφῆς.

Ὁ 'Αρσένιος ἔγραψε διάφορα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι σχόλια εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ ἡ «'Ιωνία», ἀπάνθισμα ἐξ ὕλης ἣν κατέλιπεν ἀνεπεξέργαστον ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιχαήλ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του κατὰ πρῶτον ἐν λατινικῇ μεταφράσει τῷ 1519, τὸ δὲ ἑλληνικὸν κείμενον ἦλθεν εἰς φῶς τῷ 1832 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου Βάλτς ἐν Στουτγάρτῃ. Χειρόγραφα ἀντιγεγραμμένα διὰ τῆς χειρὸς τοῦ 'Αρσενίου 'Αποστόλη ὑπάρχουν πολλὰ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E Legrand*, Bibliographie hellénique...aux XV et XVI siècles, Paris, 1885, t. I. σελ. CLXV—CLXXIV, t. II, σελ. 337—346, 418.— *Le Quien*, Oriens christianus, Paris 1740 τόμ. II στήλη 219—221.— *A. Firmin Didot*, Alde Manuce et l' hellénisme à Venise. Paris 1875.—*Κρουμβάχερ*, 'Ιστορία τῆς βυζαντινῆς Λογοτεχνίας. Ἔκδ. Μαρασλῆ. Τόμ. Β'. σ. 392. *U. Chevalier*, Répertoire... Biobibliographie, Paris 1905, τόμ. I στήλη 295. Δ. Κ. Μ.

— **'Αποστόλης,** *'Ιωάννης*. 'Αγωνιστὴς ἐκ Ψαρῶν. Πλοίαρχος κατὰ τὴν 'Επανάστασιν, διεκρίθη εἰς πολλὰς ναυμαχίας. Γ. Δ. Κ.

—**'Αποστόλης,** *Κώστας*. 'Αρματολὸς τῶν δυσμῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Κατσαντώνην καὶ μετασχὼν τοῦ σώματος, ὅπερ τῷ 1807 ἐσχηματίσθη ἐν Λευκάδι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ 'Ιωάννου Καποδιστρίου. 'Εφονεύθη κατὰ τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ διωγμὸν τῶν ἁρματολῶν τοῦ 'Ολύμπου ἀπὸ τὰς ὀρδὰς τοῦ 'Αλῆ πασᾶ. Γ. Δ. Κ.

—**'Αποστόλης,** ἢ *'Αποστόλιος, Μιχαήλ*. Λόγιος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 1422 καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 1480 (τὰ ἔτη τῆς γεννήσεώς του καὶ τοῦ θανάτου του δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά). Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς περὶ ἑνώσεως τῶν 'Εκκλησιῶν συζητήσεις, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453, κατόπιν δὲ ἐγκατεστάθη ἐν Κρήτῃ, ὁπόθεν διετήρησε μετὰ τοῦ περιφήμου καρδιναλίου *Βησσαρίωνος* καὶ ἄλλων λογίων 'Ελλήνων ἀλληλογραφίαν ἀρκετὰ πλουσίαν εἰς ἱστορικὰς πληροφορίας. Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ 'Ε. Λεγκρὰν (ἐν τῇ 'Ελληνικῇ Βιβλιογραφίᾳ τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος τόμ. 2ος σελ. 234—259) καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ *H. Noiret* «Lettres inédites de Michel Apostolis publiées d'après les manuscrits du Vatican.... (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 54. Paris 1889). Ὁ Μιχαὴλ 'Αποστόλης καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας οὐχὶ μὲν πλουσίας, ἀλλ' εὐκαταστάτου ὁπωσδήποτε, ἠδυνήθη ν' ἀκούσῃ μαθήματα παρὰ τῶν καλυτέρων διδασκάλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ 'Ιωάννης 'Αργυρόπουλος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀπώλεσεν ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἀπέμεινε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του ἄνευ οὐδενὸς πόρου. Μετὰ τὴν ἄφιξιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1452, τοῦ καρδιναλίου 'Ισιδώρου, ἐπιφορτισμένου νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως περὶ ἑνώσεως τῶν 'Εκκλησιῶν, ἥτις ὑπεγράφη ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας, ὁ 'Αργυρόπουλος καὶ ὁ μαθητής του 'Αποστόλης, ὅστις ἤδη ἦτο καὶ οὗτος καθηγητής, ἐτάχθησαν μεταξὺ τῶν πρωτοστατῶν τῶν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ἐργαζομένων. Τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Μιχαὴλ 'Αποστόλης ἦτο ἤδη νυμφευμένος· ἐκ τοῦ πρώτου δὲ τούτου γάμου του ἔσχε δύο τέκνα. Νυμφευθεὶς ἐκ δευτέρου μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ κόμητος Θεοδοσίου Κορινθίου τοῦ ἐκ Μονεμβασίας, ἀπέκτησεν ἐκ ταύτης πέντε τέκνα, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα φαίνεται ὅτι ἐπέθανον εἰς μικρὰν ἡλικίαν.

Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μιχαὴλ 'Αποστόλης ὡδηγήθη ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἀσιατικῇ ὄχθῃ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῷ ἀπεδόθη ἡ ἐλευθερία, καὶ τότε πιθανῶς μετέβη διὰ πρώτην φορὰν ἐν Κρήτῃ, ὅπου εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐγκατασταθῇ. 'Αλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει μετέβη εἰς 'Ιταλίαν (τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη δὶς ἐπισκεφθῇ) ἵνα συναντηθῇ ἐν Βονωνίᾳ (πρὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1455) μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος, τὸν ὁποῖον εἶχε βεβαίως γνωρίσει ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῦ ὁποίου ἐξελιπάρει τὴν προστασίαν, ἧς τόσον εἶχεν ἀνάγκην. 'Εγκατασταθεὶς ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης, ἐφυτοζώησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου, ἀντιγράφων χειρόγραφα καὶ — κατὰ τὸν Noiret — ταξιδεύων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ὅταν ἐστενοχωρεῖτο πολὺ ἐν Κρήτῃ, μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἀνευρέσεως τύχης ἢ ὅτε ἐκόμιζε χειρόγραφα εἰς τὸν Βησσαρίωνα. Προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τῶν ἄλλων προστατῶν του, ὅπως τὸν βοηθήσουν νὰ ἱδρύσῃ σχολήν, ἧς νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ διευθυντής· ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία του αὕτη δὲν ἔμελλε νὰ ἐκπληρωθῇ. 'Ηρκέσθη ὅθεν νὰ εὑρίσκεται ἐνήμερος, διὰ μέσου τῶν φίλων του, τῆς φιλολογικῆς κινήσεως τῆς ἐποχῆς.

Συνέθετε λόγους, προτροπὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἡ περίφημος παραμείνασα ἐπιστολή του ἣν ἀπέστειλεν ἐξ 'Ιταλίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φριδερῖκον, δι' ἧς τὸν προέτρεπε ν' ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, συλλογὰς παροιμιῶν, ἐπιγράμματα, ποιήματα καὶ νεκρικὰ ἐγκώμια. Πλὴν τῶν τραχέων ὅρων τῆς ἀπομονώσεως, τοῦ ἀνθυγιεινοῦ τοῦ κλίματος, τῶν ἀπειλῶν ὀθωμανικῆς εἰσβολῆς, ὑφ' οὓς διετέλει ἡ Κρήτη, ἐπὶ πλέον εὑρίσκετο ἐν θλιβερᾷ διαιρέσει ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, προκαλουμένων ἐκ τῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν τῶν ὀλίγων λατινοφρόνων, ταῖς ἐνεργείαις τῶν ὁποίων, προτρεπομένων ὑπὸ τοῦ 'Αποστόλη, ἐξωρίσθησαν εἰς Συρίαν δύο μοναχοί, Σάββας καὶ Μάξιμος, ὡς δῆθεν διαβάλλοντες καὶ συκοφαντοῦντες τοὺς Λατίνους. 'Αλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐξορίας οἱ δύο οὗτοι μοναχοὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀποστέλλουν λιβέλλους ἐναντίον τῶν Λατίνων καὶ λατινοφρονούντων καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ 'Αποστόλη, ὅστις κατηγορεῖτο ὅτι τὸν ἑνωτικὸν ζῆλόν του ἐπεδείκνυε μᾶλλον διὰ νὰ προσελκύῃ πρὸς ἑαυτὸν τὰς γενναιοδωρίας τοῦ Βησσαρίωνος.

Ὡς ἐκ τούτου περὶ τὸ 1464, ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων, διέκοψαν τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις των, τῷ 1467 τὸν ἐγκατέλειψαν ὅλοι οἱ μαθηταί του, καὶ — κατὰ τὸν Noiret — ὁ κόσμος τὸν ἐδακτυλοδείκτει ὡς λοιμόβλητον, ὅταν διήρχετο τὰς ὁδούς. Ὅταν μάλιστα ἐγνώσθη ὅτι τῇ εἰσηγήσει του ἐξωρίσθησαν οἱ μοναχοὶ Σάββας καὶ Μάξιμος, ἡ ἐχθρότης τοῦ λαοῦ ἐναντίον του ὠξύνθη ἔτι μᾶλλον. Διὰ τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς νήσου ὁ 'Αποστόλης ἐτήρει πρὸ παντὸς ἐνήμερον τὸν Βησσαρίωνα, οὗτος δὲ τῷ εἶχε χορηγήσει ἐτήσιον χρηματικὸν βοήθημα, ὅπως ἀναζητῇ καὶ ἀντιγράφῃ χειρόγραφα, καὶ τὸν περιεποιεῖτο ὅσον ἠδύνατο, ὑπεκκαίων διὰ τῆς ἀλληλογραφίας τὸν ζῆλόν του καὶ ἐνθαρρύνων αὐτὸν διὰ παντοίων ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεων. Ὁσάκις δὲ ὁ 'Αποστόλης μετέβαινεν ὅπως συναντήσῃ εἰς 'Ιταλίαν τὸν Βησσαρίωνα, ἐγένετο πάντοτε εὐμενέστατα δεκτὸς καὶ πάντοτε ἐπέστρεφεν ἀποκομίζων πλούσια δῶρα ἐκ μέρους τοῦ προστάτου του. 'Αλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἐπιθυμία τοῦ 'Αποστόλου ἦτο νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Κρήτης καὶ διαμείνῃ ἐν 'Ιταλίᾳ καὶ διὰ τῶν τελευταίων ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν Βησσαρίωνα παρεκάλει νὰ τῷ χορηγηθῇ διαβατήριον διὰ τὴν 'Ιταλίαν, δικαιολογῶν τὴν παράκλησίν του ταύτην διὰ τῆς ἐπικειμένης τουρκικῆς κατὰ τῆς Κρήτης ἐπιθέσεως. 'Αλλὰ αἱ ἐπιστολαί του αὗται ἔμειναν ἄνευ ἀπαντήσεως, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ ὁ Βησσαρίων ἀπέθανεν ὀλίγον ὕστερον καὶ ὁ 'Αποστόλης, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, δὲν εὗρε πλέον εὐκαιρίαν νὰ μεταβῇ εἰς 'Ιταλίαν. Ὁ Μιχαὴλ συνέθεσε νεκρολογίαν τοῦ Βησσαρίωνος καὶ δύο ἐπιταφίους, ὅπου ἐκφράζει τὸν πρὸς τὸν θανόντα καρδινάλιον θαυμασμόν του καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του.

Ὁ διάδοχος τοῦ Βησσαρίωνος, 'Ιερώνυμος Landi, κατήργησε τὴν χρηματικὴν χορηγίαν ἣν ὁ 'Αποστόλης ἐλάμβανε παρὰ τοῦ καρδιναλίου καὶ ὁ Κρὴς διδάσκαλος περιέπεσε μετ' ὀλίγον εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν. 'Εξηκολούθησε νὰ φυτοζωῇ ἀντιγράφων χειρόγραφα, εἰς τὸ τέλος τῶν ὁποίων ὑπέγραφεν ὡς ἑξῆς: «Μιχαῆλος 'Αποστόλης Βυζάντιος βασιλεὺς τῶν πενήτων» ἢ «Μιχαῆλος 'Αποστόλης Βυζάντιος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πατρίδος πενίᾳ συζῶν καὶ τήνδε τὴν βίβλον μισθῷ ἐν Κρήτῃ ξυνέγραψεν» ἢ «Μιχαῆλος τῷ κακῷ θηρίῳ τῇ πενίᾳ συζῶν, ἧς κατ' 'Αριστοφάνην οὐδὲν πέφυκε ζῶσιν ἐξωλέστερον». 'Επιστολὴ τοῦ υἱοῦ του 'Αρσενίου πρὸς τὸν πά-

Digitized by Google

παν Λέοντα Ι' πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι τὸν τελευταῖον καιρὸν τῆς ζωῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη ἐπεδείνωσε θλιβερώτερον, πλὴν τῆς ἐνδείας, καὶ ἀνίατον νόσημα, ἐξ οὗ καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 1480. Συνέθεσε δὲ διὰ τὸν ἑαυτόν του ἕνα ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον συνοψίζει ἀρκετὰ σαφῶς τὴν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἰδέαν του. Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς:

Γηγενέων ἐκ ῥίζης σπέρμα λαχὼν Μιχαῆλος,
αὐτόνομος ζήσας, μηδενὶ τ' ἐν κάρᾳ θείς,
ἔκπτατο εἰς νήσους μακάρων, πολλοῖσιν ἐοῖσιν,
ἥὕτε ἐστὶ θέμις, αἰεὶ γηθόσυνος.

Ἐκ τοῦ ἐπιταφίου ἐπιγράμματός του ἐννοεῖ πᾶς τις ὅλην τὴν πικρίαν τοῦ ταλαιπώρου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἠναγκάζετο νὰ τείνῃ ἐπαίτιδα χεῖρα, διὰ νὰ ἐξοικονομῇ τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς του, νὰ ἀντιγράφῃ χειρόγραφα, νὰ θηρεύῃ μαθητὰς καὶ νὰ ὀνομάζῃ τὸν ἑαυτόν του βασιλέα τῶν πενήτων. Ἀλλὰ τὴν ἀτυχίαν του ταύτην ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης ὀφείλει πρωτίστως εἰς τὸν βίαιον, φίλεριν καὶ ἄστατον χαρακτῆρά του. Τὰς ἰδέας του ἐξεδήλωνε πάντοτε μετὰ πάσης βιαιότητος, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐχθρότητα καὶ τὸν διωγμόν. Οὕτως ὀπαδὸς ὢν τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων τοῦ Γεωργίου Πλήθωνος ἢ Γεμιστοῦ, ἐξεδήλωνε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ θαυμασμόν του μετὰ τόσης ὑπερβολῆς, ὥστε κατηγορήθη ὡς ἐθνικὸς καὶ ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἰς τὴν ἔριδα δὲ ταύτην μεταξὺ Πλατωνικῶν καὶ Ἀριστοτελικῶν, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τὴν ἅλωσιν ταύτης, μετεφέρθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος, ἐπιτεθεὶς τόσον σφοδρῶς καὶ ὑβριστικῶς κατὰ τοῦ ἀριστοτελίζοντος Θεοδώρου Γαζῆ, ὥστε ἐπέσυρε τὰς ἐπιτιμήσεις τοῦ προστάτου αὐτοῦ Βησσαρίωνος, ὅστις καίτοι πλατωνιστὴς δὲν ἠνέχθη τὴν βιαίαν ταύτην ἐπίθεσιν τοῦ Μιχαήλ. Ἀλλὰ καίτοι πείσμονος χαρακτῆρος, ὅταν ἐπείσθη περὶ τῆς πλάνης του, δὲν ἐδίσταζε νὰ τὸ ὁμολογήσῃ· οὕτως ἐνῷ πρότερον ὑπῆρξεν εἴς τε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἶτα εἰς τὴν Ἰταλίαν θερμὸς θιασώτης τῆς ἰδέας περὶ ἑνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔγινε ἔνθερμος ἀπολογητὴς τῆς ὀρθοδοξίας γράψας δριμέως κατὰ τῶν Λατίνων.

Ὁ Ἀποστόλης ἔγραψε διάφορα ἔργα, ἐξ ὧν γνωστότερον εἶναι ἡ «Συναγωγὴ ἀρχαίων παροιμιῶν», ἐκδοθεῖσα πολλάκις ἀπὸ τοῦ 1538 καὶ τελειότερον ὑπὸ τοῦ Leutsch. Ἕτερον ἀξιοσημείωτον ἔργον του εἶναι: «Λόγος παραινετικός», τὸν ὁποῖον ὁ Γάλλος Noiret, ὅστις καὶ τὸν ἐξέδωκε, θεωρεῖ ἔργον ἐνδιαφέρον, «πλῆρες πρωτοτύπων ἀπόψεων, καταδεικνύον ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶναι τυχαῖος ἄνθρωπος». Ὁ Κρουμβάχερ, εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» του, δὲν διστάζει νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης εἶναι ἄξιος σοβαρωτέρας μελέτης. Τὰ διάφορα ἐπιγράμματα καὶ τὰς ἐπιστολὰς καὶ δὴ τὰς κυριωτέρας ἐξέδωκαν ὁ Λεγκρὰν ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας του καὶ ὁ Noiret εἰς ἴδιον τεῦχος τῷ 1889. Πολλὰ χειρόγραφα ἐξ ἀντιγραφῆς τοῦ Ἀποστόλη εὑρίσκονται εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας, ἰδίως τοῦ Βατικανοῦ, τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βενετίας. Κῶδιξ αὐτόγραφος τοῦ Ἀποστόλη εὑρίσκετο καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Doelling,* De M. Apostolio paroemiographo. Plauen, 1836. *Γ. Κ. Ὑπερίδου,* Μιχαὴλ Ἀποστόλη πονήματα τρία. Ἐν Σμύρνῃ 1876. *Em. Legrand,* Bibliographie hellénique t. I σελὶς LVIII–LXX καὶ t. II σελ. 223 καὶ ἑ., ἔνθα δημοσιεύονται αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ *A. H. Noiret* Lettres inédites de M. Apostolis,... Paris 1889. *Κ. Σάθα,* Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 70 κ.ἑ. *Fabricius–Harles,* Bibliotheca graeca t. v, σελ. 110–111 t. XI σ. 189–193. *A. Firmin–Didot,* Alde Manuce et l' hellénisme à Venise, Paris 1857 σ. 56, 246, 443, 444, 575–576. *Κ. Κρουμβάχερ,* Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας (ἐκδ. Μαρασλῆ) τόμ. Γ' σελ. 392. *Ἠλ. Βουτιερίδη,* Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τόμ. Α' σ. 221 κ.ἑ. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆ βιβλιογραφίας ὅρα *U. Chevalier,* Repertoire... Bio-bibliographie, Paris 1905, t. I, στήλη 152. Δεῖνμα τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Μ. Ἀποστόλη ὡς βιβλιογράφου ἴδε παρὰ τῷ *Omont,* Fac-similes de manuscrits grecs de XV et XVI siècles. Paris 1878 πίν. 34.

Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

— **Ἀποστόλης, Νικόλαος.** Ὁ Ψαριανὸς Ναύαρχος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1770 εἰς τὰ Ψαρά, κατήγετο δὲ ἐκ τῆς Μανιατικῆς οἰκογενείας *Καλημέρη,* μετοικησάσης μετ' ἄλλων Πελοποννησίων μετὰ τὴν ἀναδούλωσιν τῆς χερσονήσου τῷ 1715. Νεαρώτατος καὶ ῥιψοκίνδυνος ἠκολούθησε τὸν Λάμπρον Κατσώνην, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀπεχώρησεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χίον, ὅπου προσελήφθη ὑπὸ Χίων ἐμπόρων ὡς συνοδὸς τῶν στελλομένων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ἐμπορευμάτων. Ἔκτοτε ὁ Νικόλαος Ἀποστόλης ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μὲ τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον, ὅστις εἶχεν ἐμπορικώτατον πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ 1795 δὲ μέχρι τοῦ 1815, χάρις εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν Βόρειον Θάλασσαν καὶ τὴν Μεσόγειον, ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ σημαντικὴν περιουσίαν. Διακρινόμενος διὰ τὴν ἀκαταπόνητον φιλοπονίαν του, τὸ ἀπαράμιλλον θάρρος καὶ τὴν μοναδικὴν ψυχραιμίαν ὁ καπετὰν Νικολῆς, μολονότι ἐργαζόμενος ἐμπορικῶς, εἶχε μεταβληθῆ εἰς φόβητρον τῶν ναυτιλλομένων, χάρις εἰς τὰ παράδοξα ἔθιμα τὰ ὁποῖα εἶχον κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπικρατήσει μεταξὺ τῶν θαλασσοπόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον σαφῆ τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὸν κουρσάρον ἀπὸ τὸν πειρατήν, τὸν καταδρομέα δηλ. τῶν λυμαινομένων τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους, οἵ ινες κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν νομιμώτατοι πολῖται. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ Νικ. Ἀποστόλης κατελέγετο μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων παραγόντων τῆς νήσου τῶν Ψαρῶν, τὰ δὲ πλοῖά του κυβερνώμενα ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του καὶ ἀπὸ τὰ τέκνα του, βοηθούμενα ὑπὸ συγγενῶν, ηὐλάκωναν τὴν Μαύρην Θάλασσαν, τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀτλαντικόν. Πρὸ τῆς κινήσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ὁ Ἀποστόλης ἀναφέρεται ὡς συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Εἰς τὴν Φιλικὴν ἐμυήθη ἐν Ὀδησσῷ ἀπὸ τὸν Μανιάτην Χρυσοσπάθην τῷ 1818. Ἔνθερμος θιασώτης τῆς ἰδέας, ἐγκατέστη εἰς τὰ Ψαρὰ ἀπὸ τοῦ 1820 διὰ νὰ ἀκτινοβολήσῃ εἰς τὰς γύρω νήσους τὴν ἰδέαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὰ πλοῖά του δὲν φαίνονται νὰ ἔχουν ἄλλην ἀποστολήν. Παρασκευάζουν τὸν Ἀγῶνα. Διότι, ἐπανερχόμενα ἀπὸ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην κομίζουν πολεμεφόδια μὲ τὰ ὁποῖα ἓν ἔτος βραδύτερον τὰ Ψαρὰ θὰ εὑρεθοῦν πάνοπλα. Ἦτο δὲ τόσον τὸ κῦρος ὅπερ ἀπέκτησε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χάρις εἰς τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ διαγωγήν, ὥστε οἱ Ψαριανοὶ λησμονοῦντες παλαιὰν ἀντιπάθειαν λόγῳ τοῦ πλούτου καὶ ἴσως τῆς συνοδευούσης αὐτὸν ἀγερωχίας, λησμονοῦντες ἀκόμη καὶ τὰς παλαιὰς τοῦ Ἀποστόλη καταδρομάς, διὰ τὰς ὁποίας θρυλλεῖται ὅτι οἱ λοιποὶ νησιῶται, βλέποντες ὕποπτον πλοῖον, ἔλεγαν: «Ψαριανὸ εἶναι τὸ καράβι», ἐννοοῦντες μὲ τοῦτο καταδρομικὰ τοῦ Ἀποστόλη, τὸν περιέβαλαν μὲ τόσην στοργήν, ἐκτίμησιν καὶ θαυμασμόν, ὥστε ἅμα ὡς ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις τὸν ἀνεκήρυξαν Ναύαρχον τῶν Ψαρῶν, διετήρησαν δὲ τοῦτον εἰς τὸ ἀξίωμα καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς νήσου, μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1827 θανάτου του. Τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην, διὰ τὰς ἀνησύχους ἐκείνας ἡμέρας, τιμὴν ὁ Ἀποστόλης ἐφάνη συναισθανόμενος βαθύτατα. Καί, ἀναμνησθεὶς παλαιῶν ἡμερῶν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἑβδομάδος ἐξώπλισε τὸν Ψαριανὸν στόλον καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς συγκεντρωμένους Γενιτσάρους, ἑτοίμους νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Πράγματι, ἡ ναυτικὴ αὐτὴ ἐπίδειξις, ἥτις συνωδεύετο καὶ ἀπὸ πολεμικὰς ἐνεργείας ἀρκετὰ σημαντικάς, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821, μεγάλως ὠφέλησε τὴν Ἐπανάστασιν, μολονότι ἐγένετο πρόξενος τῶν σφαγῶν εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ τὴν Σμύρνην. Ἀλλ' ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα νὰ συγκεντρώσῃ τὰς κατεσπαρμένας δυνάμεις της κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνενόχλητος ἀπὸ τὰ στίφη τῶν Γενιτσάρων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἕτοιμα νὰ περαιωθῶσιν ἀπὸ τὰ διάφορα σημεῖα τῆς Ἀσιατιδος γῆς. Ὀλίγον βραδύτερον, ἀντιληφθεὶς τὴν λανθάνουσαν διχόνοιαν μεταξὺ Ὑδραίων καὶ Σπετζιωτῶν διὰ τὴν ἀρχηγίαν κυρίως τοῦ συνενωθέντος στόλου, μὲ ἀπαράμιλλον αὐταπάρνησιν καὶ παραδειγματικὴν λιτότητα ἐζήτησε νὰ ἑνώσῃ καὶ ἥνωσε τὸν στόλον τῶν Ψαρῶν μὲ τοὺς στόλους τῶν δύο νήσων, ταχθεὶς ὡς τρίτος μεταξὺ τῶν λοιπῶν Ναυάρχων. Εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἰδίως ἐπρωτοστάτησεν εἰς ὅσας ναυμαχίας ἐγένοντο.

Εἰς τὸν Καφηρέα διεκρίθη τὸ πλοῖόν του κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν υἱόν του *Ἀπόστολον Ν. Ἀποστόλην,* ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἠσθένει. Λέγεται δὲ ὅτι χάρις εἰς τὰ τεχνάσματά του ἡ νίκη ἔστεψε κατὰ τόσον θαυμάσιον τρόπον τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα. Κατόπιν ἐθαυματούργησε πάλιν εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Πάπα καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγιον τοῦ ὁποίου προσεπάθησε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν εἰς τὰ Ἀλβανικὰ παράλια, μέχρι τῶν ὁποίων ἐδίωξε τὸν «*Βυζαντινὸν*» στόλον ὅπως τότε ἐκαλεῖτο ὁ Τουρκικὸς ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους, ἁπλῶς διότι ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου κατήγετο. Κατόπιν, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, κατέφθασεν ἐγκαίρως εἰς τὴν Κάρυστον, ὅπου διέσωσε τὸ σῶμα τοῦ τακτικοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον στρατοῦ καὶ μετέφερε τὰ λείψανά του εἰς τὰς γύρω νήσους. Ἡ ὑγεία του ὅμως εἶχε κλονισθῆ. Τὰ συχνὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν πληρωμάτων, αἱ πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ τὰς ὁποίας ταῦτα ἐνήργουν αὐθαιρέτως καὶ παρὰ τὰς διαταγὰς τῶν πλοιάρχων, ἡ οἰκτρὰ κατάστασις εἰς ἣν τότε, ἀποκαρδιωμένοι, εἶχε περιπέσει τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν Νήσων, ἡ ἀπελπιστικὴ θέσις τῆς οἰκογενείας του, ἄλλοτε πλουσιωτάτης, τώρα δὲ συρομένης πρόσφυγος ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ μόλις εὑρισκούσης καταφύγιον εἴς τινα οἰκίσκον τῆς Αἰγίνης, εἶχαν συγκλονίσει τὴν ὑγείαν τοῦ Ναυάρχου. Εἶχαν κυρίως καταβάλει τὸ ψυχικόν του σθένος. Τότε, ὁ μόλις ἀφικόμενος Λόρδος Κόχραν, εἰς ὅν, ὡς ξένον, ἀνέθηκεν ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου, ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀποστόλης, ἀσθενὴς ἐξεκίνησεν. Ἀλλὰ πρὶν ἀκόμη φθάσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἡ πνευμονία ἐξεδηλώθη, καὶ δύο ἡμέρας μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ Ναύαρχος τῶν Ψαρῶν ἀπέθνησκεν εἰς τὴν Αἴγιναν τὴν 25 Ἀπριλίου 1827. Ἦτο δὲ τότε τόσον πτωχός, ὥστε ἡ χήρα του ἠπόρει πῶς νὰ τὸν θάψῃ. Ὁ *Καπετὰν Νικολῆς,* ὡς τὸν ἀπεκάλουν οἱ ὑπ' αὐτὸν ἄνδρες οἵτινες καὶ τὸν ἐλάτρευαν, ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς ἐξαιρετικὰς φυσιογνωμίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, μεγίστην ἐπίδρασιν σχὼν ἐπὶ τῶν κατὰ θάλασσαν τυχῶν της. Τὰ τέκνα του ἐτίμησαν τὴν μνήμην του, ἡ δὲ πατρίς, μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνεγνώρισεν ἠθικῶς τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ τὴν ὑπέροχον θυσίαν τῆς μεγάλης του περιουσίας, εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

Ἀπόστολι (Apostoli), *Ἰωάννης-Φραγκῖσκος.* Ἰταλὸς ποιητὴς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, γράψας εἰς τὴν λατινικήν. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει πρὸ παντὸς εἰς τὸ σατιρικὸν ἔργον του «Successivae horae».

Α. Δ.

Ἀποστολιᾶς *[Γεωγρ.].* Χωρίον τοῦ τέως δήμου Δωριέων τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ σήμερον 863 κατοίκους. Τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο *Κάτω Κάνιανη,* μετωνομάσθη ὡς ἄνω διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου 1927 Διατάγματος ἐκ τινος ὁμωνύμου χειμάρρου ῥέοντος εἰς τὸ βόρειον μέρος αὐτοῦ, ἀριθμεῖ 520 κατοίκους. Οἱ ὑπόλοιποι 343 κάτοικοι τῆς κοινότητος ἀπαρτίζουσι τὸ χωρίον *Οἰνοχώριον* (πρότερον Ἄνω Κάνιανη), τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἦτο ὁ πυρὴν ἀμφοτέρων. Ἡ ἕδρα τῆς κοινότητος κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ μικροῦ βουνοῦ *Ἅγιος Βασίλειος* συνεχομένου μὲ τὴν Οἴτην (τὴν κοινῶς *Καταβόθραν*).

Τὸ χωρίον δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Δωριέων καὶ Πρωτοδικεῖον Λαμίας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Δωριέων τῆς Δ Χ Φθιώτιδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ φρεατίων ὑδάτων, ἐν μέρει δ' ὑπὸ πηγαίων τοῦ χειμάρρου Ἀποστολιᾶ, οἱ ἀγροὶ ὅμως εἶναι σχεδὸν ἄνυδροι. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μαστίζεται ἐξ ἐπιδρομῆς ἀκρίδων, ἐνίοτε δὲ καὶ λύκων. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἔχει ἀρκετὰς δασικὰς ἐκτάσεις ἐκ δρυῶν ἰδίως, ἔτι δὲ ἐξ ὀλιγωτέρων ἐλάτων, κέδρων καὶ πρίνων, ἐξ ὧν ἐξάγεται σημαντικὴ ποσότης ξυλείας. Ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, πλὴν τῶν σιτηρῶν ὧν ἡ παραγωγὴ εἶναι ἐλαχίστη μὴ ἐπαρκοῦσα οὐδὲ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, σημειοῦμεν τὸν καπνὸν μὲ ἐτησίαν παραγωγὴν 3—4,000, ὀκ. ἐξαγομένου εἰς Βόλον καὶ τὸν οἶνον μὲ παραγωγὴν 100,000 ὀκ. Ὁ Ἀποστολιᾶς ἀπέχει τῆς μὲν Λαμίας περὶ τὰ 6, τῆς δὲ Ἀμφίσσης περὶ τὰς 7 ὥρας. Εἰς ἀπόστασιν ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῶν Σ. Ε. Κ.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

ἀποστολιάτικο *[Βοτ.].* Εἶδος ἀπιδίου (βλ. λ. ἀπιδέα).

—**ἀποστολιάτικο** *[Ἀμπελ.].* Ποικιλία τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ σταφυλὰς χρώματος λευκοῦ ἐλαφρῶς ῥοδίζοντος, αἱ ὁποῖαι ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα κυρίως καλλιεργεῖται ἡ ποικιλία αὐτή, ὡριμάζουν πρωϊμως κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ποικιλίας αὐτῆς.

Π. Γ. Κ.

Ἀποστολίδης, Γεώργιος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Χαλκίδος. Συνεπολέμησε μετὰ τοῦ Ἀγγελῆ Γωβγίνα καὶ Κώτσου Ἰωάννου, ὧν ἐγένετο γραμματεύς. Τῷ 1823 ἠλευθέρωσε τὴν ἀπὸ διετίας αἰχμαλωτισθεῖσαν οἰκογένειάν του δι' ἀνταλλαγῆς Τούρκων αἰχμαλώτων. Βουλευτὴς καὶ πολεμιστής, ἐτιμήθη διὰ τοῦ Ἀριστείου καὶ μὲ τὸν βαθμὸν λοχαγοῦ τῆς φάλαγγος.

—**Ἀποστολίδης, Δημήτριος.** Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου, κοτζάμπασης τοῦ Εὐρίπου (Χαλκίδος). Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως συνελήφθη ὡς ὅμηρος, καὶ μετ' ὀλίγον ἐκρεουργήθη.

Γ. Δ. Κ.

— **Ἀποστολίδης, Μισαήλ.** Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης ἐγεννήθη ἐν Χανίοις τῷ 1789, μικρὸς δὲ τὴν ἡλικίαν εἰσήχθη εἰς τὴν Μονὴν Γωνίας, ἐν ᾗ καὶ τὰ πρῶτα ἐδιδάχθη γράμματα καὶ ἐν ᾗ, ὡς φαίνεται, ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος. Πρὸς ἀρτιωτέραν μόρφωσιν μετέβη εἰς Σμύρνην, φοιτήσας εἰς τὸ «Φιλολογικὸν Γυμνάσιον», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτὸς ἄλλων ἐδίδασκε τότε ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου Σμύρνης, προσεκλήθη εἰς Βιένννην τῷ 1815 ὑπὸ τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος. Ηὐδοκίμησε δὲ μεγάλως, ἐπὶ διετίαν ἐργασθεὶς ἐν Βιέννῃ καὶ ἀποκτήσας τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων, ὑφ' ὧν καὶ συστηθεὶς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον Α' ἐτιμήθη διὰ παρασήμου. Ἡ ἑλληνικὴ Κοινότης Τεργέστης κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ αὐτὸν τῷ 1817 ὡς διευθυντὴν τῆς Σχολῆς καὶ ἐφημέριον τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ. Εἰργάσθη δ' ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ θέσει ὁ

Digitized by Google

Μισαὴλ ἐπὶ δεκαπενταετίαν, καθ' ἣν ἐξέμαθεν ἐκτὸς τῆς Ἰταλικῆς, τὴν Γαλλικήν, τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν. Καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο ἐν Τεργέστῃ ὁ Μισαὴλ ἔλαβεν ἐκ Παρισίων ἐπιστολήν, ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου 1827, τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, παρακαλοῦντος αὐτὸν ἵνα προτρέψῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς συνδρομὰς πρὸς ἵδρυσιν Ὀρφανοτροφείου διὰ τοὺς ἑλληνόπαιδας ἐν Εὐρώπῃ (Ἐπιστολαὶ Καποδίστρια, μετάφρ. *Μ. Σχινᾶ*, ἐκδ. *Στεφανίτζη*, Ἀθήνησι 1841, Α, 182. 3), τὸ δὲ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διὰ τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ ὑπηρεσίαν προήγαγε τὸν Μισαὴλ εἰς Ἀρχιμανδρίτην. Ἐκ Τεργέστης ὁ Μισαὴλ τῷ 1832 μετέβη εἰς Μόναχον, ἵνα διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὸν νεωστὶ ἐκλεγέντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνα, μεθ' οὗ, ἀρχομένου τοῦ 1833, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξήντλησε δὲ ἑαυτὸν εἰς ποικίλην ἐκκλησιαστικὴν καὶ διδασκαλικὴν δρᾶσιν ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη.

Κατ' ἀρχὰς εἰργάσθη ὡς διδάσκαλος διαφόρων σχολείων τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου (1837) διωρίσθη πρῶτος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἧς καὶ πρῶτος Κοσμήτωρ («Σχολάρχης») ἐχρημάτισεν, ὁμιλήσας ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην κατὰ τὴν ἐπίσημον ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐδίδαξε δὲ ἐν αὐτῷ Δογματικὴν καὶ Ἠθικήν. Ἡ πρώτη ἐπιστημονική του πραγματεία ὡς Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ὑπῆρξε περὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (ἐν Ἀθήναις 1837), ἐξέδωκε δὲ καὶ «Ἐγχειρίδιον Ἠθικῆς» ὅπερ ἐπεκρίθη ὡς μετάφρασις προτεσταντικοῦ συγγράμματος (Ἐφημ. *Αἰών*, ἔτος 1840, ἀριθ. 144). Ἀλλ' ἐν γένει κατηγορεῖτο ὡς ἐλευθεριάζων θεολόγος, ἐντεῦθεν δὲ ἀπεκρούετο ὁ διορισμὸς αὐτοῦ ὡς ἱεροκήρυκος (πρβλ. αὐτόθι), οὐδ' ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου ἡ προταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἄρμενμπεργ ὑποψηφιότης του ὡς Ἐπισκόπου Εὐβοίας. Εἰς τοῦτο πάντως συνετέλει τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς διοργανώσεως τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἠσπάζετο τὰς ἰδέας τοῦ *Θεοκλήτου Φαρμακίδου*. Κατὰ τὸ 1842—1843 ἐξελέγη Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ ταυτοχρόνως συμμετέσχε τῶν κατὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησ. Σχολῆς, διορισθεὶς μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ Γεωργίου Ριζάρη. Συνέταξε τὸν πρῶτον Κανονισμὸν τῆς Σχολῆς, καὶ ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς. Τῇ 15 Μαΐου 1844 ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἀπήγγειλε δὲ ὁ Μισαὴλ προσφυέστατον λόγον (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* ἀρχ., Ἱστορία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησ Σχολῆς, ἐν Ἀθήναις 1919, σ. 72 ἑξ.). Καίτοι τὸ Ὑπουργεῖον δὲν ἐνέκρινε τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτος δὲν διέμενεν ἐντὸς τῆς Σχολῆς, πρὸς διαρκῆ ἐπιτήρησιν τῶν μαθητῶν, ὁ Μισαὴλ ἐξηκολούθησε διευθύνων αὐτὴν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ διδάσκων ἐν αὐτῇ.

Συμμετέχων δὲ καὶ τῶν πρὸς διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ζωηρότατα ἐπασχολούντων τὴν κοινὴν γνώμην ζητημάτων, ἐν ἡμέραις κρισιμωτάταις διὰ τὰ ζητήματα ταῦτα, καθ' ἃς ἔμελλε νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ νεοσυστάτῳ Βουλῇ ὁ Καταστατικὸς τῆς Ἐκκλησίας Νόμος καταρτισθεὶς ὑπὸ τῆς Ι. Συνόδου, ἐδημοσίευσεν αἴφνης πραγματείαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν Πατριαρχῶν καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν». Ἡ πραγματεία ἐδημοσιεύθη ἀνωνύμως, κυκλοφορήσασα τὴν νύκτα τῆς 2 Ἰανουαρίου 1844, ἀλλ' ἀμέσως ἐγνώσθη ὅτι συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Μισαήλ. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ προκαταλάβῃ τοὺς Βουλευτὰς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ νὰ ἀναιρέσῃ μὲν τὸ ὑποβληθὲν ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου σχέδιον Καταστατικοῦ Νόμου, νὰ ὑποστηρίξῃ δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι καλῶς ἀνεκηρύχθη τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι τοῦτο πράξασα εἰς οὐδὲν δόγμα ἠσέβησεν οὔτε κανόνας ἠθέτησεν, ὅτι τέλος πάντοτε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως ἤσκει ἀπόλυτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσίαν. Ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἀπὸ τῆς διαδόσεως τῆς πραγματείας τοῦ Μισαήλ, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐδημοσίευσεν ἀναίρεσιν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀπάντησις εἰς τὴν αὐτοσχέδιον διατριβὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν Πατριαρχῶν ὑπὸ Χ.Χ.Χ. (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* ἀρχιμ., Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Α, 306 ἑξ.). Οὐχ ἧττον ἐν τῷ ἑπομένῳ ἔτει, καθ' ὃ ἀνέλαβε καὶ πάλιν προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, συμμετέσχεν ὁ Μισαὴλ τῆς ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἰωάννου Κωλέτη καταρτισθείσης μεγάλης Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκπόνησιν τῶν νομοσχεδίων ἐκείνων, ἐξ ὧν προῆλθον μετὰ πολλῶν τροποποιήσεων καὶ διαστροφῶν οἱ περίφημοι νόμοι τοῦ 1852 Σ' καὶ ΣΑ', εἰς τὸν Μισαὴλ δ' ἔλαχεν ἡ δυσχερεστάτη ἀποστολὴ εἰς Κων)πολιν κατὰ τὴν πρώτην ἐπικοινωνίαν τῆς ἀνακηρυχθείσης Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ μὴ ἀναγνωρίζον ἔτι τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον· οὐκ ὀλίγον δὲ συνετέλεσεν ὁ Μισαὴλ εἰς τὴν λύσιν τοῦ πολυκρότου ἐκείνου ζητήματος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Συνοδικοῦ Τόμου». Κατὰ τὴν ἐν τῷ τότε Μητροπολιτικῷ Ναῷ τῶν Ἀθηνῶν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τελεσθεῖσαν, παρούσης καὶ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, τῇ 20 Αὐγούστου 1850 δοξολογίαν, ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ λύσει τοῦ ζητήματος, ὁ Μισαὴλ ἀνέγνω τὸν «Συνοδικὸν Τόμον» καὶ διὰ λόγου ἐξῆρε τὸ μέγα γεγονὸς (αὐτόθι, σ. 367). Ὅτε δὲ ὁ Φαρμακίδης ἐδημοσίευσε τὸ πολύκροτον σύγγραμμά του κατὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου («Ὁ Συνοδικὸς Τόμος ἢ περὶ Ἀληθείας») ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης ἔγραψε κατ' αὐτοῦ (Ἐφημερὶς «*Αἰών*» 1852, ἀριθμ. 1261), διότι δὲν ἠσπάζετο τὰς ὑπερβολάς του.

Ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1850—1851 ἐξελέγη τὸ δεύτερον Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἀπουσίασεν ἐπὶ μῆνας, διότι ἀνέλαβεν ἀποστολὴν εἰς Ρωσίαν παρὰ τῆς Ἱ. Συνόδου, σχετικὴν πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ δύο νέους μαθητὰς τῆς Ριζαρείου, τὸν Ἀλέξιον Παπαδάκην καὶ τὸν Παναγιώτην Ρομπότην, οἵτινες εἰσήχθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς ρωσικὰς ἀκαδημίας (Ἱστορία Ριζαρείου Ἐκκλησ. Σχολῆς σ. 79). Ἐν Ρωσίᾳ δὲ εὑρισκόμενος ὁ Μισαὴλ ἔσχε διαφόρους συνομιλίας μετὰ διαφόρων ἐπιφανῶν κληρικῶν. Ὁ Φαρμακίδης ἔν τινι φυλλαδίῳ του («Ἀντίδοτον») ἔψεξε τὸν Μισαὴλ καὶ τοὺς ἐν Ρωσίᾳ λόγους του. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Μισαὴλ ἀνέλαβε τὰ πολλαπλᾶ καθήκοντά του, ὡς Γραμματέως τῆς Συνόδου, Καθηγητοῦ καὶ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου, Συμβούλου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Ἐκ τοῦ πρυτανικοῦ δὲ λόγου του μανθάνομεν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸν ἐκεῖνο ἔτος ἑπτὰ (7) μόνον φοιτηταὶ τῆς Θεολογίας ὑπῆρχον (Λόγος ἐκφωνηθεὶς δημοσίᾳ τῇ 9 Σεπτεμβρίου 1851 ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως *Μισαὴλ Ἀποστολίδου*, ἀρχιμανδρίτου ἐν Ἀθήναις 1852).

Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν Νόμων Σ' καὶ ΣΑ' ἐγένοντο χειροτονίαι νέων Ἐπισκόπων ἐν Ἑλλάδι. Πρῶτος δὲ ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης ἐκλεγεὶς ἐπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἠλείας ἐχειροτονήθη τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1852 ἐν τῷ μητροπολιτικῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, παρισταμένης καὶ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας. Ὡς Μητροπολίτης Πατρῶν ἐξηκολούθει νὰ εἶναι καὶ μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς μεριμνῶν περὶ αὐτῆς. Μετὰ 9 ἐτῶν καλὴν ποιμαντορίαν τῇ 30 Δεκεμβρίου 1861 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν μόνον ἀρχιεράτευσεν ἐνταῦθα. Τῇ 21 Μαΐου ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου μητροπολιτικοῦ ναοῦ «Ὁ Εὐαγγελισμός», ἐξηκολούθει δὲ ἐργαζόμενος καὶ ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς· τὸ ὕστατον ὑπεγράφη ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ συμβουλίου τῇ 10 Μαΐου 1862. Αἰφνιδίως δ' ἀπεβίωσε τῇ 21 Ἰουλίου 1862, ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν (Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Α'. 435).

Τοιοῦτος, ἐν γενικῇ σκιαγραφίᾳ, ὑπῆρξεν ὁ Μισαὴλ Ἀποστολίδης καὶ τοιαῦται αἱ ὁμολογουμένως σημαντικαὶ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

† Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

— **Ἀποστολίδης, *Νικόλαος*.** Ἐγεννήθη ἐν Βόλῳ τῷ 1856. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐγκατέλειψε τὴν γενέτειραν περατώσας τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ἐν Ἀθήναις. Τῷ 1875 ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐν τῷ Φυσικῷ τμήματι αὐτῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1877 μετέβη εἰς Ἑλβετίαν (Γενεύη) ἐγγραφεὶς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Φυσικῶν καὶ Μαθηματικῶν Ἐπιστημῶν, ἔνθα μετὰ διετεῖς σπουδὰς ἔλαβε δίπλωμα πλειοδιδάκτου τῆς Σχολῆς ταύτης. Μεταβὰς ἀμέσως εἰς Παρισίους καὶ ἐγγραφεὶς εἰς Σορβώνην εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἐπιστημῶν, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ διασήμου H. de Lacage-Duthiers. Τῷ 1881 ἀνηγορεύθη Διδάκτωρ, ὑποστηρίξας ἐνώπιον τῆς Σχολῆς διατριβὴν πραγματευομένην τὰ τῆς Ἀνατομίας καὶ Ἐμβρυολογίας τῶν Ὀφιούρων. Βραδύτερον ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἡ ἐπιμέλεια τῆς διεξαγωγῆς τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἁλιευτικὴν ἔκθεσιν τοῦ 1883, ὁπότε μετὰ τὴν λῆξιν ταύτης ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, διορισθεὶς ὡς καθηγητὴς παρ' ἅπασι τοῖς ἐν Ἀθήναις Γυμνασίοις. Κατὰ Σ]βριον τοῦ 1894 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ζῳολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ (ἐκλεγεὶς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μέλος Ἐπιτροπῶν, ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς διαφόρους ἐκθέσεις, ὡς εἰς Παρισίους, Σικάγον, Ναυτικὴν Ἔκθεσιν Βορδὼ κλπ. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐδίδαξε τὴν Ζῳολογίαν ἐπὶ 22 ἔτη διατηρῶν καὶ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ζῳολογικοῦ Μουσείου, τοῦ ὁποίου αἱ συλλογαὶ ἐπλουτίσθησαν σπουδαίως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του. Κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1909—1910 διετέλεσε Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, ἀπὸ δὲ τοῦ Σ]βρίου 1916 μέχρι τῆς 21 Ἀπριλίου 1917 διετέλεσεν Ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ καθηγητοῦ *Σπ. Λάμπρου* ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως, ἀποχωρήσας ταύτης λόγῳ σοβαροῦ κλονισμοῦ τῆς ὑγείας του ὅστις καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του τὴν 9 Μαΐου 1919. Ὁ Ν. Ἀποστολίδης καθ' ὅλον του τὸν βίον ὑπῆρξε ὑπόδειγμα ἐργατικότητος, εὐθύτητος καὶ καλωσύνης. Ἐπλούτισε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπιστήμην μὲ πλεῖστα ἔργα καὶ μονογραφίας, ὧν τὰ περισσότερα ἐξεδόθησαν εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν. Διὰ τῶν διαφόρων ἄρθρων του εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ ὡς καὶ διὰ τῶν διαλέξεών του ἐν τῷ Παρνασσῷ, ὑπῆρξεν εἷς τῶν καλυτέρων ἐκλαϊκευτῶν τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας.

Ἐκ τῶν ἔργων του ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Ὁποία τις ἡ θέσις τῶν ὀφιαστέρων ἐν τοῖς ἐχινοδέρμοις (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ 1882), La pêche en Grèce (1883). Οἱ ἰχθύες τῶν γλυκέων ὑδάτων Θεσσαλίας (1892). Τὸ Βασίλειον τῶν Ζῴων (1892). Ἀνατομικὴ καὶ Ἐμβρυολογία τῶν σκωληκοειδῶν (1894). Ἐπιστημονικὸς καθορισμὸς τῶν ἐν τῷ «Πουλολόγῳ» ἀναφερομένων πτηνῶν (1896). Φυσικὴ καὶ Βιολογικὴ ἱστορία ἀνωφελῶν κωνώπων (1901). Τὰ ὠφέλιμα πτηνὰ (1904). La pêche en Grèce (1907). La Grèce Maritime. Ζῳολογία πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων καὶ Ζῳολογία πρὸς χρῆσιν τῶν φοιτητῶν.

Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

—**Ἀποστολίδης, *Πέτρος*·** βλ. Νιρβάνας Παῦλος.

—**Ἀποστολίδης, *Σίμων*.** Ψυχίατρος γεννηθεὶς ἐν Βάρνᾳ, σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις. Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἑπταπυργίῳ Ἑλλ. φρενοκομείου ἐν Κων)πόλει, ἔνθα ἐπιτυχῶς ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ, τυγχάνων πολλῆς φήμης καὶ τιμῆς. Ἐγένετο κυρίως γνωστὸς διὰ τῆς ἰατρικῆς καὶ κοινωνιο - φιλοσοφικῆς μελέτης αὐτοῦ «Αἱ ψυχώσεις» (Ἀθ. 1889, 8ον, σελ. 468, Τύπ. Ἰγγλέση), μεθ' ἣν συνέγραψε καὶ ἑτέραν ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τοπογραφικὴ φυσιολογία τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ περὶ τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν» Τεῦχ. Α'. Ἀθ. 1893, 8ον μετὰ 30 εἰκ. Τύπ. Ἑστίας). Ἀπέθανεν ἐν Κων)πόλει τῇ 4 Φεβρουαρίου 1919.

ΑΡ. Π. Κ.

ἀποστολικός, *—ή,—όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ὁ τῶν Ἀποστόλων, ὁ σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων: «εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν»· || «ἀποστολικὴ πολιτεία», ἡ κατὰ τὰ διδάγματα τῶν Ἀποστόλων ζωὴ καὶ κοινωνικὴ δρᾶσις, οἷον «γλώσσης ἐγκράτεια, σώματος δουλαγωγία, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθαρότης, ὀργῆς ἀφανισμὸς κ.τ.λ.» (*Βασίλ.*)· || «ἀποστολικὰ στιχηρὰ ἢ τροπάρια», τὰ πρὸς τιμὴν τῶν Ἀποστόλων ψαλλόμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.—Ἐπίρρ. ***ἀποστολικῶς***· κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἀποστόλων, ἤτοι ὁδοιπορικῶς, πεζῇ.

Β. Φ.

— **Ἀποστολικαὶ *διαταγαί*·** βλ. διαταγαὶ Ἀποστόλων

—***ἀποστολικὴ σύνοδος.***—1) Οὕτω λέγεται ἡ ἐν ἔτει 50 περίπου συνελθοῦσα ἐν Ἱερουσαλὴμ συνέλευσις τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐπιλύσῃ τὸ ἐν τῇ ἀρτιπαγεῖ τότε Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ ἰουδαϊζόντων Χριστιανῶν προκληθὲν ζήτημα, ἂν ἐπήρκει εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοὺς ἡ εἰς Χριστὸν πίστις διὰ τὴν σωτηρίαν ἢ ἂν προσαπῃτεῖτο καὶ ἡ εἰς τὴν περιτομὴν καὶ τὰς ἄλλας τελετουργικὰς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου διατάξεις ὑποταγή. Ὡς εἶναι εὔδηλον, τὸ ζήτημα ἦτο ζωτικώτατον καὶ συνεδέετο πρὸς αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὑπόστασιν, ἥτις καθίστατο προβληματικὴ ἂν ἐπεκράτει ἡ γνώμη τῶν ἰουδαϊζόντων Χριστιανῶν, δι' ἧς ἐμειοῦτο μὲν ἡ ἀξία τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς καθίστατο οὕτω παράρτημα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ σύνοδος τῶν Ἀποστόλων μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἀπεφήνατο ὁμοφώνως, ὅτι εἶναι περιττὴ πᾶσα ἐπιβάρυνσις τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν διὰ τῶν τελετουργικῶν διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ ὅτι πρέπει νὰ παραγγελθῶσιν οἱ ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοὶ τῆς Ἀντιοχίας καὶ τῆς Συρίας, ὅπως ἀποφεύγωσι τὰ εἰδωλόθυτα, τὸ αἷμα, τὸ πνικτὸν καὶ τὴν πορνείαν. Ἡ ἀπόφασις δ' αὕτη ἐγνωστοποιήθη εἰς τοὺς ἐν λόγῳ Χριστιανοὺς δι' ἀποστολικοῦ διαγγέλματος (Πράξεων ἀποστ. ιε' 1—29), ὅπερ εὐλόγως χαρακτηρίζεται ὡς *magna charta* τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ ἀποστολικοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τοῦ Παύλου (βλ. λ.). Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὁπόση εἶναι ἡ σημασία τῆς συνόδου ταύτης ἥτις εἶναι οὐ μόνον ἡ πρώτη καὶ ἡ ὑποδειγματικὴ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος, ἀλλὰ καὶ ἡ κηρύξασα ἐπισήμως τὴν χειραφεσίαν καὶ αὐτοτέλειαν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς (*Schenz* Das erste allgemeine Konsil).

2) Ἐν τῇ 7ῃ οἰκουμενικῇ συνόδῳ (787) ὁ ἐπίσκοπος Πισινοῦντος Γρηγόριος ποιεῖται τὸ πρῶτον νύξιν περὶ ***ἀποστολικῆς συνόδου*** ἐν Ἀντιοχείᾳ (ἴδε *Mansi* sacr. conc. Collectio, 12, 1018). Ὁ δὲ Ἰη-

Digitized by Google

σουίης Turrianus, κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, πρῶτος ἀναφέρει περὶ 9 κανόνων τῆς ἐν λόγῳ ἀνυπάρκτου συνόδου καὶ βραδύτερον εὑρέθησαν ἱκανὰ χειρόγραφα περιέχοντα αὐτοὺς (παρὰ *Pitra* jur. eccl. gr. hist, 1, 91—93). Οἱ ἀπόκρυφοι οὗτοι κανόνες ἔχοντες κυρίως ὑπ' ὄψει ὅσα ἱστοροῦνται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων περὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας, παραγγέλλουν ὅπως οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας Θρησκείας λέγωνται Χριστιανοὶ καὶ οὐχὶ Γαλιλαῖοι καὶ νὰ ἀποφεύγωσι τὸ αἷμα, τὰ πνικτὰ καὶ εἰδωλόθυτα, κττ. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—**ἀποστολικὴ** ***μεγαλειότης***. Τίτλος τοῦ βασιλέως τῶν Οὔγγρων, ἀπονεμηθεὶς τὸ πρῶτον, κατὰ τὸ ἔτος 1000, ὑπὸ τοῦ πάπα Συλβέστρου εἰς τὸν Στέφανον τὸν Α', βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας· βραδύτερον ἀπενεμήθη καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος 13ου εἰς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν (1740—1780). Ἀπὸ τοῦ 1852 τίτλος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας καὶ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας. Δ. Σ. Μ.

—**ἀποστολικοί**.—1) Αἱρετικοὶ τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος, συγγενεύοντες πρὸς τοὺς ἐγκρατίτας, ἐν Φρυγίᾳ, Κιλικίᾳ, Παμφυλίᾳ. Ἀπέρριπτον τὸν γάμον καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν, ὡς καὶ τὴν μετάνοιαν διὰ βαρέα ἁμαρτήματα. Ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν λεγομένων *Πράξεων* τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Ἀνδρέου. Ἐλέγοντο καὶ *ἀποτακτικοὶ* ἢ καὶ *ἀποτακτῖται*. [Πρβλ. *Ἐπιφανίου* Πανάριον ΜΑ' ἐν Migne Ἑ. Π. 41, 1040—1051. *Ἰω. Δαμασκηνοῦ* περὶ αἱρέσεων ξα' (αὐτ. 94,713). *Αὐγουστίνου* ἐν Migne Patr. Lat. 42,32. *Μ. Βασιλείου* ἐπιστ. 199,47 ἐν Migne Ἑ. Π. 32,732.]

—2) Οὕτως ὠνομάζοντο καὶ οἱ αἱρετικοὶ τοῦ 12ου αἰῶνος ἐν Βρεττάνῃ καὶ Κάτω Ρήνῳ, ἔχοντες παραπλησίας πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ἀρχάς.

—3) «Ἀποστολικοὺς» ἐπίσης ἐκάλουν ἑαυτούς, κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, οἱ καὶ *Σεγκαρελλισταὶ* καλούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των Σεγκαρέλλι, ὅστις, διδάσκων ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἀποστολικὸν βίον, ἀπέθανεν ἐπὶ πυρᾶς τῷ 1300 ἐν Πάρμᾳ, ὡς καὶ ὁ τούτου διάδοχος Δολτσίνο τῷ 1307. Λείψανα τῶν ἀποστολικῶν τούτων διεσώθησαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ 14ου αἰῶνος ἐν Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ ἄνω Ἰταλίᾳ.

—4) «Ἀποστολικοὶ» ἐκαλοῦντο καὶ τὰ μέλη τάγματος κληρικῶν, ἱδρυθέντος τὸν 15ον αἰῶνα ἐν Γενούῃ, μὲ προστάτην τὸν ἅγιον Βαρνάβαν· οὗτοι ὑπισχνοῦντο νὰ διάγουν βίον ἀποστολικόν. Τὸ τάγμα διελύθη τὸν 17ον αἰῶνα.

—5) «Ἀποστολικαὶ» (soeurs apostolines) καλοῦνται αἱ ἀνήκουσαι εἰς θρησκευτικὴν ἀδελφότητα ἱδρυθεῖσαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἐν Βελγίῳ, μὲ ἕδραν τὴν Ἀμβέρσαν, καὶ σκοποῦσαν τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὰς ἀπόρους τάξεις. Ἡ ἀδελφότης ὑφίσταται ἔτι.

—6) «Ἀποστολικοὺς» ἐκάλουν ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ἰρβιγγιανοὶ (βλ. λ.). Δ. Σ. Μ.

—**ἀποστολικοὶ** ***κανόνες***· βλ. κανόνες Ἀποστόλων.

—**ἀποστολικοὶ** ***πατέρες***. Ὁ J. B. Cotelier ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τῷ 1672 τὰ συγγράμματα τῶν ἐκλησιαστικῶν συγγραφέων τοῦ δευτέρου αἰῶνος *Βαρνάβα*, *Κλήμεντος Ρώμης*, *Ἑρμᾶ*, *Ἰγνατίου* καὶ *Πολυκάρπου*, ὑπὸ τὸν τίτλον «Patres aevi apostolici»· ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγωνται οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἀποστολικοὶ πατέρες· βραδύτερον δ' ἐπεξετάθη ὁ τίτλος οὗτος καὶ ἐπὶ τριῶν ἔτι συγγραφέων, ἤτοι τοῦ *Παπίου*, τοῦ συγγραφέως τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς καὶ τοῦ τῆς Διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὀνομασία τῶν συγγραφέων τούτων ὡς ἀποστολικῶν πατέρων δὲν εἶναι ἀκριβής, καθόσον οὐ μόνον πάντες δὲν εἶναι ἀποστολικῆς ἢ καὶ μεταποστολικῆς ἐποχῆς (λ. χ. ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Διόγνητον), ἀλλ' οὐδὲ πάντες εἶναι πατέρες, ἐφόσον λ. χ. ὁ Παπίας ἐδίδαξε τὸν χιλιασμόν, ὃν ἀποκρούει ἡ Ἐκκλησία. Ἡ ὀνομασία ὅμως ἐπεκράτησε καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐκδίδονται μέχρι σήμερον. [Ἄρισται ἐκδόσεις: α') ἡ ὑπὸ *Gebhardt, Harnack καὶ Zahn* «Patrum apostolicorum opera» (1875—1878 εἰς 3 τόμους ἐν Λειψίᾳ καὶ εἰς μονότομον ἔκδοσιν ἄνευ σχολίων α' ἐκδ. 1877 καὶ ἔκτοτε πολλάκις). β') ἡ ὑπὸ τοῦ *J. B. Lightfoot* «The apostolic Fathers» Λονδῖνον 1889—1890 εἰς 4 τόμους.] Περὶ τῶν λεγομένων τούτων ἀποστολικῶν πατέρων βλ. τὰ εἰδικὰ περὶ ἑκάστου ἄρθρα. Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

—**ἀποστολικὸν** ***κόμμα***. Πολιτικὸν κόμμα ἱδρυθὲν ἐν Ἱσπανίᾳ τῷ 1819 καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἄκρων Καθολικῶν.

—**ἀποστολικὸν** ***σύμβολον***· βλ. σύμβολον.

—**ἀποστολικὸς** ***αἰών***. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην νοεῖται ἡ ἐποχὴ τῆς ἀποστολικῆς δράσεως, ἧς ὡς ἀφετηρία μὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ 33 μ. Χ., ὡς τέρμα δὲ τὸ τέλος τοῦ Α' αἰῶνος, ὅτε περίπου συμπίπτει καὶ ὁ θάνατος καὶ τοῦ τελευταίου ἐπιζήσαντος ἐκ τῶν ἀποστόλων, τοῦ Ἰωάννου, μεθ' ὃν ἄρχεται ἡ λεγομένη *μεταποστολικὴ* ἐποχή. Ὁ ἀποστολικὸς αἰὼν ἔχει θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῶν χαρισμάτων, τῆς συγγραφῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης, τῆς χειραφεσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ (βλ. λ. ἀποστολικαὶ σύνοδοι), ἡ ἐποχὴ τέλος, καθ' ἣν ἐτέθησαν αἱ σταθεραὶ βάσεις τῆς περαιτέρω ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναπτύξεως τῆς τε πίστεως καὶ λατρείας καὶ τῆς διοικήσεως. Οὐ μόνον δὲ τὰ ἀγαθὰ σπέρματα τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνευρίσκονται καὶ τὰ σπέρματα τῶν αἱρέσεων, ἔτι δὲ καὶ αἱ ἀπαρχαὶ τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑλικῶν τε καὶ πνευματικῶν ἐκ μέρους Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν ἐπιθέσεων, ὧν ἐπίτασις μόνον εἶναι οἱ μετέπειτα φοβεροὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν διωγμοί. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους μεγίστης ἀξιοῦται προσοχῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ γεραρὰ ἐκείνη ἐποχὴ τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πλεῖστα ὅσα ἔχουσι γραφῆ περὶ αὐτῆς, ὧν ἀναφέρομεν τὰ κυριώτατα: *Lechler*, Apostolisches Zeitalter. *Weizsäcker*, Apost. Zeitalter[2] 1892. *A. Ritsch*, Die Entstehung der altkathol. kirche. *Lesêtre*, La s. Église au siècle des Apôtres (1896). *Bartlet*, Apostolic Age (1900). Π. Ι. Μ.

— **Ἀποστόλιος**, *Ἀριστόβουλος* ἢ *Ἀρσένιος*· βλ. Ἀποστόλης *Ἀρσένιος*.

— **Ἀποστόλιος**, *Μιχαήλ*· βλ. Ἀποστόλης *Μιχαήλ*.

Ἀποστολοευαγγέλια· βλ. ἀπόστολος [*Λειτ.*].

Ἀπόστολοι [*Γεωγρ.*].—1) Χωρίον ἐν Κρήτῃ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 225. Κεῖται ἐπὶ ρωμαντικῆς συνδένδρου καὶ καταρρύτου τοποθεσίας μεταξὺ τοῦ Βενίου πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς Θρονιανῆς Κεφάλας πρὸς ἀνατολάς, ἤτοι τῆς θέσεως τῶν ἀρχαίων Κρητικῶν πόλεων *Βήνης* καὶ *Συβριτίας*. Εἰς τὸ παρὰ τοὺς Ἀποστόλους δάσος συνελήφθησαν τῷ 249 μ. Χ. ἐπὶ Δεκίου οἱ Ἅγιοι-Δέκα, ἤχθησαν εἰς Γόρτυνα, ὅπου ἐκαρατομήθησαν μαρτυρικῶς, ἔδωκαν δὲ τὸ ὄνομά των εἰς τὴν Γόρτυνα. Τὸ σημερινὸν χωρίον ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἔχει δὲ συγκροτηθῆ ἐκ πέντε παλαιοτέρων συνοικισμῶν, οἵτινες ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκ θεμελίων κατεστράφησαν, σῴζονται δὲ ἐρείπια μόνον τούτων, ἐκκλησιῶν πρὸ πάντων. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο *Κορνιακτὸς* (σήμερον *Μετόχη Ἀρκαδίου*) μὲ ναὸν Ἁγίου Ὀνουφρίου· *Δρυγιαδὲς* μὲ ναὸν Ἁγ. Νικολάου· *Μεσάκις* μὲ ναὸν Ἁγ. Γεωργίου· *Ἀνασουβάρι* μὲ ναὸν Παναγίας ἀνακαινισθέντα καὶ *Σπαθαρικὰ* μὲ ναὸν Ἁγ. Σπυρίδωνος. Οἱ Ἀποστολιανοὶ διεκρίθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐπὶ γενναιότητι καὶ φιλοπατρίᾳ. Τῷ 1821 διεκρίθη ὁ Νεώνης ἀγωνισθεὶς καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, τιμηθεὶς δὲ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν διὰ τοῦ σιδηροῦ σταυροῦ τοῦ ἀγῶνος, κλῆρον γῆς ἐν Ἄργει καὶ ξίφους. Κατὰ τὸ 1866 ὁπλαρχηγὸς τοῦ χωρίου ἦτο ὁ Ἐμ. Νεωνάκις. Διακρίνονται δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου καὶ σήμερον ἐπὶ φιλοξενίᾳ καὶ τηρήσει τῶν πατροπαραδότων ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

—2) Χωρίον τῆς κοινότητος Μαυρονερίου (πρότερον Καρὰ Μπουνάρ) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. 344. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀποστολάρ*.

—3) Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 555. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 659 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Τσουγλὶ* (κάτ. 104). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Καστελλίου Πεδιάδος καὶ το πρωτοδικεῖον Ἡρακλείου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὴν ὑποδ)σιν Χωρ)κῆς Καστελλίου Πεδιάδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον.

—4) Βλ. λ. Πέλλα. Δ. Ε. Μ.

Ἀποστολόπουλος, *Ἀπόστολος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λακεδαίμονος, διακριθεὶς εἰς τὰ Βέρβαινα, Δολιανά, Τρίκορφα. Ἐτραυματίσθη εἰς τὰ Δερβενάκια, παραμείνας ἐκ τοῦ τραύματος χωλός, καὶ ἐπίσης εἰς τὸ Γηροκομεῖον. Εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Νεοκάστρου (1825) ὁ Ἰμπραὴμ πασᾶς τὸν ᾐχμαλώτισε καί, καθ' ἃ ἀναφέρεται, τοῦ ἀφῄρεσε τὰ ὅπλα. Ἀπελευθερωθεὶς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, δὲν ἠμείφθη διὰ τὰς πληγάς του. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀποστολόπουλος**, *Γιάννακας*. Ὁπλαρχηγὸς ἐξ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Νεμέας, ὀπαδὸς τοῦ Κολοκοτρώνη. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀποστολόπουλος**, *Δημήτριος*. Πελοποννήσιος ἔμπορος ὅστις ἐγκατεστημένος ἐν Ἰσμαηλίῳ τῷ 1820 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀποστολόπουλος**, *Λάμπρος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλαβρύτων, ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Πάνον Θ. Κολοκοτρώνην ὡς *τσαούσης* καὶ *μπουλουξῆς*. Διεκρίθη εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἐτραυματίσθη κατὰ τὸν Ἐμφύλιον πόλεμον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὑπηρέτει ὑπὸ τὸν Γενναῖον Θ. Κολοκοτρώνην. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀποστολόπουλος**, *Παναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Εὐβοίας, συμπολεμήσας μετὰ τοῦ Ν. Κριεζώτη. Ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν νομισματόσημον καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ εἰς τὴν φάλαγγα. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀποστολόπουλος**, *Σπύλιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ζατούνης. Μετέσχεν εἰς πολλὰς μάχας, ἰδίᾳ εἰς τὴν τοῦ Βαλτετσίου, Ἀθηνῶν, Δερβενακίων, ἅλωσιν Παλαμηδίου, πολιορκίαν Τριπόλεως καὶ εἰς Μεσολόγγι. Κατὰ τὸ ἀπονεμηθὲν αὐτῷ δίπλωμα (Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἱστορίας Ἀρχεῖον, αὔξ. ἀρ. 17033/1: «εἰς τοῦτο τὸ διάστημα ἠρίστευσε καὶ ἔδειξε πάντοτε προθυμίαν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του»). Ν. Κ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπόστολος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἀποσταλεὶς ἢ ὁ ἀποστελλόμενος: «ἀπόστολον πλοῖον», φορτηγόν· || ὡς οὐσιαστ., ἀποστολὴ στρατιωτικῆς βοηθείας μετὰ ναυτικῆς δυνάμεως· καθόλου, ναυτικὴ ἀποστολή, στόλος· || (Ἐκκλησ.) *Ἀπόστολοι* ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν του ἐκλεγέντες ὡς κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου: «καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς ἀποστόλους ὠνόμασεν..». Κατὰ ἰουδαϊκὸν ἔθος *ἀπόστολοι* καλοῦνται οἱ περὶ τὸν πατριάρχην ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι «προσεδρεύουσι τῷ πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγουσι διὰ τὸ συμβουλεύειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον» (βλ. *Δουκάγγ.* App. 23)· || «*Ἀπόστολος*» ὀνομάζεται τὸ βιβλίον τὸ περιέχον τὰς ἐν τοῖς ναοῖς ἀναγινωσκομένας περικοπὰς τῶν Πράξεων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων· || αὐτὴ αὕτη ἡ ἀναγινωσκομένη ἑκάστοτε περικοπή: «ποιὸς θὰ πῇ τὸν ἀπόστολο».

—(ΛΕΙΤΟΥΡΓ.) *Ἀπόστολος* κατὰ συνεκδοχὴν καλεῖται τὸ ἄλλως ἐν τῷ Εὐχολογίῳ *βιβλίον ἀποστολικὸν* ἐπονομαζόμενον ἢ ἡ *ἱερὰ τοῦ Ἀποστόλου βίβλος* (*Νικηφ. Κων)πόλεως* Ἀντιρρ. 3, 60), ἡ ἐμπεριέχουσα τὰς καθ' ἅπαν τὸ ἔτος ἐν πάσῃ ἀκολουθίᾳ ἀναγινωσκομένας περικοπὰς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πράξεων αὐτῶν. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ *Πραξαπόστολος* παρά τισιν ἐκαλεῖτο.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρξεως τοιούτου τινὸς βιβλίου δὲν παρουσιάσθη ἐπιβεβλημένη εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων, καθ' οὓς συνέστη ἡ Χριστιανικὴ λατρεία, μολονόνι ἐνωρίτατα εἰσήχθη ἐν αὐτῇ ἡ ἐκ τῶν συγγραφῶν τῶν ἀποστόλων παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκ τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης ἀνάγνωσις. Τοῦτο δὲ διότι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ ἐν τῇ λατρείᾳ ἀνάγνωσις αὕτη ἐγίνετο ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς ὁλοκλήρων, κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν τοῦ προεστῶτος ἢ ἐπισκόπου, μὴ δεσμευομένου οὔτε ὑπὸ τῆς συνηθείας, οὔτε ὑπ' ἄλλου τινός, ἵνα ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν περικοπὴν προτιμήσῃ. Λίαν ἐνωρὶς ἐν τούτοις ἤρξατο νὰ κρατῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ συνήθεια, ὅπως καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς γίνηται ἡ ἀνάγνωσις ἐξ ὡρισμένων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς ἢ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τοῦ ἐπισκόπου διατηρήσαντος τὸ δικαίωμα, ὅπως κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν ὁρίζῃ τὰς ἐκ τῶν βιβλίων τούτων περικοπάς. Οὕτω κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν ἐν Μεδιολάνοις καὶ Κωνσταντινουπόλει, ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν χρόνων τοῦ Ἀμβροσίου, εἶχε κρατήσει τὰ ἀναγνώσματα νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Ἰὼβ καὶ Ἰωνᾶ, ἐνῷ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀφρικῆς ἐλαμβάνοντο ταῦτα ἐκ τῆς Γενέσεως. Ὡσαύτως κατὰ τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδας παρὰ ταῖς πλείσταις τῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχε συνήθεια αἱ περικοπαὶ νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (*Ambr.* epist. 20, § 14, καὶ *August.* Serm. 315,1). Ἅπαξ ὅμως ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὕτη, φυσικὸν ἦτο πολὺ ταχέως νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ τὸ σημερινὸν καθεστὼς τῆς ἀναγνώσεως ὡρισμένων περικοπῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἑορτὰς καὶ ἡμέρας. Βλέπομεν δὲ τὰς πρώτας πρὸς τὸ καθεστὼς τοῦτο ροπὰς ἐκδεδηλωμένας ἤδη σαφῶς ἐπ' αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Αὐγουστίνου, τὸν ὁποῖον τινὲς ἐκ τοῦ λαοῦ κατηγόρησαν ὡς νεωτερίζοντα, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Παθῶν τὴν κατ' ἐναλλαγὴν καθ' ἕκαστον ἔτος ἀνάγνωσιν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν ἀντὶ τῆς ἐκ μόνης τοῦ Ματθαίου ἐξ ἔθους κρατησάσης (Serm. 232 de tempore). Οὕτως εἰς ἐποχήν, ἥτις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς νεωτέρα, ἤρξατο νὰ τίθενται αἱ βάσεις τῆς συντάξεως τοιούτων *ἐκλογαδίων*, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον τὰ ἐν τῇ λειτουργικῇ χρήσει ὑπάρχοντα σήμερον βιβλία τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Ἐνίοτε τὰ ἐκλογάδια ἢ lectionaria ταῦτα περιελάμβανον οὐ μόνον τοὺς Ἀποστόλους ἀλλὰ καὶ τὰ Εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν καὶ ὠνομάζοντο διὰ τοῦτο *Ἀποστολοευαγγέλια*.

Τὸ περιεχόμενον τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου ὡς αὕτη διασῴζεται νῦν ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις ἑλληνικαῖς Ἐκκλησίαις ἔχει ὡς ἑξῆς: Προτάσσονται πεντήκοντα περικοπαὶ ἐκ τῶν Πράξεων διὰ τὰς ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας, καὶ ἐπακολουθοῦσι διακόσιαι πεντήκοντα ἄλλαι ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ τῶν Καθολικῶν διὰ

Digitized by Google

τὰς ἀπὸ τῆς Δευτέρας τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέχρι τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου ἡμέρας. Ἀκολούθως παρατίθενται εἴκοσι περικοπαὶ διὰ τὰ Σάββατα καὶ τὰς Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ διὰ τὴν Μ. Ἑβδομάδα. Ἕπονται οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Μηνολογίου, ἤτοι αἱ κατὰ τὰς ἀκινήτους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτὰς ἀναγινωσκόμεναι περικοπαί. Καὶ κλείεται ἡ ὅλη βίβλος δι' ἑπτὰ περικοπῶν ἀναγινωσκομένων εἰς διαφόρους τελετὰς (εἰς ἐγκαίνια ναοῦ, εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, εἰς γάμον καὶ εἰς τοὺς κοιμηθέντας).

Ἡ ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ἀνάγνωσις τῶν περικοπῶν τοῦ Ἀποστόλου ἦτο συνήθως ἔργον τοῦ *ἀναγνώστου*. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς κουρᾶς αὐτοῦ ἐδίδετο εἰς τὸν ἀναγνώστην ὑπὸ τοῦ κείροντος αὐτὸν ἐπισκόπου «βιβλίον ἀποστολικόν». Κατὰ τοὺς χρόνους ἐν τούτοις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀπαντᾶται καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦ *πρωτοαποστολαρίου*. Οὗτος φέρεται καὶ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ὡρῶν τῶν Χριστουγέννων, τὴν ἐν ἐπισημότητι ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος διεξαγομένην, ἀναγινώσκων τὰς ἐκ τῶν Προφητειῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων περικοπάς. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι τοὺς πρὸ τῶν περικοπῶν τούτων ψαλμοὺς ἀνεγίνωσκεν οὐχὶ ἀναγνώστης τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀρχιδιάκονος, ἀγόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ πρωτοαποστολάριος δὲν ἦτο κατώτερός τις κληρικός, ἀλλ' ὀφφικιοῦχός τις ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, ὁ ἄλλως καλούμενος διδάσκαλος τοῦ Ἀποστόλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Du Cange*, Glossarium. *Cabrol*, Dict. d'arch. κλπ. τόμ. 5, σ. 217. *Κωδινοῦ περὶ τῶν ὀφφικιαλίων* κλπ. Κεφ. 6, 11. *Εὐχολόγιον Goar* ἔκδοσις δευτέρα σ. 194. *Ἀπόστολος* ἤτοι Πράξεις καὶ Ἐπιστολαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Βενετίᾳ 1860. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

—**Ἀπόστολοι** [*Βιβλ.*]. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ ἐδόθη *κυρίως* εἰς τοὺς δώδεκα μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ δὴ ὑπ' αὐτοῦ τούτου (Λουκᾶ ϛ' 13), παράγεται ἐκ τοῦ ἀποστέλλειν, οὗ γίνεται πολλάκις χρῆσις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ προκειμένου περὶ ἀμέσου ἀναθέσεως ὡρισμένης ἐντολῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ὅθεν *ἀπόστολος* λέγεται καὶ αὐτὸς ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ. Καὶ οὕτω μὲν λέγονται οἱ δώδεκα συνήθως ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Λουκᾶ, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ὀνομάζονται «οἱ δώδεκα μαθηταὶ» ἢ ἁπλῶς «οἱ δώδεκα». Ἐκτὸς τῶν 12, ἀπόστολος ὀνομάζεται καὶ ὁ *Παῦλος* ὡς ἰσότιμος πρὸς ἐκείνους, ὑπὸ δὲ τὴν εὐρυτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν ἀπόστολοι καλοῦνται πολλάκις ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ οἱ συνεργοὶ τῶν δώδεκα καὶ τοῦ Παύλου, ὡς ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἐπαφρόδιτος καὶ ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ τῆς Ἰουνίας καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος κ. ἄ.

Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς δώδεκα, ὅστις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ (Ματθ. ιθ' 28), ἦτο οὕτω σταθερῶς καθωρισμένος, ὥστε οὐ μόνον μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος παρέστη ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῇ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι ὀνομάζονται «οἱ δώδεκα» καὶ καθ' ὃν χρόνον δὲν εἶχεν εἰσέτι συμπληρωθῆ ὁ ἀριθμὸς οὗτος (Α' Κορ. ιε' 5). Ὁ δὲ σκοπὸς πρὸς ὃν ἐξέλεξεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀποστόλους ἦτο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς συνεργάται (Μάρκ. γ' 14) καὶ δὴ καὶ ὡς συνεχισταὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ (Ματθ. κη' 19 κλπ.) καὶ ὡς ἀνὰ τὸν κόσμον μάρτυρες τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου καὶ δὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκείνου (Πράξ. α' 8. 21—22, Α' Κορ. θ' 1, Γαλ. α' 12).

Προήρχοντο δὲ σχεδὸν πάντες ἐκ τῶν λαϊκῶν τάξεων, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὄντες πρότερον ἁλιεῖς τὸ ἐπάγγελμα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται (Πράξ. δ' 13), ὑπὸ ἔποψιν δ' ὅμως ἔσω ἀνθρώπων, ἐξαιρέσει τοῦ Ἰούδα, ἦσαν ὅ,τι ἐκλεκτὸν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ τότε ὁ Ἰσραὴλ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Χριστοῦ. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Ἰωάννης, εἶχον χρηματίσει πρότερον μαθηταὶ τοῦ Βαπτιστοῦ. Κατήγοντο δ' ἐκ τῆς Γαλιλαίας, πλὴν τοῦ Ἰούδα, ὅστις ἦτο Ἰουδαῖος. Οἱ κατάλογοι τῶν ἀποστόλων, οὓς διέσωσαν τὰ τρία συνοπτικὰ εὐαγγέλια καὶ αἱ πράξεις (Ματθ. ι' 2 ἑξ, Μάρκ. γ' 13 ἑξ, Λουκ. στ' 14, Πράξ. α' 13) συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἐξαιρέσει Ἰούδα τοῦ Ἰακώβου, ὅστις παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ λέγεται *Λεββαῖος*, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ *Θαδδαῖος*, ὑπὸ δὲ τοῦ Λουκᾶ ὀνομάζεται *Ἰούδας Ἰακώβου*. Ἀναφέρονται δὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τοῖς καταλόγοις τούτοις κατὰ ζεύγη καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Σίμων Πέτρος καὶ *Ἀνδρέας* ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, *Ἰάκωβος* ὁ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ *Ἰωάννης* ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, *Φίλιππος* καὶ *Βαρθολομαῖος* ἢ *Ναθαναήλ*, *Θωμᾶς* καὶ *Ματθαῖος*, *Ἰάκωβος* ὁ τοῦ Ἀλφαίου καὶ *Ἰούδας* ὁ Ἰακώβου (ὁ καὶ *Λεββαῖος* ἢ *Θαδδαῖος*), *Σίμων* ὁ Κανανίτης ἢ ζηλωτὴς καὶ *Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης*.

Τῆς ὁριστικῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ εἰς ἀποστόλους προηγήθη ἡ κλῆσις καὶ ἡ ἐπί τινα χρόνον οἱονεὶ δοκιμασία αὐτῶν παρ' ἐκείνῳ (Ματθ δ' 18 ἑξ. Ἰω. α' 35· πρβ. Ματθ. ι' 1 ἑξ. κλπ.). Οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἐγκαταλιπόντες καὶ ἐπάγγελμα καὶ περιουσίαν καὶ οἰκογένειαν, προσεκολλήθησαν εἰς τὸν Ἰησοῦν, πέριξ τοῦ ὁποίου δὲν ἀπετέλεσαν πραγματικὴν σχολήν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμάδα περιοδεύουσαν, παρεμφερῆ πρὸς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ πρὸς τοὺς λεγομένους χοροὺς τῶν προφητῶν (Α' Βασ. ι' 5 κλπ.). Ὅπως δὲ οἱ δώδεκα οὕτω καὶ ὁ *Παῦλος* ἐξελέγη καὶ ἀνεδείχθη εἰς ἀπόστολον καὶ ἐδιδάχθη τὰ τῆς νέας πίστεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ κατὰ θαυμαστὸν τρόπον (Πράξ. θ' 1 ἑξ. Γαλ. α' 1, 11 κλπ.).

Ὁ Ἰησοῦς ἐξαποστέλλων τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα ἐφωδίασεν αὐτοὺς διὰ θαυματουργικῆς δυνάμεως πρὸς πιστοποίησιν τῆς θείας αὐτῶν ἀποστολῆς (Ματθ. ι' 1, Μάρκ. ιστ' 17). Ἐπίσης ἐφωδίασεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν καὶ τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας (Ἰω. κ' 21, Ματθ. ιστ' 19, ιη' 18). Ἐξαπέστειλε δὲ αὐτοὺς κατ' ἀρχὰς «πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ» καὶ δὴ ἐν Παλαιστίνῃ (Ματθ. ι' 5 ἑξ.), μικρὸν δὲ πρὸ τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς ἵνα μαθητεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη (Ματθ. κη' 19 καὶ Πράξ. α' 8). Ἐκ τοῦ κύκλου τῶν δώδεκα τρεῖς ἦσαν οἱ οἰκειότεροι, ἅτε καὶ μᾶλλον ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν, ὁ Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἐξ ὧν πάλιν ὁ τελευταῖος ἦτο ὁ μάλιστα εἰς αὐτὸν προσφιλὴς (Ἰωάννου ιγ' 23). Ἐκτὸς ὅμως τῶν δώδεκα ὁ Ἰησοῦς «ἀνέδειξε καὶ ἑτέρους *ἑβδομήκοντα* καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἔμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι» (Λουκ. ι' 1).

Ὥρας τινὰς πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς ἵδρυσε καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς δώδεκα ἀποστόλους τὸ *μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας* (Ματθ. κστ' 20 ἑξ. κλπ). Καίτοι δὲ ἐπὶ τριετίαν παρεσκεύασε καὶ ἐμύησε προσηκόντως αὐτοὺς εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐν τούτοις κατὰ τὸν κρίσιμον καιρὸν τῶν παθῶν ἐκείνου ἡ μικρὰ κοινότης τῶν ἀποστόλων ὑπέστη φοβερὰν δοκιμασίαν, ἐξ ἧς δὲν ἐξῆλθον πάντες ἄτρωτοι. Ὄχι μόνον εἷς ἐξ αὐτῶν προέδωκε τὸν διδάσκαλον εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἕτερος ἀπηρνήθη αὐτόν, οἱ δὲ λοιποί, πλὴν τοῦ Ἰωάννου, διεσκορπίσθησαν ἐπτοημένοι. Ἐδέησε δὲ νὰ μεσολαβήσῃ ὄχι μόνον ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμέναι ἐμφανίσεις καὶ λόγοι ἐνισχυτικοὶ τούτου πρὸς ἐκείνους, ἵνα ἀναθαρρήσωσι καὶ ἀναλάβωσι τὸ ἔργον ἐφ' ᾧ εἶχον κληθῆ. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 12 δεχθέντες ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οἱ τέως ἀμαθεῖς καὶ δειλοὶ ἁλιεῖς καὶ ἐν γένει ἀποχειροβίωτοι ἄνθρωποι μετεβλήθησαν εἰς διαπρυσίους καὶ ἀκαταπονήτους καὶ ἀπτοήτους κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου ἔν τε τῇ Παλαιστίνῃ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ μέχρι τῶν περάτων τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, ὑποστάντες, οἱ πλεῖστοι τοὐλάχιστον, μαρτυρικὸν ὑπὲρ τῆς νέας πίστεως θάνατον. Ἡ ἐφεξῆς ἱστορία αὐτῶν εἶναι αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ἂν καί, ἐξαιρέσει τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου, δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς τὰ τῆς δράσεως ἑκάστου αὐτῶν. Ὁπόσον δὲ εἶναι τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κῦρος τῶν ἀποστόλων ἐμφαίνεται ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν ταῖς περὶ αὐτῶν ῥήσεσι τῆς Κ Διαθήκης ἔνθα οὗτοι χαρακτηρίζονται ὡς «οἰκιακοὶ τοῦ Κυρίου», «διάκονοι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ», «φίλοι τοῦ Χριστοῦ», «οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ», «μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ», «δόξα Χριστοῦ». Ἐπίσης χαρακτηρίζονται ὡς «θεμέλιος» ἐφ' οὗ ἔχει οἰκοδομηθῆ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κλπ. Τὸ κῦρος τῶν ἀποστόλων, ὃν μέγιστον ζώντων ἔτι αὐτῶν, ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατόν των, ὡς ἀποδεικνύει τὸ μὲν ἡ γενομένη τιμὴ πρὸς τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὸν κανόνα τῆς Κ. Διαθήκης, τὸ δὲ ἡ φιλοτιμία πλείστων Ἐκκλησιῶν, ἵνα ἀνάγωσι τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰς ἀποστόλους (ἀποστολικοὶ θρόνοι), ὁμοίως καὶ ἡ σπουδὴ πολλῶν αἱρετικῶν ὅπως ἀποδίδωσι συγγράμματα αὐτῶν εἰς ἐκείνους, ἔτι δὲ καὶ ἡ πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἵδρυσις ἑορτῶν καὶ ναῶν. Ἡ μία, ἁγία καὶ ἀληθὴς καθολικὴ Ἐκκλησία, ᾠκοδομημένη ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, διαφυλάσσουσα τὴν ὑπ' ἐκείνων παραδεδομένην εἰς αὐτὴν πίστιν καὶ λατρείαν καὶ τὴν τάξιν καὶ κυβερνωμένη ὑπὸ ἐπισκόπων, κανονικῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, εὐλόγως χαρακτηρίζεται καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως καὶ ὡς *ἀποστολική*. [Περὶ ἑκάστου τῶν ἀποστόλων βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Le Camus*, L'oeuvre des Apôtres 1891. *Farrar*, The Early Days of Chrtisianity 1884 *E. Renan*, Les Apôtres 1866 *Schutz*, Apostel und Jünger 1921 κ.π.ἄ. Περὶ τῶν 70 Ἀποστόλων ἴδε *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* ἐν Ἐκκλ. Φάρῳ 1,457—465. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— **Ἀπόστολοι**, *ἅγιοι*—. Οἱ καὶ ἁπλῶς *ἀπόστολοι* ὀνομαζόμενοι μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ (βλ. ἀπόστολος).

—[ΕΟΡΤΟΛΟΓ.] Τόσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ καθιερώθησαν πλεῖσται ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐκ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι:

1) Τῶν πρωτοκορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου, ἀγομένη τῇ 29 Ἰουνίου, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἑορτῶν τυγχάνουσα. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δύσει μνημονεύεται ἡ ἑορτὴ αὕτη ῥητῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ λεγομένου Φιλοκαλινοῦ μηνολογίου, οὗτινος ἡ συγγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος (περὶ τὸ 336) καὶ ἔνθα ἡ 29 Ἰουνίου καθορίζεται οὐχὶ ὡς ἡμέρα τοῦ μαρτυρίου τῶν δύο ἀποστόλων, ὡς ἀναγράφεται ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἑορτολογίοις καὶ μηνολογίοις, ἀλλ' ὡς ἡμέρα τῆς πρώτης ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων των καὶ καταθέσεως αὐτῶν εἰς τὸ μέρος τὸ καλούμενον *ad Catacumbas*, τὸ κείμενον ἐν τῷ τρίτῳ μιλλίῳ τῆς Ἀπίας ὁδοῦ (ὁπόθεν βραδύτερον καὶ πάλιν ἀνεκομίσθησαν διὰ νὰ κατατεθῶσι τοῦ μὲν Πέτρου τὰ λείψανα εἰς τὸν ἐν Βατικανῷ ναόν, τοῦ δὲ Παύλου εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Ὀστίας τοιοῦτον). Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ἐνωρίτατα καθιερώθη ἡ ἑορτὴ αὕτη ὑπὸ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἄλλοθεν ἀλλὰ καὶ ἐκ μαρτυρίας τινὸς τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (*Migne* 46,789) καὶ ἤγετο τὸ κατ' ἀρχὰς τῇ 28 Δεκεμβρίου. Ἡ ἐν Ῥώμῃ ὅμως πρᾶξις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἡ ἐν Κων)πόλει ἐκκλησία ἐνωρὶς ἀπεδέχθη τὸν κατὰ τὴν 29 Ἰουνίου ἑορτασμόν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ μαρτυρίας τινὸς τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος (lib. XV, Tit. V, 5), καθ' ἣν ἡ μνήμη τοῦ ἀποστολικοῦ πάθους (commemoratio apostolicae passionis) ἑωρτάζετο κατὰ τὴν Πεντηκοστήν, καὶ ἐκ πληροφορίας Θεοδώρου τοῦ Ἀναγνώστου (Ἐκκλ. Ἱστορ. 2, 16) καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος (τῷ 498) παρακινηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Ῥώμης ἐλθόντος συγκλητικοῦ Φήστου διέταξεν ἡ *καὶ πρότερον* τελουμένη ἑορτὴ αὕτη νὰ ἑορτάζηται πανηγυρικώτερον.

2) Ἡ σύναξις τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, δηλ. ἡ συνάθροισις τῶν πιστῶν πρὸς τιμὴν τῶν 12 Ἀποστόλων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τῶν δύο κορυφαίων καὶ οὐχὶ ἀσχέτως πρὸς αὐτὴν τῇ 30 Ἰουνίου γινομένη. Ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ φαίνεται μὲν εἰσαχθεῖσα ἐνωρίς, ὡς συνάγομεν ἐκ τοῦ εἰς τὸν πέμπτον αἰῶνα ἀναγομένου τελετουργικοῦ τοῦ Λέοντος (*Migne* Λατ. Πατρ. 55, 57), ἑορταζομένη κατὰ τὸ ὀκταήμερον, καθ' ὃ παρετείνετο ἐν Ῥώμῃ ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἑορτὴ τῶν πρωτοκορυφαίων, ἡ λαμπρότης ὅμως τῆς τελευταίας ταύτης ἐπεσκίασεν ἐξ ὁλοκλήρου αὐτὴν καὶ ἐλησμονήθη. Καὶ μολονότι βραδύτερον, τῷ 561, ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τῶν παπῶν Πελαγίου καὶ Ἰωάννου ὁ εἰς τιμὴν καὶ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἀνεγερθεὶς τῷ 340 περίπου ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου ναός, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατὰ τὰ μετὰ τὸν ἀνακαινισμὸν τοῦτον ἐγκαίνια μετωνομάσθη, καθιερωθεὶς τῇ 1 Μαΐου εἰς τιμὴν τῶν ἀποστόλων Φιλίππου καὶ Ἰακώβου, καὶ ἡ ἡμερομηνία αὕτη τῶν ἐγκαινίων ὡρίσθη ἔκτοτε ἐν Ῥώμῃ καὶ ὡς ἡμέρα τῆς μνήμης τῶν δύο τούτων ἀποστόλων.

Ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν μνημονεύεται ῥητῶς ἡ πρὸς τιμὴν τῶν 12 Ἀποστόλων ἑορτή. Εἶναι ἐν τούτοις γεγονός, ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀνήγειρεν εἰς τιμὴν αὐτῶν τὸ ἐν Κων)λει ἀποστολεῖον (βλ. λ.), τοῦ ὁποίου πάντως φυσικὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὡρίσθη ἡμέρα τις ἑορτάσιμος. Ἔπειτα ἐφ' ὅσον ἐν Κων)λει ὁ κατὰ τὴν 29 Ἰουνίου ἑορτασμὸς τῆς μνήμης τῶν δύο κορυφαίων εἰσήχθη ἐκ Ῥώμης, φυσικὸν ἦτο νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἡ κατὰ τὸ ὀκταήμερον τούτου ἑορταζομένη σύναξις τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἡ ὁποία ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν συνέτρεχε λόγος νὰ ἐπισκιασθῇ ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ν' ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τῆς πανηγύρεως τῶν δύο ἀποστόλων, ὡς ἐγένετο ἐν Ῥώμῃ, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον ἰδιαιτέρας τῶν παπῶν τιμῆς. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡσαύτως ἐκράτησε νὰ ἑορτάζηται ὁ *χορὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων* καὶ καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα, ὁρισθείσης ἐν τῇ Παρακλητικῇ ἑκάστης Πέμπτης ὡς ἡμέρας τιμῆς τῶν Ἀποστόλων καὶ ψαλλομένων καθ' ἅπαντας τοὺς ἤχους ἔν τε τῷ ἑσπερινῷ τῆς Τετάρτης καὶ τῷ ὄρθρῳ τῆς Πέμπτης τῶν λεγομένων *ἀποστολικῶν* τροπαρίων.

3) Ἀρχαιόταται ἑορταὶ ὑπῆρξαν καὶ αἱ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων εἰσαχθεῖσαι καὶ καθ' ἁπάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Συρίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐπικρατήσασαι, καὶ ἀγόμεναι πρὸς τιμὴν ὡρισμένων ἀποστόλων κατὰ τὰς εὐθὺς μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων ἡμέρας. Κατὰ τὸ ἑορτολόγιον τῶν Μικρασιατικῶν ἐκκλησιῶν, ὅπερ αὐτούσιον μετὰ τὴν καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀποδοχὴν τῶν ἑορτῶν τούτων διεσώθη ὑπὸ τοῦ λεγομένου Ἱερωνυμικοῦ μηνολογίου, αἱ κατὰ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἐκκλησίαι ἑώρταζον τῇ 26 Δεκεμβρίου τὸ μαρτύριον τοῦ *Στεφάνου*, τῇ 27 τὴν μνήμην τοῦ *Ἰακώβου* καὶ τοῦ *Ἰωάννου* καὶ τῇ 28 τὴν μνήμην *Πέτρου καὶ Παύλου* (πρβλ καὶ *Γρηγορίου Νύσσης* ἔνθ᾽ ἀνωτ) Ἐξ ὁμιλίας δέ τινος τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου (*Migne* 87, 3361) ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν δύο κορυφαίων τῇ 29 Ἰουνίου, ἀποδεχθεῖσα καὶ τὴν ἑορτὴν ταύτην διετήρησε καὶ τὴν παλαιὰν καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἔχουσα καὶ τὰς δύο ἑορτάς.

4) Ἡ κατὰ τὴν 30 Νοεμβρίου ἀγομένη ἑορτὴ τοῦ *ἁγίου Ἀνδρέου* ἀπαντᾶται ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος παρ' ἅπασι τοῖς μηνολογίοις, ἐξ Ἑλλάδος καὶ Κων/λεως εἰσαχθεῖσα καὶ εἰς Ῥώμην. Ὁ λόγος

Digitized by Google

τοῦ κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην ἑορτασμοῦ παραμένει ἀνεξακρίβωτος, διότι καὶ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐκ τῶν Πατρῶν μεταφορᾶς τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου καὶ τῆς εἰς τὸ ἐν Κων/λει *ἀποστολεῖον* καταθέσεως αὐτοῦ τυγχάνει διάφορος (3 Μαρτίου) καὶ ἡ ἡμερομηνία τῶν δευτέρων ἐγκαινίων τοῦ ἀποστολείου εἶναι ἄλλη (28 Ἰουλίου).

5) Ἄλλαι ἑορταὶ παρ' ἡμῖν εἰς τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τελοῦνται τῆς λεγομένης *μεταστάσεως τοῦ Ἰωάννου* τῇ 26 Σεπτεμβρίου, καὶ τῆς ἐξ ἀφορμῆς θαύματός τινος ἐπισυμβάντος ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἰωάννου εἰς Ἔφεσον γινομένης τῇ 8 Μαΐου. Ὡσαύτως ὡρίσθησαν ἡ 11 Ἰουνίου εἰς μνήμην τοῦ *Βαρθολομαίου*, ἡ 9 Ὀκτωβρίου εἰς μνήμην *Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου*, ἡ 23 Ὀκτωβρίου εἰς μνήμην *Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου*, ἡ 30 Ἀπριλίου εἰς μνήμην *Ἰακώβου τοῦ Ζεβεδαίου*, ἡ 6 Ὀκτωβρίου εἰς μνήμην τοῦ *Θωμᾶ*, ἡ 19 Ἰουνίου εἰς μνήμην τοῦ *Ἰούδα*, ἡ 16 Νοεμβρίου εἰς μνήμην τοῦ *Ματθαίου*, ἡ 9 Αὐγούστου εἰς μνήνην τοῦ *Ματθίου*, ἡ 10 Μαΐου εἰς μνήμην τοῦ *Σίμωνος*, ἡ 14 Νοεμβρίου εἰς μνήμην τοῦ *Φιλίππου* κλπ. Περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὡρίσθησαν αἱ ἑορταὶ αὗται, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν πανηγυρικῶν λόγων Νικήτα τοῦ Παφλαγόνος (*Migne*, 105, 38 καὶ ἑξ.), ἐκ τῶν ὁποίων δέκα ἀναφέρονται εἰς ἐγκωμιασμὸν ἰσαρίθμων ἀποστόλων, ὅτε κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, καθ' ὃν ἤκμασεν ὁ Νικήτας, ὁ ἑορταστικὸς κύκλος τῶν ἀποστόλων εἶχε κατὰ τὸ ὅλον σχεδὸν συμπληρωθῇ ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

6) Τὸ Φιλοκαλινὸν μηνολόγιον ἀναγράφει καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς *καθέδρας τοῦ Πέτρου*, τὴν ὁποίαν δὲν ἀπεδέχθη ἡ Ἀνατολή. Κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παπῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος χρονολογουμένην, τοῦ νὰ ἑορτάζωσι τὴν ἐπέτειον τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν, ὡρίσθη καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς *ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Πέτρου* ὑπὸ ἡμερομηνίαν τὴν 22 Φεβρουαρίου. Ἐπειδὴ ὅμως συνέπιπτε συνήθως ἡ ἑορτὴ αὕτη καθ' ἡμέρας νηστείας, ἐξ ὧν παρημποδίζετο ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ πανηγυρικὸς ἑορτασμός της, μεταγενεστέρως μετετέθη εἰς τὴν 18 Ἰανουαρίου. Διετηρήθη ὅμως καὶ ἡ προτέρα ὡς ἐπέτειος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Πέτρου.

[ΠΗΓΑΙ *Π. Ρομπότου* Λειτουργικὴ 1869 σελ. 139. *Duchesne*, Origines du culte chrétien Paris 1889 σελ. 254 καὶ 265—272. *Cabrol*, Dict. d'arch. et de liturg. Τόμ. Α', σελ. 2631 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 1423).

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— [ΤΕΧΝΗ] Εἰς ὅλην τὴν Χριστιανικὴν τέχνην, ἀπὸ τὰς κατακόμβας ἕως τὰς σημερινὰς ἐκκλησίας ὅλων τῶν Χριστιανικῶν χωρῶν, ἡ παράστασις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀπετέλεσε πάντοτε προσφιλὲς εἰκονογραφικὸν θέμα, ἰδίως δὲ εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν εἰκονογραφικὴν τέχνην, εἰς τὴν *Βυζαντινήν*, ἤτοι τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν τέχνην. Ἡ Βυζαντινὴ τέχνη, ὅπως ἐν γένει εἰς ὅλας τὰς ἱερὰς παραστάσεις, εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία καθώρισε τὸν τύπον καὶ τὰς εἰκονογραφικὰς λεπτομερείας τῆς ἀπεικονίσεως τῶν Ἀποστόλων. Ἔχομεν δὲ τὰς παρασιάσεις αὐτῶν εἰς παντοῖα εἴδη τέχνης, εἰς ζωγραφίας (τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, μικρογραφίας χειρογράφων, εἰκόνας ἐπὶ ξύλου), εἰς γλυπτὰ ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ, μαρμάρου, ξύλου, εἰς σαρκοφάγους, εἰς νομίσματα, εἰς λύχνους, εἰς ὑφάσματα κ. λ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μόνοι καὶ παρακολουθοῦντες τὸν θεῖον διδάσκαλον, εἶναι ἀπεικονισμένοι ὄχι μόνον εἰς παντὸς εἴδους ἔργα Χριστιανικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ εἰς πολυποικίλων θεμάτων ἱερὰς παραστάσεις.

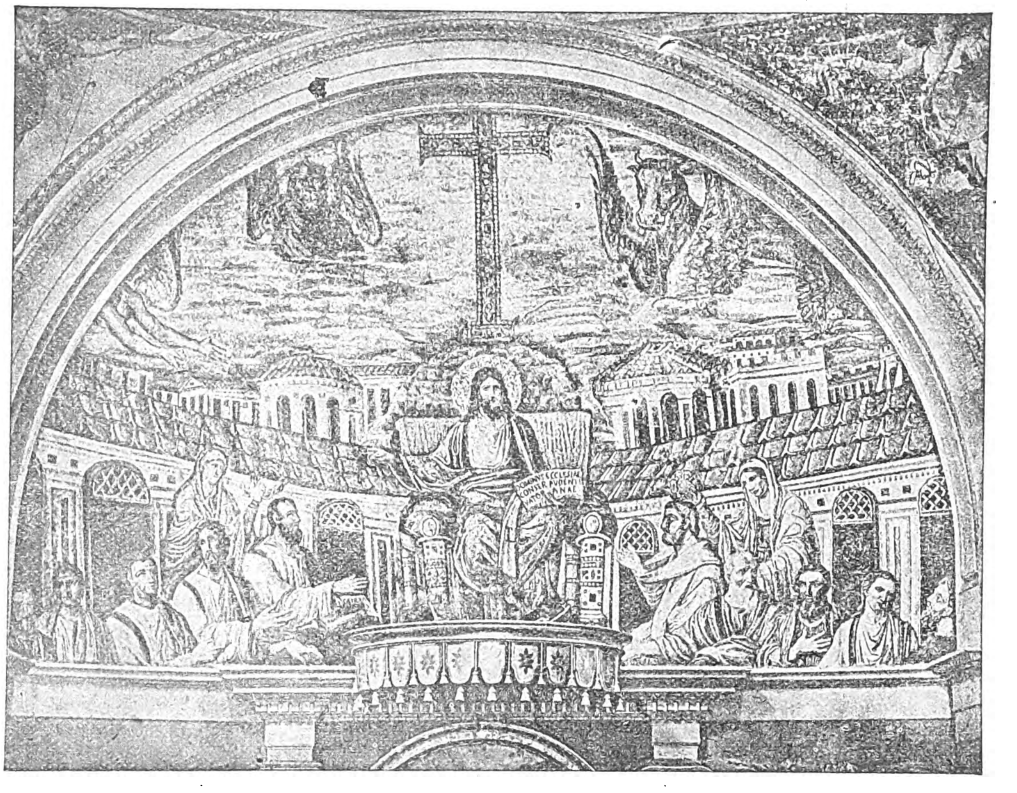

Ὁ Χριστὸς εἰς τὸ μέσον τῶν Ἀποστόλων.

Ψηφιδωτὸν τῆς Ἁγίας Προυδεντιανῆς, εἰς τὴν Ρώμην, τοῦ Δ' αἰῶνος.]

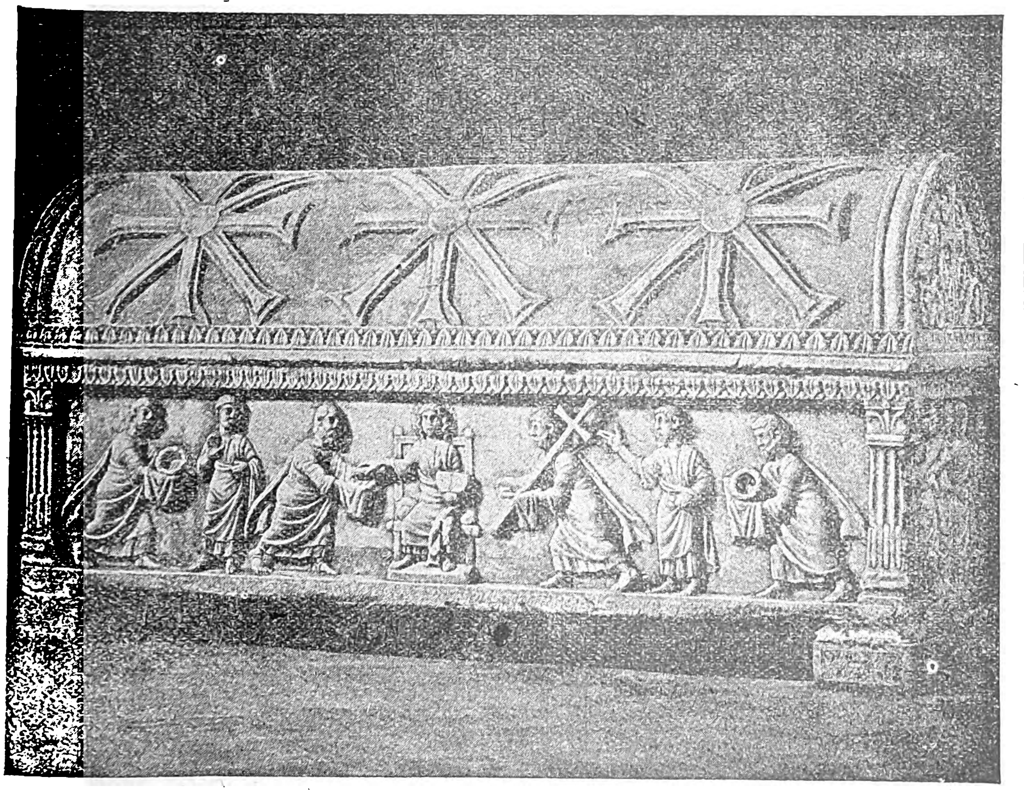

Ὁ Χριστὸς ἔνθρονος ἐν μέσῳ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ ἄλλων Ἁγίων.

[Σαρκοφάγος τοῦ Ε' αἰῶνος ἐν Ραβέννῃ.]

Ἡ παλαιοχριστιανικὴ καὶ παλαιοβυζαντινὴ περίοδος.—Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἀπεικονίζονται ἕως τὸν Δ' αἰῶνα, φοροῦντες τὸ ἴδιον ἔνδυμα μὲ τὸν Χριστὸν καὶ μὲ τὰς ἄλλας Βιβλικὰς μορφάς. Ἀτομικὰ χαρακτηριστικά, ἤτοι προσωπογραφίας, ἀπετέλεσαν πρῶτοι οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι, Πέτρος, Παῦλος, Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας, ἐκεῖνοι ἀκριβῶς, οἱ ὁποῖοι καὶ πρῶτοι ἐτιμήθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνωρὶς δὲ ἀπεικονίσθησαν ὁμοῦ οἱ δύο κορυφαῖοι, οἱ Ἅγιοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Τὸ ἰδιάζον σύμβολον τῆς ἁγιότητος, ὁ φωτοστέφανος, ἐδόθη ὑπὸ τῆς τέχνης πρῶτον εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὴν Μαρίαν καὶ τοὺς Ἀγγέλους, κατόπιν δέ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος, εἰς τοὺς Ἀποστόλους.

Εἰς τὴν τέχνην τῶν κατακομβῶν, ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ὡς ὁ καλὸς ποιμήν, διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ μετ' αὐτοῦ σχετιζόμεναι παραστάσεις ἔχουσιν ὕφος ἁπλοῦν, ὕφος οἰκογενειακόν, οὕτως εἰπεῖν. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας τέχνης, ἡ ὁποία ἔγινεν ἡ Βυζαντινή, ὁ μὲν Χριστὸς λαμβάνει τὴν συνήθη μορφὴν αὐτοῦ, οἱ δὲ Ἀπόστολοι παριστάνονται ὡς δώδεκα πρόβατα κατὰ γραμμὴν κάτωθεν αὐτοῦ. Ἡ νέα ὅμως τέχνη δὲν ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ τὰς τόσον ἁπλοϊκὰς τα τας παραστάσεις. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, κατ' ἀκολουθίαν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Κυρίου, ἡ Majestas domini, πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἀπεικονισθῇ μὲ τοὺς χοροὺς τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ἁγίων: ὁ Χριστὸς παριστάνεται ἔνθρονος, ὡς βασιλεύς, περιστοιχιζόμενος καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν προφητῶν, τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀποστόλων, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ Αὐτοκράτορες εἰκονίζονται περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν. Οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἰκονίζονται συμβολικῶς ὡς πρόβατα, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ των, καὶ μάλιστα, ἀπὸ τὸν Ε' αἰῶνα, ἀρχίζει ἡ ἀτομικὴ παράστασις, ἡ τυπολογία αὐτῶν.

Εἰς τὰ παλαιότερα ψηφιδωτὰ καὶ σαρκοφάγους ὁ Χριστὸς κάθηται ἐπὶ ὑψηλοῦ θρόνου καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν Ἀποστόλων. Εἶναι οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἄλλη οὐράνιος Σύγκλητος, ἡ ὁποία περιστοιχίζει τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν. Ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ Χριστοῦ ἵστανται οἱ Ἅγιοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Ὁ Χριστὸς ἀνελίττων βιβλίον δίδει αὐτὸ εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον, ὁ ὁποῖος τὸ λαμβάνει μὲ τὰς ἰδίας ἐνδείξεις εὐλαβείας καὶ ἐθιμοτυπίας, αἱ ὁποῖαι συνηθίζονται εἰς τὴν Βυζαντικὴν αὐλήν, ὁσάκις ὁ Αὐτοκράτωρ προσφέρει τι εἴς τινα τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Καὶ ἐν γένει, εἰς τὴν παράστασιν ταύτην τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοὶ καλλιτέχναι ἀποδίδουν μὲ πραγματικὴν πομπικὴν μεγαλοπρέπειαν, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τέχνης τῶν τελετῶν τοῦ Παλατίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφοῦ τόση μεγάλη ἦτο ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν ἐγκοσμίων τελετῶν, ὁπόση ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν οὐρανίων πομπῶν; Οὕτως ἐσκέπτοντο οἱ παλαιοὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' αὐτοὺς οἱ παλαιοὶ καλλιτέχναι.

Ἡ τυπολογία τῶν Ἀποστόλων.—Ἀπὸ τὸν Ε' αἰῶνα ἀρχίζει, ὡς ἐλέχθη, νὰ σχηματίζεται ἡ τυπολογία τῶν Ἀποστόλων, καὶ εὑρίσκεται πλέον καθωρισμένη κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Εὐαγγελιστῶν καθωρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν 12 Ἀποστόλων, μέ τινας παραλλαγάς, ὅμως ὁ ἀριθμὸς μένει πάντοτε ὁ ἴδιος. Εἰς τὰ πλεῖστα μνημεῖα δὲν ἀπεικονίζοντο οἱ 12 ἀληθεῖς, οἱ ἀρχικοὶ Ἀπόστολοι· τρεῖς μεταξὺ αὐτῶν παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τοὺς Ἁγίους Παῦλον, Μᾶρκον καὶ Λουκᾶν. Εἰς μεταγενέστερα μνημεῖα, συμπληροῦται ὁ ἀριθμὸς 12 καὶ μὲ τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς, εἰς ἀκόμη δὲ μεταγενέστερα (ὡς εἰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ, τὸν ΙΔ' αἰῶνα) εἰκονίζονται καὶ οἱ 70 Ἀπόστολοι, οἱ πρῶτοι μαθηταὶ καὶ διάδοχοι τῶν ἀρχικῶν Ἀποστόλων, τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ 70 Ἀπόστολοι εἰκονίζονται, ἰδίως εἰς τὴν «Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου» («Ἀπόστολοι ἐκ περάτων»). Γνωρίζει δ' αὐτοὺς καὶ ἡ

Digitized by Google

Ὁ Χριστὸς ἔνθρονος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν του.
[Μικρογραφία ἀπὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος.]

«Ἑρμηνεία», ἡ ὁποία καθορίζει τὴν μορφὴν κατὰ τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον, τὸν ὁποῖον συνηθίζει, καὶ ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἰδίως εἰς τὸ σχῆμα τοῦ γενείου καὶ τὸ χρῶμα τῆς κόμης. Ἂς σημειωθοῦν ὡς παράδειγμα: «Βαρνάβας... μιξοπόλιος. Κλεόπας... γέρων... Ματθίας... γέρων κοντογένης. Θαδδαῖος... νέος ἀγένειος. Ἀνανίας... γέρων ὀξυγένης. Φίλιππος... νέος μαυροκοντογένης. Πρόχορος... διχαλοκοντογένης... Κρίσπος... γέρων στρογγυλογένης. Ἐπαινετός, νέος τὸ γένειον χωρίζων εἰς τρία... Ἀνδρόνικος... σπανὸς νέος κοντογένης» κλπ. κλπ. (ἔκδ. *Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, 1909, σ. 298 ἑξ. Πρβ. σ. 262 ἑξ.).

Ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ἀπὸ τὸν Ι´ αἰῶνα δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τοὺς 12 ἀρχικοὺς Ἀποστόλους εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνίου. Οἱ δύο ἀγένειοι Ἀπόστολοι εἶναι ὁ Θωμᾶς καὶ ὁ Φίλιππος. Μεταξὺ τῶν γερόντων, ὁ Πέτρος εὐκόλως ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν στρογγυλὴν κεφαλήν, τὸ βραχὺ γένειον καὶ τὴν βοστρυχώδη κόμην του, ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν μακρὰν κόμην καὶ τὸ ἄτακτον γένειον.

Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἔχουν τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: ὁ Ἰωάννης ἔχει εὐρὺ μέτωπον καὶ μακρὺ ὀξὺ γένειον (εἶναι ὀξυγένης, ὡς θὰ ἔλεγεν ἡ «Ἑρμηνεία»)· ὁ Ματθαῖος ἔχει στενὸν μέτωπον καὶ ρῖνα γρυπήν· ὁ Λουκᾶς χαρακτηρίζεται μὲ βραχὺ καὶ ὀξὺ γένειον, ἔχει δὲ καὶ κουρὰν εἰς τὴν κεφαλήν, ὁ Σίμων εἰκονίζεται μὲ πλατὺ μέτωπον καὶ στρογγυλὸν γένειον. Μακρὸν γένειον ἔχουν ὁ Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ ὁ Βαρθολομαῖος, ὁ μὲν πρῶτος ὀξὺ καὶ διχαλωτόν, ὁ ἄλλος στρογγυλόν. Ὁ Μᾶρκος ἔχει βραχεῖαν καὶ τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον (βλ. *G. Millet* Le monastère de Daphni, 1899, σ. 144 ἑξ. ὅπου εὕρηνται καὶ ἄλλαι λεπτολόγοι παρατηρήσεις εἰς τὰς ὑποσημειώσεις).

Οἱ Ἀπόστολοι εἶναι ἐνδεδυμένοι μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον. Φέρουν δὲ τήβεννον, ἀλλὰ στενήν, κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν εὐρεῖαν τήβεννον τῶν πλουσίων· οὕτω καὶ εἰς τὴν εἰκονογραφίαν δεικνύεται ἡ ταπεινὴ αὐτῶν θέσις. Εἰς τὴν μορφήν των εἶναι ἐπικεχυμένη ἡ γαλήνιος καὶ αὐτάρκης διάθεσις τῆς ψυχῆς, καὶ συγχρόνως ἡ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀφοσίωσις καὶ ἡ πρὸς τὴν πίστιν προσήλωσις.

Αἱ ἀπεικονίσεις τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναόν. —Εἰς τὸν περίλαμπρον ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τὸν ἀνεγερθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι ἦσαν ἀπεικονισμένοι εἰς πολλὰς παραστάσεις. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι ἀπεικονίσεις αὐτῶν ἦσαν παρόμοιαι μὲ τὰς εἰς τὰς ἄλλας ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας συνηθιζομένας. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἀξιοσπούδαστον περιγραφὴν τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ ναοῦ, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τὸν Νικόλαον Μεσαρείτην, εὑρίσκονται καὶ παραστάσεις μοναδικαί, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἐξ ἄλλων μνημείων καὶ αἵτινες κατ᾽ ἀκολουθίαν πρέπει νὰ μνημονευθῶσιν ἰδιαιτέρως. Εἶναι δὲ αὗται σειραὶ παραστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας βλέπομεν τοὺς Ἀποστόλους ἐκτελοῦντας τὸ ἀποστολικὸν αὐτῶν ἔργον εἰς τὰ «ἔθνη», ἤτοι εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας. Εἰς τὴν Δυτικὴν ἁψῖδα εἰκονίζετο ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Σίμων, κηρύττοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἤτοι «εὐαγγελίζοντες», ὁ μὲν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ δὲ εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τοὺς Σαρακηνούς. Ἀπέναντι δὲ τούτων εἰκονίζετο ὁ Βαρθολομαῖος καὶ ὁ Μᾶρκος, ὁ μὲν Βαρθολομαῖος κηρύττων εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ δὲ Μᾶρκος εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς. Ὁ Μεσαρείτης δὲν δίδει περιγραφὴν τῶν Ἀποστόλων, διότι εἶναι ἀπερροφημένος εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀκροατῶν αὐτῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι σπεύδουν νὰ γίνουν Χριστιανοί, καὶ πλήρης θαυμασμοῦ περιγράφει τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῶν μορφῶν, τῶν συναισθημάτων, τῶν ἐνδυμασιῶν, τὰς ὁποίας βλέπει εἰς τὰς πολυπλόκους ψηφιδογραφίας.

Ὁ Χριστὸς ἀποστέλλων τοὺς Ἀποστόλους εἰς «τὰ ἔθνη».
[Τοιχογραφία τοῦ *Πρωτάτου* ἐν Ἁγίῳ Ὄρει (τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος).]

Οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὰς Εὐαγγελικὰς συνθέσεις.—Ἡ συνηθεστέρα καὶ κανονικὴ κατάστασα ἀπεικόνισις τῶν Ἀποστόλων εὑρίσκεται εἰς τὸν συνδυασμὸν αὐτῶν μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὰς πολυαρίθμους Εὐαγγελικὰς «ὑποθέσεις», ἤτοι σκηνάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεικονίζονται τὰ θαύματα καὶ τὰ Πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ εἰς τὰς ὁποίας συνοδεύουν αὐτὸν οἱ πιστοὶ μαθηταί του. Αἱ παραστάσεις αὗται εἶναι ἰδίως ἀπὸ τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῶν Παθῶν: ἡ Προδοσία τοῦ Ἰούδα, ὁ Νιπτήρ, ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, ὁμοίως ἡ Ἀνάληψις ἡ Πεντηκοστή. Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἔχομεν τοὺς 70 Ἀποστόλους (βλ. καὶ *Millet*, Iconographie de l'Évangile, 1916, ὅπου γίνεται μακρότατος λόγος περὶ ὅλων τῶν Εὐαγγελικῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων).

Θαυμασία εἰκονογραφικὴ δημιουργία τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, ὅπου ὁ Χριστός, ὡς ἀρχιερεύς, δίδει τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς 12 Ἀποστόλους. (βλ. λ.) Ἄλλη μεγαλοπρεπὴς παράστασις εἶναι ἡ Δευτέρα παρουσία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Χριστὸς ἔρχεται δευτέραν φορὰν ἐν μέσῳ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἀποστόλων (βλ. λ. ἀποκάλυψις).

Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι εἰς τὴν Δύσιν. — Αἱ σπουδαιότεραι παραστάσεις τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν Δύσιν εἶναι εἰς ἀνάγλυφα, καὶ δὴ εἰς τοὺς πυλῶνας τῶν Ρωμανικῶν καὶ ἔπειτα τῶν Γοτθικῶν μητροπολιτικῶν καὶ μοναστηριακῶν ναῶν. Συχνότερα εἰκονίζονται εἰς τὰς Γοτθικὰς μητροπόλεις. Ἀξία δὲ μνείας εἶναι ἡ ἐν Bamberg παράστασις, ὅπου οἱ Ἀπόστολοι παριστάνονται συνομιλοῦντες ζωηρῶς μὲ ἀρχαίους φιλοσόφους. Τὰς ὡραιοτέρας παραστάσεις ἔχομεν εἰς τοὺς πυλῶνας τῶν κλασσικῶν Γαλλικῶν ἐκκλησιῶν τοῦ λεγομένου Γοτθικοῦ ρυθμοῦ, εἰς τοὺς Ρειμούς, τὴν Ἀμιένην κλ. Εἰς τὴν Γερμανίαν εἰσήχθη ἀργότερα τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῶν Ἀποστόλων, ἀπὸ τὸν ΙΔ´ αἰῶνα. Ἦτο προσφιλὲς θέμα τέχνης, διήρκεσε δὲ πολὺν χρόνον ἰδίως εἰς τὴν ξυλογλυφίαν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως ἐξησθένησεν ὁ εἰκονογραφικὸς χαρακτήρ, διότι κατήντησεν ἁπλοῦν διακοσμητικὸν θέμα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν καὶ μικροτεχνημάτων.

Οἱ καλλιτέχναι τῆς Δύσεως ἔδωκαν διάφορα ἐμβλήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους· ἄλλοι ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς νὰ κρατοῦν βιβλία, ἄλλοι σταυρούς, ἄλλοι τὰ ὄργανα τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν κ. τ. λ. Ἕκαστος δ᾽ Ἀπόστολος ἔχει καὶ ἰδιαίτερα ἐμβλήματα, τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι αἱ κλεῖδες τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἢ ὁ ἀλέκτωρ, τὸ ξίφος τοῦ Ἁγίου Παύλου, τὸ πριόνιον τοῦ Ἁγίου Σίμωνος κ. λ. Οἱ περισσότεροι ἔχουν ὡς ἔμβλημα τὸν Σταυρὸν (δεῖγμα τοῦ κηρύγματος) ἢ τὴν ράβδον (τὴν ἀποστολικήν).

Ἡ ἀναγέννησις.—Ἡ πρώτη βαθεῖα σύλληψις τῆς ἀπεικονίσεως τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν νεωτέραν τέχνην ὀφείλεται εἰς τὸν μέγαν Φλωρεντινὸν διδάσκαλον Alb. Dürer. Οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Dürer εἰκονίζονται ὡς ἀληθεῖς *διδάσκαλοι* τοῦ κόσμου. Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φλωρεντινοῦ καλλιτέχνου εἶναι οἱ Τέσσαρες Ἀπόστολοι, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸ Μουσεῖον τοῦ Μονάχου, καὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ κύριον ἔργον τοῦ βίου αὐτοῦ (1526). Εἰς αὐτὸ οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι εἶναι ζωγραφισμένοι εἰς φυσικὸν μέγεθος ἀνὰ δύο εἰς δύο στενοὺς πίνακας. Εἰς τὸν ἕνα πίνακα εἰκονίζονται ὁ Ἅγιος Ἰωάννης καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος· ὁ πρῶτος, εἰκονιζόμενος πλαγίως κατὰ κρόταφον, εἶναι ἀπερροφημένος εἰς τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίου, τὸ ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὰς χεῖράς του, ὁ δὲ Πέτρος, κατ᾽ ἐνώπιον, κύπτει διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν. Εἰς τὸν ἄλλον πίνακα ἡ κυριωτέρα μορφὴ εἶναι ὁ Ἅγιος Παῦλος, ὁ ὁποῖος βαστάζει βιβλίον καὶ ρομφαίαν, ὁ δὲ Ἅγιος Μᾶρκος, κατ᾽ ἐνώπιον παριστανόμενος, φαίνεται ὡς νὰ ἀπευθύνῃ εἰς αὐτὸν τὸν λόγον. Ζωηρότατοι εἶναι οἱ τόνοι τῆς σαρκὸς καὶ ἁρμο-

Οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητάς του.
[Μικρογραφία ἀπὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος.]

Digitized by Google

ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΥΣΤΙΚΟΝ ΔΕΙΠΝΟΝ

Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος *(εἰς τὴν «Τράπεζαν» τῆς Μονῆς τῆς Λαύρας) εἰκονίζεται κατὰ τὴν παλαιὰν Βυζαντινὴν συνήθειαν. Ἡ τράπεζα εἶναι φοειδὴς καὶ πλήρης ὄψων καὶ ἐπιτραπεζίων σκευῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀπεικόνισις εἶναι σπουδαιοτάτη διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. — Εἰς τὴν τράπεζαν παρακάθηται ὁ Χριστὸς εἰς τὸ μέσον ἐπὶ εὐρέος θρόνου, ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ, ἀνὰ ἕξ, οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι. Αἱ μορφαὶ αὐτῶν εἶναι ἀπεικονισμέναι μὲ ζωηρότητα καὶ μὲ μεγάλην ἀτομικότητα.*

ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΜΕΝΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἡ εἰκονιζομένη Κοίμησις *(εἰς τὴν ἐν Ἁγ. Ὄρει Μονὴν τοῦ Κουτλουμουσίου) ἀποτελεῖ μέγαν καὶ πολυπρόσωπον ζωγραφικὸν πίνακα. Εἰς τὸ ἄνω ἐπίπεδον παριστάνεται ἡ Θεοτόκος ἐν δόξῃ, κατὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐν μέσῳ ἀγγέλων καὶ προφητῶν. Εἰς τὸ μέσον, ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον, ὁ Χριστὸς ἀνέχων τὴν ψυχὴν τῆς Θεοτόκου, ἑκατέρωθεν οἱ Ἀπόστολοι, ἱεράρχαι, γυναῖκες θρηνοῦσαι. Ἡ μεγάλη αὕτη ζωγραφικὴ σύνθεσις εἶναι ἐξαισία διὰ τὴν συμμετρικότητα καὶ τὴν πλουσίαν διακοσμητικήν της ἁρμονίαν.*

Digitized by Google

Ὁ Ἅγιος Βαρθολομαῖος.
[Ξυλογραφία τοῦ Alb. Dürer.]

νικώτατοι οἱ χρωματισμοὶ τῶν ἐνδυμασιῶν. Ἁπλότης καὶ μεγαλοπρέπεια γραμμῶν, ὑψηλόφρων ἀγαλματώδης στάσις προσδίδουν εἰς τὰς τέσσαρας μορφὰς τῶν Ἀποστόλων ἀληθῆ καλλιτεχνικὴν ἔξαρσιν καὶ δύναμιν μεγαλοπνόου συλλήψεως.

Ἀλλ' ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς καλλιτεχνικῆς ἀποκλειστικῶς δημιουργίας, ἡ ἀπεικόνισις τῶν Ἀποστόλων παύει νὰ εἶναι εἰκὼν ἐκκλησιαστική. Καὶ ἐμφανίζονται τότε αἱ ἐντελῶς ἀτομικαὶ μορφαὶ τοῦ Ρούμπενς (1604) καὶ τοῦ Ρέμπραντ. Θὰ ἦτο πολὺ μακρὸν νὰ μνημονευθοῦν καὶ ἄλλοι ἀσχοληθέντες μὲ τὸ ἴδιον θέμα παλαιότεροι ἢ νεώτεροι ζωγράφοι, Ἰταλοὶ (ὡς ὁ Mantegna, ὁ Bellini) ἢ καὶ ἄλλων χωρῶν.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραλειφθῇ ἡ λεγομένη Ἀρχαιολογικὴ σχολή, τοῦ Εὐγενείου Ντελακρουά, τοῦ ὁποίου ὁ μαθητὴς Ἀλεξάνδερ (1818—1895) ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ μελετήσῃ τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ εὕρῃ τὰ στοιχεῖα τῆς τελείας ἀρχαιολογικῆς ἀναπαραστάσεως. Καὶ οὕτω βλέπομεν τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐνδεδυμένους μὲ τὸν πλατὺν λευκὸν μανδύαν καὶ τὸ τουρβάνιον τῶν Κοπτῶν. Ἡ εἰκὼν δύναται νὰ ἔχῃ μεγάλην τέχνην, ἀλλὰ δὲν παράγει βεβαίως τὸ βαθὺ καὶ συγκλονιστικὸν ἐκεῖνο αἴσθημα, τὸ ὁποῖον παρῆγον αἱ παλαιαὶ Βυζαντιναὶ παραστάσεις τῶν Ἀποστόλων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Joh. Ficker*, Die Darstellung der Ap. in der altchristl. Kunst, 1887. *R. Günther*, ἐν Die Religion, Handwörterbuch für Theologie λ. Apostelbilder (1927). *L. Bréhier*, L'art chrétien, 1918, σ. 137 ἑξ. 235 ἑξ. 410. Προσέτι τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ *F. X. Kraus*, τὰ ἐπιστημονικὰ ἐγχειρίδια τοῦ Kaufmann, Diehl κλπ. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— Ἀποστόλων ἁγίων, ναός. Εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ἡνωμένους δὲν φαίνεται νὰ ἀφιερώθησαν πολυάριθμοι ἐκκλησίαι καθ' ὅλους τοὺς μακροὺς Χριστιανικοὺς αἰῶνας. Τοὐλάχιστον ὀλίγοι ναοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἶναι ἀξιόλογοι διὰ τὴν τέχνην. Ἔχομεν εἰς τὰς Ἀθήνας Βυζαντινὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἱδρυθεὶς τὸν ΙΑ' αἰῶνα καὶ εἶναι «ἐξαίρετον κτίριον καὶ ἄψογον ἔργον τέχνης» (*Leclercq*· βλ. λ. Ἀθῆναι, τ. Β' σ. 196 γ). Ἄλλος ἀξιολογώτατος διὰ τὴν τέχνην ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων σῴζεται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Εἶναι θαυμάσιον κτίριον μὲ τελειότατον ρυθμὸν ἐκκλησίας τῶν χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἀναγεννήσεως, ἤτοι τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων. Ὁ ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἀληθὲς κομψοτέχνημα τῆς Βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ὁποῖον καταθέλγει τὸν θεατὴν μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ ραδινοὺς τρούλλους καὶ μὲ τὴν χλιδὴν τῶν ἐξωτερικῶν κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεών του.

Εἰς «τιμὴν» ὅμως καὶ «μνήμην» τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ὅλων ὁμοῦ ἦτο ἀφιερωμένος ναὸς πολὺ σημάντου καλλιτεχνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀξίας, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιλάλητος ναὸς τῶν ἀειμνήστων βασιλέων ἡμῶν Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀναμφισβητήτως τὸ μεγαλοπρεπέστατον καὶ καλλιπρεπέστατον μνημεῖον τῆς Βυζαντινῆς τέχνης μετὰ τὴν μεγάλην Ἁγίαν Σοφίαν. Ὁ ὑπέρλαμπρος παλαιὸς ναός, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει ὁ πρῶτος Χριστιανὸς βασιλεύς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ δὲ νεώτερος οὗτος ναὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἶναι ἡ περιλάλητος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία τῶν *ἁγίων Ἀποστόλων*, ἡ ὁποία κατεστράφη μὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διετήρησεν ὅμως τὴν μνήμην τοῦ κάλλους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν Χριστιανικὸν κόσμον.

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Κωνσταντίνου.—Ἡ πρώτη ἡ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνεγερθεῖσα ἐκκλησία τῶν ἁγ. Ἀποστόλων, ἦτο *βασιλική*, εἴτε *δρομικὴ* ἐκκλησία, εἶχε δηλ. τὸ σχῆμα τῶν παλαιῶν Χριστιανικῶν ναῶν,—τετράπλευρον διαιρούμενον διὰ κιονοστοιχιῶν κατὰ μῆκος εἰς τρία *κλίτη* εἴτε *δρόμους*. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος εἰς τὸν «Βίον τοῦ Κωνσταντίνου» (IV 58) λέγει: «αὐτὸ δὲ νεὼν ἅπαντα εἰς ὕψος ἄφατον ἐπάρας λίθων ποικιλίαις παντοίων ἐξαστράπτοντα... Ἀμφὶ δὲ τοῦτον αἴθριος ἦν αὐλὴ παμμεγέθης εἰς ἀέρα καθαρὸν ἀναπεπταμένη, ἐν τετραπλεύρῳ δὲ ταύτῃ στοαὶ διέτρεχον... οἶκοί τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε... ἄλλα τε πλεῖστα καταγώγια». Ἐπιλέγει δὲ ὁ Εὐσέβιος ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὸν ναὸν καὶ ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ μαυσωλεῖον.

Οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι.
[τοῦ Albert Dürer.]

Ὁ δὲ μεταγενέστερος χρονογράφος Γλυκᾶς (σ. 492, ἐκδ. Βόννης) λέγει: «ἡ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐκκλησία *δρομικὴ* ξυλόστεγος ἐκτίσθη τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου».

Κατὰ ταῦτα ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισεν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ μεγαλοπρεπεστάτην *βασιλικήν*, εἴτε *δρομικὴν* ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία εἶχε μέγα ὕψος καὶ ἐξήστραπτεν ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν πολυχρώμων λίθων, εἶχε δὲ καὶ αὐλὴν μὲ στοάς, τὸ *αἴθριον*, καὶ κατοικίας βασιλικὰς καὶ λουτρὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα διαμερίσματα.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος ναός, ὅπως καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Μ. Κωνσταντίνου κτισθεῖσα πρώτη Ἁγία Σοφία, ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς, ἴσως ἐκ σεισμῶν, ἀνενέωσε δὲ αὐτὴν ἀκόμη θαυμασιωτέραν μετὰ δύο αἰῶνας,—τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος,—ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας ἡ μνήμη δὲν διετηρήθη, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τὸν ὁποῖον ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανός, ἡ φήμη ὑπερέβη τὰ σύνορα τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ.—Ἡ νέα ἐκκλησία ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἰδιαιτέραν ὅμως περὶ αὐτῆς μέριμναν ἔδειξεν ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ μεγάλη Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα. Ἡ κτίσις της ἤρχισε τῷ 536 καὶ ἐπερατώθη τῷ 546, ἀρχιτέκτονες δὲ αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ περίφημος ἀρχιτέκτων τῆς Ἁγίας Σοφίας *Ἀνθέμιος*, ὁ ἐκ Τράλλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὁ *Ἰσίδωρος* ὁ ἐπιλεγόμενος *Νέος*.

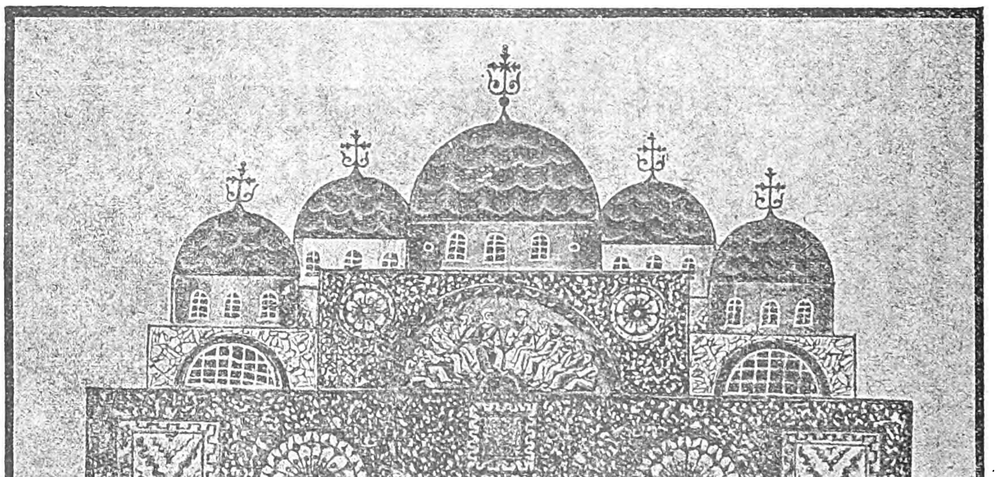

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
[Ἀπεικόνισις Βυζαντινοῦ χειρογράφου (τοῦ Βατικανοῦ). Κάτω παρίσταται ἡ Ἀνάληψις.]

Digitized by Google

διότι ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ παλαιοτέρου *Ἰσιδώρου*, τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς μεγάλης Ἁγίας Σοφίας. Ἠγείρετο δὲ ἐπιβλητικωτάτη εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς μεγάλης πρωτευούσης, ὀλίγον ὑψηλότερα πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν λόφων τῆς πόλεως. Ἦτο ὁρατὴ πανταχόθεν καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτῆς ἐθαύμαζον οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τὸ θαυμάσιον πανόραμα τοῦ Κερατίου κόλπου. Σήμερον εἰς τὸν χῶρον, τὸν ὁποῖον αὕτη κατεῖχεν, ἐγείρεται τὸ τέμενος Μωάμεθ τοῦ Β΄. Δυνάμεθα ὅμως νὰ λάβωμεν ἰδέαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς κτίσματος ἀπὸ τὸν σωζόμενον λαμπρὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου τῆς Ἑνετίας καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον αὐτὴν ὡς ὑπόδειγμα, καὶ προσέτι ἀπὸ τὰς διασωθείσας περιγραφὰς εἰς ἀρχαῖα κείμενα.

Ἡ ἐκκλησία εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον ἐπετυγχάνετο ἀπὸ δύο διασταυρουμένας στοὰς βασιλικάς, ἤτοι ἐπιμήκη διαμερίσματα (δρόμους). Αἱ στοαὶ αὗται εἶχον καὶ πλαγίας στενοτέρας στοάς, δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο *βασιλικὰς* διασταυρουμένας. Τὸ κέντρον τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος, ἤτοι τὴν διασταύρωσιν, ἐστέγαζεν εἷς εὐρὺς τροῦλλος, ἄλλοι δὲ τέσσαρες, χαμηλότεροι βεβαίως καὶ μικρότεροι, ἦσαν εἰς τὰ

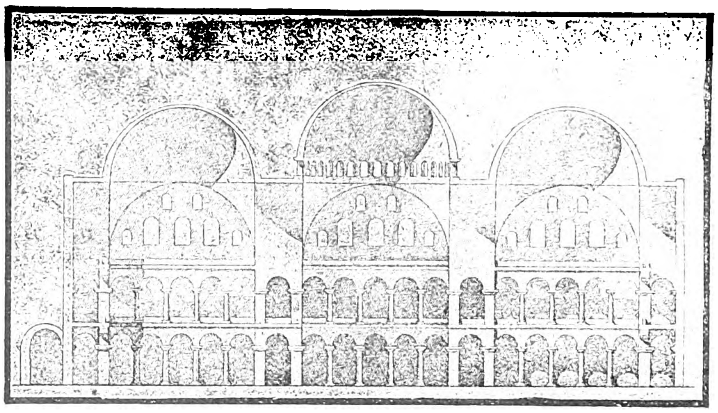

Τομὴ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

[Κατὰ τὰς περιγραφάς, ὑπὸ Aug. Heisenberg.]

«Μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ» εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

[Μικρογραφία Βυζαντινοῦ χειρογράφου.]

ἄκρα τῶν τεσσάρων *κεραιῶν*, ἤτοι τῶν βραχιόνων τοῦ σχηματιζομένου σταυροῦ. Ὁ κεντρικὸς τροῦλλος ἦτο ὑψηλότερος καὶ εἶχε πολλὰ παράθυρα, ἐνθυμίζων τὸν κολοσσιαῖον τροῦλλον τῆς μεγάλης Ἁγίας Σοφίας.

Τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἔχει μεγάλην σημασίαν, ἴσως μεγαλυτέραν καὶ ἀπὸ τὴν σημασίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ Ἁγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐστεγάζετο μόνον εἰς τὸ κέντρον δι᾽ ἑνὸς παμμεγέθους τρούλλου. Ἔδωκε μὲν ἡ Ἁγία Σοφία τὸ θεμελιῶδες γνώρισμα τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, τὸν *τροῦλλον*, ἀλλὰ δὲν ἔδωκεν ὑποδείγματα ἄλλων μιμήσεων. Τὸ μέγα ἔργον τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἔμεινεν ἕως σήμερον σχεδὸν μοναδικόν. Διότι ἦτο τόσον πρωτότυπος καὶ τολμηρὰ ἡ δημιουργία, ὥστε ἐδίστασαν οἱ μεταγενέστεροι ἀρχιτέκτονες νὰ τὴν ἀντιγράψουν. Ἀλλ᾽ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι μὲ τὸ κεντρικὸν σύστημα οἰκοδομίας, μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ μικροτέρους τρούλλους, ἔδωκαν ὑπόδειγμα καὶ δι᾽ ἄλλας μεγάλας ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ αὗται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἐφέσου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ σῳζομένη λαμπροτάτη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου εἰς τὴν Ἑνετίαν, ἀκόμη καὶ ὁ Saint-Front de Perigueux εἰς τὴν ΝΔ. Γαλλίαν. Τὸ σημαντικώτατον εἶναι ὅτι οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔδωκαν τὸν γενικὸν τύπον, τὸ *σταυρικὸν τρουλλωτὸν* σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκτίζοντο κατόπιν αἱ Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν. Τόση μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ σημασία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ λαμπρότης τῆς διακοσμήσεως. Τὰ ψηφιδωτά.—Αἱ ἀρχαῖαι περιγραφαὶ διέσωσαν τὴν μνήμην τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ κάλλους τῆς διακοσμήσεως τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος τὸν Ι΄ αἰῶνα καὶ ὁ Νικόλαος Μεσαρείτης τὸν ΙΒ΄ ἔγραψαν ὁ μὲν πρῶτος εἰς στίχους, ὁ δὲ δεύτερος εἰς πεζὸν λόγον, ἀρκετὰ μακρὰς περιγραφὰς τῶν τοῦ ναοῦ, ἰδίως τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ. Τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, οἱ «ποικιλόμορφοι κίονες», αἱ μακραὶ στοαί, αἱ θαυμάσιαι γλυπταὶ διακοσμήσεις καθίστανον τὸν ναὸν ἀληθὲς ἀγλάϊσμα. Οἱ τοῖχοι, λέγει ὁ Μεσαρείτης, ἦσαν «μὲ ποικιλόχροον λίθον ἠμφιεσμένοι—ὡς δοκεῖν ἐξ ὑφασμάτων ποικιλοχρόων ἐνδεδῦσθαι τὸν τοῖχον», ἦσαν δηλαδὴ ἐνδεδυμένοι οἱ τοῖχοι μὲ τόσον πολύχρωμα μάρμαρα, ὥστε ἐνόμιζες ὅτι ἦσαν σκεπασμένοι μὲ τάπητας ποικιλοχρόους.

Ἀλλὰ τὸ μέγα θαῦμα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὑπῆρξαν τὰ ψηφιδωτὰ αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ λαμπρότης κατέπληττε καὶ ἐμάγευε τοὺς θεωμένους. Ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις περιγραφάς, φαίνεται ὅτι ἔκαμνον ἐντύπωσιν μεγαλυτέραν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα διηγοῦντο, ἱστόριζον—ἡρμήνευον, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί,—κυρίως ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Μεσαρείτης περιγράφει μὲ θαυμασμὸν τὰς παραστάσεις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Γεννήσεως, τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου, τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τῆς Σταυρώσεως κ.τλ. Διὰ νὰ δειχθῇ ὁπόσον ὑπέροχος ἦτο ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν τούτων, ἂς παρατεθῇ ἐνταῦθα ἐν συντετμημένῃ περικοπῇ ἡ περιγραφὴ τοῦ Παντοκράτορος: «Ἡ κεφαλὴ οὖν αὐτοῦ...σύμμετρος, οἱ ὀφθαλμοὶ...ἱλαροὶ καὶ εὐπρόσιτοι καὶ γλυκασμὸν κατανύξεως ἐνσταλάττοντες ταῖς ψυχαῖς...ὀφθαλμοὶ γὰρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους κατὰ τὸν ψάλλοντα. Πρᾶόν τε τὸ βλέμμα καὶ τὸ ὅλον προσήνεια».

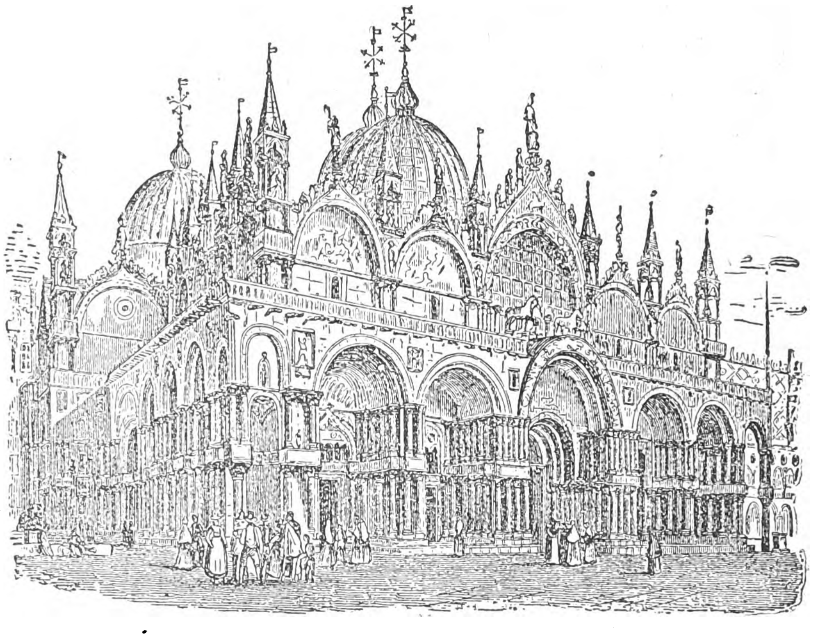

Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος τῆς Ἑνετίας (τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος).

[Ἀντίγραφον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.]

Ἄλλο χαρακτηριστικὸν σπουδαῖον τῶν ψηφιδωτῶν ἐκείνων ἦτο, ὡς δεικνύουν αἱ περιγραφαί, ἡ μεγάλη ζωὴ καὶ ἀτομικότης τῶν χαρακτήρων. Τὰ πρόσωπα ἦσαν εἰκονισμένα μὲ ἰδιαίτερα, μὲ ἀτομικὰ καὶ ζωντανὰ χαρακτηριστικά, εἶχον δηλαδὴ χαρακτῆρα *ἱστορικόν*, χαρακτῆρα προσωπογραφίας. Περιεργοτάτη δὲ λεπτομέρεια ἦτο ἡ ἑξῆς. Εἰς τὴν σκηνὴν τῶν Ἁγίων γυναικῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος ὁ ζωγράφος ἀπεικόνισεν ἑαυτὸν ὡς ἕνα ἐκ τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσον τὸν ἅγιον τάφον «μὲ τὴν στολὴν καὶ τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὅτε ἔζη καὶ ἐζωγράφιζεν». Εἶναι τοῦτο τὸ μόνον παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἔχομεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην, τῆς αὐτοπροσωπογραφίας τοῦ ζωγράφου, τὴν ὁποίαν πολὺ ἠσμενίζοντο νὰ παραθέτουν εἰς τὰς ζωγραφίας των οἱ ζωγράφοι τῆς μεγάλης Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν Δύσιν.

Ἡ σημασία τοῦ ναοῦ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν.— Ἐκτὸς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι εἶχον μεγίστην σημασίαν εἰς ὅλην τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν. Ἦσαν εἷς ἐκ τῶν τριῶν πανσεβάστων ναῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὰ μεγάλα ἱερὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, εἰς τὰς Βλαχέρνας μετέβαινον συχνὰ μὲ μεγάλην ἐπισημότητα οἱ Αὐτοκράτορες, καὶ εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἐπήγαιναν νὰ προσκυνήσουν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀπερ-

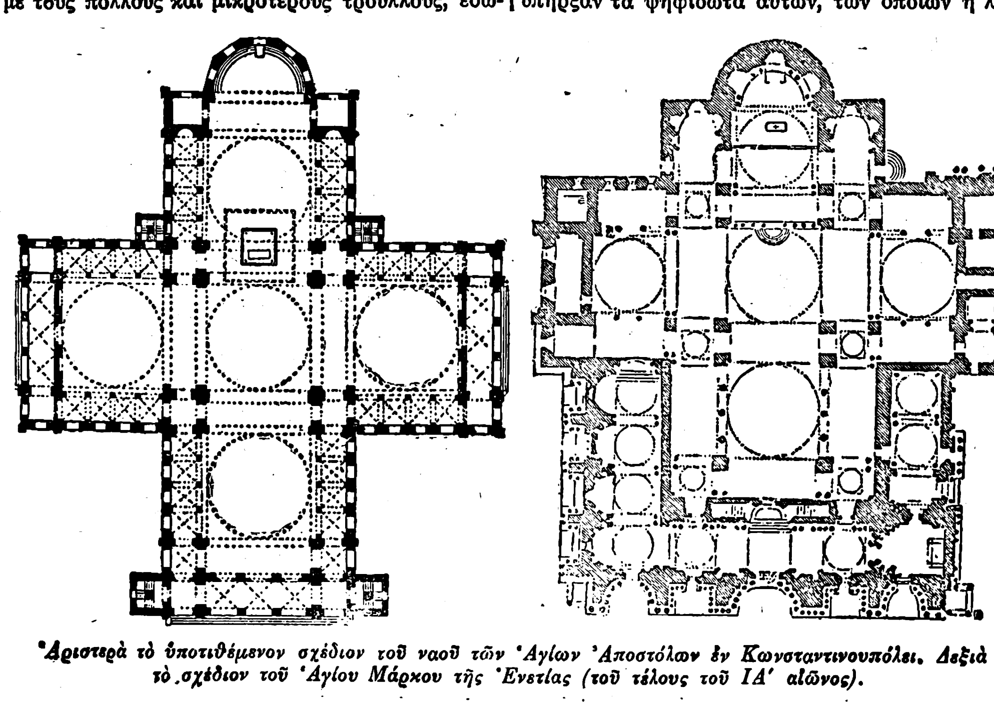

Ἀριστερὰ τὸ ὑποτιθέμενον σχέδιον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Δεξιὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Ἑνετίας (τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος).

Digitized by Google

χόμενοι εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ σημασία δ' αὐτὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων προῆλθεν ἀπὸ τὸν ἰδιαίτερον προορισμόν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κτισθῇ ἡ ἐκκλησία. Διότι ὁ μεγαλοπρεπὴς οὗτος ναὸς ἦτο τὸ μαυσωλεῖον ὅλων τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, ἦτο ὅ,τι διὰ τὴν Γαλλίαν ὁ «*Ἅγιος Διονύσιος*» παρὰ τοὺς Παρισίους, ἡ περίφημος μονὴ εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι θαμμένοι οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας. Ἤδη ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἶχεν ἑτοιμάσει τὸ μαυσωλεῖόν του εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν βασιλικήν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, λέγει ὁ Εὐσέβιος, ὁ Κωνσταντῖνος ἵδρυσε θυσιαστήριον, καὶ περὶ αὐτὸ ἔστησε 12 θήκας «ἐπὶ τιμῇ καὶ μνήμῃ τοῦ τῶν Ἀποστόλων χοροῦ». Ἦτο λοιπὸν ὁ ναὸς κενοτάφιον τῶν 12 ἀποστόλων, καὶ συγχρόνως τάφος τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καταγράφει τὸν Ι' αἰῶνα ὅλας τὰς ὡραιοτάτας σαρκοφάγους, ἤτοι λάρνακας ἐκ διαφόρων ποικιλοχρόων μαρμάρων, αἱ ὁποῖαι περιεῖχον τὰ λείψανα τῶν πρὸ αὐτοῦ Αὐτοκρατόρων, εἰς ἴδιον κεφάλαιον ὑπὸ τὸν τίτλον «περὶ τῶν τάφων τῶν βασιλέων τῶν ὄντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων» (Ἔκθεσις βασιλείου τάξεως σ. 642—649).

Οἱ βασιλεῖς, μόλις ἀνήρχοντο εἰς τὸν θρόνον, ἔδιδον παραγγελίαν ἐκ ποίου μαρμάρου νὰ γίνῃ ἡ σαρκοφάγος των, ἡ ὁποία, τοποθετημένη εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, ἀνέμενε νὰ δεχθῇ τὰ λείψανά των. Ὑπῆρχον δὲ ἐν τῷ ναῷ τάφοι ὅλων τῶν Χριστιανῶν βασιλέων, ἀπὸ τοῦ πρώτου, τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἕως τὸν προτελευταῖον Αὐτοκράτορα· εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον δὲν ἦτο δυστυχῶς πεπρωμένον νὰ ταφῇ παρὰ τοὺς τάφους τῶν προγόνων του. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐθεωρεῖτο «ἰσαπόστολος» μετ' αὐτὸν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Χριστιανοὶ βασιλεῖς, διότι ἔργον αὐτῶν ἦτο ἡ διάδοσις τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο ἐπετρέπετο νὰ θάπτωνται παρὰ τὰ κενοτάφια τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. (Βλ. καὶ λ. ἀποστολεῖον.)

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη ἱστορικὴ σημασία τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ οὗτος εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μωάμεθ ὁ Β', μόλις ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὸν πάνσεπτον ναόν.

[Περὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εἰκόνων τῶν Ἀποστόλων βλ. τὸ προηγούμενον ἄρθρον.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πηγαί*: *Προκόπιος*, Περὶ κτισμάτων, σ. 187 ἑξ. (ἐκδ. Βόννης). *Κωνσταντῖνος Ρόδιος*, ἐκδ. Legrand καὶ Th. Reinach ἐν Rev. Études grecques, 1896. *Νικόλαος Μεσαρίτης* ἐκδ. Aug. Heisenberg εἰς τὸ ἔργον του: Grabeskirche und Apostelkirche, εἰς 2 τ., 1908. *Πρβ. Diehl*, Manuel d'art byzantin, 1925, σ. 178, 204. *Τοῦ αὐτοῦ*, Justinien, 1901, σ. 487—8. *Νῖκος Α. Βέης*, Kunstwissenschftliche Untersuchungen über die Eulalios-Frage und den Mosaïkenschmuck der Apostelkirch in Kon pel (Βερολῖνον, 1917).

ΑΔ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—**Ἀποστόλων ἁγίων, νηστεία**· βλ. λ. νηστεία.

—**Ἀποστόλων Πράξεις**· βλ. Πράξεις Ἀποστόλων.

—**ἀπόστολοι Φιλικῆς Ἑταιρείας**. Ὁ Σκουφᾶς καταβὰς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1818 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐσκέφθη πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς μυήσεως νὰ ὀργανώσῃ τὸ ἀποστολικὸν σύστημα καὶ οὐχὶ τὸ σύστημα τῶν στοῶν ἃς ἐχρησιμοποίησεν ἀνέκαθεν ὁ τεκτονισμός. Ὥρισε λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς δώδεκα ἀποστόλους: 1) τὸν **Γεωργάκην Ὀλύμπιον** διὰ τὴν Σερβίαν, 2) τὸν **Βατικιώτην** διὰ τὴν Βουλγαρίαν, 3) τὸν **Κ. Πεντεδέκαν** διὰ τὴν Δακίαν, 4) τὸν **Χριστ. Λουριώτην** διὰ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Ἕλληνας, 5) τὸν **Ἀναγνωσταρᾶν** διὰ τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ, 6) τὸν **Χρυσοσπάθην** διὰ τὴν Μάνην καὶ Μεσσηνίαν, 7) τὸν **Ι. Φαρμάκην** διὰ Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν, 8) τὸν **Ἀσημ. Κροκίδαν** διὰ τὴν Ἤπειρον, 9) τὸν **Ἀντ. Πελοπίδαν** διὰ τὴν Πελοπόννησον, 10) τὸν **Δημ. Ὕπατρον** διὰ τὴν Αἴγυπτον, 11) τὸν **Γαβριὴλ Κατακάζην** διὰ τὴν Νότιον Ρωσίαν καὶ τοὺς Ὑψηλάντας καὶ 12) τὸν **Καμαρηνὸν Κυριακὸν** διὰ τὸν Πετρόμπεην. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποστόλων τούτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκουφᾶ ἐξώρμησαν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἱδρυθεισῶν ἑταιριῶν ἐπλήρωσαν προσηλύτων ὁλόκληρον τὸν ἑλληνισμόν, συμπληρωθείσης τῆς ἀποστολῆς των κατόπιν καὶ δι' ἄλλων, ἰδίᾳ δὲ τὸν **Ἀριστείδην Παπᾶ**, ὅστις ἀνεδείχθη ἄλλος Παῦλος, μαρτυρήσας ἐνδόξως διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους.

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **ἀπόστολον πλοῖον** (γαλλ. aviso, ἀγγλ. advice boat ἢ aviso *[Ναυτ.]*. Ἐλαφρὸν καὶ ταχὺ πλοῖον χρησιμοποιούμενον διὰ τὰς βοηθητικὰς ὑπηρεσίας στόλου τινός. Ὁ ὅρος οὗτος δὲν εἶναι νῦν ἐν χρήσει (βλ. λ. ἀβίζο). Α. ΚΡΧ.

Ἀποστόλου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καρεῖκων τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. Κάτ. 144. Ἀπέχει 1½ ὥρ. ἀπὸ τῆς Κάτω Ἀχαΐας.

Ἀποστόλου, Ἰωάννης. Διάσημος Ἕλλην ὀξύφωνος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1866 καὶ ἀποθανὼν ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας κατὰ Ἰούνιον 1904. Ὁ Ἀποστόλου, κατ' ἀρχὰς ὑπάλληλος τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου, ἐφοίτησεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν καὶ διετέλεσε μέλος τοῦ ἀνακτορικοῦ χοροῦ. Ὅτε συνεστήθη τὸ πρῶτον Ἑλλ. Μελόδραμα ἀπὸ τὸν Ἰω. Καραγιάννην (1888), προσελήφθη ὡς ὀξύφωνος εἰς αὐτὸ καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ μὲ τὸν «Ὑποψήφιον» τοῦ Ξύνδα, προκαλέσας τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ κόσμου μὲ τὴν ἀφθάστου γλυκύτητος φωνήν του. Μετέβη ἔπειτα εἰς Ἰταλίαν (Μιλᾶνον, 1890) ὅπου ὁ διάσημος ᾀσματοδιδάσκαλος Φέλιτσε Πότζο ἀνέλαβε τὴν συστηματικὴν μουσικὴν μόρφωσίν του καὶ μετά τινα χρόνον τὸν παρουσίασεν εἰς τὸ Ἰταλικὸν κοινὸν μὲ τὴν «Φόρτσα ντελ Ντεστίνο» (Forza del Destino) εἰς τὸ Ἄσκολι Πιτσένο (1890). Ἐτραγούδησε κατόπιν εἰς πλεῖστα ἰταλικὰ θέατρα, ἐν οἷς εἰς τὸ Σὰν Κάρλο τῆς Νεαπόλεως, ἀντικαταστήσας τὸν περίφημον Ραμάνιο εἰς τοὺς «Μεδίκους» τοῦ Λεονκαβάλλο καὶ εἰς πολλὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ (Μοντεκάρλο, Ὀδησσοῦ κλ.) βαδίζων ὁλοταχῶς ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν.

Ὁ Ἀποστόλου ἐφημίζετο ὄχι μόνον διὰ τὴν γοητείαν τῆς φωνῆς του, ἀλλὰ καὶ ὡς ἠθοποιὸς ἄριστος, ὑπῆρξε δὲ εἰδικὸς ἑρμηνευτὴς τῶν λυρικῶν ρόλων, ἰδίως τοῦ Βερθέρου, τοῦ Λόεγκριν, τοῦ Φάουστ, εἰς τὰς ὁποίας ἐθεωρεῖτο μοναδικός. Καὶ διὰ τοῦτο ὁσάκις εἰς τὰ μεγάλα προγράμματα τῶν θεάτρων (cartelloni) ἀνηγγέλλετο ἡ συμμετοχή του εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔργα, ἐλαμβάνετο ἰδιαιτέρα φροντὶς νὰ διαφημισθῇ ἐξαιρετικῶς ὁ «περίφημος ὀξύφωνος, ὁ θεῖος Ἀποστόλου» (il celebre tenore, il divo Apostolu), ὅπως τὸν ἀπεκάλουν οἱ Ἰταλοὶ κριτικοί.

Δυστυχῶς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὸν ἀπολαύσουν εἰς τὴν ἀκμαιότητα τῶν φωνητικῶν του ὀργάνων. Ὅταν ἐπανῆλθε δι' ὀλίγον εἰς τὴν πρωτεύουσαν (1901) εἶχεν ἤδη τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τῆς ἀσθενείας, ἥτις ἔμελλε νὰ τὸν σύρῃ τόσον προώρως εἰς τὸν τάφον, καὶ οὕτω εἰς τὰς παραστάσεις εἰς ἃς ἔλαβε μέρος ἐν τῷ Δημ. Θεάτρῳ (Καβαλλερία Ρουστικάνα, Κάρμεν) ἐνεφανίσθη μὲ ὀλίγα κουρασμένα ὑπολείμματα τῆς σαγηνευτικῆς ἐκείνης φωνῆς τῆς ὁποίας τὸ μέταλλον συνήρπαζε καὶ ἐμάγευεν ἄλλοτε τὰ ἀκροατήρια. Ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς Ἰταλίαν ὅπου καὶ ἀπέθανε. Καίτοι ἐκέρδισε σημαντικὰ ποσὰ κατὰ τὴν βραχεῖαν καλλιτεχνικήν του σταδιοδρομίαν, δὲν ἀφῆκεν οὐδεμίαν περιουσίαν, τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη τῆς ζωῆς του διῆλθεν οὐχὶ ἐν εὐμαρείᾳ (βλ. καὶ λ. *Ἀθῆναι*, Β' 259 α', 260 γ', 265 α'). Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

—Ἀποστόλου, **Νικόλαος**. Σπετσιώτης Ἀγωνιστής, διακριθεὶς καὶ ὡς Φιλικός. Γ. Δ. Κ.

—Ἀποστόλου, **Νικόλαος** *(Χατζῆ—)*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Αἴνου. Ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς ὡς ἀξιωματικός. Ἐτραυματίσθη τρίς, εἰς Βέρροιαν, Σκίαθον καὶ Ἀταλάντην. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐβαθμολογήθη ὑπολοχαγὸς τῆς Φάλαγγος. Γ. Δ. Κ

ἀποστοματίζω· λέγω ἀπὸ στόματος, ἀπὸ στήθους, ἀποστηθίζω· || μεταβιβάζω εἰς ἄλλον προφορικὴν παραγγελίαν.

ἀποστοματισμὸς (ὁ)· τὸ ἀπὸ στόματος λέγειν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, ἡ ἀποστήθισις.

ἀποστομίζω· ἰδιωματ., βγάζω ἀπὸ τὸ στόμα μου, ξεστομίζω: «τέτοια λόγια δὲν πρέπει ν' ἀποστομίζῃς».

ἀποστομῶ (—όω)· φράττω τὸ στόμα, συγκλείω τὰ χείλη· ἀντίθ. *ἀναστομῶ*.

ἀποστόμωμα (τὸ) καὶ *ἀποστόμωσις* (ἡ)· ἡ ἀδυναμία πρὸς ἀπάντησιν, τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις νὰ ἀπαντήσῃ.

ἀποστομώνω· ἰδιωματ., ἀμβλύνω τὸ στόμα τέμνοντος ὀργάνου: «ἀποστόμωσε τὸ μαχαῖρι, — τὸ τσεκούρι κττ.» || φράττω τὸ στόμα τινός, ἐξαναγκάζω τινὰ νὰ σιωπήσῃ, φέρω τινὰ εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀπαντήσῃ: «τοῦ εἶπε μιὰ κουβέντα καὶ τὸν ἀποστόμωσε».

ἀποστομωτικός,—ή,—όν· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος πρὸς ἀποστόμωσιν, ὁ φέρων τινὰ εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀπαντήσῃ.

Ἀποστοόλ, Σαμουήλ. Ἀρχηγὸς τμήματος τῆς προτεσταντικῆς αἱρέσεως τῶν *Μεννωνιτῶν* ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1630, διδάσκων ἀπόλυτον προορισμόν. Οἱ ὀπαδοί του ἐλέγοντο *Ἀποστοολικοὶ* ἢ καὶ *Ἡλιακοί*, διότι εἶχον ὡς σύμβολον ἐν τοῖς ναοῖς των ἀπεικόνισμα ἡλίου. Ἀπὸ τοῦ 1800 ἡνώθησαν μὲ ἑτέραν μεννωνιτικὴν μερίδα τῶν *Γαληνιστῶν*, ὀνομασθέντων οὕτως ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των *Γαληνοῦ* (Galenus). Δ. Σ. Μ.

ἀπόστραβος,—η,—ο· στραβός, τυφλός, ἐντελῶς τυφλός: «ἔγινε στραβὸς κι' ἀπόστραβος», ἐτυφλώθη ἐντελῶς.

ἀποστραβώνω· στραβώνω τινὰ ἐντελῶς, καθιστῶ τινα ἐντελῶς τυφλόν: «ἔγραψε κι' ἀποστραβώθηκε» || μεταφ. διαστρεβλώνω, διαφθείρω: «μοῦ ἀποστράβωσε τὴν ὑπόθεσι, — τὴ δουλειά».

ἀποστραγγίδι (τό)· δημοτ., τὸ ἐξ ἀποστραγγίσεως προερχόμενον: «τὰ ἀποστραγγίδια τοῦ βαρελιοῦ», ὁ τελευταῖον ἀντλούμενος οἶνος (*σώσωμα*).

ἀποστραγγίζω· κάμνω τι νὰ στραγγίσῃ, νὰ ἀποβάλῃ πᾶν τὸ περιεχόμενον ὑγρόν, ἀποξηραίνω, στεγνώνω: «ἀποστραγγίζουσι τὰ ἑλώδη ἐδάφη».

ἀποστράγγισις (ἡ)· ἡ στράγγισις, ἡ ἐντελὴς ἀφαίρεσις τοῦ ἐνυπάρχοντος που ὑγροῦ: «ἡ ἀποστράγγισις τῶν στεμφύλων» || «ἡ ἀποστράγγισις τοῦ ἑλώδους ἐδάφους», ἡ διοχέτευσις τοῦ ἐνυπάρχοντος ὕδατος καὶ ἀποξήρανσις τοῦ ἐδάφους.

— **[ΓΕΩΡΓ. ΥΔΡΑΥΛ.** Ἡ *ἀποστράγγισις* ἢ ἄλλως κατά τινας *δραίνωσις* (ἐκ τῆς ἀγγλικῆς λέξεως *drain*, γαλλ. drainage, γερμ. dränung, entwässerung) σκοπεῖ τὴν συλλογὴν καὶ ἀποχέτευσιν τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος, ὅπερ καθιστᾷ τὰς γαίας ὑγρὰς καὶ ἀκαταλλήλους διὰ τὴν γεωργικὴν καλλιέργειαν. Ἡ βλαβερὰ διὰ τὰς καλλιεργείας ὑπέρμετρος ὑγρότης τοῦ ἐδάφους ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς ἑξῆς αἰτίας:

1) Κατὰ τὴν ἁπλουστέραν περίπτωσιν, ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι ἀδιαπέραστον ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ ὁριζόντιον, ἢ ἐλαχίστης κλίσεως. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὰ ὄμβρια ὕδατα ἀποταμιεύονται εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους καὶ δὲν ἐξέρχονται ἐξ αὐτοῦ ἢ διὰ μόνης τῆς ἐξατμίσεως καὶ κατ' ὀλίγον. Εἰς τὰ ὕδατα, ἅτινα πίπτουσιν ἀπευθείας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοιούτου ἐδάφους, δυνατὸν νὰ προστίθενται καὶ ἕτερα ρέοντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἢ ὑπογείως ἐκ παρακειμένων ἐδαφῶν.

2) Τὸ ἔδαφος εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαπερατόν, ἀλλ' ἑδράζεται ἐπὶ στρώματος ἀδιαπεράστου κειμένου εἰς μικρὸν βάθος καὶ ὁριζοντίου ἢ σχεδὸν τοιούτου, ἢ σχηματίζοντος λεκάνην ἄνευ ἀπορροῆς. Τὸ ὕδωρ τότε συγκεντροῦται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑπογείου ἀδιαπεράστου στρώματος καὶ δύναται ἡ στάθμη αὐτοῦ νὰ φθάνῃ τὸ στρῶμα, εἰς ὃ ριζοῦνται τὰ φυτά. Ἡ ἐκ τούτου αὔξουσα ὑγρασία τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν βλάστησιν τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον αἱ ρίζαι τῶν φυτῶν εἰσχωροῦσι βαθύτερον εἰς τὸ διάβροχον στρῶμα.

3) Ὅταν τὸ παρὰ ἢ ὑπὸ τὸ καλλιεργούμενον ἔδαφος ἀδιαπέραστον ὑπὸ τοῦ ὕδατος στρῶμα πλησιάζῃ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ὁπότε τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κειμένου διαπερατοῦ στρώματος φθάνει μέχρι τῆς ἐπιφανείας διαποτίζον τὸ ἔδαφος.

4) Ὅταν τὸ ἔδαφος κατακλύζεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πλημμυρῶν ἢ συνεπείᾳ ἐμποδίων δημιουργουμένων ἐντὸς τῆς κοίτης ὑπὸ τῶν ἐχειλιζόντων ὑδάτων παρακειμένου ρεύματος. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λάβῃ χώραν καὶ συνεπείᾳ διηθήσεως τοῦ ὕδατος διὰ τῆς κοίτης τοῦ ρεύματος, ὅταν ἡ στάθμη αὐτοῦ κεῖται ὑψηλότερον τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους.

Ἡ ἐκ τῶν αἰτιῶν τούτων ἢ καὶ οἱασδήποτε ἄλλης ὑπέρμετρος ὑγρότης τοῦ ἐδάφους δημιουργεῖ τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἐπ' αὐτοῦ καθίσταται δυσχερὴς ἢ καὶ ἀδύνατος ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν, καθόσον ἡ ὑπέρμετρος ὑγρασία καθιστᾷ τὰς γαίας ψυχράς, ἐμποδίζει τὴν ἀναπνοὴν τῶν ριζῶν, τὴν χώνευσιν τῶν θρεπτικῶν διὰ τὰ φυτὰ συστατικῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὠφελίμων διὰ τὴν βλάστησιν βακτηρίων τοῦ ἐδάφους, ἀφ' οὗ λόγῳ τῆς ὑγρασίας δὲν δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ὁ ἀὴρ καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ὀξυγόνον. Συνάμα δὲ παρέχεται πρόσφορον ἔδαφος ἀναπτύξεως διὰ τὰ ἐπιβλαβῆ ζιζάνια. Πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπιβλαβῶν τούτων ἀποτελεσμάτων προβαίνουσιν εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ἀποχέτευσιν τοῦ πλεονάζοντος ἐδαφικοῦ ὕδατος, εἴτε διὰ συστήματος *ἀνοικτῶν τάφρων*, εἴτε διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως συστήματος *ὑπογείων ἀγωγῶν*.

Αἱ ἀνοικταὶ τάφροι πλεονεκτοῦσιν ἀπέναντι τῶν ὑπογείων ἀγωγῶν κατὰ τὸ ὅτι παρέχουν μεγαλυτέραν διατομὴν ροῆς καὶ συνεπῶς εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀποχετεύωσι ταχύτερον τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν· ἀπαιτοῦσι μικροτέραν κατὰ μῆκος κλίσιν καὶ ἐπιτρέπουν τὴν ἄμεσον ἐπίσκεψιν τοῦ συστήματος καὶ τὴν εὔκολον ἐπανόρθωσιν πάσης βλάβης αὐτοῦ. Μειονεκτοῦσιν ὅμως καθόσον ἀφαιροῦσι μέγα μέρος τῆς καλλιεργουμένης ἐπιφανείας, ὅπερ ἀνέρχεται μέχρι 10 καὶ ἐνίοτε 20 τοῖς ἑκατὸν τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, διακόπτουσι τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, παρεμποδίζουσι τὴν χρῆσιν τῶν γεωργικῶν μηχανῶν καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ἐγκατάστασιν πολλῶν γεφυρίων καί, ὅταν αἱ τάφροι εἶναι βαθεῖς, τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων χωματισμῶν, συνεπῶς δὲ τὴν καταβολὴν μεγάλων δαπανῶν, ἔχουν μεγάλα ἔξοδα συντηρήσεως, παρέχουν πρόσφορον ἔδαφος ἀναπτύξεως ζιζανίων ἐν μέσῳ τῶν καλλιεργειῶν, συνάμα δὲ εἰς τὰ ψυχρότερα κλίματα καὶ ἐποχὴν παγετῶν πήγνυται τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς παραπλεύρους αὐτῶν ἐπιφανείας καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν πρὸς τὴν κοίτην αὐτῶν δίοδον τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδα-

Digitized by Google

τος. Διὰ τοὺς λόγους τούτους προτιμᾶται σήμερον ἡ δι' ὑπογείων ἀγωγῶν ἀποστράγγισις.

Πάντως ὁσάκις γίνεται χρῆσις τῶν ἀνοικτῶν τάφρων κατασκευάζονται αὗται δι' ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους ἐγκαθιστάμεναι εἰς τὰς χαμηλοτέρας γραμμὰς αὐτοῦ καὶ δίδεται εἰς αὐτὰς τόσον βάθος, ὅσον ἀπαιτεῖ ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστραγγίσεως. Τὸ πλάτος αὐτῶν εἰς τὸν πυθμένα οὐδέποτε πρέπει νὰ εἶναι κατώτερον τῶν 0,30 τοῦ μέτρου, αἱ δὲ κλίσεις τῶν πλευρικῶν ἐπιφανειῶν σχηματίζονται ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους, οὐδέποτε ὑπερβαίνουσαι τὴν γωνίαν τῶν 45°. Ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ διεύθυνσις αὐτῶν προσδιορίζεται ἀναλόγως τῆς ὑπαρχούσης ἀνάγκης. Ὁ δὲ ὑπολογισμὸς τῆς ἐγκαρσίου αὐτῶν διατομῆς γίνεται διὰ τῶν γνωστῶν τύπων τῆς ὑδραυλικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μεγέθους, τῆς μορφῆς, τοῦ διαπερατοῦ, τῆς κλίσεως καὶ τοῦ εἴδους τῶν καλλιεργειῶν, τῆς ἀναλογούσης εἰς ἑκάστην τάφρον ἐπιφανείας, καθὼς καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς διαρκείας τῶν ἐπ' αὐτῆς πιπτόντων ἀτμοσφαιρικῶν κατακρημνισμάτων, πρᾶγμα, ὅπερ προϋποθέτει τὴν ἀκριβῆ μελέτην τῶν μετεωρολογικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου.

Αἱ τάφροι ἀποστραγγίσεως ἀποτελοῦσιν ἓν ἑνιαῖον σύστημα, διαιρούμεναι εἰς *κυρίως τάφρους ἀποστραγγίσεως*, αἵτινες καὶ συγκεντρώνουσιν εἰς τὴν κοίτην των τὰ ἐδαφικὰ ἢ ὄμβρια ὕδατα, καὶ εἰς *συλλεκτηρίους* τοιαύτας, αἵτινες συλλέγουν καὶ ἀποχετεύουν τὰ εἰς τὰς ἀποστραγγιστηρίους τάφρους συγκεντρούμενα ὕδατα, ἐκβαλλούσας πάσας εἰς ἕνα κύριον συλλέκτην χάνδακα, ὅστις πάλιν ἐκβάλλει εἰς τὸ πλησιέστερον ῥεῦμα.

Τὸ ἄνοιγμα τῶν τάφρων γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τῆς χειρὸς τῇ βοηθείᾳ τῶν συνήθων ὀργάνων σκαφῆς, καὶ πάντοτε ἐκ τῶν κατάντη πρὸς τὰ ἀνάντη, ἵνα τὸ συγκεντρούμενον ἐντὸς τῶν τάφρων ὕδωρ εὑρίσκῃ εὔκολον τὴν ἀπορροὴν καὶ μὴ ἐμποδίζῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐκσκαφῆς. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἐκσκαφῆς προερχόμεναι γαῖαι εἴτε χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐπίχωσιν κοιλωμάτων τοῦ παρακειμένου ἐδάφους, εἴτε ἁπλοῦνται ἐπ' αὐτοῦ εἰς λεπτὸν στρῶμα ὁμοιομόρφως. Ἐὰν σπανίως πληροῦνται αἱ τάφροι δι' ὕδατος, τότε αἱ παράπλευροι ἐπιφάνειαι αὐτῶν σπείρονται διὰ χλόης. Ἐὰν δ' αἱ κατὰ μῆκος κλίσεις τοῦ πυθμένος ἀναλόγως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ἐδάφους φθάνουν τὰ ὅρια, πέραν τῶν ὁποίων ἡ ἀναπτυσσομένη ταχύτης τοῦ ὕδατος παρασύρει τὸν πυθμένα, τότε σχηματίζεται ἡ κοίτη κατὰ διαστήματα βαθμιδωτή, ἐπενδυομένη κατὰ τὴν θέσιν τῶν βαθμίδων διὰ λιθοδομῆς πρὸς ἀποφυγὴν διαβρώσεώς της.

Κυρίως ὅμως σήμερον αἱ ἀποστραγγίσεις γίνονται *δι' ὑπογείων ἀγωγῶν* ἢ *δραίνων*. Οὗτοι ἀποτέλουν ἄλλοτε μίαν τροποποίησιν τῶν ἀνοικτῶν ὀχετῶν, διότι οἱ παλαιότεροι ἀγρονόμοι εἰς τὸν πυθμένα τῶν ἀνοιγομένων τάφρων ἔθετον ἁπλῶς μικροὺς λίθους, χάλικας, ἀγκαλίδας ἐκ κλώνων, τύρφην κ.λ.π. καὶ ἐκάλυπτον εἶτα αὐτάς. Ἐνίοτε διέθετον τοὺς λίθους εἰς τὸν πυθμένα τῆς τάφρου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, (σχ. 1), ὥστε νὰ μένουν ὑπ' αὐτοὺς συνεχῆ κενὰ δι' ὧν ἔρεεν ὑπογείως τὸ ὕδωρ μετὰ μεγαλυτέρας εὐκολίας.

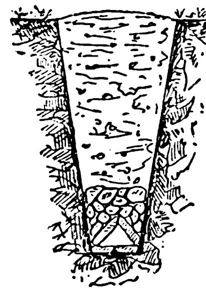

Σχ. 1.

Βραδύτερον μετεχειρίσθησαν κεράμους καταλλήλως τοποθετουμένους εἰς τὸν πυθμένα τῶν τάφρων. Σήμερον διὰ τὰς ἀποστραγγίσεις μεταχειρίζονται ἀποκλειστικῶς πλέον πηλίνους σωλῆνας μήκους συνήθως 0,33 μ. καὶ διαμέτρου ἀναλόγως τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος, ὅπερ δέον ν' ἀποχετεύηται, τοποθετουμένους τοὺς μὲν παρὰ τοὺς δέ, ἄνευ συναρμογῆς. Τὸ ὕδωρ τοῦ ἐδάφους εἰσέρχεται εἰς τοὺς σωλῆνας οὐχὶ διὰ τῶν τοιχωμάτων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἄκρων αὐτῶν, ῥέει ἐντὸς αὐτῶν πρὸς τὰ κατώτερα σημεῖα καὶ συγκεντρούμενον εἰς ἕνα κεντρικὸν ἀγωγὸν ἀποχετεύεται μακρὰν τῆς ἀποστραγγιστέας ἐκτάσεως.

Οἱ σωλῆνες τῆς ἀποστραγγίσεως δὲν ἐκπληροῦσι τὸν αὐτὸν ἅπαντες σκοπόν, ἀλλ' οἱ μὲν (μικροτέρας διαμέτρου) προορίζονται ν' ἀπομυζῶσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους τὸ πλεονάζον ὕδωρ, οἱ δὲ (*συλλεκτῆρες*) νὰ συγκεντρῶσι τὸ ὑπὸ τῶν *ἀπομυζητήρων* σωλήνων συλλεγὲν ὕδωρ καὶ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸ πρὸς ἄλλους κεντρικωτέρους ἀγωγοὺς ἢ καὶ πρὸς παρακειμένην μισγάγγειαν. Καὶ οἱ μὲν ἀποστραγγιστῆρες διατίθενται κατὰ παραλλήλους γραμμάς, οἱ δὲ συλλεκτῆρες καθέτως ἢ καὶ λοξῶς πρὸς τούτους. Λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα παρέχονται ἐκ τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῶν σωλήνων, οἱ μὲν ἀπομυζητῆρες τοποθετοῦνται συνηθέστερον σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὰς ὁριζοντίους γραμμὰς τοῦ ἐδάφους, οἱ δὲ συλλεκτῆρες παραλλήλως πρὸς τὰς γραμμὰς μεγίστης κλίσεως τοῦ ἐδάφους (*ἐγκάρσιον σύστημα*). Οὕτω καὶ ἡ ἀποστράγγισις τοῦ ἐδάφους ἐνεργεῖται τελειότερον καὶ ἡ ῥοὴ τοῦ ὕδατος συντελεῖται καλύτερον ἐντὸς τῶν συλλεκτήρων, διότι οὗτοι ἀποκτῶσιν οὕτως ἐπαρκῆ κλίσιν, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ὑπόκεινται εἰς ἔμφραξιν, οὔτε μεγάλη διάμετρος ἀπαιτεῖται δι' αὐτούς.

Διὰ τῆς εἰσροῆς τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ συστήματος τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως καὶ τῆς ῥοῆς αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ συστήματος τούτου πρὸς τὰ κατώτερα σημεῖα, δημιουργεῖται κίνησις τοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ἥτις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ ὕδατος καὶ τὴν καταβίβασιν τῆς στάθμης τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος μέχρι τοιούτου βάθους, ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχωνται πλέον τὰ ἐπιβλαβῆ διὰ τὰ φυτὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς περισσείας τοῦ ὕδατος. Οὕτω δύναται νὰ κυκλοφορῇ εἰς τὸ ἔδαφος ὁ ἀὴρ καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ὀξυγόνον, στοιχεῖα, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀναπνοὴν τῶν ῥιζῶν, τὴν χώνευσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν διάλυσιν τῶν θρεπτικῶν διὰ τὰ φυτὰ στοιχείων αὐτοῦ, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τόσῳ ὠφελίμων εἰς τὰ φυτὰ βακτηρίων τοῦ ἐδάφους. Ἐκτὸς ὅμως τούτου διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ πλεονάζοντος ὕδατος τὸ ἔδαφος καθίσταται ψαθυρὸν καὶ πορῶδες καὶ οὕτω δύνανται νὰ φθάνουν μέχρι τῶν ῥιζῶν ἐκτὸς τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὀξυγόνου καὶ ἡ θερμότης, καθὼς καὶ τὸ ὕδωρ τῶν βροχῶν, παράγοντες ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν. Μάλιστα διὰ νὰ καταστήσωσιν ἐντονωτέραν τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος ἐν τῷ ἐδάφει ἐπροτάθη, ὅπως εἰς τοὺς ἀποστραγγιστῆρας προσαρτᾶται εἰδικὸν σύστημα σωλήνων ἀερισμοῦ, χωρὶς ν' ἀποδειχθῇ μέχρι τοῦδε ἡ ὠφελιμότης αὐτοῦ.

Τὸ *βάθος* τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ βάθους εἰς ὃ φθάνουν αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν, ἅτινα θὰ καλλιεργηθοῦν, καθὼς καὶ τῶν ἐδαφικῶν καὶ κλιματικῶν συνθηκῶν. Διὰ τὰς ἐπιφανείας, εἰς ἃς θὰ ἐνεργῆται καλλιέργεια σιτηρῶν καὶ γεωμήλων, τὸ βάθος ἀναλόγως τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν ὁρίζεται εἰς 1,2—1,4 μέτρ. Διὰ τὰ μᾶλλον βαθύρριζα φυτὰ ὁρίζεται μεγαλείτερον βάθος καὶ δὴ τὰ ζαχαροτεῦτλα, τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ κοινὰ τοιαῦτα, τὴν μηδικήν, τὰ πίσα καὶ ἄλλα 1,4—1,5 μ. διὰ δὲ τὴν βρυωνίαν καὶ τὴν ἄμπελον 1,8—2,0 μέτρων. Τὸ μικρότερον δὲ βάθος εἰς ὃ δύνανται νὰ τεθῶσιν οἱ σωλῆνες ἀποστραγγίσεως εἶναι 1,20 μ.

Ἡ ἐπαύξησις τοῦ βάθους τῶν σωλήνων ἐνδείκνυται εἰς τὰ διλουβιακὰ βαθέα πηλώδη ἐδάφη καὶ γενικῶς εἰς ἐδάφη ἔχοντα πλούσιον εἰς θρεπτικὰ στοιχεῖα καὶ δὴ εἰς ἄσβεστον ὑπέδαφος. Ἐπίσης διὰ τοῦ μεγάλου βάθους τῶν σωλήνων ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀποπλύσεως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῶν νιτρικῶν ἁλάτων. Ὡσαύτως τοποθετοῦνται οἱ σωλῆνες βαθύτερον, ἐὰν τὸ πάχος τοῦ ὑγροῦ στρώματος εἶναι μεγαλύτερον καὶ παρίσταται ἀνάγκη νὰ τοποθετήσωμεν τοὺς σωλῆνας ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀδιαπεράστου στρώματος τοῦ *ὑπεδάφους*. Ὁμοίως δίδουν μεγαλύτερον βάθος εἰς τοὺς σωλῆνας ἐπὶ βαθειῶν κοιλάδων μὲ γλυκὺ κλῖμα, εἰς τὰς ὁποίας ἡ περίοδος τῆς βλαστήσεως εἶναι παρατεταμένη καὶ συνεπῶς τὰ φυτὰ ἀναπτύσσουν βαθύτερον τὰς ῥίζας των.

Εἰς τὰ κεκλιμένα ἐδάφη πολλάκις οἱ σωλῆνες ἀκολουθοῦντες μικρὰς κλίσεις δὲν εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τὸ ῥηθὲν βάθος τίθεται τὸ μέσον τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς τῶν σωλήνων, τὸ δὲ ἀνώτερον τοῦ βάθους τούτου τμῆμα τῶν σωλήνων, κατὰ τὰς συναρμογὰς τῶν τεμαχίων, εἴτε ὁπλίζεται διὰ πηλίνων ἐπίσης χειρίδων (σχ. 2), εἴτε περιβάλλεται μὲ ὕλην τινὰ ἀδιαπέραστον ὑπὸ τῶν ῥιζῶν, ὡς π. χ. μὲ λεπτοὺς χάλικας πάχους τοὐλάχιστον 0 10 μ , εἴτε καὶ ἐπαλείφεται διὰ κρεωζώτου, ἵνα μὴ αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν εἰσέρχωνται εἰς τοὺς σωλῆνας διὰ τῶν συναρμογῶν.

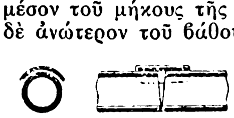

Σχ. 2.

Ἡ *ἀπόστασις* τῶν γραμμῶν τῶν ἀπομυζητήρων ἀπ' ἀλλήλων κανονίζεται κατὰ τρόπον, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ διευκολύνεται μία ἔγκαιρος καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιόμορφος ἀποχέτευσις τοῦ πλεονάζοντος ἐδαφικοῦ ὕδατος καὶ ἐπαρκὴς ἀερισμὸς τοῦ ἐδάφους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα μὴ αἱ δαπάναι ὑπερβαίνουν τὸ τιθέμενον ὅριον ὑπὸ τοῦ ἀποδιδομένου ὑπὸ τοῦ ἐδάφους εἰσοδήματος. Ὁ τελειότερος καὶ ἐπιστημονικώτερος, πρακτικὸς δὲ μᾶλλον εὔχρηστος τρόπος προσδιορισμοῦ τῆς ἀποστάσεως ταύτης εἶναι ὁ γινόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μηχανικῆς ἀναλύσεως τοῦ ἐδάφους. Ὡς βάσις τοῦ προσδιορισμοῦ τούτου λαμβάνεται ἡ περιεκτικότης τοῦ ἐδάφους εἰς ἀπόπλυτην ὕλην (μέγεθος τῶν κόκκων τοῦ ἐδάφους κάτω τοῦ 0,01 τοῦ χιλιοστομέτρου), λαμβανομένης ἐπίσης ὑπ' ὄψει τῆς ἀναλογίας τῶν κόκκων τοῦ ἐδάφους 6' τάξεως, τῆς περιεκτικότητος τοῦ ἐδάφους εἰς ἄσβεστον, σίδηρον καὶ χοῦμον, τῆς κλίσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους τῆς ἀκολουθίας τῶν στρωμάτων τοῦ ὑπεδάφους, τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν, τῆς ἐντάσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς πρὸς ἀποστράγγισιν περιοχῆς κλπ. Ὁ Breitenbach ἐπρότεινεν, ὅπως ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν ἀπομυζητήρων καθορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς *ὑγροσκοπικότητος* τοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ τύπου

$$E = \frac{1.621 - \log H}{0.055},$$

ἐν ᾧ E εἶναι ἡ ἀπόστασις τῶν σωλήνων ἀπομυζήσεως καὶ H ὁ βαθμὸς τῆς ὑγροσκοπικότητος τοῦ ἐδάφους.

Ἡ ὑπηρεσία τῆς Γεωργικῆς μηχανικῆς τῆς Γαλλίας (Service du génie rural) συνιστᾷ νὰ τίθενται αἱ γραμμαὶ τῶν ἀπομυζητήρων σωλήνων εἰς ἀποστάσεις ἐνδεικνυομένας κάτωθι, διὰ βάθος σωλήνων 1.00—1.25 μ. καὶ κλίσιν τοῦ ἐδάφους κατωτέραν τῶν 4 τοῖς %.

Εἴδη γαιῶν	Ἀπόστασις
Πλαστικὴ ἄργιλλος	8.00 μ.
Γῆ ἀργιλλώδης συμπαγεστάτη	10.00—12.00 μ.
Παχεῖαι συμπαγεις γαῖαι	12.00—14 00 μ.
Παχεῖαι συνήθεις γαῖαι λιθομιγεῖς . . .	14.00—16.00 μ.
» γαῖαι ἀμμώδεις	16.00—20.00 μ.
Γαῖαι ἀμμώδεις περιέχουσαι μικρὰν ποσότητα ἀργίλλου.	20 00 —25.00 μ.
Ἀμμώδεις γαῖαι συνήθεις	25 00—30.00 μ.
Χονδρόκοκκος ἄμμος	30.00 μ.

Ἐπὶ θινῶν ἡ ἀπόστασις τῶν ἀπομυζητήρων πρέπει νὰ εἶναι μικρά, ὁρίζεται δ' ἑκάστοτε ἐκ πείρας.

Γενικῶς ἡ ἀπόστασις τῶν γραμμῶν τῶν ἀπομυζητήρων ἐνέχει σπουδαίαν σημασίαν. Διότι, ἐὰν αὕτη εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ δέοντος, ἡ ἀποστράγγισις τοῦ ἐδάφους γίνεται ἀτελής. Ἐὰν δὲ εἶναι μικροτέρα, τὸ ἔργον ἐπιβαρύνεται ἄνευ λόγου δι' ὑπερόγκων δαπανῶν. Ἐὰν ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους παραλλάσσῃ, αἱ ἀποστάσεις τῶν ἀπομυζητήρων τοῦ αὐτοῦ συστήματος ὁρίζονται διάφοροι, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους.

Ἡ *διάμετρος* τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως προσδιορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ποσότητος τοῦ ἐπὶ τῆς ἀποξηραντέας περιοχῆς πίπτοντος ὑετίου ὕδατος, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τοῦ βαθμοῦ τοῦ διαπερατοῦ τοῦ ἐδάφους, τῆς ἀναλογίας τοῦ ἐξατμιζομένου ὕδατος καὶ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαμέτρων τῶν σωλήνων πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οὗτοι νὰ δύνανται νὰ ἀποχετεύουν εὐκόλως τὸ ὕδωρ τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἣν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἀποστραγγίζει. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι οὐδέποτε πρέπει νὰ διοχετεύουσιν ὕδωρ ὑπὸ πίεσιν, πρέπει νὰ ὑπολογίζωνται ὡς ἀνοικτοὶ ἀγωγοί, ἔχοντες κλίσιν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν. Χάριν εὐκολίας εἰς τὰ εἰδικὰ βιβλία τῆς Γεωργικῆς Ὑδραυλικῆς παρατίθενται πίνακες γραφικοί, δι' ὧν εὐκολώτατα προσδιορίζονται αἱ διάμετροι τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προαναφερθέντων στοιχείων. Πάντως ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις σωλήνων διαμέτρου κάτω τῶν 0,04 μ., καθόσον οὗτοι διατρέχουν τὸν κίνδυνον τῆς ἐμφράξεως.

Τὸ *μῆκος* τῶν γραμμῶν τῶν ἀπομυζητήρων δὲν εἶναι ἀπεριόριστον. Δι' ἀπομυζητῆρας διαμέτρου 0,04 τοῦ μ. μεριμνῶσιν, ὅπως τὸ μῆκος τῶν γραμμῶν μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ 150 μέτρα, ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον νὰ φθάνῃ τὰ 200 μέτρα. Ἐὰν τὸ πλάτος μιᾶς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει μία σειρὰ παραλλήλων ἀπομυζητήρων, ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια ταῦτα, τότε τὸ μῆκος αὐτῶν διακόπτεται, παρεντιθεμένου ἑνὸς συλλεκτῆρος ἀγωγοῦ. Διὰ νὰ εἶναι ἡ ἐκτέλεσις μιᾶς ἀποστραγγίσεως σκόπιμος καὶ ἀποτελεσματική, εἶναι ἀνάγκη νὰ στηρίζεται ἐπὶ *σχεδίων* καλῶς μελετημένων καὶ προσηρμοσμένων πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος. Τὰ σχέδια ταῦτα καταρτίζονται ἐπὶ τῇ βάσει ὑψομετρικοῦ διαγράμματος, συντεταγμένου ὑπὸ κλίμακα 1 : 500—1 : 2000, τῆς πρὸς ἀποστράγγισιν ἐκτάσεως, φέροντος ἰσοϋψεῖς καμπύλας τοῦ ἐδάφους καὶ ἀπεικονίζοντος τὸ ἔδαφος μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν λεπτομερειῶν. Ἐπὶ τοῦ διαγράμματος τούτου χαράσσονται αἱ γραμμαὶ τῶν συλλεκτήρων καὶ ἀπομυζητήρων σωλήνων κατὰ συστήματα ἠριθμημένα ἐπὶ τοῦ διαγράμματος, τηρουμένων ὡς πρὸς τὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις καὶ τὰ μήκη τῶν γραμμῶν τῶν διαγραφέντων ἤδη κανόνων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στόμια ἐκβολῆς τῶν συλλεκτηρίων ἀγωγῶν εἰς τὸ παρακείμενον ῥεῦμα ἀποτελοῦν τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τοῦ ἀποστραγγιστικοῦ συστήματος, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Αἱ διευθύνσεις τῶν ἀπομυζητήρων χαράσσονται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσοϋψῶν καμπύλων τοῦ ἐδάφους. Ἐντὸς δὲ ἀγρῶν πρέπει νὰ μὴ ἀκολουθοῦν τὴν διεύθυνσιν τῶν αὐλακώσεων, ἀλλὰ νὰ διατίθενται λοξῶς πρὸς αὐτάς, ἵνα συλλέγωσι τὸ ἐν αὐταῖς ῥέον κατὰ τοὺς ὑετοὺς ὕδωρ. Ὡς πρὸς τοὺς συλλεκτῆρας ἀγωγούς, δέον νὰ χαράσσωνται κατὰ μῆκος διατομαὶ καὶ νὰ λαμβάνεται πρόνοια, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἡ ταχύτης τοῦ ὕδατος νὰ βαίνῃ αὔξουσα. Εἰς χαμηλότερα σημεῖα τοῦ ἐδάφους, ὅπου κατὰ τοὺς ὑετοὺς ῥέουν μεγάλαι ποσότητες ὕδατος καὶ ὑπάρχει κίνδυνος διαβρώσεως τοῦ ἐδάφους, οἱ συλλεκτῆρες πρέπει νὰ μὴ τίθενται εἰς τὰς βαθυτέρας γραμμὰς ἀλλὰ κάπως πλευρικῶς, ἵνα μὴ ἐκτίθενται εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἐκσκαφῆς των ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

Digitized by Google

Αἱ κλίσεις τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως γενικῶς πρέπει νὰ ἐκλέγωνται τοιαῦται ὥστε τὸ ἐν αὐτοῖς ρέον ὕδωρ νὰ παρασύρῃ τὰ τυχὸν εἰσδύοντα ἐντὸς αὐτῶν λεπτὰ ὑλικὰ τοῦ ἐδάφους. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται, ὅπως ἡ ταχύτης τοῦ ὕδατος ἐν αὐτοῖς εἶναι τοὐλάχιστον 0,15—0,20 μ. κατὰ 1″. Ἐπειδὴ ὅμως, ἵνα παρασύρεται καὶ ἡ εἰς τοὺς σωλῆνας εἰσδύουσα ἄμμος, ἀπαιτεῖται ταχύτης τοῦ ὕδατος τοὐλάχιστον 0,35 μ. κατὰ 1″ καὶ ἑπομένως ἀπομυζητῆρες διαμέτρου 0,04—0,05 μ. πρέπει νὰ ἔχουν κλίσιν 1,68—1,14 %, ἵνα τὸ ὕδωρ ἀποκτᾷ ἐν αὐτοῖς τοιαύτην ταχύτητα, ὁσάκις δὲν διατίθεται τοιαύτη κλίσις, λαμβάνεται πρόνοια, ὅπως αἱ συναρμογαὶ τῶν σωλήνων περιβάλλωνται ὑπὸ στρώματος ὑλῶν δυναμένων νὰ συγκρατῶσι τὰ παρασυρόμενα ὑπὸ τοῦ ὕδατος συστατικὰ τοῦ ἐδάφους.

Ἐπίσης κατὰ τὴν χάραξιν τῶν γραμμῶν πρέπει νὰ δίδεται εἰς τοὺς σωλῆνας τοιαύτη κλίσις, ὥστε τὸ ἐν αὐτοῖς ρέον ὕδωρ νὰ μὴ ἀποκτᾷ ὑπέρμετρον ταχύτητα δυναμένην νὰ ὑποσκάπτῃ τὸ ὑπὸ τοὺς σωλῆνας ἔδαφος. Τὸ ὅριον τῆς τοιαύτης ταχύτητος ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους. Λαμβάνουν ὅμως πρόνοιαν, ὥστε ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ταχύτης τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῶν σωλήνων νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὸ 1 μέτρον κατὰ 1″. Ἐὰν ἡ κλίσις εἶναι μεγαλυτέρα, τότε διακόπτεται ἡ γραμμὴ τῶν σωλήνων καὶ σχηματίζεται πτῶσις τοῦ ὕδατος, κατὰ τὸ παρατιθέμενον σχ. 3. Πάντως πρέπει ν' ἀποφεύγωνται κλίσεις μικρότεραι τῶν 0,2%, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις ἐπιτρέπονται κλίσεις μέχρι 0,1 %. Ὁσάκις δὲ δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ διατίθενται μεγαλύτεραι κλίσεις, δέον νὰ προτιμᾶται ἡ δι' ἀνοικτῶν τάφρων ἀποστράγγισις. Εἰδικὰ μέτρα λαμβάνονται, ὅταν σύστημα δραίνων συναντᾷ ὁδοὺς συγκοινωνίας ἢ παράκειται εἰς δενδροστοιχίας ἢ συστάδας δένδρων.

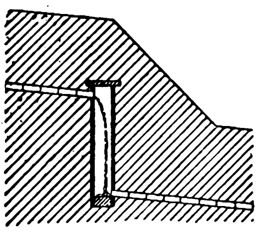
Σχ. 3.

Ἐὰν κατὰ τὴν ἀποστραγγιστέαν παροχὴν εὑρίσκωνται πηγαί, τὸ ὕδωρ τούτων συλλέγεται καὶ μεταφέρεται ἐκτὸς τῆς παροχῆς ταύτης, δι' ἰδιαιτέρων ἀγωγῶν, εἰ δυνατὸν στεγανῶν, ἵνα μὴ ἐμποτίζεται ὑπ' αὐτοῦ τὸ ἀποστραγγιστέον ἔδαφος. Πλησίον δὲ τῶν πηγῶν κατὰ τὰς συναρμογὰς τῶν ἀπομυζητήρων τίθεται στρῶμα λεπτῶν χαλίκων, ἢ καὶ ἀνοίγονται ὀπαὶ κατὰ τὴν ἀνωτέραν αὐτῶν ἐπιφάνειαν, ἵνα διευκολύνεται ἡ ἐντὸς τῶν ἀγωγῶν τούτων εἴσδυσις τοῦ παρὰ τὴν πηγὴν ἐδαφικοῦ ὕδατος. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αἱ τοπικαὶ συνθῆκαι εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ καθίσταται ἀναγκαῖον νὰ ἐκτείνεται ἡ ἀποστράγγισις ἐπὶ μεγάλων συνεχῶν ἐπιφανειῶν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ ἀποστράγγισις πρέπει νὰ ἐνεργῆται κατὰ φωλεὰς ἢ ζώνας καὶ μόνον ἐπὶ τῶν περιωρισμένων ἐκείνων ἐκτάσεων, αἵτινες πάσχουσιν ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἐννοεῖται, ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἔργων ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρως μία ἐκ τῶν προτέρων ἐπισταμένη ἔρευνα τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπιμεμελημένη ἐργασία πρὸς διαχάραξιν τῶν ὁρίων τῶν ὑγρῶν παροχῶν, ἔχει ὅμως ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐνεργουμένη ἀποστράγγισις ἰδιαιτέραν ἀξίαν, καθόσον περιορίζονται σημαντικῶς αἱ δαπάναι.

Τὸ παρατιθέμενον σχ. 4 παριστᾷ τμῆμα τῆς γενικῆς ἀπόψεως ἑνὸς σχεδίου ἀποστραγγίσεως ἐκπονηθέντος ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας Γεωργικῆς ὑδραυλικῆς τῆς Γαλλίας. Ὡς ἐν αὐτῷ ἐμφαίνεται, ἐν τῇ κατόψει ἕκαστος συλλεκτὴρ ἀγωγὸς μετὰ τῶν εἰς αὐτὸν συμβαλλόντων ἀπομυζητήρων, ἀποτελεῖ σύστημα χαρακτηριζόμενον ὑπὸ ἰδιαιτέρου ἀριθμοῦ ἢ στοιχείου τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁμοίως δ' ἀριθμοῦνται ἅπαντες οἱ συλλεκτῆρες καὶ ἀπομυζητῆρες ἑκάστου συστήματος. Ἡ ἐν τῷ σχεδίῳ χάραξις τῆς θέσεως καὶ τοῦ μήκους ἑκάστου ἀγωγοῦ, γίνεται σύμφωνα πρὸς τὰς πρόσθεν τεθείσας ἀρχάς. Ἡ δλη μελέτη τῆς ἀποστραγγίσεως ἀποτελεῖται ἐκτὸς τοῦ σχεδίου τούτου καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν προσέτι στοιχείων, ἅτινα συνήθως ἀποτελοῦν πᾶσαν τεχνικὴν μελέτην.

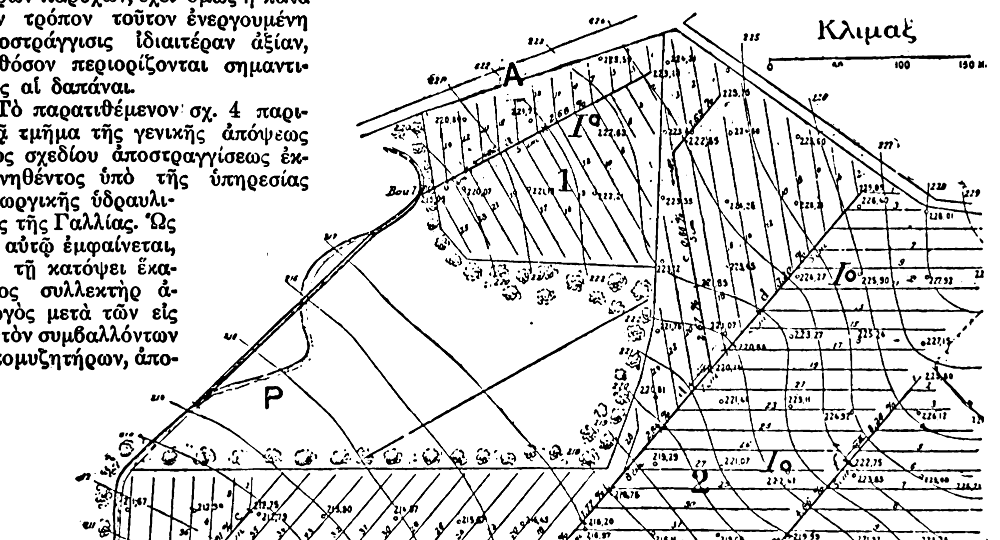

Σχ. 4.

Ἡ *ἐκτέλεσις* τῶν καταρτισθέντων σχεδίων τῆς ἀποστραγγίσεως ἀπαιτεῖ πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας τὴν χάραξιν καὶ πασσάλωσιν τῶν γραμμῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ συστήματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀκριβῆ χωροστάθμησιν τοῦ ἄξονος τοὺ λάχιστον τῶν συλλεκτήρων καὶ τῶν ἄλλων κυρίων ἀγωγῶν τοῦ συστήματος.

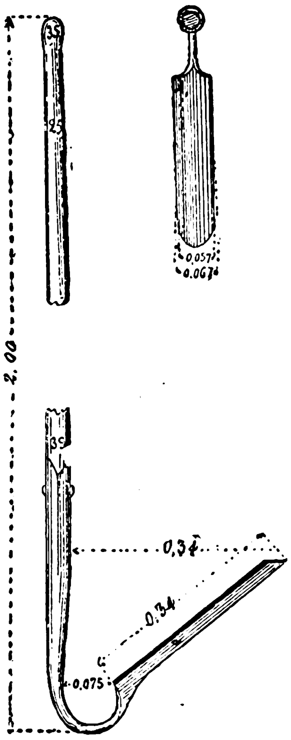

Σχ. 5.

Εἰς τὰς τάφρους, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοποθετοῦνται οἱ σωλῆνες, δίδονται πρὸς περιορισμὸν τῶν δαπανῶν ὅσῳ τὸ δυνατὸν μικρότεραι διαστάσεις. Οὕτω προκειμένου περὶ ἀπομυζητήρων τοποθετουμένων εἰς βάθος 1.20 μ. δίδεται πλάτος εἰς τὰς τάφρους εἰς μὲν τὸν πυθμένα 0,15 μ., εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους 0,45 μ. Σπανίως δὲ κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν τάφρων γίνεται διὰ τὸν φόβον τῆς καταπτώσεως τῶν χωμάτων στήριξις τῶν παρειῶν τῶν τάφρων διὰ ξυλίνων ἀντιστηριγμάτων. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι διὰ τὸ ἄνοιγμα τοιούτων τάφρων, ὁ ἐργάτης ἐργάζεται πατῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ γίνεται χρῆσις εἰδικῶν σκαπτικῶν ἐργαλείων μὲ στενότατον τὸ σιδηροῦν ἔλασμα καὶ μακρὸν ἐπίσης στειλεὸν (σχ. 5), αἱ δὲ ἐκσκαπτόμεναι γαῖαι ρίπτονται παραπλεύρως τῶν τάφρων. Μετὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῆς τάφρου ὁμαλίζονται ὁ πυθμὴν καὶ αἱ παρειαὶ αὐτῆς καὶ ρυθμίζεται ἡ κλίσις τοῦ πυθμένος συμφώνως πρὸς τὴν ἐνεργηθεῖσαν πασσάλωσιν καὶ χωροστάθμησιν διὰ ξυλίνων σταυρῶν κατὰ τὸ ἐφαρμοζόμενον ἐν τῇ ὁδοποιίᾳ σύστημα. Εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἀμερικῇ, διὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν τάφρων τόσον εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀνοικτῶν τοιούτων, ὅσον καὶ εἰς τὸ σύστημα τῶν σωληνωτῶν ἀγωγῶν, χρησιμοποιοῦσι σκαπτικὰς μηχανὰς (βλ. λ. ἐκσκαφεύς). Μὲ τὸ ἄνοιγμα καὶ τὴν ρύθμισιν τῶν τάφρων δι' εἰδικοῦ πάλιν σκαπτικοῦ ἐργαλείου, διὰ χειρὸς ἐργάτου χρησιμοποιουμένου, χαράσσεται εἰς τὸν πυθμένα ἡμικυκλικὴ κοίτη, εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετοῦνται οἱ σωλῆνες τῆς ἀποστραγγίσεως ἐκ τῶν ἄνω καὶ δι' εἰδικοῦ ἐργαλείου ξυλίνου. Ἡ τοποθέτησις τῶν σωλήνων δέον νὰ ἐπισπεύδηται εὐθὺς μετὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν τάφρων πρὸς ἀποφυγὴν καταπτώσεως τῶν χωμάτων τῶν παρειῶν καὶ ἐμφράξεως τῶν ἀνοιγεισῶν τάφρων. Ἐκτελεῖται δὲ κατὰ κανόνα ἐκ τῶν χαμηλοτέρων σημείων πρὸς τὰ ἀνώτερα. Ὁ τελευταῖος σωλὴν τοῦ ἄκρου ἑκάστης γραμμῆς φράσσεται διὰ λίθων, ἢ εἰδικοῦ πηλίνου πώματος, στηριζομένου εἰς τὸ τοίχωμα τοῦ ἄκρου τῆς τάφρου. Πάντα τὰ τεμάχια τῶν σωλήνων πρὸ τῆς τοποθετήσεώς των δοκιμάζονται δι' εἰδικῆς σφύρας, πᾶν δὲ τεμάχιον φέρον ρωγμὴν ἀπορρίπτεται. Τὰ δὲ φέροντα ἐπουσιώδεις ἐλλείψεις τεμάχια χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα τῶν γραμμῶν.

Κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σωλήνων δέον νὰ λαμβάνηται πρόνοια, ὥστε μεταξὺ τῶν συνεχομένων τεμαχίων νὰ μὴ ἀφίενται κενά. Ἐὰν δὲ εἰς τινα σημεῖα καθίσταται ἀναπόφευκτον κενόν τι κατὰ τὴν συναρμογήν, δέον τοῦτο νὰ καλύπτεται διὰ πηλίνου ἐπίσης τεμαχίου.

Ἡ ἐργασία τῆς τοποθετήσεως τῶν σωλήνων ἀποτελεῖ τὸ λεπτότερον σημεῖον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου. Διὰ τοῦτο δὲ πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται πεπειραμένοι ἐργάται καλῶς πληρωνόμενοι. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ δέον νὰ καταβάλληται κατὰ τὰς συναρμογὰς τοῦ ἄκρου τῶν ἀπομυζητήρων πρὸς τοὺς συλλεκτηρίους σωλῆνας. Ἡ συναρμογή, ὅπου εἶναι δυνατόν, γίνεται κατὰ τὸ εἰς σχ. 6 εἰκονιζόμενον σύστημα. Δηλαδὴ ὁ συλλεκτὴρ τοποθετεῖται κάτωθεν τοῦ ἀπομυζητῆρος, ὅπου αἱ κλίσεις τῶν σωλήνων ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Ἐὰν δὲν ἔχουσι κατασκευασθῇ εἰδικὰ τεμάχια σωλήνων διὰ τοιαύτας συναρμογάς, αἱ ὀπαὶ τῆς προσαρμογῆς ἀνοίγονται διὰ σφυρίων ὑπὸ εἰδικοῦ τεχνίτου, προσέχοντος, ὅπως αἱ διὰ κρούσεως ἀνοιγόμεναι ὀπαὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς διαμέτρους τῶν σωλήνων. Τὸ παρὰ τὴν συναρμογὴν τελευταῖον ἄκρον τοῦ ἀπομυζητῆρος κλείεται διὰ λίθου ἢ τεμαχίου πλίνθου, ὅπερ ἀντιστηρίζεται εἰς τὴν παρειὰν τῆς τάφρου. Τὸ ὅλον δὲ τῆς συναρμογῆς εὐθὺς μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σωλήνων στερεοποιεῖται δι' ἀργιλλώδους γῆς πρὸς ἀποφυγὴν μετακινήσεως τῶν τεμαχίων καὶ καλύπτεται διὰ γαιῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἄνοιγμα τῶν ὀπῶν ἐπὶ τῶν σωλήνων ἀπαιτεῖ μεγάλην ἐπιδεξιότητα τοῦ ἐκτελοῦντος τὴν ἐργασίαν τεχνίτου καὶ οὐσιώδη κατανάλωσιν χρόνου, προτιμᾶται ἡ κατασκευὴ καὶ εἰδικῶν τεμαχίων διὰ τὰς συναρμογάς, ἀναλόγως δὲ τῶν διατιθεμένων κλίσεων καὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου συστήματος χρησιμοποιοῦνται αἱ διατάξεις τοῦ ἄνωτέρω σχήματος, εἴτε καὶ ἡ τῆς παρατιθεμένης εἰκ. (σχ.7). Γενικῶς μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σωλήνων στερεοποιοῦνται οὗτοι εἰς τὴν θέσιν των διὰ στρώματος μαλακοῦ ὑλικοῦ, πάχους 0,20 μ., τοποθετουμένου μετὰ προσοχῆς περὶ τοὺς σωλῆνας εἰς τὸν πυθμένα τῆς τάφρου πρὸς ἀποφυγὴν μετακινήσεως ἢ βλάβης αὐτῶν κατὰ τὴν πλήρωσιν τῆς τάφρου, κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνεται πρόνοια, ὥστε τὸ στρῶμα τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ν' ἀποτελέσῃ καὶ πάλιν καλόν, γόνιμον ἔδαφος.

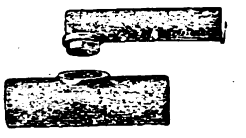
Σχ. 6.

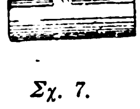
Σχ. 7.

Ἐπειδὴ ἡ δαπάνη τῆς προμηθείας τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως πρέπει νὰ κατέρχηται εἰς τὸ ἐλάχιστον, σκόπιμον εἶναι νὰ κατασκευάζωνται οὗτοι ἐπὶ τόπου, ἢ εἰς ἐγγὺς θέσιν ὅπου ὑπάρχει κατάλληλος ἀργιλλώδης γῆ, πρὸς ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν μεταφορᾶς. Ἐὰν τὸ σύστημα τῆς ἀποστραγγίσεως περιλαμβάνῃ μεγάλην ἔκτασιν καὶ ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιῆται μέγας ἀριθμὸς σωλήνων, πρὸς ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν, γίνεται χρῆσις διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν μηχανῶν, ἐνῷ ἐπὶ μικροῦ ἀριθμοῦ σωλήνων εἶναι προτιμότερον τὸ ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγγειοπλαστῶν συνήθως ἐφαρμοζόμενον σύστημα κατασκευῆς των.

Ἰδιαιτέρα τέλος προσοχὴ δέον νὰ καταβάλληται ἐπὶ τῶν *ἀγωγῶν ἀποχετεύσεως* τῶν ἐκ τῆς ἀποστραγγίσεως συγκεντρουμένων ὑδάτων. Οἱ ἀγωγοὶ οὗτοι τοποθετοῦνται ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὑψηλότερον, τοὐλάχιστον δὲ 0,15 μ. ὑπὲρ τὴν συνήθη στάθμην τῶν ὑδάτων τοῦ ρεύματος (ποταμοῦ κλπ.), εἰς ὃ ἐκβάλλουσι. Πρέπει δὲ νὰ στερεοῦνται κατὰ τρόπον, ὥστε πᾶσα μετακίνησις αὐτῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ πᾶσα ἐκουσία βλάβη αὐτῶν ἢ εἴσοδος ζῴων κλπ. νὰ καθίσταται ἀδύνατος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ ἄκρον τῶν ἀπαγωγῶν διαμορφοῦται (ὡς ἐν τῷ σχ. 8 ἐμφαίνεται), καθ' ὃ ἡ μὴ μετακίνησις τοῦ σωλῆνος ἐξασφαλίζεται διὰ λιθοκτίστου μετώπου ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ σωλὴν πακτοῦται. Πρὸς ἀποφυγὴν βλάβης ἐκ μέρους ἀνθρώπων καὶ ζῴων τοποθετεῖται τὸ στόμιον ἐντὸς

Digitized by Google

τῆς κλιτύος εἰς βάθος τι, ὑπερθεν δὲ τούτου τοποθετεῖται πλὰξ ἐμποδίζουσα τὴν προσέγγισιν εἰς τὸ στόμιον, ἡ δὲ τομὴ τοῦ σωλῆνος κατὰ τὸ στόμιον κόπτεται λοξῶς μὲ τὸ ἐξέχον ἄκρον πρὸς τὰ ἄνω. Ὁσάκις δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ῥοὴ αὐτῶν εἰς φυσικὸν ἢ τεχνητὸν ῥεῦμα, δὲν ἀποκλείεται ἡ χρησιμοποίησις φρεάτων ἀπορροφήσεως ἢ καὶ μηχανικῶν μέσων ἀνυψώσεως τοῦ ὕδατος.

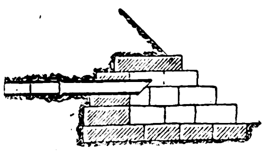

Σχ. 8.

Ἵνα ἡ λειτουργία τοῦ συστήματος ἀποστραγγίσεως τελῆται κανονικῶς, ἐπιβάλλεται διηνεκῶς ἡ καλὴ *συντήρησις* αὐτοῦ. Αἱ ἀνοικταὶ τάφροι, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ χάνδακες, δέον πάντοτε νὰ διατηρῶνται καθαροὶ ἀπὸ χόρτων καὶ καθιζήσεως ἰλύος. Τὰ στόμια ἀποχετεύσεως τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως νὰ ἐπιβλέπωνται συχνὰ καὶ ἐνδεχόμεναι ἐμφράξεις ἢ στενώσεις τῶν σωλήνων συνεπείᾳ καθιζήσεως ἀλάτων τοῦ ἀσβεστίου κλπ. νὰ διορθοῦνται. Αἱ τοιαῦται ἐμφράξεις καθίστανται αἰσθηταὶ ἰδίως κατὰ τὸ ἔαρ συνεπείᾳ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑγρῶν κηλίδων. Πρέπει δὲ νὰ διορθοῦνται ἀμέσως, ἵνα ἀποφεύγηται περαιτέρω βλάβη καὶ ἀχρήστευσις τοῦ συστήματος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁλόκληρον τὸ σύστημα διατρέχει τὸ ἔδαφος ὑπογείως, ἵνα εἶναι εὔκολος ἡ ἀνεύρεσις τῆς θέσεως τῶν διαφόρων ἀγωγῶν, τίθενται εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τοῦ συστήματος λίθοι ἐν εἴδει ὀροσήμων φέροντες διακριτικὰ ἐπ' αὐτῶν σημεῖα, γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου κλπ., ἵνα χρησιμεύσουν ὡς σταθεραὶ ἀφετηρίαι ἀναζητήσεως τῆς θέσεως τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ συστήματος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τῆς ἀποστραγγίσεως δι' ἐγκαταστάσεως ὑπογείων ἀγωγῶν, πρέπει αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι τάφροι κλπ. εἰς τὴν ἀποστραγγισθεῖσαν περιοχὴν νὰ πληρῶνται ἢ ὁποσδήποτε ἰσοπεδῶνται. Μετὰ τοῦτο δὲ νὰ ἐκτελῆται βαθεῖα ἀροτρίασις τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἐνδεδειγμένη λίπανσις. Ἰδιαιτέρως ἐπὶ βαρέων ἐδαφῶν ἡ χρῆσις ἀρότρων τοῦ ὑπεδάφους προσφέρει ἀρίστας ὑπηρεσίας, ἵνα ἐπιταχύνεται ἡ ἐπενέργεια τῆς ἀποστραγγίσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὡς λιπάσματα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τὸ μετὰ τὴν ἀποστράγγισιν ἐκτὸς τῶν φωσφορικῶν καὶ τοῦ καϊνίτου συνιστᾶται ἰδιαιτέρως ἡ καυστικὴ ἄσβεστος, καθόσον δι' αὐτῆς διεγείρεται ἡ χημικὴ ἐνέργεια τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους καὶ καθίστανται ἀβλαβεῖς αἱ τυχὸν ἐν τῷ ἐδάφει ὑπάρχουσαι ἑνώσεις τοῦ σιδήρου. Εἰδικῶς σκόπιμος ἔχει ἀποδειχθῆ ἡ ἐφαρμογὴ σκαλιστικῶν καλλιεργειῶν ἐπὶ ἄρτι ἀποστραγγισθείσης ἐκτάσεως, καθόσον οὕτω παρέχεται εὐκαιρία τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἐπὶ τοιούτων ἐδαφῶν ἰδιαιτέρως εὐνοουμένων ζιζανίων. Πρέπει ν' ἀποκρούεται δὲ ἡ καλλιέργεια βαθυρρίζων φυτῶν καὶ πρὸ παντὸς τῶν ζαχαροτεύτλων, καθόσον αἱ ῥίζαι αὐτῶν εἰσδύουν εὐκόλως εἰς τὸ βαθέως ἀροτριωθὲν ἔδαφος καὶ δύνανται οὕτω νὰ εἰσδύσωσιν εὐκόλως ἐντὸς τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως καὶ ἐπιφέρωσιν ἔμφραξιν αὐτῶν. Τονίζεται ἰδιαιτέρως, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἀποστραγγίσεως βελτίωσις τῆς καταστάσεως βαρέων ἐδαφῶν, μόνον βαθμιαίως καὶ διὰ τοῦ χρόνου ἐπιτυγχάνεται καὶ συνεπῶς ἡ πλήρης ἐπιτυχία τῆς ἀποστραγγίσεως μόλις μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων καθίσταται αἰσθητή.

Πρὸς ἀποφυγὴν ἀποπλύσεως τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τοῦ νιτρικοῦ ἀζώτου διὰ τῆς ἀποστραγγίσεως, δέον νὰ γίνεται χρῆσις τῶν ἐξ ἀζώτου λιπασμάτων οὐχὶ τὸ φθινόπωρον ἀλλὰ τὸ ἔαρ, καὶ τότε πάλιν τὸ λίπασμα πρέπει νὰ τίθεται οὐχὶ ἐφ' ἅπαξ ἀλλ' ἐπανειλημμένως καὶ εἰς μικρὰς δόσεις.

Τὰ *ἀποτελέσματα* τῆς ἀποστραγγίσεως τῶν ἐδαφῶν εἶναι λίαν εὐχάριστα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκλείπουσιν ὅλα τὰ κακὰ τὰ ἐκ τῆς μεγάλης ὑγρότητος τοῦ ἐδάφους προερχόμενα, περὶ ὧν ἐν ἀρχῇ ἀνεφέραμεν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως προκύπτουν καὶ τὰ ἑξῆς ἔμμεσα ἀποτελέσματα: Τὰ καλλιεργούμενα φυτὰ χρησιμοποιοῦσιν ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν θρεπτικῶν δι' αὐτὰ στοιχείων, ἅτινα μένουσιν ἀχρησιμοποίητα εἰς τὰ ὑγρὰ ἐδάφη· συνάμα δὲ χρησιμοποιοῦσι πλήρως καὶ τὰ προστιθέμενα τεχνητὰ λιπάσματα. Προσέτι συνεπείᾳ τῆς ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐδάφους ὁ κίνδυνος τῆς διαχειμάσεως τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων καλλιεργειῶν καθίσταται μικρότερος καὶ οἱ πρώϊμοι καὶ ὄψιμοι παγετοὶ εἶναι ὀλιγώτερον ἐπιβλαβεῖς. Τὸ ἀποστραγγισθὲν ἔδαφος ξηραίνεται ταχύτερον τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν κατὰ τὸ ἔαρ, εἰς τρόπον ὥστε ἐπιταχύνεται ἡ ἀποπεράτωσις τῶν ἐαρινῶν καλλιεργειῶν κατὰ 2—4 ἑβδομάδας, οὕτω δὲ ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν γίνεται ὁμοιομορφοτέρα, ταχυτέρα καὶ ἰσχυροτέρα, πλεονέκτημα, ὅπερ κατὰ τὰ ξηρὰ ἔτη ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν σημασίαν, διότι ἡ ἐπερχομένη ξηρασία εὑρίσκει τὰ φυτὰ περισσότερον ἀνεπτυγμένα καὶ συνεπῶς ἀνθεκτικώτερα. Προσέτι ἡ βροχή, ἥτις πρότερον ἔρρεεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κεκορεσμένου ἐξ ὑγρασίας ἐδάφους, ἤδη εἰσδύει ἐν αὐτῷ καὶ τροφοδοτεῖ αὐτὸ μὲ τὴν ἀναγκαίαν ὑγρασίαν καὶ ὁ ῥόλος αὐτοῦ ὡς μέσου διαλυτικοῦ καὶ μεταφορέως τῶν θρεπτικῶν τοῦ ἐδάφους στοιχείων πληροῦται τελειότερον. Τὸ δὲ πλεονάζον ὕδωρ ἀποχετεύεται ταχέως διὰ τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως. Οὕτω τὸ ἔδαφος ἀσκεῖ μίαν ἐπιρροὴν διακανονιστικὴν τοῦ ὕδατος, συγκρατοῦν ὡς σπόγγος τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὰς καλλιεργείας ὕδωρ, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ διατηρῇ ἐπαρκοῦσαν διὰ τὰ φυτὰ ποσότητα ὑγρασίας καὶ ἐπὶ μακρὸν ἄνομβρον χρόνον, καὶ ἀπομακρύνον τὸ πλεονάζον ὕδωρ, ἵνα μὴ καθίσταται τοῦτο ἐπιβλαβὲς εἰς τὰς καλλιεργείας.

Ἐπειδὴ ἡ ἀποστράγγισις καθιστᾷ τὸ ἔδαφος ψαθυρότερον καὶ εὐθρυπτότερον, ἡ ἀροτρίασις καὶ καλλιέργεια αὐτοῦ καθίσταται εὐκολωτέρα, ἐπερχομένης οὕτω σημαντικῆς οἰκονομίας εἰς ἕλξιν καὶ ἐργασίαν καὶ συνεπῶς ἐλαττώσεως τῶν δαπανῶν τῆς καλλιεργείας.

Ἐπίσης λόγῳ τῆς ψαθυρότητος τοῦ ἐδάφους, αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν δύνανται νὰ εἰσδύσωσι βαθύτερον καὶ νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὰς εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα αὐτοῦ ὑπαρχούσας θρεπτικὰς οὐσίας. Δι' ὅλους τοὺς λόγους τούτους, ἀφ' ἑνὸς μὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ καλλιέργεια εἰδῶν τινων, ἥτις πρότερον ἦτο ἀνέφικτος, ἢ καὶ καθίσταται ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους ἀπολύτως δυνατή, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνυψοῦται ἡ παραγωγὴ τόσον εἰς ποσόν, ὅσον καὶ εἰς ποιόν, ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τῶν δυσμενῶν καιρικῶν ἐπιδράσεων καὶ ἐλαττοῦνται αἱ δαπάναι τῆς καλλιεργείας. Πρὸ παντὸς ὅμως αἱ ἀποστραγγίσεις δύνανται νὰ ἀσκήσωσι τεραστίαν ἐπίδρασιν πρὸς ἔντασιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ προσφέρωσι σημαντικὰς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, καθ' ἣν ζωηρῶς ἐπιδιώκεται ἡ κατάκτησις νέων ἐδαφῶν πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἡ αὔξησις τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς.

Κατὰ πειράματα ἐκτελεσθέντα ἐν Βοημίᾳ κατὰ τὰ ἔτη, καθ' ἃ αἱ συνθῆκαι τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυτῶν ὑπῆρξαν κανονικαί, ἡ ἐπαύξησις τοῦ εἰσοδήματος διὰ τὰς διαφόρους καλλιεργείας ἀνῆλθε μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποστραγγιστικῶν ἔργων εἰς 41—120%, δηλαδὴ διά τινας καλλιεργείας ἰδίως βαθυρρίζων φυτῶν ὑπερεδιπλασιάσθη· κατὰ δὲ τὰ ἔτη ξηρασίας κατέστη ἀκόμη μεγαλυτέρα ἀνελθοῦσα εἰς 136%. Ἐπίσης δὲ διεπιστώθη ἐπαύξησις τῆς ποιότητος τῶν προϊόντων κατὰ 2.6—8,7 τ. ἑ. ἐκατόν, τῆς αὐξήσεως ταύτης κρινομένης, ἰδίᾳ ἐπὶ δημητριακῶν καρπῶν, ὀσπρίων κλπ., ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ βάρους ἑνὸς ἑκατολίτρου τοιούτων προϊόντων. Κατὰ δὲ τὸν Βαρράλ τὰ ἐν Γαλλίᾳ ἐκτελεσθέντα πειράματα ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ ἐπαύξησις τῆς ἀποδόσεως τῶν καλλιεργειῶν μετὰ τὴν ἀποστράγγισιν ἀνῆλθεν εἰς 13—200%, ἀναλόγως τῆς ποιότητος τῶν γαιῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἡ δαπάνη τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων ἀπεσβέσθη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐδαφικοῦ εἰσοδήματος, ἢ ἀπέδωκε τόκον ἀνώτερον τοῦ 20%.

Ἡ δαπάνη τῆς ἐγκαταστάσεως ἑνὸς συστήματος ἀποστραγγίσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑγρότητος καὶ τοῦ εἴδους τῶν ἐδαφῶν, δηλαδὴ τῆς πυκνότητος τοῦ δικτύου τῶν σωλήνων καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν λοιπῶν τεχνικῶν ἔργων, καθὼς καὶ τῆς τιμῆς τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν δαπανῶν τῆς μεταφορᾶς. Ποικίλλουν ὡς ἐκ τούτου ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε συνθηκῶν. Προπολεμικῶς ἡ δαπάνη τῆς ἐγκαταστάσεως τοιούτων ἔργων ἐκυμαίνετο διὰ μὲν τὸ σύστημα τῶν ἀνοικτῶν τάφρων μεταξὺ 4 καὶ 45 φράγκων χρυσῶν, διὰ δὲ τὸ σύστημα τῶν ὑπογείων ἀγωγῶν 12,5—62,5 χρ. φράγκων, τῆς κατὰ τρέχον μέτρον τῶν ἀγωγῶν δαπάνης ἀνερχομένης εἰς 0,59—0,70 τοῦ φράγκου. Ἤδη μὴ ἀποκατασταθείσης εἰσέτι σταθερότητος τῶν τιμῶν τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἡμερομισθίων δὲν δύναταί τις νὰ δώσῃ ἀριθμοὺς βασίμους. Πάντως ὅμως δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς βάσις πρὸς πρόχειρον ὑπολογισμὸν προπολεμικαὶ εἰς χρυσὸν τιμαὶ προσηυξημέναι κατὰ ποσοστὸν τι ἀναλογοῦν εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἐλάττωσιν τῶν ὡρῶν ἐργασίας καὶ τὴν μικροτέραν ἀπόδοσιν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν. Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1919—20 ἐπὶ δέκα ἔργων ἐκτελεσθέντων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, ἡ δαπάνη ἀνῆλθεν εἰς 110—230 σημερινὰ χρυσᾶ μάρκα κατὰ στρέμμα, ἤτοι τὸ 5—6πλάσιον τῆς προπολεμικῆς. Κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα τοῦ 1920—21 αἱ δαπάναι ἀποστραγγίσεως ἐν Βυρτεμβέργῃ ἀνῆλθον εἰς 8—10πλάσιον τῶν προπολεμικῶν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπολογίζουν σήμερον τὰς δαπάνας ταύτας εἰς τὸ 3—4πλάσιον τῶν προπολεμικῶν. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐγκατάστασις τοιούτων ἔργων δὲν θεωρεῖται καὶ σήμερον ὡς ἀσύμφορος, καθόσον καὶ ἡ τιμὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἔχει λάβει ἀντίστοιχον αὔξησιν.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς οἰκονομικότητος τῶν ἀποστραγγιστικῶν ἔργων καὶ ἡ *δαπάνη συντηρήσεως* τοῦ συστήματος. Ἐπὶ ἀποστραγγίσεως δι' ἀνοικτῶν τάφρων τὴν δαπάνην ταύτην δέον νὰ ὑπολογίζῃ τις κατ' ἀνώτατον ὅρον κατ' ἔτος εἰς 2% τῶν δαπανῶν τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως. Ὅταν δὲ χρησιμοποιοῦνται ὑπόγειοι ἀγωγοί, ἡ δαπάνη αὕτη εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ott. Fauser*. Meliorationen I 1921) (Sammlung Göschen). *E. Risler-G. Wery*. Drainage et assainissement des Terres 1922 (Encyclopédie agricole). *Paul Lévy Salvador-Paul Frick*. Hydraulique agricole III. 1923 (Bibliothèque de l'Ingénieur de Travaux Publics).

Α. Γ. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **[ΟΧΥΡΩΤ.]** Καλεῖται *ἀποστράγγισις* εἰς τὴν ὀχυρωτικὴν ἡ ἐργασία ἀποχετεύσεως τῶν ὑδάτων πρὸς συντήρησιν τῶν ἔργων ὀχυρωτικῆς καὶ τὴν βελτίωσιν ἐν γένει τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως τῶν ἀμυνομένων μιᾶς ὠργανωμένης τοποθεσίας στρατευμάτων. Αὕτη ἐκτελεῖται τόσον εἰς τὸ δίκτυον χαρακωμάτων καὶ ὀρυγμάτων, ὅσον καὶ εἰς τὰς εἰσόδους καὶ στέγας τῶν σκεπάστρων. Ἡ ἀποστράγγισις εἶναι ἐργασία σπουδαιοτάτη, καθ' ὅσον ἡ ἔλλειψις ἢ πλημμελὴς ἐκτέλεσις ταύτης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν διαβίωσιν τῶν στρατευμάτων τῆς ἀμύνης, ἐπιφέρει καταστροφὰς τῶν ἔργων μείζονας τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται εἰς τὰ ὀρύγματα καὶ χαρακώματα κατὰ πρῶτον δι' αὐτῆς ταύτης τῆς χαράξεως· οὕτω ἡ χάραξις δέον νὰ μὴ ἀκολουθῇ ἰσοϋψῆ καμπύλην, ὥστε τὰ χαρακώματα νὰ παρουσιάζωσι κλίσεις, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐκ τῶν βροχῶν ὕδατα συγκεντροῦνται εἰς τὰ χαμηλότερα σημεῖα· ἐκεῖθεν διὰ μικρᾶς αὔλακος διοχετεύονται εἰς τὴν πλησιεστέραν μισγάγγειαν. Ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι ὁριζόντιον ἡ ἀποστράγγισις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν κλίσεων αἵτινες δίδονται εἰς τὸν πυθμένα τῶν χαρακωμάτων καὶ ὀρυγμάτων· ἡ κλίσις αὕτη εἶναι εἴτε πρὸς τὸ ἓν ἄκρον τοῦ χαρακώματος εἴτε πρὸς ἀμφότερα. Εἰς τὰ ἄκρα ταῦτα κατασκευάζονται εἰδικὰ φρέατα ἐπενδεδυμένα ἐσωτερικῶς ἵνα μὴ καταπίπτωσι αἱ γαῖαι. Τὸ βάθος τῶν φρεάτων τούτων ἐπεκτείνεται μέχρις ὅτου εὕρωμεν ἔδαφος διαπερατόν· ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ φρέατος στρώνεται στρῶμα χαλίκων. Ἂν τὸ ἔδαφος εἶναι ἀργιλλῶδες καὶ συνεπῶς μὴ διαπερατὸν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, τὰ φρέατα ἐκκενοῦνται ἑκάστοτε δι' ἀντλιῶν.

Διὰ τὴν ἀκίνδυνον κυκλοφορίαν ἐντὸς τῶν ὀρυγμάτων, τὸ ἄνω χεῖλος τῶν φρεάτων καλύπτεται διὰ ξυλίνης ἐσχάρας· οὕτω καὶ ἡ ῥοὴ τῶν ὑδάτων εἰς τὸ φρέαρ ἐπιτελεῖται καὶ ἡ διάβασις τῶν στρατευμάτων ἐπιτυγχάνεται ἀκινδύνως.

Εἰς τὰ σκέπαστρα ἡ ἀποστράγγισις ἐπιτυγχάνεται διδομένης κλίσεως εἰς τὸ ὄδηγοῦν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σκεπάστρου ὄρυγμα, ὥστε τὰ ὕδατα νὰ ῥέωσι πρὸς τὴν ἀντίθετον τοῦ σκεπάστρου κατεύθυνσιν. Ὡσαύτως διὰ γαιοσάκκων κατασκευάζεται πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σκεπάστρου φράγμα μέσῳ τοῦ ὁποίου ἐμποδίζονται τὰ ὕδατα νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ σκέπαστρον. Διὰ τὸ ἀδιαπέραστον τῆς στέγης τοῦ σκεπάστρου, ἐπικαλύπτεται αὕτη δι' αὐλακωτῆς λαμαρίνης, μέσῳ τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα συλλέγονται εἰς κατασκευαζόμενα εἰδικὰ φρεάτια.

Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ἐφαρμόζονται εἰς μόνιμον μέτωπον, ὁπότε διαθέτομεν καὶ χρόνον καὶ μέσα· εἰς πρόχειρον ὀργάνωσιν ἐπιζητοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀποστράγγισιν διὸ καταλλήλου χαράξεως.

Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποστράγγισμα (τό)· τὸ ἀποστραγγίδι || ἡ ἀποστράγγισις (βλ. λ.).

ἀποστραγγιστὴρ (ὁ) καὶ *ἀποστραγγιστήριον* (τό)· τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἀποστραγγίζουσιν ὑλώδη ἐδάφη, οἷον ὀχετοί, χάνδακες, σωλῆνες κττ.

ἀποστραγγιστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀποστράγγισιν, ὁ ἐπιτυγχάνων τὴν ἀποστράγγισιν: «ἀποστραγγιστικὰ ἔργα».

ἀπόστρατα· ἐπίρρ. ἔξω ἀπὸ τὴ στράτα, μακρὰν τῆς ὁδοῦ.

ἀποστρατεία (ἡ)· ἡ διάθεσις τοῦ ἀποστρατεύεσθαι, τὸ νὰ εἶναι τις ἀπεστρατευμένος, μακρὰν τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ: «ἀξιωματικὸς ἐν ἀποστρατείᾳ» ἀντίθ. «—ἐν ἐνεργείᾳ» || καθόλου, ἡ ἀποχή, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ ἔργου, τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ ὁποῖον τις ἤσκει.

— *[Στρατ.-Ναυτ.]* Ἀποστρατεία εἶναι ἡ τελευταία κατάστασις τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ ὑπαξιωματικοῦ, ἐπανερχομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ ἐγγραφομένου εἰς τὸ στέλεχος τῆς ἐφεδρείας πλὴν τοῦ ἀποστρατευομένου ἕνεκα σωματικῆς ἀνικανότητος *(Στρατ.)* ἢ τοῦ μὴ θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ χρησίμου διὰ τὴν ἐγγραφὴν ταύτην *(Ναυτ.)*.

Ὁ ἀξιωματικὸς ἢ ὑπαξιωματικὸς τίθεται εἰς ἀποστρατείαν διὰ διατάγματος: 1) τῇ αἰτήσει του, ἐφ' ὅσον ἔχει συμπεπληρωμένον τὸν πρὸς σύνταξιν ἀπαιτούμενον χρόνον, 2) ἕνεκα συμπληρώσεως τοῦ κεκανονισμένου ὁρίου ἡλικίας, 3 ἕνεκα ἀποδεδειγμένης σωματικῆς ἀνικανότητος κατόπιν γνωμοδοτήσεως τῆς ἀνωτάτης στρατιωτικῆς (διὰ τοὺς ἐν στρατῷ) ἢ ναυτικῆς (διὰ τοὺς ἐν τῷ ναυτικῷ) ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς, ἀνεξαρτήτως χρόνου ὑπηρεσίας (πλὴν τῶν παθόντων ὑπὸ συνθήκας πρὸ

Digitized by Google

βλεπομένας ὑπὸ εἰδικῶν νόμων), 4) ἕνεκα ἀποδεδειγμένης διοικητικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἀνικανότητος, κατόπιν γνωμοδοτήσεως πενταμελοῦς ἐξ ἀξιωματικῶν ἀνακριτικοῦ συμβουλίου, προκειμένου περὶ τῶν ἀξιωματικῶν (πλὴν τῶν συνταγματαρχῶν, ὑποστρατήγων καὶ ἀντιστρατήγων, δι' οὓς ἀποφαίνεται τὸ ἀνώτατον στρατιωτικὸν συμβούλιον), ἢ τριμελοῦς ἐξ ἀξιωματικῶν πειθαρχικοῦ συμβουλίου προκειμένου περὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν. Ἐπὶ 5 ἔτη ἀπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ ὁρίου ἡλικίας οἱ ἀποστρατευόμενοι χαρακτηρίζονται ὡς ἔφεδροι ἀπόστρατοι. Τὰ τῆς συντάξεως τῶν ἀποστρατευομένων βλ. εἰς λ. *σύνταξις*.

Πλὴν τῆς κανονικῆς ταύτης ἀποστρατείας ὑπάρχει καὶ ἡ *τιμητικὴ* καὶ *εἰδικὴ ἀποστρατεία* διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ἀνθυπασπιστὰς ἐν τῷ στρατῷ, ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικοὺς ἐν τῷ ναυτικῷ. Εἰς *τιμητικὴν ἀποστρατείαν* τίθενται οἱ εἰρημένοι συνεπείᾳ τραυμάτων προαγόμενοι κατὰ ἕνα βαθμὸν καὶ λαμβάνοντες ἰσοβίως τὰ 80% ἢ 100% ἢ 200% τῶν ἀποδοχῶν ἐνεργείας. Εἰς *εἰδικὴν ἀποστρατείαν* τίθενται οἱ εἰρημένοι, ὅταν προσβληθῶσιν ἀπὸ φυματίωσιν προελθοῦσαν ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ πολέμου, προαγόμενοι κατὰ ἕνα βαθμόν, ἐφ' ὅσον δὲν φέρουσι βαθμὸν ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, καὶ λαμβάνοντες τὰ ἀνωτέρω ποσοστὰ ἀποδοχῶν ἀναλόγως τῆς κατηγορίας, εἰς ἣν τάσσονται. Ἡ κατάστασις τῆς εἰδικῆς ἀποστρατείας εἶναι προσωρινὴ καταλήγουσα εἰς τὴν κανονικὴν ἀποστρατείαν, ὅταν ἐκλείψωσιν οἱ λόγοι οἱ προκαλέσαντες τὴν εἰς αὐτὴν μετάθεσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ ἢ ὑπαξιωματικοῦ, πλὴν ἂν ἐπανεξεταζόμενοι εὑρεθῶσι φέροντες τὴν πάθησιν, ὅτε ἰσοβίως λαμβάνουσι τὰ 80%. Ν. ΚΛΑΔΑΣ—Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποστράτευσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποστρατεύειν, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ εἰς τὴν ἀποστρατείαν: «ἡ ἀποστράτευσις δύο ἡλικιῶν»· ἀντίθ. *ἐπιστράτευσις*.

— *[Στρατηγ.]* Καλεῖται *ἀποστράτευσις* ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ἐν ἐπιστρατεύσει στρατοῦ εἰς τὴν συνήθη αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ κατάστασιν (βλ. λ. ἐπιστράτευσις). Ν. Κ.

ἀποστρατεύω· ἀπομακρύνω τοῦ στρατοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντας, ἀπαλλάσσω τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας || μέσ. *ἀποστρατεύομαι*, ἀπομακρύνομαι τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ, μεταβαίνω εἰς τὴν ἀποστρατείαν.

ἀποστράτηγος (ὁ)· ὁ ἀπολυθεὶς ἀπὸ τῆς στρατηγίας, ὁ τέως στρατηγὸς (ἀρχ.).

ἀποστρατοπεδεύω· χωριστὰ καὶ μακράν τινος στρατοπεδεύω.

ἀπόστρατος (ὁ, ἡ)· ὁ μακρὰν τοῦ στρατοῦ, ὁ ἀποστρατευθείς· πβλ. *ἀπόμαχος*.

— *[Στρατ. Κανον.]* Καλεῖται *ἀπόστρατος* ὁ ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἀποστρατείας (βλ. λ.) εὑρισκόμενος ἀξιωματικὸς ἢ ὑπαξιωματικός. Ν. Κ.

ἀποστρέβλωσις· βλ. στρέβλωσις.

ἀποστρέφω· στρέφω κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, κοιν. γυρίζω κατ' ἀλλοῦ: «ἀποστρέφω τὸ πρόσωπόν μου» || ἰδιωματ., κάμνω τινὰ νὰ στραφῇ, νὰ ἀλλάξῃ διεύθυνσιν, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ποιμένος ὅστις ἐμποδίζει τὰ βοσκήματα νὰ προχωροῦν κατὰ βούλησιν· ἤδη παρ' ἀρχ.: «οἱ ἔφοροι ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρῶντο ἐξ Ἰσθμοῦ» (*Ξενοφ.*)· || ἰδιωμ. (ἐπὶ σιδηροῦ ἐργαλείου)· ἀποστομώνω || τὸ μέσ. *ἀποστρέφομαί τινα*· αἰσθάνομαι ἀποστροφὴν πρός τινα, ἀποφεύγω, δὲν συναναστρέφομαι, μισῶ || καθόλου, ἀποφεύγω, δὲν δέχομαι: «ἀποστρέφομαι τὸν γάμον, ἀποστρέφομαι τὰς συναναστροφάς, — τὴν ψευδολογίαν κ. τ. τ.». Β. Φ.

ἀποστρογγυλῶ *(—όω)* καὶ *ἀποστρογγυλώνω*· κάμνω τι στρογγύλον.

ἀποστρογγύλωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποστρογγυλώνω*.

— *[Τεχνικ.]* Πολλάκις λαμβάνεται ἐν ταῖς τεχνικαῖς κατασκευαῖς ἡ πρόνοια τῆς *ἀποστρογγυλώσεως* τῶν γωνιῶν καὶ τῶν ἀκμῶν ἐκείνων, ὅσαι, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των, θὰ ἦσαν ἐπικίνδυνοι ἢ ὀχληραὶ εἰς τὰ πλησιάζοντα πρόσωπα. Τὸ μέτρον τῆς ἀποστρογγυλώσεως λαμβάνεται ἐπίσης διὰ λόγους ἀντοχῆς κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ μεγάλης εἰς μικρὰν διατομὴν τῶν τεμαχίων κατασκευῆς καὶ ἰδίως ὅταν ταῦτα ὑπόκεινται εἰς μεγάλας ἐξωτερικὰς δυνάμεις, ὁπότε ἡ ἀποστρογγύλωσις ἐπιβάλλεται πρὸς ἀποφυγὴν ῥαγῶν καὶ θραύσεων τοῦ ὑλικοῦ. Ἡ ἀποστρογγύλωσις τῶν ἀκμῶν καὶ τῶν γωνιῶν ἐπιβάλλεται ἐπίσης προκειμένου περὶ χυτῶν τεμαχίων διὰ λόγους χυτηρίου. Τέλος προκειμένου περὶ ὀδοντωτῶν τροχῶν ἡ ἀποστρογγύλωσις τῶν ἀκμῶν τῶν ὀδόντων ἐκτελουμένη δι' εἰδικῶν μηχανῶν ἀποσκοπεῖ τὴν εὐκόλυνσιν τῆς συμπλοκῆς. Ἀποστρογγυλοῦνται ἐπίσης αἱ ἀκμαὶ τῶν κεφαλῶν τῶν σιδηροδρομικῶν ῥάβδων, ἐνῷ αἱ κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ μήκους τῶν ῥάβδων ἀκμαὶ τῶν κεφαλῶν ἐνίοτε ἀποτέμνονται οὕτως, ὥστε κατὰ τοὺς ἁρμοὺς σχηματίζονται δύο κεκλιμένα ἐπίπεδα, ἓν ἐφ' ἑκατέρας τῶν συνεχομένων ῥάβδων, ἐλαχίστου μήκους, ἀλλὰ ὑποβοηθοῦντα τὴν ὁμαλωτέραν διάβασιν τοῦ τροχοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς ῥάβδου εἰς τὴν ἄλλην. Α. Μ.

ἀποστροφάδι· ἰδιωμ. (Αἴγιον), ἡ παραφυὰς τοῦ κλήματος, ἥτις φυτρώνει εἰς τὴν ῥίζαν καὶ *ἀποστρέφει*, δηλ. δὲν ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κορμοῦ.

ἀποστροφάρι (τό)· ἰδιωματ., τὸ ἐπιστρεφόμενον, τὸ μὴ γενόμενον ἀποδεκτόν.

ἀποστροφὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀποστρέφω*, τὸ στρέφειν ἢ στρέφεσθαι πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν || ἀηδία, περιφρόνησις || ἰδιωμ., ἀγροτικὸς οἰκίσκος || ἰδιωματ. (Κρήτ.), τὸ μέρος τὸ προωρισμένον πρὸς βοσκὴν ἑκάστου ποιμνίου· ἄλλως *σύρμα*.

— *[Ῥητορ.]* Ἡ ἀποστροφὴ ἀποτελεῖ ῥητορικὸν σχῆμα, καθ' ὃ ὁ ῥήτωρ διακόπτει τὴν ἀγόρευσιν αὐτοῦ, ἵν' ἀπευθύνῃ τὸν λόγον πρὸς πρόσωπα παρόντα ἢ ἀπόντα, ζῶντα ἢ νεκρὰ ἢ καὶ πρὸς ἄψυχα ἀντικείμενα. Α. Δ.

ἀποστρόφι (τό)· ἰδιωματ. (Πόντ.), ὁ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ γάμου γινόμενος ἀποχωρισμὸς τοῦ γαμβροῦ ἀπὸ τῆς νύμφης (βλ. *Λεξ. Ἀρχ.* 5, 156).

Ἀποστροφία (ἡ). Ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἡ σύζυγος τοῦ Κάδμου Ἁρμονία (*Παυσ.* 9,16 3). Α. Δ.

ἀπόστροφος (ἡ)· γραφικὸν σημεῖον (') διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἔκθλιψις φωνήεντος: «κατ' ἐμοῦ».

ἀποσύκισμα (τό)· ἰδιωματ., ἡ τελευταία συλλογὴ τῶν σύκων, τὰ τελευταῖα συλλεγόμενα σῦκα· πβλ. *ἀποθέρισμα*.

ἀποσυλῶ *(—άω)*· συλῶ, ἀφαιρῶ τὰ ὅπλα τῶν φονευθέντων στρατιωτῶν.

ἀποσυνάγωγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀποβεβλημένος ἀπὸ τῆς συναγωγῆς || καθόλου, ὁ ἀποβλητος, ὁ ἀποκήρυκτος, ὁ ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ ὁμίλου τινός.

— *[Βιβλ.]* Ἐκαλεῖτο *ἀποσυνάγωγος* ὁ ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς *συναγωγῆς* εἴτε προσκαίρως εἴτε διὰ παντὸς ἀποκεκλεισμένος. Τῆς ποινῆς ταύτης, ἧς γίνεται μνεία ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (Ἔσδρα ι' 8, Νεεμ. ιγ' 25), ὑπῆρχον παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Ἰουδαίοις, πιθανῶς δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, δύο διαβαθμίσεις, ἡ *ἠπιωτέρα* καὶ ἡ *αὐστηροτέρα*. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην, ἥτις ἐλέγετο *Νιδδοὶ* (ἀποχωρισμὸς) ἢ *Σιαμμαθὰ* (κατάρα), ὁ ἀπὸ τῆς συναγωγῆς (κοινότητος) ἀποβαλλόμενος δὲν ἔπρεπε νὰ πλησιάζῃ οὐδένα, ἐξαιρέσει τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἐπετρέπετο δ' ὅμως νὰ ἐπισκέπτηται τὴν συναγωγὴν (εὐκτήριον οἶκον). Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν διαβάθμισιν τῆς ποινῆς ταύτης, ἥτις ἐλέγετο *Χαίρεμ*, δηλ. ἀνάθεμα (βλ. λ.), ὁ ἀποβαλλόμενος ἀπεκλείετο ἐντελῶς ἀπὸ πάσης μετὰ Ἰουδαίων ἐπικοινωνίας.

[Schürer, Geschichte des jüd. Volkes im Zeitalter Jesu Cristi. II [3]. σελ. 434 ἑξ.]. Π. Ι. Μ.

ἀποσυνάπτω· διαλύω, ἀποχωρίζω τὰ συνημμένα.

ἀποσύνδεσις (ἡ)· ἡ λύσις, ἡ διάλυσις τῆς συνδέσεως, ὁ χωρισμὸς τῶν εἰς ἓν ὅλον ἀπαρτιζόντων μερῶν· ἀντιθ. *συσκευὴ* ἢ *μπαλλάρισμα*.

ἀποσυνδέω· διαλύω τὰ δεδεμένα, τὰ συνεσκευασμένα· ἀντιθ. *συσκευάζω* ἢ *μπαλλάρω*.

ἀποσυνηθίζω· ἰδιωματ. (Πόντ.), ξεσυνηθίζω, ξεμαθαίνω.

ἀποσύνθεσις (ἡ)· ἡ διάλυσις τῆς συνθέσεως, ὁ χωρισμὸς τῶν συντεθειμένων μερῶν || ἡ ἀπαρχὴ τῆς σήψεως τῶν ζωϊκῶν ὀργανισμῶν: «κρέατα, ἰχθύες, καρποὶ ἐν ἀποσυνθέσει» || μετφ. ἡ διαφθορὰ ὀργανώσεώς τινος, ἔλλειψις συναρτήσεως καὶ πειθαρχίας: «ἡ ἀποσύνθεσις τῆς διοικήσεως,— τοῦ στρατοῦ κ. τ. τ.» (νέα λέξις, ἐπιτυχὴς ἀπόδοσις τῆς γαλλ. *décomposition*). Β. Φ.

— *[Χημ.]* Ἀποσύνθεσις λέγεται ἡ χημικὴ δρᾶσις δι' ἧς ἓν σῶμα σύνθετον διαχωρίζεται εἰς τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ ἁπλᾶ συστατικά. Ἡ ἀποσύνθεσις δύναται νὰ προέλθῃ αὐτομάτως, διὰ τῆς ἐπενεργείας δηλ. φυσικῶν παραγόντων (θερμότης, φῶς) ἢ μικροργανισμῶν (ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἀποσύνθεσις ἑνὸς πτώματος). Δύναται δ' ἀφ' ἑτέρου νὰ προκληθῇ καὶ τεχνητῶς διὰ χημικῶν ἢ φυσικῶν ἐπιδράσεων (π. χ. ἀποσύνθεσις τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἠλεκτρολύσεως κ. λ. π.). [Βλ. λ. ἀντίδρασις, ἕνωσις, διάσπασις.] —Ω

— *[Στρατ. Τηλεγρ.]* Ἀποσύνθεσις τηλεφωνικῆς ἢ τηλεγραφικῆς γραμμῆς καλεῖται ἐν τῇ στρατιωτικῇ τηλεγραφίᾳ ἡ σύμπτυξις τῆς γραμμῆς ταύτης. Ὡσαύτως καλεῖται ἀποσύνθεσις καὶ ἡ σύμπτυξις σταθμοῦ τινος ὀπτικοῦ ἢ ἀσυρμάτου.

Ὁσάκις μὲν πρόκειται περὶ προχωρητικοῦ ἀγῶνος ἡ ἀποσύνθεσις τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν, αἵτινες δὲν σκοποῦσι πλέον τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν στρατευμάτων, ἐκτελεῖται ὑπὸ εἰδικῶν τμημάτων τῆς ὑπηρεσίας μετόπισθεν. Τὰ τμήματα ταῦτα ἀποσυνθέτουσι τὰς γραμμὰς συμπτύσσοντα τὸ καλώδιον κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα συγκεντρώνουσι τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῆς γραμμῆς (μονωτῆρας καὶ στηρίγματα). Ὁσάκις ὅμως πρόκειται περὶ ἀγῶνος στασιμότητος ἢ περὶ ὑποχωρήσεως, ἡ ἀποσύνθεσις ἐκτελεῖται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐγκαταστησάντων ταύτας τμημάτων. Ἐν ὑποχωρήσει, ἂν ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπῃ κανονικὴν ἀποσύνθεσιν τῆς γραμμῆς, τότε αὕτη ἀχρηστοῦται (βλ. λ. ἀχρήστωσις).

Τῶν σταθμῶν (ὀπτικῶν ἢ ἀσυρμάτου) ἡ ἀποσύνθεσις ἐκτελεῖται πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἐγκαταστήσαντος τὸν σταθμὸν προσωπικοῦ· ἐν περιπτώσει δὲ ὑποχωρήσεως καὶ ὁσάκις ἡ πίεσις τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ μεταφορὰν τοῦ σταθμοῦ, οὗτος ἀχρηστοῦται ἐπίσης.

Εἰς τὸν ἡμέτερον στρατὸν κατὰ τὸ 1918, ἐν τοῖς πεδίοις μάχης τοῦ Στρυμῶνος, τῆς Δοϊράνης καὶ τοῦ Σκρᾶ, εἶχεν ἐγκατασταθῆ λόγῳ τῆς στασιμότητος πυκνότατον τηλεφωνικὸν καὶ τηλεγραφικὸν δίκτυον. Ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Ἀνταντικῶν διασπάσει τοῦ μετώπου κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 καὶ τῇ προχωρήσει τῶν Ἑλληνικῶν τμημάτων, διετέθησαν παρὰ τῆς Τηλεγραφικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Στρατιᾶς εἰδικαὶ μονάδες Τηλεγραφητῶν διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν καὶ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὑλικοῦ.

Κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς μὲν τὸ Νότιον συγκρότημα, ὅπου ἡ πίεσις τοῦ ἐχθροῦ ἦτο περισσότερον αἰσθητή, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ συμπτυχθῶσιν αἱ τηλεφωνικαὶ γραμμαί, δι' ὃ μόνον ἀχρήστωσις αὐτῶν ἐγένετο. Τοὐναντίον τὸ Βόρειον Συγκρότημα Μεραρχιῶν ἠδυνήθη νὰ ἀποσυνθέσῃ τὰς γραμμάς του καὶ νὰ διασώσῃ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὑλικοῦ του.

Διὰ τὸν ἡμέτερον στρατὸν προμηθευόμενον τὴν ὁλότητα σχεδὸν τῶν ὑλικῶν μιᾶς τηλεφωνικῆς ἢ τηλεγραφικῆς γραμμῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔχει ὑψίστην σημασίαν ἡ ἀποσύνθεσις τῶν γραμμῶν καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ μὴ ἐξυπηρετοῦντος τὰς μονάδας πλέον ὑλικοῦ. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποσυνθετικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος πρὸς ἀποσύνθεσιν, ὁ ἐπιφέρων ἀποσύνθεσιν.— Ἐπίρρ. ***ἀποσυνθετικῶς***.

ἀποσυνθέτω, ἀόρ. παθ. *ἀποσυνετέθην*, παθ. μετχ. *ἀποσυντεθειμένος*· κάμνω τι νὰ διαλυθῇ εἰς τὰ μέρη του: «οἰκογένεια ἀποσυντεθειμένη», «τὰ τρόφιμα ἔχουν ἀποσυντεθῆ» (νέα λέξις, ἀπόδοσις τοῦ γαλλ. *décomposer*). Β. Φ.

ἀποσύρια (τά)· ἰδιωματ., τὰ ἀποσυρόμενα, σκύβαλα, ἄλλως *ἀποκοσκινίδια*.

ἀπόσυρμα (τό)· τὸ ἀποσυρόμενον, ἤτοι τὸ γύρωθεν ἀφαιρούμενον, τὸ ξέγδαρμα, τὸ ξεφλούδισμα || τεμάχιον ἀποσπώμενον ἐκ τῆς πλευρᾶς ξύλου ἢ λίθου καὶ ἕτοιμον νὰ τοποθετηθῇ που. Α. Δ.

ἀποσυρτὴ (ἡ)· ἰδιωματ., ὁ κατὰ μῆκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης σφαγέντος χοίρου ἀποσπώμενος λῶρος (βλ. ἀποσέρνω).

ἀποσύρω· σύρω πρὸς τὰ ὀπίσω, τραβῶ, ἀποσπῶ, ἀφαιρῶ ἐκ τοῦ μέσου: «ἀποσύρω τοὺς λίθους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ» || λαμβάνω ὀπίσω, ἀναλαμβάνω τι κατατεθέν: «ἀποσύρω τὰ χρήματά μου ἀπὸ τὴν τράπεζαν», «ἀπεσύρθη τὸ νομοσχέδιον» || κάμνω τινὰ νὰ ἀποχωρισθῇ, νὰ ἀπομακρυνθῇ, νὰ ἀποτραβηχθῇ: «τὸν ἀπέσυρα ἀπὸ τὴν κακὴ συναναστροφή» || μέσ. *ἀποσύρομαι*· ἀποσπῶμαι, ἀπέχω, κοιν. *ἀποτραβιοῦμαι*: «ἀπεσύρθην ἀπὸ τὴν ἑταιρείαν, ἀπὸ τὴν πολιτικήν,» «ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον» || ἰδιωματ. *ἀποσούρνω* ἢ *ποσούρνω*: «ἀποσούρνει τὴ φωνή του» ὁμιλεῖ μὲ προφορὰν ἰδιωματικήν. Β. Φ.

ἀποσφάζω· σφάζω, ἀποτελειώνω τὸ σφάξιμον.

ἀποσφαιρία (ἡ) (Aposphaeria) *[Βοτ.]*. Οὕτω ἐκάλεσεν ὁ μυκητολόγος Berkeley γένος τι μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *πυρηνομυκήτων*. Δ. Ν. Π.

ἀποσφήνωσις (Auskeilung) *[Γεωλογ.]*. Καλεῖται ἀποσφήνωσις στρώματος ἡ βαθμιαία ἀπολέπτυνσις (ἐλάττωσις τοῦ πάχους) τούτου μέχρι τελείας ἀποσβέσεώς του.

ἀποσφραγίζω· ἀποσπῶ τὴν σφραγῖδα, ἀνοίγω τὸ ἐσφραγισμένον: «ἀποσφραγίζω τὸν φάκελον, —τὴν ἐπιστολήν» || «ἀποσφραγίζω οἰκίαν, — κατάστημα, — θησαυροφυλάκιον κτλ.», ἀφαιρῶ τὰς ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τεθειμένας σφραγῖδας.

Digitized by Google

ἀποσφράγισις (ἡ)· ἡ ἀφαίρεσις τῆς σφραγῖδος, ἄνοιγμα τοῦ ἐσφραγισμένου: «ἀποσφράγισις ἐπιστολῆς, —ἐγγράφου κ.τ.τ.» || «ἀποσφράγισις οἰκίας, —καταστήματος, —διαθήκης κ.τ.τ.», ἡ ἀφαίρεσις τῶν ὑπὸ τῆς ἐπισήμου ἀρχῆς τεθειμένων σφραγίδων.

—*[Νομ.]* βλ. λ. κατάσχεσις καὶ σφράγισις

ἀποσφράγισμα (τό)· τὸ ἀποτύπωμα σφραγῖδος, «ἀποσφράγισμα ἐπὶ τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς» (Ἐσδ Ἱερ. κβ' 24)· || ἡ ἀποσφράγισις, τὸ ξεσφράγισμα.

ἀποσχάζω· σχάζω, ἀνοίγω διὰ χαράγματος: «ἀποσχάζω τὴν φλέβα, —τὸν δοθιῆνα».

ἀπόσχασις (ἡ) ἄνοιγμα διὰ χαράγματος (ἰδίως ἐπὶ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως).

ἀποσχεδιάζω· κάμνω τι αὐτοσχεδίως, ἄνευ προπαρασκευῆς, ἐκ τοῦ προχείρου.

ἀποσχίζω· σχίζων χωρίζω, ἀποχωρίζω, ἀποσπῶ· || συνήθ. μέσ. *ἀποσχίζομαι*, ἀποχωρίζομαι, ἀπομακρύνομαι: «ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ κόμμα».

ἀπόσχισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποσχίζειν, ἀποχωρισμός.

ἀπόσχισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποσχίζειν, σχίσμα, τὸ ἀπεσχισμένον, τὸ ἀποχωρισθέν.

ἀποσχίστης (ὁ)· ὁ ἀποσχίζων, ὁ ἐνεργῶν θρησκευτικὸν σχίσμα· || αἱρετικός.

— **Ἀποσχίσται οἱ καὶ *Δοξάριοι*.** Ἡ τελευταία (τρίτη καὶ ἑκατοστή) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ αἵρεσις ἐν τῷ περὶ αἱρέσεων συγγράμματι αὐτοῦ (*Migne* Ἑ. Π. 94, 776—777) Οἱ Ἀποσχίσται, ἀποσχισθέντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, δὲν ἀνεγνώριζον τοὺς κανονικοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας, οὐδ' ἀπεδέχοντο τὰ μυστήριά της καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις (σημεῖον σταυροῦ, εἰκόνας). Ἐνόμιζον ὡς καὶ οἱ Εὐχῖται (βλ. λ.), ὅτι οἱ ἀσκηταὶ ἀρκούμενοι εἰς τὰς ἀσκητηρίους αὐτῶν εὐχὰς δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ παραμένουν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις. Δ. Σ. Μ.

ἀπόσχολα· ἐπίρρ., ἔπειτα ἀπὸ τὶς σχόλες, μετὰ τὰς ἑορτάς, οἷον μετὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων ἢ τοῦ Πάσχα.

ἀποσχολάζω· σχολάζω, παύω ἐργαζόμενος, ἀναπαύομαι, ξεκουράζομαι.

ἀποσώζω· σώζω, διατηρῶ μετὰ προφυλάξεων: «ἀπέσωσε τὴν παρακαταθήκην» || μέσ. *ἀποσώζομαι*· ἐπανέρχομαι, κατορθώνω καὶ φθάνω: «ἀπεσώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα».

ἀποσώνω· συμπληρώνω, ἀποτελειώνω, ἀποπερατώνω, καταναλίσκω ἐξ ὁλοκλήρου: «ἀπόσωσε τὸ ἐργόχειρό σου», «τ' ἀπόσωσα ὅλα μου τὰ λεπτά».

ἀπόσωσμα (τό)· ἰδιωματ. τὸ ἀποτελείωμα· τὸ τελευταῖον λαμβανόμενον: «τὸ ἀπόσωσμα τοῦ βαρελιοῦ», κοιν. *σῶσμα*.

ἀποταγὴ (ἡ)· τὸ *ἀποτάσσειν*, ἡ ἀποκήρυξις, ἡ ἀπάρνησις.

—**ἀποταγὴ *μοναχική*.** Καλεῖται οὕτω ἡ δι' ἐπισήμου ὑποσχέσεως ἀπάρνησις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάληψις τῶν μοναχικῶν ὑποχρεώσεων τῆς παρθενίας καὶ ὑπακοῆς ὑπὸ τοῦ λαμβάνοντος τὴν μοναχικὴν κουρὰν (βλ. ἀπόκαρσις).

Κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ Βαπτίσματι λαμβανούσης χώραν ἀποτάξεως καὶ συντάξεως (βλ. τὰς λ.) καθιερωθεῖσα καὶ ἡ μοναχικὴ ἀποταγὴ λαμβάνει χώραν πρὸ τῆς κουρᾶς εἰς τὸ μικρὸν ἢ μέγα μοναχικὸν σχῆμα ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ, ὅπου ὁ μέλλων νὰ καρῇ προσέρχεται «ἄζωστος, ἀνυπόδητος καὶ ἀσκεπής», ἐν περιβολῇ δηλαδὴ καὶ σχήματι συγγενεῖ πρὸς τὸ τοῦ κατηχουμένου καὶ ἀποτασσομένου ἐν τῷ βαπτισματι.

Προηγεῖται δὲ καὶ τῆς μοναχικῆς ἀποταγῆς κατήχησις τοῦ ἀποτασσομένου, γινομένη ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ζητοῦντος τὴν κουράν, ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Σωτὴρ μετὰ τῆς πανυμνήτου μητρός του καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων παρὼν ἐνωτίζεται τὰ παρὰ τοῦ ἀποτασσομένου ἐκπορευόμενα κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην λόγια. Μεθ' ὃ ἀπευθύνει τὰς ἐρωτήσεις τῆς ἀποταγῆς, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἀποτασσόμενος ἀποκρίνεται ὑποσχόμενος, ὅτι θὰ παραμένῃ ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ τῇ ἀσκήσει ἕως ἐσχάτης του ἀναπνοῆς, ὅτι θὰ φυλάττῃ ἑαυτὸν ἐν παρθενίᾳ καὶ σωφροσύνῃ ὅτι θὰ σώζῃ μέχρι θανάτου τὴν ὑπακοὴν τῷ προεστῶτι καὶ πάσῃ τῇ ἀδελφότητι, καὶ ὅτι θὰ ὑπομένῃ πᾶσαν θλῖψιν καὶ στενοχωρίαν τοῦ μονήρους βίου. Ἀκολούθως συντελουμένης τῆς κατηχήσεως ἐπακολουθεῖ καὶ νέα ἐρώτησις πρὸς τὸν ἀποταξάμενον περὶ τοῦ ἂν συντάσσεται «ταύταις ταῖς ὑποσχέσεσι διακαρτερεῖν μέχρι τέλους ζωῆς». Τέλος δὲ ἀφοῦ ὁ κείρων ἀπευθυνόμενος καὶ πάλιν πρὸς τὸν κειρόμενον ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ διὰ τῶν λόγων: «Βλέπε τίνι προσέρχῃ, τίνι συντάσσῃ καὶ τίνι ἀποτάσσῃ», συντελεῖται καὶ ἡ κουρά.

[Εὐχολόγιον Βενετία, 1869 σελ. 190—213.]

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀποτακτικοὶ ἢ καὶ *ἀποτακτιταί*· βλ. ἀποστολικοί.

ἀπότακτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀποτεταγμένος, ὁ ἀποτεθειμένος πρὸς ἰδιαιτέραν χρῆσιν: «ἀπότακτα σιτία»· || ὁ ἀποχωρισθείς, ὁ ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ τῶν ὁμοίων του, ὁ τεθειμένος εἰς ἀπόταξιν: «ἀπότακτος ἀξιωματικός».

—*[Στρ.-Ναυτ.]*· βλ. ἀπόταξις.

ἀποταλαρώνω· ἰδιωματ., βγάνω τὸ τυρὶ ἀπὸ τὸν τάλαρο, ἀπὸ τὸ τυροβόλι.

ἀποταμίευμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποταμιεύειν, τὸ φυλαττόμενον ἐν τῷ ταμείῳ· || τὰ περισσεύματα τὰ ὁποῖα φυλάττομεν, αἱ οἰκονομίαι: «ἔχω ἕνα μικρὸν ἀποταμίευμα δι' ἐνδεχομένην ἀνάγκην».

ἀποταμίευσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποταμιεύειν, ἡ διαφύλαξις οἰκονομιῶν, περισσευμάτων.

— ΕΓΚΥΚΛ.] Μεταξὺ τῶν ὅρων *φειδὼ* (κοιν. *οἰκονομία*) — *φιλαργυρία* — *ἀποταμίευσις* ὑπάρχουσιν οὐσιώδεις διαφοραὶ ἐννοίας. Φειδὼ εἶναι ἡ *ἀποφυγὴ περιττῆς δαπάνης* χρήματος ἢ *καταναλώσεως* χρησίμων πραγμάτων. Φιλαργυρία ἀντιθέτως εἶναι ἡ συγκέντρωσις χρήματος *διὰ τῆς παραλείψεως ἐπιβεβλημένων δαπανῶν* ἢ *καταναλώσεων*. Καὶ ἡ μὲν φειδὼ δύναται νὰ ἔχῃ ὡς μόνον σκοπὸν τὴν ἐν τῷ παρόντι *ἐπάρκειαν*, δύναται ὅμως ν' ἀφορᾷ καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀποθέματος διὰ τὸ μέλλον, δηλ. εἰς τὴν *ἀποταμίευσιν*. Ἡ φιλαργυρία ἐξ ἄλλου δημιουργεῖ μὲν συνήθως χρηματικὸν ἀπόθεμα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντοτε· ἡ ἀναβολή, ἐπὶ παραδείγματι, ἢ ἡ παράλειψις τῆς ἀναγκαίας δαπάνης διὰ τὴν καλὴν συντήρησιν ἢ ἐκμετάλλευσιν ἑνὸς κτήματος, δύναται ν' ἀγάγῃ εἰς ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, συνεπάγουσα ἀντὶ ὠφελημάτων ζημίας. Οὕτως δὲ ἢ ἄλλως, διαφέρει ἡ φιλαργυρία τῆς ἀποταμιεύσεως κατὰ τοῦτο: ὅτι τῆς μὲν πρώτης κύριον ἐλατήριον καὶ σκοπὸς εἶναι ὁ ἔρως τοῦ χρήματος καὶ ἡ συσσώρευσις αὐτοῦ, ἐνῷ τῆς ἀποταμιεύσεως κίνητρον εἶναι ἡ πρόνοια περὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ δὲ χρῆμα ὄργανον μόνον εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ σκοποῦ.

Κατὰ ταῦτα, *ἀποταμίευσις* εἶναι ἡ βαθμιαία δημιουργία ἀποθέματος ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας τοῦ ἀτόμου, ἐπιτυγχανομένη διὰ περιορισμοῦ τῆς ἀτομικῆς καταναλώσεως καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἱκανοποίησιν ὡρισμένης ἀνάγκης ἢ ἐπιθυμίας, εἴτε γενικώτερον εἰς τὴν ἐξασφάλισιν μείζονος εὐμαρείας, ἢ εἰς ἄμυναν κατὰ βιωτικῶν κινδύνων (ἀσθενείας, γήρατος, προώρου θανάτου τοῦ προστάτου τῆς οἰκογενείας κλπ.).

Ἡ τάσις πρὸς ὑποταμίευσιν δύναται νὰ ταχθῇ μεταξὺ τῶν ἐνστίκτων τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ἢ τοὐλάχιστον μεταξὺ τῶν πρωϊμωτέρων ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ. Ω ἔνστικτον ἄλλως τε ἐμφανίζεται αὕτη καὶ μεταξὺ τῶν πλειοτέρων ζῴων. Ὅταν ὁ σκύλος κρύπτῃ ὑπὸ τὸ χῶμα τὸ περίσσευμα τῆς τροφῆς του διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ εἰς ὥραν πεινης, κάμνει ἁπλούστατα ἀποταμίευσιν. Χαρακτηριστικώτερον δὲ εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ μύρμηκος ἀποθηκεύοντος τὰ πλεονάσματα τῆς ἀφθόνου ἀλλὰ κοπιώδους θερινῆς του συγκομιδῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χειμερινῆς του διαβιώσεως. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὅταν ἡ παραγωγή του, ἢ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ φύσις, ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν πλείονα τῶν διὰ τὴν κατανάλωσιν ἀναγκαίων, ἐσκέφθη ὅτι τοῦ ἐπεβάλλετο ἡ διαφύλαξις τοῦ περισσεύματος διὰ τὴν ἐπαύριον ἢ διὰ τὸ ἀπώτερον μέλον. Ἐκεῖθεν ἐσυνήθισε νὰ ἐναποταμιεύῃ, ἐν ἀρχῇ μὲν τροφὰς καὶ ὑλικά, βραδύτερον δὲ χρῆμα, — τοῦ ὁποίου ἡ διαφύλαξις ἦτο ἁπλουστέρα, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ *παραγωγική*, ὅπερ καὶ σημαντικώτερον. Διότι ἡ πρακτικὴ ἔννοια τῆς ἀποταμιεύσεως δὲν εἶναι ἡ δημιουργία νεκροῦ ἀποθέματος πρὸς χρησιμοποίησιν αὐτοῦ τούτου καὶ μόνου ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ἀλλ' ἡ διαρκὴς ἐπαύξησις τοῦ ἀποταμιεύματος *καὶ* διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ προϊόντος. Γίνεται δὲ καρποφόρον, καὶ διαρκοῦντος τοῦ σχηματισμοῦ του, τὸ ἀποταμίευμα, εἴτε διὰ τοῦ *τοκισμοῦ*, εἴτε διὰ τῆς βαθμιαίας μετατροπῆς του εἰς ὄργανα ἐργασίας ἢ μέσα παραγωγῆς κλπ.

Ἡ διὰ τοῦ τόκου ἐπαύξησις τῶν ἀποθεμάτων προσδίδει εἰς τὴν ἀποταμίευσιν ἀποτελέσματα καταπληκτικά. Τὸ χρῆμα γεννᾷ χρῆμα, καὶ δὴ κατὰ μέτρον ὑπερβαῖνον, τὴν τελευταίαν ἐποχὴν ἰδίως, τὰ ὅρια τῆς δικαίας ἀπολαβῆς. Τὸ παλαιὸν γνωμικὸν τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ περὶ τῆς «μιᾶς πεντάρας κέρδος» (ἀλήθεια ἥτις καὶ μόνη θὰ ἤρκει διὰ νὰ παρορμήσῃ πρὸς τὴν ἀποταμίευσιν), ὑπολείπεται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, — τὴν σημερινὴν ἰδίως. Διὰ τὴν ἀποταμίευσιν τῆς παρούσης ἐποχῆς ἡ οἰκονομία μιᾶς δραχμῆς εἶναι κέρδος πολλῶν δραχμῶν, καὶ ὄχι μιᾶς μόνον. Εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦτον ἄγουν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀνατοκισμοῦ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ σημερινὰ ὑψηλὰ ὅρια τοῦ τόκου. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι, ἐναποταμιεύων τις ἐπὶ παραδείγματι 10 δραχμὰς ἡμερησίως καὶ τοκίζων τὰ ἀποθέματα καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν τόκους καθ' ἑξαμηνίαν πρὸς 10%, θὰ ἔχῃ (εἰς ἀριθμοὺς στρογγύλους):

μετὰ 10 ἔτη, κεφάλαιον 60.000 δρχμ. (ἐξ ὧν ἀποταμιευθέντα δρχμ. 36.000,·

μετὰ 15 ἔτη, κεφάλαιον 120.000 δρχμ. (ἐξ ὧν 45.000 δρχμ. ἀποταμίευμα).

μετὰ 20 ἔτη, κεφάλαιον δρχμ. 20 .000 (ἐξ ὧν ἀποταμιευθέντα δρχμ 72.000).

Ἡ ἀποταμίευσις ἀποτελεῖ, ὄχι τὸν μόνον βέβαια, πάντως ὅμως ἕνα τῶν κυριωτέρων παραγόντων τοῦ πλουτισμοῦ τόσον τῶν ἀτόμων ὅσον καὶ τῶν ἐθνῶν. Εἶναι δὲ ἀπὸ ἀτομικῆς ἐν πρώτοις ἀπόψεως ἡ ἐπίδρασις της πολυειδῶς σημαντική: ἡ ὕπαρξις ἀποθέματος ἐμπνέει θάρρος κατὰ τοὺς βιωτικοὺς ἀγῶνας, παρέχουσα τὸ συναίσθημα τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐλευθερίας· ὁ βιοπαλαιστὴς παύει νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὑρισκόμενον εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς («ἔχει κι' αὐτὸς τὸ δικό του τώρα»)· ὁ τεχνίτης δὲν εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ μὲ τὰ ἀποταμιεύματά του καταστηματάρχης καὶ ὁ ὑπάλληλος συμμέτοχος τῆς ἐπιχειρήσεως· ὑπὲρ πάντα δὲ τ' ἄλλα τὸ χρηματικὸν ἀπόθεμα προασπίζει τόσον τὸ ἄτομον ὅσον καὶ τὴν οἰκογένειαν ἀπὸ παντοειδῶν ἠθικῶν κινδύνων.

Ἀλλ' ἡ ἀποταμίευσις ἔχει πολὺ πλείονα σοβαρότητα εἰς τὴν γενικωτέραν κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν ἄποψιν. Παρέχει εἰς τὴν παραγωγὴν ἕνα τῶν τριῶν αὐτῆς συντελεστῶν — τὸ κεφάλαιον — καὶ ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο κυριώδη μοχλὸν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Τὰ κολοσσιαῖα ποσὰ τὰ ὁποῖα χρειάζονται σήμερον διὰ τὴν συγκρότησιν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων εἶναι κυρίως καρποὶ τῆς ἀποταμιεύσεως χιλιάδων ἀνθρώπων, συγκεντρωμένοι ἐπὶ τὸ αὐτό. Αἱ δὲ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις αὐξάνουν τὴν παραγωγήν, παρέχουν ἐργασίαν, πλουτίζουν τὰς χώρας, ἰσχυροποιοῦν τὰ ἔθνη. Οἱ ἀποταμιευτικοὶ λαοὶ εἶναι ἐγγύτερον τῶν ἄλλων πρὸς τὴν εὐημερίαν, διότι ἡ ἀποταμίευσις ἔχει τὰ ἑξῆς φυσικὰ ἐπακόλουθα: ὀλιγοστεύει τὴν κατανάλωσιν τῶν περιττῶν εἰδῶν, τῶν ὁποίων πλεῖστα εἰσάγονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ (τὸ χρῆμα δὲν φεύγει)· εἰσφέρει, ὡς προανεφέραμεν, εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλων ἐπιχειρήσεων· ἐνισχύει τὴν συντηρητικότητα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ἀμβλύνουσα τὰς διαφορὰς τῶν τάξεων (ὁ ἀποταμιεύων ἐργάτης δὲν μισεῖ τὸν πλούσιον ἐργοδότην, τὸν ζηλεύει μόνον καὶ ὀνειροπολεῖ νὰ τὸν φθάσῃ)· τονώνει τέλος τὸ πατριωτικὸν αἴσθημα, καθὸ στενότατα συνδεδεμένον πρὸς τὸ αἴσθημα τῆς ἰδιοκτησίας. Εἶναι φυσικὸν ἄρα νὰ θεωρῆται εἰς πάσας τὰς πολιτισμένας χώρας ἡ πρὸς τὴν ἀποταμίευσιν παρόρμησις τῶν πολιτῶν ὡς κρατικὸν καὶ κοινωνικὸν καθῆκον. Διὰ τὰς εἰς τὰ ταμιευτήριά των καταθέσεις αἱ τράπεζαι χορηγοῦσι τοκον ἀνώτερον τοῦ συνήθους, τὸ δὲ Δημόσιον ἀπαλλάσσει ταύτας ἀπὸ τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου· παραλλήλως ἐξ ἄλλου πρὸς τὰ τραπεζικὰ λειτουργοῦσιν ὑπὸ ὁμοίους ὅρους καὶ ταχυδρομικὰ (κρατικὰ) ταμιευτήρια, διευκολύνοντα ἰδίως τὴν ἀποταμίευσιν εἰς τὰς μικρὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις· τέλος οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἑταιρειῶν, ἐσχάτως δὲ καὶ οἱ ὠργανωμένοι τεχνῖται καὶ ἐργάται, ὑποβάλλονται ὑποχρεωτικῶς εἰς κρατήσεις ὑπὲρ ταμείων συντάξεως, ἀλληλοβοηθείας, ἀσφαλείας κ.τ.τ., τὰ ὁποῖα ἱδρύματα εἶναι κατ' οὐσίαν ταμιευτηριακοὶ ὀργανισμοί, ἐνισχυόμενοι συνήθως καὶ διὰ χορηγίας τοῦ Κράτους ἂν εἶναι δημόσιοι, ἢ τῶν ἑταιρειῶν ἂν εἰς τοιαύτας ἀνήκουν (βλ. καὶ λ. ἀνεργία)

Πλὴν τῶν ταμιευτηρίων ἐξυπηρετοῦσιν ἐπίσης σημαντικῶς τὴν ἀποταμίευσιν αἱ *ἀσφάλειαι ζωῆς*.

[Βλ. λ. ταμιευτήριον, ἀσφάλεια] Γ. Ζ.

ἀποταμιευτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ ἀποταμιεύῃ: «πνεῦμα ἀποταμιευτικόν», «σκοπὸς ἀποταμιευτικός». — Ἐπίρρ. *ἀποταμιευτικῶς*.

— **ἀποταμιευτικαὶ *οὐσίαι*** (αἱ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτω αἱ διάφοροι πλαστικαὶ οὐσίαι (λευκώματα, λίπη, ὑδατάνθρακες), αἵτινες χρησιμεύουν μὲν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θρέψεως, ἀλλὰ αἱ πλεονάζουσαι κατανέμονται εἰς διάφορα ὄργανα τοῦ φυτοῦ, ἔνθα καὶ παραμένουσιν ὅπως χρησιμοποιηθῶσι καὶ καταναλωθῶσιν ἀργότερον. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποταμιεύσεως λαμβάνει χώραν κατὰ τὸ θέρος, ὁπότε ἡ μὲν παραγωγὴ τῶν πλαστικῶν οὐσιῶν εἶναι ἄφθονος, ἡ δὲ κατανάλωσις τῶν χρησίμων οὐσιῶν πρὸς θρέψιν τοῦ φυτοῦ εἶναι ἐλάσσων τῆς παραγωγῆς. Τὰ ὄργανα εἰς ἃ ἀποταμιεύονται αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι καλοῦνται *ταμιευτικὰ ὄργανα*.

Εἰς τὰ μονοετῆ φυτά, αἱ διάφοροι θρεπτικαὶ οὐσίαι ἀποταμιεύονται ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν σπερμάτων, εἰς δὲ τὰ πολυετῆ εἰς διάφορα τοῦ φυτοῦ τμήματα, ἤτοι εἰς τὴν ῥίζαν, τὸν βλαστόν, τὸν φλοιὸν καὶ ἰδίως εἰς τὰ ὑπόγεια ῥιζώματα, κονδύλους, βολβοὺς κτλ. Τὰ φυλλοβόλα φυτὰ ἀποταμιεύουσι τὰς θρεπτικὰς οὐσίας κατὰ τὸν

Digitized by Google

χειμῶνα, ἐντὸς τῶν βλαστῶν, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀείφυλλα, ἅτινα ἀποταμιεύουσι ταύτας ἐντὸς τῶν φύλλων. Ἡ ἀποταμίευσις δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ τέλεια φυτά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀτελέστερα ἔτι, ὅπως εἰς τὰ φύκη, τοὺς μύκητας κτλ.

Αἱ ἀποταμιευτικαὶ οὐσίαι εἶναι διαφορετικαὶ κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν ποσότητα, καὶ διὰ τὴν μεταφοράν των εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ φυτοῦ δέον νὰ ὦσι διαλελυμέναι. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον τὸ πρωτοπλασματοῦχον σῶμα τῶν κυττάρων παράγει, ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν, πλῆθος οὐσιῶν, *φυραμάτων* ἢ *ἐνζύμων* καλουμένων, ἅτινα σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἀποσύνθεσιν, διάλυσιν ἢ μεταβολὴν τῶν στερεῶν ἢ δυσδιαπιδύτων οὐσιῶν εἰς ρευστὰς καὶ εὐδιαπιδύτους. Ἀρκεῖ ἐλαχίστη ποσότης φυράματος ἢ ἐνζύμου, ὅπως μετατρέψῃ μεγάλα σχετικῶς ποσά, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ποιότητα τούτων ἢ μειώσῃ ταῦτα κατὰ ποσότητα. Τὸ φυράματα εἶναι οὐσίαι κολλοειδεῖς καὶ ἀζωτοῦχοι, καὶ διακρίνονται ἀναλόγως τῶν χημικῶν καὶ φυσιολογικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων εἰς *διαστατικὰ* (διαλύοντα τὸ ἄμυλον), εἰς *πεπτονίζοντα* ἢ *πρωτεϊνολυτικὰ* (διαλύοντα τὸ λεύκωμα καὶ μεταβάλλοντα τὰς φυσικὰς ἰδιότητας) καὶ εἰς *μεταστροφικὰ* ἢ *ἰμβερτινικὰ* (μετατρέποντα τὸ σάκχαρον). Πλὴν τῶν κυρίων τούτων διαιρέσεων τῶν φυραμάτων, ὑπάρχουσι καὶ δευτερεύουσαι, καθ' ὅσον δι' ἑκάστην χημικὴν ἐν τῷ κυττάρῳ ἀντίδρασιν ὑπάρχουσι καὶ ἴδια φυράματα λεπτῶς διαλελυμένα ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος ἢ τοῦ χυμοῦ καὶ τὰ ὁποῖα δρῶσιν ἐν ταπεινῇ θερμοκρασίᾳ. Δευτερεύοντα φυράματα εἶναι τὰ *τρυψινοειδῆ* (διαλύοντα τὸ ἀλκαλικὸν λεύκωμα), τὰ *μεμβρανολυτικὰ* (διαλύοντα τὰ μεμβρανώδη τμήματα τοῦ φυτοῦ, κυτταρίνην, ξύλον, χιτίνην κ.τ.λ.), τὰ *γλυκωσιδιολυτικὰ* (διαλύοντα τὰς γλυκωσίδας), τὰ *ἐλαιολυτικὰ* (διαλύοντα τὰ ἔλαια), τὰ *οὐριολυτικὰ* (διαλύοντα τὴν οὐρίαν) κ.τ.λ. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω φυράματα συνήθως δρῶσιν *ὑδρολυτικῶς*, ἤτοι κατὰ τὰς μεταβολὰς ταύτας εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συμμετοχὴ στοιχείων τοῦ ὕδατος, ὅπως π. χ. ἐκ τοῦ ἀδιαλύτου ἀμύλου ($C_6H_{10}O_5$) τῇ προσθήκῃ ὕδατος (H_2O) σχηματίζεται διαλυτὸν σάκχαρον ($C_6H_{12}O_6$).

Τὰ φυράματα, ἅτινα μεταφέρουσι τὸ ὀξυγόνον ἐπὶ ἄλλων διαφόρων ὀργανικῶν οὐσιῶν καλοῦνται *ὀξυδάσεις*.

Κατὰ τὴν ἀποταμίευσιν αἱ λευκωματώδεις οὐσίαι φέρονται ἐντὸς τῶν κονδύλων, τῶν βολβῶν, τῶν ριζωμάτων κτλ. ὡς *ζῶν πρωτόπλασμα*, ὅπερ εἰς τὰ ἀμυλώδη σπέρματα ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν στρογγύλων κόκκων, οἵτινες πληροῦσι τὰ διάκενα τῶν ἀμυλούχων κυττάρων. Εἰς τὰ ἐλαιοῦχα σπέρματα ἀναφαίνονται ὡς *πρωτεϊνόκοκκοι*.

Αἱ λευκωματώδεις οὐσίαι πρὶν ἢ διαπιδύσωσιν ἀπὸ κυττάρου εἰς κύτταρον ἀποσυντίθενται εἰς ἁπλουστέρας ἑνώσεις διὰ τῶν καλουμένων *πρωτεϊνολυτικῶν φυραμάτων* καὶ σχηματίζουσι λευκώματα ἢ πεπτόνας, ἅτινα διαμεριζόμενα περαιτέρω σχηματίζουσιν *ἀμιδικὰ ὀξέα* καὶ εἶτα διὰ νέου διαμερισμοῦ *ἀμμωνιακὰς ἑνώσεις*. Αἱ ἀνωτέρω ἑνώσεις εἶναι εὐδιαπίδυτοι καὶ διατρέχουσι πάντα τὰ τμήματα τοῦ φυτοῦ, ἑνούμεναι δὲ μεθ' ὑδατανθράκων καὶ ὀρυκτῶν τινων ὀξέων σχηματίζουσι πάλιν τὰ λευκώματα. Οἱ ὑδατάνθρακες ἀποταμιεύονται ἐντὸς ἰδίων ὀργάνων.

Ἄμυλον ἀποταμιεύεται εἰς πλείστους βλαστούς, κονδύλους, βολβοὺς κτλ. Οἱ κόνδυλοι π. χ. τοῦ *ἡλιάνθου*, τῆς *δαλίας*, ἐγκλείουσι πυκνὴν διάλυσιν ἰνουλίνης, τὰ *ἐρυθρὰ τεῦτλα* ἐγκλείουσι καλαμοσάκχαρον, τὰ *κρόμμυα* διάφορα σάκχαρα.

Τὸ προωρισμένον διὰ τὴν ἀφομοίωσιν ἄμυλον σχηματίζεται πάντοτε ἐν ὥρᾳ ἡμέρας καὶ διαλύεται ἐν ὥρᾳ νυκτός.

Τὸ ἀφομοιωτικὸν ἄμυλον διὰ τῆς διαστάσεως μεταβάλλεται εἰς σάκχαρον, ὅπερ δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὰ φύλλα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ εἰδικὰ ἀποταμιευτικὰ ὄργανα τοῦ φυτοῦ. Μικροσκοπικῶς ἐξεταζόμενον τὸ ἄμυλον φαίνεται διάβροχον καὶ εἰς μικροτάτους κόκκους διαμερισμένον. Οἱ τοιοῦτοι κόκκοι καλοῦνται *διαβεβρωμένοι κόκκοι ἀμύλου*.

Τὰ διαστατικὰ φυράματα κατὰ τὴν ἐκβλάστησιν τῶν διαφόρων ὀργάνων τοῦ φυτοῦ ἐκπορεύονται ἕτερα μὲν ἐκ τῶν κυττάρων, εἰς ἃ εὑρίσκονται αἱ ἀποταμιευτικαὶ οὐσίαι, καὶ ἕτερα ἐκ τῶν περιεχομένων σπορίων ἐντὸς τῶν ταμιευτηρίων ὀργάνων.

Διὰ τῶν ἰμβερτινικῶν φυραμάτων οἱ *δισακχαροὶ* δαι μετατρέπονται εἰς *μονοσακχαρίδας*, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὸν σπάδικα τοῦ ἀραβοσίτου, ὁπότε τὸ ἐν αὐτῷ περιεχόμενον καλαμοσάκχαρον μετατρέπεται εἰς σταφυλοσάκχαρον. Παρομοία ἀλλοίωσις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἰνουλίνην τῶν κονδύλων καὶ τῶν ριζωμάτων φυτῶν τινων τῆς οἰκογενείας τῶν συνθέτων. Ἐπίσης καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἀφομοιωτικοῦ ἀμύλου προερχόμενα λίπη ἢ ἔλαια ἀποταμιεύονται ὅτε μὲν εἰς ὥριμα σπέρματα, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ κάρυα, τὰ ἀμύγδαλα, τὰ σπέρματα τῆς ραφανίδος κ. τ. λ., ὅτε δὲ καὶ ἐντὸς αὐτῶν τούτων τῶν βλαστῶν ὡρισμένων φυτῶν.

Αἱ ἀποταμιευθεῖσαι θρεπτικαὶ οὐσίαι μεταφέρονται εἰς τὰ πολυετῆ φυτὰ κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὁπότε τὰ φύλλα ἀποβάλλουσι πᾶσαν τυχὸν ἀποταμιευθεῖσαν εἰς ταῦτα θρεπτικὴν οὐσίαν καὶ μόνον πυριτικὸν ὀξὺ καὶ ἅλατα ἀσβεστίου περιέχουσιν. Εἰς τὰ ἐτήσια φυτά, ἡ μεταφορὰ τῶν ἀποταμιευθεισῶν οὐσιῶν εἶναι ἔτι ἐμφαντικωτέρα, ἰδίως εἰς τὰ σπέρματα τούτων καὶ τοὺς καρποὺς ὅπου διοχετεύονται πᾶσαι σχεδόν. Τὰ βλαστικὰ μόρια τῶν φυτῶν τούτων ἀποξενοῦνται τῶν ἀζωτούχων ἰδίᾳ ἑνώσεών των, διότι καὶ αἱ ἐντὸς τῶν βλαστῶν ὑπάρχουσαι λευκωματώδεις καὶ ἀμυλοῦχοι οὐσίαι διοχετεύονται εἰς τοὺς καρποὺς καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ χλωροφυλλόκοκκοι ἀποσυντίθενται ἐν μέρει ἀποτελοῦντες μέρος τῶν ἀποταμιευθεισῶν οὐσιῶν.

Δ. Ν. Π.

ἀποταμιεύω· ἀποθέτω, καταθέτω ἐν τῷ ταμείῳ· θέτω κατὰ μέρος, σχηματίζω ἀπόθεμα.

ἀπόταξις (ἡ)· ἀποχωρισμός, ἀπομάκρυνσίς τινος ἀπὸ τῶν ὁμοίων του: «ἀπόταξις ὑπαλλήλου, —ἀξιωματικοῦ» || κατάστασις τοῦ ἄνευ θέσεως ἀξιωματικοῦ: «εὑρίσκεται ἐν ἀποτάξει».

— *[Στρατ.-Ναυτ.]* Ἀπόταξις εἶναι ἡ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ ἢ τοῦ ναυτικοῦ ἀσχέτως χρόνου ὑπηρεσίας ἀποβολὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἐπανερχομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ὁ ἀξιωματικὸς τίθεται εἰς ἀπόταξιν διὰ διατάγματος κατόπιν γνωμοδοτήσεως πενταμελοῦς ἐξ ἀξιωματικῶν ἀνακριτικοῦ συμβουλίου διὰ βαρέα πταίσματα περὶ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ πειθαρχίαν καὶ διὰ παραπτώματα περὶ τὴν στρατιωτικὴν τιμήν. Ὁ ἀπόταχτος δὲν ἐγγράφεται εἰς τὸ στέλεχος τῆς ἐφεδρείας, δὲν καλεῖται πρὸς στράτευσιν καὶ δὲν δύναται νὰ φέρῃ τὴν στολήν.

Κατὰ τὰς αὐτὰς περιπτώσεις οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ (οἱ ἀνθυπασπισταὶ καὶ μόνιμοι ὑπαξιωματικοὶ ἐν τῷ στρατῷ) τίθενται εἰς *ἀπόλυσιν* ὁριστικὴν (ἰσοδύναμον τῇ ἐν προκειμένῳ ἀποτάξει) δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς κατόπιν γνωμοδοτήσεως τριμελοῦς ἐξ ἀξιωματικῶν πειθαρχικοῦ συμβουλίου.

Τὰ τῆς συντάξεως τῶν ἀποτασσομένων ἀξιωματικῶν καὶ ἀπολυομένων ὑπαξιωματικῶν βλ. εἰς λ. συντάξεις. Ν. ΚΛΑΔΑΣ - Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

— ***ἀπόταξις καὶ σύνταξις*** *[Λειτ.]*. Καλοῦνται οὕτω ἡ ἀποκήρυξις μὲν τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πομπῆς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸ βάπτισμα χωροῦντος, ἢ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, καὶ ἡ προσχώρησις τοῦ βαπτιζομένου εἰς τὰς τάξεις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ὁμολογία πίστεως εἰς Αὐτόν, ἀμφότεραι ἐπισήμως καὶ δημοσίᾳ γινόμεναι ὀλίγῳ πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν ρημάτων *ἀποτάσσεσθαι* καὶ *συντάσσεσθαι*, ἅτινα σημαίνουσι τὴν ἀπὸ ὡρισμένων τάξεων λιποταξίαν καὶ τὴν εἰς ἄλλας προσχώρησιν καὶ κατάταξιν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν καὶ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἐνέκλειεν ἀνέκαθεν ἡ *ἀπόταξις* καὶ *σύνταξις*. Σημαίνουσι τουτέστιν αὗται τὴν ὑπό τινος δι' ἐπισήμου πράξεως καὶ ὁμολογίας αὐτοῦ ἐγκατάλειψιν τῶν τάξεων τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν κατάταξιν τοῦ οὕτως ἀποταξαμένου εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Χριστοῦ, ὡς στρατιώτου καὶ δούλου Αὐτοῦ.

Ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τερτυλλιανοῦ (de coron. 3, de spect. 13) μαρτυρουμένη ὡς παλαιὰ παράδοσις ἡ ἀπόταξις καὶ ἡ σύνταξις, εἰσήχθη εἰς τὴν λειτουργικὴν πρᾶξιν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἑκατονταετηρίδων καὶ θὰ ἠδύνατό τις μορφὰς ἀποτάξεως πλήρεις, κατὰ τὰ κύρια σημεῖα κατὰ πάντα ὁμοίας πρὸς τὰς ἐν χρήσει σήμερον, ν' ἀνεύρῃ διασεσωσμένας παρ' αὐτῶν τῶν ἐκκλ. συγγραφέων τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου αἰῶνος (*Ἱππολ.* καν. 19, *Κυρίλλου* Α' Μυστ. Κατηχ. 4—8, Ἀποστ. Διατ. Ζ, 41, *Ambr.* Hexam. I. I, 4, 14). Καὶ γενικῶς μὲν διὰ τῆς ἀποτάξεως ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ ἀποτασσομένου ἡ ὑπόσχεσις, ὅτι θ' ἀπέφευγεν οὗτος πᾶν τὸ ἔχον σχέσιν πρὸς τὸν διάβολον, λύων «πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πάντως διαθήκην». Εἰδικῶς δὲ ἀπεκηρύττετο «ἡ ἐν εἰδωλείοις εὐχή», ἥτις «λατρεία ἐστὶ διαβόλου», καὶ πᾶσα ἡ πομπὴ αὐτοῦ, τουτέστι «τὸ ἐμμανὲς θέαμα τὸ τὰς ψυχὰς ἐκτραχηλίζον, ἐκτεθηλυσμένων τε ἀνδρῶν αἱ ἐμμανεῖς ὀρχήσεις καὶ τὰ ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι κρεμώμενα κρέα», καθὼς εἰς τὴν ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων παρεχομένην ἐπίσημον τῆς ἀποταγῆς ἑρμηνείαν διεξηγεῖται (Κατηχ. Μυσταγ. Α' 3—5).

Σήμερον ἡ ἀπόταξις καὶ σύνταξις ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος τῶν «εὐχῶν εἰς κατηχούμενον», αἵτινες ἐξ ἐπορκισμῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελούμεναι ἀναγινώσκονται πᾶσαι ὀλίγῳ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπὶ τὸ εἰς αὐτὸ ἀγόμενον νήπιον. Ἄλλοτε δέ, ὅτε ὁμαδικῶς καὶ ἐν ὡρίμῳ ἡλικίᾳ προσήρχοντο ἐν ἡμέραις τοῦ ἔτους τακταῖς οἱ τὸ βάπτισμα λαμβάνοντες, ἡ ἀπόταξις καὶ σύνταξις ἀπετέλει ἰδίαν τελετήν, κεχωρισμένως καὶ τῶν ἐπορκισμῶν καὶ τοῦ βαπτίσματος τελουμένην κατὰ τὴν προτεραίαν (τὴν Μ. Παρασκευὴν ἢ τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς) ἢ καὶ τὴν αὐτὴν τοῦ βαπτίσματος ἡμέραν. Τὸ Βαρβερινὸν εὐχολόγιον περιέσωσε τοιαύτην τινὰ διάταξιν ἀποτάξεως καὶ συντάξεως «γινομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῇ ἁγίᾳ Παρασκευῇ τοῦ Πάσχα συναγομένων πάντων τῶν κατηχουμένων ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ».

Κατὰ τὴν σήμερον κρατοῦσαν παρ' ἡμῖν τάξιν εὐθὺς μετὰ τοὺς ἐπορκισμοὺς ὁ κατηχούμενος ἀποδυόμενος καὶ ὑπολυόμενος, «γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος μετὰ χιτωνίσκου μόνου» (*Χρυσοστόμου* πρὸς Φωτιζομ. Κατήχ. Α'. § 6), καὶ οὕτω τὰς χεῖρας ἔχων, ἀφ' ἑνὸς τουτέστιν ἀπωθούμενος καὶ διὰ τῶν χειρῶν τὸν διάβολον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπενθυμίζων διὰ τῆς ἀποδύσεως αὐτοῦ τὴν ταπεινὴν στάσιν τοῦ αἰχμαλώτου τοῦ τὰ ἴδια ὅπλα ἀπορρίπτοντος καὶ πάσης δυνάμεως τῆς ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως ἀπογυμνουμένου, στρέφεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸς δυσμὰς συμβολιζούσας τὸ κράτος τοῦ διαβόλου. Καὶ τιθεμένων εἰς αὐτὸν τρὶς τῶν ἐρωτημάτων: «Ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ; Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; Καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ; Καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ;», ἀποκρίνεται ἐκεῖνος τρὶς τό: «Ἀποτάσσομαι». Μεθ' ὃ ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾷ καὶ πάλιν τρίς: «Ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ;». Καὶ δοθείσης τρὶς τῆς ἀποκρίσεως «ἀπεταξάμην» καλεῖ ὁ ἱερεὺς τὸν ἀποτασσόμενον, ἵνα ἐμφυσήσῃ καὶ ἐμπτύσῃ τῷ Σατανᾷ.

Οὕτω περατοῦται ἡ ἀπόταξις. Εὐθὺς μετ' αὐτὴν στρέφει ὁ ἱερεὺς τὸν ἀποταξάμενον πρὸς ἀνατολάς, αἵτινες συμβολίζουσι τὸ φωτεινὸν τοῦ Κυρίου βασίλειον, καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ σύνταξις. Καὶ αὐτὴν ὁ ἱερεὺς ἀποτείνει τρὶς εἰς τὸν συντασσόμενον τὸ ἐρώτημα: «Συντάσσει τῷ Χριστῷ;», εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἀπαντᾷ τρίς: «Συντάσσομαι». Μεθ' ὃ ἐρωτᾷ αὐτὸν καὶ πάλιν τρίς: «Συνετάξω τῷ Χριστῷ;», καὶ ἀπαντᾷ ἐκεῖνος τρὶς τό: «Συνεταξάμην», διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐκφώνησις τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ κατηχουμένου ἢ τοῦ ἀναδόχου βαστάζοντος ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὸ κατηχούμενον νήπιον προσκύνησις τοῦ Κυρίου διὰ κλίσεως τοῦ σώματος συνοδευομένης ὑπὸ τῶν λόγων: «προσκυνῶ Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Οὕτω περατοῦται καὶ ἡ σύνταξις, μεθ' ἣν ὁ συνταξάμενος δύναται νὰ γένηται ἀμέσως δεκτὸς εἰς τὸ βάπτισμα.

Τοιαύτη ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν κρατοῦντα οὖσα ἡ τελετὴ αὕτη καὶ εἰς τόσον ἀρχαίους χρόνους ἐπικρατήσασα, οὐδαμῶς παράδοξον, ὅτι διετηρήθη καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως. Καὶ ἐν μὲν τῇ παπικῇ εἰς τύπον κατὰ πάντα σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸν ἡμέτερον διετηρήθη οὐ μόνον ἐν τῷ βαπτίσματι, ἀλλ' ὡρίσθη καὶ ἐπαναλαμβάνηται καὶ ὑπὸ τῶν ἐξομολογουμένων. Ἐν δὲ ταῖς προτεσταντικαῖς ἐκκλησίαις, παραμερισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καλβίνου καὶ τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ ἐκκλησιῶν, διετηρήθη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λουθηρ. ἐκκλησιῶν. Ἡ ἑταιρεία μάλιστα τῆς ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς (*innere Mission*) συνήθιζε νὰ ἀνοίγῃ τὰς συγκεντρώσεις αὐτῆς διὰ τῆς ὑπὸ τῶν μελῶν της ἀπαγγελίας τῆς ἀποτάξεως καὶ συντάξεως. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὅμως καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὀρθολογιστικῶν τάσεων καὶ ῥοπῶν ἡ ἀπόταξις ἤρχισε νὰ ἐκτοπίζηται καὶ ἀπὸ τῶν λουθηρανικῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἕνεκα τούτου σήμερον εὑρίσκομεν αὐτὴν εἴτε ἐκτετοπισμένην ὁλοτελῶς, εἴτε παρά τισι μετερρυθμισμένην καὶ μεταβεβλημένην.

ΠΗΓΑΙ. *Herzog's*, Realencycl. f. prot. Th. ἄρθρον abrenuntiatio. Εὐχολόγιον *Goar* ἐν ἔτει 1730 σελ. 279—281. *Π. Τρεμπέλα*, Ἡ λειτουργία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πάλαι τε καὶ νῦν. Ἀθῆναι 1925 σελ. 67—70 καὶ 86—95.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀποτάσσω· τάσσω μακράν τινος, ἀποχωρίζω· || ἀπομακρύνω τινὰ τῶν ὁμοίων του, ἀποβάλλω, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, θέτω εἰς ἀπόταξιν· || μέσ. **ἀποτάσσομαι** (ἐν τῇ Κ. Δ.)· ἀποχαιρετίζω τινὰ καὶ ἀπομακρύνομαι αὐτοῦ: «ὁ δὲ Παῦλος τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν» || ἀπαρνοῦμαι, παραιτῶ: «ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ καὶ ταῖς βιοτικαῖς μερίμναις» (*Βασίλ.*) || ἀποχωρίζομαι, ἀποκηρύττω: «ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ» ἀντίθ. *συντάσσομαι*.

ἀποταυρίζομαι· ἰδιωμ. σκορδινῶμαι, τεντώνομαι.

ἀποταχὺ καὶ **ἀποταχιά**· ἰδιωματ., πρωΐ, λίαν πρωΐ: «σηκώνομαι ἀποταχιά».

ἀποτείνω· ἀπευθύνω: «ἀποτείνω τὸν λόγον, τὴν ἐρώτησιν» || μέσ. **ἀποτείνομαι**· ἀπευθύνομαι, στρέφομαι, ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν ἢ τὴν ἀντίληψίν τινος: «ἀποτείνομαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐντιμότητα»

ἀποτειχίζω· διὰ τείχους ἀποκλείω τινά, ἐμποδίζω τὴν δίοδον: «ἀποτειχίζω τὸν ἰσθμόν, τὰς παρόδους κ. τ. τ.».

ἀποτείχισις (ἡ)· ἡ διὰ τείχους ἀπόφραξις.

ἀποτείχισμα (τό)· τεῖχος πρὸς περίφραξιν, περιτείχισμα.

ἀποτελειῶ *(—όω)*, κοιν. **ἀποτελειώνω**· καθιστῶ τι τέλειον, φέρω τι εἰς πέρας· || μέσ. **ἀποτελειοῦμαι**· γίνομαι τέλειος, φθάνω εἰς ἀκμήν, ὡριμάζω: «ἀποτελειοῦται τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων ἔμπροσθεν» (*Ἀριστ.*).

ἀποτελείωσις (ἡ)· τελείωσις, περάτωσις.

ἀποτέλεσμα (τό)· τὸ τελικὸν ἀκολούθημα πράξεώς τινος ἢ γεγονότος: «ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐρ-

Digitized by Google

γασίας καὶ κόπου» || ἡ ἔκβασις ἐνεργείας τινός, τὸ ἐξαγόμενον: «τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης» || συνέπεια, ἐπακολούθημα: «νὰ ἴδοῦμε τί ἀποτελέσματα θὰ ἔχῃ αὐτὸς ὁ ἄτακτος βίος».

—ἀποτέλεσμα. Ἡ λέξις ἐσήμαινε *καταδίκην* κατὰ τὸ Κρυπτογραφικὸν Λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

—ἀποτέλεσμα *Ἀϊνστάϊν [Φυσ.]* βλ. μαγνητισμοῦ θεωρίαι.
— *Ζάουλ* βλ. θερμικὰ ἀποτελέσματα ἠλεκτρ. ρεύματος.
— *Μπάρνετ* βλ. μαγνητισμοῦ θεωρίαι.
— *Πελτιὲ* βλ. θερμοηλεκτρισμός.
— *Σέμπεκ* βλ. —»—
— *Στὰρκ* βλ. ἠλεκτροοπτική.
— *Τόμσον* βλ. θερμοηλεκτρισμός.
— *Τσέεμαν* βλ. ἠλεκτροοπτική.

—ἀποτέλεσμα ἐπιφανείας (Skineffekt, effet de peau, Hant. effekt) *[Φυσ.]*. Οὕτω καλοῦμεν τὴν ἰδιότητα ἣν παρουσιάζουσι τὰ ρεύματα ὑψηλῆς συχνότητος, νὰ μὴ διέρχωνται δι' ὅλης τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ ἀλλὰ μόνον διὰ λεπτοῦ ἐπιπολαίου στρώματος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγωγοῦ. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἡ διανομὴ τοῦ ρεύματος δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλην τὴν τομὴν τοῦ ἀγωγοῦ, ἀλλὰ τὸ πλάτος εἶναι μέγιστον πλησίον τῆς ἐπιφανείας καὶ ἐλαττοῦται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ. Ἡ ἐλάττωσις δ' αὕτη εἶναι τόσον μεγαλυτέρα ὅσον ἡ συχνότης τοῦ ρεύματος εἶναι μείζων, πρὸς τούτοις δ' ὅσον ἡ ἀγωγιμότης καὶ ἡ μαγνητικὴ διαπερατικότης τῆς οὐσίας τοῦ ἀγωγοῦ εἶναι μεγαλύτεραι.

Τὸ ἀνωτέρω ἀποτέλεσμα ἐπιδρᾷ οὐσιωδῶς ἐπὶ τῆς ὠμικῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀγωγοῦ, καθ' ὅσον ἐν τῇ περιπτώσει ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος ὡς τομὴ τοῦ ἀγωγοῦ, πρὸς καθορισμὸν τῆς ὠμικῆς αὐτοῦ ἀντιστάσεως δὲν λαμβάνεται ἡ συνολικὴ τομὴ τοῦ ἀγωγοῦ, ἀλλὰ μόνον ἡ συνολικὴ τομὴ τοῦ στρώματος ἐν ᾧ θεωρεῖται ἐντετοπισμένον τὸ ρεῦμα. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ὠμικῆς ἀντιστάσεως εἰς συνεχὲς ρεῦμα καὶ τῆς ὠμικῆς ἀντιστάσεως εἰς ρεῦμα ὑψηλῆς συχνότητος εἶναι λίαν μικρὰ καὶ ἀμελητέα ἐν τῇ περιπτώσει ἀγωγῆς λίαν μικρᾶς τομῆς καὶ ἀποτελουμένης ἐξ οὐσίας ὀλίγον ἀγωγίμου.

Ἕνεκα τοῦ ἀποτελέσματος ἐπιφανείας, εἰς τὴν περίπτωσιν κυκλωμάτων διαρρεομένων ὑπὸ ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος, ὡς π.χ. ἐν τοῖς κυκλώμασι πομπῶν ἀσυρμάτου Τηλεγραφίας, ὡς ἀγωγοὶ χρησιμοποιοῦνται ταινίαι μεταλλικαὶ ἢ σωλῆνες μεταλλικοὶ εἰς τρόπον, ὥστε οἱ ἀγωγοὶ νὰ παρουσιάζουσιν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ὠμικῆς ἀντιστάσεως αὐτῶν. Ὁμοίως ἐν τῇ κατασκευῇ πηνίων, διαρρεομένων ὑπὸ ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος, ὡς π.χ. εἰς δέκτας Ἀσυρμάτου Τηλεγραφίας, ὁ ἀγωγὸς περιελίξεως ἀποτελεῖται ἐκ τῆς καταλλήλου συστροφῆς πολλῶν συρμάτων διαμ. 0,05 m.m. καὶ μεμονωμένων. Οἱ ἀγωγοὶ οὗτοι χαρακτηρίζονται ὡς καλώδια ὑψηλῆς συχνότητος (Hochfrequenzlitze).

Ἕνεκα τῆς ἀνωτέρω ἰδιότητος ἣν δεικνύουσι τὰ ἐναλλασσόμενα ρεύματα ὑψηλῆς συχνότητος, ταῦτα παρουσιάζουσιν ἐντελῶς διαφόρους φυσιολογικὰς ἰδιότητας τῶν συνεχῶν καὶ ἐναλλασσομένων ρευμάτων χαμηλῆς συχνότητος. Οὕτως ἐνῷ συνεχὴς τάσις 500 Volt ἢ ἔτι ταπεινοτέρα ἐναλλασσομένη χαμηλῆς συχνότητος εἶναι θανατηφόρος διὰ τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, τοὐναντίον ἐναλλασσομένη τάσις ὑψηλῆς συχνότητος καὶ πολλῶν χιλιάδων ἔτι Βόλτ εἶναι ἀκίνδυνος ἐντελῶς διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὀφειλομένου τούτου, κατὰ παλαιοτέρας ἀντιλήψεις, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ρεῦμα ἐντοπίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος ἢ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἐξ οὗ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνωτέρω φαινομένου διὰ τοῦ ὅρου *ἀποτέλεσμα ἐπιφανείας*. Κατὰ νεωτέρας ὅμως παρατηρήσεις κατεδείχθη ὅτι τὰ ἐναλλασσόμενα ρεύματα ὑψηλῆς συχνότητος ἐντοπίζονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας μόνον τῶν καλῶν ἀγωγῶν. Προκειμένου περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἰσδύουσιν ἐντὸς αὐτοῦ εἰς ἀρκετὸν βάθος καὶ προκαλοῦσιν ἕνεκα τῶν θερμικῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν τὴν ἀνάπτυξιν θερμότητος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο χρησιμοποιεῖται τὰ μέγιστα ἐν τῇ ἰατρικῇ τελευταίως πρὸς τοπικὴν ἀνάπτυξιν θερμότητος ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, διὰ θεραπευτικοὺς σκοπούς. Ὁ κλάδος τῆς θεραπευτικῆς διὰ χρησιμοποιήσεως ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος πρὸς τοπικὴν ἀνάπτυξιν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ θερμότητος καλεῖται εἰδικώτερον διαθερμία (Diathermie, Thermopénetration), ἐφαρμόζεται δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ τὴν θεραπείαν ἀρθριτίδων, βλενορροίας κλπ. Κ. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀποτελεσματικός, *—ή, —όν·* ὁ κατάλληλος νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα, δραστικός: «φάρμακον ἀποτελεσματικόν», «ἀποτελεσματικὴ ἐνέργεια».—Ἐπίρρ. *ἀποτελεσματικῶς*.

ἀποτελεσματικότης (ἡ)· ἡ ἰδιότης, τὸ γνώρισμα τοῦ ἀποτελεσματικοῦ, δραστικότης.

ἀποτελματώνω· μεταβάλλω εἰς τέλμα· || μεταφ. φέρω ὑπόθεσίν τινα εἰς τὸ ἀδιέξοδον, περιπλέκω: «τὸ ζήτημά μας ἀπετελματώθη».

ἀποτελμάτωσις (ἡ)· μετατροπὴ εἰς τέλμα· || μεταφ. «ἡ ἀποτελμάτωσις τοῦ ζητήματος», ἡ περιπλοκή.

ἀποτελῶ *(—έω)·* ἀπεργάζομαι, ἐκτελῶ, φέρω εἰς πέρας, ἀποτελειώνω: «ἀπετέλεσε τὸ τεῖχος», «μέγα ἔργον ὑπὸ τῶν προγόνων ἀπετελέσθη» || εἶμαι μέρος ἑνὸς συνόλου, ἀπαρτίζω: «τέσσαρες λόχοι ἀποτελοῦσιν ἓν τάγμα» || «ἡ πρᾶξίς σου ἀποτελεῖ ἔγκλημα», ἰσοδυναμεῖ μὲ ἔγκλημα· || μέσ. *ἀποτελοῦμαι·* ἀπαρτίζομαι, συνίσταμαι: «τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ πέντε τόμων».

ἀποτεμαχίζω· τεμαχίζω, κόπτω εἰς τεμάχια, χωρίζω.

ἀποτέμνω· *ἀόρ. ἀπέτεμον, παθητ. ἀπετμήθην·* ἀποκόπτω, ἀποχωρίζω.

ἀποτερματίζω· τελειώνω, περατώνω τι ὁλοσχερῶς· || καθορίζω τὰ σύνορά τινος.

ἀποτεφρῶ *(—όω)·* μεταβάλλω εἰς τέφραν, πυρπολῶ, κατακαίω: «ἀπετεφρώθη ἡ πόλις».

ἀποτέφρωσις (ἡ)· μεταβολὴ εἰς τέφραν, πυρπόλησις, κατάκαυσις.

—[Χημ.]· βλ. καῦσις, τέφρα.

— [Ὑγιειν.] Ἡ *ἀποτέφρωσις* ἢ *καῦσις* ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀπολυμαντικῶν μέσων, χρησιμοποιεῖται δέ, ὅταν τὰ μεμολυσμένα ἀντικείμενα εἶναι μικρᾶς ἀξίας, π. χ. ἐπὶ ρακῶν, ἀχρήστων χαρτίων, ἀθυρμάτων, χόρτου, ἀχύρου, χρησιμοποιηθέντων ἐπιδέσμων κλπ. Ἐνεργεῖται συνήθως ἡ ἀποτέφρωσις ἐν αὐτῷ τῷ ἀπολυμαινομένῳ δωματίῳ ἐντὸς τῆς τυχὸν ὑπαρχούσης θερμάστρας ἢ ἑστίας. Ἀλλ' ὅταν τοιαύτη δὲν ὑπάρχῃ, μεταφέρονται ταῦτα ἐντὸς σάκκων βεβρεγμένων δι' ἀπολυμαντικοῦ τινος διαλύματος καὶ ἐπιβρεχόμενα δι' οἰνοπνεύματος ἢ πετρελαίου καίονται. Κ.Γ.Σ.

— ἀποτέφρωσις νεκρῶν· βλ. καῦσις νεκρῶν.

ἀποτεφρωτὴρ (ὁ)· μηχάνημα διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀποτέφρωσις, ἡ κατάκαυσίς τινος.

ἀποτζιατοῦρα (γαλ. appogiature, ἰταλ. appogiatura) *[Μουσ.]*. Ἐπέρεισις. Καλλωπισμὸς μελῳδικὸς συνιστώμενος ἐκ διαβατικοῦ φθόγγου ὅστις προηγεῖται ὑπὲρ ἢ ὑπὸ ἄλλον κύριον καὶ τοῦ ὁποίου λαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς ἀξίας. Ἡ τοιαύτη ἐπέρεισις καλεῖται *μακρά*. Τὴν καταγωγὴν τοῦ καλλωπίσματος τούτου ἀνευρίσκομεν εἰς τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ μεσαίωνος. Ὁ Ἀγρίκολας (1532) συμβουλεύει, ὅτι, ἵνα συνδέεται καλύτερον ἡ μελῳδικὴ γραμμή, καλὸν εἶναι νὰ συμπληροῦται τὸ μεταξὺ δύο μελῳδικῶν φθόγγων διάστημα διὰ τρίτου τινὸς ξένου πρὸς αὐτήν, ἵνα πλουτίζεται ἡ ἁρμονία καὶ προσδίδεται μείζων ζωηρότης εἰς τὸ ᾆσμα. Ὁ Βασίλυ (1668) ὑποδεικνύει τὴν χρῆσιν τῆς ἐπερείσεως διὰ τὴν σύνδεσιν δύο κατιόντων φθόγγων καὶ πρὸς καλλωπισμὸν τῶν μακρῶν συλλαβῶν.

Ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ἡ ἐπέρεισις δὲν ἐσημειοῦτο ἐπὶ τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἀφίετο εἰς τὴν καλαισθησίαν τοῦ ἐκτελεστοῦ ἡ χρῆσίς της. Μόλις κατὰ τὸ 1723 ἤρχισεν ἡ παρασημαντικὴ αὐτῆς ἐν Γερμανίᾳ δι' εἰδικῶν σημείων, ἅτινα ἐποίκιλλον μεταξύ των ἀναλόγως συμβατικῆς τινος συνηθείας τῶν συνθετῶν. Καὶ πότε μὲν αὕτη ὑποδεικνύεται διὰ μικρᾶς πλαγίας γραμμῆς, παρὰ τὸν κύριον φθόγγον, πότε διὰ μικροῦ σταυροῦ ἄνωθεν αὐτοῦ καὶ πότε διὰ τοῦ ψηφίου V. Ὁ Μπὰχ μεταχειρίζεται ἄλλοτε μικρὸν φθογγόσημον ἐκφράζον τὸν φθόγγον, ἄλλοτε παρένθεσιν ἐστραμμένην ὅπου πρόκειται νὰ λάβῃ χώραν ἡ ἐπέρεισις.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν τὰ σημεῖα ταῦτα ἐγκατελείφθησαν ὁλοσχερῶς, ἀντικατασταθέντα ἀπὸ τὸ μικρὸν φθογγόσημον ὅπερ καὶ καλεῖται *ἐπέρεισις βραχεῖα*. Λ.

ἀποτήκω· ἀποχωρίζω τι διὰ τῆς τήξεως, λειώνω, ρευστοποιῶ, χωνεύω.

ἀπότηξις (ἡ)· ἡ περάτωσις, τὸ ἀποτελείωμα τῆς τήξεως.

ἀποτίθημι, *κοιν. ἀποθέτω, ἀόρ. ἀπέθηκα* καὶ *ἀπέθεσα, παθ. ἀόρ. ἀπετέθην, παθ. μετχ. ἀποτεθειμένος·* ἀποβάλλω ἀπ' ἐμαυτοῦ βάρος, ξεφορτώνομαί τι τὸ ὁποῖον ἔφερον, θέτω κατὰ γῆς: «ἀπέθεσε τὸ φορτίον» || θέτω κατὰ μέρος πρὸς φύλαξιν, ἀποθηκεύω, ἀποταμιεύω.

ἀποτίλλω· μαδῶ, ἀποσπῶ τὰς τρίχας, τὰ πτερά.

ἀποτίμημα (τό)· τὸ προσδιορισθὲν τίμημα, τὸ ἀντίτιμον.

ἀποτίμησις (ἡ)· ὁ προσδιορισμὸς τῆς τιμῆς, ἡ διατίμησις.

ἀποτιμῶ· προσδιορίζω τὴν ἀξίαν ἀντικειμένου τινὸς εἰς χρῆμα.

ἀποτίναγμα (τό)· ἡ ἀποτίναξις· || τὸ ἀπόρριμμα τῆς ἀποτινάξεως.

ἀποτίναξις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποτινάσσειν, ἀπώθησις διὰ σφοδρᾶς κινήσεως.

ἀποτινάσσω· τινάσσων ἀπορρίπτω, ἀποσείω, ἀπορρίπτω διὰ σφοδρᾶς κινήσεως: «ἀπετίναξε τὸν ζυγόν».

ἀποτίνω, *ἀόρ. ἀπέτισα* ἢ *ἀπέτεισα·* πληρώνω τι ὀφειλόμενον εἴτε ὡς ποινὴν εἴτε ὡς χρέος εἴτε ὡς φόρον: «ἀποτίνω τὸ χρέος μου», «ἀπέτισε τὸν προσήκοντα φόρον εὐγνωμοσύνης» (κακῶς λέγεται συνήθως *ἀποτίω φόρον* κ. τ. λ.). Β. Φ.

ἀπότισις (ἡ)· ἡ πληρωμὴ τοῦ ὀφειλομένου χρέους, φόρου, ποινῆς.

ἀπότιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ποτισθείς.

ἀπότμημα (τό)· τὸ ἀπό τινος τμηθέν, τεμάχιον, κομμάτι.

ἀπότμησις (ἡ)· ἡ τμῆσις, ἡ ἀποκοπή: «ἀπότμησις τῶν δοκῶν,—τῶν σανίδων,—τῶν λίθων».

ἀπότοκο (τό)· ἰδιωματ., τὸ αὐγὸ τὸ ὁποῖον ἀφίνουν πάντοτε εἰς τὴν φωλεὰν τῶν ὀρνίθων· ἄλλως *πρόσφωλο* ἢ *φῶλος*.

ἀπότοκος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀπό τινος γεννηθείς, ὁ ἐξ αἰτίας ἄλλου τινὸς παραχθείς: «τὸ νόσημά του εἶναι ἀπότοκον τοῦ ἀτασθάλου βίου του».

ἀπότολμος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ τολμῶν, ὁ ἄτολμος (ἀρχ.)· || ὁ τολμηρός, ὁ ἀποτολμῶν (νεώτ.): «ἀπότολμος ἄνθρωπος» ἄλλως *ἀποκοτιούρος*.

ἀποτολμῶ *(—άω)·* τολμῶ, δὲν διστάζω, δὲν ὑπολογίζω τὸν κίνδυνον· || τολμῶ πέραν τοῦ δέοντος, ἄνευ ἠθικοῦ δισταγμοῦ: «ἀπετόλμησε νὰ αὐθαδιάσῃ εἰς τὸν πατέρα του».

ἀποτομεὺς (ὁ)· ὁ ἀποτέμνων.

ἀποτομὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποτέμνειν, ἀποκοπή.

— [Μουσ.] Καλεῖται *ἀποτομὴ* μουσικὸν διάστημα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ σημερινὸν χρωματικὸν ἡμιτόνιον *δὸ δὸ δίεσις*. Τὸ διατονικὸν ἡμιτόνιον *λὰ διέσις σὶ* ἐλέγετο *λῆμμα*. Λ.

— **Ἀποτομὴ** *κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ·* βλ. Ἰωάννης Βαπτιστής:

— [Ἑορτολ.] Ἡ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου ἀποκεφαλίσεως τοῦ Ἰωάννου ἑορτὴ ἄγεται τῇ 29 Αὐγούστου. Μολονότι μεταγενεστέρα τυγχάνουσα τῆς ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), εἰσήχθη εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἑορτολόγιον τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κατὰ χρόνους ἀρκούντως παλαιούς. Καὶ ἐκ ποίας μὲν ἀφορμῆς ὡρίσθη ἡ ἑορτὴ αὕτη, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι. Ὑπεστηρίχθη ἐν τούτοις, ὅτι ὡς τοιαύτη ἐχρησίμευσεν ἡ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ γενομένη δήωσις τοῦ εἰς τιμὴν τοῦ Βαπτιστοῦ ἐν Σεβαστείᾳ τῆς Παλαιστίνης ὑπάρχοντος ναοῦ, ὅπου διεσώζοντο τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ. Τῆς δηώσεως ταύτης μνημονεύων ὁ Ρουφῖνος πληροφορεῖ, ὅτι κατ' αὐτὴν παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ τὰ λείψανα τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ ὅτι τινὰ τούτων περιεσώθησαν ὑπὸ μοναχῶν μονῆς τινος ἐν Ἱεροσολύμοις, παραδοθέντα εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, παρ' οὗ καὶ ἐφυλάχθησαν ἐπιμελῶς. Βραδύτερον Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν χρονογραφίαν τοῦ Θεοφάνους (*Migne* 108, 212) κατέθεσεν αὐτὰ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου εἰς ἐπὶ τούτῳ κτισθέντα ναόν, ἡ κατάθεσις ὅμως αὕτη ἔλαβε χώραν «πρὸ ἓξ καλανδῶν μηνὶ Παυνί», καθ' ἡμερομηνίαν δηλαδὴ συμπίπτουσαν μᾶλλον πρὸς τὴν ἑορτὴν τῶν γενεθλίων τοῦ Ἰωάννου. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ ἡ ἑορτὴ τῆς ἀποτομῆς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ λεγομένου Ἱερωνυμικοῦ ἑορτολογίου, οὗτινος ἡ συγγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὸ 600 μ. Χ., φαίνεται δὲ πρῶτον εἰσαχθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐν Κων)λει ἐκκλησίας εἰς τὰς ἐν Γαλλίᾳ τοιαύτας, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησίας υἱοθετηθεῖσα. Καὶ φέρονται μὲν ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἐκφωνηθέντες λόγοι εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ Ἰωάννου (sermones 307 καὶ 308), δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον, ἂν ἐξεφωνήθησαν οὗτοι κατὰ τὴν 29 Αὐγούστου, τοὐναντίον δὲ φαίνεται, ὅτι ἡ εἰς αὐτὰς τεθεῖσα ἐπιγραφὴ «in decolationem beati Ioannis Baptistae» τυγχάνει μεταγενεστέρα.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐκράτησεν ἔθος νὰ τηρῆται νηστεία αὐστηρὰ «πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἀναίρεσιν τοῦ μισητοῦ καὶ πλήρους ἀνοσιουργήματος συμποσίου» τοῦ Ἡρῴδου (Τυπικὸν τῆς ἐν Κων)πόλει Ἐκκλ. 1871, σελ. 207). Τὸ ἔθος ὅμως τοῦτο

Digitized by Google

δὲν ἀνάγεται εἰς χρόνους ἐξ ἴσου παλαιοὺς ὅσον καὶ ἡ ἑορτή. Ὁ ἅγιος Νίκων (960 μ. Χ.), μολονότι ἀναφέρει τὰς νηστείας τοῦ Δεκαπενταυγούστου καὶ τῆς 14 Σεπτεμβρίου, φαίνεται ὅλως ἀγνοῶν τὴν νηστείαν τῆς 29 Αὐγούστου. Ὡσαύτως καὶ ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος ἀκμάσας Βαλσαμὼν οὐδένα περὶ ταύτης ποιεῖται λόγον (*Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Συνταγμ. Ἱερ. κανόνων 4, σελ. 565 καὶ 591).

Ἐκτὸς τῆς ἑορτῆς ταύτης ὑπάρχουσι καὶ δύο ἕτεραι ἀναφερόμεναι εἰς τρεῖς διαδοχικὰς εὑρέσεις τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου, ἡ τῆς 24 Φεβρουαρίου ἀναφερομένη εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις λαβοῦσαν χώραν πρώτην εὕρεσιν καὶ εἰς τὴν ἐν Ἐμέσῃ τῆς Συρίας δευτέραν, καὶ ἡ τῆς 25 Μαΐου ἐπὶ τῇ ἐν Κομάνοις τῆς Καππαδοκίας τρίτῃ εὑρέσει καὶ τῇ μεταφορᾷ αὐτῆς εἰς Κων)πολιν ἐπὶ Θεοδώρας καὶ Μιχαήλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Duchesne*, Les origines du culte Chretien σελ. 276. *Rufini*, Hist. eccles. l. II, 28. *Π. Ρομπότου* Λειτουργική, Ἀθῆναι 1869, σελ. 142. *Σωζομένου* Ἐκκλ. Ἱστ. 7, 21. *Γ. Δέρβου* Ἐγχειρίδιον Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἀθῆναι, 1918, σελ. 146.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀποτομόδερα (τὰ) (Apotomodera) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαριδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τοῦ Ἁγίου Δομενίκου. Δ. Ν. Π.

ἀποτομόπτερα (τὰ) (Apotomoptera) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Γνωστὰ δύο εἴδη ὧν τὸ ἓν ζῇ ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὸ ἕτερον ἐν Ρωσίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀπότομος (ὁ, η), *—ον* (τό)· ὁ οἱονεὶ ἀποτετμημένος: «ἀπότομον ὄρος», ὄρθιον, ἀπόκρημνον, δυσανάβατον· || δημοτ. ἐπὶ ἀνθρώπου, σκαιός, τραχὺς τοὺς λόγους καὶ τοὺς τρόπους, ἀποκρουστικός, δυσάρεστος: «ἀπότομος ἄνθρωπος» «ὕφος ἀπότομον».— Ἐπίρρ. *ἀποτόμως* ἢ *ἀπότομα*: «μὴν ὁμιλεῖς ἀπότομα».

ἀπότομος (ὁ) (Apotomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μικροῦ ἀναστήματός των καὶ τοῦ ὑπερύθρου χρωματισμοῦ τοῦ σώματός των. Ζῶσιν εἰς ὑγρὰ μέρη. Ἐν Εὐρώπῃ εἶναι γνωστὰ πέντε εἴδη, ἅτινα ἀπαντῶσι καὶ ἐν Ἀμερικῇ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀπότομος ὁ ἐπίξανθος* (Apotomus rufus), ἀπαντῶν εἰς τὴν Ἀλγερίαν. Δ. Ν. Π.

ἀποτομότης (ἡ)· τραχύτης, σκαιότης.

ἄποτον (τὸ) (Apotum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κομμεορητινοφοριδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

ἀποτονισμὸς (Dissonnance) *[Ἠλεκτρ.]*. Ὅρος χρησιμοποιούμενος ἐν τῇ Ἀσυρμάτῳ Τηλεγραφίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἠλεκτροτεχνίᾳ πρὸς καθορισμὸν τῆς διαφορᾶς τοῦ συντονισμοῦ δύο ταλαντευομένων κυκλωμάτων. Δύο ταλαντευόμενα κυκλώματα λέγομεν ὅτι εὑρίσκονται ἐν συντονισμῷ, ὅταν ταῦτα παρουσιάζουσι τὸ αὐτὸ μῆκος κύματος (λ) ἢ τὴν αὐτὴν συχνότητα (Ν) ἢ τὴν αὐτὴν περίοδον (Τ). Ἐὰν τὰ κυκλώματα παρουσιάζουσι τὸ ἓν μὲν μῆκος κύματος $λ_1$ τὸ δ' ἕτερον μῆκος κύματος $λ_2$ μικρότερον τοῦ $λ_1$ τότε τὰ δύο κυκλώματα δὲν εἶναι συντετονισμένα, ἡ δὲ διαφορὰ $λ_1—λ_2$ μετρεῖ τὸν *ἀποτονισμὸν* τῶν κυκλωμάτων. Συνήθως μεταχειριζόμεθα πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀποτονισμοῦ τὸν σχετικὸν ἀποτονισμόν, ἤτοι $λ_1—λ_2/λ_1$ ὅστις συνήθως ἐκφράζεται ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀποτόνωσις *[Μηχ.]*. Καλοῦμεν ἐν τῇ Μηχανολογίᾳ *ἀποτόνωσιν* ποσοῦ τινος ἀερίου, ἀέρος ἢ *ἀτμοῦ ἐν γένει*, πᾶσαν ἀλλαγὴν καταστάσεως τοιούτου ρευστοῦ, καθ' ἣν τοῦτο, λειτουργοῦν ἐν μηχανῇ, ὑφίσταται δι' οἱονδήποτε λόγον αὔξησιν ὄγκου ὑπὸ σύγχρονον πτῶσιν τῆς πιέσεως αὐτοῦ. Α.Μ.

— **ἀποτόνωσις** *ἀερίου* *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ἀπότομος μεταβολὴ τῆς πιέσεως ἰσχυρῶς πεπιεσμένου ἀερίου εἰς λίαν ταπεινοτέραν πίεσιν. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποτονώσεως τῶν ἀερίων χρησιμοποιεῖται τὰ μέγιστα ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῆς ὑγροποιήσεως τῶν ἀερίων, καθ' ὅσον ἡ ἀποτόνωσις συνεπάγεται ψῦξιν σημαντικὴν τῶν ἀερίων. Οὕτω προκειμένου περὶ ἀερίων ἅτινα πρότερον ἐθεωροῦντο ὡς ἔμμονα, ἤτοι ὡς μὴ δυνάμενα νὰ ὑγροποιηθῶσιν, ὁ Cailletet κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑγροποίησιν αὐτῶν δι' ἐφαρμογῆς τοῦ φαινομένου τῆς ἀποτονώσεως (βλ. ὑγροποίησις ἀερίων). Τοῦ φαινομένου τῆς ἀποτονώσεως γίνεται σήμερον εὐρυτάτη χρῆσις εἰς τὰς νεωτέρας μηχανὰς ὑγροποιήσεως τῶν ἀερίων, ὡς εἰς τὰς μηχανὰς Linde, Claude. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀποτοξίνη. Ἐκλήθη οὕτω ὑπὸ τοῦ Behring ἡ ἀφυλαξιοτοξίνη (βλ. λ.).

ἀποτορνεύω· κάμνω τι στρογγύλον ὡς διὰ τόρνου· || ἐπεξεργάζομαί τι μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς.

ἄποτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐνεργ. ὁ μὴ πιών: «ἄσιτος καὶ ἄποτος», ἄνευ τροφῆς καὶ ποτοῦ (Σοφ.)· || ὁ μὴ πινόμενος ἢ ὁ μὴ ποθείς: «ἄποτον ὕδωρ», κοιν. ἄπιοτος (βλ. λ.).

ἀποτραβῶ (ἢ ὀρθότερον *ἀποτραυῶ*)· τραβῶ, σύρω πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀποσύρω· || μέσ. *ἀποτραβιοῦμαι*· τραβιοῦμαι πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀποσύρομαι: «ἀποτραβήχτηκα ἀπὸ τὴν ἑταιρίαν, —ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν, —ἀπὸ τὴν ὁμάδα».

ἀποτραχηλῶ *(—όω)* (κοιν. *ξεκαπελάρω*, *βγάζω τὸ καπελάγιο*, γαλ. décapeler ἀγγλ. to get off)· ἀφαιρῶ, ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, πᾶν εἶδος ἐξαρτίας συνδεδεμένης εἰς *τραχήλωμα* (πχ. ἐπίτονον μεγάλου ἐπιστηλίου) ἢ ἐπιχειρίας ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω (πχ. ὁλκὸν καὶ κερσίαν φώσωνος συνηνωμένους) τὸ ἀντίθετον *τραχηλῶ*. Σ. Ε. Λ.

ἀποτραχήλωσις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ *ἀποτραχηλῶ*.

ἀποτράχυνσις (ἡ)· ἡ πρᾶξις τοῦ καθιστάναι τι τραχύ· || ἡ αὔξησις τῆς τραχύτητος ἑνὸς χαρακτῆρος.

— *[Μικροβιολ.]* Καλεῖται *ἀποτράχυνσις* ἡ σκλήρυνσις τῶν ἱστῶν, ἣν προκαλοῦμεν διὰ τῆς τέχνης, μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ τέμνωνται οὗτοι διὰ ξυραφίου. Ἐπὶ τῶν λαμβανομένων δ' οὕτω τομῶν τῶν ἱστῶν ἀνευρίσκομεν τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν τῶν μικροβίων. Ἵνα ἐπιτύχωμεν τὴν ἀποτράχυνσιν, ἀποκόπτομεν ἐκ τῶν πρὸς ἔρευναν σπλάγχνων (ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον μετὰ τὸν θάνατον) τεμάχια μεγέθους ἐρεβίνθου ἢ φασιόλου, μονιμοποιοῦμεν καὶ σκληρύνομεν αὐτὰ θέτοντες ἀμέσως μετὰ τὴν λῆψιν ἐντὸς εὐρυστόμου φιάλης, περιεχούσης ἄνυδρον οἰνόπνευμα καὶ ἐν τῷ πυθμένι βάμβακα ἢ ἀπορροφητικὸν χάρτην, καὶ τοῦτο ἵνα τὸ παρασκεύασμα διατηρῆται ἐντὸς τῶν ἀνωτέρων στιβάδων τοῦ οἰνοπνεύματος, καθόσον ὑπὸ τοῦ βάμβακος ἀπορροφεῖται τὸ ἐκ τοῦ παρασκευάσματος ἐξερχόμενον ὕδωρ. Ἡ ἀποτράχυνσις ἐπέρχεται ἐντὸς τριῶν τοὐλάχιστον ἡμερῶν, καθ' ἃς τὸ ἄνυδρον οἰνόπνευμα πρέπει ν' ἀνανεωθῇ κατ' ἐπανάληψιν.

Σκοπὸς τῆς ἀποτραχύνσεως εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατασκευῆς τῶν στοιχείων τοῦ ἱστοῦ καὶ ἡ παρακώλυσις τῶν μετὰ θάνατον ἐπερχομένων ἀλλοιώσεων αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐν τοῖς ἱστοῖς ὑπαρχόντων ἢ ἔξωθεν εἰσδυομένων μικροβίων. Ὁσάκις πλὴν τῶν μικροβίων σκοπεῖται καὶ ἡ ἔρευνα τῶν ἱστολογικῶν ἀλλοιώσεων, ἡ ἀποτράχυνσις τελεῖται κατὰ διάφορον τρόπον. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀποτραχύνω· κάμνω τινὰ ἐντελῶς τραχύν, παροξύνω, ἐρεθίζω ἔτι μᾶλλον.

ἀποτρελλαίνω καὶ *ἀποτρελαίνω*· κάμνω τινὰ ἐντελῶς τρελλόν, «τὸν ἀποτρέλλανε ἡ φτώχεια» ἢ «ἀποτρελλάθηκε ἀπὸ τὴ φτώχεια».

ἀποτρεπτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος πρὸς ἀποτροπήν, ὁ ἱκανὸς νὰ ἀποτρέψῃ, νὰ ἐμποδίσῃ τινά: «ἀποτρεπτικοὶ λόγοι,—μέσα», «ἀποτρεπτικὴ προσπάθεια»· ἀντίθ. *προτρεπτικός*.—Ἐπίρρ. *ἀποτρεπτικῶς*.

ἀποτρέπω· τρέπω τινὰ ὀπίσω, κάμνω τινὰ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, νὰ σταματήσῃ, ἐμποδίζω, ἀποκωλύω λόγοις ἢ ἔργοις: «τὸν ἀπέτρεψα ἀπὸ τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος», «κάθε φορὰ ποῦ ἐπιχειρῶ κάτι μὲ ἀποτρέπεις»· || «ἀπετράπη ἡ σύγκρουσις,— ἡ αἱματοχυσία,— ὁ πόλεμος».

ἀποτρέχω· ἰδιωματ. (Πόντ.), τρέχω, κατατρέχω, διώκω τινὰ πρὸς σύλληψιν· ἀρχ. *ὑποτρέχω*.

ἀποτριβὴ (ἡ)· ἡ διὰ τῆς τριβῆς ἀφαίρεσις, καθαρισμός.

— *[Σιδηροδρομ.]* Προκειμένου περὶ ράβδων σιδηροτροχιᾶς καλοῦμεν *ἀποτριβὴν* τὴν κανονικὴν φθοράν, ἣν ὑφίστανται αἱ ράβδοι αὗται κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν καὶ τὴν τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τῶν κεφαλῶν, λόγῳ τῆς τριβῆς κατὰ τὴν κύλισιν τῶν τροχῶν.

Τὸ μέγεθος τῆς ἀποτριβῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὑλικὸν τῶν ράβδων, ἀπὸ τὰς κλίσεις καὶ τὰς καμπυλότητας τῆς γραμμῆς, ἀπὸ τὰ βάρη τῶν τροχῶν καὶ τὴν ταχύτητα τῶν συρμῶν, ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ τροχαίου ὑλικοῦ καὶ τὴν τῆς ὑποδομῆς καὶ ἀπὸ τὴν συντήρησιν τῆς τροχιᾶς. Ἡ ἀποτριβὴ ἐνισχύεται κατὰ τὴν πέδησιν τῶν τροχῶν, διὰ τοῦτο εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰ πρὸ τῶν σταθμῶν τμήματα τῆς τροχιᾶς, καὶ εἰς τὰς κατωφερείας αὐτῆς. Εἰς τὰς διαφόρους οὐσιώδεις γραμμὰς τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ὀργάνων μετρήσεως καὶ στατιστικῶν τῶν κυκλοφορουσῶν βαρῶν προσπαθοῦν νὰ φέρουν εἰς σχέσιν τὴν φθορὰν ταύτην τῶν ράβδων πρὸς τὰ δι' αὐτῶν διερχόμενα βάρη καὶ τὰς ἄλλας συνθήκας τῆς τροχιᾶς, ἰδίως τὴν κλίσιν καὶ τὴν καμπυλότητα. Σκοπὸς τῶν προσπαθειῶν τούτων εἶναι νὰ καταλήξουν εἰς συμπεράσματα περὶ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τῶν σιδηροτροχιῶν. Οὕτω, κατὰ τελευταῖα ἐξαγόμενα (1920), δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανόν, ὅτι προκειμένου περὶ σιδηροτροχιᾶς μέσων συνθηκῶν ὑπὸ τὴν ἐν λόγῳ ἄποψιν, πρέπει νὰ διέλθουν δι' αὐτῆς 45 ἑκατομμύρια τόννοι βάρους, ὅπως ὑποστῇ φθορὰν 1 χιλιοστοῦ καθ' ὕψος ἢ ὅπερ τὸ αὐτὸ 0,87 ἑκατομμύρια τόννοι διὰ φθορὰν 1 τετραγωνικοῦ χιλιοστοῦ ἐπιφανείας κεφαλῆς. Τὰ βάρη ταῦτα διὰ τὴν αὐτὴν φθορὰν εἶναι πολὺ μικρότερα διὰ μεγάλας κλίσεις καὶ μικρὰς ἀκτῖνας καμπυλότητος τῆς τροχιᾶς. Ὅταν μία ράβδος λόγῳ τῆς ἀποτριβῆς ἐλαττωθῇ εἰς ὕψος κατὰ 10 - 15 χιλιοστὰ ἀντικαθίσταται. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ράβδοι ἐκτὸς τῆς ἀποτριβῆς ὑπόκεινται καὶ εἰς ἄλλας *μὴ κανονικὰς φθορὰς* κατὰ τὸ πέλμα καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς ἁρμοὺς λόγῳ τῶν κρούσεων (βλ. λ. ἐπιδομή), διὰ τοῦτο ἡ ἀντικατάστασις τῶν ράβδων γίνεται συνήθως πρὸ τοῦ νὰ καταστῇ πλήρης ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ διατιθεμένου *ὕψους ἀποτριβῆς* τῶν 10 - 15 χιλιοστῶν. Α. Μ.

—**ἀποτριβὴ** *νομίσματος*· βλ. νόμισμα.

ἀποτρίβω· τρίβων τι φθείρω, ἀφανίζω, κατατρίβω: «ἀπετρίβη ἡ ἐπιχρύσωσις, —ἡ ἐπαργύρωσις».

ἀπότριμμα (τό)· τὸ ἀποτριβὲν ἔκ τινος, τὸ ἐκ τῆς τριβῆς προελθόν.

ἀποτριτεύω· ἰδιωματ. (Χίου), παρέχω ἀγρὸν πρὸς καλλιέργειαν ἐπὶ ἀποδόσει τοῦ τρίτου τῶν εἰσοδημάτων: «τὸ χωράφι νὰ ἀποτριτεύεται ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου».

ἀπότριτος (ὁ)· ἰδιωματ. (Λέσβ.), τὸ τρίτον μέρος τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἀγροῦ τὸ ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ μισθωτοῦ εἰς τὸν κύριον: «μ' ἔφερε τὸν ἀπότριτον»· πβλ. ἀρχ. *ἐπίτριτον*.

ἀποτριχῶ *(—όω)*· κάμνω νὰ πέσουν αἱ τρίχες, ἀποψιλῶ.

ἀποτρίχωσις (ἡ)· ἡ πτῶσις τῶν τριχῶν, ἡ ἀποψίλωσις (βλ. λ.).

ἀπότριψις (ἡ)· ἀποτριβή, ἡ διὰ τῆς τριβῆς ἀφαίρεσις, καθαρισμός.

ἀποτρόπαιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀποτρέπων, ὁ ἀπομακρύνων τὰ κακά: «θεοὶ ἀποτρόπαιοι καὶ σωτῆρες», «Ἀποτρόπαιος Ζεύς», «Ἄπολλον ἀποτρόπαιε»· || ὁ προκαλῶν τὴν ἀποτροπήν, τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἐκεῖνος ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀποτρέπεταί τις, ὁ μισητός, ὁ βδελυκτός: «ἀποτρόπαιον ἔγκλημα».

ἀποτροπὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποτρέπειν, ἡ ἀπομάκρυνσις, ἡ ἀποσόβησις, τὸ ἐμπόδισμα: «μέτρα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ»· ἀντίθ. *προτροπή*.

— *[Λαογρ.]*· βλ. ἀπευχαί.

ἀποτροπιάζομαι· αἰσθάνομαι ἀποτροπήν, ἀποστρέφομαι, βδελύσσομαι: «ἀποτροπιάζομαι τὴν κολακείαν», «αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀποτροπιάζομαι, δὲν θέλω νὰ τὸν βλέπω».

ἀποτροπιασμὸς (ὁ)· τὸ συναίσθημα τῆς ἀποστροφῆς, ἡ βδελυγμία, τὸ μῖσος.

ἀποτροπιαστικός, *—ή*, *—όν*· ὁ προκαλῶν ἀποτροπιασμόν, ἀποτρόπαιος: «πρᾶξις ἀποτροπιαστική».

ἀπότρυγα· ἐπίρρ. μετὰ τὸν τρυγητόν: «θὰ σὲ πληρώσω ἀπότρυγα».

ἀποτρύγια (τὰ) καὶ *ἀποτρυγίδια*· δημοτ., αἱ κατὰ τὸν τρυγητὸν καταλειπόμεναι ἄωροι ἔτι σταφυλαὶ καὶ μετ' αὐτὸν συλλεγόμεναι: «θὰ πάω νὰ μαζέψω ἀποτρύγια».

ἀποτρυγίασις (ἡ)· βλ. ἀποτρύγωσις.

ἀποτρυγῶ καὶ *ἀποτρυγάω*· τελειώνω τὸν τρυγητὸν εἴτε τῶν σταφυλῶν εἴτε τοῦ μέλιτος· || ἀφαιρῶ τὴν τρύγα τῶν ὀδόντων (βλ. λ. ἀποτρύγωσις).

ἀποτρύγωσις (ἡ) *[Ὀδοντιατρ.]*. Ἡ ἐργασία πρὸς ἀφαίρεσιν τῆς τρυγὸς ἐκ τῶν ὀδόντων.

Ἡ *τρὺξ* σχηματιζομένη περὶ τοὺς αὐχένας καὶ τὰς ρίζας τῶν ὀδόντων, εἶναι τοσοῦτον στερεῶς ἐπικολλημένη ἐπ' αὐτῶν, ὥστε ἡ ἀφαίρεσις αὐτῆς ν' ἀπαιτῇ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ εἰδικοῦ τῶν ὀδόντων ἰατροῦ καὶ εἰδικῶν πρὸς τοῦτο ἐργαλείων. Ἡ ἀποτρύγωσις (ἄλλως *ἀποτρυγίασις* καὶ κοιν. *καθάρισμα*) εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως ἐπέμβασις τοῦ ὀδοντιάτρου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μᾶλλον παρορωμένη παρὰ τῶν ἀτόμων. Ἡ τοιαύτη δὲ παραμέλησις γίνεται ἀφορμὴ ὥστε πλεῖσται παθήσεις τῶν οὔλων, αἵτινες κατ' ἀρχὰς εἶναι ἁπλούσταται καὶ θὰ ἠδύναντο ἐντὸς ἐλαχίστου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος νὰ θεραπευθῶσι, νὰ καταλήγωσιν εἰς οὐλίτιδας βαρυτέρου βαθμοῦ καὶ τέλος νὰ συντελῶσιν εἰς ἀπόπτωσιν ὁλικὴν ἢ μερικὴν τῶν ὀδόντων, μετ' ἄλλων βαρυτέρων ἔτι συνεπειῶν διὰ τὸ ὅλον ὀργανικὸν ἡμῶν σύστημα (βλ. λ. τρύξ).

Ἡ ἀποτρύγωσις τῶν ὀδόντων, ἁπλουστάτη ὀδοντιατρικὴ ἐπέμβασις, ὅταν ἡ τρὺξ ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν αὐχένων καὶ τῆς στεφάνης τῶν ὀδόντων, ἀπο-

Digitized by Google

βαίνει λίαν ἐπίπονος διά τε τὸν ἰατρὸν καὶ τὸν ἀσθενῆ, ὅταν αὕτη εἶναι προσκεκολλημένη κατὰ μῆκος τῶν ριζῶν τῶν ὀδόντων καὶ εἰς τὸ βάθος αὐτῶν, ἀπαιτεῖ δὲ καὶ ἄσκησιν ἐκ μέρους τοῦ ἰατροῦ καὶ χρῆσιν εἰδικῶν πρὸς τοῦτο ἐργαλείων ἅτινα *ἀποτρυγωτῆρας* καλοῦμεν. Εἶναι δὲ ἀποτρυγωτῆρες διάφορα ἐκ σκληροῦ χάλυβος ἐργαλεῖα, ἔχοντα διάφορα σχήματα. Καὶ ἄλλα μὲν τούτων εἶναι λεπτὰ καὶ εὐθέα, ἄλλα πάλιν γωνιακὰ καὶ ἄλλα καμπυλωτά. Καὶ ἡ κοπτικὴ αὐτῶν αἰχμὴ διαφέρει, καὶ τοῦτο ἵνα ἕκαστον τούτων ἐκτελῇ ὡρισμένην ἐργασίαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπιφανείας τῶν τε ὀδόντων καὶ τῶν ριζῶν αὐτῶν.

Ἡ ἀποτρύγωσις, ἰδίᾳ εἰς τὰς βαρυτέρας περιπτώσεις, εἶναι ἐργασία ἐκτάκτως λεπτὴ καὶ ἀπαιτεῖ τὴν τήρησιν ἐκ μέρους τοῦ ἰατροῦ ἁπάντων τῶν κανόνων τῆς ἀσηψίας καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀσθενοῦς ἀπαρέγκλιτον τήρησιν τῶν ὁδηγιῶν τοῦ ἰατροῦ. Ν. ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποτρυγωτήρ. Ἐργαλεῖον δι' οὗ ὁ ὀδοντίατρος ἀφαιρεῖ τὴν ἐπὶ τῶν ὀδόντων ἐπικαθήσασαν τρύγα (βλ. ἀποτρύγωσις). Γ. Π. Π.

ἀποτρύπησις *ρήγματος* (Abbohren) [*Μηχαν.*]. Διὰ νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν ἐπιμήκυνσιν τυχὸν ἐπελθόντος ρήγματος εἰς τεμάχιόν τι μηχανῆς, ἀνοίγομεν, κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ρήγματος καὶ εἰς τὸ μὴ βλαβὲν ὑλικόν, μίαν ὀπήν, ἣν πληροῦμεν συνήθως διὰ χαλκοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀντοχῆς τοῦ διατρηθέντος μέρους. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις δύναται νὰ κληθῇ ἀποτρύπησις, ἐφαρμόζεται ἰδίως εἰς διερρωγότα ἴκρια (βάσεις) μηχανῶν καὶ ἀπεδείχθη σχετικῶς ἀποτελεσματική.

ἀποτρώγω δημοτ. ἀόρ. *ἀπόφαγα*, παθ. μετοχ. *ἀποφαγωμένος* τελειώνω τὴν ἐδωδήν, παύω νὰ τρώγω: «ὅσο ν' ἀρχίσουμε ἐμεῖς, ἐκεῖνος ἀπόφαγε κιόλας», «ἤμουν ἀποφαγωμένος, ὅταν ἦλθε» (ἡ παθ. μετοχ., καθὼς καὶ ἡ ἁπλῆ *φαγωμένος*, λαμβάνεται καὶ ἐνεργητ. καὶ παθητικῶς· βλ. τρώγω).

ἀποτσακίζω δημ., ἐντελῶς τσακίζω· || ἰδιωματ., ἀποστρέφω, κάμνω τινὰ νὰ ἀλλάξῃ διεύθυνσιν: «ἀποτσακίζω τὰ πρόβατα,—τὸ λαγό».

ἀποτσερίζω ἰδιωμ. (Ποντ.), καταξεσχίζω.

ἀποτσεφλίζω ἰδιωμ. (Ποντ.), ἀποβάλλω τὰ τσέφλια, ξεφλουδίζω, ἀπολεπίζω.

ἀποτσιπωμένο (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Θήρᾳ τοῦ φυτοῦ *νικοτιανὴ ἡ γλαυκὴ* (Nicotiana glauca). Δ. Ν. Π.

ἀποτσιπωμένος,—η,—ο παθ. μετχ. ὡς ἀπὸ ρήματ. *ἀποτσιπώνομαι* ὁ μὴ συστελλόμενος, ἀναιδής, ἀναίσθητος, ἄλλως *ἀδιάντροπος* (βλ. ξετσιπώνω).

ἀποτσιπωσιά (ἡ) καὶ *ἀποτσιπωσύνη* (ἡ)· ἰδιωματ., ἔλλειψις συστολῆς, ἀναίδεια, ἀδιαντροπιά· ἄλλως *ξετσιπωσιά*.

ἀποτσίρουλλο (τό)· τὸ τελευταῖον τσερούλλι (=τεμάχιον), τὰ ἀπομεινάδια τῆς τραπέζης (βλ. *Λεξ. Ἀρχ.* 5, 163).

ἀποτυγχάνω ἁμαρτάνω, ἀστοχῶ, δὲν κερδίζω τὸ ἐπιδιωκόμενον, δὲν ἐπιτυγχάνω: «τῶν ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσιν» (*Ξενοφ.*), «ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ», κοιν. *χάνω*· || «ἀποτυγχάνει τὸ πείραμα, —τὸ σχέδιον», δὲν παράγεται τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα· || χάνω τὴν ἐκλογήν: «οἱ ἀποτυχόντες ὑποψήφιοι» (χακῶς λέγονται συνηθέστατα *οἱ ἐπιλαχόντες*· βλ. ἐπιλαγχάνω).

ἀποτυμπανισμὸς [*Ἀρχ.*]. Εἷς τῶν ἐν Ἀθήναις νομίμων τρόπων θανατώσεως τῶν εἰς θάνατον καταδικαζομένων. Ἡ θανάτωσις ἐγένετο ἐν τῷ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἀνδροκτονείῳ μετὰ διαταγὴν τῶν ἕνδεκα διὰ τοῦ *τυμπάνου*, τὸ ὁποῖον ἦτο θανατικὸν ἐργαλεῖον τοῦ δημίου. Ἂν τὸ θανατικὸν αὐτὸ ἐργαλεῖον ἦτο ρόπαλον διὰ τοῦ ὁποίου τυπτόμενος ὁ καταδικασθεὶς ἐφονεύετο, ἢ σανὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας προσηλοῦτο οὗτος κατὰ τὸν τρόπον τῶν ρωμαϊκῶν σταυρώσεων, ὅτε ὑφίστατο μαρτυρικὸν θάνατον, δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Ὁ κατάδικος ὡδηγεῖτο εἰς τὸ ἀνδροκτονεῖον ἐξερχόμενος τοῦ δεσμωτηρίου διὰ τῆς χαρωνείου θύρας. Μετὰ τὸν θάνατον ὁ ἀποτυμπανιζόμενος ἐρρίπτετο, συνήθως, εἰς τὸ βάραθρον. Εἰς τὸν δι' ἀποτυμπανισμοῦ θάνατον κατεδίκαζόντο, κατὰ τὰς μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων (βλ. *Λυσ.* κατ' Ἀγοράτου 56 καὶ 67), οἱ ἀνδροφόνοι, οἱ προδόται τῆς πατρίδος, ὡς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀγοράτου (βλ. ἐνθ. ἀνωτ.), ὅστις ἀπετυμπανίσθη ἐν Σικελίᾳ κατὰ διαταγὴν τοῦ Λαμάχου, συλληφθεὶς «καραφρυκτωρευόμενος τοῖς πολεμίοις», οἱ λωποδύται, οἱ ἀνδραποδισταί, οἱ κλέπται, οἱ ἱερόσυλοι καὶ οἱ τὸν δῆμον ἐν γένει ἐξαπατῶντες.

Ὁ σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος αὐτὸς θεσμός, ὅστις εἰς τόσην ἀντίθεσιν εὑρίσκετο πρὸς τὸν ὑπέροχον καὶ ἐπιφυλανθρωπίᾳ διακρινόμενον πολιτισμὸν τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται ὅτι ἦτο θεσμὸς τῶν ἀρχαιοτέρων, ἴσως ἐκ τῶν φονικῶν τοῦ Δράκοντος, χρόνων διατηρηθεὶς εὐσεβῶς καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὡς κατοχυρωτικὸς νόμος τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀ. Κεραμοπούλου*, Ὁ ἀποτυμπανισμός. *Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου*, Μέθοδος πρὸς ἔρευναν τοῦ ἀττικοῦ δικαίου. ΚΑΨ.

ἀπότυπος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ σχηματισθεὶς συμφώνως πρός τινα τύπον.

ἀποτυπῶ *(—όω)* λαμβάνω τὸν τύπον, τὰ ἴχνη τὰ εἰκονίζοντα σῶμά τι, μορφήν τινα: «ἀπετύπωσα τοὺς δακτύλους τοῦ συλληφθέντος»· || ἐπιθέτω τὴν σφραγῖδα, τυπῶ μορφήν τινα· || δίδω μορφήν, προσαρμόζω: «οἱ ἀγαθοὶ Χριστιανοὶ ἀποτυποῦσι τὸν βίον των πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος», «οἱ νόμοι ἀποτυποῦνται καὶ προσαρμόζονται πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος».

ἀποτύπωμα (τό)· τὸ ἀποτυπωθέν, τὰ ἴχνη μορφῆς τινος, τὸ ἀπεικόνισμα, τὸ ἐκ τῆς ἐπαφῆς ἢ προσαρμογῆς καταλειπόμενον σχῆμα: «τὰ ἀποτυπώματα τῶν δακτύλων», «τὸ ἀποτύπωμα τοῦ ποδὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, — τῶν χειρῶν ἐπὶ πράγματός τινος ληφθέντος».

ἀποτύπωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποτυποῦν, ὁ σχηματισμὸς ἀποτυπώματος.

—[*Τοπογρ.*]· βλ. ὑποτύπωσις.

— [*Γεωδαισία*]. Διὰ τοῦ ὅρου *ἀποτύπωσις* ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν μετρήσεων αἵτινες πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν, ὅπως ἐπιτύχωμεν τὴν ἀπεικόνισιν τμήματός τινος τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ χάρτου. Οὕτω ἀντιστοίχως πρὸς τὴν ἐφαρμοζομένην μέθοδον μετρήσεως, ἥτις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀπεικονίσεως, διακρίνομεν διάφορα εἴδη ἀποτυπώσεων π. χ. *γεωμετρικήν, ταχυμετρικήν, τοπογραφικήν, χωροσταθμικὴν* κ.τ.λ. Α. Μ.

ἀποτυπωτὴς (ὁ)· ὁ σχηματίζων ἀποτυπώματα, ὁ δυνάμενος νὰ λαμβάνῃ ἀποτυπώματα διαφόρων μορφῶν.

ἀποτυφλῶ *(—όω)* καὶ *ἀποτυφλώνω*· τυφλώνω, κάμνω τινὰ τυφλόν· || συνήθ. μεταφορικῶς, χάνω τὴν ἀντιληπτικήν μου δύναμιν, παραλείπω τι ὅπερ ὤφειλον νὰ ἐκτελέσω: «ἀποτυφλώθηκα καὶ δὲν ἔκαμα ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάμω».

ἀποτύφλωσις (ἡ)· τύφλωσις, ἀπώλεια τῆς ὁράσεως· || μεταφ. ἔλλειψις τῆς ἀντιληπτικῆς δυνάμεως, κοιν. *στραβομάρα*.

ἀποτυχαίνω ἀποτυγχάνω (σπάνιον, διότι δημοτικῶς ἀντὶ τοῦ *ἀποτυγχάνω* λέγεται *χάνω* καὶ *ἀστοχάω*).

ἀποτυχία (ἡ)· ἀστοχία, ματαία ἔκβασις: «ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν μας», «ἀπὸ ἀποτυχίας εἰς ἀποτυχίαν περιπίπτει ὁ ἄνθρωπος αὐτός»· || «ἡ ἀποτυχία τοῦ πειράματος»· || ἀπώλεια τῆς ἐκλογῆς: «ἡ ἀποτυχία τοῦ ὑποψηφίου βουλευτοῦ».

—[*Στρατηγ -Τακτ.*] Καλεῖται *ἀποτυχία* τὸ νὰ μὴ δυνηθῇ στράτευμά τι νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἀποστολὴν (βλ. λ.), εἴτε ἐν τῇ στρατηγικῇ εἴτε ἐν τῇ τακτικῇ ἐννοίᾳ. Ἐν τῇ συνήθει ἐκφράσει ὁ ὅρος *ἀποτυχία* χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε ὡς συνώνυμος τῆς *ἥττης*, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει πάντοτε οὕτω πως. Βεβαίως, προκειμένου περὶ ἀμυντικῆς ἀποστολῆς, ἡ ἀποτυχία εἶναι σχεδὸν πάντοτε συνώνυμος τῆς ἥττης, διότι ἡ μὴ ἐπίτευξις τῆς τηρήσεως τῆς ἀμυντικῆς τοποθεσίας ἀποτελεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἥτταν, ἀλλά, προκειμένου περὶ ἐπιθετικῆς ἀποστολῆς, δυνατὸν στράτευμά τι νὰ δυνηθῇ μὲν νὰ προχωρήσῃ ἐπαρκῶς, ἀλλὰ νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ὁρισθέντος αὐτῷ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ, ὁπότε τότε ἡ μὴ πλήρης ἐπίτευξις τῆς ἀποστολῆς δὲν χαρακτηρίζεται ἧττα, ἀλλ' ἁπλῶς ἀποτυχία. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

«**Ἀποτυχόντες**». Ἐκαλοῦντο οὕτω οἱ Σέρβοι, κατὰ τὸ Κρυπτογραφικὸν Λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.

ἀποτώρα ἐπίρρ. ἰδιωματ., πρὸ ὀλίγου, συνήθ. μετὰ τοῦ ἄρθρου *τά : τ' ἀποτώρα* : «ἦρθε τ' ἀποτώρα».

ἀποτωρινός,—ή,—ό ἰδιωματ., ὁ γενόμενος *ἀποτώρα*, πρὸ ὀλίγου.

Ἄπουα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Λιγουρίας πρὸς νότον καὶ παρὰ τὰ ὅρια τῆς Ἐτρουρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μέγκρα· νῦν *Ποντρέμολι*. Α. Δ.

Ἀπουάλ (Apoil). — 1) *Κάρολος-Ἀλέξανδρος*. Γάλλος ζωγράφος (1809—1864), μαθητὴς τοῦ Εὐγενίου Ντεβεριά. —2) *Ἐστὲλλ Σουζάννα*. Σύζυγος τοῦ ἀνωτέρω, ζωγράφος ἐπίσης, διακριθεῖσα εἰς τὴν ἀπεικόνισιν καρπῶν καὶ ἀνθέων. —3) *Ρόζα Ἄννα*. Θυγάτηρ τῶν ἀνωτέρω διακριθεῖσα ὡς ζωγράφος ἐπὶ πορσελλάνης. Α. Δ.

Ἀπουαναὶ *Ἄλπεις* [*Γεωγρ.*]. Οὕτω καλεῖται ἀπεσχισμένη ὀροσειρὰ τῶν Ἐτρουσκικῶν Ἀπεννίνων, ὁριζομένη ἐξ ἀνατολῶν καὶ νότου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Σέρκιο καὶ διήκουσα κατὰ τὰ παράλια τῆς Τοσκάνης. Εἰς τὰς Ἄλπεις ταύτας δεικνύονται διαπλάσεις καρβονικῆς, περμικῆς, τριαδικῆς καὶ ἰουρασίου ἐποχῆς. Ἐνταῦθα κεῖνται τὰ περίφημα μαρμαρωρυχεῖα τῆς Καρράρας, ὀνομασθέντα οὕτως ἐκ τῆς πόλεως, ἐξ ἧς γίνεται ἡ ἐξαγωγὴ αὐτῶν. Ι. Ε. Ε.

Ἀπουανοὶ (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Λιγουρίας, κληθεὶς οὕτω ἐκ τῆς πόλεως Ἄπουα (βλ. λ.), τῆς σημερινῆς *Ποντρέμολι*. Οἱ Ἀπουανοὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους τῷ 180 π. Χ. Α. Δ.

Ἀπουκέρια καὶ *Ἀποκέρια* [*Γεωγρ.*]. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον συναντᾶται εἰς ἑλληνικὰ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἔγγραφα τὸ ἐν Αἰγύπτῳ *Ἀμπουκίρ*. Γ. Δ. Κ.

Ἀπούκτην, *Ἀλέξιος - Νικολάεβιτς*. Ρῶσος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1841. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ τοῦ Δικαίου τῆς Πετρουπόλεως, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησε τῷ 1859. Ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀπέθανε τῷ 1893. Τὰ πρῶτα νεανικὰ ἔργα τοῦ Ἀπούχτην ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα τῆς ἐποχῆς ρωσικὰ περιοδικά. Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου ποιητοῦ ἦτο καλὴ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν κριτικῶν ὑποδοχὴ τῶν πρώτων ποιημάτων του ἦτο εὐμενής. Αἰφνιδίως ὅμως ὁ Ἀπούχτην ἔπαυσε γράφων, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ 1880 ἐμφανίζεται ἐκ νέου, καὶ τότε δημοσιεύονται τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του. Τῷ 1886 ἐξεδόθησαν εἰς ἕνα τόμον τὰ «Ἅπαντα» τοῦ «ποιητοῦ τῶν αἰθουσῶν», ὡς ἀπεκάλεσαν αὐτὸν οἱ σύγχρονοι χρονογράφοι, τονίζοντες ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, λυρικὰ κατ' ἐξοχήν, εἶχον θέμα τὴν ζωὴν τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας στρωμάτων. Ὁ ἀριστοκράτης, ὁ ἀστὸς ποιητὴς ἔψαλλε τὸν ἔρωτα, ἀλλ' ὄχι τὸν νεανικόν, τὸν ἄνευ ὁρίων καὶ περιορισμῶν ὁρμητικόν, τὸν ἄνευ ὑπολογισμῶν καὶ ὑποχωρήσεων.

Ἄλλου εἴδους αἴσθημα συγκινεῖ τὸν ἰδόντα ἤδη τὸν κόσμον, τὸν προσπλησιάζοντα τὸν οὐδὸν τοῦ γήρατος ἐραστήν, τὸν διατελοῦντα ἤδη ἐν τῇ ἡλικίᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν αἱ λευκαὶ τρίχες ὡς ἀργυραῖ κλωσταὶ κοσμοῦσι τοὺς κροτάφους. Εἶναι ὁ αἰσθηματίας τοῦ Βορρᾶ, οὗτινος τὴν ἀπελθοῦσαν νεότητα διεδέχθη τὸ ψυχρὸν τῆς ζωῆς φθινόπωρον, ὅπερ λίαν συντόμως θὰ ἀντικαταστήσῃ ὁ παγετὸς καὶ ἡ χιὼν τοῦ ἐπερχομένου γήρατος. Οἱ ἀστικοὶ σκοποί, τὰ συνήθη ἰδανικὰ καὶ ἰδεώδη, ἐλλείπουσιν εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ἀπούχτην. Εὐθύς, ἀπέριττος, ἠχηρός, πλαστικός, γνώστης τοῦ ὡραίου, συμμετρικός, ὁ ποιητὴς τοῦ «ἔρωτος τῆς δευτέρας νεότητος» δὲν ἀνταπεκρίθη ἀρκούντως εἰς τὰ φλογερὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς του, τῆς δεκαετηρίδος δηλαδὴ 1860—1870, ὁπότε ἡ ρωσικὴ κοινωνία ἐζήτει ὁρμὴν καὶ ἠρέσκετο νὰ θιοπαλαίῃ καὶ νὰ ἀγωνιᾷ. Μόνον μετὰ παρέλευσιν δεκαετηρίδων, ὅταν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἔργων τοῦ Ἀπούχτην ἐπιλαμβάνεται ἡ Ἱστορία τῆς ρωσικῆς Λογοτεχνίας, ἡ ψύχραιμος καὶ ἀδέκαστος, τὰ αἰσθητικὰ προτερήματα τῶν ἔργων τοῦ Ἀπούχτην καὶ τὴν ὡραιότητα αὐτῶν παρουσιάζει ἐναργέστερον· οἱ θαυμασταὶ τότε τῆς «ποιήσεως τῆς ὡραίας ζωῆς» γίνονται ὁσημέραι περισσότεροι. Πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Ἀπούχτην ἐχρησίμευσαν ὡς θέματα μουσικῆς καὶ ἐνέπνευσαν μουσουργούς. Τὸ ᾆσμα «Νύχτες τρελές» εἶναι πασίγνωστον ἐν Ρωσίᾳ· τὸ ποίημα «ὁ Τρελός», δραματικὸς μονόλογος, ἐθεωρεῖτο μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων πρὸς ἀπαγγελίαν ἐπὶ σκηνῆς. Πλεῖστα τῶν ποιημάτων ἀπαγγέλλονται ὑπὸ μουσικὴν κροῦσιν (mélodéclamation).

Τὸ νέφος τῆς μελαγχολίας, ἥτις περιβάλλει τὴν ποίησιν τοῦ Ἀπούχτην, τὴν ἐν λόγῳ μουσικὴν αὐτοῦ, προσδίδει ἰδιορρυθμίαν ἐξαιρετικὴν εἰς τὸ ὅλον αὐτοῦ ἔργον. Τὸ τάλαντόν του, κατὰ τὴν αὐστηρὰν ρωσικὴν κριτικήν, εἶναι ὀναιμικόν, ἐνῷ ὁ τόνος τοῦ ᾄσματός του εἶναι εἰλικρινὴς καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ μύχια τῆς καρδίας. Τὰ χρώματα ἅτινα ἐν ἀφθονίᾳ ρίπτονται διὰ τοῦ χρωστῆρος ἐπὶ τῆς ὀθόνης, εἶναι πενιχρά, ψυχρά. Ὁ στίχος ὅμως ρέων ἀπροσκόπτως, γλυκὺς καὶ ἠχηρός, δημιουργεῖ εὐφραδεστάτην διάλεξιν ἐν λόγῳ ἐμμέτρῳ. Ταῦτα πάντα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ στερηθῇ «ἡ ποίησις τῶν σαλονίων» τῆς σπουδαιότητος ἀκριβῶς ἐκείνης, ἣν διακρίνουσι τὰ ἔργα τῶν μεγάλων συγγραφέων. Ἡ ζωὴ τοῦ μαρτυρίου, κοινοῦ διὰ πάντας, εἶναι ἡ δημοκρατικωτέρα τῶν ἐννοιῶν, ἡ εὐρυτέρα τῶν παραστάσεων. Κατάδηλον ἐκ τούτου ὅτι τὸ ἀνθρώπινον μαρτύριον δὲν εἶναι προνόμιον ἀποκλειστικὸν ὡρισμένης κοινωνικῆς τάξεως. Ἡ θλῖψις, κατατρύχουσα τοὺς πάντας, συνθλίβει βεβαίως τὴν ὕπαρξιν καὶ τοῦ ψυχροῦ κόσμου, τῆς ρωσικῆς ἀριστοκρατίας. Ἑκάστη ψυχὴ παρουσιάζει κλίμακα, σύμπλεγμα αἰσθημάτων, καὶ προκαλεῖ πάντοτε ἀμέριστον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παρατηρητοῦ. Ἐν τῷ μυροβόλῳ κοιτῶνι τῆς κομήσεως ἐμφωλεύει τὸ μαρτύριον· ἀλλ' ἐνυπάρχει

Digitized by Google

τοῦτο ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ ἐν τῇ καλύβῃ τῆς χωρικῆς. Τὰ δάκρυα τῶν κομησσῶν ὁ Ἀπούκτην συνεχώνευσε μετὰ τῶν δακρύων τῆς ἐργάτιδος, ἵνα δημιουργήσῃ, ἵνα ἐκφράσῃ τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πόνον. Π. ΛΕΦΑΣ

Ἀπουλήιος (Apuleius), ὁ ἐπιλεγόμενος *Πλατωνικὸς* καὶ *Σοφιστής*. Ὀνομαστότατος Λατῖνος συγγραφεὺς καὶ ποιητής. Τὸ προσωνύμιόν του L (ucius) δὲν εἶναι ἀσφαλῶς παραδεδομένον. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 125 π. Χ. εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀφρικῆς Μαδαύραν (Madaura, σήμερον Mdaurusch) εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαιτουλίας καὶ Νουμιδίας κειμένην. Ἡ Μαδαύρα ἦτο ρωμαϊκὴ ἀποικία ἀκμάζουσα τότε (splendidissima colonia), ἡ δὲ οἰκογένεια τοῦ Ἀπουληίου ἦτο ἐπιφανὴς καὶ ὁ πατήρ του ἔγινεν ἡγεμὼν τῆς πόλεως (duumvir).

Διδαχθεὶς ὁ Ἀπουλήιος τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν Μαδαύραν, μετέβη, παῖς ἀκόμη, εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου ἐσπούδασε γραμματικὴν (φιλολογίαν δηλ.) καὶ ῥητορικήν, ἀλλὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του ἔλαβεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ὁ ἴδιος διὰ πολλῶν περιγράφει (Florida σελ. 33), εἰς τὴν φιλολογίαν, εἰς τὴν ῥητορικήν, εἰς τὴν ποίησιν, τὴν γεωμετρίαν, μουσικήν, διαλεκτικὴν καὶ γενικῶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐπεχείρησε καὶ πολλὰ ταξίδια, ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰς γνώσεις του, καὶ διὰ νὰ κορέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του ποῦ εἶχε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, ἐζήτησε δὲ καὶ ἐπέτυχε νὰ μυηθῇ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ μυστήρια τὰ ἐν Ἑλλάδι. Ἔπειτα ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἦλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου διέμεινεν ἀρκετὸν καὶ ἤρχισε τὴν δημιουργικὴν δρᾶσίν του. Ἐμφανίζεται ἐκεῖ ὡς συνήγορος, καὶ τότε (τὸ 153 μ. Χ.) γράφει τὰς Μεταμορφώσεις του. Βραδύτερον ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του, νυμφεύεται μίαν πλουσίαν χήραν, τὴν Αἰμιλίαν Πουδεντίλλαν (Aemilia Pudentilla), ἀπὸ τὴν *Οἶαν* (Oea), μίαν ἐκ τῶν τριῶν πόλεων, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ ἐν Ἀφρικῇ Τρίπολις. Ἀλλὰ ὁ γάμος αὐτὸς διὰ τὸν Ἀπουλήιον εἶχε δυσάρεστα ἀποτελέσματα, καθόσον οἱ συγγενεῖς τῆς χήρας ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ὑπὲρ τὰ 13 ἔτη, δὲν ἔστεργε νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, κατηγόρησαν τὸν Ἀπουλήιον ὅτι διὰ μαγικῶν μέσων, ἀπηγορευμένων, ἐπέτυχε τὴν συγκατάθεσίν της νὰ τὸν νυμφευθῇ. Εἰς τὰς κατηγορίας αὐτὰς ἀπολογεῖται ἐν τῇ δι' αὐτὸν τὸν λόγον οὕτω ὠνομασμένῃ καὶ σῳζομένῃ *Ἀπολογίᾳ* του (Apologia). Ἡ δίκη ἔγινε τῷ 158 μ. Χ. καὶ διεξήχθη ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Κλαυδίου Μαξίμου, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (Πίου), ἐν τῇ παρὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν πόλει τῆς Ἀφρικῆς Σαβράτᾳ. Ὡς ἀναμφίβολος θεωρεῖται ἡ ἀθῴωσις τοῦ κατηγορουμένου, διὰ τοῦ ὁποίου τὸν μετέπειτα βίον δὲν ἔχομεν παρὰ ἐλλιπεῖς πληροφορίας. Ἐμφανίζεται βραδύτερον εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου λαμβάνει ἀνώτατον ἱερατικὸν ἀξίωμα (sacerdos provinciae) καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴν ἱδρύει ἀγῶνας (ludi sacerdotales). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐτίμησαν τὸν ἐπιφανέστατον συμπολίτην των, ζῶντα ἀκόμη, δι' ἀνδριάντος. Ὁμοίας τιμὰς ἀπέδωκαν εἰς τὸν Ἀπουλήιον καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις, τὰς ὁποίας περιῆλθεν ἀπαγγέλλων διαφόρους πανηγυρικοὺς λόγους. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του ἀγνοεῖται.

Συγγράμματα τοῦ Ἀπουληίου διεσώθησαν τὰ ἑξῆς: α') *Metamorphoses*, βιβλία 11· β') *Apologia*· γ') *Florida* (ἀνθηρά, μία ἀνθολογία ἀπὸ τοὺς ῥητορικοὺς λόγους ποῦ εἶπε περιερχόμενος τὰς διαφόρους πόλεις, ποικιλωτάτου περιεχομένου)· δ') *de Platone et eius dogmate*· ε') *de deo Socratis*· στ') *de mundo*. Εἶχε γράψει καὶ πολλὰ ἄλλα, μερικὰ καὶ εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ὁποῖα δὲν διεσώθησαν, ἀλλὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὰ ἀπὸ ἀποσπάσματα αὐτῶν ἢ ἀπὸ μνείας ἄλλων συγγραφέων.

Ἡ δόξα τοῦ Ἀπουληίου ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ὑπὸ τὸ ὄνομά του ἐκυκλοφόρησαν καὶ νόθα συγγράμματα. Αἱ μεταμορφώσεις του εἶναι ἓν εἶδος τερατολόγου μυθιστορήματος, τοῦ ὁποίου ὁ ἥρως, Λούκιος ἐκ Κορίνθου, διηγεῖται τὰς περιπετείας του κατὰ τὸ εἰς Θεσσαλίαν ταξίδιόν του, ὅπου καὶ πολλὰ ἄλλα παράδοξα εἶδε καὶ ὁ ἴδιος μετεμορφώθη εἰς ὄνον, διατηρήσας ὅμως τὸ λογικὸν του ἀνθρώπου. Ὡς ὄνος εἶχεν ὄχι ὀλίγας περιπετείας, ἀπήχθη ὑπὸ λῃστῶν εἰς τὸ κρησφύγετον αὐτῶν, ἐκεῖ δὲ ὡδηγήθη καὶ μία ὡραιοτάτη νύμφη, τὴν ὁποίαν ὅμως ἔπειτα ἐλθὼν ὁ γαμβρὸς κατώρθωσε, ἀφοῦ ἐμέθυσε καὶ ἔδεσε τοὺς λῃστάς, νὰ τὴν σώσῃ, χρησιμοποιήσας διὰ τὴν σωτηρίαν της καὶ τὸν ὄνον (Λούκιον), ὁ ὁποῖος ἤλπισεν ὅτι θὰ ἐβελτιοῦτο, ὅπως ἐφάνη εἰς τὴν ἀρχήν, ἡ τύχη του, ἀλλὰ ἠπατήθη· μόλις σῴζεται ἀπὸ μίαν ἄγκτον εἰς τὸ δάσος ὅπου ὡδηγεῖτο διὰ νὰ τὸν φορτώσουν ξύλα, πωλεῖται εἰς ἕνα σύλλογον ἱερέων τῆς συριακῆς θεᾶς, τῆς ὁποίας μεταφέρει ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν τὸ ἄγαλμα, καὶ ἐκινδύνευσε πολλάκις κατὰ τὰς περιπετείας του αὐτάς· περιέρχεται ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν κυριότητα ἑνὸς μυλωθροῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπεχρέωσε νὰ γυρίζῃ τὴν μυλόπετραν, εἰς ἕνα κηπουρόν, εἰς ἕνα στρατιώτην, εἰς ἕνα πλούσιον βιομήχανον καὶ τέλος ὁδηγεῖται εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐκεῖ εἰς τὴν ἀμμώδη παραλίαν κατὰ τὸ μεσονύκτιον κάμνει πρὸς τὴν πανσέληνον θερμοτάτην παράκλησιν νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ὄνου καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην. Κοιμᾶται ἔπειτα καὶ εἰς τὸν ὕπνον του ἐμφανίζεται ἡ θεὰ Ἶσις, ἡ ὁποία τοῦ ἀγγέλλει, ὅτι εἰσηκούσθη ἡ παράκλησίς του, καὶ τὸν συμβουλεύει πῶς θὰ δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ τὴν προτέραν του μορφήν. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἤγετο μεγάλη ἑορτὴ ἐν Κορίνθῳ καὶ ὁ ὄνος (Λούκιος) χρησιμοποιούμενος εἰς αὐτὴν τρώγει ἀπὸ τὰ ἄνθη—αὐτὴ ἦτο ἡ συμβουλὴ τῆς Ἴσιδος—μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἱερεὺς εἶχε πλέξει στέφανον διὰ τὸ ἄγαλμα τῆς πανηγυριζομένης θεᾶς, καὶ ἀμέσως ὁ Λούκιος ἀνακτᾷ τὴν προτέραν μορφήν του. Ὁ λαὸς ἐκπλήσσεται διὰ τὸ θαῦμα ποῦ βλέπει, ὁ ἱερεὺς ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὴν πανηγυριζομένην θεὰν καὶ πείθει τὸν Λούκιον νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῆς, τῆς Ἴσιδος, καὶ ἔπειτα τοῦ Ὀσίριδος. Τὸ περιεχόμενον τῶν μεταμορφώσεων τοῦ Ἀπουληίου εἶναι κατὰ πολὺ ὅμοιον μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ «*Λούκιος ἢ ὄνος*» τοῦ Ψευδο-Λουκιανοῦ μὲ τοὺς «λόγους διαφόρους τῶν μεταμορφώσεων Λουκίου Πατρέως» (παρὰ *Φωτίῳ* ἐν τῇ Βίβλῳ 129). Μέσα εἰς τὰς περιπετείας του αὐτὰς ὁ Λούκιος-ὄνος διηγεῖται καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπεισόδια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὡραιότατον εἶναι τὸ συμβολικὸν διήγημα περὶ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς ψυχῆς (Amor et Psyche, ἀπὸ βιβλ. 4 κεφ. 28—βιβλ. 6 κεφ. 24), τὸ ὁποῖον, θεωρούμενον δικαίως ὡς ὁ μαργαρίτης τοῦ ὅλου ἔργου, ἀποσπᾶται καὶ ἐκδίδεται καὶ ἰδιαιτέρως (νεώτεραι ἐκδόσεις ὑπὸ Beck 1902, Fr. Norden 1903 μὲ ἑρμηνευτικὰς καὶ ἄλλας σημειώσεις). [Βλ. λ. «Ἔρως καὶ Ψυχή».]

Αἱ μεταμορφώσεις ἐδηλοῦντο πρότερον καὶ μὲ τὸν τίτλον «asinus aureus» *(χρυσοῦς ὄνος)*, ἡ ἀπολογία ἔχει ἀκριβέστερον τίτλον: pro se de magia liber, κρίνεται δὲ ὡς λόγος ῥητορικὸς εὐγλωττότατος καὶ μὲ ἀφθονίαν ἐπιχειρημάτων. Αἱ μικρότεραι συγγραφαί του «de deo Socratis» καὶ «de Platone et eius dogmate» εἶναι ἀνάπτυξις χάριν τῶν πολλῶν περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Ἀπουλήιος δὲν ἦτο φιλόσοφος τοιοῦτος, ὥστε νὰ γράψῃ ἴδιον φιλοσοφικὸν σύστημα, ἀλλὰ μόνον νὰ ἀναπτύσσῃ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἠρευνημένα. Ἡ συγγραφὴ «de mundo» εἶναι μία ἐλευθέρα ἐπεξεργασία τῆς ἑλληνικῆς συγγραφῆς «περὶ κόσμου», ἡ ὁποία ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀριστοτέλην.

Ὁ Ἀπουλήιος εἶναι μία μεγάλη προσωπικότης τῆς ἐποχῆς του, ποιητής, φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ, γνωρίζει ἐκτὸς τῆς μητρικῆς του φοινικικῆς γλώσσης καὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν. Ἡ λατινική του εἶναι κρᾶμα πολύμορφον, τόσον δημοτικὴ ὅσον καὶ καθαρεύουσα, μὲ πολλὰ καὶ νέα στοιχεῖα, ποιητικὰ καὶ πεζά, γνήσια λατινικὰ ὅσον καὶ ξένα. Ἡ δόξα του καὶ ζῶντος καὶ μετὰ θάνατον ἦτο μεγάλη καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ προσωνυμία τοῦ *μεγάλου (ὁ Μέγας Ἀπουλήιος)*. Τὰ ἔργα του εὕρισκον πάντοτε πολλοὺς ἀναγνώστας καὶ θαυμαστάς, καὶ ἡ ἐπίδρασίς του δὲ ἐπὶ ἄλλους μεταγενεστέρους συγγραφεῖς πολὺ μεγάλη.

[Ἐκδόσεις αὐτοῦ νεώτεραι «*Μεταμορφώσεων*», «*Ἀπολογίας*» καὶ τῶν «*Floridorum*» ὑπὸ *R. Helm* 1910—1913 παρὰ Teubner, τοῦ «*Ἔρωτος καὶ Ψυχῆς*» ἰδιαιτέρως ὑπὸ *Fr. Norden* μὲ εἰσαγωγὴν καὶ ἑρμηνευτικὰς καὶ ἄλλας σημειώσεις 1903, καὶ νεωτέρα ἡ τοῦ *Jahn—Michaelis*]. Θ. Α. Κ.

—**Ἀπουλήιος** *Κέλσος* (Apuleius Celsus). Ἰατρὸς ἐκ Κεντουρίπε (Centuripae), διδάσκαλος τοῦ Σηριβωνίου Λάργου. ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀπουλήιος** *Λούκιος* (Lucius Apuleius). Οὗτος καλούμενος μεταγενεστέρως καὶ *Ἀπουλήιος Βάρβαρος* ἢ *Πλατωνικὸς* (A. Barbarus, A. Platonicus) εἶναι ψευδώνυμος συγγραφεὺς *(Ψευδοαπουλήιος)* (Pseudopuleius) ἔργου θεραπευτικοῦ καὶ φαρμακολογικοῦ τοῦ τέλους τῆς δ' ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς ε' ἑκατ. μ. Χ., φέροντος τὸν τίτλον: «Herbarius s. de medicaminibus herbarum» ἢ «Herbarium vires et curationes», εἰλημμένου κυρίως ἀπὸ ἑλληνικῶν πηγῶν, ἰδίᾳ τοῦ Διοσκορίδου, ἀποτελουμένου δ' ἐξ 128 κεφαλαίων μετὰ μαγικῶν συνταγῶν καὶ περιγραφῆς 128 φυτικῶν φαρμάκων καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐπὶ διαφόρων νόσων. Πρώτη ἔκδοσις τούτου μετὰ ξυλογραφιῶν φυτῶν, ἐγένετο πρὸ τοῦ 1484 παρὰ J. Phil. de Lignamine, ἰατρῷ Σίξτου τοῦ Δ'. καὶ διευθυντῇ τυπογραφείου ἐν Ρώμῃ. Ὁ Meyer ἐκ τοῦ λατινικοῦ κειμένου κρίνων θεωρεῖ τὸν συγγραφέα ὡς Ἀφρικανὸν ζήσαντα πρὸ τοῦ 439, ἐν ᾧ ὁ Renzi φρονεῖ ὅτι τὸ σύγγραμμα συνεπλήθη ἐν τῷ ὄρει Κασσίνῳ (Monte-Cassino), ἔνθα ἀπόκεινται καὶ πολλοὶ τῶν κωδίκων. Εἴς τινα τῶν χειρογράφων συγγραφεὺς φέρεται ὁ *Χείρων*, τοὔνεκεν ὁ ἰατρὸς καὶ ἐπίσκοπος Θωμᾶς (ιδ' ἑκατ.) ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Collectorium medicinae», τῷ ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βρεσλαυΐας ἀποκειμένῳ, καλεῖ κατὰ Henschel τὸν συγγραφέα «*Macer Bertoldus*».

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπουληίου φέρονται ἔτι, τοῦτο μὲν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ 19 ἢ 20οῦ βιβλίου τοῦ Πλινίου ὑπὸ τὸν τίτλον «de remediis salutaribus» συνταχθὲν ἴσως κατὰ τὴν ιζ' ἑκατ. καὶ ἐκδοθὲν τῷ 1851 ὑπὸ *Sillig*, τοῦτο δὲ φυσιογνωμία (physiognomia) ἀρυσθεῖσα ὑπὸ ἑλληνικῶν πηγῶν (ἐν *Rose*, Anect. graec. et gr.-latin. I, 59). ΑΡ. Π. Κ.

ἀπούλητος, —η, —ο· δημοτ., ἀπώλητος.

Ἀπουλία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μέρος τῆς Ἰαπυγίας, περιλαμβάνον τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰταλίαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σάντα Μαρία ντὶ Λέουκα. Εἰς τὴν χώραν ταύτην κατῴκουν τρεῖς διάφοροι λαοί: οἱ *Μεσσάπιοι* ἢ *Σαλεντῖνοι*, οἱ *Πευκετιεῖς* καὶ οἱ *Δαυνιεῖς* ἢ *Ἄπουλοι*. Ἀρχαιότατοι θρῦλοι ἀναφέρουσι βασιλέα τινὰ τῶν Ἀπούλων, τὸν Δαῦνον, ὅστις ἐξ Ἰλλυρίας ἐκδιωχθείς, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Κατὰ μεταγενεστέρους θρύλους ἐρρίφθησαν εἰς τὴν χώραν ταύτην ὑπὸ τῶν ἀνέμων καὶ ὁμηρικοὶ ἥρωες, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ ὁ Αἰτωλὸς Διομήδης, ὅστις, εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεσσαπίων πόλεμον ὑπὸ τοῦ Δαύνου κατ' ἀρχὰς ὑποστηριχθείς, ἐξηπατήθη καθ' ἣν στιγμὴν ἐπρόκειτο νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τῆς νίκης του καὶ τέλος ἐφονεύθη. Τὰ παλαιὰ ὀνόματα ταῦτα διετηρήθησαν μόνον εἰς τὴν λατινικὴν ποίησιν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἱστορικοὶ ἀναφέρουσιν ὡς κυρίας πόλεις τὰ *Ἀργύριππα (Ἄρποι)*, τὴν *Λουκερίαν* καὶ τὸ *Κανούσιον*. Ὁ δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος διεξήχθη ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐν Ἀπουλίᾳ, αἱ δὲ Κάνναι ἐγένοντο, λόγῳ τῆς ἥττης τῶν Ρωμαίων, πολυθρύλητοι.

Ἐν ἔτει 1043 μ. Χ. οἱ Νορμανδοὶ ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους τὴν Ἀπουλίαν, ἣν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν *Ροβέρτος Γκισκὰρ* κατέστησε κομητείαν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Ρούντιγκερ (Ρογῆρος ὁ Β')* συνένωσε τὴν Ἀπουλίαν, τὴν Καμπανίαν, τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν Σικελίαν εἰς μοναρχίαν, τὴν τύχην τῆς ὁποίας συνεμερίσθη ἔκτοτε. Κλάδος τοῦ οἴκου τῶν Νορμανδῶν ἦρξεν ἐν τῇ πόλει Λέτσε. Ὁ Τάρας ἐγένετο κατόπιν ἡ ἕδρα τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῶν *Ἀνζοῦ*. Ἡ Ἀπουλία ἀπετέλεσε μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως καὶ τέλος ἡνώθη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας. Α. Δ.

Ἄπουλοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀπουλίας.

Ἄπουλον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν πόλεων ἃς ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος ἀναφέρει (Γ, η, 6) ὡς κειμένην εἰς μῆκ. 49° 15' Ἀν. Φέρρου καὶ πλάτ. 46° 40' Β. Ἡ ταυτότης της ἄγνωστος· πάντως ὅμως πρόκειται περὶ πόλεως μεσογείας (ὅρα χάρτην Pontus Euxinus et Palus Maeotis secundum Ptolemaeum, προσηρτημένον εἰς χάρτην XVI ἐν τοῖς Tabulae in Geographos Graecos Minores τοῦ Carol Müller). Ζ. Ε. Λ.

Ἀπουορντ (Upward), *Ἄλλεν*. Φιλέλλην Ἄγγλος συγγραφεὺς (1863—1926), πολεμήσας ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897. Βραδύτερον τῷ 1907 ἀνέλαβεν ἀποστολὴν εἰς Μακεδονίαν, τῷ δὲ 1910 μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως μελετήσῃ τὴν ὀργάνωσιν τῶν νεοτούρκων. Τὰ γνωστότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι «Μυστικὰ τῶν αὐλῶν τῆς Εὐρώπης» (1895), «Διάφοροι προσωπικότητες» (1921), «Λέσχη μετημφιεσμένων» καὶ «Οἶκος τῆς ἁμαρτίας». Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπογοητευθεὶς διότι ἐνόμιζεν ὅτι παρεγνωρίσθη ἡ ἀξία του, ηὐτοκτόνησεν ἐν Οὔϊμπορν ἀφήσας ἡμιτελὲς ἓν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ».

ἀπουράνωσις *[Γλωσσολ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ γλωσσικὸν φαινόμενον κατὰ τὸ ὁποῖον οὐρανικὸν ἢ ἄλλως παχὺ λεγόμενον σ (ὅπερ παριστῶμεν συνήθως διὰ τοῦ $\check{s}$=γαλλ. ch) ἀποβάλλον τὴν οὐρανικότητά του καθίσταται ἁπλοῦν σ, λ. χ. ἡ ἁπλυσά, τὰ νησά (=ἁπλυσιά, νησιὰ ἢ ἁπλυ$\check{s}$ά, νη$\check{s}$ά, μοναξά, κλεψά (=μοναξιά, κλεψιὰ ἢ μονα$\check{x}$ά, κλε$\check{\psi}$ά) κλ. Ἡ ἀπουράνωσις παρατηρεῖται εἰς τὴν νεωτέραν κρητικὴν διάλεκτον (ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἐρωτοκρίτου, πιθανῶς καὶ παλαιότερον) καὶ εἰς ἄλλας—νησιωτικὰς ἰδίως—διαλέκτους.

[Ὁ ὅρος *ἀπουράνωσις* ἐπλάσθη παρ' ἐμοῦ ἀντὶ τῶν ὅρων *ἀπώλεια οὐρανώσεως* καὶ *ἀπουρανίκευσις*, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν μὲν πρῶτον χρησιμοποιεῖ ὁ Γ. Χατζιδάκις, τὸν δὲ δεύτερον ἔπλασεν ὁ Α. Μπουντωρας.] Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀπουργὸς (ὁ) καὶ *πουργὸς* (ἀντὶ *ὑπουργός*)· ἰδιωματ. ὁ ὑπουργῶν, ὁ βοηθῶν τοὺς κτίστας, ὁ πηλοφόρος.

Ἀπεῦρε (Apure) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς (Βενεζουέλα), δεξιὸς παραπόταμος τοῦ Ὀρενόκου, ἔχων ροῦν μήκους 1580 χμτρ. Τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρει καὶ ἐπαρχία τῆς Βενεζουέλας ἐκτάσεως 76500 τετρ. χμτρ. ἀριθμοῦσα 39187 κατ., ἔχουσα πρωτεύουσαν τὸν *Ἀγ. Φερδινάνδον* (San Fernando de Apure).

Ἀπουριμὰκ (Apurimac) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Κατόνγκα.

Digitized by Google

ἄπους (ὁ, ἡ),—*ουν* (τό)· ὁ ἄνευ ποδὸς ἢ ποδῶν: «ζῷα ἄποδα».

ἄπους (ὁ) (Apus) *[Ζωολ.]*. Γένος *μαλακοστράκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φυλλοπόδων*. Τὰ ζῷα ταῦτα ἀπησχόλησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς φυσιοδίφας, λόγῳ τοῦ μεγάλου σχετικῶς μεγέθους των, τῆς ἰδιορρύθμου σωματικῆς διαπλάσεώς των καὶ τῶν βιολογικῶν των συνθηκῶν. Τὸ σῶμα τοῦ ἄποδος εἶναι ἐπίμηκες, κυλινδρικὸν καὶ κεκαλυμμένον, ἐκτὸς τῆς ὀπισθίας ἄκρας του, ὑπὸ μεγάλου εὐκάμπτου χελωνίου ἐν σχήματι ἀσπίδος, ἀπεστρογγυλωμένου κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρος, κεκολοβωμένου καὶ φέροντος ἐγκοπὴν κατὰ τὸ ὀπίσθιον. Κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ προσθίου μέρους φέρει δύο μεγάλους ὀφθαλμοὺς πλησίον ἀλλήλων κειμένους καὶ τοποθετημένους παρὰ τὸν μικρὸν μεμβρανώδη κεφαλικόν του λοβόν. Ἡ κεφαλὴ δὲν χωρίζεται τοῦ χελωνίου, ὅπερ ἀναδιπλοῦται κάτωθεν καὶ κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα καὶ σχεδὸν καλύπτει τελείως τὰς σιαγόνας. Αἱ κεραῖαι εἶναι μικροταται, ἐκφύονται δὲ ἀπὸ τροπιδώδη τινὰ προεξοχὴν τοῦ σώματος καὶ συνίστανται ἐκ δύο ἀρθρώσεων. Αἱ σιαγόνες εἶναι ἰσχυρόταται, τοξοειδεῖς καὶ ἔχουσι τὰ ἄκρα των πεπιεσμένα, κολοβὰ καὶ ὀδοντωτά. Ἡ θωρακικὴ κοιλότης ἀποτελεῖται ἐξ ἕνδεκα ἡμικυκλικῶν τμημάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει ἓν ζεῦγος ποδῶν. Ἡ γαστρικὴ κοιλότης, ἥτις συγχέεται μετὰ τῆς θωρακικῆς τοιαύτης ἀποτελεῖται ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν ἐκ δέκα τεσσάρων ἕως εἴκοσι τριῶν ἡμικυκλικῶν τμημάτων, ὧν τὰ πρῶτα φέρουσιν ἕκαστον πλείονα ζεύγη ποδῶν, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα μὴ ἀπαντῶν εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν ἀρθροπόδων. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ποδῶν ποικίλλει ἀπὸ τεσσαράκοντα μέχρις ἑξήκοντα τριῶν. Οἱ πόδες φέρουσιν ἓξ ἐσωτερικοὺς λοβοὺς ἐπιμήκεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, καὶ ὧν ὁ βασικὸς λοβὸς εἶναι βραχύς, ἀκανθωτὸς καὶ σιαγονοειδὴς καὶ δύο ἐξωτερικοὺς λοβούς, ὧν ὁ ἀνώτερος ἢ βραγχιακὸς εἶναι ᾠοειδὴς καὶ ὁ κατώτερος μέγας, τριγωνικὸς καὶ φυλλοειδής. Οἱ πόδες σχεδὸν πάντες εἶναι ὁμοιόμορφοι, πλὴν τῶν τοῦ πρώτου ζεύγους τῶν ὁποίων οἱ ἐσωτετερικοὶ λοβοὶ εἶναι λίαν ἐπιμήκεις καὶ πολυαρθρωτοί. Εἰς τὴν θήλειαν τὸ ἑνδέκατον ζεῦγος τῶν ποδῶν φέρει, κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον, ὀγκώδη ᾠοειδῆ σάκκον, ὅστις παίζει ρόλον βραγχίου καὶ ἀεραγωγοῦ συσκευῆς συγχρόνως· εἰς τὸν ἄρρενα τὸ ἀντίστοιχον ἀκριβῶς ζεῦγος τῶν ποδῶν φέρει κατὰ τὴν βάσιν τὸ γεννητικὸν τρῆμα. Τὰ δύο γένη, ἄρρεν καὶ θῆλυ, δὲν διαφέρουσι παρὰ μόνον κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑνδεκάτου ζεύγους τῶν ποδῶν των. Ἡ μεγάλη των ὁμοιότης, συνοδευομένη καὶ ἀπὸ τὴν σπάνιν τῶν ἀρρένων ζῴων, ἐξηπάτησε πλείστους φυσιοδίφας οἵτινες ἐβεβαίουν ὅτι οἱ ἄποδες εἶναι ἑρμαφρόδιτοι, ἀλλὰ νεώτεραι παρατηρήσεις καὶ εἰδικῶς τοῦ V. Siebolid, ἀπέδειξαν ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα δὲν εἶναι ἑρμαφρόδιτα, ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν σπάνιν τῶν ἀρρένων, ἀναπαράγουν τῇ συμμετοχῇ τῶν δύο γενῶν. Ἄλλως τε τὰ ζῷα ταῦτα ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ ἀναπαράγωσι διὰ μιᾶς γονιμοποιήσεως, ἥτις ἀρκεῖ εἰς μεταγενεστέρους τόκους ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἄρρενος ἐπὶ πολλὰς γενεὰς καὶ τὰ γεννώμενα ἔμβρυα νὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θήλεα.

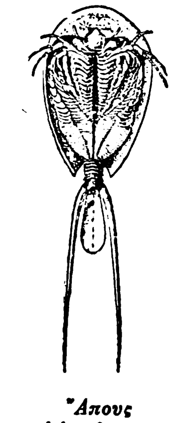

Ἄπους ὁ λεπίδουρος.

Παρὰ τὸ μέγα μέγεθός των, τὸν περίπλοκον ὀργανισμόν των καὶ τὰς ποικίλας μεταμορφώσεις ἃς ὑφίστανται τὰ ζῷα ταῦτα μέχρις ὅτου λάβωσι τὴν τελειωτικήν των μορφήν, οἱ ἄποδες ἀναπτύσσονται ταχύτατα. Ἀπαντῶσι κατὰ ἑκατοντάδας ἐντὸς λιμναζόντων ὑδάτων, ἅτινα σχηματίζονται ἐκ τῶν βροχῶν, καὶ ἐξαφανίζονται εὐθὺς ὡς τὰ ὕδατα ἀπὸ στασίμων μεταβληθῶσιν εἰς ρέοντα. Τὰ ᾠά των ἐναποτίθενται εἰς τὸ βάθος τῆς ἰλύος, ἀντέχουσι καὶ ὅταν τὸ ἕλος ἀποξηρανθῇ καὶ διατηροῦσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν σπερματικήν των ἰδιότητα. Ὁ φυσιοδίφης F. Braeur, συνέλεξεν ἐξ ἀπεξηραμένης ἰλύος ᾠὰ ἄποδος, ἅτινα μετὰ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα ἔθεσεν εἰς δοχεῖον ὕδατος καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκκόλαψίν των.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν συνηθέστερον ἀπαντῶσιν: *ἄπους ὁ καρκινοειδὴς* (Apus canceraticus), ἀπαντῶν εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, σπανιώτερον ἐντὸς τῶν τελμάτων τῶν σχηματιζομένων ἐκ τῶν βροχῶν καὶ ἰδίως κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον· *ἄπους ὁ λεπίδουρος* (Apus lepidurus), ἀπαντῶν συνηθέστερον καὶ ἰδίως κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς λιμνάζοντα ὕδατα· *ἄπους ὁ νουμιδικὸς* (Apus numidicus) καὶ *ἄπους ὁ σουδανικὸς* (Apus sudanicus), ἀπαντῶντες ἐν τῇ ἐρήμῳ Σαχάρᾳ καὶ ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον τῶν βροχῶν· *ἄπους ὁ δουκιάνειος* (Apus Dukianus), συνήθης ἐν Ἀφγανιστάν· *ἄπους ὁ τῶν σιτοβολώνων* (Apus granarius), ἀπαντῶν ἐν Πεκίνῳ καὶ ἐντὸς ὑγρῶν σιταποθηκῶν· *ἄπους ὁ παγετώδης* (Apus glacialis), ἀπαντῶν ἐν ἀφθονίᾳ ἐν Γροιλανδίᾳ, Λαπωνίᾳ καὶ Σπιτοβέργῃ· *ἄπους ὁ μάκρουρος* (Apus macrurus), κοινότατος εἰς τὰς παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Ἀρχαγγέλου ἀκτάς· *ἄπους ὁ Λουββόκειος* (Apus lubbokii), ζῶν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἀλγερίαν· *ἄπους ὁ δομιγένσειος* (Apus domingensis), ἰθαγενὴς τῶν Ἀντιλλῶν· *ἄπους ὁ πράσινος* (Apus viridis), ἀπαντῶν ἐν Αὐστραλίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀπουσία (ἡ)· ἀφηρημ. τοῦ *ἄπειμι*· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπών, τὸ νὰ μὴ εὑρίσκεταί τις ἐν τῷ τόπῳ περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος, ἀντιθ. *παρουσία*: «ἀπουσία ἀπὸ τοῦ μαθήματος,—ἀπὸ τοῦ σχολείου», «οὐδὲν ἄτοπον συμβαίνει κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου»· || καθόλου, ἔλλειψις, ἀνυπαρξία: «ἀπουσία χρημάτων,—νοῦ,—κρίσεως».

—*[Στρατ.]*· βλ. λ. ἄδεια.

ἀπουσιάζω· κάμνω ἀπουσίαν, δὲν εἶμαι παρών, δὲν παρευρίσκομαι ἐν τῷ τόπῳ περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος: «ἀπουσιάζει ἀπὸ τῶν μαθημάτων,—ἀπὸ τοῦ σχολείου,—ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του»· || καθόλου, ἐλλείπω, λείπω, δὲν ὑπάρχω: «ἀπουσιάζουν τὰ χρήματα», «ὅταν ὁ νοῦς ἀπουσιάζῃ, ἡ γλῶσσα παραληρεῖ».

ἀπουσιασμός· βλ. λ. ἀποδημισμός.

ἀπουσίδαι (οἱ) (Apusidae) *[Ζωολ.]*. Γένος *μαλακοστράκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βραγχιοπόδων*. Τὸ ἀνάστημα τῶν ζῴων τούτων εἶναι μέτριον καὶ ὁ χρωματισμός των φαιὸς ἢ ὑποπράσινος. Εἶναι σαρκοφάγοι καὶ κατοικοῦσι τὰ στάσιμα γλυκέα ὕδατα, ὅπου καὶ ἀναφαίνονται ἐνίοτε εἰς παμμεγίστας ποσότητας. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἐξαφανίζονται, ἵνα ἀναφανῶσιν ἐκ νέου μετὰ ραγδαίας βροχάς, ὅπου αἱ κοιλότητες τῆς γῆς πληροῦνται ὕδατος. Τὰ ᾠὰ τῶν ἀπουσιδῶν διατηροῦνται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα εἰς ἀποξηραμένα ἐδάφη χωρὶς νὰ ἀπολέσουν τὴν γονιμοποιόν των ἱκανότητα. Δ. Ν. Π.

Ἀποῦ - *Τόρ*. Λόφος ἔξω τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ πρὸς νότον αὐτῆς, ἀριστερόθεν τῷ εἰς Βηθλεὲμ μεταβαίνοντι καὶ ἀπέναντι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς ἁγίας πόλεως. Ἐπὶ τοῦ λόφου ὑπῆρχεν ἀραβικὴ κώμη καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐτοποθέτουν τὸ μέρος, ἐφ' οὗ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνῆλθον καὶ ἀπεφάσισαν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ἐξ οὗ ἐπεκλήθη καὶ *ὄρος τῆς κακῆς βουλῆς* (Jerusalem par *Vincent et Abel*, Paris 1926 τόμ. β', 866) καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς κώμη, *κώμη τῆς κακῆς βουλῆς* ἢ καὶ *κώμη Καϊάφα* κατὰ τὸν Cotovicus (1598).

Πρὶν ἢ ὁ λόφος κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὀνομασθῇ *Ἀποῦ-Τόρ*, πρὸς τιμὴν τοῦ ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Σαλαδίνου Σέχα *Ἀποῦ λ' Ἀμπᾶς Ἄχμετ*, ὅστις ἐπολέμει καθήμενος ἐπὶ ταύρου *(τόρ)*, ὠνομάζετο λόφος τοῦ *ἁγίου Προκοπίου*, ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ἐκεῖ ἐκκλησίας πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Καισαρείᾳ μαρτυρήσαντος τῷ 303 ἱεροσολυμίτου ἁγίου Προκοπίου. Ἐξ ἄλλων εἰδήσεων ἐπίσης μανθάνομεν ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε μοναστήριον τοῦ ἁγίου Λουκᾶ (*Barnabé*, guide de terre sainte 303). Ι. Τ.

Ἀπούχτην, *Ἀλέξιος-Νικολάεβιτς*· βλ. Ἀπούχτην.

ἀποφάγι (τό)· τὸ ἀπολειφθὲν ἐν τῷ πινακίῳ φαγητόν, «τὰ ἀποφάγια» τὰ περισσεύματα, τὰ ὑπολείμματα τῆς τραπέζης.

ἀποφαγωμένος· βλ. ἀποτρώγω.

ἀποφαίνω, ἀόρ. *ἀπέφηνα*· ἀποδεικνύω, κάμνω τι φανερόν: «ἀποφαίνω τινὰ κλέπτην,—συκοφάντην,—ἐκβιαστὴν κ.τ.τ.» (ἀρχ.)· || συνήθ. μέσ. *ἀποφαίνομαι*, ἀόρ. *ἀπεφηνάμην* καὶ *ἀπεφάνθην*· λέγω γνώμην, ἀπόφασιν, ἀποφασίζω, διατάσσω: ἀποφαίνεται ἡ βουλή,—τὸ δικαστήριον,—ὁ λαός»· || δημοτ. φαίνομαι, γίνομαι φανερός, καθίσταμαι ἐμφανής: «ὅταν δίνῃς τὰ χρήματα λίγα λίγα δὲν σοῦ ἀποφαίνονται», «δὲν τοῦ ἀποφαίνεται διόλου πῶς ἀρρώστησε».

ἀποφαλακρώνω· ἀποψιλώνω τὴν κεφαλήν· || μεταφ. ἐπὶ βλαστήσεως. ἀπογυμνῶ: «ὁ λόφος ἀπεφαλακρώθη», ἀπεγυμνώθη τῶν δένδρων του.

ἀποφαλάκρωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποφαλακρώνω*.

ἀπόφανσις (ἡ)· ἀφηρημένον τοῦ *ἀποφαίνεσθαι*· γνώμη, κρίσις περί τινος.

ἀποφαντικός, —*ή*, —*όν*· ὁ χρησιμεύων εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ, νὰ διασαφηνίζῃ, νὰ ἑρμηνεύῃ, νὰ ἐξηγῇ.

— **ἀποφαντικὸν *σχῆμα*** ἢ ***σχῆμα κατ' ἀπόφανσιν*** *[Ρητορ.]*. Σχῆμα λόγου, δι' οὗ ἀποφαίνεταί τις περί τινος ἀξιωματικῶς· οἷον: «ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ἄν τε μικρὰν ἄν τε μεγάλην πόλιν οἰκῶσι, φύσει καὶ νόμοις διοικεῖται» *(Δημοσθ.)*.

ἀποφασίζω· λαμβάνω ἀπόφασιν, καταντῶ εἰς ὁριστικὴν γνώμην περὶ ὑποθέσεώς μου: «ἀποφασίζω νὰ ταξιδεύσω κ.τ.τ.»· || καὶ προληπτικῶς: «ἀποφασίζω τὸ ταξίδι,—τὸ δάνειον,—τὸν γάμον κτλ.» ἀντὶ «ἀποφασίζω νὰ κάμω ταξίδι, —δάνειον, —γάμον κτλ.»· || «ποιὸς θ' ἀποφασίσῃ;», ποῖος θὰ εἴπῃ τὴν ἔγκυρον καὶ ὁριστικὴν γνώμην· || «θὰ κάμωμε ὅ,τι ἀποφασίσῃ ὁ πατέρας, —τὸ δικαστήριον, —ὁ ὑπουργὸς κτλ.», θὰ ἐκτελέσωμεν τὴν γνώμην τὴν ὁποίαν θὰ εἴπῃ περὶ τοῦ πρακτέου ὁ πατέρας, — τὸ δικαστήριον κ.τ.τ.· || «τὸν ἀπεφάσισαν», δημοτ., περὶ ἀσθενοῦς, περὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἰατροὶ ἀπέκλεισαν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας· || ἡ παθ. μετχ. *ἀποφασισμένος* ἐνεργ. καὶ παθ.: «εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ ταξιδεύσω», ἔχω ἀποφασίσει· «εἶναι ἀποφασισμένο νὰ πωληθῇ τὸ κτῆμα», ἔχει ἀποφασισθῇ· «εἶναι ἀποφασισμένος ὁ ἄρρωστος», οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας ὑπάρχει. Β. Φ.

ἀπόφασις (ἡ)· 1) ἀφηρημ. τοῦ *ἀπόφημι*· ἄρνησις, ἀντιθ. *κατάφασις*· 2) ἀφηρημ. τοῦ *ἀποφαίνομαι*· ἀπόφανσις, γνώμη, κρίσις περί τινος, τὸ συμπέρασμα τῆς σκέψεως: «ἡ ἀπόφασις τῆς κυβερνήσεως περὶ τῶν ἐκλογῶν», «ἔχω ἀπόφασιν νὰ ταξιδεύσω»· || φρ. «τὸ παίρνω ἀπόφασι», θεωρῶ τι ὡς ἀνεπίδεκτον συζητήσεως: «τὸ πῆρε ἀπόφασι ὅτι αὐτὸ ποῦ ζητεῖ δὲν γίνεται, κ' ἔτσι ἡσύχασε», «πᾶρ' το ἀπόφασι ὅτι δὲν ξανάρχομαι»· || «λαμβάνω ἀπόφασιν», ἀποφασίζω: «ἐλήφθη ἀπόφασις νὰ καταργηθοῦν αἱ χαρτοπαικτικαὶ λέσχαι»· || «ἀπόφασις δικαστηρίου» ἢ «—λειτουργοῦ δικαστικὴν ἀσκοῦντος ἐξουσίαν», διαταγὴ ἐκτελουμένη ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας.

—**[ΠΟΙΝ. ΔΙΚΟΝ.]** Καλεῖται *ποινικὴ ἀπόφασις* ἡ ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἀπαγγελλομένη διάγνωσις καὶ κρίσις ἐπὶ τῆς ἐνώπιόν του εἰσαχθείσης ποινικῆς ἀγωγῆς (τῆς καθ' ὡρισμένου προσώπου κατηγορίας), ὡς καὶ τῆς τυχὸν συνεισαχθείσης πολιτικῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐκ τοῦ ἀδικήματος παθόντος. Αἱ ποινικαὶ ἀποφάσεις διακρίνονται εἰς *ὁριστικάς*, δι' ὧν τὸ δικαστήριον ἀποφαίνεται τελειωτικῶς ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως, ἀπεκδυόμενον αὐτῆς, εἰς *προδικαστικάς*, αἵτινες ἐκδίδονται διαρκούσης τῆς διαδικασίας καὶ λύουσι ζητήματα ἀνακύψαντα κατ' αὐτὴν καὶ διευκολύνουσιν οὕτω τὴν πρόοδον αὐτῆς, εἰς *κατ' ἀντιμωλίαν* ἐκδιδομένας καὶ εἰς *κατ' ἐρήμην*, ὅταν δὲν ἐμφανίζηται ὁ κατηγορούμενος, εἰς *ἀνεκκλήτους*, οἷαί εἰσιν αἱ μὴ ὑποκείμεναι εἰς ἔφεσιν, καὶ εἰς *τελεσιδίκους*, αἵτινες δὲν ὑπόκεινται εἰς ἔνδικον μέσον, ἔχον ἀνασταλτικὴν δύναμιν, κωλῦον δηλαδὴ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, καὶ τέλος εἰς *καταδικαστικάς*, ὅταν δι' αὐτῶν κηρύσσηται ἔνοχος ὁ κατηγορούμενος καὶ ἐπιβάλληται αὐτῷ ποινή, καὶ εἰς *ἀθωωτικάς*, ὅταν ἀπαλλάσσηται τῆς κατηγορίας ὁ κατηγορούμενος εἴτε ὡς μὴ ἐκτελέσας τὸ ἀδίκημα εἴτε ὡς ὑπάρχοντος νομίμου τινὸς λόγου, δι' ὃν δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ αὐτῷ ποινὴ (ἄρθρα 84, 346, 480 § 1 καὶ 500 *Ποιν. Δικον.*). Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστικῶν Συμβουλίων λέγονται εἰδικώτερον *βουλεύματα*.

Αἱ ἀποφάσεις ἐκδίδονται διὰ τῆς ψήφου τῶν πλειόνων (ἄρθρα *Ποιν. Δικον.* 249, 395, 420), ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ κρατεῖ ἡ ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου γνώμη· τὸν κανόνα τοῦτον, ρητῶς ἀναγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 439 Ποιν. Δικον. περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐνόρκων λαμβανομένης ἀποφάσεως, τῆς ἐτυμηγορίας, δέον νὰ δεχθῶμεν ὡς ἐφαρμοστέον καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ποινικὴν ἀπόφασιν, ὡς συνᾴδοντα πρὸς τὸ διέπον τὰς Ποινικὰς Νομοθεσίας πνεῦμα. Ἡ ποινικὴ ἀπόφασις, ἥτις δέον νὰ ᾖ ᾐτιολογημένη καὶ νὰ μνημονεύῃ ἀριθμητικῶς τὸ ἐφαρμοζόμενον ἄρθρον τοῦ Ποινικοῦ Νόμου (ἄρθρα 81, 92, 349, 397, 453 *Ποιν. Δικον.*—ἄρθρ. 99 τοῦ *Συντάγματος* τῆς 3 Ἰουνίου 1927), δημοσιεύεται ἀπαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου πάντοτε ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει (ἄρθρα 77, 78, 397, 399, 454 *Ποιν. Δικον.* καὶ ἄρθρ. 99 *Συντάγματος*), τὸ βούλευμα ὅμως δὲν δημοσιεύεται, ἀλλ' ἐκδίδεται ἁπλῶς (ἄρθρ. 249 *Ποιν. Δικον.*). Ἡ ἀπόφασις συντάσσεται ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Δικαστηρίου καὶ ὑπογράφεται ἐντὸς 24 ὡρῶν παρὰ τοῦ προεδρεύσαντος εἰς τὴν συζήτησιν καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως συμπράξαντος δικαστοῦ καὶ παρὰ τοῦ γραμματέως τοῦ Δικαστηρίου, ἐπὶ προστίμῳ 100—200 δραχμῶν ἐπιβαλλομένῳ εἰς τὸν γραμματέα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Δικαστηρίου καὶ ἐπὶ πειθαρχικῇ ποινῇ κατὰ τῶν λοιπῶν παραβατῶν, ἐπιβαλλομένῃ κατὰ τὰς περὶ πειθαρχίας διατάξεις τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Δικαστηστηρίων (ἄρθρ. 88 *Ποιν. Δικον.*)· ἂν ὁ γραμματεὺς ἢ ὁ προεδρεύσας δικαστὴς ἀπεμακρύνθησαν τῆς ὑπηρεσίας ἢ ἀπέθανον πρὸ τῆς συντάξεως καὶ ὑπογραφῆς τῆς ἀποφάσεως, αὕτη συντάσσεται ὑπὸ τοῦ διαδόχου ἢ τοῦ νομίμου ἀναπληρωτοῦ τοῦ γραμματέως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῷ δικαστικῷ γραφείῳ ἐγγράφων καὶ βιβλίων καὶ ὑπογράφεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ κατὰ τὴν κατάρτισιν ὑπηρετοῦντος ἐν τῷ αὐτῷ δικαστηρίῳ Προέδρου ἢ Πταισματοδίκου ἢ τοῦ νομίμου ἀναπληρωτοῦ αὐτῶν, γινομένης πάντοτε μνείας ἐν τῇ ἀποφάσει περὶ τῶν ἐλλείψεων τούτων (νόμος 1583 τῆς 24 Δεκεμβρίου 1918). Ἡ ἀπόφασις πρέπει νὰ περιέχῃ τὸν

Digitized by Google

τρόπον τῆς συγκροτήσεως τοῦ Δικαστηρίου, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τῆς συνεδριάσεως, καὶ ἂν αὕτη ἐγένετο δημοσίᾳ ἢ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ὁσάκις ἐπιτρέπεται τοῦτο (ἄρθρ. 78 *Ποιν. Δικον.* καὶ 98 τοῦ *Συντάγματος*), τὰ ὀνόματα τῶν κατηγορουμένων καὶ τῶν λοιπῶν διαδίκων καὶ τῶν συνηγόρων αὐτῶν καὶ περιληπτικὴν μνείαν τῆς κατηγορίας, τὸ αἰτιολογικὸν καὶ τὸ διατακτικόν, ἐν ᾧ, ἐκτὸς τῆς περὶ ἐνοχῆς ἢ ἀθωώσεως ἀποφάνσεως τοῦ Δικαστηρίου, δέον νὰ ἀναφέρηται καὶ ἡ εἰς τὰ δικαστικὰ ἔξοδα καταψήφισις τοῦ ἡττηθέντος διαδίκου καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν πειστηρίων καὶ λοιπῶν κατασχεθέντων τυχὸν κατὰ τὴν προδικασίαν πραγμάτων εἰς τὸν ἰδιοκτήμονα ἢ ἡ δήμευσις αὐτῶν, ὁσάκις τοῦτο διατάσσεται ὑπὸ τοῦ νόμου (ἄρθρα 82 καὶ 83 *Ποιν. Δικον.*), ἔτι δὲ τὴν ἐπιδικασθεῖσαν τῷ παθόντι ἀποζημίωσιν, ἐὰν ἐγένετο δεκτὴ ἡ πολιτικὴ ἀγωγή, ὁσάκις ἄνευ τοιαύτης δὲν ἐπιδικάζεται ἀποζημίωσις (ἄρθρ. 1 νόμου 1699 «περὶ ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀδικηθέντος»), ὡς καὶ τὴν καταβλητέαν ὑπὸ τοῦ μηνυτοῦ πολιτικῶς ἐνάγοντος τῷ ἀθωωθέντι κατηγορουμένῳ (ἄρθρα 85 καὶ 86 *Ποιν. Δικον.*). Α. Ν. Μ.

— [ΠΟΛ. ΔΙΚ.] Ἡ πρᾶξις τοῦ δικαστηρίου δι' ἧς λύεται ἡ διαφορὰ καλεῖται *ἀπόφασις*. Αἱ ἀποφάσεις διακρίνονται: α') εἰς *ὁριστικὰς καὶ μὴ ὁριστικάς*· διὰ τῶν πρώτων τέμνεται ὁριστικῶς ἡ διαφορὰ καὶ τὸ δικαστήριον ἀπεκδύεται πάσης περαιτέρω ἐξουσίας· διὰ τῶν δευτέρων προπαρασκευάζεται ἡ λύσις τῆς διαφορᾶς διατασσομένου μέτρου τινός, οἷον ἀποδείξεως, ταύτας δὲ κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 180 πολ. δικονομίας δύναται τὸ δικαστήριον ν' ἀνακαλέσῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ὁριστικάς, αἵτινες ἀφοῦ δημοσιευθοῦν δὲν δύνανται ν' ἀνακληθῶσι παρὰ τοῦ ἀπαγγείλαντος αὐτὰς δικαστοῦ· β') εἰς *κατ' ἀντιμωλίαν καὶ ἐρήμην*, καθ' ὅσον ἐξεδόθησαν ἐμφανισθέντων εἰς τὴν συζήτησιν ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων ἢ τοὐναντίον ἐρήμην τινὸς ἐξ αὐτῶν· γ') εἰς *ἐφεσίμους καὶ ἀνεκκλήτους*, καθ' ὅσον ὑπόκεινται εἰς ἔφεσιν ἢ μὴ καὶ δ') εἰς *τελεσιδίκους*, μὴ ὑποκειμένας πλέον εἰς ἀνακοπήν, ἔφεσιν, καὶ συνεπῶς δυναμένας νὰ ἐκτελεσθῶσι.

Ἡ ἀπόφασις πρέπει νὰ συντάσσεται κατὰ διηγηματικὸν τρόπον, νὰ περιέχῃ σύντομον περιγραφὴν τῆς ὅλης συζητήσεως, μνημονευομένου ῥητῶς τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰσηγητοῦ. Οὐσιώδη μέρη ἑκάστης ἀποφάσεως εἶναι: 1) τὰ ὀνόματα τῶν παρόντων δικαστῶν, τοῦ εἰσαγγελέως (οὗτινος ἡ σύμπραξις δὲν εἶναι ἤδη ἀπαραίτητος εἰμὴ εἰς ὑποθέσεις εἰς ἃς ὀφείλει ν' ἀγορεύσῃ) καὶ τοῦ γραμματέως· 2) τὰ ὀνόματα τῶν διαδίκων ἢ τῶν πληρεξουσίων αὐτῶν, μὲ τὴν παρατήρησιν ἂν οὗτοι ἐνεφανίσθησαν ἢ ὄχι· 3) ἡ σημείωσις τῆς ὑπὸ δίκην ὑποθέσεως κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτῆς στοιχεῖα· 4) ἡ αἴτησις ἑκάστου διαδίκου (ἀγωγή, ἔνστασις, ἀνταγωγή)· 5) αἱ αἰτιολογίαι, αἵτινες δὲν πρέπει νὰ περιέχουν μόνον τὰ περιστατικά, τὰ ὁποῖα ὁ δικαστὴς εἶχεν ὡς βάσιν τῆς ἀποφάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τοὺς νομικοὺς κανόνας τοὺς ὁποίους ἐφήρμοσε καὶ 6) τὸ διατακτικὸν μέρος, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀποτελοῦν τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς ἀποφάσεως, πρέπει νὰ εἶναι ὡρισμένον καὶ σαφὲς εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ γεννᾶται ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἐπιβολὴ ὅρκου μετὰ τῶν συνεπειῶν τῆς δόσεως αὐτοῦ ὡς καὶ διαζευκτικὴ καταδίκη εἰς 100 λίρας ἢ τὴν ἀξίαν τούτων εἰς δραχμάς. Ἐν τέλει αἱ ἀποφάσεις φέρουσι τὴν χρονολογίαν τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν καὶ ὑπογράφονται ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ γραμματέως. Αἱ ἀποφάσεις ἐπὶ πολυμελῶν δικαστηρίων καταρτίζονται διὰ τῆς γνώμης τῶν πλειόνων. Ἐὰν κρατήσωσι πλείονες γνῶμαι ἡ ἀσθενεστέρα ὀφείλει νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς ἐπικρατεστέρας, ἰσοψηφίας δὲ ἐπελθούσης προσλαμβάνεται καὶ ἕτερος δικαστὴς καὶ συζητεῖται ἐκ νέου ἡ διαφορὰ (*Πολ. Δικ.* ἄρθρ. 177—179). Αἱ ἀποφάσεις δημοσιεύονται ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει καὶ ἔκτοτε λαμβάνουσιν ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν, ὅθεν πρὸ τῆς δημοσιεύσεως δύνανται νὰ τροποποιηθῶσι, ματαιοῦνται δὲ ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλίπῃ μέλος τι τοῦ δικαστηρίου. Ἐγένετο δεκτὸν ὅτι ἡ ἀπόφασις δύναται νὰ δημοσιευθῇ ὑπὸ ἄλλων δικαστῶν παρὰ τοὺς ἐκδόντας αὐτήν. Τὴν ἐναντίαν ἐκδοχὴν ὑπεστήριξεν ὁ ἀείμνηστος Οἰκονομίδης ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἄρθρων 14,164, 581 ἐδ. 3 πολ. δικ. καὶ 270 τοῦ Ὀργ. τῶν δικαστηρίων, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ δὲν ἐπεκράτησε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πολ. Δικ.* ἄρθρα 173,174,177—182. *Οἰκονομίδου—Λιβαδᾶ* § 85—89. *Εὐκλείδου* Πολ. Δικονομία § 124—129. *Dalloz* Jugement. *Garsonnet* 436 καὶ ἑπόμ.

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΕΚΚΛ.] Ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ *ἀποφάσεις* τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων λαμβάνονται διὰ τῆς ψήφου τῶν πλειόνων, πλὴν τῶν τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου, ὁσάκις προεδρεύει αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος, δέον δὲ νὰ ὦσιν ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ πάντων τῶν μετασχόντων τῆς δίκης δικαστῶν, νὰ ὦσιν ἠτιολογημέναι, νὰ περιέχωσι τοὺς κανόνας ἐφ' ὧν ἐρείδονται καὶ νὰ βεβαιῶσι τὰ περὶ συνθέσεως τοῦ δικαστηρίου. Καὶ τῶν ἁγιορειτικῶν δικαστηρίων αἱ ἀποφάσεις ἀνάγκη νὰ ὦσιν ἠτιολογημέναι καὶ νὰ ἀναγράφωσι τὰ ἄρθρα τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην ποινήν. Ῥητῶς δὲ ὁρίζεται ὅτι ἡ ψηφοφορία ἄρχεται κατὰ τάξιν ἀντίστροφον πρὸς τὴν ἱεραρχικὴν παρεδρίαν τῶν δικαστῶν (Καταστατικοῦ ἁγίου ὄρους ἄρθρ. 67 καὶ 68). Καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων αἱ ἀποφάσεις εἰσὶν ἀθῳωτικαὶ ἢ καταδικαστικαί. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἀπαιτεῖται νὰ ὁρίζῃ τὴν ἐπιβαλλομένην ποινήν. Κεκυρωμένον δ' ἀντίγραφον τῆς ἀποφάσεως ἐπιδίδοται ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος τὴν ἀπόφασιν ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ὁρισθέντος προσώπου, ἀλλ' ἀείποτε διὰ τακτικῆς ἀποδείξεως τῆς ἐπιδόσεως. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἑαυτοῦ ἀποφάσεως οὔτε νέαν τῆς ὑποθέσεως ἐξέτασιν ἐπιτρέπεται νὰ ποιήσηται, οὔτε νέαν ἀπόφασιν νὰ ἐκδώσῃ. Ὅθεν ἡ τοῦ καταδικασθέντος αἴτησις πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἀνακρίσεως καὶ μεταρρύθμισιν τῆς ἀποφάσεως ἀπαράδεκτός ἐστιν.

Τὸ μόνον δικαίωμα ὅπερ ἔχει ὁ καταδικασθεὶς εἶναι τὸ πρὸς ἄσκησιν τοῦ προσήκοντος ἐνδίκου μέσου. Ὁ κατηγορούμενος κληρικὸς μέχρις ἐκδόσεως τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἀπολαύει πάντων τῶν δικαίων καὶ καθηκόντων τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ. Οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουσι κατὰ τὰς ἐγκυκλίους τῆς ἡμετέρας ἱερᾶς συνόδου, ἵνα τὰς κατὰ νόμον χρῃζούσας τῆς τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐγκρίσεως τελεσιδίκους ἀποφάσεις τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπισκοπικῶν δικαστηρίων ὑποβάλλωσι τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, ἐν δυσὶ προσηκόντως κεκυρωμένοις ἀντιγράφοις, ὧν τὸ μὲν κατατίθεται ἐν τῷ ἀρχείῳ αὐτῆς, τὸ δὲ διαβιβάζεται τῷ ὑπουργείῳ τῶν θρησκευμάτων πρὸς ἔγκρισιν. Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ ἐλαφρῶν παραπτωμάτων ἀνεκκλήτως ἐπιβαλλομένης ποινῆς τῆς ἐπιπλήξεως ἢ τῆς ἀργίας μέχρι δέκα ἡμερῶν μετὰ στερήσεως τῶν ἐφημεριακῶν τοῦ τιμωρηθέντος δικαιωμάτων ἢ ἄνευ τοιαύτης, μετὰ προτέραν προφορικὴν ἀπολογίαν τοῦ ἐπταικότος κληρικοῦ ἢ μοναχοῦ συντάσσεται περί τε τῆς ἐξετάσεως καὶ τῆς προφορικῆς ἀπολογίας, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, πρακτικὸν ὑπὸ τοῦ ἐπιβαλόντος τὴν ποινὴν ἐπισκόπου καὶ τοῦ γραμματέως τῆς ἐπισκοπῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Μ. Ῥάλλη*, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907 σελ. 563—565, καὶ *τοῦ αὐτοῦ* Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἐν Ἀθήναις 1927 σελ. 160—161.

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— [ΨΥΧΟΛ.] βλ. βούλησις.

—[ΣΤΡΑΤ. ΤΑΚΤ.] Καλεῖται *ἀπόφασις* ἡ λῆψις τῶν καταλλήλων μέτρων καὶ διατάξεων, ἡ λαμβανομένη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ μονάδος τινὸς (εἴτε μικρᾶς εἴτε μεγάλης) πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀνατεθείσης τῇ μονάδι ταύτῃ *ἀποστολῆς*, εἴτε ἐν τῇ στρατηγικῇ εἴτε ἐν τῇ τακτικῇ ἐννοίᾳ.

Τὰ στοιχεῖα, ἐφ' ὧν στηρίζεται πᾶσα ἀπόφασις, εἶναι τὰ κάτωθι: 1) Ἡ ἀποστολὴ τῆς μονάδος, ἀποτελοῦσα τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ἀποφάσεως. 2) Αἱ περὶ τοῦ ἐχθροῦ πληροφορίαι. Τοῦθ' ὅπερ ἐνίοτε ἀναγράφεται καὶ λέγεται, ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῶν προθέσεων τοῦ ἀντιπάλου, εἶναι σφαλερὸν καὶ πεπλανημένον, διότι αἱ προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι γνωσταί, συνεπῶς μόνον ὑποθέσεις δυνατὸν νὰ γίνωσι· αἱ προθέσεις καὶ ἡ ἀκριβὴς δύναμις τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς ἱστορίας μόνον γίνονται γνωσταὶ (von der Goltz). 3) Τὸ ἔδαφος· αἱ ἐξ αὐτοῦ εὐκολίαι ἢ δυσκολίαι. 4). Διατιθέμενα μέσα ἐμψύχου καὶ ἀψύχου ὑλικοῦ. 5). Ἠθικὴ κατάστασις *(ψυχολογική)* τοῦ ἐμψύχου ὑλικοῦ. Ὁ ὅρος οὗτος εἶναι σήμερον πολλῷ μείζονος σημασίας ἢ ἄλλοτε, λόγῳ τοῦ μακροχρονίου τῶν πολέμων καὶ τῶν μαχῶν.

Σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀποφάσεως, ὁ στρατηγὸς Δούσμανης θεσπίζει ἀξιώματα ἐν τῷ Κανονισμῷ του Ἐκστρατείας 1921, ἅτινα παραθέτομεν αὐτούσια, ὡς ἀναγράφονται ἐν σελ. 31 τοῦ ἐν λόγῳ κανονισμοῦ. «Ἡ ἀπόφασις κατὰ τὴν ἐκστρατείαν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνηται ταχέως καὶ ἄνευ δισταγμοῦ τινος. Ἐκ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἐν διαστήματι δευτερολέπτων τινῶν λαμβανομένης, ἐξαρτᾶται ἡ τύχη ὁλοκλήρου τῆς Στρατιᾶς καὶ ἑπομένως τοῦ Κράτους, ὅπερ ἡ στρατιὰ ἀντιπροσωπεύει. Ἀπαιτεῖται ἑπομένως ὁ λαμβάνων τὴν ἀπόφασιν νὰ εἶναι πρῶτον μὲν χαρακτῆρος σταθεροῦ καὶ ἐμμόνου, νὰ κατέχῃ δ' ἀφ' ἑτέρου ἀντίληψιν καὶ γνώσεις ἀρκούσας, ὥστε ἡ ταχεῖα καὶ ἔμμονος ἀπόφασις αὐτοῦ ν' ἀντιπροσωπεύῃ συλλογισμὸν θετικὸν καὶ ἀκλόνητον. Ὁ ἀποφασίζων ἐν πολέμῳ εἶναι εἰς θέσιν ὅλως ἐξαιρετικὴν καὶ διάφορον τῶν εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀποφασιζόντων καὶ δυναμένων νὰ μεταβάλλωσι τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν εἴτε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόφασιν εἴτε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Ὁ πολεμικός, ὅταν ἀποφασίζῃ, ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη, διότι πᾶσα ἔνδειξις δισταγμοῦ προερχομένη ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἡ μεταβολὴ τῆς ἀποφάσεως ἐπιφέρει ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῶν κατωτέρων, εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἑκάστοτε μεταβαλλομένην ἀπόφασιν τοῦ ἀρχηγοῦ, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἀγνοεῖ τί ζητεῖ. καὶ ὅτι ἑπομένως δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ εὕρῃ τὴν δέουσαν σώτειραν λύσιν εἰς τὴν περίστασιν. Ἡ ἀπόφασις πρέπει νὰ εἶναι ἀνέκκλητος, καὶ διὰ νὰ εἶναι τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι μελετημένη καὶ λελογισμένη, λαμβανομένου δ' ὑπ' ὄψει ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ σχεδὸν ἀστραπιαίως, ἕπεται ὅτι ὁ ἀποφασίζων ὀφείλει νὰ ἔχῃ πᾶσαν τὴν δέουσαν καὶ ἀπαραίτητον προπαρασκευὴν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος».

Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀποφασιστικός,—*ή*,—*όν* ὁ εὐκόλως ἀποφασίζων, ὁ μὴ διστάζων νὰ λάβῃ ἀποφάσεις ἐπικινδύνους: «ἄνθρωπος ἀποφασιστικός, τίποτε δὲν φοβεῖται» || «ἀποφασιστικὴ μάχη,—ἐπίθεσις,—ἐπιχείρησις», ἡ κρίσιμος, ἐκείνη τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα δίδει πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν.—Ἐπίρρ. ***ἀποφασιστικῶς*** ἢ ***ἀποφασιστικά***.

—**ἀποφασιστικὴ** *ἐπίθεσις [Τακτ.]*. Ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς Ναπολεοντείου ἐποχῆς μέχρι τοῦ 1913, μία τῶν φάσεων τῆς μάχης ἐκαλεῖτο *ἀποφασιστικὴ ἐπίθεσις*· ἀπετέλει δ' αὕτη τὴν ἐρρωμένην καὶ συγκεντρωτικὴν ἐπίθεσιν καθ' ὡρισμένου χώρου τοῦ ἀντιπάλου, διὰ τῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συγκεντρωθεισῶν δυνάμεων, τὴν ἐπιζητοῦσαν νὰ ἐπιφέρῃ κατὰ τοῦ χώρου τούτου σοβαρὸν κτύπημα, μέλλον νὰ συνεπιφέρῃ τὸ ὁριστικὸν τοιοῦτον κατὰ τοῦ ἀντιπάλου (βλ. καὶ λ. μάχη).

Ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου 1914—1918 προηγηθεῖσαν 25τίαν, ἤθελον μὲν νὰ παρακολουθῶσι πάντοτε τὰ διδάγματα τῶν νεωτέρων πολέμων, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀπαρνῶνται τελείως τὰς παλαιὰς καὶ ἀπηρχαιωμένος Ναπολεοντείους ἀρχάς. Δι' αὐτό, ἡ παλαιὰ Γαλλικὴ ἐπιθετικὴ μάχη τῶν ἐποχῶν 1890—1912, ἡ ἐμπνευσμένη ὑπὸ τῶν στρατηγῶν **Langlois** καὶ **Bonnal**, πιστῶν ὀπαδῶν τῶν Ναπολεοντείων ἀρχῶν, ἐθέσπιζε φάσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν *παρασκευαστικὴν μάχην* καὶ τὴν *ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν*, συμφώνως τῷ ἀξιώματι τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. «Ἀπασχολεῖν πανταχοῦ, ἀλλ' ἐπιτίθεσθαι καθ' ἑνὸς μόνον σημείου». Ἡ ἀποφασιστικὴ λοιπὸν ἐπίθεσις δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἐπίθεσις ἐκδηλουμένη διὰ μαζῶν ἐντὸς ὡρισμένου χώρου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας ὄχι μόνον οἱ πόλεμοι Γαλλογερμανικὸς τοῦ 1870 καὶ Ῥωσοτουρκικὸς τοῦ 1877—1878 εἶχον ἤδη καταδείξει τὸ ἀδύνατον τῆς παραμονῆς στρατευμάτων ἐν πυκνοῖς σχηματισμοῖς ὑπὸ τὰ ἐχθρικὰ πυρά, ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥωσοϊαπωνικὸς τοῦ 1904—1905, ὁ ἐκτελεσθεὶς διὰ τοῦ νεωτέρου ὁπλισμοῦ, ὅστις εἶχε δώσει ἔτι ἁπτότερα τὰ διδάγματα. Βεβαίως οἱ συντάκται τῶν Γαλλικῶν Κανονισμῶν 1894 καὶ 1904 δὲν ἐτόλμων νὰ συμβουλεύσωσι τὰς συμπαγεῖς φάλαγγας τοῦ **Eylau** καὶ τοῦ **Wagram**, ἀλλὰ πάντως ἡ ἐνδόμυχος σκέψις των τοιαύτη τις περίπου ἦτο. Ἅπασαι αἱ τότε γαλλικαὶ στρατιωτικαὶ φυσιογνωμίαι ἐγνώριζον βεβαίως τὰ ἐκ τῆς προόδου τοῦ ὁπλισμοῦ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐθεώρουν ἐπάναγκες τὸ νὰ ἐξακολουθῶσιν ἀντιδρῶσαι κατὰ τῆς Γαλλικῆς παθητικῆς ἀμύνης τοῦ 1870, ἐξευρίσκουσαι μὲν ὡς κατάλληλον μέσον ἀντιδράσεως τὴν ἐξοικείωσιν πρὸς τὰς ἡρωϊκὰς ἐπιθέσεις τῆς Ναπολεοντείου ἐποχῆς, λησμονοῦσαι ὅμως ὅτι ὁ ὁπλισμὸς τοῦ 1900 διέφερεν οὐσιωδῶς καὶ καταπληκτικῶς ἀπὸ τοῦ τοῦ 1800. Τοιουτοτρόπως, διὰ τῶν διατάξεων τῶν κανονισμῶν ἐκείνων, ἐδίδετο, ἂν μὴ ἡ ἔνδειξις, πάντως ὅμως ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ πεζικὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτίθηται κατὰ δύο διαφόρους τρόπους, ἀναλόγως τῆς φάσεως τῆς μάχης (παρασκευαστικὴ μάχη, ἢ ἀποφασιστικὴ ἐπίθεσις), καὶ ἀναλόγως τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔδρα (χῶρος ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως, ἢ ὁ ἐπίλοιπος χῶρος τοῦ πεδίου μάχης), ἅτινα πάντα ἦσαν βλαπτικώτατα ἐπὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τοῦ πεζικοῦ, ὡς λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Γαλλικοῦ Καν. Ἐκστρατείας 1913 Ὑπῆρχον ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕτεραι Γαλλικαὶ προσωπικότητες, ὡς αἱ τῶν στρατηγῶν **Kessler** καὶ **Négrier**, σφόδρα ἀντιτιθέμεναι κατὰ τῶν τοιούτων διατάξεων, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμεναι.

Ὁ διὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν χῶρος ἔπρεπε νὰ εἶναι κατάλληλος, καθ' ὅσον ἔπρεπε νὰ πληροῖ ἀπαραιτήτως δύο ὅρους, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς εὐκόλου ὁδεύσεως,—λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ Γάλλοι μέχρι τῆς ἐγγὺς χθὲς ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς μηχανικῆς ὠθήσεως τῶν μαζῶν τοῦ πεζικοῦ των, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς τοὺς ἀνέκαθεν ἔχοντας ὡς δόγμα «οὐχὶ διὰ τῶν κνημῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς καταβάλλεται ὁ ἀντίπαλος»—, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ἀσθενοῦς τοῦ σημείου τούτου, συνεπῶς ἔπρεπε νὰ ἐξευρίσκετο οὗτος. Διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λοιπὸν καὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ χώρου τούτου προηγεῖτο πάντοτε ἡ *παρασκευαστικὴ μάχη*, ἤτοι ἡ φάσις ἡ ἀμέσως προηγουμένη τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως. Μόλις τῷ 1913, ἐθέσπισαν οἱ Γάλλοι διὰ τῶν Κανονισμῶν των τοῦ ἔτους ἐκείνου νέαν φυσιογνωμίαν ἐπιθετικῆς μάχης, δι' ἧς δὲν ὑπῆρχεν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη διαφορὰ

Digitized by Google

τρόπου ἐπιθέσεως τοῦ πεζικοῦ, καθ' ὅσον, προκειμένου περὶ πάσης ἐπιθέσεως, ἡ μάχη παρουσίαζε τὰς φάσεις: ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος, καὶ φάσιν τῆς ἐπιθέσεως ἐκτελουμένην πάντοτε ὁμοιομόρφως, εἴτε ἐπρόκειτο περὶ τῆς κυρίας ἐπιθέσεως εἴτε περὶ δευτερευουσῶν: «Ἅπασαι αἱ ἐπιθέσεις διεξάγονται συμφώνως ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς», ἔγραφεν ὁ Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1913 (§ 107). Λόγῳ ὅμως τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ ὁ Κανονισμὸς οὗτος καὶ ὁ ἐπακολουθήσας Καν. Ἀσκήσ. Πεζ. 1914, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐμποτισθῶσι τὰ Γαλλικὰ στελέχη ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων, δι' ὃ ὁ παγκόσμιος πόλεμος εὗρε τοὺς Γάλλους ἐμπνεομένους ἀκόμη ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἰδεῶν· ἀποτέλεσμα δ' ὑπῆρξε τὸ νὰ ἐμφανίζωνται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου συμπαγεῖς μᾶζαι πεζικοῦ ἐπιζητοῦσαι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐπίθεσιν συμφώνως πρὸς τὰς παλαιοτέρας ἀρχὰς περὶ ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως, ἅ, ὅμως ἀποπείρας ἐπλήρωσαν τότε οἱ Γάλλοι πολὺ ἀκριβά.

Ἐν Γερμανίᾳ, οὐδέποτε ὑπῆρξε στάδιον μάχης καλούμενον *ἀποφασιστικὴ ἐπίθεσις*, δι' ὃ ὁ ὅρος οὗτος ἦτο ἀνέκαθεν ἄγνωστος παρὰ τοῖς Γερμανοῖς· τοῦτο δὲ διότι οἱ Γερμανοὶ ἐθεώρουν πάντοτε ὅτι ἡ ἐπίθεσις ἐκδηλοῦται διὰ διαφόρων μερικῶν ἐπιθέσεων κατευθυνομένων κατά τε τοῦ μετώπου καί τινος τῶν πλευρῶν *(Φρειδερίκειος ἀρχή)*, δηλαδὴ ἄνευ διαφορᾶς τρόπου ἐπιθέσεως. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν χῶρον καθ' οὗ ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰσχυροτέρα (πλευρὸν ἢ μέτωπον), οὗτος δὲν ἐξευρίσκετο δι' ἀγῶνος ὡς ἐν Γαλλίᾳ (*παρασκευαστικὴ μάχη)*, ἀλλ' ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἀναγνωρίσεως (μεγάλη πεποίθησις τῶν Γερμανῶν ἐπὶ τὸ Ἱππικόν των). Τοιαῦται δ' ἀρχαὶ ἀπεκρυσταλλοῦντο καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου Κανονισμοῖς, τοῖς ἐμπνεομένοις ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ von Schlieffen.

Τοῦθ' ὅπερ ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως νὰ τονίσωμεν εἶναι ὅτι, καίτοι παρ' ἡμῖν ἴσχυον ἀνέκαθεν οἱ Γαλλικοὶ Κανονισμοί, ἐπὶ σειρὰν δ' ἐτῶν ἐφηρμόζοντο οἱ Γαλλικοὶ Καν. Πεζ. 1894 καὶ 1904 (Ἑλληνικοὶ 1895 καὶ 1905), μόλα ταῦτα οὐδέποτε ἐξετελέσθη μάχη, εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν ἀσκήσεσι, συμφώνως ταῖς διατάξεσι τῶν Κανονισμῶν τούτων, δηλαδὴ ἐν ἄλλαις λέξεσιν οὐδέποτε ἐφηρμόσθη φάσις ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως. Καὶ τὸ διατὶ δὲν ἐφηρμόσθησαν κατὰ τοὺς ἐνδόξους Βαλκανικοὺς πολέμους μας 1912—1913 αἱ Γαλλικαὶ ἀρχαὶ (ληπτέον ὑπ' ὄψει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν ὁ Ἑλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1899 καὶ ὁ Ἑλλ. Καν. Πεζ. 1905) εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν· διότι ἐφηρμόσθη ἡ Ἑλληνικὴ τακτική· τὸ διατὶ ὅμως κατὰ τὰς πρὸ τῶν πολέμων μας ἐκείνων ἀσκήσεις οὐδέποτε ἐφηρμόσθη διάταξις ἐνέχουσα τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως ἰδίων στρατευμάτων διὰ τὴν κροῦσιν ἐν πυκνῇ τάξει, συνεπῶς παρελείπετο ῥητὴ καὶ κατηγορηματικὴ διάταξις τῶν ἐν χρήσει τότε κανονισμῶν, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν τὴν γνώμην τοῦ Ταγματάρχου Πεζικοῦ Κλάδου Πέτρου (νῦν Ὑποστρατήγου) ἣν ἀρυόμεθα ἔκ τινος διαλέξεώς του τοῦ 1916: «Ἐν τῇ καθημερινῇ ταύτῃ παραλείψει διατάξεως ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ καθοριζομένης, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ δίδῃ τις παράλειψιν προερχομένην ἐξ ἀμελείας περὶ τὴν τήρησιν τοῦ Κανονισμοῦ, ἀλλὰ νὰ δίδῃ τὴν ἀπορίαν τόσον τοῦ διοικοῦντος τὴν ἐπιτιθεμένην μονάδα, ὅσον καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ διμοιριτῶν, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὰ ἐν πυκνῇ τάξει τμήματα θὰ ἠδύναντο νὰ διασχίσωσιν ὅλην τὴν ὀπίσω τῆς γραμμῆς μάχης θεριζομένην ὑπὸ τοῦ ὑποθετικοῦ ἐχθρικοῦ πυρός· καὶ τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον καθημερινῶς ἐπανελαμβάνετο καὶ ἀπῃτεῖτο ἀπ' αὐτῶν ἡ πλήρης χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους ὡς ἀπολύτως ἀναγκαία διὰ τὴν προχώρησιν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐν ἀραιᾷ τάξει γραμμῆς τῆς μάχης· καὶ πρὸ τοῦ ἀδυνάτου τῆς κατ' ἄλλον τρόπον λύσεως τῆς τοιαύτης ἀπορίας ἐδίδετο πάντοτε καὶ παρ' ὅλων ἡ φρόνιμος λύσις τοῦ μὴ θίγειν τὰ κακῶς κείμενα· καὶ ἡ διάταξις αὕτη τοῦ Κανονισμοῦ παρελείπετο». Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀποφάσκω καὶ **ἀπόφημι**· λέγω ὄχι, ἀρνοῦμαι.

ἀποφατικός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῆς ἀποφάσεως, τῆς ἀρνήσεως, ἀρνητικός, ἀντίθ. *καταφατικός*: «ἀποφατικὰ μόρια» ἄλλως «ἀρνητικά—»· «ἀποφατικὸν ἀ» ἄλλως ἀρνητικὸν ἢ στερητικόν.—Ἐπίρρ. *ἀποφατικῶς*.

—**ἀποφατικὴ κρίσις** *[Φιλοσ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ κρίσις τῆς ὁποίας τὸ συνδετικὸν ῥῆμα χωρίζει τὸ ὑποκείμενον ἀπὸ τοῦ κατηγορουμένου: π. χ. «ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν εἶναι ἀγαθός»· ἀντίθ. *καταφατικὴ κρίσις*.

ἀποφαυλίζω· θεωρῶ ἢ παριστῶ τι ὡς φαῦλον, σμικρύνω· πβλ. *ἐκφαυλίζω*.

ἀποφέρω· φέρω τι ὡς φόρον, ὡς καρπόν, ὡς κέρδος, παρέχω τι ὡς εἰσόδημα: «τὰ κτήματά μου ἀποφέρουν εἰς ἐμὲ τὰς δαπάνας τοῦ ἔτους».

ἀποφεύγω· ἐκφεύγω, διαφεύγω, γλυτώνω: «ἀπέφυγα τὸν κίνδυνον»· || φεύγω μακράν τινος, ἀπομακρύνομαι, δὲν πλησιάζω: «ἀποφεύγω νὰ συναντηθῶ μὲ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, διότι τὸν μισῶ» ἢ «ἀποφεύγω τὸν ἄνθρωπον αὐτόν...»· «ἀποφεύγει τὰς κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις»· || ἀρνοῦμαι νὰ πράξω τι, ἀναβάλλω: «ἀποφεύγει τὴν πληρωμὴν τοῦ χρέους του», «δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ ἀποφύγω».

ἀπόφημι· βλ. *ἀποφάσκω*.

ἀποφθέγγομαι· λέγω γνώμην, οἱονεὶ ἀξίωμα ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως: «ἀποφθέγγεται ἀπὸ τρίποδος», λέγει γνώμας τρόπον τινὰ ἀπὸ τρίποδος, ὡς ἡ Πυθία, μὴ ἐπιδεκτικὰς συζητήσεως.

ἀπόφθεγμα· (τό)· ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποφθέγγεταί τις, γνώμη ἀξιωματική, ἀναμφισβητήτου κύρους, δι' ὀλίγων λέξεων ἐκφραζομένη· πχ. «γνῶθι σαυτόν», «στεῖχε δίκαια φρονῶν», «ἀνδρῶν ἀγαθῶν πᾶσα γῆς τάφος», «ὃν ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει», «χρόνου φεῖδου».

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *ἀπόφθεγμα* εἶναι εὐφυὴς ῥῆσις ἢ εὔστοχος ἀπάντησις, συνήθως διασήμου ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα ἀπέδειξαν ἔχουσαν γενικώτερον κῦρος, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπαναλαμβάνεται εἶτα ὡς εἶδος γνωμικοῦ. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τοιαῦτα ἀποφθέγματα ἦσαν ἡ εὔστοχος ἀπάντησις τοῦ Θηραμένους πρὸς τὸν Σάτυρον (*Ξενοφ.* Ἑλλην. 2,3,56), τὰ τοῦ Ἀναξαγόρου πρὸς τοὺς μαθητάς του (*Ἀριστοτ.* Μεταφ. 3,5,13), τὸ τοῦ Πιττακοῦ πρὸς τὸν Ἀμφιάραον (*Ἀριστοτ.* Ρητ. 2.12,6), περιώνυμα δὲ κατέστησαν τὰ *λακωνικὰ ἀποφθέγματα* (αὐτόθι 21,8). Πολλὰ ἀποφθέγματα, ἰδίως βασιλέων καὶ στρατηγῶν, δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐδημοσιεύθησαν πολλαὶ συλλογαὶ τοιούτων ἀποφθεγμάτων. Τὸ αὐτὸ κατόπιν ἔγινε καὶ διὰ τὰ ὡς ἀποφθέγματα χαρακτηρισθέντα σοφὰ ῥητὰ διαφόρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Ὡσαύτως ὡς τοιαῦτα δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι καὶ γενικαὶ ῥήσεις καὶ παραγγέλματα, ὡς ἀποφθέγματα ἐκφερόμενα σοφῶν καὶ ἰδίως τῶν λεγομένων ἑπτὰ σοφῶν, ὡς πᾶν μέτρον ἄριστον, ἀργὸς μὴ ἴσθι μηδ' ἂν πλουτῇς καὶ τὰ τοιαῦτα. Τούτων πολλὰ δύναται νὰ εὕρῃ τις εἰς τὰ γνωμολογικὰ ἔργα ὅλων τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν λαῶν. Σημειωτέον ὅτι ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀποφθεγμάτων ἐσχετίσθησαν ταῦτα πολλάκις πρὸς τὰ λοιπὰ γνωμικὰ καὶ ἀξιώματα, τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὰς παροιμίας ἀκόμη, ἐπῆλθε δὲ τοιαύτη σύγχυσις, ὥστε δὲν δύναταί τις εὐκόλως νὰ κατανοήσῃ τὸν ἀκριβῆ τῶν ἀποφθεγμάτων ὁρισμόν.

Κυρίως ἀπόφθεγμα σημαίνει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον *ἀποφθέγγεταί τις*, ἑπομένως τὸ ὡς ῥητὸν ἐκφερόμενον ἀπόφθεγμα πρέπει νὰ εἶναι πάντως μία ῥῆσις εὐφυὴς ἢ περιληπτικὴ ἀπάντησις ὑπὸ τύπον παραγγέλματος.

Οὐχ ἧττον πολλάκις καθίσταται ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀκριβὴς διάκρισις μεταξὺ ἀποφθεγμάτων καὶ γνωμικῶν. Τὰ ἀποφθέγματα συνήθως εἶναι ῥήσεις ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, πλὴν ὅμως τούτου τὰ γνωμικὰ δύνανται νὰ εἶναι καὶ διατυπώσεις παρατηρήσεων ἐκ τῆς βιωτικῆς πείρας λαῶν ἐκ τῆς ἐσχάτης βαρβαρότητος ἐξελθόντων, ὡς καὶ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Ἀναφέρονται ὅμως τὰ γνωμικὰ συνηθέστερον εἰς ἔργα διασήμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν γένει, ὡς εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, ὁ ὁποῖος τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέρας ἐγκατέσπειρε μὲ πλείστας τοιαύτας γνώμας. Βαθμηδὸν ἡ γνωμολογία ἀναπτύσσεται εἰς αὐτοτελὲς λογοτεχνικὸν εἶδος, οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ ὁποίου ἦσαν ὁ Φωκυλίδης καὶ ὁ Θέογνις. Ὑστερώτερον πάλιν ἀναφαίνονται ὁ Εὐριπίδης καὶ ἄλλοι δραματικοί, ὡς καὶ οἱ κωμικοὶ τῆς νεωτέρας κωμῳδίας, οἵτινες ἀφθονοῦσιν εἰς γνώμας. Οὕτω τοιούτων γνωμῶν σοφῶν καὶ ποιητῶν κατηρτίσθησαν διάφοροι συλλογαί, αἵτινες ἐπληθύνθησαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὁπότε ἀνεφάνησαν αἱ πασίγνωστοι καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Μονόστιχοι γνῶμαι τοῦ Μενάνδρου, αἵτινες ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν (βλ. *Κυριακίδου*, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, τ. Α', σ. 303 κ. ἑ.).

Τὰ ἀποφθέγματα ὡς καὶ τὰ *γνωμικὰ* συγχέονται καὶ πρὸς τὰς *παροιμίας*, καθ' ὅσον δὲν δύναταί τις νὰ χαράξῃ αὐστηρὰ ὅρια μεταξὺ γνωμῶν καὶ παροιμιῶν. Ἐπίσης συγχέονται πολλάκις καὶ πρὸς τοὺς *ἀφορισμούς*, τῶν ὁποίων περίφημοι κατέστησαν οἱ τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Boerhaave. Συγχέονται ἐπίσης καὶ πρὸς τὰ *παραγγέλματα* καὶ τοὺς *στοχασμούς*, τῶν ὁποίων ἐκ μὲν τῶν πρώτων σπουδαιότερος συγγραφεὺς εἶναι ὁ La Rochefoucauld (les maximes, 1665), τῶν δὲ δευτέρων ὁ Μάρκος Αὐρήλιος (τὰ καθ' ἑαυτόν) καὶ ὁ Pascal (pensées).

Τὰ ἀποφθέγματα, ὡς καὶ αἱ γενικαὶ ῥήσεις καὶ τὰ παραγγέλματα εἶναι εἰς μεγάλην χρῆσιν εἰς τοὺς βορειοτέρους λαούς, ἔνθα καὶ αὐταὶ αἱ εἰκονικὴν μορφὴν ἔχουσαι παροιμίαι εἰς τοὺς λαοὺς τούτους τείνουν νὰ λάβωσι πάντοτε διδακτικὴν διατύπωσιν (βλ. *Κυριακίδη*, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 306. Ἀντιθέτως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἰδίως τοῖς νεωτέροις, ὁ συνηθέστερος τρόπος ἐκφορᾶς γνωμῶν εἶναι ὁ δι' ἀλληγορίας καὶ γνωμικοῦ μύθου, ὡς ἁρμόζει εἰς λαοὺς μᾶλλον εὐτραπέλους καὶ εὐφαντάστους. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τ' ἀποφθέγματα, ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἔννοιαν τῆς λέξεως, δὲν ἀπαντῶνται συχνὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

—**Ἀποφθέγματα** ***Πατέρων***. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος πολλοὶ κατέγραφον «τὰ τῶν ἁγίων γερόντων ῥήματα καὶ κατορθώματα», ἤτοι ἀποφθέγματα καὶ ἀνέκδοτα διασήμων ἀσκητῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, καὶ οὕτως ἔκτοτε προέκυψαν διάφοροι συλλογαὶ τοιούτου εἴδους, ἐν «ἁπλῷ τινι καὶ ἀκατασκευάστῳ λόγῳ»· ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου των αἱ τοιαῦται συλλογαὶ εἶχον καταστῇ προσφιλὲς ἀνάγνωσμα, πρὸ παντὸς τῶν μοναχῶν, καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα. Μία τοιαύτη συλλογή, πιθανώτατα τοῦ ΣΤ' ἢ καὶ τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἐν Αἰγύπτῳ ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ ἀγνώστου, εἶναι ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀποφθέγματα Πατέρων», διασωθεῖσα μέχρις ἡμῶν ὑπὸ διαφόρους τύπους, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τῷ 1677 ὑπὸ τοῦ Cotelier καὶ ἐκεῖθεν ἀνατυπωθεῖσα καὶ ἐν *Migne* (Ἑ. Π. 65, 71—440). Ὁ συγγραφεὺς λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε συλλογαὶ ἦσαν «συγκεχυμέναι καὶ ἀσύντακτοι» κατέταξε τὰ διάφορα ἀποφθέγματα καὶ ἀνέκδοτα ἀλφαβητικῶς, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀββᾶ Ἀντωνίου καὶ καταλήγων εἰς τὸν ἀββᾶ Ὧρ. Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ ἀναφέρονται ἀποφθέγματα ὑπερογδοήκοντα ἀββάδων, ἤτοι πατέρων, ὡς ἐν αὐτῇ καλοῦνται οὐ μόνον ἀσκηταὶ καὶ μοναχοὶ ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος, ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου καὶ ἄλλοι ἱεράρχαι, ὡς καὶ μιᾶς γυναικός, τῆς *ἀμμᾶς* (θηλυκὸν τοῦ *ἀββᾶς*) Θεοδώρας. Τὸν περισσότερον χῶρον καταλαμβάνουν τὰ ἀποφθέγματα τῶν ἀββάδων Ποιμένος καὶ Παμβὼ (*Migne* 65, 317—368). Ἐν τέλει, ὡς λέγεται ἐν τῷ προλόγῳ τῆς συλλογῆς, περιείχοντο λόγοι καὶ πράξεις ἀγνώστων γερόντων· ἀλλὰ τὸ τμῆμα τοῦτο δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Δ. Σ. Μ.

ἀποφθεγματικός, —*ή*, —*όν*, ὁ ἀρεσκόμενος, ἢ ἱκανὸς νὰ λέγῃ γνώμας ὡς ἀποφθέγματα, ἤτοι εὐφυεῖς καὶ δοκίμους· || ὁ διὰ βραχέων ἀπαντῶν, ὁ βραχυλόγος.—Ἐπίρρ. *ἀποφθεγματικῶς*.

ἀποφθειρίασις (ἡ)· ἀφαίρεσις τῶν φθειρῶν κοιν. *ξεψείριασμα*.

— *[Ὑγιειν.]* Ἡ ἀποφθειρίασις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην προφυλακτικὴν ἀγωγὴν ἐπὶ ἐπιδημιῶν ἐξανθηματικοῦ τύφου καὶ ὑποστρόφου πυρετοῦ, δοθέντος ὅτι οἱ φθεῖρες θεωροῦνται σήμερον ὡς τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ μεταδίδονται αἱ νόσοι αὗται. Ἐπὶ τοιούτων ἐπιδημιῶν ἐνδείκνυται ἡ ἀποφθειρίασις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ πάσχοντος, εἶτα δὲ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες διατρέχουσι τὸν κίνδυνον νὰ προσλάβωσι τὴν νόσον ὡς ἐκ τῆς ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ καὶ μάλιστα ὑπὸ δυσμενεῖς ὑγιεινοὺς ὅρους συμβιώσεως (πρόσφυγες, στρατιῶται κλπ.). Οἱ εἰς ἀποφθειρίασιν ὑποβαλλόμενοι ἐκδύονται ἐν πρώτοις τελείως ἐπὶ λευκῆς σινδόνος διαβραχείσης διὰ πετρελαίου πρὸς ἀποφυγὴν διασπορᾶς τῶν φθειρῶν, ἀφ' οὗ δὲ παραδόσωσιν ἅπαντα τὰ ἑαυτῶν ἐνδύματα πρὸς φθειροκτονίαν, κείρονται τὴν κεφαλήν, τὰς μασχάλας, τὴν ἥβην κλπ. εἴτε διὰ ψαλίδος, εἴτε δι' εἰδικοῦ ὀργάνου, ἢ ἀλείφονται τὸ σῶμα, πλὴν τῆς κεφαλῆς, πρὸς ἀπόπτωσιν τῶν τριχῶν δι' ἀποψιλωτικοῦ μίγματος ἀποτελουμένου ἐκ θειώδους στροντίου, ἐξ ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου καὶ ἐκ τάλκου (strontii sulfurosi 25,0, zinci oxydati 5,0, talci veneti 70,0).

Ἡ κόνις αὕτη πρέπει νὰ διατηρῆται ἐντὸς καλῶς κεκλεισμένων κυτίων, ἀμέσως δὲ πρὸ τῆς χρήσεως ν' ἀναμιγνύηται ἐν μικρᾷ ποσότητι μετὰ τοσούτου ὕδατος, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ πόλτος ἐπαλειφόμενος διὰ ξυλίνης σπαθίδος ἐπὶ τῶν ἀποψιλωτέων μερῶν. Μετὰ πέντε λεπτὰ ἀπομακρύνεται οὗτος, τὸ δὲ μέρος ἀποπλύνεται δι' ὕδατος. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν, ὁπωσδήποτε ἐπιτευχθεῖσαν, τῶν τριχῶν λούονται οἱ εἰς ἀποφθειρίασιν ὑποβληθέντες διὰ θερμοῦ ὕδατος μετὰ σάπωνος, οἱ δὲ μὴ τελείως ἀποψιλωθέντες τὰς τρίχας ἐπαλείφουσι τὰ τριχωτὰ μέρη τοῦ σώματος διὰ τεφρᾶς ἀλοιφῆς ὑδραργύρου ἢ μίγματος ἐξ ἴσων μερῶν πετρελαίου καὶ ἐλαίου καὶ περιβάλλονται εἴτε νέα καθαρὰ ἐνδύματα εἴτε τὰ ἴδια αὐτῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ὑποβληθῶσι ταῦτα εἰς φθειροκτονίαν κατὰ τὰ κατωτέρω. Αἱ ἐκ τῆς κουρᾶς ἢ ἀποψιλώσεως προερχόμεναι τρίχες συλλεγόμεναι μετὰ προσοχῆς ῥίπτονται εἰς τὸ πῦρ.

Τὸ ἄριστον μέσον πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων φθειρῶν καὶ κονίδων εἶναι ἡ ὑγρὰ θερμότης (ζέσις ἐν ὕδατι ἐπὶ 15 λεπτὰ) καὶ μάλιστα ὁ θερμὸς ὑδρατμὸς ἐντὸς ἀπολυμαντικῶν κλιβάνων ἢ ἄλλων ὁμοίων συσκευῶν. Ἐπίσης ἀποτελεσματικὴ εἶναι καὶ ἡ ξηρὰ θερμότης, φονεύουσα ἀσφαλῶς τὰς φθεῖρας καὶ τὰς κόνιδας μετὰ ὑποβολὴν αὐτῶν εἰς 60° ἐπὶ μίαν ὥραν. Πρὸς ἐπίτευξιν ἀσφαλεστέρου ἀποτελέσματος σκόπιμον εἶναι νὰ διατηρῶμεν τὰ ἐνδύματα (ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ λοιπὰ δερμάτινα εἴδη) ἐπὶ

Digitized by Google

2—3 ὥρας ἐν θερμοκρασίᾳ οὐχὶ ἀνωτέρᾳ τῶν 80°—85°. Πρὸς τοῦτο μάλιστα δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ οἱ συνήθεις ἀρτοκλίβανοι (ὡς ἐγένετο ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας ἐξανθηματικοῦ τύφου ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὸ 1918), ὧν ἡ θερμοκρασία ἐλέγχεται διὰ θερμομέτρου ἢ τεμαχίου λευκοῦ χάρτου, ὅπερ καθίσταται σκοτεινότερον, εὐθὺς ὡς αὕτη ὑπερβῇ τοὺς ἀνωτέρω βαθμούς, ὅτε δυνατὸν νὰ βλάψη τὰ ἐνδύματα. Ἀποτελεσματικὸν εἶναι καὶ τὸ συνήθως ἐν ταῖς οἰκίαις χρησιμοποιούμενον *σιδήρωμα*, ἂν ληφθῇ φροντὶς ὅπως τὰ ἐνδύματα ὦσιν ἐντελῶς ξηρὰ καὶ ἐφαρμοσθῇ τοῦτο κυρίως εἰς τὰς ραφὰς καὶ τὰς πτυχὰς αὐτῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις οἱ φθεῖρες ἀποθέτουσι κατ' ἐξοχὴν τὰ ᾠάρια αὐτῶν.

Ἐκ τῶν χημικῶν μέσων χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀποφθειρίασιν τὸ θειῶδες ὀξύ, ὅπερ πρέπει νὰ ἐπιδράσῃ εἴτε ἐπὶ ἑξάωρον ἐν πυκνότητι 2% κατ' ὄγκον εἴτε ἐπὶ τετράωρον εἰς 3%. Ἡ θείωσις ἐνεργεῖται ἐντὸς εἰδικῶν θαλάμων ἢ καὶ ἐντὸς τοῦ δωματίου τοῦ ἀσθενοῦς ὑφ' οὓς ὅρους καὶ ἡ διὰ φορμόλης ἀπολύμανσις. Πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θειώδους ὀξέος καίονται νήματα ἢ τεμάχια θείου, ἅτινα τίθενται εἰς τὸ μέσον τοῦ χώρου μακρὰν τῶν ἐνδυμάτων ἐν τῷ κέντρῳ δοχείου περιέχοντος ἄμμον ἢ τέφραν. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ πυκνότητος 2% ἀνάγκη νὰ καῶσι 30 γραμ. τεμαχίων θείου κατὰ κυβικὸν μέτρον χώρου τοῦ δωματίου. Ἐπὶ τοῦ οὕτω ὁμοτίμως διανεμηθέντος θείου ἐπιχέομεν κοινὸν οἰνόπνευμα ἐν ἀναλογίᾳ 40 κυβ. ἑκ. αὐτοῦ πρὸς ἓν χιλιόγραμμον θείου. Ἐπειδὴ τὸ θειῶδες ὀξὺ καταστρέφει τὰς εὐπαθεῖς χρωστικὰς καὶ καθιστᾷ τὰ μέταλλα ἀμαυρά, πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὴν ἀνάπτυξιν ὑδρατμῶν καὶ ἐν γένει τὴν ὕπαρξιν ὑγρασίας.

Ἀσφαλῶς φονεύει ἐπίσης φθεῖρας καὶ κόνιδας μετὰ ἑξάωρον ἐν ἀναλογίᾳ 1% κατ' ὄγκον τὸ ὑδροκυάνιον, ἀλλ' ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐπικίνδυνον ὡς ἐκ τῆς δηλητηριώδους δυνάμεως καὶ τοῦ ἀόσμου. Ἀναφέρονται καὶ θάνατοι ἐπισυμβάντες ἐκ τῆς χρήσεως ἐνδυμάτων, κλινοστρωμνῶν κλπ ἀπολυμανθέντων δι' ὑδροκυανίου, δι' ὃ τοῦτο ἀπηγορεύθη ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐσχάτως δ' ἔχει ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τοῦ *cyklon* ὅπερ καθίσταται ἀμέσως ἀντιληπτὸν ὡς ἐκ τῆς ἐρεθιστικῆς ἐπὶ τοῦ βλενογόνου τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἰδιότητος.

Κατάλληλα φθειροκτόνα ὡσαύτως εἶναι ἡ κρεζόλη καὶ τὸ φαινικὸν ὀξὺ ἀμφότερα ἐν πυκνότητι 5% ἐπιδρῶντα μίαν τοὐλάχιστον ὥραν ἐπὶ τῆς λινοστολίας ἢ τῶν δερματίνων εἰδῶν. Διχλωριοῦχος ὑδράργυρος, φορμαλίνη κλπ. δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς φθειροκτονίαν. Ὁσάκις ὑπάρχουσι λόγοι ἀποφυγῆς τῆς ἀποκοπῆς τῶν τριχῶν ἢ τῆς ἀποψιλώσεως (ὡς ἐπὶ ἱερέων, γυναικῶν κλπ.) ἐνεργεῖται ἁπλοῦς καθαρισμὸς τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος διὰ θερμοῦ ὕδατος μετὰ σάπωνος, κτενίζονται αἱ τρίχες κατ' ἐπανάληψιν διὰ λεπτοῦ κτενίου, ἐπαλείφεται ὁλόκληρον τὸ σῶμα δι' ἀρωματικῶν οὐσιῶν, καὶ καφουροῦχου ἐλαίου, περουβιανοῦ βαλσάμου, αἰθερίων ἐλαίων κττ. καὶ λαμβάνεται πρόνοια περὶ τῆς συχνῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐσωτερικῶν ἰδίως ἐνδυμάτων.

Σταθμοὶ ἀποφθειριάσεως ἱδρύονται εἰς λοιμοκαθαρτήρια, κατὰ τὴν μεθόριον ἢ εἰς λιμένας ἢ καὶ ἐντὸς πόλεων, ὁσάκις ἐπιβάλλεται ἡ συνεχὴς φθειροκτονία πλήθους ἀνθρώπων, ὡς π. χ. ταξιδιωτῶν, προσφύγων, στρατιωτῶν κττ. Καὶ ἐπὶ τῶν σταθμῶν τούτων διακρίνομεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀπολυμαντηρίων, τὸ μεμολυσμένον μέρος, δι' οὗ εἰσέρχονται οἱ πρὸς ἀποφθειρίασιν καὶ εἰς ὃ ἐναποθέτουσι τὰ ἐνδύματα, ὑφίστανται κουρὰν ἢ ἀποψίλωσιν καὶ λούονται, καὶ τὸ ἀμόλυντον, ἐν τῷ ὁποίῳ περιβάλλονται καθαρὰ ἐνδύματα. Ἐπὶ ἐπιδημιῶν ἐξανθηματικοῦ τύφου ἡ ἀποφθειρίασις πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἐν τοῖς σταθμοῖς τούτοις μετὰ 8—10 ἡμέρας πρὸς ριζικὴν ἐξόντωσιν τῶν φθειρῶν. Ὡς σταθμοὶ ἀποφθειριάσεως χρησιμοποιοῦνται ἐν τῷ στρατῷ ἰδίως σκηναὶ ἢ σιδηροδρομικὰ ὀχήματα (εἰ δυνατὸν τρία, ἓν πρὸς ἔκδυσιν, ἕτερον πρὸς λοῦσιν καὶ τρίτον πρὸς ἔνδυσιν) μετὰ ἀτμομηχανῆς περιεχούσης τὸν ὑδρατμόν. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀποφθείρω· φθείρω ὁλοσχερῶς, καταστρέφω, ἐξαφανίζω.

ἀποφθίνω· κάμνω τι νὰ φθίνῃ, νὰ καταστρέφεται, ἐξολοθρεύω· || ἀμετβ. φθίνω, ἀναλίσκομαι, καταστρέφομαι.

ἀποφθορὰ (ἡ)· ἡ ὁλοσχερὴς φθορά.

ἀποφιμῶ *(—όω)*· φιμῶ, κλείω διὰ φιμοῦ, κοιν. *στουπώνω, βουλλώνω*.

ἀποφλεγμαίνω· παύω νὰ φλεγμαίνω.

ἀποφλεγματίζω· ἐκβάλλω, ἐκπτύω τὰ φλέγματα· (βλ. ἀπόχρεμψις).

ἀποφλεγματικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος πρὸς ἔκπτυσιν τῶν φλεγμάτων: «φάρμακον ἀποφλεγματικόν»· (βλ. ἀποχρεμπτικά).

ἀποφλεγμάτισις (ἡ) καὶ *ἀποφλεγματιστὴρ* (ὁ)· βλ. ἀπόσταξις.

ἀποφλεγματισμὸς (ὁ)· ἔκπτυσις τῶν φλεγμάτων.

ἀπόφλοια (τὰ) (Apophlaea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νέας Ζηλανδίας. Δ. Ν. Π

ἀποφλοιῶ *(—όω)*· ἀποσπῶ, ἀφαιρῶ τὸν φλοιόν, λέπω, κοιν. *ξεφλουδίζω*.

ἀποφλοίωσις (ἡ)· ἡ ἀπόσπασις, ἡ ἀφαίρεσις τοῦ φλοιοῦ, ἡ ἐκδορά.

— *[Ἀμπελουργ.]* Ἡ *ἀποφλοίωσις* (κοιν. *ξεφλούδισμα*) συνίσταται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν κατὰ τὸν χειμῶνα ἀπὸ τοῦ κορμοῦ τῆς ἀμπέλου (τοῦ *πρέμνου*) τῶν παλαιῶν φλοιῶν ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔχουν καταφύγει πρὸς διαχείμασιν διάφορα ἐπιβλαβῆ ἔντομα. Οὕτω τὰ ἔντομα αὐτὰ εἴτε πέσουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἴτε παραμείνουν ἐπὶ τοῦ ἀποφλοιωθέντος πρέμνου δὲν δύνανται εὐκόλως ν' ἀνθέξουν εἰς τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον καταστρέφονται, ἀλλὰ πλὴν τούτου διευκολύνεται καὶ ἡ διὰ τῶν ἐντομοκτόνων καταστροφή των. Οἱ ἀφαιρούμενοι φλοιοὶ πρέπει νὰ καίωνται. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται ἀνὰ 2 ἢ 3 ἔτη, ὥστε ἐν τῷ μεταξὺ νὰ σχηματίζηται νέος φλοιός, πρὸς ἐκτέλεσιν δ' αὐτῆς χρησιμοποιοῦνται εἰδικὰ ἐργαλεῖα, οἱ *ἀποφλοιωτῆρες*, ἤτοι μετάλλιναι ξύστραι, ψῆκτραι ἢ εἰδικὰ ἁλυσιδωτὰ χειρόκτια (γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *χειρόκτια Sabaté*).

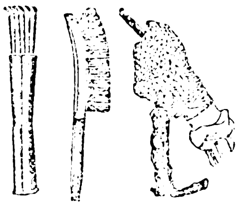

Ἀποφλοιωτῆρες πρὸς ἀποφλοίωσιν τῶν πρέμνων.
[Κατὰ σειράν: ξύστρα, ψῆκτρα, χειρόκτιον Sabaté.]

Ἀποφλοιωτὴρ Leyder.

Καὶ ἡ ἐκτελουμένη ἐνίοτε ἀφαίρεσις στενῶν λωρίδων φλοιοῦ κατὰ μῆκος τῆς βάσεως (τοῦ χονδροῦ μέρους) τῶν πρὸς φύτευσιν μοσχευμάτων ἀμπέλου, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ριζοβολίας των καλεῖται *ἀποφλοίωσις*. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὑπάρχει καὶ εἰδικὸν ἐργαλεῖον, ὁ ἀποφλοιωτὴρ τοῦ Leyder, ὁ ὁποῖος φέρει ὀδόντας ἐπὶ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ ἄκρα τοῦ μοσχεύματος καὶ ἀποφλοιοῦται ἐν μέρει. Π. Γ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Ἰατρ.]*· βλ. νεφρός.

— **ἀποφλοίωσις** *[Τακτ.]*. Καλεῖται *ἀποφλοίωσις* ἡ δρᾶσις, ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπώθησιν τῶν ἀσθενῶν προκαλυπτικῶν τμημάτων τοῦ ἀντιπάλου, καὶ συνεπῶς εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ. Τὸν ὅρον τοῦτον χρησιμοποιοῦσι συχνότατα οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς, διότι προέκυψεν ἐκ τῶν συγχρόνων Κανονισμῶν, τῶν χρησιμοποιούντων τὸν ὅρον «*προκαλυπτικὸς φλοιὸς ἐκ περιπόλων*» (Ἑλληνικὸ, Κανονισμὸς Πεζικοῦ 1924 § 104), προκειμένου περὶ τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς στράτευμά τι δὲν ἔχει ἰσχυρὰν πρὸ αὐτοῦ προκάλυψιν, ὡς π.χ. συμβαίνει ἐν ὑποχωρήσει.

Πρόκειται περὶ προσφυοῦς μεταφορικοῦ παραλληλισμοῦ πρὸς τὴν ἀποφλοίωσιν δένδρου τινός, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀπομείνῃ ὁ κορμὸς γυμνός, συνεπῶς ἐκτεθειμένος εἴς τε τὴν θέαν καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄμεσον ἐπαφήν, ὅπερ, προκειμένου περὶ ἀντιπάλου στρατεύματος, σημαίνει μεταφορικῶς τὴν ἔκθεσιν εἰς τελείαν ἀναγνώρισιν καὶ τὴν εὐκολίαν εἰς ἄμεσον προσβολήν. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀποφλοιωτὴρ (ὁ)· εἰδικὸν ἐργαλεῖον πρὸς ἀποφλοίωσιν τῶν ἀμπέλων (βλ. ἀποφλοίωσις).

ἀποφλοιωτικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος πρὸς ἀποφλοίωσιν, ὁ ἐπιφέρων τὴν ἀποφλοίωσιν.

ἀποφοίτησις (ἡ)· ἡ διακοπὴ τῆς φοιτήσεως.

ἀποφοιτητήριον (τὸ) ἢ *ἀποφοιτήριον*· οὐδ. τοῦ ἐπιθ. *ἀποφοιτητήριος* ὡς οὐσιαστ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἔγγραφον*· πιστοποιητικὸν ἐμφαῖνον τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ σχολείου τινὸς ἀποφοιτήσεως μαθητοῦ, τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς φοιτήσεως ἐπίδοσίν του κλπ.

ἀπόφοιτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ)· ὁ ἀποφοιτήσας, ὁ παύσας νὰ φοιτᾷ εἰς σχολεῖον, ὁ περατώσας τὰς σπουδάς του: «ἀπόφοιτος τοῦ γυμνασίου,—τῆς ἐμπορικῆς σχολῆς κλπ.»

ἀποφοιτῶ *(—άω)*· παύω νὰ φοιτῶ εἰς σχολεῖόν τι, εἴτε ὡς ἀποπερατώσας τὰς σπουδάς, εἴτε ἄλλως.

ἀποφορὰ (ἡ)· τὸ κέρδος τὸ ὁποῖον ἀποφέρει κτῆμά τι, ἡ πρόσοδος, τὸ εἰσόδημα· || ἡ ἕνεκα ἐξατμίσεως ἢ ἀναθυμιάσεως ὀσμή, δυσάρεστος ὀσμή: «ἀποφορὰ βουτύρου,—τυριοῦ κτλ.»

— *[Ἀρχ.]* Ἐλέγετο ***ἀποφορὰ*** ἐν Ἀθήναις ἡ ὑπὸ τῶν δούλων εἰς τοὺς κυρίους παρεχομένη ὠφέλεια ἢ κέρδος· ἐσήμαινον δ' οὕτω τὴν παρὰ τῶν δούλων διδομένην εἰς τοὺς ἑαυτῶν δεσπότας ποσότητα, ὅτε οὗτοι εἰργάζοντο δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ τὰ παρὰ τῶν δεσποτῶν ἀκόμη λαμβανόμενα, ὁσάκις οὗτοι ἐπέτρεπον εἰς τοὺς δούλους αὐτῶν νὰ ἐργασθῶσι παρ' ἄλλοις ἐν τοῖς μεταλλείοις ἢ ἐν ἄλλῃ ἐργασίᾳ. Ἦτο δηλ. εἶδος καταβολῆς φόρων (*Ἡρ.* 2, 109, *Πλουτ.* Θησ. 23). Ἐκ τούτου αἱ φράσεις «ἀποφορὰς πράττειν», «ἀποφορὰν κομίζεσθαι», «ἀποφορὰν φέρειν». Ὁμοίως ἐλάμβανον οἱ δεσπόται καὶ τὸν παρὰ τῆς πολιτείας διδόμενον μισθὸν τῶν εἰς τὸν στόλον ὑπηρετούντων δούλων (*Δημ.* κ. Ἀφό. 819. κ. Νικό. 1253· *Ἀνδόκ.* περὶ Μυστ. 19. *Ξεν.* Π. Ἀθ 11 —Boeckh P. Oec. Ath. p. 42).

Ἀποφορὰ ἐλέγετο καὶ ἡ κατάθεσις τῶν παρὰ τῶν συμμάχων διδομένων χρημάτων εἰς τὴν Σπάρτην πρὸς συνεχισμὸν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Ὅτε δ' ἔλαβον τὴν ἡγεμονίαν οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ χρήματα ταῦτα ὠνομάσθησαν *φόροι* (Βοε. ἔ. ἀ. 396). Γενικῶς δ' εἶτα πᾶν εἰσόδημα, κέρδος κτλ., ἐλέγετο *ἀποφορὰ* (*Ἀριστ.* Πολιτ. 2, 5, 22). Ι. Χ. Δ.

ἀποφόρητα *[Ἀρχαιολ.]*. Δῶρα διδόμενα ὑπὸ τῶν οἰκοδεσποτῶν εἰς τοὺς φίλους των κατὰ τὴν ἑορτὴν ἰδίως τῶν Κρονίων, μετὰ τὸ πέρας τοῦ συμποσίου, ἵνα κομίσωσιν αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν των (*Suet.* Vesp. 19 Cal. 55 Octav. 75). Α. Δ.

ἀποφόρι (τό)· τὸ ἀπορριπτόμενον φόρεμα μετὰ τὴν χρῆσιν ὡς παλαιωθέν: «ὁ μικρὸς φορεῖ τὰ ἀποφόρια τοῦ μεγάλου».

ἀποφόρτισις *[Μηχανολ.]*. Ὅταν λειτουργούσης κινητηρίου μηχανῆς δι' οἱονδήποτε λόγον ἐλαττωθῇ τὸ ἀνθιστάμενον ἔργον, π.χ. διακοπῇ ἡ λειτουργία μηχανημάτων τινῶν ἢ ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς διαμερισμάτων τινῶν, τότε λέγομεν ὅτι λαμβάνει χώραν ἀποφόρτισις τῆς μηχανῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰδικὸς μηχανισμός, ὁ *ρυθμιστής*, φροντίζει αὐτομάτως διὰ τὴν ἀντίστοιχον ἐλάττωσιν τοῦ κινητηρίου ἔργου καὶ ἑπομένως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἥτις διεταράχθη λόγῳ τῆς ἀποφορτίσεως. Α. Μ.

ἀποφορτώνω· ἐκφορτώνω· || κοιν. συμπληρώνω τὴν φόρτωσιν.

ἀποφόρτωσις (ἡ)· ἡ ἐκφόρτωσις· || κοιν. ἡ πλήρης φόρτωσις.

ἀποφρακτικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος, ὁ χρησιμεύων πρὸς ἀπόφραξιν, ὁ ἀποφράττων: «ἀποφρακτικὸς τοῖχος,—μηχανισμός».

— ἀποφρακτικὰ *ὄργανα [Μηχαν.]*. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἐννοοῦμεν ὅλα τὰ ὄργανα ἅτινα φράσσουν στεγανῶς, αὐτομάτως ἢ μή, δοχεῖα περιέχοντα ρευστόν τι ἢ καὶ ἀγωγοὺς σωλῆνας δι' ὧν θέλομεν νὰ διέρχεται ἢ μὴ ὑγρόν τι ἢ ἀέριον. Ἀποφρακτικὰ δηλαδὴ ὄργανα καλοῦμεν τοὺς *σύρτας*, τὰς *βαλβῖδας* καὶ τοὺς *κρουνοὺς* παντὸς εἴδους. Α.Μ.

ἀπόφραξις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποφράττειν, ἀπόκλεισις διὰ φράγματος, κοιν. *φράξιμο*.

— ἀπόφραξις ***ἐντερικὴ*** (ἢ ***εἰλεός***) *[Ἰατρ.]*. Πλεῖστα αἴτια δύνανται νὰ παρεμποδίσωσι προώθησιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐντέρων καὶ νὰ ἐπιφέρωσι στάσιν τῆς ἐντερικῆς ὕλης (κοπράνων καὶ ἀερίων) ἐκδηλουμένην διὰ διαφόρων βαρέων κατὰ τὸ πλεῖστον συμπτωμάτων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν εἰκόνα τῆς ἐντερικῆς ἀποφράξεως *(εἰλεοῦ)*.

Ὄγκοι τῶν ἐντέρων (***καρκινώματα, πολύποδες*** κλπ.), οὐλώδεις στενώσεις τοῦ ἐντερικοῦ αὐλοῦ, προερχόμεναι ἐκ φυματιωδῶν, δυσεντερικῶν, συφιλιδικῶν ἐξελκώσεων, ξένα σώματα ἐντὸς τοῦ ἐντέρου (χολόλιθοι, ἕλμινθες, σκληραὶ κοπρανώδεις μᾶζαι—κοπροστασία—, ὄγκοι ἀποτελούμενοι ἐξ ἀπέπτων ὑπολειμμάτων τροφῶν), ἰνώδεις χορδαὶ ἀπότοκοι φλεγμονῶν ἐντὸς τῆς κοιλίας, περισφίγγουσαι τὸ ἔντερον, ἢ συμφύσεις ἐντερικαί, ἐπιφέρουσαι κάμψιν ἐντερικῆς τινος ἕλικος, πίεσις τοῦ ἐντέρου ὑπό τινος ὄγκου κειμένου ἐκτὸς αὐτοῦ ἐπὶ ἄλλου τινὸς ὀργάνου τῆς κοιλίας, πάντα ταῦτα τὰ αἴτια δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὰ φαινόμενα τοῦ εἰλεοῦ. Ὅμοια φαινόμενα παράγονται ἐνίοτε, διότι τμῆμά τι τοῦ ἐντέρου διελθὸν διά τινος ὀπῆς, φυσικῆς ἢ ἐπικτήτου, κειμένης κατὰ τὸ κοιλιακὸν τοίχωμα ἢ ἐντὸς τῆς κοιλίας, περισφίγγεται κατὰ τὴν ὀπὴν ταύτην ***(περισσφιγμένη κήλη, ἐσωτερικὴ περίσφιγξις)***. Ἄλλοτε ἡ ἐντερικὴ ἀπόφραξις ἐπέρχεται ἐκ συστροφῆς τοῦ ἐντέρου (***κυρίως εἰλεός,*** volvulus) ὀφειλομένης εἰς ἰδιαιτέρους ἀνατομικοὺς λόγους, διαιτητικὰς παρεκτροπὰς κλπ. Ἡ μοῖρά τις τοῦ ἐντέρου ἐνδιπλουμένη εἰσωθεῖται ἐντὸς τῆς παρακειμένης ἐντερικῆς μοίρας (*ἐγκολεασμὸς* — συνηθέστερος ἐπὶ παιδίων). Στενώσεις καὶ ἀτρησίαι τοῦ ἐντέρου ἐκ

Digitized by Google

γενετῆς, ἰδίως κατὰ τὸ ὀρθόν, γίνονται ὡσαύτως αἰτία ἐντερικῆς ἀποφράξεως.

Καὶ ἄνευ μηχανικοῦ κωλύματος δύνανται νὰ παραχθῶσι φαινόμενα ἐντερικῆς ἀποφράξεως, ἐκ παραλύσεως τοῦ ἐντέρου *(παραλυτικὸς εἰλεός)*, κατόπιν τραυμάτων τῆς κοιλίας ἢ ἐγχειρήσεων, ἐπὶ περιτονίτιδος, ἐπὶ παθήσεων διαφόρων ὀργάνων ἐν τῇ κοιλίᾳ ἢ παρ' αὐτὴν κλπ. Πολὺ σπανιώτερον παράγεται ἐντερικὴ ἀπόφραξις ἐκ συσπάσεως τοῦ ἐντέρου *(σπαστικὸς εἰλεός)*. Ὅταν ἐκ μηχανικοῦ τινος κωλύματος, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, παύσῃ ἡ κυκλοφορία τῶν κοπράνων, ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τοῦ εὑρισκομένου ὑπεράνω τοῦ κωλύματος ἀθροίζονται κόπρανα μετ' ἀερίων, τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα διὰ τῆς ἐπερχομένης ἀποσυνθέσεως γίνονται ὁλονὲν ἀφθονώτερα, ἐξ οὗ παράγεται ἔντονος μετεωρισμὸς τῆς κοιλίας· ἐκ τῆς διατάσεως δὲ τοῦ ἐντερικοῦ τοιχώματος καὶ τῶν κατ' αὐτὸ ἐπερχομένων ἀλλοιώσεων παράγονται ῥήγματα καὶ διατρήσεις καὶ ἔκχυσις ἐντερικῆς ὕλης εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ περιτοναίου, ἐξ οὗ ἀναπτύσσσεται περιτονῖτις. Δυνατὸν δὲ καὶ τμήματα τοῦ ἐντέρου νὰ περιπέσωσιν εἰς γάγγραιναν, ὅταν πιέζωνται τὰ ἀγγεῖα καὶ παρεμποδίζεται ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος κατὰ τὸ ἐντερικὸν τοίχωμα, ὡς ἐπὶ περισφίγξεως, ἐπὶ ἐγκολεασμοῦ, ἐπὶ συστροφῆς τοῦ ἐντέρου.

Διακρίνομεν *ὀξεῖαν* καὶ *χρονίαν* ἐντερικὴν ἀπόφραξιν.

Ἡ *ὀξεῖα ἐντερικὴ ἀπόφραξις* ἄρχεται συνήθως αἰφνιδίως, εἴτε ἄνευ προδήλου ἀφορμῆς εἴτε κατόπιν τοιαύτης τινός, ὡς π. χ. διαιτητικῆς παρεκτροπῆς, διὰ πόνων κατὰ τὴν κοιλίαν, ἐπακολουθεῖ δὲ ἔμετος ὅστις ὁλονὲν καθίσταται ἐντονώτερος, ταχέως δὲ ἀλλοιοῦται καὶ ἡ γενικὴ κατάστασις τοῦ πάσχοντος· ὁ σφυγμὸς εἶναι συχνὸς καὶ ἀσθενής, τὰ ἄκρα καὶ τὸ πρόσωπον ψυχρά, οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν κόγχων καὶ αἱ παρειαὶ κοιλαίνονται, ἐξ οὗ παράγεται χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις τοῦ προσώπου (facies abdominalis), ἡ γλῶσσα εἶναι ξηρά, ἡ ἀναπνοὴ δυσχερής. Πᾶσα ἔξοδος κοπράνων καὶ ἀερίων ἐκ τῶν κάτω παύει ἐντελῶς, οἱ ἔμετοι ἐπιτείνονται καὶ γίνονται κοπρανώδεις· ἐπὶ τῆς διατεταμένης κοιλίας φαίνονται ἐνίοτε ἰσχυραὶ περισταλτικαὶ κινήσεις τῶν ἐντέρων. Τὰ οὖρα εἶναι ὀλίγα, δίψα κατατρύχει τὸν ἀσθενῆ. Ἡ διάνοια εἶναι καθαρὰ σχεδὸν μέχρι τοῦ θανάτου, ὅστις ἐπέρχεται συνήθως ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἂν μὴ παρασχεθῇ ἐγκαίρως ἡ κατάλληλος θεραπευτικὴ βοήθεια. Ἐπέρχεται δὲ τὸ τέλος διὰ δηλητηριάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκ τῶν προϊόντων τῆς ἀποσυνθέσεως τῆς ἐντερικῆς ὕλης, ἥτις ἐπιφέρει παράλυσιν τῆς καρδίας, ἔτι δὲ ἐκ τῆς ἀναπτυσσομένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιτονίτιδος. Σπανίως κατ' εὐτυχῆ τινα συγκυρίαν αἰρομένου ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ κωλύματος δύναται νὰ ἐπέλθῃ αὐτόματος ἴασις.

Κατὰ τὴν *χρονίαν ἐντερικὴν ἀπόφραξιν*, οἵα παρατηρεῖται π. χ. ἐπὶ ὄγκων τοῦ ἐντέρου, ἐπὶ οὐλώδους στενώσεως τοῦ ἐντερικοῦ αὐλοῦ ἐκ φυματιωδῶν ἐξελκώσεων κλπ., προηγοῦνται τῆς καθαυτὸ ἀποφράξεως φαινόμενα στενώσεως τοῦ ἐντέρου. Ἡ κένωσις γίνεται μετὰ δυσκολίας, πολλάκις ὑπάρχουσι πόνοι καὶ τεινεσμὸς κατὰ τὴν ἀποπάτησιν· ἡ δυσκοιλιότης ἐνίοτε ἐναλλάσσεται μετὰ διαρροϊκῶν κενώσεων (ἕνεκα τοῦ κατάρρου τῆς ὑπεράνω τοῦ κωλύματος μοίρας τοῦ ἐντέρου, ὡς ἐκ τῆς στάσεως τῶν κοπράνων). Ἡ κοιλία εἶναι διατεταμένη *(μετεωρισμός)*, ἰσχυραὶ περισταλτικαὶ κινήσεις τῶν ἐντέρων γίνονται ὁραταὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ κωλικῶν καὶ βορβορυγμῶν· ἔμετοι ἀναφαίνονται καὶ τέλος παύει ἡ ἔξοδος κοπράνων καὶ ἀερίων ἐκ τοῦ ὀρθοῦ. Τὰ φαινόμενα ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι παροδικά, ἐπαναλαμβανόμενα πολλάκις κατὰ διάφορα διαστήματα, ἀλλὰ δύνανται καὶ νὰ ἐπιταθῶσι καὶ νὰ καταλήξωσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ὀξείας ἐντερικῆς ἀποφράξεως μετὰ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς.

Τοιαύτη εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ εἰκὼν τῆς ἐντερικῆς ἀποφράξεως. Τὰ φαινόμενα ταύτης ποικίλλουσιν ἀναλόγως τοῦ αἰτίου τοῦ προκαλοῦντος τὴν ἀπόφραξιν καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ κώλυμα. Ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ εἰκὼν εἶναι συνήθως τόσον χαρακτηριστική, ὥστε ἡ διάγνωσις τῆς ἐντερικῆς ἀποφράξεως εἶναι εὐχερής. Δύσκολον ὅμως εἶναι πολλάκις νὰ διαγνώσῃ τις τὸ εἶδος τῆς ἀποφράξεως καὶ τὴν ἕδραν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ δυσχεραίνει οὐκ ὀλίγον καὶ τὴν θεραπευτικὴν ἡμῶν ἐνέργειαν.

Ἡ *θεραπεία* τῆς ἐντερικῆς ἀποφράξεως ἀνήκει κυρίως εἰς τὴν χειρουργικήν. Ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνώσωμεν ἀσφαλῶς, ὅτι ἡ ἀπόφραξις ὀφείλεται εἰς κοπροστασίαν, ἡ χρῆσις καθαρτικῶν καὶ κλυσμάτων δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ὠφέλιμος. Ἐπίσης ἐπὶ παραλυτικοῦ εἰλεοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν πρόκλησιν κενώσεων διὰ φαρμάκων εἰσαγομένων διὰ τοῦ στόματος ἢ καὶ δι' ἐνέσεων· συνεστήθησαν, πλὴν τῆς ἀτροπίνης καὶ τῆς φυσοστιγμίνης, ἡ περισταλτίνη, ἡ σενναтίνη, ἡ ὁρμονάλη, ἡ ὑποφυσίνη. Ἡ χρῆσις ὀπιούχων καὶ πλύσεις τοῦ στομάχου δύνανται ν' ἀνακουφίσωσι τὸν ἀσθενῆ. Ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων ἡ χρῆσις καθαρτικῶν καὶ ἄλλων φαρμάκων, δι' ὧν αὐξάνονται αἱ περισταλτικαὶ κινήσεις τῶν ἐντέρων, δύναται νὰ ἐπιτείνῃ τὸ μηχανικὸν κώλυμα καὶ νὰ βλάψῃ τὸν πάσχοντα.

Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐνδείκνυται χειρουργικὴ θεραπεία. Μετὰ διάνοιξιν τῆς κοιλίας (λαπαροτομία) ἀναζητοῦμεν τὸ μηχανικὸν κώλυμα καὶ αἴρομεν αὐτὸ διαφοροτρόπως, ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτοῦ· πολλάκις εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἐκτάμωμεν καὶ τμῆμα ἐντέρου. Ἀλλ' ἡ ἐγχείρησις αὕτη εἶναι λίαν βαρεῖα καὶ πολλάκις θανατηφόρος. Διὰ τοῦτο, ἂν αἱ δυνάμεις τοῦ ἀσθενοῦς δὲν ἐπιτρέπωσι τοιαύτην ἐγχείρησιν, περιοριζόμεθα νὰ διανοίξωμεν μικρὸν στόμιον ἐπὶ τοῦ διατεταμένου ἐντέρου ὑπεράνω τῆς ἀποφράξεως, ἀφοῦ διὰ ραφῆς προσηλώσωμεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ κοιλιακοῦ τοιχώματος, διὰ τοῦ στομίου δὲ τούτου δίδεται διέξοδος εἰς τὴν ἐντερικὴν ὕλην καὶ ἀποτρέπεται ὁ ἄμεσος κίνδυνος *(ἐντεροστομία)*· ἐπιφυλασσόμεθα δὲ ἐν εὐθετωτέρῳ χρόνῳ νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ριζικὴν ἐγχείρησιν, ἂν εἶναι δυνατόν. Ὅσῳ ἐγκαιρότερον γίνεται ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, τόσῳ μεγαλύτεραι εἶναι αἱ ἐλπίδες τῆς σωτηρίας.

Μετεγχειρητικὴ ἀπόφραξις : Κατόπιν ἐγχειρήσεων ἐντὸς τῆς κοιλίας ἐπέρχονται ἐνίοτε φαινόμενα ἐντερικῆς ἀποφράξεως—μετεωρισμός, πόνοι, ἔμετοι, στάσις κοπράνων καὶ ἀερίων. Πολλάκις πρόκειται περὶ ἐντερικῆς παραλύσεως *(παραλυτικὸς εἰλεός)*, ὀφειλομένης εἰς τὰς κατὰ τὴν ἐγχείρησιν κακώσεις τοῦ ἐντέρου (δι' ὃ καὶ ἐπιβάλλεται πολλὴ προσοχὴ καὶ λεπτότης κατὰ τοὺς ἐν τῇ κοιλίᾳ χειρισμοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐγχειρήσεως καὶ προφύλαξις τοῦ ἐντέρου ἀπὸ ψύξεως κατ' αὐτήν)· ἀλλὰ πολλάκις ὑπάρχει καὶ μηχανικὸν κώλυμα, προερχόμενον ἐκ τῆς ἐγχειρήσεως. Ἂν μὴ ταχέως ὑποχωρήσωσι τὰ φαινόμενα δι' εἰσαγωγῆς ἐλαστικοῦ σωλῆνος εἰς τὸ ὀρθόν, διακλυσμῶν τοῦ ἐντέρου, ἴσως καὶ προσεκτικῆς φαρμακευτικῆς θεραπείας, ἐπιβάλλεται ἄνευ ἀναβολῆς ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ῥηθέντα.

Φαινόμενα ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς ἐντερικῆς ἀποφράξεως παράγονται ἐνίοτε κατόπιν λαπαροτομίας καὶ ἐκ τῆς *ὑπερμέτρου διατάσεως τοῦ στομάχου* ἕνεκα παραλυτικῆς καταστάσεως αὐτοῦ, ὀφειλομένης εἴς τε τὴν νάρκωσιν καὶ εἰς τὴν ἐγχειρητικὴν κάκωσιν· ὡς ἐκ τῆς διατάσεως τοῦ στομάχου αἱ ἐντερικαὶ ἕλικες ἀπωθοῦνται εἰς τὴν μικρὰν πύελον καὶ ἐπέρχεται κάμψις καὶ ἀπόφραξις τοῦ δωδεκαδακτύλου ὑπὸ τὴν ρίζαν τοῦ μεσεντερίου. Παρατηρεῖται μεγάλη προπέτεια κατὰ τὸ ἐπιγάστριον, ἐνῷ τὰ κατώτερα μέρη τῆς κοιλίας εἶναι συμπεπτωκότα, καὶ ἐπέρχονται ἀκατάσχετοι ἔμετοι, οὐχὶ κοπρανώδεις, κατάπτωσις τῶν δυνάμεων κλπ. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς κένωσιν καὶ πλύσεις τοῦ στομάχου καὶ εἰς κατάκλισιν τοῦ ἀσθενοῦς ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὴν κοιλίαν, ὅπως ἀρθῇ ἡ ἀπόφραξις τοῦ δωδεκαδακτύλου· ἐν ἀνάγκῃ γίνεται ἐγχείρησις, δι' ἧς ἀνοίγεται νέα ὁδὸς συγκοινωνίας μεταξὺ τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων *(γαστρεντεροστομία)*, παρακαμπτομένου οὕτω τοῦ κωλύματος.

Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— ἀπόφραξις *ὅπλου*,—*πυροβόλου*· ἐλ. ἔμφραξις.

ἀποφρὰς (ἡ),—*άδος*· ἡμέρα ἀπαισία, ἐπάρατος, τὴν ὁποίαν τρόπον τινὰ ἀπέφευγέ τις νὰ ἀναφέρῃ, «μὴ οἷα τε οὖσα φράζεσθαι», καθὰ καὶ Ρωμαϊστὶ dies nefastus ὡς ἀπὸ τοῦ non fando· ‖ καθόλου, ἡμέρα συνδεομένη μὲ σπουδαῖον ἀτύχημα εἴτε ἀτομικὸν εἴτε ἐθνικόν: «ἡ 29 Μαΐου εἶναι ἡμέρα ἀποφρὰς διὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἀνέκαθεν ὅλοι οἱ λαοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀποφράδων ἡμερῶν καὶ ἐθεώρησαν ταύτας ἀκαταλλήλους δι' οἱανδήποτε ἐργασίαν ἀτομικὴν ἢ τῆς πόλεως. Πρὶν εἰσέτι ἀναφανῇ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, ἡ τοιαύτη πρόληψις περὶ ἀποφράδων ἡμερῶν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις, τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ παρ' αὐτοῖς ἀκόμη τοῖς ἀρχαίοις Μεξικανοῖς (βλ. *Maspero*, Cont. Egypt. 211 κέ. *Waitz*, Anthropologie, IV, 161). Ἐν τῇ Ἑλλάδι εὑρίσκομεν τὴν πίστιν ταύτην ἀπὸ τοῦ Ἡσιόδου. Εἰς τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέρας αὐτοῦ, ἔνθα παρέχει ὁδηγίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων, ὡς καὶ εἰς τὸ ἐπίμετρον αὐτῶν, περιέχον ἡμερολόγιον τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῦ μηνὸς ποιητέων ἔργων, καθορίζεται πλὴν τῶν ἄλλων μετὰ μεγάλης ἀκριβείας ἡ διάκρισις τῶν ἡμερῶν, χαρακτηρίζονται δ' αὗται μετὰ μεγίστης σαφηνείας, καθ' ὅσον ἡ ἐπιτυχία πάσης πράξεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς τῶν ἡμερῶν γνώσεως. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἑκάστη ἡμέρα εἶχεν ἄμεσον σχέσιν πρός τινα θεόν, ἐξ αὐτοῦ δὲ προήρχετο ἡ καλὴ ἢ κακὴ ἔκβασις τῶν ἔργων κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις κατόπιν *ἀποφράδες* ἢ *μιαραὶ* ἢ καὶ *ἀπευκταί, ἀπαίσιοι* καὶ *ἄπρακτοι* ἡμέραι ἐκαλοῦντο αἱ ἀνεπιτήδειοι πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν «ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωνται, μήτε εἰσαγώγιμοι δίκαι ὦσι, μήτε τὰ ἱερὰ ἱερουργῆται, μήθ' ὅλως τι τῶν αἰσίων τελῆται» (*Λουκιαν.* Ψευδολ. 12). Ἐλογίζοντο δηλ. τοιαῦται αἱ ἡμέραι καθ' ἃς δὲν ἐνηργεῖτο οἱαδήποτε δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις, καθ' ὅσον ὑπῆρχε ἡ πρόληψις ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανον αὗται καλὴν ἔκβασιν. Τοιαῦται ἦσαν αἱ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Θαργηλιῶνος μηνὸς (μεταξὺ Μαΐου καὶ Ἰουνίου), ὁπότε ἑωρτάζοντο τὰ *Πλυντήρια* πρὸς τιμὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Κέκροπος *Ἀγλαύρου*. Τότε ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος εἰς τὰ ἱερά, τὰ ὁποῖα ἐκλείοντο, καθ' ὅσον τὸ ἕδος τῆς Ἀθηνᾶς ἦτο κατακεκαλυμμενον. Ἀποφράδες ἐπίσης ἡμέραι ἐθεωροῦντο καὶ αἱ ἡμέραι τῶν Ἀνθεστηρίων, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι ἀνήρχοντο αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν εἰς τὴν γῆν καὶ περιήρχοντο ἐπὶ ταύτης. Καὶ παρ' ἡμῖν τὸ Ψυχοσάββατο, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἡμέρα τῶν νεκρῶν, θεωρεῖται ἀποφράς, ὑπάρχει δ' ἔν τισι νήσοις τοῦ Αἰγαίου τὸ ἔθιμον νὰ μὴ ἀποπλέωσι τοῦ λιμένος τὰ πλοῖα καθ' ἣν ἡμέραν ὀρύσσεται τάφος νεκροῦ.

Ἐκ τῆς παρατηρουμένης σχέσεως τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν τῶν ἀρχαίων πρὸς τοὺς νεκροὺς ἢ καὶ ὡρισμένους θεοὺς ἐπήγασεν ἡ ἐπικρατοῦσα ἤδη γνώμη ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς πίστεως εἰς τὰς ἀγαθὰς ἢ πονηρὰς ἰδιότητας τῶν ἡμερῶν προῆλθεν ἐκ λόγων θρησκευτικῶν (Βλ. κυρίως παρὰ *Gruppe Gr. Mythol.* 938 κέ.)

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *ἀποφράδες* ἐλέγοντο προσέτι καὶ οἱ ἐξώλεις καὶ ἐπάρατοι ἄνθρωποι, προσέτι δὲ κατὰ Πλούταρχον καὶ τῶν πόλεων αἱ πύλαι «δι' ὧν ἐξάγουσι τοὺς θανατουμένους καὶ τὰ λύματα καὶ τοὺς καθαρμοὺς ἐκβάλλουσι». Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ὑπῆρχον *ἀποφράδες ἡμέραι* (*dies nefasti, atri*), αἵτινες ἦσαν καὶ αὗται ἀφιερωμέναι εἴς τινας θεοὺς ἢ καὶ τοὺς νεκρούς. Ἦσαν δὲ αὗται καθ' ὅλον τὸ ἔτος 109 καὶ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχον καὶ αἱ ἡμέραι τῆς ἀνόδου τῶν ψυχῶν ἐπὶ τῆς γῆς *(mundus patens)*.

Παρὰ Βυζαντινοῖς ἀπαντᾶται συχνὰ ἡ πρόληψις περὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, τὰς ὁποίας *σεσημειωμένας* ἐκάλουν. Ὁ Boissonade ἐδημοσίευσεν ἐκ 2 χειρογράφων 3 διαφόρους σημειώσεις περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν (*σεσημειωμένων*). Ἡ πρώτη καὶ κυριωτέρα ἀναφέρει 2 τοιαύτας εἰς ἕκαστον μῆνα καὶ εἶτα ἐπάγεται· «ταύτας δὴ τὰς ἡμέρας ἐφανέρωσεν ὁ Θεὸς Ἔσδρᾳ τῷ προφήτῃ αὐτοῦ, ἵνα καταδήλους ποιήσῃ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ἡμέραις ὁ κατακλιθεὶς οὐκ ἀνίσταται, ὁ γάμους ποιῶν οὐ χαίρει, ὁ γεννηθεὶς οὐ ζήσει, ὁ εἰς πόλεμον ὑπάγων οὐκ ἐπανέρχεται καὶ εἴ τι ἄλλο ποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις οὐ κατευοδοθήσεται» (Notices et extraits des manuscr. t. XI μέρ. 2, σ. 187). Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν ὁ Boissonade (αὐτ. σ. 188) καὶ τὰς *εὐχρήστους καὶ ἐπιτηδείας εἰς πᾶν πρᾶγμα ἡμέρας* ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἁγίου Συλβέστρου Πάπα Ρώμης. Αὗται ἦσαν ἀντίθετοι τῶν ἀποφράδων καὶ εἶχον σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς *dies fasti* καὶ *comitiales* τῶν Ρωμαίων.

Σημειωτέον ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐκληρονόμησαν ἐν μέρει τὰς περὶ ἀποφράδων ἡμερῶν προλήψεις τῶν Ρωμαίων, τὰς εἰσαχθείσας μὲ τὴν παραδοχὴν τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ συστήματος τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου κατὰ ἑβδομάδας. Ἡ ἀρχὴ τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ἀστρολογική, ἐπιστεύετο δὲ ὅτι ἑκάστη τῶν ἡμερῶν ἦτο ἀφιερωμένη εἰς ἕνα πλανήτην, τοῦ ὁποίου πάλιν κυριαρχεῖ μία θεότης ἐπηρεάζουσα γενικῶς ὅλας τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐνεργείας. Ἀπηχήσεις τῶν τοιούτων δοξασιῶν εὑρίσκομεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ὡς ἐν Ἰωσὴφ Βρυεννίῳ (ἐν *Λάμπρου* Ν. Ἑλληνομν. Δ' 17) «ὅτι ὥραις... διευθύνεσθαι τὸν ἡμέτερον βίον ὡς ἀστρολόγοι ἀπατώμεθα... ὅτι δευτέρας καὶ τρίτας καὶ πέμπτας καὶ νουμηνίας καὶ δρύμας παρατηρούμεθα» (περὶ τούτων βλ. ἐν ἐκτάσει εἰς λ. ἀστρολογία).

Παρὰ τῷ συγχρόνῳ ἑλληνικῷ λαῷ ἡ πίστις εἰς τὰς ἀποφράδας ἡμέρας διετηρήθη διὰ διαφόρων ἰατροσοφίων, ὡς καὶ ὀνειροκριτῶν, σολωμονικῶν καὶ ἄλλων βιβλίων (ἀκόμη καὶ σήμερον καθ' ἑκάστην πρωτοχρονιὰν κυκλοφορεῖ ὁ Καζαμίας), προσέτι δὲ καὶ διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως. Οὕτω καὶ αἱ ἀποφράδες ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος στηρίζονται συνήθως καὶ ἐπὶ λογοπαιγνίων, π.χ. ὅποιος κάνει δουλειὰ τὴ δευτέρα θὰ μείνῃ τρίτη κτλ. Ὅμοια πρὸς ταῦτα λογοπαίγνια ἐπὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν ἀπαντῶνται καὶ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς, ὅπως π. χ. εἴς τινα ἰταλικὴν παροιμίαν, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ νυμφεύωνται *(martedì)* Τρίτην διὰ νὰ μὴ τυραννῶνται *(martiri)*. Παρὰ τῷ ἑλλ. λαῷ αἱ περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν δοξασίαι ἐκφέρονται πάλιν ἐνίοτε χωρὶς πραγματικὴν συναίσθησιν τῶν λεγομένων, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἑξῆς ᾀσμάτιον, λεγόμενον καὶ ὡς παίγνιον:

Λευτέρα μέρα τοῦ Χριστοῦ
Τρίτη τῆς Παναΐας
Τετράδη τοὺς ἁμαρτωλούς
Πέφτη τοὺς δικαίους,
Παρασκευὴ τοὺς ἀνόμους κτλ.

(*Σακελλαρίου*, Κυπριακά, Γ, 128.)

Ἐξ ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀποφρὰς θεωρεῖται ἡ *Τρίτη*:

ἐκείν' ἡ ἡμέρα ἡ σκοτεινὴ ἡ ἀστραποκαημένη,
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς, τῆς μαυρογελασμένης
τῆς θεοκαρβουνόκαυστης, πουμπαρδοχαλασμένης

ὡς ἀναφέρεται ἐν Θρήνῳ Κ)πόλεως. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα αὕτη θεωρεῖται ἀποφράς, ὄχι διότι κατ' αὐτὴν

Digitized by Google

έπεσεν ή Κ)πολις, ώς πολλοί πιστεύουσι, καθ' όσον καί πρό τής άλώσεως ταύτης ύπήρχεν ή τοιαύτη πρόληψις, άλλά καθώς άπέδειξεν ό Πολίτης (Λαογρ. Σύμμεικτα τ. Α', σ. 42 κ.έ.) διότι κατά τήν ήμέραν ταύτην έπεκράτει ό όλέθριος πλανήτης Άρης σύμφωνα μέ τάς άστρολογικάς δοξασίας. Κατ' άλλην λαϊκήν παράδοσιν ή Τρίτη θεωρείται άποφράς, διότι κατ' έκείνην τήν ήμέραν ό Κάϊν έφόνευσε τόν άδελφόν του. Καί τό *Σάββατον* πάλιν ώς άποφράς ήμέρα έθεωρείτο καί άκόμη θεωρείται είς τινα μέρη, όπου έπικρατεί πλήν τών άλλων ή δεισιδαιμονία «ότι τό Σάββατο δέν πρέπει κανείς νά κόβη φόρεμα, γιατί θά τό βάλη σάβανο». Έκ τών άλλων ήμερών άποφράδες έθεωρούντο παρ' ήμίν καί ίδίως παρά τοίς εύρωπαϊκοίς λαοίς ή *Τετάρτη* καί ή *Παρασκευή*, καθ' άς άπηγορεύετο τό κόψιμο τών όνύχων, ώς παρά τοίς άρχαίοις Ρωμαίοις άπηγορεύετο νά κτενίζωνται καί νά κόπτωσι τούς όνυχάς των κατά τάς πρώτας τού Ίουνίου ήμέρας όταν έγίνοντο οί καθαρμοί (purgaminia) τού ναού τής Έστίας. Ή τετάρτη ήμέρα τής έβδομάδος παρ' ήμίν θεωρείται άποφράς, κυρίως διά τήν τέλεσιν γάμου, έξ ού καί ή γνωστή παροιμία: «Όλα μας άνάποδα κι' ό γάμος τήν Τετράδη». Σημειωτέον ότι ώς πρός τόν γάμον μεγίστη κατεβάλλετο φροντίς όπως μή τελεσθή κατά ήμέραν ή μήνα άποφράδα. Ή τέλεσίς του άπεφεύγετο καί κατά τό δίσεκτον έτος, διότι τούτο καί παρ' ήμίν καί παρά πλείστοις άλλοις λαοίς ώς δυσοίωνον έθεωρείτο. Άποφεύγεται δέ ό γάμος καί νύν έτι κατά τόν μήνα *Μάϊον*, ούχί διά τήν κωμικήν πως καί έκ τών ύστέρων εύρεθείσαν δικαιολογίαν, άλλά διότι ό Μάϊος παρά τώ έλληνικώ λαώ ώς καί είς τινας εύρωπαϊκούς λαούς έθεωρείτο ό κατ' έξοχήν άποφράς μήν. Διά τόν λόγον τούτον κατά τόν Μάϊον μήνα πλείσται όσαι δεισιδαιμονίαι έπεκράτουν πρός άποτροπήν τών έπικρεμαμένων κινδύνων, ίδίως διά τούς έχοντας μονογενείς υίούς. Καί δι' άλλους τινάς μήνας ύπάρχουν διάφοροι κατά τόπους προλήψεις, τάς όποίας συνέλεξεν ό καθηγητής Ν. Γ. Πολίτης είς τάς άνεκδότους σημειώσεις του.

Πλήν τών άποφράδων ήμερών, έτών ή μηνών, παρά τώ έλληνικώ λαώ έπικρατεί ή πρόληψις καί περί ύπάρξεως άποφράδος ώρας, ή όποία λέγεται κακή ή άδικη ώρα, έξ ής καί ή παροιμία: «φυλάξου άπό τήν κακήν ώρα, νά ζήσης χίλια χρόνια». Ή περί άποφράδος ώρας δοξασία αύτη έχει τήν άρχήν της είς πολύ παλαιάς καί πρό Χριστού ύπαρχούσας άστρολογικάς δοξασίας (βλ. έν *Κυριακίδου* Έλλ. Λαογρ. σ. 110 κ. έ.). Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

άποφράττω (ή —σσω)· φράττω, άποκλείω διά φράγματος: «άπέφραξαν τούς λιμένας».

άποφυάς (ή), —άδος· παρακλάδι, άλλως *παραφυάς*.

άποφυγή (ή)· ή διάθεσις τού άποφεύγειν, άρνησις, ή μή άποδοχή: «άποφυγή τής έργασίας, — τών κόπων» || «πρός άποφυγήν παραπόνων, —καταγγελιών», ΐνα άποφεύγωνται τά παράπονα, αί καταγγελίαι.

άποφυλακίζω· άπαλλάττω τινά τής φυλακίσεως, άπολύω τινά τής φυλακής, τής είρκτής, κοιν. *βγάνω άπό τή φυλακή*.

άποφυλάκισις (ή)· ή άπόλυσις άπό τής φυλακής, τής είρκτής: «άποφυλάκισις τών κρατουμένων διά χρέη».

άποφυλαξία (ή) *[Ίατρ.]*. Όρος σημαίνων τήν έλάττωσιν τής άμυντικής δυνάμεως τού όργανισμού. Ή *άποφυλακτική φάσις τής όργανικής ένεργείας* είναι ή άρνητική φάσις ή έπακολουθούσα μετά τήν ένοφθάλμισιν βακτηριακού τινος έμβολίου. Ό όρος ούτος έδημιουργήθη ύπό τού Άγγλου Wright τού καθορίσαντος τήν βιολογικήν ταύτην ένέργειαν τού όργανισμού. Μ. Ν. Κ.

άποφυλλενικόν *όξύ [Όργ. Χημ.]*. Είναι όργανική ένωσις καί δή μεθυλο-6-βεταΐνη τού *κιγχομερονικού όξέος*. Έλήφθη τό πρώτον διά διασπάσεως τής *ναρκωτίνης*. Σ. Γ.

άποφυλή (ή) (Apophylie) *[Ζωολ.]*. Γένος έντόμων κολεοπτέρων τετραμερούς συμμετρίας τής οίκογενείας τών *χρυσομελιδών*. Άπαντώσιν είς τήν Σενεγάλην, τό άκρωτήριον τής Καλής Έλπίδος καί τήν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

άποφυλλίζω άποκόπτω τά φύλλα: «άποφυλλίζω τόν βλαστόν,—τό ρόδον» || «άποφυλλίζω τάς άκάνθας», κόπτω, άποσπώ τάς άκάνθας, οίον τού ρόδου.

άποφύλλισις (ή)· ή άποκοπή τών φύλλων.

— *[Άμπελουργ.]* Άποφύλλισις (κοιν. *ξεφύλλισμα* ή *ξέφυλλος)* λέγεται έργασία συνισταμένη είς τήν άφαίρεσιν τών μάλλον παλαιών φύλλων τής άμπέλου, άτινα έπισκιάζουν τάς σταφυλάς, έκτελουμένη δ' όταν πλησιάζη ή ώρίμανσις αύτών (μετά τό γυάλισμα). Έπειδή ή άφαίρεσις τών φύλλων προκαλεί μείωσιν τών διά τής άφομοιώσεως παρασκευαζομένων θρεπτικών ούσιών, πρέπει κατά τήν άποφύλλισιν ν' άφαιρώνται μόνον τά παλαιότερα φύλλα, τά ύπό σκιάν συσσωρευμένα, άτινα δέν έχουν σημαντικήν άφομοιωτικήν δράσιν. Ή έργασία αύτη είνε ώφέλιμος διά τούς άμπελώνας τών ψυχρόν κλίμα έχουσών χωρών, ένθα ή ώρίμανσις τών σταφυλών είνε όψιμος καί άτελής, διότι ούτω διευκολύνεται αύτη διά τού καλυτέρου φωτισμού των καί τής μέχρις αύτών διεισδύσεως τών ήλιακών άκτίνων, δέν πρέπει όμως τότε νά έκτελήται διά μιάς άλλά κατά βραχέα χρονικά διαστήματα, πρός άποφυγήν έγκαυμάτων τών σταφυλών έκ τού άποτόμου ήλιασμού των. Είς τάς άμπέλους τών μέ θερμόν μάλλον κλίμα χωρών (ώς παρ' ήμίν) δέν συντρέχει λόγος έφαρμογής τής άποφυλλίσεως, εί μή μόνον όσάκις λόγω τών συχνών βροχών κατά τό τέλος τού έαρος ή τό θέρος, είς έδάφη κρατούντα τήν ύγρασίαν, τό πυκνόν φύλλωμα τής άμπέλου ή σταφιδαμπέλου παρακωλύει τόν άερισμόν καί τήν έξάτμισιν τής ύγρασίας καί συνεπώς εύνοεί τήν σήψιν τών σταφυλών. Πρέπει τότε ν' άφαιρώνται τά κάτωθι τών σταφυλών φύλλα, ώς καί τά παρά τήν βάσιν τών μή καρποφόρων βλαστών, έν άνάγκη δέ νά έκτελήται καί δευτέρα άποφύλλισις, άν αί βροχαί έξακολουθούν καί άπειλήται σήψις τών σταφυλών. Καί είς ύγράς τινας περιφερείας τών χωρών τούτων δύναται νά έφαρμόζηται έπωφελώς ή άποφύλλισις πρός διευκόλυνσιν τής ώριμάνσεως τών σταφυλών, άλλ' ύπό τόν όρον ν' άφαιρώνται όλίγα μόνον φύλλα, τά μάλλον γηραιά. Π. Γ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

άποφυλλίτης (Apophyllit) *[Όρυκτολ.]*. Όρυκτόν παρουσιαζόμενον είς κρυστάλλους τού τετραγωνικού συστήματος. Οί κρύσταλλοί του είναι πάντοτε σχεδόν έπιπεφυκότες, μορφής πυραμιδικής, πρισματικής ή καί πινακοειδούς ή ένίοτε καί κυβοειδούς. Ό άποφυλλίτης παρουσιάζεται έπίσης είς φυλλοειδή, φλοιοειδή καί κοκκώδη συσσωματώματα.

Παρουσιάζει θραύσιν άνώμαλον, σκληρότητα 4 ½—5ου βαθμού. Έχει είδικόν βάρος 2,3—2,4, λάμψιν μαργαριτοειδή καί έπί τής τετραγωνικής βάσεως έμφανίζει λάμψιν τινά (έξ ού καί *ίχθυόφθαλμος* καλείται). Είναι διαφανής μέχρι διαφωτίστου, άχρους, λευκός, έρυθρωπόλευκος ή κιτρινωπόλευκος. Ένίοτε είναι καί ροδέρυθρος ή καστανόφαιος ή πρασινωπός.

Ό χημικός του τύπος δέν είναι άκόμη θετικώς καθωρισμένος. Συνήθως παρίσταται ώς άκολούθως: $[SiO^3]^8 (Ca^4 KH^7.4\frac{1}{2} H^2 O$. Πάντοτε ύπάρχει περιεκτικότης 5 % περίπου καλίου, ώς έπίσης καί όλίγον φθόριον καί άμμώνιον.

Ό άποφυλλίτης παρουσιάζεται έντός κοιλοτήτων βασαλτικών καί άλλων συγγενών πετρωμάτων. Εύρέθη πολλαχού, ώς π. χ. είς τάς νήσους Färöer, Ίσλανδίαν, Βοημικά μεσαία όρη, Fassatal, Punah (Άνατ. Ίνδίαι). Έπίσης εύρέθη έντός γρανίτου είς τό Hällestad τής Σουηδίας, έντός διορίτου τού Bergen Hill τής New Jersey, έντός τών μεταμορφωσιγενών έξ έπαφής κοιτασμάτων τού μαγνητίτου τού Βανάτου κλπ. καί είς μεταλλοφόρους φλέβας τού St. Andreasberg, Kongsberg. Τέλος καί ώς νεοσχηματισμός τών θερμών πηγών τού Plombières. Γ. Κ. Γ.

άπόφυσις (ή)· τό φυόμενον άπό τινος, παρακλάδι, άποφυάς: «σκωληκοειδής άπόφυσις».

— *[Άνατομ.]* Όρος άνατομικός, άναφερόμενος είς διάφορα έπάρματα κλπ. τών διαφόρων μερών τού σώματος τού άνθρώπου ή καί τών άλλων ζώων. Πολλαί τούτων χρησιμεύουσι πρός πρόσφυσιν μυών ή συνδέσμων, άλλοτε δ' άποτελούσιν άρθρικάς έπιφανείας. Αί άποφύσεις λαμβάνουσιν άλλοτε άλλο όνομα, ώς έκ τού σχήματος αύτών ή έκ τής φοράς των ή ώς έκ τών μερών, έν οίς άπαντώσιν, ή ώς έκ τής λειτουργίας των ή ώς έκ τού όνόματος τού πρώτου περιγράψαντος αύτάς. Έπί παραδείγματι, έπί τού κρανίου άπαντώσιν αί έξής άποφύσεις: *μαστοειδής, κορωνοειδής, πτερυγοειδής, ζυγωματική, κλινοειδής* κτλ. Είς τό κοίλον τού τυμπάνου: *κοχλιαροειδής* καί *βελονοειδής*. Έπί τού άκμονος: *φακοειδής*. Έπί τών σπονδύλων: *άκανθώδης, έγκαρσία, άρθρική*. Έπί τού βραχιονίου όστού: *παρακονδύλιος* καί *παρατροχίλιος*. Έπί τής ώλένης καί τής κερκίδος: *στυλοειδείς*. Έπί τής καρδίας: *ώτιαία*. Έπί τού ήπατος: *ίνώδης* καί *κερκοειδής*. Έπί τού έντέρου: *σκωληκοειδής, έπιπτοϊκή* καί *Μεκκέλειος*. Έπί τού περιτοναίου: *έλυτροειδής* καί *άρχική* κλπ. Σ. Γ. Σ.

— *[Γεωλογ.]* Όνομάζονται άποφύσεις φλεβός έν τή γεωλογία, αί έκ τών πλευρών αύτής άποσπώμεναι καί είς τό γειτονικόν περιβάλλον αύτήν πέτρωμα διεισδύουσαι έν είδει σφηνός ή δακτύλου ή κλάδου ή κοντού προεξοχαί. Γ. Κ. Γ.

άποφυσίτις *[Ίατρ.]*. Πάθησις, ήτις συναντάται είς ώρισμένα σημεία τού σκελετού ήμών κατά τήν έφηβικήν ήλικίαν, ίδίως μεταξύ 11 καί 12 έτους. Τά σημεία τού σκελετού ήμών καθ' ά αύτη συναντάται είναι: α) τό όπίσθιον συμπληρωματικόν σημείον όστεώσεως τής πτέρνης, β) ό μείζων τροχαντήρ καί γ) κυρίως τό *πρόσθιον κνημιαίον όγκωμα*. Έν τή τελευταία ταύτη περιπτώσει ή πάθησις άποκαλείται νόσος τού *Schlater-Osgood* έκ τού όνόματος τών πρώτων περιγραψάντων ταύτην συγγραφέων.

Ή *συμπτωματολογία* τής παθήσεως έκδηλούται: 1) *διά πόνων* κατά τό σημείον τής βλάβης, άποδιδομένων ύπό τών οίκείων τού παιδίου είς τραυματισμόν λόγω όλισθήσεως ή κτυπήματος ή παρατεταμένης γονυπετούς στάσεως, ώς συμβαίνει κατά τήν τέλεσιν τών θρησκευτικών καθηκόντων τών καθολικών. Πολλάκις όμως ούδόλως άνευρίσκεται ό τραυματισμός είς τό άναμνηστικόν τών πασχόντων· 2) *διά διογκώσεως* παρατηρουμένης κατά τό σημείον, καθ' ό ένεδράζεται ή βλάβη· 3) *διά περιορισμού τών κινήσεων* τής γειτονικής άρθρώσεως· 4) *διά χωλότητος* κατά τήν βάδισιν. Ή εύαισθησία, ή διόγκωσις, ή δυσκαμψία τής άρθρώσεως καί ή χωλότης κατά τήν βάδισιν διαρκούσιν έπί πολύν χρόνον, συνήθως έπί 12—18 μήνας, μεθ' ό έπανέρχονται πάντα είς τό κατά φύσιν καί δέν παραμένει εί μή έλαφρά διόγκωσις, ήτις όμως ούτε εύαίσθητος είναι πλέον ούτε τάς κινήσεις τής άρθρώσεως παρακωλύει.

Ή *αίτιολογία* τής παθήσεως ταύτης δέν έχει είσέτι καθορισθή. Κατά τούς μέν όφείλεται αύτη είς τραυματισμόν, όπερ όμως δέν ίσχύει διά τάς περιπτώσεις, καθ' άς ή πάθησις είναι άμφίπλευρος, ώς καί δι' έκείνας, καθ' άς δέν άνευρίσκομεν είς τό άναμνηστικόν τού άρρώστου τόν τραυματισμόν· κατά τούς δέ πρόκειται περί διαταραχής τής όστεώσεως καί τέλος κατ' άλλους πρόκειται περί όστεομυελίτιδος άβληχράς. Πρός τήν τελευταίαν άποψιν φαίνονται άποκλίνοντες κατά τά τελευταία έτη οί πλείστοι τών συγγραφέων, ίδία έν Γαλλία, καίτοι δέν άπεδείχθη τούτο είσέτι κατά τρόπον άναμφήριστον.

Ή *θεραπεία* συνίσταται είς άνάπαυσιν καί έντριβάς τής πασχούσης χώρας, καί μόνον όταν δέν έπιτευχθή τό ποθούμενον άποτέλεσμα διά τής συντηρητικής ταύτης άγωγής έπεμβαίνομεν. Έν τή τελευταία ταύτη περιπτώσει συμβουλεύουσιν ούχί τήν άφαίρεσιν τής έστίας άλλά τήν δι' όστεομεταμοσχεύσεως θεραπείαν ταύτης, ήτις γίνεται διά τεμαχίου όστού έν είδει ήλου έμπειρομένου κατά τό σημείον τής έστίας τής βλάβης (Soule, Delital a). Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

άποφώλιος (ό, ή), —ον (τό)· τερατώδης, άπαίσιος: «άποφώλιον βρέφος» καλείται ό Μινώταυρος *(Πλούτ.)* || συνήθης φρ. «άποφώλιον τέρας», πρός χαρακτηρισμόν άνθρώπου άγρίου, αίμοδιψούς.

άπόφωτα· ίδιωματ. έπίρρ. χρον.· μετά τά Φώτα (Θεοφάνια).

άποχαιρετίζω καί *άποχαιρετώ*· χαιρετίζω τινά προκειμένου νά άπέλθω, άπευθύνω χαιρετισμόν άναχωρήσεως, οίον «έχε γειά», «καλή νύχτα» κτλ.

άποχαιρετισμός (ό)· τό νά άποχαιρετίση τις, τό νά άπευθύνη πρός τινα χαιρετισμόν άναχωρήσεως.

άποχαιρετιστήριος (ό, ή), —ον (τό)· ό πρός άποχαιρετισμόν γινόμενος: «άποχαιρετιστήριον γεύμα, —έορτή».

άποχαλινώ *(—όω)*· άφαιρώ τόν χαλινόν τού ζώου || μεταφ. άφίνω τινά έλεύθερον, άπεριόριστον: «γυρίζει άποχαλινωμένος».

άποχαλίνωσις (ή)· ή άφαίρεσις τού χαλινού, ή άπελευθέρωσις, ή άκόλαστος έλευθερία: «ή άποχαλίνωσις τών νέων».

άποχαλκώ *(—όω)*· άφαιρώ τόν χαλκόν, τό έκ χαλκού περίβλημα.

άποχάλκωσις (ή)· ή άφαίρεσις τού χαλκού.

— *[Πυροβολ.]* Έν τή Πυροβολική καλείται *άποχάλκωσις* ή έργασία, διά τής όποίας άφαιρείται τό άπόθεμα χαλκού έντός τού κοίλου τών ταχυβόλων πυροβόλων τό έκ τής τριβής τής ζώνης σφηνώσεως τού βλήματος παραγόμενον. Ή άποχάλκωσις δύναται νά έκτελεσθή: 1) διά *μηχανικής* μεθόδου, ήτοι διά προστριβής ίσχυράς τού κοίλου μέσω μεταλλικής ψήκτρας· 2) διά *χημικής* μεθόδου, διά τής χρήσεως διαλύματος ύγράς άμμωνίας καί ύπερθειικής άμμωνίας· 3) διά τής *ήλεκτροχημικής* μεθόδου, ήτοι χρήσεως διαλύματος άμμωνίας καί διαβιβάσεως ίσχυρού ήλεκτρικού ρεύματος· καί τέλος 4) διά τής *θερμοχημικής* μεθόδου, ήτις έχει τό πλεονέκτημα νά ένεργή προληπτικώς· κατά τήν μέθοδον ταύτην χρησιμοποιούνται ταινίαι έκ μίγματος κασσιτέρου καί μολύβδου, αί όποίαι τοποθετούνται έκτός τής φυσίγγης πρό τού γεμίσματος καί έναντι τού πυθμένιου τού βλήματος· ένεκα τής άναπτυσσομένης ύψηλής θερμοκρασίας κατά τήν άνάφλεξιν τού γεμίσματος σχηματίζεται έκ τού κασσιτέρου καί

Digitized by Google

τοῦ χαλκοῦ τοῦ κοίλου ἀμάλγαμα ἀποσπώμενον ἐν παρατεταμένῃ βολῇ (βλ. λ. ἐπιχάλκωσις).
Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *ἀποχάλκωσις* ἡ ἐξήλωσις τῶν φύλλων τοῦ χαλκοῦ τῆς ἐπιχαλκώσεως τῶν ὑφάλων τοῦ πλοίου, εἴτε πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἔσω αὐτῆς ἐπηγκενίδων, εἴτε πρὸς ἄλλην τοῦ μετάλλου χρησιμοποίησιν ἐὰν τὸ ἀποχαλκούμενον πλοῖον πρόκειται νὰ διαλυθῇ. Σ. Ε. Λ.

ἀπόχαμαι· ἐπιρρ. ἰδ ωματ., χαμαί, ἐντελῶς χαμαί.

ἀποχαραὴ (ἡ)· ἰδιωμ., ἡ συντέλεσις τοῦ χαράγματος τῆς μυλόπετρας ὑπὸ τοῦ μυλωθροῦ· || μετὰ τὸ χάραγμα: «ὁ μύλος εἶναι ἀποχαραή». Δ. Ν. Λ.

ἀποχαραΐδι (τό)· ἰδιωμ., τὸ εὐθὺς μετὰ τὴν *ἀποχαραην* τῆς μυλόπετρας πίπτον ἐκ τοῦ μύλου ἄλευρον, τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ τρίμματα λίθου: «μὴν πᾶς ν' ἀλέσῃς τώρα ποῦ χάραξε τὸ μύλο ὁ μυλωνᾶς, γιατὶ θὰ πάρῃς ἀποχαραΐδια». Δ. Ν. Λ.

ἀποχαρακῶ *(—όω)*· διὰ χαρακώματος ἀποκλείω, ἀποφράττω.

ἀποχαράσσω καὶ *ἀποχαράζω*· ὑποδηλῶ τι διὰ νεύματος, διὰ ψιθυρισμοῦ, δι' ἀτελοῦς φράσεως: «ὅ,τι τοῦ ἀποχαράξῃς ἀμέσως τὸ καταλαβαίνει», «κάτι μοῦ ἀποχάραξε, μὰ δὲν τὸ πῆρα καλά».

ἀποχαρβαλώνω· ἰδιωματ., κάμνω τι ὥστε νὰ ἀποσυντεθῇ, νὰ συνταραχθῇ, νὰ χαλαρωθῇ, νὰ γίνῃ χάρβαλο· ἄλλως *ξεχαρβαλώνω*.

ἀποχαυνῶ *(—όω)*· καθιστῶ τινα ἐντελῶς χαῦνον, κάμνω τινὰ νὰ ἀναισθητῇ, νὰ μὴ παρακολουθῇ τὰ περὶ αὐτόν.

ἀποχαύνωσις (ἡ)· ἀναισθησία, διανοητικὴ νωθρότης, ἀνικανότης τῆς ἀντιλήψεως.

ἀποχαυνωτικός, *—ή, —όν*· ὁ προκαλῶν, ὁ ἐπιφέρων ἀποχαύνωσιν: «τὰ ναρκωτικὰ εἶναι ἀποχαυνωτικά».

'Απόχαψις. Οὕτως ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ὁ Ἄραψ κατακτητὴς τῆς Κρήτης *'Αβοὺ-Χὰψ-'Ομάρ*. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Κορδύβῃ τῆς Ἱσπανίας, στασιάσας δὲ κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Ὀμμεϊαδῶν καὶ ἐκδιωχθεὶς ὑπ' αὐτῶν περὶ τὸ 815 ἐτράπη μετὰ πειρατῶν Ἀνδαλουσίων ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθει νὰ λεηλατῇ ἐπὶ ὀκτὼ συνεχῆ ἔτη. Τῷ 823 ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ (820—829) καὶ τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κρήτης μὲ τεσσαράκοντα πλοῖα καὶ κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς πόλεις της. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μωαμεθανικὴ εἰς Κρήτην ἀπόβασις. Ὁ Ἀπόχαψις ἐφέρθη σκληρῶς εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου. Ἐθανάτωσε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον, διότι δὲν ἐπείσθη νὰ ἐξομόσῃ, τοὺς δὲ κατοίκους τόσον πολὺ ἐπίεσε καὶ εἰς τόσους περιορισμοὺς ὑπέβαλεν ὡς πρὸς τὴν τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ὥστε, ὅτε μετὰ 138 ἔτη ἀνεκτήθη ἡ νῆσος, ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπελείποντο εἰς αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μόλις ἀνέκυψεν ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὸ κράτος ἡ στάσις τοῦ Θωμᾶ, ἔστειλε τῷ 825 κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης τὸν στρατηγὸν Φωτεινόν, ὅστις ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν παρακειμένην εἰς τὴν μεγαλόνησον νησῖδα Δίαν ἐπεχείρησε νὰ προσβάλῃ αὐτούς, ἀλλ' ἡττήθη κατὰ κράτος. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐστάλη ὁ στρατηγὸς Κρατερὸς μὲ 70 πλοῖα καὶ ἀρκετὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐκ παρατάξεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιπεσὼν εἰς ἐνέδραν κατετροπώθη ὁλοσχερῶς. Διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων κατορθωμάτων ὁ Ἀπόχαψις ἐστερέωσε τὴν ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίαν του, καλέσας δὲ Ἄραβας ἀποίκους ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν, Αἴγυπτον καὶ Συρίαν ἵδρυσε νέαν πρωτεύουσαν τὸν Χάνδακα. Ἐνισχυθέντες τοιουτοτρόπως οἱ Ἄραβες διὰ νέων δυνάμεων ἤρχισαν νὰ ἐπιχειροῦν ἐκ τῆς Κρήτης ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἄλλων νήσων, προξενοῦντες εἰς αὐτὰς πολλὰς δηώσεις καὶ αἰχμαλωσίας, ὥστε ὁ Μιχαὴλ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ κατ' αὐτῶν νέον στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὠορύφα. Οὗτος ἐδείχθη εὐτυχέστερος τῶν προκατόχων του κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἄραβας ἀπὸ τὰς ἄλλας νήσους, ὅτε ὅμως ἐπετέθη κατὰ τῆς Κρήτης, ἡττήθη ὅπως καὶ ἐκεῖνοι. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ Ἀπόχαψις ἐπὶ δύο ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Κρήτην καὶ δὲν ἐτόλμησε νέας ἐπιδρομάς, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὠορύφα δὲν ἀπέβη ἐντελῶς ἀτελεσφόρητον. Ἄγνωστον μέχρι πότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ἀπόχαψις καὶ πότε ἀπέθανεν. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποχείμωνα (τά)· ἡ τελευταία περίοδος τοῦ χειμῶνος· || ὡς ἐπίρρ., κατὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος, ἢ μετὰ τὸν χειμῶνα.

ἀποχειροβίοτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀπὸ τῶν χειρῶν τὸν βίοτον ἔχων, ὁ ἀποζῶν ἀπὸ τὰς χεῖράς του, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του.

ἀποχειροτονῶ *(—έω)*· ἀποδοκιμάζω διὰ χειροτονίας, ἀπορρίπτω δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν· ἀντίθ. *χειροτονῶ*.

ἀποχέριγο (τό)· ἰδιωμ. (Ἀκαρν.), ψωμὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἐζυμώθη καλά, δὲν ἔγινε ἀφρᾶτο. Δ. Ν. Λ.

ἀποχερίζω ἰδιωμ. (Ἀκαρν.), ζυμώνω ἀδεξίως τὸν ἄρτον (βλ. ἀποχέριγο). Δ. Ν. Λ.

ἀποχεριοῦ ἐπίρρ. δημοτ., προχείρως· || *«ἀποχεριοῦ μου»*, τῆς δυνάμεώς μου, ἱκανότητός μου: «ὅ,τι εἶναι ἀποχεριοῦ μου θὰ σοῦ τὸ κάμω», «αὐτὸ ποῦ μοῦ γυρεύεις δὲν εἶναι ἀποχεριοῦ μου».

ἀποχέτευσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀποχετεύω*.

— *['Ιατρ.]* Καλεῖται *ἀποχέτευσις* ἐν τῇ Ἰατρικῇ ἡ ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀποβολὴ ἀχρήστων προϊόντων διὰ φυσικῶν ἀγωγῶν· π. χ. τὰ οὖρα ἐκκρίνονται παρὰ τῶν νεφρῶν καὶ ἀποχετεύονται διὰ τῶν οὐρητήρων, τῆς οὐροδόχου κύστεως, τῆς οὐρήθρας, πρὸς τὰ ἔξω. Τὰ ὑπολείμματα τῆς πέψεως (κόπρανα) ἀποχετεύονται διὰ τοῦ παχέος ἐντέρου πρὸς τὰ ἔξω

Ὁ ὅρος *ἀποχέτευσις* χρησιμοποιεῖται ὡσαύτως καὶ ἐπὶ ἀποβολῆς ἀπὸ ὀργάνου τινὸς οὐσιῶν ἐν αὐτῷ παραγομένων; διὰ φυσικῶν ἀγωγῶν· λ. χ. ἡ χολὴ παράγεται ἐν τῷ ἥπατι καὶ ἀποχετεύεται διὰ τοῦ χοληδόχου πόρου πρὸς τὸ ἔντερον. Τὸ παγκρεατικὸν ὑγρὸν παράγεται ἐν τῷ παγκρέατι καὶ ἀποχετεύεται διὰ τοῦ παγκρεατικοῦ πόρου, ὡσαύτως πρὸς τὸ ἔντερον. Ι. Μ. ΚΑΤΣΑΡΑΣ

— *[Τεχν.]* Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν κατασκευῶν καὶ συσκευῶν, διὰ τῶν ὁποίων σκοποῦμεν τὴν ὑπογείως ἀπομάκρυνσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων καὶ ὅλων τῶν ὑγρῶν ἀπορριμμάτων ἀπὸ οἰκίας, συνοικισμούς, πόλεις, τεχνικὰ ἔργα κτλ. (βλ. ἀποστράγγισις, ὀχετοί, ὑπόνομοι). Α. Μ.

ἀποχετεύω· δι' ὀχετοῦ ἀπάγω, παρατρέπω· ἄλλως *διοχετεύω*.

ἀπόχη (ἡ)· ἁλιευτικὸν δίκτυον, σάκκος δικτυωτός· ἀρχ. *ὑποχή*.

— *['Αλιευτ.]*· βλ. ἁλιεία (τ. Γ' σ. 788 α' κ.ἑ.).

— *[Κυνηγ.]* Κυνηγετικὸν ὄργανον, προσομοιάζον πρὸς τὴν τῶν ἁλιέων ἀπόχην, ἐξ ἧς ἕλκει καὶ τὸ ὄνομα· χρησιμοποιεῖται πρὸς σύλληψιν ὀρτύγων. Ἔχει μῆκος περίπου 2,70 μ. καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς κοντοῦ, ἀπολήγοντος εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον εἰς δύο μακρούς, λεπτοὺς καὶ εὐλυγίστους κλαδίσκους, οἵτινες περιστρεφόμενοι καὶ προσδενόμενοι εἰς τὰ ἄκρα σχηματίζουσιν εὐρεῖάν πως στεφάνην. Ἐπὶ τῆς στεφάνης ταύτης προσαρμόζεται στερεῶς δικτυωτὸς ἐπιμήκης καὶ κωνοειδὴς θύλακος ἐπαρκοῦς βάθους. Ὁ χειρισμὸς τῆς ἀπόχης ἕνεκα τοῦ μήκους καὶ τοῦ οὐχὶ μικροῦ βάρους της ἀπαιτεῖ ἰσχυροὺς βραχίονας καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιδεξιότητα. Χρῆσιν ταύτης ποιοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης, ἰδίως οἱ τῆς νοτίου, οἵτινες οἰκοῦντες ἄγονον καὶ ξηρὸν τόπον καὶ στερούμενοι ἄλλων εἰσοδημάτων ἐδημιούργησαν ὡς ἕνα τῶν κυρίων πόρων τὸ κυνήγιον τῶν ὀρτύγων, ὃ ἀσκοῦσιν ὡς τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἀπόχης, τὸ μὲν διότι ἡ διὰ τοῦ πυροβόλου ὅπλου κυνηγεσία εἰς τοὺς ἀπόρους κατοίκους εἶναι ἀπρόσιτος ὡς πολυέξοδος, τὸ δὲ διότι ἡ σύλληψις ζωντανῶν ὀρτύγων διευκολύνει μᾶλλον τὸ ἐμπόριον αὐτῶν. [Βλ. ὄρτυξ.] Φ. Γ.

ἀποχὴ (ἡ)· ἡ διάθεσις τοῦ *ἀπέχεσθαι*, τὸ νὰ ἀπέχῃ τις ἀπό τινος, ἡ μὴ χρησιμοποίησις: «ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ πότου,—ἀπὸ τῶν κρεάτων,—ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων κ. τ. τ.», ἡ ἐγκράτεια ἀπὸ τῆς μέθης κ. τ. λ.

— *[Πολιτική]* Ἡ λέξις *ἀποχή*, εἰσαχθεῖσα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρ' ἡμῖν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, δηλοῖ τὴν μὴ συμμετοχὴν κατὰ τὰς ἐκλογὰς πολιτικοῦ τινος κόμματος, εἴτε διότι φοβεῖται τοῦτο τ' ἀποτελέσματα τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος, εἴτε διότι οἱ ὅροι ὑφ' οὓς οὗτος πρόκειται νὰ διεξαχθῇ δὲν ἐγγυῶνται τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν δράσεως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἡ ἀποχὴ ἐνέχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποδοκιμασίας καὶ τῆς διαμαρτυρίας κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἀρνεῖται νὰ παράσχῃ τὰς ἀπαραιτήτους ἐγγυήσεις ἐνεργείας ἐλευθέρων ἐκλογῶν. Ἀποχὴ πολιτικῶν κομμάτων ἐκ τῶν ἐκλογῶν πλέον ἢ ἅπαξ ἔλαβε χώραν παρ' ἡμῖν καὶ δι' ἄλλους πολιτικοὺς λόγους ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων. Οὕτω, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 28 Νοεμβρίου 1910 πρὸς ἀνάδειξιν τῆς δευτέρας Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἀπέσχον πάντα τὰ παλαιὰ κόμματα (Θεοτοκικόν, Ραλλικόν, Μαυρομιχαλικόν), εἰς τοῦτο δ' ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ὑπὸ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ (Ἐ. Βενιζέλου) διάλυσις τῆς πρώτης Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, χαρακτηρισθείσης τῆς πράξεως ταύτης ὡς ἀντισυνταγματικῆς. Βραδύτερον, ἀπέσχε τῶν ἐκλογῶν αἵτινες ἐπηκολούθησαν τῆς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1915 διαλύσεως ὑπὸ τοῦ Στέμματος τῆς Βουλῆς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων· ὡς δικαιολογία τῆς τοιαύτης ἀποχῆς ἀνεφέρετο ἐν τῇ προκηρύξει τῆς 9 Νοεμβρίου 1915 τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων τὸ κατ' αὐτὸν ἀντισυνταγματικὸν τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου 1915 καὶ τὸ ἀτελὲς τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων λόγῳ τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἑτέρα ἀποχὴ πολιτικῶν κομμάτων κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἐγένετο κατὰ τὰς ἐνεργηθείσας τῷ 1924 πρὸς ἀνάδειξιν τῆς Δ' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καθ' ἃς ἀπέσχεν ὁλόκληρος «ἡ ἀντιβενιζελικὴ παράταξις», μὲ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι δὲν παρείχοντο ἀρκεταὶ ἐγγυήσεις διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐκλογῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀσχέτως, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Δικτατορίας, ἀπέσχον ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα τῶν γενομένων προεδρικῶν ἐκλογῶν, παρὰ τὴν ἀρχικήν των ἀπόφασιν, ὅπως συμμετάσχουν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος ἀναδεικνύοντα ἴδιον ὑποψήφιον.

Τὴν ἐκ τῶν ἐκλογῶν ἀποχὴν πολιτικοῦ τινος κόμματος δέον νὰ διακρίνωμεν εἰς *«νόμιμον»* καὶ *«μὴ νόμιμον»*, *ἐνεργὸν* καὶ *παθητικήν*. Ἡ νόμιμος ἐμφανίζεται ὡς ἁπλῆ διαμαρτυρία — ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ τοιαύτης μὴ ἀνταποκρινομένης εἰς πραγματικὴν κατάστασιν ἀνελευθέρων μέτρων, δύναται δὲ νὰ εἶναι ἐνεργὸς ἢ καὶ ἁπλῶς παθητική. Ἡ νόμιμος-ἐνεργὸς ἀποχὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ ἀποσχόντος κόμματος, τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ διαφωτίσῃ τὸν Λαὸν διὰ πολιτικῶν συγκεντρώσεων, ὁμιλιῶν κλπ., ὅπως ἐπιτύχῃ οὕτω πως τῶν πολιτικῶν του σκοπῶν, οἵτινες παρώθησαν αὐτὸ εἰς τὴν περὶ ἀποχῆς ἀπόφασίν του. Ἡ νόμιμος-παθητικὴ ἀποχὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἁπλῆν τυπικὴν διαμαρτυρίαν εἰς ἣν προβαίνει τὸ ἐν λόγῳ πολιτικὸν κόμμα, ἀποσυρόμενον τρόπον τινὰ πρὸς στιγμὴν τοῦ δημοσίου πολιτικοῦ βίου. Πολλοὶ τὴν τοιαύτην νόμιμον παθητικὴν ἀποχὴν χαρακτηρίζουν ὡς αὐτοκαταδίκην τοῦ ἐν λόγῳ πολιτικοῦ κόμματος, μεταφράζοντες τὴν συντηρητικότητα αὐτοῦ ὡς πολιτικὴν ἀνανδρίαν καὶ κομματικὴν ἀδυναμίαν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθές. Ἡ νόμιμος-παθητικὴ ἀποχὴ δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ἔννοιαν τῆς πλέον δριμείας διαμαρτυρίας. Ἡ μὴ νόμιμος-ἐνεργητικὴ ἀποχὴ ἔχει πάντοτε ὡς ἐπακόλουθον ἀνατρεπτικὰς ἐνεργείας καὶ ἐπαναστατικὰς τάσεις.

Τῆς λέξεως *ἀποχὴ* γίνεται ἐπίσης χρῆσις προκειμένου περὶ πολιτῶν (ἢ πολιτικῶν), οἵτινες, ὡς ἀντιτιθέμενοι εἰς τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἀρνοῦνται νὰ συμμετάσχουν τῶν ἐκλογῶν, ἀπέχοντες τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἐκλογικοῦ των καθήκοντος-δικαιώματος. Ἡ τοιαύτη ἀποχὴ ἔχει οὐχὶ ἁπλῶς τὴν ἔννοιαν τῆς διαμαρτυρίας ἀλλὰ καὶ τῆς ἀδιαφορίας πρὸς τὰ πολιτικὰ πράγματα τοῦ τόπου, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθεῖ νὰ διέπῃ ὁ κοινοβουλευτισμός.

Τῆς ἀποχῆς τῶν ἐκλογῶν διαφέρει ἡ ἐκ τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς ἐφ' ὡρισμένον χρόνον, ἢ ὡρισμένης ψηφοφορίας ἀποχὴ βουλευτῶν τινων ἢ τινὸς κόμματος (σχετικῶς βλ. λ. Βουλή, βουλευτής, κόμμα). Η. Γ. Κ.

— **ἀποχὴ** *[Ναυτ.]*. Ὅρος ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἁλιεῖς μας, πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ περιθωρίου, καθ' ὃ ἀνώμαλος τοῦ βυθοῦ ἔξαρσις ὑπὲρ τὴν φυσιολογικὴν αὐτοῦ διαμόρφωσιν, εἴτε ἔξαλος (ὡς ἡ *ραχία*, ὁ *σκόπελος*, ἡ *σπιλάς*, οἱ *μύρμηκες* καὶ τὰ *βραχία* ἐν γένει ἢ τὰ *ἕρκη*) εἴτε ὕφαλος (ὡς τὸ *ἕρμα*, ἡ *ὕφαλος*, τὸ *στῆθος* καὶ τὰ ἐπικίνδυνα *ἀβαθῆ* ἐν γένει) εἴτε ἴσαλος ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης (ὡς ἡ *ψίαθος*, ἡ *πλάτη*), ἅπτεται τοῦ κυρίως θαλασσίου πυθμένος, εἰς βάθος δὲ ἐπιτρέπον τὴν ἁλιείαν: π. χ. «θὰ καθετέψω (= θὰ ἁλιεύσω διὰ καθέτης) 'στὴν ἀποχὴ τῆς ξέρας». Εἶναι δηλαδὴ ἡ *«ἀποχὴ»* τὸ ὅριον τοῦ *ὑφαλοπλαισίου* τοῦ παρουσιάζοντος βολίσματα, περὶ τὰς 40 ὀργυιὰς ποικίλλοντα. Ὁ ὡραῖος οὗτος ὅρος διέλαθε τοὺς καταρτίσαντας τὸ ναυτικόν μας ὀνοματολόγιον τοῦ 1858· ἐπιβληθεὶς ὅμως διὰ τῆς χρήσεως, περιελήφθη εἰς τὴν ἐπ' ἐσχάτων (1928) ἐκδοθεῖσαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων Ὠκεανογραφίαν· εἶναι δὲ προφανὴς ἡ ἀπὸ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων προέλευσίς του, δεδομένου ἄλλως τε, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἡ ἁλιευτικὴ εἶναι ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην διασώσασα, σχεδὸν ἀπαράφθαρτον διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὸ παρ' ἀρχαίοις ὀνομαστικόν.

Ἐν τῇ ὑδρογραφίᾳ ἐπίσης ὁ ὅρος *ἀποχὴ* ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν ἁλιέων χρησιμοποιούμενον σημαίνει τὸ ὅριον καθ' ὃ *ἀβαθές τι* ἐπικίνδυνον, παύει ὂν τοιοῦτον· λ.χ. «σημαντὴρ μέλας ἐπισημαίνει τὴν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἀποχὴν τῶν ἀβαθῶν», ὁπότε ὁ ἀφίνων δεξιᾷ του τὸν τοιοῦτον σημαντῆρα, ὅταν εἰσπλέῃ, οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται ἀπὸ τῶν ἀβαθῶν, ὧν ἡ ἀποχὴ εἶναι οὕτως ἐπισεσημασμένη. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Digitized by Google

— **ἀποχὴ** (ἡ) (élongation) *[Ἀστρονομ.]* Ἡ ἑκάστοτε γωνιώδης ἀπόστασις τῆς σελήνης καὶ τῶν πλανητῶν πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς τοῦ ἡλίου. Ἡ ἀποχὴ καλεῖται ἐνίοτε καὶ *διάστασις*. Σ. Π.

ἀπόχηρος (ὁ)· ἰδιωματ., χῆρος, θηλ. ἀπόχηρα.

ἀποχινοπώρου· ἰδιωμ. ἐπίρρ., κατὰ τὸ φθινόπωρον: «ἀποχινοπώρου θὰ στείλω τὸ παιδί μου στὴν Ἀθήνα». Δ. Ν. Λ.

ἀποχιονιὰ (ἡ)· ἡ μετὰ τὴν τῆξιν χιόνος κατάστασις τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ ἐδάφους: «στῆσε τ' ἀγκίστρια τὴν ἀποχιονιὰ γιὰ νὰ πιάσῃς κυργιαρῆνες» (Αἰτωλ.). Δ. Ν. Λ.

ἀποχοίρωσις (ἡ)· ἡ εἰς χοῖρον μεταβολὴ ἀποκτήνωσις.

ἀπόχορδος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κακῶς ἠχῶν, παράχορδος.

ἀπόχρεμμα (τὸ)· τὸ διὰ τῆς ἀποχρέμψεως ἀποπτυόμενον, τὸ φλέγμα.

ἀποχρεμπτικός, *—ή, —όν*· ὁ συντελεστικὸς εἰς τὸ ἀποχρέμπτεσθαι, εἰς τὴν ἔκπτυσιν τῶν φλεγμάτων.

— *[Φαρμ.]* Καλοῦνται *ἀποχρεμπτικὰ* (Expectorantia) τὰ φάρμακα τὰ διευκολύνοντα τὴν ἀποβολὴν τῶν ἐκκρίσεων κατὰ τὰς φλογώσεις ἢ τοὺς κατάρρους τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Ἡ δρᾶσις τῶν ἀποχρεμπτικῶν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐπαύξησιν καὶ τὴν ἐπιφερομένην συγχρόνως ὑγροποίησιν τῶν ἰξωδῶν ἐκκρίσεων, δι' ἧς εὐκολύνεται ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν. Οὕτω π. χ. δρῶσιν ἡ πολυκαρπίνη καὶ ὅλα τὰ ἐμετικά, ἅτινα ἐνισχύουν τὰς συστολὰς τῶν λείων μυϊκῶν ἰνῶν τῶν βρόγχων. Τοιαῦτα δὲ εἶναι ἡ ἀπομορφίνη, ἡ ἐμετίνη καὶ τὰ σκευάσματα τοῦ ἀντιμονίου. Τινὰ ἀποχρεμπτικὰ δρῶσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τοπικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διεγείροντα τὰ ἀναπνευστικὰ κέντρα ἐν τῷ προμήκει. Ἡ δρᾶσις τῶν ἀποχρεμπτικῶν συνιστᾶται νὰ γίνεται μετὰ θερμοῦ ἀέρος, διυγρανθέντος δι' ὑδρατμῶν ἢ διὰ συγχρόνου εἰσπνοῆς ὑδρατμῶν. Κυριώτερα τῶν ἀποχρεμπτικῶν εἶναι: τινὰ τῶν βαλσάμων καὶ ῥητινῶν, ὡς τὸ βάλσαμον τοῦ Περοῦ, τὸ βάλσαμον τοῦ Τολοῦ, ἡ βενζόη, ὁ στύραξ, τὸ ἀμμωνιακὸν κόμμι, ἡ τερεβινθίνη. Ἄλλα ἀποχρεμπτικὰ εἶναι ἡ τερπίνη, ἡ τερπινεόλη, ἡ εὐκαλυπτόλη, ἡ μυρτόλη, ἡ φυτικὴ πίσσα κλπ. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἀποχρεμπτικῶν εἶναι ἡ εὐπορφίνη (ἀπομορφινομεθυλοβρωμίδιον), ἡ τοραμίνη, τὸ λιμονένιον, τὰ δισκία ῥιοπάνης καὶ ἡ ὑδροχλωρικὴ ἐμετίνη. Κ. Γ. Μ.

ἀποχρέμπτομαι· ἐκβάλλω τὸ φλέγμα, ἀποφλεγματίζω, ἀποπτύω.

ἀπόχρεμψις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποχρέμπτεσθαι, ἡ ἔκπτυσις τῶν φλεγμάτων.

— *[Ἰατρ.]* Λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ δι' ἧς ἐπιτελεῖται ἡ ἐκ τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν ἀποβολὴ στερεῶν ἢ ὑγρῶν οὐσιῶν. Ὁ ὅρος *ἀπόχρεμψις* ἀφορᾷ κυρίως τὴν ἀναβίβασιν τῶν ὑλῶν τούτων ἄνωθεν τῆς γλωττίδος· ἡ περαιτέρω ἀποβολὴ αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ στόματος συνιστᾷ τὴν *ἀπόπτυσιν*. Ἡ λειτουργία τῆς ἀποχρέμψεως, ἥτις δύναται νὰ ὑποβοηθῆται καὶ ὑπὸ βηχός, ἐπιτελεῖται διὰ τῆς συσπάσεως τῶν ἐκπνευστικῶν μυῶν τοῦ θώρακος, διὰ συσπάσεων τῶν βρόγχων, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τῶν κινήσεων τοῦ κροσσωτοῦ ἐπιθηλίου τοῦ βλεννογόνου τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν. Ἡ ἀπόχρεμψις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σκόπιμος λειτουργία, καθότι συντελεῖ εἰς ἀπομάκρυνσιν οὐσιῶν βλαβερῶν διὰ τὴν μηχανικὴν λειτουργίαν τῆς ἀναπνοῆς καὶ ἐν πολλοῖς τοξικῶν. Αἱ ἀποχρεμπτόμεναι ὗλαι ὅταν ἀποτελοῦνται ἐκ παθολογικῶν ἐκκριμάτων τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν, καλοῦνται πτύελα (βλ.λ.).

Ι. Μ. ΚΑΤΣΑΡΑΣ

ἀποχρεοῦμαι· ἰδιωμ. (Πόντ.), ἀποτίνω τὸ χρέος μου, ἀπαλλάσσομαι τῶν χρεῶν, *ξεχρεώνομαι*.

ἀπόχριστα· ἐπίρ. χρονικ. (ἰδιωμ. ἐν Αἰτωλ.), μετὰ τὰ Χριστούγεννα· πρβ. *ἀπόλαμπρα*.

ἀποχρῶ *(—άω)*· ἐπαρκῶ, πείθω· μόνον εἰς τὴν μετχ. «ὁ ἀποχρῶν λόγος», ὁ πείθων λόγος, ὁ παρέχων ἐπαρκῆ δικαιολογίαν: «ἐτιμωρήθη ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου».

—**ἀποχρῶντος** ***λόγου, νόμος***— *[Φιλοσ.]*. Γενικώτατος νόμος διέπων τὰ διανοήματα τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' αὐτὸν πᾶν φαινόμενον προϋποθέτει προηγηθεῖσαν αἰτίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ὑπόστασίς του εἶναι ἀδύνατος. Οὐδὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ αἰτίας ἢ τουλάχιστον ἄνευ λόγου, δυναμένου νὰ δικαιολογήσῃ προσηκόντως τὴν ὕπαρξιν ἢ τὴν κατάστασίν του.

Ὁ νόμος οὗτος τεθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Λεϊβνιτίου ἀνεπτύχθη γνωσιολογικῶς ὑπὸ τοῦ Σοπεγχάουερ. Α. Δ.

ἀποχρωματίζω· ἀφαιρῶ τὸ χρῶμα, διαφθείρω, χαλῶ τὸ χρῶμα, κοιν. *ξεθωριάζω, ξεβάφω*.

ἀποχρωμάτισις (ἡ) ἢ ***ἀποχρωματισμὸς*** (ὁ)· ἡ ἀπώλεια τοῦ χρωματισμοῦ, κοιν. *ξεθώριασμα, ξέβαμμα*.

— **ἀποχρωματισμὸς** ***ὀδόντων***. Ἡ εἰς τὴν φυσιολογικήν, διὰ χημικῶν μέσων, ἐπαναφορὰ τῆς ἀλλοιωθείσης χροιᾶς τῶν ὀδόντων. Ἡ ἀλλοίωσις τῆς χροιᾶς αὐτῶν ὀφείλεται, κυρίως, εἰς τὴν διείσδυσιν ἐντὸς τῶν ὀδοντικῶν σωληναρίων τοῦ Tomes στοιχείων ἀποσυντεθειμένων αἱμοσφαιρίων, ἧς ἕνεκα ῥοδαλή πως, ἐν ἀρχῇ, χρῶσις ἀναφαίνεται, ἵνα ἀργότερον γίνῃ βαθυκιτρίνη καὶ βαθμιαίως φαιά, ἕως ὅτου καταστῇ φαιομέλαινα ἢ καὶ τελείως μέλαινα. Τὴν ἀλληλοδιαδοχικὴν ταύτην χρῶσιν ἀποδίδει ὁ Kirk εἰς τὴν ἔντονον καὶ ταχεῖαν λειτουργικὴν τοῦ πολφοῦ κρίσιν, ἣν ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος καὶ ἡ σῆψις αὐτοῦ. Αἰτία δὲ τῆς ἐκχυμώσεως ταύτης εἶναι ἀγγειοπολφική τις ῥῆξις ἢ βαθεῖα τερηδών, τραυματισμὸς ἢ φλογιστική τις ὀξεῖα ἢ χρονία περιοδοντῖτις ἢ καθολική τις νοσηρὰ τοῦ ὀργανισμοῦ κατάστασις. Ἀπειράριθμοι δ' ἄλλαι αἰτίαι ποικιλοτρόπως χρωματίζουσι τοὺς ὀδόντας, ὡς μεταλλικά τινα σφραγίσματα, φαρμακευτικαὶ σκευασίαι κ. ἄ. Τὸ ciment δὲ ἢ ἡ πορσελλάνη, ὅταν δὲν ἔχωσι κανονικὴν σύστασιν ἢ ὅταν δὲν ἐφάπτωνται τελείως τῶν τοιχωμάτων τῆς κοιλότητος, δύνανται νὰ ἀλλοιώσωσι τὴν χροιὰν διὰ τοῦ σιέλου.

Αἰσθητικοὶ ἰδίως λόγοι ἠνάγκασαν πλείστους τῶν ὀδοντοστοματολόγων νὰ ἀσχοληθῶσι μετ' ἐπιμονῆς πρὸς εὕρεσιν ἀποτελεσματικῆς θεραπείας τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης. Θ' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα δύο μόνον ἐκ τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει μεθόδων, παραπέμποντες διὰ πλείονας λεπτομερείας εἰς τὴν εἰδικὴν βιβλιογραφίαν.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν τὸν ἀποχρωματισμόν, ἀνάγκη νὰ λάβωμεν προφυλακτικά τινα μέτρα, ἵνα μὴ ἐπαναχρωματίσωμεν τὸν ὀδόντα δι' ἄλλων ἑνώσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ προξενήσωμεν ἐγκαύματα εἰς τὰ οὖλα. Πρὸς τοῦτο ἀφαιροῦμεν καλῶς πᾶν ἐμφρακτικὸν ὑλικόν, ἐὰν ὑπάρχῃ, καθαρίζομεν τὴν κοιλότητα, διανοίγομεν καὶ πλύνομεν τοὺς ῥιζικοὺς σωλῆνας, ἐμφράττομεν ἑρμητικῶς τὸ ἀκρορριζικόν των τμῆμα, διὰ κώνου γουτταπέρκης, ἀπομονώνομεν τοὺς ὑπὸ λεύκανσιν ὀδόντας δι' ἐλαστικοῦ ἀπομονωτῆρος καὶ ἀφοῦ τὸν προσδέσωμεν περὶ τὸν αὐχένα διὰ μεταξίνης κλωστῆς και τὴν ἀλείψωμεν διὰ χλωροπέρκης, στεγνώνωμεν τὴν κοιλότητα καὶ ἀρχόμεθα τῆς ἐργασίας μας. Τοποθετοῦμεν ἐντὸς τῆς κοιλότητος ἐλαχίστην ποσότητα σόδας, ἵνα ἡ κατωτέρω διάλυσις λάβῃ χώραν ἐν ἀλκαλικῷ περιβάλλοντι, ὁπότε ἡ ἐπίδρασις τοῦ φαρμάκου καθίσταται ἀμεσωτέρα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται ταχύτερον, ἰδίως ἐπὶ ῥοδαλῆς χροιᾶς, ἐμβαπτίζομεν δ' ἔπειτα σφαιρίδιον βάμβακος ἐντὸς αἰθερικῆς διαλύσεως 25% ὑπεροξειδίου ὑδρογόνου H_2O_2 γνωστὴν εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα Pyrozon, καὶ τὸ τοποθετοῦμεν εἰς τὴν κοιλότητα· εἶτα διὰ τοῦ ἀεροφυσητῆρος προκαλοῦμεν ἐξάτμισιν τοῦ αἰθέρος, δι' ἰσχυροῦ ῥεύματος θερμοῦ ἀέρος. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν ἄχρις ἀποχρωματισμοῦ. Ἄλλοι, ὡς οἱ Megay, Zelinsky κ.λ., μετεχειρίσθησαν τὴν μέθοδον ταύτην ἐν συνδυασμῷ μετ' ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ ἄλλοι ἄλλως, ἐπινοήσαντες διάφορα μηχανήματα ὡς οἱ Rosenthal, Apffel κ. ἄ.

Ἑτέρα μέθοδος εἶναι ἡ τοποθέτησις βωλαρίου βάμβακος ἐμβεβαπτισμένου ἐντὸς ὑποχλωριούχου νατρίου, τοῦ γνωστοῦ ὑγροῦ τοῦ Labarraque. Ἐνσταλάσσομεν 2—3 σταγόνας διαλύσεως ὀξαλικοῦ ὀξέος, κλείομεν διὰ γουτταπέρκης, ἀφήνομεν νὰ παρέλθῃ ½—1 ὥρα καί, ἂν δὲν ἀποχρωματισθῇ, ἐπαναλαμβάνομεν τὸ αὐτὸ ἄχρις ἀποτελέσματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Nogué*: Décoloration des dents (Gaillard et Nogué: Traité de stomatologie 3ος τόμος Paris 1914). *G. Viau*: Formulaire pratique pour les maladies de la bouche et des dents. *Η. Παπατζῆ*: Ἐπιτομὴ εἰδικῆς θεραπευτικῆς τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀδόντων. Ἀθῆναι 1926. *Ν. Παπαντωνοπούλου*: Παραδόσεις.

Γ. Π. ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ

ἀποχρώντως· ἐπίρρ. ἀπὸ τῆς μετχ. ἀποχρῶν (βλ. ἀποχρῶ) ἱκανῶς, ἀρκούντως, αὐτάρκως.

ἀπόχρωσις (ἡ)· ἀλλοίωσις τοῦ χρώματος· || παραλλαγὴ τοῦ χρώματος: «αἱ ἀποχρώσεις τοῦ κυανοῦ, τοῦ πρασίνου κ. τ. τ.».

ἀποχρωστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιφέρων παραλλαγήν, ἀλλοίωσιν τοῦ χρώματος.

— **ἀποχρωστικαὶ** ***οὐσίαι*** *[Τεχν.]*. Ἐν τῇ χημείᾳ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ γίνεται χρῆσις διαφόρων ἀποχρωστικῶν μέσων. Διὰ τὴν λεύκανσιν τῶν ὑφασμάτων χρησιμοποιοῦνται τὸ χλώριον, τὰ ὑποχλωριώδη ἅλατα, ὁ ἀνυδρίτης θειώδους ὀξέος κ. ἄ., ἀναλόγως τῆς ὕλης τοῦ ὑφάσματος (βλ. λεύκανσις). Διὰ τὴν λεύκανσιν τῆς σακχάρεως ὁ ἀποχρωματισμὸς γίνεται διὰ ζωϊκοῦ ἄνθρακος, ἰδίως ποςώδους ὀστεάνθρακος, ὅστις ἀπορροφᾷ ταχέως τὰς ζωϊκὰς χρωστικὰς οὐσίας· ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ γίνῃ διήθησις τοῦ σακχαρούχου ὑγροῦ διὰ στήλης περιεχούσης τὸν ἄνθρακα εἰς κόκκους ἢ εἰς κόνιν. Ἐπαναφέρεται δὲ ὁ ὀστεάνθραξ εἰς τὴν προτέραν του κατάστασιν πλυνόμενος διὰ διαλελυμένων ὀξέων καὶ πυρακτούμενος ἐντὸς κλειστῶν δοχείων, ὁπότε δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐκ νέου.

Εἰς τὴν τύπωσιν τῶν ὑφασμάτων, σχέδιά τινα ἐκτελοῦνται δι' ἀποχρωματισμοῦ. Τὸ ὕφασμα βάφεται ὁμοιομόρφως δι' ἑνὸς χρώματος, τὸ δὲ σχεδίασμα ἀποτυποῦται κατόπιν ἐπ' αὐτοῦ διὰ διαλύσεως *διαβρωτικῆς*· αὕτη ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ *στύμματος* τοῦ συγκρατοῦντος τὴν χρωστικὴν ὕλην, εἴτε δι' ἀναγωγῆς (χλωριοῦχος κασσίτερος), εἴτε δι' ὀξειδώσεως (χρωμικὸν ὀξύ, ὕδωρ ὀξυγονοῦχον)· κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν δὲ πλύσιν ἡ χρωστικὴ ὕλη, μὴ συγκρατουμένη πλέον, παρασύρεται, καὶ τὸ σχέδιον ἀπομένει λευκὸν ἐπὶ τοῦ χρωματιστοῦ φόντου.

Τὸ φῶς ἐνεργεῖ ἐπίσης ὡς ἀποχρωστικόν, ἰδίως ἐπὶ τῶν χρωμάτων ἀνιλίνης· εἶναι δὲ ἡ ἐπενέργειά του δραστικωτέρα ὅταν τὸ κεχρωσμένον εἶδος περιέχῃ ὀργανικὰς οὐσίας εὐαλλοιώτους (χάρτης, μάλλινα ὑφάσματα, ζελατῖναι). —Ω

ἀποχτενίδι (τό)· «τὰ ἀποχτενίδια», τὰ μαλλιὰ ποῦ μένουν εἰς τὸ χτένι ἢ εἰς τὴν τσατσάρα κατὰ τὸ χτένισμα.

ἀποχτυπῶ *(—άω)*· δημοτ., κάμνω ὑπαινιγμόν, ὑπενθυμίζω ἐντέχνως ὑποχρέωσιν: «μοῦ 'καμες ἕνα καλὸ καὶ πάντα μοῦ τὸ ἀποχτυπᾷς».

ἀποχύνω· ἐπὶ ἰχθύος ὅταν γεννᾷ τὰ ᾠά του: «ἀπόχυσαν τὰ ψάρια» (Αἰτωλ.). Δ. Ν. Λ.

ἀπόχυσις (ἡ) *[Μεταλλουργ.]*. Ὁ χάλυψ μετὰ τὴν παρασκευὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς χωνευτηρίοις ἐν ὑγρᾷ καταστάσει χύνεται συνήθως εἰς κάδους ἐκ χαλυβδίνης λαμαρίνης, ἐσωτερικῶς ἐπενδυδεμένους διὰ πυριμάχων πλίνθων, καὶ ἐκ τῶν κάδων εἰς τύπους. Ἡ ἐργασία αὕτη καλεῖται ***ἀπόχυσις*** (βλ. χάλυψ). Α. Μ.

ἀποχῶ *(—όω)*, κοιν. ***ἀποχώνω***· ἀποκλείω δι' ἐπισωρεύσεως χώματος, ἀποφράττω· || χώνω ὁλοσχερῶς.

ἀποχώρημα (τό)· τὸ ἀποπάτημα, τὸ περίττωμα, ἡ ἀνθρωπίνη κόπρος.

—*[Φυσιολ.]* Ἀποχωρήματα καλοῦνται τὰ διὰ τοῦ ἀπευθυσμένου ἐξερχόμενα ἀποκρίματα. Ἐμπεριέχουσι δὲ ταῦτα τροφὰς μὴ πεφθείσας, προϊόντα τῆς πέψεως μὴ ἀπορροφηθέντα, ἀποπεπτωκότα ἐπιθήλια, τὰ προϊόντα τῆς ἐν τῷ ἐντέρῳ σήψεως, ὡς σκωρόλην, θειοῦχον σίδηρον, ἰνδόλην κ.λ.π. Τὰ ἀποχωρήματα ἐμπεριέχουσιν 75% ὕδωρ καὶ πολὺ ποσὸν τιτάνου, μαγνησίας καὶ φωσφορικοῦ ὀξέος. Ἀποχωρήματα ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἐντέρου, καὶ ὅταν δὲν χορηγῆται τροφὴ εἰς τὸν ὀργανισμόν, τουτέστιν ἐπὶ ἀσιτίας, ὡς τὸ μηκώνιον.

Ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀποχωρημάτων εἶναι ὁτὲ μὲν ἀλκαλική, ὁτὲ δὲ ὄξινος, ὁτὲ δὲ οὐδετέρα. Ἡ ὀσμὴ αὐτῶν προέρχεται ἐκ τῆς σκωρόλης, ἡ χροιὰ αὐτῶν εἶναι ὑπόφαιος καὶ προέρχεται ἐκ τῆς σκωροχολίνης, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς χολερυθρίνης κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐντέρῳ σῆψιν αὐτῆς. Τὸ ποσὸν τῶν ἀποχωρημάτων ὅπερ ἐξέρχεται καθ' ἑκάστην εἶναι ἄλλοτε ἄλλο καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ποσοῦ τῆς τροφῆς. Εἶναι δὲ τοῦτο κατὰ μέσον ὅρον 120 — 150 γρ. Τὰ ἀποχωρήματα συλλεγόμενα ἐν τῷ παχεῖ ἐντέρῳ καὶ τῷ ἀπευθυσμένῳ ἐξέρχονται περιοδικῶς. Ὁ ἄνθρωπος συνήθως καθ' ἑκάστην ἔχει μίαν ἢ δύο κενώσεις. Ἡ ἐπίσχεσις τῶν ἀποχωρημάτων ἐν τῷ ἀπευθυσμένῳ προκαλεῖται ὑπὸ τῶν σφιγκτήρων τοῦ δακτυλίου τοῦ ἔσω καὶ τοῦ ἔξω, οἵτινες ἀποφράσσουσι τὸν δακτύλιον ἐν τονικῇ διεγέρσει εὑρισκόμενοι. Νευροῦνται δὲ οὗτοι ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, τὸ κέντρον δὲ τοῦτο ὑπάγει ἐν τῇ ὀσφυϊκῇ μοίρᾳ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Οὐχ ἧττον ὅμως τοῦτο ὑπόκειται ὑπὸ τὸ κράτος ἀνωτάτων κέντρων, ὅπερ συνάγεται ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀναστείλωμεν τὴν ἀφόδευσιν, ἔνθεν δὲ ὅτι ἐπὶ ψυχικῶν παθήσεων ὡς φόβου ἐπέρχεται ἀκουσία ἀφόδευσις.

Τὸ κέντρον ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι καὶ τὸ μόνον κέντρον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ὁ τόνος (διηνεκὴς σύσπασις) τῶν σφιγκτήρων, διότι ἐπὶ καταστροφῆς τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ὁ τόνος τῶν σφιγκτήρων ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλο κέντρον αὐτῶν ὅπερ πιθανῶς εἶναι τὸ κάτω μεσεντέριον γάγγλιον.

Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

ἀποχώρησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποχωρεῖν, ἀπομάκρυνσις, ἀπόσπασις: «ἡ ἀποχώρησις ἀπὸ τῆς ἑταιρείας,—ἀπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως κττ.».

— *[Στρατ.-Τακτ.]* Καλεῖται *ἀποχώρησις* ἡ προμεμελετημένη, ἡ οἰκείᾳ βουλήσει καὶ ἡ πρὸς ὡρισμένην γνωστὴν ἐκ τῶν προτέρων τοποθεσίαν ὑποχώρησις στρατεύματός τινος. Συνεπῶς, ἐφιστῶμεν πολὺ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὅτι ἡ *ἀποχώρησις* (repli) εἶναι βεβαίως *ὑποχώρησις* (retraite) ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐγκαταλείψεως ἐδάφους, ἀλλὰ πάντως δὲν εἶναι ὑποχώρησις ὑπὸ τὴν καθ' αὐτὸ σημασίαν τοῦ ὅρου, διότι ἡ ὑποχώρησις ἐκτελεῖται ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν ἐκ

Digitized by Google

μέρους τοῦ ἀντιπάλου, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει κατὰ τὴν ἀποχώρησιν. Ὅπως δήποτε, ἡ ἀποχώρησις ἐκτελεῖται κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους καὶ ἀρχάς, ὑφ' οὓς πᾶσα ὑποχώρησις (βλ. λ.). Διὰ νὰ δύναται ὅμως ἡ ὑποχώρησις νὰ τυγχάνῃ τοῦ ειδικοῦ ὀνόματος τῆς ἀποχωρήσεως, πρέπει τὰ πάντα νὰ διεξάγωνται μεθοδικώτατα καὶ συμφώνως τοῖς προμελετηθεῖσοι ὅροις, ὅσον ἀφορᾶ τὰ ἀλληλοδιάδοχα κλιμάκια, τὰς ὥρας κτλ. Ἀφ' ἧς στιγμῆς παύσῃ ὑφισταμένη ἡ πρωτοβουλία ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἀποχωρήσεως καὶ ὑπεισέλθῃ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἡ βούλησις τοῦ ἀντιπάλου, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ἀποχώρησις παύει οὖσα τοιαύτη καὶ μεταβάλλεται εἰς ὑποχώρησιν.

Ἀποχωρήσεων γίνεται συχνάκις χρῆσις, ἐν μὲν τῇ σφαίρᾳ τῆς Στρατηγικῆς, π. χ. διὰ τὴν καταπόνησιν τοῦ ἀντιπάλου, διὰ τὴν ἀπόκτησιν χώρου πρὸς ἀνάπτυξιν, κτλ., ἐν δὲ τῇ σφαίρᾳ τῆς Τακτικῆς, π.χ. ὑπὸ τμημάτων τῶν προκεχωρημένων θέσεων, ὑπὸ τμημάτων κατεχόντων ἀμυντικὰς τοποθεσίας κτλ. Δι' ἀποχωρήσεων ἐκτελεῖται ὁ εἷς ἐκ τῶν τριῶν τρόπων τῆς διεξαγωγῆς τῆς τε στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς ἀμύνης, φερομένων τότε συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα *«ἀναστροφαί»* (βλ. λ. ἄμυνα).

Μέχρι τῶν πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου 1914—1918 ἐποχῶν, καίτοι ἡ ὑποχώρησις, συνεπῶς καὶ ἡ ἀποχώρησις, ἦσαν τρόποι συχνότατα χρησιμοποιούμενοι ἐν πολέμῳ, μόλα ταῦτα ἐλάχιστος ἐγίνετο περὶ αὐτῶν λόγος ἐν τοῖς τότε συγγράμμασι, σχεδὸν δ' οὐδεὶς ἐν τοῖς τότε Κανονισμοῖς· καὶ τοῦτο, διότι μέχρι τοῦ 1915 οἱ πάντες ἦσαν ἐμπνευσμένοι ὑπὲρ τῆς ἐπιθέσεως, τὰ δὲ ζητήματα τῆς ἀμύνης, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὰ τῆς ὑποχωρήσεως, οὐδέποτε ἐθίγοντο ἐν ὅλῃ των τῇ ἐκτάσει ὑπὸ τῶν τότε στρατιωτικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ παγκόσμιος πόλεμος 1914—1918 κατέδειξε τὴν ἀξίαν τῆς ἀμύνης, δι' αὐτὸ σήμερον, ὄχι μόνον οἱ συγγραφεῖς ἐπεξετάθησαν πολὺ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ὑποχωρήσεως, ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοι Κανονισμοὶ ἀφιεροῦσι κεφάλαια ὁλόκληρα διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Προκειμένου περὶ ὑποχωρήσεως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποχωρήσεως, δὲν ὑπάρχει ἐπίσημος Ἑλληνικὸς ὅρος, διότι οὐδεὶς Ἑλληνικὸς Κανονισμὸς ἀναγράφει ὅρον τοιοῦτον· πάντως ὅμως, ἐπειδὴ τοῦ ὅρου *«ἀποχώρησις»* γίνεται χρῆσις ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου περὶ τοῦ πολέμου 1897, δι' αὐτὸ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοῦτον ὡς ἐπίσημον Ἑλληνικὸν ὅρον.

Τινὲς συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι τὴν ἀποχώρησιν διὰ τοῦ ὅρου *«ἀναστροφή»*, ἕτεροι δὲ διαφοροτρόπως· ὡς π. χ. ὁ μὲν στρατηγὸς Δούσμανης *«στρατηγικὴν ὑποχώρησιν»* (Καν. Ἐκστρατ. 1921 σελ. 21), ἡ δὲ Γαλλικὴ Διδασκαλία Μονάδων 1921 (Ἑλλην. 1923 § 215) *«ὑποχωρητικοὺς ἑλιγμούς»*· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης τυχὸν πεπλανημένης ἀντιλήψεως, ὑπομιμνήσκομεν ὅτι οἱ ὑποχωρητικοὶ ἑλιγμοὶ (manoeuvre en retraite § 215) διαφέρουσι τῆς ὑποχωρήσεως (retraite § 214). Τὸν ὅρον *«ὑποχωρητικοὶ ἑλιγμοὶ»* χρησιμοποιοῦσι διάφοροι σύγχρονοι συγγραφεῖς, ὡς π. χ. ὁ *Culmann* (ἐν τῇ Stratégie 1924 σελ. 142 καὶ ἐν τῇ Tactique générale 1924 σελ. 247), ὁ *Miquel* (ἐν τοῖς Enseignements stratégiques et tactiques 1926 σελ. 335), συμμορφούμενοι πρὸς τὸν ὅρον παλαιῶν συγγραφέων, ὡς π. χ. τοῦ von Blume ἀποκαλοῦντος τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας ἐν τῇ Στρατηγικῇ (1882) διὰ τοῦ ὅρου *«ἀμυντικὴ ἀποχώρησις»* (γαλλ. retraite défensive, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Γαλλικὸς ὅρος «retraite» χρησιμοποιεῖται ὑπὸ δύο ἐννοίας, τὴν τῆς *ὑποχωρήσεως* καὶ τὴν τῆς *ἀποχωρήσεως*).

Πολλάκις γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου *«τοποθεσία ἀποχωρήσεως»*, ἢ μᾶλλον *«ἀναστροφῆς»*, προκειμένου περὶ τῆς τοποθεσίας ἐφ' ἧς τάσσονται στρατεύματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄθικτα, ἔχοντα προορισμὸν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ὑποχώρησιν προκεχωρημένων κλιμακίων· ἥτις τοποθεσία καλεῖται ἐπίσης *«τοποθεσία ὑποδοχῆς»* (Τακτικὴ Πεζικοῦ Balck σελ. 524 Ἑλλην. μεταφράσ.), ὅταν δ' εἶναι ἀμυντικῶς ὠργανωμένη, τότε καλεῖται *τοποθεσία ἀνασχετικὴ* συμφώνως τοῖς ὅροις τῶν συγχρόνων Κανονισμῶν. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— [ΝΑΥΤ.] Ἀποχώρησις καλεῖται ἡ προβολή, ἐπὶ *παραλλήλου*, τοῦ *διαστήματος*, ὅπερ διανύει πλοῖον μεταξὺ τοῦ *ἀφετηρίου* καὶ τοῦ *κατιτηρίου* «στίγματός» του, μετρουμένη εἰς μίλλια καὶ οὐχὶ εἰς πρῶτα λεπτὰ τοῦ παραλλήλου, δι' ὧν ἐκφράζεται ἡ «διαφορὰ τοῦ μήκους». Αὕτη δὲ ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ μεταξὺ «ἀποχωρήσεως» καὶ «διαφορᾶς μήκους» δύο τόπων. Γενικῶς, ἡ *ἀποχώρησις* ἰσοῦται μὲ τὸ διανυθὲν διάστημα ἐπὶ τὸ ἡμίτονον τῆς γωνίας πλεύσεως ὥστε, ἡ ἀποχώρησις δύο τόπων εὑρισκομένων, ἐπὶ μὲν τοῦ ἰδίου μεσημβρινοῦ εἶναι μηδενική, ἐπὶ δὲ τοῦ ἰδίου παραλλήλου ἴση μὲ τὸ διανυθὲν διάστημα (βλ. λ. ναυτικοὶ χάρται, στίγμα. Σ. Ε. Λ.

ἀποχωρητήριον (τό)· τὸ διαμέρισμα ὅπου ὁ ἀπόπατος (βλ. λ.), ἀφοδευτήριον.

— *[Τεχν.]*· βλ. ἀφοδευτήριον.

ἀποχωρίζω· χωρίζων ἀποσπῶ, ἀπομακρύνω· θέτω χωριστά: «ἀπεχώρισε τὰ ἐκλεκτότερα πρόβατα ἀπὸ τῶν πολλῶν»· || «δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀποχωρισθῶ τὸν πατέρα μου», δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀπομακρυνθῶ.

ἀποχώρισις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀποχωρίζειν, *ἀποχωρισμός*.

ἀποχωρισμὸς (ὁ)· ὁ χωρισμός, ἡ ἀπόσπασις, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπό τινος, ἡ χωριστὴ τοποθέτησις.

— *[Γεωλ.]* Καλεῖται *ἀποχωρισμὸς* (Absonderung) ὁ εἰς τεμάχια διαφόρου μορφῆς κατατεμαχισμὸς ἢ διαχωρισμὸς τῶν πετρωμάτων, ὁ ὁποῖος προκαλεῖται εἰς μὲν τὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα συνεπείᾳ συστολῆς κατὰ τὴν ψύξιν των, εἰς δὲ τὰ ἰζηματογενῆ, συνεπείᾳ συστολῆς κατὰ τὴν ἀποξήρανσίν των. Ἀναλόγως τῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας λαμβάνουν τὰ ἀποχωριζόμενα τεμάχια διακρίνομεν τὰς ἀκολούθους μορφὰς ἀποχωρισμοῦ: α) *ἀκανόνιστον* ἢ *πολυεδρικόν*, β) *πλακώδη* (βασάλται, χαλαζιακοὶ πορφύραι, κ. τ. λ.), γ) *τραπεζοειδῆ* (γρανῖται), δ) *πρισματικὸν στηλοειδῆ*, συχνότατον εἰς τοὺς βασάλτας καὶ ἄλλα ἐκρηξιγενῆ πετρώματα, ε) *σφαιροειδῆ* (βασάλται, διοβάσαι, κ. τ. λ.) καὶ στ) *παραλληλεπιδοειδῆ* (ψαμμῖται ἰδίᾳ). Γ. Κ. Γ.

ἀποχωριστὴς (ὁ), —*τρια* (ἡ)· ὁ ἀποχωρίζων.

— *[Μηχανολ.]* Καλοῦνται *ἀποχωρισταὶ* αἱ συσκευαὶ αἵτινες χρησιμεύουν πρὸς μηχανικὸν ἀποχωρισμὸν σταγονιδίων ὑγρῶν, ἅτινα τυχὸν περιέχουν οἱ ἀτμοὶ ἢ τὰ ἀέρια. Διακρίνομεν δύο κύρια εἴδη ἀποχωριστῶν, τοὺς ἐπιτυγχάνοντας τὸν σκοπόν των *διὰ κρούσεως* καὶ τοὺς *διὰ φυγοκέντρου* δυνάμεως. Ἐκ τῶν ἀποχωριστῶν δι' ἀέρια σπουδαιότεροι εἶναι οἱ ἀποχωρίζοντες τὴν πίσσαν ἀπὸ τὰ ἀέρια τῶν ἀεριογόνων. Οἱ ἀποχωρισταὶ δι' ὑδρατμοὺς χρησιμεύουν διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ ἐν τοῖς ἀτμαγωγοῖς συμπυκνουμένου ὕδατος ὡς ἐπικινδύνου ἢ βλαβεροῦ διὰ τὴν μηχανήν. Οἱ ἀποχωρισταὶ τοῦ ἐλαίου ἀπὸ τοὺς ὑδρατμοὺς σκοποῦν τὴν προφύλαξιν τοῦ λέβητος. Α. Μ.

ἀποχωριστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἁρμόδιος ἢ κατάλληλος νὰ ἀποχωρίζῃ.

ἀποχωρῶ *(—έω)*· ἀπομακρύνομαι, ἀποσύρομαι, τραβιοῦμαι: «ἀποχωρῶ ἀπὸ τὴν ἑταιρείαν»· || παραιτοῦμαι: «ἀπεχώρησε τῆς πολιτικῆς», «οἱ ἀποχωροῦντες τῆς ὑπηρεσίας».

ἀποχωσιάζω· ἰδιωμ., βγάζω τι ἀπὸ τὴν χωσιά, ἀπὸ τὴν κρυψῶνα.

ἀπόχωσις (ἡ)· ἡ ἐπισώρευσις χώματος πρὸς ἀποκλεισμόν.

ἀπόψε ἐπίρρ. *(ἀπὸ καὶ ὀψέ)*· ταύτην τὴν ἑσπέραν, τὸ βράδυ, ἀργά: «τί θὰ φᾶμε ἀπόψε;»· «ἀπόψε θὰ κάμω νυχτέρι»· || τὴν παρελθοῦσαν νύκτα: «ἀπόψε εἶδα ἕνα ὄνειρο», «δὲν κοιμήθηκα καλὰ ἀπόψε».

ἀποψεσινός, —*ή*, —*ό*· ὁ τῆς παρελθούσης νυκτός: «τ' ἀποψεσινὸ τ' ὄνειρο μὲ τάραξε».

ἀποψήφισις (ἡ) *['Αρχ.]*· ἡ ἀθῴωσις (*'Αντιφῶν* 130.20)· || ἀποστέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (*Δημ.* 1299.18, 1300.12)· || ἀκύρωσις, ἀναίρεσις (Ἐπιγρ. ἐν Hicks ἀρ. 149.19).

ἀποψιλῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ψιλόν, γυμνόν, ἀφαιρῶ τὰς τρίχας, τὰ πτερά, ἀπογυμνῶ: «κεφαλὴ ἀπεψιλωμένη»· || «ὄρος ἀπεψιλωμένον», ἀπογυμνωμένον ἀπὸ τὰ δένδρα, «ἀπεψιλώθησαν τὰ ὄρη ὑπὸ τῶν πυρκαϊῶν».

ἀποψίλωσις (ἡ)· ἡ ἀπογύμνωσις, ἡ ἀφαίρεσις τῶν τριχῶν, ἄλλως *ἀποτρίχωσις*· ὁ ἐξαφανισμὸς τῶν δένδρων: «ἡ ἀποψίλωσις τῆς κεφαλῆς,—τοῦ μύστακος,—τοῦ ὄρους». [Βλ. ἀποψιλωτικά.]

— [ΟΧΥΡΩΤ.] Ἐν τῇ ὀχυρωτικῇ καλεῖται *ἀποψίλωσις* ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ πεδίου βολῆς πρὸ μιᾶς κατεχομένης ὠργανωμένης γραμμῆς ἀπὸ τῶν τυχὸν ὑφισταμένων πρὸ τῆς γραμμῆς προπετασμάτων, ἅτινα δυσχεραίνουσι τὴν βολὴν τῶν ἀμυνομένων πρὸ τῆς γραμμῆς ταύτης. Ἡ ἀποψίλωσις ἔχει ὡσαύτως σκοπὸν νὰ στερήσῃ τὸν ἐπιτιθέμενον τῶν πρὸ τῆς γραμμῆς ὑπαρχόντων προκαλυμμάτων, ἅτινα θὰ τοῦ ἐπέτρεπον νὰ πλησιάσῃ εὐκόλως τὴν κατεχομένην γραμμήν.

Ἡ ἀποψίλωσις ἐπιτυγχάνεται εἴτε δι' *ἐργαλείων καταστροφῆς* (πριόνων, κλαδευτηρίων καὶ πελέκεων), εἴτε διὰ *πυρκαϊᾶς*, εἴτε τέλος δι' *ἐκρηκτικῶν ὑλῶν*.

Δι' *ἐργαλείων καταστροφῆς* ἡ ἀποψίλωσις ἐκτελεῖται ὁσάκις ὑπάρχει διαθέσιμος χρόνος καὶ θέλομεν νὰ μὴ γίνῃ αὕτη ἀντιληπτὴ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἵνα ἡ ἀποψίλωσις ἐκτελεσθῇ δι' ἐργαλείων καταστροφῆς, δέον τὰ ἐμποδίζοντα τὴν βολὴν προπετάσματα ἢ προκαλύμματα νὰ ὦσι δένδρα ἢ κλάδοι. Ὁσάκις πρόκειται περὶ σπαρτῶν ἡ ἀποψίλωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ θερισμοῦ ἢ ἂν ταῦτα εἶναι ξηρὰ διὰ πυρκαϊᾶς. Ἡ *πυρκαϊὰ* εἶναι μέσον ἀποψιλώσεως ἀπὸ δένδρα καὶ θάμνους· ἡ χρῆσίς της ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν δένδρων καὶ τοῦ πνέοντος ἀνέμου. Παρουσιάζει τὸ μειονέκτημα, ὅτι εἶναι ὁρατὴ παρὰ τοῦ ἀντιπάλου καὶ δὲν εἶναι ἀμέτοχος κινδύνων. Ἡ χρῆσις τῶν *ἐκρηκτικῶν ὑλῶν* ὡς μέσου ἀποψιλώσεως ἐνδείκνυται ὁσάκις ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποψιλώσεως ἐπείγει, ἢ ὁσάκις πρόκειται περὶ πολὺ μεγάλων δένδρων ἢ ἰσχυρῶν τοίχων.

Ὁσάκις πρὸ μιᾶς ὠργανωμένης γραμμῆς ὑφίστανται λάκκοι, οὗτοι πληροῦνται διὰ λίθων καὶ χώματος, ἢ ρίπτεται ἐντὸς αὐτῶν συρματόπλεγμα· ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει δέον νὰ ληφθῇ μέριμνα, ὅπως τὸ συρματόπλεγμα στερεωθῇ καλῶς εἰς τὸν πυθμένα τοῦ λάκκου.

Ἡ ἀποψίλωσις τοῦ ἐδάφους πρὸ μιᾶς κατεχομένης γραμμῆς εἶχε μέχρι τοῦ 1914 κεφαλαιώδη σημασίαν καὶ ἐπεξετείνετο εἰς μέγα βάθος πρὸ τῆς γραμμῆς ταύτης. Τοῦτο, διότι λόγῳ τῆς μικρᾶς τότε δραστικότητος τῶν πυρῶν τοῦ πεζικοῦ, ἐπεβάλλετο ἡ ἔναρξις τῶν πυρῶν ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως· συνεπῶς κεφαλαιώδης παράγων μιᾶς ὠργανωμένης γραμμῆς ἦτο νὰ ἔχῃ ἐκτεταμένον πεδίον βολῆς. Σήμερον ὅμως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ τεραστία αὔξησις τῆς δραστικότητος τοῦ πυρὸς τοῦ πεζικοῦ (πολυβόλα, ὁπλοπολυβόλα, βομβοβόλα, χειροβομβίδες κτλ.), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ χρησιμοποίησις τῆς πλαγιοφυλάξεως ἐπιτρέπουσι τὴν ἐπιτυχῆ ἄμυναν μιᾶς γραμμῆς μὲ πεδίον βολῆς περιωρισμένης ἐκτάσεως. Σήμερον μάλιστα ἐπιβάλλεται τὰ ὅπλα τοῦ πεζικοῦ καὶ ἰδίως τὰ μηχανήματα πλαγιοφυλάξεως (πολυβόλα), νὰ ἀρχίσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν βραδύτερον τὴν βολήν των, ἵνα ἀποφύγωσι τὴν ἐξουδετέρωσίν των ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Λαμβανομένης μάλιστα ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀεροπορίας, ἥτις διὰ φωτογραφιῶν δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀντίπαλον ἀρκετὰ στοιχεῖα τῆς ὀχυρώσεως, ἡ μεγαλυτέρα ἀσφάλεια μιᾶς ὠχυρωμένης γραμμῆς εἶναι ἡ ἀφάνεια. Δεδομένου δέ, ὅτι ἡ ἀποψίλωσις καθιστᾷ περισσότερον καταφανῆ τὴν ὠχυρωμένην γραμμήν μας, δέον ν' ἀποφεύγωμεν ταύτην ἢ τοὐλάχιστον νὰ τὴν περιορίζωμεν εἰς τὴν ἀπολύτως ἀναγκαιοῦσαν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς γραμμῆς μας ἔκτασιν. Μικρὰ δένδρα ἢ καὶ μεγάλα, ἀλλὰ μὴ πυκνά, νὰ μὴ κόπτωνται, ἀλλὰ νὰ ἀφίνωνται· οὕτω τὸ κέρδος τῆς ἀφανείας, θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερον τῆς ζημίας λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πεδίου βολῆς.

Ὑπάρχει ὅμως μία περίπτωσις, ὅπου ἐπιβάλλεται ἡ ἀποψίλωσις διὰ τὴν ἀποκάλυψιν μεγάλου πεδίου βολῆς. Αὕτη εἶναι ὁσάκις πρόκειται περὶ γραμμῆς προφυλακῶν· τότε ἐνδείκνυται νὰ ἀποκαλύψωμεν, ὅσον τὸ δυνατὸν τὸ πεδίον βολῆς, διὰ νὰ σταματήσωμεν τὸν ἐπιτιθέμενον ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπὸ μεγαλυτέρας ἀποστάσεως. Ἄλλως τε αἱ προφυλακαὶ λόγῳ τῆς μικρᾶς δυνάμεώς των λαμβάνουσι συνήθως τὴν ἐντολὴν συμπτύξεως ἅμα ὡς πλησιάσῃ ὁ ἀντίπαλος. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀποψιλωτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ φέρῃ ἀποψίλωσιν.

— ἀποψιλωτικὰ (Depilatoria) *[Φαρμ.]*. Σκευάσματα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀποτρίχωσις τῶν διαφόρων τοῦ σώματος τριχωτῶν μερῶν. Εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἐχρησιμοποιοῦντο διάφορα ἀποψιλωτικὰ μηχανικῶς δρῶντα, ὡς τὸ ἰσχυρῶς κολλητικὸν ἔμπλαστρον πίσσης *(ψίλωθρον)*, δι' οὗ ἀπεσπῶντο αἱ τρίχες οὐχὶ ὅμως καὶ ἀνωδύνως, ἡ τριβὴ δι' ἐλαφροπέτρας κλπ. Τὰ ἀποψιλωτικὰ ταῦτα μέσα ὑποκατέστησαν χημικὰ σκευάσματα, ὧν τὰ παλαιότερα ἐνεῖχον ὡς δραστικὸν συστατικὸν τὸ θειοῦχον ἀρσενικὸν ἢ κεκαυμένην ἄσβεστον ἢ καὶ ἀμφότερα. Τὰ σκευάσματα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται ἤδη εἰς τὴν ἀποτρίχωσιν τῶν δερμάτων εἰς τὴν βυρσοδεψίαν. Πλὴν τῶν σκευασμάτων αὐτῶν, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὸν τουρκικὸν ρουσμᾶν, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 3 μ. θειούχου ἀρσενικοῦ καὶ 15 μ. κεκαυμένης ἀσβέστου, ἀποψιλωτικῶς δρῶσι: τὸ ὑδροθειοῦχον νάτριον, τὸ θειοῦχον βάρυον, τὸ θειοῦχον κάλιον, τὸ θειοῦχον στρόντιον κλπ. Ἡ χρῆσις τῶν ἀποψιλωτικῶν γίνεται ὡς ἑξῆς: Σχηματίζεται πόλτος τοῦ ἀποψιλωτικοῦ σκευάσματος μετὰ θερμοῦ ὕδατος, καὶ ἐπικαλύπτεται ἡ πρὸς ἀποτρίχωσιν ἐπιφάνεια εἰς πάχος μαχαιρίου. Μετὰ τὴν ξήρανσιν τοῦ στρώματος (10—15') ἀποξύεται τὸ στρῶμα, τὸ δὲ ἀποτριχωθὲν μέρος ἐκπλύνεται καλῶς καὶ ἐπιχρίεται δι' ἐλαίου καὶ διὰ γλυκερίνης. Συνταγὴ ἀποψιλωτικὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθος: 10 μ. ὑδροθειούχου ἀσβεστίου καὶ ἀνὰ 5 μ. ἀμύλου, δεξτρόζης καὶ ἐλαίου λεμονίων. Ὡς ἀποψιλωτικὰ σκευάσματα φέρονται ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ διάφοροι εἰδικότητες (specialités) ἔχουσαι ὡς βάσιν τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα σκευάσματα (βλ. καὶ ἀποφθειρίασις). Κ. Γ. Μ

ἀποψινός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῆς σημερινῆς ἑσπέρας, ὁ ἀπόψε γενόμενος.

ἄποψις (ἡ)· ἡ ἐξ ἀποστάσεως θέα καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσις: «ἄποψις τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ δυσμῶν», «ἐκ τῆς ἀπόψεως ὁρᾶν τινα», ἐκ τοῦ μακρόθεν· || ἡ ὁρατὴ ἔκτασις: «πεδίον ἄπειρον εἰς ἄποψιν», ἀπεριόριστον εἰς θέαν· || ὑψηλὸν σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ βλέπῃ τις *(ἀρχ.)*· || μεταφ., τρόπος καθ' ὃν βλέπει τις τὰ πράγματα, γνώμη: «κατὰ τὴν ἰδικήν του ἄποψιν», «ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως», «ἡ νομικὴ ἄποψις τοῦ ζητήματος».

Digitized by Google

ἀποψυκτικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀποψύχων, ὁ ψυχραίνων, καταψυκτικός.

ἀπόψυξις (ἡ)· ἡ ψῦξις.

— *[Βιομηχ.]* Ἀπόψυξις λέγεται ἡ πρόκλησις πτώσεως τῆς θερμοκρασίας σώματός τινος.

Ἡ ποσότης τῆς θερμότητος ἣν περιέχει σῶμά τι ἐν δοθείσῃ θερμοκρασίᾳ εἶναι τόσῳ μεγαλυτέρα ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ *θερμοχωρητικότης* αὐτοῦ, ὡς καλεῖται τὸ γινόμενον τῆς μάζης τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν εἰδικὴν θερμότητα. Συνεπῶς ὅσῳ μεγαλυτέρα ἡ θερμοχωρητικότης, τόσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ποσότης τῆς θερμότητος ἥτις πρέπει νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸ ὑπ' ὄψει σῶμα, διὰ νὰ ὑποστῇ τοῦτο ὡρισμένην πτῶσιν θερμοκρασίας.

Ἡ μετάβασις θερμότητος ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς τὸ περιβάλλον λαμβάνει χώραν τόσῳ ταχύτερον, ὅσῳ μεγαλυτέρα ἡ ἐπιφάνεια διὰ δοθεῖσαν μᾶζαν, ἢ ὅσῳ μικροτέρα ἡ μᾶζα ἣν περικλείει ὡρισμένη ἐπιφάνεια.

Ἡ πτῶσις τῆς θερμοκρασίας λαμβάνει χώραν τόσῳ ταχύτερον, ὅσῳ μεγαλειτέρα εἶναι ἡ θερμοκρατιακὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ.

Ἡ ἀπόψυξις δι' ἀκτινοβολίας λαμβάνει χώραν τόσῳ ταχύτερον ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἰσχὺς ἐκπομπῆς ἢ ἡ ἀπορροφητικὴ ἰσχὺς τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος, τουτέστιν ὅσον περισσότερον πλησιάζουν αἱ ὀπτικαί του ἰδιότητες πρὸς τὰς τοῦ ἀπολύτως μέλανος σώματος, καὶ ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ θερμοκρασιακὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀκτινοβολοῦντος σώματος καὶ τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἀποψυκτικὴ δρᾶσις ὑγρῶν ἢ ἀερίων ἐπὶ σῶμά τι ὅπερ περιβάλλουν, ἡ ἀφαίρεσις δηλαδὴ θερμότητος *διὰ μεταβιβάσεως* (Konvektioo) καὶ *ἀγωγῆς*, εἶναι τόσῳ ἐντατικωτέρα ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ θερμικὴ ἀγωγιμότης τῶν ὑλῶν τούτων καὶ ὅσῳ ταχυτέρα εἶναι ἡ ἀνανέωσις αὐτῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τρόπων, τῆς *ἀγωγῆς*, τῆς *ἀκτινοβολίας* καὶ τῆς *μεταβιβάσεως*, ἡ πτῶσις τῆς θερμοκρασίας ἑνὸς σώματος δύναται νὰ προκληθῇ καὶ διὰ μετατροπῆς μέρους τῆς θερμότητος τοῦ σώματος εἰς *λανθάνουσαν*. Ἡ μετατροπὴ δυνατὸν νὰ λαμβάνῃ χώραν εἴτε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ σώματος, ἐπιδιωκομένης μεταστάσεως μέρους αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στερεᾶς εἰς τὴν ὑγρὰν κατάστασιν (ψυκτικὰ μίγματα), εἴτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος δι' ἀτμοποιήσεως ἢ ἐξατμίσεως μέρους τῆς ὕλης αὐτοῦ ἢ ἄλλων ὑγρῶν διὰ τῶν ὁποίων διαβρέχεται τὸ σῶμα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀπόψυξις τοῦ σώματος ἐνισχύεται καὶ ἐπιταχύνεται διὰ τῆς ταχείας ἀπομακρύνσεως τῶν παραγομένων κατὰ τὴν ἐξάτμισιν ἀτμῶν.

Τὰ ἀέρια ἀποψύχονται κατὰ τὴν ἀποτόνωσιν αὐτῶν ἂν κατ' αὐτὴν κατανικοῦν ἀντίστασιν, δηλαδὴ ἐπιτελοῦν ἔργον ἀναλώμασι τῆς ἰδίας αὐτῶν θερμότητος.

Κατὰ τὴν μεταβίβασιν τέλος ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἀπό τινος σώματος εἰς ἄλλο λαμβάνει χώραν τὸ γνωστὸν φαινόμενον τοῦ Peltier (βλ. θερμοηλεκτρισμός).

Οἱ τεχνικοὶ σκοποὶ οὓς ἐπιδιώκομεν διὰ τῆς ἀποψύξεως καὶ τῆς τεχνητῆς ἐπιταχύνσεως αὐτῆς εἶναι: ἄλλοτε ἡ παρεμπόδισις (ἢ ἡ ρύθμισις) τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς ζυμώσεως ὀργανικῶν οὐσιῶν, ἄλλοτε ἡ συμπύκνωσις ἀτμῶν ἢ ὁ ἔκ τινος διαλύσεως ἀποχωρισμὸς ὑπὸ χαμηλὴν θερμοκρασίαν δυσδιαλύτων συστατικῶν (χημικὴ βιομηχανία), ἄλλοτε, προκειμένου περὶ σωμάτων ἅτινα εἶναι δυνατὸν νὰ μεταστῶσιν ἀπὸ τὴν ὑγρὰν ἢ πλαστικὴν κατάστασιν εἰς σκληράν, στερεὰν κατάστασιν, ἡ ἐπίτευξις τεχνικῆς χρησίμου συγκροτιστικῆς καταστάσεως τῶν μορίων τῶν ἀντιστοίχων σωμάτων (ἄμορφον θεῖον, σκλήρυνσις χάλυβος, ὕελινα δάκρυα). Τεχνικῶς ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ἀπόψυξις δι' ἧς ἐπιδιώκομεν τὴν συμπύκνωσιν τοῦ ἀτμοῦ τοῦ ἐκρέοντος ἐκ τῶν ἀτμομηχανῶν ἐν τοῖς λεγομένοις *ψυγείοις*. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σκοπὸς τῆς ἀποψύξεως εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ *βαθμοῦ ἀποδόσεως* τῶν ἀτμομηχανῶν. Α. Μ.

ἀποψύχω· ψύχω, ψυχραίνω, καταψύχω.

Ἀππαλάχια *[Γεωγρ.]* βλ. Ἀπαλαχιανὰ ὄρη.

Ἀππὰρ (Appar). Ἰνδὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ. Διεκρίθη διὰ τοὺς πρὸς τὸν θεὸν Σίβαν ἀπευθυνομένους ὕμνους του.

ἀππασσιονάτο (appassionato) *[Μουσ.]*. Περιπαθῶς. Τίθεται συνήθως ἐπεξηγηματικῶς μετὰ λέξιν σημαίνουσαν ρυθμικὴν ἀγωγήν: andante appassionato, allegro appassionato κλπ. Πολλάκις ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ὅρου «con passione». Λ.

Ἀππὲλ (Appel), *Ἰάκωβος*. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (1680—1751) θεωρούμενος ὡς εἷς τῶν ἀρίστων τοπιογράφων. Ἔργα αὐτοῦ ὑπάρχουσιν εἰς διαφόρους πινακοθήκας τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ Βελγίου. Θ. Β.

—**Ἀππὲλ** (Appell), *Παῦλος-Αἰμίλιος*. Μαθηματικὸς Γάλλος γεννηθεὶς ἐν Στρασβούργῳ τῷ 1855. Ἀπὸ τοῦ 1885 ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων καὶ τῷ 1892 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισε καὶ πρόεδρος τῷ 1914. Ἀπὸ τοῦ 1920 ἐπρυτάνευσε τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων. Τῷ 1889 ἦλθε δεύτερος εἰς τὸν προκηρυχθέντα διαγωνισμὸν μεταξὺ πάντων τῶν μαθηματικῶν τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Ὀσκὰρ Β', τότε δὲ ὠνομάσθη καὶ ἱππότης τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «Cours de mécanique rationnelle» (1888), «Théorie des fonctions algébriques et de leurs intégrales» (1895), ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γκουρσά, «Principes de la théorie des fonctions elliptiques» (1897), μετὰ τοῦ Λακούρ, «Éléments de la théorie des vecteurs» (1921) καὶ πολλαὶ πραγματεῖαι εἰς εἰδικὰ περιοδικά. Εἶναι ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας εἰς τὸ «Ἰνστιτοῦτον τῆς πνευματικῆς συνεργασίας» ἑδρεῦον ἐν Παρισίοις. Χ. Δ.

Ἄππελδερν, *Ἀλβέρτος*. Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος ἐν Βρέμῃ. Θεωρεῖται δικαίως ὁ ἀπόστολος τῆς Λιπλανδίας, διότι διὰ τῶν ἀκαμάτων ἐνεργειῶν του διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ὅθεν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ οἱ ὀλίγοι Χριστιανοὶ οἱ εὑρισκόμενοι ἐκεῖ, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον περὶ τὸ 1150 ἔμποροι ἐκ Βρέμης ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμόν. Γενόμενος τῷ 1199 ἐπίσκοπος ἐν Uex Knell καὶ ἔχων τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ', ἦλθε μὲ 23 πλοῖα πλήρη ἱεραποστόλων καὶ πολεμιστῶν τῷ 1200 εἰς Λιπλανδίαν, ὅπου ἵδρυσε καὶ ἐπῴκισε τὴν πόλιν Ρίγαν, τῆς ὁποίας ἔγινεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος. Μετ' ἀπιστεύτου δραστηριότητος ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐκχριστιάνισιν καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς χώρας καὶ ἀνέλαβε 13 ταξίδια πρὸς συλλογὴν στρατοῦ καὶ διεκπεραίωσιν σχετικῶν ὑποθέσεων.

Προσεκάλεσε πολλοὺς μοναχοὺς ὡς βοηθοὺς καὶ πρὸς προστασίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς νέας πίστεως ἵδρυσε τὸ ἱπποτικὸν τάγμα τοῦ ξίφους, οὕτω κληθὲν διότι οἱ ἱππόται του (fratres militiae Christi) ἔφερον ἐπὶ τοῦ χιτῶνός των πεποικιλμένον ἐρυθρὸν ξίφος. Χάρις εἰς τὸ τάγμα αὐτὸ ἀπέτυχον αἱ προσπάθειαι τῶν Λιπλανδῶν, τῇ συμπράξει Ἐσθονῶν, Κουρλανδῶν καὶ Ρώσων, νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Γερμανοὺς ἐκ τῆς χώρας. Τῷ 1205 ἀνήγειρε καὶ τὸ πρῶτον μοναστήριον. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἀλβέρτος εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πλείστας δυσχερείας καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπερμέτρους ἀξιώσεις τοῦ τάγματος τοῦ ξίφους, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπερενίκα καὶ κατώρθωσεν ἐν τέλει τὴν ἐκχριστιάνισιν τῆς χώρας. Ἀπέθανε τῷ 1229 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ρίγας. Δ. Σ. Μ.

Ἀππελὲν, *Λεονάρδος*. Γάλλος φιλέλλην, ὅστις μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποπλοιάρχου ἀναφέρεται ὅτι ἠγωνίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ ἔτη 1826 καὶ 1827. Γ. Δ. Κ.

ἀππελοτυπία (appelotypie) *[Γραφ. τεχν.]*. Μία τῶν καλουμένων *ἀναστατικῶν* μεθόδων, ἤτοι τῶν μεθόδων τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς μεταφορὰν ἐπὶ λιθογραφικῆς ἢ ἐπὶ μεταλλίνης πλακὸς παλαιῶν γραμμικῶν ἐντύπων, προοριζομένων ἵνα ἀνατυπωθῶσι. Κατὰ τὴν ἀππελοτυπίαν διυγραίνεται ἡ ὀπισθία πλευρὰ τοῦ τύπου δι' ὕδατος, εἶτα δὲ πιέζεται οὗτος μετὰ χάρτου ἐπιχρισθέντος διὰ κηροῦ ἢ λίπους ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίθεται ὁ τύπος μὲ ἐστραμμένην τὴν ἐμπροσθίαν αὐτοῦ ὄψιν πρὸς τὴν κηρώδη ἢ λιπαρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ χάρτου. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην προσλαμβάνουσι λίπος μόνον αἱ τυπούμεναι θέσεις οὕτως, ὥστε ἡ περαιτέρω μεταφορὰ ἐπὶ λιθογραφικῆς πλακὸς καὶ ἀνατύπωσις εἶναι ἁπλουστάτη. Κ. Γ. Μ.

Ἀππελτάουερ (Appeltauer), *Ἰγνάτιος*. Μαθηματικὸς Αὐστριακὸς γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ (1769—1821), ὅπου ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν. Εἶναι συγγραφεὺς τοῦ ἔργου «Elementa Matheseos» (1814—17). Χ. Δ.

Ἀππεντζὲλ (Appenzell) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς βορειοανατολικῆς Ἐλβετίας, ἀποτελοῦσα ἴδιον καντόνιον περικλειόμενον ἐντὸς τοῦ καντονίου τοῦ Ἁγίου Γάλλου (Saint Gall). Ἀπὸ τοῦ 1597 διαιρεῖται εἰς δύο ἡμικαντόνια τῶν *Ἐντὸς* (Inner) καὶ *Ἐκτὸς* (Ausser) *Rhoden*, ἅτινα κεῖνται ἐπὶ τῆς Β καὶ ΒΔ κλιτύος τῶν ὀρέων *Σέντις* (Sentis), ἐξ ὧν πηγάζουσιν οἱ διαρρέοντες τὸ καντόνιον ποταμοὶ *Σίττερ* (Sitter) καὶ *Οὔρναις* (Urnäsch).

Τὰ ἀποτελοῦντα τὸ Ἀππεντζὲλ ἡμικαντόνια ἔχουσιν ἐν συνόλῳ ἔκτασιν 416 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 69933 κατοίκων, ὧν οἱ 14574 ἐν τῷ Inner Rhoden (ἔκτασις 173 τ. χμτρ.) καὶ οἱ 55169 ἐν τῷ Aussen Rhoden (243 τ. χμτρ.), ἅπαντες σχεδὸν ὁμιλοῦντες τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ πρώτου ἀνήκουσι κατὰ πλειονότητα (13811) εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα, τοῦ δὲ ἑτέρου (48851) εἰς τὸ τῶν διαμαρτυρομένων. Αἱ κυριώτεραι πόλεις εἶναι τὸ *Χερίζάου* (Hérizau), πρωτεύουσα τοῦ Inner (κάτ. 15200) καὶ τὸ *Ἀππεντζέλ*, πρωτεύουσα τοῦ Ausser (κάτ. 5173), ἀμφότεραι κείμεναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σίττερ. Ἐπίσης μεγάλη πόλις εἶναι καὶ τὸ *Τρόγκεν* (Trogen), ἀριθμοῦσα 3.000 κατοίκους. Εἰς τὸ καντόνιον τοῦ Ἀππεντζέλ, διακρινόμενον διὰ τὴν γραφικότητα τῶν τοπίων του, ὑπάρχουσι καὶ ὡραῖοι τόποι θερινῆς διαμονῆς καὶ λουτροπόλεις, ὡς τὸ *Χάϊντεν* (Heiden), *Βάϊσμπαντ* (Weissbad), *Κόντενμπαντ* (Kontenbad) καὶ *Ζακομπσμπάντ* (Jakobsbad) κλπ. Οἱ κάτοικοί του διακρίνονται διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν των.

Ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς περιοχῆς ἀξία μνείας εἶναι ἡ ἄμπελος, ἡ καλλιέργεια τῆς ὁποίας καταλαμβάνει 385 ἑκτάρια μὲ ἀπόδοσιν 10.393 ἑκατολίτρων οἴνου ἀξίας 1.019.000 ἑλβετ. φρ. Ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἱκανῶς προηγμένη. Κατὰ τελευταίαν ἀπαρίθμησιν οἱ ἐν αὐτῷ ἵπποι ἀνέρχονται τοὺς 635, οἱ βόες τοὺς 33.010, ἐξ ὧν αἱ 19.857 ἀγελάδες, οἱ χοῖροι τοὺς 21.868, τὰ πρόβατα τὰ 1299, αἱ αἶγες τὰς 5.084, καὶ τὰ πουλερικὰ τὰς 84.807. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μελισσοκομίαν σημειοῦμεν τὴν ὕπαρξιν 2.696 κυψελῶν. Δασικαὶ ἐκτάσεις ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐν τῇ περιοχῇ, ἀνερχόμεναι τὰ 2537 ἑκτάρια, ὧν τὰ 246 ἀνήκοντα εἰς τὸ δημόσιον, ἀποδίδουσι δὲ πλὴν ἄλλων δασικῶν προϊόντων 14.712 κυβ. μέτρ. ξυλείας. Τὰ ἀποτελοῦντα τὰ δάση τῆς χώρας ταύτης δένδρα εἶναι ἐλάται (Epicéa) κατὰ 49 %, ἕτερα κωνοφόρα κατὰ 25 %, φηγοὶ κατὰ 24 % καὶ ἕτερα πυκνόφυλλα κατὰ 2 %.

Ὁ κυριώτερος ὅμως οἰκονομικὸς παράγων τοῦ τόπου εἶναι ἡ βιομηχανία, ἐξ ἧς ἀποζῶσι τὰ 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ. Τὰ ἐν τῷ καντονίῳ ἐργοστάσια ἀνέρχονται τὰ 182 καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτοῖς ἐργαζομένων τοὺς 4,294. Ἡ κυριωτέρα βιομηχανία εἶναι ἡ κλωστοϋφαντουργία βάμβακος καὶ μετάξης, ὡς καὶ ἡ παρασκευὴ διαφόρων κεντημάτων, κατὰ ἧσσονα δὲ λόγον ἔρχεται ἡ λευκοσιδηρουργία συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς λεπτουργικῆς διαφόρων λευκοσιδηρῶν προϊόντων. Δ. Ε. Μ.

— *[Ἱστορ.]* Ἀπὸ τῆς καρολιγκιανῆς περιόδου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τὸ Ἀππεντζὲλ ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ Ἀββαείου τοῦ Ἁγίου Γάλλου. Ἡ τυραννικὴ ὅμως συμπεριφορὰ τῶν Ἀββάδων προεκάλεσεν ἐπανάστασιν τῶν ὀρεινῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀππεντζέλ, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Wolfsalde (1405) νίκην των ἀνεκήρυξαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀββαείου ἀνεξαρτησίαν των. Τῷ 1452, τὸ Ἀππεντζὲλ ἡνώθη μετὰ τῶν ἄλλων ἑπτὰ καντονίων τῆς Ἑλβετίας, τῷ δὲ 1513 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μεταρρύθμισις προεκάλεσε ταραχὰς εἰς τὴν περιοχήν, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὸν χωρισμὸν τοῦ καντονίου εἰς δύο τμήματα. Εἰς τὸ βόρειον τμῆμα, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ περισσότερον ἐκτεταμένον καὶ εὔφορον, συνεκεντρώθησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἐνῷ οἱ κάτοικοι τοῦ δευτέρου παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Γ. Α. Κ.

— *[Πολίτ.]* Ἀμφότερα τὰ ἡμικαντόνια, εἰς τὰ ὁποῖα διαιρεῖται τὸ Ἀππεντζέλ, ἀποτελοῦσιν αὐτοτελεῖς Δημοκρατίας, ἔχοντα ἴδιον Σύνταγμα καὶ ἴδια ὄργανα πρὸς ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ ἡμικαντονίου Ausser Roden τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1876 ὡς ἰσχύει μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν ἥτις ἐγένετο τῷ 1880 (25 Ἀπριλίου) ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑφ' ὅλων τῶν πολιτῶν (τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκατεστημένων Ἑλβετῶν πολιτῶν) ἐν τῇ «*Συνελεύσει*» (Landsgemeinde)—εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παρουσία των εἶναι ὑποχρεωτική—, ἥτις συνέρχεται κατ' ἔτος, ἐναλλὰξ εἰς Trogen ἢ Hundwyl, συνήθως τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου. Ἡ «Συνέλευσις» ἀσκεῖ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἀναθεωρεῖ τὸ Σύνταγμα ἐκλέγει τὰ μέλη τοῦ Ἀν. δικαστηρίου ὡς καὶ τὸν ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Ἑλβετικὴν Γερουσίαν (Ständerat), ψηφίζει τὸν προϋπολογισμὸν κ. λ. π. Πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως νόμου μέσῳ τοῦ «*Συμβουλίου τοῦ Καντονίου*» *(Γερουσία)* καὶ μόνον ἐφόσον τοῦτο ἤθελεν ἀπορρίψει τὴν πρότασίν του δύναται ὁ προτείνων νὰ εἰσηγηθῇ προσωπικῶς ταύτην. Τὸ «*Συμβούλιον τοῦ Καντονίου*» συνεδριάζει ἐν Herisaw, σύγκειται δ' ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν δήμων (1 ἐπὶ 1000 κατ.) Ἡ Κυβέρνησις (Regierungsrat) ἀποτελεῖται ἐξ 7 μελῶν, ὁ εἷς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ πρόεδρος δι' ἓν ἔτος, δυνάμενος κατ' ἀνώτατον ὅριον ἐπὶ 3 συνεχῆ ἔτη νὰ διατηρήσῃ τὴν προεδρίαν.

Ἐν τῷ ἡμικαντονίῳ Inner Roden, ἡ πολιτικὴ ἐξουσία κατὰ τὸ Σύντ. τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1872 (ὡς ἀνεθεωρήθη τῷ 1883) πηγάζει ἐκ τοῦ Λαοῦ, ἀσκουμένη ὑπὸ τῆς «Συνελεύσεως» ἥτις ἀποτελεῖται ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν τοῦ Καντονίου καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκατεστημένων Ἑλβετῶν πολιτῶν. Ἡ «*Συνέλευσις*» εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παρουσία τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν εἶναι ὑποχρεωτική, ἀσκεῖ τὴν συντακτικὴν καὶ νομοθετικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐκλέγει τὰ ἀνώτατα τοῦ ἡμικαντονίου ὄργανα, συνέρχεται δὲ ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου. Ἡ Κυβέρνησις (Standeskommission) ἀποτελεῖται ἐξ ἐννέα μελῶν, ὁ εἷς τῶν ὁποίων, εἶναι καὶ Πρόεδρος δι' ἓν ἔτος καὶ τὸ πολὺ διὰ δύο συνεχῆ ἔτη. Τὸ «*Μέγα Συμβούλιον*» *(Γερουσία)* ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐξ ἀντιπρο-

Digitized by Google

σώπων τοῦ λαοῦ (1 ἐπὶ 250 κάτ. ἑκάστης ἐπαρχίας), εἶναι δὲ τὸ κύριον ὄργανον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Τόσον τὸ Σύνταγμα τοῦ ἡμικαντονίου Ausser Roden, ὅσον καὶ τὸ τοῦ Inner Roden περιέχουσι πλείστας διατάξεις, αἵτινες διαλαμβάνουσι περὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, καθιεροῦσαι τὴν ἀνεξιθρησκείαν, καὶ τὴν ἀκώλυτον ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἑκάστου. Ἡ παιδεία εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ παρέχεται δωρεάν. Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία προστατεύεται ὑπὸ τοῦ Συντάγματος, ὡς καὶ πᾶν ἀτομικὸν δικαίωμα συνυφασμένον μετ᾽ αὐτῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hatschek*, Allgemeines Staatsrecht τ. II Das Recht des modernen Demokratie (σποράδων). Η. Γ. Κ.

Ἀππεντίνι (Appendini), ***Φραγκῖσκος - Μαρία.*** Ἰταλὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1768—1837). Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ρώμῃ καὶ χειροτονηθεὶς ἱερεὺς ἐστάλη εἰς Ραγούσαν, ἔνθα διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς πόλεως ὁ Ναπολέων ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκεῖ ἀκαδημίας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον τοῦ Ἀππεντίνι εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Notizie istoricocritiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusù». Α. Δ.

Ἀππὲρ (Appert), ***Βενιαμὶν - Νικόλαος-Μαρία.*** Γάλλος φιλάνθρωπος γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1797. Κατηγορηθεὶς τῷ 1822 ὅτι διηυκόλυνε τὴν φυγὴν δύο πολιτικῶν καταδίκων, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς κρατήσεώς του ἐμελέτησε τὴν κατάστασιν τῶν καταδίκων καὶ προσεπάθησεν ἔκτοτε νὰ τὴν βελτιώσῃ. Πρὸς τοῦτο ἐπεσκέφθη τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης μελετῶν τὰ ἐφαρμοζόμενα συστήματα καὶ ἔγραψε πολλὰ σχετικὰ βιβλία ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι: «Traité d'éducation élémentaire pour les prisonniers (1822), «Bagnes, prisons et criminels» (1836), «Voyage en Belgique et conférences sur les divers systèmes *d'emprisonnement*» (1849) κλπ.

— **Ἀππὲρ** (Appert), ***Εὐγένιος.*** Ζωγράφος Γάλλος γεννηθεὶς ἐν Ἀνγκὲρ (1814—1867). Ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἕνγκρ καὶ διεκρίθη εἰς ἔργα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ἐκ τούτων ἀξιομνημόνευτα εἶναι: «ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος III διωγμένος καὶ μετημφιεσμένος εἰς ἐπαίτην», «Αἱ Ἀδελφαὶ τοῦ Ἐλέους ἐν Κριμαίᾳ» κλπ. Χ. Δ.

— **Ἀππὲρ** (Appert), ***Νικόλαος.*** Γάλλος βιομήχανος (1750—1841), ἀδελφὸς τοῦ Βενιαμίν. Ἐφεῦρε μέθοδον διὰ τὴν κονσερβοποίησιν τῶν νωπῶν τροφίμων καὶ ἔγραψε σχετικῶς ἔργον, ὑπὸ τὸν τίτλον «L'art de conserver les substances animales et végétales» (Παρίσιοι 1810).

— **Ἀππὲρ** (Appert), ***Παυλίνα.*** Γαλλὶς ζωγράφος, γεννηθεῖσα ἐν Παρισίοις τῷ 1810, μαθήτρια τοῦ Ὠμπρύ, τοῦ Σαὶν καὶ τοῦ Γκρανζέ. Διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς προσωπογράφος καὶ μικρογράφος. Α. Δ

— **Ἀππὲρ** (Appert), ***Φῆλιξ-Ἀντώνιος.*** Στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς Γάλλος γεννηθεὶς ἐν Σαὶν-Ρεμὺ-σὺρ Μπυσσὺ τοῦ Μάρνη (1817—1891). Διεκρίθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἰσλὺ (1844), ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Κριμαίας καὶ διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς κομμούνας (1871) ὡς ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς δικαιοσύνης. Τέλος ἐχρημάτισε πρεσβευτὴς εἰς Πετρούπολιν. (1883—86). Χ Δ

Ἄππια (Appia), ***Λουδοβῖκος.*** Ἰατρὸς ἰταλικῆς καταγωγῆς, γεννηθεὶς ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1818 καὶ σπουδάσας ἐν Βόννῃ καὶ Ἁϊδελβέργῃ. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Γενεύῃ εἰργάσθη μετὰ τοῦ Dunant καὶ Moynier διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἔγραψε διαφόρους ἐργασίας ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰατρικῆς (Le chirurgien d' ambulance, ou quelques études sur les plaies par armes à feu. Γενεύῃ 1859. Les blessés dans le Scheswig pendant la guerre de 1864. Γενεύῃ 1864), ὧν μία, «La guerre et la charité (1870) ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Moynier, ἐβραβεύθη Μετέσχε πασῶν τῶν διασκέψεων πρὸς ἵδρυσιν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὑπὲρ οὗ μετὰ ζέσεως εἰργάσθη μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὑπῆρξε δὲ συνδιευθυντὴς τοῦ Διεθνοῦς Δελτίου τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ (Bulletin intern. de la Croix - rouge) καὶ ἐκ τῶν 8 ἑταίρων τοῦ διεθνοῦς γραφείου αὐτοῦ (Comité intern. de la Croix - rouge). Ἀπέθανεν ἐν Γενεύῃ τῷ 1898. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀππία (ἡ). Κοινότατον παρὰ Ρωμαίοις ὄνομα γυναικῶν.

— **Ἀππία** ***Ἀννία Ρηγίλλα.*** Σύζυγος Ἡρώδου τοῦ Αττικοῦ (βλ. λ. και Ἀθῆναι τ. Β', σ. 64 γ').

Ἀππία ***ὁδὸς*** (via Appia) *['Αρχ.]*. Ἡ μεγίστη καὶ σπουδαιοτάτη τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰταλίᾳ ὁδῶν, συνδέουσα τὴν Ρώμην μετὰ τῶν πλουσίων καὶ μεγάλων πόλεων τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Ἀπουλίας. Ἱδρύθη τῷ 312 π. Χ. ὑπὸ τοῦ κήνσορος *Ἀππίου Κλαυδίου Καίκου*, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀππία*, ἐξικνεῖτο δε ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τῆς ἐν Ρώμῃ Καπυΐνης Πύλης μέχρι τῆς Καπύης, τῆς σημαντικωτέρας ἐν Καμπανίᾳ πόλεως. Τρεῖς αἰῶνας ἀργότερον, ἡ Ἀππία ὁδὸς ἐπεξετάθη μέχρι Βρινδησίου, τοῦ μεγάλου ἐν τῇ Ἀδριατικῇ λιμένος τῶν Ρωμαίων, τοῦτο δὲ ἐδιπλασίασε τὴν σπουδαιότητά της, καθ' ὅσον ἡ Ἀππία ἀπέβη ἡ σπουδαιοτέρα τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς Ἰταλίας, διὰ ταύτης δὲ ἐνηργεῖτο τὸ ἐξ Ἀνατολῶν ἐμπόριον καὶ ἤρχοντο εἰς Ρώμην οἱ πολυάριθμοι ἐξ Ἑλλάδος, Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου ἐπισκέπται. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἱδρύθησαν σὺν τῷ χρόνῳ πλεῖστα καὶ ἀξιολογώτατα μνημεῖα, οἱ δὲ Ρωμαῖοι εὐπατρίδαι ἐθεώρουν ὡς ἐξαιρετικὸν προνόμιον τὴν παραχώρησιν εἰς αὐτοὺς ἀδείας ὅπως ἀνεγείρουν τοὺς τάφους των παρὰ τὴν μεγάλην ὁδόν. Σήμερον δὲ ἀκόμη ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ταύτης, εἰς τὸ πρὸς τὴν Ρώμην ἰδίως τμῆμα, ἀνευρίσκονται τὰ σπουδαιότερα καὶ περισσότερα μνημεῖα τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου.

Ἀρχίζουσα ἀπὸ τῆς Καπυΐνης Πύλης ἡ Ἀππία ὁδὸς καὶ ἀφήνουσα πρὸς τὸ δεξιὸν τὰς *θέρμας τοῦ Καρακάλλα* καὶ πρὸς τὸν ἀριστερὸν τὸν *τάφον τοῦ Σκηπίωνος*, διήρχετο διὰ τῆς *Ἀππίας Πύλης* (σημ. *Σὰν-Σεμπαστιάνο*) τὸ *Αὐρηλιανὸν τεῖχος*. Ἐκεῖθεν ἡ ὁδός, κατωφερίζουσα ὁμαλῶς, διέρχεται τὸν ποτομὸν Ἄλμο, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται οἱ πρῶτοι ἐρειπωμένοι τάφοι, ἀφήνουσα πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν πρὸς *Ἀρδέαν ὁδὸν* καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν ἐκκλησίαν «*Domine-quo-vadis*» («*Κύριε, ποῦ ὑπάγεις ;*»), διήρχετο ἐγγὺς τῶν κατακομβῶν τοῦ *Ἁγίου Καλίξτου* καὶ ἔφθανεν εἰς τὸν *Ἱππόδρομον τοῦ Μαξεντίου*, ἱδρυθέντα τῷ 311 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ αὐτοκράτορος. Ἐκ τοῦ Ἱπποδρόμου, τοῦ ὁποίου ἡ κυρία εἴσοδος εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, διήρχετο αὕτη ἐγγὺς ἐρειπίων ἀρχαίου τάφου, ἢ κατά τινας ναοῦ τοῦ Βάκχου, μεταβεβλημένου ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος εἰς ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ *Ἁγίου Οὐρβανοῦ*, καὶ ἔφθανεν εἰς τὸν περίφημον κυκλικὸν τάφον τῆς *Καικιλίας Μετέλλας*, συζύγου τοῦ τριάνδου Κράσσου. Ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἡ Ἀππία ὁδὸς ἐμφανίζει ἔτι μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ πλῆθος τῶν μνημείων οἵτινες εἶχον ἱδρυθῇ ἑκατέρωθεν αὐτῆς. Μέγας ἀριθμὸς τάφων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἄλλων ἀνωνύμων καὶ ἄλλων φερόντων ἐπιταφίους πλάκας, εὑρίσκεται κατεσπαρμένος ἐνταῦθα (5ον καὶ 6ον χιλιόμετρα) εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκεται ὁ λεγόμενος *τάφος τοῦ Σενέκα*, τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Ρωμαίου φιλοσόφου. Ἐγγὺς τούτου σώζεται ὁ τάφος τῶν τέκνων ἀπελευθέρου τινὸς τοῦ Πομπηίου γένους, ὀλίγον δὲ μακρότερον τὰ ἐρείπια μικροῦ *ναοῦ τοῦ Διός*, εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐμαρτύρησαν πλεῖστοι τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τάφων εὑρίσκονται οἱ τοῦ *Πομπωνίου Ἀττικοῦ*, τῶν ἀδελφῶν *Κουιντιλίων*, οὓς ὁ αὐτοκράτωρ Κόμμοδος ἐδολοφόνησεν, ὅπως σφετερισθῇ τὴν περιουσίαν των, τοῦ *Ὁρατίου* κλπ. Ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 12ου χιλιομέτρου ἡ ὁδὸς ἐμφανίζει μικρότερον ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον, τὰ δὲ σπουδαιότερα τῶν σῳζομένων ἐρειπίων εἶναι τὰ νομιζόμενα ὡς τάφοι τοῦ αὐτοκράτορος *Γαλλιηνοῦ* καὶ τοῦ *Πομπηίου*. Ἐκεῖθεν ἡ Ἀππία διερχομένη διὰ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους κατήρχετο πρὸς τὰ *Ποντικὰ ἕλη*, τὰ ὁποῖα διέσχιζε καθ' ὅλην των τὴν ἔκτασιν, διήρχετο διὰ τοῦ *Λανουβίου* τοῦ *Ἀππίου Φόρου* καὶ τῆς *Φερονίας*, φθάνουσα ἐν *Ταρρακίνᾳ* τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν. Ἀπὸ τῆς Καπυΐνης πύλης μέχρι τῆς ἀγορᾶς τῆς Ταρρακίνας ἡ Ἀππία ὁδὸς οὐδαμοῦ παρεξέκλινε τῆς εὐθείας γραμμῆς. Ἐκ τῆς Ταρρακίνας ἐκάμπτετο ὅπως διέλθῃ διὰ τῆς *Φορμίας*, ὅπου προσήγγιζεν ἐκ νέου τὴν θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ ἠκολούθει τὴν ἀκτήν, ἣν ἐγκατέλειπεν ὁριστικῶς διὰ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Καμπανίαν μέχρι τῆς πρωτευούσης της *Καπύης*, ὅπου ἐπερατοῦτο, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ ἀρχαία ὁδός. Ἀπὸ τῆς Καπύης μέχρι Βρινδησίου διασχίζει διαδοχικῶς τὸ *Καούντιον*, τὸ *Βενεβέντον*, τὸ *Αἰκλανὸν* καὶ τὴν *Ἀκουϊλονίαν*, ἐκ τῆς ὁποίας εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἀπουλίαν διερχομένη διαδοχικῶς ἐκ τῆς *Βενουσίας*, τοῦ *Σιλβίου*, τοῦ *Τάραντος*, τῆς *Οὐρίας* μέχρι τοῦ *Βρινδησίου*, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτερματίζετο.

Ἡ Ἀππία ἦτο καθ' ὅλον τὸ μῆκός της ἀρκετὰ εὐρεῖα, ὥστε νὰ διέρχωνται δι' αὐτῆς δύο συγχρόνως ὀχήματα, εἶχε δὲ ἐπιστρωθῇ διὰ πλακῶν, ὑπὸ τοῦ Γαΐου Κράσσου, ὁλόκληρος, ἐκτὸς τοῦ ἕως τὰ Ποντικὰ ἕλη τμήματός της, μέχρι Καπύης. Ἀπὸ τῆς Καπύης μέχρι τοῦ Βρινδησίου ἦτο ἐστρωμένη διὰ χαλίκων. Διὰ νὰ τηρήσουν τὸ εὐθύγραμμον τῆς ὁδοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέδιδον μεγίστην σημασίαν, οἱ Ρωμαῖοι μηχανικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν γιγαντιαίων ἀληθῶς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔργων. Οὕτω ἐγγὺς τῆς Ἀρικίας, διατηροῦνται τὰ ἴχνη τῆς τεχνικῆς ἐπιχωματώσεως, εἰς ἣν ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν, μήκους 800, πλάτους 15 καὶ ὕψους 44 ποδῶν. Εἰς τὰ Ποντικὰ ἕλη ἐδέησε νὰ κατασκευασθῇ μακρύτατον ἀνάχωμα μήκους 19 περίπου μιλλίων, κάτωθεν τοῦ ὁποίου διηνοίχθησαν κατὰ διαστήματα στόμια διὰ τὴν δίοδον τῶν ὑδάτων. Μετὰ τὴν Ταρρακίναν ἡ ὁδὸς διέρχεται μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τεραστίου βράχου, ὅστις ἠμπόδιζεν ἄλλοτε τὴν διὰ τοῦ μέρους τούτου χάραξιν τῆς ὁδοῦ. Ὁ βράχος οὗτος ἀπεκόπη ἐπὶ τοῦ κήνσορος Βαλερίου Φλάκκου εἰς μῆκος 100 καὶ ὕψος 150 ποδῶν. Γ. Λ. Κ.

Ἀππιὰν (Appiant), ***Ἀδόλφος.*** Γάλλος ζωγράφος καὶ χαράκτης γεννηθεὶς ἐν Λυὼν τῷ 1819 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1892. Ἀπὸ τοῦ 1840 ἤρξατο ἐκθέτων εἰς τὰς διαφόρους γαλλικὰς ἐκθέσεις τοπία του ἐμπνεόμενα ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ Δελφινάτου καὶ τῆς Προβηγκίας. Προετίμα κυρίως νὰ εἰκονίζῃ τὰς παραλίας τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Τὰ ἔργα του γέμουσιν ἰσχυροῦ φωτὸς καὶ παρουσιάζουσι λεπτὰς διαφανεῖς σκιάς, θεωροῦνται δὲ ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τοῦ εἴδους των. Θ. Β.

Ἀππιάνι (Appiani), ***Ἀνδρέας.*** Ἰταλὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Μιλάνῳ (1754 - 1817). Τὰ πρῶτα μαθήματα ἔλαβε παρὰ τῶν καθηγητῶν δὲ Τζόρτζι καὶ Γκουΐντιτσι, ἀλλὰ τάχιστα ἀφῆκεν αὐτούς, ὅπως ἀκολουθήσῃ σπουδὰς ἄνευ ἄλλου τινὸς ὁδηγοῦ, εἰμὴ τῶν μεγάλων ἀριστοτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ Ἀππιάνι κατείχετο ἐκ τῆς φιλοδοξίας νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἰταλικὴν τέχνην, ἥτις εὑρίσκετο τότε εἰς πλήρη παρακμήν. Ἐπεσκέφθη ἀλληλοδιαδόχως τὴν Βολωνίαν, τὴν Πάρμαν, τὴν Μοδέναν, τὴν Φλωρεντίαν καὶ μετέβη πολλάκις εἰς Ρώμην, ὅπου εἰσέδυσεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ραφαήλ. Χωρὶς νὰ ἀκολουθήσῃ ἀποκλειστικῶς τὴν σχολὴν οὐδενὸς προηγουμένου του, φαίνεται ἐν τούτοις ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ραφαὴλ καὶ τοῦ Κορρεγίου. Ἤρξατο τοῦ σταδίου αὐτοῦ διὰ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παλατίου Μόντζα, αἱ ὁποῖαι ἡδραίωσαν τὴν φήμην καὶ τὰς ὁποίας ἐξετέλεσεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μιλάνου Ἰουλιανοῦ Τραμπαλέσσι καὶ τοῦ διασήμου τότε ζωγράφου Μαρτίνου Κνόλλερ. Πάντα τὰ ἐπεισόδια τῆς «Ζωῆς τῆς ψυχῆς» εἶναι ἔργα του, τὰ διακρίνει δὲ ἡ ἔμπνευσις καὶ ἡ χαριεστάτη ἐκτέλεσις. Εἰς τὸν Ἀππιάνι ἀνετέθη ἐπίσης ἡ διακόσμησις τοῦ θόλου τῆς ἐκκλησίας Σάντα-Μαρίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτέλεσις παρειάθη ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξετέλεσε τὴν ἁγίαν Μαργαρίταν καὶ τὰς τοιχογραφίας τοῦ παλατίου Μασσεράτι, ἀνήκοντος εἰς τὸν μαρκήσιον Τζίτα καὶ πλῆθος προσωπογραφιῶν, ἐν αἷς τὴν τοῦ Ναπολέοντος Α', τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Ἰταλίας Εὐγενίου καὶ ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Ὁ Ναπολέων Α' ἐκτιμῶν μεγάλως τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ καλλιτέχνου ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτὸν πλείστας τιμὰς καὶ διώρισεν αὐτὸν μέλος τοῦ νομοθετικοῦ σώματος τῆς δημοκρατίας τῶν Ἄλπεων, ἐπίτροπον τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ πρῶτον ζωγράφον τῆς Αὐλῆς. Τῷ 1808 ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διακόσμησις τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου τοῦ Μιλάνου. Αἱ ζωγραφίαι του αὗται ἀποτελοῦσι σειρὰν εἴκοσιν ἑνὸς μεγάλων πινάκων καὶ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἀποθέωσις τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τὰ κύρια ἐπεισόδια τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Τὰ ἔργα ταῦτα διακρίνει ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἁρμονία τῆς συνθέσεως, ἄγνωστος εἰς τοὺς ζωγράφους τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ στεροῦνται τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τοὺς πίνακας τῆς γαλλικῆς σχολῆς.

Μικροτέρας ἀξίας ἔργα ὑπάρχουσι πλεῖστα τοῦ Ἀππιάνι, ἐκ τοῦ βίου πάντοτε τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα εὑρίσκονται εἰς τὴν Στοὰν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ ἄλλα εἰς διαφόρους πινακοθήκας τῆς Πετρουπόλεως. Ἐκ τούτων ὡς κάλλιστον θεωρεῖται ἡ «Ὀργὴ τοῦ Ἀχιλλέως» περὶ ἧς μέγας ἐγένετο λόγος ὅτε ἐπωλήθη μετὰ τῆς λαμπρᾶς συλλογῆς τοῦ μαρκησίου Σομμαρίβα (1839). Οἱ πλεῖστοι τῶν πινάκων του ἐχαλκογραφήθησαν ὑπὸ διασήμων χαρακτῶν. Τὸ στάδιον τοῦ Ἀππιάνι ὑπῆρξε σχετικῶς βραχύ, διότι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς καλλιτεχνικῆς του δράσεως προσεβλήθη ἐξ ἀποπληξίας, ἥτις διέκοψε τὸ ἔργον αὐτοῦ, μετ' ὀλίγον δὲ δευτέρα προσβολὴ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του. Ὁ διάσημος γλύπτης Τορβάλντσεν ἔγλυψεν εἰς μνήμην τοῦ καλλιτέχνου μνημεῖον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἓν τῶν ὡραιοτέρων κοσμημάτων τοῦ μεγάρου τῶν Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Μιλάνου.

Ὁ ἀνεψιὸς τούτου ***Ἀνδρέας Ἀππιάνι*** (1817—1865) ἠσχολήθη εἰς τὴν ἱστορικὴν γραφικὴν καὶ ἀπέκτησεν ἐπί τινα χρόνον φήμην δεξιοῦ ζωγράφου. Θ. Β.

— **Ἀππιάνι** (Appiani), ***Φραγκῖσκος.*** Ἰταλὸς ζωγράφος τοιχογραφιῶν (1704—1792), μαθητὴς τοῦ Δομινίκου Μαγκάτα καὶ τοῦ Μαντσίνι. Εἰργάσθη ἐν Περούζῃ καὶ Ρώμῃ, ὅπου εὑρίσκονται τὰ δοκιμώτερα τῶν ἔργων του: «Ὁ θάνατος τοῦ ἁγίου Δομινίκου» κτλ. Α. Δ.

Ἀππιάνο (Appiano), ***Ἰάκωβος.*** Τύραννος τῆς Πίζης, σφετερισθεὶς τὴν ἐξουσίαν τῷ 1392 διὰ προδοσίας καὶ δολοφονιῶν. Ὀπαδὸς τοῦ Γκαλέας Βισκόντι, παρέσυρε τὴν Πίζαν εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Φλωρεντινῶν. Ὁ Ἰάκωβος Ἀππιάνι ἀπέθανε τῷ 1398.

Digitized by Google

—**Ἀππιάνο** (Appiano), *Γεράρδος*. Υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω. Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἀρχήν, ἔφθασε μέχρι τοιούτου σημείου ἀτιμίας, ὥστε νὰ πωλήσῃ τὴν Πίζαν εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Μιλάνου ἀντὶ 200.000 φιορινίων, διατηρήσας δι' ἑαυτὸν μόνον τὴν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Πιομπίνο καὶ τῆς νήσου Ἔλβας, εἰς ἣν ἀπεσύρθη, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ μίσους καὶ τῶν ἀρῶν τῶν συμπολιτῶν του. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ὑπῆρξαν δεσπόται τοῦ Πιομπίνο μέχρι τοῦ 1589. Α. Δ.

—**Ἀππιάνο** Appiano), *Νικόλαος* ντ'—. Ἰταλὸς ζωγράφος γεννηθεὶς κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐν Μιλάνῳ, εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ὁποίου προσέφερε πολυτίμους συμβουλάς. Κριτικοί τινες τὸν συνταυτίζουσι πρός τινα ἀνώνυμον μαθητὴν τοῦ Μποκατσίνο, ὃν καλοῦσι Ψευδο-Μποκατσίνο. Α. Δ.

Ἀππιανός. Ἕλλην ἱστορικὸς τοῦ Β' αἰῶνος ἀπὸ Χριστοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἦλθεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ εἰς Ρώμην, ὅπου κατ' ἀρχὰς διετέλεσε συνήγορος εἰς δίκας, ἕως ὅτου διὰ τῆς προστασίας τοῦ φίλου του Φρόντωνος ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτρόπου. Τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρωμαϊκὰ» ἱστορίαν του ἔγραψε περὶ τὸ 160 μ. Χ. ἤδη προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν. Ὁ Ἀππιανὸς δὲν ἐπεδίωξε τὸν ἀκριβέστερον ὁρισμὸν τῶν χρόνων, ὑπελόγισε δ' ἐν τῷ προοιμίῳ διὰ στρογγύλων ἀριθμῶν 900 μὲν ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἀφ' ὅτου δὲ κατεστάθη ἡ τῶν αὐτοκρατόρων ἀρχὴ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέως 200 ἔτη περίπου.

Ἡ παρορμήσασα αὐτὸν σκέψις πρὸς τὴν ὀρθὴν ἱστοριογραφίαν ἦτο ἡ ἑξῆς: Κατιδών, ὅτι τὰ συναφῆ γεγονότα διασπῶνται διὰ τῆς χρονογραφικῆς τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων μεθόδου, ἐζήτησε καταλληλότερον σύστημα κατατάξεως αὐτῶν. Τοιοῦτον δὲ σύστημα ἐξεῦρεν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων, εἰς ἣν ἕκαστον ἐπὶ μέρους ἔθνος προσετίθετο εἰς τὸ μέγα ρωμαϊκὸν κράτος μικρὸν κατὰ μικρόν. Ὅθεν τὰ «Ρωμαϊκὰ» συνεκροτήθησαν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἱστορημάτων, ὧν ἕκαστον διεκρίνετο δι' ἰδίας ἐπιγραφῆς. Τὰ ἱστορήματα δὲ ταῦτα περιελάμβανον ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῶν Ρωμαίων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν: τὸ πρῶτον βιβλίον ἀνεφέρετο εἰς τὴν περίοδον τῆς βασιλείας, τὰ δὲ δύο τελευταῖα εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ κατὰ τῶν Γετῶν καὶ τῶν Ἀράβων.

Τοῦ πολυμεροῦς ἔργου τοῦ Ἀππιανοῦ πλήρη τμήματα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἡ «Ἰβηρική», ἀποτελοῦσα τὸ ἕκτον βιβλίον τοῦ ὅλου ἔργου, ἡ «Ἀννιβαϊκὴ» (Ζ' βιβλίον), ἡ «Λιβυκὴ» (Η' βιβλίον), ἡ «Συριακὴ» (ΙΑ' βιβλίον), ἡ «Μιθριδάτειος» (ΙΒ' βιβλίον), ἡ «Ἰλλυρική», ἀποτελοῦσα τὸ Β' μέρος τοῦ Θ' βιβλίου καὶ πέντε βιβλία «Ἐμφυλίων». Πλὴν δὲ αὐτῶν περιεσώθησαν ἀκόμη, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν σποράδην ἀποσπασμάτων· ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν «Κελτικὴν» (βιβλ. 4) καὶ ἐκτενὴς περικοπὴ συναφὴς πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον του δὲν ἔφερεν εἰς πέρας ὁ συγγραφεύς, διότι εἰς τρία χωρία προαναγγέλλει, ὅτι μέλλει νὰ γράψῃ «Παρθυακὴν γραφήν», ἥτις δύσκολον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θ' ἀπετέλει αὐτοτελὲς σύγγραμμα, μᾶλλον δὲ θὰ προσετίθετο εἰς τὸ τέλος τῶν «Ρωμαϊκῶν» μετὰ τῶν Δυκικῶν. Ἡ εἰς τὰ χειρόγραφα ἐν τῇ Συριακῇ προσηρτημένη «Παρθικὴ» εἶναι οἰκτρὸν κατασκεύασμα τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Ὁ Ἀππιανὸς ὑποπίπτει εἰς τερατώδη σφάλματα προκειμένου περὶ γνωστοτάτων γεωγραφικῶν πραγμάτων, π. χ. περὶ τοῦ ροῦ τοῦ ποταμοῦ Ἴβηρος (Ἰβηρικὴ 6) ἢ περὶ τῆς θέσεως τῆς Ζακάνθης (αὐτόθι 7. 19). Ἐν γένει ἡ κριτικὴ ἀκρίβεια δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ συγγραφέως. Ὁ λόγος αὐτοῦ οὐδαμοῦ ὑψοῦται ὑπεράνω τοῦ μετρίου, πολυάριθμοι δὲ λατινισμοὶ δεικνύουν πόσον ὁ Ἀππιανὸς ἐξηρτήθη ἀπὸ τὰ λατινικὰ κείμενα. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ ἔργον τοῦ Ἀππιανοῦ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ὡς ἱστορικὴ πηγή. Οὕτω διέσωσεν εἰς ἡμᾶς, ἐπὶ παραδείγματι, σημαντικώτατα τεμάχια τῆς νεωτέρας χρονογραφίας καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τοῦ Ἀσινίου Πηλλίωνος, καίτοι παρεμόρφωσε ταῦτα κατά τι δι' ἐγκαταμείξεως ἱστορικῶν πλασμάτων.

[ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἔκδοσις τοῦ *Schweighäuser*, Λειψ. 1785. Κριτικὴ ἔκδοσ. *Mendelssohn* ἐν τῇ βιβλιοθ. Teubner. *Kratt*, De Appiani elocutione. *Götzeler*, Quaestiones in Appiani et Polybiidicendi.] Α. Δ.

Ἀππιάς, *-άδος [Ἀρχ.]*. Νύμφη τῆς *Ἀππίας πηγῆς* ἐν Ρώμῃ. Ἡ Ἀππία αὕτη πηγὴ ἢ Ἀππία κρήνη ἔκειτο οὐχὶ μακρὰν τοῦ ἱεροῦ τῆς Γενετυλλίδος Ἀρτέμιδος ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ ἦτο κεκοσμημένη πέριξ δι' ἀγαλμάτων τῶν Νυμφῶν, τῶν Ἀππιάδων. (Ovid. A. A. 1, 82.3, 452.—*Rem.* Am. 665.—*Plin.* 36, 5, 4. n. 10).

Ἐπίσης τὴν Ἀθηνᾶν ὀνομάζει ὁ Κικέρων *Ἀππίαν* (Ad. fam. 3, 1, 1), θέλων νὰ περιποιηθῇ καὶ κολακεύσῃ τὸν *Ἄππιον Ποῦλχρον*. Ι. Χ. Δ.

Ἄππιν (Appin) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ περιοχὴ τοῦ Argyllshire τῆς Σκωτίας, τῆς ὁποίας τὸ ὑψηλότερον σημεῖον ἔχει ὕψος 1025 μ. Ἐπίνειον αὐτῆς εἶναι ὁμώνυμος λιμήν, σημαίνων σταθμὸς ἀνθρακεύσεως τῶν ἀτμοπλοίων.

Ἀππινγκαντὰμ (Appingadam) *[Γεωγρ.]*. Ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν ἐπαρχίᾳ Groningue ἀπέχουσα 5 χμτρ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεθ' ἧς συγκοινωνεῖ διὰ διώρυγος. Κάτ. 6074.

Ἄππιο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Φρούριον Γενουητικὸν καὶ φερώνυμος κωμόπολις τῆς Κυανῆς ἀκτῆς (Castel Appio: πλάτ. 43° 48½, μῆκ. 7 34'¾ Αν. Χάρτης ἀγγλικὸς 3220: Cape Ferrat to Bordighera), 2 χιλιόμετρα ΒΔ τῆς πόλεως Βεντιμίλλια (Ventimiglia). Ἀγκυροβόλιον κατὰ τοῦ Λιβὸς μεταξὺ του ἀκρωτηρίου Μορτόλλα καὶ τῆς πρὸ τοῦ Ἄππιο ἀκτῆς. Σ. Ε. Λ.

Ἀππίου Φόρος (Appii Forum) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα ἰταλικῆς κώμης παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν ἀπέχουσα τῆς Ρώμης 43 ρωμαϊκὰ μίλλια. Ἐκεῖ συνηντήθη ὁ Παῦλος μὲ Χριστιανοὺς ἐκ Ρώμης, οἵτινες μαθόντες τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ἐξῆλθον εἰς συνάντησίν του (Πρ. Ἀπ. 28, 15).

Ἡ πόλις, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἔκειτο ἐν μέσῳ τῶν Ποντίων Ἑλῶν, πλησίον τοποθεσίας τινὸς καλουμένης σήμερον Torre del Mercato, εἶχε δὲ κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου. Ω.

Ἄπλεγκαρθ (Applegarth), *Ροβέρτος*. Ἄγγλος ἱδρυτὴς ἐργατικῶν σωματείων γεννηθεὶς τῷ 1831. Εἰς ἡλικίαν δέκα ἐννέα ἐτῶν ἐγκατεστάθη ἐν Σέφηλντ, ὅπου εἰργάσθη ὡς λεπτουργὸς ἀφιερῶν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του εἰς τὴν μελέτην. Ἐν ἔτει 1855 μετέβη εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπου ἡ εὐμάρεια καὶ ἀνεξαρτησία τῶν Ἀμερικανῶν ἐργατῶν ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἀνεμίχθη μετὰ πάθους εἰς τὴν ἐργατικὴν κίνησιν. Ἐκλεγεὶς μέλος τοῦ ἐργατικοῦ σωματείου τοῦ Σέφηλντ, ἐγένετο μετ' ὀλίγον ἀρχηγὸς καὶ ὀργανωτὴς τῆς ἐν ἔτει 1859 κηρυχθείσης ἀπεργίας τῶν ἐργατῶν τῶν οἰκοδομῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συνδέσῃ τὰ μεμονωμένα ἐργατικὰ σωματεῖα εἰς συνομοσπονδίαν, ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1860, χάρις εἰς τὰς προσπαθείας του, συνεκροτήθη ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ συνεργατικὴ τῶν ξυλουργῶν καὶ τῶν λεπτουργῶν τῆς Ἀγγλίας, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Amalgamatea Society». Μετά τινα περιήγησιν ἀνὰ τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην ἵδρυσεν ἐργατικὰς Σχολὰς κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἑλβετικῶν. Α. Δ.

Ἄπλετον (App'eton) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ πολιτείᾳ Οὐϊσκόνσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀριθμοῦσα 19561 κατοίκους.

—**Ἄπλετον** (Appleton), *Γουλιέλμος-Ἀρχιβάλδος*. Ἄγγλος ἡγέτης τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, γεννηθεὶς ἐν Νόττιγκαμ τῷ 1859. Α. Δ.

—**Ἄπλετον** (Appleton), *Θωμᾶς-Γκόλντ*. Ἀμερικανὸς πολυΐστωρ, καλλιτέχνης, ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1812—1884). Ἔκαμε πολλὰς ἀνὰ τὸν κόσμον περιηγήσεις, ὑπῆρξε δὲ πεφωτισμένος προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Διεκρίθη καὶ ὁ ἴδιος ὡς ζωγράφος. Αἱ τὴν Ἄνω Αἴγυπτον ἀπεικονίζουσαι ὑδατογραφίαι του εἶναι ἔργα δοκίμου τέχνης. Ἐκ τῶν λογοτεχνικῶν προϊόντων τῆς γραφίδος του τ' ἀξιολογώτερα εἶναι «Τὰ μαραμένα φύλλα», «Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Νείλου» καὶ ὁ «Ἥλιος τῆς Συρίας». Ὁ Ἄπλετον ἵδρυσεν ἐν Βοστώνῃ τὸν «Φιλολογικὸν Σύλλογον», ἓν τῶν ἀκμαιοτέρων πνευματικῶν κέντρων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Α. Δ.

—**Ἄπλετον** (Appleton), *Κάρολος-Ἐδουάρδος*. Ἄγγλος δημοσιολόγος (1841—1879). Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ, γενόμενος ἐνθουσιώδης τοῦ Ἑγέλου ὀπαδός. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἵδρυσεν ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν «The Academy», εἰς ὃ ἐδημοσίευσε περισπουδάστους μελέτας. Μέρος τῶν ἄρθρων του ἐδημοσιεύθη εἰς τόμους. Παθὼν ἐξ ὑπερκοπώσεως, μετέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπως ἀλλάξῃ κλῖμα καὶ παραστάσεις, καὶ ἀπέθανεν ἐν Λουκσόρ. Α. Δ.

—**Ἄπλετον** (Appleton), *Κάρολος-Λουδοβῖκος*. Γαλλοαμερικανὸς νομικὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος γεννηθεὶς ἐν Ρένν, ἐκ πατρὸς Ἀμερικανοῦ διπλωμάτου. Ἐκλέξας κατὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του τὴν γαλλικὴν ὑπηκοότητα, κατ' ἀρχὰς ἐδικηγόρει ἐν Σαρόλλ, κατόπιν δὲ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς νομικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βέρνης καὶ τῷ 1875 τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λυὼν διὰ τὴν ἕδραν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἔργων καὶ πραγματειῶν. Χ. Δ.

Ἀππονύϊ (Apponyi). Μεγάλη οὐγγρικὴ οἰκογένεια, ἀνάγουσα τὴν ἀρχήν της εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Δύο ἐκ τῶν κλάδων της ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ κόμητος. Ἐκ τῶν μελῶν της διεκρίθησαν κυρίως οἱ ἑξῆς:

— *1) Λάζαρος Ἀππονύϊ*, ἀρχηγὸς τοῦ πρώτου κλάδου λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος τῷ 1736.

— *2) Ἀντώνιος-Γεώργιος Ἀππονύϊ* (1751—1817), ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, ἱδρύσας τὴν ὁμώνυμον βιβλιοθήκην ἐν Πρέσμπουργκ καὶ καταλαβὼν ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις.

— *3) Ἀντώνιος-Ροδόλφος Ἀππονύϊ* (1782—1852), υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, φίλος καὶ ἔμπιστος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, χρηματίσας ἐπὶ 25 σχεδὸν ἔτη πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις.

— *4) Ροδόλφος Β' Ἀππονύϊ* (1812—1876), υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου Ροδόλφου, διπλωμάτης χρηματίσας πληρεξούσιος ἐν Τουρίνῳ (1849), Λονδίνῳ (1856) καὶ πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ (1860) καὶ Παρισίοις (1871).

— *5) Γεώργιος Ἀππονύϊ* (1808—1899), ἀνεψιὸς τοῦ *Ἀντωνίου-Ροδόλφου*, ἀρχηγὸς τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος τῆς Οὐγγαρίας, διαδραματίσας σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὴν οὐγγρικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 καὶ χρηματίσας Αὐλάρχης ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Αὐλῇ. Χ. Δ.

— *6) Ἀλβέρτος, κόμης Ἀππονύϊ*. Ἐπιφανὴς πολιτικός, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1846 ἐν Βιέννῃ. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν εἰς τὸ Λύκειον τῶν Ἰησουϊτῶν, μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Δικαίου, φοιτήσας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης καὶ τὸ τοῦ Pest, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῷ 1868. Μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησε μακρὰ ταξίδια ἀνὰ τὴν Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν ζητῶν νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις του ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς μετὰ τῶν λαῶν τῶν δύο τούτων Κρατῶν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν πατρίδα του ἐξελέγη τῷ 1872 ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Βουλῇ, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1877 ἀπετέλεσε, μὲ μικρὰν διετῆ διακοπήν, συνεχῶς μέλος.

Ἐν τῇ Βουλῇ δὲν ἐβράδυνε ν' ἀναδειχθῇ ὡς εἷς τῶν καλυτέρων ρητόρων, προκαλέσας εὐθὺς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὰς συμπαθείας ὅλων διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτοῦ εὐφράδειαν καὶ μαγευτικότητα, δυνηθεὶς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ ὑπερτερήσῃ ὅλων τῶν ἄλλων καὶ νὰ θεωρῆται ὡς πρότυπον κοινοβουλευτικοῦ ρήτορος καὶ ἡ ἐξοχωτέρα ρητορικὴ φυσιογνωμία τοῦ Οὐγγρικοῦ Κοινοβουλίου. Εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἀππονύϊ συνετέλεσε καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ μόρφωσις καὶ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις παντὸς ζητήματος οἰκονομικῆς φύσεως ἢ δημοσίου δικαίου, ἰσχυρὰ ταυτοχρόνως μνήμη, ἥτις τῷ ἐπέτρεπεν ὁποτεδήποτε νὰ πολεμῇ ἐκ τοῦ συστάδην τὸν ἀντίπαλόν του καὶ νὰ τὸν καθηλώνῃ ἄναυδον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς οὐδενὸς κατεδείχθη κατώτερος.

Ἀπὸ τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Ἀππονύϊ συνειργάσθη μετὰ τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐκυβέρνα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπὸ τὸν βαρῶνον P. Seneyey, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ὁποίου ἀπεσχίσθη καὶ συνετάχθη μὲ τὸ ἀνεξάρτητον κόμμα, ἀναδειχθεὶς ἀρχηγὸς τῆς ἡνωμένης ἀντιπολιτεύσεως, διακριθεὶς διὰ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους ἀγῶνας τοὺς ὁποίους διεξήγαγε κατὰ τῶν στρατιωτικῶν νομοσχεδίων καὶ ἰδιαιτέρως ἐναντίον τοῦ ὑποβαλλόντος αὐτὰ τότε πρωθυπουργοῦ Koloman v. Tisza (Ἰανουάριος 1889), οἵτινες ἀποτελοῦν μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἡ τοιαύτη δὲ πολεμικὴ τὴν ὁποίαν διεξήγαγε κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφυλακτικότητος, ἦτο ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἀνάλογος τῆς τέχνης μεθ' ἧς ἐρρύθμισε ταύτην. Ἡ ἐξ αὐτοῦ κυρίως προκληθεῖσα παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως ἔφερεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν κόμητα Ἰούλιον Szapary, ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς τοῦ ὁποίου ὁ Ἀππονύϊ ἐτήρησεν ἐν πρώτοις «εὐμενῆ οὐδετερότητα», ἥτις ἐπέτρεψε τὴν ὁλοσχερῆ ἕνωσιν καὶ συνεργασίαν τῶν δύο πολιτικῶν μερίδων.

Εἰς τὰς πολιτικάς του πράξεις ὁ Ἀππονύϊ ὡδηγήθη πάντοτε ἀπὸ τὸ καθαρῶς *οὐγγρικὸν* πατριωτικὸν αὐτοῦ αἴσθημα καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδίστασε νὰ πολεμήσῃ πάσῃ δυνάμει τὴν ἀρχὴν τῆς *«ἐξισώσεως»* (Ausgleich) τῶν δύο Κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Οὐγγαρίας, δεχόμενος ἁπλῶς τὴν τυπικὴν προσωπικὴν ἕνωσιν τοῦ οὐγγρικοῦ στέμματος μετὰ τοῦ τῆς Αὐστρίας καὶ οὐχὶ τὴν *«ἐξίσωσιν»* ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς πραγματικῆς Ἑνώσεως. Ἂν δὲ ἡ τοιαύτη ἰδέα τοῦ Ἀππονύϊ ἐπετυγχάνετο, διάφορος θὰ ἦτο καὶ ἡ τύχη τοῦ Κράτους του διαρκοῦντος καὶ κατόπιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Μὴ ἀπελπισθεὶς ὅμως, ἂν καὶ ὑπερβὰς τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα πολιτικὰ γεγονότα ἐν τῇ χώρᾳ του μετὰ τὴν πολεμικὴν δίνην καὶ ἐν τῇ συγκληθείσῃ Οὐγγρικῇ Ἐθνοσυνελεύσει τὴν ἑπομένην τῆς εἰρήνης παρεκάθησε καὶ οὗτος ὡς καὶ εἰς τὰς ἑπομένας Βουλὰς ἡγούμενος τοῦ «Νομιμόφρονος Κόμματος», κεκηρυγμένου ὑπὲρ τῆς Μοναρχίας, συνεχίζων οὕτω νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν χώραν του ἕως σήμερον. Η. Γ. Κ.

Ἀππουανὺ (Appoigny) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Yonne ἀπέχουσα 10 χμτρ. ἀπὸ τοῦ Auxerre, γνωστὴ ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς σιδηρούχων ἰαματικῶν πηγῶν.

Digitized by Google

ἀππούντο (appunto)· λέξις ληφθεῖσα ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης· εἰς τὴν στιγμήν, ἀκριβῶς.

ἀπραγία (ἡ)· ἔλλειψις ἐνεργείας, ἀπραξία· || δημοτ. *ἀπραγιά*, ἀνεπιτηδειότης, ἀδεξιότης, ἔλλειψις ἐμπειρίας.

ἀπραγματοποίητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πραγματοποιηθείς, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, ὁ κατὰ θεωρίαν μόνον ὑφιστάμενος: «ἐπιδιώκει σκοποὺς ἀπραγματοποιήτους», «ἡ τοῦ κόσμου πολιτεία εἶναι ἀπραγματοποίητος».

ἀπραγμονῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀπράγμων, δὲν ἀσχολοῦμαι μὲ τὰς ξένας ὑποθέσεις· ἀντίθ. *πολυπραγμονῶ*.

ἀπραγμοσύνη (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπράγμων, τὸ νὰ μὴ ἀσχολῆται μὲ πολλὰς ὑποθέσεις καὶ μάλιστα ἀλλοτρίας· ἀντίθ. *πολυπραγμοσύνη*.

ἀπράγμων (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πράγματα, ἐνοχλήσεις, ἰδίᾳ ὁ ἀπέχων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἤρεμος, ἥσυχος, ἄφροντις: «ἄνθρωπος ἀπράγμων» καὶ «βίος ἀπράγμων»· ἀντίθ. *πολυπράγμων*.—Ἐπίρρ. *ἀπραγμόνως*.

ἄπραγος, *—η, —ον*· ἰδιωματ., ἀνεπιτήδειος, ἀδέξιος, ὁ στερούμενος τῆς πείρας τῆς ζωῆς.

ἀπραγῶ *(—έω)*· δὲν πράττω τίποτε, μένω ἀργός, ἀπρακτῶ.

ἄπρακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μηδὲν πράξας, ὁ μηδὲν κατορθώσας: «ἐπέστρεψεν ἄπρακτος».

ἀπρακτῶ *(—έω)*· εἶμαι ἄπρακτος, δὲν κατορθώνω τίποτε, ἀδρανῶ, μένω ἀργός.

ἀπραξία (ἡ)· τὸ νὰ ἀπρακτῇ τις, ἔλλειψις πράξεως, ἐργασίας: «ἀπραξία εἰς τὰ λάδια,—εἰς τὸ ἐμπόριον,—εἰς τὴν ἀγοράν», ἔλλειψις συναλλακτικῆς κινήσεως.

—ἀπραξία (apraxie) *[Νευροπαθολ.]*. Εἶναι ἡ κατάστασις ἐκείνη, καθ' ἣν ἄτομόν τι ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελέσῃ πράξεις, ἀπευθυνομένας πρὸς ὡρισμένον ἐνσυνείδητον σκοπόν, ἀλλὰ ποιεῖ κινήσεις ἀσκόπους ἢ διαφόρους ἐκείνης, ἣν θέλει νὰ ἐκτελέσῃ.

Ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς ἀπραξίας εἶναι ἡ καλουμένη *ἰδεοκινητική*, ἥτις, εἴτε ἐκτείνεται εἰς πᾶσαν κίνησιν, εἴτε περιορίζεται εἰς τὰς κινήσεις ἑνὸς μόνον μέρους τοῦ σώματος ἢ σπανιώτερον εἰς σύμπλεγμα μυῶν. Τὸ χαρακτηρίζον τὴν ἀπραξίαν γνώρισμα εἶναι ἡ ἀμηχανία τοῦ ἀρρώστου, ὁμολογοῦντος, ὅτι γνωρίζει ἀκριβῶς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ ἐνέργειάν τινα, ἀλλ' εἶναι ἀνίκανος νὰ προβῇ εἰς αὐτήν.

Ἐν γένει ὁ ἄρρωστος ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἐκτελῇ τὴν κίνησιν διὰ τοῦ ὑγιοῦς μέρους τοῦ σώματός του, ὁπότε τὸ πάσχον προβαίνει εἰς *ἀμόρφους* κινήσεις.

Αἱ ἀνακλαστικαὶ κινήσεις ἢ αἱ ἀπὸ γενετῆς ὑφιστάμεναι, ἤτοι ἡ ἀναπνοή, ἡ μάσησις, ὁ βηματισμὸς κτλ., δὲν προσβάλλονται ὑπὸ τῆς ἀπραξίας. Αἱ κατ' ἐξοχὴν παρ' αὐτῆς προσβαλλόμεναι εἶναι αἱ ἐκφραστικαὶ κινήσεις, αἱ χειρονομίαι ὡς καὶ αἱ τοῦ χειρισμοῦ τῶν ἀντικειμένων (μαχαιρίων, περουνίων, μολυβδοκονδύλων), τῆς γραφῆς, τῆς ἰχνογραφίας καὶ αἱ ἀναγκαῖαι διὰ νὰ ἐνδυθῇ τις. Ἐν τούτοις, ἐὰν θέσῃ τις τὴν χεῖρα εἰς τὸ πρῶτον κομβίον τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἀρρώστου, οὗτος δύναται νὰ κομβώσῃ τὰ λοιπά. — ω

Ἀπράξιν, ***Θεόδωρος Ματθαίγιεβιτς***. Ρῶσος πρίγκιψ γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ τῷ 1671 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1728, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχιναυάρχου τοῦ ρωσικοῦ στόλου. Υἱὸς τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς ἐπικρατείας Ματθαίου Ἀπράξιν καὶ ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Ἀλεξιέγιεβιτς *Μάρθας* (βλ. κατωτ.), ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀφωσιωμένων ὀπαδῶν τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ συντετέλεσε σπουδαίως εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ τσάρου τούτου ἐπιτελεσθείσας μεταρρυθμίσεις εἰς Ρωσίαν. Μετέσχεν εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Ἀζὼφ ἐκστρατείαν καὶ διακριθεὶς εἰς αὐτὴν τῷ 1696 ἀνῆλθε τάχιστα τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1707, ἀπώθησε τοὺς Σουηδοὺς πρὸ τῆς Πετρουπόλεως τῷ 1708 καὶ ἐκυβέρνα τὸν στόλον μέχρι συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης τοῦ Νυστάντ. Μετέσχεν ἔπειτα τῆς ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐκστρατείας τῷ 1722. Διατελῶν ὅμως εἰς ἄσπονδον ἔχθραν πρὸς τὸν πρίγκιπα Μετζικὼφ, μεγάλως ἰσχύοντα παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Πέτρῳ, κατηγορήθη ἐπὶ καταχρήσει παρ' αὐτοῦ, δικασθεὶς δὲ κατεδικάσθη εἰς δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων του, ἀλλ' ὁ Πέτρος Α', χάριν τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ κράτος, μετέβαλε τὴν ποινὴν εἰς πρόστιμον 3.000 ρουβλίων. Ἔκτοτε ὅμως ἀπεμακρύνθη τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἀπέθανεν εἰς ἓν τῶν παρὰ τὴν Μόσχαν κτημάτων του.

—Ἀπράξιν, ***Μάρθα*** Τσαρίνα τῆς Ρωσίας, γεννηθεῖσα ἐν Μόσχᾳ τῷ 1663, ὑπανδρεύθη τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Ἀλεξιέγιεβιτς τῷ 1680, ἀδελφὸν ἑτεροθαλῆ τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Κατήγετο αὕτη ἐξ ἀρχαίου οἴκου ταταρικῆς καταγωγῆς, ἀποδεχθέντος τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ριαζὰν τῷ 1371. Ὁ σύζυγός της αὐτοκράτωρ Θεόδωρος φύσει ἀσθενὴς ἐβασίλευσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, κατὰ τὸν βραχὺν δὲ χρόνον τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Μάρθας Μετείνας Ἀπράξιν εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν· εἰς τὴν ἐνέργειαν δὲ τῆς Μάρθας ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις λιθίνων οἰκοδομῶν ἐν Μόσχᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος ἀπέθανεν ἄπαις, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἰβάν. Ἡ αὐτοκράτειρα λόγῳ προκληθείσης ἀνωμαλίας ἐν Μόσχᾳ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ συζύγου της πριγκιπίσσης Σοφίας, ἥτις ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ ἐν νεαρᾷ ἀκόμη ἡλικίᾳ. Θ. Β.

—Ἀπράξιν, ***Πέτρος Ματθαιγίεβιτς*** Ρῶσος πρίγκιψ (1673—1728), ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Ματθαίγιεβιτς. Φέρων στολὴν στρατηγοῦ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Σουηδῶν (1702—1705), καθυπέταξεν εἰς τὴν Ρωσίαν τὸν Χάνην τῶν Καλμούχων Ἀϊουκίρ. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν δικαστῶν τῶν καταδικασάντων εἰς θάνατον τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Μεγάλου Πέτρου τσαρέβιτς *Ἀλέξιον*, ἐγένετο δὲ κατόπιν τούτου πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ εἶτα ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης.

—Ἀπράξιν, ***Στέφανος Θεοδώροβιτς***. Υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, υπηρέτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ σύνταγμα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Πρεομπραγεύσκη, ἐπολέμησεν εἰς τὴν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐκστρατείαν ἀπὸ τοῦ 1736—1739 καὶ ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. Τῷ 1757 ἐνίκησε τοὺς Πρώσσους εἰς τὴν παρὰ τῷ Γκρὸς-Ζιίγκερντορφ μάχην, ἀλλὰ μὴ ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐπιτυχιῶν του ἡττήθη καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπώλεσε μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ τῶν πολεμεφοδίων του. Παρεπέμφθη ἕνεκα τούτου εἰς τὸ στρατοδικεῖον καὶ ἀπέθανε τῷ 1758 ἐν τῇ εἱρκτῇ. Θ. Β.

Ἀπραοῦ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς ἀκτῆς τῆς *Κασώπης*, τῆς Β Α ἀκτῆς τῆς νήσου Κερκύρας, διανοιγόμενος 2 μιλλ. Ν Α τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἁγία Κατερίνα* βορείας τῆς μεγαλονήσου ἐσχατιᾶς· καὶ δὴ μεταξὺ τῆς ἄκρας Ἅγιος Σπυρίδων Β Α καὶ τοῦ αὐλῶνος *Κασωπέτο* Ν Δ. (πλάτ. 39°47'½, μῆκ. 19° 51'½, χάρτης ἀγγλικός: Channels of Corfu from cape Kiephali to Kastrosikia). Καὶ παρέχει μὲν ὁ ὅρμος καλὸν ἀγκυροβόλιον διὰ δυτικοὺς ἀνέμους, ἀπὸ Ζεφύρου καὶ κάτω, ἐν τούτοις ὅμως δὲν συχνάζεται παρὰ ἀπὸ ἁλιεῖς. Σ. Ε. Λ.

ἀπραΰντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ καταπραϋνόμενος, ὁ μὴ μαλασσόμενος.

Ἀπρεμὸν (Apremont) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα διαφόρων χωρίων τῆς Γαλλίας ἀριθμούντων ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων ἕκαστον.

Τούτων ἄξιον μνείας εἶναι τὸ *Ἀπρεμὸν τοῦ Ἄνω Σόν*, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχεν ἀρχαῖος ἱστορικὸς πύργος, δεσπόζων τοῦ ρεύματος τοῦ Σόν. Ὁ πύργος οὗτος ἐπολιορκήθη ἐπανειλημμένως τὰ ἔτη 1361, 1362 καὶ 1363 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τῆς Βουργουνδίας καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Τολμηροῦ, οἵτινες διημφεσβήτουν τὴν περιφέρειαν· τῷ 1478, οἱ Γάλλοι, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου ντ' Ἀμπουάζ, κατέστρεψαν τὸν πύργον καὶ ἐπυρπόλησαν τὸ χωρίον. — ω

Ἀπρεμὸν (Apremont), *Ἐρρῖκος ντ'*—. Γόνος εὐγενοῦς οἰκογενείας ἐκ Λωρραίνης, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Τῷ 1313 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Βερντὲν διαδεχθεὶς τὸν μέγαν θεῖόν του Νικόλαον ντὲ Νεβὶλ. Ἀλλ' ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐπισκοπική του χρονικὴ περίοδος ἐπληρώθη θυελλωδῶν ἀγώνων, ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν, ἐξ ὧν ἐλυτρώθη μόλις τῷ 1346, ὑπογράψας εἰρήνην πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Παρὰ πάντα ὅμως ταῦτα, δὲν ἔπαυσε μεριμνῶν διὰ τὴν ἐπισκοπήν του, ἣν ἐπλούτισε δι' ἱκανῶς ἀξιολόγων δωρεῶν καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων, ἃς ἐξεχώρησεν ὁ ἀνεψιός του Joffroy τῷ 1318.

Ἑτέρωθεν ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ παρεκκλησίου τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἕτερον παρεκκλήσιον ἀνήγειρεν ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ του μεγάρῳ, τιμηθὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς θείας Εὐχαριστίας. Διὰ διαθήκης του δὲ κατέλιπε τὸ ἥμισυ περιουσίας του εἰς τὸν διάδοχόν του καὶ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν. Ἀπέθανε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1319, ταφεὶς ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου. Σ. Γ. Σ.

—Ἀπρεμὸν (Apremont), *Ἰωάννης Α' ντ'*—. Ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἕλκουσαν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἀρχοντικοῦ μεγάρου τοῦ Ἀπρεμὸν-λὰ-Φορέ. Τῷ 1217 ἐψηφίσθη ἐπίσκοπος Βερντέν, καταλαβὼν τὴν ἕδραν τῷ 1219. Ὑπῆρξε δραστήριος ἐπίσκοπος, ἱδρύσας πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα καὶ ὀχυρώσας τὰ σύνορα τῶν ἐπισκοπικῶν του κτήσεων. Ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν ἐστράφησαν πάντων τὰ βλέμματα, χηρευσάσης τῆς ἕδρας τοῦ Μέτς. Τῷ 1225 Ὀνώριος ὁ Γ' ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου ἐπισκόπου Μέτς, ὅστις εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν, ἔχων παρ' αὐτῷ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἰωάννην. Ἀλλ' ὁ βίος του ἐνταῦθα ὑπῆρξε ταραχώδης. Περιελθὼν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν κόμητα ντὲ Λινὰνζ καὶ ἄλλους, εἶδε δῃούμενα τὰ ἐδάφη τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ διαρπαζομένην τὴν περιουσίαν του, τοῦ ἐμφυλίου πολέμου γενικευθέντος καθ' ὅλην τὴν Λωρραίνην. Ὁ σάλος ἐκόπασε μόλις τῷ 1236. Ὁ Ἰωάννης ντ' Ἀπρεμὸν παρεκάθισε καὶ εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν σύνοδον τοῦ Trèves τῷ 1238. Ἀπέθανε δὲ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους τούτου. Σ. Γ. Σ.

—Ἀπρεμὸν (Apremont), *Ἰωάννης Β' ντ'*—. Κατήγετο ἐκ μητρὸς ἀπὸ τῆς οἰκογενείας ντ' Ἀπρεμόν, ἐπιλεγόμενος ἄλλως καὶ *Ρεσσικούρ*. Ἐγένετο πρωτοσύνεδρος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μονφωκόν, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῶν Ρημῶν, καὶ ἀρχιδιάκονος τῆς Ἀργκόν, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τοῦ Βερντέν. Καὶ ὁ ἀδελφός του Γουλιέλμος ἦτο κληρικός. Ψηφισθεὶς τῷ 1297, ἐγένετο τῷ 1300 ἐπίσκοπος Βερντέν. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐδοκίμασε κατ' ἀρχὰς νὰ περιορίσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ἀρχιδιακόνων, ἐξ ὧν τόσον εἶχεν ὑποφέρει ὁ προκάτοχός του· ἀλλ' ἀποτυχών, ὡς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ κυρίου στηρίγματός του, προυτίμησε νὰ μὴ θίξῃ ἐπὶ πλέον τὸ καθεστώς. Περὶ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἐμερίμνησε νὰ λύσῃ διαφοράν, ἐγερθεῖσαν μεταξὺ τῶν φραγκισκανῶν ἀδελφῶν τῆς Ἁγίας Κλαίρης καὶ τοῦ δομινικανοῦ ἡγουμένου τοῦ Ἁγίου Παύλου, κτήτορος τοῦ χώρου, ἐν ᾧ ὁ οἶκος τῶν εἱρημένων καλογραιῶν. Αὗται, ἀξιοῦσαι νὰ διατηρήσουν τὰ δικαιώματά των, ἀπεσύρθησαν εἰς Μέτς διαμαρτυρόμεναι καὶ ἐπανῆλθον, μόνον ὅτε ἐξησφάλισαν τὰς ἀπαιτήσεις των. Αἱ προστριβαὶ τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐν αἷς ἀνεμίχθη καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰωάννου, ἐδημιούργησαν νέας ὀχλήσεις εἰς τὸν ἐπίσκοπον. Μετὰ τὴν πάροδον τούτων, ὁ Ἰωάννης ἐνησχολήθη νὰ συνδράμῃ τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου δυστυχήσαντας καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς μονάς. Τῷ 1301 παρέστη κατὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐπισκόπου Μὲτς Ρενὼλ ντὲ Μπάρ. Κατὰ δὲ τὸν Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους ἀπεβίωσεν. Σ. Γ. Σ.

ἀπρέπεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἀπρεποῦς, ἀκοσμία· ἀντίθ. *εὐπρέπεια*.

ἀπρεπὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ πρέπων, ἀνάρμοστος, ἄκοσμος, ἄσεμνος· ἀντίθ. *εὐπρεπής*: «ἀπρεπὴς συμπεριφορά,—γλῶσσα,—ἀπάντησις».—Ἐπίρρ. *ἀπρεπῶς*.

ἄπρεπος, *—η, —ο* (ἀπὸ τοῦ ἀρνητ. ἀ—καὶ τοῦ *πρέπω*) ἰδιωματ., ἀπρεπής, ἀνάρμοστος, ἄκοσμος: «αὐτὸ ποῦ ἔκαμες ἦταν ἄπρεπο», «ἄπρεπα λόγια μὴ λές».

Ἀπρίης. Φαραὼ τῆς ΚΣΤ' δυναστείας διαδεχθεὶς τῷ 589 π. Χ. τὸν Ψαμμήτιχον Β', καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐπολιόρκει τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἀπρίης ἐνόμισε συμφέρον νὰ ἐπέμβῃ ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων καὶ ὥδευσε πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Ὁ πολιορκητὴς λύσας τὴν πολιορκίαν ἔσπευσε νὰ ἀντικρούσῃ τὸν νέον ἐχθρόν. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον ἐνίκησε τὸν Φαραὼ καὶ εἰσβαλὼν εἰς Αἴγυπτον διώρισε σατράπην τῆς χώρας, ἐπανῆλθε δ' ἀπάγων μετ' αὐτοῦ τοὺς ἐν τῷ Δέλτα Ἑβραίους. Κατὰ τὰς αἰγυπτιακὰς ὅμως ἀφηγήσεις τοὐναντίον ἐνίκησεν ὁ Ἀπρίης· ὁ ἑλληνικός του στόλος συνέτριψε τὸν φοινικικὸν καὶ κατέλαβε τὴν Σιδῶνα καὶ ἀμαχητὶ κατέλαβε τὰς ἄλλας πόλεις τῆς παραλίας. Φρουραί του κατέλαβον τὸ Τζέμπελ καὶ ἔκτισαν ναὸν οὗτινος τὰ ἐρείπια ἀνεῦρεν ὁ Ρενάν, καίτοι ὁ Wiedemann θεωρεῖ τοῦτον ἀναγόμενον εἰς τὸν Ψαμμήτιχον Α'. Εἰς τὰς θριαμβευτικάς του ἐπιγραφὰς ὁ Ἀπρίης αὐτοκαλεῖται «εὐτυχέστατος τῶν προγεγεννημένων βασιλέων» καὶ προσθέτει ὑπερηφάνως ὅτι «οὐδ' οἱ θεοὶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸν βλάψωσιν».

Δυστυχῶς δι' αὐτὸν αἱ λιβυκαὶ φυλαὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Αἰγύπτου, ὑφιστάμεναι συχνὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐν Κυρήνῃ Ἑλλήνων ἀποίκων, ἐζήτησαν τὴν ἀρωγήν του. Οὗτος φρονῶν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ στείλῃ κατ' Ἑλλήνων Ἕλληνας ἔστειλε τάγματα ἰθαγενῶν, ἅτινα ἐδεκατίσθησαν παρὰ τὸ χωρίον Ἴρατα. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐνόμισαν ὅτι ἔστελλεν αὐτοὺς εἰς σφαγὴν καὶ ἐπανεστάτησαν. Τότε ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγόν του Ἄμασιν ἐκ τῆς κώμης Σιοὺφ παρὰ τὴν Σάϊτα, ὅστις, κατὰ τὸν Ἑλλάνικον τὸν Λέσβιον, εἶχε κερδίσει τὴν εὐμένειαν τοῦ Ἀπρίου προσενεγκὼν εἰς αὐτὸν ὡραίαν ἀνθοδέσμην κατὰ τὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων του. Ὁ Ἄμασις μετέβη, ἀλλ' ἐνῷ ὡμίλει πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, εἷς ἐξ αὐτῶν ἔθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του κράνος καὶ τὸν ἀνεκήρυξε Φαραώ. Ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν των καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐβάδισε κατὰ τοῦ κυρίου του, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνίκησεν εἰς Μομέμφιν τῷ 569. Κατ' ἀρχὰς συνεβασίλευσε μετ' αὐτοῦ καὶ τὰ ὀνόματα ἀμφοτέρων ἀναγινώσκονται εἰς ἐπιγραφάς. Κατό-

Digitized by Google

πιν ὅμως οἱ ἀμείλικτοι ἐχθροὶ τοῦ Ἀπρίου ἀπήτησαν τοῦτον καὶ τὸν ἐθανάτωσαν.

Τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀπρίου Νίτητιν ἔστειλεν, ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του, σύνευνον εἰς τὸν Καμβύσην ὁ Ἄμασις. Αὐτὴ δὲ ἀπεκάλυψε τὸν δόλον εἰς τὸν Πέρσην βασιλέα. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι διατείνονται ὅτι πρὸς τιμωρίαν τοῦ δόλου ἐξεστράτευσεν ὁ Καμβύσης κατὰ τῆς Αἰγύπτου, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι τοὐναντίον φρονοῦν ὅτι ἡ Νίτητις εἶχε σταλῆ εἰς τὸν Κῦρον καὶ ὅτι ἐκ ταύτης ἐγεννήθη ὁ Καμβύσης, ὥστε ἡ ἐκστρατεία ἦτο διεκδίκησις τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Φαραώ. Γ. Λ. Λ.

Ἀπρικάρδια (Apricardia Guéranger) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *ἐλασματοβραγχίων* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *χαμιδῶν*, ζῆσαν κατὰ τὴν κενομάνιον καὶ τουρόνιον περίοδον τοῦ νεοκρητιδικοῦ συστήματος ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Θ. Σ.

Ἀπρίλε (Aprile). Ἰταλικὴ οἰκογένεια μαρμαρογλυπτῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τῆς ὁποίας σπουδαιότερα μέλη ἦσαν ὁ Πέτρος, ὁ Ἀντώνιος Μαρία καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος. Α. Δ.

— **Ἀπρίλε** (Aprile Giuseppe), *Ἰωσήφ*. Διάσημος ἀοιδὸς κοντράλτο (πιθανῶς ἐκτομίας) καὶ ᾀσματοδιδάσκαλος. Ἐγεννήθη εἰς Βισέλιε μικρὰν πόλιν τῆς Ἀπουλίας τὴν 29 Ὀκτωβρίου 1732 καὶ ἀπέθανεν εἰς Μαρτίνα τῷ 1814. Ἀφῆκε ἀξιόλογον μέθοδον ᾠδικῆς καὶ τὰ περίφημα Solfeggi ἐν χρήσει ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰ διάφορα Κονσερβατόρια. Ὁ Τσιμαρόζα καὶ ὁ Μανοὴλ Γκάρτσια ὑπῆρξαν μαθηταί του. Λ.

ἀπριλιάτικος, —η, —ο· ὁ τοῦ Ἀπριλίου, ὁ κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον γινόμενος ἢ ἀκμάζων.

— **ἀπριλιάτικη τριανταφυλλιά** (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ῥοδῆ ἡ ἑκατόμφυλλος* (Rosa centifolia). Δ. Ν. Π.

Ἀπρίλιος (ὁ). Ὁ τέταρτος μὴν τοῦ ἔτους κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν καὶ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ δὲ τὸ παλαιὸν ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον ὁ δεύτερος. Λατινιστὶ καλεῖται Aprilis. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ λατ. aperire=ἀνοίγειν, «καθότι τῷ Ἀπριλίῳ μηνὶ ἀνοίγουσιν ὅλα τὰ δένδρα καὶ κάμνουσιν ἄνθη, καὶ εἰς αὐτὸν γίνεται ἡ γλυκυτάτη ἄνοιξις» (*Δουκάκης*, Μέγας Συναξ. σελ. 1. ἐν ὑποσημ. 1). Ὁ Ἀπρίλιος μέχρι τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος εἶχεν 29 ἡμέρας, ἔκτοτε δὲ 30. Ὁ μὴν οὗτος ἦτο ἀφιερωμένος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Κατὰ τὸν Ἰω. Λυδόν, ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ Ἀπριλίου ἦτο ἱερὰ εἰς τὴν Ἀφροδίτην, καθὼς καὶ ἡ 23, ἡ εἰκοστὴ τρίτη, κατὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐλάμβανον χώραν καὶ τὰ λεγόμενα «Vinalia priora», κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Ρωμαῖοι ἐγεύοντο τοῦ πρώτου οἴνου.

— *[Λαογρ.]* Ὁ Ἀπρίλιος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ καλεῖται συνήθως *Ἀπρίλις, Ἀπρίλης*, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν συμπιπτουσῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καλεῖται *Ἀϊγιωργίτης*, καὶ *Λαμπριάτης*. Ὁ Ἀπρίλιος, μετὰ τοῦ Μαΐου, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν μὴν τῶν ἀνθέων. «Ἀπρίλης μὲ τὰ λούλουδα κι' ὁ Μάης μὲ τὰ ρόδα». Ἡ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον βροχὴ θεωρεῖται παρὰ τοῖς γεωργοῖς μας ὡς λίαν εὐεργετική, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ γένεσις διαφόρων παροιμιῶν οἷα ἡ:

"Ἂν βρέξῃ ὁ Μάρτης δυὸ νερὰ κι' Ἀπρίλης πέντε δέκα
νὰ ἰδῇς τὸ κοντοκρίθαρο πῶς στρίβει τὸ μουστάκι
νὰ ἰδῇς καὶ τὶς ἀρχόντισσες πῶς ψιλοκλισαρίζουν
νὰ ἰδῇς καὶ τὴ φτωχολογιὰ πῶς ψιλοκοσκινάει·

ἢ «ἂν κάνῃ ὁ Μάρτης δυὸ νερὰ κι' Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα
χαρὰ σ' ἐκεῖνον τὸν ζευγᾶ ποὔχει πολλὰ σπαρμένα».

Ἐν Θράκῃ, τὸ βρόχινον ὕδωρ τῆς «Πρωταπριλιᾶς» θεωρεῖται ὡς ἰατρικὸν διὰ τὶς θέρμες, δι' ὃ καὶ τοποθετεῖται ἐντὸς φιάλης, ἐξ αὐτοῦ δὲ πίνει ὁ ἀσθενῶν. Ἐν Σύμῃ τὴν 22αν Ἀπριλίου, παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀνάβουν φωτιὲς γύρω ἀπὸ τὰς ὁποίας πηδοῦν τραγουδοῦντες τὸ «Ὄξω ψύλλοι καὶ κοριοὶ καὶ μεγάλοι ποντικοί». Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐν Θράκῃ συναθροίζουν ἀκάνθας τὰς ὁποίας τοποθετοῦν ἔξωθι τῆς θύρας τῆς οἰκίας των «γιατὶ τὴν νύχτα βγαίνει τζέντι (δαιμόνιο) καὶ παίρνει τὸ οὗρι (τὴν καλὴν τύχην) τοῦ σπιτιοῦ».

Παρὰ τοῖς Κυπρίοις, τὴν πρώτην Πέμπτην τοῦ Ἀπριλίου, «Πρωτόπεφτον τ' Ἀπρίλλι», δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἁπλώσῃ τις ροῦχα, ἰδίως δὲ λευκά, εἰς τὸν ἥλιον, οὔτε νὰ φέρῃ ἔξω τῆς οἰκίας του σιδηροῦν ἀντικείμενον ἢ ἐργαλεῖον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ γυναῖκα νὰ ράψῃ φορέματα. Ὡσαύτως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σκάπτῃ τις τὴν γῆν. Ἐπικρατεῖ δὲ ἡ πρόληψις ὅτι ἐὰν τι ἐξ αὐτῶν γίνῃ, «ππέφτει χαλάζιν καὶ ἀφανίζει τὸν τόπον». Ἐὰν δέ, παρ' ὅλην τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἐθίμου, οἰκοδέσποινά τις, μὴ προσέχουσα ὅτι εἶναι «πρωτόπεφτον» ἁπλώσῃ ροῦχα εἰς τὸ ὕπαιθρον, τότε οἱαδήποτε γειτόνισσά της, ἥτις ἤθελεν ἀντιληφθῆ τοῦτο, τρέχει νὰ τῆς τὸ ὑπενθυμίσῃ, ἢ ἐὰν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπουσιάζῃ, συλλέγει ἡ ἰδία τὰ ροῦχα καὶ τὰ θέτει κατὰ μέρος διὰ νὰ ἐπιπληχθῇ ἀργότερον τὴν ἀπρόσεκτον. Ἐὰν δὲ ἤθελε ἐκληφθῆ ἡ πρᾶξις αὐτὴ ὡς φανερὰ καταπάτησις τοῦ ἐθίμου, τότε τὰ ἐνδύματα ξεσχίζονται ἢ ἐξαφανίζονται.

Πολλάκις ἐκφέρεται ὡς πειρακτικὸν εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς γίνεται τοκετὸς πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἐννέα μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου τὸ ἀκόλουθον: «Ἀπρίλλι—Γρίλλιν τέσσερις, Μὰν καὶ Πρωτογιούνιν ἔξι, ὁ μῆνας ποὺ σ' ἐπῆρα κι' ὁ μῆνας ποὺ μ' ἐπῆρες ὀχτώ, κι' ἕνας ποὺ παντρευτήκαμεν, ἐννέα. Ἐσ' σωστὸν τὸ μωρόν». Καὶ πλείστας ὅσας προλήψεις, παραδόσεις καὶ ἔθιμα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀπρίλιον διατηρεῖ ἡ ἑλληνικὴ λαογραφία, ὡς τὰ ἐθιζόμενα κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἁγίων Παθῶν (βλ. λ.).

Ἡ 1η Ἀπριλίου εἶναι δι' ὅλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς ἡμέρα ἀστεϊσμῶν, *πρωταπριλιάτικων* καλουμένων («poissons d' Avril»). Ἐν Ἑλλάδι πάντως τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰσήχθη ἐκ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως. Τὴν ἀρχὴν τῆς καταγωγῆς του δὲν δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ ὁρίσῃ. Τινὲς ὑποστηρίζουσιν ὅτι προῆλθεν ἐκ τῶν Κελτικῶν χωρῶν, ἐν αἷς συνηθίζεται ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἁλιείας τὴν 1ην Ἀπριλίου. Ἐπειδὴ δηλ. κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ἁλιεία εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἄκαρπος, ἐγεννήθη ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς ἀποτυχίας τῶν ἁλιέων τὸ ἔθιμον τοῦ «poisson d' Avril» συνίστατο δὲ κατ' ἀρχὰς τοῦτο εἰς τὴν ἀπάτην εὐπίστων προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ διάφοροι φαρσὲρ προσέφερον ἀντικείμενα, ἅτινα διέφευγον τῶν χειρῶν των, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἰχθύες διαφεύγουσι τῶν ἁλιέα κατὰ τὸν Ἀπρίλιον. Ἄλλοι μελετηταὶ ὑποθέτουσιν ὅτι τὸ ἔθιμον εἰσήχθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, καθ' ἣν δηλαδὴ ἐποχὴν (1564) ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ Θ' ἐξέδωκε διάταγμα, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ ἔτους μετεφέρετο ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου εἰς τὴν 1ην Ἰανουα-

Pierre Raymond: *Ὁ μὴν Ἀπρίλιος (παράστασις ἐπὶ πινακίου).*

ρίου. Συνεπείᾳ τῆς μεταβολῆς ταύτης τὰ πρωτοχρονιάτικα δῶρα ἐδίδοντο πλέον τὴν 1ην Ἰανουαρίου, κατὰ δὲ τὴν 1ην Ἀπριλίου προσέφερον χάριν ἀστεϊσμοῦ εὐχὰς τῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἰς τὰ πρόσωπα κυρίως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μετὰ δυσφορίας τινὸς ἀπεδέχοντο τὴν ἡμερολογιακὴν ταύτην μεταβολήν· ἀργότερον διεσκέδαζον προσφέροντες εἰς αὐτοὺς μυστηριωδῶς ψευδῆ δῶρα ἢ μεταδίδοντες εἰδήσεις ψευδεῖς. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι τὸ ἔθιμον προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι πρίγκιψ τις τῆς Λωρραίνης, τὸν ὁποῖον ὁ Λουδοβῖκος ὁ ΙΓ' ἐκράτει αἰχμάλωτον εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Νανσύ, ἐδραπέτευσε τὴν 1ην Ἀπριλίου διασχίσας τὴν Μὲρτ κολυμβῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμε τοὺς κατοίκους τῆς Λωρραίνης νὰ λέγουν εἰρωνικῶς ὅτι ἔδωσαν εἰς τοὺς Γάλλους ἕνα ἰχθὺν πρὸς διαφύλαξιν· ἡ χρονολογία ὅμως τοῦ γεγονότος τούτου δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ poisson d'Avril. Μεταξὺ τῶν ἀστειοτήτων τῆς πρωταπριλιᾶς ἀναφέρεται ὡς ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχὴς ἡ τῆς ἀγγλικῆς ἐφημερίδος «Evening Star», ἥτις τὴν 31 Μαρτίου 1846 ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας της, ὅτι τὴν ἐπαύριον θὰ ἐγίνετο θαυμασία ἔκθεσις ὄνων εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ γεωργικοῦ ἰνστιτούτου Ἴσλιγκτον. Πλῆθος ἐρασιτεχνῶν συνεκεντρώθη τὴν ἐπομένην εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην καὶ ἀνεγνώρισε πολὺ ἀργὰ ὅτι οἱ ὄνοι δὲν ἦσαν ἄλλοι παρὰ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐπισκέπται. Τέλος, ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς διαδόσεως τοῦ ἐθίμου τοῦ πρωταπριλιάτικου ψεύδους ἐν Ἑλλάδι, προσθέτομεν ὅτι ἐν Κύπρῳ κάποτε ἀπλοϊκὸς χωρικὸς ἠρνεῖτο σοβαρῶς νὰ δεχθῇ συμφωνητικὸν ὑπογραφὲν ὑπὸ συγχωρίτου του τὴν 1ην Ἀπριλίου, φοβούμενος ὅτι δὲν θὰ εἶχε τοῦτο καμμίαν ἀξίαν πρὸ τοῦ δικαστηρίου. Κ. Μ. Κ.

Ἀπριλομάης (ὁ) καὶ ἰδιωματ. *Ἀπριλομᾶς*. Τὸ ἐκ τῶν μηνῶν Ἀπριλίου καὶ Μαΐου ἀποτελούμενον χρονικὸν διάστημα· ἄλλως *Μαγιάπριλο*: «τῶν καλῶν ναυτῶν οἱ γυναῖκες τὸν Ἀπριλομᾶ χηρεύουν», ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ ταξίδια εἶναι ἐπικίνδυνα διὰ τοὺς ναυτικούς.

Ἀπρίλωφ, *Βασίλειος*. Βούλγαρος φιλόλογος γεννηθεὶς ἐν Γαμποόβῳ (Βουλγαρίας) τῷ 1789 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1847. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ μεταβὰς εἰς Ὀδησσὸν ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν. Μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1827, ἤρξατο ἡ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας κίνησις, ἣν ὑπεδαύλιζον αἱ φιλοσλαϊκαὶ ἑταιρεῖαι τῆς Μόσχας. Ὁ Ἀπρίλωφ ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην, διέθεσε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιουσίας του πρὸς ἵδρυσιν βουλγαρικοῦ σχολείου εἰς Γαμπρόβον. Ἡ σχολὴ αὕτη ἐχρησίμευσε σπουδαίως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν διάπλασιν τῆς νέας γενεᾶς τῶν Βουλγάρων. Συνέγραψε διάφορα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κάλλιστα εἶναι «Ἡ αὐγὴ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βουλγαρίας», δημοσιευθὲν ἐν Ὀδησσῷ τῷ 1841. Ἀποθανὼν ἐκληροδότησε πρὸς συντήρησιν τῆς ἐν Γαμπρόβῳ Σχολῆς ἑξήκοντα χιλιάδας ρουβλίων. Ὁ Ἀπρίλωφ θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν συμπατριωτῶν του. Θ. Β.

ἀ πρίμα βίστα (a prima vista) *[Μουσ.]*· βλ. ἀνάγνωσις.

ἀπρινιά (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Σίφνῳ τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ πρῖνος* (Quercus coccifera), ἐν Κύθνῳ δὲ τοῦ φυτοῦ *ἄκανθος ἡ ἀκανθώδης* (Acanthus spinosus).

ἀπριόνιστος —η, —ον· ὁ μὴ πριονισθείς, ὁ μὴ κοπεὶς διὰ πρίονος.

ἀπριονόδους (Aprionodon Günther) *[Παλαιοζ.]*. Γένος σελαχοειδῶν ἰχθύων ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *καρχαριδῶν* μετὰ κατακορύφων ὀξυλήκτων ὀδόντων ἐμφανισθὲν ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου. Θ. Σ.

ἀ πριόρι (a priori) *[Φιλοσ.]*. Τεχνικὸς γνωσιολογικὸς ὅρος σημαίνων τὰς μὴ ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἐξαρτωμένας γνώσεις, δηλαδὴ ἐκείνας ἃς προϋποθέτει ἡ ἐμπειρία, καὶ ἂν ἀκόμη αὗται δὲν ἔχουσιν εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἐμπειρίαν ἐφαρμογήν. Α. Δ.

ἀπριορισμὸς *[Φιλοσ.]*. Ἡ φιλοσοφικὴ κατεύθυνσις, ἡ δεχομένη μίαν μὴ ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἐξαρτωμένην γνῶσιν εἴτε ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἠθικῇ (βλ. ἀ πριόρι). Α. Δ.

ἄπριστος (ὁ) (Apristus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Διακρίνεται ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου κατασκευῆς τῆς ἄνω σιαγόνος των, ἥτις καταλήγει εἰς ὀδόντα. Δ. Ν. Π.

Ἀπρίων, *ἅγιος*. Κατὰ τὸ συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἐν Κύπρῳ, οὗ ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν 7ην Φεβρουαρίου. Οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ.

ἀπρίων (ὁ) (Aprion) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *πλεκτογνάθων*. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

— **ἀπρίων** (ὁ) (Aprion) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*. Εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

ἀπροαιρεσία (ἡ)· ἡ ἔν τινι πράξει ἔλλειψις προαιρέσεως, βουλήσεως.

ἀπροαίρετος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἄνευ προαιρέσεως ἐνεργῶν ἢ γενόμενος, ὁ ἀκούσιος.

Ἀπροβάτου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ἄνδρου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἀποτελοῦν ἕδραν ὁμωνύμου κοινότητος, ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ 700 κατοίκους. Ἡ κοινότης ἀποτελεῖται ἐκ τῶν συνοικισμῶν *Ἄνω Ἀκροβάτου* (κάτ. 200), *Κάτω Ἀκροβάτου* (κάτ. 300), *Ἀλικάνδρου* καὶ *Κοῦτσι* (ἀμφότερα κάτ. 100), εἰς οὓς κυρίως ὁμιλεῖται ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐκλείπουσα. Τὸ τοπωνύμιον παρήχθη ἐκ τῆς λέξεως πρόβατον, θεωρουμένης ὡς ὀρθοτέρας τῆς ὀνομασίας τοῦ χωρίου *Ἰάπροβάτου*. Ἡ ἕδρα τῆς κοινότητος κεῖται εἰς τὰς πρὸς Δ κλιτῦς τοῦ ὄρους Κουβάρα, αἱ οἰκίαι δ' εἶναι σποραδικῶς ἐκτισμέναι ἐν μέσῳ θαλερῶν κήπων, νεύουσαι πρὸς τὴν θάλασσαν ἐν ἀπόπτῳ. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Ἔχει δὲ κλῖμα ὑγιεινότατον.

Κύρια προϊόντα τῆς κοινότητος εἶναι τὰ δημητριακὰ ὧν σπείρονται περὶ τὰ 600 στρέμματα μὲ ἐτησίαν ἀπόδοσιν 5.000 ὀκ. σίτου, 35.000 κριθῆς καὶ 20 000 ὀκ. σμιγοῦ, τὰ κρόμμυα μὲ ἀπόδοσιν 15.000 στατήρων καὶ τὰ γεώμηλα μὲ παραγωγὴν 15.000 ὀκ. ἐτησίως. Ἐπίσης παράγονται καὶ ἄλλα γεωργικὰ προϊόντα καὶ δὴ ὄσπρια (10.000 ὀκ.), ὡς καὶ καρποὶ διαφόρων δένδρων καὶ δὴ ἑσπεριδοειδῶν (λεμόνια 20.000 τεμ.) καὶ μῆλα (10.000 ὀκ.). Ἔχει κτηνοτροφίαν ἀνεπτυγμένην, ἰδίως βοῶν καὶ ἀγελάδων, γινομένης καὶ ἐξαγωγῆς εἰς Πειραιᾶ διὰ τοῦ λιμένος Μπατσίου πλειόνων τῶν 200 μόσχων ἐτησίως. Ἐπίσης καὶ

Digitized by Google

ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ κρομμύων καταναλίσκεται εἰς Πειραιᾶ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα σημειοῦμεν τὴν ἀπόδοσιν ὀλίγων χιλιάδων ὀκάδων οἴνου καὶ τὴν κατὰ γόνιμον ἔτος περὶ τὰς 50.000 ὀκ. ἐλαίου, διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ὁποίου λειτουργοῦσι 4 ἐλαιοτριβεῖα.

Δικαστικῶς τὸ χωρίον ἀνήκει εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Γαυρείου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Ἑρμουπόλεως (Σύρου), ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Μπατσίου τῆς ὑπ)σεως χωρ)κῆς Ἄνδρου. Ἔχει μονοτάξιον μικτὸν δημοτ. σχολεῖον ἄνευ δημοσίου ἰδικοῦ κτιρίου. Ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ τέως δήμου Ἄρνης—εἰς ὃν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ ὑπήγετο—,παραλίου χωρίου Μπατσίου, ἀπέχει ὀλιγώτερον τῆς ὥρας, μετὰ τῆς πρωτευούσης δὲ τῆς ἐπαρχίας, πόλεως Ἄνδρου, συνδέεται διὰ ἡμιονικῆς μέχρι Μελίδας καὶ ἐκεῖθεν δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, διανυομένης τῆς ἀποστάσεως εἰς 3 ὥρας καὶ 45'.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀπροβάτου εὑρέθησαν ἀρκετὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, τὰ πλεῖστα ἐντετειχισμένα εἰς τὰς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας (περὶ ὧν πρβ. *Δ. Π. Πασχάλη*, Ἱστορία τῆς νήσου Ἄνδρου, τόμ. Ι (1915) σ. 598). Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ — Ι. Δ. ΧΑΤΖΗΣ

ἀπροβίβαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προβιβασθείς, ὁ μὴ προαχθεὶς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν, ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμόν.

ἀπρόβλεπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προβλεφθείς, ὁ μὴ προϋπολογισθεὶς ἢ προϋποτεθείς || ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προβλεφθῇ, νὰ προϋπολογισθῇ: «ἀπρόβλεπτοι δαπάναι,—περιπέτειαι».

ἀπροβλεψία (ἡ)· ἔλλειψις προβλεπτικότητος, προϋπολογισμοῦ, ἀπρονοησία.

ἀπροβόδιστος, —*η*, —*ο*· ὁ μὴ προβοδωθείς, ὁ μὴ προπεμφθεὶς κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του.—Ἐπίρρ. *ἀπροβόδιστα*.

ἀπροβούλευτος (ὁ, ἡ),—*ον*· ὁ μὴ προβεβουλευμένος, ἀπρομελέτητος.—Ἐπίρρ. *ἀπροβουλεύτως*.

ἀπροδιάθετος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν προδιετέθη πρός τι.—Ἐπίρρ. *ἀπροδιαθέτως*, δημοτ. *ἀπροδιάθετα*.

ἀπρόδοτος (ὁ, ἡ), καὶ—*η*,—*ο(ν)* (τό)· ὁ μὴ προδοθείς, ὁ μὴ καταδοθείς.

ἀπροειδοποίητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προειδοποιηθείς || ὁ γενόμενος ἄνευ προειδοποιήσεως. — Ἐπίρρ. *ἀπροειδοποιήτως*.

ἀπροεξόφλητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προεξοφληθείς.

ἀπροετοιμασία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπροετοίμαστος, ἀπροπαράσκευος.

ἀπροετοίμαστος (ὁ, ἡ)—*ον* (τό)· ὁ μὴ προητοιμασμένος, ἀπροπαράσκευος. — Ἐπίρρ. *ἀπροετοιμάστως*.

Ἀπρόζιο (Aprosio), *Λουδοβῖκος - Ἀντζέλικο*. Ἰταλὸς λόγιος καὶ βιβλιόφιλος, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Βολωνίᾳ ὁμωνύμου βιβλιοθήκης (Biblioteca Aprosiana, 1607 - 1681). Εἰς ἡλικίαν δέκα πέντε ἐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστινῶν. Μόλις ἐπεράτωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Γενούῃ, κατόπιν δὲ τῆς Ἰταλικῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ μονὴν τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Μετὰ πάροδον δέκα ἐτῶν ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ὅπου ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν φιλολογικὴν κριτικήν. Ἐδημοσίευσε πολλὰ ἔργα ὑπὸ διάφορα ψευδώνυμα. Α. Δ.

ἀπρόθεσμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ἢ μὴ παρέχων προθεσμίαν.

ἀπρόθετος, (ὁ, ἡ) —*ον* τό· ὁ μὴ λαμβάνων πρόθεσιν ἢ πρόθεμα.

— *[Γραμμ.]* Ἀπρόθετα λέγονται: 1) τὰ μὴ μετὰ προθέσεως σύνθετα ῥήματα· π. χ. ἔρχομαι, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ ἀνέρχομαι, κατέρχομαι διέρχομαι· 2) τὰ δεχόμενα πρόθεμα οὐσιαστικά, εἰς ἣν περίπτωσιν ταῦτα ἐκφέρονται ἄνευ προθέματος· π. χ. παντοχή, (ἀπαντοχή), χταπόδι (ἀχταπόδι), στάχυ (ἀστάχυ). Ἀπρόθετος σύνταξις εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν παραλείπεται ἡ πρόθεσις, ἤτοι ἡ τῆς αἰτιατικῆς τῆς ἀναφορᾶς καὶ ἡ τῆς γενικῆς διαιρετικῆς· π.χ. «χρηστὸς τὸ ἦθος» ἀντὶ «κατὰ τὸ ἦθος», «οἱ σοφώτατοι τῶν ἀνδρῶν» ἀντὶ «ἐκ τῶν ἀνδρῶν». Α. Δ.

ἀπροθυμία (ἡ)· ἔλλειψις προθυμίας, νωχέλεια, ῥαθυμία, νωθρότης.

ἀπροθυμοποίητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προθυμοποιούμενος, ὁ μὴ δεικνύων προθυμίαν. — Ἐπίρρ. *ἀπροθυμοποιήτως*.

ἀπρόθυμος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ πρόθυμος, νωθρός, ῥάθυμος.— Ἐπίρρ. *ἀπροθύμως*.

Ἄπροι *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἄπρος.

ἀπροίκιστος (ὁ, ἡ) — *ον* (τό)· ὁ ἄπροικος.

ἄπροικος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων, ὁ μὴ λαβὼν προῖκα: «κόρη πτωχὴ καὶ ἄπροικος».

— ἄπροικος *χήρα [Νομ.]*· βλ. χήρα.

ἀπροκάλυπτος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων προκάλυμμα· || μεταφρ. ὁ μὴ χρησιμοποιῶν προσχήματα, εὐθύς, εἰλικρινής, ἀνυπόκριτος.— Ἐπίρρ. *ἀπροκαλύπτως*.

ἀπροκατάληπτος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ προκατειλημμένος ὑπὸ ἀπατηλῶν ἐντυπώσεων, ἀνεπηρέαστος: «ἀπροκατάληπτος κριτής». — Ἐπίρρ. *ἀπροκαταλήπτως*.

ἀπροκοπία (ἡ) καὶ δημοτ. *ἀπροκοπιά*· ἔλλειψις προκοπῆς, ῥαθυμία, νωθρότης· || ἔλλειψις προαγωγῆς, κακομοιριά.

ἀπρόκοπος (ὁ, ἡ) καὶ δημ. *ἀπρόκοφτος*· ὁ μὴ προκόπτων, ὁ μὴ κατορθώνων τι, ὁ μὴ προάγων τὰ καθ' ἑαυτόν.

ἀπρόληπτος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προληφθῇ, νὰ ἐμποδισθῇ.

ἀπρόλογος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄνευ προλόγου: «ἀπρόλογος ἐπιστολή».

ἀπρομελετησία (ἡ)· τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τι προμελετηθῇ· ἔλλειψις προνοίας.

ἀπρομελέτητος (ὁ, ἡ)—*ον* (τό)· ὁ μὴ προμελετηθείς, ὁ μὴ γενόμενος ἐκ προμελέτης: «ἀπρομελέτητον ἔργον», «ἀπρομελέτητος φόνος»· || ὁ μὴ προμελετήσας, ὁ μὴ προπαρασκευασθείς. — Ἐπίρρ. *ἀπρομελετήτως*.

ἀπρομήθευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἐφοδιασθεὶς διὰ προμηθειῶν.

Ἄπρον. Φρούριον μεσαιωνικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης καταστραφὲν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Λέοντος Ε' (813—820) ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Α. Α. Π.

Ἀπρονιανός. —1) Ρωμαῖος συγκλητικός, «μακαριώτατος καὶ ἀξιολογώτατος», κατὰ Παλλάδιον, ζῶν ἐν Ρώμῃ, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Ἐνυμφεύθη τὴν Ἀβίτταν, ἀνεψιὰν τῆς ὁσίας Μελάνης τῆς πρεσβυτέρας ἥτις ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὸν Ἀπρονιανὸν καὶ ἔπεισεν ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους νὰ ἄγωσι βίον ἐντελῶς ἀσκητικὸν καὶ ἀποχῆς (*Παλλάδιος* Λαυσαϊκὴ Ἱστορία κεφ. ΡΙΠ' καὶ ΡΛΔ' ἐν *Migne* Ε. Π. 34, 1227 καὶ 1234. — 2) Φίλος τοῦ Ρουφίνου, εἰς ὃν οὗτος ἀφιέρωσε πολλὰ συγγράμματά του. Πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου πρὸς τὸν ἀνωτέρω. Δ. Χ. Μ.

Ἀπρόνιος (Apronius), *Λεύκιος*. Στρατηγὸς Ρωμαῖος. Ὕπατος κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ, διεκρίθη κατὰ τὰς ἐν Παννονίᾳ ἐκστρατείας τοῦ Δρούσου. Ἀπὸ τοῦ 18 μέχρι τοῦ 21 ἀνθύπατος ἐν Ἀφρικῇ κατέστειλε τὴν στάσιν τοῦ *Ταχφαρίνα*. Α. Δ.

ἀπρονοησία (ἡ)· ἔλλειψις προνοίας, προϋπολογισμοῦ, ἀσυνεσία, ἀπερισκεψία.

ἀπρονόητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προνοῶν, ὁ μὴ προϋπολογίζων ἢ προμελετῶν τὰ πράγματα, ἀσύνετος, ἀπερίσκεπτος.—Ἐπίρρ. *ἀπρονοήτως*.

ἀπροξένευτος, —*η*, —*ο*· δημοτ. (ἐπὶ γάμου), ὁ μὴ γενόμενος διὰ προξενιᾶς.—Ἐπίρρ. *ἀπροξένευτα*.

ἀπροοιμίαστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ προοιμίου, ἄνευ προλόγου, ἀπρόλογος: «ἀπροοιμίαστος ἐπιστολή,—λόγος».—Ἐπίρρ. *ἀπροοιμιάστως*: «ὁμιλεῖ ἀπροοιμιάστως» εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς τὸ θέμα του.

ἀπρόοπτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προορώμενος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προβλεφθῇ, ἀπρόβλεπτος, ἀπροσδόκητος: «ἀπρόοπτα γεγονότα», «ἀπρόοπτοι δαπάναι».—Ἐπίρρ. *ἀπροόπτως*.

ἀπροόριστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων προορισμόν τινα, ὁ μὴ προωρισμένος διά τι.

ἀπροπαγάνδιστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἔγινε προπαγάνδα.

ἀπροπαρασκεύαστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προπαρεσκευασμένο, ἀπροετοίμαστος, *ἀπροπαράσκευος*.—Ἐπίρρ *ἀπροπαρασκευάστως*.

ἀπροπαράσκευος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄνευ προπαρασκευῆς, ὁ μὴ προπαρασκευασθεὶς δι' ἐνέργειάν τινα, ὁ μὴ προμελετήσας: «λαμβάνει μέρος εἰς τὴν συζήτησιν ἐντελῶς ἀπροπαράσκευος» || παθητ. ὁ μὴ τυχὼν τῆς ἀναγκαίας προεργασίας, ὁ μὴ μελετηθείς: «ἡ ἐπίθεσις ἦτο ἀπροπαράσκευος».

ἀπροπόνητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προπονηθείς.

Ἄπρος ἢ *Ἄπροι*. Πόλις τῆς Θρᾴκης, ἄσημος σχεδὸν πρότερον, ἀλλὰ σημαντικῶς δράσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, ἧς ὑπῆρξεν ἓν τῶν κυριωτάτων φρουρίων. Ἡ θέσις αὐτῆς δέον ν' ἀναζητηθῇ νοτίως τοῦ *Ἀϊναρτζίκ*, ἐπὶ τοῦ *Σαγιὰμ Δερέ* καὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, χωριζομένη τῆς θαλάσσης διὰ τοῦ Ἱεροῦ ὄρους. Ἐκλήθη καὶ *Νέα Θεοδοσιούπολις* κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, πιθανῶς δ' ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἐγένετο καὶ ἕδρα ἐπισκόπου. Μεσοῦντος τοῦ Ζ' αἰῶνος, προήχθη εἰς ἀνεξάρτητον ἀρχιεπισκοπήν, καταλαβοῦσα τὴν 22αν θέσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν. Ἀλλ' ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ κατέλαβε τὴν 15ην θέσιν. Μητρόπολις ἐγένετο πιθανῶς τὸν ΙΒ' αἰῶνα, καθόσον ἀναφέρεται ἐν τῷ πίνακι τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, κατέχουσα ἐν τῇ σειρᾷ τὴν 68ην θέσιν. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' κατέλαβε τὴν 63ην θέσιν, ἀνελθοῦσα οὕτω εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἀκμῆς της. Συγχρόνως ὅμως ἤρξατο καὶ ἡ παρακμή της. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1356 κατάληψις τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπενέγκῃ καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἧς τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται πλέον ὡς ἐπισκοπῆς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Λατίνων κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ἄπρῳ ἱδρύθη ἕδρα καὶ Λατίνου ἐπισκόπου, ὅστις ὅμως βραδύτερον ἀποβαίνει μόνον τιτουλάριος. Σ. Γ. Σ.

—Ἄπρος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν Δ. Θρᾴκῃ τῆς περιφερείας Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ ἀριθμοῦν 325 κατοίκους, κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφήν.

ἀπροσαγόρευτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ τυχὼν προσαγορεύσεως, προσφωνήσεως.

ἀπροσάρμοστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προσαρμοζόμενος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ: «τὰ ἤθη τῶν Εὐρωπαίων εἶναι ἀπροσάρμοστα εἰς τὴν κοινωνίαν μας».

ἀπροσάρτητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προσηρτημένος που, ὁ μὴ ἔχων ἐξάρτησιν ἀπό τινος.

ἀπρόσβατος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσβῇ, νὰ προσεγγίσῃ, ἀπρόσιτος: «τόπος ἀπρόσβατος διὰ τὰ ἕλη».

ἀπρόσβλεπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προσβλεφθῇ.

ἀπρόσβλητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προσβληθείς, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν προσέβαλέ τις· || ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προσβληθῇ, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσβάλῃ: «τὰ ἀμερικανικὰ κλήματα εἶναι ἀπρόσβλητα ὑπὸ τῆς φυλλοξήρας».

ἀπροσγείωτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ προσγειωθείς.

ἀπρόσδεκτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ γινόμενος δεκτὸς ἢ ὁ μὴ γινόμενος εὐμενῶς δεκτός.

ἀπροσδιόνυσος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἄσχετος πρὸς τὸ πρᾶγμα, πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν: «αὐτὰ ποὺ μᾶς εἶπαν ἦσαν ἐντελῶς ἀπροσδιόνυσα».

— *[Ἀρχ.]* Ἐλέγετο *ἀπροσδιόνυσος* καὶ *ἀπροσδιόνυσον* πᾶς τις ἢ πᾶν τι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν Διόνυσον ἢ τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ ἐκ τούτου δὲ ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως, ἄτοπος, προελθοῦσα ἐκ τῆς φράσεως: «Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον», λεγομένης ἐπὶ φλυαρούντων περὶ πραγμάτων ἀσχέτων πρὸς τὰ προκείμενα. Ἡ ἀρχὴ τῆς παροιμίας, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τῆς λέξεως *ἀπροσδιόνυσος*, ποικίλλει. Ὁ Ζηνόδοτος λέγει, ὅτι τὸ πάλαι εἰς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἐψάλλοντο ἐν τοῖς χοροῖς διθύραμβοι. Οἱ ποιηταὶ ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσήγαγον Αἴαντας καὶ Κενταύρους καὶ ἄλλους μύθους ἀσχέτους πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Ἕνεκα τούτου οἱ θεαταὶ ἐν τῷ θεάτρῳ ἀνεφώνησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτων: «Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον». Διὰ τοῦτο οἱ ποιηταὶ ἤρχισαν νὰ εἰσάγωσι σατύρους, ἵνα μὴ φαίνωνται λησμονήσαντες τὸν Διόνυσον. Ὁ Στράβων (8,381), ἀναφέρων τὰ κατὰ τὴν διαρπαγὴν τῶν καλλιτεχνημάτων ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ Μομμίου, σημειοῖ καὶ εἰκόνα τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου εἰκονίζουσαν τὸν Διόνυσον καὶ προσθέτει ὅτι τινὲς νομίζουσιν, ὅτι διὰ ταύτην τὴν εἰκόνα ἐρρήθη ἡ φράσις. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει Ἐπιγένην τινὰ Σικυώνιον, γράψαντα τραγῳδίαν περὶ Διονύσου πραγματευομένην, ἥτις, ἐπειδὴ ἐφαίνετο ἀναξία τοῦ θεοῦ, προεκάλεσε τὴν ἐκ μέρους τῶν θεατῶν ἀναφώνησιν: «Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον». Ὑποστηρίζει ὅμως τὴν ἀρχικὴν γνώμην περὶ ἀποδόσεως τῆς φράσεως εἰς τοὺς θεατὰς ἀποδοκιμάζοντας γενικῶς τοὺς ἔξω τοῦ θέματος τοῦ Διονυσιακοῦ προβαίνοντας ποιητάς. Ταύτην τὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Πλούταρχος (ἐν Ι Συμποσιακῶν 5) λέγων: «Ὥσπερ οὖν Φρυνίχου καὶ Αἰσχύλου τὴν τραγῳδίαν εἰς μύθους καὶ πάθη προαγόντων, ἐλέχθη: Τί ταῦτα πρὸς Διόνυσον;», ἀποδίδων τὴν γένεσιν τῆς φράσεως εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Φρυνίχου καὶ προυσιάζων νέον τύπον αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Θεαίτητος παρὰ τῷ αὐτῷ Σουΐδᾳ γράφει ὅτι ὁ Παρράσιος ἔγραψε τὸν Διόνυσον μετὰ μεγάλης τέχνης, ὅτε δὲ ἐν Κορίνθῳ ἐγένετο ἀγὼν ζωγράφων περὶ τέχνης καὶ πολλοὶ ἔγραψαν ὁμοίως Διόνυσον, οὐδεὶς ὅμως προσήγγισε τὸν τοῦ Παρρασίου εἰς τέχνην, οἱ θεαταί, εἰς τούτους ἀποβλέποντες, εἶπον τὴν φράσιν. Παρὰ τῷ αὐτῷ ἀναφέρεται καὶ τὸ τοῦ Κοροίβου καὶ Ὀδυσσέως, ὁπότε τις τῶν παρισταμένων εἶπε: «Κύνα προσάγεις εἰς τὴν φάτνην καὶ οὐδὲν προσφέρεις πρὸς τὸν Διόνυσον». Δι' ἑκατέρας τούτων τῶν παροιμιῶν δηλοῦται ἡ ἀνισότης τῆς

Digitized by Google

παραβολῆς τοῦ Κοροίβου πρὸς τὸν Ὀδυσσέα. Ὁ Λουκιανὸς (ἐν Βάκ. 5) λέγει: «ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Διόνυσον οὗτος ὁ Διόνυσος εἴποι τις ἄν;» ἤτοι τί πρὸς τὸ προκείμενον οὗτος ὁ περὶ Διονύσου μῦθος, ἤ, ἐὰν ἀναφέρεται εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Διονύσου, καταδεικνύεται τὸ οὐχὶ τεχνητὸν τῶν ἄλλων ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ Παρρασίου. Οὕτω σαφέστατα φαίνεται, ὅτι ἡ παροιμία προσαρμόζεται ἐπὶ ξένου πράγματος τοῦ προκειμένου ἢ πολλῷ κατωτέρου ἢ περιφρονητέου. Ὁ Πλούταρχος (ἔ ἀ.) προσθέτει: «πέμψω δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ταχέως, ἂν ταῦτα δόξῃ μὴ παντελῶς ἄμουσα καὶ ἀπροσδιόνυσα εἶναι» ἐν ὑπαινιγμῷ τῆς παροιμίας. Ὁ αὐτὸς (ἐν 4φ Συμποσ. 6) λέγει: «Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τῶν Σαββάτων ἑορτὴν μὴ παντάπασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι. Σάββους γὰρ ἔτι καὶ νῦν πολλοὶ τοὺς Βάκχους καλοῦσι». Καὶ ὁ Κικέρων (ad AH XVI) μεταχειρίζεται τὴν λέξιν ἀπροσδιόνυσος λέγων: «Sed nihil tam ἀπροσδιόνυσον mihi primo videbatur, quam, ad has litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi illa rescribere». Ι. Χ. Δ.

ἀπροσδιοριστία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀπροσδιόριστον, ἀδιοριστία, ἀοριστία.

ἀπροσδιόριστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσδιοριζόμενος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προσδιορισθῇ, ἀδιόριστος, ἀόριστος: «τὸ χάος εἶναι ἀπροσδιόριστον»· ‖ ὁ μὴ προσδιορισθείς, ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐτάχθησαν ὅρια, προθεσμίαι κτλ.: «ἡ δίκη εἶναι ἀπροσδιόριστος». —Ἐπίρρ. *ἀπροσδιορίστως.*

— *[Φιλοσ.]* Ὁ ὅρος *ἀπροσδιόριστον* σημαίνει τὸ μὴ προσδιωρισμένον ποσοτικῶς. Ἡ ἔννοια τοῦ ἀπροσδιορίστου διαφέρει τῆς τοῦ ἀπεριορίστου κατὰ τοῦτο, ὅτι μεταβλητή τις ποσότης δύναται νὰ εἶναι ἀπροσδιόριστος καὶ ὅμως νὰ εἶναι πεπερασμένη, ἐνῷ ἀπεριόριστός τις ποσότης εἶναι πάντοτε δυναμικῶς ἄπειρος. Α. Δ.

— ἀπροσδιόριστος *ἀνάλυσις* *[Μαθ.]* βλ. ἀόριστος ἀνάλυσις.

— ἀπροσδιόριστος *μορφὴ* *[Μαθ.]*· βλ. ἀπειροστικὸς λογισμός.

ἀπροσδόκητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσδοκώμενος, ὁ μὴ περιμενόμενος, ἀπρόοπτος: «ἀπροσδόκητος εὐτυχία,—συνάντησις».—Ἐπίρρ. *ἀπροσδοκήτως.*

— ἀπροσδόκητον *[Ρητορ.]*. Τὸ *ἀπροσδόκητον* ἢ *γελοῖον παρὰ προσδοκίαν* εἶναι σχῆμα ρητορικόν, καθ' ὃ ὁ ὁμιλῶν προκαλεῖ αἰφνιδίως τὸν γέλωτα ἢ τὴν ἔκπληξιν τοῦ ἀκροατηρίου διὰ τῆς ἀσυμφωνίας ἐννοίας τινὸς πρὸς ἀντικείμενα, ἔχοντα φαινομενικὴν μόνον πρὸς αὐτὴν σχέσιν. Α. Δ.

ἀπροσέγγιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσεγγίσῃ, ἀπροσπέλαστος: «ἀκτὴ ἀπροσέγγιστος».

ἀπρόσεκτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσέχων, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του: «ἀπρόσεκτος μαθητής»· ‖ ὁ μὴ προσέχων εἰς τοὺς λόγους του ἢ τὰς πράξεις του, ἀσύνετος, ἀπερίσκεπτος: «ἀπρόσεκτος νέος».—Ἐπίρρ. *ἀπροσέκτως.*

ἀπροσεκτῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀπρόσεκτος, δὲν προσέχω, δὲν συγκρατῶ τὴν προσοχήν μου.

ἀπροσεξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπρόσεκτος, ἀνεπιστασία ‖ ἀμετροέπεια, ἀταξία.

— *[Ἰατρ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀπροσεξία* ἐκσημαίνεται νοσηρὰ συνδρομὴ χαρακτηριζομένη ὑπὸ τῆς ἐλαττώσεως τῆς μνήμης, τῆς ἀδυναμίας ἢ τοῦ ἀκατορθώτου πρὸς προσήλωσιν τῆς προσοχῆς, τῆς ἀνεπιτηδειότητος πρὸς ἐργασίαν καὶ τῆς διανοητικῆς ῥαθυμίας· ὡσαύτως δὲ ὑπὸ νευρικῶν διαταραχῶν ἐκ ρινικῆς ἀνεπαρκείας, ὑπὸ ὑστερίας, κλπ. Ὁ ὅρος οὗτος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Guye τῷ 1887. Ὡς γνωστὸν ἡ προσοχὴ διακρίνεται ψυχολογικῶς: α') εἰς τὴν αὐτόματον προσοχήν, ἐκείνην τουτέστιν ἥτις προσηλοῦται ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, τῶν λόγων, τῶν πράξεων κλπ.· β') εἰς τὴν ἐσκεμμένην προσοχήν, ἐκείνην δηλ. ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πράξεων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀτόμου· καὶ γ') εἰς τὴν προκαλουμένην προσοχήν, ἤτοι εἰς ἐκείνην ἥτις προσηλοῦται ἐπί τινος σημείου κατ' ἀκολουθίαν εἰδικῆς προκλήσεως. Ἡ ἀπροσεξία εἶναι τὸ κοινὸν σύμπτωμα πασῶν ἐν γένει τῶν καταστάσεων διανοητικῆς συγχύσεως· παρατηρεῖται δὲ ὡς ἀρχικὸν σύμπτωμα τῆς ἀνοίας καὶ ἄλλων διανοητικῶν καταστάσεων, ἰδιαίτατα δὲ τῆς ἀρχομένης γενικῆς παραλύσεως. Εἴς τινας ψυχοπαθολογικὰς περιπτώσεις ἡ ἀπροσεξία ὑφίσταται κατὰ μείζονα λόγον, καθ' ὅσον ἡ προσοχὴ τότε εἶναι προσηλωμένη εἰς ὡρισμένον τι σημεῖον καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφελκυσθῇ ἀλλαχοῦ που, ὡς λ. χ. εἰς τὰς ἐμμόνους ἰδέας, τὰ παραληρήματα κλπ. Ἐπὶ δὲ τῶν ψυχικῶς ἀναπήρων, τῶν ἠλιθίων ἰδίως, ἡ ἀπροσεξία εἶναι τὸ σταθερὸν σύμπτωμα τῆς ψυχοπαθείας αὐτῶν. Ἐπὶ τῶν μανιακῶν ὅμως ἡ ἀπροσεξία εἶναι μερικὴ μόνον, καθ' ὅσον ἐπὶ τῶν τρομώδων ἡ αὐτόματος καὶ ἡ προκαλουμένη προσοχὴ ὑφίστανται μέν, ἀλλ' ὑπερβαλλόντως εὐμετάβλητοι, μεταπίπτουσαι ἀδιαπαύστως ἀπὸ ἑνὸς σημείου εἰς ἕτερον· ἡ ὑποκειμενικὴ ὅμως ἢ ἐσκεμμένη προσοχὴ ἐλλείπει παρ' αὐτοῖς. Εἰς τοὺς οἰνοπνευματιῶντας τέλος, κατὰ τοὺς παραληρηματικοὺς αὐτῶν παροξυσμούς, ἡ προσοχὴ δὲν ὑφίσταται κυρίως, πλὴν τῆς προκαλουμένης τοιαύτης, ἥτις καὶ αὕτη εἶναι παροδική. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

— *[Παιδαγ. Ψυχολ.]*· βλ. προσοχή.

ἀπροσηγορία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπροσήγορος, τραχύτης περὶ τοὺς τρόπους, σκαιότης· ἀντίθ. *εὐπροσηγορία.*

ἀπροσήγορος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τραχὺς τοὺς τρόπους, ὁ σκαιός· ἀντιθ. *εὐπροσήγορος.*

ἀπροσηλύτιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσηλυτισθείς.

ἀπροσηνὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ προσηνής, ὁ τραχύς, ὁ σκαιός.

ἀπρόσθετος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προστεθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων: «ἔμειναν δύο ποσὰ ἀπρόσθετα»·

ἀπρόσιτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσέλθῃ, νὰ πλησιάσῃ, ἀποσπέλαστος: «ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους εἶναι ἀπρόσιτος εἰς ἀνθρώπους».

Ἀπρόσιτος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ βορειοτέρα τῶν Μακάρων νήσων, τῶν Insulae Beatorum τῶν Ρωμαίων, ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου ὡς κειμένη εἰς πλάτος 16^0 καὶ μῆκος 0^0, δηλαδὴ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ τοῦ Πτολεμαϊκοῦ ἄτλαντος (Universus terrarum orbis Ptolemaeus εἰς ἔκδοσιν Nobbe Λειψία 1843). Ἡ μετὰ θετικότητος ὅμως ἀπόφανσις, ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς νήσου, καθ' ἡμᾶς, ἀποκλείεται, τοῦ ἀπὸ μιᾶς ἀφετηρίας σκέψεως συμπεράσματος συγκρουομένου πρὸ τὸ ἀπὸ ἄλλης τοιαύτης. Διότι τὰ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφερόμενα πλάτη (Δ, στ', 34: «καὶ αἱ τῶν Μακάρων νῆσοι ἓξ τὸν ἀριθμόν, αἵδε» *Ἀπρόσιτος νῆσος* 16^0 Β, 0^0 Α. *Ἥρας νῆσος* $15^0\ {}^1/_4$ Β, 1^0Αν. *Πλουϊτάλα νῆσος* $14^0\ {}^1/_4$ Β, 0^0 Α. *Κασπειρία νῆσος* $12^0\ {}^1/_2$ Β, 0^0 Α. *Καναρία νῆσος* 11^0 Β, 1^0 Αν. *Ποντουαρία* ἢ *Κεντουρία νῆσος* $10^0\ {}^1/_2$ Β, 0^0 Αν.) θὰ καθίστων ἀληθοφανεστάτην τὴν ταυτότητα τῶν νήσων τῶν Μακάρων πρὸς τὰς τοῦ συμπλέγματος τῶν νήσων τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου, οὗ τὸ μέσον πλάτος εἶναι 16^0 Β, ἐὰν δὲν ἦτο παγκοίνως παραδεδεγμένον, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τῶν Μακάρων ταυτίζεται πρὸς τὸ σύμπλεγμα τῶν συγχρόνων Καναρίων, τῆς μιᾶς ἄλλως τε τῶν νήσων του, τῆς Gran Canaria, διατηρησάσης τὸ ὄνομα ὑφ' ὃ καὶ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου τὴν ἐποχὴν ἐφέρετο. Προφανῶς ὅμως, ἀλλὰ καὶ ἀνεξηγήτως, τὰ πλάτη τοῦ Πτολεμαίου εἶναι ὡς πρὸς τὰς νήσους τῶν Μακάρων οὐσιωδῶς σφαλερά, κατὰ 13^0 ὅλας μοίρας περίπου, τῶν ἄκρων παραλλήλων τοῦ συμπλέγματος τῶν Καναρίων νήσων ὄντων τῶν $27^0\,{}^1/_2$ καὶ $29^0\,{}^1/_2$ περίπου βορ. πλάτους, ὅπως ἐσφαλμένος ἐξ ἴσου εἶναι καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενος ὡς ἀριθμὸς τῶν νήσων, ἀφοῦ αὗται δὲν εἶναι 6, ὡς ἀναφέρει, ἀλλὰ 7: *Λαντζαρότε, Φουερτεβεντούρα, Γκρὰν Κανάρια, Τενερίφη, Γκόμερα, Φέρρο, Πάλμα,* παραλειπομένων τῶν νησίδων. Ἐν τούτοις, δεδομένου ὅτι ἡ ταυτότης τῆς, κατὰ τὴν κατάταξιν τοῦ Πτολεμαίου, νοτιοδυτικωτέρας τῶν Μακάρων νήσων πρὸς τὴν Ferro, οὖσαν ὡσαύτως νοτιοδυτικωτάτην ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν συγχρόνων Καναρίων νήσων, εἶναι ἀναμφισβήτητος, θὰ ἠδύνατό τις χωρῶν πρὸς Β, νὰ ταυτίσῃ τὴν *Gomera* πρὸς τὴν *Κασπειρίαν*, τὴν *Tenerife* πρὸς τὴν *Πλουϊτάλαν* καὶ τὴν *Palma* πρὸς τὴν *Ἀπρόσιτον*, τῶν μὲν Φέρρου καὶ Πάλμας εὑρισκομένων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ, τῶν δὲ Γκόμερα καὶ Τενερίφης ${}^3/_4$ τῆς μοίρας μόνον ἀνατολικώτερον. Οὕτω τιθεμένων τῶν πραγμάτων, μὴ λαμβανομένων δηλαδὴ ὑπ' ὄψιν τῶν ἐσφαλμένων γεωγραφικῶν πλατῶν, ἡ ταυτότης τῆς Ἀπροσίτου πρὸς τὴν Πάλμαν θὰ ἦτο δικαιολογημένη πλήρως. Ἀλλὰ καὶ οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντείπῃ τις, εἰς τὸν ἀντιλέξοντα, ὅτι θὰ ἠδύνατο καὶ ἡ Μαδέρα νὰ ἔχῃ ἴσους τίτλους διεκδικήσεως ταυτότητος πρὸς τὴν Ἀπρόσιτον, ἀφοῦ καὶ πλέον ἀπόκεντρος εἶναι, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ πρὸς τὴν Φέρρον αἰσθητῶς εὑρίσκεται, καὶ ἀφοῦ τὰ διὰ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἀναφερόμενα γεωγραφικὰ πλάτη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἐκηρύχθησαν εἰς ἀσυδοσίαν. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπροσκάλεστος, *—η,—ο*· δημοτ. ὁ μὴ προσκαλεσμένος, ἀπρόσκλητος· ἄλλως *ἀκάλεστος.*

ἀπρόσκλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσκληθείς, ἄκλητος.—Ἐπίρρ. *ἀπροσκλήτως.*

ἀπροσκόλλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσκολλημένος, ὁ μὴ προσηρτημένος.

ἀπροσκόμιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσκομισθείς.

ἀπρόσκοπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσκόπτων, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου οἱ πόδες δὲν σκοντάφτουν· ‖ ὁ μὴ εὑρίσκων, ὁ μὴ συναντῶν πρόσκομμα: «ὁ βίος του ὑπῆρξεν ἀπρόσκοπτος».—Ἐπίρρ. *ἀπροσκόπτως.*

ἀπροσκύνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσκυνηθείς, ὁ μὴ τυχὼν προσκυνήματος.

ἀπρόσληπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσληφθείς.

ἀπροσμάχητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ καθ' οὗ δὲν δύναταί τις νὰ μάχεται, ἀκαταμάχητος, ἀκαταγώνιστος.

ἀπρόσμαχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀπροσμάχητος.

ἀπρόσοδος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πρόσοδον, ὁ μὴ φέρων κέρδη.

ἀπροσόρμιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσορμισθῇ, νὰ προσεγγίσῃ.

ἀπροσπέλαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ προσπελάσῃ, νὰ πλησιάσῃ, ἀπρόσιτος: «τάφος ἄβατος καὶ ἀπροσπέλαστος ἀνθρώπῳ»· ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, ἀπροσήγορος, τραχύς, ἀπάνθρωπος.

ἀπροσπέραστος, *—η, —ο*· δημοτ., αὐτὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ, ἀνυπέρβλητος.

ἀπροσποίητος (ὁ,ἡ), *—ον* (τὸ)· εἰλικρινής, ἐγκάρδιος, ἀνυπόκριτος: «φιλία ἀκραιφνὴς καὶ ἀπροσποίητος».—Ἐπίρρ. *ἀπροσποιήτως.*

ἀπροσπόριστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἔχει τις προσπορισθῇ, ἀποκτήσει, ἀπρόσκτητος.

— ἀπροσπόριστον *χρημάτιον* *[Ἀστικ. Δίκ.]*· βλ. χρημάτιον.

— ἀπροσπόριστος *προὶξ* *[Ἀστικ. Δίκ.]*· βλ. προίξ.

ἀπρόσρητος (ὁ, ἡ,)· ὁ μὴ προσαγορευθείς, ἀπροσαγόρευτος.

ἀπρόστακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ)· ὁ μὴ προσταχθείς.

ἀπροστάτευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προστατευόμενος, ὁ μὴ τυγχάνων προστασίας, κηδεμονίας: «ἀπροστάτευτος νέος,—οἰκογένεια».—Ἐπίρρ. *ἀπροστατεύτως.*

ἀπρόστερνον (τὸ) (Aprosternum) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* πενταμεροῦς συμμετρίας τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαριδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Κίνας Δ. Ν. Π.

ἀπροστόκητος (ὁ) (Aprostocetus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *ὑμενοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαλκιδιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ μικροτάτου μεγέθους, ἰθαγενῆ τῆς Κίνας. Δ. Ν. Π.

ἀπρόσφερτος, (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσφερθείς.

ἀπρόσφορος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πρόσφορος, ἀκατάλληλος, ἀνάρμοστος, ἄκαιρος.

ἀπροσφώνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ προσφωνηθείς, ὁ μὴ τυχὼν προσφωνήσεως, προσαγορεύσεως, ἀπροσαγόρευτος.

ἀπροσχεδίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐσχεδιασμένος ἐκ τῶν προτέρων, πρόχειρος, ἀπρομελέτητος.

ἀπροσχημάτιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ προσχημάτων, εὐθύς, εἰλικρινής.

ἀπρόσωπα (τὰ) (Aprosopa) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *λαμιδῶν*. Περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

ἀπροσωπία (ἡ)· ἡ ἔννοια τοῦ εἶναί τινα ἀπρόσωπον.

—*[Παθολ. Ψυχολ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου *ἀπροσωπία* νοεῖται ἀνωμαλία ψυχική, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπολέσει τὴν ἑαυτοῦ προσωπικότητα, αἰσθάνεται δ' ἐκλιπὸν τὸ ἴδιον ἐγώ. Κατὰ τὴν ὅλως ἰδίαν ταύτην παραίσθησιν, τὴν ἄλλως καλουμένην κοινῶς *διπλῆν προσωπικότητα* ἢ *διπλῆν συνείδησιν*, ὁ πάσχων ἀντιλαμβάνεται πρὸ παντὸς τὰ ἴδια διανοήματα καὶ συναισθήματα, τοὺς ἰδίους λόγους καὶ τὰς πράξεις, ὡς ἐκδηλώσεις αὐτόχρημα ξένους καὶ ἀνωμάλους· ἔχει δὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι κατέχεται ὑπὸ ἄλλης προσωπικότητος ἧς μιμεῖται τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς στάσεις. Ἡ ἀπροσωπία εἶναι διαφόρων βαθμῶν καὶ διακρίνεται τῆς *παραμνησίας*, εἰ καὶ ἐνίοτε συνοδεύει ταύτην. Σ. Γ. Σ.

—*[Τερατ.]* Ἡ ἀπροσωπία εἶναι ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐνδρομητηρίων ἀμορφιῶν τοῦ

Digitized by Google

ἐμβρύου καὶ δὴ ἐκείνων, αἵτινες ἑδράζονται εἰς τὴν κεφαλήν· τερατωδία, ἤτοι σημαντικὴ διαμαρτία περὶ τὴν διάπλασιν, χαρακτηριζομένη διὰ τῆς ἐλλείψεως τοῦ πλείστου μέρους τοῦ προσώπου ἢ διὰ τῆς ἐντελῶς στοιχειώδους ἐμφανίσεως αὐτοῦ. Εἶναι σπανιωτάτη παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀπροσωπία, σπανιωτέρα καὶ τῆς *ἡμικεφαλίας*, ἤτοι τῆς ἐλλείψεως τοῦ πλείστου μέρους τοῦ θόλου τοῦ κρανίου, καθὼς καὶ αὐτῆς τῆς *ἀκεφαλίας*, ἣν χαρακτηρίζει ἡ παντελὴς ἔλλειψις τοῦ τε κρανίου καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἢ καὶ ὁλοκλήρου τῆς κεφαλῆς. Ι. Γ. Ι.

— *[Ζωολ.]* Εἰς τὰ ζῷα ἡ *ἀπροσωπία* εἶναι ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἢ ἡ λίαν ὑποτυπώδης διαμόρφωσις τοῦ προσώπου. Ἡ τερατογένεια αὕτη ἥτις παρατηρεῖται σπανιώτατα εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι συνήθης εἰς τὰ ζῷα καὶ ἰδίως εἰς τὰ κατοικίδια τοιαῦτα, ὅπως εἰς τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, τὸν κύνα, τὴν γαλῆν, τὸν χοῖρον κτλ., καὶ χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς μὴ ἀναπτύξεως τοῦ μετωπικοῦ καὶ τῶν σιαγονικῶν ὀστῶν. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἐλλείπουν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ὀστᾶ ὁλοκλήρου τοῦ προσώπου καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ὁράσεως, ἀκοῆς, ὀσφρήσεως καὶ γεύσεως ὄργανα. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἐπακόλουθον τῆς ἀπροσωπίας εἶναι ἡ ἐλαχίστη ἀνάπτυξις τοῦ κρανίου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ κεφαλὴ παρουσιάζεται ὡς μικρὸς ἀπεστρογγυλωμένος ὄγκος κεκαλυμμένος ὑπὸ δέρματος. Δ. Ν. Π.

ἀπροσωπόληπτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ ὑπὸ προσώπων παρασυρόμενος, ὁ μὴ χαριζόμενος εἰς πρόσωπα, εὐθύς, εἰλικρινής, δίκαιος : «κριτὴς ἀπροσωπόληπτος». — Ἐπίρρ. *ἀπροσωπολήπτως* : «ὁ κρίνων ἀπροσωπολήπτως».

ἀπροσωποληψία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἀπροσωπολήπτου, εὐθυκρισία, δικαιοσύνη.

ἀπρόσωπος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων πρόσωπον· ὁ μὴ ἐμφανίζων ἰδίαν προσωπικότητα.

—*ἀπρόσωπα ῥήματα [Συντ.]*. Τὸ ῥῆμα σημαίνει τὴν διάθεσιν εἰς τὸν ὁποίαν εὑρίσκεται τὸ ὑποκείμενον αὐτοῦ· ἑπομένως τὸ ὑποκείμενον εἶναι στοιχεῖον τῆς καθόλου ἐννοίας τοῦ ῥήματος, καὶ ἢ κεῖται ἢ εὐκόλως νοεῖται ἐκ τῶν συμφραζομένων. Ὅταν ὅμως ἡ ὑπὸ τοῦ ῥήματος δηλουμένη διάθεσις ἰδιάζῃ ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἢ ὡς ἐπάγγελμα τοῦ ὑποκειμένου, τότε τὸ ὑποκείμενον δὲν τίθεται οὐδ' ἀναζητεῖται· ἡ ἔννοια αὐτοῦ τρόπον τινὰ λανθάνει καὶ τὸ ῥῆμα νοεῖται ἄνευ ὑποκειμένου· π.χ. ὅταν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἔλεγε σαλπίζει, κηρύττει, ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ αὐτὰ καὶ ἄνευ τοῦ ὑποκειμένου σαλπιγκτὴς ἢ κῆρυξ, ἀλλ' ἁπλῶς ἀντὶ τοῦ σάλπισμα, κήρυγμα γίνεται. Οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν λέγεται σημαίνει, σήμανε ἄνευ σαφοῦς ἐννοίας ὑποκειμένου, ἀλλ' ἁπλῶς ἀντὶ τοῦ κροῦσις γίνεται, —ἔγινε· καὶ ὅταν λέγεται μετ' αὐτοῦ ὑποκείμενον, τοῦτο εἶναι ἄλλοτε ἄλλο καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλο· ἄλλος δηλ. λέγει σημαίνει ἡ καμπάνα, ἄλλος σημαίνει ὁ παππᾶς, ἄλλος σημαίνει ἡ ἐκκλησία· προκειμένου δὲ περὶ τοῦ σχολείου, ἄλλος λέγει σημαίνει ὁ δάσκαλος, ἄλλος σημαίνει τὸ σχολειό, ἄλλος σημαίνει τὸ σχολειό, ἄλλος σημαίνει ἡ καμπάνα· προκειμένου δὲ περὶ ὡρολογίου ἡ ἔννοια τῆς ὥρας λαμβάνει θέσιν εἴτε ὑποκειμένου εἴτε ἀντικειμένου· π. χ. σήμανε μεσάνυχτα καὶ σήμαναν μεσάνυχτα.

Ἡ ἐλαστικότης αὕτη περὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου δεικνύει, ὡς νομίζομεν, ὅτι τὰ ῥήματα ταῦτα δύνανται νὰ νοοῦνται καὶ ὅλως ἄνευ ὑποκειμένου. Ὅμοια πρὸς τὰ ῥήματα ταῦτα εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς: ἀστράπτει, βροντᾷ, βρέχει, χιονίζει, κάμνει ζέστη, κάμνει κρύο κ.τ.τ., τὰ ὁποῖα λέγομεν χωρὶς νὰ νοοῦμεν τὸ κατὰ φύσιν ὑποκείμενον τῶν ἐνεργειῶν τούτων, ἤτοι τὸν Θεόν, ἀλλ' ἁπλῶς νοοῦντες αὐτὰ οὐδετέρως, ἤτοι γίνεται ἀστραπή, βροντή, πίπτει βροχή,—χιόνι, εἶναι ὁ καιρὸς θερμός,—ψυχρὸς κ.τ.τ. Τὰ ῥήματα ταῦτα οὕτω νοούμενα ὀνομάζομεν *ἀπρόσωπα*· οὕτω *ἀπρόσωπα ῥήματα* λέγονται ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ διάθεσις νοεῖται ἄνευ ἐννοίας ὑποκειμένου, τίθενται δὲ μόνον κατὰ τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον.

Τὰ ῥήματα ἀστράπτει, βροντᾷ, ὕει, νίφει, χειμάζει, χαλαζᾷ, αἰθριάζει, συσκοτάζει κ.τ.τ. κατά τε τὸν δόκιμον καὶ τὸν ἀδόκιμον ἑλληνισμὸν λέγονται ὡς *προσωπικά*, ἤτοι κειμένου ἢ νοουμένου τοῦ ὀνόματος θεὸς ὡς ὑποκειμένου· ἓν μόνον παράδειγμα παρέχεται ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ (Ἰκαρομένιππ. 26): «ἀποστὰς δὲ τούτων (ὁ Ζεύς) προσέταττε τοῖς ἀνέμοις καὶ ταῖς ὥραις ἃ δεῖ ποιεῖν· τήμερον παρὰ Σκύθαις ὑέτω, παρὰ Λίβυσιν ἀστραπτέτω, παρ' Ἕλλησι νιφέτω...», ἔνθα τὰ ῥήματα ὕειν, ἀνάπτειν καὶ νίφειν εἶναι παρειλημμένα ὡς ἀπρόσωπα (βλ. *Χατζιδάκι* Ποικίλα Φιλολογ. 740 κ. ἑ.). Κατὰ ταῦτα τὰ νῦν ἐν χρήσει ῥήματα βρέχει, χιονίζει, βραδιάζει, νυκτώνει, ξημερώνει κ.τ.τ. δύνανται νὰ λέγωνται καὶ ὡς προσωπικὰ καὶ ὡς ἀπρόσωπα. Λέγομεν π.χ. «ἔβρεξε ὁ θεὸς καὶ ἔγιναν τὰ σπαρτά» ἢ «ξημέρωσε ὁ θεὸς τὴν ἡμέρα», ὁπότε τὰ ῥήματα εἶναι προσωπικά· ἀλλὰ εἰς τὰς φρ. «ἔδωσε θεὸς καὶ ἔβρεξε» ἢ «ἂς δώσῃ ὁ θεὸς νὰ βρέξῃ», τὸ ῥῆμα λέγεται ἀπροσώπως, διότι ἐξηγοῦνται «ἐβοήθησε θεὸς κι' ἔπεσε βροχή» ἢ «ἂς βοηθήσῃ ὁ θεὸς νὰ πέσῃ βροχή».

Ἀπρόσωπα ἀποβαίνουσι πολλάκις ῥήματα ἐν τῇ παθητικῇ φωνῇ, ὁσάκις ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου δὲν καθίσταται ἀναγκαία· π. χ. λέγεται: «ἐπειδὴ δὲ παρεσκεύαστο ἀμφοτέροις, ἦσαν εἰς χεῖρας», ἤτοι «ἀφοῦ ἡ παρασκευὴ ἐγένετο εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους, ἐπῆλθον κατ' ἀλλήλων» (*Θουκ.* 3, 107, 4). Τὸ ὑποκείμενον ὅπερ ἐνταῦθα παρελείφθη καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἔννοια δὲν εἶναι ἀναγκαία εἶναι «πάντα» ἢ «τὰ κατὰ πόλεμον». Ὁμοίως λέγεται παρά τισι παλαιοῖς: «ἱκανῶς ηὐτύχηταί μοι» ἀπροσώπως, καὶ «ἱκανὰ ηὐτύχηταί μοι» προσωπικῶς κτλ. ἄνευ διαφορᾶς σημασίας.

Ἐν τοῖς συντακτικοῖς διδάσκεται ἀνέκαθεν ὅτι ὡς ὑποκείμενον τῶν ἀπροσώπων χρησιμεύει τὸ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενον ἀπαρέμφατον· ἀλλὰ τοῦτο διδάσκεται κατὰ συνθήκην μᾶλλον ἢ κατ' ἀλήθειαν· οὕτω ἐν τῇ φράσει: «ἔξεστί μοι ἀπελθεῖν» τὸ ἀπελθεῖν λέγεται ὑποκείμενον τοῦ ἔξεστιν, ἀλλ' ἂν τοῦτο ἀναλυθῇ καὶ ἡ φράσις γίνῃ: «ἐξουσία ἔστι μοι ἀπελθεῖν» νοεῖται κάλλιστα ὅτι τὸ ἔξεστι ἔχει ὁμοίως ὡς ἐν τῷ προειρημένῳ παραδείγματι τὸ παρεσκεύαστο (=παρασκευὴ ἐγεγόνει). Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι πολλοὶ μαθηταί, προκαλούμενοι νὰ συντάξουν τοιαύτας προτάσεις, λογικώτερον τοῦ συντακτικοῦ σκεπτόμενοι χαρακτηρίζουν τὴν μὲν δοτικὴν προσωπικὴν ὡς ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἀπαρέμφατον ὡς ἀντικείμενον ἢ προσδιορισμόν.

Πῶς τὸ ῥῆμα ἐξελίσσεται εἰς ἀπρόσωπον φαίνεται ἐκ παραδειγμάτων τινῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς· ἐκ φράσεων ὁποῖαι: «τὸ βαρέλλι δὲν ἔχει (ἢ ἔχει) κρασί», «τὸ πιθάρι δὲν ἔχει (ἢ ἔχει) λάδι», «ἡ στάμνα δὲν ἔχει (ἢ ἔχει) νερό» κττ. προέκυψεν ἡ ἀπρόσωπος χρῆσις τοῦ *ἔχει*, ὅθεν λέγομεν: «σήμερο δὲν ἔχει ψάρια, ἔχει φασόλια». Ἐπίσης πολλαχοῦ λέγεται ἀπροσώπως: «μὲ πεινάει, μὲ διψάει» ἀντὶ «πεινῶ, διψῶ», ἔτι δὲ «μὲ πονάει» ἀντὶ «πονῶ». Β. Φ.

ἀπροτίμητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προτιμηθείς.

ἀπρουτινόπορα (Aprutinopora Porona) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ὑδροζῴων ἐκ τῆς τάξεως τῶν *ὑδροκοραλλινῶν* ζῆσαν κατὰ τὴν κρητιδικὴν περίοδον εἰς τὰ Ἀπέννινα.

ἀπροφάσιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προφασιζόμενος, ὁ μὴ ἀποποιούμενος διὰ προφάσεων, ὁ πρόθυμος, ὁ εἰλικρινής: «προθυμία ἀπροφάσιστος». —Ἐπίρρ. *ἀπροφασίστως*.

ἀπρόφερτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προφερθῇ.

ἀπρόφθαστος, —*η*, —*ο*· ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον δὲν επρόφθασέ τις· ‖ μετφ. ὁ ἀνυπόμονος (ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν προφθάνει τις).

ἀπροφύλακτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προφυλαγμένος, ἀφύλακτος· ‖ ὁ μὴ προφυλασσόμενος, ὁ μὴ προφυλάσσων ἑαυτόν, ὁ ἐκτιθέμενος εἰς κινδύνους.—Ἐπίρρ. *ἀπροφυλάκτως*.

ἀπροχώρητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ προχωρήσας, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προχωρήσῃ ‖ οὐδετ. *ἀπροχώρητον* (τό) ὡς οὐσιαστ., τὸ σημεῖον πέραν τοῦ ὁποίου δὲν δύναταί τις νὰ προχωρήσῃ: «ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον».

ἀπρωκτία· βλ. ἀτρησία δακτυλίου.

Ἄπρων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς παρὰ τὴν Ἀντίπολιν τῆς Γαλατίας, ὁ σημερινὸς *Λὲ Λοὺ* (*Πολύβ.* 33,8).

ἄπρων (ὁ) (Apron) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *περκιδῶν*. Οἱ ἰχθύες οὗτοι διακρίνονται τῶν πέρκων ἐκ τοῦ ῥύγχους των, ὅπερ εἶναι πλέον ἐπίμηκες καὶ προέχει τῆς στοματικῆς κοιλότητος, καὶ τῶν ῥαχιαίων πτερυγίων ἅτινα εἶναι λίαν απομεμακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ γνωρίσματα, εἶναι: Σῶμα ἐπίμηκες, ἀπεστρογγυλωμένον καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ σκληροτάτων λεπίων. Κεφαλὴ ἡ πλατυσμένη ἐκ τῶν πλαγίων μὲ ῥύγχος προέχον πέραν τοῦ στόματος. Ῥαχιαῖα πτερύγια διεστάμενα ἀπ' ἀλλήλων. Κοιλιακὰ πτερύγια ἐπίσης απομεμακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἑδραῖον πτερύγιον φέρον μίαν μόνην ἄκανθαν. Σιαγόνες ὀδοντωταί. Ὕπαρξις ὀδόντων ἐπὶ τοῦ οὐρανίσκου. Γλῶσσα λεία. Ἄνοιγμα βραγχίων μέγα. Ὕπαρξις ψευδοβραγχίων.

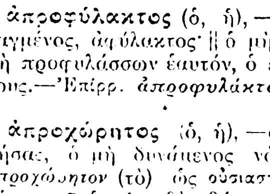

Ἄπρων ὁ κοινός.

Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ δύο εἴδη απαντῶντα εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Εὐρώπης: *Ἄπρων ὁ κοινὸς* (Apron vulgaris). Ἔχει σῶμα ἐπίμηκες ὅπερ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 20 ἑκ. τοῦ μέτρου. Αἱ ὀπαὶ τῶν ῥωθώνων του εὑρίσκονται πλησιέστατα ἀλλήλων καὶ σχεδὸν συμφύονται. Τὰ ἄκρα τῶν βραγχιακῶν ἐπιπτυγμάτων εἶναι ἐλαφρῶς ὀδοντωτά. Τὸ πρῶτον ῥαχιαῖον πτερύγιον φέρει ὀκτὼ ἀκτῖνας ἀκανθώδεις. Ἡ σπονδυλικὴ του στήλη φέρει τεσσαράκοντα δύο σπονδύλους, ἐξ ὧν οἱ εἴκοσι πέντε ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐράν. Τὸ κρέας του εἶναι λευκόν, ἐλαφρὸν καὶ εὔγευστον. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ῥοδανὸν καὶ ἐν μεγαλυτέρᾳ ἀφθονίᾳ εἰς τὸν Δούναβιν. *Ἄπρων ὁ ζιγκέλειος* (apron Zingelii). Εἶναι μεγαλύτερος τοῦ προηγουμένου. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 50 ἑκ. τοῦ μέτρου. Τὸ σῶμά του ἀντὶ κυλινδρικοῦ, ὅπως εἰς τὸν *ἄπρονα τὸν κοινόν*, εἶναι τριγωνικόν. Τὸ κρέας του εἶναι εὐγευστότερον τοῦ προηγουμένου. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τοὺς παραποτάμους αὐτοῦ. Συνήθως ἐνδιαιτᾶται εἰς τὸ βάθος καὶ μόνον κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον καὶ Ἀπρίλιον πλησιάζει τὰς ἀκτὰς ὅπως ἀναπαραγάγῃ. Δ. Ν. Π.

Ἀπρωνιανός. 1) Πατὴρ τοῦ Δ. Κασσίου (*Δ Κάσσ.* 69.1).—2) Ἀνθύπατος ἐν Ἀσίᾳ (*Δ. Κάσσ.* 76,8).—3) Σμυρναῖός τις (*Μιον.* III, 230). Α. Δ.

ἀπρωτοκόλλητος, (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ πρωτοκολληθείς, ὁ μὴ καταχωρισθεὶς ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ.

Ἄπς *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῷ νομῷ Ἀρντὲς τῆς Γαλλίας, εἰς ἣν διεσώθησαν πολλὰ ἴχνη τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ τὰ ἐρείπια φεουδαλικοῦ πύργου. Τὸ *Ἄπς*, ὄνομα ὅπερ ἐγράφετο *Ἄλπς* μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀρχαίαν *Alba Augusta Helviorum* ὡς ἐκάλουν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ἐκυριεύθη καὶ κατηδαφίσθη ὑπὸ τῶν Βανδήλων καὶ τῶν Ἀλανῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ σημερινὴ Ἄπς ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της. Α. Δ.

Ἀψάρας (Apsaras) *[Ἰνδ. μυθ.]*. Νύμφαι τῶν ὑδάτων, αἱ νηρηΐδες τῶν Ἰνδῶν. Κατὰ τὰς Βέδας, συνοδευόμεναι ὑπὸ τῶν συζύγων των *Γκαντάρβας*, καταδύονται εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ μυστηρίου, τὰ κύματα τῆς ὁποίας εἶναι ἄλλοτε μὲν νέφη καὶ ἄλλοτε προσευχαί. Οὕτως αἱ νύμφαι αὗται μεταβάλλονται εἰς ἀφῃρημένα σύμβολα.

Εἰς τὰ ἰνδικὰ ἔπη ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐμφανίζεται πλήρης δράσεως. Γεννηθεῖσαι ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ τοῦ Γάλακτος, ζῶσιν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὸν παράδεισον τοῦ Ἴνδρα, ᾄδουν καὶ χορεύουν κατὰ τοὺς ἑορτασμοὺς τῶν θεῶν καὶ παρέχουν τὰ δῶρά των εἰς τοὺς ἥρωας, τοὺς πίπτοντας εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Συχνάκις ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ Ἴνδρα εἰς τὴν γῆν, ἵνα δελεάσουν καὶ διαφθείρουν τοὺς ἀσκητάς, ἀπειλοῦντας νὰ κατακτήσουν τοὺς οὐρανοὺς διὰ τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς των. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰ ἀπειροπληθῆ αὐτῶν θέλγητρα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀψάρας εἶναι ἄγνωστος. Ὁ Κασκάντα ὁμιλεῖ περὶ τριάκοντα ἑκατομμυρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται χίλιαι ἑξήκοντα. Αἱ γνωστότεραι εἶναι ἡ *Ῥάμπα* καὶ ἡ *Οὐρβαζί*. Ἡ *Σακούνταλα* ἦτο θυγάτηρ μιᾶς Ἀψάρας. Α. Δ.

Ἀψὲρ (Apcher), **Γκαρὲν ντ'—**. Προβηγκιανὸς τρουβαδοῦρος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Α. Δ.

Ἀψερὸν (Apcheron) *[Γεωγρ.]*. Χερσόνησος καὶ ἀκρωτήριον ἐν τῇ Κασπίᾳ θαλάσσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ Καυκάσου ἐν τῇ σοβιετικῇ δημοκρατίᾳ Ἀζερμπαϊτζάν. Ἔχει πηγὰς πετρελαίου. Α. Δ.

Ἀψιοῦ ἢ **Ἀπαισιοῦ** (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ τῆς νήσου Κύπρου. Ὑπάγεται εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Λεμεσοῦ καὶ κεῖται ΒΑ τοῦ χωρίου Ἀπαισιά. Κάτ. 270, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Κ. Μ. Κ.

Ἄψλεϋ Χάουζ (Apsley House). Τὸ ἐν Λονδίνῳ ἀνάκτορον τῶν δουκῶν τοῦ Βέλλιγκτον (Wellington). Κεῖται εἰς τὸ Πικαντίλλυ, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Χάϊντ Πάρκ καὶ ᾠκοδομήθη τῷ 1771 ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ἄνταμ διὰ τὸν λόρδον Ἄψλεϋ. Α. Δ.

Ἀψμποῦργκ· βλ. Ἀψβοῦργοι.

ἀψτραξιονισμὸς (Abstractionisme) *[Φιλοσ.]*. Φιλοσοφικὸς ὅρος σχηματισθεὶς ἐκ τῆς λέξεως *abstraction=ἀφαίρεσις* καὶ σημαίνων τὴν τάσιν τοῦ νὰ θεωρῶμεν τὰς ἀφαιρέσεις ἰσοδυνάμους πρὸς συγκεκριμένας πραγματικότητας (βλ. ἀφαίρεσις). Α. Δ.

Ἄπτ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Γαλατίας, πρωτεύουσα διαμερίσματος ἐν τῷ νομῷ Βωκλούζης, 54 χιλιόμ. πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ἀβινιὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Καλαβόν.

Ἱδρύθη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ γενάρχου τῶν γαλατικῶν λαῶν *Γομέρ*, ἐγγόνου τοῦ Ἰάφεθ, οὗ οἱ διάδοχοι ἐκυβέρνησαν τὴν περιοχὴν

Digitized by Google

μέχρι τοῦ 692 π. Χ. Δυσχερὲς εἶναι νὰ καθορισθῇ πότε ἐγκαθιδρύθη ἐνταῦθα ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία. Δύο χειρόγραφα τοῦ Η΄ αἰῶνος ἀποδίδουν τὴν ἵδρυσιν εἰς τὸν Ἅγιον Αὐσπίκιον, ὅστις ἀποσταλεὶς ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος, ἐγένετο ἐπίσκοπος καὶ ὑπέστη ἔνδοξον μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 102 μ. Χ., ταφεὶς ἐν κρύπτῃ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐθνικῶν. Ὁ τάφος τοῦ μάρτυρος εἶχε λησμονηθῇ ἐπὶ 7 αἰῶνας, μόλις δὲ περὶ τὸ 750 ἐκ θαύματος ἀπεκαλύφθη. Τὰ ἀρχαιολογικὰ ἐν τούτοις εὑρήματα (ἐπιγραφαί, τάφοι, μωσαϊκά, σκεύη ὑέλινα ἢ ὀρειχάλκινα ἢ ἐξ ὀπτῆς γῆς) ἐμφαίνουν, ὅτι ἡ ἵδρυσις τῆς πόλεως ὀφείλεται εἰς τὴν κελτικὴν φυλὴν τῶν Βουλγιέντων, τῷ τέλει τοῦ Β΄ αἰῶνος π. Χ. Τὰ δ' ἐκκλησιαστικὰ τεκμήρια βεβαιοῦν, ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Apta Julia ἱκανῶς πρωΐμως ἐδέχθη τὸ νέον εὐαγγέλιον, συγκροτήσασα ἐν τῇ πόλει ἐκκλησίαν ταχέως ἀνθήσασαν.

Ἡ Ἂπτ, ἐκτὸς τοῦ θεωρουμένου ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ἐπισκόπου Αὐσπικίου, ὀνομαστὸν ἐπίσκοπον ἄλλον ἔσχε καὶ τὸν *Ἅγιον Κάστορα* (Ε΄ αἰῶνα). Διάδοχοι τούτου ἀναφέρονται εἰς διαφόρους Συνόδους ἐπαρχιακάς, τοπικὰς καὶ ἐθνικάς, ἀπὸ τοῦ Ε΄ μέχρι τοῦ Η΄ αἰῶνος, δηλονότι κατὰ τὰς ἐποχὰς Μεροβαϊνὴν καὶ Καρολινείαν. Ὀνομαστοὶ ἐπίσης ἐπίσκοποι κατέλαβον τὸν θρόνον καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἱδρύσαντες διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα. Κατὰ τὸν ΙΔ΄ καὶ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα ἀκμάζει ἐν Ἀβινιὸν ἡ παπικὴ ἐπίδρασις. Τῷ 1660 Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ ἦλθεν εἰς Ἂπτ, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὴν προστάτιδα Ἁγίαν Ἄνναν, ἥτις εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν στείρωσίν της. Ἐντολῇ δ' αὐτῆς ἀνηγέρθη θολωτὸν παρεκκλήσιον, ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς Val-de-Grâce, ἐν ᾧ κατετέθησαν τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας μετακομισθέντα πανδήμως ἐν ἀργυρᾷ λάρνακι ἐκ τῆς κρύπτης, ἐν ᾗ τὰ εἶχεν ἀποθέσει ὁ πρῶτος τῆς πόλεως ἐπίσκοπος Αὐσπίκιος. Τέλος τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ἡ ἐκκλησία τῆς Ἂπτ διεξήγαγεν ἐπιτυχῆ πόλεμον κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἰανσενισμοῦ.

Ἡ Ἂπτ ἀποτελεῖ σήμερον πολιτικῶς μὲν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Βωκλούζης (μὲ 5 δήμους καὶ 50 κοινότητας), ἐκκλησιαστικῶς δὲ ἀρχιδιακονίαν τῆς διοικήσεως Ἀβινιὸν (μὲ 53 ἐνορίας), περιλαμβάνουσαν 40 χιλ. ψυχῶν, ἐν ᾧ μόνον ἡ πόλις ἔχει 6 χιλ. κατοίκων, ὑπαγομένων εἰς μίαν ἐνορίαν, τὴν τοῦ ἀρχαίου καθεδρικοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος κατατάσσεται εἰς τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα. Ἔχει δὲ ἱδρυθῇ ἐπὶ δύο κρυπτῶν, ἀλλήλων ὑπερκειμένων, ὧν ἡ ἑτέρα θεωρεῖται ὡς ὁ τάφος τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ἡ ἄλλη κρύπτη χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος καὶ περιέχει σαρκοφάγους καὶ δύο γαλατορρωμαϊκὰς στήλας. Ἐπὶ μιᾶς τῶν σαρκοφάγων παρίσταται ὁ Χριστὸς φέρων μικρὸν σταυρόν, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ 4 εὐαγγελισταί, ἔχοντες παρὰ τοὺς πόδας κυλίνδρους χειρογράφων. Ἡ σαρκοφάγος αὕτη χρονολογεῖται κατ' ἄλλους μὲν ἀπὸ τοῦ Δ΄ αἰῶνος, κατὰ δὲ τὸν L. Renier ἀπὸ τοῦ Ε΄ ἢ τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος· τμῆμα δ' αὐτῆς εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀβινιόν. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς περιλαμβάνει 3 ἐσωνάρθηκας, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἱδρυθέντας (ΙΒ΄—ΙΖ΄ αἰῶνα). Ἐν Ἂπτ ἀφθονοῦν καὶ τὰ καλλιτεχνήματα, πίνακες τῶν Delpech, Mignard, Parrocel, θυσιαστήριον τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος κλπ. Τὸ θησαυροφυλάκιον περιλαμβάνει ξύλινα ἢ ἐλεφάντινα κιβώτια, ἀραβικὸν λάβαρον, λάρνακα τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος κλπ., πρὸ παντὸς δὲ ὡραίαν συλλογὴν λειτουργικῶν χειρογράφων, ἐν οἷς καὶ ἓν troparium Aptense τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος. Ἡ μόνη τοπικὴ ἑορτή, ἡ ἐκ τοῦ τροπαρίου ἐμφαινομένη, εἶναι ἡ τοῦ πολιούχου Ἁγίου Κάστορος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Albanès*, Gallia christiana novissima, τ. 1, 1899. *Barjavel*, Dict. hist. biogr. et bibliogr. du depart. de Vaucluse, Carpentras, 1841. *Rose*, Études hist. et relig. sur le XIV siècle, ou Tableau de l' Église d' Apt sous la cour papale d' Avignon, 1842. *I. Sautel*, ἄρθρον ἐν Dict. d'hist et de géorg. ecclés. A. Baudrillart. *P. Terris*, Sainte Anne d'Apt, Avignon, 1876.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ἂπτ (Apt) *Οὔλριχος*. Γερμανὸς ζωγράφος τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος τῆς σχολῆς τοῦ Ἄουγκσμπουργ. Ἐκ τῶν ἔργων του σώζεται μία «*σταύρωσις*» εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Ἄουγκσμπουργκ. Χ. Δ.

ἄπτα (Apta) *[Ἰνδ. Φιλοσ.]*. Ὁ σοφὸς ὁ ἀποκτήσας τὴν γνῶσιν τοῦ Βράχμαν ἢ τοῦ Ἄτμαν. Α. Δ.

ἄπταιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ πταίων, ὁ μὴ προσκόπτων, ἀπρόσκοπτος, ἐλεύθερος: «ὡμίλησεν εἰς ἄπταιστον ἑλληνικήν», εἰς ἀκριβῆ καὶ ὀρθὴν ἑλληνικήν.— Ἐπίρρ *ἀπταίστως*: «ὁμιλεῖ τὴν ἑλληνικὴν ἀπταίστως».

Ἀπτὰλ-*Δὰγ* *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ ἔκφυσις τοῦ Ὀφλίμου ὄρους ἐν τῷ βιλαετίῳ τῆς Σμύρνης, κατοικουμένη ἄλλοτε ὑπὸ τῶν *Ἀπτάληδων*, φυλῆς Ἀθιγγάνων (βλ. λ.).

—**Ἀπτὰλ**-*Μουσᾶ*. Τεκὲς τῶν Ἀθιγγάνων Ἀπτάληδων παρὰ τὴν Ἀττάλειαν (βλ. λ. Ἀθίγγανοι).

Ἀπτάληδες· βλ. λ. Ἀθίγγανοι.

ἀπτάλης ἢ *ἀπντάλης* (ἀραβ. *ἀπντάλ*, ὅπερ ὑπερθετικὸν τοῦ *μπεντίλ,—μπουνταλᾶ*)· βλάξ, βλακίστατος.

Ἀπτάλις *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, δυτικῶς τῆς Κερασοῦντος.

ἄπτερα (τὰ) (Aptera) *[Ζωολ.]*. Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ «Systema naturae» (1735) ὁ Λινναῖος ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἄπτερα ἔντομα* (Insecta aptera) κατέταξεν ἄθροισμά τι ἀρθροπόδων, εἰς τὸ ὁποῖον περιέλαβεν ὄχι μόνον τὰ ἀμοιροῦντα πτερύγων ἔντομα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὰ *μυριάποδα*, τοὺς *ἀραχνίδας* καὶ τὰ *μαλακόστρακα*. Τὴν οὐχὶ φυσικὴν ταύτην κατάταξιν ἠκολούθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιοδιφῶν. Κατὰ τὸ 1796 ὁ Latreille εἰς τὸ ἔργον του «Précis des caractères génériques des insectes», διῄρεσε τὰ ἔντομα εἰς ἑπτὰ ἀθροίσματα: *μυζητικὰ* (ψύλλοι), *θυσάνουρα* (πόδουροι), *παράσιτα* (φθεῖρες), *ἀκέφαλα* (ἀκάρη), *ἐντομόστρακα* (δάφνις), *μαλακόστρακα* καὶ *μυριάποδα*. Ἀργότερον, ὁπότε ὁ Λαμάρκ (1801), ὁ Κυβιέρος (1803) καὶ τέλος ὁ Leach (1817) ἐχώρισαν ἀπὸ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐντόμων τὰ *μαλακόστρακα*, τοὺς *ἀραχνίδας* καὶ τὰ *μυριάποδα*, ὁ ὅρος *ἄπτερα* ἀπεδόθη εἰς ὡρισμένας ὑποδιαιρέσεις ἐντόμων, ἅτινα οὐδεμίαν μεταμόρφωσιν ὑφίστανται, *ἀμετάβολα ἔντομα*, κατὰ τὸν Leach, καὶ ἅτινα δὲν φέρουσιν οὔτε κἂν ὑποτυπώδεις πτέρυγας τόσον τὰ ἄρρενα ὅσον καὶ τὰ θήλεα. Εἰς ταῦτα ὑπάγοντα ἀφ' ἑνὸς αἱ *φθεῖρες* (*παράσιτα* κατὰ τὸν Latreille, *ἀνόπλουρα* κατὰ τὸν Leach) καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ *πόδουροι* (*θυσάνουρα* κατὰ τὸν Latreille). Ὁ Fabricius εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του «Entomologia systematica» (1798) τὰ *ἄπτερα ἔντομα* τοῦ Λινναίου τὰ κατέταξεν εἰς ἕτερα ἀθροίσματα, τὰ *ἀνόπλουρα* τοῦ Leach εἰς τὰ *ἡμίπτερα*, καὶ τὰ *θυσάνουρα* τοῦ Latreille εἰς τὰ *ὀρθόπτερα*. Τέλος ὁ Castelnau εἰς τὸ σύγγραμμά του «Histoire naturelle des insectes coléoptères» (1840), ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ ἀρθρόποδα δὲν ὑφίστανται πάσας τὰς μεταμορφώσεις (τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἐντόμων), ἐδημιούργησε νέαν ὀνομασίαν, τὰ *μονόμορφα*, καὶ εἰς ταῦτα κατέταξεν ἴδιον ἄθροισμα ἐνδιάμεσον μεταξὺ ἐντόμων καὶ μυριαπόδων. Καὶ ὁ Duval εἰς τὸ ἔργον του «Genera des coléoptères d' Europe», ὅπερ ἐδημοσίευσε κατὰ τὸ 1857, υἱοθετεῖ τὸν ὅρον *μονόμορφα* τοῦ Castelnau. Δ. Ν. Π.

Ἀπτέρα (ἡ) ἢ *Ἄπτερα* (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Κρήτης, ἀναφερομένη ἄλλως καὶ *Ἄπταρα*, *Ἀπτερία* καὶ *Ἀπτεραία*. Τὸ ὄνομα ὀφείλει, κατὰ τὰς μυθικὰς παραδόσεις, εἰς τὸν ἐκ Δελφῶν προερχόμενον, βασιλεύσαντα δὲ ἐν τῇ νήσῳ, *Πτέραν* (*Πτερᾶν*) ἢ *Ἀπτέραν*, ὅστις ἔκτισε καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὄγδοον κατά τινα ταξινόμησιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μυθικῶν βασιλέων: «Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ Πτερᾶ καὶ πόλιν Κρητικὴν προσθήκῃ γράμματος Ἀπτεραίους φασὶν ὀνομάζεσθαι» (*Παυσαν*. 10, 5, 9—10) καὶ «Κρήτης ἐβασίλευσεν Ἀπτέρας καὶ τὴν πόλιν ἔκτισεν» [«*Εὐσεβ*. Χρονικὸν 35]. Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὸ ὄνομα προῆλθεν «ἀπὸ τῆς τῶν Μουσῶν καὶ Σειρήνων ἔριδος, τῆς ἐν τῷ Μουσείῳ, πλησίον τῆς πόλεως καὶ τῆς θαλάσσης τόπῳ τοιῶσδε καλουμένῳ, γενομένης, ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἐν μουσικῇ νίκην τῶν Μουσῶν αἱ Σειρῆνες δυσφοροῦσαι τὰ πτερὰ τῶν ὤμων ἀπέβαλον καὶ λευκαὶ γενόμεναι εἰς τὴν θάλασσαν ἐνέβαλον ἑαυτάς. Ὅθεν ἡ πόλις Ἄπτερα, αἱ δὲ πλησίον νῆσοι Λευκαί» (*Στέφ. Βυζάντ.* ἐν λ. *Ἄπτερα*). Ὁ κάτοικος ἐκαλεῖτο *Ἀπτεραῖος* καὶ δωρ. *Ἀπταρεὺς* καὶ *Ἀπταραῖος* (ἁ τῶν Ἀπταραίων πόλις, ἐν ἐπιγρ.).

Ἡ τοποθεσία τῶν Ἀπτέρων ἐξηκριβώθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς δὲν ἀναφέρουσιν εἰς ἡμᾶς πολλὰ πράγματα περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν, οὕτω δὲν ὁρίζουν καὶ ποῦ ἀκριβῶς ἔκειντο. Ὁ μὲν ἀρχαιότερος γεωγράφος Σκύλαξ ἔλεγεν ἁπλῶς ὅτι ἦτο «πρὸς βορέαν ἄνεμον». Ὁ Διονύσιος ὁ Καλλιφῶντος ἀναφέρει αὐτὴν μετὰ τὴν Φαλάσαρναν καὶ πρὸ τῆς Κνωσσοῦ, ὡς πόλιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου. Ὡσαύτως καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Πλίνιος μεταξὺ τῶν μεσογείων πόλεων τῆς Κρήτης. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἀπεῖχε τῆς Κυδωνίας ὀγδοήκοντα στάδια καὶ εἶχεν ἐπίνειον τὴν Κίσαμον, διάφορον τῆς παρὰ τὴν Πολυρρηνίαν. Ὁ λιμὴν οὗτος ἔκειτο πιθανῶς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Δράπανον βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Καλύβες ἀνατολικῶς. Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῶν Σταδιασμῶν ὁρίζει ἄλλως τὴν θέσιν αὐτῆς. «Ἀπὸ δὲ Κυδωνίας εἰς Ἀπτέραν περιπλέεται στάδιοι ρν΄, πεζῇ δὲ στάδιοι ρκ΄». Ὁ περιηγητὴς ὅμως Paschley κατὰ παραδόσεις ἐγχωρίους καὶ ὁ C. Vescher, παλαιὸς ἑταῖρος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, δι' ἀνασκαφῶν ἀπέδειξαν ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ ἀνάντους καὶ ἀποτόμου λόφου ὕπερθεν τοῦ τουρκικοῦ φρουρίου Ἰζζεδὶν (Καλάμι, φυλακαὶ σήμερον), μικρὸν ἀπέχοντος τῆς παραλίας ἐπὶ τοῦ μικροῦ συνοικισμοῦ Παλαιοκάστρου παρὰ τὸ χωρίον Ἀποκορώνου Μεγάλα-Χωράφια καὶ τὸ πλησίον αὐτοῦ Μετόχι τῆς Πάτμου, Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστήν. Εἶχε δὲ καὶ ἄλλον λιμένα ἐκτὸς τῆς Κισάμου, τὴν *Μινώαν*, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Σούδας, δεξιὰ τῷ εἰσπλέοντι, παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον *Στέρνες*.

Τὰ ἐρείπια τῶν Ἀπτέρων εἶναι εὐρύτατα καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἄφωνοι μάρτυρες τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ σημασίας αὐτῶν. Μέγας περίβολος τειχῶν κυκλωπείων, ᾠκοδομημένων διὰ μεγάλων πολυγώνων ἢ τετραγωνικῶν ὀγκολίθων, ἄλλα ἐρείπια Ἑλληνικά, Ρωμαϊκά, Βυζαντιακὰ ἀνάμεικτα, ἐσκορπισμένα ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως εἶναι οἱ μάρτυρες οὗτοι. Μεταξὺ τούτων εἶναι τὰ λείψανα μεγάλων οἰκοδομημάτων, ναῶν, τῶν ὁποίων εἷς, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς, ἦτο τῆς θεᾶς Εἰλειθυίας, Πρυτανείου ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, μικροῦ θεάτρου, πολλῶν μεγάλων διὰ θόλων καὶ ἀψίδων ἐστεγασμένων δεξαμενῶν, αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται ἐν ἀρίστῃ καταστάσει. Τὰ δὲ πολυάριθμα τῆς πόλεως νομίσματα καὶ αἱ κατὰ χώραν εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαί, αἱ καλύπτουσαι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Πρυτανείου, δεικνύουσιν ὅτι τὰ Ἄπτερα ἦσαν σπουδαιοτάτη πόλις. Αἱ κτήσεις αὐτῶν ἐξετείνοντο, πιθανῶς, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν τῆς Κυδωνίας. Ὅριον δὲ τούτων ἦτο ὁ ἰσθμός, ὁ χωρίζων τὸν κόλπον τῶν Χανίων ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Σούδας. Οὗτος ἀνῆκεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ Ἄπτερα μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη, ἔκειτο ὁ δεύτερος τούτων λιμήν, ἡ Μινώα.

Πρὸς ἀνατολὰς τὰ ὅρια ἐξετείνοντο μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Δρεπάνου, καὶ πρὸς νότον μέχρι τῶν κτήσεων τῆς Λάππας. Οὕτω δὲ μὲ τόσην ἔκτασιν χώρας, μὲ δύο ἐπίνεια καὶ μὲ τὸν μέγιστον, σπουδαιότατον καὶ ἀσφαλέστατον, καὶ πάλαι καὶ σήμερον, λιμένα τῆς Μεσογείου, τὸν τῆς Σούδας, ἡ πόλις τῶν Ἀπτέρων ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ἡ ἐμπορικωτάτη τῆς Κρήτης, ἀξιόλογος δὲ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο καὶ πλεῖστοι ξένοι θὰ ἐσύχναζον εἰς αὐτήν, ὡς δύναταί τις νὰ κρίνῃ καὶ ἐκ τῶν προξένων, τοὺς ὁποίους διετήρει καὶ εἰς τὰς Κρητικὰς πόλεις (Πριανσόν, Μάλλαν, Ἱεράπυτναν, Κνωσσόν) καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, βόρειον καὶ Πελοπόννησον, τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου παράλια. Ὁ περιηγητὴς Lôher (*Λοίχερος*) λέγει περὶ τῆς πόλεως τὰ ἑξῆς: «Ἡ πόλις Ἄπτερα ἤνθει ἐπὶ ὑψώματος ἐν ὅλως μεγαλοπρεπεῖ κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν θέσει, κατέχουσα τὰ πλούσια σιτοφόρα πεδία τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς ἐκτεινόμενα, στοιχεῖα ταῦτα ἐπαρκῆ πρὸς σύστασιν ἰσχυρᾶς κοινότητος, δύο ἐπίνεια ἐχούσης. Πόσῳ δὲ μεγάλη καὶ λαμπρὰ ὑπῆρξεν ἡ πόλις Ἄπτερα βλέπομεν ἔτι ἐκ τῶν λειψάνων αὐτῆς, τειχῶν κυκλωπείων, ναῶν, θεάτρου ἐν θέσει προσφορωτάτῃ πρὸς ἀνάπαυλαν καὶ θέαν μετὰ ψυχικὴν ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διδασκαλιῶν ἔντασιν. Τὸ ποτὲ μέσον τῆς πόλεως εἶναι νῦν ὀροπέδιον ἐκ σιτοφόρων ἀγρῶν. Τὰ κύρια δὲ ἐρείπια περιστοιχίζουσι τὴν θέσιν τοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον ἀνήκει νῦν εἰς ἕτερον λόγου ἄγγελον, τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην» (*Ψιλάκι* Ἱστορ. Κρήτης Αα΄ σ. 120).

Ἱστορικῶς περὶ τῶν Ἀπτέρων ἔχομεν τὰς ἀκολούθους εἰδήσεις. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (IV, 20, 8), Ἀπτεραῖοι τοξόται ἦσαν σύμμαχοι τῶν ὁμοφύλων Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Β΄ Μεσσηνιακὸν πόλεμον (668 π. Χ.) καὶ προσήνεγκον σπουδαίας ὑπηρεσίας κατὰ τοῦ φοβεροῦ αὐτῶν ἀντιπάλου Ἀριστομένους. Τῷ 272 π. Χ. κατὰ Πλούταρχον (Βίος Πύρρου 30,5) «ἀνὴρ πλήκτης καὶ δραμεῖν ὀξύς, Ὄρυσσος ὄνομα, Κρὴς Ἀπτεραῖος... τὸν νεανίσκον (Πτολεμαῖον, υἱὸν τοῦ Πύρρου) ἐπάταξε καὶ κατέβαλε». Κατὰ τὰς ἐμφυλίους δὲ ἐν Κρήτῃ διαμάχας καὶ ἔριδας οὐ μικρὰν ῥοπὴν ἔφερον ὅπου προσετίθεντο. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν ὅτι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν συνθήκην τῶν 30 Κρητικῶν πόλεων πρὸς Εὐμένη τὸν Β΄, βασιλέα τῆς Περγάμου (197—159 π. Χ.), ὅτι ἐψήφισαν τιμὰς ὑπὲρ τοῦ Προυσίου, βασιλέως τῆς Βιθυνίας (180—149 π. Χ.) καὶ ἐξαιρετικὰς τοιαύτας ὑπὲρ τοῦ Ἀττάλου (τοῦ Β΄ πιθανῶς), βασιλέως τῆς Περγάμου (159—138 π. Χ.), χαλκοῦν ἀνδριάντα καὶ ἀσφάλειαν προσωπικὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐν τῇ πόλει, εἴτε ἐν τοῖς ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένοις λιμέσι, διότι «φίλος ὑπάρχων διὰ προγόνων πρόνοιαν ποιεῖται περὶ τῶ κοινῶ (= τοῦ κοινοῦ) τῶν Κρητῶν καὶ ἰδίᾳ τᾶς τῶν Ἀπτεραίων πόλιος». Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, προξενικῶν μάλιστα συμβάσεων, δεικνύει τὴν ἐμπορικὴν σπουδαιότητα τῆς πόλεως, κατὰ τὴν ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μέχρι τῶν Ρωμαίων χρονικὴν περίοδον. Ὑφίστατο ὅμως ἡ πόλις καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἶχεν ἴδιον ἐπίσκοπον, τὸν τῆς Ἀπτέρης. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ νομίσματα αὐτῆς δὲν φθάνουσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν, εἰκάζεται ὅτι ἡ πόλις εἶχε χάσει τὴν αὐτονομίαν της κατά τινα τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ εἶχεν ἴσως ὑποταχθῆ εἰς τὴν ἰσχυρὰν γειτονά της Κυδωνίαν.

Ὁ Σβορῶνος περιγράφει ἐν τῇ Νομισματικῇ τῆς Κρήτης 76 ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν Ἀπτέρων (σ. 14 ἑξ.) καὶ ἔχει καταχωρίσει εἰς τοὺς δύο πρώτους πίνακας τύπους αὐτῶν. Ὁ δὲ Head

Digitized by Google

Σβορῶνος καθορίζει ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Νομισμάτων (σ. 580 χρονολογικῶς μερικὰ ἐκ τούτων περιγράφων ταῦτα, ὡς ἕπεται:

Περὶ τὸ 350—300 π.Χ.: Εἰς τὴν μίαν ὄψιν ΑΠΤΕΡΑΙΩΝ ἢ ΑΠΤΑΡΑΙΩΝ. Κεφαλὴ γυναικὸς μετὰ στεφάνης καὶ ἐνωτίου. Ἐπί τινων ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου ΠΥΘΟΔ(ΩΡΟΥ). Εἰς δὲ τὴν ἑτέραν ΠΤΟΛΙΟΙΤΟΣ ἢ ΠΤΟΛΙΟΙΚΟΣ. Πολεμιστὴς ἔνοπλος ἱστάμενος πρὸ δένδρου ἱεροῦ, πιθανῶς ἐλαίας, πρὸς τοὺς κλάδους τοῦ ὁποίου ἐγείρει ἱκετευτικῶς τὴν χεῖρα. Ἐπὶ ἄλλων εἰς τὴν μίαν ὄψιν εἶναι τόξον καὶ ἡ λέξις ΑΠΤΑΡΑ, εἰς δὲ τὴν ἄλλην πάλιν κεφαλὴ γυναικεία. Ἡ κεφαλὴ οὕτη παριστᾷ πιθανῶς τὴν Ἄρτεμιν. Ὁ δὲ καλούμενος *Πτολίοικος* εἶναι ἴσως ὁ οἰκιστὴς *(πτόλις - οἶκος)* Ἀπτέρας.

Περὶ τὸ 200—67 π.Χ.: Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους κεφαλὴ Ἀρτέμιδος ἢ κεφαλὴ Διός. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους ΑΠΤΑΡΑΙΩΝ καὶ πολεμιστὴς προχωρῶν ἢ Ἀπόλλων καθήμενος καὶ λύρα ὄπισθεν αὐτοῦ ἢ Ἑρμῆς ἱστάμενος, κρατῶν δὲ κηρύκειον.

Τὰ χαλκᾶ νομίσματα φέρουσιν ἔμπροσθεν κεφαλὴν Ἀρτέμιδος, ὄπισθεν δὲ πολεμιστήν, ἀγωνιστικὴν λαμπάδα, μέλισσαν, λύραν ἢ περιστερὰν ἱπταμένην. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

ἀπτέρανθος (ὁ) (Apteranthus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους τῶν τροπικῶν δυτικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

Ἀπτέρας *[Μυθολ.]*. Βασιλεὺς Κρήτης (βλ. λ. Πτέρας καὶ Ἄπτερα).

ἀπτεριδόκερα (τὰ) (Apteridocera) *[Ζωολ.]*. Οὕτω καλεῖται τάξις τις τῶν ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀπτέρων ἑξαπόδων*, ἅτινα φέρουσι δύο κεραίας καὶ οὐδεμίαν μεταμόρφωσιν ὑφίστανται. Ὁ Latreille εἰς τὰ ἀπτεριδόκερα κατατάσσει τὰ *θυσάνουρα* καὶ τὰ *παράσιτα*. Δ. Ν. Π.

ἀπτερίνη (ἡ) (Apterina) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος χαρακτηριζόμενον ἐκ τῶν ὑποτυπωδῶν πτερύγων των. Δ. Ν. Π.

ἀπτερνόδους (Apternodon Mathew) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *ζαλαμβδοδόντων ἐντομοφάγων* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *κεντετιδῶν*, ζήσαν κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον περίοδον τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Ἔχει κεφαλὴν χαρακτηριζομένην διὰ μεγάλης ἀναπτύξεως τοῦ μαστοειδοῦς ὀστοῦ, φέρουσαν ἀνὰ δύο κοπτῆρας, ἀνὰ ἕνα κυνόδοντα, ἀνὰ τρεῖς προτραπεζίτας καὶ ἀνὰ τρεῖς τραπεζίτας ἑκατέρωθεν ἑκάστης σιαγόνος. Ὁ ἀπτερνόδους προσομοιάζει κατὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἀρτίγονον ἐρίκουλον ὅστις βιοτεύει ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς νήσου Μαδαγασκάρης καὶ χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς πολυγόνου αὐτοῦ ἱκανότητος. Θ. Σ.

ἄπτερνος (ὁ) (Apternus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δρυκολαπτιδῶν*. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ καὶ χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ μελανοῦ πτερώματός του, ὅπερ κοσμεῖται διὰ λευκῶν κανονικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στιγμάτων. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόγυνα (τὰ) (Apterogyna) *[Ζωολ.]*. Γένος εντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μουτιλιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ὅτι μόνον τὰ ἄρρενα φέρουσι πτέρυγας, τὰ δὲ θήλεα στεροῦνται παντελῶς τούτων. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη κατοικοῦντα τὰς θερμὰς χώρας. Δ.Ν.Π.

ἀπτεροδίκερα (τὰ) (Apterodicera) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἔντομα ἅτινα ἀμοιροῦσι πτερύγων καὶ φέρουσι δύο εὐμεγέθεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κεραίας. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόδους (Apterodon Fischer, συνών. Dasyurodon Andreae) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *σαρκοφάγων* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ὑαινοδοντιδῶν*, ζήσαν κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον περίοδον εἰς τοὺς φωσφορίτας τοῦ Κβέρκυ καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἶδος δέ τι εἰς τὰ μειοκαινικὰ στρώματα τῆς βρεττανικῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Ἔχει τὸ παρακωνίδιον τῶν ὀδόντων αὐτοῦ χθαμαλόν, τὸ δὲ ταλωνίδιον μέγα καὶ κοπτερόν. Οἱ τραπεζῖται τῆς ἄνω σιαγόνος φέρουσι τρεῖς μεγάλας κυψώδεις ἀκωκὰς καὶ ἀσθενέστατον μεταστύλιον. Φέρει κεφαλὴν καὶ ῥύγχος μακρόν, ἄκρα βραχέα, κεκαμμένα καὶ ἱκανὰ διὰ νῆξιν. Ἐνταῦθα ὑπάγεται ὁ *ἀπτερόδους flonheimensis* Andreae ὅστις ἐμφανίζεται εἰς τὴν θαλασσογενῆ ἄμμον τοῦ Φλονχάϊμ καὶ *ἀπτερόδους macrognathus* εἰς τὰ ὀλιγοκαινικὰ στρώματα τῆς Αἰγύπτου.

ἀπτερόεσσα (ἡ) (Apteroessa) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν συλφιδῶν. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, ἡ *ἀπτερόεσσα ἡ μεγάλη* (Apteroessa magna), ἥτις διακρίνεται διὰ τὸ μέγα μέγεθός της καὶ τὸν ποικίλον χρωματισμόν της. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόνωτος (ὁ) (Apteronotus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γυμνοτιδῶν*. Οἱ ἰχθύες τοῦ γένους τούτου ὠνομάσθησαν τοιουτοτρόπως ἐκ τῆς ἐλλείψεως ῥαχιαίου πτερυγίου. Ὁ Κυβιέρος κατέταξεν τούτους εἰς τοὺς *ἐγχελιοειδεῖς*.

Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἁπαντῶν εἰς τὰς ἀμερικανικὰς θαλάσσας, *ἀπτερόνωτος ὁ λευκὸς* (Apteronotus albus), ὅστις ἔχει κεφαλὴν καὶ σῶμα πεπιεσμένον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ οὐρὰν τελευτῶσαν εἰς αἰχμήν. Τὸ στόμα του εἶναι μέγα, κατὰ δὲ τὴν ἄνω σιαγόνα φέρει παχὺ καὶ κρεμάμενον χεῖλος, ὅπερ σχεδὸν καλύπτει τὸ χεῖλος τῆς κάτω σιαγόνος. Ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς τοῦ σώματός του εἶναι φαιομέλας· τὸ ῥύγχος του καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς του εἶναι λευκὰ ὡς καὶ τὸ κατώτερον μέρος τῆς οὐρᾶς. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόπηδος (ὁ) (Apteropedus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁλτισιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μικροῦ μεγέθους των. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἁπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόποδα (τὰ) (Apteropoda) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων*, τετραμεροῦς συμμετρίας τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χρυσομελιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἁλτισῶν*. Γνωστὰ εἶναι τρία εἴδη ἁπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ διακρινόμενα διὰ τὴν ἔλλειψιν πτερῶν. Δ. Ν. Π.

ἀπτερόρνις (ἡ) (Apterornis) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροταρσων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥαλλιδῶν*. Εἶναι πάντα ὑδρόβια καὶ ζῶσιν εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Δ. Ν. Π.

ἄπτερος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πτερά, ὁ ἐστερημένος τῶν πτερῶν του: «ἄπτερος νίκη».

—*Ἄπτερος νίκη* βλ. λ. Ἀθηνᾶ (τ. Β' σ. 25 α', 27 γ').

—*Ἀπτέρου νίκης, ναὸς*— (βλ. λ. Ἀκρόπολις τ. Γ', 199 α' καὶ Ἀθῆναι Β' 111 γ' καὶ 179 α').

ἀπτέρουρα (Apterura) *[Ζωολ.]*. Μαλακόστρακα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεκαπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνομουριδῶν*. Χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς ἀπουσίας προσακτρίδων φυματίων κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας. Δ. Ν. Π.

ἀπτεροφάσματα (τὰ) (Apterophasmata) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *φασμιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς ἐλλείψεως πτερύγων, θεωροῦνται δὲ ὑπό τινων φυσιοδιφῶν ὡς προνύμφαι πτερωτῶν τινων ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

ἀπτερυγίδαι (οἱ) (Apterygidae) *[Ζωολ.]*. Πτηνὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροτάρσων*. Τῆς οἰκογενείας ταύτης γνωστὸν τὸ εἶδος *ἀπτέρυξ*. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζ.]* Εἴδη πτηνῶν τῆς τάξεως τῶν *ἀπτερυγιδῶν* εὑρίσκονται ἀπολελιθωμένα ἐπὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας. Εἶναι πτηνὰ μετὰ μακροῦ καὶ λεπτοῦ ῥάμφους φέροντος ἐπὶ τοῦ ἀκροτελευτίου ἄκρου αὐτοῦ τὰς ῥινικὰς ὀπάς. Ἔχουσι στέρνον πεπλατυσμένον, πτέρυγας τελείως ἀναπήρους, πόδας τετραδακτύλους, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μικρὸς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπικείμενος. Θ. Σ.

ἀπτερυγογενῆ (τὰ) (Apterygota) *[Ζωολ.]*. Ἄθροισμα ἐντόμων χαρακτηριζομένων ἐκ τῆς παντελοῦς ἀπουσίας πτερύγων καὶ θεωρουμένων ὡς ἐνδιαμέσου τύπου μεταξὺ ἐντόμων καὶ μυριαπόδων. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζ.]* Τὰ *ἀπτερογενῆ* ἐνεφανίσθησαν διὰ τοῦ γένους *καμποδέα* τὸ πρῶτον ἐντὸς τοῦ ἠλέκτρου τῆς ἀνατολικῆς Πρωσσίας τῆς κάτω ὀλιγοκαίνου περιόδου. Εἶναι ἔντομα ἀπτέρυγα μὴ ὑφιστάμενα μεταμόρφωσιν, φέροντα τριχοφόρον σωματικὸν κάλυμμα, κοιλίαν ἀποτελουμένην ἐξ 6—12 ἄρθρων, ὀφθαλμοὺς μωσαϊκούς, στιγμώδεις, ἀναπήρους, ἢ ἐντελῶς στερούμενα τοιούτων. Ἐνταῦθα ὑπάγονται αἱ κατηγορίαι τῶν *θυσανούρων*, τῶν *καμποδεωδῶν*, τῶν *κολεμβόλων* καὶ τῶν *πρωτούρων*. Θ. Σ.

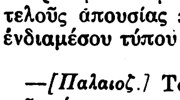

Εἶδος καμποδέας.

ἀπτέρυγος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πτέρυγας, ἄπτερος.

ἀπτέρυξ (ὁ) (Apteryx) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροτάρσων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπτερυγιδῶν*. Εἶναι ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς οἰκογενείας καὶ διακρίνεται ἐκ τῶν ἀτροφικῶν πτερύγων του, αἵτινες εἶναι ἀκατάλληλοι πρὸς πτῆσιν. Ἔχουσιν, ὅπως καὶ αἱ στρουθοκάμηλοι, τὸ στέρνον εὐρὺ ἀκρόστερνον (τροπιδῶδες μέσον διάφραγμα) ἐλλείπει καθ' ὁλοκληρίαν. Αἱ κορακοειδεῖς ἀποφύσεις εἶναι βραχεῖαι καὶ πεπλατυσμέναι. Ἡ ὠμοπλάτη δρεπανοειδής. Τὸ βραχιόνιον ὀστοῦν λεπτότατον. Τὰ ὀστοῦν τῆς χειρίδος, τῆς ὠλένης καὶ γενικῶς τὰ ὀστᾶ τοῦ ἀντιβραχίου εἶναι γενικῶς ἀνανάπτυκτα. Ὁ σκελετός των δὲν παρουσιάζει ἴχνος κατακλειδίων. Ἀντιθέτως τὰ πλευρικὰ τμήματα τοῦ σώματός του εἶναι πλέον ἀνεπτυγμένα ἀπὸ τὰ τῶν στρουθοκαμήλων. Ἡ θωρακική των κοιλότης εἶναι εὐρεῖα καὶ ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν σωματικὴν κοιλότητα θηλαστικῶν τινων καὶ δὴ τῶν *μονοτρημάτων*. Ἡ λεκάνη ἐπίσης εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη ὅπως καὶ εἰς τὸν *καζουάριον* (εἶδος στρουθοκαμήλου). Οἱ σπόνδυλοί των εἶναι ἰσχυροὶ κατὰ τὴν ἐγκεφαλικὴν καὶ τὴν προσθίαν ῥαχιαίαν χώραν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον προχωροῦν πρὸς τὴν οὐρὰν ἐπὶ τοσοῦτον γίνονται ἀσθενέστεροι καὶ ὑποτυπώδεις. Ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τῶν πρὸς τὴν οὐρὰν σπονδύλων εἶναι καὶ ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς παντελοῦς σχεδὸν ἐλλείψεως ταύτης, τῆς οὐρᾶς, ἥτις ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τινων εὐπτώτων πτερῶν. Τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων πτηνῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Φέρουσι τρεῖς προσθίους δακτύλους μὲ ἰσχυροὺς ὄνυχας καὶ ἕνα ὀπίσθιον, ἀνανάπτυκτον, ὅστις κατὰ τὴν βάδισιν μόλις ἐγγίζει τὸ ἔδαφος. Τὸ ῥάμφος των εἶναι μακρὸν καὶ λεπτὸν καὶ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ *σκολόπακος* (μπεκάτσας). Κατὰ τὴν βάσιν του φέρει τριχοειδῆ πτερά, ἅτινα διαπερῶσι τὰς δύο ῥινικὰς ὀπάς, αἵτινες εἶναι στενόταται καὶ συγκοινωνοῦσι πρὸς δύο αὐλακώσεις εὑρισκομένας κατὰ τὴν ἄνω σιαγόνα.

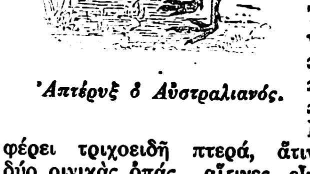

Ἀπτέρυξ ὁ Αὐστραλιανός.

Οἱ ἀπτέρυγες παρουσιάζουσιν ἀξιοσημειώτους τινὰς ἰδιορρυθμίας ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῆς κυκλοφορικῆς καὶ ἀναπνευστικῆς αὐτῶν συσκευῆς. Οὕτως ἡ *ὠτοκολπικὴ θυρὶς* εἶναι εὐθεῖα καὶ μεμβρανώδης, ὅπως καὶ εἰς τὰ θηλαστικά, καὶ τὸ ἀπονευρωτικὸν κέντρον ταύτης φέρει διάφραγμα ὅπως καὶ εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα. Ἐπίσης, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰ περισσότερα πτηνά, τὰ ἐπιμήκη ὀστᾶ δὲν φέρουσιν ἀέρα. Τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀμφοτέρων τῶν γενῶν (ἀρρένων καὶ θηλέων) δὲν διαφέρουσι κατὰ πολὺ τῶν λοιπῶν γενῶν τῆς οἰκογενείας. Ὁ *φαγωγὸς* διαστέλλεται ὑπερβολικῶς κατὰ τὸ βασικόν του τμῆμα, τὸ πρὸς τὴν *ὠοθυλακίδα* εὑρισκόμενον. Τοῦτο γίνεται διότι τὸ ᾠὸν εἶναι λίαν ὀγκῶδες σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πτηνοῦ, κατέχει τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ σώματος τοῦ θήλεος καὶ ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς τὸ βάρος τοῦ πτηνοῦ. Γνωστὰ μέχρι σήμερον εἶναι τρία εἴδη ἁπαντῶντα ἐν Νέᾳ Ζηλανδίᾳ:

Ἀπτέρυξ ὁ αὐστραλιανός: Ἔχει μέγεθος κατά τι μεγαλύτερον τῆς ὄρνιθος καὶ ὁ χρωματισμός του εἶναι κιτρινωπόφαιος. Κατοικεῖ τὰ μεγάλα καὶ ὑγρὰ δάση. Κατὰ τὴν ἡμέραν κρύπτεται ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα. Διακρίνεται ἐκ τῶν μικρῶν ὀφθαλμῶν του. Ἔχει τὴν ὄσφρησιν ὀξυτάτην. Κατὰ τὴν νύκτα ἐξέρχεται πρὸς εὕρεσιν τῆς τροφῆς του, ἥτις συνίσταται κυρίως ἐκ σκωλήκων. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, τρέχει ταχύτατα καὶ κρύπτεται ἐν τῇ φωλεᾷ του. Συνήθως ἀνευρίσκουσι τὰ πτηνὰ ταῦτα κατὰ ζεύγη καὶ σπανίως καθ' ὁμάδας. Ἡ θήλεια γεννᾷ ἓν μόνον ᾠόν. Τὸ κρέας τοῦ πτηνοῦ εἶναι ἐδώδιμον καὶ τὰ πτερά του χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων κομψοτεχνημάτων παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι.

Ἀπτέρυξ ὁ μαντέλλειος: Παρόμοιος κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸν προηγούμενον. Τὸ χρῶμά του εἶναι ἐπίξανθον πρὸς τὸ πυρρόν.

Ἀπτέρυξ ὁ ὀβένειος: Κατά τι μικρότερος τῶν προηγουμένων. Τὸ πτέρωμά του φέρει ἐναλλὰξ στίγματα καὶ ῥαβδώσεις ἀνοικτῶς φαιάς. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπό τινων ἐτῶν ἤρχισαν νὰ γίνωνται σπανιώτερα λόγῳ τοῦ συστηματικοῦ κυνηγίου των. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τοῦ γένους *ἀπτέρυξ* ἄφθονα ἀπολιθωμένα ὀστᾶ εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας ἐντὸς τῶν πλειστοκαινικῶν στρωμάτων ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα τοῦ ἀρτιγόνου ἀπτέρυγος (Kiwi). Θ. Σ.

ἀπτέρωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἀποκτήσας ἀκόμη πτερά, ἀκάλυπτος ὑπὸ πτερῶν: «νεοσσὸς ἀπτέρωτος».

ἀπτέσι (ὀρθότερον *ἀπντέστ*, ὡς σύνθετον ἐκ τῶν περσικῶν λέξεων *ἀπ=ὕδωρ* καὶ *ντέστ=χείρ*). Ἡ ὑπὸ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας ἐπιβαλλομένη πλύσις τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν, τοῦ προσώπου καὶ τοῦ αὐχένος, ἄνευ τῆς ὁποίας προσευχὴ *(ναμάζ)* δὲν ἐπιτρέπεται.

ἀπτηνίδαι (οἱ) (Aptenidae) *[Ζωολ.]*. Πτηνὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *στεγανοπόδων*. Διακρίνονται ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου διαμορφώσεως τῶν πτερύγων των, αἵτινες ἔχουσι σχῆμα κώπης καὶ χρησιμεύουσι πρὸς κολύμβησιν. Ἀπαντῶσι εἰς τὰς πρὸς τὴν Αὐστραλίαν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἀπτηνοδύτης (ὁ) (Aptenodytes) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πυγοποδιδῶν* ἢ

Digitized by Google

κολυμβιδιδῶν. Τὸ σῶμά των εἶναι εὔρωστον καὶ τὸ ἀνάστημά των ἀρκετὰ ὑψηλόν. Το ράμφος των ἐπιμηκέστερον τῆς οὐρᾶς των, βαθέως ηὐλακωμένον καὶ ἀγκιστροειδὲς κατὰ τὸ ἄκρον του. Αἱ ρωθωνικαὶ ὀπαὶ κεῖνται πλαγίως τοῦ ράμφους, αἱ πτερυγες μᾶλλον βραχεῖαι καὶ φέρουσι λεπιδωτὰ πτερά, ἡ οὐρά των ἀποτελεῖται ἐκ σκληροτάτων πτερῶν.

Τοῦ γένους τούτου γνωστὰ εἶναι δύο εἴδη: *ἀπτηνοδύτης ὁ φορστέρειος* (aptenodytes Forsterii) καὶ *ἀπτηνοδύτης ὁ πεννάντειος* (aptenodytes Pennantii). Ὁ πρῶτος εἶναι γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *βασιλεὺς τῶν πιγκουίνων* καὶ εἶναι μεγαλύτερος τοῦ δευτερου. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικόν του γνώρισμα εἶναι ἡ παρουσία ἐπὶ τῆς κάτω σιαγόνος καὶ τῶν ποδῶν θυσάνου πτερῶν, ἅτινα τελειως ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ δευτέρου εἴδους. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ.

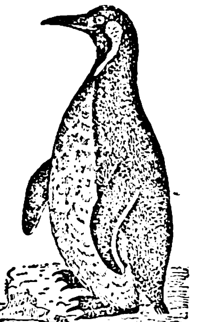

Ἀπτηνοδύτης ὁ πεννάντειος.

Τὸ εἶδος *ἀπτηνοδύτης ὁ πεννάντειος* ἀπαντᾷ βορειότερον τοῦ πρωτου καὶ διακρίνεται ἐκ τῆς μελανῆς κεφαλῆς του, τῶν ὑπολεύκων ἐπιμήκων καὶ ὠοειδῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λωρίδων, οἵτινες διήκουσι ἐκ τῶν ἄκρων σχεδὸν τῶν ὀφθαλμικῶν κόγχων μέχρι τοῦ λαιμοῦ, τοῦ ἀνοικτῶς μελανοῦ χρώματος τῆς ράχεώς του, τῆς ὑπολεύκου καὶ διὰ γραμμώσεων λευκῶν πεποικιλμένης κοιλίας του καὶ τῶν μελανῶν μεμβρανῶν αἵτινες συνέχουσι τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν του. Δ. Ν. Π.

ἄπτηνος (ὁ) (Aptenus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Τοῦ γένους τούτου γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ εἴκοσιν εἴδη ὧν γνωστότερα εἶναι: *ἄπτηνος ὁ πυρηναῖος* (Aptinos pyrenaeus), ἀπαντῶν εἰς τὰ Πυρηναῖα ὄρη καὶ ὑπὸ τὰς πέτρας. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 8 χιλιοστόμετρα καὶ ἔχει μελανὸν χρῶμα μὲ ἐπιξάνθους κεραίας· καὶ *ἄπτηνος ὁ ταραχώδης* (Aptinus displosor), ἀπαντῶν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἀλγερίαν· τὸ μῆκός του εἶναι 12 περίπου χιλιοστόμετρα καὶ τὸ σῶμά του εἶναι μελανόν, πλὴν τοῦ προθώρακος ὅστις εἶναι ζωηρῶς ἐρυθρὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Δ. Ν. Π.

ἁπτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων τὴν δύναμιν τοῦ ἅπτεσθαι, ὁ ἔχων τὴν αἴσθησιν τῆς ἁφῆς: «ἁπτικὴ αἴσθησις» || τὸ οὐδ. *ἁπτικὸν* ὡς οὐσιαστ., ἡ ἁφή.

— ἁπτικὴ *ἀντίληψις*· βλ. ἁφή.

ἄπτιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἀποκτήσας ἀκόμη πτίλα.

ἄπτιος (Aptien) *[Γεωλογ.]*. Μία ἐκ τῶν πέντε ἡλικιῶν (βαθμίδων), εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ παλαιοκρητιδικὴ ἢ κατωτέρα κρητιδικὴ ὑποπερίοδος (ὑποδιάπλασις) τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος (ἢ ἀθροίσματος πετρωμάτων) τῆς γῆς. Ἡ ὀνομασία ἐδόθη ἐπειδὴ στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ Apt (τῆς Vaucluse) τῆς Γαλλίας.

Στρώματα τῆς ἡλικίας (ἢ βαθμῖδος) ταύτης εὑρίσκονται πολλαχοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν Εὐρώπῃ (Ἑλβετικὰ Ἰουράσια ὄρη, Γαλλία, ΒΔ/κὴ Γερμανία, Ἀγγλία, Ρωσία, Πυρηναῖα, Οὐγγαρία, Κριμαία), Ἀσίᾳ (Καυκασία), Ἀφρικῇ (Ἀλγερία, Τύνις) καὶ ἀλλαχοῦ.

Χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα, εὑρισκόμενα ἐντὸς στρωμάτων ἀπτίου ἡλικίας, εἶναι τὰ δύο γένη ἀμμωνιτῶν Cleoniceras (ἰδίᾳ τὸ εἶδος Martini) καὶ Parahoplitoides (ἰδίᾳ τὸ εἶδος Deshayesi), ὡς καὶ τὰ εἴδη τοῦ διθύρου θαλασσίου ἐλασματοβραγχίου Plicatula placunea καὶ plicata. Ἐπίσης ἡ χλωρὶς τῆς βαθμῖδος ταύτης χαρακτηρίζεται ἐκ τῶν εὑρισκομένων μεγάλων ποσοτήτων ἀπολιθωμένων ἀγγειοσπέρμων φυτῶν.

Στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης δὲν καθωρίσθησαν εἰσέτι παλαιοντολογικῶς ἐν Ἑλλάδι. Πάντως θὰ εὑρίσκωνται τοιαῦτα μεταξὺ τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων στρωμάτων τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου. Γ. Κ. Γ.

ἁπτόδερον (τὸ) (Haptoderum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*. Περιλαμβάνει δύο εἴδη κατοικοῦντα τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

ἀπτοησία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀπτόητος, ἄφοβος, γενναῖος.

ἀπτόητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πτοούμενος, ὁ μὴ φοβούμενος, ὁ ἀτρόμητος.

ἅπτομαι (συντάσσ. μετὰ γενικῆς), ἀόρ. *ἡψάμην*, παθ. μετ. *ἡμμένος*· ἐγγίζω, πιάνω· σύνηθες εἰς τὴν φρ. «*μή μου ἅπτου*», μὴ μὲ ἐγγίζῃς, ἐπὶ ἀνθρώπου εὐθίκτου: «αὐτὸς εἶναι μή μου ἅπτου» || θιγω ἐλαφρῶς, δοκιμάζω: «ἅπτομαι τροφῆς», «ἥψατο ἐπιστήμης».

ἁπτόποδα (τὰ) (Haptopoda Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Ἄθροισμα ἀραχνοειδῶν ἀρθροζῴων ἐκ τῆς τάξεως τῶν *ἀκαρινῶν*, ζῆσαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἀνώτερον ἀνθρακικὸν σύστημα τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος.

ἄπτοπους (ὁ) (Aptopus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, πενταμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *στενοξιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὸ Μεξικὸν καὶ τὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

ἄπτορνις (ἡ) (Aptornis) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων πτηνῶν τῆς Νέας Ζηλανδίας. Ὀστᾶ τοῦ πτηνοῦ τούτου εὑρέθησαν ἀνάμικτα μετὰ ὀστῶν δεινορνίθων. Δ. Ν. Π.

ἁπτός, *—ή, —όν*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δύναταί τις νὰ ἐγγίσῃ, νὰ ψηλαφήσῃ, ψηλαφητός, χειροπιαστός: «ἁπτὰ τεκμήρια».

ἀπτόσιμον (τὸ) (Aptosimum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκροφουλαριδῶν*, ἰθαγενὲς τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Δ. Ν. Π.

ἁπτοτροπισμὸς (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. τροπισμός.

ἄπτρα (ἡ)· ἡ θρυαλλὶς τοῦ λύχνου, κοιν. *φυτίλι* || τεμάχιον σχοινίου ἐμποτισθέντος εἰς εἰδικὴν διάλυσιν, καθιστῶσαν αὐτὸ εὔφλεκτον μέν, ἀλλὰ βραδύκαυστον· κοιν. *ἄφτρα*.

— *[Ναυτ.]* Εἰς τὰ ξύλινα πολεμικὰ πλοῖα τῶν παλαιοτέρων χρόνων, μὴ ἐπιτρεπομένης εἰς τὸ πλήρωμα τῆς χρήσεως πυρείων ἢ πυρίτου λίθου διὰ τὸν φόβον τῆς πυρκαϊᾶς, ἐτίθετο ἐν τῷ ὑποφράγματι καὶ παρὰ τὴν πέδην τοῦ μεγάλου ἱστοῦ ἄπτρα ἀνημμένη (κοιν. *μήκια τῆς πίπας*, γαλλ. mèche, ἀγγλ. match), ἐξ ἧς τὸ πλήρωμα ἥναπτε τὰς καπνοσύριγγάς του. Σκοπὸς ἐφρούρει διαρκῶς παρὰ τὴν ἄπτραν ἐπιβλέπων τὴν καλὴν αὐτῆς χρησιμοποίησιν. Σ. Ε. Λ.

— *[Πυροβολ. - Πυροτεχν.]*. Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἡ μετάδοσις τοῦ πυρὸς εἰς τὰ πυροβόλα ἐγίνετο δι' *ἄπτρας*, τὸ μέσον ὅμως τοῦτο, χρησιμοποιηθὲν ἐπὶ μακροτάτην περίοδον, ἤρχισε νὰ τίθηται κατὰ μέρος βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἐπινοήσεως (1827—1829) τῶν ἐκτριπτικῶν ἐκκαυμάτων. Δύο δὲ εἰδῶν ἦσαν αἱ τοιαῦται πυροτεχνικαὶ ἄπτραι: ἡ *ἄπτρα πυροβόλου* καὶ ἡ *ἄπτρα ἐκκαύματος*.

Πυροδότησις πυροβόλου δι' ἄπτρας.

[Ἰχνογράφημα τοῦ στρατιωτικοῦ ζωγράφου *Charlet* ἐν τῇ ὑπὸ *Norvins* «Ἱστορίᾳ Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου», παριστάνον τὸ «*πυροβολεῖον τῆς θέσεως*» τὸ ἐπιλεγόμενον «*τῶν ἀτρομήτων*» κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλῶν. Ἐπὶ τοῦ προπετάσματος, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Βοναπάρτης· ὁ ἀπτροῦχος εἶναι ὁ τότε λοχίας πυροβολιστής Trinot, ὁ κατόπιν δοὺξ d' Abrantès καὶ στρατάρχης τῆς Γαλλίας.]

Καὶ ἡ μὲν *ἄπτρα πυροβόλου* (mèche à canon) ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ *ἀπτρούχου* (γαλ. porte-mèche, ἀγγλ. match bearer), τοῦ ἁρμοδίου δηλαδὴ «*πυροβοληστοῦ*» (οὕτω ἐλέγοντο τότε οἱ πυροβοληταί), μετάδοσιν τοῦ πυρὸς εἰς τὴν, περὶ ἧς κατωτέρω, ἄπτραν ἐκκαύματος, εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὁποίας ἐφέρετο τὸ ἀνημμένον ἄκρον ἐκείνης. Ἀπετελεῖτο δὲ αὕτη ἐκ σχοινίου κανναβίνου ἢ λινοῦ, ὑποστάντος εἰδικὴν κατεργασίαν, ὅπως διατηρῇ εἰς τὸ ἄκρον του ἀνθρακῶδες πῦρ καὶ καίηται βραδύτατα. Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦντο σχοινία ἔχοντα ἔμβολα ἐλαφρῶς συνεστραμμένα, ἅτινα ἐβράζοντο ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐν διαλύματι ὀξικοῦ μολύβδου ($1^1/_4$ χιλγρ. εἰς 25 λίτρας ὕδατος, δι' 100 μέτρα σχοινίου) ἢ ἐν διαλύματι ἀσβέστου (3%) καὶ τέφρας ξυλανθράκων (βάρους ἴσου πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ τοῦ σχοινίου) καὶ ἐστεγνοῦντο κατόπιν. Ἡ οὑτωσὶ παρασκευασθεῖσα ἄπτρα εἶχε ταχύτητα κατακαύσεως 16 ἑκατοστομέτρων ὡριαίως, ἐὰν εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἡ πρώτη συνταγὴ καὶ μόνον 13, ἐὰν ἡ δευτέρα.

Κατεσκευάζοντο δὲ καὶ ἄπτραι τοιαῦται ἐκ φύλλων ἀπορροφητικοῦ χάρτου βραζομένων ἐν διαλύματι νιτρου τῆς Χιλῆς (1 χλγρ. εἰς 15 λίτρας)

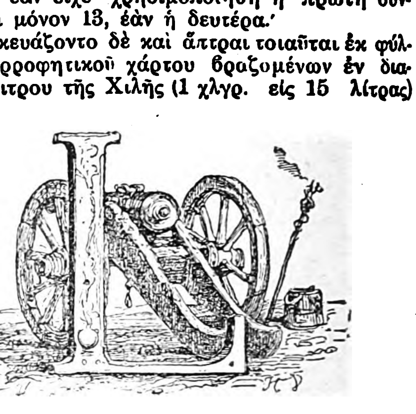

Δεῖον πυροβόλον ἐμπροσθογεμὲς καὶ παρ' αὐτὸ ἐμπεπηγμένη ἐν τῇ γῇ ἡ ἄπτρα του φλεγομένη.

[Διακόσμησις πρωτογράμματος ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ ζωγράφου Horace Vernet, ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου» ὑπὸ *Laurent de l'Ardèche*.]

ἅτινα, συστρεφόμενα κατόπιν, ἐξετίθεντο πρὸς ξήρανσιν. Καίτοι ὅμως ἡ οὑτωσὶ παρεσκευασμένη ἄπτρα ἦτο ἐξαιρετικῶς βραδύκαυστος, τῆς διαρκείας καύσεως ἑνὸς τοιούτου φύλλου παρατεινομένης ἐπὶ τρίωρον, ἡ χρῆσίς της δὲν εἶχε γενικευθῆ. Ἐφέρετο δὲ ἡ ἄπτρα πυροβόλου πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ ἐκκαύματος διὰ τὴν πυροδότησιν διὰ μέσου τῆς *λαβίδος τῆς ἄπτρας* (pincette, ἀγγλ. pincers), συνισταμένης εἰς σιδηρᾶν λεπτὴν πυράγραν ἢ καὶ εἰς ἁπλοῦν κοντὸν ξύλινον μήκους $1^1/_2$ μέτρου. Ἐφυλάσσετο δὲ ἡ ἄπτρα ἐν τῇ *ἀπτροθήκῃ* της (γαλλ. marmotte ἀγγλ. pincer box) καὶ ἐσβέννυτο καλυπτομένης τῆς ἀνημμένης ἄκρας της διὰ τῆς *καλύπτρας* (γαλλ. coiffe, ἀγγλ. cap).

Ἡ δὲ *ἄπτρα ἐκκαύματος* (mèche à étoupille), ἥτις ἐφυτεύετο εἰς τὸ *ὀπαῖον* τοῦ *πυγαίου* τῶν ἐμπροσθογεμῶν πυροβόλων, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτρυπᾶτο τὸ *σακκίδιον* τῆς *γομώσεως* διὰ τοῦ *διαστομωτηρίου*, ἀπετελεῖτο ἐκ λεπτοῦ καλαμίου εἰδικοῦ μικρᾶς διαμέτρου, ὅπερ ἐπληροῦτο διὰ βραδυκαύστου μίγματος ἀποτελουμένου ἐκ πυριτιδοκόνεως ζυμωθείσης εἰς κομμιοῦχον οἰνόπνευμα (15 γραμ. ἀραβικοῦ κόμμιος εἰς 1 χιλιόγρ. οἰνοπνεύματος δι' ἕκαστον χιλιόγραμμον πυρίτιδος) καὶ συγκρατουμένου ἐν τῷ καλαμίῳ δι' 6 λεπτῶν κλωστῶν ἐντὸς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ καλαμίου διηκουσῶν. Τὸ ἀπὸ τῆς ἄπτρας πυροβόλου μεταδιδόμενον πῦρ ἔφθανεν εἰς τὴν γόμωσιν μὲ ταχύτητα 65 χιλιοστομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐὰν ἔλειπεν ὁ πολτὸς τῆς πυρίτιδος, αἱ διὰ τοιούτου ἁπλῶς ἀλειμμέναι κλωσταὶ θὰ ἐκαίοντο μὲ ταχύτητα 100 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον.

Εἰς τὰ ἔργα τοῦ μηχανικοῦ, εἰς τὰς ἀποβατικὰς ἐπιχειρήσεις ναυτικῶν ἀγημάτων, καθὼς καὶ εἰς τὰς λατομευτικὰς ἐργασίας χρησιμοποιεῖται ἡ *ἄπτρα ὑπονομευτοῦ* (γαλλ. mèche du mineur). Διακρίνεται δὲ αὕτη εἰς *βραδυφλεγῆ* ἢ *βραδύκαυστον* καὶ εἰς *ταχύκαυστον* ἢ *ταχυφλεγῆ*. Καὶ ἡ μὲν *βραδύκαυστος* ἄπτρα (fusée lente), ἡ καὶ *πυραγωγὸς Μπικφὸρδ* (cordeau Bickford) καλουμένη, ἀποτελεῖται ἐκ συνεχοῦς ὀχετοῦ διαμέτρου 3 χιλ., πεπληρωμένου πεπιεσμένης πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται κατὰ τὸν ἄξονα σχοινίου ἀποτελουμένου ἐκ δύο περιελιγμάτων ἐκ στυπείου ἢ κεδρωτοῦ βαμβακεροῦ νήματος, εἱλιγμένων σπειροειδῶς τοῦ μὲν ἐπὶ τοῦ δὲ κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν καὶ ἐπικαλυπτομένων, ἐὰν πρόκειται περὶ χρησιμοποιήσεως τῆς ἄπτρας ἐν τῷ ὕδατι, δι' ἐπιχρίσματος ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως ἢ γουτταπέρκης. Ἡ ταχύτης κατακαύσεως τῆς ἄπτρας ταύτης, 1 μέτρου κατὰ δευτερόλεπτον, διδει πλήρη τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον εἰς τὸν πυροδότην, ἵνα ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀκτῖνος τῆς ἐκρήξεως, πρὶν ἢ τὸ πῦρ μεταδοθῇ ἐν τῷ κατὰ τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς ἄπτρας γεμίσματι. Προκειμένου δὲ περὶ ἐκρήξεως οὐχὶ διὰ πυρίτιδος ἀλλὰ διὰ δυναμίτιδος, βαμβακοπυρίτιδος ἢ ἄλλης τινὸς παραπλησίας ἐκρηκτικῆς ὕλης, τὸ εἰς τὴν ὕλην ταύτην ἀπολῆγον ἄκρον τῆς ἄπτρας δὲν ἀφίνεται γυμνόν, ἀλλ' ἐφοδιάζεται διὰ καψυλίου ἐξ ἐρυθροῦ χαλκοῦ περιέχοντος βροντώδη ὑδράργυρον, ὅστις χρησιμεύει ὡς *ἀρχικὸς πυροκροτητὴς* (détonateur initial).

Ἡ δὲ *ταχυφλεγὴς* ἄπτρα (fusée instantanée ἢ fusée vive), ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν κλώνων *ἄπτρας ἐκκαύματος* (περιβεβλημένων διὰ κηροῦ τῆς ὀθόνης συνεσφιγμένης διὰ βαμβακεροῦ νήματος), κα-

Digitized by Google

ιακαίεται μετὰ ταχύτητος 100 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον καὶ δέον νὰ ἔχῃ ἱκανὸν μῆκος, ὅπως ὁ πυροδότης μὴ διατρέχῃ κίνδυνον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκρήξεως τῆς «ἑστίας τῆς ὑπονόμου» (fourneau de mine). Ἡ χρῆσις τῆς ταχυφλεγοῦς ἄτπρας ὑπονομευτοῦ ἐγκατελείφθη ἀπὸ τῆς ἐπινοήσεως τῶν ἠλεκτρικῶν *ἐμπυρίων* (amorces électriques). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπύριον (τό)· ἡ θρυαλλὶς τοῦ λύχνου, τοῦ κανδηλίου κ. τ. λ., ἰδιωματ. φιτρὶ (βλ. λ.).

ἀπυαλισμὸς *[Ἰατρ.]*. Ὅρος (ἐκ τοῦ ἀ στερητ. καὶ πύαλον) ἐκσημαίνων τὴν ὁλοσχερῆ σχεδὸν κατάργησιν τῆς ἐκκρίσεως τοῦ σιάλου. Ἡ νοσηρὰ αὕτη κατάστασις ἀπροσδιορίστου αἰτίου ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς παρηλίκους γυναῖκας, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὰς νευρασθενικὰς καὶ τὰς ὑπὸ μελαγχολίας κατεχομένας. Συνώνυμον τούτου εἶναι ἡ *ξηροστομία*. Ὁ ὅρος οὗτος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Hutchinson καὶ τοῦ Hadden τῷ 1889. Μ. Ν. Κ.

ἀπτυξιέλλα (Aptyxiella Fischer, συνών. Aptyxis Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Γένος κτενοβραγχίων γαστεροπόδων μαλακοζῴων ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *νερινεΐδῶν*, ζήσαν ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἰουράσιον περίοδον. Ἔχει κέλυφος πυργοειδὲς λεπτότατον, ἀνόμφαλον, τὸ στόμα τετραγωνικόν, ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν χεῖλος ἄνευ πτυχῶν καὶ ἄτρακτον ἐλαφρῶς πεπαχυσμένην. Ἐνταῦθα ὑπάγεται *ἀπτυξιέλλα sexcostata d'Orb.* τῆς ἰουρασίου περιόδου. Θ. Σ.

ἄπτυξις (Aptyxis Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Γένος κτενοβραγχίων γαστεροπόδων μαλακοζῴων· βλ. συν. ἀπτυξιέλλα.

ἄπτυστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· δημοτ. *ἄφτυστος*· ὁ μὴ διὰ πτυσμάτων ὀνειδισθείς.

ἄπτυχοι *[Παλαιοντολογ.]*. Ἄπτυχοι καλοῦνται ἀσβεστολιθικὰ ἢ κερατο-ἀσβεστολιθικὰ κελύφη λεῖα ἢ πεποικιλμένα, ἀποτελούμενα ἐκ δύο συμμετρικῶν θυρῶν, καὶ εὑρισκόμενα ἐντὸς τῶν κατοικιδίων θαλάμων τῶν ἀπολιθωμένων ἀμμωνιτῶν (βλ. πλείονα εἰς λέξιν ἀμμωνοειδῆ). Ἐνίοτε εὑρίσκονται εἰς τοιαύτην ἀφθονίαν ἐντὸς διαφόρων πετρωμάτων, ὥστε τὰ στρώματα τούτων ὀνομάζονται *ἀπτυχοῦχα στρώματα* (ἢ *ἀπτύχων*) (ἀπτυχοῦχοι μάργαι, ἀπτυχοῦχοι ἀσβεστόλιθοι, κ. λ. π.). Ἄπτυχοι εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι— ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Renz—ἐντὸς πολλῶν ἀμμωνιτοφόρων στρωμάτων τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος. Γ.Κ.Γ.

ἄπτυχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἄνευ πτυχῶν, ὁ λεῖος.

ἀπτύχοψις (Aptychopsis Barr.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος καρκινοειδῶν ἀρθροζῴων ἐκ τῆς τάξεως τῶν *φυλλοκαριδῶν*, ζήσαν κατὰ τὸ σιλούριον καὶ δεβόνιον σύστημα τοῦ παλαιοζωικοῦ αἰῶνος. Ἔχει ὄστρακον στρογγύλον, δικέλυφον, συγκεντρικῶς κεχαραγμένον ὑπὸ λεπτῶν γραμμῶν καὶ πρὸς τὰ πρόσω φέρον τριγωνικὸν ἔμβολον. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀπτύχοψις primus* Barr. τοῦ κάτω σιλουρίου τοῦ Βράνικ τῆς Βοημίας. Θ. Σ.

ἄπτω· ἰδιωματ· *ἄφτω*· ἀνάπτω: «ἡ στιὰ ἄφτει», «τὰ ξύλα δὲν ἄφτουνε» || φρ. «ἄψε σβῆσε», ταχέως, ἐν ἀκαρεῖ, δηλ. ὅσο ν' ἀνάψω τὸν λύχνο καὶ νὰ τὸν σβήσω· «πήγαινε καὶ νὰ 'ρθῇς ἄψε σβῆσε». Β. Φ.

ἄπτωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πίπτων, ἢ ὁ μὴ πεσών.

—*[Γραμμ.]* Ἄπτωτα λέγονται τὰ στερούμενα πτώσεων μέρη τοῦ λόγου, ἤτοι τὰ ῥήματα, αἱ προθέσεις, τὰ ἐπιρρήματα, οἱ σύνδεσμοι καὶ τὰ ἐπιφωνήματα. Α. Δ.

ἀπτώχευτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πτωχεύσας, ὁ μὴ κηρυχθεὶς εἰς πτώχευσιν ἔμπορος, τραπεζίτης κλπ.

ἀπύγια (Apygia Bronn.) *[Παλαιοζ.]*. Τάξις βραχιονοπόδων μαλακιδιοζῴων· βλ. συνών. ἀρτικουλᾶτα.

ἀπύθμενος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἄνευ πυθμένος· μεταφ. ὁ ἔχων μέγα βάθος: «θάλασσα ἀπύθμενος».

ἄπυκνος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πυκνός, ὁ ἀραιός: «ἄπυκνον ὕφασμα».

ἀπύλωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πύλην, ἀκλείστος, ὁ πάντοτε ἀνοικτός: «στόμα ἀπύλωτον» (ἐπὶ ὑβριστῶν ἢ φλυάρων).

Ἀπυράθι *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Πυράθι.

ἀπυράκτωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πυρακτωθείς, ὁ μὴ ὑποβληθεὶς εἰς τὴν διὰ πυρὸς κατεργασίαν (σίδηρος κ.τ.δ.).

ἀπύργωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πύργους, ὁ μὴ προστατευόμενος ὑπὸ πυργωτῶν ὀχυρώσεων.

ἀπυρεξία (ἡ)· τὸ νὰ μὴ πυρέσσῃ τις, ἔλλειψις πυρετοῦ.

ἀπύρετος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πυρετόν.

ἀπύρηνα (τὰ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἄνδρῳ τοῦ φυτοῦ *ἄκανθος ἢ ἀκανθώδης* (Acanthus spinosus). Δ. Ν. Π.

ἀπύρηνος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων πυρῆνα: «ἀπύρηνος καρπός».

—*[Ανατ.]* Ἡ ζωὴ τὸ πρῶτον παρήχθη ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ μορφὴν κατωτάτων καὶ σμικροτάτων ζωϊκῶν μονάδων, τῶν καλουμένων *βιοφόρων*. Ἀπὸ τούτων δέ, εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα τῆς ζωῆς, παρήχθησαν αἱ *κοινωνίαι*. Διὰ τῆς μεταπλάσεως δὲ τῶν κοινωνιῶν τούτων παρήχθησαν οἱ γνωστοὶ κατώτατοι ὀργανισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους καταλέγονται καί τινες παθογόνοι, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων βεβαιούμεθα ἐκ τῶν προκαλουμένων νόσων, καίτοι οὗτοι μέχρι σήμερον δὲν ἐγένοντο ὁρατοὶ διὰ τοῦ μικροσκοπίου (ὡς τὸ βακτηρίδιον τῆς λύσσης). Ἴσως δὲ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα βακτηρίδια τόσον μικρά, ὥστε διὰ τῶν μέχρι τοῦδε φακῶν καὶ χρωστικῶν μεθόδων δὲν γίνονται ὁρατά. Οἱ κατώτατοι οὗτοι ὀργανισμοὶ ὀνομάζονται *ἀπύρηνοι*. Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

ἀπύρι (τό)· ἰδιωματ., τὸ θεῖον, κοιν. *θειάφι*· (ἀπὸ τῆς φρ. *ἄπυρον θεῖον*, ὅπερ σημαίνει τὸ θεῖον ὡς φυσικῶς ἔχει, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *πεπυρωμένον*, ἤτοι τὸ βιομηχανικῶς κεκαθαρμένον).

Ἀπύρι ἢ *Σταυρός*. Ἀκρωτήριον τῆς παρὰ τὴν Κρήτην νησῖδος Δίας (βλ. λ. Αἰγαῖον) τ. Β΄ σ. 593 δ΄).

ἀπυριγέννητος *[Ορυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ αὐγίτου ἢ πυροξένου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀπυρίνη (Apyrin) *[Φαρμ.]*. Ἀλκαλοειδὲς μὴ γνωσθὲν ἔτι καλῶς, προερχόμενον δὲ ἐκ τῶν καρύων τῶν φυτῶν Cocos nucifera καὶ Cocos lapidea (Bizio). Κ. Γ. Μ.

ἀπυρίτης (Apyrit) *[Ορυκτολ.]*. Παραλλαγὴ ἐρυθρὰ τοῦ ὀρυκτοῦ *τουρμαλίνου*. Γ. Κ. Γ.

ἀπυρόβλητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ βαλλόμενος ὑπὸ τῶν πυρῶν, ὑπὸ τῶν βλημάτων τῶν πυροβόλων ὅπλων τοῦ ἐχθροῦ: «ἀπυρόβλητος περιοχή», «ἀπυρόβλητον καταφύγιον».

—*[Τακτ.]* Ἡ ὀργάνωσις τῶν πυρῶν πάσης μαχητικῆς διατάξεως, εἴτε ἐπιθετικῆς εἴτε ἀμυντικῆς, πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε *ἀπυρόβλητοι (ἄβλητοι)* χῶροι νὰ μὴ ὑπάρχωσιν.

Ἡ ἀνυπαρξία ἀπυροβλήτων χώρων ἐπιτυγχάνεται, κατὰ μὲν τὴν ἔννοιαν τοῦ μετώπου, διὰ τῆς καταλλήλου τάξεως τῶν τε αὐτομάτων ὅπλων (τυφεκίων) καὶ τῶν πυροβόλων κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπέρχηται πάντοτε διασταύρωσις πυρῶν· κατὰ δὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ κατακορύφου βάθους κάτωθεν τῆς τροχιᾶς, διὰ τῆς τάξεως αὐτομάτων ὅπλων καὶ πυροβόλων ἐπὶ πλευρικῶν θέσεων (δηλαδὴ παραλλήλως περίπου πρὸς τὸ μέτωπον τῆς μαχητικῆς διατάξεως), ἐξ ὧν νὰ δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ βολὴ πλευρικὴ καθ' ὅλον τὸν χῶρον τὸν παραμένοντα ἄβλητον ὑπὸ τῆς καθέτως πρὸς τὸ μέτωπον τῆς διατάξεως ἐκτελουμένης βολῆς· πᾶσα δ' ἰδέα περὶ ἐξαλείψεως τοῦ ἀπυροβλήτου χώρου διὰ τάξεως τῶν αὐτομάτων ὅπλων (τυφεκίων) καὶ πυροβόλων ἐπὶ θέσεων ὑψηλῶν, π. χ. ἐπὶ τῆς τοπογραφικῆς ὀφρύος τῶν κορυφογραμμῶν ἢ δι' ἀνυψώσεως τοῦ χαρακώματος, ἀποκλείεται σήμερον ἀπολύτως. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

—*[Βλητ.]* Διὰ στράτευμα κατέχον τὴν θέσιν Τ αἱ τροχιαὶ τῶν βαλλομένων παρὰ τούτου βλημάτων, προσψαύουσαι τὴν ὀφρὺν Σ, ἀφίνουσιν ἀπυρ-

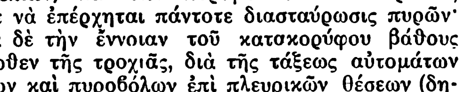

όβλητον χῶρον καθ' ὅλην τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἀπὸ Σ εἰς α, διὰ τῶν ὑψηλοτέρων δὲ τροχιῶν βάλλεται ἅπαν τὸ πέραν τοῦ α ἔδαφος. Διὰ τοῦτο, ἐν τῇ ἀμύνῃ τοποθεσίας τινός, δὲν συμφέρει νὰ καταλαμβάνεται ἡ τοπογραφικὴ ὀφρὺς Τ, ἀλλ' ἡ στρατιωτικὴ ὀφρὺς Σ. Γ. Ν. ΣΟΛΩΤΗΣ

ἀπυρόνη (Apyrone) *[Φαρμ.]*. Λευκὸν ἅλας ἐνέχον 96 26° ο ὀξυλιτεϋλικοῦ ὀξέος καὶ 3.74% λιθίου, ἐλαφρᾶ ἁλατώδους γεύσεως. Ἐπαινεῖται ἐπὶ ὀξέος ῥευματισμοῦ τῶν ἄρθρων ὡς ἐξαίρετον ἀντιβαλλόμενον τοῦ ἰτεϋλικοῦ νατρίου, ταχύτερον καὶ μηδαμῶς ἐνοχλοῦν τὸν λαμβάνοντα. Χορηγεῖται εἰς καλυπτρίδας ἐξ 0.25 ἑκατογρ. κατὰ δόσιν 2 ἕως 6 τοιούτων δι' ἡμέραν καὶ εἰς κλύσμα ἐν ὑδαρεῖ διαλύματι ἐκ 2 ἕως 3 γραμμαρίων. Μ. Ν. Κ.

ἄπυρος (ὁ, ἡ).—ον (τό)· ὁ μὴ τεθεὶς ἐν τῇ πυρᾷ, ὁ μὴ ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς πυρᾶς || «ἄπυρον μέλι», τὸ ἄριστον μέλι, τὸ ἀποστραγγιζόμενον ἀπὸ τῶν κηρηθρῶν μόνον του, τὸ μὴ καθαριζόμενον διὰ τῆς θερμάνσεως· ἄλλως *ἀκάπνιστον*.

— *ἄπυρον γυμνάσιον* (γαλλ. exercice à blanc, ἀγγλ. exercise without powder) *[Ναυτ.]*. Γυμνάσιον πυροβολικοῦ καθ' ὃ τὰ πυροβόλα δὲν γεμίζονται πραγματικῶς, συνιστάμενον ἁπλῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρεπουσῶν κινήσεων. Σ. Ε. Λ.

ἀπυρπόλητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ πυρποληθείς.

ἀπύρωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς πυρᾶς, ἄπυρος (ἀρχ.)· || δημοτ., ὁ μὴ πυρωθείς, ὁ μὴ θερμανθεὶς ὑπὸ τῆς πυρᾶς.

Ἄπφα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Παρθίας, ἡ σημερινὴ *Τάφτ (Πτολ.* 6,5,4). Α. Δ.

Ἀπφαδάνα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5,18,13). Α. Δ.

Ἀπφάλτρερ ἢ **Ἀπφάλτερν** (Apfaltrer ἢ Apfaltern), *Λεοπόλδος Φρῆερ φὸν*—. Γερμανὸς μαθηματικὸς γεννηθεὶς πλησίον τοῦ Κραΐν (1731—1804)· ἐδίδαξεν εἰς Κλάγκενφουρτ καὶ ἔγραψε: «De metre rhombi conici» (1772) καὶ «Περὶ τῆς πιέσεως τῶν θόλων ἐπὶ τῶν τοίχων» (γερμανιστὶ 1782). Χ.Δ.

Ἀπφάνα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ παρὰ τὴν ἀραβικὴν ἀκτήν, νῦν *Φελουντσγὲ* (*Πτολ.* 6, 7, 47. 8, 22, 12).

Ἀπφία *[Βιβλ.]*. Χριστιανὴ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, ἣν μνημονεύει, προσαγορεύων αὐτὴν «ἀδελφήν», ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολῇ (στ. 2). Κατὰ τὴν πιθανωτάτην γνώμην τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων παλαιῶν ἐξηγητῶν, αὕτη ἦτο σύζυγος τοῦ Φιλήμονος (βλ. λ.). Ἐπίσης γίνεται αὐτῆς μνεία ἐν τοῖς λατινικοῖς μαρτυρολογίοις καὶ τοῖς ἑλληνικοῖς μηνολογίοις ὡς συνυποστάσης τὸ μαρτύριον ὁμοῦ μετὰ τοῦ Φιλήμονος τῇ 22 Νοεμβρίου. Π. Ι. Μ.

Ἀπφιανός, *μάρτυς*. Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Γάγα τῆς Λυκίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ΄ αἰῶνος καὶ σπουδάσας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Βηρυτῷ, κατέλιπε τοὺς γονεῖς του, εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης πρὸς μελέτην Γραφῆς καὶ ἄσκησιν. Ὅταν ἡμέραν τινὰ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Καισαρείας, συμφώνως πρὸς διάταγμα τοῦ Μαξιμίνου, ὑπεχρεώθησαν νὰ θύσουν εἰς τὰ εἴδωλα, προσελθὼν καὶ ὁ Ἀπφιανὸς ἐπλησίασε τὸν διοικητὴν Οὐρβανόν, ὅστις ἔθυε, τοῦ ἐκράτησε τὴν χεῖρα καὶ τὸν παρώτρυνε νὰ παύσῃ τὰς θυσίας καὶ νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τότε συλληφθεὶς μετὰ φρικτὰ μαρτύρια ἐρρίφθη τέλος εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου εὗρε τὸν θάνατον (306). Τὴν τύχην του παρηκολούθησε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ ἀδελφός του Αἰδέσιος.

[Ἴδε *Εὐσεβίου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων* 4· Ἔργον *Εὐσεβίου* ἐκδ. *Schwartz* τόμ. 2 (Λιψία 1903 σ. 911—920. Ἴδε καὶ *Analecta Bollandiana* 15, 122 Πρβλ. καὶ A. Portrait of six Christian Heroes (London 1926), ἔνθα καὶ περὶ τοῦ Ἀπφιανοῦ.] Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἀπῶ ἐπίρρ., μακράν, εἰς ἀπόστασιν.

— **Ἀπῶ Ἀνατολή**. Ὀνομασία διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦσι συμβατικῶς ἐν τῇ Δύσει γενικῶς μὲν τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, κυρίως δὲ τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Κίναν. τὴν Κορέαν, Ἰνδοκίναν κλπ. (βλ. καὶ λ. *Ἀνατολή* τ. Δ΄. σ. 589 β΄ κ. ἑπ.).

— *ἀπω-πνέων*, —ουσα, —ον *[Ναυτ.]*. Χαρακτηρισμὸς ἀνέμου, ὅστις πνέων εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ παρατηρητοῦ, δὲν ἔχει εἰσέτι φθάσει ἕως αὐτοῦ, ἴσως δὲ οὔτε πρόκειται κἂν νὰ φθάσῃ. Συνηθέστατα παρατηρεῖ τις τὰ ἱστία διαφόρων ἐν ὄψει ἱστιοφόρων κολπούμενα ἀπὸ διαφόρων διευθύνσεων, ἢ τοὺς καπνοὺς ἀτμοπλοίων φεύγοντας πρὸς διαφόρους διευθύνσεις (σύνηθες θέαμα ἀπὸ τῆς ἐξέδρας πρὸς τὸν ὁρίζοντα τοῦ Φαλήρου, ἐν γαλήνῃ καὶ ἀπνοίᾳ ἢ ὑποπνέοντι ἀνέμῳ), διότι οἱ ἀπω-πνέοντες ὡς πρὸς τὸν παρατηρητὴν ἄνεμοι εἶναι διαφόρων συγχρόνων διευθύνσεων. Ὡς ἀπω-πνέοντες ἄνεμοι δέον νὰ χαρακτηρισθῶσι καὶ αἱ ἀσθενεῖς μαϊστραλι (κοιν. *σπιλιάδιτσες* ἢ *ψευτογαρνάκια*) «αἱ διαλείπουσαι πνοαὶ τοῦ ἔαρος, αἱ ἀμφίβολοι καὶ ἀραιαί», ὡς παραστατικώτατα τὰς περιέγραψεν ὁ ποιητὴς («Διονύσου πλοῦς») καὶ αἵτινες δὲν γίνονται αἰσθηταὶ εἰς τὸν παρατηρητὴν ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς ὁράσεως, εἴτε ἐπιφαινομένων ἐπὶ τὴν γαλανὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἐν λιπαρᾷ γαλήνῃ θαλάσσης, βαθυκυάνων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένων ῥυτιδώσεων, φευγουσῶν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀπω-πνεούσης μαϊστραλίας. Δὲν πρέπει, ἐννοεῖται, νὰ συγχύζηται ὁ *ἀπω-πνέων* ἄνεμος πρὸς τὸν *ἀποπνέοντα*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπώγων (ὁ), —ωνος· ὁ μὴ ἔχων πώγωνα, γένειον, ἀγένειος.

ἀπώγων (Apogon Lacép.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *ἀκανθοπτερυγίων* ἰχθύων ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *σερρανιδῶν* ὅπερ ζῇ ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου περιόδου ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Τούτου λείψανα ἀπολελιθωμένα παρουσιάζονται εἰς τὰ ἠωκαινικὰ στρώματα τοῦ ὄρους Βόλκα καὶ εἰς τὰ ὀλιγοκαινικὰ τῶν

Digitized by Google

Καρπαθίων ὀρέων ὡς καὶ ὠτόλιθοι αὐτοῦ εἰς τὴν ἠώκαινον τοῦ Βελγίου. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀπώγων spinosus* Ag. τῆς ἠωκαίνου. θ. ζ.

ἀπωγωνίδαι (Apogonidae Zitt.) *[Παλαιοζ.]*. Υποομοιογένεια *ἀκανθοπτερυγίων* ἰχθύων ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *σερρανιδῶν*, ἥτις ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἠώκαινον περίοδον καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ παρὰ τοὺς κοραλλιογενεῖς ὑφάλους τῶν τροπικῶν θαλασσῶν. Ἔχει σῶμα ὑψηλὸν μὲ κεχωρισμένα ῥαχιαῖα πτερύγια, λέπια πολὺ μεγάλα καὶ λεπτά, ὑπερῷον ὀδοντοφόρον, ἐμπροσθίους ὀδόντας κοπτεροὺς καὶ ὀπισθίους ἡμισφαιρικούς. θ. ζ.

ἄπωθεν καὶ ὀλιγώτερον ὀρθῶς *ἄποθεν* (ἀπὸ τῆς προθέσεως *ἀπό*, καθὰ *ὕπερθεν* ἀπὸ τῆς *ὑπέρ*) ἀπὸ μακράν, μακρόθεν.

ἀπώθησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀπωθεῖν, σπρώξιμο· ‖ ἡ διὰ τῆς ὠθήσεως ἀπομάκρυνσις, ἀπόκρουσις: «ἡ ἀπώθησις τοῦ ἐχθροῦ», ἄλλως *ἄπωσις*.

ἀπωθητικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος πρὸς ἀπώθησιν, ὁ ἀπωθῶν.

ἀπωθῶ *(—έω)* ὠθῶ μακράν τινος, σπρώχνω, σκουντῶ: «τὸν ἀπώθησε διὰ τοῦ ἀγκῶνος» ‖ ἀποκρούω, ἀποδιώκω, ἐξαναγκάζω τινὰ νὰ φύγῃ· «ἀπώθησε τὸν ἐχθρὸν πέραν τοῦ ποταμοῦ».

— *[Ναυτ.]*· βλ. *ἄπωσον*.

ἀπώλεια (ἡ)· τὸ ἀφῃρημένον τοῦ *ἀπόλλυμι*· φθορά, βλάβη, ζημία, κοιν. *χάσιμο*: «ἀπώλεια χρημάτων,—ὑγείας κ.λ.π.» «ἐθνικὴ ἀπώλεια, δύναμη—» ‖ καταστροφή, ἀφανισμός, θάνατος: «ἡ ἀπώλεια τοῦ υἱοῦ του τὸν συνέτριψε» ‖ εἰς τὸν πληθ. *ἀπώλειαι* (ἐν πολέμῳ), τὸ σύνολον τῶν νεκρῶν, τραυματιῶν καὶ αἰχμαλώτων, ἔτι δὲ καὶ τὰ περιελθόντα εἰς τὸν ἐχθρὸν ὅπλα καὶ ὑλικά· ‖ μεταφ. διαφθορά: «οἶκος ἀπωλείας», «ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ἀπώλειαν».

— *[Μηχανολ.]*· βλ. ἀποδόσεως βαθμός.

— **ἀπώλειαι *ἀνδρῶν ἐν πολέμοις*.** Αἱ ἀπώλειαι ἃς ὑφίστανται τὰ στρατεύματα ἐν πολέμοις, προέρχονται τὸ μὲν ἐκ νόσων καὶ θανάτων, τὸ δὲ ἐκ τραυμάτων καὶ φόνων ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. Εἰς τὰς ἀπωλείας ὑπάγονται καὶ αἱ ἐξαφανίσεις ἀνδρῶν καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι.

Α') Ἀπώλειαι ἐκ νόσων καὶ θανάτων.— **1) *Ἀπώλειαι ἐκ νόσων*:** Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ ἀσθενεῖς ἐμφανίζονται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν καὶ δὴ μετὰ προϊούσης αὐξήσεως, ὥστε ἤδη πρὸ τῆς κυρίως ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀποτελοῦσιν αὗται τὸ τέταρτον ἢ τὸ πέμπτον τῆς ἐνεργοῦ δυνάμεως. «Πρὶν τὸ πρῶτον τηλεβόλον ἀντηχήσῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις ἔχει ἤδη ἱκανῶς προσβληθῆ· τὰ στρατεύματα κινητοποιοῦνται, ὁδεύουσι, καταυλίζονται, ἐπισταθμεύουσι ἢ στρατοπεδεύουνται· αἱ νόσοι γεννῶνται καὶ πληθύνονται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, αἱ δὲ ἐπιδημίαι ἀνακύπτουσι καὶ ἐνσκήπτουσι μάλιστα» *(Kitsch)*. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου (1859) πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν πρώτων μαχῶν, 8559 ἀσθενεῖς Γάλλοι εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὰ νοσοκομεῖα. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1877—1878) ὁ στρατὸς τοῦ Καυκάσου, πρὶν ἄρξηται μαχόμενος, εἶχεν ἀπωλείας ἐκ νόσων 214 ἐπὶ 1000. Κατὰ τὸν Ἱσπανοαμερικανικὸν πόλεμον (1898—1899) οἱ Ἀμερικανοὶ ἔσχον σημαντικὰς ἀπωλείας ἐκ τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, διαρκούσης τῆς κινητοποιήσεως.

Ἔκπαλαι δὲ γνωστὸν εἶναι ἄλλως τε ὅτι ἐν ἅπασι τοῖς πολέμοις ὁ ἀριθμὸς τῶν νοσούντων εἶναι πολλῷ ὑπέρτερος τοῦ τῶν τραυματιζομένων· καὶ σημειωτέον δὲ ὅτι ἐφ' ὅσον παρατείνεται ἡ διάρκεια τῶν πολέμων, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ νοσηρότης καὶ ἡ ἐκ νόσων θνητότης ἐπιτείνονται, ἀποβαίνουσαι ἀεὶ ἐπὶ μᾶλλον μείζονες. Στατιστικαί τινες μαρτυροῦσι τρανῶς περὶ τούτου. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, πόλεμον μακρόν, ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς ἐξ 97 864 ἀνδρῶν ἔσχεν 144,110 ἀσθενεῖς καὶ 18.288 τραυματίας, ἤτοι ὀκταπλασίους ἀσθενεῖς. (Αὐτόδηλον δ' ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν ἐνόσησαν πλέον ἢ ἅπαξ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.) Καθόλου δὲ ὑπελογίσθησαν 7.000.000 περίπου ἡμέραι νοσηλείας διὰ νόσους, ἰδίως μολυσματικάς, καὶ μόνον 1.234.000 διὰ τραύματα. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῆς Ἀμερικῆς (1861—1865) ἐπὶ μέσης ἐνεργοῦ δυνάμεως 421.437 ἀνδρῶν ἐπεγένοντο ἀσθενεῖς μὲν 5,825,480, τραυματίαι δὲ δεκάκις ἐλάσσονες. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον (1870), πόλεμον βραχὺν σχετικῶς, ἐπὶ 650,000 μέσης δυνάμεως μαχομένων ἐνοσηλεύθησαν Γερμανοὶ διὰ νόσους μὲν 475,000, διὰ τραύματα δὲ 99,600. Καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα πολέμους Ρωσοτουρκικόν, Ἱσπανοαμερικανικόν, Ἀγγλοβοερικόν, ἡ ἀναλογία τῶν νοσούντων πρὸς τοὺς τραυματίας ὑπῆρξεν ὡσαύτως ὑπέρτερα.

Ἡ αὐτὴ ἀναλογία ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους, Βουλγάρους καὶ Σέρβους· ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἀναλογία τῶν ἀσθενῶν πρὸς τοὺς τραυματίας, παρὰ τὴν ἐκραγεῖσαν κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον σφοδρὰν ἐπιδημίαν χολέρας, ὑπεβιβάσθη εἰς 50:41. Ἡ ἔκτακτος δ' αὕτη ὑποβίβασις εἰς βαθμὸν ἐξισοῦντα σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀσθενῶν πρὸς τὸν τῶν τραυματιῶν ὀφείλεται τὸ μὲν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐν πολέμῳ ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, τὸ δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν ἰατρῶν σύντονον λῆψιν καὶ ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν κατὰ τὰς νεωτέρας ἀρχὰς τῆς ὑγιεινῆς ὑπαγορευομένων μέτρων.

Κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον ἡ ἀναλογία τῶν ἀσθενῶν πρὸς τοὺς τραυματίας ἠλαττώθη σπουδαίως ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀντιμαχομένων στρατῶν καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ τῶν Ἰαπώνων. Οἱ Ρῶσοι ἐπὶ ὁλικῆς ἐνεργοῦ δυνάμεως 1,356,000 ἀνδρῶν ὑπέστησαν ἀπωλείας ἐκ νόσων μὲν 265 ἐπὶ 1000, ἐκ τραυμάτων δὲ 90 ἐπὶ 1000, ἤτοι περίπου 3:1, οἱ δὲ Ἰάπωνες ἐπὶ ὁλικῆς ἐνεργοῦ δυνάμεως 1,200 000 ἀνδρῶν ἔσχον ἀπωλείας ἐκ νόσων μὲν 197 ἐπὶ 1000, ἐκ τραυμάτων δὲ 184 ἐπὶ 1000, ὅ ἐστιν 1,10:1.

2) *Ἀπώλειαι ἐκ θανάτων ἕνεκα νόσων*: Οὐ μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν νοσούντων ὑπερτερεῖ τοῦ τῶν τραυματιῶν ἐν τοῖς πολέμοις, ἀλλὰ καὶ αἱ νόσοι αὗται ἐπιφέρουσιν ἐν τοῖς στρατοῖς κατὰ γενικὸν κανόνα πολλῷ πλείονας θανάτους ἢ τὸ πῦρ τῶν πολεμίων. Μέχρι μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς θάνατοι ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐκ τῶν νόσων ἀνελόγουν κατὰ μέσον ὅρον ὡς 1:6, ἤτοι θνητότης ὑπὸ νόσων ἑξαπλασία τῆς ὑπὸ τῶν τραυμάτων. Ἐν τοῖς μετέπειτα δ' ὅμως πολέμοις διὰ τῶν προόδων τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἐν πολέμῳ ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας ἐβελτιώθη μὲν ἡ ἀναλογία αὕτη, ὑπερηυξήθη ὅμως ἐπὶ τοῦ Σινοϊαπωνικοῦ (1893-1895) καὶ τοῦ Ἱσπανοαμερικανικοῦ (1898-1900) πολέμων, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὁ μὲν στρατὸς τῶν Γάλλων συμποσούμενος εἰς 309,000 ἀπώλεσεν ἀποθανόντας ὑπὸ νόσων 75 000 ἄνδρας, φονευθέντας δὲ 20,000· ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἄγγλων, ἀριθμῶν 98,000, ἀπώλεσεν ὑπὸ νόσων μὲν 17,600, ὑπὸ δὲ τῶν ὅπλων 4,600. Κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, διαρκέσαντα δύο μῆνας, ἀπέθανον ἐκ νόσων μὲν 8674, ἐκ τραυμάτων δὲ 3664. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἀμερικανῶν ἐκ μὲν τῶν βορείων ἀπέθανον ὑπὸ νόσων 182,500, ὑπὸ δὲ τραυμάτων 96 701· ἐκ δὲ τῶν νοτίων ἐθανατώθησαν ὑπὸ νόσων 120,000, καὶ ἐφονεύθησαν 20,893. Ἐπὶ τοῦ βραχυτάτου, μόλις 15 ἡμέρας διαρκέσαντος, πολέμου τοῦ 1866 ἐθανατώθησαν Πρῶσσοι ὑπὸ νόσων μὲν 6,427, ὑπὸ ἐχθρικῶν δὲ βολῶν 4,460. Ὁ Ρωσικὸς στρατὸς τοῦ Δουνάβεως κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ἀπώλεσεν ὑπὸ νόσων μὲν 45 828, ὑπὸ τραυμάτων δὲ 16 577· ὁ δὲ τοῦ Καυκάσου, ὑπὸ νόσων 35,111 καὶ ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς 1869. Ἐπὶ τοῦ Σινοϊαπωνικοῦ πολέμου ἡ ἀναλογία τῆς θνητότητος τοῦ Ἰαπωνικοῦ στρατοῦ ἐκ νόσων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκ τραυμάτων εἶναι 12:1. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἱσπανοαμερικανικοῦ ἡ ἐκ νόσων θνητότης τῶν Ἀμερικανῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκ τραυμάτων εἶναι 14:1. Καὶ ἄρα ἡ θνητότης ἐκ νόσων ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου εἶναι 12πλασία, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου 14πλασία τῆς ἐκ τραυμάτων. Ἐν Τράνσβααλ οἱ Ἄγγλοι ἐπὶ μέσης δυνάμεως ἐνεργοῦ στρατοῦ 295,132 ἔσχον 22 450 θανάτους ἐκ νόσων καὶ 8590 φονευθέντας ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν βλημάτων.

Πρῶτος ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος (1870) ἀνέτρεψε τὸ δόγμα ὅτι ἐν τοῖς πολέμοις αἱ νόσοι καὶ ἰδίως αἱ ἐπιδημικαὶ εἶναι φονικώτεραι ἢ τὰ ὅπλα τῶν πολεμίων. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ νόσων ἀποθανόντων Γερμανῶν ὑπεβιβάσθη εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν φονευθέντων καὶ τῶν ἐκ τραυμάτων ἀποθανόντων, παριστῶν ἀναλογίαν θνητότητος ὡς 1 ἐκ νόσων πρὸς 1, 9 ἐκ τραυμάτων. Κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον ἐπετεύχθη κρείσσων ἔτι βελτίωσις τῆς ἀναλογίας ταύτης. Κατὰ τὰς στατιστικὰς ἐνδείξεις τοῦ ἀνωτάτου Γερμανικοῦ ἐπιτελείου ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀπώλοντο ὑπὸ νόσων Ρῶσοι μὲν 9,300 (1,3 % τῆς ἐνεργοῦ δυνάμεως), Ἰάπωνες δὲ 27,200 (4,2 %), ἐνῷ ἐπὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἀπώλοντο ὑπὸ νόσων Γερμανοὶ 14,900 (1,8 %). Ἐὰν δὲ συγκρίνωμεν τοὺς ἐκ νόσων ἀποθανόντας τούτους πρὸς τοὺς ἐκ τῶν τραυμάτων πεφονευμένους καὶ τεθνεῶτας, συνάγομεν τὰς ἑπομένας ἀναλογίας: Ἐν τῷ Γερμανικῷ στρατῷ 1 θάνατος ἐκ νόσων ἀναλογεῖ πρὸς 1 9 ἐκ τραυμάτων· ἐν τῷ Ρωσικῷ στρατῷ 1 θάνατος ἐκ νόσων ἀναλογεῖ πρὸς 3,7 ἐκ τραυμάτων· ἐν τῷ Ἰαπωνικῷ στρατῷ 1 θάνατος ἐκ νόσων ἀναλογεῖ πρὸς 2,2 ἐκ τραυμάτων.

Κατὰ δὲ τὸν Βαλκανικὸν καὶ Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπώλεσεν ἐκ νόσων μὲν 1000, ἐκ φόνων δὲ καὶ ἐκ θανάτων ἕνεκα τραυμάτων 7732, ὅ ἐστι θνητότης ἐκ νόσων ὀκτάκις περίπου ἐλάσσων τῆς ἐκ τραυμάτων θνητότητος. Τὰ ὑγιεινὰ δ' ὅμως ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου τούτου ὡς πρὸς τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ πρὸ πάντων τοὺς Τούρκους ἀναβιβάζουσι τὴν ἐκ νόσων θνητότητα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκ τῶν τραυμάτων εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν πρὸ τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμων καὶ πλέον ἔτι ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους. Κατ' ἀντιπαράθεσιν δὲ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, τὰ ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις ἐπιτεύγματα τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὰ ἐκτάκτως ἀγαθά, ὑπέρτερα παντὸς προηγουμένου πολέμου, ἐξαίρονται ἔτι μᾶλλον.

Β') Ἀπώλειαι ἐκ τραυμάτων καὶ φόνων.— Αὗται ἐξετάζονται· 1) ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐνεργὸν δύναμιν τοῦ στρατοῦ· 2) κατ' ἀναλογίαν τῶν φονευομένων πρὸς τοὺς τραυματίας καὶ 3) κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ πολεμικὸν ὅπλον.

1) *Ἀπώλεια ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐνεργὸν δύναμιν τοῦ στρατοῦ*: Αἱ δυνάμεις τῶν ἐνεργῶν στρατῶν παρ' ἅπασι τοῖς κράτεσι βαίνουσι προϊόντος τοῦ χρόνου μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξανόμεναι. Ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου καὶ ἐκ τῶν διαδοχικῶν ἐπὶ τὸ τελειότερον μεταλλαγῶν τοῦ ὁπλισμοῦ, αἵτινες σκοπὸν προτίθενται τὴν ὑπερτέραν ταχυβολίαν, τὴν μείζονα ἐπέκτασιν τοῦ βεληνεκοῦς καὶ τὴν ἀκριβεστέραν εὐθυβολίαν, ἤτοι τὴν ἐπαύξησιν τῆς καταστρεπτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, θὰ ἠδύνατό τις νὰ συναγάγῃ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματιζομένων καὶ τῶν φονευομένων ἐν τοῖς νεωτέροις πολέμοις θὰ εἶναι ἀναλόγως μείζων. Ἐν τούτοις κατ' ἀκριβεῖς στατιστικὰς δὲν ἔχουσιν οὕτω τὰ πράγματα· οἱ νεώτεροι πόλεμοι δὲν εἶναι φονικώτεροι τῶν παλαιοτέρων· αἱ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἀπώλειαι εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν συμπλεκομένων στρατῶν οὐδαμῶς ἀποβαίνουσι μείζονες κατὰ τοὺς τελευταίους μέχρι καὶ τοῦ Ἀγγλοβοερικοῦ πολέμους, ἀλλὰ τοὐναντίον καθίστανται ἀεὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐλάσσονες.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὅτε αἱ μάχαι συνήπτοντο ἐκ τοῦ συστάδην δι' ἀγχεμάχων ὅπλων, συχνότατα αἱ ὁλικαὶ ἀπώλειαι ὑπερέβαινον τὰς 50 %, ἐνίοτε δὲ καὶ πανώλεθρος ἀπώλλυτο ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπάλων στρατῶν. Αἱ φονικώταται τῶν μαχῶν, ἃς ἀναφέρει ἡ Ἱστορία, εἶναι ἡ ἐν Πλαταιαῖς (479 π. Χ.), καθ' ἣν ἐκ 260,000 Περσῶν δὲν περιεσώθησαν καθ' Ἡρόδοτον οὐδὲ 3,000 (αὐτόχρημα πανωλεθρία), καὶ ἡ ἐν Κάνναις (216 π. Χ.), καθ' ἣν ἐξ 86,000 Ρωμαίων ἔπεσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὲρ τοὺς 70,000 (81,4%).

Ἀπὸ τῆς χρήσεως ὅμως τῶν πυροβόλων ὅπλων αἱ ἀναλογικαὶ αὗται ἀπώλειαι ἐμειώθησαν ἐπαισθητῶς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κάτωθι πίνακος, καταρτισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν τῶν von Coler καὶ Makins.

Πόλεμοι		*Ἀπώλειαι ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐνεργὸν δύναμιν τοῦ στρατοῦ*
Ἑπταετὴς (1756—1763)	Zorsdorf	Ρῶσοι 42,8 %
	Kunersdorf	Πρῶσσοι 37,5 %
Ἐπὶ Ναπολέοντ. Α'	Austerlitz 1805	Ρῶσοι 32,1 %
		Γάλλοι 10,3 %
	Eylau 1807	Πρῶσσοι 46,9 %
		Γάλλοι 34,1 %
	Waterloo 1815	Ἄγγλοι 23,31 %
		Γάλλοι 33,3 %
Κριμαίας (1854—1856)	Ρῶσοι	12 %
	Γάλλοι	18 %
	Ἄγγλοι	15,7 %
Γαλλογερμανικὸς πόλεμος 1870—1871	Woert	Γερμανοὶ 13 %
		Γάλλοι 20 %
	Mars-la-Tour	Γερμανοὶ 26,6 %
		Γάλλοι 12,7 %
	Gravelotte	Γερμανοὶ [illegible],3 %
		Γάλλοι 12,7 %
	Sedan	Γερμανοὶ 4,9 %
		Γάλλοι 14,4 %
Ὁλικαὶ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν καθ' ὅλον τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον		18 %
Ἀγγλοβοερικὸς 1899—1902 :	Ἄγγλοι	10,52 %

Οὕτω λοιπὸν καταδεικνύεται ὅτι ἐν τοῖς διαφόροις πολέμοις αἱ ἀπώλειαι χωροῦσι βαθμηδὸν ἐλαττούμεναι, ὑποβιβασθεῖσαι κατὰ τὸν De Santi ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς 30 ἢ 25 ἐπὶ 100, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος εἰς 18 ἢ 15 ἐπὶ 100· ἀπὸ δὲ τῆς χρήσεως τῶν μακροῦ βεληνεκοῦς καὶ ἰδία τῶν νέων μικρᾶς διαμέτρου ὅπλων (1886) τείνουσιν εἰς ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νεκρῶν καὶ εἰς αὔξησιν τοῦ τῶν τραυματιῶν (ἐξαιρουμένων τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ καὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμων, περὶ ὧν κατωτέρω). Ἡ διακρίβωσις αὕτη, καθ' ἣν οἱ νεώτεροι πόλεμοι ἀποβαίνουσι σὺν τῷ χρόνῳ ἧττον καταστρεπτικοὶ τῶν παλαιοτέρων, δὲν ἐπαληθεύει ἐπὶ τῶν πολέμων, καθ' οὓς καταπληκτικαί, τεράστιοι, ἑκατέρωθεν ἐμπόλεμοι δυνάμεις ἀντιπαρετάχθησαν. Τοῦτο δὲ κατέδειξαν ἤδη ὁ Ρωσοϊαπωνικὸς καὶ ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Ἐὰν παραλληλίσωμεν τὰς ἀπωλείας τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1870), τοῦ μεγίστου τῶν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων ὅπλων, πρὸς τὰς τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ, εἰς ὃν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ νέου ὁπλισμοῦ κατῆλθον οἱ ἀντίπαλοι, ἄγοντες ἑκάτερος στρατιὰς ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον, συνάγομεν τὰ ἑπόμενα, κατὰ τὰ πορίσματα τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ ἐπιτελείου (*Le Jars*, Semaine médicale 1908, p 229). Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ἐπὶ 650,000 μέσης δυ-

Digitized by Google

νάμεως μαχομένων ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἐν ὅλῳ 116,900 Γερμανοί. Κατὰ δὲ τὸν Ρωσσοϊαπωνικὸν πόλεμον αἱ ὁλικαὶ ἀπώλειαι εἰς πεφονευμένους καὶ τραυματίας τῶν μὲν Ρώσων ἐπὶ 590,000 μέσης δυνάμεως μαχομένων ἰσοῦνται πρὸς 170,600, τῶν δὲ Ἰαπώνων ἐπὶ 510,000 μαχομένων ἀνέρχονται εἰς 220,000. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ μέσης δυνάμεως 100 μαχομένων αἱ ὁλικαὶ ἀπώλειαι τῶν μὲν Γερμανῶν εἶναι 18, τῶν δὲ Ρώσων 28,9, καὶ τῶν Ἰαπώνων 40,9. Κατὰ ταῦτα ὁ Ρωσσοϊαπωνικὸς πόλεμος παρέσχεν οὐσιωδῶς ὑπερτέρας ἀπωλείας τῶν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ, ὑπεχώλυψε δ' ἅμα καὶ ἀνυπόστατον τὴν φιλάνθρωπον ἰδιότητα τῆς νέας βολίδος, καταδείξας ὅτι τὰ ἐκ ταύτης θύματα εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἶναι πολυαριθμότερα τῶν διὰ τῶν παλαιῶν βολίδων παραγομένων.

Ἐπὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμου αἱ ἀπώλειαι κατὰ προσέγγισιν εἶναι:

Τῶν Γάλλων ἐπὶ 3,000,000 ἀνδρῶν ἐνεργοῦ δυνάμεως	φονευθέντες	1,383,000
	τραυματίαι	2,8 0,000
Αἱ τῶν Ἄγγλων ἐπὶ 2,500,000 ἐνεργοῦ δυνάμεως	φονευθέντες	658,705
	τραυματίαι	2,032,117
Αἱ τῶν Ἰταλῶν ἐπὶ 2,000,000 ἐνεργοῦ δυνάμεως	φονευθέντες	4 7,934
	τραυματίαι	962,196
Αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν εἶναι	φονευθέντες	2 00,000
	τραυματίαι	4,207,028
αἱ δὲ τῆς Αὐστρουγγαρίας	φονευθέντες	83 ,000
	τραυματίαι	1,941,000

(Ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματιῶν φαίνεται μέγας, διότι πολλοὶ τούτων ἐτραυματίσθησαν πολλάκις.)

Αἱ ἀνωτέρω στατιστικαὶ παρέχουσιν ἰδέαν τινὰ τῶν καταπληκτικῶν ἀπωλειῶν, ἃς ὑπέστησαν οἱ κυριώτεροι στρατοὶ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, οὗ ἡ διάρκεια, τετραετής, ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον ταύτας.

2) Ἀπώλειαι ἀναλογικαὶ φονευομένων πρὸς τραυματιζομένους: Ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων αἱ ὁλικαὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπώλειαι εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ νὰ προσδιορισθῇ κατὰ προσέγγισιν ἡ μέση ἀναλογία τῶν φονευομένων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς τραυματίας καὶ πρὸς τὴν ἐμπόλεμον στρατιωτικὴν δύναμιν, τοῦτο ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐφόδιον διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν, ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνώσεων τούτων θὰ δυνηθῇ νὰ προϋπολογίσῃ τὸ ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν τραυματιῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν νεκρῶν, ὑγειονομικὸν προσωπικὸν καὶ ὑλικόν. σπουδαῖαι δ' ἐπίσης εἶναι αἱ γνώσεις αὗται καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ληξιαρχικῆς προνοίας περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς σχετικῆς πρὸς τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν ὑπηρεσίας.

Κατὰ γενικὸν κανόνα ἐὰν ἐπισκοπήσῃ τις τὰ στατιστικὰς τῶν διαφόρων πρὸ τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ πολέμων ἡ ἀναλογία τῶν πεφονευμένων πρὸς τοὺς τραυματίας δὲν παρήλλαξε πολύ. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἑπομένης στατιστικῆς:

Πόλεμοι		*Ἀναλογία φόνων πρὸς τραυματίας.*
Ἑπταετὴς μάχη Kunersdorf (1759)		1 1,9
Βοροδίνου (1812)	Ρῶσοι	1:2,3
	Γάλλοι	1:1,4
Λειψίας (1813) Γάλλοι		1:2,0
Κριμαίας (1854–1856)	Ἄγγλοι	1:4,4
	Γάλλοι	1:4,8
Σολφερίνου (1859)	Αὐστριακοί	1:4,5
	Γάλλοι καὶ Ἰταλοί	1:5,2
Ἀμερικανικὸς (1861–1865)	Βόρειοι	1:4,7
	Νότιοι	1:4,4
Πρωσσοαυστριακὸς (1866)	Ρῶσσοι	1:3,6
	Αὐστριακοί	1:3,0
Γαλλογερμανικὸς 1870–1871 Γερμανοί		1:5,8
Ρωσσοτουρκικὸς (1877–1878). Ρῶσοι		1:2,39
Σινοϊαπωνικὸς 1893–1895). Ἰάπωνες		1:4,4
Ἑλληνοτουρκικὸς (1897). Ἕλληνες		1:3,52
Ἱσπανοαμερικανικὸς (1898 1899). Ἀμερικανοί		1:5,6
Ἀγγλοβοερικὸς (1899–1902). Ἄγγλοι		1:4,5

Παραδέχονται δὲ γενικῶς κατὰ προσέγγισιν ὅτι ἐπὶ δυνάμεως στρατοῦ 100 ἀνδρῶν 3 φονεύονται καὶ 15 τραυματίζονται· ἐκ δὲ τῶν 15 τούτων 3 εἶναι βαρέως τετραυματισμένοι καὶ 12 μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλαφρῶς· ἤτοι ἐν ὅλῳ ἀπώλειαι εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας 18. Κατὰ ταῦτα οἱ νεκροὶ ἀποτελοῦσι περὶ τὰ $^{3}/_{100}$ τῶν μαχομένων καὶ τὸ $^{1}/_{5}$ τῶν τραυματιζομένων, τούτων συνιστώντων τὸ $^{1}/_{6}$ ἢ $^{1}/_{7}$ τῆς δυνάμεως τῶν μαχητῶν. Ὅθεν εἷς στρατιώτης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἔχει ἐπὶ 100 μαχομένων 3 δυσμενεῖς τύχας ἵνα φονευθῇ, 3 ἵνα τραυματισθῇ βαρέως καὶ 12 ἐλαφρῶς. Ἡ ἀναλογία δ' ὅμως αὕτη, ἥτις ἀφορᾷ τοὺς πρὸ τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ πολέμους καὶ ἰδίως τὸν Γαλλογερμανικόν, παριστᾷ τὸν μέσον ὅρον, ἡ δὲ μεγίστη ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς 25%. Αἱ ἀνώτεραι δὲ τῶν 25% ἀπώλειαι, αἵτινες τὸ πρὶν ἐθεωροῦντο ἐξαιρετικαί, ἀπέβησαν συνήθεις κατὰ τὸν Ρωσσοϊαπωνικὸν πόλεμον, καθ' ὃν αἱ ἀπώλειαι ἀνῆλθον καὶ εἰς 52%–65% καὶ ἔν τισι μάχαις εἰς 71%.

Κατὰ κανόνα οἱ ἐπιτιθέμενοι ὑφίστανται πλείονας ἢ οἱ ἀμυνόμενοι ἀπωλείας· εἶναι δὲ αἱ ἀπώλειαι αὗται πολλῷ σημαντικώτεραι διὰ τοῦ νέου ὁπλισμοῦ ἢ ἄλλοτε· ἄλλοτε αἱ μέγισται ἀπώλειαι τῶν μὲν ἐπιτιθεμένων ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 22 ἕως 36%, τῶν δὲ ἀμυνομένων ἀπὸ 12 ἕως 18%. Ἐν Saint Privat (1870) οἱ Γερμανοὶ ἔσχον ἀπώλειας 35%, οἱ δὲ Γάλλοι 18%· κατὰ δὲ τὰς πέριξ τῆς Πλεύνης μάχας τῆς 7 καὶ 8 Ἰουλίου 1877 οἱ Ρῶσοι ἔσχον ἀπωλείας 36,2%, τῇ δὲ 30 καὶ 31 Αὐγούστου 22%. Ἐν Μαντζουρίᾳ ὅμως αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἰαπώνων ἐπιτιθεμένων, καὶ τῶν Ρώσων, ἀμυνομένων, εἶναι πολλῷ ὑπέρτεραι. Αἱ ἀπώλειαι μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων, νικητῶν καὶ ἡττημένων, ἐπὶ τῶν μεγάλων μαχῶν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας διεξαγομένων, εἶναι αἱ αὐταὶ περίπου (Benech).

Ἐπὶ τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ πολέμου ἡ ἀναλογία τοῦ συνόλου τῶν φονευομένων πρὸς τὸ σύνολον τῶν τραυματιῶν κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰς ὁλικὰς ἐπὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ ἀπωλείας, κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ μεγάλου Γερμανικοῦ ἐπιτελείου, ἔχει ὡς ἑξῆς·

Γερμανικὸς στρατὸς	φονευθέντες	17,300	1:5,8
	τραυματίαι	99,600	
Ρωσικὸς στρατὸς	φονευθέντες	28,8 0	1:4,9
	τραυματίαι	141,800	
Ἰαπωνικὸς στρατὸς	φονευθέντες	47,400	1:3,7
	τραυματίαι	173,400	

Ὡς πρὸς τὰς Ρωσσοϊαπωνικὰς ὅμως ταύτας ἀπωλείας κατὰ νεωτέρας στατιστικὰς ἡ ἀναλογία τῶν πεφονευμένων πρὸς τοὺς τραυματίας εἶναι ἔτι μείζων, 33:100, ἤτοι 1:3 (Troussaint: La Direction du service de santé en campagne, 1911).

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς προηγουμένους τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ πολέμους ἐπὶ 100 τραυματιῶν καὶ πεφονευμένων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀναλογοῦσι 15 νεκροὶ πρὸς 85 τραυματίας, ἤτοι 1:6 ἐπὶ δὲ τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι ὡς 33 ἐπὶ 100, ἤτοι 1:3, αὐτόδηλον ὅτι ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου οἱ ἄμεσοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης θάνατοι εἶναι πλείονες ἢ κατὰ τοὺς πρότερον πολέμους καὶ ἰδίᾳ τὸν Γαλλογερμανικόν· ἐρρήθη δ' ἤδη ἀνωτέρω ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματιζομένων εἶναι μείζων.

3) Ἀπώλειαι κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ πολεμικὸν ὅπλον. Καθ' ὅλους τοὺς πολέμους μέχρι τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ καὶ τοῦ πρώτου συμμαχοτουρκικοῦ ἢ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου τὰ ἀσυγκρίτως πλεῖστα τῶν τραυμάτων ἐν ταῖς μάχαις παρήγοντο ὑπὸ τῶν βολίδων τοῦ πεζικοῦ ὅπλου, ἐλάχιστα δὲ σχετικῶς ὑπὸ τῶν βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ σπάνις δ' αὕτη τῶν διὰ βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ τραυμάτων, ἥτις εἶχε παρατηρηθῆ ἀπὸ πολλοῦ, κατεδείχθη ἐναργέστατα κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα πολέμους καὶ ταῦτα παρὰ τὰς διηνεκεῖς τελειοποιήσεις τοῦ ὅπλου τούτου, τὴν ἀφειδῆ χρῆσιν αὐτοῦ ἐν ταῖς μάχαις, τὴν καὶ εἰς μεγίστας ἀποστάσεις ἀποτελεσματικότητα τῶν τηλεβόλων καὶ τὸν μείζονα ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ τῶν ὀβίδων ἐξακοντιζομένων σφαιροβολίδων καὶ θραυσμάτων. Οὕτω κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ καὶ ἐντεῦθεν μέχρι καὶ τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμους τὰ τραυματικὰ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἀποτελέσματα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Γαλλογερμανικὸς πόλεμος

Ὡς πρὸς τοὺς Γάλλους:	Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	70 %
	» διὰ βλημάτων πυροβολ.	25 %
	» διὰ ἀγχεμάχων ὅπλων	5 %
Ὡς πρὸς τοὺς Γερμανούς:	Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	80 %
	» διὰ βλημάτων πυροβολ.	18 %
	» δι' ἀγχεμάχων ὅπλων	2 %

Ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς ὑπεροχῆς ἔνθεν μὲν τοῦ Γαλλικοῦ ὅπλου Chassepot, ἔνθεν δὲ τοῦ Γερμανικοῦ πυροβολικοῦ.

Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος

Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	81 %
» διὰ βλημάτων πυροβολικοῦ	16 %
» δι' ἀγχεμάχων ὅπλων	3 %

Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος

Ὡς πρὸς τοὺς Ἰάπωνας:	Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	85 %
	» διὰ βλημάτων πυροβολ.	8 %
	» δι' ἀγχεμάχων ὅπλων	7 %
Ὡς πρὸς τοὺς Ρώσους:	Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	86 %
	» διὰ βλημ. πυροβολικοῦ	13,5 %
	» δι' ἀγχεμάχων ὅπλων	0,5 %

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκ τῶν 13,5:100 τραυμάτων τοῦ πυροβολικοῦ τὰ 13:100 ὀφείλονται εἰς τὰς σφαιροβολίδας Schrapnell καὶ 0,5:100 εἰς τὰ θραύσματα τῶν ὀβίδων.

Πρῶτος Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος

Τραύματα διὰ βολίδων πεζικοῦ	90,10 %
» διὰ βλημάτων πυροβολικοῦ	9,50 %
» δι' ἀγχεμάχων ὅπλων	0,04 %

Κατὰ τὸν δεύτερον ὅμως Βαλκανικὸν ἢ Ἑλληνοσερβικὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον αἱ ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ ἀπώλειαι εἶναι μείζονες. Καὶ δὴ κατὰ μὲν τὸν Ἑλληνοβουλγαρικόν, καθ' ὃν οἱ Βούλγαροι ὑπέρμετρον ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ πυροβολικοῦ, ἀτυχῶς ἡμῖν ὅσην ἡμεῖς τῶν λογχῶν κατ' ἐκείνων, αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὴν ἐμὴν στατιστικήν, ἐρειδομένην ἐπὶ 4216 τραυματιῶν, κυμαίνονται περὶ τὰς 40 %, κατὰ δὲ τὸν Σερβοβουλγαρικὸν ἡ μέση ἀπώλεια τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων ὑπολογίζεται εἰς 30 % κατὰ τὸν Γάλλον στρατιωτικὸν ἰατρὸν Reverchon.

Ἐκ τῶν στατιστικῶν τούτων, ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν καὶ ἰδίᾳ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικόν, καταδείκνυται ὅτι καθ' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω μνημονευμένους πολέμους περὶ τὰ $^{4}/_{5}$ τῶν τραυμάτων ὀφείλονται εἰς τὴν βολίδα τοῦ πεζικοῦ καὶ περὶ τὸ $^{1}/_{7}$ μόνον εἰς τὰ βλήματα τοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ ὅμως τὸ πυροβολικὸν ἔδρασε σημαντικῶς ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις. Ἐπὶ τοῦ Ἀγγλοβοερικοῦ λ. χ. πολέμου τὸ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Βοέρς Albrecht διοικούμενον σῶμα στρατοῦ, καθ' οὗ οἱ Ἄγγλοι ἔβαλον 400 ὀβίδας Schrapnell, οὐδένα ἄνδρα ἀπώλεσεν. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ μάχῃ οἱ Βόερς ἔσχον μόνον 12 νεκροὺς καὶ 40 τραυματίας ἐκ 1000 ὀβίδων, ῥιφθεισῶν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ ἐν Pardeberg στρατόπεδον τῶν Βόερς ἐκ 4000 ἀνδρῶν ἐπὶ 10 ἡμέρας ἐβάλλετο ὑπὸ τῶν Ἄγγλων δι' 120 τηλεβόλων, δι' ὧν ἐφονεύθησαν 120, ἤτοι εἷς ἀνὴρ πρὸς τηλεβόλον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ρωσσοϊαπωνικοῦ πολέμου, ἐν Moukden, μόνον τῇ 17ῃ καὶ 18ῃ Αὐγούστου 1905 τὸ Ρωσικὸν πυροβολικὸν ἔβαλεν 100,000 ὀβίδας, πλείονας δὲ τὸ Ἰαπωνικόν. τὰ δὲ δι' αὐτῶν τραύματα οὐδαμῶς μετέβαλον τοὺς ἀναλογικοὺς ὅρους τῆς τραυματικότητος τῶν δύο ὅπλων. Ἤδη πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ἐν Wagram (1809), ἔνθα ἐρρίφθησαν 96,000 βολαὶ τηλεβόλων, αἱ ἐξ αὐτῶν ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἐκρίθησαν ἀνάλογοι πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν καταναλωθέντων βλημάτων.

Ρητέον δ' ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν διὰ τῶν ὅπλων τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τραυμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος δράσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὅπλου. Ἐν πολιορκίαις, ὡς καὶ ἐν πολέμοις ἐπὶ ὀρεινῶν τόπων, ἰσχυρῶς ὠχυρωμένων, ἔνθα τὸ τηλεβόλον τὰ μάλιστα δρᾷ, τὰ τραύματα τοῦ πυροβολικοῦ εἶναι σχετικῶς πλείονα. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν λ.χ. πόλεμον, πόλεμον πολιορκητικόν, τὰ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τραύματα ἀνῆλθον εἰς 43%. Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον Βαλκανικὸν πόλεμον, διαρκέσαντα ἕνα μόλις μῆνα, αἱ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἀπώλειαι τῶν ἐμπολέμων στρατῶν, ἰδίως τοῦ Ἑλληνικοῦ, ηὐξήθησαν σημαντικῶς, ὡς εἴδομεν.

Ἀλλ' οἱ πολιορκητικοὶ ἢ ὀρεινοὶ πόλεμοι ἦσαν σπάνιοι καὶ αἱ πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου μάχαι συνήπτοντο ἐν γένει ἐκ παρατάξεως. Ἐκεῖνο δ' ὅμως, ὅπερ ἐν τῷ παρελθόντι ἦτο σπάνιον, ἐγένετο κανὼν ἐπὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου τούτου, πολέμου χαρακωμάτων, καθ' ὃν οἱ ἀντιμαχόμενοι στρατοὶ ἦσαν πολιορκοῦντες ἅμα καὶ πολιορκούμενοι, αἱ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ εἰς βαθμὸν τέως ἄηθη παρατεινόμεναι μάχαι ἔσχον τηλικαύτην ἀνάπτυξιν καὶ ἔντασιν, ὥστε τὰ πάμπολλα τῶν τραυμάτων, τὰ $^{2}/_{3}$, τὰ $^{3}/_{4}$ ἢ καὶ ἔν τισι μάχαις ἅπαντα σχεδόν, παρήγοντο ὑπὸ τῶν βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ, τῶν σφαιροβολίδων Schrapnell καὶ τῶν θραυσμάτων τῶν ὀβίδων. Οὕτω δὲ τὸ πρῶτον ἤδη οἱ τέως ἰσχύοντες ἀναλογικοὶ ὅροι τῆς τραυματικότητος τῶν δύο ὅπλων, τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπέστησαν τελείαν ἀνατροπήν· τὸ πεζικὸν ἀπώλεσεν ἐν ταῖς μάχαις ἣν ἐκέκτητο ἀνέκαθεν τραυματικὴν ὑπεροχήν, ἥτις περιῆλθεν εἰς τὸ πυροβολικόν, ὅπερ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ καὶ τοὺς πλείστους φόνους ἐπήνεγκε καὶ τοὺς πλείστους τραυματισμοὺς καὶ δὴ πολλῷ δεινοτέρους τῶν πρίν.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Σάββα* καθηγητοῦ Ἐγχειρίδιον ὑγιεινῆς. - *Ruget et Dopter*, Hygiène militaire. 1907 *Chauvel et Nimier*. Traité de chirurgie d'armée 1890 — *Reverdin professeur*. Leçons de chirurgie de guerre, 19 0. *Nimier et Laval* Traitement des blessures de guerre. 1901. – *Troussaint*. La Direction du service de santé en campagne, 1911. *Weiss*. Les blessures de guerre par les armes modernes, 1912. – *Weiss*. Les leçons sanitaires de la guerre des Balcans, 1914. *Mignon, Billet et Martin*. La pratique chirurgicale dans la zone de l' avant, 1917.

ἀπώλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· δημοτ. ἀπούλητος, ὁ μὴ πωληθείς: «τὰ προϊόντα παραμένουν ἀπώλητα»· «κρασὶ —, λάδι ἀπούλητο», «ἔχω τὶς πατάτες ἀπούλητες».

ἀπωμάτιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ πωματισμένος.

ἀπώματος (ὁ) (Apomatus) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυχαιτιδῶν*. Πρῶτος ὁ Philippi περιέγραψε κατὰ τὸ 1844 ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀπώματος ὁ κυστοφόρος* (Apomatus ampuliferus) ζωνοσκώληκά τινα, ὅστις δὲν διέφερε τῶν σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ψυγμοβραγχίων* παρὰ ἐκ τῆς λίαν ἀνεπτυγμένης κύστεως, ἥτις εὑρίσκεται παρὰ τὰ βράγχια. Ὁ Marion κατὰ τὸ 1875 εὗρεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μασσαλίας δύο διαφόρους ζωνοσκώληκας τῆς οἰκογενείας τῶν πολυχαιτιδῶν, εἰς ἕνα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔδοσε τὸ ὄνομα *ἀπώματος ὁ κυστοφόρος*. Οἱ Marion καὶ Bobretzky εἰς τὴν μονογραφίαν των, οἱ «Ζωνοσκώληκες τοῦ κόλπου τῆς Μασσαλίας» (Annélides du golfe de Marseille) περιγράφουν ὡς ἑξῆς τὸν ἀπώματον: Ἡ θωρακικὴ μεμβράνα καὶ τὸ μέσον τμῆμα τῆς βραγχιακῆς συσκευῆς ἔχουσι ζωηρὸν πορτοκαλλιῶδες χρῶμα· τὸ βασικὸν τμῆμα τῶν βραγχίων εἶναι ὠχροκίτρινον, ἐνῷ ἡ κορυφὴ εἶναι γαλακτώδης λευκή. Ἡ ἀναπνευστικὴ συσκευὴ διαιρεῖται εἰς δύο ἡμίση καὶ ἕκαστον φέρει ἀνὰ 24 διακλαδώσεις φιματιώδεις, οἵτινες κοσμοῦνται ὑπὸ ἐρυθρῶν χηλίδων ἱκανῶς ἀπομεμακρυσμένων ἀλλήλων καὶ περιέχουσι κωνικὰ κρυστάλλια. Παρὰ τὰ

Digitized by Google

βράγχια, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν, ὑπάρχει μεγάλη σφαιρικὴ κύστις, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα διατρέχονται ὑπὸ συστήματος φλεβῶν περιεχουσῶν ὑποπράσινον ὑγρόν. Τὸ κερατῶδες περίβλημα τῆς κύστεως ταύτης ἐξογκοῦται κατὰ τὸν ἀνώτερον πόλον του καὶ λαμβάνει μορφὴν μικροτάτου λευκοῦ δίσκου. Ἡ θωρακικὴ κοιλότης περιλαμβάνει ἑπτὰ δακτυλίους περιβαλλομένους ὑπὸ πλέγματος ἐξ ἁπλῶν νηματοειδῶν ἀποφύσεων. Τὸ μῆκος τοῦ ζῴου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 20 χιλιοστόμετρα καὶ τὸ μῆκος τῆς θωρακικῆς κοιλότητος εἶναι 4 χιλιοστόμετρα. Δ. Ν. Π.

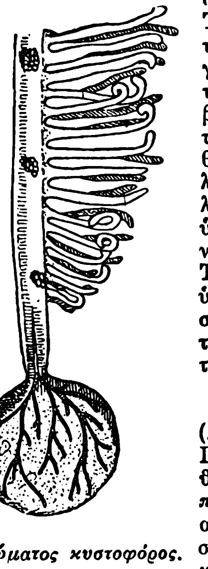

Ἀπώματος κυστοφόρος. (Ἐπίπτυγμα βραγχιακῆς συσκευῆς.)

ἀπωματόστομα (τὰ) (Apomatostoma) *[Ζωολ.]* Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων*. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τῆς ἀπουσίας διαμέσου γραμμῆς χωριζούσης τὰς κόγχας των. Δ. Ν. Π.

ἀπών, *—οῦσα, —όν·* μετχ. τοῦ *ἄπειμι·* ὁ μὴ παρευρισκόμενος ἔν τινι τόπῳ, ὁ ἀπουσιάζων: «οἱ μάρτυρες ἦσαν ἀπόντες»· ἀντίθ. *παρών.*

Ἀπώνιος *[Ἀρχ.]·* βλ. λ. Ἀπόνιος.

Ἀπώπ Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ παρὰ φαραωνίταις. Μνημονεύεται ὡς συντριβεὶς ὑπὸ τοῦ Ἄμμωνος Ρᾶ ἐν τῷ πρὸς τοῦτον ὡραίῳ θηβαϊκῷ ὕμνῳ. Σύμβολόν του εἶχε τὸν ὄνον. Δι' αὐτὸ ὅταν ὅταν ὁ Ὦχος ἔμαθεν ὅτι οἱ Μεμφῖται ὠνόμαζον αὐτὸν ὄνον διὰ τὰς ὠμότητας καὶ τὴν ἀσέβειάν του, διέταξε νὰ σφάξουν τὸν Ἄπιν, νὰ τὸν μαγειρεύσουν διὰ τὴν τράπεζάν του καὶ ἀντικαταστήσας αὐτὸν δι' ὄνου ἠνάγκασε τοὺς ἱερεῖς τοῦ Φθᾶ νὰ ἀποδώσουν εἰς αὐτὸν τὰς τιμὰς τοῦ Ἄπιος. Γ. Α.

Ἄπωπις Α΄. Ὁ τέταρτος βασιλεὺς τῆς πρώτης δυναστείας τῶν Ὑξώς, λογιζομένης ὡς ΙΕ΄ ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν αἰγυπτιακῶν δυναστειῶν, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Μανέθωνος *Ἄφωβις*. Ἐπὶ τούτου τίθεται ἡ ἐν Αἰγύπτῳ ἐγκατάστασις τοῦ Ἰωσὴφ καὶ κατόπιν τῆς οἰκογενείας του. Βασιλεύσας εἰς Τάνιν ἐκάλλυνεν αὐτὴν δι' οἰκοδομῶν. Ὁ Mariette εὗρε σφίγγα μεγάλην ἀνθρωπόμορφον ἐν Τάνει φέρουσαν τὸ ὄνομα τούτου. Μεταγενεστέρως ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σφιγγὸς τοῦ Ἀμενεμχὰτ Γ΄, οὗτινος ὁ Ἄπωπις ἀπέξεσε τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀντικατέστησε διὰ τοῦ ἰδικοῦ του.

— **Ἄπωπις Β΄.** Δεύτερος βασιλεὺς τῆς Β΄ δυναστείας τῶν Ὑξὼς (ΙΣΤ΄ τῆς ὅλης σειρᾶς). Οἱ ἀρχαιολόγοι ταυτίζουν αὐτὸν πρὸς τὸν *Ἄπωπιν-Ἀουσσιρὶ* ἀναφερόμενον εἰς δύο ξυλίνας στήλας τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μουσείου. Κατὰ τὸ 33ον ἔτος τῆς βασιλείας του τίθεται ἡ γραφὴ τοῦ μαθηματικοῦ λεγομένου παπύρου τοῦ Rhind.

— **Ἄπωπις Γ΄.** Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Γ΄ δυναστείας τῶν Ὑξὼς (λογιζομένης ΙΖ΄) τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν αἰγυπτιακῶν δυναστειῶν. Τὸ ὄνομά του εἶναι *Ἄπωπις-Ἀκνουνρί*. Τὸ κράτος τῶν Ὑξὼς δὲν ἐπεξετάθη πραγματικῶς νοτίως τοῦ Φαγιούμ. Αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Νουβία ἐξηκολούθουν αὐτόνομοι. Ὁ πόλεμος μεταξύ των δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ 200 ἔτη. Αἱ Θῆβαι ἔγιναν τὸ κέντρον τῶν πατριωτῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῆς βαρβάρου ξενικῆς κατακτήσεως τῶν Ὑξώς. Ἐπὶ τοῦ Ἀπώπιος τούτου ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις. Τότε ἦρχε τῶν Θηβῶν ἁπλοῦς πρίγκιψ *(ἱκοὺ)* ὁ Σαχνουνρὶ Τιουάα Α΄, κατόπιν γενόμενος βασιλεὺς *(σουτονοῦ)*. Θετικὰς πληροφορίας περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης δὲν ἔχομεν. Πολὺ κατόπιν, κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΘ΄ δυναστείας, διεπλάσθη ἀφήγησις αὐτῆς, τὴν ὁποίαν περιέχει ὁ πάπυρος Sallier (Ἀρ. 1). Αἴτιον τοῦ πολέμου ὑπῆρξε θρησκευτικὴ ἀντιζηλία. «Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς Ἄπωπις προσλαμβάνει κύριον αὐτοῦ τὸν θεὸν Σουτκοῦ (πολεμικὸς θεὸς τῶν Ὑξὼς) καὶ οὐδένα ἄλλον ἐπὶ γῆς θεὸν ὑπηρετεῖ πλὴν μόνον ἐκεῖνον, καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ ναὸν πάγκαλον ἐνώπιον τῶν θυρῶν τοῦ ἀνακτόρου του καὶ ἐγείρεται καθ' ἑκάστην πρωῒ διὰ νὰ τελέσῃ θυσίαν τῷ Σουτκοῦ καὶ οἱ ὑποτελεῖς πρίγκιπες παρίστανται μὲ πλοκάμους ἐξ ἀνθέων ὅπως ἔπραττον διὰ τὸν θεὸν Φρᾶ-Χαρμαχήν» Περαιτέρω τὸν ναὸν ὁ Ἄπωπις ἐζήτησε νὰ τὸν ἐπιβάλῃ διὰ δόλου εἰς τὰς Θήβας. Συνεκάλεσε τοὺς γραμματεῖς του, οἱ ὁποῖοι τῷ συνεβούλευσαν «νὰ μεταβῇ ἀπεσταλμένος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Νότου (τὰς Θήβας) καὶ νὰ εἴπῃ εἰς τὸν πρίγκιπα ταύτης: ὁ βασιλεὺς Ρᾶ Ἀπωπὶ σοὶ λέγει δι' ἐμοῦ: Νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ ἱπποπόταμοι τῶν διωρύγων εἰς τὴν λίμνην, διότι ταράττουν τὸν ὕπνον του ἡμέρας καὶ νυκτός. Αὐτὸς δὲν θὰ ἠξεύρῃ τί ν' ἀπαντήσῃ. Τότε νὰ σταλῇ δεύτερος διαγγελεὺς καὶ νὰ εἴπῃ: Ὁ βασιλεὺς Ρᾶ-Ἀπωπὶ σοὶ λέγει δι' ἐμοῦ: Ἂν ὁ πρίγκιψ τοῦ Νότου ἀδυνατῇ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸ αἴτημά μου, τότε ἂς δεχθῇ νὰ ὑπηρετῇ ὡς μόνον θεὸν τὸν Σουτκοῦ. Ἂν ὅμως συμμορφωθῇ καὶ ἐκδιώξῃ τοὺς ἱπποποτάμους, τότε καὶ ἐγὼ οὐδὲν θὰ ἀφαιρέσω καὶ θὰ λατρεύω μόνον τὸν Ἄμμωνα Ρᾶ, βασιλέα τῶν θεῶν καὶ ἐθνικὸν θεὸν τῶν Θηβαίων». Τοιαύτας ἀφελεῖς ἀφηγήσεις βασιλικῶν σχέσεων ἔχομεν πολλάς. Πάντως ἡ συνέχεια διακόπτεται. Εἰς τὸ τέλος φαίνεται ὅτι ὁ Σακνουνρὶ διωλίσθησεν εὐφυῶς, ὁ δὲ Ἄπωπις ἠναγκασμένος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Σουτκοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἄμμωνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Γ. Α. Α.

ἄπωσις (ἡ)· ὤθησις πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀπώθησις· ἀντιθ. ἕλξις.

— *[Φυσ.]* Καλοῦμεν *ἄπωσιν* τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιταχύνσεως σωμάτων εὑρισκομένων εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπ' ἀλλήλων, ὅταν κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται αὔξησις τῆς ῥηθείσης ἀποστάσεως τῶν σωμάτων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *ἕλξιν* ὅπως καλοῦμεν ὅμοιον φαινόμενον ἐπιταχύνσεως σωμάτων, καθ' ὃ παρατηρεῖται ἐλάττωσις τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν.

Τοιαῦτα φαινόμενα εἶναι: ἡ ἄπωσις ὁμωνύμων καὶ ἡ ἕλξις ἑτερωνύμων μαγνητικῶν πόλων ἢ ἠλεκτρικῶν φορτίων· τὸ βάρος ἠρεμούντων σωμάτων, τοῦ ὁποίου λαμβάνομεν ἰδέαν ἰσορροποῦντες τοῦτο διὰ τῶν μυῶν ἡμῶν· ἡ αὔξουσα ταχύτης πιπτόντων σωμάτων· ἡ συνεχὴς ἀπόκλισις τῶν πλανητῶν καὶ δορυφόρων ἀπὸ τῆς εὐθυγράμμου καὶ ἰσοταχοῦς κινήσεως, ἣν ἐπιβάλλει ὁ νόμος τῆς ἀδρανείας.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀπώσεως καὶ ἕλξεως συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ὅτι τὰ σώματα ἐξασκοῦν ἐπ' ἄλληλα δυνάμεις δρώσας ἐξ ἀποστάσεως. Ὑπάρχουν ἄλλα φαινόμενα καθ' ἃ διὰ δράσεως ἐξ ἀποστάσεως δὲν προκαλεῖται οὔτε ἕλξις οὔτε ἄπωσις, ἀλλ' ἐπιτάχυνσις κάθετος ἐπὶ τὴν ἑνοῦσαν τὰ σώματα γραμμήν (ἐπίδρασις ῥεύματος ἠλεκτρικοῦ ἐπὶ μαγνητικοῦ πόλου).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐρευνῶν τοῦ Faraday θεωρεῖται βεβαία ἡ ἐπίδρασις τοῦ *μέσου* εἰς τὰς ῥηθείσας μεταξὺ τῶν σωμάτων δράσεις, τοὐλάχιστον τὰς ἠλεκτρικὰς καὶ μαγνητικὰς τοιαύτας, ἀπὸ τότε δηλ. ἠγέρθησαν δικαιολογημέναι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ὑπάρξεως *ἀμέσων* ἐξ ἀποστάσεως δράσεων. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, παρὰ τὰς ἔκτοτε σοβαρωτάτας προσπαθείας, δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι ἡ ἐξήγησις τοῦ «αἰνίγματος τῆς βαρύτητος» ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, διὰ τῆς παραδοχῆς δράσεων κρούσεως ἢ πιέσεως τῶν σωμάτων καὶ τοῦ αἰθέρος ἢ ἠλεκτρικῶν δυνάμεων (βλ. Νεύτων, ἠλεκτρισμός, μαγνητισμός).

Ἐκτὸς τῶν ἐξ ἀποστάσεως δράσεων παρατηροῦμεν μεταξὺ τῶν σωμάτων καὶ δράσεις ἐκ τοῦ σύνεγγυς, αἵτινες συνίστανται εἰς *ἄπωσιν* ἢ *ἕλξιν*. Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι, ἐφελκυομένου σώματός τινος ἐλαστικοῦ πως, τὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα τοῦ σώματος ἐκδηλοῦν τὴν τάσιν νὰ πλησιάσουν πρὸς ἄλληλα· τοὐναντίον θλιβομένου τοιούτου σώματος παρατηροῦμεν τάσιν ἀπομακρύνσεως τῶν στοιχείων του. Τὰς οὕτω δρώσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς δυνάμεις ὀνομάζομεν *μοριακὰς δυνάμεις* καὶ τὰς διακρίνομεν εἰς δυνάμεις *συνοχῆς* (Kohäsion), *συναφείας* (Adäsion), καὶ *χημικῆς συγγενείας*.

Ὁ Sahulka ἀνάγει ὄχι μόνον τὴν βαρύτητα ἀλλ' ὅλα τὰ εἴδη τῶν φυσικῶν δυνάμεων εἰς κρούσεις τῶν μορίων τοῦ αἰθέρος. Κατὰ τοῦτον τὰ μόρια τοῦ αἰθέρος κινοῦνται καθ' ὅλας τὰς δυνατὰς διευθύνσεις ἐν τῷ χώρῳ μὲ μεγάλην ταχύτητα. Κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην συγκρούονται τὰ μόρια τοῦ αἰθέρος πρὸς τὰ μόρια τῶν διαφόρων στερεῶν, ὑγρῶν ἢ ἀεριωδῶν σωμάτων. Τὰ μόρια τοῦ αἰθέρος ὑποτίθενται ὅτι ἔχουν μὲν μᾶζαν ἀλλ' ὅτι εἶναι τελείως ἐλαστικά. Οὕτω ἐνῷ ἡ κροῦσις δύο μορίων τοῦ αἰθέρος θεωρεῖται ὡς τελείως ἐλαστική, ἡ κροῦσις μορίων τοῦ αἰθέρος ἐπὶ μορίων τοῦ σώματος ὑποτίθεται ὡς οὐχὶ τελείως ἐλαστική. Κατὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν κροῦσιν τὰ μόρια τοῦ σώματος λαμβάνουν κινητικὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τὰ προσκρούοντα μόρια τοῦ αἰθέρος τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἐλαττοῦται. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων ἀρχικῶν παραδοχῶν ὁ Sahulka ἐξάγει μὲ μαθηματικὴν αὐστηρότητα τὸν νόμον τῆς βαρύτητος τοῦ Νεύτωνος καὶ προχωρεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ βαρύτης μεταδίδεται ἐν τῷ χώρῳ μὲ ταχύτητα ἴσην πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sahulka*: Erklärung der Gravitation, der Molekularkräfte, der Wärme, des Lichts, der Magnetischen und Elektrischen Erscheinungen aus gemeinsamer Ursache. Wien und Leipzig 1907. *Reppert*, Ueber die Ursache der Schwerkraft, Münche 1911. Α. Μ.

— *[Μηχαν.]* Ὅταν μία δύναμις Δ προκαλῇ ἐπιτάχυνσιν ὑλικοῦ τινος σημείου Α, ἡ δὲ ἐπιτάχυνσις αὕτη ἔχῃ διεύθυνσιν διερχομένην διαρκῶς δι' ἄλλου τινὸς σημείου Κ, καὶ εἶναι κατὰ τὸ μέγεθος ἀνάλογος τῆς μάζης τοῦ Α καὶ συναρτήσεώς τινος τῆς ἀποστάσεως (ΑΚ), πρὸς τούτοις δὲ ἔχῃ φορὰν τὴν ἐκ τοῦ Κ πρὸς τὸ Α, τότε ἡ δύναμις λέγεται ἄπωσις τοῦ σημείου Κ. Ὅταν ἡ προκαλουμένη ἐπιτάχυνσις ἔχῃ φορὰν τὴν ἐκ τοῦ Α πρὸς τὸ Κ (τότε ἡ προκαλοῦσα ταύτην δύναμις λέγεται *ἕλξις* τοῦ Κ. (βλ. δυναμικόν, κεντρικαὶ δυνάμεις). Α. Μ.

ἄπωσον (κοιν. *ἀβάρα!*) *[Ναυτ.]*. Κέλευμα τοῦ πηδαλιουχοῦντος ἢ τοῦ *ἐπικώπου-λεμβάρχου*, ὅπως ἀπωθήσῃ ὁ *πρόκωπος* τὴν πρῷραν τοῦ ἐφολκίου καὶ ἀπομακρυνθῇ τοῦτο τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου ἢ τῆς ξηρᾶς. Τὸ κέλευμα τοῦτο μετέπεσεν εἰς τοὺς ναυτικοὺς τόπους εἰς κοινῆς χρήσεως ἐπιφώνημα *(ἀβάρα! ἢ καὶ ἄπωσο!)* ταυτόσημον πρὸς τὸ χυδαῖον «δίνε του!» «ἔλα, τράβα!» Σ. Ε. Λ.

ἀπώστης (ὁ) (γαλλ. arc-boutant, ἀγγλ. fire-boom καὶ out rigger *[Ναυτ.]*. —1) (Εἰς τὴν ναυπηγικὴν)· στῦλος (κοιν. *σκούβρα*) ὑποστηρίζων διὰ τῆς κεφαλῆς του τὴν στεῖραν τοῦ ἐπὶ τῆς ναυπηγικῆς κλίνης εὑρισκομένου εἰσέτι πλοίου, διὰ δὲ τῆς πτέρνης του ἀντερειδόμενος ἐπὶ τύλου ἐδραζομένου ἐπὶ τῆς ναυπηγικῆς κλίνης. Θέτοντες πρὸ τῆς καθολκῆς τοῦ πλοίου σφῆνας ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ ἀπώστου καὶ πλήττοντες πλαγίως αὐτοὺς διὰ βαρειῶν σφυρῶν, ἀνυψοῦμεν τὸν ἀπώστην ὠθοῦντα τὴν στεῖραν, συνεχῶς βοηθοῦντα εἰς τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν μετατοπίσεως τοῦ πλοίου κατὰ τὴν καθολκὴν καὶ ἀνακουφίζοντα συγχρόνως τὴν πρὸς τὴν ξηρὰν εὑρισκομένην πρῷραν, δεδομένου ὅτι τὰ πλοῖα ναυπηγοῦνται μὲ τὴν πρύμναν πρὸς τὴν θάλασσαν. —2) Κεραῖαι ξύλιναι, σιδηροῖ ἢ ξύλιναι μετὰ σιδηρῶν ὁπλισμῶν, αἵτινες, ἀνοιγόμεναι ἀπὸ τῶν πλευρῶν πλοίου ἐν ὅρμῳ καὶ ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει, συγκρατοῦσιν εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὰς τὰ ἀμυντικὰ κατὰ τορπιλλῶν δίκτυα Μπούλιβαν. —3) Τείχη ξύλινα ἢ σιδηρᾶ στερεούμενα ἐπὶ τῶν θωρακίων ἢ τῶν διζύγων, κάθετα δὲ εἰς τὸν ἱστόν, χρησιμεύοντα ὅπως αὐξήσωσι τὴν γωνίαν τῶν παρατόνων πρὸς τὸν ἱστὸν καὶ συνεπῶς τὴν ἀντίστασιν τῶν παρατόνων κατὰ πάσης τάσεως ἐκ πρύμνης πρὸς θραῦσιν τοῦ ἱστοῦ. —4) Ξύλινοι κοντοί, δισχιδεῖς πρὸς τὸ ἓν ἄκρον των, τοποθετούμενοι εἰς τὰ παρεξάρτια ἐν θυέλλῃ μετὰ τοῦ ἀλεξικεραύνου τῶν παλαιοτέρων πλοίων, ὅπως ἀποθῶσι τὸν ἀγωγὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐξαρτίας ἢ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου. —5) Συμπτωματικῶς, πᾶν ὑλικὸν μέσον ἀπωθήσεως.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι αἱ δύο κάθετοι τῷ προβόλῳ κεραῖαι, δι' ὧν ἀντικατέστη ἡ *διατείνουσα* (κοιν. *τσιβάδα*) τῶν παλαιοτέρων πλοίων καὶ δι' ὧν ἀπωθοῦνται οἱ ἐπίτονοι τοῦ δορατίου καὶ τῆς ἐπιδορατίδος, δὲν ὀνομάζονται *ἀπῶσται*, καίτοι εἶναι τοιοῦτοι πράγματι, ἀλλὰ *προῶσται* (κοιν. *βαρδαφόγοι τῶν βεντων*) καὶ ἔχουσιν εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν ναυτικὴν γλῶσσαν τὰς ὡς ἄνω μνημονευθείσας γενικὰς ὀνομασίας. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀπωστικός, — *ή,* — *όν·* ὁ ἀπωθητικός (βλ. λ.).

ἀπωστός, *—ή, —όν·* ὁ δυνάμενος νὰ ἀπωσθῇ, νὰ ἀποκρουσθῇ.

ἀπώτατος, *—η, — ον* (ὑπερθετ. ὡς ἀπὸ θετικοῦ τῆς προθέσεως *ἀπό*)· ὁ πολὺ μακρὰν κείμενος, ὁ μακρινότερος: «τὸ ἀπώτατον ἄκρον,— σημεῖον». Ἐπίρρ. *ἀπώτατα* καὶ *ἀποτάτω·* ἐν ἀπωτάτῳ τόπῳ, ἢ εἰς ἀπώτατον τόπον.

ἀπώτερος, *—α, —ον·* (συγκριτ. ὡς ἀπὸ θετικοῦ τῆς προθέσεως *ἀπό*)· ὁ εἰς μακρότερον ἀπόστασιν κείμενος: «ἡ Α χώρα εἶναι ἀπωτέρα τῆς Β χώρας» ‖ μεταφ. «ὁ ἀπώτερος σκοπὸς τῶν προσπαθειῶν του», «οἱ ἀπώτεροι συγγενεῖς».—Ἐπίρρ. *ἀπωτέρω·* ἐν ἀπωτέρῳ τόπῳ ἢ εἰς ἀπώτερον τόπον.

—*ἀπωτέρω [Στρατηγ.]*. Συμφώνως ταῖς παλαιαῖς Γαλλικαῖς ἀρχαῖς, ταῖς ἰσχυούσαις κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1880—1913, ὑπῆρχεν εἶδος ἀσφαλείας καλούμενον *ἀπωτέρω ἀσφάλεια*, ἥτις ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱππικοῦ τῶν Σωμάτων στρατοῦ ἐκτελουμένη ἀσφάλεια, ἡ εἰδικώτερον καλουμένη *ἀσφάλεια πρώτης γραμμῆς* (Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1895 § 21), πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἑτέρας ἀσφαλείας, τῆς ἐκτελουμένης ἐντὸς μικρῶν ἀποστάσεων ὑπὸ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ἢ πλαγιοφυλακῆς, ἢ ὀπισθοφυλακῆς ἢ προφυλακῶν, καλουμένης δὲ κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας «*ἄμεσος προστασία τῶν φαλάγγων*» (βλ. λ. ἄμεσος καὶ Γαλ. Καν. Ἐκστρατ. 1895 § 22).

Συμφώνως ταῖς ἐν λόγῳ Γαλλικαῖς ἀρχαῖς, τὸ Ἱππικὸν τῆς ἀπωτέρω ἀσφαλείας (ἀσφαλείας πρώτης γραμμῆς) εἶχε διττὴν ἀποστολήν: 1) Νὰ πληροφορῇ τὴν διοίκησιν περὶ τῆς παρουσίας καὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ, τῶν δυναμένων νὰ ταράξουν τὴν ἐν πορείᾳ ἢ σταθμεύσει στρατεύματα. 2) Ν' ἀντιτάσσηται κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ ἐχθρικοῦ Ἱππικοῦ.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διττὴ αὐτὴ ἀποστολὴ τοῦ Ἱππικοῦ τῶν Σωμάτων στρατοῦ ἐκρίθη ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀδύνατος πρὸς ἐκτέλεσιν, καθ' ὅσον ἐνίοτε ἀντιτίθεται ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην, δεδομένου ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ζητηθῇ παρὰ τῆς αὐτῆς μονάδος ἡ ἐπιζήτησις πληροφοριῶν πρὸς ὡρισμένας ζώνας καὶ ἡ σύγχρονος ἀντίταξις κατὰ οἱουδήποτε ἐπερχομένων ἐπιδρομῶν, δι' αὐτό, διὰ

Digitized by Google

τοῦ Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1913, ἡ ἀπωτέρω ἀσφάλεια ἔπαυσεν ἐκτελουμένη διὰ τοῦ τρόπου τούτου, διαρρυθμισθεῖσα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐξακολουθῇ μὲν ὑφισταμένη, ἀλλὰ νὰ ἐκτελῆται κατὰ τρόπον ριζικῶς διάφορον· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης τυχὸν συγχύσεως πρὸς παλαιοτέρας ἰδέας, ἀπηλείφθη καὶ ἡ ὀνομασία «ἀπωτέρω». Οἱ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 Γαλλικοὶ Κανονισμοὶ ἐξηκολούθησαν τηροῦντες τὸ πνεῦμα τοῦ 1913. Οἱ ἀνέκαθεν Γερμανικοὶ Κανονισμοὶ διέβλεψαν τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας ὑπὸ πνεῦμα ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ τοῦ τῶν Γαλλικῶν, δι' ὃ οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν Γερμανίᾳ ἀσφάλεια ἀποκληθεῖσα «ἀπωτέρω».

Παρ' ἡμῖν, καίτοι ἀνέκαθεν ἴσχυον οἱ Γαλλικοὶ Κανονισμοί, μόλα ταῦτα οὐδέποτε Ἑλληνικὸν Ἱππικὸν ἐχρησιμοποιήθη δι' ἀπωτέρω ἀσφάλειαν, οὔτε ἐν πολέμῳ οὔτε ἐν ἀσκήσεσιν (σημειωτέον ὅτι κατὰ τοὺς Βαλκανικούς μας πολέμους 1912—1913, ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν ὁ Ἑλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1899 καὶ ὁ Ἑλλ. Καν. Ἐκστρατ. Ἱππ. 1906)· τὸ διατί, εἶναι προφανές, διότι, ἀφ' οὗ καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Γαλλίᾳ, τῇ μητρὶ τῶν ἰδεῶν τούτων, καθίστατο ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀπωτέρω ἀσφαλείας (εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Γαλλικοῦ Καν. Ἐκστρατ. 1913 σελ. 11), πόσον μᾶλλον θὰ καθίστατο εἰς ἡμᾶς τοὺς ἔχοντας μὲν ἐν μεταφράσει τοὺς Γαλλικοὺς Κανονισμούς, ἀλλ' ἔχοντας ὀργάνωσιν Ἱππικοῦ ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ τὴν τοῦ Γαλλικοῦ Ἱππικοῦ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι τῷ 1912—1913, ἐκτὸς τοῦ ἀνεξαρτήτου Ἱππικοῦ (Ταξιαρχία Ἱππικοῦ), ὑπῆρχε μόνον μεραρχιακὸν Ἱππικὸν (βλ. καὶ λ. ἀσφάλεια). Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀπωχραίνω· ποιῶ τι ὠχρόν, κιτρινίζω, δίδω χρῶμα ὠχρόν.

ἄρ· σύνδ. ἰδιωμ. (Πόντ.), ἐπὶ τέλους: «ἄρ ἔρθεν καὶ ἡ Λαμπρή»· μά, ἔ: «ἄρ ἀτώρα ηὗρες νὰ τυρανήσμες;», μὰ τώρα βρῆκες νὰ μὲ τυραννᾷς; Χρησιμοποιεῖται καὶ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν διστιχοπλόκων τοῦ Πόντου ὡς εὐφωνικόν. «... τὸν σεβνταλοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐλέπω καὶ ν ἄρ τσhίζω», τὸν ἐρωτευμένον ἄνθρωπο τὸν βλέπω καὶ λυπᾶμαι. Ε. Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ἄρ (are). Ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως *area*=*ἐπιφάνεια*. Γαλλικὴ μονὰς μετρήσεως γαιῶν, ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἑκατὸν τετραγωνικὰ μέτρα.

Ἄρ, ἢ Ἄαρ (Ahr) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γερμανίας παραπόταμος τοῦ Ρήνου εἰς τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει παρὰ τὸ Σίντσιγκ. Πηγάζει ἐκ τῶν ὀρέων Ἄϊφελ καὶ ἔχει ὁλικὸν μῆκος 55 μιλίων. Ρέει ἐν ἀρχῇ διὰ χώρας ὁμαλῆς καὶ ἀδένδρου, ἀπὸ τοῦ χωρίου ὅμως Ἄλτεναρ, ὅπου τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου Ἄαρ, ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ τούτου περιβάλλεται ὑπὸ τοπίων πολλοῦ φυσικοῦ κάλλους.

— **Ἄρ** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ραμπὰτ—Μωάβ.

ἄρα· συμπερασματικὸς σύνδεσμος, κατὰ ταῦτα, συμφώνως πρὸς τὰ προηγούμενα, ἑπομένως: «πάντες ἄρα τῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμοῦσιν» *(Πλάτ.)*, «διαβάζει πολλὰ βιβλία, ἄρα εἶναι πολυμαθής»· βλ. καὶ τὸ παροιμιῶδες: «ράβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει» ὅπερ λέγεται πρὸς ἐμπαιγμὸν παραλόγων συλλογισμῶν. (Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τίθεται πάντοτε μετὰ μίαν ἢ περισσοτέρας λέξεις, οὐδέποτε δὲ ἐν ἀρχῇ.)

ἄρα· (ἡ) (λ. ἀγνώστου ἀρχῆς) μόνον εἰς τὰς φράσεις «ἄρα μάρα» ἥτις ἐπιφωνεῖται πρὸς δήλωσιν παντελοῦς ἀδιαφορίας περὶ τῆς τύχης πράγματός τινος· || εἰς πληθ. «ἄρες μάρες», ἐπὶ χαρακτηρισμοῦ λόγων ἀσυναρτήτων καὶ ἀνοήτων, διὸ ἐπεκτείνεται: «ἄρες μάρες κουκκουνάρες» ἢ «ἄρες μάρες κουταμάρες» (βλ. *Πολίτ.* Παροιμ. 2 σελ. 410, ἔνθα ὑποτίθεται ὅτι προῆλθεν ἀπὸ τῆς λ. *ἀρὰ*=*κατάρα*).

ἆρα· μόριον ἐρωτηματικόν, σύνθετον ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος *ἦ* (=βεβαίως, ἀληθῶς) καὶ τοῦ συνδέσμου *ἄρα*· ἐρωτᾶται ἂν ἀληθεύῃ τὸ συμπέρασμα: «ἆρα καὶ τοῖς μὴ πολεμοῦσιν ὁ δίκαιος ἄχρηστος;» *(Πλάτ.)*· || ἁπλῶς εἰσαγωγικὸν ἐρωτήσεως, ὁπότε συνήθως συνεκφέρεται μετὰ τοῦ *γε*: *ἆραγε*. «ἆρά γε θὰ 'ρθῇ», «ποῖος ἆραγε νὰ εἶναι;»· || ἰδιωματικώτερον, *ἄραγες*: «ποῦ νὰ εἶναι ἄραγες;».

—άρα· κατάληξις μεγεθυντική. βλ. —αρος.

ἀρὰ (ἡ)· προσευχή, δέησις, παράκλησις ὅπως συμβῇ εἴτε καλόν τι εἴτε κακὸν (οὕτω παρ' Ὁμήρῳ)· || εὐχὴ εἰς τὸν θεὸν ὅπως συμβῶσι κακά, κατάρα, ἀνάθεμα: «ἀρᾷ καὶ ὀνείδει ἔνοχος ἔστω» *(Πλάτ.)*, «ἀπῆλθε συνοδευόμενος ἀπὸ τὰς ἀρὰς τοῦ ἔθνους».

— *Λαογρ.]* Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ κακὸν γίνεται διὰ τῆς θελήσεως καὶ δυνάμεως τῶν θεῶν, τῶν ὁποίων κυριώτατον ἔργον ἦτο ἡ ἄσκησις τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ ὄργανα τοῦ κακοῦ, τῆς καταδιώξεως ἐκείνων, οἵτινες εἶχον προκαλέσει ἐναντίον των τὴν κατάραν, ἦσαν αἱ Ἐρινύες, ἐνωρὶς ἡ ἀρὰ προσωποποιηθεῖσα ἔγινε μία *Ἐρινύς*, ἥτις ἀμείλικτος καὶ ἀκούραστος καταδιώκει τὸν βεβαρημένον μὲ τὴν κατάραν. Ἦτο δὲ ἡ κατάρα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς εἶναι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους, τὸ ὅπλον ἰδίως τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἀδικουμένων κατὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἀδίκων. Ὅπλον ὅμως πανίσχυρον, διότι καὶ ἄτομα καὶ πόλεις ἠδύνατο, ὡς ἐπίστευον νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Φοβερὰ ὅμως ἰδίως ἦτο ἡ κατάρα τῶν ἀδικηθέντων γονέων καὶ μάλιστα, ὅταν τὰ τέκνα εἶχον περιπέσει εἰς τὸ βαρὺ ἔγκλημα τῆς πατροκτονίας ἢ τῆς μητροκτονίας. Ὁ θρίαμβος τῆς *Ἀρᾶς Ἐρινύος*, δηλ. τῆς κατάρας, τοῦ Οἰδίποδος κατὰ τῶν τέκνων του, εἶναι ἡ λύσις τῆς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», καὶ ἀποτέλεσμα τῆς κατάρας τοῦ Θυέστου εἶναι τὰ ἐγκλήματα τοῦ Αἰγίσθου, ἡ μοιχεία καὶ αἱ δολοφονίαι. Ἡ Ἀρὰ-Ἐρινὺς εἶναι καὶ ἡ πανίσχυρος ἠθοποιὸς τῶν τραγῳδιῶν τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ «Ἀγαμέμνων» καὶ «Χοηφόροι». Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ὅμως ἡ Ἀρὰ χωρίζεται τῶν Ἐρινύων καὶ ἀποβαίνει «ἡ πότνια Ἀρά». Ἡ ἀρὰ ὅμως ἔχει τὴν δύναμιν της ἐφ' ὅσον δικαίως ἐκστομίζεται, ἄλλως ἐπιστρέφει καὶ πλήττει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τοῦ ἀδίκως ἐκστομίσαντος αὐτήν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀρῶν ἄξιαι μνείας εἶναι ἡ τῶν ἐν Δελφοῖς Ἀμφικτιόνων κατὰ τῶν ἀσεβούντων πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἴτε πόλις, εἴτε ἰδιώτης, εἴτε ἔθνος ἦτο τὸ ἀσεβῆσαν, καὶ ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι Τυράννῳ τοῦ Σοφοκλέους (στ. 269—272). Οἱ Ἀμφικτίονες κατηρῶντο «Μήτε γῆν καρποὺς φέρειν, μήτε γυναῖκας τέκνα τίκτειν γονεῦσιν ἐοικότα, ἀλλὰ τέρατα, μηδὲ βοσκήματα κατὰ φύσιν γονὰς ποιεῖσθαι, ἥτταν δὲ αὐτοῖς εἶναι πολέμου καὶ δικῶν καὶ ἀγορῶν καὶ ἐξώλεις εἶναι καὶ αὐτοὺς καὶ οἰκίας καὶ γένος τὸ ἐκείνων· καὶ μήποτε αὐτοὺς θύσειαν τῷ Ἀπόλλωνι μηδὲ τῇ Ἀρτέμιδι μηδὲ Λητοῖ μηδ' Ἀθηνᾷ Προνοίᾳ μηδὲ δέξαιντο αὐτῶν τὰ ἱερά», οἱ θεοὶ δηλ. τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. Ἀλλ' ὡς ἐξεστομίζοντο κατάραι, οὕτως ἀπηυθύνοντο καὶ εὐχαὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ εὐτυχίας, ὡς ηὔχετο ἐν Ἀθήναις ὁ κῆρυξ ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκάστης ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνεδριάσεως τῆς βουλῆς. Μετεχειρίζοντο δὲ οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπὶ εὐχῆς καὶ ἐπὶ κατάρας τὰς αὐτὰς λέξεις «ἀρὰ» καὶ «ἀρῶμαι»· διὰ τοῦτο λέγονται αὗται μέσαι, ὡς ἔχουσαι καὶ καλὴν καὶ κακὴν σημασίαν.

Ἐκτὸς τῶν ἰδιωτῶν, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν προστασίαν τῶν δικαίων των δι' ἀρῶν τὰς ὁποίας ἀνέγραφον ἐπὶ πινακιδίων (ἀνευρέθη καὶ πήλινον ἀγγεῖον πλησίον τῆς Κύμης μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ὃς δ' ἄν με κλέψῃ, τυφλὸς ἔσται»), συνήθως, ἐπεδίωκον δι' ἀρῶν ὡσαύτως καὶ αἱ πόλεις τὴν προστασίαν τοῦ πολιτεύματος, τῶν νόμων καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς των. Ἐν Ἀθήναις κατὰ ἕνα μὲν νόμον τοῦ Σόλωνος ὁ ἄρχων ἐξέπεμπε κατάρας κατὰ τοῦ ἐξάγοντος προϊόντα τῆς Ἀττικῆς, κατὰ μίαν δὲ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου οἱ ἱερεῖς κατηρῶντο «εἴ τις ἐπικηρυκεύσαιτο Μήδοις ἢ τὴν συμμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων». Ὑπῆρχεν ἀκόμη ἐν Ἀθήναις ἀρά, ἡ τοῦ *Βουζύγου*, ἥτις εἶναι μάρτυς τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ των, διότι ἐστρέφετο αὕτη κατὰ τοῦ μὴ ἐκπληροῦντος τὰ γενικὰ τῆς φιλανθρωπίας καθήκοντα πρὸς ἄλλον, τοῦ μὴ διδόντος δηλ., ἐκ δόλου, ὀρθὰς συμβουλάς, τοῦ ἀρνουμένου εἰς τὸν αἰτοῦντα πῦρ καὶ ὕδωρ, τοῦ μὴ δεικνύοντος εἰς τὸν πλανηθέντα τὴν ὁδόν, τοῦ διαφθείροντος τὸ ὕδωρ, ἢ καταλείποντος νεκρὸν ἄταφον. Ἡ κατάρα συνώδευε, συνήθως, καὶ τὸν διδόμενον ὅρκον, ὅστις κατὰ βάθος ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν κατάραν, ἰδίως ὁ πρὸς βεβαίωσιν ὑποσχέσεως διδόμενος, καὶ ὅταν δὲν ἐκστομίζεται κατ' αὐτοῦ αὕτη. Ἀπὸ τὰς κατάρας τῶν ἡρώων τῶν μύθων περιβόητοι ἦσαν αἱ «ἀραὶ τοῦ Οἰδίποδος», παροιμιώδεις καταστᾶσαι ἐπὶ τῶν μεγάλων συμφορῶν.

Καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ κατάραι, ὡς καὶ αἱ εὐχαί, παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εἶναι συνηθέσταται, δὲν ἐκφράζονται ὅμως ἀμφότεραι διὰ μιᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς, λέξεως, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τῆς λέξεως, ὡς προελέχθη ἀρᾶς. Οὕτως εἰς τὰ ἔπη τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου οὐδὲν φοβίζει περισσότερον τοὺς ἥρωας ἀπὸ τὴν κατάραν, καὶ μάλιστα τῆς μητρός.

Τὰς εὐχὰς καὶ τὰς κατάρας συνοδεύουν, συνήθως, καὶ διάφοροι χειρονομίαι καὶ πράξεις, ὅπερ εἶναι ἔνδειξις ὅτι οἱ εὐχόμενοι ἢ καταρώμενοι δὲν στηρίζουν, συνήθως τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκπληρώσεως εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ θείου διὰ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τῆς λέξεως μᾶλλον. Μαγικὴ δὲ φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ προέλευσις τῶν εὐχῶν καὶ καταρῶν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἰς πολλὰ μέρη, ὅταν καταρῶνται χύνουν οἶνον καὶ λέγουν «ἔτσι νὰ χυθῇ τὸ αἷμα τῶν ἐχθρῶν μας», ὅπερ ὑπενθυμίζει τοὺς ὁμηρικοὺς στίχους «ὁππότεροι πρότεροι ὑπὲρ ὅρκια πημήνειαν, — ὧδέ σφ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέοι, ὡς ὅδε οἶνος» (Ἰλ. Γ. 298-9) διὰ τοὺς ἐπιόρκους. Ὅπως δὲ στηρίζεται ἡ κατάρα εἰς μαγικὰ μέσα, οὕτως καὶ λύεται διὰ μαγικῶν μέσων. Σύνηθες μαγικὸν μέσον λύσεως τῆς κατάρας εἶναι ἡ διάλυσις ἅλατος ἐντὸς ὕδατος ὑπὸ τοῦ καταρασθέντος, ὅστις καθ' ὃν χρόνον ἐπιτελεῖ τὴν μαγικὴν ταύτην πρᾶξιν λέγει καὶ τὴν ἑξῆς φράσιν: «Ὅπως λειώνει τ' ἁλάτι, ἔτσι νὰ λειώσῃ ἡ κατάρα μου». Ἐνίοτε ὅμως ὁ καταρώμενος ἀναθέτει εἰς τὸν θεὸν τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν, ὅπως καὶ ὁ εὐχόμενος τὴν εὐχήν, λέγων: «Νὰ ἔχῃς τὴν εὐχή, ἢ τὴν κατάρα, τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς Παναγίας» ἢ ἀρκεῖται ἁπλῶς εἰς τὴν ἐκστόμισιν τῆς φράσεως: «Νὰ ἔχῃς την εὐχή μου ἢ τὴν κατάρα μου». Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι ἡ εὐχή, καὶ μάλιστα ἡ κατάρα, ἐκπληροῦνται καὶ ὅταν γίνεται ὡρισμένας ἡμέρας (τὴν Τρίτην π. χ. διὰ τὴν κατάραν). Καὶ σήμερον δὲ ὁ λαὸς ἔχει τὴν αὐτὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ν' ἀναγράφῃ ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων τὴν κατάραν, ἰδίως ὅταν θέλῃ νὰ προφυλάξῃ ταῦτα ἀπὸ τῆς κλοπῆς. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἡ συνήθεια αὕτη, τῆς ἀναγραφῆς τῆς κατάρας, ἐπεκράτει ἐπὶ τῶν τάφων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συλήσεως αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *L. Schmidt* (μετάφρ. *Δ. Ι. Ὀλυμπίου*) Ἠθικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, *Στ. Κυριακίδου* Ἑλληνικὴ λαογραφία τ. Α΄. ΚΑΨ.

— *(Θρησκ.)*· βλ. εὐλογία, κατάρα.

Ἀρὰ (Ara)· βλ. Ἀρῖνοι.

Ἀρὰ ὁ Ὡραῖος *[Μυθ.]*. Θρυλικὸς βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας. Τὸ πρὸς τὴν μυθικὴν Σεμιράμιδα ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος εἶναι εἷς τῶν περιεργοτέρων θρύλων τῆς ἀρμενικῆς λογοτεχνίας. Α. Δ.

ἀρὰ (ὁ) (Ara) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραΐδων*. Τὰ πτηνὰ ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀναστήματος, τοῦ ἰσχυροῦ, λίαν κυρτοῦ κατὰ τὸ ἄκρον καὶ ἐξογκωμένου κατὰ τὸ μέσον τῶν σιαγόνων ράμφους, τῆς χονδρῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεμβράνης, ἥτις καλύπτει τὰς ρωθωνικὰς ὀπὰς καὶ ἐπεκτείνεται ὀλίγον εἰς τὸ πρόσωπον περιβάλλουσα κύκλωθεν τὰς ὀφθαλμικὰς λόγχας. Οἱ πόδες των εἶναι ἰσχυροὶ καὶ ἡ οὐρά των ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ μακρὰ κωπαῖα πτερύγια. Ὁ χρωματισμός των εἶναι λαμπρός. Τὸ τεφροκύανον μὲ τὸ κίτρινον, τὸ πρασινέρυθρον μὲ τὸ φαιοῖῶδες καταλλήλως συνδυαζόμενα ἀποτελοῦσι τὴν ἁρμονικωτέραν ποικιλίαν χρώματος. Οἱ ἀρὰ μέχρι τινὸς κατετάσσοντο εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ψιττακιδῶν*, ἀλλὰ σήμερον ἀποτελοῦσιν ἰδίαν οἰκογένειαν, τὴν τῶν *ἀραΐδων*.

Ἀρὰ ὁ κοινός.

Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικὴν καὶ ἐνδιαιτῶνται συνήθως καθ' ὁμάδας. Ἡ μακρὰ οὐρά των ἐμποδίζει τὰ πτηνὰ ταῦτα νὰ βαδίζωσιν εὐχερῶς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνήθως μένουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ τρέφονται ἐκ τῶν κόκκων καὶ τῶν καρπῶν των. Τὰ δένδρα τοῦ καφὲ καὶ τῶν φοινίκων εἶναι τὰ ἀγαπητότερα εἰς αὐτά. Ἡ θήλεια κατασκευάζει τὴν φωλεάν της εἰς κοιλότητας γηραιῶν δένδρων καὶ γεννᾷ δύο λευκὰ ᾠά, ἅτινα ἐπῳάζουσιν ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ.

Μικροὶ συλλαμβανόμενοι οἱ ἀρὰ ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ εὐδοκιμοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ, ὅταν καταλλήλως προφυλάσσωνται ἀπὸ τοῦ ψύχους. Δύνανται νὰ προφέρωσι διαφόρους λέξεις ὅπως καὶ οἱ ψιττακοί, ἀλλὰ μανθάνουσι δυσκολώτερον τῶν τελευταίων νὰ ὁμιλῶσι. Τὸ κρέας των, ἂν καὶ δὲν εἶναι τρυφερόν, τρώγεται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῆς Γουϊάνας, οἵτινες παχύνουσι τὰ πτηνὰ ταῦτα διὰ κόκκων βάμβακος. Τὰ πτερά των χρησιμοποιοῦνται πρὸς στολισμὸν τῶν κεφαλῶν τῶν ἰθαγενῶν τῆς Γουϊάνας. Εἰς τὸ γένος περιλαμβάνονται πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα, εἶναι:

Ἀρὰ ὁ στρατιωτικὸς (Ara militaris), ὅστις ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς Βολιβίας μέχρι τοῦ Μεξικοῦ καὶ εὑρίσκεται εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς ζῳολογικοὺς κήπους τῆς Εὐρώπης. Εἶναι ὡραιότατον πτηνόν. Ὁ χρωματισμός του εἶναι πράσινος πρὸς τὸν ἐλαφρῶς ὑποκύανον· τὸ μέτωπόν του φέρει ἐρυθρὰν λωρίδα, τὸ πρόσωπόν του λευκὰς ραβδώσεις, τὰ μεγάλα πτερὰ τῶν πτερύγων του εὐρείας λευκὰς λωρίδας ἐν εἴδει πλακῶν καὶ τὰ κωπαῖα πτερύγιά του εἶναι ἐρυθροπράσινα.

Ἀρὰ ὁ μακάος (Ara macao). Διακρίνεται ἐκ τοῦ εὐμεγέθους σώματος, τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος φθάνει περίπου τὸ ἓν μέτρον ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ράμφους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς. Ὁ χρωματισμός του εἶναι λαμπρότερος ἢ τοῦ προηγουμένου εἴδους· ἡ κεφαλή, ὁ λαιμὸς καὶ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος εἶναι λαμπρῶς ἐρυθρά, τὰ μεσαῖα πτερὰ τῆς ράχεως κιτρινοπράσινα καὶ τὰ πτερὰ τῶν ἄκρων κυανᾶ. Ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς Βραζιλίας μέχρι τῆς Γουατεμάλας.

Ἀρὰ ὁ χλωρόπτερος (Ara chlolopterus). Ζῇ εἰς τὴν Βολιβίαν καὶ διακρίνεται τοῦ προηγουμένου ἐκ τοῦ πρασινοκιτρίνου χρώματός του καὶ τοῦ μικροτέρου μεγέθους του.

Ἀρὰ ὁ κυανοῦς (Ara cianeus). Τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματός του εἶναι βαθέως κυανᾶ καὶ τὰ κάτω κιτρινοπορτοκαλλιόχροα.

Ἀρὰ ὁ ὑακίνθιος (Ara hyacinthina). Διακρίνε-

Digitized by Google

ται διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ χρωματισμοῦ του, ὅστις εἶναι συνδυασμὸς κυανοῦ, βαθέως κιτρίνου, πρασίνου καὶ ἰώδους. Ζῇ κατὰ ζεύγη ἢ ὁμάδας εἰς τὰ παρὰ τὸν Ἀμαζόνειον ποταμὸν δάση. Σπανίως μεταφέρονται τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐν Εὐρώπῃ.

Ἀρὰ ὁ γλαυκὸς (Ara glaucus). Κατοικεῖ τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Βραζιλίας, τὴν Παραγουάην καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Οὐραγουάης καὶ διακρίνεται ἐκ τοῦ ἀνοικτῶς κυανοῦ χρωματισμοῦ τοῦ πτερώματός του.

Ἀρὰ ὁ σπ ξειος (Ara Spixii). Ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὸν ἀρὰ τὸν ὑακίνθιον, διαφέρων κατὰ τὸ μέγεθος, ὅπερ εἶναι μικρότερον, καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν ὀδοντωτῶν χηλίδων, τὰς ὁποίας φέρει ἐπὶ τῶν πλαγίων μερῶν τῆς κεφαλῆς του. Ζῇ συνήθως καθ' ὁμάδας, πλὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπαραγωγῆς του, ὁπότε σχηματίζονται ζεύγη (ἄρρεν καὶ θῆλυ) καὶ συχνὰ ἀλλάσσει τόπους διαμονῆς. Τὰ ᾠά της δύο τὸν ἀριθμὸν ἐναποθέτει ἡ θήλεια εἰς κοιλότητας δένδρων, τὰς ὁποίας αὐτὴ αὕτη κατασκευάζει διὰ τοῦ ἰσχυροῦ ῥάμφους της. Τρέφεται ἐκ διαφόρων κόκκων καὶ καρπῶν.

Δ. Ν. Π.

Ἄραβα *[Βιβλ.]*. Οὕτως ἀποδίδεται ἐνίοτε ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Π. Διαθήκῃ τὸ ἑβρ. *Ἀραμπά*, ὅπερ ὁτὲ μὲν κείμενον ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ δηλοῖ, μάλιστα παρὰ τοῖς προφήταις καὶ ποιηταῖς, τὴν ἄγονον καὶ ἀκατοίκητον περιοχήν, τὴν ἔρημον καὶ δὴ τὴν στέππαν, ὁτὲ δὲ κείμενον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις ἐνάρθρως *(Χααραμπά)* δηλοῖ τὴν βαθεῖαν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου, ἧς οἱονεὶ ἐπέκτασις εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μέχρι τοῦ Αἰλανιτικοῦ κόλπου κοιλάς. Ὑπὸ τὴν στενοτέραν δὲ ταύτην ἔννοιαν ἀποδίδοται συνήθως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Π. Διαθήκῃ διὰ τοῦ Ἄραβα. Μέρος τῆς κοιλάδος ταύτης, τὸ νοτιώτερον αὐτῆς, τὸ λεγόμενον *βαδὶ Ἐλ Ἀραμπά*, διασώζει τὴν παλαιὰν ὀνομασίαν μέχρι σήμερον. Ἡ κοιλὰς αὕτη πρὸς τῷ ἱστορικῷ ἐνέχει καὶ γεωλογικὴν μεγάλην σπουδαιότητα, ἐμφανίζουσα γεωλογικὸν φαινόμενον ἐκ τῶν μάλιστα παραδόξων. Ἀρχίζουσα δηλ. αὕτη μὲ ὕψος 563 περίπου μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μεσογείου θαλάσσης, κατέρχεται βαθμηδὸν μέχρι βάθους 392 μέτρων ὑπ' αὐτήν, ἀποτελοῦσα τὸ μέγιστον ἴζημα τῆς γῆς. Μετὰ δὲ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν ὑψοῦται πάλιν βαθμηδὸν μέχρι 240 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μεσογείου, ἵνα πάλιν κατέλθῃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἐκείνης. Οὕτως ἡ κοιλὰς αὕτη, μήκους ἐν συνόλῳ 410 περίπου χιλιομέτρων, παρουσιάζει ἓν ἴζημα 955 μέτρων ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας αὐτῆς καὶ ἔπειτα νέαν ὕψωσιν 632 περίπου μέτρων.

Ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τῆς κοιλάδος ταύτης ἀπέθανεν ὁ Ἀαρών, κατὰ τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπιστροφὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ ὁ Μωυσῆς ὕψωσε τὸν χαλκοῦν ὄφιν πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῶν θανατηφόρων δηγμάτων τῶν ὄφεων ὧν βρίθει ἡ ἐν λόγῳ ἔρημος (Ἀριθμῶν κα' 6 9). Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ κατάληψιν τῆς Ἰδουμαίας καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος καὶ ἐφεξῆς ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τοῦ Ἰσραήλ, ἡ κοιλὰς αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς ἐμπορικὴ ὁδὸς μεταξὺ Παλαιστίνης καὶ Αἰλανιτικοῦ κόλπου. Ἦτο δὲ κατὰ τὰς νεωτέρας γεωλογικὰς ἐρεύνας ἡ κοιλὰς αὕτη ἀρχικῶς ἡ κοίτη τεραστίας λίμνης, ἧς μικρὸν λείψανον ἀποτελεῖ ἡ *Νεκρὰ θάλασσα*, διότι τὰ ἀμμώδη καὶ κογχυλώδη στρώματα τῶν ἀποτελούντων τὸ περιθώριον τῆς κοιλάδος ὀρέων ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἦτο ἄλλοτε κατὰ 455 μέτρα ὑψηλότερα τῆς σημερινῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἢ 30 μέτρα ὑψηλότερα τῆς Μεσογείου. Οὔτε ὅμως μετὰ τῆς Μεσογείου οὔτε μετὰ τοῦ Αἰλανιτικοῦ κόλπου συνέχετο ἡ προϊστορικὴ λίμνη αὕτη, ἧς τὰ ὕδατα διὰ τῆς αὐξανούσης ξηρότητος τοῦ κλίματος βαθμηδὸν ἐξημίζοντο, αὕτη δὲ βαθμηδὸν ὑφίστατο καθίζησιν, μέχρις οὗ ἡ ῥοὴ τῶν ὑδάτων καὶ ἡ ἐξάτμισις ἰσορρόπησαν ἐν τῇ σημερινῇ ἐπιφανείᾳ τῆς 394 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μεσογείου κειμένης Νεκρᾶς θαλάσσης. Τέλος τοῦ ὀνόματος Ἄραβα ἀντίστοιχον ἦτο τὸ μεταγενέστερον ἑλληνικὸν *Αὐλών*.

Π. Ι. Μ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A Legendre* ἐν τῷ Dictionn. de la Bible τοῦ Vigouroux (I σ. 819 ἑξ.), *Buhl*, Geographie des Alten Palästina (1896). *G. Smith*, The historical Geographie of the Holy Land (1894) κ. ἑ.

Π. Ι. Μ.

Ἀράβα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰθιοπίας (*Βίων παρὰ Πλιν.* 6.35).

Α. Δ.

Ἀραβάκ· βλ. Ἀρουμπάκβι.

ἀραβακία (Arabacia Gray) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *εὐεχινοειδῶν ἐχινοζώων* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀραβακιδῶν*, ὅπερ ζῇ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἐντὸς τῶν θαλασσῶν.

ἀραβακίδαι (Arabacidae Gray) *[Παλαιοζ.]*. Ὁμοιογένεια τῆς ὑποτάξεως τῶν *ἐκτοβραγχιατῶν ἐχινοζώων*, ἥτις ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Ἔχει κέλυφος φέρον στενὸν ὑδροφόρον πεδίον συνιστάμενον ἐκ μεγάλων πινακιδίων διατρήτων ὑπὸ ζευγῶν πόρων, θηλὰς ἄνευ ἀκοκῶν καὶ ἀδιατρήτους, ἑδρικὸν πεδίον συνιστάμενον ἐκ τεσσάρων ἢ καὶ περισσοτέρων τριγωνικῶν πινακιδίων καὶ περιπρώκτιον ᾠοειδές.

Θ. Σ.

Ἀραβάκος· βλ. λ. Ἀρουάκ.

Ἀραβαλλὶ (Aravalli) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ ἐν ταῖς βοριοδυτικαῖς Ἰνδίαις (Ραζπουτάνα) κατευθυνομένη ἀπὸ ΝΔ πρὸς τὰ ΒΑ ἐπὶ ἐκτάσεως ἄνω τῶν 450 χμτρ, ἔχουσα μέσον ὕψος τῶν κορυφῶν 1000 μ. Ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσιν ἀξιόλογα μεταλλοφόρα κοιτάσματα ἐν οἷς καὶ χρυσοῦχα καὶ ἀργυροῦχα, ἔτι δὲ καὶ λατομεῖα μαρμάρου.

Δ. Ε. Μ.

Ἀραβαντινός, *Ἀναστάσιος Ἰω.* Τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου, υἱὸς τοῦ διαπρεποῦς νομομαθοῦς Ἰωάννου Ἀραβαντινοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1879. Μετὰ τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ παίδευσιν ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολήν, μετὰ δὲ τὴν λῆψιν τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος (1900) μετέβη εἰς Βερολῖνον πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ (1903—1907). Μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς Ἀθήνας διωρίσθη ἰατρὸς ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ (1910), ὑφηγητὴς τῆς Εἰδικῆς Νοσολογίας (1911) καὶ τέλος τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ μαθήματος τούτου (1918) καὶ τῆς προπαιδευτικῆς Παθ. κλινικῆς. Συνέγραψε πλείστας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ὧν μνημονεύομεν ὧδε τάς: «Die Percussion in der Bestimmung des Herzgrenzen» (Berlin 1907), «Ueber Kombinierte specifische Behandlung der Tuberculose» «Beiträge zur Klinder Tuberculose» (XVI, 2 καὶ *Ἰατρ. Πρόοδ.* 1912), «Τὸ παιδικὸν Καλα-ἀζὰρ ἐν Ἑλλάδι» Ἀθ. 1911 μετὰ τοῦ κ. *Μιχαηλίδου*), «Su una dermatite de canna che incontrasi in Grecia» (Malaria e malattie dei paesi caldi 1912). «Ἡ γενικὴ λεϊσμανίασις» Ἀθ. 1915 (βραβευθὲν ἐν τῷ Συμβουλιδείῳ ἀγῶνι) καὶ τὸ ἐξαίρετον αὐτοῦ σύγγραμμα. «Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτική», Α' τόμος «Ἑλώδεις νόσοι» (Ἀθ. 1927 8ον, σελ. 1120).

ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀραβαντινός,** *Ἀριστείδης*. Ἰατρός, υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου *Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ*, γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1852 καὶ σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐν Παρισίοις καὶ Γερμανίᾳ ἀπελθὼν εἰς Κέρκυραν ἐξήσκησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη λίαν ἐπιτυχῶς τὴν ἰατρικήν. Ἐγκατασταθεὶς εἶτα ἐν Ἀθήναις ἐξηκολούθησεν ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ καὶ συγγράφων. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ εἶναι «Τὰ μικρόβια» (Ἀθ 1900, 8ον), «Ἀσκληπιὸς καὶ Ἀσκληπιεῖα» (Λειψία, 1907, 8ον). Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1923.

ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀραβαντινὸς** *Δημήτριος* Υἱὸς τοῦ *Ἀριστείδου Ἀραβαντινοῦ*, γεννηθεὶς τῷ 1883 ἐν Κερκύρᾳ. Ἐχρημάτισεν ἐπὶ ἔτη τινὰ διπλωματικὸς ὑπάλληλος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1924 διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης ἡμερησίας πολιτικῆς ἐφημερίδος «Βραδυνῆς».

Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

—**Ἀραβαντινός,** *Ἰωάννης*. Νομομαθὴς γεννηθεὶς ἐν Κορίνθῳ, ἐκ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ κλάδου τῶν *Ἀραβαντινῶν Γεωργάτων*, ὧν εἷς κατοικήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Κορίνθῳ ἐγένετο γενάρχης τῆς ἑτέρας οἰκογενείας ἢ τῆς ἐν Ἠπείρῳ. Ὁ Ἰωάννης Ἀραβαντινὸς ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τετραετίαν τὴν νομικὴν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ κατόπιν εἰσῆλθε πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς Μόναχον πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς Βιέννην καὶ Γοτίγγην ὅπου καὶ κατὰ τὸ 1874 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ δικαίου. Ἀπὸ τοῦ 1875 ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου ἐν Ἀθήναις, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν πρωτίστων τῆς νομικῆς ἐπιστήμης θεραπόντων, τῷ δὲ 1906 διωρίσθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου. Μακρὰ ὅμως νόσος δὲν τῷ ἐπέτρεψε εἰμὴ μόνον ὀλίγα μαθήματα νὰ διδάξῃ καὶ τὴν 21 Ἰουλίου 1907 ἀπέθανεν ἐν Ἑλβετίᾳ. Συνέγραψεν: «Ὀλίγαι γραμμαὶ περὶ ὑπαλληλίας» (Ἀθῆναι 1876). «Πραγματεία περὶ εὐθύνης τῶν ἡγεμόνων καὶ ὑπουργῶν» (Ἀθῆναι 1880), «Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον» (τόμ. Α'—Β' Ἀθῆναι 1897—1904) καὶ διαφόρους ἄλλας νομικὰς διατριβὰς δημοσιευθείσας εἰς τὴν «*Θέμιδα*» καὶ τὴν «*Ἐφημερίδαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας*».

Δ. Κ. Μ.

—**Ἀραβαντινός,** *Κωνσταντῖνος* Υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου Παν. Ἀραβαντινοῦ. Παλαιὸς ἐν Ἀθήναις Τραπεζίτης καὶ ἐπανειλημμένως Πρόεδρος τοῦ Χρηματιστηρίου. Ἐγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1846 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὡς βουλευτὴς Ἀττικοβοιωτίας τῷ 1911 ἀρχόμενο. Ὑπῆρξεν ἀνὴρ λόγιος, ἐκδώσας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Σπ. Ἀραβαντινοῦ* τὴν «Συλλογὴν τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου», ἀνέκδοτον ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλιπομένην, προτάξας αὐτῆς ἐκτενῆ καὶ ὡραίαν εἰσαγωγήν. Ἐπίσης τῷ 1910 ἐξέδωκεν ἕτερον ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ πατρός του, τὸ «Ἠπειρωτικὸν Γλωσσάριον». Λόγῳ τῆς εὐγενικῆς του δράσεως ἀπελαθεὶς ἐξ Ἰωαννίνων ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877—78 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὁπόθεν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὡς γνώστης τῶν Ἠπειρωτικῶν πραγμάτων, ἐστάλη εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Συνέδριον τοῦ 1878, ὡς βοηθὸς τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων *Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ* καὶ *Θεοδώρου Π. Δηλιγιάννη*, παρασχὼν ἐν αὐτῷ εἰς ἀμφοτέρους τούτους καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐν γένει ὑπόθεσιν πολύτιμον συμβολήν.

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

—**Ἀραβαντινός,** *Παναγιώτης Ἰω.* Υἱὸς τοῦ νομομαθοῦς Ἰω. Ἀραβαντινοῦ, δικηγόρος καὶ πολιτευτὴς γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1880. Ἐσπούδασε τὴν Νομικὴν ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ καὶ ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ἐπιστήμην του φοιτήσας καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1906 διωρίσθη ὑφηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ δὲ 1910 ἐξελέγη πρώτην φορὰν βουλευτὴς Ἀργολιδοκορινθίας, ἐξακολουθήσας ἔκτοτε τὸ πολιτικὸν στάδιον. Διετέλεσεν ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ προσωρινῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς τῷ 1916—1917, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν τῷ 1924 ἐπὶ τῆς πρώτης Κυβερνήσεως τῆς Δημοκρατίας καὶ τῷ 1926 ἐν τῇ Κυβερνήσει Εὐταξία, ἐπὶ δικτατορίας Παγκάλου. Συνέγραψε: «Συμβολὴν ἱστορικὴν περὶ τῆς ἀπροσπορίστου περιουσίας τῶν ὑπεξουσίων» (1903), «Die Anfechtbarkeis der Besitzübertragung» (1905).

Δ. Κ. Μ.

—**Ἀραβαντινός,** *Παναγιώτης Σταμ.* Ἐκ τῶν ἐπιφανῶν λογίων Ἠπειρωτῶν τοῦ λήξαντος αἰῶνος. Ἦτο υἱὸς τοῦ Σταματέλου Ἀραβαντινοῦ, ἐγεννήθη δὲ ἐν τῇ ἱστορικῇ πόλει τῆς Ἠπείρου Πάργᾳ τῷ 1811. Ἡ οἰκογένειά του κατήγετο ἐκ Κεφαλληνίας, ἀποικισθεῖσα ἐκεῖ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, καὶ ἐσπούδασεν ἐν Κερκύρᾳ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Γκίλφορδ. Τῷ 1836 ἐγκατεστάθη ἐν Ἰωαννίνοις ὡς Ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ πρῶτος αὐτὸς εἰσήγαγε καὶ ἐφήρμοσεν ἐκεῖ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν τῆς διδασκαλίας μέθοδον, ἣν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπινοήσαντες ἐφήρμοζον τότε ἐν τῇ Δύσει ὁ Σκῶτος Belle καὶ ὁ Ἄγγλος Langaster, ἀγνοημένην παντελῶς ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Τῷ 1837 ἐπανῆλθεν εἰς Πάργαν, ἔνθα νυμφευθεὶς τὴν κόρην τοῦ Δημητρίου Δεσίλα Πάντζα, ἐπιφανοῦς Παργινῆς οἰκογενείας, ἐπανέκαμψεν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐπανέλαβε τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, γενόμενος ὕστερον καὶ διευθυντὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς. Βραδύτερον παραιτηθεὶς τῆς θέσεως ταύτης ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὰ γράμματα, ἐγκύψας μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς σκοτεινῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ εἰς συγγραφὰς ἀναγομένας εἰς τὴν Ἐθνολογίαν, τὴν Ἱστορίαν, τὴν Γεωγραφίαν καὶ τὴν Λαογραφίαν τῆς Ἠπείρου. Ἐμελέτησε τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἱστορίαν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος καὶ κατέλιπεν ἔργον πολύτιμον διὰ τὴν γνῶσιν ταύτης τὴν δίτομον Χρονογραφίαν τῆς Ἠπείρου, ἐν ᾗ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ λήγων εἰς τὸ 1854 ἐκθέτει τὰ ἐν Ἠπείρῳ λαβόντα χώραν ἱστορικὰ γεγονότα. Ἂν καὶ ἐν πολλοῖς ἐλλείπει τὸ ἀκριβολόγον ἱστορικὸν πνεῦμα, ἂν καὶ πολλάκις, ὅπερ σφάλμα σπουδαιότατον, δὲν παραπέμπει εἰς τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἤντλησε τὰς πληροφορίας του, ἐν τούτοις ἡ Χρονογραφία του εἶναι σπουδαιοτάτη, ὄχι μόνον διότι εἶναι ἡ μοναδικὴ συνεχὴς καὶ συστηματικὴ ἱστορία τῆς Ἠπείρου καὶ ἰδίως τῆς νεωτέρας, ἀλλὰ καὶ διότι διέσωσεν ἐν αὐτῇ μαρτυρίας ἐκ πηγῶν ἐκλιπουσῶν ἤδη, ὡς κυρίως ὁ πολυθρύλητος *Κουβαρᾶς*, χειρόγραφον πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου ἀπολεσθὲν ἤδη. Ἀπέθανεν ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 19 Δεκεμβρίου 1870, ταφεὶς ἐν τῷ Ἀρχιμανδρείῳ. Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις οἰκία του ἔκειτο εἰς τὴν φέρουσαν τώρα τὸ ὄνομά του ὁδόν.

Ὁ Ἀραβαντινὸς δὲν ἐνέκυψε μόνον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἠπειρωτικῆς ἱστορίας, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λογίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οἵτινες ἐθεώρησαν ἄξιον περισυλλογῆς καὶ διασώσεως τὸν λεκτικὸν πλοῦτον τῆς ζώσης ἡμῶν γλώσσης καὶ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος μας, πράγματα τὰ ὁποῖα ἐθεώρει ματαιοπονίαν ἂν ὄχι ἀνοησίαν ὁ πνέων τότε ἄκρατος κλασσικισμός. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του, ζῶντος αὐτοῦ, ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς: **1) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τῶν τε ὁμόρων Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν διατρέχουσα κατὰ σειρὰν τὰ ἐν αὐταῖς συμβάντα ἀπὸ τοῦ σωτηρίου ἔτους μέχρι τοῦ 1854 (τόμοι δύο, Ἀθῆναι 1856—1857, τυπ. *Σ. Κ. Βλαστοῦ*). 2) Πραγματεία περὶ Δωδώνης (Ἰωάννινα 1862). 3) Παροιμιαστήριον ἢ Συλλογὴ παροιμιῶν ἐν χρήσει οὐσῶν παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις (Ἰωάννινα 1863).** Πλὴν τῶν αὐτοτελῶν τούτων ἔργων ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Πανδώρα» τὰς ἑξῆς μονογραφίας: **1) Περὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας τῆς Ἠπείρου (τ. Θ' τοῦ 1858 σ. 529). 2) Ἠπειρωτικά, ἤτοι περὶ Κορυτσᾶς; (τ. Ι' τοῦ 1859 σ. 518—520). 3) Τρεῖς βιογραφίαι (τοῦ *ἡγουμένου Ἐπιφανίου*, τοῦ *Παρθενίου Κατζούλη τοῦ Μετσοβίτου* καὶ τοῦ *Σπυρ. Τριανταφύλλου τοῦ Κερκυραίου*) ἐξ ἀνεκδότου βιογραφικῆς συλλογῆς ἀποσπασθεῖσαι (τ. ΙΓ' τοῦ**

Digitized by Google

1862 σ. 180). 4) Περὶ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Π. Θεσπρωτός* (τ. ΙΣΤ' τοῦ 1865 σ. 89—92)· καὶ 4) Περὶ τοῦ ὁσίου Νείλου τοῦ Ἐριχιώτου, ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς Γηρομερίου (τ. ΙΣΤ' τοῦ 1865 σ. 469—474).

Μετὰ θάνατον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του ἐδημοσιεύθησαν ἐπίσης τὰ ἑξῆς: 1) Συλλογὴ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου (Ἀθ. 1880). 2) Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ (κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ υἱοῦ του *Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ* Ἀθ. 1895). 3) Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων (Ἀθ. 1905). 4) Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον (Ἀθ. 1909).

Ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων δημοσιευμένων ἔργων του παραμένουν ἀνέκδοτα τοιαῦτα παρὰ τοῖς τέκνοις του καὶ τὰ ἀκόλουθα: 1) Περιγραφὴ τῆς Ἠπείρου, τρίτομος, συγγραφεῖσα κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ζωγραφείου διαγωνισμοῦ. Ἡ πραγματεία αὕτη ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλ. Φ.λ. Συλλόγου προκηρυχθέντα Ζωγράφειον διαγωνισμὸν ἐβραβεύθη κριθεῖσα ἀξία εὐφημοτάτης μνείας. Τμήματα τῆς περιγραφῆς ταύτης εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα Συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ τὸ Γλωσσάριον. 2) Ἐθιμογραφία τῆς Ἠπείρου. 3) Συλλογὴ βιογραφιῶν 300 περίπου λογίων Ἠπειρωτῶν, Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων ἀκμασάντων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας. 4) Πραγματεία περὶ τῆς καθ' Ἕλληνας ναυτικῆς, κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν καὶ τὰς ἀκολούθους ἐποχάς. 5) Μονογραφία περὶ τῆς φυλῆς τῶν Σκιπετάρ, ἤτοι Ἀλβανῶν (ἡμιτελής).

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

— **Ἀραβαντινός, Πάνος.** Ἕλλην ζωγράφος, σκηνογράφος καὶ σκηνοθέτης, υἱὸς τοῦ ἰατροῦ Ἀριστείδου Ἀραβαντινοῦ, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1886. Παιδιόθεν ᾐσθάνθη ἀκατανίκητον κλίσιν πρὸς τὴν ζωγραφικήν, ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸς ἐγκύκλιον μόρφωσιν, χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰς ἄλλας σπουδάς του, παρηκολούθει, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρός του, τὰ νυκτερινὰ μαθήματα τοῦ Πολυτεχνείου. Μετ' ὀλίγον ἐν τούτοις χρόνον, ἀναγνωρίσας ὁ πατήρ του ὅτι ἡ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν κλίσις τοῦ υἱοῦ του ἦτο ἰσχυροτάτη, ἐπείσθη ν' ἀποστείλῃ αὐτὸν πρὸς σπουδὴν εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίαν τῶν Τεχνῶν, ἐξ ἧς μετὰ τριετεῖς σπουδάς, ἀπεφοίτησε λαβὼν καὶ χρυσοῦν βραβεῖον εἰς διαγωνισμὸν εἰς ὃν μετέσχον αἱ Ἀκαδημίαι Τεχνῶν Βερολίνου καὶ Μονάχου.

Κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα ὡς ἔφεδρος κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912, κατήρτισε πλήρη συλλογὴν τῶν στολῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του μέχρι τότε, ἣν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐξέδωκεν ἰδίαις δαπάναις εἰς πολυτελὲς πολύχρωμον λεύκωμα. Μετὰ τὸν πόλεμον, τὰς περιπετείας τοῦ ὁποίου παρηκολούθησεν ἐνεργῶς ἐν Ἠπείρῳ, ἐξέθεσεν ἐν Ἀθήναις μεγάλην συλλογὴν πινάκων, ἀδιάσπαστον γενομένην ἀπὸ τοὺς φιλοτέχνους. Ταυτοχρόνως, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, οἵτινες διωργάνιζον τότε φιλανθρωπικὴν ἑορτὴν ἐν τῷ Βασιλικῷ θεάτρῳ, ἐξετέλεσε τὰ σχέδια πολλῶν πλαστικῶν εἰκόνων, αἵτινες ἐκτελεσθεῖσαι ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ ἐπέτυχον τόσον, ὥστε ἀπέσπασε τὰ συγχαρητήρια ἁπάσης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἥτις καὶ τοῦ ἀνέθεσε νὰ γράψῃ τὰς εἰκόνας της, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ καλλιτέχνης μετὰ περισσῆς τέχνης. Κατόπιν τῆς μεγάλης ταύτης καὶ πρώτης θεατρικῆς του ἐπιτυχίας, ὁ μουσουργὸς Σπῦρος Σαμάρας τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἐκπόνησιν τῶν σχεδίων τῶν σκηνογραφιῶν τῆς ὀπερέττας του «Πόλεμος ἐν πολέμῳ», αἵτινες ἐκτελεσθεῖσαι ἐν Γερμανίᾳ προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐκεῖ εἰδικῶν. Ἐν τούτοις, μεθ' ὅλας αὐτὰς τὰς γενικῶς ἀναγνωρισθείσας θεατρικὰς ἐπιτυχίας του, ὁ Ἀραβαντινὸς μετὰ δυσκολίας πολλῆς ἐπείσθη νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐργαζόμενος διὰ τὸ θέατρον, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦτο ζωγράφος καὶ ὄχι σκηνογράφος. Ὁπωσδήποτε, κατόπιν πολλῶν παρακλήσεων τῶν συγγραφέων Λάσκαρη καὶ Δημητρακοπούλου καὶ τοῦ μουσουργοῦ Σαμάρα, ἐπείσθη καὶ ἐξετέλεσε τὰ σχέδια τῶν δύο ὀπερεττῶν των «Ἡ πριγκίπισσα τῆς Σασσώνι» καὶ ἡ «Κρητικοπούλα», ὧν ἐπέβλεψε καὶ τὴν ἐκτέλεσιν γενομένην ἐν Ἀθήναις. Ταυτοχρόνως ἐξετέλεσε καὶ τὰ σχέδια ὅλων ἐν γένει τῶν ἐνδυμασιῶν (ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν) τῶν ἀνωτέρω δύο ὀπερεττῶν, ἅτινα τόσον ἐνεθουσίασαν τὴν πριγκίπισσαν Ἀλίκην, ὥστε ἀνέλαβεν αὐτὴ ἰδίαις δαπάναις τὴν κατασκευήν των. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ἐπείσθη, κατόπιν ἐπιμόνων ὀχλήσεων, νὰ σχεδιάσῃ καὶ τὰς σκηνογραφίας τῆς «Προθύμου χήρας» τοῦ Λάσκαρη, ἧς μία θαυμασία *μακέτα* ἐδωρήθη εἰς τὴν ἑταιρείαν τῶν Ἑλλήνων θεατρικῶν συγγραφέων. Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς θεατρικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐκτέλεσις τῶν σκηνογραφιῶν καὶ ἐνδυμασιῶν (325 ἐν ὅλῳ σχέδια) τῆς ἐπιθεωρήσεως «Ζεφὶρ-Φαλὲρ» εἰς ἣν ἐχρησιμοποίησεν, εἰς τὸ φυσικὸν πλέον, καὶ ἁπάσας τὰς στολὰς τοῦ λευκώματος, ὅπερ εἶχεν ἐκδώσει, ὡς ἐρρέθη, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Ταυτοχρόνως ἐφιλοτέχνησε καὶ θαυμάσιον πρόγραμμα τῆς παραστάσεως μὲ τὰς εἰκόνας τῶν συγγραφέων, μουσουργῶν καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον ἠγόρασε τότε ὁ Εὐστ. Λάμψας ἀντὶ πέντε χιλιάδων φράγκων. Φυγαδευθεὶς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλβετίαν συνεπείᾳ τῆς τότε ἐπαναστάσεως, ἐξηκολούθησε νὰ γράφῃ ἐκεῖ προσωπογραφίας, μεθ' ὃ ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὸ Βερολῖνον ὅπου, ἄγνωστον πῶς μεταπεισθείς, ἤρχισε νὰ μελετᾷ εἰδικῶς πλέον τὸ θέατρον.

Κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν, προκηρυχθέντος ἐν Μονάχῳ διαγωνισμοῦ διὰ τὴν σκηνογράφησιν τῆς «Frau ohne Schatten» τοῦ Ριχάρδου Στράους, μετέβη ἐκεῖ καὶ διαγωνισθεὶς μετὰ πλείστων ὅσων Γερμανῶν, ἔτυχε τοῦ πρώτου βραβείου. Μετὰ τὴν σημαντικὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν του, τῷ ἀνετέθη ἡ σκηνογράφησις καὶ ἄλλων ἔργων τῆς Ὄπερας τοῦ Μονάχου, μεθ' ὃ ἐπανελθὼν ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐγκατασταθεὶς ὁριστικῶς πλέον ἐκεῖ, ἐσκηνογράφησε τὸ «Μαγευμένο καράβι» τοῦ Βάγνερ, «τὸν Τριστὰν καὶ Ἰζόλδην» καὶ ἄλλα διάφορα ἔργα, θαυμασθεὶς κυρίως διὰ τὰς σκηνικὰς ἐπινοήσεις του πρὸς φυσικωτέραν ἀναπαράστασιν τοῦ κινητοῦ περιβάλλοντος. Λόγῳ τῶν μεγάλων αὐτοῦ θεατρικῶν ἐπιτυχιῶν — πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπενόησε καὶ ἴδιον τρόπον ἀλλαγῆς τῆς σκηνοθεσίας δι' ἑνὸς μόνου ἐργάτου — προσελήφθη εἰς τὴν *Ἐθνικὴν Ὄπεραν* τοῦ Βερολίνου ὡς καλλιτεχνικὸς διευθυντής, ἐσχάτως δὲ τῷ ἐδόθη καὶ ὁ τιμητικὸς τίτλος τοῦ Γενικοῦ καλλιτεχνικοῦ συμβούλου τῶν κρατικῶν θεάτρων τῆς Γερμανίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Ἀθήναις διαμονήν του (1927), παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Δημάρχου, ἔδωσε τὰς δεούσας ὁδηγίας πρὸς μετατροπὴν τῆς σκηνῆς τοῦ Δημοτικοῦ θεάτρου, ἐξελέγη δὲ παμψηφεὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἑλλήνων θεατρικῶν συγγραφέων.

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Π. Ἀραβαντινοῦ: *Στολαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τῆς ἐποχῆς 1851—1868.* (Ἀριστερά, ὁπλιτῶν· δεξιά, ἀξιωματικῶν.)

Π. Ἀραβαντινοῦ: *Στολαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τῆς ἐποχῆς 1833—1851.* (Ἀριστερά, ἀξιωματικῶν, δεξιά, ὁπλιτῶν.)

—**Ἀραβαντινός, Περικλῆς.** Υἱὸς τοῦ *Παν. Στ. Ἀραβαντινοῦ*, γνωστὸς ὑπὸ τὸ καλλιτεχνικὸν ψευδώνυμον *Ἄραμις*. Ἐγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1859 ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ αὐτόθι Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ. Τῷ 1879 φοιτητὴς ὢν ἐν Ἀθήναις καὶ διακαιόμενος ἐκ πατριωτικοῦ ζήλου μετέσχεν ὡς ἀντάρτης τοῦ ὑπὸ τὸν Σουλιώτην Ζῆκον Ζήκου ἐπαναστατικοῦ σώματος ἐξελθόντος ἐξ Ἀκαρνανίας εἰς Ραδοβίζι τῆς Ἠπείρου. Ζήσας οὕτω ἐπὶ ἀρκετοὺς μῆνας τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν βουνῶν ἤκουσε καὶ ἔμαθεν ὅλα τὰ κλέφτικα καὶ ποιμενικὰ τραγούδια· ὕστερον μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν ἐφοίτησεν εἰς τὰ ᾠδεῖα Νεαπόλεως καὶ Μιλάνου, σπουδάσας τὴν ᾠδικὴν καὶ ἐγκύψας ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους μουσικῆς τῶν διαφόρων λαῶν καὶ μάλιστα τῶν Σκώτων, Ἰρλανδῶν, Τσέχων, Οὐγγροβλάχων καὶ Σλαύων. Ἰδίως ὅμως ἠσχολήθη μὲ τὴν ἑλληνικὴν δημώδη μουσικὴν καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὰ ὁποῖα ψάλλων μὲ τὴν γλυκεῖαν βαρυτόνου φωνήν του καὶ μετ' ἰδιαζούσης ἐμπνεύσεως καὶ χάριτος κατέστησε γνωστὰ ἀνὰ τὰ διάφορα κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστημένος ἐν Παρισίοις ἵδρυσεν ἰδιωτικὴν σχολὴν ᾠδικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεπαιδεύθησαν ὄχι ὀλίγοι ἀριστεῖς τοῦ ᾄσματος, Ἕλληνες καὶ ξένοι.

— **Ἀραβαντινός, Σπυρίδων.** Νομομαθὴς καὶ πολιτευτής. Υἱὸς τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 20 Νοεμβρίου 1843 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1906. Ἀποπερατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἐν τῇ ἐν Ἰωαννίνοις περιωνύμῳ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐνεγράφη ὕστερον ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἧς ἐγένετο διδάκτωρ τῷ 1866. Ἔκτοτε ἀφιερώθη εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον καὶ ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντεισαγγελέως Πρωτοδικῶν εἰς τὸν τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1895 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἔκτοτε παραιτηθεὶς τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος ἐπηγγέλλετο τὸν δικηγόρον ἐν Ἀθήναις μέχρι τοῦ θανάτου του. Καθ' ὅλον τὸν βίον ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς δρᾶσιν περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πασχόντων Ἑλλήνων. Συνέγραψε δὲ ὡς καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς συγγράμματα: α') Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸν Ἱερὸν ἡμῶν Ἀγῶνα πολιορκιῶν καὶ ἁλώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῇ βάσει σημειωμάτων τοῦ ὑποστρατήγου Ἀρτεμίου Μίχου (Ἀθῆν. 1883). β') Ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ (σύγγραμμα κυρίως τοῦ πατρός του, ἐκδοθεῖσαν καὶ ἐπαυξηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, Ἀθῆν. 1896). Τέλος συνέγραψε καὶ διαφόρους νομικὰς διατριβὰς δημοσιευθείσας εἰς τὰ νομικὰ περιοδικὰ «*Ἐφημερὶς τῆς Νομολογίας*» καὶ «*Θέμις*».

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ἀραβέλλα (ἡ) (Arabella) *[Ζῳολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐνικιδῶν*. Ὁ ζωνοσκώληξ οὗτος ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Grube κατὰ τὸ 1851 καὶ διακρίνεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὀφθαλμῶν καὶ κεφαλικῶν κεραιῶν, τῆς κιρρώδους ραχιαίας προεξοχῆς, ἥτις διήκει καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σώματος ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν κιρροειδῶν ἐκφύσεων τῶν ὑποτυπωδῶν ποδῶν του. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει ἐλάχιστα εἴδη ὧν γνωστότερον, ἡ *ἀραβέλλα ἡ ἐδβάρσειος* (Arabella Edwardsii).

Δ. Ν. Π.

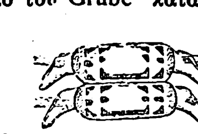

Ἀραβέλλα ἡ Ἐδβάρσειος.

ἀραβελλίτης (Arabellites Hinde) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *ἀννελιδῶν σκωληκοζῴων*, ζήσαν κατὰ τὸν παλαιοζωικὸν αἰῶνα εἰς τὰς σιλουριακὰς διαστρώσεις τοῦ Καναδᾶ καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ὡς καὶ εἰς τὰς τῆς δεβονίου καὶ τῆς ἀνθρακικῆς τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι δὲ μικρὰ μέλανα καὶ ζωηρῶς λάμποντα φυλλίδια, συνιστάμενα ἐξ ἀνθρακικῆς καὶ φωσφορικῆς ἀσβέστου, ἔχοντα μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν κάτω σιαγόνα τῆς ἀρτιγόνου ἐραντίας. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀραβελλίτης* scutellatus Hinde ἐκ τοῦ κάτω σιλουρίου τοῦ Τορόντο.

Θ. Σ.

Ἄραβες (οἱ). Λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, κατ' ἄλλους μὲν γηγενὴς τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου, κατ' ἄλλους δὲ ἔξωθεν ταύτης, ἐκ τῆς Χαλδαίας ἢ καὶ ἐξ Ἀφρικῆς ἴσως, καταγόμενος, ὅστις, ὡς καὶ τινες ἄλλοι λαοί, ἐμφανίζει τοῦτο τὸ ἰδιάζον,

Digitized by Google

ὅτι ζήσας ἐπὶ αἰῶνας ἄσημος ἐντὸς τῆς κοιτίδος του, ἐξειλίχθη καὶ ἔδρασε κατόπιν κυρίως ἔξω ταύτης, ἐξαραβίσας ἄλλους λαοὺς διὰ θρησκείας νέας, τοῦ *Μωαμεθανισμοῦ* ἢ *Ἰσλαμισμοῦ*, τὴν ὁποίαν διέδωκε διὰ τῶν ὅπλων μετὰ τῆς γλώσσης του εἰς τὴν Βόρειον καὶ Κεντρικὴν Ἀφρικήν, εἰς τὴν Ἀνατολικήν, τὴν Νότιον καὶ τὴν Κεντρῴαν Ἀσίαν μέχρι τῆς Σιβηρίας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ ἀρχιπελάγους τῆς Σόνδης, ὅπως ὑποκύψῃ ἐπὶ τέλους εἰς τοὺς ἐξ Ἀσίας Τούρκους κατακτητάς, δεχθέντας καὶ τὴν νέαν αὐτοῦ θρησκείαν.

Ὀνομασία καὶ καταγωγή. — Ἡ ῥίζα *αραβ 'αραμπ, arabi* σημαίνει κατά τινας *δύσις* (ἴδ. *J. Müller*, Sämmtliche Werke, 1831), διότι διὰ τοὺς Χαλδαίους ἡ Ἀραβία ἔκειτο πρὸς ἑσπέραν. Κατὰ ταῦτα ἡ λέξις *Ἀραβία*, οὖσα καθαρῶς σημιτικῆς καταγωγῆς, εἶναι συγγενὴς μὲ τὸ *Εὐρώπη* (*Ἔραπ* ἤτοι *Ἑσπερία*) καὶ μὲ τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν *ἄραπ*, ἡ ὁποία σημαίνει *σκότος*, καὶ εἶναι ἴσως κατὰ τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς ταύτας συγγενὴς πρὸς τὸ *ἔρεβος*, ἂν καὶ ὁ Georg Kurtius ἄλλην δίδει ἐτυμολογίαν εἰς τὴν λέξιν ταύτην (ἴδε Grundzüge der griechischen Etymologie σελ. 480), θεωρῶν ταύτην σανσκριτικῆς, ἤτοι ἰνδογερμανικῆς καταγωγῆς. Κατὰ τὸν Th. Nöldeke (ἐν The Historians History of the World, τόμος VIII, σελὶς 2), ἡ ἀληθὴς σημασία τῆς λέξεως *ἄραμπ* φαίνεται νὰ εἶναι «*ἔρημος*», ἀπαντᾷ δὲ κατὰ πρῶτον εἰς ἀσσυριακὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Θ´ π. Χ. αἰῶνος. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδὲν ἀναφέρεται τὸ θετικώτερον περὶ Ἀραβίας καὶ Ἀράβων πρὸ τοῦ Ἱερεμίου (ἴδ. Ἱερεμίου 2/2, 13/20, 21/13) καὶ Ἰεζεκιὴλ (27/21), παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ λέξις θεωρεῖται συνώνυμος πρὸς τὸ «*ἔρημος*». Εἰς περσικὰς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους ἡ λέξις *ἀραμπαγιὰ* φαίνεται, ὅτι σημαίνει ὡσαύτως τὴν ἔρημον τῆς Μεσοποταμίας καὶ Συρίας ὡς καὶ τὴν τοῦ Σινᾶ. Παρ' Ἕλλησιν, ὁ μὲν Ὅμηρος, ὁ κατὰ τὸν Ἵππαρχον ἀρχηγέτης τῆς γεωγραφικῆς «ἐμπειρίας», φαίνεται συγχέων τοὺς Ἄραβας πρὸς τοὺς Αἰθίοπας, οἰκοῦντας εἰς τὴν ἐσχατιὰν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου (Αἰθίοπες τηλόθ' ἐόντες, ἔσχατοι ἀνδρῶν), ἐνῷ καὶ ὁ Αἰσχύλος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἀπαντῶσι κατὰ πρῶτον αἱ λέξεις *Ἀραβία* καὶ *Ἄραβος* (Προμηθεύς, 422: «Ἀραβίας τ' ἄρειον ἄνθος», Πέρσαι, 318: «καὶ Μάγος Ἄραβος») φαίνεται ἀσαφῆ μᾶλλον ἔχων γνῶσιν περὶ τῶν ἀραβικῶν χωρῶν. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος λέγει πολλὰ περὶ «Ἀραβίων» καὶ «Ἀραβίης» (I 188, II 8, 12, III 8 9, 88, 91, 98, IV 30) τονίζων οὐχὶ μόνον τὴν στρατηγικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ἅτε πλουσίας εἰς προϊόντα, ἐκεῖ μόνον παραγόμενα (λιβανωτόν, οὗτινος ἔδιδον χίλια τάλαντα εἰς τοὺς Πέρσας ἐκτὸς ὡρισμένου φόρου ὑποτελείας). Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἑβραῖος προφήτης Νεεμίας γνωρίζει τοὺς Ἄραβας, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν, ὅστις ὀνομάζει *Ἀραβίαν* καὶ τὴν Μεσοποταμίαν (Ἀνάβασις I 5, 1). Κατὰ τὸν Στράβωνα (42) οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκάλουν τοὺς *Ἄραβας* καὶ *Ἐρεμβούς*, συνεργοῦντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ ἐτύμου «ἀπὸ γὰρ τοῦ εἰς τὴν ἔραν (δηλαδὴ εἰς τὴν γῆν) ἐμβαίνειν τοὺς Ἐρεμβοὺς ἐτυμολογοῦσιν οὕτως οἱ πολλοί, οὓς μεταλαβόντες οἱ ὕστερον ἐπὶ τὸ σαφέστερον, Τρωγλοδύτας ἐκάλεσαν, οὗτοι δέ εἰσιν Ἀράβων οἱ ἐπὶ θάτερον μέρος τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου κεκλιμένοι, τὸ πρὸς Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθιοπίᾳ».

Κατὰ τοὺς μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Εὐρωπαίων ἀγῶνας αὐτῶν οἱ Ἄραβες εἶναι γνωστοὶ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Σαρακηνοί*» (*Sarrasins*). Τὴν λέξιν ταύτην ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Σωζόμενος παράγει ἐκ τῆς *Σάρρας*, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγοντο δῆθεν οἱ Ἄραβες. Οἱ ἀραβολόγοι ὅμως θεωροῦσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην παραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἀραβικῆς λέξεως *σαρίκ*, ἥτις σημαίνει *κλέπτης* (*σάρακα=κλέπτειν*) ἢ *ληστής*, δοθεῖσαν δὲ εἰς αὐτοὺς ὡς ἐπιδιδομένους εἰς συστηματικὰς ληστρικὰς ἐπιθέσεις. Ἡ ἐκ τοῦ *σάρκ* (*=ἀνατολή*) ἐτυμολογία δὲν φαίνεται ὀρθή, διότι τὸ *σ* εἰς τὸ *σάρκ* εἶναι *ch* (*chark*), ἐνῷ τὸ *sarrasin* ἅπαντες οἱ Εὐρωπαῖοι ἔγραψαν καὶ γράφουσι μὲ ἁπλοῦν *s*. Ὁ Nöldeke ὅμως θεωρεῖ τὴν λέξιν *Σαρακηνοὶ* πολὺ παλαιοτέραν, ἀφοῦ ἤδη ὁ Πτολεμαῖος (1,16) ἀναφέρει τὴν λέξιν «*Σαρακηνή*» ὡς περιοχὴν τῆς Σιναϊτικῆς Χερσονήσου. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης, ἄγνωστοι εἰς τὰς ἀραβικὰς παραδόσεις κατέστησαν τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν αἰσθητὴν εἰς τὰς γειτονικὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, πιθανῶς δι' εἰσβολῶν καὶ δῃώσεων, ἐκ τούτων δὲ ὅλοι οἱ Ἄραβες ὠνομάσθησαν *Σαρακηνοί*, ἀραβαϊστὶ *σαρκαγὲ* (ὅπερ πάλιν φαίνεται συγγενὲς τῷ *σάρακα*.

Ἄλλο ὄνομα τῶν Ἀράβων εἶναι τὸ *Ταΐ*, διαδοθὲν κυρίως ἐν Συρίᾳ καὶ Βαβυλῶνι: Κατὰ τὰς ἀραβικὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας οἱ Ταΐ κατῴκουν εἰς τὰ βόρεια τοῦ Νέτζιτ (βλ. Ἀραβία), ὁπόθεν διεσπάρησαν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, δώσαντες βαθμιαίως τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ὅλους τοὺς Ἄραβας. Οὕτως οἱ Ἀραμαῖοι καὶ οἱ Πέρσαι ὠνόμαζον τοὺς Ἄραβας *Ταγιαγέ*, οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι καὶ *Ταζίκ*, (μετὰ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως *τζίκ*) καὶ *Ταζῆ*.

Σήμερον ἡ ὀνομασία *Ἄραβες* δίδεται συνολικῶς εἰς ἅπαντας σχεδὸν τοὺς σημιτικῆς καταγωγῆς λαοὺς (πλὴν τῶν Ἑβραίων) τοὺς ὁμιλοῦντας τὴν Ἀραβικὴν καὶ κατοικοῦντας οὐχὶ μόνον τὴν κυρίως Ἀραβίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, μέγα μέρος τῆς Μεσοποταμίας, τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τὸ Σουδάν, τὴν Σαχάραν, τὴν Κυρηναϊκὴν (Βεγγάζην) Τριπολίτιδα, Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον, ἐνῷ ἀρχικῶς ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς σημιτικοὺς λαοὺς τοὺς οἰκοῦντας τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου, ἀνατολικῶς τῆς Παλαιστίνης, καὶ τὴν Συροαραβικὴν ἔρημον. Ὡς ὁ ἁγνότερος τύπος τῶν Ἀράβων θεωροῦνται σήμερον οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν νότιον Ἀραβίαν, οἵτινες λέγονται *Ἀριμπᾶ*, καὶ εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τοῦ Χαδραμοὺτ (τῆς *Χατραμωτίτιδος* κατὰ Στράβωνα), ὡς καί τινες τῶν Βεδουίνων τῶν πλανωμένων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἀραβίας, ἐνῷ οἱ Ἄραβες τῶν παραλίων τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου καὶ οἱ τῆς Μεσοποταμίας θεωροῦνται ἀναμιχθέντες μετὰ Τουρκικῶν, Νεγροειδῶν καὶ Χαμιτικῶν στοιχείων, οἱ δὲ Ἄραβες τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης εἶναι μῖγμα ἀραβικῆς, φοινικικῆς καὶ ἑβραϊκῆς καταγωγῆς.

Ἡ θεωρία, καθ' ἣν Ἄραβες ἐγκατέστησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς μέχρι Σοφάλας θεωρεῖται ὑπό τινων ἀνυπόστατος. Φαίνεται ὅμως ἀποδεδειγμένη ἡ εἰς ἀρχαίους χρόνους μετανάστευσις λαοῦ τινος τῆς Ἀραβίας εἰς Ἀβησσυνίαν. Κατὰ τοὺς μ. Χ. χρόνους ἡ μόνη ἀραβικὴ ἐγκατάστασις εἰς Ἀφρικὴν εἶναι ἡ τῆς *Μαγαδόξου* (Mukdishu), ἄλλοτε πόλεως μεγάλης εἰς τὰ παράλια τῆς σήμερον Ἰταλικῆς Σομαλιλάνδης, ἀναγομένη εἰς τὸν Ι´ μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν τούτοις ἡ ἀραβικὴ ἐπίδρασις εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς εἶναι ἀκόμη σημαντική, καταφαινομένη καὶ ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν, ὡς τὸ ἐν τῇ τέως γερμανικῇ Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ *Δὰρ—ἐσ Σαλαάμ*, (=Πύλη τῆς Σωτηρίας). Ἴχνη ἀραβικοῦ τύπου ἀπαντῶσιν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Περσίᾳ καὶ Ἰνδίαις, ὅπου ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις, ἀκόμη δὲ καὶ παρὰ μὴ Μουσουλμάνοις (Ἰνδοῖς) ἡ ἀραβικὴ γραφή, ἐνῷ ἡ ἀραβικὴ ἐπίδρασις συναντᾶται καὶ ἐν Μελίτῃ (Μάλτᾳ), ἐν Ἱσπανίᾳ, ἐν τῇ Κεντρῴᾳ Ἀσίᾳ, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν Κίνᾳ.

Ἐθνολογία, ἀνθρωπολογία, λαογραφία.— Αἱ ἀραβικαὶ παραδόσεις ἀνάγουσι τὴν καταγωγὴν τῶν Ἀράβων εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, τοὺς ὁποίους ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ περιγραφομένης χώρας τῆς πλάσεως μεταφέρουν εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ Ἰνδικήν, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν νῆσον Κεϋλάνην. Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα περιπλανώμενοι μετὰ τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκδίωξιν αὐτῶν συνηντήθησαν ἐν Χετζάζῃ τῆς Ἀραβίας παρὰ τὸ ὄρος Ἀραφάτ, ὅπερ προσκυνοῦσι σήμερον οἱ μουσουλμᾶνοι Χατζῆδες τὴν παραμονὴν τοῦ Κουρμπὰν Βαϊραμίου, ἐξ οὗ καὶ ἡ παραμονὴ ὠνομάσθη ἀραβιστὶ *ἀριφέ*. Κατὰ τὰς αὐτὰς παραδόσεις τὸ ἱερὸν προσκύνημα τῆς Καάβας (*Κιαμπὲ = κυβικός*, ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἐκεῖ κτιρίου, ἔνθα φυλάσσεται ὁ οὐρανοπετὴς πιθανῶς μέλας λίθος) ἔκτισεν ὁ Ἀδὰμ ἢ ὁ κατὰ τοὺς Ἄραβας φίλος τοῦ θεοῦ (*Ἰμπραχὶμ Χαλὶλ οὐρ-Ραχμὰν*) Ἀβραάμ, οὗτινος διακρίνεται δῆθεν ἀκόμη ἐπὶ τοῦ μαύρου οὐρανοπετοῦς λίθου τὸ ἴχνος τοῦ ποδὸς εἰς τὸ λεγόμενον *Καδέμ-Σερίφ* (*= ἱερὸς πούς*), ἀνέκαθεν προσκυνούμενον ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων.

Ἡ Παλαιὰ ὅμως Διαθήκη ἐν τῇ τάσει τοῦ ν' ἀνάγῃ τὴν καταγωγὴν ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς τοὺς Ἑβραίους, θεωρεῖ καὶ τοὺς Ἄραβας καταγομένους ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, ὅστις, ὅτε ἡ Σάρρα ἦτο στεῖρα, ἀπέκτησεν ἐκ τῆς παιδίσκης ταύτης, τῆς Ἄγαρ, υἱὸν ὀνομασθέντα *Ἰσμαήλ* (λέξις, ἧς ἡ ῥίζα τοῦ πρώτου συνθετικοῦ σημαίνει καὶ ἐν τῇ σημερινῇ ἀραβικῇ, ἐσήμαινε δὲ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑβραϊκῇ *ἀκούειν*), διότι «ἐπήκουσε Κύριος τῇ ταπεινώσει σου» (Γεν. 16/12), τὸν ὁποῖον βραδύτερον ἡ Σάρρα ἰδοῦσα παίζοντα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἰσαὰκ ἀπέπεμψε μετὰ τῆς μητρός του. Ὁ Ἰσμαὴλ οὗτος κατῴκησεν ἐν τῇ «Ἐρήμῳ» (Γεν. 21/21), τῇ Φαράν, πιθανῶς ἐν τῇ Σιναϊτικῇ Χερσονήσῳ, γενόμενος τοξότης καὶ λαβὼν γυναῖκα ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Τὴν Ἄγαρ, πάσχουσαν μετὰ τοῦ υἱοῦ της ἐκ δίψης εἰς τόσον σημεῖον, ὥστε νὰ διατρέχωσιν ἀμφότεροι κίνδυνον θανάτου, ἔσωσεν ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου δείξας φρέαρ ποσίμου ὕδατος, σῳζόμενον κατὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἐν τῇ παρὰ τὴν Μέκκαν πηγῇ *Ἄμπου-ζεμζέμ*, ὅπερ καὶ μεταφέρεται καὶ διανέμεται καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς ἁγιασμὸς εἰς ὅλας τὰς μουσουλμανικὰς χώρας.

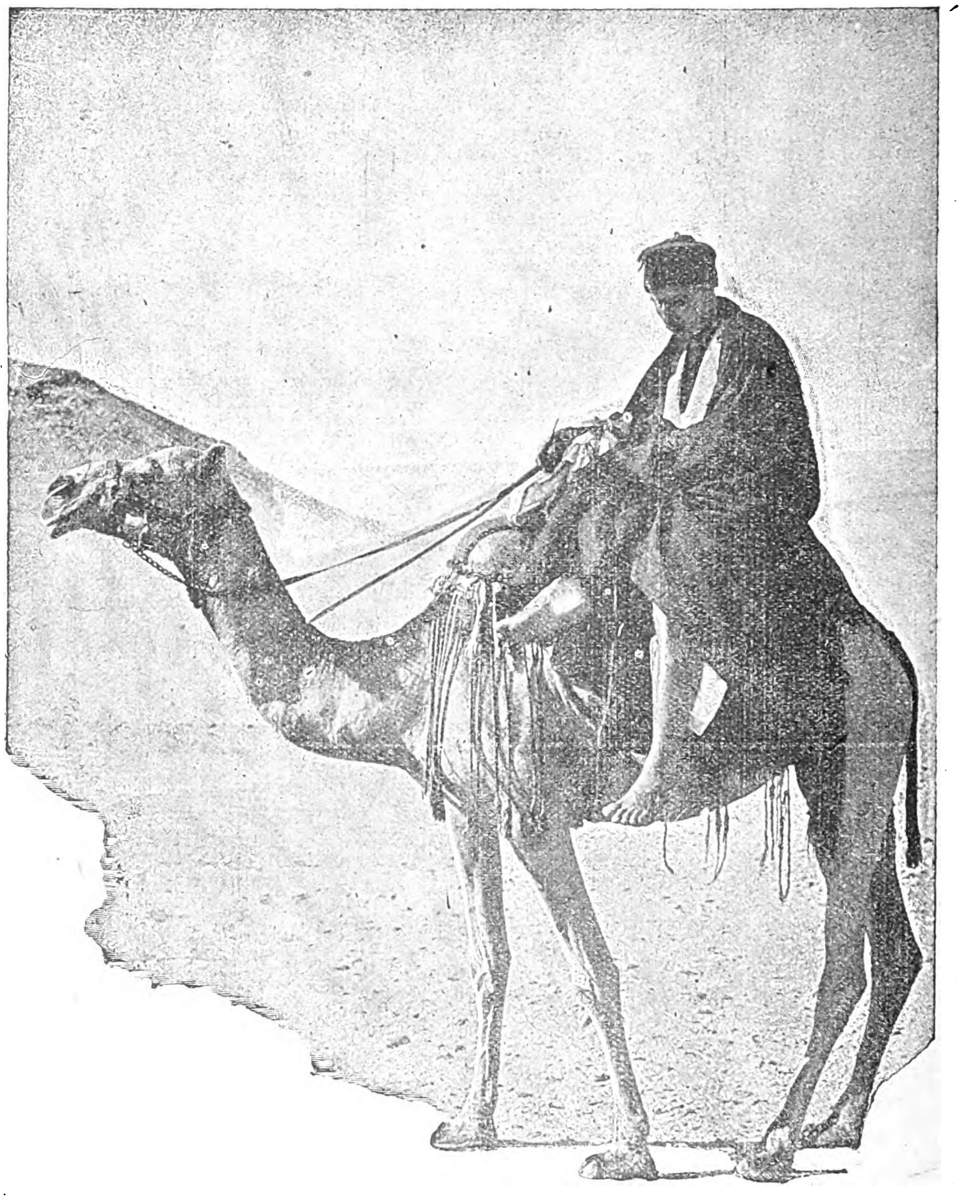

Ἄραψ ἐπιβαίνων καμήλου.

Digitized by Google

Κατ' ἄλλας ἐκ τῆς Βίβλου πηγαζούσας παραδόσεις ἡ καταγωγὴ μεγάλης μεριδος τῶν Ἀράβων ἀνάγεται εἰς τὸν *Ἰεκτὰν* (ἀραβ Καχτάν), υἱὸν τοῦ Ἔβερ καὶ ἔγγονον τοῦ Σημ, διαμοιράσαντα κατὰ την Βίβλον τὴν γῆν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Φάλεκ (Πεντάτευχος 10. 26). Εἶναι δὲ ἰδιαζόντως ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῶν ἀπογονων τοῦ Ἰεκτὰν ἡ Πεντάτευχος δίδει ὀνόματα, ἅτινα ἀνευρίσκονται κατόπιν ὡς ὀνόματα λαῶν καὶ χωρῶν εἰς τὰς *χιμιαριτικὰς* (*ὁμηριτικάς*, βλ. κατωτέρω) ἐπιγραφὰς και εἰς τοὺς Ἄραβας γεωγράφους ὡς *Ἀσαρμὼθ* (*Χαζαρμαβὲθ*) σήμερον *Χαδραμούτ*, *Ἀβιμεηλ* (*Ἀβιμὲ ἀχτάρ*), *Ἰωβὰβ* (*Γιουβεϊρᾶ*), *Οὐφεὶρ* (*Ὀφίρ*, ἡ μυθικὴ χρυσοφυρος χώρα τοῦ Σολομῶντος) κλπ. Οἱ *Ἰεκτανίδαι* οὗτοι Ἄραβες κατῴκησαν, ὡς λέγεται, κυρίως εἰς τὴν *Νότιον* ἢ *Εὐδαίμονα Ἀραβίαν*, τὴν σημερινὴν *Υεμένην*, τῆς ὁποίας ὅμως τοὺς κατοίκους ἄλλοι θεωροῦσιν ἀναμιχθέντας μετὰ χαμιτικῶν στοιχείων, ἐλθόντων ἐκ Σομαλιλάνδης καὶ ἄλλων χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Διάφοροι ἀραβολόγοι καὶ ἐθνολόγοι ὑποστηρίζουσιν, ὅτι οἱ νότιοι οὗτοι Ἄραβες, ἐξ ὧν κατάγονται οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς Ὑεμένης, οἵτινες ἦσαν ἀνέκαθεν μονίμως ἐγκατεστημένοι εἰς πόλεις καὶ συνοικισμούς, εἶναι λαὸς ὅλως διάφορος τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῶν βορείων Ἀράβων, ὧν σπουδαιότεροι εἶναι οἱ *Ναβαταῖοι*, οἵτινες θεωροῦνται ἀπόγονοι τοῦ *Ἰσμαὴλ* καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται *Ἰσμαηλῖται* (Ἐδωμῖται, Μωαβῖται, Ἀμμωνῖται, Μεδιανῖται), ἐνῷ οἱ τοῦ νοτίου τμήματος τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι εἶναι οἱ *Σαβαῖοι* καὶ οἱ τούτους διαδεχθέντες *Χιμιαρῖται*, εἶναι ἀπόγονοι τοῦ *Ἰεκτὰν* (Καχτάν). Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θεωροῦνται ὑπό τινων μᾶλλον χαμιτικῆς ἢ σημιτικῆς καταγωγῆς, ἄρα ἀφρικανικῆς προελεύσεως, οὗτοι δὲ θεωροῦνται καὶ οἱ *κυρίως Ἄραβες*, οἱ καὶ διακριθέντες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ κατὰ τὴν προμωαμεθανικὴν περίοδον, ἐνῷ οἱ Ἰσμαηλῖται ἦσαν οἱ νομάδες ἢ Βεδουῖνοι. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας ταύτης προσάγονται πολλὰ ἐπιχειρήματα:

1ον) Ἡ ἀναμφισβήτητος διαίρεσις τῶν Ἀράβων ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἱστορίας εἰς δύο κλάδους, τοὺς *νομάδας* ἢ *σκηνίτας*, τοὺς γνωστοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βεδουῖνοι* (ἐκ τοῦ *βαδία* ἢ *μπαδία=ἔρημος, ὁ περιπλανώμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ*) καὶ εἰς τοὺς *μονίμως ἐγκατεστημένους*, τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν ἢ *Φελλάχους* (ἐκ τοῦ *φάλαχα=γεωργία*), καὶ ἡ ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μεταξὺ τῶν δύο τούτων κλάδων ἐπικρατοῦσα ἐχθρότης. 2ον) Αἱ προϊσλαμικαὶ ἱστορικαὶ παραδόσεις, καθ' ἃς οἱ πρῶτοι ἀληθεῖς Ἄραβες ἐγκατέστησαν εἰς τὰ νότια τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄδεν, ἄρα δὲν ἦλθον ἐκ τῶν βορείως κειμένων σημιτικῶν χωρῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. 3ον) Τὸ ὄνομα *χυμιάρ*, ὅπερ ἐδίδετο ἐνίοτε μὲν εἰς τὴν κυβερνῶσαν τάξιν, ἐνίοτε δὲ εἰς ὁλόκληρον τὸν λαὸν τῆς Ν. Ἀραβίας, ὄνομα, ὅπερ σημαίνει «*σκοτεινὸς*» ἢ «*ἐρυθρὸς*» (καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἀραβικὴν ἡ λέξις *χαμρᾶ* καὶ τὸ ὑπερθετικὸν *ἄχμαρ*, σημαίνει *ἐρυθρός*, ὡς τὸ *Μπάχρι ἄχμαρ='Ερυθρὰ θάλασσα*), ἄρα δεικνύει συγγένειαν πρὸς τοὺς ἀφρικανικοὺς λαούς. 4ον) Ἡ συγγένεια τῆς χιμιαριτικῆς πρὸς τὰς ἀφρικανικὰς γλώσσας. 5ον) Ἡ ὁμοιότης τῆς γραμματικῆς τῆς σήμερον ὑπὸ τῶν καθαυτὸ Ἀράβων ὁμιλουμένης ἀραβικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἀβησσυνιακὴν γραμματικήν, ἔν τισι δὲ καὶ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀβησσυνίων. 6ον) Ἡ ὁμοιότης τῶν προϊσλαμικῶν πολιτειακῶν θεσμῶν τῆς Ὑεμένης καὶ τῶν πέριξ χωρῶν, οἵτινες ἦσαν (καὶ κατὰ *Στράβωνα* § 767) μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοὶ μετὰ τάξεως δούλων, πρὸς τοὺς σημερινοὺς τῆς Ἀβησσυνίας. 7ον) Ἡ φυσικὴ κατασκευὴ τῶν καθαυτο Ἀράβων, τὸ σχῆμα και αἱ διαστάσεις τῆς κεφαλῆς αὐτῶν. 8ον) Τὰ ἤθη και ἔθιμα τοῦ λαοῦ, ἅτινα εἶναι ἀντίθετα προς τὸ τῶν νομάδων, ἡ κλίσις αὐτῶν πρὸς τὸν μόνιμον βιον, πρὸς τὸν χορὸν καὶ τὴν μουσικήν, ὡς καὶ πρὸς τὴν γεωργίαν, ἅπαντα ἔχοντα σχεσιν περισσοτέραν πρὸς τὸν βιον τῶν λαῶν τῆς Α. Ἀφρικῆς. 9ον) Ἡ ὑφισταμένη εἰσέτι εὐχέρεια γάμων μεταξὺ νοτίων Ἀράβων καὶ ἀφρικανικῶν φυλῶν καὶ ἡ γονιμότης τῶν τοιούτων ἑνώσεων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οἱ βόρειοι Βεδουῖνοι, ὄντες νομάδες καὶ ποιμένες, ἐμφανίζουσι μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑβραίους, τῶν ὁποίων πλὴν τῆς γλώσσης καὶ τὰ ἤθη ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τῶν Β. Ἀράβων, διότι και οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν ἀρχικῶς ἐναντίον πάσης συγκεντρώσεως καὶ κρατικῆς ὀργανώσεως. Παρὰ πάντα ταῦτα οἱ εθνολόγοι, καιπερ πεπεισμενοι, ὅτι οἱ καθαυτὸ Ἄραβες ἦλθον ἐκ νότου καὶ οὐχὶ ἐκ βορρᾶ, ἐξακολουθοῦσι νὰ θεωρῶσι τοὺς Ἄραβας λαὸν ἰθαγενῆ τῆς Ἀραβίας καὶ οὐχὶ ἀφρικανικόν.

Τύπος γυναικὸς Βεδουΐνας.

Κατ' ἄλλους ἐθνολόγους οἱ Βεδουῖνοι εἶναι οἱ διατηρήσαντες πιστότερον τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχικῶν Ἀράβων. τῶν ὁποίων ἀραιοί τινες ἀπόγονοι ἴσως νὰ σῴζωνται ἀκόμη καὶ ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ (Ἰδ. *Eugène Pittard*: Les races et l'Histoire. Paris 1924), ἐνῷ εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς (Βερβερία) καὶ τῆς Ἀσίας (Μεσοποταμία) δίδεται τὸ συνολικὸν ὄνομα «*Ἄραβες*» εἰς λαοὺς στρατολογηθέντας ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀραβίας ἐπιδρομέων χωρὶς ν' ἀνήκωσιν εἰς κλάδον τινὰ τῆς Ἀραβικῆς φυλῆς.

Ἀνθρωπολογικῶς οἱ Ἄραβες εἶναι λεπτόρρινοι (ὡς εἶναι τοιοῦτοι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι, Ἀρμένιοι, Τοῦρκοι, Κοῦρδοι καὶ Καυκάσιοι) καὶ δολιχοκέφαλοι, λεπτοπρόσωποι λεπτόκογχοι, ὑψηλοὶ δὲ τὸ ἀνάστημα (μεταξὺ τῶν ὑψηλοτέρων Ἱσπανῶν κατατάσσονται κατὰ τὸν E. Pittard οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν ἄλλοτε τὸ ἐν Ἰβηρίᾳ κράτος τῶν Ἀράβων), ἔχοντες τὸ πρόσωπον ἐπίμηκες, ὀφθαλμοὺς μέλανας καὶ τὴν κόμην μαύρην. Ἄλλοι ὅμως θεωροῦσι τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ δολιχοκεφάλους ὡς ἐπήλυδας, τοὺς δὲ ἀληθεῖ Ἄραβας wirkliche Araber κατὰ τὸν *von Luschan*, τὸν *Bertholon* καὶ τὸν *Chantre*) ὡς βραχυκεφαλους, ἑπομένως δὲ καταγομένους ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, διὸ καὶ ὁ Pittard διερωτᾶται μήπως εἶναι συγγενεῖς τῶν ὑψηλοσώμων καὶ βραχυκεφάλων Κούρδων καὶ Ἀρμενίων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὑπό τινων ὡς Σημῖται μᾶλλον ἢ Καυκάσιοι. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος Στράβων θεωρεῖ τοὺς Ἄραβας συγγενεῖς τῶν Ἀρμενίων λέγων (§ 41): «Τὸ γὰρ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος καὶ τὸ τῶν Σύρων καὶ Ἀράβων πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφαίνει κατὰ τὴν διάλεκτον καὶ τοὺς βίους καὶ τοὺς τῶν σωμάτων χαρακτῆρας».

Πολιτισμός, πολίτευμα, ἤθη καὶ ἔθιμα.— Ἂν καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ἱστορικοὶ ἀποκαλοῦσι τοὺς πρὸ τοῦ Μωάμεθ χρόνους «*βάκτ ἐλ-δζαχιλιγιᾶ*» (ἐποχὴν τῆς ἀμαθείας), γεγονὸς εἶναι, ὅτι οἱ Ἄραβες καὶ δὴ οἱ κυριώτεροι ἀραβικοὶ λαοί, οἱ Ναβαταῖοι, οἱ Σαβαῖοι, οἱ Μιναῖοι, οἱ Χιμιαρῖται (Ὁμηρῖται) καὶ ἄλλοι εὑρίσκοντο κατὰ τὴν προϊσλαμικὴν ἐποχὴν εἰς βαθμίδα πολιτισμοῦ πολὺ ἀνωτέραν τῆς τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μωαμεθανισμοῦ. Ἡ γραφὴ εἶχεν ἀναχθῇ εἰς περιωπὴν τέχνης. Ἡ ποιησις ἤκμαζε, ἡ δὲ ρητορικὴ ἐθεωρεῖτο ὑπέροχον προτέρημα. Κατ' ἔτος ἐτελοῦντο πανηγύρεις, καθ' ἃς διεξήγοντο ρητορικοὶ καὶ ποιητικοὶ ἀγῶνες. Ἀντιθέτως πρὸς τὸ κοινωνικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε τὸ Κοράνιον, ἡ γυνὴ εἶχε πλήρη δικαιώματα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀραβικὴν κοινωνίαν. Ἡ καλύπτρα καὶ ὁ γυναικωνίτης (χαρέμ) ἦσαν ἄγνωστα πρὸ τοῦ Μωάμεθ. Κατὰ τὸν Nöldeke αἱ ἀρχαῖαι ναβαταϊκαὶ ἐπιγραφαὶ δεικνύουσιν, ὅτι ἡ γυνὴ κατεῖχεν ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν ἐν τῇ Β. Ἀραβίᾳ ἰσοτελείως πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρός. Εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ κτᾶσθαι καὶ τοῦ συμβάλλεσθαι ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀνδρός. Ὁ παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς Ἄραψι ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς μόνον εἰσαχθεὶς θεσμὸς τῆς πολυγαμίας ὑφίστατο πρὸ τοῦ Μωάμεθ καὶ ὑπὲρ τῆς γυναικός, δηλαδὴ καὶ ἡ γυνὴ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πολλοὺς συζύγους (πολυανδρία), τὸ δὲ δικαίωμα τοῦ διαζυγίου εἶχον ἐξ ἴσου ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ἐνῷ ὁ μωαμεθανικὸς νόμος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦτο μόνον εἰς τὸν ἄνδρα. Ὁ γάμος ἦτο δύο εἰδῶν: ἢ συμβόλαιον καθαρῶς ἰδιωτικὸν ἄνευ μαρτύρων, καθ' ὃ ἡ γυνὴ δὲν κατέλειπε τὴν πατρικὴν ἑστίαν οὐδὲ ὑπήγετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρός, ἢ γάμος ὡς ἀντελαμβάνοντο αὐτὸν καί τινες ἄλλοι ἀρχαῖοι λαοί, δηλαδὴ εἶδος ἀγορᾶς ἢ ἀπαγωγῆς, μεθ' ἣν ἡ γυνὴ ὑπέκυπτε τελείως εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ συζύγου, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ θεωρῆται δούλη αὐτοῦ. Καὶ αὗται αἱ δορυάλωτοι σύνευνοι δὲν ἐκρατοῦντο ἐν δουλείᾳ.

Τὸ πολίτευμα τῶν ἀρχαίων Ἀράβων ἦτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀριστοκρατικόν, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα, γνωρίζοντα πολλὰ περὶ Ἀραβίας, μοναρχικὸν μετὰ ἰδιάζοντος συστήματος, καθ' ὃ ἀνεζητεῖτο ὁ πρῶτος τεχθησόμενος ἄρρην γόνος ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ τούτου ὁ ἡμέτερος γεωγράφος: «Διαδέχεται δὲ τὴν βασιλείαν οὐ παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ὡς ἂν πρῶτος γεννηθῇ τινι τῶν ἐπιφανῶν μετὰ τὴν κατάστασιν τοῦ βασιλέως· ἅμα γὰρ τὸ κατασταθῆναί τινα ἐκ τῶν ἀρχῶν ἀναγράφονται τὰς ἐγγύους γυναῖκας τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ ἐφιστῶσι φύλακας, ἥτις δ' ἂν

Digitized by Google

πρώτη τέκῃ, τὸν ταύτης υἱὸν νόμος ἐστὶν ἀναληφθέντα τρέφεσθαι βασιλικῶς ὡς διαδεξόμενον» *(Στράβων* § 767). Εἶχον λοιπὸν οἱ Ἄραβες θεσμὸν ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν τοῦ σημερινοῦ *ἐμβρυωροῦ*, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν ἀνακηρυχθησόμενον διάδοχον τοῦ ἄρχοντος.

Ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως οἱ Ἄραβες εἶναι μία τῶν ἰσχυροτέρων καὶ εὐγενεστέρων φυλῶν τοῦ κόσμου. Ὁ βαρῶνος de Larrey, ὅστις ἠκολούθησε τὸν Ναπολέοντα κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείαν του γράφει, ὅτι ἡ φυσικὴ αὐτῶν κατασκευὴ εἶναι ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις τελειοτέρα τῆς τῶν Εὐρωπαίων, τὰ αἰσθητήρια αὐτῶν ὄργανα πολὺ ὀξύτερα, ἡ μορφὴ αὐτῶν ρωμαλέα καὶ εὐγενής, ἡ δὲ εὐφυΐα ἀνάλογος πρὸς τὴν φυσικὴν τελειότητα καὶ ἀναμφιβόλως ἀνωτέρα. Τὸ τυπικὸν πρόσωπον τῶν Ἀράβων εἶναι ὠοειδὲς καὶ μᾶλλον ἰσχνόν, οἱ ὀφθαλμοὶ μαῦροι καὶ λάμποντες, εἰσχωροῦντες βαθέως ὑπὸ πυκνὰς ὀφρῦς, ἡ ρὶς ἀέτειος, τὸ μέτωπον εὐθὺ ἀλλ' οὐχὶ ὑψηλόν. Κατὰ τὸ σῶμα ὁ Ἄραψ εἶνε μυώδης, ἔχει δὲ τὰ μέλη μακρὰ ἀλλ' ἰσχνά. Παραμεμορφωμένα ἄτομα καὶ νᾶνοι εἶναι σπάνιοι. Ἐκτὸς δὲ τῆς λέπρας ἥτις ἀπαντᾷ πολλαχοῦ, δὲν φαίνονται ὑπάρχουσαι ἄλλαι κληρονομικαὶ νόσοι μεταξὺ τῶν Ἀράβων. Εἰς πολλὰ μέρη κάμνει θραῦσιν ἡ εὐλογία, ὑπάρχουσι δὲ καὶ πυρετοί. Ἡ ὀφθαλμία εἶναι συχνὴ ἐν Ἀραβίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τόσον ὀξεῖαν μορφὴν ὅσον ἐν Αἰγύπτῳ. Οἱ Ἄραβες εἶναι καθαροὶ τὸ σῶμα καὶ περιποιοῦνται ειδικῶς τοὺς ὀδόντας των, οἵτινες εἶναι γενικῶς λευκοὶ καὶ λεῖοι. Τὸ πρόσωπον τῶν Ἀράβων ἀποπνέει γλυκύτητα, ἀλλ' οὐδέποτε σχεδὸν μειδιᾷ, ἐκφράζον τὴν σοβαρότητα καὶ ἀξιοπρέπειαν, ἥτις θεωρεῖται ἴδιον τῆς ἀραβικῆς φυλῆς. Ἁπλοῖ καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι ὑγιέστατοι, φθάνοντες πολλάκις εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐκ τῶν τεσσάρων πρώτων χαλιφῶν, οἱ τρεῖς ἀπέθανον ἐκ βιαίου θανάτου, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Βαχαβιτῶν, οἵτινες θεωροῦνται σήμερον οἱ ἁγνότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς ἀραβικῆς φυλῆς.

Ὁ Ἄραψ εἶναι πάντοτε προσηνὴς τοὺς τρόπους καὶ γενναῖος, ἀλλὰ καὶ ἐκδικητικός, σκληρός, ψεύστης καὶ δεισιδαίμων. Πασίγνωστος καὶ παροιμιώδης εἶναι ἡ τήρησις τοῦ δοθέντος λόγου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος, περιγράφων μάλιστα καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν δίδονται τὰ πιστὰ (III. 8) τῇ μεσολαβήσει τρίτου, καὶ καθ' ὃ πράγματι ἐδόθησαν εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Καμβύσου. Ὁ Ἄραψ δύναται νὰ ψευσθῇ, νὰ ψευδορκήσῃ καὶ νὰ ἀπατήσῃ ἀκόμη, ἀλλ' ἅπαξ δόσας τὸν λόγον του θὰ τὸν τηρήσῃ. Ὁ συνήθης ἁπλοῦς ὅρκος εἰς ὄνομα τοῦ

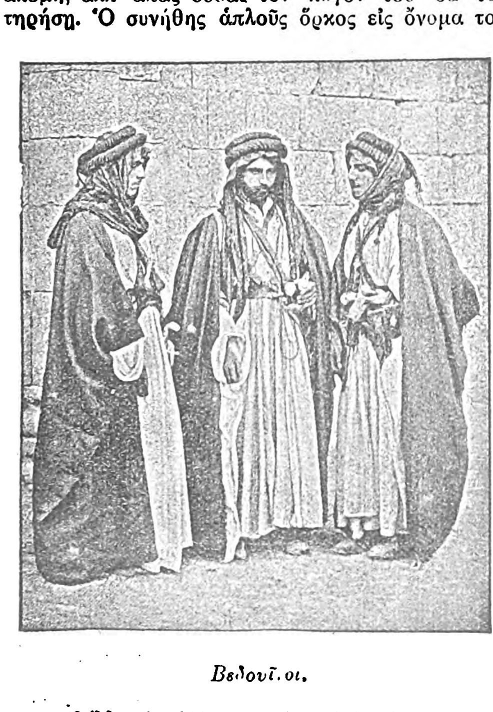

Βεδουῖνοι.

Θεοῦ (βάλλαχι) οὐδὲν σημαίνει διὰ τὸν Ἄραβα, ἀλλ' ὁ τριπλοῦς ὅρκος «βάλλαχι, μπίλλαχι, τάλλαχι» δὲν παραβιάζεται. Γνωστὴ ἐπίσης εἶναι ἡ πρὸς τὸν ξένον του πίστις καὶ ἀφοσίωσις τοῦ Ἄραβος. Ὁ Μπούρκχαρτ γράφει, ὅτι ὁ Ἄραψ δεικνύει τὸν ἀνδρεῖον αὐτοῦ χαρακτῆρα ὅταν ὑπερασπίζεται τὸν ξένον του μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας ζωῆς του. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Τοῦρκον ὁ Ἄραψ εἶναι φιλεύσπλαχνος καὶ εὐγνώμων, μηδέποτε λησμονῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀκόμη καὶ ὑπὸ ἐχθροῦ ἐπιδειχθεῖσαν γενναιοφροσύνην. Εἶναι παροιμιωδῶς φιλόξενος. Ἡ ἄφιξις ξένου δίδει πολλάκις ἀφορ-

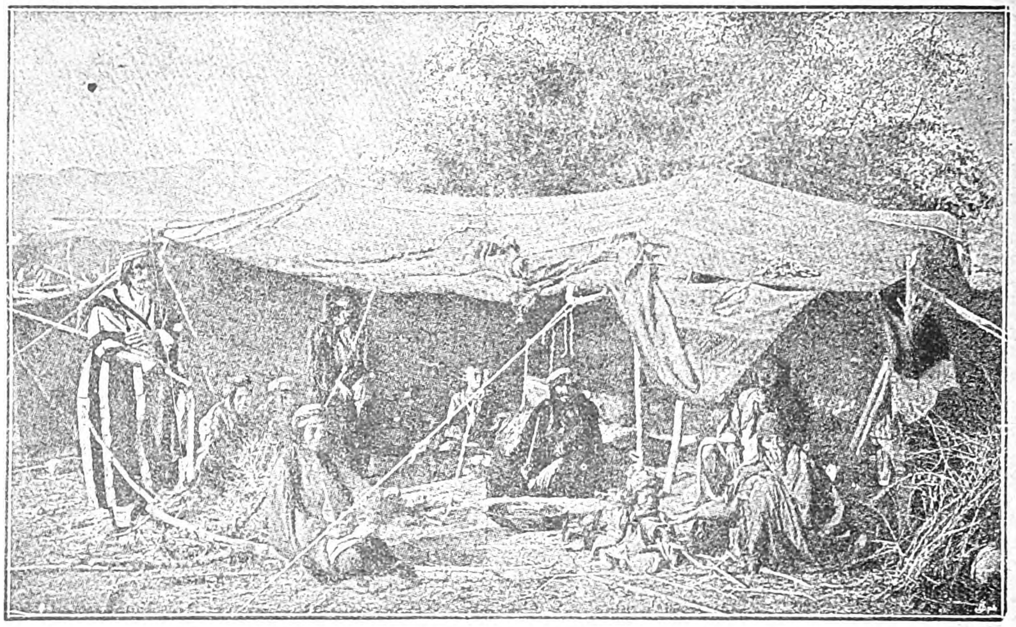

Σκηνὴ Βεδουίνων.

μὴν εἰς φιλικοὺς διαπληκτισμοὺς τῶν εὐπορούντων κατοίκων, ἀντιποιουμένων τὸ προνόμιον τῆς φιλοξενήσεως αὐτοῦ.

Τὸ ἠθικὸν ἰδεῶδες τῆς ἀραβικῆς φυλῆς εἶναι ἡ *μουρουββᾶ* (ἀρετή), ἤτοι ἡ περιφρούρησις τῆς φυλετικῆς τιμῆς καὶ ἡ καταπολέμησις τῶν παραβιαζόντων ταύτην.

Παρὰ τὰ γενικὰ ταῦτα γνωρίσματα ὑπάρχουσι καί τινες διαφοραὶ χαρακτῆρος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀραβικῶν φυλῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Χετζὰζ διακρίνονται διὰ τὴν εὐγένειαν, συνάμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα αὐτῶν. Οἱ τοῦ Νέτζιτ εἶναι ἀξιοπρεπεῖς καὶ πείσμονες, οἱ τῆς Ὑεμένης ἤπιοι καὶ γλυκεῖς τοὺς τρόπους, οἱ τῆς χώρας τοῦ Χασσα καὶ τοῦ Ὀμὰν φαιδροί, ἀλλ' ἀσταθεῖς καὶ θορυβοποιοί. Παιγνίδια καὶ ἀγῶνες εἶναι σπάνια ἐν Νέτζιτ καὶ Χετζάζῃ, ἀλλ' ἐν Ὑεμένῃ τελοῦνται συχνὰ ἀγῶνες ἀκοντισμοῦ *(τζιρίτ)* καὶ χοροί, συχνότερον δὲ ἐν Ὀμάν. Εἰς τὰς δύο τελευταίας ταύτας χώρας τὰ καφενεῖα μένουσιν ἀνοικτὰ ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, ἐνῷ εἰς τὸ Νέτζιτ εἶναι ἄγνωστα.

Ἂν καὶ ἐπιτρέπεται ἡ πολυγαμία, ὁ Ἄραψ ἔχει συνήθως μίαν μόνον γυναῖκα. Συζυγικαὶ ἀπιστίαι δὲν εἶναι συχναί, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ δύναται κατὰ τὸν μωαμεθανικὸν νόμον νὰ χωρίσῃ τὴν σύζυγόν του ὁπόταν θέλῃ. Γυνὴ παραπονουμένη διὰ κακὴν μεταχείρισιν τοῦ ἀνδρὸς δύναται νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πατρός της. Οἱ πλούσιοι Σεῖχαι ἔχουσι πολλὰς γυναῖκας. Εἰς τὸν οἰκογενειακόν του βίον ὁ Ἄραψ εἶναι φαιδρός, εἰλικρινὴς καὶ κόσμιος. Ἐντὸς τῆς σκηνῆς ζῇ ἀπρακτῶν. Ἡ μόνη του ἐνασχόλησις εἶναι ἡ περιποίησις τῶν ἵππων του καὶ ἡ ἄμελξις τῶν καμήλων. Τὰ τῆς σκηνῆς ἐπιμελοῦνται ἡ γυνὴ καὶ αἱ θυγατέρες. Τὰ ποίμνια φυλάττουσι μίσθιοι ποιμένες.

Ἡ δουλεία εἶναι καὶ σήμερον, ὡς εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, θεσμὸς ἀνεγνωρισμένος καθ' ἅπασαν τὴν Ἀραβίαν, δουλεμπορία δέ, ἰδίως μαύρων, διεξάγεται διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ Κόλπου. Οἱ δοῦλοι προήρχοντο κυρίως ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, ἀλλ' ἡ ἐκεῖθεν εἰσαγωγὴ ἔπαυσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τοὺς δούλους μεταχειρίζονται οἱ Ἄραβες ὡς ποιμένας ἢ ὡς ὑπηρέτας καὶ σωματοφύλακας, σπανίως δὲ καὶ εἰς γεωργικὰς ἐργασίας. Οἱ μαῦροι οὗτοι δοῦλοι, ἀσπαζόμενοι τὴν θρησκείαν τῶν κυρίων των, γίνονται φανατικοὶ Μουσουλμᾶνοι. Κατὰ δὲ τὸ ἀραβικὸν ἐξ ἔθους δίκαιον, πᾶς δοῦλος ἀσπασθεὶς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἀπελευθεροῦται μετὰ ἑπταετῆ δουλείαν, τότε δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ ἀντὶ νὰ ζητήσῃ καὶ λάβῃ παρὰ τοῦ τέως δούλου τὸ τίμημα τῆς ἐλευθερίας, χορηγεῖ εἰς αὐτὸν καὶ τὰ ἀπαιτούμενα χρηματικὰ μέσα, ὅπως ζήσῃ οἰκογενειακῶς ἐν ἀνέσει. Ἐκτὸς τούτου ἐπ' εὐκαιρίᾳ παντὸς εὐοιώνου οἰκογενειακοῦ γεγονότος, ὡς ἡ γέννησις, ἡ περιτομή, ὁ γάμος, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου μέλους τινὸς τῆς οἰκογενείας, εἷς ἢ πλείονες τῶν δούλων τῆς οἰκίας ἀπελευθεροῦνται. Οὕτως ἡ Ἀραβία ἀπέκτησε βαθμιαίως σημαντικὸν πληθυσμὸν μαύρων (ἀπελευθέρων), οἵτινες νυμφευόμενοι μετὰ γνησίων Ἀράβων ἐπλήρωσαν τὴν χώραν διὰ ποικίλων μιγάδων, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ ἀνατολικὰ καὶ νότια τμήματα, ὅπου λευκὸν δέρμα ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν. Διότι ἐν Ἀραβίᾳ οὐδεμία ὑπάρχει προκατάληψις ἐναντίον τῶν μετὰ μαύρων γάμων, οὐδὲ χωρίζουσι τὸν Ἄραβα ἀπὸ τοῦ Ἀφρικανοῦ κοινωνικαὶ ἢ πολιτικαὶ διαφοραί. Ὁ μαῦρος δύναται νὰ γίνῃ ἀκόμη καὶ Σεῖχης ἢ Καδῆς καὶ Ἐμίρης. Τοῦτο ἀποτελεῖ κανόνα ἐν Νέτζιτ, Ὑεμένῃ καὶ Χαδραμούτ. Ἐν Χετζάζῃ ὅμως ὑπάρχει ἀσθενὴς γραμμὴ διαχωρίσεως μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν.

Αἱ ἀραβικαὶ πόλεις καὶ κῶμαι, ἀκόμη καὶ τὰ ἀσημότερα χωρία εἶναι περιτετειχισμένα, ἀλλ' ἡ τειχοδομία, μηδὲ τῶν πύργων ἐξαιρουμένων, εἶναι ἐξ ἀπεξηραμένου χώματος. Τὸ ὅλον τεῖχος περιβάλλεται συνήθως ὑπὸ ξηρᾶς τάφρου. Αἱ ὁδοὶ εἶναι ἀκανόνιστοι, σπανιώτατα δὲ εὐθεῖαι. Ἄλλως τε ὁ Ἄραψ δὲν ἀγαπᾷ τὸ εὐθύ. Οἱ ἀραβικοὶ τάπητες δὲν ἔχουσιν ὀρθὰς γωνίας, ὁ Ἄραψ ὑπηρέτης δὲν δύναται νὰ τοποθετήσῃ τετραγωνοειδῶς ἓν ἐπιτραπέζιον κάλυμμα, ἀκόμη καὶ ἡ κυβικὴ Καάβα τῆς Μέκκας δὲν ἔχει τὰς γωνίας καὶ τὰς πλευρὰς ἴσας. Αἱ ἀραβικαὶ οἰκίαι εἶναι μονόροφοι ἢ διώροφοι, σπανίως τριώροφοι, μὲ ὀλίγα παράθυρα καὶ ἄνευ ἐξωτερικοῦ διακόσμου, μὲ ἐπιπέδους στέγας ἐκ πηλοῦ. Ὅταν αἱ πόλεις εἶναι μεγάλαι, τὸ εὐρύτερον μέρος μιᾶς ἢ περισσοτέρων ὁδῶν ἀποτελεῖ πλατεῖαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι μικροκαταστήματα εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Πολλὰ τοιαῦτα πρατήρια κρατοῦνται ὑπὸ γυναικῶν. Τὸ κυριώτερον τζαμίον κεῖται πάντοτε παρὰ τὴν πλατεῖαν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ διοικητήριον, τὸ ὁποῖον διαφέρει τῶν συνήθων ἀραβικῶν κατοικιῶν μόνον ὡς ὀχυρότερον τούτων. Ὀχετοὶ εἶναι ἄγνωστοι, ἀλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ ξηρότης τοῦ ἀέρος ἀναπληροῖ τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Αἱ ὁδοὶ σαρώνονται καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν παροίκων. Αἱ οἰκίαι ἐν Ὑεμένῃ, Χετζάζῃ καὶ Ὀμὰν χρίονται ἐνίοτε δι' ἀσβέστου ἢ χρωματίζονται, ἀλλ' εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀραβίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκτισμέναι διὰ πλίνθων ξηραινομένων εἰς τὸν ἥλιον, οὕτως ὥστε μακρόθεν αἱ πόλεις φαίνονται ὡς σωροὶ ἀκαθαρσιῶν. Ὀπταὶ πλίνθοι εἶναι ἄγνωστοι ἐν Ἀραβίᾳ, σπάνιαι δὲ αἱ λιθόκτιστοι οἰκίαι. Εἰς τὰ νότια τμήματα αἱ κατοικίαι τῶν πτωχοτέρων τάξεων εἶναι κατεσκευασμέναι ἐκ κλάδων φοίνικος καὶ τῶν τοιούτων. Ἀραβικαί τινες πόλεις ἔχουσι πύργους ὡρολογίου ἐξ ἀπεξηραμένων πλίνθων, ὁμοιάζοντας μακρόθεν πρὸς καπνοδόχους ἐργοστασίων ὕψους 15—35 μέτρων ἢ καὶ περισσοτέρων.

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀραβικῆς οἰκίας εἶναι ἡ αἴθουσα τοῦ καφέ, εὐρὺ δωμάτιον ἐστρωμένον διὰ ψιάθων, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ταπήτων καί τινων προσκεφαλαίων. Εἰς μίαν ἄκραν ὑπάρχει μικρὰ ἑστία πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ καφέ. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο συναθροίζονται οἱ

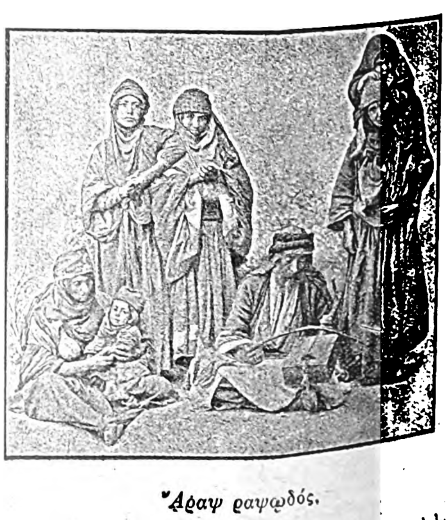

Ἄραψ ῥαψῳδός.

ἄνδρες ὑποδεχόμενοι τοὺς ξένους, οἵτινες καὶ ἐνδιαιτῶνται ἐκεῖ. Γυναῖκες εἰσέρχονται σπανίως εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην, ἐκτὸς ἂν εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρίσκωνται ἐν αὐτῇ ξένοι. Τοιαῦται αἴθουσαι εἶναι ἐνίοτε τόσον ἐκτεταμέναι, ὥστε ἡ ὀροφὴ αὐτῶν στηρίζεται διὰ στύλων. Εἰς τῶν τοίχων ἔχει

Digitized by Google

τοιαύτην διεύθυνσιν, ὥστε οἱ ἐν τῷ δωματίῳ νὰ στρέφωνται εὐκόλως πρὸς τὴν Καάβαν ὅταν θὰ προσευχηθῶσι. Τὰ ἄλλα δωμάτια εἶναι συνήθως μικρά.

Τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καλύπτει συνήθως ὁ Ἄραψ διὰ σκεπάσματος ἐκ συρραπτομένων τεμαχίων πιλήματος ἐκ τριχῶν αἰγός, ὅπερ προστατεύει κατὰ τῶν βροχῶν. Ἡ σκηνὴ ἔχει συνήθως 2 μέτρων καὶ πλέον ὕψος, 6—9 μέτρων μῆκος καὶ 3 μέτ. πλάτος. Τὸ ἐσωτερικὸν χωρίζεται διὰ τάπητος εἰς δύο, τὸν ἀνδρωνίτην καὶ τὸν γυναικωνίτην.

Ὁ Ἄραψ φέρει συνήθως χιτῶνα βαμβακερόν, ὑπὲρ τὸν ὁποῖον οἱ πλούσιοι ρίπτουσι μανδύαν ἐκ μαλλίνου ἢ μεταξωτοῦ ὑφάσματος. Οἱ μανδύαι τῶν σεΐχων εἶναι χρυσοΰφαντοι καὶ ἐνίοτε μεγάλης ἀξίας. Τὸν χειμῶνα Ἄραβές τινες φέρουσιν ὑπὲρ τὸν μανδύαν μηλωτὴν ἐκ δέρματος προβάτου. Τὴν κεφαλὴν καλύπτει διὰ βαμβακεροῦ μανδηλίου, συνήθως λευκοῦ, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖται εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ ταινίας. Ἀλλ' εἰς τὴν Χετζάζην, τὴν Ὑεμένην καὶ τὸ Ὀμὰν εἶναι συνήθη καὶ τὰ σαρίκια, συνήθως λευκά, κάτωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχει μικρὸν κάλυμμα τοῦ κρανίου. Αἱ γυναῖκες φέρουσιν εὐρεῖαν βαμβακερὴν ἐσθῆτα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καλύπτραν. Ἐν Μέκκᾳ καὶ Μεδίνῃ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τοῦ λαοῦ φέρουσι δερματίνην ἐμπροσθέλλαν, ἡ ὁποία τὸ θέρος εἶναι τὸ μόνον ἔνδυμα τῶν ἀνδρῶν. Αἱ γυναῖκες φέρουσιν ἀργυροῦς δακτυλίους εἰς τοὺς δακτύλους, τὴν ρῖνα καὶ τὰ ὦτα, ἀργυρᾶ ἢ ὑάλινα περιδέραια εἰς τὸν λαιμόν, ὡσαύτως δὲ ἀργυρᾶ ἢ ὑάλινα ψέλλια εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ἀστραγάλους. Εἰς τοὺς πόδας φέρουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες σανδάλια καὶ σπανιώτερον ὑποδήματα. Μόνον οἱ πολὺ πτωχοὶ περιπατοῦσι γυμνόποδες. Ὁ Ἄραψ ξυρίζει τὴν κόμην. Ἐφόσον ὅμως τρέφει τοιαύτην, οὐδέποτε τὴν βάφει, ὡς ὁ Πέρσης.

Ἡ ἀραβικὴ μαγειρικὴ εἶναι ἁπλουστάτη. Χόνδρος, ἤτοι χονδροκομμένος σῖτος (*πληγοῦρι*), μαγειρευμένος μὲ βούτυρον, ἄρτος ἑψημένος προχείρως ἐπὶ σιδηρᾶς πλακὸς ἢ ἔμπροσθεν ἀνοικτοῦ κλιβάνου (ἐξ οὗ ἡ *πίττα* τοῦ ραμαζανίου τῶν Τούρκων), ὀλίγα λαχανικὰ καὶ ὄσπρια, βραστὸν κρέας προβάτου ἢ καμήλου διὰ τοὺς εὐπόρους, φοίνικες καὶ ἄλλοι καρποὶ διὰ τοὺς ἀπορωτέρους. Τὴν ὄρυζαν (ροῦζ) τρώγουσι μόνον οἱ πλούσιοι. Οἱ ἰχθύες εἶναι κοινὴ τροφὴ εἰς τὰ παράλια. Εἰς μέρη τινὰ παρασκευάζεται εἶδος πλακοῦντος ἐξ ὀξυγάλακτος καὶ ἀλεύρου. Διὰ τοὺς ξένους σφάζεται ἀμνὸς ἢ ἐρίφιον, εἰς δὲ τὰς πενεστέρας τάξεις ἀρκεῖ ὁ καφές.

Τὸ τέϊον, εἰσαχθὲν πρὸ δεκαετίας μόλις, εἶναι ἤδη διαδεδομένον. Μετὰ τὸ φαγητὸν αἱ χεῖρες πλύνονται διὰ σάπωνος ἢ διὰ τῆς τέφρας ἀλκαλοειδοῦς φυτοῦ, μεθ' ὃ ἕκαστος συνδαιτυμὼν ἀρωματίζει τὰς χεῖρας, τὸ πρόσωπον καὶ ἐνίοτε τὰ φορέματα ἐκ κλειστοῦ περιαγομένου θυμιατηρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ καίουσιν ἀρώματα. Τοιοῦτο θυμιατήριον χρησιμεύει καὶ κατὰ τὰς τελετὰς καὶ ὑποδοχάς. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐτηρεῖτο μέχρις ἐσχάτων κατά τινας θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν Τούρκων παραληφθὲν ἐκ τῶν Ἀράβων. Ἐν Ὑεμένῃ καὶ Ὀμὰν γίνεται χρῆσις καὶ ἀρωματισμένου ὕδατος. Μετὰ τὸν ἀρωματισμὸν προσφέρεται εἰς τοὺς δαιτυμόνας καφὲς ἄνευ σακχάρεως, ἀλλ' ἀρωματισμένος δι' εὐώδους τινὸς σπόρου ἐξ Ἰνδιῶν. Τοῦτο γίνεται κυρίως εἰς τὰς πρώτας ὑποδοχάς, ὅτε προσφέρεται καφὲς δὶς καὶ τρίς. Οἱ κόκκοι τοῦ καφέ, ποιότητος ἀρίστης, γνωστῆς παρ' Εὐρωπαίοις γενικῶς ὡς καφὲς τῆς Μόκας, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου λιμένος τῆς Ὑεμένης, παρ' ἡμῖν δὲ ὡς καφὲς τῆς Ὑεμένης, ψήνονται, κοπανίζονται καὶ βράζονται δι' ἑκάστην φοράν, χρησιμοποιουμένου πρὸς τοῦτο ἰδιαιτέρου ὑπηρέτου ἢ δούλου. Οἱ Ἄραβες τρώγουσιν ἅπαξ μόνον τῆς ἡμέρας στερεὸν φαγητόν, τὴν ἑσπέραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν τρώγουσι πολύ, θεωροῦντες τὴν λαιμαργίαν καὶ πολυφαγίαν μέγα ἐλάττωμα. Χρῆσις οἴνου καὶ οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ἀπαγορευομένων ὑπὸ τοῦ Κορανίου, γίνεται σπανίως, ἂν καὶ παρὰ τοῖς κατοίκοις τῶν ὀρεινῶν μερῶν τοῦ Ὀμὰν ἐπιτρέπεται, ὡς λέγεται. Βεβαίως ὅμως σήμερον ἐπικρατήσαντος τοῦ βαχαβισμοῦ εἰς μέγα μέρος τῆς Ἀραβίας, ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ποτῶν θὰ εἶναι αὐστηροτέρα. Εἰς τὰ παράλια ἐν τούτοις εἰσάγονται οἰνοπνευματώδη, ἀκόμη καὶ ὄπιον (χασίς). Τὸ κάπνισμα εἶναι λίαν διαδεδομένον, κυρίως δὲ ἡ χρῆσις τοῦ ναργιλέ· εἰσάγεται δὲ ὁ καπνὸς εἰς Ἀραβίαν ἐκ Μεσοποταμίας ἢ παράγεται ἐπὶ τόπου (Ὀμὰν κ. ἀ.). Οἱ βαχαβῖται ὅμως ἀποστρέφονται τὸν καπνόν, καλοῦντες αὐτὸν μουχζῆ (ἐπαίσχυντον), ἡ δὲ χρῆσις αὐτοῦ τιμωρεῖται διὰ τῆς ποινῆς τοῦ δαρμοῦ.

Οἱ Ἄραβες εἶναι καλοὶ στρατιῶται. Εἶναι θαρραλέοι, ὑφίστανται μετὰ θαυμασίας ἀντοχῆς τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας καὶ περιφρονοῦσι τὸν θάνατον, διακρινόμενοι ἰδίως εἰς τὰς αἱψιμαχίας. Ἔχουσι γνώσεις καὶ τοῦ τακτικοῦ πολέμου, διαιροῦντες τὸν στρατόν των εἰς κέντρον καὶ πτέρυγας μετ' ἐφεδρείας καὶ πρωτοπορείας, χρησιμοποιοῦσι δὲ τὰς καμήλους ὡς εἶδος χαρακώματος πρὸς κάλυψιν τοῦ στρατεύματος. Παρὰ τοὺς ἄνδρας διακρίνονται καὶ αἱ γυναῖκες διὰ τὴν ἀνδρείαν των. Ἆθλοι ἡρωΐδων καὶ ἀμαζόνων φέρονται εἰς τὰς προϊσλαμικὰς παραδόσεις. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀναφέρεται ὅτι ἡ Ἀϊσέ, σύζυγος τοῦ Μωάμεθ, ἡγήθη μιᾶς ἐπελάσεως κατὰ τὴν λεγομένην μάχην τῆς Καμήλου (656 μ. Χ.). Καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχει συνήθεια νὰ συνοδεύωσιν ἕκαστον σῶμα ἀνδρεῖαι νεάνιδες, αἵτινες, ἐπιβαίνουσαι καμήλων, ἡγοῦνται τῆς ἐπιθέσεως ψάλλουσαι στίχους ἐξάπτοντας τὴν γενναιότητα τοῦ στρατοῦ των καὶ ὑβρίζοντας τὸν ἐχθρόν. Ἡ αἰχμαλώτισις ἢ ὁ φόνος αὐτῶν προκαλεῖ πολλάκις τὴν φυγήν. Αἱ ἀμαζόνες αὗται ἡγοῦνται κατόπιν καὶ τοῦ θριάμβου ἐν περιπτώσει νίκης.

Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι παρημελημένη ἐν Ἀραβίᾳ. Παρὰ τοῖς Βεδουίνοις δὲν ὑπάρχουσι σχολεῖα, ὀλίγα δὲ καὶ στοιχειωδέστατα εἶναι καὶ τὰ εἰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, περιοριζόμενα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Κορανίου. Πολλὰ παιδία διδάσκονται τὰ γράμματα, ἀκόμη καὶ τὴν ποίησιν καὶ ἱστορίαν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων συγγενῶν των κατ' οἶκον ἢ ὑπὸ τὴν σκηνήν. Εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην διδασκαλίαν ὀφείλεται ἡ καλὴ συμπεριφορά, ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων καὶ τὸ μεμετρημένον ἦθος τῶν μεμορφωμένων Ἀράβων. Εἰς τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα σχολεῖα διδάσκονται μόνον ἀνάγνωσις, γραφή, γραμματικὴ καὶ ρητορική. Τὰ νομικὰ καὶ ἡ θεολογία ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ἐν Ἀραβίᾳ αἱ λέξεις αὗται, διδάσκονται εἰς ἀπογευματινὰς ὁμιλίας ἐντὸς τζαμίων. Τὴν βάσιν τῆς θεολογικῆς μορφώσεως ἀποτελοῦσι ρητὰ τοῦ Κορανίου μετὰ σχολίων ὡς τὰ τοῦ Μπαϊνταβῆ. Μεγάλη σπουδαιότης δίδεται καθ' ἅπασαν τὴν Ἀραβίαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γραμματικῆς ὡς καὶ εἰς τὴν καλὴν ἀπαγγελίαν.

Ἡ γλῶσσα παρουσιάζει ἐλαφρὰς διαφορὰς εἰς τὰς διαφόρους ἀραβικὰς χώρας. Ἡ καθαροτέρα ἀραβικὴ ὁμιλεῖται εἰς τὸ Νέτζιτ, ὁμοιάζουσα τὴν τοῦ Κορανίου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον εἰς Σαμμάρ. Ἡ ἐν Χετζάζῃ ὁμιλουμένη ἀραβικὴ εἶναι κομψή, οὐχὶ ὅμως τόσον ἁγνή. Εἰς Χασᾶ, Μπαχρέϊν καὶ Ὀμὰν ἐπηρεάσθη πολὺ ἐκ ξένων στοιχείων, εἰς δὲ τὴν Ὑεμένην καὶ εἰς ἄλλα νότια μέρη εἶναι ἀνάμικτος μετὰ τῆς χιμιαριτικῆς ἢ ἀφρικανικῆς διαλέκτου τοῦ Χαδραμούτ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Βλ. Ἀραβία. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΑΒΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ. Βλ. σημιτικαὶ γλῶσσαι.

ΑΡΑΒΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΑ. Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων, πρὸ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ εἶναι γνωστὴ ὁπωσδήποτε εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀραβικῆς παραδόσεως, ἐξ εἰδήσεων, αἵτινες διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὑπὸ σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὑπὸ ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἀραβίᾳ μνημείων, ὅσα ἔφερον εἰς φῶς αἱ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφαί. Ἐξ ὅσων εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ συμπεράνωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν τούτων ἡ πρὸ τοῦ Μωάμεθ θρησκεία τῶν Ἀράβων ἦτο πολυθεϊστικὴ φυσιολατρεία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπερεῖχεν ὁ ἀστρικὸς χαρακτὴρ τῶν σπουδαιοτέρων θεοτήτων.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς θρησκείας ταύτης εἶναι καθόλου εἰπεῖν τὰ ἑξῆς: Πρῶτον ἡ λατρεία οὐ μόνον θεῶν, ἀλλὰ καὶ θεαινῶν. Δεύτερον ἡ ἐκδοχὴ τῆς μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου σχέσεως ὡς τῆς μεταξὺ κυρίου καὶ δούλου, φαινόμενον κοινὸν εἰς ὅλας τὰς σημιτικὰς φυλάς. Τρίτον τὰ ἰσχυρὰ φετιχιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προσδίδουν εἰς τὴν ἀραβικὴν θρησκείαν τὸν χαρακτῆρα τῆς πρωτογενοῦς καὶ τὰ ὁποῖα οὐδ' ὁ μωαμεθανισμὸς κατώρθωσε νὰ ἐξαλείψῃ. Τέταρτον ἡ ἀπουσία τῶν ἱερέων ὡς ἰδιαιτέρας τάξεως καὶ ἰδίου ἀξιώματος. Πέμπτον τέλος αἱ ἐτήσιαι θρησκευτικαὶ πανηγύρεις, αἵτινες τελούμεναι ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀραβικῶν φυλῶν κατὰ τόπους καὶ ἐν ἁμίλλῃ πρὸς ἀλλήλας ἔφερον καὶ ἐμπορικὸν χαρακτῆρα.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς· ἐὰν δ' ὅμως ἐξετάσωμεν τὰς φυλὰς ἑκάστας παρατηροῦμεν διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ ὡς πρὸς τοὺς λατρευομένους θεοὺς καὶ ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς λατρείας. Αἱ θρησκευτικαὶ παραστάσεις τῶν φυλῶν τῆς Νοτίου Ἀραβίας εἶναι περισσότερον γνωσταί· πρέπει ὅμως νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ φυλαὶ αὗται, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Ἐρατοσθένης παρὰ Στράβωνι, ἀνήκουν εἰς διαφόρους χρόνους, ἄρξασαι τῆς Ἀραβίας διαδοχικῶς, καὶ ὅτι γεννῶνται καὶ ἐντεῦθεν διαφοραὶ ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις καὶ τοὺς τύπους τῆς λατρείας.

Ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶμεν ὀνόματα θεῶν οἷα τὰ *Ἀτάρ*, *Ἀλμακάχ*, *Ἄμμ*, *Σίν*, *Σάμς*, *Βάδδ*, *Ταλάβ*. Ἐκ τούτων ὁ Ἀλμακὰχ ταυτίζεται πρὸς τὸν Ἑωσφόρον, ὁ Σὶν πρὸς τὴν σελήνην καὶ ὁ Σὰμς πρὸς τὸν ἥλιον. Ὁ δὲ Ἀτὰρ εἶναι ἄρρην θεὸς ἀντίστοιχος τῇ φοινικικῇ Ἀστάρτῃ Γενικὸν ὄνομα τῆς θεότητος εἶναι τὸ «*Ἀλλάχ*», ὅπερ σημαίνει αὐτὸ τοῦτο *θεός*, ὁ κατ' ἐξοχὴν θεός, ἀντίστοιχος δὲ αὐτῷ εἶναι ἡ «*Ἀλλάτ*», ὄνομα *θεᾶς*, θεᾶς κοινῆς πᾶσι τοῖς Σημίταις. Ἐν Μέκκᾳ ἐλατρεύετο ἄλλη τις θεὰ καλουμένη *Μανάτ*, ἀπαντῶσα καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς Ναβαταίων, οὐχὶ δὲ ἄγνωστος καὶ ἐν Μεδίνῃ. Πολλὴν σπουδαιότητα ἔχει διὰ τὴν ἀραβικὴν θρησκείαν ἡ λατρεία διαφόρων ἀντικειμένων, οἷον δένδρων καὶ μάλιστα λίθων.

Ἡ λιθολατρεία ἦτο διαδεδομένη παρὰ τοῖς Σημίταις καθόλου, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐκέκτητο ἰδιάζουσαν σημασίαν. Ἀπαντῶμεν λίθους ἀφιερωμένους εἰς διαφόρους θεότητας· πάντων ἐπισημότατος εἶναι ὁ *μέλας λίθος* τῆς Μέκκας, ὁ *Κααμπᾶ*. Τῶν ἱερῶν τούτων ἀντικειμένων, ὡς καὶ τῶν ἱερῶν ἐν γένει ὑπῆρχον κληρονομικοὶ διαχειρισταὶ καὶ θεράποντες, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν εἶναι ἱερεῖς, ὡς ἤδη εἴπομεν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας σημιτικὰς φυλάς, ἱερεῖς δὲν εἶναι καὶ οἱ προφῆται καὶ χρησμοδόται, οἵτινες τιμῶνται ἐξαιρετικὰ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀραβίᾳ ἐξέχων θεὸς εἶναι ὁ *Ἀλμακάχ*. Παρ' αὐτὸν λατρεύεται ἡ *Σάμς*, θεότης ἡλιακή, ἐνῷ ὁ *Σὶν* εἶναι θεότης σεληναία, εἰλημμένη πιθανῶς παρὰ τῶν Βαβυλωνίων, οἵτινες ἤσκουν ροπὴν καὶ ἐπὶ τὴν Ν. Ἀραβίαν. Ἰσχυροτέρα ἐν τούτοις ἦτο ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους, ὡς καὶ τῶν Ἀβησσυνίων καὶ τῶν Βυζαντίνων. Ὁ αὐτοκράτωρ μάλιστα Κωνσταντῖνος ὁ Β' ἢ κατ' ἄλλους ὁ Ἀναστάσιος ἀνέλαβε τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διὰ καταλλήλων προσώπων. Ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τούτων ἐξηγοῦνται τὰ μονοθεϊστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζει κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων.

Ἐν τῇ Βορείῳ Ἀραβίᾳ ἐπικρατοῦν ἀπὸ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος οἱ Ναβαταῖοι, τὰ τῆς θρησκείας τῶν ὁποίων γνωρίζομεν ὁπωσδήποτε ἐπίσης ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ ἐξ εἰδήσεων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἐπισημότατος θεὸς αὐτῶν εἶναι ὁ *Δουσάρης*, ταυτιζόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Διόνυσον. Εἴδωλον αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐν Πέτρᾳ, ἀποτελούμενον ἐκ τετραγώνου λίθου, κατὰ δὲ τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐτελοῦντο ἑορταὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἐπιφάνιος. Ὑπὸ μορφὴν λίθου ἐλατρεύετο καὶ ἡ *Μανάτ*.

Ἡ ἀραβικὴ παράδοσις ὁμιλεῖ περὶ ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν Μέκκᾳ, Μεδίνῃ καὶ Ταΐφῃ ἐζήτουν νέαν θρησκείαν. Οὗτοι, μονοθεϊστικὰ φρονήματα ἔχοντες, ἀλλὰ μὴ ὄντες οὔτε τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ οὔτε τοῦ Χριστιανισμοῦ ὀπαδοί, ἐκαλοῦντο *Χανίφ*, λέξιν τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται ὁ Μωάμεθ ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ *Μουσλὶμ* (=*πιστός*). Οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν ἱκανοποιοῦντο ὑπὸ τῆς εἰδωλολατρείας, εἶχον ἀσκητικὰς ροπάς, ἤσκουν ἔλεγχον τῶν παραδεδομένων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἴσως καὶ ἐστεροῦντο τῆς δυνάμεως νὰ δημιουργήσουν νέαν θρησκείαν, ὡς ὁ *Μωάμεθ*.

Περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως ἐν Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μωάμεθ μέχρι σήμερον, ὡς καὶ περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀραβίᾳ βλ. λ. Μωάμεθ καὶ Ἰσλαμισμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Tiele*, Kompendium der Religionsgeschichte, δ' ἐκδ. 1912. *Chantepie de la Saussaye*, Lehrbuch der Religionsgeschichte, ἐκδ. γ' 1905. *Wellhausen*, Reste arabischen Heidentums, β' ἐκδ. 1897. Ν. Λ.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ ΕΙΣ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ. Ἡ ἀραβικὴ φιλολογία ἄρχεται κυρίως μὲ τὸν Ἰσλαμισμόν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Μωάμεθ—570 μ. Χ.—ὑπῆρχον σπέρματα τῆς καθόλου πνευματικῆς ἀραβικῆς σκέψεως, ἂν καὶ οἱ Ἄραβες, ὡς προανεφέρθη, ὅλην τὴν προϊσλαμικὴν ταύτην περίοδον ὀνομάζουν «περίοδον τῆς ἀμαθείας».

Ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα ἤρχισε νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ ἀραβικὸν πνεῦμα καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ πρώτου χαλίφου τῶν Ὀμαγιαδῶν. Ἀλλ' ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τῆς μεγάλης καὶ τελικῆς τῆς Ἀραβικῆς Αὐτοκρατορίας διαιρέσεως ὁπότε τὸ Βαγδάτιον ὑψώθη εἰς δόξαν καὶ ἀκμήν. Οἱ Σαρακηνοὶ ὀφείλουν εἰς τὸν Ἕλληνα ἰατρὸν *Γεώργιον* τὴν παρ' ἑαυτοῖς εἰσαγωγὴν τῆς ἰατρικῆς. Ὁ δὲ περιβόητος Ἀροὺν Ἀλ Ρασοὶδ εἰς τὰς περιοδείας του εἶχε πάντοτε ἑκατὸν λογίους ἀκολούθους. Οὗτος διὰ διατάγματος διέταξεν, ὅπως πλησίον ἑκάστου τεμένους ἱδρυθῇ καὶ σχολεῖον καὶ προσελάμβανε μὲ μεγίστην ἀνεξιθρησκείαν τοὺς ἐπιστήμονας παντὸς θρησκεύματος εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, τὸν δὲ Χριστιανὸν νεστοριανὸν *Ἰωάννην Μπὲν Μασαουάϊ*, διώρισε πρῶτον Ἐπιμελητὴν ἐπὶ τὰς ἀκαδημαϊκὰς τῆς Αὐτοκρατορίας σπουδάς. Τὸ φιλελεύθερον παράδειγμα τοῦ Χαλίφου τούτου μιμηθέντες οἱ διάδοχοί του, συνετέλεσαν εἰς ταχεῖαν ἐξάπλωσιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐκτὸς τοῦ Βαγδατίου.

Αὔγουστος ὅμως τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀλ-Μαμοῦν. Οἱ πράκτορες αὐτοῦ, διεσκορπισμένοι ἀνὰ τὴν Συρίαν, Αἴγυπτον καὶ ἀλλαχοῦ, εἶχον τὴν ἐντολὴν νὰ συλλέγουν τὰ σπουδαιότερα βιβλία τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ στρατηγοί του, μὲ ἐπιμέλειαν συνήθροιζον καὶ ἀπέστελλον εἰς αὐτὰ τὰ ὅσα εὕρισκον πολύτιμα βιβλία, ὡς τὰ τιμαλφέστατα λύτρα. Ἑκατοντάδες καμήλων εἰσήρχοντο εἰς Βαγδάτιον, πεφορτισμέναι μὲ τόμους Ἑλληνικῆς, Περσικῆς καὶ Χαλδαϊκῆς πολυμαθείας, τὰ ὁποῖα καὶ μετεγλωττίζοντο εἰς τὴν Ἀραβικήν. Ἡ αὐλὴ τοῦ Βαγδατίου, πλήθουσα ἀπὸ διδασκάλους, παιδαγωγούς, μεταφραστάς, σχολιαστὰς καὶ ἐπιστήμονας πάσης κατηγορίας,

Digitized by Google

ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς Ἀκαδημία, παρὰ ὡς πρωτεύουσα μεγάλου καὶ πολεμικοῦ Κράτους. Ὁ Ἀλ-Μαμοῦν γνωρίζων τοὺς ἀπείρους φιλολογικοὺς θησαυρού., τοὺς ὁποίους ἐνέκλειον αἱ Βιβλιοθῆκαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπέβαλεν ὡς ἕνα ὅρον εἰς τὰς συνθηκολογίας του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' τὴν παράδοσιν συλλογῆς σπανίων καὶ πολυτίμων συγγραμμάτων. Λέγεται, ὅτι ταῦτα, μετὰ τὴν μετάφρασίν των, παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς δ ναστείας τῶν Ἀββασιδῶν, πολλοὶ Χαλίφαι ἐπροστάτευον τὸ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὁ Μουστάνσερ ἐστόλισε τὸ Βαγδάτιον μὲ περίφημον Γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸ ὄνομά του: Ἀλ Μουστανσιρίη. Εἰς τοὺς καθηγητὰς ἐχορηγεῖτο τακτικὸς μηνιαῖος μισθὸς μετ' ἐπιμισθίου, εἰς δὲ τοὺς μαθητὰς πλουσιοπάροχον σιτηρέσιον καὶ ἰατρικὴ περίθαλψις δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῶν Χαλιφῶν ἐνίοτε ἐμιμοῦντο καὶ Βεζίραι καὶ Διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Ὁ Ἄχμαντ Μπὲν Τουλοῦν, ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, διένεμε καθ' ἕκαστον μῆνα εἰς τοὺς δοκιμωτάτους θεολόγους τῆς χώρας ἐκείνης 1000 δηνάρια χρυσᾶ (=463 περίπου λίρ. Ἀγγλίας), καὶ ἀπέστελλεν εἰς τὸ Βαγδάτιον οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν 2 200.000 δηναρίων χρυσῶν (1.017.500 λ. Ἀγγλ.) ἐτησίως χάριν τῶν λογίων καὶ τῶν ἀπόρων. Βεζίρης δέ τις τοῦ Βαγδατίου ἐδαπάνησεν εἰς ἀνέγερσιν Γυμνασίου 200 000 δηνάρια χρυσᾶ (λίρ. Ἀγγλ. 92 500) καὶ ἐπροικοδότησεν αὐτὸ δι' ἐτησίας προσόδου 15 000 δηναρίων (λίρ. Ἀγγλ. 6.938 περίπου). Τὰ δὲ σχολεῖα εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἦσαν πάμπολλα μὲ ἀριθμόν, κατὰ μέσον ὅρον, τὸ ἔτος, 6.000 πάσης κοινωνικῆς τάξεως, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ εὐγενοῦς μέχρι τοῦ παιδίου τοῦ χειρώνακτος.

Σχολεῖα, ἀκαδημίας καὶ βιβλιοθήκας συναντᾷ τις ὄχι μόνον ἐν Βαγδατίῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερα ἀραβοκρατούμενα μέρη, πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἀσίας, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ἡ Βασόρα, ἡ Κούφα, ἡ Δαμασκός, τὸ Χαλέπιον, ἡ Βέλχ, τὸ Ἰσπαχὰν καὶ ἡ Συμαρκάνδα· ἡ Αἴγυπτος, τὸ Καϊρουάν, τὸ Λαράς, τὸ Φὲζ καὶ τὸ Μαρόκκον· ἡ Κορδούα, ἡ Σεβίλλη, ἡ Ἀνδαλουσία καὶ ἡ Γρενάδα ἦσαν ἑστίαι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων. Ὁ Ἱσπανὸς Ἑβραῖος Βενιαμὶν ἐκ Τουδέλης, εἰς τὰς ὁδοιπορικάς του σημειώσεις (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1159 καὶ 1173) ἀναφέρει, ὅτι εὗρεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι φιλοσοφικὰ σχολεῖα. Τὸ Κάϊρον ἐπίσης ὀλίγον βραδύτερον πολλὰ σχολεῖα ἐπέδειξε καὶ βιβλιοθήκην ἐξ 100.000 χειρογράφων Ὁ Χαλίφης Ἀλ-Χάκεμ ἵδρυσεν ἐν Κορδούῃ Γυμνάσιον μὲ βιβλιοθήκην ἐκ 400.000 τόμων. Μόνον δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀνδαλουσίας τῆς Ἱσπανίας ὑπῆρχον ἑβδομήκοντα λαϊκαὶ βιβλιοθῆκαι.

Οἱ Ἄραβες διέπρεψαν ὄχι μόνον εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πρακτικάς. Ἔχομεν ἱστορικὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις μὲ ἀκριβεῖς στατιστικάς.

Ἀραβικὴ φιλοσοφία. — Κοινῶς πιστεύεται, ὅτι οἱ Ἄραβες διέπρεψαν εἰς τὴν φιλοσοφιαν καὶ εἰς τὴν μεταφυσικήν. Οἱ μελετήσαντες ὅμως συστηματικῶς τὴν ἀραβικὴν ὀνομαζομένην φιλοσοφιαν καὶ μεθοδικῶς ἀναλύσαντες αὐτὴν ἀποκαλύπτως ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ φιλοσοφία αὕτη οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀραβικῆς φυλῆς, παρὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γεγραμμένη Ἡ ἀραβικὴ φιλοσοφία εἶναι πιστὴ ἀντιγραφὴ τῶν φιλοσοφικῶν ἀριστουργημάτων τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ νοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους. ὁ ὁποῖος ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν διανοουμένων Ἀράβων ἀληθῆ *δικτατορίαν*.

Εἰς τὴν προϊσλαμικὴν ἐποχὴν οἱ Ἀραμαῖοι ἀπετέλουν ἐν τῇ καθόλου Ἀνατολῇ τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς μεγάλης Σημιτικῆς οἰκογενείας. Οὗτοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἤρχισαν νὰ μελετῶσι τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Συριακὴν γλῶσσάν των τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς. Ἡ εὐγενὴς αὕτη προσπάθεια καὶ ὁ ἔνθερμος ζῆλος τῶν Ἀραμαίων λίαν ἐνωρὶς ἐγένοντο κτῆμα τῶν Ἀράβων καὶ εὑρέθησαν τότε πολλοὶ Χαλίφαι, ὡς ὁ Ἀροῦν Ἀλ-Ρασσίδ, ὁ Ἀλ-Μανσοῦρ, ὁ Ἀλ-Μαμοῦν καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι προστατεύσαντες τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἔδωκαν νέαν ὤθησιν εἰς τὴν καθόλου ἀραβικὴν φιλολογίαν. Εἰς ταύτην ἰδιάζουσαν θέσιν κατέχουν τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα εἶναι *ἔμμεσος* μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, καθότι ἡ Συριακὴ γλῶσσα τῶν Ἀραμαίων ἐχρησίμευεν ὡς μέσον μεταξὺ ἑλληνικῆς καὶ ἀραβικῆς γλώσσης· οἱ δὲ ἐπιχειροῦντες νὰ παρουσιάζουν ὡς πηγὴν τῆς ἀραβικῆς φιλοσοφίας τὸ Κοράνιον, οὗτοι, ἀναμφιβόλως, ἐν ἀγνοίᾳ των παραμορφώνουν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν.

Τῷ 132 Ἐγείρας ἱδρύεται ἡ πρώτη μουσουλμανικὴ δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν, διαρκέσασα ἑκατὸν ἀκριβῶς ἔτη (132 - 232 Ἐγ.). Ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος διὰ τὴν ἀραβικὴν καθόλου σκέψιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι ὁ «*Χρυσοῦς αἰών*»· τὸ δὲ Βαγδάτιον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔφθασεν εἰς τοιαύτην ἀκμὴν καὶ δόξαν, ὡς πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, πρὸς τὴν ὁποίαν μόνον ἡ πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', εἰς πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχήν, δύναται νὰ συγκριθῇ. Εἰς τὴν κλασσικὴν ταύτην περίοδον τῆς πνευματικῆς ἀραβικῆς ζυμώσεως ἀνήκουν 105 ἐν ὅλῳ ἔργα, μεταγλωττισθέντα μόνον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Τὸ ἓν τέταρτον τῆς πνευματικῆς ταύτης περιουσιας, μὲ καθαρῶς φιλοσοφικὸν περιεχόμενον, ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Χαλίφου Ἀλ-Μαμοῦν, τοῦ κατ' ἐξοχὴν προστάτου τῆς φιλοσοφίας.

Ἀκολουθεῖ ἡ δευτέρα δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν (233—333 Ἐγ.). Εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην ἀνήκει ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπικληθεὶς «ὁ Ἄραψ φιλόσοφος», *ὁ Ἀμποῦ Γιοῦσεφ Ἰακοὺμπ Μπὲν Ἰσαὰκ Ἀλ-Κάντι.* Οὗτος κατήγετο ἐκ Βασόρας, ἤκμασε δὲ κατὰ τὸν Θ' μ. Χ. αἰῶνα. Τὰ φιλολογικά του ἔργα, μεταξὺ φιλοσοφικῶν, φυσικομαθηματικῶν, ἰατρικῶν καὶ μουσικῶν, ἀνέρχονται εἰς 231 καὶ κατ' ἄλλους εἰς 285. Ἐκ τούτων δύο, μεταφρασθέντα εἰς τὴν λατινικήν, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἀνατολιστῶν τῷ 1831 καὶ 1867. Τὸ περὶ «ἀστρομαντείας» ἔργον του ἐδημοσιεύθη ἐν Λειψίᾳ τῷ 1875 φροντίδι τοῦ Γερμανοῦ Ἀνατολιστοῦ. Ὁ Ἀλ Κάντι εἶναι ὁ πρῶτος Ἄραψ διανοούμενος, ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι συνεπῶς ὁ πρῶτος Ἀριστοτελικὸς Ἄραψ φιλόσοφος.

Πανομοιότυπον σελίδος τοῦ Κορανίου.
(Γραφὴ ΙΓ'—ΙΔ' αἰῶνος.)

Εἰς τὴν τρίτην δυναστείων τῶν Ἀββασιδῶν (334—474 Ἐγείρας), διέπρεψαν ὡς φιλόσοφοι ὁ *Ἀβικέννας*, οἱ *ἀδελφοὶ Ἀλ-Σαφάα* καὶ ὁ *Ἀλ-Γαζάλη.* Ὁ *Ἀβικέννας* καὶ παρὰ Βυζαντινοῖς *Ἀβιτζιανός*, εἶναι ὁ Ἄραψ ἰατροφιλόσοφος *Ἀμποὺν Ἀλ-Χουσὲν Μπὲν Ἀμπτουλλὰχ Μπὲν Σίνα* (984—1036 μ. Χ.). Οἱ *ἀδελφοὶ Ἀλ-Σαφάα,* ἑταῖροι φιλόσοφοι, ἔζησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' Ἐγείρας αἰῶνος ἐν Βαγδατίῳ Οὗτοι διεκήρυττον, ἂν καὶ συνήρχοντο καὶ συνεζήτουν ἐν κρυπτῷ, ὅτι «ἡ Μουσουλμανικὴ νομοθεσία ἐμολύνθη μὲ τὴν πεπλανημένην διδασκαλίαν τῶν ἀμαθῶν. Αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ καθαρισθῇ καὶ ἐξαγνισθῇ μὲ τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἐγκλείει τὴν δογματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν σοφίαν. Καὶ ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία συναδελφωθῇ μὲ τὸν Μωαμεθανικὸν νόμον, τότε θὰ ἐπέλθῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ τελειότης». Τῶν ἀδελφῶν τούτων σπουδαιότεροι οἱ *Ἀμποῦ Σλιμὰν Μωχάμετ,* ὁ ἐπικαλούμενος *Ἀλ-Μάκντιση (=Ἱεροσολυμίτης), Ἀμποῦ Ἀλ-Χασᾶν Ἀλῆ Μπὲν Χαροῦν Ἀλ Ζαγκάνη, Ἀμποῦ Ἄχμαντ Ἀλ-Μαχυαγκάνη, Ἀλ Οὖφη* καὶ *Ζαΐντ Μπὲν Ραφάα.* Οὗτοι ἀφῆκαν πνευματικὴν κληρονομίαν ἐκ 52 ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἀνατολιστῶν κατὰ τὰ ἔτη 1861, 1883 καὶ 1886. Ὁ *Ἀλ-Γαζάλη* ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἀρχὰς τοῦ ΙΒ'. ὑπῆρξεν ἔγκριτος συγγραφεύς, ἴσως δὲ ἦτο ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιησε τὰς θεωρίας τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὴν θεολογίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 1303 Ἐγείρας ἐξεδόθη ἐν Καΐρῳ τρίβιβλον ἔργον του εἰς ἕνα τόμον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις.

Κατὰ τὴν τετάρτην δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν, ἡ ἀραβικὴ λεγομένη φιλοσοφία, ἐκτοπισθεῖσα ἐκ τῆ Ἀνατολῆς, μετεφυτεύθη εἰς τὴν ἀραβικὴν Ἀνδαλουσίαν τῆς Ἱσπανίας. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν *Αμποῦ Ἀλ Χάκαμ Ὁμὰρ Μπὲν Ἄβιε Ἀλ-Ραχμὰν Ἀλ-Καρμάνη Ἀλ-Γκούρτουπη,* ὁ ὁποῖος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀνατολὴν ὡς μαθητευόμενος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἀνδαλουσιαν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ πολύτιμον δῶρον. τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστολὰς τῶν *Ἀδελφῶν Ἀλ Σαφάα.* Ἐνταῦθα ἤκμασαν πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ: *Ἄμπν Μπάγγα, Ἄμπν Ντουφεῖλ, Ἀβερρόης, Ἄμπν Χαλντοὺν,* πρόδρομοι ἀναδειχθέντες τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ὁποία μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διετέλει εἰς βαθὺ σκότος καὶ παχυλὴν ἀμάθειαν.

Μεταξὺ τῶν φιλοσοφούντων Ἀράβων δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ὀνόματα καὶ ἔργα ἑκατὸν τοὐλάχιστον ἄλλων, ἀκμασάντων εἰς διαφόρους ἐποχάς. Ἀλλ' οὗτοι πάντες, ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι ἀντιγραφεῖς ξένης σκέψεως καὶ ἐργασίας, τῆς ἑλληνικῆς. Ἐκ των τελευταίων τούτων οἱ: *Ἄμπν Ἀλ-Χάϊθαμ* (354—430 Ἐγείρας), *Μούχνη Ἀλ-Ντὶν Μπεν Ἀλ-Ἄαραμπη* (560—638 Εγειρας) καὶ *Ἄμπν Μασκαουάΐχη* (ἀπέθ. τῷ 421 Ἐγείρας), διακριτικὴν θέσιν κατέχουν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀραβικῆς σκέψεως καὶ ἐξελίξεως.

Ἀλλ' εἰς τὴν Ἀνδαλουσίαν τῆς Ἱσπανίας τῷ 1608 μ. Χ. ἐτάφη μὲ τὸ Μουσουλμανικὸν Κράτος καὶ ἡ ἀραβικὴ λεγομένη φιλοσοφία. Ἔκτοτε παρῆλθον 240 περίπου ἔτη. Μόλις δ' ἐπ' ἐσχάτων ἐζωογονήθη τὸ φιλοσοφικὸν ἀραβικὸν πνεῦμα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστοῦ τῆς Ἀνατολῆς *Τζαμὰλ Ἀλ-Ντὶν Ἀλ-Ἀφαγάνη* (1838—1897). Οἱ δ' ἐπιχειροῦντες σήμερον νὰ φιλοσοφήσουν καὶ ἔργα δῆθεν φιλοσοφικὰ ἀραβιστὶ νὰ δημοσιεύσουν, οὗτοι οὐδὲν τὸ πρωτότυπον ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν. Εἶναι ἀντιγραφεῖς ὅπως καὶ οἱ πρόγονοί των.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀραβικὴν φιλοσοφίαν σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὰς ἑξῆς πηγάς: «Ἀκτιφάα Ἀλ-Γκανοὺγ» (βιβλιογραφικὸν ἀραβικὸν λεξικὸν) τοῦ δρος *C. Van Dyck*, (Κάϊρον, 1897). *Boer*, «The hist. of-philos. in Islam», London, 1903. *Tenemann*, «Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας», Λειψία, 1828. *G. L. Flügel*, «Alkindi, surnommé le philosophe des Arabes» 1857. «Ἡ Ἑβδομαδιαία Πολιτική», (ἀραβιστί: «Ἀλ-Σιάσα Ἀλ-Οὐσπουγίαντ», Κάϊρον 1927). «Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἰσλὰμ» (ἀραβιστί), ὑπὸ τοῦ δικηγόρου *Μωχάμεντ Λούντφη Γκούμαα* (Κάϊρον, 1927). «*Ὁ Φάρος*», περιοδ. Ἀλεξανδρείας, (Φεβρ. 1925, σελ. 48—49, ὅπου μελέτη Ε. Μιχαηλίδου «Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ Μεταφυσικὴ παρὰ τοῖς Ἄραψι»).

Ἱστοριογραφια. — Οἱ Ἄραβες ἐπεδόθησαν εἰς ἐνδελεχῆ μελέτην τῆς ἱστορίας. Καίτοι δὲ οὐδένα παρήγαγον ἱστορικόν. δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Θουκυδίδην, ἢ Τάκιτον, δευτέρας ὅμως καὶ τρίτης τάξεως εἶχον καὶ ἔχουν τοσούτους ἱστορικούς, ὥστε καὶ ἁπλοῦς κατάλογος τῶν ὀνομάτων δύναται νὰ καταλάβῃ ὁλόκληρον τόμον. Τὰ ὀνόματα: *Ἀλ-Οὐάκιδη, Ἀμποῦ Ἰσμαήλ, Ἀλ-Παλάδιρη, Ἀλ-Τάπαρη, Ἀλ-Ἰακούπη, Ἀλ-Μασούντη, Ἀλ-Μπιρόνη, Ἴμπν Μάσκαβαΐχ, Ἴμπν Ἀλ-Ἀθήρ. Ἀμποὺλ Φέδα, Ἀλ Βάρδη, Ἀλ-Σιούτη, Ἴμπν Χαλντούν, Σαΐντ Ἴμπν Πατρὶκ* (Εὐτύχιος Ἀλεξανδρείας), *Ἀμποὺλ Φάρατζ, Ἀλ-Μακὶν* (Γεώργιος), *Ἀλ Μπαγδάδη, Ἀλ-Μακρίζη, Ἀλῆ πασᾶ Μοπάρακ, Ἴμπν Ἀλ-Κάτιεπ, Ἴμπν Χάσσεμ, Ἴμπν Χαγιάν, Ἀλ-Ράζη,* (πατὴρ καὶ υἱός), *Ἴμπν Ζαΐδ, Ἀλ-Μουντάρ, Ἀλ-Σουέκη, Ἀβδοὺλ Μάλεκ, Ἀλ-Φαράπη* καὶ ἄλλα πολλὰ ἀντιπροσωπεύουν ὁλοκλήρους βιβλιοθήκας, πλήρεις χρονικῶν, ἀπομνημονευμάτων, λογογραφιῶν, περιγραφῶν, βιογραφιῶν καὶ ἄλλων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄμεσον, ἢ ἔμμεσον τὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν τέχνην.

Ὁ *Ἀλ-Οὐάκιδη* (747—822 μ. Χ) εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ ἱστορικῶν ἔργων, τῶν ὁποίων κυριώτερον εἶναι τὸ πραγματευόμενον περὶ τῶν ἁλώσεων τοῦ Προφήτου Μωάμεθ· τὸ ἔργον τοῦτο, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ τὰ καλὰ ἐσημείωσαν οἱ Ἀνατολισταὶ Σπρέγγελ καὶ Ἰούβαλτ, ἐκ τῶν Γερμανῶν, καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Μιοῦρ, ἐξεδόθη τρίς, ἅπαξ ἐν Καλκούτᾳ τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀνατολιστοῦ Φὸν Κράμερ καὶ δὶς ἐν Καΐρῳ. Ὁ *Ἀμποῦ Ἰσμαὴλ* συνέγραψε τὴν ἅλωσιν τοῦ Bar El-Châm (δηλαδὴ Παλαιστίνης καὶ Συρίας), ἔργον ἐκδοθὲν ἐν Καλκούτᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Λῆ εἰς τέσσαρας μικροὺς τόμους. Ὁ *Ἀλ-Παλάδιρη* ὑπῆρξε γόνιμος ἱστορικός, ἀκμάσας κατὰ τὸν ἔνατον μ. Χ. αἰῶνα· τὸ ἔργον του «Ἅλωσις τῶν Πόλεων» ἐξεδόθη ἐν πρώτοις ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Ντὲ Ζουὲ εἰς τρεῖς τόμους μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1866 καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰχλούαρτ εἰς ὀγκώδη τόμον τῷ 1883, ἕτερον δὲ ἔργον του «Ἡ συγγένεια καὶ ἡ ἱστορία τῶν εὐγενῶν», τοῦ ὁποίου πολύτιμον χειρόγραφον εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ βιβλιοθήκην, ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ εἰς ἕνδεκα τόμους τῷ 1883.

Ὁ *Ἀλ Τάπαρη* (839—922 μ. Χ), εἶναι πολυγραφώτατος συγγραφεύς. Ἡ Γενικὴ Ἱστορία του, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 914 μ. Χ., παρέμεινεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἄγνωστος. Ἐκ ταύτης ἐξεδόθησαν εἴκοσι καὶ τρεῖς τόμοι, μικροῦ σχήματος, φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τῶν Ἀνατολιστῶν: Ντὲ Ζουέ, Μπάρεθ, Νόλτκη καὶ Λοὺθ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1879 καὶ 1892. Ὁ *Ἀλ-Ἰακούπη*, ἀπέθανε μετὰ τὸ 905 μ. Χ., ἡ δ' ἱστορία του ἐξεδόθη τῷ 1883. Ἐν αὐτῇ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, γίνεται λόγος περὶ τῶν Ἑλλήνων, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῶν Ἱπποκράτους, Γαληνοῦ, Ἀριστοτέλους, Νικομάχου, Πτολεμαίου καὶ ἄλλων. Ὁ *Ἀλ-Μασούντη* ὑπῆρξε δόκιμος ἱστορικός· ἡ Παγκόσμιος ἱστορία του, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τοῦ 957 μ. Χ., ἔτους τοῦ θανάτου του, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως φροντίδι τοῦ Ντὶ Μαγιανὰρντ εἰς δέκα καὶ τέσσαρας τόμους μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1861 καὶ 1877, δὶς δ' ἐν Καΐρῳ, τὸ πρῶτον εἰς δύο τόμους τῷ 1290 Ἐγείρας καὶ τὸ δεύτερον εἰς ἓξ τόμους τῷ 1303. Ὁ *Ἀλ-Μπιρόνη* ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἀρχὰς τοῦ ἑνδεκάτου· ἐκ τῶν πολλῶν ἱστορικῶν του ἔργων κυριώτερον εἶναι ἡ-

Ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τῷ 1868 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Σαχάου. Ὁ *Ἴμπν Μάσκαβαϊχ*, ἀπέθανε τῷ 1030 μ. Χ. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἱστορικῶν του δοκιμίων εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῶν Ὀμαϊδῶν, ἐκδοθεῖσα εἰς τὸ πολύκροτον δίτομον ἔργον τοῦ Ντὲ Ζουέ, τὸ ἐπιγραφόμενον «Fragmenta Historicorum Arabicorum». Ἡ ἀραβικὴ αὐτὴ ἀνθολογία τοῦ Ζουὲ ἐξεδόθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1869 καὶ 1872. Ὁ *Ἴμπν Ἀλ-Ἀθὴρ* (1160—1232 μ. Χ.) ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ δόκιμος συγγραφεύς· κυριώτερον τῶν ἔργων του ἡ «Πλήρης Ἱστορία», ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1851 καὶ 1876 εἰς δέκα καὶ τέσσαρας τόμους ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Τόρινπεργ, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν Καΐρῳ εἰς δώδεκα τόμους (1290—1303 Ἐγείρας). Ὁ *Ἀμποὺλ Φέδα*, ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου. Μὲ τὰ πολυάριθμα ἔργα αὐτοῦ ἠσχολήθησαν ἐκ τῶν Ἀνατολιστῶν οἱ: Ρίϊσκε, Ρινὸντ καὶ Ντὶ Σλάεν, ἡ δὲ «Προϊσλαμικὴ Ἱστορία» του ἐξεδόθη ἐν πρώτοις ἐν Λειψίᾳ τῷ 1831 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Φλάϊσσερ μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Historia Ante Islamica». Ὁ *Ἀλ Σιούτη*, ἔγραψε δύο ἢ τρία ἔργα, ἐν οἷς καὶ «Ἱστορίαν τῶν Χαλιφῶν» μέχρι τοῦ 1505, ἔτους τοῦ θανάτου του. Ἡ ἱστορία αὐτή, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Καλκούτᾳ τῷ 1857, εἶναι σοβαρὰ πηγὴ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους, τοὺς γράψαντας περὶ Χαλιφῶν. Ὁ *Ἴμπν Χαλντοὺν* (1332—1406) μ. Χ.) ἐκ Τύνιδος τῆς Ἀφρικῆς, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος ἱστορικός. Ἡ πολύκροτος καὶ ἡ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως πολύτιμος ἱστορία του περὶ Ἀράβων, Ἀσσυρίων, Κοπτῶν, Ἑβραίων, Περσῶν, Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ Βαρβάρων ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Καΐρῳ εἰς ὀκτὼ τόμους τῷ 1284 Ἐγείρας. Ὁ δὲ πρόλογος της, ὁ ὁποῖος εἶναι «φιλοσοφία τῆς ἱστορίας» ἐξεδόθη πλειστάκις ὑπὸ Ἀράβων καὶ Ἀνατολιστῶν κατὰ τὰ ἔτη 1847, 1851, 1869, 1882 καὶ 1900.

Ὁ *Σαΐντ Ἴμπν Πατρὶκ* εἶναι ὁ Ὀρθόδοξος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Εὐτύχιος. Ἐγεννήθη ἐν Φοστὰτ τῆς Αἰγύπτου περὶ τὸ 847 μ. Χ. καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας περὶ τὸ 944, μετὰ πατριαρχείαν ἑπτὰ καὶ ἡμίσεος ἀκριβῶς ἔτους. Τὰ σῳζόμενα ἀραβικὰ ἔργα του, μὲ περιεχόμενον ἀπολογητικόν, ἰατρικὸν καὶ χρονογραφικόν, εἶναι ἄξια προσοχῆς. Ἐκ τούτων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν τὰ «Χρονικά» του, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ὀξφόρδῃ ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Pocock μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως κατὰ τὰ ἔτη 1658 καὶ 1659 καὶ κατόπιν ἐν Βηρυτῷ τῆς Συρίας τῷ 1905 φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἰησουίτου πατρὸς L. Cheiko. Τὰ «Χρονικὰ» ταῦτα, περιέχοντα γενικὴν ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς μουσουλμανικῆς χρονολογίας, ἀναγράφουν πολυτίμους σελίδας ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Μετάφρασις μέρους τῶν Χρονικῶν τούτων, τοῦ ἀφορῶντος τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Εὐγ. Μιχαηλίδου εἰς τὰ περιοδικὰ «Νέας Σιών» (Ἱεροσολύμων) καὶ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου» (Ἀλεξανδρείας) τῶν ἐτῶν 1925, 1926, 1927 κ. ἑξ.

Ὁ *Ἀμποὺλ Φάρατζ* ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐγκρίτων Χριστιανῶν συγγραφέων τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν κλασσικῶν του ἔργων ἡ Παγκόσμιος Ἱστορία του, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ ἔτους 1286, ἔτους τοῦ θανάτου του, εἶναι ἀξία προσοχῆς. Ἡ ἱστορία αὐτὴ ἐξεδόθη ἐν πρώτοις ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Pocock ἐν Ὀξφόρδῃ μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως τῷ 1663 καὶ κατόπιν τῷ 1890 μὲ ἀρκετὴν ἐπιμέλειαν ὑπὸ τῶν Ἰησουιτῶν Πατέρων τῆς Βηρυτοῦ. Ὁ *Ἀλ-Μακὶν* εἶναι Χριστιανὸς ἐπίσης ἱστορικός. Ἓν μέρος τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας του ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1118 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Ἀρμπηνίου ἐν Ὁλλανδίᾳ τῷ 1625. Ἀπέθανε τῷ 1273. Ὁ *Ἀλ-Μπαγδάδη* (1162—1231), ἀφῆκε πολλὰ ἱστορικὰ ἔργα, ἓν τῶν ὁποίων, πραγματευόμενον περὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐξεδόθη ἐν Καΐρῳ τῷ 1286 Ἐγείρας καὶ κατόπιν ἐν Ὀξφόρδῃ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Οὔιετ (τῷ 1800) καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1801 ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἀνατολιστοῦ Ντὲ Σάση μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ ἐκτενῶν σχολίων. Ὁ *Ἀλ-Μακρίζη* (1358—1441) ὑπῆρξε πολυγράφος ἱστορικός. Μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του ἠσχολήθησαν, πλὴν ἄλλων, οἱ Ἀνατολισταὶ Οὐάστενφελτ (1845) καὶ Γκέρχαρτ Φῶς (1888). Ὁ *Ἀλῆ Πασᾶς Μοπάρακ* (1239 μέχρι 1311 Ἐγείρας) εἶναι συγγραφεὺς καὶ εἰκοσιτόμου ἱστορικοῦ ἔργου ἀφιερωθέντος εἰς τὸν Χεδίβην Μωχάμετ Τεούφικ Πασᾶ. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη ἐν Καΐρῳ τῷ 1306 (Ἐγείρας), ἀλλά, δυστυχῶς, εἶναι δύσχρηστον. Ὁ *Ἴμπν Ἀλ-Κάτιπ* ἤκμασε κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἑκατονταετηρίδα.

Τοῦ *Ἴμπν Χάσσεμ*, πολυγράφου καὶ γλωσσομαθοῦς συγγραφέως τὰ πεζὰ καὶ ἔμμετρα ἔργα ἀποτελοῦν μικρὰν βιβλιοθήκην μὲ τετρακόσια τεύχη, περιέχοντα περίπου 80.000 σελίδας. Ὁ *Ἴμπν Χαγιὰν* συνέγραψε δέκα τόμους περὶ Ἱσπανίας, καὶ ἕτερον ἱστορικὸν ἔργον 60 τόμων. Οἱ *Ἀλ-Ραζῆ* (πατὴρ καὶ υἱός), ἐκ Κορδούης, συνέγραψαν πολλοὺς καὶ μεγάλους τόμους γενεαλογιῶν καὶ χρονικῶν. Οἱ *Ἴμπν Ζαΐδ*, *Ἀλ Μουντάρ*, *Ἀλ-Σουέκη* καὶ *Ἀβδοῦλ Μάλεκ* ἔγραψαν οἱ μὲν δύο πρῶτοι γενεαλογικὴν ἱστορίαν τῶν περιφήμων Ἀραβικῶν ἵππων, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι ἠσχολήθησαν μὲ τὰς ὀνομαστὰς τῆς ἐρήμου καμήλους. Ὁ τελευταῖος συγγραφεύς, ὁ Ἀβδοῦλ Μάλεκ, ἦτο καὶ καλὸς ἀρχαιολόγος, ἀφήσας καὶ ὀγκωδέστατον ἱστορικὸν λεξικόν. Ἔχομεν καὶ λεξικὸν Ἐπιστημῶν καὶ παντοίας γνώσεως, δηλαδὴ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικόν, ὑπὸ *Μωχάμετ Ἀβοῦ Ἀβδαλλάχ*, ἔργον πολύμοχθον εἰς ἕνδεκα τόμους. Παρόμοιόν τι συμπίλημα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ σοφοῦ *Ἀλ-Φαράπη*, ὁ ὁποῖος ὡμίλει ἑβδομήκοντα καὶ δύο γλώσσας καὶ ἔγραψε περὶ πάσης γνωστῆς τότε ἐπιστήμης.

Οἱ Ἄραβες ἱστορικοὶ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου δὲν ἀνέδειξαν ἔργα ἱστορικὰ μὲ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, τὴν ὁποίαν θέλουν ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Δάλμαν καὶ ὁ Ραγκέ. Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται παρὰ τοῖς Ἄραψι κατὰ τὴν ἐξωτερικήν των χρονικὴν ἀλληλουχίαν καὶ συνέχειαν ἄνευ ἐσωτερικῆς ἑνότητος καὶ ἰσχυρᾶς συναφείας. Πρὸς δέ, τὸ ὕφος, ἐν τῷ συνόλῳ, τῶν ἔργων τούτων εἶναι κουραστικόν. Ἡ ἱστοριογραφία ὅμως παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἄραψιν, ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, εἶναι πολὺ διάφορος τῆς προηγηθείσης ἐποχῆς. Τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων καὶ τῶν συγχρόνων Ἀράβων ἱστοριογράφων εὑρίσκονται εἰς ὕψος ἀρκετὰ ἐπίζηλον.

Γραμματικὴ καὶ ρητορική. — Μὲ ἰδιάζουσαν ἐπιμέλειαν οἱ Ἄραβες ἐκαλλιέργησαν τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ρητορικήν. Ὁ *Ἄμπν Χισσὰμ Ἀλ-Μπάσαρη*, ἐκ τῶν διανοουμένων Ἀράβων τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος (ἀπέθανεν ἐν Παλαιῷ Καΐρῳ, τῷ 833 μ. Χ.), ἐπεθεώρησε τὰ ἔργα καὶ διώρθωσε τὰ γλωσσικὰ σφάλματα ἑκατὸν προγενεστέρων του Γραμματικῶν. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν ρητόρων, οἱ ὁποῖοι ηὐδοκίμησαν παρὰ τοῖς Ἄραψιν, ὁ μὲν *Μάλεκ Μπὲν Ἄνς Ἀλ-Ἄσπαχη* (716—795) ἐνομίζετο παθητικώτατος, ὁ δὲ *Ἀλ-Σαυὶφ Ἀλ-Χουσεΐνη* (ἀποθανὼν ἐν Βαγδατίῳ τῷ 1015) μὲ τέχνην συνεδύαζε τὴν ποίησιν μὲ τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ *Ἀλ-Χαρίρη* (1050—1123 μ. Χ.) εἶναι ὁ Δημοσθένης, ἢ καὶ ὁ Κικέρων τῶν Ἀράβων. Ὁ ἐκ Γρενάδας *Μπὰτρ Ἀλ-Ντὶν* (ἀκμάσας περὶ τὸν ἕκτον τῆς Ἐγείρας αἰῶνα), ὠνομάζετο «Πυρσὸς τῆς Ρητορείας», ὁ δὲ *Ἀλ-Σακάκη*, (ἀποθανὼν τῷ 626 Ἐγείρας) εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν Κουϊντιλλιανὸς τῶν Ἀράβων.

Ποίησις. — Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λογοτεχνίας ἡ γονιμότης τῶν Ἀράβων εἶναι καταπληκτική. Καὶ εἶναι σήμερον ὑπερβέβαιον, ὅτι οὗτοι παρήγαγον περισσότερα ἔμμετρα ἔργα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη μαζί. Εἶναι δὲ τοῦτο εὐνόητον, καθότι ὁ Ἄραψ, γέννημα τῆς θερμῆς καὶ εὐφαντάστου Ἀνατολῆς, καὶ ἐν πεζῷ ἀκόμη ὁμιλῶν ἢ γράφων, εὐκόλως μεταπίπτει εἰς φραστικὸν πλῆρες κάλλους καὶ εἰκόνων καὶ ρυθμοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ θέμα του εἶναι ὑψηλὸν καὶ ἀπαιτῇ λεκτικὴν περιβολὴν ἀνάλογον. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀραβικὴ ποίησις εἶναι ἀβίαστος καὶ ὁρμέμφυτος.

Παρὰ τοῖς Ἄραψι ἐτελοῦντο ποιητικοὶ ἀγῶνες παρὰ τὸ Κααβᾶ, ἔνθα ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ποιηταὶ πανταχόθεν τῆς χώρας συνερχόμενοι. Τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐτύγχανον κοινῆς ἐπιδοκιμασίας, ἀνηρτῶντο ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ Κααβᾶ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὠνομάζοντο ἀραβιστὶ «μουχλακάτ» (δηλ. ἀνηρτημένα), ἢ καὶ μουδαχαπὰτ (δηλ. κεχρυσωμένα), καθότι ἐγράφοντο ἐπὶ βύσσου μὲ χρυσᾶ γράμματα. Ἑπτὰ ἦσαν τὰ «μουχλακάτ» ταῦτα τῶν ἑπτὰ περιφημοτέρων ποιητῶν τῆς προϊσλαμικῆς περιόδου. Οὗτοι εἶναι οἱ *Ἀμροῦ Ἀλ-Κάϊς*, *Ζουχάϊρ Μπὲν Αμπῆ Σάλμα*, *Ἀλ-Σαπαάνη*, *Ἄασοα Κάϊς*, *Λουπεΐδ Μπὲν Ραμπίατ*, *Ἄμρου Μπὲν Καλθούμ*, *Ἀλ-Χάρεθ Μπὲν Χάλιζζαι*, *Τάρφα Μπὲν Ἀλ-Ἄαπετ* καὶ *Ἄνταρα Ἀλ-Ἄμπση*.

Ἐκτὸς τῶν ποιητῶν τούτων εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Ἀαροῦν Ἀλ-Ρυσσὶδ, τοῦ Ἀλ Μαμοῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ὑπὸ τοὺς Ὀμμαγιάδας ἐν Ἱσπανίᾳ ἀνεδείχθησαν πολλοὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους οἱ Σαρακηνοὶ ἀντιπαρέβαλλον πρὸς τὸν Ἀνακρέοντα, τὸν Πίνδαρον, τὸν Μαρτιάλιον, τὴν Σαπφὼ καὶ τὴν Κόρινναν. Ὁ *Μουτανάμπη*, ὁ ὕπατος τῶν Ἀράβων ποιητῶν, ἐκ Κούφας, ἐβελτίωσε τὴν στιχουργίαν. Ὁ *Χαλὶλ Μπὲν Ἄχμαντ* πρῶτος καθυπέβαλεν αὐτὴν ὑπὸ τεχνικοὺς κανόνας. Ἔχομεν δὲ καὶ Χαλίφας καὶ Σουλτάνους τοῦ Βαγδατίου, τῆς Μοσούλης, τοῦ Χαλεπίου, τῆς Σεβίλλης καὶ τῆς Κορδούης ποιητάς. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες εὐδόκιμοι ποιήτριαι ἀνεδείχθησαν. Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀραβὶς Σαπφώ, *Ἀλ-Οὐάλιτατ*, ἡ *Ἄϋσσα*, ἡ *Λάβανα*, ἡ *Σαφφία*, ἡ *Ἀλ Γασσανία*, ἡ *Μάρια*, ἡ τιμηθεῖσα μὲ τὸ ἐπώνυμον Ἀραβὶς Κόριννα, καὶ ἄλλαι πλεῖσται.

Ἡ ἀραβικὴ ποιητικὴ πινακοθήκη εἶναι ὑπερπλήρης ὀνομάτων. Ὁ Ἀμποῦ Ἀλ-Ἀαμπᾶς εἰς βιογραφικόν του ἔργον ἀπαριθμεῖ 130 ὀνόματα ποιητῶν, εἰς δὲ τὸν μεγάλον ἀνάμικτον τοῦ Ἀμποῦ Μανσοῦρ Ἀλ Θαάλιμπη, τοῦ ἀποθανόντος τῷ 1038 μ. Χ. καταχωρίζονται βιογραφίαι καὶ στίχοι τινὲς τῶν χαριεστάτων ποιητῶν τῆς Συρίας, Αἰγύπτου, Μεσοποταμίας, Χαλδαίας, Ἀραβίας, Περσίας καὶ Ταρταρίας. Τὸ ἀνάμικτον τοῦτο, ὀνομαζόμενον ἀραβιστί, Ὑατίματ Ἀλ Ντάχρ Φὴ Μαχάσιν Ἄχλ Ἀλ-Ἄασρ» περικλείει δείγματα τῆς ὡραιότητος, γλαφυρότητος καὶ σεμνοπρεπείας τῆς Ἀραβικῆς μούσης. Πολλοὶ τῶν ποιητῶν ἀφῆκαν συλλογὴν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν εἰδύλλια, ἐλεγεῖα, ἐπιγράμματα, ᾠδάς, σατίρας, καὶ σχεδὸν πᾶν εἶδος ποιήσεως, πλὴν ἐννοεῖται τοῦ ἔπους καὶ τοῦ δράματος. Αἱ τοιαῦται συλλογαὶ ὀνομάζονται ἀραβιστὶ «Diwân» καὶ εἰς τὸν πληθυντικὸν «Dawawîn». Ὁ ἐκδότης τῆς Ἀραβικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, Ἀλ-Μπουστάνη, ἀναγράφει εἰς τὸν 8ον τόμον της (σελ. 259—260) περὶ τὰ 140 τοιαῦτα Dawawîn, μὲ τὴν σημείωσιν ὅτι ὁ ἀριθμός των εἶναι ἀπεριόριστος. Καὶ τοῦτο εὐνόητον, καθότι ἕκαστος ποιητὴς φιλοτιμεῖται νὰ ἔχῃ τὴν ποιητικήν του συλλογήν. Ἡ ἀραβικὴ ὅμως λογοτεχνία διακρίνει ἓξ τοιαύτας ποιητικὰς συλλογὰς τῶν: *Δαμπαϊάνη*, *Ἄνταραα*, *Νιάρφα*, *Ζουχάϊρ*, *Ἄλκαμα* καὶ *Ἄμρου Ἀλ Κάϊς*. Τῶν δὲ νεωτέρων καὶ συγχρόνων ποιητῶν τὰ Dawawîn ταῦτα εἶναι ἀπειράριθμα.

Οἱ Ἄραβες δὲν ἔχουν Ὅμηρον (ἔπος), ἀλλ' οὔτε καὶ Σοφοκλῆ (δρᾶμα). Μέχρι τοῦ 1903 οἱ Ἄραβες διανοούμενοι ἐγνώριζον, ὅτι συγγραφεὺς τῆς «Ἰλιάδος» εἶναι ὁ Ὅμηρος, ἠγνόουν ὅμως τὸ περιεχόμενόν της. Μεταφράσαντες, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως, ὅλα σχεδὸν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα, παρημέλησαν παραδόξως ἐν τῷ ζήλῳ αὐτῶν τούτῳ τὴν μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδος». Τῷ 1904 ὅμως ὁ Σλημὰν Ἀλ-Μπουστάνη (1856—1925), καθολικὸς Χριστιανός, βραδύτερον βουλευτὴς καὶ γερουσιαστὴς ἐν τῷ τουρκικῷ κοινοβουλίῳ, λάτρις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐπροικοδότησε διὰ πρώτην φορὰν τὴν Ἀραβικὴν φιλολογίαν μὲ ἐξαίρετον μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδος», ἔργον ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ εὐσυνειδήτου ἐργασίας δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν, περιέχον εἰς τὰς 1260 σελίδας του, 4ου σχήματος, πολυσέλιδον πλουσίαν εἰς πληροφορίας εἰσαγωγὴν καὶ 11.000 ἰδιόρρυθμα εἰς τὴν Ἀραβικὴν τετράστιχα.

Οἱ Ἄραβες ἔχουν καὶ εἶδός τι μυθογραφίας (Λουκμὰν) καὶ μυθιστορίας (Χαλιμᾶς).

Οἱ Ἀραβισταὶ (βλ. λ.) μὲ ἀφάνταστον ζῆλον διετήρησαν τὴν ποιητικὴν κληρονομίαν τῶν ἀρχαίων Ἀράβων ποιητῶν. Ἐκτὸς τούτου, πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων ἠσχολήθησαν μὲ τὴν μελέτην τῆς ποιήσεως καθόλου ταύτης, καθὼς μαρτυροῦν τὰ ἀκόλουθα ἔργα: *Ahlwardt*, «Ueber Poesie und Poetik der Araber» (Gotha, 1856) *Clouston*, «Arabian Poetry for English readers» (Glasgow, 1881) *Guyard*, «Théorie nouvelle de la métrique arabe précédée de considerations générales sur le rythme naturel de la langue», (J. A. 1876). *Muir*, «Ancient Arabic Poetry: its genuinness and its Authenticity», (J. R. A. S. 1879). *Noeldeke*, «Beiträge Zur Kenntniss der Poesie der alten Araber», (Hanover, 1864). *Slane*, «Le diwan d'Amrou' l' Kais, précédé de la vie de ce poète (Paris, 1837). *Lvall*, «Translation of Ancient Arabic poetry», (London, 1885).

Γεωγραφία.—Καὶ μὲ τὴν καθόλου γεωγραφίαν ἠσχολήθησαν οἱ Ἄραβες, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κασίρι, «πολλὰς χώρας ἁπλῶς χάριν προσκτήσεως καὶ διαδόσεως γεωγραφικῶν γνώσεων διαπορευσάμενοι», ἀφῆκαν πολλὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα. Ἡ «Bibliotheca Geographorum Arabicorum» (ἐκδ. Leyden 1870 καὶ 1894 ἐν Παρισίοις εἰς 8 τόμους), ἐγκλείουσα τὰ ἔργα τῶν διασημοτέρων Ἀράβων γεωγράφων, ὁποῖοι ἦσαν οἱ: *Ἀμποῦ Ἀλ Κάσεμ*, *Ἀβδαλλάχ*, *Ἀχμὲντ Ἀλ-Χαμαδάνη*, *Ἀμποῦ Ἰσαὰκ Ἀλ-Ἀστάχρη*, *Ἴμπν Χόκαλ* καὶ *Ἀλ-Μάκδιση*, εἶναι τοῦτ' αὐτὸ μικρογραφία τῆς κολοσσιαίας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐργασίας τῶν διανοουμένων Ἀράβων.

Ἐκ τῆς ὀκτατόμου ταύτης βιβλιοθήκης, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Ντὲ Ζουὲ (De Goege), λείπουσι τὰ ὀνόματα πλείστων γεωγράφων, τῶν ὁποίων διασημότεροι εἶναι οἱ: *Ἴμπν Ἀλ Φαδαλάν*, *Ἀλ-Ἰακούπη*, *Ἀλ-Μπιρόνη*, *Ἀλ-Ζαμάχσαρη*, *Ἀλ-Ἀντρίση*, *Ἀλ-Ντιμάσκη*, *Ἀλ Καζβίνη*, *Ἀμποῦ Ἀλ-Φιδάα*, *Ζαΐν Ἀλ Ντίν*, *Ἀλ-Μασσούντη*, *Ἀλ Μπάκρη*, *Ἰακοὺμπ Ἀλ-Χάμαβη*, *Ἀχμὲντ Ἀλ-Ρασσίντη*, *Ἀλ-Χικαμη*, *Χάϊρ Ἀλ-Ντὶν Ἀλ-Τούνιση*, *Μαχμοὺντ Μπίραμ Ἀλ-Τούνιση* καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ἐκ τῶν προσημειωθέντων συγγραφέων γεωγραφίας ὁ Ἀλ-Μασσούντη, τοῦ ὁποίου μερικὰ ἔργα μετεγλωττίσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τοῦ C. Bardier de Meynard καὶ B. Carra de Vaux, καὶ ὁ Ἰακοὺμπ Ἀλ-Χάμαβη, ἀφῆκαν γεωγραφικὰ λεξικὰ μεγάλης σπουδαιότητος. Ὑπάρχουν καὶ δύο ἕτερα ἀνώνυμα λεξικὰ μὲ τὸ ἴδιον περιεχόμενον. Τὰ λεξικὰ ταῦτα ἐξεδόθησαν διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ Ἀνατολιστῶν καὶ ἰδίως Γερμανῶν.

Ὁ *Ἀμποῦ Ἀλ-Κάσεμ*, ἀποθανὼν περὶ τὰ τέλη

Digitized by Google

τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος (300 Ἐγείρας), ἀφῆκε γεωγραφικὸν ἔργον μεγάλης ἀξίας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ De Goege τῷ 1889 ἐν Leyden τῆς Ὁλλανδίας. Ὁ *Ἄχμεντ Ἀλ-Χαμαδάνη*, ἀκμάσας κατὰ τὸν δέκατον μ. Χ. αἰῶνα (ἀπέθανε νεώτατος τῷ 940 μ. Χ.), συνέγραψε γεωγραφίαν τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τῷ 1891 εἰς δύο τόμους ἐν Leyden τῆς Ὁλλανδίας. Ἡ ἔκδοσις αὕτη, ἐπιδιορθωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Ἀνατολιστοῦ Χάϊνερχ Μόλλερ καὶ πλουτισθεῖσα μὲ διάφορα σχόλια καὶ πίνακας, ἐπανεξεδόθη ἐν Leyden ἐπίσης εἰς δύο τόμους κατὰ τὰ ἔτη 1884-1891. Ὁ *Ἀμποῦ Ἰσαὰκ Ἀλ-Ἀστάχρη*, εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων Ἀράβων γεωγράφων, ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος. Τὰ γεωγραφικά του ἔργα ἐξεδόθησαν ὑπὸ διαφόρων Ἀνατολιστῶν καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Μόλλερ (1839 καὶ 1845) καὶ De Goege (1870-1894). Ὁ *Ἴμπν Χόκαλ* ἤκμασε περὶ τὸ ἔτος 977 μ. Χ. Ἦτο ἔμπορος καὶ ἐπὶ 28 ἔτη (942-970) περιώδευεν ἀνὰ διάφορα μέρη τῆς ὑφηλίου πρὸς ἀπόκτησιν ὄχι χρήματος, ἀλλὰ γνώσεων. Αἱ γνώσεις του αὗται, ἀπαρτίσασαι ὁλόκληρον τόμον, ἐξεδόθησαν τῷ 1871. Τὸ ἔργον αὐτὸ μετεφράσθη εἰς τὴν Περσικὴν καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν Ἀγγλικὴν μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Γεωγραφία τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τοῦ Ἴμπν Χόκαλ» Ὁ *Ἀλ-Μάκδιση*, ἐκ Παλαιστίνης, ἐγεννήθη τῷ 947 μ. Χ. (336 Ἐγ.) ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅθεν καὶ ἐπεκλήθη: «*Ἀλ-Μάκδιση*» (= Ἱεροσολυμίτης). Τὸ γεωγραφικόν του ἔργον, ἐκδοθὲν ἐν πρώτοις τῷ 1877 ἐν Leyden τῇ φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἀνατολιστοῦ De Goege, ἀποτελεῖ τὸ τρίτον (III) τεῦχος τῆς «Bibliotheca Geographorum Arabicorum». Ἡ δὲ ἐπανέκδοσις αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1906 μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην της ἀξίαν. Ἡ ἔκδοσις τοῦ 1877 (α' ἔκδ.), ἀποτελουμένη ἐκ 500 περίπου σελίδων, διαλαμβάνει λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ Μουσουλμανικοῦ Κράτους (descriptio Imperii Moslemici), αἱ δὲ σελίδες 151-192 περιέχουν περιγραφὴν τοῦ Barr El-Cham, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ γενικωτέρᾳ ἐννοίᾳ του περιλαμβάνει Παλαιστίνην καὶ Συρίαν ὁμοῦ.

Ἡ γεωγραφία παρὰ τοῖς Ἄραψιν, εἴτε ὡς ἐπιστήμη θεωρηθεῖσα, εἴτε ὡς πρακτικὴ ἀνάγκη καλλιεργηθεῖσα, μεγάλας καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας παρέσχεν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ Ἀλ-Μάκδιση ὡς μεθοδικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἐκθειάζεται ὑπὸ πολλῶν ἐγκρίτων Ἀνατολιστῶν, ὅπως εἶναι ὁ Gildmeister, Sperger, B. de Meynard, De Goege, H. Lammens καὶ ἄλλοι.

Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν ἐν Καΐρῳ βιβλιοθήκην ἐξέλαμπον δύο ὀγκώδεις σφαῖραι, ἡ μία ἐξ ὀρειχάλκου, ἡ δ' ἄλλη ἐξ ἀργύρου, φιλοτέχνημα Ἄραβος κοσμογράφου. Καὶ εἴς τι ἔργον τοῦ *Ἄσσημ Ἴμπν Μάλεκ*, ἀντιβασιλέως τοῦ Χαλίφου Ὀμὰρ Β' εἰς Ἱσπανίαν, εὑρίσκομεν σπέρματα στατιστικῆς καὶ πολιτικῆς οἰκονομίας.

Νομισματολογία: Οἱ Ἄραβες δὲν ἦσαν ἄπειροι καὶ τῆς νομισματολογίας. Ὁ *Νάμαρη* καὶ ὁ *Μακρίζη* συνέγραψαν δοκίμια περὶ ἀραβικῶν νομισμάτων, ὁ δεύτερος δ' ἐκ τούτων ἔργον περὶ τῶν «Μουσουλμανικῶν νομισμάτων», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Ροστὰκ τῷ 1897, καὶ κατόπιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ ἔτος 1298 Ἐγείρας.

Ὁ *Ἀλ-Βασηντ Ἀλ Γαζάλη* (1058—1111) ἐξέδωκε σοφὸν πόνημα περὶ τῶν Ἀραβικῶν ἀρχαιοτήτων, ἐν τῷ ὁποίῳ μὲ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν πραγματεύεται περὶ τῶν σπουδῶν καὶ τῶν ἀνακαλύψεων τῶν ὁμοεθνῶν του. Τῷ δὲ 1808 ἐξεδόθη ἐν Καζὰν τῆς Ρωσίας ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Χριστιὰν Δανιήλ, καθηγητοῦ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ Σχολῇ, ἀραβικὸν χειρόγραφον μὲ Κουφικὰ γράμματα, ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφονται τὰ νομίσματα δύο ἀραβικῶν φυλῶν, τῆς φυλῆς Σαμὰν καὶ τῆς φυλῆς Μποέν.

Ἰατρικὴ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. — Οἱ Ἄραβες διέπρεψαν καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς, χειρουργικῆς, ἀνατομίας, βοτανικῆς καὶ χημείας. Εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Βαγδατίου ἡ εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπίδοσις ὑπερεχαίετο ὑπὸ τῶν γενναίων φιλοδωρημάτων τῶν Χαλιφῶν. Μεταφράσεις δὲ τοῦ Γαληνοῦ καὶ Ἱπποκράτους προῆλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐνέδυσε τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη χιτῶνα ἀραβικόν.

Πρὸ τῆς Ἰσλαμικῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ πρὸ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Κορανίου, ἡ ἰατρικὴ παρὰ τοῖς Ἄραψιν, ὅπως καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἐθεωρεῖτο ὡς εἶδος μαγείας. Ὁ Γερμανὸς Ἀνατολιστὴς Φερδινάνδος Οὐάστενφελδ, συγγράψας κλασσικὸν ἔργον (γερμανιστὶ) περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν παρὰ τοῖς Ἄραψιν, ἀναγράφει ἐν αὐτῷ τριακόσια (300) ἀραβικὰ ἔργα μὲ σύντομον βιογραφίαν τῶν συγγραφέων ἑκάστου ἐκ τούτων. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Οὐάστενφελδ παρ' ὅλας τὰς ἐπαισθητὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας ἐγκλείει, εἶναι τὸ τελειότερον ἐξ ὅσων γνωρίζομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Περιλαμβάνει δὲ ἱστορίαν 1000 ἐτῶν (1—1000 Ἐγείρας). Ἔχομεν καὶ ἀραβικὸν τοιοῦτον ἔργον τοῦ *Ἀμπν Ἀμποῦ Οὐσαϊ μπιγὰτ* μὲ τὸν τίτλον: «Πηγαὶ τῶν ειδήσεων περὶ τῶν διαβαθμίσεων τῶν ἰατρῶν» καὶ γαλλικόν: «Histoire de la Médecine arabe» τοῦ M. Leclerq.

Ἐκ τῶν Ἀράβων ἰατρῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἀκόλουθοι: *Χουνάϊν Ἄμπν Ἰσαάκ*, Χριστιανὸς ἰατρός, ἀποθανὼν τῷ 873 μ. Χ. Οὗτος μετέφρασε τὴν «Ἰατρικὴν τέχνην», τὸ καὶ σπουδαιότερον ἰατρικὸν σύγγραμμα τοῦ Γαληνοῦ, μὲ διάφορα σχόλια, εἰς τὴν ἀραβικήν, μὲ τίτλον: «Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἰατρικήν». Ἐπίσης μετέφρασε τοὺς «Ἀφορισμοὺς» τοῦ Ἱπποκράτους, οἱ ὁποῖοι ἐξεδόθησαν τύποις ἐν Καλκούτα τῷ 1832. Ἐκ τῆς χριστιανικῆς ἐπίσης οἰκογενείας *Βαχτίσσουα* πολλοὶ ἰατροὶ ἀνεδείχθησαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τούτων ἦτο ὁ *Γεώργιος Ἄμπν Γαβριήλ*, ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ Χαλίφου Μανσοῦρ, ὑποδείξει τοῦ ὁποίου μετέφερεν ἐκ τῆς περσικῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν πολλὰ ἰατρικὰ ἔργα. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἔγγονος καὶ συνώνυμός του *Γεώργιος*, ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ Ἀαροῦν Ἀλ Ρασσίδ. Ἄλλοι ἰατροὶ ἐκ τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἀνεδείχθησαν: ὁ *Γαβριήλ*, ἰατρὸς τοῦ Ἀαροῦν Ἀλ-Ρασσίδ, Ἀμὴν καὶ Ἀλ-Μαμοῦν, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τῷ 828 μ. Χ. ὁ *Βαχτίσσουα*, υἱὸς Ὑάχια, ἰατρὸς τοῦ Χαλίφου Ἀλ-Μούκταντερ καὶ ἄλλοι. Ὁ *Ὑάχια Ἄμπν Μασσοῦε*, ἐκ Δαμασκοῦ τῆς Συρίας, ἦτο ἐκ τῶν καλυτέρων ἰατρῶν τοῦ Ἀαροῦν Ἀλ Ρασσίδ· ἀφῆκε δὲ πολλὰ ἰατρικὰ ἔργα, τούτων σπουδαιότερα: «Ἀνέκδοτα ἰατρικῆς» καὶ τὰ «Τελεσφόρα ἰατρικά». Ὁ *Ἀμποῦ Μπάκρ Ζαχαρία Ἀλ-Ράζι* (854—932 μ. Χ.), καθηγητὴς ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Βαγδατίου, εἰσήγαγε πολλὰ νέα φάρμακα καὶ πολλὰς ἀσθενείας σπανίας φύσεως περιέγραψεν. Ἡ διατριβή του «Περὶ εὐλογίας καὶ Ἰλαρᾶς», δημοσιευθεῖσα εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἐγένετο ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης. Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον ἀραβιστὶ ἐν Λονδίνῳ τῷ 1866 ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἀνατολιστοῦ καὶ ἰατροῦ C. Van Dyck. Ταύτης ἔχομεν ἀνατύπωσιν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐκ χειρογράφου, εὑρεθέντος ἐν τῇ Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἐνετίας.

Πλὴν τῆς διατριβῆς ταύτης ὁ Ράζι συνέγραψε καὶ μετέφρασε καὶ ἄλλα ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα φιλοξενοῦν μεγάλαι τῆς Εὐρώπης Δημόσιαι Βιβλιοθῆκαι. Ὁ *Ὑάχια Ἄμπν Σεράπιον* (ὁ πρεσβύτερος) ἦτο σύγχρονος τοῦ Ράζι. Συνέγραψεν εἰς τὴν Συριακὴν γλῶσσαν περισπούδαστον ἰατρικὸν ἔργον μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Kanâch», τ. ἐ. «Περιεχόν». Τούτου σῴζεται μετάφρασις ἔν τε τῇ ἀραβικῇ καὶ ἑτέρα ἐν τῇ λατινικῇ, ἐκδοθεῖσα δὶς ἐν Ἐνετίᾳ τῷ 1479 καὶ 1497 μ. Χ. Ὁ *Ἀμποῦ Γιακοὺμπ Μπὲν Σολιμάν*, Ἑβραῖος τὸ θρήσκευμα, ἔγραψεν ἔργα περὶ πυρετῶν, οὔρων, ἰατρικῆς διαγνώσεως καὶ συνταγῶν, ἄξια προσοχῆς, ἅτινα ὅμως δὲν ἐξετυπώθησαν· ἀπέθανε τῷ 932 μ. Χ. Ὁ *Ἀβικέννας* εἶναι ὁ πολὺ γνωστὸς *Ἀβδαλλὰχ Ἄμπν Σῖνα* (981—1036 μ. Χ.). Ὡς ἰατρὸς ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς Γαληνός τις ἢ Ἱπποκράτης. Ἐκτὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς, εἰς τὰς ὁποίας μετὰ ζήλου κατεγίνετο, ὁ κύκλος τῶν γνώσεών του περιελάμβανε καὶ τὴν ἠθικήν, τὴν μεταφυσικήν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φιλολογίαν, τὰ μαθηματικά, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θεολογίαν. Τὰ ἰατρικὰ του ἔργα εἶναι πολλά. Ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει μεταξὺ των ὁ «Κανών». Ταῦτα ἐχρησίμευον ὡς κείμενα εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Σαρακηνῶν καὶ μεταφρασθέντα καὶ σχολιασθέντα ἐγκαίρως ὑπὸ διαφόρων Ἀνατολιστῶν, εἰσήχθησαν εἰς τὰ φροντιστήρια τῆς Εὐρώπης.

Εἰς τοὺς Ἄραβας ὀφείλονται πολλοὶ ὅροι φαρμακευτικοί, οἷοι ἡ *νάφθα*, ἡ *καφουρά*, ἡ *θηριακή*, τὸ *σεράπιον* κ.τ.λ. καὶ αὐτὴ ἡ πρώτη ἔκδοσις φαρμακοποιιῶν, αἵτινες περιέχουν συλλογὴν διαφόρων ἐπισήμων συνταγῶν, εἶναι ἀραβικὴ ἐπινόησις.

Ἡ χρῆσις τῆς χειρουργικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας, ἂν καὶ προσέκρουσε πρὸς ὡρισμένας θρησκευτικὰς ἐντολάς, ἐν τούτοις ἐκαλλιεργήθη καταλλήλως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ *Ἀμποὺλ-Κάσσεμ* ἐκ τῶν περιφήμων ἰατρῶν τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἐφιλοπόνησε Χειρουργικὴν εἰς τρία βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα περιέγραψε πολλὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα. Τὸ τρίτομον τοῦτο ἔργον ἐξεδόθη τύποις ἐν μεταφράσει εἰς ἑβραϊκὴν καὶ λατινικὴν ἐν Ὀξφόρδῃ τῷ 1778 εἰς δύο τόμους φροντίδι τοῦ Ἀνατολιστοῦ Δσάνεγκ. Ὁ Ἀμποὺλ-Κάσσεμ οὗτος ἐν τῷ ἰατρικῷ του σταδίῳ ἠκολούθει τὴν μέθοδον τοῦ Αἰγινήτου ἰατροῦ Παύλου, ἔκαμε δὲ κατάχρησιν τοῦ καυτηριασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐν μεγίστῃ χρήσει μέχρι καὶ τῆς σήμερον παρὰ τοῖς Ἄραψι Βεδουίνοις. Ἀπέθανε τῷ 1106 μ. Χ.

Καὶ τὴν Βοτανικήν, ἡ ὁποία ἔχει ἄμεσον τὴν σχέσιν πρὸς τὴν καθόλου ἰατρικήν, οἱ Ἄραβες ἐκαλλιέργησαν. Ἐκ τῶν Ἀράβων βοτανικῶν, ἐν οἷς ὁ *Ραζὶ*, ὁ *Ἀλῆ Ἀμπᾶς* καὶ ὁ *Ἀβικέννας*, ἰδιάζουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἐκ Μαλάγας ἰατρὸς *Ἄμπν Ἀλ-Μπιττάρ*. Οὗτος ἐπισκεφθεὶς μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας ἢ ἀναλύσας πᾶν ὅ,τι εἶδε σπάνιον, περιέγραψεν ἢ πολύτιμον εἰς τὰ τρία βασίλεια τῆς φύσεως καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε ἐδημοσίευσε τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του εἰς τρίτομον ἔργον. Τὸ πρῶτον βιβλίον του πραγματεύεται περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀρετῶν τῶν φυτῶν· τὸ δεύτερον περὶ μετάλλων καὶ ὀρυκτῶν καὶ τὸ τρίτον περὶ ζῴων. Ἀπέθανεν ἐν Δαμασκῷ τῆς Συρίας τῷ 1248 μ. Χ.

Ἡ Χημεία ἐπίσης πολλὰ ὀφείλει εἰς τοὺς Ἄραβας, οἵτινες ὄχι μόνον μεγάλας καὶ σοβαρὰς ἀνακαλύψεις ἐπέτυχον εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρῶτοι εἰσήγαγον καὶ ἐφήρμοσαν αὐτὸν ἐν τῇ ἰατρικῇ. Ἐν τῇ Χημείᾳ πολλοὶ Ἄραβες ἀναφέρονται ἰδιαιτέρως, ἀλλ' ὁ ἀληθὴς πατριάρχης τῆς ἀραβικῆς χημείας ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Χαρὰν τῆς Μεσοποταμίας *Τζάμπερ*. Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ ἀκμάσας περὶ τὸν ὄγδοον μ. Χ. αἰῶνα, ἐγνώριζεν ὅλας τὰς χημικὰς ἀναλύσεις ἀπαραλλάκτως ὅπως ἦσαν αὗται γνωσταὶ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατὰ τὸν Γερμανὸν ἀνατολιστὴν Σπρέγγελ τὰ σχετικὰ συγγράμματα τοῦ *Τζάμπερ*, *Μασσοῦε*, *Ράζι*, *Ἀμποὺλ Ραῒς* καὶ *Ἀβικέννα* εἶνε ἀκόμη καὶ σήμερον ὠφέλιμα εἰς τοὺς χημικούς, οἱ ὁποῖοι δύνανται ν' ἀναγνώσουν καὶ νὰ κατανοήσουν αὐτὰ εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσάν των, δηλαδὴ τὴν Ἀραβικήν.

Οἱ Ἄραβες ἠσχολήθησαν μὲ τὴν Ὀπτικήν, ἥτις καὶ ἐδιδάσκετο εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Βαγδατίου καὶ τῆς Κορδούης. Συγγραφεῖς ἐνταῦθα ἀναφέρονται πολλοί, τῶν ὁποίων κυριώτεροι εἶναι ὁ *Ἀλ Χάζεν* καὶ ὁ *Ἄμπν Ἀλχαϊθαμ*. Ὁ *Ἀλ-Χάζεν Ἀλ Μάζνη*, ἔγραψεν ἔργα περὶ φωτός, περὶ λυκόφωτος καὶ σκιόφωτος μεγάλης σημασίας. Εἰδικῶς ἠσχολήθη μὲ τὴν ἀνάκλασιν τοῦ φωτός. Λέγεται ὅτι μετέφρασε τὴν «Μεγάλην Σύνταξιν» τοῦ Πτολεμαίου τῇ συμπράξει τοῦ Σεργίου εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλ-Μαμοῦν. Ὁ *Ἄμπν Ἀλ-Χάϊθαμ* ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἀστρονομίαν. Οὗτος διετείνετο ὅτι ἦτο εἰς θέσιν νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα ἐν Αἰγύπτῳ. Ὅτε ὅμως εἶδε τὴν δύναμιν τῶν καταρρακτῶν τοῦ Ἀσουὰν καὶ τοὺς γύρω αὐτῶν μεγάλους βράχους, ἀνωμολόγησε τὴν ἀνικανότητά του καὶ παρῃτήθη τῶν σχεδίων του. Ἀφῆκεν ἀρκετὰ συγγράμματα. Τὰ περὶ Ὀπτικῆς ἔργα του εἶναι δύο: 1ον) Περὶ λυκόφωτος καὶ σκιόφωτος καὶ 2ον) περὶ Ὀπτικῆς καθόλου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον εἶναι ἑπτάτομον, ἐξεδόθη δὲ εἰς λατινικὴν μετάφρασιν ἐν Ἑλβετίᾳ.

Ἀστρονομία καὶ Μαθηματικά. — Ἡ ἀστρονομία ἀσχολουμένη γενικῶς μὲ τὴν κίνησιν, μέγεθος καὶ φυσικὴν κατάστασιν τῶν οὐρανίων σωμάτων συνεταυτίζετο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Ἡ τελευταία αὕτη ἔχουσα κοιτίδα τὴν Μεσοποταμίαν, ἐκαλλιεργήθη, ἀνεπτύχθη καὶ ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ Ἰουδαίων Καββαλιστῶν. Οὗτοι μετέδωκαν αὐτὴν κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν, ἔνθα διετηρήθη μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὅμως τῆς ἀστρονομίας, ἡ ἀστρολογία βαθμηδὸν ἐμαράνθη, τώρα δὲ σῴζονται λείψανά της παρὰ τοῖς ἀπολιτεύτοις καὶ ἀπαιδεύτοις λαοῖς.

Οἱ Ἄραβες ἤρχισαν καλλιεργοῦντες τὴν ἀστρονομίαν κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα μ. Χ., ὑπ' αὐτῶν δὲ ἡ μελέτη τῆς ἐπιστήμης ταύτης μετεδόθη καὶ εἰς ἄλλους μωαμεθανικοὺς λαούς, Πέρσας, Μαυριτανοὺς καὶ Μογγόλους, ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου μετὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν. Καὶ νέον τι δὲν προσέθεσαν μὲν οἱ Ἄραβες εἰς τὴν ἀστρονομίαν, συνετέλεσαν ὅμως πολὺ εἰς τὴν καθόλου πρόοδον της διὰ ἐντελεστάτων παρατηρήσεων καὶ ὑπολογισμῶν καὶ τοῦ καταρτισμοῦ νέων καὶ ἀκριβεστέρων ἀστρονομικῶν πινάκων, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Ἀλφόνσειοι καὶ οἱ Σαβιανοί. Οἱ πρῶτοι κατηρτίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων Ἀράβων ἀστρονόμων Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων. Οἱ Σαβιανοὶ πίνακες εἶναι γνήσιον δημιούργημα τῶν Ἀράβων, πατὴρ δὲ αὐτῶν θεωρεῖται πολὺ δικαίως ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ὁ περίφημος ἀστρονόμος *Ἀλ-Μπαττάνη*, ὁ ὁποῖος πρὸς καταρτισμόν των εἰργάσθη τεσσαράκοντα συνεχῆ ἔτη (879—921) ἐπὶ τῇ βάσει ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων εἰς τὴν πόλιν Ράκκαν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἀνυπολογίστου σημασίας διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀστρονομίας ὑπῆρξεν ἡ περὶ τὸ 1200 γνωστοποίησις τῶν καλουμένων ἀραβικῶν, πράγματι ὅμως ἰνδικῶν, χαρακτήρων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἕλλην *Μάξιμος ὁ Πλανούδης*. Ἄνευ αὐτῶν, καθὼς καὶ τῆς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνακαλύψεως τῶν λογαρίθμων ὑπὸ τοῦ Νεπέρου, θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ διεξαγωγὴ τῶν ἀστρονομικῶν λογισμῶν μετὰ λεπτότητος ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν νεωτέρων θεωριῶν καὶ παρατηρήσεων.

Οἱ Ἄραβες ἀστρονόμοι τοῦ Βαγδατίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φιλομούσου Ἀλ-Μαμοῦν, κατεμέτρησαν κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Σινχάρ, καὶ κατόπιν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Κούφας, μίαν μοῖραν τοῦ μεγάλου κύκλου τῆς γῆς καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι τὸ μῆκος αὐτῆς εἶναι 56,25 μίλλια. Τὸ μίλλιον ἐνταῦθα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 4 χιλ. ἀραβικοὺς πήχεις τοῦ Ἀλ-Μαμοῦν, ὁ δὲ πῆχυς ἰσοῦται μὲ 0,541 τοῦ γαλ-

Digitized by Google

λικοῦ μέτρου. Κατὰ ταῦτα τὸ μίλλιον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 2.164 μέτρα, ἡ δὲ καταμετρηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων μοῖρα καὶ εὑρεθεῖσα, ὅτι ἰσοδυναμεῖ μὲ 56,25 μίλλια, ἔχει μῆκος 121.725 μέτρα γαλλικά. Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο ἡ περίεργος αὕτη καταμέτρησις περιγράφεται ὑπὸ πολλῶν Ἀράβων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἄραβος *Ἀμποῦλ Φέδα* εἰς τὴν περίφημον γεωγραφίαν του, ἂν καὶ δὲν καταχωρίζει οὗτος ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς καταμετρήσεως ταύτης. Συμπληρωματικὰς πληροφορίας δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ *Ἄμπν Γιοῦνες*, ἑνὸς τῶν περιφημοτέρων ἀστρονόμων τῆς Δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν, ἀποθανόντος τῷ 1.008 μ. Χ. Οἱ Ἄραβες προσδιώρισαν καὶ τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς, εὗρον δέ, ὅτι αὕτη ἰσοῦται πρὸς 23°,5. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἡλιακὸν σύστημα, οἱ Ἄραβες θεωροῦνται πιστοὶ ἀντιγραφεῖς τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐκ τῶν διαπρεψάντων εἰς τὴν ἀστρονομίαν Ἀράβων ἰδιάζουσαν θέσιν, κατέχουν οἱ ἀκόλουθοι: *Μωχάμεδ Ἀλ-Φαραγάνη*, ἀκμάσας τὸν Θ΄ αἰῶνα καὶ μεταφράσας εἰς τὴν ἀραβικὴν τὴν «Μεγάλην Σύνταξιν τῆς Ἀστρονομίας» τοῦ Πτολεμαίου. Τὸ πολύτιμον τοῦτο ἔργον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου ἐγένετο κατὰ πρῶτον γνωστὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον δι' ἀραβικῆς μεταφράσεως, ἴσως τοῦ Φαραγάνη τούτου, τοῦ ὁποίου ἡ μετάφρασις ἐδημοσιεύθη ἐν Ὀλλανδίᾳ τῷ 1669 ὑπὸ τοῦ Ἀνατολιστοῦ Γολίου. *Μωχάμεδ Ἀλ-Μπαττάνη*, ἀκμάσας τὸν Θ΄ καὶ Ι΄ αἰῶνα. Εἶναι ὁ πατὴρ τῶν Σαβιανῶν πινάκων καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἐπιστήμης τῶν ἀστέρων». Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἐπίσης ὁ προσδιορισμὸς τῆς λοξώσεως τῆς ἐκλειπτικῆς καὶ τῆς διαρκείας τοῦ τροπικοῦ ἔτους. Αἱ παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν ἐκλείψεων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης ἐδημοσιεύθησαν εἰς λατινικὴν μετάφρασιν, τὸ δὲ πρωτότυπον χειρόγραφον τοῦ συγγραφέως εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ ἐν Ρώμῃ. *Θάπετ Ἄμπν Κάρρατ*, τὸν Θ΄ αἰῶνα. Οὗτος προσδιώρισε τὴν διάρκειαν τοῦ τροπικοῦ ἔτους ἴσην πρὸς 365 ἡμέρας, 6ω, 9λ καὶ 12δ. Τὰς ἀστρονομικὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἄμπν Κάρρατ υἱοθέτησαν πολλοὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων.

Εἰς τοὺς τρεῖ τούτους ἀστρονόμους δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τούς: *Μωχάμεδ Ἄμπν Μοῦσα*, *Ἀβδαλλὰχ Ἄμπν Σάχλ*, *Ὑάχια Ἄμπν Μανσοῦρ*, *Ἀμποὺλ Ἀλβάφαα Ἀλ-Μπουζάνη*, *Ἄμπν Γιοῦνες Ἀλ-Μπιρρόνη*, *Ἄμπν Ἀλ-Χάϊθαμ Ἀλ-Μπάσσαρη*, *Ἀλ-Τζακμίνη* καὶ ἄλλους. Ἐκ τούτων οἱ τρεῖς πρῶτοι θαυμάζονται καὶ μέχρι σήμερον διὰ τοὺς ἀκριβεῖς ἀστρονομικούς των πίνακας. Ὁ *Ἀμποὺλ Ἀλβάφαα* κατέλιπεν ἀστρονομικὸν ἔργον μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Ἀλ-Μαγκίστη» (δηλ. «Μεγάλη Σύνταξις» τοῦ Πτολεμαίου). Ὁ *Ἄμπν Γιοῦνες* συνέταξεν ἀκριβεῖς μαθηματικοὺς καὶ ἀστρονομικοὺς πίνακας. Οἱ πίνακες οὗτοι εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν ἐδημοσιεύθησαν εἰς Παρισίους τῷ 1804 ὑπὸ τοῦ περιφήμου ἀνατολιστοῦ C. de Perceval εἰς 4 τόμους. Ὁ *Ἀλ Μπιρρόνη* εἶναι πολυγράφος συγγραφεύς. Τὸ μέγα ἔργον του περὶ «κοσμογονίας, ἄστρων καὶ γεωγραφίας» ἐδημοσιεύθη ἐν Λειψίᾳ τῷ 1878 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀνατολιστοῦ Σαχάου. Ὁ ἀνατολιστὴς οὗτος ἐδημοσίευσε τῷ 1879 εἰς ἀγγλικὴν μετάφρασιν τὸ ἴδιον ἔργον ἐν Λονδίνῳ μὲ τὸν τίτλον: «Χρονολογία τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν». Ἐκ τῶν δώδεκα περίπου μαθηματικο-γεωγραφικο-ἀστρονομικῶν ἔργων τοῦ Πτολεμαίου ἡ «Γεωγραφικὴ ἀφήγησις» (εἰς βιβλία ὀκτώ), «ἡ Μεγάλη Σύνταξις τῆς Ἀστρονομίας» (εἰς βιβλία δεκατρία), ἡ «Ἅπλωσις ἐπιφανείας σφαίρας», ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον δι' ἀραβικῶν μεταφράσεων. Τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ὑπάρχει λατινικὴ μετάφρασις «Planisphaerium» ἐξ ἀραβικῆς μεταφράσεως. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἀστεροσκοπεῖα εἶχον οἱ Ἄραβες. Ὡς τοιοῦτον ἀναφέρεται ὁ ὑψηλὸς πύργος, ὁ ἱδρυθεὶς τῷ 1196 ἐπιστασίᾳ τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ *Τζάμπερ* πλησίον τοῦ περιφήμου τεμένους τῆς Σεβίλλης.

Εἰς τὰ Μαθηματικά, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν κατ' ἐξοχὴν διανοητικὴν μάθησιν, δὲν ἠσχολήθησαν οἱ Ἄραβες. Τὰ συγγράμματα τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων γεωμετρῶν ἐξηραβίσθησαν καὶ τὰ ἀραβικὰ σχολεῖα ἐπρομηθεύοντο ὡς κείμενα τὰς μεταφράσεις τοῦ Εὐκλείδου, Θεοδοσίου, Ὑψικλέους, Μενελάου καὶ Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου. Ἡ δὲ θεωρία περὶ ἀραβικῶν δῆθεν ἀριθμητικῶν χαρακτήρων εἶναι ἀνακριβής. Οἱ Ἄραβες, οἱ ἐνδιαφερόμενοι περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, εἰλικρινῶς ὁμολογοῦν εἰς τὰ βιβλία των, ὅτι παρέλαβον τοὺς ἀριθμητικοὺς τούτους χαρακτῆρας παρὰ τῶν Ἰνδῶν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀποκαλοῦν αὐτοὺς *Ἰνδικοὺς* ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας.

Οὐδὲν σπουδαῖον ἀραβικὸν γεωμετρικὸν σύγγραμμα περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Λέγεται δέ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα ἡ γεωμετρία εὑρέθη εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἔνθα κατελείφθη ὑπὸ τοῦ Εὐκλείδου. Εἰς τὴν Τριγωνομετρίαν οἱ Ἄραβες εἰσήγαγον τὰ ἡμίτονα ἀντὶ τῶν χορδῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ *Ἄμπν Μοῦσα* καὶ ὁ *Τζάμπερ* συνέγραψαν πρωτότυπα ἔργα περὶ «Σφαιρικῆς Τριγωνομετρίας». Ὁ δὲ *Ἀλ-Κάντη*, ἐκτὸς τῆς ἰδίας πραγματείας του περὶ τῶν «Ἓξ Ποσοτήτων», μετέφρασε καὶ τὴν μελέτην τοῦ Αὐτολύκου περὶ «Σφαίρας Κινουμένης».

Ἡ Ἄλγεβρα, ἡ ὁποία ὑπό τινων θεωρεῖται ὡς ἐφεύρημα ἀραβικόν, ὀφείλει μεγάλας καὶ σοβαρὰς συμπληρώσεις εἰς τοὺς Ἄραβας μαθηματικούς. Ὁ *Θάπετ Ἄμπν Κάρρατ* τὸν Θ΄ αἰῶνα ἔγραψε περὶ βεβαιότητος τῶν ἀποδείξεων τοῦ ἀλγεβρικοῦ ὑπολογισμοῦ. Ὁ *Ἄμπν Μοῦσα Ἀλ—Χουάραζμη*, ὁ ἀποθανὼν τῷ 820 μ. Χ., εἶναι ἐφευρέτης τῆς λύσεως τῶν δευτεροβαθμίων ἐξισώσεων. Τὸ ἀλγεβρικὸν ἔργον τοῦ Ἄμπν Μοῦσα τούτου ἐξεδόθη ἐν Leyden τῆς Ὀλλανδίας τῷ 1831 μ. Χ. μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀνατολιστοῦ Ροῦζεν. Ἀλγεβρικὰ ἔργα μεγάλης ὠφελείας εἶναι καὶ τῶν ἀκολούθων: *Ἄμπν Ἰμπραχὴμ Ἀλ-Νισσαπούρη* καὶ τοῦ *Ἀλ-Κάχρη*. Τοῦ πρώτου τούτων τὸ ἔργον ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις τῷ 1851 μ. Χ. μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ Οὐόπκε. Ὁ δεύτερος ἐκ τῶν Ἀράβων μαθηματικῶν τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος ἀφῆκε δύο ἔργα μαθηματικά, τρίτομον βιβλίον Ἀριθμητικῆς, ἐκδοθὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1878 καὶ 1880 ἐπιστασίᾳ τοῦ ἀνατολιστοῦ Οὐοχάεμ καὶ ἐγχειρίδιον Ἀλγέβρας, δημοσιευθὲν ἐν Παρισίοις τῷ 1853 φροντίδι τοῦ Οὐόπκε. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Leyden ὑπάρχει χειρόγραφος πραγματεία περὶ τῆς «Ἀλγέβρας τῶν Κυβικῶν ἐξισώσεων» τοῦ *Ἀλ-Χουάραζμη*, εἰς δὲ τὴν Σουλτανικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Καΐρου φυλάττεται χειρόγραφον Ἀλγέβρας τοῦ προσημειωθέντος *Ἀλ-Κάχρη*. Μαθηματικὰ ἔργα ἀφῆκαν καὶ ὁ *Ἄμπν Ἀλ-Χάσμ* (753—815 Ἐγείρας), ὁ *Ἀλ-Ἄαμιλη* (953—1031 Ἐγείρας), καὶ ὁ *Ἀλ-Σάφιγη*. Τὸ ἔργον τοῦ *Ἀλ-Ἄαμιλη* τούτου, μὲ περιεχόμενον Ἀριθμητικῆς καὶ Ἀλγέβρας ἐδημοσιεύθη πεντάκις μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1812 καὶ 1843. Τελειοτέρα καὶ πληρεστέρα ἔκδοσις εἶναι ἡ γενομένη ἐν Βερολίνῳ τῷ 1843 ματὰ γερμανικῆς μεταφράσεως. Τὰ μαθηματικὰ καθόλου ἐχρησίμευον εἰς τοὺς Ἄραβας ὡς μέσον πρὸς βελτίωσιν τῶν κοινωνικῶν των ἀναγκῶν. Εἰς αὐτὰ κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ κατασκευὴ ὑδραγωγείων, λουτρῶν, δεξαμενῶν, ὀχετῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ὡς βάσιν ἔχουν μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ γεωμετρικοὺς κανόνας.

Εἰς ἄλλους κλάδους.—Μὲ τὴν ὑδραυλικὴν ἠσχολήθησαν οἱ Ἄραβες, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μύλων καὶ ἄλλων ὑδραυλικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ἄρδευσιν. Εἰς τὸ περίφημον παλάτιον τοῦ Τολέδου ὑπῆρχε δεξαμενὴ μεγάλων διαστάσεων. Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς ὑψοῦτο δωμάτιον θολωτόν, ἐστολισμένον μὲ πεποικιλμένην καὶ χρυσόπαστον ὕαλον. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο εἰσήρχετο ὁ Χαλίφης καὶ ἐκάθητο ἄβροχος, ἐνῷ ἄνωθεν ἐκρημνίζετο τεχνητὸς καταρράκτης καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐκαίοντο κηρία. Ἀρχαῖα γραπτὰ μνημεῖα περὶ ὑδραυλικῆς δὲν ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Τὸ ἔργον τοῦ *Ἀχμὲδ Ντάγλα*, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὑδραυλική», ἤτοι κίνησις καὶ ἰσορροπία τῶν ὑδάτων, εἶναι μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ. Ἐξεδόθη ἐν Βολακίῳ (Καΐρου) τῷ 1257 ἀπὸ Ἐγείρας.

Οἱ Ἄραβες δὲν ἠγνόουν τοὺς νόμους τῆς ὑδροστατικῆς. Δὲν ἔχουν ὅμως νὰ δείξουν τι τὸ πρωτότυπον εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Τὸν Μάϊον τοῦ 1879 ὁ ἀνατολιστὴς Ζόντεμπεργ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Ἀσιατικὴν Ἐφημερίδα» χειρόγραφον ἀνωνύμου Ἄραβος συγγραφέως μὲ τὸν τίτλον: «Τὰ ἐπιπλέοντα σώματα ἐπὶ τοῦ ὕδατος». Ἔχομεν πολλοὺς λόγους νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τούτου εἶναι ὁ φιλόσοφος Ἀλ-Κάντη, ὅστις μετέφρασε καὶ τὸ «Περὶ τῶν ὀχουμένων» τοῦ Ἀρχιμήδους.

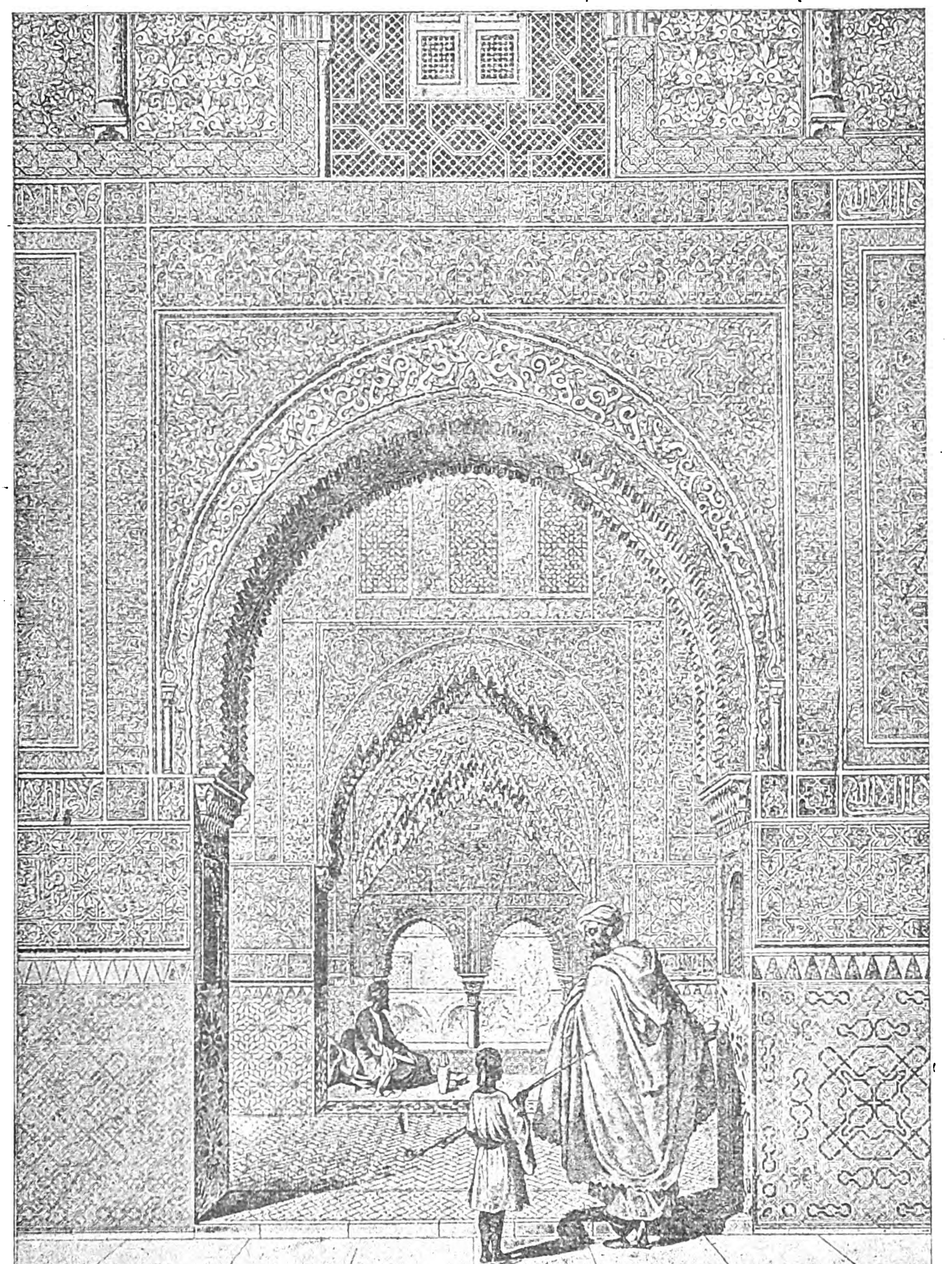

Αἴθουσα τῶν «Δύο Ἀδελφῶν» ἐν τῇ Ἀλάμπρᾳ.

Digitized by Google

Καὶ εἰς τὴν μεταλλουργίαν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ὀρυχείων καὶ τῶν μετάλλων, ἐπεδόθησαν οἱ Ἄραβες. Ἰδίως ἀξία λόγου ἦτο ἡ δεξιότης των εἰς τὴν σιδηρουργικήν. Τὰ ξίφη τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶναι ἐφάμιλλα πρὸς τὰ τοιαῦτα τῆς Γρενάδας καὶ τοῦ Τολέδου εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Γάλλος Μπριάν, καὶ πρὸ παντὸς ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Ἀνωσὼφ ἐπισταμένως μελετήσας τὴν ξιφοποιίαν τῆς Δαμασκοῦ, διατείνεται ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ μυστικὸν τῆς τέχνης ταύτης.

Καὶ ἡ βυρσοδεψική, ὡς καὶ ἡ βαφὴ τῶν δερμάτων, ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἄραβας. Ὅτε οὗτοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς Ἰσπανίας, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὴν τέχνην ταύτην καὶ τὴν μεταφύτευσαν εἰς Φὲζ τοῦ Μαρόκκου. Τὰ Μαροκκινὰ δέρματα, τὰ παρασκευαζόμενα εἰς Φὲζ καὶ Μαρόκκον σύμφωνα μὲ τὴν μέθοδον τῶν Ἀράβων, ἔχουν ἰδιάζουσαν ἀξίαν καὶ ἐκτίμησιν. Ἡ ἀραβικὴ φιλολογία εἶναι πολὺ πενιχρὰ εἰς γραπτὰ μνημεῖα ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰ δὲ ὑπάρχοντα εἶναι συγχρόνου προελεύσεως.

Καὶ μὲ τὴν γεωργίαν ἠσχολήθησαν ἐπίσης. Ὁ *Ἀλ-Κουτσάμη*, ὁ συγγραφεὺς τῆς Ναβαθαίας γεωργίας, ὁ *Ἀμποῦ Ὄμαρ*, ὁ *Ἀμποῦ Ἀβδαλλάχ*, ὁ *Ἀμποῦ Ζαχαρία* καὶ ἄλλοι ἀφῆκαν πολλὰς πραγματείας περὶ τῆς κατ' ἀγρὸν οἰκονομίας. Ὁ ἀνατολιστὴς J. J. Clément-Mullet ἀφῆκε πολυτίμους μελέτας περὶ τῆς καθόλου γεωργίας παρὰ τοῖς Ἄραψι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. α') Ἀραβικὰ ἔργα: «Ἀκτιφὰ Ἀλ-Γκανοὺγ» (ἤτοι βιβλιογραφικὸν λεξικὸν) τοῦ ἀνατολιστοῦ *C. Van Dyck*, Κάϊρον, 1897. «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς Φιλολογίας», τοῦ *Γ Ζεϊντάν*, 1911 (δίτομος). «Ἐγκυκλοπαιδεία» τοῦ *Πέτρου Ἀλ-Μπουστάνη*. β') Γαλλικά: *Duval*, «La Littérature Syriaque», 1900. *Sédillot*, «Hist. gén. des Arabes, leur civil. etc.», 1877. *Huart*, «Littérature Arabe», 1902. *Le Bon*, «La civilisation des Arabes», 1884. γ') Ἀγγλικά: *Margoliouth*, «Moh mmed and the rise of Islam», 1905. *Boer*, «The hist. of philos. in Islam», 1903. *Nicholson*, «A Literary hist. of the Arabs», London, 1907. δ') Γερμανικά: *Hammer-Purgstall*, «Litteraturgeschic te der Araber...». 7 vol. Vienna, 1856. *Wüstenfeld*, «Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke», Göttingen, 1882. *Goldziher*, «Mu amedanische Studien», Halle, 1890 *Diercks*, Die Araber im Mittelalter und ihr Einfluss auf die Cultur Europa's», Leipzig, 1882. *Schak*, «Poesie und Kunst der Araber in Spanien», Stuttgart, 1877. *Brockelmann*, «Geschichte der Arabischen Litteratur», 2 vol. Weimar, 1902. ε') Ἰταλικά: «Enciclopedia Italiana», vol. II. p. 406—428. στ') Ἑλληνικά: *Πρωτοσυγκέλου Στεφάνου Ἀθανασιάδου τοῦ Βυζαντίου*, «Χρηστομάθεια Ἀραβικὴ κ. τ. λ.», Ἐν Ἱεροσολύμοις, 1885 (σελ. η'—κστ'). *Εὐγενίου Μιχαηλίδου*, καθηγητοῦ, «Σελίδες ἐκ τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας», ἐν «Φάρῳ» Ἀλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης, Ἀλεξανδρείας, φύλλα, ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1924 μέχρις Αὐγούστου 1925.

Ε. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΑΡΑΒΙΚΗ ΤΕΧΝΗ. Ἡ ἀραβικὴ τέχνη εἶναι ἄλλως γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα μουσουλμανική, διότι ἀποτελεῖ τὴν κοινὴν καλλιτεχνικὴν παράδοσιν ὁλοκλήρου τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Ἀναντιρρήτως ὅμως εἰς τοὺς Ἄραβας ὀφείλει ἡ τέχνη αὐτὴ ὄχι μόνον τὴν γένεσίν της, συμπίπτουσαν μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀραβικῆς ἀφυπνίσεως εὐθὺς μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μωάμεθ, ἀλλὰ καὶ τὴν μᾶλλον ἀξιοσημείωτον καὶ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστον ἄνθησίν της. Λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῆς

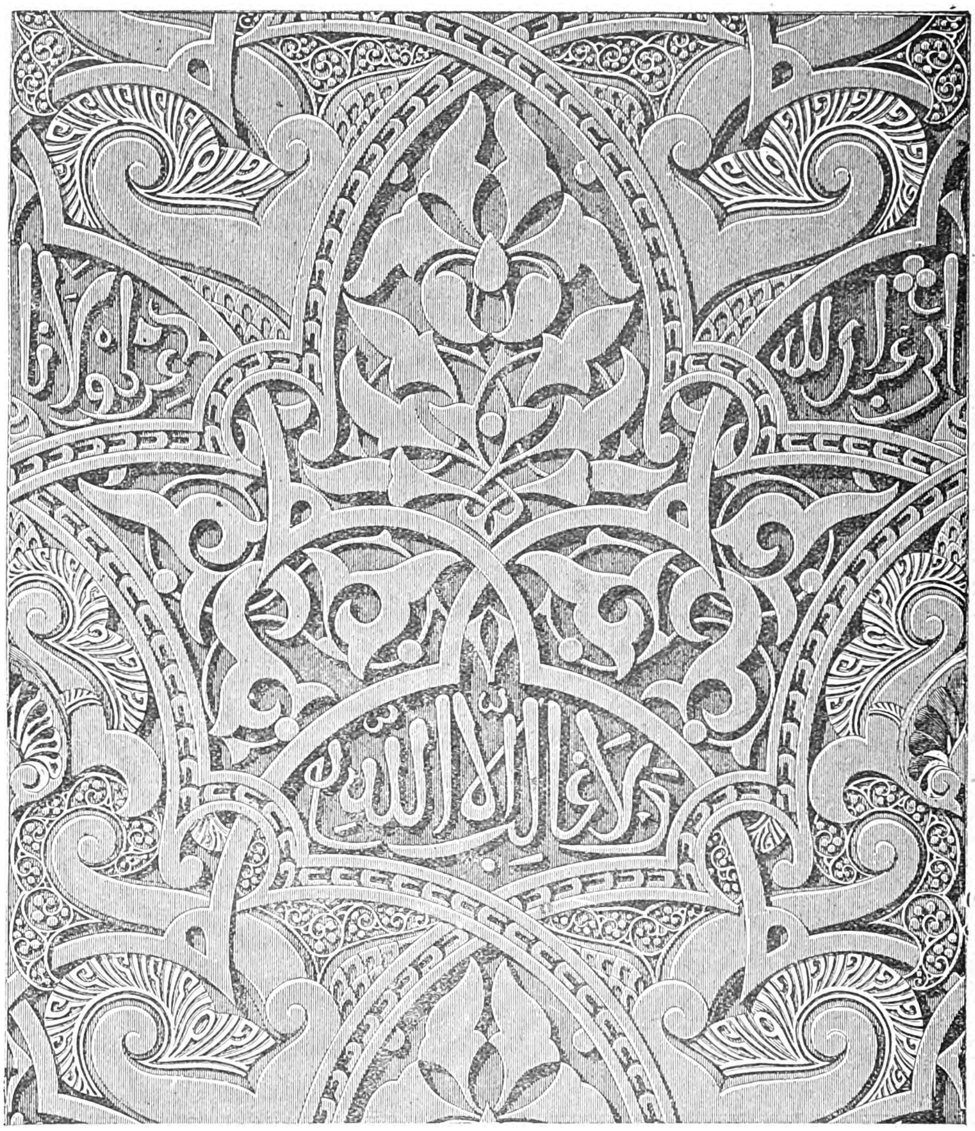

Διακόσμησις τοίχου τῆς Ἀλάμπρας.

[Ἐν τῷ μέσῳ ἐπιγραφή: *«λὰ γαλὶπ ἰλ-Ἀλλὰχ»=«Οὐδεὶς νικητὴς παρὰ μόνον ὁ Θεός».*]

ἀραβικῆς τέχνης δέον νὰ ζητήσῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπὶ μέρους ἄρθρα· ἐνταῦθα πρόκειται νὰ δοθοῦν ἁπλῶς μερικαὶ γενικαὶ παρατηρήσεις, ἀφορῶσαι εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν ἐν τῷ συνόλῳ της.

Ἡ ἀραβικὴ τέχνη, ἐμφανισθεῖσα κατὰ πρῶτον ἱσταμένου τοῦ Ζ' αἰῶνος μ. Χ. καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ χαλίφου Ἀμπτ-ἐλ-Μάλεκ-ἔμπν Μερουάν, ὅστις ἵδρυσε μουσουλμανικὸν τέμενος ἐπὶ τοῦ ὄρους Μυριὰ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ βυζαντινῶν τεχνιτῶν καὶ οἰκοδόμων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ λαμπροῦ μνημείου τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, παρηκολούθησε τὴν προοδευτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀραβικοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐξάπλωσίν του εἰς τὰς τρεῖς τότε γνωστὰς ἠπείρους, ἀνὰ τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρε τὰ μνημειώδη δημιουργήματά της. Ἀφορμηθεῖσα ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον καλλιτεχνικῶν παραδόσεων καὶ ἀντιλήψεων, αἵτινες ἦσαν ἐν κοινῇ χρήσει κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ παραλαβοῦσα ἀπόψεις τινὰς καὶ ἐξ ἄλλων λαῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ Ἄραβες ἦλθον εἰς φιλικὰς καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐχθρικὰς σχέσεις, ἀνεπτύχθη λίαν ἐνωρὶς εἰς αὐτενεργὸν καὶ αὐθυπόστατον τέχνην προικισμένην δι' ἰδίων ἀτομικῶν χαρακτήρων. Διὰ νὰ δημιουργήσουν τὰ πρῶτά των ἔργα οἱ Ἄραβες ἀπηυθύνθησαν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς Πέρσας καλλιτέχνας: Εἰς τὴν Κοῦφαν ὁ χαλίφης Ὀμὰρ ἐπεφόρτισεν ἕνα ἀρχιτέκτονα ἀπὸ τὰ Ἐκβάτανα, τὸν *Ρουζάμπεχ*, νὰ κατασκευάσῃ τὸ τζαμὶ τῆς πόλεως, καὶ ὅταν ὁ Ζιάδ, κατὰ τὴν Χαλιφείαν τοῦ Μωαβία (661—680) ἠθέλησε νὰ τὸ ἀνακαινίσῃ ἀπηυθύνθη πάλιν πρὸς τοὺς Σασσανίδας ἀρχιτέκτονας. Πάμπολλα τζαμιὰ ἱδρύθησαν ἐντὸς Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὅταν νέα τοιαῦτα ἠγείροντο, τὸ Βυζάντιον προσέφερε τὰ πρότυπα καὶ τοὺς καλλιτέχνας. Ὁ χαλίφης Οὐαλίδ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος, ἐκάλεσεν Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὰ τζαμία τῆς Μεδίνης, τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Δαμασκοῦ. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Ἄβδ-ἐρ-Ραχμὰν ἔπραξεν ὁμοίως: ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τοῦ ἔστειλεν ὑλικὰ διὰ τὸ τζαμὶ τῆς Κορδούης (Η' αἰών) καὶ οἰκοδόμοι ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ἀνέλαβον νὰ οἰκοδομήσουν τὸ ἀνάκτορον τῆς Ζάρας (Ι' αἰών). (Πρβλ. *Charles Bayet*: Précis d'histoire de l'art, σελ. 129.) Ἐκ πάντων τούτων καθίσταται σαφὴς ἡ προέλευσις τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀσκηθείσης καὶ δι' αὐτῶν μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς μουσουλμανικοὺς λαοὺς κληροδοτηθείσης τέχνης.

Λαμπροὶ χρόνοι τῆς ἀραβικῆς τέχνης ὑπῆρξαν οἱ τῶν Ὀμεϊαδῶν χαλιφῶν εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, τῶν Ἀγιουβιτῶν, τῶν Φατιμιτῶν καὶ τῶν Μαμελούκων εἰς τὴν Αἴγυπτον, τῶν Ἀββασιδῶν εἰς τὴν Συρίαν, τῶν Ἀλμοραβιδῶν κτλ. εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν. Ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ τὴν Μεδίναν ἕως τὸ Χαλέπι καὶ τὴν Βαγδάτην, τὴν λαμπρὰν πρωτεύουσαν τῶν Ἀββασιδῶν, καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸ Κάϊρον ἕως τὸ Καιρουὰν καὶ τὸ Ἀλγέριον, καὶ ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ βραχώδους Ἄτλαντος, ἀπὸ τὸ πολεμοχαρὲς Μαρόκκον ἕως τὰς ὀνειρώδεις πόλεις τῆς μεσαιωνικῆς Ἰσπανίας, τὴν Κόρδουαν, τὴν Σεβίλλην, τὸ Τολέδον, τὴν Μαλάγαν, τὴν Σαραγόσσαν καὶ τὴν Γρενάδαν ἡ ἀραβικὴ τέχνη ἐδημιούργησεν ἀληθινὰ θαύματα πλούτου, χάριτος, συμμετρίας καὶ κάλλους.

Ἡ τέχνη αὐτὴ ἐκδηλώνεται κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ὡς ἀρχιτεκτονική, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ὡς μικροτεχνία καὶ διακοσμητική. Ὡς ζωγραφικὴ καὶ γλυπτικὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ, ἕνεκα ῥητῆς δηλώσεως τοῦ Κορανίου ἀπαγορευούσης τὴν κατασκευὴν ὁμοιωμάτων ἐμψύχων ὄντων· ἡ ἀπαγόρευσις αὐτὴ ἴσχυεν εἰς τοὺς Ἑβραίους, περιλαμβανομένη εἰς τὸν Μωσαϊκὸν δεκάλογον, ὑπῆρξε δὲ ἡ σταθερὰ αἰτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ ἑβραϊκὴ τέχνη κατεδικάσθη εἰς ἀδράνειαν. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἡ ἀραβικὴ τέχνη ἠδυνήθη, ἔστω καὶ μέσα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δόγματος περιωρισμένην περιοχήν της, ν' ἀνθοφορήσῃ κατὰ τρόπον ἐξόχως ἐκπληκτικόν. Ὡς ἀρχιτεκτονικὴ κατειργάσθη τζαμιά, μσαλλάδες, ζαουΐας, μεδρεσέδες, ἐπιτάφια μνημεῖα, ἀνάκτορα, ἀγροτικὰ καὶ ἀστικὰ οἰκήματα, ἐξοχικὰς ἐπαύλεις, αἴθηρα ἐντὸς πολυανθῶν κήπων, ἀκροπόλεις, προμαχῶνας, φρούρια, ὑδραυλικὰ καὶ ἀρδευτικὰ ἔργα, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα, τείχη, φυλάκια κλπ. Ὡς μικροτεχνία ἐπεξειργάσθη μὲ σπανίαν δεξιοτεχνίαν τὸν λίθον, τὸ ξύλον, τὸ ἐλεφαν-

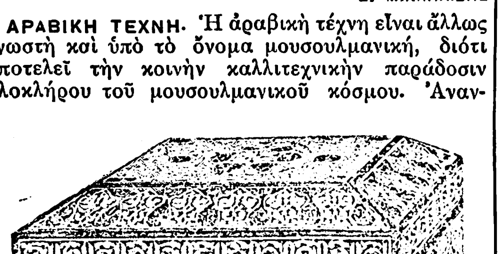

Κιβωτίδιον διακόσμητον τῆς ἐποχῆς τῶν Φατιμιδῶν.

Ἀρχαῖον ἀραβικὸν δοχεῖον ἐκ μεμιλτωμένης ὑάλου.

Digitized by Google

τοστοῦν, ἐπιδεΐξασα μοναδικὴν ἰδίως ἐντέλειαν εἰς τὴν ἐξεργασίαν διαφόρων διακοσμητικῶν θεμάτων.

Ἡ ἀραβικὴ ἀρχιτεκτονική, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν βυζαντινὴν τοιαύτην, εἶναι ἀρχιτεκτονικὴ καμπυλόγραμμος. Χρησιμοποιεῖ ἐν μεγίστῃ εὐρύτητι καὶ ἀφθονίᾳ τὸν θόλον καὶ δὴ τὴν ἀψῖδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ποικίλας καὶ ἐξόχως ἐνδιαφερούσας μετατροπάς: τοιουτοτρόπως δημιουργεῖ τὰς *λοβωτάς*, τὰς *πολυλόβους*, τὰς *δαντελλοειδεῖς* καὶ τὰς *σταλακτιτοειδεῖς* ἀψῖδας. Μεταχειρίζεται τὸ κεκαμμένον τόξον συχνότατα καὶ δίδει εἰς τοὺς θόλους ἰδιαιτέρας τινὰς μορφὰς δημιουργοῦσα τοὺς *κωνοειδεῖς*, τοὺς *ἐσωτερικῶς ῥαβδωτοὺς* καὶ τοὺς ἐπὶ *σταλακτιτοειδῶν ὑποθολίων ἐρειδομένους*. Ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διαγράμματος τοῦ τζαμιοῦ ἀκολουθεῖ τὰ ὑποδείγματα, ἅτινα παρέχουν εἰς αὐτὴν οἱ βυζαντινοὶ ναοί, θέτουσα ἀντὶ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ τὸ *μιχράβ*, ἀντὶ τῆς *φιάλης* τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς *λεκάνην τῶν ἁγνισμῶν* καὶ ἀντὶ τοῦ κωδωνοστασίου τὸν *πολυγωνικόν, κυκλοτερῆ ἢ τετράγωνον μιναρέν*. Δὲν ἀγνοεῖ καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν βυζαντινὴν μοναστηριακὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ δημιουργεῖ τοὺς μεδρεσέδες, τῶν ὁποίων μερικοὶ ἐξαιρέτως ἀξιοσημείωτοι ὀφείλονται εἰς τοὺς Χαφσίδας Χαλίφας ἐν Τύνιδι, τοὺς Ζιανίδας Χαλίφας ἐν Tlemcen, τοὺς Μερινίδας Χαλίφας εἰς τὸ Μαρόκκον καὶ τοὺς Νασρίδας Χαλίφας εἰς τὴν Γρενάδαν.

Ἡ ἀραβικὴ διακοσμητικὴ τέχνη, ἀποκλεισθεῖσα τῆς περιοχῆς τοῦ ἐμψύχου κόσμου, ἐστράφη πρὸς τὰς φυτικὰς καὶ γεωμετρικὰς συνθέσεις, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύθη κατὰ τρόπον θαυμάσιον. Τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ἅτινα ἐχρησιμοποίησεν ἦσαν αἱ ἁπλαῖ εὐθεῖαι, τεθλασμέναι ἢ σπειροειδεῖς γραμμαί, οἱ ἐσχηματοποιημένοι φοίνικες, αἱ λιταὶ ἀπεικονίσεις ὀστράκων καὶ ὑποτυπώδη τινὰ ἀνθέμια. Μετὰ ταῦτα ἐχρησιμοποίησε τὰς ἀναπαραστάσεις ἐπάλξεων, τὰ συγκεντρικῶς βαίνοντα ἀλλεπάλληλα τόξα, τοὺς ῥόδακας, τὰ σχοινία, τὰς ἁλύσεις, τοὺς κόμβους, τὰ ὀφιοειδῆ σχήματα καὶ τὴν ἡμισέληνον εἰς ἀφάνταστον ποικιλίαν συνθέσεων. Ἡ μεγάλη της ὅμως ἐπινόησις καὶ ἡ μεγάλη της δόξα ὑπῆρξε τὸ *ἀραβούργημα*, διακόσμησις, καθὼς λέγει ὁ *P. Ricard* (Pour comprendre l'art musulman dans l'Afrique du Nord et en Espagne, σελ. 164), φαντασίας μᾶλλον ἢ ῥεαλισμοῦ, ὑπολογισμοῦ μᾶλλον ἢ παρατηρήσεως, γραμμῶν μᾶλλον ἢ μορφῶν, λείων ἐπιπέδων μᾶλλον ἢ ἀναγλύφων, εἰς τὴν ὁποίαν τὴν μεγαλυτέραν θέσιν κατέχει ἡ φαντασία. Προσφιλῆ θέματα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κατεσκευάζοντο τ' ἀραβουργήματα, εἰς τοὺς Ἄραβας καλλιτέχνας ὑπῆρξαν: τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, φυτικὴ σύνθεσις ἀφαντάστου χλιδῆς, αἱ συμμετρικαὶ σπεῖραι καὶ αἱ πολυγωνικαὶ συνθέσεις.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς διακοσμητικῆς ἀραβικῆς τέχνης πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ *ἐπιγραφική*, ἥτις ἀντικατέστησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τζαμιῶν τὴν δι' εἰκόνων διακόσμησιν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλειφθοῦν καὶ ἄλλοι τινὲς κλάδοι τῆς ἀραβικῆς τέχνης, ὧν λίαν ἀξιομνημόνευτοι εἶναι ἡ *ταπητουργία*, ἡ κατασκευὴ τῶν μοναδικῆς ὡραιότητος ἐκείνων *φαγεντιανῶν ἀγγείων*, ἡ *κεραμεική*, ἡ *ὁπλοποιία*, ἡ ἐξεργασία τῶν πολυτίμων λίθων καὶ τῶν εὐγενῶν μετάλλων καὶ ἡ *δαντελλοπλεκτική*. Ἀξία μνείας τέλος εἶναι καὶ ἡ διακόσμησις τῶν χειρογράφων, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἄραβες ἠκολούθησαν κατὰ μέγιστον μέρος τὰς βυζαντινὰς παραδόσεις.

Θρησκευτικὴ διδασκαλία ἐν τεμένει ὑπὸ γυναικός.
[Μικρογράφημα εἰς ἀρχαιότατον ἀραβικὸν χειρόγραφον.]

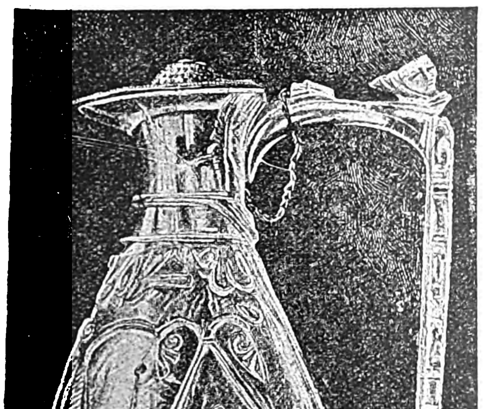

χα'Αρία ἀραβικὴ λήκυθος.

Μερικὰ ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων μνημείων τῆς ἀραβικῆς τέχνης εἶναι: τὸ *μέγα τζαμὶ* τῆς Κορδούης, τὸ *Ἀλκαζὰρ* τῆς Σεβίλλης, ἡ *Ἀλάμπρα* τῆς Γρενάδης, *ὁ Χρυσοῦς πύργος* τῆς Σεβίλλης, ἡ *Puerta del Sol* τοῦ Τολέδου, τὸ *μέγα τζαμὶ* τοῦ Ἀλγερίου, ὁ *μερινιδικὸς μεδρεσὲς* τοῦ Μποῦ Ἰνάνια ἐν Φέζ, τὰ μουσουλμανικὰ τεμένη τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Καΐρου, τῆς Προύσης καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ αἱ πολύτοξοι γέφυραι τοῦ Tensift, τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου (Τολέδον), τοῦ San Juan de las Abadesas τοῦ Lugo καὶ τῆς Zamora.

Γραπτὰ μνημεῖα Ἀράβων περὶ Ἀρχιτεκτονικῆς ὑπάρχουσιν ἱκανά. Ἐκ τούτων ἀρχαιότερον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ *Σὰμς Ἀλ-Ντὶν Ἀλ-Τσαμάρκαντι*, ἀποθανόντος περὶ τὸ 600 Ἐγείρας, φέρει τὸν τίτλον «Οἰκοδομητική». Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἄξιον μνείας εἶναι τὸ τρίτομον ἔργον τοῦ Μωχάμετ Ἄρεφ «περὶ Οἰκοδομητικῆς», τοῦ ὁποίου ἡ εὕρεσις δὲν εἶναι εὔκολος. Τὰ ἀντίτυπά του ἐξηντλήθησαν καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην του χρησιμότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dr Gustave Le Bon*: La civilisation des Arabes, Paris, 1884. — *Caussin de Perceval*: Essai sur l'histoire des Arabes, Paris, 1902.— *Al. Gayet*: L'art Arabe, Paris.— *G. Migeon*: Manuel d'art musulman, Paris, 1907. — *H. Saladin*: Manuel d'art musulman, Paris, 1907.— *J. de Nézière*: Les monuments mauresques du Maroc, Paris, 1903.— *Τοῦ ἰδίου*: La décoration marocaine, Paris, 1923. — *K. Woermman*: Geschichte der Kunst, Band I, Leipzig, 1900.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Οἱ καλλιγράφοι.—Εἰς ἀληθῆ καλλιτεχνίαν ἀνήγαγον οἱ Ἄραβες τὴν καλλιγραφίαν, ἀναφέρονται δὲ πλεῖστοι καλλιγράφοι, ὧν ἄριστοι εἶναι ὁ *Ἄμπν Ἀαδς*, Χριστιανὸς Ἰακωβίτης, ἀκμάσας εἰς τὸ Βαγδάτιον ἐπὶ τοῦ Καλίφου *Ἀλ-Μούσταχφη*, καὶ ὁ *Ἀλ-Μουτίγ*. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχε γραφικὸν χαρακτῆρα ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν τοῦ τύπου, ἦτο δὲ τόσον ταχυγράφος, — ὄχι ὅμως καὶ στενογράφος,— ὥστε εἰς εἴκοσι τέσσαρας ὥρας ἀντέγραψε 200 σελίδας συνήθους σχήματος.

Σύγχρονος τοῦ Ἀλ-Μουτὶγ τούτου ἦτο ὁ *Ἀλ-Ἀχδαπ*, ὁ ἐπικαλούμενος *Ἀλ Μουζάερ* (δηλ. *ὁ πλαστογράφος*). Οὗτος ἦτο δεξιώτατος ἀπομιμητὴς χειρογράφων. Ἐπλαστογράφει μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ εὐχέρειαν, καὶ μὲ τοσαύτην ἐπιδεξιότητα πᾶσαν γραφήν, ὥστε οὐδὲ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ ἀπομιμουμένου χειρογράφου ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὸ ἀντίγραφον ἀπὸ τὸ αὐτόγραφον. Περὶ τῆς πλαστογραφίας καθόλου ὑπάρχουν καὶ συγγράμματα Ἀραβικά, νεωτέρας ὅμως προελεύσεως. Ἐκ τούτων ἐξέχουσαν θέσιν ἔχει τὸ ἔργον τοῦ *Φάχμη Πασᾶ Ζαγλούλ*, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀλ-Ταζουΐρ φὴ ἀλ-ἄβρικατ» (ἡ πλαστογραφία ἐπὶ τοῦ χάρτου) καὶ τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ Χριστιανοῦ καλλιγράφου *Ναζὴμ Βὲη Χαβαβίνη*, τὸ τιτλοφορούμενον «Ἀλ-Ταζουΐρ ἀλ-χάττη» (ἡ πλαστογραφία εἰς τὰ χειρόγραφα).

Ε. ΜΣ

ΑΡΑΒΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ. Οἱ Ἄραβες εἶναι ἐκ τῶν λοιπῶν ἀνατολικῶν λαῶν οἱ ἀρτιώτερον μουσικῶς μορφωμένοι. Τὸ μουσικὸν αὐτῶν σύστημα εἶναι πλῆρες καὶ ἔχει ἀποκατασταθῆ τελείως εἰς θεωρίαν ἀπὸ τὸν ὀνομαστὸν ὁμοεθνῆ των καὶ περὶ τὴν μουσικὴν ἐντριβῆ Ἀβδὲλ-Καδίρ. Ἡ σειρὰ τῶν φθόγγων τοῦ συστήματος βασίζεται ἐπὶ κατιούσης διαδοχῆς δεκαὲξ πέμπτων μὴ ἠλλοιωμένων. Οἱ ἐκ ταύτης παραγόμενοι φθόγγοι, δεκαοκτὼ τὸν ἀριθμόν, ἀποτελοῦσι κλίμακα περιοχῆς μιᾶς ὀγδόης. Εἰς τὴν κλίμακα ταύτην (Λα—Λα) μεταξὺ τῶν φθόγγων Σι—Δο καὶ Μι—Φα, ὑπάρχει τὸ φυσικὸν ἡμιτόνιον, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν λοιπῶν (Λα—Σι, Δο—Ρε, Ρε—Μι, Φα—Σολ, Σολ—Λα) εὑρίσκονται πάντοτε δύο φθόγγοι. Οὐσιαστικῶς οἱ δύο οὗτοι φθόγγοι δὲν εἶναι ἢ παραλλαγὴ μαθηματικὴ καὶ κατ' ὄνομα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παρουσιαζομένου πρώτου ἐν ὑφέσει καὶ εἶτα ἐν διέσει (Λα—Σι ὕφεσις, Λα δίεσις—Σι φυσικόν, Δο—Ρε ὕφεσις, Δο δίεσις—Ρε φυσικὸν κ.λ.π.).

Εἶναι ὁ ἐναρμόνιος φθόγγος, ὅστις μεταγενεστέρως ἀπεκλήθη τέταρτος τόνος, καὶ τὸν ὁποῖον ἐπιχειροῦσι σήμερον νὰ ἐκμεταλλευθοῦν πολλοὶ νεωτερίζοντες μουσουργοὶ προσδοκῶντες ἐκ τοῦ νεωτερισμοῦ νέας καὶ ἐξαφνικὰς μουσικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ κλῖμαξ αὕτη χρησιμεύει, ὡς εἴπομεν, ὡς βάσις τοῦ ὅλου συστήματος καὶ κύριος αὐτοῦ τρόπος, ὑπάρχουν ὅμως κατὰ θεωρίαν πλεῖστοι ἄλλοι τρόποι, τῶν ὁποίων μόνον δεκαπέντε χρησιμοποιοῦνται. Τούτων μερικοὶ ἔχουν ἀναλογίαν τινὰ μὲ τοὺς ἀρ-

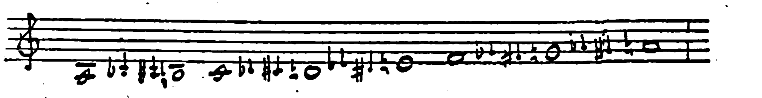

χαίους Ἑλληνικοὺς ἢ τοὺς μεταγενεστέρους λειτουργικοὺς καὶ ἄλλοι εἶναι ἰδιοτύπου χαρακτῆρος ἕνεκα τῆς ἐν αὐτοῖς παρουσίας τῆς δευτέρας ηὐξημένης καὶ τοῦ προσαγωγέως. Καὶ συγκεκριμένως κυριώτεροι μεταξὺ αὐτῶν εἶναι: α') ὁ *ἀζμπεΐν*, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνατολικοῦ χρωματικοῦ γένους, β') ὁ *οὐσάκ*, εἶδος Ἑλληνικοῦ ὑποφρυγίου ἢ λειτουργικοῦ μιξολυδίου, γ') ὁ *νέουα* ἢ *νέβα*, εἶδος ἐλάσσονος ἀρχαίου ἢ αἰολικοῦ καὶ δ') ὁ *βουσελίκ*, ὅστις συνταυτίζεται μὲ τὴν μιξολύδιον ὀγδόην τῶν ἀρχαίων. Τὸ ἀραβικὸν μουσικὸν σύστημα ἐπεξετάθη εἰς τὴν Συρίαν, Αἴγυπτον, Μεσοποταμίαν, Περσίαν κλπ. ἀπὸ τοῦ 634 μ. Χ. Ἐν τῇ ἐξελίξει του ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ ἀπαραιτήτους λεπτομερειακὰς μεταβολὰς καὶ παραχαράξεις. Ἐν τούτοις, παρ' ὅλον τοῦτο, διετηρήθη ἐν γενικῇ γραμμῇ ἀναλλοίωτος ὁ ἰδιότυπος αὐτοῦ χαρακτήρ.

Αἱ ἀραβικαὶ μελῳδίαι εἶναι πλήρεις πάθους καὶ νωχελείας ἀνατολικῆς, γέμουν δὲ ἀπὸ παραλλαγὰς καὶ ἄφθονα

Χιμιαρινικὸν μνημεῖον τῆς προϊσλαμικῆς ἐποχῆς.

Digitized by Google

φωνητικὰ ποικίλματα ποιοῦντα ἐντύπωσιν πολυσχιδῶν ἀραβουργημάτων, ἐξ ἐκείνων, ἅτινα κοσμοῦσι τὰ ὀνομαστὰ ἀραβικὰ κτίρια. Αἱ ρυθμικαὶ ἀγωγαί των εἶναι ποικίλαι, τὰ δὲ μέτρα τέμνονται μελῳδικῶς ἀνὰ τέσσαρα ἢ δύο, ἀποτελούμενα ἀπὸ ὅμοια φθογγόσημα ἢ ἀπὸ τρία καὶ ἓξ ἐπίσης.

Καταλαβόντες τὴν Ἱσπανίαν οἱ Ἄραβες ἐδάνεισαν εἰς τὴν χώραν ταύτην τὰς μελῳδίας των καὶ τοὺς ρυθμούς των (711 μ. Χ.) καὶ ἡ οὐσία αὐτῶν παρέμεινε συγχωνευθεῖσα μὲ τὸ ἱσπανικὸν μουσικὸν ὑλικὸν καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν κατακτητῶν ἐκεῖθεν. Ἐκ τῆς μουσικῆς ταύτης ἐπιμιξίας προῆλθε τὸ ἐξωτικὸν ἐκεῖνο χρῶμα, ὅπερ χαρακτηρίζει τόσον ἰδιορρύθμως τὰ ἐθνικὰ ἱσπανικὰ ᾄσματα καὶ τὰ παρουσιάζει τόσον ἐνδιαφερόντως πρωτότυπα.

Εἰς τὴν ἔγγραφον μουσικήν των παρασημαντικὴν μεταχειρίζονται οἱ Ἄραβες τοὺς ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς μετὰ διαφόρων συνδυασμῶν.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς μουσικῶν ὀργάνων εἶναι κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας ἀνατολικὰς χώρας. Εἰδικὰ ἀραβικὰ εἶναι τὸ *ρεμπάμπ*, εἶδος τετραχόρδου, τὸ *νάϋ* ἢ *νέϋ*, εἶδος αὐλοῦ, καὶ ὁ πρωτόγονος τύπος τοῦ λαούτου ὀνομαζόμενος *ἐλ-σούδ*. Ἐκτὸς τούτων ὅλα τὰ εἴδη τῶν κρουστῶν, κρόταλα, κύμβαλα, τύμπανα, ντέφια κλπ.

Τὸ *νάϋ* ἢ *νέϋ* εἶναι καλάμινος εὐθύαυλος φέρων ἓξ ὀπάς, ἐμφυσᾶται δὲ ἐκ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ σωλῆνος. Ὁ ἐκπεμπόμενος ἦχος εἶναι διαπεραστικὸς καὶ γλυκύς. Ἀναλόγως τοῦ μήμήκους παραλλάσσει καὶ ἡ τονικότης τοῦ ὀργάνου. Δι' αὐτοῦ οἱ Ἄραβες συνοδεύουν τὰς παθητικὰς μελῳδίας των, ὑπάρχουν δὲ μεταξὺ αὐτῶν πολλοὶ ἀληθῶς δεξιοτέχναι εἰς τὸ εἶδός των.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Piccolo Lessico del musicista di *A. Galli*. Milano ἔκδοσις Ricordi.—Dictionnaire de la musique *H. Riemann*. Histoire de la musique *Combarieu*. Encyclopedie de la musique *A. Choron*.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ. Ἡ Ἀραβικὴ δημοσιογραφία ἀνάγει τὴν ἀρχήν της εἰς τὸ ἔτος 1800. Τὴν 6 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου, κατὰ τὴν ἀκριβεστέραν πληροφορίαν, ἱδρύθη ἐν Καΐρῳ, διαρκούσης τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς ἐπὶ Ναπολέοντος, ὅστις ἵδρυσε καὶ ἀραβικὸν τυπογραφεῖον, ἡ πρώτη ἀραβικὴ ἐφημερὶς «Ἡ Ἐφέλκυσις τῆς προσοχῆς» (ἀραβιστὶ Al-Tanbîh), ἥτις ὅμως διέκοψε τὴν ἔκδοσίν της σχεδὸν ἀμέσως (1801). Τὴν 20 Νοεμβρίου 1828 ὁ Μωχαμὲτ Ἀλῆ, ἱδρυτὴς τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγύπτῳ δυναστείας, ἵδρυσε τῇ συμπράξει τοῦ Γάλλου ἰατροῦ καὶ συγγραφέως Clot Bey τὴν δευτέραν ἀραβικὴν ἐφημερίδα, κατὰ χρονολογικὴν σειράν, «Τὰ Αἰγυπτιακὰ γεγονότα» (ἀραβ. «Al-Ouakâeh Al-Masriat»), ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ ἐκδιδομένη καὶ σήμερον, οὖσα ἐπίσημον ὄργανον τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως. Τῷ 1847 ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἱδρύει ἐν Ἀλγερίῳ τὴν ἐφημερίδα «Al-Bachîr» (=ὁ Κῆρυξ), ἣν ἀκολουθεῖ ἔκδοσις ἀτελευτήτου σειρᾶς ἀραβικῶν καθόλου φύλλων παντοῦ ὅπου λαλεῖται ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, ἢ ὑπάρχουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως περὶ αὐτῆς. Οὕτω λ. χ. ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1855 καὶ 1890 ἱδρύθησαν ἐν ὅλῳ ἀραβικὰ φύλλα 14. Ἐν Συρίᾳ, Ὄρει Λιβάνῳ καὶ Παλαιστίνῃ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1858 καὶ 1911, δηλαδὴ εἰς διάστημα 54 ἐτῶν ἱδρύθησαν 250 φύλλα, κατ' ἀκριβεστάτην στατιστικήν. Ἐν Παλαιστίνῃ μόνον, τὰ φύλλα της ἀνέρχονται εἰς 48 μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1903-1923, δηλαδὴ εἰς διάστημα 20 ἐτῶν. (Βλ. σχετικὴν μελέτην *Ε. Μιχαηλίδου* ἐν «Νέᾳ Σιὼν» Ἱεροσολύμων, 1923, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Ἀραβικὴ τῆς Παλαιστίνης δημοσιογραφία», σελ. 21—34.)

Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς πρώην Τουρκίας καὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἱδρύθησαν ἀραβικὰ φύλλα. Ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1872 καὶ 1879 ἱδρύθησαν 9 φύλλα. Ἐν Παρισίοις καὶ ἐν ἄλλοις γαλλοκρατουμένοις μέρεσιν ἱδρύθησαν 23 μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1858 καὶ 1888. Ἐν Ἰταλίᾳ 2 κατὰ τὰ ἔτη 1879 καὶ 1880. Ἐν Ἀμερικῇ πολλὰ φύλλα, ἀρχαιότερον τῶν ὁποίων εἶναι: «Kâwkab América» (=Ἀστὴρ τῆς Ἀμερικῆς) τῆς Νέας Ὑόρκης (1891). Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς φύλλων ἱδρύθη ἐν Αἰγύπτῳ. Κατὰ στατιστικὴν τῆς ὑπηρεσίας τῶν Ταχυδρομείων ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὸ ἔτος 1901 τὰ φύλλα της ἀνήρχοντο εἰς 63. Ἐκ τούτων: Πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ 24, περιοδικὰ ἐπιστημονικὰ καθόλου 14, περιοδικὰ θρησκευτικὰ 11, περιοδικὰ δικαστικὰ 3, περιοδικὰ ἰατρικὰ 2, περιοδικὰ σχολικὰ 2, περιοδικὰ γεωργικὰ 2, περιοδικὰ γυναικεῖα 2, περιοδικὰ μηχανικὰ 1, φύλλα σατιρικὰ 2. Ἐκ τῶν κυκλοφορούντων σήμερον φύλλων διακρίνονται ἐν μὲν Αἰγύπτῳ αἱ ἡμερήσιαι ἐφημερίδες «Al-Ahram» καὶ «Al-Moukatam», καὶ τὰ μηνιαῖα περιοδικά: «Al-Muktataf» καὶ «Al-Hilal», ἐν δὲ Συρίᾳ ἡ ἐφημερὶς «Al-Bachir» καὶ τὸ περιοδικὸν «Al-Mâchrik». Τὸ περιοδικὸν «Al-Muktataf», ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἐπιβλητικὰ καὶ ἔγκυρα περιοδικὰ τοῦ Παναραβισμοῦ, ἱδρύθη τῷ 1876 ἐν Βηρυτῷ τῆς Συρίας ὑπὸ τῶν Ἰακοὺπ Σαρρούφ καὶ Φάρες Νίμμερ. Τῷ δὲ 1885 μετεφέρθη εἰς Κάϊρον. Εἰς τοὺς τόμους του, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τοῦτ' αὐτὸ «πλήρη ἐγκυκλοπαιδείαν», ὑπάρχουν πολλαὶ σελίδες ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς δράσεως. Οὕτως εἰς τὸ τεῦχος Ἰουλίου τοῦ 1876 ἐδημοσιεύθη μελέτη ὑπὸ τοῦ ἀραβιστοῦ ἰατροῦ C. Van Dyck μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ καὶ ἡ Ἀνατολή». Εἰς ἄλλα τεύχη εὑρίσκομεν ἐν ἐκτάσει τὰς βιογραφίας τῶν: Θάλητος (Μάϊον 1894), Ἡροδότου (Φεβρ. 1897), Σωκράτους (Ἰούλιον 1897), Πλάτωνος (Αὐγ. 1897), Ἀριστοτέλους (Ὀκτώβρ. 1897) καὶ ἄλλων. Τελευταίως ἐδημοσιεύθη εἰς συνεχῆ φύλλα μετάφρασις εἰς τὸ ἀραβικὸν τοῦ «Συμποσίου» τοῦ Πλάτωνος μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Al-Maïdat» (=ἡ Τράπεζα). Τὸ φύλλον τοῦτο πανηγυρικώτατα ἑώρτασε τὸ ἔτος 1926 τὸ χρυσοῦν Ἰωβιλαῖόν του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς ἐν Αἰγύπτῳ δημοσιογραφίας», ὑπὸ *Ἐρρίκου Γκαλιάρδου* 1884. (γαλλικὸν χειρόγραφον). «The Arabic Press of Egypt» ὑπὸ *Μαρτίνου Χάρτμαν* 1899. «La Presse Périodique Arabe» ὑπὸ *Mirante* ἐν τῷ γ' τόμῳ (1905) τῶν «Actes du XIVe Congrès International des Orientalistes».—«Ἡ ἀραβικὴ δημοσιογραφία» (ἀραβιστί, εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Ἀντιοχικοῦ Θρόνου: «Ἡ Χάρις») ὑπὸ *Ἦσσα Ἰσκάντερ Μααλούφ*, 1910 κ ἑξ. «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς Δημοσιογραφίας» (ἀραβιστὶ ὑπὸ *Φιλίππου Δὲ Νταράζη*, Βηρυτὸς 1913· ἐν τῷ α' τόμῳ τούτου (σελ. 20—28) πλουσία βιβλιογραφία «Νέα Σιὼν» Ἱεροσολύμων, «Ἡ Ἀραβικὴ τῆς Παλαιστίνης δημοσιογραφία», 1923 (σελ. 21—34), ὑπὸ *Εὐγ. Μιχαηλίδου*. «Ἡ ἐν Ἀμερικῇ Ἀραβικὴ Δημοσιογραφία» εἰς τὸν «Ὁδηγὸν τῶν Βραζιλιῶν» σελ. 62-63. «Γένεσις τοῦ Παγκοσμίου τύπου», ὑπὸ *Κωστάκη Ἠλιᾶς Ἀατάρα* (ἀραβιστί), Κάϊρον, 1926 (σελίδες 186). Histoire de l' Imprimerie en Egypte», ὑπὸ *M. Albert Geiss*.—«Ὁ Τύπος» (ἀραβιστί), ἐν Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ *Μπουστάνη*, τόμος 6 (σελ. 441—447).

Ε. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ἀραβέττη (ἡ) (Arabetta) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *διπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινά, ὧν κοινότερον *ἀραβέττη ἡ λευκοκέφαλος* (Arabetta leucocephalus). Τὰ ἔντομα ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡμιπαράσιτα ὑμενοπτέρων τινῶν ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σκαπτικῶν*, διότι καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ θήλεια τῶν τελευταίων τούτων ἐντόμων ἐναποθέτει εἰς ὀπὴν γῆς τὰ ᾠά της καὶ εἰσάγῃ εἰς αὐτὴν καὶ ἕτερον ἔντομον, ὅπερ θέλει χρησιμεύσει ὡς τροφὴ εἰς τὴν μέλλουσαν κάμπην, ἡ ἀραβέττη προλαμβάνει καὶ προτοῦ φραχθῇ ἡ ὀπὴ ἐναποθέτει καὶ αὕτη τὰ ᾠά της, ἅτινα ἐκκολάπτονται ἐνωρίτερον καὶ οὕτω αἱ κάμπαι αὐτῆς κατατρώγουσι τὸ πρὸς διατροφὴν ἔντομον.

Δ. Ν. Π.

Ἀραβὶ (Aravis) *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ συγκροτήματος τῶν Μπόρν, ἀποτελοῦσα ἐν μέρει τὰ ὅρια τῶν νομῶν Σαβοΐας καὶ Ἄνω Σαβοΐας, μὲ ὑψηλότερον σημεῖον τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους *Σαρβὲν* (Charvin) ὕψους 2414 μ.

Ἀραβία (ἡ) *[Μυθολ.]*. Σύζυγος τοῦ Αἰγύπτου μετὰ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε πεντήκοντα υἱούς (Ἀπολλόδ. 2, 1, 5).

Α. Δ.

Ἀραβία. Μεγάλη χερσόνησος κειμένη εἰς τὰ ΝΔ. τῆς Ἀσίας, εἰς ἣν ἀνήκει γεωγραφικῶς, ἂν καὶ λόγῳ τῆς ἐδαφικῆς αὐτῆς διαμορφώσεως ἀποτελεῖ ἑνωτικὸν δεσμὸν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσιν αὐτὴν *Ἀραμπιστάν*, οἱ δὲ Ἄραβες *Δζεζιρὲτ οὐλ-Ἀράμπ*, ἤτοι *νῆσον τῆς Ἀραβίας*, ἅτε βρεχομένην σχεδὸν πανταχόθεν ὑπὸ ὑδάτων, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, τοῦ Ὀμανικοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῶν ἑνουμένων ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, ἀπὸ βορρᾶ δὲ κλειομένη ὑπὸ τῆς ὁμοίας πρὸς θάλασσαν ἀμμώδους ἐρήμου.

— **[ΓΕΩΓΡ.]** Ἡ Ἀραβία κεῖται μεταξὺ 34° 30' καὶ 12° 45' Β. πλάτους, 32° 30' καὶ 60° Ἀνατολικοῦ μήκους, ὁριζομένη πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (τοῦ *Ἀραβίου Κόλπου* τῶν ἀρχαίων), πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ὀμὰν καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Τὸ μέγιστον αὐτῆς μῆκος διαγωνίως ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Ἰρὰκ (Μεσοποταμίας) εἶναι 2.300 χιλιομέτρων, τὸ δὲ πλάτος ὁριζοντίως ἀπὸ Σουὲζ μέχρι τῶν αὐτῶν συνόρων 1.500, ἐξικνούμενον εἰς τὸν παράλληλον τῆς Δζέδδας μέχρι 2.000 χμ. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ὑπολογίζεται εἰς 3.000 000 τετρ. χμ., ἤτοι ἰσοῦται πρὸς τὸ τρίτον περίπου τῆς Εὐρώπης. Τὰ βόρεια γεωγραφικὰ σύνορα τῆς χώρας καθορίζονται δυσκόλως. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν γεωγράφων τοποθετοῦσιν ἀρχικὸν πρὸς τὰ ΒΔ σημεῖον τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου παράλιον κώμην *Ἐλ-Ἀρίς*. Ἐκεῖθεν τὰ γεωγραφικὰ σύνορα βαίνουσιν ἀνατολικῶς διὰ τῶν νοτίων συνόρων τῆς Παλαιστίνης μεταξὺ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Αἰλανιτικοῦ κόλπου (κόλπου τοῦ Ἀκαμπᾶ), τρέπονται κατόπιν πρὸς Β., ἤτοι πρὸς τὰ σύνορα τῆς Συρίας παρὰ τὴν *Ταδμοὺρ (Παλμύραν)*, κατόπιν ἀνατολικῶς πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐφράτου (τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἀραβίας καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα λέγοντα: «ἀρχὴ δὲ Ἀραβίας ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἐστὶν ἡ Μαικήνη») καὶ ἐκεῖθεν νοτίως πρὸς τὴν ἐκβολὴν τοῦ *Σὰτ-ἐλ-ἀράμπ* (ἑνώσεως Εὐφράτου καὶ Τίγρητος). Τὰ γεωγραφικὰ ταῦτα σύνορα ὑπάγουσιν εἰς τὴν Ἀραβίαν τὴν εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς ἔρημον τὴν συνεχομένην μετὰ τῆς Συρίας, ἀποκλείουσιν ὅμως ταύτης τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, καίπερ κατοικουμένην ὑπὸ Ἀράβων. Τὰ πολιτικὰ ὅμως σύνορα, οἷα διεμορφώθησαν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον διὰ τῶν διαφόρων συνθηκῶν, περὶ ὧν κατωτέρω, καθωρίσθησαν ἤδη ἀκριβῶς συμπεριλαβόντα εἰς τὴν *Ὑπεριορδανίαν* καὶ τὸ *Ἰρὰκ* (Μεσοποταμίαν) μέρος τῶν γεωγραφικῶς εἰς τὴν Ἀραβίαν ἀνηκόντων ἐδαφῶν.

Ἡ ἀρχαία γεωγραφία τῆς Ἀραβίας ἐπ' ἐσχάτων μόνον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἐμβρυώδους καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο ἀπὸ τοῦ *Στράβωνος* καὶ τοῦ *Πλινίου*, τῶν μόνων οἵτινες ἔγραψαν περὶ τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου ἐκτενέστερον. Ὁ δεύτερος δίδει περισσοτέρας πληροφορίας, ἀλλ' αἱ πλεῖσται τούτων βασιζόμεναι ἐπὶ ἀφηγήσεων ἄλλων ἐλέγχονται ἀνακριβεῖς, ἐνῷ ὁ Στράβων εἶναι, ὡς συνήθως, ἀκριβέστατος. Φαίνεται ὅτι διενοήθη νὰ ἐξερευνήσῃ μόνος τὴν Ἀραβίαν καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Αἰλίου Γάλλου, περὶ ἧς κατωτέρω, ἀλλὰ συνώδευσεν αὐτὴν μόνον μέχρι Συήνης τῆς Ἄνω Αἰγύπτου.

Πληροφορίας περὶ Ἀραβίας τῷ 77 μ. Χ. περιέχει καὶ ὁ ὑπὸ *Ἀνωνύμου* ἐξ Ἀλεξανδρείας, συγχρόνου τοῦ Πλινίου, γραφεὶς «Περίπλους Ἐρυθρᾶς

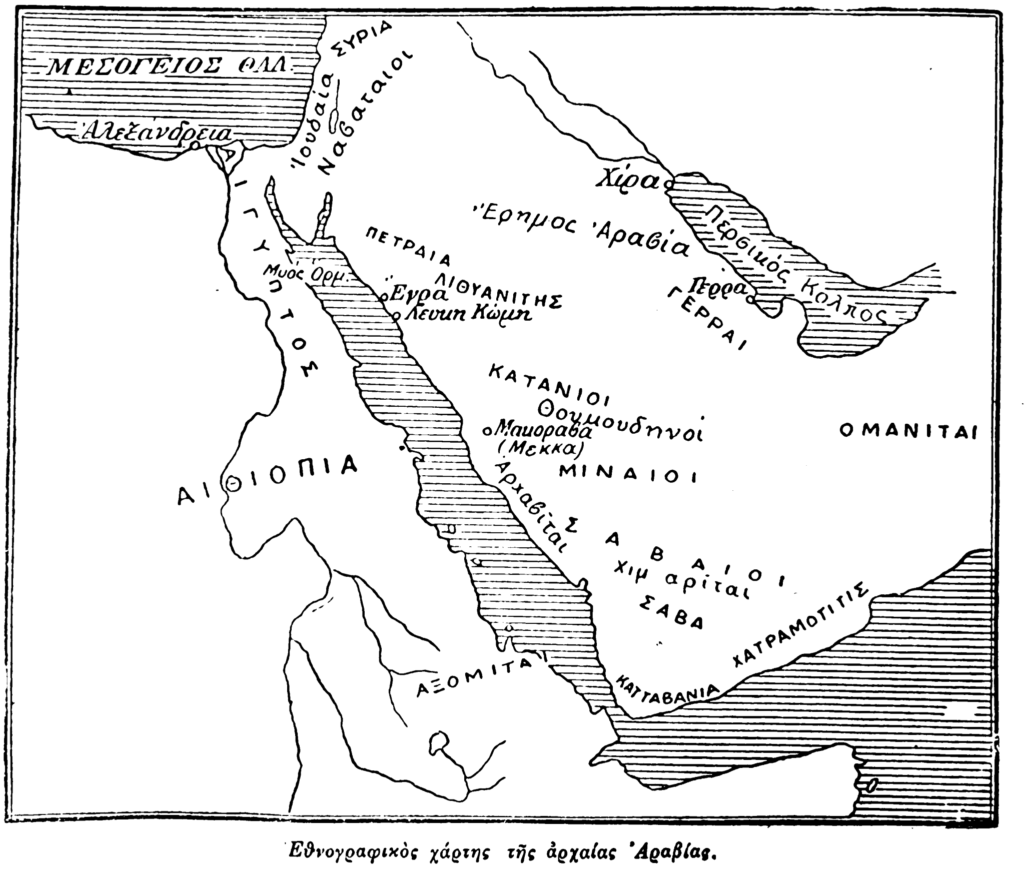

Ἐθνογραφικὸς χάρτης τῆς ἀρχαίας Ἀραβίας.

Digitized by Google

θαλάσσης». Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καὶ τῶν κατόπιν ἐξερευνήσεων ἐκ Βερενίκης καὶ Μυὸς Ὅρμου (λιμένος τῆς Ἀραβίας ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς) συλλεγεισῶν πληροφοριῶν ἐχάραξεν ὁ κατὰ τὸν Β′ μ. Χ. αἰῶνα ζήσας διάσημος Ἀλεξανδρινὸς Ἕλλην ἀστρονόμος, μαθηματικὸς καὶ γεωγράφος *Κλαύδιος Πτολεμαῖος* χάρτην τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου, ἐκπλήσσοντα ἀκόμη διὰ τὴν σχετικὴν ἀκρίβειαν τῶν δυτικῶν παραλίων καὶ τὸ πλῆθος τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐξερεύνησιν τῆς Ἀραβίας ἐπεχείρησεν ὁ ὡς μηχανικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς δανικῆς κυβερνήσεως διατελέσας Πρῶσος *Κάρστεν Νίημπουρ* (Carsten Niebuhr) τῷ 1761 ἐπὶ κεφαλῆς δανικῆς ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη ἀπέθανον, σωθέντος μόνον τοῦ *Νίημπουρ*, ὅστις ἐπανῆλθε τῷ 1767. Τὰ πορίσματα τῆς κυρίως ἐν Ὑεμένῃ διεξαχθείσης ἐξερευνήσεώς του ἀπὸ γεωγραφικῆς, ἱστορικῆς, ἀρχαιολογικῆς, ζωολογικῆς κτλ. ἀπόψεως ἐδημοσίευσεν οὗτος εἰς σειρὰν ἔργων (Beschreibung von Arabien ἐν Κοπεγχάγῃ 1772, Reisen durch Syrien und Palästina, Reisebeschreibung nach Arabien, Descriptiones animalium etc. Flora aegyptiaco-arabica κτλ.). Κατόπιν ἦλθεν ὁ Γερμανὸς *Burckhardt* (1814), ὁ *Dr Wallin*, ὁ *Palgrave*, ἐξερευνήσας κυρίως τὸ κεντρικὸν ὀροπέδιον, ὁ Γάλλος *Ch. Huber*, ὁ Γερμανὸς *Spenger*, ὁ Γάλλος *Halevy*, ὁ Γερμανο-αυστριακὸς *Dr Glaser* καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ὀρεογραφία, ὑδρογραφία, διαμόρφωσις ἀκτῶν.—Ἡ κυρίως Ἀραβία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀροπέδιον οὐχὶ ὑψηλόν, κεκλιμένον ἐλαφρῶς ἐκ τῶν ΝΔ πρὸς τὰ ΒΑ, ἐξικνούμενον εἰς τὸ μεγαλύτερον ὕψος πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον μέχρι 2700 μέτρων, ἐνῷ πρὸς ΒΑ κατέρχεται διὰ βραδείας κλίσεως πρὸς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Περσικὸν Κόλπον. Τοῦ ὀρεινοῦ μέρους τὴν ὕπαρξιν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγων (II, 8)· «τῆς μὲν Ἀραβίας οὖρος παρατρέπεται φέρον ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν», προσθέτει δὲ τὴν ἀνακριβῆ λεπτομέρειαν, ὅτι ἐκ τοῦ ὄρους τούτου ἐκόπησαν οἱ λίθοι οἱ χρησιμεύσαντες εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀραβίας εἶναι ἡ γυμνότης καὶ ἡ ξηρότης τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Τὸ ἓν τρίτον τῆς ὅλης Ἀραβίας εἶναι ἔρημος, ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου μόνον μικρὸν μέρος εἶναι κατῳκημένον ἢ δύναται νὰ κατοικηθῇ, διότι ὕδατα ὑπάρχουσιν ὀλίγιστα, αἱ δὲ βροχαὶ εἶναι σπάνιαι καὶ ἀβέβαιαι. Τὰ ὄρη αὐτῆς μὴ ἔχοντα ἐπαρκὲς ὕψος καὶ ἱκανὴν ἔκτασιν δὲν δύνανται νὰ προσελκύσωσιν ἱκανὸν μέρος τῶν ὑετῶν τοῦ μονσούν, ἤτοι τῶν ἐτησίων ἀνέμων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ὑετῶν οἵτινες εἶναι τόσον ἄφθονοι εἰς τὸ ἀβησσυνιακὸν ὑψίπεδον τὸ εἰς τὴν ἀντίπεραν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἀραβία οὔτε λίμνας ἔχει οὔτε δάση, τὰ ὁποῖα νὰ κανονίζωσι τὰς βροχὰς καὶ προλαμβάνωσι τὴν ἀνωφελῆ διασκόρπισιν τῶν ὑδάτων, οἱ δὲ ὑπάρχοντες ποταμοὶ εἶναι ἁπλοῖ χείμαρροι (767). Τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λεγόμενα ὅτι «τὰ ἔσχατα πρὸς νότον καὶ ἀνταίροντα τῇ Αἰθιοπίᾳ βρέχονται θερινοῖς ὄμβροις καὶ διασπορεῖται παραπλησίως τῇ Ἰνδικῇ, ποταμοὺς δ' ἔχει καταναλισκομένους εἰς πεδία καὶ λίμνας, εὐκαρπία δ' ἐστὶν ἥ τε ἄλλη καὶ μελιτουργεῖα δαψιλῆ βοσκημάτων τε ἀφθονία πλὴν ἵππων καὶ ἡμιόνων καὶ ὑῶν, ὄρνεά τε παντοῖα πλὴν χηνῶν καὶ ἀλεκτορίδων...» φαίνονται ἐφαρμοζόμενα μόνον εἴς τινας περιοχὰς τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας (Ὑεμένης).

Ἡ χώρα διαιρεῖται εἰς τρεῖς κυρίας ζώνας, τὴν *βόρειον*, τὴν *κεντρικὴν* καὶ τὴν *νότιον*. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Μιδιάν, ἐπι τῆς Ἐρυθρᾶς, μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἔκτασιν, ἤτοι τὴν χώραν ὅπου κατῴκουν οἱ Ναβαταῖοι, ἐν μέρει δὲ καὶ οἱ Μιναῖοι, γενικῶς ἔρημον, πετρώδη μὲν πρὸς Β *(Πετραία Ἀραβία ἢ Χάτζρ=πέτρα)*, ἀμμώδη δὲ πρὸς Ν, ἔχουσαν ὅμως κατά τινας ὥρας τοῦ ἔτους καλὰς βοσκάς. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν νομάδες καὶ ποιμένες («σκηνῖται καὶ καμηλοβοσκοὶ» ὡς λέγει καὶ ὁ Στράβων).

Ἡ κεντρικὴ ζώνη ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ *Χετζάζ*, τοῦ *Νέτζιτ* καὶ τοῦ *Ἒλ-Χάσσα*. Μέγα μέρος αὐτῆς εἶναι χώρα ξηρά, αὐχμηρὰ («λυπρὰ» κατὰ Στράβωνα), πετρώδης, καὶ ἀμμώδης μὲ ὀλίγα φρέατα ὕδατος, κατοικουμένη ὑπὸ νομαδικῶν φυλῶν. Ἀλλ' αἱ ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσαι μεγάλαι κοιλάδες *(οὐάδη)* ἔχουσιν ἔδαφος προερχόμενον ἐκ προσχώσεων καὶ γόνιμον—«πρόσφορον εἰς παντὸς εἴδους καλλιεργίας ἀκόμη καὶ ἀμπέλου, φυομένης ἐν ἕλεσι» (;) κατὰ Στράβωνα, πληθυσμὸν δὲ σημαντικὸν οἰκοῦντα εἰς μεγάλας τινὰς πόλεις καὶ πολλὰ χωρία. Ἡ τρίτη ζώνη περιλαμβάνει τὰ πρὸς νότον ὑψίπεδα τοῦ *Ἀσὶρ* καὶ τῆς *Ὑεμένης* πρὸς Δ. καὶ τὸ *Δζεμπέλι-Ἀχντὰρ* πρὸς Α. ἔχουσα κλίμα συγκεκραμένον, ὀφειλόμενον εἰς τὸ σχετικῶς μέγα αὐτῶν ὕψος καὶ τὴν πρὸς τὴν θάλασαν γειτνίασιν, εἶναι δὲ εὔφορος, δικαιοῦσα τὴν παλαιόθεν δοθεῖσαν εἰς αὐτὴν ὀνομασίαν «*Εὐδαίμων Ἀραβία*» (Arabia Felix). Οἱ τὴν ζώνην ταύτην κατοικοῦντες πληθυσμοὶ εἶναι μόνιμοι καὶ γεωργικοί, τὸ δὲ ἔδαφος, ὅπου πίπτουσιν ἐπαρκεῖς βροχαί, εἶναι γόνιμον Τὰ πρὸς τὸ Ὁμὰν μέρη, βρεχόμενα ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τοῦ Δζεμπέλι—Ἀχντὰρ ῥεόντων ποταμῶν, εἶναι τὰ γονιμώτερα τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου. Καὶ ἡ χώρα τοῦ *Χαδραμοὺτ (ἡ Χατραμωτῖτις* τῶν ἀρχαίων) ἔχει πολλὰ εὔφορα ἐδάφη, οἱ δὲ ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ μέρους τῆς Ὑεμένης κατερχόμενοι χείμαρροι ἀρδεύουσι πολλὰς ὀάσεις τοῦ *Τεχάμα*, ἤτοι τῶν χθαμαλῶν μερῶν τῶν ἀνατολικῶν καὶ νοτίων ἀκτῶν. Ἀλλ' αἱ εὐνοϊκαὶ αὗται συνθῆκαι τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος ἐκτείνονται εἰς μικρὰν μόνον ἀπὸ τῶν παραλίων ἀπόστασιν πρὸς τὴν ἐνδοχώραν, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον μέρος κατέχει ἡ νοτία ἔρημος, ἡ *Δάχνα* ἢ *Ρούμπα-ἐλ-Χάλη*, ὄνομα καὶ πρᾶγμα κενὴ *(χαλῆ)* καὶ ἀκατοίκητος.

Ἐξετάζοντες ἤδη τὰς τρεῖς ταύτας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ἔχομεν κατ' ἀρχὰς πρὸς Β. τὴν *Σιναϊτικὴν Χερσόνησον*, ἀνήκουσαν πολιτικῶς εἰς τὴν Αἴγυπτον, καίπερ ἀποτελοῦσαν γεωγραφικῶς μέρος τῆς Ἀραβίας. Ἡ χερσόνησος αὕτη ὁρίζεται πρὸς Α. ὑπὸ γραμμῆς διοικούσης ἐξ Ἒρ-Ραφᾶ, οὐ μακρὰν τοῦ Ἒλ-Ἀρίς, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Ἀκαμπᾶ, ἐκ Δ. δὲ ὑπὸ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος κλίνει πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ὑψοῦται βαθμιαίως πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Τίχ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ «θεοβάδιστον» ὄρος Σινᾶ, τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς χερσονήσου, χωρίζεται διὰ τῆς βαθείας κοιλάδος τοῦ *Οὐάδη-Φαράν*, ἥτις ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Γραφῇ. Τοῦ ὄρους Σινᾶ ἡ ὑψηλοτέρα κορυφή, τὸ *Δζεμπέλι-Κατερίν*, ἤτοι ὄρος τῆς *Ἁγίας Αἰκατερίνης* ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ὀρθοδόξου μονῆς ἔχει ὕψος 2600 μέτρων, ἐνῷ τὸ *Δζεμπέλι Μουσᾶ (Ὄρος τοῦ Μωυσέως)* φθάνει μόνον εἰς 2244 μ. Τὸ ὄρος *Χωρήβ*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν Γραφὴν ἐδόθησαν εἰς τὸν Μωυσέα αἱ δέκα ἐντολαί, εἶναι τὸ σημερινὸν *Ρὰς-ἐς-Σαφὰφ* (1994 μ.) ἢ τὸ ἀνωτέρω *Δζεμπέλι-Μουσᾶ*. Οἱ γεωγράφοι παρατηροῦσιν ὅτι, ἂν εἶναι ἀληθῆ τὰ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τῆς Πεντατεύχου ἀναφερόμενα, οὐδαμοῦ τῆς Σιναϊτικῆς χερσονήσου ὑπάρχει ἐνώπιον ὄρους πεδιὰς ἢ κοιλὰς ἱκανῶς ἐκτεταμένη, ὅπως συγκεντρωθῶσιν ἐν αὐτῇ 600,000 Ἑβραίων πολεμιστῶν, ἤτοι 2,000.000 ἐν ὅλῳ ἄτομα, μὲ ὄρος τόσον ἀπότομον, ὥστε νὰ φαίνεται ἡ κορυφὴ ἐκ τῆς βάσεως. Ἡ κοιλὰς Φαρὰν εἶναι τὸ μόνον σχεδὸν καλλιεργήσιμον μέρος τῆς χερσονήσου. Τὴν χερσόνησον διασχίζει ἡ ὁδὸς τῶν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Χετζὰζ μεταβαινόντων Μουσουλμάνων προσκυνητῶν. Ἐπίνειον τῆς χερσονήσου εἶναι τὸ Τὸρ ἢ Τούρ, ὅπου ὑπάρχει λοιμοκαθαρτήριον. Ἄλλο χωρίον εἶναι τὸ παρὰ τὴν νοτίαν ἄκραν (τὸ Ἀκρωτήριον *Ρὰς-Μωχάμμετ*) μικρὸν χωρίον *Σὲρμ* (Cherm). Ἡ ὅλη χερσόνησος ἔχει μέγιστον μῆκος 230 μιλλίων, πλάτος δὲ 150 μιλ. καὶ ἐπιφάνειαν 11.200 περίπου τετραγωνικῶν μιλλίων. Ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλεῖται *Δζεμπὲλ ἐλ-Τὸρ* ἢ *Τούρι-Σινᾶ*. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς Βεδουῖνοι τῆς φυλῆς *Τὸρ* ἢ *Τοβάρα* εἶναι 4000—5000.

Τὸ ὑπόλοιπον τῆς βορείου παραμεθορίου χώρας ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συριακῆς ἐρήμου ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ταύτην διασχίζει ἡ κοιλὰς *Οὐάδη-Σιρχάν*, ἥτις φαίνεται ὅτι ἦτο ἄλλοτε ἐσωτερικὴ θάλασσα ἢ μεγάλη λίμνη. Ὕδωρ εὑρίσκεται ἐν αὐτῇ εἰς βάθος ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Καλλιεργημέναι γαῖαι ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ὀάσεις *Κὰφ* καὶ *Ιθρῆ*, ὁπόθεν ἐξάγεται καὶ ἅλας παραγόμενον ἐξ ἁλμυρῶν λιμνῶν. Οἱ κυριώτεροι συνοικισμοὶ εἶναι ἡ κώμη *Δζαοὺφ* ἔχουσα περὶ τὰς 500 οἰκίας μετὰ κήπων ἐκ φοινίκων καὶ αἱ ὀάσεις *Σακάκα* καὶ *Κάρα*, ὧν ἡ πρώτη ἔχει 10.000 κατοίκων. Νοτιώτερον κεῖται ἡ μεγάλη ἔρημος *Νεφοὺδ* ἢ *Ναφούδ*, τῆς ὁποίας ἡ ἄμμος εἶναι ἐρυθρά, ἐνῷ τῶν βορειοτέρων εἶναι μαύρη. Ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ὑπάρχουσιν ὀλίγα φρέατα ἐν *Ἒλ Χάτζρα*, εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς κράσπεδα, ἔτι δὲ περισσότερον εἰς τὰ νότια μεταξὺ *Σαμμὰρ* (Chammar) καὶ *Ρεμᾶ*. Ἐκτὸς τῶν φρεάτων ὑπάρχουσι καὶ τεχνηταὶ ἀποθῆκαι ὕδατος διὰ τὰς νομαδικὰς φυλάς. Κατὰ τὸν Huber τὸ ὕψος αὐτῆς εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 1000 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τὰ δὲ ἐν αὐτῇ ὑψώματα ἔχουσι σχετικὸν ὕψος 70 μέχρις 100 μ. Καίτοι τελείως ἄνυδρος, ἔχει οὐχ ἧττον βλάστησίν τινα καὶ πολλὰς βοσκάς, εἰς τὰς ὁποίας φύεται τὸ ἀδάρ, χόρτον, ἐκ τοῦ ὁποίου τρεφόμενα τὰ πρόβατα δύνανται νὰ ἀνθέξωσιν ἐπὶ ἕνα μῆνα εἰς τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ὕδατος.

Μεταξὺ τῆς ἐρήμου Ναφοὺδ καὶ τῆς Χετζάζης ὡς καὶ ἐν μέρει ἐνδότερον ταύτης κεῖνται αἱ ὀρειναὶ ἐκτάσεις αἱ καλούμεναι *Χάρρα*, τῶν ὁποίων τὸ ὑψηλότερον ὄρος εἶναι τὸ *Χαρρὰτ-ἐλ-Ἀουερίτ*, δυτικῶς τοῦ σιδηροδρόμου Χετζάζης (Δαμασκοῦ—Μεδίνης), μεταξὺ Τεμποὺκ καὶ Ἐλ-Οὐλᾶ, ἔχον μέσον ὕψος περὶ τὰ 1600μ καὶ ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὸ *Δζεμπέλι—Ἀνὰζ* (2.400 μ. περίπου). Ἡ χώρα αὕτη εἶναι ἄνυδρος καὶ ἄγονος, φαίνεται δὲ ἡφαιστειογενής, διότι εἶναι πλήρης πετρωμάτων ἐκ λόβας. Τὸν χειμῶνα τὸ κλῖμα εἶναι ψυχρόν, ἐνίοτε δὲ χιονίζει. Περιγραφὴν τῶν μερῶν τούτων δίδει ὁ ἐπὶ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ εἰς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν διατελέσας Γερμανὸς στρατηγὸς *Ἄουλερ* πασᾶς, ὅστις διηύθυνε τὰς ἐργασίας τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου Χετζάζης, εἰς λίαν ἐνδιαφέρον σύγγραμμα περὶ οὗ κατωτέρω.

Νοτιώτερον κεῖται ἡ Χετζάζη. Ἡ λέξις σημαίνει κατὰ τὸν Τοῦρκον γεωγράφον καὶ ἱστορικὸν Χατζῆ Χάλφα, συγγραφέα τοῦ «Δζιχὰν-νουμᾶ» («Κόσμου ἐπισκόπησις») *Προσθία*, διότι κεῖται πρὸ τοῦ Νέτζιτ καὶ τοῦ Τεχαμᾶ. Ἐξαιρέσει τῆς μεσημβρινωτέρας αὐτῆς ἐπαρχίας, τῆς *Ταΐφ*, ἀνηκούσης μᾶλλον εἰς τὸ νότιον ὑψίπεδον τῆς Ὑεμένης, ἡ Χετζάζη ἀποτελεῖ γεωγραφικῶς ἀνεξάρτητον περιφέρειαν, κειμένην εἰς τὸ εὐρύτερον μέρος τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς Χερσονήσου, μεταξὺ τοῦ Χάρρα καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ὑψηλὴ βουνοσειρὰ ἐκ γρανίτου, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τεχαμᾶ*, τῆς ὁποίας ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι τὸ *Τζεμπέλι-Σὰρ* (2.100 μ.), εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μιδιάν, χωρίζει τὴν Χετζάζην εἰς δύο τμήματα, τὸ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας χαμηλότερον, ὅπερ εἶναι καὶ στενότερον, καὶ τὸ ὑψηλότερον ἔχον ὕψος ποικίλλον μεταξὺ 700 καὶ 1000 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἀμφότερα εἶναι γυμνὰ καὶ ἄγονα.

Ἀλλ' ἡ ὑψηλὴ ζώνη περιλαμβάνει τὰς γονίμους κοιλάδας τῆς Χαϊμπὰρ καὶ τῆς Μεδίνης, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα φέρονται πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ *Οὐάδη-Χαμίτ*, τοῦ κυριωτέρου ποταμοῦ ἢ χειμάρρου τῆς Δυτικῆς Ἀραβίας, ἐκείνου ἴσως, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὡς μέγαν· «τῷ οὔνομα Κόρυς, ἐκδιδοῖ δὲ οὗτος εἰς τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην θάλασσαν», ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀραβίων ῥάψας ἐξ ἀσκῶν «ὀχετὸν», ἴσως μέγαν καὶ εὐρὺν σωλῆνα (εἶδος δηλαδὴ pipe-line), φθάνοντα εἰς τὴν ἄνυδρον χώραν, ὤρυξεν ἐν ταύτῃ μεγάλας δεξαμενὰς εἰς τὰς ὁποίας νὰ φυλάσσηται τὸ ὕδωρ. Ὁ σωλὴν οὗτος θὰ εἶχε πολὺ μέγα μῆκος, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἡ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν ἄνυδρον ἦτο δώδεκα ἡμερῶν πορείας. Τεράστιον ἀληθῶς ὑδραυλικὸν ἔργον ἂν εἶναι ἀκριβῆ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορούμενα, περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἀναφέρει ὁ Στράβων. Ἄλλη κοιλὰς εἶναι ἡ τοῦ *Οὐάδη-Δζαλὶτ* ἢ *Ἐσ-Σαφρᾶ (ἡ Κιτρίνη)*, ὑψουμένη πρὸς τὸ Χάρρα μεταξὺ Μεδίνης καὶ Ἐς-Σαφίνα. Ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσι διάφοροι συνοικισμοί, τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον προϊὸν εἶναι οἱ φοίνικες. Οἱ ἐντὸς τοῦ γρανίτου τῆς ζώνης τοῦ Ταχαμᾶ εὑρισκόμενοι ὄγκοι χαλαζίου περιέχουσιν ἴχνη χρυσοῦ. Οἱ βράχοι οὗτοι καὶ τὰ ἐκεῖ που ἀρχαῖα μεταλλεῖα χαλκοῦ ἐξηρευνήθησαν τῷ 1877 κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Burton*, ἀλλὰ δὲν ἀνευρέθησαν φλέβες ἐκμεταλλεύσιμοι.

Ἡ παραλία εἶναι βραχώδης καὶ πλήρης ὑφάλων καὶ νησίδων, αἵτινες καθιστῶσι τὴν ναυσιπλοΐαν ἐπικίνδυνον. Οἱ μόνοι ἄξιοι λόγου λιμένες εἶναι τὸ *Γιάμπο* καὶ ἡ *Δζέδδα (Δζιττε)*, ἐξυπηρετοῦντες ὁ μὲν πρῶτος τὴν πόλιν Μεδίναν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Μέκκαν. Ἀμφότεροι κινοῦνται χάρις εἰς τοὺς πρὸς τὰς δύο ταύτας ἱερὰς τοῦ ἰσλαμισμοῦ πόλεις μεταβαίνοντας Μουσουλμάνους προσκυνητάς, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ζώνης ταύτης κεῖται ἡ χώρα τοῦ *Νέτζιτ*, κατέχουσα ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀραβίας μεταξὺ τοῦ Ναφοὺδ καὶ τῆς νοτίας ἐρήμου. Τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος ἀποτελεῖ τὸ λεκανοπέδιον τοῦ *Οὐάδη-Ρουμᾶ* (ἢ *Οὐάδη-ἐρ-Ρουμμὲμ)* τὸ ὁποῖον ὑψούμενον πρὸς *Χαϊμπάβι* κατέρχεται καὶ χάνεται εἰς τὰς ἀμμώδεις Ἀν. ἐκτάσεις τῆς ἐρήμου *Ναφοὺδ* Β. τῆς *Ἀνεζᾶ*. Ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις αὕτη εἶναι στεππώδης, περιέχει δὲ καὶ χαμηλοὺς ἡφαιστειογενεῖς λόφους. Ἔχει ἐνιαχοῦ ὑπόγεια ὕδατα, εἰς δὲ τὴν περιοχὴν τοῦ *Δζεμπέλι-Σάμμαρ, Κασὶμ* καὶ *Βούσμ*, ὅπου τὸ ὕδωρ φθάνει σχεδὸν μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑπάρχουσι καὶ γονιμώταται ὀάσεις μὲ πόλεις καὶ χωρία εὐημεροῦντα. Τὸ *Δζεμπέλι-Σάμμαρ*, ὄρος, ὅπερ ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ Νέτζιτ, εἶναι διπλῆ σειρὰ ὀρέων μήκους 35 περίπου χιλιομέτρων, ὑψουμένων ἀποτόμως ἐκ τῆς ἐρήμου ὑπὸ μορφὴν γυμνῶν γρανιτικῶν βράχων. Τὸ *Δζεμπέλι-Ἀγιά*, ἡ δυτικωτέρα καὶ ὑψηλοτέρα σειρά, ἐκτείνεται εἰς μῆκος 170 περίπου χιλιομέτρων. Ἡ ὑψηλοτέρα αὐτοῦ κορυφή, τὸ *Δζεμπέλι-Φάρα*, εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς ὀροσειρᾶς, φθάνει εἰς ὕψος 1500 μέτρων καὶ πλέον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ 500 μ. ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως *Χάϊλ (Ἐλ-Χάϊλ)*, ἥτις κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ.

Ἡ πόλις αὕτη προοδεύσασα ταχέως, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν τῷ ἱστορικῷ μέρει, χάρις εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἴμπν-Ρεσίτ, γενομένη πρωτεύουσα τοῦ Ἄνω-Νέτζιτ, εἶχε τῷ 1893 12000 κατοίκων. Τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ Νέτζιτ ἔχει καὶ ποταμοὺς ὡς ὁ *Οὐάδη-Ρουμμᾶ* καὶ ὁ *Οὐάδη-Χανιφα*, οἵτινες μάλιστα καὶ πλημμυροῦσιν ἐνίοτε. Ἡ κοιλὰς τοῦ τελευταίου ἔχει σειρὰν φυτειῶν φοινικοδένδρων καί τινας συνοικισμούς, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ἡ *Δεράϊα*, ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῶν Βαχαβιτῶν, καὶ ἡ *Ριάδ*, ἡ κατόπιν καθέδρα τοῦ Βαχαβίτου ἀρχηγοῦ Ἴμπν-

Digitized by Google

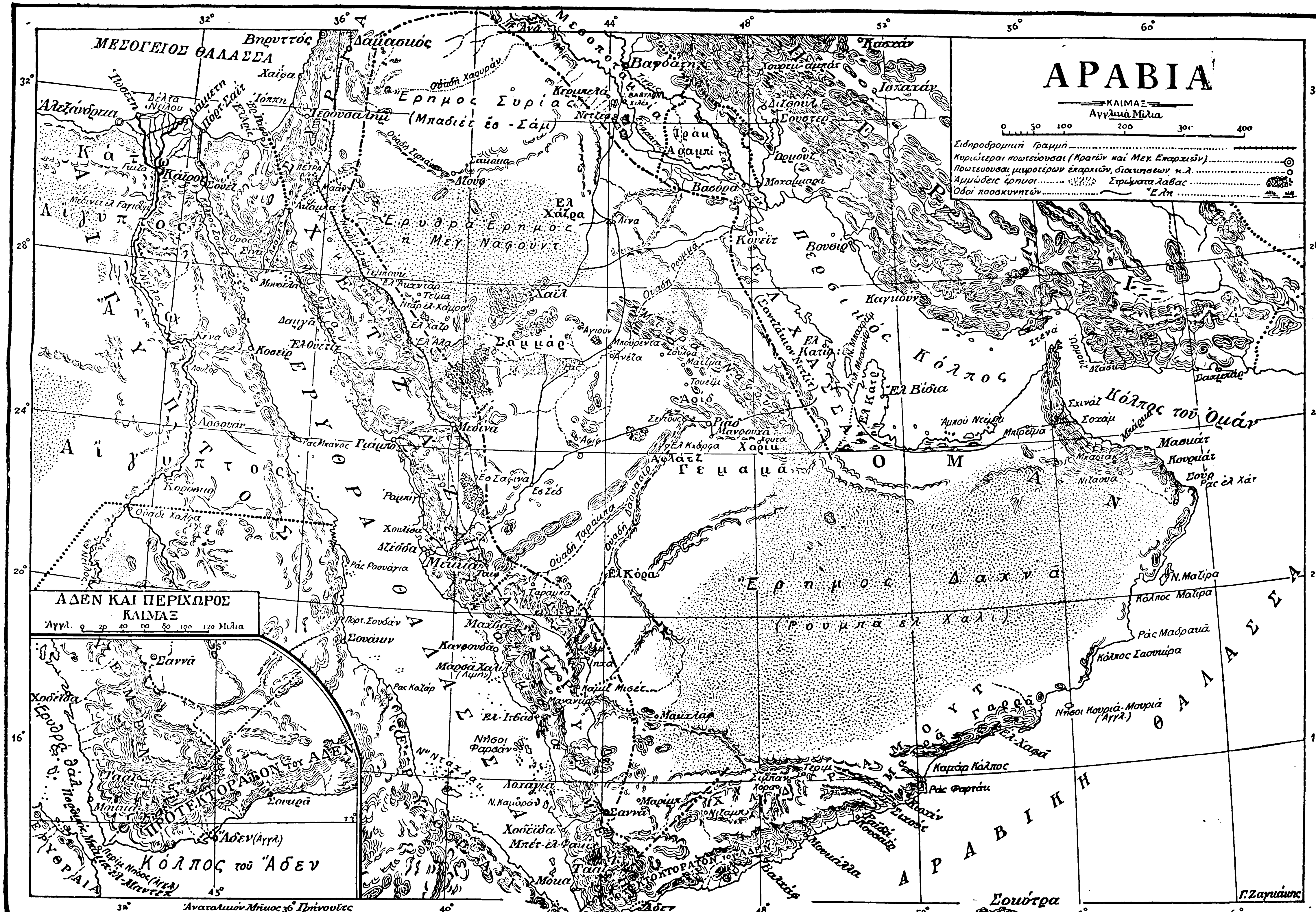

ΑΡΑΒΙΑ
ΚΛΙΜΑΞ
Αγγλικά Μίλια
0 50 100 200 300 400
Σιδηροδρομική Γραμμή
Κυριώτεραι πρωτεύουσαι (Κρατών καί Μεγ. Επαρχιών)
Πρωτεύουσαι μικροτέρων επαρχιών, διοικήσεων κ.λ.
Άμμώδεις έρημοι
Στρώματα Λάβας
Όδοί προσκυνητών
Έλη
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
Κόλπος τού Όμάν
Περσικός Κόλπος
Έρημος Δαχνά
Έρημος Συρίας
(Μπαδιέτ ες-Σάμ)
Ερυθρά Έρημος
ή Μεγ. Ναφούντ
Αίγυπτος
ΑΡΑΒΙΚΗ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΕΡΥΘΡΑ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΑΔΕΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΟΣ
ΚΛΙΜΑΞ
Κόλπος τού Άδεν
Άνατολικόν Μήκος 36° Γρήνουιτς
Γ. Ζαγιάκης

Σαούτ, τοῦ σημερινοῦ βασιλέως τῆς Χετζάζης καὶ τοῦ Νέτζιτ. Ὁ Οὐάδη-Χανίφα ἐκβάλλει κατόπιν εἰς τὴν ἔρημον ἐντὸς τῶν ἄμμων τῆς ὁποίας χάνονται τὰ ὕδατα αὐτοῦ, πρὸς τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ Νέτζιτ. Τὰ αὐτὰ ὅμως ὕδατα ἀναβρύουσι κατόπιν εἰς πηγὰς γονιμοποιούσας τὴν χώραν τοῦ *Ἐλ-Χάσσα* καὶ τὴν πρὸ τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν νήσων *Μπαχρεΐν* παραλίαν, τὴν ἀρχαίαν *Γέρραν*. Ὁ δὲ *Οὐάδη-Γουμμᾶ* φέρεται πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Εὐφράτου.

Ἡ νοτίως τοῦ Νέτζιτ χώρα εἶναι ἀνεξερεύνητος. Ὑπάρχουσι μόνον πληροφορίαι περισυλλεγεῖσαι ὑπὸ διαφόρων ἐξερευνητῶν, ὡς ὁ *Palgrave*, ὁ *Halevy* καὶ ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης *Miles*. Ἀνατολικῶς τοῦ Νέτζιτ ἐκτείνεται ἀμμώδης ζώνη πλάτους 75 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς ἐρήμου Ναφοὺδ μέχρι τῆς *Δάχνα*. Ἀνατολικῶς τῆς ζώνης ταύτης διήκει παραλλήλως πρὸς τὴν παραλίαν σειρὰ πετρωδῶν λόφων, ἀνατολικῶς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ χώρα τοῦ *Ἐλ-Χάσσα*, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Ὁμάν. Εἶναι χθαμαλὴ καὶ θερμή. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς εἶναι ἐπίπεδοι, ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐπὶ τῆς ΒΔ καμπῆς τοῦ κόλπου κειμένου *Κουέϊτ* (Kuweit) στεροῦνται βαθέων λιμένων. Αἱ βορείως τοῦ *Κάτιφ* κείμεναι ἐκτάσεις εἶναι ἔρημοι, κατοικούμεναι μόνον ὑπὸ νομάδων. Εἰς *Κάτιφ* καὶ εἰς τὰ περὶ τὸν κόλπον τῶν *Μπαχρεΐν* ἐδάφη ὑπάρχουσιν ὑποχθόνια ὕδατα ἀναβρύοντα ἐκ πηγῶν ὑψηλῆς θερμοκρασίας καὶ γονιμοποιοῦντα ἱκανὴν ἔκτασιν, τῆς ὁποίας κυριωτέρα πόλις εἶναι ἡ *Ἐλ-Χούφουφ* ἔχουσα 15,000—20,000 κατοίκων.

Τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς Ἀραβίας ἀπὸ τοῦ 21ου παραλλήλου καὶ κατωτέρω πρὸς τὸν *κόλπον τοῦ Ἄδεν*, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ τμήματος τοῦ *Ταΐφ*, ὅπερ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀνῆκε διοικητικῶς εἰς τὴν Χετζάζην, ἤτοι τὸ *Ἄσιρ* καὶ ἡ *Υεμένη*, ἀποτελεῖ γεωγραφικῶς μίαν ἐπαρχίαν. Ἀποτελεῖται καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος ἐκ τριῶν ζωνῶν, τῆς παρακτίου, σπανίως ὑπερβαινούσης πλάτος 35 χιλιομέτρων, τῆς κεντρικῆς ὀρεινῆς περιλαμβανούσης τὴν ἐκ Ταΐφ μέχρις 80 χμ. ἀπὸ τοῦ Ἄδεν παραλλήλως πρὸς τὴν παραλίαν διήκουσαν ὀροσειράν, καὶ τὴν ἐσωτερικήν, ὡσαύτως ὑψηλήν, κατερχομένην ὅμως πρὸς τὰ ΒΑ καὶ χανομένην εἰς τὰς στέππας τοῦ Νέτζιτ.

Ἡ χαμηλὴ ζώνη τῆς παραλίας, ἥτις καλεῖται *Τεχάμα*, ἀποτελεῖται ἐν μέρει μὲν ἐξ ἀμμώδους πεδιάδος τῆς λεγομένης *Χάπτ*, καλυπτομένης ἐξ ὀλίγων ἀκακιῶν καὶ ἄλλων δενδρυλλίων τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ περιεχούσης καὶ βοσκησίμους γαίας διὰ καμήλους καὶ αἶγας, ἐν μέρει δὲ ἐξ ἀγόνων ἀμμωδῶν ἐκτάσεων, ὡς ἡ *Ράμλα*, ἐκτεινομένη ἑκατέρωθεν τῆς ἀγγλικῆς ἀποικίας τοῦ Ἄδεν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς μέχρι τῶν προπόδων τῶν ἐνδότερον ὑψωμάτων. Τὸ Τεχάμα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔρημος. Οἱ ἐκ τῶν βουνῶν εἰς τὴν πεδιάδα καταφερόμενοι χείμαρροι ἐσχημάτισαν προσχώσεις ἀποτελούσας γῆν εὐφορωτάτην, ἥτις ὑπὸ τὸ θερμὸν κλῖμα δίδει δύο καὶ ἐνίοτε τρεῖς ἐσοδείας κατ' ἔτος. Τὰ ἐκ τῶν ὑψωμάτων ῥέοντα ὕδατα κανονίζονται διὰ συστήματος στοιχειωδῶν ὑδροφρακτῶν καὶ διωρύγων, κατεσκευασμένων ὅμως οὕτως ὥστε νὰ χρησιμοποιῆται καὶ ἡ ἐλαχίστη σταγών. Ὡς ἐκ τούτου τὰ μέρη ταῦτα ἔχουσιν ἱκανὸν πληθυσμὸν συνοικισθέντα εἰς πόλεις, ὧν σημαντικώτεραι εἶναι ἡ *Μπέτ-ελ-Φάκιχ* καὶ *Ζόμπετ* εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Τεχάμα, καὶ ἡ *Λαχεΐ* πρὸς Ν. Κατά τινας ἐνδείξεις τὰ μέρη ταῦτα εὑρίσκοντο μέχρι μιᾶς σχετικῶς νεωτέρας γεωλογικῆς περιόδου ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἔδαφος ἐξακολουθεῖ ὑψούμενον. Ἡ πόλις *Μούζα*, ἥτις ἦτο ἄλλοτε λιμήν, κεῖται σήμερον εἰς ἀπόστασιν 35 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ἡ *Μπέτ-ελ-Φάκιχ* καὶ ἡ *Ζόμπετ*, ἄλλοτε σπουδαῖα κέντρα τοῦ ἐμπορίου τοῦ καφέ, ἔχασαν τὴν σπουδαιότητά των ὡς ἐκ τῆς ἀποχερσώσεως τῶν λιμένων, διὰ τῶν ὁποίων διεξήγετο τὸ ἐξαγωγικόν των ἐμπόριον.

Ἡ ἐνδοτέρα ζώνη εἶναι εὐφορωτάτη καὶ πλουσία εἰς προϊόντα δικαιολογοῦντα πληρέστατα τὴν ἀρχαιόθεν δοθεῖσαν εἰς αὐτὴν ὀνομασίαν «*Εὐδαίμων Ἀραβία*», τῆς ὁποίας ὁ φημολογούμενος πλοῦτος ἐκίνησε τοὺς Ρωμαίους εἰς περιπετειώδη πρὸς αὐτὴν ἐκστρατείαν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς *Χοδεΐδα* εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Υεμένης *Σάννα* αἱ πρῶται φυτεῖαι καφφεοδένδρων ἀπαντῶσιν ἐν *Οὔζιλ*, εἰς ὕψος 1400 μέτρων. Ὁ καφφὲς εἶναι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τὸ κυριώτερον προϊὸν μέχρις ὕψους 2200 μέτρων. Ἡ ὀρεινὴ περιοχὴ τοῦ *Δζεμπέλι-Χάρρας*, τῆς ὁποίας σπουδαιότερος συνοικισμὸς εἶναι ἡ μικρὰ πόλις *Μανάχα* (3000 κάτ.), περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ (Αὐστριακοῦ) ἐξερευνητοῦ *Glaser* ὡς εἷς ἀπέραντος κῆπος καφφεοδένδρων. Ὁ δὲ στρατηγὸς *Χαίγκ (Haig)* γράφει, ὅτι δυσκόλως δύναταί τις ν' ἀντιληφθῇ πόσον κολοσσιαίαν ἐργασίαν, πόσους κόπους καὶ πόσην ἐπιμονὴν ἀντιπροσωπεύουσιν αἱ καλλιέργειαι καὶ ἡ οἰκοδόμησις συνοικισμῶν ἐκ λιθίνων οἰκιῶν εἰς τόσον ὕψος.

Αἱ ὑψηλότεραι κορυφαὶ εἶναι 3000 καὶ 3300 μέτρων ὡς τὰ ἄνωθεν τῶν πόλεων *Γιάμπ* καὶ *Γιάριμ* (2700 μ.) ὄρη. Τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν Χοδεΐδα-Σάννα ὄρος *Δζεμπέλι-Χάδουρ*, ὑπερβαίνει τὰ 3300 μ. Ἐκ τῆς ὀρεινῆς ταύτης περιοχῆς πηγάζουσιν οἱ ποταμοὶ *Οὐάδη-Γιάκλα*, *Οὐάδη-Μπάνα* καὶ *Οὐάδη-Ζόμπετ*, ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶναι χείμαρρος τρεπόμενος πρὸς Α, ἤτοι πρὸς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Χαδραμούτ, οἱ δὲ δύο ἄλλοι νοτίως καὶ δυτικῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ *Σάννα*, πρωτεύουσα τῆς Υεμένης, κεῖται ἐντὸς ὑψηλῆς κοιλάδος εἰς ὕψος 2200 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἡ ἐκεῖ που κειμένη ἐπαρχία *Ἄρχαπ* ἦτο τὸ κέντρον τοῦ πάλαι ποτὲ ἀκμάσαντος κράτους τῶν *Χιμιαριτῶν*. Εἰς τὰς ἐκεῖ ὑψηλὰς κοιλάδας ὁ *Γκλάζερ* εὗρεν ἴχνη χιμιαριτικῶν μνημείων. Ἡ χώρα, ἄλλοτε καλλιεργημένη, εἶναι σήμερον χέρσος ἀπογυμνωθεῖσα ἐλλείψει ὑδάτων.

Βορειότερον, ἐν *Ἀσίρ*, τὸ ἔδαφος εἶναι ἀκόμη ὀρεινότερον ἔχον πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας, ὧν σπουδαιότεραι ἡ *Χαμὶς-Μίσχετ*, ἡ *Οὐάδη-Σαχρὰν* καὶ ἡ *Οὐάδη-Μπέσσα*. Αἱ χαμηλότεραι κοιλάδες παράγουσιν ἀφθόνους φοίνικας, αἱ δὲ ὑψηλότεραι σῖτον, κριθήν, κέγχρον καὶ ὡραῖα ὀπωρικά. Εἰς τὰ ὑψηλὰ βουνὰ αὐξάνει ἡ ἄρκευθος. Τὸ δένδρον τοῦτο ἐφύετο ἄλλοτε καὶ ἐν Υεμένῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ συχνάκις ἀπαντᾷ σήμερον τὸ τοπωνύμιον Ἄραρ, σημαῖνον ἀραβιστὶ ἄρκευθος.

Πρὸ τῶν δυτικῶν παραλίων Υεμένης (ἡ λέξις *Υεμὲν* ἢ *Γεμὲν* σημαίνει ἀραβιστὶ *δεξιά*, ἐδόθη δὲ εἰς τὴν χώραν ταύτην, διότι κεῖται δεξιόθεν διὰ τὸν ἐκ τῆς Καάβας ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς), ὑπάρχουσιν ἐγκατεσπαρμέναι πολλαὶ νῆσοι καὶ ὕφαλοι, τῶν ὁποίων γνωστότεραι εἶναι ἡ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ *Μπαμπ-ἐλ-μαντὲπ (= Πύλη τῶν Δακρύων)* ἀγγλικὴ *Περίμ*, ἡ 40 μίλλια βορείως τῆς Χοδεΐδας κειμένη *Καραμάν*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας λοιμοκαθαρτήριον, καὶ τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς νήσου *Φάρσαν*, πρὸ τῆς παραλίας τοῦ *Ἔμπου-Ἀρίς*. Ὁ μόνος σπουδαῖος λιμὴν τῆς Υεμένης, ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ ἀτμήρης ναυτιλία, εἶναι ἡ *Χοδεΐδα*, ὅπου ὑπάρχουσι καί τινες Ἕλληνες, κέντρον ἐξαγωγῆς τοῦ περιφήμου καφφὲ τῆς Υεμένης. Ἄλλοι λιμένες εἶναι ἡ *Μόκα*, ἡ *Λοχάγια* καὶ ἡ *Κανφούδα*. Εἰς τὰς νοτίους ἀκτὰς δὲν ὑπάρχουσιν αἱ συστάδες τῶν ὑφάλων, αἵτινες δυσχεραίνουσι καὶ καθιστῶσιν ἐπικίνδυνον τὴν ναυτιλίαν ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.

Τὸ *Ἄδεν*, ἀποικία ἀγγλική, εἶναι ὁ μόνος ἀσφαλὴς φυσικὸς λιμὴν ἐπὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. Μεταξὺ τοῦ πορθμοῦ καὶ τοῦ Ἄδεν ὑπάρχουσι πολλὰ μεμονωμένα ἡφαιστειώδη ὑψώματα, τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι τὸ *Δζεμπέλι-Χάραζ* ἔχον ὕψος 750 μέτρων καὶ τὸ *Δζεμπέλι-Σαμσὰν* (550 μ.), εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου εἶναι ἐκτισμένη ἡ πόλις τοῦ Ἄδεν. Εἰς ἀπόστασιν 200 μιλλίων ἀνατολικῶς τοῦ πορθμοῦ τοῦ *Μπάμπ-ἐλ-μαντὲπ* ἐκτείνεται παραλία πεδιάς, ὁμοία πρὸς τὸ Τεχάμα τῶν δυτικῶν ἀκτῶν, ἐνδότερον δὲ ταύτης ὀροσειρά, ὕψους 2100 μέτρων. Ἀνατολικώτερον τὰ βουνὰ κατέρχονται συνεχῶς, οὕτως ὥστε εἰς τὸ *Χαδραμούτ*, Β. τῆς *Μακάλλα*, δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ 1200 μ. Τὰ μέρη ταῦτα εἶναι κατὰ μέγα μέρος γυμνά, ἐξαιρέσει τῶν μεταξὺ τοῦ 48ου καὶ τοῦ 50οῦ μεσημβρινοῦ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἱκανὰ ὕδατα καὶ εἶναι εὐφορώτατα. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἀρχίζει ὀλίγον ἀνατολικῶς τῆς *Σάμπβα*, τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῆς Χατραμωτίτιδος, σήμερον τεθαμμένης κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς τῆς προχωρούσης ἄμμου. Εἰς τὴν χώραν ταύτην εὑρίσκονται αἱ πόλεις *Σίμπαμ*, *Σαιγιοὺν* καὶ *Τάριμ*, ἔχουσαι ἀνὰ 6000 κατοίκων περίπου. Καὶ ἐνταῦθα εὑρέθησαν ἴχνη τῆς χιμμιαριτικῆς κυριαρχίας ὡς καὶ εἰς οὐχὶ μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Ἄδεν. Εἰς τὴν παραλίαν ὑπάρχουσιν ὀλίγαι κῶμαι ἁλιέων, ἀλλὰ μόνον ἡ *Μακάλλα* καὶ ἡ *Σίχρ* (Chihr) ἔχουσι κἄποιαν σπουδαιότητα.

Ἀνατολικώτερον ἄρχεται ἡ χώρα τοῦ *Ὁμάν*, ἐκτεινομένη εἰς ὁλόκληρον τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς χερσονήσου. Τὸ κυριώτερον αὐτῆς χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ὀροσειρὰ τοῦ *Δζεμπέλι-Ἄχντας* (3300 μ.), ἥτις ἐκτείνεται καὶ αὐτὴ παραλλήλως πρὸς τὴν παραλίαν, διαφέρει ὅμως ταύτης κατὰ τοῦτο, ὅτι αἱ πρὸς τὴν ἔρημον κλιτύες αὐτῆς εἶναι ὅλως ἀπότομοι. Πρωτεύουσα καὶ κυριώτερος λιμὴν τῆς χώρας ταύτης εἶναι ἡ *Μασκάτη*, θεωρουμένη τὸ θερμότερον μέρος τῆς Ἀραβίας. Ὁ Γερμανὸς ἐξερευνητὴς *Τσβέμμερ* λέγει, ὅτι θαυμασία εἶναι ἡ γονιμότης τῆς περιοχῆς ταύτης, ἀποτελοῦσα ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γυμνὰ μέρη τῶν λοιπῶν παραλίων τῆς χώρας. Ὕδατα ἀναβρύουσι διαρκῶς ἐκ τῶν βράχων, περισυλλεγόμενα καὶ διοχετευόμενα μετὰ πολλῆς προσοχῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων, χρησιμοποιούντων πολὺ ὑπογείους ὑδραγωγοὺς ὀνομαζομένους *φάλουϊ* καὶ ὁμοιάζοντας πρὸς τὰ ἐν Περσίᾳ καὶ Ἀφγανιστὰν *κανὰτ* ἢ *καρὲζ*. Ὄπισθεν τῶν νοτίων καὶ νοτιοανατολικῶν τμημάτων τῆς Ἀραβίας ἐκτείνεται ἡ ἔρημος *Δάχνα* ἢ *Ρούμπα-ἐλ-χάλι (ἡ κενὴ χώρα)*, διήκουσα ἀπὸ τῆς Υεμένης μέχρι τοῦ Ὁμάν.

Διάφοροι ἐξερευνηταὶ (Halevy, von Wreda, Wellsted) ἔφθασαν μέχρι τῶν κρασπέδων, οὐδεὶς ὅμως εἰσῆλθεν ἐντὸς αὐτῆς, οἱ δὲ συνοδεύοντες τούτους ὁδηγοὶ παρίστων ταύτην ὡς ἀκατοίκητον, στερουμένην καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἴχνους ὁδοῦ. Ἴσως νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ βόρεια αὐτῆς ἄκρα Βεδουΐνοι τῶν νοτίων μερῶν τοῦ Νέτζιτ μετὰ τὰς βροχάς, ὅτε αἱ ἄμμοι αὐτῆς παράγουσι χόρτα τινά. Ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος αὐτῆς στερεῖται κατὰ τὸν Burckhardt πάσης βλαστήσεως, τόσον τὸν χειμῶνα ὅσον καὶ τὸ θέρος.

Κλῖμα.— Ἡ Ἀραβία εἶναι μία τῶν θερμοτέρων χωρῶν τῆς γῆς καὶ λόγῳ τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτῆς πλάτους καὶ διότι τὸ ὅλον αὐτῆς ἔδαφος εἶναι ξηρὸν καὶ αὐχμηρόν. Θερμόταται εἶναι ἰδίως αἱ χῶραι τῶν παραλίων τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τοῦ νοτίου ἡμίσεος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἀλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς βορείου καὶ τῆς κεντρικῆς Ἀραβίας, ὅπου τὸ μέσον ὕψος ὑπερβαίνει τὰ 1000 μέτρα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, τὸν καύσωνα τῶν ἡμερῶν τοῦ θέρους διαδέχονται νυκτερινὰ ψύχη, τὸν δὲ χειμῶνα τὸ κλῖμα εἶναι δροσερόν, ἐνῷ εἰς τὰ ὑψίπεδα τοῦ Ἀσίρ, τῆς Υεμένης καὶ τοῦ Ὁμὰν τὸ μὲν θέρος ἡ θερμότης δὲν εἶναι ὑπερβολική, τὸν δὲ χειμῶνα παρατηρεῖται καὶ σχετικὸν ψῦχος. Εἰς τὴν βόρειον ἔρημον ἡ θερμοκρασία ὑφίσταται μεγάλας διακυμάνσεις ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος. Εἰς τὴν Χαΐλ, πρωτεύουσαν τῆς χώρας τῶν Σάμμαρ, τὸ ὕδωρ παγώνει ἐνίοτε τὴν νύκτα. Ἐν Μεδίνῃ αἱ νύκτες εἶναι ἐνίοτε παγεραί. Αἱ αὐταὶ κλιματικαὶ συνθῆκαι ἐπικρατοῦσι καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τοῦ Νέτζιτ. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ ὅμως, τὰ καὶ χθαμαλώτερα, ἡ θερμοκρασία εἶναι ὑψηλοτέρα. Τὰ δυτικὰ ὑψίπεδα, ἀπὸ τοῦ Ταΐφ μέχρι σχεδὸν τοῦ Ἄδεν, τὸν θερινὸν καύσωνα μετριάζουσιν οἱ ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ πνέοντες ἐτησίαι. Εἰς τὰ παράλια ἡ θερμοκρασία εἶναι τὴν νύκτα 30^{0} Κ. τὸ πρωῒ 35^{0}, τὴν δὲ ἡμέραν 45^{0} ὑπὸ σκιὰν καὶ ἐν Μασκάτῃ μέχρι 47^{0} Κ.

Βροχαὶ πίπτουσιν ἐν τῇ Βορείῳ καὶ τῇ Κεντρικῇ Ἀραβίᾳ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας (Ὀκτώβριον-Ἀπρίλιον), εἶναι ὅμως ὀλίγαι καὶ ἀκανόνιστοι. Ἐνίοτε μάλιστα δὲν βρέχει ἐπὶ δύο ἢ καὶ τρία ἔτη. Ἐν Υεμένῃ ὅμως οἱ ἐτησίαι (Ἰούνιος-Σεπτέμβριος) ἄνεμοι φέρουσιν ἀφθόνους βροχὰς φθανούσας ἐνίοτε μέχρι Ταΐφ. Χιὼν πίπτει ἐνίοτε εἰς τὸ Χάρρα καὶ τὸ Τεχάκα ὡς καὶ εἰς τὸ Δζεμπέλι-Ἄχνταρ (χώρα τοῦ Ὁμάν), εἰς τὰ ὄρη ὅμως τῆς Υεμένης εἶναι σπανιωτάτη. Οἱ ἐν τῇ Β Ἀραβίᾳ ἐπικρατοῦντες ἄνεμοι εἶναι οἱ ἐκ Δυσμῶν, ἐν δὲ τῇ Νοτίῳ οἱ ἐξ Ἀνατολῶν. Ἐν Σάννᾳ πνέει ἐλαφρὸς Β.ΒΔ ἀπὸ τῆς 9ης μέχρι τῆς 11ης π. μ., ἀλλ' ἀπὸ τῆς μεσημβρίας μέχρι τῆς 4ης μ. μ. διαρκῶς Ν.ΝΑ, ἐνίοτε ἰσχυρός, παύων τὴν ἑσπέραν. Τὸ κλῖμα εἶναι ξηρότατον, ἀλλὰ τὴν ξηρασίαν ἀντισταθμίζει ἡ ἐκ τῆς πεδιάδος κατὰ τοὺς ξηροὺς μῆνας ἀνερχομένη ὁμίχλη, ἥτις ὠφελεῖ πολὺ τὰ καφφεόδενδρα.

Ζῷα. — Καθ' ὅλην τὴν χερσόνησον ἀπαντῶσιν εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ἀντιλόπαι καὶ γαζέλλαι, ἀλλ' οὐχὶ αἱ μεγάλαι ἀφρικανικαί. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μεγαλύτεραι ὄρυγες τοῦ εἴδους «*ὄρυξ Βεατρίκη*» (ὀνομαζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἀράβων «*ἄγριαι ἀγελάδες*») εἰς τὴν ἔρημον Ναφούδ. Ἔχουσι σχεδὸν μέγεθος ὄνου, χρῶμα λευκὸν καὶ εὐθέα μακρὰ κέρατα. Λαγωοὶ ζῶσι τόσον εἰς τὴν ἔρημον ὅσον καὶ εἰς τὰ κατῳκημένα μέρη. Εἰς τὰ ὄρη τῆς Υεμένης ἀπαντᾷ ἀγρία αἶξ καλουμένη *οὐὰτ* μὲ χονδρὰ κέρατα, ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν ἴβυκα τῆς χώρας τοῦ Κασμίρ. Πίθηκοι εἶναι ἄφθονοι. Ἐκ τῶν μικρῶν ζῴων κοινοὶ εἶναι οἱ κόνικλοι καὶ οἱ μῦς, ὡσαύτως δὲ αἱ σαῦραι καὶ οἱ ὄφεις, ὧν πολλοὶ δηλητηριώδεις. Ὕαιναι, κάπροι, λύκοι, ἀλώπεκες, θῶες καὶ πάνθηρες εὑρίσκονται εἰς μέρη τινὰ τῆς χερσονήσου, εἰς δὲ τὰ βουνὰ ἡ λεοπάρδαλις καὶ ὁ αἴλουρος. Ἐκ τῶν πτηνῶν ἀπαντῶσιν ἡ στρουθοκάμηλος ἐν τῇ ἐρήμῳ Ναφοὺδ καὶ ἐν Οὐάδι-Δαουάζ, σχεδὸν δὲ πανταχοῦ ἡ ὠτίς, ὁ ἔποψ, ἡ περιστερά, ἡ πέρδιξ, ἡ ὄρτυξ, οἱ γέρανοι, οἱ πελαργοί, οἱ πελεκάνοι καὶ ἄλλα. Ἀπαντῶσιν ὡσαύτως καὶ ἁρπακτικὰ πτηνὰ ὡς ὁ γὺψ καὶ ὁ ἱέραξ. Ἄφθονα εἶναι καὶ τὰ παντὸς εἴδους ἔντομα. Σκορπίοι, ἀράχναι, σκολόπενδραι καὶ μυριάποδες εἶναι κοινότατα τὸ θέρος, ὡσαύτως δὲ οἱ μύρμηκες καὶ αἱ χρυσαλίδες. Αἱ ἀκρίδες ἐνσκήπτουσιν εἰς μεγάλα σμήνη καὶ προξενοῦσι μεγάλας καταστροφάς. Καταδιώκονται δὲ ἀναπτομένων τὴν νύκτα φώτων, τὰ ὁποῖα τὰς προσελκύουσι. Μεγάλαι ποσότητες αὐτῶν συλλαμβάνονται καὶ τρώγονται ὑπὸ τῶν πτωχῶν. Ὑπάρχουσι καὶ μέλισσαι, τῶν ὁποίων τὸ μέλι εἶναι ἄριστον ἐν Υεμένῃ καὶ Χαδραμούτ.

Ἐκ τῶν κατοικιδίων ζῴων τὸ μᾶλλον πάντων χρήσιμον εἰς τὸν Ἄραβα εἶναι ἡ κάμηλος, διότι αὐτὴ εἶναι τὸ κυριώτερον μέσον μεταφορᾶς καὶ συγκοινωνιῶν διὰ τῶν ἀβάτων ἐρήμων. Ὅταν δὲ ἐπὶ μῆνας οἱ Βεδουῖνοι κατασκηνοῦσι μακρὰν παντὸς ἴχνους ὕδατος, τὸ γάλα τῆς καμήλου σβήνει τὴν δίψαν οὐχὶ μόνον τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ τῶν ἵππων. Ἡ ἀραβικὴ κάμηλος (*ἀραβ. χέτζιν ἢ ντελοὺλ*) ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν μονύβων, ἀλλὰ καὶ ταύτης ὑπάρχουσιν ἐν Ἀραβίᾳ πολλαὶ ποικιλίαι. Τὸ σύνηθες φορτίον μιᾶς καμήλου εἶναι 180

Digitized by Google

περίπου χιλιόγραμμα. Μὲ τοσοῦτον φόρτον δύναται νὰ διανύσῃ ἡ κάμηλος κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας 20 - 25 μίλλια καθ' ἡμέραν, ἔχουσα ἀνάγκην νὰ πίῃ ὕδωρ ἑκάστην τρίτην, τετάρτην ἢ καὶ πέμπτην ἡμέραν. Μία καλὴ κάμηλος δύναται νὰ διανύσῃ μὲ τὸν ἀναβάτην της 100 μίλλια τὴν ἡμέραν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα. Ὁ Ναίλδεκε ἀναφέρει κάμηλον διανύσασαν 62 μίλλια εἰς 7 ὥρας.

Ὁ ἵππος δὲν ἔχει διὰ τὸν Βεδουῖνον τόσην σπουδαιότητα, οὐδὲ εἶναι τόσον κοινὸς ὅσον εἰς ἄλλας χώρας. Οἱ λεγόμενοι ἀραβικοὶ ἵπποι τρέφονται εἰς τὴν βόρειον ἔρημον καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου μετεφέρθησαν πρὸ πολλῶν γενεῶν ὑπὸ μεταναστῶν ἐκ Νέτζιτ. Ἀρίστου γένους εἶναι καὶ οἱ ὄνοι καθ' ἅπασαν τὴν Ἀραβίαν, χρησιμοποιούμενοι ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων κατοίκων τῶν πόλεων ἀντὶ ἵππων. Δυτικῶς τοῦ Δζεμπέλι-Σάμμαρ ἀπαντῶσιν ὄναγροι θηρευόμενοι διὰ τὸ κρέας, τὸ δέρμα καὶ τοὺς ὄνυχας αὐτῶν. Τὰ μεγάλα κερασφόρα εἶναι σπάνια εἰς τὰ μὴ μονίμως κατῳκημένα μέρη. Τὰ αἰγοπρόβατα ὅμως εἶναι ἄφθονα, ἀποτελοῦντα τὸν πλοῦτον τοῦ Ἄραβος.

Χλωρίς.—Ἡ χλωρὶς τῆς Ἀραβίας ὁμοιάζει μᾶλλον τὴν ἀφρικανικὴν ἢ τὴν νοτιοασιατικήν. Εἰς τὰς ὑψηλὰς περιοχὰς τὰ κυριώτερα δένδρα εἶναι ἡ συκῆ, ὁ ὀξυφοίνιξ, ἡ ξυλοκερατέα καὶ διάφορα εἴδη τῆς Εὐφορβίας Cactiforma. Ἐκ τῶν κωνοφόρων ἡ ἄρκευθος ἀπαντᾷ εἰς τὰ περὶ τὴν Ταΐφ ὄρη ὡς καὶ δυτικῶς τοῦ Ἄδεν. Λέγεται ὅτι ἐν Ἄσιρ ὑπάρχουσι σημαντικὰ δάση ἀρκεύθου θεωρούμενα ὡς ἴχνη παλαιοτέρας ἀφθόνου βλαστήσεως εἰς τὸ Μίδιαν. Ἐν Ὑεμένῃ ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὰ ademiun obosum μὲ τὰ ὡραῖά του ἐρυθρὰ ἄνθη. Ἀπαντῶσιν ὡσαύτως ἀλόη καὶ ἀγαύη, καθ' ὅλην δὲ τὴν Ἀραβίαν εἰς τὰς ὑψηλὰς κοιλάδας καὶ ἡ ζίζυφος, τὴν ὁποίαν ἐξερευνηταί τινες ὀνομάζουσι λωτόν. Τὸ φοινικόδενδρον, τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἑκατοντὰς ὅλη διαφόρων εἰδῶν μόνον ἐν Μεδίνῃ, φύεται ἀφθόνως ἐν Χετζάζῃ καὶ καθ' ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἀραβίαν (Νέτζιτ, Χάσσα), ἔνθα ὁ φοίνιξ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν τροφήν. Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων καλλιεργοῦνται εἰς τὰς ὑψηλὰς περιοχὰς ἡ ἄμπελος, ἡ βερικοκκέα, ἡ ροδακινέα, ἡ μηλέα, ἡ κυδωνέα καὶ ἡ βανάνα. Ἐκ τῶν σιτηρῶν φύεται καθ' ὅλην τὴν Ἀραβίαν ἡ κέγχρος, ἀποτελοῦσα τὴν θερινὴν ἐσοδείαν. Ἐν τῷ Τεχαμᾷ συγκομίζεται τρὶς κατ' ἔτος. Εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη καλλιεργοῦνται εἰς περιωρισμένην κλίμακα σῖτος, ἀραβόσιτος καὶ κριθὴ ὡς χειμεριναὶ ἐσοδεῖαι, ὡριμάζουσαι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ἢ Ἀπριλίου. Πέπονες, γεώμηλα, κρόμμυα, πράσα, σικυοί, κολοκύνθαι εἶναι κοινὰ εἴδη κηπευτικῆς. Εἴς τινα μέρη προκόπτει ἡ ροδῆ, τῆς ὁποίας τὰ ἄνθη χρησιμεύουσιν εἰς παραγωγὴν ἀρώματος. Ἐκ τῶν ἀνθέων τὸ ὑάσμινον, ὁ θύμος, ἡ λαβαντὶς καὶ ἄλλα ἀρωματικὰ ἄνθη εἶναι περιζήτητα ἐν Ὑεμένῃ. Μικρὰς ἀνθοδέσμας φέρουσι συνήθως οἱ Ἄραβες εἰς τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς των.

Μεταξὺ τῶν φυτικῶν παραγόντων τῆς Ἀραβίας τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ καφές, εἰσαχθεὶς ὡς λέγεται τὸν ΣΤ' μ.Χ. αἰῶνα ἐξ Ἀβησσυνίας. Προκόπτει εἰς τὰς πρὸς τὴν θάλασσαν κλιτῦς τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὴν ζώνην τῶν τροπικῶν βροχῶν καὶ εἰς ὕψος 1200 μέχρι 2200 μ. Φυτεύεται εἰς ἄνδηρα ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν βουνῶν. Εἰς τὰ κράσπεδα ἑκάστης φυτείας φυτεύονται παχύσκια δένδρα, ὡς ἡ συκῆ καὶ ὁ ὀξυφοίνιξ, ὅπως προστατεύωσι τὰ καφεόδενδρα ἐκ τοῦ ἡλίου. Ἑκάστη πρασιὰ ποτίζεται δι' αὐλακίων διοχετευόντων τὸ ὕδωρ γειτονικῶν ρυάκων ἢ πηγῶν. Οἱ καρποὶ τοῦ καφὲ καταβιβάζονται εἰς Χοδεΐδαν ἢ Ἄδεν, ὅπου χωρίζεται ὁ πυρὴν ἀπὸ τοῦ φλοιοῦ.

Ἄλλο φυτὸν γενικῶς χρησιμοποιούμενον ὡς διεγερτικὸν εἶναι τὸ χὰτ (catha edulis). Εἶναι μικρὸς θάμνος τοῦ ὁποίου οἱ Ἄραβες μασσῶσι τὰ φύλλα καὶ τοὺς λεπτοὺς κλώνους, ὀνομάζοντες αὐτὸ κάτι *μουμπάρεκ* (τὸ εὐλογημένον χάτ). Τὰ ἀρωματικὰ φυτά, διὰ τὰ ὁποῖα ἐφημίζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία ὑπάρχουσι καὶ σήμερον. Τὸ δένδρον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξάγεται τὸ μύρον, φύεται εἰς πολλὰ μέρη, ἀλλ' ἡ βιομηχανία αὐτοῦ ἀκμάζει ἐν Σούδᾳ, 100 χμ. ΒΑ τῆς Σάννα. Τὸ βάλσαμον τῆς Μέκκας παράγεται εἰς τὰ παρὰ τὸ Γιάμπο, καὶ τὴν Μεδίναν ὄρη. Εἰς τὰς πετρώδεις πεδιάδας φύεται ἡ ἀκακία.

Πληθυσμός. Διοίκησις. Κάτοικοι.—Ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῶν Ἀράβων ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀραβίας κατάγεται ἐκ δύο κλάδων τῆς σημιτικῆς φυλῆς, τῶν καθαρῶν Ἀράβων, καταγομένων ἐκ τοῦ βιβλικοῦ Ἰεκτὰν (Καχτὰν) καὶ ἐκ τῶν λεγομένων *μουσταράπ* ἢ ἐπηλύδων, οἵτινες θεωροῦνται ἀπόγονοι τοῦ Ἰσμαήλ. Εἰς τοὺς πρώτους ἀνήκουσιν οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς Ὑεμένης, τοῦ Χαδραμοὺτ καὶ τοῦ Ὀμάν, ὄντες γενικῶς μόνιμοι γεωργικοὶ πληθυσμοί, εἰς δὲ τοὺς δευτέρους οἱ πληθυσμοὶ τῆς Χετζάζης, τοῦ Νέτζιτ, τοῦ Ἐλ-Χάσσα, τῆς συριακῆς ἐρήμου καὶ τῆς Μεσοποταμίας, ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν Βεδουίνων ἢ ποιμενικῶν φυλῶν. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἔχει γενικὴν μόνον σημασίαν, διότι ἱκανὸν μέρος τῶν Βεδουίνων ἐγκατεστάθησαν ὡς γεωργοὶ εἰς τὰς ἕδρας τῆς Χετζάζης καὶ τοῦ Νέτζιτ, ἐνῷ καὶ ἐκ τῶν νοτίων Ἀράβων πολλοὶ ἐτράπησαν πρὸς τὸν νομαδικὸν βίον. Τόσον ὅμως οἱ νομάδες, ὅσον καὶ οἱ μονίμως ἐγκατεστημένοι Ἄραβες, εἶναι ὠργανωμένοι κατὰ πατριάς, διοικουμένας ὑπὸ σεΐχων (ἀρχηγῶν, φυλάρχων), τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία καὶ ἐπιρροὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσωπικῆς ἀξίας, διότι ἡ θέσις των δὲν ἀποτελεῖ ἀνεγνωρισμένον ἀξίωμα. Ὅλαι αἱ ὑποθέσεις συζητοῦνται εἰς τὸ *μετζλὶς* (συμβούλιον), εἶδος ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τῆς ὁποίας δικαιοῦνται ν' ἀποτελῶσι μέρος ὅλοι οἱ ἄνδρες τῆς πατριᾶς ἢ φυλῆς. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἔχει δικαστικὴν δικαιοδοσίαν. Αἱ εἰς τοὺς καταδικαζομένους ἐπιβαλλόμεναι χρηματικαὶ ποιναὶ συνίστανται εἰς ἀριθμόν τινα καμήλων ἢ αἰγοπροβάτων. Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκτελέσῃ τὰς κυρώσεις ταύτας ἐξορίζεται. Διὰ τὸν φόνον ἐπιβάλλεται ἡ *ντιγιά* (*ντιγὶτ* ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Τουρκικῆς νομοθεσίας), δηλαδὴ ἡ τιμὴ τοῦ αἵματος, ἂν συγκατατίθεται εἰς τοῦτο ὁ ἐνάγων συγγενὴς τοῦ θύματος, ὅστις ὅμως δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν ζωὴν τοῦ φονέως. Ἐκ τούτου γεννῶνται μεταξὺ τῶν συγγενῶν τῶν δύο μερῶν ἐκδικήσεις καὶ ἀντεκδικήσεις διαρκοῦσαι πολλάκις ἐπὶ ὁλοκλήρους γενεάς.

Ἐκτὸς τῶν φυλάρχων ὑπάρχει ἐν Χετζάζῃ καὶ Ν. Ἀραβίᾳ προνομιοῦχος θρησκευτικὴ τάξις, ἡ τῶν *σεριφῶν* (Chérif) ἢ *σεγιήτ*, ἀναγόντων τὴν καταγωγὴν αὐτῶν εἰς τὸν Μωάμεθ ἐκ τῆς θυγατρός του Φατίμας. Μέχρι τῆς αἰγυπτιακῆς εἰσβολῆς (1814), οἱ σερίφαι τῆς Μέκκας ἦσαν οἱ πραγματικοὶ ἄρχοντες τῆς Χετζάζης. Καὶ εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους, ἂν καὶ οἱ Τοῦρκοι προσεπάθησαν νὰ θραύσωσι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, ὁ σερίφης τῆς Μέκκας ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ καὶ δικαστικὴν ἀκόμη ἐξουσίαν, ἐφαρμόζων τὸν ἱερὸν Μουσουλμανικὸν νόμον εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἀλλ' ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος καὶ ἀξιωματοῦχος τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Ὁ τελευταῖος σερίφης ἦτο ὁ Χασιμίτης Χουσεΐν πασᾶς, ὑψώσας κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, κηρύξας τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀνακηρυχθεὶς βραδύτερον εἰς βασιλέα τῆς Χετζάζης. Ἐνικήθη ὅμως κατόπιν καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Βαχαβίτου Ἰμπν-Σαούτ, ὅστις ἄρχει σήμερον ὁλοκλήρου τῆς Β καὶ Κεντρικῆς Ἀραβίας. Ἐν Ὑεμένῃ καὶ Χαδραμοὺτ πολλὰ χωρία διοικοῦνται ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς ταύτης ἱεραρχίας τῶν *ἀσράφ*, *σαντᾶ* ἢ *κουδᾶ* (*πληθυντικοὶ τῶν λέξεων* *σερίφ*, *σεγιὴτ* καὶ *καδῆ*). Ὑπὸ τὰς δύο ταύτας τάξεις τῶν θρησκευτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν ζῶσιν εἰς τὰ μονίμως κατῳκημένα μέρη οἱ τεχνῖται καὶ οἱ γεωργοί, ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ οἱ μαῦροι, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἀπελεύθεροι, οἱ τελευταῖοι κατοικοῦντες ἰδίᾳ ἐν Χαϊμπὰρ καὶ Χάτλ, ὅπου οἱ πραγματικοὶ Ἄραβες ἀνέρχονται εἰς τὸ ἓν τρίτον μόλις τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Εἰς τὴν ἔρημον ὑπάρχει μία ἄλλη φυλή, οἱ *σαλουμπῆ*, οἵτινες, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομά των, παραγόμενον ἐκ τοῦ *σάλιμπ* (σταυρός), φαίνονται καταγόμενοι ἐκ Χριστιανῶν. Εἶναι ἐπιδέξιοι κυνηγοὶ στρουθοκαμήλων καὶ γαζελλῶν. Οἱ Ἄραβες περιφρονοῦσιν αὐτοὺς ὡς κατωτέραν φυλήν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐνοχλοῦσι. Οἱ *σαλουμπῆ* πληρώνουσι μικρὸν φόρον εἰς τὴν κρατοῦσαν καὶ προστατεύουσαν αὐτοὺς φυλήν, ἐργαζόμενοι συνάμα ὡς γεωργοὶ καὶ λαμβάνοντες διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν γάλα καὶ τυρόν, κατὰ δὲ τὴν συγκομιδὴν τῶν φοινίκων ἡμερομίσθιον εἰς εἶδος. Χάρις εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὴν θήραν δύνανται νὰ ζῶσιν εἰς τὴν ἔρημον ἄνευ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας.

Ἐν τῇ νοτίῳ Ἀραβίᾳ οἱ Ἑβραῖοι ἀποτελοῦσι σημαντικὸν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Ἐν Ὑεμένῃ ἡ ὕπαρξις αὐτῶν χρονολογεῖται, ὡς λέγεται, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος ἤ, κατ' ἄλλους, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἐν Σάννᾳ, ἀριθμοῦνται εἰς 1700 ἐπὶ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ 20,000, ἐν δὲ τῇ πόλει Ἄδεν ἀποτελοῦσι σημαντικὴν παροικίαν. Ὁ Ἁλεβὺ εὗρεν Ἑβραίους ἐν Νεϊράν. Φέρουσιν οὗτοι ἰδιαιτέραν ἐνδυμασίαν, ἀπαγορεύεται δὲ εἰς αὐτοὺς ἡ ὁπλοφορία, καθὼς καὶ ἡ διαμονὴ εἰς τὰς μουσουλμανικὰς συνοικίας. Ἄλλο στοιχεῖον τῶν πληθυσμῶν τῶν παραλίων πόλεων (Μασκότης, Δζέδδας, Ἄδεν), εἶναι οἱ μουσουλμᾶνοι Ἰνδοὶ ἔμποροι. Ἰνδομουσουλμᾶνοι τινὲς ἐγκατέστησαν καὶ ἐν Μέκκᾳ, ἐλθόντες ἐκεῖ ἀρχικῶς ὡς προσκυνηταί.

Ἐν Μέκκᾳ καὶ Μεδίνῃ ὡς καὶ ἐν Σάννᾳ ὑπάρχουσι βιβλιοθῆκαι. Ἐν Μέκκᾳ καὶ Σάννᾳ ὑπῆρχον ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ τυπογραφεῖα, ὅπου ἐξεδίδετο ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τοῦ νομοῦ. Σήμερον ἐκδίδονται ἐφημερίδες ἐν Δζέδδᾳ.

Δύσκολος εἶναι ὁ καθορισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀραβίας ἀριθμητικῶς. Οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ δέον νὰ θεωρηθῶσι ὡς ἀποδίδοντες κατὰ προσέγγισιν τὸν πληθυσμὸν ἑκάστης χώρας.

Χετζάζη	300.000
Ὑεμένη καὶ Ἀσὶρ	1.800.000
Νέτζιτ	1.000.000
Χαδραμοὺτ	15.000
Ὀμὰν	1.000.000
Ἐλ-Χάσσα	300.000
Ἔρημος Συρίας καὶ συναφῆ ἐδάφη	275.000
	4 825.000

Ἰδοὺ δὲ καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν κυριωτέρων πόλεων κατὰ τουρκικὰς πηγὰς χρονολογουμένας ἀπὸ τριακονταετίας περίπου:

Ἐν *Χετζάζῃ*: Μέκκα 110.000, Μεδίνα 80.000, Δζέδδα 25000, Γιάμπο 5 000, Λὶτ 2 000, Ταΐφ 1500.
Ἐν *Ὑεμένῃ:* Σάννα 24.000, Χοδεΐδα 20.000, Κανφούδα 12.000, Λοχάγια 10.000, Ἄμπου-Ἀρὶς 8.000, Μπὲτ-οὺλ-Φάκιχ 8.000, Ζομπεΐτ 7.000, Μόκα 5.000, Ζέμμαρ 4.000, Ἔμπχα 1.000.
Ἐν *Ὀμάν:* Μασκὰτ 20.000, Σεριζὲ 25.000.
Ἐν *Ἐλ Χάσα:* Μενάμα 25.000, Χούφουφ 25.000 Κουεῖτ 20.000.
Ἐν *Νέτζιτ:* Χάϊλ 20.000, Ριὰδ 30.000.

Συγκοινωνίαι.— Αἱ κυριώτεραι διὰ ξηρᾶς ὁδοὶ εἶναι αἱ ἄγουσαι εἰς τοὺς ἱεροὺς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ τόπους, εἰς Μεδίναν καὶ Μέκκαν. Ἐκ Δαμασκοῦ εἰς Μεδίναν κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Κ' αἰῶνος χρόνους ἐπὶ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ἥτις συνδεομένη πρὸς τὰς γραμμὰς Συρίας καὶ Βαγδάτης θὰ ἀποκαθίστα σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Μέκκαν καὶ ἐκεῖθεν ἴσως εἰς Ὑεμένην. Ἡ γραμμὴ ἐνέχουσα μεγάλην στρατηγικὴν σπουδαιότητα, εἶχεν ἀποπερατωθῆ μέχρι Μεδίνης, ἀλλὰ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον κατεστράφη εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς γραμμῆς ἡ συνοδεία τῶν προσκυνητῶν (χατζήδων) μετὰ τῶν ἱερῶν δώρων (τῶν ὑπὸ τῶν Σουλτάνων ἀποστελλομένων πολυτίμων ὑφασμάτων) διὰ τὸ ἱερὸν τῆς Καάβας καὶ χρημάτων διὰ τοὺς σερίφας καὶ σεΐχας, ἀποτελοῦσα τὸ ἱερὸν καραβάνιον (μαχμάλι-σερίφ), ἐπορεύετο διὰ ξηρᾶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Δαμασκὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεδίναν καὶ Μέκκαν, ἐνῷ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μετεφέρετο δι' ἀτμοπλοίου εἰς Βηρυττόν, καὶ ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς εἰς Μεδίναν καὶ Μέκκαν, σταθμεύουσα κυρίως εἰς Μάαν, σταθμὸν τῆς ἀρχαίας ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῶν Σαβαίων ἐκ Ν. εἰς Πέτραν, καὶ εἰς Μεδαΐνι-Σάλιχ, ὅπου κατὰ πρῶτον εὑρέθησαν ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας Πετραίας Ἀραβίας. Τὸ ἀπὸ Δαμασκοῦ μέχρι Μέκκας διάστημα διηνύετο εἰς 40 ἡμέρας. Πολλοὶ ὅμως προσκυνηταὶ ἐκ Τουρκίας καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐκ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν μὴ τουρκικῶν ἀσιατικῶν χωρῶν Μουσουλμᾶνοι μετέβαινον διὰ θαλάσσης εἰς Δζέδδαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς εἰς Μέκκαν.

Οἱ ἐξ Αἰγύπτου προσκυνηταί, ὅσοι προέκρινον κατὰ θρησκευτικὸν ἔθιμον τὴν διὰ ξηρᾶς ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει καὶ ἡ συνοδεία τῶν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Αἰγύπτου ἀποστελλομένων ἱερῶν δώρων (συνοδεία τοῦ Ἱεροῦ Τάπητος ἢ Μάχμαλ), διέσχιζον τὴν Σιναϊτικὴν χερσόνησον, ἐπορεύοντο κατόπιν διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ τοῦ Μίδιαν μέχρι Ἐλ-Ουέτζχ καὶ συνήντων κατόπιν τὴν ἐκ Συρίας ὁδὸν εἰς Μπάδρι-Χοῦνεν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὑπῆρχον ἄλλοτε σταθμοὶ καὶ ἀποθῆκαι ὕδατος, ἀλλὰ σήμερον αὕτη χρησιμοποιεῖται ὀλίγον, διότι οἱ προσκυνηταὶ ταξιδεύουσι διὰ θαλάσσης ἐκ Σουὲζ εἰς Δζέδδαν. Ἄλλη σπουδαία ὁδὸς εἶναι ἡ τῶν ἐκ Περσίας Σιιτῶν προσκυνητῶν, ἄγουσα ἐκ Βαγδάτης εἰς τοὺς ἐν Κερμπελᾷ ἱεροὺς τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σιιτῶν ἐν γένει τόπους καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Νέτζιτ εἰς Μέκκαν, διασχίζουσα κυρίως τὰ ἐδάφη τοῦ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀκμάσαντος κράτους τοῦ ἐμίρου τῶν Σάμμαρ, Ἴμπν-Ρασίτ. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὑπῆρχον ἀποθῆκαι ὕδατος κτισθεῖσαι, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῆς Ζομπεΐδα, συζύγου τοῦ Ἁαροὺν-αλ-Ρασίτ, ἀλλὰ κατεστράφησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Βαχαβιτῶν. Ἄλλαι σπουδαῖαι ὁδοὶ εἶναι ἀνατολικῶς μὲν ἡ ἐν Κοϊεῖτ εἰς Χάϊλ καὶ ἐξ Ἐλ-Χάσα εἰς Ριάδ, δυτικῶς δὲ αἱ ἑξῆς: ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Γιάμπο εἰς Μεδίναν, ἐκ Δζέδδας εἰς Μέκκαν, ἐκ Χοδεΐδας εἰς Σάννα, ἐξ Ἄδεν εἰς Σάννα, ἐκ Μακάλλα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Χαδραμούτ. Οἱ ἐξ Ὑεμένης προσκυνηταὶ ἠκολούθουν τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην Χάττ-ἐλ-Καπσῆ, ἥτις ἦγε διὰ τοῦ Ἀσὶρ εἰς Ταΐφ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μέκκαν. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἴσως ἡ ἀρχικὴ ἐμπορικὴ ὁδὸς τῶν Σαβαίων ἐκ τῆς Ν. Ἀραβίας εἰς Πέτραν, ἣν οἱ ἔμποροι διήνυον κατὰ τὸν Στράβωνα εἰς 70 ἡμέρας. Ἀρχαία ἐμπορικὴ ὁδὸς ἦγεν ἐκ Γέρρας εἰς Χατραμωτίτιδα, διανυομένη ἐντὸς 40 ἡμερῶν κατὰ τὸν Στράβωνα.

Τὸ Κουνέϊτ, ἡ Μασκάτη καὶ αἱ νῆσοι Μπαχρεΐν εὑρίσκονται εἰς συχνὴν θαλασσίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ μετὰ τῶν παραλίων τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλαι αἱ μεγάλαι ἀτμοπλοϊκαὶ γραμμαὶ ἔχουσι προσεγγίσεις εἰς Ἄδεν κατὰ τὸν ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν πλοῦν, τακτικὴ δὲ συγκοινωνία ὑπάρχει μεταξὺ Σουέζ, Δζέδδας, Χοδεΐδας καὶ Ἄδεν ὡς καὶ τῶν λιμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Μικρότερα ἀτμόπλοια ἐξυπηρετοῦσι τὰς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν ἄλλων λιμένων τῆς Ἐρυθρᾶς καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ.

Digitized by Google

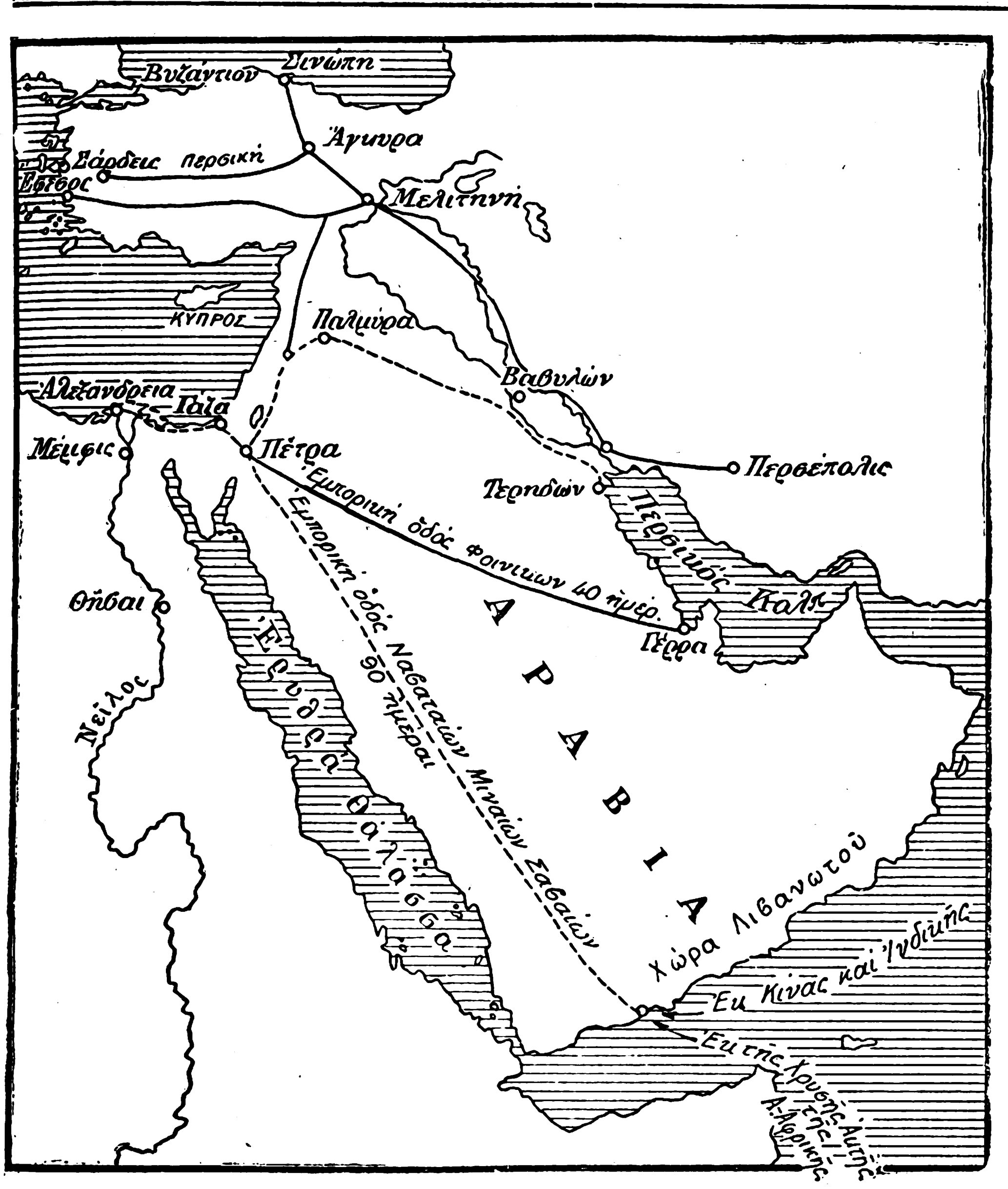

Αἱ κυριώτεραι ἐμπορικαὶ ὁδοὶ τῆς Ἀρχαίας Ἀραβίας.

Ἐμπόριον.—Ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Στράβων, ὁμιλοῦσι περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀραβίας, ἰδίᾳ τῆς Νοτίου, ἐχούσης τότε τὸ μονοπώλιον τῶν ἀρωματωδῶν οὐσιῶν. Ὁ Στράβων γράφει: «Φέρει δὲ λιβανωτὸν μὲν ἡ Καταβανία, σμύρναν δὲ ἡ Χατραμωτῖτις».Καὶ ἀλλαχοῦ (§778): «Συνάπτει δὲ ἡ τῶν Σαβαίων εὐδαιμονεστάτη, μεγίστου ἔθνους, παρ' οἷς καὶ σμύρνα καὶ λίβανος καὶ κινάμωμον, ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ καὶ βάλσαμον καὶ ἄλλη τις πόα σφόδρα εὐώδης, ταχὺ δ' ἐξίτηλον τὴν ὀδμὴν ἔχουσα». Σήμερον κυριώτερα ἐμπορικὰ κέντρα εἶνε ἡ Δζέδδα, ἡ Χοδέϊδα, τὸ Ἄδεν καὶ ἡ Μασκάτη. Ἡ συνολικὴ ἀξία τοῦ ἐμπορίου τοῦ Ἄδεν ἀνέρχεται εἰς 6.000.000 ἀγγλικῶν λιρῶν περίπου. Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Δζέδδας (ὄρυζα, σῖτος καὶ ἄλλα τρόφιμα ἐξ Ἰνδιῶν) ἀνήρχετο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς 1 1)2 ἑκατομ. ἀγγλ. λιρῶν, τὸ δὲ ἐξαγωγικὸν εἰς μόλις 25.000 ἀγγλ. λίρας. Τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἐκάλυπτε τὸ διὰ τῶν προσκυνητῶν εἰς τὴν χώραν εἰσαγόμενον χρῆμα. Τὸ ρεῦμα τῶν προσκυνητῶν ἔφερεν εἰς Δζέδαν 75.000, ἐνίοτε δὲ καὶ 100.000 ἄτομα, ὧν περὶ τοὺς 20.000 ἐκ τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, καὶ περὶ τὰς 15.000 ἐκ τῶν ὀλλανδικῶν ἀποικιῶν (Ἰάβας κ.λ.), οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ Τουρκίας, Αἰγύπτου κλπ. Ἐκ τῶν ἀτμοπλοίων τῶν μεταφερόντων τοὺς προσκυνητὰς τὰ 2)3 καὶ πλέον εἶναι ἀγγλικά.

Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Χοδέϊδας ἀνήρχετο εἰς 1)2 περίπου ἑκατομμ. ἀγγλικῶν λιρῶν, εἰς ἴσον δὲ περίπου ποσὸν καὶ τὸ ἐξαγωγικόν, ἀντιπροσωπευόμενον κυρίως ὑπὸ τοῦ καφέ. Ἀλλ' ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ καφὲ (Μόκας) ἐλαττοῦται, λόγῳ τῆς καὶ εἰς ἄλλας χώρας παραγωγῆς.

Τῆς Μασκάτης τὸ ἐξαγωγικὸν καὶ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον ἀνέρχεται ὁμοῦ εἰς ἥμισυ ἑκατομμύριον λιρῶν καὶ πλέον. Τὸ ἐξαγωγικὸν εἶναι τὸ ἓν τρίτον τοῦ εἰσαγωγικοῦ. Τὰ κυριώτερα εἴδη εἰσαγωγῆς εἶναι ὅπλα καὶ πολεμεφόδια, ὄρυζα, κ. λ. Οἱ περισσότεροι ἔμποροι εἶναι μουσουλμᾶνοι ἐξ Ἰνδιῶν. Ἡ ναυτιλία εὑρίσκεται κατὰ 92 % εἰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων.

Κυριώτερον ἐμπορικὸν κέντρον τῶν ἀραβικῶν παραλίων τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἶναι ἡ νῆσος *Μπαχρεῖν* θεωρουμένη πατρὶς τῶν Φοινίκων, τῆς ὁποίας τὸ εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον ἀνέρχεται εἰς 2.000.000 λιρῶν ἐξ ἡμισείας. Τὸ κυριώτερον εἶδος ἐξαγωγῆς εἶναι οἱ πολύτιμοι μαργαρῖται (νῆσος τοῦ μαργαρίτου κατὰ Στράβωνα) καὶ τὸ μαργαρόστρακον (σεδέφι). Κοράλλια ἐξάγονται ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

Ἱστορικαὶ καὶ προϊστορικαὶ ἀρχαιότηιες.—Ἐν Ἀραβίᾳ ὑπάρχουσιν ἱστορικαὶ ἀρχαιότητες, παρατηρηθεῖσαι πρῶτον ὑπὸ τοῦ Niebuhr, ἀλλὰ μὴ ἐξερευνηθεῖσαι συστηματικῶς. Ὁ Palgrave εὗρεν ἐν Νέτζιτ λίθους δεικνύοντας ἐργασίαν λιθοξοϊκῆς Ὁ Doughty εὗρεν ἐν τῇ Δ. Ἀραβίᾳ ἀρχαῖα λίθινα κτίρια, τὰ ὁποῖα ἦσαν πιθανῶς τάφοι. Ὁ J. T. Bent ἐξηρεύνησε ἐν Μπαχρεῒν τύμβους, τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ὡς φοινικικούς.

Ἐν τῇ Ν. Ἀραβίᾳ, ὅπου ὑπῆρχε πολιτισμὸς πολλοὺς πρὸ τῶν χριστιανικῶν χρόνων αἰῶνας, ἀπαντῶσιν ἴχνη τειχῶν καὶ φρουρίων, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Χαδραμούτ. Ἐπὶ πολλῶν τειχῶν φαίνονται ἐπιγραφαί. Ἓν ἀρχαῖον φρούριον παρὰ τὴν Σάννα περιγράφεται ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου μουσουλμάνου συγγραφέως Κασβινῆ ὡς ἓν τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου. Τὰ ἐρείπια τῆς *Μαριάβας* (Μαριάμπ), τῆς πρωτευούσης, τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Σαβαίων, ἔχοντα καὶ πολλὰς ἐπιγραφάς, ἐπεσκέφθησαν οἱ Arnaud, Halevy καὶ Glaser.

Φρέατα καὶ ὑδροφράκται ὑπῆρχον ἐν Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὸ ὕδωρ ἦτο πολύτιμον, ἡ δὲ διατήρησις αὐτοῦ ἀπετέλει ἀπαραίτητον ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν Ἀραβίαν ὑπάρχουσι φρέατα, τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι ἀρχαῖα φέροντα ἐνίοτε καὶ ἐπιγραφάς. Τὸ παρὰ τὴν Μέκκαν φρέαρ Ζεμζέμ, περὶ οὗ ἀνωτέρω, εἶναι προφανῶς ἀρχαῖον, ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐκ τῆς Ν. Ἀραβίας πρὸς Β. ἐμπορίου. Φαίνεται δὲ ὅτι λησμονηθὲν ἀνεκαλύφθη ἐκ νέου ὀλίγους πρὸ τοῦ Μωάμεθ χρόνους. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς Μαριάβας ὑπάρχει καὶ ὑδροφράκτης, οὗτινος ἡ κατάρρευσις ἐσημείωσε τὴν τελείαν παρακμὴν τῆς χώρας ταύτης. Περὶ τοῦ γεγονότος ἔγραψεν ὁ Glaser εἰς τὰς «Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft» ὑπὸ τὸν τίτλον «Zwei Inschriften über den Dammbruch von Marib, 1897). Ἄλλος ὑδροφράκτης σώζεται παρὰ τὸ Χίρραν, ἐν Ὑεμένῃ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐκομίσθησαν εἰς Εὐρώπην ἐπιγραφαὶ γεγραμμέναι εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σαβαίων καὶ Μιναίων ὡς καὶ ἄλλαι ἐκ τῆς Χατραμωτίτιδος καὶ τῆς Καταβανίας. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶναι ἐπὶ ἀσβεστολίθου ἢ μαρμάρου ἢ ἐπὶ ὀρειχαλκίνων πλακῶν. Πολλαὶ τοιαῦται πλάκες μετηνέχθησαν εἰς Εὐρώπην, ἄλλων ἐλήφθησαν σχεδιάσματα. Τὰ γενικὰ αὐτῶν χαρακτηριστικὰ δεικνύουσι φοινικικὴν ἀρχήν. Ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐμελετήθη, ὁ δὲ F. Hommel ἐξέδωκε καὶ «Χρηστομάθειαν» αὐτῶν (Südarabische Chrestomathie, Μόναχον 1893). Πολλαὶ αὐτῶν εἶναι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀναγράφουσαι ἁπλῶς τὰ ὀνόματα ἡγεμόνων καὶ ἰδιωτῶν ὡς καὶ τὰ ἀναθήματα. Ὀλίγαι εἶναι ἱστορικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ χρονολογημέναι, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς μακρὰς συζητήσεις ἄνευ θετικοῦ πορίσματος. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀνάγονται εἰς τὸν Η'. κατὰ τὸν Γκλάζερ ὅμως καὶ μέχρι τοῦ ΙΕ' π. Χ. αἰῶνος. Ὀλίγαι ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν χῶρον. Αἱ μεταγενέστεραι εἶναι διακοσμητικαί, φέρουσαι σχέδια φύλλων, ἀνθέων, κεφαλῆς βοῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἄλλαι φέρουσι σχήματα λατρευομένων δένδρων καὶ ἀνθρώπων, ὁμοιάζοντα πρὸς Βαβυλωνιακὰ σχέδια. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι ἐπιτύμβιοι πλάκες, στῆλαι μὲ ἀνθρωπίνους κεφαλάς, ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα καὶ ὀρειχάλκινα ἐκμαγεῖα καμήλων, ἵππων, μυῶν, ὄφεων κ. λ. π. (ἴδε *D. H. Müller:* Südarabische Altertümer im Kunsthistorischen Museum, Wien 1899).

Τὸ Μουσεῖον τῆς Βιέννης κατέχει μικρὰν συλλογὴν σφραγίδων καὶ σφραγιδολίθων. Αἱ σφραγῖδες εἶναι ἐκ χαλκοῦ, ὀρειχάλκου, ἀργύρου καὶ λίθου, ἡ δ' ἐπ' αὐτῶν γραφὴ σαβαϊτική. Οἱ σφραγιδόλιθοι, νεωτέρας χρονολογίας, εἶναι ἐξ ὄνυχος, ἀχάτου καὶ ἄλλων σκληρῶν λίθων, φέρουσι δὲ σχήματα καὶ ἐνίοτε ἀραβικὰς ἐπιγραφάς. Σῴζονται δὲ καί τινα σταθμά. Ἀρχαῖα νομίσματα ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον ἐκ Σάννα, Ἄδεν καὶ Μαρίμπ. Σπουδαίαν συλλογὴν νομισμάτων κομισθέντων ἐκ Σάννα τῆς Ὑεμένης ἠγόρασεν ὁ Schlumberger ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1880. Ἄλλα ἐκομίσθησαν εἰς Βιέννην ὑπὸ τοῦ Γκλάζερ. Τὰ νομίσματα ταῦτα εἶναι ἀπομιμήσεις ἑλληνικῶν προτύπων, αἱ δὲ ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαὶ εἶναι Σαβαϊκαὶ (ἴδ. *G. Schlumberger:* Le Trésor de San'a, Paris 1880).

Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Αἰλίου Γάλλου τὰ ἀραβικὰ νομίσματα φαίνονται ἐπηρεασθέντα ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν. Ἐπὶ χιμιαριτικῶν τινων νομισμάτων ἀραβολόγοι τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἀναγνωρίζουσι τὸν Αὔγουστον. Ἀπὸ τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε εἰσήχθη εἰς Ἀραβίαν ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, ἐκυκλοφόρουν καὶ ἑλληνικὰ νομίσματα. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἄλλα φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ περσικοῦ Θεοῦ Μίθρα, δεικνύοντα, ὅτι καὶ ἡ περσικὴ ἐπιρροὴ εἶχεν ἐκταθῆ ἐνωρὶς εἰς Ν. Ἀραβίαν. Κατόπιν διεδόθη ἐν Ἀραβίᾳ καὶ ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς εἰσαγαγὼν βυζαντινὰ νομίσματα, μέτρα καὶ σταθμά.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΓΕΩΛΟΓΙΑ] Ἡ φύσις ἐν γένει ὡς καὶ ἡ γεωλογικὴ κατασκευὴ τῆς Ἀραβίας ὁμοιάζει καταπληκτικὰ πρὸς τὴν τῆς γειτονικῆς βορειοαφρικανικῆς τραπεζοειδοῦς χώρας. Καὶ ἡ Ἀραβία εἶναι χώρα τραπεζοειδὴς 500—1000 μέτρων ὕψους, περιβαλλομένη ὑπὸ ἀποκρήμνων κρασπέδων, ρηγμάτων καὶ μεταπτώσεων. Ἐκ τῆς τραπεζοειδοῦς ταύτης χώρας ἐκπροβάλλουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χαμηλαὶ σχετικῶς ὀροσειραί, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν πρὸς ρηξιγενεῖς προεξοχὰς καὶ διαμελίζουν τὸ ἐσωτερικὸν εἰς πολλὰ τμήματα ποικίλου φυσικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ Ἀραβία ἀποτελεῖται — σύμφωνα μὲ τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας γεωλογικὰς ἐρεύνας—ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα πετρώματα τῶν ἑπομένων γεωλογικῶν (διαπλάσεων) περιόδων (ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πρὸς τὰς νεωτέρας).

α) Τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος (λιθανθρακοφόρου περιόδου): Ψαμμῖται μὲ ἀπολιθωμένα φυτὰ καὶ ἐνιαχοῦ καὶ ἀσβεστόλιθοι.

β) Τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος: 1) Στρώματα ἰουράσια θαλασσογενῆ (ἀσβεστόλιθος), περιέχοντα ἀπολιθωμένα θαλάσσια μαλάκια ζῷα. 2) Στρώματα κρητιδικά, ψαμμῖται μαρμαρυγιοῦχοι, ἄργιλοι ἐρυθραὶ καὶ ἀσβεστόλιθοι λευκοί, φέροντες θαλάσσια ἀπολιθωμένα ζῷα. Τὰ κρητιδικὰ ταῦτα στρώματα, ἰδίᾳ οἱ ψαμμῖται, εὑρίσκονται καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν ἔρημον.

γ) Τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος: Ἠωκαινικὰ νουμμουλιτοφόρα ἀσβεστολιθικὰ στρώματα, εὑρισκόμενα καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν ἔρημον.

Πολλαχοῦ ἐπίσης εὑρίσκονται καὶ ἡφαιστειογενῆ πετρώματα, ἐμφανιζόμενα κατὰ μῆκος κυρίως τῶν δυτικῶν τμημάτων τῆς Ἀραβίας, κατὰ μῆκος δηλ. τοῦ μεγάλου τεκτονικοῦ ρήγματος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ταῦτα εἶναι ἰδίως καλύμματα βασάλτου. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ μᾶζαι λαβῶν, αἱ ὀνομαζόμεναι Harra, μεταξὺ Μέκκας καὶ Μεδίνας, καὶ αἱ παρουσιαζόμεναι εἰς τὸ Nedschd καὶ τὸ ὄρος Schammar παρὰ τὸ Haïl. Τὰ ὕψη των φθάνουν τὰ 800—1000 μ., ἡ ἐπιφάνειά των εἶναι

Digitized by Google

καταδιερρηγμένη, καί, ὅπως λέγει ὁ Sievers, «κεκαλυμμένη μὲ ἐσβεσμένους κρατῆρας».

Ἡ ἐσωτερικὴ ὑψηλὴ χώρα φέρει τὰς δύο μεγάλας ἐρήμους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἄμμος τῶν θινῶν καὶ αἱ μεταναστεύουσαι ἄμμοι καλύπτουν τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

Τὰ μεγάλα φυσικὰ καταβυθίσματα τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, κόλπου τοῦ Akabah, κόλπου τοῦ Σουέζ, ἐγεννήθησαν, ὅπως καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰορδάνου, κατὰ τὴν τεταρτογενῆ ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος.

Ἡ Ἀραβία στερεῖται φυσικοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου. Εὑρέθησαν ὀλίγαι ποσότητες μεταλλευμάτων χαλκοῦ ὡς καὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ἀλλὰ τὰ μεταλλεύματα ταῦτα ὡς καὶ τὸ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν παρουσιαζόμενον ὀρυκτὸν ἅλας δὲν ἐπιτρέπουν ἐκμετάλλευσιν ἀξίαν λόγου. Γ. Κ. Γ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ. Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀραβίας περιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἀχλύος τῶν προϊστορικῶν αἰώνων, ἥτις ἐξακολουθεῖ καὶ ἐφ' ἱκανὴν περίοδον τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων, διότι καὶ οἱ Ἄραβες ἱστορικοὶ τῆς μουσουλμανικῆς ἐποχῆς συσκοτίζουσιν ἔτι μᾶλλον τὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης καὶ ἀγνώστου ἱστορίας, ἀρχόμενοι τῶν ἀφηγήσεων αὐτῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ παραδιδόμενοι εἰς θρησκευτικὰ μυθεύματα περὶ Ἀδάμ, καὶ Ἀβραάμ, τὸν ὁποῖον θεωροῦσιν ὡς τὸν πρῶτον ἱδρυτὴν τῆς Μουσουλμανικῆς θρησκείας, τοῦ πρώτου ἀπολύτου καὶ μόνου ἀληθοῦς κατ' αὐτοὺς θρησκεύματος. Κατά τινας τῶν ἀφηγήσεων τούτων, πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἀραβίας ἦσαν οἱ μυθικοὶ *Ἀδ*, ὧν ὁ ἐπώνυμος ἥρως ἦτο ὁ πρῶτος βασιλεύς. Καὶ αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πληροφορίαι περὶ Ἀραβίας (βλ. λ. Ἄραβες), εἶναι σκοτειναὶ καὶ ἀσαφεῖς. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Θεοφράστου μέχρι τοῦ Πτολεμαίου, δίδουσι μὲν πολλὰ ὀνόματα ἀραβικῶν λαῶν καὶ χωρῶν, ἀλλ' ἐλάχιστα περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Στράβωνος περιγραφὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Αἰλίου Γάλλου (26 π. Χ.), περὶ ἧς κατωτέρω, διαφωτίζει ἐλάχιστα τὴν κατάστασιν τῆς Ἀραβίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔτ δὲ ὀλιγώτερον τὸ παρελθὸν αὐτῆς· Τοῦτ' αὐτὸ ἐφαρμόζεται καὶ δι' ὅσα λέγει ὁ Πλίνιος ἐν τῇ «Φυσικῇ Ἱστορίᾳ» του, τὰ πλεῖστα ἥκιστα ἀκριβῆ, ἅτε βασιζόμενα ἐπὶ ἐμμέσων πληροφοριῶν. Πάντως φαίνεται, ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἐγίνοντο συχναὶ μεταναστεύσεις λαῶν τῆς Ἀραβίας εἰς Βαβυλωνίαν ὡς καὶ εἰς Παλαιστίνην καὶ ἀντιθέτως. διότι δὲν ὑπῆρχον φυσικὰ ὅρια χωρίζοντα τὴν ἀραβικὴν χερσόνησον ἀπὸ τῶν βορείως κειμένων χωρῶν.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἀραβίας διεφωτίσθη χάρις εἰς τὰς ὑπὸ διαφόρων ἐξερευνητῶν γενομένας ἀνακαλύψεις ἀρχαίων ἐπιγραφῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἀνάγνωσις τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν ἀπεκάλυψε κάπως τὰς μεταξὺ Ἀράβων καὶ Ἀσσυρίων σχέσεις χρονολογουμένας ἀπὸ τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος. Αἱ ἐν τῇ κυρίως ὅμως Ἀραβίᾳ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἔδειξαν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς τῆς χώρας ἀνατρέχει μέχρι τῶν 1000 π. Χ. καὶ ἐπέκεινα (τοῦ ΙΣΤ' ἴσως π. Χ. αἰῶνος), τὰ δὲ μνημεῖα ταῦτα τῆς ἀραβικῆς ἀρχαιότητος, συμπληρούμενα διὰ τῶν πληροφοριῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, ὡς καὶ τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν, ἀποκαθιστῶσι ποιάν τινα συνέχειαν εἰς τὰς περὶ τῆς ἀρχαίας Ἀραβίας ἱστορικὰς γνώσεις. Ἀτυχῶς αἱ πλεῖσται τῶν ἐν Ἀραβίᾳ ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀχρονολόγητοι, περιέχουσι δὲ πολλάκις ἀκαθόριστα ἱστορικὰ διδόμενα περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, οὕτως ὥστε μεγάλη ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ὡς πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὅλης ἀρχαίας ἀραβικῆς ἱστορίας.

Ναβαταῖοι, Σαβαῖοι, Μιναῖοι, Χιμιαρῖται.— Φαίνεται οὐχ ἧττον ἀποδεδειγμένη ἡ ὕπαρξις τεσσάρων βασιλείων ἐν τῇ κυρίως Ἀραβίᾳ: τοῦ τῶν *Μιναίων (Μειναῖοι* καὶ *Μηναῖοι, Μαΐν)*, τοῦ τῶν *Σαβαίων (Σαββᾶ)*, τοῦ τῆς *Χατραμωτιτιδος (Χαδραμούτ)* καὶ τοῦ τῆς *Κατταβανίας (Καταμπανοῦ)*. Ἡ ὕπαρξις τῶν βασιλείων τούτων ἦτο ἐπακριβῶς γνωστὴ καὶ εἰς τὸν Στράβωνα, ὅστις γράφει (§ 768), ὅτι οἱ Μιναῖοι ᾤκουν πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν ἔχοντες μεγίστην πόλιν τὴν *Κάρναν* ἢ *Κάρνανα*, παρ' αὐτοὺς δὲ οἱ Σαβαῖοι μὲ πρωτεύουσαν (μητρόπολιν) τὴν *Μαριάβα (Μαριάβ)*, τρίτοι δὲ οἱ Κατταβανεῖς πρὸς τὰ στενὰ καὶ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου *(Μπὰμπ ἐλ-Μαντέμπ)*, πρὸς ἀνατολὰς δὲ οἱ Χατραμωτῖται πόλιν ἔχοντες τὴν *Σάβαταν*. Περὶ τῶν δύο τελευταίων εἶναι ὀλίγα γνωστά. Τὸ τῆς *Χατραμωτίτιδος* εἶχε βασιλεῖς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μιναίων μέχρι τοῦ 300 μ. Χ. Τῆς Κατταβανίας ὅμως, ἣν ὡσαύτως ἀναφέρει ὁ Στράβων ὡς παράγουσαν λιβανωτόν, οὐδὲ τὰ σύνορα εἶναι γνωστά, ἂν καὶ ἡ χώρα αὕτη ἔχει ἰδίας ἐπιγραφάς.

Εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα βασίλεια δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ τῶν *Ναβαταίων (Μπενῆ-Νάμπατ)*, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὡσαύτως ὁ Στράβων (§ 767) μετὰ τῶν *Χαυλοταίων* ὡς «Ἀράβιον» ἔθνος. Οἱ Ναβαταῖοι οὗτοι κατῴκουν ἐν τῇ Πετραίᾳ Ἀραβίᾳ καὶ ἐν τῇ σημερινῇ Ὑπεριορδανίᾳ, μεταξὺ τοῦ Αἰλανιτικοῦ (ἢ Αἰλιανιτικοῦ) κόλπου, ἤτοι τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Ἀκάμπα καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἐκυριάρχησαν δὲ ὁλοκλήρου τοῦ βορείου μέρους τῆς Ἀραβίας μέχρι τοῦ Μενταΐνι-Σάλιχ, σήμερον σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου Χετζάζης, καὶ μέχρι τῆς Λευκῆς Κώμης, ἔναντι τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Βερενίκης, βορείως δὲ μέχρι Δαμασκοῦ. Ὡς γενάρχης τῶν Ναβαταίων φέρεται ὁ ἐν τῇ Γραφῇ (Γεν. 25, 13) *Ναβαϊώθ*, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ *Ἰσμαήλ*, υἱοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς *Ἄγαρ*, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα *Ἀγαρηνοί*, γενικευθὲν εἰς ὅλους τοὺς Ἄραβας. Εἰς τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τοῦ Ἀσουρμπανιπὰλ (Σαρδαναπάλου) ὀνομάζονται *Ναμπαιταῖοι (Ναμπετάϊ)*, ἐνῷ εἴς τινας κλασσικοὺς συγγραφεῖς ἐμφανίζονται κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν Διαδόχων. Οἱ Ναβαταῖοι ὑπερήσπισαν τὴν χώραν αὐτῶν κατὰ τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ κατὰ τῶν Ρωμαίων ἀπὸ Πομπηΐου μέχρι τοῦ Τραϊανοῦ, εἰς ὃν ὑπέκυψαν ὁριστικῶς. Οὗτοι διεξῆγον ἐπὶ αἰῶνας τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Μεσοποταμίας, διὰ δὲ τῶν Σαβαίων καὶ τὸ μετὰ τῶν Ἰνδιῶν. Πρωτεύουσα αὐτῶν ἦτο ἡ *Πέτρα*, δώσασα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν *Πετραίαν Ἀραβίαν*. Ταύτης σῴζονται ἐρείπιά τινα, δεῖγμα συνδυασμοῦ ἀραβικῆς καὶ ἑλληνικῆς τέχνης, ὡς καὶ κατοικίαι λελαξευμέναι ἐντὸς βράχων (τρωγλοδύται). Ὁ Ἄγγλος Δόουτυ (Doughty) ἀνεκάλυψε τῷ 1875 ἐν Μαδάϊνι-Σαλίχ, 240 χμ. ΒΔ. τῆς Μεδίνης, τὰ ἐρείπια μεγάλης Ναβαταϊκῆς πόλεως μετ' ἐπιγραφῶν.

Οἱ Ναβαταῖοι ἐμοναρχοῦντο, ἀλλ' οἱ θεσμοὶ αὐτῶν ἦσαν φιλελεύθεροι, ἐπαινούμενοι γενικῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Παρὰ τὸν βασιλέα ἦρχεν αἱρετὸς συμβασιλεύς, ὅστις ἐκαλεῖτο «ἀδελφός». Τοὺς Ναβαταίους *(Πετραίους)* ἐπαινεῖ πολὺ καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρων, ὅτι ὁ φιλόσοφος Ἀθηνόδωρος, ἐπισκεφθεὶς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐθαύμασεν αὐτήν, εὑρὼν ἐκεῖ καὶ ἄλλους Ρωμαίους καὶ ξένους, παρατηρήσας δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ ἐπιχώριοι ἔζων ἐν εἰρήνῃ, μηδέποτε ἔχοντες διαφορὰς μεταξύ των· Περὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ναβαταίων ὁ Στράβων γράφει, ὅτι ἦσαν «σώφρονες» καὶ οἰκονόμοι (κτητικοί), τιμωροῦντες δημοσίᾳ τὸν μειώσαντα τὴν περιουσίαν του, τιμῶντες δὲ τὸν αὐξήσαντα αὐτήν. Δούλους εἶχον ὀλίγους, ὑπηρετοῦντο δὲ ὑπὸ συγγενῶν ἢ μεταξὺ ἀλλήλων, ὄντες, ἀκόμη καὶ οἱ βασιλεῖς, «αὐτοδιάκονοι», ὑπηρετοῦντες μάλιστα ἐνίοτε καὶ τοὺς ἄλλους. Περίεργον ἦτο παρ' αὐτοῖς τὸ ἔθιμον γευμάτων μὲ δέκα τρεῖς δαιτυμόνας καὶ δύο μουσουργούς. Ἔπινον κατὰ τὸν Στράβωνα «οὐδεὶς πλέον τῶν ἕνδεκα ποτηρίων». Ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν εὐθύνας εἰς τὸν δῆμον. Αἱ πόλεις αὐτῶν ἦσαν ἀτείχιστοι, διότι διῆγον ἐν εἰρήνῃ. Ἡ χώρα παρῆγε παντοῖα προϊόντα πλὴν ἐλαίου. Ἡ θρησκεία τῶν Ναβαταίων ἦτο *ἡλιολατρεία* καὶ *ἀστρολατρεία*. Ἵδρυον βωμοὺς εἰς τὸν ἥλιον ἐπὶ τοῦ δώματος τῶν οἰκιῶν «σπένδοντες ἐν αὐτῷ καθ' ἑκάστην καὶ λιβανωτίζοντες». Τοὺς νεκροὺς περιεφρόνουν, «ἴσα κοπρίαις», διότι «νέκυες κοπρίων ἐκβλητότεροι», ὡς λέγει ὁ Ἡράκλειτος.

Περισσότεραι σχετικῶς πληροφορίαι ὑπάρχουσι περὶ τῶν *βασιλέων τῶν Σαβαίων* (προφ. Cheba ἢ Shaba). Ἡ λέξις *Σαμπᾶ (ἀζὰμπ* ἢ *ἀζάμπα)* σημαίνει *μεσημβρία*. Τὸ ὄνομα τοῦτο ὅμως δίδεται οὐχὶ μόνον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀραβίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὰ κείμενα ἀπέναντι τῆς Ὑεμένης, ἐξ ἧς κατά τινας ἱστορικὰς παραδόσεις μετηνάστευσαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους Σαβαῖοι εἰς τὴν ἀντίπεραν αἰθιοπικὴν ἢ ἀξουμιτικὴν χώραν ἐπικρατήσαντες μετ' ἄλλων ἀραβικῶν φυλῶν. ὧν σπουδαιοτέρα φαίνεται, ὅτι ἦτο ἡ τῶν *Χαμπασὰτ (Χαμπεσήδων* ἢ *Χαμπές)*, δώσασα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν καλουμένην σήμερον ἀραβιστὶ καὶ τουρκιστὶ *Χαμπὲς* (Habech). Κατὰ τὰς ἀξουμιτικὰς παραδόσεις οἱ μετανάσται οὗτοι ἀπετέλεσαν τὸ καθαυτὸ βασίλειον τοῦ Σαβᾶ, οὗτινος μία βασίλισσα, ἡ Μακέδα, μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Σολομῶντος, ἐξ οὗ ἀπέκτησε καὶ υἱὸν τὸν λεγόμενον *Μενελὶκ Ἐμπνὰ-Χαχίμ*, ἤτοι *υἱὸν τοῦ σοφοῦ*. Κατὰ τὰ ἀραβικὰς ὅμως παραδόσεις ἡ τὸν Σολομῶντα (Σουλεϊμὰν) ἐπισκεφθεῖσα ἡγεμονὶς ἦτο ἡ μυθικὴ *Μπαλκίς*, ἥτις ἐβασίλευεν εἰς τὰ μέρη τῆς Ὑεμένης καὶ κατά τινα φήμην ἐδέχθη τὴν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν ἑνωθεῖσα μετὰ τοῦ Σολομῶντος δι' ἀγγέλων ἢ πνευμάτων. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Βασιλ. 10) ἀναφέρεται ἡ ἐπίσκεψις τῆς βασιλίσσης τοῦ Σαβᾶ εἰς τὸν Σολομῶντα περὶ τὸ 950 π. Χ. Ἀλλ' εἰς τὰς σαβαϊκὰς ἐπιγραφάς, ἀνατρεχούσας μέχρι τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος, δὲν ἀνευρίσκεται τοιαύτη βασίλισσα.

Ἀσσυριακὴ ἐπιγραφὴ ἀναφέρει τὸν *Ἰθαμάρα*, Σαβαῖον, ὅστις ἐπλήρωνε φόρον εἰς τὸν βασιλέα Σαργὸν (Σάρρον-Κινοῦ) τῷ 715 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Σαβαῖοι φαίνεται, ὅτι κατῴκουν εἰς τὴν Β. Ἀραβίαν, ἐκτὸς ἂν πρόκειται εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐπιγραφὰς περὶ ἀποικίας τῶν εἰς τὰ νότια οἰκούντων Σαβαίων. Τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Σαβαῖοι κατῴκουν ἀρχικῶς εἰς τὰ βόρεια, ὑποστηρίζει ὁ Αὐστριακὸς ἐξερευνητὴς Glaser, φρονῶν ὅτι περὶ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα κινηθέντες οὗτοι πρὸς τὰ κάτω κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν παραλίων κατέκτησαν τὴν χώραν τῶν Μιναίων.

Ἡ σαβαϊκὴ κυριαρχία διαιρεῖται γενικῶς εἰς τρεῖς περιόδους, λαβούσας τὸ ὄνομα ἐκ τῆς βασιλευσάσης δυναστείας. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἐβασίλευσαν οἱ *Μακάριμπ* ἢ *Μουκάρριπ* (ἡ λέξις ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ σημερινῇ ἀραβικῇ σημαίνουσα *οἱ προσκείμενοι*, οἱ *συγγενεῖς*), οἵτινες ἦσαν φαίνεται ἱερεῖς συνάμα καὶ βασιλεῖς. Πρώτη αὐτῶν πρωτεύουσα ἦτο ἡ *Σίρβα*. Δέκα τοιοῦτοι ἡγεμόνες ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐπιγραφὰς βασιλεύσαντες ἀπὸ τῆς Θ' μέχρι τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Ἡ δευτέρα περίοδος ἄρχεται περὶ τὰ 550 π. Χ. Ἡ δυναστεία αὕτη εἶναι ἡ τῶν *«βασιλέων τοῦ Σαβᾶ»*, εἶχε δὲ ὡς καθέδραν τὴν καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένην *Μαριάβαν*. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐγνώσθησαν τὰ ὀνόματα δέκα ἑπτὰ τοιούτων βασιλέων ἐκτεινομένων μέχρι τοῦ 115 π. Χ. Κατόπιν διεδέχθησαν αὐτοὺς οἱ *Χιμιαρῖται (Ὁμηρῖται)*. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν περίοδον, ὡς ἄλλως τε καὶ προηγουμένως, ἡ Ἀραβία ἐθεωρεῖτο χώρα μυθώδους πλούτου, ἐξάγουσα χρυσόν, πολυτίμους λίθους ὡς καὶ βαρύτιμα ἀρώματα, τόσον ὥστε καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος διενοήθη νὰ κατακτήσῃ τὴν χώραν. Ὁ Στράβων γράφει: «Τῆς δὲ τῶν Ἀράβων εὐδαιμονίας καὶ Ἀλέξανδρον ἄν τις ποιήσαιτο μάρτυρα τὸν διανοηθέντα, ὥς φασι, καὶ βασίλειον αὐτῶν ποιήσασθαι». Ὁ δὲ Ἀρριανὸς (Ἀναβ. 7.20.1) λέγει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε διαφόρους πληροφορίας περὶ Ἀραβίας κομισθείσας ὑπὸ τριῶν διαφόρων ἐκπεμφθέντων ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ Ἀρχίου, τοῦ Ἀνδροσθένους καὶ Ἱέρωνος τοῦ Συλέως, ὅστις διετάχθη νὰ περιπλεύσῃ τὴν χερσόνησον διὰ τριακοντόρου, ἀλλὰ δὲν συνεπλήρωσε τὸν περίπλουν, ἀνενεγκὼν μόνον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὰ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς Ἀραβίας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία τῆς χώρας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἐξ Ἰνδιῶν εἰς Αἴγυπτον ἐμπόριον ἠκολούθει κατ' ἀρχὰς τὴν διὰ θαλάσσης ὁδὸν μέχρι τῆς Ν. Ἀραβίας, ἐκεῖθεν δὲ τὴν διὰ ξηρᾶς ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Κάνης, οὐ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Ἄδεν, κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν παραλίων πρὸς Β. Βραδύτερον ὅμως οἱ νοτιοαραβικοὶ λαοὶ ἀπώλεσαν τὸ ἐμπόριον τοῦτο, διότι οἱ Πτολεμαῖοι ἐγκατέστησαν ὁδὸν διὰ ξηρᾶς ἄγουσαν κατ' εὐθεῖαν ἐξ Ἰνδικῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ τὴν διάνοιξιν τῆς νέας ταύτης ὁδοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ σχέσεις τῆς χώρας τοῦ Σαβᾶ μετὰ τῆς Β Ἀραβίας (τῶν Ναβαταίων), συνεπείᾳ δὲ τῆς ἐπακολουθησάσης παρακμῆς πολλοὶ τῶν Σαβαίων ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἀραβίας καὶ εἰς Ἀβησσυνίαν.

Τὸ *βασίλειον τῶν Μιναίων* ἐξετείνετο εἰς τὰ νότια τῆς Μέσης Ἀραβίας *(Δζαούφ)*, ἔχον κυριωτέρας πόλεις τὴν *Κάρνα* ἢ *Κάρνανα*, τὴν *Μάϊν* καὶ τὴν *Γιάθιλ*. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα εἴκοσι πέντε περίπου βασιλέων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους. Ὥστε ἡ ἱστορία αὐτῶν ἐκτείνεται ἐπί τινας αἰῶνας. Ἐπειδὴ δὲ μιναϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐν τῇ Β Ἀραβίᾳ *(Ἐλ Οὐλᾶ)*, ὑποτίθεται ὅτι εἶχον ἐκεῖ ἀποικίας. Ἀσάφεια ὅμως ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Ὁ Glaser καὶ ὁ Hommel ὑποστηρίζουσιν, ὅτι τὸ βασίλειον τῶν Μιναίων προϋπῆρξε τοῦ τῶν Σαβαίων, ἀναγόμενον μέχρι τοῦ 1500 π.Χ. ἢ καὶ προγενέστερον καὶ ἐπικρατῆσαν μέχρι τοῦ 400 π.Χ. καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Σαβαῖοι ἀπετέλουν βασίλειον πολὺ περιωρισμένον, μέχρις ὅτου οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν χώραν τῶν Μιναίων κατέκτησαν τὰ βόρεια αὐτῆς μέρη. Ἄλλοι ἀραβολόγοι φρονοῦσιν, ὅτι οὐδεμία τῶν μιναϊκῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ 900 π. Χ. καὶ ὅτι τὸ βασίλειον τῶν Μιναίων ὑπῆρχε συγχρόνως μετὰ τοῦ τῶν Σαβαίων, διατελούντων εἰς διηνεκεῖς πρὸς αὐτοὺς πολέμους. Βραδύτερον οἱ Μιναῖοι ἐξασθενήσαντες ὑπεχώρησαν πρὸς Β, ἤτοι πρὸς τὴν Μεδίναν ὅπου ἐγκατέστησαν τεμαχισθέντες εἰς μικροτέρας ὁμάδας, ὧν κυριωτέρα ἡ τῶν *Διθυανιτῶν*. Οἱ Μιναῖοι δὲν ἀφῆκαν νομίσματα, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν εἶναι πολὺ παλαιαί. Διετηρήθη ὅμως ἡ ἀνάμνησις αὐτῶν ὡς λαοῦ ἰσχυροῦ, ἀφοῦ ὁ Στράβων γράφων εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν θεωροῦνται ἐκλιπόντες, ἀναφέρει, ὡς εἴδομεν, αὐτοὺς ὡς ἓν τῶν τεσσάρων ἐθνῶν τῆς Ἀραβίας. Ἀπορίας ἄξιον ὅμως εἶναι, ὅτι αἱ Σαβαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ οὐδὲν περιέχουσι περὶ Μιναίων.

Περὶ τὸ 115 π.Χ. ἐπεκράτησαν ἐν τῇ Ν. Ἀραβίᾳ οἱ *Χιμιαρῖται* ἢ *Ὁμηρῖται (Ὁμηρεῖται)*, λαὸς ἐλθὼν ἐκ τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἄκρου τῆς Ἀραβίας, ἢ κατά τινας ἀρχικῶς ἐκ τῶν ΝΑ τῆς σημερινῆς Ὑεμένης. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξέλιπε τὸ ἐκεῖ προηγουμένως ὑπάρξαν *βασίλειον τῆς Κατταβανίας*. Οἱ νέοι ἡγεμόνες ἔλαβον τὸν τίτλον «βασιλεῖς τοῦ Σαβᾶ καὶ Ραϊδάν». Οἱ Ἄραβες ἱστορικοὶ δίδουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν τίτλον «Τομπᾶ». Ἐκ τῶν ἐπιγρα-

Digitized by Google

φῶν, ὧν τινες εἶναι καὶ χρονολογημέναι, ἐγνώσθησαν τὰ ὀνόματα εἴκοσι ἕξ τοιούτων βασιλέων. Ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης χρονολογεῖται ἡ τάσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους νὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς Ἀραβίας καὶ ἐπέμβῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς. Ὁ ὑπὸ Ἀνωνύμου, συγχρόνου Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου (Α' μ. Χ. αἰών), γραφεὶς «Περίπλους τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης» ἀναφέρει, ὅτι ὁ *Χαριβαήλ*, «νόμιμος ἡγεμὼν δύο ἐθνῶν, τῶν Ὁμηριτῶν καὶ τῶν Σαβαίων», διετήρει ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ρώμης διὰ συχνῶν πρεσβειῶν καὶ δώρων. Ἐν γένει περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ σχέσεις τῆς Ἀραβίας μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου ἐπλουτίσθησαν χάρις εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ναυσιπλοΐας, ἐκτεινομένης ἤδη καὶ εἰς τὰ Ἀνατολικὰ παράλια τῆς Χερσονήσου ὡς καὶ μέχρις Ἰνδιῶν. Θαλάσσιοι ἐξερευνήσεις ἐκ Βερενίκης καὶ Μυὸς Ὅρμου (Αἰγύπτου) εἰς Ἀραβίαν ἔφερον πληροφορίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ διάσημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος Πτολεμαῖος ἐχάραξε τὸν περὶ οὗ ἀνωτέρω χάρτην αὐτοῦ.

Αἱ περὶ τοῦ πλούτου τῆς Ν. Ἀραβίας πληροφορίαι ἐκίνησαν τὸν Αὔγουστον εἰς τὴν ἀτυχῆ κατὰ τῶν Ἀράβων στρατείαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Αἰλίου Γάλλου*. Τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐπιχειρηθεῖσαν περὶ τὸ 26ον π.Χ. ἔτος, ἀφηγεῖται λεπτομερῶς ὁ Στράβων § 780), συνοδεύσας μάλιστα αὐτὴν αὐτοπροσώπως μέχρι *Συήνης (Ἀσουάν)* τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Ὁ Ἕλλην γεωγράφος λέγει, ὅτι ὁ Ρωμαῖος Καῖσαρ διενοήθη ἢ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς Ἄραβας ἢ νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, διότι ἤκουεν αὐτοὺς ὄντας «πολυχρημάτους, πρὸς ἄργυρον καὶ χρυσὸν τὰ ἀρώματα διατιθεμένους καὶ τὴν πολυτελεστάτην λιθείαν». Ἤθελεν ὦ, ἐκ τούτου καὶ ἤλπιζεν ἢ νὰ ἔχῃ αὐτοὺς ὡς πλουσίους φίλους ἢ νὰ ἐπικρατήσῃ πλουσίων ἐχθρῶν. Παρέσυρε δὲ τὸν Αὔγουστον καὶ ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ ἐβοήθουν αὐτὸν οἱ Ναβαταῖοι, ὄντες τότε φίλοι τῶν Ρωμαίων καὶ ὑποσχεθέντες βοήθειαν. Αἱ ἐλπίδες αὗται διεψεύσθησαν, διότι ὁ «ἐπίτροπος» τοῦ βασιλέως τῶν Ναβαταίων *Συλλαῖος* ἐξηπάτησε τὸν Αἴλιον Γάλλον, ὑποσχεθεὶς μὲν ὅτι θὰ ἡγηθῇ τῆς ὁδοῦ καὶ θὰ χορηγήσῃ συμπράττων ἅπαντα τὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην χρειώδη, ἀλλ' ἐνήργησεν ἐπιβούλως, οὔτε «ἀσφαλῆ παράπλουν μηνύων», παραπλανήσας δὲ καὶ διὰ ξηρᾶς τὸ ρωμαϊκὸν στράτευμα εἰς μέρη στερούμενα καὶ ὁδῶν καὶ παντὸς ἐφοδίου (ἀνοδίαις καὶ κυκλοπορίαις καὶ πάντων ἀπόροις χωρίοις ἢ ραχίαις ἀλιμένοις παραβάλλων ἢ χοιράδων δφάλων μεσταῖς ἢ τεναγώδεσι». Εἰς τοιαῦτα μέρη τῶν παραλίων τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔβλαψαν πολύ, κατὰ τὸν Στράβωνα, καὶ αἱ πλημμυρίδες καὶ ἀμπώτεις. Εἰς μάτην εἶχον ναυπηγήσει οἱ Ρωμαῖοι εἰδικῶς διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην μακρὰ πλοῖα, διότι οὐδεὶς ἐφάνη πολέμιος κατὰ θάλασσαν, οὐδὲ κατὰ ξηρὰν ἄλλως τε, διότι οἱ Ἄραβες ἦσαν «κάπηλοι μᾶλλον καὶ ἐμπορικοὶ» ἢ πολεμισταί.

Ὁ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ναυπηγηθεὶς στόλος ἀνήρχετο εἰς 80 δίκροτα, τριήρεις καὶ φασήλους (πλοῖα ἐλαφρὰ καὶ ταχύπλοα), συγκεντρωθέντα εἰς Κλεοπάτριδα τὴν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀπὸ τοῦ Νείλου διώρυγος. Κατόπιν εναυπήγησαν 130 σκευαγωγά, διὰ τῶν ὁποίων ἔπλευσαν ἔχοντες 10.000 πεζοὺς Ρωμαίους ἐξ Αἰγύπτου καὶ συμμμάχους, ὧν 500 Ἰουδαῖοι ὡς καὶ 1000 Ναβαταῖοι ὑπὸ τὸν Συλλαῖον. Κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ὁ Αἴλιος Γάλλος ἔφθασε μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας εἰς *Λευκὴν Κώμην*, λιμένα τῆς χώρας τῶν Ναβαταίων ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς (Β. τῆς Δζέδδας), ἀφοῦ ἀπώλεσεν ἕνεκα δυσπλοΐας πολλὰ τῶν πλοίων, ὧν τινα αὐτανδρα. Ἐνοχος ὅλων τούτων ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Ναβαταίων *Ὀβόδας*, ὅστις μηδόλως φροντίζων περὶ τῶν κοινῶν («κοινὸν δὲ τοῦτο πᾶσι τοῖς Ἀράβων βασιλεῦσι», λέγει ὁ Στράβων) εἶχεν ἀφήσει τὰ πάντα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Συλλαίου, ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Στράβωνος δολίως, ὅπως κατοπτεύσῃ ὁλόκληρον τὴν χώραν καὶ καταστρέψῃ μετὰ τῶν Ρωμαίων πόλεις τινὰς καὶ ἔθνη αὐτῆς, καταστῇ δὲ κατόπιν αὐτὸς κύριος ἁπάντων, ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι θὰ εἶχον ἀφανισθῆ ἐκ λιμοῦ, κόπων καὶ νόσων. Ἤδη ἀπὸ τῆς Λευκῆς Κώμης τὸ στράτευμα ἤρχισε νὰ πάσχῃ ἐκ στομακάκης καὶ σκελοτύρβης (παραλύσεως τῶν κάτω ἄκρων), ἀναγκασθὲν νὰ διέλθῃ ἐν Λευκῇ Κώμῃ τὸ θέρος καὶ τὸν χειμῶνα. Ἐκ Λευκῆς Κώμης ἀνέζευξεν ὁ Αἴλιος Γάλλος διὰ ξηρᾶς· διοδοιπορῶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐγένετο φιλικῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ *Ἀρέτα* συγγενοῦς τοῦ Ὀβόδα, ἀλλ' ἡ προδοσία τοῦ Συλλαίου ὡδήγησε πάλιν τὸ στράτευμα ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας εἰς χώραν δυσπόρευτον, ἐλάχιστα παρέχουσαν τρόφιμα (ἐν ἄλλοις βούτυρον ἀντὶ ἐλαίου), κατόπιν δὲ ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας εἰς ἔρημον τὴν *Ἀραρηνήν*, βασιλεὺς τῆς ὁποίας ἦτο ὁ *Σάβως*. Κατόπιν οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν τῶν *Νεγράνων, (Ναγκράν)*, εἰρηνικὴν καὶ ἀγαθήν, φυγόντος τοῦ βασιλέως. Μετὰ ἓξ ἡμέρας συνῆψαν μάχην παρά τινα ποταμόν, καθ' ἣν ἔπεσον ἐκ μὲν τῶν Ἀράβων 10.000, ἐκ δὲ τῶν Ρωμαίων δύο, διότι οὗτοι ἦσαν ἀπόλεμοι μὴ γνωρίζοντες νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ ὅπλα των, τόξα, λόγχας, σφενδόνας, ξίφη καὶ ἀμφιστόμους πελέκεις. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Αἴλιος Γάλλος κατέλαβε δύο ἄλλας πόλεις, μεθ' ὃ ἐπολιόρκησε τὴν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ραμμανιτῶν *Μαρίαβα*, ἀλλ' ἕνεκα λειψυδρίας ἀπεχώρησεν. Ἐξ μῆνας κατέτριψεν ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἐπὶ ματαίῳ εἰς ὁδοιπορίας. Ἐπὶ τέλους ὁ Αἴλιος Γάλλος ἀντιληφθεὶς τὴν προδοσίαν τοῦ Συλλαίου ἐπέστρεψε μετὰ ὁδοιπορίαν ἑξήκοντα ἡμερῶν εἰς *Ἐγρᾶν*, παράλιον πόλιν τῆς χώρας τῶν Ναβαταίων, ὁπόθεν διεπεραιώθη εἰς Μυὸς Ὅρμον, καὶ τέλος μετὰ τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Τὸν Συλλαῖον ἐτιμώρησαν οἱ Ρωμαῖοι διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ φονεύσαντες αὐτὸν ἐν Ρώμῃ. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποτυχούσης ταύτης ἐκστρατείας ἐπλουτίσθησαν πολὺ αἱ περὶ Ἀραβίας γεωγραφικαὶ καὶ λαογραφικαὶ γνώσεις. Ἐδιδάχθησαν οἱ Ρωμαῖοι, ὅτι μόνον διὰ τῶν λιμένων τῆς Ἐρυθρᾶς ἠδύναντο νὰ εἰσδύσουν εἰς Ἀραβίαν καὶ ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς κτηθείσης πείρας, διότι μετὰ ἕνα αἰῶνα (77 μ. Χ.) οἱ τῆς Νοτίου Ἀραβίας ἡγεμόνες διετήρουν φιλικὰς πλέον μετ' αὐτῶν σχέσεις (βλ. λ. Σαβαῖοι καὶ Σαβᾶ).

Κατὰ τὴν Χριστιανικὴν περίοδον.—Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὴν Ν. Ἀραβίαν πολλοὶ τῶν ἄλλοτε ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀντίπεραν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μεταναστευσάντων καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκχριστιανισθέντων Ἀράβων Οὗτοι ἐγκατέστησαν βαθμιαίως εἰς Ὑεμένην, ὅπου ἐπεκράτησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε περὶ τὸ 300 μ. Χ. ἐξετόπισαν τοὺς *Χιμιαρίτας* καὶ ἐγκατέστησαν ἰδίαν δυναστείαν, λαβόντες τὸν τίτλον «βασιλεῖς τοῦ Σαβᾶ, Ραϊντὰν Χαδραμοὺτ καὶ Ὑεμέν». Ἀλλ' οἱ Χιμιαρῖται ἐξηκολούθουν δρῶντες, δεχθέντες δὲ τὸ μωσαϊκὸν θρήσκευμα κατώρθωσαν μεθ' ἱκανοὺς ἀγῶνας νὰ ἐγκαθιδρύσωσιν εἰς τὰ Ν. τῆς Ἀραβίας Ἑβραϊκὸν Χιμιαριτικὸν βασίλειον. Ἤρχισε τότε σφοδρὸς ἀγὼν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐξ Ἀβησσυνίας (Ἀξουμιτῶν) λαβὼν τὴν μορφὴν ἀγῶνος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Περὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἔγραψαν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ κυρίως *Ἰωάννης ὁ Μαλαλᾶς*, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ *Glaser* («Die Abyssinier in Arabien und Africa», Μόναχον 1893), ὁ *A. Kammerer* («Essai sur l'histoire antique de l'Abyssinie», Παρίσιοι 1926), καὶ ὁ Πορτογάλος *E. Pereira* («Historia dos Martyres de Nagran», Λισσαβὼν 1899). Τὰ κατὰ τὴν κυριωτέραν ἐκστρατείαν τῶν Ἀξουμιτῶν ἀναφέρει ἡ ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας θαλασσοπόρου *Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου* ἐν Ἀδούλιδι τῆς Ἀξούμης ἀνακαλυφθεῖσα καὶ ἀντιγραφεῖσα ἑλληνικὴ ἐπιγραφή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ βασιλεύς, ἀφοῦ ἀπαριθμεῖ τοὺς διαφόρους ὑπ' αὐτοῦ ὑποταχθέντας λαοὺς τῆς Ἀβησσυνίας καὶ Νουβίας, ἀναφέρει, ὅτι ἀπέστειλεν ἐκστρατείαν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐναντίον τῶν πέραν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης λαῶν καὶ εἰδικῶς κατὰ τῶν λεγομένων «Ἀρραβιτῶν» καὶ «Κιναιδοκολπιτῶν», ἀφοῦ δὲ ὑπέταξε καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, διέταξεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξασφαλίζωσι τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας. Τὸν πόλεμον διηύθυνεν ὁ ἴδιος ἀπὸ Λευκῆς Κώμης μέχρι τῆς χώρας τῶν Σαβαίων. «Εἶμαι ὁ πρῶτος, λέγει, μεταξὺ τῶν προγόνων μου, ὅστις ὑπέταξα τοὺς λαοὺς τούτους· μέχρι τῆς χώρας τῶν ἀρωμάτων, χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ μου, τοῦ Ἄρεως». Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀδούλιδα, ὅπου ἔκαμε θυσίας εἰς τὸν Δία, τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ποσειδῶνα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ναυσιπλοούντων. Ὁ ἡγεμών, ὅστις ὁμιλεῖ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, εἶναι ὁ *Ἀφιλᾶς* ὁ ἐπὶ τῶν νομισμάτων φερόμενος ὡς «βασιλεὺς Ἀξωμιτῶν». Οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενοι *Κιναιδοκολπῖται* ὑποτίθεται, ὅτι εἶναι οἱ *Κινανᾶ* ἢ οἱ *Κινδάν*, κατοικοῦντες τότε εἰς τὴν παραλίαν παρὰ τὴν σημερινὴν Χοδέϊδαν, μεταξὺ τῶν Ἀραβιτῶν καὶ τῶν Σαβαίων. Οἱ νεώτεροι ἀραβολόγοι ἀποκρούουσι τὴν γνώμην *Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου*, καθ' ἣν οἱ Ἀραβῖται καὶ οἱ Ὁμηρῖται ἦσαν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λαός, διότι οἱ Ὁμηρῖται καὶ οἱ Σαβαῖοι οὐδέποτε ἔδωσαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνομα Ἄραβες, ἐπιφυλάττοντες τοῦτο εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Πετραίας καὶ τῆς σημερινῆς Χετζάζης.

Ἀρξαμένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῆς Ἀβησσυνίας συνεπείᾳ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη φαίνεται καὶ ὁ ἀρχικῶς εἰδωλολάτρης βασιλεὺς Ἀφιλᾶς, οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες ἐβοήθουν τοὺς Ἀβησσυνίους, οἵτινες εἰργάζοντο πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀμφότεροι ἤρχισαν νὰ ἐπεμβαίνωσιν ἐν Ἀραβίᾳ, ὅπου, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, δεινὸς ἀγὼν διεξήγετο μεταξὺ τῶν ἰουδαϊζόντων Ἀράβων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἴσως ὁ θρησκευτικὸς ἀνταγωνισμὸς νὰ ἦτο ἁπλοῦν πρόσχημα, κατὰ βάθος δὲ νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἐμπορικῆς ἐπικρατήσεως. Κατὰ τὸν Ι. Μαλαλᾶν πόλεμοι διεξήχθησαν μεταξὺ τοῦ Ἀβησσυνοῦ βασιλέως *Αἰδὰγ* τοῦ ἄλλως *Ἀνδα, Αἰγᾶ* ἢ *Ἀδαδᾶ* ἢ *Ἀμέδα* (ἀραβ. *Ἄδας*) τοῦ ἐπιλεγομένου καὶ *Ἐλεσβᾶ* ἢ *Κάλεπ* (λέξις ἀραβικὴ σημαίνουσα καὶ σήμερον *σκύλλος*) καὶ τοῦ Ὁμηρίτου βασιλέως *Δοὺ-Νουβᾶς*, ὅστις βασιλεύων ἐν τῇ σημερινῇ Σάνᾳ (Ὑεμένη) κατεδίωκε τόσον τοὺς Χριστιανοὺς ὅσον καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες συνεπείᾳ τῶν τότε ἀντιεβραϊκῶν διωγμῶν κατέφευγον εἰς τὰ πέρατα τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου, ὡς εἰς Βαβυλῶνα, εἰς Ἀραβίαν κ. ἄ. μέχρις Ὀμὰν καὶ Ἄδεν. Αἱ κοινότητες, τὰς ὁποίας οἱ πρόσφυγες οὗτοι Ἰουδαῖοι ἵδρυσαν ἐν Ἀραβίᾳ ἀνεπτύχθησαν εἰς κρατίδια καὶ μικρὰ βασίλεια, διότι οἱ Ἑβραῖοι χάρις εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτῶν ἐδέσποζον τῶν Ἀράβων. Ὑπῆρχον τότε ἐν Ἀραβίᾳ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἔμποροι ἐλθόντες ἐκ τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ τῶν ἐμπορικῶν καραβανίων καὶ ὑπερβάντες τὰ συνήθη ὅρια τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν, ἤτοι τὴν ἐν τῷ ἀρχαίῳ βασιλείῳ τῶν Ναβαταίων *Πέτραν (Ἐλ Χέτζρ Χέγκρα)*. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀραβίας καὶ ἡ κίνησις τῶν λιμένων αὐτῆς εἶχον λάβει τότε μεγάλην ἀνάπτυξιν, ὡς δεικνύει τοῦτο ὁ εἰς τὴν Σομαλιλάνδην καὶ τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, τὰς Ἰνδίας, τὰς νήσους Κεϋλάνην (Ταπροβάνην) καὶ Σοκοτόραν πλοῦς τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας Ἕλληνος *Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου*, τοῦ κατόπιν μονάσαντος ἐν Σινᾷ, ὅστις μάλιστα περιγράφει καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν διεξήγετο τὸ ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον τοῦ ἅλατος, τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ κρέατος ἔναντι ψηγμάτων χρυσοῦ.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀϊδὰγ ἡττήθη, διότι οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι λέγουσιν ὅτι συνῆψεν εἰρήνην, ζητήσας μόνον νὰ ἐξασφαλισθῶσιν αἱ ἐμπορικαὶ συγκοινωνίαι. Ἄλλαι παραδόσεις ἀναφέρουσιν μετὰ κάποιας ἀκριβείας τὰς λεπτομερείας πολέμου διεξαχθέντος τῷ 523 μ. Χ. μεταξὺ ἄλλου βασιλέως τῆς Ἀξούμης, τοῦ *Ἐλλεσβᾶ (Ἔλλα-Ἀσεμπου)* καὶ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας τῶν *Χιμυὰρ Δοὺ-Νουβᾶς*, ἐξελληνισθέντος εἰς *Φινέαν*. Οὗτος ἦτο μικρὸς Ἄραψ ἢ μᾶλλον Ἰουδαῖος ἢ ἰουδαΐζων ἡγεμὼν ἐν τῇ νοτίως τῆς Μεδίνης κειμένῃ χώρᾳ, λίαν ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ βασιλίσκος οὗτος συγχέεται ἴσως πρὸς τὸν προηγουμένως ἀναφερόμενον *Δοὺ-Νουβᾶς, Δουναὰν* ἢ *Διμιὰν (Δαμιανόν)*, ὡς ἄλλως τε συγχέονται, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ δύο πόλεμοι. Ὁ Δοὺ-Νουβᾶς οὗτος ἦτο, κατὰ τὸν Ἄραβα ἱστορικὸν *Ἰμπν-Χαλδοὺν*, υἱὸς τοῦ *μπᾶ* (βασιλέως) *Ἀσὰδ-ἄμπου-Κάριπ*, ἔφερε δὲ καὶ τὸ ὄνομα *Γιουσοὺφ (Ἰωσήφ)*. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ, *Ναγρὰν* ἢ *Νετζρὰν (Νέγρανα* κατὰ Στράβωνα), ἐγένετο γενικὴ σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες, καίπερ ὑστεροῦντες ἀριθμητικῶς τῶν Ἑβραίων, ἦσαν ὠργανωμένοι εἰς ἰσχυρὰς κοινότητας. Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἦσαν κατὰ μέγα μέρος Σύροι μονοφυσῖται φεύγοντες τὸν θρησκευτικὸν διωγμόν. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν τούτων ἀναφέρεται ὁ κατόπιν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἁγίων καταταχθείς, *Ἀρέτας*, τὸν ὁποῖον οἱ Ἄραβες ἱστορικοὶ ὀνομάζουσιν *Ἀρνάτ*, οἱ δὲ Ἀβησσύνιοι *Χαβαρυότ*. Πάντως ἦτο ἔνθερμος ἀπόστολος τοῦ Χριστιανισμοῦ, διατελῶν εἰς σχέσεις καὶ πρὸς τοὺς Ἀβησσυνίους, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Ἐλεσβάας ἐνεφανίζετο ὡς ὑπέρμαχος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἀρετᾶς οὗτος εὑρεθεὶς ἐν κινδύνῳ ἐπεκαλέσθη εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Ἀβησσυνίας, ἐνῷ ὁ Δοὺ Νουβᾶς προσέτρεξεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου χώρας τοῦ *Χίρα* (βλ. κατωτ.), τὸν λαχμίδην *Μουδὶρ Γ'* (ἕλλην. *Ἀλμουδαρᾶς*). Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑβραίων εἶχε λάβει τότε μεγάλας διαστάσεις ἐν Ἀραβίᾳ. Ἐκδικούμενοι διὰ τοὺς δεινοὺς διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑφίσταντο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου συχνὰ ἐξηγείροντο, οἱ Ἑβραῖοι κατεδίωκον οὐχὶ μόνον τοὺς εἰδωλολάτρας ἀλλὰ καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὅπου ἠδύναντο, ὑποκινοῦντες ἐπαναστάσεις παρὰ τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐξερεθίζοντες τοὺς Πάρθους, τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἄραβας. Διαρκούσης μιᾶς τοιαύτης περιπλοκῆς ἐν Ἀραβίᾳ, ὁ Ἀρετᾶς εὗρε τὸν θάνατον τοῦ μαρτυρίου κατὰ τὸ 5ον ἔτος τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Α', ἤτοι τὸ 522. Τοῦ γεγονότος τούτου ἐπωφελήθη ὁ Ἐλεσβᾶς τῆς Ἀβησσυνίας, ὅπως ἐπέμβῃ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἐν Ἀραβίᾳ, ἀπόθεν οἱ Ἀβησσύνιοι εἶχον ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἀποσυρθῆ διατηροῦντες μόνον ποιάν τινα ἐπικυριαρχίαν ἢ θεωρητικόν τι δικαίωμα φόρου ὑποτελείας.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εἶναι εὐνόητον διατὶ τὸ Βυζάντιον ἐνδιεφέρθη εἰς τὸν μεταξὺ Ἀράβων καὶ Ἀβησσυνῶν πόλεμον. Δὲν ἐπρόκειτο τὴν φορὰν ταύτην περὶ ἐμπορικοῦ, ἀλλὰ περὶ καθαρῶς θρησκευτικοῦ ἀγῶνος. Χριστιανοὶ συνεμάχησαν μετὰ Χριστιανῶν, ἂν καὶ διαφόρου δόγματος (μονοφυσιτῶν), ἐναντίον Ἰουδαίων καὶ εἰδωλολατρῶν διωκόντων τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ τὸν Ἄραβα ἱστορικὸν *Μασουδὴ*, ὁ Ἰουστῖνος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἐλεσβᾶν τὸν Χριστιανὸν ἡγεμόνα τῆς Μέκκας *Δαοὺς-Δοὺ-Τσαλμπάν*. Πάντως οἱ Βυζαντινοὶ ἀνέλαβον νὰ μεταφέρωσι τὸν ἀβησσυνιακὸν στρατὸν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς εἰς τὴν Ἀραβίαν. Ἑλληνικὸς στόλος ἑβδομήκοντα πλοίων, συμπληρωθεὶς διὰ δέκα ἀξουμιτικῶν, ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ 120 000 ἄνδρας συγκεντρωθέντας ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἐλε-

Digitized by Google

σβᾶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Γαβάζα, παρὰ τὴν *Ἀδούλιδα* (ἴσως εἰς τὴν σημερινὴν *Μασάουα*). Σῶμα δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπέβη εἰς ἔρημον παραλίαν τῆς Ἀραβίας, ἴσως εἰς *Μούσα-Μόκα*, καὶ ἐβάδισε ταχέως κατὰ τῆς *Ναγράν*. Ὁ Δοὺ-Νουβὰς ἡττηθεὶς μετὰ τῶν ὀκτὼ συμπολεμούντων φεουδαρχῶν του, εὑρέθη ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἀντιμέτωπος συμμαχίας οὐχὶ μόνον τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Ἀβησσυνίων, ἀλλὰ καὶ τῶν γειτόνων αὐτοῦ Ἀράβων. Ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη, αὐτὸς δὲ ἐφονεύθη. Ὁ Κεδρηνὸς λέγει, ὅτι ἐρρίφθη μόνος εἰς τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἐκυριεύθη καὶ ἡ πόλις *Τάφαρ*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονὸς δεικνύει, ὅτι ἡ κυριαρχία τοῦ Δοὺ-Νουβὰς ἐξετείνετο εἰς ὅλην τὴν χώραν τοῦ Σαβᾶ καὶ τῶν Χιμιαριτῶν. Ὁ Ἐλεσβᾶς ἵδρυσε τότε, κατὰ τοὺς χρονογράφους, ἐκκλησίας εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀραβίας, ἰδίᾳ δὲ ἐν Σάννᾳ (τῆς Ὑεμένης). Τοῦτο εἶναι πιστευτόν, διότι ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ τότε μέχρι Κεϋλάνης, ἐπεκράτει δὲ καὶ ἐν τῇ εἰς ἀπόστασιν 190 μιλλίων Ν. τῆς Ἀραβίας κειμένῃ νήσῳ *Σοκότρᾳ* ἢ *Σοκοτόρᾳ* (νήσῳ τοῦ *Διοσκουρίδου*), ὅπου οἱ κάτοικοι ἐλάλουν τὴν ἑλληνικήν, ὡς καταγόμενοι ἐξ ἀποίκων Ἑλλήνων, ἀποσταλέντων ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀβησσυνίας ἐγκατέστησεν ἐν Ἀραβίᾳ διοικητὰς μὲ φρουρὰν 10 000 ἀνδρῶν. Εἷς τούτων, ὁ *Ἀβράχα* (*Ἄβραμος*), διανοηθεὶς νὰ ἱδρύσῃ κράτος αὐτόνομον, ἐπετέθη κατὰ τῶν *Κουρεΐς* (*Κορεϊσιτῶν*) τῆς Μέκκας, τῆς οἰκογενείας ἐξ ἧς κατήγετο ὁ Μωάμεθ. Εἶχε φαίνεται κατὰ νοῦν νὰ στρέψῃ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σάννα τὸ πρὸς τὴν Καάβα τῆς Μέκκας ρεῦμα τῶν Ἀράβων προσκυνητῶν. Κατὰ τὰς πρωτοϊσλαμικὰς παραδόσεις, ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔγινε τῷ 570, ἤτοι τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Μωάμεθ. Ἄλλοι τοποθετοῦσιν αὐτὴν εἰς τὸ 540. Οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσι τὴν ἐκστρατείαν ἢ μᾶλλον τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην «πόλεμον τοῦ ἐλέφαντος», διότι ὁ Ἀβράχα ἐπέβαινε τοῦ προβοσκιδοφόρου ζῴου, γίνεται δὲ περὶ αὐτῆς λόγος καὶ εἰς τὴν 105 *σουράταν* (κεφάλαιον) τοῦ Κορανίου, ἀρχομένην οὕτω: «Εἶδες τὸν Κύριόν σου τρέχοντα ἐπὶ ἐλέφαντος;» Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀφηγουμένων ταῦτα ἐσκέφθη, ὅτι ὁ ἐλέφας δὲν δύναται νὰ ζήσῃ εἰς τὰ ἄνυδρα ἐκεῖνα μέρη. Ἴσως νὰ ἔγινε σύγχυσις μετὰ τοῦ πρὸ διακοσίων ἐτῶν εἰσβαλόντος *Ἀφιλᾶ* (*ἀλ-φὶλ* ἀραβιστὶ σημαίνει *ἐλέφας*). Πάντως ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἄβραχα συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀφυπνίσῃ τοὺς Ἄραβας καὶ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Μωάμεθ. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἄραβες ἐζήτησαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῆς Ἀβησσυνίας, ἀποστείλαντες πρὸς τοῦτο πρεσβείαν ὑπὸ τὸν *Σαΐφ-μπὲν-δὶ-Γιασάν*. Ἡ πρεσβεία ὅμως αὕτη ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ της, διότι οἱ Ἀβησσύνιοι ἦσαν οἱ φυσικοὶ σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ Γιασὰν ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Πέρσας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Χίρα, ὑποτελοῦς τοῦ *Χοσρόου* (*Χοσρὸβ* ἢ *Χοσρὲβ* εἶναι οὐσιαστικὸν περσικὸν σημαῖνον *βασιλεύς*) *Ἀνουσιρβάν*. Οὕτω προὐκλήθη ἡ ἐπέμβασις καὶ βαθμιαία διείσδυσις τῶν Περσῶν εἰς Ἀραβίαν. Ἤδη καὶ ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου αἰσθανομένη τὸν περσικὸν κίνδυνον ἐζήτει καὶ τῶν Ἀβησσυνῶν τὴν βοήθειαν ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ. Τὰ διαβήματα τοῦ Βυζαντίου ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Μαλαλᾶ καὶ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἐπέτυχον. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν. Κατέκλυζον τότε ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολήν, κατακτήσαντες τὴν Ὑεμένην, τὸ Ἄδεν, ὁλόκληρον τὴν παραλίαν τῆς Ἐρυθρᾶς καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Δὲν κατέστρεψαν ὅμως τὰ μικρὰ ἑβραϊκὰ κρατίδια τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον βορείως τῆς Μεδίνης. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ Μωάμεθ, οὗτινος οἱ στρατηγοὶ κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσωσι τοὺς Σασσανίδας καὶ νὰ περιορίσωσιν αὐτοὺς εἰς Περσίαν.

Τὰ κράτη Χίρα, Γασὰν καὶ Κινδά. — Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀραβίας ἀπὸ Μωάμεθ, δέον ν' ἀναφέρωμεν τρία ἄλλα ἀραβικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἤκμασαν πρὸ τῆς μωαμεθανικῆς περιόδου.

Τὸ βασίλειον τῆς Χίρα: Τὸ βασίλειον τοῦτο ἱδρύθη εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου τῆς Ἀραβίας ἐκτεινομένην εὐφορωτάτην χώραν. Κυριωτέρα αὐτοῦ πόλις ἦτο ἡ *Χίρα*, νοτίως τῆς θέσεως ὅπου ἔκειτο ἡ τελευταία πόλις *Κοῦφα*. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης διῃροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς *Τανοὺχ* (*Τνούχ*), οἵτινες ἦσαν σκηνῖται καὶ ἀπετελέσθησαν ἐξ Ἀράβων ἐλθόντων ἐκ Νέτζιτ καὶ ἐκ τοῦ Τεχαμᾶ περὶ τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὅτε τὸ περσικὸν βασίλειον τῶν Ἀρσακιδῶν ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ. 2) Τοὺς *Ἰμπὰτ* ἢ *Ἰμπαδίτας*, οἵτινες κατῴκουν μονίμως ἐντὸς τῆς πόλεως Χίρα εἰς οἰκίας. Οὗτοι ἦσαν Χριστιανοί, τῶν ὁποίων ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα ἦτο τὸ συριακὸν ἰδίωμα, ἂν καὶ ἡ κυρίως γλῶσσα αὐτῶν ἦτο ἡ ἀραβική. Ἀναφέρεται ὅτι εἷς ἐπίσκοπος τῆς Χίρα μετέσχε Συνόδου τῷ 410. Τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἔγιναν Νεστοριανοί. 3) Τοὺς ἐκ διαφόρων μερῶν **ἐλθόντας *πρόσφυγας*.**

Τῆς χώρας ταύτης ἦρξεν ἡ δυναστεία τῶν *Λαχμιδῶν*, φημιζομένη ἐν τῇ ἀραβικῇ ἱστορίᾳ καὶ ποιήσει, βασιλεύσασα δὲ ἀπὸ τῆς Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος μέχρι τοῦ 602. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄραβος *Γιαμπάρ*, ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα εἴκοσι βασιλέων. Καίτοι δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπηκόων αὐτῶν ἦσαν Χριστιανοί, οἱ Λαχμίδαι βασιλεῖς ἔμειναν εἰδωλολάτραι μέχρι τοῦ *Νουουμάν*, τελευταίου γόνου τῆς δυναστείας ταύτης. Τὸ βασίλειον τῆς Χίρα οὐδέποτε ἦτο τελείως ἀνεξάρτητον. Ὑπέκειτο εἰς τὴν Περσίαν πληρωνόμενον παρ' αὐτῆς, ὅπως διατηρῇ περσικὸν στρατόν, καὶ παρασχὸν εἰς τοὺς Πέρσας σημαντικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Γασανιδῶν ἀγῶνας. Περὶ τὸ 602 μ. Χ. ἡ δυναστεία τῶν Λαχμιδῶν ἔπεσε, διωρίσθη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Χοσρόου Β' Ἄραψ διοικητὴς ἐκ τῆς φυλῆς τῶν *Τάϊ*. Μετὰ μικρὸν ἡ χώρα ἦλθεν εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

***Τὸ κράτος τῶν Γασάν*:** Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΣΤ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Περσῶν ἡ δυναστεία τῶν *Δζαφνίδ*. Οὗτοι ἦρχον τῆς φυλῆς τῶν *Γασάν*, εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς Ἀραβίας, ἀνατολικῶς τοῦ Ἰορδάνου μέχρι τῆς Πέτρας πρὸς Ν., δηλαδὴ εἰς τὰς σημερινὰς χώρας τοῦ *Χαουρὰν* καὶ τῆς *Ὑπεριορδανίας*. Περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν εἶναι γνωστὸν μόνον ὅτι ἦλθον ἐκ Ν. Μέρος τῆς φυλῆς ταύτης κατῴκει εἰς *Γιατρὶμπ* (*Μεδίναν*) κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ πρῶτος γνωστὸς ἡγεμὼν τῆς δυναστείας εἶναι ὁ *Χάριθ-ἐμπν-Δζαμπάλα*, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος Ἰωάννης ὁ Μαλαλᾶς ὡς κατακτήσαντα τὴν πόλιν *Μόνδιρ* τοῦ κράτους τῆς Χίρα. Ὁ Προκόπιος ἀφηγεῖται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀντιληφθεὶς τὴν ἀξίαν τῶν *Γασανιδῶν* δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνεγνώρισε τὸν Χάριθ ὡς βασιλέα τῶν Ἀράβων καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον πατρικίου. Οὕτως οἱ Γασανίδαι ἀσπασθέντες καὶ τὸν Χριστιανισμόν, γενόμενοι «οἱ ἐξ Ἀράβων γένους Χριστιανοί», ὡς λέγουσιν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς εἶδος *ἀκριτῶν* εἰς τὰ Ν καὶ ΝΑ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα. Ὁ Χάριθ εὑρίσκετο εἰς διηνεκεῖς πολέμους κατὰ τοῦ ἐκ τῶν Περσῶν ἐξαρτωμένου κράτους τῆς Χίρα. Τῷ 541 ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Βελισάριον ἐν Μεσοποταμίᾳ. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα τῷ 569 ἢ 570, αἱ μετὰ τοῦ Βυζαντίου φιλικαὶ σχέσεις ἐξηκολούθησαν, ἀλλὰ διεκόπησαν τῷ 583 Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ βασίλειον τῶν Γασανιδῶν διῃρέθη εἰς διαφόρους μικρὰς ἡγεμονίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ὑπέκυψαν εἰς τὴν Περσίαν, ἄλλαι δὲ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ Ἰσλαμισμός, ὅσοι τῶν Γασανιδῶν ἠθέλησαν νὰ μείνουν Χριστιανοὶ ἀπεχώρησαν εἰς Καππαδοκίαν. Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν, ὑπακούσαντες εἰς τὴν ἐκ Μεδίνης ἔκκλησιν τῶν ὁμοφύλων των, διότι, ἂν καὶ ἀπὸ τόσων αἰώνων ἀποσπασθέντες ἀπὸ τοῦ φυλετικοῦ των κέντρου, οὔτε τὴν γλῶσσάν των ἀπέμαθον οὔτε τὰς ἀραβικάς των παραδόσεις. Ἂν καὶ ὡμίλουν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἀραμαϊκήν, ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ᾐσθάνοντο βαθύτερον ἦτο ἡ ἀραβική. Εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Γασανιδῶν ἦσαν πάντοτε περιζήτητοι οἱ ἀπὸ τὸ Νέτζιτ καὶ τὴν Χετζάζην ἐρχόμενοι ραψῳδοί, οἱ ὁποῖοι ἔψαλλον τὰς ὡραίας «μουαλλάκα» τῆς προϊσλαμικῆς ποιήσεως τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' μ. Χ. αἰῶνος.

Τὸ Κράτος τῶν Κίνδα: Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος ἐνεφανίσθη ἐν Ἀραβίᾳ νέον κράτος, τὸ τῆς φυλῆς τῶν Κίνδα, ἐλθούσης ἐκ Ν. ὑπὸ τὸν *Ἄκιλ-οὐλ-Μουράρ*. Οὗτοι φαίνεται ὅτι ὑπήγοντο ἀρχικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ὑεμένης, παρέχοντες εἰς αὐτοὺς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, ὡς οἱ Γασανίδαι εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ οἱ Χίρα εἰς τοὺς Πέρσας. Λεπτομέρειαι τῆς ἱστορίας αὐτῶν δὲν εἶναι γνωσταί. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκυριάρχησαν τῆς χώρας τῆς Χίρα καὶ τῶν παραλίων τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὁ Ἄραψ ποιητὴς *Ἀμρου-οὐλ-Κὶς* ἀνῆκεν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν τῶν Κίνδα.

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μωάμεθ ἡ Ἀραβία εὑρίσκετο ἀπὸ κρατικῆς ἀπόψεως εἰς χαώδη κατάστασιν. Ἐκτὸς τῶν εἰς τὰ Β ἐπικρατησάντων τριῶν κρατῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω, εἰς τὰ ἀραβικὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰς ἐκεῖ νήσους ἐκυριάρχουν οἱ Πέρσαι, ἐκτείνοντες τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὸ Ὀμάν. Εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀραβίας ἡ ἐπιρροὴ τοῦ κράτους τῆς Ὑεμένης ἐποίκιλλεν ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος τοῦ ἄρχοντος. Εἰς Χετζάζην ἑκάστη πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κρατίδιον διοικούμενον ἀριστοκρατικῶς καὶ εὑρισκόμενον εἰς διηνεκεῖς διαμάχας πρὸς τοὺς γείτονας. Ὁλόκληρος δὲ ἡ Ἀραβία ἐξηρτᾶτο εἰς τὰ Β. μὲν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν, εἰς τὰ Ἀνατολικὰ ἐκ τῶν Περσῶν καὶ εἰς τὰ Δυτικὰ ἐκ τῆς Ἀβησσυνίας. Εἰς τὰ ἐσωτερικὰ οἱ Βεδουίνοι εὑρίσκοντο εἰς διηνεκῆ μεταναστευτικὴν κίνησιν, διατηροῦντες τὰς παλαιὰς παραδόσεις καὶ τὸ σύστημα τῶν πατριῶν, μὴ ἀποτελοῦντες κατηρτισμένα κράτη, ἀλλὰ τιθέμενοι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τούτου ἢ ἐκείνου τῶν μεγαλυτέρων ἀραβικῶν κρατῶν. Παρὰ τὰς ἀραβικὰς ταύτας φυλὰς ὑπῆρχον καὶ διάφοροι ἑβραϊκαὶ φυλαὶ καὶ οἰκογένειαι, ἄλλαι μὲν μεταναστεύσασαι ἐκ Παλαιστίνης, ἄλλαι δὲ καταγόμεναι ἐξ Ἀράβων ἐξιουδαϊσθέντων.

Ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ.—Ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως τῶν τελευταίων προμωαμεθανικῶν χρόνων, ἡ Ἀραβία ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χώρα διῃρημένη εἰς πλεῖστα ὅσα κράτη καὶ κρατίδια, τῶν ὁποίων τὰ μὲν σημαντικώτερα, ἤτοι τὰ νότια, βόρεια καὶ βορειοανατολικὰ ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς Ἀβησσυνίας, ἐκ τῆς Περσίας ἢ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνῷ ἐν τῇ Χετζάζῃ ὑφίσταντο πολιτεῖαι μικρότεραι διοικούμεναι κατὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν σύστημα ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν ἐπιτοπίων οἰκογενειῶν, εἰς διάφορα δὲ μέρη οἱ νομάδες διετήρουν τὸ ἀρχαιοπαράδοτον σύστημα τῶν πατριῶν, μὴ ἔχοντες πολιτειακὸν ὀργανισμόν, ἀλλὰ τελοῦντες ὑπὸ τὴν προστασίαν τούτου ἢ ἐκείνου τῶν ἰσχυροτέρων κρατῶν. Παρὰ τὸ πολιτικὸν τοῦτο χάος ὑπῆρχε καὶ τὸ θρησκευτικόν. Ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ θρησκεία ἀντηγωνίζοντο. Ὁ *Ἀλλὰχ* (ὁ *Ἀλιλὰτ* ἢ *Διόνυσος* τοῦ Ἡροδότου) ἐλησμονήθη, ἑκάστη δὲ φυλὴ ἐλάτρευεν ἴδιον θεόν. Παρὰ τοῦτον ἐτιμῶντο οἱ *ἄγγελοι*, θυγατέρες τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ πνεύματα (*δζίν*), ἄγγελοι κατωτέρας τάξεως. Τῆς εἰς μέλλουσαν ζωὴν πίστεως ἐλάχιστα εἶχον ὑπολειφθῆ ἴχνη. Ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καὶ ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων (*φετιχισμός*) εἶχον λάβει τοιαύτην ἐξάπλωσιν, ὥστε σύγχρονός τις τοῦ Μωάμεθ ἔλεγε: «Ὅπου εὕρισκον ἕνα λίθον τὸν ἐλάτρευον, ὅπου δὲ ἔλειπον λίθοι ἐτίμων σωρὸν ἄμμου». Τοιοῦτος λίθος, τιμώμενος καὶ προσκυνούμενος ὑφ' ὅλων τῶν Ἀράβων τῆς Χερσονήσου, ἦτο καὶ ὁ ἐν τῇ *Καάβᾳ*, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν ἄγγελος ἔφερεν ἐκ τοῦ Παραδείσου εἰς τὸν Ἀβραάμ, λίθος *λευκὸς* κατ' ἀρχὰς ἀλλὰ *μέλας* γενόμενος διὰ τοῦ χρόνου ἀπὸ τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἐνῷ ὅμως τὸ προσκύνημα τῆς Καάβας ἀνάγεται μέχρι τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἡ πόλις *Μέκκα* ἢ *Μπέκκα* (ἴσως ἡ *Μακόραμπα* τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ἤτοι *Μέκκα - Ράμπα=μεγάλη Μέκκα*) ἦτο κτίσμα νεώτερον. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' μ. Χ αἰῶνος εἷς τῶν προπατόρων τοῦ Μωάμεθ, *Κοσσάϊ* ὁ ἐπιλεγόμενος *Κορεΐς*, ἐκ τοῦ ὀνόματος ἑνὸς κλάδου τῆς ἐκεῖ κατοικούσης βεδουϊνικῆς οἰκογενείας τῶν *Κινάνα*, ἀρχαίων φρουρῶν τῆς Καάβας, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ ἔξυπνος, κατώρθωσε νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ προσκυνήματος καὶ πείσῃ τοὺς *Κορεϊσίτας* ἢ *Κορασινοὺς* νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν ἄγονον κοιλάδα τῆς Μέκκας. Ἐσχημάτισεν οὕτως ὀργάνωσιν πρὸς περιποίησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν κατ' ἔτος συρρεόντων προσκυνητῶν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐπέτυχε καὶ ἡ Μέκκα ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ μεγάλην ἀνάπτυξιν Τὸν Κοσάϊ διεδέχθη ὁ *Ἀμπτ-ἐλ-Μανάφ*, τοῦτον ὁ *Χάσιμ* καὶ τοῦτον πάλιν ὁ υἱός του *Ἀμπτ-ἀλ-Μουταλίπ*, τοῦ ὁποίου εἷς υἱός, ὁ *Ἀμπτάλλοχ* (*Ἀβδουλλὰχ*) ἐγέννησεν ἐκ τῆς ὡσαύτως κοραϊσίτιδος *Ἀμίνας* τὸν *Μωάμεθ* (*Μοχάμμετ*), τὸ 569, 570 ἢ 571 μ. Χ. (κατὰ νεωτέρους ἱστορικοὺς 580), τὸ «ἔτος τοῦ ἐλέφαντος», κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἀβησσύνιος τὴν καταγωγὴν ἀρχηγὸς τῶν νοτίων Ἀράβων *Ἀβράχα* ἐβάδισε κατὰ τῆς Μέκκας. Ὡς ἡμερομηνία τῆς γεννήσεως φέρεται ὑπό τινων ἡ 20ὴ Ἀπριλίου, παρὰ Μουσουλμάνοις δὲ τὸ «*Μέβλουτ*», ἤτοι ἡ γέννησις τοῦ Προφήτου, ἑορταζομένη τὴν 12ην τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς *Ραμπὶ-οὐλ-Ἐββέλ*, ἑπομένως μετακινεῖται κατ' ἔτος ἀνὰ 11 ἡμέρας (βλ. λ. Μωάμεθ καὶ Ἰσλαμισμός).

Ὁ Μωάμεθ, ὅστις διεξῆγεν ἐμπόριον μεταξὺ Μέκκας καὶ τῶν βορείων χωρῶν (Συρίας, Ὑπεριορδανίας καὶ Παλαιστίνης), γνωρισθεὶς μετὰ Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν καὶ νυμφευθεὶς τὴν πλουσίαν χήραν *Χαδίγα* (*Χατιτζέ*), διεκρίθη τὸ πρῶτον εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ δήμου τῆς πατρίδος του, τῷ 605, ὅτε προκειμένου ν' ἀνοικοδομηθῇ ἡ Καάβα διὰ τῆς ξυλείας βυζαντινοῦ ἢ κοπτικοῦ πλοίου, ναυαγήσαντος εἰς τὰ παράλια τῆς Δζέδδας, καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Ἕλληνός τινος ἀρχιτέκτονος ἐγκατεστημένου ἐν Μέκκᾳ καὶ τοῦ πλοιάρχου τοῦ πλοίου ὀνόματι *Παχωμίου*, ἀνετέθη εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ τοποθετήσῃ τὸν μαῦρον μετεωρίτην λίθον, τὸ παλλάδιον τοῦτο τῶν Ἀράβων, ἢ κατ' ἄλλους μίαν στήλην τοῦ ἱεροῦ. Ὁ εὐφυὴς τρόπος καθ' ὃν ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο, ἱκανοποιήσας τὴν φιλοτιμίαν ὅλων τῶν ἀντιποιουμένων τὴν τιμὴν τῆς τοποθετήσεως, ἐθεωρήθη ἀπόδειξις θείας εὐνοίας. Ἔκτοτε ὁ Μωάμεθ ἀπέκτησε μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του δημοτικότητα, ἀναμιχθεὶς δὲ εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίδι του ὑφισταμένην ἀδελφότητα, τὴν *Χὶλφ-ἐλ-Φουντοὺλ* (βοήθεια τῶν ἐναρέτων), ἥτις εἶχε σκοπὸν νὰ προστατεύῃ τοὺς ξένους προσκυνητὰς κατὰ τῆς αἰσχροκερδείας τῶν Κορεϊσιτῶν, ἤρχισε νὰ σκέπτεται καὶ περὶ ἀναμορφώσεως τῆς φυλῆς του, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀντιληφθῇ κατὰ τὰ ταξίδιά του τὴν κοινωνικήν, πολιτικήν, θρη-

Digitized by Google

σκευτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάπτωσιν. Πρὸς τοῦτο ἀπεμονοῦτο συχνάκις ἔξω τῆς πόλεως παραδιδόμενος εἰς σκέψεις. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 610 ἢ 611 εὑρισκόμενος εἰς τὸ παρὰ τὴν Μέκκαν ὄρος τῆς Χίρας, ἔσχεν, ὡς ἀφηγήθη ὁ ἴδιος, τὴν πρώτην ὀπτασίαν, καθ' ἣν εἶδεν, ὡς ἔλεγεν, ἄγγελον ἀποκαλύψαντα εἰς αὐτόν, ὅτι εἶναι ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ.

Ἦτο ἡ πρώτη ἀποκάλυψις τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν, ὡς ἰσχυρίζετο, καὶ ἄλλαι διὰ τοῦ ἀγγέλου *Γαβριὴλ (Δζεμπραΐλ)*, ἐμπνέοντος εἰς αὐτὸν ἀνὰ ἓν κεφάλαιον *(σουράτα)* τοῦ Κορανίου, τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τῶν Μωαμεθανῶν. Ἤρχισε τότε νὰ κατηχῇ τοὺς συμπολίτας του δημοσίᾳ, ἀλλ' οἱ προσήλυτοι ἦσαν κατ' ἀρχὰς ὀλίγιστοι ἐντὸς τῆς πόλεως Μέκκας, παραδόξως ὅμως πολλοὶ μεταξὺ τῶν πανταχόθεν τῆς Ἀραβίας συρρεόντων προσκυνητῶν. Λεληθότως τὸ κήρυγμα τοῦ Μωάμεθ, κήρυγμα τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ ἀφύπνισις καὶ ἡ ἠθικοποίησις, ἤρχιζε ν' ἀφυπνίζῃ τὴν ναρκωμένην ψυχὴν τοῦ ἀραβικοῦ ἔθνους.

Τὴν αὔξησιν ὅμως τῶν πιστῶν τῆς νέας θρησκείας μετ' ἀνησυχίας παρηκολούθουν οἱ τῆς φυλῆς τῶν Κορεΐς, προβλέποντες τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἡγεμονία αὐτῶν, ἂν ἐπεκράτουν αἱ νέαι ἰδέαι. Συνεπείᾳ τῆς ἐγερθείσης ἀντιδράσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως, ὀπαδοί τινες τοῦ Μωάμεθ, ἕνδεκα ἄνδρες καὶ τέσσαρες γυναῖκες, ὑπὸ τὸν κατόπιν χαλίφην *Ὀσμὰν* ἔφυγον τῷ 615 εἰς Ἀβησσυνίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς *Ζαμάχα* (;) ἐδέχθη αὐτοὺς εὐμενῶς. Ἐπανῆλθον ὅμως τινὲς ἐξ αὐτῶν μετά τινα ἔτη, ἐνισχυθείσης ἄλλως τε ἐν τῷ μεταξὺ τῆς μωαμεθανικῆς κοινότητος διὰ τῆς προσχωρήσεως σπουδαίου Κορεϊσίτου, τοῦ κατόπιν χαλίφου *Ὀμὰρ-ἔμπν-ἐλ-Χαττάπ*. Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις τῶν Κορεΐς ἐξηκολούθει, τόσον ὥστε ἐδέησεν ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ ὀπαδοί του νὰ ζητήσωσιν ἄλλην πόλιν πρὸς ἐγκατάστασιν. Ὡς τοιαύτην ἐξέλεξαν τὴν βορείως κειμένην *Γιατρίβ*, τῆς ὁποίας οἱ Ἄραβες καὶ ἡ ἐκεῖ ἰσχυρὰ ἑβραϊκὴ παροικία ἦσαν ἀντίζηλοι τῶν Κορεΐς τῆς Μέκκας καραδοκοῦντες, ὅπως πατάξωσι τὴν ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν τῶν Μεκκανῶν. Ὡς ἐκ τούτου αἱ προτάσεις τῶν *Μωαμεθανῶν (Μουσουλμάνων)* τῆς Μέκκας ἔγιναν δεκταὶ τόσον ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ἐλπισάντων ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ δημιουργήσωσιν ἄλλο κέντρον προσκυνήματος καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως. Οἱ Ἑβραῖοι μάλιστα ἐνόμισαν, φαίνεται, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἦτο ὁ ἀναμενόμενος *Μεσσίας*, ἐζήτησαν δὲ καὶ δι' εἰδικῆς πρεσβείας καὶ ἰδιαιτέραν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Μωάμεθ, ἥτις καὶ ἔγινεν εἰς τὸ παρὰ τὴν Μέκκαν βουνὸν τῆς **Ἀκάμπα** (6λ. λ.). Κατὰ ταύτην ἐδέχθησαν τὰς θεωρίας τοῦ Μωάμεθ, ἐκλείσθη δὲ ἐκεῖ καὶ συμφωνία γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «πρῶτος ὅρκος τοῦ Ἀκάμπα», τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε μετὰ μικρὸν δεύτερος περὶ συμπράξεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ θέσις τῶν Μουσουλμάνων τῆς Μέκκας καθίστατο δυσκολωτέρα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν εἰς Γιατρίβ. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι *μοχάτζιρουν (πρόσφυγες* ἢ *μοατζίρηδες)*. Μετὰ τρεῖς μῆνας, μίαν νύκτα τοῦ Ἰουνίου τοῦ 622, ὁ Μωάμεθ ἐξῆλθε τῆς Μέκκας μετὰ τοῦ πενθεροῦ του *Ἄμπου-Μπάκρ* καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν Γιατρίβ, ὅπου ἔφθασε τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἡ μετανάστευσις ἢ φυγὴ αὕτη τοῦ Μωάμεθ, ἀραβιστὶ καλουμένη *Χιτζρὰ* ἢ *Χιγκρὰ (χέγιρα, Ἔγιρα)* ἐθεσπίσθη κατόπιν ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Ὀμὰρ ὡς ἀρχὴ τῆς μωαμεθανικῆς χρονολογίας. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μωάμεθ ἡ Γιατρὶβ μετωνομάσθη εἰς *Μεντίνετ-ἐν Νεμπὶ* (ἤτοι *πόλις τοῦ Προφήτου*) καὶ ἔμεινεν ἔκτοτε γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα *Μεδίνα*. Ὁ πρῶτος ἐν Μεδίνῃ φιλοξενήσας τὸν Μωάμεθ ἦτο ὁ *Ἄμπου-Ἐγιοὺπ-Χαλλι-ἔμπν-Ζεΐτ-ἐλ-Ἀνσάρι*, ὅστις μετὰ πεντήκοντα δύο ἔτη, φέρων τὴν σημαίαν τοῦ Μωάμεθ, ἔπεσε παρὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἑπταετῆ αὐτῆς πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἐτάφη παρὰ τὸ σημερινὸν Ἐγιούπ, ὅπου τὸ περίφημον τέμενος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζωννύοντο οἱ Σουλτᾶνοι τῆς Τουρκίας τὸ ξίφος των.

Ἡ πρώτη μουσουλμανικὴ κοινότης ὠργανώθη ἐν Μεδίνῃ, τῆς ὁποίας οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἐδέχθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν, ἀποκληθέντες *ἄνσαρ* (ἤτοι *βοηθοί*) καὶ ἀποτελέσαντες μετὰ τῶν ἐκ Μέκκας μουατζὶρ τὸν πρῶτον πυρῆνα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ καὶ τοῦ νέου μωαμεθανικοῦ κράτους τὸ διακριτικὸν τοῦ ὁποίου γνώρισμα ἀπετέλει οὐχὶ ἡ φυλὴ καὶ ἡ πατρὶς ἀλλ' ἡ θρησκεία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδαχῶν τοῦ Μωάμεθ, αἱ ὁποῖαι εἶχον πλέον σκοπὸν νομοθετικόν, πολιτικὸν καὶ διοικητικόν. Συνάμα ἤρχισε καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις, διότι ἔπρεπε νὰ παταχθοῦν οἱ ἐν Μέκκᾳ ἐχθροί. Ἡ πρώτη σπουδαία συμπλοκὴ μετὰ τούτων ἔγινε τῷ 624 (6 Ραμαζὰν) εἰς Μπάδρ, ὅπου οἱ Μωαμεθανοὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Κορεϊσίτας. Ἡ νίκη ὅμως αὕτη τῶν Ἀράβων Μωαμεθανῶν προὐκάλεσε τὴν ἔχθραν τῶν Ἑβραίων τῆς Μεδίνης, δώσασαν ἀφορμὴν εἰς βίαια μέτρα ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων. Ὅσοι Ἑβραῖοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν νέαν θρησκείαν διετάχθησαν νὰ φύγωσιν ἐκ Μεδίνης. Καὶ ἔφυγαν πράγματι πολλοὶ εἰς Παλαιστίνην, ἐνῷ τὰ κτήματά των ἐδημεύθησαν. Ἦτο ἡ πρώτη ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων παράβασις τοῦ ὅρκου τῆς Ἀκάμπας, τὸν ὁποῖον παρεβίασαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ ἔτι μᾶλλον ἐφόσον ἐπεκράτουν τῶν Κορεϊσιτῶν κατὰ τὰς μετ' αὐτῶν διαμάχας. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς φυλῆς *Μπενὴ Νάδιρ* ἐξεδιώχθησαν, οἱ δὲ τῆς φυλῆς *Μπενῆ-Χουραΐζᾶ* ἐσφάγησαν.

Τῷ 629 ὁ Μωάμεθ συνῆψε σύμβασιν πολιτικοεμπορικὴν τὴν λεγομένην *Μπιὰτ-οὐρ-ρεδβὰν* ἢ *«εἰρήνην τῆς Χοδεβίας»* μετὰ τῶν Κορεϊσιτῶν τῆς Μέκκας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς διηνεκεῖς κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἀγῶνας εἰς μάτην προσεπάθησαν νὰ κυριεύσουν τὴν Μεδίναν διὰ πολιορκίας τῷ 627. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης συμβάσεως, τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια ἦτο δεκαετής, οἱ Μωαμεθανοὶ ἠδύναντο πλέον νὰ μεταβαίνωσι χάριν προσκυνήσεως εἰς Μέκκαν. Ἀμέσως κατόπιν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς πλουσίας ἑβραϊκῆς πόλεως *Χαϊμπόρ*, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσαν. Ἔπεσεν οὕτω τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν Ἀραβίᾳ. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ μὴ σφαγῶσιν οἱ κάτοικοι. Ἀφέθησαν ἥσυχοι ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνωσι φόρον, τὴν δὲ πολιτικὴν ταύτην ἠκολούθησεν εἰς τὰς κατόπιν κατακτήσεις του.

Ἤδη ὁ Μωάμεθ, βλέπων τὰς ἰδέας καὶ τὴν θρησκείαν του ἐξαπλουμένας εἰς Ἀραβίαν, ἐσκέφθη πλέον νὰ στραφῇ καὶ ἔξω τῆς χώρας. Ἔγραψε τῷ 629 ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἓξ ἡγεμόνας τῶν γειτονικῶν κρατῶν, τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἡράκλειον, πρὸς τὸν Γασανίδην ἡγεμόνα τῆς Συρίας, πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ὑεμένης, τὸν βασιλέα τῆς Ἀβησσυνίας καὶ πρὸς τὸν *«Μουκαυκᾶν»*, ἤτοι τὸν Κόπτην διοικητὴν τῆς Αἰγύπτου, καλῶν καὶ συμβουλεύων αὐτοὺς νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς τὸν ἀπόστολον τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ ἀσπασθῶσι τὴν νέαν θρησκείαν. Μόνον ὁ Χοσρόης τῆς Περσίας ἔσχισε τὴν ἐπιστολὴν καὶ μετεχειρίσθη κακῶς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Μωάμεθ. Ὁ Ἡράκλειος, ἂν καὶ δεχθεὶς τὴν ἐπιστολὴν εὐγενῶς, δὲν ἀπήντησε.

Ὁ Γασανίδης ἡγεμὼν δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς συμβουλὰς τοῦ Μωάμεθ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀβησσυνίας δὲν ἀπήντησε θετικῶς, ὁ δὲ Μουκαυκᾶς τῆς Αἰγύπτου ἐδήλωσε μὲν φιλίαν καὶ ἔστειλε πλούσια δῶρα, ἀλλ' ἀφῆκεν ἄνευ ἀπαντήσεως τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν προσελεύσεως.

Τῷ 629 ὁ Μωάμεθ ἀπέστειλε τοὺς πρώτους ἐπιδρομεῖς κατὰ τῶν παραμεθορίων τῆς Ἀραβίας βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ πρῶτοι ἀκρῖται τῆς ἐρήμου ὑπεχώρησαν ἐκ *Οὐάδη-ἐλ-Κόρα*, οἱ δὲ Μουσουλμᾶνοι κατέλαβον τὴν *Μαὰν* τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀλλὰ συναντήσαντες κατόπιν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μούτα, τοὺς *Μοθοὺς* τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, τὸν πρῶτον βυζαντινὸν στρατὸν ὑπὸ *Θεόδωρον τὸν Βικάριον*, ἀδελφὸν τοῦ Ἡρακλείου, ἡττήθησαν κατὰ κράτος καὶ διεσκορπίσθησαν, πεσόντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των *Ζεΐδ-μπὲν-Χαρίθα* καὶ τῶν ὑπαρχηγῶν *Δζαφφὰρ (Γκιαφάρ)-μπὶν-ἔμπ-Ταλὶπ* καὶ *Ἀμπντάλλαχ μπὶν-Ρεβάχ*. Τὰ λείψανα τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ περισυνέλεξε καὶ ἐπανέφερεν εἰς Μεδίναν ὁ *Χάλετ-μπὲν-Οὐάλιδ*, ὁ «Χάλεδος, ὃν λέγουσι μάχαιραν τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸν Θεοφάνη. Τὸ μέρος τῆς ἥττης θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων καὶ σήμερον ἀκόμη *τόπος μαρτυρίου*.

Τῷ 630, καταγγείλας τὴν μετὰ τῆς Μέκκας συνθήκην, ὁ Μωάμεθ προήλασεν ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ δέκα χιλιάδων κατὰ τῆς Μέκκας, ἥτις παρεδόθη ἄνευ ἀντιστάσεως, ἀφοῦ προηγουμένως προσεχώρησαν ὁ θεῖος τοῦ Μωάμεθ *Ἀμπᾶς*, ὁ προπάτωρ τῶν *Ἀβασιδῶν* χαλιφῶν καὶ ὁ *Ἄμπου-Σοφιάν*, ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας τῶν *Ὀμεϊαδῶν*. Ὁ Μωάμεθ διέταξεν ἀμέσως τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὴν Καάβαν εἰδώλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν, ὡς λέγεται, καὶ ὁμοίωμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, ἐν μέσῳ δὲ τῶν συντριμμάτων τούτων προσηυχήθη ἐπὶ τοῦ *μέλανος λίθου*.

Ὅλοι οἱ Μεκκανοὶ ὡμολόγησαν τότε πίστιν εἰς τὸ Ἰσλὰμ καὶ ἔδωκαν ὅρκον *(μπιάτ)*. Τὸ εἰς Μέκκαν παναραβικὸν προσκύνημα διετήρησε καὶ καθιέρωσεν ὁ Μωάμεθ ὡς ἑνωτικὸν δεσμὸν ὅλων τῶν Ἀράβων, ἐκράτησε δὲ καί τινα παλαιὰ ἔθιμα πρὸς σαγήνευσιν τῶν τέως εἰδωλολατρῶν. Ἡ κατάληψις τῆς Μέκκας προσείλκυεν ἤδη εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀραβίας. Τῷ 631, ἡ ἕως τότε ἀνθισταμένη *Ταΐφ*, ἡ *Ὑεμένη*, τὸ *Χαδραμοὺτ* καὶ τὸ *Νέτζιτ* ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Ὅταν δὲ ὁ Μωάμεθ ἀπέθανεν (632), ὁλόκληρος ἡ Ἀραβία, ἡ λιβανωτοφόρος χώρα τῶν Βυζαντινῶν, μέχρι τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας (Ἰράκ), ἐφαίνετο ἀποτελοῦσα ἓν ἡνωμένον θεοκρατικὸν κράτος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῶν διαδόχων του ἀνεφάνησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀραβίας μικροὶ ψευδοπροφῆται ζηλώσαντες τὴν δόξαν τοῦ Μωάμεθ, ὅτι πολλαὶ φυλαὶ δὲν ἐπλήρωνον φόρους, ὅτι συνεπείᾳ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ὑπῆρχον φόβοι ἐπαναλήψεως τῶν παλαιῶν ἐρίδων. Ἀλλὰ γεγονὸς ἦτο πλέον ὅτι ἔπαυσαν αἱ ἔξωθεν ἐπιρροαὶ ἐν τῇ ἀραβικῇ χερσονήσῳ. Ἡ νέα θρησκεία ἐπήνεγκε τὴν ἑνοποίησιν τοῦ ἀραβικοῦ ἔθνους. Τὸ Ἰσλὰμ ὑπέσχετο τὸν παράδεισον εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτοῦ πίπτοντας καὶ πλουσίαν λείαν εἰς τοὺς ἐπιζῶντας μαχητάς.

Οἱ πρῶτοι Χαλίφαι.—Ἓν τῶν κυριωτέρων ἔργων τῶν πρώτων διαδόχων τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς νέας θρησκείας, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθουν νὰ ἑδρεύωσιν ἐν Μεδίνῃ, ἦτο καὶ ἡ ἐξεύρεσις διεξόδου διὰ τὸ ἐκ τοιούτων ἐπαγγελιῶν ὑπερεκχειλίζον πολεμικὸν μένος τοῦ ἀραβικοῦ ἔθνους. Ὁ *Ἄμπου-Μπέκρ* (ἤτοι *πατὴρ τῆς παρθενίας*), πενθερὸς τοῦ Μωάμεθ καὶ πρῶτος *Χαλίφης (διάδοχος)* αὐτοῦ, ὅστις ἐπροτιμήθη τὸν *Ἄλη*, γαμβροῦ τοῦ Προφήτου, ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθός, ἁπλοῦς τοὺς τρόπους ἀλλὰ βαθείας θρησκευτικῆς πίστεως. Ἴσως καὶ διὰ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀπειλουμένην ἐσωτερικὴν κρίσιν, διέταξε τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐνταφίασιν τοῦ Μωάμεθ νὰ προπαρασκευασθῇ ἡ ἐναντίον τῆς Συρίας ὑπὸ τούτου μελετηθεῖσα ἐκστρατεία. Ὁ ὑπὸ τὸν *Ὀσάνα* ἐκκινήσας στρατὸς ἐπανῆλθε μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀφοῦ ἐλαφυραγώγησε τοὺς Βεδουίνους φυλάρχους τῶν συριακῶν συνόρων. Ἀμέσως κατόπιν ἀπέστειλε στρατὸν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἀραβίας, ὅπου εἶχον ἐκραγῆ ἀνταρτικὰ κινήματα ὑπὸ διαφόρους ψευδοπροφήτας καὶ μίαν προφήτιδα, τὴν *Γάντζα*. Ὅλα τὰ κινήματα ταῦτα κατεστάλησαν. Πεισματωδεστέραν ἀντίστασιν εὗρον οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν φυλὴν τῶν *Μπενῆ Χανίφα*, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατετροπώθη καὶ κατεσφάγη παρὰ τὴν Ἀκράμπα. Τὸ μέρος ἐκεῖνο ὀνομάζεται ἀκόμη *«μάνδρα τοῦ θανάτου»*. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Μουσουλμᾶνοι κατέκτησαν τὸ *Ὀμὰν* καὶ τὸ *Χαδραμούτ*, ἀποκαταστήσαντες οὕτω πάλιν τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα. Μετ' ὀλίγον ὑπέταξαν τὸ κράτος τῆς *Χίρα*, φθάσαντες οὕτως εἰς τὰ περσικὰ σύνορα· ἀλλὰ τὴν κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἀκόμη αὐτοκρατορίας τῶν Σασανιδῶν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν συνίστα ὁ ὁρμητικὸς *Ὀμὰρ ἴμπν-ἀλ Χαττάπ*, ἀπέφυγεν ὁ σώφρων Ἄμπου-Μπέκρ, προτιμήσας νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ *Γιεζίδ*, ὁ *Ἴαδος* τῶν Βυζαντινῶν, νικήσας τὸν πατρίκιον *Σέργιον*, ὅστις περιφρονῶν τοὺς Ἄραβας δὲν εἶχε παρασκευασθῆ ἐπαρκῶς. Τὴν ἀκηδίαν ταύτην ἐπλήρωσεν ὁ Σέργιος διὰ τοῦ θανάτου του ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Οἱ Ἄραβες ἐστράφησαν κατόπιν κατὰ τῆς *Βόσρα* (τῆς λεγομένης *Ἐσκῆ-Σάμ*, ἢ *παλαιᾶς Δαμασκοῦ*, κατὰ τοὺς Τούρκους). Ὁ Βυζαντινὸς διοικητὴς *Ρωμανὸς* ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς ὅτι θὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον πληρώνων φόρον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἐνισχυθέντος τοῦ ἀραβικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ φοβεροῦ *Χάλεδ*, ἐλθόντος ἐκ Μεσοποταμίας, παρέδωκε τὴν πόλιν ἀλλαξοπιστήσας καὶ ὁ ἴδιος. Οἱ Ἄραβες ἐστράφησαν τότε βορειότερον πρὸς τὴν Δαμασκόν, ἐνῷ καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Περσίας οἱ παραμεθόριοι ἀραβικῆς καταγωγῆς πληθυσμοὶ ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς ἀκατασχέτως προελαύνοντας Μουσουλμάνους.

Ὁ Ἄμπου Μπέκρ ἀπέθανε τῷ 634 ἀφήσας μνήμην ἡγεμόνος δικαίου, λιτοῦ καὶ τιμίου. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ *Ὀμὰρ-ἴμπν ἐλ-Χαττὰπ* (634—644) λαβὼν πρῶτος τὸν τίτλον «Ὀμὲρ-ἀλ-Μουμινὶν», *ἀμερουμνῆ* κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, ἤτοι *ἀμιρᾶ* ἢ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν, συνεκέντρωσε τὰς περισσοτέρας ἀραβικὰς δυνάμεις εἰς τὰ σύνορα τῆς Περσίας. Οἱ Ἄραβες ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Μπόβεϊδ (635), κατόπιν δὲ εἰς τὴν μεγάλην μάχην τῆς πεδιάδος τῆς Καδεσία (637), καθ' ἣν πεσόντος τοῦ Πέρσου ἀρχηγοῦ *Ρουσιέμ*, ὁ στρατός του, νικῶν κατ' ἀρχάς, κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγήν, ἐγκαταλείψας καὶ τὴν θρυλικὴν σημαίαν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος *Φεριδούν*, ἡ ὁποία ἀπεστάλη θριαμβευτικῶς εἰς Μεδίναν. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας *Ἰσδιγέρδης* ὁ Γ', ὅστις ἥδρευε τότε εἰς τὴν παρὰ τὴν Βαγδάτην *Κτησιφῶντα*, ἔφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸς τὰς βορείας ἐπαρχίας τοῦ κράτους του ἐλπίζων νὰ σωθῇ. Οἱ Ἄραβες κατέλαβον τὴν Κτησιφῶντα ὅπου εὗρον θησαυροὺς ἀμυθήτους, μεταξὺ δὲ ἄλλων τὰ ἀδαμαντοκόλλητα ὅπλα τοῦ Σάχου καὶ τὸν περίφημον τάπητα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κτησιφῶντος, κεντημένον διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, διακόσμητον δὲ διὰ πολυτίμων λίθων. Δὲν ὑπῆρχεν εἰς Μεδίναν οἰκία ἱκανῶς μεγάλη ὅπως περιλάβῃ τὸν τάπητα τοῦτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζετο ἡ αὐλὴ τοῦ Σάχου ἐν μέσῳ ἀνθοσπάρτου κήπου. Ἀφοῦ ἐθαυμάσθη ἐκτεθεὶς εἰς μίαν πεδιάδα, ὁ βαρύτιμος τάπης ἐτεμαχίσθη καὶ διενεμήθη εἰς τοὺς προκρίτους.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κτησιφῶντος οἱ Ἄραβες ἐξηκολούθησαν τὴν ἐν Περσίᾳ προέλασιν, καταδιώκοντες τὸν Ἰσδιγέρδην, φεύγοντα, ὡς ἄλλοτε Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς πρὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἔδωκε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ τελευταίαν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νεχαβέντ, νοτίως τοῦ Χαμαδὰν (641), ἀλλ' ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ φυγὼν πρὸς τὸ Μὲρβ ἔστησε τὴν σκηνήν του ἔξω τῆς πόλεως, τῆς ὁποίας ὁ διοικητὴς ἠρνήθη νὰ

Digitized by Google

τὸν δεχθῇ. Ἐκεῖ ὁ Ἰσδιγέρδης εὗρε τὴν τύχην τοῦ Κοδομανοῦ, δολοφονηθεὶς ἐν τῇ σκηνῇ του. Ἡ μεγάλη περσικὴ αὐτοκρατορία κατέρρευσεν, μετατραπεῖσα εἰς ἐπαρχίαν τοῦ Χαλιφικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἤδη μέχρι τοῦ σημερινοῦ Ἀζερμπαϊτζάν, μέχρι τῶν ποταμῶν Ὤξου καὶ Ιαξάρτου. Ἡ μουσουλμανικὴ θρησκεία ἐξηπλοῦτο ἀκάθεκτος πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἡ κατάληψις τοῦ *Ρέϊ* (τῶν ἀρχαίων *Ραγῶν*) συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Περσίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πόλεμος ἐπανήρχισεν ἐν Συρίᾳ. Ὁ *Χάλεδ* ἀπέκρουσε τὰ ἀπροπαράσκευα ἀποσπάσματα τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος θεωρήσας ὑπεύθυνον τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν καὶ ἀνέθεσεν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Ἀρμένιον *Βαχὰν (Βαάνην)* μὲ ὑπαρχηγὸν *Θεόδωρον τὸν Σακελλάριον*. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐνίκησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' οἱ Ἄραβες ἐξηκολούθουν προελαύνοντες, μετὰ μακρὸν δὲ ἐπολιόρκησαν καὶ τὴν *Δαμασκὸν* (635). Ὁ Βαάνης καὶ ὁ Σακελλάριος συνενώσαντες τὰς δυνάμεις των ἐπολέμησαν παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαρμούκ, τὸν Ἱερομόχθαν τῶν Βυζαντινῶν (23 Ἰουλίου 636). Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμᾶνοι, ἰσόπαλοι ὄντες σχεδόν, τριάκοντα χιλιάδες οἱ πρῶτοι, εἴκοσι-πέντε χιλιάδες οἱ δεύτεροι, ἐπολέμησαν ἀνδρείως. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος τῆς ἐρήμου ἦτο ἀντίθετος πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Ἄραβες αὐτῶν στρατιῶται ἐλιποτάκτησαν πρὸς τοὺς ἐξ Ἀραβίας ἀδελφούς των, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἀρμένιοι στασιάσαντες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Βαάνην. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιον ἀπορίας διατὶ οἱ Βυζαντινοὶ κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς, πεσόντος καὶ τοῦ Σακελλαρίου. Ἡ Δαμασκὸς παρεδόθη. Οἱ Ἄραβες ἦσαν πλέον κύριοι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας μέχρις Ἀντιοχείας καὶ Χαλεπίου. Τότε καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ἐννοήσας, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτο πλέον ἀδύνατος, διεμήνυσεν, ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, ἂν ἤρχετο αὐτοπροσώπως ὁ Χαλίφης. Ὁ Ὀμὰρ ἔφθασεν ἐκ Μεδίνης τὸ ἔαρ τοῦ 638 καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἄνευ πομπῆς, «τριχίνοις ἐκ καμήλων ἐνδύμασιν ἠμφιεσμένος», καὶ ἐδέχθη μετριοφρόνως τὴν ὑποταγὴν τοῦ Πατριάρχου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸν *ἀχιτ-ναμέ*, τὴν συνθήκην τὴν περιέχουσαν τὰ εἰδικὰ προνόμια τῶν Ὀρθοδόξων. Κατόπιν ὁ Χαλίφης δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ προσηυχήθη ἔξωθεν αὐτοῦ, εἰς τὰ προπύλαια, ὅπως, ὡς εἶπεν εἰς τὸν Σωφρόνιον, μὴ ἀναγκασθῇ νὰ παραδώσῃ τὸν ναὸν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους. Εὐγνωμονῶν ὁ Πατριάρχης ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ὀμὰρ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Μοριά, ὅπου ἠγείρετο ἄλλοτε ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος. Ἐκεῖ ἐκτίσθη τὸ πρῶτον μουσουλμανικὸν τέμενος τῆς Ἱερουσαλήμ.

Τῷ 640 ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἦτο πλήρης, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα πρὸς ἀνατολὰς μὲν προήλαυνον ἐν Ἀρμενίᾳ μέχρι τῆς λίμνης τοῦ Βάν, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰσήρχετο ὁ *Ἀμρ-Ἴμπν-ἐλ-Ἄς* εἰς Αἴγυπτον καὶ κατελάμβανε τὴν 8ην Σεπτεμβρίου 641 τὴν Ἀλεξάνδρειαν (βλ. λ. Αἴγυπτος καὶ Ἀλεξάνδρεια), ὁ δὲ *Ἴμπν-Ἀμπίς-Σὰρχ* ἔφθανε μέχρι τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνος, νικήσας τοὺς Βυζαντινοὺς εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀκούβας καὶ κατέκτα ὁριστικῶς τὴν Κυρηναϊκήν.

Κατὰ τὰ πρῶτα ταῦτα ἔτη οἱ Ἄραβες ἐδοκίμασαν τὴν τύχην των καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Τῷ 640 ὁ Ὀμὰρ ναυπηγήσας στόλον ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀντίπεραν, ὅπως προσιατεύσῃ τοὺς Μουσουλμάνους τῶν ἀκτῶν τῆς Αἰθιοπίας. Ἀλλὰ τὰ πλοῖα ἐναυάγησαν. Ὁ Ὀμὰρ ἐτρομοκρατήθη τοσοῦτον ἐκ τῆς καταστροφῆς ταύτης, ὥστε, ὅταν ὁ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ *Μωαβίας* ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξοπλίσῃ νέον στόλον πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν νήσων τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Αἰγαίου, ἠρνήθη κατηγορηματικῶς.

Ἐσωτερικῶς ὁ Ὀμάρ, ἀφοῦ κατετρόπωσεν ὅλους τοὺς στασιάσαντας ἀραβικοὺς λαούς, ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τῆς ὀργανώσεως τοῦ μουσουλμανικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς ἀνήρχετο εἰς ἑκατομμύρια μὲ πόλεις νέας ὡς ἡ ἐν Μεσοποταμίᾳ *Κούφα*, προσελκύσασα πληθυσμὸν 200.000 Ἀράβων. Κέντρον ἦτο πάντοτε ἡ Μεδίνα, ὅπου συνεκεντροῦντο τὰ πανταχόθεν λάφυρα διανεμόμενα εἰς τοὺς πιστούς. Ὁ Ὀμὰρ διέταξε νὰ περισυλλεγῇ καὶ ἀντιγραφῇ τὸ Κοράνιον, τὸ ὁποῖον διὰ ζώσης φωνῆς μεταδιδόμενον ὑφίστατο πολλὰς ἀλλοιώσεις, ἐκανόνισε τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, ὥρισε τακτικὴν χορηγίαν διὰ τοὺς χαλίφας. Ἐσυμπλήρωσε δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Μωάμεθ, καθ' ἣν μόνον Μουσουλμᾶνοι ἔπρεπε νὰ κατοικῶσιν ἐν Ἀραβίᾳ, ἐξετόπισε τοὺς τελευταίους Χριστιανοὺς ἐκ Ναγρὰν εἰς Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς τελευταίους Ἑβραίους.

Ἐν μέσῳ τῶν ἐξωτερικῶν θριάμβων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀναμορφωτικοῦ ἔργου ὁ Ὀμὰρ ἐδολοφονήθη τὸν χειμῶνα τοῦ 644 ἐντὸς τοῦ τεμένους κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς ὑπὸ Πέρσου Χριστιανοῦ, τοῦ *Φιροὺζ-Ἄμπου-Λούλουα* ἐλθόντος μετὰ τῆς συνοδείας τοῦ διοικητοῦ Κούφας. Διάδοχος αὐτοῦ ἀνεκηρύχθη ὁ *Ὀθμὰν* (*Ὀσμάν*), ἕτερος πενθερὸς τοῦ Μωάμεθ, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *Ὀμεϊαδῶν*, ἀντιζήλου τῆς τῶν *Μπενῆ-Χασίμ*, ἐξ ἧς κατήγετο ὁ Μωάμεθ. Ὁ νέος Χαλίφης δὲν εἶχε τὰς ἀρετὰς τῶν δύο προηγουμένων. Ἐξηκολούθησεν ὅμως τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἐπέτρεψεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Συρίας Μωαβίαν νὰ ἐξοπλίσῃ στόλον καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Κύπρου. Οἱ Ἄραβες ἔμειναν ἐπὶ τῆς νήσου δύο ἔτη λαφυραγωγοῦντες. Ἡ εἴδησις ὅμως, ὅτι φθάνει ὁ κουβικουλάριος *Κακόριζος* ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλου στόλου καὶ στρατοῦ, ὅπως ἐλευθερώσῃ τὴν νῆσον, ἠνάγκασε τοὺς Ἄραβας νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτήν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Μωαβίας εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἰσαυρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν, ὅπου ὁ πατρίκιος Πασαγνάθης εἶχεν ἐπαναστατήσει κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Στενοχωρηθεὶς ἐκ τῶν προόδων τῶν Ἀράβων ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ εἰς τὸν Μωαβίαν, ἑδρεύοντα ἐν Δαμασκῷ, πρεσβείαν ὅπως ζητήσῃ διετῆ ἀνακωχὴν ἔναντι πληρωμῆς φόρου. Οἱ Ἄραβες ἐδέχθησαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀνακωχῆς ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ρόδου, ὅπου εὑρόντες τὰ τεμάχια τοῦ διασήμου Κολοσσοῦ, ἑνὸς τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου, ἀπεκόμισαν αὐτὰ φορτώσαντες ἐπὶ 900 καμήλων καὶ ἐπώλησαν ὅλον ἐκεῖνον τὸν χαλκὸν εἰς ἕνα Ἰουδαῖον.

Ἐκ Ρόδου ὁ ἀραβικὸς στόλος λαφυραγωγῶν τὰς νήσους ἔφθασεν ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς Χαλκηδόνα (653). Ἀλλὰ καταστρεπτικὴ τρικυμία κατεπόντισε τὰ ἀραβικὰ πλοῖα, τῶν ὁποίων ὀλίγιστα ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Συρίαν. Μετὰ δύο ἔτη ὁ Μωαβίας παρεσκεύασεν ἐν πάσῃ μυστικότητι νέον στόλον. Ἀλλὰ δύο αἰχμάλωτοι Χριστιανοί, οἱ υἱοὶ τοῦ *Βουκινάτορος* «ζήλῳ Θεοῦ τρωθέντες», κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσωσιν ἐκ Δαμασκοῦ καὶ νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν αὐτοκράτορα περὶ τῶν τεκταινομένων. Ὁ Κώνστας ἡτοίμασεν ἀμέσως τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον, τοῦ ὁποίου ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν ναυαρχίαν. Οἱ δύο στόλοι συνηντήθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας. Τοῦ ἀραβικοῦ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀρνησίθρησκος Σύρος Χριστιανὸς *Ἀβουλαβάρ*. Οἱ Ἄραβες ἐνίκησαν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Κώνστας βλέπων τὴν ναυαρχίδα του κινδυνεύουσαν νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἔφυγε διὰ μικροῦ πλοίου ἐνδεδυμένος ὡς ἁπλοῦς ναύτης.

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐσωτερικαὶ διαμάχαι ἐκλόνιζον πάλιν τὸ μουσουλμανικὸν κράτος ἐν Ἀραβίᾳ. Ὁ Ὀθμὰν κατηγορήθη ὅτι ἐκ τοῦ ὡς ἐπισήμου ἀνακηρυχθέντος ἀντιγράφου τοῦ Κορανίου παρέλειψεν ἀπὸ σκοποῦ διαφόρους ἀποκαλύψεις τοῦ Μωάμεθ ἐχθρικὰς πρὸς τοὺς Κορεϊσίτας καὶ τοὺς Ὀμεϊάδας, ὡς καὶ ῥητὰς διατάξεις περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἄλη, γαμβροῦ τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ θυγατρί, παραμερισθέντος τρὶς ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τῆς χαλιφείας. Ἐξερράγη τότε σοβαρὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα πρὸς διεκδίκησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἄλη. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 656 οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἄλη ἐλθόντες ἐκ Κούφας, Βασόρας καὶ Αἰγύπτου ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τῆς Μεδίνης. Βλέποντες ὅμως τὰς προετοιμασίας τοῦ Χαλίφου ἐδειλίασαν καὶ ἀπεμακρύνοντο. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συνέλαβον ταχυδρόμον τοῦ Ὀθμὰν διατάσσοντος εἰς τοὺς διοικητὰς γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐπαναστατῶν, εὐθὺς ὡς θὰ ἔφθανον εἰς τὰς πατρίδας των. Ἔξαλλοι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἄλη ἐπέστρεψαν καὶ ὥρμησαν κατὰ τῆς Μεδίνης τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου καὶ ἐπολιόρκησαν τὸν Ὀθμὰν ἐντὸς τῆς κατοικίας του. Ἡ πολιορκία διήρκεσε δέκα ἑβδομάδας, διότι οἱ Ἀλιδικοὶ δὲν ἤθελον ν' ἀνοσιουργήσουν. Ὅτε ὅμως ἔφθασεν εἴδησις, ὅτι στρατὸς τῶν Ὀμεϊαδῶν ἔρχεται εἰς Μεδίναν ἐκ Βασόρας καὶ Δαμασκοῦ, οἱ ἐπαναστάται εἰσελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν ἐφόνευσαν τοὺς ὑπερασπιστὰς καὶ τελευταῖον τὸν Ὀθμάν.

Ὁ *Ἄλη-Ἴμπν-Ἄμπου-Ταλίπ* ἀνεκηρύχθη τότε Χαλίφης, ἀναγνωρισθεὶς ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ τρομοκρατημένου λαοῦ τῆς Μεδίνης, πλὴν ὀλίγων παλαιῶν συντρόφων τοῦ Μωάμεθ. Ἡ Συρία ὅμως ἔμενε πιστὴ εἰς τοὺς Ὀμεϊάδας. Ὁ τοπάρχης, ὁ φοβερὸς *Μωαβίας*, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἄλη, ἐναντίον τοῦ ὁποίου συνετάχθησαν καὶ οἱ Μεκκανοί, ὑποκινούμενοι μεταξὺ ἄλλων καὶ ὑπὸ τῆς χήρας τοῦ Μωάμεθ *Αϊσέ*, ἐχούσης παλαιοὺς λόγους μίσους κατὰ τοῦ Ἄλη. Εὑρεθεὶς ἀπέναντι τοιαύτης ἐχθρικῆς κινήσεως, μὴ αἰσθανόμενος δὲ ἑαυτὸν ἀσφαλῆ οὐδὲ εἰς τὴν Μεδίναν, ὁ Ἄλη ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἕδραν τῆς Χαλιφείας εἰς *Κούφαν*, ὅπου εἶχε πολλοὺς ὀπαδούς. Καθ' ὁδὸν ὅμως συνήντησεν, ἐν Χορέϊμπα τοὺς ὑπὸ τῆς Αϊσὲ ὑποκινουμένους ἐπαναστάτας. Ὁ Ἄλη μὴ ἐπιθυμῶν νὰ χύσῃ ἀδελφικὸν αἷμα, ἔκαμε προτάσεις εἰρήνης. Οἱ δὲ ἐπαναστάται φοβηθέντες τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἄλη ἐδέχθησαν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτοὺς οἱ ἐν τῷ ἀλιδικῷ στρατῷ ὑπηρετοῦντες δολοφόνοι τοῦ Ὀσμάν. Οὗτοι ἐδέχθησαν κατ' ἀρχὰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἄλη ν' ἀπομακρυνθῶσι. Βλέποντες ὅμως, ὅτι πάλιν θὰ ἦσαν ἐν κινδύνῳ ἐπετέθησαν τὴν νύκτα κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οὕτω δὲ ὑπεχρέωσαν καὶ τὸν Χαλίφην νὰ πολεμήσῃ.

Οὗτος ἐνίκησεν ἐπὶ τέλους, συνέλαβε δὲ αἰχμάλωτον καὶ τὴν Αϊσέ, ἡ ὁποία εἶχε πολεμήσει ἀνδρείως ἐπὶ καμήλου, μείνασα μόνη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ της μετὰ τὸν φόνον τῶν δύο ἀρχηγῶν της. Ὁ Ἄλη τὴν ἀπέστειλεν εἰς Ἀραβίαν ὅπου δὲν ἔπαυσε βυσσοδομοῦσα ἐν Μέκκᾳ καὶ Μεδίνῃ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου της. Ὁ Ἄλη, ὅστις ἐφαίνετο ἤδη ἐπικρατῶν, ἐβάδισε τῇ βοηθείᾳ Περσῶν καὶ Καυκασίων ἐθελοντῶν κατὰ τῆς Συρίας. Ἡ συνάντησις μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μωαβία ἔγινεν ἐν Σιφίν. Ὁ Ἄλη, φιλειρηνικὸς καὶ ἀναποφάσιστος, διεπραγματεύθη ἐπὶ δύο μῆνας ζητῶν συνεννόησιν. Τελος συνήφθη ἡ μάχη τὴν 26ην Ἰουλίου 657. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγὼν ἔμεινεν ἀναποφάσιστος μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὁ Ἄλη ἐπροκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τὸν Μωαβίαν. Οὗτος ἠρνήθη φοβούμενος τὴν ὁπλομαχητικὴν δύναμιν τοῦ Ἄλη καὶ ἡ μάχη ἐξηκολούθησε τὴν νύκτα. Οἱ χαλιφικοὶ ἐνίκων, παρ' ὀλίγον δὲ θὰ συνελάμβανον αἰχμάλωτον καὶ τὸν Μωαβίαν. Τότε ὁ στρατηγὸς *Ἄμπν*, ὁ κατακτητὴς τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἐμάχετο ὑπὸ τὸν Μωαβίαν, προσέτρεξεν εἰς δόλον. Διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ ὑψώσουν ἐπὶ τῆς αἰχμῆς τῶν δοράτων φύλλα τοῦ Κορανίου. Βλέποντες ταῦτα οἱ εὐσεβεῖς στρατιῶται τοῦ Χαλίφου ἐσταμάτησαν μετὰ σεβασμοῦ. Ὁ Ἄλη ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ, ὅπως κριταὶ διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν δύο μερῶν ἀποφασίσωσι συμφώνως πρὸς τὸ Κοράνιον εἰς ποῖον πρέπει νὰ ἀνήκῃ ἡ Χαλιφεία. Τοιοῦτοι διωρίσθησαν ἐκ μέρους μὲν τῶν Ὀμεϊαδῶν ὁ *Ἄμρ*, ἐκ μέρους δὲ τῶν Ἀλιδικῶν ὁ *Ἄμπου Μουσᾶ-ἀλ-Ἀστάρι*.

Ἡ ἀπόφασις ὅμως αὕτη δυσηρέστησε πολλοὺς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἄλη, ἐπιμένοντας νὰ κριθῇ ὁ ἀγὼν διὰ τῶν ὅπλων. Οὗτοι ἀπεκλήθησαν *Χαριτζῆ* (ἐκ τοῦ *χαρίτζ*, ἤτοι *ἔξω*, *οἱ μείναντες ἔξω*), ἢ *Χαριτζῖται* (οἱ *Χουρουργῖται* τῶν Βυζαντινῶν), διότι ἐγκαταλείψαντες τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐπέστρεψαν εἰς Κούφαν ὅπου ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν αἵρεσιν τοῦ Ἰσλάμ. Ὅσοι ἔμειναν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Ἄλη ὡς τὸν μόνον νόμιμον διάδοχον τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθησαν *Σιῖται (Σιὰτ-Ἄλη* ἤτοι *ὀπαδοὶ τοῦ Ἄλη)*, θεωρούμενοι ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων Μουσουλμάνων, τῶν Σουννιτῶν, ὡς σχισματικοὶ καὶ αἱρετικοί.

Οἱ διορισθέντες κριταὶ διεφώνησαν. Ὁ Ἄμρ ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ Μωαβίας ἐζήτει νὰ ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τοῦ Χαλίφου, ἐπομένως κατὰ τὸ 35 ἐδάφιον τοῦ ΙΖ΄ κεφαλαίου τοῦ Κορανίου αὐτὸς ἦτο ὁ διεξάγων τὸν δίκαιον ἀγῶνα, ὁ δὲ Ἄλη ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ. Ὁ Ἐλ-Ἀστάρι δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀλλ' ἐπέμενε νὰ ἐξαιρεθῶσιν ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι ἀπὸ τοῦ Χαλιφάτου καὶ νὰ γίνῃ νέα ἐκλογὴ Χαλίφου. Ὁ Ἄμρ διέταξε τότε τοὺς στρατιώτας του νὰ συλλάβωσι τὸν Ἀστάρι, ὅστις φοβηθεὶς ἔφυγε διὰ νυκτὸς εἰς Μέκκαν. Οὕτως ὁ Ἄλη ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ χαλιφικοῦ ἀξιώματος.

Ἐφαίνετο πλέον ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ ὁ Μωαβίας, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ὑπέταξε διὰ τοῦ Ἄμρ καὶ τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πιστὴν εἰς τὸν Ἄλη Αἴγυπτον. Ἐσχηματίσθησαν τότε δύο ἐθνικὰ κέντρα τῶν Ἀράβων, τὸ τῆς *Δαμασκοῦ* ὑπὸ τὸν Μωαβίαν καὶ τὸ τῆς *Κούφας*. Πρὸς ἄρσιν τῆς διαιρέσεως ταύτης οἱ Χαριτζῖται ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαλλάξωσι τὸ Ἰσλὰμ ἀπὸ τῶν τριῶν πρωταιτίων τοῦ *Μωαβία*, τοῦ *Ἄλη* καὶ τοῦ *Ἄμρ*. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ Μωαβία ἀπόπειρα ἐκτελεσθεῖσα ἐντὸς τοῦ τεμένους τῆς Δαμασκοῦ ἀπέτυχεν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ἄμρ, διότι ὁ δολοφόνος ἔπληξε τὸν καδῆν τῆς Αἰγύπτου, προσευχόμενον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀσθενοῦντος ἀρχηγοῦ εἰς τὸ τέμενος τοῦ Φοστὰτ (τοῦ κατόπιν Καΐρου). Μόνον ἡ κατὰ τοῦ Ἄλη ἀπόπειρα ἐπέτυχε. Ὁ φόνος διεπράχθη ἐντὸς τοῦ τζαμίου τῆς Κούφας τὴν 22 Ἰανουαρίου 661. Καὶ οὕτως ὁ Μωαβίας ἔμεινεν ἀδιαφιλονίκητος Χαλίφης.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ ἱστορία τῆς κυρίως Ἀραβίας τῶν Χαλιφῶν. Τὰ κατόπιν γεγονότα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀράβων ἐξελίσσονται ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀραβίας καὶ ἐπομένως, ὡς ἐξερχόμενα τῶν ὁρίων τῆς Ἀραβίας, θέλουσιν ἐκτεθῇ δι' ὀλίγων.

Ὀμεϊάδαι.— Ἡ χαλιφικὴ αὕτη δυναστεία ὀφείλει τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν *Ὀμαγιά*, ἀνιόντα ἐκ πλαγίας γραμμῆς τοῦ Μωάμεθ. Τοῦ γενάρχου τούτου τῆς οἰκογενείας δισέγγονος ἦτο ὁ *Μωαβίας* ὅστις μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἄλη ἔμεινε μόνος χαλίφης, ἀνακηρυχθεὶς ἄλλως τε τοιοῦτος ἤδη ἀπὸ τοῦ 660 ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτοῦ μετέφερε τὴν ἕδραν τῆς Χαλιφείας ἐκ Μεδίνης εἰς Δαμασκόν. Ἡ Ἀραβία ἔγινε πλέον ἁπλῆ ἐπαρχία τοῦ μεγάλου χαλιφικοῦ κράτους τῶν Ὀμεϊαδῶν. Πρώτη πρᾶξις τοῦ Μωαβία ἦτο νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τὸν ἐν Κούφᾳ ἀνακηρυχθέντα Χαλίφην *Χάσσαν*, υἱὸν τοῦ Ἄλη. Ἔναντι χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως ὁ Χάσσαν καὶ καὶ ὁ ἀδελφός του Χουσεΐν, ὁ μόνος ἐξ αἵματος ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ, ἐγκατέλειψαν τὴν Χαλιφείαν καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς Μεδίναν (661). Μετὰ δύο ἔτη ὁ Χάσσαν ἀπέθνησκεν ἐκ τῶν καταχρήσεων. Ὁλόκληρος ὁ Ἀραβικὸς κόσμος καὶ τῆς Περσίας περιλαμβανομένης ἀνεγνώρισε τὸν Μωαβίαν, ὅστις

Digitized by Google

ἐπεδόθη πλέον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κατὰ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀγῶνα. Τῷ 672 ἢ 673 ἐξοπλίσας ἰσχυρὸν στόλον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο ναυάρχων, Μωαμὲδ υἱοῦ τοῦ *Αβδελᾶ* καὶ *Καΐσα* (κατὰ τὴν Βυζαντινὴν γραφήν), ἀμφοτέρων ἀρνησιθρήσκων Χριστιανῶν, ὡς καὶ ἑτέρου στόλου ὑπὸ Χάλε τοῦ «Ἀμαραίου» ἀνέλαβεν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἀραβικὰ πλοῖα πολιορκοῦντα τὴν θεοφύλακτον πόλιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, ἐπιτίθεντο ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου, τὸν δὲ χειμῶνα ἀπεχώρουν τακτικῶς εἰς Κύζικον. Τὰ τῆς ἑπταετοῦς ταύτης πολιορκίας περιγράφουσιν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ *Θεοφάνης* καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως *Νικηφόρος*.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος ὠργάνωσε τὴν ἄμυναν μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καὶ ἐπιδεξιότητος κατασκευάσας στόλον ἐκ μεγάλων «κακαβοπυρφόρων» καὶ «σιφωνοφόρων δρομώνων» καὶ χρησιμοποιήσας εἴτε ἀρχῆθεν εἴτε περὶ τὰ τέλη τὸ *ὑγρὸν* ἢ *ἑλληνικὸν πῦρ*. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἄραβες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν, ὁ δὲ «θεοβύθιστος» αὐτῶν στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ «χειμερίου ζάλης» (*Θεοφάνης* 542) κατεστράφη παρὰ τὸ Σύλαιον ἀκρωτήριον, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ χάριν σωτηρίας πλέον εἰς τὴν ξηρὰν ἀποβάντος στρατοῦ καταδιωχθέντα πρὸς τὴν Συρίαν ἐξωλοθρεύθησαν. Ὁ Μωαβίας ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ταπεινωτικοὺς δι' αὐτὸν ὅρους εἰρήνης. Τοῦτον ἀποθανόντα τῷ 680 διεδέχθη ὁ υἱός του *Γιεζίδ*, εἰσαχθέντος οὕτως ἐν τῇ Χαλιφείᾳ διὰ πρώτην φορὰν τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς. Ὁ Γιεζίδ, υἱὸς Χριστιανῆς, τῆς Μαϊσούν, ἀνετράφη ἐν ἐπικοινωνίᾳ μετὰ Χριστιανῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν, διότι ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Ὀμεϊαδῶν διάφορα ἀξιώματα κατείχοντο ὑπὸ Χριστιανῶν. Γενικὸς λογοθέτης, οἱονεὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ἦτο ἐπὶ Μωαβία ὁ *Σαρτζοὺν* (*Σέργιος*), οὗτινος καὶ ὁ υἱὸς *Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός*, πρὶν ἢ γίνῃ μοναχός, ἦτο εἷς τῶν ἐμπίστων τῆς ἀραβικῆς αὐλῆς. Εἰς ὅλον τὸ κράτος τῶν Ὀμεϊαδῶν οἱ Χριστιανοὶ διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των.

Ἐνῷ ὅμως οἱ Ὀμεϊάδαι ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῆς ὀπισθοδρομικῆς Ἀραβίας καὶ ἐζήτουν νὰ ἐκπολιτίσωσι τὸ κράτος των ἐν τῇ μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπαφῇ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ Γιεζὶδ ἐξερράγη ἐν Μεδίνῃ ἐπανάστασις τῶν ὑπὸ τὸν Χουσεΐν, τὸν ἐπιζῶντα ἕτερον υἱὸν τοῦ Ἄλη Ὁ Γιεζὶδ ἔστειλε στρατὸν εἰς Μεσοποταμίαν, ὅπως προλάβῃ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάστασιν τοῦ ἀντιπάλου του. Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Κερμπελᾶ παρὰ τὸν Εὐφράτην. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἄλη ἐνικήθησαν κατὰ κράτος, ὁ δὲ Χουσεΐν καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς του ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀνακηρυχθέντες μάρτυρες τῆς πίστεως. Τὴν ἐπέτειον τῆς μάχης ἑορτάζουσι κατ' ἔτος τὴν 10ην τοῦ μηνὸς Μουχαρρὲμ οἱ *Σιῖται (Πέρσαι)* ὡς ἡμέραν ἐθνικοῦ πένθους, θρηνοῦντες καὶ τυπτόμενοι διὰ μαχαιρῶν. Τοιαύτη ἀποτρόπαιος τελετὴ ἐγίνετο κατ' ἔτος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸ Βαλιδὲ-Χὰν τῆς πόλεως. Ἔκτοτε Σιῖται καὶ Σουννῖται μισοῦνται θανασίμως.

Τῷ 683 στρατὸς χαλιφικὸς ἐμφανισθεὶς εἰς Μεδίναν κατέπνιξεν ἄλλο ἐπαναστατικὸν κίνημα ὑπὸ τὸν *Ἴμπν Ζομπεΐρ*, ὅστις ὅμως καταφυγὼν εἰς Μέκκαν ὠχυρώθη ἐκεῖ. Οἱ χαλιφικοὶ ἐπολιόρκησαν τότε τὴν Μέκκαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς καὶ ἡ *Καάβα*. Ὁ πόλεμος θὰ ἐξηκολούθει ἴσως ἐπὶ πολὺ ἀκόμη, ὅτε ἦλθεν ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Γιεζίτ, βασιλεύσαντος τρία καὶ ἥμισυ ἔτη. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Μωαβίας ὁ Γ'. Ἀλλ' ὁ Ἴμπν-Ζομπεΐρ ἐκηρύχθη ἐν Μέκκᾳ ἀνεξάρτητος.

Ἡ Μεσοποταμία καὶ οἱ Σιῖται ἐζήτουν αὐτονομίαν καὶ Χαλίφην ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἄλη καὶ ἐν Συρίᾳ δὲ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἦσαν διῃρημένοι. Ἐν μέσῳ τῶν περισπασμῶν τούτων ὁ Μωαβίας, εἰκοσαετὴς μόλις ἀλλ' ἀσθενικός, ἀπέθανεν ἀφήσας ἀδελφοὺς ἀνηλίκους. Ἡ χαλιφεία διήρχετο κρίσιν. Τὸ συνελθὸν μουσουλμανικὸν συνέδριον ἐξέλεξε Χαλίφην τὸν *Μερουὰν-ἴμπν-ἐλ-Χάκεμ*, ἀρχηγὸν ἄλλου κλάδου τῆς οἰκογενείας τῶν Ὀμεϊαδῶν, ὑποχρεωθέντα νὰ δεχθῇ ὡς διάδοχόν του τὸν *Χάλιτ*, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Μωαβία. Ἀλλ' ὁ Μερουὰν μὴ τηρήσας τὸν λόγον του ἀνεκήρυξε διάδοχον τὸν ἴδιόν του υἱὸν *Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ*. Ἐκδικουμένη ἡ μήτηρ τοῦ Χάλιτ ἔπνιξε τὸν Μερουὰν κοιμώμενον (685) μετὰ βασιλείαν ἑνὸς μόνον ἔτους. Ὁ υἱός του Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ, τὸν ὁποῖον ὁ ἡμέτερος Θεοφάνης ὀνομάζει *Ἀβιμέλεχ*, ἀνεγνωρίσθη ἄνευ δυσκολίας ὡς Χαλίφης ἐν Συρίᾳ, Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ. Ἡ Περσία ὅμως καὶ ἡ Ἀραβία ἔμενον ἐπαναστατημέναι. Ὁ *Ἴμπν-Ζουπεΐρ* ἀνεκηρύχθη Χαλίφης ἐν Μέκκᾳ. Ὁ νέος Ὀμεϊάδης χαλίφης, ὅπως δυνηθῇ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἐσωτερικὰς δυσχερείας, εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀνανεώσῃ τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου συνθήκην τοῦ Μωαβία, ἀναλαβὼν νὰ πληρώνῃ φόρον 365.000 χρυσῶν νομισμάτων κατ' ἔτος. Ἥσυχος οὕτως ἐκ Βορρᾶ ὁ Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ ἠδυνήθη νὰ πατάξῃ τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Μεσοποταμίας ἐν Ντεΐρ-ἐλ-Δζαθάλικ, ἐνῷ ἄλλος στρατός του ἐστέλλετο ἐναντίον τῆς Μέκκας. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἓξ μῆνας. Ἐπὶ τέλους ὁ Ζομπέϊρ ἔπεσεν εἰς μίαν ἔξοδον.

Ἡ Μέκκα παρεδόθη, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἡ Μεσοποταμία καὶ ἡ Περσία ὑπετάσσοντο.

Αἰσθανόμενος ἤδη τὸ κράτος του ἱκανῶς ἐνισχυθὲν ὁ Ἄμπτ ἐλ-Μάλεκ ἔκοψε τὸ πρῶτον ἀραβικὸν νόμισμα, ἐνῷ προηγουμένως ἐκυκλοφόρουν εἰς τὸ κράτος του τὰ βυζαντινὰ νομίσματα, καὶ ἠθέλησε νὰ πληρώνῃ δι' αὐτοῦ τὸν ἐτήσιον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου φόρον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' ὁ Ρινότμητος, θεωρήσας τὸ «χάραγμα τῆς νέας μονήτας» ὡς «καινοφανὲς καὶ μηδέποτε γεγονός», ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰς τὸ νέον νόμισμα πληρωμήν. Ὁ Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ μετὰ πολλὰς παρακλήσεις ἔλαβεν ὀπίσω τὰ ἀραβικὰ νομίσματα καὶ ἔπαυσε νὰ πληρώνῃ τὸν φόρον. Εἰς ἀπάντησιν βυζαντινὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Κιλικίαν. Κατὰ τὴν μετὰ τῶν Ἀράβων μάχην ηὐτομόλησαν οἱ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ στρατῷ ὑπηρετοῦντες 30,000 Σλαῦοι.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἰουστινιανὸς ἡττηθεὶς ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἔκτοτε δέ, ἐπὶ πλεῖον θρασυνθέντες, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, «τὴν Ρωμανίαν ἐλυμαίνοντο», τὸ δὲ κράτος τῶν Ὀμεϊαδῶν διηνεκῶς ἐνισχύετο τόσον, ὥστε ὁ Ἄμπτ-ἐλ Μάλεκ διενοήθη νὰ διακόψῃ καὶ τὸν τελευταῖον πρὸς τὴν Μέκκαν δεσμὸν καταργῶν τὸ ἐκεῖ προσκύνημα καὶ κτίζων μέγα τέμενος ἐν Ἱερουσαλήμ. Τὸ τζαμίον τοῦτο, κτισθὲν ἴσως ὑπὸ Βυζαντινῶν τεχνιτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὸ ἤδη ἀναφαινόμενον πνεῦμα τῆς ἀραβικῆς τέχνης, ὑψοῦται καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ὄρους Μοριά.

Ὁ Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ ἀπέθανεν ἐν Δαμασκῷ τῇ 9ῃ Ὀκτωβρίου 705. Διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ υἱός του *Οὐάλιδ*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα προήλασαν μέχρι τοῦ Ἀφγανιστάν, σχεδὸν μέχρι τῆς Κίνας καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς Α., ἐνῷ διὰ τῆς Β. Ἀφρικῆς προχωρήσαντα ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἄμπτ-ἐλ-Μάλεκ μέχρι τοῦ Μαρόκκου (*Μάγρεπ-ἰ-ἀκσά*, ἤτοι ἡ *Ἄπω Δύσις*) καὶ τὸν Ἀτλαντικόν, ἔφθανον ἤδη μέχρι τῶν Πυρηναίων. Τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἐν Ἀφρικῇ Βυζαντινοῦ στρατοῦ εἶχον νικηθῇ εὐκόλως καὶ μόνον ἐν Μαρόκκῳ εὗρον οἱ Ἄραβες ἀντίστασιν τῶν Βερβέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν γυναικός, τῆς *Καχίνα-Δάμια*, ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Τῷ 711 δώδεκα χιλιάδες ἀραβικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Τάρικ διέβησαν τὸ στενὸν τῶν Γαδείρων ἐπὶ πλοίων, τεθέντων εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἀντιπροσωπεύοντος τὸν αὐτοκράτορα κόμητος Ἰουλιανοῦ, πατρικίου, ὅστις ἠθέλησεν οὕτω νὰ ἐκδικηθῇ τὸν βασιλέα τῶν Γότθων Ροδερῖγον, προσωπικὸν ἐχθρόν του. Ὁ βράχος τῆς ἐπαναστατικῆς ἀκτῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπέβησαν οἱ Ἄραβες, ὠνομάσθη ἔκτοτε *Τζεμπὲλ ἀλ-Τάρικ (ὄρος τοῦ Τάρικ)*, παραφθαρὲν εἰς *Γιβραλτάρ*. Ἐκεῖθεν τὰ ἀραβικὰ στρατεύματα κατέκτησαν ταχέως τὴν Ἱσπανίαν.

Ἐν μέσῳ τῶν θριάμβων τούτων ὁ Οὐάλιδ ἀπέθανε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 715 ἐν Δεΐρ-Μαρράν, παρὰ τὴν Δαμασκόν, ἀφοῦ εἰργάσθη ἀνενδότως καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀπεράντου κράτους τῶν Ἀράβων. Μεταξὺ ἄλλων ἐπέβαλε πανταχοῦ τὴν χρῆσιν τῆς ἀραβικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης ἀντὶ τῆς ἑλληνικῆς, περσικῆς καὶ κοπτικῆς. Ἡ ἀραβοποίησις τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν προώδευε, ἀπὸ τότε δὲ παρατηροῦνται καὶ αἱ πρῶται προσπάθειαι τῆς δημιουργίας ἀραβικῆς τέχνης ἀνεξαρτήτου. Ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκτίσθη νέον μέγα τζαμίον τὸ *Μεστζὲτ-ἐλ-Ἄκσα*, τὸ ἐν Μέκκᾳ τέμενος τῆς Καάβα ἐπεσκευάσθη, ἀνάκτορα ἐκτίζοντο ἐν Περσίᾳ, Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ, Παλαιστίνῃ καὶ ἐν τῇ ἀντίπεραν τοῦ Ἰορδάνου. Ἐν Δαμασκῷ κατεσχέθη ἡ παλαιὰ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ μετεσκευάσθη διὰ κολοσσιαίων δαπανῶν εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος (706) μὲ μωσαϊκὰ πολύχρωμα μάρμαρα, ἐπιγραφὰς χρυσᾶς καὶ μυθωδῶς πλουσίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν.

Τὸν Οὐάλιδ διεδέχθη ἀμέσως ὁ ἀδελφός του *Σουλεϋμάν*, ὅστις ἑδρεύων ἐν Ράμλᾳ τῆς Παλαιστίνης, κατάκλειστος εἰς τὸ χαρέμιόν του, διῆλθε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς χαλιφείας του ἐν ἀναρχίᾳ, ἀντικαταστήσας ὅλους τοὺς μεγάλους στρατηγοὺς τῶν προκατόχων του δι' ἀνικάνων ὀργάνων του. Ὁ θεῖος ὅμως τοῦ Χαλίφου, ὁ ἱκανώτατος *Μασλάμα*, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ παλαιοῦ ἀραβικοῦ ὀνείρου. Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τῶν Ἀράβων συνηντήθησαν τὸ ἔαρ τοῦ 716 ἐν Ἑλλησπόντῳ, τὸν δὲ Αὔγουστον ἤρχισεν ἡ τακτικὴ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἴσαυρος ὠργάνωσε κρατερὰν ἀντίστασιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Διαρκούσης ἀκόμη τῆς πολιορκίας καὶ ἐνῷ ὁ Μασλάμας ἐζήτει ἐνισχύσεις ἐκ Δαμασκοῦ ἀπέθανεν (τὸν Αὔγουστον τοῦ 717) ὁ Χαλίφης Σουλεϋμάν. Ὁ διάδοχος καὶ ἐξάδελφός του *Ὀμὰρ ὁ Β'* ἦτο ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ θρησκόληπτος, διατελέσας ἄλλως τε τοπάρχης ἐν Χετζάζ. Κατώρθωσε νὰ σταματήσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκατόχου του ἀρξαμένην κρατικὴν παράλυσιν, ἐβελτίωσε τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν του ὑπηκόων, ἐπεχείρησε νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Σιΐτας καὶ νὰ συνδιαλλάξῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν Σουννιτῶν, ἀποστρεφόμενος δὲ τὴν αἱματοχυσίαν, ἀντὶ νὰ ἀποστείλῃ τὰς ὑπὸ τοῦ Μασλάμα ζητηθείσας ἐνισχύσεις, διέταξε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκλείσθη τότε εἰρήνη μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ Μασλάμας (ἢ *Μάσαλμας* κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς) ἐγένετο δεκτὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκτίσθη δὲ τότε καὶ τὸ πρῶτον μουσουλμανικὸν τέμενος (*μαγίσδιον*, ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Πορφυρογέννητος, ἐξελληνίζων τὴν ἀραβικὴν λέξιν *μασγκὶδ* ἢ *μαστζὶδ*) ἐν τῷ βασιλικῷ πραιτωρίῳ. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὅμως κατέλαβε τὸν ἀραβικὸν στόλον ἐν τῷ Αἰγαίῳ πάλιν φοβερὰ θεομηνία, ἴσως κάποια ὑποβρύχιος ἡφαιστειακὴ ἔκρηξις, καθ' ἣν τὸ ὕδωρ της θαλάσσης ἐκόχλαζε, ἔπιπτε δὲ καὶ «χάλαζα πύρινος κατελθοῦσα ἐπ' αὐτοῖς τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης κοχλάσαι πεποίηκε καὶ τῆς πίσσης λυθείσης αὔτανδροι αἱ νῆες εἰς βυθὸν κατηνέχθησαν». Πέντε μόνον γαλέραι διεσώθησαν ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς Συρίαν.

Ὁ Ὀμὰρ ὁ Β' ἀπέθανε τῇ 9ῃ Φεβρουαρίου 720. Ἀπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ *Γιεζὶδ Β'*, ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους τῶν Ὀμεϊαδῶν. Ὁ τοπάρχης τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Περσίας, *Γιεζὶδ ἴμπν-Μουχάλαπ* ἐπανεστάτησε καὶ ἐζήτει νὰ ἱδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Ἐναντίον του ἐστάλη ὁ γέρων πλέον Μασλάμα. Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μάχην οἱ ἐπαναστάται ἐνικήθησαν, φονευθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τὴν 26 Ἰανουαρίου 723 Γιεζὶδ ὁ Β' ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ *Ἰσάμ*, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ σταματήσῃ τὴν παρακμὴν τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἐπιχειρήσας μεταξὺ ἄλλων οἰκονομικὰς καὶ διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαί του ἀπέβησαν μάταιαι. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 732 οἱ Ἄραβες, εἰσβαλόντες εἰς Γαλλίαν, ὑπέστησαν τὴν μεγάλην ἧτταν τοῦ *Πικταυΐου* (Poitiers), μετὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπερέβησαν πλέον τὰ Πυρηναῖα. Οἱ Βέρβεροι ἐπανεστάτουν ἐν Μαρόκκῳ καὶ ἐνίκων τοὺς Ἄραβας, ἡ ἐπαναστατικὴ δὲ κατάστασις ἐπεκράτει καὶ ἐν Περσίᾳ. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας ὁ Ἰσὰμ ἀνελάμβανεν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ αὐτοκρατορικὸς ὅμως στρατὸς ὑπὸ Λέοντα Γ' ἐκκινήσας ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος τῷ 740 εἰς *Ἀκροϊνὸν (Ἀφιὸν-Καρὰ-Χισάρ)*. Ὁ ἀρχηγός των Βαττάλ, φονευθεὶς ἐτάφη παρὰ τὸ Σεϊδὶ-Γαζῆ, ὅπου σώζεται ὁ τάφος του.

Μετὰ τὴν ἀραβικὴν ἧτταν τοῦ Πικταυΐου καὶ τὸ Βυζάντιον κατήνεγκε δεινὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ κράτους τῶν Ὀμεϊαδῶν. Ἐν μέσῳ τῆς ἀρξαμένης ταύτης παρακμῆς, τὴν ὁποίαν ὑπέθαλπον καὶ θρησκευτικαὶ ἔριδες προκληθεῖσαι ἐκ τῆς μουσουλμανικῆς αἱρέσεως τῶν *Καδαριτῶν*, ὀπαδῶν τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, ἀπέθανε ὁ Ἰσὰμ τὴν 6ην Φεβρουαρίου 743 ἀφήσας διάδοχόν του τὸν ἀνεψιόν του *Οὐαλὶδ* Β', ἄνθρωπον ἐκκεντρικόν, ἔκδοτον εἰς τὰς ἡδονάς, ποιητὴν καὶ καλλιτέχνην, ἀλλ' ἀνίκανον κυβερνήτην. Ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῇ ἐπανάστασις ἐν αὐτῇ πλέον τῇ Συρίᾳ. Ὁ Χαλίφης ἐσφάγη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τὴν 17 Ἀπριλίου 744 ἐντὸς τοῦ πύργου τῆς Βάχρας, παρὰ τὴν Παλμύραν, ἐνῷ ἀνεγίνωσκε τὸ Κοράνιον. Ὁ νέος Χαλίφης *Γιεζὶδ ὁ Γ'*, ὅστις ἡγήθη τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξερράγησαν πανταχοῦ. Μετὰ ἓξ μῆνας ὁ Γιεζὶδ ἀπέθανεν (25 Σεπτεμβρίου 744) ἀφήνων ὄπισθέν του ἀληθὲς χάος. Χαλίφης ἀνεκηρύχθη ὁ ἀδελφός του *Ἰβραχίμ*, ἀλλ' ἀνετράπη ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου Μερουὰν τοῦ Α', *Μερουὰν τοῦ Β'*, τοῦ ἐπικαλουμένου *ἀλ Χόμαρ (ὁ ὄνος)*, βασιλεύσαντος καὶ τούτου ἐν μέσῳ ἀναρχίας.

Τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπωφελήθη Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ὁ Κοπρώνυμος, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν βόρειον Συρίαν (745) καὶ καταλάβῃ διάφορα αὐτῆς μέρη. Τὸ ἐπιὸν ἔτος οἱ Βυζαντινοὶ πληροφορηθέντες ὅτι ἀραβικὸς στόλος θὰ ἔπλεεν ἐξ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὴν Κύπρον, ἀπέστειλαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον, ὅστις ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὸν λιμένα τῆς Κεραμαίας καὶ κρατήσας τὸ στόμιον κατέστρεψε χιλίους, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, δρόμωνας, τριῶν μόνον διασωθέντων. Τὰ ἐπαναστατικὰ ὅμως κινήματα καὶ οἱ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πόλεμοι ἐξηκολούθουν ἐντὸς τοῦ χαλιφικοῦ κράτους σχεδὸν ἀδιακόπως. Ἐν Περσίᾳ ἰδίως ἡ κυριαρχία τῶν Ὀμεϊαδῶν συνεκλονίζετο ἕνεκα τῶν ὑποκινήσεων τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἄλη, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι ἔζων ἀπρακτοῦντες ἐν Μεδίνᾳ, λαμβάνοντες παχείας ἐπιχορηγήσεις ἐκ τοῦ χαλιφικοῦ θησαυροφυλακίου. Αἱ ὑποκινήσεις αὗται εὕρισκον εὐνοϊκὸν ἔδαφος εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἰράν, διότι οἱ Πέρσαι δὲν ἔπαυον ἐλπίζοντες ν' ἀνακτήσωσι τὴν παλαιὰν δύναμίν των καὶ νὰ κυριαρχήσωσι τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Τὴν κίνησιν ταύτην διηύθυνον οἱ ἀπόγονοι τοῦ *Ἀμπᾶς* (*Ἀββάς*), θείου τοῦ Μωάμεθ ἐκ πατρός, διεκδικοῦντες κληρονομικὰ ἐπὶ τοῦ Χαλιφάτου δικαιώματα. Μυστικαὶ ἀδελφότητες διωργανώθησαν καθ' ὅλην τὴν Περσίαν λαμβάνουσαι ὁδηγίας ἀπὸ τὸν «*Ἰμάμην*», ἤτοι ἀρχηγὸν ἕλκοντα δῆθεν τὸ γένος ἐκ

Digitized by Google

τοῦ Προφήτου, ἑδρεύοντα ἐν Χομάϊμα, παρὰ τὸ Μαὰν τῆς σημερινῆς Ὑπεριορδανίας, ἀλλὰ παραμένοντα ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλούς, ὅπως νομίζουσιν ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς Φατίμας καὶ τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐγνώσθη, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κατιόντος οὐχὶ τοῦ Μωάμεθ ἀλλὰ τοῦ ἐκ πλαγίων ἀνιόντος, πάλιν οἱ Πέρσαι ἐξηκολούθουν μένοντες πιστοὶ εἰς αὐτόν, μέχρις ὅτου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὅλου ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐτέθη ὁ Πέρσης στρατηγὸς *Ἀμπου-Μουσλίμ*, ὅστις καὶ ἐκήρυξεν ἀναφανδὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ὀμεϊαδῶν τὸ θέρος τοῦ 747 ἐν Μὲρβ τῆς Περσίας ὑπὸ τὴν μαύρην σημαίαν τῶν Ἀβασιδῶν. Ὁ Ἀμπου-Μουσλίμ, ἀσήμαντον συναντῶν ἀντίστασιν, προυχώρησε πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν. Τὴν 28 Νοεμβρίου 749 ἀνεκηρύχθη ἐν Κούφα Χαλίφης ὁ *Ἀμπούλ-Ἀμπᾶς*, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερομένου Ἰμάμου Ἰβραχήμ. Ὁ Μερουάν, ἀντιληφθεὶς τότε τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου, συνεκέντρωσε τὸν στρατόν του καὶ ἐξῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ μάχη συνεκροτήθη τὴν 25ην Ἰανουαρίου 750 παρὰ τὸν Ζαβάν, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος. Ὁ χαλιφικὸς στρατὸς ἡττηθεὶς ἔφυγε πρὸς τὴν Συρίαν. Μαθὼν τὴν καταστροφὴν ὁ Μερουὰν ἐδραπέτευσεν εἰς Παλαιστίνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Φοστάτ (Κάϊρον) τῆς Αἰγύπτου, ἐνῷ οἱ Πέρσαι, καίοντες καὶ ἐρημοῦντες, εἰσήρχοντο εἰς Δαμασκόν, τῆς ὁποίας κατέσφαξαν τοὺς κατοίκους. Τὴν δὲ 25ην Ἰουνίου 750 ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀββασιδῶν *Ἀβδάλλαχ*, καλέσας εἰς γεῦμα τοὺς τελευταίους γόνους τῶν Ὀμεϊαδῶν, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν, κατέσφαξεν αὐτοὺς διὰ τῶν σωματοφυλάκων του. Λέγεται ὅτι ὁ αἱμοβόρος Ἀβδάλλαχ, στρώσας ἐπὶ τῶν πτωμάτων νέαν τράπεζαν, ἐξηκολούθησεν εὐωχούμενος. Τὰ στρατεύματα τῶν Ἀββασιδῶν εἰσῆλθον κατόπιν εἰς Αἴγυπτον, σπείροντα τὸν τρόμον καὶ τὴν καταστροφήν. Ὁ φυγὰς Μερουὰν παρεδόθη ἐν Μπουσὶρ εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς, οἵτινες τὸν ἐσταύρωσαν, σφάξαντες καὶ ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειάν του. Εἷς μόνος, ἔγγονος τοῦ χαλίφου, *Ἰσάμ*, διεσώθη, κατορθώσας νὰ φθάσῃ εἰς Ἱσπανίαν, ὅπου ἐξεγείρας βραδύτερον εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἄραβας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἵδρυσε τὸ Χαλιφᾶτον τῶν Ὀμεϊαδῶν τῆς Ἀνδαλουσίας.

Ἐφ' ἱκανὸν ἐξηκολούθησεν ἐν Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ἡ ἐξολόθρευσις παντὸς ἴχνους τῶν Ὀμεϊαδῶν. Καὶ αὐτοὶ οἱ νεκροὶ ἐξαχθέντες ἐκ τῶν τάφων ἐρρίφθησαν βορὰ τῶν κυνῶν. Ἀκόμη καὶ ὁ τάφος τοῦ Μωαβία ἀνεσκάφη. Τὰ ἀνάκτορα ἐκρημνίσθησαν, τὰ φρούρια κατηδαφίσθησαν, τὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα κατεστράφησαν. Πᾶν τὸ ὑπενθυμίζον τὴν μνήμην τῶν Ὀμεϊαδῶν ἐξηφανίσθη, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ νέου Χαλίφου, ὅστις μόνος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὸ λαοῦ τὸ ἐπώνυμον «*Σάφφα*», ἤτοι τοῦ αἱμοβόρου.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐθεμελίωσε τὴν δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν ὁ *Ἀμπ-ούλ Ἀβὰς-αλ Σάφφα*, λαβὼν καὶ τὸν τίτλον *ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν*. Ἀπόπειραί τινες ἀντιδράσεως ἐν Συρίᾳ κατεπνίγησαν εἰς τὸ αἷμα. Τὸ γνήσιον ἀραβικὸν Χαλιφᾶτον ἐξέλιπεν ὁριστικῶς. Ἡ νέα χαλιφεία εἶχε μὲν Ἄραβα ἡγεμόνα ἐπὶ κεφαλῆς, ἀλλ' οὐδὲν πλέον διετήρει τὸ ἀραβικόν. Μετὰ τοῦ κράτους τῶν Ὀμεϊαδῶν ἔληξε καὶ ἡ περίοδος τῶν κατακτήσεων, ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ τῶν Ἀράβων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτέθησαν τὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν ἠδυνήθησαν νὰ ζήσωσιν ἀκόμη οὗτοι ἑπτακόσια ἔτη ὡς ἀνεξάρτητοι. Οἱ Ὀμεϊάδαι ἀφῆκαν καλὴν σχετικῶς ἀνάμνησιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Εἶχον διατηρήσει εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ἀνέπαφον τὴν κρατικὴν ὀργάνωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπαλλήλων, ὅσοι δὲν ἔφυγον. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐπιτόπιος γλῶσσα διετηρήθη. Γλῶσσα τῶν δικαστηρίων τῶν μὴ Μουσουλμάνων ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ καὶ ἡ ἀρχαία περσικὴ (*πεχλεβί*) ἐν Περσίᾳ. Οἱ κατακτηθέντες πληθυσμοὶ ἐπλήρωνον μόνον φόρον, ἕν «*χρυσόν*» κατ' ἔτος κατ' ἀρχάς, δύο κατόπιν. Εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ εἰς τὸν Πατριάρχην Σωφρόνιον δοθεὶς *ἀχιτναμὲς (συνθήκη)* τοῦ Ὀμὰρ ἀνεγνώρισεν ὅλα τὰ προνόμια τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Ἦτο πολιτικὴ προστασίας τῶν δικαιωμάτων τῶν ὑποδούλων λαῶν, δέκα τρεῖς ὅλους αἰῶνας πρὸ τῶν νεωτέρων συνθηκῶν περὶ μειονοτήτων αἱ ὁποῖαι τηροῦνται τόσον ὀλίγον.

Ἀββασίδαι.— Ἡ μεταβίβασις τοῦ χαλιφικοῦ ἀξιώματος ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ὀμεϊαδῶν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀββασιδῶν καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ ἀραβικοῦ κράτους ἐκ Δαμασκοῦ εἰς Κούφαν, ἐκεῖθεν εἰς Ἀνμπὰρ καὶ κατόπιν εἰς Βαγδάτην, ἐσημείωσε νέαν παρακμὴν τῶν Ἀράβων, τόσον ὡς πολιτείας ὅσον καὶ ὡς ἔθνους. Ἡ χαλιφεία τῶν Ὀμεϊαδῶν εἶχεν ἐπηρεασθῆ κυρίως ἐκ τῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως τοῦ Βυζαντίου. Ἡ τῶν Ἀββασιδῶν ἦτο μᾶλλον περσικὴ ἢ ἀραβική. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ Ἀβασίδαι, μεταθέσαντες τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν πρὸς Ἀνατολάς, εἶχον τὴν ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἐξ Ἀνατολῶν προχωρούντων Τούρκων. Τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους ἐδίδοντο εἰς ξένους. Ἀλλ' ἡ ἀραβικὴ φιλολογία καὶ ἡ ἀραβικὴ ποίησις προώδευον, πολλάκις δὲ Πέρσαι καὶ ἄλλοι ξενικῆς καταγωγῆς Μουσουλμάνοι ἢ ἀρνησίθρησκοι Ἑβραῖοι ἦσαν οἱ διακρινόμενοι ὡς λογογράφοι, ὡς ἱστορικοί, ὡς ποιηταί, ὡς λεξικογράφοι, ὡς γραμματικοί, ὡς μαθηματικοί, ὡς ἀστρονόμοι, ὡς ἰατροί. Τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Ἀράβων ἐκλείπει βαθμιαίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀββασιδῶν. Αἱ μακριναὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἀποσπῶνται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην. Ἐν Ἱσπανίᾳ ὁ διασωθεὶς ὕστατος γόνος τῶν Ὀμεϊαδῶν ἱδρύει νέον χαλιφικὸν κράτος. Ὁ τοπάρχης τῆς Αἰγύπτου *Ἀχμετ-ἰμπν-Τουλοὺν* κηρύσσεται σχεδὸν ἀνεξάρτητος, ἐνῷ βραδύτερον οἱ *Φατιμῖται*, ἀξιοῦντες ὅτι κατάγονται ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μωάμεθ *Φατίμας* καὶ ἐγκατασταθέντες κατ' ἀρχὰς ἐν Τυνησίᾳ, κατορθώνουσι νὰ θέσωσι χεῖρα ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου (970) καὶ ἱδρύουσιν ἐκεῖ νέον χαλιφᾶτον. Τὸ κράτος τῶν Ἀράβων ἐχωρίσθη οὕτως εἰς τρία, ἀντὶ δὲ ἑνὸς ἐβασίλευον τρεῖς Χαλίφαι. Φυσικῶς τὸ ἐν Βαγδάτῃ ἑδρεῦον κράτος τῶν Ἀββασιδῶν παρήκμαζεν. Ἡ διάσπασις τῆς ἀραβικῆς ἑνότητος ἐξησθένησε τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν τῶν Ἀράβων.

Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν ἐξωτερικαὶ ἐπιδρομαί. Ἐξ Εὐρώπης αἱ Σταυροφορίαι, ἐξ Ἀνατολῆς οἱ Μογγόλοι καὶ οἱ Τοῦρκοι. Τὸ Χαλιφᾶτον τῶν Ἀββασιδῶν τὸ ὁποῖον εἶχε δοξασθῆ παροδικῶς ἐπὶ τοῦ *Ἀρούν-ἀλ-Ρασίτ*, πέμπτου Χαλίφου τῆς δυναστείας ταύτης, ἔμεινεν ἁπλῆ σκιά, περιορισθὲν βαθμηδὸν εἰς τὴν πνευματικὴν μόνον ἐξουσίαν. Τοῦρκοι μισθοφόροι, χρησιμεύοντες ὡς φρουροὶ τῶν Χαλιφῶν, ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον αὐτοὺς κατ' ἀρέσκειαν. Ἀπὸ τοῦ *Ἐλ-Ραχδῆ-Μπιλλαχὶ* (934—941) ἐδημιουργήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ *Ἐμίρ-ούλ-ούμερᾶ (ἀρχηγοῦ τῶν ἀρχηγῶν)*, ἀνατεθὲν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Τοῦρκον *Ἰμπν-Ραΐκ*. Εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον συνεκεντρώθη βαθμιαίως ὁλόκληρος ἡ πολιτικὴ ἐξουσία. Εἰς τὸν Χαλίφην ἔμεινε μόνον τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομά του κατὰ τὸν χουτμπὲ (προσευχὴν) τῆς Παρασκευῆς καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου οἱ Φατιμῖται Χαλίφαι ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ τοῦ Βεζίρου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου καὶ τὸ ἐν Ἱσπανίᾳ Χαλιφᾶτον τῆς Κορδούης παρήκμαζε.

Μετὰ μικρὸν ἐνεφανίσθησαν οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι, οἵτινες κατακτήσαντες ταχέως ὁλόκληρον τὸ ἐν Ἀσίᾳ τέως χαλιφικὸν κράτος, ἔθεσαν τοὺς Χαλίφας τῆς Βαγδάτης ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν των. Τέλος δ' ὁ μογγολικὸς χείμαρρος ἐσάρωσε τελείως καὶ τὴν χαλιφικὴν ἐξουσίαν ἐν Βαγδάτῃ. Ὁ Χάνης τῶν Μογγόλων Χολαγκοὺ κυριεύσας τὴν Βαγδάτην (1258) ἔσφαξε τὸν *Ἀλ-Μουσταςίμ*, 38ον Χαλίφην τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν, μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἐκτὸς τοῦ δευτεροτόκου αὐτοῦ υἱοῦ. Οὕτως ἐξέλιπε καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν, τῆς ὁποίας κάποιος δῆθεν ἀπόγονος, ὁ Χάκιμ, ἀνεκηρύχθη τῷ 1261 Χαλίφης ἐν Αἰγύπτῳ (βλ. κ. λ. Ἀββασίδαι).

Τί ἐγίνετο καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐν τῇ κυρίως Ἀραβίᾳ; Οἱ Ἄραβες δὲν ἠγάπων τοὺς Ἀββασίδας. Μὴ δεικνύοντες πλέον πολὺ ἐνδιαφέρον εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν περιέπιπτον πάλιν εἰς τὰς παλαιὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν διχονοίας. Ἦσαν πλέον ἀτροφικὸς κλάδος τοῦ ἀραβικοῦ κρατικοῦ στελέχους. Κάποτε ἐγίνοντο καὶ κινήματα θρησκευτικῆς μᾶλλον μορφῆς.

Τῷ 762 ἐπανάστασις ἐξερράγη ὑπὲρ ἀπογόνου τινὸς τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλ' ὁ χαλίφης *Μανσούρ* κατέπνιξεν αὐτὴν εἰς τὸ αἷμα. Τῷ 785 ἄλλη ἀνταρσία τῶν Ἀλιδικῶν κατεστάλη ἐν Μέκκᾳ καὶ Μεδίνῃ. Τῷ 812 κατὰ τὴν διεκδίκησιν τοῦ θρόνου μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἀρούν-ἀλ-Ρασίτ, ἡ Ἀραβία ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ *Μααμούν*. Τῷ 845-846 αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βεδουΐνων ἠνάγκασαν τὸν Χαλίφην *Βάθικ* νὰ ἐξαπολύσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας τὸν Τοῦρκον στρατηγὸν *Μπογᾶ (ταῦρον)*, ὅστις ἐπέτυχε μᾶλλον εἰς τὴν βόρειον ἢ εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ νότιον Ἀραβίαν.

Οἱ Καρμαθισταί.—Περὶ τὰ τέλη τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος τὴν Ἀραβίαν συνετάραξε νέα ἐπαναστατικὴ κίνησις, ἐξακολουθήσασα ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα, μεθ' ὃν δὲν ἀνέκτησε πλέον τὴν ἑνότητα αὐτῆς. Τῷ 890 εἰσεχώρησεν εἰς Ὑεμένην ἡ ἐν Περσίᾳ κατ' ἀρχὰς ἐμφανισθεῖσα νέα μουσουλμανικὴ αἵρεσις τοῦ *Χάμδαν-Καρμάθ*, τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἰσχυρίζοντο μὲν ὅτι ἦσαν Σιῖται, ἀλλ' ἠκολούθουν τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας ἄλλου ἀρχηγοῦ, τοῦ Πέρσου *Ἀμπδάλλαχ ἴμπν-Μααμούν*, ἱδρυτοῦ μυστικοῦ σωματείου, τοῦ ὁποίου πραγματικὸς σκοπὸς ἦτο νὰ ὑπονομεύσῃ τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν. Μετὰ 4 ἔτη οἱ Καρμαθισταὶ ἐνισχύθησαν ἐν Ἀραβίᾳ. Τῷ 900 ὁ *Ἀμπου-Σαΐτ-ἐλ-Δζεναμπῆ*, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Χάμδαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐγκατεστάθη ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὴν πόλιν Κατίφ, τὸν ὁποίαν κατῴκουν πολλοὶ Πέρσαι καὶ Ἑβραῖοι. Ἐξαπλωθέντες ἐκεῖθεν οἱ Καρμαθισταὶ ἐκυρίευσαν τῷ 929 τὴν Μέκκαν καὶ ἀφαιρέσαντες ἐκ τῆς Καάβας τὸν μέλαινα λίθον μετέφεραν αὐτὸν εἰς Μπαχρεΐν, ὅπόθεν ἐπανεφέρθη εἰς Μέκκαν μόλις τὸ 939. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 969, ἐλθόντες εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν Φατιμιτῶν τῆς Αἰγύπτου οἱ Καρμαθισταὶ εἶδον τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν ἐκλείπουσαν.

Τῷ 985 ἐνικήθησαν κατὰ κράτος ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἔχασαν τὸν ἐπὶ τῶν προσκυνητῶν ἔλεγχον. Ἡ χώρα τοῦ Ὀμὰν ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Μετὰ τρία ἔτη ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν Κατὶφ ἐπολιορκήθη καὶ ἐκυριεύθη ὑπὸ Βεδουΐνων, μεθ' ὃ ἡ ἰσχὺς τῶν Καρμαθιστῶν κατέπεσεν ὁριστικῶς. Ἤδη ἡ Ἀραβία, περιπεσοῦσα πάλιν εἰς χαώδη κατάστασιν, ὀνομαστικῶς μόνον ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν Χαλιφῶν. Ὀλίγα ἄλλως τε εἶναι γνωστὰ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν κατόπιν ἐτῶν ἐκτὸς τῶν δύο ἱερῶν τοῦ ἰσλαμισμοῦ πόλεων, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνης. Τῷ 996 αὗται ἀπεκήρυξαν τὸν χαλίφην τῆς Βαγδάτης καὶ ἀνεγνώρισαν ὡς κυρίαρχον τὸν Φατιμίτην Χαλίφην τῆς Αἰγύπτου. Μετὰ ἕνα αἰῶνα ἀνεγνώρισαν πάλιν τοὺς Ἀββασίδας ὡς πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς συνεπείᾳ τῶν πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ προστατεύοντος αὐτοὺς Τούρκου Σελτζουκίδου Σουλτάνου *Μαλὶκ-Σάχ*. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς χαλιφείας τῶν Ἀββασιδῶν ἐπεκράτησαν πάλιν ἐν Χετζάζῃ οἱ Αἰγύπτιοι.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἐπισκοπήσεως εἶναι ὅτι ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μωάμεθ νὰ ἑνώσῃ τοὺς Ἄραβας εἰς ἓν κράτος ἀπέτυχε, παρὰ τὰς τεραστίας ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας ἔδρεψαν ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος οἱ πρῶτοι διάδοχοί του.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ. Ἡ νεωτέρα ἱστορία τῆς Ἀραβίας ἄρχεται κυρίως εἰπεῖν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς κινήσεως τοῦ *Βαχαβιτισμοῦ*, ἥτις ἐκδηλωθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἐξαπλωθεῖσα μέχρι τῶν ἱερῶν τόπων τοῦ Μωαμεθανισμοῦ (Μέκκας καὶ Μεδίνης) καὶ κατασταλεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀνέζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅπως ἀπολήξῃ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν Βαχαβιτῶν καθ' ὅλον τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου ἐν τῷ σημερινῷ Βασιλείῳ τῆς Χετζάζης καὶ τοῦ Νέτζιτ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀφηγήσεως τῆς βαχαβιτικῆς ἐπαναστάσεως ὀφείλομεν νὰ ἀφιερώσωμεν ὀλίγας γραμμὰς εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας.

Ἡ Τουρκικὴ κατάκτησις.—Ἡ Τουρκικὴ εἰσβολὴ εἰς Ἀραβίαν ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, καὶ δὴ τῶν Σελτζούκων τῆς Περσίας, τῶν ὁποίων τὸ κράτος ἐπὶ τῶν Σουλτάνων *Τογρούλ*, *Σαντζὰρ* καὶ *Ἀλπ-Ἀρσλὰν* ἐξετείνετο, ὡς λέγεται, ἀπὸ τῆς Κασπίας μέχρι τῆς Ὑεμένης, ἤτοι μέχρι τοῦ νοτίου ἄκρου τῆς Ἀραβικῆς χερσονήσου. Ἀλλ' ἡ πραγματικὴ κατάκτησις τῆς Ἀραβίας ὑπὸ τῶν Τούρκων συνετελέσθη ἐπὶ τοῦ Ὀσμανίδου Σουλτάνου *Σελὶμ τοῦ Α'* τοῦ ἐπιλεγομένου *Γιαβούζ (Σκληροῦ)* μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Ἀραβία, ἥτις οὐδὲ ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ οὐδὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Χαλιφῶν κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ εἰς ἓν κράτος, ἀλλ' ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἀγώνων μεταξὺ διαφόρων φυλῶν καὶ φυλάρχων, ἐξαρτωμένη ὀνομαστικῶς μόνον ἐκ τῶν Χαλιφῶν τῆς Δαμασκοῦ καὶ κατόπιν ἐκ τῶν τῆς Βαγδάτης ἢ τῆς Αἰγύπτου, διετέλει ἐν καταστάσει ἀναρχίας. Αἱ δύο ἱεραὶ πόλεις, ἡ Μέκκα καὶ ἡ Μεδίνα, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ Ἀράβων *σεριφῶν (εὐγενῶν)* ἀναγόντων τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τὸν Μωάμεθ.

Ὅτε τῷ 1517 μ. Χ. ὁ Σουλτᾶνος Σελὶμ κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔλαβε τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς τῆς Χαλιφείας, ὁ τότε Ἐμίρης τῆς Μέκκας *Ἔμπου-Νεμπῆ*, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *Μπενῆ-Κοδάι*, ἀντιζήλου τῆς βραδύτερον καὶ μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἡγεμονευσάσης οἰκογενείας τῶν *Χασιμιτῶν*, ἐλθὼν εἰς Κάϊρον παρέδωκεν εἰς τὸν Ὀσμανίδην Σουλτᾶνον τὰς κλεῖδας τῆς πόλεως, ἀναγνωρίσας αὐτὸν ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Μουσουλμάνων (*Ἰμὰμ-ἐλ-μουσλιμίν*), καὶ δώσας εἰς αὐτὸν ἐν προσφωνήσει τὸν τίτλον «*χαχὶμ-ούλ-χαρεμέϊν-ἰσ-σεριφεΐν*», ἤτοι «Κυριάρχου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων» (τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνης), ὃν ὁ Σελίμ, ἐπιδεικνύων μετριοφροσύνην, μετέτρεψεν ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ εἰς «*χαδὶμ-ούλ-χαρεμέϊν-ἰσ-σεριφεΐν*» ἤτοι «ὑπηρέτου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων». Οὕτω περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων ὁλόκληρος ἡ Πετραία Ἀραβία καὶ ἡ Χετζάζη. Καὶ ἡ μὲν Μέκκα, ἀποτελέσασα *ἀμιρᾶτον*, ἤτοι ἡγεμονίαν, ἀφέθη εἰς τοὺς Σερίφας, ἐξασκήσαντας τὴν πολιτικὴν (διοικητικήν, δικαστικὴν) ἐξουσίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου), ἡ δὲ Μεδίνα διῳκεῖτο ὑπὸ ἰδιαιτέρου μεγιστᾶνος φέροντος τὸν τίτλον *Σεΐχ-ούλ-χαρὲμ (Γέροντος τοῦ Ἱεροῦ)* ἐνίοτε δὲ καὶ *μουχαφίζ (φρουράρχου)*. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη θέσις ἐδίδετο κατόπιν εἰς στρατιωτικούς. Ὑπὲρ αὐτοὺς ὑπῆρχε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Γενικὸς Διοικητὴς (*Βαλῆς*), ὅστις ἦτο συνήθως στρατάρχης ἢ ναύαρχος.

Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἡ Ὑεμένη, ἤτοι ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία, ἥτις ἀπὸ τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος ἐτέλει ὑπὸ μικροὺς ἡγεμόνας ἑδρεύοντας ἐν Ζουμπέτ, Σαννᾷ,

Digitized by Google

Σαδδὰ καὶ Ἄδεν. Ὡς πρῶτος Βαλῆς (Γενικὸς Διοικητὴς) τῆς Ὑεμένης ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Σελὶμ ὁ Κιρκάσιος (Τσερκὲζ) *Ἰσκενδέρ*, ὃν ἐφόνευσεν ὁ Τοῦρκος *Κεμάλ*, δολοφονηθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, τοῦ ἐκ Καραμανίας *Ἰσκεντέρ*, ὅστις ἐπίσης ἐφονεύθη ὑπὸ ἄλλου Τούρκου. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὀρεινὰ τῆς Ὑεμένης ὁ *Σεμσεδδίν*, ἱδρυτὴς τῆς ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐπικρατούσης μουσουλμανικῆς αἱρέσεως τῶν *Ζεϊδῆ*. Ὁ Σεμσεδδὶν οὗτος, ἀνάγων τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Μωάμεθ, ἔλαβε τὸν τίτλον ἰμάμου, ἤτοι θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ διετήρησαν ἔκτοτε οἱ ἡγεμόνες τῆς Ὑεμένης, μέχρις ὅτου τῷ 1926 ἀνεγνωρίσθη εἰς αὐτοὺς ὁ τίτλος βασιλέως διὰ τῆς μεταξὺ Ἰταλίας καὶ τοῦ ἀνεξαρτήτου πλέον κράτους τῆς Ὑεμένης συνθήκης (βλ. κατωτέρω). Ἀρχηγὸς ἱδρυτὴς τῆς αἱρέσεως τῶν Ζεϊδιτῶν ἦτο ὁ *Ζεΐδ*, ἔγγονος τοῦ γαμβροῦ τοῦ Μωάμεθ Ἀλῆ, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύουσιν οἱ Σιῖται Μουσουλμᾶνοι (Πέρσαι κτλ.). Ὁ Ζεΐδῆ, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ καὶ ὁ θεῖος, *Χουσεῖν* καὶ *Χασάν*, τιμῶνται παρὰ τῶν Σιιτῶν ὡς μάρτυρες, ὄντες τεθαμμένοι εἰς τὸ παρὰ τὸ Κερμπελᾶ τῆς Μεσοποταμίας *Μεστζὲτ (=τάφος)*, τὸ μέγα προσκύνημα τῶν Περσῶν, ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ *Χισάμ*, δεκάτου Ὀμεϊάδου Χαλίφου, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐφονεύθη. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ καίπερ ταφεὶς εἰς τὴν κοίτην ἑνὸς ποταμοῦ ἐξετάφη καὶ ἀπηγχονίσθη, μετὰ πέντε δὲ ἔτη ἐκάη ὑπὸ τοῦ Χαλίφου Βελίτ. Οἱ *Σουννῖται* (ἢ *ὀρθόδοξοι*) Μουσουλμάνοι, ὡς οἱ Τοῦρκοι κλ., θεωροῦσι τοὺς *Ζεϊδίτας* ὡς σχισματικοὺς (*μουτασελέ*), ἐξ οὗ καὶ τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν Τούρκων, δικαιολογούντων οὕτω τὰς ἐπανειλημμένας ἐναντίον τῆς Ὑεμένης ἐκστρατείας.

Τὴν τουρκικὴν ἐν Ὑεμένῃ κυριαρχίαν ἐπαγίωσεν ἡ κατὰ τὸ 1569 ἐπιχειρηθεῖσα πραγματικὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Σερασκέρην (ἀρχιστράτηγον) *Σινὰν πασᾶ* ἐπὶ Σουλτάνου *Σελὶμ Β'*. Ὁ Σινὰν ἔφθασεν εἰς Ὑεμένην διαρκούσης εἰσέτι τῆς ὑπὸ τὸν κατακτητὴν τῆς Νουβίας Ὀσμὰν πασᾶν ἐκστρατείας, καθ' ἣν ἡλώθη ἡ Ταάζ, πόλις ἄλλοτε διάσημος, ἔχουσα δύο ἀραβικὰς ἀκαδημίας, ἱδρυθείσας ὑπὸ τοῦ *Μελὶκ-Μουτζαχὶτ* καὶ τοῦ *Μελὶκ-Ἐφδάλ*, ἐξ ὧν καὶ ἀπεκλήθησαν *Μουτζαχιδιὲ* καὶ *Ἐφδαλιέ*. Τὴν πόλιν ταύτην ὑπέβλεπον οἱ Τοῦρκοι διὰ τοὺς φημολογουμένους αὐτῆς θησαυροὺς ἰνδικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν ἐμπορευμάτων. Ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀφίξεως νέου ἀρχιστρατήγου οἱ Τοῦρκοι ἀπέκρουσαν νέας δυνάμεις τῶν Ζεϊδιτῶν, μετ' ὀλίγον δὲ παρεδόθη καὶ ἡ *Καχιριγέ*, ἡ ἀκρόπολις τῆς Ταάζ, μεθ' ὃ ὁ Σινὰν πασᾶς ἀπέστειλε τὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κυύρτογλου Χαϊρεδδίν, ἐκ Μόκκας εἰς Ἄδεν. Ἡ πόλις, ἥτις σήμερον εἶναι ἀγγλικὴ ἀποικία, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἁλωθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Σινὰν ἐτράπη τότε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ὑεμένης, τὴν ἐπὶ ὑψηλῆς ὀρεινῆς θέσεως κειμένην *Σαννᾶ*, περιβόητον διὰ τὸν καθαρὸν καὶ ξηρὸν αὐτῆς ἀέρα καὶ διὰ τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς πλοῦτον, ὀφειλόμενον εἰς τὰς μετὰ τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς σχέσεις. Τὴν πόλιν ταύτην ἐκυρίευσαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Ἰούλιον τοῦ 1569 μετὰ πεισματωδεστάτας ἐφόδους, καθ' ἃς ἐχρησιμοποίησαν καὶ βαρέα πυροβόλα. Ὁ ἀγὼν ὅμως τῶν Ζεϊδιτῶν ἐξηκολούθει περὶ τὰ πέριξ ὀχυρά. Τὴν 4ην Μαρτίου 1570 οὗτοι ἀνέκτησαν τὴν Σαννᾶ, ἐπὶ τέλους ὅμως, τὴν 18 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν ὑπὸ ὅρους, ἀναγνωρίσαντες τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, ἤτοι τὸ τοῦ κόπτειν νόμισμα καὶ τὸ τῆς μνημονεύσεως τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατὰ τὴν προσευχὴν τῆς Παρασκευῆς *(χουτμπέ)*. Τὴν κατάκτησιν τῆς Ὑεμένης συνεπλήρωσε μετ' ἄλλων δύο στρατηγῶν ὁ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν θέσιν Τούρκου Βεηλέρβεη τῆς Ὑεμένης ἀντὶ τοῦ Σινὰν πασᾶ διορισθεὶς *Μπεχρὰμ πασᾶς*. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀν. καὶ Ν. Ἀραβίας (Χετζάζης καὶ Ὑεμένης) οἱ Τοῦρκοι περιέλαβον ἀρχικῶς καὶ τὴν Ἀβησσυνίαν, ὀνομάζοντες τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Βέην ἢ Βεηλέρβεην τῆς Δζέδδας καὶ Ἀβησσυνίας. Βραδύτερον ἡ Ὑεμένη ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον νομόν, ἄλλον δὲ ἡ Χετζάζη.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἄραβες τοῦ Ὀμάν, ἤτοι τοῦ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον τμήματος τῆς Ἀραβίας, ἔμενον ἀνεξάρτητοι, ἀφότου ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Χαλιφείας (1000 μ.Χ.), κυβερνώμενοι ὑπὸ αἱρετῶν ἀρχόντων, τῶν λεγομένων ἰμάμηδων, λαμβανόντων ἐνίοτε καὶ τὸν τίτλον βασιλέως *(μαλίκ)*, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1154 μέχρι τοῦ 1406. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰσέβαλον δὶς εἰς τὴν χώραν οἱ Πέρσαι. Τῷ 1507—1508 μέγα μέρος τῆς παραλίας τοῦ Ὀμὰν ὡς καὶ τὰς πλουσίας εἰς ἁλιείαν μαργαριτῶν νήσους Μπαχρεΐν κατέλαβον οἱ Πορτογάλοι ὑπὸ τὸν Ἀλβουκέρκην. Ἐκ τῶν τελευταίων ὅμως τούτων ἐξεδιώχθησαν τῷ 1622 ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐπὶ τοῦ Σάχου Ἀμπάς. Τῷ 1624 ἀνεφάνη νέα δυναστεία ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἀραβίας, ἐκλεγέντος ἰμάμου τοῦ *Νάσιρ-ἴμπν-Μούρσιτ* ἐκ τῆς φυλῆς τῶν *Γιούρουμπα*, καταγομένης ἐξ Ὑεμένης. Ἡ δυναστεία αὕτη κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Πορτογάλους ἐκ τῶν πλείστων πόλεων τὰς ὁποίας κατεῖχον, ἀφήσασα αὐτοὺς μόνον εἰς Μασκάτην ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνωσι φόρον εἰς τοὺς Ἄραβας. Τῷ 1651 οἱ Πορτογάλοι ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐκ Μασκάτης, τῷ δὲ 1698 καὶ ἐκ τῶν ἀραβικῶν ἀποικιῶν τῶν Ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ κατόπιν ἱστορία τῆς Δ. Ἀραβίας περιορίζεται εἰς τοπικὰς ἐξεγέρσεις κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἢ διαμάχας μεταξὺ διαφόρων φυλάρχων καὶ ἀρχηγῶν.

Ἡ κίνησις τοῦ Βαχαβισμοῦ.— Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἄρχεται ἐν Ἀραβίᾳ, καὶ δὴ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν τὴν φορὰν ταύτην μερῶν, νέα θρησκευτικὴ κίνησις, ἀξιώσασα ν' ἀναμορφώσῃ τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν καὶ ὡς ἐκ τούτου παραβληθεῖσα πρὸς τὴν ἐν Εὐρώπῃ θρησκευτικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου. Ἡ κίνησις αὕτη εἶναι ἡ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς θρησκευτικῆς σχολῆς τῶν Βαχαβιτῶν, τοῦ *Ἀβδοὺλ-Βαχάπ*, τὸν ὁποῖον οἱ μὲν Τοῦρκοι ἱστορικοὶ παριστῶσιν ὡς κοινόν τινα ἐπαναστάτην καὶ ἀρχηγὸν αἱρέσεως ἀποβλήτου, ἐνῷ ὁ τὴν Ἀραβίαν εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Βαχαβισμοῦ διασχίσας Γερμανὸς καθηγητὴς *Niebuhr* καὶ κατόπιν ὁ *Burkhardt* ὁμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ μεγάλου τινὸς ἀναμορφωτοῦ τοῦ Ἰσλάμ.

Ὁ *Μωχάμμετ-ἴμπν-Ἀβλοὺλ-Βαχὰπ* ἢ *Οὐαχὰπ (ἀβδ οὐλ-βεχχὰπ* σημαίνει *δοῦλος τοῦ Δωρητοῦ τῶν πάντων)* ἐγεννήθη τῷ 1691 ἐν Ἀγιανᾷ, τῆς χώρας τοῦ Νέτζιτ. Κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Βαχχαμπῆ. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὰς ἐν Βασόρᾳ Χανιφικὰς (Χανιφῖται τὸ δόγμα εἶναι οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἄραβες τῶν βορείων μερῶν τῆς Ἀραβίας) σχολάς, ἐξεπλήρωσεν ὡς καλὸς Μουσουλμᾶνος τὸ καθῆκον τῆς εἰς Μέκκαν προσκυνήσεως καί, ἀφοῦ ἔζησεν ὀλίγον καιρὸν εἰς τὸ Ἰσπαχὰν τῆς Περσίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέθλιον χώραν του καὶ ἐγκατεστάθη παρὰ τὴν πόλιν Δεραγιᾶ, τὴν κατόπιν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τῶν Βαχαβιτῶν, κειμένην εἰς ἀπόστασιν 12 ἡμερῶν πορείας νοτίως τῆς Βασόρας. Κατὰ τὰ ταξίδια αὐτοῦ εἶχε παρατηρήσει, ὅτι ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἀπεμακρύνθη πολὺ ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἁπλότητος. Εἶχε διαδοθῆ ἡ πολυτέλεια, ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν ἐξηπλοῦτο, παρὰ τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ εἰσήχθη ἡ τοῦ Μωάμεθ ὡς καὶ διαφόρων ἁγίων καὶ ἁγίων λειψάνων, πρὸς τούτοις δὲ ἡ μαντική, ἡ οἰωνοσκοπία κλπ. Ἐξεγερθεὶς κατὰ τῶν καταχρήσεων τούτων τῆς θρησκείας ὁ Ἀβδοὺλ-Βαχὰπ ἤρχισε νὰ κηρύσσῃ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ὡς ὥρισε τὸ Κοράνιον καὶ ἡ Σουννᾶ, δηλαδὴ ἡ ὀρθόδοξος παράδοσις, κατήγγειλεν ὡς εἰδωλολατρείαν τὸ προσκύνημα τῶν ἁγίων λειψάνων καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Ἱεροῦ τῆς Μέκκας καὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωάμεθ, τὸν ὁποῖον καὶ κατέστρεψαν βραδύτερον οἱ Βαχαβῖται. Ἀπηγόρευσε τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Μωάμεθ ἢ τῶν ἁγίων ὡς καὶ ὅλους τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς Ἰτζμᾶ, δηλαδὴ τῆς γενικῆς συγκαταθέσεως τῶν πιστῶν ἢ τῶν νομοδιδασκάλων, ἐπιτρεπούσης πολλὰς παραβάσεις τῶν αὐστηρῶν διδαχῶν τῆς θρησκείας.

Ἐπολέμησε τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ οἴνου, τοῦ ὀπίου καὶ τοῦ καπνοῦ ἀκόμη, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς μὴ Μουσουλμάνους ἀνοχήν. Δηλαδὴ ἀνεγνώριζε καὶ οὗτος ὡς ἱερὸν τὸ καθῆκον τοῦ πρὸς τοὺς ἀπίστους πολέμου. Τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐδέχθη μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ σεΐχης τῆς Δεραγιὰ *Ἴμπν-Σαούτ*, ὅστις ἐνυμφεύθη καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀβδοὺλ Βαχάπ. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἴμπν-Σαούτ, *Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ*, διέδωσε τὸν Βαχαβισμὸν πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Νετζίτ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Βαχαβισμὸς ἐξετράπη εἰς λῃστείας, καταδείξας τὸν λανθάνοντα χαρακτῆρα τῶν Βεδουίνων Ἀράβων, καὶ ἤρχισε νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν συνοδειῶν τῶν εἰς Μέκκαν μεταβαινόντων προσκυνητῶν. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Σουλτάνων τῆς Τουρκίας, οἵτινες ἐθεωροῦντο προστάται τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας. Τῷ 1798 ἀπεστάλη ἐκ Βαγδάτης στρατὸς ἐναντίον τῶν Βαχαβιτῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τοῦτο ἀνύψωσε τὸ γόητρον τῶν Βαχαβιτῶν. Τῷ 1801 ὁ *Σαούτ*, υἱὸς τοῦ ἐμίρου Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν χωρῶν τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐκυρίευσε τὴν ἡμέραν τοῦ Βαϊραμίου τὰ *Κερμπελᾶ*, τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Σιιτῶν (Περσῶν), ἔσφαξε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως, κατέστρεψε τοὺς ἱεροὺς τάφους τῶν Χασὰν καὶ Χουσεΐν, διεσκόρπισε τὰ προσκυνούμενα ἱερὰ παρὰ Σιίταις λείψανα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του κατάφορτος ἐκ τῶν θησαυρῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον συσσωρευθῆ ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὰ προσκυνήματα ἐκεῖνα. Μετ' ὀλίγον οἱ Βαχαβῖται ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Μέκκαν, καὶ ἀπηγορεύθη μὲν ἡ λεηλασία ἀλλ' οἱ τάφοι καὶ ὅλα τὰ κειμήλια τῆς μωαμεθανικῆς λατρείας κατεστράφησαν. Ὅλαι αἱ τελεταί, τὰς ὁποίας οἱ πουριτανοὶ οὗτοι Μουσουλμᾶνοι ἐθεώρουν περιττάς, ἀπηγορεύθησαν. Ἡ ἐκδίκησις τῶν Σιιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι αἱμοχαρεῖς, δὲν ἤργησε. Τῷ 1802 ὁ ἐμίρης Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε 82 ἐτῶν, ἐδολοφονήθη ὑφ' ἑνὸς φανατικοῦ Σιίτου καθ' ἣν στιγμὴν προσηύχετο εἰς τὸ τέμενος (τζαμὶ) τῆς Δερεγιᾶ. Τὸν διεδέχθη ὁ *Σαούτ*.

Τῷ 1804 οἱ Βαχαβῖται ἐκυρίευσαν τὴν Μεδίναν. Ἱδρύθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ Βαχαβιτικὸν κράτος, ἑτοιμαζόμενον νὰ ἐπιβάλῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐξουσίαν του εἰς ὅλον τὸν ἀραβικὸν κόσμον. Ἐφαίνετο ὅτι ἤρχισεν ἀληθὴς ἀφύπνισις τῆς ἀραβικῆς φυλῆς ὑπὸ νέαν θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ παρακμὴ δὲν ἤργησεν. Ἡ συσσώρευσις τόσων συληθέντων θησαυρῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βαχαβισμοῦ ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν. Αἱ ὑποταχθεῖσαι φυλαὶ ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐπιβληθέντων βαρέων φόρων. Τὰ καραβάνια τῶν προσκυνητῶν, τὰ ὁποῖα συνώδευον Τοῦρκοι στρατιῶται, ἐλῃστεύοντο. Τῷ 1810 ἐβεβηλώθη ὁ ἐν Μεδίνῃ τάφος τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐσυλήθησαν οἱ ἐκεῖ πολύτιμοι θησαυροί.

Ἡ εἴδησις τῆς βεβηλώσεως ταύτης τοῦ τάφου τοῦ Προφήτου τῶν Μουσουλμάνων προὐκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον. Ἐκκλήσεις ἀπηυθύνθησαν εἰς τὸν Σουλτᾶνον τῆς Τουρκίας, ὅστις, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς Χαλίφου, ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἀμύντωρ τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας. Ἤδη ὅμως ἀπὸ τοῦ 1804, ὅτε ἐλήφθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν αἱ πρῶται πληροφορίαι περὶ τῆς προελάσεως τῶν Βαχαβιτῶν καὶ τῆς καταλήψεως τῶν δύο ἱερῶν πόλεων καὶ περὶ τοῦ κινδύνου ὅστις ἠπείλει ἀκόμη καὶ τὴν Βασόραν, συγκίνησις μεγάλη κατέλαβε τὸ Διβάνιον. Ὁ Σουλάνος Σελὶμ Γ' εἰς ἰδιόγραφόν του διάγγελμα πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην, διάγγελμα ὅπερ ὁ τότε Πρῶσος ἐπιτετραμμένος τῆς Πρωσίας ἐν τῇ τουρκικῇ πρωτευούσῃ χαρακτηρίζει ὡς κεραυνοβόλον ἐν τῇ σχετικῇ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας ἐκθέσει, κατηγόρει φανερῶς τοὺς ὑπουργούς του ἐπὶ ἀκηδίᾳ καὶ προδοσίᾳ, διότι παρημέλησαν νὰ λάβωσι τὰ δέοντα μέτρα πρὸς καταστροφὴν τῶν «ἐχθρῶν τούτων τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας καὶ προστασίαν τοὐλάχιστον τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδίνης ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων αὐτῶν». Συγχρόνως ὁ Σουλτᾶνος διώρισε τὸν ἐν Χαλεπίῳ διατρίβοντα *Βεκιλχὰρτζ-Ἀχμὲτ πασᾶν* Διοικητὴν Δζέδδας καὶ ἀρχιστράτηγον τῆς ἐναντίον τῶν Βαχαβιτῶν ἐκστρατείας καὶ διέταξε τὸν πασᾶν τῆς Βαγδάτης καὶ τὸν τοπάρχην τῆς Αἰγύπτου, τὸν διαβόητον *Μωχαμὲτ Ἀλῆ πασᾶν*, νὰ ἐκκινήσωσι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς πολεμικῶν δυνάμεων καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ Βεκιλχάρτζ. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος οὐδὲν κατώρθωσε κατὰ τῶν Βαχαβιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκθρασυνθέντες προέβησαν μέχρι καταστροφῆς τῶν μωαμεθανικῶν προσκυνημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τουρκία εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλους σοβαροὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, συχνοὺς πολέμους μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ ἄλλων, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ τὸν ἐναντίον τοῦ σατραπισμοῦ καὶ τιμαριωτισμοῦ ἀναληφθέντα ἀγῶνα πρὸς συγκέντρωσιν τῆς διοικήσεως εἰς χεῖρας τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, τὸ Διβάνιον ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ σοβαρῶς εἰς βοήθειαν τὸν φιλόδοξον σατράπην τῆς Αἰγύπτου Μωχαμὲτ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν κατόπιν γεγονότων, ἐδέχθη ὄχι ἐξ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Σουλτᾶνον καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀλλ' ὅπως προπαρασκευάσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἰδικῶν του σχεδίων.

Ἡ κατὰ τῶν Βαχαβιτῶν ἐκστρατεία ἤρχισε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1811 μὲ ἓν σῶμα ἐκ 10000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν *Τοσοὺν πασᾶν*, υἱὸν τοῦ Μωχαμὲτ Ἀλῆ, ἄγοντα ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἀπέβησαν εἰς Χετζάζην ἄνευ ἀντιστάσεως, διότι ὁ Ἴμπν-Σαοὺτ εὑρίσκετο εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Βαγδάτης. Ἐπέστρεψεν ὅμως ταχέως πρὸς τὴν Μέκκαν καὶ ἐνίκησε τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν ὑποστάντα μεγάλας ἀπωλείας. Ἐπὶ τέλους οἱ Αἰγύπτιοι κατέλαβον τὴν Μέκκαν καὶ τὴν Μεδίναν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι.

Τῷ 1813 ὁ Μωχαμὲτ Ἀλῆ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν αὐτοπροσώπως μὲ νέον στρατόν. Ἐπροχώρησεν ἀρκετά, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ συνάψῃ μάχην ἀποφασιστικήν. Τῷ 1814 ὁ Τοσοὺν ἐνικήθη πάλιν παρὰ τὴν Ταΐφ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ὁ Σαούτ, ὁ δὲ υἱός του *Ἀβδουλλὰχ* ἐζήτησεν εἰρήνην, ἀλλ' ὁ Μωχαμὲτ Ἀλῆ ἀπέρριψε τὰς προτάσεις του καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1815 ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Νέτζιτ, ἐνίκησε τὸν στρατὸν τῶν Βαχαβιτῶν καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τὴν *Κασίμι*. Συνεφωνήθησαν τότε οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ἀβδουλλὰχ ἠρνήθη νὰ τοὺς ἐκτελέσῃ. Οἱ ὅροι οὗτοι περιελάμβανον τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ τελευταίου τούτου ἁρπαγέντων κειμηλίων τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μωχαμὲτ Ἀλῆ ἐπέστρεψεν εἰς Αἴγυπτον καὶ τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ ἄλλος θετὸς υἱός του, ὁ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς *Ἰβραχήμ*, ὁ ἐκστρατεύσας κατόπιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ἐνίκησε τὸν Ἀβδουλλὰχ καὶ μετὰ πολλὰς περιπε-

Digitized by Google

τείας, ἀφοῦ ἐξησφάλισε καὶ τὴν βοήθειαν διαφόρων ἀραβικῶν φυλῶν, ἔφθασεν ἐνώπιον τῆς κυρίως πρωτευούσης τῶν Βαχαβιτῶν, δηλαδὴ τῆς *Δεραγιᾶ*. Μετὰ ἑξάμηνον πολιορκίαν, καθ' ἣν ὁ Ἀβδουλλὰχ ἀντέταξεν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν, ἡ Δεραγιὰ ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ Ἀβδουλλὰχ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων 400 πολεμιστῶν του παρεδόθη καὶ ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Μωχαμὲτ Ἀλῆ, οἱ Βαχαβῖται αἰχμάλωτοι περιήχθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ διεπομπεύθησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐπὶ τέλους δὲ ἀπεκεφαλίσθησαν ὅλοι. Ἡ πόλις Δεραγιὰ κατεστράφη τελείως, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις τοῦ Νέτζιτ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν αἰγυπτιακὰς φρουράς.

Ὁ Βαχαβισμὸς ἐφαίνετο ὅτι ἐξέλιπε. Ἀλλὰ τῷ 1824, διαρκούσης τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος Τουρκικῆς ἐκστρατείας, ὁ *Τουρκί*, υἱὸς τοῦ Ἀβδουλλάχ, ἐκινήθη πάλιν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἐπανίδρυσε τὸ βαχαβιτικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Ριὰδ (Ἐρ-ριάτ)*. Τὸ κράτος αὐτὸ ἔζησε 10 ἔτη πληρῶνον φόρον ὑποτελείας εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Τῷ 1834 ὁ Τουρκὶ ἐδολοφονήθη. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του *Φεσάλ* ὅστις ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον. Διὰ τοῦτο δὲ ἐξεθρονίσθη καὶ ἀπεστάλη αἰχμάλωτος εἰς Κάϊρον, εἰς δὲ Ριὰδ ἐγκατεστάθη εἷ. τῶν ἀντιπάλων του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισεν ὁ πόλεμος τοῦ Μωχαμὲτ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Τουρκίας. Ὁλόκληρος ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς διετέθη διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μωχαμὲτ Ἀλῆ προυχώρησεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀπειλῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν. εἰς τὴν ὁποίαν ἴσως καὶ θὰ ἔφθανεν ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης αἱ αἰγυπτιακαὶ φρουραὶ ἀπεσύρθησαν ἐκ τῶν πόλεων τῆς Ἀραβίας.

Τῷ 1842 ὁ Φεσὰλ δραπετεύσας ἐκ τῆς ἐν Καΐρῳ φυλακῆς του ἀνεφάνη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀραβίας καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς Ἐμίρης. Τὰ ὀλίγα εἰς Ριὰδ ὑπολειφθέντα αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἐδιώχθησαν καὶ μετ' αὐτῶν ἐξέλιπεν ἐξ Ἀραβίας καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος αἰγυπτιακῆς ἢ τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐφαίνετο τότε ὅτι οἱ Βαχαβῖται θὰ κυριαρχήσωσιν ὁλοκλήρου τῆς Ἀραβίας. Ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἀσίρ. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξωσι τὴν Ὑεμένην, ἐνῷ ὁ Σεΐχης τοῦ ὀρχιπελάγους τῶν νήσων Μπαχρεῖν ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀγγλίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἱδρύθη νέον ἀντίζηλον ἀραβικὸν Κράτος ὑπὸ τὸν *Ἀβδαλλὰχ Ἴμπν-Ρασὶτ* εἰς τὸ *Δζεμπέλι-Σαμμάρ*, βορειοανατολικῶς τοῦ Νέτζιτ. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑποτελὴς καὶ σύμμαχος τοῦ Φεσάλ. Ἐπωφεληθεὶς ὅμως τῆς ἐν Καΐρῳ φυλακίσεως τούτου ἐξέτεινε τὸ κράτος του καὶ ἔμεινε κατ' ὄνομα μόνον ὑποτελὴς τῶν Βαχαβιτῶν. Ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ *Ἐλ Χαΐλ* ὠχυρώθη καὶ ἐξωραΐσθη. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀβδαλλὰχ ἐξέτεινε τὸ κράτος του ἔτι περισσότερον, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν διετήρει καλὰς σχέσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διῆγεν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς Βαχαβίτας πληρώνων εἰς αὐτοὺς τακτικῶς φόρον. Οὕτω κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξῃ καὶ μεταρρυθμίσῃ εἰρηνικῶς τὴν χώραν του, ἥτις ἔγινεν, ὡς λέγεται, τὸ πρότυπον κράτους εὐνομουμένου.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν πάλιν ἀλληλοσυγκρούσεις, ἐκ τούτων δὲ ἐπωφελούμενος κατόπιν ὁ μέγας Βεζίρης *Μιτχὰτ πασᾶς*, τότε Γενικὸς Διοικητὴς Βαγδάτης, ἔστειλεν ὀλίγον τουρκικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἀγγλίας κατέλαβε τὴν εἰς τὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην *Ἐλ-Χασᾶ* καὶ μέγα μέρος τοῦ Νέτζιτ, ἐγκαταστήσας τουρκικὴν διοίκησιν (*σαντζάκιον*) εἰς *Νέτζιτ*. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι διὰ πρώτην φορὰν διεξεδίκησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Νέτζιτ, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Αἰγύπτιοι. Ἡ τουρκικὴ αὕτη ἐπέμβασις περιγράφεται λεπτομερῶς εἰς τὰ τουρκιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ ἐκδοθέντα ἀπομνημονεύματα τοῦ Μιτχὰτ πασᾶ. Ἔπλευσε τότε καὶ κάποιον μικρὸν τουρκικὸν πολεμικὸν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, ὅπου ἡ τουρκικὴ σημαία δὲν εἶχεν ἐμφανισθῆ ἀπὸ 300 ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβουν καὶ τὴν νῆσον Μπαχρεΐν, τὴν κυριωτέραν τοῦ ὁμωνύμου ἀρχιπελάγους ἀλλ' ἀπέτυχον χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν μιᾶς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου.

Ἀνάμιξις τῆς Τουρκίας.—Τὰ κατόπιν ἔτη ἐσημείωσαν συγκρούσεις μεταξὺ *Ἴμπν-Ρασὶτ* καὶ *Ἴμπν-Σαούτ*. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ Ἴμπν-Ρασίτ, δηλαδὴ ὁ ἀντίπαλος τῶν Βαχαβιτῶν, κυριαρχήσας οὕτως ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς ΒΑ. Ἀραβίας. Οἱ Τοῦρκοι ἢ μᾶλλον ὁ Σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ-Χαμίτ, ὑπεστήριζε τὸν Ἴμπν-Ρασίτ, φαίνεται δὲ ὅτι τὴν πολιτικὴν ταύτην ηὐνόουν καὶ οἱ Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐκ τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης εἶχον ἀρχίσει νὰ δεικνύουν πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον, ἔχοντες τὸ σχέδιον νὰ εὐνοήσωσι τὴν ἐπιρροὴν τῆς Τουρκίας εἰς τὸ Κουΐτ, λιμένα τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ὅπου θὰ κατέληγεν ὁ σιδηρόδρομος τῆς Βαγδάτης. Οἱ Τοῦρκοι ἐκίνουν τὸν Ἴμπν-Ρεσὶτ κατὰ τοῦ Σεΐχου τοῦ Κουΐτ, *Μουμπαρὲκ-ἐσ-Σαμπάχ*. Οὗτος ὅμως ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς Ἄγγλους. Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀνέλαβε τὴν ἐπίσημον προστασίαν τοῦ Κουΐτ· διεκήρυξεν ὅμως, τῷ 1903, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις ναυτικῆς βάσεως ἢ ὀχυροῦ λιμένος εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς σοβαρὰ ἀπειλὴ κατὰ τῶν ἀγγλικῶν συμφερόντων καὶ θὰ συνεπήγετο ἀντίστασιν δι' ὅλων τῶν μέσων. Ἡ σθεναρὰ αὕτη στάσις τῆς Ἀγγλίας ἐναντίον τῶν ὑπὸ τῆς Γερμανίας ὠθουμένων Τούρκων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς σπουδαιότητος τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον ἐδάφη διὰ τὰς μετὰ τῶν Ἰνδιῶν συγκοινωνίας τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Ὁ Σεΐχης τοῦ Κουΐτ συνεμάχησεν ὡσαύτως μετὰ τῶν *Μουντεφίκ*, δηλαδὴ τῶν ἀραβικῶν φυλῶν τῆς Μεσοποταμίας, καὶ τῶν Βαχαβιτῶν, τῶν ὁποίων ἐφιλοξένει τὸν ἀρχηγόν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ Ἴμπν-Σαοὺτ* ἐπολέμησαν ἐναντίον τοῦ Ἴμπν-Ρεσὶτ καὶ περιώρισαν αὐτὸν τῷ 1904 εἰς τὴν *Χαΐλ*, τὴν πρωτεύουσάν του. Ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο ἐμιρῶν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἔτη, διότι οἱ Τοῦρκοι ὑπεστήριζον καὶ διὰ στρατοῦ τὸν Ἴμπν-Ρεσίτ. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον περισπασμοὺς καὶ εἰς τὴν Ὑεμένην, συνεβιβάσθησαν ἐπὶ τέλους μὲ τοὺς Βαχαβίτας.

Ἡ περίοδος αὕτη τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῆς Ἀραβίας χαρακτηρίζεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τὸ ἰδιάζον ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ δεικνύῃ ἡ Τουρκία ἐπὶ Σουλτάνου Χαμὶτ διὰ τὰ πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν μέχρι τῆς Ἀραβίας, ἤτοι διὰ τὴν Χετζάζην, τὸ Ἀσὶρ καὶ τὴν Ὑεμένην. Πρόσχημα τῆς τουρκικῆς ταύτης πολιτικῆς ἦτο ὁ πανισλαμισμός, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀβδοὺλ-Χαμὶτ ἤλπιζε νὰ κατώρθωνεν ἐν μέρει νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰς 70 περίπου ἑκατομμύρια ἀνερχομένων Μουσουλμάνων τῶν Ἰνδιῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας καὶ ἔχῃ οὕτως ἓν μέσον ἀντιπολιτεύσεως καὶ πιέσεως ἐναντίον τῆς πολεμούσης αὐτὸν Ἀγγλίας. Συγχρόνως ἤλπιζεν ὁ Σουλτᾶνος Χαμὶτ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ γόητρόν του ὡς Χαλίφης παρὰ τῷ Μουσουλμανικῷ κόσμῳ καὶ ἐπιδείξῃ οὕτως εἰς τὸν τουρκικὸν λαὸν ἱκανοποιητικόν τι ἀντιστάθμισμα διὰ τὰς κολοσσιαίας ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐν Εὐρώπῃ. Πρὸς τοῦτο συνήθροισεν εἰς τὴν αὐλήν του διαφόρους Ἄραβας Σεΐχας ἢ ψευδοσεΐχας καὶ διεξῆγε πανισλαμικὴν προπαγάνδαν εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ὀλλανδικὰς ἀποικίας τῆς Σουμάτρας, τῆς Ἰάβας καὶ τῆς Βορνέου. Ἀλλ' ὡς σπουδαιότερον μέσον πανισλαμικῆς προπαγάνδας ἐπεχείρησεν ὑπὸ γερμανικὴν ἴσως ἔμπνευσιν τὴν πραγματοποίησιν ἔργου κολοσσιαίου τὸ ὁποῖον προωρίζετο νὰ ἐνισχύσῃ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἱερῶν πόλεων, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνας. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ὁ σιδηρόδρομος τῆς Χετζάζης. ὅστις ἀρχίζων ἐκ Δαμασκοῦ ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ μέχρι Μέκκας, ἥτις θὰ συνεδέετο οὕτω σιδηροδρομικῶς ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ γραμμὴ ἐπερατώθη μόνον μέχρι Μεδίνας, διότι μετὰ τὸν Χαμὶτ οἱ Νεότουρκοι διέκοψαν τὸ ἔργον τῆς κατασκευῆς. Τὰς ἐργασίας διηύθυνε ὁ Γερμανὸς μηχανικὸς Μάϊσνερ. Τὸ ἔργον συνετελέσθη παρ' ὅλας τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας συνεπῆγεν ἡ ἔλλειψις ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ μεταφέρεται ἀπὸ πολὺ μακράν. Τὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκτίθενται λεπτομερέστατα ὑπὸ τοῦ *Ἄουλερ πασᾶ* εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Die Hedschasbahn» λίαν ἐνδιαφέρον ἔργον αὐτοῦ (Gotha, 1906, Justus Perthos).

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ ἐκαλλιέργει πολὺ τὰς μετὰ τοῦ Σερίφου τῆς Μέκκας σχέσεις. Ἀπέστελλεν εἰς Μέκκαν τακτικῶς τὴν συνοδείαν τῶν ἱερῶν δώρων, δηλαδὴ τάπητας πολυτίμους, ὑφάσματα διὰ τὸ ἱερὸν τῆς Καάβας καὶ χρήματα διὰ τὸν Σερίφην καὶ τοὺς Σεΐχας. Ὅταν ὅμως ἦλθεν εἰς τὰ πράγματα τὸ νεοτουρκικὸν καθεστώς, ἐπῆλθε τελεία ἀνατροπὴ εἰς τὴν τουρκικὴν πολιτικήν. Οἱ Νεότουρκοι προσεποιοῦντο μὲν ὅτι ἀκολουθοῦσι τὴν αὐτὴν πανισλαμικὴν πολιτικὴν καὶ ἐπηγγέλλοντο ὅτι ἐπιδιώκουσι τὴν συναδέλφωσιν τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν φυλῶν, κατὰ βάθος ὅμως εἰργάζοντο πρὸς ἐξόντωσιν τῶν μὴ τουρκικῶν στοιχείων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ὁμοθρήσκων Ἀράβων τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἐκ τῆς πολιτικῆς ταύτης τῶν Νεοτούρκων ἐδημιουργήθη μεγάλη δυσαρέσκεια τοῦ Ἀραβικοῦ κόσμου, ὅστις ἤρχισε πλέον νὰ σκέπτεται περὶ τῆς ἐθνικῆς του ἀποκαταστάσεως.

Ἐθνικαὶ ἐνέργειαι τῶν Ἀράβων. — Ὡς κατάλληλον πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν ἐθεώρησαν κατ' ἀρχὰς οἱ Ἄραβες τὸν Ἰταλοτουρκικὸν καὶ κατόπιν τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912. Συνῆλθον τότε συροαραβικὰ συνέδρια ἐν Βηρυττῷ καὶ κατόπιν ἐν Παρισίοις. Ἐθνικὰ κομιτᾶτα ἐλειτούργουν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἡ ὅλη αὕτη δρᾶσις δὲν κατέληξεν εἰς οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα, διότι δὲν εὕρισκον εἰσέτι ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν καὶ διότι αἱ ἐνδιαφερόμεναι Μεγάλαι Δυνάμεις ἐπεδίωκον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἰδικῆς των ἑκάστη ἐπιρροῆς εἰς τὰς ἀραβικὰς χώρας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 ὁ Πουανκαρέ, πρωθυπουργὸς τότε τῆς Γαλλίας, διεκήρυξεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς γαλλικῆς Βουλῆς, ὅτι ἡ Γαλλία ἔχει ἀρχαῖα πατροπαράδοτα συμφέροντα ἐν Συρίᾳ, τὰ ὁποῖα ἐννοεῖ νὰ μείνουν σεβαστά. Ἡ δήλωσις αὕτη τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἄραβας τῆς Συρίας εἰς τὰς χωριστικὰς τάσεις των. Οὕτως ὁ παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ εἴσοδος τῆς Τουρκίας εἰς αὐτὸν εὗρον τὸν ἀραβικὸν κόσμον ἐν ἀναβρασμῷ ἀντιτουρκικῷ. Οἱ Νεότουρκοι ἔστειλαν εἰς Συρίαν τὸν στρατηγὸν *Δζεμὰλ πασᾶν*, Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, ὡς εἶδος Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὅπως παρασκευάσῃ τὴν ἐναντίον τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ καὶ τῆς Αἰγύπτου γερμανοτουρκικὴν ἐκστρατείαν. Ἔκαμεν ὅμως πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν διὰ νὰ ἀποτύχῃ ἡ ἐκστρατεία αὕτη, διότι, θεωρήσας ὅτι ἐδίδετο εἰς τοὺς Τούρκους ἡ εὐκαιρία νὰ πατάξωσιν ὁριστικῶς τὸ ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἀραβικὸν στοιχεῖον, ἐγένετο παραίτιος τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἀράβων τῆς κυρίως Ἀραβίας.

Εὐθὺς μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ ὁ Δζεμὰλ ἐνήργησε νὰ θραυσθῶσιν αἱ σφραγῖδες τῶν ἐν Βηρυττῷ καὶ Δαμασκῷ Προξενείων τῆς Γαλλίας καὶ κατέσχε τὰ ἀρχεῖα. Ἐξ αὐτῶν ἤντλησε διάφορα ἔγγραφα ἐνοχοποιοῦντα τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐθνικῆς κινήσεως τῶν Ἀράβων. Κυρίως ἐβασίσθη ἐπὶ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Μπομπάρ, ὅστις μετέδιδεν εἰς τὸν ἐν Βηρυττῷ Πρόξενον τῆς Γαλλίας μίαν συνδιάλεξιν, τὴν ὁποίαν ἔσχε μετὰ τοῦ *Σεφὶκ-ἀλ-Μουάγιαδ*, βουλευτοῦ εἰς τὴν τουρκικὴν βουλήν, ἀπογόνου ἀρχαίας ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῆς Δαμασκοῦ. Ὁ Σεφὶκ βέης λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης δηλώσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας, ἠθέλησε νὰ μάθῃ, ἂν ἐν περιπτώσει ἀραβικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ καταλάβῃ τὰς πύλας τῆς Κιλικίας δι' ἑνὸς σώματος στρατοῦ καὶ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποστολὴν τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Συρίαν. Ἡ ἀπάντησις ὅμως τοῦ Μπομπὰρ δὲν ἦτο ἐνθαρρυντική. Συγχρόνως εὑρέθη μεταξὺ τῶν κατασχεθέντων ἐγγράφων τοῦ προξενικοῦ ἀρχείου κατάλογος Ἀράβων λαμβανόντων ἐπιχορηγήσεις ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας ὡς καὶ ἔγγραφα περὶ συριακῶν κομιτάτων ἐν Αἰγύπτῳ. Συνεπείᾳ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ὁ Δζεμὰλ πασᾶς συνέστησε στρατοδικεῖον εἰς Ἐλ-Ἀλᾶ, τὸ ὁποῖον κατεδίκασεν εἰς θάνατον 134 Ἄραβας, κυρίως δὲ τὸν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον *Σεφὶκ-ἀλ-Μουάγιαδ*, τὸν Γερουσιαστὴν *Ἀβδοὺλ-Χαμὶτ-Ζαχραούη*, καὶ πολλοὺς δημοσιογράφους καὶ διανοουμένους. Ἅπαντες οὗτοι ἀπηγχονίσθησαν, συγχρόνως δὲ ἐξετοπίσθησαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πλεῖσται ὅσαι ἀραβικαὶ οἰκογένειαι τῆς Συρίας. Περὶ τῆς δίκης ταύτης καὶ τῶν κατασχεθέντων ἐγγράφων ἐδημοσίευσεν ὁ Δζεμὰλ ἰδιαίτερον βιβλίον γαλλιστὶ καὶ τουρκιστί.

Ἡ τοιαύτη δρᾶσις τοῦ Δζεμὰλ πασᾶ ἐξήγειρεν ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς κυρίως Ἀραβίας. Ὁ Ἐμίρης τῆς Μέκκας, ὁ κατόπιν βασιλεὺς *Χουσεΐν*, πατὴρ τοῦ Ἐμίρου *Φαϊσάλ*, σήμερον βασιλέως τοῦ Ἰράκ, ἀπηυθύνθη εἰς τὸν Σουλτᾶνον Μεχμὲτ Ρεσὰτ ζητῶν χάριν διὰ τὸν Μουάγιαδ, τὸν *Ζαχραούη* καὶ τοὺς ἄλλους κορυφαίους. Ὁ Ρεσάτ, ὑποχείριος καθ' ὅλα τῶν Νεοτούρκων, ἐκώφευσεν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἀράβων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Χουσεΐν συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἄγγλων εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα, ἀνακηρύξας ἰδικόν του ἱερὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κηρυχθέντος ἱεροῦ πολέμου (*Δζιχάτ*). Τὰς περιπετείας τῆς ἐκστρατείας ταύτης περιέγραψεν ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης T. E. Lawrence εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον The revolt in the Desert ἔργῳ αὐτοῦ. Ὁ ρόλος τῶν ἀραβικῶν σωμάτων συνίστατο κυρίως εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ παρακώλυσιν τῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἐφοδιοπομπῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἄγγλοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐθριάμβευσαν καὶ ὁ Σερίφης Χουσεΐν ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῆς Χετζάζης ἐφιλοδόξησε νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλου Ἀραβικοῦ κράτους περιλαμβάνοντος καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ βασιλείου τῆς Χετζάζης ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν νικητῶν συμμάχων, ὁ δὲ Ἐμίρης Φαϊσάλ, υἱὸς τοῦ Βασιλέως Χουσεΐν, συμμετασχὼν τῆς Συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης, ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν τῆς 10ης Αὐγούστου 1920, διὰ τῆς ὁποίας ὅμως δὲν καθωρίζοντο τὰ ὅρια τοῦ ἀραβικοῦ τούτου κράτους. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε βραχύβιον, διότι παραλλήλως μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Κεμὰλ τουρκικοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος τῆς Ἀνατολῆς, τὸ ὁποῖον ἐξεμηδένισε διὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν, ἀνεπτύχθη καὶ ἐν Ἀραβίᾳ κίνημα βαχαβιτικὸν σαρῶσαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν καὶ τὸ ἀραβικὸν κατασκεύασμα τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν.

Digitized by Google

Ἀναβίωσις τοῦ Βαχαβιτισμοῦ.—Ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' αἰῶνος ἤρχισεν ἐκδηλουμένη κίνησις ἀναβιώσεως τοῦ Βαχαβιτισμοῦ, ὅστις ἀπὸ τριῶν τετάρτων αἰῶνος εἶχε περιπέσει εἰς νεκροφάνειαν. Ὁ νεαρὸς *Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ-Ἴμπν-Σαούτ*, ἀπόγονος τοῦ ὁμωνύμου πρὸς αὐτὸν πρώτου ἀρχηγέτου τῶν Βαχαβιτῶν, κατώρθωσε ν' ἀπελευθερώσῃ μέγα μέρος τῆς χώρας τῶν προγόνων του ἀπὸ τῆς δυναστείας τοῦ Ἴμπν-Ρεσὶτ καὶ νὰ προσελκύσῃ ἀραβικάς τινας φυλὰς εἰς τὸν ἀγῶνά του. Τῷ 1913-14, ἐπωφελούμενος τῶν συνεπείᾳ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων περισπασμῶν τῆς Τουρκίας ἐκυρίευσε τὴν *Χουφοὺφ* καὶ ὁλόκληρον τὸ τουρκικὸν Νέτζιτ, ἐκδιώξας τὰς ἐκεῖ τουρκικὰς φρουράς. Πρὶν ἢ ἑτοιμασθῶσιν, ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν Βαχαβιτῶν οἱ Τοῦρκοι περιεπλάκησαν εἰς τὸν μέγαν πόλεμον. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον διορίσει ἐν τῷ μεταξὺ πολιτικὸν πράκτορα εἰς τὴν ἕδραν τοῦ Ἴμπν Σαούτ, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἐχθροπραξίας κατὰ τοῦ κράτους τοῦ Δζεμπέλι-Σαμμάρ, ἤτοι κατὰ τοῦ Ἴμπν-Ρεσίτ, συμμάχου τῶν Τούρκων. Τῷ 1916 ὁ Ἴμπν-Σαοὺτ ὑπέγραψε καὶ συνθήκην φιλίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου εἶχε μετατεθῆ εἰς Μέκκαν, συνεπείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Σερίφου Χουσεῒν κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Ἴμπν-Σαούτ, ὁ ὁποῖος ἐφιλοδόξει νὰ κατακτήσῃ ὁλόκληρον τὴν Ἀραβίαν, δὲν εἶδε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ἀνάμιξιν τοῦ Χουσεΐν. Διὰ τοῦτο ἔπαυσε πᾶσαν σύμπραξιν μετὰ τῶν Ἄγγλων, ἀναμένων τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ἄλλως τε ἀνεφύησαν καὶ ἐδαφικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο ἐμιρῶν. Οἱ Ἄγγλοι προσεπάθησαν νὰ τοὺς συμβιβάσωσιν, ἀλλ' ὁ Σερίφης καὶ ἤδη βασιλεὺς τῆς Μέκκας, ὑπερήφανος διὰ τὰς νίκας του, καὶ ἔχων τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας ἦτο ἀδιάλλακτος. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ παγκοσμίου πολέμου ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μέκκας ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰ ἀμφισβητούμενα ἐδάφη, ἀλλ' ἐνικήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ Ἴμπν-Σαούτ, ὁ ὁποῖος ἤρχισε πλέον νὰ ἀπειλῇ καὶ τὴν Μέκκαν, ἐπὶ πλέον δὲ εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀσίρ, ἤτοι τὸ μεταξὺ Χετζάζης καὶ Ὑεμένης τμῆμα τῆς Ἀραβίας, καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ Σαμπία.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε τῷ 1921, καὶ τῷ 1922 καθ' ὅλην τὴν μικρασιατικὴν ἡμῶν ἐκστρατείαν καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ 1925. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1925 οἱ Βαχαβῖται κατέλαβον τὴν Μέκκαν. Ὁ βασιλεὺς Χουσεῒν παρῃτήθη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του *Ἀλῆ*, ὁ ὁποῖος κατέφυγεν εἰς Δζέδδαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν κατέλαβον οἱ Βαχαβῖται μετὰ μακρὰν πολιορκίαν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέφυγον τὰς ἐφόδους. Ἔκτοτε ἡ τέως σεριφικὴ αὐλὴ εὑρίσκεται ἐν Κύπρῳ, ὁ δὲ Βαχαβίτης Ἐμίρης *Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ-Ἴμπν-Σαούτ*, ἀνακηρυχθεὶς βασιλεύς, κυριαρχεῖ τῶν δύο τρίτων τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου.

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

1) Χετζάζη-Νέτζιτ καὶ ἐξαρτήματα. — Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν τέως Ἐμιράτων τοῦ Νέτζιτ καὶ τῆς Μέκκας ὑπὸ τὸν Βαχαβίτην Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ-Ἴμπν-Σαοὺτ τὸ Βαχαβιτικὸν κράτος ἐκτείνεται εἰς τὰ δύο τρίτα περίπου τῆς ὅλης Ἀραβικῆς χερσονήσου, ὄχι μόνον ἀπειλοῦν καὶ αὐτὴν ἴσως τὴν ὕπαρξιν τῶν βορείων μεταπολεμικῶν ἀραβικῶν δημιουργημάτων τῆς Ὑπεριορδανίας καὶ τοῦ Ἰράκ, ἀμφοτέρων ὑπὸ ἀγγλικὴν ἐντολήν, ἀλλὰ φιλοδοξοῦν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ πρὸς νότον πρὸς τὸ Ἀσάρι, τὸ ὁποῖον ἀντιποιεῖται καὶ τὸ διὰ τῆς ἰταλικῆς φιλίας ἐνισχυθὲν κράτος τῆς Ὑεμένης, πιθανῶς δὲ ἀποβλέπον καὶ εἰς τὸ νὰ συνενώσῃ ὁλόκληρον τὴν Ἀραβίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἀγγλία κατενόησε τὴν ἀνάγκην ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ νέον κράτος καὶ κανονίσῃ τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις διὰ τακτικῆς συνθήκης. Αἱ σχετικαὶ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν τῷ 1927 ἐν Δζέδδᾳ μεταξὺ τοῦ sir Gilbert Clayton ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Χετζάζης πρίγκιπος Φαϋσάλ, Ἀβδ-οὺλ-Ἀζὶζ-ἐλ-Σαούτ, ἐκ μέρους τῶν Βαχαβιτῶν, ἡ δὲ συνθήκη ὑπεγράφη ἐκεῖ τὴν 20ὴν Μαΐου 1927. Ἀλλ' αἱ ἐπικυρώσεις ἀντηλλάγησαν μόλις τὴν 17ην Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἡ συνθήκη αὕτη τῆς Δζέδδας ἔχει τὸν τύπον «συνθήκης φιλίας καὶ ἀγαθῆς συνεννοήσεως», ὡς ἀποκαλεῖται ἐν τῷ προοιμίῳ, ἀριθμεῖ δὲ 11 ἄρθρα. Διὰ τοῦ 1ου ἄρθρου ἡ Ἀγγλία ἀναγνωρίζει τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῶν κτήσεων τοῦ «βασιλέως τοῦ Χετζάζ-Νέτζιτ καὶ ἐξαρτημάτων». Κατὰ τὸ 2ον ἄρθρον εἰρήνη καὶ φιλία θέλει ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, ἑκάτερον δὲ τῶν συμβαλλομένων μερῶν θέλει λαμβάνει ἅπαντα τὰ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ μέτρα, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐδαφῶν του ὡς βάσεως δι' ἐκνόμους ἐνεργείας διευθυνομένας ἐναντίον τῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας τοῦ ἑτέρου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Χετζάζης ἀναλαμβάνει νὰ διευκολύνῃ τὸ εἰς Μέκκαν καὶ Μεδίναν προσκύνημα τῶν Μουσουλμάνων ὑπηκόων τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ μέτρῳ καὶ τὸ τῶν ἄλλων Μουσουλμάνων, διακηρύττει δὲ ὅτι οἱ προσκυνηταὶ θέλουσιν ἔχει πᾶσαν ἀσφάλει[illegible] προσώπου καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν κατὰ τὴ ἐν Χετζάζῃ διαμονὴν (ἄρθρ. 3). Εἰδικαὶ διατάξ[illegible]ονίζουσι τὰ τῆς περιουσίας τῶν ἐν Χετζάζῃ ἀποθνησκόντων Ἄγγλων ὑπηκόων προσκυνητῶν (ἄρθρ. 4). Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀναγνωρίζει τὴν «ἐθνικὴν κατάστασιν» (ἐν τῷ ἀγγλικῷ κειμένῳ national status) ἢ ὑπηκοότητα ἁπάντων τῶν ὑπηκόων τοῦ βασιλέως τοῦ Χετζὲζ-Νέτζιτ κτλ. ὅσοι εὑρίσκονται εἰς τὰ ἀγγλικὰ ἐδάφη ἢ εἰς τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν τοιαῦτα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ βασιλεὺς τῆς Χετζάζης ἀναγνωρίζει τὴν ἐθνικὴν (βρεττανικὴν) κατάστασιν ἁπάντων τῶν ὑπηκόων τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος ὡς καὶ ἅπαντα τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύοντα τῆς βρεττανικῆς προστασίας, ὁποτεδήποτε εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν ἐδαφῶν τῆς Χετζάζης-Νέτζιτ (ἄρθρ 5). Ἀναλαμβάνει ὡσαύτως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρῇ εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἀραβικῶν χωρῶν τοῦ Κουεῒτ καὶ Μπαχρέϊν ὡς καὶ μετὰ τῶν σεϊχῶν τοῦ Κάτταρ καὶ τῆς παραλίας τοῦ Ὀμάν, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς ἰδικὰς μετὰ τῆς Ἀγγλίας σχέσεις (ἄρθρ. 6). Διὰ τοῦ 7ου ἄρθρου ὁ βασιλεὺς τῆς Χετζάζης ὑποχρεοῦται νὰ συμπράττῃ δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ μέσων εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλεμπορίας. Ἡ διάρκεια τῆς συνθήκης εἶναι ἑπταετής.

Εἰς τὴν κυρίως συνθήκην εἶναι παρῃρτημέναι ἐπιστολαὶ ἀνταλλαγεῖσαι μεταξὺ τῶν δύο μερῶν

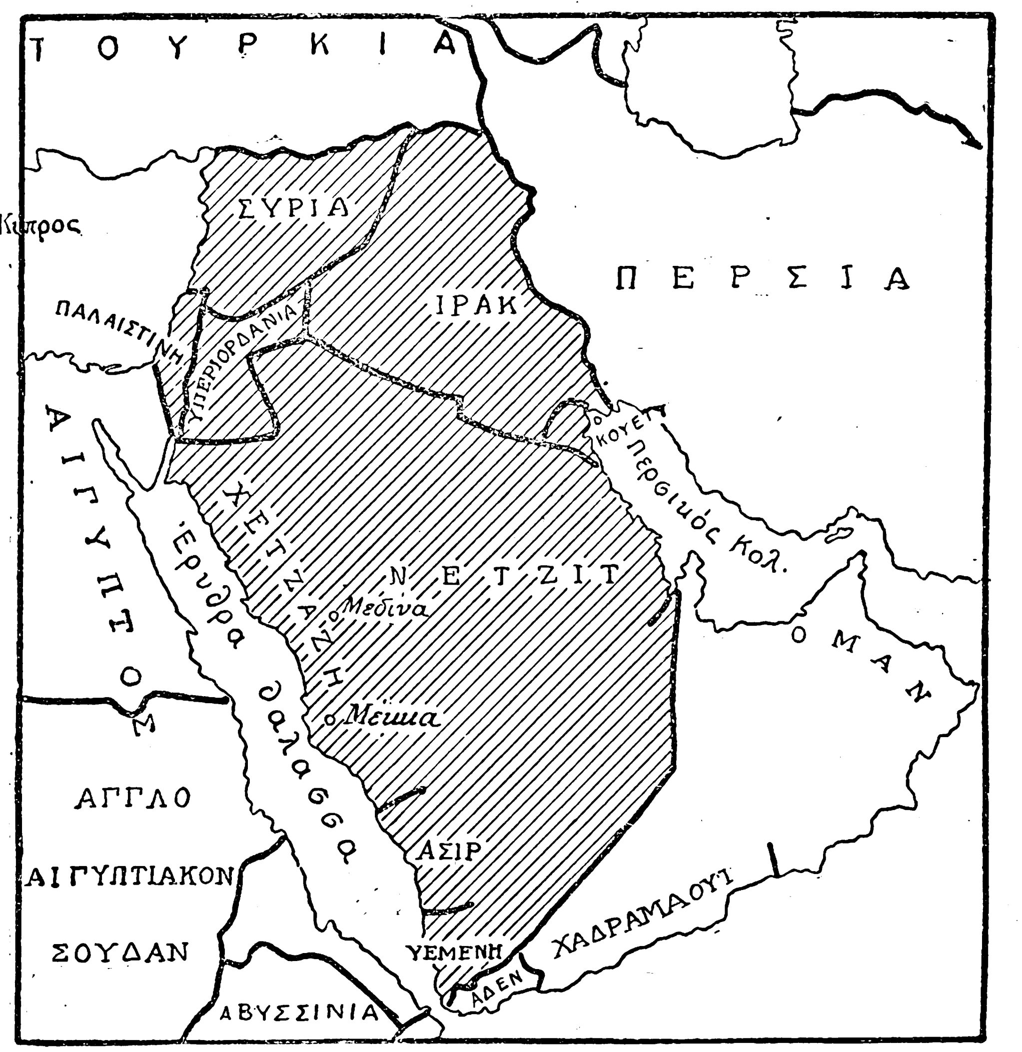

Χάρτης τῆς Ἀραβίας ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτῆς πολιτικὴν διαίρεσιν.

ἀναφορικῶς πρὸς τὰ μεθόρια μεταξὺ τοῦ κράτους τῶν Βαχαβιτῶν ἀφ' ἑνός, τῆς Ὑπεριορδανίας καὶ τοῦ Ἰρὰκ ἀφ' ἑτέρου. Ἄλλαι τοιαῦται ἐπιστολαὶ ἀφορῶσι λεπτομερείας τῆς καταργήσεως τῆς δουλεμπορίας.

Ἡ συνθήκη αὕτη, ἀποτελοῦσα ἐπέκτασιν τῆς συνομολογηθείσης μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Ἴμπν-Σαοὺτ τῷ 1915, ὅτε ἦτο ἁπλοῦς Ἐμίρης τοῦ Νέτζιτ, δὲν ἤρκεσεν εἰς τὸ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς καθ' ὅλον τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν ἐξακολουθησάσας ἀνωμαλίας. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσκυνήματος τῶν ἔξωθεν Μουσουλμάνων δὲν ἐπετεύχθη. Ἐπιδρομαὶ τῶν παραμεθορίων φυλῶν εἰς τὰς χώρας τῆς Ὑπεριορδανίας καὶ τοῦ Ἰρὰκ εἶναι συχναί. Κατὰ τὰς ἀρχὰς μάλιστα τοῦ 1928 ἠπειλήθησαν καὶ σοβαρώτερα γεγονότα, διαδοθέντος ὅτι ὁ Ἴμπν-Σαοὺτ ἐκήρυξε τὴν ἱερὸν πόλεμον (δζιχὰτ) κατὰ τῶν δύο τούτων χωρῶν, δημοσιευθείσης μάλιστα καὶ τῆς σχετικῆς προκηρύξεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ πληθυσμοὶ αὐτῶν ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἄπιστοι, ἅτε ἀπομακρυνθέντες ἐκ τῶν ἁγνῶν δογμάτων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ (3 Μαρτίου 1928). Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις παρεσκεύασε σῶμα ἀμύνης καὶ ἰδίᾳ ἰσχυρὰς ἀεροπορικὰς δυνάμεις. Ὑπετίθετο μάλιστα ὅτι ὁ Ἴμπν-Σαοὺτ γίνεται ὄργανον τῶν Μπολσεβίκων κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἔκτοτε ὅμως ἐπῆλθε ποιά τις κατεύνασις. Αἱ ἐπιδρομαὶ κατέπαυσαν, πρόκειται δὲ (Ἀπρίλιος 1928) νὰ διεξαχθῶσι νέαι διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τοῦ βασιλέως Ἴμπν-Σαούτ. Ἀφ' ἑτέρου οὗτος θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ θὰ κανονίσῃ τὸ προσκύνημα τῶν Αἰγυπτίων καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς συνοδείας τοῦ Ἱεροῦ Τάπητος.

2) Ἄσιρ. — Νοτίως τῆς Χετζάζης κεῖται ἡ χώρα τοῦ Ἀσίρ, περιλαμβάνουσα τὰ ἐδάφη τὰ περιλαμβανόμενα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Χάλλι, μέχρι τῆς Λοχάγια πρὸς Ν, ἐσωτερικῶς δὲ μέχρι τοῦ Νέτζιτ. Ἀλλὰ τὰ σύνορα ταῦτα εἶναι ἀκαθόριστα τόσον πρὸς Β, ὅσον καὶ πρὸς Α καὶ πρὸς Ν (Ὑεμένη). Τὸ ὄνομα τῆς χώρας ἐγνώσθη κυρίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἐναντίον τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἀγῶνα τῶν Βαχαβιτῶν. Λιμένες τῆς χώρας εἶναι ἡ *Μαΐδι* καὶ ἡ *Δζιζάν*, πρωτεύουσα δὲ ἡ *Σάμπια*, πολίχνη τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἐναντίον τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀναλάβει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς κυριαρχίας των πολεμικὰς ἐνεργείας, ὅπως καταστείλωσι τὸ κίνημα τοῦ Σεγιὴτ-Ἰδρίς, Ἄραβος τυχοδιώκτου ἐμφανιζομένου ὡς μάχδη (Μεσσίου). Ὑποτίθεται ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἄσιρ ἦτο 150.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων 160 000 περίπου. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν θεωροῦνται φανατικοὶ Βαχαβῖται. Ἐκ τοῦ Ἄσιρ ἐξαρτῶνται καὶ αἱ νῆσοι *Φαρσάν*, ὧν κυριώτεραι ἡ *Μεγάλη Φαρσὰν* (Φαρσάνι-Κεμπὶρ) καὶ ἡ *Μικρὰ Φαρσὰν* (Φαρσάνι-Σαγίρ), φωλεὰ πειρατῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Αἱ νῆσοι αὗται ἔχουσι μεγάλην στρατηγικὴν ἀξίαν.

Ἡ χώρα τοῦ Ἄσιρ συμπιέζεται ἤδη μεταξὺ τῆς Χετζάζης καὶ τῆς ὑπὸ ἰταλικὴν ἐπιρροὴν Ὑεμένης, πιθανῶς δὲ θὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν πίεσιν καθ' ἕνα ἢ ἄλλον τρόπον.

3) Τὸ βασίλειον τῆς Ὑεμένης.— Τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς διὰ τὴν Ν Ἀραβίαν εἶναι ἡ ὑπογραφὴ «συνθήκης φιλίας καὶ ἐμπορίου» μετὰ τῆς Ἰταλίας, γενομένη τὴν 2αν Σεπτεμβρίου 1926 μεταξὺ τοῦ Ἰταλοῦ διοικητοῦ τῆς ἀπέναντι ἰταλικῆς ἀποικίας τῆς Ἐρυθραίας Ἰακώβου Γασπαρίνι, μεταβάντος ἐπὶ τούτῳ εἰς Σάννα καὶ ὑπογράψαντος μετὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς χώρας, τοῦ Ἰμὰμ Γιαχιᾶ Ἐμὶρ-ἐλ-Νουρμενὶν τὴν πρώτην ταύτην τακτικὴν διπλωματικὴν σύμβασιν ἀραβικοῦ κράτους μετὰ εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως. Ἐν τῷ προοιμίῳ δίδεται εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας ὁ τίτλος βασιλέως. Διὰ τοῦ 1ου ἄρθρου ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἀναγνωρίζει τὴν πλήρη καὶ ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὑεμένης καὶ τοῦ

Digitized by Google

κυριάρχου αὐτῆς, δηλοῦσα ὅτι οὐδαμῶς θέλει ἀναμιγνύεσθαι εἰς τὰ τοῦ «βασιλείου» τῆς Ὑεμένης. Αἱ δύο κυβερνήσεις ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διευκολύνωσι τὰς ἐμπορικὰς ἀνταλλαγὰς μεταξὺ τῶν οἰκείων χωρῶν (ἄρθρ. 2). Ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως τῆς Ὑεμένης δηλοῖ, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσαγάγῃ ἐξ Ἰταλίας τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὸ τεχνικὸν ὑλικόν, ἅτινα δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ὑεμένης, ὡσαύτως δὲ νὰ προσλάβῃ καὶ τεχνικὸν προσωπικὸν ἐξ Ἰταλίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἡ δὲ Ἰταλικὴ κυβέρνησις συναινεῖ, ὅπως ἡ ἀποστολὴ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ γίνῃ κατὰ τὸν μᾶλλον συμφέροντα τρόπον (ἄρθρ. 3). Οἱ ἔμποροι τῶν δύο μερῶν δὲν θὰ δύνανται νὰ εἰσάγωσιν ἢ πωλῶσιν ἐμπορεύματα ἀπηγορευμένα (ἄρθρ. 4). Ἡ διάρκεια τῆς συνθήκης εἶναι δεκαετὴς μετὰ ἑξαμήνου προθεσμίας καταγγελίας.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ πάλαι ποτὲ εὐδαίμων αὕτη χώρα εἰσῆλθεν εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς, ἐνῷ προηγουμένως ἐφαίνετο ἐπικρατοῦσα ἐν Ὑεμένῃ ἡ Ἀγγλία λόγῳ τῆς γειτνιάσεως τοῦ Ἄδεν καὶ εἰς ἀγγλικὰς ἐνεργείας ἀπεδίδοντο αἱ συχναὶ ἐπαναστάσεις τῶν Ὑεμενιτῶν ὑπὸ τὸν Ἰμὰμ-Γιαχιὰ ἐναντίον τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, καθιστῶσαι ἀναγκαίας δαπανηρὰς ἐκστρατείας. Τῷ 1915 ὁ Ἰμάμης εἶχε συνάψει συμφωνίαν μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ τῆς ἀποικίας τοῦ Ἄδεν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ βοηθήσῃ ἀποτελεσματικῶς τοὺς συμμάχους κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἂν καὶ πολεμῶν διηνεκῶς κατὰ τῶν Τούρκων.

4) Ἄδεν.— Ἀποικία ἀγγλικὴ (βλ. λ. Ἄδεν).

5) Χαδραμοὺτ (Χαδραμωτῖτις).— Ἡ χώρα αὕτη ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς παραλίας ἀπὸ τοῦ Ἄδεν μέχρι τοῦ Ὀμὰν εἰς μῆκος 1500 μιλλίων. Τὰ πρὸς τὴν μεγάλην ἔρημον σύνορα αὐτῆς δὲν εἶναι καθωρισμένα. Κυριώτερος ἄρχων εἶναι ὁ Σουλτᾶνος τῆς Μακάλλα καὶ τοῦ Σέχρ ἔχων ὡς ἕδραν τὴν ἐπὶ τῆς παραλίας Μακάλλα. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι φύλαρχοι, ὡς ὁ Σουλτᾶνος τῶν Καθιρῆ, οἵτινες εἶναι, ὡς λέγεται, συγγενεῖς τῶν λαῶν τῆς Ἰάβας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν.

6) Ὀμάν.—Ἡ χώρα αὕτη περιλαμβάνει τὸ ὀρεινὸν ἄκρον τῆς Ἀραβίας πρὸς Α., ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ὀμὰν ἀκρωτηρίου Ρὰς-Μουζάνδαμ μέχρι τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Χαδραμούτ, ἤτοι τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς-Σατζὰρ (πλάτος 16° 8′ Β) ἐπὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Διοικεῖται δὲ ὑπὸ ἐπιτοπίου ἄρχοντος φέροντος τὸν τίτλον Σουλτάνου. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Μάσκατ*, σπουδαῖον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν ὅπλων, τεθὲν τῷ 1912 ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἀγγλίας. Τῷ 1913/14 ἐξερράγη ἐπανάστασις τῶν φυλῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ (*Ἰμπαδῆ*), συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῶν θέσεων Μπάϊτ καὶ Φάλτζ, παρὰ τὴν Μασκάτην ὑπὸ βρεταννικῶν δυνάμεων ἐξ Ἰνδιῶν, αἵτινες ἔμειναν ἐκεῖ καὶ καθ' ὅλον τὸν παγκόσμιον πόλεμον, νικήσασαι τοὺς ἐπαναστάτας τῷ 1915. Τῷ 1920/21 ἐπενέβη πάλιν ἡ Ἀγγλία πρὸς ἐπίτευξιν συνεννοήσεως μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Ἰμάμου (θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ) τῶν Ἰμπαδῆ. Ἔκτοτε ὁ Σουλτᾶνος ἐγκατέστησε συμβούλιον ἀντιβασιλείας μὴ ἀναμιγνυόμενος εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, διατρίβει δὲ ἐν Ἰνδίαις ἢ εἰς τὴν χώραν του. Ἡ διοίκησις τελεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κυβερνήσεως τῶν βρεταννικῶν Ἰνδιῶν.

7) Κατάρ.—Ἡ χερσόνησος τοῦ Κατάρ ἀποτελεῖ μικρὸν κρατίδιον (ἴδε ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ συνθήκης Δζέδδας), διατηρῆσαν ἀπὸ τοῦ 1914, ὅτε ἔπαυσεν ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Τουρκίας, ποιάν τινα ἀνεξαρτησίαν ὑπὸ σεῖχην τελοῦντα ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἀγγλίας.

8) Ἄλλα κρατίδια. — Μεταξὺ Κατάρ καὶ Ὀμὰν ὑπάρχουσι τὰ μικρὰ ἡμιανεξάρτητα κρατίδια *Ἀμπου-Θαμπῆ, Δεμπάϊ, Σαρτζά, Ἀτζμάν*, καὶ *Οὐμ-ελ-Καϊσάν*, ὑπὸ σεΐχας τελοῦντας ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἀγγλίας.

9) Κουεΐτ.—Μικρὰ ἡγεμονία ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ Κόλπου ἡμιανεξάρτητος ὑπὸ ἀγγλικὴν ἐπιρροήν. Ὁ Ἄρχων (σεΐχης) τῆς χώρας ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μουμαρὲκ-ἐς-Σαμπάχ. Κάτοικοι τῆς πόλεως *Κουεΐτ* 50.000. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίαρχουν τῆς Μεσοποταμίας ἐθεώρουν καὶ τὸν Σεΐχην τοῦ Κουεΐτ ὡς ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Τουρκίας, διορίζοντες τὸν ἑκάστοτε τοιοῦτον ὡς καϊμακάμην. Ὁ λιμὴν τοῦ Κουεΐτ εἶναι σπουδαῖος, διότι ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἀποθήκην εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς (ἵππων, μαργαριτῶν). Οἱ Γερμανοὶ ἐποφθαλμιῶν τὸ Κουεΐτ, ὅπως μετατρέψωσιν αὐτὸ εἰς ἀκραῖον σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης.

10) Μπαχρέϊν.—Μικρὸν ἀρχιπέλαγος εἰς τὰ Δυτικὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου (*μπαχρέϊν*=αἱ δύο θάλασσαι) εἰς ἀπόστασιν 20 μιλλίων ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Ἐλ-Χάσσα, Ν. τοῦ λιμένος Ἐλ-Κάτιφ, τῆς ἀρχαίας Γέρρας, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Στράβων, ἀποδίδων τὴν ἄλωσιν αὐτῆς εἰς Χαλδαίους φυγόντας ἐκ Βαβυλωνίας. Τὸ ὄνομα Μπαχρέϊν δίδεται εἰς τὴν κυριωτέραν νῆσον, ἔχουσαν μῆκος 50 χιλιομέτρων καὶ πλάτος 18½ χμ. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ Μονάμε, ἔχουσα 8000 κατοίκων. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων ἀνέρχεται εἰς 110.000. Ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐπὶ τῆς μεγάλης νήσου ἐπιτρέπουσι τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἶναι ἡ ἀρχικὴ κοιτὶς τῶν Φοινίκων. Διοικεῖται ὑπὸ σεΐχου ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1920 ἡ περσικὴ κυβέρνησις ἀπηύθυνεν εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν διακοίνωσιν διὰ τῆς ὁποίας ἀντιποιουμένη κυριαρχικὰ ἐπὶ τῶν νήσων Μπαχρέϊν δικαιώματα, διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ 6ου ἄρθου τῆς Συνθήκης τῆς Δζέδδας (βλ. ἀνωτέρω). Τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἀνάγουσιν οἱ Πέρσαι εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὅτε ὁ Σάχης Ὀμπὰς ἐξεδίωξεν ἐκ τῶν νήσων τοὺς Πορτογάλους (1622), οἵτινες εἶχον καταλάβει αὐτὰς τὸ 1507. Τῷ 1784 κατέλαβον τὰς νήσους οἱ Ἄραβες, τῷ δὲ 1850 ἐπεχείρησαν νὰ θέσωσιν ἐπ' αὐτῶν χεῖρα οἱ Τοῦρκοι.

Αἱ νῆσοι Μπαχρέϊν διεξάγουσιν ἁλιείαν καὶ ἐμπόριον μαργαριτῶν. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀναφερομένων συγγραμμάτων παρατίθενται ἐνταῦθα ὀλίγα ἐκ τῆς πλουσίας περὶ Ἀραβίας φιλολογίας: *Niebuhr*, Description de l'Arabie, 1779. *Burckhardt*, Notes on the Beduins and Wahabis, London 1830. *J. L. Rousseau*, Notice sur la secte des Wahabis, ἐν J. von Hammer «Fundgruber». *Eduard Glaser*, Skizze der Geschichte und Geographie Arabiens 2 τόμοι, Βερολῖνον 1890. *Euting*, Nabataïsche Inschriften aus Arabien, Βερολῖνον 1885. *Χ. Α. Νομικοῦ*, Εἰσαγωγὴ στὴν Ἱστορία τῶν Ἀράβων. Ἀλεξάνδρεια, 1927. *Th. Nöldeke*, Geschichte der Perser und Araber Zurzeit der Sassaniden, Leyden 1879. Die Ghassanischen Fürsten aus dem Hause Gafna's, Berlin 1887. *H. C. Kay*, The Mahomedan Dynasties. Westminster 1894. *D. G. Hogarth*, Penetration of Arabia, London 1904. *R. F. Burton*, Pilgrimage to El-Medinah and Meccah, London 1855. *W. G. Palgrave*, Central and Eastern Arabia, London 1865. *C. Doughty*, Arabia Deserta, Cambridge 1888. *J Euting*, Reise in Inner-Arabien, Leyden 1896. *R. Manzoni*, Il Yemen, Ρώμη 1884. *A. de Flers*, Voyage en Yemen, Paris 1889. *A. Sprenger*, Alte Geographie Arabiens, Bern, 1875. *Gustave Le Bon*, La civilisation des Arabes. Paris *Emin-Bihani*, Ibn-Saoud of Arabia etc.London 1928. Ν. Μχ.

«Ἱστορία τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα» *Πέτρου Luis Cheiko*, τόμος Α' 1908 καὶ τόμος Β' 1910, Βηρυτὸς (ἀραβιστί). «Ἀκτιφὰ Ἀλ-Κανοὺγ» (βιβλιογραφικὸν λεξικὸν) τοῦ Ἀνατολιστοῦ *C. Van Dyck*, 1897, Κάϊρον (ἀραβιστί). «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας» τοῦ *Γ. Ζεϊντάν*, τόμοι 2, 1911 (ἀραβιστί). «Αἴτια τῆς ἀραβικῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα» ὑπὸ *Ἀνὶς Ζακαρια Νασσούλη*, Βηρυτός, 1926 (ἀραβιστί). Ἀραβικὰ περιοδικά: «Al-Machriq» (=Ἡ Ἀνατολή, 1898-1927), «Al-Hilal» (=Ἡ Ἡμισέληνος 1892-1927), «Al-Muktataf» (=Τὸ Ἀπάνθισμα, 1876—1927) καὶ «Al-Athar» (=Αἱ Ἀρχαιότητες 1911—1913 καὶ 1927). *Ch. Huart*, «Littérature Arabe», Paris, 1902. *Nicholson*, «A literary hist. of the Arabs, London, 1907. *Hammer-Purgstall*, «Litteraturgeschichte der Araber bis zum Ende des 12 Jahrhundert der Hidschret», 7 vol., Vienna, 1856. *Brockelmann*, «Geschichte der Arabischen Litteratur» 2 vol., Weimar, 1902. *E. Renan*, «Histoire générale et système comparé des langues sémitiques» (τόμ. Α 1855, ἔκδ. δ' 1864). *W. O. Guirgass*, «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς λογοτεχνίας» (ρωσιστί, λιθογραφημένον). Περιοδικόν: «Φάρος» Ἀλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης, Ἀλεξανδρείας, φύλλα 31 Ὀκτωβρίου 1924 μέχρις Αὐγούστου 1925, ἔνθα ἡ μελέτη: «Σελίδες ἐκ τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας» ὑπὸ Εὐγ. Μιχαηλίδου κ. ἄ. Ε. ΜΣ.

—**Ἀραβίας** *Ἐμπόριον [Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Πόλις παράλιος τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὁμηριτῶν ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου, ὡς κειμένη εἰς μῆκος 70° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 11°30' βορ. Δεδομένου ὅτι ταύτην καταγράφει ὁ Πτολεμαῖος ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἀμμωνίου, ὅπερ ταυτίζουσι πρὸς τὸ σύγχρονον ἀκρωτ. Ρὰς Ἀμράν, εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἔκειτο τὸ ἐπίνειον τοῦτο ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ Ἄδεν, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ Ἄδεν. Σ. Ε. Λ.

Ἀραβιανὸς (ὁ). Ἐπώνυμος ἄρχων ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους φερόμενος ἐν ἐπιγραφῇ. Α. Δ.

—**Ἀραβιανός**. Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ἄγνωστον τί ἔγραψεν (*Εὐσεβίου* ἐκκλ. ἱστ. 5,27 ἐν *Migne* Ἑ.Π. 20, 512). Δ. Ε. Μ.

ἀραβίζω· ὁμιλῶ ἀραβικά, φρονῶ τὰ τῶν Ἀράβων, φέρομαι ὡς οἱ Ἄραβες.

ἀραβικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς Ἀραβίας ἢ τῶν Ἀράβων: «ἀραβικὴ γλῶσσα,—τέχνη», «ἀραβικὸς ἵππος», «ἀραβικοὶ ἀριθμοί». «Ἀραβικὴ χώρα», ἢ «—ἤπειρος» ἢ ἁπλῶς «Ἀραβική», ἡ Ἀραβία.

—Ἀραβικὴ *γλῶσσα, —φιλοσοφία, —τέχνη* κ.λ.π. βλ. Ἄραβες.

—Ἀραβικὴ *θάλασσα*· βλ. Ὀμὰν *θάλασσα*.

—Ἀραβικοὶ *αἱρετικοί*· βλ. θνητοψυχῖται.

—ἀραβικὸν *κόμμι*· βλ. ἀκακία καὶ κόμμι.

—ἀραβικὸν *ὀξὺ [Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ κύριον συστατικὸν τοῦ ἀραβικοῦ κόμμεος. Σ. Γ.

—Ἀραβικὸς *κόλπος [Γεωγρ.]*· βλ. Ἐρυθρὰ θάλασσα.

ἀραβινόζαι *[Ὀργ. Χημ.]*. Αἱ ἀραβινόζαι εἶναι κανονικαὶ ἀλδοπεντόζαι τοῦ τύπου CH_2 (OH). CH (OH). CH (OH). CH (OH). CHO.

Διακρίνομεν τρεῖς ἀραβινόζας τὴν d, τὴν l καὶ τὸ μῖγμα τούτων ἤτοι τὴν d+l μορφήν, ἤτοι ἔχομεν δύο ἐναντιοστερεομερεῖς μορφὰς καὶ τὸ ἀνενεργὸν μῖγμα αὐτῶν. Εἰς τὴν d καὶ l ἀποδιδομεν τοὺς κατωτέρω στερεοχημικοὺς τύπους :

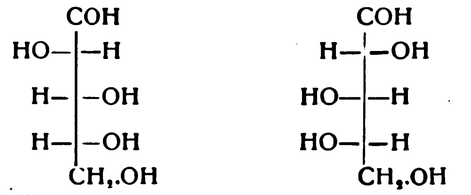

d—ἀραβινόζη l—ἀραβινόζη

Καὶ αἱ τρεῖς ἀραβινόζαι ἀπαντῶσιν ἐν τῇ φύσει.

Ἡ *l—ἀραβινόζη* ἢ *συνήθης ἀραβινόζη* εἶναι λίαν διαδεδομένη ἐν τῇ φύσει ὑπὸ μορφὴν πεντοζανῶν, ἐκλήθη δὲ οὕτω ὡς ληφθεῖσα τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κόμμεος δι' ἐπιδράσεως ὀξέων, εἶναι δὲ καὶ ἡ ἀρχαιότερον γνωστὴ ἀλδοπεντόζη.

Εἶναι σῶμα κρυσταλλικόν, γλυκείας γεύσεως, εὐδιάλυτον εἰς ὕδωρ καὶ τήκεται εἰς 160°. Στρέφει τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς ἐντόνως πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ δεικνύει θετικὸν πολυστροφισμόν, ἡ δὲ τελικὴ στροφὴ δι' ὑδατικὸν διάλυμα 10 % εἶναι $[\alpha]D = +105°$. Δι' ὀξειδώσεως διὰ βρωμιούχου ὕδατος παρέχει τὸ l-ἀραβονικὸν ὀξύ, διὰ νιτρικοῦ ὀξέος δὲ τὸ l-τριοξυγλουταρικὸν ὀξὺ καὶ δι' ἀναγωγῆς μετατρέπεται εἰς l-ἀραβίτην. Ἡ *φαινυλοζαζόνη* αὐτῆς τήκεται εἰς 160°, ἡ *διφαινυλυδραζόνη* εἰς 205° καὶ ἡ *π-βρωμοφαινυλυδραζόνη* εἰς 162°.

Ἡ *d-ἀραβινόζη* ἐλήφθη τὸ πρῶτον διὰ διασπάσεως τοῦ σταφυλοσακχάρου, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τοὺς γλυκοζίτας *βαρβαλοΐνην* καὶ *ἰσοβαρβαλοΐνην*.

Ἡ *d, l-ἀραβινόζη* τέλος λαμβανομένη δι' ἀναμίξεως ἰσομοριακῶν ποσοτήτων τῶν ἀνωτέρω δύο ἐναντιοστερεοϊσομερῶν μορφῶν, ἀπαντᾷ εἰς τὰ οὖρα ἐπὶ πεντοζουρήσεως. Σ. Γ.

ἀραβινόνη *[Ὀργ. Χημ.]*. Πολυσακχαρίτης τοῦ τύπου $C_{10}H_{18}O_9$ ληφθεὶς διὰ παρατεταμένης ἐπιδράσεως θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ συστατικῶν τῶν κομμέων. Σ. Γ.

ἀραβινο-φωσφορικὸν *ἀσβέστιον [Φαρμακ. Χημ.]*. Τὸ σκεύασμα τοῦτο λαμβάνεται κατὰ τὸν Sambuc ὡς ἑξῆς: Διαλύονται 300 γρ. κόμμεως Σενεγάλης εἰς 600 γρ. ὕδατος, προστίθενται 24 γρ. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εἰδ. β. 1,18 καὶ τὸ ὅλον φέρεται εἰς διαπιδυτῆρα πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν χλωριούχων ἑνώσεων τοῦ καλίου, μαγνησίου καὶ ἀσβεστίου. Τὸ καθαρισθὲν οὕτω διὰ τῆς διαπιδύσεως διάλυμα τοῦ ἀραβινικοῦ ὀξέος μείγνυται μετὰ ξηρανθέντος καὶ καλῶς ἐκπλυθέντος φωσφορικοῦ ἀσβεστίου, σκευασθέντος δὲ ἐξ 66 γρ. φωσφορικοῦ νατρίου μὴ ἀποσαθρωθέντος καὶ 40.5 γρ. κρυσταλλικοῦ χλωριούχου ἀσβεστίου. Τὸ λαμβανόμενον σκεύασμα εἶναι ὀλίγον σταθερόν, ὡς ἐκ τούτου καλὸν εἶναι νὰ σκευάζηται πάντοτε προσφάτως. Τὸ ἀραβινο-φωσφορικὸν ἀσβέστιον ἀνεγράφη ἐν Γαλλίᾳ πρὸς ἀντικατάστασιν διαφόρων σκευασμάτων, ὡς τοῦ κιτρικο-φωσφορικοῦ καὶ γαλακτικο-φωσφορικοῦ ἀσβεστίου κτλ. Κ. Γ. Μ.

ἀραβινοχλωραλόζη (Arabinochloralose) *[Φαρ. Χημ.]*. Προϊὸν συμπυκνώσεως ἀραβινόζης καὶ χλωράλης ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν τύπον $C_7H_9O_5Cl_3$. Σκευάζεται διὰ θερμάνσεως 25γρ. ἀραβινόζης, 50 γρμ. χλωράλης καὶ 10 σταγόνων ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀντιδράσεως ἐκδιώκεται ἡ περίσσεια τῆς χλωράλης δι' ὑδρατμῶν καὶ λαμβάνονται διὰ κρυσταλλώσεως δύο ἰσομερεῖς ἑνώσεις, πρῶτον ἡ δυσδιάλυτος Β-ἀραβινοχλωραλόζη, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ φυλλιδίων τηκομένων εἰς 124° καὶ εἶτα ἡ α-ἀραβινοχλωραλόζη, ἥτις εἶναι μᾶλλον εὐδιάλυτος καὶ τήκεται εἰς 124°. Ἡ τελευταία αὕτη ἕνωσις ἀνεγράφη ὡς ὑπνωτικόν. Κ. Γ. Μ.

ἀράβιος, *—α, —ον*· ὁ ἐξ Ἀραβίας· παρ' *Ἡρόδ.* (1, 198-3,8) ὁ κάτοικος τῆς Ἀραβίας, ὁ Ἄραψ.

Ἀράβιος. —1) Ὁ σχολαστικὸς καὶ ποιητής, ἴσως τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Ἀνθ. 9,667 ἔνθα σῴζεται ἐπίγραμμα αὐτοῦ εἰς προάστιον). —2) Αὐλητής τις, ἐξ οὗ ἡ παροιμία «Ἀράβιος αὐλητὴς» ἢ Ἀράβιος ἄγγελος», ἡ ὁποία λέγεται ἐπὶ τῶν ἐμμενόντων εἰς τὸ νὰ λέγωσιν ὅσα ἤρχισαν, ἐπὶ τῶν ὑπερμέτρως φλυάρων, τῶν ἀπεραντολόγων. Τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν Οὐ. Φλάκκον ἴδιον τῶν ἀοιδῶν οἵτινες καλούμενοι νὰ ψάλλωσιν οὐδέποτε παύουσιν.

Ὁ αὐτὸς παραθέτει ἐκ τῶν τοῦ Μενάνδρου τὴν φράσιν: «Ἀράβιον ἄρα ἐγὼ κεκίνηκα αὐλητὴν» ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας. Καὶ ὁ Ἰου. Πολυδεύκης («περὶ τῶν φλυάρων») ἀναφέρει «Ἀράβιον αὐλόν», καὶ Κάνθαρός τις ἐν τῇ Μηδείᾳ: «Κιθαρῳδὸν ἐξήγειρας Ἀράβιον». Περὶ τοῦ Ἀραβίου αὐλητοῦ φέρεται παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ὁ στίχος: «Δραχμῆς μὲν αὐλεῖ, τεττάρων δὲ παύεται». —3) Ἀράβιος λέγεται ἡ Ἄραβος ὁ πατὴρ τῆς Κασσιεπείας, υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Βαβυλῶνος, εὑρετὴς τῆς Ἰατρικῆς (*Plin.* n. h. 7,196). Ι. Χ. Δ.

Digitized by Google

—**Ἀράβιος.** Φίλος τοῦ Χρυσοστόμου. Σῴζονται 2 ἐπιστολαὶ τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς αὐτόν, ἐν αἷς ἐξαίρει «τὸ φίλτρον τὸ θερμόν, τὸ εἰλικρινές, τὸ διαρκὲς» καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ γράφῃ συχνότερον (ἐπιστολὴ ΜΗ' καὶ ΡΚΑ' ἐν Migne Ἑ. Π. 52, 635 675). Δ. Σ. Μ.

Ἀράβιος ἢ *Ἄρβις [Ἀρχ. Γεωγραφ.].* Ποταμὸς ἐν Γεδρωσίᾳ (νῦν Πουραλλύ), δυτικῶς τοῦ Ἰνδοῦ. Οἱ περίοικοι *Ἀραβῖται* (Ἀρρ. στ' 21, 3 4) Ὁ Στράβων (15,720) λέγει τούτους *Ἀρβίας*: «Ο κοῦσι δὲ Ἄρβιες πρῶτον, ὁμώνυμοι τῷ ποταμῷ Ἄρβει». Ἡ λέξις λαμβάνεται καὶ ἐπιθετικῶς: Ἀράβια ζῷα (*Αἰλ.* Ζ. Ἱ. 10, 3), κάμηλος Ἀραβίας (*Ἀριστοτ.* Ζ. Ἱ. 9 2, 1), Ἔθνη (*Στρ* 16,767), φόρτος (*Στράβ.* 17,815) Ἰδίως δὲ α') *Ἀράβιον οὖρος* ἢ *ὅρος* εἰς τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Νείλου ἐν τῷ Ἀραβικῷ κόλπῳ (*Ἡροδ.* 2,8·*Στρ.* 16,755). Ὁ *Ἀράβιος χῶρος*, ἡ χώρα ἡ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Αἰγύπτῳ εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀραβίας (*Ἡροδ.* 2. 19). — γ') Ὁ *Ἀράβιος κόλπος* (*Ἀρρ.* Ἀν. 7'20,8) ἢ ὁ *κόλπος ὁ Ἀράβιος*, ὁ Ἀράβιος καλούμενος κόλπος, ὁνομαζόμενος καὶ Ἡρωοπολιτικὸς εἰς τὸ Β. Δ. ἄκρον αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ ἀρχόμενος χωρίζει τὴν Ἀραβίαν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου (*Ἡρ.* 2, 11,4,39. *Δ. Σικ.* 1, 33-3,38. *Αἰλ.* Ζ. Ἱ. 3,18) Μέρος τούτου *Ἀράβιος μυχὸς* ἢ *πορθμὸς* (*Στρ.* 2,98) καὶ *μυχὸς τοῦ Ἀραβίου κόλπου* ὀνομάζεται (*Στρ.* 16,767-17,836). Ι. Χ. Δ

Ἀραβὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (IV 7,19) ὡς κειμένη ἐν τῇ «Αἰθιοπίᾳ τὴν ὑπὸ Αἴγυπτον, ἀπὸ ἀνατολῶν τοῦ ποταμοῦ Νείλου» καὶ ἔχουσα συντεταγμένας μῆκος 60° 30' ἀνατ. Φέρρου καὶ πλάτος 16° 25' Βορ., ὀνομαζομένη δὲ καὶ *Ἀρβοὺς* καὶ *Ἀρβίς.* Σ.Ε.Λ.

ἀραβὶς *[Πυροβ.].* Ὅπλον φορητὸν διὰ τὸ ἱππικόν, συνήθως κατά τι βραχύτερον τοῦ τυφεκίου τοῦ πεζικοῦ. Οἱ ἱππεῖς φέρουσι τοῦτο κρεμάμενον, μέσῳ τοῦ ἀορτῆρος, ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου πρὸς τὴν δεξιὰν πλευράν, καθ' ὃν τρόπον φέρουσι τὸ τυφέκιον αὐτῶν οἱ Ἄραβες, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *ἀραβίς*. Μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἡ ἀραβὶς ἀπετέλει, λόγῳ τοῦ μήκους αὐτῆς, ἐνδιάμεσον τύπον ὅπλου μεταξὺ τοῦ τυφεκίου τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ βραχυκάνου τοῦ πυροβολικοῦ. Ἤδη, ὁ τύπος οὗτος τείνει νὰ ἐκλείψῃ, γενομένου δεκτοῦ τοῦ βραχυκάνου διά τε τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πυροβολικόν. Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

ἀραβὶς (ἡ) (Arabis) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιοι ἢ πολυετεῖς καὶ φύονται εἰς τὰς ψυχρὰς καὶ θερινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐναλλασσόμενα καὶ ἄρχονται ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ μίσχου. Τὰ ἄνθη των εἶναι λευκὰ ἢ ἐρυθρὰ καὶ φέρουσι κάλυκα ἐκ τεσσάρων σεπάλων· οἱ στήμονες εἶναι τετραδύναμοι καὶ ἡ ὡοθήκη ἐπιμήκης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ ἐπὶ βραχέος στυλίσκου τοποθετημένη. Ὁ καρπὸς εἶναι κερατώδους συστάσεως, ἐπιμήκης καὶ περικλείει πολλὰ μικρὰ συμπεπιεσμένα σπέρματα κατὰ δύο καθέτους σειρὰς διατεταγμένα. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ ἑκατὸν εἴδη, ὧν τινα χρήσιμα εἰς τὴν θεραπευτικήν, ὅπως ἡ *ἀραβὶς ἡ σινικὴ* (Arabis chinensis), ἥτις εἰς τὰς Ἰνδίας εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀλιβερία*, καὶ ἡ *ἀραβὶς ἡ τοξώδης* (Arabis sagittata), κοινοτάτη ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως εἰς πετρώδεις τόπους, ἥτις καὶ ἔχει ἐρεθιστικὰς ἰδιότητας· τὰ σπέρματά της περικλείουσιν ἐλαιώδη τινὰ ὑδαρῆ οὐσίαν κατὰ 25 %, ἥτις ἐξάγεται διὰ συνθλίψεως καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ *ἀραβὶς ἡ ἄλπιος* (Arabis Alpina) ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὄρη Ἰούραν, Ἄλπεις καὶ Πυρηναῖα καὶ καλλιεργεῖται καὶ ὡς κοσμητικὸν φυτὸν εἰς τοὺς κήπους· τὰ ἄνθη της εἶναι λευκὰ καὶ ἀρκετὰ μεγάλα. Παρ' ἡμῖν καλλιεργοῦνται 12 εἴδη, χρησιμοποιούμενα κυρίως ὡς κοσμητικά· γνωστότεραι εἶναι ἡ *ἀραβὶς ἡ ἐαρινὴ* (Arabis verna), ἡ *ἀραβὶς ἡ ὑπόλευκος* (Arabis albida) καὶ ἡ *ἀραβὶς ἡ καυκάσιος* (Arabis caucasica). Δ.Ν.Π.

Ἀραβίσκοι (Aravisci) (οἱ) *[Ἀρχ.].* Λαὸς πρὸς βορρᾶν τῆς κάτω Παννονίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως. Ἡ κυριωτέρα πόλις αὐτῶν ἦτο τὸ Ἀκούινκον (*Πλίν.* III, 148. *Τάκιτ.* German. 28. *Πτολ.* II, 15, 3). Α. Δ.

Ἀραβισσός. Χωρίον ὀχυρὸν τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, μεταξὺ Μελιτηνῆς καὶ Κουκουσοῦ, ὅπου σήμερον τὸ χωρίον Γιαρπούζ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ἄνω Πυράμου. Ἐκεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, εὑρισκόμενος ἐξόριστος ἐν Κουκουσῷ, μετεφέρθη, κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 406, λόγῳ τῶν κατὰ τῆς Κουκουσοῦ ἐπιδρομῶν τῶν Ἰσαύρων. Ἦτο καὶ ἕδρα ἐπισκόπου καὶ τοιοῦτος κατὰ τὸ 406 ἦτο ὁ Ὀτρήϊος (Migne Ἑ. Π. 52, 687). Ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Ἀραβισσῷ, ἐφρόντισε πολὺ δι' αὐτήν, ὅτε καὶ ἀνεπτύχθη μεγάλως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀράβων πάλιν ἐξέπεσε καὶ σήμερον εἶναι μικρὸν χωρίον. Δ. Σ. Μ.

ἀραβισταί. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν σπουδὴν καὶ τὴν μελέτην τῆς ἀραβικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας. Ἡ πνευματικὴ αὕτη προσπάθεια ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῶν πρώτων προστριβῶν μεταξὺ Μωαμεθανισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ.

Οὕτω περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' μ. Χ. αἰῶνος, ὁ προϊστάμενος τῆς ἐν Cluny μονῆς *Pierre le Vénérable (Πέτρος ὁ Ἀξιοσέβαστος)* (1092—1156), ἐπεσκέφθη τὴν Ἀνδαλουσίαν τῆς Ἱσπανίας, ὅπως ἐπιτοπίως παρακολουθήσῃ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῶν κατακτητῶν της Ἀράβων, θαυμάσας δὲ τὴν πνευματικὴν των ἐπίδοσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, ὑπέβαλεν ὅσα ἤκουσε καὶ εἶδεν ὑπὸ αὐστηρὰν κριτικὴν ἔρευναν. Σύγχρονος τούτου ὑπῆρξεν ὁ *Gérard de Crémone* (1114—1187). Οὗτος ἐκμαθὼν τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν, μετέφρασεν ἐξ αὐτῆς περὶ τὰ 60 κλασσικὰ ἔργα εἰς τὴν λατινικήν. Τούτων μέγα μέρος ἀπωλέσθη.

Τοὺς δύο τούτους *προδρόμους* τῆς ἀραβιστικῆς καλουμένης κινήσεως ἠκολούθησεν ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος μέχρι σήμερον σειρὰ ἀτελεύτητος ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι, διὰ λόγους καθαρῶς ἐπιστημονικούς, εἴτε καὶ θρησκευτικοὺς καὶ διπλωματικούς, ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς σπουδὴν τῆς Ἀραβικῆς.

Ἀλβέρτος ὁ Μέγας (1193—1280), ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν, ὅτε ἀνέλαβε νὰ μεταφράσῃ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶχεν ἐνώπιόν του ὡς κυριώτερα βοηθήματα τὰ σχετικὰ ἔργα τῶν Ἀράβων Ἀριστοτελικῶν, ὁποῖοι εἶναι ὁ *Φαράμπης*, ὁ *Ἀβερρόης* καὶ ὁ *Ἀλ-Γαζάλη*. Ὁ *R. Lulle* (1235—1315) ἐκ τοῦ ἰδίου μοναχικοῦ τάγματος, ἦτο θιασώτης τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ ἀραβική.

Τῷ 1255 τίθενται τὰ θεμέλια τῶν σχολείων, φροντίδι τῶν Δομινικανῶν Πατέρων, πρὸς σπουδὴν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑβραϊκῆς, Ἀραβικῆς καὶ Συριακῆς (Συριάνικης). Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν Πατέρων πολλοὶ ἀραβισταὶ ἀνεδείχθησαν. Τούτων σπουδαιότεροι ὁ *Miche Scot*, καὶ ὁ *Roger Bacon* (1214—1292). Ἐκ τῶν παπῶν τῆς Ρώμης, πρῶτος ὁ *Ὀνώριος Δ'* ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς σπουδῆς τῆς Ἀραβικῆς διὰ λόγους καθαρῶς θρησκευτικοὺς (προπαγάνδας). Εἰς τοῦτον ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς ἀραβικοῦ ἐκπαιδευτηρίου ἐν Παρισίοις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ὁ πάπας *Ἰούλιος Β'* μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἀραβικὸν βιβλίον. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Νάπιου τῆς Κορσικῆς *Αὐγουστῖνος Ἰουστινιανὸς* ἐξέδωκε τῷ 1516 τὸν ἱερὸν ψαλτῆρα εἰς τέσσαρας γλώσσας, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἀραβική.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος οἱ Ἰησουῖται Πατέρες ἱδρύουν ἐν Ρώμῃ Ἑβραιο-αραβικὴν σχολήν. Εἰς τοὺς ἰδίους ὀφείλεται καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς «*Μαρωνιτικῆς Σχολῆς*» (1584), προωρισμένης ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς μαθητάς, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἐξ Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνταῦθα ἐσπούδαζον οὗτοι τὴν μητρικήν των γλῶσσαν καὶ ἐγένοντο ὄργανα τῆς παπικῆς ἕδρας. Ἔνδοξον τέκνον τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι ὁ Μαρωνίτης ἀρχιεπίσκοπος Τύρου (ἐν Συρίᾳ) *Ἰωσὴφ Σαμαὰν Ἀλ. Σαμαάνη*, ἱδρυτὴς τῆς «Ἀνατολικῆς Β.βλιοθήκης». Προϊόντος τοῦ χρόνου ἱδρύονται διάφορα σχολεῖα, ὡς καὶ ἕδραι πανεπιστημιακαὶ ὁρίζονται, εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν πρὸς σπουδὴν τῆς Ἀραβικῆς. Τὴν 29 Ἀπριλίου τοῦ 1795 ἱδρύεται ἐν Παρισίοις ἡ σχολὴ «τῶν ζωσῶν γλωσσῶν» τῆς Ἀνατολῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν ἡ Ἀραβική, Περσικὴ καὶ Τουρκική.

Ἡ σπουδὴ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν πολλὰ ὀφείλει καὶ εἰς τὰ «Διεθνῆ Συνέδρια Ἀνατολιστῶν». Τούτων τὸ πρῶτον συνεκροτήθη ἐν Παρισίοις τῷ 1872 καὶ τὸ ἕκτον ἐν Ἀθήναις (τῷ 1912). Τοιαῦτα συνέδρια συνεκροτήθησαν καὶ ἐν Λονδίνῳ, ἐν Πετρουπόλει (τὸ πάλαι), ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν Βερολίνῳ, ἐν Λυῶνι, ἐν Βιέννῃ, ἐν Στοκχόλμῃ, ἐν Ρώμῃ, ἐν Ἀμβούργῳ, ἐν Μαρόκκῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Συνεδρίων τούτων, γνῶσται τῶν ἀνατολικῶν καθόλου ὑποθέσεων καὶ ζητημάτων, ὑπεδείκνυον καταλλήλως τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς σπουδῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Εἰς τὴν πινακοθήκην τῶν ἀραβιστῶν, ὅλα σχεδὸν τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἔχουν τοὺς ἀντιπροσώπους των, ὧν ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν οἱ ἀκόλουθοι: βαρῶνος Sylvestre de Sacy, Étienne Quatremère, G. W. Freytag, G. L. Flügel, H. F. Wüstenfeld, R. Dozy, M. J de Goeje, J. L. Burckhard, L'abbé R. Gregorio, C. Niebuhr, É. Renan, J. d. Hammer-Purgstall, L.-P.-E.-A Lédillot. Ε. ΜΣ.

Ἀραβιστὰν (τὸ) ἢ *Ἀραμπιστὰν [Γεωγρ.]* Τουρκικὸν ὄνομα τῆς Ἀραβίας (βλ. λ.).

— **Ἀραβιστὰν** *[Γεωγρ.].* Μία τῶν μεγάλων ἐπαρχιῶν τῆς Περσίας, ἡ ἄλλοτε *Χουζιστάν*, ἡ *Σουσιανὴ* τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐν τῇ Ἁγ. Γραφῇ καλουμένη *Ἐλάμ*. Ὁρίζεται πρὸς Δ ὑπὸ τῆς χώρας τοῦ Ἰράκ, πρὸς Β ὑπὸ τῆς περσικῆς ἐπαρχίας τοῦ Λουριστὰν καὶ πρὸς Α ὑπὸ τῆς χώρας τῶν Μπαχτιαρὶ καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Φάρς. Ἀραβιστὰν ὠνομάσθη ἐκ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν κυρίως πληθυσμὸν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἥτις διαιρεῖται εἰς τὰς περιφερείας *Μοχαμμάρα, Φελλαχιγιέ, Χαβιζέ, Σουστὲρ* καὶ *Διζφούλ.* Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 200.000. Τὸ ἔδαφος εἶναι γονιμώτατον, ἀλλ' ἀφότου παρεσύρθη ὁ ὑδροφράκτης τῶν ποταμῶν Καρούν καὶ Ἀχβὰζ καὶ ἠχρηστεύθησαν αἱ τὰ ὕδατα αὐτῶν πρὸς ἄρδευσιν τῶν γαιῶν διοχετεύουσαι διώρυγες, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας μένει ἀκαλλιέργητον, ἡ δὲ ἐσοδεία ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῶν φρεάτων. Τὸ κλίμα εἶναι θερμόν, εἰς δὲ τὰ χαμηλὰ μέρη νοσηρόν. Αἱ κυριώτεραι ἀραβικαὶ φυλαὶ εἶναι οἱ *Χαάμπ* καὶ οἱ *Μπενὶ-λάμ*, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι Σιῖται τὸ θρήσκευμα καὶ κατοικοῦσιν εἰς τὰς πόλεις, οἱ δὲ δεύτεροι Σουννῖται καὶ νομάδες. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι φοίνικες καὶ ἰχθύες εἰς τὰ νότια, γενικῶς δὲ ὄρυζα, σῖτος, ἰνδικὸν καὶ κριθή, ὡσαύτως δὲ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Ν. ΜΧ.

ἀραβιστί· κατὰ τὴν γλῶσσαν ἢ τὸν τρόπον τῶν Ἀράβων: «ὁμιλεῖ ἀραβιστί».

Ἀραβῖται (οἱ) *[Ἀρχ.].* Λαὸς ἰνδικὸς τῆς Γεδρωσίας παρὰ τὸν *Ἀράβιον* ποταμόν, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀνάβ. 6, 21, 4). Α. Δ.

ἀραβῖται (οἱ) *[Ὀργ. Χημ.].* Πενταοθενεῖς ἀλκοόλαι τοῦ συντακτικοῦ τύπου:

$$CH_2(OH).CH(OH).CH(OH).CH(OH).CH_2(OH).$$

Διακρίνομεν δύο ἐναντιοστερεοϊσομερεῖς μορφάς, ἤτοι τὴν d καὶ l μορφήν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ρακεμικὸν σῶμα r. Διὰ τὰς πρώτας δύο μορφὰς παρέχονται οἱ κάτωθι στερεοχημικοὶ τύποι:

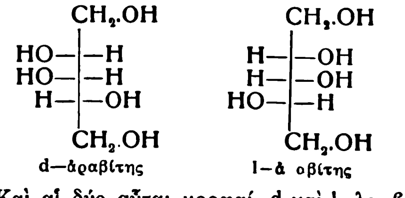

d—ἀραβίτης l—ἀ οβίτης

Καὶ αἱ δύο αὗται μορφαί, d καὶ l, λαμβάνονται δι' ἀναγωγῆς τῶν ἀντιστοίχων πεντοζῶν ἤτοι τῆς d καὶ l ἀραβινόζης, στρέφουν τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς μόνον μετὰ τὴν προσθήκην βόρακος, τήκονται εἰς 103° καὶ ἐν ὑδατικῷ διαλύματι ἔχουσι γλυκεῖαν γεῦσιν. Ὁ r-*ἀραβίτης*, ὅστις λαμβάνεται διὰ συνδυασμοῦ τῶν δύο ἀντιπόδων μορφῶν, εἶναι ἐν ἀλκοόλῃ δυσδιαλυτότερος τῶν δύο ἐνεργῶν μορφῶν καὶ τήκεται εἰς 105—106°. Σ. Γ

Ἀραβίτης, *Κωνσταντῖνος.* Βυζαντινὸς συγγραφεύς, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἔγραψε παρεκβόλαιον «Ἡ μικρὰ ὠφέλεια». Ὁ συγγραφεὺς δίδει ὑπὸ τὸν τύπον βραχειῶν συνθέσεων, διηνθισμένων διὰ σπανίων λέξεων καὶ εἰδικῶν ὅρων, ὁδηγίας περὶ διαφόρων θεμάτων, π. χ. περὶ κόμης, ἔαρος, πολέμου, φθόνου κ. τ. λ. (παρεκβόλαιον κόμης κ. τ. λ.). Ὅθεν τὸ πόνημα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ συνέχισις τῆς παλαιᾶς ἀρχῆς τῆς κατατάξεως τῶν λέξεων καθ' ὕλην καὶ διὰ πρακτικῶν διαλόγων διδασκαλίας περὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον πραγμάτων, ἥτις ἀρχὴ εἶχεν ἰδίως ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀρεστὰ ἑρμηνεύματα τοῦ *Ψευδοδοσιθέου.* Α. Δ.

Ἀραβίων (ὁ). Βασιλεὺς τῆς Ἀφρικῆς, ἀναφερόμενος ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου (48, 22). Α. Δ.

ἀραβόκομβος (κοιν. *ἀραπόκομπος*, γαλλ. noeud de vide) *[Ναυτ.]* Σφαιροειδὴς κόμβος κατασκευαζόμενος εἰς τὸ ἄκρον σχοινίου διαβαλλομένου δι' ὀπῆς τινος καὶ χρησιμεύων πρὸς παρεμπόδισιν ἐκφυγῆς τοῦ σχοινίου ἐκ τῆς θέσεως ταύτης. Χρησιμοποιεῖται ἰδίως εἰς τοὺς *κάδους* (κοιν. *μπουγέλα*), ἔνθα στερεώνει ἐξωτερικῶς τὸ ἐνωτίον τοῦ κάδου τὰ διὰ τῶν ὀπῶν αὐτοῦ διαβαλλόμενα ἄκρα τοῦ σχοινίου, δι' οὗ ὁ κάδος αἴρεται. Α. ΚΡΧ.

ἀράβολος, —η, —ο· ἰδιωματ. ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ἰδιότροπος, ὁ ἀκοινώνητος· ‖ ἐπὶ βοσκημάτων *ἀράβολη* καλεῖται ἡ γίδα ἡ ὁποία δὲν ἀκολουθεῖ τὰς ἄλλας.

ἀραβόνη (Arabon) *[Βιομ. Χημ.].* Δεξτρινοειδὴς ὑδατάνθραξ, ἀποτελῶν κατὰ τὸν Wroblewsky συστατικὸν τῆς διαστάσεως. Κ. Γ. Μ.

ἀραβονικὰ *ὀξέα [Ὀργ. Χημ.].* Ἑνώσεις ἀνήκουσαι εἰς τὴν σειρὰν τῶν πολυοξυμονοκαρβονικῶν ὀξέων καὶ εἰδικώτερον εἰς τὰ τετραϋδροξυλιωμένα παράγωγα τοῦ καν. βαλεριανικοῦ ὀξέος.

Διακρίνομεν δύο ἀντίποδας μορφάς, d καὶ l καὶ τὸ ἀνενεργὸν μῖγμα αὐτῶν d,l.

Τὸ l-*ἀραβονικὸν ὀξὺ* λαμβάνεται δι' ὀξειδώσεως τῆς l-ἀραβινόζης, κατὰ τὴν συμπύκνωσιν δὲ μετατρέπεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν λακτόνην αὐτοῦ, $C_5H_8O_5$, ἥτις κρυσταλλοῦται εἰς ἀχρόους βελόνας τηκομένας εἰς 97-98°.

Digitized by Google

Τὸ d-*ἀραβονικὸν ὀξὺ* λαμβάνεται ἀντιστοίχως ἐκ τῆς d-ἀραβινόζης.

Τὸ δὲ d, l-*ἀραβονικὸν ὀξὺ* λαμβάνεται διὰ μίξεως τῶν δύο ὀπτικῶς ἐνεργῶν μορφῶν. Σ. Γ.

Ἄραβος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, πατὴρ τῆς Κασσιεπείας ἐφευρέτης τῆς ἰατρικῆς (Ἀσκληπ. ἐν Σχολ. *Ἀπολλ. Ρόδ.* 2,178. *Πλίν.* 7,56). Α. Δ.

ἀραβοσιτάλευρον *[Χημ.]*. Τὸ δι' ἀλέσεως τοῦ ἀραβοσίτου λαμβανόμενον ἄλευρον ἔχει κατὰ μέσον ὅρον τὴν ἀκόλουθον χημικὴν σύστασιν:

Ὕδωρ	12,99 %
Ἀζωτοῦχοι ὗλαι	9,62 %
Λίπος	3,14 %
Ὑδατάνθρακες	71,70 %
Ἀκατέργαστοι ἶνες	1,41 %
Τέφρα	1,14 %

Τὸ ἄλευρον τοῦτο ἐνιαχοῦ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν ἄρτου. Σ. Γ.

Ἀραβοσιτᾶς, *Σπῦρος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λιδωρικίου, ἀκολουθήσας τὸν Ν. Πανουργιᾶν. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὴν Ἄμπλιανην, τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου καὶ τέλος εἰς Ἀράχοβαν. Γ.Δ.Κ.

ἀραβόσιτος (ὁ) [ΒΟΤ.]. Ὁ ἀραβόσιτος (κοιν. *καλαμπόκι, κοῦκλα, κουκουνάρα,* λατ. *zea maïs*) εἶναι φυτὸν ἐτήσιον μονοκοτυλήδονον τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστιδῶν*. Εἶναι μόνοικον· φέρει εἰς τὴν κορυφὴν τὰ ἄρρενα ἄνθη, εἰς δὲ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων τὰ θήλεα. Τὸ στέλεχος εἶναι πλῆρες καὶ φέρει κόμβους (γόνατα) ὡς ὁ κάλαμος, ἔχει δὲ συνήθως ὕψος 1—2 μέτρων καὶ δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 5 μέτρα.

Ἡ θήλεια ἀνθοθεσία ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην *ρόκα* ἢ *κοῦκλα* ἢ *ἀραπόσταρο*, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τὴν ράχιν (κοιν. *κότσαλο*), τοὺς κόκκους οἵτινες περιβάλλουσι τὴν ράχιν καὶ τοὺς χιτῶνας τῆς ὅλης ἀνθοθεσίας (κοιν. *φλούδια*).

Τὸ φυτὸν τοῦτο κατάγεται ἐξ Ἀμερικῆς ὅθεν εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην τῷ 1500 καὶ καλλιεργεῖται νῦν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Χρησιμοποιεῖται δὲ ὁ μὲν σπόρος του πρὸς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἄζυμος, εἰς τὰ ὀρεινὰ ἰδίως μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ρουμανίᾳ τρώγουσι τὸ ἄλευρον τοῦ ἀραβοσίτου, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ βράσωσι μεθ' ἅλατος καὶ τὸ στραγγίσωσιν ἐντὸς ἀραιοῦ ὑφάσματος. Τὸ τοιοῦτον παρασκεύασμα ὀνομάζεται *μαμαλίγκα*. Ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ἀσθένεια πελάγρα ἀποδίδεται εἰς τὴν χρῆσιν βεβλαμμένου ἀραβοσίτου πρὸς τροφήν. Ἀλλαχοῦ χρησιμοποιεῖται ὁ μὲν σπόρος πρὸς τροφὴν τῶν ζῴων, παραγωγὴν οἰνοπνεύματος ἢ ἀμύλου, τὰ δὲ στελέχη του, ὅταν δὲν εἶναι ἀκόμη ὥριμα, διὰ τροφὴν τῶν ζῴων ὡς ἐπίσης καὶ τὰ φύλλα, οἱ χιτῶνες καὶ αἱ κορυφαί. Ἐπίσης ἡ ράχις τῶν στάχεων καὶ τὰ ξηρὰ στελέχη χρησιμοποιοῦνται ὡς καύσιμος ὕλη καὶ διὰ κατασκευὴν χάρτου περιτυλίγματος. Τοὺς ἐσωτερικοὺς φλοιοὺς οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Μαλαισίας χρησιμοποιοῦσιν ἀντὶ σιγαροχάρτου.

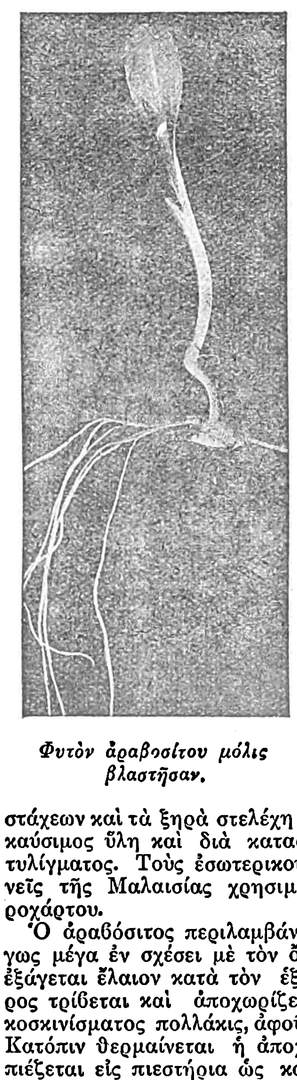

Φυτὸν ἀραβοσίτου μόλις βλαστῆσαν.

Ὁ ἀραβόσιτος περιλαμβάνει φύτρον δυσαναλόγως μέγα ἐν σχέσει μὲ τὸν ὄγκον του. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ἔλαιον κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: Ὁ σπόρος τρίβεται καὶ ἀποχωρίζεται τὸ φύτρον διὰ κοσκινίσματος πολλάκις, ἀφοῦ πρότερον φυτρώσῃ. Κατόπιν θερμαίνεται ἡ ἀποχωρισθεῖσα μᾶζα καὶ πιέζεται εἰς πιεστήρια ὡς καὶ οἱ ἄλλοι σπόροι, ἐξάγεται δὲ 20 % ἔλαιον διαφανές, ἐλαφρῶς κίτρινον καὶ εὐχάριστον τὴν γεῦσιν. Τὸ ἔλαιον τοῦτο χρησιμοποιεῖται πρὸς νόθευσιν τοῦ ἐξ ἐλαιῶν ἐλαίου ἢ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν σαπώνων πολυτελείας.

Ἡ *γονιμοποίησις* τοῦ ἀραβοσίτου γίνεται τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀνέμου, ὅστις μεταφέρει τὴν γῦριν ἐκ τῶν ἀρρένων ἀνθέων τῶν κορυφῶν γειτονικῶν φυτῶν εἰς τὰ στίγματα τῶν ἔξωθεν τῶν χιτώνων κρεμαμένων νηματοειδῶν στύλων· ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων ἀνθέων τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ δύναται νὰ γίνῃ γονιμοποίησις. Ὅταν γίνεται γονιμοποίησις μεταξὺ δύο φυτῶν ἄλλου χρώματος βλέπομεν εἰς τὴν οὕτω παραγομένην *ρόκαν* κόκκους διαφόρων χρωμάτων· τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ γονιμοποίησις δὲν ἐπέδρασεν ὡς συνήθως μόνον ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐνδοσπερμίου, δηλ. τοῦ μέρους τοῦ κόκκου τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἔμβρυον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀνομάζεται *ξενία*. Ἐπέτυχον ἐπίσης διασταύρωσιν καὶ μετὰ τῆς *εὐχλαίνης* (Reana luxurians).

Ξενία.

Τὸν ἀραβόσιτον διαιροῦν εἰς ἓξ εἴδη: 1) τὸν *κεκαλυμμένον* (Zea-tunicata), 2) τὸν *μικρὸν* (Everta), 3) τὸν *σκληρὸν* (Indurata), 4) τὸν *ὀδοντωτὸν* (Indentata), 5) τὸν *ἀμυλώδη* (Amylacea) καὶ 6) τὸν *γλυκὺν* (Saccharata). Ὁ 3ος καὶ ὁ 4ος καλλιεργοῦνται εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, ἰδίως δὲ ὁ σκληρὸς καλλιεργεῖται ἐν Ἑλλάδι, ὅπου διακρίνονται ποικιλίαι αὐτοῦ λευκαί, κίτριναι, ἐρυθραὶ καὶ μέλαιναι. Αἱ λευκαὶ ποικιλίαι χρησιμοποιοῦνται κυρίως διὰ τὴν νόθευσιν τῶν ἀλεύρων τοῦ σίτου, ἐνῷ αἱ κίτριναι προτιμῶνται διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀραβοσιτίνου ἄρτου.

Διὰ τὴν ἐπιτυχῆ καλλιέργειάν του ὁ ἀραβόσιτος ἀπαιτεῖ ἔδαφος ἀμμοαργιλλῶδες βαθύ, ὥστε νὰ διατηρῇ τὴν ὑγρασίαν τῆς ὁποίας ἔχει μεγίστην ἀνάγκην τὸ φυτὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὅλην τὴν βλάστησίν του ἀναπτύσσει κατὰ τὸ θέρος. Τὸ κλῖμα δέον νὰ εἶναι θερμὸν πρὸ παντὸς κατὰ τὸ θέρος. Ἐν Εὐρώπῃ δὲν ὡριμάζει πέραν τῆς Οὑγγαρίας οὔτε πρὸς βορρᾶν τῶν Παρισίων. Ζητεῖ ἐδάφη πλούσια καὶ καλῶς λιπασμένα διὰ κόπρου καὶ χημικῶν λιπασμάτων· 2 ἕως 3 χιλιάδες ὀκάδες κόπρου ἀποτελοῦσι καλὴν λίπανσιν. Ἐπίσης κατὰ τὸν χειμῶνα· τὸν πρὸ τῆς σπορᾶς, πολύτιμος εἶναι ἡ προσθήκη 30 — 40 χιλιογράμμων ὑπερφωσφορικοῦ λιπάσματος καὶ 5—10 χιλιογράμμων πυκνοῦ καλιούχου λιπάσματος. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τῆς σπορᾶς προστίθενται 10—15 χιλιόγραμμα νίτρου ἢ θειικῆς ἀμμωνίας. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἀραβόσιτος ἀνέχεται ἄφθονον κόπρισμα ὡς καὶ ἄφθονον ἀζωτοῦχον λίπανσιν, διότι δὲν κινδυνεύει νὰ πλαγιάσῃ ὅπως τὰ φθινοπωρινὰ σιτηρά· ἰδιαιτέραν προτίμησιν ἐκ τῶν ἀζωτούχων λιπασμάτων δεικνύει πρὸς τὴν θειικὴν ἀμμωνίαν, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀπορροφήσῃ καὶ ἄνευ προηγουμένης νιτροποιήσεως.

Ἐν τῇ ἀμειψισπορᾷ (βλ. λ.) ἡ θέσις του εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ἐν Ἑλλάδι συνηθεστάτη εἶναι ἡ ἀμειψισπορὰ «ἀραβόσιτος-σῖτος-ἀγρανάπαυσις» ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ «ἀγρανάπαυσις-ἀραβόσιτος-σῖτος». Συνήθης ἐπίσης εἶναι, εἰς τοὺς πλημμυριζομένους κατὰ τὸν χειμῶνα ἀγροὺς ἡ συνεχὴς καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου ἄνευ τῆς παρενθέσεως ἄλλου φυτοῦ. Ἀρίστη ἀμειψισπορὰ εἶναι ἡ «ἀραβόσιτος-σῖτος-βῖκος-σῖτος» ἥτις ἐνῷ διατηρεῖ τὴν διὰ τῆς συνήθους ἐν Ἑλλάδι ἀμειψισπορᾶς «ἀγρανάπαυσις-σῖτος» καταλαμβανομένην ὑπὸ τοῦ σίτου ἔκτασιν, ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀγρανάπαυσιν κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἀραβοσίτου καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῆς τοῦ βίκου, τῆς τελευταίας ταύτης δυναμένης νὰ συντηρήσῃ κτηνοτροφίαν ἱκανὴν νὰ ἐφοδιάσῃ διὰ κόπρου τὰς δι' ἀραβοσίτου σπειρομένας ἐκτάσεις. Ἐπίσης ἀρίστη εἶναι ἡ ἀμειψισπορὰ «ἀραβόσιτος-σῖτος-βῖκος».

Ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους δέον νὰ εἶναι βαθεῖα, καθ' ὅτι ὁ ἀραβόσιτος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἔχει ἀνάγκην ὑγρασίας ἥτις μόνον εἰς τὰ βαθέως καλλιεργημένα ἐδάφη δύναται ἐκ τῶν βροχῶν νὰ ἀποθηκευθῇ, ὥστε νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τὸ θέρος· ἀφ' ἑτέρου οὗτος ἔχει μακροτάτας ρίζας αἵτινες ἐκτείνονται οὐ μόνον ὁριζοντίως ἀλλὰ καὶ κατακορύφως. Τὸ μῆκος τῶν ριζῶν του δύναται νὰ φθάσῃ πολλάκις τὰ 2 καὶ 3 μέτρα.

Ὅταν ὁ ἀραβόσιτος ἔρχεται μετὰ τὸν σῖτον, ἤτοι ἐν τῇ ἀμειψισπορᾷ «ἀραβόσιτος-σῖτος», δέον μετὰ τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου νὰ δίδεται ἐλαφρὰ ἄροσις εἰ δυνατὸν διὰ διύννου ἀρότρου, ὥστε νὰ καταστραφῶσι τὰ ζιζάνια καὶ νὰ ἀνοιχθῇ τὸ ἔδαφος εἰς μικρὸν βάθος, ὥστε νὰ ἀπορροφᾷ εὐκόλως τὰς βροχὰς τοῦ θέρους καὶ τοῦ φθινοπώρου, νὰ φυτρώνουν δὲ ὅλοι οἱ παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος εὑρισκόμενοι σπόροι ζιζανίων· κατόπιν ὁ ἀγρὸς καλλιεργεῖται καὶ πάλιν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀλλ' εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον βάθος ἢ εἰς 18 ἢ 20 καὶ πλέον ἑκατοστά. Οὕτω ἀφ' ἑνὸς μὲν καταστρέφονται τὰ φυτρώσαντα τῇ βοηθείᾳ τῶν φθινοπωρινῶν βροχῶν ζιζάνια, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀπορροφῶνται ὅλαι αἱ ἄφθοναι βροχαὶ αἵτινες πίπτουν κατὰ τὸν χειμῶνα. Κατὰ τὴν ἄνοιξιν (Μάρτιον), μόλις ἡ φυσικὴ βλάστησις εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη, δίδεται μία ἐλαφρὰ ἄροσις καὶ οὕτω τὸ ἔδαφος εἶναι τελείως ἕτοιμον νὰ δεχθῇ τὸν σπόρον.

Ἐν τῇ ἀμειψισπορᾷ «ἀγρανάπαυσις-ἀραβόσιτος-σῖτος», τὴν ἄνοιξιν (Φεβρουάριος) τὴν ἀκολουθοῦσαν τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου δέον νὰ δίδηται μία ἐλαφρὰ ἄροσις, διὰ νὰ συγκρατήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέραν ὑγρασίαν ἐν τῷ ἐδάφει, τὸ δὲ θέρος, βαθεῖα τοιαύτη, ἐὰν τὸ ἔδαφος περιέχῃ πολλὴν *ἀγριάδα* (Cynodon dactylon), τὸ φθινόπωρον ἐλαφρὰ καὶ τὴν ἄνοιξιν πάλιν ἐλαφρά. Ἐὰν ὅμως τὸ ἔδαφος δὲν περιέχῃ τὸ δυσεξόντωτον τοῦτο ζιζάνιον, καλὸν εἶναι, ἵνα ἀποφύγωμεν τὴν μεγάλην ἀντίστασιν τῶν θερινῶν βαθειῶν ἀρόσεων, νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὴν κατὰ τὸ θέρος βαθεῖαν ἄροσιν δι' ἐλαφρᾶς ἢ μετρίας τοιαύτης καὶ τὴν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐλαφρὸν διὰ βαθείας. Αἱ μέθοδοι αὗται τῆς παρασκευῆς τοῦ ἐδάφους εἶναι ἄρισται καὶ συντείνουσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ζιζανίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους, μέρος τῆς ὁποίας διατηρεῖται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἔτους εἰς τὸ ἕτερον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀραβόσιτος θὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ μαζὺ μὲ τὰς βροχὰς τοῦ προηγουμένου τῆς σπορᾶς χειμῶνος καὶ ἀνοίξεως. Κατὰ πειράματα γενόμενα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἔδαφος εὑρίσκεται κατὰ τὸν Φεβρουάριον κεκορεσμένον ὑπὸ ὑγρασίας, ἡ διαφορὰ τῆς μέχρι τοῦ ἐπομένου φθινοπώρου ἐξατμίσεως τοῦ ἔχοντος καλλιεργημένην ἐπιφάνειαν ἐδάφους ἀπὸ τοῦ ἀκαλλιεργήτου ὑπερβαίνει τὸ πάχος 40 χιλιοστῶν ὕδατος, ἤτοι τὸ ἔδαφος τὸ ἔχον ἐπιφάνειαν καλλιεργημένην συγκρατεῖ κατὰ στρέμμα τοὐλάχιστον 140 μέτρα κυβικὰ ὕδατος ἀπὸ τὸ ἔδαφος τὸ ἔχον ἐπιφάνειαν ἀκαλλιέργητον.

Κατόπιν τῆς προετοιμασίας ταύτης τοῦ ἐδάφους δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἀποδόσεις τοὐλάχιστον διπλασίας τῶν συνήθως λαμβανομένων. Δυστυχῶς ὅμως οἱ γεωργοί μας ἐφαρμόζουν πρωτογόνους μεθόδους καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους. Ἵνα ἀποφύγουν τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου καλλιέργειαν, ἥτις ἐξ ἄλλου ἀποστερεῖ τούτους τῆς φυσικῆς βλαστήσεως τοῦ ἀκαλλιεργήτου ἐδάφους (ἥτις δίδει τροφὴν εἰς τὰ ζῷά των, κυρίως τὰ πρόβατα), καλλιεργοῦσιν ἁπλῶς τὸ ἔδαφος κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους τῆς σπορᾶς τοῦ ἀραβοσίτου εἰς μέτριον βάθος· ἐπειδὴ δὲ τὸ οὕτω κάπως βαθέως ἀνασηκωνόμενον διὰ τοῦ ἀρότρου ἔδαφος συμπιεζόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ξηραινόμενον σχηματίζει σκληρὰς μάζας, ἀναμένουσιν ἀρκετὰς βροχάς, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποσυντεθῶσιν αἱ μᾶζαι αὗται, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποκτήσῃ τὸ ἔδαφος ἀρκετὴν ὑγρασίαν, ἵνα βλαστήσῃ ὁ σπόρος. Οὕτω δὲν εἶναι διόλου ἄξιον ἀπορίας τὸ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἀραβοσίτου τοῦ καλλιεργουμένου ἄνευ ποτίσματος σπανίως ὑπερβαίνει τὰς 60—80 ὀκάδες κατὰ στρέμμα.

Σπορά. — Εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 6^{0}—7^{0} ἑκατοστοβάθμου ὁ ἀραβόσιτος φυτρώνει εἰς 10—20 ἡμέρας· εἰς ἀνωτέραν θερμοκρασίαν τὸ φύτρωμα γίνεται ταχύτερον, παύει δὲ νὰ εἶναι δυνατὸν εἰς 45^{0}—46^{0}.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ σπορὰ αὐτοῦ δέον νὰ ἐκτελῆται ἀπὸ τοῦ τέλους Μαρτίου μέχρι τέλους Ἀπριλίου, καὶ τοῦτο ὄχι διότι σπειρόμενος ἐνωρίτερον δὲν θὰ εὕρισκεν ἀρκετὴν θερμοκρασίαν διὰ νὰ φυ-

Φυτὸν ἀραβοσίτου.

Digitized by Google

τρώση, ἀλλὰ διότι τὸ κατόπιν ἐξερχόμενον φυτὸν θὰ ἀνεπτύσσετο βραδύτατα, οὕτω δὲ καὶ τὸ μέλλον του θὰ ὑφίστατο συνεπείας ἐκ τῆς βραδείας ταύτης ἀναπτύξεως καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ζιζανίων θὰ

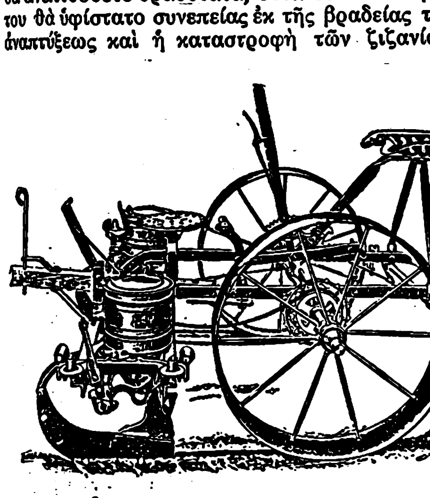

Σπαρτικὴ μηχανὴ ἀραβοσίτου.

ἀπῄτει πολλὴν ἐργασίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸν Μάϊον καὶ μέχρι τῶν μέσων Ἰουνίου δυνάμεθα νὰ σπείρωμεν εἰς τὰ καλὰ δροσερὰ ἐδάφη ἢ εἰς τὰ ποτιστικά· οὕτω δύναται νὰ σπαρῇ εἰς ἀγρὸν ἐκ τοῦ ὁποίου μόλις ἐλήφθη ἡ συγκομιδὴ τῆς κριθῆς ἢ καὶ τοῦ σίτου (εἰς τοιοῦτον ἀγρὸν ἐλάβομεν ἀπόδοσιν 13 κοιλῶν ἢ 275 ὀκάδων κατὰ στρέμμα).

Τὸ ποσὸν τοῦ σπόρου τὸ χρησιμοποιούμενον κατὰ στρέμμα εἶναι 2—4 ὀκάδων, ἡ δὲ σπορὰ γίνεται εἴτε διὰ τῆς χειρὸς εἴτε διὰ τῆς μηχανῆς. Διὰ τῆς χειρὸς ἡ σπορὰ σπανίως γίνεται εἰς τὰ πεταχτὰ (διασποράδην, χύδην)· συνήθως ὁ σπορεὺς μικρὸς ἐργάτης ἀκολουθεῖ τὸ προπορευόμενον ἄροτρον καὶ ρίπτει τὸν σπόρον κατὰ κόκκον, ἐντὸς τοῦ ἀνοιγομένου αὔλακος· ὁ σπόρος οὗτος σκεπάζεται ὑπὸ τοῦ ἐπανερχομένου κατόπιν ἀρότρου, ρίπτεται δὲ ὁ σπόρος ὄχι εἰς ἑκάστην ἀνοιγομένην ὑπὸ τοῦ ἀρότρου αὔλακα, ἀλλ' ἀνὰ δύο τοιαύτας. Οὕτω αἱ ἀποστάσεις τῶν ἐσπαρμένων γραμμῶν μεταξύ των εἶναι 45—60 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου.

Διὰ τῆς συγχρόνως μετὰ τῆς σπορᾶς διδομένης ἀρόσεως κατορθοῦται ἡ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμὴν καταστροφὴ τῶν ζιζανίων, οὕτω δὲ ὁ σπόρος παραδίδεται εἰς ἔδαφος τελείως ἀπηλλαγμένον τοιούτων. Ἐν περιπτώσει ὅμως σπορᾶς κατ' ἄλλον τρόπον, οἷον διὰ μηχανῆς, δέον τῆς τελευταίας ταύτης ἐργασίας νὰ προηγηθῇ ἀπαραιτήτως ἐλαφρὰ ἄροσις, ἵνα καθαρίσῃ τὸ ἔδαφος. Διὰ τὴν διὰ μηχανῆς σπορὰν τοῦ ἀραβοσίτου δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πᾶσα διὰ σῖτον προωριζομένη τοιαύτη, ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτεραι μηχαναὶ ἐνδεικνυόμεναι ἰδίως διὰ τὰς χονδροκόκκους ποικιλίας καὶ διὰ τὰ ξηρὰ κάπως ἐδάφη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀραβόσιτος δέον νὰ τοποθετῆται εἰς μεγαλύτερον βάθος. Προσέτι εἰς τὰ σχετικῶς ξηρὰ ταῦτα ἐδάφη κατὰ τὴν διὰ μηχανῆς σπορὰν σπουδαιοτάτην βοήθειαν εἰς τὸ φύτρωμα ἐπιφέρουσι τροχοὶ ἀκολουθοῦντες ἑκάστην σπειρομένην γραμμὴν καὶ συνδεδεμένοι μετὰ τῆς μηχανῆς, οἵτινες συμπιέζοντες τὸ ἔδαφος εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἐναποτίθεται ὁ σπόρος βοηθοῦσι τὴν ἄνοδον τῆς ὑγρασίας καὶ τὸ φύτρωμα.

Ἐπίσης ἡ διαβροχὴ τοῦ σπόρου ἐπιταχύνει τὴν βλάστησιν. Πρὸς τοῦτο θέτουσι τοὺς σάκκους τοῦ σπόρου ἐντὸς ὕδατος ἐπὶ 6-8 ὥρας, κατόπιν δὲ ἐξάγουσιν αὐτοὺς καὶ τοὺς σπείρουσιν μετὰ 12 ἢ 24 ὥρας· πάντως διὰ τὴν διὰ μηχανῆς σπορὰν δέον οἱ σπόροι νὰ εἶναι ἐξωτερικῶς στεγνοί, ἵνα μὴ κολλᾷ εἰς τοὺς σωλῆνας τῆς σπαρτικῆς μηχανῆς καὶ ἐμποδίζεται ἡ πτῶσίς των.

Αἱ ἀποστάσεις τῶν γραμμῶν μεταξύ των δέον νὰ εἶναι μεγαλύτεραι εἰς τὰ ξηρότερα ἐδάφη. Οὕτως εἰς δροσερὰ καλὰ ἐδάφη αἱ γραμμαὶ δύνανται νὰ ἀπέχουν 0,70-1,00 μ., εἰς ξηρότερα ὅμως ἐδάφη ἡ ἀπόστασις αὕτη δέον νὰ εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα φθάνουσα καὶ τὸ 1,50 μ. καὶ πλέον. Ἐν Ἀμερικῇ εἴς τινας περιστάσεις ξηρῶν ἐδαφῶν φθάνουσιν εἰς ἀποστάσεις 2 μέτρων καὶ κάποτε 2,40. Τοιουτοτρόπως τὰ ὀλίγα φυόμενα φυτὰ ἔχουσιν εἰς τὴν διάθεσίν των τὴν μεγάλην ἔκτασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορροφῶσι τὴν ὑγρασίαν, ἥτις οὕτως ἐξαρκεῖ μέχρι τέλους τῆς ὡριμάνσεώς των καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν φυτῶν εἶναι μεγάλη, τὸ δὲ σπουδαιότατον ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξὺ τῶν γραμμῶν ἐδάφους εἶναι εὐχερεστάτη καὶ δύναται νὰ γίνῃ ἐπιμεμελημένη καὶ δι' ἱπποσκαλιστηρίων καὶ ἄλλων ἱπποκινήτων μηχανῶν, δι' ἐλαχίστων ἐξόδων.

Τὴν σημασίαν τῆς ἀραιᾶς σπορᾶς τοῦ ἀραβοσίτου ἐπὶ τῆς ἀντοχῆς αὐτοῦ εἰς τὰ ξηρὰ ἐδάφη ἀπεδείξαμεν καὶ διὰ πειραμάτων ἐν ἀγρῷ τῆς Ἀβερωφείου Γεωργικῆς Σχολῆς Λαρίσης. Εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦτον ἐσπείραμεν ἀραβόσιτον εἰς γραμμὰς ἀπεχούσας ἐπ' ἀλλήλων 20, 40, 60, 80 καὶ 100 ἑκατοστὰ δι' ἐπανειλημμένων δὲ σκαλισμάτων διετηροῦμεν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καλλιεργημένην. Τὰ φυτὰ τὰ ἐπὶ τῶν γραμμῶν τῶν ἀπεχουσῶν 20 ἑκατοστὰ ἐξηράνθησαν πρωτοῦ σχηματίσωσι τὰ ἄρρενα ἄνθη τῆς κορυφῆς, τὰ τῶν 40 ἑκατοστῶν κατόπιν, εἶτα δὲ τὰ ἀποστάσεως 60 ἑκατοστῶν, καὶ μόνον τὰ ἐσπαρμένα εἰς ἀποστάσεις 80 καὶ 100 ἑκατοστῶν ὡρίμασαν τὸν καρπόν των· τὰ τελευταῖα μάλιστα ἀπέδωκαν περισσότερον τῶν προηγουμένων.

Εἰς τὰς Ὁλλανδικὰς Ἀντίλλας καλλιεργοῦν ποικιλίαν ἀραβοσίτου κυριολεκτικῶς νᾶνον. Ἡ ποικιλία αὕτη ἀνθίζει καὶ καρποφορεῖ εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα. Ἡ περιφέρεια αὕτη χαρακτηρίζεται ὑπὸ μεγίστης ξηρασίας ἀτμοσφαίρας καὶ ἐδάφους, τὸ δὲ φυτὸν προσοικειώθη πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἀφ' ἑτέρου εἰς ὀροπέδιόν τι τοῦ Μεξικοῦ ἀναπτύσσεται γιγαντιαία τις ποικιλία ἀραβοσίτου μὲ στέλεχος φθάνον τὸ ὕψος 6 μέτρων καὶ διάμετρον 30—50 ἑκατοστῶν. Οἱ στάχυες ἐπίσης εἶναι γιγαντιαίων διαστάσεων, δὲν καλλιεργεῖται δὲ εἰ μὴ εἰς ἔκτασιν 3000 περίπου στρεμμάτων. Ἡ ποικιλία αὕτη μεταφερομένη ἀλλαχοῦ λαμβάνει τὰς διαστάσεις κοινοῦ ἀραβοσίτου. Ὥστε δέον νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν εἰς τὸ πλούσιον ἡφαιστειογενὲς ἔδαφος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τοὺς πρόποδας ἡφαιστείου.

Τὸ βάθος τῆς σπορᾶς δέον νὰ εἶναι σχετικὸν πρὸς τὴν ὑγρασίαν τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς τὸ ἔδαφος ἔχῃ ἀρκετὴν ὑγρασίαν, 2—3 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι ἐπαρκές· ἐὰν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ ἐπαρκὴς ὑγρασία δέον νὰ τοποθετοῦμεν τὸν σπόρον εἰς βάθος 8 καὶ πλέον ἑκατοστῶν.

Ἡ ποιότης τοῦ σπόρου, ὅπως δι' ὅλα τὰ φυτά, ἔχει μεγίστην σημασίαν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες γεωργοὶ ἐκλέγουν ἐκ τῆς συγκομιδῆς των τοὺς καλυτέρους στάχυς (ρόκες) οἵτινες ἔχουν λεπτὴν ράχιν (κότσαλο), καὶ κανονικὰς σειρὰς κόκκων. Τοὺς στάχυς τούτους κρεμοῦν ἐκ τῶν χιτώνων εἰς τὴν ὀροφὴν ξηροῦ δωματίου ἀναμένοντες τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς· τότε ἀφαιροῦν τὰ δύο ἄκρα τοῦ στάχυος καὶ λαμβάνουν τοὺς κόκκους τοῦ μέσου, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦν διὰ σπόρον. Σπουδαιότατον εἶναι νὰ ἐκλέγηται μία καλὴ ποικιλία καὶ ἡ ὁποία νὰ διατηρῆται πάντοτε ἀπομεμονωμένη, ἤτοι νὰ σπείρεται πολὺ μακρὰν τῶν ἄλλων ποικιλιῶν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ γονιμοποίησίς της ὑπὸ τῆς γύρεως φυτῶν ἄλλης ποικιλίας· διότι πρέπει νὰ σημειώσωμεν καὶ πάλιν ὅτι ὁ ἀραβόσιτος εὐκολώτατα γονιμοποιεῖται ὑπὸ γύρεως ἄλλων φυτῶν ἀραβοσίτου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ποικιλίᾳ ὑπάρχουσι φυτὰ ἅτινα ὑπὸ τὸ αὐτὸ περιβάλλον δίδουν διπλασίαν ἀπόδοσιν ἄλλων, ἔχουν διπλάσιον ριζικὸν σύστημα καὶ πολὺ μεγαλυτέραν ἀντοχὴν εἰς τὴν ξηρασίαν. Ὥστε δέον νὰ γίνεται ἐπιλογὴ ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ, λαμβανομένων διὰ σπορὰν τῶν κόκκων τῶν καλυτέρων φυτῶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν, διότι δυνατὸν τὰ φυτὰ ταῦτα νὰ εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένα τῶν ἄλλων ἕνεκα λόγων ἀσχέτων πρὸς τὴν καταγωγήν των, οἷον ἕνεκα τοπικοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ ἐδάφους ἢ ἄλλων λόγων, τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἐπειδὴ ὁ ἀραβόσιτος εἶναι φυτὸν ἀλλόγαμον, δυνατὸν οἱ κόκκοι οὗτοι νὰ προέρχωνται ἐκ διασταυρώσεως μὲ γῦριν ἄλλων φυτῶν (ἀραβοσίτου) καὶ οὕτω νὰ ἀπέκτησαν ἰδιότητας μὴ ἀνηκούσας εἰς τὸ μητρικὸν φυτὸν ἀλλὰ εἰς τὸ πατρικόν. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιλογὴ καὶ ἡ διασταύρωσις εἶναι ἔργον εἰδικῶν ἐπιστημόνων (βλ. λ. ἐπιλογὴ καὶ διασταύρωσις).

Μετὰ 10—20 ἡμέρας, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ ἀραβόσιτος φυτρώνει, τότε δ' ἔχει ἀνάγκην πολλῶν περιποιήσεων· ἐὰν ὅμως ἕνεκα τῆς ξηρασίας τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ φύτρωσις, ἕνα κυλίνδρισμα ἀναβιβάζει τὴν εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα εὑρισκομένην ὑγρασίαν καὶ διευκολύνει τὸ φύτρωμα. Ἐννοεῖται ὅτι, ἀφοῦ τὸ κυλίνδρισμα ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον, δέον τὰ σκαλίσματα νὰ καταστρέψουν τὴν ἐπίδρασίν του, ἄλλως κινδυνεύει ὁ ἀγρὸς νὰ χάσῃ τὴν ὑγρασίαν του. Αἱ περιποιήσεις αὗται ἔχουσι σκοπὸν νὰ προστατεύσωσι τὸν ἀραβόσιτον ἀπὸ τὰ ζιζάνια τὰ ὁποῖα τὸν συναγωνίζονται εἰς τὴν απορρόφησιν τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν τοῦ ἐδάφους, καὶ ἰδίως τῆς ὑγρασίας· ἀφ' ἑτέρου ἔχουν σκοπὸν νὰ κρατῶσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καλλιεργημένην, ὥστε νὰ συγκρατῆται ἡ ὑγρασία καὶ νὰ ἀερίζεται τὸ ἔδαφος. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διδόμενα σκαλίσματα δέον νὰ ἀρχίζουν μόλις αἱ γραμμαὶ τῶν φυτῶν τοῦ ἀραβοσίτου ἀναφανοῦν. Ἐὰν ὁ καιρὸς εἶναι θερμός, ἡ ἀνάπτυξις ἐξακολουθεῖ ταχεῖα καὶ ἐντὸς μηνὸς τὸ ὕψος τῶν φυτῶν ὑπερβαίνει τὰ 30 ἢ 40 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, ὅτε δέον νὰ γίνῃ τὸ *ἀραίωμα*. Πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ σκαλιστηρίου κόπτονται τὰ περιττὰ φυτά, ἀφινομένων μόνον ἐκείνων ἅτινα εὑρίσκονται εἰς τὰς ἀποστάσεις ποὺ θέλομεν καὶ προτιμωμένων τῶν ἰσχυροτέρων. Αἱ ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἀποστάσεις τῶν φυτῶν κανονίζονται ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους, ἀφινόμεναι πυκνότεραι μὲν εἰς τὰ πτωχὰ ἢ ὑγρὰ ἐδάφη, ἀραιότεραι δὲ εἰς τὰ πλούσια ἢ ξηρὰ τοιαῦτα. Αἱ ἐπὶ τῶν γραμμῶν ἀποστάσεις τῶν φυτῶν, δέον νὰ εἶναι 30—100 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Καὶ ἡ παρουσία ὅμως πολλῶν ἐχθρῶν τῶν φυτῶν, κυρίως ἐντόμων, μᾶς ὑποχρεώνει εἰς πυκνοτέραν σποράν.

Μετὰ τοῦ ἀραιώματος ἐκτελεῖται τὸ δεύτερον σκάλισμα, ἐὰν δὲ κατόπιν ἀναβλαστήσουν ζιζάνια ἢ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους πυκνωθῇ ὑπὸ τῶν βροχῶν, ἐπακολουθεῖ καὶ τρίτον τοιοῦτον βαθύτερον τῶν δύο πρώτων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σκάλισμα δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ παραχώματος. Διὰ τούτου καλύπτονται αἱ ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους ἐκφυόμεναι ἐκ τῶν γονάτων ρίζαι, αἵτινες οὕτω ἀναπτυσσόμεναι αὐξάνουσι τὸ ριζικὸν σύστημα τοῦ φυτοῦ καὶ στερεώνουσι τὸ τελευταῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον οὕτω ἀνθίσταται καλύτερον κατὰ τῆς ἀνατρεπτικῆς δυνάμεως τῶν ἀνέμων.

Αἱ ἐργασίαι αὗται τῶν σκαλισμάτων καὶ τοῦ παραχώματος δύνανται νὰ γίνουν δι' ἱπποκινήτων ἢ καὶ μηχανοκινήτων ἐργαλείων. Οὕτω ἓν ἱπποσκαλιστήριον δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἐργασίαν 10—20 στρεμμάτων ἡμερησίως, ἀντικαθιστῶν δι' ἑνὸς ἵππου καὶ 2 ἐργατῶν 10—20 ἐργάτας.

Κατόπιν ἀφίνεται ὁ ἀραβόσιτος μέχρι τῆς ὡριμάνσεώς του. Τινὲς μετὰ τὴν γονιμοποίησιν αὐτοῦ κόπτουσι τὰς κορυφὰς τοῦ φυτοῦ ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ ἀνωτέρου στάχυος. Ἡ ἐργασία αὕτη χορηγεῖ ποσόν τι τροφῆς διὰ τὰ ζῷα, πάντως ὅμως ἐλαττώνει τὴν ἀπόδοσιν. Ἡ ἐλάττωσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι μεγάλη, ὡς ἀπέδειξαν πειράματα γενόμενα ἐν Trevise τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἀραβόσιτος κορυφολογηθεὶς ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ τελευταίου στάχυος ἀπέδωκε 236 χιλιόγραμμα κατὰ στρέμμα, ἐνῷ ἀραβόσιτος οὐδόλως κορυφολογηθεὶς ἀπέδωκε 255 χιλιόγραμμα. Εἷς ἐργάτης κορυφολογεῖ ἓν στρέμμα τὴν ἡμέραν, ἀποκομίζεται δὲ ξηρὰ τροφὴ 100 περίπου ὀκάδων.

Ποτιστικὸς δέον νὰ γίνεται ὁ ἀραβόσιτος εἰς τὰ ἐδάφη καὶ τὰ κλίματα ὅπου ὑπάρχει ἀνεπάρκεια ὑγρασίας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ καλλιέργεια του δὲν γίνεται μὲ τὸν σκοπὸν τῆς συγκρατήσεως τῆς ὑγρασίας, σπείρεται δὲ ἀργότερον τοῦ ἀποτίστου, ἵνα καθαρισθῇ καλύτερον διὰ τῆς καλλιεργείας ὁ ἀγρὸς ἀπὸ τὰ ζιζάνια· προσέτι τὸ ἔδαφος ἀερίζεται καλύτερον καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀραβοσίτου ἕνεκα τῆς μεγαλυτέρας θερμοκρασίας τῆς ἐποχῆς εἶναι ταχυτέρα. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ὁ ποτιστικὸς ἀραβόσιτος δύναται νὰ σπαρῇ ἐνωρὶς (Ἀπρίλιον) καὶ νὰ λάβῃ τὴν πρώτην ἀνάπτυξίν του ἄνευ ποτίσματος. Μετὰ πᾶν πότισμα δίδεται σκάλισμα, ἄλλως ἡ σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ποτίσματος κροῦστα βλάπτει τὸν ἀραβόσιτον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ σκαλισμένον ἔδαφος διατηρεῖ ἐπὶ περισσότερον χρόνον τὴν ὑγρασίαν. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ νὰ εἶναι τὸ πότισμα δυνατὸν δέον νὰ διευθετηθῇ προηγουμένως τὸ ἔδαφος εἴτε χωριζόμενον διὰ προχωμάτων εἰς τμήματα εἴτε κατ' ἄλλο σύστημα (βλ. ἄρδευσις, πότισμα).

Συγκομιδή.—Κατὰ τὸ τέλος Ἰουλίου ὡριμάζει ὁ πρώϊμος ἀραβόσιτος, ἀργότερον δὲ οἱ ἄλλοι. Ἡ στιγμὴ ἡ κατάλληλος πρὸς συγκομιδὴν διακρίνεται ἐκ τοῦ κιτρίνου χρώματος τῶν περιβλημάτων αὐτοῦ ὡς καὶ ἐκ τῆς σκληρότητος τῶν κόκκων, ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει φόβος τινάγματος ὡς εἰς τὸν σῖτον καὶ ἄλλα σιτηρά, δυνάμεθα νὰ ἀναβάλωμεν τὴν συγκομιδὴν ἐπί τινα χρόνον ἄνευ φόβου ζημιῶν. Εἰς τὰς ὀψίμους συγκομιδὰς τὰ πτηνὰ φέρουν μεγάλας βλάβας καὶ δύνανται νὰ ἐλαττώσουν σημαντικῶς τὴν ἀπόδοσιν.

Ἡ ἐργασία τῆς συγκομιδῆς γίνεται συνήθως ὑπὸ γυναικῶν αἵτινες θραύουν διὰ τῆς χειρὸς τοὺς στάχυς τοὺς ὁποίους ρίπτουν εἰς σωρούς, οἵτινες κατόπιν φορτώνονται ἐπὶ ἁμάξης καὶ μεταφέρονται εἰς ὑπόστεγον ἢ εἰς τὸ ἁλώνι. Ἡ συγκομιδὴ ἑνὸς στρέμματος ἀπαιτεῖ $1-1^{1}/_{2}$ ἡμερομίσθιον γυναικός. Πολλάκις ὅμως εἰς τὰ μέρη τῆς μεγάλης καλλιεργείας τοῦ ἀραβοσίτου ἡ συγκομιδὴ γίνεται διὰ μηχανῆς, ἥτις κόπτει καὶ δένει εἰς δέματα ὁλόκληρα τὰ φυτά, τὰ ὁποῖα μεταφέρονται, ἀφοῦ τελείως ξηρανθῶσιν, εἰς ὡρισμένον μέρος πρὸς ἁλωνισμόν. Τοιαύτη μηχανὴ ὑπάρχει εἰς τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ κτῆμα Μπάκραινα.

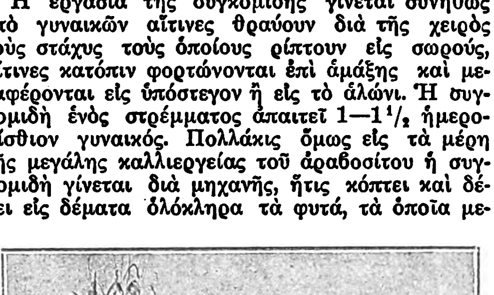

Θερισμὸς ἀραβοσίτου διὰ μηχανῆς.

Εἰς τὸ ἁλώνι ὁ ἀραβόσιτος ἀπογυμνοῦται τῶν

Digitized by Google

περιβλημάτων του καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸν ἥλιον, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ στέγνωμά του, κατόπιν δὲ ἐναποθηκεύονται οἱ στάχυες ὁλόκληροι. Οὕτω τὸ προϊὸν ἀερίζεται καλύτερον ἐν τῇ ἀποθήκῃ καὶ

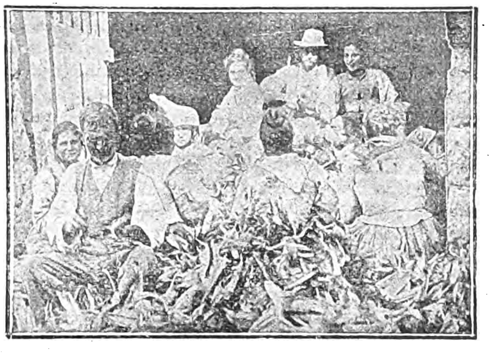

Ἐκφλοίωσις ἀραβοσίτου.

ἡ συντήρησίς του εἶναι εὔκολος, ἐνῷ ἐὰν προηγουμένως ἐκκοκισθῇ ἡ ἐν τῇ ἀποθήκῃ συντήρησίς του εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος. Διὰ τὴν καλυτέραν συντήρησίν του αἱ ἀποθῆκαι τοῦ ἀραβοσίτου εἶναι ειδικῆς κατασκευῆς· τὰ τοιχώματά των ἀποτελοῦνται ἀπὸ λωρίδας ξυλίνας ἀφινούσας ἀρκετὸν διάστημα διὰ τὴν δίοδον τοῦ ἀέρος. Αὗται ἐν Ἑλλάδι ὀνομάζονται μὲ τὸ τουρκικὸν ὄνομα *κοτσέκια*.

Ὁ ἐκκοκισμὸς τοῦ ἀραβοσίτου ἐνεργεῖται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρησιμοποιήσεώς του εἴτε διὰ τῆς χειρὸς (στούμπισμα) εἴτε διὰ ἐκκοκιστικῆς μηχανῆς. Τὰ διὰ τῶν ειδικῶν αὐτοδετικῶν μηχανῶν θεριζό-

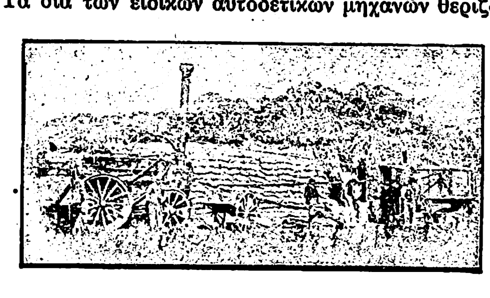

Ἀλώνισμα ἀραβοσίτου.

μενα δέματα ρίπτονται ὡς τοιαῦτα ἐντὸς ειδικῶν μεγάλων μηχανῶν, αἵτινες ἀποχωρίζουσι τοὺς κόκκους ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν.

Αἱ *ἀποδόσεις* τοῦ ἀραβοσίτου δύνανται νὰ εἶναι μέγισται, φθάνουσαι τὰς 500 καὶ πλέον ὀκάδας κατὰ στρέμμα, ἐν ἀποτυχίᾳ ὅμως δύναται νὰ μὴ φθάσῃ οὐδὲ τὰς 40 ἢ 50 ὀκάδας. Ἐν Ἑλλάδι ἡ μέση ἀπόδοσις κατὰ στρέμμα κατὰ τὰ ἔτη 1924—1926 εἶναι 99 χιλιόγραμμα. Αἱ δὲ καλλιεργηθεῖσαι ἐκτάσεις ἦσαν 1.572.353 στρέμματα κατὰ τὸ 1924 καὶ 2.081.214 στρέμματα κατὰ τὸ 1926. Ἡ παγκόσμιος παραγωγὴ τοῦ ἀραβοσίτου ἀνέρχεται εἰς 120.000.000 τόννους, ἐκ τῶν ὁποίων σχεδὸν τὰ 3/4 παράγει ἡ Ἀμερικὴ καὶ κυρίως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι. Ἡ δὲ παγκόσμιος μέση ἀπόδοσις εἶναι 145 περίπου χιλιογράμμων κατὰ στρέμμα.

Μετὰ τοῦ ἀραβοσίτου καλλιεργοῦνται πολλάκις

Καλὴ φυτεία ἀραβοσίτου.

φασόλια καὶ κυρίως δόλιχοι (τὰ κοινῶς λεγόμενα μαυρομάτικα φασόλια ἢ ἀμπελοφάσουλα ἢ γυφτοφάσουλα). Ὅταν ἡ καλλιέργεια αὐτὴ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ φωσφοροκαλιούχου λιπάνσεως, ἐμπλουτίζει τὸ ἔδαφος. Εἰς τὰ ξηρὰ ὅμως ἐδάφη ὁ συνδυασμὸς οὗτος δέον νὰ ἀποφεύγηται, διότι τὰ φασόλια ἀφαιροῦσι μέρος τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους εἰς βάρος τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἀραβοσίτου.

Ἡ σύστασις τῶν κόκκων τοῦ σκληροῦ ἀραβοσίτου ὅστις κυρίως καλλιεργεῖται ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ ἑξῆς:

ὕδωρ	11,3	∩)o
τέφρα	1,4	»
πρωτεΐνη	10,5	»
κυτταρίνη	1,7	»
ὑδατάνθρακες	70,1	»
λίπος	5,0	»

Ὡς μέσον ὅρον τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ φυτοῦ δυνάμεθα νὰ θέσωμεν τοὺς ἑξῆς ἀριθμοὺς οἵτινες διαφέρουσι πολὺ ἀναλόγως τῶν ποικιλιῶν:

κόκκοι	33,9
στέλεχος	51,0
περιβλήματα	5,7
ῥάχεις	9,4

Εἰς δοκιμὰς γενομένας ὑφ' ἡμῶν ἐν Θεσσαλίᾳ εὕρομεν, ἔναντι 100 μερῶν κόκκων, 20 μέρη περιβλημάτων καὶ 30 μέρη ῥάχεως (κότσαλο). Εἴς τινας ποικιλίας ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμὸς δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 40 καὶ 45 μέρη.

Ἡ ἀσθένεια ἡ προσβάλλουσα κυρίως τὸν ἀραβόσιτον εἶναι ὁ ἄνθραξ (βλ.λ.) ὅστις παραμορφώνει καὶ ἐξογκώνει τοὺς κόκκους. Ἐπίσης ἡ σκωρίασις (βλ. λ.) (puccinia sorghi) καὶ ἄλλαι ὀλιγωτέρας σημασίας. Πολλὰ ἔντομα ἐπίσης τῷ ἐπιφέρουσι καταστροφάς, ἰδιαιτέρως ἡ *σεσάμια* (Sesamia monogrioïdes) καὶ ἄλλα μικρολεπιδόπτερα, ἡ *ἀφὶς* (Aphis maïdis radicis) καὶ ἄλλα.

Ἐν τῇ ἀποθήκῃ προσβάλλουσι τοὺς κόκκους τοῦ ἀραβοσίτου τὰ αὐτὰ ἔντομα τὰ ὁποῖα προσβάλλουσι τὸν σῖτον, οἷον ἡ *χαλάνδρα ἡ τῶν σιτηρῶν* (Calandra granaria), ἡ *σιτοτρῶγος* (Sitotroga cerealella).

Ἀραβόσιτος χλωρός.—Οὗτος ἐν Ἑλλάδι καλλιεργεῖται κυρίως εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τροφὴν τῶν ἀγελάδων, ὅπου παράγεται πάντοτε τῇ βοηθείᾳ ποτισμάτων. Κόπτεται ἐν ὅσῳ εἶναι ἀκόμη τρυφερός, περιέχει δὲ περὶ τὰ 20% ξηρὰν οὐσίαν, ἤτοι κατὰ μέσον ὅρον τὴν ἑξῆς σύνθεσιν:

ὕδωρ	79,1	%
τέφραν	1,4	»
πρωτεΐνην	1,7	»
κυτταρίνην	6,0	»
ὑδατάνθρακας . . .	11,1	»
λίπος	0,8	»

Διὰ τὴν τοιαύτην σπορὰν χρησιμοποιοῦνται 10—20 ὀκάδες σπόρου κατὰ στρέμμα διὰ τὰς ἐντοπίους ποικιλίας· διὰ τὴν γιγαντιαίαν ὅμως ἀμερικανικὴν ποικιλίαν *Caragua* 10—12 ὀκάδες σπόρου ἀρκοῦσι καὶ ἡ ἀπόδοσίς της δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰς 50υ0 ὀκάδας χλωροῦ κατὰ στρέμμα, ἐνῷ διὰ τὰς ἐντοπίους ποικιλίας δυσκόλως φθάνει τὰς 3000 ὀκάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. 1) *A. Damseaux,* Manuel des plantes de la grande culture. 2) *Van Somerein Brand,* Les grandes cultures du monde. 3) *E. Marchal,* Physiologie végétale. 4) *C. Hartley,* Corn growing under droughty conditiions. 5) *T. Hunt,* The cereals in America. 6) *D. Wimer,* and *M. Harland,* The cultivation of corn. 7) *V. Lathouwers* Manuel de l' amélioration des plantes de la grande culture. 8) *Π. Γενναδίου,* Λεξικὸν φυτολογικόν. 9) *Γ. Μασουρίδου,* Στατιστικὴ Γεωργικῆς παραγωγῆς (Ἐφ. Χρηματιστηρίου). 10) *Σ.Λ. Παπανδρέου,* Ἡ ἀγρανάπαυσις καὶ ἡ καλλιέργειά της. Δελτίον Ἑλ. Γεωργικῆς Ἑταιρίας 1922. 11 Revue Internationale de renseignements agricoles. 12) *Blaringhem,* Mutations et traumatisme du Maïs.

Σ. Λ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

—[ΧΗΜ.] Οἱ καρποὶ τοῦ ἀραβοσίτου (Zea Mais L.) ἔχουν τὴν ἀκόλουθον χημικὴν σύστασιν.

	Ἐλάχιστον %	Μέγιστον %	Μέσον %
Ὕδωρ	4,68	21,20	13,32
N-οῦχοι ὕλαι	5,57	14,38	9,58
Λίπος	1,66	12,01	5,09
Ὑδατάνθρακες	52,08	73,78	67,89
Ἀκατέργαστοι ἶνες	0,99	7,59	2,65
Τέφρα	0,51	3,93	1,47

Σ. Γ.

—[ΛΙΠΑΣΜ.] Εἰς τὸν ἀραβόσιτον δίδονται χημικὰ λιπάσματα ὅταν τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγροῦ εἶναι καλῆς φυσικῆς συστάσεως καὶ ἡ ἀπορροφητική του ἱκανότης δύναται νὰ συγκρατῇ ταῦτα. Αἱ συνήθεις δόσεις διὰ τὰ μετρίας γονιμότητος ἐδάφη εἶναι: 30 χιλιόγρ. νιτρικοῦ νατρίου ἢ 15 χιλιόγρ. ἐκ τούτου καὶ 15 χιλιόγρ. ἀμμωνιακοῦ λιπάσματος ἢ κυαναμίδης ἀσβεστούχου, τῆς τελευταίας ταύτης ὅμως χρησιμοποιουμένης 10—15 ἡμέρας πρὸ τῆς σπορᾶς, καὶ 30 χιλιόγρ. ὑπερφωσφορικοῦ. Ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι λίαν πτωχὸν αἱ δόσεις αὗται αὐξάνονται κατὰ 5—10 χιλιόγρ. Καλιοῦχον λίπασμα προσφέρεται ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι ἀμμῶδες ἢ λίαν ἀσβεστῶδες: 15 χιλιόγρ. χλωριούχου ἢ θειικοῦ καλίου κατὰ στρέμμα.

Τὸ λίπασμα σκορπίζεται, κατὰ τὴν σπορὰν εἰς ὅλον τὸν ἀγρὸν καὶ σκεπάζεται μὲ τὸ ἄροτρον ἢ καὶ ρίπτεται εἰς τὴν αὔλακα. Ἐὰν ὁ ἀραβόσιτος καλλιεργῆται ἄνευ ὀσπριοειδῶν, τὸ λίπασμα σκορπίζεται εἰς τὰς αὔλακας κατὰ τὴν σποράν. Ὅταν ὁ ἀραβόσιτος εἶναι κτηνοτροφικὸς (ποτιστικός), ἡ λίπανσις γίνεται ὡς ἀνωτέρω, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐλαττοῦται ἡ δόσις τοῦ ὑπερφωσφορικοῦ 20—25 χιλιόγρ. κατὰ στρέμ.

Ἐν γένει ἡ χρῆσις τῆς κόπρου δίδει καλὰ ἀποτελέσματα καὶ ἡ γονιμότης τοῦ ἀγροῦ, μετὰ τὴν συγκομιδὴν τοῦ ἀραβοσίτου, εἶναι τοιαύτη, ὥστε δύναται νὰ δεχθῇ τὴν εὐνοϊκὴν καλλιέργειαν καὶ ἄλλων σιτηρῶν (σίτου κλπ.). Ἐὰν στερῆται τὸ χωράφι κόπρου, διπλασιάζονται αἱ δόσεις τῶν φωσφορικῶν καὶ καλιούχων λιπασμάτων καὶ αὐξάνεται κατὰ τὸ ἥμισυ ἡ δόσις τῶν ἀζωτούχων. Ἡ τυχὸν περίσσεια τῶν προσφερομένων λιπαντικῶν συστατικῶν χρησιμεύει διὰ τὴν μετὰ τὸν ἀραβόσιτον καλλιέργειαν.

Γ. Κ. Κ.

—[ΦΥΤΟΠΑΘΟΛ.] Ὁ ἀραβόσιτος προσβάλλεται ὑπὸ τῶν μυκήτων Sclerospora graminis (βλ. σκληροσπόριον) καὶ τοῦ Ustilago Maydis, ὁ ὁποῖος προκαλεῖ τὴν νόσον ἄνθρακα (βλ. ἄνθραξ τ. Δ', σελ. 748 γ' κ.ἑ.).

Π. Γ. Κ.

—[ΚΤΗΝΟΤΡΟΦ.] Τοῦ ἀραβοσίτου γίνεται χρῆσις πρὸς διατροφὴν τῶν ζῴων, εἴτε ὁλοκλήρου τοῦ φυτοῦ, καὶ δὴ κυρίως ἐν χλωρᾷ καταστάσει, εἴτε τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, εἴτε τέλος διαφόρων ὑπολειμμάτων τοῦ τελευταίου, ὡς τοῦ πλακοῦντος, τῆς γλοιΐνης κτλ. κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτοῦ πρὸς παρασκευὴν διαφόρων προϊόντων ἀμύλου, σταφυλοσακχάρου, ἐλαίου κ. λ. π.

Ὁ *χλωρὸς ἀραβόσιτος* ἀποτελεῖ διὰ τὰς θερμὰς ἰδίας χώρας ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων κτηνοτροφικῶν φυτῶν διὰ τὴν παραγωγὴν χλωρᾶς νομῆς λόγῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἀποδόσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ συγκομιδὴ αὐτοῦ δύναται νὰ κανονίζεται εἰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ θέρους (ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου μέχρι πολλάκις τέλους Ὀκτωβρίου ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς δὲν εἶναι ψυχρός), κατὰ τὰς ὁποίας πολλάκις ὑπάρχει ἔλλειψις χλωρᾶς νομῆς. Συγχρόνως παρέχει ἡμῖν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ὡρίμανσις αὐτοῦ διαρκεῖ μόλις 45—65 ἡμέρας, δυνάμεθα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ νὰ λάβωμεν δύο ἴσως καὶ ὑπὸ εὐνοϊκὰς περιστάσεις καὶ τρεῖς ἐσοδείας. Ὁ χλωρὸς ἀραβόσιτος εἶναι τροφὴ ὑδαρὴς καὶ πτωχὴ εἰς λευκωματώδεις οὐσίας καὶ ἀνόργανα ἅλατα. Κατὰ μέσον ὅρον περιέχει: 0,6% πεπτὰς λευκωματώδεις οὐσίας· 9,1% θρεπτικὴν ἀξίαν εἰς ἄμυλον καὶ 1,2% τέφραν. Ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ὑδαρότητος, δὲν πρέπει νὰ κόπτεται ἐνωρίς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθήσεως ἢ τὸ πολὺ ἐν πλήρει ἀνθήσει. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς προκεχωρημένον στάδιον κοπὴ τοῦ ἀραβοσίτου εἶναι ἐπιζημία, καθ' ὅσον οὗτος ἀποξυλοῦται ταχέως καὶ δὲν λαμβάνεται εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν ζῴων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ ἀραβόσιτος δέον νὰ σπείρεται οὐχὶ ἐφ' ἅπαξ ἀλλὰ κατὰ διαστήματα 8—10 ἡμερῶν, ὥστε νὰ κόπτεται πάντοτε εἰς τὴν κατάλληλον ἐποχήν.

Λόγῳ τῆς ἀκριβοῦς περιεκτικότητος (4—6%) αὐτοῦ εἰς καλαμοσάκχαρον λαμβάνεται εὐχαρίστως ὑφ' ὅλων τῶν κατοικιδίων ζῴων. Ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾶται ὡς τροφὴ τῶν γαλακτοπαραγωγῶν ἀγελάδων. Δίδεται εἰς ποσὰ 20—30 ὀκ. κατὰ κεφαλὴν καὶ ἐπιδρᾷ εὐνοϊκῶς ἐπὶ τῆς ποσοτικῆς γαλακτοπαραγωγῆς. Μόνον δὲ ἐφ' ὅσον παρέχεται εἰς πολὺ μεγάλας ποσότητας παράγει γάλα πτωχὸν εἰς λίπος καὶ χαρακτηριστικῆς γλυκιζούσης γεύσεως. Παρ' ἡμῖν καλλιεργεῖται κυρίως πέριξ τῶν Ἀθηνῶν, ὀλιγώτερον δὲ πέριξ τῶν ἄλλων πόλεων εἰς ποτιστικὰς γαίας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τροφοδοτήσεως τῶν ἀστικῶν βουστασίων διὰ χλωρᾶς νομῆς κατὰ τὸ θέρος.

Ὁ *καρπὸς τοῦ ἀραβοσίτου* διακρίνεται τῶν λοιπῶν καρπῶν τῶν σιτηρῶν διὰ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ περιεκτικότητα εἰς λίπος (5—6%) καὶ εἰς ὑδατάνθρακας (73%). Τοὐναντίον ἡ εἰς ἀζωτούχους οὐσίας περιεκτικότης του εἶναι μικρὰ (9—10%). Ἡ πεπτικότης τῶν θρεπτικῶν αὐτοῦ στοιχείων εἶναι πολὺ καλή, ἡ δὲ θρεπτικὴ ἐνέργεια πλήρης.

Ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾶται ὁ καρπὸς τοῦ ἀραβοσίτου κατὰ τὴν πάχυνσιν τῶν βοῶν, προβάτων καὶ τῶν χοίρων, κατὰ τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τοῦ σιτηρεσίου. Διδόμενος εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὰ μηρυκαστικά, μειώνει τὴν συνεκτικότητα τοῦ στέατος καὶ βελτιώνει οὕτω τὴν ποιότητα τοῦ κρέατος. Εἰς τοὺς χοίρους ὅμως προκαλεῖ τὸ ἐναντίον, καθ' ὅσον τὸ λίπος γίνεται ἐλαιῶδες, ἐνῷ τοῦτο εἰς τοὺς χοίρους ἐπιζητεῖται νὰ εἶναι στερεόν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πρέπει ὁ ἀραβόσιτος νὰ μὴν ἀποτελῇ πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ σιτηρεσίου, ἢ, κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον καὶ καλύτερον ἀκόμη κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τῆς σιτείας, νὰ ἀντικαθίσταται ὑπὸ ἑτέρων τροφῶν αἵτινες παράγουσι λίπος στερεόν. Τοιαῦται τροφαὶ εἶναι τὸ ἄπαχον γάλα, τὸ βουτυρόγαλο, ἡ κριθή, οἱ κύαμοι, τὰ πίσα, ὁ πλακοῦς τοῦ ἰνδικοῦ καρύου, ἐκεῖνοι τῶν πυρήνων τῶν ἐλαιῶν, αἱ κολοκύνθαι κ.τ.λ. Πολλάκις δίδεται μόνον ἀραβόσιτος εἰς τοὺς χοίρους. Τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον καὶ ἀποτελεῖ σπατάλην τῶν θρεπτικῶν αὐτοῦ στοιχείων, ἰδίως προκειμένου, περὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει χοίρων, οἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην λευκώματος διὰ νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ ὑδατάνθρακας. Ὡσαύτως ἐπικρατεῖ πολλάκις ἡ συνήθεια νὰ δίδηται ὁ ἀραβόσιτος ὁλόκληρος. Τοῦτο, ἐφ' ὅσον οἱ χοῖροι ἔχουσι συνηθίσει ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ λαμβάνωσι τὸν ἀραβόσιτον ὁλόκληρον,

Digitized by Google

ἐπιτρέπεται ὁπωσδήποτε. Ἐν τούτοις διὰ νὰ γίνηται ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ καλῶς, καλὸν εἶναι νὰ χονδροαλέθηται καὶ εἰ δυνατὸν νὰ ἀλευροποιῆται. Εἰς τὰ μηρυκαστικὰ δέον νὰ δίδηται ὅμως χονδροαλεσμένος, καὶ μάλιστα ἀναμεμιγμένος μετὰ τοῦ ἀχύρου, καὶ σοῦπα.

Εἰς τὰς γαλακτοπαραγωγοὺς ἀγελάδας διδόμενος ὁ ἀραβόσιτος προκαλεῖ ἐλαφρὰν αὔξησιν τῆς γαλακτοπαραγωγῆς, ἀντ' αὐτοῦ ὅμως μειοῦται ἡ περιεκτικότης τοῦ γάλακτος εἰς λίπος, ἐξ ἄλλου δὲ διδόμενος εἰς μεγάλας ποσότητας παράγει λίπος μαλακόν, δι' ὅ, ἐφ' ὅσον τὸ γάλα χρησιμοποιεῖται διὰ παραγωγὴν βουτύρου, αἱ ἀγελάδες δέον νὰ λαμβάνωσι μετρίας μόνον ποσότητας ἐξ αὐτοῦ.

Εἰς τοὺς ἵππους ἐφ' ὅσον δίδεται εἰς μεγάλας ποσότητας καὶ μάλιστα μόνος, ἄνευ προσθήκης ἑτέρων συμπεπυκνωμένων τροφῶν, συντελεῖ εἰς τὴν μείωσιν τῶν οὔρων καὶ τῆς ἀντοχῆς τῶν ζῴων, προκαλεῖ δ' εὐκόλως ἰσχυρὰν ἐφίδρωσιν. Διὰ τοῦτο δι' ἵππους μὲ ταχεῖς βηματισμούς, ὡς ἐκεῖνοι τοῦ ἱπποδρομίου καὶ τῆς πολυτελοῦς ἐλάσεως τῶν ἁμαξῶν, ὁ ἀραβόσιτος δὲν εἶναι κατάλληλος ὡς ἀποκλειστικὴ τροφή. Τοὐναντίον εἰς τοὺς λοιποὺς ἵππους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς τῆς συνήθους ἐλάσεως δύναται κάλλιστα οὗτος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ χορηγουμένου καρποῦ βρόμης ἢ κριθῆς χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ οὐδεμία μείωσις τῆς παραγωγιμότητος αὐτῶν. Εἰς πλεῖστα μάλιστα πειράματα καὶ παραδείγματα ἐν τῇ πράξει ἀντικατεστάθη ὁλόκληρος ἡ ποσότης τοῦ καρποῦ τῆς βρόμης ἢ κριθῆς δι' ἀραβοσίτου συμπληρωθέντος καταλλήλως, χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ οὐδεμία μεταβολὴ ἐν τῇ ἀντοχῇ καὶ ὑγείᾳ τῶν ἵππων. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ ἐξοικείωσις πρὸς τὴν νέαν διατροφὴν δέον νὰ γίνηται βραδέως.

Εἰς τοὺς ἵππους ὁ ἀραβόσιτος δίδεται χονδροαλεσμένος καὶ μάλιστα, διὰ νὰ γίνηται ἡ μάσησις καὶ ἡ πέψις καλύτερον, ἀναμεμιγμένος μετὰ κομμένου ἀχύρου. Τὸ τελευταῖον εἶναι ἀπαραίτητον ἐφ' ὅσον παρέχεται ὁ ἀραβόσιτος ἀλευροποιημένος, καθ' ὅσον ἄλλως προκαλεῖ εὐκόλως κολικούς. Ἐν ἐλλείψει μύλου δέον νὰ ἐμβαπτίζεται ὁ ἀραβόσιτος ἐπὶ 12—24 ὥρας ἐντὸς ὕδατος καὶ κατόπιν νὰ δίδεται εἰς τὰ ζῷα μετὰ κομμένου ἀχύρου. Ὑπὸ πολλῶν συνιστᾶται ὁμοίως ὁ χονδροαλεσμὸς τοῦ καρποῦ μετὰ τοῦ ἄξονος (*κότσαλο*) καθ' ὅσον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτυγχάνεται καλυτέρα μάσησις τοῦ ἀραβοσίτου. Ἐν τούτοις τοῦτο εἶναι δυνατὰ μόνον εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὰ νεαρὰ ζῷα, εἰς τοὺς πώλους καὶ μόσχους, λόγῳ τῆς παχυντικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας ὁ ἀραβόσιτος μόνον ὡς ὑποβοηθητικὴ τροφὴ χρησιμεύει.

Στέμφυλα, γλοιὶνη καὶ πλακοῦς ἀραβοσίτου : Ταῦτα εἶναι ὑπολείμματα τὰ ὁποῖα λαμβάνονται κατὰ τὴν παρασκευὴν ἀμύλου ἢ σταφυλοσακχάρου ἐκ τοῦ ἀραβοσίτου. Οὕτω κατὰ τὴν παρασκευὴν ἀμύλου οἱ καθαρισθέντες κόκκοι τοῦ ἀραβοσίτου ἐμβαπτίζονται ἐντὸς ὕδατος περιέχοντος ὀλίγον θειῶδες ὀξὺ (περὶ τὰ 0,25 - 0,33 %). Εἶτα ἀποχωρίζονται εὐκόλως τὰ διογκωθέντα φύτρα ἀπὸ τοὺς κόκκους, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ καθαρισθῶσι καὶ ξηρανθῶσι χρησιμεύουσι δι' ἐξαγωγὴν ἐλαίου, ἀφήνοντα ὡς ὑπόλειμμα τὸν πλακοῦντα τοῦ ἀραβοσίτου. Οἱ ἐναπομείναντες κόκκοι θραύονται καὶ εἶτα δι' ἀποπλύσεως ἐντὸς κοσκίνων ἀποχωρίζεται τὸ ἄμυλον, ὁπότε λαμβάνεται δεύτερον ὑπόλειμμα, τὰ στέμφυλα τοῦ ἀραβοσίτου, περιέχοντα κυρίως τοὺς φλοιοὺς καὶ ἐλαχίστην ποσότητα ἀμύλου. Τὸ οὕτω λαμβανόμενον ἀκάθαρτον ἄμυλον ἀποχωρίζεται τῆς περιεχομένης γλοιίνης τῇ προσθήκῃ θειώδους ὀξέος, λαμβανομένου οὕτω τρίτου ὑπολείμματος, τῆς *γλοιίνης* τοῦ ἀραβοσίτου.

Ὅμοια ὑπολείμματα λαμβάνονται κατὰ τὴν παραγωγὴν ἐκ τοῦ ἀραβοσίτου σταφυλοζακχάρου. Κατὰ τὸν ἄνω τρόπον ἀποχωρίζεται τὸ ἀμυλῶδες μέρος τοῦ ἀραβοσίτου ἀπὸ τὰ φύτρα καὶ τοὺς φλοιοὺς καὶ εἶτα σακχαροποιεῖται, ὁπότε ἀπομένει πάλιν γλοιίνη. Πάντα τὰ ἄνω ὑπολείμματα εἶναι ἐν ξηρᾷ καταστάσει πλούσια εἰς ἀζωτούχους οὐσίας. Οὕτω περιέχουσιν οἱ πλακοῦντες 18—22 % ἀζωτούχους οὐσίας καὶ 7—11 % λίπος, τὰ στέμφυλα 7,7—20, 4 ἀζ. καὶ 7,3—11,5 λίπος, μεῖγμα στεμφύλων καὶ γλοιίνης 26 % ἀζ. καὶ 2—4 % λίπος, ἡ δὲ γλοιίνη 35—38 % ἀζ. καὶ 2—4 % λίπος. Τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἀραβοσίτου, ὡς καὶ ὁ ἴδιος, ὑποβοηθοῦσι μᾶλλον τὴν πάχυνσιν, δι' ὃ καὶ χρησιμεύουσι κυρίως ὡς τροφὴ τῶν παχυνομένων βοῶν καὶ καὶ χοίρων. Ἐν τούτοις ὅμως λόγῳ τῆς περιεκτικότητος αὐτῶν εἰς ἀζωτούχους οὐσίας χρησιμοποιοῦνται ἐπιτυχῶς καὶ εἰς τὰς γαλακτοπαραγωγοὺς ἀγελάδας καὶ τὰ νεαρὰ ζῷα. Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **[ΕΜΠΟΡΕΥΜ.]** Ἡ ἑλληνικὴ παραγωγὴ ἀραβοσίτου **δὲν ἐπαρκεῖ** διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας, διὰ τοῦτο **γίνεται ἐτησίως** εἰσαγωγὴ 10 χιλιάδων περίπου **τόννων**. Ἡ τιμὴ κυμαίνεται μεταξὺ 8 καὶ 10 **λιρῶν κατὰ τόννον** (cif Πειραιᾶ). Ὁ κύριος **προμηθευτὴς ἀραβοσίτου** διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ **Ρουμανία**, ἥτις **μᾶς προμηθεύει** περίπου τὰ 3/5 **τῆς ὅλης εἰσαγομένης ποσότητος**.

Ὁ εἰσαγωγικὸς δασμὸς τοῦ μὲν κιτρίνου ἀραβοσίτου εἶναι 6 μὲν δραχμὰς χρυσᾶς κατὰ 100 χιλιόγραμμα κατὰ τὸ γενικὸν δασμολόγιον, 5 δὲ κατὰ τὸ συμβατικόν, τοῦ δὲ λευκοῦ 7,50 μὲν κατὰ τὸ γενικόν, 6 δὲ κατὰ τὸ συμβατικόν. Σημειωτέον ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι δέον νὰ πολλαπλασιασθῶσιν ἐπὶ 25 περίπου, διὰ νὰ ἔχωμεν εἰς δραχμὰς σημερινὰς χαρτίνας τὸν δασμὸν ηὐξημένον κατὰ τὸν λιμενικόν, δημοτικὸν καὶ λοιποὺς φόρους καὶ ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα. Ἤτοι ὁ δασμὸς οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν φόρων εἶναι κατὰ τὸ συμβατικὸν δασμολόγιον κατὰ ἓν χιλιόγραμμον 1,25 δραχμὰς διὰ τὸν κίτρινον ἀραβόσιτον καὶ 1,50 δραχμὰς διὰ τὸν λευκόν. Σ. Λ. Π.

ἀραβούργημα (τό)· ἔργον τέχνης ἀραβικῆς, ἢ κατὰ τὴν ἀραβικὴν τέχνην ἐκτελεσθέν· *μετάφρ.* τοῦ γαλλ. arabesque.

— *[Καλλιτεχν.]* Διακόσμησις ἀποτελουμένη ἀπὸ συμπλέγματα γεωμετρικῶν καὶ ἄλλων σχημάτων. Κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις ὑπεδήλωνε πᾶν ἔργον τῆς ἀραβικῆς τέχνης, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποίησε εἰς μεγάλην κλίμακα τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διακοσμήσεως. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀραβικὴν καὶ ἐν γένει εἰς τὴν Μουσουλμανικὴν τέχνην ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως ὑπὸ τοῦ Κορανίου τῆς ἀπεικονίσεως ζώντων προσώπων.

Ἀραβούργημα τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ Μουσουλμανικὴ τέχνη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μετεχειρίσθη τὴν διακοσμητικὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ εἶναι θαυμαστὰ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἀλάμπρας, τῆς Γρενάδης καὶ τῆς πόλεως τῆς Σεβίλλης. Τὰ ἀραβουργήματα τῆς Μουσουλμανικῆς τέχνης ἐφημόζοντο παντοῦ ἐπὶ πάσης γυμνῆς ἐπιφανείας, ὀροφῶν, τοίχων, τόξων κ.τ.λ., ἐξετελοῦντο δὲ ταῦτα διὰ παντοίας ὕλης, μαρμάρου, γύψου καὶ μαρμαροκονιάματος, ξύλου καὶ χρώματος.

Ἡ Περσικὴ τέχνη ἐκόσμησε μὲ ἀραβουργήματα τὰ ἐκ φαβεντιανῆς γῆς πλάκας τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἐπενδύσεως τοίχων τόξων καὶ δαπέδων.

Τὰ ἀνατολικὰ ἀραβουργήματα ἀποτελοῦνται ἐξ

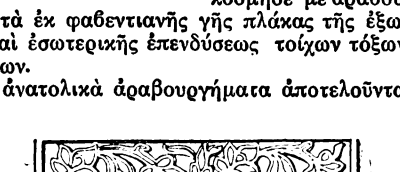

Ἀραβούργημα Μουσουλμανικῆς τέχνης.

εὐθειῶν γραμμῶν συμπλεκομένων κατὰ κανονικὰ σχήματα. Πολλάκις τὰς εὐθείας γραμμὰς ἀντικατέστησαν θέματα ἐκ τοῦ φυτικοῦ κόσμου καὶ ἰδίως τῶν μακρομίσχων καὶ ἀναρριχωμένων ἢ ἑρπόντων φυτῶν. Ἐκ τῶν ἀραβουργημάτων τούτων, τῶν ἐκ φυτῶν καὶ καμπύλων γραμμῶν, ἐγεννήθη κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ρυθμὸς ἀραβουργημάτων, ἐπικρατήσας πάσης ἄλλης διακοσμήσεως. Εἰς τὰ ἀραβουργήματα ταῦτα εἰσέρχονται ὡς θέματα ζῷα καὶ πτηνὰ καὶ ἐνίοτε ἀνθρώπιναι μορφαὶ ἰδίως νηρηΐδων καὶ ἐρωτιδέων.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ ἀραβουργήματος τῆς Ἀναγεννήσεως τὸ ἀπεμάκρυνε τελείως ἐκ τοῦ Μουσουλμανικοῦ γεωμετρικοῦ κοσμήματος. Εἰς τὰς Αἰθούσας τοῦ Ραφαήλου ἐν τῷ Βατικανῷ φημίζονται ὡραῖαι διακοσμήσεις τοῦ εἴδους τούτου, ὅπως καὶ αἱ εἰς τὰς Θέρμας τοῦ Τίτου ἐν Ρώμῃ. Ἐδῶ εἰσέρχονται καὶ νέα θέματα, πτυχώσεις ὑφασμάτων καὶ μετάλλια ἢ πλαίσια περικλείοντα σκηνὰς ἀγροτικὰς ἢ φανταστικάς.

Ἡ ἀναγέννησις παρέλαβε τὴν διακόσμησιν τῶν ἀραβουργημάτων ἐκ τῶν Πομπηϊανῶν διακοσμήσεων.

Ἡ Ἰταλικὴ φαβεντιανὴ ἀγγειοπλαστικὴ τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ πέμπτου αἰῶνος ἐφήρμοσεν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὰ ἀραβουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἐδόθη νέος ὅρος, ὁ τοῦ *γκροτέσκ* (grotesque). Ἐπίσης ἡ ἐξ ἀνθεμίων καὶ καμπύλων γραμμῶν διακόσμησις ἐπὶ τῶν ἐρυθρομόρφων καὶ λευκῶν ληκύθων τοῦ κάτωθεν τοῦ στομίου καὶ τοῦ λαιμοῦ μέρους τοῦ ἀγγείου.

Εἰς τὸν χορὸν ὁ ὅρος *ἀραβούργημα*, προελθὼν ἐκ τῆς διακοσμήσεως τῆς Ἀναγεννήσεως, δηλοῖ συμπλέγματα χορευτῶν καὶ χορευτριῶν κρατούντων ἁλύσεις ἀνθέων καὶ θύρσων. Αἱ στάσεις αὗται ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὰς βακχικὰς σκηνὰς τῶν ἀρχαίων ἀναγλύφων καὶ ἰδίως τῶν Πομπηϊανῶν διακοσμήσεων. Σ. Ε. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Βυζαντινοὶ χρόνοι.—Χριστιανικοί τινες ναοὶ τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐξ ἐκείνων ὅμως οἵτινες ἢ ἀνηγέρθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν, καλλωπισθέντες, περὶ τὸν δέκατον αἰῶνα, φέρουν κεραμουργῆ καὶ ἄλλα ποικίλα ἀραβουργήματα, σχηματίζοντα συμπλέγματα μὲ ρητὰ τοῦ Κορανίου καὶ διαφόρους μουσουλμανικοὺς ἀφορισμούς. Τοιαῦτα ἀραβουργήματα ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις περικαλλῆ ἐκκλησίαν τῆς *Παναγίας Σωτείρας τοῦ Λυκοδήμου* (τὸν Ρωσικὸν δηλονότι ναὸν τοῦ *Ἁγίου Νικοδήμου*), εἰς τὸ διάζωμα τῆς ὀροφῆς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἐν Παλέρμῳ τῆς Σικελίας Παλατίου, καὶ εἰς τὰς θύρας τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Πουὴ (Nôtre-Dame du Puy) εἰς τὸν νομὸν τοῦ Ἄνω Λουὰρ ἐν Γαλλίᾳ. Τὰ μουσουλμανικὰ ταῦτα ρητά, χρησιμοποιηθέντα ὡς διακοσμήσεις κεναὶ σημασίας εἰς χριστιανικοὺς ναούς, ἐπὶ αἰῶνας παρῆλθον ἐντελῶς ἀπαρατήρητα. Πράγματι δὲν ὑπῆρχον οἱ δυνάμενοι νὰ τ' ἀναγνώσουν, καὶ ἂν ἀκόμη ἠγείροντο ὑπόνοιαι περὶ τῆς ἀραβικῆς των προελεύσεως.

Περὶ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁπότε ἀνεγνωρίσθησαν, ἐζητήθη ἡ ἐξήγησις τοῦ πράγματος, καὶ εὐκόλως ἀνευρέθη. Ὅπως δηλαδὴ τὴν τέχνην ἀνεζωπύρωσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ διωκόμενοι ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξον Βυζάντιον αἱρετικοὶ Μανιχαῖοι, Παυλικιανοί, Ἀθίγγανοι καὶ ἄλλοι τεχνῖται, οὕτω παρετηρήθη τὸν δέκατον περίπου αἰῶνα μία διάβασις Ἀράβων καὶ Περσῶν καὶ Μαυριτανῶν τεχνιτῶν εἰς τὰς χριστιανικὰς χώρας. Μετέβαινον δὲ εἰς αὐτάς, διότι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πολλοὶ ἐγένοντο διωγμοὶ ἕνεκα θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων. Ἐξηκριβωμένον δὲν εἶναι μόνον ἐὰν ἐκ φανατισμοῦ, ἐπειδὴ εἰργάζοντο εἰς τεμένη ἄλλης πίστεως, ἢ ἐπειδὴ ἐχρησιμοποίουν ἀναλλοίωτα πρότυπα τῆς παλαιᾶς των τέχνης, ἐνσυνειδήτως δηλονότι ἢ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, οἱ τεχνῖται οὗτοι διεκόσμησαν τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας μὲ τὰ μουσουλμανικὰ ρητά. Ὁπωσδήποτε, χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι τὸ ἴδιον ἀραβούργημα τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τῆς Παναγίας Σωτείρας παρετηρήθη ὡς διακόσμησις λατινικοῦ κώδικος τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου, ζωγραφηθεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἤτοι τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Σευήρου, ἐν Γασκώνῃ τῶν Γαλλοϊσπανικῶν συνόρων. Σημειωτέον ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ Ἱσπανία κατείχετο ὑπὸ Ἀράβων, καὶ ὅλα τὰ ἐξαίσια μνημεῖά της ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς ἐκείνης περιόδου χρονολογοῦνται κυρίως. Πιθανὸς λοιπὸν νὰ πρόκειται καὶ περὶ χρησιμοποιήσεως συνήθων προτύπων τοῦ Μουσουλμανισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀντέγραψαν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὴν ἔννοιάν των, Χριστιανοὶ τεχνῖται. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως τ' ἀραβουργήματα ταῦτα εἶναι πολλά. Θεωρεῖται δὲ μᾶλλον πιθανὴ ἡ πρώτη ἐκδοχή, διότι ἄλλως θ' ἀνευρίσκοντο καὶ φράσεις κεκομμέναι ἐνῷ πᾶσαι εἶναι ἄρτιαι, αὐτοτελεῖς, καὶ ἀποτελοῦν ἀληθινὰ ρητά, ὡς τό: «Οὐκ ἔστι Θεὸς ἄλλος πλὴν τοῦ Θεοῦ». Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ἀραβόφωνοι (οἱ)· Ἕλληνες ὀρθόδοξοι λαλοῦντες τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν.

Ἀράβριγα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰβηρίας ἐν Λυσιτανίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Τάγον ἐς τὴν μεσημβρινὴν κλιτὺν τῶν Πυρηναίων. Ὑπῆρξε

Digitized by Google

φόρου ὑποτελὴς εἰς τοὺς Ρωμαίους (civitas stipendiaria). Α. Δ.

Ἀράβυζα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καυκωνίδος. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς καλοῦνται *Ἀραβυζαῖοι* ἢ *Ἀραβύζιοι (Στέφ. Βυζάντ.)*. Α. Δ.

Ἀραβυσσὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Δροσεροῦ (τέως Ἀσὰρ-Βέη) τῆς ἐπαρχίας Γενιτσῶν τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. 111. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ὄμπαρ*, ἐσχάτως μετονομασθέν. Δ. Ε. Μ.

Ἀράβων *κόλπος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Οὐχὶ ὁ *Ἀραβικὸς* κόλπος ἀλλ' ὁ Arabs gulf τῆς Αἰγύπτου (βλ. Ἄραμπς κόλπος).

— Ἀράβων *πύργος (Ναυτ.)* βλ. Ἀρὰμπ Γκουελί.

Ἀραβωνίτσα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρραβωνίτσα.

ἀράγε· βλ. ἄρα.

Ἀράγια (Araja), *Φραγκῖσκος*. Ἰταλὸς συνθέτης μελοδραμάτων ἐκ Νεαπόλεως, ἀκμάσας περὶ τὸ 1700. Τὰ ἔργα του ἐδόθησαν εἰς Πετρούπολιν καὶ Μόσχαν, οὐδὲν ὅμως τούτων ἔφθασε μέχρις ἡμῶν. Λ.

Ἀραγκαμκὰλ (Aragamkal) *[Ἰνδ. Μυθολ.]*. Ἓν τῶν ὀνομάτων τοῦ θεοῦ *Σίβα*. Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει *ἐπαίτης*, διότι ὁ Σίβας ἐνεφανίζετο καὶ ὡς τοιοῦτος ἐνίοτε. Α. Δ.

Ἀραγκὲλ (Arragel). *Ἑβραῖος* ταλμουδιστὴς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Καστιλίᾳ. Μετέφρασε τῇ προτροπῇ τοῦ καθολικοῦ Don Louis di Gosman τῷ 1422 τὴν Βίβλον ἱσπανιστί, περατώσας τὸ ἔργον του τὴν 2 Ἰουνίου 1430 καὶ συνοδεύσας αὐτὸ μετὰ περιεκτικῶν σχολίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Jewish Chronicles Review VI, 610 (ὑπὸ *Steinschneider*). *De Rossi*: Hist. Woerterb. σ. 47. Jewish Encyclopedia II. 137. Γ. ΕΛ.

Ἀραγκὸ (Arago), *Ἀλφρέδος*. Γάλλος ζωγράφος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ *Δομινίκου Φραγκίσκου Ἀραγκό*, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1816-1892). Ἦτο μαθητὴς τῶν Π. Ντελαρὸς καὶ Ἔνγκρ. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὁ Κάρολος Ε' ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σαὶν Ζὺστ» (1841), «Μοναχοὶ ἀναμένοντες ἀκρόασιν παρὰ τῷ Πάπᾳ» (1846), «Ὁ Πετράρχα φυτεύων δάφνην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ τάφου τοῦ Βιργιλίου» (1847), «Ἀναμνήσεις ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῆς Ρώμης» (1850) καὶ «Ὁ Ἀβραάμ» (1852). Τῷ 1852 διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν καλῶν τεχνῶν, τῷ δὲ 1854 τῷ ἀπενεμήθη τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς. Χ. Δ.

— **Ἀραγκὸ** (Arago), *Δομίνικος-Φραγκῖσκος-Ἰωάννης*. Γάλλος ἀστρονόμος, φυσικὸς καὶ μαθηματικός. Ἐγεννήθη τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1786 εἰς Estagel, μικρὸν χωρίον πλησίον τοῦ Perpignan, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν ἀνατολικῶν Πυρηναίων. Ἦτο υἱὸς τοῦ ταμίου τοῦ ἐν Περπινιὰν Νομισματοκοπείου καὶ ὁ πρεσβύτερος τριῶν ἄλλων ἀδελφῶν, τοῦ *Ἰωάννου*, τοῦ *Ἰακώβου-Στεφάνου-Βίκτωρος* καὶ τοῦ *Στεφάνου-Βικεντίου*. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὁ Φραγκῖσκος Ἀραγκὸ ἐδείκνυε κλίσιν πρὸς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, δι' ὃ καὶ ἐστάλη εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ Περπινιάν. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1803 εἰσήχθη εἰς τὴν Πολυτεχνικὴν Σχολήν, φιλοδοξῶν νὰ εἰδικεύσῃ εἰς τὸν κλάδον τοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλὰ τῷ 1804 κατὰ συμβουλὴν τοῦ S. D. Poisson καὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὸν Λαπλάς, καὶ τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μετὰ τοῦ J. B. Biot μέτρησιν τοῦ μήκους τόξου μεσημβρινοῦ καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν γεωδαιτικῶν ἐργασιῶν, ἃς εἶχεν ἀρχίσει ὁ J. B. J. Delambre καὶ αἱ ὁποῖαι εἶχον διακοπῆ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ P. F. A. Méchain (1744-1804). Ὁ Ἀραγκὸ μετὰ τοῦ Μπιὸ ἀνεχώρησαν ἐκ Παρισίων τῷ 1806 καὶ ἤρχισαν ἀμέσως τὰς ἐργασίας ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Ἱσπανίας, ἀλλ' ὁ Μπιὸ ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους εὐθὺς ὡς προσδιωρίσθη τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῆς Φορμεντέρας, ἥτις ἀπετέλει τὸ νοτιώτατον σημεῖον τῶν γεωδαιτικῶν μετρήσεων, καταλιπὼν τὸν Ἀραγκὸ ἵνα συνδέσῃ τὸ γεωδαιτικὸν δίκτυον μετὰ τῆς Ἴβικας καὶ τῆς Φορμεντέρας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχονται αἱ μεγάλαι περιπέτειαι τοῦ Ἀραγκό. Ἡ πολιτικὴ ἀνωμαλία, ἣν προεκάλεσεν ἡ εἰς Ἱσπανίαν εἴσοδος τῶν Γάλλων, μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω νήσους καὶ ὁ ὄχλος ἤρχισε νὰ θεωρῇ ὑπόπτους τὰς κινήσεις τοῦ Ἀραγκό, νομίζων ὅτι αἱ πυραί, τὰς ὁποίας ἤναπτεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Galatzo, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ὀπτικὰ σήματα, δι' ὧν συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἡ μανία τοῦ ὄχλου ἔφθασε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ὅταν ἐξερράγη ὁ πόλεμος τῆς Ἱσπανίας τὸν Ἰούνιον τοῦ 1808 ὁ Ἀραγκό, καταδιωκόμενος ὡς κατάσκοπος, ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Belver, ὁπόθεν τὴν 28ην Ἰουλίου κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ, καταλιπὼν τὴν νῆσον ἐπὶ ἀλιευτικοῦ πλοιαρίου. Μετὰ περιπετειῶδες ταξίδιον ἔφθασεν εἰς Ἀλγερίαν τῇ 3ῃ Αὐγούστου καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς πλοίου κατηυθύνετο πρὸς τὴν Μασσαλίαν, ὅτε τῇ 16ῃ Αὐγούστου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως ταύτης περιπίπτει εἰς τὰς χεῖρας Ἱσπανοῦ κουρσάρου. Οὕτως ὁ Ἀραγκὸ μετὰ τοῦ λοιποῦ πληρώματος μεταφέρεται εἰς Rosas καὶ φυλακίζεται κατ' ἀρχὰς μὲν εἴς τινα ἀνεμόμυλον, ἀκολούθως δὲ εἰς τὸ φρούριον τοῦ λιμένος, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων, ὁπότε οἱ αἰχμάλωτοι μετήχθησαν εἰς τὰ κάτεργα τοῦ Palamos. Μετὰ τρίμηνον φυλάκισιν οἱ ἔγκλειστοι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Βέη τῆς Ἀλγερίας, ὅστις διώρισε τὸν Ἀραγκὸ διερμηνέα ἐπὶ πειρατικοῦ πλοίου. Ὁ Ἀραγκὸ τῇ ἐπεμβάσει τοῦ ἐν Ἀλγερίᾳ Γάλλου προξένου ἀπολυθεὶς ἐπιχειρεῖ καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν.

Ἐπιβὰς πλοίου τῇ 28ῃ Νοεμβρίου, μόλις ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ μακρόθεν τὸν λιμένα τῆς Μασσαλίας καὶ ἀμέσως ἐγείρεται ἰσχυρὸς βόρειος ἄνεμος, ὑφ' οὗ ἀπωθεῖται τὸ πλοῖον μέχρι τοῦ λιμένος Bougie ἐπὶ τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς. Ἡ διὰ θαλάσσης ἐπάνοδος εἰς Ἀλγερίαν θὰ ἀπῄτει παραμονὴν ἐπὶ τρίμηνον ἐν τῷ λιμένι τούτῳ, δι' ὃ ὁ Ἀραγκὸ ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν πεζῇ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν Μωαμεθανοῦ ἱερωμένου ἔφθασεν εἰς Ἀλγέριον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων. Μετὰ ἑξάμηνον παραμονὴν ἐν Ἀλγερίῳ ἐπεχείρησε καὶ πάλιν νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Μασσαλίαν, ἐπιβὰς δὲ πλοίου τῇ 21ῃ Ἰουνίου 1809 ἔφθασεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος ἔλαβε τὴν πρώτην ἐπιστολὴν τοῦ A. von Humboldt, ἥτις, καθ' ἃ ὁ ἴδιος ὁ Ἀραγκὸ ἔλεγεν, ἀπετέλεσε τὴν ἀρχὴν τῶν μετ' ἐκείνου δεσμῶν φιλίας, «ἥτις διήρκεσε πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν, χωρὶς νὰ ἐπισκιασθῇ οὐδὲ διὰ τοῦ παραμικροῦ κἂν νέφους».

Δομίνικος Φραγκῖσκος Ἀραγκό.

Παρ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας περιπλανήσεις, ὁ Ἀραγκὸ κατώρθωσε νὰ διασώσῃ τὰς σημειώσεις, τὰς ὁποίας εἶχε κρατήσει κατὰ τὰς γεωδαιτικάς του ἐργασίας, ἡ πρώτη δὲ πρᾶξίς του ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς Γαλλίαν ἦτο νὰ καταθέσῃ αὐτὰς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Γραφεῖον τῶν Μηκῶν (Bureau des Longitudes). Ἀμείβουσα αὐτὸν ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν δι' ὅσα ὑπέστη χάριν τῆς ἐπιστήμης, παρὰ τοὺς κανονισμούς της, ἐξέλεξεν αὐτὸν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1809 μέλος αὐτῆς εἰς πλήρωσιν τῆς κενωθείσης ἕδρας τοῦ J. B. L. Lalande, ἂν καὶ ἦτο νεώτατος ἀκόμη τὴν ἡλικίαν (μόλις 23 ἐτῶν). Πρὸ τοῦ τέλους τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ Σύγκλητος τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς ἐξέλεξε τὸν νεαρὸν ἀκαδημαϊκὸν ὡς διάδοχον τοῦ G. Monge ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς ἀναλυτικῆς γεωμετρίας καὶ τῆς γεωδαισίας. Σχεδὸν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Α' ἀστρονόμος ἐν τῷ Βασιλικῷ Ἀστεροσκοπείῳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἔδωκε τὰς θαυμασίας ἐκείνας ἐκλαϊκευτικὰς τῆς Ἀστρονομίας διαλέξεις του, ἡ σειρὰ τῶν ὁποίων ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1812 διήκει μέχρι τοῦ 1845.

Τῷ 1816 ὁ Ἀραγκὸ ἤρξατο ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Gay-Lussac τὴν ἔκδοσιν τῶν «Annales de chimie et de physique», κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1818 καὶ 1819 ἐξετέλεσε μετὰ τοῦ Μπιὸ διαφόρους γεωδαιτικὰς ἐργασίας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας. Ἀμφότεροι προσδιώρισαν τὸ μῆκος τοῦ ἐκκρεμοῦς ἐν Leith καὶ Unst, μιᾶς τῶν Σχετλανδικῶν νήσων, καὶ ἐδημοσίευσαν τῷ 1821 τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν μετὰ τῶν γενομένων ἐν Ἱσπανίᾳ. Ὁ Ἀραγκὸ ἐξελέγη μέλος τοῦ Γραφείου τῶν Μηκῶν ὀλίγον μετὰ ταῦτα καὶ συνειργάσθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Annuaire du Bureau des Longitudes» ἐπὶ εἴκοσι δύο περίπου ἔτη, συγγράψας καὶ δημοσιεύσας ἐν αὐτῷ σπουδαίας ἐπιστημονικὰς πραγματείας ἐπὶ ἀστρονομικῶν καὶ μετεωρολογικῶν θεμάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ ζητημάτων μηχανικῶν.

Τῷ 1830 ὁ Ἀραγκό, θιασώτης πάντοτε τῶν δημοκρατικῶν ἰδεωδῶν, ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Κάτω Σηκουάνα. Ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ χάρις εἰς τὸ χάρισμα τῆς εὐγλωττίας του καὶ εἰς τὰς εὐρυτάτας ἐπιστημονικάς του γνώσεις προσέφερε σημαντικὴν ἀρωγὴν καὶ ὑπεστήριξε διάφορα ζητήματα, ἀφορῶντα τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἐφευρετῶν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν θετικῶν καὶ ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν. Εἰς τὴν θερμὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀραγκὸ ὀφείλονται ἡ ἀμοιβὴ τοῦ L. J. M. Daguerre, τοῦ ἐφευρέτου τῆς φωτογραφίας, ἡ πίστωσις διὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἔργων τοῦ P. Fermat καὶ τοῦ Laplace, ἡ ἀγορὰ τοῦ μουσείου Cluny, ἡ ἀνάπτυξις τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς ἠλεκτρικῆς τηλεγραφίας, ἡ βελτίωσις τῆς ποταμοπλοΐας τοῦ Σηκουάνα καὶ ἡ ἀνόρυξις ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἐν Grenelle.

Ἡ παγκοσμία ἐπιβολὴ καὶ αἱ συμπάθειαί του ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ καταφαίνονται ἐκ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς μέλους εἰς διαφόρους ἐπιστημονικὰς ἑταιρείας καὶ ἄλλα ἱδρύματα. Οὕτω μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βόλτα ἀνηγορεύθη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου εἰς πλήρωσιν τῆς κενωθείσης ἕδρας, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λαπλὰς μέλος τοῦ Ἰταλικοῦ Συλλόγου. Ἀλλὰ καίτοι τιμώμενος ὑφ' ὅλων ἦτο ὑπόδειγμα μετριοφροσύνης. Ἐντὸς τοῦ ἔτους 1830 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων, ὢν δὲ καὶ βουλευτὴς ἠδυνήθη νὰ λάβῃ σημαντικὰς πιστώσεις διὰ τὴν ἐπισκευὴν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κτιρίου, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν προμήθειαν ὀργάνων. Ὀλίγον βραδύτερον ἐξελέγη ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ J. B. J. Fourier. Ὁ Ἀραγκὸ ἀφωσιώθη ὁλοψύχως εἰς τὰ καθήκοντα τῆς νέας του θέσεως καὶ χάρις εἰς τὴν εὐκολίαν, μεθ' ἧς ἀπέκτα φίλους, ἐγένετο ταχέως παγκοσμίου φήμης. Τῷ 1834 ἐπεσκέφθη ἐκ νέου τὴν Ἀγγλίαν, ὡς μέλος τῆς Βρεττανικῆς Ἑνώσεως τοῦ Ἐδιμβούργου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 1848 διήγαγε βίον σχετικῶς ἤρεμον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀδρανῆ, προσενεγκὼν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο σπουδαιοτάτην συνδρομὴν εἰς τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τὴν πτῶσιν ὅμως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατέλιπε τὸ ἐργαστήριόν του καὶ συμμετέσχε τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἀνατεθέντων αὐτῷ δύο συγχρόνως ὑπουργείων, τοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν. Ὡς ὑπουργὸς τῶν δύο πολεμικῶν ὑπουργείων ἐπέφερε πολλὰς βελτιώσεις, καταργήσας τὴν ποινὴν τῆς μαστιγώσεως, διαρρυθμίσας τὰ τοῦ σιτηρεσίου τῶν ἀνδρῶν τοῦ Στόλου καὶ ἀπαγορεύσας τὴν σωματεμπορίαν ἐπὶ τῶν μαύρων ἐν ταῖς γαλλικαῖς ἀποικίαις.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1852, ὅταν ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἀπῄτησεν, ὅπως ἅπαντες οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι δώσωσι τὸν ὅρκον ὑπακοῆς εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ὁ Ἀραγκὸ ἠρνήθη καὶ ὑπέβαλε παραίτησιν ἀπὸ τῆς θέσεώς του ὡς ἀστρονόμου ἐν τῷ Γραφείῳ τῶν Μηκῶν. Ἡ παραίτησίς του ὅμως δὲν ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὁ Ἀραγκὸ ἐξῃρέθη «ὡς σοφός, τοῦ ὁποίου αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι ἐλάμπρυναν τὴν Γαλλίαν». Ἀτυχῶς ὁ Ἀραγκὸ δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θέσιν του, διότι ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας του ἐπεδεινώθη. Ἀπέθανε τῷ 1853 ἐν Παρισίοις.

Ὁ Ἀραγκὸ ἐγένετο διάσημος κυρίως διὰ τὰ πειράματα καὶ τὰς ἀνακαλύψεις του ἐν τῷ μαγνητισμῷ καὶ τῇ ὀπτικῇ. Μία τῶν σπουδαιοτέρων ἀνακαλύψεων αὐτοῦ ἐν τῷ μαγνητισμῷ, δι' ἣν καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ μεταλλίου Copley ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λονδίνου (Royal Society) τῷ 1825, ὑπῆρξεν ἐκείνη, καθ' ἣν μαγνητικὴ βελόνη αἰωρουμένη ἄνωθεν μὴ σιδηρούχου οὐσίας, ὡς λ. χ. ὕδατος, ὑάλου, χαλκοῦ κτλ., ἐκτελεῖ διάφορον ἀριθμὸν αἰωρήσεων, ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὑποκειμένης οὐσίας. Ἑτέρα ἐπίσης σπουδαία ἀνακάλυψίς του ὑπῆρξεν ἐκείνη, καθ' ἣν πλὰξ χαλκοῦ περιστρεφομένη τείνει νὰ μεταδώσῃ τὴν κίνησιν αὐτῆς εἰς μαγνητικὴν βελόνην ἀνηρτημένην ἄνωθεν αὐτῆς. Εἰς τὸν Ἀραγκὼ ὀφείλεται ἐπίσης ἡ ἀπόδειξις τῆς σχέσεως μεταξὺ βορείου σέλαος καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν μαγνητικῶν στοιχείων.

Ἐν τῇ ὀπτικῇ παρέσχε σημαντικὴν συμβολήν, οὐ μόνον διὰ τῶν ἰδίων ἐφευρέσεων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συνεργασίας του μετὰ τοῦ διασήμου A. J. Fresnel, τοῦ Thomas Young καὶ τοῦ E. L. Malus, μεθ' ὧν ὁ βίος του ὑπῆρξε στενῶς συνυφασμένος. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος οἱ τρεῖς οὗτοι φιλόσοφοι διεμόρφουν τὴν θεωρίαν τῆς ὑπὸ μορφὴν κυμάτων μεταδόσεως τοῦ φωτός. Ἡ θεωρία αὕτη, μὴ τυχοῦσα εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Laplace, τῷ Poisson καὶ τῷ Biot, υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ Humboldt καὶ τοῦ Arago, οἵτινες ὡρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ὡς εἰσηγηταὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἐντεῦθεν χρονολογεῖται ἡ στενὴ φιλία τοῦ Arago καὶ τοῦ Fresnel, οἵτινες ἔκτοτε ἤρξαντο ἀπὸ κοινοῦ πειραματιζόμενοι καὶ ἐρευνῶντες ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος προβλήματος. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν των ὑπῆρξεν ἡ διατύπωσις τῶν θεμελιωδῶν νόμων περὶ πολώσεως τοῦ φωτός, τῶν φερόντων τὰ ὀνόματα τῶν δύο σοφῶν φυσιοδιφῶν. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἀγόμενος ὁ Arago κατεσκεύασε τὸ πολωσισκόπιον (polariscope), τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη δι' ἐκτέλεσιν διαφόρων παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς πολώσεως τοῦ φωτὸς τοῦ οὐρανοῦ. Εἰς τὸν Arago πρὸς τούτοις ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ φαινομένου τῆς περιστροφικῆς πολώσεως καὶ ἡ ἐκτέλεσις διαφόρων πειραμάτων (expe-

Digitized by Google

rimentum crucis) πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ταχύτητος μεταδόσεως του φωτὸς ἐντὸς τοῦ ἀέρος καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ τῆς ὑάλου, ἥτις κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν τῆς ἐκπομπῆς ἔδει νὰ ἐπιταχύνεται ὑπὸ τῆς αὐξήσεως τῆς πυκνότητος τοῦ μέσου, κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν τῆς κυμάνσεως νὰ ἐπιβραδύνεται. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν πειραμάτων τούτων δὲν κατέστη ἀμέσως δυνατή. Ὑποβαλὼν τῷ 1838 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων περιγραφὴν τῆς συσκευῆς, ἣν εἶχεν ἐπινοήσει καὶ ἡ ὁποία ἔφερε περιστρεφόμενα κάτοπτρα, ὅπως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη ὁ sir C. Wheatstone τῷ 1835 πρὸς μέτρησιν τῆς ταχύτητος τῆς ἠλεκτρικῆς ἐκκενώσεως, μόλις κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1850 ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πειραμάτων του. Αἰτία τῆς τοιαύτης βραδύτητος ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μεγάλη προσοχή, ἥτις ἀπῃτεῖτο ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ σχεδίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν λόγῳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Ἀτυχῶς, ὅταν τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα, ὁ Ἀραγκὸ ἔπαθε τοὺς ὀφθαλμούς, πρὸ τοῦ θανάτου του ὅμως ἡ ἐπιβράδυνσις τοῦ φωτὸς ἐντὸς πυκνοτέρου μέσου ἀπεδείχθη διὰ τῶν πειραμάτων τοῦ H. L. Fizeau καὶ τοῦ J. B. L. Foucault, οἵτινες πλὴν μικρῶν βελτιώσεων ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ Ἀραγκό.

Τὰ ἔργα τοῦ Ἀραγκὸ ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *J. A. Barral* εἰς 17 τόμους καὶ σχῆμα 8ον (1854—1862). Πρὸς τούτοις ἐδημοσιεύθησαν ἡ «Λαϊκὴ Ἀστρονομία» του (Astronomie Populaire) εἰς 4 τόμους, «Notices biographiques» εἰς 3 τόμους, «Notices scientifiques» εἰς 5 τόμους, «Voyages Scientifiques» εἰς 1 τόμον, «Mémoires scientifiques» εἰς 2 τόμους, «Mélanges» εἰς 1 τόμον, «Tables analytiques et documents importants» εἰς 1 τόμον κτλ. Πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀραγκὸ μετεφράσθησαν καὶ εἰς διαφόρους ξένας γλώσσας.
Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— **Ἀραγκὸ** (Arago), ***Ἰάκωβος-Στέφανος-Βίκτωρ.*** Γάλλος περιηγητὴς καὶ λογοτέχνης, ἀδελφὸς τοῦ *Δομινίκου Φραγκίσκου*, γεννηθεὶς ἐν Ἐσταζὲλ τῶν Πυρηναίων (1799—1855). Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀνὰ τὸν κόσμον περιήγησιν (1817—1821) τοῦ πλοιάρχου Φραισινὲ ἐπὶ τῆς «Οὐρανίας» καὶ ὅτε ἐπέστρεψεν ἔγραψε τὰς ἐντυπώσεις του ὑπὸ τὸν τίτλον «Promenade autour du Monde» (1822) αἱ ὁποῖαι ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν, μετεφράσθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν («Περιοδεία τοῦ κόσμου» μεταφρ. *Δ. Σταυροπούλου*, Ἀθῆναι 1893, τόμοι 2). Βραδύτερον ἔγραψε καὶ τὸ «Voyage autour du Monde» (1838—40). Ἐπεδόθη εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, κυρίως κωμειδύλλια. Τῷ 1835 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ θεάτρου τῆς Ρουέν, ὅπου ἀνεβίβασε πολλὰ νέα ἔργα του. Τῷ 1849 ἐταξίδευσεν ἐκ νέου εἰς Καλιφορνίαν καὶ τῷ 1855 εἰς Βραζιλίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐνῷ ἀπεβιβάζετο τοῦ πλοίου. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν θεατρικῶν ἔργων του εἶναι: «Un noviciat diplomatique» (1834), «Le cadet de Gascogne» (1836), «Mademoiselle Lange» (1846), «L'Enfant gaté» (1852), «Voyage autour du monde sans la lettre» (1853) κλπ.
Χ. Δ.

— **Ἀραγκὸ** (Arago), ***Ἰωάννης.*** Στρατηγός, ἀδελφὸς καὶ οὗτος τοῦ μεγάλου ἀστρονόμου *Δομ. Φρ. Ἀραγκὸ* (1788—1836). Τῷ 1817 μεταβὰς εἰς Ἀμερικὴν συνήντησεν εἰς Νέαν Ὑόρκην τὸν *Ξ. Μίνα*, ὁ ὁποῖος τὸν προσέλαβεν ὡς ἀξιωματικὸν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Μεξικανῶν ἐναντίον τῶν Ἱσπανῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μίνα ὁ Ἀραγκὸ ἐξηκολούθησε πολεμῶν ἐναντίον τῶν Ἱσπανῶν, ὅτε δὲ ἀνεκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Μεξικοῦ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ στρατηγοῦ.
Χ. Δ.

— **Ἀραγκὸ** (Arago), ***Στέφανος-Βικέντιος.*** Γάλλος λογοτέχνης καὶ πολιτικός, ἀδελφὸς τῶν προηγουμένων (1802—1892). Κατ' ἀρχὰς οὗτος ἠσχολήθη μὲ τὴν χημείαν, ἐνωρὶς ὅμως τὴν ἐγκατέλειψε καὶ ἐστράφη πρὸς τὴν λογοτεχνίαν, ὅπου διεκρίθη γράψας ἑκατοντάδα περίπου ἔργων, κυρίως θεατρικῶν, διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ὁποίων συνειργάσθη μετὰ τῶν μεγαλυτέρων Γάλλων λογοτεχνῶν (*Μπαλζάκ, Ασπ. Σαίντ Ἀλμ κλπ*). Πολλὰ ἐκ τούτων εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν· εἶναι δὲ κυρίως κωμειδύλλια, κωμῳδίαι καὶ ἐπιθεωρήσεις. Ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1840 ἐχρημάτισε διευθυντὴς τοῦ θεάτρου Βωντεβὶλλ τῶν Παρισίων. Ἐκτὸς τοῦ θεατρικοῦ του ἔργου ὁ Ἀραγκὸ ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ἔριδας μεταξὺ δημοκρατικῶν καὶ βασιλοφρόνων, ὡς δημοκρατικός. Ἐνοχοποιηθεὶς διὰ τὰς ταραχὰς τῆς 13 Ἰουνίου 1849 κατεδιώχθη καὶ διὰ νὰ σωθῇ ἔφυγεν ἐκ Γαλλίας καὶ ἔμεινεν ἐξόριστος μέχρι τῆς παροχῆς ἀμνηστείας (1859). Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ τῆς ἐξορίας ἠσχολήθη ἐκ νέου μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ συνειργάσθη εἰς πολλὰ περιοδικὰ ὡς θεατρικὸς κριτικός. Τῷ 1870 ἐξελέγη δήμαρχος τῶν Παρισίων καὶ ἠσχολήθη μὲ ἔργα ἀμυντικὰ τῆς πόλεως. Τῷ 1871 μετέσχεν ὡς μέλος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Βραδύτερον διωρίσθη ἀρχειοφύλαξ τῆς σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν (1878) καὶ ἔφορος τοῦ μουσείου τοῦ Λουξεμβούργου. Ἐκ τῶν ἔργων του ἀξιολογώτερα εἶναι: «L'Anneau de Gygès» (1825), «L'Avocat» μελόδραμα (1827), «La Fleuriste» (1827), «Le Démon de la nuit» (1836), «Brelan de troupiers» (1843), «L'Hôtel de ville de Paris au 4 Septembre et pendant le siège 1870». (1874) καὶ «Les Tuileries et le Carrousel» (1878).
Χ. Δ.

— **Ἀραγκὸ** (Arago), ***Φραγκῖσκος-Βίκτωρ-Ἐμμανουήλ.*** Γάλλος πολιτικὸς πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ *Δομ. Φραγκ. Ἀραγκό*, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1812—1826). Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ποίησιν, συγγράψας καί τινα ποιημάτια. Ἐγκαταλείψας ὅμως ἐνωρὶς τὴν φιλολογίαν ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Δικαίου, διορισθεὶς τῷ 1837 δικηγόρος εἰς τὰ δικαστήρια τῶν Παρισίων. Ἐνθουσιώδης ὢν δημοκράτης ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, μετὰ ταῦτα (27 Φεβρουαρίου), ὡς Ἀνώτερος Ἐπόπτης εἰς τὴν Λυών, ἔνθα σπουδαίως ἀνησύχει ὅλους τοὺς κατοίκους αὐτῆς, τόσον τὴν ἀστικὴν τάξιν ὅσον καὶ τοὺς ἐργάτας, ὁ ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἐθνικῶν ἐργαστηρίων φόρος, τὸν ὁποῖον καὶ κατήργησεν ὁ Ἀραγκό, σφόδρα δυσαρεστήσας τούτου ἕνεκεν τὴν ἀστικὴν τάξιν, χωρὶς καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἡ πρᾶξίς του αὐτὴ τοὺς ἐργάτας. Τὴν 25 Μαΐου ἐστάλη ὡς πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ, ἔνθα ὅμως οὐδὲν ἐπέτυχεν, ἀναγκασθεὶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ, ἧς πραγματοποιηθείσης ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, συμμετασχὼν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Ἐν αὐτῇ ὁ Ἀραγκὸ παρὰ τὰς προηγουμένας ἀποτυχίας του τόσον εἰς τὴν διοίκησιν ὅσον καὶ εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἀπέδειξεν οὐκ ὀλίγας ἀρετάς, καταπολεμήσας τὴν πολιτικὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Λουδοβίκου Ναπολέοντος· ἀναγκασθεὶς μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ναπολέοντος τῆς 2 Δεκεμβρίου 1851 ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ δημοσίου βίου, ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ μέγα μέρος ὀφείλει τὸ ὄνομά του καὶ τὴν κατόπιν ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιτυχίαν του. Ὡς συνήγορος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πολωνοῦ Verezowski, ὅστις ἐδικάζετο ἐπὶ ἀποπείρᾳ δολοφονίας τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας (1867), ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ νομικῷ κόσμῳ ἐγένετο μέλος τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος τῷ 1869, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ διεκρίθη διὰ τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν καθεστὼς στάσεώς του. Μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐκλήθη νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν χώραν του ὡς Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Εἰς τὴν ἐκλεγεῖσαν, μετὰ ταῦτα, Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξελέγη τῷ 1876, συνέπραξε μετὰ τῶν συντηρητικῶν δημοκρατικῶν, ἀποδοκιμάζων τὴν σοσιαλιστικὴν τῆς ἀριστερᾶς κατεύθυνσιν καὶ πολεμῶν τὴν δεξιάν, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζεν ὡς ἀντίδρασιν. Τέσσαρα ἔτη βραδύτερον (1880) διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Βέρνῃ. Ἀπέθανε τῷ 1896.
Η. Γ. Κ.

Ἀραγκὸ (Arago) *[Ἀστρον.]*. Κρατὴρ τῆς Σελήνης, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ Γάλλου ἀστρονόμου *Δομινίκου Φραγκίσκου Ἀραγκό*. Κεῖται ἀνατολικῶς τῆς «*θαλάσσης τῆς Ἡσυχίας*» (Mare Tranquilitatis), αἱ δὲ σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτοῦ εἶναι: Μῆκος 21° Δ καὶ πλάτος $+6^{\circ}$. Τὸ ὕψος τοῦ κρατῆρος τούτου ἀνέρχεται εἰς 1631 μ. περίπου.
Σ. Π.

Ἀραγκόνα (Aragona) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σικελίας ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου ἀπέχοντος μόλις 10 χμτρ. ἀπὸ τὸ Girgenti, παρὰ τὸ ἡφαίστειον τῆς Μακκαλούμπας. Κάτ. 16.000.

—**Ἀραγκόνα** (Aragona) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας πηγάζων ἀπὸ τῶν Πυρηναίων καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Ἔβρον. Ἐξ αὐτοῦ ἐκλήθη Ἀραγωνία (βλ. λ.) ἡ Ἱσπανικὴ χώρα, ἣν διαρρέχει εἰς μῆκος 160 περίπου χμτρ.

Τὴν ἰδίαν ὀνομασίαν φέρει καὶ διῶρυξ ἐν Ἱσπανίᾳ πλαγίως τοῦ Ἔβρου, μήκους 950 χμτρ. περίπου, τῆς ὁποίας ἡ κατασκευὴ ἤρξατο ἐπὶ Καρόλου Ε' τῷ 1529 καὶ ἐτελείωσε μόλις κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.
Δ.Ε.Μ.

Ἀραγκόνα (Aragona), ***Ἰωάννα ντ'***—. Φυσικὴ κόρη τοῦ Φερδινάνδου τῆς Ἱσπανίας, γεννηθεῖσα ἐν Νεαπόλει (1500—1577). Ἐνυμφεύθη τὸν Ἀσκάνιο Κολόννα, πρίγκιπα τοῦ Ταλιακότζο. Κατώρθωσε διὰ τῆς ὡραιότητος, τῆς χάριτος καὶ τοῦ πνεύματός της νὰ ἐμπνεύσῃ ὅλους τοὺς συγχρόνους της ποιητάς, οἱ ὁποῖοι τῆς ἀφιέρωσαν πολλὰ ποιήματα των ἐκδοθέντα τῷ 1588 ἐν Βενετίᾳ εἰς συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Tempio alla divina signora Giovana d'Aragona, fabricato da tutti i più gentili spiriti e in tutte le lingue». Ὁ Ραφαὴλ ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν της θεωρουμένην ὡς ἓν ἐκ τῶν καλλίστων ἔργων του (Λοῦβρον). Ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν Κολόννα καὶ τοῦ πάπα Παύλου Δ'.
Χ. Δ.

— **Ἀραγκόνα** (Aragona) *Τυλλία ντ'* —. Περίφημος Ἰταλὶς ποιήτρια γεννηθεῖσα ἐν Ρώμῃ (1510—1567). Ἦτο νόθος κόρη τοῦ καρδιναλίου Πέτρου Ταλιάβια ντ' Ἀραγκόνα, ἀρχιεπισκόπου τοῦ Παλέρμου, καί τινος ἑταίρας ἐκ Φερράρας, τῆς ὡραίας Ἰουλίας Καμπάνια, καὶ ἀφῆκεν ἐποχὴν διὰ τὴν ὡραιότητα, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τῶν ἠθῶν της. Μεταξὺ τῶν ἑκάστοτε εὐνοουμένων της ἦσαν πολλοὶ διακεκριμένοι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς της ὅπως ὁ καρδινάλιος Ἱππόλυτος Μέδικος, ὁ Φίλιππος Στρότζι, ὁ θεολόγος ποιητὴς Τζιρολάμο Μούτζιο, ὁ ὁποῖος ἔψαλε μὲ πολλὴν τέχνην τὸ πάθος τὸ ὁποῖον τοῦ ἐνέπνευσε, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Πλὴν τῶν θαυμαστῶν της πολλοὶ ἦσαν καὶ οἱ κατακρίναντες τὴν ἐλευθεριότητά της, ὅπως γράφει ὁ Ράτζι εἰς τὴν κωμῳδίαν του Μπάλια. Τὰ ἐκδοθέντα ποιήματά της εἶναι: «Il Meschino, altramente detto il Guerrino, fatto in ottava rima» (Βενετία 1560), «Dialogo dell' infinità d' amore» (Βενετία 1547), «Rime della signora Tullia d'Aragona e di diversi a lei» (Βενετία 1547), τῶν ὁποίων ἐγένοντο πολλαὶ ἀνατυπώσεις, εὑρίσκονται δὲ συχνὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μεμονωμένα εἰς συγχρόνους της συλλογάς.
Χ. Δ.

Ἀραγκονέζε (Aragonese) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Παλαιὸν ἱσπανικὸν φρούριον, ἐπὶ τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς Σαρδηνίας, εἰς 15 μιλ. Α.ΒΑ τοῦ λιμένος Πόρτο Τόρρες τοῦ νοτίου μυχοῦ τοῦ κόλπου τῆς *Ἀζινάρα*. Ἐγείρεται ἐπὶ ὀρθοπάγου ἡφαιστειογενοῦς συστάσεως εἰς ὕψος 374 ποδῶν καὶ ὑπῆρξε μεγίστης σημασίας στρατιωτικὴ θέσις. Κατήντησεν ἤδη χωρίον 2.300 κατοίκων ὀνομαζόμενον Castel Aragonese ἢ Castel Sardo (πλάτ. 40° 55′ 10″, μῆκ. 8° 43′ 10″ Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 161 b: Sardinia, northern portion).
Σ. Ε. Λ.

Ἀραγκονέζε (Aragonese), ***Λουκᾶς-Σεβαστιανός.*** Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ ἀρχαιολόγος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καταγόμενος ἐκ Βρεσκίας. Ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπίσης ζωγράφου Ἀλφόνσου Ἀραγκονέζε. Δὲν σῴζεται οὐδὲν αὐθεντικὸν ἔργον του, τοῦ ἀποδίδονται ὅμως εἰς πίναξ εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἅγιος Ἀλέξανδρος τῆς Βρεσκίας, «ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἁγίων Λουδοβίκου, Σεβαστιανοῦ καὶ Ρόκ», καὶ ἕτερος εὑρισκόμενος εἰς ἁγίαν Ἀγάθην τῆς Βρεσκίας, «τὸ Μαρτύριον τῆς ἁγίας Ἀγάθης». Ὡς ἀρχαιολόγος εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔργου του «Monumenta antiqua urbis et agri Brixiani a me Sebastiano Aragonensi pictore brixiano summa cure et diligentia collecta» (1554).
Χ. Δ.

Ἀραγκουάρυ (Aragouary) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς διασχίζων τὴν Βραζιλίαν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀτλαντικόν.

Ἀραγκουάϋ (Araguay) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ρίο Γκράντε.

ἄραγμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀράζειν, ἀγκυροβολία, ἡ βολὴ τῆς ἀγκύρας (βλ. ἀράζω).

Ἀραγόζενα καὶ *Ἀραγόζαινα* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἐρινεοῦ τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης 401 κατοίκους. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς λόφου παρὰ τὸ ὄρος «*Ἅγιος Ἰωάννης*», ἔχει δὲ ὑγιεινὸν κλῖμα καὶ ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων. Εἰς τὴν κοινότητα πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 299) ὑπάγεται καὶ ὁ περὶ τὰ 20′ ἀπέχων συνοικισμὸς *Δοκανέϊκα* (κάτ. 102). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Καμαρῶν καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Καμαρῶν τῆς Δ. Χ. Ἀχαΐοηλιδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον. Κύριον προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι ἡ σταφὶς τῆς ὁποίας ἐτησίως ἐξάγονται περὶ τὸ ἑκατομμύριον ἑνετικῶν λιτρῶν, διὰ τὴν κατανάλωσιν δ' αὐτῆς ἔχει συσταθῇ καὶ εἰδικὸς ὑπὸ τῶν ἀμπελοκτημόνων Συνεταιρισμός. Ἡ Ἀραγόζενα συνδέεται διὰ βατῶν ὁδῶν μετά τε τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Αἰγίου, ἀπέχει δὲ ἐπὶ τρίωρον ἀπὸ τοῦ δευτέρου.
Δ. Ε. Μ.

Ἀραγόνα· βλ. Ἀραγκόνα.

ἀραγονίτης (Aragonit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον (χημικοῦ τύπου $CaCO_3$), κρυσταλλούμενον ὅμως εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του παρουσιάζονται ἐμπεφυκότες καὶ ἐπιπεφυκότες, συνήθως ἐπιμηκυσμένοι καὶ μὲ ἄκρα πρισματικά (*σμιλοειδῆ*) ἢ ὀξυπυραμιδοειδῆ (*δορατοειδῆ*). Ἐπίσης εὑρίσκονται καὶ δίδυμοι, τρίδυμοι ἢ καὶ πολύδυμοι κρύσταλλοι. Ἐνίοτε οἱ τρίδυμοι κρύσταλλοι ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν κρυστάλλων, οὕτω πως διασταυρουμένων, ὥστε σχηματίζονται φαινομενικῶς κρύσταλλοι ἑξαγωνικοὶ (ὁμοιάζοντες δηλ. πρὸς κρυστάλλους τοῦ ἑξαγωνικοῦ συστήματος). Οἱ τοιοῦτοι κρύσταλλοι, ὀνομαζόμενοι καὶ *μιμητικοί*, διακρίνονται ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἑξαγωνικὸν σύστημα, διότι παρουσιάζουν ἀκανονίστους ἑνώσεις, ἐπιμήκεις αὔλακας καὶ ῥαβδώσεις διηκούσας κατὰ τρεῖς διαφόρους διευθύνσεις.

Digitized by Google

Ὁ ἀραγονίτης εὑρίσκεται καὶ χειροπληθὴς εἰς ἀκτινωτά, ῥαβδοειδῆ, ἰνώδη, σταλακτιτικὰ καὶ δενδροειδῆ ἢ κλαδοειδῆ συσσωματώματα. Ἐπίσης καὶ εἰς φλοιώδη καθιζήματα *(λίθος πηγῶν)* καὶ εἰς σφαιρολιθικὰς *(φλοιώδης ἀκτινωτὰς)* μορφὰς ὡς *πισσόλιθος*. Συχνὰ ἐπίσης εὑρίσκονται καὶ ψευδοκρύσταλλοι τούτου φέροντες ἰδίᾳ τὴν κρυσταλλικὴν μορφὴν τοῦ γύψου *(ἀφρίτης)*.

Ὁ ἀραγονίτης παρουσιάζει σχισμὸν ἀτελῆ, θραῦσιν κογχώδη, σκληρότητα 3 ½—4 βαθμοῦ εἰδικὸν βάρος 2,9—3 καὶ λάμψιν ὑελώδη. Εἶναι ἄχρους, λευκός, οἰνοκίτρινος, ἐρυθρωπός, πράσινος, ὑποκύανος, φαιόλευκος καὶ ἐνίοτε μέλας. Εἶναι διαλυτὸς εἰς τὰ ὀξέα, ἡ δὲ λεπτή του κόνις βραζομένη ἐντὸς δαλύματος νιτρικοῦ κοβαλτίου χρωματίζεται ἰώδης (διάκρισις ἀπὸ τὸν ἀσβεστίτην).

Ὁ ἀραγονίτης παρουσιάζεται σπανιώτερον τοῦ ἀσβεστίτου, δὲν σχηματίζει δ' ὅπως ἐκεῖνος πετρώματα. Ἐμφανίζεται: α) Ἐντὸς ῥωγμῶν καὶ κοιλωμάτων νεωτέρων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων (ἰδίᾳ βασαλτῶν καὶ βασαλτικῶν τόφφων) μετὰ ζεολίθων, ὡς π. χ. ἐν Βοημίᾳ, Kaiserstuhl καὶ ἀλλαχοῦ. β) Ἐντὸς μεταλλευματολογικῶν κοιτασμάτων, ὡς π.χ. εἰς τὸ Kamsdorf, Iberg, Hüttenberg τῆς Καρινθίας (ὅπου ἀπαντᾷ ὑπὸ μορφὴν θαμνοειδῶν συστάδων, φερουσῶν τὸ ὄνομα *ἄνθη σιδήρου*) καὶ ἀλλαχοῦ. γ) Ἐμπεφυκὼς μετὰ γύψου ἐντὸς πηλοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὴν Μολίνα τῆς Ἀραγονίας, εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ θείου τῆς Σικελίας. δ) Συχνὰ ὡς καθίζημα τῶν ὑδάτων θερμῶν πηγῶν εἰς συγκεντρικῶς φλοιώδη καὶ ἀκτινωτὰ σφαιροειδῆ κατασκευάσματα καὶ εἰς ἐπιφλοιώματα, ὡς π. χ. εἰς τὸ Karlsbad. ε) Ἐξ ἀραγονίτου συνίσταται τὸ μαργαριτοειδὲς στρῶμα τῶν κελυφῶν πολλῶν θαλασσίων μαλακίων ζῴων καὶ τῶν μαργαριτῶν.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντᾷ ὡς συστατικὸν πολλῶν σταλακτιτῶν, τραβερτινῶν καὶ ἀσβεστολιθικῶν τόφφων καὶ ὡς ἄνθη σιδήρου εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ Λαυρίου. Γ. Κ. Γ.

Ἄραγος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγραφ.]*. Ποταμὸς τῆς πάρα τὸ Καύκασον Ἰβηρίας, πηγάζων ἐκ τοῦ Καυκάσου (*Στραβ.* 11,500). Α. Δ.

ἀραγὸς (ὁ)· ποιμενικὴ πήρα, ἢ μικρὸς ἀσκός, ἐκ δορᾶς ἐρίφου· ὑποκορ. **ἀραγούλλι.**

ἀραγοτίτης (Aragotit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραφινοειδὲς ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ὀρυκτῶν ὑδρογονανθράκων, εὑρισκόμενον ἐπὶ τῶν κοιτασμάτων κινναβάρεως τῆς Καλιφορνίας. Γ.Κ.Γ.

Ἀραγὼ (Arago)· βλ. Ἀραγκό.

Ἀραγωνία ἢ **Ἀραγὼν** *[Γεωγρ.]*. Εὔφορος καὶ παραγωγικὴ περιοχὴ τῆς Β. Ἱσπανίας, ὁριζομένη πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Γαλλίας μὲ φυσικὰ ὅρια τὰ Πυρηναῖα, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Καταλανίας, ΝΑ. ὑπὸ τῆς Βαλεντίας, Ν. Δ. ὑπὸ τῆς Νέας Καστιλίας καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Καστιλίας καὶ τῆς Ναβάρρας. Ἔχει ἔδαφος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀρεινόν, ἰδίως εἰς τὸ Β. καὶ τὸ Ν. μέρος αὐτῆς, καὶ διαρρέεται κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ, ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ στεππώδεις κυρίως ἐκτάσεις. Ἔχει κλίμα δροσερὸν εἰς μεγάλα ὑψόμετρα, εἰς τὰ πεδινὰ ὅμως μέρη, κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ καύσωνες. Διοικητικῶς ἡ Ἀραγωνία διαιρεῖται εἰς τρεῖς νομοὺς ἐκτάσεως ἐν ὅλῳ 47.390 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμοῦ 997,154 κατοίκων ἀσχολουμένων κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Οἱ ἐν λόγῳ νομοὶ εἶναι οἱ τῆς *Χουέσκας* (Huesca), τοῦ *Τερουὲλ* (Teruel) καὶ τῆς *Σαραγόσσας* (Zaragosa), μὲ πρωτευούσας τὰς ὁμωνύμους πόλεις (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις).

Ὀρυκτὸς πλοῦτος, γεωργία, κτηνοτροφία: Τὰ κυριώτερα κοιτάσματα ὀρυκτῶν ὑλικῶν τῆς Ἀραγωνίας εἶναι τὰ σιδηροῦχα (Teruel, Zaragosa), τὰ μολυβδοῦχα (Huesca), τὸ ὀρυκτοῦ ἅλατος (Huesca καὶ ἰδίως Zaragosa), λιγνίτου (Teruel καὶ Zaragosa) καὶ θείου (Teruel). Οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ δεικνύουσι τὴν ἐτησίαν ἀπόδοσιν τῶν ἐν λόγῳ κοιτασμάτων κατὰ στατιστικὰς τῶν ἐτῶν 1924 καὶ 1925.

Μεταλλεύματα	σιδήρου	τόν.	464.963
»	μολύβ·ου	»	13.520
Ὀρυκτὸν ἅλας		»	5.394
Λιγνίτης		»	149 423
Θεῖον		»	39.554

Ἡ γεωργία ἐν Ἀραγωνίᾳ ἔχει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ἀποδίδουσα ἱκανοποιητικωτάτας ποσότητας δημητριακῶν, ἰδίως ὀσπρίων, ἐλαιῶν, σταφυλῶν κλπ. Αἱ ὑπὸ δημητριακῶν σπειρόμεναι ἐκτάσεις ὑπολογίζονται (1926) εἰς 538,794 ἐκτάρια μὲ παραγωγὴν 5.831.508 μετρ. κουϊνταλίων διαφόρων καρπῶν, εἰς οὓς προσθετέα ἕτερα 9.985 336 ψάθης. Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1926 παραγωγὴν ἑνὸς ἑκάστου τῶν δημητριακῶν:

Καρποὶ	Ἐκτάσεις (ἐκτάρια)	Παραγωγὴ (μετρ. κουιντὰλ)
Σῖτος	346.000	3.437.000
Κριθὴ	107.634	1.323.706
Σίκαλις	42.262	318.250
Βρόμη	34.856	312.620
Ἀραβόσιτος	8.042	239.932
Σύνολον	**538.794**	**5.831.508**

Ἡ καλλιέργεια τῶν ὀσπρίων ἐκτείνεται ἐπὶ ἐκτάσεως 15.329 ἐκταρίων μὲ ἀπόδοσιν 160.167 κουϊνταλίων διαφόρων καρπῶν. Ἡ ἐλαιοφυτεία καταλαμβάνει 57.298 ἐκτάρια καὶ ἀποδίδει ἐτησίως περὶ τὰς 500.000 μ. κουϊνταλίων καρποῦ, οὗτινος ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ παραγωγὴ χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐλαιουργίαν, μὲ παραγωγὴν 90.000 μτρ. κουϊνταλίων ἐλαίου (1926—27), ἡ δὲ ἀμπελοφυτεία καταλαμβάνει 76.880 ἐκτάρια καὶ ἀποδίδει 1.109.635 μ. κουϊντάλια σταφυλῶν, ἅτινα πλὴν μικρᾶς ποσότητος οἰνοποιοῦνται μὲ ἀπόδοσιν 500.000 περίπου ἑκατολίτρων οἴνου. Ἱκαναὶ ἐπίσης ἐκτάσεις διατίθενται διὰ τὴν φυτείαν ὀπωροφόρων δένδρων, ὧν τὴν πρώτην θέσιν ἔχουσιν αἱ ἀμυγδαλέαι μὲ ἀπόδοσιν 41.184 μετρ. κουϊντ., ὡς καὶ τεύτλων διὰ τὴν ζαχαροποιίαν (παραγωγὴ 7.716.950 μ. κουϊντ.) καὶ γεωμήλων (877.913 μ. κ.).

Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς Ἀραγωνίας ἀνέρχονται εἰς 1.106.330 ἐκτάρια. Τούτων τὰ 447.832 καταλαμβάνουσι φυτεῖαι πεύκης, τὰ 2862 δρυός, τὰ 9198 ὀξυᾶς, τὰ 175.536 θαμνώδης βλαστήσεις καὶ τὰ λοιπὰ φυτεῖαι ἄλλων δένδρων. Εἰς ταύτας προσθετέαι ἐκτάσεις 124 ἐκταρίων ἱσπανικοῦ σχοίνου (esparto) καὶ 1738 φελλοδρυός. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπόδοσιν δασικῶν προϊόντων σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν 27.002 κ. μτρ. ξυλείας, ἰδίως ἐκ τῆς περιοχῆς Teluel, καὶ 460.070 χγρ. φελλοῦ.

Ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν γεωργίαν ἡ κτηνοτροφία ἐν Ἀραγωνίᾳ ἔχει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι ἀριθμῶν (1924):

Ζῷα	Ἀριθμὸς	Ζῷα	Ἀριθμὸς
Ἵπποι	23.637	Πρόβατα	2.340.255
Ἡμίονοι	125.791	Αἶγες	227.229
Ὄνοι	83.690	Χοῖροι	181.278
Βόες, ἀγελάδες	65.756	Πουλερικὰ	1.798.550

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ταῦτα ἀνέρχονται ἐτησίως εἰς 1.168.980 λιτρ. τυροῦ καὶ 103.022 λιτρ. βουτύρου, τῆς μεγαλυτέρας ποσότητος παρασκευαζομένης ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Χουέσκας.

Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον: Ἐν Ἀραγωνίᾳ ἀσκοῦνται διάφοροι βιομηχανίαι τόσον μεταλλευτικαὶ (ἀριθ. ἐπιχ. 81, ἐργάτ. 2052) ὅσον καὶ κατεργασίας πρώτων ὑλῶν ὀρυκτῆς (ἀριθ. ἐπιχ. 16, ἐργάτ. 950, ἵππων τῶν μηχανοκινήτων 13.709) καὶ ἑτέρας προελεύσεως. Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν μεταλλείων, ὧν 5 εὑρίσκονται ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Χουέσκας (ἐργάτ. 180), 42 ἐν τῇ τοῦ Τερουὲλ (ἐργάτ. 2.576) καὶ 34 ἐν τῇ τῶν Σαραγόσσας (ἐργ. 496) ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Τὰ κατεργαζόμενα ὀρυκτὰς ὕλας ἐργοστάσια εἶναι 16, ἀπασχολοῦσι 990 ἐργάτας καὶ ἔχουσιν ἐν συνόλῳ κινητήριον δύναμιν 13.709 ἵππων. Τούτων τὰ 5 (ἐργάτ 390) εὑρίσκονται ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Χουέσκας, τὰ 3 (ἐργάτ. 254) τῆς Τερουὲλ καὶ τὰ 8 (ἐργάτ. 390) τῆς Σαραγόσσας. Ἀποδίδουσι δ' ἐτησίως κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1924, πλὴν ἄλλων εἰς μικροτέρας ποσότητας: 12.000 τόν. σιμέντων, 6.500 τόν. ἀνθρακασβεστίου, 72.500 τόν. ὑπερφωσφορικῶν (λιπασμάτων), 1026 τόν. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, 2.054 τόν. θειικοῦ ὀξέος, 210 τόν. ἀμμωνίας, 470 τόν. χλωριούχου καλίου, 530 τόν. θειικοῦ ἀμμωνίου, 690 τόν. θειικοῦ νατρίου, 210 τόν. ὤχρας καὶ μινίου κλπ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐργοστασίων τῆς Ἀραγωνίας σπουδαιότερα εἶναι τὰ σακχαροποιεῖα (ἐργοστάσια 14, ὧν τὰ 12 ἐν τῇ περιοχῇ Σαραγόσσας καὶ τὰ 2 ἐν Τερουέλ), ἀποδίδοντα ἐτησίως πλείονας τῶν 30 τόννων σακχάρεως. Πολυάριθμα εἶναι τὰ οἰνοπνευματοποιεῖα καὶ ποτοποιεῖα (270) ὡς καὶ τινα ζυθοποιεῖα, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σαραγόσσας, ἀποδίδοντα ὑπὲρ τὰς 400.000 λίτρ. ζύθου ἐτησίως. Ἐπίσης περὶ τὰ 270 εἶναι καὶ τὰ ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ὧν τὰ 73 ἐν τῇ περιφερείᾳ Χουέσκας, τὰ 49 Τερουὲλ καὶ τὰ 148 Σαραγόσσας.

Τὸ ἐμπόριον ἐν Ἀραγωνίᾳ εἶναι ζωηρότατον, λειτουργοῦσι δὲ συνολικῶς ἐν τῇ περιφερείᾳ 104 ἀνώνυμοι ἑταιρίαι μὲ κεφάλαια 189.924.532 πεσετῶν. Τούτων αἱ 82 (κεφ. 179 027.712 πεσ.) εἶναι ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαραγόσσας. Πλὴν τούτων πολυάριθμοι πιστωτικοὶ ὡς καὶ πάσης φύσεως ἐμπορικοὶ οἶκοι ἐργάζονται ἐν τοῖς διαφόροις κέντροις αὐτῆς.

Συγκοινωνίαι: Πλὴν τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου ὅπερ ἑνώνει τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἀραγωνίας ἔχει αὕτη πλούσιον τοιοῦτον ἁμαξιτῶν ὁδῶν. Τὸ μῆκος τῶν ἐθνικῶν ὁδῶν ἀνέρχεται εἰς 6.435 χμτρ. Δ. Ε. Μ.

—**(ΙΣΤΟΡ.)** Τὸ Ν. τῶν Πυρηναίων τμῆμα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἱδρυθέντος βασιλείου τῆς Ἀραγωνίας, κατῳκεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς χρόνους ὑπὸ Κελτιβήρων. Κατακτηθὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰβηρικῶν χωρῶν, κατέστη καὶ τὸ τμῆμα τοῦτο ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Καισάρειαν Αὐγοῦσταν* (σημ. *Σαραγόσσα*) ἀνεγερθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου (45 π.Χ.), ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς καταστραφείσης *Σαλδούβας*, φοινικικοῦ πιθανῶς κτίσματος, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἰβήρου (σημ. *Ἔμπρο, Ἕβρου*), ποταμοῦ. Ἔκτοτε ἡ ἐπαρχία αὕτη ἠκολούθησε τὰς τύχας τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καταληφθεῖσα περὶ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Βανδήλων (409 μ. Χ.), τῶν Σουηβῶν (452), τῶν Βησιγότθων (475) καὶ τέλος τῶν Ἀράβων (712). Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἡ χώρα αὕτη προσηρτήθη εἰς τὴν καρλοβιγκιανὴν ἐπαρχίαν τῆς Γασκωνίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἄρχεται καὶ ἡ ζύμωσις, ἡ καταλήξασα, μετὰ ἕνα αἰῶνα, εἰς τὴν ἵδρυσιν ἀνεξαρτήτου βασιλείου.

Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἱδρύθη τὸ βασίλειον τοῦτο οὐδὲν τὸ θετικὸν ἀναγράφει ἡ Ἱστορία. Καὶ ναὶ μὲν οἱ ἀρχαῖοι χρονικογράφοι τῆς χώρας παρέχουσι πλείστας περὶ τούτου πληροφορίας, αὗται ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀναμεμιγμέναι μετὰ μυθευμάτων καὶ ἀπέχουσι πολὺ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Οὕτω ἀναφέρεται ὅτι περὶ τὸν Η' μ. Χ. αἰῶνα ἱδρύθη εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Σίνκα, ἀνακτηθεῖσαν ἀπὸ τῶν Ἀράβων, ἡ μικρὰ ἡγεμονία τῆς *Σομπράρμπης*, ἧς ἡγεμὼν ἐξελέγη ὁ *Γκάρσι-Χιμενὲς* (724 μ.Χ.). Ἄλλοι χρονικογράφοι σημειοῦν δυτικῶς τῆς Σομπράρμπης τὴν μικρὰν *κομητείαν τῆς Ἀραγῶνος*, κληθεῖσαν οὕτω ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, τῆς ὁποίας πρῶτος κύριος ὑπῆρξεν ὁ *Ἀζινάριος* ἢ *Ἀζνάρ*, ὅστις διηύθυνε τὴν κατὰ τῆς Γασκωνίας (Βασκωνίας) ἐκστρατείαν τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς τῷ 831. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του *Σάγχος* (Σάντσος) καὶ κατόπιν οἱ κόμητες *Γκαλίντο, Χιμένο, Φορτούνιο, Ἀζνὰρ Β'* καὶ *Ἀντρεγκότο*. Ἐν τούτοις πάντα ταῦτα θεωροῦνται μᾶλλον μυθεύματα τῶν Ἱσπανῶν χρονικογράφων τοῦ Μέσου Αἰῶνος. Τὸ πρῶτον ἱστορικὸν γεγονός, ὅπερ ἐπέδρασεν ἐφ' ὅλων τῶν παρὰ τὰ Πυρηναῖα ἐπαρχιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελέσθη τὸ βασίλειον τῆς Ἀραγωνίας, εἶναι ἡ κατάκτησις αὐτῶν, ὡς προελέχθη, ὑπὸ τοῦ *Σάγχου*, πρώτου βασιλέως τῆς Ναβάρρας, περὶ τὰ τέλη τοῦ Θ' αἰῶνος. Οὕτω ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Ἄνω Ἔμπρο (*Ἰβήρου* τῶν ἀρχαίων) προσηρτήθη εἰς τὴν Ναβάρραν, ἧς ἠκολούθησε τὴν τύχην ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα. Οἱ κάτοικοι ἄλλωστε τῆς κατακτηθείσης περιφερείας εἶχον κοινὴν τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα πρὸς τοὺς Ναβαρραίους, ὁ δὲ χωρισμὸς τῶν δύο χωρῶν ἐπῆλθε μόνον λόγῳ πολιτικῶν συμφερόντων ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας *Σάγχου τοῦ Γ' τοῦ Μεγάλου*, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ βασίλειόν του περὶ τὰ τέλη τοῦ Θ' αἰῶνος ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν χριστιανικὴν Ἱσπανίαν.

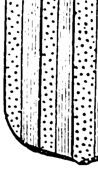

Ἐθνόσημον τῆς Ἀραγωνίας.

Ἀποθνῄσκων ὁ ἰσχυρὸς οὗτος μονάρχης, διένειμε τὸ βασίλειόν του μεταξὺ τῶν τεσσάρων υἱῶν του. Ὁ δεύτερος τούτων, *Ραμῖρος* (Ραμιρὲθ) ὀνόματι, ἔλαβεν ὡς μερίδιον στενὴν ἐδαφικὴν λωρίδα παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Πυρηναίων, τὴν *κομητείαν τῆς Ἀραγῶνος*. Ὁ Ραμῖρος, ἀρχηγέτης τοῦ πρώην βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀραγῶνος (*Ναβαρρικὸς οἶκος*), λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (1035—1063) ἐπηύξησε τὸ βασίλειον του εἰς βάρος τοῦ ἀδελφοῦ του Γκονζάλο, προσαρτήσας εἰς αὐτὸ τὰς κομητείας τῆς Σομπράρμπης καὶ τῆς Ριβαργκόρθα. Δραστήριος ἡγεμὼν καὶ πρὸ οὐδενὸς ἐμποδίου ὑποχωρῶν, συνεμάχησεν ἄνευ δισταγμοῦ μετὰ τῶν Ἀράβων ἡγεμόνων, οἵτινες ἦσαν κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕβρου, τῆς Σαραγόσσης, τῆς Τουντέλα καὶ τῆς Χουέσκα καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν τοῦ ἀδελφοῦ του Γκάρτσια τῆς Ναβάρρας. Ἡττηθεὶς (1040) ἀπώλεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπαρχιῶν του, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὰς ἐκ νέου χάρις εἰς τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς προσεταιρίζετο νέους συμμάχους καὶ ἐγκατέλειπε τοὺς παλαιοὺς φίλους του. Ὁ Ραμῖρος διεξήγαγε σειρὰν ὅλην ἐπιχειρήσεων, ἐν τέλει ὅμως ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη (1063) εἰς τὸν κατὰ τοῦ Σάγχου τῆς Καστιλίας, συμμαχοῦντος μετὰ τοῦ Ἐμίρου τῆς Σαραγόσσης, πόλεμον. Ὁ Σάγχος πρὸς στιγμὴν ἤλπισεν ὅτι θὰ προσήρτα τὴν Ἀραγωνίαν εἰς τὸ βασίλειόν του, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς ὀρεινῆς ταύτης χώρας ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν τὸν υἱὸν τοῦ Ραμίρου, ἐπίσης Σάγχον ὀνομαζόμενον. Οὗτος γενόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σάγχος Α'* βασιλεὺς τῆς *Ἀραγῶνος* (1063—1094) καὶ κληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας Σάγχου Δ' εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου αὐτῆς, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἄνω Ναβάρραν καὶ κατόπιν τὰ Πυρηναῖα μέχρι τοῦ Ἕβρου, ὁρίσας ὡς πρωτεύουσάν του τὴν Παμπελοῦναν, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἀλφόνσου τῆς Καστιλίας, ὁ ὁποῖος καὶ κατέλαβε τὴν Ριόζα καὶ τὴν Μπισκάϊαν. Ὁ Σάγχος Α', ἐνισχυθεὶς σπουδαίως χάρις εἰς τὰς κατακτήσεις του ταύτας, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰβήρου Μουσουλμάνων, ἀνέκτησεν ἀρκετὰς ἐπαρχίας ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας καὶ ἀνήγειρε φρούρια, ὅπως ἀσφαλίσῃ τὰς πρὸς κατάλη-

Digitized by Google

ψιν τῆς Χουέσκας καὶ τῆς Σαραγόσσας ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὅμως τῆς πρώτης τῶν Ἀραβοκρατουμένων αὐτῶν πόλεων ἐφονεύθη (1094), ἀφήσας τὸν θρόνον τῆς Ἀραγωνίας εἰς τὸν υἱόν του Πέτρον, ὃν ὥρκισεν ὅπως συνεχίσῃ μέχρι πλήρους ἐπιτυχίας τὸν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων ἀγῶνα.

Ὁ *Πέτρος Α'* (1094—1104) ἐτήρησε τὸν λόγον του καὶ κατήγαγε περιφανῆ κατὰ τῶν Ἀράβων νίκην, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Χουέσκας, προπυργίου τῆς Σαραγόσσας. Μετὰ τὴν νίκην του ταύτην ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων ἀγῶνα μέχρι τοῦ θανάτου του (1104).

Ἐλλείψει διαδόχων τὸ στέμμα τῆς Ἀραγωνίας περιῆλθεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πέτρου, *Ἀλφόνσον Α'* (1104-1134). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὁ ἐπονομασθεὶς *Μαχητής*, νυμφευθεὶς τὴν *Οὐρράκα* θυγατέρα τοῦ Ἀλφόνσου Δ' τῆς Καστιλίας, προέβαλεν ἀξιώσεις διαδοχῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἰσχυροῦ τούτου βασιλείου (1109) καὶ κατώρθωσεν ἐν ὀνόματι τῆς συζύγου του νὰ γίνῃ κύριος ἄνευ ἀντιστάσεως τῆς Λεώνης καὶ τῆς Καστιλίας. Τὸ ἑπόμενον ὅμως ἔτος ἡ Οὐρράκα, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλφόνσος Α' διεζεύχθη, ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὰ δύο ταῦτα κράτη, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀλφόνσος, ἀφοῦ ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἠγωνίσθη, ἠναγκάσθη τέλος νὰ ἐγκαταλείψῃ. Κατὰ πολὺ εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν εἰς τὸν κατὰ τὸν Ἀράβων ἀγῶνά του, οὓς ἐνίκησε πρὸ τῆς Τουντέλης (1110). Πολιορκήσας τὴν Σαραγόσσαν ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Ἀλμοραβιδῶν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ὀλίγον χρόνον ὅμως ὕστερον, ἐπωφελούμενος τοῦ ὑφισταμένου μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Σαραγόσσης καὶ τῶν Μαύρων μίσους, συνεμάχησε μετὰ τῶν πρώτων καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπ' αὐτῶν κατήγαγεν ἀποφασιστικὴν νίκην κατὰ τῶν Ἀφρικανῶν. Καταβαλὼν οὕτω τὴν μόνην ἰσχυρὰν καὶ ἐπικίνδυνον μουσουλμανικὴν δύναμιν ἐστράφη κατὰ τῶν τέως συμμάχων του καὶ βοηθούμενος ὑπὸ Γάλλων ἱπποτῶν ἐγένετο μετὰ μακρὰν πολιορκίαν κύριος τῆς Σαραγόσσης (1118). Δύο ἔτη βραδύτερον (1120) ἦρε περιφανῆ νίκην κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῆς Κουτάντα, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 20,000 Μουσουλμάνων. Τῷ 1125 κληθεὶς ὑπὸ τῶν Μοζαράβων τῆς Ἀνδαλουσίας, ἐνήργησε νικηφόρον ἐπιδρομὴν εἰς τὰ Μουσουλμανικὰ Κράτη τῆς Βαλεντίας, τῆς Μυρκίας καὶ τῆς Γρενάδης. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον συνεπλήρωσε τὰς κατακτήσεις του ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἔβρου καταλαβὼν τὴν ἰσχυρὰν πόλιν Μεκινένζα, ἀλλ' ἐν τέλει ἐφονεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κάτωθεν τῶν τειχῶν τῆς Φράγκα μεγάλης μάχης (1134).

Ὁ Ἀλφόνσος Α', μὴ ἔχων κληρονόμους, ἔχων δὲ μόνον σκοπὸν τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀφῆκε διὰ διαθήκης τὸ βασίλειον τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Ναβάρρας εἰς τὰ στρατιωτικὰ τάγματα τῶν Ναϊτῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἰερουσαλήμ. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Ἀραγωνίας, ἀποκρούοντες τοιαύτην λύσιν, ἀνέσυραν μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐκ τοῦ βάθους ἑνὸς μοναστηρίου ἕνα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλφόνσου καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ραμίρος Β'* (1134-1137), ἐνῷ ἡ Ναβάρρα ἀνεκήρυσσε τὴν ἀπὸ τῆς Ἀραγωνίας ἀνεξαρτησίαν της ὑπὸ τὸν *Γκάρτσια Γ' τὸν Παλινορθωτήν*.

Ὁ χωρισμὸς τῶν δύο κρατῶν ὑπῆρξεν τὴν φορὰν αὐτὴν ὁριστικός, ἔκτοτε δὲ αἱ δύο χῶραι ἠκολούθησαν ἰδίαν ἑκάστη πολιτικὴν κατεύθυνσιν. Ἡ Ἀραγωνία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ραμίρου Β', ὅστις ἔκλινε μᾶλλον πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, κατέστη ἁπλοῦν σχεδὸν φέουδον τῆς Καστιλίας, εἰς τὸν φιλόδοξον βασιλέα τῆς ὁποίας Ἀλφόνσον Ζ' ὁ Ραμίρος ὑπεσχέθη τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός του καὶ διαδόχου τοῦ θρόνου *Πετρονίλλας*. Οἱ εὐγενεῖς ὅμως τῆς Ἀραγωνίας, μὴ διακείμενοι συμπαθῶς πρὸς τὸν Ἀλφόνσον Ζ' αὐτοκηρυχθέντα αὐτοκράτορα, δὲν ἐνέκριναν τὴν πρᾶξιν τοῦ βασιλέως των, καὶ παρεχώρησαν τὴν χεῖρα τῆς Πετρονίλλας, ἡ ὁποία εἶχε τότε ἡλικίαν 2 ἐτῶν, εἰς τὸν κόμητα *Ραϋμόνδον τῆς Βαρκελώνης* (Καταλωνία), εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεγνώρισαν τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ σύζυγός του ἀπέθνησκε πρὸ αὐτοῦ. Ἐν τῇ γενομένῃ συμφωνίᾳ καθωρίζοντο τὰ ὅρια τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Ναβάρρας,ὡ καὶ τὰ δικαιώματα ἐπικυριαρχίας τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς Σαραγόσσης. Ἡ συμφωνία αὕτη ὑπῆρξεν ἡ βάσις τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως τῆς Ἀραγωνίας, καθ' ὅσον εἰς τὴν ἄλλοτε στενὴν καὶ ὀρεινὴν ἐδαφικὴν λωρίδα τῆς παλαιᾶς κομητείας προσετίθεντο αἱ εὔφοροι καὶ πλούσιαι κοιλάδες τοῦ κάτω Ἔβρου καὶ τῆς Καταλωνίας. Αἱ δύο αὗται χῶραι διετήρουν μὲν ἰδίαν ἑκάστη νομοθεσίαν, ἀλλ' ἥνωνον πλέον τὰς δυνάμεις καὶ τὰ συμφέροντά των καὶ ἐσχημάτιζον ἓν κράτος ἐκτεταμένον, πλούσιον, ἰσχυρὸν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐνῷ ὁ Ραμίρος Β', κεκλεισμένος εἴς τινα μονήν, δὲν ἦτο εἰμὴ ὀνόματι μόνον βασιλεύς, ὁ κόμης *Ραϋμόνδος* (1137—1162), ἀρχηγέτης τοῦ δευτέρου βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀραγῶνος (Βαρκελωνικὸς οἶκος), καταλαβὼν ὡς ἀντιβασιλεὺς τὴν ἀρχήν, ἀνελάμβανε μακρὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Γκάρτσια Γ' τῆς Ναβάρρας, ὡς διεκδικητὴς τῶν παλαιῶν ἐπ' αὐτῆς δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ἀπώλεσε μὲν τὴν Ταρραζόνα (1143), ἓν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου Ζ' τῆς Καστιλίας παραχωρηθέντων αὐτῷ τεσσάρων φεούδων, ἀλλ' ἐκληρονόμησε λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν Προβηγκίαν (1144) καί, στραφεὶς κατὰ τῶν Ἀράβων, ἀνέκτησε τὰς ὀχυρὰς πόλεις Τορτόζα, Λερίντα καὶ Φράγκα. Ὁ Ραϋμόνδος ἀπέθανε τῷ 1162, ἀφήσας ὡς διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν ἐκ τῆς Πετρονίλλας πρεσβύτερον υἱόν του *Ραϋμόνδον Μπερανζέ*, ἀνακηρυχθέντα βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀλφόνσος Β'* (1162—1196). Οὗτος προσέθεσεν εἰς τοὺς τίτλους του τὸν τοῦ *κόμητος τῆς Προβηγκίας* καὶ διέβη τὰ Πυρηναῖα (1167), ὅπως διεκδικήσῃ τὴν πλουσίαν ταύτην κληρονομίαν ἀπὸ τὸν κόμητα τῆς Τουλούζης Ραϋμόνδον ντὲ Σαὶν-Ζίλ. Τῷ 1168 παρεχώρησε τὸ φέουδον τῆς Προβηγκίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Πέτρον, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τὰ φέουδα τῆς Σερντάνης καὶ τοῦ Ναρμποναί, ἅτινα ἦσαν πλησιέστερα πρὸς τὸ κράτος του. Οὕτω ἡ Ἀραγωνία ἤρχισε νὰ δρᾷ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου καὶ νὰ διαδραματίζῃ σοβαρὸν ρόλον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ὁ Ἀλφόνσος Β' ἐπεχείρησε πρὸς τούτοις ἱκανὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Βαλεντίας, κατέστησε φόρον ὑποτελῆ τὸν ἐμίρην τῆς Μυρκίας καὶ ὠχύρωσε τὸ Τερουὲλ (1172), καταστήσας αὐτὸ προπύργιον κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Τῷ 1181 ἐκληρονόμησε τὸ Ρουσιγιόν, ἀπέθανε δὲ τῷ 1196.

Ὁ *Πέτρος Β'* (1196—1203), υἱὸς τούτου καὶ διάδοχος, ἠσχολήθη ὅπως ὑποστηρίξῃ τοὺς συγγενεῖς του, κυρίως τῶν πρὸς Β. τῶν Πυρηναίων εὐφόρων ἐδαφῶν, εἰς τὰ ὁποῖα παρέμεινεν ἐπὶ διετίαν (1202—1203). Χάρις εἰς τὸν γάμον του ἐγένετο κύριος τοῦ Μονπελλιέ, ἀφιέρωσε δὲ τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἀναγνωρίσας ἑαυτὸν ὑποτελῆ εἰς τὸν Πάπαν. Τῷ 1209 ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀράβων, κατέλαβε ἐδάφη τινὰ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Βαλεντίας καὶ μετέσχε τῆς πολυκρότου μεγάλης μάχης ἐν Λὰλ Νάβας, ἣν ἐπέστεψε λαμπρὰ νίκη τῶν χριστιανικῶν ὅπλων. Ὑπῆρξεν ὅμως ἀτυχὴς εἰς τὸν ἀγῶνα ὃν ἀνέλαβε πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ γαμβροῦ του Ραϋμόνδου Δ' τῆς Τουλούζης, καθ' οὗ εἶχεν ἐπιτεθῆ ὁ Σιμὸν ντὲ Μοντφόρ, ἐφονεύθη δὲ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μυρὲ τοῦ 1213.

Ὁ υἱός του *Ἰάκωβος (Χάϊμε) Α'* (1213—1276), ἑξαετὴς ὢν καὶ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ Σιμὸν ντὲ Μονφόρ, ἀφέθη ἐλεύθερος τῇ μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, ἀσκοῦντος τὰ ὑπὸ τοῦ Πέτρου Β' ἀναγνωρισθέντα αὐτῷ ἐπικυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν πολλῶν εὐγενῶν τῆς Ἀραγωνίας, διεκδικούντων ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, ἀνεγνωρίσθη τελικῶς βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας. Ἡ συνέλευσις (Κορτὲς) ὡρκίσθη ὅρκον πίστεως εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα, ἡ δὲ διακυβέρνησις τῆς χώρας ἀνετέθη μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του εἰς τὸν θεῖόν του κόμητα Σάγχον. Ἡ ἀνικανότης ὅμως τούτου προὐκάλεσεν ἐξέγερσιν μερίδος τῶν εὐγενῶν, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ ἀπαγάγωσι τὸν νεαρὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ Πύργου τοῦ Μονζόμ, ὅπου παρέμενε. Ὁ κόμης Σάγχος ἠγωνίσθη ματαίως ἐπὶ ἑξαετίαν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, τέλος ὅμως ὑπέκυψε καὶ ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τούτων Φερδινάνδον, ἀνεψιὸν τοῦ Σάγχου. Τῷ 1225 ὁ δεκαεπταέτης τότε Ἰάκωβος κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ ἀναλάβῃ πείσμονα ἀγῶνα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πιστῶν εἰς αὐτὸν εὐγενῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῶν ἰσχυροτέρων σημείων τοῦ βασιλείου, ἐν οἷς τῆς Σαραγόσσας, τῆς Χουέσκας καὶ τῆς Χάκας. Μετὰ τριετῆ ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ τῷ 1928 ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν Μαύρων πόλεμον. Πρώτη του σκέψις ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῶν Βαλεαρίδων νήσων.

Ἀποβιβασθεὶς εἰς Μαγιόρκαν ἐπὶ κεφαλῆς δυνάμεως ἐκ 30.000 ἀνδρῶν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τὴν Πάλμαν, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῶν Ἀράβων. Ἡ πτῶσις τῆς Πάλμας συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάληψιν ὁλοκλήρου τῆς νήσου (1232). Κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 50,000 Μουσουλμάνων, ἐν ᾧ ἕτεραι 30.000 ἀπήχθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Τὴν καταληφθεῖσαν νῆσον, ἐκτὸς ὀχυρῶν τινων θέσεων, ὁ Ἰάκωβος παρεχώρησεν ὡς φέουδον εἰς τὸν Ἰνφάντην Δὸν Ἐρρῖκον τῆς Πορτογαλίας, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν κυριότητα τῆς κομητείας τῆς Οὐργέλης. Ἡ Μινόρκα κατελήφθη βραδύτερον (1442). Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Μαγιόρκας ὁ Ἰάκωβος, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Σιντ Μωχαμὲτ μποῦ Ἀμπταλλάχ, ἐκπτώτου ἡγεμόνος τῆς Βαλεντίας, ἐστράφη κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ κατόπιν ἀγῶνος πείσμονος καὶ σκληροῦ, παραταθέντος ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, τὰ ἀραγωνικὰ στρατεύματα τοῦ Ἰακώβου ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς ποθητῆς πόλεως. Ἡ ἀντίστασις τῆς Βαλεντίας παρετάθη ἐπὶ μακρόν, ἐν τέλει ὅμως οἱ κάτοικοι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἠνάγκασαν τὸν ἐμίρην των νὰ συνθηκολογήσῃ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἄραβας πενθήμερον προθεσμίαν, ὅπως ἀποχωρήσωσιν ἀποφέροντες ὅ,τι πολύτιμον ἕκαστος εἶχε. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἰσχυροῦ τούτου προπυργίου τῶν Ἀράβων, ὁλόκληρος ἡ νοτίως τοῦ Χουκὰρ χώρα παρεδόθη εἰς τὸν Ἰάκωβον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἰάκωβος ἦτο εἷς τῶν ἰσχυροτέρων μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης. Τὸ κράτος του ἐξετείνετο ἐκτὸς τοῦ βασιλείου τῆς Ἀραγωνίας καὶ ἐπὶ τῆς Καταλωνίας, τῆς Βαλεντίας, τῶν Βαλεαρίδων νήσων, τοῦ Ρουσιγιὸν καὶ τοῦ Μονπελλιέ. Ἐν τούτοις διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διανείμῃ τὴν χώραν του ἐν ἀρχῇ μὲν εἰς τοὺς διαφόρους υἱούς του, ἐν τέλει δὲ κατόπιν τῆς γεννηθείσης ἀντιδράσεως ὥρισεν ὡς διάδοχόν του ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Ἀραγωνίας τὸν υἱόν του Ἀλφόνσον, παρεχώρει ὅμως τμήματα τῆς χώρας ὡς φέουδα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους υἱούς του. Τῷ 1263, ἀποθανόντος τοῦ Ἀλφόνσου, ἐγένετο νέα διαρρύθμισις τῆς διαδοχῆς, καθ' ἣν ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακώβου Α' ὁ μὲν δὸν Πέτρος ἔλαβε τὴν Ἀραγωνίαν, τὴν Βαλεντίαν καὶ τὴν κομητείαν τῆς Βαρκελώνης, ὁ δὲ δὸν Ἰάκωβος τὸ Μονμπελλιέ, τὸ Ρουσιγιὸν καὶ τὰς Βαλεαρίδας. Ἐκ τούτων ὁ Πέτρος ἐνυμφεύθη τὴν Κωνσταντίαν, μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Μαμφρέδου, βασιλέως τῆς Σικελίας, ἐπὶ τοῦ γάμου δὲ τούτου ἐστηρίχθησαν τὰ δικαιώματα, ἅτινα ὁ ἀραγωνικὸς οἶκος προέβαλεν ἀργότερον ἐπὶ τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Μαῦροι τῆς Ἀνδαλουσίας ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Ἀλφόνσου τῆς Καστιλίας, οὗτος δὲ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας. Ὁ Ἰάκωβος εἰσβαλὼν εἰς τὴν μουσουλμανικὴν Μυρκίαν κατέλαβε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς (1265), ὀλίγα δὲ ἔτη ἀργότερον ὁ φιλοπόλεμος γέρων ἠπείλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ σταυροφορίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων τόπων, ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιόν του.

Ὁ υἱός του *Πέτρος Γ'* (1276—1285) ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὸν εἰθισμένον ὅρκον περὶ τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἀραγωνίας σχηματίσωσιν «Ἕνωσιν», πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ὑποστηρίξωσι τὴν Συνέλευσιν (Κορτές). Ἡ ἕνωσις ὅμως αὕτη, ἥτις ἀποβᾶσα ἰσχυροτάτη διεδραμάτισε σπουδαιότατον ρόλον κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τοῦ Πέτρου Γ'. Οὗτος ἐπιτυχὼν τὴν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπόψεις του διαρρύθμισιν τοῦ ζητήματος τούτου, ἐστράφη πρὸς τὴν Σικελίαν, ἣν ἡ σύζυγός του Κωνσταντία διεξεδίκει ὡς μόνην κληρονομίαν τοῦ πατρός της Μαμφρέδου πρὸς τὸν κατέχοντα τὴν ἰταλικὴν νῆσον Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυικόν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀνεμίχθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἔλθει (1279) ὁ ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ Καρόλου πεσὼν Ἰωάννης Προκίδας (Προχύτας), ἄλλοτε ὑπουργὸς τοῦ Μαμφρέδου, ζητῶν παρ' αὐτοῦ τὴν παροχὴν οἰκονομικῆς ὑποστηρίξεως πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας. Ὁ Μιχαὴλ ἐδέχθη, ἐκτὸς δὲ τῶν χρημάτων, ἔπεμψε πρὸς τὸν Πέτρον Γ' ὡς πρεσβευτὴν Λατῖνόν τινα, Ἀκκάρδον ὀνόματι, ὅπως διαπραγματευθῇ τὸν γάμον μιᾶς τῶν θυγατέρων του μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας. Ὁ εἰς Σικελίαν πλεύσας ἀραγωνικὸς στόλος ἐνίκησε τὸν Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυικὸν καὶ ὁ Πέτρος Γ' κατέλαβε τὴν Σικελίαν.

Ἐπιστρέψας μετὰ τὴν περαίωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης εἰς Ἀραγωνίαν ὁ Πέτρος εὗρε τὴν ἐκεῖ κατάστασιν εἰς κρίσιμον σημεῖον (1283), καθ' ὅσον ὁ μὲν πάπας τὸν εἶχεν ἀναθεματίσει, γαλλικὸς δὲ στρατὸς εἰσβαλὼν εἰς τὸ ἱσπανικὸν βασίλειον ἐδῄου τὴν χώραν. Εὐτυχῶς ἡ ἐκ τῶν Γάλλων ἀπειλὴ ἐξεμηδενίσθη, ἀποσυρθέντος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ λόγῳ ἐλλείψεως τροφίμων, ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ ναύαρχος τοῦ ἀραγωνικοῦ στόλου Ρογῆρος ντὲ Λώρια ᾐχμαλώτισε τὸν Κάρολον τῆς Ἀνδηγαυίας (Ἀνζοῦ). Ὁ Πέτρος Γ', ὁ ἐπικληθεὶς ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταλήψεως τῆς Ἰταλίας Μέγας, ἀπέθανε τῷ 1285.

Ὁ υἱός του *Ἀλφόνσος Γ'* (1282—1291) εὑρίσκετο κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εἰς Μαγιόρκαν, ἣν διεξεδίκει ἀπὸ τὸν θεῖόν του Ἰάκωβον. Κατακτήσας τὴν νῆσον ταύτην ἠθέλησεν, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, νὰ ἀποφύγῃ τὸν εἰθισμένον ὅρκον, ἐξεβιάσθη ὅμως εἰς τοῦτο λόγῳ τῆς ἀποφασιστικῆς στάσεως τῶν Κορτές. Ἀπηλευθέρωσε τὸν Κάρολον τῆς Ἀνδηγαυίας (1288) καὶ παρεχώρησε τὴν Σικελίαν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην.

Τῷ 1291, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου Γ', μὴ ἀφήσαντος διάδοχον, ὁ Ἰάκωβος ὁ ὁποῖος εἶχε νικήσει εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἠσχολεῖτο εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Καλαβρίας καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου του τῆς Σικελίας. Ἐγκαταλείψας τὸν θρόνον του εἰς τὸν ἀδελφόν του Φρειδερῖκον, ἦλθεν εἰς Σαραγόσσαν, ἔνθα ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, Καταλωνίας καὶ Βαλεντίας ὡς *Ἰάκωβος Β'* (1291—1327). Συνῆψεν ἔντιμον εἰρήνην πρὸς τοὺς Γάλλους καὶ

Digitized by Google

ἐνυμφεύθη τὴν Λευκήν, θυγατέρα τοῦ Καρόλου Β', βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὸν τὴν Σικελίαν. Ἡ ὑποχρέωσις ὅμως αὕτη δὲν ἐξεπληρώθη λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Φρειδερίκου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Β' ἠναγκάσθη ποὸς ἀπόκρουσιν τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν Ἀραγωνίων καὶ Καταλανῶν μισθοφόρων τῆς ὑπὸ τὸν Ρογῆρον ντὲ Λώρια «ἑταιρείας», ὡς ἐκ τούτου δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο μοναρχῶν ἐγένοντο στενότεραι. Ἀργότερον ὅμως οἱ Καταλανοὶ καὶ Ἀραγώνιοι καταστάντες ἀληθὴς μάστιξ ἐν Θρᾴκῃ ἐκηρύχθησαν ἐκτὸς νόμου. Ὁ Ἰάκωβος Β' ἀπέθανε τῷ 1327.

Τοῦτον διεδέχθη ὁ *Ἀλφόνσος Δ'* (1327—1336), δευτερότοκος υἱός του, καθ' ὅσον ὁ Ἰάκωβος περιεβλήθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα. Παρὰ τὰς ἐν Σαρδηνίᾳ ἐπιτυχίας του ὁ νέος βασιλεὺς ἐνέπνεε δυσπιστίαν λόγῳ τοῦ ἀσθενοῦς χαρακτῆρός του. Ὡς ἐκ τούτου τὰ Κορτὲς ἐζήτησαν, ὅπως εἰς τὸν ὅρκον περιληφθῇ καὶ ὅτι ὑπεχρεοῦτο ὁ βασιλεὺς ὅπως μὴ ἀπαλλοτριώσῃ ὑπὸ οὐδὲν πρόσχημα τὰς κτήσεις τοῦ στέμματος. Ὁ Ἀλφόνσος ὅμως μὴ λαβὼν τοῦτο ὑπ' ὄψει προέβη εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὴν δευτέραν σύζυγόν του Ἐλεονώραν καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς υἱόν του Φερδινάνδον. Ἕνεκα τούτου ἐξερράγη ἐπανάστασις, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη αὐτὸς οὗτος ὁ υἱός του Πέτρος· Ὁ Ἀλφόνσος Δ', ὅστις ἐπεκλήθη Ἀγαθός, ἀπέθανε τὸ 1336.

Ὁ *Πέτρος Δ'* (1336—1387) ὁ ἐπικληθεὶς *Πανηγυριστής*, ἔδωκεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δείγματα τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπολέμησε κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλίας ἐξ αἰτίας τῶν γαιῶν, αἵτινες εἶχον παραχωρηθῆ ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὴν Ἐλεονώραν, ἐδέησε δὲ ὅπως ἐπέμβῃ ὁ Πάπας (1338). Τῷ 1343 προσέθεσεν εἰς τὸ στέμμα του τὰς Βαλεαρίδας νήσους. Τῷ 1350 διεξήγαγεν ἐπιτυχῆ πόλεμον κατὰ τῶν Γενουατῶν, τῷ δὲ 1354 ὑπέταξε τὴν ἐξεγερθεῖσαν Σαρδηνίαν.

Τέλος τῷ 1356 ἀνέλαβε νέον κατὰ τῆς Καστιλίας πόλεμον, ὁ ὁποῖος, ἐξαιρέσει μικρῶν τινων διακοπῶν, παρετάθη μέχρι τοῦ 1369. Παρὰ τὰς ἄλλας ἀσχολίας του καὶ τοὺς πολέμους ὁ Πέτρος Δ' ἐπεδίωξεν, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὰ βασιλικὰ δικαιώματα ἀπέναντι τῶν Κορτές, ἰδίως δὲ νὰ καταργήσῃ τὸν περιορισμόν, δυνάμει τοῦ ὁποίου μόνον οἱ ἄρρενες ἀπόγονοι εἶχον δικαίωμα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, τοῦτο δὲ χάριν τῆς θυγατρός του Κωνσταντίας. Τοῦτο ὅμως προεκάλεσε ζωηρὰν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν ὀργανώσεων τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Βαλεντίας, ἠπειλήθη δὲ ἐμφύλιος πόλεμος. Ἐν τούτοις ὁ Πέτρος ἐπέτυχε τελικῶς τὸ ἐπιδιωκόμενον. Ἀπέθανε τῷ 1387.

Ὁ υἱὸς τούτου *Ἰωάννης Α'* (1387—1395), ὅστις τὸν διεδέχθη, δὲν ἔσχεν ἄρρενας ἀπογόνους, συμφώνως δὲ πρὸς τὸν περὶ διαδοχῆς νόμον, ἀνῆλθε μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Μαρτῖνος (1395—1410), ἀποκλεισθεισῶν τῶν θυγατέρων του. Ὁ νέος βασιλεύς, εὑρισκόμενος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς εἰς Σικελίαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του κατοχῆς τῆς νήσου ταύτης, ἦλθεν εἰς Ἀραγωνίαν δύο ἔτη βραδύτερον. Οὗτος ἔσχεν ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ Ματθίου, κόμητος τοῦ Φουά, ὁ ὁποῖος διημφεσβήτει τὸ στέμμα ἐν ὀνόματι τῆς συζύγου του Ἰωάννας, πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Πέτρου Δ', καὶ κατὰ τῶν Γενουατῶν ἐν Σαρδηνίᾳ. Ὁ μόνος ὅμως ἄρρην ἀπόγονος τούτου, ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας ὡς προερρέθη, ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρός του, οὕτω δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρτίνου (1410), ἐγεννήθη πάλιν ζήτημα διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

Τότε ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τῶν κορτὲς ὁ *Φερδινάνδος τῆς Καστίλης* ὁ ἐπονομαζόμενος *Δίκαιος* (1410-1516), ἀρχηγέτης τοῦ τρίτου οἴκου τῆς *Καστίλης*. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Πέτρου Δ' καὶ τοιουτοτρόπως ἦτο συγγενὴς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου τῆς Ἀραγωνίας· ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον τὸν κατέστησεν ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν κορτὲς ἦτο ἀφ' ἑνὸς ἡ περιφανὴς νίκη του ἐν Καντικουέρρα ἐναντίον τῶν Μαυριτανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δραστηριότης τὴν ὁποίαν εἶχε δείξει ἀντιβασιλεύων ἐν Καστίλῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Β'. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του *Ἀλφόνσος Ε' ὁ Μεγαλόψυχος* (1416-1458), ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε βασιλεὺς φιλελεύθερος, ἀνδρεῖος καὶ δίκαιος καὶ ἡ Ἀραγωνία ἔφθασεν ἐπ' αὐτοῦ εἰς μεγάλην ἀκμήν. Ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ 22 ἔτη (1422-1444)· κατέλαβε τὴν νῆσον Νιζέρμπα κειμένην ἀπέναντι τῆς Τύνιδος, ἀλλὰ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ δουκὸς τοῦ Μιλάνου. Ἀπελευθερωθεὶς βραδύτερον κατέλαβε τὴν Νεάπολιν καὶ κατέκτησε τὴν Πούϊγ, τὴν Καλαβρίαν καὶ τὰ Ἀβρούζια, ὅπου ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν φυσικὸν υἱόν του Φερδινάνδον. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ ἀδελφός του *Ἰωάννης Β'* (1458—1478) ὅστις ἥνωσεν ὑπὸ τὸ ἀραγωνικὸν στέμμα καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ναβάρρας, τοῦ ὁποίου ἐβασίλευεν ἐκ τῆς γυναικός του. Τῷ 1460 προσήρτησεν ὁριστικῶς τὴν Σικελίαν καὶ Σαρδηνίαν καὶ ἀποθνήσκων ἀφῆκε τὸ ἐκτεταμένον κράτος του εἰς τὸν υἱόν του *Φερδινάνδον τὸν Καθολικὸν* (1478—1516), ὅστις ἦτο ἤδη βασιλεὺς τῆς Καστίλης καὶ τῆς Λεώνης ἐκ τῆς γυναικός του Ἰσαβέλλας καὶ τοιουτοτρόπως ἀπετελέσθη ἓν ἑνιαῖον κράτος, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ὀνομάζεται Ἱσπανία (βλ.λ.) Γ. Α. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

— *[Δημ. Δικ.]* Τὸ ἄλλοτε ἀνεξάρτητον ἱσπανικὸν Βασίλειον τῆς Ἀραγωνίας ἐνδιαφέρει τὸ Δημόσιον Δίκαιον λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶς ἐνωρὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κτηθέντων πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ κυβερνητικοῦ-διοικητικοῦ συστήματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου τοῦτο διείπετο. Τὸ ἱστορικὸν ἔχει ἐν ὀλίγοις ὡς ἑξῆς: Ὁ Βασιλεὺς Ἀλφόνσος Γ' ἠναγκάσθη τῷ 1287 μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ν' ἀναγνωρίσῃ διὰ θεμελιώδους νόμου τὴν ἀνάγκην τῆς κατ' ἔτος ἐν Σαραγόσσῃ συγκλήσεως τῆς Βουλῆς (Cortes) καὶ δι' αὐτοῦ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ δικαίωμα-καθῆκον τῆς νομίμου ἀμύνης εἰς τὰ νόμιμα μέλη αὐτῆς ἐναντίον παραβιάσεων ἐκ μέρους τῆς Βασιλικῆς Ἀρχῆς, καὶ ἐπὶ πλέον ν' ἀποδεχθῇ ὅτι εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς ἤθελε καταχρασθῆ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὑπεχρεοῦντο ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἱσπανίας, οἱ ἔχοντες ἡλικίαν μεταξὺ 14 ἕως 60 ἐτῶν, ν' ἀναλάβωσι τὰ ὅπλα ὅπως ἐκθρονίσωσιν αὐτόν. Μετὰ ἕνα αἰῶνα περίπου ὁ Βασιλεὺς Πέτρος Δ' ἐπέτυχε τὴν ἐξάλειψιν τῶν τοιούτων διατάξεων, συγκατατεθεὶς ὅμως εἰς τὴν σύστασιν ἄλλης Ἀρχῆς, μεταξὺ Λαοῦ καὶ Κυβερνήσεως εὑρισκομένης, ἐγγυωμένης δὲ τὰ δικαιώματα ἐκείνου ἔναντι ταύτης καὶ διευθετούσης πᾶσαν διαφορὰν ἀναφυομένην μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν διαφόρων τάξεων. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐν λόγῳ ἀρχῆς διετέλουν οἱ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱπποτῶν ἰσοβίως ἐκλεγόμενοι, ὑπόλογοι ὅμως ὄντες ἔναντι τῆς Βουλῆς, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν «Justicia». Τὸ σύνολον τῶν βουλευτῶν τοῦ Κράτους, ἐκλεγομένων κατ' ἀρχὰς ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1307 ἀνὰ διετίαν ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς Ἀραγῶνος, τῆς Καταλωνίας καὶ τῆς Βαλεντίας, διῃρέθησαν εἰς 4 κατηγορίας (brazos). Ὅπως ἀπόφασίς τις τῆς Βουλῆς εἶναι ἔγκυρος, ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὁμοφωνία μεταξὺ Βασιλέως καὶ τῶν μελῶν τῆς Βουλῆς. Διαρκὴς δὲ ἐπιτροπὴ ἐξ ὀκτὼ μελῶν ἐλειτούργει «πρὸς προστασίαν τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων». Τὰς τοιαύτας αὐτῆς ἐλευθερίας καὶ τὰ τοιαῦτα δικαιώματα τοῦ λαοῦ της διετήρησεν ἡ Ἀραγὼν καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Καστιλίας (1514), ἀπολέσασα τὰ προνόμια ταῦτα μόνον ὅτε συνετάχθη ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας — καὶ οὐχὶ δηλαδὴ ὑπὲρ τῆς Ἱσπανίας— κατὰ τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου πόλεμον. (Πρβλ. *E.A.Schmidt*, Geschichte Aragoniens im Mittelalter, 1828.) Η. Γ. Κ.

Ἀρὰδ *[Βιβλ.]*. Πόλις χαναανaϊκὴ κειμένη εἰς τὰ νοτιώτατα τῆς Παλαιστίνης, περὶ τὰ 25 χ. μ. νοτίως τῆς Χεβρών, ἔνθα τὸ σημερινὸν *Τὲλλ-Ἀράντ*, παρὰ τὸ ὁποῖον σῴζονται ἴχνη παλαιῶν ἐρειπίων. Πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἦλθον εἰς σύγκρουσιν οἱ Ἰσραηλῖται ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν Χαναὰν (Ἀριθμῶν κα' 1 ἑξ. καὶ Ἰησ. Ναυῆ ιβ' 14). Π. Ι. Μ.

ἀράδα (ἡ)· σειρά, γραμμή, στίχος: «μιὰ ἀράδα κλήματα, συκές, ἐλιὲς κ.τ.τ.», «βάλ'τα 'ς τὴν ἀράδα νὰ διαλέξω», «σταθῆτε 'ς τὴν ἀράδα», «ἔγραψα δύο ἀράδες»· || φρ «τῆς ἀράδας», κοινά: «μῆλα—, ἀχλάδια τῆς ἀράδας»· ἀντιθ. *διαλεχτά*· || «ἄνθρωπος—, γυναῖκα τῆς ἀράδας», τῶν πολλῶν τις, τοῦ ὄχλου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς «ἀνθρώπους ἀπὸ σπίτι», ἤτοι τοὺς εὐγενεῖς· || ἡ σειρά, ἡ ἀλλεπάλληλος τάξις: «δὲν ἔχω ἀράδα», «εἶναι ἡ ἀράδα μου», «ἀράδα μου κι' ἀράδα σου»· παροιμ. «ἂν εἶσαι καὶ παππᾶς μὲ τὴν ἀράδα σου θὰ πᾶς»· (Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἀμφισβητεῖται· ὁ Χατζιδάκις ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τοῦ *οὐρὰ — οὐράδι — οὐράδα — ἀράδα.*) Β. Φ.

Ἀράδαινα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν Κρήτῃ τῆς κοινότητος Ἁγίου Ἰωάννου τῆς ἐπαρχίας Σφακίων τοῦ νομοῦ Χανίων. Κεῖται 5 χιλ. περίπου Β. Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου *Κάβο Μοῦρος* (πλάτ. 35° 10' 10'', μῆκ. 24° 04' 40''. Χάρτης ἀγγλ. 2536a: Candia Western portion καὶ *Νικοστρ. Καλομενοπούλου* «Χάρτης Κρήτης», ἔκδ. Σαλιβέρου 1897). Κάτ. 180. Παρὰ ταύτην ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἀραδὴν (βλ. λ.).

Ἡ Ἀράδαινα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δασκαλογιάννη εἶχε μεγάλα οἰκοδομήματα, ἅτινα τότε ἐπυρπόλησαν οἱ Γενίτσαροι. Ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, προσφόρου εἰς ἐφόδους καὶ περικυκλώσεις, ἐγένετο θέατρον μαχῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις. Ἐπὶ τῆς τοῦ Δασκαλογιάννη, ἰδίως εἰς τὴν φάραγγα ταύτης, διεξήχθη ἡ τελικὴ μάχη, ἥτις ἔκρινε καὶ τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖ ἐφονεύθη ὁ ἐξ Ἀσφέντου ὁπλαρχηγὸς Βούρβαχης μὲ 30 ἄνδρας. Οὐσιαστικῶς δὲ ἐκεῖ ἔληξεν ἡ ἐπανάστασις. Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς περιγράφει τὴν μάχην ὡς ἑξῆς:

Στσ' Ἀράδαινας τὸ φάραγγα οἱ Σφακιανοὶ σταθῆκαν
Χίλιοι τρακόσοι τέσσερις βράδ' ἕνα μετρηθῆκαν
Δώδεκα μέρες πολεμοῦν οὗλοι μιτσοὶ μεγάλοι,
Τὴ νύκτα τσ' ἐπατήσασιν ἀποὺ τὸ Διαλισκάρι.
Δίδουν τσ' Ἀράδαινας φωθιά, κεντοῦν τὸν Ἅι-Γιάννη,
Στὰ Κρούσ' ὅσ' ἐγλυτώσανε μὲ τὸ Δασκαλογιάννη.

Ἀποδύρεται δὲ ὁ ποιητὴς μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ Σφακιά, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν κρίσιν του, ἔχασαν τὴν παλληκαριάν των:

Ἀνώπολι καὶ Ἀράδαινα καὶ σεῖς Αἰγιαννιῶτες,
Ποῦ 'ναι τὰ παλληκάρια σας, οἱ γιόμορφοι παιγνιῶτες.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν ἐνταῦθα ἐφονεύθη τῷ 1824 ὁ Χατζι-Γιώργης ὁ Μουριώτης μετὰ 32 ἐκ τῶν ἀνδρῶν του, διὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς εἰς Σαμαριὰν καταφυγόντας. Κατὰ δὲ τὴν τοῦ 1866 τῇ 17 Αὐγούστου ἠνδραγάθησεν ἐνταῦθα ὁ Κριάρης ὃν ὁ Παππαδοπετράκης (σ. 498 τῆς Ἱστορ. Σφακίων) ὀνομάζει ἀρειμάνιον, ἀλλ' ἀπερίσκεπτον. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1867 συνεκροτήθη ἐνταῦθα ἀγρία συμπλοκὴ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ πρὸς τοὺς ἐθελοντὰς ὑπὸ τὸν Σμολένσκην καὶ Νικολαΐδην καὶ τοὺς Κρῆτας ἐπαναστάτας, ἐξ ὧν ἔπεσον περὶ τοὺς 25, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἀπρόσιτον Σαμαριὰν καὶ ὁ Ὀμὲρ ἔφυγεν ἐκ Σφακίων. Εἰς 75.000 ἀναβιβάζει ὑπερβολικῶς τοὺς Τούρκους ὁ Παππαδοπετράκης καὶ 9 πλοῖα μὲ τὰς ὀβίδας των ἐκ θαλάσσης, ἀπέναντι μόλις 1000 Χριστιανῶν. Ω—

Ἀράδαινας *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κρήτης ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον Μεσσαρᾶς.

Ἀράδη· βλ. Ἀράντ.

Ἀραδὴν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης εἰς τὰ νότια αὐτῆς παράλια κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Τὸ ὄνομα σῴζεται ἐν τῷ χωρίῳ Ἀράδαινα (βλ. λ.), πρὸς ἀνατολὰς τῆς Τάρρας. Δεδομένου ὅτι ἡ Ἀραδὴν μνημονεύεται ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν 30 Κρητικῶν πόλεων πρὸς τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου, φανερὸν εἶναι ὅτι ἦτο αὐτόνομος καὶ διάφορος τῆς Ἀνωπόλεως (βλ. λ.), καίτοι ἐταύτισεν αὐτὰς Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὁ γράφων ἄλλως ὅτι ἡ Ἀραδὴν εἶναι πόλις εἰς τὰ νότια τῆς Κρήτης. Νομίσματα ὅμως αὐτῆς δὲν ἀνεκαλύφθησαν. Ὁ κάτοικος *Ἀραδήνιος*. Ἐν δὲ τῇ μνημονευθείσῃ συνθήκῃ ἡ ὑπογραφὴ τρόπον τινὰ εἶναι ΗΡΑΔΗΝΙΟΙ. Ε. Γ.

ἀραδιάζω· βάνω 'ς τὴν ἀράδα, θέτω, ἐκθέτω κατὰ σειράν: «ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ ἀραδιάσω ὅλα καὶ σὺ διάλεξε καὶ πάρε».

ἀράδιασμα (τό)· ἡ κατὰ σειρὰν τοποθέτησις, ἔκθεσις οἱωνδήποτε.

ἀραδιαστός, —*ή*, —*όν*· βαλμένος εἰς τὴν ἀράδα, ἀραδιασμένος.— Ἐπίρρ. *ἀραδιαστά*.

ἀραδίδαι (οἱ) (Aradidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων ἡμιπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἑτεροπτέρων*. Εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τοὺς *κορέους* καὶ ζῶσιν ἐπὶ τῶν ὀπῶν τὰς ὁποίας διανοίγουσιν ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν δένδρων. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Οἱ *ἀραδίδαι* ἔζησαν κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον τοῦ Ραδοπόγ, τοῦ Αἲξ καὶ τοῦ ἠλέκτρου τοῦ Φλορισσάντ. Θ. Σ.

ἀραδίζω καὶ *ἀραδίζομαι*· ἰδιωματ. ἔχω *ἀράδισι*, περνῶ, διαβαίνω πάντοτε ἢ συνήθως: «ἀπὸ τὸ δικό μου χωράφι ἀραδίζει 'ς τὸ δικό του», «τὸν βλέπω κάθε ἡμέρα, γιατὶ ἀπὸ τὸ σπίτι μου ἀραδίζεται».

Ἀράδιος *[Ἀρχ.]*. Υἱὸς τοῦ Χαναάν, οἰκιστὴς τῆς Ἀράδου (*Ἰωσ.* 1,6,2).

Ἀραδίππου (ἡ). Χωρίον τῆς νήσου Κύπρου, κείμενον πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως Λάρνακος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λάρνακος. Ἔχει περὶ τοὺς 1400 κατοίκους ἀσχολουμένους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀγωγιάτου. Εἰς τὴν Ἀραδίππου, ὅτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνηγείρετο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου, εὑρέθη ἡ ἀτελὴς ἐπιγραφὴ «[Κι]τιέω[ν ε]ὐεργεσίας ἕνεκεν». (Βλ. *L. Ross*, Reisen nach Kos, Halikarnassos, Rhodos und der Insel Cypern 1852). Κ. Μ. Κ.

ἀράδισι (ἡ)· ἰδιωματ., πέρασμα, δικαίωμα διαβάσεως, κοιν. *διάβα*· «ἔχει ἀράδισι ἀπὸ τὴν αὐλή μου», ἔχει δικαίωμα νὰ περνᾷ διὰ τῆς αὐλῆς μου· «μοῦ 'καμες τὸ χωράφι μου ἀράδισι», περνᾷς πάντοτε ὡσὰν νὰ εἶναι δρόμος σου.

Ἀραδίφρη (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μηδίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6,2,16). Α. Δ.

Ἄραδος *[Ἀρχ.]*. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον (2,7,4) υἱὸς τοῦ Βενιαμίν.

Ἄραδος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος προσκειμένη τῇ Κρήτῃ. Ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV, 20,5) καὶ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ταυτότητός της δέον νὰ παραβληθῇ τοῦ Πλινίου τὸ κείμενον πρὸς τὸν ἀγγλικὸν ὑδρογραφικὸν χάρτην. Τὸ κείμενον ἔχει οὕτω: «Contra Ierapytna, Chryssa, Gavdos eodem tractu Ophiussa Butoa Aradus, circum-

Digitized by Google

vectisque Kriumetomon tres Musagores appellatae». Τῆς ταυτότητος τῆς *Χρυσαί* οὔσης ἀναμφισβητήτου (σημ. *Γαϊδαρονῆσι*· πλάτ. 34°52', μήκ. 25°39') τοῦ ἀκρωτηρίου *Κριοῦ Μέτωπον* διατηροῦντος εἰσέτι τὸ ὄνομα διὰ τὴν ΝΔ τῆς Κρήτης ἐσχατιάν, ὁπότε αἱ Μουσαγόραι συμπίπτουσι πρὸς τὸ σύγχρονον Ἐλαφονῆσι, ἐφ' οὗ ἐπ' ἐσχάτων (1925) ἐτοποθετήσαμεν μέγαν περιστροφικὸν φάρον· τῆς Γαύδου διατηρούσης εἰσέτι τὸ ὄνομά της, συνάγομεν ὅτι Ὀφιοῦσα εἶναι τὸ Γαυδόπουλον, Βουτόα τὰ Παξιμάδια ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μασσαρᾶς καὶ *Ἄραδοι* ἡ πρὸ τοῦ Λιμένος Πόρτο Λουτρὸ νησὶς *Λουτρὸ* (πλάτ. 35°11'25", μῆκος 24°05'15" Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 2536a: Candia, western portion), ἐφ' ἧς ἐσχάτως ἐτοποθετήσαμεν (1926) φάρον Ἄγκα. Ὑπὸ τὴν τοιαύτην δὲ ταυτότητα τὴν σημειοῖ παρεμπιπτόντως καὶ ὁ Müller ἐν τῷ χάρτῃ XXVII τῶν Tabulae in Geographos Graecos Minores, ἔχοντι τίτλον Creta insula secun. Stadiasmum Maris Magni. Ἄλλως τε τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου *Ἀράδαινα*, εὑρισκομένου 5 χιλ. ὁριζοντιογραφικῶς ΒΔ τοῦ ὅρμου Πόρτο Λουτρὸ καὶ ἐπέχοντος τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Ἀραδῆνος*, προσεπικυροῖ ἐξοφθάλμως τῆς ταυτότητος τὸ ἀσφαλές. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Ἄραδος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Νῆσος ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου ὡς κειμένη εἰς μῆκ. 90° 40' ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 24° 40' βορ. Ὁ Στράβων ποιούμενος μνείαν αὐτῆς (Didot ΙΣΤ' γ, 4) τὴν φέρει γειτονικωτάτην ἑτέρας νήσου, τῆς *Τύρου*, τονίζων ὅτι ἀμφότεραι αὗται εἶχον ναοὺς ὁμοίους τῶν Φοινικικῶν καὶ ὅτι κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων των αἱ νῆσοι αὗται ὑπῆρξαν αἱ μητροπόλεις τῶν ἐπὶ Συρίᾳ ὁμωνύμων των. Καὶ δυσπιστεῖ μὲν ὁ Στράβων πρὸς τῆς παραδόσεως τὸ ἀκριβές, τονίζων «καί φασί γε οἱ ἐν αὐταῖς οἰκοῦντες» πλὴν ὁ πολὺς Gosselin δὲν τὴν ἀποκρούει ὡς πάντη ἀπίθανον (Geograph. de Strabon, τόμ. V, σελ. 255, ὑποσ. 5) Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Στράβων, ἀλλαχοῦ (ΙΣΤ', δ, 27), στεναχωρούμενος ἀπὸ τὸν Ὁμηρικὸν στίχον «Αἰθίοπας θ' ἱκόμην καὶ Σιδονίους καὶ Ἐρεμβούς» (Ὀδυσ. δ, 84) διερωτᾶται, ἂν πρέπῃ νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἀφορῶν εἰς Σιδονίους τινὰς οἰκοῦντας τὰς ἀκτὰς τοῦ Περσικοῦ κόλπου «ὧν ἄποικοι οἱ παρ' ἡμῖν Σιδόνιοι, καθάπερ Τυρίους τινάς, ἐκεῖ νησιώτας, ἱστοροῦσι καὶ Ἀραδίους, ὧν ἀποίκους τοὺς παρ' ἡμῖν φασι» ἢ εἰς τοὺς καθ' αὐτὸ Σιδονίους, τοὺς ἐπὶ τῇ Μεσογείῳ.

Ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς Ἀράδου ταύτης παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ δύο αὗται προμνησθεῖσαι νῆσοι κεῖνται καταμεσῆς τοῦ κόλπου Duhat As Salwa, διανοιγομένου ἐπὶ τῆς Ἀραβικῆς (δυτικῆς) ἀκτῆς τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ μεταξὺ τῆς χώρας Aladan καὶ τῆς χερσονήσου Bar Al Qatar· καὶ ὅτι ἡ μὲν Τύρος ταυτίζεται πρὸς τὴν σύγχρονον *Μπαχρεΐν* (Bahr-ein=«ἀπὸ θαλάσσης κρήνη» δι' ὃν λόγον ἐξηγήθησεται), ἡ δὲ Ἄραδος πρὸς τὴν βορείως καὶ ἐγγύτατα αὐτῆς *Μουαρράκ* (Muharrak, πλάτος 26°15' Β. μῆκος 51° 37' Ἀν., χάρται ἀγγλικοὶ 2 837b: Persian gulf, western sheet καὶ 20: Bahrein harbour), ἔχουσαν πόλιν φερώνυμον μετὰ φρουρίου. Διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μόνον αἱ νῆσοι αὗται προσαρμόζουν εἰς τὴν σειρὰν τῆς γεωγραφικῆς διαδοχῆς ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν προμνησθέντων γεωγράφων, ἡ νῆσος Μουαρρὰκ ἔχει χερσονησίζουσάν τινα προβολήν, διατηροῦσαν ἀπαράφθαρτον τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα (Arad peninsula extends southwestward one mille between All Had and Muharrak towns» *Persian Gulf Pilot* 1924, σελ. 100,42). Αἱ αὐταὶ δὲ ναυτιλιακαὶ ὁδηγίαι παρέχουν λεπτομέρειαν ἀλλοκότου τινὸς ὁμοιότητος (ὀφειλομένης βεβαίως εἰς σύμπτωσιν, ἐκτὸς ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνεζητεῖτο εἰς τὴν Σημιτικὴν γλῶσσαν σχέσις τις ἐξηγοῦσα τὴν κοινότητα τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τοῦ φαινομένου), μεταξὺ τῆς Ἀράδου ταύτης καὶ τῆς Ἀράδου τῆς ἐπὶ Συρίᾳ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ὑδρεύσεώς των (βλ. κατ. Ἄραδος *Συρίας*): «αἱ ὕφαλοι πηγαὶ ποτίμου ὕδατος» γράφουν αὗται «ἀφ' ὧν ὑδρεύεται ἡ πόλις, εὑρηνται 2 $^1/_2$ στάδια ἀνατολικῶς τοῦ φρουρίου. Αἱ τοιαῦται δὲ ὑφαλοπηγαὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῶν νήσων τούτων. Ἀρκεῖ συνήθως νὰ ἐμπηχθῇ εἰς τὸν θαλάσσιον πυθμένα βλόκενος ἰνδοκάλαμος (μπαμπού), ὅπως ἀναπηδήσῃ μέσῳ αὐτοῦ τὸ πόσιμον ὕδωρ ὑπὲρ τῆς θαλάσσης τὴν ἐπιφάνειαν». Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Ἄραδος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Νῆσος μικρὰ τῆς *Συρίας*, προσκειμένη ραχιώδους καὶ ἀλιτενοῦς παραλίας, ἀπέχουσα τόσον ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Περαίας ἐπινείου αὐτῆς Κάρνου (βλ. Ἀντάραδος) ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἀκτῆς κειμένης πόλεως Μαράθου 20 στάδια (2 μιλ.,ὅσον καὶ πράγματι ἀπέχει): «Ἔστι δὲ πέτρα περίκλυστος, ὅσον ἑπτὰ τὸν κύκλον σταδίων πλήρης κατοικίας. Τοσαύτη δ' εὐανδρία κέχρηται μέχρι καὶ νῦν, ὥστε πολυορόφους οἰκοῦσι τὰς οἰκίας, ἔκτισαν δὲ αὐτὴν φυγάδες, ὥς φασιν, ἐκ Σιδῶνος» (*Στράβ.* Didot ΙΣΤ' β, 13). Κατὰ Ἰώσηπον δὲ (Ἰουδ. Ἀρχ I, 6,2) ἀντλοῦντα τὰς εἰδήσεις του ἐκ τῆς Βίβλου, ἀπῳκίσθη ἡ νῆσος ὑπὸ *Ἀραδίου* υἱοῦ τοῦ Χαναάνου. «Ἐγένοντο δὲ καὶ Χαναάνου παῖδες Σιδὼν ὃς πόλιν ἐπώνυμον ἔκτισεν ἐν τῇ Φοινίκῃ... Ἀράδιος δὲ Ἄραδον τὴν νῆσον ἔσχεν».

Τῆς μικρᾶς ταύτης νήσου, τῆς τόσον πυκνοκατῳκημένης καὶ ὑπομιμνησκούσης τὰς ἐντὸς στενοχώρων τειχῶν πόλεις μὲ τὰς πολυορόφους οἰκίας, οὔσης πάντῃ ἀνύδρου, ὑδρεύοντο οἱ κάτοικοι δι' ὀμβρίων ὑδάτων ἀπὸ δεξαμενῶν εἴτε λάκκων, πρὸ πάντων ὅμως ἐκ πηγαίων ὑδάτων τῆς ἀντίπεραν, μεταφερομένων διὰ πλοίων ὑδροφόρων. Ὅταν ὅμως ἕνεκα πολέμου καθίστατο ἀδύνατος ἡ ἀπὸ τῆς περαίας ὕδρευσις, προσέφευγον οἱ Ἀράδιοι εἰς ἄλλο μέσον περίεργον ὑδρεύσεως, ὅπερ ἐν ἐκτάσει περιγράφει ὁ Στράβων: Πρὸ τῆς πόλεως, ἐν τῷ πορθμῷ, ὑπῆρχεν ὕφαλος πηγὴ ποσίμου ὕδατος, ἄνωθεν τῆς ὁποίας ἡ ὑδροφόρος ναῦς κατέδυε μολύβδινον κώδωνα («κλίβανον» τὸν ὀνομάζει διὰ τὸ σχῆμά του ὁ Στράβων), οὗ τὸ μὲν εὐρὺ στόμα ἐπεκάθητο ὑδατοστεγῶς ἐπὶ τοῦ πυθμένος περὶ τῆς πηγῆς τὸ στόμιον, ἡ δὲ εἰς ὀξὺ ἀπολήγουσα κορυφή του εἶχε λαιμὸν διάτρητον περὶ ὃν προσεδένετο σωλὴν σκύτινος «δεχόμενος » τὸ ἀναθλιβόμενον ἐκ τῆς πηγῆς διὰ τοῦ κλιβάνου » ὕδωρ· τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀναθλιβὲν τὸ τῆς θα» λάσσης ἐστί· περιμείναντες δὲ τὴν τοῦ καθαροῦ » καὶ ποτίμου ὕδατος ρύσιν, ὑπολαμβάνουσιν εἰς ἀγ» γεῖα παρεσκευασμένα ὅσον ἂν δέῃ καὶ πορθμεύου» σιν εἰς τὴν πόλιν». Τῆς πηγῆς δὲ ταύτης τὴν ὕπαρξιν καὶ ὁ Πλίνιος ἀναφέρει (II, 106. 6. Πρβλ. *Vossius* ad Mel. II, 7 § 47 καὶ *Mutianus* ap *Plin.* V, 3) πλὴν καὶ πλεῖσται ἄλλαι τοιαῦται ἀπαντῶσι, λ. χ. ἐν τῷ λιμένι τῶν Συρακουσῶν κατέναντι τῆς πηγῆς τῆς Ἀρεθούσης. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχει ἤδη ἀποφραχθῇ ἡ στειρεύσει ἡ πηγὴ αὕτη, καθ' ὅσον ὁ ἀγγλικὸς χάρτης 1576: Ruad isl) οὐδὲν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀναφέρει, σημειῶν ὅμως πλείστας τοιαύτας ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς περαίας τῆς Ἀράδου, ὧν ἡ παρουσία ἐπιρρωννύει τὴν ἀκρίβειαν τῶν εἰδήσεων τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πλινίου.

Παλαιόθεν οἱ Ἀράδιοι «καθ' αὐτοὺς ἐβασιλεύοντο» καθὼς καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων Φοινικίδων πόλεων (*Στράβ.* 642, 6), μεθ' ὧν καὶ εἶχον συνάψει κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ συνομοσπονδίαν. Ὅτε δὲ Ἀλέξανδρος, νικήσας ἐν Ἰσσῷ κατέλιπε τὴν φύλαξιν τῆς Κοίλης Συρίας εἰς τὸν ὃν διώρισε σατράπην Μένωνα τοῦ Κερδέμμα, αὐτὸς δὲ ἐτράπη πρὸς τὴν Φοινίκην, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀραδίων καὶ τῶν τῇ Ἀράδῳ προσοίκων Γηρόστρατος συνέπλεε μετὰ τοῦ Πέρσου Αὐτοφραδάτου ὃν ἠκολούθουν καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Φοινίκων ὡς καὶ τῶν Κυπρίων βασιλεῖς. Στράτων ὅμως ὁ τοῦ Γηροστράτου παῖς μεταβὰς πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ «ἐντυχὼν στεφανοῖ χρυσῷ στεφάνῳ αὐτόν, τήν τε Ἄραδον αὐτῷ τὴν νῆσον καὶ τὴν Μάραθον, τὴν καταντικρὺ τῆς Ἀράδου ἐν τῇ ἠπείρῳ κειμένην πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα, καὶ Σιγῶνα καὶ Μαριάμμην, καὶ τἆλλα ὅσα τῆς σφῶν ἐπικρατείας ἐνδίδωσι» (*Ἀρριαν.* Ἀνάβ. II. 13. 7). Διαμελισθέντος τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ Ἀράδιοι ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Φοίνικες λαοί, ὑπήκοον, τάχα ὡς σύμμαχοί των, εἰς τῆς Συρίας τοὺς βασιλεῖς. Ἐπισυμβάσης ὅμως τῆς ρήξεως Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀντίοχον τὸν Ἱέρακα, (περὶ τὸ 243 π. Χ.), οἱ Ἀράδιοι ἐτάχθησαν πρὸς τὸν Καλλίνικον, ἐπιτυχόντες οὕτω σύμβασιν, ἐπιτρέπουσαν αὐτοῖς τὴν παροχὴν ἀσύλου εἰς ὅσους ἐγκαταλείποντες τὸ βασίλειον τῆς Συρίας προσέφευγον παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ τὴν μὴ παρὰ τὴν θέλησίν των ἔκδοσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἀναχωρήσεως τῶν τοιούτων ἀπὸ τῆς νήσου, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ βασιλέως. «Συνέβη δὲ ἐκ τούτου μεγάλα τοῖς Ἀραδίοις πλεονεκτήματα· οἱ γὰρ καταφεύγοντες ἐπ' αὐτούς, οὐχ οἱ τυχόντες ἦσαν» ἀλλ' οἱ τὰ μέγιστα ἀξιώματα σχόντες καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ὑπὸ τῶν μεγίστων φόβων κατατρυχόμενοι· ἐθεώρουν συνεπῶς οἱ τοιοῦτοι ὡς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας τοὺς Ἀραδίους παρασχόντας αὐτοῖς ξενίαν καὶ ἄφθονα τοῖς παρεῖχον τῆς εὐγνωμοσύνης των δείγματα ἅμα τῇ παλινοστήσει των. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου οἱ Ἀράδιοι κατέλαβον μέγα μέρος τῆς περαίας των καὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εὐημέρουν. «Προσέθεσαν δὲ τῇ εὐτυχίᾳ ταύτῃ καὶ πρόνοιαν καὶ φιλοπονίαν πρὸς τὴν θαλαττουργίαν» παρὰ δὲ τὸ ὅτι ἔβλεπον τοὺς γείτονάς των, ναυτικωτάτους ἐπίσης, Κίλικας, ἐκτρεπομένους εἰς τὴν πειρατείαν, οὐδ' ἅπαξ αὐτοὶ ἐγένοντο μιμηταὶ τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεύσεως» (*Στράβ.* Did. ΙΣΤ', 6, 14). Κατὰ τὴν κίνησιν Ἀντιόχου τοῦ Γ' ἐναντίον Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ἐποφθαλμιάσαντος εἰς τὴν Φοινίκην (περὶ τὸ 220 π. Χ.) καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν, «παραγενομένῳ εἰς αὐτὸν Ἀραδίων ὑπὲρ συμμαχίας, οὐ μόνον προσεδέξατο τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τὴν προϋπάρχουσαν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους κατέπαυσε διαλύσας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ πρὸς τοὺς τὴν ἤπειρον κατοικοῦντας τῶν Ἀραδίων» (*Πολυβ.* Ἱστορ. Ε, 68). Εἶχε δὲ βαθείας τὰς ρίζας ἡ διαίρεσις τῶν Ἀραδίων ἰδίως μεταξὺ τούς ἐν τῷ κατέναντι Μαράθῳ, μεστῇ ἐπιβουλῶν παρὰ τῶν πρώτων πρὸς τοὺς δευτέρους, ὧν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (λε') ἱστορεῖ, ἀναφέρων ἀγριότητος περιστατικὰ αὐτῶν. Μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων ὑπέστη μακρὰν πολιορκίαν «τὰ δὲ νῦν Ρωμαῖοι μετέθηκαν εἰς τὴν παροῦσαν τάξιν» (*Στράβ.* Didot, 642,9) καθ' ἣν ἐξηκολούθει μὲν ἡ εὐημερία τῆς νησῖδος, ὡς ἀλλαχοῦ ἀναφέρει ὁ Στράβων, ἀλλὰ περιέπιπτεν εἰς ἀσημότητα· τῆς εὐημερίας δὲ ταύτης ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Δολοβέλλας, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τριανδρίας Λεπίδου, Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ «διέβαλεν εἰς Ἄραδον ὅπως καὶ παρ' αὐτῶν χρήματα λάβῃ» (*Δίων Κάσ.* XLVII, 30).

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο μία τῶν δεκατεσσάρων πόλεων τῶν ἐν τῇ «ἐπαρχίᾳ Φοινίκης ὑπὸ κονσουλάριον· πόλεις ιδ'» (*Ἱεροκλ.* Συνεκδ. 716 5) ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Τύρου ὡς αὐτοκέφαλος ἐπισκοπὴ (*Λέοντος Σοφοῦ* καὶ *Φωτίου*, Notit. I 978: «Τάξις προκαθεδρίας μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων ἐπισκόπων, τε οὐντιων ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ταύτης τῆς θεοφυ-άκτου καὶ βασιλίδος πόλεως»). Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῆς *Ἀνταράδου*, ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν, ἔφερε τὴν πλήρη τῆς Ἀράδου παρακμήν.

Ἡ πληθὺς καὶ ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν ὑπὸ τῆς Ἀράδου κοπέντων νομισμάτων (Head 788 κ. ἑ.)

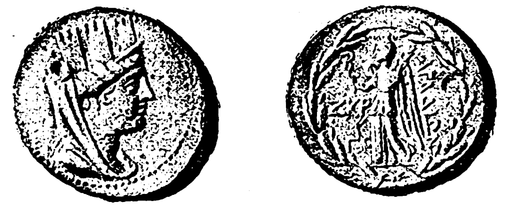

Ἀράδου νόμισμα.

προσμαρτυρεῖ καὶ αὐτὴ τῆς νήσου τὴν παλαιὰν εὐτυχίαν.

Σήμερον ἡ μικρὰ αὕτη καὶ τόσον εὐημερήσασα νῆσος ὀνομάζεται *Ρουάδ* (Πλάτος 34 52' Β. μῆκος 35°51' Ἀν., χάρται ἀγγλικοὶ 2633: Markhab to Ras En Nakura, 1576: Ruad island anchorage) καὶ κεῖται ἀκριβῶς 2 μιλ. Ν. ΝΔ. τῆς ἐγγύτατα τῆς Κάρνου *Ταρτούζ* (*Ἀνταράδου*) ἀκριβῶς ὡς ὁ Στράβων ἀναφέρει. Ὁ Πτολεμαῖος (Ε, ιε, 27) ἀναφέρων αὐτὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἄραδος πρὸς Συρίᾳ» (πρὸς διαστολὴν τῆς «κόλπου Περσικοῦ» τοιαύτης, ἀλλὰ καὶ τῆς διαλαθούσης τὴν προσοχὴν τῶν γεωγραφούντων τῆς παρὰ τὴν Κρήτην καὶ τοποθετῶν αὐτὴν εἰς μῆκος 68° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 34° $^1/_3$, σφάλλεται εἰς μὲν τὸ πλάτος 1° $^1/_3$ εἰς δὲ τὸ μῆκος δεκάδα μοιρῶν. Τὸ μῆκος της εἶναι 750 μέτρων ἀπὸ Σιρωνοβορρᾶ πρὸς Εὐρόνοτον, τὸ δὲ πλάτος της μόλις 350 μέτρων, τοῦ ὕψους της ὄντος χθαμαλοῦ (24 μέτρ.), προσφέρει δὲ τὸ σωστικώτερον εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκείνας αγκυροβόλιον διὰ πλοῖα βυθίσματος κάτω τῶν 15 ποδῶν. Μέγα ἀποσυντεθειμένον φρούριον ἐπιστέφει τὸ μέσον τῆς νησῖδος, μικρότερα δὲ τὰ ἄκρα τῆς νήσου, προστατεύσαντά ποτε αὐτὴν ἀπὸ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν· ἐν τῷ μεγαλυτέρῳ τανῦν φάρος περιστροφικὸς ἐκπέμπων λευκὴν ἀναλαμπὴν ἀνὰ 15 δ., φωτοβολίας 17 μιλλίων.

Ἐπὶ τῆς δυτικῆς προπετείας τῆς ἀκτῆς της ἴχνη διπλοῦ φοινικικοῦ τείχους, οὕτινος διατηρεῖται εἰσέτι τμῆμα, εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον, εἰς ὕψος 9,1 μέτρων. Διασῴζονται ἐπίσης οἱ δύο ἀρχαῖοι κυματοθραῦσται, ἐκ πελωρίων ὀγκολίθων κατεσκευασμένοι καὶ ἐπὶ 95 μέτρα ἀπὸ ἑκάστου κέρατος τοῦ λιμένος ἐκτεινόμενοι καὶ μεταξὺ αὐτῶν τρίτος μικρότερος διχάζων τὸν λιμένα. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι ὁ πληθυσμὸς τῆς νησῖδος εἶναι σχετικὸς μέγας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐμβαδόν της, ἅτε ἀνερχόμενος εἰς 3000. Ἡ ὕδρευσις γίνεται ἀπὸ πελωρίων ὑδροδεξαμενῶν ἃς ἔσκαψαν οἱ Φοίνικες λαξεύσει ἐν τῷ βράχῳ. Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων εἶναι δύται καταδυόμενοι, γυμνοὶ σκαφάνδρου, μὲ βαρείας πέτρας καὶ ἀνασυρόμενοι διὰ σχοινίου ἀπὸ τῆς ὀσφύος, πρὸς σπογγαλιείαν, τοῦ ἐκεῖ σπόγγου ὄντος πολυτιμοτάτου καὶ διὰ τὸ σχῆμα καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τοῦ «ὑφάσματός» του τὴν ποιότητα. Οἱ Αἰγινῆται δύται μας εἶναι πολὺ γνωστοὶ ἐκεῖ, μεταβαίνοντες πρὸς ἁλιείαν τοῦ σπόγγου ὃν καλοῦσι «πρῶτα ψιλὰ Συρίας». Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἄραδος (ὁ) (Aradus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραδιδῶν*. Εἶναι ἔντομα μικροῦ μεγέθους μὲ σῶμα πεπλατυσμένον, χονδρὰς κεραίας καὶ ἐκ τεσσάρων ὀρθώσεων ἀποτελουμένας, ρύγχος μακρὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ ἐπιμήκη προθώρακα. Ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ τρέφονται ἐκ μικροτέρων ἐντόμων. Κοινότερος εἶναι ὁ *ἄραδος ὁ τῆς σημύδας* (Aradus betulae) ἀπαντῶν εἰς τὴν μέσην καὶ δυτικὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

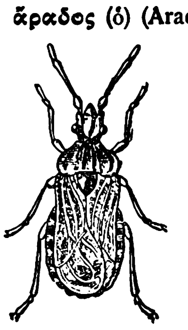

Ἄραδος ὁ τῆς σημύδας.

— [*Παλαιοζ.*] Τὸ γένος ἄρα-

Digitized by Google

δος ἔζησε καὶ διετηρήθη ἐν ἀρίστῃ καταστάσει ἐντὸς ἠλέκτρου τῆς ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἄραδος superstes* Germ. τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου καὶ *ἄραδος cinnamomeus* καὶ *dilatatus* ἐκ τῶν ἀρτιγόνων ἄτινα ζῶσιν ὑπὸ τοὺς φλοιοὺς τῆς πεύκης καὶ τῆς δρυός. Θ. Σ.

Ἀραδοσίβια *Ζεϊνὲλ [Γεωγρ.]*· βλ. λ. Στεφανόβουνον.

— **Ἀραδοσίβια** *Ὀρτᾶ [Γεωγρ.]*· βλ. λ. Γαλανόβρυση.

Ἀράζα (Araja). Μουσικοσυνθέτης γεννηθεὶς ἐν Νεαπόλει (1700—1770). Μετέβη εἰς Πετρούπολιν τῷ 1735 καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1759, εἶναι δὲ εἷς ἐκ τῶν πρώτων διδαξάντων τὴν μουσικὴν ἐν Ρωσίᾳ. Ἔγραψε πολλὰς ὄπερας ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι: «Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰς Ἰνδίας», «Σεμίραμις», «Σκηπίων», «Σέλευκος», «Κέφαλος καὶ Πρόκρις», ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη ρωσιστὶ γραφεῖσα ὄπερα κλπ. Χ. Δ.

ἀράζα-μάραμ (Arasa maram) *[Ἰνδ. Μυθολ.]*. Τὸ δένδρον τῆς γνώσεως παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς. Α. Δ.

Ἀράζο (Araso) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολ. ἀκτῆς τῆς Κορσικῆς, ΒΑ κέρας τοῦ ὅρμου Cyprien. Ἀπέχει δὲ τοῦ μετὰ φάρου καὶ σηματοτηλεγράφου ἀκρωτηρίου *Κιάππα* (Chiappa: πλάτ. 41°35'37'', μῆκος 9°22'02'' Ἀ., χάρτ. 1126*: Gulf of Porto Vecchio*), Ν Α κέρατος τοῦ κόλπου Πορτοβέκκιο, 2 μίλλια πρὸς Β. Φερώνυμος λιμνοθάλασσα ἐγγὺς καὶ ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράζο. Σ. Ε. Λ.

Ἀραζὸς *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἀποτελῶν τὸν ΒΑ μυχὸν τοῦ κολπίζοντος ὅρμου τῆς *Καλαμίτσας* τοῦ σχηματιζομένου εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Σκύρου. Σχηματίζεται δὲ ὁ ὅρμος Ἀραζὸς *ἀμφίδυμος* τοῦ ὅρμου τῆς Λιναριᾶς, Β. μυχοῦ τοῦ ἰδίου κολπίζοντος ὅρμου, διὰ παρεμβολῆς χερσονησιζούσης προβολῆς ἀπὸ τοῦ βουνοῦ Κλαρὶ (1671 ποδ.) ἀπολήγούσης εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ψαρίνα (πλάτ 38 49'35'', μῆκος 24 32'50'', χάρτ. ἀγγλ. 2048: Skyros island). Ἔχει ὡραῖον καὶ ἐκτεταμένον ψαμμαθῶνα καὶ εἶναι προτιμότερος ὡς ἀγκυροβόλιον τοῦ τῆς Λιναριᾶς, ἀλλὰ μακρὰν τῆς πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σκύρου ἡμιονικῆς ὁδοῦ. Μεταξὺ τοῦ ὅρμου Ἀραζὸς καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σκύρου ὅρμου Ἀχίλλι, ἑνουμένων δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ, παρουσιάζεται ἡ μεγίστη τῆς νήσου στενότης, οἱονεὶ ἰσθμὸς περὶ τὸ μέσον της. (Βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 420α'.) Σ. Ε. Λ.

ἀράζω· ἀόρ. ἤραξα καὶ ἄραξα, παθ. μετχ. *ἀραγμένος*· ρίπτω τὴν ἄγκυραν, ὁρμίζομαι, προσορμίζομαι. (Τὸ ρῆμα τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου *ἀράσσω*=κρούω, κτυπῶ· πβλ. *ἐπαράσσω, προσαράσσω*.)

— *[Ναυτ.]* Ὁ ὅρος *ἀράζω* τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας διαλέκτου, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς *καθορμίζω, καθορμίζομαι* τῆς ἐπισήμου γλώσσης (γαλλ. mouiller, ἀγγλ. to anchor) ἀλλὰ καὶ τοῦ *ἀγκυρόω* τῆς ἐπισήμου οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ *ἀγκυροβολῶ*, πρὸς ὃ πολλοὶ τὸν συγχέουσιν, ἐνῷ τοῦτο ἔχει ἀντίστοιχον εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸν ὅρον *φουντάρω*. Διάφορον ἔχει σημασίαν τὸ *ἀράζω περαστικὰ* ἅτε ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ *προσορμίζομαι* (relacher, to put into a port). Παράγωγα τοῦ «ἀράζω» οὐσιαστικὰ εἶναι τά: *ἄραγμα*, ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ συνόλου τῶν πρὸς καθόρμισιν ἀπαιτουμένων χειρισμῶν καὶ ἐργασιῶν, καὶ τὸ *ἄρασμα*, σημαῖνον ὅρμον παρέχοντα καταφυγὴν εἰς πλοῖον (συνών. *καραβοστάσι*), οἷος λ.χ. ὁ ὅρμος «Ἄρασμα» (βλ. λ.). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἄραθα (τά)· μόνον εἰς τὴν φρ. «ἄραθα μάραθα», ἡ ὁποία λέγεται πρὸς χαρακτηρισμὸν λόγων ἀσυναρτήτων καὶ ἀνοήτων.

Ἀραθένα (Aracena) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς περιφερείας Ἀνδαλουσίας τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ τοῦ οροπεδίου τῆς *Σιέρρας Ἀραθένας* παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ὀντιέλ. Κάτ. 6.000. Ἡ ἐν λόγῳ ὀροσειρὰ εἶναι μέρος τοῦ ὀρεινοῦ συγκροτήματος τῆς *Σιέρρας Μορένας*, ἐμφανίζει δὲ πλοῦτον εἰς μεταλλοφόρα κοιτάσματα καὶ δὴ σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Δ. Ε. Μ.

Ἀράθης. Υἱὸς τοῦ Ἀριαράθου, βασιλέως τῆς Καππαδοκίας, ἀνεψιὸς τοῦ Μιθριδάτου. Α Δ

Ἀράθουσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ὑπαγομένης εἰς τὸν νομὸν Σάμου νήσου Ἰκαρίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 440. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἰκαρίας καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Σάμου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Μεσσαρίας τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφυλακῆς Ἰκαρίας. Δ. Ε. Μ.

ἀραθυμιὰ (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀράθυμος, εὐθιξία, τὸ «ὀργητὸν» || σφοδρὰ ἐπιθυμία ἐδωδίμου τινός, ἰδίᾳ ὑπὸ ἐγγύου γυναικός.

ἀράθυμος,—η,—ο· ὁ εὔθικτος, ὁ εὐόργητος, εὐερέθιστος.

Ἀράθυμος, *Νικόλαος*. Πρόκριτος τῆς Χίου ὅστις ὡς δημογέρων τῷ 1808 παρέσχε μεγάλας ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν γενέτειραν χάριν εἰς τὰς ὑποδείξεις τὰς ὁποίας ἔκαμνε πρὸς τὸν ἀρχιευνοῦχον τοῦ Σουλτανικοῦ χαρεμίου πρὸς ἐπίτευξιν ἀνακουφιστικῶν δικαιωμάτων διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς νήσου. Γ. Δ. Κ.

ἀραθυμῶ καὶ *ἀραθυμάω*· ἰδιωματ., εἶμαι ἀράθυμος, εἶμαι εὔθικτος, εὐερέθιστος, ὀργίζομαι, θυμώνω: «ἀραθύμησε γιατὶ δὲν τὸν καλέσαμε 'ς τὸ γάμο» || ἐπὶ ἐγγύου ἰδίᾳ γυναικός, σφοδρῶς ἐπιθυμῶ ἐδώδιμόν τι: «ἀραθύμησε σταφύλι».

Ἀραὶ *[Ἀρχ. Παραλ. Γεωγραφ.]*. «Ἰωνίας νῆσοι τρεῖς, οὕτω λεγόμεναι διὰ τὰς ἀράς, ἃς Δωριεῖς ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς Πενταπολίτας, ὡς Ἀριστείδης. Ἄλλοι δ' ἄλλως. Τὸ ἐθνικὸν Ἀραῖος» *(Στέφ. Βυζάντ.)*. Ὁ Carolus Müller ἐν τῷ χάρτῃ XXV: «Ora Asiae Minoris a Cibyra ad Miletum, secundum Stadiasmum Maris Magni §§ 212—296», προσηρτημένῳ εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς ὑπὸ Διδότου ἐκδόσεως τῶν Ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων, τοποθετεῖ τὰς Ἀράς, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Araeae, εἰς τὰς ΝΔ τῆς Σύμης τρεῖς νησῖδας *Γιαβαλὲς ἢ Διαβάτες*, κειμένας περίπου εἰς πλάτος 36° 34' καὶ μῆκος 27° 47' κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτην 1604: The gulfs of Kos, Doris and Symi. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄραι Φλάβιαι (Arae Flaviae) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς δυτικῆς Γερμανίας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Οὐινδῶν-Αὐγούστας Οὐενδελικῶν (*Πτολ.* II, 11, 30. Tab. Peuteug. CIL, XIII, 2 σελ. 211). Α. Δ.

Ἀράϊ Χακουσέκι (Arai Hakuséki). Ἰάπων ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Ὑέντῳ τῷ 1657. Ἔγραψεν ἐνδιαφέρουσαν αὐτοβιογραφίαν, ἐν ἔτει δὲ 1701 συνέταξε τὸ μέγαν ἔργον αὐτοῦ «Χανκάμπου», ἤτοι ἱστορίαν τῶν νταΐμισι, τιμαριωτικῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰαπωνίας, ἀπὸ τοῦ 1600—1680. Ἡ συγγραφὴ αὕτη, καίπερ ἀπαρτιζομένη ἐκ τριάκοντα τόμων καὶ προϋποθέτουσα τεραστίας ἐρεύνας, ἐγράφη ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν. Τὸ «Χανκάμπου» ἐμπεριέχει πολλὰς γενεαλογικὰς καὶ ἄλλας λεπτομερείας, αἵτινες εἶναι διὰ τοὺς Εὐρωπαίους πολὺ ἐνδιαφέρουσαι. Α. Δ.

ἀραΐδαι (οἱ) (Araidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀναρριχητικῶν*, περιλαμβάνουσα τὸ γένος ἀρὰ (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ἄραιθος καὶ *Ἀρίαιθος*. Ἱστοριογράφος, ἀναφερόμενος ἐν σχολίοις Ἀπολλωνίου Ροδίου 2,498. Α. Δ.

Ἄραιθος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Ἠπείρῳ, ὁ νῦν *Ἄραχθος*. Α. Δ.

Ἀραιθυρέα καὶ *—έη [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πόλις καὶ χώρα ἐν Ἀργολίδι (*Στρ.* 8, 382), ἡ βραδύτερον ὀνομασθεῖσα Φλιασία καὶ Φλιοῦς. Τὸ ὄνομα Ἀραιθυρέα ἦτο τὸ κύριον ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ *Ἄραντος* βασιλέως τῆς χώρας, θεμελιωτοῦ τῆς Ἀραντίας. Ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Ἄορις, προαποθανούσης τῆς Ἀραιθυρέας, εἰς μνήμην τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, μετωνόμασε τὴν χώραν διὰ τοῦ ὀνόματος Ἀραιθυρέα, ἣν ὁ Ὅμηρος (ἔ. ἀ.) ὀνομάζει *ἐρατεινὴν* (*Παυσ.* 2, 15, 5). Ι. Χ. Δ.

Ἀραϊκοὺ (Araiku). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλίας ἐξηπλωμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Σολιμὸν καὶ Ζουρούα παρὰ τὸ Περοῦ. Θ. Χ. Σ.

Ἀραΐνον (τό) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Λακωνίᾳ (*Παυσ.* 3, 24, 10).

Ἀραῖνος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. *Ἀραίνου ἀκτὴ* ἐν Θράκῃ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου. Α. Δ.

ἀραιόδους (ὁ, ἡ), *—οντος*, κοιν. *ἀριοδόντης*· ὁ ἔχων ἀραιοὺς τοὺς ὀδόντας.

ἀραιόθριξ (ὁ, ἡ)· ὁ ἔχων ἀραιὰς τὰς τρίχας, ἀντιθ. *πυκνόμαλλος*.

ἀραιοκήλη *[Ἰατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ὄγκος ἀεριώδης εἰς τὸν τράχηλον ἑδραζόμενος, σχηματιζόμενος δὲ ὑπὸ ἐξιδρώματος ἐξ ἀέρος περιωρισμένου ἐντὸς θυλάκου τυχαίως ἀναπτυσσομένου, εἴτε φυσικοῦ εἴτε τεχνητοῦ. Μ. Ν. Κ.

ἀραιομετρία (ἡ)· ὁ προσδιορισμὸς τῆς πυκνότητος τῶν ὑγρῶν (ἐκτελούμενος διὰ τοῦ *ἀραιομέτρου*).

ἀραιομετρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἀραιόμετρα ἢ εἰς τὴν ἀραιομέτρησιν: «ἀραιομετρικὴ κλῖμαξ».

ἀραιόμετρον (τὸ) *[Φυσ.]*. Καλοῦμεν ἐν τῇ Φυσικῇ *ἀραιόμετρα* συσκευὰς αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς προσδιορισμὸν τῆς πυκνότητος τῶν σωμάτων. Ἡ λειτουργία τῶν συσκευῶν τούτων ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθ' ἣν ὅταν σῶμα ἐπιπολάζῃ ἐντὸς ὑγροῦ βυθίζεται ἐν αὐτῷ μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ νὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος τοῦ σώματος.

Τὰ ἀραιόμετρα γενικῶς διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, ἤτοι εἰς *ἀραιόμετρα σταθεροῦ ὄγκου καὶ μεταβλητοῦ βάρους* καὶ εἰς *ἀραιόμετρα σταθεροῦ βάρους καὶ μεταβλητοῦ ὄγκου*.

α') Ἀραιόμετρα σταθεροῦ ὄγκου. — Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀραιομέτρων τούτων ἀνήκουσι τὸ ἀραιόμετρον Nicholson καὶ τὸ ἀραιόμετρον Farenheit.

1) *Ἀραιόμετρον Nicholson*: Τὸ ἀραιόμετρον τοῦτο, ὅπερ πολλάκις καλεῖται καὶ ζυγὸς Nicholson, διότι ἐπιτρέπει τὴν μέτρησιν τοῦ βάρους τῶν σωμάτων, ἀποτελεῖται ἐκ μεταλλίνου κοίλου κυλίνδρου ἀπολήγοντος ἀμφοτέρωθεν εἰς κώνους. Ἄνωθεν προσαρμόζεται μικρὸν στέλεχος ὅπερ κατὰ τὸ ἄνωτερον μέρος φέρει μικρὸν δίσκον, ἐνῷ κάτωθεν προσαρτᾶται δι' ἀγκίστρου κάνιστρον, καταλλήλως ἑρματισμένον. Τὸ κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀραιομέτρου στέλεχος φέρει εἰς κατάλληλον σημεῖον χαράγὴν ἥτις καλεῖται *γραμμὴ ἢ σημεῖον ἐπιπολῆς*. Ἡ μέτρησις διὰ τοῦ ὀργάνου διεξάγεται ὡς ἑξῆς: Λαμβάνομεν ὑάλινον κύλινδρον καταλλήλων διαστάσεων, ὃν πληροῦμεν δι' ὕδατος καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐμβαπτίζομεν τὸ ἀραιόμετρον, ὅπερ βυθίζεται ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἰσορροπεῖ ἐν αὐτῷ, λαμβάνον λόγῳ τοῦ ἕρματος κατακόρυφον θέσιν. Λαμβάνομεν ἀκολούθως τὸ τεμάχιον τοῦ στερεοῦ σώματος οὗ ζητοῦμεν τὴν πυκνότητα, θέτομεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου δίσκου καὶ προσθέτομεν χόνδρους μολύβδου (ἢ ἄλλο κατάλληλον ἕρμα) ἕως ὅτου τὸ ὄργανον βυθισθῇ μέχρι τῆς γραμμῆς ἐπιπολῆς. Ἀφαιροῦμεν μετὰ τοῦτο τὸ σῶμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ προσθέτομεν σταθμὰ μέχρις ἐκ νέου βυθίσεως τῆς συσκευῆς μέχρι τῆς γραμμῆς ἐπιπολῆς. Προδήλως τὰ προστεθέντα σταθμὰ παριστῶσι τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐν τῷ ἀέρι, ὅπερ ἔστω Β. Ἀκολούθως ἀφαιροῦμεν τὰ σταθμὰ καὶ τοποθετοῦμεν τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ κανίστρου ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ ὄργανον δὲν βυθίζεται κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην μέχρι τοῦ σημείου ἐπιπολῆς, καθ' ὅσον τὸ σῶμα εὑρισκόμενον ἤδη ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑφίσταται ἄνωσιν ἴσην πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, ἤτοι πρὸς τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ὕδατος πρὸς τὸν τοῦ σώματος. Κατὰ συνέπειαν, ὅπως βυθισθῇ τὸ ὄργανον ἐκ νέου μέχρι τοῦ σημείου ἐπιπολῆς, δέον νὰ προσθέσωμεν ἐπὶ τοῦ δίσκου σταθμὰ συνολικοῦ βάρους Β' παριστῶντος κατὰ τ' ἀνωτέρω τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ὕδατος πρὸς τὸν τοῦ σώματος καὶ ἐπομένως ἡ πυκνότης τοῦ σώματος θὰ παρέχεται ὑπὸ τοῦ πηλίκου Β/Β'.

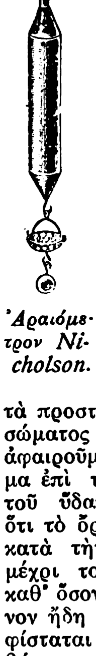

Ἀραιόμετρον Nicholson.

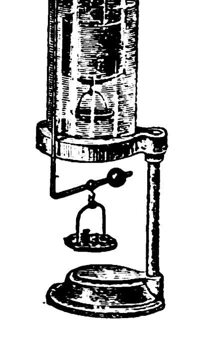

Ἕτερος τύπος ἀραιομέτρου Nicholson.

Τὸ ἀραιόμετρον τοῦ Nicholson δὲν θεωρεῖται γενικῶς συσκευὴ ἀκριβείας. Χρησιμοποιεῖται κυρίως ὑπὸ μεταλλειολόγων διὰ μετρήσεις πρώτης προσεγγίσεως τῆς πυκνότητος, παρουσιάζει δὲ τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἀποτελεῖ φορητὴν συσκευήν.

2) *Ἀραιόμετρον Farenheit:* Τοῦτο χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς πυκνότητος τῶν ὑγρῶν, καὶ κατασκευάζεται ἐξ ὑάλου, ἵνα εἶναι ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῶν διαφόρων ὑπὸ ἐξέτασιν ὑγρῶν. Ἡ συσκευὴ ὡς εἰκονίζεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι ἀποτελεῖται ἐξ ἀπιοειδοῦς ὑαλίνου δοχείου (πλωτῆρος) ἀπολήγοντος κάτωθεν εἰς διόγκωσιν πληρωμένην δι' ὑδραργύρου (ἢ χόνδρων μολύβδου) χρησιμεύοντος ὡς ἕρματος. Ἄνωθεν τὸ δοχεῖον προεκτείνεται ὑπὸ στελέχους φέροντος κατὰ τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ ἄκρον δίσκον μεταλλικόν. Ἐπὶ τοῦ στελέχους ὑφίσταται χαραγὴ ἥτις καλεῖται *γραμμὴ ἢ σημεῖον ἐπιπολῆς* καὶ μέχρι τοῦ ὁποίου δέον νὰ βυθίζεται ἑκάστοτε ἡ συσκευή.

Ἡ μέτρησις διεξάγεται ὡς ἑξῆς. Λαμβάνομεν κύλινδρον ὑάλινον καταλλήλων διαστάσεων ὃν πληροῦμεν διὰ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ὑγροῦ, βυθίζομεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀραιόμετρον καὶ προσθέτομεν ἐπὶ τοῦ δίσκου σταθμὰ εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ὄργανον νὰ βυθισθῇ μέχρι τῆς γραμμῆς ἐπιπολῆς. Ἔστω Β τὸ βάρος τοῦ ἀραιομέτρου καὶ Β' τὸ βάρος τῶν σταθμῶν, τότε Β+Β' παριστᾷ, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιπολάζοντος σώματος, τὸ βάρος ὑγροῦ ἔχοντος ὄγκον ἴσον πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ βυθιζομένου μέρους τοῦ ἀραιομέτρου. Ἀκολούθως ἐξάγομεν τὸ ἀραιόμετρον τοῦ ὑγροῦ, σπογγίζομεν τοῦτο ἐπιμελῶς, πληροῦμεν ἕτερον ὅμοιον κύλινδρον δι' ὕδατος ἀπεσταγμένου, βυθίζομεν ἐκ νέου τὸ ἀραιόμετρον ἐν αὐτῷ καὶ προσθέτομεν πάλιν σταθμὰ εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἀραιόμετρον νὰ βυθισθῇ ἐκ νέου μέχρι τοῦ σημείου ἐπιπολῆς. Ἔστω Β τὸ βάρος τοῦ ἀραιομέτρου καὶ Β'' τὸ βάρος τῶν προστεθέντων σταθμῶν· τότε ἡ ποσότης

Digitized by Google

Β+Β″ παριστᾷ πάλιν τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπισθέντος ὕδατος οὗτινος ὁ ὄγκος ἰσοῦται πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ βυθισθέντος μέρους τοῦ ἀραιομέτρου.

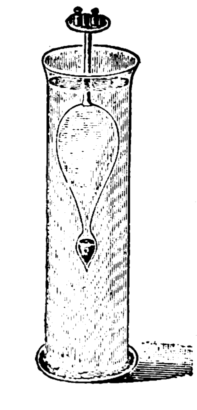

'Αραιομετρον Farenheit.

Κατὰ συνέπειαν αἱ ποσότητες Β+Β′ καὶ Β+Β″ παριστῶσιν ἀντιστοίχως τὸ βάρος ἴσων ὄγκων τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ὑγροῦ καὶ ἀπεσταγμένου ὕδατος· ὅθεν ἡ πυκνότης τοῦ ὑγροῦ παρέχεται ὑπὸ τῆς σχέσεως Β+Β′/Β+Β″. Καὶ τὸ ἀραιόμετρον Faren/heit παρέχει ἐξαγόμενα πρώτης προσεγγίσεως.

Λόγῳ τῆς μὴ ἀκριβείας τῶν ἀποτελεσμάτων μετρήσεως διὰ τῶν ἀραιομέτρων Nicholson καὶ Faren/heit δὲν εἶναι ἀναγκαία ἡ διόρθωσις θερμοκρασίας λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν πειρώμεθα ὑπὸ ὕδωρ θερμοκρασίας 4°C.

β′) 'Αραιόμετρα σταθεροῦ βάρους.—Ἡ διὰ τῶν ἀραιομέτρων σταθεροῦ ὄγκου μέτρησις τῆς πυκνότητος τῶν σωμάτων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι παρέχει ἐξαγόμενα οὐχὶ μεγάλης ἀκριβείας, παρουσιάζει πρὸς τούτοις τὸ μειονέκτημα, ὅτι ἡ μέτρησις ἀπαιτεῖ χρόνον σημαντικόν, καθ' ὅσον, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἀπαιτεῖται ἡ ἐκτέλεσις δύο ζυγίσεων καὶ μιᾶς ἀριθμητικῆς πράξεως. Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὅμως, ὡς γνωστόν, ἐπιδιώκεται ταχύτης περὶ τὴν μέτρησιν καὶ ἑπομένως διὰ βιομηχανικοὺς σκοποὺς χρήσιμα εἶναι τ' ἀραιόμετρα ἐκεῖνα, ἅτινα παρέχουσι ταχέως καὶ δι' ἀμέσου ἀναγνώσεως τὴν πυκνότητα. Τοῦτο πράγματι ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἀραιομέτρων σταθεροῦ βάρους, ἡ λειτουργία τῶν ὁποίων ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιπολάζοντος σώματος. Καλοῦνται δὲ πολλάκις τὰ ἀραιόμετρα σταθεροῦ βάρους, ἅτινα παρέχουσιν ἀμέσως τὴν πυκνότητα τῶν σωμάτων, *πυκνόμετρα*, καὶ χρησιμοποιοῦνται ταῦτα ἀποκλειστικῶς εἰς μέτρησιν τῆς πυκνότητος τῶν ὑγρῶν.

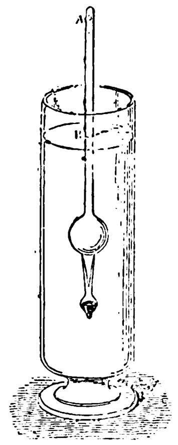

'Αραιόμετρον σταθεροῦ βάρους (πυκνόμετρον).

Τ' ἀραιόμετρα σταθεροῦ βάρους ἀποτελοῦνται κατὰ κανόνα ἐξ ὑαλίνου πλωτῆρος, ὅστις κατὰ τὸ κάτωθεν μέρος φέρει διόγκωσιν πληρουμένην συνήθως δι' ὑδραργύρου, χρησιμεύοντος ὡς ἕρματος, ἐνῷ κατὰ τὸ ἄνω μέρος προεκτείνεται ὑπὸ λεπτοῦ καὶ ἐπιμήκους ὑαλίνου στελέχους ὅπερ εἶναι καταλλήλως βαθμολογημένον. Ἡ μέτρησις διεξάγεται ὡς ἑξῆς: Ἐν κυλίνδρῳ ὑαλίνῳ θέτομεν ἀρκοῦσαν ποσότητα τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ὑγροῦ καὶ βυθίζομεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀραιόμετρον. Τοῦτο βυθίζεται ὡς γνωστὸν μέχρις ὡρισμένου σημείου, ἡ δὲ πυκνότης τοῦ ὑγροῦ παρέχεται δι' ἀμέσου ἀναγνώσεως τῆς διαιρέσεως τοῦ ἀραιομέτρου τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ὑγροῦ. Τὰ ἐν χρήσει ἀραιόμετρα φέρουσιν εἴτε ἀπόλυτον βαθμολογίαν εἴτε αὐθαίρετον τοιαύτην.

Ἡ ἀπόλυτος βαθμολόγησις ἐπιτυγχάνεται ὡς ἑξῆς. Βυθίζομεν τὸ ἀραιόμετρον ἐντὸς δύο ὑγρῶν γνωστῶν πυκνοτήτων δ_1 καὶ δ_2 καὶ σημειοῦμεν τὰς ἀντιστοίχους διαιρέσεις ἐπιπολῆς Α καὶ Β τοῦ ὀργάνου. Τὰς πυκνότητας δ_1 καὶ δ_2 ἐκλέγομεν οὕτως, ὥστε αὗται νὰ πλησιάζωσι πρὸς τὴν μεγίστην καὶ τὴν ἐλαχίστην πυκνότητα ἣν τὸ ὄργανον προορίζεται νὰ μετρῇ. Τούτου τεθέντος καλέσωμεν διὰ α τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω δύο γραμμῶν ἐπιπολῆς καὶ ἐξετάσωμεν εἰς ποίαν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς κατωτέρας γραμμῆς ἐπιπολῆς διὰ νὰ σημειώσωμεν τὴν πυκνότητα δ, ἐνδιάμεσον τῶν πυκνοτήτων δ_1 καὶ δ_2. Πρὸς τοῦτο καλέσωμεν ν τὸν ὄγκον τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἀραιομέτρου μέχρι τῆς γραμμῆς ἐπιπολῆς Β. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐν τῇ θέσει ἰσορροπίας τοῦ ὀργάνου ἡ μᾶζα αὐτοῦ ἰσοῦται πρὸς τὴν μᾶζαν τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ· καὶ ἑπομένως θὰ ἔχομεν τὰς ἀκολούθους ἐξισώσεις:

$$m = \nu\delta_1 \quad \text{δι' ὑγρὸν πυκνότητος } \delta_1$$
$$m = (\nu + \alpha\sigma)\delta_2 \quad \text{δι' ὑγρὸν » } \delta_2$$
$$m = (\nu + x\sigma)\delta \quad \text{δι' ὑγρὸν » } \delta.$$

ἔνθα σ ἡ τομὴ τοῦ στελέχους τοῦ ἀραιομέτρου. Κατὰ ταῦτα θὰ εἶναι:

$$\nu\delta_1 = (\nu + \alpha\sigma)\delta_2, \quad \text{ἐξ ἧς} \quad \nu(\delta_1 - \delta_2) = \alpha\sigma\delta_2$$
$$\text{καὶ} \quad \nu\delta_1 = (\nu + x\sigma)\delta, \quad \text{ἐξ ἧς} \quad \nu(\delta_1 - \delta) = x\sigma\delta$$

καὶ διὰ διαιρέσεως τῶν ἄνω ἰσοτήτων κατὰ μέλη ἔχομεν:

$$\frac{x\delta}{\alpha\delta_2} = \frac{\delta_1 - \delta}{\delta_1 - \delta_2} \quad \text{καὶ} \quad x = \frac{\alpha\delta_2(\delta_1 - \delta)}{\delta(\delta_1 - \delta_2)}$$

Ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν διαθέτομεν πρότυπον ἀραιόμετρον, δυνάμεθα νὰ βαθμολογήσωμεν ἕτερα διὰ συγκρίσεως, δεδομένου ὅτι αἱ δύο βαθμολογίαι εἶναι ὅμοιαι, καθ' ὅσον ὁ λόγος x/α ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν πυκνοτήτων δ_1, δ_2 καὶ δ.

Τὰ ἀραιόμετρα τὰ φέροντα αὐθαίρετον βαθμολογίαν χρησιμεύουσι διὰ τὴν μέτρησιν τῆς περιεκτικότητος ἢ τῆς συμπυκνώσεως διαφόρων διαλυμάτων ἐλαφροτέρων ἢ βαρυτέρων τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσι τὸ *ἀραιόμετρον Baumé* καὶ τὸ *οἰνοπνευματόμετρον Gay-Lussac.*

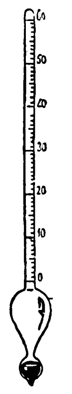

'Αραιόμετρον Baumé.

Ἐν τῷ ἀραιομέτρῳ Baumé ἡ βαθμολογία γίνεται οὕτως, ὥστε τὸ ὄργανον νὰ δεικνύῃ εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ 66, ἐν τῷ νιτρικῷ ὀξεῖ τοῦ ἐμπορίου 36, εἰς τὸ σύνηθες ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ 22, εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ 3 (εἰς 21° C). Δι' ἐλαφρότερα τοῦ ὕδατος ὑγρὰ δεικνύει εἰς αἰθέρα συνήθη 36, αἰθέρα καθαρὸν 65 καὶ 22 - 25 εἰς τὴν ἀμμωνίαν τοῦ ἐμπορίου.

'Ανάλογον βαθμολογίαν δεικνύουσι καὶ τὰ οἰνοπνευματόμετρα (βλ. λ.).

Αἱ ἐνδείξεις ἀραιομέτρου Baumé δύνανται νὰ μετατραπῶσιν εἰς ἐνδείξεις πυκνότητος διὰ τοῦ τύπου

$$d = \frac{144{,}3}{144{,}3 - n}$$

ὅστις ἰσχύει διὰ τ' ἀραιόμετρα Baumé τὰ προοριζόμενα διὰ βαρύτερα τοῦ ὕδατος ὑγρὰ καὶ

$$d = \frac{127\ 6}{127{,}6 + n}$$

ὅστις ἰσχύει διὰ τ' ἀραιόμετρα τὰ δι' ἐλαφρότερα τοῦ ὕδατος ὑγρά.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους, d παριστᾷ τὴν πυκνότητα τοῦ ὑγροῦ καὶ n τὴν ἀντίστοιχον ἔνδειξιν τοῦ ἀραιομέτρου Baumé.

Συνήθως τ' ἀραιόμετρα βαθμολογοῦνται καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ἔνδειξις αὐτῶν νὰ παρέχῃ τὸν ὄγκον τὸν καταλαμβανόμενον ὑπὸ ὡρισμένης μάζης ὑγροῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον τὸν καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῆς αὐτῆς μάζης ὕδατος, ὅτε τὰ ὄργανα ταῦτα χαρακτηρίζονται εἰδικώτερον καὶ ὡς *ὀγκόμετρα* (volumètre). Διὰ τοιούτου ὀργάνου δυνάμεθα εὐκόλως νὰ εὕρωμεν καὶ τὴν πυκνότητα ὑγροῦ. Πράγματι ἔστω 100 ὁ ὄγκος ὃν καταλαμβάνει μᾶζα ὕδατος P καὶ 75 ὁ ὄγκος ὃν καταλαμβάνει ἡ αὐτὴ μᾶζα ὑγροῦ πυκνότητος d τότε θὰ ἔχομεν:

$$P = 100 \times 1 \quad \text{καὶ} \quad P = 75 \times d$$
$$\text{ἐξ ὧν} \quad d = 100/75 = 4/3.$$

Ἐὰν ὅθεν τὸ ὄργανον ἔχει βαθμολογηθῆ καταλλήλως, ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσωμεν τὴν διαίρεσιν ἐπιπολῆς n τῆς συσκευῆς ἐν ὑγρῷ ἀγνώστου πυκνότητος x, ὅτε ἡ ἄγνωστος πυκνότης εὑρίσκεται ἐκ τοῦ τύπου: $x = 100/n$

Γενικῶς τ' ἀραιόμετρα ἕνεκα ἀναποφεύκτων σφαλμάτων, ἅτινα ὑπεισέρχονται εἰς τὰς μετρήσεις, ἰδίᾳ ἕνεκα τριχοειδῶν φαινομένων, χρησιμοποιοῦνται ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς βιομηχανικὰς μετρήσεις, δι' ἃς εἶναι τὰ μέγιστα διαδεδομένα. Προκειμένου ὅμως περὶ ἐργαστηριακῆς μετρήσεως ἀκριβείας, ἡ πυκνότης τῶν σωμάτων προσδιορίζεται δι' ἄλλων ἀκριβεστέρων μεθόδων. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἀραιόξενος (Araeoxen) *['Ορυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *δεκλοαζίτου*, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως σημαντικὸν μέρος τοῦ ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένου ὀξειδίου τοῦ βαναδίου (V_2O_5) ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ πεντοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ (As_2O_5). Γ. Κ. Γ.

'Αραῖος (ὁ). Βασιλεὺς τῆς 'Αρμενίας (Abyd. fragm. παρὰ *Mos. Chor.* 1. c. 4). Α. Δ.

ἀραιός, *—ά, —όν*· καὶ *ἀριός* καὶ *ἀρύς*· ὁ μὴ πυκνός, ἄλλως *ἀνάριος*: «τὰ δένδρα —, τὰ σπίτια εἶναι ἀραιά», ἤτοι κατ' ἀποστάσεις, καταλείποντα ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματα· ‖ «ὕφασμα—, παννὶ ἀραιό», ἀγανόν· ἀντίθ. *κρουστό*· ‖ «τὸ γάλα—, τὸ σιρόπι εἶναι ἀραιό», ὑδατῶδες· ἀντίθ. πηχτό· ‖ «ἀραιοὶ ἀκροαταί», κατὰ διαστήματα καθήμενοι, ἤτοι ὀλίγοι· «ἀραιοὶ ἐπισκέπται», κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα ἐρχόμενοι.— Ἐπίρρ. *ἀραιά*· κατὰ διαστήματα τοπικὰ ἢ χρονικά: «τὸ ἀραποσίτι τὸ σπέρνουν ἀραιά», «τὸν βλέπομε ἀριὰ καὶ κάπου».

— *[Στρατ.]* Ὁ ὅρος *ἀραιὸς* χρησιμοποιεῖται, προκειμένου περὶ παντὸς σχηματισμοῦ, ἔχοντος μεγάλα διαστήματα καὶ μεγάλας ἀποστάσεις, εἴτε μεταξὺ τῶν τμημάτων, ὡς π. χ. λόχων ἐν τῷ τάγματι, ὁμάδων ἐν τῇ διμοιρίᾳ, ἰλῶν ἐν τῷ συντάγματι, οὐλαμῶν ἐν τῇ πυρβολαρχίᾳ, στολίσκων ἐν τῇ μοίρᾳ ἀεροπλάνων, κτλ. εἴτε μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν ἱππέων ἐν τῇ ὁμάδι μάχης τοῦ πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, τῶν ὀχημάτων ἢ τῶν ἡμιόνων ἢ τῶν αὐτοκινήτων ἐν τῷ πυροβολικῷ, τῶν ἀεροπλοϊκῶν ὀργάνων ἐν τῇ ἀεροπλοΐᾳ (βλ. καὶ λ. σχηματισμός). Ν. Κ.

— *[Ναυτ. Τακτ.]* Καλεῖται *ἀραιὰ τάξις*, ἡ τάξις τῶν πλοίων, καθ' ἣν ταῦτα διετάχθησαν νὰ τηρῶσιν ἀποστάσεις μεγαλυτέρας τῶν συνήθων. Α. Κ.

ἀραιόσαρκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων σάρκας πλαδαράς· ἀντιθ. *στυφρός, συνεστώς.*

ἀραιόστυλος (ὁ, ἡ)· ὁ ἔχων στύλους ἀραιούς, ἤτοι ὀλιγωτέρους τῶν κανονικῶν.

— *['Αρχιτ. 'Αρχ.]*· βλ. ναός.

ἀραιότης (ἡ), *—ητος*· τὸ νὰ εἶναί τις ἀραιός: «ἡ ἀραιότης τῶν δένδρων, —τῶν οἰκιῶν».

ἀραιόφθαλμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ τῶν φυτῶν, ὁ ἔχων ἀραιοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ μάτια: «κλῆμα ἀραιόφθαλμον».

ἀραιόφυλλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ τῶν φυτῶν, ὁ ἔχων τὰ φύλλα ἀραιά, ἄλλως *μανόφυλλος*· ἀντίθ. *πυκνόφυλλος.*

ἀραϊτζῆδες. 'Εκαλοῦντο οὕτως ἄλλοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ συλλέγοντες ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων τὰ εἰς αὐτὰ παραπεταγμένα κοσμήματα, νομίσματα καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα. Εἰς τὸ Σαράγιον, ὑπῆρχεν εἰδικὸν μέρος τῆς παραλίας ὅπου ἐτινάσσοντο οἱ τάπητες καὶ ὅπου ἐρρίπτοντο τὰ σκουπίδια. Τὸ μέρος αὐτὸ ἐξεμισθοῦτο ἀπὸ ἕνα ἢ πλειοτέρους ἀραϊτζῆδες οἵτινες «ἐμβρεχόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν μὲ μεγάλα ὑποδήματα ὑπεράνω τῶν γονάτων», καθὼς ἀναγράφει ὁ Στ. Βυζάντιος, ἀνεζήτουν εἰς τὰ κατασύρματα τοῦ πυθμένος τὰ λησμονημένα ἢ παραπεταγμένα ταῦτα στολίδια. 'Επίσης οἱ ἀραϊτζῆδες ἠγόραζαν τὰ λείψανα μιᾶς πυρκαϊᾶς, οἰκίας καὶ ἐργαστήρια, διότι εἰς αὐτὰ εἶχαν τὴν τέχνην ν' ἀνευρίσκουν λείψανα, μεταμορφωμένα ἐκ τοῦ πυρός, διαφόρων πολυτίμων μετάλλων. Οἱ ἀραϊτζῆδες εἶχον συντεχνίαν, ἦσαν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον εὐκατάστατοι. Γ. Δ. Κ.

ἀραιῶ *(—όω)*, κοιν. *ἀραιώνω*· καθιστῶ τι ἀραιόν, ἐλαττώνω τὴν πυκνότητά τινος: «ἀραιῶ τὸ δάσος», καθιστῶ τὸ μεταξὺ τῶν δένδρων διάστημα μεγαλύτερον δι' ἐκκοπῆς ἐνίων· «ἀραιώνω τὸ γάλα, — τὴ σούπα κ.τ.τ.», καθιστῶ αὐτὰ μᾶλλον ὑδατώδη· ἀντίθ. *πυκνώνω.*

ἀραίωμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀραιοῦν, ἡ κατὰ ἀραιὰ διαστήματα τοποθέτησις, διάθεσις τῶν τέως πυκνῶν: «τὸ ἀραίωμα τῶν δένδρων, —τῶν σκορόδων κ.τ.τ.», δηλ. διὰ τῆς ἐκκοπῆς ἢ ἐκριζώσεως ἐνίων.

— *[Ναυτ.]* Καλοῦνται *ἀραιώματα* (κοιν. *ἀέρας τοῦ φόδρου* καὶ τῶν *μαδεριῶν* (γαλλ. les mailles (θηλ.), ἀγγλ. space and room) τὰ κενὰ διαστήματα τοῦ σκελετοῦ τοῦ σκάφους τοῦ πλοίου, τὰ ἀφιέμενα μεταξὺ δύο διαδοχικῶν *νομέων* (πόσταις) ἢ *ἐγκοιλίων* (στραβόξυλα)· κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐρέα, χρησιμεύουσιν εἰς ἐλάφρωσιν τοῦ σκάφους καὶ πρὸς ἀερισμὸν τῶν νομέων.

ἀραίωσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀραιοῦν, ἡ ἐλάττωσις τῆς πυκνότητος: «ἡ ἀραίωσις τῶν δένδρων», δηλ. ἡ ἐκκοπὴ ἢ ἐκρίζωσις ἐνίων· ‖ «ἀραίωσις τοῦ γάλακτος, —τοῦ σιροπίου κ.τ.τ.», ἡ διὰ τοῦ ὕδατος ἐλάττωσις τῆς πυκνότητος αὐτῶν.

— **ἀραίωσις** *δασῶν*· βλ. δάσος.

— **ἀραίωσις** *ἐπὶ κεραιῶν [Ναυτ.]*· βλ. τιμαὶ *[Ναυτ.]*.

ἀραιωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανὸς ἢ κατάλληλος νὰ προκαλέσῃ ἀραίωσιν.

'Αρακὰν (Aracan) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῶν ἀγγλικῶν 'Ινδιῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης καὶ Δυτικῶς τῆς Βιρμανίας. Καταλαμβάνει ἔκτασιν 120,000 περίπου τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ ἔχει περὶ τὰς 600,000 κατοίκων. Εἶναι χώρα ὀρεινή, ἀλλὰ ἀρδεύεται πλουσίως καὶ διασχίζεται ὑπὸ πολυαρίθμων ποταμίσκων, εἰς τρόπον ὥστε σχηματίζεται κατὰ τὰς ἀκτὰς εἶδος ἁλύσεως μικρῶν νησίδων καὶ ἰσθμῶν. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ὀρύζης.

Τὸ 'Αρακὰν ἀπετέλει ἄλλοτε ἡγεμονίαν ἀνεξάρτητον, ὑφίστατο ὅμως συχνάκις ἐπιδρομὰς Μογγολικῶν φύλων, ἅτινα ἐλεηλάτουν τὴν χώραν. Τῷ 1783 τὸ 'Αρακὰν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βιρμανῶν, τῷ δὲ 1826 ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Διοικητικῶς ὑπάγεται σήμερον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Καλκούττας.

—**'Αρακὰν** (Aracan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν 'Α. 'Ινδιῶν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ περιοχῇ, ΝΑ. τῆς Καλκούττας, ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ἐκβάλλοντος εἰς τὴν κόλπον τῆς Βεγγάλης. Ἄλλοτε ἦτο πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς. Κάτ. 11.000.

—**'Αρακὰν** (Aracan), *'Αρχιπέλαγος τοῦ—. [Γεωγραφ.]*. Συστὰς νήσων ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Βεγγάλης παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς ὁμωνύμου περιοχῆς. Κυριώτεραι τῶν νήσων εἶναι ἡ *Ράμρι* καὶ ἡ *Τσεντόμπα*, τῆς αὐτῆς πρὸς τὴν χώραν, ἧς ἀπεσπάσθησαν, γεωλογικῆς κατασκευῆς καὶ περικλείουσαι ἡφαίστεια ἐσβεσμένα.

— **'Αρακὰν** *Γιομᾶ* (Arakan Yoma) *[Γεωγραφ.]*. Σειρὰ ὀρέων ἐν τῇ Κάτω Βιρμανίᾳ τῶν Βρεττανικῶν 'Ινδιῶν, διεκτεινομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Νεγκράϊς μέχρι τῶν λόφων Τσὶν καὶ ἀποτελοῦσα ἐκ τοῦ σημείου τούτου τὴν ἀνατολικὴν ὀροσειρὰν

Digitized by Google

τῶν 'Αρακάν. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι 2164 μέτρα. Α. Δ.

ἀρακάν. Γλῶσσα λαλουμένη ἐν Βιρμανίᾳ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἄβα καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Βεγγάλης. Καλεῖται ἐπίσης καὶ *μπουκὲγκ-μπάρμα*. Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ὑπάρχει ἀρκετὴ φιλολογία, συνισταμένη ἐξ ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἔργων, μεταφράσεων συγχρόνων εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων, γενομένων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἐκεῖ ἱεραποστόλων κτλ. Α. Δ.

'Αρακανὶς (Arakanis). Ἐρυθρόδερμοι ἀνήκοντες εἰς τὴν φυλὴν τῶν Γκουαρανῆ καὶ κατοικοῦντες παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρίο Γκράντε τῆς Οὐρουγουάης. Α. Δ.

ἀρακάρι (τὸ) (Aracari) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροισματος τῶν *ἀναρριχητικῶν*, τῆς οἰκογενείας τῶν *ριμφιστιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ λίαν ἰσχυροῦ καὶ μακροῦ ράμφους των, ὅπερ κατὰ τὰ χείλη του φέρει βαθείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀδοντώσεις, καὶ τῆς μακρᾶς οὐρᾶς, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ σκληρῶν καὶ ἀλλεπαλλήλως διατεταγμένων κωπαίων πτερυγίων. Εἶναι ἰθαγενῆ τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων καρπῶν καὶ ἐντόμων.

Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐνδιαιτῶνται κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας εἰς βαθύσκια δάση καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπαραγωγῆς των χωρίζονται κατὰ ζεύγη (ἄρρεν καὶ θῆλυ). Ἡ πτῆσίς των εἶναι κυματώδης, ἐπὶ τῆς γῆς δὲ βαδίζουσιν ἀσταθῶς λόγῳ τῆς μακρᾶς οὐρᾶς των. Ἡ φωνή των εἶναι διακεκομμένη καὶ ὀξεῖα. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἐπὶ τῶν ὀπῶν τῶν δένδρων, ὅπου ἡ θήλεια γεννᾷ δὶς τοῦ ἔτους ἀνὰ δύο ᾠὰ ὑπόλευκα καὶ μετρίου μεγέθους. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Γουϊάνης ἐξημερώνουσι τὰ πτηνὰ ταῦτα. Τὰ λαμπρὰ καὶ ποικίλα εἰς χρωματισμὸν πτερά των ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὑπὸ τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς πρὸς στολισμὸν τῶν κεφαλῶν των. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλη εἶναι ἡ ζήτησις τῶν πτερῶν τῶν πτηνῶν τούτων, χρησιμοποιουμένων διὰ στολισμὸν τῶν γυναικείων πίλων.

Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερον τό: *'Αρακάρι τὸ κοινὸν* (Aracari vulgarum), ὅπερ ἀπαντᾷ ἀφθόνως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὸ Περοῦ, τὴν Γουϊάναν καὶ τὴν Κολομβίαν. Τὸ μῆκος τοῦ τελείως ἀνεπτυγμένου πτηνοῦ εἶναι 50 περίπου ἑκατοστόμετρα. Τὸ ράμφος του εἶναι λευκοϋποκίτρινον καὶ περὶ τὴν βάσιν του φέρει μικρότατα μελανὰ στίγματα. Ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ λαιμὸς εἶναι μελανὰ μὲ φαιοϊῶδες χρῶμα ἐπὶ τῶν παρειῶν. Ἡ ράχις σκοτεινῶς πρασίνη. Τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος κίτρινα μὲ ἐρυθρὰν πλατεῖαν λωρίδα ἐπὶ τῆς κοιλίας. Οἱ πόδες εἶναι φαιοϋποπράσινοι. Δ. Ν. Π.

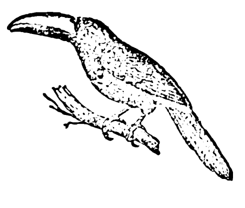

'Αρακάρι τὸ κοινόν.

'Αρακάρυ (Aracary) ἢ *'Αρακουάρυ* (Araquary) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα δοθὲν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ πορθμοῦ, ὅπερ χωρίζει τὴν νῆσον τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ βραζιλιανοῦ νομοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ὁ πορθμὸς οὗτος εἶναι πλήρης σκοπέλων καὶ νησίδων καὶ εἰς πλεῖστα σημεῖα ἀβαθής. Ἐν τούτοις χρησιμεύει ὡς ὅρμος ἀσφαλὴς εἰς μικρὰ πλοῖα. Α. Δ.

ἀρακὰς (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. ἄρακος.

'Αρακάτι (Aracaty) *[Γεωγρ.]*. Ἐμπορικὴ πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς αὐτονόμου πολιτείας Cearà ἔχουσα ἐξαγωγικὸν λιμένα κείμενον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Yaguaribé. Κάτ. 53.800. Δ. Ε. Μ.

'Αρακαχοῦ (Aracajù) καὶ *'Αρακάχα* *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀνατολικῆς Βραζιλίας, πρωτεύουσα τῆς αὐτονόμου πολιτείας τοῦ Σεργκίπε κειμένη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Κοτινγκίμπα. Ἀριθμεῖ 37.410 κατοίκους καὶ ἔχει ἀξιόλογον λιμένα κατέχοντα μίαν τῶν κυριωτέρων θέσεων μεταξὺ τῶν ἐξαγωγικῶν τοιούτων τῆς Βραζιλίας. Δ. Ε. Μ.

'Αρακελιὰν *Κατχατοὺρ* (Araqélian Khatchatour). Ἀρμενοκαθολικὸς συγγραφεὺς (1666—1740), μορφωθεὶς ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς προπαγάνδας ἐν Ρώμῃ. Λαβὼν τὸν τίτλον νουντσίου τοῦ πάπα παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἠναγκάσθη τῷ 1707, λόγῳ βιαίων μέτρων ληφθέντων αὐτόθι κατὰ τῶν Καθολικῶν, νὰ καταφύγῃ εἰς Βενετίαν, ὅπου ἔδρασεν ὡς ἱερεὺς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σταυροῦ καὶ ὡς συγγραφεὺς μέχρι τοῦ θανάτου του (1740).

Μεταξὺ τῶν πολλῶν του συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἔγραψεν ἀρμενιστί, ἀναφέρομεν τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρμενικῆς (Λιβόρνον 1696), ἑρμηνείαν ᾄσματος ᾀσμάτων (Κων)πολις 1700), Ἠθικὴν (Βενετία 1709), Λόγους (Βενετία 2 τ. 1710), «Σύνολον γνώσεων», ἤτοι στοιχεῖα τεχνῶν, ποιήσεως, ρητορικῆς, λογικῆς, φυσικῆς, ἰατρικῆς, πολιτικῆς, ἠθικῆς, μαθηματικῆς, μουσικῆς καὶ μεταφυσικῆς (Βενετία 2 τ., 1711), Ἐγχειρίδιον ρητορικῆς (Βενετία 1713), Σύστημα Θεολογίας (περίληψις τοῦ Θ. Ἀκινάτου, Βενετία 3 τ. 1729—1734). Λατινιστὶ δ' ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξεδόθη ἀρμενιστὶ μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς Μαριὰμ Καρακασιὰν «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν χριστ. τελειότητα» (Βενετία 1733). Ὁ Ἀρακελιὰν συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Μεχιτὰρ (βλ. λ.), ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Βενετίᾳ μονῆς τῶν Μεχιταριστῶν. [Ἴδε *Fr. Tournebize* ἐν Dict. de théol. cath. 1, 1436—8, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ φιλολογία.] Δ. Σ. Μ.

'Αράκη (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5,15,10).

'Αρακια *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (VI, δ, 5) ὡς παρακειμένη τῇ Περσίδι καὶ ἔχουσα συντεταγμένας μῆκ. 90° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 29° Β. Βορείως αὐτῆς κατὰ 15 μιλ. ἀναφέρει ὑπάρχουσαν ἄλλην νῆσον *Σόφθα*. Κατὰ τὸν Müller ἡ σύγχρονος νῆσος *Καρράκ*, ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ εὑρισκομένη εἰς πλάτος 29 15', ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν Ἀρακίαν, ἡ δὲ βορειότερον αὐτῆς νῆσος Κόργκο πρὸς τὴν Σόφθα (χάρτ. XV: Ora Maritima ab Indo ad Euphratem εἰς 3ον τόμον τῶν Ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων. ἔκδ. *Didot*). Ἡ Ἀρακία ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *'Αλεξάνδρου νῆσος*. Σ. Ε. Λ.

'Αρακίντα *Μοριτακὲ* (Arakida Moritake). Ἰάπων ποιητὴς (1472—1549). Εἶναι ὁ δεύτερος ποιητὴς ὁ γράψας *χαϊκάϊ*, ἤτοι τρίστιχα, ὁ πρῶτος στίχος τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ πέντε συλλαβῶν, ὁ δεύτερος ἐξ ἑπτὰ καὶ ὁ τρίτος πάλιν ἐκ πέντε. Α. Δ.

'Αρακλειὰ *[Γεωγρ.]*.—1) Κοινὸν ὄνομα τῆς νήσου *'Ηρακλειᾶς* (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 403β') — 2) Χαρακτηριστική, ὡς γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν ΝΔ ἀκτὴν τῆς Σύρου, κορυφὴ (ὑψόμ. 1004 ποδ., πλάτ. 37°24', μῆκ. 24° 52' ½, χάρτ.: Ἑλληνικὸς «τῆς νήσου Σύρου» ὑπὸ *Νικολ. Κοτσοβίλλη*, 1892 καὶ ἀγγλ. 1542: Syra island ὑπὸ Owen Stanley 1835), ἀποτελοῦσα τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς *Χαρασώνας* τῆς σχηματιζούσης τὸν λιμένα *Φοίνικος* (κοιν. *Δελλαγράτσιας*) πρὸς νότον καὶ τὸν ὅρμον *Γαλησσᾶς* πρὸς βορρᾶν. Σημεῖον συγκεντρώσεως μεγάλου πλήθους καὶ ποικιλίας ἀποδημητικῶν πτηνῶν τὸ φθινόπωρον. Ὀνομάζεται, λόγῳ τῆς διαμορφώσεώς της, καὶ *Σχιστὴ Πέτρα*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

'Αρακλῆ *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἡράκλειον.

'Αράκλης *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀνωγή.

ἀρακλινὸς (ὁ) *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη εἰς τὸν τέως δῆμον Πυλαρέων. Ἔχει ράγας μαύρας, ἀραιὰς μὲ παχὺν φλοιόν, χρησιμοποιουμένας δι' οἰνοπαραγωγήν. Π. Γ. Κ.

Ἄρακλο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀμμώδης γλῶσσα, ἀποτελοῦσα τὸ ΝΔ κέρας τοῦ ὅρμου Κοπραίνης καὶ εἰς 8/10 τοῦ μιλλίου ἀπὸ τῆς κώμης Κοπραίνης προέχουσα. Φάρος σκαρδαμύσσοντος φωτός, λευκοῦ διὰ τὸν ἐλεύθερον πλοῦν καὶ ἐρυθρὸν ἐπὶ τῶν ἀπὸ τῆς γλώσσης Παλματερὸ κινδύνων, ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ 1907 τετρακόσια μέτρα ἔσω τῆς ἄκρας τῆς γλώσσης. Ὁ χάρτης ὅμως 10 τῆς Ἑλληνικῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας, ὑποτυπωθεὶς τῷ 1920, ἀπέδειξε διὰ παραβολῆς πρὸς τὸν ἀγγλικὸν 203 ὑποτυπωθέντα τῷ 1864 ὑπὸ τοῦ Μένσελ, μεγίστας μεταβολὰς εἴς τε τὴν ἀκτογραμμὴν καὶ τὸ ὑφαλοπλαίσιόν της, ὀφειλομένας εἰς τὴν ἰλὺν ἥτις κυλινδεῖται ἀπό τε τοῦ Ἀράχθου καὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ποταμοῦ πεδινῆς τοῦ Κομανοῦ ἐκτάσεως. Διὰ τὰς μεταβολὰς δὲ ταύτας ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἀγκυροβολία φωτοβόλου σημαντῆρος ἐρυθρῶν ἐκλάμψεων, εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν ἀβαθῶν Παλματερό. Πάντως τῷ 1920 καὶ κατὰ τὸν προμνησθέντα ἑλληνικὸν ὑδρογραφικὸν χάρτην, αἱ συντεταγμέναι τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης Ἄρακλο εὑρέθησαν: Πλάτ. 39° 01' 26", μῆκ. 21° 04' 36", τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀράχθου εὑρισκομένων τό γε νῦν ἔχον εἰς 1,5 ΝΔ τῆς γλώσσης, ἐχουσῶν δὲ συντεταγμένας πλάτ. 39° 00' 10" καὶ μῆκ. 21° 03' 30". Ἡ γλῶσσα λέγεται καὶ *Ἄραχλο*. Σ. Ε. Λ.

'Αράκλοβον. Φρούριον μικρόν, ἀλλ' ὀχυρόν, ἐκτισμένον εἰς ἄγνωστον θέσιν εἰς τὰς προσβάσεις τοῦ Λυκαίου ὄρους καὶ προασπίζον τὴν Ἀρκαδικὴν περιφέρειαν τῶν *Σκορτῶν* ἀπὸ ἐπιδρομῶν ἐκ Μεσσηνίας καὶ Ἠλείας. Ὅταν οἱ Φράγκοι ἀπεβιβάσθησαν τῷ 1205 εἰς Ἀχαΐαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν ἀλληλοδιαδόχως τὰ δώδεκα Βυζαντινὰ κάστρα τῆς Πελοποννήσου, ἀναχωρήσαντες ἀπὸ Ἀνδραβίδας, μετὰ τὸ Ποντικὸν τοῦ Κατακώλου, καὶ τὰ τῆς Μεσσηνίας τέσσαρα, ἤτοι Κυπαρισσίας, Μεθώνης Κορώνης καὶ Καλαμῶν ἐσκέφθησαν πρὸς ἀσφαλεστέραν αὐτῶν κατάκτησιν νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ Ἀράκλοβον, ὅπερ κατεῖχεν ὁ Ἕλλην Βουτσαρᾶς, ὁ ἐπιλεγόμενος *Δοξαπατρῆς*, ἄρχων δυνατώτατος καὶ ἀνδρεῖος. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ἔκαμνε πολλὰς ἐφόδους καὶ ἐθανάτωνε τοὺς Φράγκους, ὁ Γουλιέλμος Καμπανέσης ἐπολιόρκησε τὸ Ἀράκλοβον καὶ προέβη εἰς κατάκτησιν τοῦ ὑπολοίπου μέρους. Ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως δὲν φαίνεται σαφῶς ἡ τύχη τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀρακλόβου, μὴ ἁλωθέντος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Καμπανέση. Ἀπὸ τὰς μελέτας τοῦ Δραγούμη ἐξάγεται ὅτι τοῦτο ἐκυριεύθη μετὰ τρία ἔτη ὑπὸ τοῦ Γοδ. Βιλλαρδουίνου, ὅτε ἐκυρίευσεν ἐκεῖνος καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον. Εἰς τὸ κείμενον τὸ ὄνομα τὸ Φραγκικὸν τοῦ Ἀρακλόβου φέρεται Russelebo ἀντὶ Buceleto. Τὸ Ἀράκλοβον ἀπαντᾷ εἰς τὰ χρονικὰ ὡς καθαρῶς πλέον Φραγκικὸν φρούριον μετὰ ὀγδοήκοντα ἔτη (1287—9), ὅτε, τεταγμένον ὑπὸ Ἕλληνα καστελλᾶνον Φιλόκαλον, τὸ ἐπεβουλεύθη ὁ ἐκ Γαλλίας ἐλθὼν Γοδοφρέδος Δεβρυγέρ. Προσποιηθεὶς οὗτος τὸν ἑτοιμοθάνατον εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον, ξενιζόμενος δὲ ἐζήτησε νὰ εἰσαγάγῃ στρατιώτας, ἵνα συντάξῃ τὴν διαθήκην του, ἀλλ' αἴφνης ἐπιπεσὼν κατὰ τοῦ Φιλοκάλου τὸν ἐξεδίωξε. Γενομένης κατόπιν μάχης μεταξὺ τῶν Αὐτοκρατορικῶν, σπευσάντων μετὰ πρόσκλησιν ἐκ Μονεμβασίας, καὶ τοῦ ἐκ Κυλλήνης ἐλθόντος Φράγκου Νικ. Σαιντομέρ, ὁ δειλὸς Δεβρυγέρ, λαβὼν ὑποσχέσεις ἀνταμοιβῆς, παρέδωκεν εἰς τοὺς Φράγκους τὸ Ἀράκλοβον ὅπερ, κατ' ἐπανειλημμένους χαρακτηρισμοὺς τοῦ Χρονικοῦ, «μέσα στὸν τόπο τῶν Σκορτῶν κεῖται καὶ αὐθεντεύει». Ἔκτοτε οὐδὲν σημεῖον ἱστορικὸν περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν, παρέμεινε δὲ μόνον ἀχλυωδῶς ἐν Γορτυνίᾳ ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ἡρωισμοῦ τοῦ *Δοξαπατρῆ*, δι' ὃν ἔγραψε τὸ γνωστὸν αὐτοῦ δρᾶμα ὁ Βερναρδάκης. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

ἀρακόδη (ἡ) (Aracoda) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐνικιδῶν*. Κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: κεφαλικὸς λοβὸς κωνικὸς ἄνευ προσακτρίδων, μυῶν καὶ φυματίων· τὰ δύο ἡμίση τῆς ἄνω σιαγόνος ὅμοια· παρουσία νηματοειδῶν κεραιῶν παρὰ τὰ χείλη· ἀπουσία βραγχιακῆς συσκευῆς. Τὰ κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους τούτου εἶναι αἱ: *ἀρακόδη ἡ ναρδόνειος* (Aracoda Nardonii) ἀπαντῶσα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, *ἡ ἀρακόδη ἡ βραχύπους* (aracoda breviceps) ἀπαντῶσα ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως, καὶ *ἀρακόδη ἡ εὔθραυστος* (Aracoda fragilis) ἰθαγενὴς τῶν βορείων θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

ἀρακοειδῆ (τὰ) (Araceae de Caudole). *[Παλαιοφ.]*. Κατηγορία σπαδικανθῶν μονοκοτυληδόνων φυτῶν, ἥτις παρουσιάζεται κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον ἐν Βραζιλίᾳ καὶ ἐκ τῆς ὁποίας διακρίνεται τὸ εἶδος *ἀρακία brasiliensis* Mart. καὶ Eichler, ὡς καὶ πολλὰ ἀρτίγονα κοσμητικὰ φαρμακευτικὰ εἴδη π. χ. *ἀλοκασία, ἄρον, δρακόντιον, κολοκασία, φιλόδενδρον* κ. κ. ἑ. Θ. Σ.

Ἄρακος (ὁ). Θεότης τις, ἴσως ἡ παρέχουσα τὴν νίκην, γνωστὴ μόνον ἐξ ἐπιγραφῆς Λατινικῆς (C. I. L. 2,4991) ἐπὶ τινος βωμοῦ ἀφιερωμένου εἰς αὐτὴν καὶ ἀνευρεθέντος ἐν Ἁγ. Παύλῳ τῆς Λυσιτανίας τῆς Ἰβηρίας: Araco Aranio|Niceo|Maxuma|Avvi. V. A. S. L. S. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀράκου τούτου δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Aracelium ἐν Κανταβρίᾳ τῆς Ἱσπανίας. Τὸ Aranius τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε προσωνυμία ἐκ τῆς οὐ μακρὰν τῆς θέσεως, ἔνθα ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφή, πόλεως Aranni. Τὸ δὲ Niceus=Νικαῖος ἢ Νίκαιος, ὅπερ παρουσιάζεται συνήθως ὡς ἐπίθετον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἴσως ἐτέθη ἵνα παραβληθῇ τιμητικῶς ὁ Ἀράνιος πρὸς τὸν Δία. Ι. Χ. Δ.

Ἄρακος. Ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐξελέγη ὡς τοιοῦτος κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 406 π.Χ., μὲ τὴν ἐντολὴν ὅμως νὰ παραμείνῃ ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀναπληρωθῇ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κατὰ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας δρῶντος στόλου ὑπὸ τοῦ ἀποστολέως του (ἀναπληρωτοῦ του) Λυσάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐζήτουν μὲν ὡς ναύαρχον καὶ ὁ Κῦρος καὶ αἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Μ. Ἀσίᾳ σύμμαχοι πόλεις καὶ νῆσοι, δὲν ἠδύναντο ὅμως ν' ἀποστείλουν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ νομικοῦ κωλύματος (διότι δὲν ἐπετρέπετο δὶς ὁ αὐτὸς νὰ αἱρεθῇ ναύαρχος). Ὁ Ἄρακος ἀπεστάλη μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὡς μέλος ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις διαγωγὴν τοῦ ἁρμοστοῦ Δερκυλλίδα, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας βραδύτερον ὡς πρεσβευτὴς διὰ νὰ διαπραγματευθῇ συμμαχίαν μετ' αὐτῶν ἐναντίον τῶν Θηβαίων. ΚΑΨ.

ἄρακος (ὁ) *[Βοτ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου εἰς εἶδός τι *βίκου* τῆς οἰκογενείας τῶν ἐλλοβοκάρπων, καὶ εἰδικῶς εἰς τὸν *βῖκον τὸν χνοώδη* κατά τινας βοτανικοὺς καὶ εἰς τὸν καρπὸν τοῦ *πίσου τοῦ ἀρουραίου* κατ' ἄλλους. Παρ' ἡμῖν κοινῶς ὀνομάζεται *ἀρακᾶς* παραλλαγή τις τοῦ πίσου τοῦ ἡμέρου, κ. *μπιζέλι*, ὅπερ διάφορον

Digitized by Google

ὀνομασίαν ἔχει εἰς τοὺς διαφόρους τόπους· οὕτως ἐν Αἰγίνῃ *ἀρακᾶς* λέγεται τὸ εἶδος *λάθυρος ὁ ἐρέβινθος* (Lathyrus cicera), ἐν Θήρᾳ δὲ τὸ εἶδος *λάθυρος ὁ ἥμερος* (Lathyrus satirus), ἐξ οὗ παράγεται δι' ἀποφλοιώσεως καὶ τριβῆς εἰς εἰδικοὺς μύλους ἡ γνωστὴ *φάβα*. Δ. Ν. Π.

ἀρακουϊακὴ *γλῶσσα* (aracujaic). Νεκρὰ γλῶσσα ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἥτις ὡμιλεῖτο ἐν τῷ νομῷ Μπάχια τῆς Βραζιλίας. Α. Δ.

Ἀράκς (Araks) *[Γεωγρ.]* βλ. Ἀράς.

Ἀρακτσέγιεφ (Araktcheiev), *Ἀλέξης-Ἀνδρέγιεβιτς*. Ρῶσος στρατηγὸς (1769—1834). Ἦτο εὐνοούμενος τοῦ τσάρεβιτς Παύλου τοῦ γενομένου βραδύτερον αὐτοκράτορος καὶ ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως διοικητὴς τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἀρχηγὸ τῆς ἀστυνομίας. Εἰς τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Παύλου περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἐμερίμνησε διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, περὶ τὰ τέλη ὅμως τῆς ζωῆς παρητήθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς Νεάπολιν. Χ. Δ.

Ἀρακυνθίων *(τέως δῆμος—) [Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν απαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας 9 δήμων, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ'. Οὗτος περιελάμβανε τὰς περιφερείας τῶν νῦν Κοινοτήτων *Ἀλεσιῶν, Ἀνδριανίτσας, Βελητῶν, Λ βιτσίου, Εσωχωρίων, Καστανιᾶς, Κοτρώνης, Κουκκιστῆς, Προυσσοῦ* καὶ *Σαρκινίου* μὲ ἕδραν τὸν Προυσσόν. Δ. Ε. Μ.

Ἀράκυνθος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ὄρος τῆς Ἀττικῆς *Λέξι. Ἐμπειρ.)*.—2) Ὄρος τῆς Βοιωτίας.

—**Ἀράκυνθος** κοιν. *Ζυγὸς [Γεωγρ.]*. Ὁ ὅρος ἐκτεινόμενον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεσολογγίου τῆς Αἰτωλίας, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐήνου, διακοπτόμενον ὑπὸ τῆς κοιλάδος τῆς περιφήμου *Κλεισούρας* καὶ καταλῆγον εἰς τὰ παρὰ τὸν Ἀχελῷον χθαμαλά, ὁπόθεν σήμερον διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ *Ζυγοῦ* μήκους δέκα καὶ πλέον μιλίων, ἄλλοῦ ὑψουμένη καὶ ἄλλοῦ χαμηλουμένη, οὐδαμοῦ ὑπερβαίνει τὰ 1000 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν. Διάφορον ὅλως σύστασιν ἔχουσιν αἱ δύο κλιτύες τοῦ ὄρους. Ἡ πρὸς νότον καὶ τὴν θάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου κλιτὺς εἶναι πετρώδης, γυμνὴ καὶ ἀνιαρὰ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν (ἐδῶ ἄλλοτε ἤκμασαν αἱ διηρηκαὶ πόλεις *Πλευρῶν* καὶ *Καλυδών*) Ἡ πρὸς βορρᾶν κατὰ τὴν πλουσίαν αἰτωλικὴν πεδιάδα καὶ τὴν Τριχονίδα ἐστραμμένη κλιτύς, ἡμέρα καὶ μὲ ὁπτίμους πτυχώσεις κατερχομένη, εἶναι χάρμα ὀφθαλμῶν. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ζυγοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τις κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ φθινοπώρου, ὅταν ὁ ἥλιος ἐν εὐδίᾳ ἡμέρᾳ εὑρίσκεται εἰς τὴν δύσιν του. Λεπτότατος μολυβδόχρους πέπλος ὁμίχλης καλύπτει τὰ πυκνότατα τῆς δρυὸς δάση, τῶν ὁποίων τὸ φύλλωμα, ἐν παρακμῇ ἤδη εὑρισκόμενον, μεταλλάσσει τὸ πρασινόχρουν διὰ τοῦ εἰς τὸ κίτρινον ἀποκλίνοντος χρωματισμοῦ. Τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου διαγράφει μια σειρὰ ἀκμαζόντων συνοικισμῶν, τοὺς ὁποίους διήκει ἁμαξιτὴ ὁδός. Οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι ἀντικατέστησαν ἀρχαίους τοιούτους, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ *Τριχόνιον* ἐθεωρεῖτο μία τῶν σπουδαιοτέρων αἰτωλικῶν πόλεων, ἥτις ἔδωκε καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους «στρατηγούς», «ἱππάρχους» καὶ «γραμματεῖς» εἰς τὸ «κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν».

Ἐνῷ πρὸς τὰς βορείους ταύτας κλιτὺς τοῦ Ζυγοῦ σκορπίζεται τῆς γῆς ἡ εὐφορία μὲ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς ἐλαίας, τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν περιφήμων καπνῶν «καπνὰ Ἀγρινίου», πρὸς τὰς ἀντιθέτους συνεγράφη ἡ ἀθάνατος ἱστορία τῆς θρυλικῆς πολιορκίας καὶ πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου μὲ τὴν ἡρωϊκὴν τῶν πολιορκουμένων ἔξοδον. Κατὰ τοὺς πρόποδας τῶν κλιτύων τούτων τοῦ Ζυγοῦ σῴζονται τὰ ἐρείπια τῶν ὁμηρικῶν πόλεων *Καλυδῶνος* καὶ *Πλευρῶνος*, παλαιᾶς καὶ νέας, οὐδόλως δὲ παράδοξον τὸ ἐκ δρυῶν δάσος, τὸ ἐπάνωθεν τῆς παρὰ τὸν Εὔηνον Καλυδῶνος, ἐκεῖ ὅπου σήμερον τὸ χωρίον *Κουδούνι*, νὰ εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ δάσους ὅπου διῃτᾶτο ὁ τῆς μυθολογίας Καλυδώνιος κάπρος.

Εἰς πολλὰ δημώδη τραγούδια ἀναφέρεται ὁ *Ζυγός*, ὁ δὲ Μεσολογγίτης ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς ὕμνησε τὰ κάλλη του.

Τὸ ὄρος τὸ ἀναφέρει ὁ Στράβων (ἐν Β βλ. Ι. 450 § 4): «Ἔχει δὲ καὶ ἡ Αἰτωλία μέγιστον μὲν ὄρος τὸν *Κόρακα συνάπτοντα* τῇ Οἴτῃ. Τῶν δ' ἄλλων ἐν μέσῳ μὲν μᾶλλον τὸν *Ἀράκυνθον*, περὶ δν τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα συνῴκισαν....» Ζήτημα ὅμως εἶναι, ἂν τὸ σημερινὸν ὄρος Ζυγὸς συμπίπτει μὲ τὸ ἀρχαῖον Ἀράκυνθος. Αἱ ἀμφιβολίαι ἐξάγονται ἐκ τοῦ καθορισμοῦ τῆς τοποθεσίας του ὑπὸ τοῦ Στράβωνος: «ἐν μέσῳ μὲν μᾶλλον (τῆς Αἰτωλίας)», ὅστις δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰ πράγματα. Λυσιφωνότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν θὰ ἦτο ἂν παραδεχθῇ τις ὡς ἀρχαῖον *Ἀράκυνθον* τὸ αὐθαίρετως ὑπὸ τῶν γεωγράφων ὀνομασθὲν *Παναιτωλικὸν* κοιν. *Ἀραποκέφαλα*). Τὸ δεύτερον τοῦτο καὶ ὑψηλὸν ὄρος εἶναι (ὕψ. σχεδὸν 2000 μ.) καὶ τὴν Αἰτωλίαν ἅπασαν τέμνει ἐν «μέσῳ μᾶλλον», ἀλλά, τὸ καὶ σπουδαιότερον, παρ' οὐδενὸς συγγραφέως ἀναφέρεται. Αὐθόρμητος προβάλλεται ἡ ἀπορία, ὅταν ἀναγινώσκῃ τις τὸν Στράβωνα, πῶς δὲν γίνεται λόγος μετὰ τὸ «μέγιστον ὄρος» τῆς Αἰτωλίας, τὸν *Κόρακα*, διὰ τὸ σήμερον λεγόμενον «*Παναιτωλικόν*», γίνεται δὲ λόγος διὰ τὸ βουνὸν μᾶλλον παρὰ ὄρος (ὕψος 943 μ.) Ζυγὸν ὡς περὶ Ἀρακύνθου.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο κλονίζεται ἐκ τῆς φράσεως: «περὶ ὃν τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα συνῴκισαν», συμφωνούσης ἐντελῶς πρὸς τὰ πράγματα· διότι πράγματι ἡ νεωτέρα *Πλευρὼν* (τῆς Κυρὰ Ρήνης τὸ Κάστρο) εὑρίσκεται εἰς τὰς νοτίους κλιτῦς τοῦ Ζυγοῦ. Ἀλλ' ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Στράβων δὲν εἶδε παντάπασι τοὺς τόπους τοὺς ὁποίους περιέγραψεν, ἀντλήσας ἐκ πληροφοριῶν παλαιοτέρων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, δυνάμεθα νὰ μὴ ἀποδώσωμεν ἰδιαιτέραν σημασίαν. Τὸ «περὶ ὃν» δύναται ἄλλως τε νὰ ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὸ μακρότερον τῆς Πλευρῶνος κείμενον σημερινὸν Παναιτωλικὸν (ἔναντι τοῦ Ζυγοῦ, εἰς ἀπόστασιν 4 ὡρῶν μόλις).

Εἰς τὴν αὐτὴν ἀσάφειαν περιπίπτει ὁ Στράβων περιγράφων τὰ κατὰ τὴν Καλυδῶνα καὶ τὸν Εὔηνον ποταμόν. Δ. Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀράλ *[Γεωγρ.]*. Μεγάλη λίμνη, ἢ μᾶλλον ἐσωτερικὴ θάλασσα τῆς δυτικῆς Ἀσίας, κατέχουσα τὴν τρίτην μετὰ τὴν Ἀσιατικὴν Κασπίαν καὶ τὴν ἀμερικανικὴν Ἄνω Λίμνην (Lake Superior) θέσιν ἐν τῷ κόσμῳ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος. Κεῖται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν στεππῶν τοῦ Κιργκὶζ καὶ τοῦ Τουρκεστάν, ἐν ὕψει μέτρῳ 49 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Εὐξείνου καὶ 74 ὑπὲρ τὴν τῆς Κασπίας, ἀφ' ἧς ἀπέχει 250 χιλιόμετρα, καὶ χωρίζεται ὑπὸ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ *Οὐστ-Γιούρτ*. Καταλαμβάνει ἔκτασιν 67769 τετρ. χμτρ., συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν πολυαρίθμων, ἐν τῷ νοτίῳ ἰδίως μέρει, ἐν αὐτῇ νησίδων, ἔχει δὲ μέγιστον βάθος 70 μ. Δέχεται τὰ ὕδατα καὶ τὰς προσχώσεις τῶν μεγάλων ποταμῶν *Σὺρ-Ντάρια* καὶ *Ἀμοῦ Ντάρια*, ἔχει ὕδωρ ἁλμυρόν, οὐχὶ ὅμως εἰς ὅμοιον βαθμὸν μὲ τὸ τῆς θαλάσσης, λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ποταμίων. Ἐν αὐτῇ ἐνδιαιτῶνται διάφοροι ἰχθύες ἐν ἀφθονίᾳ, συμβαίνουσι δὲ συχνὰ τρικυμίαι. Ἡ μεγαλυτέρα τῶν νησίδων εἶναι ἡ τοῦ *Νικολάου* (45" Β. πλ.) ἀνακαλυφθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1848 [βλ. καὶ λ. Ἀσία]. Δ.Ε.Μ.

Ἄραλδος (Harald)· βλ. Χάραλντ.

Ἀράλη *[Γεωγρ.]* βλ. Ἀράλ.

Ἀραλὴκ *Μπουρούν [Γεωγρ.]* βλ. Μύτικα.

ἀραλία (ἡ) (Aralia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραλιωδῶν*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα. Τὰ ἄνθη των εἶναι πενταμερῆ, ἁπλᾶ ἢ σύνθετα καὶ διατεταγμένα κατὰ σκιάδιον. Οἱ καρποὶ εἶναι μικραὶ δρῦπαι καὶ περικλείουσιν ἓξ πυρῆνας. Φύονται εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν, τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 60 εἴδη ὧν τὰ πλεῖστα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ φυτά. Γνωστότερα εἴδη εἶναι:

Ἀραλία ἡ ἀκανθώδης (Aralia spinosa). Εἶναι δενδρύλλιον ἰθαγενὲς τῆς Καρολίνων νήσων καὶ διακρίνεται ἐκ τοῦ ἀκανθώδους κορμοῦ καὶ τῶν φύλλων του. Ἡ ῥίζα του χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φαρμακευτικήν.

Ἀραλία ἡ κρεμαμένη (Aralia racemosa), ἥτις καλλιεργεῖται ὡς καλλωπιστικὸν φυτὸν ἐν Εὐρώπῃ.

Ἀραλία ἡ ἐδώδιμος (Aralia edulis) Καλλιεργεῖται ἐν Κίνᾳ καὶ Ἰαπωνίᾳ ὡς φυτὸν ἐδώδιμον καὶ

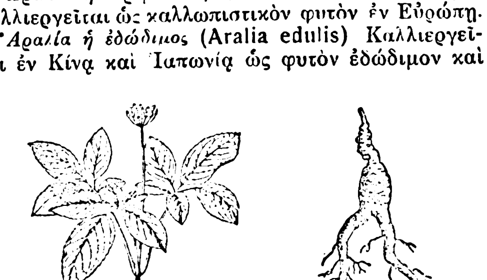

Ἀραλία ἡ Γιντσέγκη (κλάδος καὶ ῥίζα).

οἱ νεαροί του βλαστοὶ θεωροῦνται ὡς γλυκυτάτη καὶ ὑγιεινὴ τροφή. Εἶναι γνωστὴ ἐν Κίνᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Dotooki* καὶ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Udô*

Ἀραλία ἡ παπυροφόρος (Aralia papyrifera). Εἶναι ἰθαγενὲς δενδρύλλιον τῆς νήσου Φορμόζας καὶ ἡ ἄφθονος ἐντεριώνη της χρησιμοποιεῖται ἐν Κίνᾳ καὶ Ἰαπωνίᾳ διὰ τὴν κατασκευὴν εἰδικοῦ πολυτελοῦς χάρτου, γνωστοῦ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα «χάρτης τῆς ὀρύζης», καταλληλότατος διὰ τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν κατασκευὴν τεχνητῶν ἀνθέων, δι' ὧν αἱ γυναῖκες τῶν χωρῶν τούτων κοσμοῦσι τὴν κόμην των. Εἴς τινα μέρη τῆς Ἰαπωνίας αἱ ῥίζαι τοῦ φυτοῦ τούτου χρησιμεύουν ὡς καρδιοτονωτικὸν καὶ αἱμοστατικὸν φάρμακον.

Ἀραλία ἡ Γιντσέγκη (Aralia Ginceng). Πόα ἰθαγενὴς τῆς Κίνας ἧς αἱ ῥίζαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακευτικήν.

Ἀραλία ἡ Βεῖτχειος (Aralia Veitchii). Θάμνος ἰθαγενὴς τῆς Νέας Καληδονίας. Καλλιεργεῖται ὡς κοσμητικόν. Καὶ ἄλλα. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτ.]* Τὰ ἀπολιθωμένα φύλλα τῶν φυτῶν τούτων τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου εἶναι ἁπλᾶ ἢ διττῶς πτερόνευρα, παλαμόνευρα ἢ ῥιπιδόνευρα. Τὰ νεῦρα τῶν φύλλων τῆς πρώτης κατηγορίας τέμνονται ἀπὸ τῶν τῆς δευτέρας ὑπὸ γωνίαν 50—60°, ἐνῷ τὰ τῆς τρίτης εἶναι καμπτόδρομα. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἀραλία Hercules* Sap., *A palaeocarpa* Sap *A discoidea* Sap., ἐκ τοῦ Ἀρμισάν, *A. notata Lester* Ward. ἐκ τῆς Μοντάνας, τῆς ὀλιγοκαίνου διαπλάσεως, καὶ *A. spinosa* L. ἐκ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Θ. Σ.

—**ἀραλίας** *ῥίζα* (radix Araliae) *[Φαρμακογν.]*. Εἶναι ἡ ῥίζα ἑνὸς ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ φυτοῦ *ἀραλία* ἰθαγενοῦς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Καναδᾶ καὶ τῆς Πενσυλβανίας, τοῦ *Aralia quinquefolia* Dec. καὶ Pl. (seu Panax quinquefolium). Αἱ ῥίζαι τοῦ φυτοῦ τούτου φέρονται ὑπὸ τὴν μορφὴν κυλινδρικῶν τεμαχίων ἀτρακτοειδῶν ἢ ἐξωγκωμένων, κιτρινωπῶν, φερόντων κατὰ μῆκος ῥαβδώσεις, σημειουμένας δι' ἐγκαρσίων προσκεφαλαίων ἐκ γνοφάλου. Τὰ θραύσματα αὐτῶν εἶναι σαφῆ· ὀσμὴν ἔχουν ἀρωματικήν, ἐξεταζόμενα δὲ εἰς ἐγκαρσίας τομὰς αὐτῶν παρουσιάζουν στενὸν φελλόστρωμα, φλοιῶδες παρέγχυμα, εἰς ὃ ἀφθονοῦσιν ἐκκριτικοὶ πόροι ἐλαιορητίνης, ὅπερ διατρέχεται ὑπὸ τῆς βίβλου καὶ ὑπὸ ἐντεριωνίων ἀκτίνων. Συστατικὰ τῆς ῥίζης τῆς ἀραλίας εἶναι γλυκοζίτης τις, ἡ *παναχιλόνη* ἢ *παναχιλονίνη* ($C_{24}H_{25}O_8$), ῥητινώδεις καὶ πεκτινικαὶ οὐσίαι. Αἱ ῥίζαι τῆς ἀραλίας ἀναγράφονται ἐνίοτε ὡς λαϊκὸν ἀντιπυρετικὸν φάρμακον καὶ κατὰ τοῦ ἰκτέρου καὶ κατὰ τῶν χολολίθων.

Τὴν αὐτὴν χρῆσιν ἔχουν καὶ αἱ ῥίζαι τῆς *Aralia naudicalis* L., ἥτις εἶναι φυτὸν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἐνέχει δὲ αἰθέριον ἔλαιον ἀναγραφόμενον ὡς διαφορητικὸν καὶ χρησιμεύει καὶ πρὸς νοθείαν τῆς σαλσαπαρίλλης. Κ. Γ. Μ.

ἀραλιίνη (Araliin) *[Φαρμακογν.]*. Γλυκοζίτης ἐνεχόμενος εἰς τὸν φλοιὸν τοῦ φυτοῦ *ἀραλία ἡ ἀκανθώδης (Aralia spinosa)*. Εἶναι κρυσταλλικὸν σῶμα καὶ ἀποτελεῖται ἐκ σακχάρου καὶ ἀραλιετίνης. Κ. Γ. Μ.

ἀραλίκι (τό)· εὐκαιρία, ἄδεια: «Δὲν ηὗρα ἀραλίκι νὰ πάρω νερό, νὰ ἀλέσω» κτλ. Δ. Ν. Λ

ἀραλίνη (Aralin) *[Φαρμακογν.]*. Γλυκοζίτης ἐξαγόμενος ἐκ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ *Aralia japonica*, συγκείμενος δὲ ἐκ σακχάρου καὶ ἀραλιδίνης. Κ. Γ. Μ.

ἀραλιόφυλλον (Araliophyllum Debey) *[Παλαιοφ.]*. Γένος χωριστοπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀραλιωδῶν*, οὗτινος εὑρίσκονται τ' ἀπολελιθωμένα φύλλα εἰς τὰ νεοκρητιδικὰ στρώματα τοῦ Χάλδεμ τῆς Βεστφαλίας ὡς καὶ εἰς τὴν κατωτέραν ἠώκαινον διάπλασιν τοῦ Γκελίνδεν, ἅτινα ὑπὸ τοῦ Schimper καταλέγονται, ὡς συγγενῆ πρὸς τὸν *ἑλλέβορον*, εἰς τὰ *ῥανουγκουλώδη*, ἐνῷ ὑπὸ τοῦ Schenk θεωροῦνται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὰ *ἀραλιώδη*. Ἐπὶ τέλους ὁ Fontaine δέχεται τὴν ἐμφάνισιν τοῦ *ἀραλιοφύλλου* ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ποταμοῦ τῆς νεοκωμικῆς διαπλάσεως τοῦ παλαιοκρητιδικοῦ συστήματος. Θ. Σ.

ἀραλίοψις (Araliopsis Heer) *[Παλαιοφ.]*. Γένος χωριστοπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀμπελωδῶν* (vitaceen), οὗτινος τ' ἀπολιθωμένα φύλλα ἅτινα εὑρίσκονται εἰς τὴν κρητιδικὴν διάπλασιν τοῦ Κάνσας καὶ τὰ ὁποῖα καταλέγονται μέχρι τοῦδε εἰς τὸν κισσίτην ἀνήκουσιν ὄντως εἰς τὸ γένος *ἀραλίοψις* κατὰ τὸν Lesquereux. Θ. Σ.

ἀραλιώδη (τά) (Araliaceae) *[Βοτ.]*. Φυτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*. Εἶναι δενδρύλλια ἀναρριχώμενα ἢ δένδρα καὶ σπανιώτατα πόαι. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐναλλασσόμενα καὶ τὰ ἄνθη των μικρότατα κατὰ σκιάδιον, κορύμβους ἢ στάχυς διατεταγμένα. Ὁ κάλυξ ἀποτελεῖται ἐκ πέντε ἕως δέκα πετάλων. Οἱ στήμονες εἶναι ὁμοιάριθμοι ἢ ἀκριβῶς διπλάσιοι πρὸς τὰ πέταλα. Οἱ στῦλοι φέρουσιν ἁπλᾶ στίγματα. Οἱ καρποὶ των εἶναι σαρκώδεις ἢ δρυπώδεις. Τὰ σπέρματα περικλείουσι μικρότατον ἔμβρυον ὅπερ εὑρίσκεται κατὰ τὴν κορυφὴν τούτων. Τὰ ἀραλιώδη ἔχουσι μεγίστην συγγένειαν πρὸς τὰ *σκιαδανθῆ*, τινὰ μάλιστα γένη δὲν διαφέρουσι παρὰ μόνον κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ καρποῦ των.

Ἡ οἰκογένεια τῶν ἀραλιωδῶν περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα, τά: *ἀραλία* (Aralia),

Digitized by Google

κισσός (Hedera), θάμνοι ἀειθαλεῖς, *ὀρεοπάναξ* (Oreopanax), θάμνοι καὶ δένδρα ἰθαγενῆ τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς, *πάναξ* (Panax), θάμνοι ἰθαγενεῖς τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἰάβας, *πολύσκιον* (Polyscias), θάμνοι ἢ δένδρα τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ἀρχιπελάγους, *φατσία* (Fatsia), θάμνοι ἰθαγενῆ τῆς Ἰαπωνίας καὶ Κίνας, *ψευδοπάναξ* (Pseudopanax), θάμνοι ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς Νέας Ζηλανδίας κτλ. Δ. Ν. Π.

—[*Παλαιοφυτ.*] Ἡ ὁμογένεια τῶν *ἀραλιωδῶν* ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ νεοκρητιδικοῦ σποραδικῶς καὶ ἔσχε τὴν μεγίστην ἐξάπλωσιν καὶ ἐξέλιξιν κατὰ τὴν τριτογενῆ διάπλασιν καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον περίοδον. Ταύτης τὰ φύλλα, ἅτινα πολλάκις ἐξικνοῦνται εἰς σημαντικὸν μέγεθος, εἰσὶν οὐ μόνον πολὺ ποικίλως διαμεμελισμένα, ἀλλὰ καὶ διαφοροτρόπως ὑπὸ νεύρων διεσχισμένα. Εἶναι δὲ φυτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τροπικά, ὑποτροπικὰ καί τινα τῆς συγκεκερασμένης ζώνης ὡς καὶ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς κουσσονίας ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας. Ἐκτὸς τῶν πολυαρίθμων ἀπολελιθωμένων φύλλων ἀνευρίσκονται καί τινες καρποὶ ἐν ἀρίστῃ καταστάσει διατετηρημένοι. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ γένη *ἑδέρα, ἀραλία, κουσσόνια* ὡς καὶ τὰ ἀρτίγονα (περὶ ὧν ἀνωτέρω). Θ. Σ.

Ἀράλντι (Araldi), ***Ἀλέξανδρος***. Ζωγράφος Ἰταλὸς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος γεννηθεὶς ἐν Πάρμῃ. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Τζιοβάννι Μπελλίνι καὶ ἐζωγράφησε πολλὰς ἁγιογραφίας σωζομένας εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Πάρμης. Ἐκ τούτων ἀξιομνημόνευτος εἶναι ὁ «Εὐαγγελισμός». Χ. Δ.

Ἀραλοῦ. Ὁ Ἅδης, τὸ βασίλειον τῶν νεκρῶν τῆς ἀρχαίας βαβυλωνιακῆς θρησκείας, ὁ τόπος «ὁ ἄνευ ἐπανόδου» καὶ τοῦ αἰωνίου σκότους.

Ἀραλτσὺ (Araltsy). Λαὸς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Τὰ ρωσικὰ χρονικὰ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος σημειοῦσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τὰς τουρκικὰς νομαδικὰς φυλάς, αἵτινες ἔζων εἰς τὸ κάτω λεκανοπέδιον τοῦ Ἀμοῦ-Ντάρια παρὰ τὴν θάλασσαν τοῦ Ἀράλ. Α. Δ.

Ἄραμ (Aram), ***Εὐγένιος***. Ἄγγλος σοφὸς γεννηθεὶς ἐν Pamsgill τῆς Ὑόρκης (1710—1759). Ἦτο υἱὸς κηπουροῦ καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Λονδίνῳ τῷ 1734 ἀφωσιώθη εἰς τὰς ἐπιστήμας. Κατεγίνετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν σύνταξιν λεξικοῦ τῆς κελτικῆς, ἀγγλικῆς, ἑλληνικῆς, λατινικῆς καὶ ἑβραϊκῆς γλώσσης, ὅτε συνελήφθη τῷ 1758 ὡς διαπράξας πρὸ δεκατετραετίας φόνον ἕνεκα ζηλοτυπίας. Ἀποδειχθείσης ἀληθοῦς τῆς κατηγορίας ταύτης, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη ἐν Ὑόρκῃ τῷ 1759.

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὅτε κατεγράφη ἡ μικρά του περιουσία, ἀνευρέθη τὸ πολύτιμον ὑλικὸν τοῦ λεξικοῦ του καὶ αἱ σοφαὶ γλωσσολογικαί του μελέται. Ἡ καταδίκη του εἰς θάνατον δι' ἔγκλημα διαπραχθὲν πρὸ δέκα τεσσάρων ἐτῶν καὶ ἐν στιγμῇ παραφορᾶς ὑπ' ἀνδρὸς γενομένου ἔκτοτε σοφοῦ καὶ μὴ ὄντος ἐγκληματίου ἐξ ἐνστίκτου, ἐκρίθη ὄχι μόνον ὑπερβολική, ἀλλὰ καὶ ἐδυσφήμησε τὴν ἀγγλικὴν δικαιοσύνην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐγράφησαν ἄπειρα βιβλία περὶ τῆς θλιβερᾶς ταύτης ὑποθέσεως, κατακρίνοντα τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου, ἐχρησίμευσε δὲ αὕτη ὡς ὑπόθεσις τοῦ μυθιστορήματος «Εὐγένιος Ἄραμ» τοῦ Μπούλβερ Λύττον, ὅπερ μεταφρασθὲν εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας προεκάλεσε ζωηροτάτην πανταχοῦ συγκίνησιν καὶ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Ἄγγλου σοφοῦ. Θ. Β.

Ἀράμ βλ. λ. Ἀραμαῖοι.

Ἀράμ. Πολεμικὸς γενναιότατος ἡγεμὼν τῶν Ἀρμενίων, βασιλεύσας ἐπὶ 58 ἔτη, ἐκ τῆς δυναστείας τῶν *Αἰγανίων*. Κατ' ἀρχὰς ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μηδείας Νιουκὰρ ὅστις εἶχεν εἰσβάλει εἰς Ἀρμενίαν. Ὁ Ἀρὰμ ἐπιτεθεὶς ἐναντίον του οὐ μόνον τὸν συνέλαβε καὶ τὸν καθήλωσεν ἀπὸ τοῦ μετώπου ἐφ' ἑνὸς τοίχου ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐκυρίευσε καὶ πᾶσαν τὴν χώραν αὐτοῦ. Ὁμοίως ἐφόνευσε καὶ τὸν ἐπιδραμόντα εἰς Ἀρμενίαν Βαβυλώνιον ἡγεμόνα Παρσὰμ ὑποτάξας μέγα μέρος τῆς Ἀσσυρίας. Κατόπιν ἐπροχώρησε πρὸς Ἀνατολὰς καὶ κατέκτησε τὴν Καππαδοκίαν ἔνθα ἀφῆκεν Ἀρμένιον διοικητήν, ὅστις ἔκτισεν ἐκεῖ πόλιν, ἣν ὠνόμασε Μεσέγ εἶναι δὲ αὕτη ἡ σημερινὴ Καισάρεια. Ὁ Ἀρὰμ κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ηὔξησε μεγάλως τὰς κτήσεις τῆς Ἀρμενίας, κατά τινας δὲ ἐξ αὐτοῦ ἔλαβεν αὕτη τὸ σημερινὸν τῆς ὄνομα, ἀντὶ τοῦ παλαιοτέρου Ἀϊουσδὰν (βλ. καὶ λ. Ἀραρὰτ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]). Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

Ἀρὰμ-Σάχ. Ἡγεμὼν τῆς Δελχῆ (Ἰνδικῆς). Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τὸ 607ον ἔτος τῆς Ἐγίρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του *Κουτπ-ἐτ-ντίν*, ἀλλ' ἐξεθρονίσθη μετὰ ἓν ἔτος ὑπὸ τοῦ ἀπελευθέρου γαμβροῦ του *Σὲμς-ἐτ-ντίν*. Ν. Μ.

Ἀραμά, *Ἰσαὰκ μπὲν Μωσσέ*.— Ραββῖνος συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἰσπανίᾳ τῷ 1420, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1494 ἐν Νεαπόλει. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του γνωστότατα εἶναι τά: «Ἀκεδὰθ-Ἰσχάκ» καὶ «Χαζοὺθ-Κασσά».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Winter-Wünsche*: Judische litteratur, τόμος Β' 91.. Γ. ΕΛ.

Ἀραμαγιόνα (Aramayona) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰσπανίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀλάβας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῇ παραποτάμου τοῦ Ντέβα. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι θειοῦχοι καὶ ἀλκαλικαὶ ἰαματικαὶ πηγαί.

Ἀραμαθὰ (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Περαίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (8, 15, 3.5). Α. Δ.

ἀραμαϊκός, *—ή —όν*· ὁ τῶν Ἀραμαίων· «*ἀραμαϊκὴ θρησκεία*» (βλ. λ. Ἀραμαῖοι).

Ἀραμαῖοι. Τὸ σημιτικὸν *Ἀράμ*, ὁ δηλοῖ κυρίως τὸν «ὑψηλόν», χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁτὲ μὲν ὡς κύριον ὄνομα διαφόρων προσώπων, ἐξ ὧν τὸ σημαντικώτατον εἶναι ὁ περιπτότοκος υἱὸς τοῦ Σήμ, ὁ γενάρχης τῶν *Ἀραμαίων* (Γεν. ι'. 22, Α' Παραλ. α' 17), ὁτὲ δ' ὡς κύριον ὄνομα εἴτε τῆς βορείου καὶ μέσης Συρίας, καλουμένης οὕτω (*Ἀράμ*=ὑψηλὴ χώρα, ὀροπέδιον) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *Χαναὰν* (=χθαμαλή, βαθύπεδον), εἴτε συνεκδοχικῶς εἰς δήλωσιν τῆς ὅλης ὑπὸ τῶν Ἀραμαίων κατοικουμένης χώρας, εἴτε καὶ διαφόρων ἄλλων τμημάτων αὐτῆς (*Ἀρὰμ Νταμμέσεκ*, *Ἀρὰμ Ναχαραεὶμ* κλπ.). Τὸ δὲ *Ἀραμαῖοι* εἶναι ὄνομα περιληπτικὸν ὡρισμένης κατηγορίας νομαδικῶν φύλων σημιτικῆς καταγωγῆς (ὅπερ ὑποδηλοῦται ἐν τῇ Γενέσει διὰ τῆς ἐκ τοῦ Σὴμ καταγωγῆς τῶν Ἀράμ), ἅτινα κατὰ τὴν 6' π. Χ. χιλιετηρίδα καὶ δὴ κυρίως ἀπὸ τοῦ ΙΕ' — Η' αἰῶνος ἀπὸ τῆς στεππώδους Συροαραβικῆς ἐρήμου ὁρμώμενα εἰσώρμησαν κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὰς στέππας τῆς Μεσοποταμίας, εἶτα δ' ἐκεῖθεν ἐστράφησαν πρὸς τὰς πεπολιτισμένας χώρας τῆς παραμεσογείου Ἀσίας, τάς τε πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Δυσμὰς κειμένας. Οὗτοι εἶναι οἱ *Ἀριμοὺ* τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ οἱ *Ἀρλαμὶ* τῶν πινακίων τῆς Ἀμάρνας. Οἱ δὲ Ο' ἑρμηνευταὶ τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἐν τῷ Βουλγάτᾳ, ἀκολουθοῦντες τοὺς Ἕλληνας, τὸ μὲν *Ἀρὰμ* ἀποδίδουσι συνήθως διὰ τοῦ *Συρία* (Syria), τοὺς δὲ κατοίκους αὐτοῦ ὀνομάζουσι *Σύρους* (Syri).

Ἡ χώρα τῶν Ἀραμαίων, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγίστης ἐξαπλώσεως αὐτῶν, ὡρίζετο πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τοῦ Ταύρου, Ν. Δ. ὑπὸ τῆς ἐρήμου, Δ. ὑπὸ τῆς Παλαιστίνης καὶ τοῦ Λιβάνου καὶ Α. ὑπὸ τοῦ Χαμποὺρ (Μεσοποταμία). Ὡς ἐπὶ μέρους δὲ τμήματα αὐτῆς ἀναφέρει ἡ Π. Διαθήκη τὸ *Ἀρὰμ Ναχαραεὶμ* (Ἀρὰμ τῶν δύο ποταμῶν), ὅπερ ἀπετέλει τὴν ἀνατολικωτάτην τοῦ Ἀρὰμ ἐπαρχίαν, τὸ *Ἀρὰμ Μααχά*, τὸ *Ἀρὰμ Νταμμέσεκ* (Ἀρὰμ τῆς Δαμασκοῦ), τὸ *Ἀρὰμ Μπὲθ Ρεχὸμπ* καὶ τὸ *Ἀρὰμ Σομπά*.

Ἱστορία.—Τὰ ἀραμαϊκὰ φῦλα ἐν τῇ σπουδῇ αὐτῶν, ὅπως εἰσελάσωσιν ἀπὸ τῶν στεππῶν πρὸς τὰς πεπολιτισμένας χώρας τῆς ἐγγὺς Ἀσίας, περιῆλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἀνατολὰς μὲν πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους, πρὸς δυσμὰς δὲ πρὸς τοὺς Χετταίους καὶ βραδύτερον καὶ πρὸς τοὺς Ἑβραίους.

Ἡ κατάρρευσις τῆς ἀσσυριακῆς δυνάμεως ἐν ἔτει 1275 π.Χ. ηὐνόησε τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀραμαϊκοῦ στοιχείου. Ἀλλ' ὁ Τιγλὰθ-Πιλεσὰρ ὁ Α', ἐφ' οὗ ἀνεβίωσεν ἡ ἀσσυριακὴ ἰσχὺς (1118—1093), ἀνεχαίτισε τὴν πρὸς ἀνατολὰς πρόοδον τῶν Ἀραμαίων, οἵτινες ἔκτοτε ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις καὶ κυρίως πρὸς τὴν βόρειον Συρίαν, ἔνθα καὶ ἐνισχύθησαν σημαντικῶς διὰ νέων ἐπιδρομῶν ὁμοφύλων αὐτῶν ἀπὸ τῶν στεππῶν τῆς Συροαραβικῆς ἐρήμου. Περὶ τὸ 1100 φαίνεται ὅτι κατέλαβον τὴν Δαμασκόν, τὴν Αὐρανῖτιν καὶ ἄλλα ἐδάφη πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Ἡ πρὸς δυσμὰς πολιτικὴ εὐδοκίμησις τῶν Ἀραμαίων ἔκτοτε εἶναι συναφὴς καὶ πρὸς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους συμπίπτουσαν κατάρρευσιν τῆς δυνάμεως τῶν Χετταίων, τοῦ κράτους τῶν ὁποίων διάδοχοι ἐγένοντο τὰ μνημονευθέντα ἀνωτέρω μικρὰ ἀραμαϊκὰ κράτη, διότι ἑνιαῖον κράτος δὲν κατώρθωσαν νὰ ἱδρύσωσιν οἱ Ἀραμαῖοι. Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων πάλιν τὸ μέγιστον καὶ κραταιότατον ὑπῆρξε τὸ τῆς Δαμασκοῦ (1000—732), οὗ ἡ ἱστορία ἔχει καὶ τὴν πλείστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραήλ, ὅστις εἰς πολλαπλᾶς περιῆλθε πρὸς ἐκεῖνο σχέσεις ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ ὑπὸ Τιγλὰθ Πιλεσὰρ τοῦ Γ'. Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Σαργὼν ἐν ἔτει 720 καταπνίξεως ἐπαναστάσεώς τινος ἐν Ἀσμὸθ τελευτᾷ ἡ ἱστορία τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀραμαίων ἐν Συρίᾳ.

Ἕνα περίπου αἰῶνα ἐνωρίτερον εἶχε τεθῆ τέρμα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμόνων Ἀσσουρνασιρπὰλ τοῦ Γ' καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Σαλμανασὰρ τοῦ Β' εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοτέλειαν τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ ἀπὸ τοῦ Θ' π. Χ. αἰῶνος μνημονευομένων πολυαρίθμων ἀραμαϊκῶν νομαδικῶν κρατιδίων. Ταῦτα ὅμως οὐδαμῶς ἐσήμαινον τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀπονέκρωσιν τοῦ ἀραμαϊκοῦ στοιχείου, ὅπερ, διὰ νέων ἀπὸ τῶν νοτίων στεππῶν μεταναστεύσεων ἐνισχυόμενον καὶ μέρος κραταιὸν τῶν κατωτέρων στρωμάτων ἀπὸ τοῦ Λιβάνου μέχρι τῆς Μεσοποταμίας χωρῶν συγκροτοῦν, παρέμεινεν ἀκμαῖον καὶ μεγίστην ἐπὶ τὰ ἄλλα βόρεια σημιτικὰ φῦλα ἀφομοιωτικὴν ἐπίδρασιν ἤσκησε, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γλῶσσαν.

Θρησκεία.—Ἡ θρησκεία τέλος τῶν Ἀραμαίων ὑπῆρξε συμβολικὴ φυσιολατρεία. Ὡς ὑπάτη αὐτῶν θεότης μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Μακροβίου καὶ ἄλλων πηγῶν ὁ *Χαντάτ*, οὗ ὡς ἀντίστοιχος θήλεια θεότης ἀναφέρεται ἡ *Ἀταρατά*, ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποκληθεῖσα *Ἀτάργατις*, ἥτις ἐπί τινα χρόνον ἐταυτίζετο πρὸς τὴν *Ἀστάρτην*.

Γλῶσσα. — Ἡ ἀραμαϊκὴ γλῶσσα ἤρξατο, ὡς φαίνεται, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Α' χιλιετηρίδος ἀποβαίνουσα γλῶσσα τῆς ἐπικοινωνίας ἔν τε τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ τῇ Βαβυλωνίᾳ, ἔνθα ἡ ἐθνικὴ (ἀσσυροβαβυλωνιακὴ) γλῶσσα ἤρξατο νὰ περιορίζεται χρησιμοποιουμένη ὡς γλῶσσα φιλολογική. Ἐν γένει, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν Ἀραμαίων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς γεωγραφικῆς καὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς αὐτῶν ἐν τῇ Ἐμπροσθίῳ Ἀσίᾳ θέσεως αὐτῶν ὡς ἐμπορικῶν μεσιτῶν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀφ' ἑτέρου, ἑπόμενον ἦτο ἡ ἀραμαϊκὴ γλῶσσα ν' ἀποβῇ ἡ γλῶσσα τῆς ἐπικοινωνίας κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ ἡ διπλωματικὴ γλῶσσα τῆς Ἐμπροσθίου Ἀσίας, οἵα ἦτο ἐνταῦθα κατὰ τὴν Β' π. Χ. χιλιετηρίδα ἡ βαβυλωνιακὴ καὶ οἵα ἀπέβη βραδύτερον ἡ ἑλληνική, ὡς πειθόμεθα ἀπό τε τῶν σφηνοειδῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολογικῶν τεκμηρίων. Ἡ γλῶσσα αὕτη ὑπῆρξε καὶ ἐν τῷ Περσικῷ κράτει ἡ ἐπίσημος γλῶσσα, δι' ἧς ἐπεκοινώνει ἡ κεντρικὴ διοίκησις πρὸς τὰς σατραπείας τοῦ ἀπεράντου κράτους ἐκείνου, μὴ ἐξαιρουμένης μηδὲ αὐτῆς τῆς Μικρασίας. Παρὰ δὲ τοῦ Θουκυδίδου μανθάνομεν, ὅτι οἱ Πέρσαι καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀραμαϊστὶ ἔγραφον (Δ' 50· πρβλ. καὶ *Διόδωρ. Σικελ.* ΙΘ' 23). Τὸ κράτος τῆς γλώσσης ταύτης ἔφθανε καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ὕπαρξις πολυαρίθμων αἰγυπτοαραμαϊκῶν μνημείων. Εἶχε δὲ αὕτη ρίψει οὕτω βαθείας ρίζας, ὥστε οὐδ' αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ἐκριζώσῃ, εἰμὴ μόνον πολὺ βραδύτερον ἡ ἀραβική. Ὅθεν ἑπόμενον ἦτο, ὅτι θὰ εἰσέδυε λίαν ἐνωρὶς καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην ἡ γλῶσσα αὕτη, ἣν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς δὲν συναπεκόμισεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς ἐπιστεύετο ἄλλοτε. Καὶ πότε μὲν ἐπεκράτησεν ἐν Παλαιστίνῃ ἡ ἀραμαϊκὴ γλῶσσα δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ. Πιθανώτατον δὲ μόνον εἶναι, ὅτι εἰσήχθη ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἀραμαϊστὶ λαλοῦντας ὁμόρους λαούς, ὅτι κατὰ τοὺς μακκαβαϊκοὺς χρόνους ἦτο αὕτη ἐνταῦθα ἀρκούντως ἰσχυρά, εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος ἦτο ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Ἰουδαίων, ἑπομένως καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, ὡς τεκμηριοῦται ἄλλοθέν τε καὶ ἐξ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ μάλιστα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις (ἀββᾶ, ρακά, ἀββᾶ, ταλιθά, κοῦμι κλπ.). Ἐν τῇ γλώσσῃ δὲ ταύτῃ ἔγραψε πρωτοτύπως ὅ τε Ματθαῖος τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν «πάτριον αὐτοῦ γλῶσσαν», τὸ περὶ «Ἰουδαϊκοῦ πολέμου» βιβλίον αὐτοῦ. Ἤδη δ' ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ εὕρηνται γεγραμμένα καὶ μέρη τινὰ τῆς Π. Διαθήκης, οἷον τμήματα τοῦ Δανιήλ, τοῦ Ἔσδρα κ. ἄ. Ὡς μητρικὴ δὲ τῶν Ἑβραίων γλῶσσα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ χαρακτηρίζεται ὑπό τε τοῦ Ἰωσήπου καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὡς ἑβραϊστὶ διάλεκτος καταχρηστικῶς, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς, ἴσως δὲ καὶ τῆς λατινικῆς (*Ἰω.* ε' 2, ιθ' 13, Πράξ. κα' 40, *Ἰωσήπου*, Ἰουδ. Ἀρχαιολ. Γ' ε' 6 κλπ.). Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Διάλεκτοι.—Ἐν τοῖς ἀραμαϊκοῖς ἰδιώμασιν, ἅπερ ἀνήκουν εἰς τὸν δεύτερον κλάδον τῶν *σημιτικῶν* καλουμένων γλωσσῶν, δέον νὰ διακρίνωμεν τὴν *βορείαν ἀραμαϊκὴν* ἢ καὶ *συριακὴν* καὶ τὴν *δυτικὴν ἀραμαϊκήν*, τὴν κοινῶς καλουμένην *χαλδαϊκήν*.

Τὸ ἀρχαιότερον φιλολογικὸν μνημεῖον τῆς ἀραμαϊκῆς ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐλαχίστων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ (Β' 4—Ζ' 28), τοῦ Ἔσδρα (Δ' 8—ΣΤ' 18, Ζ' 12—26) καί τινος ἐδαφίου τοῦ Ἱερεμία (Ι' 11), τῶν ὁποίων τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ἀνήκει εἰς τὴν δυτικὴν ἀραμαϊκήν. Ἐκτὸς τῶν ποικιλωνύμων ἀποκρυφολογικῶν βιβλίων (ἐν οἷς *Ἀλφὰ - Μπεθὰ ντὲ μπεν Σιράχ, Μεγιλὰθ - Ἀντιγιοχὸς* κ.λ.π.) εἰς τὴν δυτικὴν ἀραμαϊκὴν ἀνήκουσιν αἱ διάφοροι βιβλικαὶ παραφράσεις, γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ταργκουμεὶμ* (*Ὠνκελώς, Ἰωνάθαν, Ἰωσὴφ* κ.τ.λ.) καθὼς καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν *Ταλμοὺδ* καὶ πλεῖστα ὅσα *Μιδρασεὶμ*. Ἀραμαϊστὶ ὡσαύτως εἶναι συντεταγμέναι οἱ ἐν Ἀσβὰν τῆς Αἰγύπτου εὑρεθέντες πάπυροι, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῶν ἰουδαϊκῶν ἀποικιῶν τῆς χώρας ταύτης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαρείου καὶ ἐντεῦθεν.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα συνετέθησαν πλεῖστα μέρη τοῦ συναγωγικοῦ τυπικοῦ ἐξ ὧν: τὸ *Καδίς*, *Γκκοὺμ*

Digitized by Google

Πουρκάν, *Κὰλ Νιδρεῖ*, τὸ πρῶτον μέρος τῆς *Πασχαλινῆς 'Αγκαδὰ (Χὰ-λαχμὰ-ανγιά..)* κλπ.

Ἐν τῇ βορείῳ (ἣν τινες καλοῦσιν ὡσαύτως ἀνατολικὴν) ἀραμαϊκῇ εἶναι συντεταγμένον τὸ Βαβυλώνειον *Ταλμοὺδ* ὡς καὶ ἡ γνωστὴ βιβλικὴ *Πεσηττά*. Τὸ κύριον γνώρισμα μεταξὺ τῆς διαλέκτου ταύτης καὶ τῆς δυτικῆς ἀραμαϊκῆς εἶναι ἡ μετατροπὴ τοῦ ἐπιθέματος τῶν ρημάτων εἰς ὼ γ' πρόσωπον τοῦ ἑνικοῦ τοῦ μέλλοντος: γιὼδ εἰς νούν, ὡς π. χ. συμβαίνει ἐν τῷ Ταλμουντὰ ντὲ-Μπαβὲλ (*Νικτάλ*, ἢ *Νακτάλ*, ἐνίοτε καὶ *Δάκταλ* ἀντὶ *Γίκταλ—Γιάκταλ)*.

Τὴν ἀραμαϊκὴν ἀντικατέστησε παρ' Ἰουδαίοις ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ. Χ. ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως δὲν ἔπαυσαν οἱ μετέπειτα ἀκμάσαντες θρησκευτικοὶ συγγραφεῖς νὰ κάμνουν χρῆσιν τῆς πρώτης, σποραδικῶς ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν. Δέον ὅμως νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἐν τῷ κλασσικῷ καββαλιστικῷ ἔργῳ *Ζόαρ* χρησιμοποιηθεῖσα Χαλδαϊκὴ διάλεκτος ἀποτελεῖ περίεργόν τι γλωσσικὸν κρᾶμα ἰδιαιτέρας χρῇζον μελέτης.

ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Sanda*, Die Aramäer (1902). *Ed. Meyer*, Die Israeliten und ihre Nachbarstämme (1900). *Schiffer*, Die Aramäer (1911). *Schühlein* ἄρθρον ἐν Kirchl. Handlexicon (1907). *Nöldeke*, Die Namen der Aram. Nation und Sprache (ἐν Zeitschr. der Deutschen Morgel. Gesellschaft XXV, 113 ἑξ.). *Π. Μπρατσιώτου*, Συμβολαὶ εἰς τὴν Βιβλ. Ἱστορίαν Α' (1918) κ. ἄ. Histoire Générale des Langues Sémitiques τοῦ *Renan*. *J. Fürst*, Lehrgebaeude der aramaeischen Idiome, Leipzig 1895. *Luzzatto*, Grammatik der bibl. Chald. Sprache, Breslau 1873. *Leop. Zunz*, Litteraturgesch. σ. 18—22. Σύντομος ἅμα καὶ πλήρης σχεδὸν βιβλιογραφία τῶν εἰς ἀραμαϊκὴν συγγραφέντων ἰουδαϊκῶν ἔργων εὕρηται ἐν τῷ ἑβραϊκῷ Hakarmel, ἔτος 7ον, 369—377—385, ὀφειλομένη εἰς τὸν *Ρίφμαν*.

Π. Ι. Μ.—Γ. ΕΛ.

'Αραμάτι. Θεὰ τῶν ἀνατολικῶν 'Αρίων· προσωποποίησις τῆς εὐσεβείας.

"Αραμβυς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς 'Αφρικῆς (βλ. λ. "Αννων).

'Αραμὲχ *['Αστρονομ.]*· 'Αραβικὸν ὄνομα τοῦ ἀστέρος *'Αρκτούρου* ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Βοώτου.

'Αραμίζοι ἢ *'Αραμίχοι* (Aramisa, Aramichos), Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς οἰκογενείας τῶν *Καραΐβων*, ἐξηπλωμένη εἰς τὴν Γαλλικὴν Γουαϊάναν παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀυάποκ. Θ. Χ. Σ.

"Αραμις. Εἷς ἐκ τῶν ἡρώων τοῦ περιφήμου μυθιστορήματος τοῦ 'Αλεξάνδρου Δουμᾶ (πατρὸς) «Οἱ τρεῖς Σωματοφύλακες» (: 'Αρτανιάν,—*"Αθως, Πόρθος, "Αραμις*).

—"Αραμις· βλ. 'Αραβαντινὸς *Περικλῆς*.

ἄραμις (ἡ) (Aramida) *(Ζωολ.)*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ραλλιδῶν*. Εἶναι πτηνὰ ἀποκλειστικῶς τοῦ νέου κόσμου καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν Βολιβίαν, τὸ Περοῦ, τὴν Παραγουάην, τὴν Κολομβίαν, εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἐκτάσεις καὶ τὴν Γουατεμάλαν. Τὸ ράμφος των εἶναι ἐπίμηκες, ἰσχυρὸν καὶ πεπιεσμένον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἡ ἄνω σιαγὼν λεπτή, κυρτὴ καὶ αἰχμηρὰ κατὰ τὸ ἄκρον της, αἱ ρωθωνικαὶ ὀπαὶ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος καὶ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ράμφους διηνεωγμέναι. Τὸ ἀνάστημά των εἶναι ὑψηλόν, τὸ μῆκος τοῦ σώματος βραχὺ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, οἱ πόδες ὑψηλοὶ καὶ μᾶλλον λεπτοί, οἱ δάκτυλοι μακροὶ καὶ οἱ ὄνυχες ἐπιμήκεις. Εἶναι πτηνὰ ἐριστικὰ καὶ πολλάκις ἐπιτίθενται καὶ κατ' ἄλλων πτηνῶν κατὰ πολὺ μεγαλυτέρων. Ἐκ τῶν πέντε εἰδῶν τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει τὸ γένος γνωστότερον εἶναι *ἄραμις ἡ κυκνοειδὴς* (Aramida caystrialis), ἥτις διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἐλαιώδη χρωματισμὸν τοῦ λαιμοῦ της, τὸν φαιὸν λαιμόν, τὴν ὑπόφαιον κορυφὴν τῆς κεφαλῆς της, τὴν καστανόχρουν κοιλίαν της, τὰ τεφροϋπόλευκα πτερά της καὶ τὴν μελανὴν οὐράν της. 'Απαντᾷ εἰς τὴν Βολιβίαν καὶ τὴν Γουατεμάλαν. Δ. Ν. Π.

"Αραμις ἡ κυκνοειδής.

'Αραμίχοι· βλ. 'Αραμίζοι.

ἀράμνια (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Αἰγίνῃ τοῦ φυτοῦ *λύκιον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Lycium Europaeum). Δ. Ν. Π.

ἀραμὸν (Aramon) *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου λίαν διαδεδομένη εἰς τὴν μεσημβρινὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν νοτιοανατολικὴν Γαλλίαν. Ἔχει ράγας μεγάλας, σφαιρικὰς καὶ λίαν εὐχύμους. Εἶναι πολὺ γόνιμος ποικιλία, δυναμένη νὰ δώσῃ κατὰ στρέμμα εἰς καλὰ ἐδάφη πεδιάδων καὶ 40 ἑκατόλιτρα οἴνου, πτωχοῦ ὅμως εἰς χρῶμα καὶ εἰς οἰνόπνευμα (6°). Εἰς τὰς κλιτῦς ἔνθα ἡ παραγωγὴ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 10 ἑκατόλιτρα κατὰ στρέμμα, ὁ οἶνος τοὐναντίον εἶναι καλυτέρας ποιότητος, μὲ ὡραιότερον χρῶμα καὶ ὅπως δήποτε πλουσιώτερος εἰς οἰνόπνευμα (9—10°).

Τὸ εἶδος *ἀραμὸν χ ριπάρια* (Aramon x Riparia No 143 B) εἶναι νόθος ἄμπελος παραχθεῖσα δι' ὑβριδισμοῦ τῆς ἀνωτέρω ποικιλίας καὶ τῆς ἀμερικανικῆς Riparia (εὐρωπαϊκοαμερικανικὸν νόθον).

Φύλλον ἀμπέλου Aramon Riparia Nº 143 B.

Χρησιμοποιεῖται λόγῳ τῆς ὁπωσδήποτε ἐπαρκοῦς ἀντοχῆς της κατὰ τῆς φυλλοξήρας, ὡς ὑποκείμενον διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐμβολιασμὸν ποικιλιῶν τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου, λόγῳ ὅμως μειονεκτημάτων τινῶν δὲν ἔχει διαδοθῇ εἰς τὴν ἀμπελουργίαν.

Τὸ εἶδος *ἀραμὸν χ ρουπέστρις γκανζὲν* (Aramon x Rupestris Ganzin) εἶναι νόθος εὐρωπαϊκοαμερικανικὴ ἄμπελος, παραχθεῖσα διὰ νοθείας τῆς ἀνωτέρω ποικιλίας Aramon καὶ τῆς ἀμερικανικῆς Rupestris Ganzin. Ἔχει ἐπαρκῆ ἀντοχὴν κατὰ τῆς φυλλοξήρας εἰς ἐδάφη εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἔντομον τοῦτο δὲν ἀναπτύσσεται μετ' ἐντάσεως (ψυχρὰ καὶ ὑγρὰ) καὶ χρησιμοποιεῖται ἐπιτυχῶς ὡς ὑποκείμενον διὰ τὸν ἐμβολιασμὸν διὰ ποικιλιῶν εὐρωπαϊκῆς ἀμπέλου, τόσον εἰς τὰ μετρίως ὑγρὰ ἀσβεστοῦχα, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀργιλλώδη ἢ μαργώδη ἐδάφη. Προτιμᾷ μᾶλλον θερμὰς καὶ δροσεράς, βαθείας, συμπαγεῖς, ἀργιλλώδεις ἢ μαργώδεις γαίας. Δὲν εὐδοκιμεῖ εἰς τὰ ξηρὰ ἐδάφη. Ἀντέχει εἰς τὴν χλώρωσιν, ἐφ' ὅσον τὸ ἔδαφος δὲν περιέχει ἄνω τῶν 40 % ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, καὶ ἔχει καλὴν συγγένειαν διὰ τὰς διαφόρους ποικιλίας τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου. Τὸ μειονέκτημα τοῦ νόθου τούτου εἶναι, ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνει πολὺ ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἐμβολιασμὸς (30—40 %). Ὑπάρχουν 3 ποικιλίαι αὐτοῦ ὑπ' ἀρθ. 1, 2 καὶ 9. Ἐκ τούτων σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν χρήσει εἶναι ἡ ὑπ' ἀρθ. 9, διότι ἐπιτυγχάνει περισσότερον ὁ ἐπ' αὐτῆς ἐμβολιασμός. Ἡ ὑπ' ἀρθ. 2 ἔχει μεγαλυτέραν ἀντοχὴν εἰς τὴν χλώρωσιν, ἀλλὰ μικροτέραν εἰς τὴν φυλλοξήραν. Π. Γ. Κ.

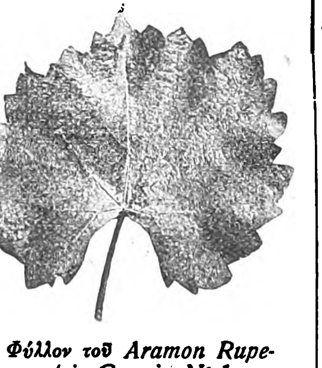

Φύλλον τοῦ Aramon Rupestris Ganzin Nº 1.

'Αραμὸν (Aramon). Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Γκὰρ (Gard), ἀπέχουσα 30 χμτρ. ἀπὸ τὴν Νὶμ (Nîmes), παράγουσα πεφημισμένον ἔλαιον.

'Αραμὸν (Aramon), *Γαβριὴλ ντὲ Αουὶτς, βαρῶνος ντ'*—. Γάλλος διπλωμάτης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Νίμ, ἢ κατ' ἄλλους ἐν Γασκωνίᾳ. Τῷ 1543 μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ὁ ἐκεῖ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας βαρῶνος ντὲ λὰ Γκρὰντ τὸν διώρισεν ἀντιπρεσβευτήν. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἔμεινε μέχρι τοῦ 1546, ὁπότε διωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α' πρεσβευτής. Τῷ 1548 συνώδευσε τὸν σουλτᾶνον Σουλεϊμὰν Β' εἰς τὴν ἐναντίον τῆς Περσίας ἐκστρατείαν του, τότε δὲ ἐπεσκέφθη τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Περιγραφὴν τοῦ ταξιδίου του δίδει ὁ γραμματεύς του *Σεσνὼ* εἰς τὸ ἔργον «Voyage de M. d'Aramon en Turquie» (Παρίσιοι 1887). Ὁ ντ' Ἀραμὸν ἔπεισε τὸν Σουλεϊμὰν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἐναντίον τῆς Περσίας πόλεμον καὶ νὰ στραφῇ ἐναντίον τῆς Γερμανίας, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ πάπα Παύλου Γ' συνομολογηθεῖσα συνθήκη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Σουλεϊμὰν ἐναντίον τοῦ Καρόλου Ε'. Χ. Δ.

'Αραμουζᾶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ράφτη τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ 'Αρκαδίας. Κάτ. 80. Διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1927 Διατάγματος μετωνομάσθη εἰς *'Αγάλλω*. Δ. Ε. Μ.

'Αρὰμπ Γκουελλὶ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Λείψανον τοῦ φάρου ὃν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀνεγείρει ἐπὶ λόφου (36 μ. 6 ὑψόμ.) πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς νοτιοδυτικῆς τῆς Αἰγύπτου ἀκτῆς, εἰς τὴν ἀρχαίαν *Ταπόσυριν*, τὸ σύγχρονον *'Αμποὺ Σίρ*. Τὸ ὕψος τοῦ πύργου τοῦ φάρου τούτου διατηρεῖται εἰσέτι εἰς 56 μέτρα ὑπὲρ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, κειμένου ΝΑ τοῦ προμνησθέντος χωρίου, καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον διὰ τοὺς παραπλέοντας γνώρισμα (πλάτ. 30°59'45" Β, μῆκ. 29°35'15" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 374: Ras Bulau to Alexandria), εἰδικῶς δὲ διὰ τὴν θέσιν ὑφάλου ἐχούσης ³/₄ μιλλίου ἔκτασιν ἀπὸ ΕΑ πρὸς ΔΖ καὶ κειμένης εἰς 3 ¹/₂ μίλλια ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ Δ. ΒΔ τοῦ φάρου, ἐφ' ἧς ὑφάλου προσαράξασα, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον Ναπολεόντειον στρατείαν, ἡ γαλλικὴ φρεγάτα «La Victorieuse» ἀφῆκεν ἐκεῖ καὶ τὰ λείψανα καὶ τὸ ὄνομά της. Σ. Ε. Λ.

'Αράμπα *[Γεωγρ.]*· βλ. 'Αράβα.

'Αραμπᾶ *'Αντασσὺ [Ναυτ. Γεωγρ.]* Μικρὰ νῆσος παρὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἀκτήν, τῆς νοτιοδυτικωτάτης χερσονησιζούσης προβολῆς τῆς ἀπολη γούσης εἰς τὸ ἀκρωτήριον 'Αλοῦπο (ἀρχ. *"Ονου Γνάθος* ἢ *Κυνὸς Σῆμα*) καὶ Βόλπε (ἀρχ. *Παρίδιον*), μεθ' ἧς προβολῆς σχηματίζει ἐν τῇ νοτίᾳ αὐτῆς ἀκτῇ λιμενίσκον ἐπώνυμον τῇ νησῖδι (πλάτ. 36° 39'00", μῆκ. 28° 11'15", χάρτ. ἀγγλ. 1604: The Gulfs of Kos, Doris & Symi). Δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ «Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης Θαλάσσης», ἀναφέρεται ὅμως ἡ νῆσος *'Ελεοῦσα* (τανῦν *'Ελεζὰ*) ἧς ἀπέχει 3 1)2 μίλ. ΒΔ. Ἐν τούτοις, τὴν ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τοῦ λιμενίσκου κορυφὴν ἐπιστέφει ἀρχαιοελληνικὸν φρούριον. Ἐπὶ τῆς ΒΑ κλιτύος τῆς κορυφῆς τὸ χωρίον *'Αραμπᾶ κιοΐ*, οὗ ἐπίνειον ὁ λιμενίσκος. Σ. Ε. Λ

ἀραμπαδόξυλο (τό)· ξύλινος στειλεὸς δι' οὗ συγκρατεῖται τὸ κύριον μέρος τῆς διτρόχου φορτηγοῦ ἁμάξης (ἀραμπᾶ) εἰς τὴν ὁριζοντίαν θέσιν. Ὅταν τὸ ἀραμπαδόξυλο ἀφαιρεθῇ, τὸ κύριον σῶμα τῆς ἁμάξης κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐπερχομένης οὕτω αὐτομάτως τῆς ἐκφορτώσεως (ἰδίως ὅταν τὸ φορτίον ἀποτελεῖται ἐκ πετρῶν, χώματος κ. τ. τ.). Ἐπειδὴ ὁ στειλεὸς οὗτος ὁμοιάζει πρὸς ρόπαλον, ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ εἰς ἀπειλητικὰς φράσεις, ὡς: «θὰ σὲ πάρω μὲ τ' ἀραμπαδόξυλο» κ. ἄ. δ.

'Αραμπάνης *'Ιωάννης*. 'Αγωνιστὴς ἐκ Θηβῶν. Ἐπολέμησεν εἰς διαφόρους μάχας κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Γ. Δ. Κ.

'Αρὰμ-Μπανού, *βεγοὺμ (βεγούμ*, θηλυκὸν τοῦ *βέη*, σημαίνει *πριγκίπισσα)*. Θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰνδιῶν Ἔχμπερ-Σάχ, τῆς δυναστείας τοῦ Ταμερλάνου (Τιμούρ). Ἐπὶ τοῦ ἐν Ἄγρᾳ τάφου αὐτῆς ἀνηγέρθη ὡραῖον μαρμάρινον μαυσωλεῖον. Ν. Μ.

ἀραμπᾶς (ὁ) (λέξις τουρκ.) φορτηγὸς ἅμαξα: «μὲ τὸν ἀραμπᾶ πιάνεται ὁ λαγός», δηλ. σιγὰ σιγά, μὲ προφυλάξεις· λέγεται ἐπὶ παντὸς πράγματος τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ὑπομονὴν καὶ σύνεσιν.

'Αραμπᾶς.

'Αραμπὰτ (Arabat) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς Ἀζοφικῆς (βλ. 'Αζοφικὴ § β, ἀρ. 2).

'Αραμπὰτ 'Ελ-Μαντφουνὲχ (Arabat-El-Madfouneh) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς μέσης Αἰγύπτου παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Νείλου, οἰκοδομηθεῖσα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς 'Αβύδου. Κάτ. 6250. Χ. Δ.

'Αραμπὰτ τόξον. Στενὴ λωρὶς ἐπιφανείας («'Αραμπάτσκα Στρέλκα»), διαχωρίζουσα τὴν λίμνην

Digitized by Google

Σιβάς (Σεσηπυΐαν) ἀπὸ τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης. Τὸ βόρειον μέρος χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἠπείρου διὰ τοῦ κόλπου Γενίτσεσκ (βλ. λ. Ἀζοφικὴ β', 3 καὶ 4). Ἡ λωρὶς εἶναι χαμηλή, ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπάρχουσι δύο λίμναι ἁλμυραί, ἡ τοῦ Γενίτσεσκ καὶ ἡ Τσόκραχ, ἐπὶ τῆς ὁποίας, κατὰ μῆκος, ἐκτείνεται ἁμαξιτὴ ὁδός. Πολλάκις τὸ μέρος τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς διαφόρους πολέμους, διὰ σκοποὺς στρατιωτικούς. Κατὰ τὸν Ἀνατολικὸν πόλεμον 1853—56 τὸ *τόξον Ἀραμπὰτ* ἐχρησίμευσε διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Κριμαίας μετὰ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας περιφερειῶν. Τούτου ἕνεκα τὸ 1855 ἐπεσκευάσθη τὸ ἐρειπωθὲν καὶ ἐγκαταλελειμμένον «*κάστρον Ἀραμπάτ*», ἡ φρουρὰ τοῦ ὁποίου ἀνῆλθεν εἰς τάγμα ὁλόκληρον, ὁ δὲ ἐξοπλισμὸς μέχρι 17 τηλεβόλων. Μόλις αἱ τοιούτου εἴδους προετοιμασίαι ἐτερματίσθησαν, ἡ ἐχθρικὴ μοῖρα, ἀποτελουμένη ἐκ 13 πλοίων, κατέπλευσε πρὸς τὸ Ἀραμπὰτ καὶ ἤρξατο κανονιοβολοῦσα. Ἡ ἐπίθεσις ἐντελῶς ἀπέτυχε καὶ ἡ μοῖρα ἀπέπλευσεν ἄπρακτος. Π. ΛΕΦΑΣ

Ἀραμπατζῆ *Κιοΐ [Γεωγρ.]*· τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Θράκῃ χωρίου Ἀμαξάδες (βλ. λ.) τῆς ὑποδιοικήσεως Κομοτηνῆς.

ἀραμπατζῆς (ὁ) (λέξ. τουρκ.)· ὁ ὁδηγὸς τοῦ ἀραμπᾶ, ὁ καραγωγεύς.

Ἀραμπατζῆς, ***Δημήτριος.*** Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής, ἀναφερόμενος μεταξὺ τῶν φονευθέντων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθηνῶν.

— Ἀραμπατζῆς, ***Πιέρος.*** Ἀγωνιστὴς πεσὼν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιουταχῆ. Δὲν φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ ὁ προηγούμενος Δημήτριος. Κατά τινα ἐκδοχὴν πρόκειται περὶ Κερκυραίου ἀνήκοντος εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Πανᾶν σῶμα τῶν «Ἰονίων», καὶ ὅστις, καθ' ὃ πυροβολητής, ἔλαβε τὸ παρωνύμιον τοῦ *ἀραμπατζῆ*, ὅπως ἐκαλοῦντο οἱ ὑπηρέται τῶν κιλλιβάντων. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκδοχὴν ἐφονεύθη κατὰ τὴν γενομένην ἀπόπειραν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουρᾶς ὑπὸ τῶν «Ἰονίων» τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826.

— Ἀραμπατζῆς, ***Σταῦρος.*** Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Ζαχαρίτσαν, τὸν Γκούραν καὶ Μακρυγιάννην. Γ. Δ. Κ.

Ἀραμπῆ-*Πασᾶς (Ἀχμὲτ-Ἀραμπῆ-Ἐλ-Χουσεΐν).* Αἰγύπτιος πολιτικὸς καὶ στρατιωτικός, ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν ἐθνικοφρόνων, γεννηθεὶς ἐν Χέρυα—Ρόζνα τῆς ἐπαρχίας Σάρκιεχ τοῦ Δέλτα (1839—1911). Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἀγροτῶν τοῦ Δέλτα καὶ ὁ πατήρ του ἦτο *σέϊχης* (ἀρχηγὸς χωρίου). Εἰς ἡλικίαν 12 ἐτῶν ἐστάλη διὰ νὰ σπουδάσῃ τὸ κοράνιον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἐλ-Ἀζχάρ· βραδύτερον ἐνεγράφη εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Καΐρου, ὅπου ἐσημείωσε σημαντικὴν πρόοδον, μολονότι δὲ συχνὰ ἐτιμωρεῖτο δι' ἀπειθείαν, ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, μὲ τὸν ὁποῖον μετέσχε τῆς εἰς Ἀβησσυνίαν ἐκστρατείας. Ὅτε ὁ Ἀραμπῆ ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τῆς κηδεμονίας τῶν Εὐρωπαίων, τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ Τούρκους ἀξιωματικούς. Ἤρχισε τότε νὰ ἀναμιγνύεται εἰς μυστικὰς ἐθνικιστικὰς ὀργανώσεις εἰς τὰς ὁποίας συμμετεῖχον φοιτηταὶ τοῦ Ἐλ-Ἀζχάρ, ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ πολλοὶ φιλελεύθεροι πολῖται δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὰς φήμας περὶ ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων εἰς τὴν Αἴγυπτον, λόγῳ τῆς πτωχεύσεως τῆς χώρας τῆς ἐπελθούσης κατόπιν τῶν σπαταλῶν τοῦ Ἰσμαὴλ τὰς ὁποίας ἐξηκολούθει καὶ ὁ διάδοχός του Τεουφήκ.

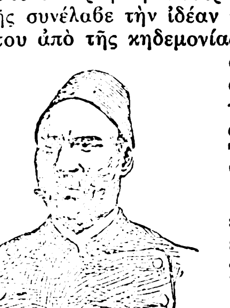

Ἀραμπῆ πασᾶς.

Οἱ ἐθνικισταὶ ἦσαν ἤδη ὠργανωμένοι, εὐκαιρίαν δὲ διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν ἐθνικοφρόνων ἔδωκεν ὁ διορισμὸς ὡς ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Κιρκασίου Ριφκῆ πασᾶ εὐνοοῦντος τοὺς Τούρκους. Ὁ Ἀραμπῆ μετὰ δύο ἄλλων ἀξιωματικῶν ἐζήτησαν τὴν παραίτησίν του (Φεβρουάρ. 1881)· ἐπηκολούθησεν ἡ σύλληψις αὐτῶν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀπελευθέρωσίς των, ἡ παντοδυναμία τοῦ Ἀραμπῆ, ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐπιβολὴν τῆς τάξεως, αἱ σφαγαὶ τοῦ Ἰουνίου 1882, ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου καὶ τέλος ἡ ἧττα τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Τὲλ-ἐλ-Κεμπὶρ (περὶ τῶν ὁποίων βλ. λ. Αἴγυπτος τ. Β', σ. 597 γ' κ. ἑπ. καὶ Ἀλεξάνδρεια τ. Γ', σ.612 β' κ. ἑπ.). Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Τὲλ-ἐλ-Κεμπίρ, ὁ Ἀραμπῆ συλληφθεὶς κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι μετέτρεψαν εἰς ἰσόβιον ὑπερορίαν, ἐξορίσαντες αὐτὸν εἰς Κεϋλάνην, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1904, ὁπότε, χαρισθείσης τῆς ποινῆς του, ἐπέστρεψεν εἰς Κάϊρον καὶ ἔζησεν ἥσυχος μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ὁ Ἀραμπῆ ἦτο δραστήριος καὶ θαρραλέος, ὡμίλει μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία τῶν μεγαλυτέρων φυσιογνωμιῶν τῆς νέας Αἰγύπτου. Περιέπεσεν ἐν τούτοις εἰς πολλὰ σφάλματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον εἶναι ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του ἐπαναστάτας καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν σφαγήν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ Αἴγυπτος δὲν θὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων. Χ. Δ.

Ἀραμπῆ-*Ἐλ-Σαΐτ [Ναυτ. Γεωγρ.].* Τὸ εἰς τὴν ΝΑ ἀκτὴν τοῦ κολπίζοντος ὅρμου τῆς Ταγγέρης φρούριον, εἰς 2,4 μιλλ. ἀνατολικῶς τοῦ Πύργου Κασμπὰ (Casbah Tower : πλάτ. 35° 47' 10'', μῆκ. 5° 48' 40'' Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 1912: Marocco, Tangier bay). Σ. Ε. Λ.

Ἀράμπι *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἡ Α.ΝΑ ἐσχατιὰ (Punta Arabi: πλάτ. 38° 59' 10'', μῆκ. 1° 34' 40'' Αν., χάρτ. ἀγγλ. 3276 : Balearic islands, Iviza and Formentera) τῆς τῶν Βαλεαρίδων νήσου *Ἴβιθα* (Iviza, ἀρχ. *Ἔβυσος* τῆς συστάδος τῶν Πιτυουσσῶν). Ἀπέχει τῆς νησῖδος *Ἀχορκάδος*, προεκτεινούσης τὴν νοτίαν τῆς νήσου ἐσχατιάν, 13 μίλ. ΒΑ. Πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀράμπι* ἡ νῆσος *Σάντα Ἐουλάλια* (Sta Eulalia) καὶ κατὰ σειρὰν ἐκ Ν. πρὸς Β. αἱ νησῖδες *Ρεντόνα, Μορεναλλὲτ καὶ Καραγκολέτ.* Σ. Ε. Λ.

Ἀραμπλαὶ ἢ *Ἀρραμπλαὶ* (Arablay, Arrablay), *Πέτρος ντ'* —. Γάλλος πολιτικός, ἀποθανὼν τῷ 1346. Ὑπῆρξε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ κράτους καὶ καρδινάλιος. Α. Δ.

Ἀραμπλὰρ *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἡ νοτιοδυτικωτέρα νῆσος ἐν τῇ συστάδι τῶν ἐν Προποντίδι Προκοννήσων, ὀνομαζομένη καὶ *Ἀφησιὰ* ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἰσομεγέθης σχεδὸν πρὸς τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῆς *Πασᾶ-Λιμάν*, εἶναι βουνώδης μετὰ ἀποκρήμνων λόφων, πάντη δὲ ἀλίμενος, δι' ὃ καὶ τὰ εἰς αὐτὴν κατὰ τύχην εὑρεθέντα πλοῖα δέον νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν εἴτε εἰς τὴν νῆσον *Κουταλην*, χωριζομένην ἀπὸ τῆς Ἀραμπλὰρ διὰ στενοῦ φερωνύμου διέκπλου, εἴτε ἐν τῷ λιμένι Πασᾶ-Λιμὰν τῆς φερωνύμου νήσου. Ἀκρωτήρια χαρακτηριστικὰ ἔχει πέντε: *Βολὶ* πρὸς Β, *Μαρμαρᾶ* ΒΑ, *Γιαλὴπ-Λιμὰν* τὸ ΝΑ, *Κοὺμ* τὸ νότιον καὶ *Πανιζὰρ* τὸ δυτικὸν (βορείως τοῦ ὁποίου εἰς $1^1/_2$ μίλ. ἡ βραχονησὶς *Ροὺν* ἔχουσα φάρον λευκοῦ σταθεροῦ 12 μιλ.), ἔχον καὶ μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τιμώμενον καὶ ἐγειρόμενον ἐπὶ μικρᾶς ἄκρας εἰς $^1/_3$ μιλ. ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου. Δύο δὲ εἶναι τὰ μόνα ἐπὶ τῆς νήσου χωρία : τὸ τουρκικὸν ὀνομαζόμενον *Ἀραμπλὰρ* ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς καὶ εἰς τὸν μυχὸν τῆς μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μαρμαρᾶ καὶ Γιαλὴπ-Λιμὰν κολπώσεως (πλάτ. 40° 30' Β, μῆκ. 27° 31' $^2/_3$ Ἀν.) καὶ τὸ ἑλληνικὸν πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν *Ἀφησιὰ* (πλάτ. 40° 30' $^2/_3$, μῆκ. 27° 30' Ἀν.) ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς (Χάρτ. ἀγγλ. 2242 : Marmara islands and pasha Liman Group). Ἡ γῆ τῆς νήσου εἶναι ἐξόχως ἄγονος καὶ μόλις δύναται νὰ καλλιεργηθῇ εἰς μικρᾶς τινας κοιλάδας παρὰ τὰ χωρία Ἀραμπλὰρ καὶ Ἀφησιάν.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ *διέκπλους τοῦ Ἀραμπλὰρ* εἶναι γνωστὸν τὸ μεταξὺ τῆς φερωνύμου νήσου καὶ τῶν νήσων *Κουγιοὺς-Ἀντασσὶ* καὶ *Πασᾶ-Λιμὰν* «ἀμφίγειον», ἔχον εὖρος μιλλίου κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ στενότητα, ἀπολύτως δὲ καθαρόν, τοῦ ὑφαλοπλαισίου τῶν 5 ὀργυιῶν ἐκτεινομένου τὸ πολὺ εἰς 2 δέκατα μιλλίου ἀπὸ τῆς ἀκτογραμμῆς. Σ. Ε. Λ.

Ἀραμπκὶρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραπκίρ.

Ἀράμπς, *κόλπος [Ναυτ. Γεωγρ.].* Εὐρεῖα κόλπωσις τῆς βορείας τῆς Αἰγύπτου ἀκτῆς, ἁπλουμένη εἰς εὖρος 75 μιλλίων, ἀπὸ ἀκρωτηρίου Ρὰς Ἐλ Νταμπὰ (ἀρχ. *Πνιγεύς*· πλάτ. 31°06', μῆκ. 28°28', χάρτ. ἀγγλ. 374: Ras Bulau to Alexandria) ἕως Ἀλεξανδρείας, καὶ ἔχων εἴσδυσιν 18 μιλλίων, τοῦ μυχοῦ του σχηματιζομένου 7 μιλλ. Δ ΝΔ τοῦ φάρου Ἀλ Μάϊντα, ὅπου δηλαδὴ ἦτο ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου Γλαύκου (*Ἀνωνύμου* «Σταδιασμὸς τῆς Μεγάλης Θαλάσσης» § 7). Ὠνομάζετο δὲ ὁ κόλπος παρ' ἀρχαίοις *Πλινθινήτης* ἀπὸ *Πλινθίνης* πόλεως (πρβλ. χάρτην XIX: Libya Ora Maritima ab Alexandria ad Naustathmum ὑπὸ *Müller* εἰς ἔκδοσιν ὑπὸ *Διδότου* « Ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων» καὶ *Πτολεμ.* Δ, ε, 8 καὶ «Σταδιασμ. Μεγ. Θαλασ.» § 3) ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον, μεταξὺ Ἀμποὺ Σὶρ καὶ Ἀλεξανδρείας, τὸ χωρίον Ἀμποὺ Ἐζμπαχά. Σ. Ε. Λ.

Ἀραμπὺρ (Harambure), *Λουδοβῖκος Φραγκῖσκος-Ἀλέξανδρος, βαρῶνος ντ'* —. Γάλλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1742—1828), συγγραφεὺς δύο πραγματειῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Éléments de cavalerie» καὶ «Opinions sur l'instruction à donner aux troupes à cheval de la France». Α. Δ.

ἀράμπχα - βάντα (arambha - vada) *[Ἰνδ. Φιλοσ.].* Τὸ δόγμα τῆς ἀρχῆς καθ' ὃ ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπό τινος παράγοντος ἢ διακεκριμένου ὄντος. Α. Δ.

Ἀρὰν *[Γεωγρ.].* Τρεῖς νῆσοι παρὰ τὸν κόλπον Γκαλβεῦ εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Ἰρλανδίας. Ἀνήκουσιν εἰς τὴν κομητείαν Γκαλβέϋ. Κάτ. 2863. Α. Δ.

—Ἀρὰν (Aran) *[Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Κάτω Πυρηναίων, παραπόταμος τοῦ Ἀντούρ, ἔχων μῆκος ρεύματος 36 χμτρ. Δ. Ε. Μ.

—Ἀρὰν (Aran) *[Γεωγρ.].* Κοιλὰς τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ Καταλανίᾳ ἐπὶ τῶν μετὰ τῆς Γαλλίας ὁρίων αὐτῆς, ἔνθα πηγάζει καὶ ὁ ποταμὸς Γκαρρόν. Ἔχει σχῆμα παραλληλογράμμου ἐκτάσεως 550 τετρ. χμτρ., διασχιζομένου ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ποταμοῦ. Δ. Ε. Μ.

—Ἀρὰν *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Γέφυρα ἐναέριος ἐννέα τόξων, τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς PLM (Παρισίων-Λυὼν-Μεσογείου) ἀποτελοῦσα γιώρισμα διὰ τὸν λιμένα *Μπαντὸλ* τῆς Κυανῆς ἀκτῆς (Pont d' Aran: Πλάτ. 43°08'33'', μῆκ. 5°46'12'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2819: Baie de Bandol and baie de Sanary). Σ. Ε. Λ.

Ἀράν, καὶ *Ἀρρὰν [Βιβλ.].* Ὄνομα διαφόρων προσώπων μνημονευομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὧν τὸ πλέον γνωστὸν εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀβραάμ, πατὴρ δὲ τοῦ Λώτ. Π. Ι. Μ.

Ἀράνα *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ὅρμος τῆς Δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κορσικῆς (Πλάτ. 41°35', μῆκ. 8° 45' $^1/_2$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 429: (Corsica, Cape Feno to Lava bay) 2 μίλλια βορείως τοῦ φάρου καὶ τοῦ σηματοτηλεγράφου τοῦ ἀκρωτηρίου Σενετόζε. Σ.Ε.Λ.

Ἀράνγκα (Aranga) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Corogne.

Ἀράνδακος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Παραπόταμος τοῦ Εὐφράτου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀράνι (Arani) *[Ἰνδ. Μυθολ.].* Μικρὸς μύλος δι' οὗ παρήγετο πῦρ. Ἓν τῶν ὀνομάτων τῆς Ἄντιτι τῶν Βεδῶν. Α. Δ.

Ἀρανιάστο *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ὄρος τῆς Κορσικῆς (Mont d' Aragnas to), τοῦ ὁποίου οἱ χαρακτηριστικῶν σχημάτων ἀπορρῶγες κρημνοὶ καὶ ἡ ἐρυθρωπὴ κορυφή του εἶναι γνωρίσματα διὰ τοὺς προσεγγίζοντας εἰς τὸν κόλπον τοῦ Αἰακείου (χαρτ. ἀγγλ. 429: Cape Feno to Lava bay). Σ. Ε. Λ.

Ἀρανικλίς. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ.).

Ἀρανιὸν *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Μικρὰ νῆσος εἰς 12 μιλ. δυτικῶς τοῦ Βιὲ-Πὸρ (Vieux Port) τῆς Μασσαλίας καὶ ἐγγύτατα τῇ ἀκτῇ, ἔχουσα περίφημα θυννοσκοπεῖα (πλάτ. 43° 19' $^1/_2$ Β, μῆκ. 5° 04' $^3/_4$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3414: Approaches to Marseille). Σ. Ε. Λ.

Ἀράνιους, *Ἰούλιος.* Ἑβραῖος ἱστορικὸς (1861—1893) γεννηθεὶς ἐν Ραστεμβούργῳ. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Γερμανίας κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἀξιομνημόνευτον τὸ ἐκδοθὲν μετὰ θάνατον: Regesten zur Geschichte der Juden in Deutchland (Berlin 1893) περατωθὲν μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ Zoolfeld. Γ. ΕΛ.

Ἀρανίτης, *Μιχαήλ.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Κυνουρίας. Ἦτο ράπτης, γενόμενος δὲ φιλικὸς τὸν Φεβρουάριον 1820, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδέας καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Τῷ 1842 ἔλαβε τὸ σιδηροῦν, τῷ δὲ 1844 τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον. Γ. Δ. Κ.

Ἀρὰνκ *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Μεγάλη νηοδόκη τοῦ τεχνητοῦ λιμένος τῆς Μασσαλίας (Bassin d' Arenc) νοτίως τῆς νηοδόκης Γκὰρ Μαριτὶμ (Gare Maritime), περιλαμβανομένη δὲ μεταξὺ τῶν προβλητῶν Traverse d' Arenc καὶ Mole du Lazaret. Κατάλληλος διὰ πλοῖα βυθίσματος κάτω τῶν 30 ποδῶν, ἐξυπηρετεῖται διὰ σιδηροδρομικῶν διακλαδώσεων κατὰ μῆκος τῶν κρηπίδων καὶ ἔχει μεγάλας ἀποθήκας ἐμπορευμάτων. Εἰς τὴν νηοδόκην ταύτην ὡρμίζοντο ἄλλοτε τὰ ἑλληνικὰ φορτηγὰ ἀτμόπλοια (χάρτ. ἀγγλ. 150: Marseille). Σ.Ε.Λ.

«ἀράνκα» *[Ναυτ. Ἱστορ.].* Κέλευμα, κατὰ τὴν βάρβαρον περίοδον τῆς ἐποχῆς τοῦ κράτους τῆς κώπης, ἐκφωνούμενον ὑπὸ τοῦ *κομὶτ-ρεὰλ* τῆς γαλέρας, ἐπαναλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν *ἀργουζίνων* καὶ ἐκτελούμενον ὑπὸ τοῦ δυστυχοῦς ἐρετικοῦ (τσιούρμου), σκοποῦν δὲ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ ἀριθμοῦ κωπιῶν (κοιν. κουπιαῖς)

Digitized by Google

ἐντὸς δεδομένου χρόνου καὶ ἐρρύθμως (βλ. γαλέραι). Σ. Ε. Λ.

'Αράνκα [Ναυτ. Γεωγρ.]. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔφερε κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ βουνὸς (ὑψόμ. 2250 ποδ.) ὁ τερματίζων πρὸς νότον τὰς ὀροσειρὰς τῆς νήσου Ἄνδρου καὶ ταυτιζόμενος πρὸς τὸν βουνὸν Προφήτης Ἠλίας (πλάτ. 37° 43'1/2, μήκ. 24° 57' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1820: Andros island and Doro channel καὶ ἑλληνικὸς ἐν λ. *Ἄνδρος*) καὶ τοὺς πλοκάμους του *Ῥάχη*, *Κοφίνο* καὶ *Ἁγία Μονή*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Aranka σημειοῦται ἐπὶ τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀγγλικοῦ χάρτου, ὑποτυπωθέντος ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Thomas Graves τοῦ ὑδρογραφικοῦ «Beacon» τῷ 1844. Δὲν ἀποκλείεται ἡ ὀνομασία *Ἀράνκα*, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ ξένοι, νὰ εἶναι ἀπότοκος τῆς γλώσσης τῶν γαλερῶν (βλ. «ἀράνκα»). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

'Αράνο [Ναυτ. Γεωγρ.]. Ἀκρωτήριον ἐν τῷ κόλπῳ Πάλμα τῆς Μαγιόρκας (βλ. λ. Ἀρενὰλ ντὲλ Σούρ). Σ. Ε. Λ.

ἀράντ (arade). Περσικὸν ἡμερολόγιον (βλ. ἐρντ).

'Αράντ (Arad) [Γεωγρ.]. Νομὸς καὶ ὁμώνυμος πόλις τῆς Ρουμανίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Μαρόσχου. Κάτ. 62 490. Σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας. Ἐκεῖθεν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐξαπέλυσε, μετὰ τὴν προσφυγήν του εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος, τὴν ὑστάτην προκήρυξίν του, τὴν γραφεῖσαν εἰς τὸ Ρίμνικον τῇ 8 Ἰουνίου 1821 μετὰ τὴν ἐν Δραγατσανίῳ μάχην. Δι' αὐτῆς παρέδιδεν «εἰς τὴν ἀπέχθειαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν δίκην τῶν νόμων καὶ εἰς τὴν κατάραν τῶν ὁμογενῶν, τοὺς προδότας, λιποτάκτας καὶ φυγοπολέμους». Ἀπὸ τοῦ Ἀρὰντ (ἢ καὶ *Ἀράδης* ἑλληνιστί), ὅπου ἀνέμενε τὴν ὑπεσχημένην παρὰ τῶν Αὐστριακῶν προστασίαν, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὡδηγήθη εἰς Μουγκάτς, ὅπου ἐφυλακίσθη μαρτυρήσας ἐπὶ ἔτη ἑπτά. Γ. Δ. Κ.

'Αράντα (Aranda), *Ἐμμανουὴλ ντ'*—. Βέλγος περιηγητὴς γεννηθεὶς ἐν Μπρὺζ μεταξὺ 1602 καὶ 1616 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1675 Συνελήφθη ὑπὸ τῶν πειρατῶν καὶ μετεφέρθη εἰς Ἀλγέριον, ὅπου ἔμεινεν αἰχμάλωτος ἐπὶ δύο ἔτη. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἔγραψεν ἔργον ἐν τῷ ὁποίῳ περιέγραψε τὰς πιέσεις τὰς ὁποίας ὑφίστανται οἱ αἰχμάλωτοι ἐν Ἀλγερίῳ, ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διήγησις τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ ἄρχοντος Ἐμμανουὴλ ντ' Ἀράντα» (Βρυξέλλαι 1656), τὸ ὁποῖον ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας. Χ. Δ.

— **'Αράντα** (Aranda), *δὸν Ἰωσὴφ Ζιμενέθ*. Ἱσπανὸς ζωγράφος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Σεβίλλῃ. Ἐζωγράφησε πίνακας μὲ παραστάσεις ἐγχωρίων ἐθίμων, ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἔργων του τὸ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἡμέρα τῆς ἀκροάσεως».

— **'Αράντα** (Aranda), *δὸν Πέτρος - Παῦλος - Ἀμπάρκα ντὲ Μπόλεα, κόμης* τοῦ—. Ἐπιφανὴς Ἱσπανὸς πολιτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1718 ἐν Saragossa. Καταγόμενος ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας ἠκολούθησεν ἐν πρώτοις τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, παραιτηθεὶς δὲ βραδύτερον (1746), ἐν ἡλικίᾳ 28 ἐτῶν, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, περιώδευσεν ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, ὁπόθεν ἐπιστρέψας ἐπεδόθη εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας. Τῷ 1759 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας Κάρολος Γ' προήγαγε τὸν Ἀράντα εἰς συνταγματάρχην, διορίσας αὐτὸν πρεσβευτὴν παρὰ τῇ πολωνικῇ Αὐλῇ Μετὰ τέσσαρα ἔτη διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς Valencia, τῷ δὲ 1766 πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Καστιλίας καὶ γενικὸς διοικητὴς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ἀνατεθείσης αὐτῷ οὕτω πως συγχρόνως τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας, ἀπονεμηθέντος μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ πλέον εἰς αὐτὸν τοῦ τίτλου τοῦ κόμητος.

Ὁ Ἀράντα ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὰς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαδιδομένας ἀρχὰς καὶ ἰδέας, θέλων δὲ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκ βάθρων ἀνακαίνισιν τῆς χώρας του συμφώνως πρὸς αὐτάς, ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐξάλειψιν πλείστων ἐκκλησιαστικῶν ἐκτρόπων, ἐπιμείνας ἰδίως ὅπως περιορισθῇ ἡ παπικὴ ἐξουσία ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ὑποταχθῇ εἰς τὸ Κράτος τὸ ἱερατικὸν τάγμα, χαλιναγωγηθῇ δὲ ἡ ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κρατοῦσα ἱερὰ ἐξέτασις, ἐνεργήσας ταυτοχρόνως ὑπὲρ τῆς ἀπελάσεως τῶν Ἑβραίων. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ πάσῃ δυνάμει τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἀστυνομίας καὶ εἰργάσθη ὁλοψύχως διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Ἀλλ', ὡς ἦτο ἑπόμενον, διὰ τῶν ἔργων του τούτων προεκάλεσε πολλὰς δυσαρεσκείας καὶ ἐδημιούργησε πλείστους ἐχθρούς, αὐτοῦ τούτου ἐν πρώτοις τοῦ κλήρου κηρύξαντος ἀμείλικτον κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον καὶ ἐργαζομένου διὰ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀράντα ἐνέμεινεν ἀνένδοτος εἰς τὸ ἔργον του ἕως τὸ 1778, ὁπότε τῇ αἰτήσει του ἀπεστάλη ὡς πρεσβευτὴς εἰς Παρισίους. Τὴν νέαν του θέσιν ὁ Ἀράντα ἐζήτησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὑπὲρ τῆς χώρας του, ἡ μεγαλυτέρα ὑπηρεσία πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη τῶν Παρισίων (1783). Ἀνακληθεὶς τῆς θέσεως ταύτης μετὰ δεκαπενταετίαν ἐγένετο μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον μέγαν ρόλον, ὡς γνωστόν, διεδραμάτισε κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν παρέμεινε μέχρι τοῦ 1792, ὁπότε ἡ βασίλισσα Μαρία Λουΐζα ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ ἐννέα μόνον μῆνας παραμείνας εἰς τὴν ἀρχήν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ὡς ἐπιμένων, παρὰ τὰς συστάσεις τοῦ γαλλικοῦ αὐλικοῦ κόμματος, νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα ἔναντι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, παραχωρήσας τὴν θέσιν του εἰς τὸν ἀνίκανον Godoy. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῶν κυβερνητικῶν του καθηκόντων τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ἀλλ' ἤδη ὡς πρόεδρος τούτου, πλὴν ὅμως, λόγῳ τῆς σφοδρᾶς ἀντιπολιτεύσεώς του ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Godoy, ἀπελαύνεται εἰς Jaen τῆς Ἀνδαλουσίας. Πόσον ὅμως ὁ Ἀράντα δικαίως ἐφρόνει καὶ ὀρθῶς προέβλεπεν ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἐπακολουθησάσης συνθήκης τῆς Βασιλείας, μετὰ τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπετράπη (1795) νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἱσπανίαν, ὁπότε ἐγκατεστάθη εἰς τὰ ἐν Ἀραγόνᾳ κτήματά του, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1799. Η. Γ. Κ.

'Αράντα ντὲ Ντουέρο (Aranda de Duero) [Γεωγρ.]. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μπούργκος παρὰ τὸν ποταμὸν Ντουέρο, κάτ. 6464. Εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων τῆς Ἱσπανίας, ἔχουσα περίφημον μητρόπολιν, ἀναγομένην εἰ. τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Α. Δ.

ἀρανταϊκὴ *γλῶσσα* (arandaïc). Γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν τῆς Αὐστραλίας, τῶν κατοικούντων εἰς τὸ κέντρον τῆς ἠπείρου. Α. Δ.

'Αραντζελοβάτς (Arandjelovats) [Γεωγρ.]. Πόλις τῆς Σερβίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κραγιούγιεβατς, 40 μίλλια νοτίως τοῦ Βελιγραδίου. Κάτοικ. 2000. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915 καὶ ἔμεινεν εἰς χεῖρας των μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Χ. Δ.

'Αράντζιο, ἢ *Ἀράντζι*, ἢ *Ἀράντιος* (Aranzi, Aranzio κα λατ. Arantius), *Ἰούλιος Καῖσαρ*. Διάσημος ἀνατομικὸς τῆς ΙΣΤ' ἑκατοντ. γεννηθεὶς ἐν Βολωνίᾳ τῷ 1530, μαθητὴς τοῦ διασήμου χειρουργοῦ Barthol. Maggi, θείου του, καὶ τοῦ περιφήμου Βεσαλίου. Νεώτατος ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν Βολωνίᾳ, διδάξας ἐπὶ 33 ὁλόκληρα ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του (1589).

Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: 1) περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐμβρύου (de humano foetu opusculum α' ἔκδ. Βενετ. 1571)· 2) παρατηρήσεις ἀνατομικαὶ (observationes anatomicae α' ἔκδ. Βασιλ. 1579). 3) περὶ ὄγκων κατὰ τόπους (de tumoribus secundum locos affectos α' ἔκδ. Βολων. 1571). 4) ὑπόμνημα αὐτοῦ περὶ τραυμάτων τῆς κεφαλῆς ἐπὶ παιδίων ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἱπποκρατικὰς γνώμας ὑπὸ τὸν τίτλον «In Hipp. librum de vulneribus capitis commentarius» (α' ἔκδ. Λυὼν 1579).

Τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τούτου ἀνατομικοῦ φέρουσιν ἔτι ἐν τῇ ἀνατομίᾳ τὸ *ἀραντίειον φῦμα*, ὁ *ἀραντίειος πόρος*, ἡ *ἀραντίειος κοιλία* (βλ. ἀραντίειος—). ΑΡ. Π. Κ.

'Αραντία (ἡ) [Ἀρχ. Γεωγρ.]. Πόλις καὶ χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὕστερον *Φλιοῦς*. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο *Ἀραντῖνοι* (Στέφ. Βυζάντ.). Α. Δ.

'Αραντίδες. Οὕτως ἐκάλουν τὰς Ἐρινῦς οἱ Μακεδόνες. Ἴσως εἶναι ἐπεκτεταμένος τύπος τοῦ ἀρὰ καὶ τότε σημαίνει τὴν θεότητα τῆς *ἀρᾶς*. Μᾶλλον ὅμως θὰ προέρχεται ἀπὸ τοῦ *Ἄρας*, παλαιοῦ τύπου τοῦ Ἄρης (*Παυσ.* 2,12,4 *Στ. Βυζ.* ἐν λ. Ἀραντία). Αἱ Ἐρινύες οὕτως εἰκονίζονται ὡς σύντροφοι τοῦ Ἄρεως, τοὐθ' ὅπερ εἶναι ἐπιβεβαίωσις τοῦ συσχετισμοῦ τοῦ Ἄρεως πρὸς τὰς Ἐρινῦς. Ι. Χ. Δ.

'Αράντιος· βλ. Ἀράντζιο.

ἀραντίειος *κοιλία* [Ἀνατομ.]. —1) Τὸ χωνοειδὲς κατώτερον ἄκρον τοῦ γραφικοῦ καλάμου, ἔνθα ἡ τετάρτη κοιλία τοῦ ἐσχάτου ἐγκεφάλου μεταβαίνει εἰς τὸν κεντρικὸν σωλῆνα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. —2) *Ἀραντίειος κόμβος ἢ φῦμα*. Πυρὴν χονδροϊνώδης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐλευθέρου χείλους τῶν μηνοειδῶν βαλβίδων τῆς ἀορτῆς καὶ τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας. —3) *Ἀραντίειος πόρος*. Φλὲψ ἐπὶ τοῦ ἐμβρυϊκοῦ σώματος· ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου ἡ ὀμφαλικὴ φλὲψ φέρεται ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ ἐπὶ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ ἥπατος καὶ ἐν μὲν τῇ προσθίᾳ μοίρᾳ τῆς ἀριστερᾶς ἐπιμήκους αὔλακος τούτου κατασκηνοῖ τὸ στέλεχος αὐτῆς, ὅπερ κοινωνεῖ μετὰ τῆς φλεβὸς τῶν πυλῶν, ἀποφρασσόμενον μετὰ τόκον καὶ εἰς ἰνώδη σύνδεσμον μεταβαλλόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας μοίρας τῆς προκειμένης αὔλακος διήκει ἡ πρὸς τὰ ὄπισθεν συνέχεια τῆς ὀμφαλικῆς φλεβός, ἤτοι ὁ *ἀραντίειος* (ἢ *φλεβικὸς*) *πόρος*, ὅστις ἐκβάλλει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν κάτω κοίλην φλέβα, ἀποφρασσόμενος καὶ οὗτος μετὰ τόκον καὶ μεταβαλλόμενος εἰς ἰνώδη σύνδεσμον, τὸν φλεβικὸν σύνδεσμον. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

'Αραντῖνος· βλ. λ. Ἀραντία.

'Αράντσι [Ναυτ. Γεωγρ.]. Ἐλάσσων κόλπος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Τερρανόβα, τῆς ΒΑ ἀκτῆς τῆς Σαρδηνίας, καὶ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι. Διανοιγόμενος ἐν τῇ νοτίᾳ ἀκτῇ τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς Κάπο Φίγκαρι, παρουσιάζει εἰς τὸν Β. αὐτοῦ μυχὸν ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς ἄριστον, ὃν καὶ ΒΑ τέρμα ἐν τῷ σιδηροδρομικῷ δικτύῳ τῆς Σαρδηνίας (Aranci: πλάτ. 41°00', μήκ. 9°37' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 161 B: Sardinia, northern portion). Ναυτικὸς φανὸς ἐρυθροῦ σταθεροῦ 5 μιλλ. δεξιᾷ τῷ καταπλέοντι. Σ. Ε. Λ.

'Αράνυ (Arany), *Ἰωάννης*. Οὔγγρος ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Νάγκυ-Σζαλόντα τῆς κομητείας Μπιχὰρ (1817—1882). Θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς Οὐγγαρίας. Κατήγετο ἐκ πτωχῆς ἀλλ' εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ἐξήσκει κατ' ἀρχὰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πλανοδίου ἠθοποιοῦ. Βραδύτερον διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν γενέτειράν του. Ἐξέμαθε τὴν γερμανικήν, γαλλικὴν καὶ ἀγγλικήν, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ μελετήσῃ εἰς τὸ πρωτότυπον τοὺς μεγάλους λογοτέχνας τοὺς γράψαντας εἰς τὰς γλώσσας ταύτας, μετέφρασε δὲ καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Τότε ἔγραψε τὰ δύο περίφημα ποιήματά του «Τὸ χαμένον σύνταγμα» (1843) καὶ τὴν τριλογίαν τοῦ ἥρωος «Τόλντι» (1847). Τῷ 1859 ἐξελέγη μέλος τῆς Οὐγγρικῆς ἀκαδημίας τῆς ὁποίας ἐχρημάτισε καὶ γραμματεύς. Βραδύτερον ἐγένετο διευθυντὴς τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων ἔργων του, ἄλλα ἐπίσης σπουδαῖα εἶναι «ἡ κατάληψις τοῦ Μουράνυ» (1848), «Αἰκατερίνη» (1850) «Μπαοὺντ-Χαλάλα», μῦθος περὶ τῶν Οὔνων (1854) κλπ., ἐδημοσιεύθησαν δὲ καὶ πολλὰ ποιήματά του μεμονωμένως εἰς φιλολογικὰ περιοδικά. Χ. Δ.

— **'Αράνυ** (Arany), *Λαδίσλαος*. Οὔγγρος ποιητής, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, γεννηθεὶς ἐν Νάγκυ-Σζαλόντα (1844-1898). Ἔγραψε πολλὰ ποιήματα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι τά: «Ἐλφρίντα» καὶ «Ἡ μάχη τῶν Οὔνων», τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸν ὁμώνυμον πίνακα τοῦ *Κάουλμπαχ*. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης διαφόρους συλλογὰς λαϊκῶν μύθων καὶ ποιημάτων καὶ διεκρίθη ὡς μεταφραστὴς ξένων συγγραφέων. Ἂν καὶ κατώτερος τοῦ πατρός του θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων ποιητῶν τῆς Οὐγγαρίας. Τῷ 1872 ἐξελέγη μέλος τῆς οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας. Χ. Δ.

ἀρανυάκα (aranyaka) [*Ἰνδ. Φιλοσ.*]. Τμῆμα τῶν *Βεδῶν*, ἐμπεριέχον *οὐπανισάντας*. Α. Δ.

ἀράνυος (aranyos)· λέξις σημαίνουσα ἐν τῇ οὐγγρικῇ *χρυσοῦς* καὶ ἀπαντῶσα ὡς πρῶτον συνθετικὸν τῶν ὀνομάτων πολλῶν πόλεων, παρὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχουσι χρυσωρυχεῖα ἢ χρυσῆ ἄμμος· π. χ. *Ἀράνυος-Μαρότ*, *Ἀράνυος-Λόνα* κ. τ. λ.

'Αρανχουὲθ (Aranjuez) [Γεωγρ.]. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ Μαδρίτης παρὰ τὸν Τάγον, κάτ. 13.535. Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ πλουσιωτάτου εἰς ἔργα τέχνης ἀνακτόρου τῆς Ἀρανχουέθ, θερινῆς διαμονῆς τῶν Ἱσπανῶν βασιλέων, ἤρξατο ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ ἐτερματίσθη ἐπὶ Καρόλου τοῦ Γ'. Ἐντὸς τοῦ κήπου εὑρίσκεται ἡ «Casa de Labrador», ἔπαυλις Καρόλου τοῦ Δ'. Α. Δ.

Ἄραξα (ἡ) [Ἀρχ. Γεωγρ.]. Πόλις τῆς Λυκίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς καλοῦνται *Ἀραξεῖς* (Στέφ. Βυζάντ.). Α. Δ.

'Αράξαι ἢ *Ἄραξοι* [Ἀρχ.]. Λαὸς τῆς Ἰλλυρίας (Στέφ. Βυζάντ.). Α. Δ.

'Αράξης (ὁ) [Ἀρχ.]. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ ποταμὸς ὁ πρότερον ὀνομαζόμενος *Βάκτρος* μετωνομάσθη *Ἀράξης* (Πλούτ. 23). Α. Δ.

'Αράξης, —*ου* καὶ —*εω*, —*ην* καὶ —*εα* (καὶ *Ἄραξις* —*ιδος*) [Ἀρχ. Γεωγρ.]. —1) Ποταμὸς ἐν Ἀρμενίᾳ ἐκβάλλων εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν «ρέων πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα» (*Ἡρόδ.* 4, 40)· ὁ σημερινὸς *Ἀράς*. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει (1,201—202): «Ὁ δὲ Ἀράξης λέγεται καὶ μέζων καὶ ἐλάσσων εἶναι τοῦ Ἴστρου» καὶ κατωτέρω: «ρέει μὲν ἐκ Ματιηνῶν, ὅθεν περ ὁ Γύνδης....στόμασι δὲ ἐξερεύγεται τεσσαράκοντα, τῶν τὰ πάντα, πλὴν ἑνός, ἐς ἕλεά τε καὶ τενάγεα ἐκδιδοῖ». Ὁ Πλούταρχος (περὶ ποτ. 23) λέγει ὅτι ὠνομάσθη ἀπὸ Ἀράξου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πύλου, ριφθέντος εἰς τὸν ποταμὸν Βάκτρον διὰ τὸν φόνον τοῦ πάππου, ὁ ὁποῖος Βάκτρος ἀπ' αὐτοῦ μετωνομάσθη. Κατωτέρω δὲ προσθέτει ὁ Πλούταρχος (ἔ. ἀ.), ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων Ἀράξης μαχόμενος κατὰ τῶν Περσῶν ἠρώτησε τὸ μαντεῖον περὶ τῆς νίκης, τὸ μαντεῖον ὅμως ἀπήντησεν, ὅτι θὰ νικήσῃ ἐὰν ἐθυσίαζε τὰς δύο εὐγενεστάτας θυγατέρας αὐτοῦ. Οὗτος ὅμως φεισθεὶς τῶν θυγατέρων, ἐθυσίασεν ἄλλου τινὸς τὰς παρ-

Digitized by Google

θένους, Μνησάλκου καλουμένου, ὁ ὁποῖος ἐκδικούμενος ἐφόνευσε τὰς θυγατέρας τοῦ τυράννου. Τότε ὁ Ἀράξης ὑπὸ λύπης ἐρρίφθη εἰς τὸν Ἄδμον ποταμόν, ὁ ὁποῖος ἀπ' αὐτοῦ ἐκλήθη Ἀράξης. Ἀναφέρει δὲ ἐπὶ τούτοις ὅτι παρὰ τὸν ποταμὸν φύεται βοτάνη *ἀράξα* καλουμένη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, ὅπερ σημαίνει μισοπάρθενος (Ἴδε καὶ *Στρ.* 1,61—11,491—527, *Πλουτ.* Δούκ. 26, *Πτολ.* 5,13,3). Ἡ πεδιὰς ἣν ὁ Ἀράξης διασχίζει παρὰ τὰ Ἀρτάξατα λέγεται *Ἀραξηνὴ* (*Στρ.* 1,73—11,509, *Στ.Β.* Δράγγαι). Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἀραξηνοί*. Ἐπίθετον *ἀράξιον* ὕδωρ.

— 2) Ποταμὸς ἐν Περσίδι, νῦν *Βενδεμὶρ* (*Στρ.* 17,729), παρὰ τὴν Περσέπολιν (*Δ. Σικ.* 17,69).

— 3) Ποταμὸς ἐν Σκυθίᾳ, ἴσως ὁ νῦν *Βόλγας* (*Ἡρ.* 1,201—203) ὁ ὁποῖος συνδέει πρὸς ἀλλήλους τὸν Ἄραρην καὶ τὸν Ἰαξάρτην (*Δ. Σ.* 2,43—*Στρ.* 11,512).

— 4) Ποταμὸς ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὁ σημερινὸς *Χαβοὺρ* (*Ξενοφ.* Ἀν. 1,4,19).

— 5) Ὁ Πηνειὸς ἐν Θεσσαλίᾳ περὶ οὗ ὁ Στράβων (11,531) λέγει: «Τὸν δὲ Ἀράξην κληθῆναι νομίζουσι κατὰ τὴν ὁμοιότητα τὴν πρὸς τὸν Πηνειόν..... καλεῖσθαι γὰρ Ἀράξην κἀκεῖνον διὰ τὸ ἀπαρᾶξαι τὴν Ὄσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ῥήξαντα τὰ Τέμπη». Ι. Χ. Δ.

ἀραξοβόλι (τό)· παραλία κατάλληλος διὰ ἄραγμα, *ἀγκυροβόλιον*.

Ἄραξος *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον ἀποτελοῦν τὴν ΒΔ τῆς Πελοποννήσου ἐσχατιάν, τὸν ΒΔ τερματισμὸν τῆς Ἀχαΐας καὶ τὸ ΝΔ κέρας, τὸ δεξιᾷ τῷ ἀπὸ τοῦ Ἰονίου εἰσπλέοντι, τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου. Ὀνομαζόμενον κοινῶς *Κάβο-Πάππας* (πλάτ. 38° 13′ 00″, μῆκ. 21° 23′ 15″, χάρτ. Ἀγγλ. 1676: Gulf of Patras and approaches) δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν δυτικὴν τῆς Ἰκαρίας ἐσχατιὰν «*Κάβο-Πάππας*» ἐπίσης ὀνομαζομένην καὶ φερώνυμον φάρον ἔχουσαν. Εἶναι δὲ ὁ Ἄραξος γλῶσσα, ἀμμώδης καὶ χθαμαλή, τερματίζουσα πρὸς Β τὸν βουνὸν *Μαῦρο Βουνό*· ὥστε, ἀπὸ ἀπόψεως φυσικῆς γεωγραφίας, ὡς Ἄραξος δέον νὰ θεωρῆται οὐ μόνον ἡ ἄκρα, ἥτις καὶ *Καλογριὰ* ὑπὸ τῶν ναυτικῶν τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου ὀνομάζεται, ἀλλ' ἅπασα ἡ χερσονησίζουσα προβολὴ καθ' ἣν, ἐκεῖ, ἡ Πελοπόννησος τερματίζεται καὶ καθ' ἣν ἀντίπορθμός ἐστιν ἥ τε Ἀκαρνανία καὶ αἱ προκείμεναι νῆσοι (*Στρ.* Διδότου 288, 6). Ἐὰν δὲ προσέξῃ τις τὴν διαμόρφωσιν τῆς, ποῦ μὲν ὑψηλῆς ποῦ δὲ χθαμαλωτάτης, προβολῆς ταύτης, ἰδίως δὲ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μαύρου Βουνοῦ λίμνην Καλογριά, τὰς νοτίως αὐτοῦ μικροτέρας λίμνας, δύο βραχώδεις μάζας, τὴν μὲν 104 ποδῶν, τὴν δὲ 600 ποδ. ἀναδυούσας ἀπὸ τῆς τετυπασμένης ἄμμου, τέλος τὸ προσχωματικὸν βέλος ὅπερ, ἑνοῦν τὰς δύο ταύτας βραχώδεις κορυφάς, σχηματίζει τὴν ταινίαν, τὴν διαχωρίζουσαν τὸν ὅρμον Καραβοστάσι ἀπὸ τὴν λίμνην, θέλει ἀχθῇ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τόσον τὸ Μαῦρο Βουνὸ ὅσον καὶ αἱ δύο βραχώδεις αὐταὶ κορυφαὶ ἦσαν νῆσος καὶ νησῖδες, συνενωθεῖσαι εἰς ἀκρωτηριάζουσαν προβολὴν

Τὸ ἀκρωτήριον Ἄραξος.

ἑνιαίαν, ἀπὸ τὰς ἰλῦς αἵτινες κυλινδούμεναι ἀπὸ τοῦ Ἀχελώου καὶ τοῦ Εὐήνου, συνεσωρεύθησαν πρὸς σχηματισμὸν προσχωματικῶν βελῶν, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐναλλασσόντων ρευμάτων πρὸς τὸν Κορινθιακὸν καὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ, παρασυρόντων αὐτὰς πρὶν ἢ κατακρημνισθῶσιν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ ἐφ' ὅσον ἀκόμη εὑρίσκονται ἐν μεταιωρήσει ἐν τοῖς ὕδασιν αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη ἄλλως τε ἔκτασις, ἣν περὶ τὴν ἀκρωτηριάζουσαν προβολὴν καταλαμβάνει τὸ ὑφαλοπλαίσιον τῶν 5 ὀργυιῶν, ὅπερ ἐπικίνδυνον ὂν τοῖς πλωϊζομένοις καλύπτει ὁ ἀπὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ

Ὁ φάρος τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράξου.

φάρου «*Ἅγιος Σώστης*» ἐρυθρὸς τομεύς, εὐγλωττότατα καὶ ἐπεξηγεῖ τὰς ἐπισυμβάσας προσχώσεις καὶ προοιμιάζεται ὡς πρὸς τὰς ἐπισυμβησομένας. Δύο ὡραῖα ἀγκυροβόλια σχηματίζονται ἑκατέρωθεν τῆς ἀκτῆς τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς, τὸ «*Καραβοστάσι*», πρόσβορρον καὶ πρὸς ἀνατολάς, καὶ «*τοῦ Πάππα*», προσέσπερον καὶ πρὸς δυσμάς, ἀλλὰ καὶ τρίτον νοτίως τοῦ δευτέρου καὶ μᾶλλον ἐκείνου ἀναπεπταμένον πρὸς ζέφυρον, εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ *ἄκρας Ἀράξου* (Καλογριᾶς) καὶ χερσονησῖδος *Κουνουπέλλι* τῆς Ἤλιδος. Τὰ πλοῖα τὰ προσφεύγοντα εἰς τὸ πρῶτον ἀγκυροβόλιον δύνανται νὰ ἐπικοινωνῶσι σιδηροδρομικῶς πρὸς τὰς Πάτρας διὰ τῆς στάσεως «Κάτω Ἀχαΐα», τὰ εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον Πάππα διὰ τῆς στάσεως «Σαγέϊκα» καὶ τὰ εἰς τὸ τρίτον διὰ τῆς στάσεως «Λάππα». Τὰ σμήνη τῶν κωνώπων τὰ περιιπτάμενα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀράξου εἶναι παροιμιώδους πυκνότητος· ἑλκυόμενα δὲ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῶν πλοϊκῶν φανῶν τῶν παραπλεόντων πλοίων καθιστῶσιν αὐτὸ ἀθέατον ἀπὸ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως, ὡς τοῦτο εἴδομεν καὶ ἐπὶ τοῦ «Ἀλφειοῦ» τῷ 1902.

Τῶν περὶ τὸ Μαῦρο Βουνὸ πεδινῶν ἐκτάσεων, ἃς καλύπτει πυκνὴ βλάστησις νάννων σφενδάμνων, οὐσῶν χθαμαλοτάτων, συνηθέστατα συμβαίνει νὰ μὴ διακρίνωνται ἐξ ἀποστάσεως, καὶ νὰ ἐκλαμβάνεται ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν ἐκ Πατρῶν προσπλεόντων ἡ χερσονησίζουσα προβολὴ ὡς νῆσος, ὅπως τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὸ *Μόντε Τσιρτσέο* (Κιρκαῖον ὄρος· βλ. λ. Αἰαίη) καὶ νὰ φανῇ ὁ σιδηροῦς πύργος τοῦ φάρου τῆς ἄκρας της πολὺ πρὶν ἢ ἐκείνη. Ὁ δὲ φάρος, ἀνεγερθεὶς τῷ 1879 καὶ βελτιωθεὶς δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ μηχανήματός του τῷ 1922, ἐκπέμπει φῶς λευκὸν σκαρδαμῦσσον μετὰ ζεύγους ἐκλείψεων, φωτοβολίας 12 μιλλίων· εἶναι δὲ πολύτιμοι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ φάρου τούτου, συναρωγοῦντος καὶ συναρωγουμένου ὑπὸ τῶν πυρσῶν *Ὀξυᾶς, Ἁγίου Σώζοντος* καὶ *Μπούχαρι*, διότι αἱ ἀκταὶ αὗται καὶ πολυσύχναστοι εἶναι ἀπὸ τὰ ξένα πλοῖα τὰ πρὸς Πάτρας καὶ Κορινθιακὸν κατευθυνόμενα καὶ κινδυνωδέσταται διὰ τὸ λόγῳ χθαμαλότητος δυσδιάκριτον αὐτῶν.

Ἐλάχιστα καὶ ὡς ἐν παρόδῳ ἀναφέρουσι τὸ ἀκρωτήριον οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς (*Παυσαν.* VI, 26, 10 *Πολυβ.* V 69 καὶ 55, *Pompon. Melas* II 49 καὶ 52). Ὁ *Στράβων* (ἔκδ. Didot: 288, 41 καὶ 50. 290,12. 294,51. 333, 13. 393,38) παρέχει διαφόρους ἀποστάσεις τοῦ ἀκρωτηρίου ὡς πρὸς ἄλλα σημεῖα, ἀρκετὰ ἀκριβεῖς. Ὁ *Πτολεμαῖος* («Πελοποννήσου θέσις· τῆς ἰδίως καλουμένης Ἀχαΐας» Γ, ιστ', 6) παρέχων ὡς συντεταγμένας τῆς ἄκρας μῆκ. 48° ½ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 36° ¾, σφάλλεται καὶ εἰς αὐτοῦ τοῦ πλάτους τὴν ἐκτίμησιν ἀσυνήθως πολύ, 1° ½ περίπου.

Ὁ Ἄραξος εἶναι περίδοξος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνός μας, διὰ τὴν ἐν ὄψει αὐτοῦ γενομένην περίφημον ναυμαχίαν «τῶν Πατρῶν» (βλ. λ. καὶ εἰκόνα εἰς ἄρθρον Ἀλταμούρας). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀράο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κορσικῆς ἐκβάλλων εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ἀσφαλεστάτου αὐλῶνος *Φίγκαρι* (Figari bay, πλάτ. 41° 28′, μῆκ. 9° 04′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 429: Corsica west coast, Cape Feno to Lava bay). Σ. Ε. Λ.

Ἀραὸθ (Araoz), *Ἀνδρέας ντὲ*—. Γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων Ἱσπανὸς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τῷ 1562 ἐσμίλευσε τὰ ἑδώλια τῆς ἐν *Γκεταρίᾳ* ἐκκλησίας καὶ ᾠκοδόμησε τὸ μέγα προσέρεισμα τοῦ ἐν *Ντέβᾳ* ναοῦ. Ἐν ἔτει 1567 ἤρχισε τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ *Ἐλμπὰρ* προσερείσματος, ὅπερ ἀπεπεράτωσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Χουὰν Ἀραόθ*. Λ. Δ.

Ἀράου *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρού.

Ἀραουὰν *[Γεωγρ.]*. Ὄασις ἐν τῇ δυτικῇ γαλλικῇ Σαχάρᾳ, 200 χμ. πρὸς βορρᾶν τοῦ *Τουμβουκτοῦ*. Σημαντικὸν ἀλλ' ἀνθυγιεινὸν κέντρον συναντήσεως καραβανίων. Οἱ 1500 κάτοικοί του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἄραβες, εἶναι ἔμποροι καὶ ἐνοικιασταὶ καμήλων. Λ. Δ.

Ἀραουκάνα (Araucana). Ἔπος τοῦ μεγάλου Ἱσπανοῦ ποιητοῦ *Ἀλόνσο ντὲ* **Ἐρσίλλια** (βλ. λ.).

Ἀραουκανία ἢ *Ἀραυκανία* (Araucania) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Κεντρικῆς Χιλῆς, ὁριζομένη πρὸς Β. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Conception, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Βαλντίβια, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Ἀργεντινῆς μὲ φυσικὰ ὅρια τὰς Ἄνδεις καὶ πρὸς Δ. τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας τὰς *Ἀραοῦκο* (Arauco) καὶ *Μπίο-Μπίο* (Bio-Bio), *Μαλλέκο* (Malleco) καὶ *Καουτὶν* (Cautin) καὶ ἔχει ἔκτασιν ἐν ὅλῳ 44.610 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 501.374 κατοίκων ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Τὸ κυριώτερον ὀρυκτὸν προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι οἱ λιθάνθρακες ὧν ὑπάρχουσι 5 ὀρυχεῖα ἀπασχολοῦντα ὑπὲρ τοὺς 3.000 ἐργάτας μὲ ἀπόδοσιν ὑπὲρ τὰς 400.000 τόννων. Ἐπίσης ἔχει μεταλλεῖα χαλκοῦ, σιδήρου, ἀργύρου, χρυσοῦ κλπ. σημαντικῆς ἀποδόσεως.

Ἡ γεωργία ἐν Ἀραουκανίᾳ ἀποδίδει ἱκανοποιητικὰς ποσότητας δημητριακῶν, γεωμήλων, ὀσπρίων, τριφυλλίου, διαφόρων καρπῶν καὶ δὴ καρύων καὶ ἀμυγδάλων, λίνου καὶ οἴνου. Κατωτέρω σημειοῦμεν τὰς ὑπὸ τῶν διαφόρων καλλιεργειῶν καταλαμβανομένας ἐκτάσεις:

Καλλιέργειαι	Ἐκτάσεις (ἑκτάρια)
Δημητριακὰ	218.867
Ὄσπρια	9.650
Γεώμηλα	2.790
Κτηνοτροφικὰ	187.191
Ἀμπελοφυτεῖαι	5.086
Ὀπωροφόρα δένδρα	3.006
	426.590

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ἀπόδοσιν εἰς διάφορα προϊόντα παρέχομεν τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς:

Σῖτος	μετρ.	Κουΐνταλ.	1.774.414
Σίκαλις	»	»	17.455
Κριθὴ	»	»	50.785
Βρόμη	»	»	694.556
Ἀραβόσιτος	»	»	16.192
Ὄσπρια	»	»	102.612
Γεώμηλα	»	»	141.807
Βοσκαὶ	»	»	74.216
Οἶνος	ἑκατόλιτρα		5.086

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γεωργίαν ἡ κτηνοτροφία ἔχει ὀλιγωτέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς ἐκτάσεις τῆς Ἀραουκανίας. Οἱ κάτωθι ἀριθμοὶ (1920) δεικνύουσι τὴν κατάστασίν της:

Ζῷα	Ἀριθ.	Ζῷα	Ἀριθ.
Ἵπποι	76.338	Πρόβατα	442.907
Ὄνοι	529	Αἶγες	15.846
Ἡμίονοι	1.345	Χοῖροι	54.988
Βόες-ἀγελάδες	345.565		

Ἡ παραγωγὴ ἐρίου ὑπερβαίνει τὰς 7000 μετρ. Κουΐντ. ἐτησίως, τυροῦ τὰ 1600 καὶ βουτύρου τὰ 250.

Πλὴν τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δὴ τῶν ἀνθρακωρυχείων τῆς περιοχῆς Ἀραοῦκο σημειοῦμεν ἐν τῇ Ἀραουκανίᾳ 608 βιομηχανικὰ ἐργοστάσια· τούτων τὰ κυριώτερα εἶναι 173 ἀπασχολοῦντα 1984 ἐργάτας καὶ διαθέτοντα κινητήριον δύναμιν 4703 ἵππων. Πλέον τῶν 30 εἶναι ἀξιόλογοι ἀλευρόμυλοι, 21 μεγάλα βυρσοδεψεῖα, 3 ζυθοποιεῖα καὶ 90 ἐργοστάσια κατεργασίας ξύλου.

Τὸ ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀραουκανίαν τὸ μὲν ἐξαγωγικὸν καὶ εἰσαγωγικὸν συγκεντροῦται εἰς τοὺς λιμένας *Λεμποῦ* καὶ *Ἀραοῦκο*, ὧν ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις ὑπολογίζεται εἰς 300 περίπου κατάπλους ἀτμοπλοίων (τόν. 270,000), τὸ ἐσωτερικὸν δ' εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς χώρας. Ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσιν ὑπὲρ τοὺς 2.500 ἐμπορικοὶ οἶκοι μὲ κεφάλαια 30 καὶ πλέον ἑκατομ. χρ. πεσῶν.

Ἐν Ἀρακουανίᾳ ὑπάρχει δίκτυον σιδηροδρόμων συνδέον τὰς κυριωτέρας πόλεις. Εἰς 550 χμτ. ἀνέρχεται τὸ μῆκος τῶν σιδηροδρ. γραμμῶν. Ὁδικὸν δίκτυον πλούσιον δὲν ὑπάρχει, διαρκῶς ὅμως κατασκευάζονται πάσης φύσεως δημόσια ἔργα. Ταχυδρομικὰ καὶ τηλεγραφικὰ γραφεῖα λειτουργοῦσι περὶ τὰ 50, πολλαπλάσια δὲ τοιαῦτα τηλεφωνικὰ ἐκτελοῦντα καὶ ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν. Δ. Ε. Μ.

Digitized by Google

Ἀραουκανοὶ ἢ *Ἀραυκανοὶ* (Araucanian). Ἰνδιανικὴ φυλὴ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἐξηπλωμένη εἰς τὴν Νότιον Χιλὴν ἀπὸ 30° Ν. Πλ. μέχρι τοῦ Μαγελανείου Πορθμοῦ, ἐν μέρει δὲ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἄνδεων μέχρι τῆς περιοχῆς τῶν Πάμπας ἐν Ἀργεντινῇ. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἐκ τοῦ *aucaes*=*ἀντάρται*, ὡς ἀπεκάλουν αὐτοὺς οἱ Ἴνκα, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἀραυκανικὴν γλῶσσαν ὀνομάζονται *Μολοῦτσε* (Moluche) = *πολεμισταί*. Διαιροῦνται δὲ εἰς τρεῖς φυλάς: τὴν τῶν Πικοῦντσε (Picunce) = *βόρειοι ἄνθρωποι*, ἐξηπλωμένων πρὸς Βορρᾶν, τὴν τῶν Χουϊλλίτσε (Huillice) = *νότιοι ἄνθρωποι* πρὸς Νότον καὶ τὴν τῶν Πεχουέντσε (Pehuence) = *ἄνθρωποι τῶν πευκῶν* ἀπὸ τοῦ Σαντιάγου μέχρι τοῦ Βαλδίβια καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἄνδεων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀραυκανῶν, ὑπολογιζόμενος κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος εἰς τὸν ὑπερβολικὸν τῶν 150,000 ψυχῶν, δὲν ὑπερβαίνει σήμερον τὰς 40,000 ψυχάς.

Μορφολογικῶς οἱ Ἀραυκανοὶ εἶναι βραχυκέφαλοι μὲ κεφαλικὸν δείκτην 87, ἀποδοτέον καὶ εἰς τὴν τεχνητὴν παραμόρφωσιν τῆς κεφαλῆς. Τὸ ἀνάστημά των κατὰ μέσον ὅρον εἶναι 1,60 μ. Τὸ παράστημά των εὐθυτενές, ἰσχυρὸν καὶ γεμᾶτον. Ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς των εἶναι μακρά, πλουσία καὶ μαύρη καὶ δὲν πίπτει κατὰ τὸ γῆρας. Τὸ χρῶμά των εἶναι ἀνοικτὸν μελαψόν, ἡ κεφαλή των μεγάλη, τὸ μέτωπον ἀρκετὰ προεξέχον, ἡ μύτη ἐλαφρῶς πεπλατυσμένη μὲ ρώθωνας ἀνοικτούς, οἱ ὀφθαλμοὶ μαῦροι καὶ τὸ γένειόν των βραχύ, τὰ δὲ ὀστᾶ τοῦ προσώπου των ἐμφανίζονται ἰσχυρὰ μετὰ τὴν ἀνάπτυξίν των.

Ὑπὸ ἔποψιν *πολιτισμοῦ* οἱ Ἀραυκανοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡ νοτιωτέρα προέκτασις τοῦ περουβιανοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκαλλιέργουν ἀραβόσιτον, φασίολον, κινόα, πατάτας κλπ., ἔτρεφον λάμαν, ἐγνώριζον τὴν κεραμευτικήν, τὴν ὑφαντουργίαν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μετάλλων. Ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἵππων κατὰ τὰ μέσα τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μετεβλήθησαν εἰς δεξιωτάτους καὶ τολμηροτάτους ἱππεῖς· ἰδίᾳ οἱ Πεχουέντσε ἀνατολικῶς τῶν Ἄνδεων μετεβλήθησαν εἰς καθαρῶς ἱππεῖς νομάδας, ἀφομοιωθέντες ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐν γένει μορφὴν τοῦ βίου των πρὸς τὰς ἱππικὰς νομαδικὰς φυλὰς τῆς περιοχῆς τῶν Πάμπας καὶ ζῶντες ἐκ κυνηγίου, ἰδίως γκουανάκο καὶ στρουθοκαμήλων. Οἱ Ἀραυκανοὶ τῆς Χιλῆς παρέμειναν μονιμώτεροι, ἡ δὲ βάσις τῆς οἰκονομίας των εἶναι πρὸ παντὸς ἡ κτηνοτροφία. Ὡς ὅπλον εἶχον παλαιότερον τὸ ρόπαλον, ἔπειτα τὰ μακρὰ δόρατα, τὴν *λάσσο* καὶ τὴν περίφημον *μπόλα*, εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὁποίων ἐπιδεικνύουν ἀφάνταστον δεξιότητα.

Οἱ Ἀραυκανοὶ κατῴκουν εἰς μεγάλας μεμονωμένας οἰκίας ὁμαδικῆς κατοικίας τοῦ γένους. Ἡ ἐνδυμασία των εἶναι περουβιανοῦ τύπου κατὰ τὰς βάσεις της. Οὕτως ἔχουν τὸ *πόνκο* (poncho) κ.λ.π., φέρουν δὲ καὶ διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ ρυθμὸς τῶν κοσμημάτων των εἶναι ἐπίσης περουβιανῆς ἐπιδράσεως. Οὕτω λ. χ. ἡ μεγάλη βελόνη μὲ δισκοειδῆ κεφαλήν, χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ ἐνδύματος πρὸς τὸ στῆθος, ὡς καὶ τὰ μεγάλα τετράγωνα ἀργυρᾶ ἐλάσματα ὡς ἐνώτια εἶναι παλαιοπερουβιανοῦ τύπου.

Ἡ *θρησκεία* τῶν Ἀραυκανῶν εἶναι ἡ λατρεία τῶν δαιμόνων. Ὁ μεγαλύτερος καλὸς δαίμων εἶναι ὁ *Πίλλαν*, κατοικῶν ἐπὶ τοῦ ἡφαιστείου τοῦ Βιλλαρίκου, οἱ δὲ *Γκουεκοῦβου* (Guekubu) εἶναι οἱ κακοὶ δαίμονες, οἵτινες, δυνάμενοι νὰ ἐνυπάρχωσιν εἰς παντὸς εἴδους φυσικὰ πράγματα, ἀποστέλλουσι τὰς ἀσθενείας κ.τ.λ. Πρὸς ἐξευμένισίν των γίνονται θυσίαι καὶ χρησιμοποιοῦνται μάγοι. Ὑποδεέστεροι θεοὶ εἶναι οἱ *Οὐλμένοι*, ὡς λ. χ. ὁ τοῦ πολέμου κτλ. Δὲν ἔχουν δὲ ναούς.

Αἱ προσπάθειαι τῶν ἱεραποστολῶν πρὸς ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ἀραυκανῶν ἔσχον κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐπιτυχίας τινάς.

Ἡ *γλῶσσα* τῶν Ἀραυκανῶν, διῃρημένη εἰς τρεῖς διαλέκτους ἀντιστοιχούσας καὶ πρὸς τὴν διαίρεσιν αὐτῶν εἰς τρεῖς φυλάς, εἶναι ἐνδοσυνθετική.

Βάσις τῆς *κοινωνικοπολιτικῆς* ὀργανώσεως τῶν Ἀραυκανῶν εἶναι ἡ κατὰ γένη. Ἅπασα ἡ χώρα των ἦτο διῃρημένη εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας ἐκτεινομένας παραλλήλως μεταξὺ τῶν Ἄνδεων καὶ τῆς θαλάσσης. Ἑκάστη ἐπαρχία ἦτο διῃρημένη εἰς πλείονας περιφερείας. Ἑκάστη περιφέρεια, κατοικουμένη ὑπὸ μιᾶς φυλῆς, διετέλει ὑπὸ κληρονομικὸν ἀρχηγὸν καλούμενον *Ἄπος* καὶ ἔχοντα δικαστικὴν μόνον δικαιοδοσίαν οὐχὶ δὲ καὶ φορολογικήν, καθ' ὅσον δὲν ὑφίστατο ὑποχρέωσις εἰσφορᾶς ἢ προσωπικῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἀρχηγούς, εἰμὴ μόνον ἐν καιρῷ πολέμου ὡς πολεμιστῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν περιφερειῶν ἐξέλεγον τὸν *τόκι*, δηλ. τὸν ἀνώτερον ἀρχηγὸν τῆς ἐπαρχίας, οἱ δὲ τέσσαρες *τόκι* τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν ἀπετέλουν τὸ κυβερνῶν συμβούλιον τῆς χώρας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενον *μέγαν τόκι*. Ἐν καιρῷ πολέμου ἐλειτούργει τὸ πολεμικὸν συμβούλιον μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ἡ *πολιτικὴ θέσις* τῶν Ἀραυκανῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ σήμερον ἔτι ἐν τινι μέτρῳ ὡς αὐτόνομος, καίτοι ἀπὸ τοῦ 1882 ἐδήλωσαν ὁριστικῶς ὑποταγὴν εἰς τὴν Χιλήν. Μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ γενναιότητος κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τῶν Ἴνκα. Ἡ δὲ ἐποχή, ἀφ' ἧς τῷ 1550 ὁ Ἀλμάγρο καὶ ὁ Πέντρο ντὲ Βαλδίβια, κατόπιν σκληροτάτων ἀγώνων, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν μέχρι τοῦ τελευταίου «μαλοῦ» (ἐπιδρομή) τῷ 1882, δὲν ὑπῆρξεν εἰμὴ συνεχὴς σχεδὸν καὶ ἀδιάκοπος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀποίκων καὶ τῶν Ἀραυκανῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐπέδειξαν μεγάλην ψυχικὴν δύναμιν, ἐμμονὴν καὶ ἀπαραδειγμάτιστον γενναιότητα, ἐξυμνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσο ντὲ Ἐρτσίλλα εἰς τὸ περίφημον ἔπος του «La Araucana» (1776, 2 τόμ.) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλβαρὲζ ντὲ Τολέθο «Puren indomito» (1862). Τῷ 1773 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν ἡ ἀνεξαρτησία των καίτοι ἐπὶ περιωρισμένης περιοχῆς μεταξὺ τοῦ Μπίο-Μπίο καὶ τοῦ Καλλεκάλλη. Τῷ 1882 κατέλαβον οἱ Χιλιανοὶ τὴν τελευταίαν ἀνεξάρτητον περιοχὴν περὶ τὸν Βαλδίβια.

Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἀραυκανῶν κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των συνεδέθησαν καὶ μὲ τὸν Γάλλον δικηγόρον Tounens, ὅστις καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Χιλῆς κατέφυγεν εἰς τοὺς ἀνεξαρτήτους Ἀραυκανούς, τῶν ὁποίων ἐξελέγη μέγας τόκι καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς κατὰ τὴν ἔκρηξιν ἑνὸς πολέμου μὲ τὴν Χιλὴν (1861) ὡς Orelie Antonio I. Ἐσχημάτισε κυβέρνησιν καὶ ἐξέδωκε νόμους καὶ σύνταγμα κατὰ τὸ γαλλικὸν ὑπόδειγμα. Κατά τινα ὅμως περιοδείαν του εἰς τὰς ἐπαρχίας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Χιλιανῶν δι' αἰφνιδιαστικῆς ἐφόδου (1862) παρεδόθη ὡς παράφρων εἰς τὸν ἐν Κονισέπιον Γάλλον Πρόξενον, ὅστις τὸν ἀπέστειλεν εἰς Γαλλίαν. Οἱ Ἀραυκανοὶ ἐπανέφερον εὐθὺς μετὰ ταῦτα τὸ ἀρχικὸν σύνταγμά των, ἐξέλεξαν ἕνα μέγαν τόκι καὶ ἐπανέλαβον πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Χιλῆς, μετὰ διαδοχικὰς ὅμως ἀποτυχίας ἔκλεισαν εἰρήνην καὶ ἐκήρυξαν τὴν ὑποταγήν των (1870). Ὁ Tounens ἐπανελθὼν εὐθὺς μετὰ ταῦτα διὰ τῆς Ἀργεντινῆς ἐπανασυνέστησε τὸ κράτος του. Ἤρχισε πάλιν ὁ πόλεμος, ἀλλὰ χωρὶς εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Tounens, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ναπολέοντος τοῦ III, ἐματαιώθησαν διὰ τοῦ ἐκραγέντος Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Ὁ Tounens ἀπέθανεν τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1878 εἰς τὸ Tourtoirac τῆς Γαλλίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Havestadt*, Chilidugu sive res chilenses (2 Τόμ. Münster 1777, νέα ἔκδ. ὑπὸ Platzmann, Lpz. 1883). *D' Orbigny*, L' homme Americain (Paris 1839). *Domeyco*, Araucania i sus habitantes (1846). *Medina*, Los aborijenes de Chile (1852). *Smith*, The Araucanian (1855). *Lenz*, Araucanische Märchen und Erzählungen (1896) τοῦ αὐτοῦ Estudios Araucanos (1897). *Tounens*, «Orelie Antoine I roi d' Araucanie κλπ.» (1863). τοῦ αὐτοῦ «L'Araucanie» (1878). Γραμματικὴ τῆς Ἀραυκανικῆς ἡ τοῦ *Febrés* (Lima 1765, νέα ἔκδ. Santiago 1846 καὶ Buenos Aires 1884).

Θ. Χ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ἀραουκαρία *[Βοτ.]* βλ. ἀρωκαρία

Ἀραοῦκο (Arauco). Μία τῶν ἐν τῇ Ἀραουκανίᾳ (βλ. λ.) ἐπαρχιῶν τῆς Χιλῆς, ἔχουσα ἔκτασιν 5668 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 59804 κατ. Διαιρεῖται εἰς 3 διαμερίσματα, τὰ *Λεμποὺ* (Lebù), *Θανιέτε* (Canete) καὶ *Ἀραοῦκο*. Ἔχει πλουσιώτατα κοιτάσματα λιθανθράκων ὧν ἡ ἐτησία παραγωγὴ παρὰ τὴν ἀνεπαρκῆ ἐκμετάλλευσιν ὑπερβαίνει τοὺς 500.000 τόννους, ἐπίσης ἔχει σημαντικὴν γεωργικὴν ἀπόδοσιν (ἐκτάσεις καλλιεργούμεναι 17.170 ἑκτάρ.) καὶ κτηνοτροφίαν ἰδίως προβάτων καὶ αἰγῶν. Αἱ κυριώτεραι πόλεις εἶναι αἱ ὁμώνυμοι τῶν διαμερισμάτων, πρωτεύει δ' εἰς κίνησιν καὶ κοινωνικὴν ἐξέλιξιν ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Λεμποῦ, ἐξ ἧς ἐνεργεῖται καὶ ἡ μείζων ἐξαγωγὴ τῶν προϊόντων. Εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπαρχίας κεῖται ἡ γραφικὴ λίμνη Contulmo, πέριξ τῆς ὁποίας εὐημεροῦσιν ἐγκαταστάσεις Εὐρωπαίων. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτῆς λειτουργοῦσιν 76 σχολεῖα εἰς ἃ φοιτῶσιν 6.700 μαθηταί. Δ. Ε. Μ.

ἀραουναϊκὴ *γλῶσσα* (Araounaïc). Γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν τῆς νήσου Μαράχο παρὰ τῆς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἀμαζόνων, ἥτις ἔπαυσεν ὁμιλουμένη πρό τινων ἐτῶν. Α. Δ.

Ἀραοῦχο, *Πόρτο-Ἀλέγκρε* (Araujo-Porto-Alegre), *Ἐμμανουὴλ βαρῶνος νὶς—*. Ποιητὴς καὶ ἀρχιτέκτων Βραζιλιανὸς (1806—1879). Μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του, διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ. Ὁ Ἀραοῦχο ὑπῆρξεν εἷς τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς προόδου τῆς πατρίδος του. Ἐὰν ὑπάρχῃ ἐθνικὸν θέατρον ἐν Βραζιλίᾳ ἡ συγκρότησίς του ὀφείλεται εἰς αὐτόν. Ἔγραψεν ὡραῖα δράματα καὶ ποιήματα. Α. Δ.

— **Ἀραοῦχο-ὐ-Σαντσέθ** (Araujo y Sanchez), *Σεφερῖνο*. Ἱσπανὸς ζωγράφος τοπίων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει πρὸ παντὸς εἰς τοὺς ἑξῆς πίνακας: «Ἡ Νόρια ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων», «Τὰ περίχωρα τῆς Ἀβίλης», «Τὸ ἀκρογιάλι τοῦ Γκράο» καὶ «Ἀνάμνησις τῆς Γκουανταρράμα». Ὁ Ἀραοῦχο συνειργάσθη ὡς ἰχνογράφος καὶ συγγραφεὺς εἰς εἰκονογραφημένα περιοδικὰ τῆς πατρίδος του καὶ ἔγραψεν ἔργον περισπούδαστον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Μουσεῖα τῆς Ἱσπανίας». Α. Δ.

Ἀράπ. Ὄνομα δύο Περσῶν ποιητῶν ὧν ὁ εἷς ἐξ Ἰσπαχάν.

—**Ἀρὰπ ζαδὲ** *Ἀτταουλλάχ*. Τοῦρκος ἱερονομολόγος τῆς ἐποχῆς τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Χαμὶτ Α' χρηματίσας καὶ Σεϊχουλισλάμης περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁμώνυμος αὐτοῦ ἐχρημάτισε βραδύτερον Σεϊχουλισλάμης ἐπὶ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Δ' 1809. Ν. Μ.

— **Ἀρὰπ-ζαδέ**, *Μεχμὲτ-μπὶν-Μεχμέτ*. Τοῦρκος ἱερονομολόγος τῆς ἐποχῆς Σουλεϊμὰν τοῦ Νομοθέτου, διορισθεὶς ἀνώτατος μολλᾶς τῆς Αἰγύπτου ἀλλὰ πνιγεὶς καθ' ὁδόν, ναυαγήσαντος τοῦ ὅπερ ἐπέβαινε πλοίου Ἔγραψε νομικά τινα ἔργα καὶ ποιήματα τουρκικά, περσικὰ καὶ ἀραβικά. Ν. Μ.

Ἀρὰπ *Κουλὲ* *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Πύργος εἰς τὸ ἀκροχήλιον τοῦ ἐγκαρσίου λιμενοβραχίονος τοῦ νοτίου λιμένος τῆς Ῥόδου, ὃν λιμενοβραχίονα καὶ πύργον οἱ Ἱππόται ὠνόμασαν τοῦ «Ἁγίου Νικολάου», καὶ ὅστις ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς βορείας γωνίας τῆς πόλεως καὶ ἀνατολικῶς ὡς πρὸς τὸ φρούριον τοῦ «Ἁγίου Ἀγγέλου». Ὁ *Ἀρὰπ Κουλὲ* ἀπετέλει ἄλλοτε σπουδαῖον γνώρισμα διὰ τοὺς προσπλέοντας· ἀλλὰ τῆς Ῥόδου οὔσης λίαν σεισμοπαθοῦς, ἐβλάβη οὗτος ὑπὸ σφοδροῦ σεισμοῦ τῷ 1814 καταρρεύσας κατὰ τὸ πλεῖστον (πλάτ. 36°26'45", μῆκ. 28° 14'10", χάρτ. ἀγγλ. 1667*: Plan of town and ports of Rhodes). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀραπαΐμα (ἡ) (Arapaima) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τελεοστέων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀστεογλωσσιδῶν*. Ὁ ἰχθὺς οὗτος διακρίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ ὀγκώδους σώματός του. Τὸ μῆκος του φθάνει τὰ 8 μέτρα καὶ τὸ βάρος του τὰ 400 περίπου χιλιόγραμμα. Ἡ κεφαλή του εἶναι μεγάλη καὶ κεκαλυμμένη, ὅπως καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμά του, ὑπὸ μεγάλων ὀστεωδῶν πλακῶν· τὸ στόμα του εἶναι βαθέως ἐσχισμένον, ἡ ἄνω σιαγὼν προέχει, ἀμφότεραι δὲ αἱ σιαγόνες εἶναι ἐφωδιασμέναι διὰ μικρῶν κωνικῶν ὀδόντων. Τὰ βραγχιακὰ ἐπιπτύγματα εἶναι λίαν μεγάλα, ἡ νηκτικὴ κύστις ἁπλῆ καὶ οἱ πυλωρικοὶ ἀγωγοὶ δύο τὸν ἀριθμόν. Τὸ ραχιακὸν πτερύγιον εἶναι λίαν ὑποτυπῶδες καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ἑδραῖον.

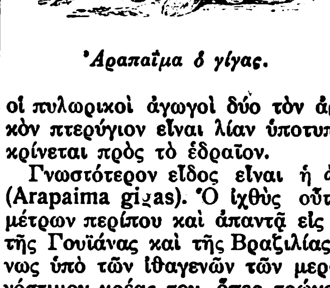

Ἀραπαΐμα ὁ γίγας.

Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀραπαΐμα ὁ γίγας* (Arapaima gigas). Ὁ ἰχθὺς οὗτος ἔχει μῆκος 7 μέτρων περίπου καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Γουϊάνας καὶ τῆς Βραζιλίας. Ἁλιεύεται ἀφθόνως ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῶν μερῶν ἐκείνων διὰ τὸ νόστιμον κρέας του, ὅπερ τρώγουσιν οἱ ἰθαγενεῖς ἰδίως ἁλίπαστον. Δ. Ν. Π.

Ἀραπάκης, *Ἠλίας*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Οἰτύλου, ἰατροχειρουργός. Προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας, ἰδίως κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς Πελοποννήσου ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων τοῦ Ἰμπραήμ. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀραπάκης**, *Σπῦρος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Αἰτωλικοῦ. Διεκρίθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον, εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ ὁποίου ἐτραυματίσθη. Ἐπίσης κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως (1826—27). Παρέμεινεν ὑπαξιωματικὸς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Γ. Δ. Κ.

ἀραπάκι (τό)· οὐδέτ. ὑποκορ. τοῦ *ἀράπης*.

Ἀράπαλης, *Παναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καρύστου. Ἐγεννήθη τῷ 1795. Ὑπηρέτει ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ Βένην, ὅτε ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς τὰς πλείστας μάχας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Καματερὸν καὶ τὸν Ἀνηφορίτην ἐτραυματίσθη. Γ. Δ. Κ.

ἀραπαχίτης (Arapahit) *[Πετρογρ.]*. Βασάλτης μαγνητιτοδριθὴς συνιστάμενος ἐξ 25% βυτωδνίτου ἀστρίου, 15% αὐγίτου, 56% μαγνητίτου καὶ 4% ἀπατίτου. Εὑρέθη εἰς τὸ North Park τοῦ Κολοράδου. Γ. Κ. Γ.

Ἀραπάχοι (Arapaho). Φυλὴ ἀλγκονκινικὴ (βλ. λ. Ἀλγκονκῖνοι) τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐξηπλωμένη περὶ τὸν ποταμὸν Ἄνω Πλάττην εἰς τὴν Πραιρί. Οἱ Ἀραπάχοι κατῴκουν πρότερον ἀνατολικῶς τοῦ Μισσουρί, ὁπόθεν ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ τῶν Ντακότα εἰς τὴν Πραιρὶ κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα. Ἡ οἰκονομικὴ βάσις τῶν Ἀραπάχων εἶναι τὸ κυνήγιον τῶν βουβάλων. Ὡς ὅπλα κυνηγετικὰ εἶχον πρότερον τὰ βέλη καὶ τὸ τόξον, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος τὸ τουφέκι. Ἡ συνδετικὴ μορφὴ τῆς ἀλγκονκινικῆς

Digitized by Google

φυλῆς διετηρήθη διὰ τῶν ἑνώσεων τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν κλάσεων τῶν ἡλικιῶν, μὲ χαρακτῆρα ὅμως μᾶλλον στρατιωτικὸν καὶ ἀστυνομικόν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου διατηροῦνται ἴχνη μόνον τῆς κατὰ γένη ὀργανώσεως. Καὶ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν διετήρησαν τὸν κοινὸν εἰς ἅπαντα. τοὺς Ἀλγκονκίνους ἥρωας *μισιαμπάζο* (mischabazo). Ἑορτάζουν τοὺς χοροὺς τοῦ ἡλίου καὶ ἀντὶ εἰδώλων ἔχουν πάσσαλον.

[Πρβλ. μεταξὺ ἄλλων *Kroeber,* The Arapaho, Bull. of the Amer. Museum of natural history (New York 1902,1904,1907)]. Θ. Χ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Ἀραπγκὶρ ἢ ***Ἀραπκὶρ*** (ἡ *Ἀράβρακις* τῶν Βυζαντινῶν). Πολις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ βιλαετιῳ *Μαμουρὲτ-οὐλ-ἀζίζ* (τῷ ἄλλως *Χαρπούτ*), ἕδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως (καζᾶ), παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ Εὐφράτου (πλατ. 39° Β., μῆκ. 36° Ἀν.). Ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑποδιοικήσεως ἀνήρχετο εἰς 70.000, τῆς δὲ πόλεως εἰς 20.000, ὧν τὸ ἥμισυ καὶ πλέον (περὶ τὰς 11.000) Μουσουλμᾶνοι, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀρμένιοι. Συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τῆς Σεβαστείας (Σιβάς). Ἡ πόλις εἶχε βιομηχανίαν μεταξωτῶν ὑφασμάτων, γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «μανουσᾶ», καὶ βαμβακερῶν, ὡς καὶ νημάτων. Ἡ χώρα παράγει δημητριακά, οἶνον, σταφυλὰς καὶ ὀπωρικά. Ἐκτὸς τοῦ διοικητηρίου ὑπάρχουσιν 20 τζαμία, 5 ἀρμενικοὶ ναοὶ (ὧν εἷς ἀρμενοκαθολικῶν), 1 ἐκκλησία διαμαρτυρομένων, 13 σχολαὶ ἀρμενικαὶ κλ.

Ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑποδιοικήσεως πολλοὶ μετηνάστευον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς ἀναζήτησιν τύχης. Οἱ Ἀρμένιοι τοῦ Ἀραπκὶρ ἔσχον μεγάλας ἀπωλείας κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1895.

Ἡ σημερινὴ πόλις ἐκτίσθη εἰς σχετικῶς νεωτέραν ἐποχήν. Εἰς ἀπόστασιν 3 περίπου χιλιομέτρων κεῖται ἡ ἀρχαία πόλις, σήμερον καλουμένη *Ἐσκὶ-Σεχίρ,* δοθεῖσα τῷ 1021 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Β' εἰς τὸν Ἀρμένιον ἡγεμόνα Σενεκιρίμ. Περιέχει τὰ ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου καὶ τινων σελτζουκικῶν τζαμίων. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀραπὲγκ *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Μικρὰ νῆσος 3 ½ μίλ. ΝΑ τοῦ στομίου τῆς διώρυγος Μασσαλίας—Ροδανοῦ, χρησιμοποιουμένη ὡς θυννοσκοπεῖον (Arapègue: πλάτ. 43° 19' 45", μῆκ. 5° 14' 10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3114 : Approaches to Marseille). Ὀνομαζεται καὶ Élevine. Σ. Ε. Λ.

Ἀράπη *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Καρπεροῦ (τέως Δημηνίτσης) τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν τοῦ νομοῦ Κοζάνης ἀριθμῶν 159 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

Ἀράπηδες *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Σέρβου τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. 44. Δ. Ε. Μ.

ἀράπης (ὁ), θηλ. *ἀράπισσα* καὶ *ἀραπῖνα,* οὐδ. *ἀραπάκι* (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ *ἀράπ*=ἄραψ)· ἄνθρωπος ἀνήκων εἰς τὴν αἰθιοπικὴν φυλήν· || μεταφ. ὁ πολὺ μελαχρινός: «μωρὲ τί ἀράπης εἶναι αὐτός !» || δαίμων κακοποιὸς ὡς φόβητρον τῶν νηπίων: «ἔρχεται ὁ ἀράπης», «νά ὁ ἀράπης !»· || δαίμων φύλαξ ἢ καὶ ἐργάτης τοῦ θησαυροῦ: «αὐτουνοῦ τὸ βιὸ τὸ φυλάει ὁ ἀράπης», «γι' αὐτὸν δουλεύει ὁ ἀράπης». Β. Φ.

—**(ΛΑΟΓΡΑΦ.)** Μὲ τὴν λέξιν *ἀράπης* ὁ λαὸς ὀνομάζει τὸν αἰθίοπα, τὸν ἔχοντα δηλ. μέλαιναν τὴν χροιὰν τοῦ δέρματος· τὸ θηλ. *ἀράπισσα* ἢ *ἀραπῖνα,* ἐν Πόντῳ δὲ καὶ *ἀράπαινα.* Τὸ οὐδ. *ἀραπάκι* καὶ *ἀραπόπουλον,* ἐν Πόντῳ δὲ *ἀράπικον* καὶ *ἀραπόπαιδον.* Τὸ ὑποκοριστικὸν *ἀραπᾶκος,* τὸ μεγεθυντικὸν *ἀράπαρος.*

Τὴν λέξιν *ἀράπης* παρέλαβον καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι καὶ οἱ Ρουμᾶνοι *(ἀράπ),* ὡς καὶ οἱ Ἀλβανοὶ *(ἀράπι),* παρὰ πᾶσι δὲ τούτοις ὑπάρχουσι καὶ αἱ σχετικαὶ παραδόσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἑλληνικὰς τοιαύτας. Ἐν ταῖς Ἰονίοις ἰδίως νήσοις καὶ ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὁ ἀράπης καλεῖται καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος *μῶρος,* ληφθέντος ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ.

Εἰς τὰς πολυαρίθμους σχετικὰς παραδόσεις ὁ ἀράπης παρίσταται εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἡμετέρου λαοῦ ποικιλοτρόπως, ὡς κατέδειξεν ὁ καθηγητὴς Ν. Πολίτης εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις», ἐξ οὗ κυρίως ὡς καὶ ἐκ τῆς «Νεοελληνικῆς Μυθολογίας» αὐτοῦ ἐβοηθήθημεν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἄρθρου. Σημειωτέον ὅτι πολυάριθμοι ἀνέκδοτοι σχετικαὶ παραδόσεις ἐναπόκεινται ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ, ἐν δὲ τῷ 4ῳ τόμῳ «Λαογραφίας» ἐδημοσιεύθησαν μερικαὶ μὴ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἀνατέρω μνημονευθέντα βιβλία. Κατὰ τὰς νεοελληνικὰς παραδόσεις ὁ ἀράπης ἐμφανίζεται ὡς οἰκουρὸς δαίμων προστατεύων τὴν οἰκίαν καὶ φέρων εἰς αὐτὴν τὴν εὐημερίαν καὶ ἀφθονίαν πάντων, ὅπως γενικῶς πιστεύεται ὅτι εἶναι τὰ στοιχειὰ τοῦ σπιτιοῦ, ἰδίως ὁ οἰκουρὸς ὄφις. Οἱ ἀράπηδες ἐνταῦθα παρίστανται συνήθως γέροντες καὶ ἀναλογοῦσι πρὸς τὰ *δαιμόνια* (genii) τῶν Λατίνων καὶ τὰ Hausgeister τῶν Γερμανῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμφανιζονται εἰς τοὺς οἴκους μεγάλων οἰκογενειῶν, ἀναλογοῦντες οὕτω πρὸς τὰς Fées τῶν μεσαιωνικῶν διηγήσεων, τὰς ἐμφανιζομένας εἰς τοὺς πύργους τῶν οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ἦσαν προστάτιδες. Οἱ ἀράπηδες οὗτοι πρὸς πάντας ὅσους ἤθελον ἀπαντήσει δωροῦσι τόσους ἀδάμαντας, ὅσους χωρεῖ ἡ παλάμη των, ἂν δὲ λάβωσι περισσοτέρους τοὺς καταβροχθίζουσι πρὸς τιμωρίαν των. Ἐφ' ὅσον οἱ ἀράπηδες οὗτοι παραμένουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὰ ἀγγεῖα τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου ὑπερχειλίζουσιν, αὐξάνονται δὲ ὁ σῖτος καὶ τὰ τρόφιμα, ὅπως ἀκριβῶς διηγεῖται συναξάριόν τι ὅτι συνέβαινε καὶ περὶ τῆς Παναγίας (*Ἀγαπίου,* Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία, μέρ. Γ', θαῦμα 22). Ἀνάλογος πρὸς ταύτην εἶναι ἡ δοξασία καθ' ἣν ἀράπηδες φυλάττουσιν ἀγρύπνως θησαυρούς, τιμωροῦντες δεινῶς τοὺς ἐπιχειροῦντας ν' ἁρπάσωσι τούτους, ἐκτὸς ἐὰν δύναταί τις δι' ἐπῳδῶν ἢ δι' ἄλλων παντοίων μαγγανειῶν νὰ ἐξευμενίσῃ καὶ ἀποδιώξῃ τούτους. Ἡ δοξασία αὕτη ἀπαντᾶται καὶ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς (βλ. *Hahn,* Griechische u. albanesische Maerchen, τ. Α'. σ. 151 καὶ 287).

Οἱ ἀράπηδες ἐμφανιζόμενοι καθ' ὕπνους ὑποδεικνύουσιν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένους τὰ μέρη, συνήθως ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἔνθα ὑπάρχουσι κεχωσμένοι θησαυροὶ παλαιῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν ὁ οὕτως εἰδοποιηθεὶς δὲν ὑπάγῃ εἰς τὸ καταδειχθὲν μέρος περιφρονῶν τὴν ἐν ὀνείρῳ εἰδοποίησιν, τότε ὁ ἀράπης ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα καὶ τιμωρεῖ διὰ ραπίσματος τὴν παρακοήν του, ὅπως ἀκριβῶς κατά τινα μεσαιωνικὰ συναξάρια ἀναφέρεται ὅτι ἡ Παναγία ἢ ἅγιός τις ἐτιμώρουν καθ' ὕπνους τοὺς μὴ ἐκτελέσαντας διαταγάς των, ἐν προηγουμένῳ ὀνείρῳ ἀνακοινωθείσας, διὰ ραπισμάτων ἢ δαρμῶν τῶν ὁποίων ὁ παραβάτης καὶ ἐξυπνήσας διετήρει ἴχνη (*Lalanne* Curiosités des traditions, σ. 66). Ὀφείλει δὲ νὰ πορευθῇ μόνος εἰς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος κατὰ τὴν νύκτα καὶ χωρὶς καθόλου νὰ ταραχθῇ ὑπὸ τῶν ἀκουομένων φωνῶν, νὰ σκάψῃ διὰ νὰ εὕρῃ τὸν θησαυρόν, ἀφ' οὗ προηγουμένως θυσιάσῃ ἀλέκτορα, ὅπως ἀναφέρεται εἴς τινας παραδόσεις. Τὴν ἐν ὀνείρῳ ἀποκάλυψιν ταύτην ὀφείλει νὰ μὴ ἀνακοινώσῃ εἰς οὐδένα, ἄλλως θέλει εὕρει ἀντὶ χρυσοῦ ἄνθρακας ἢ τέφραν ἐντὸς κακκάβου. Κατ' ἄλλας παραδόσεις, ἰδίως Πελοποννήσου, ἐμφανίζεται ὁ ἀράπης ὡς βοσκὸς βόσκων τὴν νύκτα τον θησαυρόν του, ὅστις παρίσταται ὡς πρόβατα· ὅστις δὲ προφθάσῃ νὰ ρίψῃ ἐπ' αὐτῶν ἔνδυμά τι, τὴν πρωΐαν εὑρίσκει ὅσα χρήματα ἐκάλυψε τοῦτο.

Ἐνίοτε ὁ ἀράπης παρίσταται ὡς στοιχειὸ κτιρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνετειχίσθη, ὡς ἐν Λάστᾳ Γορτυνίας, ἔνθα μυθολογεῖται ὅτι εἰς τὸν Λάδωνα ποταμὸν δι' ἀνθρωποθυσίας γυναικός τινος καὶ ἑνὸς ἀράπη ἐκτίσθη τὸ λεγόμενον τῆς *Κυρᾶς τὸ Γεφύρι* καὶ ἀπέβη τοιουτοτρόπως στερεόν, ὥστε νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν κυμάτων, ἅτινα πρότερον ἐκρήμνιζον τὰς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου κτιζομένας γεφύρας. Ἡ παράδοσις αὕτη, ἥτις εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν γνωστὴν τοιαύτην τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἄρτας, τὴν ἀναφερομένην εἰς δημοτικὰ τραγούδια, φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ παλαιά, καθ' ὅσον ἡ διπλῆ ἀνθρωποθυσία πρὸς στερέωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων ἀπαντᾶται καὶ εἴς τι παλαιὸν συναξάριον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (βλ. Μηναῖον Σεπτεμβρ. 26 σ. 168 (Ἐνετ. 1768). *Μαυρικίου -Νικοδήμου* Συναξαριστὴς τ. Α' σ. 82, ἔκδ. Ζακύνθου).

Ὡσαύτως συνηθέστατα εἰς τὰς παραδόσεις ὁ ἀράπης ἐμφανίζεται ὡς δαίμων, συνήθως μὲν κακοποιός, σπανιώτατα δ' εὐμενὴς καὶ εὐεργετικός. Οὕτως ἄλλοτε ἐπιφαίνεται εἰς τὸν αἰγιαλὸν κατὰ τὸ μεσονύκτιον καὶ λιθοβολεῖ τὰ διερχόμενα πλοῖα (Σῦρος), ἄλλοτε ἱππεύει τοὺς διαβάτας καὶ διατάσσει τούτους νὰ προχωρήσωσιν οὕτω ἐπὶ ἱκανὸν διάστημα (Φθιῶτις), ὁμοιάζων κατὰ τοῦτο πρὸς ἀνάλογον κακοποιὸν δαιμόνιον ἀναφερόμενον εἰς τὴν Χαλιμᾶν. Ἄλλοτε πάλιν δίδει ἰσχυρὰ ραπίσματα εἰς τοὺς πλησιάζοντας αὐτὸν (Κορώνη Πυλίας), εἴς τινα δὲ παράδοσιν παριστάνεται μεταμορφούμενος ὁτὲ μὲν εἰς βοῦν, ὅτε δὲ εἰς μοναχὸν (Στεμνίτσα Γορτυνίας). Παραμένει προσέτι εἰς τὰς οἰκίας ἔνθα ἀκούεται μέγας κρότος, ὡς ν' ἀνελκύηται ἄγκυρα πλοίου (Κιᾶτον Κορινθίας). Συνήθως ὅμως παρίσταται ὡς παραμένων πλησίον κρήνης ἢ φρέατος, ὅπου σπανίως δὲν ἀφήνει τὰς γυναῖκας νὰ λάβωσιν ὕδωρ (Λαγκάδια Γορτυνίας), συνηθέστατα ὅμως προσκαλεῖ ταύτας, τὰς περιποιεῖται καὶ ἐνίοτε τὰς καταβιβάζει εἰς τὸ φρέαρ, ἔνθα ὑπάρχουσιν αἴθουσαι λίαν εὐρύχωροι καὶ πολυτελεῖς (Χίος). Εἰς τὸ φρέαρ αὐτὸ προσελκύει καὶ τὰς ὡραίας γυναῖκας καὶ πνίγει ὅταν ὀργίζηται τὸν ἐπεμβαίνοντα σύζυγον, ὅστις ἀποπειρᾶται νὰ ἐπιπλήξῃ τὴν σύζυγόν του, διότι μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀράπη (Ζάκυνθος). Σημειωτέον ὅτι ἡ ὀργὴ τοῦ ἀράπη διὰ τὸ μέγεθός της ἔχει καταστῇ περιώνυμος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις «ἀράπικο μπουρί».

Ὁ ἀράπης παρίσταται συνήθως ἄλαλος καὶ καπνίζων καπνοσύριγγα, κατά τινα δὲ παράδοσιν Ναυπλίου οὗτος ἐμφανίζεται σπιθαμιαῖος καὶ ἔχων καπνοσύριγγα μόλις φαινομένην. Πλὴν μόλις πλησιάσῃ ἄνθρωπος ἀνυψώνεται οὗτος τοσοῦτον, ὥστε φθάνει τὴν κορυφὴν τοῦ Παλαμηδίου, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ καπνοσύριγξ αὐτοῦ αὐξάνεται εἰς τρόπον, ὥστε ὁ ἐξερχόμενος ἐκ ταύτης καπνὸς νὰ καλύπτῃ τὸν οὐρανόν. Οὕτως ὑπερμεγέθης, ὡς παριστάνεται ὁ ἀράπης, καθίσταται καὶ τὸ φόβητρον τῶν μικρῶν παιδιῶν. Αἱ μητέρες ὅπως καθησυχάσωσι τὰ κλαίοντα τέκνα των λέγουσι: «Θὰ σὲ φάῃ ὁ ἀράπης. Ἔλα, ἀράπη, νὰ τὰ πάρῃς».

Οὕτως ὑπερφυσικῶν διαστάσεων ὁ ἀράπης ἐμφανίζεται συνήθως εἰς τὰ δημώδη παραμύθια παριστάμενος ὡς ἀντίπαλος τοῦ ἥρωος δαίμων, ὑπερμεγέθης τὸ σῶμα, πλὴν ἐὰν νικηθῇ ὑπὸ τοῦ ἥρωος ὑπηρετεῖ συνήθως τοῦτον (βλ. κυρίως παρὰ *Hahn* Griech. u alban. Maerchen, τ. Α', σ. 310, τ Β', σ. 9 κ.ἑ. 273). Εἰς ἄλλα πάλιν παραμύθια ὁ ἀράπης παρίσταται φέρων ὑπερμεγέθη ράβδον (ματσούκαν), εἰς ἄλλο δὲ τοιοῦτον ἐμφανιζεται μὲ χείλη βάρους 40 κανταρίων (βλ. *Georgeakis* et *Pineau* le folk-lore de Lesbos). Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἰς τὰ παραμύθια ταῦτα εἰσεχώρησαν καὶ στοιχεῖα ἐκ παραδόσεων. Οὕτως ἔν τινι τοιούτῳ (βλ. *Hahn,* ἔνθ. ἀν. τ. Α, σ. 151), ἀναφέρεται ἀράπης φυλάττων ξιφήρης θησαυρὸν εἴς τι σπήλαιον, τὸν ὁποῖον ὅμως ἐφόνευσαν ἄνθρωποι καὶ ἔλαβον τὸν θησαυρόν. Καθὼς εἰς τὰς παραδόσεις, οὕτω καὶ εἰς τὰ παραμύθια, οἱ ἀράπηδες παρίστανται συνήθως κακοποιοί, καταπίνοντες ἐνίοτε διὰ μακροτάτων καπνοσυρίγγων τοὺς διαβάτας (βλ. *Hahn,* ἔνθ. ἀν. τ. Β', σ. 276, 283), ἡ παράδοσις δ' αὕτη εἶναι συνήθης καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Ἡ μετάπτωσις εἰς κακοποιὰ πνεύματα τῶν ἀράπηδων προῆλθεν ἴσως ἐκ τῶν Ἀράβων δούλων, τοὺς ὁποίους ἑκάστη τουρκικὴ ἢ ἑλληνικὴ μεγάλη οἰκογένεια ἐκέκτητο ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἡ συνήθεια αὕτη παρέμεινε παρ' ἡμῖν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Πάντως ὅμως ὁ ἀράπης, ὄχι μόνον ὡς παρίσταται εἰς τὰ παραμύθια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς παραδόσεις ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπλάσθη καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ διαβόλου, τὸν ὁποῖον ὁ ἡμέτερος λαὸς ὡς καὶ πάντες οἱ χριστιανικοὶ τοιοῦτοι φαντάζονται μαῦρον καὶ εἰδεχθῆ τὴν ὄψιν. Καὶ ἡ Σολωμονικὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα Ἄραψ ὡς ὄνομα τοῦ δαίμονος (Ἐθν. βιβλιοθ. φ. 29 α), πολλὰ δὲ συναξάρια καὶ ἄλλαι θρησκευτικαὶ παραδόσεις μνημονεύουσι τὴν ὑπὸ μορφὴν Αἰθίοπος ἐπιφάνειαν τοῦ διαβόλου, ὅπως ταράξῃ συνήθως τὴν γαλήνην τῶν ἐν ἐρημίᾳ ἀσκητῶν (βλ. *Migne* Patrol. gr. τ. 65, σ. 135) ἢ τὴν ἐμφάνισίν των ὡς δαιμόνων ψυχοπομπῶν (βλ. *C. de Boor* ἐν Byz Zeitschrift, τ. Ε', σ. 307 κἑ.). Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐξ ἄλλου οἱ λατινιστὶ γράψαντες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς οὐχὶ σπανίως μεταχειρίζονται τὴν λ. *Aethiops* ἢ *Maurus* ἀντὶ τοῦ *διάβολος* (βλ. καὶ λ. διάβολος).

Ἐκτὸς τῶν τοιούτων παραστάσεων, τῶν ὁποίων σχετικὰς εὑρίσκομεν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὡς καὶ τοὺς Λατίνους (βλ. *Roschez* Lexik. d. Mythol. τ. Β', σ. 240), εἰς τὴν διάπλασιν τῶν περὶ Ἀράπηδων παραστάσεων συνετέλεσε καὶ ἡ συνταύτισις τούτων πρὸς τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοῦ Ἑλλην. ἔθνους Σαρακηνούς. Οὕτως ἐν Κρήτῃ τὰ κακοποιὰ δαιμόνια καὶ φαντάσματα καλοῦνται Σαρακηνοὶ (Πανδώρ. τ. Η' σ. 492), ὅπως πάλιν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλοῦνται Sarrasins (βλ. Revue des traditions populaires, 1894, σ. 52). Τὸ μῖσος καὶ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον οὗτοι, ἐνέβαλον κατόπιν καὶ οἱ Αἰθίοπες, ἀπεχθέστεροι γενόμενοι, διότι ὑπηρέτουν τοὺς Τούρκους ὡς δήμιοι καὶ βασανισταί, οὐδόλως τιμωρούμενοι ὑπὸ τῶν κυρίων των οἱονδήποτε κακούργημα καὶ ἂν διέπραττον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς τοῦτο παροιμία: «Εἶδες ἀράπη κρεμάμενο; Ἄκρα κόσμου», λεγομένη ἐπὶ ἀλλοκότων καὶ ὅλως ἀσυνήθων πραγμάτων καὶ ἔχουσα τὴν ἀρχήν της ἀπὸ ἐμπίστου τινὸς δούλου Τούρκου πασᾶ ἐν Κρήτῃ, κατὰ προσταγὴν τοῦ ὁποίου ἀπηγχονίσθη ποτὲ Αἰθίοψ κακουργήσας κατὰ Χριστιανοῦ. Ὡς ἦτο ἑπόμενον μετὰ πολλῆς ἀπορίας εἶδε τὸν θάνατον τοῦτον ὁ ἔμπιστος δοῦλος τοῦ πασᾶ, ἐπειδὴ δ' ἐκ φόβου δὲν ἠδύνατο παρρησίᾳ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κυρίου του, ἠθέλησεν οὕτω νὰ δηλώσῃ τὴν ἀποδοκιμασίαν του διὰ τούτου τοῦ ὑπαινιγμοῦ.

Τὸν αὐτὸν τρόμον ἐνέπνεον εἶτα καὶ οἱ Φελλάχοι, τοὺς ὁποίους ὡδήγησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἰμβραήμ, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν φαντασίαν τῶν κατεπτοημένων τότε Ἑλλήνων παριστάνοντο ὡς τι ὑπερφυσικόν, συνταυτιζόμενοι μὲ τὰς μυθολογικὰς περὶ ἀράπη παραδόσεις. Ὡς τοιοῦτον παρέστησεν ὁ Σολωμὸς τὸν Ἀράπη, ὅστις ἠχεῖ μὲ τὴν σάλπιγγά του:

τρανὴ λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο.

Αἱ περὶ ἀράπη παραδόσεις ἔχουσι τὴν ἀρχήν των καὶ εἰς θυσίαν Αἰθίοπος πρὸς στερέωσιν κτιρίου, ὡς ἡ προμνημονευθεῖσα. Αἱ τοιούτου εἴδους θυσίαι ἀράπηδων ἀναφερόμεναι ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς (Σολωμονικὴ Ἐθν. βιβλ. φ. 26 β) προέρχονται ἐκ τοῦ πραγματικοῦ γεγονότος τῆς θυσίας Αἰθίοπος αἰχμαλώτου ἢ δούλου, ἵνα διὰ τοῦ

Digitized by Google

αἵματος τούτου ἀποκτήσῃ τὸ κτίριον δαίμονα οἰκουρόν. Ὑπῆρχεν ἡ πρόληψις ὅτι ἑκάστη οἰκία διὰ νὰ στοιχειωθῇ, ἤτοι νὰ στερεωθῇ, ἔπρεπε νὰ σφάξωσι πετεινὸν ἢ ἀρνίον. Μυθολογεῖται δὲ ὅτι ἐσφάζετο πολλάκις καὶ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐκαλεῖτο στοιχειωμένο, καὶ τὴν παράδοσιν ταύτην ἐκπροσωποῦν καὶ πολλὰ δημοτικὰ ᾄσματα. Κατά τινα παράδοσιν, διὰ τὴν γέφυραν τῆς Ἄρτας (Δαογρ. Δ' σ. 457) καὶ αὐτὴ ἐστερεώθη διὰ θυσίας Ἀράπη (βλ. περὶ τούτων καὶ λ. στοιχειό). Σημειωτέον ὅτι ἀράπης λέγεται παρ' ἡμῖν κατ' ἔκτασιν καὶ ὁ λίαν μελάγχρους, ὅπως ἐμφαίνεται καὶ ἐκ πολυαρίθμων σχετικῶν παροιμιῶν, π. χ. «τὸν ἀράπη σαπουνίζεις, τὸ σαποῦνι ἀφανίζεις», «όσο τρίβεις τὸν ἀράπη, τὸ σαποῦνι σου ξοδιάζεις» κτλ. Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

—**Ἀράπης**. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀπὸ τοὺς Ἀγωνιστὰς ὁ Ἰμπραὴμ πασᾶς, ὡς ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων καὶ Ἄραψ λογιζόμενος, καθ' ὃ Αἰγύπτιος. Γ. Δ. Κ.

— «**Ἀράπης**». Μέγα σιδηροῦν πυροβόλον τῶν 24 λιτρῶν τοποθετημένον εἰς τὸ Παλαμήδιον τοῦ Ναυπλίου. Ἡ «Κοψαχείλω» καὶ ὁ «Ἀράπης» ἔχουσι καταστῇ ἱστορικὰ πυροβόλα τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, λόγῳ τῶν φοβερῶν καταστροφῶν, ἃς ἐπέφερον εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Θ. Σ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀράπης *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀπορρὼξ βραχώδης λόφος, οἱονεὶ *ὀρθόπαγος* (ὑψόμ. 166 μέτρα. Πλάτ. 37° 58' 57' Β., μῆκ. 23° 31' 10" κατὰ τὸν ἑλλην. ὑδρογ. χάρτην 3: «Ναύσταθμος Σαλαμῖνος») ἀκριβῶς πρὸς βορρᾶν τοῦ Διευθυντηρίου τοῦ Ναυστάθμου καὶ εἰς 600 περίπου μέτρα ἀπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ ὀρθοπάγου τούτου ὠνομάζετο *Ἀράπης* καὶ ὁ ὅρμος ἔνθα ἤδη ὁ Ναύσταθμος, πρὸ τῆς μεταφορᾶς του ἐκ Φανερωμένης τῆς Σαλαμῖνος, ὅπως Ἀράπης λέγεται καὶ ἡ ἀντικρύζουσα τὴν νησῖδα *Ἀρπηδόνι* ἄκρα, ἡ τερματίζουσα τὸν ὀρθόπαγον, καθὼς καὶ ὁ συνοικισμὸς τῶν οἰκογενειῶν τῶν ὑπαξιωματικῶν τῶν ἐν Ναυστάθμῳ οἰκουσῶν, τῆς ἐπισήμου ἀπογραφῆς ὀνομασάσης *Ἀράπην* ὅλον τὸν Ναύσταθμον Σαλαμῖνος. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀράπης** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ψαμμαθῶν μετὸ συνοικισμοῦ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, βορείως τοῦ λόφου Κατσαγρίλι, νοτίως τοῦ ἰχθυοτροφείου Κατάφρικο καὶ εἰς δύο χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Καμβασαρᾶ πρὸς Ἄρταν (πλάτ. 38° 57' 25" Β, μῆκ. 21° 08' 40", χάρτ. ἑλλ. ὑδρογρ. ὑπηρ. 10: «Ἀμβρακικὸς κόλπος»). Ὁ φερώνυμος συνοικισμὸς (πληθ. 79, ἀπογρ. 1920) ὑπάγεται εἰς τὴν κοινότητα Λουτροῦ τῆς ἐπαρχίας Βάλτου, τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀράπης** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Ἴμβρου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 417 α').

— **Ἀράπης** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Σύμου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β'. σ. 414 γ').

— **Ἀράπης (Θεσσαλο - Μαγνησίας)** *[Ναυτ. Γεωγραφ.]*. Ἡ νοτιωτάτη ἄκρα της τελευταίας πρὸς νότον ἀκρωρείας τοῦ Πηλίου. ἀποτελοῦσα συνεπῶς τοιαύτην καὶ τῆς καθ' αὐτὸ χερσονήσου τῆς Μαγνησίας, μὴ λογιζομένης δηλαδὴ εἰς ταύτην τῆς χερσονήσου τῶν Τρικκέρων, παραφυάδος αὐτῆς. Ἀποτελεῖ συνεπῶς ἡ ἄκρα *Ἀράπης* (πλάτ. 39°08'30", μῆκ. 23°19'35", χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with Oreos and Talanta Channels σημεῖον συνενώσεως τοῦ διέκπλου Τρικκέρων πρὸς τὸν διέκπλουν Σκιάθου, κειμένη εἰς 3 1/2 μιλλ ΝΔ τῆς Σηπιάδος ἄκρας καὶ εἰς 6 μιλλ. πρὸς Β τοῦ Ἀρτεμισίου τοῦ Εὐβοϊκοῦ, ἔχουσα δὲ ἀκριβῶς πρὸς ἀνατολὰς καὶ εἰς 1 2/3 μιλλ. μόλις τὴν ἐπικίνδυνον ὕφαλον *Λευθέρης*. Τῆς τελευταίας ὅμως ταύτης φωτισθείσης ἐπ' ἐσχάτων, τὰ πλοῖα τῆς ἀκτοπλοΐας εὐθυγραμμίζοντα τοὺς φάρους *Λευθέρη* καὶ *Ἀργυρονήσου*, διαπλέουν μεταξὺ Λευθέρη καὶ ἄκρας Ἀράπη, παρὰ τοῦ διαύλου τὴν στενότητα. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἀράπης (Χαλκιδικῆς)** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς χερσονήσου *Ἀκτῆ* (βλ. λ. Ἄθως, τ. Β' 330 α' καὶ Αἰγαῖον τ. Β', 386 α'), φερόμενον καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Πλάτη* ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν χαρτῶν, τὸ ἀκρωτήριον Ἀράπης (πλάτ. 40°27'00", μῆκ. 24°01'00" Ἀν., χάρται ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thasso and Lemnos islands καὶ 1647: Erissos and Problakas bays) ἔχει βορείως αὐτοῦ βραχονησῖδα, νοτίως δὲ ὅρμον καταφυγῆς, φερώνυμα αὐτῷ ἀμφότερα. Σ. Ε. Λ.

Ἀράπης Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ὁ εἷς τῶν δύο ἐφημερίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἵτινες κατὰ τὴν γενομένην ἐν Κωνσταντινουπόλει τρομερὰν καὶ αἱματηροτάτην ὀχλαγωγίαν τῆς 22 Ἀπριλίου 1821 ἐφονεύθησαν, ζητοῦντες νὰ προφυλάξωσι τὴν Τυπογραφίαν τοῦ Γένους, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰργάζοντο. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Γεώργιος*. Ψαριανὸς Ἀγωνιστής. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ ὀθωμανικοῦ σκάφους εἰς τὴν Ἐρεσσόν. Μετέσχεν ἐπίσης εἰς πολλὰς ναυμαχίας ὡς πλοίαρχος συγγενικῶν πλοίων. Τεσσαρακοντούτης ἐτυφλώθη, καὶ ἔζησε βαθυγήρως εἰς Σῦρον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κρανιδίου. Ἐπολέμησε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ὡς πυρπολητής, πηδαλιοῦχος καὶ πυροβολητὴς Σπετσιωτικῶν πλοίων. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φαβιέρου εἰς Χίον ἐτραυματίσθη καιρίως εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευράν, μεταφερθεὶς δὲ εἰς Κρανίδιον ἐνοσηλεύετο ἐπὶ διετίαν ἀπὸ τὸν διάσημον ἰατροχειρουργὸν Νικόλαον Ἀγγελέτον. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Γρανίτσας. Ἠκολούθησε τὸν Σκαλτσᾶν. Διεκρίθη εἰς τὸ Δίστομον, τὴν Ἄμπλιανην, τὸ Κρεμμύδι (ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήμ), καὶ ἰδίως εἰς Μεσολόγγιον. Ὑπηρέτει καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Ζαχαρίας*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ψαρῶν. Ἀναφέρεται ὅτι ἐπολέμησε γενναίως καὶ μάλιστα εἰς τὸν Καφηρέα. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ψαρῶν. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑποπλοίαρχος τῆς «Μινέρβας». Ἀποκτήσας ἰδιόκτητον πλοῖον, ἐπολέμησε μὲ αὐτὸ μέχρι τοῦ 1823, ὁπότε ὁ τουρκικὸς στόλος τὸ ἐβύθισε παρὰ τὴν Εὔβοιαν. Ἐφονεύθη εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Κωνσταντῖνος Δ.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Ψαρῶν, διακριθεὶς εἰς πλείστας ναυμαχίας, καὶ ἐν γένει τὰ ναυτικὰ ἐπεισόδια τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀράπης**, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν. Ἐγεννήθη τῷ 1775. Διετέλεσε κυβερνήτης διαφόρων πυρπολικῶν. Διεκρίθη ἰδίως εἰς τὰς περὶ τὴν Σάμον ναυμαχίας. Ἔζη βαθυγήρως τῷ 1870. Δ. Γ. Κ.

Ἀραπιὰ (ἡ)· δημοτ. ἡ Ἀραβία, ἡ χώρα τῶν Αἰθιόπων, τῶν Ἀράπηδων.

Ἀραπιζοὺν *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀραπσοὺν.

ἀράπικος, —η, —ο· ὁ ἀνήκων ἢ ὁ ἰδιάζων εἰς τὸν ἀράπην: «ἀράπικο μπουρί», πεῖσμα ἰσχυρόν, ἄγριον.

— **ἀράπικα** *φυστίκια* (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ καρποὶ τοῦ φυτοῦ ἄρραχις (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ἀραπίλες (Arapiles) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σαλαμάνκας, γνωστὸν ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ συγκρούσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Wellington μετὰ τοῦ Marmont, τὴν 22 Ἰουλίου 1812, λαβούσης χώραν ἀκουσίως ἐξ ἀπερισκεψίας τοῦ δευτέρου καὶ ἐχούσης ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐπὶ τῆς Ἱσπανίας γαλλικῆς ἐπιρροῆς.

ἀραπίτσα (ἡ)· θωπευτικὴ προσηγορία μελαχροινῆς γυναικός: «μοῦ εἶσαι μιὰ ἀραπίτσα νόστιμη» || συνήθης ὀνομασία μικρᾶς κυνὸς μελανοῦ χρώματος.

Ἀραπλῆ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Βαθυχώρι καὶ Λαχανόκηπος.

— **Ἀραπλῆ** *[Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς διοικήσεως Νίγδης (Νιγδε) τοῦ νομοῦ Ἰκονίου, εἰς τὰ μεθόρια τοῦ νομοῦ τούτου καὶ τοῦ τῆς Ἀγκύρας.

— **Ἀραπλῆ** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Λόφος (*Ἀραπλῆ Τεπέ*, ὑψομετρ. 880 ποδ.) εἰς 4 χιλιόμετρα ἔνδον τοῦ τμήματος δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος, τοῦ περιλαμβανομένου μεταξὺ τῶν κωμοπόλεων *Περίστασις* (τουρκ. *Σὰρ Κιοΐ* καὶ *Μυριόφυτον*. Τὰς ΒΑ αὐτοῦ κλιτῦς διαρρέει τὸ ποτάμιον *Γαλατιανὴ Ντερὲ* ἐκβάλλον νοτίως τῆς κωμοπόλεως *Ἡρακλίτσα*. Τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἐπιστέφει γραφικὸν χωρίον *Ἀραπλῆ Κιοΐ*, οἱ ἀνεμόμυλοι τοῦ ὁποίου, μακρόθεν φαινόμενοι, ἀποτελοῦν γνώρισμα εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ στομίου τῆς Καλλιπόλεως πρὸς τὸ ἀκρωτήριον *Χώρα Μπουρνοῦ* ἀναπλέοντας, ἢ ἀντιστρόφως (*Ἀραπλῆ Κιοΐ*: πλάτ. 40° 39', μῆκ. 27° 08' 1/2, χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara καὶ 1004: Western part of Sea of Marmara). Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ᾠκεῖτο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ὑπὸ Ἑλλήνων. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄραπλος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Σκύλακος (67). Α. Δ.

ἀραποβλογιὰ (ἡ)· βαρεῖα μορφὴ τῆς νόσου εὐλογιάς.

Ἀραπογιάννης, *Ἰωάννης*. Ὑδραῖος πυροβολητὴς τοῦ βρικίου «Μέντωρ» διακριθεὶς καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐταπάρνησίν του. Γ. Δ. Κ.

—**Ἀραπογιάννης**, *Στρατῆς*. Κυδωνιεὺς Ἀγωνιστής. Ὑπηρέτησεν ἐπὶ Σπετσιώτικων πλοίων. Γ. Δ. Κ.

ἀραποκέφαλο (τό)· ὅ,τι ὁμοιάζει μὲ κεφαλὴν Αἰθίοπος.

— **Ἀραποκέφαλα** *[Γεωγρ.]*. Μία ἀπὸ τὰς ὑπερβάσεις τοῦ ὄρους Παναιτωλικοῦ τῆς Αἰτωλίας, ἡ ἐκ τῆς Τριχωνίας πρὸς τὴν Εὐρυτανίαν. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς ἀπαντωμένους ἐν αὐτῇ φοειδεῖς μαύρους λίθους ὁμοιάζοντας πρὸς κεφαλια ἀράπικα. Θεωροῦνται δὲ ταῦτα ὡς δείγματα ὑποκρυπτομένων στρωμάτων γαιάνθρακος. Δ. Ν. Λ.

Ἀραπόλακκα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μεμερίζιου τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 165. Δ. Ε. Μ.

ἀραπόπουλο (τό)· τὸ τέκνον τοῦ αἰθίοπος, τοῦ ἀράπη || τὸ ἔχον μελαψὸν χρῶμα παιδί.

Ἀραπὸς Μερμεδιὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος καὶ ἀγκυροβόλιον ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, 5 3/4 μιλ. ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουβλὰ (βλ. Ἀλωπεκόνησος). Τὸ εὖρός του εἶναι 1 μιλλίου, ἡ εἴσοδυσίς του 3 1/2 δέκατα μιλλίου, τὰ δὲ βάθη εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγκυροβολίας 8—9 ὀργυιῶν. Ἡ καταλληλοτέρα δὲ πρὸς τὴν ἀγκυροβολίαν θέσις εἶναι εἰς 3 δέκατα μιλλίου ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ κέρατος τοῦ ὅρμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀγκυροβολίας του 291, ὁπότε ἡ ἀκτὴ θὰ ἀπέχῃ 1 1/8 δέκατα μιλλίου πρὸς νότον. Ὑδρεῖον, ἀρίστου ὕδατος ποσίμου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμίου Κουρτουμοὺς Ντερὲ (πλάτ. 40°21'42", μῆκ. 26°19'58" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1880: Arapos Merme ia bay, ἐκδόσεως 1878, καὶ 1087: Thasso island to Dardanelles). Εἰς τὸν ὅρμον τοῦτον, ὀνομαζόμενον ὡσαύτως καὶ *Ἐγιελμάρ*, ἐγένοντο σπουδαιόταται πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπόπειραν ἐναντίον τῶν Στενῶν. Σ. Ε. Λ.

ἀραποσίτι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἀραβόσιτος (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἀραποσίτινος, —η, —ο· ὁ ἐξ ἀλεύρου ἀραβοσίτου: «ἀραποσίτινο ψωμί», ἄλλως *καλαμποκίσιο* καὶ *μπομποτα*.

Ἀραποστάθης, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μελιγαλᾶ. Ἐτραυματίσθη εἰς τὴν Δραμπάζαν. Γ. Δ. Κ.

ἀραποσυκιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὀπουντία ἡ ἰνδικὴ συκῆ* (Opuntia ficus indica). Δ. Ν. Π.

Ἀραποσυκιὰ *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Γυούρων (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 400 γ').

ἀραπόσυκον (τό)· ὁ καρπὸς τῆς ἀραποσυκιᾶς (βλ. λ.).

ἀραπούνγκα (ἡ) (Arapunga) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεκραγκτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυοθηριδῶν*. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ των γνωρίσματα εἶναι: σῶμα εὔρωστον, κεφαλὴ φέρουσα λοφίον, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ράμφος ἰσχυρόν, ἐλαφρῶς πεπιεσμένον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ ὀδοντωτὸν κατὰ τὰ ἄκρα του. Τὸ μῆκος τοῦ σώματός των εἶναι διαφορώτατον· κυμαίνεται ἀπὸ τὸ μέγεθος κοινοῦ στρουθίου μέχρι τοῦ κόρακος τοῦ κοινοῦ. Ὁ χρωματισμὸς των διάφορος εἰς τὰ διάφορα εἴδη. Πάντα εἶναι πτηνὰ τοῦ νέου κόσμου καὶ ἀπαντῶσιν ἀπὸ τοῦ Μεξικοῦ μέχρι τῆς Ἀργεντινῆς.

Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ὧν κοινότερα, αἱ:

Ἀραπούνγκα ἡ λευκὴ (Arapunga alba). Χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ λευκοῦ μὲ ὑπόφαιον ἀνταυγείας χρώματός της, τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὑπομέλανος λοφίου τῆς κεφαλῆς της, τοῦ μελανοῦ, βραχέος καὶ χονδροῦ ράμφους της, καὶ τῶν μελανῶν μὲ μακροὺς δακτύλους καὶ ἀνθεκτικοὺς ὄνυχας ποδῶν της.

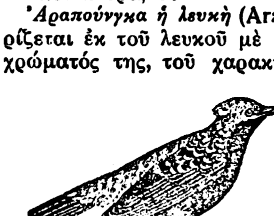

Ἀραπούνγκα ἡ κυανῆ.

Ἀραπούνγκα ἡ κυανῆ (Arapunga coerula). Εἶναι πτηνὸν ἰθαγενὲς τῆς Γουϊάνας. Διακρίνεται ἐκ τῆς κυανῆς κεφαλῆς καὶ ράχεως της, τῶν βαθέως μελανῶν πτερύγων του λαιμοῦ καὶ οὐρᾶς της, καὶ ἐκ τῆς κυανομελαίνης κοιλίας της.

Ἀραπούνγκα ἡ πορφυρᾶ (Arapunga pompadora). Ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς της εἶναι λαμπρῶς πορφυροειδὴς μὲ ἐρυθρὰς ἀποχρώσεις ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τῶν πτερύγων καὶ μελανὰς στιλπνὰς ἀνταυγείας ἐπὶ τῆς οὐρᾶς. Ζῇ εἰς τὰ παρθένα δάση τῆς Βραζιλίας καὶ τρέφεται ἐξ ὀπωρῶν καὶ διαφόρων ἐντόμων. Ἡ φωνή της εἶναι μονότονος. Τὰ πτηνὰ ταῦτα θηρεύονται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν διὰ τὸ λαμπρὸν πτέρωμά των, ὅπερ χρησιμοποιοῦσιν αἱ

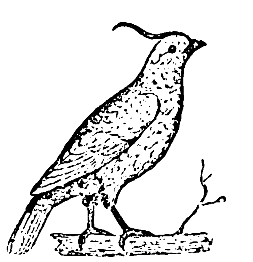

Ἀραπούνγκα ἡ λευκή.

Digitized by Google

γυναῖκες τῶν ἰθαγενῶν πρὸς διακόσμησιν τῆς κόμης των καὶ πρὸς ἐξαγωγὴν ἀρκετῆς ποσότητος εἰς Εὐρώπην κυρίως.

Ἀραπούνγκα ἡ ποικιλόχρους (Arapunga variegata). Εἶναι πτηνὸν ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας καὶ τῆς Κόστα - Ρίκας. Τὸ μέγεθός του δὲν ὑπερβαίνει τὸ μέγεθος περιστερᾶς. Αἱ πτέρυγές του εἶναι μακραὶ καὶ κεκολοβωμέναι κατὰ τὸ ἄκρον των, ὅπερ καλύπτει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς οὐρᾶς, ἥτις εἶναι ἐλαφρῶς δισχιδής. Τὸ ράμφος τοῦ πτηνοῦ τούτου εἶναι ἀρκετὰ βραχύ, ἐλαφρῶς ἐσχισμένον, πεπλατυσμένον κατὰ τὴν βάσιν του καὶ μὲ τὴν ἄνω σιαγόνα ἐλαφρῶς τροπιδώδη καὶ ἀγκιστρωτὴν κατὰ τὰ χείλη της. Οἱ πόδες του εἶναι βραχεῖς καὶ οἱ δάκτυλοί του ἐπιμήκεις μὲ ἀνθεκτικοὺς ὄνυχας. Ὁ χρωματισμός του εἶναι λαμπρὸς καὶ ποικίλος, ἡ ράχις καὶ αἱ πλευραὶ εἶναι πρασινοκίτριναι, τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος πορφυροϊώδη μὲ ἐρυθρᾶς ἀνταυγείας καὶ ἡ κεφαλὴ λευκή. Ὁ χρωματισμὸς οὗτος ἀπαντᾷ εἰς τὸν ἄρρενα, ἐνῷ τὰ θήλεα δὲν ἔχουσι τόσον λαμπρότητα καὶ ποικιλίαν χρωματισμοῦ. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ζῶσιν εἰς βαθύσκια δάση καὶ διακρίνονται ἐκ τῆς μελῳδικῆς φωνῆς των ἥτις ἔχει καθαρὸν μεταλλικὸν ἦχον καὶ μακρόθεν ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἦχον τὸν ὁποῖον παράγουσιν οἱ κωδωνίσκοι τῶν κριῶν ἢ τῶν προβάτων. Δ. Ν. Π.

Ἀραποχῶρι *[Γεωγρ.]*.—1) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ρωμαΐικου τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Κάτοικοι 92. —2) Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λογγᾶ τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 43. Δ. Ε. Μ.

Ἀραπσοὺν (*Ἀραψούν*). Ἡ *Ἀραβισὸς* τῶν ἀρχαίων, πολίχνη τῆς διοικήσεως Νίγδης ἐν τῷ τουρκικῷ νομῷ Ἰκονίου, ἕδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως, ἐπὶ τοῦ Ἅλυος, εἰς ἀπόστασιν 90 χλμ. Β. τῆς πόλεως Νίγδης καὶ 70 χλμ. Δ. τῆς Καισαρείας. Κάτοικοι 12.000, ὧν 4000 Χριστιανοί, μεταναστεύσαντες ἤδη εἰς Ἑλλάδα, μετὰ τὴν συνθήκην τῆς ἀνταλλαγῆς (1923). Ἡ πολίχνη ἐκαλλωπίσθη τῷ 1776 ὑπὸ τοῦ Βεζύρου Καρὰ-Μεχμὲτ πασᾶ, ὅστις ἐπωνόμασεν αὐτὴν Γκιοὺλ-Σεχὶρ (πόλις τῶν ρόδων), κτίσας βιβλιοθήκην καὶ ἄλλα κοινωφελῆ κτίρια.

Ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις (καζᾶς) ἔχει 23.000 κατοίκους. Παράγει δὲ τάπητας (κιλίμ), πιλήματα (κετσέδες), ὑφάσματα (ἀλατζάδες), κατειργασμένα δέρματα κλπ. Ν. Μ.

Ἀράπχατζη *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς περιφερείας Ραιδεστοῦ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Ἀν. Θράκης, ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς μετονομασθεὶς εἰς *Εἰρηνοχώριον*. Κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ὑπὸ τῆς ἡμετέρας διοικήσεως ἀπογραφὴν ἠρίθμει 134 κατοίκους.

Ἀράπ-χισὰρ *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῷ σαντζακίῳ Ἀϊδινίου ἐπὶ τοῦ Μαρσύου (Τσίνας), παραποτάμου τοῦ Μαιάνδρου. Ἴσως ἡ λέξις νὰ εἶναι παραφθορὰ καὶ ἐκτουρκισμὸς τῶν ἀρχαίων *Ἀρπάσσων (τὰ Ἄρπασσα)*. *Ἀρὰπ-χισὰρ* σημαίνει ἀραβικὸν φρούριον. Ν. Μ.

ἀράπω (ἡ). Ὄνομα διδόμενον συνήθως εἰς θήλεα ζῷα μελανοῦ χρωματισμοῦ, ἰδίως εἰς αἶγας. Δ. Λ.

Ἀραπὼφ (Arapov), ***Πίμεν Νικολάεβιτς***. Ρῶσος συγγραφεὺς (1796—1864). Προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θεάτρων τῆς Μόσχας μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν γαλλικῶν θεατρικῶν ἔργων. Τῷ 1850 ἐξέδωκε δραματικὸν λεύκωμα, λίαν πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορικὴν μελέτην τοῦ ρωσικοῦ θεάτρου. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Χρονικὰ τοῦ ρωσικοῦ θεάτρου», δημοσιευθὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀραπώφ. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι πλούσιον εἰς πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὴν βασιλείαν Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄. Α. Δ.

Ἄραρ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας· βλ. Σών.

ἀράρα (ὁ) (Arara) *[Ζῳολ.]*· βλ. ἀρά.

Ἀραρὰ (Arara). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλίας, ἐξηπλωμένη παρὰ τὸν ποταμὸν Μαδεΐρα, 5^{0} Ν. Πλ. Θ. Χ. Σ.

Ἀραρακουάρα (Araraquara) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἁγ. Παύλου.

Ἀραρὰτ *[Γεωγρ.]*. Ὄρη ἡφαιστειογενοῦς προελεύσεως, «*Μέγα Ἀραράτ*» καὶ «*Μικρὸν Ἀραράτ*». Ἀποτελοῦσι τμῆμα τῆς ὀρεινῆς χώρας τοῦ Μικροῦ Καυκάσου, ἐπὶ τῶν συνόρων Ρωσίας, Τουρκίας καὶ Περσίας. Ἡ κορυφὴ τοῦ Μεγάλου ὄρους εὑρίσκεται εἰς ὕψος 5211 μ., ἡ δὲ τοῦ Μικροῦ 3960 μ. Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ἡ κοιλὰς τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου σχηματιζομένη εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ὄρους, ἥτις κυρίως εἰπεῖν εἶναι ἡφαιστειογενὴς χαράδρα. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου καὶ τὸ παρ' αὐτὴν χωρίον Ἀρχουρὶ κατεστράφησαν κατὰ τὸ 1840 ἐκ σεισμοῦ καὶ χειμάρρου ἐκ πηλοῦ κατελθόντος ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἀραράτ. Κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ὁ Τουρνεφὸρ παρηκολούθησε τὴν μεταλλαγὴν τῆς φυτείας ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων ἀναλόγως τοῦ ὕψους. Εἰς τοὺς πρόποδας φύεται βάμβαξ καὶ ὄρυζα, ἀνθοῦσι κῆποι καὶ ἀμπελῶνες, ὑψηλότερον ἐκτείνονται δάση, ἔτι ὑψηλότερον φύονται θάμνοι· παρὰ τὰς κορυφὰς ὑπὸ τὴν γραμμὴν τῶν χιόνων, βοτάνη Ἄλπεων. Τὸ ὄρος Ἀραρὰτ ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἱερὸν καὶ ἐκαλεῖτο «*Μαζίς*». Οἱ Ὀθωμανοὶ καλοῦσιν αὐτὸ *Ἀγρὶ-Δάγ*. Πλησίον τοῦ ὄρους εὑρίσκεται τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῶν Ἀρμενίων, ἔνθα διαμένει ὁ Καθολικὸς Πατριάρχης αὐτῶν— ἡ μονὴ *Ἐτσμιαδζίν*. Παράδοσις ἀρμενικὴ λέγει, ὅτι τὸ ἱερὸν ὄρος εἶναι ἀπρόσιτον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀνῆλθον ἐν τούτοις πολλοὶ εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, ἐξ ὧν πρῶτος ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Παρρὸτ μετὰ τοῦ Θέδωρωφ τῷ 1829· μετὰ ταῦτα τῷ 1835 ὁ ἐρευνητὴς φυσιοδίφης Σπάσκη - Αὐτονόμωφ, τῷ Ἄμπιχ τῷ 1845, ὁ Χόδσκο καὶ Χάνικωφ τῷ 1850 καὶ ὁ Μορίτς τῷ 1854. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι κατώρθωσαν νὰ ἐξαγάγωσι σημαίνοντα συμπεράσματα ἐκ τῶν μετεωρολογικῶν αὐτῶν παρατηρήσεων.

Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ *Ἀραρὰτ* ἢ *Ἀραρὰθ* ἐσήμαινε τὴν Ἀρμενίαν (βλ. κατωτ.). Οὕτως ἐν 4. Βασ. 19, 37 λέγεται Ἀραρὰθ ἡ χώρα ἥτις ἐν Ἡσ. 37, 38 λέγεται Ἀρμενία. Κατὰ τὸ Γεν. 8, 4 ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε ἐκάθισε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν «ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Ἀραράτ», εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωσήπου, ἤτοι τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα, «οἱ ἐπιχώριοι τὰ λείψανα ἐπιδεικνύουσι» τῆς κιβωτοῦ (Ἀρχ. 1, 3, 5).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ρωσικὸν Ἐγκυκλ. λεξ. *Ἀνδρεέφσκη*.- *Τουρνεφόρ*, «Voyage au Levant».- *Παρρότ*, «Reise zum Ararat».- *Dubya de Momperé*, «Voyage au Caucase».- *Abich*, «Ἀνάβασις εἰς τὸ ὄρος Ἀραράτ».- *Χόδζκο*, «Ἀνάβασις εἰς τὸ ὄρος Ἀραράτ Π. ΛΕΦΑΣ

—**Ἀραρὰτ** ἢ ***Αϊραράτ*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Ἀρμενίας (ὀρθότερον *Οὐραρτοῦ*), ἀντικατασταθὲν κατόπιν ὑπὸ τῆς κατὰ πρῶτον εἰς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους ἀπαντώσης ὀνομασίας «*Ἀρμενία*». Βραδύτερον τὸ ὄνομα *Ἀραρὰτ* ἐδίδετο εἰς μίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἀρχαίου βασιλείου τῆς Ἀρμενίας περιλαμβανομένην σήμερον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς σοβιετικῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀρμενίας. Τῆς ἐπαρχίας Ἀραρὰτ τὴν φυσικὴν καλλονὴν περιγράφουσιν οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ *Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς* καὶ *Λάζαρος ὁ ἐκ Φάρβ*. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἀραρὰτ** (Ararat) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ τῶν Αὐστραλιακῶν κρατῶν χώρας Βικτωρίας, κειμένη παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Χόπκινς. Κάτ. 4500. Τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρει καὶ περιφέρεια ἔχουσα πληθυσμὸν ἀσχολούμενον εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλοφόρων κοιτασμάτων καὶ τῶν δασῶν τῆς περιφερείας, εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Δ. Ε. Μ.

ἀραρατικὴ *διάλεκτος*. Ἰδίωμα ἀνῆκον εἰς τὸ νότιον στέλεχος τῶν καραϊβικῶν γλωσσῶν καὶ λαλούμενον ὑπὸ τῶν Καραϊβῶν, τῶν κατοικούντων μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ξίγγου καὶ τοῦ Μαντέϊρα. Α. Δ.

Ἀραρηνὴ (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (16,781). Α. Δ.

ἀραριὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Πηλίῳ τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ Ἀρία* (Quercus smilax). Δ. Ν. Π.

ἀραρόβα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀνδίρα ἡ ἀραρόβα* ἢ *ἀνάκανθος* (Andira araroba ἢ inermis). Δ. Ν. Π.

— **ἀραρόβης** *κόνις* (Araroba cruda, Goa pulv. Poh di Bahia) *[Φαρμακογν.]*. Κονιώδης δρόγη φερομένη εἰς τὸ ἐμπόριον ἐκ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Βραζιλίας. Ἡ δρόγη αὕτη συλλέγεται ἐκ τῶν κοιλοτήτων τῆς ξυλώδους μοίρας τοῦ φυτοῦ Andira araroba ὅπερ εἶναι ὑψηλὸν δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Ἀνατολικῆς Βραζιλίας. Ἡ κόνις τῆς ἀραρόβης ἀποτελεῖται κατὰ 80 % ἐκ *χρυσαροβίνης*, ἥτις ἐξάγεται ἐκ τῆς κόνεως αὐτῆς διὰ ζέσεως μετὰ βενζολίου. Κ. Γ. Μ.

Ἄραρος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, παραπόταμος τοῦ Ἴστρου (*Her.* ἐν Müll. hist. graec. τόμ. IV 48). Α. Δ.

Ἀραρουάμα (Araruama) *[Γεωγρ.]*. Ἀβαθὴς κόλπος τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ρίου Ἰανεΐρου, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Φρίο.

ἀραρούτι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν ριζῶν τοῦ φυτοῦ *μαραντία ἡ καλαμοειδής* (Maranta arundinacea), αἵτινες φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *μαραντάμυλον* καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς τροφὴ τῶν ἀπογαλακτιζομένων βρεφῶν. Δ. Ν. Π.

Ἀραρώς. Υἱὸς τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐπιθυμῶν νὰ τὸν καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τὸ κοινόν, ἴσως δὲ καὶ διότι ἦτο γέρων καὶ ἀνίκανος νὰ ὑποδυθῇ αὐτὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πρωταγωνιστοῦ, ἀνεβίβασεν ὑπὸ τὸ ὄνομά του δύο κωμῳδίας τὸν «Αἰολοσίκωνα» καὶ τὸν «Κώκαλον». Ὁ Ἀραρὼς ἔγραψε, κατὰ τὸν Σουΐδαν, καὶ ἴδια θεατρικὰ ἔργα, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν μέσην κωμῳδίαν. Α. Δ.

— **ἄρας**· μεταπλασμὸς τῆς καταλήξεως — αρος (βλ. λ.)· σημαίνει μεγέθυνσιν σκωπτικῶς: Κωστινάρας, Παντελάρας, Κωνσταντάρας κτλ.

Ἄρας, —*αντος*. Αὐτόχθων ἐν Φλιοῦντι, ἱδρυτὴς τῆς *Ἀραντίας*, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (2, 12, 4) λέγει: «Ἐν τῇ γῇ ταύτῃ γενέσθαι πρῶτον Ἄραντά φασιν ἄνδρα αὐτόχθονα· καὶ πόλιν τε ᾤκισε περὶ τὸν βουνὸν τοῦτον, ὃς Ἀραντῖνος ἔτι καλεῖται καὶ ἐς ἡμᾶς... ἐφ' οὗ Φλιασίοις ἥ τε ἀκρόπολις καὶ τῆς Ἥβης ἐστὶ τὸ ἱερόν». Καὶ περαιτέρω: «Ἐνταῦθά τε δὴ πόλιν ᾤκισε καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀρχαῖον ἡ γῆ καὶ ἡ πόλις Ἀραντία ἐκλήθησαν». Τὸ μνῆμα τοῦ Ἄραντος ἦτο ἐν Κελεαῖς τῆς Φλιασίας, ἔνθα ἐτάφη καὶ ὁ Ἐλευσίνιος Δυσαύλης. Τέκνα δ' αὐτοῦ ἦσαν ὁ *Ἄορις* καὶ ἡ *Ἀραιθυρέα*, οἱ τάφοι δὲ τῶν παίδων αὐτοῦ ἦσαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀραντίνου καὶ ἐπ' αὐτῶν στῆλαι περιφερεῖς «καὶ πρὸ τῆς τελετῆς ἣν τῇ Δήμητρι ἄγουσιν Ἄραντα καὶ τοὺς παῖδας καλοῦσιν ἐπὶ τὰς σπονδάς, ἐς ταῦτα βλέποντες τὰ μνήματα» (*Παυσ.* ἔ. ἀ.). Ι. Χ. Δ.

Ἀρὰς (Aras) *[Γεωγρ.]*. Οὕτω σήμερον ὀνομάζεται ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀράξης (βλ. λ.) καλούμενος ποταμὸς τῆς Ἀρμενίας, ἔχων μῆκος ροῦ 800 χμτρ. Λέγεται καὶ *Ἀράκς* (Araks).

Ἀρὰς (Arasse), ***Ἰάκωβος***. Διαπρεπὴς Γάλλος μηχανικὸς τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος, ἐντεταλμένος τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τῶν ἐν Παρισίοις οἰκοδομικῶν καὶ ὀχυρωματικῶν ἔργων. Ἡ εἰς αὐτὸν ἀνατεθεῖσα σπουδαιοτέρα ἀποστολὴ ὑπῆρξεν ἡ τῆς ἐπιβλέψεως τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ νέου Δημαρχείου τῶν Παρισίων. Α. Δ.

Ἀράς, *Ζὰν ντ'*— (Jeanne d'Aras)· βλ. λ. Ἀθῆναι, τόμ. Β΄ 276 α΄ κ. ἑξ.

Ἀράσαξα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Καππαδοκίας) πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους Ἀργαίου, νῦν Σερεζέκ. Α. Δ.

ἄρασμα (τό)· βλ. ἀράζω.

Ἄρασμα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τὸ εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ ὅρμου *Ξυλή*, τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, ἀγκυροβόλιον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τοῦ Ἕλους (Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς), τὸ σχηματιζόμενον ἀνατολικῶς τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς *Ξυλή*, ἐφ' ἧς φερώνυμος ὀρθόπαγος (ὑψ. 1056 ποδ.). Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ἀγκυροβολίου ἀκτῆς ὁ συνοικισμὸς *Πλύτρα* (31 κατ.) τῆς κοινότητος Παπαδιάννικα τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τῆς Λακωνίας· ἐπέχει δὲ τὸ ἀγκυροβόλιον τὴν θέσιν τοῦ λιμένος τῆς ἀρχαίας Κυπαρισσίας (*Στράβων*, Didot 312, 25), ἧς τὴν θέσιν κατέχει ἡ Πλύτρα, ὡς καὶ τὰ πλησίον αὐτῆς λείψανα μαρτυροῦν (πλάτ. 36^{0} 40′ $^{1}/_{2}$, μῆκ. 22^{0} 50′, χάρτ. ἀγγλ. 3372: Gulf of Lakonikos or Kolokithia καὶ 1436*: Xyli bay). Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ κατάπλου ἐν νυκτὶ εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον, ἐτοποθετήθη (1927) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς χερσονησίδος, ἀριστερᾷ τῷ καταπλέοντι, φάρος αὐτόματος Ἄγκα ἐρυθρῶν ἐκλάμψεων 7 μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

Ἀράσπης (ὁ). Μῆδός τις, φίλος τοῦ Κύρου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Κύρ. Ἀνάβ. 5,1,2). Α. Δ.

Αρασσουάχυ (Arassuahy). Πόλις ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μίνας Γκεράες τῆς ἀνατολικῆς Βραζιλίας, κτισθεῖσα τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσιν ἀδαμαντωρυχεῖα. (Κάτ. 8.500).

ἀράσσω· κρούω προσκρούω, κτυπῶ (ἀρχ.). Εἰς τὴν νεοελληνικὴν εἶναι ἐν χρήσει ἐν συνθέσει μετὰ τῆς προθέσεως *πρὸς* (*προσαράσσω*), ὡς ἁπλοῦν δὲ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀράζω* προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ προσορμίζομαι, τοῦ καταπλέω, ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς προσκρούσεως τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν τοῦ προορισμοῦ του.

Ἀρὰτ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ νοτία ἄκρα τῆς νήσου Σέλβε τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους (πλάτ. 44^{0} 20′ 50″, μῆκ. 14^{0} 43′45″, ἀγγλ. χάρτ. 2711: Gulf of Quarnero, cape Promontore to Grossa island). Εἰς τὰς ἐκεῖ νήσους (*Ἠλεκτρίδας* καὶ *Μεντορίδας*) καὶ τὰς παρακειμένας ἀκτὰς εἶχε φθάσει Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς, ὅστις περιγράψας αὐτὰς (Περίπλους: § 21 Λιβυρνοί) ἀναφέρει ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖ «γυναικοκρατοῦνται, καὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες ἀνδρῶν ἐλευθέρων· μίσγονται δὲ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις καὶ τοῖς πλησιοχώροις ἀνδράσι». Ἐπὶ τοῦ *Ἀρὰτ* φάρος σταθεροῦ ἐρυθροῦ φωτός. Σ. Ε. Λ.

Ἀράτα - ***Καλάμα*** (Arâta - Kalâma). Ἰνδὸς φιλόσοφος, ἀκμάσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βούδδα,

Digitized by Google

περίπου 600 π Χ.). Ὑπῆρξεν ἱδρυτὴς ἰδίας σχολῆς ἐν Βαϊζάλῃ, εἰς ἣν ἐφοίτων τριακόσιοι τακτικοὶ μαθηταὶ καὶ μέγα πλῆθος ἀκροατῶν. Ὁ Ἀράτα-Καλάμα ἐδίδασκε τὴν ἐνδοσκόπησιν (dhyâna, τὴν καταφρόνησιν τοῦ πλούτου καὶ παντὸς ἐπιγείου ἀγαθοῦ. Λ. Δ.

Ἀράτεια Ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀράτου (βλ.λ.).

Ἀράτειον. Ἱερὸν τοῦ Ἀράτου (βλ. λ.).

ἀράτζι (Arazzi). Τάπητες κατασκευασθέντες καθ' ὑπόδειγμα τῶν πινάκων τοῦ Ραφαὴλ καὶ διατηρηθέντες ἐν τῷ Βατικανῷ. Λ. Δ.

Ἀρατήριον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Πλατεῖα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου. Λ. Δ.

Ἄρατθος *[Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ παρ' ἀρχαίοις ὀνομασία τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ: «παραρρεῖ δὲ αὐτὴν (τὴν Ἀμβρακίαν) ὁ Ἄρατθος ποταμός, ἀνάπλουν ἔχων ἐκ τῆς θαλάττης εἰς αὐτὴν ὀλίγων σταδίων, ἀρχόμενος ἐκ Τύμφης ὄρους καὶ τῆς Παρωραίας» (*Στράβ* Didot 270, 21). Ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρων αὐτὸν (Γ, ιδ, 6) τοποθετεῖ τὰς ἐκβολάς του εἰς μῆκος $46^{0}\,^{1}/_{4}$ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος $38^{0}\,^{1}/_{4}$ (βλ. λ. Ἄραχλο). Σ. Ε. Λ.

ἀρατίζω· ἰδιωματ., καταρῶμαί τινα λέγων εἰς αὐτὸν «ἄρατος νὰ γίνῃς!», ἤτοι νὰ ἀφανισθῇ.

ἀρατικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἀρᾶς, ὁ σημαίνων ἀράν: «τὸ κοψόχρονος εἶναι ὄνομα ἀρατικόν», σημαίνει δηλ. «ποῦ νὰ κοποῦν οἱ χρόνοι του». Β. Φ.

ἄρατος, *—η, —ο*· ἰδιωματ., ἄφαντος: «ἄρατος ἔγινε ἀπὸ μπροστά μου», ἐξηφανίσθη, ἀπῆλθε ταχέως· || λέγεται καὶ «ἄρατος πύλατος», ἐκ τοῦ λειτουργικοῦ «ἄρατε πύλας καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης». Β. Φ.

Ἄρατος. Συγγραφεὺς Κνίδιος γράψας περὶ Αἰγύπτου (*Στέφ. Βυζάντ.*). Λ. Δ.

— **Ἄρατος** (*ὁ Κῷος*). Εἷς τῶν ποιητῶν τῶν ἀποτελούντων τὸν ἐν Κῷ σύνδεσμον τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, φίλος τοῦ Θεοκρίτου· ἐκ τῆς συγχύσεως τούτου πρὸς τὸν Ἄρατον τοῦ Σολέα, ἐπλάσθη, ὡς ὁ Wilamowitz ἀπέδειξεν, ἡ ψευδὴς παράδοσις ὅτι ὁ Σολεὺς μετέβη εἰς Κῶν πρὸς τὸν Φιλητᾶν καὶ συνεδέθη διὰ φιλίας πρὸς τὸν Θεόκριτον. Α.Π.Σ.

— **Ἄρατος** (*Σικυώνιος*). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονεύονται τρεῖς Σικυώνιοι:

Α') Ὁ *πρεσβύτερος* αὐτῶν ὅστις μετὰ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Λυκόρτα ἀπετέλεσαν τὴν τριάδα τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἥτις ἐπετέλεσε κατὰ τὸν *Πολύβιον* (II. 40. 1) «τὸ κάλλιστον ἔργον, τὴν Πελοποννησίων ὁμόνοιαν». Ὁ Ἄρατος οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεινίου. ὅστις ὑπῆρξεν ἰσχυρὸς πολιτικὸς καὶ ἄρχων ἐν Σικυῶνι, ὡς καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ συνεργαζόμενος Τιμοκλείδης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιμοκλείδου ὁ υἱὸς τοῦ Πασέου Ἀβαντίδας ἐφόνευσε τὸν Κλεινίαν μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν τύραννον. Ὁ Ἄρατος τότε ἦτο ἑπταετὴς καὶ διέφυγε τὸν θάνατον κρυβεὶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρός του Προφάντου, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος Σωσώ, ἂν καὶ ἀδελφὴ τοῦ τυράννου Ἀβαντίδου, ὄχι μόνον διέσωσε τὸν παῖδα, ἀλλὰ καὶ ἐξησφάλισεν αὐτὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον, ἀποστείλασα εἰς τὸ Ἄργος. Ἡ περιπέτεια αὕτη ἔγινεν αἰτία μετὰ τῆς ἡλικίας νὰ συναυξάνῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀράτου καὶ τὸ κατὰ τῆς τυραννίας μῖσος. Τὸν Ἀβαντίδαν δολοφονηθέντα διεδέχθη ὡς τύραννος ὁ πατήρ του Πασέας, δολοφονηθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ Νικοκλέους, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι ἦτο ὁμοιότατος τὴν μορφὴν μὲ τὸν τύραννόν ποτε τῆς Κορίνθου Περίανδρον τὸν Κυψέλου. Κατ' ἀρχὰς ἤλπιζεν ὁ Ἄρατος ὅτι θ' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα τοῦ τυράννου Νικοκλέους τῇ συνδρομῇ εἴτε τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, εἴτε τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Βραδύτερον ἀντελήφθη ὅτι οὐδεμίαν παρ' αὐτῶν συνδρομὴν εἶχε ν' ἀναμένῃ. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐκ τύχης ἔμαθεν ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ διὰ κλιμάκων ἀνάβασις εἰς τὸ τεῖχος ἀπό τινος πλευρᾶς αὐτοῦ, δὲν ἀνέβαλε νὰ ὀργανώσῃ τὴν κατὰ τοῦ τυράννου συνωμοσίαν διὰ συνεννοήσεως μετὰ τῶν πολλῶν ἐκ Σικυῶνος φυγάδων καὶ νύκτα τινὰ διαλαθὼν μετὰ πολλῆς δεξιότητος τοὺς ἐν Ἄργει κατασκόπους τοῦ Νικοκλέους ἐπέτυχε τὴν εἰς τὸ τεῖχος ἀνάβασιν καὶ τὴν σύλληψιν τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου. Ὁ λαὸς ἔσπευσεν εἰς τὴν πρὸς ἀπελευθέρωσίν του πρόσκλησιν τοῦ Ἀράτου, ἐπυρπόλησε τὴν οἰκίαν τοῦ τυράννου καὶ διήρπασε τὴν περιουσίαν του. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ὁ Ἄρατος ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπερπεντακοσίους Σικυωνίους οἵτινες εἶχον ἐκδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ Νικοκλέους καὶ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ τυράννων. Ἡ ἀθρόα ὅμως αὕτη ἐπάνοδος τῶν φυγάδων ἐγέννησε κοινωνικὸν ζήτημα ἐν Σικυῶνι καὶ διαιρέσεις τῶν πολιτῶν, διότι οἱ ἐπανελθόντες ἠξίουν ν' ἀναλάβωσι τὴν κυριότητα των δημευθέντων κτημάτων των. Ἡ κατάστασις αὕτη ἠνάγκασε τὸν Ἄρατον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν προσχώρησιν τῆς Σικυῶνος εἰς τὴν νεοπαγῆ ἔτι Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἀπ' αὐτῆς τοῦ κινδύνου νέας τυραννίας. Μετὰ τοῦτο πρὸς οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐπανελθόντων φυγάδων μετέβη εἰς Αἴγυπτον διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν οἰκονομικὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου τὸν ὁποῖον, φιλότεχνον ὄντα, εἶχε περιποιηθῆ ἐν τῷ μεταξὺ δι' ἀποστολῆς πρὸς αὐτὸν ἔργων τῶν ζωγράφων Παμφίλου καὶ Μελάνθου· «ἤνθει γὰρ ἔτι ἡ δόξα τῆς Σικυωνίας μούσης καὶ χρηστογραφίας», ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος. Τῷ ὄντι δὲ ἐπέστρεψεν ἐκεῖθεν μὲ ἱκανὸν χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα ἀποσταλεισῶν δόσεων ἀνῆλθεν εἰς 150 τάλαντα. Διὰ τοῦ χρηματικοῦ αὐτοῦ ποσοῦ ἐπετεύχθη ἡ διαλλαγὴ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀποκατάστασις τῶν ἐπανελθόντων φυγάδων, οἵτινες εὐγνωμονοῦντες ἀνέστησαν εἰκόνα χαλκῆν εἰς τὸν Ἄρατον. Τὴν μεταξὺ Πτολεμαίου καὶ Ἀράτου φιλίαν ἐπεδίωξε νὰ διαλύσῃ ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος διὰ τῆς διαβολῆς ὅτι ὁ Ἄρατος ἐπεδίωκε τὴν ἰδικήν του φιλίαν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Κατὰ τὸ 245 π.Χ. ἐκλεχθεὶς τὸ πρῶτον στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ὁ Ἄρατος διεπέρασε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι Λοκρίδα καὶ Καλυδωνίαν καὶ ἐπόρθησεν αὐτάς, δὲν προέλαβεν ὅμως τὴν ἧτταν τῶν συμμάχων τῶν Ἀχαιῶν Βοιωτῶν ἐν Χαιρωνείᾳ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, διότι ἔφθασε μετὰ τοῦ ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν στρατοῦ του μετὰ τὴν μάχην. Ἠδυνήθη ὅμως κατὰ τὸ 243 π.Χ., ὅτε τὸ δεύτερον ἐξελέγη στρατηγός, νὰ καταλάβῃ τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸν ὁποῖον οἱ Μακεδόνες κατεῖχον ἀπὸ τῶν χρόνων Φιλίππου τοῦ Β', ὅστις προσφυέστατα ἐκάλει τὴν Κόρινθον «πέδην τῆς Πελοποννήσου».

Ἡ ἅλωσις τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐπετεύχθη διὰ προδοσίας τινῶν τῶν μισθοφόρων τῶν Μακεδόνων, Σύρων τὴν καταγωγήν, διαφθαρέντων διὰ χρημάτων, ἅτινα ἐξοικονόμησεν ὁ Ἄρατος, πωλήσας ὅσα πολύτιμα σκεύη εἶχεν εἰς τὸν οἶκόν του. Πλὴν τοῦ φρουρίου, τοῦ ὁποίου τὰς κλεῖδας παρέδωκεν εἰς τοὺς Κορινθίους, ὁ Ἄρατος ἔγινε κύριος καὶ 25 πλοίων, 500 ἵππων καὶ 400 μισθοφόρων Σύρων, τοὺς ὁποίους ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτυχίας του ἐκείνης ἦτο νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν τὰ Μέγαρα, ἡ Τροιζήν, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ αἱ Κλεωναί. Ἔτος παρ' ἔτος ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ὁ Ἄρατος (δὲν ἐπετρέπετο ἡ κατ' ἔτος ἐκλογὴ τοῦ αὐτοῦ προσώπου), «ἔργῳ δὲ καὶ γνώμῃ διὰ παντὸς ἄρχων», καὶ σύμμαχος ὢν τοῦ Πτολεμαίου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐλάμβανεν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν 6 ταλάντων κατ' ἔτος, εἶχε καταστήσει ἰσχυροτάτην τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, διότι οὔτε τὸν πλοῦτον, οὔτε τὴν ἀτομικήν του δόξαν, οὔτε τὴν φιλίαν βασιλέων, οὔτε τὸ συμφέρον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος «ἐπίπροσθεν ἐποιεῖτο (προετίμα) τῆς αὐξήσεως Ἀχαιῶν». Εὐγνωμονῶν πρὸς τὸ Ἄργος ὁ Ἄρατος διὰ τὴν εἰς αὐτὸ σωτηρίαν του, καὶ θέλων ν' ἀποδώσῃ ὡς θρεπτήρια τὴν ἐλευθερίαν, ἐπεδίωξε δὶς ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸ τῶν τυράννων του, τοῦ Ἀριστομάχου τὸ πρῶτον καὶ τοῦ Ἀριστίππου ἔπειτα· ἀπέτυχεν ὅμως ἐξ ἐθελοδουλίας τῶν κατοίκων του, οἵτινες, ὡς ἀπαθεῖς θεαταί, «ὡς τὸν ἀγῶνα τῶν Νεμαίων βραβεύοντες» παρηκολούθουν τὰς ἐφόδους του, οὐδεμίαν παρέχοντες πρὸς αὐτὸν συνδρομήν.

Ὁ τύραννος μάλιστα Ἀρίστιππος, κατανοῶν ὅτι ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Ἄρατος δὲν ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐπεδίωξε καὶ νὰ δολοφονήσῃ τοῦτον διὰ μισθίων ὀργάνων του, δὲν ἐπέτυχεν ὅμως τούτου, διότι τὸν Ἄρατον ἔσωζεν ἡ εὔνοια τῶν περὶ αὐτόν, ὅστις δὲ ὑπὲρ τὸ ἴδιον συμφέρον θέτει τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν «πολλοῖς μὲν ὄμμασιν ὁρᾷ, διὰ πολλῶν δὲ ὤτων ἀκούει καὶ αἰσθάνεται τὰ γιγνόμενα», ὡς παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος (Ἀρατ. XXV.10) καὶ διὰ πολέμου νὰ καταβάλῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτον ἀπέτυχεν ἡττηθεὶς εἰς τὰς Κλεωνάς. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 240 π. Χ. ὁ Ἄρατος ἀντιτασσόμενος πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ πολυπραγμοσύνην καὶ τὴν τῶν Αἰτωλῶν πλεονεξίαν πρὸς δύο κυρίως ἀπέβλεπε σκοπούς, νὰ ἐκδιώξῃ τῆς Πελοποννήσου τοὺς Μακεδόνας καὶ νὰ καταλύσῃ τὰς ἐν Πελοποννήσῳ τυραννίδας, ἀπὸ δὲ τοῦ 240—230 π. Χ., ὅτε ἐβασίλευεν ἐν Μακεδονίᾳ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος, ὅστις καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ πατρός του ἐστερεῖτο καὶ εἰς πόλεμον διαρκῆ σχεδὸν πρὸς τοὺς Αἰτώλους διετέλει, ὡς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιγόνου Δώσωνος, ὅστις ἦτο ἀπησχολημένος μὲ πολέμους πρὸς τοὺς ὁμόρους του Δαρδανίους καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Θεσσαλούς, ἐπέτυχε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας καὶ νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν αὐτῆς, πείσας μὲν τὸν φιλότιμον τύραννον Μεγαλοπόλεως *Λυδιάδην* νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, ἀναγκάσας δὲ τοὺς τυράννους Ἑρμιονέων Ξένωνα καὶ Φλιασίων Κλεώνυμον νὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ ἅπαντες. Πρὸς τούτοις κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐπέτυχε τὴν προσχώρησιν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν Ἀργείων, Αἰγινητῶν καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἀρκαδίας Ἐπὶ πλέον δὲ ἐνίκησε τοὺς Αἰτωλοὺς ἐν Πελλήνῃ διὰ δόλου, ἐνῷ ἦσαν διεσκεδασμένοι εἰς λεηλασίαν, καὶ κατέπεισε τὸν φρούραρχον τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ μακεδονικῆς φρουρᾶς νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅσας ὀχυρὰς θέσεις κατεῖχεν. Οὕτω καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν προσεχώρησαν μὲν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, διέκειντο ὅμως φιλικώτατα πρὸς τοὺς Ἀχαιούς.

Ἄρατος καὶ Κλεομένης: Ἐνῷ ὅμως τόσον αἰσίως ἡ ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία προήγετο εἰς ἔκτασιν καὶ ἰσχύν, προέβαλεν ἰσχυρὸς ἀντίπαλος αὐτῆς ἐν Πελοποννήσῳ ὁ μεγαλόφρων καὶ χρηστὸς τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Κλεομένης, ὅστις δύο σκοποὺς ἔθεσεν εἰς τὸ πρόγραμμά του γενόμενος βασιλεύς, τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Σπάρτης ἐνίσχυσιν καὶ τὴν εἰς τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν προσχώρησιν αὐτῆς, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἡγεμονία τῆς ὁμοσπονδίας. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ δευτέρου σκοποῦ του ἐστράτευσεν ὁ Κλεομένης εἰς Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὴν Μαντίνειαν, τὴν Τεγέαν καὶ τὸν Ὀρχομενὸν τῇ συναινέσει, φαίνεται, τῶν Αἰτωλῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον περιέλθει αὗται. Ὁ Ἄρατος μαντεύσας τοὺς σκοποὺς τοῦ Κλεομένους, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία θὰ ἦτο ἡ κατάπτωσις τῆς ἰδικῆς του ἐπιρροῆς, εἰσέβαλε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ 227 π. Χ. εἰς Ἀρκαδίαν καὶ ἐπέτυχε μάλιστα, ἀπουσιάζοντος ἐξ Ἀρκαδίας τοῦ Κλεομένους, τὴν κατάληψιν τῶν Καφυῶν, πόλεως ἀνηκούσης εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ὅτε ἐπῆλθεν ὅμως ἐναντίον του αὐτοπροσώπως ὁ Κλεομένης μετὰ 5000 ἀνδρῶν, ὁ Ἄρατος, ἂν καὶ εἶχε τετραπλασίας δυνάμεις, ὑπεχώρησε. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐξεβλήθη ὁ Ἄρατος ὑπὸ τοῦ Κλεομένους ἐκ τῆς Ἤλιδος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰσβάλει, διότι διέκειτο αὕτη φιλικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ βραδύτερον ἡττήθη κατὰ κράτος ἐν Μεγαλοπόλει. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Σπάρτῃ μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος ἐπῆλθεν ὁ Κλεομένης κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Δύμαις, ὅτε προέβαλε καὶ τὴν ἀξίωσίν του νὰ γίνῃ ἡγεμὼν τῆς ὁμοσπονδίας· καὶ θὰ ἐπετύγχανεν ἴσως τοῦ σκοποῦ του, ἂν δὲν ἀντετάσσετο ἀνενδότως ὁ Ἄρατος. Ὁ Κλεομένης τότε ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας του καὶ κατέλαβε τὰς Καφύας, τὴν Πελλήνην, ἄλλας ἐν Ἀρκαδίᾳ ὀχυρὰς θέσεις ἀνηκούσας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τέλος τὸ Ἄργος. Οὕτως ἤρχισε νὰ καταρρέῃ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἀράτου, ὅστις εὑρέθη ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου. Αἱ εἰρημέναι ἐπιτυχίαι τοῦ Κλεομένους προεκάλεσαν τὴν ἑκουσίαν πρὸς αὐτὸν προσχώρησιν τοῦ Φλιοῦντος, τῶν Κλεωνῶν, τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Τροιζῆνος καὶ τῆς Ἑρμιόνης. Καὶ εἰς τὴν δεινὴν ὅμως ταύτην περίστασιν οἱ Ἀχαιοὶ ἔδειξαν τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸν Ἄρατον ἐκλέξαντες αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἄρατος τότε, ὅστις κατενόει ὅτι ἡ ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Κλεομένους, προετίμα δὲ τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας τὴν Μακεδονικήν, ἐνήργησε κρυφίως διὰ τῶν ἐν Μεγαλοπόλει φίλων του Νικοφάνους καὶ Κερκιδᾶ νὰ ὑποδειχθῇ ὑπὸ τῶν Μεγαλοπολιτῶν ἡ ἀνάγκη τῆς αἰτήσεως βοηθείας ἀπὸ τὸν Ἀντίγονον. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε, καὶ ἡ ἐν Αἰγίῳ κοινὴ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν ἀπεφάσισε τὴν παραχώρησιν τοῦ Ἀκροκορίνθου εἰς τὸν Ἀντίγονον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνήγγειλε τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ Ἀράτου, Ἄρατος καὶ αὐτὸς καλούμενος. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 223 π. Χ. κατῆλθεν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας διὰ τῆς Εὐβοίας—διότι αἱ Θερμοπύλαι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν—εἰς τὸν Ἰσθμὸν ὁ Ἀντίγονος μετὰ 21.400 ἀνδρῶν καὶ ἀφοῦ ἔδωκε καὶ ἔλαβεν ὅρκον συμμαχίας παρὰ τοῦ Ἀράτου ἐν Πηγαῖς, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κλεομένους, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἡττήθη, περὶ τὸ Λέχαιον. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως τοῦ Ἄργους διὰ τοῦ φίλου τοῦ Ἀράτου Ἀριστοτέλους ἠνάγκασε τὸν Κλεομένη, φοβηθέντα μήπως εὑρεθῇ μεταξὺ δύο ἐχθρῶν, νὰ κατέλθῃ εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σπάρτην. Ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κλεομένους τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ἄργος μετὰ ταῦτα, καὶ τὴν Μεγαλόπολιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδίωξε τὴν Σπαρτιατικὴν φρουράν, καὶ ἀφ' οὗ ἐξελέγη ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν συμμάχων ἐν Αἰγίῳ, εἰς τὸ ὁποῖον μετέβη ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὰς πόλεις αὐτῆς Τεγέαν, Ὀρχομενὸν καὶ Μαντίνειαν, τῆς ὁποίας τοὺς κατοίκους ἐφόνευσεν ἢ ἐξηνδραπόδισε. Μετὰ ταῦτα ἀφοῦ ἐγκατέστησε νέους κατοίκους ἐν Μαντινείᾳ, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν εἰς Ἀντιγόνειαν, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Κλεομένους καὶ συνῆψε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην (221 π.Χ.), τῆς ὁποίας ἡ νίκη ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν. Τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ἐπηκολούθησεν ὁ λεγόμενος συμμαχικὸς πόλεμος μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν (220—217 π. Χ.) ἕνεκα τῶν ληστειῶν τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ Αἰτωλοὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν συμμάχων των Μεσσηνίων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἄρατος ἡττήθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ Ἀχαιοὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ προστάτου τῆς ἀχαϊκῆς συμπο-

Digitized by Google

λιτείας Φιλίππου τοῦ Ε', ὅστις εἶχε διαδεχθῆ εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του Ἀντίγονον.

Ὁ Φίλιππος ἀφοῦ ἐλήισε τὴν Αἰτωλίαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν ὁλοσχερῶς, κατῆλθεν εἰς Μεσσηνίαν καὶ ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ τὴν Ἰθώμην, ἵνα κατέχῃ τὸν βοῦν (Πελοποννήσου) ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν κεράτων (Ἰθώμης καὶ Ἀκροκορίνθου), ὡς συνεβούλευσεν αὐτὸν ὁ φίλος του Δημήτριος ὁ Φάριος. Ἀπετράπη ὅμως τούτου, πικρῶς ἐλεγχθεὶς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Ἀράτων, πατρὸς καὶ υἱοῦ. Ὁ ἔλεγχος ὅμως ἐκεῖνος, ὅστις ἔπεισε τὸν Φίλιππον ὅτι, ζῶντος τοῦ Ἀράτου, ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριαρχήσῃ ἀπολύτως τῆς Πελοποννήσου, παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ ἐπιδιώξῃ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ Ἀράτου. Καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του διὰ τοῦ Ταυρίωνος, ὅστις ἐδηλητηρίασε τὸν Ἄρατον (213 π. Χ.), ἀπόντος τοῦ Φιλίππου. Τὸν Ἄρατον ἔθαψαν οἱ Σικυώνιοι ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, κατ' ἐξαίρεσιν, κατόπιν ἀδείας τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, εἰς περίοπτον θέσιν, Ἀράτειον κληθεῖσαν, καὶ ἐτίμων ὡς οἰκιστὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως, καὶ ἔθυον εἰς αὐτὸν κατὰ τε τὴν 5ην τοῦ Δαισίου μηνὸς (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν Ἀνθεστηριῶνα τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου) εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Σικυῶνος ἀπὸ τῆς τυραννίας, καὶ κατὰ τὸν μῆνα τῆς γεννήσεώς του.

Ὁ εὐσεβὴς Πλούταρχος ἐπίστευε μάλιστα ὅτι ὁ ἐξαφανισμὸς τῆς δυναστείας τοῦ Φιλίππου ὠφείλετο εἰς τὸ ἔγκλημά του ἐκεῖνο, τὴν δηλητηρίασιν τοῦ Ἀράτου, πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου ἀντιθέτως εὐμενέστατοι ἐδείχθησαν οἱ θεοί· διὰ τοῦτο δὲ καὶ μέχρι τῶν χρόνων του (46—120 μ. Χ.) ἐσῴζετο τὸ γένος τοῦ Ἀράτου καὶ ἐν Σικυῶνι καὶ ἐν Πελλήνῃ.

Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀράτου: Τοῦ Ἀράτου τὴν εἰκόνα, τὴν ψυχικήν, ἀνάγλυπτον ἐκληροδότησεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁ κριτικώτατος Πολύβιος, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία, διὰ τὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἰδίως, γεγονότα, εἶναι συνέχεια τῶν ὑπομνημάτων (ὑπομνηματισμῶν, συντάξεως) τοῦ Ἀράτου περὶ τῶν ἰδίων πράξεων, μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ ἀμεροληψίας ὑπὸ τούτου ἐκτεθεισῶν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ αὐτὸς Πολύβιος (ΙΙ 40.4). Ὁ Ἄρατος ὑπῆρξεν ἡ πιστὴ εἰκὼν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο ἄνθρωπος ἐξαιρετικῶν προσόντων, ἀλλ' ἦτο ἐν ταὐτῷ καὶ ἀσταθοῦς χαρακτῆρος, ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῶν γεγονότων, τῶν περιστάσεων καὶ κυρίως ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως. Ἦτο τέλειος εἰς τὴν διεξαγωγὴν σοβαρωτάτων ὑποθέσεων, διότι εἶχε τὴν δύναμιν καὶ νὰ πείθῃ διὰ τοῦ λόγου, καὶ νὰ διανοῆται ὀρθῶς καὶ ν' ἀποκρύπτῃ τὰς σκέψεις του (Πολυβ. IV. 8). Ἦτο πρᾶος εἰς τὰς πολιτικὰς διαφορὰς του, ἐπιτηδειότατος εἰς τὴν ἀπόκτησιν φίλων καὶ συμμάχων, καὶ φιλανθρωπότατος πρὸς τοὺς ἡττημένους πολεμίους, ὡς ἀπεδείχθη κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Μαντινείας, ὅτε διέταξε «μηδένα μηδενὸς ἅπτεσθαι τῶν ἀλλοτρίων». Ἦτο δεινότατος νὰ ἐπινοήσῃ πράξεις, ἀπάτας καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῶν πολεμίων καὶ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὰς μετὰ τόλμης καὶ ἰδίας κακοπαθείας, ὡς κατεδείχθη κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σικυῶνος καὶ τῆς Μαντινείας, καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελλήνης καὶ τῶν Μακεδόνων ἐκ τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Ὁ δραστηριώτατος ὅμως καὶ τολμηρότατος αὐτὸς ἄνθρωπος μετεβάλλετο πολλάκις εἰς νωθρὸν καὶ δειλόν. Πρὸ πάντων δὲν εἶχε τὴν εὐψυχίαν ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον κατὰ τὴν μάχην, διότι ἐπάθαινε ταχυπαλμίαν τῆς καρδίας, ἤλλασσε χρῶμα καὶ «ἐξυγραίνετο ἡ κοιλία» του, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι ἠπόρουν ἂν τὰ συμπτώματα ταῦτα ἦσαν ἔνδειξις δειλίας ἢ δυσκρασίας καὶ «ψυχρότητος περὶ τὸ σῶμα». Ἕνεκα τῶν εἰρημένων ἐλαττωμάτων του ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόννησον τροπαίων στηθέντων ἐναντίον του. Πρὸς τούτοις ἐνῷ ὁμολογουμένως ἦτο ἀνώτερος χρημάτων καὶ δὲν ἐδίστασε πολλάκις νὰ θυσιάσῃ τὴν ἰδίαν περιουσίαν (ὡς κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀκροκορίνθου) χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, ἐλάμβανεν ἐτήσιον χρηματικὸν ἐπίδομα, ὡς ἐλέχθη, ἓξ ταλάντων παρὰ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἀσταθὴς ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολιτική του, ἀλλ' αὕτη ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐν πάσῃ περιστάσει εὐστοχίας του, τοῦ ψυχροῦ πολιτικοῦ ὑπολογισμοῦ του, ὅστις δὲν ἐπηρεάζετο ἀπὸ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας πρὸς πρόσωπα καὶ κράτη, ἀλλὰ ἀπὸ μόνον τὸ πολιτικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐρρύθμιζε καὶ τὰ συναισθήματά του.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἄρατος, ὁ 17ις, ἢ κατ' ἄλλους 14ις, στρατηγήσας τῶν Ἀχαιῶν καὶ τιμηθεὶς μετὰ θάνατον, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ὡ ἥρως.

ΠΗΓΑΙ—ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρὸ πάντων ὁ *Πολύβιος* καὶ ὁ *Πλούταρχος*, ὅστις καὶ βίον τοῦ Ἀράτου ἔγραψε, στηριχθεὶς εἰς τὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ. Τῶν ὑπομνημάτων τούτων ἐλάχιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν (βλ. *C. Müller* Fragm. Hist. Graec. τ. Β') *Merlever*, Aratus als Staatsmann und Feldherr. *Krakauer*, de Arato Sicyonio. *A. Neumeyer*, Aratus aus Sicyon. *Κ. Παπαρ.* Ἱστορ. του ἑλλ. ἔθνους κλπ.
Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Β') Ὁ υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ***Ἄρατος ὁ νεώτερος,*** εἶχεν ἀποσταλῇ, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ τοῦ πατρός του ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ πρὸς βεβαίωσιν τῆς μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Ἀντιγόνου φιλίας καὶ συμμαχίας. Ἐξελέγη καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγός, ὄχι ὅμως διὰ τὴν ἀξίαν του, ἀλλ' ἐξ εὐνοίας πρὸς αὐτόν, ὡς υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἀράτου, καθ' ἃ ἔτη ἐκ νομικοῦ κωλύματος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλεγῇ ὁ πατήρ. Ὑπῆρξεν δόκιμος στρατιώτης καὶ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Φίλιππον, ἂν καὶ εἶχε συνδεθῆ διὰ στενοτάτης πρὸς αὐτὸν φιλίας, καὶ ἤλεγξεν αὐτὸν πικρότατα ὅτε οὗτος εἶχε διαιρέσει τοὺς Μεσσηνίους μεταξύ των μὲ τὸν σκοπόν, ἐπωφελούμενος τῆς διαιρέσεώς των, νὰ καταλάβῃ μονίμως τὴν Ἰθώμην.

Γ') Ἕτερος ***Ἄρατος,*** υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ ἔγγονος Ἀράτου τοῦ πρεσβυτέρου, ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἐπισήμων πολιτῶν τῆς ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας, ἥτις πολλάκις ἀπέστειλεν αὐτὸν ὡς πρεσβευτὴν πρός τε τὸν Πτολεμαῖον τὸν Ε', πρὸς τὴν δυναστείαν τοῦ ὁποίου διετήρει φιλικὰς ἀπὸ τῶν προγόνων του κληρονομηθείσας σχέσεις, καὶ πρὸς τοὺς Ρωμαίους. ΚΑΨ.

— ***Ἄρατος ὁ Σολεύς.*** Διάσημος ποιητὴς τοῦ λεγομένου διδακτικοῦ ἔπους, ἀκμάσας κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους (305 - 240 π. Χ. Βλ. Ἀλεξανδρινὴ λογοτεχνία τ. Γ', σ. 540). Τὰ κατ' αὐτὸν γινώσκομεν ἐκ τεσσάρων ἐν διαφόροις χειρογράφοις μέχρις ἡμῶν διασωθεισῶν βιογραφιῶν του, τὰς ὁποίας ὁ Westermann περιέλαβεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντας Ἕλληνας βιογράφους (σ. 52 κ. ἑ.), καὶ ἐκ τοῦ Σουΐδα (ἐν λ. Ἄρατος).

Κατὰ τὴν κοινὴν τῶν βιογράφων του ὁμολογίαν ὁ Ἄρατος κατήγετο ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, τῆς βραδύτερον Πομπηιουπόλεως. Μόνον ὁ Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανὸς ἔλεγε τὸν Ἄρατον Ταρσέα, ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην ἀνασκευάζει ὁ συγγραφεὺς τῆς ὑπὸ στοιχεῖον α' βιογραφίας τοῦ Ἀράτου, στηριζόμενος εἰς τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τοῦ πολυΐστορος Καλλιμάχου, ὅστις ἐν ἐπιγράμματι αὐτοῦ (βλ. κατωτέρω) καλεῖ τὸν Ἄρατον Σολέα. Νεώτεροι κριτικοὶ αἴροντες τὴν διαφωνίαν ταύτην εἰκάζουν, ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀράτου ἐκ Ταρσοῦ καταγομένη (διὸ καὶ ὁ Ἀσκληπιάδης ἐκάλει τὸν Ἄρατον Ταρσέα) ἐγκατεστάθη βραδύτερον ἐν Σόλοις, διὸ καὶ κοινῶς ὁ Ἄρατος ἐκαλεῖτο Σολεύς. Ἦτο δὲ ὁ Ἄρατος υἱὸς τοῦ Ἀθηνοδώρου, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς ἐν Σόλοις καὶ ἐν πολέμῳ ἀριστεύσαντος, καὶ τῆς Λητοφίλας, εἶχε δὲ καὶ τρεῖς ἀδελφούς, τὸν Μύριν, τὸν Καλώνδαν καὶ τὸν ὁμώνυμον τοῦ πατρὸς Ἀθηνόδωρον, ὅστις κατὰ τὸν Εὐφράνορα ἔγραψε σύγγραμμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεσκεύαζε τὰς κατὰ τοῦ Ὁμήρου κατηγορίας τοῦ Ζωΐλου. Ἡ ἐν τῇ δ' βιογραφίᾳ τοῦ Ἀράτου φερομένη εἴδησις, «ἔνιοι δὲ φασι τὸν Ἄρατον Μνασέου πατρὸς γεγονέναι», εἶναι ἀναξιόπιστος πρὸ τῆς κοινῆς τῶν βιογράφων του ὁμολογίας, ὅτι ὁ πατὴρ του ὠνομάζετο Ἀθηνόδωρος.

Ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀράτου ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀναφέρεται ὁ Μενεκράτης, ποῦ ὅμως καὶ πότε ἠκροάσατο ὁ Ἄρατος τοῦ Μενεκράτους δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστόν. Ὁ Susemihl (Gesch. Alex. Litt. I, 286) εἰκάζει ὅτι ὁ Ἄρατος ἠκροάσατο τοῦ Μενεκράτους ἐν Ἐφέσῳ (περὶ τὸ 292—290 π. Χ.), ἐκεῖθεν δ' ἔπειτα μετέβη πρὸς τὸν Φιλητᾶν εἰς Κῶν, ἔνθα καὶ συνῆψε στενὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτόθι *σύνδεσμον* τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν διασημότερον τῶν ποιητῶν τοῦ συνδέσμου τούτου, τὸν Θεόκριτον. Ἀλλ' ἤδη ὁ Wilamowitz ἀπέδειξεν ὡς ἀνυπόστατον τὴν εὐρέως ἐπικρατήσασαν ταύτην γνώμην περὶ μεταβάσεως τοῦ Ἀράτου εἰς Κῶν.

Ἡ παράδοσις αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ 7ου εἰδυλλίου τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἐκ συγχύσεως τοῦ Ἀράτου τοῦ Κῴου (βλ. λ.), φίλου τοῦ Θεοκρίτου, πρὸς τὸν Ἄρατον τὸν Σολέα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἄρατος ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἠκροάσατο τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου Πραξιφάνους, δι' οὗ καὶ τὸν νεαρὸν τότε Καλλίμαχον τὸν Κυρηναῖον ἐγνώρισεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ στωϊκοῦ Ζήνωνος ὑπῆρξε φίλος ὁ Ἄρατος ἐν Ἀθήναις, ἡ δὲ γνωριμία αὕτη τοῦ Ζήνωνος τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ βίου τοῦ Ἀράτου. Καὶ τοῦ γηραιοῦ Μενεδήμου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἐρετριακῆς σχολῆς, γνώριμος ἐν Ἐρετρίᾳ ἐγένετο ὁ Ἄρατος, συμμετέχων τῶν λιτῶν αὐτοῦ συμποσίων μετὰ τοῦ Λυκόφρονος καὶ τοῦ Ροδίου Ἀνταγόρα. Ἡ δὲ ἐν τῇ δ' βιογραφίᾳ τοῦ Ἀράτου φερομένη εἴδησις, καθ' ἣν οὗτος διήκουσε καὶ τοῦ μαθηματικοῦ Ἀριστοδήμου δὲν φαίνεται ἀξιόπιστος· ὅτι ὅμως ὁ Ἄρατος καὶ περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν ἠσχολήθη, τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν συγγραμμάτων του καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ β' βιογραφίᾳ του ἀναφερομένου γεγονότος, ὅτι οὗτος συνεσπούδαζεν ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Διονυσίου, τοῦ Ἡρακλεώτου φιλοσόφου, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὰ μαθηματικά, ἀντιδιδαχθεὶς παρ' ἐκείνου τὴν ποίησιν.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ἄρατος κληθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ κατὰ σύστασιν τοῦ Ζήνωνος μετέβη εἰς τὴν ἐν Πέλλῃ αὐλὴν αὐτοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Ζήνωνος, Περσαίου καὶ Φιλονίδου κατὰ τὸ ἔτος 276, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀντίγονος ἐτέλει τοὺς γάμους του μὲ τὴν Φίλαν, τὴν θυγατέρα τοῦ Σελεύκου καὶ τῆς Στρατονίκης. Τὸ πρῶτον ποίημα, ὅπερ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων τοῦ Ἀντιγόνου ἐποίησεν ὁ Ἄρατος ἐν Πέλλῃ καὶ δι' ὅπερ μεγάλως ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ὡς δόκιμος ποιητὴς ἐξετιμήθη, ὑπῆρξεν ὁ Ὕμνος εἰς Πᾶνα. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ἐξυμνεῖ ὁ Ἄρατος τὴν κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκην τοῦ Ἀντιγόνου κατὰ τὴν ἐν Λυσιμαχείᾳ μάχην (277 π.Χ.), καθ' ἣν ὁ Ἀντίγονος ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Γαλάτας τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐξυμνουμένου θεοῦ Πανός, ὅστις ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὸν πανικόν. Ἐπακολούθημα τῆς νίκης ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Ἀντιόχου συνομολογηθεῖσα εἰρήνη καὶ ὁ γάμος τοῦ πρώτου μὲ τὴν Φίλαν, τὴν προγονὴν καὶ ἑτεροθαλῆ ἅμα ἀδελφὴν τοῦ δευτέρου, ὅστις εἶχε συζευχθῆ τὴν μητρυιάν του Στρατονίκην. Κατὰ προτροπὴν ἔπειτα τοῦ Ἀντιγόνου ἐποίησεν ὁ Ἄρατος τὰ Φαινόμενα, ἀστρονομικὸν ποίημα, ὅπερ εὐθὺς ἐκδοθὲν μέγαν προεκάλεσε θαυμασμὸν καὶ δόξαν μεγάλην εἰς τὸν ποιητὴν περιεποίησεν.

Ἐν μέσῳ τοῦ κύκλου τῶν λογίων τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀντιγόνου, εἰς τὸν ὁποῖον, πλὴν τοῦ Περσαίου καὶ τοῦ Φιλονίδου, περιελαμβάνοντο καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός, ὁ Ἀνταγόρας ὁ Ρόδιος, ὁ Τίμων ὁ Φλιάσιος, ὁ Βίων ὁ Βορυσθενίτης καὶ ὁ Ἱερώνυμος ὁ ἐκ Καρδίας, εὐδοκιμῶν ὁ Ἄρατος διέτριψεν ἐν Πέλλῃ μέχρι τῆς εἰς Μακεδονίαν αἰφνιδίας εἰσβολῆς τοῦ Πύρρου (274 π. Χ.), ὅτε, διασκορπισθέντος τοῦ κύκλου ἐκείνου τῶν λογίων, ὁ Ἄρατος μετέβη εἰς Συρίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐπίσης φιλομούσου βασιλέως Ἀντιόχου τοῦ Α' τοῦ Σωτῆρος. Ἐνταῦθα διατρίβων ὁ Ἄρατος ἐξέδωκε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀντιόχου τὴν Ὀδύσσειαν, τῆς ὁποίας τὴν ἔκδοσιν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἑτοιμάζῃ κατὰ τὴν ἐν Πέλλῃ διαμονήν του, ἐσχεδίασε δὲ καὶ τῆς Ἰλιάδος τὴν ἔκδοσιν, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδέποτε ἐξέδωκεν. Ἱκανὸν χρόνον ἐν Συρίᾳ διατρίψας, ἐπέστρεψε πάλιν ὁ Ἄρατος, μετὰ τὸν θάνατον πάντως τοῦ Πύρρου, εἰς Μακεδονίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ὀλίγον πρὸ τοῦ προστάτου του βασιλέως Ἀντιγόνου, ἀποθανόντος κατὰ τὸ ἔτος 240 π. Χ. Οἱ κάτοικοι τῶν Σόλων μεγάλως τιμῶντες τὴν μνήμην τοῦ συμπολίτου των ποιητοῦ ἔστησαν ἐν Σόλοις χαλκοῦν αὐτοῦ ἀνδριάντα, ἐπὶ δὲ τῶν νομισμάτων των ἐχάραξαν τὴν εἰκόνα του.

Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ Ἄρατος ἔγραψε τὰ ἑξῆς συγγράμματα: «Τὰ Φαινόμενα, Ὕμνους εἰς Πᾶνα, Σπονδοφόρους, Παίγνια, Ἀστρολογίαν καὶ Ἀστροθεσίαν, Σύνθεσιν φαρμάκων, Θηριακῶν ἐπιτήδεια (κατὰ τὸν Maas γραπτέον «Σύνθεσιν φαρμάκων θηριακῶν ἐπιτηδείαν», κατὰ δὲ τὸν Susemihl «Σύνθεσιν φαρμάκων, Θηριακὰ ἢ Θηραϊκόν, Ἐπικήδεια»), Ἀνθρωπογονίαν, Ἐπιθυτικὸν (κατὰ τὸν Bernardy γραπτέον «ἔτι θυτικόν»), εἰς Θεόπροπον, εἰς Ἀντίγονον, Ἠθοποιίας, Ἐπιστολάς, Ἐπιγράμματα εἰς Φίλαν, Ἀνατομὴν (κατὰ τὸν Westermann γραπτέον «Ἀνατολήν», κατὰ τὸ ἐν τῇ β' βιογραφίᾳ τοῦ Ἀράτου λεγόμενον «τέταρτον τὸ περὶ ἀνατολῆς», ἐνῷ ὁ Bernardy ἀντιθέτως φρονεῖ ὅτι τὸ «περὶ ἀνατολῆς» πρέπει νὰ μεταγραφῇ εἰς τὸ «περὶ ἀνατομῆς»), εἰς Παυσανίαν τὸν Μακεδόνα, Ἐπικήδειον Κλεομβρότου, Διόρθωσιν Ὀδυσσείας, Ἐπιστολὰς ὁμοίως καταλογάδην». Ἐκ δὲ τῶν βιογράφων αὐτοῦ ὁ μὲν πρῶτος λέγει: «Ἔγραψε δὲ καὶ ἄλλα ποιήματα [περὶ τε Ὁμήρου καὶ Ἰλιάδος] (τὰς ἐν ἀγκύλαις λέξεις ὁ Westermann ὡς ἀτόπως παρεμβληθείσας ὀρθῶς διαγράφει), οὐ μόνον τὰ Φαινόμενα, καὶ Ἀστρολογίαν καὶ Ἰατρικὰς δυνάμεις καὶ εἰς Πᾶνα ὕμνον καὶ εἰς Μύριν τὸν ἀδελφὸν ἐπικήδειον καὶ Διοσημείας καὶ Θυτικὸν καὶ Κατὰ λεπτὸν ἄλλα (γραπτέον νομίζομεν «καὶ Κατὰ λεπτὸν ⟨καὶ⟩ ἄλλα» τὸ δὲ Κατὰ λεπτὸν ἔργον τοῦ Ἀράτου ἐχρησίμευσεν, ὡς φαίνεται, ὡς πρότυπον εἰς τὸν Βεργίλιον, ποιήσαντα τὸ ὁμώνυμον ποίημα)· ἐπιτευγμένως δ' αὐτῷ ἐγράφη τὰ Φαινόμενα» ὁ δὲ δεύτερος βιογράφος γράφει: «Καὶ ἔστιν αὐτοῦ ἕτερα συντάγματα ἄξια μνήμης τέσσαρα, ἓν μὲν ἰατρικῶν δυνάμεων, δεύτερον δὲ κανόνος κατατομή, τρίτον τὰ φαινόμενα, τέταρτον τὸ περὶ ἀνατολῆς, ὅ φασί τινες, μὴ εἶναι Ἀράτου, ἀλλ' Ἡγησιάνακτος». Εἰς τὸν Ἄρατον ἀπεδίδετο ἀκόμη καὶ σύγγραμμά τι Περὶ ὀρνέων ἐπιγραφόμενον.

Ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου καταλόγου καὶ τοῦ ποικίλου περιεχομένου τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀράτου καταφαίνεται ἡ ὁμολογουμένως μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς πολυμάθεια· διὸ καὶ ὁ Καλλίμαχος ἐν συγγράμματι αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ «Πρὸς Πραξιφάνην» ἐπῄνει αὐτὸν «ὡς πολυμαθῆ καὶ ἄριστον ποιητήν». Ἤδη δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μεγάλη ἐπεκράτει ἀμφισβήτησις περὶ τῆς εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς τοῦ Ἀράτου μορφώσεως, ἂν δηλ. ὁ Ἄρατος ἦτο μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος ἢ ἰατρός. Καὶ τινες μέν, ἐν οἷς καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἵππαρχος ὁ Βιθυνός, ἐφρόνουν ὅτι ὁ Ἄρατος δὲν ἦτο μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος, ἐντείνας ἁπλῶς εἰς στίχους τὰ Φαινόμενα τοῦ Εὐδόξου καὶ οὐ μόνον οὐδὲν ἴδιον εἰς αὐτὰ προσθέσας, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακριβείας, ὡς μὴ εἰδικὸς

Digitized by Google

ἀστρονόμος, περιπεσών, τὰς ὁποίας ὁ Ἵππαρχος ἐξήλεγξεν. Ὁμοίως καὶ ὁ φιλόσοφος Διονύσιος ἔλεγε περὶ αὐτοῦ «οὐ τίθεμεν αὐτὸν (δηλ. τὸν Ἄρατον) ἰατρὸν εἶναι γράψαντα τὰς Ἰατρικὰς δυνάμεις, οὐδὲ μαθηματικὸν θήσομεν οὐδὲν ξένον εἰπόντα τοῦ Εὐδόξου». Ἀντιθέτως πρὸς τὴν γνώμην ταύτην ὁ συγγραφεὺς τῆς γ' βιογραφίας τοῦ Ἀράτου, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τῶν νεωτέρων κριτικῶν εἶναι ὁ μαθηματικὸς Θέων, φρονεῖ ὅτι ὁ Ἄρατος ἦτο εἰδικὸς μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος «ἐπιμελέστερον τὰ πλεῖστα τοῦ Εὐδόξου ἐπιστάμενος». Τὴν γνώμην του δὲ ταύτην στηρίζει ὁ Θέων καὶ εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Καλλιμάχου, ὅστις ἐγγύτερον κατὰ τοὺς χρόνους πρὸς τὸν Ἄρατον ἱστάμενος, καλεῖ ἐν ἐπιγράμματι αὐτοῦ (βλ. κατωτ.) τὰ «Φαινόμενα» «Ἀράτου σύντονον ἀγρυπνίην», προφανῶς διότι ὁ Ἄρατος ἀγρυπνῶν ἔκαμνεν ὡς ἀστρονόμος παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν οὐρανίων φαινομένων. Ἡ κρατοῦσα παρὰ τοῖς νεωτέροις κριτικοῖς γνώμη εἶναι, ὅτι ὁ Ἄρατος, ποιητὴς πολυμαθὴς ὤν, ἠσχολεῖτο ἐρασιτεχνικῶς καὶ περὶ τὴν ἀστρονομίαν, ὡς καὶ περὶ τὴν ἰατρικήν.

Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Ἄρατον ἔργων τὰ θυτικά, τὸ Ἐπιθυτικὸν καὶ τὸ περὶ Ὀρνέων ἀναμφισβητήτως ἦσαν νόθα. Τὰς δὲ *Ἐπιστολάς*, ἐξ ὧν ἀπέρρεον καὶ πᾶσαι αἱ περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀράτου εἰδήσεις, μόνος ὁ Ἀπολλωνίδης ὁ Κηφεὺς ἐν τῷ περὶ Κατεψευσμένης ἱστορίας συγγράμματί του ἐθεώρει ὡς ἔργον οὐχὶ τοῦ Ἀράτου, ἀλλὰ τοῦ Σιβυρίου Πολίωνος, τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἔργον ἐθεωροῦντο καὶ αἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐριπίδου φερόμεναι ἐπιστολαί. Ἡ δὲ Ἀστροθεσία, ἡ Ἀστρονομία, αἱ Διοσημεῖαι καὶ τὸ περὶ Ἀνατολῆς, ἅτινα ὡς ἴδια συγγράμματα τοῦ Ἀράτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀναφέρονται, φαίνεται ὅτι ἦσαν μέρη ἑνὸς συγγράμματος τοῦ Ἀράτου, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀστρικά. Ἴδιον σύγγραμμα τοῦ Ἀράτου ἦτο ἡ Κατατομὴ κανόνος ἢ ὁ Κανών, ὅστις μετὰ τὰ Φαινόμενα συγγραφείς, περιεῖχε τὴν περὶ τῆς ἁρμονίας τῆς οὐρανίου σφαίρας διδασκαλίαν. Τὰ δὲ ἐπιγράμματα καὶ αἱ ἐλεγεῖαι ἦσαν ἐκ τῶν νεανικωτέρων ἔργων τοῦ Ἀράτου. Ἓν δίστιχον σκωπτικῆς ἐλεγείας, ἀναφερομένης εἰς τὸν ποιητὴν Διότιμον τὸν Ἀδραμυττηνὸν διδάσκοντα τὰ γράμματα ἐν Γαργάροις, διέσωσεν ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (ἐν λ. *Γάργαρα*), ἔχον οὕτως:

αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέτρῃσι κάθηται
παισὶ Γαργαρέων βῆτα καὶ ἄλφα λέγων...

Ἀλλὰ τὸ σύγγραμμα ἐκεῖνο, ὅπερ οὐ μόνον παρὰ τοῖς συγχρόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὀνομαστὸν κατέστησε τὸν Ἄρατον, ἦτο τὰ Φαινόμενα, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ μόνον μέχρις ἡμῶν πλῆρες περισωθὲν ἔργον τοῦ Ἀράτου.

Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔπος ἐποίησεν ὁ Ἄρατος κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου, ὅστις δοὺς εἰς αὐτὸν τὸ πεζὸν ἀστρονομικὸν σύγγραμμα τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Εὐδόξου τοῦ Κνιδίου, τὸ ἐπιγραφόμενον Κάτοπτρον ἢ Φαινόμενα, εἶπεν εἰς αὐτόν: «εὐδοξότερον ποιήσεις Εὔδοξον ἐντείνας τὰ παρ' αὐτῷ κείμενα μέτρῳ». Περὶ τῆς ἐντολῆς ταύτης τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς συγγραφὴν τῶν φαινομένων ἐφέρετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἡ ἑξῆς παράδοσις· ὅτι ἀτόπως τοῦ βασιλέως ἐπιτάξαντος τὸν μὲν Ἄρατον, ἰατρὸν ὄντα, νὰ ποιήσῃ τὰ Φαινόμενα, τὸν δὲ Νίκανδρον, μαθηματικὸν καὶ ἀστρονόμον ὄντα, νὰ γράψῃ τὰ Θηριακά, οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες, ἀφοῦ μετὰ προηγηθεῖσαν πρὸς ἀλλήλους συνεννόησιν ἔγραψαν κατὰ τὴν εἰδικότητα αὐτῶν ὁ μὲν Ἄρατος τὰ Θηριακά, ὁ δὲ Νίκανδρος τὰ Φαινόμενα, ἀντήλλαξαν ἔπειτα τὰ συγγράμματα καὶ ὡς ἴδια ἔργα ἐπέγραψαν ὁ μὲν Ἄρατος τὰ Φαινόμενα τοῦ Νικάνδρου, ὁ δὲ Νίκανδρος τὰ Θηριακὰ τοῦ Ἀράτου. Ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη ὡς ψευδὴς ἐξηλέγχθη ἤδη ὑπὸ τῶν βιογράφων τοῦ Ἀράτου, παρατηρούντων, ὅτι ὁ Νίκανδρος οὗτος ὁ Κολοφώνιος ὑπῆρξε πολὺ νεώτερος τοῦ Ἀράτου (κατὰ ιϛ' ὅλας ὀλυμπιάδας, κατὰ τὴν δ' βιογραφίαν τοῦ Ἀράτου).

Τὰ Φαινόμενα τοῦ Ἀράτου ἐκδοθέντα, καθ' οὓς χρόνους αἱ περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας σπουδαὶ λίαν ηὐδοκίμουν, γενικῶς ἐπεκροτήθησαν καὶ ἐξετιμήθησαν. Μὲ τρόπον καὶ πνεῦμα Ἡσιόδειον, καὶ μὲ ζῆλον Ὁμηρικὸν περιγράψας ὁ Ἄρατος τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ τοὺς διαφόρους ἀστερισμούς, μὲ τοὺς θρυλουμένους περὶ αὐτῶν μύθους κοσμήσας, ὑπερέβαλεν ὡς πρὸς τὴν χάριν καὶ τὴν κομψότητα τῆς περιγραφῆς πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γράψαντας ὁμοίως φαινόμενα. Ὁ διάσημος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐλεγειοποιὸς Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις νεώτερος ὢν εἶχε γνωρίσει ἐν Ἀθήναις τὸν Ἄρατον, ἐνεκωμίασε τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Ἀράτου διὰ τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος:

Ἡσιόδου τόδ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τὸν ἀοιδῶν
ἔσχατον, ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον
τῶν ἐπέων ὁ Σολεὺς ἀπεμάξατο· χαίρετε λεπταὶ
ῥήσιες, Ἀράτου σύντονος ἀγρυπνίη.

Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐξῆρε τὸ ἔργον τοῦ Ἀράτου διὰ τῆς ἑξῆς ἐλεγείας:

Πάνθ' Ἡγησιάναξ τε καὶ Ἕρμιππος τὰ κατ' αἴθρην
τείρεα καὶ πολλοὶ ταῦτα τὰ φαινόμενα
βίβλοις ἐγκατέθεντο ἀποσκόπιοι ἀφάμαρτον,
ἀλλὰ τὸ λεπτολόγου σκῆπτρον Ἄρατος ἔχει.

Καὶ ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀβίδιος λέγει ἐπίσης περὶ τοῦ Ἀράτου, ὅτι μετὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης αἰώνιος οὗτος θὰ εἶναι (cum sole et luna semper Aratus erit) καὶ ὁ Κικέρων ὁμοίως ἐξαίρει τὴν κομψότητα τῶν στίχων τοῦ Ἀράτου, ὁ δὲ Μάξιμος ὁ Τύριος καλεῖ αὐτὸν «ποιητὴν οὐδὲν ἀδοξότερον Ὁμήρου». Ὡς τοιοῦτος δὲ κρίνεται ὁ Ἄρατος διὰ τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον, τὰ Φαινόμενα.

Τὸ ἐπικὸν τοῦτο ποίημα τοῦ Ἀράτου, γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν Ὁμηρικήν, ἀποτελεῖται ἐκ 1154 ἑξαμέτρων στίχων καὶ διαιρεῖται κατὰ τὴν β' βιογραφίαν τοῦ Ἀράτου εἰς τρία μέρη ὧν τὸ μὲν πρῶτον (στ. 1—450) εἶναι ἡ καταστέρωσις, ἤτοι τὸ περὶ τῶν ἀστερισμῶν καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτοὺς μύθων πραγματευόμενον, τὸ δὲ δεύτερον (στ. 451—732) τὸ περὶ συνανατελλόντων καὶ συνδυνόντων καὶ τὸ τρίτον στ. 733—1154) τὸ περὶ προγνώσεων διὰ σημείων ἤτοι περὶ διοσημειῶν πραγματευόμενον. Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ διαιροῦσι τὸ ὅλον ποίημα εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ πρῶτον μέρος (στ 1—732) ἤτοι τὰ κυρίως Φαινόμενα, καὶ εἰς τὸ δεύτερον (στ. 733—1124) ὅπερ ἐν νεωτέροις τισὶ χειρογράφοις καὶ ἐπιγράφεται Διοσημεῖαι. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος ἔγραψεν ὁ Ἄρατος ἔχων ὑπ' ὄψει καὶ τοῦ Θεοφράστου τὸ σύγγραμμα. Αἱ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος εἰσαγωγικαὶ φράσεις προέρχονται ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱερατικῆς ποιήσεως, ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρατηρουμένη συμφωνία τῆς ἀρχῆς τοῦ ποιήματος τούτου πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ XVII εἰδυλλίου τοῦ Θεοκρίτου, ὅπερ ἐπιγράφεται «ἐγκώμιον εἰς Πτολεμαῖον». Τὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ποιήματος φράσιν «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν» μετεχειρίσθη καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ὁμιλίαν του ἐν Ἀθήναις. Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Ἀράτου ἦτο λίαν προσφιλὲς ἀνάγνωσμα τῶν λογίων, οὐ μόνον κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Πλεῖστοι Ἕλληνες λόγιοι καὶ φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι καὶ μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι ἠσχολήθησαν περὶ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ποιήματος τούτου, πλεῖστα σχόλια καὶ ὑπομνήματα εἰς αὐτὸ γράψαντες. Ἐκ δὲ τῶν Ρωμαίων συγγραφέων ὁ Οὐάρρων Ἀτακῖνος, ὁ Κικέρων, ὁ αὐτοκράτωρ Γερμανικὸς καὶ ὁ Αὐιηνὸς μετέφρασαν τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν τοσαύτην περὶ τὸ ποίημα τοῦτο σπουδὴν τῶν ἀρχαίων ὀφείλεται καὶ ἡ μέχρις ἡμῶν ἐν πολλοῖς χειρογράφοις διάσωσις αὐτοῦ.

Οἱ διασημότεροι τῶν ὑπομνηματιστῶν τοῦ ἔργου τούτου ὑπῆρξαν ὁ ἀστρονόμος Ἵππαρχος (2 ἑκ. π. Χ.), γράψας τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου Φαινομένων ἐξηγήσεις εἰς 3 βιβλία, ὧν τὰ 2 περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ὁ ἀστρονόμος Ἀχιλλεὺς Στάτιος (2 ἑκ. π. Χ.), γράψας εἰσαγωγὴν εἰς τὰ Ἀράτου Φαινόμενα (εἰς τοῦτον ὑπὸ νεωτέρων κριτικῶν ἀποδίδεται καὶ ἡ α' βιογραφία τοῦ Ἀράτου), ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος Βόηθος (2 ἑκ. π. Χ.), ὁ γραμματικὸς Ἄτταλις ὁ Ρόδιος (2 ἑκ. π. Χ.), ὅστις καὶ ὑπερήσπισε τὸν ποιητὴν κατὰ τῶν αὐστηρῶν ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων τῶν ἀστρονόμων, ὁ γραμματικὸς Σπόρος ὁ Νικαεὺς (2 ἑκ. π. Χ.), εἰς ὃν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀποδίδεται καὶ ἡ β' βιογραφία τοῦ Ἀράτου, ὁ μετρολόγος Διόδωρος ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Εὔδωρος (1 ἑκ. π. Χ.), ὁ μαθηματικὸς Γεμῖνος ὁ Ρόδιος (1 ἑκ. π. Χ.), γράψας εἰσαγωγὴν εἰς τὰ Φαινόμενα, ὁ μαθηματικὸς Θέων (4 ἑκ. μ. Χ.), εἰς ὃν οἱ νεώτεροι ἀποδίδουν καὶ τὴν γ' βιογραφίαν τοῦ Ἀράτου, ἥτις εἶναι καὶ ἡ πασῶν ἀρίστη, καὶ ὁ μαθηματικὸς Λεόντιος (7 ἑκ. μ. Χ.), γράψας περὶ κατασκευῆς Ἀρατείου σφαίρας.

Πάντα τὰ ἐν χειρογράφοις διασωθέντα ὑπομνήματα καὶ σχόλια εἰς τὰ Ἀράτου Φαινόμενα περιελήφθησαν εἰς τὸ Uranologium τοῦ Petavius, ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ ἔτος 1630, ἐκ νέου δὲ ἐξέδωκεν αὐτὰ ὁ Maas.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ. Τὰ Φαινόμενα τοῦ Ἀράτου τὸ πρῶτον διὰ τοῦ τύπου ἐξέδωκεν ὁ *Ἄλδος Μανούτιος* ἐν Βενετίᾳ 1494, ἔπειτα ὁ *Buhle* ἐν Λιψίᾳ 1793, μετὰ κριτικῶν δὲ σημειώσεων ὁ *Imm. Bekker* ἐν Βερολίνῳ 1828 καὶ τελευταῖον ὁ *Maas* ἐν Βερολίνῳ 1893 καὶ 1898.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Susemihl* Alex. Litt. I, 284 κ. ἑ. *Christ* Ἱστορ. Ἑλλην. Λογοτεχν. τόμ. Β μετάφρ. *Ν. Πολίτου* σ. 79 κ. ἑ. *Pauly-Wissowa* Real. Encycl. ἐν λ. *Ἄρατος*.

Α. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

Ἄρατος (Aratus) *[Ἀστρον.]*. Κρατὴρ τῆς Σελήνης κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς μεταξὺ τῶν κρατήρων τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ τοῦ Μανιλίου. Αἱ σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτοῦ εἶναι κατὰ προσέγγισιν: 4° Δ καὶ πλάτος + 22°, 5. Σ. Π.

Ἄρατος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Δ. Θράκῃ ἐπαρχίας (ὑποδιοικήσεως) Σαππῶν τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Καραζάκιοϊ*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀρχοντικὸ* καὶ *Βραγιά*.

Ἀράτριοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Περσίας. Εἶναι οἱ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν καλούμενοι *Ἀράστραι* ἢ *Ἀράτραι* (*Anon.* per. mar. erythr. 47). Α. Δ.

Ἀράτς *[Γεωγρ.]*. Ὑποδιοίκησις (καζᾶς) τῆς Διοικήσεως Κασταμονῆς τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Τουρκίας. Ἔχει τρεῖς δήμους (*Μεργκιοιζέ, Ἀγεδὶρ* καὶ *Βογιαλῆ*) καὶ 56 χωρία μετὰ 36 000 κατ. Κυριώτερα προϊόντα: σιτηρά, ξυλεία, τιφτίκι κλπ. Ἕδρα τῆς ὑποδιοικήσεως εἶναι ἡ ὁμώνυμος πολίχνη, κειμένη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ὁμωνύμου (*Ἀράτς*) ποταμίου, παραποτάμου τοῦ *Φιλιάς-σοῦ* (ἑλληνιστὶ *Βιλλόου*). Ἔχει 11 000 κατοίκων. Ν. Μ.

Ἀρατσᾶνοι (Aratsanes). Φυλὴ Ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλίας ἐξηπλωμένη ἄλλοτε εἰς τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Παράνα καὶ Οὐρουγουάη. Θ. Χ. Σ.

Ἀρατσένα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραθένα.

Ἀρατσιμπάσεφ, *Νικόλαος Σεργιέεβιτς*. Ρῶσος ἱστορικὸς (1773—1841). Τὰ ἄριστα αὐτοῦ ἔργα εἶναι ἡ «Ἱστορία τῆς Ρωσίας μέχρι τοῦ 1698», καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἐπανορθώσεών του ἐπὶ τῆς «Ἱστορίας τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καραμζίν». Τῷ 1830 ἐδημοσίευσε τὴν μακρὰν μελέτην αὐτοῦ περὶ τῆς δολοφονίας τοῦ τσαρέβιτς Δημητρίου, ἀποδείξας διὰ πλείστων αὐθεντικῶν κειμένων, ὅτι τὰ περὶ δολοφονίας αὐτοῦ ἦσαν μῦθοι, καὶ ὁ τσαρέβιτς ἐκεῖνος ἔζησε προσβαλλόμενος συνεχῶς ἐξ ἐπιληψιῶν, ἐξ ὧν καὶ ἀπέθανε. Δύο ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων αὐτοῦ ἱστορικῶν ἔργων, δι' ὧν ἀπεκάλυπτε κακοήργους πράξεις ἡγεμόνων τῆς Μόσχας, ἀπηγόρευσε τὴν ἔκδοσιν των ἡ ρωσικὴ λογοκρισία διεσώθησαν ὅμως ταῦτα εἰς τὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα. Θ Β

Ἀράτωρ. Ὑποδιάκονος ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐκ Λιγυρίας καταγόμενος. Οὗτος κατέγραψε λατινιστὶ ἐν μορφῇ ποιητικῇ τὸ περιεχόμενον τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐχόμενος πιστῶς τοῦ κειμένου αὐτῶν (ἐν *Migne* Patrologia latina τόμ. 68). Δ. Σ. Μ.

Ἀραυζῶνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λιβυρνίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (2,16,(17),10). Α. Δ.

Ἀραυηνὴ *στρατηγία*. Ἡ προρρωμαϊκὴ Καππαδοκία διῃρεῖτο εἰς πέντε *στρατηγίας* (διοικητικοὺς νομούς), ἐξ ὧν ἡ κατὰ τὰ νοτιοανατολικὰ αὐτῆς κειμένη ἐκαλεῖτο *ἀραυηνὴ* (*Πτολ.* 5, 7, 11). Παρὰ Στράβωνι ὀνομάζεται *σαραουηνή*. Α. Δ.

ἀραυκανία *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραουκανία.

Ἀραυκανοὶ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραουκανοί.

ἀραυκαρία *[Βοτ.]*· βλ. λ. ἀρωκαρία.

Ἀραυσίων (Arausio) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλατίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ροδανοῦ. Διασώζονται σπουδαιότατα μνημεῖα, θριαμβευτικὴ ἁψίς, θέατρον (*Liv.* Ep. LXVII. *Στράβ.* IV 185. *Πλίν.* III, 36. *Πτολ.* II, 10, 14). Α. Δ.

Ἀραφὰ ἢ **Ἀραφὰτ** *[Γεωγρ.]*. Ἱερὸν παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ὕψωμα (80 μ.) τῶν περιχώρων τῆς Μέκκας ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ προφήτης Μωάμεθ ἔτυχε τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Κορανίου. Τοῦτο σήμερον τυγχάνει ἐπισκέψεως ὑφ' ὅλων τῶν εἰς Μέκκαν συρρεόντων προσκυνητῶν, κατὰ τὰς μεγάλας δ' ἑορτὰς τοῦ Ἰσλὰμ γίνονται ἐπ' αὐτοῦ ἑορταὶ μετὰ ἐπὶ ἐνναήμερον διδασκαλιῶν. Ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι ἐπ' αὐτοῦ συνηντήθησαν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα μετὰ μεγάλον χωρισμόν.

Ἀράφεια *[Ἀρχ. Παλ. Γεωγρ.]*. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος γράφει περὶ αὐτῆς: «Νῆσος Καρίας· Παρθένιος ἐν Ἰφίκλῳ· καὶ εἰναλίην Ἀράφειαν· καὶ τὸ ἐθνικὸν Ἀραφεύς». Ἡ ταυτότης τῆς νήσου εἶναι ἄγνωστος ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν. Σ. Ε. Λ.

Ἀραφὴν *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος ἀττικὸς δῆμος τῆς Αἰγηΐδος φυλῆς. Ἀνῆκεν εἰς τὴν τριττὺν τῶν Παραλίων καὶ ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς χώρας. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχαίου τούτου δήμου διεσώθη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Ραφῆνα* τοῦ τέως δήμου Κρωπίας, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὁποίου κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου δήμου. Παρὰ τὸν Ἀραφῆνα ἔκειντο καὶ αἱ *Ἀραφηνίδες Ἁλαὶ* (βλ. λ. Ἁλαί), αἵτινες μετὰ τοῦ Ἀραφῆνος καὶ τῶν Φιλαϊδῶν συνετέλουν εἰς τὴν Βραυρῶνα. ΚΑΨ.

Ἀραφῆνα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ραφῆνα.

Ἀραφόρας (Haraforas) ἢ *Ἀραφούρας* ἢ *Ἀλφούρας*. Ὄνομα δοθὲν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τῶν νήσων τοῦ Ινδικοῦ Ἀρχιπελάγου., ἀπὸ τῶν ὁποίων ὠνομάσθη ἡ μεταξὺ τῆς Τόρρες, τῆς Αὐστραλίας καὶ τοῦ Τίμορ θάλασσα. Καίτοι ἔχοντες χαρακτηριστικά τινα γνωρίσματα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν Παπούων, δὲν ἀνήκουσιν ὅμως εἰς τὴν φυλὴν ταύτην, ἀπὸ τῆς ὁποίας διακρίνονται ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ κρανίου καὶ τῆς λείας καὶ μακρᾶς κόμης των. Ὡς δεικνύει ἡ γλῶσσα καὶ ὁ πολιτισμός των, ἀποτελοῦσι καθυστερημένον ἢ ἐκφυλισθὲν μέλος τῆς

Digitized by Google

μαλαϊκῆς φυλῆς. Οἱ Ἀραφόρας εἶναι γεωργοί, ἐργάζονται εἰς τὰς φυτείας τοῦ καφὲ εἰς τὰς ὁλλανδικὰς ἀποικίας, κατασκευάζουσιν ὁδοὺς καὶ γεφύρας καὶ εἶναι ὡς στρατιῶται πειθαρχικώτατοι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Α. Δ.

—Ἀραφόρας ἢ *Ἀραφόρων θάλασσα*. Ἡ μεταξὺ τοῦ στενοῦ Τόρρε, τῆς Αὐστραλίας καὶ τοῦ Τίμορ θάλασσα, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἀπὸ τῆς φυλῆς τῶν Ἀραφόρας (βλ. λ.). Α. Δ.

ἀράφυλλος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Χίῳ τοῦ φυτοῦ *φιλλυρέα ἡ μεσαία* (Phillyrea media). Δ. Ν. Π.

Αραχαμῆτς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 236. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Καλτεζοῦντος καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Τριπόλεως, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ἀσέας (τέως Καντρέβης) τῆς Διοικ. Χωροφυλακῆς Ἀρκαδίας. Δ. Ε. Μ.

Ἄραχθος (ὁ) *[Γεωγρ.]*. Ὁ ποταμὸς οὗτος, κοινῶς καλούμενος *ποταμὸς τῆς Ἄρτας*, πηγάζει ἐκ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Λάκμωνος καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως Ὀξυὰ Δεσπότη, κειμένης ἐπὶ τῆς μέχρι τοῦ 1912 ὀροθετικῆς γραμμῆς. Ἐν ἀρχῇ ὁ ποταμὸς ἔχει τὸ ὄνομα *Μετσοβίτικος*, ὡς διερχόμενος πρὸς νότον τῆς κωμοπόλεως Μετσόβου, τῆς περιοχῆς τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα δέχεται ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ διὰ τοῦ δυτικῶς τοῦ Μετσόβου διερχομένου ὁμωνύμου ποταμίσκου. Ἐνταῦθα ὁ ποταμὸς διατρέχει κοιλάδα καλλιεργημένην πλάτους 2 χιλιομέτρων.

Ὁ Μετσοβίτικος ἔχων γενικὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ φθάνει εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὑψιπέδου τῶν Ἰωαννίνων, ἔνθα δέχεται ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τὰ ὕδατα τοῦ *Διποτάμου* ἢ κοινῶς *Μπαλντούμα* καλουμένου.

Ὁ Διπόταμος δέχεται τὰ ὕδατα τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγορίου, ἤτοι τῆς μεταξὺ τοῦ ὄρους Μιτσικέλα (Παλαιοῦ Τομόρου) καὶ τοῦ ὄρους Βραδέτου (Παλαιᾶς Τύμφης). Ἐνταῦθα ὁ Διπόταμος φέρει τὸ ὄνομα *Ζαγορίτικος*. Ἀπὸ τοῦ ὄρους Βραδέτου πηγάζει ἐξ ἄλλου ὁ ποταμὸς *Βαρβαπόταμος*, ὅστις ἑνούμενος μετὰ τοῦ Ζαγορίτικου σχηματίζει τὸν Διπόταμον.

Ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Μετσοβίτικου καὶ Διποτάμου ὁ ποταμὸς λαμβάνει τὸ ὄνομα *Ἄραχθος*.

Ὁ Ἄραχθος ἐν ἀρχῇ τοῦ ρεύματος αὐτοῦ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ὑψιπέδου τῶν Ἰωαννίνων διὰ τοῦ ὄρους Δρίσκου, ἐφ' οὗ ἔλαβον χώραν ἀγῶνες κατὰ τοὺς πολέμους κυρίως τοῦ 1912—1913 μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ Τουρκικῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐπιχειρήσεων, καθ' ἃς ἐν Δρίσκῳ ἐφονεύθη ὁ ποιητὴς Λορέντζος Μαβίλης. Ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Διποτάμου καὶ Μετσοβίτικου ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀράχθου καθίσταται εὐρυτέρα, ἔχουσα πλάτος κατὰ μέσον ὅρον 1000 βημάτων, διατρέχει δὲ ἔδαφος καλλιεργημένον. Πολλάκις ὅμως ὁ ποταμὸς πλαισιοῦται παρὰ κρημνωδῶν πλευρῶν, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸ ὕψος τῆς μονῆς Τσούκας καὶ μετὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ποταμοῦ Καλαρρυτινοῦ, ἤτοι εἰς τὸ ὕψος τοῦ χωρίου Φορτόσι.

Ὁ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ παραπόταμος τοῦ Ἀράχθου *Καλαρρυτινὸς* ἢ *Ντουβιάκας* πηγάζων ἀπὸ τοῦ ὄρους Περιστέρι συσφίγγεται μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ αὐτοῦ ὀρέων Τζουμέρκων (τῶν ἄλλων ὀρέων τῶν Ἀθαμάνων καλουμένων) καὶ τῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ αὐτοῦ κειμένων ὀρέων Ἄσχημον καὶ Ἅγιοι Ἀπόστολοι.

Τὸ ρεῖθρον τοῦ ἀνωτέρω ποταμοῦ μέχρι τοῦ χωρίου τῶν Καλαρρυτῶν εἶναι ἐπὶ ἐδάφους δυσβάτου, ἡ δὲ συγκοινωνία τῶν ὄχθῶν γίνεται διὰ τῶν παρὰ τὸ χωρίον τῶν Καλαρρυτῶν εὑρισκομένων δύο παρακειμένων γεφυρῶν. Κάτωθεν τοῦ ἄνω χωρίου τὸ ἔδαφος καθίσταται μᾶλλον εὔβατον, ἀλλὰ ἡ συγκοινωνία τῶν ὄχθῶν πρὸ τῆς εἰσροῆς τοῦ ποταμοῦ τῶν Καλαρρυτῶν εἰς τὸν Ἄραχθον διακόπτεται ἐντελῶς. Κατὰ τὸ τμῆμα ἀπὸ τοῦ χωρίου τῶν Καλαρρυτῶν μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν Ἄραχθον αἱ δύο ὄχθαι συγκοινωνοῦσι διὰ τῶν γεφυρῶν τοῦ *Σιγγούνι* καὶ *Χρηστῶν*. Ὁ ποταμὸς Ἄραχθος ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ τῶν Καλαρρυτῶν διέρχεται δι' ἐδάφους δυσβάτου, συσφίγγεται δὲ μεταξὺ τῶν ὑπωρειῶν τῶν ὀρέων Τσουμέρκων καὶ τοῦ ὄρους Ξηροβουνι, ὅπερ καθ' ὅλον τὸ μέσον ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου ἔχει κατεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Πρὸ τῆς διόδου τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τῆς θέσεως Κάτω Πέτα ὑπάρχει παραπόταμιον στενὸν μήκους 10 χιλιομέτρων, κάτωθεν ὅμως τοῦ χωρίου Πέτα εὐρύνεται ἡ κοιλὰς διαδοχικῶς μέχρι τῆς πόλεως Ἄρτης, ὁπότε εἰσέρχεται πλέον εἰς τὴν ὁμώνυμον πεδιάδα τῆς Ἄρτης, ἥτις ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Τὸ πλάτος τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὸ τμῆμα τῆς πεδιάδος τῆς Ἄρτης φθάνει τὰ 80 μέτρα.

Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου εἶναι 95 χιλιομέτρων, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν μικρῶν καμπῶν. Ἐξαιρέσει τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων βροχῶν κατὰ Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον, ὁ ποταμὸς Ἄραχθος μέχρι σχεδὸν τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ εἶναι διαβατὸς εἰς πλεῖστα σημεῖα διὰ πεζοὺς καὶ ἱππεῖς.

Ὁ ποταμὸς Ἄραχθος ἔχει τὰς κάτωθι γεφύρας: 1ον) τὴν λιθίνην *γέφυραν τῆς Ἄρτης* κειμένην πρὸς νότον τῆς πόλεως· 2ον) τὴν *γέφυραν τῆς Πλάκας*, δι' ἧς διέρχεται ἡ ἡμιονικὴ ὁδὸς Ἀγνάντων-Καλέντσι - Κορύτιανης - Κοτόρτσι - Ἰωαννίνων· 3ον) τὴν *γέφυραν Σκλούπου*· 4ον) τὴν *γέφυραν Τσιμόβου*, ἥτις εἶναι ὑπὸ κατασκευὴν κρεμαστή· 5ον) τὴν *γέφυραν Μπαλντούμας* ὑπὸ κατασκευήν, ἐν ᾗ διέρχεται ἡ ὁδὸς Ἰωαννίνων-Μετσόβου. Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Ζαγορίτικου, Βαρβαποτάμου καὶ Μετσοβίτικου ὑπάρχουσι γέφυραι διευκολύνουσαι τὴν συγκοινωνίαν τῶν ὄχθῶν εἰς τὰς ὀρεινὰς ταύτας περιοχάς, ὡς ἡ *γέφυρα Καβαλάρι* ἐπὶ τοῦ Ζαγορίτικου, ἡ *γέφυρα Προσλόγι* ἐπὶ τοῦ Μετσοβίτικου καὶ ἄλλαι παρὰ τὸ Μέτσοβον.

Ἐκ τῶν λοιπῶν παραποτάμων τοῦ Ἀράχθου ἄξιοι λόγου εἰσὶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ ὁ *ποταμὸς τῆς Καλενδίνης* καὶ ὁ παρὰ τὸ ἱστορικὸν χωρίον Πέτα ρέων ὁμώνυμος ποταμός, οἵτινες διατρέχουσι μικροῦ μήκους ὀρεινὰς κοιλάδας, ἐφ' ὧν ὅμως ὑπάρχουσιν αἱ συντομώτερον συνδέουσαι ἡμιονικαὶ ὁδοὶ τὴν πόλιν Ἄρταν καὶ ἐν γένει τὴν Ἤπειρον μετὰ τῶν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι πόλεων Τρικκάλων καὶ Καρδίτσης. Ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἀράχθου, οἱ ἀπὸ τοῦ Ξηροβουνίου ἀρχόμενοι παραπόταμοι εἰσὶν ἀσήμαντοι, ἔχουσι δὲ τὸν χαρακτῆρα τῶν χειμάρρων. Ὁ σπουδαιότερος τῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ παραποτάμων εἶναι ὁ πρὸς νότον τοῦ Λοζέτσι ρέων καὶ οὗτινος τὴν κοιλάδα διατρέχει ἡ ἡμιονικὴ ὁδὸς Καλέντσι—Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀετορράχης ἔλαβε χώραν ἡ ὁμώνυμος μάχη μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὰς ἡμέρας 7—9 Ἰανουαρίου 1913 (π. ἡμ.), δι' ἧς ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπωθήθη εἰς τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Μπιζανίου, περιορισθεὶς εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων κατασκευασθέντα ὀχυρωματικὰ ἔργα.

Γεωγραφικοστρατιωτικὴ ἐξέτασις τοῦ Ἀράχθου.—Μέχρι τοῦ 1912 ὁ Ἄραχθος ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ τῶν Καλαρρυτῶν ἀπετέλει τμῆμα τῆς ὅλης ὀροθετικῆς γραμμῆς δι' ἧς ἐχωρίζετο ἡ ἐλευθέρα Ἤπειρος ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν. Ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ ἀξία ἦτο μεγάλη, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ κύριον ἀντικείμενον πάσης ἐν Ἠπείρῳ ἐνεργείας ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Ἑλληνικωτάτης πρωτευούσης ταύτης, τῶν Ἰωαννίνων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων ἔτεινον ἅπαντες οἱ ἀπὸ τοῦ πολέμου τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ 1821 ἀγῶνες τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἄραχθος διὰ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Μετσοβίτικου παρεῖχε τὴν συντομωτέραν ἀπὸ Θεσσαλίας πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδὸν διὰ τοῦ ὄρους Δρίσκου καὶ ταύτην πλειστάκις ἐχρησιμοποίησαν τμήματα μέχρι τῆς τελικῆς κατὰ τὸ 1913 ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐπίσης ἡ ἀπὸ Ἀγνάντων διὰ Καλέντσι καὶ Λοζέτσι εἰς Ἰωάννινα ἡμιονικὴ ὁδὸς παρεῖχε, διὰ μικρὰ σώματα ἐπιχειροῦντα, τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ παρακάμπτῃ ἁπάσας τὰς ἐν τῇ κυρίᾳ ὁδῷ ἀπὸ Ἄρτης διὰ Πέντε Πηγαδίων πρὸς Ἰωάννινα γραμμὰς ἀμύνης τοῦ ἐν Ἠπείρῳ Τουρκικοῦ στρατοῦ, κυρίως ἐν συνδυασμῷ μετὰ ἐπιθέσεως ἀπὸ τοῦ κάτω Ἀράχθου. Τέλος ἀπὸ τῆς Ἄρτης μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου ἐν τῷ κάτω ρεύματι αὐτοῦ διηνοίγοντο αἱ ὁδοὶ πρὸς Πέντε Πηγάδια, Φιλιππιάδα καὶ Πρέβεζαν.

Ἐν περιπτώσει ἀμύνης, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1881—1913 χρονικὴν περίοδον, ὁ Ἄραχθος διὰ τοῦ κάτω ρεύματος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Πέτα μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἦτο τὸ πρῶτον ἐμπόδιον διὰ τὸν ἐχθρὸν τὸν ἐπιχειροῦντα νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Ἄρταν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Αἱ διὰ τοῦ μέσου ρεύματος τοῦ Ἀράχθου ἐπιχειρήσεις, αἱ ἄγουσαι εἰς ὀρεινὰς ἀγόνους καὶ ἀραιῶς κατῳκημένας περιοχάς, οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ ἔχωσι χαρακτῆρα ἄλλον ἢ τῶν μικρῶν ἐπιτοπίων ἐπιχειρήσεων δευτερευούσης σημασίας.

Νῦν ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα ἐν Ἠπείρῳ μετὰ τὸ 1913 οἱ ἐν αὐτῇ ἀγῶνες θέλουσι διεξαχθῆ μακρὰν τοῦ Ἀράχθου· ἐὰν ὅμως ἀντίξοοι περιστάσεις φέρωσι τοὺς δύο ἀντιμετώπους στρατοὺς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀράχθου, τότε εἰς τὸ κάτω ρεῦμα αὐτοῦ θὰ εὕρωσι τὰ ἐν ἀμύνῃ ἑλληνικὰ στρατεύματα γραμμὴν ἀμύνης πρὸς παρεμπόδισιν τοῦ ἐχθροῦ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. (Βλ. καὶ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας *νομὸς [Στρατηγ.]*.)

Κατὰ τὴν περίπτωσιν διεξαγωγῆς ἀμυντικοῦ ἀγῶνος ἐν Ἠπείρῳ παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἡ κοιλὰς τοῦ ποταμοῦ Μετσοβίτικου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐλαφρὰ σώματα, ἀπὸ Θεσσαλίας ὁρμώμενα, ὅπως ἀπειλήσωσι τὸν ἐν Ἠπείρῳ ἐνεργοῦντα ἐχθρὸν καὶ κυρίως πρὸς ἀποκοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ ἢ τὴν ἀπειλὴν τῶν Ἀνατολικῶν πλευρικῶς τῆς γραμμῆς τῶν ἐπιχειρήσεων ἢ τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ. Ν. Ι. ΚΟΚΙΔΗΣ

— Ἀράχθου, *μάχαι τοῦ — [Στρατ. Ἱστορία]*.

Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην φέρονται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ οἱ κατὰ τὰς κάτωθι ἐποχὰς διεξαχθέντες μικροὶ ἀγῶνες καὶ ἀψιμαχίαι.

Α') Τὴν 7ην Ἀπριλίου 1897 ἡ 2α Ἑλληνικὴ ταξιαρχία διῆλθε τὸν Ἄραχθον κατὰ τὸν κάτω αὐτοῦ ροῦν (παρὰ τὸ Μπάνι), χωρὶς νὰ εὕρῃ οὐδεμίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τουρκικοῦ στρατεύματος. Τὴν 8ην Ἀπριλίου, λόγῳ τῆς ἑλληνικῆς ταύτης προχωρήσεως, ἐπῆλθε πανικὸς εἰς τὸ τουρκικὸν στράτευμα, τὸ εὑρισκόμενον παρὰ τὸ Νεοχώρι, ἅτε νομίσαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προελάσεως μεγάλων ἑλληνικῶν δυνάμεων (ἐκληφθεισῶν εἰς 8,000 ἄνδρας), καὶ συνεπῶς περὶ κινδύνου ὑπερκεράσεως τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ· δι' ὃ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως πρὸς Λοῦρον, συμπαρασῦραν ἐν τῇ φυγῇ του τὴν ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Ἀχμὲτ Ῥιὰφ βέην 1ην τουρκικὴν ταξιαρχίαν, ἥτις παρέσυρεν ἐν τέλει εἰς φυγὴν πρὸς Ἰωάννινα, τὴν νύκτα 8—9 Ἀπριλίου, ἅπασαν τὴν 2αν τουρκικὴν Μεραρχίαν τοῦ Χιλμῆ πασᾶ. «Ἡ προχώρησις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος ὑπῆρξε τὸ σύνθημα ἀνηκούστου μέχρι σήμερον παρὰ τῷ τουρκικῷ στρατῷ συμβάντος», γράφει ὁ φὸν ντὲρ Γκὸλτς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, τῇ γραφείσῃ τῷ 1898. Δυστυχῶς ὅμως, ἡ περὶ τὴν Ἄρταν 1η Ἑλληνικὴ ταξιαρχία τοῦ Συνταγματάρχου Χρήστου Μπότσαρη δὲν ἐπωφελήθη τῆς φυγῆς ταύτης τῶν Τούρκων, καθ' ὃ διατελοῦσα ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ (ἔλλειψις ἐπαφῆς), ἀλλὰ διέβη τὸν Ἄραχθον, διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν γεφύρας, τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ἀπριλίου, ἅμα ὡς ἐπληροφορήθη τὴν φυγὴν τυχαίως παρ' Ἑλλήνων χωρικῶν.

Β') Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὴν 17ην καὶ 18ην Ἀπριλίου 1897 ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου, αἱ ἐκ νέου διαβάσεις τοῦ ποταμοῦ τούτου τήν τε 19ην Ἀπριλίου ὑπὸ τοῦ 6ου Συντάγματος ἑλληνικοῦ πεζικοῦ καὶ μιᾶς πυροβολαρχίας, καθὼς καὶ τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ὑπὸ τῆς 1ης ἑλληνικῆς ταξιαρχίας, ἐγένοντο ἀμαχητί.

Γ') Εὐθὺς ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῷ 1912, διέρχεται ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὸν Ἄραχθον τὴν 5ην Ὀκτωβρίου 1912, διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν γεφύρας, διεξαγαγὼν μικράς τινας μόνον ἀψιμαχίας διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς του (ἐν Σύνταγμα πεζικοῦ καὶ δύο πυροβολαρχίαι) τῆς ἀπωθησάσης τὰ τουρκικὰ προκαλυπτικὰ τμήματα τοῦ Ἀράχθου. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀραχὶ *[Βιβλ.]*. Οὕτως ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ Π. Διαθήκῃ τὸ ἑβραϊκὸν *Ἀρχί*, ὅπερ δηλοῖ τὸν κάτοικον τοῦ *Ἀρκὶ* (βλ. λ. Ἀχαταρωθί). *Ἀραχίτης* ἦτο ὁ Χουσεὶ ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Δαυεὶδ φίλος καὶ σύμβουλος (Β' Βασιλ. ιε' 32 κλπ.). Π. Ι. Μ.

ἀραχιδέλαιον *[Χημ.]*. Τοῦτο λαμβάνεται ἐκ τῶν καρπικῶν πυρήνων τῆς εἰς τὴν Δ. Ἀφρικήν, Ἰνδίας, Β. καὶ Ν. Ἀμερικήν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῇ Ν. Εὐρώπῃ (Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ) καλλιεργουμένης *ἀράχιδος* (Arachis hypogaea L.). Οἱ καρπικοὶ οὗτοι πυρῆνες περιέχουσι 45% περίπου ἔλαιον. Οἱ καρποὶ τῆς ἀράχιδος ὡριμάζουσιν ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἔχουσι ξυλῶδες περίβλημα, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε ἀφαιρεῖται πρὸ τῆς ἀποστολῆς καὶ οὕτω οἱ εἰς Εὐρώπην πρὸς ἐπεξεργασίαν φθάνοντες καρποὶ εἶναι ἀποφλοιωμένοι. Οἱ ἀποφλοιωθέντες καρποὶ μετὰ τὸν πλήρη αὐτῶν καθαρισμὸν ἀλέθονται καὶ εἶτα ὑποβάλλονται εἰς διπλῆν ἢ τριπλῆν πίεσιν δι' ὑδραυλικῶν πιεστηρίων. Τὸ ἔλαιον τῆς πρώτης πιέσεως εἶναι σχεδὸν ἄχρουν καὶ ἠπίας γεύσεως, τὸ τῆς δευτέρας ὑποκίτρινον ἀλλ' ἀκόμη κατάλληλον δι' ἐδωδίμους σκοπούς, τὸ διὰ τῆς τρίτης ὅμως ἐν θερμῷ πιέσεως εἶναι πλούσιον εἰς λιπαρὰ ὀξέα καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον πρὸς παρασκευὴν σαπώνων. Τὸ ἀραχιδέλαιον ἀφιέμενον ἐν ἠρεμίᾳ ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ κυρίως ἐν ψυχρῷ ἀφίνει πλουσίαν στερεὰν ὑποστάθμην ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ γλυκεριδίων τοῦ στεατικοῦ καὶ παλμιτικοῦ ὀξέος ὡς καὶ τοῦ ἀραχινικοῦ καὶ λιγνοκερικοῦ ὀξέος, τὸ δὲ ρευστὸν παραμένον μέρος τοῦ ἐλαίου περιέχει τὰ γλυκερίδια τοῦ ἐλαϊκοῦ, λινολικοῦ καὶ ὑπογαιϊκοῦ ὀξέος.

Ἡ περιεκτικότης τοῦ ἀραχιδελαίου εἰς ἀραχινικὸν ὀξὺ διευκολύνει τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐλαίου τούτου τόσον ὡς ἁπλοῦ ὅσον καὶ ἐν ἀναμίξει μετ' ἄλλων ἐλαίων, διότι τὰ μετὰ μολύβδου ἅλατα τοῦ ἀραχινικοῦ καὶ λιγνοκερικοῦ ὀξέος εἶναι δυσδιάλυτα ἐν ἀλκοόλῃ. Ἡ ἰδιότης αὕτη πολλαχῶς χρησιμοποιεῖται, ὑποδειχθεισῶν διαφόρων μεθόδων τόσον ποιοτικῆς ἀνιχνεύσεως ὅσον καὶ ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ.

Αἱ φυσικαὶ καὶ χημικαὶ σταθεραὶ τοῦ ἀραχιδελαίου εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Εἰδικὸν βάρος εἰς 15°	0,916—0,921
Σημεῖον πήξεως	—2°—+3°
Σημεῖον τήξεως τῶν λιπαρῶν ὀξέων	27—35,3°
» πήξεως » » »	22—32°
Δείκτης διαθλάσεως εἰς 25°	1,4676—1,4707
ἢ Βαθμοὶ βουτυροδιαθλασιμέτρου	62,6—67,5
Ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως	189—197
Ἀριθμὸς ἰωδίου τοῦ ἐλαίου	86 99
» » τῶν συνολ. λιπ. ὀξέων	96—103
» » » ὑγρῶν » »	111—123
» Hehner	95,86

Digitized by Google

Οἱ κατὰ τὴν ἔκθλιψιν ἀπομένοντες πλακοῦντες λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν περιεκτικότητος εἰς πρωτεϊνικὰς ὕλας εἶναι περιζήτητοι πρὸς τροφὴν τῶν ζῴων. Σ. Γ.

ἀραχιδικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Λιπαρὸν ὀξὺ τοῦ τύπου $C_{20}H_{40}O_2$ κληθὲν οὕτω ὡς λαμβανόμενον ἐκ τοῦ ἀραχιδελαίου. Ἀπαντᾷ δὲ περαιτέρω εἰς τὸ ἔλαιον τοῦ κακάου, εἰς τὸ κραμβέλαιον καί τινα ἄλλα ἔλαια.

Τήκεται εἰς 77°. Σ. Γ.

ἀραχίδνα (ἡ) *[Βοτ.]* βλ. λάθυρος ὁ *ἀμφίκαρπος*.

ἀραχὶς (ἡ) (Arachis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλλοβοκάρπων*. Ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ γένους τούτου εἶναι ἡ *ἀραχὶς ἡ ὑπόγειος* (Arachis hypogaea). Εἶναι ἐτήσιον φυτὸν ὕψους 30—40 ἑκ. τοῦ μέτρου, μὲ ἰνώδεις ῥίζας, μὲ στέλεχος καλυπτόμενον ὑπὸ μαλακῶν τριχῶν, φύλλα ἐναλλασσόμενα, φέροντα φυλλάρια ᾠοειδῆ. Τὰ ἄνθη εἶναι κίτρινα καὶ συνήθως ἐκφύονται ἀνὰ δύο κατὰ τὴν μασχάλην τῶν φύλλων. Ἕκαστον ἄνθος φέρει κάλυκα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐπιμήκη καὶ ἐλεύθερα πέταλα καὶ δέκα μονοδέλφους στήμονας φέροντας διμόρφους ἀνθῆρας. Ἡ φωθήκη σχήματος ἐπιμήκους ᾠοειδοῦς εὑρίσκεται εἰς τὸ βάθος τῆς ἀνθοδόχης. Μετὰ τὴν γονιμοποίησιν ὁ κάλυξ καὶ οἱ στήμονες πίπτουσιν, ὁ ποὺς ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἡ φωθήκη ἐπιμηκύνεται, εἶτα κλίνει πρὸς τὴν γῆν καὶ ὁλόκληρος ἡ φωθήκη βυθίζεται ἐντὸς τῆς γῆς, ὅπου διαμορφοῦται εἰς φοειδοεπιμήκες λέπυρον μὲ στερεὸν περικάρπιον χρώματος φαιοϋποκιτρίνου, ὅπερ ἐγκλείει ἓν ἢ δύο καὶ σπανίως τρία ἢ τέσσαρα ᾠοειδῆ σπέρματα φαιοῦ ἢ ὑπερύθρου χρώματος, ἅτινα περικλείουσι μέγα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔμβρυον φέρον σαρκώδη καὶ παχεῖαν κοτυληδόνα.

Ἀραχὶς ἡ ὑπόγειος.

Ἡ ἀραχὶς ἡ ὑπόγειος εἶναι γνωστὴ ὑπὸ πλεῖστα ὀνόματα: *ἀράχιδα, ψευδοφιστικιά, φουστουκούδι* (Κύπρος), *μυγδαλιὰ τῆς γῆς* κτλ. Τὰ ἐν τῷ λοβῷ ἐλαιοῦχα σπέρματα φρυγόμενα ἀποκτῶσι γεῦσιν παρομοιάζουσαν πρὸς τὴν τοῦ λεπτοκαρύου καὶ χρησιμεύουσι πρὸς βρῶσιν ἢ πρὸς κατασκευὴν σάπωνος.

Τὸ φυτὸν τοῦτο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας καὶ ἐκεῖθεν διεδόθη εἰς πάντα τὰ μέρη. Ἡ ἀραχὶς καλλιεργεῖται εἰς μεγάλας ἐκτάσεις εἰς τὴν Ἀμερικήν, τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Ἡ ὁλικὴ παραγωγὴ τῶν σπερμάτων τῆς ἀράχιδος (ψευδοφιστίκια) ἀνέρχεται εἰς τὰς τέσσαρας ἄνω χώρας εἰς 150,000,000 ὀκάδες, ὧν τὸ ἥμισυ σχεδὸν καταναλίσκεται εἰς τὴν Μασσαλίαν πρὸς κατασκευὴν σάπωνος. Τὰ καλύτερα σπέρματα παράγονται ἐκ τῆς *ἀράχιδος τῆς ἱσπανικῆς* (ποικιλίας τῆς *ἀράχιδος τῆς ὑπογείου*), ἅτινα εἶναι στρογγύλα, μικρότερα τῶν ἄλλων καὶ ἔχουσι λεπτοτέραν γεῦσιν· διὰ τὸν λόγον τοῦτον χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ζαχαροπλαστικὴν ἀντὶ λεπτοκαρύων καὶ ἀμυγδάλων.

Ὡς τροφὴ τῶν κτηνῶν χρησιμοποιεῖται ἐπίσης καὶ τὸ χόρτον τοῦ φυτοῦ τούτου, ὅπερ εὐδοκιμεῖ εἰς ἀμμώδεις καὶ ἀρδευομένας γαίας καὶ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ θερμὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη.

Ἡ ἀραχὶς σπείρεται κατὰ τὴν ἄνοιξιν· μετὰ ἕνα μῆνα ἀπὸ τῆς βλαστήσεώς των τὰ φυτὰ σκαλίζονται καὶ παραχώνονται· ὁ καρπὸς συναθροίζεται κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον μετὰ τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

— **ἀραχίδος καρπὸς** καὶ **ἔλαιον** (fructus et oleum Arachidis) *[Φαρμακογν.]*. Προέρχονται ἐκ τοῦ φυτοῦ *ἀράχιδος τῆς ὑπογείου*. Οἱ καρποὶ αὐτοῦ ἐξάγονται ἐκ τῆς γῆς μετὰ τὴν πλήρη ὡρίμανσιν, πλύνονται, ξηραίνονται εἰς τὸν ἥλιον καὶ κοσκινίζονται, χρησιμοποιοῦνται δὲ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ λιπαροῦ ἐλαίου αὐτῶν. Εἰς τὸ ἐμπόριον διακρίνονται διάφορα εἴδη ἀναλόγως τῆς προελεύσεως αὐτῶν. Οὕτως εἶναι αἱ *ἀφρικανικαὶ* ἀράχιδες, δηλαδὴ τῆς Σενεγάλης, τῆς Γουϊνέας, τοῦ Ζανζιβάρ, τοῦ Μοζαμβίκου κλπ., αἱ *ἀσιατικαὶ* τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Κίνας, τῆς Σουμάτρας κλπ.

Οἱ καρποὶ **δὲν** εἶναι λευκωματοῦχοι καὶ σύγκεινται ἐκ δύο κοτυλῶν ἐπιπεδοκύρτων μετ' ἐλαιώδους παρεγχύματος, γλυκείας γεύσεως καὶ ἀόσμου. Τὰ σπέρματα ἐγκλείουν 42 % μὴ πτητικοῦ ἐλαίου, 28 % λευκωματοειδεῖς οὐσίας, 30° πρωτεϊνικάς, ἴχνη χολίνης, κογγλουτίνης, ἀργενίνης, σακχαράσης καὶ λιπάσης. Αἱ πρωτεῖναι δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν σπερμάτων, ὧν ἀφῃρέθη τὸ ἔλαιον, διὰ διαλύματος 10 % χλωριούχου νατρίου. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν δὲν χρησιμεύουν ὡς ἔχουν τὰ σπέρματα, ἀλλὰ τὸ ἔλαιον αὐτῶν. Τὸ ἔλαιον τοῦτο δίδει μετ' ἀσβεστίου ὕδατος καὶ μετ' ἀμμωνίας γαλακτώματα, ἀναγράφεται δὲ ἐνίοτε ὑπὸ τὴν μορφὴν χρισμάτων κατὰ τῶν ἐγκαυμάτων, ὡς μαλακτικὸν καὶ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐλαίου ἐλαιῶν. Περαιτέρω χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν ἀλοιφῆς (Ungentum leniens). Κ. Γ. Μ.

Ἀραχναῖον (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Δικόρυφον καὶ μακρὸν ὄρος τῆς Ἀργολίδος κείμενον μεταξὺ τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου καὶ τῆς Ἐπιδαυρίας. Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου, ἐχούσης ὕψος 1199 μ., ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βωμοὶ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔθυον οἱ ἀρχαῖοι ἐν καιρῷ λειψυδρίας. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (2.25,2), τὸ Ἀραχναῖον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλεῖτο *Σαπυσελάτων*, κατὰ δὲ Ἡσύχιον καὶ τὸν Σουΐδαν ἐκαλεῖτο *Ὑσσέλινον* καὶ *Ὑσσέλλειον*. Σήμερον τὸ ὄρος τοῦτο φέρει δύο ὀνόματα, καλουμένης τῆς μὲν Ἀνατολικῆς κορυφῆς του *Ἀρνᾶ* τῆς δὲ Δυτικῆς τῆς καὶ ὑψηλοτέρας *Προφήτης Ἠλίας*. Ὁ Αἰσχύλος ἐν Ἀγαμέμνονι (296) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου ἀνήφθη ὁ πυρσός, δι' οὗ ἀνηγγέλθη εἰς τὰς Μυκήνας ἡ ἅλωσις τῆς Τροίας. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀραχναῖον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Μιδέας τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ὁμωνύμου ὄρους. Πρότερον ὠνομάζετο *Χέλι* καὶ ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 800 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Ναυπλίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Μέρμπακα τῆς Διοικ. Χωροφ. Ἀργολίδος. Ἐγγὺς τοῦ χωρίου κεῖται ἡ παλαιὰ ἱερὰ μονὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Μονὴ Ταλαντίου*, ἥτις διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει. Δ. Ε. Μ.

ἀραχναῖος, —*α*, —*ον*, καὶ *ἀράχνειος*· ὁ τῆς ἀράχνης, ὁ ὅμοιος πρὸς τὸν ἱστὸν τῆς ἀράχνης· «*ἀραχναῖον ὕφασμα*».

— **ἀραχναῖα νήματα** (fils d'araignée, spider threads) *[Ἀστρονομ.]*. Σύστημα νημάτων ἐξ ἱστοῦ ἀράχνης, εὑρισκομένων ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ διαφόρων ἀστρονομικῶν καὶ ἄλλων ὀργάνων καὶ χρησιμευόντων πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ κέντρου αὐτοῦ ἢ πρὸς ἐκτέλεσιν διαφόρων μικρομετρικῶν μετρήσεων. Τὰ τοιαῦτα νήματα διακρίνονται εἰς ἀκίνητα καὶ εἰς κινητά, καθ' ὅσον εἶναι ἐστερεωμένα ἐπὶ πλαισίου ἀκινήτου ἢ ἐπὶ πλαισίου κινουμένου διὰ μικρομετρικοῦ κοχλίου, φέροντος εἰς τὴν κεφαλὴν τύμπανον ἠριθμημένον. [Περιγραφὴν τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ δικτύου τῶν ἀραχναίων νημάτων βλ. εἰς τὰ περὶ τῶν διαφόρων ὀργάνων ἄρθρα (θεοδόλιχος, μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον, ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον, ἐξᾶς, κτλ.)]. Σ. Π.

ἀράχνειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τὸ)· βλ. ἀραχναῖος.

ἀράχνη (ἡ)· τὸ ἔντομον καὶ ὁ ἱστὸς ὁ πλεκόμενος ὑπ' αὐτοῦ· «*ἡ ἀποθήκη μας εἶναι γεμάτη ἀράχνες*».

—[ΖΩΟΛ.] Ἡ ἀράχνη (Aranea) εἶναι ἡ κυριωτέρα οἰκογένεια τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀραχνοειδῶν (βλ. λ.).

I. Ἐξωτερικὰ γνωρίσματα.— Τὸ σῶμα τῶν ἀραχνῶν διαιρεῖται εἰς δύο τελείως διακεκριμένα μέρη, τὸν *κεφαλοθώρακα* καὶ τὴν *κοιλίαν*, ἅτινα ἑνοῦνται διὰ λεπτοτάτου μίσχου, μὴ ἐμφανίζοντος οὐδὲ ἴχνος ἀρθρώσεως. Ὁ κεφαλοθώραξ ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου τμήματος καὶ παρουσιάζει κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ διάμεσον *βοθρίον* (λακκίσκον) καὶ ἀκτινωτὰς διαυλακώσεις, ὧν αἱ δύο πρῶται, αἵτινες καὶ καθορίζουσι τὴν κεφαλικὴν χώραν, εἶναι αἱ περισσότερον εὐδιάκριτοι. Τὸ στόμα ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ δύο ζευγῶν σιαγόνων, αἵτινες φαίνεται ὅτι προῆλθον ἐξ ἀλλοιωθέντων σκελῶν. Τὸ πρῶτον ζεῦγος εἶναι κτενοειδές. Αἱ παρὰ τὰς σιαγόνας εὑρισκόμεναι ἐπιμήκεις κεραῖαι, αἵτινες καλοῦνται *σιαγονοειδεῖς κεραῖαι*, τελευτῶσιν εἰς χηλήν, ἥτις κατὰ τὸ ἄκρον της εἶναι ὀξυτάτη ὡς λεπὶς καὶ φέρει τὸν πόρον τοῦ ἀδένος τοῦ περιέχοντος τὸ δηλητήριον. Τῇ βοηθείᾳ τῶν σιαγονοειδῶν τούτων κεραιῶν αἱ ἀράχναι φονεύουσι τὴν λείαν των διανοίγουσαι διὰ τῆς χηλῆς μικρὸν τραῦμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκκενοῦσι τὸ δηλητήριον καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ ζῴου ἀπορροφῶσι τὸ αἷμά του. Αἱ κάτω σιαγόνες φέρουσι πολυαρθρωτὴν προσακτρίδα, ἥτις εἰς τὰ ἄρρενα καταλήγει εἰς ἐξωγκωμένον ἄκρον καὶ χρησιμεύει ὡς ὄργανον συνουσίας, εἰς δὲ τὰ θήλεα ἔχει σχῆμα μικροτάτου ποδός, παρ' ὅλον ὅτι φέρει κατὰ τὴν βάσιν της μασητικὴν προεξοχήν.

Τὰ τέσσαρα ζεύγη τῶν θωρακικῶν ποδῶν εἶναι διαφόρου μορφῆς εἰς τὰ διάφορα εἴδη καὶ κατὰ κανόνα εἶναι μικρὰ καὶ καταλήγουσιν εἰς δύο κτενοειδῆ ἄγκιστρα, συνέχειαν τῶν ὁποίων ἀποτελοῦσιν ἕτερα μικρότερα ἄζυγῆ ἄγκιστρα, *ψευδάγκιστρα* καλούμενα. Τὰ δύο πρῶτα ζεύγη χρησιμεύουσι κυρίως εἰς τὸ βάδισμα ἢ εἰς τὸν δρόμον, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς πηδητικὰ ἢ νηκτικὰ ὄργανα· τὰ τελευταῖα ζεύγη τῶν ποδῶν, ἅτινα φέρουσι κτενοειδεῖς ὄνυχας, χρησιμεύουσι διὰ τὴν ὕφανσιν τοῦ *ἀραχνίου* (τοῦ ἱστοῦ των). Κατὰ τὴν βάδισιν, οἱ ὄνυχες τῶν τελευταίων τούτων ποδῶν ἀνορθοῦνται καὶ δὲν ἐγγίζουσι τὸ ἔδαφος· τρίτος ὄνυξ ἢ εἰδικὰ νημάτια, ἀπαντῶντα εἰς εἴδη τινὰ ἀναρριχητικῶν ἀραχνῶν, χρησιμεύουν ὅπως ἀναρριχῶνται τὰ ζῷα ταῦτα ἐπὶ λείων ἐπιφανειῶν.

Οἱ πρὸς κίνησιν χρησιμεύοντες πόδες ἀποτελοῦνται ἐξ ἑπτὰ ἀρθρώσεων, αἵτινες διαιροῦνται εἰς τέσσαρα τμήματα τὰ ἑξῆς: τὸ *ἀκρομήριον*, ὅπερ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα καλύπτει τὸ ἀντίστοιχον μέρος τοῦ θώρακος· τὸν *μηρόν*, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ *τροτῆρος* (σκληρὸς ὄγκος, ὅστις περιλαμβάνει τοὺς περιστρέφοντας τὸν μηρὸν μῦς) καὶ τοῦ *μηρικοῦ ὀστοῦ*· τὴν *κνήμην*, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ *πεταλοειδοῦς* ὀστοῦ καὶ τοῦ *ἀντικνημίου* (τὸ χονδρότερον ὀστοῦν τῆς κνήμης), καὶ τοῦ *ταρσοῦ*, συνισταμένου ἐκ τοῦ *κυρίως ταρσοῦ* καὶ τοῦ *μεταταρσίου*, ὅπερ φέρει 2 ἢ ὄνυχας.

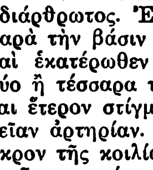

Ταρσοὶ ἀράχνης.
[Προσθία καὶ πλαγία ὄψις]

Ἡ κοιλία εἶναι λίαν ἐξωγκωμένη, ἔμμισχος καὶ ἀδιάρθρωτος. Ἐπὶ τῶν ὑπτίων τῆς κοιλίας καὶ παρὰ τὴν βάσιν της διανοίγονται ἡ *γεννητικὴ ὀπὴ* καὶ ἑκατέρωθεν ταύτης τὰ *στίγματα*, ἅτινα εἶναι δύο ἢ τέσσαρα τὸν ἀριθμόν· περαιτέρω ἀναφαίνεται ἕτερον στίγμα ὅπερ συγκοινωνεῖ μὲ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν. Ὁ πρωκτὸς εὑρίσκεται κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας καὶ περιβάλλεται ὑπὸ 4—6 κωνικῶν νηματίων, ἅτινα καλοῦνται *πλεκτικαὶ θηλαὶ* καὶ ἐξ ὧν ἐξέρχεται τὸ ἔκκριμα τῶν κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν εὑρισκομένων *ἀραχνιογόνων ἀδένων*. Αἱ πλεκτικαὶ θηλαὶ εἶναι διατεταγμέναι κατὰ ζεύγη, εἶναι λίαν εὐκίνητοι καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνάπτυκτοι κοιλιακαὶ προσακτρίδες. Τὸ ἄκρον τούτων φέρει μικροὺς αὐλακωτοὺς σωληνίσκους λεπτοτάτους ὡς τρίχας καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει συνήθως τοὺς ἑκατὸν εἰς ἕκαστον ἀραχνιογόνον ἀδένα. Οἱ αὐλακωτοὶ οὗτοι σωληνίσκοι ἔχουσι διάφορον σχῆμα καὶ μέγεθος ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Εἴδη τινὰ φέρουσιν 16 μεγάλους καὶ 600 περίπου μικρούς. Εἰς τὸ εἶδος *ἄπειρος* (Epeira) π. χ. οἱ σωληνίσκοι οὗτοι ἔχουσι πέντε διαφόρους μορφάς.

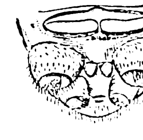

Πλεκτικαὶ θηλαὶ ἀράχνης.

Οἱ διάφοροι ἀραχνιογόνοι ἀδένες παίζουσι διαφορώτατον ῥόλον· οἱ μὲν εἶναι ἐπιφορτισμένοι εἰς τὸ νὰ ἐκκρίνωσι τοὺς ἱστοὺς τοῦ ἀραχνίου, ἕτεροι τοὺς ἱστοὺς δι' ὧν συλλαμβάνεται ἡ λεία, ἕτεροι διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἱστῶν τοῦ βομβυκίου καὶ τέλος ἄλλοι χρησιμεύουσι διὰ τὴν ἔκκρισιν ἱστῶν δι' ὧν ἀναρτᾶται ἡ ἀράχνη. Οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀραχνιογόνων τούτων ἀδένων, οὗτοι παράγουσιν ἰξώδη τινὰ οὐσίαν *(ἀράχνιον)*, ἥτις εὐθὺς ὡς ἐξέλθη εἰς τὸν ἀέρα ξηραίνεται εἰς λεπτοφυέστατα νημάτια, τὰ ὁποῖα συνενοῦσαι μετὰ μεγάλης τέχνης καὶ ταχύτητος αἱ ἀράχναι τῇ βοηθείᾳ τῶν ὀνύχων εἰς παχύτερα νήματα ὑφαίνουσι τὸ γνωστὸν πλέγμα των.

Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἀράχνης εἶναι πάντοτε ἁπλοῖ καὶ κατέχουσι τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ κεφαλικοῦ τμήματος, σπανίως δὲ εἶναι διεσπαρμένοι ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς κεφαλῆς, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἴς τινα εἴδη καὶ ἰδικῶς εἰς τοὺς *ἀττίδας* (Attides). Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι 6—8, σπανίως 4 καὶ ἔτι σπανιώτερον δύο. Ἡ διάταξις αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἶναι διάφορος ἀναλόγως τῶν εἰδῶν, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἢ τοιαύτης διατάξεως διακρίνονται πολλάκις καὶ τὰ διάφορα εἴδη καὶ παραλλαγαί. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀραχνῶν εἶναι λαμπρότατοι. Ἄλλοι ἐκ τούτων χρησιμεύουσι διὰ τὴν ὅρασιν ἐν καιρῷ ἡμέρας καὶ ἄλλοι ἐν καιρῷ νυκτός. Καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ ὅρασις τῶν ἀραχνῶν δὲν εἶναι ὀξεῖα καὶ μόνον τὰ πλησίον κείμενα ἀντικείμενα δύνανται εὐκρινῶς νὰ διακρίνωσιν.

II. Ἀνατομία.— 1ον) *Πεπτικὴ συσκευή*: Ἡ πεπτικὴ συσκευὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ οἰσοφάγου καὶ καταλήγει εἰς τὸν ἀναμυζητήριον πρόλοβον, ὅστις συνδέεται πρὸς τὰ ῥαχιαῖα ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ ζῴου διὰ μυῶν, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων συστέλλεται καὶ διαστέλλεται καὶ συμβάλλει εἰς τὴν ἀναρρόφησιν τοῦ ἐκ τῆς πέψεως προερχομένου χυμοῦ. Μετὰ τὸν πρόλοβον ἀκολουθεῖ ὁ στόμαχος, ὅστις διακρίνεται ἐκ τῶν ὑπερβολικῶς μεγάλων παροχετευτηρίων σωλήνων, δύο τὸν ἀριθμόν, οἵτινες διαγράφοντες ἡμικύκλιον διευθύνονται πρὸς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος· ἐνίοτε ἑνοῦνται οὗτοι κατὰ τὸ ἄκρον των καὶ οὕτω σχηματίζουσι τέλειον κύκλον. Ἕκαστος παροχετευτήριος σωλὴν δίδει ἀρχὴν εἰς 4—5 πλάγια τυφλὰ ἔντερα. Τὸ κύριον ἔντερον, ὅπερ ἐκφύεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ στομάχου, διασχίζει τὴν βάσιν τῆς κοιλίας καὶ ἀφοῦ περιελιχθῇ ποικιλοτρόπως

Digitized by Google

τελευτᾷ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ σώματος. Τὸ ἧπαρ εἶναι μέγα καὶ κατέχει μόνον σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν κοιλιακὴν κοιλότητα. Δύο εὐρεῖς ἀδένες διανοίγονται εἰς τὴν οὐροδόχον κύστιν. Πρὸς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ σώματος εὑρίσκεται τὸ ἀπευθυσμένον ἔντερον, ὅπερ καταλήγει εἰς τὸν πρωκτόν.

2ον) ***Ἀναπνευστικὴ συσκευή:*** Εἴς τινα εἴδη, ***τετραπνεύμονα***, ἡ ἀναπνοὴ διενεργεῖται μόνον ὑπὸ τῶν τεσσάρων πνευμόνων, οἵτινες εὑρίσκονται κατὰ τὴν βάσιν τῆς κοιλίας. Ἕτερα εἴδη, ***διπνεύμονα***, τὰ καὶ πολυπληθέστερα, χρησιμοποιοῦσι διὰ τὴν ἀναπνοὴν τοὺς πνεύμονας καὶ συγχρόνως καὶ δύο σωληνοειδεῖς ἀρτηρίας, αἵτινες συνήθως διαχωρίζονται εἰς δύο τραχειακὰς διακλαδώσεις, τῶν ὁποίων τὰ στίγματα διανοίγονται ὁτὲ μὲν ὄπισθεν τῶν πνευμονικῶν τρημάτων, ὁτὲ δὲ κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας.

3ον) ***Κυκλοφοριακὴ συσκευή:*** Τὰ ἀποτελοῦντα τὸ κυκλοφοριακὸν σύστημα ἀγγεῖα εἶναι τοποθετημένα κατὰ μῆκος τοῦ σώματος καὶ παρουσιάζουσι κατὰ τὰ πλάγια 3—4 ζεύγη τρημάτων σχήματος κομβιοδόχης. Τὸ ἀρτηριακὸν σύστημα εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένον.

4ον) ***Νευρικὸν σύστημα***: Εἶναι λίαν συμπεπυκνωμένον καὶ περιλαμβάνει πλὴν τῶν ἐγκεφαλικῶν γαγγλίων καὶ ὀγκώδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μᾶζαν νεύρων, κατέχουσαν τὴν κοιλιακὴν χώραν, ἐξ ἧς διακλαδίζονται πάντα τὰ εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος διευθυνόμενα νευρίδια.

5ον) ***Γεννητικὴ συσκευή***: Οἱ ὄρχεις εἶναι δύο καὶ οἱ δύο σπερματαγωγοί των διανοίγονται διὰ μοναδικῆς ὀπῆς κατὰ τὴν βάσιν τῆς κοιλίας καὶ παρὰ τοὺς πνεύμονας. Ὠοθῆκαι δύο συνάπτονται κατὰ γενικὸν κανόνα εἰς ἑνιαῖον ὄγκον ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν δύο φαγωγοὶ σωλῆνες διανοιγόμενοι διὰ μιᾶς μόνον ὀπῆς, εὑρισκομένης κατὰ τὴν βάσιν τῆς κοιλίας.

Ὀχεία ἀραχνῶν. — Κατὰ τὴν συνουσίαν τὸ ὄργανον τοῦ ἄρρενος, ὅπερ, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εὑρίσκεται ἐπὶ τῶν σιαγονικῶν προσακτρίδων καὶ εἶναι πολυπλοκώτατον, πληροῦται σπέρματος, ὅπερ ἀναρροφᾷ ἐκ τῆς γεννητικῆς του συσκευῆς καὶ εἰσάγει εἰς τὴν γεννητικὴν ὀπὴν τῆς θηλείας, ἥτις φέρει ἰδιόρρυθμον ὄργανον, *σπερματικὸν θύλακον*, ὅπου καὶ ἐναποταμιεύεται τὸ σπέρμα τοῦ ἄρρενος. Αἱ θήλειαι ἀράχναι, αἵτινες εἶναι πάντοτε μεγαλύτεραι τῶν ἀρρένων, συνήθως κακοποιοῦσι μετὰ τὴν συνουσίαν τὸν σύντροφόν των. Εἰς τὸ εἶδος *ἀράχνη ἡ ἄπειρος* ἢ *σταυρόστικτος* (Epeira ἢ Aranea diadema), ἡ θήλεια, ἥτις εἶναι 20 φορὰς μεγαλυτέρα καὶ ζυγίζει 1.300 φορὰς περισσότερον τοῦ ἄρρενος, εὐθὺς μετὰ τὴν συνουσίαν κατατρώγει ἀσπλάγχνως τὸν ἄρρενα· ἐνίοτε καὶ πρὸ τῆς συνουσίας κατασπαράσσει τοῦτον, ὅταν θέλῃ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐνοχλητικὰς ἐπιθέσεις του. Τὰ περισσότερα ὅμως εἴδη ἀραχνῶν ζῶσιν ἁρμονικῶς κατὰ ζεύγη καὶ παρουσιάζουσι παραπλήσια φαινόμενα συμβιώσεως πρὸς τὰ τῶν πτηνῶν, ἤτοι ὁ ἄρρην προσπαθεῖ διαφοροτρόπως νὰ διασκεδάσῃ τὴν θήλειαν διὰ χαρακτηριστικῶν ἐν εἴδει ὀρχήσεως κινήσεων καὶ ἐπιδαψιλεύει εἰς αὐτὴν πᾶσαν δυνατὴν περιποίησιν.

Τὰ ἐντὸς τῶν βομβυκίων γεννηθέντα ᾠὰ ἀναπτύσσονται βραδύτατα· ἡ ἀνάπτυξίς των δὲ παρουσιάζει τὸ ἐνδιαφέρον, ὅτι τὸ ἔμβρυον φέρει ἐπί τινα χρόνον 10—12 διαρθρώσεις (χωρίσματα) ἐπὶ τῆς κοιλιακῆς χώρας του, ἐπὶ τῶν ὁποίων διαρθρώσεων ἀναφαίνονται ἴχνη ποδῶν, ἐξαφανιζόμενα βραδύτερον. Τὰ ἐκ τῶν ᾠῶν ἐκκολαφθέντα νεογνὰ οὐδεμίαν μεταμόρφωσιν ὑφίστανται καὶ παραμένουσι μέχρι τῆς πρώτης ἀποβολῆς τοῦ χιτῶνός των ἐντὸς τοῦ ἀραχνώδους βομβυκίου των. Εἰς πλεῖστα εἴδη αἱ θήλειαι φροντίζουσιν ὑπερβολικῶς διὰ τὸ βομβύκιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχουσιν ἐναποθέσει τὰ ᾠά των καὶ ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐπαγρυπνῶσι καὶ μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν τῶν νεογνῶν, ἅτινα συναθροίζονται εἴς τινα γωνίαν τοῦ μητρικοῦ ἀραχνίου. Εἰς τὰς *λυκαράχνας*, αἵτινες δὲν ὑφαίνουσιν ἀράχνην, τὰ νεογνὰ προσκολλῶνται ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῆς μητρός των. Τέλος εἴς τινα εἴδη τὰ νεογνὰ ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ παράγωσι λεπτότατα νημάτια, τελευτῶντα εἰς μικρὰ κροκίδια, ἅτινα ἐμπλέκονται εἰς τὸ μητρικὸν ἀράχνιον, οὕτω δὲ συμπαρασύρονται καὶ τὰ νεογνὰ μετὰ τῆς μητρός των καὶ εἰς τὴν ἐλαφροτέραν ἔτι πνοὴν τοῦ ἀνέμου.

Ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοτέλης σχετικῶς μὲ τὴν ᾠοτοκίαν τῶν ἀραχνῶν, λέγει : «Τὰ δ' ἀράχνια γεννᾷ σκωλήκια μικρὰ πρῶτον· ὅλον γὰρ μεταβάλλον γίνεται ἀράχνιον, καὶ οὐκ ἐκ μέρους ἐπεὶ στρογγύλα ἐστὶ κατ' ἀρχάς. Ὅταν δὲ τέκῃ ἐπῳάζει τε καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις διαρθροῦται. Τίκτει δὲ πάντα ἐν ἀραχνίῳ, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν λεπτῷ καὶ μικρῷ, τὰ δ' ἐν παχεῖ, καὶ τὰ μὲν ὅλως ἐν κύτει στρογγύλῳ, τὰ δὲ μέχρι τινὸς περιέχεται ὑπὸ τοῦ ἀραχνίου. Οὐχ ἅμα δὲ πάντα ἀράχνια γίνεται· πηδᾷ δ' εὐθὺς καὶ ἀφίησιν ἀράχνιον. Ὁ δὲ χυμὸς ὅμοιος ἐν τοῖς σκώληξι θλιβομένοις καὶ ἐν αὐτοῖς νέοις οὖσι, παχὺς καὶ λευκός. Αἱ δὲ λειμώνιοι ἀράχναι προσαποτίκτουσιν εἰς ἀράχνιον, οὗ τὸ μὲν ἥμισυ πρὸς αὐταῖς ἐστι, τὸ δ' ἥμισυ ἔξω, καὶ ἐν τούτῳ ἐπῳάζουσαι ζῳοποιοῦσιν. Τὰ δὲ φαλάγγια τίκτει εἰς γύργαθον πλεξάμενα παχύν, ἐφ' ᾧ ἐπῳάζουσιν. Τίκτουσι δ' αἱ μὲν γλαφυραὶ ἐλάττω τὸ πλῆθος, τὰ δὲ φαλάγγια πολὺ πλῆθος· καὶ αὐξηθέντα περιέχει κύκλῳ τὸ φαλάγγιον, καὶ ἀποκτείνει τὴν τεκοῦσαν ἐκβάλλοντα, πολλάκις δὲ καὶ τὸν ἄρρενα, ἐὰν λάβωσιν· συνεπῳάζει γὰρ τῇ θηλείᾳ· ἐνίοτε δὲ τὸ πλῆθος γίνονται καὶ τριακόσια περὶ ἓν φαλάγγιον. Ἐκ δὲ μικρῶν τέλειαι ἀράχναι γίνονται περὶ τὰς ἑπτάδας τὰς τέτταρας». (Περὶ τὰ ζῷα Ἱστορ. Βιβλ. V Κεφ. XXVII).

Ἱστοὶ τῆς ἀράχνης.—Τὰ περισσότερα εἴδη τῶν ἀραχνῶν κατασκευάζουσιν ἱστούς, τοὺς ὁποίους ὑφαίνουσι διὰ τῶν λεπτῶν, μεταξοειδῶν νηματίων, ἅτινα ἐκκρίνουσιν οἱ ἀραχνιογόνοι ἀδένες οἱ εὑρισκόμενοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἰς τὸ κατώτατον μέρος τοῦ σώματός των. Ἐντὸς τῶν ἀδένων τούτων ἡ μέταξα εὑρίσκεται ἐν καταστάσει ἰξώδους ὑγροῦ, ὅπερ εἶτα ἐκκρίνεται ἐκ τῶν ὀπῶν τῶν πλεκτικῶν θηλῶν ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων νηματίων. Εἴδη τινὰ ἀφήνουσι τὸν ἰξὸν νὰ ἐκρέῃ χωρὶς νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν, ἐνῷ ἄλλα ὑφαίνουν δι' αὐτοῦ ἱστοὺς θαυμασίους διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκτελέσεως, τὴν ποικιλίαν τῶν σχημάτων, τὸ χρῶμά των καὶ τὴν ἐξάπλωσίν των. Πλὴν τῆς κατασκευῆς ἱστῶν διὰ τὴν θήραν τῆς λείας της, ἡ ἀράχνη χρησιμοποιεῖ τὸν ἐκρέοντα ἰξὸν διὰ τὴν κατασκευὴν βομβυκίου πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ᾠῶν της καὶ ἰδιορρύθμων ἐκ πλεγμάτων σωλήνων (εἴδους κατοικίας), ἐπίσης ἀραχνίου διὰ τὴν μετακίνησίν της ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους εἰς ἄλλο κτλ. Τὸ ἀράχνιον συνήθως ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀκτινωτῶν νηματίων, ἅτινα λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν των ἀπό τινος κέντρου ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκεται ἡ ἀράχνη, ἥτις καὶ δι' ἰδιορρύθμων κινήσεων ὑφαίνει τὸν ἱστόν. Τὰ νήματα ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ἀράχνιον ἔχουσι διαφορωτάτην σύστασιν· τὰ πρὸς τὸν σκελετὸν εἶναι παχύτερα καὶ στερεώτερα τῶν περιφερικῶν τοιούτων, ἅτινα κατὰ μὲν τὸ κέντρον τοῦ ἱστοῦ εἶναι ξηρά, γλοιώδη δὲ κατὰ τοὺς περιφερικοὺς κύκλους των.

Ὁ ἱστὸς τῶν ἀραχνῶν διαφέρει ἀναλόγως τῶν εἰδῶν. Τοῦτο εἶχε παρατηρήσει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις λέγει: «Ἄλλο δ' ἔστι τῶν καλουμένων *λύκων* γένος. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ μικρὸν οὐχ ὑφαίνει ἀράχνιον, τὸ δὲ μεῖζον τραχὺ καὶ φαῦλον πρὸς τῇ γῇ καὶ ταῖς αἱμασιαῖς· ἐπὶ τοῖς στομίοις δ' ἀεὶ ποιεῖ τὸ ἀράχνιον, καὶ ἔνδον ἔχον τὰς ἀρχὰς τηρεῖ, ἕως ἂν ἐμπεσόν τι κινηθῇ, ἔπειτα προέρχεται. Τὸ δὲ ποικίλον ὑπὸ τοῖς δένδρεσι ποιεῖται μικρὸν καὶ φαῦλον ἀράχνιον. Ἄλλο δ' ἔστι τρίτον τούτων σοφώτατον καὶ γλαφυρώτατον· ὑφαίνει γάρ, πρῶτον μὲν διατεῖναν πρὸς τὰ κέρατα πανταχόθεν, εἶτα στημονίζεται ἀπὸ τοῦ μέσου (λαμβάνει δὲ τὸ μέσον ἱκανῶς), ἐπὶ δὲ τούτοις ὥσπερ κρόκας ἐμβάλλει, εἶτα συνυφαίνει». (Περὶ τὰ ζῷα Ἱστ. Βιβλ. IX, Κεφ. XXXIV).

Προσπάθειαι πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν ἱστῶν.—Τοὺς μεταξοειδεῖς ἱστοὺς τοὺς ὁποίους παράγουσιν αἱ ἀράχναι, ἀπὸ δύο καὶ πλέον αἰώνων ἐζήτησαν νὰ τοὺς χρησιμοποιήσωσιν, ἀλλὰ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα εἶναι ἀνάξια λόγου. Μόνον ἐκ τοῦ εἴδους *ἄπειρος ἢ μαδαγασκάριος* (Epeira madagascarensis) κατώρθωσαν νὰ προμηθεύωνται μικρὰς ποσότητας μεταξώδους ἱστοῦ, ὅστις ἔχει ὡραιότατον κίτρινον χρῶμα καὶ δύναται νὰ ὑφανθῇ.

Πρῶτος ὁ Bon Saint-Hilaire κατὰ τὸ 1709 ἔκαμεν εἰς τὸ Μονπελλιὲ διάφορα πειράματα, ὅπως ἀρυσθῇ μέταξαν ἐκ τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης. Πρὸς τοῦτο προσεπάθησε νὰ ἀναπηνίσῃ (κουβαριάσῃ) τὸν σάκκον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὰ περισσότερα εἴδη τῶν ἀραχνῶν περικλείουσι τὰ ᾠά των. Αἱ πρῶται ἀποτυχίαι τὰς ὁποίας ἐδοκίμασε δὲν τὸν ἀπεθάρρυναν, ἀλλὰ ἐξηκολούθησε μετὰ μεγάλης ὑπομονῆς τὸ ἔργον του. Τέλος κατώρθωσε μετὰ πολὺν κόπον καὶ πάροδον μακροῦ χρόνου νὰ προμηθευθῇ μέγαν ἀριθμὸν βομβυκίων (κουκουλιῶν) ἀραχνῶν, τῶν ὁποίων ἀπεχώρησε τὰ νήματα, ἀπαλλάξας δὲ ταῦτα τῆς ἰξώδους οὐσίας διὰ βρασμοῦ, ἔγνεσε τὴν ἐναπομείνασαν μέταξαν. Κατώρθωσεν οὕτω νὰ πλέξῃ διὰ τῶν μεταξωδῶν τούτων νηματίων περικνημίδας καὶ χειρόκτια φαιοῦ χρώματος τὰ ὁποῖα καὶ ἐδώρησεν εἰς διαφόρους ἐστεμμένας κεφαλὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ κατορθώματός του, ὁ Bon Saint-Hilaire ἔλαβε πλούσια δῶρα ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν σύζυγον τοῦ Καρόλου τοῦ ΣΤ' καὶ συγχαρητήρια ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἐπιτυχία αὕτη συνεζητεῖτο καὶ ἐγένετο γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Κίναν. Ἡ Ἀκαδημία μάλιστα τῶν Ἐπιστημῶν ἐπεφόρτισε τὸν Réaumur νὰ ἐξετάσῃ τὴν διὰ τοῦ τρόπου τοῦ Bon Saint-Hilaire κατασκευασθεῖσαν μέταξαν, ἀλλ' ὁ σοφὸς οὗτος παρατηρητής, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἠσχολεῖτο εἰς ἐρεύνας ἐπὶ τῶν κοραλλίων, ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη μόνον τὴν περιέργειαν ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οὐδόλως ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν βιομηχανίαν τῆς ὑφαντουργίας. Μετὰ πάροδον ἡμίσεος σχεδὸν αἰῶνος, ἤτοι κατὰ τὸ 1762, εἷς Ἱσπανός, ὁ Raymondo-Maria de Tremeyer, κατώρθωσε νὰ γνέσῃ μεταξώδεις ἱστοὺς τοὺς ὁποίους ἐπρομηθεύετο εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκκρισιν τούτων ἐκ τῶν χηλοειδῶν προσακτρίδων τῶν ἀραχνῶν καὶ νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτῶν ζεῦγος περικνημίδων, ζυγίζον 75 περίπου γραμμάρια, τὸ ὁποῖον ἐδώρησεν εἰς τὸν βασιλέα Κάρολον τὸν Γ'.

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἀγρίους τῆς Παραγουάης, καθὼς ἀναφέρει ὁ Azara εἰς τὰ «Ταξίδιά» του (1781—1801). Ἐπίσης καὶ ὁ Alcide d'Orbigny διαβεβαιοῖ—πρᾶγμα ἀμφιβόλου σοβαρότητος—, ὅτι κατὰ τὴν περιοδείαν του εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν, κατεσκεύασεν ἐκ τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης πανταλόνιον, ὅπερ διετηρήθη ἐν καλῇ καταστάσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη παρὰ τὴν διαρκῆ χρῆσίν του. Ὁ Walkenaer, ἀναφέρει, ὅτι ὁ Rolt, Ἄγγλος ἔμπορος, κατὰ τὸ 1815 περίπου, ἤρχισε πειράματα διὸ τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης. Ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ ἐγεννήθη ὅταν μίαν ἡμέραν περιπατῶν εἰς τὸν κῆπόν του τυχαίως ἐπεκάθησεν εἰς τὴν χεῖρά του ἀράχνη τις, ἥτις ἔσυρεν ὄπισθέν της λεπτότατον νημάτιον, ὅπερ ἐξηκολούθει νὰ ἐπιμηκύνεται καὶ νὰ περιτυλίσσεται πέριξ τῶν δακτύλων τῆς χειρός του. Τὸ πείραμα ἐπανελήφθη καὶ μὲ καλύτερα ἀποτελέσματα, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον. Ὁ Rolt μετεχειρίσθη μηχανοκίνητον ἀνέμην εἰς τὴν ὁποίαν προσέδεσε τὸ ἄκρον τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης· οὕτω κατώρθωσεν εἰς διάστημα δύο ὡρῶν καὶ ἐξ εἴκοσι δύο ἀραχνῶν νὰ κατασκευάσῃ νῆμα μεταξῶδες, στιλπνὸν καὶ λευκὸν μήκους 1,800 ποδῶν.

Ὁ Künckel d'Herculais, ὁ μεταφραστὴς εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τοῦ ἔργου τοῦ Brehm «τὰ Ἔντομα», λέγει, ὅτι οἱ ἱστοὶ τῆς ἀράχνης εἶναι σχεδὸν ἀχρησιμοποίητοι βιομηχανικῶς, δεδομένου ὅτι, ἐνῷ ἐξ ἑνὸς μόνον μεταξοσκώληκος λαμβάνομεν κατ' ἔτος μέταξαν μήκους 1,900 ποδῶν περίπου καὶ ὅτι διὰ νὰ παραχθῇ μέταξα βάρους 1,000 γραμμαρίων χρειάζονται 3 500 μεταξοσκώληκες, διὰ νὰ παραγάγωμεν ἴσον βάρος μετάξης ἀράχνης χρειάζονται 22,000 περίπου ἀράχναι. Ἡ βιομηχανία αὕτη εἶναι ἀφ' ἑτέρου δύσκολος, σχεδὸν ἀπραγματοποίητος, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅταν καὶ δύο μόνον ἀράχναι συναντηθῶσι μάχονται μέχρι θανάτου, ὁπότε διὰ νὰ ἐκμεταλλεύηταί τις 20,000 ἀράχνας, δέον νὰ κατασκευάσῃ ἰσάριθμα ἀπομονωτήρια, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰς μὲν ἀπὸ τῶν δέ.

Παρ' ὅλας τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ βιομηχανοποίησις τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης πλεῖστοι ὅσοι ἐξηκολούθησαν σχετικὰ πειράματα· οὕτω εἷς ὀνόματι Dubois, κατὰ τὴν πρώτην Αὐτοκρατορίαν ἐν Γαλλίᾳ, κατώρθωσε νὰ ἀναθρέψῃ συγχρόνως 400.000 ἀραχνῶν, τὰς ὁποίας διετήρει εἰς ἰσάριθμα μικρότατα ξύλινα κελλία ἐγκεκλεισμένας. Αἱ προσπάθειαί του αὗται, λέγει ὁ Berthoud, οὐδὲν ἐνθαρρυντικὸν ἀποτέλεσμα ἔδωσαν, διότι οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ ὕφασμα μεγαλυτέρας ἐπιφανείας τῶν 7 ἢ 8 τετραγ. χιλιοστομέτρων καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἐχρησιμοποίησε διά τι ἄλλο παρὰ ὡς αἱμοστατικὸν κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ζῴων τούτων. Τέλος ὁ Bancal κατὰ τὸ 1876 ἀπέστειλεν εἰς τὴν Γεωργικὴν Ἑταιρείαν τῆς Γαλλίας δείγματά τινα μετάξης τὰ ὁποῖα κατεσκεύασεν ἔκ τινων εἰδῶν ἀραχνῶν τῆς Σενεγάλης. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὐδεὶς φαίνεται νὰ ἠσχολήθη σοβαρῶς εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης.

Θεραπευτικαὶ ἰδιότητες.—Ἄλλοτε αἱ ἀράχναι καὶ ἰδίως ὁ ἱστός των ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν ἰατρικήν, διότι ἐνόμιζον, ὅτι εἶχε θεραπευτικὰς ἰδιότητας. Κυρίως μετεχειρίζοντο τὸν ἱστὸν τῆς *οἰκοδιαίτου ἀράχνης* (Tegenaria domestica), τὸν ὁποῖον ἀφοῦ ἐκαθάριζον ἐκ τοῦ κονιορτοῦ, τὸν ἔτεμνον εἰς μικρότατα τεμάχια, τὸν ἀνεμίγνυον μετὰ βουτύρου καὶ ψίχας ἄρτου καὶ τὸν ἔδιδον ὡς καταπότια κατὰ στομαχικῶν διαταράξεων. Ἐπίσης ἐκ τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης κατεσκεύαζον καὶ καταπλάσματα ἅτινα ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελεσματικὰ κατὰ τῶν νευρικῶν ἀσθενειῶν. Ὁ Fagon ἰδιαιτέρως συνίστα κατὰ τῆς ἀποπληξίας τὰς καλουμένας *σταγόνας τοῦ Μονπελλιὲ* (gouttes de Montpellier), αἵτινες παρεσκευάζοντο ἐκ τοῦ ἀποστάγματος τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης εἰς διαλυτικὸν ὑγρόν. Σήμερον ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης χρησιμοποιεῖται εἴς τινα μέρη ὡς αἱμοστατικὸν τῆς αἱμορραγίας τῶν ἐπιπολαίων πληγῶν.

Ἡ ἐσωτερικὴ χρῆσις τοῦ ἱστοῦ τῆς ἀράχνης ὡς θεραπευτικοῦ μέσου φαίνεται νὰ ἦτο συνήθης καὶ εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἀκόμη. Λέγεται ὅτι ὁ ἀστρονόμος Lalande ἔτρωγε μὲ εὐχαρίστησιν τὰς κοιλίας τῶν μεγάλων ἀραχνῶν, τὰς ὁποίας ἀνεμίγνυε μὲ νωπὸν βούτυρον, παρασκευάζων ἐξ αὐτοῦ εἶδος κροκέτας, τὸ ὁποῖον καθὼς ἔλεγεν ἦτο νοστιμώτατον καὶ εἶχε γεῦσιν λεπτοκαρύου. Ὁ σοφὸς ἀστρονόμος ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ

Digitized by Google

ἐντὸς μικροῦ κυτίου ἐν εἴδει κουφετοθήκης τὸ πολύτιμον τοῦτο ὀρεκτικόν, τὸ ὁποῖον ἐγεύετο μετὰ καταφανοῦς εὐχαριστήσεως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἐνώπιον τῶν ἀηδιαζόντων φίλων του. Γνώριμοί τινες ἐν τούτοις τοῦ ἀστρονόμου διετείνοντο, ὅτι αἱ ἀράχναι ποῦ κατεβρόχθιζε δὲν ἦσαν ἄλλο τι παρὰ σακχαρόπηκτα εἰδικῶς δι' αὐτὸν κατασκευαζόμενα. Ἄλλοτε ἐν Ἱσπανίᾳ ἐδίδοντο οἱ ἱστοὶ τῆς ἀράχνης ὑπὸ μορφὴν καταποτίων κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, εἰς μικρὰς ὅμως δόσεις, διότι ἄφθονος χρῆσις τοῦ φαρμάκου ἐπέφερεν ἐρεθισμὸν τῶν ἐντέρων.

Καταστροφὴ ἀραχνῶν.—Αἱ εἰς κλειστὸν χῶρον ἐνδιαιτώμεναι ἀράχναι ἐκδιώκονται ἀμέσως εὐθὺς ὡς καύσῃ τις ὀλίγον καπνὸν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Αἱ ἀράχναι τῶν ἀνοικτῶν μερῶν καὶ τῶν ὑπογείων καταστρέφονται ἐὰν ῥαντίσῃ τις τοὺς τοίχους ἢ τὰ βρίθοντα ἀραχνῶν μέρη διὰ διαλύσεως χλωρίου. Αἱ ἀναθυμιάσεις τοῦ χλωρίου τὰς ἐκδιώκουσιν ἀμέσως.

Τοὺς εἰς σιτοβολῶνας, σταύλους, ὀρνιθῶνας κτλ. σχηματιζομένους ἱστοὺς τῆς ἀράχνης δέον νὰ ἐξαφανίζωμεν, διότι ἐμπλέκονται εἰς αὐτοὺς διάφορα ἔντομα, ἅτινα εἶτα πίπτοντα εἰς τὰς τροφὰς τῶν ζῴων τρώγονται ὑπὸ τούτων καὶ ἐπιφέρουσιν εἰς αὐτὰ σφοδρότατον βῆχα.

Αἱ ἀράχναι τῶν κήπων καὶ ἰδίως αἱ ὀνομαζόμεναι κοινῶς *κόκκινη* καὶ *μαύρη ἀράχνη*, δέον νὰ καταστρέφωνται, διότι ἂν καὶ εἶναι ἔν τινι μέτρῳ ὠφέλιμοι, ὡς κατατρώγουσαι χιλιάδας ἐπιβλαβῶν ἐντόμων, ἐπιφέρουσιν ὅμως ἐν ταὐτῷ μεγίστας καταστροφὰς εἰς τὰς διαφόρους φυτείας. Τὰ ἔντομα ταῦτα καταστρέφονται, ἂν καταβραχῶσι τὰ φυτὰ δι' ἀφεψήματος καρυοφύλλων ἢ καπνοῦ, δι' ὕδατος χλωριούχου, δι' ἀσβεστίου ὕδατος ἢ διαλύσεως καλίου. Αἱ νεοφυτεῖαι προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς ἀράχνας, ἂν οἱ σπόροι περικαλυφθῶσι διὰ λειοτρίπτου ἀσβέστου ἀναμεμιγμένης μετ' ἀσβόλης καὶ βυθισθῶσιν εἰς διάλυσιν 6 γραμμ. κυανιούχου ὑδραργύρου εἰς ἓν λίτρον ὕδατος.

Πολλαχοῦ αἱ ἀράχναι, ἰδίως ἐν Ἱσπανίᾳ, φέρουσιν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς τηλεγραφητάς. Τὰ παρὰ τὰς τηλεγραφικὰς γραμμὰς δένδρα βρίθουσιν ἀραχνῶν, αἵτινες πλέκουσι τοὺς ἱστούς των μεταξὺ τοῦ ἐδάφους, τῶν συρμάτων, τῶν στύλων, τῶν ἀπομονωτήρων καὶ τῶν δένδρων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἱστοὶ οὗτοι εἶναι καλοὶ ἀγωγοί, αἱ γραμμαὶ συνδέονται δι' αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐδάφους. Τὸ μόνον μέσον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀτόπου τούτου εἶναι ὁ διὰ σαρώθρων ἐκ βαμβοῦ καθαρισμὸς τῶν συρμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἀράχναι εἶναι πολυαριθμότεραι καὶ ἐργατικώτεραι τῶν εἰς τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἀσχολουμένων ἐργατῶν, ἥκιστα ἀποτελεσματικὸν ἀποβαίνει καὶ τὸ μέτρον τοῦτο.

Ἡ πτῆσις τῶν ἀραχνῶν.—Ὅσῳ καὶ ἂν φαίνεται παράδοξος ἡ λέξις *πτῆσις* προκειμένου περὶ ἀραχνῶν, γεγονὸς εἶναι ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα δύνανται εὐχερέστατα νὰ μετακινηθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους εἰς ἕτερον, ἐνίοτε καὶ λίαν ἀπομεμακρυσμένων, διὰ τῆς ἐναερίου ὁδοῦ. Τὰ «νήματα τῆς Παναγίας», ὅπως συνήθως λέγονται οἱ ἱστοὶ τῶν ἀραχνῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ φθινόπωρον περιίπτανται ὑπὸ μορφὴν λευκῶν νιφάδων, δὲν εἶναι, ὡς πολλοὶ διατείνονται, λείψανα ἱστῶν ἀράχνης, ἀποσπασθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ἁπλῶς τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως τῶν ζῴων τούτων, καὶ δεικνύουσιν ἐπακριβῶς τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν κατὰ τὰς μετατοπίσεις των, εἴτε διὰ νὰ ἐξεύρωσι τροφήν, εἴτε διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς ὀλιγώτερον πολυσύχναστον μέρος, εἴτε τέλος διὰ νὰ εὕρωσιν ὀλιγώτερον ὑγρὸν καὶ θερμότερον κατὰ τὸν χειμῶνα ἐνδιαίτημα.

Ὅταν ἡ ἀράχνη πρόκειται νὰ μεταβῇ ἀπὸ τόπου τινὸς εἰς ἄλλον, ἀποσπᾶται ἀπὸ τοῦ ἀραχνίου της καὶ ὑποβοηθουμένη ὑπὸ ἐλαφρᾶς πνοῆς ἀνέμου φέρεται πρὸς τὸ μέρος ὅπου διευθύνεται, ἀφίνουσα ὄπισθέν της λεπτοτάτην νηματοειδῆ γραμμὴν (νῆμα τῆς Παναγίας). Φυσιοδίφαι τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ μετακίνησις τῆς ἀράχνης γίνεται διὰ τοῦ παραγομένου ἠλεκτρισμοῦ ἐκ τοῦ ἀρνητικῶς ἠλεκτρισμένου ἱστοῦ της καὶ τοῦ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ τῆς ἀτμοσφαίρας. Ὅταν τὸ ζῷον θέλει νὰ σταθῇ εἰς μέρος τι τῆς ἀρεσκείας του, τολυπεύει (κουβαριάζει) τὸν ἱστόν της διὰ τῶν ποδικῶν προσακτρίδων του καὶ προσγειοῦται οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸ μέρος τοῦτο. Ἐπίσης αἱ ἀράχναι ἐπιχειροῦσι διαβάσεις καὶ ὑπὲρ τοὺς πορθμοὺς καὶ θαλάσσας προωθούμεναι ὑπὸ τοῦ ἀέρος.

Αἱ μεταξὺ ἀραχνῶν καὶ ἀνθρώπων σχέσεις.—Ἡ ἐξημέρωσις, ἥτις εἰς οὐδὲν εἶδος ἐκ τῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀρθροπόδων ἀπαντᾷ, παρατηρεῖται εἴς τινα ἀραχνοειδῆ καὶ εἰδικῶς καὶ συνηθέστερον εἰς τὰς ἀράχνας. Ὁ Taschenberg λέγει, ὅτι «ὅσῳ δειλαὶ καὶ σκιόφοβοι εἶναι αἱ ἀράχναι, οὐδόλως ἀποκλείονται ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐξημερουμένων ζῴων. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, τὸ ἀηδὲς τοῦτο ζῳάριον ἐδείχθη εὐαίσθητον εἰς τὰς περιποιήσεις αἵτινες τοῦ ἐπεδαψιλεύθησαν. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἀγαπᾷ κα' ἀνταγαπᾶται ὑπό τινος, ἀνάγκη ἡ ὁποία γίνεται πλέον αἰσθητὴ ὅταν τις εὑρίσκεται εἰς μόνωσιν, δημιουργεῖ ἐνίοτε στενὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐντόμων τούτων καὶ τοῦ ἀνθρώπου».

Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς ὁ Β' κατὰ τὴν φυλάκισίν του ὡς μόνον σύντροφον εἶχε μίαν ἀράχνην τοῦ εἴδους τῶν οἰκοδιαίτων, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι συνέπασχε μετ' αὐτοῦ, ἀνεγνώριζε τὴν φωνήν του καὶ ὅταν τὴν ἐκάλει ἔμενεν ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας ἀπέναντί του καὶ πολὺ πλησίον του ἀκίνητος. Μίαν ἡμέραν ὁ δεσμοφύλαξ ἐφόνευσεν ἐνώπιον τοῦ δυστυχοῦς μονάρχου τὸ μικρὸν τοῦτο ζῷον, διὰ νὰ στερήσῃ τὸν φυλακισμένον καὶ τῆς ἐλαχίστης ταύτης εὐχαριστήσεως.

Ὁ διάσημος ἐντομολόγος Dufour τόσον πολὺ εἶχεν ἐξημερώσει μίαν ἀράχνην, ὥστε καθημερινῶς ἐλάμβανε ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ ἔντομον, τὸ ὁποῖον προωρίζετο διὰ τὴν τροφήν της.

Ὁ Michelet διηγεῖται, σχετικῶς μὲ τὴν κλίσιν τῶν ἀραχνῶν πρὸς τὴν μουσικήν, τὸ παράδειγμα μιᾶς *οἰκοδιαίτου* ἀράχνης ζώσης εἰς τὴν οἰκίαν φίλου τού τινος, τοῦ ὁποίου ὁ μικρὸς υἱὸς ἔπαιζε συχνὰ βιολί. «Εἶδα πολλάκις, λέγει, ὅταν τὸ παιδὶ ἤρχιζε νὰ παίζῃ τὸ βιολί του, τὴν ἀράχνην νὰ μετατοπίζεται ἀπὸ τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου ὅπου ἦτο κρυμμένη, νὰ πηδᾷ ἀπὸ ἔπιπλον εἰς ἔπιπλον καὶ ὕστερα ἐπάνω εἰς τὸ χέρι τοῦ μικροῦ. Ἐκεῖ ἔμενε μέχρι τέλους, ἐκδηλώνουσα μὲ διαφόρους ἐλαφρὰς χαρακτηριστικὰς κινήσεις τὴν χαράν της».

Ὁ Walkenaer ἀναφέρει ὅτι μία κυρία παίζουσα ἅρπαν εἶδε εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ δωματίου μίαν ἀράχνην ἀκίνητον. Ἡ κυρία μετέφερε τότε τὸ ὄργανόν της εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ δωματίου, ὅτε εἶδε τὴν ἀράχνην νὰ μετακινῆται καὶ μετ' ὀλίγον νὰ σταθῇ εἰς τὸ μέρος τῆς ὀροφῆς τὸ ὁποῖον ἀνταπεκρίνετο ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ ὀργάνου. Ἡ κυρία, τῆς ὁποίας ἡ περιέργεια ηὔξησε, μετετόπισε κατόπιν κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἅρπαν της χωρὶς νὰ παίζῃ· καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ ἀράχνη οὐδόλως μετεκινήθη, μόλις ὅμως ἤρχισε νὰ παίζῃ καὶ πάλιν, ἀμέσως ἡ ἀράχνη ἤλλαξε θέσιν καὶ ἐτοποθετήθη πάλιν ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ ὀργάνου. Τὸ πείραμα ἐπανελήφθη πολλάκις καὶ τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρετηρήθη.

Αἱ ἀράχναι καὶ ἡ πρόγνωσις τοῦ καιροῦ.—Αἱ ἀράχναι δεικνύονται λίαν εὐαίσθητοι καὶ εἰς τὰς παραμικροτέρας ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς. Ὅταν πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ ὁ καιρός, τὰ ζῷα ταῦτα προαισθάνονται τοῦτο πρὸ 5 ἢ 6 ὡρῶν. Ὁ Taschenberg ἀναφέρει, ὅτι «αἱ ἀράχναι τῶν κήπων τοῦ εἴδους *ἄπειρος τὸ διάδημα* (Epeira diadema) ἢ *σταυρόστικτος*, ὅταν πρόκειται νὰ μεταβληθῇ ὁ καιρὸς καὶ νὰ πνεύσῃ σφοδρὸς ἄνεμος, πρὸ πολλῶν ὡρῶν κατακερματίζει τοὺς κυριώδεις ἱστοὺς τοῦ ἀραχνίου της καὶ κρύπτεται εἰς ἀσφαλὲς μέρος». Αἱ *οἰκοδίαιτοι* ἀράχναι καί τινα ἄλλα εἴδη, ἐπὶ τῇ προβλέψει κακοκαιρίας, κρύπτονται ἐντὸς τοῦ ἀραχνοϋφάντου σωλῆνός των καὶ ἀφίνουσι μόνον ἀκάλυπτον τὸ κέντρον τῆς κοιλίας των, τὸ ὁποῖον καὶ διευθύνουσι πρὸς ὡρισμένην διεύθυνσιν. Ὅταν δὲ ἡ ἀράχνη ἡ σταυρόστικτος ὀρχίσῃ νὰ ἐπαναδιορθώνῃ τὸν ἱστόν της καὶ αἱ οἰκοδίαιτοι ἀράχναι ἐξέρχωνται ἐκ τῶν σωλήνων των μὲ τὴν κεφαλὴν διευθυνομένην πρὸς τὰ πρόσω καὶ τὰς σιαγονικὰς χηλὰς προτεταμένας καὶ ἑτοίμους νὰ συλλάβωσι τὴν λείαν, τοῦτο ἀποτελεῖ σημεῖον ὅτι ὁ καιρὸς θὰ βελτιωθῇ.

Ὁ μέγας φυσιοδίφης Brehm ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὰς προγνωστικὰς ἰδιότητας τῆς ἀράχνης ὀφείλεται ἡ νίκη τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ Pichegru. Οὗτος ἐνῷ ἦτο ἕτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ὁλλανδίας ἐπληροφορήθη, ὅτι μεγάλαι πλήμμυραι εἶχον καταστήσει ἀδιάβατον τὸ ἔδαφος, ὁπότε καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος. Ἐνῷ ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀποφασίσει τί ἔπρεπε τελειωτικῶς νὰ κάμῃ, λαμβάνει ἐπιστολὴν τοῦ γενικοῦ διαγγελέως του Quatremère, ὅστις ἦτο αἰχμάλωτος τῶν Ὁλλανδῶν, διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ἀνήγγελλεν ὅτι μετὰ 15 περίπου ἡμέρας θὰ ἔπαυον αἱ βροχαὶ καὶ ὁ καιρὸς θὰ ἐγίνετο παγετώδης. Κατόπιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ ἀρχηγὸς παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν του, ἀκριβῶς δὲ μετὰ 15 ἡμέρας ἤρχισε ψῦχος δριμὺ καὶ ὁ στρατὸς διῆλθεν ἀσφαλῶς διὰ τῶν παγωμένων ἐκτάσεων καὶ προὐχώρησε μέχρι τοῦ Ἀμστελοδάμου νικηφόρος. Τὴν πρόγνωσιν ταύτην ὁ Quatremère εἶχεν ἀρυσθῇ ἀπὸ τὰς ἐπὶ τῶν ἀραχνῶν παρατηρήσεις του. Εἰς ἔργον δὲ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐξέδωκε βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀραχνολογία», ἀφηγεῖται μεταξὺ τῶν ἄλλων ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀραχνῶν, ὅτι αὗται εἶναι τόσον εὐαίσθητοι εἰς τὰς καιρικὰς μεταβολὰς καὶ προγιγνώσκουσιν ἐπακριβῶς ταύτας, ὥστε δύνανται νὰ ἀντικαταστήσωσιν ἐπιτυχῶς τὸ βαρόμετρον, τὸ θερμόμετρον, τὸ ὑγρόμετρον καὶ τὸ εὐδιόμετρον.

Δήγματα ἀράχνης.—Ἡ ἀράχνη δάκνει δυνατὰ μὲ τὰς ἰσχυρὰς σιαγονικὰς χηλάς της. Γενικῶς τὰ δήγματα τῆς ἀράχνης οὐδόλως εἶναι ἐπικίνδυνα καὶ μόνον στιγμιαῖον αἴσθημα ἄλγους προξενοῦσιν, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μεγάλαι τινὲς ἀράχναι ἰθαγενεῖς τῶν περὶ τὸν Ἰσημερινὸν χωρῶν τῶν ὁποίων τὰ δήγματα πολλάκις ἐπιφέρουσιν ἐπικινδύνους ἐπιπλοκὰς καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Ἄλλοτε ἐλέγετο μετὰ βεβαιότητος καὶ σήμερον ἔτι παρὰ πολλῶν πιστεύεται, ὅτι τὸ δῆγμα ἀράχνης τινός, ἥτις ἀπαντᾷ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, τῆς *ταραντέλλας*, ἐπιφέρει χορομανίαν, ἥτις θεραπεύεται διὰ τῆς μουσικῆς. Αἱ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσαι ἀράχναι εἶναι ὅλως ἀκίνδυνοι. Τὸ δῆγμά των ἁπλῆν μόνον φλύκταιναν δύναται νὰ προκαλέσῃ, ἥτις θεραπεύεται εὐκόλως δι' ἐντριβῆς τοῦ δηχθέντος μέρους διὰ καφουρελαίου. [Βλ. καὶ λ. ἀραχνιδισμός.]

Πολλοὶ ἐπίσης πιστεύουσιν, ὅτι γενικῶς οἱ ἀράχναι εἶναι δηλητηριώδεις καὶ ὅτι ἡ κατάποσις τούτων ἐπιφέρει σοβαρὰ συμπτώματα στομαχικῶν διαταράξεων. Ὁ Küncke λέγει, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένη γνώμη, διότι πολλάκις τρώγομεν, ἰδίως μετὰ τῶν σταφυλῶν, καὶ ἀρκετὸν πλῆθος μικροσκοπικῶν ἀραχνῶν τοῦ εἴδους *θηρίδιον τὸ ἀγαθοεργόν*, αἵτινες εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν ῥαγῶν, ἀλλὰ οὐδείς ποτε ἐδοκίμασεν ἀηδῆ τινὰ γεῦσιν ἢ στομαχικήν τινα διαταραχήν.

Διαίρεσις.—Ὡς προανεφέραμεν αἱ ἀράχναι διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας ὑποδιαιρέσεις, τὰς *τετραπνεύμονας* καὶ τὰς *διπνεύμονας*.

1ον) *Τετραπνεύμονες :* Αὗται χαρακτηρίζονται ὑπὸ τεσσάρων πνευμόνων, τεσσάρων ἑλικωτήρων καὶ ὀκτὼ ὀφθαλμῶν συνηνωμένων εἰς συμπαγῆ μᾶζαν. Αἱ πλεῖσται τούτων, τῇ βοηθείᾳ τῶν χηλικῶν προσακτρίδων, σκάπτουσι φωλεὰς ἐντὸς τῆς γῆς, τὰς ὁποίας ἐπιστρώνουσι διὰ τῶν μεταξοειδῶν ἱστῶν των. Τοιαῦται ἰδίως εἶναι αἱ ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν καὶ ἰδίως ἡ *μυγαλῆ ἡ ὀρνιθοκόμος* (Mygale avicularia) τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἡ *θεραφόζα ἡ λεμπλόντειος* (Theraphosa Leblondii) τῆς Γουϊάνας.

2ον) *Διπνεύμονες :* Αἱ ἀράχναι τῆς ὑποδιαιρέσεως ταύτης εἶναι αἱ πολυπληθέστεραι τῶν προηγουμένων καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ δύο πνευμόνων, δύο τραχειῶν καὶ ἓξ ἑλικωτήρων. Αἱ διπνεύμονες ἀράχναι διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, τὰς *πλάνητας* καὶ τὰς *καθιστικάς*.

Α) *Πλάνητες.* Διακρίνονται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ὑφαίνουσιν ἀράχνιον (ἱστὸν) διὰ τὴν σύλληψιν τῆς λείας των, ἀλλὰ συλλαμβάνουσι ταύτην, ἐνῷ διέρχεται πρὸ αὐτῶν. Οἱ ὀφθαλμοί των εἶναι διατεταγμένοι ἐπὶ τριῶν σειρῶν καὶ κατέχουσιν εὐρὺ τμῆμα τοῦ κεφαλοθώρακος. Ὑφαίνουσιν ἱστὸν μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ βομβυκίου των, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περικλείουσι τὰ ᾠά των καὶ τὰ ὁποῖα ἢ μεταφέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ἢ τοποθετοῦσι ταῦτα στερεῶς, ἐντὸς τοῦ βομβυκίου ἀποτεθειμένα, ἐπὶ πετρῶν ἢ φυτῶν.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται τὸ γένος τῶν *πηδητικῶν* (*ἄλτης κτλ.*) καὶ τὸ γένος τῶν *ταχυβαμόνων* (*φαλάγγιον, ταραντέλλα κτλ.*).

Β) *Καθιστικαί :* Διακρίνονται ἐκ τοῦ ὅτι ὑφαίνουσιν ἱστὸν δι' οὗ αἰχμαλωτίζουσι τὰ ἔντομα. Ἀναλόγως τῆς μορφῆς τοῦ ἱστοῦ των διαιροῦνται εἰς τρεῖς κατηγορίας τάς: *δικτυοπλόκους*, τὰς *σωληνοπλόκους* καὶ τὰς *ἱστιοπλόκους*.

α') Δικτυοπλόκοι. Ὑφαίνουσιν ἀκανόνιστον δίκτυον εἰς θάμνους ἢ πόας καὶ ἐνεδρεύουσιν ὑπὸ εἶδος στέγης τὴν ὁποίαν αἱ ἴδιαι ὑφαίνουσιν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται τὰ εἴδη: *λαθροδήκτης* (Lathrodectus), ἰθαγενὲς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ ὁποίου τὰ δήγματα ἐπιφέρουσι σοβαρὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιπλοκάς, τὸ *θηρίδιον* (Theridion), κοινοτάτη ἀράχνη ἀπαντῶσα ἐπὶ τῶν θάμνων, καὶ ὁ *ἐρίγονος* (Erigonus), ἐνδιαιτώμενος ἐπὶ τῶν διαφόρων χόρτων πέριξ τῶν ὁποίων ὑφαίνει καὶ τὸ ἀράχνιόν του.

β') Σωληνοπλόκοι. Ὑφαίνουσιν ἱστὸν ἐν εἴδει πιλήματος ὁριζόντιον καὶ φέροντα πλαγίως εἶδος σωλῆνος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνδιαιτᾶται ἐνεδρεύουσα ἡ ἀράχνη. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ *οἰκιακαὶ ἀράχναι*, ὧν τὰ εἴδη *τεγεναρία ἡ οἰκιακὴ* ἢ *οἰκοδίαιτος* (Tegenaria domestica), *τεγεναρία ἡ δεράμειος* (Tegenaria Derhamii), εἶναι κοινόταται εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰς πεδιάδας καὶ ὁ ἱστὸς τούτων εἶναι κανονικώτατος. Ἡ *σεγεστρία ἡ κοινὴ* (Segestria vulgara) καὶ ὁ *ἀργυρόνωτος ὁ ὑδρόβιος* (Argyronotus aquaticus) εἶναι ἐπίσης κοινόταται ἀράχναι. Ἡ πρώτη εὑρίσκεται ὑπὸ τὰς πέτρας καὶ εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν οἰκιῶν καὶ ζῇ ἐντὸς σωληνοειδοῦς μεταξοϋφάντου ἱστοῦ. Ἡ δευτέρα ἀπαντᾷ εἰς μικρὰ σχετικῶς βάθη τῶν γλυκέων ὑδάτων, ὅπου καὶ ὑφαίνει τὸν ἱστόν της.

γ') Ἱστιοπλόκοι. Ὑφαίνουσι κάθετον ἀράχνιον, ὅπερ σχηματίζεται ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀκτινοειδῶν νηματίων, ἅτινα ἑνούμενα μετ' ἀλλήλων σχηματίζουσι συγκεντρικοὺς κύκλους. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ εἴδους *ἄπειρος* (Epeira).

Γένη καὶ εἴδη ἀραχνῶν. — Ἀραχνῶν ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσα γένη καὶ ὑπὲρ τὰ χίλια εἴδη, ἐξ ὧν κατωτέρω περιγράφομεν τὰ συνηθέστερα καὶ κυρίως ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντῶντα.

1ον) *Τεγεναρίδαι* (Tegenaridae), οἰκιακαὶ ἀράχναι. Εἶναι ἀρκετὰ μεγάλαι καὶ δασύτριχες μὲ

Digitized by Google

ἐπιμήκεις πόδας, οἵτινες εἰς τὰς θηλείας φθάνουσι τὰ 2 ἑκατοστόμετρα καὶ εἰς τοὺς ἄρρενας τὰ 11 χιλιοστόμετρα. Τὸ κυριαρχοῦν χρῶμά των εἶναι τὸ σκοτεινῶς κίτρινον. Ἡ κοιλία φέρει κατὰ τὸ ραχιαῖον τμῆμά της ἐνδιάμεσον φαιοκίτρινον γραμμὴν καὶ ἑκατέρωθεν ταύτης κιτρίνας κηλῖδας. Ἔχουσιν ὀκτὼ ὀφθαλμοὺς ὁμοίους, εἰς δύο ἐγκαρ-

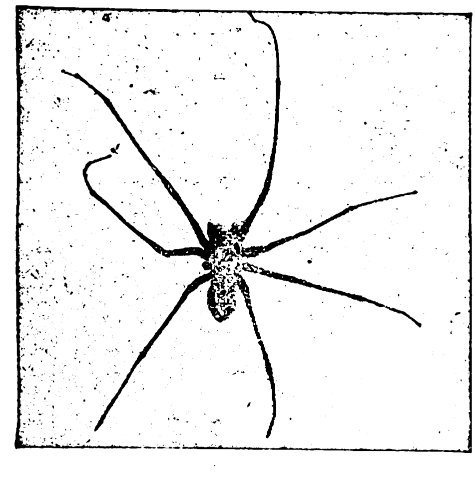

Τεγεναρία ἡ εὐπειθής.

σίας σειρὰς διατεταγμένους. Αἱ ἀράχναι αὗται ἀπαντῶσι συχνὰ εἰς τὰς οἰκίας καὶ τοὺς σταύλους, ὅπου ὑφαίνουσιν εἰς πάσας τὰς γωνίας καὶ ρωγμὰς τῶν τοίχων ἀκανόνιστον ἀράχνιον ὁριζοντίως διατεταγμένον καὶ τελευτῶν κατὰ τὴν γωνίαν τῶν τοίχων εἰς εἶδος σωλῆνος ἐξ ἱστῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνεδρεύουσι διὰ τὴν ἄγραν τῆς λείας των. Εἰς ταύτας ὑπάγονται τὰ εἴδη: *τεγεναρία ἡ οἰκοδίαιτος* (Tegenaria domestica), ὑφαίνουσα τὸν ἱστόν της εἰς τὰς γωνίας τῶν τοίχων· κοινοτάτη καὶ παρ' ἡμῖν· *τεγεναρία ἡ δεράμειος* (Tegenaria Derhamii)· *τεγεναρία ἡ κοινὴ* (Tegenaria civilis) καὶ *τεγεναρία ἡ εὐπειθὴς* (Tegenar a parientia).

2ον) *Σαγεστρίδαι* (Sagestridae), ἀράχναι τῶν ὑπογείων. Εἶναι κατὰ πολὺ μικρότεραι τῶν προηγουμένων. Τὸ μῆκός των δὲν ὑπερβαίνει τὰ 16 χιλιοστόμετρα. Τὸ σῶμά των εἶναι σχεδὸν κυλινδρικόν, οἱ πόδες βραχεῖς καὶ ἰσχυροί. Οἱ ὀφθαλμοί, ἓξ τὸν ἀριθμόν, εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον διατεταγμένοι, ὥστε νὰ σχηματίζουσιν ἑξάγωνον. Ὁ κεφαλοθώραξ τῶν ἀραχνῶν τούτων εἶναι μέλας, ἡ κοιλία σκοτεινῶς κιτρίνη μὲ ἐπιμήκη σειρὰν ἐκ φαιῶν κηλίδων. Τὸ ἀράχνιόν των κατασκευάζουσι καθ' ὁριζόντιον διεύθυνσιν, ὅπως καὶ αἱ οἰκιακαὶ ἀράχναι. Εἰς ταύτας ὑπάγονται τὰ εἴδη: *Σεγεστρία ἡ κοινὴ*(Segestria vulgara) καὶ *σεγεστρία ἡ ἄπιστος* (Segestria perfida), ἥτις διακρίνεται διότι ὑπὸ τὴν κοιλίαν της φέρει ἰδιόρρυθμόν τινα ἐπιμήκη καὶ ὑπόλευκον σάκκον.

Σεγεστρία ἡ ἄπιστος.

3ον) *Τεραφωσίδαι* (Teraphosidae). Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν των γνώρισμα εἶναι, ὅτι ἐκ τῶν ὀκτὼ ὀφθαλμῶν των οἱ ἓξ χρησιμεύουσι διὰ τὴν ὅρασιν τῆς ἡμέρας καὶ οἱ δύο διὰ τὴν ὅρασιν τῆς νυκτός. Τοῦ γένους τούτου κυριώτερον εἶδος εἶναι ἡ *μυγαλῆ ἡ ὀρνιθοκόμος* (Mygale avicularia), ἰθαγενὴς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Εἶναι μεγαλόσωμος, φθάνουσα εἰς μῆκος τὰ 15 ἑκατοστόμετρα· τὸ σῶμά της καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν καὶ μεγάλων τριχῶν καὶ εἶναι φαιόν. Διὰ τὴν ἀράχνην ταύτην καὶ τὰς ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας αἵτινες τῇ ἀποδίδονται ἔχουσι πλάσει οἱ ἰθαγενεῖς τῶν μερῶν ἐκείνων τοὺς πλέον ἀπιθανωτέρους μύθους. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι διὰ τῶν ἰσχυροτάτων σιαγονικῶν χηλῶν της δύναται νὰ φονεύσῃ καὶ μικρὰ σπονδυλωτά, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀνθρώπους, ὡς διατείνονται πολλοί. Ἡ *μυγαλῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ* (Mygale europea) θεωρεῖται ὡς παραλλαγὴ τῆς προηγουμένης· τὸ μέγεθός της εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερον καὶ τὰ δήγματά της ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνα· ἀπαντᾷ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ κυρίως εἰς Γαλλίαν.

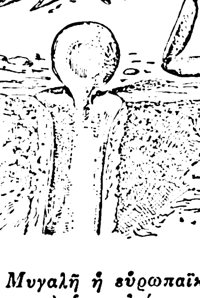

Μυγαλῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ καὶ ἡ φωλεά της ἠνεῳγμένη.

Αἱ μυγαλαῖ δὲν ὑφαίνουσιν ἀράχνιον, ἀλλὰ σκάπτουσιν εἰς σκληρὰ ἐδάφη καὶ κατασκευάζουσι σωλῆνα σχεδὸν κάθετον, ἐν εἴδει βαθείας τρώγλης, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα ἐπιστρώνουν διὰ λεπτοτάτης μετάξης. Ἡ τρώγλη αὕτη κλείει διὰ σκληροῦ ἐπικαλύμματος, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἀμμοκονιάματος ἀναμεμιγμένου μετὰ μεταξοειδῶν ἰνῶν, τὰς ὁποίας αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῷον ἐκκρίνει. Αἱ ἀράχναι τοῦ γένους τούτου διαμένουσι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸν σωλῆνα-τρώγλην καὶ μόνον κατὰ τὴν νύκτα ἐξέρχονται πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς των. Εἰσερχόμεναι ἐντὸς τῆς τρώγλης των μετακινοῦσι τὸ ἐπικάλυμμα, ὅπερ κλείει ἐν εἴδει θύρας.

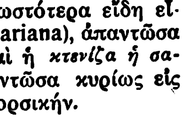

Κτενίζα ἡ ἀριανή.

4ον) *Κτενιζίδαι* (Ctenizidae). Εἶναι ἀράχναι μετρίου μεγέθους καὶ φαιοῦ χρώματος. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἰς αὐτὰς εἶναι ἡ ὕπαρξις τεσσάρων πνευμόνων. Ἀπαντῶσιν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Τὰ γνωστότερα εἴδη εἶναι ἡ *κτενίζα ἡ ἀριανὴ* (Cteniza ariana), ἀπαντῶσα παρ' ἡμῖν ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, καὶ ἡ *κτενίζα ἡ σαβαζέειος* (Cteniza Savageii), ἀπαντῶσα κυρίως εἰς τὰ γαλλικὰ παράλια καὶ τὴν Κορσικήν.

5ον) *Ἅλται* (Saltici). Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πηδητικάς, ὀρχηστικὰς ἀράχνας, πλάνητας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Δὲν ὑφαίνουσιν ἱστόν, ἀλλὰ εἶδος σάκκων, τοὺς ὁποίους στερεοῦσιν ἐπὶ τῶν πετρῶν ἢ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων περικλείουσι τὰ ᾠά των. Τρέχουσι ταχύτατα καὶ συλλαμβάνουσι τὴν λείαν των ἕρπουσαι ἐπὶ τῶν τοίχων ἢ τῶν πετρῶν. Πηδῶσιν ἐπιδεξιώτατα. Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσα εἴδη ἀπαντῶντα ἰδίως εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Ἐν Εὐρώπῃ εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ πεντήκοντα, ὧν γνωστότερα ὁ *ἅλτης ὁ σκηνικὸς* (Salticus scenicus), ὅστις θηρεύει κατὰ προτίμησιν μυίας πηδῶν ἐπὶ τῶν νώτων των καὶ ροφῶν διὰ τῶν σιαγονικῶν χηλῶν τὸ αἷμά των, καὶ *ἀράχνη ἡ ὀρχηστρὶς* (Aranea peckhamia). Εἶναι ἐκ τῶν χαριεστέρων καὶ περιεργοτέρων ἀραχνῶν καὶ ὠνομάσθη ὀρχηστρίς, διότι πρὸ τῆς συνουσίας της, ὀρχεῖται πρὸ τῆς θηλείας, ὡσεὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ ταύτην διὰ τῶν θελγήτρων του καὶ γίνῃ πλέον εὐπρόσδεκτος.

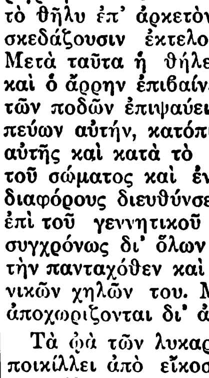

Ἀράχνη ἡ ὀρχηστρίς.

6ον) *Λυκαράχναι* (Lycoses). Χαρακτηρίζονται κυρίως ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες εἶναι διατεταγμένοι κατὰ τετράπλευρον. Τὸ ἄνω χεῖλος εἶναι τετράγωνον καὶ περισσότερον ὑψηλὸν ἢ εὐρύ. Οἱ πόδες τοῦ τετάρτου ζεύγους εἶναι ἐπιμηκέστεροι τῶν λοιπῶν. Ἡ κοιλία εἶναι ᾠοειδὴς καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ πυκνῶν τριχῶν. Αἱ λυκαράχναι τρέχουσι ταχύτατα. Αἱ περισσότεραι τούτων ζῶσιν ὑπὸ τὴν γῆν ὅπου καὶ σκάπτουσιν βαθείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀπὰς τὰς ὁποίας διευρύνουσι σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡλικίας των. Ἕτεραι ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰς σχισμὰς τῶν τοίχων ἢ εἰς τὰς ὀπὰς τῶν λίθων. Τινὲς ὑφαίνουσι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ᾠοτοκίας των σωλῆνα ἐκ λεπτοτάτου ἱστοῦ καὶ μακρὸν περὶ τὰ 5 χιλιοστόμετρα, τὸν ὁποῖον ἐξωτερικῶς καλύπτουσι διὰ τεμαχίων χώματος. Εἰς τὸν σωλῆνα τοῦτον διέρχονται τὸν χειμῶνα. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀνοίξεως αἱ λυκαράχναι ἐξέρχονται τῶν κρυπτῶν των καὶ μετ' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα ποιοῦσι τὴν ὀχείαν των. Εἴδη τινὰ ἔχουσι περιεργότατον τρόπον συνουσίας τὸν ὁποῖον ὡς ἑξῆς περιγράφουσιν οἱ Clerck καὶ Lucas: Τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ἐπ' ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα συνδιασκεδάζουσιν ἐκτελοῦντα ἰδιόρρυθμα πηδήματα. Μετὰ ταῦτα ἡ θήλεια χαμηλώνει τὸ σῶμά της καὶ ὁ ἄρρην ἐπιβαίνει τῶν νώτων της, εἶτα διὰ τῶν ποδῶν ἐπιψαύει τὴν κοιλίαν της, ὡσεὶ θωπεύων αὐτήν, κατόπιν ἐξαπλοῦται ὁλόκληρος ἐπ' αὐτῆς καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον καὶ πλάγιον μέρος τοῦ σώματος καὶ ἐναποθέτει ἠρέμα κινῶν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις τὸ γεννητικόν του ὄργανον ἐπὶ τοῦ γεννητικοῦ τρήματος τῆς θηλείας, ἐνῷ συγχρόνως δι' ὅλων τῶν ποδῶν του θωπεύει αὐτὴν πανταχόθεν καὶ λείχει ταύτην διὰ τῶν σιαγονικῶν χηλῶν του. Μετὰ τὴν συνουσίαν τὰ γένη ἀποχωρίζονται δι' ἀποτόμου πηδήματος.

Τὰ ᾠὰ τῶν λυκαραχνῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ εἴκοσι μέχρι διακοσίων, ἀναλόγως τῶν εἰδῶν, εἶναι συνήθως κοκκώδη καὶ τελείως κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ τόκου των. Ἀργότερον ἡ μήτηρ περιβάλλει ταῦτα ἐντὸς βομβυκίου ἐν εἴδει ἐπιμήκους σάκκου, τὸν ὁποῖον κατασκευάζει διὰ τῆς ἐκκρίσεως μεταξώδους ἱστοῦ καὶ ὅστις εὑρίσκεται πάντοτε προσκεκολλημένος ἐπὶ τῆς κοιλίας της, οὐδαμῶς ἐμποδίζων ταύτην νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πηδᾷ. Ἐὰν τυχὸν ποτε ἀποσπασθῇ καὶ χαθῇ ὁ σάκκος οὗτος, ἡ μήτηρ ἐρευνᾷ πανταχοῦ καὶ ὅταν τὸν εὕρῃ τὸν συλλαμβάνει διὰ τῶν σιαγόνων της καὶ τὸν τοποθετεῖ πάλιν ἐπὶ τῆς κοιλίας της ἐκκρίνουσα νέον ἱστὸν πρὸς συγκόλλησίν του. Τὰ ᾠὰ ἐκκολάπτονται κατὰ τὸν Ἰούνιον ἢ Ἰούλιον καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκκολάψεως ἡ μήτηρ θραύει τὸ κέλυφος, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ἔξοδον τῶν νεογνῶν. Μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν ἐξακολουθοῦσι τὰ νεογνὰ νὰ παραμένωσιν ἐντὸς τοῦ κοινοῦ περιβλήματος, ἐγκαταλείπουσι δὲ τοῦτο μόνον μετὰ τὴν πρώτην ἀποβολὴν τοῦ δέρματός των, ὁπότε καὶ συναθροίζονται ἐπὶ τῶν νώτων τῆς μητρός των ἢ ἐπὶ τῆς κοιλίας της καὶ παραμορφοῦσιν οὕτω τὸ σῶμά της. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ὅταν πνέῃ μέτριος ἄνεμος, παρατηρεῖ τις τὰς νεαρὰς ταύτας ἀράχνας νὰ περιδινοῦνται εἰς τὸν ἀέρα συγκρατούμεναι ἐκ τοῦ μητρικοῦ σώματος διὰ λεπτοτάτων ἱστῶν, τοὺς ὁποίους αὗται αὐταὶ ἐκκρίνουσιν. Ἐνίοτε φθάνουσιν εἰς ἱκανὸν ὕψος, ὁπότε τὸ θέαμα τῆς ἀράχνης μητρὸς μὲ τὰ ἐξ αὐτῆς διὰ λεπτῶν ἱστῶν συγκρατούμενα νεογνά της εἶναι ἐκ τῶν περιεργοτέρων.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ ἑκατὸν εἴδη διεσπαρμένα εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια. Γνωστότερα εἶναι ἡ *λυκαράχνη ἡ κοινὴ* (Lycosa vulgaris) καὶ ἡ *λυκαράχνη ἡ ταραντέλλα* (Lycosa tarantula). Ἡ τελευταία αὕτη ἀπαντᾷ ἐν Ἱσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν· καὶ εἰς ταύτην ἀποδίδονται πλεῖσται ὅσαι ὑπερφυσικαὶ ἰδιότητες καὶ οἱ πλέον ἀπίθανοι μῦθοι.

7ον) *Θωμισίδαι* (Thomisidae). Εἶναι μικραὶ ἀράχναι καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ ὀκτὼ ὀφθαλμῶν σχεδὸν ὁμοίων μεταξύ των καὶ τοποθετημένων ἐπὶ δύο διασταυρουμένων σειρῶν, αἵτινες κατέχουσι τὸ πρόσθετον καὶ ἀνώτερον τμῆμα τοῦ κεφαλοθώρακος. Τὸ χεῖλος εἶναι μέγα, μᾶλλον ὑψηλὸν ἢ εὐρὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον κατὰ τὸ ἄκρον του. Αἱ σιαγόνες εἶναι ἐπιμήκεις καὶ ἐλαφρῶς κεκλιμέναι πρὸς τὰ κάτω. Οἱ πόδες εὑρίσκονται πολὺ πρὸς τὰ πλάγια καὶ εἶναι ἀνόμοιοι μεταξύ των. Τὰ δύο ὀπίσθια ζεύγη αἰσθητῶς βραχύτερα τῶν ἐμπροσθίων τοιούτων. Τοῦτο καθιστᾷ τὰ ζῷα ταῦτα ἀνεπιτήδεια πρὸς δρόμον καὶ πήδημα. Ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς, ἐπιπίπτουσι δ' ἐφ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἐντόμων, τὰ ὁποῖα δάκνουσιν εἰς τὸν λαιμὸν καὶ ἀφοῦ οὕτω τὰ παραλύσωσιν ἀναρροφῶσι τὸ αἷμα των. Συνήθως αἱ θήλειαι ἐναποθέτουσιν τὰ ᾠά των μεταξὺ δύο φυτῶν ἅτινα ἑνοῦσι κάτωθεν διὰ τοῦ μεταξώδους ἱστοῦ των. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ ἑκατὸν εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότερα εἶναι:

Θ ὁμισος ἡ Διάνα (Thomisus Diana). Διακρίνεται ἐκ τῆς εὐρείας καὶ πεπλατυσμένης κοιλίας της καὶ τοῦ χαρακτηριστικοῦ βαδίσματός της. Ὑφαίνει ὑποτυπῶδες ἀράχνιον ἢ μᾶλλον διεσπαρμένους τινὰς ἱστοὺς χρησιμεύοντας διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν ᾠῶν της.

Θώμισος ὁ λοφοφόρος (Thomisus cristatus). Τὸ μῆκος της δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1 ἑκ. τοῦ μέτρου. Ἡ κοιλία εἶναι πεπλατυσμένη εἰς τὸν ἄρρενα καὶ ἐξωγκωμένη εἰς τὴν θήλειαν. Συνήθως ἔχει ἐπίξανθον χρωματισμὸν ἀνάμικτον μὲ φαιὸν καὶ λευκόν. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει πυκνὰς τρίχας ἀλλεπαλλήλως διατεταγμένας, αἵτινες προσομοιάζουσι πρὸς λοφίον, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Οἱ πόδες εἰς τὰ ἄρρενα ζῷα εἶναι ἐπιμηκέστεροι ἢ οἱ τῶν θηλέων. Ὁ Lucas λέγει ὅτι αἱ μικραὶ αὗται ἀράχναι ἔχουσι βραδείας καὶ βαρείας κινήσεις· κρύπτονται ὑπὸ τὰς πέτρας καὶ ἐν μέσῳ σχισμῶν τῶν δένδρων καὶ ἀντέχουσι καὶ εἰς τὰ μεγαλύτερα ψύχη. Ἡ θήλεια γεννᾷ τὰ ᾠά της, ἑκατὸν εἴκοσι τὸν ἀριθμόν, ἐντὸς βομβυκίου ἀτέχνως κατεσκευασμένου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κλείεται καὶ ἡ ἰδία μέχρι τῆς ἐκκολάψεώς των. Τὰ ᾠά της ἔχουσι κιτρινόλευκον χρῶμα.

8ον) *Ἄπειροι* (Epeira). Εἶναι αἱ χαρακτηριστικώτεραι τῶν ἀραχνῶν. Ἔχουσιν ὀκτὼ ὀφθαλμοὺς σχεδὸν ὁμοίους μεταξύ των, οἵτινες κατέχουσι τὸ πρόσθιον καὶ τὰ πλάγια μέρη τοῦ κεφαλοθώρακος. Αἱ σιαγόνες εἶναι εὐρεῖαι, βραχεῖαι καὶ ἀπεστρογγυλωμέναι κατὰ τὰ ἄκρα των. Αἱ πλεκτικαὶ θηλαὶ ἔχουσι κωνικὸν σχῆμα καὶ φέρουσιν ἐπιπολαίας χαραγάς. Οἱ πόδες εἶναι ἐπιμήκεις, ἰδίως τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ποδῶν. Αἱ ἀράχναι αὗται ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν καθιστικῶν.

Τὸ γένος τοῦτο διακρίνεται ἰδίως διὰ τὴν θαυμασίαν ὑφὴν τοῦ ἀραχνίου του, ὅπερ εἶναι κανονικώτατον καὶ ἀποτελεῖται ἐκ συσπειρώσεων καὶ κύκλων συγκεντρικῶν διασταυρουμένων ὑπὸ εὐθειῶν ἀκτίνων αἵτινες ἐκφεύγουσιν ἐκ τοῦ κέντρου, ὅπου ἡ ἀράχνη στέκει συνήθως ἀκίνητος καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω διευθυνομένην. Οἱ ἱστοὶ τοῦ ἀραχνίου ἐξωτικῶν τινων εἰδῶν εἶναι τόσον στερεοί, ὥστε λέγεται ὅτι δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τὴν διάβασιν μικρῶν πτηνῶν ἀκόμη. Τὰ ἀράχνιά των ὑφαίνουσι μεταξὺ τῶν κλάδων τῶν δένδρων ἢ εἰς τὰς γωνίας τῶν τοίχων καὶ κατὰ ὁριζοντίαν πάντοτε διεύθυνσιν. Εἴδη τινὰ παραλλήλως πρὸς τὸ ἀράχνιον ὑφαίνουσι καὶ σωληνοειδῆ τινα σάκκον, ἐντὸς

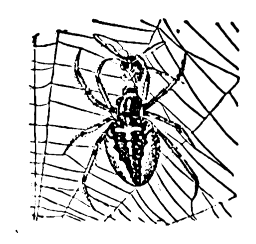

Ἄπειρος ὁ σταυρόστικτος.

Digitized by Google

τοῦ ὁποίου ἐνδιαιτῶνται. Αἱ περισσότεραι ἀράχναι τοῦ γένους τούτου ὑφαίνουσιν ἐπίσης σπειρωτὸν βομβύκιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐναποθέτουσιν αἱ θήλειαι τὰ ᾠά των. Ἡ ᾠοτοκία λαμβάνει χώραν κυρίως κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου.

Εἰς τὸ γένος τοῦτο ὑπάγονται πλεῖστα ὅσα εἴδη διεσπαρμένα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Κυριώτερα εἴδη εἶναι:

Ἄπειρος ἡ στεμματοφόρος ἢ *σταυρόστικτος* (Epeira diadema). Εἶναι κοινότατον ζῷον ἁπαντῶν εἰς τοὺς κήπους καὶ τοὺς ἀγρούς. Ἁπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν. Τὸ ἀράχνιόν της ὑφαίνει εἰς φωτεινοὺς τόπους καὶ ἰδίως κατὰ μῆκος τῶν δενδροστοιχιῶν, ἁπλώνουσα αὐτὸ εἰς μῆκος 3 περίπου μέτρων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου γίνεται ἡ ὀχεία τοῦ εἴδους τούτου. Ὁ ἄρρην τότε μετὰ πολλῶν ἐνδοιασμῶν καὶ προφυλάξεων πλησιάζει τὴν θήλειαν, ἥτις ὅμως συχνάκις κατατρώγει αὐτὸν μετὰ τὴν συνουσίαν. Ἡ *σταυρόστικτος* δὲν σχηματίζει ἰδιαίτερον βομβύκιον διὰ τὰ ᾠά της, ἀλλ' ἐναποθέτει ταῦτα ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ καλύπτει αὐτὰ ἄνωθεν, ὅπως συγκρατοῦνται διὰ πυκνῶν μεταξοειδῶν ἱστῶν.

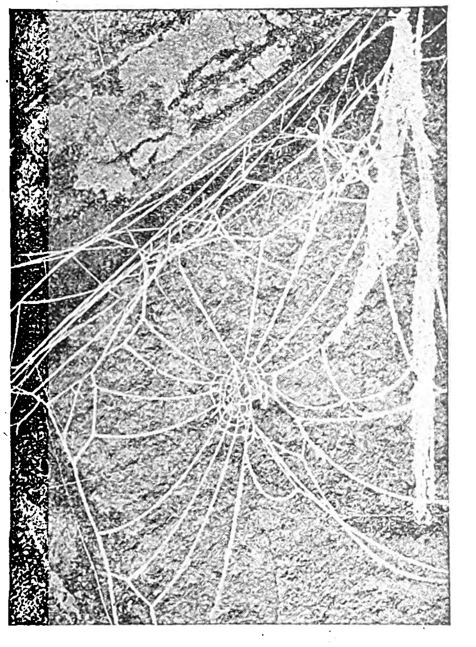

Ἱστοὶ ἀπείρου τῆς σταυροστίκτου κεκαλυμμένοι ὑπὸ δροσοπάχνης.

Γεννᾷ ἑκατὸν περίπου ᾠὰ λαμπροῦ κιτρίνου χρώματος, ἅτινα ἐκκολάπτονται κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως. Μόλις τὰ νεογνὰ ἐξέλθωσι τῶν ᾠῶν των ἐκκρίνουσι λεπτοτάτους ἱστοὺς δι' ὧν προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν γειτονικῶν φυτῶν.

Ἄπειρος ἡ βασιλικὴ (Epeira basilica) κ. *ἀνυφαντής*. Διακρίνεται διὰ τὸ ἀριστοτεχνικὸν ἀράχνιόν της, ὅπερ ἔχει σχῆμα κώνου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν: τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅπερ ἔχει σχῆμα ἀλεξιβρόχου καὶ εἶναι πυκνότατον, καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπερ ἔχει τριγωνικὸν σχῆμα καὶ εἶναι ἀραιόν.

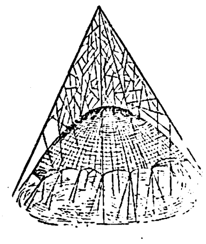

Ἀράχνιον τῆς ἀπείρου τῆς βασιλικῆς.

Ἄπειρος ἡ γραμμωτὴ (Epeira lineata). Εἶναι κοινὴ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ζῇ παρὰ τοὺς ῥύακας καὶ τὰς λίμνας. Ὁ κεφαλοθώραξ αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ

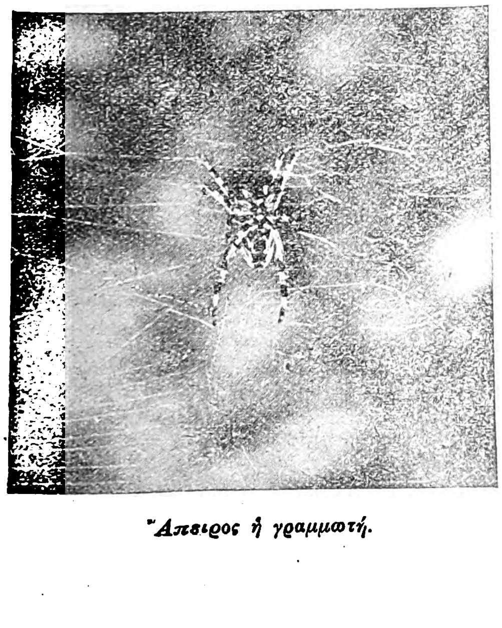

Ἄπειρος ἡ γραμμωτή.

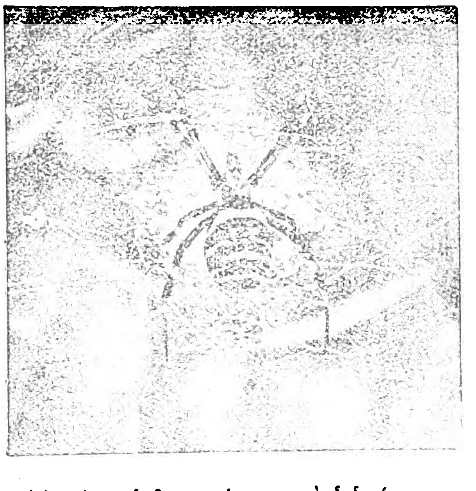

Ἀργιόπη ἡ βρουεννίχειος καὶ ὁ ἱστός της.

λεπτοτάτων, μεταξοειδῶν τριχῶν ἀργυροῦ χρώματος. Ἡ κοιλία της εἶναι κιτρίνη καὶ διακόπτεται ὑπὸ λοξῶν, φαιῶν καὶ μελανῶν γραμμῶν. Ὑφαίνει κανονικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀράχνιον, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἐνδιαιτᾶται.

Εἰς τὸ γένος τοῦτο ὑπάγεται καὶ ἡ *ἀργιόπη ἡ βρουεννίχειος* (Argiope Bruennichii), ἥτις ὑφαίνει ἀραιὸν καὶ ἀκανόνιστον ἀράχνιον.

9ον) *Θηριδιίδαι* (Theridiidae). Εἶναι μικραὶ ἀράχναι τῆς κατηγορίας τῶν *καθιστικῶν*. Ὑφαίνουσιν ἀκανόνιστον ἀράχνιον, ὅπερ χρησιμοποιοῦσι διὰ τὴν σύλληψιν τῆς λείας των. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ἐπιφέρουσι μεγάλας βλάβας εἰς ταῦτα. Ἔχουσιν ὀκτὼ ὀφθαλμοὺς σχεδὸν ὁμοίους μεταξύ των καὶ κατέχοντας τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ κεφαλοθώρακος. Αἱ σιαγόνες εἶναι στεναί, κυλινδρικαὶ καὶ ἐπιμήκεις. Τὸ ἄνω χεῖλος εἶναι βραχὺ καὶ πλατὺ κατὰ τὴν βάσιν του. Οἱ πόδες εἶναι μακροί, λεπτοί, τὸ πρῶτον δὲ ζεῦγος αὐτῶν εἶναι μακρότερον τῶν ὑπολοίπων. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ πλεῖστα ὅσα εἴδη ἁπαντῶντα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὰ γνωστότερα εἶναι:

Θηρίδιον τὸ ἀγαθοεργὸν (Theridion benevolus). Εἶναι μικροτάτη ἀράχνη, τῆς ὁποίας τὸ μῆκος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3 χιλιοστόμετρα καὶ ὁ χρωματισμός της ποικίλλει μεταξὺ φαιοῦ καὶ ἐπιξάνθου. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι κοινότατον εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς λαχανοφυτείας. Ὑφαίνει ἀκανόνιστον, ἀλλὰ λεπτότατον ἀράχνιον, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων, μεταξὺ τῶν ἀνθέων καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν δημητριακῶν καρπῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ τρὶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους καὶ περιβάλλει τὰ ᾠά της διὰ λευκοτάτου, λαμπροῦ βομβυκίου ἐκ λεπτοτάτων καὶ πυκνοτάτων ἱστῶν κατεσκευασμένου. Ὁ ἄρρην καὶ ἡ θήλεια ζῶσιν ἁρμονικῶς ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ.

Ἕτερον εἶδος τοῦ γένους τούτου εἶναι ὁ *λαθροδήκτης* (Lathrodectus). Εἶναι ἱκανοῦ μεγέθους ἀράχνη μὲ παχεῖαν κοιλίαν καὶ σκοτεινῶς φαιὸν χρῶμα, ἁπαντᾷ δὲ ἰδίως εἰς τὴν Κορσικὴν καὶ τὸ δῆγμά της εἶναι δηλητηριῶδες, οὐχὶ ὅμως καὶ τόσον ἐπικίνδυνον ὡς νομίζεται ὑπό τινων.

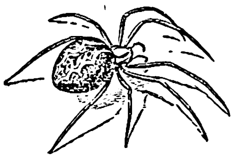

Λαθροδήκτης.

10ον) *Φολκίδαι* (Pholcidae). Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους τούτου εἶναι: ὀκτὼ ὀφθαλμοὶ σχεδὸν ὅμοιοι μεταξύ των, σιαγόνες στεναί, ἐπιμήκεις, κυλινδρικαὶ καὶ αἰχμηραὶ κατὰ τὰ ἄκρα των· τὸ ἄνω χεῖλος μέγα. Ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *καθιστικῶν* ἀραχνῶν καὶ ἐξαπλοῦσι τὸ ἀράχνιόν των, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ λεπτοτάτων ἱστῶν ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Ἡ θήλεια μεταφέρει μεταξὺ τῶν σιαγόνων της τὰ ᾠά της, ἅτινα εἶναι πάντοτε συνηνωμένα καὶ ἀποτελοῦσι γλοιώδη μᾶζαν. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἐλάχιστα σχετικῶς εἴδη διεσπαρμένα ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀφρικήν. Γνωστότερα εἶναι ὁ *φόλκος ὁ κοινὸς* (Pholcus vulgaris), ἁπαντῶν ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ὁ *φόλκος ὁ φαλαγγιοειδὴς* (Pholcus phalangioides), ὅστις ἁπαντᾷ συχνότατα ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστός. Ἡ ἀράχνη αὕτη ὑφαίνει εἰς τὰς γωνίας τῶν τοίχων ἀραιὸν καὶ ἀκαλαίσθητον ἀράχνιον.

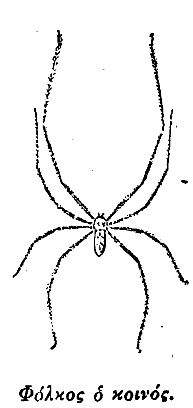

Φόλκος ὁ κοινός.

11ον) *Ἀγελαινίδαι* (Agelenidae). Χαρακτηρίζονται ὑπὸ ὁμοίων σχεδὸν ὀφθαλμῶν διατεταγμένων εἰς δύο σειρὰς καὶ ἐκ τῶν πλεκτικῶν θηλῶν, αἵτινες εἶναι μακρόταται καὶ διαρθρωταί. Τοῦ γένους τούτου γνωστότερα εἶναι τὰ εἴδη:

Ἀγέλαινα ἡ κοινὴ (Agelena vulgaris)· ἁπαντᾷ ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ἐπὶ διαφόρων θάμνων, ὅπου καὶ ὑφαίνει τὸ ἀράχνιόν της, τὸ ὁποῖον εἶναι μέγα, λευκὸν καὶ πυκνόν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀραχνίου ὑπάρχει σωληνοειδὴς σάκκος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κρύπτεται τὸ ζῷον.

Ἕτερον εἶδος εἶναι ὁ *ἀργυρόνωτος ὁ ὑδρόβιος* (Argyronotus aquaticus). Εἶναι ἰδιορρυθμοτάτη ἀράχνη. Τὸ μέγεθός της εἶναι μέτριον. Ζῇ ἐμβυθισμένη ἐντὸς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων καὶ τῶν τελμάτων καὶ τρέφεται ἐξ ὑδροβίων ζῴων. Ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑφαίνει ἀράχνιον ἐν σχήματι κώδωνος, ὅπερ εἶναι πυκνὸν καὶ τελείως ἀδιάβροχον. Πρὸς τὸ κάτω μέρος φέρει ὀπήν ἥτις χρησιμεύει διὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τοῦ ζῴου καὶ ὁλόκληρον εἶναι ἀνηρτημένον εἰς ὑδρόβια φυτά. Ἡ ἀράχνη αὕτη δύναται νὰ ζήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἀνερχομένη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅπως ἀναπνεύσῃ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα.

Ἀργυρόνωτος καὶ τὸ βυθισμένον ἀράχνιόν του.

12ον) *Δρασίδαι* (Drasidae). Αἱ ἀράχναι τοῦ γένους τούτου χαρακτηρίζονται ἐξ ὀκτὼ ὀφθαλμῶν σχεδὸν ὁμοίων μεταξύ των, διατεταγμένων εἰς διπλῆν σειρὰν κατέχουσαν τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ κεφαλοθώρακος. Αἱ σιαγόνες εἶναι ἐπιμήκεις καὶ κυρτοῦνται κατὰ τὸ ἄκρον των. Οἱ πόδες των εἶναι ἐξωγκωμένοι καὶ ἐπιτήδειοι πρὸς δρόμον.

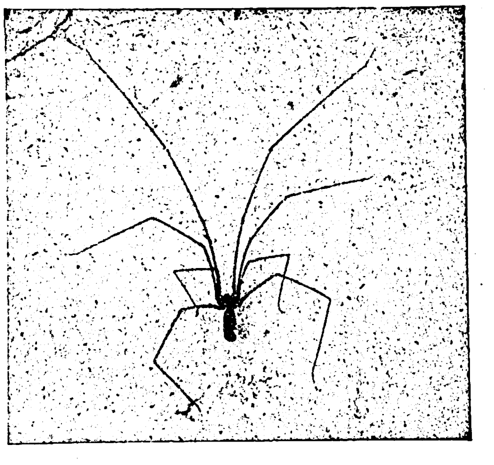

Φόλκος ὁ φαλαγγιοειδής.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 25 εἴδη ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα κατοικοῦσι τὴν Εὐρώπην καὶ ζῶσιν ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῶν τοίχων, ὑπὸ τὰς πέτρας ἢ ἐντὸς τῶν φυλλωμάτων τῶν διαφόρων φυτῶν.

Κυριώτερον εἶδος εἶναι ἡ *δρᾶσις ἡ θαυμασία* (Drasis mirabilis), ἥτις ἁπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὰς πέτρας ἢ μεταξὺ τῶν φυλλωμάτων. Τὸ μέγεθός της εἶναι μικρὸν μὲ σῶμα σχεδὸν κυλινδρικόν, θώρακα ἐπιξάνθου χρώματος καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ λεπτῶν μεταξοειδῶν τριχῶν. Ἡ κοιλία εἶναι κυανῆ μὲ ἐρυθρὰς πρασίνας καὶ μελανὰς μεταλλικὰς ἀνταυγείας· εἰς τὰ πλάγια φέρει δύο καθέτους χρυσοκιτρίνους γραμμὰς καὶ ἐνίοτε καὶ τέσσαρας χρυσᾶς ᾠοειδεῖς κηλῖδας. Εἰς τὸν ἱστόν της δίδει τὸ σχῆμα θόλου, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται δεύτερος τοιοῦτος πυκνότερος τοῦ πρώτου· ἐντὸς τούτου κατασκευάζει τὸ βομβύκιόν της, ὅπερ ἔχει διάμετρον ἡμίσεος περίπου ἑκατοστομέτρου, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ δύο μερῶν, τοῦ κάλυκος καὶ τοῦ περικαλύμματος. Ὁ κάλυξ εἶναι ἡμισφαιρικός, βαθὺς καὶ λευκοῦ χρώματος. Ἐντὸς τούτου ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠά της, εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐρυθροπορτοκαλλιώδους χρώματος, ἅτινα δὲν καλύπτουν ἢ ἐλάχιστον τμῆμα τοῦ κάλυκος, καὶ ἄνωθεν προφυλάσσονται ὑπὸ τοῦ περικαλύμματος.

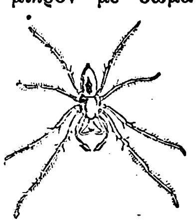

Δρᾶσις ἡ θαυμασία.

Δρᾶσις ἡ ὑποπράσινος (Drasis viridis). Ἔχει ἀνάλογα πρὸς τὴν προηγουμένην ἤθη καὶ ἔθιμα. Ζῇ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων καὶ ὑφαίνει λεπτότατον, λευκὸν καὶ διαφανὲς ἀράχνιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Walckenaer* et *Gervais*, Histoire naturelle des insectes aptères. *Hahnet Koch*, Die arachniden. *Treviranus*, Ueber den innern bau der arachniden. *Dufour*, Observations générales sur les arachnides. *Blanchard*, Organisation du règne animal: Arachnides. *Menge*, Ueber die lebensweise des arachniden.

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

— (ΠΑΛΑΙΟΖΩΟΛ.) Αἱ ἀράχναι ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὸ ἀνθρακικὸν σύστημα τοῦ Thevemin εἰς τὸ ἤλεκτρον τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας τῆς κάτω

Digitized by Google

ὀλιγοκαίνου περιόδου τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Ὁ μέγιστος ἐν τούτοις ἀριθμὸς τῶν ἀπολελιθωμένων ἀραχνῶν κατάγεται ἐκ τῶν ἠωκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Γρὶν Ρίβερ τοῦ Γιοῦμιγγ καὶ τοῦ Κβιονὲλ τῆς Βρεττανικῆς Κολομβιας, τῶν μαργαϊκῶν σχηματισμῶν τῶν γλυκέων ὑδάτων τοῦ Αἴξ, εἰς τὴν Προβάνς, καὶ τοῦ κάτω μειοκαίνου τῶν γλυκέων ὑδάτων τοῦ Φλορισὰντ τοῦ Κολοράδου καὶ τοῦ μειοκαίνου τοῦ Αἴνιγκεν τῆς Ἑλβετίας. θ. Σ.

— [ΜΥΘΟΛΟΓ.] Ὁ μῦθος τῆς Ἀράχνης εἶναι ἀπόσπασμα τῶν μύθων περὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν Ἀθηνᾶν Ἐργάνην, ἥτις προΐσταται τῶν ἐργασιῶν τοῦ γυναικείου φύλου, προῆλθε δὲ ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς συγκρίσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τῶν λεπτοτάτων ὑφασμάτων, ἅτινα παρ' Ὁμήρῳ καλοῦνται «ἔργα Ἀθηναίης», πρὸς τὸν ἱστὸν τῆς ἀράχνης. Κατὰ τὸν μῦθον ἡ Ἀράχνη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἴδμονος, Κολοφωνίου πορφυροβάφου. καὶ κατῴκει εἰς τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Λυδίας Ὕπαιπα, ἀσχολουμένη εἰς τὴν ὑφαντικήν. Ἡ δεξιότης τῆς παρθένου εἴς τε τὴν ὑφαντικὴν καὶ εἰς τὸ κέντημα τῶν ὑφασμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι ἐθαύμαζον τὰ ἔργα της, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ νύμφαι τοῦ ὄρους Τμώλου καὶ τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ ἔχαιρον νὰ βλέπουν τὰς θαυμασίας ἐσθῆτας τῆς Ἀράχνης. Ὁ θαυμασμὸς ὅμως πρὸς τὰ ἔργα της ἔγινε καὶ αἰτία τοῦ ὀλέθρου της, διότι ἡ κόρη ὑπερήφανος γενομένη διὰ τὴν ἰδιοφυΐαν της ἐκαυχήθη ὅτι καὶ τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι ἀνωτέρα εἰς την ὑφαντικήν. Εἰς μάτην ἡ Ἀθηνᾶ μεταμορφωθεῖσα εἰς γραῖαν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀλαζόνα νεάνιδα φρονίμους συμβουλάς· αὕτη ἐπέμενε προκαλοῦσα τὴν θεὰν νὰ ἐμφανισθῇ διὰ νὰ διαγωνισθῶσιν. Ἡ θεὰ ἀγανακτήσασα τότε ἀνέλαβε τὴν μορφήν της καὶ ὁ ἀγὼν ἤρχισε. Ἡ ἀλαζονία ἐξώθησε τὴν ἀσύνετον Ἀράχνην καὶ μέχρις ἀσεβείας καὶ ἤρχισε νὰ κεντᾷ εἰς τὸν ἱστόν της τοὺς ἔρωτας τῶν Ὀλυμπίων θεῶν διὰ νὰ μειώσῃ τὸν πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ Ἀθηνᾶ ἐνύφανεν εἰς τὸν ἱστόν της τὰς μεγαλουργίας τῶν ἀθανάτων. Θυμωθεῖσα ἡ Ἀθηνᾶ διὰ τὴν νέαν αὐθάδειαν τῆς Ἀράχνης ἐκτύπησεν αὐτὴν τρὶς καὶ τετράκις διὰ τῆς κερκίδος εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξέσχισε τὸν ἱστόν της. Τὴν προσβολὴν ταύτην βαρέως φέρουσα ἡ νεᾶνις ἀπηγχονίσθη. Ἡ Ἀθηνᾶ ὅμως κατηράσθη αὐτὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον της καὶ κρεμαμένη, καὶ ἀφοῦ ἐρράντισεν αὐτήν, μετεμόρφωσεν εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔντομον. Ὁ μῦθος εἶναι πολὺ παλαιὸς καὶ ὑποδηλοῖ τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λυδικῆς βιομηχανίας εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὑφασμάτων καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Ὁ παλαιὸς ὅμως μῦθος διεσκευάσθη ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ποιητῶν Βιργιλίου καὶ Ὀβιδίου. ΚΑΨ.

— [ΛΑΟΓΡΑΦ.] Περὶ τῆς ἀράχνης ὑπάρχουσι πολυάριθμοι παραδόσεις παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, οἵτινες ἐνεπνεύσθησαν ταύτας κυρίως ἐκ τοῦ παραδόξου σχήματος ὡς καὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ ὑφαίνει τὸν ἱστόν της. Τὰς παραδόσεις ταύτας συνέλεξε μετ' ἐπιμελείας εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά του ὁ *Dahnhardt* Natursagen, III Tiersagen, Leipzig, 1910).

Ἑλληνικὴ περὶ ἀράχνης παράδοσις μία μόνον ἔχει δημοσιευθῇ ὑπὸ τοῦ *Ν. Πολίτου* (Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις. Μέρος Α΄). Κατὰ ταύτην ἡ ἀράχνη, ὁ ἀκανθόχοιρος, ἡ χελώνη καὶ ἡ μέλισσα ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ πάντες πλὴν τῆς μελίσσης ἐγκατέλειψαν τὴν γραῖαν μητέρα των, ἥτις ἦτο βαρέως ἀσθενής. Ὁ ἀκανθόχοιρος προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του δὲν μετέβη, προφασισθεὶς ὅτι κατασκευάζει φράκτην διὰ τὴν ἄμπελόν του καὶ δι' αὐτὸ ἔλαβε τὴν κατάραν νὰ φέρῃ αἰωνίως τὰς ἀκάνθας τοῦ φράκτου ἐπὶ τῆς ράχεώς του. Ἡ ἀράχνη ἔφερεν ὡς πρόφασιν ὅτι ὑφαίνει καὶ ἔλαβε τὴν κατάραν νὰ ὑφαίνῃ διαρκῶς χωρὶς νὰ δύναται νὰ τελειώσῃ καὶ ἡ χελώνη πάλιν ἐπροφασίσθη ὅτι ἔχει πλύσιμο καὶ ἔλαβε καὶ αὐτὴ τὴν κατάραν δι' αὐτὸ νὰ φέρῃ αἰωνίως τὴν σκάφην ἐπὶ τῆς ράχεώς της. Μόνον ἡ μέλισσα, ἀφήσασα τὴν ἐργασίαν της, μετέβη ταχέως πρὸς τὴν ἀσθενοῦσαν μητέρα της, ἔλαβε δὲ παρ' αὐτῆς τὴν εὐχήν, ὅπως ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν λαμβάνῃ εἰς τὰς χεῖράς της γίνεται μέλι. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐξεμεταλλεύθη ποιητικῶς ὁ *Βιζυηνός*

Ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ ἐναπόκεινται πολυάριθμοι ἀνέκδοτοι περὶ ἀράχνης παραδόσεις, τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι «ἡ ἀράχνη καὶ ἡ ποδάγρα» (Χίος) καὶ «γιατὶ ἡ ἀράχνη κατοικεῖ στὰ σπίτια τῶν φτωχῶν καὶ ὄχι στὰ σπίτια τῶν πλουσίων» (Αἰτωλία).

Σημειωτέον ὅτι παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἀνέκαθεν ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης, ὅστις καλύπτει πράγματα μείναντα ἐγκαταλελειμμένα· ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις «νὰ τὸν σκεπάσῃ ἀραχνιασμένη πέτρα» λέγεται ὡς μεγάλη κατάρα. Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

—**Ἀράχνη** (Arachne) *[Ἀστρονομ.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 407 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1895 C C. Ἀνεκαλύφθη τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1895, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς : $a=2{,}625$ $T=1553$ $e=0{,}070$ $i=7^{0}\ 32'$. $L=149^{0}.\ 10'$ $\Omega=295^{0}.\ 5'$ καὶ $\pi=13^{0}.\ 17'$. Σ. Π.

ἀραχνιάζω· πληροῦμαι, καλύπτομαι ὑπὸ ἀραχνίων: «ἀραχνιασμένο σπίτι», σπίτι ἀκατοίκητον, ἠρημωμένον.

ἀραχνίδαι (οἱ) *[Ζωολ.]*· βλ. ἀραχνοειδῆ.

ἀραχνίδιον (τὸ) (Arachnidium) *[Ζωολ.]*. Γένος βρυοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *κτενοστόμων*. Δ. Ν. Π.

ἀραχνιδισμὸς ἢ *ἀραχνίδωσις* *[Ἰατρ.]*. Ὅρος σημαίνων την φαρμάκευσιν ἢ δηλητηρίασιν ἐκ δήγματος ἀράχνης, χαρακτηρίζουσα ὡς ἐκ τούτου καὶ ἰδίαν νόσον. Πολλάκις ἐκλαμβάνονται ὡς μῦθοι καὶ ἀπίστευτα ἀποβαίνουσι τὰ συμβάματα τὰ ἐπακολουθοῦντα κατόπιν δηγμάτων ἀραχνῶν. Καὶ ἐν τούτοις, πλὴν τῶν λοιμωδῶν συμβαμάτων, ἅτινα προκαλοῦσι τὰ δήγματα τῆς ἀράχνης, οἷον τὸ ἐρυσίπελας, τὸν ἄνθρακα, τὸν τέτανον, τὴν σηψαιμίαν κλπ., εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ἀράχναι εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσωσιν ἐπικίνδυνα συμβάματα, ἐνίοτε δὲ καὶ θανατηφόρα, ὀφειλόμενα εἰς τὸν ἰόν, τὸ δηλητήριον ὅπερ αὗται ἐκκρίνουσι διὰ τοῦ δήγματος. Τοιαῦτα δηλητηριώδη φαινόμενα παρετηρήθησαν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ρωσίαν, εἰς τὴν Μαδαγασκάρην καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν, ἔνθα καὶ περιεγράφησαν μορφαὶ ἰκτεροαιμορραγικαί, νεκρωτικαί, ἐξανθηματικαὶ προκληθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων εἰδῶν ἀραχνῶν τῶν τροπικῶν χωρῶν.

Ἡ συνηθεστέρα ὅμως καὶ ἡ μᾶλλον διαδεδομένη μορφὴ τοῦ ἀραχνιδισμοῦ εἶναι ἡ *νευροτοξικὴ* μορφή, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ τοπικὰ φαινόμενα τῆς νόσου εἶναι ἐλάχιστα ἢ ἐλλείπουσιν, ἐνῷ τὰ γενικὰ σημεῖα εἶναι ἔντονα, ἐνίοτε δὲ καὶ δραματικῆς ἐκδηλώσεως. Ἡ πάθησις αὕτη ἀποδίδεται εἰς ἓν μόνον εἶδος ἀράχνης, τὸν *λαθροδήκτην* (Lathrodectus), ἥτις ἑδράζεται εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ δὲ συνηθέστερον εἶδος, εἰς ὃ ἀποδίδεται ἡ νόσος, εἶναι *ὁ λαθροδήκτης ὁ θύων* (Lathrodectus mactans), παχεῖα ἀράχνη, μελανὴ τὴν χροιάν, ἔχουσα λίαν μακροὺς πόδας, οὗτινος τὸ θῆλυ, εἰς ὃ καὶ μόνον ἀποδίδονται τὰ δηλητηριώδη δήγματα, ἐμφανίζει κηλῖδα ζωηρῶς ἐρυθρὰν ἐν εἴδει κλεψύδρας εἰς τὸ ὑπογάστριον. Ἡ ἀράχνη αὕτη διαιτᾶται εἰς μέρη σκιερά, πολλάκις δὲ ἐντὸς τῶν ἀποχωρητηρίων, ἔνθα κατεργάζεται τὸν ἱστὸν αὐτῆς ἐντὸς τῆς ἕδρας ἢ τῆς λεκάνης τοῦ ἀποχωρητηρίου· ἐκεῖθεν δὲ συνηθέστατα ἀσκεῖ τὴν ἐπιβλαβῆ αὐτῆς δρᾶσιν, κατὰ προτίμησιν δὲ τὴν πρωίαν ἢ τὴν ἑσπέραν καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς προσβάλλει τὸν ἄνδρα δάκνουσα αὐτὸν συνήθως εἰς τὸ πέος. Μετὰ τὸ δῆγμα ὁ προσβληθεὶς ὑπὸ ταύτης αἰσθάνεται βραχεῖάν τινα αἴσθησιν νυγμοῦ, παρακολουθουμένην ἐνίοτε ὑπὸ τῆς ἐφημέρου ἐμφανίσεως εἰς τὸ δηχθὲν μέρος μικρᾶς ἐρυθρᾶς κηλῖδος. Ἀκολούθως μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας περίπου ὥρας, ἐμφανίζεται τὸ χαρακτηριστικὸν ἄλγος, ἤτοι: ἄλγος ἔντονον, νύσσον, βασανιστικόν, ἀφόρητον, ὁτὲ μὲν συνεχές, ὁτὲ δὲ κατὰ παροξυσμούς, ἑδραζόμενον εἰς τὸ ὑπογάστριον, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὰ σκέλη, τὴν ράχιν καὶ τὸ στῆθος, διαχεόμενον ἀκτινοειδῶς καὶ ἐκ συνεχείας ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ δήγματος εἰς τρόπον, ὥστε παρέχει τὴν ἐντύπωσιν καὶ τὴν ὑπόνοιαν διαδόσεως καὶ ἐπεκτάσεως τοῦ δηλητηριώδους ἰοῦ διὰ τῶν λεμφικῶν ἀγγείων καὶ ὅτι ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν μυῶν μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἐμφανίζονται δὲ σπασμοὶ καὶ μυϊκαὶ συσπάσεις, ἄφθονοι ἱδρῶτες, ταραχὴ μεγάλη, ἀνησυχία, ἄγχος, δύσπνοια, ναυτιάσεις καὶ ἔμετοι, δυσκοιλιότης, κυάνωσις, παραλήρημα ἢ ἔκλυσις γενικὴ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἐπίσχεσις τῶν οὔρων· ἐνίοτε δ' ἐκδηλοῦνται σπασμοί, τρόμος καθολικός, πριαπισμὸς καὶ διάφορα ἐρυθήματα τοῦ δέρματος. Ὁ δὲ θάνατος ἐπακολουθεῖ, ὡς τοῦτο παρετηρήθη εἰς 10 περιπτώσεις ἐμφανισθείσας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Ἐν τούτοις ἡ νόσος δύναται νὰ ἰαθῇ. Εἰς τὸ γενικὸν νοσοκομεῖον τοῦ Los Angeles τῆς Καλιφορνίας ἐνοσηλεύθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη 15 περιπτώσεις ἀραχνιδισμοῦ, καὶ πᾶσαι ἀπέληξαν εἰς τὴν ἴασιν. Ὁ Dr E. Bogen ἀναφέρει περίπτωσιν ἀραχνιδισμοῦ καθ' ἣν ἡ ἕδρα τοῦ δήγματος εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς βαλάνου· ἡ κλινικὴ εἰκὼν ταύτης εἶναι ὄντως ἀξία ἀναγραφῆς διὰ τὸ ἰδιαζόντως δραματικὸν αὐτῆς· ἤτοι: ἄλγος ἔντονον εἰς τὴν κοιλίαν καὶ τὰ σκέλη, ναυτιάσεις καὶ ἔμετοι, πολύπνοια, ὑπεραιμία τοῦ προσώπου, διαστολὴ τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν, αὔξησις τῶν ἀνακλαστικῶν φαινομένων τοῦ γόνατος ἰδίως, ὑπερβολικὴ δυσκαμψία τοῦ κοιλιακοῦ τοιχώματος. ξυλώδης τοιαύτη, παρέχουσα τὴν ὑπόνοιαν διατρήσεως ἕλκους τῶν ἐντέρων, ἀλλ' ἄνευ τοπικῆς ὑπεραισθησίας. Ὁ πάσχων ἐφαίνετο ἀγωνιῶν, ἐπιθανάτιος. Ἡ θερμοκρασία του ἦτο κανονικὴ κατὰ τὴν εἰς τὸ νοσοκομεῖον εἴσοδον αὐτοῦ, εἶτα ὑψώθη ἐλαφρῶς (38° 2, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς παρομοίας περιπτώσεις. Παρετηρήθη προσέτι ὑπερτονία ἀρτηριακὴ παροδική, λευκοκυττάρωσις (15,000) ἐπὶ 48 ὥρας διαρκέσασα, ἐλαφρὰ λευκωματουρία. Πάντα δὲ τὰ συμπτώματα ταῦτα παρετηρήθησαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις τὰς ἐμφανισθείσας εἰς τὸ Los Angeles. Ὁ πάσχων οὗτος ἰάθη τελείως μετὰ πάροδον τριῶν ἡμερῶν.

Πρὸς τὴν νοσηρὰν ταύτην κατάστασιν συγχέονται πᾶσαι αἱ ὑπόξεις μορφαὶ τῶν περιτοναιικῶν συνδρομῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων δέον νὰ διαγνωσθῇ αὕτη δι' ἀποκλεισμοῦ, ἤτοι: πρὸς τὴν διάτρησιν ἕλκους τῶν ἐντέρων, πρὸς τὴν ὀξεῖαν σκωληκοειδίτιδα μετὰ περιτονίτιδος, πρὸς τὸν κολικὸν τοῦ νεφροῦ, πρὸς τὰς τοξικὰς δηλητηριάσεις διὰ τῶν τροφῶν καὶ πρὸς τὴν πνευμονίαν.

Ἡ θεραπεία τῆς παθήσεως ταύτης ἀπαιτεῖ κυρίως τὴν χρῆσιν τῶν καταπραϋντικῶν (τὴν μορφίνην, τὴν κωδεΐνην, τὸ παντόπιον κλπ.), τῶν διεγερτικῶν (τὸ οἰνόπνευμα, τὴν καφεΐνην, τὴν καφουρὰν) καὶ ἀκολούθως τὰ καθαρτικά. Λίαν δ' ἀποτελεσματικὴ ἀπεδείχθη καὶ ἡ ἔνεσις ὀροῦ ἀναρρωνύοντος ἐκ δήγματος τῆς ἀράχνης ταύτης, ἐφαρμοσθεῖσα εἰς 4 περιπτώσεις ἰαθείσας διὰ τῆς μεθόδου ταύτης.

Τὰ γενόμενα πειράματα διὰ τῶν ἀραχνῶν τούτων παρέσχον ἀποτελέσματα λίαν ἀντιφατικά. Ὁ Bogen ἐνήργησε κατ' ἐπανάληψιν τοιαῦτα, χρησιμοποιήσας εἰς ἐνέσεις ἐπὶ ζῴων τὸ ἐκχύλισμα τοῦ ἰογόνου ἀδένος τοῦ λαθροδήκτου ἢ καὶ τὰ ὁλικὰ ἐκχυλίσματα τῆς ἀράχνης ταύτης· παρετήρησε δ' ὅτι ταῦτα παρέμενον ἄνευ καταφανοῦς ἐπιδράσεως εἰς τὰ ζῷα τοῦ ἐργαστηρίου· ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ (in vitro) πειραματισθεὶς δὲν παρετήρησε τὴν ἀναμενομένην αἱμόλυσιν. Ὁ Bearg δὲ καὶ ὁ Frost ὑποβαλόντες εἰς τὸ δῆγμα τῆς ἀράχνης ταύτης νεαρόν τινα μῦν, εἶδον ἀναπαραγόμενα τὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα τῆς παθήσεως ἅτινα καὶ ἀπέληξαν εἰς τὸν θάνατον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Bogen*: L' arachnidisme des pays tropicaux (Archives of internal Medecine, tome XXXVIII No 5. Novembre 1926).—Dr *Bearg*. L' envenimation par les araignées (Bulletin of the Johs Hopkins Hospital. Octobre 1926). —Dr *H Fr. st*. L' arachnidose on envenimation par les araignées (Archives of internal Medecine t. XXXVII, Decembre 1925). Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ἀράχνιον (τό)· ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης· «εὐρῶτος καὶ ἀραχνίου πλῆρες».

— **ἀράχνιον** (τὸ) (Arachnium) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκομυκήτων*. Ὠνομάσθη οὕτω, διότι ὁμοιάζει πρὸς τοὺς μικροὺς σάκκους (βομβύκια), εἰς οὓς τοποθετοῦσι τὰ ᾠά των αἱ ἀράχναι. Γνωστὸν εἶδος εἶναι *ἀράχνιον τὸ λευκὸν* (Arachnium album) φυόμενον εἰς τὰς Καρολίνας. Δ. Ν. Π.

ἀραχνοδακτυλια *[Ἀνατομ.]*. Ὅρος σημαίνων τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιμήκυνσιν τῶν δακτύλων τῆς τε χειρὸς καὶ τῶν ποδῶν, μετὰ λεπτοφυοῦς διαπλάσεως τῶν ὀστῶν τούτων. Κατ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε νευρικαὶ διαταραχαὶ οὔτε συσπάσεις τῶν τενόντων· ἐν συνόλῳ δὲ ἡ τοιαύτη διάπλασις (πιθανῶς *τερατογενὴς*) ὑπομιμνήσκει τὴν ὄψιν τῶν ποδῶν τῆς ἀράχνης. Ὁ ὅρος οὗτος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Achard τῷ 1902. Μ. Ν. Κ.

ἀραχνόδερμα (τὰ) (Arachnoderma) *[Ζωολ.]*. —1) Καλοῦνται οὕτω ἔντομά τινα τῶν ὁποίων τὸ δέρμα ἔχει τὴν λεπτότητα τοῦ ἀραχνίου (ἱστοῦ τῆς ἀράχνης). — 2) Γένος *ἀκαληφῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μεδουσῶν*, διακρινόμενον διὰ τὸ λεπτότατον ἀραχνοειδὲς περίβλημα τοῦ σώματός των. Δ. Ν. Π.

ἀραχνόδισκος (ὁ) (Arachnodiscus) *[Ζωολ.]*. Γένος *διατόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοσκινιδῶν*. Τὰ ψευδοπλοκάμιά των εἶναι ἁπλᾶ δισκοειδῆ καὶ προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν φυκῶν. Αἱ βαλβῖδες αἱ περικλείουσαι τὸ σῶμα τῶν ζῳαρίων τούτων εἶναι ἐλαφρῶς κυρταί, ἀσύμμετροι καὶ ἀκτινωταὶ περὶ τὸ κέντρον των. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ 3 4 εἴδη ζῶντα παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν φυκῶν τῶν Ἰαπωνικῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τὸ γένος *ἀραχνόδισκος* (Arachnodiscus Bail.) τῆς ὁμοιογενείας τῶν *μελοσσειρῶν* εὑρίσκεται εἰς Guano τοῦ Περοῦ καὶ ζῇ ἐπὶ φυκῶν ἐντὸς τῆς θαλάσσης τῆς Καλιφορνίας, Ἰαπωνίας, νοτίου Ἀφρικῆς ὡς καὶ ἐπί τινων ἀντικειμένων εὑρεθέντων ποτὲ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀγγλίας. Ἀποτελεῖται ἐκ πλακῶν ἐπιπέδων ἢ ἐλαφρῶς κυματοειδῶν ἢ κιγκλιδωτῶν ἐκ πολυαρίθμων κομβοειδῶν ἀκτίνων διαιρουμένων εἰς ἰσομεγέθη πεδία καὶ ἐξ ἐλαφρῶς κεντρικῶν αὐλῶν περιβαλλομένων ὑπὸ βραχειῶν ἀκτινοειδῶν πλευρῶν καὶ ἀπὸ ἐξωτερικὰ κράσπεδα ἐκ μιᾶς πρὸς τὰ ἔσω πολυτρόπως καὶ ἀκανονίστως ἐγκεχαραγμένης ταινίας περικρασπεδούμενα. Θ. Σ.

Digitized by Google

ἀραχνοειδῆ (τὰ) (Arachnoidea) *[Ζῳολ.]*. Ὁμοταξία *ἀρθροπόδων* ζῴων ἀμοιρούντων πτερύγων. Τὸ σῶμα τούτων διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα μέρη, τὸν *κεφαλοθώρακα* καὶ τὴν *κοιλίαν*. Ὁ κεφαλοθώραξ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ θώρακος, μὴ χωριζομένων ἐπαρκῶς, καὶ ἑνοῦται μετὰ τῆς κοιλίας διὰ λεπτοτάτου μίσχου. Φέρουσι τέσσαρα ζεύγη ποδῶν καὶ ἓν ζεῦγος σιαγόνων. Αἱ σιαγόνες θεωροῦνται ὡς κεφαλικὰ προσαρτήματα καὶ οἱ πόδες ὡς θωρακικά. Ἐπὶ τῆς κοιλίας οὐδὲν ἐξωτερικὸν προσακτρίδιον ἢ αἰσθητήριον ὄργανον φέρουσιν.

Τὰ ἀραχνοειδῆ παρουσιάζουσιν οὐσιώδεις διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν σωματικήν των διαμόρφωσιν. Εἴς τινα εἴδη, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ περισσότερα, ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ θώραξ εἶναι, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, δυσδιάκριτοι ἀπ' ἀλλήλων, εἰς ἄλλα δὲ τὰ δύο ταῦτα σωματικὰ τμήματα διακρίνονται δι' ὑποτυπώδους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐλακώσεως. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν κοιλίαν, ἥτις εἰς τὰ πλεῖστα *(ἀράχναι)* παρουσιάζεται ὡς ἀδιαίρετός τις μᾶζα, ἐνῷ εἰς ἄλλα *(σκορπιοὶ)* φέρει εὐδιακρίτους διαιρέσεις. Αἱ αὐταὶ περίπου διαφοραὶ παρατηροῦνται καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συνδέσμου τῶν διαφόρων σωματικῶν τμημάτων καὶ τὸν τρόπον τῆς διευθετήσεως τῶν διαφόρων ὀργάνων των. Σχετικῶς ὁ Claus παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων εἶναι ἡ διαμόρφωσις τῆς κεφαλῆς τῶν ζῴων τούτων, ἥτις φέρει δύο μόνον ζεύγη προσακτρίδων, ἅτινα θεωροῦνται ὡς στοματικὰ τμήματα καὶ ἐνεργοῦσι σχετικῶς. Δὲν εἶναι τελείως καθωρισμένον εἰσέτι ἂν τὸ τελευταῖον ζεῦγος τῶν προσακτρίδων τούτων ἀνταποκρίνεται μορφολογικῶς πρὸς τὰς κεραίας, ἤ, ὡς διατείνεται ὁ Erichson, πρὸς τὰς σιαγόνας τῶν ἐντόμων ἢ τῶν μαλακοστράκων». Ὁ R. Perrier, γράφει: «Αἱ χηλοειδεῖς αὗται ἀποφύσεις εἶναι τὰ μόνα προστοματικὰ ὄργανα, ἅτινα κατέχουσι τὴν θέσιν τῶν κεραιῶν εἰς τὰ ἄλλα εἴδη τῶν ἀρθροπόδων, ἀλλ' ἡ διαμόρφωσίς των εἶναι τελείως διάφορος· ἀποτελοῦνται ἐκ δύο ἢ τριῶν ἄρθρων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τελευταῖον εἶναι ὅμοιον πρὸς αἰχμηρὸν ὄνυχα. Συχνὰ καὶ ἡ προτελευταία ἄρθρωσις παρουσιάζει πρὸς τὸ πρόσθιον αὐτῆς τμῆμα πλαγίαν τινὰ αἰχμηρὰν προεξοχήν, ἥτις μετὰ τοῦ ὄνυχος τῆς τελευταίας ἀρθρώσεως σχηματίζει εἶδος λαβίδος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ χηλοειδεῖς αὗται ἀποφύσεις χρησιμοποιοῦνται μᾶλλον ὡς συλληπτήρια ὄργανα, ἅτινα συνήθως φέρουσι κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν λεπτοτάτους δηλητηριώδεις ἀδένας. Αἱ προσακτρίδες τοῦ δευτέρου ζεύγους εἶναι στοματικὰ τμήματα ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὰς σιαγόνας, καὶ ἐπειδὴ τὰ περισσότερα τῶν ἀραχνοειδῶν τρέφονται εἰσπνέοντα ὑγρὰς οὐσίας, αἱ στοματικαὶ αὗται προσακτρίδες οὐδόλως χρησιμεύουσι κατὰ τὴν μάσησιν· εἰς τὰς ἀράχνας τὰ ὄργανα ταῦτα χρησιμεύουσιν ὡς αἰσθητήρια, μεταμορφοῦνται δὲ εἰς μακροτάτην προσακτρίδα ἀποτελουμένην ἐξ ἓξ ἀρθρώσεων καὶ χρησιμεύουσαν ὡς αἰσθητήριον ὄργανον. Οἱ πόδες, ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν, εἶναι γενικῶς λίαν ἐπιμήκεις καὶ ἀποτελοῦνται ἐξ ἓξ ἀρθρώσεων, ὧν ἡ τελευταία φέρει κατὰ τὸ ἄκρον της ὄνυχα».

Ἡ ἐπιδερμὶς τῶν ἀραχνοειδῶν γενικῶς εἶναι κερατώδους συστάσεως, ἀλλ' οὐχὶ τόσον σκληρὰ ὅπως εἰς τὰ μαλακόστρακα. Ἡ κοιλία τῶν ἀραχνῶν εἶναι ἁπλῆ καὶ ἡ ἐπιδερμίς των καλύπτεται ὑπὸ βραχειῶν καὶ πυκνῶν τριχῶν. Ὁ κεφαλοθώραξ συνήθως εἶναι σκληρᾶς συστάσεως. Εἰς τοὺς σκορπίους ἡ ἐπιδερμὶς εἶναι σκληροτέρα.

Οἱ μύες, ὅπως εἰς πάντα τὰ ἀρθρωτὰ διατρέχονται ὑπὸ ἐγκαρσίων ραβδωτῶν φλεβῶν. Εἴς κατώτερά τινα ἀραχνοειδῆ, ὅπως π.χ. εἰς τὰ ἀκάρη, οἱ μύες εἶναι ὑποτυπώδεις.

Νευρικὸν σύστημα.—Ἡ διάταξις τοῦ νευρικοῦ συστήματος εἶναι διάφορος εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἀραχνοειδῶν. Τὸ νευρικὸν σύστημα ἢ παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν γαγγλιώδους μάζης καὶ κεῖται ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ οἰσοφάγου ἤ, εἴς τινα εἴδη, παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν ἁπλῆς ἐγκαρσίας ταινίας τοποθετημένης μετὰ τὸν οἰσοφάγον καὶ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἅλυσις τῶν νευρικῶν ὀργάνων τῆς κοιλίας εἶναι πάντοτε κεχωρισμένη τῶν νευρικῶν ὀργάνων τοῦ ἐγκεφάλου. Πάντως τὸ κοιλιακὸν νευρικὸν σύστημα παρουσιάζει μεγαλυτέρας διαφοράς. Κατὰ τὸν Gengenbaur, ἡ διάταξις τοῦ νευρικοῦ συστήματος τῶν ἀραχνοειδῶν ἀπομακρύνεται καὶ διαφέρει κεφαλαιωδῶς τοῦ νευρικοῦ συστήματος τῶν λοιπῶν ἀρθροπόδων. Εἰς τοὺς *σκορπίους* τὸ νευρικὸν σύστημα εἶναι πολυμερέστερον καὶ λόγῳ τῆς γενικῆς διατάξεώς του προσομοιάζει πρὸς τὸ νευρικὸν σύστημα τῆς καραβίδος καὶ ἄλλων τινῶν μαλακοστράκων. Ἡ κοιλιακὴ ἅλυσις ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ γαγγλίων καὶ εἶναι ἡνωμένη διὰ δύο συναρθρώσεων βραχυτάτων μὲ τὸ κεφαλικὸν γάγγλιον, ὅπερ εἶναι συνήθως ἀνανάπτυκτον. Τὸ πρῶτον γάγγλιον τῆς νευρικῆς κοιλιακῆς ἁλύσεως εἶναι τὸ περισσότερον ἀνεπτυγμένον τῶν λοιπῶν καὶ θεωρεῖται ὡς ἡ βάσις τοῦ συνδέσμου τῶν ἐπιλοίπων γαγγλίων. Ἐκ τοῦ γαγγλίου τούτου ἐκφύονται καὶ τὰ νεῦρα τῶν ποδῶν. Τὰ ὑπόλοιπα τρία γάγγλια εἶναι τοποθετημένα ἐπὶ τοῦ κεφαλοθώρακος καὶ τὰ κατόπιν τέσσαρα τελευταῖα εἶναι περισσότερον ἀπομεμακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων. Εἰς τὰς *ἀράχνας* ἡ νευρικὴ ἅλυσις ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ὀγκώδους κοιλιακοῦ γαγγλίου, ὅπερ συνδέεται μετὰ τῶν ἐγκεφαλικῶν γαγγλίων καὶ ἔχει ἀστεροειδῆ μορφήν. Ἐκ τοῦ κοιλιακοῦ τούτου γαγγλίου λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν των αἱ φλέβες τῶν νεύρων, αἵτινες διακλαδίζονται πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις τοῦ σώματος. Τὸ ἐγκεφαλικὸν γάγγλιον συνήθως εἶναι δίλοβον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκφύονται τὰ ὀφθαλμικὰ καὶ χειλικὰ νεῦρα.

Τὸ σπλαγχνικὸν νευρικὸν σύστημα τῶν ἀραχνοειδῶν εἶναι πολυπλοκώτατον καὶ δὲν ἔχει ἀκόμη τελείως μελετηθῆ. Εἰς τοὺς *σκορπίους* πιθανῶς παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν νηματίων προερχομένων ἐκ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ γαγγλίου καὶ σχηματιζόντων γάγγλιόν τι ἐπὶ τοῦ οἰσοφάγου. Ἐπὶ τῶν *ἀραχνῶν* παρετηρήθησαν ἐπίσης νευρικαί τινες σπλαγχνικαὶ ἀποφύσεις.

Αἰσθητήρια ὄργανα.—Ἡ ὅρασις εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη εἰς τὰ ἀραχνοειδῆ. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πάντοτε ἁπλοῖ καὶ ὁ ἀριθμός των ποικίλλει ἀπὸ 2—12 ἀναλόγως τῶν εἰδῶν, εἶναι δὲ τοποθετημένοι συνήθως ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐμπροσθίου μέρους τοῦ κεφαλοθώρακος. Ἡ ὄσφρησις καὶ ἡ γεῦσις δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ ποῦ ἔχουσι τὴν ἕδραν των. Ἡ ἀκοὴ εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη, ἰδίως εἰς τὰς ἀράχνας. Ἡ ἁφὴ εἶναι εἰς ἄκρον ἀνεπτυγμένη· ὡς ὄργανα ἁφῆς φαίνεται ὅτι χρησιμεύουν αἱ καλύπτουσαι τὸ σῶμα τρίχες.

Πεπτικὴ συσκευή.—Ὁ πεπτικὸς σωλὴν τῶν ἀραχνοειδῶν παρουσιάζει ὑποδιαιρέσεις ὅσαι δὲν παρατηροῦνται εἰς ἕτερα ζωϊκὰ ἀθροίσματα παραπλήσια πρὸς τὰ τῶν ἀραχνοειδῶν. Συνέχεια τοῦ στόματος εἶναι ὁ *οἰσοφάγος* ἢ *στοματικὸν ἔντερον*, ὅστις εἶναι στενὸς καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου λαμβάνει τὴν ἀρχήν του ἐπίμηκες, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἔντερον, ὅπερ κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα διακλαδίζεται εἰς ἀκτινωτὰ τυφλὰ ἔντερα, ἐξαπλούμενα μέχρι τῆς βάσεως τῶν ποδῶν καὶ τῶν προσακτρίδων καὶ ἐνίοτε καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν ὀργάνων τούτων. Ἀπὸ τοῦ στομάχου λαμβάνει τὴν ἀρχήν του ἕτερον ἔντερον, τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μῆκος τοῦ σώματος. Ἐὰν ἡ κοιλία εἶναι βραχεῖα, τὸ ἔντερον τοῦτο εἶναι ἐξωγκωμένον καὶ διαχωρίζεται διὰ συσφίξεως χαρακτηριστικῆς ἀπὸ τοῦ πρωκτοῦ, ὅστις εἶναι διευρυσμένος, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος εἶναι ἀρκετὸν εἰς τοὺς *σκορπίους*, ἐνῷ ἀντιθέτως εἰς τοὺς *γαλεόδοντας* εἶναι βραχύ.

Οἱ σιελογόνοι ἀδένες ἀπαντῶσι πάντοτε εἰς τοὺς σκορπίους, εἶναι δύο τὸν ἀριθμόν, ἔχουσι σχῆμα λοβίων καὶ ἐπαναπαύονται ἐπὶ τῶν πεπλατυσμένων παρειῶν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος διανοιγόμενοι ἐντὸς τοῦ οἰσοφάγου. Εἰς τοὺς γαλεόδοντας οἱ σιελογόνοι ἀδένες ἀποτελοῦσι δύο συνεσπειρωμένους σωληνίσκους. Εἰς τὰς ἀράχνας οἱ ἀδένες οὗτοι ἑνοῦνται εἰς ἀπεσκληρυμένον μοναδικὸν σωλῆνα, ὅστις περιβάλλει τὸν φάρυγγα. Τὸ ἧπαρ ἔχει μορφὴν ἀδένος, εἶναι τοποθετημένον εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σώματος καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη χωριζόμενα ὑπὸ τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἐντέρου. Τὸ ἧπαρ εἶναι ὀγκῶδες καὶ περιβάλλει τὰ γεννητικὰ ὄργανα καὶ τὰ ὄργανα τῆς παραγωγῆς τῆς μετάξης. Ἡ ὑφὴ τοῦ ὀργάνου τούτου εἶναι φυλλώδης μὲ μεγάλα κυλινδρικὰ κελλία, ἅτινα διαχωρίζονται διὰ λεπτῆς μεμβράνης. Οἱ *σκορπίοι* φέρουσι μεταξὺ τῶν λοβῶν τοῦ ἥπατος ἁπλᾶ ζεύγη σωλήνων· ἓν ζεῦγος τῶν τοιούτων σωλήνων μετὰ ἀρκετὴν διαδρομὴν διακλαδίζεται καὶ διανοίγεται κατὰ τὴν βάσιν τοῦ πυλωροῦ. Οἱ ἁπλοῖ οὗτοι σωλῆνες εἶναι οἱ οὐρικοὶ ὀχετοί. Εἰς τὰς *ἀράχνας* οἱ οὐρικοὶ οὗτοι ὀχετοὶ διακλαδίζονται ποικιλιοτρόπως καὶ ἑνοῦνται κατὰ τὸ κατώτατον αὐτῶν ἄκρον. Εἰς τοὺς *φαλαγγίδας* οἱ σωλῆνες, δύο τὸν ἀριθμόν, εἶναι μακρότατοι καὶ περιελισσόμενοι. Εἰς τὰ *ἀκάρη* εἶναι πολυκλαδέστεροι καὶ περιελίσσονται ποικιλοτρόπως.

Κυκλοφοριακὸν σύστημα.—Τὸ κυκλοφοριακὸν σύστημα τῶν ἀραχνοειδῶν εἶναι πολυπλοκώτατον καὶ παρουσιάζει μεγάλας διαφορὰς εἰς τὰ διάφορα εἴδη. Οἱ σκορπίοι παρουσιάζουσι τὸ τελειότερον κυκλοφοριακὸν σύστημα καὶ τὰ ἀκάρη τὸ ἀτελέστερον. Ἡ καρδία εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς κοιλίας καὶ ἐξαρτᾶται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἀναπνευστικῆς συσκευῆς. Τὸ σχῆμα τῆς καρδίας εἶναι ἐπίμηκες, χωρίζεται δὲ αὕτη εἰς θαλάμους. Ἡ καρδία τῶν σκορπίων περιβάλλεται ὑπὸ πτυχῆς, *περικαρδιακῆς πτυχῆς* καλουμένης, ἥτις φέρει πλαγίας σχισμὰς κατὰ τὰ ἐσωτερικά των τοιχώματα, δι' ὧν κυκλοφορεῖ τὸ αἷμα. Ἐνίοτε ἀναφαίνονται ἁπλαῖ ἀορταὶ διακλαδιζόμεναι κατὰ τὰ δύο ἄκρα αὐτῶν (πρόσθιον καὶ ὀπίσθιον). Οἱ σκορπίοι καί τινα εἴδη ἀραχνῶν φέρουσι καὶ πλαγίας ἀρτηρίας.

Ἀναπνευστικὸν σύστημα. — Ἡ κοιλία εἶναι ἡ ἕδρα τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, εἰς αὐτὴν δὲ διανοίγονται καὶ τὰ ἀναπνευστικὰ τρήματα, ἅτινα εἶναι ὀκτὼ καὶ κατὰ ζεύγη διατεταγμένα. Τὰ ἀναπνευστικὰ τρήματα διεισδύουσιν ἢ ἐντὸς τῶν τραχειῶν ἢ ἐντὸς τῶν πνευμόνων. Αἱ τραχεῖαι τῶν ἀραχνοειδῶν εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὰς τραχείας τῶν ἐντόμων· ἀντιθέτως οἱ πνεύμονες ἔχουσιν ἰδίαν ὅλως διαμόρφωσιν, ἥτις μόνον εἰς τὰ ζῷα τοῦ ἀθροίσματος τούτου παρατηρεῖται. Οἱ πνεύμονες ἀποτελοῦσι σάκκους, διανοιγομένους ἐξωτερικῶς δι' εὐρείας σχισμῆς καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώμαια ἀναδιπλοῦνται ἰδιορρύθμως καὶ δίδουσι τὴν ἐντύπωσιν φύλλων βιβλίου. Τὰ φυλλάρια ταῦτα εἶναι λεπτότατα καὶ καλύπτονται ὑπὸ χιτινώδους μεμβράνης, ἥτις ἐπιτρέπει τὴν *ὤσμωσιν* (φαινόμενον, ὅπερ παράγεται ὅταν δύο ρευστὰ ἢ ἀέρια χωρίζονται διὰ πορώδους διαφράγματος), μεταξὺ τοῦ περιεχομένου ἀέρος καὶ τοῦ πέριξ κυκλοφοροῦντος αἵματος. Αἱ τραχεῖαι καὶ οἱ πνεύμονες δύνανται, ἔν τινι μέτρῳ, ν' ἀντικατασταθῶσιν ἀμοιβαίως. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει οἱ πνεύμονες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προσαρτήματα τῶν τραχειῶν σχηματισθέντα ἐκ τῶν τραχειακῶν διακλαδώσεων, πεπλατυσμένων καὶ διηυρυσμένων κατὰ τὰ ἄκρα των.

Τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα, ἀδιαφόρως τραχεῖαι ἢ πνεύμονες, μένουσι πάντοτε διηνοιγμένα, συγκρατούμενα ὑπὸ ἀνθεκτικῆς τινος μεμβράνης καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ ἀὴρ νὰ δύναται νὰ διεισδύῃ εἰς τὰ ὄργανα ταῦτα διὰ μικροτάτων πόρων, στιγμάτων καλουμένων.

Ἐκκριτικὰ ὄργανα. — Τὰ ὄργανα ταῦτα εἶναι τὰ παράγοντα τὸ δηλητήριον καὶ προέρχονται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐκ τῆς μεταμορφώσεως δερμικῶν τινων ἀδένων. Τὰ παράγοντα τὸ δηλητήριον ὄργανα ἀπαντῶσιν εἰς πάντα σχεδὸν τὰ ζῷα τοῦ ἀθροίσματος τούτου. Εἰς τὰς *ἀράχνας* τὰ ἐκκριτικὰ ὄργανα εἶναι δύο ἐπιμήκεις σίφωνες, οἵτινες περιβάλλονται ὑπὸ στρώματος μυῶν τοποθετημένων εἰς τὸν κεφαλοθώρακα καὶ κατὰ τὴν βάσιν τῶν χηλοειδῶν προσακτρίδων, εἰς τὰς ἀκμὰς τῶν ὁποίων διανοίγονται αἱ ὀπαὶ τῶν ἐκκριτικῶν σιφώνων. Εἰς τοὺς *σκορπίους* ἡ ἐκκριτικὴ δηλητηριώδης συσκευὴ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀδένων, οἵτινες κατέχουσι τὴν τελευταίαν ἄρθρωσιν τοῦ προκοιλίου καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἐκκριτικὸς σωλὴν διανοίγεται κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ κεντροφόρου ὀργάνου των.

Ὅταν τὰ ἀραχνοειδῆ δάκνωσι διὰ τῶν χηλοειδῶν προσακτρίδων των ἢ διὰ τοῦ κεντροφόρου ὀργάνου των, τὸ ἐκκρινόμενον ἐκ τῶν ἀδένων δηλητήριον διαχέεται ἐπὶ τῆς προξενηθείσης ἐκ τοῦ δήγματος πληγῆς, προξενεῖ σχεδὸν ἀκαριαίως τὸν θάνατον εἰς τὰ μικροῦ μεγέθους ἔντομα καὶ ἰσχυρὸν πόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἰδίως ὅταν τὸ ζῷον εἶναι σχετικῶς μέγα. Εἴδη τινὰ μάλιστα *σκορπίων* καὶ *γαλεοδόντων* τῶν θερμῶν χωρῶν δύνανται νὰ προξενήσωσι καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Εἰς τὰς ἀράχνας, τὰ παράγοντα τὴν μέταξαν ὄργανα εἶναι εἰδικοὶ ἀδένες μετὰ 4—6 μαστοειδῶν ἀποφύσεων διαρθρωτῶν ἢ τριαρθρωτῶν, τοποθετημένοι κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν κάτω ἄκρον τῆς κοιλίας καὶ περὶ τὸν πρωκτόν, καλοῦνται δὲ *ἑλικωτῆρες*. Οἱ ἐκκριτικοὶ οὗτοι ἀδένες εἶναι ἀπιοειδεῖς, κυλινδρικοὶ ἢ δενδροειδεῖς εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εἰδῶν, εἰς ἄλλα εἶναι λοβοειδεῖς, ὀζώδεις ἢ ἀσκοειδεῖς. Κατὰ τὸν Gegenbaur, τὸ μεῖγμα ὅπερ ἐκκρίνουσιν οἱ ἑλικωτῆρες, ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων οὐσιῶν περιεχομένων εἰς τοὺς διαφόρους ἀδένας τοῦ σώματος τῶν ἀραχνοειδῶν. Αἱ οὐσίαι αὗται εἶναι διαφορώταται τὴν σύστασιν. Οἱ ἐκκριτικοὶ σωλῆνες εἶναι πολυπληθέστατοι, ἐνίοτε δὲ ἀπαντῶσι κατὰ χιλιάδας, ὅπως π.χ. εἰς τὸ εἶδος *ἄπειρος*.

Γεννητικὴ συσκευή.— Ἐκτὸς τῶν *βραδυβαμόνων*, εἰς πάντα τὰ ἄλλα ἀραχνοειδῆ τὰ γένη εἶναι κεχωρισμένα καὶ ἔχουσιν εἰδικοὺς ἀδένας διὰ τὴν ἔκκρισιν τῶν γεννητικῶν προϊόντων των, συνήθως συνδεδεμένους μετ' ἀλλήλων καὶ διανοιγομένους ἐπὶ τῆς κοιλιακῆς ἐπιφανείας δι' ἐκκριτικῶν ὀχετῶν κεχωρισμένων ἢ συνηνωμένων, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς τὰ πρόσθεν διευθυνομένων. Τὸ ἄρρεν γεννητικὸν ὄργανον, γενικῶς, ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ὀρχεϊκῶν σωλήνων, ἐξ ὧν ἐκφύονται ἕτεροι δύο ἀποκριτικοὶ σωλῆνες, οἵτινες συγχωνεύονται μετὰ δευτερευόντων τινῶν σωληνίσκων ἐκφυομένων ἐκ τῶν διαφόρων ἐκκριτικῶν ἀδένων, πρὸ τοῦ νὰ διανοιγῶσι κατὰ τὴν βάσιν τῆς κοιλίας. Εἰς τὰς ἀράχνας, αἱ καταλλήλως κατὰ τὰ ἄκρα των διαμορφωθεῖσαι σιαγονικαὶ προσακτρίδες χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανα συνουσίας εἰς τοὺς ἄρρενας. Τὰ θήλεα γεννητικὰ ὄργανα ἀποτελοῦνται ἐκ ζευγῶν ἀδένων, συνήθως κατὰ βότρυς διατεταγμένων καὶ φερόντων δύο φαγωγοὺς σωλῆνας, οἱ ὁποῖοι πρὸ τοῦ νὰ διανοιγῶσι κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος τῆς κοιλίας, διογκοῦνται καὶ σχηματίζουσι σπερματικὸν δοχεῖον.

Τὰ ἀραχνοειδῆ σπανίως ζῳοτοκοῦσι. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς εἴδη τινὰ σκορπίων καὶ ἀκάρεων. Γενικῶς αἱ θήλειαι ᾠοτοκοῦσι, καὶ δεικνύουσι μεγάλην στοργὴν διὰ τὰ ᾠά των, τὰ

Digitized by Google

ὁποῖα συχνάκις καὶ μεταφέρουσι κατὰ τὴν μετάβασίν των εἰς ἄλλα μέρη ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς μεταξοειδοῦς σάκκου. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμβρύου εἰς τὰ ἀραχνοειδῆ παρουσιάζει μεγάλας ὁμοιότητας μὲ τὴν ἐμβρυακὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐντόμων.

Σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν ᾠοτοκίαν, τὸ πρωτόπλασμα τοῦ ᾠοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι λεπτῶς κοκκῶδες, περικλείει μικρὰς *διττοπλασμικὰς* μάζας, ἐντὸς τῶν ὁποίων παρατηροῦνται σφαιρίδιά τινα λευκωματώδους συστάσεως. Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ βλαστικοῦ κυστιδίου, τὰ σφαιρίδια τοῦ διττοπλάσματος μετασχηματίζονται εἰς κυλινδρικοὺς ἀκτινωτοὺς στυλίσκους, οἵτινες περιβάλλουσι τὸ πρωτόπλασμα, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου διακρίνεται πυρήν, ἔχων ἐκ τῶν διαιρέσεών του σχῆμα ροζέττας. Τὸ πρωτόπλασμα ἀργότερον σχηματίζει τὴν βλαστοδερμικὴν κύστιν, ἥτις σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς βλαστοδερμικῆς ταινίας, παρουσιάζει διαιρέσεις σχηματιζούσας ἀρχετύπους διαρθρώσεις, ἐξ ὧν ἓξ ἀποτελοῦσι τὸν κεφαλοθώρακα. Μετὰ τὰς κεφαλοθωρακικὰς διαρθρώσεις ἀναφαίνονται αἱ κοιλιακαί, αὗται φαίνονται ὅτι βαθμιαίως ἀποσπῶνται ἐκ τῶν κεφαλοθωρακικῶν καὶ οὐραίων τοιούτων. Ὁ Barrois παρετήρησεν εἰς τὰ ἀραχνοειδῆ δέκα κοιλιακὰς διαρθρώσεις, ὧν αἱ τελευταῖαι παρουσιάζουσιν ἴχνη τριαδικῆς ὑποδιαιρέσεως, δηλ. ὑποδιαιροῦνται εἰς τρεῖς μικροτέρας διαρθρώσεις. Ὁ σωματικὸς οὗτος δισμερισμὸς ἐξαφανίζεται εἰς τὰ μικρὰ τῶν ἀραχνῶν σχεδὸν εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐκκολαφθῶσιν ἐκ τοῦ ᾠοῦ των, ὁπότε καὶ παρουσιάζουν τὸ σχῆμα καὶ γενικῶς τὸν ὀργανισμὸν τῶν γεννητόρων των, καὶ οὐδεμίαν μεταμόρφωσιν ὑφίστανται, ἐκτὸς τεσσάρων δερματικῶν παραλλαγῶν μέχρις ὅτου φθάσωσι τὴν ὥριμον ἡλικίαν καὶ γίνωσι τέλειαι ἀράχναι.

Διαίρεσις.—Τὰ ἀραχνοειδῆ διαιροῦνται εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας: τὰ *ἀρθρόγαστρα*, ἅτινα παρουσιάζουσι κρικωτὴν κοιλίαν, καὶ τὰ *ὁλόγαστρα* τῶν ὁποίων οἱ κοιλιακοὶ κρίκοι εἶναι συγκεχωνευμένοι. Τὰ *ἀρθρόγαστρα* εἶναι οἱ ἀρχαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῶν ἀραχνοειδῶν, περικλείοντα τοὺς πρωτογενεῖς τύπους τῶν ζῴων τούτων καὶ περιλαμβάνουν τοὺς *σκορπίους*, τοὺς *ψευδοσκορπίους*, τοὺς *ποδοπλοκαμίδας*, τοὺς *φαλαγγίδας* καὶ τὰ *μονήρη* ἢ *ἀμαυρόβια*.

Τὰ *ὁλόγαστρα* περιλαμβάνουν τὰς *ἀράχνας* καὶ τὰ *ἀκάρη*. Συνήθως κατατάσσουν εἰς τὰ ἀραχνοειδῆ καί τινα ἄλλα μικρότερα ἀθροίσματα ζῴων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσιν ἢ ἀβεβαίας τινὰς ὁμοιότητας μὲ τὰ ἀραχνοειδῆ, καὶ εἶναι: τὰ *γλωσσώδη*, οἱ *παντόποδες* καὶ οἱ *βραδυβάμονες*. [Βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lankester*, Limulus an Arachnid. *Bourne*, Eyes of limulus and scorpio *Milne-Edwards*, Recherches sur l'anatomie des arachnides. *Brauer*, Development of scorpion. *Cinus*, Degeneration of the acari and classification of arthropoda. *Cambridge*, Arachneidea. *Grassi*, Intorno ad un nuovo arachnide artrogastro. *Balzan*, Pseudoscorpiones. *Berteaux*, Le poumons des arachnides. *Macleod*, Reche ches sur la structure et la signification de l'appareil respiratoire des arachnides.

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΠΑΛΑΙΟΖ.] Ἡ ὁμοταξία τῶν *ἀραχνοειδῶν* ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς γῆς διά τινων τάξεων ἐκ τῶν ἀρτιγόνων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τὰ ἐνταῦθα ὑπαγόμενα ζῷα ἔχουσι κεφαλὴν καὶ ἄρθρα θώρακος συνηνωμένα εἰς κεφαλοθώρακα, τέσσαρα ζεύγη ἄκρων, ἀναπνευστικὰ ὄργανα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ τῆς ἄνευ ἄκρων κοιλίας, ὀφθαλμοὺς ἁπλοῦς, ἂν μὴ στερῶνται τοιούτων, πρὸς δὲ ἔχουσι καὶ ὑστεροκοιλιακὸν τμῆμα. Τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν ἀπολελιθωμένων ἀραχνοειδῶν, ἅτινα θαυμασίως διετηρήθησαν, ἔχομεν ἐκ τῶν στρωμάτων τῆς κάτω ὀλιγοκαίνου περιόδου τοῦ ἠλέκτρου τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας, τῆς Σαμλάνδης. Τῶν ἀραχνῶν τούτων διακρίνονται εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας καὶ τὰ πλέον λεπτεπίλεπτα τῶν ὀργάνων, π. χ. τὰ σμικρότατα στοματικὰ ὄργανα, οἱ ἀδένες τοῦ ἀραχνίου, τὰ λεπτότατα τριχία ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης. Ἐνταῦθα ὑπάγονται αἱ τάξεις τῶν *σκορπιόνων*, τῶν *ψευδοσκορπιονοειδῶν*, τῶν *φρυνοειδῶν*, τῶν *φαλαγγιδῶν*, τῶν *ἀραχναίων*, τῶν *σολπουγιδῶν*, τῶν *ἀκαρινῶν* καὶ τῶν *ἀνθρακομάρτων*. Θ. Σ.

— **ἀραχνοειδῆ** (τὰ) (Arachnoidea) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ἐχίνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κλυπεαστριδῶν*. Τὸ ὄστρακόν του ἔχει σχῆμα κώνου καὶ εἶναι πολὺ χαμηλόν. Ὁ πρωκτὸς κεῖται κατὰ τὸ τελευταῖον τμῆμα τοῦ σώματος. Πρὸ τοῦ πρωκτοῦ ὑπάρχουσι τέσσαρες ἕως πέντε γεννητικοὶ πόροι. Ὀλίγιστοι ἀντιπρόσωποι τοῦ γένους τούτου ζῶσιν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Ἀπολιθώματα τοῦ ζῴου τούτου εὑρέθησαν εἰς τὰ τριτογενῆ στρώματα τῆς Αὐστρίας. Δ. Ν. Π.

ἀραχνοειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἀράχνην ἢ πρὸς ἀράχνιον.—Ἐπίρρ. *ἀραχνοειδῶς*.
— *[Ζῳολογ.]*· βλ. ἀραχνοειδῆ.

— **ἀραχνοειδὴς** *μῆνιγξ* *[Ἀνατομ.]*. Μία τῶν τριῶν μηνίγγων, ἡ μέση, λεπτοτάτη, διαφανὴς καὶ ἐνδεὴς ἀγγείων καὶ νεύρων, περιβάλλουσα μετὰ τῶν λοιπῶν δύο τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸν νωτιαῖον μυελόν. Ἔχει δὲ ἄλλως ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἄλλως ἐπὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου συνάπτεται διὰ μὲν τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας πρὸς τὴν σκληρὰν μήνιγγα, ἀφ' ἧς διαχωρίζεται διὰ τοῦ *ὑποσκληριδίου χώρου*, ὅστις πράγματι εἶναι οὐχὶ χῶρος, ἀλλ' ἁπλοῦν διαχώρισμα ἐκ λεπτοτάτης στιβάδος ὑγροῦ, χρησιμεύοντος ὅπως διατηρῇ λείας τὰς δύο οὕτως ἐπ' ἀλλήλας ὀλισθαινούσας ἐπιφανείας· διὰ δὲ τῆς ἔσωθεν ἐπιφανείας ἀντιστοίχως μὲν τοῖς ἕλιξι τοῦ ἐγκεφάλου συνδέεται μετὰ τῆς χοριοειδοῦς μήνιγγος διὰ βραχειῶν ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ δεσμίδων, τῶν *ὑπαραχνοειδῶν δοκίδων*, ὕπερθεν δὲ τῶν αὐλάκων καὶ σχισμῶν καὶ ἐντομῶν διέρχεται γεφυροειδῶς, χωρὶς νὰ εἰσδύῃ ἐν αὐταῖς, ἐν αἷς τοὐναντίον καταδύεται ἡ χοριοειδής. Οὕτω δὲ ἀποτελοῦνται κοιλότητες, οἱ *ἀραχνοειδεῖς* ἢ *ὑπαραχνοειδεῖς χῶροι*, περιέχοντες ὑδαρὲς διαυγὲς ὑγρόν, τὸ *ἐγκεφαλονωτιαῖον ὑγρόν*, ὅπερ παρίσταται τὸ μὲν ὡς ἔκκριμα τῶν χοριοειδῶν πλεγμάτων τῶν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ δὲ καὶ ὡς διίδρωμα ἐκ τῶν ἀγγειακῶν τοιχωμάτων, καὶ ὅπερ χρησιμεύει πρὸς προστασίαν τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ πάσης διακινήσεως καὶ πλήξεως.

Οἱ μείζονες δὲ ὑπαραχνοειδεῖς χῶροι, οἷοι οἱ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἐγκεφάλου, καλοῦνται *δεξαμεναί*, αἵτινες διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐμπεριεχομένου ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ συνιστῶσιν ἐλαστικὸν προάσπισμα τῶν μεγάλων ἀγγειακῶν στελεχῶν κατὰ πάσης πιέσεως ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ ὑπερκειμένου ἐγκεφάλου. Κοινωνεῖ δὲ ὁ ὑπαραχνοειδὴς χῶρος τοῦ ἐγκεφάλου μετὰ τῶν κοιλιῶν αὐτοῦ διὰ τῶν στομίων τοῦ Magendie καὶ τοῦ Luschka, ἐκβάλλει δὲ εἰς τὸν ὁμώνυμον χῶρον τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἡ ἀραχνοειδὴς μῆνιγξ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ κρανίου ἐκπέμπει προσεκβολάς, ἀποτελούσας σωληνοειδῆ ἔλυτρα, περιβάλλοντα τὰ ἐξερχόμενα νεῦρα μέχρι τῆς διαδρομῆς αὐτῶν διὰ τῶν τρημάτων τῆς βάσεως. Σημειωτέα δὲ καὶ τὰ *ἀραχνοειδῆ* ἢ *παχχιώνεια σωμάτια*, ἅτινα μόνον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἀπαντῶντα, ἐκπορεύονται ἐκ τῆς ἀραχνοειδοῦς μήνιγγος ὡς θηλοειδῆ ἐκβλαστήματα καὶ φέρονται ἐπὶ τὴν σκληρὰν μήνιγγα, παρεισδυόμενα εἰς αὐτήν, ἔχοντα ὄψιν λευκὴν ἢ ὑπέρυθρον, μέγεθος δὲ ὅσον σιταρίου ἢ κέγχρου.

Ἐπὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ἡ ἀραχνοειδὴς μῆνιγξ, συνέχεια οὖσα τῆς τοῦ ἐγκεφάλου, περιβάλλει χαλαρῶς δίκην θυλάκου τὸν νωτιαῖον μυελὸν μετὰ τῆς ἱππουρίδος. Καὶ ἡ μὲν ἔξω ἐπιφάνεια αὐτῆς συνάπτεται μετὰ τῆς σκληρᾶς μήνιγγος διὰ πολυαρίθμων δοκίδων, διελαυνουσῶν τὸν μεταξὺ *ὑποσκληρίδιον χῶρον*, ὅστις καὶ ἐνταῦθα εἶναι κυρίως σχισμοειδὲς διαχώρισμα, ἀντίστοιχον πρὸς τὸν ὑποσκληρίδιον χῶρον τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ δ' ἔσω ἐπιφάνεια συνάπτεται κατὰ διαστήματα μετὰ τῆς χοριοειδοῦς μήνιγγος δι' ὑμενίων καὶ διαφραγμάτων, ὧν ἓν κείμενον ὄπισθεν ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ καλεῖται *ὀπίσθιον ὑπαραχνοειδὲς διάφραγμα*, ὁ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων μηνίγγων εὐρὺς χῶρος, ὁ *ὑπαραχνοειδὴς* ἢ *ἀραχνοειδής*, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ὁμωνύμου χώρου τοῦ ἐγκεφάλου, πληρούμενος καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ *ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ*. Πρὸς τὰ κάτω ἀπολήγει ὁ χῶρος οὗτος εἰς τὴν *τελικὴν λήκυθον*, ὅ ἐστι τὴν ἀνηυρυσμένην ἐκείνην μοῖραν, ἧς ἡ μὲν θέσις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀμέσως ὑπὸ τὸν μυελικὸν κῶνον κειμένην ἔκτασιν, ἡ δὲ χωρητικότης ὑπολογίζεται εἰς 20 περίπου κ. ἑκ. καὶ ἥτις περιλαμβάνει τὸ τελικὸν νημάτιον τοῦ μυελοῦ καὶ τὴν ἵππουριν, ἧς τὰ νεῦρα οὕτω πλέουσιν ἐν τῷ ὑγρῷ τῆς ληκύθου ταύτης. Ἡ ἀραχνοειδὴς διατιτραίνεται προωθουμένη εἰς σωληνοειδῆ ἔλυτρα ὑπὸ τῶν προσθίων καὶ ὀπισθίων ριζῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἀνὰ μέσον τούτων κατὰ μέτωπον φερομένων ὀδοντωμάτων, ἀποτελούντων τὸν *ὀδοντωτὸν σύνδεσμον*· ἰσοϋψῶς δὲ τῷ 2ῳ ὀδοντώματι τοῦ ὀδοντωτοῦ συνδέσμου ἐμφανίζει λοξὸν ὑμένιον, ὅπερ κολπούμενον πρὸς τ' ἄνω ὑπὸ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ παρακωλύει πως τὴν ροὴν τούτου ἐκ τοῦ νωτιαίου σωλῆνος πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Ἡ ἀραχνοειδὴς μῆνιγξ τοῦ τε ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ συνίσταται ἐξ ἐπιμήκων συνδεσμικῶν ἰνῶν ἀναμίκτων μετ' ἐλαστικῶν ἰνῶν, ἐπαλείφεται δὲ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας ὑπὸ ἐνδοθηλίου· ὁμοίαν δὲ κατασκευὴν ἔχουσι καὶ αἱ προσεκβολαὶ αὐτῆς (διαφράγματα, σωληνοειδῆ ἔλυτρα). Ἀγγείων δὲ καὶ νεύρων στερεῖται τέλεον ἡ ἀραχνοειδὴς μῆνιγξ. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἀραχνοθήρας (ὁ) (Arachnotherus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελιφαγιδῶν*. Τὸ ὄνομά των ὀφείλουσιν εἰς τὸ ὅτι θηρεύουσιν ἀποκλειστικῶς ἀράχνας, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς ἡ κυριωτέρα τροφή των. Τὰ πτηνὰ ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ εὐρώστου σώματος, τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἐπιμήκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ράμφους, ὅπερ εἶναι ἐλαφρῶς εὐρὺ καὶ πεπιεσμένον κατὰ τὴν βάσιν. Τὰ πτερὰ εἶναι μᾶλλον βραχέα καὶ κολοβωμένα κατὰ τὸ ἄκρον των. Ἡ οὐρὰ λίαν βραχεῖα καὶ ἐλαφρῶς ἀπεστρογγυλωμένη. Οἱ πόδες ἰσχυροὶ καὶ κεκαλυμμένοι κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν των ὑπὸ εὐρέων καὶ ἀνθεκτικῶν λεπίων. Οἱ δάκτυλοι ἐπιμήκεις καὶ ἐφωδιασμένοι διὰ κυρτῶν ὀνύχων. Ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς εἶναι φαιοκίτρινος καὶ σχεδὸν ὁ αὐτὸς εἰς τὰ ἄρρενα καὶ εἰς τὰ θήλεα.

Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ τὰ εἴδη: *ἀραχνοθήρας ὁ χρυσογένειος* (Arachnotherus chrysogenus), ἔχων σκοτεινῶς πράσινον χρῶμα μὲ πρασινοκιτρίνους ἀποχρώσεις ἐπὶ τῶν παρυφῶν τῶν πτερύγων καὶ τῆς οὐρᾶς. Παρὰ τὰ ἀκουστικὰ τμήματα τὰ πέριξ τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν καὶ τὴν κοιλίαν ὁ χρωματισμὸς εἶναι ζωηρῶς κίτρινος. Ζῇ εἰς τὴν Ἰάβαν, τὴν Σουμάτραν, τὴν Βόρνεο καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαλάκας· *ἀραχνοθήρας ὁ μακρόραμφος* (Arachnotherus longirostrus), ἀπαντᾷ εἰς τὰ πέριξ τῆς Βεγγάλης, ἀλλὰ συχνάκις ἐπισκέπτεται καὶ τοὺς κήπους τῶν πόλεων, πλησιάζει δὲ ἀφόβως τοὺς ἀνθρώπους. Δ. Ν. Π.

ἀραχνόκρινος (Arachnocrinus Meek καὶ Worthen) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *πελματοζῴων κρινοειδῶν* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *γαστεροκομιδῶν*, ὅπερ ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ δεβόνιον καὶ ἐξηφανίσθη κατὰ τὸ ἀνθρακικὸν σύστημα ἐν βορείῳ Ἀμερικῇ. Ἔχει κάλυκα μικρόν, βραχίονας παχυτάτους, πολλαχῶς διακεκλαδισμένους καὶ ὁριζοντίως ἐπεκτεινομένους. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀραχνόκρινος bulbosus* Hall. Θ. Σ.

ἀραχνοκυστίτης (Arachnocystites Neumayr) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *κυστοειδῶν πελματοζῴων* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἐχινοσφαιριτιδῶν*. Ἄλλως λέγεται *ἐχινοσφαιρίτης* Wahlenb.

ἀραχνολογία (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Ὁ κλάδος τῆς ζῳολογίας, ὁ πραγματευόμενος περὶ τῶν ἀραχνοειδῶν ζῴων. Δ. Ν. Π.

ἀραχνολυσίνη (Arachnolysin) *[Βιολ. Χημ.]*. Τοξίνη λαμβανομένη διὰ συνανατριβῆς τῆς Epeira diaderma (κ *ρωγαλίδας*) μετὰ τετραπλασίας ἕως πενταπλασίας ποσότητος φυσιολογικοῦ διαλύματος χλωριούχου νατρίου, ἐνέχοντος τολουόλην. Ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἐπιφέρῃ αἱμόλυσιν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων διαφόρων εἰδῶν ζῴων. Πρὸς ἐρεύνας κατάλληλον αἷμα εἶναι τὸ τοῦ κονίκλου, μυὸς καὶ ἀνθρώπου. Κ. Γ. Μ.

ἀραχνόμορφα (τὰ) (Arachnomorpha) *[Ζῳολ.]* Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαριδῶν*.

ἀραχνοπεζίζα (ἡ) (Arachnopeziza) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δισκομυκήτων*. Τὸ γένος τοῦτο διακρίνεται ἐκ τῶν νηματοειδῶν ἀποφύσεων καὶ τῶν ἐπιμήκων ἀσκιδίων ἅτινα περικλείουσιν ὀκτὼ σπόρια. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι ἡ *ἀραχνοπεζίζα ἡ χρυσόχρους* (Arachnopeziza aurata), ἥτις ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τῆς *λεύκης τῆς μελανῆς* (Populus nigra), καὶ ἡ *ἀραχνοπεζίζα τὸ ἀστέρωμα* (Arachnopeziza asteroma), ζῶσα παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *βούτομον τὸ τελματαῖον* (Carex paludosa). Δ. Ν. Π.

ἀραχνόπους (ὁ) (Arachnopus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *βρούχων*. Γνωστὰ δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νέας Γουϊνέας. Δ. Ν. Π.

ἄραχνος καὶ *ἄραχλος*, *—η*, *—ο*· ἀμφιβόλου ἀρχῆς καὶ σημασίας· συνεκφέρεται μετὰ τοῦ *μαῦρος* σχετλιαστικῶς: «μαῦρος κι' ἄραχνος κατάντησε».

ἀραχνοΰφαντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑφασμένος τρόπον τινὰ ὑπὸ τῆς ἀράχνης, ὁ λεπτὸς ὡς ὕφασμα ἀράχνης, ἀραχνοϋφής.

ἀραχνοϋφὴς (ὁ, ἡ)· ὁ δίκην ἀραχνίου ὑφασμένος, ὁ λεπτὸς καὶ διαφανὴς ὡς ἀράχνιον.

ἀραχνώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἀραχνοειδὴς (βλ. λ.).

Ἀραχτιδόλακκα *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Γυθείου τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λακωνίας.

Ἀράχωβα ἢ *Ἀράχοβα*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα.

— [ΓΕΩΓΡ.] Ἡ Ἀράχωβα κεῖται εἰς τὰς γραφικὰς μεσημβρινὰς κλιτῦς τοῦ Παρνασσοῦ ἐν ὕψομ. 980 μ. ἐπὶ τῶν πετρωδῶν λόφων *Ἁγ. Γεωργίου*, *Κουμούλα*, *Κουτρούλη*, *Ἀφανοῦ* καὶ *Σφαλάκι*, κάτωθι ἀκριβῶς τῆς ἀποκρήμνου βραχώδους τοῦ Παρνασσοῦ παρωρείας *Πετρίτου* τῆς ἱστορικῆς τῶν ἀρχαίων *Κατοπτηρίου* ἢ *Κατοπτευτηρίου*. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινότατον, σημειουμένων τῶν κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως ἡμερῶν αἰθρίας εἰς 260, βροχῶν 80 καὶ χιόνων 25. Ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸ θέρος ἀνέρχεται μέχρι 32°, κατὰ τὸν χειμῶνα δὲ φθάνει μέχρι 12° ὑπὸ τὸ μηδέν.

Διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ τοπωνυμίου ὑπάρχουσι δύο ἐκδοχαί. Κατ' ἄλλους προέρχεται ἐκ τῆς σλαυϊκῆς λέξεως *ράχοβα*, σημαινούσης τόπον καρυῶν, δεδομένου ὅτι ἀπὸ ἐτῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου αὗται ἦσαν ἀφθονώταται, κατ' ἄλλους

Digitized by Google

δ' ἐκ τοῦ *ράχις* λόγῳ τῆς ἐπὶ πολλῶν ῥάχεων κτίσεώς της.

Ἡ Ἀράχωβα διοικητικῶς.— Ἡ Ἀράχωβα, ἥτις πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀπήρτιζεν ἴδιον ὁμώνυμον δῆμον, ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τὰς 4000 κατοίκους. Εἶναι ἕδρα εἰρηνοδικείου ὑπαγομένου εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Λεβαδείας καὶ ἀστυνομικοῦ τμήματος ὑπαγομένου εἰς τὴν Ὑποδιοίκησιν Βοιωτίας. Ἔχει ταχ)κὸν καὶ τηλ)κὸν γραφεῖον Β' τάξεως, ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 60 μαθηταί, καὶ ἑπτατάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον στεγαζόμενον ἐντὸς ὡραίου διδακτηρίου ἀνεγερθέντος τῷ 1911 ἐκ δωρεᾶς Ἀνδρ. Συγγροῦ, εἰς ὃ φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 150 μαθηταί.

Ἡ ὄψις τῆς πόλεως.— Τὴν Ἀράχωβαν διασχίζει κεντρικὴ δημοσία ὁδός, ἥτις πρὸς Δυσμὰς ἄγει εἰς Δελφούς, Ἰτέαν, Ἄμφισσαν κλπ., πρὸς Ἀνατολὰς δὲ φθάνει εἰς θέσιν Ἄνω Χάνι, ὁπόθεν θὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἑνωθῇ προσεχῶς μὲ τὴν ὁδὸν Διστόμου — Λεβαδείας πρὸς συντόμευσιν τῆς εἰς Ἀθήνας ἀγούσης. Εἶναι σκυρόστρωτος καὶ πλάτους 5—8 μέτρων. Αἱ εἰς τὴν πόλιν εὑρισκόμεναι ἄλλαι ὁδοὶ εἶναι Κοινοτικαὶ καὶ διατηροῦνται καλῶς.

Ἡ Ἀράχωβα ἔχει πολλὰς καὶ θαυμασίας πλατείας, ἐξ ὧν ἡ *Δ. Παπαϊωάννου*, πρὸς τιμὴν τοῦ ἄλλοτε καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἔνθα ἡ ἀγορά, ἡ *Γ. Καραϊσκάκη* εἰς τὸ δυτικὸν μέρος αὐτῆς καὶ ἡ *Ἁγ. Γεωργίου* εἰς τὴν ὁμώνυμον συνοικίαν.

Ἡ Ἀράχωβα ἔχει δύο ἐνοριακοὺς ναούς: Τὸν *τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου*, μητροπολιτικὸν καὶ παρὰ τὴν συνοικίαν Παναγία κτισθέντα πρὸ 80 ἐτῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσονται ἐπιμελῶς λείψανα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, καὶ τὸν τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου*, πολιοῦχον, κτισθέντα εἰς τὴν ὁμώνυμον συνοικίαν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔδωσε τὴν μάχην ὁ Γ. Καραϊσκάκης. Πλησίον τούτου σῴζεται τὸ περίφραγμα, διὰ τῶν πολλῶν ὀπῶν τοῦ ὁποίου ἐπυροβόλουν οἱ Ἕλληνες. Τὸ Ἀνατολικὸν κωδωνοστάσιον ἔχει κτισθῆ πρὸ 200 ἐτῶν. Πέριξ τοῦ ναοῦ εἶναι εὐρύτατος χῶρος, εἰς ὃν ἔχουσι φυτευθῆ πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως πρίνοι καὶ πλάτανοι. Ἐκτὸς τῶν ἄνω δύο ἐνοριακῶν ναῶν ἔχει πλεῖστα παρεκκλήσια, τὸν Ἅγ. Νικόλαον, Ἅγ. Ἰωάννην, Εὐαγγελίστριαν, Ἁγ. Ταξιάρχας, Ἁγ. Τριάδα, Ἅγ. Δημήτριον, Ἅγ. Εὐστάθιον, Ἅγ. Τρύφωνα, Ἀνάληψιν κ. τ. λ. Εἰς τὸ Δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως εἶναι τὸ Νεκροταφεῖον, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται διὰ πολλῶν καλλιτεχνικῶν μνημείων.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ἄνωθι τῆς ἐκκλησίας Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου καὶ ἐγγὺς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εὑρίσκεται τεράστιος καὶ ἀπότομος ὀγκόβραχος ὅστις ὀνομάζεται «*Καμπαναριό*», ἐκ τοῦ παλαιοῦ κωδωνοστασίου τῆς ἐκκλησίας, οὗτινος σῴζονται ἀκόμη λείψανα. Ἡ κορυφὴ τοῦ βράχου ἔχει κατασκευασθῆ ἐπίπεδος· ἐπ' αὐτῆς δὲ ἔχει κτισθῆ πύργος ὕψους 10 μέτρων, φέρων ἐπὶ τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς του μέγα ὡρολόγιον.

Ἡ ἀνάβασις ἐπὶ τοῦ βράχου εἶναι εὔκολος, κασκευασθείσης ἐπ' αὐτοῦ κλίμακος κυκλοτεροῦς. Κατ' ἀρχὰς τὸ ὡρολόγιον μετὰ τοῦ πύργου ἔγινε δαπάναις τῆς κοινότητος, ἀλλὰ καταρρεῦσαν κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1870 ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Γρηγ. Καμβασινοῦ, ἡγουμένου τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ. Τὸ σύνολον τοῦ διὰ κισσοῦ περιβαλλομένου βράχου καὶ ὁ πύργος τοῦ ὡρολογίου παρουσιάζει γραφικὸν θέαμα.

Εἰς τὴν πλατεῖαν Λ. Παπαϊωάννου ἐγείρεται ἐπιβλητικὴ ἡ ἀναθηματικὴ στήλη τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἔθνους πεσόντων Ἀραχωβιτῶν. Εἶναι καλλιμάρμαρον, ἔργον δὲ τοῦ γλύπτου Γ. Συνεφοῦ. Πέριξ τῆς βάσεως αὐτοῦ ῥέουσιν ἄφθονα ὕδατα.

Ἡ ὕδρευσις τῶν κατοίκων ἐκτελεῖται διὰ πηγαίων ὑδάτων μεταφερομένων διὰ κτιστῶν ὑδραγωγείων ἐκ τῶν πηγῶν *Μάννας-Γούρνα*, ἀπεχούσης 2 ὥρας, καὶ *Μπάνια*, μόλις 45' ἀπεχούσης, εἰς δύο δεξαμενὰς κειμένας ἐν θέσεσιν *Ἅγ. Γεώργιος* καὶ *Κουκόρεμα*, ἐξ ὧν ὑπάρχει ὑδρονομικὸν δίκτυον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς κωμοπόλεως καὶ τῶν πέριξ ἀγρῶν.

Κοινωνικὴ ζωή.— Ἡ Ἀράχωβα διατηρεῖ τὰς ὡραίας ἑλληνικὰς παραδόσεις καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν παρὰ τὸν διαρκῶς εἰσαγόμενον εἰς αὐτὴν νεώτερον εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Γ. Καραϊσκάκη τὴν ἐπέτειον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου γινομένη τριήμερος θρησκευτικὴ πανήγυρις, εἰς ἣν συγκεντροῦνται χιλιάδες ἑορταστῶν ἐκ τῶν πέριξ καὶ πέραν συνοικισμῶν. Ἡ ἔναρξις τῆς πανηγύρεως ταύτης γίνεται τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα οἱ γέροντες χορεύουσιν ἡγουμένου τοῦ γεροντοτέρου ᾄδοντος τὸ δημῶδες ᾆσμα *πανηγυράκι* ἔχον οὕτω:

Πανηγυράκι γίνεται ψηλὰ στὸν Ἁϊ Γιωργὴ
—Μαριγκοφραγκόπουλο
τὸ πανηγύρι εἶναι πολὺ κι' ὁ τόπος ἦταν λίγος.
Διψάει ὁ κόσμος γιὰ νερὸ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
κρατάει ὁ δράκος τὸ νερό, διψάει τὸ πανηγύρι.
Τρεῖς λυγερὲς στολίζονται νὰ πᾶν νὰ ποῦν τοῦ δράκου:
Ἀπόλα, δράκο μ', τὸ νερὸ νὰ πιῇ τὸ πανηγύρι,
σκάσαν οἱ μοῦλες γιὰ νερὸ καὶ τὰ στοιχειὰ ἀπ' τὴ δίψα.

Τὸν χορὸν τῶν γερόντων ἐπακολουθεῖ διασκέδασις ἀπὸ τοὺς νέους καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν καὶ σφαγὴ τῶν ἀμνῶν διὰ τὴν ἐπαύριον. Τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης μεταβαίνουσιν οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ἐπισκέπται εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον πρὸς ἐκκλησιασμόν, μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ εἰς τὸ Στάδιον τούτου δρόμος ἀντοχῆς εἰς ἀνώμαλον ἔδαφος, οὗτινος τὸ ἔπαθλον εἶναι ἀμνός. Κατόπιν εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας ἐκτελοῦνται διάφορα ἀγωνίσματα, πάλης, σφαίρας κλπ., εἰς τὰ ὁποῖα ἐπακολουθεῖ χορὸς τόσον εἰς τὸν περίβολον ὅσον καὶ εἰς τὰ καφφενεῖα, πλατεῖαν Παπαϊωάννου κλπ., ἐνῷ συγχρόνως εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως ἀνὰ 8—15 οἰκογένειαι ψήνουσι τοὺς ἀμνούς των. Τὸ ἀπόγευμα εἰς τὴν πλατεῖαν Καραϊσκάκη ἑλληνικοὶ χοροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραχωβίτες μὲ τὰς Ἀραχωβίτισσας, ἐνδεδυμένας τὴν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν, χορεύουσι τῇ συνοδείᾳ ὀργάνων μέχρι νυ-

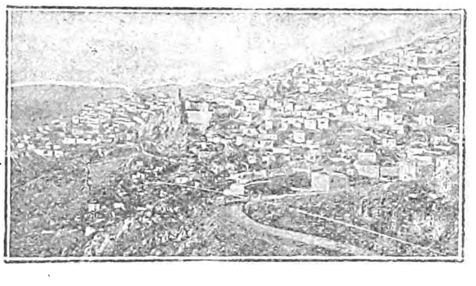

Ἀνατολικὴ ἄποψις τῆς Ἀραχώβης.

κτός. Τὰς ἑπομένας δύο ἡμέρας γίνονται τὴν μὲν πρωίαν ἀγωνίσματα, τὸ δὲ ἀπόγευμα χορός. Τὰς ἡμέρας ταύτας ἡ Ἀράχωβα παρουσιάζει θέαμα πανηγυρικόν, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου δὲ αὐτῆς μέχρι τοῦ ἄλλου ὅλοι οἱ κάτοικοι γλεντοῦν καὶ τραγουδοῦν.

Ἐν Ἀραχώβῃ ὑπάρχουσι τρεῖς κοινωνικαὶ ὀργανώσεις εὐδοκίμως δρῶσαι. Ὁ Ἐμπορικὸς Σύλλογος, ὁ Ἀθλητικὸς Σύλλογος Ἐθνικῆς Φυσικῆς ἀγωγῆς καὶ ὁ Γεωργικὸς πιστωτικὸς Συνεταιρισμός.

Οἰκονομικὴ ἄποψις.— Ἐκ τῶν προϊόντων τῆς Ἀραχώβης τρία εἶναι τὰ ἀποτελοῦντα ἀντικείμενον εἰδικοῦ ἐμπορίου: αἱ ἐλαῖαι, ὁ οἶνος καὶ ὁ τυρός· οὐχ ἧττον ὅμως ἡ περιφέρεια ἀποδίδει καὶ ἄλλα προϊόντα καταναλισκόμενα ἐπιχωρίως. Περὶ τὰς 800.000 ὀκ. ἀνέρχεται ἐτησίως ἡ ἐξαγωγὴ ἐλαιῶν ἀρίστης ποιότητος, 1.200.000 ὀκ. οἴνου πεφημισμένου διὰ τὴν γεῦσιν καὶ τὸ ἄρωμά του, γνωστοῦ ὡς «*ἀραχωβίτικο κρασί*» καὶ 15.000 ὀκ. μαλακοῦ τυροῦ (φέτα). Παρὰ τὴν Ἀράχωβαν ὑπάρχουσι δασικαὶ ἐκτάσεις ἐξ ἐλάτης, ἐξ ὧν οἱ κάτοικοι ξυλεύονται. Βιομηχανικὰ καταστήματα σημειοῦμεν μόνον 4 ἐλαιουργεῖα καὶ τὸ πρὸ διε-

Δυτικὴ ἄποψις τῆς Ἀραχώβης.

τίας ἱδρυθὲν ἐργοστάσιον παρασκευῆς ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος πρὸς φωτισμὸν τῆς κωμοπόλεως.

Ἡ Ἀράχωβα μετὰ τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (8 ὥρ.), δι' ὁμοίας δὲ συνδέεται μετὰ τοῦ Διστόμου (4 ὥρ.) καὶ τῆς Δαυλείας (4 ὥρ.). Μόνον μετὰ τῶν Δελφῶν συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἥτις ἐξ Ἰτέας-Ἀμφίσσης ἄγει πρὸς τὸ Μπράλο, ἔνθα σταθμὸς τῶν Σ.Ε.Κ. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις αὐτῆς ἐνεργεῖται δι' αὐτοκινήτων μέχρι τοῦ λιμένος Ἰτέας.

Δ. Ε. Μ.

— [ΑΡΧΑΙΟΛ.] Τὴν σημερινὴν Ἀράχωβαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλουν δύο πόλεις. Ἡ *Ἀνεμώρεια* (*ἄνεμος καὶ ὄρος*) κειμένη εἰς τὸ Δυτικὸν μέρος τῆς σημερινῆς πόλεως, ἄνωθι τοῦ νεκροταφείου εἰς θέσιν Χτιριαροῦ καὶ τῆς ὁποίας σῴζονται ἐρείπια τειχῶν, καὶ ἡ *Κυπάρισσος* εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέρος εἰς τὴν θέσιν Πάνια. Αὕτη εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον εἶχε συμμετάσχει, καθ' ἃ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἰλιάδα, διὰ τῶν στρατηγῶν της Σαμίου καὶ Ἐπιστρόφου. Τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως ἀνευρέθησαν πλεῖστοι πίθοι, λάγυνοι καὶ τάφοι. Τῷ 1911 δέ, εἰς τὸ κατασκευαζόμενον ὑδραγωγεῖον πρὸς μεταφορὰν τοῦ ὕδατος Πάνια εἰς τὴν πόλιν, ἀνευρέθη ἀρχαιότατον ὑδραγωγεῖον τὸ ὁποῖον ἦτο κατεσκευασμένον διὰ πηλίνων σωλήνων.

Εἰς τὸ Νότιον μέρος τῆς Ἀραχώβης καὶ πλησίον τῶν ἀγροτικῶν θέσεων *Βαρέλια* καὶ *Ἀφωρεσμένη* σῴζεται καλῶς τμῆμα ἐκ 5–8 χιλιομέτρων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἥτις ἦγεν εἰς Δελφοὺς ἀπὸ Χαιρώνειαν, Σχιστήν, Κυπάρισσον. Τὸ τμῆμα τῆς ὁδοῦ ταύτης χρησιμοποιεῖται καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἀραχώβης καὶ ὀνομάζεται *Κρυφοδημοσιά*, ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει κατασκευασθῆ εἰς μέρος μὴ συχναζόμενον, δηλ. κρυφόν. Εἰς τὴν θέσιν δὲ Μούλκια, ἀποστάσεως 1 ½ ὥρας ἐξ Ἀραχώβης, εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς βάσεως Παρατηρητηρίου, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς εἰς λόφον κτίσεώς του ἐχρησιμοποίουν οἱ κάτοικοι τῆς Κυπαρίσσου ἢ διὰ νὰ παρατηρῶσιν ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν ἐχθρῶν ἢ διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τόπος σταθμεύσεως τῶν μεταβαινόντων εἰς Δελφοὺς προσκυνητῶν, διότι ἔκειτο πλησίον τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τούτους. Τοῦτο ὀνομάζεται σήμερον *Παλιόπυργος*.

Εἰς ἀπόστασιν δύο ὡρῶν τῆς Ἀραχώβης, εἰς τὴν θέσιν Λιβάδιον καὶ πλησίον τῶν σημερινῶν Καλυβίων ὑπάρχουσι λείψανα τῆς Ἀρχαίας *Λυκωρείας* καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ *Λυκωρείου Διός*, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος. Διὰ τὴν κτίσιν τῆς ὀνομαστῆς ταύτης πόλεως ὑπάρχουν αἱ ἑξῆς ἐκδοχαί: ἢ ὅτι ἐκτίσθη πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος ὑπὸ τοῦ Λυκώρου, υἱοῦ τῆς Κωρυκείας νύμφης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἢ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος, τοῦ ὁποίου ἡ κιβωτός, εἰς ἣν εἶχεν ἐγκλεισθῆ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Διός, προσήραξεν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, ὁπότε μετὰ τὴν ἀπόσυρσιν τῶν ὑδάτων κατῆλθε καὶ μετὰ τῆς συζύγου του Πύρρας ἔκτισε τὴν Λυκώρειαν, ἣν καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Δία, κατασκευάσας συγχρόνως πρὸς τιμήν του καὶ μεγαλοπρεπέστατον ναόν, φημιζόμενον διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν κατασκευήν του· ἢ ὅτι ὅσοι κάτοικοι ταύτης κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὸν κατακλυσμὸν ἀναβάντες εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ ἐπανῳκοδόμησαν μετὰ ταῦτα τὴν πόλιν τοῦ Λυκώρου.

Κωρύκειον Ἄντρον.— Πλησίον τῆς ἀρχαίας Λυκωρείας εὑρίσκεται τὸ περίφημον *Κωρύκειον ἄντρον* μὲ τὴν Κωρυκείαν πέτραν του. Ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς Κωρυκείας νύμφης, ἐρωμένης τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ἣν οὗτος τὸ ἐδώρησε. Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Μυθολογίαν ἔπαιξε σπαιδαιότατον ῥόλον, διότι ὑπὸ μὲν τῶν πέριξ κατοίκων ἐνομίζετο ὅτι ἦτο ἡ ἕδρα τῶν χρησμῶν τῆς Δελφικῆς Πυθίας καὶ συνεκοινώνει δι' ὑπονόμου μέχρι τοῦ εἰς Δελφοὺς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τῶν ποιητῶν ἐθεωρεῖτο τὸ κέντρον τῆς γῆς, δι' ὃ καὶ ὀμφαλὸς τῆς γῆς ἐκαλεῖτο. Εἰς τὸ ἄντρον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πᾶνα καὶ εἰς τὰς νύμφας (βακχίδας συνοδοὺς τοῦ Διονύσου), ἐτελοῦντο τὰ ὄργια τῶν Θυιάδων (γυναικῶν αἵτινες ὠργίαζον πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου). Ἤρχοντο δὲ αἱ γυναῖκες αὗται ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς πέριξ πόλεις καὶ ἀνερχόμεναι τὴν Δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Πετρίτου, τὸν σημερινὸν Σταυρόν, ἔφθανον εἰς τὸ ἄκρον τοῦτο ὅπου μὲ τοὺς συνοδοὺς των Σατύρους ἐπεδίδοντο εἰς ὄργια. Πολλάκις δὲ τόση ἦτο ἡ μανία των, ὥστε ὀργιάζουσαι ἔφθανον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, ὅπου ἐκινδύνευον ν' ἀποθάνωσιν ἢ ἐκ τοῦ ψύχους ἢ ἐκ τῶν λύκων. Τὸ Κωρύκειον ἄντρον κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον τῶν πέριξ κατοίκων κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου καὶ τοῦ Βρέννου εἰς Ἑλλάδα, εἰς δὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εἰς τοὺς Ἀραχωβίτας καὶ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον.

Σήμερον εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἄντρου τούτου, τὸ ὁποῖον οἱ χωρικοὶ ὀνομάζουσι *Σαρανταῦλι* ἢ ἐκ τῶν 40 αὐλῶν εἰς ἃς διαιρεῖται τὸ ἄντρον ἢ διότι αὐλὸς παιζόμενος πρὸ τοῦ στομίου του ἀκούεται ὑπὸ τῆς ἐπαναληπτικῆς ἠχοῦς 40άκις, ῥέει δροσερὰ πηγὴ καὶ πλησίον ταύτης σχηματίζεται μικρὰ ἀβαθὴς λίμνη, εἰς ἣν ποτίζουσιν οἱ ποιμένες τὰ ποίμνιά των. Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ στομίου τοῦ Κωρυκείου ἄντρου ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: «Εὔστρατος Δακιδόμου Ἀμβρύσιος συμπερίπολοι Πανὶ Νύμφαις». Ἐκ τῶν λέξεων τούτων ἀνεγνωρίσθη ἡ ταυτότης τοῦ Κωρυκείου Ἄντρου. Τὸ στόμιον τούτου εἶναι τριγωνικόν, διὰ νὰ εἰσέλθῃ δέ τις εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ κύψῃ. Ἡ ὀροφή του εἶναι ἀνώμαλος καὶ διὰ τῶν ῥωγμῶν της ὕδωρ πίπτει στάγδην εἰς τὸ διὰ χλωρίδος ἐστρωμένον δάπεδον. Τοὺς κρότους καὶ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκεπτῶν ἐπαναλαμβάνει πολλάκις ἡ ἠχώ. Ἡ ἔκτασις τοῦ πρώτου θαλάμου εἶναι μήκους 90 μέτρων, πλάτους 60 μ. καὶ ὕψους 12. Πρὸς τὰ ἔνδον στενοῦται ἀποτόμως καὶ ὀρθοῦται εἰς ἀνώμαλον ἀνακαμπήν. Προαιώνιος δὲ σταλακτίτης περιφράσσει τὴν εἴσοδον τοῦ δευτέρου θαλάμου, εἰς ὃν εἶναι ἀναγεγραμμένα πλεῖστα ὀνόματα ἐπισκεπτῶν. Ἐκ τοῦ τρίτου θαλάμου ἄρχονται τὰ μυστηριώδη καὶ σιγηλὰ δωμάτια τῆς Κωρυκείας τὰ ὁποῖα ἡ χεὶρ τοῦ Ἡφαίστου διώρυξε καὶ ἐχρωμάτισε διὰ πυ-

Digitized by Google

κνῆς κελαινῆς ἐπιχρώσεως. Ὁ ἐπισκέπτης δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ πέραν τούτου. Μ. Ι. ΚΟΝΙΤΣΑΣ

— (ΝΕΩΤ. ΙΣΤΟΡ.) Διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21 οἱ κάτοικοι τῆς Ἀραχώβης εἶχον μυηθῆ ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν διὰ τῶν μελῶν αὐτῆς Ἰωάννου Ἀλεξανδρῆ, Ἀναγνώστη Λαζαρῆ καὶ Νικολάου Σημαρέση, οἵτινες πρῶτοι ἔδωσαν τὸ σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ ἔτος 1820 διὰ δύο σπουδαίων γεγονότων, ἅτινα γνωσθέντα εἰς ἅπασαν τὴν Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα ἐπροξένησαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἐπέσπευσαν τὸν χρόνον τῆς ἐκρήξεως ταύτης. Καὶ πρῶτον ὁ ὑπὸ τῶν Ἀραχοβιτῶν φόνος, εἰς τὸ Κάτω Χάνι τοῦ Ζεμενοῦ, τῶν *ταταρέων* (ταχυδρόμων καὶ εἰσπρακτόρων τῶν φόρων τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας), οἵτινες μετέφερον μεθ' ἑαυτῶν ἀρκετὸν χρηματικὸν ποσόν, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ Ἀραχωβῖται ἠγόρασαν πολεμοφόδια. Ὁ φόνος τῶν ταταρέων ἐγένετο τὴν 20 Μαρτίου 1820. Καὶ δεύτερον διὰ τοῦ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1820 καὶ εἰς τὴν θέσιν Ἑλήνη τῆς Ἀραχώβης φόνον τοῦ τοπάρχου Ἀραχώβης Ἰμβραήμ, μεταβαίνοντος μετὰ πολυαρίθμου ἀκολουθίας εἰς Ἄμφισσαν. Τὸν τοπάρχην τοῦτον ἐφόνευσαν Ἀραχωβῖται ὑπὸ τοὺς Λουκᾶν Κρῖκον καὶ Παλιοστάθην. Διὰ τῆς λαφυραγωγήσεως τοῦ Ἰμβραὴμ ἠγοράσθησαν πάμπολλα ὅπλα, πυρῖτις καὶ βόλια. Εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λουκᾶ Κρίκου σώζεται καὶ μέχρι σήμερον ὁ μανδύας (μπινίς) τοῦ Ἰμβραήμ. Ὁ ἀποτελῶν δὲ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἰωάννης Ἀλεξανδρῆς πλησίον τῆς οἰκίας του εἶχε κατασκευάσει ἀπέραντον ὑπόνομον χρησιμεύουσαν ὡς συνεργεῖον εἰς ὃ κατεσκευάζοντο φυσίγγια τὰ ὁποῖα ἔστελλεν εἰς τοὺς μετ' ὀλίγον μέλλοντας νὰ ἐπαναστατήσωσιν Ἕλληνας, ἀπασχολῶν εἰς τὸ συνεργεῖον ἄνω τῶν 10 ἐργατῶν, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνεν ἐξ ἰδίων του.

Ὁ ἱερεὺς καὶ πρόκριτος Ν. Πρωτοπαππᾶς διὰ τῆς διπλωματικότητός του κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Ἀράχωβαν κατὰ τὸ 1818 ἐκ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου ἐκ μέρους τοῦ πασᾶ τῆς Λεβαδείας. Ὁ κίνδυνος οὗτος προῆλθεν ἐξ ὑπονοιῶν τοῦ πασᾶ τούτου, ὅτι εἰς τὴν Ἀράχωβαν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχε μέλη. Ὁ Ν. Πρωτοπαππᾶς μαθὼν τοῦτο ἐπεσκέφθη τὸν πασᾶν καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ διπλωματικότητός του κατώρθωσεν ὄχι μόνον ν' ἀναστείλῃ πᾶσαν κατὰ τῆς Ἀραχώβης ἐχθρικὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς ὑπονοίας τοῦ πασᾶ ὅτι ὑπάρχουσι Φιλικοὶ ἐν Ἀραχώβῃ.

Οἱ ἀνωτέρω Ἀραχωβῖται εἶχον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐργασθῆ προεπαναστατικῶς, ὥστε κατὰ τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 21 ἡ Ἀράχωβα διὰ τῆς ἐκλείψεως ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων Ὀθωμανῶν νὰ παρουσιάζῃ θέαμα πόλεως ἐλευθέρου κράτους καὶ νὰ στρέψωσι πρὸς ταύτην ὁ Διάκος, ὁ Ἀνδροῦτσος κλπ. τὰ βλέμματά των περὶ ἐνισχύσεως διὰ πολεμεφοδίων καὶ ἀνδρῶν. Μ. Ι. Κ.

Κατὰ τὸν Ἀγῶνα (1821—1828).—Ὁ Μποῦσγος μεταβαίνων εἰς Πελοπόννησον, ἵνα πληροφορηθῇ τὰ τῆς ἐγέρσεως, ἔμαθεν ἐν Γαλαξιδίῳ ὅτι τὰ Καλάβρυτα καὶ αἱ Πάτραι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπανελθὼν τὴν 24 Μαρτίου 1821 εἰς Ἀράχωβαν ἔπεισε τοὺς προκρίτους αὐτῆς νὰ ἐπαναστατήσουν, διαβ. 6 λιῶν ὅτι καὶ οἱ Διάκος, Νάκος κλπ. ἐν Λεβαδείᾳ θὰ πράξουν τὸ αὐτό. Οὕτω, πρῶτοι οἱ Ἀραχωβῖται ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ διέκοψαν αὐθημερὸν τὰς συγκοινωνίας τῶν ἐν Λεβαδείᾳ καὶ Ἀμφίσσῃ Τούρκων, οὓς ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος ἐπολιόρκησαν οἱ Ἕλληνες (*Φιλήμων*. Γ' σ. 80). Τῷ 1823 μετὰ τὸν ψευδοσυμβιβασμὸν τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ ἐξεστράτευσαν 6 χιλ. Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην καὶ 4 χιλ. ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, οἵτινες ἐλεηλάτησαν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν 10 Ἰουνίου εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀράχωβαν, κατενίκησαν τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἔκαυσαν, ὡς καὶ τὴν ὑστεραίαν τὰ καλύβια τῆς Ἀράχωβας, σταματήσαντες εἰς τὴν Δεσφίναν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Μέγα ὅμως ἠκούσθη τὸ ὄνομα τῆς Ἀράχωβας κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1826, ὅτε διὰ τῆς αὐτόθι μάχης ἐπαγίωσεν ὁ Καραϊσκάκης τὴν φήμην περὶ τῆς στρατιωτικῆς του μεγαλοφυΐας. Διότι θέλων νὰ περικλείσῃ ἀσφυκτικῶς τὸν πολιορκοῦντα τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν στρατὸν τοῦ Κιουταχῆ διέταξε τὰ στρατεύματα οὕτως, ὥστε τὰ μὲν νὰ διακόψωσι τὰς συγκοινωνίας του ἐκ Λοκρίδος πρὸς τὴν Λαμίαν, τὰ δὲ ἐκ τῆς Φωκίδος ν' ἀποκλείσωσιν ἐν μέσῳ βαρυτάτου χειμῶνος τὴν Ἀττικήν. Καὶ αἱ μὲν ἐπιχειρήσεις τοῦ Κωλέτη ἐκ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἀπέτυχον, ὑποχωρησάντων τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἐπιβιβασθέντων πάλιν εἰς τὰ πλοῖα Αἱ εἰς τὸ Δυτικὸν ὅμως μέτωπον ἐπιχειρήσεις ἀρχιστρατηγοῦντος τοῦ Καραϊσκάκη ηὐδοκίμησαν ἐν τέλει ἐξόχως μετὰ τὰς πρώτας καὶ ἐκεῖ ἀτυχίας. Ὁ Καραϊσκάκης ἀφήσας τὴν Δομπραίναν ἐκινήθη τὴν 15 Νοεμβρίου εἰς τὰ Μοναστήρια Δομποῦ καὶ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τὴν 17ην ἔφθασεν εἰς Δίστομον. Μαθὼν τοῦτο ὁ Μουστάμπεης ἐκίνησεν ἐκ Λεβαδείας μὲ τὸν κεχαγιᾶν τοῦ Κιουταχῆ καὶ ἄλλους ἐπισήμους Τούρκους, ἵνα καταλαμβάνων τὴν Ἀράχωβαν σώσῃ τοὺς ἐν Σαλόνοις Τούρκους. Ἐπρόλαβεν ὅμως ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἐτοποθέτησεν ἐκεῖ τοὺς Γ. καὶ Δ. Βάγιαν καὶ Γαρδ. Γρίβαν μὲ 500 Ἕλληνας, ἔσπευσε δὲ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ μὲ διαφόρους ὁπλαρχηγούς. Ὅταν ἔφθασαν ὑπερδισχίλιοι Τοῦρκοι ἤρχισεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν ἡ μεγάλη καὶ πολυήμερος μάχη, φυγόντων τῶν Τούρκων ἐκ τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου. Τὴν 20ὴν ἔφθασαν εἰς Ἀράχωβαν ὁ Δ. Μακρῆς, Γ. Δράκος, Κ. Καλύβας, Τρ. Ἀποκορίτης καὶ Κ. Γιολδάσης. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐπειδὴ ἔφθανον καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι, διέταξε τὴν κατάληψιν τοῦ Ζεμενοῦ ἔνθα ἡττήθησαν οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐρχόμενοι πρὸς βοήθειαν τοῦ Μουστάμπεη ὃν ἀπέκλεισε γύρωθεν. Θελήσας δὲ ὁ Μουστάμπεης τὴν νύκτα τῆς 23—24 Νοεμβρίου νὰ κάμῃ ἔξοδον, ἵνα σώσῃ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὸ ψῦχος, ἐφονεύθη διὰ σφαίρας ἑλληνικῆς, πληξάσης αὐτὸν εἰς τὸν κρόταφον. Ὁ κεχαγιᾶς τοῦ Κιουταχῆ ἔστειλε τότε τὸν Τάτσην Μαγγίναν νὰ διαπραγματευθῇ τὴν σωτηρίαν τῶν Τούρκων διὰ καταβολῆς 500 χιλ. γροσίων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν πλὴν τῶν χρημάτων καὶ ὁμήρους καὶ νὰ παραδώσωσιν οἱ Τοῦρκοι ὅλα τὰ ὅπλα των, ὡς καὶ τὴν Λεβάδειαν καὶ τὴν Ἄμφισσαν κατὰ τὸν Μένδελσων. Μὴ δεχθέντες οἱ Τοῦρκοι τὰ προτεινόμενα ἀπεφάσισαν νὰ ἐξορμήσωσι καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24ης Νοεμβρίου ἐξεκίνησαν.

Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως εἶχεν οὕτω διατάξει τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἦσαν ταῦτα τόσον παρεσκευασμένα διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, ὥστε ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων ἐπῆλθε πλήρης, ἐνθυμίζουσα τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια. Ὑπὲρ τοὺς χιλίους τριακοσίους ἐφονεύθησαν μετὰ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀρχηγῶν, διακόσιοι ἐζωγρήθησαν, αἱ σημαῖαι καὶ τὰ ὑποζύγια κατελήφθησαν, οἱ δὲ διαφυγόντες τὰς σφαίρας τῶν Ἑλλήνων διερχόμενοι τὰς φάραγγας τοῦ Παρνασσοῦ εὗρον οἰκτρὸν θάνατον ὑπὸ τοὺς πάγους καὶ χιονοστροβίλους τοῦ βαρυτάτου χειμῶνος, τριακόσιοι δὲ ὁριστικῶς διαφυγόντες κατέστησαν ἄχρηστοι πρὸς πόλεμον ἀπὸ τὰ κρυοπαγήματα. Ἑτέρωθεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν μόνον 8 καὶ ἐπληγώθησαν 9. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ Μουστάμπεη καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, οἵτινες καὶ ὑπέγραψαν τὴν 26 Νοεμβρίου τὴν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἀναφοράν, ἀναγράφει εἰς ἔνδειξιν δικαίας τιμῆς ὁ ἱστορικὸς Σπηλιάδης (ἐν τ. Γ', σ. 157).

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπανηγύρισε τὴν 24 Νοεμβρίου 1826 ὡς ἡμέραν ἀνεγέρσεως τῆς πρὸ ὀλίγου πεσούσης ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραὴμ Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἤρξατο δὲ νὰ πνέῃ ἄνεμος αἰσιοδοξίας εἰς τὰ στήθη τοῦ Πανελληνίου, τὸ ὁποῖον ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐλευθέρα ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον περιφορὰ τοῦ Ἰμβραὴμ εἶχεν ἀπελπιστικῶς καταπονήσει. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν. — Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐλεύθερον κράτος, φοβερὸν κακὸν ἀνεφάνη ἐν Ἀραχώβῃ. Διάφοροι λήσταρχοι ἐπὶ κεφαλῆς λῃστοσυμμοριῶν εἶχον ἐκλέξει ὡς ὁρμητήρια τὰ πέριξ τῆς Ἀραχώβης ὁπόθεν ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν. Ἡ λῃστεία ὠργίαζε τότε εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, λόγῳ δὲ τῆς ἀδυναμίας τῶν τότε κυβερνητῶν νὰ ἐξαλείψουν τὸ στῖγμα τοῦτο, ἡ βασίλισσα Ἀμαλία κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Γαρδικιώτη Γρίβα ἀνέθεσε τὴν καταδίωξιν τούτων εἰς τὸν ἐν ἀποστρατείᾳ διατελοῦντα καὶ διαμένοντα ἐν Ἀραχώβῃ ἀνθυπασπιστὴν Ἰωάννην Μέγαν, ὅστις ὑπὸ τοὺς Θεόδ. καὶ Γαρδικιώτην Γρίβαν, Ἀθαν. Διάκον, καὶ Ὀδ. Ἀνδροῦτσον εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς μάχας τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐφημίζετο τόσον διὰ τὴν ἀνδρείαν του ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀνδρικὴν καλλονήν του. Ὁ Ἰωάννης Μέγας, λαβὼν παρὰ τῆς Βασιλίσσης τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι πάντα τὰ ἀποσπάσματα Νομῶν Ἀττικοβοιωτίας καὶ Φθιωτιδοφωκίδος θὰ διετέλουν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς του καὶ ὅτι διαταγὰς θὰ ἐλάμβανε μόνον ἀπ' αὐτήν, ὑπεσχέθη εἰς τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν ὅτι ἐντὸς μηνὸς δὲν θὰ ἔμενεν οὐδὲ εἷς λῃστὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι μεταβὰς ἐξ Ἀθηνῶν μετ' ἀποσπάσματος ἐκ 30 ἀνδρῶν, ἐκλεγέντων παρ' αὐτοῦ, εἰς τὴν θέσιν Καρακόλιθος ἔξωθι τῆς Λεβαδείας, διὰ καταλλήλου τεχνάσματός του συνέλαβε τὸν τρομερὸν λήσταρχον Μπαρμπαγιάννην μετὰ τῶν τριῶν συντρόφων του, οἵτινες εἶχον αἰχμαλωτίσει τὸν δήμαρχον Ἀραχώβης Παπασταθόπουλον παρ' οὗ ἐζήτουν ὡς λύτρα 30 χιλιάδας δραχμῶν. Διὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο προήχθη εἰς ἀνθυπολοχαγὸν τῆς Βασιλικῆς Φάλαγγος. Ἐν διαστήματι δὲ ὀλίγων ἡμερῶν κατώρθωσε νὰ φονεύσῃ καὶ συλλάβῃ ἄνω τῶν 20 λῃστῶν οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὴν Ἐπαρχίαν Λεβαδείας, προαχθεὶς εἰς ὑπολοχαγόν. Τὴν ἐποχὴν ὅμως ἐκείνην ἀνεφάνη νέος λήσταρχος (ἄνοιξις 1856) ὁ Νταβέλης ὅστις αἰχμαλωτίσας τὸν Γάλλον λοχαγὸν Μπερτὼ εἶχε γίνει διάσημος. Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία τότε καλέσασα παρ' αὐτῇ τὸν Ἰωάννην Μέγαν τοῦ ἀνέθεσεν ὅπως τὸ ταχύτερον ὑπὸ προσωπικήν του εὐθύνην ἐξοντώσῃ τὸν νέον Νταβέλην. Μαθὼν τότε ὁ Μέγας ὅτι ὁ Νταβέλης εὑρίσκετο εἰς Δεσφίναν μετὰ τῶν λῃστάρχων Κακαράπη, Καλαμπαλίκη κ. τ. λ., ἀγόντων περὶ τοὺς 24 λῃστάς, μετέβη ἀμέσως εἰς τὸ ἄνω χωρίον μετὰ τοῦ ἐκ 30 ἀνδρῶν ἀποσπάσματός του. Οἱ λῃσταὶ μαθόντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Μέγα εἰς Δεσφίναν ἐτράπησαν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ ἐκεῖθεν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τούτου τὴν νύκτα τῆς 14 Ἰουλίου 1856 ὠχυρώθησαν εἰς τὴν θέσιν Ζεμενὸ (ὅπου ἀκριβῶς εἶναι σήμερον τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰω. Μέγα). Τὴν νύκτα ὁ Μέγας ἐπλησίασε τοὺς λῃστὰς εἰς ἀπόστασιν βολῆς καὶ τοὺς περιεκύκλωσε, συγχρόνως δὲ εἰδοποίησεν εἰς Ἀράχωβαν, Δίστομον, Δαύλειαν καὶ Λεβάδειαν, ὅπως ἀποστείλωσιν ἐνίσχυσιν. Ἐπειδὴ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου δὲν ἐφάνη ἐρχομένη ἡ ζητηθεῖσα ἐνίσχυσις, ἐπετέθη κατὰ τῶν λῃστῶν φονεύσας εἰς τὴν πρώτην συμπλοκὴν 6, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν λήσταρχον Κακαράπην. Ἐλθούσης τότε βοηθείας ἀπὸ τὰς ζητηθείσας πόλεις ἐγένετο νέα ἔφοδος κατὰ τῶν λῃστῶν, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν πάντες. Κατὰ ταύτην ἐφονεύθη καὶ ὁ Ἰωάννης Μέγας, ὄχι ὅμως ὑπὸ λῃστοῦ ἀλλὰ παρ' Ἕλληνος ἀξιωματικοῦ ἐκ Δαυλείας καταγομένου καὶ ὅστις ἐμίσει τὸν Μέγαν διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθέντα κατορθώματα. Διὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Μέγα, ὅστις ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἄγους τῆς λῃστείας, διέταξεν ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ν' ἀποσταλῇ ἐπίτηδες ἀξιωματικὸς διὰ νὰ συλλυπηθῇ τὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ σύνταξιν ἀπένειμεν ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ταμείου της. Εἰς τὸ μέρος δὲ ὅπου ἐφονεύθη ὁ Μέγας ἡ κόρη του Ἀσήμω Στ. Κονίτσα ἔκτισε μνημεῖον ἐκ μαρμάρου, ἡ δὲ λαϊκὴ μοῦσα ἀπηθανάτισε τοῦτον διὰ τοῦ κάτωθι ᾄσματος:

Μὴν ἤθελ' ἔρθει ὁ θεριστὴς μηδὲ κι' ὁ ἀλωνάρης
Μὴν ἤθελ' εὔγει ντερβέναγας αὐτὸς ὁ Γιάννη Μέγας
καὶ κυνηγήσει τοὺς κλέφτες.
Τοὺς πῆρ' ἀπ' τ' ἀκρινὸ νερό, τοὺς πῆγε στὸ Ντερβένι,
τοὺς πῆγε καὶ τοὺς ἔκλεισε στὸ Ζεμενὸ στὴν Κούλια.
Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφὴ στὸ Δίστομο καὶ Δαύλεια
γράφει καὶ στὴν Ἀράχωβα καὶ μεσ' τὴ Λιβαδειά:
«Μουτάτι (ἐνίσχυσι) νὰ μοῦ στείλετε γρήγορα τούτ' τὴν ὥρα».
Βαροῦν πρωΐ οἱ σάλπιγγες, βαροῦν τὴν προσβολή.
—Δὲν στοῦπα, Κακαράπη μου καὶ σὲ Χρῆστο Νταβέλη,
τὸ Ζεμενὸ μὴν τὸ διαβῇς, τὴν Κούλια μὴν περάσῃς,
γιατ' ἔχει ὁ Μέγας τὴ χωσιά, σᾶς παίρνει τὸ κεφάλι.

Μεταξὺ πολλῶν Ἀραχωβιτῶν διακριθέντων εἰς τὴν πολιτικήν, τὸν στρατὸν καὶ τὸ ἐμπόριον ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγαλέμπορος Ἀριστείδης Παπασταθόπουλος, ὅστις ἐδώρησεν εἰς τὸν Ἐθνικὸν Στόλον πλέον τῶν 10.000.000 δραχ., ἐκληροδότησε δὲ εἰς τὴν Ἀράχωβαν 300.000 χρυσᾶς ὀθωμανικὰς λίρας καὶ ὁλόκληρον τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του.

Μ. Ι. ΚΟΝΙΤΣΑΣ

— **Ἀράχωβα** *(Αἰγίου)* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Αἰγιέων τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Ἀριθμεῖ 577 κατοίκους οἵτινες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀμπέλων καὶ σταφιδαμπέλων. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Αἰγίου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Κακοχωρίου τῆς ὑποδ]σεως Χωρ]κῆς Αἰγίου. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀράχωβα** *(Γορτυνίας)* *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Λύκαινα.

— **Ἀράχωβα** *(Εὐρυτανίας)* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Παρακαμπυλίων τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ Παναιτωλικοῦ ὄρους ἐν θέσει περιόπτῳ. Ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 500 κατοίκους, ἡ κοινότης ὅμως ἔχει 676, ὑπαγομένου εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ συνοικισμοῦ *Καστανοῦλα*. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος εἶναι γεωργικός, ἰδίᾳ δὲ κτηνοτροφικός. Ἡ κοινότης δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀρακυνθίων καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καρπενησίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν ἁγίου Βλασίου τῆς Διοικ. Χωροφ. Εὐρυτανίας. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀράχωβα** *(Ἠπείρου)* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Φιλιατῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 300.

— **Ἀράχωβα** *(Καλαβρύτων)* *[Γεωγρ.]*. Ὑπό τινων γράφεται οὕτως ἡ ὀρθῶς Ράχωβα (βλ. λ.) καλουμένη, κοινότης ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Φελλόης τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀράχωβα** *(Καλαμῶν)* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἄνω Μελπείας (τέως Ἄνω Γαράντζας) τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 90. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀράχωβα** *(Λακεδαίμονος)* *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς κοινότητος Ἀραχώβης τοῦ τέως δήμου Οἰνοῦντος καὶ τῆς τέως ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Ἡ κοινότης ἀποτελεῖται ἐκ μόνης τῆς ὁμωνύμου της κωμοπόλεως, κατοικουμένης κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Δεκεμβρίου 1920 ὑπὸ 1321 κατοίκων (551 ἄρ. καὶ 770 θηλ.). Ἡ Ἀράχωβα εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ΒΔ. πλευρᾶς τοῦ Πάρνωνος παρὰ τὰ ὅρια Λακεδαίμονος, Κυ-

Digitized by Google

νουρίας καὶ Μαντινείας καὶ κεῖται εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπόστασιν (36 χιλιομ.) ἀπό τε τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Τριπόλεως, μετὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, περιβάλλεται ὑπὸ δάσους ἐκ δρυῶν, πρίνων καὶ ἐλατῶν καὶ ἀρδεύεται ὑπὸ μικρῶν πηγῶν. Τὸ ἔδαφός της δὲν εἶναι πολὺ γόνιμον· διὰ τοῦτο καὶ τὰ προϊόντα της εἶναι ὀλίγα κτηνοτροφικὰ καὶ γεωργικά, ἰδίως γεώμηλα (300 χιλ. ὀκ.), ἅτινα ἐξάγει εἰς Σπάρτην καὶ Πειραιᾶ. Ἡ Ἀράχωβα ἔχει πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον, τηλεγραφεῖον, τηλέφωνον, ταχυδρομεῖον γ' τάξεως καὶ εἰρηνοδικεῖον κινητόν, ὅπερ ὑπάγεται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ πρωτοδικείου Σπάρτης. Παρὰ τὴν κωμόπολιν ῥέει ὁ παραπόταμος τοῦ Εὐρώτα Οἰνοῦς *(Κελεφίνα)*.

Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως εἶναι φιλοπρόοδοι καὶ ὠργανωμένοι εἰς τρία σωματεῖα τὴν «*Ἕνωσιν Ἀραχωβιτῶν*», τὴν «*Καρυατικὴν ἀδελφότητα*» καὶ τὸ «*Σωματεῖον τῶν νέων*», διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ὁποίων, ἐνισχυομένων χρηματικῶς καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀλλαχοῦ Ἀραχωβιτῶν, ὑδρεύεται ἡ Ἀράχωβα ἐκ τῆς ἀφθόνου πηγῆς Σκιαδοῦλο, ἀπεχούσης περὶ τὰ 3 [1], χιλιόμετρα τῆς κωμοπόλεως.

Ἱστορία.— Τὸ ὄνομα τῆς κωμοπόλεως εἶναι σλαυικὸν καὶ εἶναι μετάφρασις τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας λακωνικῆς κώμης τῶν Καρυῶν (βλ. λ.), εἰς τὸν χῶρον τῆς ὁποίας ἔχει κτισθῆ ἡ Ἀράχωβα. Ἡ ἱστορία τῆς κωμοπόλεως ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἡγεμόνος Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, τοῦ Γοδοφρείδου de Bruyères, κατὰ τὸ 1275, ὅτε ἐπανελήφθη ὁ λωφάσας ἐπὶ τριετίαν ἐν Πελοποννήσῳ ἀγὼν μεταξὺ Φράγκων καὶ Ἑλλήνων. Ἡ κατάληψις ὅμως τῆς κωμοπόλεως, ἥτις ἐκαλεῖτο τότε *Μεγάλη Ἀράχωβα*, δὲν ἀπέβη εἰς καλὸν διὰ τοὺς Φράγκους, διότι πιόντες οὗτοι ἀπρονοήτως ἀπὸ τὰ «κρύα νερά» της ἔπαθον ἐκ θανατηφόρου γαστρικοῦ πυρετοῦ, ὅστις ἔστειλεν εἰς τὸν Ἅδην καὶ τὸν Γοδοφρεῖδον, τὸν «καλλιώτερον εἰς ὅλους τοὺς στρατιῶτες, ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Ρωμανίαν» καὶ πολλοὺς ἄλλους. Τότε ἐκτίσθη καὶ ὁ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχων τῆς κωμοπόλεως πύργος, ὁ γνωστὸς σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Παλιόπυργος*», ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετήρησαν φρουρὰν εἰς τὴν Μεγάλην Ἀράχωβαν.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ Ἀράχωβα ἤκμαζε, κατὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως οἱ κάτοικοί της ἔσπευσαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος καὶ ἔλαβον μέρος ἐνεργὸν εἰς πολλὰς μάχας. Δὲν διέφυγεν ὅμως καὶ αὕτη τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ, ὅτε οὗτος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιφερείας τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Μιστρᾶ.

Πλησίον τῆς Ἀραχώβης, εἰς ἀπόστασιν 3 χιλ., εἶχε κτισθῆ τὸ φραγκικὸν φρούριον St. George ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Florent de Hainault καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1294. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τούτου οἱ Φράγκοι ἔκτισαν ἀπέναντι ἐπὶ ἑνὸς προβούνου τῶν Κολλίνων τὸ φρούριον Beaufort, κατὰ τοῦ ὁποίου πολλάκις ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ καταλάβωσιν.

Ἐκ τῆς κωμοπόλεως ταύτης κατήγετο ὁ Δημ. Ματάλας, οὗτινος τὸ ὁμώνυμον κληροδότημα μεριμνᾷ περὶ εὐρυτέρας μορφώσεως τῶν ἐξ Ἀραχώβης συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν του.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ—Χ. ΚΑΤΣΙΧΤΗΣ

— **Ἀράχωβα** *(Ναυπακτίας)* [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Κλεπαῖδος τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 600 κατοίκους περίπου ἀσχουλομένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ βουνοῦ *Κοκκινιᾶ*, παραφυάδος τῆς Ὀξυᾶς, εἰς θέσιν περιφανῆ, ἀπέχον περὶ τὴν ὥραν ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ Εὐήνου. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ναυπάκτου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Μεσολογγίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Κλεπῶν τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Ναυπακτίας. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον.

Δ. Ε. Μ.

— **Ἀράχωβα** *(Οἰτύλου)* [*Γεωγρ.*]. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Λεύκτρου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται μεταξὺ δύο ρευμάτων πέριξ τῶν βουνῶν *Ἅγ. Ἀθανάσιος* καὶ *Στόλος* πρὸς Α, *Τσίρωβα* πρὸς Δ καὶ *Μαυροβούνα*, *Καριύλιο*, *Ἀνιανάκι* καὶ *Τσικνίδα* πρὸς Β. Σχετικὸν μὲ τὴν τοποθεσίαν της εἶναι τὸ παλαιὸν λαϊκὸν δίστιχον:

...Ἀράχωβα στὴν πόλιν ξακουσμένη
ποῦ μὲς τὰ στρικολάγκαδα εὑρίσκεται κτισμένη.

Ἀριθμεῖ τὸ χωρίον περίπου 165 κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ 221 περιλαμβάνουσα καὶ τὸν 45' ἀπέχοντα συνοικισμὸν *Πιάλα* (κάτ. 56). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Πλάτσᾳ ἑδρεῦον Εἰρηνοδικεῖον Λεύκτρου καὶ εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Καλαμῶν, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν Σταθμὸν Μηλέας. Ἔχει μονοτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ κλῖμα τοῦ χωρίου εἶναι ὑγιεινόν, ἔχει ὅμως ἔδαφος εὔσειστον, ὑποστὰν ζημίας τινὰς κατὰ γενομένους τῷ 1926 καὶ τῷ 1927 σεισμούς. Ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων, ὑπαρχούσης μιᾶς πηγῆς ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ ἑτέρων ἀφθονωτέρων εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας.

Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι ὁ σμιγός, τὰ λούπινα καὶ τὰ κάρυα ὡς καὶ οἰκοδομήσιμος καὶ καύσιμος ξυλεία ἐκ τοῦ πέριξ ἐκ πευκῶν καὶ ἐλατῶν δάσους. Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται εἰς τὴν ἐκτροφὴν 1000 περίπου αἰγοπροβάτων. Πέραν τῆς κοινότητος καταναλίσκονται μόνον κάρυα εἰς ποσότητα ἀνερχομένην τὰς 3.000 ὀκ. ἐτησίως.

Τὸ χωρίον συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν πλησίον κοινοτήτων διὰ βατῶν ὁδῶν, ἀπέχον ἀπὸ τῆς Καστανιᾶς (Λεύκτρου), 2 ὥρας, ἀπὸ τῆς Μηλέας 1 ὥραν, ἀπὸ τῶν Ρηγκλίων 1 1/2 ὥραν καὶ ἀπὸ τῶν Καστανιῶν (Μελιτίνης) 2 1/2 ὥρας, δι' ἡμιονικῆς δὲ ὁδοῦ μετὰ τῆς Σελινίτσης, ἥτις εἶναι τὸ ἐπίνειον πασῶν τῶν κοινοτήτων τοῦ τέως δήμου Λεύκτρου.

Δ. Ε. Μ.

—**Ἀραχώβης** *(τέως δῆμος)*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας 6 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῆς νῦν ὁμωνύμου κοινότητος (βλ. Ἀράχωβα *Λεβαδείας*). Δ.Ε.Μ.

Ἀραχωβίτη [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἀραχωβίτικα.

Ἀραχωβίτης, *Στάθης*. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, μὴ Ἀθηναίων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ρουμελιωτικὴν φρουρὰν τοῦ Γκούρα.

Ἀραχωβίτικα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας του τέως δήμου Πατρέων τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἀποτελοῦν ἴδιαν κοινότητα. Κάτ. 350. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Γουναριανίκων τῆς Διοικ. Χωροφυλ. Πατρῶν. Ἔχει δημοτ. σχολεῖον. Λέγεται καὶ *Ἀραχωβίτη*. Δ. Ε. Μ.

Ἀραχωβίτσα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας του τέως δήμου Κτημενίων τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 350 περίπου κατοίκους. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ λόφου *Ράχη* τοῦ καὶ *Νεράκι* καλουμένου προβούνου τοῦ Τυμφρηστοῦ, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων, συγκεντρουμένων εἰς τρεῖς κρήνας κειμένας εἰς τὰ ἀνατολικόν, βορειοδυτικὸν καὶ νότιον ἄκρα αὐτῆς. Πρὸς ἄρδευσιν ὅμως τῶν κτημάτων χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ πηγάζοντος καὶ παρὰ τὸ χωρίον διερχομένου *Ἁγιοτριαδίτικου* ποταμοῦ ὡς καί τινων μικροτέρων χειμάρρων.

Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Κτημενίων ἑδρεῦον ἐν Φουρνᾶ καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καρπενησίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ἁγίας Τριάδος τῆς Δ. Χ Εὐρυτανίας. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Τὰ προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι σχετικῶς ὀλίγα, τὰ γεωργικὰ μάλιστα δὲν ἐπαρκοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, εἰσαγομένων δημητριακῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐξάωρον ἀπέχοντος Ἁγ. Γεωργίου (Φθιώτιδος). Ἡ κτηνοτροφία εἶναι περισσότερον διαδεδομένη, οὐχὶ ὅμως μὲ μεγάλην ἀπόδοσιν: τὸ ἔριον τῶν αἰγοπροβάτων χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐπιχωρίαν ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατασκευὴν τῶν ὑφασμάτων, κλινοσκεπασμάτων (χραμίων) καὶ περιποδίων. Περὶ τὸ χωρίον ὑπάρχουσι καὶ δασικαὶ ἐκτάσεις ἐλάτης καὶ δρυός, ἐξ ὧν οἱ κάτοικοι λαμβάνουσι τὴν πρὸς χρῆσιν των οἰκοδομήσιμον ξυλείαν.

Μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Καρπενησίου ἡ Ἀραχωβίτσα συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ, δι' ὁμοίας δὲ συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν πέριξ χωρίων *Ἁγίας Τριάδος* (ὥρ. 1), *Ἔλοβας* (ὥρ. 1), *Φουρνᾶ* (ὥρ. 3), *Χόχλιας* (45') καὶ *Δομιανῶν* (ὥρ. 3). Ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Τυμφρηστοῦ, θεωμένης πανοραματικώτατα ἀπὸ τοῦ χωρίου, ἀπέχει πεντάωρον. Δ. Ε Μ.

— **Ἀραχωβίτσα** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ ὁμωνύμου ἐν Ἠπείρῳ νομοῦ, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐν πεδιάδι καὶ παρὰ τοὺς ποταμοὺς *Κεφαλὴ* καὶ *Σμολίτσα* παρὰ τὰ βουνὰ *Πλαϊνὴ* καὶ *Γκούλιαρος*.

Εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων συνοικισμῶν τῆς Ἠπείρου ὡς μαρτυροῦν τὰ κάτωθεν αὐτοῦ εὑρισκόμενα μεσαιωνικὰ ἐρείπια «*Κάτω χώρα*» καλούμενα. Ὁ Ἀραβαντινὸς ταυτίζει ταύτην πρὸς τὴν ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου (1319) ἀναφερομένην *Ἀρδιχοβίσταν*.

Τὸ κλῖμα τοῦ χωρίου εἶναι ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ τὸν μὲν χειμῶνα ἐκ φρεατίων ὑδάτων, τὸ δὲ θέρος ἐκ πηγαίων ἀναβλυζόντων ἔκ τινος κάτωθι τοῦ χωρίου πηγῆς. Τὸ χωρίον ἔχει 210 κατοίκους, ἡ δὲ κοινότης, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς ἕδρας ἀπέχων συνοικισμὸς *Κοκκινόχωμα* (κάτ. 116), ἀριθμεῖ 336 κατ. Πρότερον εἰς αὐτὴν περιελαμβάνετο καὶ ὁ συνοικισμὸς *Δραγουμᾶς* ὅστις προσηρτήθη ἤδη εἰς τὴν κοινότητα Σουλοπούλου. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἰωαννίνων, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Γραμμένου τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Ζίτσης. Ἔχει τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Κύρια προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, ὧν ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται τὰς 70.000 ὀκ. ἐτησίως. Ἡ κτηνοτροφία δὲν ἔχει μεγάλην διάδοσιν. Περὶ τὴν κοινότητα ὑπάρχουσι δασικαὶ ἐκτάσεις δρυῶν καὶ πρίνων, μὴ ἐκμεταλλευόμεναι ὅμως.

Παρὰ τὴν Ἀραχωβίτσαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 20' ἀπ' αὐτῆς κεῖται ἡ μονὴ τῆς *Παλιουρῆς* ἥτις ἑορτάζει τὴν 8 Σεπτεμβρίου, ὁπότε καὶ ἐνεργεῖται ἐμπορικὴ πανήγυρις, συγκεντρουμένου σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων.

Ἡ Ἀραχωβίτσα εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἀραχωβίτσης, ἀπέχουσα ἀπὸ τῶν πρώτων 25 χμτρ. Δ. Ε. Μ.—Χ. Σ.

—**Ἀραχωβίτσα** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀργιθέας τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 305. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Καρδίτσης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Βραγγιανῶν τῆς ὑποδιοικήσ. χωροφ. Μισενικόλα. Ἔχει δημοτ. σχολεῖον.

Δ. Ε. Μ.

Ἀραχωσία (κατὰ τὴν παλαιὰν Περσικὴν *Harachwatis*) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐπαρχία καὶ πόλις εἰς τὰ νοτιανατολικὰ τοῦ Περσικοῦ Κράτους πρὸς Ν. τῆς *Γεδρωσίας* νῦν *Κανδαχάρης* καὶ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τοῦ *Καβουλιστάν*: «Καὶ ἡ Ἀραχωσία δὲ οὐ πολὺ ἄπωθέν ἐστι, καὶ αὕτη τοῖς νοτίοις μέρεσι τῶν ὀρῶν ὑποπεπτωκυῖα καὶ μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ τεταμένη, μέρος οὖσα τῆς Ἀριανῆς», λέγει ὁ Στράβων (11,516.).

Ἡ Ἀραχωσία, κειμένη ἐπὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ εἶχε μεγάλην στρατηγικὴν σπουδαιότητα. Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (VI, 20) κατῳκεῖτο εἰς μὲν τὸ νότιον τμῆμα ὑπὸ τῶν Παρυετῶν, βορειότερον δὲ ὑπὸ τῶν Σιδρίων, τῶν Ροπλυτῶν καὶ τῶν Ἐοριτῶν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ἐκαλεῖτο ἐπίσης *Ἀραχωσία* ἢ *Ἀράχωτος*, μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατάκτησιν τῆς ἐπαρχίας μετωνομάσθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν (βλ. Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀραχωσίᾳ, τ Γ' σ. 628, α') πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ω—

Ἀράχωτος καὶ *Ἀραχωτὸς* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἀραχωσίας, νῦν *Αρακαιτάμπ* Ἐσχημάτιζε μικρὰν λίμνην, τὴν *Ἀράχωτον κρήνην* (*Πτολ.* 6.20.2). Α. Δ.

Ἄραψ, —*αβος* (ὁ)· κάτοικος τῆς Ἀραβίας, ὁ *ἀράπης* (ὅπερ γενικευθὲν σημαίνει σήμερον παρὰ τῷ λαῷ πάντα μαῦρον ἢ Αἰθίοπα, ὡς καὶ τὸν Αἰγύπτιον)· βλ. λ. Ἄραβες.

Ἀρβ (Arve) [*Γεωγρ.*]. Χειμαρρώδης ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν Ἄνω Σαβοΐᾳ. Διασχίζων τὴν κοιλάδα τῆς Σαμονίξ, διέρχεται ἐκ Μπονεβὶλλ καὶ ἐκχύνεται εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ροδανοῦ μετὰ ροῦν 100 χμτρ. περίπου. Δ. Ε. Μ.

Ἄρβα (Arva) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Σλοβακίας, ἀριστερὸς παραπόταμος τοῦ Waag, διασχίζων ὁμώνυμον περιφέρειαν, ἥτις πρότερον ἀπετέλει τὴν κομητείαν τοῦ Ἄρβα (σλοβ. *Ντράβα*, Dravâ), ἤδη ἀνήκουσαν εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν.

Δ. Ε. Μ.

Ἀρβὰδ *(ἢ Ἀρουὰδ) καὶ Ἀρβάδιον* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ παρ' Ἑβραίοις ὀνομασία τῆς Ἀράδου τῆς Συρίας (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ἀρβαζάκιος (καὶ *Ἀρπαζάκιος* χλευαστικῶς). Βυζαντινὸς ἄρχων, ἔχων μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου. Ἀπέθανε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῷ 405 μ. Χ.

Ἀρβὰκ-*σρότα* (Arvak-srota) [*Ἰνδ. Μυθολ.*]. Ἡ ἑβδόμη δημιουργία τοῦ Βράχμα, δηλαδὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ *Βίσνου - Πουράνα*. Α. Δ.

Ἀρβάκα (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀραχωσίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6,20,4).

Α. Δ.

Ἀρβάκη (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις κελτιβηρική. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς καλοῦνται Ἀρβακαῖοι. (*Στέφ. Βυζάντ.*). Α. Δ.

Ἀρβάκης. —1) Κατὰ τὸν Κτησίαν (*Διόδωρ. Σικ.* II 24, 32) εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ Σαρδαναπάλου, βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας καὶ θεμελιωτὴς τοῦ μηδικοῦ κράτους κατὰ τὸ ἔτος 830 π. Χ. Ἀλλ' ὁλόκληρος ἡ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Μηδίαν συνδεομένη ἱστορία τοῦ Κτησίου δὲν στηρίζεται εἰς ἱστορικὰ γεγονότα, ὁ δὲ Ἀρβάκης εἶναι μυθικὸν πρόσωπον. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Σαργὼν τῆς Ἀσσυρίας πληροφορούμεθα περί τινος «Ἀρβακοῦ δυνάστου τῆς Ἀρνασίας», ἑνὸς τῶν τεσσαράκοντα πέντε διοικητῶν μηδικῶν νομῶν, οἵτινες ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Σαργὼν κατὰ τὸ 713 π. Χ. —2) Στρατηγὸς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (*Ξενοφ.* Ἀν. 1, 7, 12. — *Πλουτ.* Ἀρταξ. 14). Ὁ Πλούταρχος ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἀρταξέρξου, καὶ δὴ εἰς τὴν μετριότητα περὶ τὰς ποινάς, λέγει ὅτι τὸν Μῆδον Ἀρβάκην, ὁ ὁποῖος

Digitized by Google

ἔν τινι μάχῃ ἔφυγε πρὸς τὸν Κῦρον καὶ ὅτε ὁ Κῦρος ἔπεσεν, ἐπέστρεψεν ὀπίσω, ἀποδοὺς εἰς αὐτὸν δειλίαν καὶ ἀνανδρίαν, οὐχὶ δὲ προδοσίαν καὶ ἀπιστίαν, κατεδίκασε νὰ περιφέρῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν διὰ τῆς ἀγορᾶς δημοσίαν γυναῖκα γυμνὴν καθημένην ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ.

— 3) Εὐνοῦχός τις φονεύσας τὸν Ἀρσάκην (Λουκ. Ἴκαρο. 1,5). Ι. Χ. Δ.

ἀρβακία (ἡ) (Arbacia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐχίνων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρβακιιδῶν*. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τούτων εἶναι: Κέλυφος μικρόν, κυκλικὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ κεκαλυμμένον διὰ μακρῶν ἀκτινοειδῶν ἀποφύσεων, στοματικὸν ἄνοιγμα πεπλατυσμένον καὶ περιοριζόμενον ὑπὸ δύο πινακοειδῶν κερατίων φερόντων κοκκώδεις πόρους. Γνωστότερα εἴδη εἶναι *ἀρβακία ἡ κοινὴ* (Arbacia vulgara) ἀπαντῶσα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ Ἀδριατικὴν καὶ *ἀρβακία ἡ μέλαινα* (Arbacia nigra) ἰθαγενὴς τῶν παραλίων τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τὸ γένος *ἀρβακία* ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Θ. Σ.

ἀρβακιίδαι (οἱ) (Arbaciidae) *[Ζωολ.]*. Ζῶα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχινοδέρμων*. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ παχέος ὀστράκου, ἐκ δύο σκληρῶν πλακῶν, αἵτινες περιβάλλουσι τὸ στόμα καὶ ἐκ τῶν μακροτάτων ἀκανθοειδῶν ἀποφύσεων. Δ. Ν. Π.

Ἀρβακιώτης, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τριχωνίας, μετασχὼν εἰς πλείστας μάχας κατὰ τὸν ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα. Τῷ 1825 ἐγένετο χιλίαρχος, ὡς τοιοῦτος δὲ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀρβάλεις ἢ ***Ἀρβάλαι*** (Fratres Arvales)· βλ. Ἀδελφοὶ Ἀρουάλεις.

ἀρβάλημα (τὸ) καὶ *ἀρβαλητό*· ὁ ἐκ τοῦ κτυπήματος τῶν ἀρβαλιῶν (βλ. λ.) θόρυβος· || καθόλου, ὁ θόρυβος.

Ἀρβάλης, ***Παναγιώτης*** Κατήγετο ἐκ Τριπόλεως ἔνθα καὶ ἐμπορεύετο. Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Παμπούκη τῷ 1819 ἐγένετο μετὰ τοῦ *Παν. Ταμιζῆ* τὸ δραστηριώτερον ὄργανον τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις κατὰ Φιλήμονα (Δοκίμ. σελ. 204—206) κατέστη ἐντὸς ὀλίγου τὸ δεύτερον σχεδὸν μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Μολδοβλαχίαν κέντρον τῆς Ἑταιρείας. Ἡ οἰκία τοῦ Ἀρβάλη ἦτο κέντρον συναντήσεως τῶν πολυπληθῶν ἑταίρων, ἔνθα συνεζητεῖτο ἡ μυστηριώδης ὑπόστασις τῆς Ἀνωτάτης Ἀρχῆς, προσερχομένων καὶ ἄλλων ἑταίρων ἐκ τῆς ὅλης Πελοποννήσου (*Φωτάκου* τόμ. Α΄ σελ. 52). Εἰς τοῦτο τὸν διηυκόλυνον αἱ ἐμπορικαί του σχέσεις μὲ τοὺς ἐν Ἀχαΐᾳ (Ἀρχεῖον Λόντου Α΄ σελ. 75) καὶ τοὺς ἐν Ἄργει, ἔνθα ἦτο καὶ ἐνοικιαστὴς προσόδων συνδεόμενος στενῶς καὶ μετὰ τοῦ ἐν Τριπόλει διερμηνέως τοῦ Μοραβαλεσῆ Σταυράκη Ἰωβίκη ὅστις εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀπριλίου 1820 πρὸς τὸν Περούκαν τὸν ἀποκαλεῖ «φίλτατον» (Ἐθνολογ. Ἑταιρ. ἔγγραφον 17373/15). Ὁ γραμματεὺς τοῦ Κιαμὴλ μπέη Διδασκαλόπουλος, μαθὼν ὅτι ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καταφυγόντος εἰς Πολιανὴν τῷ 1820, διὰ τοῦ Ἀρβάλη τὸν εἰδοποίησε καὶ τὸν ἔσωσε *(Φιλήμ.* τόμ. Γ΄ σελ. 404). Καίτοι λοιπὸν ὁ Ἀρβάλης ἐπιτηδεύετο ἀφοσίωσιν καὶ πρὸς τοὺς ἐπισήμους Τούρκους, ἐν τούτοις ἐθεωρεῖτο ἓν τῶν σπουδαιοτέρων προσώπων τῆς Φ. Ἑταιρείας. ὑπέγραψε δὲ τὸν Μάρτιον τοῦ 1820 τοὺς στοχασμοὺς τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὴν Ἀρχὴν καὶ τὸ συστατικὸν πρὸς αὐτὴν τοῦ Ἰ. Παπαρρηγοπούλου, ὅστις τὰ ἔφερε πρὸς τὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντην (*Φιλήμονος* Α΄ σελ. 342) ἐκ μέρους τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ τῶν ἐπιφανεστέρων Πελοποννησίων. Ὁ Ὑψηλάντης καταστήσας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1820 τὴν ἐφορείαν τῆς Πελοποννήσου διώρισε τὸν Ἀρβάλην καὶ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον ταμίας αὐτῆς, ὡς ἐμπόρους ἐπιφανεῖς καὶ μὴ προκαλοῦντας τὴν προσοχὴν τῆς Τουρκίας διὰ τὴν συλλογὴν χρημάτων. Βοηθοὺς εἰς τὸ πατριωτικὸν ἔργον του εἶχεν ὁ Ἀρβάλης τοὺς ἀνεψιούς του, *Γεώργιον* καὶ *Εὐστάθιον*, οἵτινες ἔτρεχον παντοῦ ὑφιστάμενοι καὶ χρηματικὰς θυσίας διὰ τὴν μύησιν (*Φωτάκου* ἔισι σελ. 2 6). Ἐπὶ τῇ ἀφίξει εἰς Πελοπόννησον τοῦ νέου Μοραβαλεσῆ Χουρσὶτ πασᾶ τὸν Νοέμβριον 1820 εἶχον προσέλθει εἰς Τρίπολιν ὅλοι οἱ προεστῶτες τοῦ Μοριᾶ, οἵτινες ἔντρομοι ἔμαθον ὅτι ἀρχομένου τοῦ Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς Σπέτσας ὁ Δικαῖος, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ κινήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Στέλλουσι λοιπὸν ἀμέσως τὸν Ἀρβάλην νὰ πληροφορηθῇ ἀκριβῶς τί συμβαίνει καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασίν του εἰς Πελοπόννησον. Ὁ Ἀρβάλης ὅμως τόσον ἐνθουσιάσθη ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ σχέδια τοῦ Δικαίου, ὥστε ἔγραφε εἰς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὸν ὅτι ὁ Ἀγὼν δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. Κατὰ τὸν Φωτάκον προσεπάθησε νὰ πείσῃ καὶ τοὺς προὔχοντας τῆς Ὕδρας, ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν πολὺ ἐφεκτικοί, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ ἐν Σπέτσαις ἦσαν ἐνθουσιώδεις.

Ἐπανελθὼν εἰς Τρίπολιν ἦτο τόσον αἰσιόδοξος διὰ τὸν Ἀγῶνα, ὥστε ἐφαίνετο ὡς μαινόμενος ἑτοιμάζων σοῦβλες διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἕτοιμος νὰ μυήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Διοικητήν! Φθάσας ὁ Φωτάκος περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου εἰς Τρίπολιν, ὑποκρινόμενος τὸν Ρῶσον ἰατρόν, δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν πλησιάσῃ ὡς ἐπικίνδυνον. Ὅταν ὁ Χουρσὶτ ἀνεχώρησεν ἐκ Τριπόλεως τὴν 6 Ἰανουαρίου 1821 διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καὶ διελύθησαν οἱ προεστῶτες, παρέλαβεν ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης τὸν Ἀρβάλην εἰς Καλάβρυτα, διότι ὅλοι ἐφοβοῦντο μήπως ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του προδοθῇ τὸ μυστικὸν (*Φρατζῆ* Β΄ σ. 4, Κονδάκη ἀπομνημ., Σπηλιάδη Α΄ σ. 12). Τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου τὸν εὑρίσκομεν πάλιν εἰς Τρίπολιν, ἑτοιμάζοντα πυρίτιδα καὶ πολεμοφόδια, ἐξ ὧν ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Πάτζον, σταλέντα ὑπὸ τοῦ Χαραλάμπη καὶ Ζαΐμη (Ἐθνολ. Ἑταιρείας ἀριθ. 17915). Ἐξῆλθεν ὅμως καὶ πάλιν τῆς Τριπόλεως εὑρεθείς, κατὰ Σολιώτην, εἰς Ζαρούχλαν μετὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἁγίας Λαύρας, μεθ' ἣν ἤρξατο ὁ Ἀγὼν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων (Ἐθν. Βιβλιοθ. ἔγγραφ. ἀρ. 8711). Ἡ ἔξοδος ἐν γένει τοῦ Ἀρβάλη ἐγένετο τῇ ὑποδείξει τοῦ Σκαλίδη, ὅστις ἀπέκρυψε τὸ περιεχόμενον ἐπιστολῆς τοῦ Κρεββατᾶ, γράφοντος πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς ἐπισπεύσεως τοῦ κινήματος (*Στεφάνου Ρολογᾶ* σελ. 25). Ἐκραγέντος τοῦ Ἀγῶνος ὁ Ἀρβάλης συμμετέσχε μετὰ πολλῶν Τριπολιτῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Λεβιδίου, ὅτε δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ κενώσωσι τοῦτο οἱ Ἕλληνες, εὗρον οἱ Τοῦρκοι ἓν γράμμα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Ἀρβάλην ἐκ τῶν φρουρίων τῆς Μεσσηνίας, δι' οὗ εἰδοποιοῦντο οἱ ἐν Τριπόλει νὰ σφάξωσι τοὺς τυράννους, διότι ὁ Φρατζῆς καὶ ἄλλοι θὰ κυριεύσωσι τὰ φρούρια. Τὸ γράμμα τοῦτο ἐδείνωσε τὴν θέσιν τῶν ἐν Τριπόλει ὁμήρων (*Φρατζῆ* Β΄ σελ. 10). Ἡ μάχη τοῦ Λεβιδίου ὑπῆρξε νικηφόρος, ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον διελύθη. Μετ' αὐτὴν ὁ Ἀρβάλης ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τῶν Τριπολιτῶν καὶ ἐσκόπει νὰ ἱδρύσῃ μὲ αὐτοὺς καὶ πάλιν στρατόπεδον εἰς τὸ Λεβίδι, ἀλλ' ἀσθενήσας διότι ἔχασε εἰς τὴν μάχην καὶ τὸν Δημ. Σταμέλον, ὃν ὑπερηγάπα, μετέβη εἰς τὴν Βυτίναν ἔνθα ἀπέθανε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου (*Φωτάκου* τόμ. Α΄ σ. 164 5). Ὁ Φρατζῆς γράφει (τόμ. Δ΄ σ. 167) ὅτι ἀπέθανεν ἐξ ἄνθρακος. Οὕτως ἐχάθη προώρως ἓν τῶν κυριωτέρων ὀργάνων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἴσως δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅστις θὰ ὡδήγει τοὺς συμπολίτας του εἰς τὴν ὁδὸν μεγάλων κατορθωμάτων. Τ.Χ.ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

ἀρβάλια (τὰ)· αἱ πρόσθετοι λαβαὶ τῶν λεβήτων.

ἀρβαλίζω ἢ *ἀρβαλάω*· ἰδιωματ., κτυπῶ τὰ ἀρβάλια τοῦ καζανιοῦ· καθόλου, θορυβῶ.

Ἀρβάνιον (τὸ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παρὰ τὸν Πόντον *(Στέφ. Βυζ.)*. Α. Δ.

Ἀρβανῖται *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Σάμου κείμενον ἐν εὐφόρῳ περιοχῇ. Ἀπαρτίζεται ἐκ δύο γειτνιαζόντων συνοικισμῶν, τοῦ *Ἄνω Ἀρβανῖται* (κάτ. 622), ἀποτελοῦντος τὴν ἕδραν τῆς κοινότητος, καὶ τοῦ *Κάτω Ἀρβανῖται* (κάτ. 296). Πρότερον ἀμφότεροι ἀπετέλουν χωριστὰς κοινότητας εἶτα συγχωνευθείσας. Δικαστικῶς ἡ κοινότης ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Χώρας καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Σάμου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ μόλις ἐπὶ ὥραν ἀπέχοντος χωρίου Πύργος τῆς Ὑποδ)σεως Χωρ)κῆς Τηγανίου. Ἔχουν δημοτικὰ σχολεῖα (βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον, τ. Β΄ σελ. 415 α΄). Δ. Ε. Μ.

Ἀρβανιτακέϊκα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μαγαζιῶν τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. 65.

Ἀρβανιτάκης. Οἰκογένεια ἐκ Ζακύνθου. Μέλος αὐτῆς ὁ *Διονύσιος*, μὴ ὢν ἐνθουσιασμένος ὡς καὶ ὅλοι οἱ Ζακύνθιοι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ναπολέοντος ἐν Ἑπτανήσῳ, προσεχώρησεν ἅμα ἐνεφανίσθη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1809 μὲ τρισχιλίους Ἄγγλους ὁ στρατηγὸς Ὀσβάλδ, ἐκτοπισθείσης δὲ τῆς μικρᾶς γαλλικῆς φρουρᾶς διωρίσθη μετὰ τοῦ Ἰ Κουερίνη διοικητὴς τῆς Ζακύνθου (*Χιώτη*, τόμ. Γ΄ σ. 901). Συγγενὴς τούτου ἦτο ὁ *Σπυρίδων Γ. Ἀρβανιτάκης*, προξενικὸς πράκτωρ τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλαζίῳ τῆς Μολδαυΐας, ὅστις κατηχήθη τῷ 1820 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ Πατμίου Μουζάκη καὶ κατήχησε καὶ ἄλλους ἐκεῖ πολλούς. Ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας, φαίνεται ὁ Ἀρβανιτάκης ἐν καταλόγῳ Φιλήμονος (τόμ. Α΄ σελ. 397) ὡς κατηχήσας τὸν Θ. Κολοκοτρώνην, ἐνῷ αὐτὸς δὲν μετέβη κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα εἰς Ζάκυνθον. Μέχρι πρὸ ἐτῶν εἰς τὰς ἡγεμονίας ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς πολλὰς σπουδαίας ἀποστολὰς καὶ δὴ πρὸς κατήχησιν τοῦ φίλου του Χατζηστεφανῆ, πρωτομάστορα τοῦ φρουρίου Βραΐλας, πρὸς γνῶσιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ εὐχερέστερον ἡ κατάληψίς του. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀρβανιτάκης**, ***Γεώργιος Δ.*** Υἱὸς τοῦ *Λεάνδρου Ἀρβανιτάκη*, ἐγεννήθη τῷ 1872 ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἑλλην. Ἐμπορικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ κατόπιν τὰ Μαθηματικὰ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον. Τῷ 1894 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ Ἐπιμελητὴς τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς. Τῷ 1900 ἐγκατέστη εἰς τὸ Κάϊρον. Εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον κατέγινεν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφικὴν τῶν χωρῶν τούτων. Τῷ 1902 ἐξελέγη μέλος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Ἰνστιτούτου καὶ μετὰ μικρὸν τῆς Χεδιβικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συλλόγου «Ἑλλήνιον», διετέλεσε Γεν. Γραμματεὺς αὐτοῦ καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ Δελτίου του. Τῷ 1905 μετέσχε τοῦ ἐν Ἀθήναις Α΄. Δ. Ἀρχαιολογικοῦ Συνεδρίου, τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀπεστάλη εἰς Ἀσσουὰν πρὸς παρατήρησιν τῆς ὁλικῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως. Τὸ 1908 διῆλθεν ἐν Παρισίοις πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ περὶ Γολγοθᾶ καὶ Ἁγ. Τάφου ἔργου του. Γραμματεὺς τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Καΐρου ἐμελέτησε τὴν κατάστασιν τῶν παρὰ τὸν Νεῖλον ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τὸ ἱστορικὸν τῆς διαπλάσεως αὐτῶν, πλειστάκις διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος ἀμυνθεὶς τῶν δικαίων μας, ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοινοτικῶν. Τῷ 1910 ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «*Μουσεῖον*» τὸ ὁποῖον ἔγραφε μόνος. Τὴν ἔκδοσιν ὅμως αὐτοῦ διέκοψαν οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι.

Τῷ 1917 κληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἐσιάλη εἰς Ἑλβετίαν καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν ἐπὶ ἐντολῇ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ (Bergues) Διασυμμαχικὸν Συνέδριον ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν τῶν καταληφθεισῶν ἐπαρχιῶν, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἐν Ἀϊνσίλδεν ὡς παρατηρητὴς διὰ τὸ παλαιοκαθολικὸν περὶ Παλαιστίνης Συνέδριον. Ἐν Γενεύῃ ἐξελέγη μέλος τῆς γεωγραφικῆς Ἑταιρείας τῆς πόλεως ταύτης. Τῷ 1921 ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἵδρυσε τὴν πρώτην ἑλληνικὴν δημοκρατικὴν ἐφημερίδα «Ἀγών», τῷ δὲ 1923 ἐγκατασταθεὶς εἰς Ἀθήνας διωρίσθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ὡς ἐπιμελητὴς τῆς Βιβλιοθήκης μὲ βαθμὸν τμηματάρχου Α΄ τάξεως.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων μελετῶν του, πολλαὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἴδια βιβλία, αἱ πλεῖσται γαλλιστί, ἄλλαι δὲ εἶναι ἐσπαρμέναι εἰς τὰ δελτία τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Ἰνστιτούτου, τῆς Κεδιβ. Γεωγρ. Ἑταιρείας καὶ τοῦ Συλλόγου «*Ἑλλήνιον*», εἰς τὸ «*Μουσεῖον*», εἰς τὰς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικὰς ἐφημερίδας καὶ εἰς ἡμερολόγια, ἐν Ἀθήναις δὲ εἰς τὸν «Messager d'Athènes», τὴν «Ἐπετηρίδα» τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ τὴν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείαν. Ἀναφέρομεν ἐξ αὐτῶν τὴν «Χρονολογίαν»» (1896), τὴν περὶ τῆς πραγματικῆς θέσεως τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ Τάφου, γαλλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ ἐκδοθεῖσαν (Ἀλεξ. 1922), τὴν «Γεωγραφίαν τῆς Αἰγύπτου» (Ἀλεξ. 1924), τὴν «Θεωρίαν τῆς Ἀραβικῆς ὥρας», τὴν περὶ τῆς προσευχῆς Ἐλ-Ἄσρ τῶν μουσουλμάνων, τὴν «Μιζουάλαχ», ἤτοι θεωρίαν τῆς μουσουλμανικῆς γνωμονικῆς, τὴν περὶ τοῦ μωσαϊκοῦ χάρτου τῆς Μαδηβᾶς πραγματείαν κ. λ. π.

Ἐκ δὲ τῶν ποιητικῶν του ἔργων τὰς τραγῳδίας «Ἀριστόδημος» καὶ «Βερενίκη», διδαχθείσας εἰς τὸ Κάϊρον. Ἀναφέρομεν ἐπίσης τὰς ἐφευρέσεις του τοῦ θερμοηλιογράφου τῶν φραγκο-αραβικῶν ὡρολογίων καὶ ἐκκρεμῶν, τοῦ ὡροκρουστικοῦ του μηχανήματος τῶν μουσουλμανικῶν προσευχῶν, τῶν ὁποίων ἔλαβε τὰ προνόμια ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

Ἐν Παλαιστίνῃ, Αἰγύπτῳ καὶ Ἀθήναις ἔκαμε πολλὰς διαλέξεις, τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι αἱ περὶ Καισαρείου καὶ τῆς Γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως.

Τῷ 1925 ὁ Γ. Ἀρβανιτάκης ἀντεπροσώπευσε τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Αἰγύπτου καὶ Σουδὰν εἰς τὸ Α΄ Δ. Συνέδριον Γενικῆς Γεωγραφίας τοῦ Καΐρου. Ν. Μ.

— **Ἀρβανιτάκης**, ***Λέανδρος Σ.*** Διδάσκαλος τοῦ Γένους, γεννηθεὶς ἐν Σίφνῳ τῷ 1823. Μετὰ τὰς ἐν Σύρῳ σπουδάς, ὅπου εἶχε συμμαθητὰς τὸν Χαρίλαον Τρικούπην καὶ τὸν Ἰωάννην Βαλέτταν, εἰσήχθη εἰς τὸ Ὀθώνειον Πανεπιστήμιον προστατευθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁλόκληρον τὸν βίον κατηνάλωσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας εἰς τὰς δύο Θεολογικὰς Σχολάς, τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ κατόπιν τὴν ἐν Χάλκῃ, διαδεχθεὶς τὸν ἰσάδελφον φίλον του *Ἠλίαν Ταντταλίδην* (1872). Ἡ Μεγ. Ἐκκλησία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Διδάσκαλον τοῦ Γένους καὶ θανόντα τῷ 1892 ἔθαψεν ἐντὸς τῆς Θεολ. Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὅπου καὶ ἀνήρτησε τὴν εἰκόνα του. Διεκρίθη μεγάλως εἰς τὴν ἐπιγραμματοποιίαν, βραβευθεὶς εἰς διεθνεῖς διαγωνισμούς (Φραγκλῖνον, Γουτεμβέργιον, Λινναῖον). Ἐλάχιστα ἐδημοσίευσεν, ἡ δὲ «Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων» ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1453, δι' ἣν εἰργάσθη 30 ἔτη, μένει ἀκόμη ἀνέκδοτος. Ν. Μ

— **Ἀρβανιτάκης**, ***Σπυρίδων***. Ἰατρὸς ἐκ τοῦ χω-

Digitized by Google

ρίου τῆς Κερκύρας Βαρυπατάδες γεννηθεὶς τῷ 1809. Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Βολωνίᾳ καὶ Παβίᾳ, ἀναγορευθεὶς ἰατροδιδάκτωρ ἐν Παρισίοις. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ ἐξήσκησεν ἐν τῇ πατρίδι του διακριθεὶς ὡς χειρουργός. Τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου ἐγένετο καθηγητὴς τῆς παθολογίας. Ἀπὸ τῆς Θ' Βουλῆς τῆς Ἑπτανήσου (1850) διετέλεσε βουλευτὴς Κερκύρας ἀνήκων εἰς τὸ κόμμα τῶν ριζοσπαστῶν, διὸ καὶ κατεδιώχθη μετὰ τοῦ Χριστοδούλου Ποφάντη ὑπὸ τοῦ ἁρμοστοῦ σὲρ Ε. Οὐάρδ (1848—1855), τοῦ μετέπειτα κυβερνήτου εἰς Κεϋλάνην τῶν Ἀνατολ. Ἰνδιῶν, παυθεὶς τῆς καθηγεσίας. Εἰς τὸν Γλάδστωνα κατελθόντα εἰς Κέρκυραν (12 Νοεμβρίου 1858) διὰ τὰς ἐν Ἑπτανήσῳ μεταρρυθμίσεις ἔλεγε μετὰ τοῦ Παδοβᾶ βουλευτοῦ τῆς Ι' Βουλῆς: «μόνη εὐχὴ τῆς Ἑπτανήσου εἶναι ἡ ἕνωσις καὶ διότι δὲν ἐμπιστεύεται πλέον αὐτὴ εἰς ὑποσχέσεις καὶ παραχωρήσεις ἐλευθεριῶν μετὰ παθήματα 45 ἐτῶν καὶ διότι ἐὰν ἡ Μεγάλη Βρεττανία συνεργήσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἑνώσεως θέλει προσθέσει εἰς τὴν ἱστορίαν μίαν τῶν ὡραιοτέρων σελίδων τη:». Ἔργα του εἶναι: 1) Malatia del conte Della-Decima. 2) Del colera di Corfù 1836 3) Dei mezzi perservatori di colera morbus. 4) De l'emploi therapeutique des principes actifs du quinquina. Διετέλεσε μέλος διαφόρων ἑταιρειῶν. Ἀπέθανε τῷ 1879 (πρβλ. Ἱστορ. *Χιώτου* τόμ. Β' καὶ Ϛ').

Π. Θ. ΣΤΕΡΙΩΤΗΣ

— **Ἀρβανιτάκης, *Τάκης*.** Λήσταρχος δράστης τῆς κατὰ Μάρτιον τοῦ 1870 διαβοήτου ληστείας τοῦ Δήλεσι (βλ. λ. Ἀθῆναι, τ. Β' σ. 161 α').

Ἀρβανιτάκης, *Γεώργιος*. Ἀθηναῖος ἔμπορος μετασχὼν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἐχρημάτισε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, οἰκονομικὸς ὑπάλληλος τοῦ Κράτους, ἀποθανὼν τελώνης Καλαμῶν τῷ 1846.

Ἀρβανῖτες *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Δράχος.

Ἀρβανίτη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Ὠλένης τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, ἐσχάτως ἀναγνωρισθεῖσαν ἐξ ἀποσπάσεως ἀπὸ τῆς κοινότητος Χαριᾶς. Κεῖται παρὰ τὸν δυτικὸν βραχίονα τοῦ Ἐνιπέως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Ἀμφιδολίας καὶ ἀριθμεῖ 254 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ὀλυμπίων καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Πύργου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Καρατούλων τῆς Ὑποδ)σεως Χωρ)κῆς Ἠλείας. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ.Ε.Μ.

Ἀρβανίτης (ὁ), —*ῖτισσα* (ἡ)· δημοτ., ὁ Ἀλβανός, ὁ κάτοικος τῆς Ἀλβανίας || ὁ καταγόμενος ἐξ Ἀλβανῶν. || Ἐν Ἠπείρῳ ὀνομάζεται *ἀρβανίτης* ὁ βόρειος ἄνεμος ὁ καὶ *θρασκιᾶς (θρακιᾶς)* καλούμενος.

Ἀρβανίτης, *Ἀνδρέας*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ψαρῶν, ὑπηρετήσας ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Ι. Καλλάρη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου Καλλάρη εἰς πλείστας ναυμαχίας, ὡς τῆς Ἐρεσσοῦ, τῆς Σάμου, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Χίου τῷ 1822 ἐπὶ Κανάρη, ὅστις βεβαιοῖ ὅτι ὁ Ἀρβανίτης καὶ κατὰ τὸ 1821 ἦτο εἰς τὸ πυρπολικόν του ὡς ναύτης, ἐπιδείξας ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἣν ἐτήρησε μέχρι τέλους. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἔκρινεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑποπλοιάρχων (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν φάκ. 1384). Τ. Χ. Κ.

—**Ἀρβανίτης, *Βασίλειος*.** Κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐχρημάτισεν ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

— **Ἀρβανίτης, *Μιχαήλ*.** Ὁπλαρχηγὸς δευτέρας τάξεως τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας κατὰ τὸν Ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας (*Φραντζῆ* Ἱστορία Ἑλλ. Ἀγῶνος τόμ. Δ' σελ. 164). Γ. Χ. Κ.

—**Ἀρβανίτης *Μπαϊράμης*·** βλ. Ἀλβανὸς Μπαϊράμ-βέης.

—**Ἀρβανίτης, *Νικόλαος*.** Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής, γεννηθεὶς προφανῶς περὶ τὸ 1790, μετασχὼν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πεσὼν κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Σερπετζέ, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821.

Ἀρβανιτιὰ (ἡ)· δημ., ἡ Ἀλβανία || τὸ σύνολον τῶν Ἀλβανῶν: «πλάκωσε ἡ Ἀρβανιτιά», κατέφθασαν, εἰσέβαλον οἱ Ἀλβανοί.

—**Ἀρβανιτιά.** Ἱστορικὴ τοποθεσία ἐν Ναυπλίῳ μεταξὺ τῆς κλιτύος τοῦ Παλαμηδίου καὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τῆς Ἀκροναυπλίας. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1775 ἐπιδρομὴν στιφῶν Ἀλβανῶν μέχρι τῆς Πελοποννήσου, 5.000 ἐξ αὐτῶν ὡδηγήθησαν παρὰ τοῦ Καπεδὰν-πασᾶ Γαζῆ Χασὰν διὰ δόλου εἰς τοὺς προμαχῶνας τοῦ Παλαμηδίου καὶ κατὰ τὴν νύκτα ἐρρίφθησαν εἰς τὸ κάτωθι αὐτῶν χαίνον βάραθρον, εὑρόντες τὸν θάνατον ἐπὶ τῶν βράχων. Ὁ κάτωθι τοῦ Παλαμηδίου ὁρμίσκος ἐγένετο κατέρυθρος ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Ἀλβανῶν, ἐπεκλήθη δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔκτοτε *Ἀρβανιτιά*. Σήμερον ἀποτελεῖ ἕνα ἐκ τῶν ρωμαντικωτέρων περιπάτων τοῦ Ναυπλίου. Θ. Χ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρβανίτικη *πόρτα*. Πύλη ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ σημερινὸν Α' Στρατ. νοσοκομεῖον (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 126 β' κ. ἑπ.).

Ἀρβανίτικο *κανάλι* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καναλίων Λεμεντίων τῆς Κερκύρας. Κάτ. 334.

ἀρβανίτικος,—η,—ο· ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἀρβανίτας «ἀρβανίτικη προφορά»· || φρ. «ἀρβανίτικο κεφάλι», λεγομένη ἐπὶ τῶν ἰσχυρογνωμόνων.

Ἀρβανιτόβλαχοι. Σκηνῖται ποιμένες τῆς Ἠπείρου, Χριστιανοὶ τὴν θρησκείαν, ὁμιλοῦντες τὴν κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν ἀναμεμιγμένην μὲ ἀλβανικὰς λέξεις ἢ καὶ τὴν ἀλβανικήν. Εἶναι καὶ οὗτοι *Κουτσόβλαχοι*, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ μεγάλου μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς συγχρωτισμοῦ ἔλαβον τὴν τραχεῖαν ἀλβανικὴν προφορὰν καὶ τὰ ἀλβανικὰ ὡς τὸ πολὺ ἤθη. Ἐν Ἀλβανίᾳ πολλοὶ τοιοῦτοι ἔχουν μονίμους κατοικίας ὡς εἰς τὴν Κοσίναν καὶ τὸ Μποντάρι τῆς Πρεμετῆς, εἰς τὴν Μοσχόπολιν, εἰς τὰ Τίρανα καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Βερατίου. Οἱ αὐτοὶ ἐν Ἠπείρῳ ἀποκαλοῦνται καὶ *Καραγκούνηδες* καὶ *Καραγκ(ου)νόβλαχοι* πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους βλάχους (σκηνίτας), τοὺς *Σαρακατσάνους*. Τὸ Μετζητιὲ (νῦν *Κεφαλόβρυσον*), χωρίον τοῦ Πωγωνίου ἐπαρχίας τῆς Ἠπείρου, συνῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μετζὴτ (1850) ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τοιούτους νομάδας. Εἰς οὐδεμίαν ἐπιμειξίαν ἔρχονται πρὸς ἄλλους μὴ Ἀρβανιτοβλάχους. Τοιοῦτοι ἀπαντοῦν καὶ εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Αἱ *Ἀρβανιτοβλάχισσες* ἢ *Καραχοῦνες* ἐνδύονται ἰδιόρρυθμον μαλλίνην ἐνδυμασίαν, ὑπ' αὐτῶν κατασκευαζομένην, φοροῦν δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χονδρὸν ἐκ κατειργασμένου δέρματος σκοῦφον «*τσιτσεροάνιαν*,» καλούμενον, ἐφ' οὗ προσκολλᾶται ἀργυρᾶ κεκοσμημένη πλάξ, «*τσαπάρι*» καλουμένη ὡς ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν παριστᾷ (βλ. *Π. Ἀραβαντινοῦ* Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων σ. 35). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Τύποι Ἀρβανιτοβλάχων.

(Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.)

Ἀρβανιτογιάννης, *Νεοφώτιστος*. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα φέρεται ἐπισήμως ὡς Ἀγωνιστής, καὶ ἐκ τῶν διακριθέντων μάλιστα ἐπὶ γενναιότητι, Τουρκαλβανὸς ἐξωμότης, ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμὸν τὰς παραμονὰς τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ἀγῶνος. Οὗτος ἦτο *τζαούσης* τοῦ Βοεβόδα ἐν Βόλῳ καὶ ἠγάπησε μίαν κόρην ἐκ Ζαγορᾶς, ὀνομαζομένην Αἰκατερίνην, χάριν τῆς ὁποίας ἐλιποτάκτησε καὶ βαπτισθεὶς μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης (καλούμενος ὡς ἀπὸ τῆς καταγωγῆς του *Ἀρβανιτογιάννης*) τὴν ἐνυμφεύθη. Ὁ Ἀρβανιτογιάννης εὑρίσκετο ἐν Ζαγορᾷ, νεόγαμβρος καὶ *νεοφώτιστος*, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις. Ἀμέσως ἐνεθυμήθη τὸ παλαιὸν στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς Πηλιορειτῶν καὶ ἄλλων ἠγωνίσθη εἰς τὰ πλεῖστα μέρη, ἰδίως ἐν Πηλίῳ, εἰς τὸ Τρίκερι, τὴν Εὔβοιαν καί τινας μάχας ἐν Φθιώτιδι κατὰ τὰ 1823 καὶ 1824. Ζητήσας ὅμως τῷ 1825 νὰ συναντήσῃ τὴν σύζυγον καὶ τὸ τέκνον του εἰς Ζαγοράν, συνελήφθη πρὸς τουρκικὸν ἀπόσπασμα καὶ ἐφονεύθη. Τῷ 1837 ἀνεγνωρίσθη ἐξάδραχμος σύνταξις εἰς τὴν χήραν του. Γ. Δ. Κ.

Ἀρβανιτοκερασιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Μανθυρέας τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς 850 κατοίκους. Εἶναι ἐκτισμένον εἰς κλιτὺν λοφοσειρᾶς ἐπὶ ὕψομ. 770 μ. παρὰ τὰ βουνὰ *Μποζίκης* καὶ *Βέρβαινα* νεῦον πρὸς Β. Ἔχει ὅμως κλῖμα ὄχι καὶ τόσον ὑγιεινόν, μαστιζόμενον συχνὰ ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας. Κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μάλιστα μῆνας περὶ τοὺς 150 κάτοικοι παραχειμάζουσιν εἰς πεδινότερα μέρη τῆς Ν. Πελοποννήσου καὶ δὴ τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας. Ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων.

Τὸ χωρίον, ὅπερ διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας, τὸν *Δῶθε* καὶ τὸν *Πέρα Μαχαλᾶν*, δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τό, ἐν τῇ ἀπεχούσῃ 15' μόνον Βλαχοκερασιᾷ, ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον Καλτεζοῦντος καὶ εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Τριπόλεως, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν ἐπίσης ἐν Βλαχοκερασιᾷ ἑδρεύοντα Σταθμὸν Μανθυρέας τῆς Ὑπ/σεως Χωρ/κῆς Μαντινείας. Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον ἐκτελοῦν καὶ τὴν ταχυδρομ. ὑπηρεσίαν. Τὸ κύριον γεωργικὸν προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι τὰ γεώμηλα, τῶν ὁποίων ἡ ἐτησία παραγωγὴ δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς 500.000 ὀκ., ὧν αἱ 400.000 καταναλίσκονται εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Τριπόλεως, τῆς Σπάρτης, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης σημειοῦται ἀξία λόγου παραγωγὴ καλοῦ οἴνου οὗτινος περὶ τὰς 120.000 ὀκ. ἐτησίως καταναλίσκονται εἰς ἄλλας ἀγορὰς καὶ δὴ τῆς Λακωνίας.

Ἔξωθι τῆς κωμοπόλεως παρὰ τὴν οὐχὶ μακρὸν ἀπ' αὐτῆς θέσιν *Ἅγιος Ἰωάννης* σῴζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, ἀνευρεθέντων μάλιστα παρὰ τῶν χωρικῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πολλῶν ἀγαλμάτων, ἀγγείων, κτερισμάτων κλπ. ἐναποτεθέντων εἰς διάφορα Μουσεῖα. Ἐνταῦθα παρά τινων ἀρχαιολόγων τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία *Μανθυρέα*.

Ἡ Ἀρβανιτοκερασιὰ εὑρίσκεται ἐν τῇ ἁμαξιτῇ ὁδῷ ἀπὸ Τριπόλεως πρὸς Σπάρτην, ἀπέχει δ' ἀπὸ τῆς πρώτης 20 χιλιόμετρα. Δ. Ε. Μ.

Ἀρβανιτόπουλος, *Ἀπόστολος Σ.* Ἀρχαιολόγος γεννηθεὶς τῷ 1874. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς διδάκτορος τῆς φιλολογίας ἠσχολήθη ἐν Γερμανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ εἰδικῶς περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, ἐν ἔτει δὲ 1926 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Questioni di diritto Attico», «Περὶ εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων», «Ψηφίσματα καὶ νόμοι θεσσαλικῶν πόλεων καὶ κοινῶν». «Μέθοδος ἐρεύνης τοῦ Ἀττικοῦ Ποιν. Δικαίου», «Ὁ Ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων», «Ὁ διαδούμενος τοῦ Πολυκλείτου», «Ἀντίγραφον τοῦ Σαυροκτόνου τοῦ Πραξιτέλους», «Πλαστικὰ μνημεῖα Τεγέας», «Μνημεῖα Ἀθηνῶν», «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πλαστικῆς», «Phylenheroen am Parthenonfries», «Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ζωγραφική», «Ein thessalischer Gold=und Silberfund», «Αἱ ζωγραφιαι τῶν Παγασῶν», «Ἐπιγραφαὶ Τεγέας ἀνέκδοτοι», «Θεσσαλίας ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι», «Inscriptions inédites de Thessalie», «Εἰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεύνας ἐν Σικυῶνι καὶ Ἀργολίδι, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Μακεδονίᾳ», «Ἡ Παλαιστίνη». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Α. Δ.

— **Ἀρβανιτόπουλος, *Δημήτριος*.** Πολιτευτὴς ἐκ Δωδεκανήσου ἀντιπροσωπεύσας τὴν νῆσον Κάσον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἐν Ἄστρει τοῦ 1823 καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου εἰς τὴν Δ' Ἐθν. Συνέλευσιν τοῦ Ἄργους (Μάμουκα τόμ. ΙΑ' σελ. 14). Τ.Χ.Κ

Ἀρβανιτοχῶρι. Χωρίον τῆς νήσου Κάσσου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 406 γ').

Ἀρβανίτσα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρβενίτσα.

Ἀρβαξανοὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Λιγουρίας (*Θεόπ. παρὰ Στεφ. Βυζ.*).

Ἀρβὰτ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀνδρῶν πόλις.

—**Ἀρβὰτ** (Arbate) *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τοῦ Μαρόκκου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Φέζ, καλουμένη ἄλλως *Ραμπάτ, Ρεμπὰτ* καὶ *Νέον Σαλέ*. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μπουρεγκρὲβ ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ, ἀπέναντι τοῦ Σαλέ. Κάτοικ. 32000. Πρὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ σχηματίζεται ἀσφαλέστατος φυσικὸς λιμήν. Ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ εὑρίσκοντο ἄλλοτε αἱ ναυπηγικαὶ ἐγκαταστάσεις, ὅπου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὀχυρῶν φρουρίων τοῦ Κασμπάχ, ἐναυπηγοῦντο ἄλλοτε τὰ πλοῖα τῶν διαβοήτων πειρατῶν τοῦ Σαλέ.

Ἀρβέλαι (αἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Σικελίας, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας, *Ἀρβελαῖοι*, ἦσαν περίφημοι διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ εὐπιστίαν των. Ὅθεν ἡ παροιμία «τί οὐ γενήσῃ ἴων εἰς Ἀρβέλας». (*Πλούτ.* παρ. 130, 2. 30, *Στέφ Βυζ.*). Α. Δ.

Ἀρβέλο (Arvelo), ***Ἀντώνιος***. Υἱὸς τοῦ *Γαβριὴλ Ἀρβέλο* (βλ. κατ.), γεννηθεὶς τῷ 1843 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1906. Διεκρίθη ὡς δραματικὸς συγγραφεύς, τὰ ἔργα του δὲ ἐπαίχθησαν πολλάκις

Digitized by Google

εἰς τὰ θέατρα καὶ ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τῶν ποιήσεων τοῦ πατρός του εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην τῶν συγχρόνων συγγραφέων τῆς Βενεζουέλας» ἐν Καρακάς καὶ ἐν Παρισίοις τῷ 1875. Θ. Β.

— **Ἀρβέλο** (Arvelo), *Ραφαήλ*. Ποιητὴς καὶ πολιτικὸς ἐκ Βενεζουέλας, γεννηθεὶς ἐν Βαλενθίᾳ (1814—1891). Ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ἐν Μπογκότᾳ, ὅπου διετέλει ὁ πατήρ του ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Κολομβίας τῷ 1823. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του καὶ περατώσας τὰς σπουδάς του εἰσῆλθεν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον πολλάκις ἐκλεγεὶς βουλευτής. Διετέλεσεν ἐπίσης διοικητής, ὑπουργὸς καὶ ἀναπληρωτὴς τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας τῷ 1867 κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ στρατηγοῦ Φαλκών. Τὸ πολιτικὸν στάδιον αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπρὸν καὶ ἔταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν πολιτικῶν τῆς Βενεζουέλας. Ἀλλ' ὁ Ἀρβέλο διεκρίθη ἐπίσης ὡς δημοσιογράφος καὶ ὡς λογοτέχνης συνεργασθεὶς εἰς πλεῖστα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας καὶ διεξαγαγὼν τολμηροὺς δημοσιογραφικοὺς ἀγῶνας. Κυρίως ὅμως διέπρεψεν ὡς ποιητής, ἐπιδείξας σπάνιον σατιρικὸν τάλαντον, ὅπερ ἔστρεψε κατὰ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων. Τὰ ποιήματά του ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις, καὶ σήμερον δ' ἔτι ἀναγινώσκονται ἀπλήστως. Θ. Β.

Ἀρβενίτσα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Φιλιατῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς 400 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἡγουμενίτσης καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Πρεβέζης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Μούρτου (τέως Βήλακος) τῆς ὑποδ)σεως χωρ)κῆς Ἡγουμενίτσης. Ὑπό τινων λέγεται καὶ *Ἀρβανίτσα*. Δ.Ε.Μ.

Ἀρβὲντ Μπαρὶν (Arvède Barine). Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τῆς *Λουΐζας Καικιλίας* Μπουφέ, κυρίας Καρόλου Βενσάν, Γαλλίδος συγγραφέως γεννηθείσης καὶ ἀποθανούσης ἐν Παρισίοις (1840—1908). Ἀσχοληθεῖσα αὕτη περὶ τὴν μελέτην τῆς ἀγγλικῆς, τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας, προσεπάθησε νὰ στρέψῃ πρὸς τὰς λογοτεχνίας ταύτας τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμπατριωτῶν αὐτῆς. Τὸ ἔργον της «Saint François d'Assise» εἶναι δοκιμωτάτη συμβολὴ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ψυχολογίαν. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἐπίσης καὶ αἱ συγγραφαὶ αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: «Bernardin de St Pierre», «Alfred de Musset», «La jeunesse de la Grande Mademoiselle», καὶ «Louis XIV et la Grande Mademoiselle». Α. Δ.

Ἀρβὲρ (Arvert) [*Γεωγρ.*]. Χερσόνησος τῆς Δ. Γαλλίας μεταξὺ τῆς *Ζιρὸντ* (Gironde) καὶ τῆς *Σάντρ* (Sendre), ἐφ' ἧς ὁμώνυμος πολίχνη.

Ἀρβὲρ (Arvers), *Ἀλέξιος - Φελίκιος*. Γάλλος λογοτέχνης γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1806—1850). Περατώσας ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ τῶν Παρισίων τὰς σπουδάς του διωρίσθη εἰς δικαστικὴν θέσιν, ἐξ ἧς ὅμως παρῃτήθη καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τῷ 1833 ἐδημοσίευσε τὴν πρώτην συλλογὴν ποιήσεων ὑπὸ τὸν τίτλον «Mes heures perdues», μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ περίφημον καταστὰν σοννέτον «Ma vie a Son secret, mon ame a Son mystère», τὸ ὁποῖον ἀπηθανάτισεν αὐτὸν καὶ ἐπέζησεν ὅλων τῶν φιλολογικῶν του ἔργων. Τὸ σοννέτον τοῦτο λέγουν οἱ βιογράφοι του ὅτι τὸ ἐνέπνευσεν ἡ Mannessier-Nodier, ὅταν ὡς διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ὁπλοστασίου, ὁ Νοντιὲ συνεκέντρου κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ποιητὰς εἰς τὰς αἰθούσας του. Τὸ σοννέτον τοῦτο μετεφράσθη εἰς πλείστας γλώσσας, πλέον δὲ τῆς μιᾶς μεταφράσεώς του ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν. Ἔκτοτε ὁ Ἀρβὲρ κατέγινε κυρίως εἰς τὴν συγγραφὴν θεατρικῶν ἔργων. Τὰ πρῶτα δημοσιευθέντα τοιαῦτα εἶναι «La Mort de François Ier» καὶ ἡ κωμῳδία «Plus peur que de mal». Ταῦτα, καίτοι γραμμένα εἰς θαυμασίους στίχους, οὐδέποτε ἀνεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τὸ πρῶτον ἔχει ὡς θέμα τὴν θρυλικὴν περιπέτειαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας εἰς τὴν δυσώνυμον ὁδὸν Φρομαντώ. Ἀπὸ τοῦ 1835 ἤρξατο συνεργαζόμενος μετὰ διαφόρων θεατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνεβιβάσθη ἡ ἐν συνεργασίᾳ γραφεῖσα κωμῳδία «En attendant» μετὰ τοῦ Παύλου Φουσὲ καὶ τοῦ Μπαϋὰρ εἰς τὸ θέατρον «Ζυμνάζ». Ταύτην ἠκολούθησαν διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ πάντοτε μετ' ἄλλων συγγραφέων, ὡς τοῦ ντ' Αβρεκούρ, ὅστις ἐγένετο καὶ ὁ κατὰ προτίμησιν συνεργάτης του. Οὕτως εἰς τὸ θέατρον τοῦ «Vaudeville» ἐπαίχθησαν αἱ κωμῳδίαι «Deux maitresses», «Les vielles amours» καὶ εἰς ἄλλα ἡ «Delphine» συγγραφεῖσα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Σκρὶμπ καὶ «Les Dames patronnesses», τὸ κωμειδύλλιον «Rose et Blanche» καὶ αἱ κωμῳδίαι «Les parents de la fi le», «Les Anglais en voyage», «Lord Spleen», «Le banquet de camarades», καὶ ἡ «Mieux vaut tard que jamais». Αἱ κωμῳδίαι αὗται ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ ἐπαίζοντο ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰ θέατρα τῶν βουλεβάρτων. Εἰς τὴν «Γαλλικὴν κωμῳδίαν» ἀνεβιβάσθησαν δύο τρίπρακτοι κωμῳδίαι του, γραμμέναι εἰς ρυθμικοὺς στίχους «La course au clocher» τῷ 1839 καὶ «Le second mari» τῷ 1841. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου διακόπτεται ἀποτόμως τὸ λογοτεχνικὸν στάδιον τοῦ ποιητοῦ. Προσβληθεὶς ἐξ ἀθεραπεύτου νοσήματος τῆς σπονδυλικῆς στήλης μετεφέρθη εἴς τινα κλινικήν, ὅπου ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν τὸ τάλαντον αὐτοῦ εὑρίσκετο εἰς ὅλην τὴν ἀκμήν του. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρβερνία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς *Ὠβέρνης* (Auvergne).

Ἀρβερνοὶ (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Οἱ κάτοικοι τῆς *Ἀρβερνίας*.

Ἀρβεὺρ (Arveyres) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς *Ζιρὸντ* (Gironde) τῆς Γαλλίας παράγουσα ἐκλεκτοὺς καρποὺς καὶ ἔχουσα ἐκτεταμένους ἀμπελῶνας.

Ἄρβη [*Γεωγρ.*] βλ. λ. Ἄρμπε.

ἄρβηκας (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Πάρῳ τοῦ φυτοῦ *ἀσφόδελος ὁ μικρόκαρπος* (Asphodelus microcarpus). Δ. Ν. Π.

Ἄρβηλα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς σημερινῆς πολίχνης *Ἀρβὴλ* ἢ *Ἐρβὴλ* τῆς Μεσοποταμίας, κειμένης εἰς δωδεκάωρον περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Μοσσούλης καὶ ἐχούσης περὶ τὰς 4 χιλ. κατοίκους. Τὰ Ἄρβηλα ἔκειντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βαβυλωνίᾳ, ἐχωρίζοντο δὲ ἀπὸ τῆς Ἀτουρίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειντο τὰ Γαυγάμηλα, διὰ τοῦ ποταμοῦ Λύκου. Τὰ Ἄρβηλα κατὰ μὲν τὴν παράδοσιν (Στρ. C. 737) ἦσαν κτίσμα τοῦ *Ἀρβήλου τοῦ Ἀθμοσέως*, πραγματικῶς ὅμως ἡ λέξις φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσσυριακή, διότι ἡ πόλις ὑπῆρχε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀσσυρίων ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ἐν Ἀρβήλοις ὑπῆρχε τότε καὶ ἱερὸν τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας θεότητος *Ἰστὰρ* (*Ἀστάρτης*). Τὰ Ἄρβηλα διεφημίσθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν πλησίον αὐτῶν, ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Γαυγαμήλων, ἔνδοξον νίκην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (βλ. λ. Ἀλέξανδρος τ. Γ', σ. 648 καὶ Γαυγάμηλα). Παρ' αὐτὴν κεῖται τὸ *Νικατόριον ὄρος* (οὕτως ὀνομασθὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου). Τῆς μάχης τῶν Ἀρβήλων ἀναπαράστασις διεσώθη εἰς τὸ μαρμάρινον ἀνάγλυφον, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Chigi* (βλ. λ. Ἀλέξανδρος ἔνθ. ἀνωτ.). ΚΑΨ.

— **Ἄρβηλα** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἥτις κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἰωσήπου (Ἰουδ. Ἀρχαιολογ. ΙΒ' ια' 1) ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῆς Α' Μακκαβαίων θ' 2 ἔκειτο ἐν Γαλιλαίᾳ παρὰ τὰ σημερινὰ ἐρείπια Ἰρμπίντ. Π. Ι. Μ.

— **Ἄρβηλα** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις κειμένη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου πέραν τοῦ Ἰορδάνου παρὰ τὴν Πέλλαν, ἔνθα τὸ σημερινὸν χωρίον Ἰρμπίντ. Π. Ι. Μ.

Ἄρβηλος [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἡφαιστίνης. Εἰς τοῦτον ἐδόθη διὰ κλήρου σύζυγος ἡ ἐκ τῆς Κρινοῦς κόρη τοῦ Δαναοῦ Οἴμη, ἥτις ἐφόνευσε τὸν σύζυγόν της Ἄρβηλον, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι Δαναΐδες, πλὴν τῆς Ὑπερμνήστρας (βλ. καὶ λ. Ἄρβηλα). ΚΑΨ.

— **Ἄρβηλος**. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου (Χρον. σελ. 36). Α. Δ.

Ἀρβιάνης. Βασιλεὺς τῶν Μήδων (*Διοδ. Σικελ.*).

Ἀρβιγιὰρ (Arvillard) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη ἐν Σαβοΐᾳ τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Μπὲν* (Bens), ἔνθα ὑπάρχουσι σιδηροῦχα κοιτάσματα.

Ἀρβιὲ (Arvieu) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη ἐν Ἀβεϋρὸν τῆς Γαλλίας, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουσι σημαίνοντα κοιτάσματα μολυβδαινίτου.

Ἀρβιὲ (Arvieux), *Λαυρέντιος*. Γάλλος περιηγητὴς καὶ διπλωμάτης γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Μασσαλίᾳ (1635—1702). Ἠκολούθησε τῷ 1653 ἕνα τῶν συγγενῶν αὐτοῦ διορισθέντα ὕπατον ἐν Σαΐδὶ (ἀρχ. *Σιδών*), καὶ διέτριψεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ δώδεκα ἔτη, ἔνθα ἐξέμαθεν ἄριστα τὴν ἀραβικήν, τὴν ἑβραϊκήν, τὴν περσικήν, τὴν συριακήν, τὴν τουρκικὴν καὶ τὴν ἑλληνικήν, γλώσσας οὐχὶ πολὺ γνωστὰς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ πανίσχυρος ὑπουργὸς Κολμπὲρ διακρίνας αὐτὸν τοῦ ἀνέθεσε διαφόρους ἀποστολὰς εἰς τὴν Ἀλγερίαν, Κωνσταντινούπολιν καὶ Τύνιδα, ὅπου διὰ τῆς διπλωματικῆς αὐτοῦ δεξιότητος κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ τετρακοσίους ὀγδοήκοντα Γάλλους αἰχμαλώτους ἀπὸ πολλοῦ κρατουμένους ἐκεῖ. Κατὰ τὸ 1672 μεταβὰς εἰς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν ἐγένετο εἷς τῶν κυρίων ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ'. Ἐπανακάμψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνηγορεύθη ἱππότης τοῦ ἁγίου Λαζάρου καὶ ἔλαβε γενναίαν σύνταξιν. Εἶτα ἀπεστάλη ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας εἰς Χαλέπιον, αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία αὐτοῦ ὑπηρεσία πρὸς τὸ κράτος. Κατὰ τὴν διαμονήν του ἐν Μασσαλίᾳ συνέγραψε τὰ περίφημα «Mémoires du chevalier d'Arvieux» δημοσιευθέντα τῷ 1735 εἰς δέκα ὀγκώδεις τόμους. Τὸ ἔργον τοῦτο, γραμμένον εἰς κομψότατον ὕφος, παρέχει ἀπειραρίθμους πληροφορίας περὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθη καὶ εἰκονίζει μετὰ χάριτος τὰ ἤθη αὐτῶν· συνετέλεσεν οὕτω νὰ γνωρίσωσιν οἱ Γάλλοι τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς, μεθ' ὧν ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἶχον ἔλθει εἰς ἐπαφήν, ἀλλὰ περὶ τῶν ὁποίων ἐλαχίστας εἶχον γνώσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. «Négociations de la France dans le Levant, par *E. Charrière*, Paris, imprimerie impériale, MDCCC. LX. tome VIII. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἄρβιες καὶ **Ἀρβῖται** [*Ἀρχ.*]. Ἔθνος τῆς Γεδρωσίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (15, 720), τοῦ Νόννου (26, 167) καὶ τοῦ Πλινίου (6, 25, 95).

ἀρβίκολα (Arvicola Lacepede, *συνών.* Hypudaeus Illiger) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *τρωκτικῶν* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *μυοειδῶν* ὅπερ ἀπὸ τῆς πλειστοκαίνου περιόδου διὰ πολυαρίθμων εἰδῶν ζῇ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ καὶ εὑρίσκεται ἀπολελιθωμένον ἐντὸς χασμάτων βραχωδῶν γῆς καὶ σπηλαίων ὀστεοφόρων, ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, Σαρδηνίᾳ καὶ Κορσικῇ. Ἔχει τραπεζίτας ἄνευ ριζῶν ἐξ ὧν ὁ τῆς ἄνω σιαγόνος πρῶτος τραπεζίτης φέρει ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν τρία, ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ἔξωθεν τρία καὶ ἔσωθεν δύο ἐναλλασσόμενα καὶ προέχοντα πρίσματα, τῆς κάτω σιαγόνος ὁ πρῶτος τραπεζίτης εἶναι μεγαλύτερος τῶν δύο ἄλλων καὶ φέρει ἔξωθεν τρία ἢ πέντε, ἔσωθεν τέσσαρα πρίσματα, ἐνῷ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ἀνὰ τρία πρίσματα. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἀρβίκολα arvalis, agrestis, campestris* Blasius, *ἀρβίκολα amphibius* Desm, *ἀρβίκολα glaneolus* Wagn., *ἀρβίκολα nivatis* Martius, *ἀρβίκολα ratticeps* Bas., *ἀρβίκολα gregalis, intermedia* Newton καὶ ἐν βορείῳ Ἀμερικῇ ἑπτὰ διάφορα εἴδη ὑπαγόμενα εἰς τὸ ὑπόγενος *ἰσοδέλτα*. Θ. Σ.

ἀρβικολῖναι (Arvicolinae Zittel) [*Παλαιοζ.*]. Ὑπομοιογένεια τῶν *τρωκτικῶν* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *μυοειδῶν*. Ἔχει πρισματικοὺς τραπεζίτας, ἄνευ ριζῶν ἢ μετ' ἀτελῶν τοιούτων, ἀποτελουμένους ἐκ δύο κατὰ μῆκος σειρῶν ἐκ τριγωνικῶν ἐναλλασσομένων πρισμάτων, τῶν ὁποίων ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν αἱ κατὰ μῆκος γωνίαι προέχουσιν. Ἐπὶ τῆς μασητικῆς ἐπιφανείας ἀποτελεῖ τὸ σμάλτον γωνιώδεις βρόχους. Οἱ ἀρτίγονοι ὑπονομόβιοι οὗτοι μύες, οἱ ἀρβικουλίδαι, περιορίζονται ἐπὶ τῆς συγκεκρασμένης καὶ ψυχρᾶς ζώνης τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ βορείου Ἀμερικῆς, οἱ δὲ ἀπολελιθωμένοι ἀνευρέθησαν μόνον εἰς τὰ πλειστοκαινικὰ στρώματα τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου τὰ σχηματισθέντα ἐντὸς χασμάτων ἢ διακένων βραχωδῶν γῆς ἢ ἐντὸς σπηλαίων ὀστεοβριθῶν. Θ. Σ.

Ἀρβίντι (Arvidi), *Ἀνδρέας*. Σουηδὸς συγγραφεὺς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει πρὸ παντὸς εἰς τὴν συγγραφὴν «Σουηδικῆς Μετρικῆς». Α. Δ.

Ἄρβιντσσον (Arwidsson), *Ἀδόλφος - Ἰβάρ*. Φινο-σουηδὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς ἐν Πενταζόκι καὶ ἀποθανὼν ἐν Βιγκὸβ (1791—1858). Ἀπὸ τῆς ἀποσπάσεως τῆς πατρίδος του ἀπὸ τῆς Σουηδίας, οὗτος παρέμεινε πιστὸς εἰς αὐτὴν καὶ διὰ τῶν ποιημάτων καὶ τῶν ἱστορικῶν του ἔργων ἐπεχείρησε νὰ ἐμπνεύσῃ τὰ φιλοπάτριδα αἰσθήματα εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ μεγάλου δουκάτου. Ρωμαντικὸς ποιητὴς διατηρεῖ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας τὸν ρωμαντικὸν χαρακτῆρα καὶ πολλάκις φέρεται εἰς τὰ νέφη καθιστάμενος δύσληπτος. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ «*Υἱοῦ τοῦ ἀετοῦ τῶν δασῶν*», ἐδημοσίευσε τὰς πρώτας ποιητικὰς συλλογὰς ἐν Στοκχόλμῃ. Ἰδίως ἐγένετο διάσημος ὡς πεζογράφος καὶ ὡς ἱστορικός, ἕνεκα δὲ τῶν ἱστορικῶν ἔργων του διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἄμπο. Ἀλλ' αἱ πολιτικαί του ἰδέαι κατέστησαν αὐτὸν ὕποπτον ἐν Πετρουπόλει καὶ τὸ ἐκδιδόμενον παρ' αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα «Abo morgonblad», κατεσχέθη καὶ ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς λογοκρισίας (1821). Ἠναγκάσθη νὰ φυγαδευθῇ εἰς Σουηδίαν, ὅπου διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Στοκχόλμης. Ἔκτοτε ἀφωσιώθη ἀποκλειστικῶς εἰς ἱστορικὰς μελέτας καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἱστορικὸν ἔργον του «Ἡ Φινλανδία τῶν Ρώσων» (1827), τοῦτο δὲ ἠκολούθησεν ἡ «Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία» τοῦ μεγάλου τούτου δουκάτου, καὶ τὰ εἰς δέκα τόμους ἐκδοθέντα «Ἱστορικὰ ἔγγραφα» αὐτοῦ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὴν «Σουηδικὴν Βιβλιογραφίαν» (1829—1843), μίαν μεγάλην συλλογὴν «ἀρχαίων σουηδικῶν ᾀσμάτων», εἶτα τὰς «Βιογραφίας τῶν βασιλέων τῆς Σουηδίας», «τὰς διασήμους προσωπικότητας τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου», τὸν «Βασιλέα Γουσταῦον Γ'» καὶ τοὺς «Συγχρόνους Μονάρχας» (1846), πρὸς τούτοις δ'

Digitized by Google

ἐξέδωκε τὰ ἔργα τοῦ Ντάλγκρεν, τοῦ Καρόλου Λιβίζιν καὶ τὰς «Ἱστορικὰς ἐπιστολὰς» τοῦ Σάνμπεργ. Πολεμοχαροῦς ἰδιοσυγκρασίας ὁ Ἄρβιντσσον οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ὑποδουλωθείσης εἰς τὴν Ρωσίαν πατρίδος του, τοῦ εἴδους δὲ τούτου τῶν συγγραμμάτων του ὡς τὸ ἄριστον θεωρεῖται «Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Φιλανδίας», ἥτις προεκάλεσε τὴν γενικὴν προσοχὴν ἐν Εὐρώπῃ. Θ. Β.

—**Ἄρβιντσσον** (Arvidsson), *Ταύλς*. Σουηδὸς χαλκογράφος γεννηθεὶς ἐν Βέστερβικ καὶ ἀποθανὼν ἐν Στοκχόλμῃ (1660 - 1711). Ἐφοίτησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλης, ἀλλ' ἐπροτίμησε τῶν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν τὴν χαρακτικὴν καὶ ὡς φοιτητὴς ἐχάραξε τὰς πλάκας διὰ τὸ σύγγραμμα «Thesaurus gothicarum longobardicarumque in Italia rerum Epitome». Ἐν Σουηδίᾳ ἡ χαρακτικὴ δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του καὶ ἀπῆλθεν, ὅπως ἐξασκήσῃ τὴν τέχνην του εἰς Λούγδουνον ὅπερ ἦτο ἓν ἐκ τῶν διασημοτέρων καλλιτεχνικῶν κέντρων. Ἐκεῖ ὅμως ἐρωτευθεὶς καλογραίαν τινὰ τὴν ἀπήγαγε καὶ ἐπιστρέψας εἰς Στοκχόλμην, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν καταδίωξιν, ἐνυμφεύθη αὐτήν. Ἔκτοτε δὲν ἀπεμακρύνθη τῆς πόλεως ταύτης. Τὸ ἄριστον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ εἰκονογράφησις τῶν «Monumenta» τοῦ Peringskiöld, ἐκδοθέντα ἐν Στοκχόλμῃ (1710—1719) εἰς φύλλον. Κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα ἐχάραξε καὶ πλείστας προσωπογραφίας διασήμων ἀνδρῶν, αἵτινες διασῴζονται εἰς πλεῖστα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ὁ Ἄρβιντσσον εἶναι ἐκ τῶν πρώτων χαρακτῶν Σουηδῶν, καίτοι δὲ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν θεωρεῖται ὡς ἔξοχον, ἐν τούτοις κατέχει οὗτος εἰς τὴν καλλιτεχνίαν τῆς πατρίδος του ἰδιάζουσαν ὅλως θέσιν. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς τὰς σπουδὰς τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης καὶ ἐτόνισε τοὺς ἑπτὰ πρώτους ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, τοὺς ὁποίους ἐξέδωκεν εἰκονογραφήσας αὐτούς. Ἡ μεγαλυτέρα σημασία του ὡς καλλιτέχνου εἶναι ἡ ἐπίδρασις ἣν ἐξήσκησεν εἰς Σουηδίαν ἐπὶ τῶν τεχνῶν ἐν γένει καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς χαρακτικῆς. Θ. Β.

Ἄρβις (ὁ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γεδρωσίας. Παρὰ Πλινίῳ καὶ Στράβωνι φέρεται ὡς *Ἄραβις*. Α. Δ.

— **Ἄρβις** (ὁ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Καραμανίᾳ. Α. Δ.

—**Ἄρβις** ἢ ***Ἀρβὶς*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Γεδρωσίᾳ κειμένη παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, νῦν *Οὐρμάρα* (*Müller* Geogr. σελ. 338, *Πτολ.* 6, 21, 5, 8, 21, 14). Α. Δ.

— **Ἄρβις** (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰθιοπίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Α. Δ

Ἄρβιτα (τὰ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρη ἐν Γεδρωσίᾳ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6, 21, 3). Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος καλεῖ αὐτὰ montes Barbitani (23, 6). Α. Δ.

Ἀρβιτίων. Ρωμαῖος στρατηγός, ζήσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ. Τῷ 355 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου κατὰ τῶν στασιασάντων Ἀλαμανῶν, κατόπιν δὲ ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ὅτε ὁ Ἰουλιανὸς διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν Κωνστάντιον, ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἑσμὸν τῶν αὐλοκολάκων, οἵτινες ἐπεδίωξαν τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀρβητίων, καίτοι εἶχεν ἀνέλθει καὶ αὐτὸς εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα οὐ μόνον διὰ τῆς στρατιωτικῆς ἰδιοφυΐας του ἀλλὰ καὶ διὰ μηχανορραφιῶν καὶ αὐλοκολακείας, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συγγνώμην τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος. Α. Δ.

Ἀρβνίτσα (ἡ)· τοπωνύμιον Τέρνου Εὐρυτανίας. Δ. Ν. Λ.

Ἀρβογάστης. Γαλάτης κόμης καὶ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β', ὑπηρετήσας εἰς τὸν στρατὸν τὸν ὁποῖον ὡδήγησεν οὗτος πρὸς βοήθειαν τοῦ Οὐαλεντιανοῦ Β' ἐναντίον τοῦ Μαξίμου (Magnus Maximus), τοῦ ἀναγορευθέντος τυράννου τῆς Γαλατίας. Ὁ Ἀρβογάστης διεκρίθη κατὰ τὰς ἐν Παννονίᾳ μάχας, εἶτα δὲ παρέμεινεν ἐν Γαλατίᾳ ὡς ἀρχηγὸς τῶν δορυφόρων. Ἀλλ' εἰς τὰς ἀναφυείσας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ περιπλοκάς, ὁ Ἀρβογάστης κινδυνεύων νὰ χάσῃ τὸ ἀξίωμά του, ἐτάχθη εἰς τὴν μερίδα Εὐγενίου τοῦ γραμματικοῦ διεκδικοῦντος τὴν ἀρχὴν τοῦ Δυτικοῦ κράτους, ἐνήργησε δὲ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Οὐαλεντιανοῦ Β'. Τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Εὐγενίου δὲν ἐνέκρινεν ὁ Θεοδόσιος, ὅστις παρασκευάσας ἀξιομάχους δυνάμεις ἀπῆλθε κατ' αὐτοῦ, τὴν δὲ 6 Σεπτεμβρίου 394, συνεπικουροῦντος καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀμβοσίου, κατενίκησεν αὐτόν, παρ' ὅλην τὴν συνδρομὴν τῶν ἐθνικῶν, τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀβρογάστης. Μετὰ τὴν πρώτην ἧτταν προσεπάθησεν οὗτος νὰ μαλάξῃ τὴν καρδίαν τοῦ νικητοῦ καὶ νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς συμβιβασμὸν ὑποτασσόμενος εἰς τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ὅμως μάχην τῆς Ἀκυληίας, καθ' ἣν ὑπέστη οὗτος πανωλεθρίαν, μὴ θέλων νὰ περιπέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ ηὐτοκτόνησεν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἀρβὸλ-*κόμμι* (Arbolgummi). Μᾶζα χρήσιμος πρὸς ἐπικόλλησιν, συνισταμένη δὲ κατὰ τὸν M. J. Horn ἐξ 24, 23 % μαλτόζης, 54. 48 δεξτρίνης, 15, 12 % ὕδατος, 0,81 % τέφρας καὶ 0,44 % ἐλευθέρου ὀξέος καὶ ἰχνῶν ἀμύλου. Πρὸς παρασκευὴν τοιούτου κόμμεως θερμαίνεται ἐπὶ τετράωρον συνεχῶς ἀναδευόμενον μεῖγμα 100 γρ. ἀμύλου σιτηρῶν μετὰ 500 κ. ἑ. ὕδατος, εἰς τὰ ὁποῖα διελύθησαν 10 γρ. ὀξαλικοῦ ὀξέος. Εἶτα ἐξουδετεροῦται ἡ μᾶζα διὰ κόνεως μαρμάρου, διηθεῖται καὶ τὸ διήθημα ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ. Κ. Γ. Μ.

Ἀρβουκάλη (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, νῦν *Βίλλια Φασίλα* (Villa Fasila). *(Πολύβ.* 3, 14, *Στέφ. Βυζ.)* Παρὰ Λιβίῳ (21, 5) καλεῖται *Ἀρμπόκαλα* (Arbocala). Α. Δ.

Ἀρβουπάλης (ὁ). Υἱὸς Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀνάβ. 1, 16, 3). Α. Δ.

ἀρβουτίνη ἢ *ἀρκτοκομαρίνη* (Arbutine) *[Φαρμακογ.]*. Σῶμα λαμβανόμενον ἐκ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ Arbutus Uva ursi L., εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾶται συνοδευόμενον ὑπὸ ταννίνης, γαλλικοῦ ὀξέος, ρητίνης, κόμμεως, οὐρσόνης, καὶ μεθυλαρβουτίνης. Ἡ ἀρβουτίνη ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰ φύλλα τῶν φυτῶν Pirola rotundifolia, vaccinum vitis Idaea L, vaccinum myrtillus, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὴν καλουμένην *βαξινιίνην*. Λαμβάνεται διὰ κατεργασίας τοῦ ὑδατικοῦ ἀφεψήματος τῶν φύλλων τῆς Uva ursi διὰ βασικοῦ ὀξικοῦ μολύβδου καὶ καθιζήσεως τῆς περισσείας τοῦ ἀντιδραστηρίου τούτου δι' ὑδροθείου. Τὸ μετὰ τὴν καθίζησιν καὶ διήθησιν λαμβανόμενον ὑγρὸν ἐξατμίζεται καὶ ὑποβάλλεται εἰς κρυστάλλωσιν, ὅτε λαμβάνονται κρύσταλλοι τῆς ἀκαθάρτου ἀρβουτίνης, οἵτινες διαλυόμενοι ἀποχρωματίζονται διὰ ζωϊκοῦ ἄνθρακος καὶ ἀνακαθαίρονται δι' ἀνακρυσταλλώσεως ἐκ ζέοντος ὕδατος.

Ἡ ἀρβουτίνη ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν τύπον $C_{12} H_{16} O_7 + {}^1/_2 HO_2$. Εἶναι κρύσταλλοι βελονοειδεῖς, ἄχροοι, στιλπνοί, ἄοσμοι, πικρᾶς καὶ δριμείας γεύσεως, τηκόμενοι εἰς 187° καὶ διαλυόμενοι εὐκόλως εἰς ζέον ὕδωρ, ἀλκοόλην, ὀλιγώτερον δὲ εἰς ψυχρὸν ὕδωρ. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τῆς ἀρβουτίνης εἶναι ἄχροα, χρώννυνται κυανᾶ τῇ προσθήκῃ ὑπερχλωριούχου σιδήρου καὶ δὲν ἀνάγουσι τὸ φελίγγειον ὑγρόν.

Διὰ τῶν ἐνζύμων ἢ τῶν ὀξέων ἡ ἀρβουτίνη ἀποσυντίθεται εἰς γλυκόζην καὶ ὑδροκινόνην, θερμαινομένη δὲ μεθ' ὑπεροξειδίου τοῦ μαγγανίου καὶ θειικοῦ ὀξέος μετατρέπεται εἰς μυρμηκικὸν ὀξὺ καὶ κινόνην. Ἡ ἀρβουτίνη ἀναγράφεται εἰς δόσιν 0,15—0,3 γραμμ. πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐπὶ νόσους τῶν νεφρῶν καὶ τῆς κύστεως, ὡς διουρητικόν. Τὰ οὖρα μετὰ τὴν λῆψιν ἀρβουτίνης ἢ φύλλων ἀρκτοκομάρου καθίστανται σκοτεινόχροα ὡς ἐκ τῆς ὑδροκινόνης εἰς ἣν μερικῶς διασπᾶται. Ἡ ἀρβουτίνη περαιτέρω χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τῆς *κελλοτροπίνης*, ἥτις εἶναι μονοβενζοϋλο-αρβουτίνη. Κ. Γ. Μ.

ἄρβουτος (ἡ) (Arbutus) *[Βοτ.]*. Γένος συμπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρεικοειδῶν*. Εἶναι δένδρα ἢ θάμνοι καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ 20 εἴδη, ὧν κυριώτερα τά:

Ἄρβουτος ἡ γνησία (Arbutus unedo). Τὸ φυτὸν τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ εἶναι ἡ παρ' ἀρχαίοις καλουμένη *ἀνδράχλη* καὶ σήμερον γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀγριοκουμαριά*. Ἡ *ἄρβουτος ἡ γνησία* εἶναι δενδρύλλιον μὲ φλοιὸν τραχύν, φύλλα ἐναλλασσόμενα ᾠοειδῆ ἢ λογχοειδῆ καὶ λεπτῶς ὀδοντωτὰ κατὰ τὴν περιφέρειάν των. Τὰ ἄνθη της εἶναι κανονικά, ἑρμαφρόδιτα, λευκοῦ ἢ ὑποπρασίνου χρώματος καὶ εἶναι διατεταγμένα κατὰ βότρυς. Ἕκαστον ἄνθος ἀποτελεῖται ἐκ κάλυκος ἐκ πέντε σεπάλων. Οἱ στήμονες εἶναι δέκα, ἐλεύθεροι, καὶ οἱ ἀνθῆρες εἶναι διῃρημένοι εἰς δύο μέρη. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπίγυνος καὶ διαιρεῖται εἰς πέντε θαλάμους, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει κύτταρον, ὅπερ περικλείει ἀκαθόριστον ἀριθμὸν ἀνατρόπων ᾠαρίων. Ὁ καρπὸς εἶναι μαλακός, ἀπύρηνος, σφαιρικός, ἐρυθρός, μικρὸς 2 περίπου ἑκατοστομέτρων διαμέτρου καὶ εἰς πολλοὺς τόπους εἶναι ἐδώδιμος. Ἡ *ἄρβουτος ἡ γνησία* φύεται κατ' ἐξοχὴν εἰς ἀγόνους ἐκτάσεις. Τὰ φύλλα καὶ ὁ φλοιός της περικλείουσι πολλὴν ταννίνην, χρησιμοποιοῦνται δὲ ὡς στυπτικὰ καὶ παρ' ἡμῖν γίνεται χρῆσις εἰς τὴν βυρσοδεψικήν. Τὸ ξύλον της χρησιμεύει πρὸς κατασκευὴν ἀρίστης ποιότητος ξυλανθράκων. Οἱ καρποί της ἀναβραζόμενοι παράγουσιν οἰνῶδες ὑγρόν, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *οἶνος ἀρβούτου*· δι' ἀποστάξεως παράγεται ἡ *ρακὴ ἐξ ἀρβούτου*, ὅπερ συνιστᾶται ὡς στομαχικὸν καὶ εἰσάγεται εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἰδίως εἰς Γαλλίαν ἐξ Ἱσπανίας καὶ Ἰταλίας.

Ἄρβουτος ἡ ἀνδράχλη (Arbutus Andrachle). Θάμνος ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν εἰς ὀρεινὰ μέρη, εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *λαγομηλιά*, καὶ διακρίνεται ἐκ τοῦ λείου φλοιοῦ της ἔχοντος ἐρυθρόφαιον χρῶμα. Οἱ καρποί της εἶναι σαρκώδεις, ἀλλ' ἄνευ πυρῆνος, ἐρυθροῦ χρώματος, εἶναι βρώσιμοι καὶ εἴς τινα μέρη χρησιμοποιοῦνται πρὸς παρασκευὴν ρακῆς.

Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *ἄρβουτος ἡ κανάριος* (Arbutus canariensis), ἀπαντῶσα εἰς τὰς Καναρίους νήσους, καὶ *ἄρβουτος ἡ πυκνανθὴς* (Arbutus densiflora), ἀπαντῶσα εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Ἀμφότερα εἶναι θάμνοι καὶ χρησιμεύουσιν ὡς κοσμητικὰ φυτά. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφ.]* Τὸ γένος *ἄρβουτος* (Arbutus Ettingh.) ἔζησε κατὰ τὴν ἠώκαινον περίοδον τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ Häring καὶ τοῦ ὁποίου μόνον ἀνευρίσκονται ἀπολελιθωμένα φύλλα.

ἄρβυκας (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. ἀσφόδελος.

ἄρβυλα (τά). Καλοῦνται οὕτω (κοιν. *ἀρβύλες*) τὰ ὑποδήματα τοῦ στρατιώτου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παλαιῶν πολυχρώμων στολῶν τὰ ἄρβυλα κατεσκευάζοντο ἐκ σκύτους μέλανος, ἀπὸ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου τύπου στολῶν (παρ' ἡμῖν τῆς ἐκ χακὶ ἀπὸ τοῦ 1909) κατασκευάζονται ἐξ ἐπιξάνθου. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

ἀρβύλη *['Αρχ.]*. 1) Βραχὺ ὑπόδημα ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος, ἐξικνούμενον μέχρι τῆς κνήμης καὶ ἔχον ἰσχυρὸν πέλμα (*Θεοκρ.* 7, 26), χρήσιμον εἰς τοὺς ποιμένας, τοὺς γεωργούς, τοὺς κυνηγούς. Ἐλέγετο καὶ *πηλοπάτις* ἢ *πηλοπατὶς* καὶ *πηλοβατὶς* διὰ τὴν διάβασιν διὰ τοῦ πηλοῦ καὶ βορβόρου, εἰκονίζετο δὲ φέρουσα τὸ ὑπόδημα τοῦτο ἡ Ἄρτεμις ὅπως καὶ ὁ Περσεύς, οὗτινος αἱ ἀρβύλαι ἦσαν πτερωταὶ (*Λυκό.* 389). Ἀναφέρεται συχνὰ παρὰ τοῖς ποιηταῖς: «Μυκηνίδ' ἀρβύλαν προβάς» (*Εὐρ.* Ὀρ. 1470)· «αὐταῖσιν ἀρβύλεσιν ἁρμόσας πόδα» (αὐτ. 1189). Ἐκ τούτου καὶ τὰ σημερινὰ ἄρβυλα (βλ. λ.) τῶν στρατιωτῶν. 2) Ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἀρβύλη* καὶ μέρος τοῦ ἅρματος, ἴσως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ εἶδος ἐμβάδος πρὸς στήριξιν τοῦ ποδὸς (*Εὐρ.* Ἱππόλ. 1179. Ἡρ. μαιν. 1275). Ι. Χ. Δ.

ἀρβυλοποιεῖον (τό)· κατάστημα, ἐργαστήριον ὅπου κατασκευάζονται ἀρβύλαι, ἤτοι στρατιωτικὰ ὑποδήματα.

ἀρβυλοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς ἀρβυλῶν, ὁ εἰδικὸς διὰ τὰς ἀρβύλας ὑποδηματοποιός.

Ἄρβων, *—ωνος* (ὁ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰλλυρίας *(Πολύβ.* 2. 11). Παρὰ Στεφ. Βυζ. ἀναφέρεται ὡς *Ἀρβών*. Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἀρβώνιοι* καὶ *Ἀρβωνῖται* (*Στέφ. Βυζ.*). Α. Δ.

ἀργά· ἐπίρρ. βραδέως, ἐν πολλῷ χρόνῳ, ἄνευ σπουδῆς, σιγά: «περιπατεῖ—, ὁμιλεῖ—, γράφει ἀργά», ἀντίθ. *γρήγορα, βιαστικά*· || «ἀργὰ καὶ κάπου» μετὰ πολὺν χρόνον, σπανίως: «τὸν βλέπομε ἀργὰ καὶ κάπου»· || παρελθούσης τῆς ὡρισμένης ὥρας, τοῦ προσήκοντος χρόνου: «τώρα πλέον εἶναι ἀργά», «ἐκοιμήθηκα ἀργά»· παροιμ. «κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ»· || παρελθούσης τῆς ἡμέρας τὸ βράδυ, τὴν ἑσπέραν: «κάθ' αὐγὴ καὶ κάθ' ἀργά», κάθε πρωὶ καὶ κάθε βράδυ. Β. Φ.

Ἀργαδεῖς *['Αρχ.]*. Μία τῶν παλαιῶν τεσσάρων φυλῶν τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ πάσας τὰς παραδόσεις (βλ. καὶ *Ἀριστοτέλους* Ἀθ. Πολιτ. 41, 2: «Τότε γὰρ πρῶτον (ἐπὶ τοῦ Ἴωνος) εἰς τὰς τέτταρας συνενεμήθησαν φυλάς, καὶ τοὺς φυλοβασιλέας κατέστησαν») ἢ ὁ Ἴων κατένειμε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς τέσσαρας φυλὰς *(Αἰγικορεῖς, Ἀργαδεῖς, Ὅπλητας* καὶ *Γελέοντας)*, ἣ ἔλαβον τὰ ὀνόματά των αὗται ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἴωνος. Κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτὰς λοιπὸν ἡ φυλὴ ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἴωνος *Ἀργάδου* (βλ. λ. Ἀθῆναι, τ. Β'. σ. 46 α'). Φαίνεται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοὐλάχιστον, ὅτι ἡ διαίρεσις ἔγινε κατὰ ἐπαγγέλματα καὶ Ἀργαδεῖς ἦσαν οἱ ἐργάται, οἱ γεωργοὶ τῆς χώρας. Τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων τούτων φυλῶν ἀνευρίσκονται καὶ εἰς ἄλλας ἰωνικὰς πόλεις, ὡς μαρτυροῦσι καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ε' 69) καὶ πολλαὶ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, εἴτε καὶ τῶν τεσσάρων ὡς ἐν Κυζίκῳ, εἴτε καὶ μιᾶς ἢ δύο ὡς ἐν Τέῳ, ἐν Τόμοις, ἐν Περίνθῳ, ἐν Δήλῳ (φυλὴ *Ἀργαδίς*), ἐν Ἐφέσῳ (χιλιαστύς *Ἀργαδεῖς*). ΚΑΨ.

Ἀργάδης (ὁ). Υἱὸς τοῦ Ἴωνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὸ ὄνομα οἱ Ἀργαδεῖς (*Ἡρόδ.* 5. 66). Α. Δ.

Ἀργαδίνα (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ σύνορα τῆς Μαργιανῆς (*Πτολ.* 6, 10, 3). Α. Δ.

ἀργάζω (ἀπὸ τοῦ *ὀργάζω=ὑγραίνω, μαλάσσω)*. δέψω, κατεργάζομαι, δουλεύω τὰ δέρματα καὶ μεταβάλλω αὐτὰ εἰς σκύτη, βυρσοδεψῶ· || μεταφ. «τοῦ ἄργασαν τὸ τομάρι», ἐδάρη τοσοῦτον, ὥστε τὸ τομάρι του μετεβλήθη εἰς σκύτος.

Ἀργάϊλ (Argyle)· βλ. Ἀργκάϋλ.

Digitized by Google

Ἀργαῖος (ὁ) *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κυρήνης. —2) Πατὴρ τοῦ Ἡρακλείδου (*Ἀρρ. Ἀνάβ.* 7. 16. 1).

—**Ἀργαῖος** *[Ἀρχ.]*. —1) Ὁ δεύτερος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐκ τοῦ γένους τῶν Τημενιδῶν, ὁ μετὰ τὸν Περδίκκαν, τὸν ἀρχηγέτην τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, κατὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα.
—2) Ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀρχελάου, τὸν ὁποῖον ὑπεστήριξαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας μετὰ τὸν θάνατον ἢ τὴν δολοφονίαν τοῦ Περδίκκα (βασιλεύσαντος 360—359 π.Χ.), τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Φιλίππου Β'. Τὸν Ἀργαῖον ὅμως τοῦτον ἐγκατέλιπον οἱ Ἀθηναῖοι ἄνευ βοηθείας, ἂν καὶ ὁ ναύαρχος αὐτῶν Μαντίας εἶχεν ἀποβιβάσει εἰς τὴν Μεθώνην καὶ Ἀθηναῖοι ἐθελονταὶ εἶχον ἀκολουθήσει εἰς τὴν ἐκ Μεθώνης κατὰ τῆς Ἐδέσσης ἐκστρατείαν του, διότι ὁ καταλαβὼν τὸν θρόνον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνεψιοῦ του Φίλιππος Β' ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἦτο πρόθυμος ν' ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐγκαταστήσει εἰς αὐτὴν ὁ ἀδελφός του Περδίκκας. Ἕνεκα τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτῆς ὁ Ἀργαῖος ὄχι μόνον τὴν Ἔδεσσαν δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ, ἀλλὰ καὶ ἡττηθείς, κατὰ τὴν εἰς Μεθώνην ἐπιστροφήν του ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, στήσαντος ἐνέδραν, συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ.
—3) Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῆς δυναστείας Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου διότι ἐπεβούλευεν αὐτόν. ΚΑΨ

Ἀργαῖος *[Γεωγρ.]* (τουρκ. *Ἐρτζῖς* ἢ *Ἐρδζιὰς-δάγ*). Ὀνομαστὸν τραχειτικὸν ὄρος ἐν Καππαδοκίᾳ, τὸ ὕψιστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (4000 μ.), κείμενον ἐν τῷ σημερινῷ τουρκικῷ νομῷ Καισαρείας, Ν. τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἐν μέσῳ τοῦ καππαδοκικοῦ ὑψιπέδου ἔχοντος μέσον ὕψος 1300 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁ Στράβων (12. 148) λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι «πάντων ὑψηλότατον καὶ ἀνέκλειπτον χιόνι τὴν ἀκρώρειαν ἔχον, ἐφ' ἧς φασιν οἱ ἀναβαίνοντες (οὗτοι δ' εἰσὶν ὀλίγοι) κατοπτεύεσθαι ταῖς αἰθρίαις ἄμφω τὰ πελάγη, τό τε Ποντικὸν καὶ τὸ Ἰσσικόν». Κατὰ τὸν ἡμέτερον λοιπὸν γεωγράφον ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀργαίου φαίνεται ἐν καιρῷ αἰθρίᾳ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Εὔξεινος Πόντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Μεσόγειος.
Ὁ Ἀργαῖος εἶναι ἐσβεσμένον ἡφαίστειον, ὅπερ ὅμως ἐδείκνυε σημεῖα δράσεως μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, κεῖται δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ταύρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑψοῦνται πολλοὶ ἄλλοι ἐσβεσμένοι κρατῆρες ἡφαιστείων. Καίτοι δὲ χιονοσκεπὴς δὲν εἶναι πλούσιος εἰς ὕδατα, καὶ εἶναι ἐπομένως πτωχὸς εἰς φυτείαν. Ὕδατα ῥέουσιν ὑπὸ μορφὴν ρυάκων μόνον κατὰ τὴν τῆξιν τῶν χιόνων. Εἰς τὰς χαράδρας ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι γόνιμον εἰς ὀπωρικὰ καὶ λαχανικά. Ν. Μ.

—**Ἀργαῖος** ἢ **Ἀργαῖον**. Ὄρος ἐν Κρήτῃ, τὸ ἄλλως καλούμενον Αἰγαῖον *ὄρος* (βλ. λ.).

Ἀργαῖος (Argaeus) *[Ἀστρονομ.]*. Μικρὰ ὀροσειρὰ τῆς Σελήνης κειμένη εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τεταρτημόριον τοῦ δίσκου αὐτῆς, μεταξὺ τῆς *Θαλάσσης τῆς Ἡσυχίας* (Mare Tranquillitatis) καὶ τῆς *Θαλάσσης τῆς Διαυγείας* (Mare Serenitatis). Αἱ σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς, ἥτις κατὰ τὸν Schröter ἀνέρχεται περίπου εἰς 2.800 μέτρα εἶναι κατὰ προσέγγισιν: μῆκος 28°Δ καὶ πλάτος +19°. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη ἀνέρχεται ἠρέμα ἀπὸ Δυσμῶν, αἱ βορειοανατολικαὶ ὅμως κλιτύες αὐτῆς κατέρχονται ἀποτόμως. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη, ἥτις δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ ὀνοματολογίᾳ τῶν σεληνογράφων Beer καὶ Mädler, ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους τῆς Μ. Ἀσίας, λόγῳ τῆς γειτνιάσεως αὐτοῦ, ὡς λέγει ὁ Webb, πρὸς τὸ παρακείμενον καὶ ἐπὶ τῆς Σελήνης ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς ὄρος τοῦ Ταύρου. Σ. Π.

ἀργαῖος (ὁ) (Argeus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ῥοπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σατυριδῶν*. Διακρίνονται ταῦτα ἐκ τῶν λεπτοτάτων κεραιῶν, αἵτινες διίστανται ἀλλήλων καὶ φέρουσι μικρὰς σκληρὰς τρίχας. Αἱ πτέρυγες εἶναι ἀπεστρογγυλωμέναι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λευκαὶ καὶ κίτριναι μὲ κηλῖδας καὶ ῥαβδώσει μελανάς. Τοῦ γένους τούτου γνωστότερα εἴδη, εἶναι: *Ἀργαῖος ἡ Γαλάτεια* (Argeus Galathea), κοινοτάτη ψυχὴ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ δάση, ἰδίως κατὰ τὸν Ἰούλιον. Ἡ κάμπη της ζῇ ἐπὶ τῶν ἀγρωστωδῶν καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *φλέος ὁ λειμώνιος* (Phleum pratense). Τὸ χρῶμά του εἶναι πράσινον ἢ φαιοκίτρινον μὲ τρεῖς ἐπιμήκεις καὶ σκοτεινοτέρου χρώματος ραβδώσεις ἐπὶ τῶν πτερύγων. Ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ πόδες εἶναι ὑπέρυθροι. Ὁ *ἀργαῖος ἡ Γαλάτεια* ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ περιλαμβάνει πλείστας ὅσας παραλλαγάς, *ἀργαῖος ἡ Κλωθὼ* (Argeus Clotho) ἀπαντᾷ ἐν Γαλλίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν· *ἀργαῖος ἡ ψυχὴ* (Argeus psyche) ἀπαντᾷ κυρίως ἐν Πορτογαλίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ. Δ. Ν. Π.

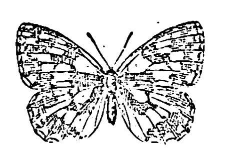

Ἀργαῖος ἡ Γαλάτεια.

Ἀργαῒς (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρὰ τὴν Λυκίαν. Οἱ κάτοικοι καλοῦνται Ἀργαῖται (*Στεφ. Βυζ.*) Α. Δ.

ἀργάλας (ὁ) (Argalas) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροταρσῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πελαργῶν*. Εἶναι πτηνὰ μεγάλου μεγέθους καὶ κατοικοῦσι τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν τροπικὴν Ἀφρικήν. Ἡ κεφαλή των καλύπτεται ὑπὸ εὐπτώτων πτίλων, ὁ λαιμός των εἶναι σχεδὸν γυμνὸς πτερῶν καὶ παραμορφωμένος, κατὰ τὸ στηθικὸν αὐτοῦ μέρος, ὑπὸ ἐπιμήκους τινὸς ἐξογκώσεως, ἥτις κρέμαται ἐν εἴδει σάκκου ἔμπροσθεν τῆς κοιλίας του ὅταν τὸ πτηνὸν εὑρίσκεται ἐν ἀναπαύσει. Τὸ ράμφος εἶναι τραχὺ κατὰ τὴν ἐπιφάνειάν του, τετραγωνικὸν σχεδὸν κατὰ τὴν βάσιν του, μακρότατον, ἰσχυρότατον καὶ λίαν αἰχμηρὸν κατὰ τὸ ἄκρον του. Τὸ σῶμά του εἶναι ὀγκῶδες καὶ οἱ πόδες του ὑψηλοὶ καὶ ἰσχυροί. Ἡ οὐρά του εἶναι μετρίου μεγέθους. Τὸ πτέρωμά του εἶναι σκληρὸν καὶ ἄφθονον. Παρ' ὅλον τὸν ὄγκον τοῦ σώματός του τὸ πτηνὸν τοῦτο πετᾷ εὐχερῶς εἰς ἱκανὸν ὕψος καὶ ἡ πτῆσίς του εἶναι ἀρκετῆς διαρκείας. Τὸ βάδισμά του εἶναι βαρὺ καὶ βραδύ. Ὅταν ἀναπαύεται βυθίζει τὸν λαιμόν του εἰς τοὺς ὤμους του καὶ ἐπακουμβᾷ τὸ ράμφος ἐπὶ τῶν ποδῶν του.
Ὁ ἀργάλας εἶναι ἀδηφαγότατον πτηνόν, ὅπως ὁ ἱέραξ. Ὁ Brehm διηγεῖται ὅτι ἐπλήγωσέ ποτε τοιοῦτο πτηνόν, τὸ ὁποῖον μὲ βεβλαμμένας καὶ αἱμοφύτους τὰς πτέρυγας καὶ παρ' ὅλα τὰ τραύματά του ἐπέπεσε κατὰ μικροῦ πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον κατέφαγε. Συχνὰ συναθροίζονται κατὰ δεκάδας οἱ ἀργάλαι παρὰ τοὺς μεγάλους ποταμοὺς καὶ λίμνας πρὸς ἄγραν ἰχθύων, τοὺς ὁποίους συλλαμβάνουσι βυθίζοντες τὴν κεφαλήν των εἰς τὸ ὕδωρ καὶ καταπίνουσι ζῶντας. Τὰ πτηνὰ ταῦτα συλλαμβάνουσιν οἱ ἰθαγενεῖς προσδένοντες εἰς μακρὸν σχοινίον ἄγκιστρον φέρον τεμάχιον κρέατος, ὡς δέλεαρ. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ ζῶσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἀρκεῖ νὰ τρέφωνται ἀφθόνως διὰ κρεάτων.
Τὰ κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους τούτου, εἶναι: *Ἀργάλας ὁ ἰνδικὸς* (Argalas indicus). Τὸ μῆκος τοῦ πτηνοῦ τούτου φθάνει μέχρι 2,50 μέτρων. Εἶναι κοινότατον πτηνὸν εἰς τὴν Βεγγάλην καὶ ἱερὸν εἰς τοὺς Ἰνδούς, διότι πιστεύουσιν ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ κατοικεῖ ἡ ψυχὴ ἀγαθοῦ Βραχμάνος. Εἶναι πτηνὸν ἀδηφαγώτατον καὶ τρέφεται ἐκ πτηνῶν, ἑρπετῶν, ἰχθύων καὶ μικρῶν θηλαστικῶν. Ἐξημεροῦται εὐκόλως καὶ διατηρεῖται διὰ τὰ ἄφθονα καὶ μεγάλα πτερά του, ἅτινα ποικιλοτρόπως χρησιμοποιοῦσιν οἱ ἰθαγενεῖς.
Ἀργάλας ὁ λεπτόπτιλος (Argalas lepoptilus). Διακρίνεται ἐκ τοῦ μαλακοῦ πτερώματός του βαθέος πρασίνου χρώματος μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας.
Ἀργάλας ὁ Βεγγάλειος (Argalas bengalensis). Ἔχει τὰ πτερὰ τῆς ράχεως στιλπνῶς μελανὰ μὲ φαιὰς καὶ πρασίνας ἀνταυγείας. Ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ λαιμὸς εἶναι τελείως γυμνὰ πτερῶν καὶ ἔχουσι κίτρινον χρῶμα.
Ἀργάλας ὁ τῆς Ἰάβας (Argalas javanicus). Διακρίνεται ἐκ τοῦ μελανοϋποπρασίνου πτερώματός του μὲ λευκὰς κηλῖδας. Δ. Ν. Π.

Ἀργαλαστὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Σπαλάθρων τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ ὀροπεδίου, ἀπέχει δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ 1½ ὥραν. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ 1.368 κατοίκους, ἡ δὲ κοινότης 2.918, ὑπογομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν συνοικισμῶν *Βαρλαμέϊκα* καὶ *Ζάσθενα* (κάτ. 136), *Κάλαμος* (κάτ. 258), *Καμάρι* καὶ *Κατσιλοχώρι* (κάτ. 198), *Λειφόκαστρον* (κάτ. 301), *Μπάου* (κάτ. 66), *Μπαλτοὶ* (κάτ. 265), *Μπὶρ* (κάτοικοι 166) καὶ *Χόρτον* (κάτοικοι 160). Ὁ τελευταῖος εἶναι παράλιος ἐντὸς τοῦ Παγασιτικοῦ, ἀποτελῶν τὸ ἐπίνειον τῆς κοινότητος. Ἡ Ἀργαλαστὴ ἔχει εἰρηνοδικεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Βόλου, ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Διοίκ. Χωροφ. Μαγνησίας, ἑλληνικὸν καὶ δημοτικὸν ἀρρένων καὶ θηλέων σχολεῖα καὶ ταχ. τηλ. γραφεῖον. Ἡ περιφέρεια εἶναι εὐφορωτάτη, ἀποδίδουσα οὐχὶ μόνον σημαντικὰ ποσότητα δημητριακῶν ἀλλὰ καὶ διαφόρους καρποὺς καὶ ἔλαιον. Ἐπίσης καὶ ἡ κτηνοτροφία εὐδοκιμεῖ, τυγχάνοντος πεφημισμένου τοῦ βουτύρου τῆς Ἀργαλαστῆς.
Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος, ὡς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων, τοποθετοῦσι διαφόρους πόλεις τῆς Μαγνησίας, περὶ ὧν βλ. λ. Μαγνησία καὶ Σπάλαθρα. Δ. Ε. Μ.

ἀργαλδίνη (Argaldine) *[Φαρμ.]*. Οὕτω καλεῖται σκευασία ὀργανικὴ ἀργύρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ ἐρεθιστικαὶ ἰδιότητες τοῦ ἀργύρου εἶναι λίαν ἠλαττωμέναι, δι' ὃ καὶ ἡ σκευασία εἶναι ἐλάχιστα καυστική. Ἡ ἀργαλδίνη συνενοῖ τὰς ἀπολυμαντικὰς ἰδιότητας τῆς μυρμηκαλδεΐδης πρὸς τὰς βακτηριοκτόνους καὶ στυπτικὰς τῶν ἀργυρούχων σκευασιῶν. Ἐν διαλύματι 1 ο)ο κτείνει τὰ σπουδαιότερα τῶν παθογόνων σπερμάτων. Χρησιμοποιεῖται δ' ἰδίᾳ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν παθήσεων τῶν οὐρογεννητικῶν ὀργάνων, τῶν τραυματικῶν ἐπιφανειῶν καὶ ἐξελκώσεων, τῶν δερματικῶν παθήσεων, τῶν κυναγχῶν, τῆς διφθερίτιδος, τῆς ὀστρακιώδους κυνάγχης, κλπ. Ἡ χρῆσις τοῦ φαρμάκου τούτου οὐδὲν μειονέκτημα φαίνεται ἔχουσα. Μ. Ν. Κ.

ἀργάλειο (τό)· ἰδιωμ. (Αἰτωλ.), λέγεται περὶ ἀνθρώπου ραδιούργου, ἢ ἁπλῶς πειρακτικοῦ, *σκανταλιάρη*: «ξέρεις τί ἀργάλειο εἶναι! ὅ,τι κακὸ γίνεται στὸ χωριὸ αὐτὸς τὸ κάνει» «εἶσαι ἀργάλειο, μωρὲ Γιάννη! ὅλα τὰ παιδιὰ τὰ κεντᾷς!» Δ. Ν. Λ.

ἀργαλειὸς (ὁ)· (ἀπὸ τοῦ *ἐργαλεῖον*), τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐργαλεῖον τῆς ταλασιουργίας, ὁ ὑφαντικὸς ἱστός, ἄλλως *ἀργαστήρι*: «ἀσημένιος ἀργαλειὸς καὶ φιλτισένια χτένια».

—**[ΕΓΚΥΚΛ.]** Τὸ ὄργανον δι' οὗ τελεῖται ἡ ὕφανσις ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου ἤδη, *ἱστός*, πλὴν ἡ λέξις αὕτη ἤρχισε ν' ἀχρηστεύηται περὶ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα, ἀντικαθισταμένη δι' ἄλλων οὐδεμίαν ἐχουσῶν μετ' αὐτῆς σχέσιν. Διεσώθη οὐχ ἧττον ἡ λέξις εἰς τὸ ἐν Πόντῳ λεγόμενον ὑποκοριστικὸν *ἱστάριν* (ἱστάριον), ὡς καὶ εἰς τὰ σύνθετα *στόβαθος* καὶ *σταρμενιά*, διὰ τῶν ὁποίων ἐν Λακωνίᾳ, ἐνιαχοῦ τῆς Χίου καὶ ἐν Στενημάχῳ δηλοῦται εἶδος ὑφαντικοῦ ἱστοῦ.
Τὸ πρότερον καλούμενον *ἱστὸς* ἢ καὶ *ἱστάριον*, σήμερον ὀνομάζεται *ἀντὶ* ἐν Χιμάρᾳ, *ἀντιὰς* ἐν

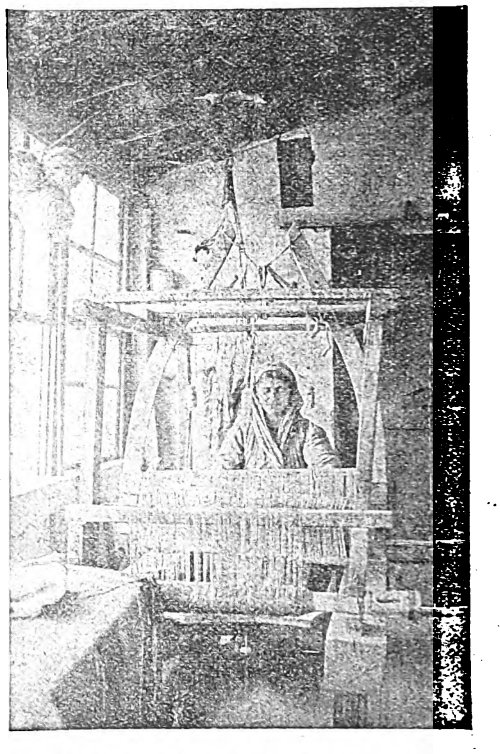

Χωρικὴ ὑφαίνουσα εἰς τὸν ἀργαλειόν.
(Φωτογρ. κ. Κ. Γ. Μακρῆ.)

Κουρουνιοῖς τῆς Χίου, *ἀργαστήρι*, *τελάρο*, *ἀνυφανταριὸ* ἐν Κρήτῃ, *ἀργαλειὸ* ἐν Αἴμῳ, Ἠπείρῳ, Θρᾴκῃ, Καρπάθῳ, Καρύστῳ, Κεφαλληνίᾳ, Κρήτῃ, Λακωνίᾳ, Μεσσηνίᾳ καὶ Σινασῷ, *ἀργκαλεῖο* ἐν Μπόβᾳ, *κράββατος* (κατὰ Κοραῆν, Βυζάντιον καὶ Περίδην), *τελέριν* ἐν Κύπρῳ καὶ μὲ διάφορα ἄλλα κατὰ τόπους ὀνόματα, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ εἰς ἀξιόλογον σχετικὴν ἐργασίαν τοῦ Π. Φουρίκη (Λεξικογραφ. Ἀρχεῖον, τ. 6, σ. 405 κ.ἑ.). Εἰς τὰ περισσότερα ὅμως μέρη τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζεται *ἀργαλειός*.
Περὶ τῆς κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορᾶς τῆς λέξεως ὁ καθηγητὴς Γ. Χατζιδάκις ἐξέφερε τὴν γνώμην ὅτι, ὅπως μερικὰ οὐδέτερα ἔγιναν ἀρσενικά, οὕτω καὶ τὸ *ἐργαλεῖον* ἐγένετο *ὁ ἐργαλειός*, κατὰ τὸ ὑπὸ τούτου ἐκτοπισθὲν *ἱστός*, πρὸς τὸν ὁποῖον πάντως ἐπί τινα χρόνον ἠγωνίσθη τὸν περὶ ἐπικρατήσεως ἀγῶνα (Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ τ. 2, σ. 47 καὶ 57). Κατὰ Π. Φουρίκην ὅμως (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 408) ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γένους δὲν ἔγινεν ἀμέσως ἐκ τοῦ ἐνικοῦ (*τὸ ἐργαλεῖον—ὁ ἐργαλειός*), ἀλλὰ δι' ἄλλης ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἀνεῦρε μετὰ λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν ἑλληνοαλβανικῶν στοιχείων.
Εἴδη ἀργαλειοῦ.— Διακρίνομεν κυρίως τρία εἴδη ἀργαλειῶν: τὸν *πανίσιον*, τὸν *ἀντρομιδίσιον* καὶ τὸν *χαραρίσιον*.
Ἐξ αὐτῶν πάλιν ὁ *πανίσιος*, ὅστις εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος ἀργαλειὸς εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διαιρεῖται εἰς δύο εἴδη: τὸν τοῦ *λάκκου* καὶ τὸν *ριχτό*.
Ὁ ἀργαλειὸς τοῦ λάκκου, ἂν καὶ δὲν εἶναι σή-

Digitized by Google

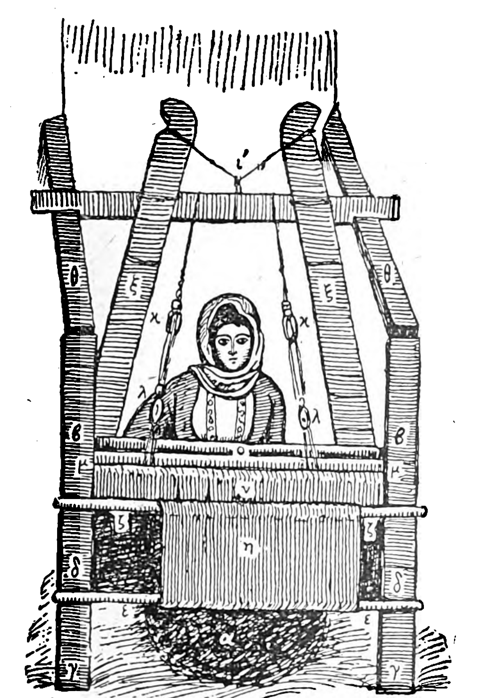

α = λάκκος, β-β = μπᾶλοι, γ-γ καὶ δ-δ = ντάκοι, ε-ε = ἀντί, ζ-ζ = πανάρι, η = στημόνι, θ-θ = ρεντῖνες ἢ ἀστροπῖνες, ι-ι = νταβλίτσα, ι' = τὰ ζύγια, κ-κ = καρουλλομάννες, λ-λ = καροῦλια, μ-μ = μιτωτῆρες ἢ μιταρόβεργες, ν = μιτάρια, ξ-ξ = σπάθες, ο = πανώξυλο, ξοξ = μπόρτα.

Ἀργαλειός τοῦ λάκκου

μερον τόσον συνήθης ὅσον ὁ *ριχτός*, ἐν τούτοις εἶναι ἁπλούστερος καὶ πολὺ παλαιότερος τοῦ ἄλλου, ὅστις διὰ νὰ στηθῇ καὶ τέχνην καὶ ὑλικὰ περισσότερα ἀπαιτεῖ.

Α') **Ἀργαλειὸς πανίσιος:** α') ἀργαλειὸς τοῦ λάκκου.—Ὁ ἀργαλειὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου εἰκὼν παρατίθεται ἔναντι, ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον σύστημα καὶ ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ ἀπαραιτήτου λάκκου, περὶ τὸν ὁποῖον στήνεται ὁλόκληρος ἢ ἀποτελοῦσα τὸν ἀργαλειὸν συσκευή. Ὁ λάκκος οὗτος ἐνιαχοῦ μὲν λέγεται καὶ *γοῦβα*, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ *κρεββατόλακκον*. Ἡ συσκευὴ στήνεται ὡς ἑξῆς: Ἀνοίγεται λάκκος βάθους 0.50 καὶ διαμέτρου 0.40—0.50 τοῦ μέτρου καὶ οὗτος εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος περίπου μέτρου ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ διαμερίσματος τῆς οἰκίας, ἐν τῷ ὁποίῳ πρόκειται νὰ στήσωμεν τὸν ἀργαλειόν. Εἶτα ἐμπήγομεν δύο πάλους, *μπάλους μπροστινούς*, οἱ ὁποῖοι ἐξέχουσι τοῦ ἐδάφους περίπου 0.30 καὶ ἔχουσιν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω προσθήκας *(ντάκους)*, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζομεν τὸ *ἀντί*. Οὗτοι ἐμπήγονται συνήθως εἰς ἀπόστασιν 0,15—0,20 ἀπὸ τοῦ χείλους τοῦ λάκκου τοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦ τοίχου καὶ 0,70—0,80 ἀπ' ἀλλήλων. Εἶτα ἐμπήγομεν δύο ἑτέρους πάλους (μπάλους πισινούς) καὶ τούτους εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου μέτρων καὶ ἀντιστοίχως πρὸς τοὺς ἐμπροσθίους τοιούτους. Οὗτοι φέρουσιν ἀνὰ δύο ἐπαλλήλους ντάκους, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοποθετεῖται τὸ *ἀντὶ τοῦ στημονιοῦ*, ὑπεράνω δὲ τούτου τὸ *πανάντι* ἢ καὶ *πανάρι* ἄλλως λεγόμενον. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὗτοι δέον νὰ ὑπερέχωσι τοῦ ἐδάφους περὶ τὸ μέτρον. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πάλων στηρίζομεν καὶ καρφώνομεν τὰ δύο ἄκρα τῶν δύο δοκῶν *(ρεντῖνες ἢ ἀστροπῖνες)*, τῶν ὁποίων πάλιν τὰ ἕτερα ἄκρα ἐμπήγομεν εἰς τὸν τοῖχον. Οὕτω σχηματίζεται ἁπλούστατον ἰκρίον, ἐφ' οὗ στηρίζομεν ἅπαντα τὰ *σύνεργα* τὰ ἀποτελοῦντα τὸν ἀργαλειὸν τοῦ λάκκου. Εἰς τὸ μέσον δηλ. τῶν *ρεντινῶν* ἢ *ἀστροπινῶν* καὶ ἐντὸς ἐλαφρῶν ἐγκοπῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις εἶναι δύο καὶ τρεῖς ἐπάλληλοι, ἵνα διευκολυνθῇ οὕτω ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἢ ὀπίσω τοποθέτησις τῆς συσκευῆς, θέτομεν ὡς ζυγὸν ἑτέραν δοκίδα (λεγομένην γενικῶς *ρεντίναν* ἢ *ἀστροπίναν* ἢ *νταβλίτσαν*). Ἐπὶ ταύτης προσδένομεν στερεῶς διὰ σχοινίων τὰ ἕτερα *σκοινιά*, τὰ ὁποῖα φέρουσι δύο *καρουλλομάνες* καὶ τέσσαρα *καρούλλια*, διὰ τῶν ὁποίων κανονίζεται ἡ κίνησις, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν *ζευλῶν*, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξαρτῶνται τὰ *ποδαρικά*, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ *μιτωτῆρες* καὶ τὰ *μιτάρια*. Ἐπίσης προσδένομεν καὶ τὴν *πόρταν* τοῦ ἀργαλειοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ σχήματος λαβοῦσαν τὸ ὄνομα.

Τὸ σπουδαιότερον ὄργανον τοῦ πανίσιου ἀργαλειοῦ ἀποτελεῖ ἡ λεγομένη *πόρτα*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι καὶ τὰ ὄργανα τῆς διευθετήσεως τοῦ στήμονος καθὼς καὶ τὰ τῆς πλήξεως τοῦ ὑφαδίου. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς δύο *σπάθες*, ἀπὸ τὰ δύο *ξυλόχτενα*, τὰ συγκρατοῦντα δηλ. τὸ κτένιον ξύλα καὶ ἀπὸ τὸ *χτένι*. Τοῦτο θέτομεν μεταξὺ τῶν δύο ξύλων, δηλ. τοῦ *πανώξυλου* καὶ τοῦ *κατώξυλου*, ἐνσφηνοῦμεν δ' αὐτὸ στερεῶς, καθ' ὅσον ἐκ τῆς σταθερότητος αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ διὰ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτοῦ κανονικὴ τῶν νημάτων τοῦ στήμονος διέλευσις.

Ἀφοῦ τοποθετήσωμεν τὴν *πόρταν*, τὰ *μιτάρια* καὶ τὶς *ζεῦλες*, θέτομεν ἐντὸς τοῦ *λάκκου* τὰ ποδαρικά. Ταῦτα, ἀναλόγως τοῦ ὑφαινομένου εἴδους, εἶναι δύο ἢ τέσσαρα, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τὸ πέλμα ξυλίνου πεδίλου.

Ἡ τοιαύτη ἐργασία καλεῖται «ρίξιμο τ' ἀργαλειοῦ», οὕτω δὲ ὀνομάζομεν καὶ τὴν ταξινόμησιν τοῦ στήμονος, ἡ ὁποία ἄρχεται ἤδη.

Εἰς τὸν ἀργαλειὸν τοῦ λάκκου κάθηται ἡ *ἀνυφαντίνα* οὕτω: ἁπλώνει ἕνα κοινὸν σάκκον συνήθως παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ λάκκου καὶ ἐπικάθηται ἀφοῦ θέσῃ τοὺς πόδας ἐντὸς τοῦ λάκκου καὶ ἐπὶ τῶν ποδαρικῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ὕφανσιν κινεῖ. Ἀριστερὰ αὐτῆς κεῖται ἡ λεγομένη *ἁπλώστρα*, δεξιὰ δὲ μικρὸν κάνιστρον, ἐν τῷ ὁποίῳ τίθενται ἡ σαΐτες, τὰ μασούρια καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο χρησιμεύει εἰς τὴν ἐργαζομένην.

β') Ἀργαλειὸς ριχτός. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν προηγούμενον ἀργαλειόν, οὗτος στήνεται εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς οἰκίας, καθ' ὅσον δὲν ἔχει ἀνάγκην λάκκου ἢ οἱουδήποτε ἄλλου ἐρείσματος. Ὁ ἀργαλειὸς οὗτος ἀπαντᾶται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς πρὸς τοὺς ὅρους δὲ τοὺς σχετικοὺς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἱστοῦ, συνήθως δὲν παρατηρεῖται διαφορὰ ἀπὸ τῶν τοῦ ἀργαλειοῦ τοῦ λάκκου, ἐξαιρουμένης μόνον μικρᾶς τοιαύτης σχετικῶς μὲ τοὺς τέσσαρας *στύλους*. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη, ἥτις ποικίλλει κατὰ τόπους, δὲν εἶναι οὐσιώδης.

Ὡς πρὸς τὸ *ρίξιμο* τοῦ *ριχτοῦ* ἀργαλειοῦ πράττομεν ὡς ἑξῆς: Λαμβάνομεν τέσσαρας ξυλίνους *στύλους*, οἵτινες εἶναι τετράγωνοι, ὕψους 1.50 καὶ πάχους 0,10—0,15 καὶ θέτομεν τούτους εἰς ἀπόστασιν μήκους μὲν περίπου 2 μ. καὶ πλάτους 1 μ. Οὗτοι συνδέονται διὰ τεσσάρων δοκῶν, αἵτινες, ὡς ἐν τῷ ἀργαλειῷ τοῦ λάκκου, καλούμεναι καὶ ἐνταῦθα

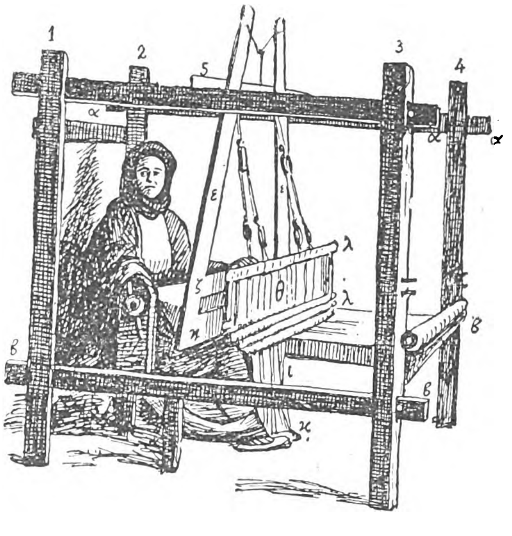

1-2-3-4 = μπᾶλοι, 5 = νταβλίτσα, α-α = ρεντῖνες ἢ ἀστροπῖνες, β-β = στρῶσι, γ-γ = ντάκοι, ε-ε = σπάθες, ζ = πανώξουλο, η = κατώξουλο, θ = μιτάρια, ι = ζεῦλες, κ = πατήτριες, λ-λ = μιτωτῆρες ἢ μιταρόβεργες.

Ἀργαλειός ριχτός

ρεντῖνες ἢ *ἀστροπῖνες*, διαπερῶνται εἰς σχισμάς, ἀνοιγομένας εἰς τὰ ἄκρα τῶν τεσσάρων στύλων, καὶ στερεοῦνται δι' ἀναλόγων *σφηνῶν*. Πρὸς τὰ κάτω καὶ 0,50 μ. περίπου μακρὰν τοῦ ἐδάφους εἶναι τέσσαρες ἕτεροι δοκοί, οἵτινες, ὡς καὶ οἱ ἀνώτερω, διαπερῶνται καὶ σφηνοῦνται δι' ἑτέρων σχισμῶν τῶν στύλων. Γίνεται δὲ τοῦτο, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξασφαλίζεται ἡ ἀκινησία τῶν στύλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελῆται οὕτω ἡ λεγομένη *στρῶση* τοῦ ἀργαλειοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ βάσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ρυθμίζονται τὰ ἀντιὰ καὶ τὰ τούτοις συναφῆ. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὰ μὲν *ἀντιὰ* τίθενται ἐπὶ *ντάκων* προστεθειμένων ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν τῶν τεσσάρων στύλων, ἡ δὲ *πόρτα* τοῦ ἀργαλειοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιᾶς δοκοῦ (*ρεντίνας* ἢ *ἀστροπίνας*), καθὼς εἴδομεν καὶ εἰς τὸν ἀργαλειὸν τοῦ λάκκου. Αὕτη τίθεται εἰς τὸ μέσον περίπου τῶν δύο ἀστροπινῶν, αἵτινες συνδέουσι τοὺς στύλους κατὰ τὸ μῆκος. Ἀπὸ τῆς ἰδίας δοκοῦ ἐξαρτῶνται καὶ τὰ σχοινία, ἅτινα φέρουσι τὶς δύο *καρουλλομάνες* καὶ τὰ τέσσαρα *καρούλλια*, διὰ τῶν ὁποίων ρυθμίζεται ἡ κίνησις τῶν *ζευλῶν* καὶ τῶν *μιταριῶν*.

Οὕτω πήγνυται τὸ ἰκρίον τοῦτο καὶ λαμβάνει τὴν θέσιν αὐτῆς ἡ *ἀνυφαντίνα* πρὸς τὸ μέρος τοῦ *μπροστινοῦ ἀντιοῦ*. Κάθηται ἐπὶ σανίδος, λεγομένης *νταβλίτσας* καὶ τεθειμένης εἰς τὸ ὕψος τῆς στρώσης, ἀποτελούσης τρόπον τινὰ μίαν τῶν πλευρῶν αὐτῆς. Ἐπειδὴ εἰς τὸν ἀργαλειὸν τοῦτον δὲν ὑπάρχει λάκκος, τὰ *ποδαρικά* τοποθετοῦνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, συνδέονται δὲ διὰ τῆς συνήθους σιδηρᾶς ράβδου. Ταύτης τὰ ἄκρα εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν ὀπῶν δύο τεμαχίων σανίδων, αἵτινες ἐξαρτῶνται ἑκατέρωθεν τοῦ ἀργαλειοῦ ἀπὸ τῶν πλαγίων τῆς *στρώσης*.

Β') **Ἀργαλειὸς ἀντρομιδίσιος.** Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἀργαλειοῦ δὲν εἶναι καὶ τόσον σύνηθες ὅσον τὸ τοῦ *λάκκου* καὶ τοῦ *ριχτοῦ*, γίνεται ὅμως μεγάλη χρῆσις τούτου εἴς τινα τῆς Ἑλλάδος μέρη, ὡς ἐν Μεγάροις καὶ Αἰτωλίᾳ. Ὁ ἀργαλειὸς οὗτος εἶναι ἀξιοσημείωτος, διότι δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν *ἱστὸς* τῶν ἀρχαίων. Παρ' ἀρχαίοις, ὡς γνωστόν, ὁ στήμων (τὸ *στημόνι*) ἐτίθετο καθέτως καὶ οὐχὶ ὁριζοντίως ὡς τίθεται παρ' ἡμῖν. Ἐκ τούτου καὶ τὸ «*ἱστὸν ἐποίχομαι*», περιέρχομαι δηλ. τὸν ἱστὸν ἢ πρὸ τοῦ στήμονος βαδίζω ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἕτερον ὑφαίνων, διότι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀρχαίου ἱστοῦ, οἱ ὑφανταὶ δὲν ἐκάθηντο, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐβάδιζον ὑφαίνοντες, ὅπως τοῦτο καὶ σήμερον γίνεται συνήθως ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις. Ὡσαύτως ὁ ἀντρομιδίσιος ἀργαλειὸς εἶναι ὁ *ὄρθιος* ἱστὸς τῶν μεταγενεστέρων, ὡς βλέπομεν παρ' Ἀρτεμιδώρῳ: «*ἱστὸς ὄρθιος κίνησιν καὶ ἀποδημίαν σημαίνει· χρὴ γὰρ περιπατεῖν τὴν ὑφαίνουσαν. Ὁ δὲ ἕτερος ἱστὸς κατοχῆς ἐστι σημαντικός· ἐπειδὴ καθεζόμεναι ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες τὸν τοιοῦτον ἱστόν*» (Ὀνειροκριτικὰ 3, 36).

Ὁ ἀργαλειὸς οὗτος εἶναι ἁπλούστατος, ἐγκαθίσταται δὲ εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς οἰκίας, συνήθως δὲ πλησίον ἑνὸς τῶν τοίχων αὐτῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 50—60 ἑκ. τοῦ μέτρου, διὰ νὰ ἀφίνεται χῶρος ἐπαρκὴς πρὸς εὐχερῆ τῆς ὑφαινούσης κίνησιν. Ἐκεῖ ἐμπήγομεν δύο κορμοὺς δένδρων ἢ δύο καδρόνια, τοὺς συνήθως λεγομένους *στύλους*. Οὗτοι τίθενται εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου μέτρων ἀπ' ἀλλήλων καὶ στερεοῦνται καλῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς δὲ τὰς κορυφάς των εἶναι διχαλωτοί.

Οὕτως ἀποτελεῖται ἁπλούστατον καὶ πρωτογενὲς ἰκρίον καὶ ἐπὶ τῶν δύο τούτων στύλων τοποθετοῦμεν τὰ *ἀντιὰ* τοῦ ἀνδρομιδίσιου ἀργαλειοῦ, τὰ ἔχοντα τὸ στημόνι. Ταῦτα διαφέρουσι πολὺ τῶν τοῦ πανίσιου, καθ' ὅσον ἀποτελοῦνται ἐκ δύο κορμῶν δένδρων συνήθως, μήκους περίπου δύο μέτρων. Τὰ ἀντιὰ ταῦτα ὀνομάζονται καὶ ἁπλῶς *καδρόνια* καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν ἕν, καλούμενον *πάνω ἀντὶ* ἢ *πάνω καδρόνι*, τοποθετεῖται εἰς τὰ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν στύλων χαλιά· τὸ ἕτερον ἐξ ἄλλου, τὸ *κάτω ἀντὶ* ἢ *κάτω καδρόνι*, κατ' ἀρχὰς μὲν τίθεται παρὰ τοὺς πόδας τῶν στύλων, πλὴν ὅταν γίνῃ τὸ *κατάπιασμα*, δηλ. ἡ ρυθμικὴ διάθεσις τοῦ στήμονος περὶ τὸ ἀντί, τότε τοῦτο εἰσάγεται εἴς τινας ἐγκοπάς, αἵτινες ἔχουσι σχηματισθῇ διὰ σκαφῆς τῆς μιᾶς ὄψεως τῶν στύλων. Περὶ τὰ οὕτω τοποθετούμενα *ἀντιὰ* ἢ *καδρόνια* γίνεται τὸ *κατάπιασμα*, δηλ. τὸ τύλιγμα τοῦ στήμονος κατὰ πολύπλοκον τρόπον (περιγραφὴν τοῦ ὁποίου βλ. εἰς σχετικὴν μελέτην *Π. Φουρίκη* ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχείῳ, τ. 6, σ. 367 κ.ἑ. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης ἠρύσθημεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς ἀνωτέρω περὶ ἀργαλειοῦ εἰδήσεις).

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν *ἀνδρομιδίσιο* ἀργαλειὸ ἡ ἀνυφαντίνα ἀρχομένης τῆς ὑφάνσεως κάθηται συνήθως ἐπὶ μαξιλαρίου τεθειμένου κατὰ γῆς, ὅταν δὲ προχωρήσῃ ὀλίγον τὸ *φάσιμο* κάθηται ἐπὶ *σκαμνίου* καὶ τέλος ἐπὶ καθίσματος· ὅταν δὲ τὸ ὑφαινόμενον φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τοῦ στήθους, τότε μεταφέρεται τὸ ἤδη ὑφανθὲν εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ ἀργαλειοῦ, φέρεται δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στήμονος, ἵνα συνεχισθῇ ἡ ὕφανσις.

Ὡς πρὸς τὰ εἴδη τὰ ὑφαινόμενα εἰς τὸν ἀντρομιδίσιο ἀργαλειό, ταῦτα εἶναι συνήθως *ἀντρομίδες* καὶ *ταγάρια*. [Διὰ τὰ εἴδη τὰ ὑφαινόμενα εἰς τοὺς ἀργαλειοὺς τῶν ἄλλων συστημάτων βλ. κυρίως *Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη* «Ἑλλ. Λαϊκὴ Τέχνη», σ. 89κ.ἑ.]

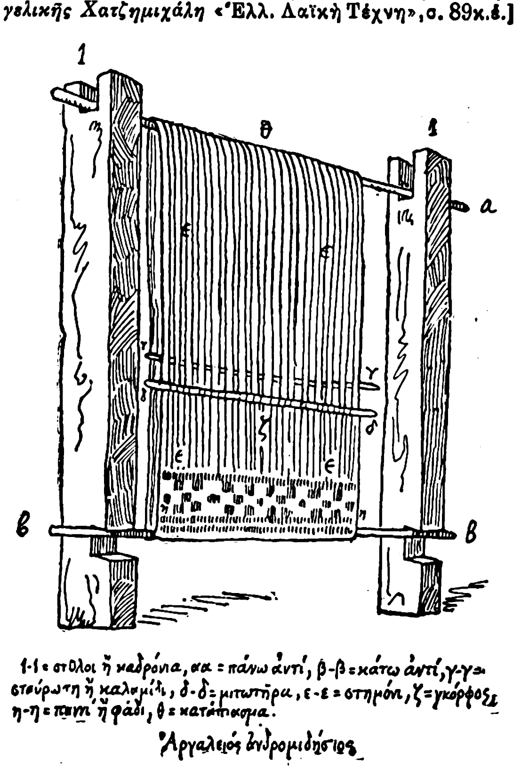

1-1 = στῦλοι ἢ καδρόνια, α-α = πάνω ἀντί, β-β = κάτω ἀντί, γ-γ = στεύρωτη ἢ καλαμίδι, δ-δ = μιτωτῆρα, ε-ε = στημόνι, ζ = γκόρφος, η-η = παν[illegible] ἢ φάδι, θ = κατάπιασμα.

Ἀργαλειός ἀνδρομιδήσιος

Digitized by Google

Γ') *Ἀργαλειὸς χαραρίσιος*: Ἡ διάδοσις τοῦ *χαραρίσιου* ἀργαλειοῦ εἶναι πολὺ μικρά· εἰς ὀλίγα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶται οὗτος καὶ ἐκεῖ πάλιν εἰς πολὺ περιωρισμένην χρῆσιν. Εἰς τοῦτον ὑφαίνονται συνήθως *λινάτσες* δι' ἄλευρα ἢ διὰ σῖτον, ἁπλαῖ συνήθως, σπανιώτερον δὲ μετὰ σχεδίων. [Λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ συστήματος τούτου ἀργαλειοῦ βλ. παρὰ *Π. Φουρίκη* ἐνθ. ἀνωτ. σ. 400 κ. ἑ.]

Σημειωτέον ἤδη ὅτι συγκρίνων τις τὰς ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐκτελουμένας ἐργασίας, ἀπὸ τῆς πλύσεως τῶν ἐρίων μέχρι τῆς ἐξυφάνσεως, πρὸς τὰς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τοιαύτας, οὐδεμίαν θέλει εὕρει οὐσιώδη διαφοράν. Ὡσαύτως θέλει παρατηρήσει ὅτι καὶ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων ὅρων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, δικαιοῦντες τὴν παρατήρησιν τοῦ καθηγητοῦ Ν. Γ. Πολίτου εἰπόντος ὅτι «τοὐλάχιστον δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι αἱ εἰς τὴν ὑφαντικὴν ἀναφερόμεναι καὶ μέχρι τοῦ νῦν σωζόμεναι ἀρχαῖαι λέξεις, ὧν ἀγνοεῖται ἡ ἀκριβὴς σημασία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐσήμαινον καὶ τότε ὅ,τι καὶ νῦν» (*Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμίαι, τ. 2, σελ. 333).

Ὁ ἀργαλειὸς εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν. — Ἡ ὑφαντική, καθὼς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅτε ὡς προστάτιδα εἶχε τὴν Ἐργάνην Ἀθηνᾶν, οὕτω καὶ νῦν κατέχει σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὴν οἰκιακὴν χειροτεχνίαν. Ὁσάκις ὁ καιρὸς εἶναι ἀκατάλληλος πρὸς ἐργασίαν ἐν ἀγροῖς, μιμοῦνται αἱ ἡμέτεραι χωρικαὶ τὴν σεμνὴν Πηνελόπην καὶ «στησάμεναι μέγαν ἱστὸν ἐνὶ μεγάροισιν ὑφαίνουσιν ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ» κατὰ τὸν ποιητὴν (Ὀδυσ. ε 61. κ 227).

Πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐξυμνοῦν τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πάλιν ἀναφέρουν τὰ βάσανα τ' ἀργαλειοῦ. Πασίγνωστον εἶναι τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὸ ὁποῖον μετέπεσε καὶ εἰς παροιμίαν καὶ συγκρίνει τὴν εὐχάριστον ἐνασχόλησιν τοῦ κεντήματος καὶ τῆς ρόκας μὲ τὴν κοπιαστικὴν ἐργασίαν τοῦ ἀργαλειοῦ:

Τὸ κέντημα εἶναι γλέντημα κι' ἡ ρόκα εἶναι σεριάνι
μὰ ὁ ἀργαλειὸς εἶναι σκλαβιά, σκλαβιὰ πολὺ μεγάλη.

Ἀνάλογος προς τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ παροιμία:

Ὅποια θέλει νὰ γεράσῃ
ἀργαστῆρι (δηλ. ἀργαλειὸ) ν' ἀγοράσῃ,
κι' ὅποια θέλει νά 'ναι νιὰ
νὰ πὰ νὰ μάθῃ τὰ πλουμιά.
(*Ν. Γ. Πολίτου* Παροιμίαι, τ. 2, σ. 429.)

Αὕτη διδάσκει ὅτι τῶν γυναικείων ἐργασιῶν ἐπιπονωτάτη εἶναι ἡ ὑφαντική, ἡ δὲ ποικιλτικὴ καὶ ἡ κλωστικὴ εἶναι παιδιαὶ παραβαλλόμεναι πρὸς αὐτήν. Τὰς δυσκολίας τοῦ ἀργαλειοῦ εἰς τὸ *διάσιμο* τοῦ νήματος δεικνύει τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Στὴ λύση δέση τοῦ πανιοῦ
τὸν ἀγαπῶ δὲ θέλω,
μόνο στὴ μέση τοῦ πανιοῦ
νὰ τραγουδῶ νὰ φαίνω.

Ἄλλα πάλιν Ζακυνθινὰ τραγούδια λέγουν:

Ὁ ἀργαλειὸς ξεπλατωμάρα,
τὸ δοξά ι κρατημάρα,
πιάσ' τὸ ρόκο
νὰ ἰδῇς κόπο.
Ἀνάθεμα στὴ μάνα σου
ποὺ σ' ἔμαθε νὰ φαίνῃς
σὰν τὴν κλωνιὰ κλονίζεσαι
σὰν τὸ μασούρι τρέμεις.

(*Μαριέτ. Γιαννοπούλου*, Γυναικεία Βιοτεχνία Ζακύνθου. Περιοδικὸν «Εὔα Νικήτρια», Ζάκυνθος, τ. Ι, 1921 ἀρ. 12-11).

Τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀργαλειοῦ ἐπαινεῖ τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Μαλαματένιο τ' ἀργαλειὸ
κοὶ φίλτισι τὸ χτένι
καὶ μιὰ κοπέλα λυγερὴ
ποὺ τραγουδάει καὶ φαίνει.

Ὡσαύτως καὶ τὸ ἑξῆς ἐκ Θεσσαλίας:

Τιμὴ μεγάλη καὶ τρανὴ
ποὖν' ἀργαλειὸς στὸ σπίτι,
τὸ κάθε δόντι τοῦ χτενιοῦ
ἀξίζει μαργαρίτη.
(*Θ. Ν. Φιλαδελφέως*, Ἱστορία Ἀθηνῶν τ. Α', σ. 324).

Ἐκ τούτων ἀρκούντως ἐξαίρεται τὸ ἔργον τοῦ ὑφαίνειν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἐθεωρεῖτο τιμητικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *ξαίνειν*. Ἡ τελευταία αὕτη ἐργασία, διεξαγομένη συνήθως ὑπὸ γραιῶν ἢ κορασίδων μὴ διδαχθεισῶν εἰσέτι τὸ ὑφαίνειν καὶ συνεπῶς θεωρουμένη εὐτελής, ἐνθυμίζει τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ (Ὀδυσ. Χ. 421 κ.ἑ.):

πεντήκοντά τοί εἰσιν ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες
δμωαί, τὰς μὲν τ' ἔργα διδάξαμεν ἐργάζεσθαι,
εἴριά τε ξαίνειν καὶ δουλοσύνην ἀνέχεσθαι,

ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι τὸ μὲν ξαίνειν ἦτο ἔργον τῶν *δμωῶν*, δηλαδὴ ἔργον δουλικόν, ταπεινόν, ἐνῷ τὸ ὑφαίνειν οὐ μόνον βασιλισσῶν, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἴδιον.

Ἡ ὑφαντικὴ εἶναι καθαρῶς γυναικεία ἐνασχόλησις, μόνον δὲ εἴς τινα μέρη, ὅπως εἰς Θεσσαλίαν, ὑφαίνουσιν οἱ ἄνδρες. Εἰς ἄλλα δὲ μέρη περιοδεύουσιν οὗτοι, λεγόμενοι *ἀνυφαντάδες*, διδάσκοντες τὴν τέχνην εἰς τὰς γυναῖκας. Ἀνάγκη ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ὑφαντική, ἀποτελοῦσα τὸ μεγαλύτερον στοιχεῖον τῆς γυναικείας ἐργασίας, εἶναι πραγματικῶς μία δόξα καὶ ἱκανοποίησις τῆς γυναικός, ἥτις ἐργάζεται καὶ θυσιάζεται διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν οἰκογένειάν της. Εὐλόγως διὰ τοῦτο ἡ λαϊκὴ ποίησις ἐξυμνεῖ ἀποκλειστικῶς τὴν γυναῖκα, χωρὶς οὔτε στίχον νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν *ἀνυφαντὴ* τὸν ἄνδρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hugo Blümner*, ἐν Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig und Berlin, 1912 τ. I, σ. 135 κἑ. ἔκδοσις δευτέρα. *Magda H. Ohnefalsch - Richter*, Griechische Sitten und Gebräuche auf Cypern, Berlin, 1913. *Π. Α. Φουρίκη* ἐν «Ἀθηνᾶς» τ. Λ' σ. 367 κἑ. καὶ ἰδίως ἐν Λεξικογραφικῷ ἀρχείῳ τ. Ε' (1918) σ. 210 κἑ τ. στ' (1923) σ. 388 κἑ. *Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη* Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη. Σκῦρος, Ἀθῆναι, 1925 καὶ *Δημ. Λουκοπούλου*. Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί, Ἀθῆναι 1927. Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

ἀργαλεύω· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.), ἀνακινῶ, ῥαδιουργῶ: «αὐτὸς τ' ἀργαλεύει ὅλα»· «εἶναι παιδὶ ποῦ δὲν συχάζει· κάτι ἀργαλεύει πάντα». Δ. Ν. Λ.

ἀργαλὶ (τὸ) (Argali) *[Ζῳολ.]*. Γένος μυρηκαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρτιοδακτύλων* τῆς ὁμοιογενείας τῶν *κοιλοκέρων*. Διακρίνεται ἐκ τῶν λίαν ἀνεπτυγμένων κεράτων του, ἅτινα ὀρθοῦνται ὀλίγον, εἶτα κάμπτονται πρὸς τὸ ὀπίσω καὶ τὰ κάτω καὶ τὰ ἄκρα αὐτῶν διευθύνονται πρὸς τὰ πρόσω. Τὸ σῶμά του εἶναι εὔρωστον καὶ καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ καὶ λεπτοῦ τριχώματος ἐπιξάνθου συνήθως χρώματος. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὄρη τῆς βορείου Ῥωσίας καὶ εἶναι περιζήτητον διὰ τὸ κρέας, τὸ λίπος καὶ τὸ δέρμα του. Δ. Ν Π.

Ἄργαλος. Υἱὸς τοῦ Ἀμύκλα, βασιλέως τῆς Σπάρτης (*Παυσ.* 3,1,3). Α. Δ.

ἄργανα (τά)· ἰδιωματ., τὰ ἐγχώρια μουσικὰ ὄργανα· «μὲ τ' ἄργανα βραχνὰ βραχνὰ μὲ τοὺς ἀνακαρᾶδες».

Ἀργάνα (Argana) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ἐν τῷ νομῷ Ντιαρμπεκίρ. Κάτ. 6,000. Παρ' αὐτὴν καὶ μεταξὺ Χαρπούτ καὶ Ντιαρμπεκὶρ ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ Σαμψοῦντος πρὸς τὴν Βαγδάτην εὑρίσκονται τὰ πλουσιώτερα μεταλλεῖα χαλκοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐξωρύσσοντο 1500 τόννοι ἐτησίως. Α. Δ

ἀργανέλλο *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης σημαίνων: 1) Βαροῦλκον μικροῦ πλοίου, ἢ καὶ μικρὸν βαροῦλκον. Ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς virevaut καὶ singe τῆς γαλλικῆς, *ὀνίσκος* τῆς ἐπισήμου καὶ winch τῆς ἀγγλικῆς, ὅστις ἐγένετο ἀνάδοχος, οὐχὶ ὀρθῶς ἐν τούτοις, παντὸς εἴδους βαρούλκου *(βίντσι)*. 2) Μηχάνημα τιθέμενον εἰς τὴν πρῷραν τῆς μεγάλης *ἀκάτου*, ἐπιφορτισμένης τὴν ἀνάσπασιν ἀγκύρας, ἧς ὁ τόνος ἢ ἡ ἅλυσις σύρεται κατὰ τὴν εἰσολκὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν γαλλικὸν davier, τὸν ἐπίσημον *προώστης* καὶ τὸν ἀγγλικὸν davit. Σ. Ε. Λ.

Ἀργανθώνιον *ὄρος* (τουρκ. *Σαμανλῆ-δάγ*) *[Γεωγρ.]*. Ὅρος ἐκτεινόμενον κατὰ μῆκος τῆς Ἀστακηνῆς χερσονήσου (Βιθυνίας), ἀπολῆγον δὲ εἰς τὸ *Ποσίδειον* ἀκρωτήριον *(Μπὸζ μπουρνοῦ)*, ἀπέναντι τῆς νήσου *Καλολίμνου (Ἐμὶρ-Ἀλῆ ἀδασῆ)*. Ἀνέρχεται εἰς ὕψος 900 μ.

Ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ κεῖνται αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος *Γιάλοβας (Κουρῆ Γιάλοβα* ἢ *Δὰγ χαμάμ)*, τὰς ὁποίας οἱ θρῦλοι τῶν ἀρχαίων ἀνῆγον εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τὰς θέρμας ταύτας ἐχούσας καὶ *Ἀσκληπιεῖον* καθηδάφισεν ἡ βασίλισσα Ἑλένη, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῆς ἐκ τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσεώς της, κτίσασα εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖς θολωτὰς τοιαύτας μετὰ παλατίου καὶ μικρᾶς πόλεως, εἰς ἣν ἐδόθη τὸ ὄνομα *Ἑλενούπολις*. Τὰς θέρμας ταύτας ἐπεσκέφθη καὶ Θεοδώρα ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μετὰ συνοδείας 4,000 προσώπων.

Τὰς θερμοπηγὰς ταύτας, θεωρουμένας ἐφαμίλλους τοῦ Αἲξ-λὲ-μπαίν, ἀνεκαίνισεν ὁ σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ-Χαμίτ, οὔσας τότε κτῆμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, δημευθὲν ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων. Ν. Μ

Ἀργανθώνιος. Ἡγεμὼν ἐν Ταρτησσῷ τῆς Ἱσπανίας, φιλοξενήσας περὶ τὰ 600 π. Χ. Ἕλληνας θαλασσοπόρους πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας. Περὶ τούτων ὡς καὶ περὶ τοῦ Ἀργανθωνίου ὁ Ἡρόδοτος (1,163) λέγει: «Ἀπικόμενοι δὲ ἐς τὸν Ταρτησσόν, προσφιλέες ἐγένοντο τῷ βασιλέϊ τῶν Ταρτησσίων, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Ἀργανθώνιος· ἐτυράννευσε δὲ Ταρτησσοῦ ὀγδώκοντα ἔτεα, ἐβίωσε δὲ πάντα εἴκοσι καὶ ἑκατόν». Κατὰ τὸν Λουκιανὸν ἔζησεν ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη. Ὁ Ἀργανθώνιος οὕτω τάσσεται μεταξὺ τῶν μακροβίων (Λουκ. Μακρ. 22), ὁ δὲ Στράβων (3, 151) σημειοῖ ὅτι ἦσαν τόσον εὐτυχεῖς, ὥστε καὶ μακραίωνες ὠνομάσθησαν οἱ τῆς χώρας ἐκείνης ἄνθρωποι καὶ μάλιστα οἱ ἡγεμόνες· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀνακρέων εἶπε: «Ἔγωγ' οὔτ' Ἀμαλθίης βουλοίμην κέρας, οὔτ' ἔτεα πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν Ταρτησσοῦ βασιλεῦσαι». Ι. Χ Δ.

ἀργανία (ἡ) (Argania) *[Βοτ.]*. Γένος *συμπετάλων δικοτυληδόνων* φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαπωτωδῶν*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ὀργανία τὸ σιδηρόξυλον* (Argania sideroxylum), δενδρύλλιον ἀκανθῶδες τοῦ ὁποίου οἱ κλάδοι φέρουσι μικρὰ ἐναλλάσσοντα φύλλα. Τὰ ἄνθη των, κιτρινοϋποπράσινα ἔχουσι κάλυκα ἀποτελούμενον ἐκ δέκα φυλλαρίων διατεθειμένων εἰς διπλῆν σειράν. Οἱ στήμονες δέκα ἐκ τῶν ὁποίων μόνον οἱ πέντε εἶναι γονιμοποιοί. Ὁ καρπὸς ᾠοειδὴς δρύπη, πράσινος καὶ λευκῶς διάστικτος· ὁ ὄγκος του εἶναι ὅμοιος πρὸς δαμάσκηνον καὶ ὁ μεσόκαρπός του περιέχει γαλακτώδη χυμόν, ὅστις στερεοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀέρος. Ὁ πυρὴν περικλείει ἓν μόνον σπέρμα, σαρκῶδες καὶ πλῆρες ἀλμπουμίνης. Ἡ ἀργανία φύεται εἰς τὰ δάση τοῦ Μαρόκκου. Τὸ ξύλον της εἶναι σκληρότατον, περιζήτητον διὰ τὴν ἐπιπλοποιίαν καὶ παρόμοιον πρὸς τὸ τοῦ *ἐβένου*. Οἱ Μαροκκινοὶ ἐκ τοῦ ἐκχυλίσματος τῶν καρπῶν τῆς ἀργανίας παρασκευάζουσιν ἔλαιόν τι δρυμείας γεύσεως, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἔλαιον ἀργανίας*, ὅπερ χρησιμοποιοῦσι διὰ τὴν ἐγχωρίαν οἰκιακὴν καὶ βιομηχανικὴν οἰκονομίαν. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοφ.]* Τοῦ γένους *ἀργανία* λείψανα ἀπολελιθωμένα ἀνευρίσκονται εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Μαδέρας ἐξ οὗ συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς τριτογενοῦς χέρσου τῆς νοτίου Εὐρώπης. Θ. Σ.

ἀργανιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἀμοργῷ τοῦ φυτοῦ *ὀρίγανος ἡ ὀνῆτις* (Origanum onites). Δ.Ν.Π.

Ἀργανὸ *[Γεωγρ.]*. 1) Ὅρμος τῆς Καλύμνου καὶ συνοικισμὸς ἐν αὐτῷ (βλ. Αἰγαῖον τ. Β' σελ. 412 β') εἰς πλάτ. 37°00'50", μῆκ. 26°59'50". Λέγεται καὶ *Ἀργυνώνδας*. 2) Ὄρος τῆς Καλύμνου, οὗ ἡ κορυφὴ τὸ μέγιστον τῆς νήσου ὑψόμετρον (1920 ποδ., πλάτ. 37°01'30", μῆκ. 27°00'00") ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τοῦ φερωνύμου συνοικισμοῦ. Λέγεται καὶ *Καλαθιανὴ* καὶ ἀποτελεῖ τήν, πρὸς Σκίρωνα χωροῦσαν, χερσονησίζουσαν τῆς νήσου προβολήν. Σ. Ε. Λ.

Ἀργάντη (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς καλοῦνται *Ἀργαντηνοὶ* καὶ *Ἀργαντῖται* (Στέφ. Βυζ.). Α. Δ.

Ἀργαριζὶν (=Ὄρος τοῦ Ὑψίστου) *[Ἀρχ. Γεωγ.]*. Ὄρος ἐν Παλαιστίνῃ (*Ἀλέξ. Πολ.* παρ' Εὐσ. 9.17). Παρὰ Δαμασκίῳ (Βίος Ἰσιδ. 141) καλεῖται *ὄρος Ἀργάριζον*. Α. Δ

Ἀργαρικὸς *κόλπος [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κόλπος εἰς τὰς Ἰνδίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (1,13,1), ὁ σημερινὸς *Παλκσμπαίϋ* (Palksbay). Α. Δ.

Ἀργᾶς, *—οῦ* καὶ *Ἄργας*. —1) Ποιητὴς ᾠδῶν κακῶν καὶ δυσαρέστων καὶ ἀοιδὸς *(Πλουτ.* Δημο. 4. *Ἀθ.* 4,1316 14,638 b. c. *Ἡσύ.)*. —2) Σκωπτικὸν ὄνομα τοῦ Δημοσθένους, ἴσως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ παραστήματος αὐτοῦ ἢ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τοῦ πικροῦ, δι' ὃν παρέβαλλον αὐτὸν πρὸς τὸν ὄφιν· διότι τοῦτον τῶν ποιητῶν τινες ἐκάλουν Ἄργαν, ὁ δ' Ἱπποκράτης ἀναφέρει ὄφιν τινὰ οὕτω καλούμενον καὶ εἰσελθόντα εἰς τὸ στόμα ἀνθρώπου κοιμωμένου. Ἴσως ὠνομάσθη οὕτως ὁ Δημοσθένης καὶ ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὡς δυσαρεστοῦντος τοὺς ἀκούοντας, ὅπως αἱ ᾠδαὶ τοῦ ποιητοῦ Ἄργα *(Αἰσχ.* 2,99. *Ἁρπ. Σουίδ.)*. Ι. Χ. Γ.

ἀργᾶς (ὁ) (Argas) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ἀκάρεων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνοειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰξωδιδῶν*. Διακρίνεται ἐκ τῶν σιαγονικῶν του προσακτρίδων αἵτινες εἶναι κυλινδρικαί, φέρουσαι τέσσαρας ἀρθρώσεις λίαν εὐκινήτους. Αἱ σιαγονικαὶ προσακτρίδες προσομοιάζουσι πρὸς βραχείας κεραίας, διὰ μέσου τῶν ὁποίων προβάλλει τὸ ῥύγχος ὅπερ εἶναι ὀδοντωτόν. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ ῥύγχους καὶ τῶν ποδῶν των, οἵτινες εἶναι ἐφωδιασμένοι δι' ἰσχυρῶν ὀνύχων, προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν διαφόρων θηλαστικῶν καὶ πτηνῶν καὶ ἀπομυζῶσι τὸ αἷμά των. Γνωστότερα εἴδη τοῦ γένους, εἶναι:

Ἀργᾶς ὁ συσπειρούμενος (Argas reflexus). Τὸ μῆκος τοῦ σώματός του φθάνει τὰ δύο περίπου ἑκατοστόμετρα, ἡ θήλεια εἶναι κατά τι μεγαλυτέρα. Τὸ σχῆμα τοῦ σώματος εἶναι ᾠοειδὲς μᾶλλον ἢ ἀπιοειδές. Τὸ ῥύγχος του εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ τῶν σιαγονικῶν προσακτρίδων καὶ κιτρίνου χρώματος. Ἡ πεπτικὴ συσκευὴ φέρει πολυπλοκώτατον ἐντερικὸν σωλῆνα. Τὰ ζῷα ταῦτα ζῶσι παρασιτικῶς ἰδίως ἐπὶ τῶν περιστερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν νύκτα κυρίως ἀπορροφῶσι τὸ αἷμα καὶ μετὰ τοῦτο ἀποσύρονται εἰς ὀπήν τινα ὅπου ζῶσιν ἐπ' ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα ἄνευ τροφῆς. Εἶναι κοινότατος εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἱσπανίαν, ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐνίοτε προσβάλλει καὶ τὸν ἄνθρωπον.

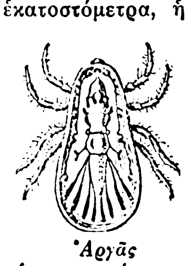

Ἀργᾶς ὁ συσπειρούμενος.

Ἀργᾶς ὁ Περσικὸς (Argas persicus), ἰθαγενὴς τῆς Περσίας. Ἐνδιαιτᾶται εἰς πεπαλαιωμένας οἰκίας καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας κρύπτεται ἐντὸς τῶν σχισμῶν τῶν τοίχων. Δ. Ν. Π.

— [ΙΑΤΡ.] Διάφοροι περιηγηταὶ ἀναφέρουσι περὶ

Digitized by Google

ἰδιαζούσης τινὸς νόσου, ἐπιπολαζούσης πρὸ πάντων ἐν Miana τῶν βορείων μερῶν τῆς Περσίας καὶ τὴν ὁποίαν οἱ ἐγχώριοι μετὰ πεποιθήσεως ἀποδίδουσιν εἰς τὸ δῆγμα τοῦ εἴδους *ἀργᾶς ὁ περσικὸς* (Argas persicus). Κατὰ τοὺς Kotzebue καὶ Waldheim, τὸ δῆγμα τοῦ ἀκάρεως τούτου ἐμποιεῖ δριμὺ ἄλγος, παραλήρημα, σπασμοὺς καὶ δὴ ἐνίοτε καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Ὁ Schlimmer λέγει ὅτι τὰ συμπτώματα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τοῦ *ὑφεσίμου πυρετοῦ*, ἤτοι ἄκρα κόπωσις, ἀπροθυμία πρὸς ἐργασίαν, χασμήματα, πυρετός, ἐφίδρωσις ἄνευ πολλῆς δίψης, αὐξανομένη καὶ ἐλαττουμένη καθ' ὡρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας. Οἱ κατακεκμηκότες ὁδοιπόροι καὶ οἱ ὑποστάντες στερήσεις, ἰδιαιτέρως εἰσὶν εὐπαθεῖς ἐκ τῆς νόσου. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀναφέρει μάλιστα ὅτι ἐθεράπευσέ ποτε (τῷ 1858) περὶ τοὺς 400 στρατιώτας, οἵτινες ἐδήλωσαν ὅτι εἶχον δηχθῇ ὑπὸ τοιούτων ἐντόμων ἐν Miana. Οἱ ἰθαγενεῖς, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τυγχάνουσιν ἀπρόσβλητοι, ὅπερ ἴσως ἐξηγεῖται ἐκ προγενεστέρων προσβολῶν. Κατὰ τὸν Dupré, οἱ Πέρσαι θεραπεύουσι τὴν νόσον ἀπαγορεύοντες τὸ κρέας καὶ τὰ ὄξινα ἢ οἰνοπνευματώδη ποτὰ καὶ χορηγοῦντες σάκχαρον, ὅπερ καὶ θεωροῦσιν ὡς εἰδικὸν κατὰ τῆς νόσου ἴαμα.

Ὁ Argas persicus εὕρηται εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Περσίας, ἔνθα καὶ καλεῖται guerib-guez, malleh. Αἱ ἕξεις αὐτοῦ εἰσὶν οἷαι καὶ τοῦ κοινοῦ κόρεως, λυμαίνεται δηλ. οὗτος τὰς παλαιὰς οἰκίας, ζῇ ἐντὸς ρωγμῶν τῶν τοίχων ἢ τῶν ἐπίπλων καὶ ἐξέρχεται κατὰ τὴν νύκτα, ἵνα τραφῇ ἀπὸ ἀνθρώπων ἢ ζῴων. Ὁ Kotzbue βεβαιοῖ ὅτι τὸ ἔντομον τοῦτο δύναται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν νὰ καταντήσῃ πληγὴ ὁλοκλήρου χωρίου, ὥστε νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσωσιν, ἐγκαταλείποντες ἔρημον τὸ χωρίον. Ὁ Megnin, ἐπειδὴ οὐδὲν τὸ δυσάρεστον ἔπαθεν ἐκ τοῦ δήγματος τετραετοῦς τοιούτου ἐντόμου, ἀρνεῖται τὰς παθογόνους αὐτοῦ ἰδιότητας. Ἀλλ' ὁ Tholazan, ὅστις παρεπιδημῶν ἐν Περσίᾳ ἐπέστησεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, πιστεύει ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἔντομον εὐλόγως χαίρει τῆς κακῆς φήμης τὴν ὁποίαν ἀποδίδουσιν εἰς αὐτό.

Ὁ πολὺς Λίβιγκστων πρῶτος περιέγραψεν ἑτέραν νόσον, συνήθη ἐν τῇ Πορτογαλικῇ Ν. Ἀφρικῇ, παρατηρήσας αὐτὴν ἐν Ambaca καὶ Tete ἐπὶ τοῦ Ζαμβέζη. Ἡ νόσος αὕτη προκαλεῖται ἐκ τοῦ δήγματος τοῦ εἴδους *ἀργᾶς ὁ Μουβάτα* (Argas Moubata ἢ Ornithodorus). «Τὰ ἀποτελέσματα, λέγει, τοῦ δήγματος εἶναι αἴσθημά τι νυγμῶδες ἀνάμικτον μετ' ἄλγους καὶ κνησμονῆς, ὅπερ βαθμηδὸν ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ μέλους μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὴν κοιλίαν, ὅπου ὁσονούπω προξενεῖ σφοδρὸν ἔμετον καὶ διάρροιαν. Ὅταν δὲν ἐπακολουθήσωσι τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἐπέρχεται πυρετός· μ' ἐβεβαίωσαν δὲ νοήμονες Πορτογάλοι, αὐτόθι, ὅτι ἐνίοτε καὶ θάνατος προέρχεται ἐκ τοῦ πυρετοῦ ἐκείνου».

Βραδύτερον ὁ Sir John Kirk παρετήρησε τὴν αὐτὴν νόσον ἀνὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ζαμβέζη μέχρι πέραν τῶν καταρρακτῶν τῆς Βικτωρίας. «Τὰ συμπτώματα, λέγει, ἐμφανίζονται μικρὸν μετὰ τὸ δῆγμα καὶ ταῦτα εἶναι: ὀξὺς πυρετός, ἔμετοι καὶ πολλάκις παραλήρημα· ἐντὸς δύο περίπου ἡμερῶν παρέρχονται ταῦτα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἄφθονος ἐφίδρωσις ὡς ἀπὸ ἑλώδους πυρετοῦ. Μετὰ τὴν ἴασιν ὁ ἄρρωστος διατελεῖ ἐντελῶς ἄνοσος ἀπὸ ἄλλων προσβολῶν ὁσωδήποτε καὶ ἂν δηχθῇ, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἡ ἀνοσία αὕτη διαρκεῖ ἐφ' ἱκανὸν ἐν περιπτώσει μετοικήσεως».

Κατὰ τὸν Dawson, «οἱ Πορτογάλοι πιστεύουσιν ὅτι ἡ βαρύτης τῶν παρεπομένων συμπτωμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ληφθέντων νυγμάτων. Σφοδρὸς πυρετὸς καὶ δυσεντερία μετὰ μεγάλου οἰδήματος περὶ τὸν δακτύλιον βεβαιοῦται ὅτι ἐπισυνέβησαν. Ὀλλανδός τις ἔμπορος μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχε δηχθῇ ὑφ' ἑνὸς τῶν ἀκάρεων τούτων εἰς τὸν δάκτυλον τοῦ ποδὸς καὶ ὅτι τὸ δῆγμα ἦτο ὀδυνηρότατον. Μετά τινας ὥρας κατελήφθη ὑπὸ σφοδροτάτου κοιλιακοῦ ἄλγους, ἐμέτου καὶ διαρροίας. Τὰ ἀποχωρήματα περιεῖχον αἷμα. Ἐνόσησεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ἀλλὰ πυρετὸν δὲν ἔπαθε ποσῶς». Ὁ Dr Daniels ἔγραφεν ἐκ τῆς κεντρῴας Βρεττανικῆς Ἀφρικῆς τὰ ἀκόλουθα: «Συνήντησα τὸν ἐκ νύγματος κρότωνος πυρετόν· συνήθως πολλὰ τοιαῦτα ζωΰφια πρέπει νὰ νύξωσι τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ πάθῃ οὗτος τὸν ἐν λόγῳ πυρετόν· γεννᾶται δ' ἐκ τοῦ δήγματος μικρὸς ὄζος, ὅστις καὶ μένει ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας. Μετὰ πάροδον 5—10 ἡμερῶν ὁ παθὼν προσβάλλεται ὑπὸ κοιλιακοῦ ἄλγους, ἐμέτου καὶ διαρροίας, τὰ δὲ κόπρανα γίνονταί πως δυσεντεροειδῆ. Ἡ κατάστασις αὕτη διαρκεῖ ἐπὶ μίαν περίπου ἑβδομάδα καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ρίγους· μετὰ τοῦτο ὁ πυρετὸς ἐξακολουθεῖ πολλάκις ἐπὶ 3 ἢ 4 ἑβδομάδας. Καί τινες μὲν δὲν εἶναι ἐπιδεκτικοὶ τῆς νόσου, ἄλλοι δὲ προσβάλλονται ἅπαξ μόνον, ἐνῷ ὀλίγοι τινὲς δυνατὸν νὰ πάθωσι πλείονας προσβολάς, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ οὗτοι καταντῶσιν ἄνοσοι. Ἡ περίπτωσις ἣν παρετήρησα ἐπὶ ἐνηλίκου, διέτρεχε τὴν δευτέραν ἑβδομάδα τῆς νόσου καὶ ἡ διάρροια εἶχε παύσει. Ἡ θερμοκρασία ἐκυμαίνετο μεταξὺ 38° καὶ 38°5. Τρεῖς δ' ἐξετάσεις τοῦ αἵματος ἀπέβησαν ἀρνητικαί, οὔτε φυσικὰ σημεῖα ὑπῆρχον».

Ἐν Τετὲ τὸ ἐν λόγῳ ἄκαρι καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν καὶ *tampan* ἢ *garrapato* ὑπὸ τῶν Πορτογάλων. Ὁ ἔγκριτος ἀρχαιολόγος τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου Pocock θεωρεῖ τὸν *κρότωνα* τοῦ Tete ὅτι εἶναι ἀκριβῶς ὁ *Ὀρνιθόδορος Μουβάτα* (Ornithodorus Moubata) ὁ εὑρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Welwiksch ἐν Ἀγκολᾳ. Συνεχέετο δὲ πρὸς τὸν Orn. Savignyi τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Βρεττανικῆς Ἀφρικῆς, διαφέρει ὅμως τοῦ συγγενοῦς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ παθογόνου τούτου εἴδους, κατὰ πολλὰς λεπτοτάτας ἀνατομικὰς λεπτομερείας. Ὁ *ἀργᾶς ὁ Μουβάτα* ἐκτείνεται εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος τοῦ Ζαμβέζη καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰς ἕξεις ὁμοιάζει πρὸς τὸν κοινὸν κόριν, διότι κατοικεῖ εἰς παλαιὰς οἰκίας, κρύπτεται τὴν ἡμέραν ἐν ρωγμαῖς καὶ περιφέρεται ζωηρότατα τὴν νύκτα εἰς ἄγραν αἵματος ἀνθρώπου ἢ ζῴου. Εἴς τινα μέρη οἱ ἰθαγενεῖς προφυλάσσονται ἀπὸ τῆς μάστιγος ταύτης ἐπιχρίοντες τοὺς τοίχους τῶν καλυβῶν αὐτῶν διὰ πηλοῦ καὶ κόπρου βοῶν, ἔθιμον ὅπερ ἠσπάσθησαν καὶ οἱ Βόερς καὶ σχεδὸν πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας ἀποζῶσαι φυλαί. Καπνίζουσι δὲ συχνάκις τὰς καλύβας αὐτῶν, ὅπως ἀποδιώξωσι τὰ ἔντομα ἀπὸ τῆς κατοικίας αὐτῶν εἰς τὴν καλαμοσκεπῆ στέγην. Οἱ Πορτογάλοι ἐν Τετὲ φοβοῦνται πολὺ τὸ garrapato καὶ προειδοποιοῦσι πάντοτε τοὺς νεήλυδας νὰ μὴ στρώνωσι χαμαὶ δι' ὕπνον, καὶ νὰ προσέχωσι μὴ τυχὸν ὑπάρχωσι τοιαῦτα ἔντομα ἐντὸς τῶν κωνωπείων αὐτῶν πρὶν ἢ κατακλιθῶσιν ἀφ' ἑσπέρας. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

Ἀργασάρης, ***Λομβάρδος Κωνσταντῖνος***· βλ. Λομβάρδος.

ἄργασι (ἡ)· δημοτ. ἡ κατεργασία, ἡ δέψησις τῶν δερμάτων.

Ἀργάσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ζακύνθου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν πλησίον τοῦ βουνοῦ *Σκοπὸς* ἢ *Ἔλατος*. Παρὰ τὸ χωρίον κεῖνται αἱ πηγαὶ *Βρυσάκια*, ἐξ ὧν ὑδρεύεται καὶ ἡ πόλις Ζάκυνθος. Τὸ Ἀργάσι ἀριθμεῖ 160 κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ 420, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν συνοικισμῶν *Καλλίτερον* (κάτ. 106) ἀπέχοντος ἡμίωρον ἀπὸ τῆς ἕδρας, *Νεραντζοῦλες* (κάτ. 102) ἀπέχοντος 45' καὶ *Βλόντος* (κάτ. 52) ἀπέχοντος ἐπὶ ὥραν. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ μικρὸν βίον, καθότι πρό τινος οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὴν συνοικισμοὶ ἀπεσπάσθησαν τοῦ δήμου Ζακυνθίων εἰς ὃν ἀπὸ ἐτῶν ὑπήγοντο.

Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας ἐκ τῶν γεωργικῶν μὲν εἶναι ὁ σῖτος (30.000 ὀκ. ἐτησίως), ἡ βρόμη (10.000 ὀκ.), τὸ ἔλαιον (5.000 ὀκ.), τὸ γλεῦκος (6.000 ὀκ.), ἡ σταφὶς (80.000 ἐνετ. λίτρ.) καὶ κηπουρικὰ διάφορα. Ἐν τῷ χωρίῳ λειτουργεῖ μικρὸν βυρσοδεψεῖον. Ἐξαγωγὴ ἐνεργεῖται μόνον τῶν κηπουρικῶν προϊόντων καὶ τῆς σταφίδος εἰς Πάτρας καὶ Πειραιᾶ μέχρι 200.000 ὀκ., ἀμφοτέρων ἐτησίας ἀξίας 800.000 δρχ. Μετὰ τῆς πόλεως Ζακύνθου τὸ χωρίον συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 4). Δ. Ε. Μ.

ἄργασμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀργάζω*, ἡ κατεργασία, ἡ δέψησις τῶν δερμάτων: «καλὸ—, κακὸ—, ἀτελὲς—, τέλειον ἄργασμα».

ἄργαστη (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *κυνόδους ὁ δακτύλιος* (Cynodon dactylon). Δ. Ν. Π.

ἀργαστήρι (τό)· δημοτ., ὁ ὑφαντικὸς ἱστός: φρ. «μπαίνω 'ς τ' ἀργαστήρι», «ἔβαλα τὴν κόρη μου 'ς τ' ἀργαστήρι» || ἰδιωματ. κατάστημα πωλήσεως, κοιν. *μαγαζί*.

Ἀργαστήρι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ Κοινότητος Σκάφης τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 134. Δ. Ε. Μ.

ἀργαστηριάρης (ὁ)· αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀργαστήρι, μαγαζί, ὁ καταστηματάρχης: παροιμ. «ὁ ἀργαστηριάρης πρέπει νὰ ἔχῃ κοιλιὰ μεγάλη καὶ τρύπια ἀφτιά», ὅτι καταστηματάρχης, ὁ κάπηλος δὲν πρέπει νὰ ἀγανακτῇ διὰ τὰ τυχὸν ἄδικα παράπονα τῶν πελατῶν του, οὐδὲ νὰ μνησικακῇ διὰ τὰς ὕβρεις ἢ τοὺς ὀνειδισμοὺς τοὺς ὁποίους δυνατὸν νὰ τοῦ προσάψουν. Β. Φ.

Ἀργαστηριάρης, *Βασίλειος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας ὑπηρετήσας ὡς ὑποπλοίαρχος καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα, ἰδίᾳ δὲ τῷ 1821 εἰς τὰς ναυμαχίας τῆς Πελοποννήσου, Κρήτης καὶ Γέροντος εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Νικ. Τσιτσεκλῆ καὶ τῷ 1822 ὡς ὑποπλοίαρχος εἰς τὸ πολεμικὸν «Τιμολέων» πλοιαρχοῦντος τοῦ Ν. Πινότση. Τ. Χ. Κ.

ἄργαστος, *—η, —ο*· ὁ μὴ ἀργασμένος, ὁ μὴ δεδεψημένος, ἀνάργαστος: «ἄργαστα τομάρια».

ἀργάτης (ὁ), θηλ. *ἀργάτισσα*· ἰδιωμ., ὁ ἐργάτης.

ἀργατιὰ (ἡ)· πολλοὶ ὁμοῦ ἐργάται διεξάγοντες ἓν ἔργον καὶ ἰδίως τὸ σκάψιμο τῶν ἀμπελώνων· || καθόλου, τὸ σύνολον τῶν ἐργατῶν, ὁ ἐργατικὸς κόσμος. Β. Φ.

ἀργατινὴ (ἡ)· ἰδιωματ., βραδινή, κοιν. βραδειά: «ἔλα μιὰ ἀργατινὴ νὰ καθίσωμε», κοιν. μιὰ βραδειά.

ἀργατολόγος (ὁ)· ὁ ἐργάτης, ὁ διὰ τῆς ἐργασίας του ἀποζῶν, ὁ ἀποχειροβίοτος.

ἀργατολογῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀργατολόγος, ἀποζῶ διὰ τῆς ἐργασίας μου, πηγαίνω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐργάτης: παροιμ. «ἡ ἀλεποῦ εἶχε ἀργατιά, κι' αὐτὴ ἀργατολόγαγε», ἡ ἀλεποῦ εἶχε ἐργάτας εἰς τὸ κτῆμά της, καὶ αὐτὴ εἰργάζετο ἡμερομίσθιος εἰς ξένα.

Ἀργεάδαι. Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ βασιλικὸν γένος Μακεδόνες, οἱ καὶ *Τημενίδαι* ἄλλως καλούμενοι. Τὸ ὄνομα Ἀργεάδαι ἔφερον τὰ μέλη τῆς μακεδονικῆς δυναστείας εἴτε διότι ὁ πρόγονος αὐτῶν κατήγετο ἐκ τοῦ πελοποννησιακοῦ Ἄργους, εἴτε διότι κατήγετο ἐκ τοῦ ὀρεστικοῦ Ἄργους (βλ. λ.). Κατὰ τὸν Στέφ. Βυζάντιον, ἡ ὀνομασία προῆλθεν ἐκ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀργέου, τοῦ ὁποίου ἐθεωροῦντο ἀπόγονοι.

Ἀργεάδαι καλοῦνται οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς καὶ ἔν τινι χρησμῷ τῆς Σιβύλλης, ἥτις «οὐκ ἄνευ θεοῦ προεθέσπισεν» (*Παυσ.* VII. 8. 9), ὅτι ὑπὸ Φίλιππον θὰ γίνῃ μεγάλη ἡ Μακεδονία καὶ ὑπὸ Φίλιππον θὰ ὑποταχθῇ εἰς λαοὺς «ἑσπερίους». ΚΑΨ.

Ἀργεάθαι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀρκαδίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (8, 23, 7). Α. Δ.

Ἀργεία *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, σύζυγος τοῦ Ἰνάχου καὶ μήτηρ τοῦ Φορωνέως καὶ τῆς Ἰοῦς (κατ' ἄλλον μῦθον μήτηρ τοῦ Φορωνέως καὶ Αἰγιαλέως ἦτο ἡ Ὠκεανὶς Μελία). — 2) Σύζυγος τοῦ Πολύβου καὶ μήτηρ τοῦ Ἀργοναύτου Ἄργου. —3) Θυγάτηρ τοῦ Ἀδράστου καὶ τῆς Ἀμφιθέας καὶ σύζυγος τοῦ Πολυνείκους. Αὕτη ἔθαψε τὸν πενθερόν της Οἰδίποδα καὶ ἐβοήθησε τὴν Ἀντιγόνην εἰς τὴν ταφὴν τοῦ συζύγου της Πολυνείκους, διαφυγοῦσα τὴν σύλληψιν (βλ. λ. Ἀντιγόνη). — 4) Μήτηρ τοῦ Πελασγοῦ. Ἐκ ταύτης κατά τινα παράδοσιν ὠνομάσθη ἡ Θεσσαλία *Ἄργος Πελασγικόν*. — 5) Θυγάτηρ τοῦ Αὐτεσίωνος, ἀδελφὴ τοῦ Θήρα καὶ σύζυγος τοῦ Ἡρακλείδου Ἀριστοδήμου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὸν Εὐρυσθέα καὶ Προκλέα, τοὺς γενάρχας τῶν δύο ἐν Σπάρτῃ βασιλικῶν οἴκων. ΚΑΨ.

— **Ἀργεία** *[Ἀρχ.]*. Οὕτως ἐπεκαλεῖτο ἡ θεὰ Ἥρα ὡς πολιοῦχος τῆς πόλεως Ἄργους. Ὡς Ἀργεία ἐλατρεύετο ἡ Ἥρα καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Σπάρτῃ, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ναὸς Ἀργείας Ἥρας ὑπῆρχε. ΚΑΨ.

Ἀργεῖα *[Ἀρχ.]*. Ρωμαϊκὴ ἑορτὴ *(Varro*, De ling. Latin. βιβλ. VII. § 44) καθ' ἣν κατὰ τὰς εἰδοὺς τοῦ Μαΐου *(Ovid.*, Fast., βιβλ. V. στ. 621) αἱ Ἑστιάδες μετὰ συνοδείας ἱερέων *(Διονύσ. Ἁλικαρν.* βιβλ. I. κ. 38) ἔρριπτον εἰς τὰ κύματα τοῦ Τιβέρεως, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἐπ' αὐτοῦ *Ξυλίνης* ἢ *Ἱερᾶς γεφύρας* (τῆς *Ξυλοφράκτου* κατὰ τὸν *Πλούταρχον* καὶ τὸν *Διον. τὸν Ἁλικαρν*) ὁμοιώματα γερόντων ἐκ ξύλου ἤ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἐκ σχοίνου, καὶ *Ἀργείους* ὀνομαζόμενα (*Πλουτάρχ.* καταγρ. κεφαλ. Ρωμ. 22). Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἦτο ἀναμνηστικὴ ἀρχαιοτέρας τοιαύτης καθ' ἣν ἐθυσιάζοντο πραγματικῶς ἀνθρώπιναι ὑπάρξεις (*Macrob.*, Saturn., βιβλ. I. κ. 7 καὶ 11). Ν. Ι. Λ.

Ἀργειάδης. Ἀργεῖος ἀνδριαντοποιὸς συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Ἀχαιοῦ Ἀθηνοδώρου (βλ. λ.).

Ἀργειόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεταγενέστερον ὄνομα τοῦ *Ἄργους* τῆς Κιλικίας *(Στέφ. Βυζ.)*. Α. Δ.

Ἀργεῖος, —α. Ὁ κάτοικος τοῦ Ἄργους, δημ. *Ἀργίτης*· || ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἀργείους, ὁ τῶν Ἀργείων· δημ. *ἀργίτικος*.

Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει *Ἀργείους* πάντας τοὺς Πελοποννησίους, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας καθόλου, τοὺς ὁποίους ὅμως συχνότερον *Ἀχαιοὺς* ἀποκαλεῖ (ὡς γνωστὸν ἡ ὀνομασία *Ἕλληνες* εἶναι μεταγενεστέρα τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς). Οἱ ἀρχαιότατοι Ἀργεῖοι ἦσαν *Πελασγοί*, ἀναμιχθέντες μεταγενεστέρως μετὰ Ἀσιατικῶν φύλων, *Φοινίκων, Καρῶν* καὶ *Λυκίων*. Κατόπιν ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν κατακτησάντων τὴν Ἀργολίδα Ἀχαιῶν, μετὰ τὴν κάθοδον δὲ τῶν Ἡρακλειδῶν, τὸ ὄνομα Ἀργεῖοι ἦτο κοινὸν καὶ διὰ τοὺς κατακτητὰς τῆς Ἀργολίδος *Δωριεῖς* καὶ διὰ τοὺς κατακτηθέντας παλαιοὺς τῆς χώρας κατοίκους (βλ. καὶ λ. Ἀργολὶς καὶ Ἄργος).

— **Ἀργεία διάλεκτος** *[Γλωσσολ.]*. Αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μεσημβρινῶν δωρικῶν διαλέκτων, περιλαμβάνουσαν τὴν *Λακωνικὴν* (μετὰ τῆς διαλέκτου τῶν λακωνικῶν ἀποικιῶν Τάραντος καὶ Ἡρακλείας), τὴν *Κορινθιακήν*, τὴν *Ἀργείαν*, τὴν *Μεγαρικήν*, τὴν *Κρητικήν*, τὴν *Ροδιακήν*, τὴν τῶν νήσων *Κῶ, Μήλου, Θήρας*, τὴν τῆς *Κυρήνης* κλ. Περὶ τῶν γενικωτέρων καὶ καθολικωτέρων γνω-

Digitized by Google

ρισμάτων τῶν δωρικῶν διαλέκτων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ περὶ τῆς Δωρικῆς διαλέκτου ἄρθρον. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς διαλέκτου τοῦ Ἄργους—καὶ τῆς Αἰγίνης, τῆς ὁποίας ἡ διάλεκτος καθὼς πιστοῦται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Ἄργους, ἀφ' οὗ καὶ οἱ Αἰγινῆται ἦσαν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, (8,46) «Δωριέες ἀπὸ Ἐπιδαύρου» ἦσαν: —1) ἡ διάσωσις τοῦ—νσ—ἢ—νς: ἐνς=εἰς, τὸνς κολοσσὸνς=τοὺς κολοσσούς, ἀγῶνσι, ἅπανσι, θύονσι, ἅπανσαν, προϋπαρχόνσας (προϋπαρχούσας) κ. λ. Ἡ διατήρησις αὕτη ἀπήντα καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Κρητικὴν διάλεκτον· 2) ἡ—καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Λακωνικὴν παρατηρουμένη—τροπὴ τοῦ μεταξὺ φωνηέντων—σ— εἰς Η, ἤτοι εἰς δασὺ πνεῦμα: Ἀρκεhίλας (Ἀρκεσίλας), περίσταhιν (περίστασιν), ὠχύρωhαν, στεφανῶhαι κ. λ. Ὡς δεῖγμα τῆς Ἀργείας διαλέκτου παραθέτω ἀπόσπασμα ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Ἄργους, τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ.

«Ἐπειδὴ Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου Σικυώνιος διατελεῖ ἐμ παντὶ καιρωι εὔνοος ἐὼν τᾶι πόλι τῶν Ἀργείων ἀξίως τᾶς προϋπαρχόνσας οἰκειότατος τᾶι πόλι ποτ τὰν πόλιν (=πρὸς τὴν π.) τῶν Σικυωνίων, πολίταν ἦμεν αὐτὸν καὶ ἐκγόνονς καὶ θεαροδόκον (=θεωροδόκον) τοῦ Διὸς τοῦ Νεμέαι καὶ τᾶς Ἥρας τᾶς Ἀργείας, τὸνς δὲ στρατηγόνς, οἷς γράφει Δαμέας, ἀνγράψαι ἐνς τὰνς στάλανς (=εἰς τὰς στήλας) ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Λυκείου κ.λ.π.»

Τὰς μέχρι τοῦ 1901 ἀνευρεθείσας ἀργείας ἐπιγραφὰς δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἐν IG. IV, 492—1549. 1608—1611 (ἐκδοθείσας ὑπὸ Max Fränkel), τὰς δὲ κατόπιν εὑρεθείσας ἐν διαφόροις περιοδικοῖς καὶ συλλογαῖς (περὶ ὧν ἰδ. *F. Bechtel*, Die griechischen Dialekte II. Berlin 1923, σ. 437 κ.ἑξ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Hanisch*, De titulorum Argolicorum dialecto I. Diss. Breslau 1906. *M. Mlodnicki*, De Argolidis dialecto. Brody 1906. *F. Bechtel* ἔνθ. ἀν. σ. 437—515. *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Σύντομος ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων. Α'. Ἀθῆναι 1924 σ. 84 κ. ἑξ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἀργεία *σχολή*.** Ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων, ὡς φαίνεται, ἐκαλλιεργοῦντο ἐν Ἄργει αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι καὶ ἰδίως ἡ ἀγαλματοποιία. Τὰ ὀνόματα ὅμως, ἡ τεχνοτροπία καὶ τὰ ἔργα τῶν μέχρι καὶ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π Χ. Ἀργείων καλλιτεχνῶν εἶναι εἰς ἡμᾶς ὅλως ἄγνωστα. Πρῶτοι οἱ Κρῆτες *Δίποινος* καὶ *Σκύλλις* (πιθανῶς πρὸ τοῦ 540 π. Χ. ζήσαντες) ἀναφέρονται, ὅτι κατεσκεύασαν ἐν Ἄργει ἐν τῷ ναῷ τῶν Διοσκούρων τὰ ἀγάλματα τούτων καί τινα ἄλλα, ἐν Τίρυνθι δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους. Βεβαίως φυσικὸν εἶναι, ὅτι οἱ δύο ἐκεῖνοι ξένοι, διαμείναντες λόγῳ τῆς ἐργασίας ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἄργει, ἐπέδρασαν ὁπωσδήποτε ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων ὁμοτέχνων των, οἱ ὁποῖοι, ἐν γνώσει ἢ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πράγματος, πολλὰ ἐδιδάχθησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν περιωνύμων τότε Κρητῶν ἀγαλματοποιῶν· μαθηταὶ ὅμως Ἀργεῖοι τοῦ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος δὲν ἀναφέρονται, ὅπως ἀναφέρονται τοιοῦτοι ἐξ ἄλλων γειτονικῶν τόπων (Σικυῶνος, Λακεδαίμονος, Αἰγίνης). Τοὐναντίον οἱ πρῶτοι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς Ἀργεῖοι ἀγαλματοποιοὶ *Εὐτελίδας* καὶ *Χρυσόθεμις*, οἱ κατασκευάσαντες τοὺς εἰς Ὀλυμπίαν ἀνατεθέντας ἀνδριάντας τῶν ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Ἡραίας ἀθλητῶν Δαμαρέτου καὶ Θεοπόμπου, καυχῶνται ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῶν ἀνδριάντων ἐκείνων ὡς «τέχναν εἰδότες ἐκ προτέρων», τουτέστιν ὡς διδαχθέντες παρὰ τῶν ἐγχωρίων προκατόχων των (καὶ οὐχὶ παρὰ τῶν ξένων Διποίνου καὶ Σκύλλιδος, ὡς ἤθελεν ἴσως ὑποθέσει τις, γνωρίζων, ὅτι οἱ Κρῆτες ἐκεῖνοι τεχνῖται διέμειναν ἐπ' ἀρκετὸν ἐν Ἄργει). Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν ἀθλητῶν, τῶν ὁποίων τοὺς ἀνδριάντας κατεσκεύασαν ὁ Εὐτελίδας καὶ ὁ Χρυσόθεμις, ὁ μὲν Δαμάρετος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁπλιτοδρόμος, ἐνίκησε κατὰ τὴν 65ην Ὀλυμπιάδα (καθ' ἣν καὶ τὸ πρῶτον εἰσήχθη τὸ ἀγώνισμα τοῦ ὁπλίτου δρόμου) καὶ κατὰ τὴν 66ην (ἤτοι τῷ 516 καὶ 512 π.Χ.), ὁ δὲ Θεόπομπος, ὁ ὁποῖος ἦτο πένταθλος, ἦτο υἱὸς τοῦ Δαμαρέτου καὶ ἑπομένως ἐνίκησεν ἔτη τινά, ἔστω καὶ ὀλίγα, μετὰ τὴν νίκην τοῦ πατρός του, οἱ δὲ ἀνδριάντες ἀνετέθησαν μετὰ τὴν νίκην καὶ τοῦ Θεοπόμπου, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἐνωρίτερον τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΣΤ', μᾶλλον δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ὡς τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἤκμασαν οἱ πρῶτοι οὗτοι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς Ἀργεῖοι ἀγαλματοποιοί.

Ὀλίγον νεώτερος τούτων, ἄγνωστον ὅμως ἂν μαθητὴς αὐτῶν ἢ ἄλλου τινός, ὑπῆρξε ὁ ἐπίσης Ἀργεῖος *Ἀριστομέδων*, ὁ κατασκευάσας τὰ ἐν Δελφοῖς ἀναθήματα τῶν Φωκέων ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτῶν κατὰ τῶν Θεσσαλῶν ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου. Νεώτεροι ἔτι, πάντως ὅμως κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσαντες, ἦσαν δύο ἕτεροι Ἀργεῖοι, ὁ *Γλαῦκος* καὶ ὁ *Διονύσιος*, πολλάκις ἀπὸ κοινοῦ ἐργασθέντες καὶ κατασκευάσαντες, πλὴν ἄλλων, ἱκανὰ ἐκ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ πολυπληθῶν ἀναθημάτων τοῦ ἐν Τεγέᾳ διαμένοντος Μικύθου ἢ Σμικύθου, πρῴην ἐπιτρόπου τῶν τέκνων τοῦ Ρηγίνου τυράννου Ἀναξίλα. Καὶ περὶ τῶν δύο τούτων καλλιτεχνῶν δὲν ἀναφέρεται τίνα εἶχον ἐν τῇ τέχνῃ διδάσκαλον.

Πολὺ ἐπιφανέστερος τῶν προηγουμένων ὑπῆρξεν ὁ ***Ἀγελάδας*** (ἢ ***Ἀγελαΐδας***), Ἀργεῖος καὶ οὗτος, διδάσκαλος μάλιστα τριῶν περιφημοτάτων ἀγαλματοποιῶν τῆς ἀρχαιότητος, Μύρωνος, Πολυκλείτου καὶ Φειδίου. Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον ἔδρασεν ὁ μέγας ἐκεῖνος καλλιτέχνης καὶ διδάσκαλος τῆς τέχνης, ὑπῆρξε μακρὸς (ἀπὸ τοῦ 500 μέχρι τοῦ 450 π. Χ. κατὰ πᾶσαν πιθανότητα), τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ πολλά. Καὶ ἡ τέχνη ὅμως τοῦ Ἀγελάδα ἔχει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι δὲν περιορίζεται εἰς ἓν ὡρισμένον εἶδος, εἰς μίαν μόνην κατεύθυνσιν, ὡς τοῦτο συνέβαινε πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀσχολεῖται εἰς πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ ὑπὸ ποικίλας ἐκφάνσεις ἀποδίδει τὰ ἀπεικονιζόμενα. Τοιοῦτος ἔπρεπε τῷ ὄντι νὰ εἶναι ἐκεῖνος, πλησίον τοῦ ὁποίου ἐμαθήτευσαν οἱ τρεῖς μέγιστοι τῆς ἀρχαιότητος καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι ἐτελειοποίησαν κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους τὴν τέχνην καὶ ἔδοσαν εἰς αὐτὴν ἴδιον ἕκαστος τύπον καὶ ἰδίαν κατεύθυνσιν.

Ἐκ τῶν τριῶν μαθητῶν τοῦ Ἀγελάδα κατ' ἐξοχὴν διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῇ τέχνῃ, πιστότερος τῶν ἄλλων εἰς τὸν παλαιὸν τύπον τῆς Ἀργείας σχο-

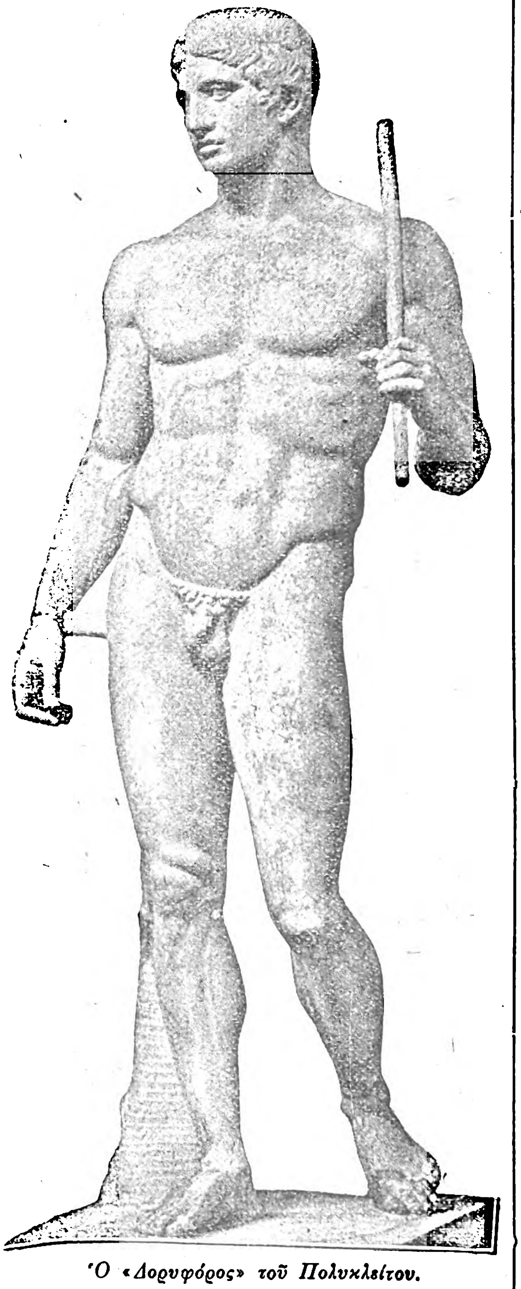

Ὁ «Δορυφόρος» τοῦ Πολυκλείτου.

λῆς διαμείνας, ὑπῆρξεν ὁ συμπολίτης αὐτοῦ *Πολύκλειτος*. Οὗτος ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ἀνήγαγε τὴν Ἀργείαν καὶ γενικῶς τὴν Πελοποννησιακὴν τέχνην εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν καὶ τελειότητα. Εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πολυκλείτου καταφαίνεται πλέον σαφῶς ὁ Πελοποννησιακὸς τύπος καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ τῆς Πελοποννησιακῆς τέχνης ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς. Τὸ εὔρυθμον εἶναι κατ' ἐξοχὴν τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Πελοποννησιακῆς τέχνης καὶ ὁ Πολύκλειτος ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς· ὁ λεγόμενος «δορυφόρος» τοῦ Πολυκλείτου ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὡς ὁ κανὼν τῆς εὐρυθμίας.

Πλεῖστοι ὑπῆρξαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Πολυκλείτου καὶ ἐκ πλείστων τόπων κατήγοντο. Ὀνομαστικῶς ἀναφέρονται οἱ Ἀργεῖος *Ἀσωπόδωρος*, *Ἄλεξις*, *Ἀριστείδης*, *Φρύνων*, *Δείνων*, *Ἀθηνόδωρος* καὶ *Δαμέας* Κλειτόριοι, *Κάναχος* Σικυώνιος. Πλὴν τούτων ὅμως ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι τῆς Ἀργείας σχολῆς ἀγαλματοποιοί, ἄγνωστον ἂν μαθηταὶ τοῦ Πολυκλείτου αὐτοῦ ἢ τινος τῶν μαθητῶν του. Σπουδαιότατοι τούτων ὑπῆρξαν *Πατροκλῆς* ὁ Σικυώνιος καὶ ὁ υἱὸς καὶ μαθητὴς αὐτοῦ *Δαίδαλος*. Πάντες οἱ ἀνωτέρω ἤκμασαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. Ἐν μέρει σύγχρονος, ὀλίγον νεώτερος καὶ πιθανῶς μαθητὴς τοῦ Πολυκλείτου, ὑπῆρξεν ὁ Ἀργεῖος *Ναυκύδης*, ὁ υἱὸς τοῦ Μόθωνος, τούτου δὲ μαθηταὶ *Ἄλυπος* ὁ Σικυώνιος καὶ *Πολύκλειτος* ὁ Ἀργεῖος, ὁ νεώτερος, ἀμφότεροι τοῦ τέλους τοῦ Ε' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ.

Τοῦ πρεσβυτέρου Πολυκλείτου μαθητὴς ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ Ἀργεῖος *Περίκλυτος* (ἢ *Περίκλειτος*) καὶ τούτου μαθητὴς ὁ ἐπίσης Ἀργεῖος *Ἀντιφάνης* (καὶ οὗτος κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσας). Τοῦ Ἀντιφάνους τέλος μαθητὴς ὑπῆρξεν ὁ Σικυώνιος *Κλέων* (τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ.). Ὀλίγον προγενέστερος, ἀλλὰ πιθανῶς ἀνεξάρτητος τῆς Πολυκλειτείου τέχνης, ἀγαλματοποιὸς ὑπῆρξεν ὁ Ἀργεῖος *Φράδμων*.

Πάντες οἱ τεχνῖται οὗτοι ἀκολουθοῦσι τὴν παλαιόθεν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἄργει χαραχθεῖσαν κατεύθυνσιν, τὴν ἐν πολλοῖς διαφέρουσαι ἀπὸ τῆς τῶν Ἀττικῶν τεχνιτῶν. Ἡ συμμετρία τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ καλλιτεχνήματος εἶναι τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἀργείου καὶ γενικῶς τοῦ Πελοποννησίου καλλιτέχνου καὶ ὁ χαλκὸς (ἢ ὀρείχαλκος) τὸ προτιμώμενον παρ' αὐτοῦ ὑλικόν, ἐνῷ ἡ κίνησις καὶ ἡ ψυχικὴ ἔκφρασις ἀποτελεῖ τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ μάρμαρον τὸ κατ' ἐξοχὴν προσφιλὲς ὑλικὸν διὰ τὸν Ἀθηναῖον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κατ' ἐξοχὴν γλύπται, οἱ Πελοποννήσιοι χαλκοτύποι (ἢ χαλκοχύται).

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἡ Ἀργεία (καὶ γενικώτερον ἡ Πελοποννησιακὴ) τέχνη διαφέρει τῆς Ἀττικῆς. Ἡ ἀναλογία τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρὸς ἄλληλα στηρίζεται ἐπὶ ἄλλης βάσεως διὰ τὴν Ἀργείαν σχολὴν καὶ ἐπὶ ἄλλης διὰ τὴν Ἀττικήν. Ἐνῷ δηλαδὴ κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς καλλιτέχνας τὸ ὕψος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 9 μέτρα (λαμβανομένου ὡς μέτρου τοῦ ὕψους τῆς κεφαλῆς ἀπὸ τῆς κάτω σιαγόνος μέχρι τῆς κορυφῆς), κατὰ τοὺς Ἀργείους καὶ γενικώτερον τοὺς Πελοποννησίους, τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ μόνον 8 καὶ ἡ βάσις αὕτη ἐτηρεῖτο ὑφ' ἑκατέρων ἐν τῇ ἀναλογίᾳ καὶ τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρὸς τὸ σύνολον καὶ πρὸς ἄλληλα. Οὕτω τὰ ἔργα τῆς Ἀργείας τέχνης (καὶ γενικώτερον τῆς Πελοποννησιακῆς) ἐμφανίζουσι σώματα *στιφρὰ* (=στερεά, δεμένα, ὡς κοινῶς λέγομεν), ἐνῷ τὰ τῆς Ἀττικῆς παρουσιάζουσιν ἀνθρώπους *ῥαδινούς*, τουτέστιν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι μεγαλυτέρα ὑπὲρ τοῦ ὕψους τοῦ ὅλου σώματος ἡ ἀναλογία ἀπέναντι τῶν διαστάσεων τοῦ ὅλου σώματος κατὰ πλάτος καὶ τῶν μελῶν πρὸς τὸ σύνολον.

Διὰ τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν τοῦ Πολυκλείτου ἡ Ἀργεία τεχγοτροπία διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Σικυῶνα ἔνθα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' ἤδη αἰῶνος ἐκαλλιεργεῖτο ἡ τέχνη καὶ εἶχε διαμορφωθῆ ἰδία σχολή, ἡ *Σικυωνία*, τῆς ὁποίας ἡ τεχνοτροπία ἦτο ἐν πολλοῖς ὁμοία πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς Ἀργείας σχολῆς. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἀργείας ἐπὶ τὰς λοιπὰς Πελοποννησιακὰς καὶ ἰδίως ἐπὶ τὴν Σικυωνίαν σχολὴν προέκυψεν ἡ νεωτέρα *Πελοποννησιακὴ* τέχνη τῆς ὁποίας κυριώτατος ἀντιπρόσωπος (κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος) ὑπῆρξεν ὁ μέγας Σικυώνιος καλλιτέχνης *Λύσιππος*. Ὁ Λύσιππος κατ' ἀρχὰς ἦτο ἁπλοῦς χύτης μετάλλων, τῆς δὲ ἀγαλματοποιίας οὐδένα ἔσχε διδάσκαλον, ἦτο δηλαδὴ αὐτοδίδακτος. Τὰ πολυπληθῆ ἔργα τῶν παλαιοτέρων, ἰδία τοῦ Πολυκλείτου, ἐδίδαξαν τὸν Λύσιππον τὴν νέαν τέχνην καὶ ἡ μεγαλοφυΐα του ἐτελειοποίησεν αὐτήν. Διάδοχος λοιπὸν τοῦ Πολυκλείτου (τοῦ ὁποίου τὸν «δορυφόρον» ἔλεγεν, ὅτι εἶχε διδάσκαλον) καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀργείας ἅμα καὶ Σικυωνίας σχολῆς συγχωνευθεισῶν ὑπῆρξεν ὁ Λύσιππος. Διὰ τῆς συγχωνεύσεως δὲ τῆς Ἀργείας καὶ Σικυωνίας σχολῆς παύει καὶ ἡ αὐτοτέλεια ἀμφοτέρων· σχολὴ τοῦ Λυσίππου δύναται νὰ καλῆται ἐφεξῆς ἡ πρότερον καλουμένη *Πελοποννησιακὴ (Ἀργεία καὶ Σικυωνία)* σχολή.

Γ. Γ. Κ.

—**Ἀργεία *χώρα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ Ἀργολὶς (ὅλ. λ.).

—**Ἀργεῖος *κόλπος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ νῦν Ἀργολικὸς κόλπος.

Α. Δ.

—**Ἀργείων *δῆμος*.** Πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ὁ δῆμος Ἀργείων ἦτο εἷς ἐκ τῶν 6 τοιούτων οἵτινες ἀπήρτιζον τὴν ἐπαρχίαν Ἄργους, εἶχε δὲ περιφέρειαν πλὴν τῆς τοῦ νῦν Δήμου Ἀργείων (ὅλ. λ. Ἄργος) καὶ τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Κυβερίου*, *Πυργέλας* καὶ *Δαλαμανάρας*.

Δ. Ε. Μ.

—**Ἀργείων *λόχος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Τροίᾳ (*Παλαίφ.* 17.2).

Α. Δ.

Ἀργεῖος *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Λικυμνίου ἐκ Τίρυνθος. Μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῆς Τροίας καὶ ἐφονεύθη κατ' αὐτήν. Τὰ ὀστᾶ του, ἀφοῦ ἔκαυσε τὸ πτῶμά του, μετεκόμισεν εἰς Τίρυνθα ὁ Ἡρακλῆς συμφώνως μὲ τὴν δοθεῖσαν πρὸς τὸν πατέρα του ὑπόσχεσιν. Κατ' ἄλλον μῦθον ὁ Ἀργεῖος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μέλανος μετέσχε τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους

Digitized by Google

ἁλώσεως τῆς Οἰχαλίας καὶ κατ' αὐτὴν ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του. —2) Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου (καλούμενος καὶ *Ἄργιος*), φονευθεὶς ὑπὸ τῆς λαχούσης αὐτῷ Δαναΐδος Εὐίππωνος. —3) Εἷς τῶν Γιγάντων. —4) Εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν, ὅστις ἀπεικονίζετο μετὰ 4 ἄλλων δρομέων εἰς τοὺς ἐπὶ Πελίᾳ ἀγῶνας ἐν τῇ λάρνακι τοῦ Κυψέλου. —5) Εἷς τῶν Κενταύρων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸ τοῦ σπηλαίου τοῦ Φόλου. —6) Ὁ υἱὸς τοῦ Δηϊφόντου, τοῦ Ἐπιδαυρίου. —7) Ὁ υἱὸς τοῦ Μεγαπένθους, καὶ *Ἄργος* καλούμενος, πατὴρ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους *Ἀναξαγόρα*. —8) Εἷς τῶν υἱῶν τῆς Νιόβης. ΚΑΨ.

— **Ἀργεῖος** *[Ἀρχ.]*. — 1) Ἄρχων ἐν Χίῳ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι χαραγμένον ἐπὶ Χιακοῦ νομίσματος μὲ σταφυλὴν καὶ μὲ ἀμφορέα. —2) Χαλκοπλάστης, μαθητὴς τοῦ Πολυκλείτου (Πλίν. 34, 8, 19). —3) Ῥήτωρ Ἀθηναῖος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὰς «Ἐκκλησιαζούσας». Α.Δ.

Ἀργεῖος *Μάνας*. Εἷς ἐκ τῶν λογίων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὑπῆρξε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1719—1721.

Ἀργείρου *πόλις [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδικῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (7, 1, 11). Α. Δ.

Ἀργειφόντης *[Ἀρχ.]*. Ἐπώνυμον τοῦ Ἑρμοῦ ὡς φονεύσαντος τὸν πανόπτην Ἄργον. Α. Δ.

ἀργελάδες (οἱ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Σύρῳ τοῦ φυτοῦ *χρυσάνθεμον τὸ στεφανωματικὸν* (Chrisanthemum coronaria). Δ. Ν. Π.

Ἀργελιὸ *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Σύρου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 400α').

Ἀργέλιος. Ἀρχιτέκτων τοῦ ἐν Τράλλεσι ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ συγγραφεὺς ἔργου περὶ ἀρχιτεκτονικῆς (*Βιτρούβ*. VII). Α. Δ.

ἄργεμα (τὸ) ἢ ὀρθότερον *ἄριεμα*· ἰδιωματ., τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἀριεύω*, τὸ ἀνάριεμα: «τὸ ἄριεμα τῆς πρασιᾶς,—τῶν σκόρδων κ. τ. τ.»· || αὐτὸ τὸ ἐξαχθὲν φυτὸν διὰ νὰ ἀριέψουν τὰ ἄλλα.

ἀργεμώνη (ἡ) (Argemone) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μηκωνωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς, ἀκανθώδεις καὶ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ φύλλα της εἶναι ἐναλλασσόμενα καὶ βαθέως ὀδοντωτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Τὰ ἄνθη εἶναι λευκὰ ἢ κίτρινα καὶ παρόμοια πρὸς τὰ ἄνθη τοῦ *μήκωνος* (παπαρούνας). Ὁ κάλυξ φέρει δύο ἢ τρία σέπαλα, οἱ στήμονες εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ὑπόγυνοι, ἡ ᾠοθήκη ἐπιφυὴς καὶ μονοθάλαμος περικλείουσα τρία ἕως ἓξ σπερμικὰ κύτταρα. Κατὰ τὴν ὡρίμανσιν ἡ ᾠοθήκη τοῦ φυτοῦ μεταβάλλεται εἰς ἐπιμήκη κάψαν, ἥτις διανοίγεται κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῆς ἄκρον εἰς τόσας βαλβῖδας ὅσα εἶναι καὶ τὰ σπερμικὰ κύτταρα καὶ ἐξ ὧν ἐξέρχονται πολυπληθῆ λευκωματοειδῆ σπέρματα. Κυριώτερον εἶδος τοῦ γένους, εἶναι:

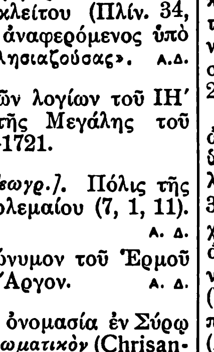

Ἀργεμώνη ἡ μεξικανική.

Ἀργεμώνη ἡ μεξικανικὴ (Argemone mexicana), ἰθαγενὴς τοῦ Μεξικοῦ, εὐδοκιμοῦσα εἰς πάσας τὰς θερμὰς χώρας τοῦ κόσμου. Καλλιεργεῖται πανταχοῦ ὡς κοσμητικὸν φυτὸν καὶ ὑπὸ διάφορα σώματα (*παπαροῦνα τοῦ Μεξικοῦ, σῦκο τῆς κολάσεως* κτλ.). Δ. Ν. Π.

ἀργένης (ὁ)· βλ. ἐργένης.

Ἄργεννον *[Ἀρχ. Ναυτ. Γεωγραφ.]*. —1) Ἀρχαία ὀνομασία χερσονησιζούσης προβολῆς τοῦ ὄρους Κωρύκου τῆς Ἰωνίας, καὶ ἡ κατέναντι τῆς Χίου ἄκρα τῆς προβολῆς ταύτης, οὖσα συνάμα καὶ ἡ ΝΔ τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν ἐσχατιά. Ὁ Πτολεμαῖος (Ε, β, 7) παρέχει ὡς συντεταγμένας μῆκ. 56° 1/2 ἀπὸ Φέρρου, πλάτ. 38° 3/4, προσεγγίσας τὸ ἀκριβὲς πλάτος κατὰ ἡμίσειαν μοῖραν, δεδομένου ὅτι αἱ συντεταγμέναι του εἶναι: πλάτ. 38° 16' 30" καὶ μῆκ. 26° 15'00' κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 3446: Paspargo island to Samos Strait. Ἡ σημασία τῆς ὀνομασίας του, ὀφειλομένη εἰς τὴν λευκότητα τῶν ἀπορρώγων του, διατηρεῖται ἐν ταῖς συγχρόνοις ὀνομασίαις του τόσον παρὰ τοῖς Ἕλλησι ναυτικοῖς (*Ἀσπρόκαβος*), ὅσον καὶ παρὰ τοῖς ξένοις (*Capo Bianco* κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτην. *Cap Blanc* κατὰ τὸν χάρτην 97 d: Grèce et Archipel τῶν Vidal Lablach: G, d). Τοῦ ἀκρωτηρίου ποιοῦνται μνείαν ὁ Στράβων (Didot ΙΔ, α. 33), ὁ Πολύβιος (ΙΣΤ, 8) καὶ ὁ Θουκυδίδης (Η 34) διὰ τὸ ὑπ' αὐτὸ ἀγκυροβόλιον.

2) Ἀκρωτήριον τῆς Λέσβου (*Ἄργεννον ἄκρον*), ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Ὑφηγ. Γεωγρ: «Τῆς δὲ ς Ἀσίας θέσις, νήσου Λέσβου περιγραφὴ» V, 2, 29) ὡς κείμενον εἰς 55°2/3 μῆκος ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 39°5/6. Αἱ συντεταγμέναι τοῦ Πτολεμαίου ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει θὰ ἦγον εἰς πλάνην, ἀφοῦ παρουσιάζει οὗτος τὸ Ἄργεννον εἰς τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν μὲ τὴν Μυτιλήνην, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο δυνατὸν μόνον ἐὰν τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης ἐπεῖχε τὸ σύγχρονον Πλωμάρι. Ἐὰν ὅμως προσέξῃ τις τὴν σειρὰν τῆς γεωγραφικῆς διαδοχῆς τῶν τόπων οὓς ἐν τῷ προμνησθέντι κεφαλαίῳ ἀναφέρει ὁ Πτολεμαῖος, θὰ ἴδῃ ὅτι τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ ἀκρωτηρίου εἶναι τὸ μεγαλύτερον τῶν ἐπὶ τῆς νήσου τόπων πλὴν τοῦ τῆς Μηθύμνης. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ ταυτότης τῆς Μηθύμνης (νῦν *Μόλυβος*) εἶναι ἐξηκριβωμένη καὶ ὅτι τὸ Ἄργεννον ἀναφέρεται ἐν τῷ πίνακι τοῦ Πτολεμαίου μεταξὺ Μυτιλήνης καὶ Μηθύμνης, καὶ δὴ δυτικώτερον τῆς πρώτης καὶ ἀνατολικώτερον τῆς δευτέρας, συνάγομεν ὅτι τὸ Ἄργεννον ἄκρον ταυτίζεται πρὸς τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Σκαμνιά*, βορείαν τῆς νήσου Λέσβου ἐσχατιὰν (πλάτ. 39° 22' 50", μῆκ. 26° 21' 20", χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island).

3) Ἀκρωτήριον τῆς ΒΑ ἀκτῆς τῆς Σικελίας ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Γεωγρ. ὑφηγ. Γ, δ, 9: «Σικελίας νήσου θέσις, Συρακοῦσαι κολωνία») ὑπὸ γεωγραφικὰς συντεταγμένας (μῆκ. 39° 1/2 ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 38° 1/6). Οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ταυτότητά του, ἀφοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ὡς κείμενον (Ἄργεννον ἄκρον) βορείως Ταυρομενίου κολωνίας (Taormina· Ναξίων κτίσμα) καὶ νοτίως κατὰ 20 πρῶτα λεπτὰ πλάτους τῆς Μεσσήνης ἐν τῷ πορθμῷ (Messina), ταυτότητα συμπίπτουσαν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Sant Alessio (πλάτ. 37° 54' 25", μῆκ. 15° 21' 15", χάρτ. ἀγγλ. 188: Sicily, Catania to Cefalù), οὗτινος ὀλίγον σχετικῶς (16') τὸ πλάτος ἐξετιμήθη σφαλερῶς ὑπὸ Πτολεμαίου, καὶ ἡ ὡς πρὸς Μεσσήνην διαφορὰ πλάτους του, ἀκόμη ὀλιγώτερον σφαλερῶς 20' ἀντὶ 16'. Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου πύργος ὑψηλός, χρησιμεύων ὡς γνώρισμα τοῖς παραπλέουσιν, ἀγκυροβόλιον βορείως αὐτοῦ καὶ χωρίον ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Siracussa—Catania — Riposto — Taormina — Messina, ὀνομαζόμενον *Forza d'Agio*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄργεννος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν παρὰ τὴν Μυκάλην τριῶν Τρωγιλίων νήσων (Plin. 5,34).

—**Ἄργεννος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μηθύμνης τῆς νήσου Λέσβου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 300 περίπου κατοίκους. Κεῖται ἐπὶ ὑψώματος ἀπέχοντος ἐπὶ ὥραν περίπου ἀπὸ τῆς θαλάσσης, εὑρισκόμενον δὲ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους *Λεπετύμνου*, ἔχει κλῖμα ὑγιεινότατον καὶ ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Μολύβου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Μυτιλήνης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν ὑποδιεύθ. χωροφυλακῆς Μολύβου. Ἔχει μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Κύρια γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ἐκ τῶν δημητριακῶν ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθὴ καὶ ἐκ τῶν ὀσπρίων οἱ κύαμοι, ἐπίσης παράγεται ἔλαιον καὶ ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν τυρός. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ τῶν δημητριακῶν ἀνέρχεται τὰς 30.000 ὀκ., τοῦ ἐλαίου τὰς 15.000 καὶ τοῦ τυροῦ τὰς 4.000. Ἐκ τούτων ἐνεργεῖται ἐξαγωγὴ περίπου 12.000 ὀκ. ἐλαίου καὶ 3 500 τυροῦ ἐνίοτε, χρησιμοποιουμένου τοῦ Α κειμένου ὁρμίσκου *Σκάλα Σκαμιᾶς*, ἀπέχοντος ἐπὶ ὥραν, εἰς ὃν προσεγγίζουσιν ἱστιοφόρα. Ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας κωμοπόλεως Μολύβου ἀπέχει ἐπὶ δίωρον, συνδεόμενον διὰ βατῆς ὁδοῦ. Δ. Ε. Μ

Ἄργεννος καὶ *Ἄργυννος*. —1) Ὡραῖος νεανίας, υἱὸς τῆς Ποσειδίππης, θυγατρὸς τοῦ Ἀθαμαντίδου Λεύκωνος ἐξ Ὀρχομενοῦ καὶ τοῦ περὶ τὴν Κωπαΐδα τόπου, ἡ ὁποία καὶ Λευκωνὶς ἐκαλεῖτο. Ἐνῷ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ ἐλούετο ἐν τῷ Κηφισῷ, εἶδεν αὐτὸν ὁ Ἀγαμέμνων, διαμένων τότε μετὰ τοῦ στόλου ἐν Αὐλίδι, καὶ κατελήφθη ὑπὸ ἔρωτος πρὸς αὐτόν. Λέγεται ὅτι καὶ παρηκολούθησεν αὐτὸν ἐν κυνηγεσίῳ καὶ ὅτι ὁ Ἄργεννος ῥιφθεὶς εἰς τὸν Κηφισὸν ἐπνίγη. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐνεταφίασεν αὐτὸν καὶ ἵδρυσεν ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ναὸν εἰς Ἀφροδίτην τὴν *Ἀργεννίδα* ἢ *Ἀργυννίδα*, θεὰν Λυδίου ἔρωτος παιδικῶν. Φαίνεται, ὅτι εἰς τὸν οἶκον τῶν Πελοπιδῶν εἰσήχθη ἐκ Λυδίας ὁ παιδικὸς ἔρως εἰς τὴν Ἑλλάδα, δι' ὃ καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀγαμέμνων συνεδέθη μετὰ τοῦ Ἀργέννου, οὗ εὐνοούμενος ὑπῆρξεν ὁ Ὑμέναιος.— 2) Προσωνυμία τοῦ Πανὸς (*Νόν*. 14, 75). Ι. Χ Δ

Ἀργεννοῦσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πόλις ἐν Χίῳ. —2) Νῆσος μετὰ πόλεως εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας, παρὰ τὸ *Ἄργεννον* ἀκρωτήριον (*Στ. Βυζ.*). Α. Δ.

ἀργενταμίνη (ἡ)· βλ. ἀργυραμίνη.

Ἀργεντάριον *ὄρος* (Argentarius Mons). Ὀνομασία ἀναφερομένη ὑπὸ Rutilius Namatianus (I, 314-324) ὀρεινῆς χερσονήσου τῆς Ἰταλίας (Ἐτρουρίας) εἰς τὰς ἀκτὰς (πλάτ. 42°25', μῆκ. 11°07' Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 158: Cape Cavallo to Civita Vecchia) κατέναντι τῆς νήσου Igilium τῆς συγχρόνου Giglio (*Τζίλιο*). Ἡ χερσόνησος αὕτη, *Ἀρτζεντάριο* τανῦν καλουμένη (ὑψόμετρον 2083 πόδες), εἶναι ὁ κλασσικώτερος ἐν τῷ κόσμῳ τύπος νήσου μεταβληθείσης εἰς χερσόνησον, διὰ τριπλοῦ *προσχωματικοῦ βέλους* τοῦ τύπου *τόμπολο* (βλ. λ. ἀκτή)· ὑπὲρ τὸ βόρειον τόμπολο σχηματίζεται τανῦν τὸ μέγα ἀγκυροβόλιον *Σὰν Στέφανο*, ὑπὸ δὲ τὸ νότιον «Iombolo di Feniglia» τὸ τοιοῦτον *Πόρτο Ἔρκολε*, διατηροῦν τὴν ὀνομασίαν ἣν καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρει, ὄντα ἀμφότερα τόποι ἁλιείας τόννων. Μεταξὺ τῶν τόμπολο (προσχωματικῶν βελῶν) τῶν πρὸς τὸ πέλαγος εἰς τὰς *ἀποχὰς* τῶν ὁποίων βρίθει τὸ κογχύλιον πορφύρα, λιμνοθάλασσα ἣν διακόπτει τὸ μεσαῖον προσχωματικὸν βέλος «Orbetelo» ὀνομαζόμενον. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἰδιορρύθμου τούτου μέρους δὲν ἔχει οὐσιωδῶς παραλλαγῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος: «ἔστι δὲ ἐν τῷ κόλπῳ βουνὸς ὑψηλός... ὑπόκειται δ' Ἡρακλέους λιμὴν καὶ πλησίον λιμνοθάλαττα καὶ παρὰ τὴν ἄκραν τὴν ὑπὲρ τοῦ κόλπου θυννοσκοπεῖον. Ἀκολουθεῖ γὰρ ὁ θύννος οὐ τῇ βαλάνῳ μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ πορφύρᾳ παρὰ γῆν» (*Στράβ*. Didot 187, 50· πρβλ. Γ, β, 7). Διὰ τὰς καιρικὰς μεταβολὰς εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ Τοσκανικοῦ πελάγους βλ. λ. Ἀμιάτα καὶ Ἀρτζεντάρολα. Σ. Ε. Λ.

Ἀργεντάριος (Argentarius). Διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ, διδάσκων τὴν τέχνην ὑποδειγματικῶς ἐν σχολῇ ῥητορικῇ (declamator), Ἕλλην τὴν καταγωγήν, μαθητὴς τοῦ ἐπίσης Ἕλληνος τὴν καταγωγὴν Ἀσιανοῦ Κεστίου Πίου (Cestius Pius). Ἀμφότεροι ἔζησαν καὶ ἔδρασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου. Ὁ μαθητὴς ἀπεμιμεῖτο εἰς τὰς γνώμας τὸν διδάσκαλόν του μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ὁ Κέστιος στενοχωρούμενος νὰ ὀνομάζῃ *πίθηκόν* του τὸν Ἀργεντάριον. Ὅπως ὁ Κέστιος οὕτω καὶ ὁ Ἀργεντάριος ἠρέσκετο εἰς τοὺς ἐξ ὑπογυίου λόγους, ἐσυνήθιζε δὲ εἰς τὸν λόγον του νὰ ἐνυφαίνῃ καὶ παρατηρήσεις μοχθηράς. Μὲ τὸν διδάσκαλόν του, τὸν ὁποῖον ζῶντα ἀκόμη ὡς τεθνεῶτα πειρακτικῶς τὸν ἐμνημόνευεν, ὁρκιζόμενος εἰς τὴν σκιὰν ἐκείνου, δὲν ἔζησεν εἰς φιλικὰς σχέσεις. Πολλάκις εἰς τοὺς ὑποδειγματικοὺς λόγους καὶ τὰς διδασκαλίας των κατέκρινε καὶ εἰρωνεύετο ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ πολλούς, μὲ πάντας σχεδὸν τοὺς ἀντιτέχνους.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Αὐγούστου μνημονεύεται καὶ ποιητὴς ἐρωτικῶν ἢ συμποτικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιγραμμάτων *Μᾶρκος Ἀργεντάριος*· εἰκάζεται ὅτι εἶναι οὗτος ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς, διότι ὄχι μόνον ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις μνημονεύονται ἀμφότεροι ὡς ἀκμάζοντες καὶ δρῶντες, ἀλλὰ καὶ τὸ λεκτικὸν τῶν ἔργων αὐτῶν ἦτο πολὺ ὅμοιον (γνῶμαι, λογοπαίγνια, σχήματα λόγου, ὑπαινιγμοὶ εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη κλπ.). Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἀργενταρίου ἐσώθησαν 36, εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὅλα (Πρβλ. Anthologia Graeca τοῦ Stadtmueller 1894, τόμ. I, V 15, 31, 62, 88, 101, 103, 104, 109, 112, 115, 117, 126, τόμ. II, Α', VII, 403, 395, 384, 374, 364..., Τόμ. III, Α', 87, 161, 221, 229, 246, 270, 286, 554 κ. ἄ.). Παραθέτομεν ἓν κομψότατον ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀργεντάριος ἐποίησεν εἰς ἀλέκτορα ἀφυπνήσαντά τινα ἡδέως κοιμώμενον καὶ ἥδιον ὀνειρευόμενον:

Ὄρνι, τί μοι φίλον ὕπνον ἀφήρπασας; ἡδὺ δὲ Πύρρης
εἴδωλον κοίτης ᾤχετ' ἀποπτάμενον.
ἦ τάδε θρέπτρα τίνεις, ὅτι θῆκά σε, δύσμορε, πάσης
φωτόκου κραίνειν ἐν μεγάροις ἀγέλης;
ναὶ βωμὸν καὶ σκῆπτρα Σαράπιδος, οὐκέτι νυκτὸς
φθέγξεαι, ἀλλ' ἕξεις βωμὸν ὃν ὠμόσαμεν. Θ. Α. Κ.

Ἀργεντέα. Ἁγία Ἱσπανίς, ὑποβληθεῖσα εἰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων διὰ τὴν ἐμμονήν της εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τῷ 931, ἐν Κορδούῃ. Δ. Σ. Μ.

Ἀργεντέολα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας Ταρρακωνησίας ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ὑφηγ. Β, στ. 28) ὡς κειμένη ἐν τῇ Ἀστουρίᾳ καὶ ὑπὸ συντεταγμένας: μῆκ. 9° 1/3 ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 44° 3/4. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἀργέντης, *Εὐστράτιος* (ἀναφερόμενος ἐσφαλμένως καὶ ὡς *Ἀργώστης*). Ἐγεννήθη εἰς Χίον ἄγνωστον πότε καὶ μετὰ τὰς πρώτας σπουδὰς εἰς τὴν πατρίδα του μετέβη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὴν Ἅλλην τῆς Σαξωνίας, ὅπου ἐσπούδασε τὴν ἰατρικήν. Ἐκτὸς τῆς ἰατρικῆς κατέγινε καὶ εἰς θεολογικὰς μελέτας, ἐντεῦθεν δὲ εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων ὡς ἰατροφιλόσοφος καὶ θεολόγος. Κατὰ τὸ ἔτος 1716 περιηγήθη τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις του, κατόπιν δὲ καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν πολλῶν του γνώσεων ἐφημίσθη πολύ.

Ὅτε διέτριβεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ πατριάρχης Ματθαῖος ἐπεφόρτισεν αὐτὸν νὰ ἀντιταχθῇ διὰ τοῦ λόγου εἰς τοὺς ἱεραποστόλους Κύριλλον καὶ Γαβριήλ, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν ἐκεῖ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία διὰ νὰ εἰσαγάγουν τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ Ἀργέντης ἀναλαβὼν τὸν ἀγῶνα ἠνάγκασεν αὐτοὺς διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ εὐγλωττίας

Digitized by Google

του νὰ παύσουν τὸν προσηλυτισμόν. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ μὲν εἷς ἐκ τούτων ἀπέθανεν ἐκ λύπης, ὁ δὲ ἄλλος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ αὐτῇ ὁ Ματθαῖος παρεκάλεσε τὸν Ἀργέντην νὰ γράψῃ ἐκτενέστερον περὶ τῶν ἀζύμων. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὁ διάδοχος τοῦ Ματθαίου πατριάρχης Σίλβεστρος μετέφρασεν εἰς τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν χάριν τῶν Ἀράβων Χριστιανῶν. Ὁ Ἀργέντης ἀπέθανε τῷ 1759, πολλαχῶς διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς γνώσεις του τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ Ἀργέντης ἔγραψε: 1) Ἄνθος τῆς εὐσεβείας, ἤτοι συνταγμάτιον περὶ ἀναβαπτισμοῦ, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1756 καὶ δεύτερον ἐν Λειψίᾳ τῷ 1757. 2) Ἐγχειρίδιον περὶ βαπτίσματος, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1756. 3) Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων, ἐν Λειψίᾳ 1760. 4) Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. 5) Περὶ τῶν γνωρισμάτων τοῦ Ἀντιχρίστου. 6) Κατὰ Λατίνων. 7) Κατάλογον τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας. 8) Ἐπιτομὴν χρονολογικὴν τῶν μαρτυρησάντων ἁγίων ἀνδρῶν. 9) Σύνταγμα κατὰ τῆς ψευδοῦς ἀψευδείας τοῦ πάπα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Βρετοῦ Ἀνδρ.* Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1851, μέρ. Α, σελ. 178. *Σάθα Κωνστ.* Νεοελληνικὴ φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 469—470.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀργεντίνα (ἡ), ἡ *ἀργεντινὴ δεκάρα*. Κοινὴ ὀνομασία χαλκοῦ δεκαλέπτου νομίσματος τῆς Ἀργεντινῆς, κυκλοφοροῦντος εὐρέως ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1899, λόγῳ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἀργεντινοῦ νομίσματος, αἱ ἀργεντῖναι δὲν ἐγίνοντο δεκταὶ εἰς τὰς δοσοληψίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔπαυσαν κυκλοφοροῦσαι. Ἐκ τούτου ἡ ἀργεντίνα περιέπεσεν εἰς τὴν ἔννοιαν κιβδήλου νομίσματος, «κάλπικου παρᾶ», καὶ δὴ μεταφορικῶς πρὸς χαρακτηρισμὸν κιβδήλων ἀνθρώπων.

Σ. Φ.

ἀργεντίνα (ἡ) (Argentina) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σαλμονιδῶν*. Εἶναι μικρὸς ἰχθὺς μὲ ἀρκετὰ παχὺ σῶμα, ἐλαφρῶς πεπιεσμένον κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ μεγάλων, λεπτῶν καὶ εὐπτώτων λεπίων. Τὸ στόμα εἶναι ὀλίγον ἐσχισμένον, ἡ κάτω σιαγὼν δὲν φέρει ὀδόντας, αἱ ἀκουστικαὶ ὀπαὶ εἶναι εὐρέως ἐσχισμέναι καὶ φέρει ἓξ βραγχιοστεγεῖς ἀκτῖνας. Τὸ πρῶτον ραχιαῖον πτερύγιον ἄρχεται σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν κεφαλήν. Τὸ οὐραῖον εἶνε διχαλωτόν. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ σώματός του εἶναι ἀργυρόλευκος.

Δ. Ν. Π.

—**ἀργεντίνα** (Argentina) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πεντάφυλλον τὸ ἕρπον* (Potentilla reptans).

Δ. Ν. Π.

Ἀργεντίνα (Argentina) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 469 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1901 GE. Ἀνεκαλύφθη τῇ 20ῇ Φεβρουαρίου 1901, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $\alpha=3{,}178$ $T=2069$ $e=0{,}156$ $i=11{,}45^0$ $L=355^0\,0'$ $\Omega=335^0\,11'$ $\Pi=176^0\,35'$.

Σ.Π.

Ἀργεντινή. Χώρα τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀποτελοῦσα ἴδιον ὑπὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα (Republica Argentina) κράτος, κείμενον μεταξὺ τῶν παραλλήλων 21° 40'—55° 18' Ν. πλάτους καὶ τῶν 53° 18'—73° 25' Δ. μήκους περίπου ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γρήνουϊτς. Ἔχει ἐμβαδὸν 2.792.713 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 10.087.118 κατοίκων.

—[ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡΑΦ.] Ἡ Ἀργεντινή, ἔχουσα τριγωνικὸν μᾶλλον σχῆμα, πρὸς βορρᾶν ὁρίζεται ὑπὸ τῆς Βολιβίας καὶ τῆς Παραγουάης, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Βραζιλίας, τῆς Οὐρουγουάης καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Μαγελλανείου πορθμοῦ καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῆς Χιλῆς. Τὰ βόρεια ὅρια αὐτῆς ἔχουσιν ἔκτασιν 1600 χμτρ, τὰ ἀνατολικὰ 1200 ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ 2600 ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ, τὰ δυτικὰ δὲ 4800.

Ὀρεογραφία: Ἡ Ἀργεντινὴ περιλαμβάνει τὰς πλέον ἐκτεταμένας πεδιάδας, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τοῦ νέου κόσμου. Λίαν ὀρεινὴ εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἐπιπεδωτάτη δὲ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐμφανίζει ἐδῶ μὲν τὰ πλέον μονότονα τοπία, ἐκεῖ δὲ θέας τὰς πλέον ποικίλας. Τὸ συγκρότημα τῶν Ἄνδεων, τοῦ ὁποίου ἡ ὑψηλοτέρα ἐφ' ἧς κρατὴρ ἠφαιστείου κορυφὴ *Ἀκογκάγκουα* (Aconcagua, 6953 μ.) εὑρίσκεται ἐν Ἀργεντινῇ καὶ ἔχει πολλὰς ἐν αὐτῇ διακλαδώσεις, καταλαμβάνει τὸ Δ. τμῆμα αὐτῆς καθ' ἅπασαν αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β., ἀποτελεῖ δὲ τὸ φυσικὸν ὅριον μεταξὺ τῆς χώρας ταύτης καὶ τῆς Χιλῆς. Παραλλήλως σχεδὸν τῶν Ἄνδεων ἐπὶ τοῦ βορείου Ἀργεντινοῦ ἐδάφους βαίνουσι δύο μικρότεραι ὀροσειραὶ ὧν ἡ ὑψηλοτέρα καὶ μακροτέρα εἶναι ἡ τῆς *Κόρντομπας* (Cordoba 2350 μ.), νοτίως δ' αὐτῆς καὶ μὲ κάθετον διεύθυνσιν εἶναι ἡ *Σιέρρα ντὲ Σὰν Λουΐς* (Sierra de San Luis 1115 μ.). ΒΑ τῆς τελευταίας ὑψοῦνται οἱ κῶνοι τῶν ἠφαιστείων τῆς *Σιέρρας ντὲ Πόχο* (Sierra de Pocho) καὶ βορείως ἡ *Σιέρρα ντὲς Οὐλάπες* (Sierra des Uiapes). Μεταξὺ 37° καὶ 38° νοτίου πλάτους καὶ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Κορριέντες* ἄρχεται, νέον, χθαμαλὸν ὅμως, συγκρότημα καταλαμβάνον τὸ μεσημβρινὸν τμῆμα τῆς περιοχῆς τοῦ Μπουένος-Ἄϋρες. Εἰς τὸ συγκρότημα τοῦτο περιλαμβάνονται αἱ *Σιέρρα ντὲ Βολκὰν* (Sierra de Volcan), *Σιέρρα ντὲλ Ταντὶλ* (Sierra del Tandil), *Σιέρρα ντὲ Κουΐλλαλανκὲν* (Sierra de Quillalanquen). *Σιέρρα ντὲ Κουραμαλὰλ* (Sierra de Curamalal), *Σιέρρα ντὲ Πιλλαχουΐνκο* (Sierra de Pillahuinco) καὶ ἡ κυριωτέρα ὅλων *Σιέρρα ντὲ λὰ Βεντάνα* (Ventana 1065 μ.). Ἐπίσης ἀξιόλογον ὀρεινὸν συγκρότημα ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὸ ΒΑ μέρος τῆς χώρας, ἡ *Σιέρρα ντὲ Μισιόνες* (Sierra de Misiones) ἐν πλάτει 28° παρὰ τὰ πρὸς τὴν Βραζιλίαν καὶ τὴν Οὐρουγουάην σύνορα.

Τὸ λοιπὸν ἔδαφος τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας, ἥτις μετὰ τὴν Βραζιλίαν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἐν Ν. Ἀμερικῇ χώρα, εἶναι πεδινὸν καταλαμβανόμενον ἀπὸ τὰς ἀπεράντους *πάμπας*, αἵτινες ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ ἀποτελοῦντος φυσικὸν μετὰ τῆς Παραγουάης ὅριον ποταμοῦ *Πιλκομάγιο* (Pilcomayo) μέχρι τοῦ *Ρίο Νέγκρο* ἐπὶ 2.200 χμτρ. μήκους καὶ 370 τοιούτων πλάτους, καὶ τὰς νοτίως τοῦ Ρίο Νέγκρο ἐκτάσεις τῆς Παταγωνίας αἵτινες ἀποτελοῦνται ἀπὸ εὔφορα ὀροπέδια.

Ὑδρογραφία: Ἡ Ἀργεντινὴ ἔχει πυκνότατον ὑδρογραφικὸν δίκτυον. Ἡ κοιλὰς τῆς *Λὰ Πλάτα* διαβρέχεται πολυσχιδῶς ὑπὸ τοῦ πλωτοῦ ποταμοῦ *Παράνα* (Parana) μήκους 3 χμτρ. περίπου, ἑνουμένου μὲ τοὺς ὡσαύτως πλωτοὺς ποταμοὺς *Παραγουάην* καὶ *Οὐρουγουάην* διασχίζοντας τὰς ὁμωνύμους χώρας. Ἐπίσης πλωτὸς εἶναι καὶ ὁ παραπόταμος τοῦ Παράνα *Ρίο Σαλάντο*, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲ τῆς Ἀργεντινῆς βαίνουσι καὶ οἱ παραπόταμοι τοῦ Παραγουάη *Ρίο Πιλκομάγιο* καὶ *Ρίο Βερμέγιο*. Ἕτεροι ποταμοὶ τῆς χώρας εἶναι ὁ *Ρίο Νιοῦλτσε*, οἱ ἐκ τῆς Σιέρρας ντὲ Κόρντομπα πηγάζοντες *Ρίο Πριμέρο* καὶ *Ρίο Σεκοῦντο*, ὁ *Ρίο Κουάρτο*, ὁ *Ρίο Κουΐντο* κλπ. Δύο ἀξιόλογοι ποταμοὶ τοῦ νοτιοανατολικοῦ τμήματος τῆς χώρας, πηγάζοντες δ' ἐκ τῶν Ἄνδεων, εἶναι οἱ *Ρίο Κολοράντο* καὶ ὁ *Ρίο Νέγκρο*, βαίνοντες σχεδὸν παραλλήλως καὶ ἐκχυνόμενοι εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, συλλέγοντες τὰ ὕδατα πλείστων παραποτάμων. Νοτιώτερον τούτων ἐν τῇ Παταγωνίᾳ βαίνουσιν οἱ ποταμοὶ *Ρίο Σουμπούτ* (Rio Chubut) καὶ *Ρίο Σενγκέρ*, ὁ *Ρίο Τσίκο*, ὁ *Ρίο Ντεσεάντο*, ὁ *Ρίο Σαλάντο*, ὁ *Ρίο Σάντα Κρούζ*, ὁ *Ρίο Γκαλλέγκος* κλπ. Πλὴν τῶν ποταμῶν ἐν Ἀργεντινῇ ὑπάρχουσιν καὶ πολλαὶ λίμναι ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ *Ντὲ λὸς Πορόγκος*, ἡ *Γκουανάχε*, ἡ *Ἀμάργκα* κλπ. εἰς ἃς ἀρκετοὶ ἐκ τῶν ποταμῶν ἐκβάλλουσι, πλεῖστοι δὲ τοιοῦτοι ἐξ αὐτῶν πηγάζουσι.

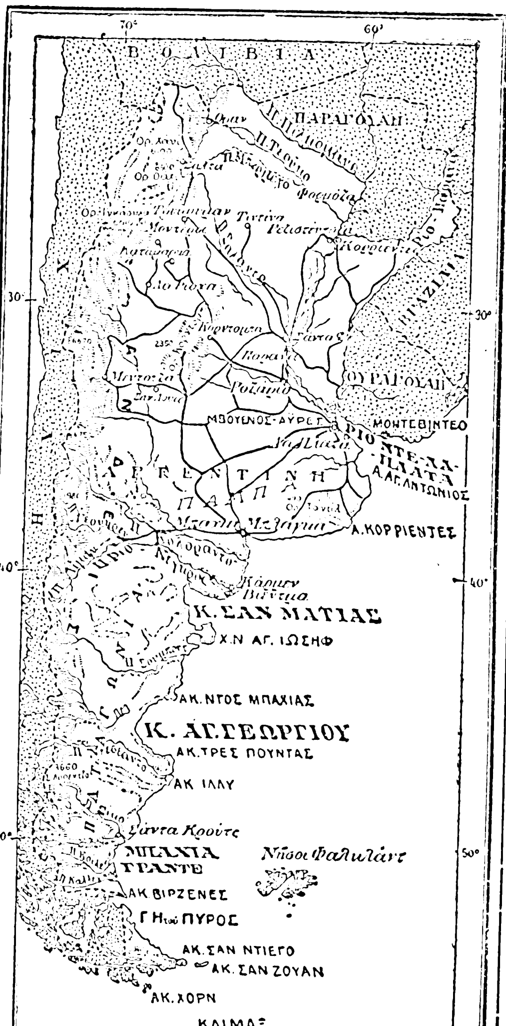

Ἀκτογραφία: Ἡ Ἀργεντινὴ διαβρέχεται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Ὁ μεγαλύτερος καὶ βορειότερος τῶν σχηματιζομένων κόλπων εἶναι ὁ τῆς *Λὰ Πλάτα*, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ νῆσος *Μαρτὶ Γκάρτσια* (Martin Garcia), ὅστις ἔχει ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ του ὕδωρ γλυκύ. Νοτιώτερον καὶ εἰς τὸ ἄνοιγμα τοῦ Ρίο ντὶ Λὰ Πλάτα κεῖται ὁ κόλπος *Ἐνσενάντα ντὶ Σαμποροµβὸν* καταλήγων εἰς τὸ ἀκρωτ. τοῦ *Ἀγ. Ἀντωνίου*, νοτιώτερον τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ ἀκρωτ. *Κορριέντες* (Corrientes). Δυτικῶς τούτου εὕρηται ὁ κόλπος *Μπάχια Μπλάνκα*, ἐν ᾧ αἱ νῆσοι *Τρινιντὰδ* καὶ *Πρασίνη* (Verde) νοτιώτερον δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κολοράντο καὶ Γκράντε αἱ νῆσοι *Ριάτσο* καὶ *Γκάμα*. Δυτικῶς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ρίου Νέγκρο παρὰ τὸ ἀκρωτ. *Μπερμέχο* κεῖται ὁ κόλπος *Σὰν Ματίας*, νοτίως τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἡ χερσόνησος τοῦ *Ἁγίου Ἰωσὴφ* ἢ *ντὲ Βαλντές*, ἡ μόνη ἀπαντῶσα ἐν τοῖς Ἀργεντινοῖς παραλίοις. Αὕτη εἶναι ἀκατοίκητος, ὁ εἰς τὸ νότιον δὲ αὐτῆς μέρος σχηματιζόμενος κόλπος καλεῖται *Νέος Κόλπος*. Νοτιώτερον τῆς χερσονήσου κεῖται τὸ ἀκρωτήριον *Ντὸς Μπάχιας*, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Τρὲς Ποῦντας* σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ *Ἀγ. Γεωργίου* (San Jorge), ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ νῆσος *Τόβα*. Νοτιώτερον σχηματίζεται ὁ Μέγας κόλπος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Φραγκίσκου ντὲ Πάουλα* καὶ *Βίρχενες*, ὅπου τὰ πρὸς τὴν Χιλὴν σύνορα. Ἡ ἀνήκουσα δὲ εἰς τὴν Ἀργεντινὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς μεγαλονήσου *Γῆς τοῦ Πυρὸς* (Tierra del Fuego) δὲν παρουσιάζει πολλὰς ἀνωμαλίας ἐν συγκρίσει μὲ τὴν δυτικὴν τοιαύτην. Σημειοῦμεν μόνον τὸν κόλπον τοῦ *Σὰν Σεμπαστιὰν* καὶ τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριον *Σὰν Ντιέγκο*, παρὰ τὸ *Στενὸν τοῦ Λεμαίρ*, τὸ χωρίζον τὴν Γῆν τοῦ Πυρὸς ἀπὸ τῆς νήσου τῶν Πολιτειῶν. Αἱ ΒΑ. τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς νῆσοι Φάλκλαντ δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀργεντινήν.

Κλῖμα: Ἡ Ἀργεντινὴ ὁλόκληρος σχεδὸν εὑρίσκεται εἰς τὴν εὔκρατον ζώνην, ἐξαιρουμένου τοῦ βορείου ἄκρου αὐτῆς, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν ζώνην τῶν τροπικῶν. Ἡ ἀπέραντος εἰς πλάτος ἔκτασις αὐτῆς παρουσιάζει μεγάλας κλιματολογικὰς διαφοράς. Εἰς τὸ Β. μέρος αὐτῆς αἱ μέσαι θερμοκρασίαι τοῦ χειμῶνος (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ ἡμέτερον θέρος καὶ τἀνάπαλιν) καὶ τοῦ θέρους ποικίλλουσι μεταξὺ 20° καὶ 30°, εἰς τὸ νότιον δὲ ἀπὸ 0° μέχρι 10° παρουσιάζουσαι τὰς αὐτὰς διαφοράς, οἷαι μεταξὺ τοῦ πρὸς τὴν Σαχάραν τμήματος τῆς Ἀλγερίας καὶ τῆς νοτίου Νορβηγίας. Εἰς τὴν περὶ τὰς Ἄνδεις περιοχὴν τὸ κλῖμα ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ὕψους. Αἱ βροχαὶ φερόμεναι παρὰ τῶν ΝΑ ἀνέμων βαίνουσιν ἐλαττούμεναι εἰς ποσότητα ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ ἀπὸ Α πρὸς Δ. Τοὐναντίον ἡ γειτονικὴ Βραζιλία δέχεται πολὺ περισσότερα ὕδατα (ἀπὸ 1—2 μ. ἐτησίως). Ἀναλόγως δὲ τῶν ἐποχῶν ἡ διάδοσις τῶν βροχῶν εἶναι πολὺ ἄνισος καὶ ποικίλλει ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἔτους εἰς τὸ ἄλλο, συνήθως δ' ἔρχονται αὗται ὁρμητικαὶ καὶ θυελλώδεις ἀλλὰ βραχείας διαρκείας εἰς σημεῖον, ὥστε τὸ στεγνὸν ἐκ τῶν μεγάλων ξηρασιῶν ἔδαφος οὔτε κἂν νὰ διαπερασθῇ.

Εἰδικώτερον τὸ κλῖμα τῶν περιφερειῶν Μπουένος Ἄϋρες, Σάντα Φὲ καὶ τῆς ἀνατολικῆς ζώνης τῆς Κόρντομπας μέχρι τῆς Λὰ Πάμπας εἶναι λίαν ποικίλον, πότε εὔκρατον καὶ πότε ὑγρὸν μετὰ ἐλαχίστου μέσης ἐτησίας βροχῆς 500 ἑκατοστομ. καὶ μὲ μέσην θερμοκρασίαν 15° εἰς τὸ Ν καὶ 19° εἰς τὸ Β μέρος αὐτῶν. Τὸ κλῖμα ὅμως τῆς πρὸς Δ τῆς Κόρντομπας μέχρι τῆς Λὰ Πάμπας καὶ ΝΔ τοῦ ἀνατολικοῦ Σαντιάγκο μέχρι Σὰν Λουΐς, Καταμάρκα, Ρίοχα, Σὰν Χουὰν καὶ Μαντόζα περιοχῆς εἶναι ἠπειρωτικὸν καὶ ὑπερβολικὰ ξηρὸν μὲ μεγάλας ποικιλίας τῆς θερμοκρασίας, ἀνερχομένης τὸ μέγιστον κατὰ τὸ θέρος εἰς τοὺς 46° καὶ κατερχομένης κατὰ τὸν χειμῶνα μέχρι 9°, οὔσης τῆς μέσης ἐτησίας τοιαύτης 19—20°· ἡ ἐτησία δὲ βροχὴ αὐτῶν ἀνέρχεται τὰ 70 ἑκατ. μὲν ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι καὶ τὰ 500 ἑκατ. ἐν τῷ ἀνατολικῷ. Εἰς τὰς περιοχὰς Ἔντρε Ρίος καὶ Κορριέντες ἡ θερμοκρασία ποικίλλει μεταξὺ 17°—20° καὶ αἱ βροχαὶ φθάνουσι τὰ 1100 ἑκατοστ. Ἐν ταῖς περιοχαῖς Τουκουμὰν καὶ Σάλτα ἡ κατάπτωσις τῆς βροχῆς φθάνει τὰ 800 ἑκατοστ. ἐτησίως καὶ ἡ μέση θερμοκρασία τοὺς 29°. Ἡ περιοχὴ τοῦ Τσάκο ἔχει κλῖμα θερμότερον μὲ μέσην θερμοκρασίαν 21°—23°, ὕψος βροχῆς δὲ 800 ἑκατοστ. Ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς περιοχῆς τῶν Ἄνδεων ἡ μέση θερμοκρασία εἶναι 10° παρ' ὅλον τὸ τροπικὸν αὐτῆς, καθόσον τὸ μέγα ὑψόμετρον μεταβάλλει αἰσθητῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πλάτους. Τὸ κλῖμα τῶν ἐν τῇ Παταγωνίᾳ περιοχῶν εἶναι ἠπειρωτικόν, εἰς τὸ κέντρον τῆς περιοχῆς τοῦ Σουμπούτ ἡ μεγίστη θερμοκρασία εἶναι 37° καὶ ἡ ἐλαχίστη —33°, ὁ μέσος ὅρος δὲ τοῦ ὕψους τῆς βροχῆς φθάνει τὰ 300 ἑκατοστ. Ἡ Γῆ τοῦ Πυρὸς τέλος ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ψυχρότερον μὲ μέσην θερμοκρασίαν ἐν Οὐχουαΐᾳ 5°. Τὸ ὕψος τῶν ἐν αὐτῇ βροχῶν ποικίλλει μεταξὺ 800—1000 ἑκατοστομ. αὐξανόμενον ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

— [ΠΟΛ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ Ἀργεντινὴ σήμερον ἀποτελεῖ Ὁμοσπονδιακὴν Πολιτείαν, κατόπιν μακρῶν

Digitized by Google

ἀγώνων οἵτινες διεξήχθησαν μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ *Οὐνιταριστικοῦ* συστήματος (: ἑνιαίου Κράτους) καὶ τῶν τοῦ *Φεδεραλιστικοῦ* (: ὁμοσπονδιακοῦ Κράτους), διαμορφωθεῖσαν οὕτω δυνάμει τοῦ ἀπὸ 1 Μαΐου 1853, ὡς τοῦτο μετερρυθμίσθη μετὰ τὴν ἕνωσιν μὲ τὸ Μπουένος-Ἄϋρες τὴν 6 Ἰουνίου 1860, ἀκριβῶς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Δημοκρατίας τῆς Βραζιλίας. Ἡ Ὁμοσπονδία ἀποτελεῖται ἐκ 14 «*ἐπαρχιῶν*», δηλαδὴ Πολιτειῶν μὴ κυριάρχων 10 «*ἐθνικῶν χωρῶν*», αἵτινες κυβερνῶνται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς ὁμοσπονδιακῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἑνὸς «*ὁμοσπονδιακοῦ διαμερίσματος*». Αἱ 14 «*ἐπαρχίαι*» ἀποτελοῦν αὐτοτελεῖς Πολιτείας, ἔχουσαι ἴδιον ἑκάστη Σύνταγμα καὶ ἰδίους Κυβερνήτας, ὧν ἡ ἐξουσία εἶναι λίαν εὐρεῖα, περιοριζομένη ὅμως διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἀναφανῇ ζήτημά τι προκαλοῦν τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν.

Ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐν Ἀργεντινῇ εἶναι ὁ *Πρόεδρος* τῆς Δημοκρατίας, ἐκλεγόμενος ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν (133) ἐκλεκτόρων δι' ἓξ ἔτη, ἐπιτρεπομένης τῆς ἐπανεκλογῆς μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑξαετίας ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔληξεν ἡ θητεία του. Κατὰ τὴν ἑξαετίαν 1922—1928 Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἶναι ὁ *Μάρκελλος Ἀλβεάρ*. Παρὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας εὕρηται ὁ *Ἀντιπρόεδρος*, ἐκλεγόμενος ἐπίσης διὰ μίαν ἑξαετίαν. Τόσον ὁ Πρόεδρος ὅσον καὶ ὁ Ἀντιπρόεδρος δέον να εἶναι τοῦ ρωμαϊκοῦ καθολικοῦ δόγματος, νὰ ἐγεννήθησαν ἐντὸς τῆς Ἀργεντινῆς καὶ νὰ εἶναι τέκνα ἐντὸς αὐτῆς πάλιν γεννηθέντων Ἀργεντινῶν πολιτῶν. Εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας ἀναγνωρίζονται πάντα τὰ δικαιώματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχει συνήθως ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐν πάσῃ Δημοκρατίᾳ γενικῶς, παρατηρεῖται ὅμως ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς τοῦ συναδέλφου του τῆς Χιλῆς. Εἶναι ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τοὺς πολιτικούς, στρατιωτικοὺς καὶ δικαστικοὺς ὑπαλλήλους. Εὐθύνεται ὅμως ἐνώπιον τοῦ Κογκρέσσου.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ «*Κογκρέσσου*» τὸ ὁποῖον σύγκειται ἐκ τῆς *Βουλῆς* καὶ τῆς *Γερουσίας*· ἡ Βουλὴ ἀποτελεῖται ἐξ 158 βουλευτῶν, ἡ δὲ Γερουσία ἐκ 30 Γερουσιαστῶν. Ἡ Βουλὴ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἀμέσου καὶ καθολικῆς ψηφοφορίας· ἐκλογεὺς εἶναι πᾶς Ἀργεντινὸς συμπληρώσας τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας του· αἱ γυναῖκες στεροῦνται τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει καὶ παύει τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ὑπουργῶν: τῶν Ἐσωτερικῶν, τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Θρησκευμάτων, τῆς Δικαιοσύνης καὶ Παιδείας, τῶν Οἰκονομικῶν, τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Ναυτικῶν, τῶν Δημοσίων Ἔργων καὶ τῆς Γεωργίας. Ἡ Κυβέρνησις εἶναι ὑπεύθυνος ἀπέναντι τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἀργεντινῆς περιλαμβάνει ἐπίσης πλείστας διατάξεις περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων· οὕτω καθιεροῦται ἡ πλήρης ἀνεξιθρησκεία, ἀπαγορεύεται ἡ δουλεία, ἀναγνωρίζεται ἡ ἰσότης ὅλων τῶν πολιτῶν, οὐδενὸς τίτλου οὐδὲ τινος διακρίσεως ἀναγνωριζομένης οὐδ' ἄλλου τινὸς προνομίου ἐκ καταγωγῆς· καθιεροῦται ἐπίσης ἡ φορολογικὴ ἰσότης, ὅλων τῶν πολιτῶν συνεισφερόντων ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια βάρη. Ἐξ ἄλλου ἀναγνωρίζεται ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας κ. τ. λ.

Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ ἀνεξαρτήτων δικαστῶν· ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ τῶν εἰρηνοδικῶν· ὁμοσπονδιακὰ δικαστήρια ἑδρεύουσιν εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν κατὰ μέρος Πολιτειῶν ὡς καὶ εἰς τὰς τῶν «*ἐθνικῶν χωρῶν*»· ἐφετεῖα ὑφίστανται 4: Βουένος-Ἄϋρες, Cordoba, Parana καὶ La Plata. Τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, ἀποτελούμενον ἐξ 6 δικαστῶν ἰσοβίων διοριζομένων ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας τῇ συγκαταθέσει τῆς Γερουσίας, ἑδρεύει ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας.

Σχετικῶς μὲ τὴν διοίκησιν καὶ εἰδικώτερον μὲ τὰ ὄργανα αὐτῆς παρατηροῦμεν ὅτι, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ συχναὶ κυβερνητικαὶ κρίσεις, αἵτινες, συνήθως, ἔχουν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀντικατάστασιν, παῦσιν καὶ διορισμὸν ἄλλων ὑπαλλήλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ οἰκονομικὴ κρίσις, παρακωλύουν τὴν ἀνάδειξιν ἱκανῶν καὶ εἰδικῶν ὑπαλλήλων, ὅ,τι δυσχεραίνει τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς διοικητικῆς μηχανῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν ζωὴν καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως τὰ κόμματα, ταῦτα διακρίνονται εἰς τρεῖς πολιτικὰς ἀποχρώσεις ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τοῦ λαοῦ· οὕτω ἡ ἀνωτέρα τάξις διακρίνεται διὰ τὰ κληρικὰ-συντηρητικὰ αὐτῆς φρονήματα, ἡ μέση εἶναι φιλελεύθερος-δημοκρατική, ἡ δὲ τρίτη τάξις, ἀπὸ δεκαετίας καὶ πλέον, διαπνέεται ἀπὸ σοσιαλιστικὰς-κομμουνιστικὰς ἀντιλήψεις. Η. Γ. Κ.

Διοικητικὴ διαίρεσις: Αἱ 14 Πολιτεῖαι τῆς Ἀργεντινῆς, εἰς ἃς συγκεντροῦνται τὰ 95/$_{00}$ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) *Μπουένος Ἄϋρες* (Buenos Ayres, κάτ. 2.741.007), 2) *Σάντα Φὲ* (Santa Fe, κάτ. 1.184.253), 3) *Ἔντρε Ρίος* (Entre Rios, κάτ. 543.756), 4) *Κορριέντες* (Corrientes, κάτ. 406.708), 5) *Κόρντομπα* (Cordoba, κάτ. 947.216), 6) *Σὰν Λουΐς* (San Luis, κάτ. 145.152), 7) *Σαντιάγκο* (Santiago del Estero, κάτ. 341.422), 8) *Μεντόζα* (Mendoza, κάτ. 373.403), 9) *Σὰν Χουὰν* (San Juan, κάτ. 151.645), 10) *Λὰ Ριόχα* (La Rioja, κάτ. 92.232), 11) *Καταμάρκα* (Catamarca, κάτ. 117.996), 12) *Τουκουμὰν* (Tucuman, κάτ. 396.946), 13) *Σάλτα* (Salta, κάτ. 159.858) καὶ 14) *Χουχουΐ* (Jujuy, κάτ. 85.622). Αἱ 10 τοπαρχίαι (ἐθνικαὶ χῶραι) εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) *Μισιόνες* (Misiones, κάτ. 75.620), 2) *Φορμόσα* (Formosa, κάτ. 22.434), 3) *Τσάκο* (Chaco, κάτ. 70.908), 4) *Ἄνδεις* (Los Andes, κάτ. 2.891), 5) *Λὰ Πάμπα* (La Pampa, κάτ. 153.717), 6) *Νευκὲν* (Neuquén, κάτ. 36.938), 7) *Ρίο Νέγκρο* (Rio Negro, κάτ. 51.372), 8) *Τσουμπούτ* (Chubut, κάτ. 37.947), 9) *Σάντα Κρούζ* (Santa Cruz, κάτ. 19.329) καὶ 10) *Γῆ τοῦ Πυρὸς* (Tierra del Fuego, κάτ. 2.657).

Τῶν ἀνωτέρω Πολιτειῶν πρωτεύουσαι εἶναι αἱ ὁμώνυμοι πόλεις πλὴν τῶν τοῦ Μπουένος Ἄϋρες οὕτινος τοιαύτη εἶναι ἡ *Λὰ Πλάτα* (La Plata, κάτ. 153.243) καὶ τοῦ *Ἄντρε Ρίος* οὕτινος εἶναι ἡ *Παράνα* (Parana, κάτ. 36.089). Τῶν τοπαρχιῶν δέ, πλὴν τῶν Φορμόζα, Νεουκὲν καὶ Σάντα Κρούζ ἐχουσῶν ὁμωνύμους πρωτευούσας, αἱ λοιπαὶ ἔχουσι τὰς ἑξῆς: Ἡ Τσάκο τὴν *Ρεσιστέντσια* (Resistencia), ἡ Τσουμπούτ τὴν *Ρόουσον* (Rowson), ἡ Λὰ Πάμπα τὴν *Σάντα Ρόζα* (Santa Rosa), ἡ τῶν Ἄνδεων τὸν *Σὰν Ἀντόνιο* (San Antonio de los Cobres), ἡ Μισιόνες τὴν *Ποσάντας* (Posadas), ἡ Ρίο Νέγκρο τὴν *Βιέντμαν* (Viedma) καὶ ἡ Γῆ τοῦ Πυρὸς τὴν *Οὐχουάϊαν* (Uchuaia).

Πρωτεύουσα τῆς Ὁμοσπονδίας, ἔνθα διαμένει ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας καὶ ἡ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις εἶναι ἡ πόλις *Μπουένος Ἄϋρες* (κάτ. 1.780.000), ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν μικρᾶς περιοχῆς τὸ «ὁμοσπονδιακὸν διαμέρισμα» (κάτ. 1.926.089).

Ἡ Ἀργεντινὴ κατοικεῖται ὑπὸ μικτοῦ πληθυσμοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ λευκῶν, καταγομένων ἐκ τῶν Ἱσπανῶν ἀποίκων, καὶ μαύρων ἰθαγενῶν, ἰδίως δὲ μιγάδων, προερχομένων ἐκ τῆς διασταυρώσεως τῶν δύο πρώτων φυλῶν. Οἱ ἰθαγενεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν μεγάλην φυλὴν τῶν *Γουαρανὶ* καὶ ἑδρεύουσιν ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Λὰ Πλάτα, ἔχουσιν ὅμως σημαντικῶς ἐκπολιτισθῆ. Σπουδαίως συμβάλλει εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἀργεντινῆς ἡ μετανάστευσις ξένων στοιχείων, δι' ἣν παρέχονται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐξαιρετικαὶ εὐκολίαι. Κατὰ τὴν πενταετίαν 1920—1924 οἱ μετανάσται ἀνῆλθον τοὺς 702,659, ἐξ ὧν Ἰταλοὶ 319067, Ἱσπανοὶ 222232, Γερμανοὶ 35885, Ἄγγλοι 12552, Σύριοι 12397, Γάλλοι 11364, Σέρβοι 8038 καὶ Ἕλληνες 1264.

Θρήσκευμα, Γλῶσσα, Ἐκπαίδευσις: Ἐπίσημον θρήσκευμα τῶν Ἀργεντινῶν εἶναι τὸ καθολικὸν δόγμα, γλῶσσα δὲ ἡ ἱσπανική, ἥτις καὶ ὁμιλεῖται ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν κατοίκων, πλὴν ἐλαχίστων σχετικῶς ἰθαγενῶν, οἵτινες μεταχειρίζονται τὴν ἰνδιανικὴν διάλεκτον.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἀσκεῖται, ἡ ἀνωτάτη μὲν διὰ 5 πανεπιστημίων, ἡ ἀνωτέρα διὰ 43 ἐθνικῶν κολλεγίων, πολυτεχνείων κλπ. καὶ 10 ἀνωτέρων διδασκαλείων, ἡ μέση δὲ καὶ κατωτέρα διὰ 10.221 σχολείων εἰς ἃ προσθετέα 75 διδασκαλεῖα καὶ 55 τεχνικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ σχολαί. Τὰ πανεπιστήμια ἑδρεύουσιν ἐν Μπουένος Ἄϋρες, Λὰ Πλάτα, Κόρντομπα, Λιτοράλ καὶ Τουκουμάν. Τὰ λοιπὰ δ' ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα εἶναι διεσκορπισμένα καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἀριθμοῦντα 1.384 501 μαθητάς, διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ὁποίων ἀσχολοῦνται 52.270 καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι.

Ἐθνικαὶ δυνάμεις: Ἐν καιρῷ εἰρήνης ὁ κατὰ γῆν στρατὸς τῆς Ἀργεντινῆς περιλαμβάνει 20 συντάγματα πεζικοῦ, 12 ἱππικοῦ, 5 πεδινοῦ πυροβολικοῦ, ἑνὸς βαρέος πυροβολικοῦ, δύο ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ καί τινων ταγμάτων τεχνικῶν καὶ ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν. Τὰ στελέχη τῶν ἀξιωματικῶν ἀποτελοῦνται ἐξ 21 στρατηγῶν, 54 συνταγματαρχῶν, 90 ἀντισυνταγματαρχῶν, 180 ταγματαρχῶν, 324 λοχαγῶν α', 315 λοχαγῶν β', 252 ὑπολοχαγῶν καὶ 189 ἀνθυπολοχαγῶν. Ἡ δύναμις δ' ἐξ ἀνδρῶν συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν ἀνέρχεται εἰς 52,346. Ἡ θητεία ἀπὸ τοῦ 1907 εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἐνιαύσιος διὰ πάντας τοὺς συμπληρώσαντας τὸ 20όν ἔτος. Ἡ κατάστασις τῆς ἐφεδρείας εἶναι δεκαετής, πενταετὴς δὲ ἡ ἐν τῇ ἐθνοφρουρᾷ. Ἐν πολέμῳ ἡ ἀπόδοσις τῶν 10 ἐφεδρικῶν κλάσεων ἀνέρχεται εἰς τὰς 270 000 ἄνδρας καὶ ἡ τῶν τῆς ἐθνοφρουρᾶς τὰς 68.000 τοιούτους.

Τὰς κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τῆς χώρας (1928) ἀποτελοῦσι: δύο καταδρομικὰ (*Rivadavia* καὶ *Moreno*) ἐκτοπίσματος 56 000 τόν., δύο θωρηκτὰ (*Libertad* καὶ *Independencia*) ἐκτοπίσματος 4.600 τόν., 5 εὔδρομα (*Garibaldi, Gen. San Martin, Gen. Belgrano, Pueyrredon, Buenos Ayres*), ἐκτοπίσματος 32.000 τόννων, 2 πολεμικὰ ποταμόπλοια (*Rosario* καὶ *Parana*) ἐκτοπ. 2.100 τόννων, 7 ἀντιτορπιλλικὰ ἐκτοπ. 5.010 τόν. καὶ 30 βοηθητικὰ πλοῖα ἐκτοπίσμ. 55.830 τόν. Ταῦτα διαθέτουσιν ἐν συνόλῳ 291 πυροβόλα καὶ 54 τορπιλλοβλητικοὺς σωλῆνας, ἔχουσι δὲ πλήρωμα 7.043 ἀνδρῶν. Τὰ στελέχη τῶν μαχίμων ἀξιωματικῶν ἀποτελοῦνται ἐκ 2 ἀντιναυάρχων, 7 ὑποναυάρχων, 22 πλοιάρχων, 60 ἀντιπλοιάρχων, 70 πλωταρχῶν, 94 ὑποπλοιάρχων, 55 ἀνθυποπλοιάρχων καὶ 60 σημαιοφόρων, εἰς οὓς προσθετέοι 183 ἀξιωματικοὶ τεχνικῶν ὅπλων, 68 ὑγειονομικοὶ καὶ περὶ τοὺς 170 ὑπαξιωματικοὶ εἰδικοτήτων.

Τὰ ἐθνικὰ χρώματα τῆς Ἀργεντινῆς εἶναι τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν, ἅτινα ἡ σημαία αὐτῆς περιλαμβάνει, συνισταμένη ἐκ τριῶν ὁριζοντίων καὶ μὲ διάταξιν παράλληλον λωρίδων κατὰ σειρὰν κυανῆς, λευκῆς καὶ πάλιν κυανῆς. Ἡ ἰδία σημαία φέρουσα ἐπὶ τῆς λευκῆς λωρίδος κίτρινον ἥλιον ἀκτινοβολοῦντα εἶναι ἡ τοῦ στρατοῦ.

Δημόσια οἰκονομικά: Νομισματικὴ μονὰς ἐν τῇ Ἀργεντινῇ εἶναι τὸ χρυσοῦν *πέσο* (peso) ἢ *πιάστρ* (piastre), διαιρούμενον εἰς 100 *σεντάβος* (centavos), ἰσοδυναμεῖ δ' ἐν ἰσοτιμίᾳ μὲ 5 χρ. φρ. Συνήθης ὅμως μονὰς εἶναι τὸ χάρτινον πέσο καλούμενον «peso nacional de curso legal» ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ 44 χρ. σεντάβος, ἤτοι 2,19 φρ.

Τὸ δημόσιον χρέος ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1926 ἀνήρχετο, τὸ ἐξωτερικὸν μέν, τὰ 833 567.627 χάρτ. pesos, τὸ ἐσωτερικὸν δὲ 910.225.225 χάρτ. pesos, ἤτοι ἐν συνόλῳ τὰ 1.743.792.852. Ὁ προϋπολογισμὸς δὲ τοῦ κράτους ἀνέρχεται εἰς τὰ ἑξῆς ποσά:

Ἔσοδα		*Ἔξοδα*	
Εἰσαγωγ. τέλη	200.250.000	Δημόσιον χρέος	149.063.250
Ἐξαγωγικὰ »	35.000.000	Ὑπ. Ἐσωτερικ.	105.725 613
Λιμενικὰ »	39.730.000	» Δικ.καὶΠαιδ.	121.010.673
Ἔμμεσοι φόροι	119.188.566	» Στρ.καὶΝαυτ	119.627.872
Ἄμεσοι »	99.667.000	Δημόσια ἔργα	22.855.750
Τέλη Τ.Τ.Τ.	22.000.000	Συντάξεις	23 537.052
Σύνολ.χαρ.Pesos	588.641.067	*Σύν. χαρτ. pesos*	588.641.067

—**[ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡΑΦ.]** Ἡ Ἀργεντινὴ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διαδραματίζει δὲ σημαίνοντα ρόλον τόσον ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ ὅσον καὶ τῇ παγκοσμίῳ ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ.

Ὀρυκτὸς πλοῦτος: Ὅπως ὅλαι αἱ χῶραι τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ Ἀργεντινὴ εἶναι πλουσία εἰς μεταλλεύματα ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνόρυξιν τούτων οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν ἀσχολοῦνται μετὰ ζήλου. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι τὰ περισσότερα κοιτάσματα εὑρίσκονται ἐν τῇ ἐχούσῃ δυσχερῆ συγκοινωνίαν περιοχῇ τῶν Ἄνδεων εἰς μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν. Τὰ ἔχοντα ἀξιολογωτάτην σημασίαν κοιτάσματα τῆς χώρας εἶναι τὰ ὑδρογονανθρακοῦχα ὧν ἡ ἐκμετάλλευσις ἀποδίδει ἐτησίως ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων χγρ. πετρελαίου (850.000 τόν. τῷ 1926). Τοιαῦτα ἀπαντῶνται κυρίως εἰς τὰς περιοχὰς 1) τῆς Κασεούτα (Μεντόζας), 2) μεταξὺ Μεντόζας καὶ Νεουκέν, 3) τῆς ζώνης Κομοντόρο Ριβαντάβια (ἀκτὴ Παταγωνίας) καὶ 4) τῆς ὑπερανδιακῆς ζώνης (περιφέρειαι Σάλτας καὶ Χουχούϋ). Ὁ κατωτέρω πίναξ ἐμφαίνει τὴν εἰς ὀρυκτὰ παραγωγὴν τῆς χώρας ἐτησίως (μέσος ὅρος 1922—1923):

Ὀρυκτά	*Παραγωγὴ χγρ.*
Μεταλλεύματα ἀντιμονίου	55,000
» ἀργύρου	3,000
» βισμουθίου	8,000
» βολφραμίου	62,500
» βορίου	1,476,500
» κασσιτέρου	3,000
» μολύβδου	10,000,000
» ὑδραργύρου	625,000
Ἄσφαλτος	205,000
Στυπτηρία	31,500
Καολίνης	217,500
Ὀρυκτὸν ἅλας	100,000,000
Γύψος	26,000,000
Γαιάνθρακες	884,000

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὀρυκτῶν ἀπαντῶσι καὶ ἄλλα, ὧν ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐκμετάλλευσις ἀποδίδει μικροτέρας ποσότητας, ἰδίως μεταλλευμάτων μαγγανίου, ψευδαργύρου καὶ βαναδίου, ὀρυκτῶν μαρμαρυγίου, θείου κλπ., ἀπαντῶσι δὲ καὶ χρυσοφόροι προσχώσεις. Χρυσὸν περιέχουσιν ἐνίοτε καὶ οἱ ἄφθονοι ἐκμεταλλεύσιμοι χαλαζίαι.

Γεωργία: Αἱ γεωλογικαί, τοπογραφικαὶ καὶ κλιματολογικαὶ συνθῆκαι ὑφ' ἃς εὑρίσκεται τὸ ἔδαφος τῆς Ἀργεντινῆς παρέχουσιν αὐτῷ ὅλα τὰ ἐφόδια τῆς συνεχοῦς ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ ἀναπτύξεώς του, δι' ὃ καὶ ἡ γεωργία σήμερον εἶναι εἰς τὴν ἐν λόγῳ χώραν εἷς τῶν κυριωτέρων αὐτῆς πλουτοφόρων παραγόντων. Τὸ σύνολον τῶν ἐν αὐτῇ καλλιεργησίμων ἐκτάσεων ἀνέρχεται τὰ 80 ἑκατομ. ἑκταρίων, σήμερον ὅμως χρησιμοποιοῦνται μόλις περὶ τὰ 24, τὰ λοιπὰ δὲ ἀναμένουσι χεῖρας, ἵνα τὰ καλλιεργήσωσι. Μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων ἡ Ἀργεντινὴ καθὼς ἄλλο ἡ παραγωγικὴ χώρα ἦτο, οὔτε δ' ἐγίσχετο ἐν τῇ παρατηρουμένῃ σήμερον προόδῳ. Πρὸ τοῦ

Digitized by Google

1880 οὐχὶ μόνον γεωργικῶς αὐτάρκης δὲν ἦτο, ἀλλ' εἰσῆγε μεγάλας ποσότητας γεωργικῶν προϊόντων πρὸς χρῆσιν τοῦ πληθυσμοῦ της· σήμερον ὅμως τυγχάνει μία τῶν ἐξαγωγέων εἰς τε ἄλλας Ἀμερικανικάς, καὶ ἰδίως εἰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἱκανῶν ποσοτήτων τοιούτων προϊόντων καὶ δὴ δημητριακῶν. Τῷ 1895 μόλις εἰς 4 892.004 ἑκτάρ. ἀνήρχοντο αἱ συνολικῶς ἐν αὐτῇ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις καὶ τῷ 1903 εἰς 10.685.511.

Ἡ σπορὰ τῶν δημητριακῶν ἔχει λάβει μεγάλην σχετικῶς διάδοσιν λόγῳ τῆς ἐν ταῖς δυτικαῖς καὶ νοτιοδυτικαῖς ἰδίως ἐκτάσεσιν εὐδοκιμήσεως αὐτῶν. Ἤδη ἀπὸ τοιαῦτα σπείρονται περὶ τὰ 14 ἑκατομ. ἑκταρίων ἐν ἀντιθέσει πρὸς παλαιότερα ἔτη καθ' ἃ ἡ σπορὰ κατελάμβανε πολὺ μικροτέραν ἔκτασιν μὲ ἀπόδοσιν πενιχράν. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τῷ 1891 μόλις 1.202.000 ἑκτάρ. ἐσπείροντο διὰ σίτου ἀποδίδοντα 8.500.000 μ. κουϊνταλίων, ἐνῷ τῷ 1924 ἐσπάρησαν 6.952.000 τοιαῦτα μὲ ἀπόδοσιν 67.400.000 μ. κ. Κατωτέρω δίδομεν πίνακα ἐμφαίνοντα τὰ κατὰ τὸ 1926 κατ' εἶδος διὰ δημητριακῶν σπειρόμενα ἑκτάρια μετὰ τῆς ἀποδόσεώς των:

Καρποὶ	*Ἑκτάρια*	*Μετρ. Κουϊντάλια*
Σῖτος	7.769.000	52.000.000
Ἀραβόσιτος	4.297.000	71.000.000
Βρόμη	1.293 000	11.700.000
Κριθὴ	364.000	3.700 000
Σικαλις	203 000	1.200.000
Σύνολον	13.926.000	139.6 0.000

Μετὰ τὰ δημητριακὰ ἡ ἀμπελοφυτεία ἀσκεῖται εἰς μεγάλην κλίμακα εἰς τὰς περὶ τὰς Ἄνδεις ἐπαρχίας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν δυτικὴν περιοχὴν τῆς κεντρικῆς ζώνης τῆς χώρας, ἔνθα ἐπικρατεῖ ξηρὸν ἠπειρωτικὸν κλῖμα. Σήμερον καταλαμβάνει περὶ τὰ 150.000 ἑκτάρια, ἐνῷ κατὰ τὸ 1895 μόλις 28,000 ἑκτάρ. ἐκαλλιεργοῦντο. Ἐπίσης ἡ καλλιέργεια τῶν γεωμήλων ἔχει σημαντικὴν διάδοσιν καταλαμβάνουσα περὶ τὰ 106,000 ἑκτάρια μὲ ἀπόδοσιν 6,400,000 μ. κουϊνταλίων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιομηχανικὰ φυτὰ ἡ Ἀργεντινὴ παράγει σημαντικὰς ποσότητας. Ἡ καλλιέργεια τοῦ λίνου καταλαμβάνει 2.181.902 ἑκτάρια, ἰδίως ἐν ταῖς περιοχαῖς Σάντα Φέ, Κόρντομπα, Ἄντρε Ρίος καὶ Μπουένος Ἄϋρες, ἀποδίδουσα 19,071,000 μ. κουϊντάλια· ἡ καλλιέργεια τοῦ σακχαροκαλάμου εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἰδίως περιφέρειαν καὶ δὴ ἐν Τουκουμὰν καταλαμβάνει 121,660 ἑκτάρια μὲ ἀπόδοσιν 2,500,000 μ. κουϊνταλίων· ἡ καλλιέργεια τοῦ βάμβακος εἰς τὰς περιφερείας Κορριέντες, Σαντιάγκο καὶ ἰδίως εἰς τὰς Τσάκο καὶ Φορμόσα καταλαμβάνει 105.000 ἑκτάρια μὲ ἀπόδοσιν 292,000 μέτρ. κουϊνταλίων καὶ ἡ τοῦ καπνοῦ, σχετικῶς μικρά, 8824 ἑκτάρια μὲ ἀπόδοσιν 92,700 μετρ. κουϊνταλίων.

Ἐκ παραλλήλου ἀσκεῖται ἐν Ἀργεντινῇ καὶ ἡ καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων. Εἰς τὴν βορείαν ζώνην φύονται κυρίως πορτοκαλλέαι, ροιαί, ἰνδοσυκαῖ, ἀνανέαι, μπανανέαι, ἰνδοαπιδέαι κλπ. Εἰς τὴν κεντρικὴν ζώνην ροδακινέαι, ἀπιδέαι, κυδωνέαι, συκαῖ, μεσπιλέαι, δαμασκηνέαι κλπ. Εἰς τὴν νοτίαν δὲ ζώνην (Παταγωνίαν) φύονται καρυαί, λεπτοκαρυαί, καστανέαι κλπ. Τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ ὀπωροφόρων δένδρων καταλαμβανομένων ἐκτάσεων ἀνέρχεται τὰ 604,630 ἑκτάρια. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζῳοτροφικὰ προϊόντα, τὸ σημαντικώτερον πάντων εἶναι τὸ τριφύλλιον, ἡ σπορὰ τοῦ ὁποίου καταλαμβάνει σήμερον 7,651,270 ἑκτάρια, ἔναντι 713.000 τοιούτων τοῦ ἔτους 1895, εἰς τὰς περιοχὰς Μπουένος Ἄϋρες, Σάντα Φέ, Πάμπας, Μεντόζας, Σὰν Χουὰν καὶ Τσουμπούτ.

Κτηνοτροφία: Αὕτη εἶναι ὁ σπουδαιότερος πλουτοφόρος παράγων τῆς Ἀργεντινῆς, ὅστις μάλιστα πρὸ δεκαετηρίδων, ὁπότε ἡ γεωργία δὲν εἶχεν ἣν ἔχει σήμερον ἀνάπτυξιν, ἦτο ὁ μοναδικὸς πόρος τῆς εὐημερίας αὐτῆς. Κατωτέρω δίδομεν ἀριθμοὺς ἐκ τῆς τελευταίας ἀπαριθμήσεως (1922) τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ζῴων:

Βόες καὶ Ἀγελάδες	37.064 850
Πρόβατα	36.208.581
Αἶγες	4 8ı9.835
Χοῖροι	1.436.630
Ἵπποι	9.432.421
Ὄνοι καὶ ἡμίονοι	912.781

Ἐκ τῶν περιφερειῶν τῆς χώρας ἡ τοῦ Μπουένος Ἄϋρες εἶναι ἡ κτηνοτροφικωτέρα πασῶν (42 % τοῦ βοείου γένους καὶ 36 % προβάτων).

Δάση: Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις ἐν Ἀργεντινῇ καταλαμβάνουσι (1923) 42,120.000 περίπου ἑκτάρια, φυομένων ἐντὸς αὐτῶν διαφόρων δένδρων (βλ. κατ. *χλωρίς*). Ὅσον ἀφορᾷ τὰ δασικὰ προϊόντα σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὴν ἐξαγωγὴν δεψικῶν ὑλῶν καὶ δὴ τοῦ quebracho, ἀντιπροσωπευούσαν ἀξίαν (1925) 15.930.000 πέσος, καὶ τὴν τῶν χρωστικῶν, φαρμακευτικῶν καὶ κλωστικῶν τοιούτων, ὧν ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία. Ἡ ἀξία τῶν δασικῶν προϊόντων τῆς Ἀργεντινῆς ὑπερβαίνει σήμερον τὸ ποσὸν τοῦ 18 ἑκατομ. πέσος.

Βιομηχανία: Ἡ βιομηχανία εἰς τὴν Ἀργεντινὴν εἶναι δημιούργημα ὀλίγων δεκαετηρίδων, διαρκῶς δὲ κατακτᾷ ἔδαφος. Ἐνῷ πρότερον ἡ χώρα εἰσῆγε κολοσσιαίας ποσότητας βιομηχανικῶν προϊόντων ἔξωθεν, ἤδη ἔχει ἐλαττώσει πολὺ τὴν εἰσαγωγὴν τείνουσα διαρκῶς πρὸς αὐτάρκειαν. Ἤδη ἐκ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ καταναλισκομένων βιομηχανικῶν προϊόντων τὰ 71,3% προέρχονται ἐκ τῆς ἐπιχωρίου παραγωγῆς καὶ τὰ 28,7% εἰσάγονται ἔξωθεν. Κατὰ εἰδικὴν ἀπογραφὴν αἱ βιομηχανίαι τῆς Ἀργεντινῆς κατατάσσονται ὡς δεικνύει ὁ ἀκόλουθος πίναξ:

Βιομηχανίαι	*Ἀριθ. Ἐργοστασ.*	*Κεφάλαια εἰς πέσος*	*Ἀξία Παραγωγῆς*	*Κινητήριος δύναμις (ἵπποι)*	*Ἀριθ. Ἐργατῶν*
Εἰδῶν διατροφῆς	18.983	763.772.611	990.469.357	164.786	134.842
» Ἐπενδυσεως καὶ ὑποδήσεως	7.081	100.178.372	160.326.029	5.784	57.564
Οἰκοδομικαὶ	8.582	216.182.262	229.635.785	44.570	87.310
Κατεργασίας ξύλου	4.441	62.638.495	87.057.936	9.026	29.007
Μεταλλουργικαὶ καὶ κατεργασίαι μετάλλων	3.275	107.620.033	94.295 757	17.935	29.327
Κλωστοϋφαντουργικαὶ	2.458	34.423.149	40.246.161	10.203	15.560
Χημικῶν προϊόντων	567	38.012.648	56.302.769	4.915	9.986
Γραφικῶν τεχνῶν	1.439	32.982.317	39.662.415	3.(58	13.286
Διάφοροι	1.951	431.852.408	163.793.501	418 480	33.112
Σύνολον	48.779	1.7·7.662.295	1.861.789.710	673.757	410.201

Ἐμπόριον: Τὸ ἐμπόριον ἐν τῇ Ἀργεντινῇ εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον καὶ δὴ εἰς τὰς ἐξυπηρετουμένας ὑπὸ σιδηροδρόμων καὶ πλωτῶν—φυσικῶν καὶ τεχνητῶν—ὁδῶν περιοχὰς τῆς χώρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνέρχεται τὰς 90.790, ὧν αἱ 24.313 ἀνήκουσιν εἰς ἐντοπίους, αἱ 65.183 εἰς ξένους καὶ αἱ 1294 εἶναι μικταί, διατίθενται δ' εἰς αὐτὰς κεφάλαια 2.114.405.456 πέσος. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει κατὰ κατηγορίας τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις μετὰ τῶν δι' ἑκάστην διατιθεμένων κεφαλαίων:

Ἐπιχειρήσεις	*Ἀρ. ἐπιχειρ.*	*Κεφάλαια*
Εἰδῶν διατροφῆς	52.(82	576.057.403
» ἐπενδύσεως καὶ ὑποδήσεως	16.916	391.988 758
Οἰκοδομικαὶ	1.737	175.687.337
Ξενοδοχειακαὶ	1.309	44.253.179
Ἐκπαιδευτικαὶ	1.690	24.426.631
Τεχνῶν καὶ διακοσμήσεων	928	37.056.394
Μεταφορῶν	2.046	69.563.057
Ὑγειονομικαὶ	1.858	65.026.697
Ψυχαγωγικαὶ	1.055	12 341.900
Τραπεζιτικαὶ—Ἀσφαλιστικαὶ	18	1.:53 898
Παραγγελιοδοχικαὶ	1.485	183.545.5·9
Διάφοροι	9.019	529.844.350

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπιχειρήσεων λειτουργοῦσι περὶ τὰς 840 ἀνώνυμοι ἑταιρεῖαι, τῶν ὁποίων αἱ 581 συνίστανται ἐκ κεφαλαίων ἐντοπίων καὶ αἱ 259 ξένων. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς χώρας διενεργεῖται κυρίως διὰ τῶν δύο μεγαλυτέρων λιμένων αὐτῆς, τοῦ τοῦ Μπουένος Ἄϋρες καὶ τοῦ τῆς Λὰ Πλάτα.

Παρέχομεν κατωτέρω συγκριτικὸν πίνακα (εἰς χρ. πέσος) τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς κατὰ διαφόρους περιόδους.

Ἔτη	*Εἰσαγωγὴ*	*Ἐξαγωγὴ*
1865	30.284.305	26.126.440
1890	142.240.812	100.818.993
1910	379.352.515	389.071.360
·920	934.967.699	1.044 085.370
1922	689 645.471	676.008 289
1923	868.430.096	771.361.262
1924	828.709.993	1.011 394.582
1925	876.850.000	867.930.000

Τῶν κατὰ τὸ 1925 ἐξαχθέντων προϊόντων κατὰ προέλευσιν ἡ ἀξία διακρίνεται ὡς ἑξῆς:

Γεωργικὰ προϊόντα	χρ. πέσος	444.666
Κτηνοτροφικὰ προϊόντα	» »	386.385
Δασικὰ »	» »	21.628
Λοιπὰ »	» »	15.251
Σύνολον	χρ. πέσος	867.930

Τῶν κυριωτέρων δὲ ἐξαγομένων προϊόντων ἡ ἀξία ἀνέρχεται εἰς τοὺς ἐν τῷ κάτωθι πίνακι ἀριθμούς:

Προϊόντα	*Χρ. πέσος*	*Προϊόντα*	*Χρ. πέσος*
Σῖτος	192.065.000	Ἔριον	71.650.000
Ἀραβόσιτος	116.152.000	Βούτυρον	20.523.000
Βρόμη	16.717.000	Λίπη	18.750.000
Κάνναβις	87.150.000	Κρέατα διάφορ.	163.700.000
Δέρματα	77.713.000	Ἄλευρα	12,637.000

Τῶν κυριωτέρων εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων ἡ ἀξία σημειοῦται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

Προϊόντα	*Χρ. πέσος*	*Προϊόντα*	*Χρ. πέσος*
Ὑφάσματα	209.518.000	Χημικὰ προϊόν.	29.752.000
Σίδηρος καὶ εἴδη σιδηρὰ	162.310.000	Μέταλλα	27.980.000
Εἴδη διατροφῆς	103.471.000	Χάρτης κλπ.	25.446 000
Ὀρυκτὰ προϊόντα	64.995.000	Εἴδη ἠλεκτρικὰ	18.121.000
Ἔλαια, Λίπη	53 655.000	Καπνὸς	11.905.000
Ξύλον, εἴδη ἐκ ξύλου	52.746.000		

Ὁ ἑπόμενος πίναξ δεικνύει τὴν ἀξίαν τῆς κατὰ κυριωτέρας χώρας προελεύσεως καὶ κατευθύνσεως εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς:

Χῶραι	*Εἰσαγωγὴ*	*Ἐξαγωγὴ*
Ἀγγλία	191.642.000	207.775.000
Ἡ. Π. Ἀμερικῆς . .	206.267.000	71.607 000
Γερμανία	100 754.000	88.817.000
Γαλλία	59 8 8 000	63 633.000
Ἰταλια	79.217.000	34 586.000
Βέλγιον	40.452.000	55.794.000
Βραζιλία	36.586.000	33.249.000
Ἱσπανία	22.878.000	12.534.000

Ναυτιλία: Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Ἀργεντινῆς ἀπαρτίζεται ἐκ 541 πλοίων ὁλικῆς χωρητικότητος 323.927 τόννων, εἶναι δὲ νηολογημένος ἰδίως εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας αὐτῆς Μπουένος Ἄϋρες, Λὰ Πλάτα καὶ Ροζάριο. Ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις ὅλων τῶν λιμένων τῆς χώρας ταύτης ἀνέρχεται συνολικῶς εἰς κατάπλους 49,345 πλοίων ὁλ. χωρητ. 33,625,110 τόννων, τῶν ὁποίων τὰ 45,802 (τόν. 22.002.099) εἶναι ἀκτοπλοϊκά. Τοῦ ἀνωτέρω συνόλου τῶν σκαφῶν τὰ 30,810 (ὁλ. χωρητ. 31,034,009 τόννων) εἶναι ἀτμόπλοια καὶ τὰ 18,535 (ὁλ. χωρητ. 2.591.101 τόννων) ἱστιοφόρα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν τοῖς ποταμοῖς καὶ ταῖς διώρυξιν ναυσιπλοΐαν σημειοῦμεν ἐτησίαν (1923) δίοδον 12,992 πλοίων ὁλ. χωρητ. 15,136,200 τόν., ὧν τὰ 10,114 (τόν. 5,522,966) ἐξυπηρετοῦν ἀκτοπλοϊκὰς γραμμάς.

Ἐσωτερικαὶ συγκοινωνίαι: Ἡ Ἀργεντινὴ ἔχει σιδηροδρομικὸν δίκτυον μήκους ἐν συνόλῳ 36577 χμτρ. ἐγκατεστημένον εἰς τὸ πρὸς Β ἥμισυ τμῆμα αὐτῆς. Οἱ ἐκμεταλλευόμενοι τοῦτο—κράτος (6150 χμτρ.) καὶ διάφοροι ἑταιρεῖαι—διαθέτουσιν ἐν συνόλῳ κεφάλαια 1 566 771.490 χρ. πέσος, ἔχουσι δ' ἔσοδα (1923) 237.126.000 χρ. πέσ. καὶ ἔξοδα 164.613.195 τοιούτων. Ἐπίσης σημαντικὸν εἶναι καὶ τὸ διὰ πλωτῶν ὁδῶν δίκτυον, περὶ οὗ βλ. *ναυτιλία*.

Αἱ ταχυδρομικαὶ καὶ τηλεγραφικαὶ ὑπηρεσίαι ἐξυπηρετοῦνται διὰ 3645 ταχυδρ. γραφείων καὶ 1116 τηλεγραφ.

Δ. Ε. ΜΟΥΤΑΚΑΣ

— **[ΧΛΩΡΙΣ]** Ἡ βλάστησις ἐν τῇ Ἀργεντινῇ, ὅπως καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ, εἶναι πλουσιωτάτη. Αἱ ἐκτεταμέναι πεδιάδες της καὶ αἱ ὑψηλαὶ ὀροσειραὶ της καλύπτονται ὑπὸ παντοειδῶν φυτῶν. Πλὴν καὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντώντων φυτικῶν εἰδῶν ἡ Ἀργεντινή, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ νότιος Ἀμερική, παρουσιάζει ἄφθονα εἰς ποικιλίαν ἰθαγενῆ γένη καὶ εἴδη. Τὴν χλωρίδα τῆς Ἀργεντινῆς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς διακεκριμένας ζώνας.

Εἰς τὰς ψυχρὰς περιοχὰς ἡ χλωρὶς ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὰ εἴδη καὶ τὰς ποικιλίας τούτων: *ἀστράγαλος ὁ πολικὸς* (Astragalus polaris) *ῥιξίπετρον τὸ κρεμοκλαδὲς* (Saxifraga sarmentosa), *χρυσάνθεμον τὸ θαμνῶδες* (Chrysanthemum frutescens), *ἀρτεμισία ἡ ἀργυρᾶ* (Artemisia argentea), *ἰτέα ἡ παγετώδης* (Salix glacialis), *καρφοειδὲς τὸ τετράδοντον* (Festuca quadridentata), *δωδεκάθεον τὸ μεάδειον* (Dodecatheon meadia), *σαρρακηνία ἡ πορφυρᾶ* (Sarracenia purpurea), *ἑλένιον τὸ γυμνανθὲς* (Helenium nudiflorum), *γρινδελία ἡ γλοιώδης* (Grindelia glutinosa), *καλμία ἡ στενόφυλλος* (Kalmia angustifolia), *σεφερδία ἡ ἀργυρᾶ* (Shepherdia argentea), *συσυρίγχιον τὸ μεγανθὲς* (Sisyrinchium grandiflorum), *βισκαρία ἡ μεγανθὴς* (Viscaria grandiflora), *δράβα ἡ ἐαρινὴ* (Draba verna), *ἀρεναρία ἡ γροιλανδικὴ* (Arenaria groelandica), *πεντάφυλλον τὸ τρίδοντον* (Potentilla tridentata), *κλαδὼν ὁ ταράνδιος* (Cladonia rangiferina), *εβερνία ἡ ὠχρόλευκος* (Evernia ochroleuca), *κετραρία ἡ ἰσλανδικὴ* (Cetraria islandica) κ. τ. λ.

Ἡ χλωρὶς τῶν δασῶν ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μεγάλων δένδρων, ὅπως εἶναι τὰ διάφορα εἴδη τῆς *ὀξύας* καὶ ἰδίως τὸ εἶδος *ὀξύα ἡ σκωριώδης* (Fagus ferruginea), τὰ διάφορα εἴδη τῆς *φιλύρας* καὶ ἰδίως ἡ *φιλύρα ἡ ἀμερικανικὴ* (Tilia americana) καὶ *φιλύρα ἡ ἑτερόφυλλος* (Tilia heterophylla), τὰ εἴδη *μελία ἡ ἀμερικανικὴ* (Fraxinus americana) καὶ *μελία ἡ πολυανθὴς* (Fraxinus florifunda), *πλάτανος ἡ δυτικὴ* (Platanus occidentalis), *πλάτανος ἡ καλιφορνικὴ* (Platanus californica) κτλ. Ἐκ τῶν *κωνοφόρων* φύονται περὶ τὰ τεσσαράκοντα εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων μεγάλα δάση σχηματίζει ἡ *πεύκη ἡ βαρύξυλος* (Pinus ponderosa). Τὸ γένος *θυία* ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τῶν εἰδῶν: *θυία ἡ ἀνατολικὴ* (Thuya orientalis), *θυία ἡ γιγάντειος* (Thuya gigantea) καὶ *θυία ἡ δυτικὴ* (Thuya occidentalis) κτλ.

Πλὴν τούτων εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη πολυπληθῆ

Digitized by Google

εἶναι τὰ εἴδη τῆς *καστανέας* (Castanea), τῆς *δρυὸς* (Quercus), τῶν *φοινικοειδῶν* (Palmae) κτλ. Ἡ χλωρὶς τῶν πεδιάδων παρουσιάζει τὴν μεγαλυτέραν ποικιλίαν εἰς γένη καὶ εἴδη. Οὕτως ἡ *ὀπουντία* (Opuntia) ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ πλειόνων τῶν 100 εἰδῶν, *τὸ χηνοπόδιον* (Chenopodium) ὑπὸ πλείστων εἰδῶν καὶ παραλλαγῶν, ὁ *ἐχινόκακτος* (Echinocactus) ὑπὸ 150 εἰδῶν κλπ. Ἐπίσης πλουσίως ἀντιπροσωπεύονται καὶ τὰ κατ' ἐξοχὴν κοσμητικὰ φυτά: *δαλία* (Dahlia), *οἰνοθήρα* (Oenothera), *ἐριγόνιον* (Erigonium), *πενταστήμων* (Pentastemon), *γιλία* (Gilia), κτλ. κτλ. Δ. Ν. Π.

— **[ΠΑΝΙΣ]** Ἡ Ἀργεντινή, ὡς καὶ ὁλόκληρος ἡ νότιος Ἀμερική, παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν ἀντιπροσώπων τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου.

Θηλαστικά: Ἐκ τῶν *πιθήκων* ἀπαντῶσιν οἱ *πλατύρρινοι πίθηκοι* (Platyrhini), ὅπως *μυκητὴς ὁ ἐρυθρὸς* (Myetes semiculus), *μυκητὴς ὁ μέλας* (Mycetes niger), *ἀτελὴς ὁ πενταδάκτυλος* (Ateles pentadactylus), *ἀτελὴς ὁ ὑπόξανθος* (Ateles hypoxanthus), *ἀτελὴς ὁ χρυσομέτωπος* (Ateles Barttletii), καὶ *κῆβος ὁ ὀρφνὸς* (Cebus apella). Ἐκ τῶν *χειροπτέρων* (Chiroptera), ἀπαντᾷ ἡ *νυκτερὶς τὸ φάσμα* (Phyllostoma spectrum). Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* (Carnivora) ἀπαντῶσιν: ὁ *γιαγουαρούνδης* (Felis jaguarundi), ὁ *ἰαγουάριος* (Felis onza), ὁ *ὀτσελῶτος* ἢ *γαλεοπάρδαλις* (Felis pardalis), ἡ *τιγρογαλῆ* (Felis tigrina), *γαλῆ ἡ μάκρουρος* (Felis macrura), *γαλῆ ἡ καλαμοδίαιτος* (Felis pajeros), *ἰκτὶς ἡ ζιβελλίνειος* (Mustela zivellina), *γαλικτὶς ἡ βάρβαρος* (Galictis barbara), *γαλικτὶς ἡ ταινιοφόρος* (Galictis vittata), *ὀζόλης ὁ πνιγηρὸς* (Mephitis sulffocans), *ὀζόλης ὁ ποικίλος* (Mephitis varius), *ἐνυδρὶς ἡ κοινὴ* (Lutra vulgara), *λυκοκύων ὁ ὑλαξ* (Canis latrum), *ἄρκτος ἡ φαιὰ* (Ursus ferox), *ἄρκτος ἡ ἀμερικανικὴ* (Ursus americana), *προκύων ὁ πλυντὴρ* (Procyon lotor), *προκύων ὁ καρκινοφάγος* (Procyon cancrivorus), *μακρόρρινος ὁ ἐρυθρὸς* (Nasua rufa), *μακρόρρινος ὁ λευκόρρινος* (Nasua narica), *ἄρκτος ἡ ἑλικόκερκος* (Cercoleptes caudivolvulus), *βασσαρὶς ἡ πονηρὰ* (Bassaris astuta) κτλ. Ἐκ τῶν *τρωκτικῶν* (Rodentia) ὁ *σκίουρος* (Sciurus), ὁ *πετρόμυς* (Petromys), ὁ *μυοξὸς* (Myoxus), ὁ *κάστωρ* (Castor) κτλ. Ἐκ τῶν *κοιλοκέρων* (Cavicornia), ἡ *ἀντιλόπη* (Antilope), ἡ *αἲξ* (Capra), τὸ *πρόβατον* (Ovis) κλπ. Ἐκ τῶν *ἱππιδῶν* (Equidae), ὁ *ἵππος* (Equus) Ἐκ τῶν *μαρσυποφόρων* (Marsupialia), τὰ *διδελφῆ* (Didelphus) κτλ.

Πτηνά: Καὶ ὁ πτερωτὸς κόσμος παρουσιάζει μεγίστας ποικιλίας. Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* (Raptatores) τὰ διάφορα εἴδη τῶν *γυπῶν* (Vulturidae), τῶν *ἱεράκων* (Falconidae), τῶν *ἀετῶν* (Aquila) κτλ. Ἐκ τῶν *περιστεροειδῶν* (Columbae) μεγάλη ποικιλία εἰδῶν. Ἐκ τῶν *ἀλεκτοροειδῶν* (Rasores) τὰ γένη *τετρὰς* (Tetrax), *πέρδιξ* (Perdix), *λαγόπους* (Lagopus) κτλ. Ἐκ τῶν *ᾠδικῶν* (Oscines) πλὴν τῶν πλείστων καὶ ἐν Εὐρώπῃ ζώντων ὑπάρχει μεγίστη ποικιλία ἰθαγενῶν εἰδῶν διακρινομένων διὰ τὸ μικρότατον μέγεθος καὶ τὸ θαυμαστὸν εἰς χρωματισμοὺς πτέρωμά των, ὅπως αἱ πολυπληθεῖς ποικιλίαι τῶν *κολιβρίων* (Colibria) κτλ. Ἐκ τῶν *ψιττακιδῶν* (Psiattcini) πλεῖστα ὅσα γένη καὶ εἴδη.

Ἑρπετά: Καὶ εἰς τὰ ζῷα ταῦτα ἡ Ἀργεντινὴ καὶ ἡ νότιος γενικῶς Ἀμερικὴ εἶναι κατὰ πολὺ πλουσιωτέρα τῆς Εὐρώπης. Αἱ *χελῶναι* (Chelonia), οἱ *κροκόδειλοι* (Crocodilina), οἱ *κροταλίδαι* (Crotalidae), οἱ *ἐχιδαι* (Viperidae), τὰ *σαυρώδη* (Sauria) κτλ. ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ πλείστων γενῶν καὶ εἰδῶν.

Ἰχθύες: Εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς λίμνας καὶ τὰς διαφόρους ροὰς τῶν ὑδάτων ἀπαντῶσι πλεῖστα ὅσα εἴδη ἰχθύων καὶ ἰδίως τὰ εἴδη: *ὑπόδηλος* (Hypodelus) καὶ *νώτουρος* (Noturus) ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *σιλουριδῶν* (Siluridae), *θαλιχθὺς* (Thaleichtis) ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *σαλμονιδῶν* (Salmonidae) κτλ. Δ. Ν. Π.

—**[ΙΣΤΟΡ.]** Ἡ σημερινὴ Δημοκρατία τῆς Ἀργεντινῆς (ὁμοσπονδιακὴ Πολιτεία) ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τῶν νοτιοαμερικανικῶν ἐπαρχιῶν, τῶν ὑπαγομένων ἐπὶ τῆς ἱσπανικῆς κατοχῆς εἰς τὴν «*Ἀντιβασιλείαν τοῦ Λὰ Πλάτα*». Αἱ ἐπαρχίαι αὗται ἀνεκαλύφθησαν καὶ κατεκτήθησαν κατόπιν ἐπιχειρήσεων, διευθυνομένων εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Ἱσπανίας ὑπὸ τοῦ κέντρου, εἴτε ἐκ τῆς Χιλῆς καὶ τοῦ Περοῦ ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Λίμα. Ἡ ἱστορία τῆς Νοτιοαμερικανικῆς Πολιτείας διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους: α') τὴν ἀνακάλυψιν καὶ τὸν ἀποικισμὸν τῶν ἐν Ἀργεντινῇ ἐπαρχιῶν (1515—1620), β') τὴν περίοδον τῆς ἱσπανικῆς κατοχῆς μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ἀργεντινῆς ἀνεξαρτησίας (1810), καὶ γ') τὰ μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας γεγονότα μέχρι σήμερον.

Ἀνακαλύψεις καὶ ἀποικισμός. Ἡ ἱστορία τῆς Ἀργεντινῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ *Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα*, ὑπὸ τοῦ Καστιλιανοῦ θαλασσοπόρου Ἰωάννου Ντιὰζ ντὲ Σόλις (1515 μ.Χ.). Ὁ θαλασσοπόρος οὗτος ἀναζητῶν ὁδὸν ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν ἀνεῦρεν τὴν ἐν λόγῳ εὐρεῖαν λεκάνην μέχρι τῆς νήσου τοῦ *Μαρτίνου Γκάρτσια*, ἀπέθανε δὲ φονευθεὶς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν Χαρούας πλησίον τοῦ Μοντεβίδεο, πρὶν δυνηθῇ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνην του. Ὁ Μαγελλᾶνος, τῷ 1570, προὐχώρησεν ἀρκετά, ὅπως ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ ζητουμένη ὁδὸς εὑρίσκετο πολὺ πρὸς νότον. Ἑπτὰ ἔτη βραδύτερον ὁ Γάλλος Σεβαστιανὸς Καμπό, ὑπηρετῶν ὑπὸ τοὺς Ἱσπανοὺς ἀπὸ τοῦ 1518, ἔφθασε μέχρι τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν *Οὐρουγουάη* καὶ *Παράνια*. Κατασκευάσας μικρὸν λιμένα εἰς *Ἀρρόγιο-Σὰν-Χουάν*, εἰς ἀπόστασιν 25 χιλιομ. ἀπὸ τῆς *Κολονίας*, ἀνῆλθε τὸν ποταμὸν Παράνια διὰ τοῦ βραχίονος τῆς Πάλμας καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Τερτσέρο*, κατασκευάσας εἴς τινα νησῖδα νέον ὀχυρὸν φρούριον φέρον ἔκτοτε τὸ ὄνομά του (Rincon de Caboto). Ἀνελθὼν ἐκ δευτέρου τὸν Παράνια μέχρι τῆς νησῖδος *Ἀπίπα*, τὸν *Παραγουάην* καὶ τὸν *Ρίο Βερμέχο* ἵδρυσε κατὰ διαστήματα ὀχυροὺς σταθμοὺς ἐγκαταλειφθέντας ὀλίγον χρόνον ὕστερον. Ὁ δὸν Πέντρο ντὶ Μεντόζα, ὀνομασθεὶς τῷ 1534 γενικὸς διοικητὴς ὅλων τῶν ἐδαφῶν, ἅτινα θὰ ἀνεκαλύπτοντο μέχρι τῆς πρὸς νότον θαλάσσης, ἔθεσε τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1535 τὸν θεμέλιον λίθον τῆς Παναγίας (Nuestra Senora) τοῦ *Μπουένος Ἄϋρες*, ἐνῷ ὁ ὑπαρχηγὸς αὐτοῦ Ἀγιόλας ἵδρυε (1537) τὴν πόλιν τῆς *Ἀναλήψεως*. Οὕτως ὁ ἀποικισμὸς ἐν τῇ μελλούσῃ χώρᾳ τῆς Ἀργεντινῆς παρηκολούθησε κατὰ πόδας τὰς ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλ' ἂν καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ἐπέδειξαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα τὰς ἰδίας στρατιωτικὰς ἀρετάς, ἃς καὶ εἰς τὰς πρὸ τῆς Ἀργεντινῆς καταληφθείσας Ἀμερικανικὰς χώρας, ἐν τούτοις ἡ κατάκτησις τῆς περιοχῆς ταύτης δὲν ὑπῆρξε τόσον εὔκολος, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ δὲν διεξήγαγον πλέον τὸν ἀγῶνα οὔτε πρὸς τοὺς μαλθακοὺς Περουβιανοὺς οὔτε πρὸς τοὺς δειλοὺς Μεξικανοὺς καὶ δὲν εἶχον ἀντιμετώπους στρατοὺς ὡς τῶν κρατῶν τῶν Ἴνκας καὶ τῶν Ἀζτέκων, ἀλλὰ πλήθη ὁλόκληρα ἀτάκτων, ἀτιθάσων, ἐνεργητικῶν, θαρραλέων, ἐνεργούντων ἐκ τοῦ ἀφανοῦς καὶ ἐξ ἴσου σκληρῶν, ὅσον καὶ οἱ Καστιλιανοί. Τῷ 1639, ἀπογραφὴ λαβοῦσα χώραν ἐν τῇ Ἀναλήψει, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεκεντρώθησαν ὅλαι αἱ ἱσπανικαὶ δυνάμεις, κατέδειξεν ὅτι ἐπὶ 30 000 λευκῶν, ἑλκυσθέντων ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐκόλου πλουτισμοῦ, δὲν ὑπελείποντο παρὰ 600 μόνον δυνάμενοι νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν πολέμῳ. Πρὸ τοῦ σκληροῦ πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀγῶνος ὁ Μεντόζα ἀπεθαρρύνθη, ἐνῷ ὁ Ἀγιόλας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν, ἀναζητῶν τὴν πρὸς τὸ Περοῦ ὁδόν.

Ἐξ ὅλων μόνον ὁ Δομίνικος Μαρτινὲζ ντὲ Ἰράλα, χάρις εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν διπλωματικήν του εὐστροφίαν, κατώρθωσε νὰ θέσῃ τὰς βάσεις συστηματικοῦ ἀποικισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ. Ἐκδιώξας οὗτος τὸν διάδοχον τοῦ Μεντόζα καὶ δεύτερον τῆς χώρας διοικητὴν Ἀλβὰρ Νουμὲθ Καμπέθια ντὲ Βάκα (1542 — 1544) ἀνεκηρύχθη αὐτὸς διοικητής. Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων ὑπῆρξε νὰ νυμφεύσῃ τοὺς στρατιώτας του μετὰ ἰθαγενῶν γυναικῶν καὶ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν νέαν ἐπαρχίαν αἶγας, πρόβατα καὶ ἀγελάδας. Ὁ Ἰράλα ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος, ὅστις ἔσχε τὴν δόξαν νὰ ἀνέλθῃ πρῶτος εἰς τὰς Ἄνδεις ἐρχόμενος ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1557, ἀφήσας ὡς διάδοχόν του τὸν γαμβρόν του, ὅστις ὅμως ἐξηφανίσθη μετὰ διετίαν, διοικητὴς δὲ τῆς χώρας διωρίσθη ὁ Χουὰν Ὀρτὶθ ντὲ Ζαράτε ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Λίμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξηρτῶντο αἱ νέαι χῶραι. Συγχρόνως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ παραλίων διείσδυσιν πρὸς τὴν ἐνδοχώραν, οἱ Ἱσπανοὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὑπερβάντες ἐκ τῆς ἐκεῖθεν πλευρᾶς τὰς Ἄνδεις ἵδρυσαν ἐν Ἀργεντινῇ τὰς ἀποικίας τοῦ Τουκουμὰν καὶ τῆς Κόρντοβα ἀπὸ τοῦ 1560 μέχρι τοῦ 1775. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην κέντρον τῆς Ἱσπανικῆς διεισδύσεως εἶναι τὸ πρὸς τὸν ποταμὸν Παραγουάην τμῆμα τῆς χώρας.

Τῷ 1580, ὅπερ ἀποτελεῖ σημαντικώτατον σταθμὸν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Λὰ Πλάτα, ὁ Χουὰν ντὲ Γκαράϋ ἐπανέκτισε τὸ Μπουένος Ἄϋρες, ὅπερ πρὸ μακροῦ χρόνου ἦτο ἐγκαταλελειμμένον. Ἡ Πορτογαλία προσηρτήθη εἰς τὴν Ἱσπανίαν, οὕτω δὲ ἡ νέα ἀποικία δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ πλέον τὸν ἀνταγωνισμὸν τῆς Λισσαβῶνος. Παρ' ὅλον ὅμως τοῦτο αἱ προστριβαὶ μεταξὺ τῶν Πορτογάλων κρεολῶν καὶ τῶν Ἱσπανῶν ἀποίκων τῆς χώρας δὲν ἔπαυσαν. Ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἁγίου Παύλου κατοικουμένη ὑπὸ φυλῆς ἀναμίκτου καὶ λίαν ἐνεργητικῆς, ἐχρημάτισεν ἑστία δημοκρατίας ἀνεξαρτήτου. Τέλος, οἱ Ἰησουῖται φθάσαντες εἰς Τουκουμάν, ὀλίγα δὲ ἔτη ἀργότερον εἰς Παραγουάην, ἤρχισαν ἱδρύοντες τὰς ἀγροτικὰς ἀποικίας των. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἡ Ἱσπανία ἐφήρμοζεν ἐντελῶς ἰδίαν ἐμπορικὴν πολιτικήν. Ἡ ἱσπανικὴ κυβέρνησις, πιεζομένη ὑπὸ τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Σεβίλλης καὶ τῆς Μαλάγας, ἠναγκάσθη νὰ θέσῃ τὸ Μπουένος Ἄϋρες ὑπ' ἀληθῆ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν (1590). Ἡ ἀπ' εὐθείας ἐξαγωγὴ ἀπηγορεύθη, ὅλα δὲ τὰ εἴδη ἐμπορίου τῆς ἀποικίας ἔπρεπε νὰ ἐξάγωνται διὰ μέσου τῆς Περοῦ καὶ Τουκουμάν, νὰ διασχίζουν δηλαδὴ δὺο φορὰς τὰς Ἄνδεις. Τὰ μέτρα ταῦτα, ὡς ἦτο φυσικόν, προεκάλεσαν ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν Ἀργεντινῶν. Ἀπὸ τοῦ 1602 οἱ κάτοικοι τοῦ Μπουένος Ἄϋρες ἐπέτυχον τὴν ἄδειαν ἐξαγωγῆς διὰ τοῦ λιμένος των σίτου, ἀλίπαστων καὶ λίπους, εἰς ὡρισμένην ὅμως ποσότητα. Τῷ 1618 ἐπέτυχον νέας παραχωρήσεις, παρὰ τὴν ἀσκουμένην πίεσιν τῶν ἐμπόρων τῆς Σεβίλλης καὶ τῶν Γαδείρων, οἵτινες ἐπέτυχον τὴν ἵδρυσιν τελωνείου εἰς Κόρντοβαν, σταθμὸν τῶν συγκοινωνιῶν τῆς ἀπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὁδοῦ. Οὕτω οἱ Ἱσπανοὶ ἐστραγγάλισαν ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει της τὴν ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀποικίας, εἰς περίοδον μάλιστα, καθ' ἣν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς λόγῳ τῶν πιέσεων τῶν Ἱσπανῶν συχνάκις ἐπαναστατοῦν καὶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν κέντρων τῶν ἀποίκων.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ ἀποικισμὸς τῆς Ἀργεντινῆς ἐσυνεχίσθη καθ' ὅλον τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, χαρακτηριστικὸν δὲ ταύτης εἶναι ὅτι συνεπληρώθη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἤρχισαν αἱματοκυλίοντες τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, οὕτω δὲ ἡ ὑπεραύξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἥτις ἐν Γαλλίᾳ εὕρισκε διέξοδον εἰς τὰς αἱματηρὰς συγκρούσεις μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Οὐγενότων, ἐν Ἱσπανίᾳ ἀντεμετωπίζετο διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ἱσπανικὴ διοίκησις. Ἀπὸ τοῦ 1620 μέχρι τοῦ 1778 αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ρίο ντὲ Λὰ Πλάτα ἦσαν διῃρημέναι εἰς τρεῖς διακεκριμένας ὁμάδας: τὸ *Τουκουμάν*, τὸ *Μπουένος Ἄϋρες* καὶ τὴν *Παραγουάην*. Ἐκ τούτων ἡ Παραγουάη κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ ὑποχείριος τῶν Ἰησουιτῶν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ ἀποσπασθῇ σχεδὸν τῆς Ἱσπανίας καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ἰδίαν θεοκρατικὴν δημοκρατίαν (βλ. Παραγουάη). Τὸ Τουκουμὰν ὑπῆρξε τὸ θέατρον ἀγώνων μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν κληρικῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας προσεπάθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Ἰησουΐτας διὰ τὸν ἀποικισμὸν καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν Ἰνδῶν, χωρὶς νὰ ἀπολέσουν τὴν ἐπ' αὐτῶν ἰσχύν. Ἡ Κόρντοβα κατέστη τὸ κέντρον τῶν κληρικῶν τούτων, τὸ Πανεπιστήμιον αὐτῆς, ἀναγνωρισθὲν τῷ 1622 ὑπὸ τῆς βασιλικῆς Κυβερνήσεως, προώδευσε μεγάλως, τάχιστα δὲ χάρις εἰς τὴν ἐλευθεριότητα τῶν κυβερνητῶν καὶ τῶν κρεολῶν κατέστη ἡ μητρόπολις τῶν ἀχανῶν ἐκτάσεων, αἵτινες κεῖνται εἰς τὸ κέντρον τῆς Ν. Ἀμερικῆς. Τῷ 1627 ἡ ἐπαρχία τοῦ Τουκουμὰν ὑπέστη συγκλονιστικὴν κρίσιν. Οἱ ἰθαγενεῖς Καλτσάκις, ἐξοργισθέντες ἐκ τῆς σκληρότητος, ἣν ἐπέδειξεν ὁ διοικητὴς Φίλιππος Ἀλμπόρνοθ, πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους των, ἐπανεστάτησαν καὶ κατέλαβον τὰς διόδους τῶν Ἄνδεων μεταξὺ τῆς Χουχούϋ καὶ τῆς Ριόχα. Ὁ ἐπακολουθήσας πόλεμος (1627—1664) ὑπῆρξε τρομερός, οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἱσπανῶν Ἀβεντάνο, Ζὶλ Νεγκρέτε, Μερκάντο καὶ Καμπρέρα διεξήγαγον ἀλληλοδιαδόχως αἱματηροτάτους ἀγῶνας μέχρις οὗ κατορθώσουν νὰ ὑποτάξουν τοὺς ἀτιθάσους Ἰνδοὺς καὶ νὰ επαναφέρουν εἰς τὴν χώραν τὴν εἰρήνην.

Οἱ χρονογράφοι τοῦ πολέμου τούτου ἀναγράφουν πλεῖστας σκηνὰς ἡρωϊσμοῦ ὄχι μόνον τῶν ἀγρίων αὐτῶν ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων των. Διὰ νὰ κυριαρχήσουν τῆς χώρας οἱ Ἱσπανοὶ προσέτρεξαν εἰς σκληρότατα μέτρα. Τὸ πλεῖστον τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν ἐξέβαλον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας, ἐνῷ τοὺς ὑπολοίπους μετέφεραν ἐκ τῆς γενεθλίου γῆς εἰς ἄλλας περιοχάς. Ἡ φυλὴ τῶν Κιλμὲς ἐκβληθεῖσα ἐκ τῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα φέρουν ἀκόμη τὸ ὄνομά των, ἐγκατέστη εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ρίο ντὰ λὲ Πλάτα, ὀλίγας λεύγας νοτίως τοῦ Μπουένος Ἄϋρες. Οἱ Ἀλκαλιάν, ἀποδεκατισμένοι καὶ ἀποκεκλεισμένοι εἰς ἀπότομόν τινα βράχον, ὃν ἐχρησιμοποίησαν τρόπον τινὰ ὡς ἀκρόπολιν, ἐφόνευσαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ ἐκρημνίσθησαν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ βράχου. Οὕτως αἱ Ἄνδεις, ἐρημωθεῖσαι ἐκ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων των, εἰρηνεύθησαν.

Τὸν πόλεμον τῶν Καλτσάκις ἐπηκολούθησαν οἱ ἀγῶνες ἐν τῷ μεγάλῳ Τσάκο. Ὁ Ἄνθελ ντὲ Περέντο ἀνέλαβε νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἀγρίας φυλάς, αἵτινες διέτρεχον τὰς ἀπεράντους ταύτας πεδιάδας. Οἱ Ἰνδοὶ ὅμως ἀντέταξαν ἡρωϊκὴν καὶ πεἴσμονα ἀντίστασιν, ὅλαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Περέντο καὶ ἀργότερον τοῦ Μεντόθα μόνον εἰς σφαγὰς τῶν ἰθαγενῶν κατέληξαν. Ἡ διοίκησις καταβεβλημένη ἐκ τοῦ πολέμου, προσέτρεξεν εἰς τοὺς Ἰησουΐτας, ὁ δὲ Ἐστεβὰν ντὲ Οὐριθὰρ ἀνήγειρε, τῷ 1707, τὰ ὀχυρὰ τοῦ Μπαλβονένα καὶ τοῦ Μιραφλόρε ἐπὶ τοῦ Ρίο Χουραμέντο. Τῷ 1727 ὁ κυβερνήτης τοῦ Τουκουμὰν Ἀρακάτσε ὠργάνωσε νέαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἰνδῶν τοῦ Τσάκο, οἵτινες ὅμως, ἐφαρμόζοντες ἰδίαν τακτικήν, διελύοντο ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν Ἱσπανῶν, διὰ νὰ ἀνασυγκροτηθοῦν ἀμέσως καὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν ἐφοδιοπομπῶν καὶ τῶν συγκοινωνιῶν των. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ κυβερνῆται τοῦ Τουκουμὰν ἀντελήφθησαν τὴν ἀνάγκην ὅπως, ἐφαρμόσουν νέαν μέθοδον πρὸς ὑποταγὴν τῶν ἰθαγενῶν. Τὸ Ρίο Χουραμέντο καὶ τὸ Ρίο Σαλάντο ὠχυρώθησαν ἀμυντικῶς, κατὰ διαστήματα δὲ ἀνη-

Digitized by Google

γέρθησαν ὀχυρά, πέριξ τῶν ὁποίων οἱ Ἰησουῗται προσείλκυον καὶ ἐγκαθίστων οἰκογενείας Ἰνδῶν. Αἱ ἐνέργειαι ὅμως αὗται ἀνεκόπησαν λόγῳ στάσεως τοῦ ἐξ ἀποίκων στρατοῦ, ἥτις ἐπέφερε παράλυσιν τῆς ἀποικίας (1751). Τέλος, ὁ Ἀνδρέας Μέστρε (1786) κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπερχομένην καταστροφὴν καὶ νὰ ἐπανιδρύσῃ τὰ πρὸς τὸ Μέγα Τσάκο σύνορα. Εἷς τῶν διαδόχων του, ὁ Πιθάρρο, ὤθησε μέχρι τοῦ Ρίο Βερμέχο τὰς ἱσπανικὰς προφυλακάς.

Ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μπουένος Ἄϋρες ἡ τοπικὴ κυβέρνησις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συνεκρούσθη πρὸς τοὺς Ἰησουΐτας. Ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν πρώτων κυβερνητῶν ἦτο νὰ ἀμύνωνται κατὰ τῶν λαθρεμπόρων ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ κατὰ τῶν ξενικῶν ἐπιδρομῶν ἐν πολέμῳ. Ἡ ταχεῖα ἀνάπτυξις τοῦ Μπουένος Ἄϋρες ὡς ἐμπορικῆς πόλεως καὶ τὰ προνόμια ἅτινα κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν ἀπέκτησε κατέστησαν αὐτὴν πλουσιωτάτην. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην οἱ πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀγῶνες οὐδέποτε ἀνεκόπησαν. Τῷ 1624, ὁ διοικητὴς Φραγκῖσκος Τσεσπέντες ἠναγκάσθη νὰ ὀχυρώσῃ τὸ Μπουένος Ἄϋρες. Οἱ Ἰνδοὶ Πάμπας ἐπεχείρουν τακτικὰς ἐπιδρομὰς μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Ὀλλανδοί, ἐπαναστήσαντες κατὰ τῆς Ἱσπανίας καὶ καταλαβόντες τμῆμα τῶν ἀκτῶν τῆς Βραζιλίας, ἠπείλουν τὴν λεκάνην τοῦ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐπιθέσεις ταύτας, ἡ πρωτεύουσα τῆς ἱσπανικῆς Ν. Ἀμερικῆς διέφυγε τὴν τύχην τῆς ἀντιπάλου της πορτογαλικῆς πόλεως, τοῦ Ρίο-Ἰανέϊρο, τοσάκις καταληφθέντος καὶ λεηλατηθέντος. Κατὰ τὸν ΙΖ′ αἰῶνα τὸ Μπουένος Ἄϋρες ἠπειλήθη δὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων (1660 καὶ 1692), ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τούτων πρὸ τῆς ἱσπανικῆς πόλεως ἦτο μᾶλλον ἀπειλητικὴ ἐπίδειξις καὶ δὲν ὠφείλετο εἰς κατακτητικὰ σχέδια.

Αἱ προσπάθειαι, αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν κυβερνητῶν παρεῖχον ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν χώραν εὐρύτερα ὅρια, εἰς βάρος πάντοτε τῶν Πάμπας. Τῷ 1639 ἱδρύθη τὸ ὀχυρὸν τῆς Σάντα Τερέζα ἐπὶ τῶν πρὸς τὸ Τσάκο συνόρων. Δέκα ἔτη ἀργότερον ὁ ἀντιβασιλεὺς τοῦ Περοῦ ἐπέβαλε κεφαλικὸν φόρον ἐξ ἑνὸς πιάστρου ἐπὶ τῶν ἰθαγενῶν. Ὁ φόρος οὗτος προεκάλεσε μεγάλην ἀντίδρασιν, ἀλλὰ δὲν προεκάλεσε τὰς αἱματηρὰς ταραχάς, αἵτινες ἐσημειώθησαν εἰς τὸ Τουκουμάν.

Κατὰ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα ἡ κατάστασις τῶν ἱσπανικῶν ἀποικιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολὴν λόγῳ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἐν Ἱσπανίᾳ τῶν Βουρβόνων καὶ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης. Τῷ 1702 ἡ γαλλικὴ Ἑταιρεία τῆς Γουϊνέας ἐπέτυχε τὸ προνόμιον τῆς ἀποκλειστικῆς εἰσαγωγῆς μαύρων δούλων εἰς τὸ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας συνεφώνησαν, ὅπως προικοδοτήσωσι τὰς ἀργεντινὰς ἐπαρχίας μὲ τὸ ἀργότερον κληθὲν *«πατριαρχικὸν σύνταγμα»*. Αἱ συνθῆκαι ὅμως ὑφ' ἃς οἱ ἄποικοι ἔζων καὶ εἰργάζοντο οὐδόλως ἐδικαιολόγουν τοιοῦτον νεωτερισμόν, οἱ δὲ κρεολοὶ ἐδέχθησαν τὰς νέας μεταρρυθμίσεις μετὰ δυσφορίας. Τὸ ἐμπόριον τῶν Νέγρων ἐξειλίχθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ Ἄγγλοι ἠθέλησαν σχεδὸν νὰ τὸ μονοπωλήσουν. Ἡ συνθήκη τῆς Οὐτρέχτης περιελάμβανε τὸν περίφημον ὅρον τὸν γνωστὸν ὡς «Asiento de Negros» καὶ παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἄγγλους τὸ δικαίωμα τῆς ἐπὶ τριακονταετίαν εἰσαγωγῆς ἐτησίως 4800 τοιούτων ἀτυχῶν δούλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη κατηγγέλθη τῷ 1728, οἱ Ἄγγλοι ὅμως κατ' ἔτος ὑπερέβαινον τὸ ὑπ' αὐτῆς καθορισθὲν ὅριον.

Ἡ πολιτικὴ τῶν κυβερνητῶν καθ' ὅλον τὸν ΙΗ′ αἰῶνα ἀπέβλεψε πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ἐμπορικῶν συμφερόντων καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν λαθρεμπόρων, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα. Ὁ Μπρούνο Μαυρίκιος ντὲ Θεβάλα, ἐπιδείξας ἐξ ὅλων τῶν Κυβερνητῶν ἀξιοσημείωτον ζῆλον, ἔκτισε τῷ 1726 τὸ ὀχυρὸν τοῦ Μοντεβιδεο καὶ δύο ἔτη ἀργότερον τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομά του πόλιν. Τῷ 1744 ἐγένετο ἡ πρώτη ἐπίσημος ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ περιοχῇ τοῦ Μπουένος Ἄϋρες ἀνήρχετο εἰς 17.281 κατοίκους. Ἡ ἀποικία ἀνεπτύσσετο συνεχῶς, καίτοι βραδέως, ἡ δὲ Μαδρίτη ἐπεδείκνυε μέγιστον δι' αὐτὴν ἐνδιαφέρον, καίτοι τὰ μέτρα, ἅτινα ἐλάμβανεν ἑκάστοτε ἡ ἱσπανικὴ Κυβέρνησις, δὲν ἦσαν πάντοτε τὰ κατάλληλα οὐδ' ἐγένοντο δεκτὰ εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν ἀποίκων. Τῷ 1765 ἡ Κούβα ἦλθεν εἰς ἀπ' εὐθείας ἐμπορικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα. Τῷ 1774 τὸ νεωτεριστικὸν ὑπουργεῖον Γκαλβὲθ ἐδέχθη ὅπως πᾶσαι αἱ ἐν Ἀμερικῇ ἱσπανικαὶ ἀποικίαι διεξάγουν ἐλευθέρως τὸ μεταξύ των ἐμπόριον, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ὅπως εἰσάγουν καὶ ἐξάγουν ἀποκλειστικῶς ἱσπανικὰ προϊόντα. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην βιομηχανία ἐν Ἱσπανίᾳ δὲν ὑφίστατο, συνεπῶς δὲ τὰ ἐκ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου ἐξαγόμενα προϊόντα προήρχοντο ἐκ τῶν ἀγορῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, καὶ ἕνεκα τούτου ὁ τεθεὶς εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον τῶν ἀποικιῶν περιορισμὸς παρέλυε τοῦτο. Ἐν τούτοις καὶ μὲ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν ἀκόμη ἡ ἀναγνώρισις καὶ μόνον ἐκ μέρους τῆς ἱσπανικῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐλευθέρας μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν συναλλαγῆς ἀπετέλεσε σπουδαιότατον σταθμὸν διὰ τὴν μέλλουσαν ἐξέλιξίν των. Χάρις εἰς τὴν μεταξύ των ἐπικοινωνίαν ἤρχισε δημιουργουμένη κοινὴ τρόπον τινὰ μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν γνώμη, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τοπικιστικοῦ ἀμερικανικοῦ πνεύματος, ὅπερ ὡδήγησεν εἰς τὸν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως χωρισμόν.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Μαδρίτῃ δὲν ἀντελήφθησαν ἐγκαίρως τὴν τοιαύτην μοιραίαν τροπὴν τῶν μετὰ τῶν ἀποίκων σχέσεων τοῦ κέντρου. Τῷ 1776 αἱ ἀνατολικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἀργεντινῆς εἶχον λάβει τοιαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς ἱσπανικῆς Κυβερνήσεως ἀπαραίτητος ἡ χειραφεσία των ἀπ' τοῦ ἐν Λίμα ἀντιβασιλέως. Οὕτως ἱδρύθη ἐν Μπουένος Ἄϋρες νέα ἀντιβασιλεία, διορισθέντος πρώτου ἀντιβασιλέως τοῦ Πέτρου ντὲ Καβάλλος. Οὗτος, ἀνὴρ δραστήριος καὶ ἐνεργητικός, κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1777 κατὰ τῶν Πορτογάλων τῆς Βραζιλίας καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς συνεχεῖς ἔριδας μεταξὺ τῶν κρεολῶν καὶ τῶν ἱεραποστολῶν. Ὁ διάδοχός του, Χουὰν Χοσὲ ντὲ Βερτίθ, φιλελευθέρων ἀρχῶν, συνέτρεξε μεγάλως τὸ Ὑπουργεῖον Γκαλβὲθ καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀνεπτύσσοντο ἁλματωδῶς πλέον. Τῷ 1778 τὸ Μπουένος Ἄϋρες ἠρίθμει 37.600 κατοίκους. Τῷ 1796 ὁ πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς εἶχεν ἀνέλθει εἰς 170.840 κατοίκους, τῆς δὲ Παραγουάης εἰς 97.840.

Ἡ τεραστία αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα, ὡς ἦτο ἑπόμενον, προὐκάλεσε τὰς ἐπ' αὐτῆς βλέψεις τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη ἐπωφελουμένη τῆς συμμαχίας τῆς ἐπιβληθείσης ὑπὸ τῆς Γαλλίας εἰς τὸν ἀσθενοῦς χαρακτῆρος βασιλέα τῆς Ἱσπανίας Κάρολον Δ′, ὠργάνωσεν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς λὰ Πλάτα, καὶ τὴν 27 Ἰουλίου 1806 τὸ Μπουένος Ἄϋρες κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Πεφὰμ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μπέρεσφορδ. Ἐν τούτοις ἡ ἀγγλικὴ κατοχὴ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Εἷς Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ Ἰάκωβος Λινιέρ, πλοίαρχος, διατελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἱσπανικῆς Κυβερνήσεως, κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος οἱ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν νέαν ἐπίθεσιν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γουϊτελόκ, ἡ ὁποία ὅμως ἀπεκρούσθη τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε, διὰ νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα, ὁ ἀρχηγός των ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην περὶ ἀμέσου ἐκκενώσεως ὅλων τῶν σημείων, ἅτινα οἱ Ἄγγλοι κατεῖχον ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Λινιὲρ ὠνομάσθη ἀντιβασιλεύς, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπῆλθον ραγδαῖα τὰ γεγονότα τοῦ 1808. Οἱ Ἀργεντινοί, τῶν ὁποίων τὸ φρόνημα εἶχεν ἐξαρθῆ ἐκ τῶν κατὰ τῶν Ἄγγλων ἐπιτυχιῶν, ἀρνοῦνται νὰ δεχθοῦν ὡς βασιλέα των τὸν Ἰωσήφ. Ἐπωφελουμένη τῶν γεγονότων ἡ Ἀγγλία συνάπτει συμμαχίαν μετὰ τῶν ἀποικιῶν, ἐνῷ ἡ διοίκησις τῆς Σεβίλλης ἀποστέλλει τῷ 1809 ὡς ἀντιβασιλέα τῆς Λὰ Πλάτα τὸν Βαλτάσαρ Ἰντάλγκο ντὲ Τσισνέρος. Ὁ Λινιὲρ ἀπομακρύνεται. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργεντινῆς δὲν δέχεται εὐχαρίστως τὰ νέα μέτρα καὶ ἡ ρῆξις ἡ δημιουργηθεῖσα μεταξὺ τοῦ νέου ἀντιβασιλέως καὶ τοῦ Φραγκίσκου-Χαβιὲ Ἐλίο, διοικητοῦ τοῦ Μοντεβίδεο, αἱ ἀξιώσεις τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου ΣΤ′, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς Ρίον Ἰανεῖρον καὶ διεξεδίκει διὰ τὴν θυγατέρα του Καρλόταν τὸ στέμμα τῆς Ἱσπανίας, τέλος δὲ αἱ ραδιουργίαι τῆς Ἀγγλίας παρέλυσαν ὁλοσχερῶς καὶ τὸν τελευταῖον δεσμὸν τῆς ἀποικίας μετὰ τῆς μητροπόλεως.

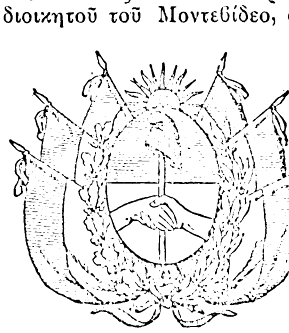

Ἐθνόσημον Ἀργεντινῆς.

Τὸ νοτιοαμερικανικὸν κόμμα σχηματίζεται, συσσωματοῦται, λαμβάνει συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς δυνάμεώς του καὶ σπεύδει ὅπως διεκδικήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀργεντινῶν χωρῶν.

Ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα, ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀργεντινῆς κατὰ τοὺς δύο προηγηθέντας αἰῶνας, ὑπῆρξαν μοιραία συνέπεια τῆς πολιτικῆς τοῦ κέντρου ἀπέναντι τῶν ἀποικιῶν, τὰ δὲ προηγηθέντα τούτων ἐν Ἱσπανίᾳ γεγονότα δὲν ὑπῆρξαν τὰ αἴτια ἀλλ' ἁπλῶς ἡ ἀφορμὴ πρὸς ἀνακήρυξιν τῆς ἀργεντινῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ριζικὴ αὕτη μετατροπὴ τοῦ καθεστῶτος ἐν Ἀργεντινῇ δὲν ἐγένετο δι' ἐπαναστάσεως βιαίας καὶ κατόπιν πολέμων αἱματηρῶν, ἀλλὰ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, τὸ δὲ ἀνακηρῦξαν τὴν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας προνουντσιαμέντο τοῦ 1810 (25 Μαΐου, ἡμέρα τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τοῦ Μπουένος Ἄϋρες), ἐκρίθη ὡς ἀναπόφευκτον γεγονός. Τὸ ἱσπανικὸν κόμμα διελύθη· ὁ ἀντιβασιλεὺς Τσισνέρος ἐπεβιβάσθη τοῦ πλοίου, χωρὶς νὰ προβάλῃ ἀντίστασιν· ὁ Λινιέρ, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη ἀποκατάστασιν τοῦ καθεστῶτος ἐν ὀνόματι τοῦ Φερδινάνδου Ζ′, ἐτυφεκίσθη· οἱαδήποτε δὲ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια τῶν Ἱσπανῶν κατὰ τῶν ἀποίκων τοῦ Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα ἐκρίθη τόσον ἀδύνατος, ὥστε οἱ Ἀργεντινοὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπέμβουν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀποίκων τοῦ Περοῦ.

Τὸ πρῶτον ζήτημα, ὅπερ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐτέθη ἐπὶ τάπητος ἦτο ὁ καθορισμὸς τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος. Οἱ πρῶτοι ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως, Μπελγκράνο, Καστέλλι, Ἀσκουενάγκα, Σααβέντρα κλπ., ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῶν Γάλλων Ἰακωβίνων, ἐπεζήτησαν τὴν ὀργάνωσιν ἑνιαίου κράτους μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μπουένος Ἄϋρες καὶ ὀργάνωσιν συγκεντρωτικήν. Αἱ θεωρίαι ὅμως αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὴν Ἀργεντινήν, ἀποτελουμένην ἐξ ἐπαρχιῶν ἐχουσῶν διαφόρους ἑκάστη βιοτικοὺς ὅρους. Οὕτω ἡ Οὐρουγουάη καὶ ἡ Παραγουάη, παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ Μπουένος Ἄϋρες, ἀπεσπάσθησαν τῆς λοιπῆς χώρας, ἀνακηρύξασαι τὴν ἰδίαν ἑκάστη ἀνεξαρτησίαν, ἐνῷ πολλαὶ ἐπαρχίαι τῆς περιφερείας τοῦ Τουκουμάν, ὡς αἱ Τσουκισάκα, Κοτσαμπάμβα, Μίθκονε, ἀπεσπάσθησαν ὅπως ἑνωθῶσι μετὰ τῆς Βολιβίας ἢ τοῦ Περοῦ. Ἐκτὸς τούτου ὁ μεταξὺ συγκεντρωτικῶν καὶ ὁμοσπονδιακῶν ἀγὼν ὡδήγησεν εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἀπὸ τοῦ 1817 μέχρι τοῦ 1820 ὁ Πουϋρεντὸν διετήρησε μετὰ σθένους τὴν κεντρικὴν ἀρχήν· ἡ πτῶσις του ὅμως ἐπέφερε τὸν θρίαμβον τῶν Ὁμοσπονδιακῶν (συνθήκη τοῦ Πιλάρ, Φεβρ. 1820). Ἡ ἐπαρχία τοῦ Μπουένος Ἄϋρες, ἥτις ἦτο συγκεντρωτική, ἀπεσπάσθη τότε τῆς ὁμοσπονδίας ὑπὸ τὸν Ροντριγκουὲθ Ριβαντάβια, τῷ δὲ 1826 τὸ συμβούλιον τῆς πόλεως, ἥτις ἐπολιορκεῖτο τότε καὶ ὑπὸ τῶν Βραζιλιανῶν, ἐψήφισε καταστατικὸν χάρτην μὲ βάσιν τὰς ἀρχὰς τῶν ἑνωτικῶν. Αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τοῦτο. Ὁ Ρόσας, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁμοσπονδιακῶν, κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του τὴν δικτατορικὴν ἀρχὴν ἣν διετήρησε μετ' ἐκπληκτικῆς ἐνεργητικότητος ἀπὸ τοῦ 1829 μέχρι τοῦ 1852, ἐν μέσῳ παντὸς εἴδους πολέμων. Ἐκδιωχθεὶς τελικῶς ὑπὸ τῶν ἡνωμένων στρατευμάτων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Μοντεβίδεο καὶ τῆς Βραζιλίας (μάχη τῶν ὀρέων Κασέρος, 2 Φεβρ.), ὁ Ρόσας κατέφυγεν εἰς Εὐρώπην, ἐνῷ ὁ ὑπαρχηγός του Μανθίλλα ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ἐν Μπουένος Ἄϋρες, ὅπερ κατέλαβε σῶμα στρατοῦ ὑπὸ τὸν Βικέντιον Λοπέθ. Οὕτω μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ὑπερίσχυσαν μὲν οἱ ἑνωτικοὶ ἐν Μπουένος Ἄϊρες, ἀλλ' ἐπανήρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεκήρυξαν τὸν Οὐρκουίθα κατὰ πρῶτον δικτάτορα (1852) καὶ κατόπιν Πρόεδρον τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας (1854). Ἐπὶ ἑπταετίαν ὁλόκληρον αἱ δύο κυβερνήσεις παρέμειναν ἀντιμέτωποι. Ὁ Οὐρκουίθα καταβαλὼν πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως μεταπείσῃ τοὺς ἐν Μπουένος Ἄϋρες, προσέφυγεν ἐν τέλει εἰς τὰ ὅπλα. Ἐπηκολούθησεν ἡ μάχη τῆς Σεπέντα (22 Ὀκτωβρίου 1859) καὶ ἡ συνθήκη τοῦ Σὰν Χοσὲ ντὲ Φλόρες, διὰ τῆς ὁποίας τὸ Μπουένος Ἄϋρες ὑπεχρεώθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν, ἧς Πρόεδρος ἐγένετο ὁ στρατηγὸς Μίτρε. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προεδρίας τούτου ἔλαβε χώραν ὁ αἱματηρὸς πόλεμος τῆς Παραγουάης, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τὴν ἀρτισύστατον δημοκρατίαν ἀπωλείας 50.000 ἀνδρῶν καὶ 200 ἑκατομμύρια πιάστρων. Τὸν στρατηγὸν ἀντικατέστησεν ὁ διπλωμάτης Δομίνικος Φαουστίνο Σαριμέντο (1868—1874), ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νὰ στρέψῃ πρὸς τὴν Ἀργεντινὴν τὸ ρεῦμα τῶν μεταναστῶν, οἵτινες κατὰ προτίμησιν μετέβαινον εἰς Οὐρουγουάην, αἱ προσπάθειαι ὅμως αὐτοῦ προσέκοπτον εἰς τὰ συχνὰ στασιαστικὰ κινήματα τοῦ ἐθνικιστοῦ στρατηγοῦ Μίτρε. Ὁ διάδοχός του, Ἀβελλανέντα, ἐπικρατήσας τοῦ Μίτρε ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὰς φυλακάς. Τὸ Μπουένος Ἄϋρες ὅμως ἐτάχθη πρὸς τὸ κόμμα τῶν ἐθνικιστῶν (τῶν παλαιῶν ἑνωτικῶν) καὶ ἐξηγέρθη κατὰ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. Αὕτη, ἐγκαταλείψασα τὴν πόλιν καὶ μεταφερθεῖσα προσωρινῶς εἰς Μπελγκράνο, ἐκήρυξεν ἐν ἀποκλεισμῷ τὸν λιμένα τοῦ Μπουένος Ἄϋρες καὶ ὁ κυβερνητικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ρόκα ἐξηνάγκασε τοὺς στασιαστὰς εἰς ὑποταγὴν (21 Ἰουλίου 1880).

Ὁ στρατηγὸς Ρόκα, ἐκλεγεὶς πρόεδρος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1880, ἐκήρυξε τὴν πόλιν Μπουένος Ἄϋρες κτῆμα τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως, χωρίσας αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν καὶ καταστήσας πρωτεύουσαν τῆς ὁμοσπονδίας. Ἡ πολιτεία τοῦ Ρόκα ὑπῆρξε μετριοπαθὴς καὶ συνετή, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν οἰκονομικὴν προαγωγὴν τῆς χώρας. Ἀλλ' ὁ τῇ ὑποδείξει του ἀναλαβὼν τὴν προεδρείαν τῷ 1886 γυναικάδελφός του Μιγκὲλ Χουαρὲς Θέλμαν ἐστάθη ἀνάξιος· ἐγκατέστησεν εἰς τὴν διοίκησιν ἀνικάνους πολιτικοὺς φίλους του, οἵτι-

Digitized by Google

νες ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίαν τῶν κοινῶν, καὶ κατέρριψε τὴν πίστιν τῆς χώρας. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως ἡ δημιουργία σωστικῆς ἀντιδράσεως· ἡ ἱδρυθεῖσα τῷ 1889 «Ἀστικὴ Ἕνωσις» ἐκ τοῦ ἄνθους τῶν Ἀργεντινῶν πολιτῶν ἐπανεστάτησε τὴν χώραν καὶ τῇ συνδρομῇ συνταγμάτων τινῶν καὶ τοῦ στόλου, ὅστις ἐβομβάρδισε τὸ Μπουένος Ἄϋρες, ἐξηνάγκασε τὸν Θέλμαν εἰς παραίτησιν (31 Ἰουλ. 1890). Ὁ τὴν προεδρικὴν ἕδραν καταλαβὼν Κάρολος Πελλεγκρίνι ἐπεζήτησε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἥτις ὅμως ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ κηρυχθῇ ἡ χώρα εἰς πτώχευσιν (Νοέμβριος 1890). Αἱ ἐλπίδες τῶν Ἀργεντινῶν ἐστράφησαν τότε εἰς τὸν Μίτρε· οὗτος, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ρόκα, ὑπεστήριξε κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογὰς τοῦ Μαΐου 1892 τὸν Σάενς Πένια, ἀνώτερον δικαστικὸν λειτουργόν, ἀπολαύοντα γενικοῦ σεβασμοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐκλεγεὶς πρόεδρος οὐδὲν κατώρθωσε καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὴν 21 Ἰανουαρίου 1895, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου Χοσὲ Οὐριμπουροὺ διὰ τὴν ὑπόλοιπον προεδρικὴν θητείαν. Ὁ ἔμπειρος οὗτος διπλωμάτης ἐπέτυχε τὸν διακανονισμὸν τῆς συνοριακῆς μὲ τὴν Βραζιλίαν διαφορᾶς καὶ ἀνύψωσε τὴν πίστιν τῆς χώρας διὰ τῆς ἐκδόσεως ἐθνικῶν γραμματίων πρὸς πληρωμὴν τῶν δημοσίων χρεῶν. Τῷ 1898 ἐξελέγη πάλιν πρόεδρος ὁ στρατηγὸς Ρόκα, ὅστις ἐκανόνισε τὴν πρὸς τὴν Χιλὴν συνοριακὴν διαφορὰν διὰ προσωπικῆς συνεννοήσεως μὲ τὸν πρόεδρον τῆς Χιλῆς, ἀποτρέψας οὕτω τὸν θεωρούμενον ὡς ἐπικείμενον πόλεμον μὲ τὸν ὅμορον δημοκρατίαν. Ὁ Ρόκα ἐπελήφθη κατόπιν τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν οἰκονομικῶν, καὶ διὰ τῆς σταθεροποιήσεως τῆς τιμῆς τοῦ δολλαρίου εἰς 44 χρυσᾶ σέντ, ἀπέτρεψε τὰς μεγάλας διακυμάνσεις τοῦ ἀργεντινοῦ χαρτονομίσματος. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1904 ὑπεστήριξε τὴν ὑποψηφιότητα τὸν Μανουὴλ Κιντάνα, ὁ ὁποῖος ὡς πρόεδρος εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγκοινωνιῶν τῆς χώρας. Τοῦτον ἀποθανόντα τὸν Μάρτιον τοῦ 1906 διεδέχθη ὁ ἀντιπρόεδρος Χοσὲ Φιγκερόα Ἀλκόρτα διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς θητείας. Τῷ 1910 ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Ρόκε Σάενς Πένια ὁ ὁποῖος μετερρύθμισε τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, εἰσαγαγὼν τὴν μυστικὴν ψηφοφορίαν. Τούτου ἀποθανόντος τῷ 1914 ἀνέλαβε τὴν προεδρείαν ὁ ἀντιπρόεδρος Βικτωρῖνο ντὲ λὰ Πλάζα, ὁ ὁποῖος ἐτήρησεν οὐδετερότητα κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, συνεχισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1916 Ἱππολύτου Ἰριγκογέν. Τῷ 1922 ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Μάρκελλος Τ. ντὲ Ἀλβεάρ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ κόμματος (βλ. καὶ λ. Ἀμερική, τ. Δ', σ. 229 γ', 234 γ', καὶ 240 γ').

Ἡ Ἀργεντινὴ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων Λατινοαμερικανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα προσεχώρησαν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Γ. Α. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

ἀργεντόλη (Argentolum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Εἶναι ἄργυρος ὀξυκινολινοσουλφονικός, ἔχει τὸν τύπον $C_9H_5N(OH)SO_3Ag$. Κόνις ἄοσμος σχεδόν, δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι, ἀλκοόλῃ καὶ αἰθέρι, ἐν θερμῷ ὕδατι μᾶλλον εὐδιάλυτος. Ἡ ἀργεντόλη ἐνέχει 31.7 % ἄργυρον, εὗρεν ἐφαρμογὴν δὲ ὡς ἀντισηπτικὸν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Δέον νὰ φυλάσσηται ἄπω τοῦ φωτός.

Ἡ ἀργεντόλη δὲν εἶναι ἐρεθιστικὴ οὔτε δηλητηριώδης, εἶναι δ' εὔχρηστος ἰδίως ἐν τῇ λαρυγγολογίᾳ.

ἀργερία (Hargeria Loomis) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ὀρνιθούρων πτηνῶν ἐκ τῆς ὑποτάξεως τῶν ὀδοντορμῶν, ὅπερ ἀνευρέθη ἀπολελιθωμένον εἰς τὰ ἄνω κρητιδικὰ στρώματα τοῦ Κάνσας τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Θ. Σ.

Ἀργέστης [*Μυθολ.*]. Εἷς τῶν ἀνέμων. Υἱὸς τοῦ Ἀτρέως καὶ τῆς Ἠοῦς. Α. Δ.

— [*Ἀρχ.*] Ἀργέστης ὠνομάζετο παρ' ἀρχαίοις διεύθυνσις ἀνέμου τοῦ δυτικοῦ ἡμικυκλίου, ἥτις εἶχε φέρει τοὺς ἐρευνητὰς εἰς μεγίστην σύγχυσιν, ὀφειλομένη εἰς τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἑξάκις τοὐλάχιστον εἶχον ἀλλάξει τὰς διαιρέσεις τοῦ ἀνεμολογίου των, εἴτε ὅπως αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, εἴτε ὅπως καθορίσωσι τὰς διευθύνσεις των ἐπὶ διαφορετικῶν ἀρχῶν.

Τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἀνεμολογίων τὰ ἔχοντα μόνον δύο διαιρέσεις βορρᾶ καὶ νότου (*Θρασυάλκης παρὰ Στράβωνι* Didot 23,49) ὡς καὶ τὰ προομηρικὰ τοιαῦτα τῶν τεσσάρων διαιρέσεων, Βορρᾶ-Ἀπηλιώτου Νότου- Ζεφύρου, δὲν περιελάμβανον τὸν *Ἀργέστην*, ἐπιφανέντα, τὸ πρῶτον, διὰ τοῦ ἀνεμολογίου ὅπερ ἐχρησιμοποιεῖτο δέκα τοὐλάχιστον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας, καθὼς καὶ διὰ τοῦ Ὁμηρικοῦ στίχου: ἀργεστᾶο νότοιο (Ἰλιὰς Λ, 306)· ὁ στίχος οὗτος, ἐμφανίζων τὸν Ἀργέστην ὡς ἄνεμον τοῦ νοτιοδυτικοῦ τεταρτοκυκλίου καὶ δὴ (*Στράβ.* Didot 23 49) ὡς διεύθυνσιν *«δύσεων χειμερινῶν»*, ἐσκότισε πολὺ ὅσους ἐγνώριζον τὸν Ἀργέστην ὡς ἄνεμον τοῦ βορειοδυτικοῦ ἡμικυκλίου καὶ δὴ ὡς διεύθυνσιν δύσεων θερινῶν (*Ἀριστοτέλ.* «Ἀνέμων θέσεις καὶ προσηγορίαι» καὶ «Κόσμου» Α, 606) ἠγνόουν δὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ποσειδωνίου (παρὰ *Στράβωνι* Didot Α, β, 21), ὅστις προσέχων εἰς τὴν βαθυτάτην, ἀπὸ ἀπόψεως ναυτικῆς μετεωρολογίας, ἀκριβολογίαν τοῦ ποιητοῦ:

> ὡς ὁπότε Ζέφυρος νέφεα στυφελίξῃ
> *ἀργεστᾶο* Νότοιο βαθείῃ λαίλαπι τύπτων

διεῖδεν ὅτι τὸ *«ἀργεστᾶο»* δὲν ἦτο διευθύνσεως ἀνέμου δηλωτικὴ ὀνομασία, ἀλλ' ἐπίθετον χαρακτηριστικὸν τοῦ Νότου, τοῦ *Λευκονότου* ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν λεγομένου, ἐγείροντος οὐχὶ βαρέα τεφρὰ νέφη (κοινῶς τὰ «σύννεφα τῆς ὄστριας») ἀλλὰ λευκὰ καὶ ἐλαφρὰ (τοῦ «ὄστρια γάρμπη») τὰ ὁποῖα ὁ ἐπιπνεύσων Ζέφυρος διαλύει· «τὸν γὰρ δυσαῆ Ζέφυρον νῦν λέγει, ὃς εἴωθε διασκεδνάναι τὰ ὑπὸ τοῦ Λευκονότου συναγόμενα, ἀσθενῆ ὄντα, *ἐπιθέτως* τοῦ Νότου νῦν ἀργέστου λεγομένου».

Ἐν τῷ ἀνεμολογίῳ ὅπερ ἐχρησιμοποιεῖτο πέντε ἢ ἓξ αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, ὁ Ἀργέστης ἐξεπροσώπει τὴν διεύθυνσιν τῆς δύσεως κατὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον καὶ εἶχεν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνατολῆς κατὰ τὴν χειμερινὴν τροπήν, ἤτοι τὴν τοῦ Εὔρου. Ὅταν δὲ κατόπιν (Δ' αἰὼν π. Χ.) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀγαθημέρου τοῦ Ὄρθωνος (Γεωγραφίας ὑποτύπωσις Β, § 7 εἰς β' τόμον ἐλασσόνων Γεωγράφων Ἑλλήνων, ἐκδ. Διδότου) Τιμοσθένης, ὁ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ναύαρχος, παρενέθηκε δύο ἀνέμους ἀκόμη, ἵνα κρατήσῃ ἀφ' ἑνὸς τὸν Ἀργέστην εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς δύσεως κατὰ τὴν θερινὴν τροπήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταστήσῃ αὐτομάτως τὰς διαιρέσεις τοῦ ἀνεμολογίου αἰσθητῶς ἰσαπεχούσας, ἀφοῦ, διὰ τὸν παράλληλον τῶν 36°, τὸ εὖρος (συμπλήρωμα ἀζιμοὺθ) κατὰ τὰς τροπὰς εὑρίσκεται (ἡμιτ. εὔρους=ἡμιτ. κλίσεως - τέμνουσαν πλάτους) ἴσον πρὸς 29° 59' 40'', δηλαδὴ πρὸς δωδεκατημόριον περιφερείας αἰσθητῶς (πρβλ. *Gosselin* Eclaircissements sur les différentes roses des vents des anciens, σελ. CV, τόμ. I, Geogr. de Strabon), ὁ Ἀργέστης ἀπέκτησε πλέον σαφῆ καὶ καθωρισμένην τὴν διεύθυνσίν του, τοὐλάχιστον, κατὰ τὸν παράλληλον οὗ τὴν ἐπίσημον σημασίαν τονίζει ὁ Δικαίαρχος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀγαθημέρου (αὐτόθι § 4)· ἀνταπεκρίνετο δὲ τότε ὁ Ἀργέστης πρὸς τὸν Corus τῶν Ρωμαίων, δεχθέντων καὶ αὐτῶν τὴν δωδεκαδικὴν τοῦ ἀνεμολογίου διαίρεσιν, πλήν, ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο: ὁ Ἀργέστης τῶν βορειοτέρων ἢ νοτιωτέρων πλατῶν οὐδεμίαν εἶχε πρὸς τὴν τοιαύτην ἰσομερῆ διαίρεσιν σχέσιν.

Ὅταν, ἐπὶ Αὐγούστου, αἱ ρωμαϊκαὶ κατακτήσεις ἐπεξετάθησαν ἐν Γερμανίᾳ ἕως τοῦ Ἔλβα καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἕως τῶν τροπικῶν, καὶ καταδήλως ἐξεδηλώθησαν τὰ ἄτοπα τῆς διαιρέσεως τοῦ ὁρίζοντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τροπικῶν ἀνατολῶν καὶ δύσεων, πρὸ πάντων δὲ διότι ὁ καθορισμὸς τῆς διευθύνσεως τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἀνέμων κατήντα νὰ συγχέηται πρὸς τὴν τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων, διῃρέθη ὁ ὁρίζων εἰς 24 ἴσα μέρη, ἐκ 15° ἕκαστον, ἔχοντα ἰδίαν ἕκαστον ὀνομασίαν. Ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ «*Ἀργέστης*» ἢ μᾶλλον «*Argestes*» ὠνομάσθη ὁ 18ος ἄνεμος ἀπὸ βορρᾶ (Septentrio) κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου· περιελαμβάνετο δηλαδὴ μεταξὺ τῶν ἀνέμων *Subvesperus* καὶ *Favonius* (βλ. *Vitruvius* de Archit. I, 6, 41—44) ἔχων τὸν ἄξονα ἀκριβῶς κατὰ τὴν διεύθυνσιν 255° τοῦ συγχρόνου ἀνεμολογίου καὶ εὖρος κοίτης ἀνὰ 7 ½ μοίρας ἑκατέρωθεν τῆς διευθύνσεως ταύτης. Οὕτω, κατὰ σύμπτωσιν, ὁ Ἀργέστης εὑρέθη πάλιν ἄνεμος τοῦ τρίτου τεταρτοκυκλίου, ὅπως τὸν ἐθεώρουν λογιζόμενον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁμήρου.

Τὸ ἴσον μῆκος τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀργέστου πρὸς τὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου ἐν τῷ ὡρολογίῳ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου ἀποδεικνύει ὅτι ἐκτίσθη τοῦτο κατὰ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὁπότε τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατὰ τὰς τροπὰς ἀνατολῶν καὶ δύσεων ἀνεμολόγιον τῶν ἀρχαίων παρεχώρει τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἰσομερὲς Ρωμαϊκόν. Ἄλλως, ἡ πλευρὰ τῆς μετόπης τοῦ Βορρᾶ (ἢ τοῦ Νότου) ἔδει νὰ ᾖ περίπου δύο καὶ ἡμίσειαν φορὰς μείζων τῆς τοῦ Ἀργέστου (ἢ τῶν ἄλλων πέντε ἀνέμων).

Τοπικὰς δὲ ὀνομασίας εἶχεν ὁ Ἀργέστης τὰς ἀκολούθους: *Ἰάπυξ* εἰς τὴν δυσμικὴν Ἑλλάδα ὡς πνέων ἐκ τῆς διευθύνσεως τῆς Ἰαπυγίας ἄκρας (v. Santa Maria di Leuca), *Σκυλιτῖνος* ἐν Τάραντι, *Σκυλακῖνος* εἰς Δορύλαιον τῆς Φρυγίας, *Φαραγγίτης* πανταχοῦ ὁπόθεν ἐφαίνετο ἐξορμῶν ἐκ φαράγγων ἐκ δυτικῆς διευθύνσεως. Ἀργέστην ἠθέλησαν νὰ ὀνομάσωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἄλλοτε Ναυτικοῦ μας τὸν ἄνεμον Β 45° 2 ἀλ., πρὸ τῆς ἀναθέσεως τῆς συγγραφῆς τοῦ Ναυτικοῦ ὀνοματολογίου εἰς τὸν Φίλιππον Ἰωάννου, τὸν Παλάσκαν καὶ τὸν Κουμελᾶν. Οἱ τελευταῖοι ὅμως δὲν ἐδέχθησαν τὴν ὀνομασίαν, προτιμήσαντες ἀντ' αὐτῆς τὴν τοῦ *Σκίρωνος*, δεχθέντες αὐτόν, ὡς ὁ Στράβων ἱστορεῖ, ὡς τοπικὴν τοῦ Ἀργέστου ὀνομασίαν παρ' Ἀθηναίοις: «Μετὰ δὲ Κρομμυῶνα ὑπέρκεινται τῆς Ἀττικῆς αἱ Σκιρωνίδες Πέτραι, πάροδον οὐκ ἀπολείπουσαι πρὸς τῇ θαλάττῃ· ὑπὲρ αὐτῶν δ' ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἐπὶ Μεγάρων καὶ τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ· οὕτω δὲ σφόδρα πλησιάζει ταῖς πέτραις ἡ ὁδός, ὥστε πολλαχοῦ καὶ παράκρημνός ἐστι... Ἐνταῦθα δὲ μυθεύεται τὰ περὶ τοῦ Σκείρωνος καὶ τοῦ Πιτυοκάμπτου... Ἀπὸ δὲ τῶν ἄκρων τούτων καταιγίζοντα σκαιὸν τὸν Ἀργέστην, Σκείρωνα προσηγορεύκασιν Ἀθηναῖοι» (*Στράβ.* Didot. Θ, α, 4).

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀργεύς, —έως [*Μυθολογ.*]. Εἷς τῶν Κενταύρων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Α. Δ.

Ἄργη [*Μυθολ.*].—1) Μία τῶν θυγατέρων τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας.— 2) Κυνηγός τις, μεταμορφωθεῖσα εἰς ἔλαφον.— 3) Νύμφη ἐκ Κρήτης, ἧς ἠρᾶτο ὁ Ζεύς.

Ἀργηλιὰς [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ἔξω Νύμφης* τῆς ἐπαρχίας Γυθείου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κατ. 199. Δ. Ε. Μ.

Ἄργης [*Μυθολ.*]. Εἷς τῶν Κυκλώπων. Υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς. Ἀδελφοί του ἦσαν ὁ Βρόντης καὶ ὁ Στερόπης.

ἄργητα (ἡ)· ἰδιωματ. ἡ βραδύτης, ἡ καθυστέρησις.

ἀργία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀργός, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας, οἷον ἡ κατὰ τὰς ἑορτάς· «σήμερα ἔχουμε ἀργία καὶ δὲν ἔπιασα δουλειά»· || παροιμ. «ἀργία καὶ κατάλυσις» ἐπὶ τῶν πλουσίων τῶν διαβιούντων ἐν ἀργίᾳ καὶ τρυφῇ (ἐκ τοῦ κανόνος τοῦ Ἑορτολογίου «ἀργία καὶ κατάλυσις οἴνου καὶ ἐλαίου»· || καθόλου, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἡ φυγοπονία: γνωμικ. «ἀργία μήτηρ πάσης κακίας», ὅτι ὁ μὴ ἀπησχολημένος εἰς ἐργασίαν τινὰ εἶναι εὐεπίφορος εἰς πᾶσαν κακίαν.

— [*Ἐκκλ. Δικ.*] Κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον *ἀργία* καλεῖται ἡ ποινὴ ἡ κωλύουσα τὸν κληρικὸν τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ ἐπὶ χρόνον, ἢ καὶ κατὰ πάντα τὸν βίον. Τῇ ποινῇ τῆς ἀργίας, οὔσῃ ἠπιωτέρᾳ τῆς καθαιρέσεως, ὑποβάλλονται οἱ κληρικοί, οἱ διαπραξάμενοι παραπτώματα ἐλαφρότερα τῶν διὰ καθαιρέσεως κολαζομένων. Οὕτως ὁ κληρικὸς ὁ ὑβρίζων ἐπίσκοπον, λογιζόμενον κεφαλὴν τοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος καὶ πλείονος τιμῆς ἄξιον, καθαιρεῖται κατὰ τὸν κανόνα νε' ἀποστολικ., πρεσβύτερον δὲ ἢ διάκονον ἀφορίζεται ἤτοι καθίσταται ἀργός. Ὅτι ἡ ποινὴ τῆς ἀργίας ἐπιβάλλεται τοῖς διαπραξαμένοις παραπτώματα ἐλαφρότερα τῶν διὰ καθαιρέσεως κολαζομένων δῆλον γίγνεται καὶ ἐκ τῶν κανόνων τῶν ἀπειλούντων τὴν καθαίρεσιν, ὁσάκις ἡ ἀργία δὲν ἐπήνεγκε τὴν διόρθωσιν τοῦ ταύτῃ ὑποβληθέντος. Οὕτω κατὰ τὸν κανόνα ε' ἀποστολικ., ὁ ἐπίσκοπος, ὁ πρεσβύτερος ἢ ὁ διάκονος ὁ ἐκβάλλων τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας, ἀφορίζεται, ἤτοι καθυποβάλλεται ἀργίᾳ, ἂν δὲ ἐπιμένῃ μὴ προσλαμβάνων αὐτὴν καθαιρεῖται. Δύναται ὅμως ἐξ ἐπιεικείας ἡ ποινὴ τῆς ἀργίας νὰ ἐπιβληθῇ διὰ παράπτωμα ἐπαγόμενον καθαίρεσιν. Ἡ ἀργία, ἀπαγόρευσις τῆς τελέσεως ἱερατικῶν πράξεων οὖσα, δύναται νὰ ἐπιβληθῇ μόνον τοῖς κεκτημένοις τὸ πρὸς ταύτας δικαίωμα, ἤτοι τοῖς κληρικοῖς καὶ δὴ τοῖς κληρικοῖς παντὸς βαθμοῦ, τοῖς τε ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἱερομονάχοις. Ὁ χρόνος τῆς ἀργίας δύναται νὰ ᾖ ἐκ τῶν προτέρων ἀκριβῶς ὡρισμένος, ἢ νὰ ᾖ ὡρισμένον ὡσαύτως ἐκ τῶν προτέρων, τῆς διαρκείας τῆς ἀργίας τὸ κατώτατον καὶ ἀνώτατον ὅριον. Οὕτω παρ' ἡμῖν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἀργία ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας, μετὰ στερήσεως τῶν ἀπὸ τῆς ἐφημερίας τοῦ καταδικαζομένου δικαιωμάτων ἢ ἄνευ τοιαύτης, μέχρι μὲν 10 ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, μέχρι δὲ 3 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκοπ. δικαστηρίου.

Ἡ ὑπὸ τῶν ἐφημερίων παράλειψις τῶν ὑπὸ τῶν περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων νόμων ἐπιβαλλομένων αὐτοῖς καθηκόντων τιμωρεῖται δι' ἀργίας μέχρι τριῶν ἐτῶν. Ὁ ἱερολογήσας κεχωρισμένως τοῦ γάμου μνηστείαν ἱερεὺς τιμωρεῖται δι' ἀργίας ἑνὸς ἔτους. Κληρικῷ κατηγορουμένῳ διὰ βαρὺ παράπτωμα ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον, δύναται ὁ ἐπίσκοπος νὰ ἀπαγορεύσῃ μέχρις ἐκδικάσεως τῆς κατηγορίας πᾶσαν ἱεροπραξίαν, ἀλλ' οὐχὶ πέραν τῶν δύο μηνῶν. (*Καταστατ. ἱερᾶς συνόδου* 31 XII 1923 *ἄρθρ.* 33, 45, 46, 66 καὶ 69). Ἐν Ἁγίῳ ὄρει τὰ πρωτοβάθμια δικαστήρια δύνανται νὰ ἐπιβάλλωσιν ἀνεκκλήτως τὴν ποινὴν τῆς ἀργίας μέχρι τριῶν μηνῶν. Ἡ διάρκεια τῆς ἀργίας δύναται ὡσαύτως νὰ ὁρισθῇ κατὰ λόγον τῆς διορθώσεως πεπτωκότος κληρικοῦ, ὡς καὶ νὰ ἀφεθῇ ὅλως τῇ κρίσει τοῦ ἁρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ. Ἀείποτε ὁρίζει τῆς ἀργίας τὴν διάρκειαν ὁ ἐπιβάλλων ταύτην ἐκκλησιαστικὸς δικαστής, ἐφ' ὧν θεμάτων αὕτη δὲν ὁρίζεται ἐν τοῖς κανόσι καὶ τοῖς νόμοις. Ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῶν ἱεροπραξιῶν τῶν τελουμένων ὑπὸ κληρικῶν τελούντων ὑπὸ τὴν ποινὴν τῆς ἀργίας, αὗται λογισθήσονται οὐχὶ ἄκυροι. Ὁ ἀργὸς γενόμενος κληρικὸς καθαιρεῖται, καταφρονῶν τῆς ἀργίας, εἰ καί, ὡς εἰκός, δύναται ὁ ἐκκλησιαστικὸς δικαστὴς ἐπιεικείᾳ χρώμενος νὰ ἐπιβάλλῃ ἀντὶ τῆς καθαιρέσεως ἀργίαν ἰσόχρονον, καὶ ἐπὶ χρό-

Digitized by Google

νον μείζονα τῆς διὰ τῆς πρώτης ἀποφάσεως ἐπιβληθείσης. Ὡσαύτως καθαιρεῖται ὁ διὰ τῆς ἀργίας μὴ διορθούμενος κληρικός. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἀργίας κατὰ τόπον δὲν περιορίζεται μόνον ἐντὸς τῶν ορίων τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἐπιβαλόντος ταύτην ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ πέραν τούτων. Ὁ ἀργὸς γενόμενος κληρικὸς διαρκούσης τῆς ἀργίας οὐδαμοῦ δύναται νὰ τελέσῃ τὰ ἱερατικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τῆς ποινῆς τῆς ἀργίας παρακολουθούσης αὐτῷ ὁπουδήποτε μεταβαίνοντι, καθάπερ ἡ ἀτιμία τοῦ ρωμαϊ οῦ δικαίου τῷ ἀτίμῳ, καὶ ἡ λέπρα τῷ λεπρῷ. Διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀργίας ἀναιροῦντα τὰ ἐπακολουθήματα ταύτης. Ὅθεν ὁ ἀργὸς ἀναλαμβάνει αὖθις τὴν ἄσκησιν τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Καὶ ἂν μὲν ἡ διάρκεια τῆς ἀργίας εἶναι, ὡς παρ' ἡμῖν, ἐκ τῶν προτέρων ἀκριβῶς ὡρισμένη, ὡς ἐπὶ ἓν ἔτος κλπ., ἀναλαμβάνει τὰ ἱερατικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἅμα τῇ παρόδῳ τοῦ τῆς ἀργίας χρόνου.

Ἂν δὲ εἶχεν ἐξαρτηθῆ ἐκ τῆς πληρώσεως ὅρου τινὸς ὁ χρόνος τῆς ἀργίας, αἴρονται τὰ ἐπακολουθήματα ταύτης ἅμα τῇ πληρώσει τοῦ ὅρου τούτου. Ἂν δὲ τέλος εἶχεν ἐπαφεθῆ ἡ διάρκεια τῆς ἀργίας τῇ κρίσει τοῦ ἐπιβάλλοντος ταύτην ἐπισκόπου, τὰ ἐπακολουθήματα ταύτης αἴρονται εὐθὺς ὡς οὗτος, βεβαιωθεὶς περὶ τῆς πληρώσεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀργίας διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ πεπτωκότος, ἄρῃ τὴν ποινήν. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

—*[Στρατ. - Ναυτ.]* Καλεῖται *ἀργία* ἡ κατάστασις τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ προσωρινῶς μὴ ἀνήκοντος εἴς τινα ὀργανικὴν θέσιν τοῦ στρατεύματος, ἀλλὰ διατελοῦντος ἐκτὸς αὐτοῦ, δυναμένου ὅμως ν' ἀνακληθῇ εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἀργία εἶνε ποινὴ ἐπιβαλλομένη, συμφώνως τοῖς περὶ Καταστάσεως τῶν Ἀξιωματικῶν παγίοις νόμοις τοῦ Κράτους. Εἶναι δὲ δύο εἰδῶν· διὰ προσκαίρου *παύσεως*, καὶ δι' *ἀπολύσεως*. [Βλ. ἀπόλυσις καὶ παῦσις πρόσκαιρος.] Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— **ἀργίας** *γραφὴ* *[Ἀττ. Δίκ.]*. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον πᾶς ὁ μὴ ἔχων περιουσίαν καὶ παραμένων ἀργὸς ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς ποινῆς τῆς ἀτιμίας, ἐν ὑποτροπῇ δὲ διὰ θανάτου. Ὁ Πλούταρχος (Σόλ. 37) καὶ ὁ Πολυδεύκης (Η' 42), ἀναφέρουν ὅτι πρῶτος θεσπίσας τὸν «νόμον περὶ τῆς ἀργίας» ἦτο ὁ Δράκων. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Σόλων διετήρησεν *(Πλουτ.* Σόλ. 37), πᾶς δημότης Ἀθηναῖος ἦτο ὑπόχρεως νὰ ἀποδείξῃ, ἐν ἐνδεχομένῃ περιπτώσει, τοὺς πόρους ἐξ ὧν ἔζη, τοῦτο δὲ ἐγίνετο διὰ νὰ βεβαιώνωνται ἑκάστοτε αἱ ἀρχαὶ ὅτι οἱ πένητες μετήρχοντο ἔντιμον επάγγελμα πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἐπιτηδείων *(Ἰσοκρ.* Ἀρεοπαγ. 17). Ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ὁ νόμος ἐτροπολογήθη, ὁρίσας τὴν τιμωρίαν τῆς ἀτιμίας κατόπιν τριῶν καταδικῶν τοῦ ἐπὶ ἀργίᾳ ἐναγομένου. Ἡ κατὰ τοῦ ἀέργου μήνυσις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεδικάζετο ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τοὺς ὕστερον ὅμως χρόνους (450 περίπου π. Χ.), ἐξεδικάζετο ὑπὸ τακτικοῦ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου, τοῦ ὁποίου προήδρευεν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων. Κ.Μ.Κ.

Ἀργιβόειος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα τῆς Εὐβοίας ὡς ἐχούσης *ἀργούς*, ἤτοι λευκοὺς βόας *(Αἰλ.* Ἱ. Ζ 12.36). Α. Δ.

Ἀργίζα ἢ *Ἀλγίζα*. Ἐπισκοπὴ τῆς διοικήσεως Ἀσίας *(Le Quien* Oriens christ., Paris 1740, 1,723—724 καὶ *Mansi* Sacr. Conc. Collectio 6,573.945—7,123.152—12,995.1098 καὶ 13,141). Δ. Ε. Μ.

Ἀργιθέα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀργιθέας τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 345. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κνίσοβον*, ἔλαβε δὲ διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1927 Διατάγματος τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀργιθέας, πρωτευούσης τῶν Ἀθαμάνων, ἧς σώζονται ἐγγὺς τοῦ χωρίου ἐρείπια. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Πετρίλου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καρδίτσης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Λιασκόβου τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφυλ. Μεσενικόλα. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀργιθέας**, *τέως δῆμος* *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων 13 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀραχωβίτσης*, *Ἀργιθέας* (τέως *Κνισόβου*), *Ἀργυρίου*, *Βλάσης*, *Βραγγιανῶν*, *Γλογοβίστας* *Κουμπουριανῶν*, *Κουμπλεσίου*, *Λεοντίτου*, *Λιασκόβου*, *Μεσοβουνίου*, *Μολεντζικοῦ*, *Μπουκουβίτσης*, *Πετρίλου*, *Σελιπιανῶν*, *Στεφανιάδος* καὶ *Τριζόλου*. Δ. Ε. Μ.

ἀργιλασβεστίτης (Alumocalcit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ *ὀπαλλίου*, ἐνύδρου δηλ. ἀμόρφου διοξειδίου τοῦ πυριτίου, ἀναμεμιγμένου μὲ ἄσβεστον καὶ ἄργιλον. Εὑρέθη εἰς τὸ Eibenstock (Σαξωνίας) καὶ τὴν Réz bánya (Οὐγγαρίας). Γ. Κ. Γ.

Ἀργιλεωνίς. Ἡ μήτηρ τοῦ Βρασίδου *(Πλουτ.* Λύκ. 25). Α. Δ.

Ἀργίλη *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία δοθεῖσα εἰς τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράϊ (Ἀνακτορίου) τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολ. Θρᾴκης χωρίον *Γιαννὴκ Ἀγήλ*, ὅπερ κατὰ τὴν γενομένην ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς τοῦ 1920 ἀπογραφὴν ἠρίθμει 579 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

Ἀργίλητον (Argiletum) *[Ἀρχ.]*. Συνοικία τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς ὁποίας δὲν κατέστη δυνατὸν μέχρι σήμερον νὰ καθορισθῇ. Κατὰ τοὺς μὲν ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ *Ἄργου*, ἑταίρου τοῦ Εὐάνδρου, δολοφονηθέντος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ κατὰ τὴν παράδοσιν. Κατὰ τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ γερουσιαστοῦ *Ἀργίλλου* φονευθέντος ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ, διότι συνεβούλευσε τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῆς Καρχηδόνος κατὰ τὸν δεύτερον καρχηδονιακὸν πόλεμον. Α. Δ.

ἀργιλικός, *—ή, —όν* (καὶ *ἀργιλλικός*)· ὁ τῆς ἀργίλου, ἢ τοῦ ἀργιλίου· ὁ περιέχων ἄργιλον ἢ ἀργίλιον.

— **ἀργιλικὰ** *ὀρυκτὰ* ἢ *ἀργιλῖται* (Aluminate) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτά, τὰ ὁποῖα παράγονται ἐκ μονοβασικοῦ ὀξέος τοῦ τύπου $HAlO_2$. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν γραφὴν τῶν χημικῶν μοριακῶν τύπων, ἡ γενικὴ χημικὴ σύστασις τῶν ἀργιλικῶν ὀρυκτῶν παρίσταται διὰ τοῦ τύπου $RO_1\ Al_2\ O_8$, ὅπου τὸ R δύναται νὰ εἶναι ἓν ἐκ τῶν διδυνάμων στοιχείων, μαγνήσιον (Mg), ψευδάργυρος (Zn), μαγγάνιον (Mn), σίδηρος (Fe), χρώμιον (Cr) καὶ βηρύλλιον (Be). Τοιαῦτα ὀρυκτὰ εἶναι τὰ ὀρυκτὰ τῆς ὁμάδος τοῦ σπινελλίου (βλ. λ.) Γ. Κ. Γ.

— **ἀργιλικὰ** *πετρώματα* (Tongesteine) *[Πετρογρ.]*. Τὰ ἀργιλικὰ πετρώματα εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ των πηλιτικὰ ἱζήματα, εὑρισκόμενα ἐν ἀμεταβλήτῳ ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεταβεβλημένῃ καταστάσει, εἰς τὴν σύστασιν τῶν ὁποίων οὐσιῶδες μέρος λαμβάνουν ἔνυδρα πυριτικὰ ἀργίλια τῆς ὁμάδος τῆς ἀργίλου καὶ τῶν μαρμαρυγιῶν. Αἱ μεταβολαὶ συνίστανται εἰς διαρκῶς προϊοῦσαν στερεοποίησιν τῶν ἀρχικῶς ἰλυοειδῶν ἱζημάτων καὶ σχηματισμὸν πετρωμάτων, παρουσιαζόντων στρῶσιν ἢ καὶ σχιστοφυᾶ ἱστόν, ὡς καὶ σχηματισμὸν αὐθιγενῶν (ὀρυκτῶν) συστατικῶν. Αἱ μεταβολαὶ αὐταὶ δύνανται νὰ φθάσουν καὶ μέχρι τελείας μετακρυσταλλώσεως τῶν ἀρχικῶς ἰλυοειδῶν ἱζημάτων. Τούτου ἕνεκα διακρίνουν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀργιλικῶν πετρωμάτων: α') *ἄργιλον*· β') *σχιστὴν ἄργιλον*· γ') *ἀργιλικὸν σχιστόλιθον*· δ') *φυλλίτην* ἢ *ἀργιλικὸν μαρμαρυγιακὸν σχιστόλιθον* (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις). Καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα πετρώματα συνδέονται, ὡς εἰκός, διὰ μεταβατικῶν τύπων.

Δὲν κατωρθώθη μέχρι τοῦδε νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς ὀρυκτολογικῶς ἡ ἀργιλικὴ θεμελιώδης οὐσία εἰς τὰ πετρώματα ταῦτα. Διὰ πολυαρίθμων χημικῶν δοκιμασιῶν καθωρίσθη, ὅτι εἰς τὰς ἀργίλους ἔχουν μεγάλην ἐξάπλωσιν τὰ ὑδροπυριτικὰ ἀργίλια, τὰ ὁποῖα εἶναι οὐχὶ δυσκόλως διαλυτὰ ἐν μέρει μὲν ἐν ὑδροχλωρίῳ ὀξεῖ καὶ ἐν μέρει ἐντὸς καυστικῶν ἀλκαλίων. Δὲν προσδιωρίσθη ὅμως ὡρισμένως ἂν τὰ ἅλατα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὸ ἓν ἢ εἰς τὸ ἄλλο ἐκ τῶν γνωστῶν ἀργιλικῶν ὀρυκτῶν, τῶν διαλυτῶν ἐν ὑδροχλωρίῳ ὀξεῖ *(ἀλλοϋσίτης, ἀλλοφανής, κολλυρίτης)*, καὶ ἂν αὐτὰ εἶναι στερεαὶ στοιχειομετρικαὶ ἑνώσεις ἢ μᾶλλον ὑδροπηκτώματα. Οἱ ἐδαφολόγοι χημικοὶ παραδέχονται ἐπίσης ὅτι ἐνυπάρχουν ὡς συστατικὸν τῶν ἀργίλων καὶ ζεολιθικαὶ οὐσίαι, οἱ ἐδαφοζεόλιθοι, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτευχθῇ μέχρι τοῦδε ἡ δι' ὀρυκτολογικῆς ὁδοῦ κατάδειξις τῆς παρουσίας των. Δι' ἀναλύσεων κατεδείχθη πολλαχῶς ἡ παρουσία ἐνύδρου πυριτικοῦ ὀξέος ἐντὸς τῶν ἀργίλων.

Ὡς μηχανικὰ προσμίγματα ἐντὸς τῶν ἀργιλικῶν πετρωμάτων εὑρίσκονται: α') πρὸ παντὸς λεπτοτάτη χαλαζικὴ ἄμμος ἐν μεγάλῃ ἢ μικρᾷ ἀφθονίᾳ. Ἡ ποσότης της προκαλεῖ τὰς μεταβατικὰς μορφὰς εἰς τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἀργιλοῦχον ἄμμον ἢ τὸν ἀργιλικὸν ψαμμίτην· β') συχνὰ λεπτότατα θρυμματίδια ἀστρίων ὡς καὶ χλωρίτης καὶ μουσκοβίτης εἰς λεπτότατα φυλλίδια· γ') ἀσβεστίτης ἢ δολομίτης, ἡ αὔξουσα ποσότης τῶν ὁποίων προκαλεῖ τὸν σχηματισμὸν μαργῶν, μαργαϊκῶν σχιστολίθων, ἀσβεστομιγῶν ἀργιλικῶν σχιστολίθων καὶ ἀσβεστούχων φυλλιτῶν· δ') ὀργανικαὶ οὐσίαι, πισσάσφαλτος ἢ ἄνθραξ, συχνὰ ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ, προκαλοῦσῃ τότε τὸ σκοτεινὸν χρῶμα τῶν πετρωμάτων· ε') ὀξείδια σιδήρου· στ') χαρακτηριστικὴ ἐπίσης διὰ πολλὰ ἀργιλικὰ πετρώματα εἶναι ἡ περιεκτικότης των εἰς λεπτότατα διανεμημένον σιδηροπυρίτην, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ προϊὸν τῆς ἐπιδράσεως ὑδροθείου παραγομένου κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν ὀργανισμῶν ἐπὶ τῶν σιδηρούχων προσμιγμάτων τῶν ἀργιλικῶν πετρωμάτων.

Ἀργιλικὰ πετρώματα ἀπαντῶνται πολλαχοῦ τῆς γῆς ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ. Γ. Κ. Γ.

— **ἀργιλικὸς** *μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος* (Tonglimmerschiefer, Phyllit) *[Πετρογρ.]*· βλ. φυλλίτης καὶ ἀργιλικὰ πετρώματα. Γ. Κ. Γ.

— **ἀργιλικὸς** *σχιστόλιθος* (Tonschiefer) *[Πετρογρ.]*. Οἱ ἀργιλικοὶ σχιστόλιθοι εἶναι στερεά, οὐχὶ εὔθρυπτα, καλῶς ἐστρωμένα ἢ καὶ εἰς πλάκας σχιζόμενα, πολὺ μικρᾶς σκληρότητος πετρώματα. Παραλλήλως πρὸς τὴν στρῶσίν των θραυόμενα παρουσιάζουσιν ἐπιφάνειαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλαμπῆ ἢ ἀσθενῶς λάμπουσαν, ἐνῷ θραυόμενα ἐγκαρσίως πρὸς τὴν στρῶσίν των παρουσιάζουσι θραυσιγενῆ ἐπιφάνειαν ἀλαμπῆ καὶ φαίνονται ἐντελῶς στιφροὶ καὶ ὁμοφυεῖς. Τὸ χρῶμά των εἶναι ἐπικρατούντως φαιὸν (ἕνεκα προσμίξεως ἀνθρακούχων οὐσιῶν) μέχρις ὑποκυανοφαίου ἢ πρασινόφαιον μέχρι πρασίνου (ἕνεκα προσμίξεως λεπιδίων ὀρυκτοῦ χλωρίτου). Ἐπίσης παρουσιάζονται ὡς ἰωδέρυθροι καὶ ἐρυθροί, ἕνεκα προσμίξεων ὀξειδίων σιδήρου, ὡς ὑποκίτρινοι ἢ ὑποκαστανόφαιοι ἕνεκα ὑδροξειδίου σιδήρου καὶ σκοτεινόφαιοι μέχρι μέλανος ἕνεκα ἀφθόνων προσμίξεων ἀνθρακούχων οὐσιῶν. Συνήθως φέρουν καὶ σιδηροπυρίτην εἰς κρυστάλλους καὶ συγκρίματα, χαλαζίαν εἰς θρύμματα, κοκκία, φακοὺς ἢ καὶ φωλεάς, λέπια ἀχρόου ἢ πρασινωποῦ μαρμαρυγίου, στηλίδια τουρμαλίνου, λέπια πρασίνου χλωριτικοῦ ὀρυκτοῦ, βελονίδια ρουτιλίου, σπανιώτερον δὲ ἀνθρακικὰ ὀρυκτὰ καὶ φωσφορίτην. Ἐνίοτε ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν στρώσεως καὶ σχισμοῦ παρουσιάζονται ἰριδίζοντα ὑμενίδια ἐκ λειμονίτου.

Ἡ χημικὴ σύστασις τοῦ πετρώματος εἶναι κατὰ μέσον ὅρον:

Διοξείδιον πυριτίου ($Si\ O_2$)	59, 0%
Ὀξείδιον ἀργιλίου ($Al_2\ O_3$)	20, 0%
Ὀξείδια σιδήρου (FeO καὶ $Fe_2\ O_3$)	7, 4%
Ὀξείδιον μαγνησίου (MgO)	2, 8%
Ἄσβεστος (CaO)	1, 6%
Ὀξείδιον καλίου (K_2O)	3, 5%
» νατρίου (Na_2O)	1, 1%
Ὕδωρ καὶ ὀργανικαὶ οὐσίαι, ἀπερχόμεναι κατὰ τὴν πύρωσιν	4, 0%.

Τῶν ἀργιλικῶν σχιστολίθων διακρίνονται αἱ ἑξῆς παραλλαγαί:

α') *Στεγαστήρ*. Πολὺ λεπτοφυλλώδεις καὶ στιφροί, ἐπιπέδως σχιζόμενοι ἀργιλικοὶ σχιστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐξαγωγὴν πλακῶν δι' ἐπιστέγασιν οἰκιῶν. Ὀνομαστὰ λατομεῖα τοιούτων στεγαστήρων εὑρίσκονται παρὰ τὸν Ρῆνον (St. Goar, Rüdescheim,) εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Lahn (Γερμανία), παρὰ τὸ Goslar εἰς τὸ Χάρτζ, εἰς τὸ Lehesten τῆς Θυριγγίας, εἰς τὴν βόρειον Οὐαλλίαν καὶ εἰς τὴν Κορνουαλλίαν τῆς Ἀγγλίας.

Πρὸς χρησιμοποίησιν ἑνὸς σχιστολίθου ὡς στεγαστῆρος ἐκτιμῶνται ἡ λεία σχιστότης του, ἡ εὔκολος διάτρησίς του, τὸ ὑδατοστεγές του καὶ ἡ ἀντοχή του εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς καὶ καιρικὰς ἐπιδράσεις, καὶ τὸ ὡραῖον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σκοτεινόν, μόνιμον χρῶμά του. Ἐπιβλαβὲς συστατικὸν θεωρεῖται ὁ σιδηροπυρίτης, διότι ἀποσαθροῦται καὶ μεταβάλλεται εἰς λειμονίτην, θειικὸν ὑποσίδηρον κλπ., ἅτινα καταστρέφουν τὸν στεγαστῆρα. Ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἱκανότης πρὸς ἀπομύζησιν ὕδατος ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ἀντοχῆς τῶν στεγαστήρων εἰς τὴν ἀπόψυξιν.

Ὅταν ὁ στεγαστήρ, κτυπώμενος, ἀφίνῃ καθαρὸν καὶ διαυγῆ ἦχον, ἔχει συμπαγῆ ἱστόν, ἐνῷ τοὐναντίον ἀμβλὺς ἦχος προδίδει ἱστὸν χαλαρωμένον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπιβλαβής.

β') *Ἄβαξ*. Ὁ ἄβαξ εἶναι στεγαστὴρ μὲ μεγάλην περιεκτικότητα εἰς ἀνθρακούχους οὐσίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχει χρῶμα μέλαν. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν κατασκευὴν ἀβακίων πρὸς γραφήν.

γ') *Γραφικὸς σχιστόλιθος*. Εἶναι ἀργιλικὸς σχιστόλιθος, ὁ ὁποῖος, συνεπείᾳ σχιστότητος κατὰ δύο οὐχὶ παράλληλα ἐπίπεδα ἢ συνεπείᾳ σχιστότητος διασχιζούσης τὴν καλῶς διατηρουμένην στρῶσίν του, σχίζεται εἰς λεπτὰ καὶ μακρὰ ραβδία καὶ μίσχους, χρησίμους διὰ τὴν ἐπὶ ἀβάκων γραφὴν (κοινῶς κονδύλια). Ἰδιαιτέρως καλοὺς γραφικοὺς σχιστολίθους ἐξάγουν τὰ ὀρυχεῖα τοῦ Θυριγγικοῦ Δρυμοῦ.

δ') *Ζωγραφικὸς σχιστόλιθος*. Μαλακὸς καὶ πλούσιος εἰς ἀνθρακούχους οὐσίας ἀργιλικὸς σχιστόλιθος χρησιμοποιεῖται ἢ ἐν φυσικῇ καταστάσει ἢ ἀφοῦ ὑποβληθῇ εἰς πλύσιν ὡς ὑλικὸν πρὸς ζωγραφικήν.

Ἀναλόγως τῆς χημικῆς καὶ ὀρυκτολογικῆς των συστάσεως διακρίνουν πολλὰ ἐπίσης εἴδη.

Ταῦτα εἶναι:

α') *Ἀσβεστοῦχος ἀργιλικὸς σχιστόλιθος*. Περιέχει πολὺ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον.

β') *Στυπτηριακὸς σχιστόλιθος* (Alaunschiefer, Vitriolschiefer). Εἶναι μέλας ἢ φαιομέλας ἀργιλικὸς σχιστόλιθος μὲ μεγάλην περιεκτικότητα εἰς σιδηροπυρίτην καὶ σημαντικὴν ἐπίσης τοιαύτην εἰς ἄνθρακα ἢ καὶ πισσάσφαλτον. Περιέχουν ἐπίσης ἐπιπροσθέτως, δι' ἀποσαθρώσεως τοῦ σιδηροπυρίτου, θειικὰ ἀργίλια καὶ θειικὸν σίδηρον καὶ περικλείουν ἐπίσης φακοὺς καὶ φωλεὰς ἀνθρακούχου βαρύτου *(ἡπατίτου)* καὶ ἀνθρακωνίτην ἢ ὄζοντα ἀσβεστόλιθον. Εὑρίσκονται εἰς στρώματα καμβρικὰ τῆς Σκανδιναυΐας, εἰς σιλούρια τῆς Θυριγγίας, τῆς Vogtlandes καὶ τῶν Fichtelgebirge, εἰς κούλμια τῆς Βεστφαλίας, εἰς ἀνθρακικοὺς ἀσβεστολίθους τοῦ Βελγίου καὶ ἀλλαχοῦ.

Digitized by Google

Πολλοὶ στυπτηριακοὶ σχιστόλιθοι περιέχουν πολὺ διοξείδιον τοῦ πυριτίου (SiO_2) καὶ μεταπίπτουν εἰς χαλαζίτας.

γ') *Ἀκονιστικὸς σχιστόλιθος.* Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ χαρακτηρίζονται ὅλα τὰ σχιστολιθικὰ πετρώματα ἐκ τῶν ὁποίων κατασκευάζονται ἀκόναι. Δὲν ἔχουν ὡρισμένην καὶ σταθερὰν σύνθεσιν. Πολλοὶ ἀκονιστικοὶ σχιστόλιθοι εἶναι σχιστώδεις χαλαζῖται, τὰ ὡραιότατα ὅμως καὶ μᾶλλον προτιμώμενα εἴδη δὲν εἶναι ἐντελῶς πλούσια εἰς πυριτικὸν ὀξὺ πετρώματα. Οὕτω αἱ ὀνομασταὶ «ἀκόναι τοῦ Λουξεμβούργου» ἐκ τοῦ Viel Salm περιέχουν ἐλαχίστην ποσότητα χαλαζίου καὶ συνίστανται κυρίως ἐκ σερικίτου καὶ μαγγανιομιγοῦς γρανάτου (ἀνθρακίου) εἰς ὡραιότατα κρυσταλλίδια, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ καταλληλότης των ὡς ἀκονῶν.

Οἱ ἀργιλικοὶ σχιστόλιθοι παρουσιάζονται εἰς ὅλας τὰς γεωλογικὸς διαπλάσεις ἀπὸ τῆς προκαμβρίου μέχρι τῆς τριτογενοῦς, καὶ εἰς στρώματα ἐπτυχωμένα. Εἰς ὄρη συνιστάμενα ἐξ ἰζηματογενῶν πετρωμάτων, διατηρούντων ἀδιατάρακτον τὴν ἀρχικήν των στρῶσιν, δὲν ὑπάρχουν ἢ μόλις διακρίνονται σαφῶς ἀπὸ τὰς σχιστὰς ἀργίλους.

Οἱ ἀργιλικοὶ σχιστόλιθοι παρέχουν δι' ἀποσαθρώσεως ἀργιλοῦχα ἐδάφη ἀναμεμιγμένα μὲ ἄμμον καὶ σχιστολιθικὰ θρύμματα. Εἰς τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων εὐκόλως προσχώνεται τὸ λεπτὸν ὑλικόν. Ἔπειτα περαιτέρω ἀπομένει ξηρόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πτωχὸν εἰς βλάστησιν, μῖγμα λιθαρίων καὶ συντριμμάτων σχιστολίθου.

Ἀργιλικοὶ σχιστόλιθοι ἀπαντῶσι καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἰδιαιτέρως ἀποτελοῦν μαζὶ μὲ ψαμμίτας τὸν φλύσχην, ὅστις ἐσχηματίσθη κυρίως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἠωκαίνου καὶ ὀλιγοκαίνου ὑποπεριόδου τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος (βλ. Αἰγηΐς, Αἰτωλία, Ἑλλὰς [*Γεωλογ.*]). Πλάκες ἀργιλικῶν σχιστολίθων ἐξ Ἀμοργοῦ καὶ ἐκ Μετοχίου Εὐβοίας χρησιμοποιοῦνται εἰς διαφόρους χρήσεις. Ἀκονιστικὸς σχιστόλιθος εὑρίσκεται ἐπίσης, κατὰ τὸν Κορδέλλαν, εἰς μεγάλας μάζας εἰς τὸ Γάβριον τῆς Φθιώτιδος, Σιδηρόκαστρον Πατρῶν καὶ εἰς τὴν Σκῦρον. Γ. Κ. Γ.

— **ἀργιλικὸς** *σφαιροσιδηρίτης* ἢ *ἀργιλοσιδηρίτης* (Toneisenstein, toniger Sphärosiderit) [*Πετρογρ.*]· συνώνυμον τοῦ ἀνθρακοσιδηρίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀργίλιον (Al) (κοινῶς *ἀλουμίνιον*). Μέταλλον ἀργυρόλευκον ἀσθενῶς ὑποκύανον, τὸ ὁποῖον εἰς τὸν ἀέρα παραμένει ἀναλλοίωτον. Στιλπνοῦται εὐκόλως καὶ εἶναι εὐκατέργαστον, ἐπειδὴ δὲ εἶναι καὶ λίαν ἐλαφρὸν (εἰδικὸν βάρος 2,7) εὑρίσκει πλείστας ἐφαρμογάς.

— [ΧΗΜ.] Ἐν τῇ φύσει εὑρίσκεται πάντοτε ἡνωμένον ὑπὸ τὴν μορφὴν διαφόρων ὀρυκτῶν καὶ πετρωμάτων (βλ. ἀργιλίου ὀρυκτὰ καὶ πετρώματα)· εἶναι δὲ τὸ μᾶλλον διαδεδομένον τῶν μετάλλων, ἀποτελοῦν περίπου τὸ $^1/_{12}$ τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Ὡς ὀξείδιον Al_2O_3 εὑρίσκεται κρυσταλλικὸν ἀποτελοῦν τὸ *κορούνδιον*, τὸ *ρουβίνιον* καὶ τὸν *σάπφειρον*, ὡς μικροκρυσταλλικὸν δὲ κοκκῶδες ἀποτελεῖ τὴν *σμύριδα*. Ἔνυδρον δὲ ὀξείδιον ἀποτελεῖ τὸν *ὑδραργιλίτην* ($Al_2O_3, 3H_2O$) καὶ μεμιγμένον μετ' ὀξειδίου τοῦ σιδήρου τὸν *βωξίτην*. Ὑπὸ μορφὴν ἀργιλικῶν ἐνώσεων εὕρηται ὡς *χρυσοβήρυλλος* ($Be\,Al_2\,O_4$) καὶ ὡς *σπινέλλιος* ($Mg\,Al_2\,O_4$). Ὡς διπλοῦν φθοριοῦχον ἅλας ἀπαντᾶται ὡς *κρυόλιθος* ($Na_3\,Al\,F_6$).

Τὰ μᾶλλον διαδεδομένα ὅμως ὀρυκτὰ τοῦ ἀργιλίου εἶναι τὰ πυριτικά· πλεῖστα ὅσα εἴδη τούτων ὑπάρχουσιν, ὧν τὰ σημαντικώτερα εἶναι οἱ *ἄστριοι: ὁ καλιοῦχος ἄστριος* ἢ *ὀρθόκλαστον* ($K\,Al\,Si_3\,O_8$), ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν πλείστων πετρωμάτων ὡς τοῦ γρανίτου, τοῦ γνευσίου, τοῦ πορφυρίτου, τοῦ βασάλτου, τοῦ τραχείτου κτλ.

Ὁ *ἀλβίτης*, νατριοῦχος ἄστριος καὶ ὁ *λαβραδορίτης* ἀσβεστιοῦχος ἄστριος. Πυριτικὰ ὀρυκτὰ ἀργιλίου μετὰ μαγνησίου εἶναι οἱ *μαρμαρυγίαι*, μετὰ ἀσβεστίου ὁ *γρανάτης*, μετὰ βηρυλίου ὁ *σμάραγδος*.

Δι' ἀποσαθρώσεως τῶν ἀστρίων σχηματίζεται ὁ *καολίνης* ($Al_2O_3 . 2SiO_2 . 2\,H_2O$), ὅστις χρησιμεύει ὡς πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν τῆς πορσελλάνης. Ὁμοίως ἐκ πετρωμάτων σιδηρούχων ἐνεχόντων ἄστριον σχηματίζονται τὰ διάφορα εἴδη τῆς *ἀργίλου*. Ἀπαντᾶται ἐπίσης ὡς *ἀλουνίτης*, βασικὸν θειικὸν καλιο-αργίλιον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐχρησίμευεν ὡς πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν τῆς στυπτηρίας.

Μεταλλουργία. — Μεταλλικὸν ἀργίλιον παρεσκευάσθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Wöhler τῷ 1828 δι' ἐπιδράσεως μεταλλικοῦ καλίου ἐπὶ χλωριούχου ἀργιλίου· τὸ σχηματιζόμενον ἀργίλιον ἐλαμβάνετο ὑπὸ μορφὴν τεφροχρόου κόνεως. Βραδύτερον ὁ Sainte-Claire-Deville ἀντικαταστήσας τὸ κάλιον διὰ νατρίου παρεσκεύασεν ἐν μεγάλῳ βιομηχανικῶς ἀργίλιον, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ ὑπεβιβάσθη ἀπὸ 3000 φράγκων κατὰ χιλιόγραμμον εἰς 250 φράγκα. Τῷ 1855 ὁ Bunsen ἐπέτυχε τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παρασκευὴν τοῦ ἀργιλίου, ἠλεκτρολύων τετηγμένον διπλοῦν ἅλας χλωριούχου ἀργιλίου καὶ χλωριούχου νατρίου, ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη δὲν ἦτο τότε βιομηχανικῶς ἐφαρμόσιμος λόγῳ τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Βραδύτερον, κατὰ τὸ 1888, ὅτε ἤδη ἡ ἠλεκτροτεχνία εἶχεν ἐξελιχθῆ, ἐπετεύχθη ἡ ἠλεκτρολυτικὴ βιομηχανικὴ παρασκευὴ τοῦ ἀργιλίου, ἀντικατασταθέντος τοῦ ἠλεκτρολύτου ὃν ἐχρησιμοποίει ὁ Bunsen δι' ἑτέρου καταλληλοτέρου, διὰ *διαλύματος ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἐν τετηγμένῳ κρυολίθῳ*. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ θέρμανσις καὶ διατήρησις ἐν τήξει τοῦ λουτροῦ ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἀποφευγομένης τῆς ἔξωθεν θερμάνσεως. Κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ταύτην τὸ ἀργίλιον ἀποβάλλεται ἐπὶ τῆς καθόδου, ἐν ᾧ ἡ ἐξ ἄνθρακος ἄνοδος καίεται διὰ τοῦ ἐκλυομένου ὀξυγόνου πρὸς μονοξείδιον ἄνθρακος, ἐφ' ὅσον δὲ ἀποτίθεται τὸ ἀργίλιον προστίθεται ἐν τῷ λουτρῷ νέα ποσότης ὀξειδίου ἀργιλίου, ὥστε ἡ παραγωγὴ νὰ εἶναι συνεχής· ἐκτελεῖται δὲ ἡ ἠλεκτρόλυσις ἐντὸς μεγάλων χωνευτηρίων ἐξ ἄνθρακος, ὧν τὰ τοιχώματα ἀποτελοῦσι τὴν κάθοδον, ὡς ἄνοδος δὲ χρησιμεύουσι μεγάλαι ράβδοι ἐξ ἄνθρακος. Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἠλεκτρολυτικῆς μεθόδου ἡ τιμὴ τοῦ μεταλλικοῦ ἀργιλίου ὑπεβιβάσθη τὰ μέγιστα καὶ ἐν ᾧ τῷ 1855 1 χιλιόγραμμον ἀργιλίου ἐστοίχιζε 250 φράγκα, τῷ 1887 ἐστοίχιζε 87,5 φράγκα, τῷ 1891 10 φράγκα καὶ τῷ 1911 ἐστοίχιζε 1,20 φράγκα.

Ἐφαρμογαί.—Λόγῳ τῆς μικρᾶς τιμῆς τοῦ μετάλλου ἡ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐφαρμογή του εἶναι λίαν ἐκτεταμένη. Ἡ κυρία του ἐφαρμογὴ εἶναι ἐν τῇ μεταλλουργίᾳ καὶ δὴ τῇ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χάλυβος, ἔνθα προστίθεται τὸ ἀργίλιον εἰς ποσὸν 0,02—0,05 % πρὸς ἀναγωγὴν τοῦ ἐν διαλύσει ὀξειδίου τοῦ σιδήρου. Μεγαλύτερα ποσὰ ἀργιλίου χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν ἀργιλοθερμίαν (βλ. λ.), ὡς καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν διαφόρων *κραμάτων τοῦ ἀργιλίου* (βλ. κατωτ.), ἤτοι τῶν βρούνζων δι' ἀργιλίου, καὶ τῶν ἐλαφρῶν κραμάτων ὡς τὸ *μαγνάλιον* τῶν χρησιμευόντων διὰ τὴν κατασκευὴν ἀεροπλοίων. Ἐπίσης προστίθεται εἰς τὸν ψευδάργυρον τὸν χρησιμεύοντα πρὸς ἐπικάλυψιν τῶν σιδηρῶν ἐλασμάτων (λαμαρίνα) εἰς ποσὸν 10 % περίπου, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν εὐρευστότερον. Μεγάλα ποσὰ ἀργιλίου καταναλίσκονται πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων, ὡς μαγειρικῶν καὶ ἐπιτραπεζίων σκευῶν, ἅτινα κατασκευάζονται εἴτε χυτά, εἴτε ἐξ ἐλάσματος ἀργιλίου. Τὰ κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν εἰδῶν τούτων ἀπομένοντα ἀπορρίμματα τοῦ μετάλλου μετατρέπονται εἰς *κόνιν ἀργιλίου*, ἥτις χρησιμεύει ὡς χρῶμα (κοινῶς βρονζίνα ἀσημένια), ἐν τῇ λιθογραφίᾳ, πρὸς παρασκευὴν ἐκρηκτικῶν τινων ὑλῶν ὡς τῆς ἀμμωνάλης, καὶ πρὸς κατασκευὴν πυροτεχνημάτων. Ἐν Ἀμερικῇ ἐφηρμόσθη σύρμα ἀργιλίου ἀντὶ χαλκίνου ὡς ἠλεκτραγωγόν. Μέγιστα ποσὰ ἀργιλίου ἀναλίσκονται διὰ τὴν κατασκευὴν συσκευῶν ἐν τῇ χημικῇ βιομηχανίᾳ. Κατασκευάζονται ἤδη κολοσσιαῖα δοχεῖα ἐξ ἀργιλίου, συνδεόμενα δι' αὐτογενοῦς συγκολλήσεως, καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῆς στεαρίνης ὅπου εἶναι πολὺ προτιμότερα ἢ τὰ ἐκ χαλκοῦ ἢ κραμάτων αὐτοῦ, καθ' ὅσον τὸ ἀργίλιον εἶναι ἐξαιρετικῶς δυσπρόσβλητον ὑπὸ τῶν λιπῶν καὶ τῶν λιπαρῶν ὀξέων καὶ εἰς ὑψηλὴν ἔτι θερμοκρασίαν, παρουσίᾳ ἀκόμη καὶ ἀέρος. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, τῇ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν κατασκευὴν ἀεροπλοίων.

Ἰδιότητες. — Τὸ ἀργίλιον εἶναι μέταλλον ἀτομικοῦ βάρους 27,1 στιλπνὸν ἀργυρόλευκον ἐν καθαρᾷ καταστάσει. Τήκεται εἰς θερμοκρασίαν 658° καὶ βράζει εἰς θερμοκρασίαν 1800°. Εἶναι μέταλλον λίαν ἐλαφρόν, καὶ τὸ μὲν χυτὸν ἀργίλιον ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,64, τὸ ἐλατὸν 2,68—2,70. Εἶναι λίαν ἐλατὸν καὶ ὅλκιμον, δυνάμενον νὰ μεταβληθῇ εἰς λεπτότατα φύλλα καὶ σύρματα.

Εἰς τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα εἶναι εὐσταθές, διότι καλύπτεται ὑπὸ λεπτοτάτου σχεδὸν ἀδιοράτου στρώματος ἐξ ὀξειδίου, τὸ ὁποῖον προφυλάσσει τὸ μέταλλον ἀπὸ τῆς ὀξειδώσεως. Ὑπὸ τοῦ ὕδατος δὲν προσβάλλεται, ἂν ὅμως περιέχῃ καὶ ἴχνη ἔστω ξένου μετάλλου, οἷον χαλκοῦ, ἢ ἂν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοιούτου, ὅτε σχηματίζεται γαλβανικὸν στοιχεῖον, ὀξειδοῦται σημαντικῶς. Ἐπίσης παρουσίᾳ ὑδραργύρου ἢ ἁλάτων αὐτοῦ, προσβάλλεται ζωηρότατα ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

Ὑπὸ τῶν λιπῶν καὶ τῶν λιπαρῶν ὀξέων δὲν προσβάλλεται. Τῇ ἐπιδράσει ἀραιοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος διαλύεται εὐκόλως ὑπὸ ἔκλυσιν ὑδρογόνου, ἐνῷ τὸ νιτρικὸν ὀξὺ τὸ καθιστᾷ παθητικόν, δηλαδὴ καλύπτεται τὸ μέταλλον ὑπὸ στρώματος ἀπροσβλήτου ὑπὸ τοῦ ὀξέος, καὶ παραμένει ἀναλλοίωτον. Διαλύεται εὐκολώτατα τῇ ἐπιδράσει διαλυμάτων καυστικῶν ἀλκαλίων:

$$2\,Al + 6\,KOH = 2\,Na_3\,AlO_3 + 3\,H_2$$

σχηματίζον ἀργιλικὸν ἅλας ὑπὸ ἔκλυσιν ὑδρογόνου.

Χαρακτηριστικὴ ἰδιότης τοῦ ἀργιλίου εἶναι τὸ εὐπρόσβλητον αὐτοῦ ὑπὸ διαλυμάτων ἁλάτων, καὶ δὴ ὑπὸ ἀνθρακικῶν, φωσφορικῶν, πυριτικῶν, βορικῶν καὶ χλωριούχων ἀλκαλίων, καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ διαλυμάτων χλωριούχου ἀργιλίου. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο τοῦ μετάλλου συντελεῖ, ὥστε νὰ μὴ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ἐλπίδες αἱ αναπτυχθεῖσαι μετὰ τὴν εὔωνον παρασκευήν του ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐρυτέραν χρησιμοποίησίν του.

Ἀργιλίου ἀντιδράσεις. — Τὸ ἀργίλιον σχηματίζει τριδύναμον κατιὸν τοῦ ὁποίου τὰ διαλύματα ἔχουσιν ἀντίδρασιν ὄξινον λόγῳ ὑδρολύσεως. Αἱ κυριώτεραι ἀντιδράσεις του εἶναι αἱ ἑξῆς:

Καυστικὰ ἀλκάλεα σχηματίζουσι λευκὸν κολλοειδὲς ἵζημα ἐξ ὑδροξειδίου $Al(OH)_3$ διαλυτὸν εἰς ὀξέα ὡς καὶ εἰς περισσείαν καυστικοῦ ἀλκάλεως, ὅτε σχηματίζεται ἀργιλικὸν ἅλας.

Ἡ *ἀμμωνία* σχηματίζει ἐπίσης ὑδροξείδιον ἐλάχιστα διαλυτὸν ἐν περισσείᾳ ταύτης· διὰ προσθήκης χλωριούχου ἀμμωνίου καὶ θερμάνσεως ἐμποδίζεται τελείως ἡ ἀναδιάλυσις.

Θειοῦχον ἀμμώνιον σχηματίζει ἐπίσης λευκὸν ὑδροξείδιον, λόγῳ ὑδρολύσεως:

$$2AlCl_3 + (NHu)_2S + 6H_2O =$$
$$= 2Al(OH)_3 + 3H_2S + 6NH_4Cl$$

Ὀξικὸν νάτριον ἐν ψυχρῷ οὐδὲν ἵζημα παράγει· διὰ βρασμοῦ ὅμως τὸ σχηματισθὲν ὀξικὸν ἀργίλιον ὑδρολύεται καὶ καταπίπτει λευκὸν ἵζημα ἐκ βασικοῦ ὀξικοῦ ἀργιλίου [$Al(OH)_2\,CH_3\,CoO$].

Ὑποθειῶδες νάτριον καταβυθίζει διὰ βρασμοῦ τὸ ἀργίλιον ποσοτικῶς ὡς ὑδροξείδιον μεμιγμένον μετὰ θείου:

$$AlCl_3 + 3Na_2S_2O_3 + 3H_2O =$$
$$= Al(OH)_3 + 3S + 3NaHSO_3 + 3NaCl.$$

Στερεαὶ ἐνώσεις ἀργιλίου πυρούμεναι μετὰ σόδας ἐπὶ ἄνθρακος παρουσίᾳ καὶ σταγόνων διαλύματος νιτρικοῦ κοβαλτίου σχηματίζουσι κυανοῦν σῶμα, τὸ καλούμενον *κυανοῦν τοῦ Thénard*.

Ποσοτικὸς προσδιορισμός: Τὸ ἀργίλιον προσδιορίζεται σταθμικῶς ὡς ὀξείδιον Al_2O_3. Καταβυθίζεται 1) *δι' ἀμμωνίας* παρουσίᾳ καὶ χλωριούχου ἀμμωνίου ὡς $Al(OH)_3$ τὸ ὁποῖον πυρούμενον ἐντόνως μετατρέπεται εἰς Al_2O_3· 2) *δι' ὑποθειώδους νατρίου* ἐξ οὐδετέρου διαλύματος καὶ βρασμοῦ μέχρις ἐξαφανίσεως τῆς ὀσμῆς τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου, ὅτε καταπίπτει ὡς ὑδροξείδιον μεμιγμένον μετὰ θείου. Τὸ μεῖγμα πυροῦται πάντοτε ἐν χωνευτηρίῳ πορσελλάνης· 3) διὰ διαλύματος *νιτρώδους ἀμμωνίου*, τὸ ὁποῖον προστίθεται ὡς οὐδέτερον διάλυμα, θερμαίνεται τὸ μῖγμα ἐπὶ ἀτμολούτρου καὶ ἐπερχομένης ὑδρολύσεως καταπίπτει ὑδροξείδιον ἀργιλίου.

Ἀργιλίου κράματα.—Πλεῖστα κράματα ἔχοντα ὡς συστατικὸν ἀργίλιον εἶναι ἐν χρήσει, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶνε τὰ ἑξῆς:

Βροῦνζοι δι' ἀργιλίου. Εἶναι κράματα χαλκοῦ καὶ ἀργιλίου κατὰ διαφόρους ἀναλογίας καὶ μὲ διαφόρους δι' ἑκάστην ἀναλογίαν ἰδιότητας. Παρασκευάζονται εἴτε δι' ἠλεκτρολύσεως ἑνώσεων ἀργιλίου παρουσίᾳ χαλκοῦ, εἴτε δι' ἀπ' εὐθείας προσθήκης καθαροῦ ἀργιλίου εἰς τετηγμένον χαλκόν. Τὸ κατὰ τὴν δευτέραν μέθοδον παρασκευαζόμενον κρᾶμα εἶναι λίαν καθαρόν, ἐνῷ τὸ δι' ἠλεκτρολύσεως λαμβανόμενον περιέχει σχεδὸν πάντοτε μικρὰ ποσὰ πυριτίου καὶ σιδήρου. Ἡ εἰς ἀργίλιον περιεκτικότης τῶν βρούνζων ποικίλλει ἀπὸ 3 ἕως 10 %, τὸ δὲ χρῶμά των εἶναι ἀπὸ ἐρυθροχρύσου μέχρις ἀνοικτοῦ κιτρίνου. Ὁ συνήθης βροῦνζος περιέχων 10 % ἀργίλιον τήκεται εἰς θερμοκρασίαν 1100°, εἶναι δυσοξείδωτος καὶ παρουσιάζει μεγάλην ἀνθεκτικότητα εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀνοργάνων ὀξέων, χλωριούχου νατρίου, ἀμμωνίας, καυστικῶν ἀλκαλίων, χλωρίου, κ.τ.λ., καὶ χρησιμεύει πρὸς κατασκευὴν τμημάτων μηχανῶν καὶ ὅπλων.

Ὀρείχαλκος δι' ἀργιλίου. Εἶναι ὀρείχαλκος περιέχων περίπου 33 % ψευδάργυρον καὶ ἀργίλιον εἰς ποσὸν 0,5 ἕως 4 %. Εἶναι κρᾶμα εὐκατέργαστον καὶ εὐωνότερον τοῦ βρούνζου, χρησιμοποιεῖται δὲ ἀντὶ τούτου ὁσάκις δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη ἀνθεκτικότης εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀντιδραστηρίων.

Ἀργιλιοψευδάργυρος. Εἶναι κρᾶμα ἀποτελούμενον ἐκ 3 μερῶν ἀργιλίου καὶ 1 μέρους ψευδαργύρου, λίαν εὐκατέργαστον μηχανικῶς. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *Zimalium* φέρεται κρᾶμα ἀποτελούμενον ἐξ 100 μερῶν ἀργιλίου, 1—10 μερῶν μαγνησίου καὶ 1—20 μερῶν ψευδαργύρου, σκληρότερον καὶ εὐκολώτερον κατεργαζόμενον ἢ τὸ μεταλλικὸν ἀργίλιον καὶ ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸ ἐλαφρὸν (εἰδ. βάρος 2,7). Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ *Zinkalium* φέρεται κρᾶμα ἀργιλίου περιέχον μικρὰ ποσὰ μαγνησίου καὶ ψευδαργύρου, εὐωνότερον τοῦ ἀργιλίου καὶ μᾶλλον εὐκατέργαστον τούτου, ἀλλὰ μικροτέρας ἀνθεκτικότητος ἔναντι χημικῶν ἐπιδράσεων.

Ἀργιλιονικέλιον. Κρᾶμα ἐκ νικελίου καὶ ἀργιλίου λίαν ἀνθεκτικὸν καὶ συγχρόνως ἐλαφρὸν (εἰδ. βάρος 2,8) χρησιμοποιούμενον πρὸς παρασκευὴν κωδώνων ἐκκλησιῶν. Ὁ ἦχος τὸν ὁποῖον παράγει εἶναι ἐξ ἴσου καθαρὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν συνήθων κωδώνων ἐκ βρούνζου παραγόμε-

Digitized by Google

νον, ἔχει δὲ ἔτι ἁπαλώτερον τόνον, καὶ τὸ κρᾶμα παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς καιρικὰς ἐπιδράσεις μὴ ὀξειδούμενον.

Μαγνάλιον. Κρᾶμα ἀργιλίου καὶ μαγνησίου κατὰ διαφόρους ἀναλογίας, λίαν ἐλαφρὸν καὶ στερεόν. Συνήθως περιέχει 10—30% μαγνησίου καὶ εἶναι ὅλκιμον, χύνεται καὶ κατεργάζεται εὐκόλως, εἶναι λίαν στιλπνὸν καὶ δύσθραυστον. Παρασκευάζεται δι' ἠλεκτρολύσεως τετηγμένου καρναλλίτου (διπλοῦ ἅλατος χλωριούχου καλίου καὶ μαγνησίου), προστιθεμένου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἠλεκτρολύσεως καὶ μεταλλικοῦ ἀργιλίου. Λόγῳ τῆς ἐλαφρότητος καὶ στερεότητός του τὸ κρᾶμα εὑρίσκει πλείστας ἐφαρμογάς, ὡς διὰ τὴν παρασκευὴν ἀργυρολεύκων στιλπνοτάτων ὀπτικῶν κατόπτρων.

Ἕτερα κράματα ἀργιλίου περιέχοντα καὶ μαγνήσιον εἶναι τὰ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας «***κράματα Χ, Υ καὶ Ζ***». Ἐκ τούτων τὸ κρᾶμα *Χ* περιέχει μικρὰ ποσὰ χαλκοῦ, μαγνησίου καὶ νικελίου, καὶ ἐλάχιστον ἀντιμόνιον καὶ σίδηρον. Τὸ κρᾶμα *Υ* περιέχει χαλκόν, μαγνήσιον, κασσίτερον καὶ μόλυβδον, καὶ μικρὸν ποσὸν σιδήρου. Τὸ δὲ κρᾶμα *Ζ* περιέχει τὰ αὐτὰ μέταλλα, προσέτι δὲ καὶ ἴχνη τιτανίου. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ *Duralumin* φέρεται κρᾶμα περιέχον 0,5% μαγανίου, 3,5—5,5% χαλκοῦ, καὶ 0,5—0,8% μαγνησίου· ἔχει εἰδικὸν βάρος περίπου 2,8 καὶ εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ἐλαφρῶν κραμάτων τοῦ ἀργιλίου τὸ μᾶλλον σκληρόν, δύσθραυστον καὶ ὅλκιμον, καὶ τὸ ἀνθεκτικώτερον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑγρασίας, τοῦ θαλασσίου ὕδατος, τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, καὶ τοῦ θειικοῦ ὀξέος.

Ἀργιλιοκασσίτερος. Εἶναι κρᾶμα συνιστάμενον ἐξ ἀργιλίου 50—88%, κασσιτέρου 50—10%, πυριτίου 0,7—1,3%, καὶ σιδήρου 0,3—0,6%, καὶ χρησιμεύει πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων ὀπτικῆς, γεωδαισίας καὶ φυσικῆς.

Ἀργιλίου ἑνώσεις.—Ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ ἀργιλίου ἡ ἀρχαιότερον γνωστὴ ὡς τεχνικῶς ἐφαρμόσιμος ἦτο ἡ στυπτηρία, λαμβανομένη ἐκ τοῦ ***ἀλουνίτου.*** Ἤδη ὡς πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν τόσον τῆς στυπτηρίας ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἑνώσεων τοῦ ἀργιλίου χρησιμεύει ἡ *ἄργιλος* καὶ πρὸ πάντων ὁ *βωξίτης*.

Στυπτηρίαι. Εἶναι διπλᾶ ἅλατα θειικοῦ ἀργιλίου μετὰ θειικῶν ἀλκαλίων ἢ θειικοῦ ἀμμωνίου καὶ κρυσταλλικοῦ ὕδατος. Ἡ κυρίως στυπτηρία, ἡ καὶ ἀρχαιότερον γνωστή, εἶναι ἡ διὰ καλίου ($K_2SO_4 . Al_2(SO_4)_3 . 24\,H_2O$). Αὕτη παρεσκευάζετο ἄλλοτε ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ ἀλουνίτου ($K_2SO_4 . 3(AlO)_2SO_4 . 6\,H_2O$), ὅστις ἐφρύσσετο εἰς χαμηλὰς καμίνους ἀναλόγως τῶν ἀσβεστοκαμίνων· ἡ φρῦξις αὕτη διήρκει ἐπὶ δύο ἕως τρεῖς μῆνας. Εἶτα τὸ φρυχθὲν ὀρυκτὸν ἐμίγνυτο μεθ' ὕδατος πρὸς ὁμογενῆ πολτόν, ἐξ οὗ διὰ θερμοῦ ὕδατος ἐλαμβάνετο ἡ σχηματισθεῖσα στυπτηρία. Τὸ διάλυμα τοῦτο ἐξητμίζετο ἐν μέρει διὰ θερμάνσεως καὶ εἶτα ἀφίετο πρὸς κρυστάλλωσιν. Σήμερον ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει ἐγκαταλειφθῆ, λόγῳ τῆς σπάνιος τοῦ ἀλουνίτου καὶ τοῦ μακροῦ χρόνου, ὃν ἀπῄτει ἡ ὡς ἄνω κατεργασία. Παρασκευάζεται δὲ ἤδη ἡ στυπτηρία ἐκ τῆς ἀργίλου καὶ ἐκ τοῦ βωξίτου.

Πρὸς παρασκευὴν αὐτῶν ἐκ τῆς ἀργίλου, λαμβάνεται ὅσον τὸ δυνατὸν καθαρωτέρα ἄργιλος, ἥτις φρύσσεται, καὶ εἶτα ὑποβάλλεται εἰς κατεργασίαν μετὰ θειικοῦ ὀξέος 50° Βé πυκνότητος εἰς θερμοκρασίαν 70° περίπου, ὅτε τὸ πυριτικὸν ὀξὺ τῆς ἀργίλου ἀποβάλλεται ὑπὸ μορφὴν ἀδιάλυτον κολλοειδῆ, ἐνῷ τὸ ἀργίλιον μετατρέπεται εἰς θειικόν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀντιδράσεως δι' ἐπανειλημμένης προσθήκης μικρῶν ποσῶν ὕδατος ἐν τῷ μίγματι λαμβάνεται διάλυμα θειικοῦ ἀργιλίου, ὅπερ δι' ἐξατμίσεως συμπυκνοῦται, καὶ εἶτα διὰ προσθήκης ἅλατος καλίου καταπίπτει ἐξ αὐτοῦ ἡ στυπτηρία.

Ἐπίσης λαμβάνεται καὶ ἐκ τοῦ βωξίτου, σχηματιζομένου ἐξ αὐτοῦ θειικοῦ ἀργιλίου (βλ. κατωτ.) καὶ διὰ προσθήκης ἅλατος καλίου εἰς τὸ διάλυμα αὐτοῦ.

Ἡ διὰ νατρίου στυπτηρία εἶναι πολὺ εὐδιαλυτωτέρα εἰς ὕδωρ τῆς διὰ καλίου, καὶ ἡ παρασκευή της παρουσιάζει πολλὰς δυσκολίας, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐλαχίστην σημασίαν ἔχει ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς ἐφαρμογῆς.

Ἡ δι' ἀμμωνίου στυπτηρία [$(NH_4)_2 SO_4 . Al_2(SO_4)_3 . 24\,H_2O$] παρασκευάζεται ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ διὰ καλίου, προστιθεμένου εἰς τὸ διάλυμα τοῦ θειικοῦ ἀργιλίου διαλύματος θειικοῦ ἀμμωνίου. Εἶναι ἐξ ἴσου διαλυτὸν εἰς ὕδωρ μὲ τὴν συνήθη στυπτηρίαν.

Αἱ στυπτηρίαι ἀποτελοῦσι τυπικὸν παράδειγμα διπλῶν ἁλάτων, παρέχουσαι εἰς ἀραιὰ ἐν ὕδατι διαλύματα τὰς ἀντιδράσεις ὅλων τῶν ἰόντων των. Εἰς ὕδωρ θερμοκρασίας 16° ἡ διὰ νατρίου στυπτηρία διαλύεται κατὰ ἀναλογίαν 51 γρ. εἰς 100 γρ. ὕδατος, ἡ διὰ καλίου κατ' ἀναλογίαν 15 γρ. εἰς 100 γρ. ὕδατος, καὶ ἡ δι' ἀμμωνίου κατὰ 12 γραμμάρια.

Αἱ στυπτηρίαι ἔχουσιν ἐντόνους στυπτικὰς ἰδιότητας, ὀφειλομένας εἰς τὴν ὑδρόλυσιν ἣν ὑφίστανται, ἐξ ἧς σχηματίζεται ὑδροξείδιον ἀργιλίου. Ἡ κυρία ἐφαρμογὴ τῶν στυπτηριῶν ἦτο ἄλλοτε ἐν τῇ χαρτοποιίᾳ καὶ τῇ βαφικῇ, ἔχει δὲ ἤδη ἐλαττωθῆ τὰ μέγιστα λόγῳ τῆς εὐκόλου βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῶν ἄλλων εὐωνοτέρων ἑνώσεων τοῦ ἀργιλίου.

Ἀργίλιον χλωριοῦχον ($AlCl_3$). Ἡ ἕνωσις αὕτη λαμβάνεται εἴτε μετὰ κρυσταλλικοῦ ὕδατος εἴτε ἐν ἀνύδρῳ καταστάσει. Τὸ ἔνυδρον ἅλας, ὡς καὶ τὸ ἐν ὕδατι διάλυμά του, λαμβάνεται διὰ διαλύσεως μεταλλικοῦ ἀργιλίου ἢ ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἐν ὑδροχλωρικῷ ὀξεῖ. Τὸ δὲ ἄνυδρον ἅλας τὸ καὶ μείζονα σημασίαν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως ἔχον, παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως μεταλλικῶν ἀργιλίων ἐν ρεύματι χλωρίου, ὁπότε τὸ σχηματιζόμενον ἅλας συμπυκνοῦται εἰς τὰ ψυχρότερα μέρη τῆς συσκευῆς. Τὸ ἄνυδρον χλωριοῦχον ἀργίλιον εἶναι λίαν ὑγροσκοπικόν, σχηματίζον ἀχρόους κρυστάλλους (ἀσθενῶς κιτρίνους ὅταν ἐμπεριέχῃ μικρὰ ποσὰ τριχλωριούχου σιδήρου), οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν ἀέρα ἀτμίζουσιν ἰσχυρῶς. Ἐφαρμόζεται κυρίως ἐν τῇ ὀργανικῇ χημείᾳ ὡς μέσον συμπυκνώσεως κατὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν Friedel καὶ Crafts. Τὸ χλωριοῦχον ἀργίλιον εἶναι ἀσθενέστατον ἠλεκτρόλυτον, καὶ διαλύεται εἰς τὰ πλεῖστα ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα. Σχηματίζει πολλὰ διπλᾶ ἅλατα, ὡς τὸ χλωριοῦχον νατριοαργίλιον $3\,NaCl . AlCl_3$, τὸ χλωριοῦχον καλιοαργίλιον $KCl . AlCl_3$ κ.τ.λ.

Ἀργίλιον φθοριοῦχον (AlF_3). Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως ὀξειδίου του ἀργιλίου ἐν ὑδατικῷ διαλύματι ὑδροφθορίου. Ἐξ ἀκαθάρτου ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου, ἤτοι ἐκ πυρωθέντος βενζίτου παρασκευάζεται ἡ ἕνωσις αὕτη διὰ διαλύσεώς του ἐν ὑδροφθορίῳ καὶ προσθήκης εἰς τὸ διάλυμα ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου, ὁπότε καταπίπτουσιν ὡς ἵζημα τὸ ὑδροξείδιον τοῦ σιδήρου, τὸ πυριτικὸν ὀξὺ καὶ τὸ τιτανικὸν ὀξύ. Τὸ φθοριοῦχον ἀργίλιον χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παρασκευὴν τοῦ μεταλλικοῦ ἀργιλίου. Σχηματίζει εὐκόλως διπλᾶ ἅλατα, τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ *φθοριοῦχον νατριοαργίλιον* ($3\,NaF . AlF_3$), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶται ἐν τῇ φύσει ὡς ὀρυκτὸν κρυόλιθος (βλ. λ.). Τεχνητῶς παρασκευάζεται διὰ μίξεως διαλυμάτων φθοριούχου ἀργιλίου καὶ φθοριούχου νατρίου ὅτε καταπίπτει τὸ ἀδιάλυτον διπλοῦν ἅλας. Παρασκευάζεται ἐπίσης ἐκ τοῦ φθορίτου· οὗτος συντήκεται μετὰ θειικοῦ καλίου καὶ ἄνθρακος, ὅτε σχηματίζεται φθοριοῦχον κάλιον, τὸ ὁποῖον διαλύεται εἰς ὕδωρ καὶ τῇ προσθήκῃ θειικοῦ νατρίου καταπίπτει ἐξ αὐτοῦ τὸ δυσδιάλυτον φθοριοῦχον νάτριον. Τὸ φθοριοῦχον νάτριον εἶτα διὰ κατεργασίας μετὰ θειικοῦ ἀργιλίου μετατρέπεται εἰς κρυόλιθον, λαμβανόμενον ἐν καθαρᾷ καταστάσει. Ὁ κρυόλιθος ἐφαρμόζεται ἐν μεγάλῳ κατὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παρασκευὴν τοῦ μεταλλικοῦ ἀργιλίου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κυριώτερα κοιτάσματα τοῦ φυσικοῦ κρυολίθου ἐν Γροιλανδίᾳ εὑρισκόμενα ἔχουσι μονοπωληθῆ ὑπὸ τῆς Δανικῆς Κυβερνήσεως καὶ παρέχονται προνομιακῶς εἰς Ἀμερικανικὴν ἑταιρίαν, ἡ τεχνητὴ παρασκευὴ τοῦ κρυολίθου ἀπέκτησε σπουδαίαν σημασίαν.

Ἀργίλιον ἀνθρακοῦχον. Βλ. ἀνθρακαργίλιον.

Ἀργίλιον νιτρικὸν [$Al(NO_3)_3$]. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως *ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου* ἐν νιτρικῷ ὀξεῖ καὶ ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος, ὅτε ἀπομένει τὸ ἅλας ὡς κομμιῶδες ὑπόλειμμα. Μετὰ κρυσταλλικοῦ ὕδατος δύναται νὰ ληφθῇ τὸ ἅλας $Al(NO_3)_3 . 9H_2O$, ἐξατμιζόμενον δι' ἠπίας θερμάνσεως ὀξίνου διαλύματος τοῦ ἅλατος. Κρυσταλλοῦται εἰς ἄχροα ρομβικὰ ὀκτάεδρα, τήκεται εἰς θερμοκρασίαν περίπου 70°, εἶναι ὑγροσκοπικόν, καὶ θερμαινόμενον εἰς 100° μετατρέπεται εἰς βασικὸν ἅλας, εἰς 140° δὲ μετατρέπεται εἰς ὑδροξείδιον. Τὰ διαλύματά του ὑδρολύονται ἰσχυρῶς. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ὑφαντουργίᾳ ὡς πρόστυμμα κατὰ τὴν βαφὴν δι' ἐρυθροῦ ἀλιζαρίνης, παρασκευαζόμενον διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως διαλυμάτων θειικοῦ ἀργιλίου καὶ νιτρικοῦ μολύβδου. Ἐφαρμόζεται ἐπίσης καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἀμιάντων *Auer* (ἔλ. λ.).

Ἀργίλιον θειικὸν [$Al_2(SO_4)_3 . 18H_2O$]. Παρασκευάζεται διὰ κατεργασίας *κρυολίθου* ἢ *βωξίτου* ἢ καὶ *ἀργίλου* (πυρωθέντος καολίνου) μετὰ θειικοῦ ὀξέος, ὅτε λαμβάνεται ἀκάθαρτον προϊὸν περιέχον καὶ σίδηρον. Καθαρὸν θειικὸν ἀργίλιον λαμβάνομεν διὰ διαλύσεως εἰς θειικὸν ὀξὺ καθαροῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου — ἀπηλλαγμένου σιδήρου — τὸ ὁποῖον λαμβάνεται ἐκ τοῦ βωξίτου ἢ τοῦ κρυολίθου. Πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ σιδήρου ὑποβάλλεται τὸ ὀρυκτὸν κατ' ἀρχὰς εἰς ἐπίδρασιν χλωριωτικοῦ τινος μέσου, ὅτε ὁ σίδηρος μετατρέπεται εἰς τριχλωριοῦχον, δι' ἑπομένης δὲ θερμάνσεως ἀπομακρύνεται ὁ σχηματισθεὶς $FeCl_3$. Τὸ ὑπόλειμμα ὑποβάλλεται εἰς κατεργασίαν μετὰ θειικοῦ ὀξέος ὑπὸ σύγχρονον διοχέτευσιν θερμοῦ ἀέρος, τὸ δὲ προκῦπτον διάλυμα τοῦ $Al_2(SO_4)_3$ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἀδιαλύτου ὑπολείμματος καὶ συμπυκνοῦται. Ἐπίσης ὑπάρχουσι πλεῖσται ἄλλαι μέθοδοι ἐν χρήσει, σκοποῦσαι τὸν σχηματισμὸν ὅσον τὸ δυνατὸν καθαρωτέρου προϊόντος ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ὀρυκτῶν.

Ἀκάθαρτον θειικὸν ἀργίλιον παράγεται δι' ἐπιδράσεως θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ εὐπροσβλήτων πυριτικῶν ὀρυκτῶν, ὡς *λευκίτου, σοδαλίθου* ἢ *νεφελίνου*, τὸ δὲ προϊὸν τῆς ἀντιδράσεως ἀφίεται νὰ στερεοποιηθῇ χωρὶς νὰ ἀραιωθῇ δι' ὕδατος. Οὕτω λαμβάνεται τὸ «***ἀκάθαρτον θειικὸν ἀργίλιον***» τοῦ ἐμπορίου, φερόμενον καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Alumcakes*» περιέχον 10—12% Al_2O_3 ὑπὸ μορφὴν θειικοῦ ἅλατος, καὶ σημαντικὰ ποσὰ σιδήρου, πυριτικοῦ ὀξέος καὶ ἀπροσβλήτου πυριτικῆς ἑνώσεως, χρησιμοποιεῖται δὲ ἐν μεγάλῳ διὰ τὴν διαύγασιν τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων τῶν ἐργοστασίων.

Τὰ καθαρὰ εἴδη τοῦ θειικοῦ ἀργιλίου λαμβάνονται διὰ διαλύσεως ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἐν θειικῷ ὀξεῖ. Πρὸς τοῦτο θερμαίνεται θειικὸν ὀξὺ 66° εἰς θερμοκρασίαν 100° καὶ προστίθεται τὸ κεκαθαρμένον ***ὑδροξείδιον ἀργιλίου*** (βλ. κατωτ.) ἐφ' ὅσον παράγεται ἀφρισμός· ὅταν κορεσθῇ τὸ ὀξύ, ἀφίεται τὸ πυκνόρρευστον ὑγρὸν πρὸς ψῦξιν, ὅτε στερεοποιεῖται καὶ τεμαχιζόμενον φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὸ θειικὸν ἀργίλιον εἶναι εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Τὸ διάλυμά του λόγῳ ὑδρολύσεως παρέχει ἀντίδρασιν ὄξινον. Χρησιμοποιεῖται κυρίως ἐν τῇ χαρτοποιίᾳ διὰ τὸ «κολλάρισμα» τοῦ χάρτου, προστιθέμενον εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ χάρτου μετὰ διαλύματος ρητινοσάπωνος· ἐντὸς τῆς μάζης γίνεται διπλῆ ἀντικατάστασις, σχηματιζομένου ρητινικοῦ ἀργιλίου, τὸ ὁποῖον ἀποτίθεται ἐπὶ τῶν ἰνῶν τοῦ χάρτου. Ἐπίσης μέγιστα ποσὰ τούτου καταναλίσκονται ἐν τῇ βαφικῇ, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὡς πρόστυμμα διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἀλιζαρίνης καὶ παρομοίων χρωστικῶν οὐσιῶν ἐπὶ τοῦ ἐρίου. Τὸ πρὸς τοῦτο χρησιμοποιούμενον $Al_2(SO_4)_3$ δέον νὰ ᾖ τελείως ἀπηλλαγμένον σιδήρου, καθ' ὅσον καὶ ἐλαχίστη περιεκτικότης εἰς σίδηρον μέχρι καὶ 0,01% ἐπιδρᾷ σημαντικῶς ἐπὶ τοῦ τόνου τοῦ χρώματος. Ἡ δρᾶσις τῶν ἁλάτων τοῦ ἀργιλίου ὡς προστυμμάτων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ διαλύματά του ὑδρολύονται ἰσχυρῶς· ἂν βρασθῇ ἔριον μετ' ἀραιοῦ διαλύματος ἅλατος ἀργιλίου, τότε τὸ ἐκ τῆς ὑδρολύσεως προκῦπτον ὑδροξείδιον ἑνοῦται μετὰ τοῦ ἐρίου, σχηματίζον χημικὴν ἕνωσιν ἥτις δὲν ἀπομακρύνεται διὰ τῆς ἑπομένης κατεργασίας τοῦ ἐρίου μετὰ ψυχροῦ ὕδατος. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου τῇ ἐπιδράσει χρωστικῶν οὐσιῶν ἐνεχουσῶν ὑδροξύλια — ὡς εἶναι τὰ χρώματα τῆς ἀλιζαρίνης — ἑνοῦται μετ' αὐτῶν σχηματίζον τὰς λάκκας. Αἱ ἶνες τοῦ βάμβακος δὲν δύνανται διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ χρωσθῶσιν ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται μετὰ τὴν ἐμβάπτισιν εἰς τὸ διάλυμα τοῦ ἅλατος τοῦ ἀργιλίου ἡ προσθήκη σόδας, ὅτε σχηματίζεται τὸ ὑδροξείδιον ἐπὶ τῶν ἰνῶν τοῦ βάμβακος.

Ἀργίλιον ἀζωτοῦχον. Ἕνωσις τοῦ τύπου AlN παρασκευαζομένη δι' ἐπιδράσεως ἀζώτου ἐπὶ μίγματος ὀξειδίου ἀργιλίου καὶ ἄνθρακος ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ καὶ τῇ ἐπιδράσει ὕδατος θερμοῦ ἐκλύουσα ἀμμωνίαν (βλ. **ἀζωτοῦχοι ἑνώσεις ἀνόργανοι**).

Ἀργιλικὰ ἅλατα. Τὸ ἀργίλλιον ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ σχηματίζῃ ὑδροξείδιον τὸ ὁποῖον ὡς ἐπαμφοτερίζον ἠλεκτρόλυτον διαλύεται τόσον ὑπὸ τῶν ὀξέων ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν βάσεων, ὅτε σχηματίζει ἀργιλικὰ ἅλατα, ἐν οἷς τὸ Al ἡνωμένον μετ' ὀξυγόνου φέρεται ὡς ἀνιόν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἀργιλλικῶν ἁλάτων εἶναι:

Ἀργιλικὸν νάτριον (Na_3AlO_3 καὶ $NaAlO_2$): Λαμβάνεται κατὰ τὴν σύντηξιν τοῦ βωξίτου μετὰ σόδας. Τὸ διάλυμα ἐν ὕδατι τοῦ τήγματος, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀδιαλύτων ὑπολειμμάτων ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ καὶ λαμβάνεται λευκὸν εὔτηκτον σῶμα εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι. Τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βαφικῇ ὡς εὐκόλως ὑδρολυόμενον καὶ παρέχον ὑδροξείδιον ἀργιλίου. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ χαρτοποιίᾳ διὰ τὸ κολλάρισμα τοῦ χάρτου, διὰ τὴν σκλήρυνσιν τῆς γύψου καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν λακκῶν.

Ἀργιλικὸν βάριον [$Ba(AlO_2)_2$]: Τοῦτο παρασκευάζεται διὰ συντήξεως βαρυτίνης μετὰ βωξίτου καὶ ἄνθρακος, ἐκ τοῦ τήγματος δὲ παραλαμβάνεται δι' ὕδατος τὸ προϊὸν καὶ δι' ἐξατμίσεως ἀπομένει τὸ ἅλας. Τὸ ἀργυλικὸν βάρυον χρησιμεύει πρὸς ***καθαρισμὸν*** καὶ σύγχρονον ***ἀποσκλήρυνσιν τοῦ ὕδατος*** ὅπου προστιθέμενον καταβυθίζει τὰ ἀνθρακικὰ καὶ τὰ θειικὰ ἅλατα ὡς ἰζήματα διὰ βαρύου, ἐνῷ τὸ ἀργίλιον ἑνούμενον μετὰ τοῦ ἀσβεστίου τοῦ ὕδατος καταπίπτει ὡς ἀδιάλυτον ἀργιλικὸν ἀσβέστιον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ πλεονάζον σχηματίζει κολλοειδὲς ἀδιάλυτον ὑδροξείδιον ἀργιλίου. Ἐπειδὴ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς ἀντιδράσεως ταύτης εἶνε ἀδιάλυτα, τὸ ὕδωρ ἀποσκληρύνεται χωρὶς νὰ ἐμπλουτισθῇ δι' ἄλλου τινὸς ἅλατος, καὶ ἑπομένως ὡς μέσον καθαρισμοῦ ὑπερέχει ὅλων τῶν ἄλλων ἐν χρήσει, εἶναι ὅμως δαπανηρότερον τούτων.

Ἀργίλιον θειοκυανοῦχον: Παρασκευάζεται διὰ ἐπιδράσεων διαλύματος θειοκυανιούχου βαρύου πυκνότητος 44 Βé ἢ διαλύματος θειοκυανιούχου ἀσβεστίου 36 Βé ἐπὶ διαλύματος θειικοῦ ἀργιλίου πυκνότητος 30 Βé. Φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς

Digitized by Google

διάλυμα πυκνότητος 19.22 Bé καὶ χρησιμεύει ὡς πρόστυμμα εἰς τὴν βαφικὴν τῶν βαμβακίνων ὑφασμάτων. Διὰ διαλύσεως ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἐν τῷ διαλύματι τοῦ θειοκυανιούχου ἀργιλίου λαμβάνονται διάφορα βασικὰ ἅλατα.

'Αργιλίου ὀξείδιον (Al_2O_3): Ἡ σπουδαιοτέρα ἕνωσις τοῦ ἀργιλίου, χρησιμεύουσα ὡς πρώτη ὕλη διὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παρασκευὴν τοῦ μετάλλου. Ἄλλοτε παρεσκευάζετο ἄμορφον ὀξείδιον διὰ πυρώσεως ἁλάτων ἀργιλίου, ὡς π. χ. στυπτηρίας δι' ἀμμωνίου. Σήμερον ὅμως παρασκευάζεται εἴτε διὰ πυρώσεως τοῦ *ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου* (βλ. κατωτ.) ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ *βωξίτου* δι' ἠλεκτροθερμικῆς μεθόδου. Ἐκ τοῦ ὑδροξειδίου λαμβάνεται διὰ ξηράνσεως τούτου κατ' ἀρχὰς πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ μηχανικῶς συγκρατουμένου ὕδατος καὶ ἰσχυρᾶς πυρώσεως εἶτα μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 1200°. Εὐωνότερον προϊὸν λαμβάνεται διὰ τῆς ἑτέρας μεθόδου, ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ βωξίτου. Πρὸς τοῦτο πυροῦται ὁ βωξίτης μετ' ἄνθρακος ἐν ἠλεκτρικῇ καμίνῳ, ὅτε σχηματίζεται ἀρκετὰ καθαρὸν ὀξείδιον τετηγμένον, ἐνῷ τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου, τὸ πυριτικὸν καὶ τὸ τιτανικὸν ὀξὺ ἀνάγονται πρὸς εὔτηκτον σιδηροπυρίτιον ἀποτιθέμενον εἰς τὸν πυθμένα τῆς καμίνου

Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργιλίου εἶναι ἀδιάλυτον εἰς ὕδωρ. Ἐν ἀμόρφῳ καταστάσει εἶναι δυσδιάλυτον εἰς τὰ ἀραιὰ ὀξέα καὶ εὐδιάλυτον εἰς τὰ πυκνά, ἐνῷ ἐν κρυσταλλικῇ καταστάσει εἶναι τελείως ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῶν ὀξέων. Διαλυτοποιεῖται συντηκόμενον μετ' ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων· διαλύεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν ὑδατικῶν διαλυμάτων τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων.

'Αργιλίου ὑδροξείδιον [$Al(OH)_3$]: Τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐνδιάμεσον προϊὸν διὰ τὴν παρασκευὴν ὅλων τῶν ἑνώσεων τοῦ ἀργιλίου. Παρασκευάζεται δὲ ἐκ τοῦ βωξίτου ὅστις ἀποτελεῖται ἐξ ἐνύδρου ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου καὶ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου, περιέχων καὶ σημαντικὰ ποσὰ ὀξειδίων πυριτίου καὶ τιτανίου.

Πρὸς παρασκευὴν τῆς ἑνώσεως συντήκεται ὁ βωξίτης μετ' ἀνθρακικοῦ νατρίου, ὅτε τὸ ἀργίλιον μετατρέπεται εἰς ἀργιλικὸν νάτριον διαλυτὸν εἰς ὕδωρ, ἐνῷ ὁ σίδηρος σχηματίζει ἀδιάλυτον ὑδροξείδιον. Τὸ τῆγμα παραλαμβάνεται ἀμέσως δι' ὕδατος, διηθεῖται καὶ εἰς τὸ λαμβανόμενον διάλυμα τοῦ ἀργιλικοῦ νατρίου διοχετεύεται διοξείδιον ἄνθρακος, ὅτε καταπίπτει τὸ ὑδροξείδιον:

$$2NaAlO_2+CO_2+3H_2O=2Al(OH)_3+Na_2CO_3.$$

Κατὰ ἑτέραν μέθοδον τοῦ Bayer, τὴν ὑγρὰν καλουμένην, διαλυτοποιεῖται ὁ βωξίτης θερμαινόμενος ὑπὸ πίεσιν 4 περίπου ἀτμοσφαιρῶν μετὰ διαλύματος καυστικοῦ νατρίου· τὸ σχηματισθὲν ἀργιλικὸν νάτριον διηθεῖται, καὶ μετὰ προσθήκην μικροῦ ποσοῦ καθαροῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἀναδεύεται ζωηρῶς, ὅτε ἀποσυντίθεται ποσοτικῶς εἰς ὑδροξείδιον ἀργιλίου καὶ εἰς καυστικὸν νάτριον. Τὸ προϊὸν διηθεῖται καὶ πλύνεται δι' ὕδατος. Εἶναι σῶμα λευκόν, ἀδιάλυτον εἰς ὕδωρ, διαλυτὸν ὑπὸ τῶν ὀξέων καὶ ὑπὸ τῶν βάσεων, ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,3. Ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ σχηματίζῃ μετὰ διαφόρων χρωστικῶν ἀδιαλύτους ἑνώσεις, τὰς λάκκας καλουμένας· εἰς τὴν ἰδιότητα αὐτὴν βασίζεται καὶ ἡ τεχνικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἁλάτων τοῦ ἀργιλίου ἐν τῇ βαφικῇ. Εἶναι σῶμα κολλοειδὲς σχηματίζον εὐκόλως ὑδατολύματα, ἅτινα διὰ προσθήκης ἠλεκτρολύτων θρομβοῦνται.

'Αργίλιον πυριτικόν: Βλ. ἄργιλος.

'Αργίλιον ὀξικὸν [$Al(C_2H_3O_2)_3$]: Ἕνωσις λαμβανομένη ἐν διαλύματι διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως μεταξὺ διαλυμάτων θειικοῦ ἀργιλίου καὶ ὀξικοῦ βαρύου ἢ μολύβδου. Ὑδρολύεται εὐκόλως ἀποβαλλομένου βασικοῦ ἅλατος καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βαφικῇ ὡς πρόστυμμα καὶ ἐν τῇ θεραπευτικῇ (βλ. ἀργιλίου ἑνώσεις *[Φαρμ. Χημ.]*).

'Αργίλιον φωσφορικόν: Ὑπάρχει σειρὰ ὁλόκληρος φωσφορικῶν ἑνώσεων τοῦ ἀργιλίου ὧν τινες εὑρίσκονται καὶ ὡς ὀρυκτά, ὡς ὁ *βαβελίτης* ($3Al_2O_3 . 2P_2O_5 . 12H_2O$), καὶ ἡ ὡς πολύτιμος λίθος χρησιμοποιουμένη *καλλαΐς* ($2Al_2O_3 . P_2O_5 . 5H_2O$), μὲ πρόσμιξιν ὀλίγου ὀξειδίου χαλκοῦ καὶ σιδήρου. Τὸ ὀρθοφωσφορικὸν ἅλας παρασκευάζεται δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ τῇ ἐπιδράσει διαλύματος φωσφορικοῦ ἀλκάλεως ἐπὶ ἅλατος ἀργιλίου, ἢ πυροχημικῶς διὰ θερμάνσεως ἀργιλικοῦ νατρίου ἢ ὑδροξειδίου ἀργιλίου μετὰ φωσφορικοῦ ὀξέος εἰς 100°. Πλεῖστα βασικὰ ἅλατα δύνανται νὰ σχηματισθῶσι διαφόρου συστάσεως, ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας, τῆς πυκνότητος καὶ τῆς βασικότητος τῶν διαλυμάτων. Διαλύονται ὑπὸ τῶν ὀξέων καὶ ὑπὸ τῶν βάσεων, εἶναι ὅμως ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὀξικὸν ὀξύ. Παρεσκευάσθη ἐπίσης πυροφωσφορικὸν καὶ μεταφωσφορικὸν ἅλας, ὡς καὶ κολλοειδὲς ὀρθοφωσφορικὸν ἀργίλιον, μὴ ἔχοντα ὅμως πρακτικήν τινα ἐφαρμογήν. Πυρούμενα τὰ φωσφορικὰ ἅλατα τοῦ ἀργιλίου χάνουσι τὸ κρυσταλλικόν των καὶ χημικὸν ὕδωρ μεταβαλλόμενα εἰς μᾶζαν προσομοιάζουσαν πρὸς πορσελλάνην. Σ. ΧΟΡΣ

'Αργιλίου ἑνώσεις ὀργανικαί. — Τὸ ἀργίλιον σχηματίζει ἑνώσεις μετ' ἀλκυλίων λίαν εὐαποσυνθέτους, αὐταναφλεγομένας ἐν τῷ ἀέρι καὶ διασπωμένας στιγμιαίως ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Παρασκευάζονται αὗται ἐκ τῶν ἀντιστοίχων ἑνώσεων τοῦ ὑδραργύρου διὰ θερμάνσεως αὐτῶν μετὰ φύλλων ἀργιλίου εἰς 100—130°, ὡς

$$3\,Hg\,(C_2H_5)_2+2Al=3Hg+2Al\,(C_2H_5)_3$$

Τὰ σώματα ταῦτα ἐλαχίστην ἔχουσι χρῆσιν. Σ. Γ.

— [ΤΕΧΝ.] Τὸ ἀργίλιον (ἀλουμίνιον) καὶ τὰ κράματά του δύνανται νὰ ἀντικαταστήσουν ἐν τῇ πράξει πάντα σχεδὸν τὰ συνήθως χρησιμοποιούμενα μέταλλα (ὀρείχαλκον, σίδηρον, χάλυβα, νικέλιον κλπ.). Ἐκ τῶν ἐργοστασίων τῆς παρασκευῆς του τὸ ἀλουμίνιον ἐξάγεται εἰς ἐλάσματα παντὸς πάχους, εἰς σύρματα ὅλων τῶν διαμέτρων καὶ εἰς τεμάχια παντοειδῆ, ἐν τῇ τέχνῃ δὲ ἡ κατεργασία αὐτοῦ γίνεται, εἴτε διὰ τήξεως (χυτὰ) εἴτε ἐν ψυχρῷ, καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐχερής. Μόνον ἡ συγκόλλησις παρουσιάζει δυσχερείας, παρακαμπτομένας καὶ ταύτας διὰ χρησιμοποιήσεως εἰδικῶν μέσων καὶ μεθόδων.

Ἡ ἐλαφρότης τοῦ μετάλλου τούτου εἵλκυσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς κατασκευαστὰς φορητῶν ἰδίως ἀντικειμένων, αἱ δὲ πρῶται χρησιμοποιήσεις του ἐσημειώθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων, χειρουργικῶν ἐργαλείων, διόπτρων, μαγειρικῶν σκευῶν, εἰδῶν στρατιωτικῆς ἐξαρτύσεως κλπ. Ἀλλὰ τὸ ἴδιον προσὸν τῆς ἐλαφρότητος προσφέρει καὶ ἄλλας σημαντικωτέρας ἐκδουλεύσεις ἐν τῷ κύκλῳ ἄλλων σοβαρωτέρων τεχνικῶν προβλημάτων. Ἐν ἰσότητι ἀντιστάσεως, τὰ ἐλαφρότερα (τὰ ὀλιγωτέρας πυκνότητος) τεμάχια ἑνὸς μηχανισμοῦ ὑπόκεινται εἰς ἀσθενεστέρας ἐσωτερικὰς τάσεις· προκύπτει συνεπῶς ἐκ τούτου ὅτι ἡ δι' ἀλουμινίου κατασκευὴ τμημάτων περιστρεφομένων μὲ μεγάλην ταχύτητα (τροχαλίαι, rotors) προσδίδει πλειοτέραν ἀσφάλειαν. Ἐπίσης ἡ ἐλαφρότης ἀποτελεῖ πλεονέκτημα, ὅταν τὸ τεμάχιον πρέπῃ νὰ παρουσιάζῃ μικρὰν ἀδράνειαν. Τέλος, διατηρουμένου τοῦ βάρους τῶν παλαιῶν ὁλοσιδήρων μηχανῶν, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀλουμινίου ἐπιτρέπει τὴν αὔξησιν τοῦ ὄγκου, συνεπαγομένην αὔξησιν τῆς ἀκαμψίας καὶ καταστολὴν τῶν κραδασμῶν καὶ τοῦ θορύβου· ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην ἡ χρησιμοποίησίς του ἀπεδείχθη πλεονεκτικὴ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν carters καὶ τῶν βάσεων τῶν κινητήρων.

Αἱ μηχανικαὶ ἰδιότητες τοῦ ἀλουμινίου συνοψίζονται εἰς τὰς ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι σταθερὰς (ὅπου R=φορτίον θραύσεως εἰς χιλιόγραμμα κατὰ mm^2, E=μέτρον ἐλαστικότητος εἰς χιλγρ κατὰ mm^2, A=ἐπιμήκυνσις κατὰ ὑφεκατόμ. κατὰ τὴν θραῦσιν):

'Αργίλιον	*R*	*E*	*A*
Χυτὸν	5— 7	3— 4	5— 6
'Ελατὸν ἀνοπτηθὲν	9—10	4— 5	35—40
Σφυρηλατηθ. ἐν ψυχρῷ	18—20	15—18	5— 8

Ἡ ἀεροπλοΐα ἐπωφελήθη ἰδιαιτέρως τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἀλουμινίου καὶ τῶν κραμάτων αὐτοῦ, χάρις δὲ εἰς τὰ νέα ταῦτα μέταλλα ἐπετεύχθη αὔξησις τῶν συντελεστῶν ἐλαφρότητος καὶ ἀσφαλείας. Ἐκ τῶν κραμάτων περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ *ντουραλουμίνιον* (τοῦ ὁποίου ἡ σύνθεσις εἶναι: ἀργίλιον 91,7· μαγνήσιον 0,5· χαλκὸς 3,5—4,7· μαγγάνιον 0,5—1, ἐνίοτε δὲ καὶ ψευδάργυρος 1,5—2)· ἔχει ἰσχυρὰν ἀνθεκτικότητα καὶ κέκτηται τὰς μηχανικὰς ἰδιότητας τοῦ χάλυβος, χρησιμοποιεῖται δὲ εἰδικώτερον εἰς τὰς κατασκευὰς τῶν σκελετῶν τῶν ἀεροπλοίων καὶ ἀεροπλάνων. Χάρις εἰς τὸ ἀλουμίνιον ἐπετεύχθη ἐξ ἄλλου ἡ κατασκευὴ κοίλων πτερύγων μεγάλου πάχους, τῶν ὁποίων ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν τοποθέτησιν διαφόρων ἐξαρτημάτων καὶ ἐναποθήκευσιν τῶν καυσίμων, ἀπαλασσομένου τοῦ ἀεροπλάνου τῶν ἐξ αὐτῶν ἀντιστάσεων. Τὸ τοιοῦτον ὁλομεταλλικὸν ἀεροπλάνον κατασκευάζεται ἐξ ἀλουμινίου ἐπικεχρισμένου διὰ βακελίτου καὶ παρουσιάζει ἐξαιρετικὴν ἀντοχήν.

Ἐν τῇ Ναυπηγικῇ παρὰ τὴν ἐλαφρότητα τοῦ ἀλουμινίου δὲν ἐπετεύχθη ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ λόγῳ τῆς μεγάλης διαβρώσεως, ἣν ὑφίσταται ἀπὸ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ. Χρησιμοποιεῖται μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀτμοκιβωτίου ταχυκινήτων ναυτικῶν ἀτμομηχανῶν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐμβόλων ναυτικῶν Diesel.

Αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσφέρει ἤδη τὸ ἀλουμίνιον εἰς τὸν ἠλεκτρισμὸν δὲν στεροῦνται σημασίας. Ἡ ἀγωγιμότης του ἰσοῦται πρὸς 60 % τῆς τοῦ χαλκοῦ, χάρις ὅμως εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύο μετάλλων σημαντικὴν διαφορὰν βάρους ἐπιτυγχάνεται ὥστε μία γραμμὴ ὡρισμένου φορτίου ἀποτελουμένη ἐκ χαλκίνων ἀγωγῶν βάρους ἐπὶ παραδείγματι 1.000 χιλιογρ., νὰ δύναται ν' ἀντικατασταθῇ διὰ γραμμῆς ἐξ ἀλουμινίου βάρους 500 χιλιογρ. μόνον. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς στερεότητος των τὰ ἐξ ἀλουμινίου καλώδια ἐφοδιάζονται διὰ κεντρικοῦ κλώνου *(ψυχῆς)* ἐκ χάλυβος. Χρησιμοποιοῦνται δὲ τὰ καλώδια ταῦτα προκειμένου ἰδίως περὶ γραμμῶν μεγάλων ἀποστάσεων, ὁπότε ἐνδιαφέρει ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποστηριγμάτων.

Καὶ αἱ ἄλλαι ποικίλαι τεχνικαὶ χρησιμοποιήσεις τοῦ ἀλουμινίου δὲν εἶναι ἀνάξιαι λόγου, ὡς ἡ ἐξ αὐτοῦ κατασκευὴ μαγειρικῶν σκευῶν, εἰδῶν ἐξοχῶν καὶ ταξιδίου κ.λ.π. Τὸ εὐήλατον τοῦ μετάλλου ἐπιτρέπει τὴν μετατροπήν του εἰς λεπτότατα φύλλα πάχους 4/100 τοῦ χιλιοστομέτρου χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν περιτύλιξιν σακχαρωπηκτῶν· τὰ ἴδια δὲ ταῦτα φύλλα λειοτριβούμενα δίδουσι κόνεις χρησίμους εἰς τὴν παρασκευὴν χρωμάτων. Σημειοῦμεν ἐπίσης τὴν ἐπιμετάλλωσιν ξυλίνων καὶ μεταλλίνων εἰδῶν, καὶ ὑφασμάτων ἀκόμη, διὰ τετηγμένου ἀλουμινίου, ἐκτοξευομένου δι' εἰδικῶν φυσητήρων ὑπὸ μορφὴν ἀερώδους βροχῆς. —Ω.

—[ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤ.] Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀλουμινίου ἀναπτύσσεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐν τῇ βιομηχανίᾳ εἴτε ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ μετάλλου εἴτε ὑπὸ μορφὴν κραμάτων, ἰδιαιτέρως διὰ τὰ αὐτοκίνητα, τὴν ἀεροπλοΐαν καὶ τὸν ἠλεκτρισμόν. Διὰ τοῦτο δέ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν μεγάλην αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, αἱ τιμαὶ τοῦ μετάλλου λόγῳ τῆς προϊούσης ζητήσεως παραμένουσιν ὑψηλαί.

Ἡ συνολικὴ παγκόσμιος παραγωγή, ἥτις τῷ 1913 εἶχε φθάσει τοὺς 63.877 τόννους, ἀνῆλθε τῷ 1916 115.130 τόννους. Τῷ 1918 ἡ παραγωγὴ τοῦ μετάλλου ὑπελογίζετο ὡς ἑξῆς: Γαλλία 20.000 τόνν., Ἡν. Πολιτ. 90.000, Καναδᾶς 15.000, Νορβηγία 18.000, Ἑλβετία 15.000, Ἰταλία 8.000, Ἀγγλία 14.000, Γερμανία καὶ Αὐστρία 30.000· συνολικὴ παραγωγὴ πλέον τῶν 200 000 τόννων.

Μέγιστον μέρος τοῦ ποσοῦ τούτου καταναλίσκουν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, τροφοδοτούμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἰδίας των παραγωγῆς, προερχομένης ἐκ τοῦ βωξίτου τοῦ Ἀρκανσὰς ἰδίως καί τινων ἄλλων περιφερειῶν· ἀλλ' εἰσάγουσι προσέτι ὀρυκτὸν ἐκ τῆς Γουϊάνης καὶ ἐκ τῆς Γαλλίας ἀκόμη. Ἡ Ἀγγλία ἀναπτύσσει ἐπίσης τὴν παραγωγήν της, τροφοδοτουμένη ἰδίως ἐξ ὀρυχείων τὰ ὁποῖα κέκτηται εἰς τὰς νοτίους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας. Ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐξόρυξις βωξίτου τῷ 1920 ἀνῆλθεν εἰς 310,000 τόννους περίπου, ἔναντι 500,000 τόννων τῆς παραγωγῆς τῶν Ἡν. Πολιτειῶν καὶ 11,000 τόννων τῆς Μεγ. Βρεττανίας. Ἡ Ἑλβετία καὶ ἡ Νορβηγία ἐξ ἄλλου ἐντείνουν ὁλονὲν τὴν βιομηχανίαν τῆς ἐκ βωξίτου παραγωγῆς ἀλουμινίου. Ἐν Γερμανίᾳ τέλος ἔχει ἀναπτυχθῆ πολὺ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ μετάλλευσις τοῦ ἀλουμινίου. Οὕτω τῷ 1912 εἰσήγαγεν αὕτη 18 112 τόννους μετάλλου, τῷ 1922 εἰσήγαγε μόνον 3669 τόννους καὶ τῷ 1923 5447, ἐνῷ αἱ ἀνάγκαι τῆς καταναλώσεως ἐν τῷ μεταξὺ ηὔξησαν. —Ω.

— ΦΑΡΜ. ΧΗΜ.] *'Αργίλιον ἀμμωνιο-γαλλικὸν* (Aluminium gallicum ammoniatum) Εἶναι διπλοῦν ἅλας τοῦ ἀργιλίου καὶ ἀμμωνίου μετὰ γαλλικοῦ ὀξέος, σχηματίζει δὲ στιλπνὰ λέπια διαλυτὰ ἐν ὕδατι. Τὸ σκεύασμα ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικὸν κατὰ παθήσεων τῆς ῥινὸς καὶ τοῦ λάρυγγος.

'Αργίλιον βενζοϊκὸν (Aluminium benzoicum). Εἶναι τὸ μετὰ *βενζοϊκοῦ ὀξέος* ἅλας τοῦ ἀργιλίου $(C_6H_5COO)_3Al$, ἀποτελεῖ δὲ λευκὴν κρυσταλλικὴν κόνιν ὀλίγον διαλυτὴν ἐν ὕδατι.

'Αργίλιον βορικὸν (Aluminium boricum). Τὸ ἅλας τοῦτο τοῦ ἀργιλίου λαμβάνεται ὡς λευκὸν ὀγκῶδες ἴζημα κατὰ τὴν ἀνάμειξιν διαλυμάτων ἑνὸς μοριογράμμου στυπτηρίας καὶ 3 μοριογράμμων βόρακος. Τὸ ἴζημα συλλέγεται ἐπὶ ἠθμοῦ, πλύνεται καὶ ξηραίνεται. Ἡ σύνθεσις αὐτοῦ ποικίλλει ἀναλόγως τῆς διαρκείας τῆς πλύσεως, λόγῳ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν πλύσιν ἀποβάλλει βορικὸν ὀξύ. Λευκὴ δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι κόνις, διαλυτὴ εἰς ἀνόργανα ὀξέα. Βορικὸν ἀργίλιον λαμβάνεται καὶ διὰ συντήξεως καὶ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου, τὸ δὲ οὕτως λαμβανόμενον κρυσταλλοῦται εἰς βελόνας καὶ ἔχει τὴν σύνθεσιν $3Al_2O_3 . B_2O_3$. Διάλυμα σιροπιῶδες τοῦ κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον παρασκευαζομένου βορικοῦ ἀργιλίου εὗρεν ἐφαρμογὴν πρὸς συντήρησιν τοῦ κρέατος. Τὸ βορικὸν ἀργίλιον τεχνικὴν ἐφαρμογὴν ἔχει εἰς τὴν ὑελουργίαν.

'Αργίλιον βορικο-μυρμηκικὸν (Aluminium boroformicicum). Σκευάζεται ἐκ *μυρμηκικοῦ ὀξέος, βορικοῦ ὀξέος* καὶ *ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου*. Λέπια μαργαριτώδους λάμψεως, διαλυτὰ ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ· τὸ ὑδατικὸν διάλυμα τούτων ἀντιδρᾷ ὀξίνως καὶ ἔχει γεῦσιν γλυκεῖαν καὶ στυπτικήν, δὲν πηγνύει τὸ λεύκωμα καὶ δὲν καθιζάνεται δι' ἀλκάλεων. Τὸ βορικο-μυρμηκικὸν ἀργίλιον δρᾷ ἀντισηπτικῶς καὶ στυπτικῶς, ὡς καὶ τὸ ὀξικοτρυγικὸν ἀργίλιον, ἀνεγράφη δὲ κατὰ τῶν παθήσεων τοῦ λαιμοῦ τῶν παίδων ὑπὸ τὴν μορφὴν γαργαρισμάτων.

'Αργίλιον βορικο-ταννικὸν ἢ *κυτόλη* (Aluminium borotannicum). Σκεύασμα λαμβανόμενον διὰ καθιζήσεως 3 μ. κρυσταλλικοῦ *θειικοῦ ἀργιλίου*, διαλυθέντων εἰς 12 μ. ὕδατος, τῇ προσθήκῃ διαλύματος 1 μ. *ταννίνης* καὶ 4 μ. *κρυσταλλικοῦ βόρακος* εἰς 80 μ. ὕδατος. Τὸ λαμβανόμενον ἴζημα πλύνεται καὶ ξηραίνεται εἰς ταπεινὴν θερμοκρασίαν ἐπὶ πορώδους πορσελλάνης καὶ τέλος κονιοποιεῖται. Κόνις φαιά, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, ἐνέχουσα 76% ταννίνης, 13.23% ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου καὶ 10.71% βορικοῦ ὀξέος. Εὗρεν ἐφαρμογὴν

Digitized by Google

ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ στυπτικὸν κατὰ τοῦ ἐρυσιπέλατος κλπ. Χρησιμοποιεῖται εἴτε ὡς κόνις ἐπιπάσεως εἴτε εἰς ἀλοιφὰς (10—20°/₀).

Ἀργίλιον βορικο -ταννικο - τρυγικὸν (Aluminium boro-tannicum-tartaricum). Σκευάζεται ἐξ 1 μ. *βορικο-ταννικοῦ ἀργιλίου* καὶ 1.2 μ. *τρυγικοῦ ὀξέος*, ἅτινα διαλύονται εἰς 10 μ. ὕδατος καὶ θερμαίνονται ἐπὶ ἀτμολούτρου μέχρι διαλύσεως. Τὸ λαμβανόμενον διάλυμα διηθεῖται, ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ. Κόνις φαιά, διαλυτὴ ἐν ὕδατι, ἀναγραφεῖσα ὡς ἀντισηπτικόν, στυπτικὸν κατὰ τῆς βλενορροίας.

Ἀργίλιον βορικο - τρυγικὸν ἢ *βοράλη* (Aluminium boro-tartaricum, Boral). Σκευάζεται διὰ διαλύσεως 1 μ. *βορικοῦ ἀργιλίου* εἰς 10 μ. διαλύματος *τρυγικοῦ ὀξέος* (1 : 10) καὶ ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος μέχρι ξηροῦ εἰς 30—40°. Λευκὴ κρυσταλλικὴ κόνις, διαλυτὴ ἐν ὕδατι· ἀνεγράφη ὑπὸ τὸ ὄνομα *βοράλη* ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ στυπτικὸν σκεύασμα τοῦ ἀργιλίου εἰς κόνιν, ἢ διαλύματα (5—10°/₀) ἢ ἀλοιφὰς (10°/₀) κατὰ φλογιστικῶν παθήσεων καὶ ἐκζεμάτων τῆς ρινὸς καὶ τῶν ὤτων, φαρυγγιτίδων καὶ λαρυγγιτίδων.

Ἀργίλιον γαλλικὸν βασικὸν ἢ *γαλλάλη* (Aluminium gallicum basicum, Gallalum). Σκευάζεται διὰ καθιζήσεως ἅλατός τινος τοῦ ἀργιλίου τῇ προσθήκῃ διαλύματος *γαλλικοῦ νατρίου*. Κόνις ἄμορφος, καστανόχρους, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, ἀνεγράφη ὡς φάρμακον ἀντισηπτικὸν καὶ στυπτικὸν κατὰ παθήσεων τοῦ λάρυγγος καὶ τῆς ρινός, χορηγούμενον εἰς κόνιν ἢ εἰς ἀλκαλικὰ διαλύματα ἐνέχοντα γλυκερίνην. Ἐν μίγματι μετὰ 10°/₀ *βορικοῦ ὀξέος* εὑρίσκει ἐφαρμογὴν ἐν τῇ κτηνιατρικῇ κατὰ διαρροιῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ταναλβορίνη* (Tannalborin).

Ἀργίλιον γαλακτικὸν (Aluminium lacticum). Εἶναι τὸ μετὰ *γαλακτικοῦ ὀξέος* ἅλας τοῦ ἀργιλίου, ὅπερ εἰσήχθη ὡς γαλλικὴ εἰδικότης ὑπὸ τὸ ὄνομα *φιξίνη* (Fixin). Φέρεται εἰς κόκκους ὡς φάρμακον ἀπολυμαντικὸν τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων.

Ἀργίλιον διχρωμικὸν (Aluminium bichromicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $(Cr_2\ O_7)_3\ Al_2$, σχηματίζουσα ἐρυθροὺς κρυστάλλους διαλυτὰς ἐν ὕδατι.

Ἀργίλιον ἐλαϊκὸν (Aluminium oleinicum). Εἶναι τὸ μετ' *ἐλαϊκοῦ ὀξέος* ἅλας τοῦ ἀργιλίου. Σκευάζεται διὰ μείξεως ἐν ψυχρῷ διαλύματος ἐκ 5 μ. ἰατρικοῦ σάπωνος εἰς 300 κ. ἑ. ὕδατος, μετὰ διαλύματος 3 μ. στυπτηρίας ἐντὸς 200 κ. ἑ. ὕδατος. Τὸ ὑγρὸν διηθεῖται, ἐκπλύνεται τὸ ἴζημα ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ διὰ θερμοῦ ὕδατος καὶ ξηραίνεται. Διαφανεῖς βερνικοειδεῖς μᾶζαι ἀνοικτοῦ χρώματος, διαλυταὶ εἰς τερεβινθέλαιον καὶ αἰθέρα. Εὗρον ἐφαρμογὴν ἐξωτερικῶς ἐπὶ παθήσεων τοῦ δέρματος. Ὑφάσματα διαβρεχόμενα διὰ διαλύματος στυπτηρίας πρῶτον καὶ εἶτα ἐμβαπτιζόμενα εἰς λουτρὸν σάπωνος καθίστανται ἀδιάβροχα ὡς ἐκ τοῦ ἐπικαθημένου ἐπὶ τῶν ἰνῶν ἐλαϊκοῦ ἀργιλίου.

Ἀργίλιον θειικὸν (Aluminium sulfuricum). Τὸ ἐν τῇ θεραπευτικῇ χρήσιμον θειικὸν ἀργίλιον φέρεται ὡς Aluminium sulfuricum purum, τὸ δὲ εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν κτηνιατρικὴν ὡς Aluminium sulfuricum crudum ἢ Alumen concentratum. Τὸ διὰ τὴν φαρμακευτικὴν χρῆσιν δέον νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον ξένων προσμίξεων, ὡς ἁλάτων ἀλκαλίων μαγνησίου, σιδήρου, ἀρσενικοῦ, νὰ μὴ ἔχῃ ἐλεύθερον ὀξὺ καὶ νὰ ἀποτελῆται ἐκ φυλλιδίων ἢ λευκῆς κρυσταλλικῆς μάζης διαλυομένης εἰς 2 μ. ὕδατος πρὸς διαυγὲς διάλυμα. Τὸ θειικὸν ἀργίλιον εὗρεν ἐφαρμογὴν ὡς ἀπολυμαντικὸν καὶ στυπτικὸν ἐξωτερικῶς εἰς πλύσεις (1 : 20—100) πυορροούντων καὶ κακόσμων συφιλιδικῶν ἑλκῶν ὡς καὶ ὀζαίνης, εἰς ἐγχύσεις (1 : 50—100) ἐπὶ βλενορροίας κλπ. Ἐσωτερικῶς ἐχορηγήθη ἐπὶ διαρροιῶν εἰς δόσιν 0,02—0,5 εἰς διάλυμα ἢ εἰς βλενῶδες πότημα πολλάκις τῆς ἡμέρας.

Ἀργίλιον θειῶδες (Aluminium sulfurosum). Λαμβάνεται ὡς λευκὴ κομμιώδης μᾶζα κατὰ τὴν ἐν τῷ κενῷ ἐξάτμισιν διαλύματος ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου εἰς ὑδατικὸν διάλυμα θειώδους ὀξέος. Κατὰ τὴν θέρμανσιν τῶν διαλυμάτων τοῦ ἅλατος τούτου εἰς 74° σχηματίζεται βασικὸν ἅλας.

Ἀργίλιον καζεϊνικὸν (Aluminium caseinicum). Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλύματος *ὀξικοῦ ἀργιλίου* εἰς γάλα ἀπολευκωματωθὲν καὶ ἀποστειρωθέν, ὅτε καταπίπτει ὡς ἴζημα, ὅπερ συλλέγεται, πλύνεται ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ δι' ὕδατος, εἶτα δι' ἀλκοόλης καὶ τέλος δι' αἰθέρος. Κόνις λευκοκιτρίνη, ἄγευστος, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, εἰδ. β. 1,3, περιέχουσα 5°/₀ ἀργίλιον. Ἐχορηγήθη ὡς στυπτικὸν ἐπὶ κατάρρων τῶν ἐντέρων εἰς δόσεις διὰ μὲν τὰ παιδία 0,03 γρ. ἀνὰ ὥραν καὶ διὰ τοὺς ἐνήλικας 0,25—0,3 γρμ. πολλάκις τῆς ἡμέρας.

Ἀργίλιον ὀξικὸν (Aluminium aceticum). Εἶναι τὸ μετ' *ὀξικοῦ ὀξέος* ἅλας τοῦ ἀργιλίου. Τούτου διακρίνομεν δύο εἴδη : τὸ οὐδέτερον ὀξικὸν ἀργίλιον καὶ τὸ βασικὸν τοιοῦτον. Τὸ *οὐδέτερον ὀξικὸν ἀργίλιον* $Al_2\ (CH_3.CoO)_6$ εἶναι γνωστὸν μόνον ὡς ὑδατικὸν διάλυμα, οὐχὶ καὶ ἐν στερεᾷ καταστάσει. Κατὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν ἄφεσιν ἢ κατὰ τὴν θέρμανσιν τῶν διαλυμάτων τοῦ οὐδετέρου ὀξικοῦ ἀργιλίου θολοῦνται ταῦτα, ἀποχωριζομένου πηκτώδους βασικοῦ ἅλατος. Τὸ *βασικὸν ὀξικὸν ἀργίλιον* (Aluminium aceticum basicum) $Al.\ (OH).\ CH_3.\ (CoO)_2$. Τὸ ἅλας τοῦτο προσφάτως σκευαζόμενον διαλύεται τελείως εἰς ψυχρὸν ὕδωρ πρὸς διαυγὲς ὑγρόν, χρησιμεύει δὲ ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ ὑγροῦ ὀξικοῦ ἀργιλίου (Liquor aluminii acetici). Εἰς τὸ ἐμπόριον φέρονται τοιαῦτα διαλύματα ἐνέχοντα 6—8°/₀ βασικὸν ἅλας καὶ εἰδ. βάρος 1.040—1.050, ἅτινα ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουσιν ἐλαχίστας προσμείξεις ἀμμωνίας, καυστικοῦ κάλιος ἢ νάτρου καὶ θειικοῦ ὀξέος. Οὐσιώδες εἶναι, ὅπως ταῦτα μὴ ἐνέχωσιν ἑνώσεις μολύβδου. Διάλυμα ὀξικοῦ ἀργιλίου παρασκευάζεται ἐκ θειικοῦ ἀργιλίου καὶ ὀξικοῦ νατρίου ἢ ὀξικοῦ ἀσβεστίου, διὰ δὲ τὴν τεχνικὴν ἐξ ὀξικοῦ βαρύου ἢ ὀξικοῦ μολύβδου. Τὸ πρὸς φαρμακευτικὴν χρῆσιν εἶναι ὑγρὸν στυπτικῆς γεύσεως ἄχρουν καὶ διαυγὲς ἢ μόλις θολὸν ἀσθενῶς ὄζον ὀξικὸν ὀξύ. Τὸ διάλυμα τοῦτο μιγνυόμενον μετὰ διπλασίου ὄγκου ἀλκοόλης, δέον νὰ μὴ παρέχῃ ἴζημα (γύψος), δι' ὑδροθείου δέον νὰ μὴν παρέχῃ οὔτε ἴζημα, οὔτε χρῶσιν (μόλυβδος, χαλκός, ψευδάργυρος). Κατὰ τὴν ζέσιν διαλύματος ὀξικοῦ ἀργιλίου ἀποχωρίζεται ἀδιάλυτον βασικὸν ἅλας. Κατὰ τὴν ἐξάτμισιν χάνει ὁλόκληρον τὸ ὀξικὸν ὀξὺ αὐτοῦ τὸ ἅλας καὶ ἀπομένει ἄργιλος. Ἐπὶ τῆς ἰδιότητος δὲ ταύτης στηρίζεται καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ εἰς τὴν βαφικήν, εἰς ἣν χρησιμεύει ὡς πρόστυμμα, καθότι σχηματίζει ἐπὶ τῶν ἰνῶν ἀδιαλύτους λάκκας. Τὸ ὑγρὸν ὀξικὸν ἀργίλιον εἶναι ἀπολυμαντικόν, χρησιμεύει δὲ πρὸς διατήρησιν ἀνατομικῶν παρασκευασμάτων. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς εἰς ἐπιδέσμους (5—10:100) εἰς πλύσεις κακόσμων καὶ συφιλιδικῶν ἑλκῶν, ἐπὶ βρωμιδρώσεως, ὀζαίνης, εἰς γαργαρισμοὺς κλπ. Ἐσωτερικῶς ἀνεγράφη ἐπὶ αἱμορραγίας, διαρροίας, δυσεντερίας εἰς δόσιν 5—20 σταγόνων πολλάκις τῆς ἡμέρας.

Ἀργίλιον ὀξικο-βορικὸν (Aluminium aceto-boricum). Λευκὸν κονιῶδες σκεύασμα ὅπερ εὗρεν ἐφαρμογὴν ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ ἀπολυμαντικόν.

Ἀργίλιον παλμιτικὸν (Aluminium palmiticum) $(C_{16}\ H_{31}\ O_2)3Al$. Μᾶζαι ἀδιάλυτοι ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ, χρησιμοποιούμεναι ὅπως καθιστῶσι πυκνότερα τὰ ἐπιχριστικὰ μέσα.

Ἀργίλιον σαλικυλικὸν (Aluminium salicylicum). Εἶναι τὸ μετὰ *σαλικυλικοῦ ὀξέος* ἅλας τοῦ ἀργιλίου $[C_6H_4\ (OH)\ CoO]_6\ Al_2+3H_2O$. Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλύματος 20°/₀ σαλικυλικοῦ νατρίου εἰς διάλυμα 13.2°/₀ θειικοῦ ἀργιλίου, ὅτε ἀποχωρίζεται τὸ ἅλας ὡς πυκνὸς κρυσταλλικὸς πόλτος, ὅστις ἀφίεται ἐπὶ 3—4 ὥρας ἐν ψυχρῷ τόπῳ, διηθεῖται, ἐκπλύνεται διὰ ψυχροῦ ὕδατος μέχρι οὗ τὰ τῆς ἐκπλύσεως νὰ μὴ δίδωσι πλέον τὴν ἀντίδρασιν τοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ εἶτα ξηραίνεται. Ἄχρους ἢ ἀσθενῶς ἐρυθρωπὴ κρυσταλλικὴ κόνις, δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι, διὰ ζέσεως μεθ' ὕδατος μεταπίπτουσα εἰς τὸ βασικὸν ἅλας ὑπὸ σύγχρονον ἐλευθέρωσιν σαλικυλικοῦ ὀξέος. Κατὰ τὴν πύρωσιν καταλείπει ὑπόλειμμα 11,96°/₀ ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου. Δέον νὰ φυλάσσηται ἄπω τοῦ φωτός. Ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς ὡς κόνις ἐπιπάσεως κατὰ καταρροϊκῶν παθήσεων τοῦ λάρυγγος καὶ τῆς ρινός. Τὴν αὐτὴν ἐφαρμογὴν εὑρίσκει καὶ τὸ ἀμμωνιακὸν σαλικυλικὸν ἀργίλιον (Aluminium-Ammonium salicylat) ὅπερ εἶναι διπλοῦν ἅλας τοῦ ἀργιλίου καὶ ἀμμωνίου μετὰ σαλικυλικοῦ ὀξέος.

Ἀργίλιον σουλφοφαινολικὸν ἢ *σωζάλη* (Aluminium sulfophenolicum, Sozal). Εἶναι τὸ μετ' ἀργιλίου ἅλας τοῦ *π-φαινολοσουλφονικοῦ ὀξέος*

$$\left(C_6H_4<^{OH}_{SO_3}\right)_6 Al_2$$

Σκευάζεται ἐκ φαινολοσουλφονικοῦ βαρύου καὶ θειικοῦ ἀργιλίου. Κρυσταλλικοὶ ἐρυθρωποὶ κόκκοι, ἀσθενοῦς ὀσμῆς φαινόλης, γεύσεως στυπτικῆς, εὐδιάλυτοι ἐν ὕδατι, γλυκερίνῃ καὶ ἀλκοόλῃ. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τοῦ ἅλατος τούτου δίδουν μετὰ τριχλωριούχου σιδήρου ἰώδη χροιάν. Καιόμενον τὸ ἅλας ἐπὶ ἐλάσματος λευκοχρύσου, κατ' ἀρχὰς καθίσταται ὠχρὸν καὶ καταλείπει ὑπόλειμμα ἐξ ὀξειδίου τοῦ ἀργιλίου καὶ θειικοῦ ἀργιλίου. Τὸ σουλφοφαινολικὸν ἀργίλιον προὐτάθη ὡς στυπτικὸν καὶ ἀντισηπτικόν, ἔχει δὲ τὰς αὐτὰς ἰδιότητας πρὸς τὴν ἀλουμινόλην.

Ἀργίλιον ταννικὸν ἢ *δεψικὸν* ἢ *τανάλη* (Aluminium tannicum, Tannalum). Εἶναι τὸ μετὰ *δεψικοῦ ὀξέος* βασικὸν ἅλας τοῦ ἀργιλίου $(C_{14}\ H_9\ O_9)_2\ Al_2\ (OH)_4 + (OH_2O)$. Σκευάζεται διὰ καθιζήσεως ἀλκαλικοῦ διαλύματος ἅλατος τοῦ ἀργιλίου προσθήκῃ διαλύματος ταννίνης. Τὸ λαμβανόμενον ἴζημα πλύνεται ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ, ξηραίνεται ἐν ἠπίᾳ θερμότητι καὶ κονιοποιεῖται. Κόνις καστανόχρους, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, διαλυτὴ εἰς νατρόρρυμα μετ' ἐρυθροκαστανῆς χροιᾶς. Ἀνεγράφη εἰς κόνιν ἢ ἐν μείγματι μετὰ γλυκερίνης ἐπὶ χρονίους κατάρρους τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων.

Ἀργίλιον ὑποχλωριῶδες (Aluminium hypochlorosum). Σκευάζεται διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ *ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου* καὶ *θειικοῦ ἀργιλίου*, μειγνυομένων 1 μ. τοῦ πρώτου, 20 μ. ἀπεσταγμένου ὕδατος καὶ 4 μ. θειικοῦ ἀργιλίου. Τὸ μεῖγμα διηθεῖται, τὸ δὲ διήθημα παρέχει στυπτικόν, ἀπολυμαντικὸν καὶ χρήσιμον εἰς τὰ βαφεῖα ὡς λευκαντικὸν καὶ ὡς πρόστυμμα.

Ἀργίλιον χλωριοῦχον (Aluminium chloratum). Εἰς τὴν φαρμακευτικὴν εὔχρηστεῖ τὸ ὑγρὸν χλωριοῦχον ἀργίλιον (Liquor aluminii chlorati), ὅπερ παρασκευάζεται διὰ μείξεως 100 μ. *θειικοῦ ἀργιλίου* εἰς 150 μ. θερμοῦ ὕδατος καὶ 100 μ. *χλωριούχου βαρύου* εἰς 200 μ. ὕδατος θερμοῦ. Τὸ κατὰ τὴν μεῖξιν τῶν διαλυμάτων καθιζανόμενον ἴζημα διηθεῖται καὶ ἐκπλύνεται ἕως οὗ ὁ ὄγκος τοῦ διηθήματος γίνῃ 400 κ. ἑ. ὅτε τὸ ὑγρὸν περιέχει 10 °/₀ χλωριούχου ἀργιλίου. Τὸ διάλυμα τοῦτο τοῦ χλωριούχου ἀργιλίου χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντισηπτικὸν ἐπιδέσμων εἰς ἀραίωσιν 1—3: 100 ὕδατος. Εἰς Ἀγγλίαν χρησιμοποιεῖται πυκνὸν διάλυμα χλωριούχου ἀργιλίου πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν σφαγείων. Ἀκάθαρτος κόνις τοῦ χλωριούχου ἀργιλίου, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄνυδρος, (Chlor-Alumpulver) χρησιμοποιεῖται ὁμοίως πρὸς ἀπολυμαντικοὺς σκοπούς.

Ἀργιλιο-κάλιον σουλφοφαινολικὸν (Aluminium-kalium sulfophenolicum). Τὸ σκεύασμα τοῦτο λαμβάνεται διὰ κορεσμοῦ τῶν ἐλευθέρων *φαινολοσουλφονικῶν ὀξέων* δι' ἀργιλικοῦ καλίου. Κρύσταλλοι ἄχροοι ἕως ἐρυθρωποί, εὐδιάλυτοι ἐν ὕδατι. Τὸ σκεύασμα δρᾷ ἀντισηπτικῶς καὶ στυπτικῶς.

Ἀργιλίου ὑδροξείδιον (Aluminium hydroxydatum, Alumina hydrata). Ἡ ἕνωσις αὕτη τοῦ ἀργιλίου $Al(OH)_3$ ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς ὑδραργυλίτας ὑπὸ τὴν μορφὴν μικρῶν ἑξαγωνικῶν κρυστάλλων, ἀπαντωμένων ὡς σπάνιον ὀρυκτὸν εἰς τὰ Οὐράλια καὶ τὴν Βραζιλίαν. Εἰς μικρὰ ποσὰ παρασκευάζεται ἐκ *στυπτηρίας*. Πρὸς τοῦτο διαλύονται 10 μ. αὐτῆς εἰς 100 μ. ὕδατος καὶ εἰς τὴν διάλυσιν προστίθενται 11 μ. ὑγρᾶς ἀμμωνίας καὶ 100 μ. ὕδατος. Τὸ καθιζῆσαν ἴζημα διηθεῖται, ἐκπλύνεται διὰ ζέοντος ὕδατος καλῶς καὶ εἶτα συλλέγεται ἐπὶ λινοῦ ὑφάσματος, ἐκπιέζεται ἰσχυρῶς, ξηραίνεται εἰς 100° καὶ κονιοποιεῖται. Κόνις λευκή, ἄμορφος, ἐλαφρά, ἄοσμος καὶ ἄγευστος, προσκολλωμένη εἰς τὴν γλῶσσαν. Τὸ δι' ἀμμωνίας καθιζηθὲν ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου ἔχει εἰς ξηρὰν κατάστασιν τὴν σύνθεσιν $Al(OH)_3+H_2O$. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου εἶναι ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ δὲν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ ἡλιοτροπίου. Διαλύεται εἰς καυστικὰ ἀλκάλεα σχηματίζον ἀργιλικὰ ἅλατα. Τὸ φαρμακευτικῶς χρήσιμον ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου δέον κατὰ τὴν ἀνάμειξιν μεθ' ὕδατος καὶ ζέσιν νὰ δίδῃ διήθημα οὔτε ὀξίνου, οὔτε ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως, κατὰ τὴν ἐξάτμισιν δὲ νὰ μὴ καταλείπῃ ὑπόλειμμα ζυγίσιμον. Διάλυμα ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος 1: 10 ἀναταρασσόμενον μετὰ μικροῦ ποσοῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου δέον νὰ μὴ δίδῃ, προσθήκῃ χλωριούχου βαρύου, ἴζημα ἢ θόλωμα. Κατὰ τὴν προσθήκην διαλύματος ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου εἰς τὸ ἀνωτέρω διάλυμα, διήθησιν τοῦ ἀποχωρισθέντος ἰζήματος καὶ ἐξάτμισιν τοῦ διαλύματος, δέον νὰ μὴ παραμένῃ ὑπόλειμμα μαρτυροῦν τὴν πρόσμειξιν ἁλάτων καλίου ἢ νατρίου. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου πρέπει νὰ εἶναι διαλυτὸν τελείως εἰς καυστικὸν νάτριον· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μαρτυρεῖται ἡ παρουσία ἑνώσεων μαγνησίου ἢ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἰσχυρῶς ξηρανθέντος, συνεπῶς δ' ἀπολέσαντος τὴν διαλυτότητα αὐτοῦ. Τὸ ἀνωτέρω ἀλκαλικὸν διάλυμα δέον νὰ μὴ καθιζάνῃ κατὰ τὴν διοχέτευσιν ἐν αὐτῷ ὑδροθείου. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μαρτυρεῖται ἡ παρουσία ψευδαργύρου, σιδήρου. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς ὡς κόνις στεγνωτικὴ πληγῶν καὶ ὑγρῶν ἐξανθημάτων. Ἐσωτερικῶς ὡς στυπτικὸν εἰς δόσιν 0,1-1 γρμ. ἐπὶ διαρροίας, χολέρας τῶν παίδων καὶ ἀσιατικῆς χολέρας.

Σκεύασμα τοῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου εἶναι τὸ *ἀλκαλικὸν διάλυμα* αὐτοῦ (Liquor aluminae alcalinus), ὅπερ εἶναι διάλυμα προσφάτου ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου ἐντὸς διαλύματος καυστικοῦ κάλεως εἰς ὃ προστίθεται ἀραβικὸν κόμμι καὶ πνεῦμα καφουρᾶς. Τούτου διακρίνονται ἓξ εἴδη διάφορα κατὰ τὴν πυκνότητα ἔχοντα ὡς ἑξῆς: Νο 1 εἰδ. β. 1,015, Νο 2 εἰδ. β. 1,031, Νο 3 εἰδ. β. 1,048, Νο 4 εἰδ. β. 1,065, Νο 5 εἰδ. β. 1,077, Νο 6 εἰδ. β. 1,094. Διὰ τῶν ὑγρῶν τούτων θερμῶν τρίβεται τὸ ὅλον σῶμα ἐπὶ ἀρθρίτιδος καὶ ποδάγρας.

Ἀργιλίου ὑδροξείδιον διαλυτόν. Τοῦτο λαμβάνεται διὰ μακρᾶς θερμάνσεως εἰς 100° λίαν ἀραιοῦ διαλύματος βασικοῦ ὀξικοῦ ἀργιλίου ἢ διὰ διαπιδύσεως διαλύματος ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου εἰς χλωριοῦχον ἀργίλιον. Πρὸς τοῦτο προστίθεται εἰς διάλυμα χλωριούχου ἀργιλίου τόση ἀραιὰ ἀμμωνία, ἕως οὗ τὸ σχηματισθὲν ἴζημα νὰ μὴ ἀναδιαλύηται καὶ τὸ ὅλον εἶτα ὑποβάλλεται εἰς

Digitized by Google

ὤσμωσιν. Τὸ κατὰ τὰς ἀνωτέρω δύο μεθόδους παρασκευαζόμενον διαλυτὸν ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχυρῶς βασικὸν κολλοειδὲς ὀξυχλωριοῦχον ἀργίλιον, ἑνοῦται μετὰ τῶν χρωστικῶν πρὸς λάκκας. Προσθήκη μικρῶν ποσοτήτων ἁλάτων, ὀξέων ἢ βάσεων διαταράσσεται ἡ ἰσορροπία τοῦ κολλοειδοῦς διαλύματος τοῦ διαλυτοῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου καὶ ἀποβάλλεται ἀδιάλυτον ὑδροξείδιον τοῦ ἀργιλίου (βλ. κολλοειδῆ).

Ἀργίλιον φθοριοῦχον (Aluminium fluoratum). Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροφθορίου ἅλας τοῦ ἀργιλίου $AlFl_3$, σκευάζεται διὰ διαλύσεως ὑδροξειδίου τοῦ ἀργιλίου εἰς ὑδριτικὸν διάλυμα ὑδροφθορίου καὶ ἐξαχνώσεως τῆς μετὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ διαλύματος ἐναπολειπομένης μάζης. Ἄχροοι μικροὶ κρύσταλλοι ρομβοεδρικοὶ ὁμοιάζοντες πρὸς κύβους. Τὸ φθοριοῦχον ἀργίλιον σχηματίζει διπλᾶ ἅλατα μετὰ τῶν φθοριούχων ἁλάτων τῶν ἀλκαλίων, ὡς εἶναι ὁ κρυόλιθος $AlFl_3+3NaFl$. Τὸ φθοριοῦχον ἀργίλιον ἀνεγράφη ὡς ἀντιζυμωτικὸν ἐν τῇ οἰνοποιΐᾳ. 33 γρ. τοῦ ἅλατος τούτου ἐπαρκοῦν δι' ἑκατόλιτρον οἴνου.

Ἀργίλιον χλωρικὸν (Aluminium chloricum). Λαμβάνεται διὰ μίξεως διαλυμάτων θειικοῦ ἀργιλίου καὶ χλωρικοῦ βαρύου. Κρύσταλλοι διαρρέοντες ἐνέχοντες 9 ἢ 6 μόρια ὕδατος· τὸ θειικὸν ἀργίλιον χρησιμεύει ὡς πρόστυμμα εἰς τὴν βαφικήν.
Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— ***ἀργιλίου ὑδροξείδια κολλοειδῆ ὀρυκτὰ*** *[Ὀρυκτολ.]*. Τοιαῦτα εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς συνδρόμου ὀρυκτῆς μάζης ἡ ὁποία συνοδεύει τὴν βαρυτίνην τῆς Μήλου· βλ. καὶ βωξίτης καὶ λατερίτης.
Γ. Κ. Γ.

Ἀργίλιπος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν Κυκλώπων, ἴσως ὁ Ἄργης (*Νόνν.* 28.174).
Α. Δ.

ἀργιλίτης *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ἀλουμινίτου (βλ. λ.).
Γ. Κ. Γ.

ἀργιλλόρνις (Argillornis Owen) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ὀρνιθούρων πτηνῶν ἐκ τῆς τάξεως τῶν παμμεγίστων *στεγανοπόδων*, οὗτινος ἀνευρέθη ἀπολελιθωμένη ἡ κεφαλὴ καὶ τμῆμα τοῦ βραχιονικοῦ ὀστοῦ εἰς τὴν κάτω ἠώκαινον περίοδον τοῦ ἐν Λονδίνῳ τῆς Ἀγγλίας ἀργίλου τοῦ Sheppey καὶ εἰς τὰ τριτογενῆ στρώματα τῆς Βραζιλίας.
Θ. Σ.

ἄργιλλος (ἡ)· βλ. ἄργιλος.

Ἄργιλλος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Μακεδονίας ἀποτελοῦν ὁμώνυμον κοινότητα. Κάτ. 379. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γενῆ-Κιοΐ* μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου 1927 Διατάγματος. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Κοζάνης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ξερολίμνης (τέως Σαχινλὰρ) τῆς Διοικήσεως Χωροφυλακῆς Κοζάνης.
Δ. Ε. Μ.

Ἀργιλλοχέλυς (Argillochelys Lydek.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος χελωνοειδῶν ἑρπετῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *χελωνιδῶν*, ζῆσαν κατὰ τὴν ἠώκαινον περίοδον τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Βελγίου. Ἔχει τὸ πτερυγοειδὲς ὀστοῦν λίαν βραχὺ καὶ πρὸς τὰ πρόσω πεπλατυσμένον· τὴν ἐκτοπτερυγοειδῆ προεξοχὴν φέρει εἰς τὴν ἐμπροσθίαν ἐξωτερικὴν γωνίαν ἀντὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ πτερυγοειδοῦς. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἀργιλλοχέλυς cuneiceps, convexa* καὶ *brachyceps* Owen.
Θ. Σ.

Ἀργιλλοχώρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἁλμυροῦ τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. 132. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τουρκομουσλί*, μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1927 Διατάγματος.
Δ. Ε. Μ.

ἀργιλοθερμία, ἡ *ἀργιλοθερμαντικὴ μέθοδος τοῦ Goldschmidt* *[Χημ.]*. Ἡ μέθοδος αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει τὸ μεταλλικὸν ἀργίλιον εἰς κόνιν μεμιγμένην μετὰ διαφόρων μεταλλοξειδίων, ὡς ὀξειδίου σιδήρου, μαγγανίου, χρωμίου κ. τ. λ., καὶ θερμαινόμενον ἰσχυρῶς εἴς τι σημεῖον νὰ ἀναφλέγεται καὶ νὰ καίεται ὅλον δαπάναις τοῦ ὀξυγόνου τοῦ μεταλλοξειδίου ὑπὸ ἔκλυσιν μεγάλου ποσοῦ θερμότητος, τῆς θερμοκρασίας ἀνερχομένης εἰς 2000—3000° Κελσίου. Ἐφαρμόζεται δὲ εἴτε πρὸς πρὸς παραγωγὴν ὑψηλῆς θερμοκρασίας εἴτε πρὸς ἀναγωγὴν μεταλλοξειδίων καὶ παρασκευὴν διαφόρων μετάλλων δυσκόλως ἀναγομένων. Τὸ μῖγμα τοῦ ἀργιλίου μετὰ τοῦ μεταλλοξειδίου ὀνομαζόμενον *θερμίτης* τίθεται ἐν καταλλήλῳ χωνευτηρίῳ, καὶ προστίθεται τὸ κατάλληλον ἔναυσμα, ἤτοι τὸ μέσον δι' οὗ θερμοκρασία θὰ ἀνυψωθῇ εἴς τι σημεῖον τοῦ μίγματος ἐπαρκῶς ὥστε νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀντίδρασις. Ὡς ἔναυσμα χρησιμεύει μίγμα ἀργιλίου μεθ' ὑπεροξειδίου τοῦ βαρύου συγκεκολλημένον δι' οἱασδήποτε συνδετικῆς ὕλης εὐφλέκτου καὶ φέρον εἰς τὸ μέσον ταινίαν μαγνησίου. Ἅμα τῇ ἀναφλέξει τοῦ ἐναύσματος ἡ ἀντίδρασις ἄρχεται, μεταδιδομένης τῆς θερμότητος ἐν τῷ μίγματι ἀπὸ μορίου εἰς μόριον καὶ διὰ προσθήκης νέων ποσοτήτων θερμίτου ἡ ἀντίδρασις ἐξακολουθεῖ τελουμένη· τοιουτοτρόπως δὲ δύναται νὰ ληφθῇ ἡ λίαν ὑψηλὴ αὕτη θερμοκρασία ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀντιδράσεως εὑρίσκεται ἐν τῷ χωνευτηρίῳ διάπυρος ρευστὴ μᾶζα· εἰς τὸν πυθμένα ἀποτίθεται τὸ μέταλλον, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργιλίου τὸ ὁποῖον βραδέως ψυχόμενον κρυσταλλοῦται ἀποτελοῦν τὸ τεχνητὸν κορούνδιον καὶ χρησιμοποιούμενον ὡς λειαντικὸν μέσον, καὶ πρὸς κατασκευὴν πυρομονίμων σκευῶν.

Διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Goldschmidt παρασκευάζονται πλεῖστα μέταλλα καὶ κράματα ἐν καθαρᾷ καταστάσει, ἄνευ προσμίξεως ἄνθρακος, καὶ δὴ τὸ χρώμιον, τὸ μαγγάνιον, τὸ σιδηροχρώμιον, σιδηροβανάδιον, σιδηρομολυβδαίνιον, σιδηροτιτάνιον, νικέλιον, κοβάλτιον.

Προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία ἡ κατὰ τὴν ἀντίδρασιν παραγομένη, ἐφαρμόζεται θερμίτης ἀποτελούμενος ἐξ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου μετ' ἀργιλίου κατ' ἀναλογίαν περίπου 75 % ὀξειδίου σιδήρου καὶ 25 % ἀργιλίου ἐντὸς καταλλήλων χωνευτηρίων δι' ὧν ἐκχύνεται αὐτομάτως τὸ ἀναχθὲν μέταλλον ἐν τῇ λίαν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ εὑρισκόμενον καὶ ἐπιτυγχάνονται δι' αὐτοῦ συγκολλήσεις σιδηρῶν ἀντικειμένων, ὡς σιδηροδρομικῶν ράβδων, ἐπιδιόρθωσις μικρῶν ἐλαττωμάτων εἰς σιδηρᾶ ἀντικείμενα διὰ πληρώσεως τῶν κενῶν ὑπὸ τοῦ σιδήρου κ. τ. λ.
Σ. ΧΟΡΣ

ἀργιλόλιθος (Toustein) *[Πετρογρ.]*. Σποδοῦχοι τόφφοι ἡφαιστειογενεῖς ἀποσαθρωμένοι, χρώματος λευκοῦ, κιτρίνου, ἐρυθροῦ ἢ καστανοφαίου, παρουσιαζόμενοι ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου τῆς περμίου ἢ δυαδικῆς περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος (ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ).
Γ.Κ.Γ.

ἀργιλοπλαστικὴ (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ πλάσσειν ἀντικείμενα ἐξ ἀργίλου· ἄλλως *κεραμευτική*.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ ἄργιλος ἔχει τὸ προσὸν νὰ εἶναι εὔπλαστος μὲν ὅταν εἶναι διάβροχος, νὰ μεταβάλλεται δ' ἀφ' ἑτέρου εὐχερῶς εἰς σκληρὸν καὶ στερεὸν ὑλικὸν ὅταν ὑποβληθῇ εἰς ὄπτησιν. Λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς τούτων ὑπῆρξε μία τῶν πρώτην ὑλῶν τὰς ὁποίας κατειργάσθη ὁ ἄνθρωπος, παρέσχε δὲ εἰς αὐτόν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων, σημαντικὰς ἐκδουλεύσεις εἰς ποικίλας τοῦ βίου του ἀνάγκας. Μάρτυρες τούτου τὰ πανάρχαια λείψανα πλίνθων, κεράμων, εἰδώλων, ἀγγείων καὶ ἄλλων χρηστικῶν εἰδῶν.

Ὅταν ἡ ἄργιλος εἶναι ἀπηλλαγμένη ξένων ὑλῶν εἶναι ἰδιαζόντως εὔπλαστος καὶ τεχνουργεῖται ἐν γένει μετ' ἐξαιρετικῆς εὐχερείας· ἔχει ὅμως τὸ μειονέκτημα νὰ σχάζεται κατὰ τὴν ὄπτησιν. Διὰ τοῦτο, εἰς τὰς κεραμευτικὰς τέχνας, χρησιμοποιεῖται συνήθως μεμιγμένη μετ' ἄλλης τινὸς ὕλης ἥτις δὲν ζυμοῦται μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ δὲν ρικνοῦται κατὰ τὸν κλιβανισμὸν (ἄμμος, κιμωλία, ἄστριοι, κ. ἄ). Ἡ διὰ τὰ κοινὰ κεραμευτικὰ σκεύη χρησιμοποιουμένη ἐρυθρὰ ἄργιλος περιέχει ἡ ἰδία τὰς ὡς ἄνω χρησίμους ὕλας καὶ δὲν παρίσταται δ' αὐτὴν ἀνάγκη εἰδικῶν προσμείξεων· εἰς τοὺς ἄλλους ὅμως κλάδους τῆς ἀργιλοπλαστικῆς (φαβεντιανά, πορσελάναι κλπ.) παίζει σημαίνοντα ρόλον ἡ ἐκλογὴ τῆς καταλλήλου δι' ἕκαστον εἶδος ἀργίλου καὶ τῶν μετ' αὐτῆς ἀναμιγνυομένων ξένων ὑλῶν.

Τὰ *ἀργιλόπλαστα* διακρίνονται εἰς δύο κυρίως κατηγορίας, τὰ πορώδη καὶ τὰ ὑαλώδη. Εἰς τὰ *πορώδη* ἀνήκουν: α') αἱ ὀπταὶ γαῖαι (terres cuites), εἰς ἃς ὑπάγονται αἱ πλίνθοι, οἱ κέραμοι, τὰ κοινὰ κεραμευτικὰ δοχεῖα, σκεύη κλπ. καὶ β') τὰ φαβεντιανὰ (faïences, τὰ ὀστράκινα τῶν ἀρχαίων). Εἰς τὰ *ὑαλώδη* ἀνήκουν: α') αἱ διαφόρων εἰδῶν πορσελλάναι (porcelaines)· καὶ β') οἱ ἀμμῖται (grès), εἰς οὓς ὑπάγονται οἱ λιθοκέραμοι, οἱ σωλῆνες ὑδραγωγείων κλπ. Τὰ πορώδη διαποτίζονται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, τὰ δὲ ὑαλώδη εἶναι ἀδιάβροχα, ἀλλ' ἔχουν ἐπιφάνειαν τραχεῖαν, εὐκόλως ρυπαινομένην· διὰ τοῦτο, καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα, ἐπικαλύπτονται συνήθως εἴτε δι' ἐπιστρώματος ἑτέρας γεώδους ὕλης, εἴτε δι' ἐπιχρίσματος (βερνικίου), δι' ὧν τὰ μὲν πρῶτα ἐξασφαλίζονται ἀπὸ τῆς διαβροχῆς, τὰ δὲ δεύτερα ἀπὸ τῆς ρυπάνσεως.

Μία τῶν σοβαρωτέρων χρησιμοποιήσεων τῆς ἀργίλου εἶναι καὶ ἡ κατασκευὴ κονιῶν (ciments) (βλ. λ.) καὶ *ὑδραυλικῆς ἀσβέστου*

[Βλ. λ. ἀγγειοπλαστική, κεραμευτική, πορσελλάνη.]
—α.

ἀργιλόπλαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐξ ἀργίλου πεπλασμένος· ‖ τὸ οὐδέτ. ***ἀργιλόπλαστον***, ὡς οὐσιαστικόν· τὸ ἐξ ἀργίλου (χώματος, πορσελλάνης κλπ.) κατεσκευασμένον ὑλικόν, σκεῦος, ἢ κομψοτέχνημα.

Ἄργιλος (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν ὀνομαστοτέρων πόλεων τῆς Βισαλτίας (ἥτις περιελάμβανε τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῆς Νιγρίτης καὶ Σωχοῦ) τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ἡ πόλις εἶχε κτισθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων της Θρακῶν εἰς χρόνους ἀγνώστους, βραδύτερον ὅμως εἶχεν ἀποικισθῇ ὑπὸ Ἀνδρίων, συγχρόνως μὲ τὴν Στάγειρον (περὶ τὰ μέσα τῆς Ζ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος). Τὸ ὄνομά της ἦτο, κατὰ τὴν παράδοσιν, θρᾳκικὸν καὶ ἐσήμαινε τὸν ποντικόν, εἶχε δὲ ὀνομασθῇ οὕτω, διότι ποντικὸς εἶχε φανῇ κατὰ τὴν κτίσιν της· πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ ὄνομά της ὤφειλεν εἰς τὸ ἀργιλῶδες ἔδαφός της. Ἡ Ἄργιλος ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος καὶ διέμεινεν ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τῆς ὑποταγῆς της εἰς τὸν Ξέρξην. Μετὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ἦτο μία τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπέστη αὐτῶν προσχωρήσασα πρὸς τὸν Βρασίδαν. Κατὰ τὸ 421 π. Χ. (ἐπὶ τῆς Νικιείου εἰρήνης), ἀνεγνωρίσθη αὐτόνομος, ὑποχρεουμένη μόνον νὰ πληρώνῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν ταχθέντα εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου φόρον. Ἡ πόλις παρήκμασε μετὰ ταῦτα, ἕως ὅτου ἐξηφανίσθη τελείως.

Ἀργίλιος ἦτο ὁ πρὸς τὸν Ἀρτάβαζον γραμματοκομιστὴς τοῦ Σπαρτιάτου Παυσανίου, ὅστις ἀποσφραγίσας τὰς ἐπιστολὰς ἀπεκάλυψε τὴν προδοσίαν τοῦ Παυσανίου καὶ κατήγγειλε ταύτην εἰς τοὺς ἐν Σπάρτῃ Ἐφόρους.
ΚΑΨ.

ἄργιλος (ἡ), καὶ *ἄργιλλος*· τὸ κοκκῶδες χῶμα δι' οὗ κατασκευάζονται αἱ πλίνθοι καὶ τὰ κεραμευτικὰ ἐν γένει ἀντικείμενα καὶ ἔργα τέχνης.

—**[ΟΡΥΚΤΟΛ.-ΠΕΤΡΟΓΡ.]** Ἡ ἄργιλος εἶναι πέτρωμα (βλ. ἀργιλικὰ πετρώματα) συνιστάμενον ἐκ μάζης ἀλαμποῦς, εὐθρύπτου, λεπτογενερᾶς ἐν ξηρᾷ καταστάσει, ἡ ὁποία προσαχνουμένη δίδει τὴν γνωστὴν ὀσμὴν τοῦ ὑγραινομένου ξηροῦ χώματος, προσκολλᾶται εἰς τὰ χείλη, ἀπομυζᾷ ἐντόνως ὕδωρ καὶ καθίσταται τότε πλαστική.

Ἐν καθαρᾷ καταστάσει εἶναι ἄχρους, παρουσιάζει ὅμως συχνὰ καὶ χρῶμα φαιόν, κυανοῦν, πράσινον, ἐρυθρὸν καὶ μέλαν, ἄλλοτε μὲν ὁμοιόμορφον, ἄλλοτε δὲ κατὰ ταινίας ἢ κηλῖδας ἢ ἐντελῶς ἀκανονίστως κατὰ θέσεις. Πολλαὶ ἄργιλοι εἶναι ἀκάθαρτοι λόγῳ προσμίξεων γύψου, ἅλατος καὶ ἀνθρακικῶν ὀρυκτῶν. Πρόσθετα συστατικὰ (συγκριματώδους καταγωγῆς) παρουσιάζονται ἐνίοτε σιδηροπυρίτης, μαρκασίτης, σπανίως φωσφορίτης, συχνὰ ἀσβεστίτης, σφαιροσιδηρίτης κλπ. Ἐπίσης εὑρίσκονται, εἰς μικρότατα μικροσκοπικῶς ὁρατὰ τεμαχίδια, τὰ ὀρυκτὰ ρουτίλιον, τουρμαλίνης, ἀνθράκιον (γρανάτης), ζιρκόνιον κ.τ.λ. Πολλαὶ ἄργιλοι περιέχουν καὶ ὀλίγον θεῖον ἐν λεπτοτάτῃ διανομῇ ἢ καὶ εἰς κρυσταλλίδια. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν λευκωματωδῶν οὐσιῶν ἀποθανόντων ὀργανισμῶν.

Ἀργίλων διακρίνονται τὰ ἀκόλουθα εἴδη:

α') ***Πορσελλανῖτις*** ἢ ***πορφυρᾶ γῆ*** ἢ ***καολίνης*** (Porzellanerde, Kaolin). Ἄχρους, σχεδὸν καθαρὸς καολίνης (τοῦ ὁποίου ἡ χημικὴ σύνθεσις εἶναι $H_4Al_2Si_2O_9$) μὲ 46,5 % διοξείδιον πυριτίου, 39, 5 % ἄργιλον (Al_2O_3) καὶ 14,0 % ὕδωρ. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀποτίθεται κατὰ μάζας, μικρῶν σχετικῶς ἐκτάσεων, ἰδίᾳ εἰς γρανιτικὰς καὶ γνευσιακὰς περιοχάς, ὡς προϊὸν ἀποσαθρώσεως, ἀφοῦ δι' ἀποπλύσεως καὶ ἀπιλύσεως χωρισθῇ ἡ χαλαζιακὴ ἄμμος.

β') ***Ἀγγειοπλαστικὴ ἄργιλος*** (Töpferton). Εἶναι πορσελλανῖτις γῆ, προσμεμιγμένη μὲ ὀξείδια σιδήρου, ὀλίγας ὀργανικὰς οὐσίας καὶ ἄμμον, κιτρινωπή, ἐρυθρωπὴ ἢ λευκόφαιος. Πυρουμένη καθίσταται ἐρυθρά, δὲν τήκεται ὅμως καὶ δὲν ἀλλάσσει μορφήν.

γ') ***Πισσασφαλτομιγὴς ἄργιλος*** (Bituminöser Ton) περιέχουσα ἐν ἀφθονίᾳ πισσάσφαλτον ἢ ἄνθρακα, σκοτεινόφαιος μέχρι μελαίνης.

δ') ***Στυπτηριακὴ*** (Alaunton) ἄργιλος, ἀναμεμιγμένη συχνὰ μὲ γαιάνθρακα· εἶναι κατάλληλος ὅταν περιέχῃ μεγάλην ποσότητα λεπτότατα θρυμματισμένου σιδηροπυρίτου, εἰς τὴν κατασκευὴν στυπτηρίας.

ε') ***Ἁλατομιγὴς ἄργιλος***, συμποτισμένη ὑπὸ ὀρυκτοῦ μαγειρικοῦ ἅλατος, συνοδεύει τὰ κοιτάσματά του.

στ') ***Λέτται*** (Letten). Ἄργιλοι, αἱ ὁποῖαι προσλαμβάνουν πολὺ ὕδωρ καὶ ἕνεκα τούτου εἶναι πολὺ ὑδατοστεγεῖς, παρουσιάζουν ἁφὴν πολὺ παχεῖαν καὶ δὲν ἀντέχουν πολὺ εἰς τὸ πῦρ. Συχνὰ ἔχουν ζωηρὰ χρώματα καὶ ξηραινόμεναι ἀποθρύπτονται εἰς φυλλίδια.

ζ') ***Πηλοὶ*** (limon, Lehm). Ἄργιλοι πολὺ ἀμμοῦχοι καὶ ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζοντες ἰσχνὴν ἁφὴν (ἀργιλοῦχοι ἄμμοι). Ἔχουν χρῶμα κίτρινον μέχρι καστανοφαίου, διότι περιέχουν ὑδροξείδιον σιδήρου. Οἱ πηλοὶ δεικνύουν ἀντοχὴν εἰς τὸ πῦρ, ὅταν δὲν ἐμπεριέχουν ἄσβεστον καὶ σίδηρον. Διὰ τὴν χρησιμοποίησίν των πρὸς κατασκευὴν κεράμων εἶναι βλαβερὰ τυχὸν παρουσία σιδηροπυρίτου ἢ ἀσβεστίτου. Διότι ὁ μὲν σιδηροπυρίτης προκαλεῖ ἀποσάθρωσιν καὶ κατάθρυψιν, ὁ δ' ἀσβεστίτης κατάθρυψιν τῶν ἐψημένων κεράμων, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ψήσιμον ὁ ἀσβεστίτης μετατρέπεται εἰς κεκαυμένην ἄσβεστον, ἡ ὁποία κατόπιν ἀπορροφᾷ ὕδωρ καὶ διαστέλλεται πολύ, καταθρυμματίζουσα τὰς κεράμους.

η') ***Σμηκτρὶς γῆ*** (Walkerde). Πρασινωπὴ μα-

Digitized by Google

γνησιοῦχος ἄργιλος μὲ παχεῖαν ἀφήν. Δὲν εἶναι πλαστική, ἀλλὰ ριπτομένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος καταθρυμματίζεται, ἀπορροφᾷ ἀπλήστως λιπαρὰς οὐσίας καὶ ἔλαια καὶ τούτου ἕνεκα χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν γνάφευσιν ὑφασμάτων.

Τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἀργίλων ἔχουν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν μεταξὺ τῶν γεωλογικῶν σχηματισμῶν ἀπὸ τῆς ἰουρασίου περιόδου (καὶ ἀκόμη παλαιότερον) μέχρι τῆς παρούσης ἐποχῆς. Ἐσχηματίσθησαν κατὰ πολὺ διαφόρους τρόπους καὶ ἄλλοτε μὲν εἶναι ἄμεσα ἀποθέματα παγετώνων, ἄλλοτε δὲ (ὅπως πολλοὶ πηλοὶ) προϊόντα ἀποσαθρώσεως, καὶ ἄλλοτε ποτάμια ἢ λιμναῖα ἢ καὶ κατὰ μέγα μέρος θαλάσσια ἰζήματα. Πολλαὶ ἄργιλοι εἶναι ἐπίσης τὸ ἄμεσον καὶ οὐχὶ διὰ προσχώσεως ἀποτεθὲν προϊὸν ἀποσαθρώσεως προσκειμένων πετρωμάτων, ὅπως π. χ. ἡ *ἐρυθρὰ γῆ* (Terra rossa) καὶ ἡ *βασαλτικὴ ἄργιλος* (Basaltton). Ὁ ζωηρὸς ἐρυθρός, πλήρης ὀπῶν, *λατερίτης*, ὁ ὁποῖος παράγεται ἐκ πολλῶν πετρωμάτων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κλίματος τροπικοῦ (ὑψηλὴ θερμοκρασία, ἄφθονα ἀτμοσφαιρικὰ κατακρημνίσματα), κατὰ μέγιστον μέρος δὲν εἶναι ἄργιλος, ἀλλὰ σιδηροῦχον ὑδροξείδιον ἀργιλίου.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν σημερινῶν θαλασσῶν ἀποτίθεται εἰς τὰ μέγιστα βάθη (πέραν τῶν 4000 μ.) ἰλὺς ἀργιλοῦχος ἐρυθροῦ χρώματος *(ἰλὺς τῆς ἀβύσσου ἢ ἐρυθρὰ ἄργιλος)*, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἱστὸν καὶ τὴν χημικὴν σύστασιν εἶναι πολὺ ὁμοία πρὸς τὰς ἀργίλους ὀρέων, ἀποτελουμένων ἐξ ἀρχαιοτέρων ἰζηματογενῶν πετρωμάτων.

Ἐν τούτοις αἱ ἐρυθραὶ αὐταὶ ἄργιλοι ἢ ἰλύες φέρουν γενικῶς λεπτότατα θρυμματίδια ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων (κισήρεως, ὀψιανοῦ, θραύσματα κρυστάλλων αὐγίτου καὶ πλαγιοκλάστων κλπ.), ὡς καὶ ζεολιθικοὺς νεοσχηματισμούς, συστατικὰ δηλ. τὰ ὁποῖα δὲν ἀνευρέθησαν ἀκόμη ἐντὸς τῶν παλαιοτέρων κατὰ τὴν γεωλογικὴν ἡλικίαν ἀργίλων. Ἡ ἐρυθρὰ ἄργιλος τῆς ἀβύσσου φέρει περαιτέρω καὶ σημαντικὴν ποσότητα ὀξειδίου καὶ ὑπεροξειδίου τοῦ μαγγανίου (μέχρι 2, 25%), τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς συγκεντρικῶς φλοιώδη συγκρίματα ἀποτεθειμένα πέριξ θρυμμάτων κισήρεως ἢ ὀστῶν. Τὰ συγκρίματα ταῦτα ὀνομάζονται *μαγγανιοκόνδυλοι* (Manganknollen).

Αἱ ἄργιλοι ἔχουν παμμεγίστην σημασίαν διὰ τὴν τέχνην ἐν γένει, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι παρέχουν τὰς πρώτας ὕλας πρὸς κατασκευὴν πορσελλάνης εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικήν, εἰς τὴν κατασκευὴν πυριμάχων ὑλικῶν κλπ, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι εἰς πολλὰ μέρη ἀποτελοῦν τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ μηχανικὸς κατασκευάζει τὰ διάφορα ἔργα δομῆς.

Ἄργιλοι ἀπαντῶνται πολλαχοῦ τῆς γῆς. Ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκονται: α') *πορσελλανῖτις γῆ* ἐν Μήλῳ (εἰς πολλὰ μέρη), παραχθεῖσα ἐκ τῆς ἀποσαθρώσεως τῶν ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων τῆς νήσου, ἐν Ἀντιπάρῳ (οὐχὶ πολὺ καθαρὸς καολίνης εἰς Θειαφοχώρια), ἐν Ἀνάφῃ (ὠχρέρυθρος εἰς 1 ὥρας ἀπόστασιν βορείως τῆς πόλεως) καὶ ἐν Μυκόνῳ (πυρίμαχος ἄργιλος, εἰς λιμένα Πανόρμου)· β') *σμηκτρὶς γῆ* ἐν Κιμώλῳ (Τζίνια) καὶ Μήλῳ (εἰς Φυροπόταμον)· γ') *πλαστικὴ ἄργιλος* εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

—[ΧΗΜ.] Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀργίλου εἶναι γνωσταὶ ἀνόργανοι οὐσίαι, κολλοειδοῦς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συστάσεως, ἀποτελούμεναι ἐξ ὑδροπυριτικοῦ ἀργιλίου. Περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σημαντικὰ ποσὰ ξένων προσμίξεων καὶ εἶναι κεχρωσμέναι ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τούτων καστανέρυθροι, ἐρυθραί, κίτριναι, τεφρόχροοι ἢ καὶ μελαναί. Τὸ καθαρώτερον εἶδος, ὁ *καολίνης* (Al_2O_3. 2 SiO_2. $2H_2O$) ἀπηλλαγμένος σχεδὸν τελείως προσμίξεων εἶναι λευκός, ἐνῷ ἄργιλος περιέχουσα πολὺν σίδηρον ἀποτελεῖ τὸν πηλόν.

Αἱ ἄργιλοι σχηματίζονται δι' ἀποσαθρώσεως τῶν ἀστρίων (Al_2O_3. $3SiO_2+K_2O$. $3SiO_2$). Διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος τῆς ἀτμοσφαίρας τὸ πυριτικὸν ἄλκαλι μετατρέπεται εἰς ἀνθρακικόν, ἀποβαλλομένου μερικῶς καὶ SiO_2, καὶ διαλυτοποιεῖται οὕτω. Τὸ ἀδιάλυτον ἀπομένον ὑπόλειμμα προσλαμβάνον καὶ 2 μόρια ὕδατος ἀποτελεῖ τὴν ἄργιλον. Ἀναλόγως δὲ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀποσαθρώσεως ταύτης σχηματίζεται καθαρώτερον ἢ μὴ προϊόν, τὸ ὁποῖον ὅταν ἡ ἀποσάθρωσις ἔχῃ γίνει τελεία εἶναι λευκὸν ἀποτελούμενον ἐκ καολίνου.

Ἡ ἄργιλος διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ὕδατος καταβιβρώσκεται καὶ μεταφέρεται εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου ἀποτίθεται καὶ διὰ τῆς πιέσεως ὑπερκειμένων στρωμάτων συμπυκνοῦται ἰσχυρῶς καθισταμένη πλαστική. Ἡ ἄργιλος ἔχει τὴν ἰδιότητα ὑγρουμένη μετὰ τοῦ ὕδατος νὰ σχηματίζῃ μᾶζαν εὔπλαστον δυναμένην νὰ λάβῃ διὰ κατεργασίας παντοῖα σχήματα. Θερμαινομένη εἶτα χάνει τὸ ὕδωρ αὐτῆς καὶ μετατρέπεται εἰς λιθώδη καὶ πορώδη οὐσίαν, ἥτις ἔχει χάσει πλέον τὴν πλαστικότητα αὐτῆς, καὶ τῇ ἐπιδράσει ὕδατος οὐδεμίαν ὑφίσταται μεταβολήν. Ἐπὶ τῆς ἰδιότητος αὐτῆς τῆς ἀργίλου βασίζεται ἡ χρησιμοποίησίς της πρὸς κατασκευὴν τῶν διαφόρων προϊόντων τῆς κεραμουργίας καὶ τῆς πορσελλάνης.

Πολυπυριτικὸν ἀργίλιον συστάσεως $Al_2Si_6O_{15}$ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα Neutralon, καὶ ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ προσλαμβάνῃ μεγάλα ποσὰ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Εὑρίσκει ἐφαρμογὴν ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ὑπερχλωρυδρίας. Σ. Χ.

— [ΕΔΑΦΟΛ.] Ἡ ἄργιλος ἀποτελεῖ ἓν τῶν κυριωτέρων συστατικῶν τοῦ ἐδάφους ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκεται σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων κόκκων κατ' ἐξοχὴν διαμεμερισμένων.

Διὰ τῆς μεθ' ὕδατος κατεργασίας ἡ ἄργιλος ἀποχωρίζεται εἰς δύο μέρη: τὴν *κολλοειδῆ (κοιν. γλίνα)*, αἰωρουμένην ἐν τῷ ὕδατι, καὶ τὴν *ὑπὸ μορφὴν κόκκων*, ἥτις καθιζάνει, ἰδίως ἐπὶ παρουσίᾳ ἀσβέστου. Προκειμένου περὶ καλλιεργουμένων ἐδαφῶν ἡ ἄργιλος διακρίνεται εἰς *παχεῖαν*, τῆς ὁποίας ἡ περιεκτικότης εἰς κολλοειδῆ ἄργιλον εἶναι 1,5%, καὶ τὴν *ἰσχνήν*, ἔχουσαν περιεκτικότητα μικροτέραν τῶν 0,5%.

Ὡς φυσικὸν συστατικὸν τοῦ ἐδάφους ἡ ἄργιλος ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν, διότι αὐτη, κατὰ τοὺς Léon Bertrand καὶ Lanquine (1919), συγκρατεῖ τὸ ἀρχικὸν ἄλκαλι (K_2O· βλ. *καλιοῦχα λιπάσματα*), τὸ ἐκ τῶν ἀστρίων προερχόμενον:

$$K_2O.\ Al_2O_3.\ 6\,SiO_2+2\,H_2O=$$
$$=K_2O.\ 4\,SiO_2+Al_2O_3.\ 2\,SiO_2\ 2H_2O.$$

Ἐπίσης ἐν τῷ ἐδάφει ἡ ἄργιλος, παρουσίᾳ τῆς ἀσβέστου, λαμβάνει τὴν μορφὴν τῶν συσφαιρωμένων καὶ τῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, σκληρῶν γεωδῶν προσμίξεων. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην διευκολύνει τὴν ἐν τῷ ἐδάφει κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος καὶ καθιστᾷ τὴν κατεργασίαν τούτου εὐκολωτέραν. Τοὐναντίον αὐτη, ἄνευ τῆς ἀσβέστου, σχηματίζει θρόμβους, εὐκολώτατα κονιοποιουμένους καὶ προσδίδει εἰς τὸ ἔδαφος μορφὴν συμπαγῆ, ἥτις ἐμποδίζει τὴν ἐν αὐτῷ κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος. Δι' ἀπορροφήσεως δὲ ὕδατος, μετατρέπεται εἰς εὔπλαστον μᾶζαν, ἥτις, ξηραινομένη, σκληρύνεται καὶ σχάζεται.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἡ ἄργιλος ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ συγκρατῇ τὴν ὑγρασίαν τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν λιπασμάτων, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν ἀπώλειαν τούτων, διὰ τῆς διαρροῆς τῶν διαλύσεων αὐτῶν πρὸς τὰ κατώτερα τούτου στρώματα. Γ. Κ. Κ.

— **ἄργιλος** *ἐρυθρὰ* (toniger Tiefseeschlamm) *[Πετρογρ.]*· βλ. ἄργιλος.

— **ἄργιλος** *λευκὴ* (Argile branche) *[Φαρμακ.]*. Ἡ κόνις τῆς ἀργίλου τῆς λευκῆς, τῆς ἀπεστειρωμένης, ἐνέχουσα ἰδιότητας ἀπορροφητικὰς καὶ ἀναρροφητικάς, ἀναλόγους πρὸς τὰς τῆς κόνεως τοῦ ἄνθρακος, ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν *ἐπίδεσιν τῶν τραυμάτων*, ἐναντίον τοῦ *παρατρίμματος*, τῆς *αἰδοιοκολπίτιδος* τῶν κορασίδων κλπ. Ἐσωτερικῶς χορηγεῖται, ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν, εἰς τὴν δόσιν τῶν 50 μέχρις 100 γραμμαρίων εἰς τοὺς ἐνηλίκους, τῶν 25 μέχρι 50 γραμμαρίων εἰς τὰ παιδία καὶ τῶν 10 μέχρι 30 γραμμαρίων εἰς τὰ βρέφη, διαλελυμένη ἐν ἀναλόγῳ ποσότητι ὕδατος (250 γραμμαρίων διὰ τὴν μεγαλυτέραν δόσιν), ἐναντίον τῶν *διαρροιῶν* ἐκ διαφόρων αἰτίων (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς τῶν *φυματικῶν*), τῶν *γαστροεντεριτίδων*, τῶν ἀπὸ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος *τοξικῶν δηλητηριάσεων* κλπ.· βλ. καὶ λ. βῶλος. Μ. Ν. Κ.

— **ἄργιλος** *σιδηροῦχος ἐρυθρὰ* (Argilla martiata rubra) *Φαρ. Χημ.]*· βλ. βῶλος.

— **ἄργιλος** *σχιστὴ* (Schieferton) *[Πετρογρ.]*. Αἱ *σχισταὶ ἄργιλοι* διακρίνονται τῶν *ἀργίλων* διὰ τῆς μεγαλυτέρας στερεότητός των, τῆς φανερᾶς σχιστότητός των, καὶ διὰ τῆς ἰδιότητός των νὰ διαχωρίζωνται εἰς φύλλα ἢ πλάκας λεπτάς. Ἡ ὀρυκτολογική των ὡς καὶ ἡ χημική των σύνθεσις εἶναι ὁμοία μὲ τὴν τῶν ἀργίλων. Τὸ χρῶμά των εἶναι φαιὸν μέχρι μέλανος, ἐπίσης πρασινωπόν, ἐρυθρὸν καὶ καστανόφαιον. Ἡ χημική των σύστασις εἶναι κατὰ μέσον ὅρον:

Διοξείδιον πυριτίου	60	%
Ὀξείδιον ἀργιλίου	21	»
Ὀξείδια σιδήρου	7	»
Μαγνησία	1	»
Ἄσβεστος	2	»
Ὀξείδιον νατρίου	0,25	»
» καλίου	1	»
Πεντοξείδιον φωσφόρου	0,25	»
Διοξείδιον ἄνθρακος	0,50	»
Ὕδωρ	7	»

Μεταξὺ τῶν *σχιστῶν ἀργίλων* διακρίνουσι καὶ τὰ ἑξῆς εἴδη:

α') Τοὺς *ἀνθρακομιγεῖς σχιστολίθους* (Kohlenschiefer). Εἶναι σχισταὶ ἄργιλοι πλούσιαι εἰς ἀπηνθρακωμένα λείψανα φυτῶν, συνοδεύουσαι ἰδιαιτέρως κοιτάσματα ἀνθράκων.

β') Τοὺς *καυσίμους σχιστολίθους* (Brandschiefer). Σχισταὶ ἄργιλοι πλούσιαι εἰς πισσάσφαλτον καὶ ἀνθρακούχους οὐσίας.

γ') Τοὺς *σχιστοφυεῖς λέττας* ἢ *λεττοσχιστολίθους* (Schiefer letten, Letten schiefer). Ἐρυθραὶ καὶ καστανόφαιοι σχισταὶ ἄργιλοι, εὐκόλως καταθρυμματιζόμεναι εἰς γωνιώδη θρύμματα.

Αἱ σχισταὶ ἄργιλοι παρουσιάζονται εἰς ὅλας τὰς γεωλογικὰς περιόδους καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν λιθανθρακοφόρον καὶ τὴν περίοδον τοῦ στικτοῦ ψαμμίτου. Ἐλλείπουν τελείως εἰς τὰς ἰσχυρῶς ἐπτυχωμένας ὀροσειράς.

Ἐν Ἑλλάδι σχισταὶ ἄργιλοι παρουσιάζονται πολλαχοῦ. Καύσιμοι σχιστόλιθοι εὑρέθησαν εἰς τὸν Προυσσὸν τῆς Αἰτωλίας, Φανάρι τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀλλαχοῦ, εἰς ποσότητας ὅμως μὴ ἐπιτρεπούσας ἐκμετάλλευσιν. Γ. Κ. Γ.

— **ἀργίλου** *ὁμὰς ὀρυκτῶν* (Tongruppe) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τῆς ὁμάδος ὀρυκτῶν τοῦ ἀλλοφανοῦς (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀργιλοσιδηρίτης *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. ἀνθρακοσιδηρίτης.

ἀργιλοῦχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ περιέχων, μεταξὺ τῶν συστατικῶν του, καὶ ἄργιλον.

— **ἀργιλοῦχοι** ἢ *ἀργιλικαὶ μάργαι* (Tonmergel) *[Πετρογρ.]*. Μάργαι (βλ. λ.) περιέχουσαι 50—80% ἄργιλον. Γ. Κ. Γ.

— **ἀργιλοῦχος** ἢ *ἀργιλικὸς ψαμμίτης* (Tonsandstein) *[Πετρογρ.]*· βλ. ψαμμίτης.

— **ἀργιλοῦχος** *ἀσβεστόλιθος* (Toniger Kalk) *[Πετρογρ.]*· βλ. ἀσβεστόλιθος.

ἀργιλοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ περιέχων ἄργιλον, ὁ ἀργιλοῦχος.

ἀργιλώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ περιέχων ἄργιλον.

— **ἀργιλώδη** *ἐδάφη* ἢ *ἀργιλώδεις γαῖαι* *[Ἐδαφολ.]*. Ὀνομάζονται οὕτω τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπερισχύουσιν αἱ ἰδιότητες τῆς ἀργίλου. *Ἀμμοαργιλώδη* δὲ ὅταν αἱ ἰδιότητες αὐτῶν μετέχουσι τῶν ἀργιλωδῶν καὶ τῶν ἀμμωδῶν ἐδαφῶν μὲ σχετικὴν ἐπικράτησιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀμμωδῶν ἐδαφῶν (βλ. γαῖαι, ἐδάφη, ἐδαφολογία).

ἀργιλωρυχεῖον (τό)· τόπος ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὀρύσσουσιν ἄργιλον.

ἀργίνα (Argina Gray.) *[Παλαιοζ.]*. Ὑπόγενος τῶν *ἀνισομυαρίων ἐλασματοβραγχίων* ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἀρκιδῶν*, ζῶν ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Ἔχει ἐπίμηκες καρδιοειδές, θολωτὸν καὶ δι' ἀκτινωτῶν πλευρῶν ἐφωδιασμένον ὄστρακον, πεδίον δεσμοῦ κλείθρου χθαμαλὸν καὶ ἐμπρόσθιον τμῆμα βραχύ. Τὸ κλεῖθρον εἶναι κατεσκευασμένον εἰς δύο σειρὰς ἐκ πολυαρίθμων μικρῶν κεκλιμένων ὀδόντων, ὧν ἡ πρώτη ἀποτελεῖται ἀπὸ βραχεῖς καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ οὐσιαστικῶς μικροτέρους· οἱ ἐξωτερικοὶ ὀδόντες εἰσὶ κατά τι μεγαλύτεροι τῶν ἐσωτερικῶν. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀργίνα pexata* Say. ἐκ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Θ. Σ.

ἀργινάση βλ. λ. ἀργινίνη.

Ἀργίνια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἐλειοῦ τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ προβούνου τοῦ Αἴνου ἐν ὑψηλῇ θέσει, ἀριθμεῖ δὲ 161 κατοίκους. Ἡ κοινότης ἔχει ἐν συνόλῳ 257 τοιούτους, ὑπαγομένου εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ συνοικισμοῦ *Κολλαΐτη*, εἰς ὃν παράκειται καὶ ἡ μονὴ τῆς *Ζωοδ. Πηγῆς*. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Πρόννων καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Ἀργοστολίου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Χιονάτων τῆς Δ. Χ. Κεφαλληνίας. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

ἀργινίνη ἢ α-*ἀμινο*-δ-*γουανιδινοβαλεριανικὸν ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων φυσιολογικῶς παραγώγων τῆς *γουανιδίνης*, ἔχον τὸν συντακτικὸν τύπον $HO_2C.\ CH\ (NH_2).\ CH_2.\ CH_2.\ CH_2.\ NH.\ C\ (:NH).\ NH_2$ ἢ συνεπτυγμένως $C_6H_{14}O_2N_4$.

Ἡ ἀργινίνη ἀπαντᾷ ἀφθόνως ἐν τῇ φύσει, ὡς λ. χ. εἰς τὰ φύτρα τῶν διαφόρων φυτῶν, εἰς πολλὰ σπέρματα κλπ. Παραιτέρω ἀποτελεῖ σπουδαιότατον συστατικὸν τοῦ μορίου τῶν διαφόρων πρωτεϊνῶν, ἐξ οὗ καὶ ἀνευρίσκεται μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς δι' ὀξέων ἢ φυραμάτων ὑδρολύσεως αὐτῶν. Ἐν μεγαλυτέρᾳ ὅμως ποσότητι ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἱστόνας καὶ τὰς πρωταμίνας· οὕτω λ. χ. ἡ πρωταμίνη τοῦ σπέρματος τοῦ σολωμοῦ, ἡ σαλμίνη, περιέχει 87, 4 % ἀργινίνης. Δύναται νὰ παρασκευασθῇ συνθετικῶς δι' ἐπιδράσεως κυαναμιδίου ἐπὶ ὀρνιθίνης.

Ἡ ἀργινίνη λόγῳ τῆς παρουσίας ἀσυμμέτρου ἀτόμου ἄνθρακος ἐμφανίζεται εἰς τρεῖς μορφάς, ἤτοι τὴν d, τὴν l καὶ τὴν d+l μορφήν, ἐξ ὧν σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ d μορφή, ἥτις εἶναι ἡ ἐν τῇ φύσει ἀπαντῶσα, ἡ διὰ τῆς ὑδρολύσεως τῶν πρωτεϊνῶν λαμβανομένη ὡς καὶ ἡ συνθετικῶς ἐκ τῆς ὀρνιθίνης παρασκευαζομένη.

Ἡ d-*ἀργινίνη* εἶναι σῶμα κρυσταλλικόν, εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, ἀδιάλυτον σχεδὸν εἰς βράζουσαν ἀλκοόλην, ἀποσυντιθέμενον κατὰ τὴν θέρμανσιν εἰς 207°. Ἔχει ἰσχυρὰν ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν, ἀπορροφεῖ ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἐκ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος καὶ σχηματίζει ἅλατα μετὰ δύο ἰσοδυνάμων ὀξέων.

Digitized by Google

Ἡ ἀργινίνη διασπᾶται δι' ἀλκαλίων ἢ καὶ διὰ φυράματός τινος, τῆς *ἀργινάσης* καλουμένης, εἰς *οὐρίαν* καὶ *ὀρνιθίνην*. Ἡ ἀργινάση αὕτη παρετηρήθη εἰς τὸ ἧπαρ, τὸν βλενογόνον τῶν ἐντέρων, τοὺς νεφρούς, τοὺς ὄρχεις τοῦ ταύρου, ὡς καὶ εἰς τὴν ζύμην. Δι' ὀξειδώσεως τῆς ἀργινίνης δι' ὑπερμαγγανικοῦ βαρύου ἀποσπᾶται γουανιδίνη, σχηματιζομένου ἐνδιαμέσως γ-γουανιδινοβουτυρικοῦ ὀξέος. Μεταξὺ τῶν προϊόντων δὲ τῆς σήψεως τῆς ἀργινίνης ἀνευρέθησαν ἡ ὀρνιθίνη, ἡ τετραμεθυλενοδιαμίνη καὶ τὸ δ-ἀμινοβαλεριανικὸν ὀξύ. Ἡ d+l-*ἀργινίνη* παρετηρήθη μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς θρυπτικῆς πέψεως τῆς φιβρίνης, καὶ τῶν προϊόντων τῆς δι' ὀξέων ὑδρολύσεως τῶν πρωτεϊνῶν μετὰ τὴν προηγουμένην κατεργασίαν αὐτῶν δι' ἀλκαλίων. Ἐπίσης παρασκευάζεται ἐκ τῆς d-ἀργινίνης διὰ θερμάνσεως ὑπὸ πίεσιν διαλύματος αὐτῆς ἐν θειικῷ ὀξεῖ.

Ἡ l-*ἀργινίνη* παραμένει μετὰ τὴν δι' ἀργινάσης κατεργασίαν τῆς d+l-μορφῆς, διότι ὑπὸ τῆς ἀργινάσης διασπᾶται μόνον ἡ d-μορφή. Σ. Γ.

Ἀργινοῦσαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῶν, παρὰ τὴν κατέναντι τῆς Λέσβου ἀκτὴν τῆς Μυσίας, τριῶν νησίδων, αἵτινες κλείουσι τὸν λιμένα *Ἀγιανὸς* ἢ *Ἀδζιὰν λιμὰν* εἰς τὸ νότιον κέρας (πλάτ. 39°00'30'', μῆκ. 26°48'20'', χάρτ. 1878 Port Ajanò καὶ 1665 Mityleni island) τοῦ κόλπου Καβακοὺμ ἢ Δεκιλή. Σ. Ε. Λ.

— *[Ἱστορ.]* Αἱ νησῖδες αὗται κατέστησαν ἀξιομνημόνευτοι διὰ τὴν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 406 π. Χ. συγκροτηθεῖσαν παρ' αὐταῖς ναυμαχίαν μεταξὺ τοῦ ἀθηναϊκοῦ καὶ τοῦ τῶν Λακεδαιμονίων στόλου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐν Ἀθήναις δίκην καὶ καταδίκην τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν.

Ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχία. — Κατὰ τὸ ἔτος 406 π. Χ., 25ον ἔτος τοῦ λυμαινομένου τότε τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἶχον ἐκλίπει ἀπὸ τὰ πεδία τῶν μαχῶν τῶν δύο ἀντιπάλων δύο ἐξέχουσαι πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ φυσιογνωμίαι, ὁ Ἀθηναῖος *Ἀλκιβιάδης*, καθαιρεθεὶς μετὰ τὴν παρὰ τὸ Νότιον ἧτταν τοῦ ὑποναυάρχου του *Ἀντιόχου*, καὶ ὁ Σπαρτιάτης Λύσανδρος μὴ δυνάμενος νὰ εἶναι ναύαρχος καὶ κατὰ τὸ 406 ἐκ νομικοῦ κωλύματος. Τούτους εἶχον ἀντικαταστήσει ὁ Κόνων καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Ὁ *Κόνων*, πρῶτος τῶν 10 αἱρεθέντων κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος στρατηγῶν — οἱ ἄλλοι ἐννέα ἦσαν ὁ Διομέδων, ὁ Λέων, ὁ Περικλῆς (υἱὸς τοῦ μεγάλου Περικλέους), ὁ Ἐρασινίδης, ὁ Ἀριστοκράτης, ὁ Ἀρχέστρατος, ὁ Πρωτόμαχος, ὁ Θράσυλλος καὶ ὁ Ἀριστογένης — ἦτο ἀνὴρ ὑπερήφανος καὶ στρατηγὸς δεδοκιμασμένος (ἦτο στρατηγὸς καὶ κατὰ τὸ 407 π. Χ.) καὶ εἶχε ἕνεκα τοῦ γένους του καὶ ἕνεκα τοῦ πλούτου του μέγα ἀξίωμα καὶ ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἦτο δὲ πρὸς τούτοις πιστὸς εἰς τὸ καθεστὼς καὶ ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης, δὲν εἶχεν ὅμως καὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλκιβιάδου, οὐδὲ τὴν ἱκανότητα ἐκείνου νὰ συντηρῇ μέγαν στόλον καὶ νὰ κυριαρχῇ οὕτω τῆς θαλάσσης, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ οὐδεμίαν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ἐξ Ἀθηνῶν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων εἰς 70 μόνον πλοῖα, νὰ παροπλίσῃ τὰ λοιπὰ καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διεξαγωγὴν ἀστάτου πειρατικοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἀθηναίων πολέμου. Ὁ δὲ *Καλλικρατίδας* συνεδύαζεν ἐν ἑαυτῷ τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν ἀγερωχίαν τῶν ἀρχαιοτέρων Σπαρτιατῶν μετὰ τῆς δραστηριότητος καὶ δεξιότητος τὰς ὁποίας ἀπῄτουν αἱ περιστάσεις. Ὅτε ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων, εὗρε μὲν τοῦτον ἰσχυρότερον τοῦ τῶν Ἀθηναίων κατὰ εἴκοσι τριήρεις καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὶν ἢ καταγάγῃ νίκην τινὰ ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν κύριον τῆς θαλάσσης καὶ νὰ ἐκστομίζῃ τὰς μεγαλαρρήμονας ἐκείνας φράσεις περὶ τοῦ Κόνωνος ὅτι «*παύσει αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλατταν*» (*Ξεν.* Ἑλλ. Ι. 6.15), εὗρεν ὅμως καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου κενὸν χρημάτων, διότι ὁ μὲν Λύσανδρος διὰ νὰ δυσχεράνῃ τὸ ἔργον του εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὸν Κῦρον ὅσα χρήματα εἶχον περισσεύσει μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ναυαρχίας, ὁ δὲ Κῦρος ἔπαυσε νὰ χορηγῇ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὰ χρηματικὰ βοηθήματα, ἅτινα παρεῖχε χάριν τοῦ φίλου του Λυσάνδρου. Ὁ Καλλικρατίδας ὅμως ἠδυνήθη νὰ ἐξάψῃ τοσοῦτον τὸν πολεμικὸν ζῆλον τῶν Ἰώνων, ὥστε ν' ἀναπληρώσῃ ἀπὸ τὰς ἐθελουσίας εἰσφορὰς αὐτῶν τὰ χρηματικὰ ποσὰ τῶν βαρβάρων, πρὸ τῶν θυρῶν τῶν ὁποίων ἐθεώρει ἀνάξιον ἑαυτοῦ, ὡς Ἕλληνος, νὰ ἐπαιτῇ, ὡς ἔλεγε. Καὶ οὕτω, διὰ τῆς χρηματικῆς εἰσφορᾶς τῶν Χίων καὶ τῶν Μιλησίων ἰδίως, ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ στόλον πολεμικὸν ἐξ 140 πλοίων, ὁποῖον οὐδέποτε εἶχον ἕως τότε ἀντιτάξει οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Εἶχε κατορθώσει δηλ. ὁ Καλλικρατίδας ἐν Ἰωνίᾳ ὅ,τι ὁ *Βρασίδας* ἐν Μακεδονίᾳ.

Διὰ τῶν συγκροτηθεισῶν αὐτῶν πολεμικῶν δυνάμεών του ὁ Καλλικρατίδας κατέλαβε τὴν Τέων καὶ τὴν Μήθυμναν τῆς Λέσβου, ᾐχμαλώτισε 30 ναῦς τοῦ Κόνωνος πρὸ τῆς Μυτιλήνης καὶ ἐπολιόρκησε στενῶς τὸν Κόνωνα μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στόλου του εἰς τὸν βόρειον λιμένα τῆς Μυτιλήνης. Οὕτως ὁ πόλεμος ἐφαίνετο ὅτι εἶναι πρὸς τὸ τέρμα του, διότι ὁ Καλλικρατίδας, συλλαβὼν καὶ τὰ 10 πλοῖα ἐκ τῆς ἀποσταλείσης πρὸς βοήθειαν τοῦ Κόνωνος πολεμικῆς μοίρας ἐκ 12 πλοίων, ἐθαλασσοκράτει, ὁ Ἑλλήσποντος ἦτο ἀνοικτὸς καὶ πόροι δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις πρὸς συγκρότησιν ἀξιομάχου στόλου. Εἰς τὴν κρίσιμον ὅμως ἐκείνην περίστασιν ἐπέδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπροσδόκητον δραστηριότητα καὶ ἀξιοθαύμαστον συναίσθησιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων. Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ μία τῶν δύο τριήρων, τὰς ὁποίας διὰ στρατηγήματος ἠδυνήθη ν' ἀποστείλῃ ὁ πολιορκούμενος Κόνων, καὶ ἀνήγγειλε τὸ γεγονός, τὰ πολιτικὰ πάθη ἐσίγασαν καὶ οἱ πολῖται ἄνευ δισταγμοῦ ἐπέτρεψαν τὴν χρῆσιν τῶν θησαυρῶν τῆς πολιούχου χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Τὰ ἐκ πολυτίμων μετάλλων σκεύη, φυλασσόμενα εἰς τὸν πρόναον τοῦ Παρθενῶνος, πλὴν ἑνὸς χρυσοῦ στεφάνου, καὶ ὁ χρυσὸς τῶν ἀγαλμάτων τῆς Νίκης, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνοταμίας διὰ νὰ κοποῦν νομίσματα καὶ τὰ 45 παρωπλισμένα ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ τὰ 95 συλληφθέντα ἐχθρικὰ ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐξωπλίσθησαν καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου 155 πολεμικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ Πειραιῶς ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς *Θράσυλλον*, *Πρωτόμαχον*, *Ἀριστογένη* καὶ *Περικλέα* πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Καλλικρατίδας, ὅτε ἔλαβε τὴν ἀπροσδόκητον ἀγγελίαν, κατέλιπε 50 πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἐτεόνικον πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ Κόνωνος καὶ μὲ τὰ λοιπὰ (120) ἔπλευσε πρὸς τὸ νότιον ἀκρωτήριον τῆς Λέσβου διὰ νὰ συνάψῃ ναυμαχίαν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, βέβαιος ὢν — ἐκ πεποιθήσεως εἰς τὸ προσωπικόν του θάρρος — περὶ τῆς νίκης. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, ἂν καὶ ἰσχυρότεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων (155), ἀπέφυγον τὴν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ναυμαχίαν καὶ ἀπεχώρησαν πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Αἰολίδος παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους.

Ἡ συγκρότησις τῆς ναυμαχίας (*Σεπτ. 406 π. Χ.*). — Ἐναντίον τοῦ ὁρμοῦντος παρὰ τὰς Ἀργινούσας στόλου τῶν Ἀθηναίων ἐσκέφθη ὁ Καλλικρατίδας νὰ ἐπιπέσῃ αἰφνιδιαστικῶς ἐν καιρῷ νυκτός, ἡ ραγδαία ὅμως βροχὴ καὶ αἱ βρονταὶ ἠμπόδισαν τὴν νυκτερινὴν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε μὲ τὴν πρωΐαν. Ὁ Καλλικρατίδας ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοῦ στόλου του παρατεταγμένου εἰς μίαν γραμμὴν μετώπου, διότι τὰ πλοῖά του, νεώτερα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ναυπηγήσεως, ἦσαν ταχυπλοώτερα καὶ διὰ τοῦτο καταλληλότερα πρὸς διέκπλουν καὶ περίπλουν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἀντεπετέθη, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς διὰ τῶν νησίδων ἐπιμηκύνσεως τοῦ μετώπου, παρατεταγμένος κατὰ μὲν τὰ ἄκρα (ἑκατέρωθεν τῶν νήσων) ἐπὶ δύο στοίχων διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὸν διάπλουν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, κατὰ δὲ τὸ μέσον, ὅπου ἦσαν καὶ αἱ νῆσοι εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ἀποβιβάσει ἰσχυροτάτας φρουρὰς πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ στρατοπέδου, ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς μετώπου. Τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων εἶχον τὴν ἀρχηγίαν 4 στρατηγοὶ (ἡγούμενος ἕκαστος 15 πλοίων), ὁ *Ἀριστοκράτης* (ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ) καὶ ὁ *Διομέδων* τοῦ πρώτου στοίχου, καὶ ὁ *Περικλῆς* (ὄπισθεν τοῦ Ἀριστοκράτους) καὶ ὁ *Ἐρασινίδης* τοῦ δευτέρου στοίχου. Τοῦ κέντρου εἶχον τὴν ἀρχηγίαν ὁ Σάμιος *Ἱππεύς*, στρατηγῶν τῶν 10 πλοίων τῶν Σαμίων καὶ οἱ 10 ταξίαρχοι, στρατηγῶν ἕκαστος τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου του· παρ' αὐτὰς εἶχον παραταχθῆ αἱ 3 ναυαρχίδες καὶ ὅσα ἄλλα ἦσαν συμμαχικὰ πλοῖα. Τοῦ δὲ δεξιοῦ κέρατος εἶχον τὴν ἀρχηγίαν στρατηγοῦντες καὶ αὐτοὶ ἕκαστος μοίρας ἐκ 15 πλοίων, οἱ *Πρωτόμαχος* καὶ *Θράσυλλος* τοῦ πρώτου στοίχου, καὶ *Λυσίας* καὶ *Ἀριστογένης* τοῦ δευτέρου στοίχου. Τοῦ δὲ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων, τοῦ δεξιοῦ μὲν κέρατος ἦρχεν ὁ *Καλλικρατίδας*, τοῦ ἀριστεροῦ δὲ ὁ Βοιωτὸς *Θρασώνδας*.

Ὁ Καλλικρατίδας εἶχε συμφέρον ν' ἀναβάλῃ τὴν συγκρότησιν τῆς ναυμαχίας, διότι ὑστέρει εἰς ἀριθμὸν πλοίων καὶ ἀνέμενε βελτίωσιν μὲν τῆς ἰδικῆς του θέσεως (ὁ Κῦρος μετὰ τὰς ἐπιτυχίας του εἶχε γίνει πρόθυμος εἰς εἰσφορὰν χρημάτων), χειροτέρευσιν δὲ τῆς τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα τοῦ στόλου μετὰ σπουδῆς στρατολογηθέντα φυσικὸν ἦτο πολὺ ταχέως ν' ἀπολέσωσι τὸν ἐνθουσιασμόν των καὶ νὰ ἀποπτύσωσι τὸν χαλινὸν τῆς πειθαρχίας. Τὴν ἀποφυγὴν τῆς ναυμαχίας συνεβούλευσε καὶ ὁ κυβερνήτης τῆς ναυαρχίδος (τοῦ πλοίου τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ὁ Καλλικρατίδας) *Ἕρμων* ὁ Μεγαρεύς, ὁ Καλλικρατίδας ὅμως, πεποιθὼς εἰς τὴν νίκην, ἠρκέσθη μόνον ν' ἀπαντήσῃ πρὸς αὐτὸν «ὅτι ἡ Σπάρτη οὐ δέος μὴ κάκιον οἰκήται αὐτοῦ ἀποθανόντος, φεύγειν δ' αἰσχρὸν εἶναι» καὶ μὲ ὁρμὴν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων. Τὸ πλοῖόν του συνεκρούσθη πρῶτον πρὸς τὸ τοῦ *Λυσίου*, τὸ ὁποῖον κατεβύθισε διὰ τοῦ ἐμβόλου του, ἔπειτα δὲ μετὰ πατάγου πρὸς τὸ πλοῖον τοῦ *Περικλέους*, ὅτε ὁ Καλλικρατίδας, ὅστις ἵστατο ἀνυπόμονος εἰς τὰ χείλη τῆς ναυαρχίδος, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγινεν ἄφαντος. Ὁ Κλέαρχος τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁρίσει ὡς διάδοχόν του δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὸ δεξιὸν κέρας, ὁμοίως δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ καὶ ὁ Θρασώνδας τὸ ἀριστερὸν καὶ οὕτως ἡ ἧττα τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων ἐπῆλθε τελεία. Ἐκ τῶν 120 πλοίων τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων διεσώθησαν 43 μόνον καταφυγόντα εἰς Χίον καὶ Φώκαιαν (ἐκ τῶν 10 λακωνικῶν τριήρων διεσώθη μόνον μία), ἐκ δὲ τῶν πλοίων τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἀπωλέσθησαν 25 μὲ ὅλον τὸ πλήρωμά των, ἐκτὸς ὀλίγων ἀνδρῶν διασωθέντων εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν μία μὲν μοῖρα ὑπὸ τοὺς τριηράρχους *Θηραμένην* καὶ *Θρασύβουλον* διετάχθη νὰ διασώσῃ τοὺς ναυαγοὺς καὶ περισυλλέξῃ τοὺς νεκρούς, ἑτέρα δὲ διετάχθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς μοίρας τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων, ἥτις εἶχεν ἀποκλείσει τὸν Κόνωνα εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης· οὐδετέρα ὅμως τούτων ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ της ἕνεκα τῆς τρικυμίας, ἥτις καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας ἐπεκράτει καὶ μετ' αὐτὴν δὲν εἶχε κοπάσει. Διὰ τοῦτο καὶ ἠδυνήθη ὁ Ἐτεόνικος, ὅστις δι' ἑνὸς ὑπηρετικοῦ κέλητος, χρησιμεύοντος ὡς συνδέσμου του μετὰ τῆς μαχομένης μοίρας τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων, εἶχε μάθει τὴν πανωλεθρίαν των, νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀποστείλῃ τὸν μὲν στόλον εἰς Χίον, τὸν δὲ στρατὸν ν' ἀποσύρῃ, ἀφοῦ ἐνέπρησε τὸ στρατόπεδον, εἰς Μήθυμναν ἀβλαβῶς, ἐξαπατήσας τὸν Κόνωνα διὰ τῆς ψευδοῦς χαροποιοῦ ἀγγελίας, τὴν ὁποίαν ἔφερε τὸ πλήρωμα τοῦ κέλητος, μετὰ συνεννόησιν πρὸς τὸν Ἐτεόνικον, ὅτι νικᾷ κατὰ κράτος ὁ Καλλικρατίδας καὶ ὅτι ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατεστράφη.

Ἡ ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχία ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη τῶν ναυμαχιῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, διότι εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων τόσα πολεμικὰ πλοῖα (275) καὶ τοσοῦτον πλῆθος μαχητῶν (περὶ τὰς 60 χιλ. ἀνδρῶν). Μόνον εἰς τὴν παρὰ τὰ Σύβοτα συγκροτηθεῖσαν μεταξὺ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων κατὰ τὸ 432 π. Χ. ναυμαχίαν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προοίμιον τοῦ μεγάλου πολέμου, ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων 270 τριήρεις, ἤτοι 5 ὀλιγώτεραι. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ναυμαχίας ἐπέδρασε πολὺ καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες πτοηθέντες ἔστειλαν νέους εἰς Ἀθήνας πρέσβεις περὶ εἰρήνης. Αἱ προτάσεις ὅμως ἀπερρίφθησαν, ὡς ἀσύμφοροι εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Καταδίκη τῶν στρατηγῶν. — Ὅ,τι ὅμως ἦτο ἀπροσδόκητον καὶ προεκάλεσε καὶ τότε, καὶ προκαλεῖ καὶ νῦν, τὴν κατάπληξιν εἶναι ἡ καταδίκη τῶν νικητῶν στρατηγῶν, ἥτις ἦτο ἔργον τῶν σκοτίων ἐνεργειῶν τῆς ὑπονομευούσης τὸ πολίτευμα τότε ὀλιγαρχικῆς φατρίας. Τὰ γεγονότα ἐξετυλίχθησαν ὡς ἑξῆς: Ὅτε ἀνεγνώσθη ἡ ἔκθεσις τῶν στρατηγῶν περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ ἀνηγγέλθη καὶ ἐπισήμως δι' αὐτῆς ὅτι ἡ διάσωσις τῶν ναυαγῶν παρεκωλύθη ἐκ τῆς τρικυμίας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ λαὸς ἀντὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τε τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς στρατηγούς, τοὐναντίον ἤρχισε νὰ βοᾷ κατ' αὐτῶν, φανατισθεὶς καταλλήλως ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων καπήλων τῆς θρησκείας, διότι δὲν ἐξετέλεσαν τὸ ὑπέρτατον θρησκευτικὸν καθῆκόν των, τὴν περισυλλογὴν τῶν πτωμάτων τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων, καὶ ἀντὶ νὰ ψηφίσῃ τιμὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐψήφισε τὴν καθαίρεσίν των ἐκ τῆς στρατηγίας. Ὅτε ἐγνώσθη τὸ ψήφισμα εἰς τὸν ἐν Σάμῳ στρατόν, οἱ μὲν δύο τῶν στρατηγῶν, ὁ *Πρωτόμαχος*, καὶ ὁ *Ἀντιγένης*, κατανοήσαντες τί ἐτεκταίνετο ἐναντίον των ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν καθαίρεσίν των, τραπέντες τὴν εἰς ἑκουσίαν ἐξορίαν ἄγουσαν ὁδόν, οἱ λοιποὶ ὅμως ἕξ, συναισθανόμενοι ὅτι ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκόν των, κατέπλευσαν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνῆλθον ἄφοβοι εἰς Ἀθήνας. Τούτων πρῶτος κατηγορήθη ὁ Ἐρασινίδης ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ Ἀρχεδήμου ὡς σφετεριστὴς δημοσίων χρημάτων καὶ συγχρόνως ὡς παραλιπὼν τὸ καθῆκόν του κατὰ τὴν ναυμαχίαν, μὴ διασώσας τοὺς ναυαγοὺς καὶ μὴ περισυλλέξας τοὺς νεκρούς. Ἡ κατηγορία ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμά της, διότι οἱ δικασταὶ διέταξαν τὴν φυλάκισίν του. Ἐνθαρρυνθεὶς τότε ὁ βουλευτὴς Τιμοκράτης ὑπεστήριξεν ἐν τῇ βουλῇ, ὅτι πρέπει καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ νὰ φυλακισθῶσιν ἕως ὅτου δικασθῶσι· καὶ ἐπέτυχε τοῦτο. Μετὰ ταῦτα ἔγινεν ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ τὴν ἐναντίον τῶν στρατηγῶν κατηγορίαν ὑπεστήριξεν ὁ Θηραμένης, δηλ. ὁ τριήραρχος εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀναθέσει τὴν διάσωσιν τῶν ναυαγῶν. Οἱ στρατηγοὶ ἀπελογήθησαν τότε διὰ βραχέων καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀπολογία των μετέστρεψε τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ. Τότε οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν καταδίκην των ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἦτο ἀργὰ καὶ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ δυσκόλως θὰ ἦτο καταφανής, διότι δὲν θὰ ἐφαί-

Digitized by Google

νοντο αἱ ὑψωμέναι χεῖρές των (ἡ ἀπόφασις θὰ **ἐγίνετο** διὰ χειροτονίας), προέτειναν τὴν ἀναβολήν. Ἔτυχε τότε νὰ τελῆται ἡ ἑορτὴ τῶν *Ἀπατουρίων* καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔκρινον κατάλληλον ὁ Θηραμένης καὶ οἱ φίλοι του διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν ὅ,τι ἤθελον. Παρεσκεύασαν λοιπὸν πολλοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ μέλανα ἐνδύματα καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένοι, ὡς δῆθεν συγγενεῖς τῶν πεσόντων κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ οὕτως ἐξήγειραν τὸν λαὸν κατὰ τῶν στρατηγῶν, τοὺς ὁποίους κατηγόρησε πάλιν ἐν τῇ βουλῇ ὁ Καλλίξεινος, προτείνας νὰ συνδικασθῶσι καὶ οἱ ἓξ παρὰ πάντα νόμον, ὅπερ προεκάλεσε τὴν διαμαρτυρίαν τῶν πρυτάνεων· ὅτε ὅμως ἠπειλήθησαν ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ συνδικασθῶσιν, ἐὰν δὲν προτείνωσι τὴν διαψήφισιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πλὴν τοῦ *Σωκράτους* τοῦ Σωφρονίσκου, ὅστις εἶπεν ὅτι θὰ πράξῃ μόνον ὅ,τι ὁ νόμος κελεύει. Εἰς μάτην ἠγόρευσεν ὁ συνετὸς Εὐρυπτόλεμος, ὅστις, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἂν ὑπάρχῃ ἔνοχός τις οὗτος εἶναι ὁ κατήγορος Θηραμένης, προέτεινε νὰ δικασθῶσιν οἱ στρατηγοὶ ἕκαστος χωριστὰ κατὰ τὸ *Καννωνοῦ* ψήφισμα καὶ ἐπέτυχε μάλιστα νὰ γίνῃ ἀσπαστὴ ἐν ἀρχῇ ἡ γνώμη του· ἔγινε δευτέρα διαχειροτονία καὶ ἀπεφασίσθη ἡ καταδίκη τῶν στρατηγῶν, ἥτις εἶναι ἓν στίγμα διὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην δημοκρατίαν, διότι δὲν ἀπέπλυνε τὸν ῥύπον αὐτὸν οὔτε ἡ μετά τινα χρόνον μεταμέλεια τοῦ λαοῦ, οὔτε τὸ μῖσος καὶ ἡ περιφρόνησίς του κατὰ τοῦ Καλλιξείνου, τοῦ ὑπαιτίου τῆς καταδίκης των. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἀργινώνδας *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἄργανο.

Ἄργιον (τὸ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Τὸ πρότερον ὄνομα τῶν Μυκηνῶν κατὰ τὸν Πλούταρχον. Α. Δ

Ἀργιόπη *[Μυθολ.]*. —1) Νύμφη ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ σχετισθεῖσα πρὸς τὸν Φιλάμμωνα. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἀπεποιεῖτο τὸν γάμον ἀπῆλθεν εἰς Θράκην καὶ ἔτεκε τὸν Θάμυριν. Περὶ τούτου λέγει ὁ Παυσανίας (4,33,3): «Παῖδα δὲ αὐτὸν (τὸν Θάμυριν) Φιλάμμωνος καὶ Ἀργιόπης τῆς νύμφης εἶναι. Τὴν δὲ Ἀργιόπην τέως μὲν περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκεῖν, ἐπεὶ δὲ εἶχεν ἐν γαστρί, ἐς Ὀδρύσας λέγουσι μετοικῆσαι· Φιλάμμωνα γὰρ οὐκ ἐθέλειν εἰς τὸν οἶκον αὐτὴν ἄγεσθαι. Καὶ Θάμυριν μὲν Ὀδρύσην τε καὶ Θρᾷκα ἐπὶ τούτῳ καλοῦσιν» (βλ. καὶ *Ἀπ.* 1,3 3. Σχολ. Ἰλ. Β, 595) —2) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Τεύθραντος ἐν Μυσίᾳ, σύζυγος τοῦ Τηλέφου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν πενθερὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ (*Σικ. Διοδ.* 4,33). —3) Θυγάτηρ τοῦ Νείλου, σύζυγος τοῦ Ἀγήνορος, ἐξ οὗ ἔτεκε τὸν Κάδμον καὶ τὴν Εὐρώπην (*Φερεκ.* ἐν Σχολ. *Ἀπ. Ρο* 3,1185. *Ὑγῖν.* 178 ἀπ.). —4) Σύζυγος τοῦ Ὀρφέως. Ι. Χ. Δ

ἀργιόπη (ἡ) (Argiope) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνοειδῶν*.

—**ἀργιόπη** *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας *βραγχιοπόδων*. Διακρίνεται ἐκ τοῦ μικροῦ ὀστράκου, ὅπερ συνήθως εἶναι κυκλικὸν καὶ σπανίως ᾠοειδές. Αἱ θυρίδες τοῦ ὀστράκου εἶναι λεῖαι καὶ κατὰ τὰ ἄκρα των φέρουσιν ὀδοντωτὰς προεξοχὰς δι' ὧν ἐφάπτονται ἐπακριβῶς. Ἡ κοιλία εἶναι πεπλατυσμένη καὶ φέρει μέγα τρῆμα. Περὶ τὸ στόμα φέρει 2 προσακτρίδας, αἵτινες καλοῦνται *στοματικοὶ βραχίονες*, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς διευθύνεται πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ὁ ἕτερος πρὸς τὰ ἀριστερά. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἀργιόπη ἡ ἀποκεκολλημένη* (Argiope decollata), ἀπαντῶσα εἰς τὰς τροπικὸς ἰδίως θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἀργιόπιος *χῶρος* *['Αρχ.]*. Τόπος ἐν Βοιωτίᾳ παρὰ τὸν Μολόεντα ποταμόν, ἔνθα ὑπῆρχε ναὸς τῆς Δήμητρος (*Ἡρ.* 9. 57). Α. Δ.

Ἄργιος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου (2,1,5). Α. Δ

Ἀργιούνα (Arjuna) *['Ινδ. Μυθολ.]*. Ὁ πέμπτος *Παντοῦ*, πρὸς ὃν ὁ Κρίσνα ἀπευθύνει τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ ἐν τῇ Μπογκαβὰτ-Γκίτα. Α. Δ

ἀργίπους (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ ταχύπους, ὁ ὠκύπους· ἐκ τοῦ *ἀργὸς*=ταχὺς καὶ *πούς*.

Ἀργιππαῖοι *['Αρχ.]*. Λαὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σαρματίᾳ. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (4,23) οἱ Ἀργιππαῖοι ἐστεροῦντο κόμης, ἐτρέφοντο ἀποκλειστικῶς ἐκ καρπῶν καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν σωφροσύνην καὶ σοφίαν. Α. Δ.

Ἄργισσα (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ τῆς Πελασγιώτιδος, ἡ ὕστερον *Ἄργουρα* κληθεῖσα. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἀπ. Ροδ. (1,40) εἶναι ἡ σημερινὴ *Λάρισα*. Α. Δ.

Ἄργκα (Arga) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας πηγάζων ἐκ τῶν Πυρηναίων καὶ ἐκχυνόμενος ἐν Ἀραγωνίᾳ εἰς τὸν Βιλλαφράγκα μετὰ ῥοῦν 160 χμτρ.

Ἀργκὰλλ (Argall), *Σαμουήλ*. Ἄγγλος τυχοδιώκτης (1585—1626). Ἐν ἔτει 1609 μεταβὰς εἰς τὴν Βιργινίαν ἀπήγαγε τὴν ἰθαγενῆ πριγκίπισσαν Ποκαχόντας καὶ ἐκράτησεν αὐτὴν αἰχμάλωτον, ἵνα ἐπιτύχῃ εἰρήνην μετὰ τῶν Ἐρυθροδέρμων. Ἐγένετο βουλευτής, διοικητὴς τῆς Βιργινίας καὶ ναύαρχος, χρησιμοποιηθεὶς εἴς τινα εκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν (1620). Τῷ 1622 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου. Α. Δ.

Ἀργκαμασίλλια - ντὲ - Ἄλμπα (Argamasilla de Alba) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ Σιουντὰδ Ρεὰλ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ Μαδρίτης-Κορδούης. Κάτ. 2.800. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς λογοτεχνίας, διότι ἐν αὐτῇ συνελήφθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς ὁ Θερβάντες, ὅστις συνέδεσε πολλὰ ἐπεισόδια τοῦ *«Δὸν Κιχώτου»* πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν πόλιν. Ἐκεῖ εὑρίσκεται τὸ Πουέρτο-Λαπὶς καὶ οἱ πολυθρύλητοι μύλοι κατὰ τῶν ὁποίων ἐπάλαιεν ὁ ἥρως τοῦ μεγάλου Ἱσπανοῦ λογοτέχνου. Α. Δ.

Ἀργκὰν (Argand), *Αἰμέ*. Φυσικὸς καὶ χημικὸς γεννηθεὶς ἐν Γενεύῃ (1755—1803). Εἶναι ὁ ἐφευρέτης τῶν λυχνιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον κατόπιν τὸ ὄνομα τοῦ τελειοποιήσαντος αὐτὰς φαρμακοποιοῦ *Κενκέ* Ὁ Ἀργκὰν κατώρθωσε νὰ ἐντείνῃ τὸ φῶς καὶ ἀποφύγῃ τὸν καπνόν, εἰς τὰς λυχνίας ἐλαίου ἢ πετρελαίου, προσθέσας εἰδικὸν ὑάλινον σωλῆνα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ῥεύματος τοῦ ἀέρος καὶ θρυαλλίδα ὑφασμένην εἰς σχῆμα κοίλου κυλίνδρου πρὸς ἔντασιν τῆς καύσεως.

—**Ἀργκὰν** (Argand), *Ἰωάννης-Ροβέρτος*. Γάλλος ἐκ Γενεύης μαθηματικός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ πρώτη εἰσαγωγὴ τῆς γεωμετρικῆς παραστάσεως τῶν μιγάδων ἀριθμῶν διὰ τῶν σημείων ἑνὸς ἐπιπέδου (βλ. Essai sur une manière de représenter les quantités imaginaires dans les constructions géometriques, Paris, 1806), ἐνῷ ἡ μὲν προτεραιότης τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐν λόγῳ παραστάσεως ἀνήκει εἰς τὸν Gaspar Wessel (1797 9) (βλ. *Study, Enzvklopædie*. I A 4, σελ. 155), συστηματικὴν δὲ χρῆσιν αὐτῆς ἔκαμεν ὁ Gauss κατὰ τὸ 1799. Εἰς τὸν Ἀργκὰν ὀφείλεται καὶ μία τῶν ἀποδείξεων τῆς θεμελιώδους προτάσεως τῆς Ἀλγέβρας: «ἐὰν $G(z)=A_0 Z^{\nu}+A_1 Z^{\nu-1}+\ldots+A_{\nu}$, ($A_0 \neq 0$, $\nu>0$) εἶναι τυχὸν πολυώνυμον ὡς πρὸς Z βαθμοῦ ν, τὸ G(z) ἔχει μίαν ῥίζαν», ἐνῷ εἶναι τὸ $Z=x+iy$. Ἡ ἀπόδειξις στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ Riemann καὶ τῆς συμμόρφου ἀπεικονίσεως (βλ. τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τοῦ *Argand*, 2αν ἐκδ. Paris 1874, σελ. 118 καὶ *W. F. Osgood*, Lehrbuch der Funktionentheorie I, σελ. 359—364). Ν. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Ἀργκάντα (Arganda) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μαδρίτη ἔχουσα ἀξιολόγους ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας.

Ἀργκαντὰμπ (Arghandab) *[Γεωγρ.]* Ποταμὸς τοῦ Ἀφγανιστάν. Πηγάζων ἐκ τῆς Χατζάρας Β. Δ. τῆς Ι κατσνῆ καὶ ῥέων πρὸς τὰ Ν. Δ. ἐκβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν Χέλμουντ, εἴκοσι μίλλια πρὸς νότον τῆς πόλεως Τζιρίσκ. Ἔχει μῆκος 250 περίπου μιλλίων. Α. Δ

Ἀργκάο (Argao) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν τῷ ἀρχιπελάγει τῶν Φιλιππίνων νήσου *Λυσὸν* (Luçon), κειμένη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ μεταξὺ Σεμποὺ (Sébu) καὶ Μποχὸλ (Bohol) πορθμοῦ. Κάτ. 35.000.

Ἀργκαοὺμ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῶν βρεττανικῶν Ἰνδιῶν ἐν τῷ νομῷ Ἀκόλα. Τῇ 28 Νοεμβρίου 1803 συνήφθη ἐγγὺς αὐτοῦ μάχη μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Ἰνδῶν, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἡττήθησαν κατὰ κράτος. Α. Δ.

Ἀργκὰς (Argas) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραγκάο.

Ἀργκάϋλ (Argyll). Ἐπιφανὴς οἰκογένεια τῆς Σκωτίας ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κομητείᾳ αὐτῆς (Argyll), ὁ ἑκάστοτε ἀρχηγὸς τῆς ὁποίας, ὅστις καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἐν Σκωτίᾳ ἐγκατασταθείσης ἀγγλονορμαννικῆς φυλῆς τῶν Campbell, ἐτιτλοφορεῖτο κατ' ἀρχάς, ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ 1457 κόμης τῆς Ἀργκάϋλ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1641 μαρκήσιος καὶ ἀπὸ τοῦ 1701 δοὺξ τῆς Ἀργκάϋλ. Ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐδημοσιεύθη λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον ἀγγλιστὶ τὸ 1871 ὑπὸ τὸν τίτλον: «The house of Argyll and the collateral branches of the clan Campbell».

Ἐπιφανέστεροι ἄνδρες τοῦ οἴκου τούτου καὶ γνωστότεροι ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ ἑξῆς:

—1) *Ἀρχιβάλδος, μαρκήσιος Ἀργκάϋλ*, γεννηθεὶς τῷ 1598, καταστὰς σύμμαχος καὶ φίλος τοῦ Κρόμβελλ. Θυμωθεὶς ἐναντίον τοῦ Καρόλου Α' ἐπειδὴ δὲν συμπεριελήφθη τῷ 1635 εἰς τοὺς διορισθέντας ὡς μέλη τοῦ σκωτικοῦ μυστικοσυμβουλίου τῶν λόρδων, μετέστη εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀποβὰς ὁ μᾶλλον διακεκριμένος ἀρχηγὸς τοῦ συνδέσμου (Covenant) τῶν πρεσβυτεριανῶν Σκώτων, ὅστις ἱδρύθη τῷ 1580 πρὸς ἄμυναν τοῦ θρησκευτικοῦ των δόγματος ἐναντίον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιφανὴς αὐτοῦ θέσις μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν καὶ ὁμοϊδεατῶν του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρχιβάλδον νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον ῥόλον κατὰ τὰς ἐν Σκωτίᾳ γενομένας ταραχὰς κατὰ τὰ ἔτη 1638—41. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος φοβούμενος τὴν προσωπικὴν πολεμικὴν τοῦ Ἀρχιβάλδου, ὅπως τὸν προσεταιρισθῇ προήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ μαρκησίου, πλὴν οὗτος συνδεθεὶς στενότερον μὲ τὸν Κρόμβελλ συνεπολέμησεν ὑπὸ τὸν Montrose κατὰ τῶν βασιλοφρόνων τῷ 1645, ἡττηθεὶς παρὰ τὴν Innerlochy. Εἰς τὴν μετ' ὀλίγα ἔτη γενομένην ἀνακήρυξιν τοῦ Καρόλου Β' εἰς βασιλέα τῆς Σκωτίας ὁ Ἀρχιβάλδος ὄχι μόνον δὲν ἀντετάχθη ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπεδέχθη ἐνθουσιωδῶς τὸ γεγονός, πεισθεὶς περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὅρων, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ὁ Κάρολος Β' περὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δύο δ' ἔτη βραδύτερον ὅτε ὁ Κρόμβελλ κατέλαβε τὴν Σκωτίαν συνετάχθη πάλιν μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς δημοκρατικῆς ἰδέας. Ἀμνηστευθεὶς ὑπὸ τοῦ Καρόλου Β' μετὰ τὴν παλινόρθωσιν, κατηγορήθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ σκωτικοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ ὡς συνένοχος τοῦ φόνου τοῦ βασιλέως Καρόλου Α', καταδικασθεὶς δὲ εἰς θάνατον ἀπεκεφαλίσθη τὴν 26 Μαΐου 1661.

—2) *Ἀρχιβάλδος κόμης Ἀργκάϋλ*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀκραιφνὴς βασιλόφρων, ὑπηρετήσας πιστῶς τὸν βασιλέα Κάρολον Β' κατὰ τὰ ἔτη 1653 καὶ 1654, μετασχὼν τῆς ἐναντίον τοῦ Κρόμβελλ καὶ ὑπὲρ τοῦ Καρόλου Β' ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀποζημιωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς δημευθείσης ἄλλοτε πατρικῆς του κτηματικῆς περιουσίας. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰκοσαετίαν ἀπὸ τῆς παλινορθώσεως τῶν Στούαρτ, ὑπηρέτησεν ἐπίσης τὴν δυναστείαν ταύτην, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ νὰ παραμένῃ πιστὸς ὀπαδὸς τῆς θρησκείας τῶν πρεσβυτεριανῶν, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχεν ἐμφυτεύσει ὁ πατήρ του. Ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ φρονημάτων καὶ τῆς σφοδρᾶς πολεμικῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκησεν ἐναντίον τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ Κυβερνήσεως, ἥτις ἀπεκλήθη «ὑπουργεῖον τῆς ῥαδιουργίας» (Cabal-ministery), ἐξ ἀφορμῆς ἐπιστολῆς τινος κατασχεθείσης ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, κατηγορήθη ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας, συλληφθεὶς δὲ καὶ δικασθεὶς παρὰ πάντα νόμον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει συντόμου διαδικασίας, κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Κάρολος Β' ἠκύρωσε τὴν καταδικαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς πρεσβυτεριανὸς τὸ θρήσκευμα, δὲν ἔπαυεν ὑποβλεπόμενος ὑπὸ τῶν περὶ τὸν βασιλέα καθολικοφρόνων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Ὑόρκης, ὅστις ἦτο ἀδελφὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ βασιλέως Καρόλου Β', οἵτινες ἀφορμὴν ἐζήτουν ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ. Τοιαύτη δὲν ἐβράδυνε ν' ἀναφανῇ καὶ ὅτε ὁ Ἀργκάϋλ ἀντέδρασε σφοδρῶς καὶ διεμαρτυρήθη ἐντόνως κατὰ τοῦ περιφήμου ψηφίσματος περὶ *ὁμολογίας τῆς πίστεως*, κατηγορήθη καὶ αὖθις ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον (1682). Δραπετεύσας ὅμως ὁ Ἀρχιβάλδος μετέβη εἰς Ὁλλανδίαν, ἔνθα διέμεινε μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰακώβου Β' (1685). Ἐν Ὁλλανδίᾳ ἔτι διαμένων ὁ Ἀργκάϋλ συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς διὰ συνωμοσίας καταρρίψεως τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ διατελούσης μισητῆς Κυβερνήσεως, καὶ πρὸς τούτοις συνειργάσθη μὲ τὸν δοῦκα Monmouth καὶ ἄλλους ἐξορίστους, τὸν δὲ Μάϊον τοῦ ἔτους 1685 ἡγούμενος τριῶν πλοίων καὶ 300 ἐθελοντῶν ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Orkad, ἐλπίζων νὰ ἐξεγείρῃ τὴν χώραν ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Monmouth. Ἡ Κυβέρνησις, γνῶσιν ἔχουσα τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν τοῦ Ἀρχιβάλδου, ἔλαβε πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἐξόντωσιν αὐτοῦ, ὅτε δὲ οὗτος ἀπεβιβάσθη εἰς District Lorne συνηντήθη μὲ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Nenfrew, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· συλληφθεὶς ὅμως ἀπεκεφαλίσθη ἐν Ἐδιμβούργῳ ἄνευ νεωτέρας δίκης ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εἰς θάνατον καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ 1682. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1689 ἠκυρώθη ἡ τοιαύτη καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ 1682 χάριν τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ υἱοῦ Ἀρχιβάλδου, εἰς ὃν ἀπεδόθη τῷ 1701 ὁ τίτλος τοῦ δουκός.

—3) *Ἰωάννης*, ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1678. Θιασώτης τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὀράγγης, ὑπηρέτησεν αὐτὸν ποικιλοτρόπως, ἐπιδώσας εἰς αὐτόν, μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Ἰακώβου Β', τὸ στέμμα τῆς Σκωτίας ἐν ὀνόματι τῶν διαφόρων τάξεων. Αἱ τοιαῦται ὑπηρεσίαι του προεκάλεσαν τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, ὅστις τὸν ἀποκατέστησεν εἰς τὰς πατρικὰς αὐτοῦ κτήσεις, τῷ δὲ 1705 προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁμοτίμου καὶ δουκὸς τοῦ Greeniwch. Τὸ ἑπόμενον ἔτος συμμετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἱσπανικοῦ θρόνου πολέμου ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ περιφήμου Marlborough, τῷ δὲ 1711 διωρίσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ λόρδου Stanhope, διοικητὴς τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ ἀγγλικῶν στρατευμάτων, καὶ τῷ 1712 ἀνώτερος διοικητὴς ἐν Σκωτίᾳ, ἀντιδράσας ὅμως κατὰ τῶν ὑπὸ τῆς Αὐλῆς λαμβανομένων μέτρων,

Digitized by Google

ἐπαύθη μετ' οὐ πολὺ τῆς θέσεως ταύτης. Μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γεωργίου Α' προσελήφθη καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐλῆς, πολεμήσας τὸ 1715 παρὰ τῷ Dumblame ὑπὸ τὸν κόμητα Marr ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τῶν Ἰακωβίνων. Τῷ 1718, μετὰ λαμπροὺς ἀγῶνας τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ Walpole, ὅστις καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, διωρίσθη Γενικὸς Ἀρχιστράτηγος καὶ ταυτοχρόνως ὑπουργός. Ἀπέθανε τῷ 1743.

—4) *Γεώργιος, Ἰωάννης-Δούγκλας-Κάμπελλ.* Ὄγδοος δοὺξ *Ἀργκάϋλ,* γεννηθεὶς τὴν 30 Ἀπριλίου 1823, ἀναδειχθεὶς πρωίμως ὡς δημοσιογράφος καὶ συγγραφεύς, διὰ διατριβῆς περὶ τῶν ἐν Σκωτίᾳ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἐν ᾗ ὑπεστήριζε τὴν κατάργησιν τῆς δοκίμου πατρωνίας· ἡ ἐν λόγῳ διατριβή του ἐδημοσιεύθη τῷ 1848 ὑπὸ τὸν τίτλον «Presbytery examined». Παρὰ τοὺς κληρονομικοὺς τίτλους τοῦ ὁμοτίμου (ὡς βαρῶνος Sundridge), τοῦ λόρδου τοῦ Argyllshire, τοῦ σφραγιδοφύλακος καὶ τοῦ αὐλάρχου τοῦ ἐν Σκωτίᾳ βασιλικοῦ ἀνακτόρου, ἀπέκτησε καὶ διάφορα ἄλλα ἀξιώματα, γενόμενος μέλος τοῦ μυστικοσυμβουλίου, πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρίας τοῦ Ἐδιμβούργου, πρόεδρος τῆς ἐν Λονδίνῳ γεωλογικῆς ἑταιρίας καὶ διευθυντὴς τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου. Τῷ 1851 ἐγένετο πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου St. Andrews καὶ τῷ 1854—55 λόρδος πρύτανις τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς τῆς Γλασκώβης. Και ἐν τῇ πολιτικῇ διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον. Ὡς μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων ἀνεδείχθη πάντοτε ὑπέρμαχος φιλελευθέρων ἀρχῶν. Τῷ 1852 πρωθυπουργοῦντος τοῦ Ἀβερδῆν ἐγένετο σφραγιδοφύλαξ, τρία δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Πάλμερστων Γενικὸς Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων, παραιτηθεὶς τῷ 1858 τῆς θέσεως ταύτης, ὅτε ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Πάλμερστων, διορισθεὶς μετὰ ἓν πάλιν ἔτος σφραγιδοφύλαξ, διατηρήσας τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς τρίτης πρωθυπουργίας τοῦ Russell (1868).

Τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ ἀρχῶν ἔδωκε κατ' ἐπανάληψιν δεῖγμα κατὰ τὰ ἔτη 1866 καὶ 1867, συνηγορήσας ὑπὲρ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Τῷ 1868 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Γλάδστωνος, συνηγορήσας ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ περὶ τῆς ἰρλανδικῆς Ἐκκλησίας νόμου, ἀναδειχθείς, ταυτοχρόνως, ὑπέροχος ρήτωρ. Τὸ 1871 συνεδέθη διὰ συγγενικῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ βασιλικοῦ Οἴκου, συζευχθέντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ κληρονόμου τοῦ δουκικοῦ ἀξιώματος, Ἰωάννου Δούγκλας μαρκησίου Λόρν, μετὰ τῆς πριγκιπίσσης Λουΐζης, τετάρτης θυγατρὸς τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας. Παραιτηθεὶς τῷ 1874 τῆς θέσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ὡς ἀποχωρήσαντος τῆς ἀρχῆς τοῦ Γλάδστωνος, ζωηρῶς ἐπολέμησε, κατὰ τὰς ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ γενομένας συζητήσεις, τὴν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ διατελούσης συντηρητικῆς Κυβερνήσεως ἀκολουθουμένην πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ εἰδικώτερον τοῦ τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ παρέλευσιν ἑξαετίας κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1880, ἐγένετο πάλιν, ὑπὸ τὴν νέαν Κυβέρνησιν τοῦ Γλάδστωνος, σφραγιδοφύλαξ, ἀναγκασθεὶς ὅμως τῆς θέσεως ταύτης νὰ παραιτηθῇ ἓν ἀκριβῶς ἔτος βραδύτερον, ὡς μὴ συμφωνῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Γλάδστωνος ἀκολουθουμένην πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ περὶ Ἰρλανδίας ζητήματος. Ἔκτοτε συνέπραξε μὲ τὸ ἐπικαλούμενον «*ἑνωτικὸν*» κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὗτινος ἡγέτης ἦτο ὁ Ἄρτγκτον. Ὁ Ἀργκάϋλ ὑπῆρξεν ἐπὶ πλέον πολυγραφώτατος· ἐκ τῶν διαφόρων αὐτοῦ συγγραμμάτων μνημονεύομεν τὰ ἑξῆς: «Πραγματεία περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Σκωτίας» (ἔκδ. β'. 1869), «Αἱ Ἰνδίαι ὑπὸ τὸν Dalhousie καὶ τὸν Κάννιγκ» (1865), «Ἡ βασιλεία τοῦ νόμου» (ἔκδ. γ'. 1871), «Primeval Man» (1869) καὶ «Τὸ πρῶτον ζήτημα» (τόμ. 2, 1879). Η. Γ. Κ.

— **Ἀργκάϋλ-*Ρόμπερτσον*** (Argyll - Robertson), ***Δούγκλας.*** Ἄγγλος ἰατρὸς γνωστὸς κυρίως διὰ τὴν κατὰ τὸ 1869 ὑπ' αὐτοῦ ἀνακάλυψιν τοῦ φερωνύμου ***σημείου.*** Τὸ σημεῖον τοῦτο χαρακτηρίζει κατάργησις τοῦ ἀνακλαστικοῦ φαινομένου τῆς πρὸς τὸ φῶς ἀντιδράσεως, ἐνῷ ἐμμένει τὸ τῆς προσαρμογῆς. Παρατηρεῖται δὲ κατὰ τὴ προαταξικὴν περίοδον, τὴν κινητικὴν ἀταξίαν καὶ τὴν προϊοῦσαν γενικὴν παράλυσιν.

Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Marina, Dutemps καὶ ἄλλων τὸ σημεῖον τοῦτο ὀφείλεται εἰς πρωτοπαθεῖς ἀλλοιώσεις τῶν κυττάρων τοῦ ὀφθαλμικοῦ γαγγλίου καὶ τῶν νεύρων τῆς ἴριδος. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀργκελάντερ (Argelander), ***Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος-Αὔγουστος.*** Διάσημος Γερμανὸς ἀστρονόμος, γεννηθεὶς εἰς Μέμελ τῆς Πρωσσίας (1799—1875), ἐξ οἰκογενείας φιλλανδικῆς καταγωγῆς. Ὅταν μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1806 ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Πρωσσίας ἀπεμακρύνθη ἐκ Βερολίνου, διέμεινεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀργκελάντερ. Ἐκ τῆς φιλοξενίας ταύτης χρονολογεῖται ἡ φιλία τοῦ νεαροῦ τότε πρίγκιπος διαδόχου καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' μετὰ τοῦ μετέπειτα ὀνομαστοῦ ἀστρονόμου. Μετὰ τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς ὁ Ἀργκελάντερ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Καινιξβέργης, ὅπου παρηκολούθει τὰς οἰκονομικὰς ἐπιστήμας. Ταχέως ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον του εἱλκύσθη ζωηρότερον πρὸς τὰς διαλέξεις τοῦ περιωνύμου ἀστρονόμου Bessel, πρὸς ὃν παρουσιασθεὶς ἐζήτησεν ὅπως τῷ ἀνατεθοῦν διάφοροι ἀστρονομικοὶ ὑπολογισμοί. Ἡ αἴτησίς του ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἔκτοτε ὁ Ἀργκελάντερ κατελέχθη μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ σοφοῦ Bessel, ἀναδειχθεὶς ἀντάξιος τοῦ διδασκάλου του. Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀργκελάντερ παρουσίαζε βαθμηδὸν μεγαλυτέραν ἐπίδοσιν εἰς θέματα τῆς Πρακτικῆς Ἀστρονομίας, τοῦτο δὲ βλέπων ὁ Bessel, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνισχύσῃ τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῶν ἄστρων ἐνδιαφέρον τοῦ νεαροῦ μαθητοῦ του, οὕτω δὲ τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1840 διώρισεν αὐτὸν βοηθὸν ἐν τῷ ὑπ' αὐτὸν ἀστεροσκοπείῳ τῆς Καινιξβέργης. Ἐκεῖ μετὰ δύο περίπου ἔτη ἐδημοσίευσε τὴν πραγματείαν του περὶ τοῦ κομήτου τοῦ 1811. Ἦτο ἡλικίας 22 μόλις ἐτῶν ὁ Ἀργκελάντερ, ὅταν ὁ Bessel ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ μέγα σχέδιόν του περὶ συντάξεως λεπτομεροῦς χάρτου τοῦ οὐρανοῦ μετὰ καταλόγου ἁπάντων τῶν ἀστέρων μέχρις 9ου μεγέθους πρὸς διευκόλυνσιν τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἀνακαλύψεως νέων μικρῶν πλανητῶν.

Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν προεβλέπετο τόσον εὐχερές, ὁ Bessel ὅμως ἐπελήφθη αὐτοῦ ὄχι τόσον διότι ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠξιοῦτο νὰ ἴδῃ αὐτὸ ἀγόμενον εἰς αἴσιον πέρας, ἀλλὰ διὰ νὰ δοκιμάσῃ ποῖαι θὰ ἦσαν αἱ δυσχέρειαι, εἰς ἃς ἠδύνατο νὰ προσκόψῃ ἡ πραγματοποίησίς του. Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ ἡ πεῖρα τῷ ἔδειξεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν συνεργασίαν καὶ ἄλλων ἀστρονόμων. Τὴν ἀνάγκην τῆς ξένης συνεργασίας ᾐσθάνθη ὁ Bessel ἔτι ἐπιτακτικωτέραν, ὅταν τῷ 1823 ἐστερήθη τῆς πολυτίμου ἀρωγῆς τοῦ δυσαναπληρώτου βοηθοῦ του Ἀργκελάντερ, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγκατέλειψε τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Καινιξβέργης, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Ἄβῳ (Abo) τῆς Φιλλανδίας Ἀστεροσκοπείου. Ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος τούτου ὑπῆρξεν ἡ τροπὴ τοῦ Bessel πρὸς ἄλλας ἐρεύνας καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἀρξαμένου καταλόγου.

Ἐν τούτοις ἡ τιμὴ τοῦ μνημειώδους ἔργου, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ διδάσκαλος, ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν μαθητήν. Ἐν τῇ νέᾳ του θέσει ὁ Ἀργκελάντερ ἠσχολήθη εἰς παρατηρήσεις τῶν ἀπλανῶν, συντάξας δὲ κατάλογον 560 ἀστέρων, ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρουπόλεως διὰ τοῦ βραβείου τοῦ Ντεμίντωφ. Ὅταν τῷ 1827 ὁλόκληρος ἡ πόλις Ἄβος μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ Ἀστεροσκοπείου αὐτῆς κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς, ὁ Ἀργκελάντερ μετέβη εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῆς Φιλλανδίας, τὸ Ἔλσιγκφορς, καὶ διωρίσθη πάλιν διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου αὐτῆς. Ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1836, ὅτε ἐκλήθη ὑπὸ τῆς Πρωσσικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ νεωστὶ ἱδρυθέντι ἐν Βόννῃ Πανεπιστημίῳ, καὶ τὴν ἀνέγερσιν μεγάλου Ἀστεροσκοπείου. Μέχρι τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ἀστεροσκοπείου τούτου ὁ Ἀργκελάντερ ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν παρατηρήσεων ἀναλόγων πρὸς τὰ περιωρισμένα μέσα, τὰ ὁποῖα τότε διέθετε. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς περιωρισμένης δράσεώς του ἐδημοσίευσε τὴν θαυμασίαν ἐργασίαν του περὶ τῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου ἐν τῷ διαστήματι (1837) καὶ συνέταξε τὴν κατὰ τὸ 1843 δημοσιευθεῖσαν «*Νέαν Οὐρανομετρίαν*» του (Uranometria Nova), ἤτοι χάρτην τοῦ οὐρανοῦ περιέχοντα πάντας τοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὺς ἀπλανεῖς μετὰ τοῦ ἀκριβοῦς μεγέθους ἑκάστου. Τὸν ἄτλαντα τοῦτον ἔχων ὡς ὑπόδειγμα ὁ φίλος καὶ συνεργάτης του εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν Μεταβλητῶν Ἀστέρων ἀστρονόμος Heis, ἐδημοσίευσε τῷ 1872 ἐν Βολωνίᾳ πληρέστερον ἄτλαντα, περιέχοντα 5421 ἀστέρας, ἤτοι 2153 περισσοτέρους τῶν ἐν τῇ Οὐρανομετρίᾳ τοῦ Ἀργκελάντερ, εἰς ὃν καὶ ἀφιέρωσε τὸ πολύτιμον τοῦτο ἔργον του.

Τῷ 1850 ὁ Ἀργκελάντερ ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον Μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, δύο δὲ ἔτη βραδύτερον ἐπελήφθη τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ εἶχεν ἀρχίσει ἐν Καινιξβέργῃ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Bessel. Μεταχειριζόμενος τηλεσκόπιον Fraimhofer τῶν 75 χιλιοστῶν διαμέτρου καὶ 0μ.60 ἑστιακῆς ἀποστάσεως καὶ ἀκολουθῶν μέθοδον ἰδίας ἐπινοήσεως καὶ ἀκριβεστέραν τῆς τοῦ διδασκάλου του, κατώρθωσεν ἐντὸς σχετικῶς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, ἑπτὰ περίπου ἐτῶν, νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον τέρμα τὸ μέγα καὶ πολυτιμότατον διὰ τὰς παρατηρήσεις βοήθημα τῶν ἀστρονόμων, ἤτοι τὸν περίφημον ἄτλαντα τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν καταλόγου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον Bonner Durchmusterung ἢ συντομώτερον διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων BD.

Ὁ ἄτλας καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Ἀργκελάντερ περιλαμβάνουσι πάντας τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας μέχρι τοῦ 9ου μεγέθους, τοὺς περιλαμβανομένους μεταξὺ —2 καὶ $+90^0$ ἀποκλίσεως, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ ὅλον ἔργον τμηματικῶς ὡς ἑξῆς: Τῷ 1859 ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ καταλόγου, περιέχοντος 110.985 ἀστέρας, περιλαμβανομένους εἰς τὴν ζώνην ἀπὸ —2 μέχρι $+20^0$ ἀποκλίσεως. Τὸ δεύτερον μέρος, περιέχον 105.075 ἀστέρας μεταξὺ $+20^0$ καὶ $+40^0$, ἐδημοσιεύθη τῷ 1861 καὶ τὸ τρίτον, περιέχον 108.129 ἀστέρας τῆς ζώνης $+40^0$ μέχρι $+90^0$, ἐδημοσιεύθη τῷ 1862. Ἅπαντες οἱ κατάλογοι οὗτοι καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς χάρται τοῦ οὐρανοῦ, οἵτινες ἐδημοσιεύθησαν μετὰ ἓν ἔτος, ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔτος 1855.

Ὁποία ἦτο ἡ σπουδαιότης τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Ἀργκελάντερ καταφαίνεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑποδοχῆς, ἧς τοῦτο ἔτυχε παρὰ τοῖς διαφόροις ἀστρονόμοις, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ταχείας ἐξαντλήσεως τῶν ἀντιτύπων. Ὡς ἐκ τούτου ἀπεφασίσθη ἡ ἐπανέκδοσις τῶν χαρτῶν, ἥτις ἐπραγματοποιήθη τῷ 1899, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀργκελάντερ, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Küstner, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Βόννης. Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἰδίου ἐδημοσιεύθη τῷ 1903 δευτέρα ἔκδοσις τοῦ καταλόγου B.D. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπανεκδόσεως πλεῖσται ὅσαι βελτιώσεις καὶ προσθῆκαι ἐγένοντο τόσον εἰς τοὺς χάρτας ὅσον καὶ εἰς τὸν κατάλογον, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ ὄψις τοῦ μνημειώδους τούτου ἔργου.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀργκελάντερ συνεπλήρωσε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ βοηθὸς καὶ κατόπιν διάδοχός του ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Βόννης ἀστρονόμος *Schönfeld*, ἐπεκτείνας τόν τε κατάλογον καὶ τὸν ἄτλαντα εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον μέχρις ἀποκλίσεως -23^0, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι -42^0 ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον ὁ κατάλογος καὶ ὁ ἄτλας ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Perrine, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀργεντινῇ Ἀστεροσκοπείου τῆς Κόρντομπας (Cordoba Durchmusterung ἢ συντομώτερον CD).

Πλὴν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἔργου, πολυτιμοτάτη ὡσαύτως ὑπῆρξεν ἡ συνδρομή, ἣν παρέσχεν ὁ Ἀργκελάντερ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν *Μεταβλητῶν Ἀστέρων.* Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1838 μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ο Κήτους, ἐξηκολούθησεν ἀόκνως τὴν καλλιέργειαν τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἀστρονομίας καὶ ὅταν ἀκόμη ἦτο ἀπερροφημένος ἐκ τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν λογισμῶν, οὓς ἀπῄτει ἡ σύνταξις τοῦ καταλόγου Durchmusterung. Ἐκτελῶν καὶ δημοσιεύων παρατηρήσεις Μεταβλητῶν Ἀστέρων, ὑποδεικνύων μεθόδους πρὸς συστηματικὴν παρακολούθησιν αὐτῶν, μεταδίδων τὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τοιαύτας παρατηρήσεις καὶ εἰς τοὺς βοηθοὺς καὶ ἄλλους μακρινούς του συναδέλφους, δημοσιεύων ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς ἐρασιτέχνας παρατηρητὰς τοῦ οὐρανοῦ, ἀνήγαγεν εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπὴν τὴν μελέτην τῶν λίαν ἐνδιαφερόντων τούτων ἄστρων.

Μέγα μέρος τῶν παρατηρήσεων Μεταβλητῶν Ἀστέρων τοῦ Ἀργκελάντερ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὰ «Astronomische Nachrichten» καὶ εἰς διάφορα ἄλλα ἀστρονομικὰ περιοδικά. Αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν περίοδον 1838—1867 ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ «Χρονικὰ» τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Βόννης (τόμ. 7ος II). Πολλαὶ ὅμως παρατηρήσεις του ἔμειναν ἀδημοσίευτοι καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅταν δὲ τὸ 1883 ὁ Pickering, διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Harvard College, ἐπεσκέφθη τὸν τότε διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Βόννης καὶ διάδοχον τοῦ Ἀργκελάντερ, Schönfeld, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ μὲ τὴν ἄδειάν του ἀνήγαγε καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ «Χρονικὰ» τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Harvard College (τόμ. 33, ἀρ. 4) περὶ τὰς 4000 παρατηρήσεις τοῦ Ἀργκελάντερ. Πλὴν τοῦ πολυτίμου κατά τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν ὑλικοῦ παρατηρήσεων Μεταβλητῶν Ἀστέρων, ἃς κατέλιπεν ὁ Ἀργκελάντερ, ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ συγκριτικὴ μέθοδος, ἣν ὑπέδειξε διὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἀστέρων τούτων καὶ περὶ ἧς βλέπε ἄρθρον περὶ Μεταβλητῶν Ἀστέρων. Σ. Π.

— **Ἀργκελάντερ** (Argelander) *[Ἀστρον.].* Κρατὴρ τῆς Σελήνης κείμενος ἐν τῷ νοτιοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Ἀλβατεγνίου καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ. Αἱ σεληνογραφικαὶ αὐτοῦ συντεταγμέναι εἶναι κατὰ προσέγγισιν αἱ ἑξῆς: μῆκος 3^0 Δ καὶ πλάτος -15^0. Σ. Π.

Ἀργκέλλιες (Arguelles), ***Αὐγουστῖνος.*** Ἱσπανὸς πολιτικὸς (1775—1844). Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν δύο διπλωματικῶν ἀποστολῶν ἐν Λισσαβῶνι καὶ Λονδίνῳ, ἐξελέγη βουλευτὴς τῷ 1812. Ὁ Ἀργκέλλιες διεκρίθη ὡς ρήτωρ ἐπονομασθεὶς *Ἱσπανὸς Κικέρων.* Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν Φερδινάνδου τοῦ ΣΤ' κατεδικάσθη εἰς ὑπερορίαν, μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1820 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Συντάγματος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔνθα διέμεινε μέχρι τοῦ 1831, ὁπότε ἐδόθη ἡ ἀμνηστεία. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, ἀνέλαβε τὴν κηδεμονίαν τῆς νεαρᾶς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843. Α. Δ.

Digitized by Google

'Αργκενάου (Argenau) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνιας ἐν Πόζεν. Κάτ. 3400. Ἡ πόλις αὕτη, γερμανικὴ πρότερον, περιῆλθεν εἰς τὴν Πολωνίαν τῷ 1919 δυνάμει τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν. Α. Δ.

'Αργκενσόλα (Argensola), ***Βαρθολομαῖος*** καὶ ***Λουπερκιος (ἀδελφοί)***. 'Επιφανεῖς Ἱσπανοὶ ποιηταὶ καὶ ἱστοριογράφοι ἀκμάσαντες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Γεννηθέ τες ἐν Βαρβάρστρῳ τῆς 'Αραγῶνος ὁ μὲν Λουπέρκιος τῷ 1559 καὶ ὁ Βαρθολομαῖος τῷ 1563, ἀπεστάλησαν πρὸ τοῦ 1574 ὑπὸ τοῦ πατρός των εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χουέσκα, ὅπου ἠκολούθησαν μαθήματα φιλοσοφίας καὶ ἀστικοῦ δικαίου. Μετὰ ταῦτα ἀπαντῶνται ἐν Σαραγόσῃ ἀναμεμιγμένοι εἰς τὸν λαμπρὸν κύκλον τῶν οὐμανιστῶν, ὅστις ἕδρα περὶ τὸ αὐτόθι Πανεπιστήμιον. Τῷ 1588 ὁ Βαρθολομαῖος ἐγένετο ἱερεύς, ἐνῷ ὁ Λουπέρκιος ἐνυμφεύθη τῷ 1593 ἐν Μαδρίτῃ τὴν Μαριάναν τῆς 'Αλβιόνος. Τῷ 1585 ἀμφότεροι ἀνέλαβον τιμητικὰς ὑπηρεσίας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φερδινάνδου τῆς 'Αραγῶνος, δουκὸς τῆς Βιλαχερμόζας. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἀπεσπάσθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς αὐτοκρατείρας Μαρίας τῆς Αὐστριακῆς, ἥτις ἀποχωρήσασα εἰς Μοναστήριον ἐν Μαδρίτῃ παρέλαβε τὸν Λουπέρκιον ὡς γραμματέα της. Τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ δύο ἀδελφοὶ ποιηταὶ ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς φιλολογικῆς των φήμης. Τὰ ποιητικὰ ἔργα των, ὄχι πολλὰ καὶ περιωρισμένα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν φιλικῶν κύκλων, ἦσαν οὐχ ἧττον ἱκανά, ὅπως ἀνοίξουν τὰς θύρας τῆς αὐλῆς τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τῶν πολυαρίθμων «*'Ακαδημιῶν*» τῶν μικρῶν ἐκείνων «ἀνθρωπιστικῶν παρεκκλησίων» ὡς τὰς ἀπεκάλουν. Οἱ διασημότεροι ποιηταὶ τῆς Ἱσπανίας, ὅπως ὁ Θερβάντες, ὁ Λόπε δὲ Βέγα, ὁ Τέρσο δὲ Μολίνα τοὺς ἐθεώρουν ἴσους καὶ φίλους των καὶ ἀφιέρωσαν ἐπαινετικοὺς εἰς αὐτοὺς στίχους. Οἱ σύγχρονοί των λόγῳ τῆς κλασσικότητος τῆς τέχνης καὶ τῆς χάριτος τοῦ ὕφους ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὸ κολακευτικὸν ἐπίθετον τῶν Ἱσπανῶν *'Ορατίων*.

Τῷ 1610 ὁ κόμης de Lemos ἐγένετο ἀντιβασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, θέλων δὲ νὰ καταστήσῃ τὴν αὐλήν του παράδεισον τῶν ποιητῶν, προσέφερεν εἰς τὸν Λουπέρκιον τὸ ἀξίωμα τοῦ γραμματέως τοῦ Κράτους, προσεκλήθη δὲ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ ὁ Βαρθολομαῖος. Οὕτως οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐν τῇ κλασσικῇ γῇ τῆς Ἰταλίας ἀφιέρωσαν τὸν χρόνον των εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς φιλολογίας. Ἡ γοητεία ὅμως αὕτη ὑπῆρξε βραχεῖα· τὸν Μάρτιον τοῦ 1613 ὁ Λουπέρκιος ἀπέθανε προώρως, ὁ δὲ Βαρθολομαῖος παρέμεινεν ἐν Νεαπόλει, ἐπιστρέψας μετὰ τοῦ ἀντιβασιλέως ἐν Ἱσπανίᾳ τῷ 1616. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Σαραγόσσῃ ἀφιέρωσε τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν χρεῶν τοῦ ἐφημερίου τῆς αὐτόθι μητροπόλεως, ἀποθανὼν καὶ οὗτος τὴν 26 Φεβρουαρίου 1631 εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν.

Ζώντων τῶν δύο ἀδελφῶν ὀλίγιστα ποιήματά των εἶδον τὸ φῶς, ἀμφότεροι δὲ ἀπέκρουσαν πάντοτε πᾶσαν εὐγενῆ χορηγίαν πρὸς δημοσίευσιν τῶν στίχων των. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν συλλογαὶ τῶν ποιημάτων των «Rimas de Lupercio i del doctor Bartholome Leonardo de Argensola. Saragose 1634», εἰς 4ον· ὁ δὲ Θερβάντες ἐπαινετικῶς ἀναφέρει τρεῖς τραγῳδίας ἐμμέτρους τοῦ Λουπερκίου, «Filis», «Isabela» καὶ «Alexandra», αἵτινες ἐπαίχθησαν ἀπὸ σκηνῆς μετ' ἐπιτυχίας ἐν Μαδρίτῃ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τοῦ δὲ Βαρθολομαιου διεσώθησαν τρεῖς σατιρικοὶ διάλογοι ὑπὸ τοὺς τίτλους «Menipo litigante», «Democrito» καὶ «Dedalo Polites» καὶ «Dialogo de Mercurio y de a Virtud de Luciano, traducido del griego».

Οἱ δύο ἀδελφοὶ 'Αργκενσόλα πλὴν τούτων ἔλαβον παρὰ τῶν βουλῶν τῆς Σαραγόσσης καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἐπισήμων ἱστοριογράφων τῆς 'Αραγῶνος. Ὁ Βαρθολομαῖος δὲ ἐν τῇ ἰδιότητί του ταύτῃ ἐσυνέχισε τὰ «Χρονικά», τοῦ Ζουρίτα, συνέγραψε μίαν «Ἱστορίαν τῆς κατακτήσεως τῶν Μολλούκων» καὶ ἄλλα τινὰ ἱστορικὰ εἰς τὰ ὁποῖα διαλάμπει ὁμοῦ μὲ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ περίτεχνος φράσις καὶ ἡ τελειότης τοῦ ὕφους. Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

'Αργκὶ (Arghi) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐν τῇ νοτίᾳ ἀκτῇ, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι, τοῦ στομίου τοῦ κόλπου ***Πόρτο Βέκκιο*** τῆς Κορσικῆς. 'Απέχει τοῦ μετὰ φάρου καὶ σηματοφόρου ἀκρωτηρίου *Κιάππα* (Chiappa· πλάτ. 41°31'37", μῆκ. 9°22'02", 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1126*: Porto Vecchio). Σ. Ε. Λ.

'Αργκὶν (Arguin) *[Γεωγρ.]*. Νησὶς ἐν τῷ 'Ατλαντικῷ ὠκεανῷ παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαχάρας εἰς τὴν εἴσοδον ὁμωνύμου κόλπου, ἀνήκουσα εἰς τὴν Γαλλίαν. Πέριξ ταύτης ὑπάρχουσι λίαν ἐπικίνδυνοι σκόπελοι, πολλάκις γενόμενοι αἰτίαι ναυτικῶν δυστυχημάτων.

'Αργκὶν (Argin). Λαὸς τῆς Σιβηρίας παρὰ τὸν ποταμὸν 'Ιεννισέην ἐπὶ 57° Β. πλ. περίπου. Θ.Χ.Σ.

'Αργκλιᾶς *[Γεωγρ.]*. 'Ακρωτήριον τῆς Λακωνίας, ΝΔ. κέρας του, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Μάνης, ὅρμου τῆς *Κολοκυθιᾶς* (πλάτος 36° 34' 45", μῆκος 22° 28' 20". Χάρται ἀγγλικοὶ 3372: Gulf of Lakonikos καὶ 1685: Venetico to Spezzia). Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου πύργος ὑψηλός, γνώρισμα τοῖς προσπλέουσι. Σ. Ε. Λ.

ἀργκὸ (argot). Συνθηματικὴ γλῶσσα ἐν χρήσει κυρίως μεταξὺ τῶν κακοποιῶν ἐν Γαλλίᾳ, συνισταμένη δὲ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν λέξεων καὶ φράσεων τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης γλώσσης ὑπὸ ἐντελῶς ὅμως διάφορον ἔννοιαν καὶ σημασίαν ἢ καὶ λέξεων, διατηρουσῶν μὲν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ παρεφθαρμένων ἢ αὐτοσχεδίων.

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως *argot* (συγγενοῦς προφανῶς πρὸς τὸ *jargon*, ἔχοντος τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν) δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη, πλεῖσται δὲ γνῶμαι περὶ αὐτῆς κατὰ καιροὺς ἔχουν διατυπωθῆ. Κατὰ τὸν Φυρετιὲρ ἡ λέξις παράγεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς *Ἄργος*, καθ' ὅσον περιέχει πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις. Κατὰ τὸν Μισὲλ προέρχεται ἐκ τοῦ μυθολογικοῦ *Ἄργου*, ὡς συμβόλου τοῦ πάντοτε ἀγρύπνου φρουροῦ. Ὁ Ντεσὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λέξις εἶναι παραφθορὰ τοῦ *Ragot*, περιβοήτου κακοποιοῦ δράσαντος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ'. Ἐν τούτοις πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω γνῶμαι εἶναι βεβιασμέναι. Πιθανωτέρα θεωρεῖται ἡ προέλευσις τῆς λέξεως ἐκ τοῦ λατινικοῦ *gergo* (παραφθορᾶς πάλιν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *ἱερος*), ἣν ὑποστηρίζει ὁ Ζενέν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ λέξις argot γραμματολογικῶς σημαίνει «γλῶσσαν ἱεράν, γνωστὴν μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους καὶ ἀπροσπέλαστον εἰς τοὺς βεβήλους». 'Επίσης δὲν ἀποκλείεται ἡ γνώμη περὶ προελεύσεως τῆς λέξεως ἐκ τοῦ *ergo* σημαίνοντος τὸ *ἔργον*, τὴν *κλοπὴν* (ἐξ οὗ καὶ *ergotier=κλέπτης*).

'Εκ τῆς ἀρχικῆς της ἐννοίας, ὡς γλώσσης συμβατικῆς τῶν Γάλλων κακοποιῶν, ἡ ἀργκὸ ἔλαβε σὺν τῷ χρόνῳ γενικωτέραν ἔννοιαν, εἰς τρόπον ὥστε σήμερον ἡ λέξις αὕτη σημαίνει καὶ οἱανδήποτε ἄλλην συμβατικὴν γλῶσσαν χρησιμοποιουμένην ὑπὸ ἑνὸς ὡρισμένου κύκλου ἀνθρώπων, διατελούντων εἰς εἰδικὴν μεταξύ των σχέσιν. Οὕτως ἕκαστος κύκλος ἀνθρώπων ἐρχομένων συνεχῶς εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ στρεφομένων περὶ ὡρισμένον κέντρον (τὸ θέατρον, τὴν μουσικὴν κ.λ.π.), ἑκάστη τάξις ἐπαγγελματιῶν (ναυτικοί, ἰατροί, μηχανικοί, κτίσται κ. λ. π.), ἔχει τὴν εἰδικὴν τρόπον τινὰ γλῶσσαν, τὰς ἰδιαιτέρας ἐκφράσεις των, τοὺς εἰδικοὺς ὅρους των, οἵτινες προσαρμόζονται εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοὺς ὁποίους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ ξένοι πρὸς αὐτὸ δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσουν. Ὡς ἐκ τούτου, πρὸς διάκρισιν τῶν συμβατικῶν τούτων διαλέκτων, λέγομεν: «ἡ ἀργκὸ τῶν παρασκηνίων», ἡ «ἀργκὸ τῶν ἱπποδρομιῶν», ἡ «ἀργκὸ τοῦ χρηματιστηρίου» κ. λ. π.

'Ανάλογοι συμβατικαὶ διάλεκτοι εἶναι ἐν χρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς, εἴτε ἔχουσαι ἄλλο ἰδιάζον ὄνομα, εἴτε καὶ τρόπον τινά, λανθανόντως. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ συμβατικὴ τῶν κακοποιῶν γλῶσσα ἐν 'Αγγλίᾳ λέγεται *slang*, ἐν Γερμανίᾳ *rothwelsch*, ἐν Ἰταλίᾳ *furbesquo*, ἐν Ἱσπανίᾳ *jerigonza* ἢ *germania*, ἐν Κίνᾳ *hiantchang* κ.ο.κ. Ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς πλείστας ἄλλας χώρας, ἡ ἀνάλογος συμβατικὴ διάλεκτος τῶν κακοποιῶν, χασισοποτῶν κ. τ. τ. δὲν ἔχει εἰδικὴν ὀνομασίαν. Τὰ λεγόμενα *λουμπινίστικα*, εἰδικὴ ἰδιωματικὴ γλῶσσα τῶν ἱεροδούλων καὶ τῶν σωματεμπόρων, καὶ τὰ *κοραχίστικα* δὲν ἀποτελοῦν *ἀργκό*.

'Ενταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ ὅρος *ἀργκό*, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἐν Γαλλίᾳ ἔλαβε μεγαλην ἀνάπτυξιν καὶ γενίκευσιν, ἀποτελέσασα, τρόπον τινά, «γλῶσσαν ἐν γλώσσῃ» καὶ ἀποκτήσασα καὶ φιλολογικὴν ἀκόμη ἀξίαν, κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, ὅρος διεθνής, εἰσαχθεὶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς 'Αμερικῆς.

Ἱστορία τῆς ἀργκό.—Διὰ νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τῆς ἀργκό, κατόπιν τῆς γενικῆς ἐννοίας, ἣν ἐδώσαμεν εἰς τὸν ὅρον, θὰ πρέπῃ νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς αὐτὸν τὸν ἀρχικὸν σχηματισμὸν τῆς κοινωνίας, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ καθ' ἣν τὸ πρῶτον καθιερώθη ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἰδιοκτήτης καὶ κλέπτης ἀποτελοῦν μοιραίαν μεταξύ των ἀντίθεσιν. Ὁ πρῶτος συλλέγει διὰ τῆς ἐργασίας του, ὁ δεύτερος θέλει νὰ ἀπολαύσῃ χωρὶς νὰ ἐργασθῇ. Τότε ὁ ἐργαζόμενος καταδιώκει τὸν κακοποιόν, ὁ ὁποῖος πάλιν ἀμύνεται διὰ παντὸς τρόπου. Ἓν τῶν μέσων τῆς ἀμύνης του εἶναι καὶ ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου θὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ συντρόφου του. Ἡ συνεννόησις αὕτη ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνῃ καταληπτὴ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ καταφεύγουν εἰς συμβατικὰς λέξεις καὶ φράσεις, αἵτινες ἔχουν εἰδικὴν καὶ ἐκ τῶν προτέρων γνωστὴν μόνον εἰς αὐτοὺς ἔννοιαν. Αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις αὗται ἀπετέλεσαν τὴν ἀργκό.

Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δὲν ἀναφέρεται καμμία σχεδὸν πληροφορία περὶ τῆς συμβατικῆς τῶν κακοποιῶν γλώσσης, οἱ Ρωμαῖοι δὲ γραμματικοὶ μόνον διέσωσαν μερικὰς λέξεις ἐκ τῶν λεγομένων «*sordida verba*», τὰς ὁποίας μετεχειρίζοντο αἱ ἐλαφραὶ γυναῖκες, καὶ οἱ μεσῖται τῶν δυσωνύμων οἴκων. 'Επίσης οὐδεμία συγκεκριμένη πληροφορία περὶ τούτων ὑπάρχει εἰς τὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, ἄρχεται γενικευομένη ἡ γαλλικὴ ἀργκὸ μεταξὺ τῶν λυμαινομένων τοὺς Παρισίους κακοποιῶν, οἵτινες εὕρισκον καταφύγιον εἰς τοὺς σκοτεινοὺς λαβυρίνθους τῆς περιφήμου «*Αὐλῆς τῶν Θαυμάτων*». Κατά τινας συγγραφεῖς ἡ γλῶσσα εἰσήχθη ὑπὸ τῶν βοημῶν, οἵτινες κατέκλυσαν τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν περὶ τὸ 1427. Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι χρησιμοποιήσαντες συστηματικὴν συνθηματικὴν διάλεκτον ἦσαν οἱ ἐπαῖται, οἵτινες, συνήθως, ἐξήσκουν καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κλέπτου. Ἔκτοτε ἡ ἀργκό, τελειοποιουμένη καὶ πλουτιζομένη συνεχῶς, ἐγενικεύθη μεταξὺ ὅλων τῶν στοιχείων, τῶν ἀποτελούντων τὴν τόσον πολυάριθμον τάξιν τῶν κοινωνικῶν παρασίτων, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤδη ὡμιλεῖτο ὡς δευτέρα γλῶσσα ἐν Παρισίοις.

Ἡ γαλλικὴ ἀργκὸ σχηματισθεῖσα ὑπὸ ἀνθρώπων ζώντων ἐν καταστάσει διαρκοῦς κατὰ τῆς κοινωνίας ἐπαναστάσεως καὶ πλήρους πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη ἀντιθέσεως, ἀλλὰ δραστηρίων, εὐφυῶν, πνευματωδῶν καί, λόγῳ τῆς πρωτοτύπου ψυχολογίας των, σταθεροῦ χαρακτῆρος μεταξύ των, διακρίνεται γενικῶς διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ πνευματῶδες τῆς ἐκφράσεως, καὶ διὰ τὴν βαθύτητα καὶ τὸ σαρκαστικὸν τῆς ἀλληλογορίας. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀργκὸ ὄχι μόνον εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Γάλλων λογογράφων, ἀλλὰ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' αὐτῶν, ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βιλλὸν καὶ τοῦ Ραμπελαί, ἀργότερον δὲ τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Μπαλζὸκ κ.λ.π. «Εἴτε τὴν παραδέχονται εἴτε ὄχι, γράφει ὁ Οὐγκώ, ἡ ἀργκὸ ἔχει τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ποίησίν της. Εἶναι γλῶσσα. Ἐὰν ἐκ τοῦ κακοσχηματισμοῦ μερικῶν λέξεων φαίνεται ὅτι ὡμιλεῖτο ὑπὸ τοῦ Μαντρὲν (διαβοήτου ληστολαθρεμπόρου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος), ἐκ τῆς λαμπρότητος ὅμως ὡρισμένων ἐκφράσεων ἀναγνωρίζει τις ὅτι ὡμιλεῖτο ὑπὸ τοῦ Βιλλόν...... Δημιούργημα βαθυστόχαστον καὶ περίεργον, οἰκοδόμημα ὑποχθόνιον, κτισθὲν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ πάντων τῶν ἀθλίων. Κάθε ἀπόκληρος φυλὴ ἔχει ἐκεῖ τὴν κλίνην της, κάθε πόνος ἔχει ἐναποθέσει ἐκεῖ τὴν πέτραν του, κάθε καρδιὰ ἔχει δώσει τὸ χαλίκι της. Πλῆθος ὁλόκληρον ψυχῶν κακοποιῶν ὡραίων ἢ ἐξημμένων, αἱ ὁποῖαι διῆλθον τὴν ζωὴν καὶ ἐχάθησαν εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἀνευρίσκονται ἐκεῖ, σχεδὸν ὁλόκληροι καί, οὕτως εἰπεῖν, ὁραταὶ ἀκόμη ὑπὸ τὴν μορφὴν μιᾶς τερατώδους λέξεως.»

Ἡ ἀργκὸ ὡς πρὸς τοὺς συντακτικοὺς κανόνας οὐδόλως διαφέρει τῆς κοινῆς γλώσσης, ὡς ἐκ τούτου δὲ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῆς εἶναι τὸ λεξιλόγιόν της, ὅπερ ἀποτελεῖται: 1) Ἐκ λέξεων καὶ φράσεων τῆς κοινῆς γλώσσης, ἐχουσῶν ὅμως διάφορον ἔννοιαν καὶ ἀποτελουσῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκτάκτως ἐπιτυχεῖς μεταφοράς. Οὕτω π. χ. ἡ «κεφαλαιώδης κατηγορία» (accusation capitale) ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς ἀργκὸ λέγεται «ἐγκεφαλικὸς πυρετός», ὁ «ἀνακριτὴς» λέγεται «περίεργος» (curieux), τὰ «χρήματα» «ἀλοιφὴ» (onguent), ὁ «δικηγόρος» «γιατςός», ἡ «φτώχεια» «φιλοσοφία». 2) Διὰ λέξεων καὶ φράσεων τῆς κοινῆς γλώσσης, διατηρουσῶν μὲν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ παρεφθαρμένων διὰ προσθημάτων, ἐπιθημάτων, μεταθέσεων, ἀποκοπῶν, συγκοπῶν, ἀναγραμματισμῶν κ.λ.π. Ἐκ τῶν προσφιλῶν εἰς τὴν ἀργκὸ προσθημάτων εἶναι αἱ συλλαβαὶ *ou* ἢ *on*, ἡ προσθήκη πολλαχοῦ τοῦ *j* ἢ *ch* καὶ οἱ καταλήξεις *mar, nche, orgue, aille*. Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀργκὸ παραθέτομεν μερικὰς φράσεις αὐτῆς, ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει:

Il va epouser la veuve. (Θὰ παντρευτῇ τὴ χήρα.)	Il va être pendu. (Θὰ ἀπαγχονισθῇ.)
La messe du diable chez le curieux. (Ἡ λειτουργία τοῦ διαβόλου στὸ γραφεῖο τοῦ περίεργου.)	L'interrogatoire chez le juge d'instruction. (Ἡ ἀνάκρισις εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἀνακριτοῦ.)
Il a étouffé vingt perroquets et il a mis son plumet. (Ἔπνιξε εἴκοσι παπαγάλους κ' ἐφόρεσε τὸ λοφίο του.)	Il a bu vingt verres d'absinthe et il est ivre. (Ἔπιε εἴκοσι ποτήρια ἀψέντι καὶ εἶναι μεθυσμένος.)

Ἡ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως δὲ ἐν 'Αθήναις, ἀνάλογος διάλεκτος, ἐν χρήσει, ὡς προελέχθη, μεταξὺ τῶν χασισοποτῶν, τῶν κακοποιῶν κλπ. δὲν ἔχει τὸν πλοῦτον τῆς γαλλικῆς ἀργκό. Παραδείγματα τῆς διαλέκτου ταύτης εἶναι αἱ λέξεις: «φρέσκο» = ἡ φυλακή, «παπποῦς» = τὸ ἑκατοστάρικο, «κουμπότρυπα», = τὸ τραῦμα, «μπάτσος» = ὁ χωροφύλαξ, «μαυράκι» = τὸ χασὶς κ. ἄ.

Πλεῖσται τῶν λέξεων τῆς διαλέκτου ταύτης, γενικευθεῖσαι, ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἁπλοῖ ἰδιωτισμοὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ·

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *O. Delesalle*: «Dictionnaire français-argot et argot-français» (1899)· *Vve Plessis*: «Bibliographie raisonnée de l'argot» (1901) *Laz. Çainéan*: «L'argot ancien» (1907). «Les soirées de l'argot ancien» (2 τόμοι 1912). *Billette*: «Parisismen» (1912) *W. A. Hammer*: Kriegsfranzösisch» (1916). *A. Danzat*: «L'argot de la guerre» (1918).
Γ. Α. Κ. — Χ. Δ.

Ἄργκολι (Argoli), *Ἰωάννης*. Ἰταλὸς νομικὸς καὶ ποιητής, υἱὸς τοῦ διαπρεποῦς μαθηματικοῦ *Ἀνδρέου* *Ἄργκολι* (1619–1660). Διεκρίθη οὐ μόνον διὰ τὰ εἰς τὴν ἰταλικὴν γραφέντα ποιήματά του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς δοκιμωτάτους λατινικοὺς στίχους του. Ἐπίσης ἔγραψεν ἐμβριθῆ σχόλια, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Λατίνους κλασσικούς. Α. Φ.

Ἀργκὸν (Argonne) *[Γεωγρ.]*. Δασώδης περιοχὴ τῆς ΒΑ Γαλλίας συγκειμένη ἐκ πολλῶν λόφων συνδεόντων τὰ ἰουράσια ὀροπέδια τοῦ Ἄνω Μάρνη μετὰ τῶν σχιστολιθικῶν τοιούτων τῶν Ἀρδεννῶν. Τὸ μέσον ὕψος αὐτῶν εἶναι περίπου 250 μ., κατέχουσι δὲ ἀξιόλογον στρατηγικὴν θέσιν.

—[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Ἐκ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν ὁποίων θέατρον ὑπῆρξεν ἡ περιοχὴ τῆς Ἀργκόν, σπουδαιότεραι εἶναι αἱ κατὰ τὸ 1792 ἐπιχειρήσεις τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸν Ντεμουριὲ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ αἱ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1792.—Καίτοι, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1792, ἡ Γαλλία εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, Πρωσσίας, Ἔσσης κ.τ.λ., ἐν τούτοις οὐδεὶς τῶν ἀντιπάλων ἀνελάμβανε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸν Αὔγουστον 1792, ὁ εἰς Λουξεμβοῦργον συγκεντρωθεὶς συμμαχικὸς στρατός, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν de Brunswick, ἐπεζήτησε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Γαλλίαν διὰ τοῦ μεταξὺ Meuse καὶ Moselle χώρου· κατὰ τῆς εἰσβολῆς ταύτης δὲν ὑπῆρχε γαλλικὸς στρατὸς πρὸς ἄμυναν, εἰμὴ μόνον ὀλιγιστά τινα τμήματα, ἀπωθηθέντα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο κακῶς κατανεμημένος (εἰς τρεῖς Στρατιάς· ἀλλ' αἱ ἐγγὺς τῇ παραμεθορίῳ κατέχουσαι ἀκατάλληλα σημεῖα, ἡ δὲ τοῦ Ῥήνου εὑρισκομένη ἀρκετὰ μακράν). Τοιουτοτρόπως ἡ κεντρικὴ συμμαχικὴ Στρατιὰ (Πρῶσσοι) ἠδυνήθη νὰ προελάσῃ ἐλευθέρως ἐκ Longwy πρὸς Βερδὲν (κατάληψις τοῦ Longwy τὴν 23 Αὐγούστου, περίσχεσις τοῦ Βερδὲν τὴν 25)· ἀλλ' ἀντὶ νὰ σπεύσῃ τότε εὐθὺς ἀμέσως καὶ κατευθυνθῇ πρὸς Παρισίους, ἀνέμεινε νὰ παραδοθῇ προηγουμένως τὸ Βερδέν, τοῦθ' ὅπερ ἔδωσε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ λάβωσι καταλλήλους διατάξεις.

Ὁ Στρατηγὸς Dumouriez ἐσκέφθη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον, οὐχὶ διὰ τῆς ὑποχωρήσεως πρὸς Châlons (κάλυψις Παρισίων), ὡς ἅπαντες οἱ λοιποὶ Γάλλοι στρατηγοὶ συνεβούλευον, ἀλλὰ διὰ τῆς ταχίστης καταλήψεως καὶ ἀμυντικῆς ὀργανώσεως τῶν πέντε διαβάσεων τῆς Argonne· μολονότι δὲ τοιαύτη δρᾶσις ἀπῄτει προκαταβολικὴν πλευρικὴν πορείαν πέντε περίπου ἡμερῶν, ἐν τούτοις ὁ Dumouriez κατώρθωσεν ὥστε τὴν 4 Σεπτεμβρίου νὰ κατέχῃ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἁπάσας τὰς διαβάσεις.

Οἱ σύμμαχοι, ἀφοῦ προηγουμένως κατέλαβον τό τε Βερδὲν καὶ τὸ Stenay, ἤρχισαν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν διαβάσεων τῆς Argonne. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἀπέτυχον, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ ἐκβιάσωσι δύο διαβάσεις καὶ τέλος νὰ ἐκβάλωσιν εἰς Vouziers, νὰ προσπεράσωσι τὸν Aisne καὶ νὰ κατέλθωσι πρὸς Châlons, ὁπότε ἡ πρὸς Παρισίους ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρα. Οἱ Γάλλοι τότε ὑπεχώρησαν, καὶ τὴν 18ην—19ην Σεπτεμβρίου ἐτάχθησαν κατὰ τρόπον προκαλύπτοντα τὸ Châlons (ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Valmy).

Τὴν 20 Σεπτεμβρίου ἤρξαντο οἱ σύμμαχοι τῆς ἐπιθέσεως δι' ἰσχυροῦ βομβαρδισμοῦ πυροβολικοῦ, ἐπενεγκόντος μεγίστην διαταραχὴν εἰς τὰς τάξεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ (συνεκρατήθη χάρις εἰς τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τοῦ στρατηγοῦ Kellermann) ὁπωσδήποτε ὅμως οἱ Γάλλοι κατώρθωσαν νὰ τηρήσωσι πλήρως τὰς θέσεις των, παρ' ὅλας τὰς σφοδρὰς ἐπιθέσεις τοῦ πρωσσικοῦ πεζικοῦ (κρούσεις, συμφώνως ταῖς τότε μαχητικαῖς ἀρχαῖς).

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ σύμμαχοι δὲν εὑρίσκοντο εἰς κατάστασιν ὅπως παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα τοῦτον, δι' αὐτὸ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἐγκαταλείποντες τὸ σχέδιον τῆς εἰς Γαλλίαν εἰσβολῆς των. Δι' ὅ, ἀφ' οὗ οἱ Σύμμαχοι ἐκέρδισαν χρόνον παραπλανήσαντες τοὺς Γάλλους (συνεννοήσεις τῶν Πρώσσων μετὰ τῶν Γάλλων ἀπὸ 21ης μέχρι 30ῆς Σεπτεμβρίου, διὰ τὴν δῆθεν ἀποσκίρτησιν τῶν Πρώσσων ἀπὸ τῆς συμμαχίας), κατώρθωσαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀνέτως διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Argonne, χρησιμοποιήσαντες τὸν χρόνον τῶν δῆθεν συνεννοήσεων, ὁπότε ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ὁ πρὸς στρατηγικὴν καταδίωξιν ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, χρόνος εἶχε πλέον παρέλθει. —Ρ.

Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.—Ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Μάχη τῆς Ἀργκόν*» φέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παγκοσμίου πολέμου (1914—1918) αἱ τοπικαὶ μάχαι, αἱ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀργκὸν (Argonne διεξαχθεῖσαι μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης τοῦ Μάρνη μέχρις Ὀκτωβρίου 1915.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μάρνη (12 Σεπτεμβρίου 1914), οἱ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀργκὸν ἀντιμέτωποι στρατοί, ἡ 5η Γερμανικὴ Στρατιὰ τοῦ Κρόμπριντς καὶ ἡ 3η Γαλλικὴ Στρατιὰ τοῦ στρατηγοῦ Sarrail, εὑρέθησαν ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται· εὐθὺς δ' ἀμέσως ἤρχισεν ἡ ἑκατέρωθεν πυρετώδης ἐργασία πρὸς ἀμυντικὴν ὀργάνωσιν, τὴν ἀποτελέσασαν τὴν ἀπαρχὴν τῆς τριετοῦς στασιμότητος ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ πολέμου (τῷ δυτικῷ)

Ἀπὸ τῶν μέσων Σεπτεμβρίου, τὸ κύριον μέλημα τῶν μὲν Γερμανῶν ἦτο τὸ νὰ καταλάβωσι τὴν ὁδὸν Varennes - Vienne le Château καὶ ἐκεῖθεν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Βερδὲν - Reims, ἵνα τοιουτοτρόπως διανοίξωσιν ἐπικοινωνίαν ἐκ τῆς πεδιάδος Woëvre πρὸς τὴν τῆς Καμπανίας (ὁδὸς Μὲτς - Βερδὲν - Ρέϊμς), τῶν δὲ Γάλλων ἦτο τὸ νὰ κερδίσωσιν ἔδαφος, ἵνα τοιουτοτρόπως παράσχωσι μείζονα ἐλεύθερον χῶρον περὶ τὸ φρούριον τοῦ Βερδέν. Δι' ὃ διεξήχθησαν ἀγῶνες τοπικῆς καθαρῶς σημασίας περὶ τὴν Varennes (25 Σεπτεμβρίου), ἐντὸς τοῦ δάσους τῆς Grurie (3 Ὀκτωβρίου), περὶ τὸ Four de Paris (22 Ὀκτωβρίου) περὶ τὸ ὁποῖον ἀνεχαιτίσθη ἡ προχώρησις τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως δι' ἐκρήξεως γαλλικῆς ὑπονόμου, καὶ ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐγένετο χρῆσις ἰσχυροῦ βομβαρδισμοῦ ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πυροβολικοῦ. Σοβαραὶ ὅμως μάχαι διεξήχθησαν, κατὰ

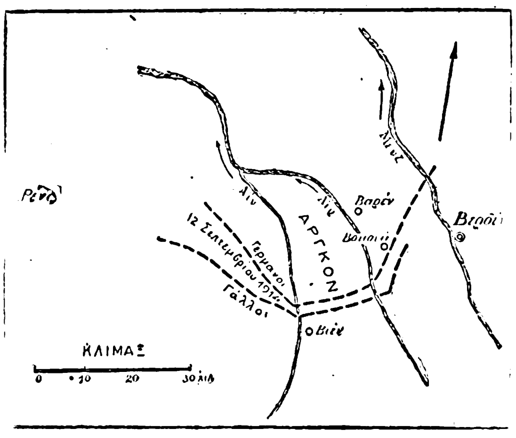

Γαλλογερμανικὴ παράταξις ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀργκὸν μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης τοῦ Μάρνη.

τὸ τελος Φεβρουαρίου καὶ ἀρχὰς Μαρτίου 1915, περὶ τὸ χωρίον Vauquois, καθ' ὅσον τοῦτο ἀπετέλει δεσπόζον σημεῖον ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Aire, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ὡς παρατηρητήριον ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1914, ὅπερ ὅμως τὴν 5ην Μαρτίου 1915 κατελήφθη ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ἀπὸ τῆς 3 Ἰουνίου 1915 βαρὺ γερμανικὸν πυροβόλον ἤρξατο βάλλον κατὰ τοῦ φρουρίου Βερδὲν ἀπὸ πολὺ μεγάλης ἀποστάσεως, ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας, ἅμα ὡς ἐπεσημάνθη ἡ θέσις του ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐβλήθη ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἔκτοτε ἡ δρᾶσίς του ἔπαυσεν. Ἀπὸ τοῦ θέρους ὅμως 1915 ἤρχισαν ἐπανειλημμέναι καὶ σοβαραὶ ἀπόπειραι τοῦ Κρόμπριντς πρὸς κατάληψιν τῆς γραμμῆς τοῦ Βερδέν, διὰ τῆς ἐπιθέσεως πρὸς διάφορα σημαίνοντα σημεῖα τῆς γαλλικῆς παρατάξεως, ὡς π. χ. μεταξὺ Binarville καὶ Four de Paris τὴν 30 Ἰουνίου - 3 Ἰουλίου καθ' ὅλου τοῦ μετώπου τῆς Ἀργκὸν τὰς 13 καὶ 14 Ἰουλίου κατὰ τῶν θέσεων Fille morte καὶ Harazée τὰς 7 - 12 Αὐγούστου κατὰ τῶν θέσεων Fontaine aux Charmes καὶ Harazée τὰς 8 - 10 Σεπτεμβρίου· ἀλλ' ἅπασαι αἱ ἐπιθέσεις αὗται δὲν ἀπέδωσαν τοὺς ἀναμενομένους καρπούς, διότι, μεθ' ὅλην τὴν ἐρρωμένην δρᾶσιν καὶ τὰς μεγάλας ἀπωλείας τῶν Γερμανῶν (περὶ τὰς 100.000 ἄνδρες ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀργκὸν κατὰ τὸν χρόνον Σεπτέμβριος 1914 - Ὀκτώβριος 1915), τὸ μὲν Βερδὲν δὲν κατελήφθη, ἡ δὲ γερμανικὴ παράταξις ἐλαχίστως προὐχώρησε καὶ κατ' ἐλάχιστον ἐβελτίωσε τὰς θέσεις της.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κατεδείχθη ζωηρὰ ἡ δρᾶσις τῆς γαλλικῆς ἀεροπορίας τῆς περιοχῆς Ἀργκὸν (Argonne), ἅτε διὰ καταλλήλων ἐπιδρομῶν βομβαρδίσασης σημαίνοντα σημεῖα τῶν Γερμανῶν· ὡς π. χ. διαφόρους σιδηροδρομικοὺς σταθμούς· τοὺς γερμανικοὺς καταυλισμοὺς εἰς Châtel en Argonne (14—16 Σεπτεμβρίου 1915)· τὸ γερμανικὸν ἀεροδρόμιον τοῦ Cunel (μεταξὺ Argonne καὶ Meuse) τὴν 22αν Ὀκτωβρίου 1915. Ν. ΚΛΑΣΑΣ

Ἀργκὸν (Argonne), *Νοέλ*. Γάλλος λογοτέχνης, ἐπονομαζόμενος *Μποναβαντύρ* (Bonaventure), γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1634. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Mélanges d' histoire et de littérature», δημοσιευθὲν τῷ 1725 εἰς τρεῖς τόμους ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Βινὲλ ντὲ Μαρβίλλ*. Α. Δ.

Ἀργκότε *ντὲ Μολίνα* (Argote de Molina), *Γονζάλο*. Βιβλιόφιλος καὶ συγγραφεὺς Ἰσπανὸς (1549—1600), κατωρθώσας νὰ σχηματίσῃ βιβλιοθήκην ἐκ σπανίων καὶ σημαντικῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν. Ὁ Ἀργκότε διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς ἐκδότης καὶ σχολιαστὴς σπουδαίων ἰσπανικῶν ἔργων. Α. Δ.

Ἀργκοῦ (Argout) *Ἀντώνιος, Μαυρίκιος Ἀπολλινάριος, κόμης ντ'*—. Γάλλος πολιτικὸς καὶ οἰκονομολόγος (1782—1858). Ἀπὸ τοῦ 1830 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν πολλῶν ὑπουργείων καὶ ἐξελέγη διοικητὴς τῆς Τραπέζης τῆς Γαλλίας, διατηρήσας τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν καὶ μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 2 Δεκεμβρίου. Ἐν ἔτει 1852 ἔλαβε τὸν τίτλον γερουσιαστοῦ. Α. Δ.

— **Ἀργκοῦ** (Argou), *Γαβριήλ*. Περιώνυμος Γάλλος δικηγόρος τοῦ ΙΖ αἰῶνος, συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «L' Institution du droit français» ἔργου, συνοψίζοντος τὰς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Γαλλίᾳ κρατούσας ἀρχὰς τοῦ δικαίου. Α. Δ.

Ἀργκουΐχο (Arguijo) καὶ *Ἀργκουΐσο* (Arguiso), *Ἰωάννης*. Ποιητὴς καὶ μουσικὸς Ἰσπανός, γεννηθεὶς ἐν Σεβίλλῃ κατὰ τὸ 1630. Οἱ φίλοι του ἐξῆρον τὴν ποιητικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἐκ τῶν ἔργων του οὐδὲν διεσώθη. Α. Δ.

Ἀργκοὺν (Argoun) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας πηγάζων ἐκ τοῦ Νταλάϊ—Νὸρ τῆς Μογγολίας καὶ ἐκχυνόμενος εἰς τὸν Ἀμοὺρ μετὰ ροῦν 550 χμτρ.

Ἀργκοὺν (Arghoun). Μογγόλος αὐτοκράτωρ, υἱὸς τοῦ Χουλαγκοῦ, καὶ τέταρτος βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Γεγγὶς-Χάν, ἀποθανὼν τῷ 1291. Διαδεχθεὶς τὸν θεῖόν του Νικουντὰρ τῷ 1284 διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην ἀνεξιθρησκείαν του. Ἐξεδικήθη τὸν φόνον τοῦ πατρός του ἐν τῷ προσώπῳ φιλοδόξου τινὸς καὶ σκληροῦ ὑπουργοῦ, ἀλλὰ παρέδωκε τὰ ἡνία τοῦ κράτους εἰς τὸν εὐνοούμενον αὐτοῦ Μπούκα, τὸν ὁποῖον δολοφονηθέντα διεδέχθη ὁ Ἑβραῖος ἰατρὸς Σαάντ-ἐλ-Ντοούλα, ὅστις ἐκυβέρνησε μετὰ σωφροσύνης. Ὁ Σαάντ ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μισούμενος ὑπὸ τῶν μεγιστάνων, ἔπεσε καὶ αὐτὸς θῦμα δολοφονικῆς χειρὸς τῷ 1290. Ὁ Ἀργκοὺν καιρίως πληγεὶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ πολυτίμου φίλου καὶ συμβούλου του ἐπέζησεν αὐτοῦ ὀλίγους μόνον μῆνας. Α. Δ.

Ἀργκουτίνσκυ *Ντολγκορούκι* (Argoutinsky Dolgorouki). Διαπρεπὴς οἰκογένεια ἀρμενικῆς καταγωγῆς, ὀφείλουσα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν Ἀρμένιον *Ἀργκούτα* παρασχόντα μεγάλας ἐκδουλεύσεις εἰς τὸν Τάρταρον δυνάστην Ἀργκούν. Ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς διεκρίθησαν ὁ *Ἰωσήφ*, πατριάρχης Ἀρμένιος (1743—1801) καὶ ὁ στρατηγὸς *Μωϋσῆς Ζαχαρίεβιτς Ἀργκουτίνσκυ*, ἀποθανὼν τῷ 1855. Α. Δ.

—**Ἀργὸβ** *Βιβλ.]*. Ὄνομα προσώπου τῆς αὐλῆς Φακεσίου, τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ, μνημονευόμενον ἐν Δ' Βασιλ. ιε' 25.

Ἀργὸβ *[Βιβλ.]*. Ὄνομα χώρας κειμένης ἐντὸς τοῦ βασιλείου τῆς Βασάν, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἥτις τὸ πάλαι ἠρίθμει 60 πόλεις τετειχισμένας (Δευτερονομ. γ' 4) καὶ ἧς ἡ τοποθεσία δὲν ἔχει εἰσέτι ἐξακριβωθῆ. Καὶ κατά τινας μὲν ἡ χώρα αὕτη ἔκειτο ὅπου ἡ μετέπειτα Τραχωνῖτις, ἄλλοι δὲ ταυτίζουσι τὸ *Ἀργὸβ* καὶ *Βασάν*. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην τὸ Ἀργὸβ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ σημερινοῦ *Σιουββέτ*. Π. Ι. Μ.

Ἀργοβία (γαλλ. Argovie, γερμαν. Aargau) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῆς βορείου Ἑλβετίας, ἀποτελοῦσα ἴδιον καντόνιον ὁριζόμενον πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Γερμανίας (Βάδη) καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διευθύνσεις ὑπὸ τῶν καντονίων Βασιλείας (Bâle), Σολὲρ (Soleure), Λουκέρνης (Lucerne), Ζοὺγκ (Zug) καὶ Ζυρίχης. Ἔχει ἔκτασιν 1403 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 240.736 κατοίκων, ὧν τὰ 98% ὁμιλοῦσι τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ οἱ λοιποὶ γαλλικὴν καὶ ἰταλικήν, ἀνήκουσι δὲ τὰ 60% εἰς τὸ προτεσταντικὸν δόγμα καὶ οἱ λοιποὶ εἰς τὸ καθολικόν. Πρωτεύουσα τοῦ καντονίου εἶναι ἡ πόλις *Ἀαράου* (Aarau, κάτ. 10.700), κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄαρ, εἰς τὰ ἀνατολικὰ τοῦ καντονίου. Ἡ Ἀργοβία μέχρι τοῦ 1798 ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν καντονίων τῆς Βέρνης καὶ τῆς Ζυρίχης, ἔλαβε δὲ τὴν αὐτοτέλειάν της τὸ πρῶτον μετὰ τὴν τῷ 1831 ἀνακήρυξιν τοῦ ἑλβετικοῦ συντάγματος.

Τὸ σύνολον τῶν παραγωγικῶν ἐκτάσεων τῆς Ἀργοβίας ἀνέρχεται τὰ 1328 ἑκτάρια, ὧν τὰ 459 εἶναι δασώδη. Ἡ εἰς οἰκοδομήσιμον ξυλείαν ἀπόδοσις τῶν δασῶν ἀνέρχεται εἰς 224719 κ. μ., ἡ δὲ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων εἰς 228,651 κουϊντάλια μήλων, 169,935 ἀπιδίων καὶ 15301 κερασίων. Οἶνον παράγει περὶ τὰ 7480 ἑκατόλιτρα. Ἡ κτηνοτροφία εἶναι μεγάλως ἀνεπτυγμένη καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἐκτροφὴν 7,231 ἵππων, 102,016 βοῶν καὶ ἀγελάδων, 31,539 χοίρων, 1 406 προβάτων, 10,815 αἰγῶν καὶ 288,203 πουλερικῶν. Ἡ βιομηχανία εἶναι σημαντικὴ καὶ δὴ ἡ κλωστοϋφαντουργικὴ βάμβακος, ἐρίου καὶ μετάξης, ἀριθμουμένων τῶν ἐν Ἀρ-

Digitized by Google

γοβία ἐργοστασίων εἰς 551, ἔνθα ἀσχολοῦνται 33702 ἐργάται. Πλεῖστα τούτων εἶναι ὑδροκίνητα, ὑπολογιζομένων εἰς 53,780 ἵππων τῶν ἐγκατεστημένων ὑδραυλικῶν κινητήρων. Σημαντικὸν προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι καὶ ὁ μηλίτης (cidre) μὲ ἀπόδοσιν 190.557 ἑκατόλιτρ. ἐτησίως. Ἡ Ἀργοβία ἔχει καὶ φυσικὸν πλοῦτον ἀξιόλογον καὶ δὴ μεταλλικὰς καὶ θερμὰς πηγάς, ὧν ὀνομασταὶ εἶναι αἱ τῶν Schuznach, Wildegg, Baden, Birmenstorf καὶ Böstenberg, ἔτι δὲ καὶ ἁλυκὰς μὲ σημαντικὴν ἀπόδοσιν. Δ. Ε. Μ.

— *[Ἱστορ.]* Ἡ ἱστορικὴ ζωὴ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἑλβετίας, ὅπου σήμερον ἡ Ἀργοβία, ἄρχεται ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Πολλαὶ σύγχρονοι πόλεις εἶναι ἐκτισμέναι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀνθουσῶν ἀποικιῶν τῶν Ρωμαίων, ὅπως ἡ Βίντις παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροϊς (Reuss), διάδοχος τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς πόλεως Vindomisa, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ρήνου Ἄουγκστ, τῆς Ἀουγκούστα Μπαουρακόρουμ. Ἀπὸ τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος ἡ περιοχὴ τῆς Ἀργοβίας κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀλαμάνων βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τοὺς Φράγκους καὶ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερντὲν ἦτο τὸ ὅριον μεταξὺ τῶν Κρατῶν τοῦ Λοθαρίου καὶ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ, βραδύτερον δὲ (888) περιῆλθεν ὁλόκληρος εἰς τὴν Γερμανίαν. Εἶναι ἡ κοιτὶς τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων, τῶν ὁποίων ὁ πύργος ὑψοῦται παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Ἄαρ μετὰ τοῦ Ροϊς. Τῷ 1415 οἱ Ἑλβετοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ἀψβούργους καὶ διένειμον τὴν χώραν τῆς Ἀργοβίας εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν τμῆμα τὸ μέχρι τοῦ Ροϊς ἔλαβε τὸ Καντόνιον τῆς Βέρνης, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ Ροϊς μέχρι τοῦ Ρήνου συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βάδης περιῆλθεν εἰς τὰ λοιπὰ καντόνια. Τὸ ΒΔ τμῆμα περιλαμβάνον τὸ Ραϊνφέλντεν καὶ Φρικτὰλ ἔμεινεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν τὸ τμῆμα τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν Βέρνην προσεχώρησεν εἰς τὸν Προτεσταντισμόν, ἐνῷ ἡ ὑπόλοιπος χώρα ἔμεινε καθολική. Μετὰ τὸν Θρησκευτικὸν πόλεμον (1712) τὰ καθολικὰ καντόνια ἀπώλεσαν τὴν συνδιοίκησιν τῆς Βάδης.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀπήλλαξε τῷ 1798 τὴν Ἀργοβίαν ἀπὸ τῆς ὑποτελείας, ἐσχηματίσθησαν δὲ τότε δύο καντόνια τῆς Ἑλβετικῆς δημοκρατίας, τῆς Ἀργοβίας καὶ τῆς Βάδης, ἑνωθέντα μετ' ὀλίγον τῷ 1803, τοιουτοτρόπως δὲ ἀπετελέσθη τὸ σημερινὸν καντόνιον διὰ τῆς προσθήκης καὶ τοῦ διαμερίσματος τοῦ Φρικτάλ. Ἐπηκολούθησαν ἔκτοτε συχναὶ ἀνωμαλίαι, ὅπως ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1830, κυρίως δὲ αἱ ἔριδες μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ὀξύτητα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὅπως κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν καθολικῶν (1841). Σήμερον ἡ Ἀργοβία εἶναι αὐτοτελὴς δημοκρατία, ἰσχύει δὲ ἐν αὐτῇ τὸ ἀπὸ 23 Ἀπριλίου 1885 σύνταγμα, ὡς ἐτροποποιήθη τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1904 (πρβλ. *I. Müller,* Der Canton Argau, Ζυρίχη 1870—72 τόμ. 2). Χ. Δ.

Ἀργόβιος *ὑποβαθμὶς* (Argovien) *[Γεωλογ.].* Μία ἐκ τῶν τριῶν ὑποβαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Γάλλος γεωλόγος Haug ὑποδιῄρεσε τὴν *λουζιτάνιον* ἢ *σεκυάνιον βαθμίδα* στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου ὑποπεριόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Γ. Κ. Γ.

ἀργοθάνατος (ὁ)· ὁ βραδύνων νὰ ἀποθάνῃ, ὀψίμορος, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου παρατείνεται ἡ ἐπιθανάτιος ἀγωνία.

ἀργοὶ *λίθοι [Ἀρχ.].* Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λίθοι οὐδεμίαν παρουσιάζοντες ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀλλ' ἐν τούτοις σημαίνοντες ὡρισμένην θεότητα, δαίμονα ἢ ἥρωα. Ἀρχικῶς οἱ ἱεροὶ οὗτοι λίθοι ἦσαν συμφώνως πρὸς τὸ ὄνομά των ἐντελῶς ἀνεπεξέργαστοι, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ διαμορφώνωνται εἰς ἁπλᾶ γεωμετρικὰ σχήματα, ὡς τὸ τοῦ κώνου, τῆς πυραμίδος, τοῦ κίονος κτλ. Διδακτικὸν ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου ἐν VII, 22, 4, ὅπου προκειμένου περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν Φαρῶν τῆς Ἀχαΐας ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχον ἐμπεπηγμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τριάκοντα τετράγωνοι λίθοι, δηλοῦντες ἕκαστος ὡρισμένην θεότητα. Παρὰ τὴν ἁπλῆν πάντως ἐπεξεργασίαν των ὁ περιηγητὴς καλεῖ καὶ τούτους ἀργοὺς λίθους.

Ἡ λατρεία τῶν ἀργῶν λίθων εἶναι παμπαλαία καὶ παγκόσμιος. Οὐχ ἧττον καὶ κατὰ τὴν ὑστέραν ἐποχὴν τοῦ Παυσανίου πολυάριθμοι ἦσαν εἰς τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς τόπους οἱ μεγάλως τιμώμενοι ἱεροὶ οὗτοι λίθοι. Πόθεν ἐπήγασεν ἡ λατρεία αὕτη τῶν τυχαίων ἀμόρφων λίθων δὲν εἴμεθα πάντοτε εἰς θέσιν νὰ κρίνωμεν, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ παρακολουθήσωμεν, μάλιστα ἐν ταῖς λεπτομερείαις, τὴν ψυχολογίαν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου.

Ἀλλ' εἶνε εὔκολον νὰ ἐννοήσωμεν, πόθεν προσέλαβον τὴν θείαν ἰδιότητα μερικοὶ ἐκ τῶν ἀργῶν λίθων. Παρὰ τὸ Γύθειον ἐλατρεύετο εὐμεγέθης λίθος, ὀνομαζόμενος *Ζεὺς Καππώτας (Παυσ. III, 22, 1),* ὅστις κατὰ τὴν δωρικὴν διάλεκτον ἐσήμαινε τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταπεσόντα Δία. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἀερολίθου πραγματικοῦ ἢ ὑποθετικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ θεία καταγωγὴ καὶ ἰδιότης ἦτο πρόδηλος. Ἐπίσης φανερὸν εἶναι, πῶς ὁ *Ζεὺς Κεραυνὸς* ἐλατρεύετο ὡς λίθος μικρός, ἐπειδὴ κατὰ τὴν παγκοσμίαν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὸν κεραυνὸν ἀπετέλει λίθινον σωμάτιον ἐξακοντιζόμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (πρβλ. σημερινὸν *ἀστραπόβολο* ἢ *ἀστροπελέκι).* Πρὸς τούτοις ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν σήμερον ὡς θαυματουργῶν θεωρουμένων μικρῶν πολυτίμων λίθων, ὡς εἶνε ἡ λεγομένη γαλόπετρα, λευκὸς ὄνυξ, καὶ ὁ ματοστάτης, ἐρυθρωπὸς ὄνυξ ἢ ἀμέθυστος, ἐννοοῦμεν γενικῶς, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ θὰ εἶχον παρομοίους λόγους ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν πνευματικοῦ κόσμου, ὥστε νὰ πιστεύουν ἑκάστοτε εἰς τὴν θείαν ἰδιότητα καὶ φύσιν τῶν λίθων.

Ἡ λατρεία τῶν ἀργῶν λίθων δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ μέγας ἡλιακὸς θεὸς Reh ἐλατρεύετο ὡς ὀβελίσκος. Κατὰ τὴν σημιτικὴν Ἀνατολὴν ἦσαν

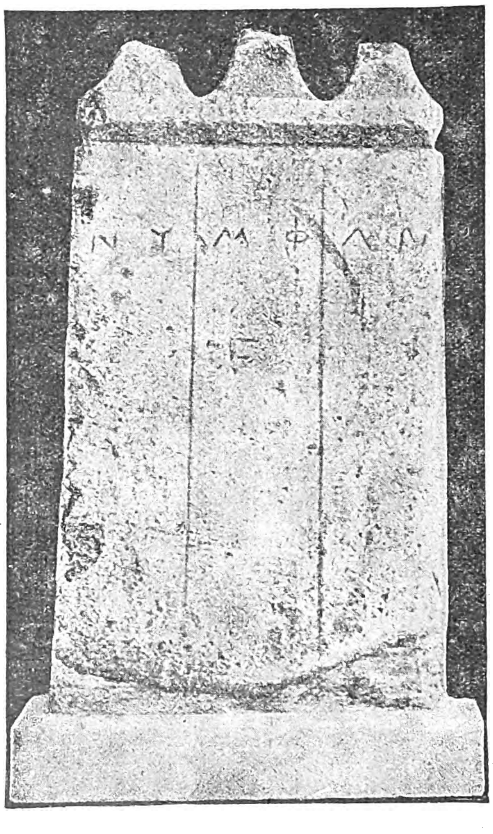

Ἑρμαῖ νυμφῶν.

συνηθέστατοι. Μάλιστα τὸ σημιτικὸν ὄνομα *Bet-El* τοῦ ἱεροῦ λίθου, σημαῖνον *οἶκον θεοῦ,* ἦτο τόσον διαδεδομένον, ὥστε παρελήφθη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς *βαίτυλος.* Καὶ ἐξ Εὐρώπης ἔχομεν ἀργοὺς λίθους ἐκ τῆς παλαιᾶς μεγαλιθικῆς λεγομένης ἐποχῆς, ὡς εἶναι οἱ πελώριοι ὄρθιοι λίθοι τῆς Bretagne τῆς Γαλλίας, οἱ λεγόμενοι *Menhirs.*

Ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀναφέρονται πολυάριθμοι τοιοῦτοι λίθοι, πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Κατὰ τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας π. χ. ἐλατρεύοντο αἱ *Χάριτες* ὡς τρεῖς αὐτοφυεῖς πέτραι. Εἰς τὰς Θεσπιὰς ἡ μάλιστα τιμωμένη εἰκὼν τοῦ *Ἔρωτος* ἦτο τοιοῦτος ἀργὸς λίθος. Ἐν Ὑηττῷ τῆς Βοιωτίας ὁ *Ἡρακλῆς* ἐτιμᾶτο ἐντὸς τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ὡς ἄμορφος λίθος. Εἰς τὴν Κύζικον *στηλὶς τριήρης,* δηλ. τριπλῆ, ἑδύλου τὰς τρεῖς *Χάριτας.* Ἐν Σικυῶνι τὸν *Δία Μειλίχιον* παρίσταναν ἁπλῆ πυραμίς, τὴν δὲ *Ἀρτέμιδα Πατρῴαν* στῦλος. Εἰς τὰ Μέγαρα τὸν *Ἀπόλλωνα Καρινὸν* ἐτίμων εἰς σχῆμα «πυραμίδος οὐ μεγάλης» *(Παυσ.* I. 44,2). Ὁ *Ἀπόλλων* ὡς *Ἀγυιεὺς* εἰκονίζετο πολλαχοῦ διὰ κίονος λήγοντος ἄνω εἰς ὀξύ, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ νομισμάτων τῶν Μεγάρων, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Ἀμβρακίας καὶ πολλῶν ἄλλων ἠπειρωτικῶν πόλεων. Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κερκύρας διατηρεῖται ἀπαραγνώριστος τοιοῦτος Ἀπόλλων Ἀγυιεύς, ὡς πρὸ ὀλίγου ὑπεδείχθη. Ἀλλ' οἱ πολυαριθμότεροι διατηρούμενοι ἀργοὶ λίθοι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Τεγέας, προερχόμενοι ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως καὶ ἐκ Παλλαντίου καὶ Μαντινείας. Εἶναι μικροὶ τετράγωνοι στυλίσκοι κοσμούμενοι ἄνω δι' ἁπλῆς πυραμίδος. Ἐπιγραφαὶ ἐπ' αὐτῶν ὡς *Διὸς Στορπάω, Διὸς Πασίω, Ἄρτεμις, Δοίμων Ἀγαθός, Ἥρως,* αἴρουσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Ἐπὶ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος παρίστανται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ μιᾶς μαρμαρίνης πλακὸς αἱ τρεῖς Νύμφαι, ὡς τὸ ὄνομα *Νυμφᾶν* φανερώνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Lexicon *Daremberg-Saglio* ἐν λ. *Argoi lithoi. Κ. Α. Ρωμαίου,* Ἀρκαδικοὶ Ἑρμαῖ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1911, σελ. 149—159.
Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

ἀργοκέρι (τό)· κηρήθρα μὲ κελλία κηφήνων.

ἀργοκινησία (ἡ)· ἡ βραδύτης περὶ τὰς κινήσεις, καθόλου, ἡ βραδύτης.

ἀργοκίνητος, —η, —ο· δημοτ., ὁ βραδέως κινούμενος, ὁ βραδυκίνητος: «ἀργοκίνητο καράβι», χαρακτηριστικὸν παντὸς μὴ ἐπιγομένου.

ἀργοκινῶ ἀργὰ κινῶ, βραδέως ἐκκινῶ: «ἀργοκίνησε τὸ χέρι, ἴσως γιὰ νὰ σ' εὐχηθῇ» *(Σολωμ.).*

ἀργολικός,—ή,—όν· ὁ ἀνήκων ἢ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ἀργολίδα: «Ἀργολικὸς κόλπος». ‖ Τὸ θηλ. *Ἀργολικὴ* ὡς οὐσιαστ. ἡ Ἀργολίς (βλ. λ.).

—«Ἀργολική». Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1910 ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ναυπλίῳ. Θ. Σ. Δ.

— «Ἀργολικὴ Ἠχώ». Ἐφημερὶς 15θήμερος ἐκδιδομένη ἐν Ἄργει κατὰ τὰ ἔτη 1924—1925. Ὄργανον Συνδέσμου Σπουδαστῶν Ἀργολίδος.

— *Ἀργολικὸν πεδίον [Γεωγρ.]·* βλ. λ. Ἀργολίς.

- «Ἀργολικὸς Ἀστήρ». Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1914 ἐπὶ δεκαετίαν ἐν Ναυπλίῳ. Θ. Σ. Δ.

— *Ἀργολικὸς κόλπος [Παραλ. Γεωγρ.].* Ὁ κόλπος ὁ, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων *(Plin. IV,* 17. *Πολύβ.* V, 91. *Παυσαν.* Η, a, 1, *Pomp. Mel.* I 50 κ.ἄ.δ.), ἀπὸ Μαλέας ἄκρας ἕως Σκυλλαίου ἀκρωτηρίου εἰς τὸ Μυρτῷον πέλαγος ἁπλούμενος. Ὁ Σκύλαξ ὅμως τονίζων (Περίπλου § 50) ὅτι «μετὰ τὴν Ἐπιδαυρίαν χώραν *Ἁλία καὶ Λιμὴν*· αὕτη ἐστὶ ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου» γίνεται πρόδρομος τῆς συγχρόνου ἀντιλήψεως, καθ' ἣν ὁ Ἀργολικὸς ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Μιλιανός,* εὑρισκομένου ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ λιμένος *Πόρτο Χέλι* τοῦ ἐπέχοντος τὴν θέσιν τοῦ λιμένος *Ἁλία.* Ὁ Στράβων ἐν τούτοις, θεωρῶν μὲν ὑποχρέωσίν του νὰ διερμηνεύσῃ τὰς ὡς πρὸς τὰ ὅρια τοῦ κόλπου ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις, ἀλλὰ καὶ θέλων νὰ ἀκολουθήσῃ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Ὅμηρον τὴν παρ' αὐτοῦ περιγραφὴν τῆς Ἀργολίδος, ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πλοίων (Ἰλιὰς Β, 560), περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν ἥτις τὸν στενοχωρεῖ καὶ δι' ἣν θεωρεῖ ἀναγκαῖον νὰ ἀπολογηθῇ. Διότι, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ (ἐκδ. *Didot* Η, στ, 1) γράφει: «Μετὰ δὲ Μαλέας ὁ Ἀργολικὸς ἐκδέχεται κόλπος καὶ ὁ Ἑρμιονικός· ὁ μὲν μέχρι τοῦ Σκυλλαίου πλέοντι, ὡς πρὸς ἕω βλέπων καὶ πρὸς τὰς Κυκλάδας, ὁ δὲ ἑωθινώτερος τούτου μέχρι πρὸς Αἴγιναν καὶ Ἐπιδαυρίαν» κατόπιν, εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρεμβάλῃ, ὡς ὁ Ὅμηρος, μετὰ τὴν Ναυπλίαν τὸν Ἑρμιονικὸν κόλπον, ὃν θεωρεῖ ἀρχόμενον ἀπὸ τὸ σημερινὸν *Τολὸ (Ἀσίνην),* ἀναφέρει (αὐτ. § 7): «Εἶτ' ἄλλα χωρία καὶ ἐφεξῆς ὁ Ἑρμιονικὸς κόλπος· καὶ [γὰρ *τοῦτον Ὅμ*]ήρου τάξαντος ὑπὸ τῇ Ἀργείᾳ καὶ ἡμῖν [οὐ *παροπτέος ἐνέ*]φηνεν ὁ μερισμὸς τῆς περιοδείας οὗτος. Ἄρχεται δὲ ἀπὸ Ἀσίνης τῆς πολίχνης». Ἀσχέτως ὅμως πρὸς τοῦτο, τὰ ἑξῆς ἀναφέρει ὡς ἀκτογραφίαν τοῦ κόλπου: «Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τοῦ Ἀργολικοῦ Λάκωνες ἔχουσι, τὰ δὲ λοιπὰ Ἀργεῖοι». Καὶ τῶν μὲν Λακώνων ἦτο τὸ Δήλιον, ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁμώνυμον τῷ Βοιωτιακῷ (κατὰ *Πανσανίαν* γ, 23 «*Ἐπιδήλιον*» ὁ *Müller* τὸ τοποθετεῖ ἐκεῖ ὅπου τὸ σύγχρονον ἀκρωτ. *Καμήλι),* καθὼς καὶ ἡ Μινῴα τὸ φρούριον, ὁμώνυμος καὶ αὐτὴ τῇ Μεγαρικῇ (κατὰ *Gosselin* καὶ *Müller* ἡ σύγχρονος *Μονεμβάσια,* τοῦ Παυσανίου ἀναφέροντος τὴν Μινῴαν ὡς ἀκρωτήριον) ὅπως καὶ ἡ *λιμηρὰ Ἐπίδαυρος,* δι' ἣν λέγει «εὐλίμενον οὖσαν βραχέως καὶ ἐπιτετμημένως λιμηρὰν εἰρῆσθαι ὡς ἂν λιμενηράν, μεταβεβλῆκέναι δὲ τοὔνομα» (κατὰ τὸν *Gosselin* καὶ *Müller* πρόκειται περὶ τῆς συγχρόνου *Παλαιᾶς Μονεμβασίας).* Ἡ δὲ λακωνικὴ ἀκτή, εἰς πολὺ μῆκος ἀπὸ τῶν Μαλεῶν, ἐκτείνεται δυσπρόσβατος, «ἔχει δ' ὅμως ὑφόρμους καὶ λιμένας· ἡ λοιπὴ δ' ἐστὶ παραλία εὐλίμενος· νησίδιά τε πολλὰ πρόκειται αὐτῆς οὐκ ἄξια μνήμης».

Εἰς τοὺς Ἀργείους δ' ὑπάγονται αἱ *Πρασιαὶ* (κατὰ *Gosselin* τὸ χωρίον *Πραστός,* ὁπωσδήποτε ὅμως ἤδη κοινότητα τῆς *Κυνουρίας)* καὶ τὸ *Τημένιον* ὅπου εἶχε ταφῆ ὁ Τήμενος (κατὰ *Gosselin,* τῷ 1800, ἐκαλεῖτο ἡ θέσις «Κάστρο τῆς Ἑλένης») καὶ ὅπως ἐκαλεῖτο πρότερον καὶ ὅλος ὁ τόπος ὃν διαρρέει ἡ Λέρνη, ποτάμιον φερώνυμον τῇ λίμνῃ «ἐν ᾗ μεμύθευται τὰ περὶ τὴν Ὕδραν». «Μετὰ δὲ τὸ Τημένιον ἡ Ναυπλία, τὸ τῶν Ἀργείων ναύσταθμον· τὸ δὲ ἔτυμον ἀπὸ τοῦ ταῖς ναυσὶ προσπλεῖσθαι», ἀπὸ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὀνόματος ἐφαντάσθησαν οἱ μεταγενέστεροι τὸν μῦθον τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν υἱῶν του. Διότι, προσθέτει ὁ Στράβων, ἐὰν ἡ παράδοσις εἶχέ τι ποιᾶς τινος ἀληθείας, δὲν θὰ ἠμνημόνει ὁ Ὅμηρος τούτων «τοῦ μὲν Παλαμήδους τοσαύτην σοφίαν καὶ σύνεσιν ἐπιδεδειγμένου, ἀδίκως ἀναιρεθέντος, τοῦ δὲ Ναυπλίου τοσοῦτον ἀπεργασαμένου φθόρον ἀνθρώπων περὶ τὸν Καφηρέα» (ὁ *Ὑγῖνος,* ἐν Fabul. 116, διέσωσε τὴν παράδοσιν καθ' ἣν Ναύπλιος τοῦ Παλαμήδους ὁ πατήρ, ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του, κατέστρεψε διὰ προσαράξεως πλεῖστα Ἑλληνικὰ

Digitized by Google

πλοῖα ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τῆς Τροίας καὶ τοὺς ἐπιβαίνοντας αὐτῶν, ἀνάψας δολερὰς πυρὰς ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Καφηρέα Εὐβοϊκῆς ἀκτῆς). Μετὰ δὲ τὴν Ναυπλίαν «τὰ σπήλαια καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκοδομητοὶ λαβύρινθοι, Κυκλώπεια δ' ὀνομάζουσι». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θεωρεῖ βεβιασμένως ὁ Στράβων λήξασαν τὴν ἀκτογραφίαν τοῦ Ἀργολικοῦ καὶ παρεμβάλλει, ὡς προερρήθη, τὸν Ἑρμιονικὸν κόλπον, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ὁποίου ποιεῖται μνείαν τῆς *Ἀσίνης (Τολό)*, τῆς *Ἑρμιόνης (Καστρί)*, τῆς *Τροιζῆνος (Δαμαλᾶ)* καὶ τῆς *Καλαβρίας (Πόρου)*. «Εἶθ' ὁ Σαρωνικὸς κόλπος». Ὁ Πτολεμαῖος πάλιν ἀναφέρει τὴν *Μινῴαν* (ν. *Μονεμβάσιαν*), τὸν λιμένα *Διὸς Σωτῆρος*, (πιθανῶς *Ἁγ. Κυριακῆς* ὅρμον. Πλάτ. 36° 42′ 10″, χάρτης ἀγγλικὸς 1685: Vesetico to Spezzia), τὴν *Ἐπίδαυρον (Παλαιὰν Μονεμβάσιαν)*, τὸν *Ζάρκα* ἢ *Ἱέρακα* (τὸν σύγχρονον *Πόρτο Γέρακα)*, τὸν λιμένα τὰ *Κύφαντα* (πιθανῶς τὸ σύγχρονον *Πόρτο Κυπαρίσσι*, πλάτ. 36° 58′ 10″ εἰς προμνησθέντα ἀγγλ. χάρτην), τὴν *Πρασίαν* (ν. *Πραστός*), τὸ *Ἄστρον* (ν. *Ἄστρος*), τοῦ *Ἰνάχου* τὰς ἐκβολάς, τὴν *Ναυπλίαν*, τὴν *Ἑρμιόνην* καὶ τὸ *Σκύλλαιον ἄκρον*, εἰς ὃ ἐλόγιζε τὸν Ἀργολικὸν τερματιζόμενον.

Κατὰ τὴν σύγχρονον ὅμως ἀντίληψιν ὁ Ἀργολικὸς ἔχει κέρατα τὸ ἀκρωτ. *Τουρκοβίγλα* (πλάτ. 37° 04′ 10″, μῆκος 22° 59′ 00″) πρὸς δυσμὰς καὶ τὸ ἀκρωτήριον *Μιλιανὸς* (πλάτ. 37° 02′ 20″ μῆκος 23° 12′ 20″, χάρτης ἀγγλικὸς 1525: Hydra bay, Spezzia and Dhokos) πρὸς ἀνατολάς.

Οὕτω τὸ εὖρος μεταξὺ τῶν κεράτων του εἶναι 15 μιλλίων, ἡ δὲ εἴσδυσίς του, ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς χορδῆς τοῦ εὔρους ἕως τοῦ μυχοῦ του, 29 μίλ. Τὰ ἀνωτέρω ὅμως ὅρια ἔχουσι καθορισθῆ ἀπὸ ἀπόψεως ἠπειρωτικῆς ἀκτογραφίας· πραγματικώτερον, ὡς ἀνατολικὸν κέρας τοῦ κόλπου θὰ ἔπρεπε νὰ ὁρίζηται ἡ Σπετσοπούλα, ἀφοῦ ἡ νῆσος αὕτη, ὡς καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν, ἀποτελοῦσι τὰ πραγματικὰ προκεχωρημένα πρὸς νότον τμήματα τῆς Ἑρμιονίδος, ἥτις, ἀποφυομένη ἀπὸ τῆς χερσονήσου τῆς Ἀργολίδος ἀποτελεῖ ἐλάσσονα ταύτης χερσονησίζουσαν προβολήν, χωροῦσαν πρὸς νότον· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ εὖρός του εἶναι 12 μιλ. καὶ ἡ εἴσδυσίς του 31 μιλλίων. Παραπέμποντες διὰ τὴν ἀκτογραφίαν τοῦ κόλπου ἀπὸ συγχρόνου ἀπόψεως εἰς τὸ ἄρθρον Αἰγαῖον (βλ. λ. ἐν κεφαλ. καὶ § αὐτοῦ Α, β, 4—10. Α, γ, 2, Α, Αε 10—15 Α, στ. 4—9) ἀρκούμεθα νὰ προσθέσωμεν (ὑπ. ἀριθ. Α, σ, 7α) νησῖδα *Χηνίτσαν* 1 μιλ. ΝΔ. τοῦ στομίου τοῦ λιμένος *Πόρτο Χέλι* καὶ φερομένην ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 1525: Hydra, bay Spezzia and Dhokos ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Chenesar island, καὶ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι τὰ 30 περίπου μίλλια τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, λογιζόμενα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Τουρκοβίγλα καὶ πρὸς βορρᾶν, εἶναι τῆς Κυνουριακῆς καὶ οὐχὶ τῆς Ἀργολικῆς ἀκτῆς (βλ. καὶ *Ἀργολίς*).

[Ναυτικοὶ χάρται ἀφορῶντες εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον εἶναι οἱ Ἑλληνικοὶ Ἀνατολ. ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ λιμένος Ναυπλίου, Ἀγγλικοὶ δὲ οἱ 2836a: Archipelago, Southern sheet, 1685: Venetico to Spezzia, 1518: Gulf of Nauplia, 1308: Head of Ore gulf of Nauplia, 1502: Port Kheli καὶ 1526 Hydra bay, Spezzia Dhokos etc, ὅστις τελευταῖος περιγράφει τὴν Ἑρμιονίδα θάλασσαν (Ἑρμιονικὸν κόλπον καὶ τὸ ΝΑ τμῆμα τοῦ Ἀργολικοῦ).

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀργολίς. Διαμέρισμα τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου ὁριζόμενον πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τῆς Κορινθίας, πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἀρκαδίας, κατὰ τὰ ἄλλα δὲ σημεῖα περιβρεχόμενον ὑπὸ τῶν κόλπων Ἀργολικοῦ καὶ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Μυρτῴου πελάγους. Μετὰ τῶν παρακτίων αὐτῷ νήσων καὶ νησίδων πρότερον ἀπετέλει ἴδιον ὁμώνυμον νομὸν τοῦ Κράτους, ἤδη ὅμως ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν *Ἄργους, Ναυπλίας, Σπετσῶν, Ἑρμιονίδος* καὶ *Ὕδρας* τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας καὶ *Τροιζηνίας* τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας (βλ. κατωτ. *Ἀργολιδοκορινθίας νομός)*.

— [ΓΕΩΓΡ.] Τὸ πάλαι ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀργολὶς* ἢ *Ἀργεία* διεγράφετο ἅπασα ἡ πρὸς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου βορειοανατολικὴ χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἥτις πρὸς Β. μὲν βρέχεται ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ΒΑ. ὑπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ, περιλαμβανομένης δηλ. καὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου μετὰ τῶν παρακτίων νήσων. ΒΔ. ὡρίζετο ὑπὸ τῆς Ἀχαΐας καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἀρκαδίας διὰ τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Ἀργολιδοαρκαδικῶν ὀρέων. Ἐσωτερικαὶ δ' ὀροσειραὶ διῄρουν ταύτην εἰς μικρὰς ἐπαρχίας αὐτοτελεῖς. Κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ περιοχὴ τοῦ Ἄργους ἐξετείνετο πολὺ νοτιώτερον, κατὰ τὴν Κυνουρίαν, ἥτις κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους προσηρτήθη εἰς τὴν Λακωνίαν (βλ. κατ. *Ἱστορία*). Βόρειον ὅμως τῆς Κυνουρίας τμῆμα, ἡ Θυρεᾶτις, ἀπετέλει τὸ μῆλος τῆς ἔριδος μεταξὺ τῆς Λακωνίας καὶ τοῦ Ἄργους. Αἱ Ἀργολικαὶ ἐπαρχίαι ἦσαν αἱ ἑξῆς: Κορινθία, Σικυωνία, Φλιασία, Κλεωναία, Ἐπιδαυρία, Τροιζηνία, Ἑρμιονὶς καὶ ἡ ἀποτελοῦσα τὴν νῦν ἐπαρχίαν Ἄργους κυρίως Ἀργεία, εἰς ἣν δύναται νὰ καταριθμηθῇ καὶ ἡ Θυρεᾶτις. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται, πλὴν τῆς Φλιασίας καὶ τῆς Κλεωναίας, ἔβλεπον πρὸς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ μὲν Σικυωνία πρὸς τὸν Κορινθιακόν, ἡ Κορινθία πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ὑπὸ τοῦ ἰσθμοῦ χωριζομένας θαλάσσας, ἡ Ἐπιδαυρία καὶ ἡ Τροιζηνία πρὸς τὸν Σαρωνικόν, αἱ δὲ λοιπαὶ πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον.

Ὀρεογραφία. Ἡ Ἀργολίς, καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Ἀργολικὴν χερσόνησον τμήματα αὐτῆς, περιλαμβάνει αὐτοτελὲς πολύπλοκον καὶ πολυκόρυφον ὀρεογραφικὸν σύστημα, συνεχόμενον μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρέων διὰ τοῦ ὄρους *Ἀραχναίου*, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιμήκης ῥάχις φέρεται ἐξ Α. πρὸς Δ. Τὰ δυτικὰ μέρη αὐτῆς ὁρίζονται διὰ τῶν προβούνων, οἵτινες διακλαδίζονται ἐκ τῆς ὑψηλῆς κορυφογραμμῆς τῶν Ἀργολιδοαρκαδικῶν ὀρέων. Ἡ κορυφογραμμὴ αὕτη, ἔχουσα ἀρχὴν ἀπὸ τῶν Ἀροανίων, σχηματίζει τὰ ἑξῆς ὄρη· τὸ *Λύρκειον* (ὕψ. 1648 μ.), κοινῶς *Γούπατο*, ὅριον μετὰ τῆς Ἀρκαδίας τὸ *Ἀρτεμίσιον* (ὕψ. 1772 μ.), κ. *Μαλεβό*, τὸ *Κρεῖον* (1599 μ.), κ. *Κτενιᾶς*, τὸ *Παρθένιον* (1217 μ.), κ. *Ροϊνό*, τὸ ὁποῖον νοτιώτερον συνεχίζεται διὰ τοῦ Πάρνωνος. Ἐκ τῶν εἰς τὴν πεδιάδα καταπιπτόντων προβούνων ἀρχαῖα ὀνόματα φέρουσιν αἱ προεκτάσεις τοῦ Κρείου *Χάον* μετὰ τῆς κυπαρισσοβριθοῦς πάλαι *Λυκώνης*, μεθ' ἧς συνδέεται ἀνατολικώτερον ἡ *Λάρισα*, ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις τῆς πόλεως Ἄργους. Νοτιώτερος πρόβουνος εἶναι ὁ *Ποντῖνος*, ἐξικνούμενος μέχρι τῆς ἀκτῆς (τοὺς νῦν Μύλους τοῦ Ἄργους). Ἐκ τοῦ Παρθενίου διατείνεται ἡ νῦν καλουμένη *Ζάβιτσα* (975 μ.), ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὅριον Ἀργείας καὶ Θυρεάτιδος, νῦν τῶν νομῶν Ἀργολιδοκορινθίας καὶ Ἀρκαδίας (ἐπαρχ. Κυνουρίας).

Τὰ βόρεια ὅρια μετὰ τῆς Φλιασίας καὶ Κλεωναίας σχηματίζουσι τὰ ὄρη *Φαρμακᾶς* (1431 μ.), *Μεγαλοβούνι* (1270 μ.), *Κήλωσσα* (κ. *Πολυφέγγι*), *Τρητὸς* (κ. *Κορακοβοῦνι*) καὶ ὁ *Δαφνιᾶς* (1079 μ.). Τὰ ἀνατολικὰ δὲ μετὰ τῆς Ἐπιδαυρίας ἀπετέλουν τὸ νῦν καλούμενον *Τραπεζόνα* (1137 μ.) καὶ τὸ *Ἀραχναῖον* (1199 μ.). Διακλαδώσεις τοῦ Τρητοῦ πρὸς Ν. σχηματίζουν σειρὰν γυμνῶν βουνῶν, οἵτινες περιβάλλουν τὴν πεδιάδα βορειοανατολικῶς καὶ φέρουν διάφορα ὀνόματα (Ἁγ. Μάρθα, Ἅγ. Ἠλίας, Ζάρα, Εὔβοια)· ὑπὸ τὴν Ζάραν ἔκειντο αἱ «πολύχρυσοι» Μυκῆναι· ὡσαύτως καὶ προεκτάσεις τοῦ Ἀραχναίου τελευτῶσιν ἀνατολικῶς τῆς πεδιάδος. Οὕτω πανταχόθεν κεκλεισμένη ἡ πεδιὰς τοῦ Ἄργους ἀνοίγεται πρὸς τὴν θάλασσαν· ἡ πρὸς τὴν Κόρινθον συγκοινωνία, τὴν χαμηλοτέραν δίοδον ἐπιζητοῦσα, ἀκολουθεῖ τὸν πρὸς Δ. τοῦ Τρητοῦ αὐχένα, τὰ κοινῶς *Δερβενάκια* καλούμενα, δι' οὗ διέρχεται ἥ τε σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ ἡ ἁμαξιτός, ἀνερχομένη εἰς ὕψος 320 μ. Πολὺ ὑψηλότερον ἀνέρχονται αὗται ἐκ τῆς πεδιάδος κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν διεύθυνσιν· ἡ μὲν ἁμαξιτὸς ὁδὸς διέρχεται βορείως τοῦ Παρθενίου ὄρους ἡ δὲ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ νοτίως τούτου, ἀκολουθοῦσα μακρὰν κοιλάδα, τὴν τοῦ Ἀχλαδοκάμπου.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου κεῖται τὸ ὄρος *Ὀρθολίθι* (1102 μ.) πρὸς Ν. ὁ *Δίδυμος* (1076 μ.), μετὰ τῶν ὁποίων ἑνοῦται ἡ πρὸς Α. φερομένη δειρὰς τῶν *Ἀδέρων* ἥτις τερματίζεται εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Σκύλλαιον*, τὸ ἀνατολικώτερον οὐχὶ μόνον τῆς χερσονήσου ταύτης ἀλλὰ καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ὑδατογραφία: Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τῆς Ἀργολίδος εἶναι χείμαρροι· αἱ ἀσθενεῖς ἐπὶ τῶν ὀρέων πηγαὶ αὐτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον διάστημα τοῦ ἔτους, ἀπορροφῶνται κατὰ τὸν ῥοῦν ὑπὸ τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο δὲ ἔκπαλαι τὸ πεδίον ἐχαρακτηρίζετο ὡς «πολυδίψιον». Μεγαλύτεροι χείμαρροι εἶναι οἱ ἐκ τῶν δυτικῶν ὀρέων κατερχόμενοι μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν ἐκ τούτων διακλαδώσεων. Μακρότατος πάντων εἶναι ὁ *Ἴναχος* (κ. *Πάνιτσα*) πηγάζων ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν κλιτύων τοῦ Ἀρτεμισίου. Μετὰ τούτου συμβάλλει ἐν τῇ πεδιάδι ὁ τὸ Ἄργος παραρρέων *Χάραδρος* (κ. *Ξηριᾶς*). Νοτιώτερον ῥέουσι καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, ἀλλὰ λόγῳ τῶν μεταβολῶν τῆς κοίτης αὐτῶν σήμερον δυσκόλως ἀναγνωρίζονται. Πρὸς τούτοις, εἰς τὴν δυτικὴν ταύτην πλευρὰν τῆς πεδιάδος, ἀναβλύζουσιν εἴς τινα μέρη ὕδατα καλούμενα σήμερον κεφαλάρια ἢ μάτια, τῶν ὁποίων ἡ ποσότης ποικίλλει κατὰ διάφορα ἔτη. Οἱ κάτοικοι διακρίνουσι τὰ λεγόμενα «τριμέρια», διότι τὸ ὕδωρ ἀναβλύζει κατὰ περιόδους ἄφθονον ἐκ τριῶν μερῶν. Τὸ «*μεγάλο τριμέρι*» διαρκεῖ τρία περίπου ἔτη καὶ τὸ «*μικρὸ τριμέρι*» μῆνας τινὰς μόνον, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Αἱ ἀναβολαὶ αὗται ἔχουσι τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ καρστικὸν ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ εἰς τὰς διεισδύσεις τῶν ὑδάτων κατὰ τὰ κλειστὰ ὀροπέδια τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῶν Ἀργολιδοαρκαδικῶν ὀρέων ὑπὸ τὰ ὁποῖα καταστάλαζουσιν εἰς μεγάλας ὑπογείους δεξαμενὰς καὶ ἐκρέουσιν ἀναλόγως τῆς ὑπερπληρώσεως ἢ εὐκολίας τῆς ἐξόδου αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Τοιαύτη ἀναβολὴ εἶναι ὑπὸ τὸ Χάον ὄρος, δι' οὗ σχηματίζεται ὁ ἀγχίαλος ποταμὸς *Ἐρασῖνος* (κ. *Κεφαλάρι*), ἡ ἐκ τοῦ Ποντίνου ὄρους πηγάζουσα *Λέρνη* δι' ἑπτὰ πηγῶν, ἥτις ἄλλοτε ἐσχημάτιζε τὴν περίφημον λίμνην τῆς *Λέρνης*, ἐγγύτατα τῆς θαλάσσης (εἰς τοὺς νῦν *Μύλους* τοῦ Ἄργους). Ἀναφέρεται ἔτι καὶ ἑτέρα τις λίμνη πλησίον, ἡ Ἀλκυονία. Ἐν γένει δὲ καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν παραλίαν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἀναφαίνονται πηγαὶ (κ. μάτια), παρὰ δὲ τὸ χωρίον Κυβέρι ἢ Τσιβέρι, τὸ πάλαι Γενέσιον) ὑπάρχει ἀναβολὴ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, καλουμένη *δίνη* ἢ *ἀνάβολος*· ἂν καὶ προέρχεται ἐκ βάθους 8—10 μ., ταράσσει τὴν θάλασσαν εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδων ποδῶν.

Δευτερεύοντες χείμαρροι ἀναφερόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἶναι· *Κηφισός*, παρὰ τὸ Ἄργος, *Χείμαρρος*, μεταξὺ τοῦ Ἐρασίνου καὶ τῆς Λέρνης· *Φρίξος* ἢ *Φρύξος*, ἑνούμενος μετὰ τοῦ Ἐρασίνου (ἴσως τὸ σήμερον καλούμενον ποταμάκι). *Ἀμυμώνη* παρὰ τὸ ὄρον Ποντῖνον καὶ τὴν Λέρνην. Ἐκ τῶν βορειοανατολικῶν δὲ ῥυάκων ἀναφέρονται ὁ *Ἀστερίων* καὶ τὸ *Ἐλευθέριον*, ῥέοντες πλησίον τοῦ Ἡραίου.

Κλῖμα: Αἱ βροχαὶ τῆς Ἀργολίδος, καὶ δὴ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους εἶναι σπανιώτεραι ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, λόγῳ τῆς συνήθους διευθύνσεως τῶν ἀνέμων, ἐκ τῆς ξηρᾶς πνεόντων· ὁ οὐρανὸς παραβάλλεται πρὸς τὴν Ἀττικὴν διὰ τὸ ἀνέφελον αὐτοῦ. Τὸν χειμῶνα, οἱ ἐπικρατοῦντες βόρειοι ἄνεμοι δὲν εἶναι ὁρμητικοί, τὸ δὲ ψῦχος ἕνεκα τούτου καθίσταται ὀλιγώτερον ἐπαισθητόν· τὸ θέρος οἱ ἐτησίαι δὲν φέρουν τὴν δροσερότητα ἄλλων μερῶν, διότι διέρχονται διὰ τῶν βορείων ὀρέων ἅτινα εἶναι ἄδενδρα. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ «*τριμερίου*» καὶ τὰ κατακλύζοντα οὕτω ὕδατα τὴν πεδιάδα, καθιστῶσι μὲν γόνιμον αὐτήν, γίνονται ὅμως αἰτία πολλῶν πυρετῶν, καὶ δὴ κακοήθων αἱματουρικῶν, ἐξ ὧν πολλοὶ ἀποθνήσκουσιν. Ἕνεκα τῶν κατὰ περιόδους ἀναφαινομένων νόσων ἐθεωρεῖτο ὑπό τινων τὸ κλῖμα τῆς Ἀργείας νοσῶδες· ἐν τούτοις πολλαὶ τούτων εἶχον ἐνσκήψει ἀλλαχόθεν, τὸ δὲ κλῖμα σήμερον θεωρεῖται ὑγιεινόν.

Ι. ΣΑΡΡΗΣ

— [ΠΑΡΑΛ. ΓΕΩΓΡ.]. Αἱ ἀκταὶ τῆς Ἀργολίδος περιλαμβάνονται μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου *Τραχήλι* ἐν τῷ κόλπῳ τῷ Σαρωνικῷ πρὸς ἀνατολὰς (πλάτ. 37° 42′ 45″, μῆκ. 23° 10′ 40″, χάρτης ἀγγλικὸς 1514: Aegina and Methana), ἔχοντος πρὸ αὐτοῦ νησῖδα φερώνυμον, καὶ τῆς ἄκρας ἐφ' ἧς τὸ χωρίον *Κυβέρι* (πλάτ. 37° 41′ 13″, μῆκ. 22° 41′ 15″ ἀνατ., χάρτης ἀγγλικὸς 1518: Gulf of Nauplia). Τὸ ἀνάπτυγμά των, τὸ τῆς Πελοποννησιακῆς ἀκτῆς της, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν νήσων, ἀνέρχεται εἰς 130 περίπου μίλλια καὶ δὴ 41 μιλ. ἀπὸ Κυβερίου ἕως ἀκρωτηρίου *Κόρακας* (χάρτης 1518 προμνησθείς), 40 ἀπὸ ἀκρωτηρίου Κόρακας ἕως ἀκρωτηρίου *Σκυλὶ (Σκύλλαιον*· χάρτης 1525: Hydra bay, Spezzia Dhokos etc), 11 ἀπὸ Σκυλλαίου ἕως ΒΔ. κέρατος τοῦ βορείου στομίου τοῦ λιμένος *Πόρου* (χάρτης 1517: Poros bay) καὶ 38 ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου ἕως τοῦ ἀκρωτηρίου Τραχήλι (χάρτης 1514: Aegina and Methana). Γεωγραφεῖται συνεπῶς τὸ σχῆμα τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀργολίδος ὑπὸ τμήματος τοῦ *Ἀργολικοῦ* κόλπου, ὑφ' ὅλης τῆς *Ἑρμιονίδος* θαλάσσης καὶ ὑπὸ τμήματος τοῦ *Σαρωνικοῦ* κόλπου, τῶν ἀκτῶν τῶν βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Τραχήλι οὐσῶν τῆς Κορινθίας, τῶν δὲ νοτίως τῆς ἄκρας Κυβέρι τῆς Κυνουρίας.

Ἀκρωτήρια: Ἄκρα *Κυβέρι* εἰς 6 μιλλ. Β. τοῦ Ἄστρους. Ἄκρα *Μύλοι* 8 ½ μίλλ. βορείως τοῦ Ἄστρους. Ἄκρα *Παναγίτσα* εἰς 9 μίλλ. ΒΑ. τῆς ἄκρας Ἄστρος. Ἀμέσως πρὸς βορρᾶν αὐτῆς διανοίγεται ὁ ὅρμος ἐφ' οὗ τὸ Ναύπλιον Ἀκρωτ. *Κάβο Χοντρός*, χερσονησὶς μᾶλλον ἀποφυομένη εἰς 2 ½ μίλλ. ΝΑ. τῆς ἄκρας Παναγίτσα, ἔχουσα πρὸ τῆς ΒΔ. αὐτῆς ἄκρας νησῖδα *Καραθῶνα* (πλάτ. 37° 32′ 15″, μῆκ. 22° 49′ 10″). Εἰς ⅔ μιλλ. ΝΔ. αὐτῆς ἰχθυόεσσα καὶ σπογγοβριθὴς ὕφαλος, Saint Vincent Shoal ὀνομαζομένη, ἀκίνδυνος δὲ (5 ὀργ. 4 ποδ. βόλισμα) εἰς τοὺς πλοϊζομένους. *Κάστρο Χαϊδαριοῦ* τὸ δυτικὸν κέρας τοῦ ἐν τῷ ὅρμῳ Χαϊδάρι φερωνύμου λιμένος, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι. Ἀκρωτήριον *Ἴρια* (Ἱερὴ κατὰ τὸν Ἀγγλ. χάρτην, πλάτ. 37° 27′ 30″, μῆκ. 23° 00′ 33″) δυτικὸν κέρας, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι, τοῦ ὅρμου Βουρλιά. Ἀκρωτ. *Βουρλιὰ* (πλάτ. 37° 27′ 20″, μῆκ. 23° 02′ 52″) δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν αὐτὸν ὅρμον. Ἀκρωτ. *Ἅγιος Νικόλαος*, ἀπόληξις πρὸς λίβα τοῦ ὄρους *Αὐγό*· εἰς 1 μιλ. Α.ΝΑ. τοῦ προηγουμένου. *Ἅγιος Καρτερός*, ἄκρα ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας Ἴρια—Ἅγιος Νικόλαος καὶ εἰς 2¾ μιλ. Α.ΝΑ. τοῦ τελευταίου. *Κάβο Κόκκινος*, δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν λιμένα Κοιλαδιό. *Κάβο Θυννί*, 2½ μιλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Κάβο Κόρακας. Ἀκρωτ. *Κόραξ* («κάβο Κόρακας»), ΝΔ. τῆς Ἀργολίδος ἐσχατιά, κατέναντι τῆς νήσου Σπέτσαι· εἰς 18 μιλ. ΝΑ. τῆς ἄκρας Παναγίτσα. Ἀκρωτ. *Βεβερέντζα*, 2 ½ μιλ. Α.ΝΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Κόραξ καὶ ΝΑ. κέρας τοῦ κολπίζοντος ὅρμου Βεβερέντζα. Ἀκρωτ. *Κάβο Μιλιανός*, ΝΑ. τῆς Ἀργολίδος ἐσχατιά. Ἄκρα *Μουζάκι*, εἰς 5 μίλ. ΒΑ. τοῦ Μιλανοῦ, δυτικὴ ἀκτὴ τοῦ τοῦ Στενοῦ τοῦ Δοκοῦ. Ἄκρα *Κάβο Στενό*, 1 ½ μιλ. ΒΔ. τοῦ ἀκρωτηρίου Μουζάκι, σχηματίζουσα δύο ἀμφιδύμους λιμένας Πόρτο Κάππαρη πρὸς Β καὶ Πόρτο Κουβέρτα πρὸς Ν. Ἄκρα *Κάβο Καστρί*, δεξιᾷ τῷ καταπλέοντι τὸν λιμένα Πόρτο Κάππαρη καὶ ἀριστερᾷ τὸν Πόρτο

Digitized by Google

Digitized by Google

Καστρί. Ἀκρωτ. *Κάβο Θερμισι,* εἰς 3 μιλ. ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Μουζάκι. Ἀκρωτ. *Σκύλλαιον* («Κάβο Σκυλλί») ἡ ἀνατολικωτέρα τῆς Ἀργολίδος ἐσχατιά. Ἄκρα *Κρυονέρι,* εἰς 3 μιλ. ΒΔ. τοῦ Σκυλλαίου καὶ εἰς τοὺς Α.ΝΑ. πρόποδας τοῦ «Λεμονοδάσους» τῆς κατέναντι τοῦ Πόρου Τροιζηνίας. Ἄκρα *Παναγιά,* δυτικὴ τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων ἐσχατιά. Ἄκρα *Τραχῆλι,* ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Κορινθίας εἰς 9 μίλλια ἀπὸ τῆς ἄκρας Παναγία καὶ κατέναντι τῆς νήσου Ἀγκιστρι.

Λιμένες καὶ ἀγκυροβόλια: *Κυβέρι* (ἀρχ. Γενέσιον), χωρίον 6 μίλλια βορείως τοῦ Ἄστρους· ἕδρα φερωνύμου κοινότητος· κάτ. 951. *Μύλοι* (ἀρχ. Λέρνα, ἐκ τῆς πλησίον λίμνης) ἐπίνειον τοῦ Ἄργους καὶ σιδηροδρ. σταθμὸς (βλ. Αἰγαῖον τ. β΄ σ. 381 γ΄). *Ναύπλιον* (βλ. λ.). Ἀγκυροβόλιον *Καραθῶνας,* βορείως τῆς φερωνύμου νησῖδος καὶ εἰς $1\,^{1}/_{2}$ μίλ. ΝΑ. τοῦ Ναυπλίου. *Τολό,* χωρίον ΒΑ φερωνύμου νήσου, κείμενον 5 μίλλια ΝΑ τοῦ Ναυπλίου. *Πόρτο Χαϊδάρι,* εἰς $1\,^{1}/_{2}$ μιλ. Β τῆς νήσου Πλατειά. *Βουρλιά,* εὐρὺς ὅρμος, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἴρια καὶ Βουρλιὰ διανοιγόμενος, ἔχων εἰς τὸν ΒΑ μυχόν του ὡραῖον ψαμμαθῶνα καὶ ἴχνη χωρίου οὗ ἡ θέσις ὀνομάζεται *Παλιὰ Βουρλιά,* ἀριστερᾷ δὲ τῷ εἰσπλεύσαντι καλὸν ἀγκυροβόλιον διὰ μικρὰ πλοῖα «*Ξηρολίμνη*» ὀνομαζόμενον. *Ἅγιος Καριερὸς* (Saundy Bay κατὰ τὸν Ἀγγλικὸν χάρτην), ὡραῖος ψαμμαθὼν ἀμέσως πρὸς Β τῆς φερωνύμου ἄκρας. *Σκάλα Κρανίδι,* ἐπίνειον τῆς φερωνύμου πόλεως εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κολπίσκου Κοιλαδιό. *Ἅγιος Σπυρίδων,* κολπίζων ὅρμος εἰς τὸν ΝΑ. Α μυχὸν τοῦ ὁποίου ὑδρεῖον ἀρίστου ὕδατος. *Πόρτο Χέλι* (ἀρχ. Ἁλιεῖς), ἄριστος λιμὴν φυσικός, τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον εἰσδύει ἓν ὅλον μίλλιον ἐν τῇ ἀκτῇ. Κεῖται κατέναντι τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν καὶ εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος· κάτ. 542. Κολπίζων ὅρμος *Κρανιδίου* διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μιλιανὸς καὶ Μουζάκι, ἄσχετος πρὸς τὴν «Σκάλαν Κρανιδίου» εὑρισκομένην ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου (ΒΔ) ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Ἑρμιόνης. Ὁ μυχός του ἀποτελεῖται ἀπὸ ὡραῖον ψαμμαθῶνα εἰς ὃν ἀπολήγουσι τὰ ΝΑ κράσπεδα τῶν βουνῶν Ἅγιος Ἠλίας καὶ Ἁγία Ἄννα, εἰς τὸ διάσελον τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ Κρανίδιον, 5 χιλιόμετρα ἔσω τοῦ ψαμμαθῶνος. Λιμὴν *Πόρτο Κουβέρτα,* μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Μουζάκι καὶ Στενό. Λιμὴν *Κάππαρη* μεταξὺ τῶν ἀκρῶν Στενὸ καὶ Καστρί. Ἐπίνειον *Καστρί;* ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἑρμιόνης, εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἑρμιονίδος θαλάσσης· ἔχει λιμενικὰ ἔργα καὶ ναυτικὸν φανὸν σταθεροῦ ἐρυθροῦ φωτὸς 5 μιλίων· κάτ. 2165. Ὅρμος *Θερμησία,* μεταξὺ λιμένος Καστρὶ καὶ ἀκρωτηρίου Θερμίσι (*Θερμίσι* λέγεται καὶ ἡ παραλία ἡ ἐκτεινομένη ἐπὶ 6 μίλλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτ. Θερμίσι καὶ πρὸς τὸ Σκύλλαιον, ὀνομαζομένη ἐπίσης *Σαμπάριζα* ἢ καὶ *Περβόλια*). *Γαλατᾶς,* κατέναντι τοῦ Πόρου ἐπὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ἀκτῆς τοῦ Στενοῦ. *Μέθανα,* λουτρόπολις ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς φερωνύμου χερσονήσου (μόνιμοι κάτοικοι 216). Λιμὴν *Παλαιᾶς Ἐπιδαύρου* (κοινῶς Πίδαυρα). Παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου τὰ ἐρείπια· ἕδρα κοινότητος ἐχούσης 800 κατοίκους. *Νέα Ἐπίδαυρος* (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β΄ σ. 382α΄).

Νησῖδες καὶ ὕφαλοι: Νησὶς *Τολό,* εἰς 1 μίλλ. ΝΔ τοῦ φερωνύμου χωρίου. *Ρόβη,* νησὶς κλείουσα τὴν εὐρύτητα τοῦ στομίου τοῦ λιμένος τῆς νήσου Τολό. *Κορονῆσι,* νησὶς βορείως τῆς νήσου Τολὸ καὶ πρὸ τοῦ χωρίου Τολό, ἤτοι εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος Πόρτο-Τολό. Ὕφαλος *Τολό,* 2 ὀργυιῶν, 1 μίλλ. ΝΑ τῆς φερωνύμου νησῖδος. Νησὶς *Πλατειά,* 11 μίλλ. ΒΔ τοῦ ἀκρωτ. Κόραξ Νησὶς *Ὑψηλή,* 7 μίλλ. ΒΔ τοῦ ἀκρωτ. Κόραξ Νησὶς *Κοιλάδια,* ἀμέσως Α.ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Κάβο Κόκκινος, κλείουσα δὲ τὴν εὐρύτητα τοῦ λιμένος Σκάλα Κρανιδιοῦ, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τοῦτον εὑρισκομένη. *Κορακονήσια,* δύο νησῖδες $^{2}/_{3}$ μιλλ. βορείως ἀκρωτηρίου Κόρακας· ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας αὐτῶν καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Θυννί, εἰς $1\,^{1}/_{2}$ μίλλ. ἀπ' ἐκείνων καὶ $^{1}/_{2}$ μίλλ. ἀπὸ τούτου, ὕφαλος ἀνώνυμος, ἐπικίνδυνος (3 ὀργ.) εἰς $^{1}/_{8}$ μιλλ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ἀφ' ἧς χωρίζεται ὑπὸ ἐλευθέρου κινδύνων πόρου. Νησὶς *Χηνίσα* (κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτην, *Chenesar,* πλάτ. 37°18΄00″, μῆκ. 23°08΄35″), $^{2}/_{3}$ μιλλ. ΝΑ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Πόρτο Χέλι. Ὕφαλος ἀνώνυμος εἰς $1\,^{1}/_{2}$ μίλλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρ. Κόραξ καὶ εἰς ἀπόστασιν $^{1}/_{8}$ μιλλ. ἀπὸ τῆς νοτιωτάτης τῆς Ἀργολίδος ἀκτῆς· βόλισμα 3 ὀργ. Ὕφαλος *Μαλιανός,* εἰς $1\,^{1}/_{5}$ μίλλ. Ν.ΝΑ τοῦ φερωνύμου ἀκρωτηρίου καὶ εἰς $1\,^{4}/_{5}$ μίλλ. Α.ΒΑ τοῦ φάρου Σπετσῶν· βόλισμα $3\,^{1}/_{4}$ ὀργ. Ὕφαλος *Τρίκκερι,* εἰς $2\,^{1}/_{2}$ μίλλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Μιλιανὸς καὶ εἰς 3 μίλλ. Α τοῦ φάρου Σπετσῶν· βόλισμα 3 ὀργυιῶν. Ὕφαλος *Παπαχρήστου* (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β΄. σ. 382 γ΄). Νησὶς *Τηγάνι* 1 μιλ. Β τοῦ ἀκρωτηρίου Μιλιανός· ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας δὲ τῶν δύο τούτων καὶ ἐγγύτατα τῇ βορείᾳ ἀκτῇ τοῦ ὅρμου τοῦ λεγομένου «τοῦ Κρανιδίου» νησὶς ἀνώνυμος καὶ τρεῖς βραχονησῖδες παρ' αὐτήν. Νησὶς *Κάππαρη* πρὸ τῆς φερωνύμου ἄκρας. Νησὶς ἀνώνυμος ἐν τῷ ΒΔ μυχῷ τοῦ ὅρμου τῆς Θερμησίας. Νησῖδες *Τσελεβίνια,* δύο νησῖδες προεκτείνουσαι πρὸς Α. καὶ ἐπὶ $1\,^{1}/_{2}$ μίλλιον τὸ ἀκρωτ. Σκύλλαιον· ὁ μεταξὺ τῶν νησίδων πόρος πλάτους 20 περίπου μέτρων εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθερος κινδύνου. Νησὶς *Μῶδι* ἢ καὶ *Λεοντάρι* καλουμένη, ἅτε τὰ μέγιστα προσομοιάζουσα μακρόθεν πρὸς λέοντα ἀναπαυόμενον, εἰς 1 μίλλιον περίπου ἀπὸ τῆς ΝΑ. τοῦ πόρου ἀκτῆς. Νησὶς *Πλατειά,* εἰς $1\,^{1}/_{2}$ μίλ. ΒΑ. τῆς βορείως τῆς νήσου Πόρος ἐσχατιᾶς.

Περὶ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα ὑπαγομένων διοικητικῶς νήσων τῆς Ἑρμιονίδος θαλάσσης καὶ τῶν Ἀντικυθήρων βλ. λ. Αἰγαῖον (σελ. 395—396).

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— (ΓΕΩΛΟΓ.)· βλ. λ. Ἑλλὰς καὶ Πελοπόννησος.

— (ΙΣΤΟΡ.). Ἐν τῇ ἀρχαιότητι *Ἀργολὶς (χώρα* ἢ *μοῖρα* ἢ ἁπλῶς *Ἀργολίς)* ἐκαλεῖτο ἡ χώρα τῆς Πελοποννήσου ἡ εἰς τοὺς Ἀργείους ὑποκειμένη, εἴτε διὰ δεσμῶν ἄλλοτε στενῶν καὶ ἄλλοτε χαλαρωτέρων συνδεομένη πρὸς τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ πολιτικὸν κέντρον αὐτῆς. Ἡ ἔκτασις τῆς Ἀργολίδος ἦτο ἄλλοτε μεγαλυτέρα καὶ ἄλλοτε μικροτέρα ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἄργους ἀπέναντι τῶν γειτόνων λαῶν.

Κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους ἡ Ἀργολὶς περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς πλησίον νήσους συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Κυθήρων· βραδύτερον μέγα τμῆμα τῆς χώρας ταύτης κατελήφθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, σχεδὸν δηλαδὴ ὁλόκληρος ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πάρνωνος παραλία, οὕτω δ' ἡ Ἀργολὶς περιωρίσθη εἰς τὴν ἀμέσως περὶ τὸ Ἄργος χώραν καὶ τὴν Ἀργολικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ Ἀκτή. Κατελάμβανε δηλαδὴ τότε ἡ Ἀργολὶς τὴν ἔκτασιν περίπου τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Αἱ χῶραι ὅμως, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἀργολίδα καὶ ὑπὸ τὴν στενοτέραν ταύτην ἔννοιαν (*Ἀργεία, Φλιασία, Σικυωνία, Κορινθία, Ἐπιδαυρία, Τροιζηνία, Ἑρμιονίς*), οὐδέποτε σχεδὸν ἀπετέλεσαν ἑνιαῖον κράτος, ἀλλὰ συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας ἐν παλαιοτάτῃ ἐποχῇ διὰ δεσμῶν τοσοῦτον χαλαρῶν, ὥστε ἡ παλαιὰ *Ἀργολικὴ Ἀμφικτιονία* (ἡ ἔχουσα κέντρον θρησκευτικὸν τὸν ἐν Ἄργει ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τὸν παρὰ τὸ Ἄργος περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας) ταχέως διελύθη, αἱ δὲ ἀποτελοῦσαι αὐτὴν πόλεις κατέστησαν βαθμηδὸν ὅλως ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἄργους, ἐνίοτε δὲ καὶ πολέμιαι πρὸς αὐτό. Μετὰ τὴν διάλυσιν τέλος καὶ τῆς Ἀργολικῆς ἐκείνης Ἀμφικτιονίας ἡ Ἀργολὶς περιωρίσθη εἰς μόνον τὸ Ἄργος καὶ τὴν ἀμέσως περὶ αὐτὸ χώραν, ἤτοι τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα καὶ τὰ πέριξ ὀρεινὰ μέρη· περιελάμβανε δέ, πλὴν τοῦ Ἄργους, τὰς παναρχαίας πόλεις *Τίρυνθα, Μυκήνας, Ὀρνεάς, Ὑσιάς, Μιδείαν (ἢ Μιδέαν)* καί τινας ἄλλας ἀσημοτέρας *(τὴν Ναυπλίαν* λ.χ., ἡ ὁποία ἦτο καὶ ὁ μόνος λιμὴν τῆς χώρας).

Ἡ Ἀργολικὴ πεδιὰς ἐξυμνεῖται ἤδη ὑπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων διὰ τὴν εὐφορίαν της (Ἄργος πολύπυρον, Ἄργος ἱππόβοτον), ἦτο ὅμως ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων ἐκείνων χρόνων γνωστὴ ὡς χώρα ἄνυδρος (Ἄργος πολυδίψιον). Τὴν ἔλλειψιν διαρκῶς ρεόντων ὑδάτων ἐφρόντισαν νὰ θεραπεύσωσι τεχνητῶς οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς χώρας, ὡς τοῦτο δηλοῦται διὰ τῶν μύθων περὶ Δαναοῦ καὶ τῶν θυγατέρων του. Μόνη ἡ παραλία ἦτο (καὶ εἶναι) ἑλώδης καὶ ὡς τοιαύτη ἐλάχιστα μέρη κατάλληλα πρὸς ἀποβίβασιν παρουσίαζεν. Ὁ μόνος ἐγγὺς τοῦ Ἄργους κατάλληλος πρὸς ἀποβίβασιν τόπος ἦτο τὸ λεγόμενον *Τημένιον,* μίαν ὥραν νοτίως τῆς πόλεως Ἄργους, ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν κατὰ πρῶτον ἐγκατέστησαν οἱ κατακτηταὶ *Δωριεῖς,* ἐκεῖθεν δ' ὁρμώμενοι ἐκυρίευσαν ὁλόκληρον τὴν χώραν. Ὁ κύριος λιμὴν τῆς Ἀργολίδος (ὑπὸ στενοτάτην ἔννοιαν λαμβανομένης) ἦτο ἡ *Ναυπλία,* παλαιὰ πόλις ἀνήκουσά ποτε εἰς τὴν *Ἀμφικτιονίαν τῆς Καλαυρίας.* Κατὰ τοὺς χρόνους περίπου τοῦ δευτέρου Μεσσηνιακοῦ πολέμου οἱ Ἀργεῖοι κατέλαβον αὐτὴν καὶ ἐξηνάγκασαν τοὺς κατοίκους της νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν Μεθώνην, τὴν ὁποίαν παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀργολίδος ὑπὸ μὲν τὴν παλαιοτάτην καὶ εὐρυτάτην ἐκδοχὴν τοῦ ὀνόματος καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ μυθικοῦ πέπλου ἢ εἶναι ὅλως ἄγνωστος, ὑπὸ δὲ τὴν νεωτέραν ἐκδοχήν, ὅταν λέγοντες Ἀργολίδα ἐννοῶμεν τὴν χώραν τὴν ἀποτελοῦσαν τὸν σημερινὸν νομὸν Ἀργολιδοκορινθίας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἱστορία τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἀργολικὴν Ἀμφικτιονίαν· τέλος τῆς Ἀργολίδος μὲ τὴν στενοτάτην ἔννοιαν ἡ ἱστορία ταυτίζεται καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Ἄργους (βλ. καὶ Ἄργος, Ναύπλιον, Μυκῆναι, Τίρυνς κλπ.).

Ἡ Ἀργολὶς (ὑπὸ τὴν στενοτάτην σημασίαν τοῦ ὀνόματος), ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ *Ἀργεία (χώρα),* εἶναι μία τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, αἵτινες ἐνωρίτατα ἀναφέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ μυθολογίᾳ. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἑλληνικῶν μύθων συνδέονται κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον πρὸς τὴν Ἀργολίδα, μερικοὶ δὲ εἰς μόνην τὴν χώραν ταύτην καὶ τοὺς κατοίκους της ἀναφέρονται. Ἐν τούτοις περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς χώρας πρὸ τῆς *Δωρικῆς* μεταναστεύσεως δὲν ἔχομεν ἀκριβεῖς εἰδήσεις, διότι ἐκ τῶν ἐν τοῖς μύθοις περιλαμβανομένων ἄλλαι μὲν οὐδεμίαν ἱστορικὴν βάσιν ἔχουσιν, ὀλίγαι ἀναφέρονται πράγματι εἰς τοὺς προδωρικοὺς χρόνους, οἱ πλεῖσται δ' εἰς τὴν μετὰ τὴν Δωρικὴν μετανάστευσιν κατάστασιν τῆς χώρας, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς διέφερε τῆς *προδωρικῆς.* Κατά τινας μάλιστα τὸ Ἄργος ὡς πόλις δὲν ὑφίστατο κἂν πρὸ τῆς Δωρικῆς μεταναστεύσεως, ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς χώρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔκειτο. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἑρμηνεύει καί τινα ἀνερμήνευτα ἄλλως γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς τὴν παναρχαίαν ἐποχήν· οὕτω λ. χ. βλέπομεν ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν, ὅτι ἡ βραδύτερον *Ἀργολὶς* ὑπὸ τὴν στενοτάτην σημασίαν ἢ *Ἀργεία* καλουμένη χώρα δὲν ἀπετέλει ἑνιαῖον κράτος ὑπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' ὅτι δύο πόλεις, αἱ *Μυκῆναι* καὶ ἡ *Τίρυνς,* ἦσαν αἱ πρωτεύουσαι δύο κρατῶν βασιλευομένων ὑπὸ οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ συγγενικῶν δεσμῶν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἴσως ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι μεταξὺ Μυκηνῶν καὶ Ἄργους (τὸ ὁποῖον καθ' Ὅμηρον ὑπήγετο εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Τίρυνθος) μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν μέχρι καὶ τῶν Περσικῶν πολέμων ὑφίστατο ἀμοιβαία ἀντιζηλία καταλήξασα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Μυκηνῶν ὑπὸ τῶν Ἀργείων, καίτοι αὗται ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον διετέλεσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἄργους ἢ ἀνῆκον εἰς τὸν σύνδεσμον πόλεων, τοῦ ὁποίου κέντρον ἦτο τὸ Ἄργος. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει τὰ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασι λεγόμενα ἀναφέρονται μόνον εἰς τὴν μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν κατάστασιν τῆς Ἀργολίδος. Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Δωρικὴν μετανάστευσιν χρόνους τὸ Ἄργος, οἱ Μυκῆναι, ἡ Τίρυνς, ἡ Μιδεια, αἱ Ὀρνεαί, αἱ Ὑσιαί, ἡ Ἀσίνη, ἡ Ναυπλία, ἀπετέλουν σύνδεσμόν τινα, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο μὲν τοιοῦτος, ὥστε νὰ ἀποτελῶσιν ἅπασαι αἱ πόλεις ἐκεῖναι ἓν κράτος, οὔτε ὅμως καθίστα δυνατὸν νὰ εἶναι πᾶσαι αὗται αὐτοτελεῖς. Οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν πόλεων ἦσαν τρόπον τινὰ ὑποτελεῖς εἰς τὸ Ἄργος, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατῇ διὰ τοῦ φόβου αὐτούς, ἔτεινον δ' εἰς ἀπόσπασιν ἀπὸ τούτου, ὅτε δι' οἱονδήποτε λόγον περιέπιπτε τὸ Ἄργος εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθῇ. Ἐφ' ὅσον ὑφίσταντο αἱ πόλεις ἐκεῖναι, οἱ Ἀργεῖοι ἦσαν μᾶλλον ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Λακεδαιμονίων, τὰς ὁποίας οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἐκείνων, ἂν δὲν προεκάλουν, τοὐλάχιστον ηὐνόουν. Τὸ κατὰ τῶν Ἀργείων μῖσος αὐτῶν αἰτίαν εἶχε τὴν προσπάθειαν τοῦ Ἄργους νὰ κυριαρχῇ τῶν λοιπῶν πόλεων καὶ νὰ μεταχειρίζηται τοὺς κατοίκους αὐτῶν ὡς ὑποτελεῖς, δὲν ὠφείλετο δὲ εἰς φιλετικὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀργείων. Διότι ναὶ μὲν τῆς Ἀσίνης οἱ κάτοικοι ἦσαν *Δρύοπες* καὶ τῶν Ὀρνεῶν (αἱ ὁποῖαι ἔκειντο ἐν Κυνουρίᾳ πρὸς βορρᾶν τῆς Θυρεάτιδος) ἦσαν *Ἴωνες,* ἀλλὰ τῶν Μυκηνῶν οἱ κάτοικοι, εἶναι ρητῶς μεμαρτυρημένον, ὅτι ἦσαν τῆς αὐτῆς φυλῆς μὲ τοὺς Ἀργείους, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἄργους οἱ κάτοικοι δὲν ἦσαν καθαροὶ *Δωριεῖς.*

Οἱ Δωριεῖς οἱ ἐγκαταστάντες ἐν Ἄργει δὲν ἦσαν πολλοί· διὰ τοῦτο πολλοὺς ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας ἐδέχθησαν ὑπὸ διαφόρους ὅρους ὡς συνοίκους καὶ συμπολίτας των καὶ τὸ Ἄργος κατέστη πόλις δωρικὴ ἅμα καὶ ἀχαϊκή. Τούτου ἕνεκα, ἐνῷ γενικῶς ἐν ταῖς Δωρικαῖς χώραις ἀναφέρονται αἱ τρεῖς γνωσταὶ Δωρικαὶ φυλαὶ (*Ὑλλεῖς, Δυμᾶνες* ἢ *Δυμανᾶται* καὶ *Πάμφυλοι*), ἐν Ἄργει ἀναφέρεται καὶ τετάρτη φυλὴ (οἱ *Ὑρνάθιοι*), ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, περιελάμβανε το μέρος ἐκεῖνο τοῦ μὴ Δωρικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ὁποῖον διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν του. Διότι κατέστη καὶ ἓν μέρος τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ δοῦλον, οἱ λεγόμενοι *Γυμνήσιοι* ἢ *Γυμνῆτες,* οἱ ὁποῖοι ἦσαν δουλοπάροικοι τῶν Δωριέων, δηλαδὴ οὔτε ἐντελῶς δοῦλοι οὔτε ἐλεύθεροι. Οἱ Γυμνήσιοι οὗτοι, φαίνεται, ὅτι ὠνομάζοντο καὶ περίοικοι, μ' ὅλον ὅτι ἐνίοτε περίοικοι ἐκαλοῦντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἀργολίδος οἱ φυλετικῶς διάφοροι πρὸς τοὺς Ἀργείους, ὡς λ. χ. οἱ Ἴωνες κάτοικοι τῶν Ὀρνεῶν.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τὸ Ἄργος πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις ὑπῆρξαν λίαν χαλαροί. Ὅτε ὅμως μετὰ τὴν πρὸ πολλοῦ κατ' οὐσίαν κατάλυσιν τῆς παλαιᾶς βασιλείας ἐν Ἄργει (διατηρηθείσης ἐπί τινα χρόνον κατ' ὄνομα μόνον) κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ *Φείδων* (περὶ τὰ μέσα τοῦ Η΄ αἰῶνος π. χ.), ἀνὴρ μεγάλης ἱκανότητος, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὄχι μόνον οἱ Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπακούωσιν ἀνεξελέγκτως εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Φείδωνος, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν πρότερον τὸν χαλαρὸν Ἀργολικὸν σύνδεσμον, κατέστησαν ἤδη ὑπήκοοι τοῦ Ἄργους. Ὁ Φείδων ἐπεξέτεινε τὸ Ἀργολικὸν κράτος ὄχι μόνον εἰς ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν περιελάμβανε τοῦτο κατὰ τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ δωρικῶν ἀποικιῶν

Digitized by Google

(εἰς τὴν κτίσιν τῶν ὁποίων ἐνεργῶς μετέσχε τὸ Ἄργος καὶ αἱ λοιπαὶ Ἀργολικαὶ πόλεις) διετήρει ζωηρὰν ἐπιμιξίαν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, διενοήθη νὰ ἄρξῃ καὶ ὁλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐβοήθησε τοὺς Πισάτας νὰ τελέσωσι τὰ Ὀλύμπια ἀντὶ τῶν Ἠλείων, εἰσήγαγε τὰ ἀπ' αὐτοῦ κληθέντα *Φειδώνεια* μέτρα καὶ σταθμά, τὰ ὁποῖα εὐρύτατα διεδόθησαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, λέγεται δὲ καὶ ὅτι πρῶτος ἔκοψε νόμισμα ἐν Ἑλλάδι ἱδρύσας τὸν ἐν Αἰγίνῃ νομισματοκοπεῖον. Τὸ Ἄργος ἐπ' αὐτοῦ κατέστη ἡ περιφανεστάτη τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

Ὁ θάνατος τοῦ Φείδωνος ἀνέκοψε τὴν πρόοδον τοῦ Ἄργους. Οἱ διάδοχοί του ὄχι μόνον ἐξωτερικῶς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπέροχον θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει τὸ Ἄργος ἐπὶ Φείδωνος, ἀλλ' οὐδ' ἐσωτερικῶς ἠδυνήθησαν νὰ κρατηθῶσιν εἰς τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναγάγει ὁ Φείδων τὴν βασιλείαν. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐξασθενήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀκριβῶς ἦσαν αἱ χωριστικαὶ τάσεις τῶν περιοικίδων τοῦ Ἄργους πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀφαίρεσις τῆς *Θυρεάτιδος*. Διὰ τῆς καταλήψεως τῆς χώρας ταύτης ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἤρχισε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀργείων ἀγὼν τραχὺς καὶ μακροχρόνιος. Δὲν εἶναι γνωσταὶ αἱ πρῶται φάσεις τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου, οὔτε ἂν ἠδυνήθησάν ποτε οἱ Ἀργεῖοι νὰ ἀνακτήσωσι τὴν Θυρεᾶτιν. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ νίκη ἔκλινεν ἄλλοτε πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἕως ὅτου οἱ ἀντίπαλοι συνεφώνησαν νὰ κριθῇ ἡ τύχη τῆς Θυρεάτιδος διὰ μάχης μεταξὺ τριακοσίων Ἀργείων καὶ τριακοσίων Λακεδαιμονίων, ἀποσυρομένων τῶν λοιπῶν στρατευμάτων. Ἀλλ' οὐδὲ τότε ἐκρίθη αὕτη ὁριστικῶς. Διότι, καθὼς λέγεται, ἀφοῦ ἡ μάχη διήρκεσεν ὁλόκληρον ἡμέραν, ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ὑπελείποντο ζῶντες δύο μὲν Ἀργεῖοι, εἷς δὲ Σπαρτιάτης. Οἱ περισωθέντες δύο Ἀργεῖοι νομίζοντες ἑαυτοὺς νικητὰς (ἀφοῦ ἦσαν δύο αὐτοὶ καὶ εἷς ὁ Σπαρτιάτης) ἔσπευσαν εἰς Ἄργος νὰ ἀναγγείλωσι τὴν νίκην των εἰς τοὺς συμπολίτας των· ὁ Σπαρτιάτης ὅμως (*Ὀθρυάδης* ὀνομαζόμενος) δὲν ἔφυγεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ συλλέξας τὰ ὅπλα τῶν φονευθέντων Ἀργείων ἀνέμενεν ἐκεῖ ὡς νικητὴς τὴν προσέλευσιν φίλων καὶ ἐχθρῶν. Μετὰ τὴν ἄφιξιν ἀμφοτέρων νέα ἔρις περὶ τοῦ τίς ὄντως ἐνίκησε προεκάλεσεν αἱματηρὰν μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡττήθησαν οἱ Ἀργεῖοι καὶ οὕτως ἡ Θυρεᾶτις περιῆλθεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. Ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς ὁριστικὴν τὴν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης κυριαρχίαν τῶν ἀντιπάλων των. Μετ' ἐπιμονῆς τῷ ὄντι θαυμαστῆς, ἂν καὶ διαρκῶς ἡττώμενοι, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μὲ διακοπάς, ἐνίοτε μακράς, ἀλλὰ μὲ τελικὸν σκοπὸν τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης Θυρεάτιδος. Κατὰ τὸν μακροχρόνιον ἐκεῖνον ἀγῶνα ὑπέστησαν οἱ Ἀργεῖοι μεγάλας συμφοράς. Ὁλόκληρος ἡ μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος π. χ. πολεμικὴ ἱστορία τοῦ Ἄργους οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ὁ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀγὼν πρὸς ἀνάκτησιν τῆ Θυρεάτιδος.

Ἤδη πρὸ τῆς μάχης, μετὰ τὴν ὁποίαν κατελήφθη ὁριστικῶς ἡ Θυρεᾶτις ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, αἱ ὑποτελεῖς τοῦ Ἄργους πόλεις ἔκλινον πάντοτε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Τούτου ἕνεκα καὶ κατέστρεψαν οἱ Ἀργεῖοι μερικὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξηνάγκασαν τοὺς κατοίκους των, ἐκτὸς ὀλίγων ἐγκαταστάντων ἐν Ἄργει, νὰ μεταναστεύσουν εἰς χώρας κατεχομένας ὑπὸ τῶν φίλων των Λακεδαιμονίων. Ταυτοχρόνως ὅμως καὶ ἡ ἰσχυρὰ Σικυὼν εἶχε γίνει ἐχθρὰ τῶν Ἀργείων, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ εἰς πόλεμον εἶχε περιέλθει ἐπὶ τῆς τυραννίδος τοῦ Κλεισθένους (περὶ τὸ 600 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγινῆται, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀργεῖοι ὑπεστήριξαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοσοῦτον δυσηρεστήθησαν, ὅτε μισθοφόροι Ἀργεῖοι συνέδραμον τὸν Πεισίστρατον νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἱδρύσῃ σταθερὰν τυραννίδα ἐν Ἀθήναις, ὥστε λησμονήσαντες τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχον παράσχει ἄλλοτε εἰς αὐτοὺς οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐγένοντο ἐχθροὶ (ἢ μᾶλλον φίλοι καὶ ὑποστηρικταὶ τῶν ἐχθρῶν) αὐτῶν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ Ἄργους, ὅτε ὀλίγα ἔτη πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων (περὶ τὸ 520 π. Χ.) ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης ὁ Α' ἀνέλαβε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἄργους καὶ ἀπέβλεψε νὰ καταστρέψῃ κυριολεκτικῶς αὐτό. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον οἱ Σικυώνιοι καὶ οἱ Αἰγινῆται ἐβοήθησαν διὰ πλοίων τὸν Κλεομένη νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ἀργείους. Καὶ ναὶ μὲν βραδύτερον, ὅτε ἀπηλλάγησαν οἱ Ἀργεῖοι ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἐκείνου, ἐπέβαλον εἰς τοὺς Σικυωνίους καὶ τοὺς Αἰγινήτας, τοὺς ὁποίους κατὰ τύπους ἐθεώρουν ἀκόμη ὡς οὐχὶ ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τοῦ Ἄργους, βαρὺ πρόστιμον (ἀνὰ 500 τάλαντα εἰς ἑκατέρους, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις οἱ Αἰγινῆται ἠρνήθησαν νὰ πληρώσουν, ἐνῷ οἱ Σικυώνιοι ὑπεσχέθησαν νὰ πληρώσωσι μόνον 100)· ἀλλ᾽ὅτε ἔπαθον οἱ Ἀργεῖοι δεινὴν ἧτταν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, ὁ ὁποῖος ἀποβιβάσας τὰ στρατεύματά του μεταξὺ Ναυπλίας καὶ Τίρυνθος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ἄργους διὰ τῆς πεδιάδος, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ ἐλαφρὰ στρατεύματα τῶν Ἀργείων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνακόψωσι τὴν προέλασιν τῶν Λακεδαιμονίων ὁπλιτῶν, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ πράξωσι τοῦτο εἰς τὰ ὀρεινὰ μεθόρια τῆς Θυρεάτιδος καὶ Ἀργολίδος, ἂν ἐκεῖθεν ἐπήρχοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Ἀργείους νὰ ἀντιτάξωσι πεισματωδεστάτην ἀντίστασιν, διὰ ταύτης καὶ μόνης ἐλπίζοντες σωτηρίαν τῆς πατρίδος των. Ἡττήθησαν ὅμως κατὰ κράτος καὶ μόνον ἡ ἀπροσδόκητος ἀναχώρησις τῶν πολεμίων ἔσωσε τότε τὸ Ἄργος. Κατὰ τὴν μεταγενεστέραν παράδοσιν ἡ σωτηρία τοῦ Ἄργους ὠφείλετο εἰς τὴν Ἀργείαν ποιήτριαν *Τελέσιλλαν*, ἡ ὁποία, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τὴν πολύνεκρον ἐκείνην διὰ τοὺς Ἀργείους μάχην, ἐπήρχοντο κατὰ τοῦ Ἄργους, ἀναλαβοῦσα μετὰ θάρρους τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμπολιτῶν της, ἀνεβίβασε μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τοὺς γέροντας καὶ τοὺς παῖδας, αὐτὴ δ' ὁπλίσασα τὰς γυναῖκας δι' ὅπλων, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἢ εἰς τὰς οἰκίας ἢ ὡς ἀφιερώματα εἰς τοὺς ναούς, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων· οὗτοι, νομίζοντες αἶσχος μὲν νὰ νικηθῶσιν ὑπὸ γυναικῶν, αἶσχος δὲ καὶ νὰ νικήσωσι γυναῖκας, ἀπεχώρησαν. Καὶ ἡ μὲν παράδοσις αὕτη ἐπλάσθη βεβαίως βραδύτερον, ἵνα δι' αὐτῆς ἑρμηνευθῇ ἡ ἀπροσδόκητος μετὰ τόσον μεγάλην νίκην ἀναχώρησις τῶν Λακεδαιμονίων ἐξ Ἀργολίδος χωρὶς νὰ δοκιμάσωσι κἂν νὰ γίνωσι κύριοι τοῦ Ἄργους. Τότε ὅμως αὕτη ἐξέπληξε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὥστε οἱ ἐν Σπάρτῃ ἐχθροὶ τοῦ Κλεομένους κατηγόρησαν αὐτόν, ὅτι λαβὼν χρήματα παρὰ τῶν Ἀργείων ἀπέφυγε νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄργος, ἐνῷ τοῦτο ἦτο εὔκολον νὰ κατορθωθῇ. Ὁπωσδήποτε μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ μάχιμος πληθυσμὸς τοῦ Ἄργους ἠλαττώθη μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε κύριοι τῆς πόλεως κατέστησαν οἱ δοῦλοι, ἕως ὅτου ἀνδρωθέντες οἱ παῖδες τῶν ἐν τῇ μάχῃ φονευθέντων Ἀργείων κατώρθωσαν διὰ μάχης νὰ ἀποβάλωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς πόλεως. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, ἀφοῦ ἐξεβλήθησαν τοῦ Ἄργους, διέμενον εἰρηνεύοντες ἐν Τίρυνθι· βραδύτερον ὅμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὸ Ἄργος καὶ οὕτως ἐξερράγη μακροχρόνιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἠδυνήθησαν οἱ Ἀργεῖοι νὰ ἐπικρατήσωσιν.

Ἕτερον ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης νίκης τοῦ Κλεομένους ὑπῆρξεν ὁ ἀποχωρισμός τινων τῶν παρὰ τὸ Ἄργος πόλεων ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀργείων. Οὕτως ἐνῷ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους οἱ Ἀργεῖοι ἔμειναν κατ' ἐπίφασιν οὐδέτεροι, μᾶλλον δ' ἔκλινον πρὸς τοὺς Πέρσας, οἱ μέχρι τινὸς ὑπήκοοι τῶν Ἀργείων κάτοικοι τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος μετέσχον τοῦ πολέμου, οἱ μὲν πρῶτοι ἐκστρατεύσαντες εἰς Θερμοπύλας καὶ κατόπιν εἰς Πλαταιάς, οἱ δὲ δεύτεροι μόνον εἰς Πλαταιάς. Ὡς αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἀργεῖοι ἀπέσχον νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Περσῶν, προεβλήθη μὲν ὑπ' αὐτῶν ἡ ἀξίωσις νὰ ἀναλάβωσιν ὁμοῦ μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πραγματικῶς ὅμως ὑπῆρξε τὸ κατὰ τῆς Σπάρτης μῖσος καὶ ἡ ἐλπὶς να καταλάβωσι τὴν Κυνουρίαν (Θυρεᾶτιν) καὶ νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Λακεδαιμονίους τῇ βοηθείᾳ τῶν Περσῶν. Ἄλλως τε ἡ συμφορά, τὴν ὁποίαν εἶχον πάθει, καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι ταραχαὶ δὲν εἶχον ἀφήσει αὐτοὺς εἰσέτι νὰ ἀναλάβωσι

Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους : Μετὰ τὸ πέρας τῶν Περσικῶν πολέμων, ὅτε ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνηται ὁ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν ἀνταγωνισμὸς καὶ οἱ Ἀργεῖοι προσήγγισαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, κατέστη δυνατὸν νὰ ἀναλάβῃ τὸ Ἄργος θέσιν τινὰ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὡς φαίνεται, συνέλαβε πρῶτος τὴν ἰδέαν νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀργείους ὡς ὄργανον πρὸς καταπολέμησιν τῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, ἀντιλαμβανόμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Περσῶν μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ ἦσαν ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ καταστῶσιν ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐνεργείας λοιπὸν τοῦ μεγαλεπηβόλου ἐκείνου Ἀθηναίου ὀφείλεται πιθανῶς ἡ περιπλοκὴ τοῦ Ἄργους εἰς νέον πόλεμον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὀλίγον δηλαδὴ μετὰ τὸ πέρας τῶν Περσικῶν πολέμων, ὅτε δυσαρέσκειαι ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται μεταξὺ τῶν συμμάχων κατὰ τῆς αὐταρχικῆς συμπεριφορᾶς ὄχι μόνον τοῦ Παυσανίου, ἀλλὰ καὶ γενικῶς τῶν Λακεδαιμονίων, ἐνόμισαν οἱ Ἀργεῖοι, ὅτι θὰ εὕρισκον τὴν περιπόθητον εὐκαιρίαν νὰ καταβάλωσι τοὺς μισητοὺς ἐκείνους γείτονας. Ὅθεν συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Τεγεατῶν ἐπολέμησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Καὶ ἡττήθησαν μὲν τελικῶς οἱ σύμμαχοι παρὰ τὴν Τεγέαν, κατώρθωσαν ὅμως νὰ βοηθήσωσι μὲν τοὺς Μαντινεῖς, οἱ ὁποῖοι ᾤκουν κατὰ κώμας, νὰ συνενωθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι μίαν πόλιν, νὰ ἐπιβάλωσι δὲ καὶ πάλιν τὸ κράτος τῶν Ἀργείων ἐπὶ τῶν γειτονικῶν πόλεων. Τότε ἴσως οἱ Ἀργεῖοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους τῶν Κλεωνῶν νὰ γίνουν σύμμαχοί των, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῇ βοηθείᾳ τούτων καὶ τῶν Τεγεατῶν κατέστρεψαν τὴν παλαιὰν ἐν Ἀργολίδι ἀντίζηλόν των, τὰς Μυκήνας (ἐν ἔτει 468—7 π. Χ.). Κατὰ ταῦτα, παρὰ τὴν ἧτταν τῶν Τεγεατῶν καὶ Ἀργείων, τὸ σχέδιον τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ δημιουργίας ἐν Πελοποννήσῳ κέντρου ἐχθρικοῦ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐφαίνετο, ὅτι ἐπετύγχανεν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως, ἀντιληφθέντες τίς ἦτο ὁ πρωταίτιος τῆς τοιαύτης κατ' αὐτῶν κινήσεως, κατώρθωσαν διὰ τῆς ὑπὸ τὸν Κίμωνα φίλα πρὸς αὐτοὺς διακειμένης μερίδος τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐπιτύχωσι κατὰ πρῶτον τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Θεμιστοκλέους, νομίζοντες ὅτι διὰ τούτου τοῦ μέσου θὰ καθίστων αὐτὸν ἀκίνδυνον. Ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον ὁ ἐξωστρακισμένος Θεμιστοκλῆς ἐξέλεξεν ὡς τόπον διαμονῆς αὐτὸ τὸ Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον, τίς οἶδε τί σχεδιάζων, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπολεμήσωσι δι' ἀποτελεσματικωτέρων μέσων τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Τὸν κατηγόρησαν λοιπὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι μετεῖχε τῶν προδοτικῶν σχεδίων τοῦ Παυσανίου, ὡς τοῦτο εἶχεν ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἀνακρίσεως, τὴν ὁποίαν κατὰ τοῦ Παυσανίου ἐνήργησαν. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἀκριβῶς ὑπερίσχυεν ἐν Ἀθήναις ἡ ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους μερίς, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς Κίμων εὑρίσκετο εἰς ὕψιστον σημεῖον δόξης καὶ δυνάμεως, ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προσοχὴ εἰς τὰς κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους κατηγορίας καὶ διετάχθη ἡ σύλληψίς του, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔδειξαν προθυμίαν νὰ συνεργήσωσι. Ποία ἦτο τότε ἡ θέσις τοῦ Ἄργους ἀπέναντι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων, καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν Ἄργει, ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν καὶ μετὰ μεγάλας περιπλανήσεις νὰ καταφύγῃ τέλος πρὸς τοὺς Πέρσας. Τὸ σχέδιον λοιπὸν τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Ἀργείων στρεφομένης κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε καὶ αἱ δύο ἐκεῖναι ἰσχυρόταται πόλεις τῆς Ἑλλάδος, Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι, ἐξηκολούθησαν ἐπί τινα χρόνον νὰ διατελῶσιν εἰς σχέσεις οὐχὶ ἐχθρικὰς πρὸς ἀλλήλας, καίτοι αἱ ἀμοιβαῖαι ὑποψίαι καθίσταντο ὁσημέραι μεγαλύτεραι.

Αἱ ὑποψίαι αὗται ἐγένοντο αἰτία, ἵνα κατὰ τὸν λεγόμενον τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (464—454 ἢ κατ' ἄλλους 459—450 π. Χ) οἱ Λακεδαιμόνιοι μεταμεληθῶσι διότι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν καὶ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰθώμης. Τούτου ἕνεκα μετ' ὀλίγον ἀπέπεμψαν τοὺς ὑπὸ τὸν Κίμωνα εἰς βοήθειάν των ἐλθόντας Ἀθηναίους, εἰπόντες, ὅτι δὲν ἔχουν πλέον ἀνάγκην αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀποπομπὴ αὕτη τοσοῦτον δυσηρέστησε τοὺς καὶ πρότερον ὑποπτεύοντας καὶ μισοῦντας αὐτοὺς Ἀθηναίους, ὥστε προεκάλεσε τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἄργους συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε εἶχε σχεδιάσει ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἤδη οἱ Ἀργεῖοι ἐπολέμησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὴν μάχην τῆς Τανάγρας (458 ἢ κατ' ἄλλους 455 π Χ.) καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν συμμάχων των ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιβληθῶσιν ὁλοσχερῶς ἐπὶ τῶν γειτονικῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περίπου οἱ κάτοικοι τῆς Τίρυνθος ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ἄργος καὶ αἱ ἄλλαι ἐν τῇ Ἀργολικῇ πεδιάδι κῶμαι καταλίπωσιν ὁριστικῶς τὰς χωριστικὰς τάσεις, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κλεομένους εἶχον ἐπανειλημμένως δείξει. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος τὸ Ἄργος εἶχεν ἀνακτήσει ἀπέναντι τῆς Σπάρτης τὴν παλαιὰν θέσιν του. Μόνον ὁ ὄγκος τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης ἐκράτει ἐν φόβῳ τοὺς Ἀργείους, ὅπως καὶ ἡ συμμαχία τούτων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἠνάγκασε τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ μὴ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Οὕτω (κατὰ τὸ 451 π. Χ. πιθανῶς) συνήφθη τριακονταετὴς εἰρήνη μεταξὺ Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων, ἡ ὁποία καὶ διετηρήθη ὑπ' ἀμφοτέρων καθ' ὅλον τὸν τριακονταετῆ χρόνον, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε συναφθῆ.

Τὰ τριάκοντα ἐκεῖνα εἰρηνικὰ ἔτη κατέστησαν δυνατὸν εἰς τοὺς Ἀργείους νὰ ἀναπτύξωσιν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν δρᾶσιν ἀξιόλογον. Καὶ προηγουμένως βεβαίως ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τοῖς γράμμασιν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὸ Ἄργος ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐκλεκτῶν ἀντιπροσώπων. Καὶ σειρὰ ἀδιάκοπος Ἀργείων καλλιτεχνῶν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. ἀναφέρεται καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις ἐκαλλιεργοῦντο ἐν Ἄργει. Ἀλλ' ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀργείων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν Κλεομένη ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε βραδέως ἠδυνήθη τὸ Ἄργος νὰ ἀνακύψῃ. Μόλις ἀπὸ τοῦ 472 π. Χ. ἀρχίζουν νὰ ἀναφέρωνται ὀνόματα Ἀργείων ὀλυμπιονικῶν, ἀπὸ τοῦ χρόνου δηλαδὴ κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἀργεῖοι συμμαχήσαντες πρὸς τοὺς Τεγεάτας ἤρχισαν νὰ προσεγγίζωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἤδη μετὰ τὸ πέρας τῶν πολυετῶν νέων ἀγώνων κατὰ τὴν

Digitized by Google

ἐπακολουθήσασαν τριακονταετῆ εἰρήνην ἡ Ἀργεία τέχνη (διὰ τοῦ Πολυκλείτου) φθάνει εἰς τὴν μεγίστην ἀκμήν τη, (βλ. λ. Ἀργεία σχολή), ἐνῷ συγχρόνως αὐξάνει καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμις καὶ ἡ οἰκονομικὴ εὐημερία τῆς χώρας, πρὸ πάντων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Ἀργεῖοι μείναντες οὐδέτεροι πολλὰ ὠφελήθησαν ἐκμεταλλευόμενοι τοὺς ἐμπολέμους.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἢ καὶ ὀλίγον προηγουμένως κατὰ τὸν χρόνον τῆς προσεγγίσεως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἔλαβε πιθανῶς καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Ἄργους μᾶλλον φιλελευθέραν μορφήν. Ὅπως ἐν Ἀθήναις οὕτω καὶ ἐν Ἄργει, τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν εἶχεν ὁ δῆμος, ὁ ὁποῖος μόνος ἦτο κύριος νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων, πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ συμμαχιῶν. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ εἶχον πέντε στρατηγοί, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἦσαν ἀνεύθυνοι, ἀλλ' ὤφειλον νὰ δίδωσι λόγον τῶν πράξεών των μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκστρατείας καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν πόλιν ἐν τῷ Χαράδρῳ λεγομένῳ. Τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως ἐξήσκει ἡ βουλή· πλὴν τούτων ἀναφέρονται ὡς ἀνώτατοι ἄρχοντες οἱ λεγόμενοι *ἀρτῦναι* καὶ οἱ *ὀγδοήκοντα*. Μόνον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἀνετίθετο διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου εἰς ἀριθμόν τινα πολιτῶν ἡ ἐνέργεια ὡρισμένης τινὸς πράξεως, ἰδίως ὅτε ἀπῃτεῖτο μυστικότης. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ πολέμου τὸ Ἄργος ἔμενεν οὐδέτερον, ὄχι μόνον δὲν παρημέλησε τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ μόνιμον στρατὸν ἐκ 1000 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν συνετήρει δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἵνα ἔχῃ αὐτὸν ἕτοιμον πάντοτε πρὸς ἀπόκρουσιν οἱασδήποτε ἐπιθέσεως καὶ ἵνα ἐν ἀνάγκῃ τὸν χρησιμοποιήσῃ ὡς πυρῆνα γενικωτέρας ἐπιστρατεύσεως.

Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τοῦ Ἄργους κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς λεγομένης Νικιείου εἰρήνης ἔλαβε πέρας ἡ πρώτη περίοδος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἤρχισαν σύντονοι διπλωματικαὶ ἐνέργειαι τῶν πρὸ ὀλίγου ἐμπολέμων πρὸς σχηματισμὸν νέων συμμαχιῶν καὶ πρὸς συγκράτησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν παλαιῶν. Μεταξὺ δὲ ἐκείνων, οἵτινες ἐθεωροῦντο τότε πολύτιμοι σύμμαχοι ὑπ' ἀμφοτέρων, ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχε τὸ Ἄργος. Ἡ δύναμις, ὁ πλοῦτος καὶ ὁ τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο ἡ πόλις αὕτη, καθίστων αὐτὴν πολύτιμον ὡς σύμμαχον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνον ὡς ἐχθρὰν διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλὰ συμμαχίαν πρὸς τοὺς παλαιοὺς ἐχθρούς των, τοὺς δεινὰ πολλὰ παθόντας Ἀργείους, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἔστρεψαν λοιπὸν τὴν προσοχήν των νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν οὐδετερότητα τοῦ Ἄργους, ἀνανεοῦντες πρὸς αὐτὸ τὴν μετ' ὀλίγον μέλλουσαν νὰ λήξῃ τριακονταετῆ εἰρήνην. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ λῆξις αὕτη τῆς εἰρήνης ἐν ἐκείνῃ τῇ κρισίμῳ περιστάσει ἐφαίνετο εἰς τοὺς Ἀργείους πολύτιμος εὐκαιρία πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Θυρεάτιδος. Ἵνα δεχθῶσι λοιπὸν ἀνανέωσιν τῆς εἰρήνης, ἀπῄτησαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ἀπόδοσιν τῆς χώρας ἐκείνης. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τῶν Ἀργείων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὴ παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι τοσοῦτον αἷμα εἶχον χύσει διὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς· οὕτω δ' οἱ Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς πάντας ἐκείνους, παρὰ τῶν ὁποίων ἤλπιζον νὰ ἐνισχυθῶσιν ἠθικῶς ἢ ὑλικῶς εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ ἀναλάβωσι κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐκ τῶν πρῴην συμμάχων τῆς Σπάρτης οἱ Κορίνθιοι διετέλουν εἰς σχέσεις φιλικὰς πρὸς τὸ Ἄργος, ὁπόθεν μάλιστα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶχον οὗτοι προειδοποιηθῆ περὶ ἐπικειμένης εἰσβολῆς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν χώραν των. Ἤδη οἱ Κορίνθιοι εἶχον δυσαρεστηθῆ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διότι οὗτοι εἶχον προέλθει εἰς συμφωνίαν καὶ συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων. Συνεννοηθέντες λοιπὸν οἱ Κορίνθιοι πρὸς τοὺς Ἀργείους, οἱ ὁποῖοι διέκειντο μὲν φιλικῶς πρὸς αὐτούς, ἦσαν δ' ἀνέκαθεν ἐχθροὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν νὰ συμπήξωσιν ἰδιαιτέραν συμμαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὅσοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἤθελον πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων Πράγματι δὲ εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην μετ' ὀλίγον προσεχώρησαν καὶ οἱ Μαντινεῖς καὶ κατόπιν οἱ Ἠλεῖοι. Ἡ συμμαχία αὕτη κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἀπέβλεπεν εἰς ἄμυναν κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, πράγματι δὲ ἐστρέφετο κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων μόνον, τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν τῶν συμμάχων ἐμίσουν, ἄλλοι δ' ἐφοβοῦντο. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Ἀλκιβιάδης θέλων νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξιν τῆς πατρίδος του πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐπεχείρησε νὰ προσελκύσῃ τὰς τέσσαρας ἐκείνας ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχους πόλεις εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ Ἀργεῖοι, Μαντινεῖς καὶ Ἠλεῖοι εὐχαρίστως ἐδέχθησαν τὴν συμμετοχὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν συμμαχίαν των, ἐνῷ οἱ Κορίνθιοι, εἰς προτροπὴν τῶν ὁποίων ὠφείλετο ἡ ὅλη ἀντιλακωνικὴ κίνησις καὶ οἱ ὁποῖοι πρῶτοι εἶχον συνάψει πρὸς τοὺς Ἀργείους συμμαχίαν, μετὰ τὴν πρόσληψιν καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἀπεφάσισαν νὰ μετάσχωσι τῆς κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίας, ἀλλ' ἔμειναν οὐδέτεροι θεαταὶ τοῦ πολέμου, μᾶλλον δ' ἐκ μίσους κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἔκλιναν πάλιν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Οὕτω λοιπὸν τὰ ἀθηναϊκὰ στρατεύματα παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἀργείων καὶ Μαντινέων ἐπολέμησαν ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὴν Μαντίνειαν (τῷ 418 π. Χ.). Ἡ ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ἧττα τῶν συμμάχων ἐπέφερε προσωρινὴν ἐπικράτησιν τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐν Ἄργει, κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, διάλυσιν τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίας, εἰρήνην, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ συμμαχίαν (διὰ πρώτην φορὰν) τοῦ Ἄργους πρὸς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρόν· ταχέως οἱ δημοκρατικοὶ στασιάσαντες κατέβαλον τοὺς ὀλιγαρχικούς, φονεύσαντες μὲν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐκδιώξαντες δὲ τοὺς λοιπούς. Οὕτω καὶ πάλιν ἀποκατέστη ἐν Ἄργει ἡ δημοκρατία καὶ ἡ συμμαχία πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τῇ προτροπῇ τῶν ὁποίων οἱ Ἀργεῖοι ἐπεχείρησαν νὰ συνδέσουν τὴν πόλιν των πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ μακρῶν τειχῶν (ὅπως ἦσαν συνδεδεμέναι αἱ Ἀθῆναι μετὰ τοῦ Πειραιῶς).

Οὕτω μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης ἐκείνης ἀντιλακωνικῆς κινήσεως ἐν Πελοποννήσῳ ὑπῆρξεν ἡ συνταύτισις τῆς τύχης τοῦ Ἄργους μὲ τὴν τύχην τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀργεῖοι, οἱ ὁποῖοι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν κρισιμωτάτην διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους φάσιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον, δηλαδὴ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ συμφορὰν τῶν Λακεδαιμονίων, τοσοῦτον ἐφοβοῦντο ἐν τούτοις τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὥστε δὲν ἀπεφάσισαν, παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας τῶν Ἀθηναίων, νὰ ἀναλάβωσιν ὡς σύμμαχοι αὐτῶν τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης ἀγῶνα, ἤδη ἐλπίσαντες εἰς τὴν μετοχὴν εἰς τὴν συμμαχίαν των τῆς Μαντινείας καὶ Ἤλιδος, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἰσχυρᾶς Κορίνθου (ἡ ὁποία, ὡς εἴδομεν, τότε εἶχε γίνει πάλιν σύμμαχος τῶν Λακεδαιμονίων), εὑρέθησαν μετὰ μίαν ἧτταν μόνοι ἐν Πελοποννήσῳ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀναμένοντες ἐκ τῆς ἱκανότητος τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προαιωνίου πόθου των. Διότι ἐκ τῶν πρῴην συμμάχων των οἱ μὲν Ἠλεῖοι οὐδὲ προέλαβον κἂν νὰ μετάσχωσι τῆς παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχης, οἱ δὲ Μαντινεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, κατὰ τὸν βραχὺν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ οἱ Ἀργεῖοι διετέλουν ἐν εἰρήνῃ πρὸς αὐτούς.

Ἡ συμμαχία τῶν Ἀργείων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην φιλία των ἰδίως) ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ μετάσχωσι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας, ἔνθα καὶ γενναίως ἐπολέμησαν, μ' ὅλον ὅτι ὁ φίλος των Ἀλκιβιάδης δὲν ἦτο πλέον στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς πατρίδος του διαμένων ἐν Σπάρτῃ καὶ δίδων ὁδηγίας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πῶς νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς Ἀθηναίους. Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσῃ τις, ὅτι οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἀργεῖοι στρατιῶται, ἀγνοοῦντες ἴσως τὰς σχέσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τὴν πατρίδα του, ἐξηκολούθησαν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, ἢ ὅτι ἔπραξαν τοῦτο ἐξαναγκαζόμενοι. Ἡ πόλις τοῦ Ἄργους καὶ μετὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἔχθραν τοῦ Ἀλκιβιάδου κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ὅτε δ' ἡ δύσκολος θέσις τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο αἰτία νὰ ἀποσταλῇ ὑπὸ τὸν Δημοσθένη μεγάλη στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ ἐνίσχυσις, μετέσχον καὶ οἱ Ἀργεῖοι αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ παρασύρωσι τοὺς Ἀθηναίους εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ ὁ μὲν πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπαναληφθῇ κατ' αὐτὸν ὅμως οἱ Ἀργεῖοι ἠγωνίζοντο οὐχὶ νὰ ἀνακτήσωσι τὴν Θυρεᾶτιν, ὅπως ἤλπιζον, ὅτε συνεμάχουν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν διεξῆγον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα περὶ σωτηρίας τῆς πατρίδος των καὶ μόνης, ὅπως ἔπραττον πλέον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἀργείων εἰς τὸν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν πόλεμον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περιορίζεται εἰς ἄμυναν μὲν τῆς Ἀργολίδος κατὰ σπαρτιατικῶν ἐπιθέσεων, εἰς ἀποστολὴν δὲ μικρῶν δυνάμεων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηναίων, ἐνῷ πρὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς οἱ Ἀργεῖοι εἶχον ἐλπίσει ἐπί τινα χρόνον, ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἡγηθῶσι τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἶχον διεξαγάγει πόλεμον ἐπιθετικὸν κατὰ τῶν γειτονικῶν πόλεων, Ἐπιδαύρου, Φλιοῦντος καὶ Ὀρνεῶν, αἱ ὁποῖαι συνεπάθουν τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀξία θαυμασμοῦ τῷ ὄντι δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ἀργείων εἰς συνέχισιν τοῦ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων πολέμου παρὰ πάντα τὰ ἀτυχήματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε εἶχον ὑποστῆ, καὶ ἐνῷ ἦτο δυνατὸν εἰς αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν ἔντιμον εἰρήνην πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ ὁποῖοι ἤδη ὅλην τὴν προσοχήν των εἶχον στρέψει εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ κυρίου ἀντιπάλου των, τῶν Ἀθηνῶν.

Ὄχι μόνον ἐν ὅσῳ ἀνθίσταντο οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν διενοήθησαν οἱ Ἀργεῖοι τοιοῦτό τι, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου δὲν ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ νὰ βοηθήσουν αὐτοὺς εἰς τὴν τελευταίαν ὑπὸ τὸν Παυσανίαν ἐκστρατείαν των εἰς τὴν Ἀττικήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκυριεύθησαν αἱ Ἀθῆναι, ὅπως ἔπραξαν πάντες οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε πᾶσαι αἱ πόλεις ὑπήκουον εἰς ὅ,τι Λακεδαιμόνιος ἀνὴρ ἤθελε διατάξει, οἱ Ἀργεῖοι ἐτόλμησαν νὰ δέχωνται εἰς τὴν πόλιν των τοὺς φεύγοντας τὴν τυραννίδα τῶν τριάκοντα Ἀθηναίους, παρὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν τῶν Λακεδαιμονίων. Ἔπαυσαν δηλαδὴ ἐξ ἀνάγκης οἱ Ἀργεῖοι τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, κατ' οὐσίαν ὅμως δὲν ἐτερμάτισαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Ἐν ὅσῳ ἡ Κυνουρία κατείχετο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, δὲν ἄφινεν αὐτοὺς νὰ κοιμηθοῦν ἥσυχοι, ὅπως ἄλλοτε δὲν ἄφινε τὸν Θεμιστοκλέα τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Τὸ μῖσος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, μὲ τὰς ἀποτυχίας καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀντὶ νὰ ἐλαττώνηται, καθίστατο μεγαλύτερον.

Τὸ μῖσος τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν εὐχαρίστως μετέσχον τῆς κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, Θηβαίων καὶ Κορινθίων. Βεβαίως πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν σύμπηξιν τῆς συμμαχίας ἐκείνης καὶ ὁ περσικὸς χρυσός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξηγοράσθησαν ἰσχυροὶ ἄνδρες καὶ ἐν Ἄργει, ὅπως καὶ ἐν Θήβαις καὶ ἐν Κορίνθῳ ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι ἤλπιζον διὰ τοῦ πολέμου ἐκείνου νὰ ταπεινώσουν πλέον τοὺς παλαιοὺς ἐχθρούς των. Μετέσχον λοιπὸν προθύμως τοῦ πολέμου (τοῦ λεγομένου *Κορινθιακοῦ*) καὶ ἐπολέμησαν μετὰ τῶν συμμάχων των πρῶτον παρὰ τὴν Κόρινθον, ὅπου καὶ μεγάλην φθορὰν ἔπαθον (τῷ 394 π. Χ) καὶ μετ' ὀλίγον παρὰ τὴν Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας, ὅπου καὶ πάλιν ἡττήθησαν. Αἱ ἧτται ὅμως αὗται, ἀντὶ νὰ ἀποκαρδιώσωσι τοὺς συμμάχους, τοὐναντίον ἐνέβαλον εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοσοῦτον φανατισμόν, ὥστε οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι συνηνώθησαν εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἄργους καὶ ἡ Κόρινθος ἐδέχθη ἀργείαν φρουράν. Μετὰ πείσματος καὶ καρτερίας ἐπέμειναν ἤδη οἱ σύμμαχοι εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου παρὰ τὰ δεινὰ τὰ προερχόμενα ἐξ αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἐπανειλημμένας εἰσβολὰς τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Ἀργολίδα, τὴν ὁποίαν οὗτοι καὶ ἐλεηλάτησαν (ἐν ἔτει 393 καὶ 391 π. Χ.), ἀπήντησαν μετ' ὀλίγον οἱ Ἀργεῖοι ἐπιχειρήσαντες καὶ αὐτοὶ εἰσβολὴν εἰς τὴν Λακωνικήν. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς ἀπουσίας τοῦ στρατοῦ των διὰ τὴν ἐπιδρομὴν ἐκείνην ἔπαθεν ἡ χώρα των φοβερὰς καταστροφὰς ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ εἰσβαλόντων καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν Λακεδαιμονίων (ἐν ἔτει 390 π.Χ.). Αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται εἰσβολαὶ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Ἀργολίδα τοσοῦτον εἶχον καταπονήσει τοὺς Ἀργείους, ὥστε, ὅτε μετά τινα ἔτη (τῷ 386 π.Χ.) συνωμολόγησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας τὴν λεγομένην *Ἀνταλκίδειον εἰρήνην* καὶ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν βασιλέα ἐκάλεσαν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς ταύτην, ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀργεῖοι νὰ δεχθῶσι τοὺς ὅρους αὐτῆς καὶ νὰ παραιτηθῶσι τῆς Κορίνθου, ἀποσύραντες ἐκεῖθεν τὴν φρουράν των.

Διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐξασφαλίσαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν περσικὴν φιλίαν, ἤρχισαν ταχέως νὰ καταπατῶσι φανερὰ τὸν ὅρον αὐτῆς ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις (πλὴν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Κύπρῳ) ἀνεγνωρίζοντο αὐτόνομοι. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ πλεονεκτικὴ αὕτη τάσις τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι κατέλαβον πλὴν ἄλλων καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν (τῷ 383 π.Χ.), ἐπέφερεν ἀποτέλεσμα ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου ὑπ' αὐτῶν. Ὁ πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἐγένετο πρόξενος μεγάλων κακῶν καὶ ἐπέφερε τὴν κατάπτωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης. Ἡ βαρεῖα ἧττα τῶν λακωνικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον ἐν Λεύκτροις τῆς Βοιωτίας (τῷ 371 π.Χ.) ἔδωκε θάρρος εἰς πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι (καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων οἱ Ἀργεῖοι) ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσι μὲ τὸ μέρος τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν Ἄργει, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα μέρη, αἱ πολιτικαὶ φατρίαι εὑρίσκοντο τότε εἰς τοιαύτην διάστασιν ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε μεγαλύτερα δεινὰ ἔπασχον πολλάκις οἱ πολῖται ὑφ' ἑαυτῶν ἢ ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν συχνῶν καὶ αἱματηρῶν ἐμφυλίων πολέμων τὸ Ἄργος ἀείποτε κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἤδη οἱ λακωνίζοντες ὀλιγαρχικοὶ τοῦ Ἄργους, οἱ ὁποῖοι καὶ ἄλλοτε (μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ ἧτταν τῶν συμμάχων Ἀθηναίων, Ἀργείων καὶ Μαντινέων ἐν ἔτει 418 π. Χ.) εἶχον ἐπιχειρήσει νὰ κα-

Digitized by Google

ταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν καὶ εἶχον ἐπιτύχει προσωρινῶς τοῦτο, ἐνόμισαν ὅτι παρείχετο εἰς αὐτοὺς νέα εὐκαιρία πρὸς παρομοίαν ἀπόπειραν. Ἐκμεταλλευόμενοι λοιπὸν τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ἀποστροφὴν πολλῶν πολιτῶν προεκάλεσαν ἐμφύλιον σπαραγμὸν ἐν Ἄργει, κατὰ τὸν ὁποῖον 1500 Ἀργεῖοι ἐφονεύθησαν ὑπ' ἀλλήλων (ἐν ἔτει 370 π. χ.). Φρικιαστικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐντύπωσις ἡ προξενηθεῖσα εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐκ τῆς ἀλληλοκτονίας ἐκείνης τῶν Ἀργείων (τοῦ καλουμένου *σκυταλισμοῦ*). Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα ἀκούσαντες τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην εἴδησιν, ἐνῷ εὑρίσκοντο συνηγμένοι εἰς ἐκκλησίαν, «περιαγαγεῖν κάθαρσιν περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐψηφίσαντο», ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος. Καὶ φρονοῦσι μέν τινες, ὅτι ὄχι αὕτη, ἀλλ' ἄλλη προηγουμένη φοβερὰ αἱματοχυσία ἐν Ἄργει ὠνομάσθη σκυταλισμός, δηλαδὴ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε ὁ λαός, ἐξοργισθεὶς ἕνεκα τῶν ὑπερβασιῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν χιλίων μονίμων στρατιωτῶν, ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτούς, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες οὗτοι ἐφονεύθησαν, ἢ ὅτε ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν λακωνιζόντων ὀλιγαρχικῶν τῶν συμμαχησάντων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τῶν δημοκρατικῶν τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι καὶ νῦν ἄφθονον ἔρρευσε τὸ αἷμα ἐν Ἄργει καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ δημοκρατικοὶ καὶ τὸ Ἄργος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Θηβαίων, ἂν καὶ οἱ ἕως τότε φίλοι τῶν Ἀργείων δημοκρατικῶν Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον δὲν μετέσχον τῆς συμμαχίας ἐκείνης, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 369 π. Χ.), φοβούμενοι τὴν ὑπεροχὴν τῶν Θηβαίων, συνεμάχησαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, τῶν παλαιῶν δηλαδὴ ἐχθρῶν των, ὑπὸ τῶν ὁποίων τοσαῦτα δεινὰ εἶχον πάθει κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ Ἀργεῖοι ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων συμμάχων τῶν Θηβαίων (Ἀρκάδων, Ἠλείων καὶ ἄλλων) ἔπεισαν τούτους νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν εἰσβολὴν ἐκείνην εἰς τὴν Λακωνικήν, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων εἶδον αἱ Λάκαιναι καπνὸν ἐχθρικοῦ στρατεύματος (κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 370—369 π. Χ.). Καὶ ναὶ μὲν ἡ εἰσβολὴ ἐκείνη δὲν ἐπέφερε τὸ θανάσιμον πλῆγμα κατὰ τῆς Σπάρτης, ὅπως ἤλπιζον οἱ Ἀργεῖοι, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν τῶν συμμάχων ἐτονώθη τοσοῦτον, ὥστε ἐπεχείρησαν οὗτοι πολλὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων. Ἰδίως οἱ Ἀργεῖοι ἐπεχείρησαν τότε νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τοὺς γείτονάς των Ἐπιδαυρίους (τῷ 368 π. Χ.), Σικυωνίους καὶ Φλιασίους (τῷ 367 π.Χ.). Ἀλλ' ἐνῷ τοιαύτας ἐπιχειρήσεις ἀνελάμβανον οἱ Ἀργεῖοι, πολλὰ καὶ μεγάλα ὀφέλη ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτῶν, δὲν εἶχον καὶ τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ἱκανότητα νὰ φέρωσιν εἰς πέρας οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἐν μὲν Ἐπιδαύρῳ, ἀποκλεισθέντες ὑπὸ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἀθηναίων, περιέστησαν εἰς δεινὴν θέσιν καὶ μόνον τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἀρκάδων ἠδυνήθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν, ἐν Φλιοῦντι δὲ ἐπανειλημμένως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ὀλιγαριθμοτάτων Φλιασίων καὶ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χάρητος. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθησαν μετ' ὀλίγον (τῷ 366 π. Χ.) μετὰ τῶν Θηβαίων νὰ συνάψωσι χωριστὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Φλιασίους καὶ Κορινθίους, ἵνα ἀπερίσπαστοι ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου δυνηθῶσι νὰ διεξαγάγωσιν ἐπιτυχῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Βραδύτερον μετέσχον τῆς πολιορκίας τοῦ Κρώμνου κατὰ τὴν ὁποίαν μόνοι αὐτοὶ ἐκ τῶν πολιορκούντων ὑπέστησαν τοπικήν τινα ἧτταν, ἐβοήθησαν δὲ μετὰ τῶν Ἀρκάδων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (364 π. Χ.) τοὺς Πισάτας νὰ τελέσωσι τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἀντὶ τῶν Ἠλείων, οἱ ὁποῖοι ἤδη εἶχον γίνει σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἄξιον θαυμασμοῦ ἀληθῶς εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῷ, πλὴν τῶν Ἠλείων, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀρκάδων συνεμάχησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, φοβούμενοι τὴν μεγάλην αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Θηβαίων ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πελοποννήσου, οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τῶν Μεσσηνίων καί τινων τῶν Ἀρκάδων ἐνέμειναν μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων, τὸ μῖσος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ μόνον ἔχοντες ὁδηγὸν εἰς πάσας τὰς ἐνεργείας των.

Ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων: Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην καὶ τὸν κατ' αὐτὴν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου (362 π. Χ.) δὲν ἔπαυσαν οἱ Ἀργεῖοι τὸν πόλεμον κατὰ τῶν μισητῶν γειτόνων καὶ προαιωνίων ἐχθρῶν των. Κατόπιν μεγάλης ἥττης, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν παρὰ τὰς Ὀρνεὰς (ἐν ἔτει 353 π. Χ.), τὰς ὁποίας καὶ ἐκυρίευσαν τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τῶν Μεσσηνίων καί τινων Ἀρκάδων τὸν πόλεμον, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι σπουδαῖόν τι ἀποτέλεσμα. Ἡ Μεσσηνία εἶχεν ἤδη ἐλευθερωθῆ, οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἐκ τῶν Ἀρκάδων εἶχον κτίσει εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Λακωνικῆς τὴν λεγομένην *Μεγάλην πόλιν*, ἀλλ' ἡ Κυνουρία ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Διὰ τοῦτο πᾶς ἐχθρὸς τῆς Σπάρτης ἦτο φυσικὸς σύμμαχος τῶν Ἀργείων. Ὅτε λοιπὸν οἱ Σπαρτιᾶται, φίλοι ὄντες τῶν Ἀθηναίων, ὑπεστήριζον αὐτοὺς κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, οἱ Ἀργεῖοι ἔσπευσαν νὰ συμμαχήσωσι πρὸς τὸν Φίλιππον, οὗτος δ' ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς χρήματα καὶ μισθοφόρους (τῷ 344 π. Χ.) καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ θὰ ἤρχετο εἰς Ἄργος, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Ἀργείους κατὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν των. Μάτην ἐπεχείρησεν ὁ Δημοσθένης ὡς πρεσβευτὴς τῶν Ἀθηναίων νὰ πείσῃ τοὺς Ἀργείους (καὶ Μεσσηνίους καὶ Μεγαλοπολίτας) νὰ ἀποστῶσι τῆς συμμαχίας τοῦ Φιλίππου, ὑποδεικνύων εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Οὗτοι ἔμειναν ἀνένδοτοι· οἱ Ἀργεῖοι μάλιστα (καὶ Ἀρκάδες) ἀπεφάσισαν καὶ νὰ δεχθῶσι τὸν Φίλιππον ἐντὸς τῶν πόλεών των, ἂν οὗτος ἤθελεν ἔλθει εἰς Πελοπόννησον. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἀπέναντι τοῦ Φιλίππου αἰσθήματα τῶν Ἀργείων, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἐπεχείρησαν νὰ συγκρατήσωσι τὴν εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα προέλασιν αὐτοῦ. Ὄχι μόνον δὲν μετέσχον τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου κατὰ τοῦ Φιλίππου οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐν Πελοποννήσῳ φίλοι του, ἀλλὰ καὶ ἐγένοντο αἴτιοι νὰ μὴ μετάσχωσιν αὐτοῦ οὐδ' οἱ φίλοι τῶν Ἀθηναίων Λακεδαιμόνιοι, ἐκ φόβου εἰσβολῆς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐχθρῶν των εἰς τὴν Λακωνικήν. Οὕτω νικήσας ὁ Φίλιππος ἐν τῇ μάχῃ τῆς Χαιρωνείας (τῷ 338 π. Χ.) εἰσήλασεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτήν, ἠνάγκασε δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὰ παλαιὰ ὅρια τῆς χώρας των. Τότε τέλος ἐξεπληρώθη καὶ ὁ διακαὴς ἐθνικὸς πόθος τῶν Ἀργείων καὶ ἡ Θυρεᾶτις περιῆλθεν ἐπὶ τέλους εἰς αὐτούς.

Διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Θυρεάτιδος (ἡ ὁποία καὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἀργείους) δὲν ἔληξαν βεβαίως διὰ παντὸς αἱ μεταξὺ Ἄργους καὶ Σπάρτης ἔριδες. Ἀλλὰ τὸ φιλοπόλεμον τῶν Ἀργείων, μὴ ἔχον πλέον ἄλλο ἐθνικὸν ἰδανικὸν ἀνεκπλήρωτον, ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ. Ἐφ' ὅσον ἡ Κυνουρία κατείχετο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, δὲν ἐδίσταζον οἱ Ἀργεῖοι νὰ περιπλέκωνται εἰς πολέμους λίαν ἐπικινδύνους πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ ἀνακτήσωσιν αὐτήν. Ἤδη μόνον εἰς ἄμυναν ἠδύναντο νὰ ἀποβλέψωσι· πᾶς ἄλλος πόλεμος ἦτο δι' αὐτοὺς ἀνεπιθύμητος. Τούτου ἕνεκα, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐζήτησε τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἀργείων εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσκόπευε νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἐδυστρόπησαν. Αἱ σχέσεις ἄλλως τε τοῦ Ἄργους πρὸς τοὺς Πέρσας ἀνέκαθεν ὑπῆρξαν οὐχὶ ἐχθρικαί. Ὄχι μόνον κατὰ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν δὲν ἐπολέμησαν οἱ Ἀργεῖοι, ὡς εἴδομεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν (τῷ 351 π. Χ.) εἶχον στείλει ἐπικουρίαν εἰς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Γ' (τὸν Ὦχον καλούμενον) πολεμοῦντα κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Αἰγυπτίων. Ὁ φόβος ὅμως μὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἀφαιρέσῃ παρ' αὐτῶν τὴν Θυρεᾶτιν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχον λάβει παρὰ τοῦ πατρός του, ἠνάγκασε τοὺς Ἀργείους νὰ σκεφθῶσι καλύτερον καὶ νὰ ἀποστείλωσι διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον στρατιωτικόν τι σῶμα, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν φρούρησιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Σάρδεων.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, οἱ Ἀργεῖοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, δὲν ἠδύναντο οὐδὲ νὰ σκεφθῶσι κἂν νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Μακεδόνας. Ὅτε ὅμως ἔμαθον τὸν ἐν Βαβυλῶνι θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔσπευσαν μεταξὺ τῶν πρώτων νὰ μετάσχωσι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου τοῦ κληθέντος *Λαμιακοῦ* (323—322 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἐκείνου ἀγῶνος κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους διενέξεις τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ Ἀργεῖοι ἐτάχθησαν μὲ τὴν μερίδα τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἠδυνήθησαν μὲν κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολὴν τοῦ Κασσάνδρου εἰς Πελοπόννησον νὰ ἀμυνθῶσιν ἐπιτυχῶς, κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως ὑπετάγησαν εἰς αὐτὸν (ἐν ἔτει 316 π. Χ.). Τὴν ὑποταγὴν ἐν τούτοις εἰς τοὺς Μακεδόνας βαρέως φέροντες οἱ Ἀργεῖοι, ἐνόμισαν, ὅτι εὗρον εὐκαιρίαν νὰ ἀπελευθερωθῶσιν, ὅτε ὁ ἰσχυρότατος τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἀντίγονος, περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς συναδέλφους του, ἐπεχείρησε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦ Κασσάνδρου, προκηρύττων εἰς αὐτοὺς τὰ παλαιὰ καὶ καλὰ ὀνόματα, ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν (ἐν ἔτει 315 π. Χ.). Ἐξηγέρθη λοιπὸν ἡ ἐν Ἄργει ἀντιμακεδονικὴ μερὶς κατὰ τῆς ξενικῆς κατοχῆς, ἡττήθη ὅμως καὶ αἱματηρῶς ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐν Ἄργει Μακεδονικῆς φρουρᾶς Ἀπολλωνίδου, καὶ οὕτως ἐστερεώθη ἡ κυριαρχία τοῦ Κασσάνδρου ἐπί τινα ἔτη. Μόλις κατὰ τὸ ἔτος 303 ἠδυνήθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἡραίων ἐτέλεσε καὶ τοὺς γάμους του μετὰ τῆς Δηϊδαμείας, ἀδελφῆς τοῦ νεαροῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Πύρρου, ὁ ὁποῖος καὶ εἶχε συμπολεμήσει μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κασσάνδρου ἐν Ἑλλάδι. Ἐπὶ πόσον χρόνον διέμεινε τὸ Ἄργος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Δημητρίου καὶ πότε καὶ πῶς ἀπηλλάγη αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστόν.

Βραδύτερον ἀναφαίνεται καὶ πάλιν τὸ Ἄργος κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Πύρρου εἰς Πελοπόννησον. Ὅτε δηλαδὴ ὁ φιλοπόλεμος ἐκεῖνος Ἠπειρώτης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς Ἰταλίαν ἐκστρατείας του ἐπιστρέψας ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῶν Μακεδόνων βασιλευομένων ὑπὸ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, καταβαλὼν δ' αὐτοὺς εἰσήλασε μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐνόμισεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἑτέρου τῶν ἐν Ἄργει πολιτικῶν κομμάτων Ἀριστέας, ὅτι θὰ ἠδύνατο τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πύρρου νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους του. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἑτέρου κόμματος Ἀρίστιππος ἐθεωρεῖτο φίλος τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, ὁ Πύρρος εὐχαρίστως ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀριστέαν. Ἀναχωρήσας λοιπὸν ἐκ Λακεδαίμονος, ὅπου δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην δι' ἐφόδου, ἔφθασε μετὰ σκληρὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἀναχωρῶν διεξήγαγε πρὸς τοὺς ἐπακολουθήσαντας αὐτὸν Σπαρτιάτας, εἰς Ἀργολίδα, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ ὁ Ἀντίγονος. Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι βλέποντες, ὅτι σύγκρουσις τῶν δύο ἐκείνων ξένων στρατευμάτων ἐν τῇ χώρᾳ των θὰ ἦτο δι' αὐτοὺς λίαν ἐπιζημία, προσεπάθησαν διὰ πρεσβειῶν νὰ πείσωσι τὸν Πύρρον καὶ τὸν Ἀντίγονον νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἐξ Ἀργολίδος. Ὁ Πύρρος ὅμως θέλων διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἄργους νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, τὴν προξενηθεῖσαν ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποπείρας του νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Ἄργους διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ συμπράξωσιν οἱ ἐντὸς τοῦ Ἄργους φίλοι του. Πράγματι κατορθώσας ὁ Πύρρος νὰ εἰσαγάγῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς πύλης, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο *Διαμπερές*, ἐπίτηδες ἀνοιχθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀργείων, ἐνόμιζεν ἤδη, ὅτι τὸ σχέδιόν του εἶχεν ἐπιτύχει, ὅτε ἕνεκα τοῦ προκαλουμένου θορύβου ἐνόησαν οἱ Ἀργεῖοι τὰ γιγνόμενα καὶ καταλαβόντες τὸ ὕψωμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Ἀσπίς, εἰδοποίησαν συγχρόνως καὶ τὸν παρὰ τὴν Ναυπλίαν εὑρισκόμενον Ἀντίγονον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καταφθάσας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄρευς μετὰ στρατοῦ ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐντὸς τοῦ Ἄργους εὑρισκομένων ἠπειρωτικῶν στρατευμάτων καὶ ἠνάγκασε τὸν Πύρρον νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐντὸς τοῦ Ἄργους, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς προηγουμένως εἰσελθόντας, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς πλήρη σύγχυσιν ἕνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν τοποθεσιῶν, μάλιστα δὲ ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου ἀντιστάσεως. Ὅτε τέλος ἐξημέρωσε καὶ διέκρινεν ὁ Πύρρος καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τῆς Ἀσπίδος Ἀργείων, ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἄργους. Ἐκεῖ ὅμως κατὰ τὴν πάλην τὴν διεξαγομένην παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἔπεσε μαχόμενος. Ἡ ἀργολικὴ παράδοσις ἀναφέρει καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου τοῦ Πύρρου. Κατὰ ταύτην, ἐνῷ ὁ Πύρρος ἔφιππος ὥρμησε κατὰ τῶν Ἀργείων, οἱ ὁποῖοι κατεδίωκον τὸν ὑποχωροῦντα στρατόν του, ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς εἰς τὸ στῆθος ὑπό τινος νέου Ἀργείου, εὐθὺς δ' ἐστράφη, ἵνα ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ. Ἡ μήτηρ ὅμως τοῦ νέου ἐκείνου, ἡ ὁποία μετ' ἄλλων γυναικῶν ἔβλεπεν ἀπὸ τῆς στέγης τῆς οἰκίας της τὴν μάχην, φοβηθεῖσα ἔρριψε κεραμίδα ἐναντίον τοῦ Πύρρου, ἡ ὁποία ἐπέτυχεν αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ συνέτριψε τοὺς παρὰ τὴν βάσιν τοῦ κρανίου σπονδύλους. Ζαλισθεὶς τότε ὁ Πύρρος ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἐθανατώθη ὑπό τινος στρατιώτου τοῦ Ἀντιγόνου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ ὑπὸ τὸν Ἀρίστιππον μερὶς τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ Ἀντιγόνου ἀπέκτησε τόσον μεγάλην ἰσχύν, ὥστε ὁ ἀρχηγός της ἔγινε τύραννος τῶν Ἀργείων καὶ κατέστησε τὴν τυραννίδα κτῆμα καὶ τῶν ἀπογόνων του. Δὲν γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα πάντων τῶν τυράννων τοῦ Ἄργους οὔτε ἐπὶ πόσον χρόνον ἐτυράννευσεν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐπὶ μίαν περίπου πεντηκονταετίαν (μέχρι τοῦ 229 π. Χ.) τὸ Ἄργος ἐκυβερνήθη ὑπὸ τυράννων. Ὁ γνωστότατος τῶν τυράννων ἐκείνων ὠνομάζετο *Ἀριστόμαχος*. Κατὰ τῆς τυραννίδος τοῦ Ἀριστομάχου τούτου διεξήγαγε μακροχρόνιον ἀγῶνα ὁ μέγας Σικυώνιος πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας Ἄρατος, ὁ ὁποῖος πολλὰ ἔτη τῆς νεότητός του εἶχε ζήσει ἐν Ἄργει. Ἀπὸ τοῦ 243 π. Χ. ἤρχισεν ὁ ἀγὼν μεταξὺ Ἀράτου καὶ Ἀριστομάχου. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Ἄρατος ἐπεχείρησε δι' αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ Ἄργος ἀπὸ τῆς τυραννίδος· ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη τοῦ Ἀράτου ἀπέτυχε καὶ ὁ Ἀριστόμαχος, ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ νέας παρομοίας ἀποπείρας, συνέλαβε διὰ δόλου καὶ ἐφόνευσεν 80 ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ Ἄργους πολιτῶν. Ἀλλὰ

Digitized by Google

καὶ διὰ τῆς πράξεως ταύτης δὲν ἐξησφαλίσθη, ὡς ἐνόμιζεν, ἐπὶ μακρόν. Μετὰ τρία ἔτη (240 π. Χ.) ἐγένετο στάσις κατὰ τοῦ τυράννου, κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη, δὲν κατελύθη ὅμως καὶ ἡ τυραννὶς ἐν Ἄργει. Διότι ὁ διαδεξάμενος τὸν Ἀριστόμαχον Ἀρίστιππος, ἀποκρούσας σύγχρονον ἐπίθεσιν τοῦ Ἀράτου, ἐξησφάλισε τὴν τυραννίδα δι' αὐστηρῶν μέτρων κατὰ τῶν ὀλίγων ἐν Ἄργει ἀντιπάλων του, ἀφοῦ ὁ πολὺς λαὸς διέκειτο μᾶλλον εὐμενῶς πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραννίδος. Ἡ ἀδιαφορία δ' αὕτη τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἄργους ἐγένετο αἰτία, ἵνα καὶ νέα ἀπόπειρα ἀνατροπῆς τῆς τυραννίδος ἀποτύχῃ, ὡς ἀπέτυχε καὶ νέα ἐκστρατεία τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τοῦ Ἄργους. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχον διὰ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης οἱ Ἀχαιοί, ἦτο ὅτι ἀφῄρεσαν ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῦ Ἄργους τὰς Κλεωνὰς καὶ ἐτέλεσαν αὐτοὶ τὴν ἐν Νεμέᾳ πανήγυριν, ἐνῷ ὁ Ἀρίστιππος ἐτέλεσε ταύτην ἐν Ἄργει. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ὅμως, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν οὗτος κατὰ τῶν Κλεωνῶν, προσβληθεὶς αἰφνιδιαστικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, ἐφονεύθη· ἤδη δ' ἡ τυραννὶς τοῦ Ἄργους περιῆλθεν εἴς τινα Ἀγίαν καὶ εἰς Ἀριστόμαχον τὸν νεώτερον. Τότε ἐπὶ τέλους ἠδυνήθη ὁ Ἄρατος νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦ Ἀριστομάχου διὰ πειθοῦς ὅ,τι δὲν εἶχε δυνηθῆ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς βίας. Ἐν ἔτει 229 π. Χ. ὁ Ἀριστόμαχος ἐπείσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς τυραννίδος καὶ νὰ προσαγάγῃ τὸ Ἄργος εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας μάλιστα δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκλεχθῇ καὶ στρατηγός.

Ὡς μέλος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τὸ Ἄργος προσεβλήθη μετά τινα ἔτη (τῷ 224 π. Χ.) ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους τοῦ Γ' καὶ κατελήφθη ἐπί τινα χρόνον ὑπ' αὐτοῦ, ἀνεκτήθη δὲ πάλιν μεθ' ἓν ἔτος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος. Τὸν χειμῶνα τοῦ 223—222 π. Χ., ἐνῷ ὁ Ἀντίγονος διέτριβεν ἐν Ἄργει, ὁ Κλεομένης ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· τὸ δὲ προσεχὲς ἔαρ, ὅτε ὁ Ἀντίγονος εὑρίσκετο ἐν Τεγέᾳ, ἵνα ἐκεῖθεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν Λακωνικήν, ἐπεχείρησεν ὁ Κλεομένης καὶ ἄλλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ἐπέφερε μεγίστας καταστροφὰς εἰς τὰ κτήματα τῶν Ἀργείων, ἠπείλησεν αὐτὸ τὸ Ἄργος καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀντίγονον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἄργος, ἵνα προλάβῃ ἐνδεχομένην κατάληψιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κλεομένους. Ὅτε τέλος διὰ τῆς ἐν Σελλασίᾳ νίκης τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ Ἀντιγόνου (τῷ 221 π. Χ.) κατέπεσεν ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε νικητὴς ὁ Ἀντίγονος, οἱ Ἀργεῖοι ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ὡς ἀμοιβὴν τὴν Μαντίνειαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν *Ἀντιγόνειαν*.

Ἐφ' ὅσον οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων βασιλέων Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του Φιλίππου τοῦ Ε', τὸ Ἄργος ἦτο μία τῶν πόλεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὰ ἐρείσματα τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐν Ἄργει διέτριψε τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ χειμῶνος τοῦ 219/218 π. Χ ὁ Φίλιππος ὁ Ε'· ἐκεῖ μετά τινα ἔτη κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Νεμέων ἔμαθε καὶ τὴν εἴδησιν τῆς μεγάλης νίκης τοῦ Ἀννίβα παρὰ τὰς Κάννας. Καὶ ἐφέρετο μὲν ὡς φίλος, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ ἔλαβε παρ' αὐτῶν μεγίστας τιμάς· καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Νεμέων καὶ Ἡραίων, δηλαδὴ τῶν δύο μεγαλυτέρων ἀργολικῶν ἑορτῶν, ἔδοσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἀργεῖοι. Τὴν φιλίαν ὅμως καὶ ἀφοσίωσίν των πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Φίλιππον ἐπλήρωσαν μετά τινα ἔτη πολὺ ἀκριβὰ οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν οὗτος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν Φέρυκος ἠρήμωσεν εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας, ὁ δὲ Φίλιππος ἐφέρθη ἀτίμως πρὸς τοὺς Ἀργείους, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον τοσαύτας τιμὰς εἶχον ἀπονείμει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καί, ὅτε ἡ κοινὴ τῶν Ἀχαιῶν σύνοδος ἐφαίνετο, ὅτι ἀπέκλινε πρὸς τοὺς Ρωμαίους, ὄχι μόνον ἀντέδρασαν, ὅσον ἠδύναντο, ἐν αὐτῇ κατὰ πάσης πρὸς τοὺς Ρωμαίους προσεγγίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπεχώρησαν πρὸ τῆς ψηφοφορίας ἐκ τῆς συνόδου ἐκείνης εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς προφανῶς ρωμαϊζούσης πλειονοψηφίας τῶν Ἀχαιῶν. Ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσίν των ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀργείους ὁ Φίλιππος ὁ Ε' τὴν ὑποδούλωσίν των εἰς τὸν αἱμοβορώτατον τῶν τυράννων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ στρατηγὸς τοῦ Φιλίππου Φιλοκλῆς ἠδυνήθη τῇ βοηθείᾳ τῶν κατοίκων νὰ ἀποσπάσῃ τὸ Ἄργος ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Φίλιππος, θέλων νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν του τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν, δὲν ἐδίστασε νὰ παραχωρήσῃ τὸ Ἄργος εἰς αὐτὸν (τὸ ἔαρ τοῦ 197 π. Χ.). Εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ ὁ Νάβις ἐφέρθη πρὸς τὸν Φίλιππον καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτος εἶχε φερθῆ πρὸς τοὺς Ἀργείους, ἐλθὼν εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀναλαβὼν νὰ ἀποστείλῃ μισθοφόρους εἰς αὐτούς. Ταῦτα πάντα ὅμως δὲν ἠμπόδισαν τὸν Νάβιν νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὸ Ἄργος τὴν συνήθη τακτικήν του. Ἐνῷ δηλαδὴ προσείλκυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ ὄχλου διὰ κηρύγματος γενικῆς ἀφέσεως τῶν χρεῶν καὶ διανομῆς γαιῶν εἰς τοὺς ἀκτήμονας, ἀφῄρεσε βιαίως τὰς περιουσίας τῶν ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων πολιτῶν, αὐστηρότατα τιμωρῶν πᾶσαν ἀντίπραξιν. Τὸ ἔργον τοῦ Νάβιδος ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας ἐν Ἄργει ἀνέλαβε νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἡ ἀνταξία σύζυγός του Ἀπήγα, ἥτις διὰ φοβερῶν καταπιέσεων ἀφῄρεσε καὶ ἀπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἄργους πᾶν ὅ,τι αὗται εἶχον χρῆμα ἢ κόσμημα.

Τὰ ἀνοσιουργήματα, τὰ ὁποῖα διέπραξεν ὁ Νάβις ἐν Ἄργει, ἔπεισαν τοὺς Ρωμαίους μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Φιλίππου του Ε' νὰ ἀποφασίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν πόλεμον κατὰ τοῦ τυράννου τῆς Σπάρτης καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, μάλιστα δὲ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἄργους ἀπ' αὐτοῦ. Ὁρμώμενος λοιπὸν ἀπὸ τῶν Κλεενῶν (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 195 π. Χ.) ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Τῖτος Κοΐντιος Φλαμινῖνος, ὁ νικητὴς τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', ἐπεχείρησεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἄργους, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπιζεν ὁ γυναικάδελφος τοῦ Νάβιδος Πυθαγόρας μετὰ γενναιότητος μεγάλης, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγάλης πρὸς τοὺς κατοίκους σκληρότητος. Ἐπειδὴ ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῇ ταχέως τὸ Ἄργος, ὁ Φλαμινῖνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν ἐν Ἄργει εὑρισκόμενον Πυθαγόραν νὰ καταλίπῃ μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν τὸ Ἄργος καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς ἄμυναν τῆς πατρίδος του. Τότε λοιπὸν ἠδυνήθησαν οἱ Ἀργεῖοι νὰ καταβάλωσι τὴν ὀλιγάριθμον σπαρτιατικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶχε μείνει ἐν Ἄργει, καὶ νὰ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἡ ὁποία ἀνεγνωρίσθη μετ' ὀλίγον καὶ ὑπὸ τοῦ Νάβιδος ἐν τῇ εἰρήνῃ, τὴν ὁποίαν ἡττηθεὶς συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς (τῷ 195 π.Χ.). Οὕτω περιῆλθε καὶ πάλιν τὸ Ἄργος εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἐπανειλημμένως ἡ κοινὴ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν συνεδρίασεν ἐν αὐτῷ μέχρι τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ θέσωσι τέλος εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Τότε οἱ πρέσβεις τῶν Ρωμαίων, οἱ μέλλοντες νὰ κρίνωσι τὴν διαφορὰν μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Σπάρτης, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐκήρυξαν, ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ μὴ Ἀχαϊκαὶ πόλεις ἠδύναντο νὰ ἀποχωρισθῶσι, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τὸ Ἄργος. Καὶ ναὶ μὲν οἱ Ἀργεῖοι δὲν ἠθέλησαν τότε νὰ ἀποχωρήσωσι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἠναγκάσθησαν ὅμως μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομμίου ὄχι μόνον νὰ ἀποχωρισθῶσι τῶν Ἀχαιῶν, διαλυθείσης τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἀπολέσωσιν.

Ρωμαϊκὴ περίοδος: Οἱ Ρωμαῖοι κατακτήσαντες τὴν Ἑλλάδα ἔδειξαν εὔνοιάν τινα πρὸς μόνους τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐβοήθησαν αὐτούς, ἢ ἐκείνων, διὰ τὰς ὁποίας συνέτρεχον τυχὸν λόγοι ἰδιαίτεροι. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ πόλεις διετήρησαν μὲν αὐτόνομόν τινα ἐσωτερικὴν διοίκησιν, ὑπήχθησαν ὅμως ὑπὸ τὸν βαρὺν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Διὰ τὸ Ἄργος οἱ Ρωμαῖοι οὐδένα λόγον ἰδιαίτερον εἶχον νὰ φανῶσι περισσότερον εὐμενεῖς ἢ ὅσον εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, ὅσαι κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐπολέμησαν κατ' αὐτῶν. Ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους λοιπὸν τὸ Ἄργος οὐδενὸς πλεονεκτήματος ἀπελάμβανεν ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων. Εἶχεν ὅμως, ὡς φαίνεται, ἀρκετὰ ἀξιόλογον σημασίαν ὡς πόλις ἐμπορικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἔγινεν ἐγκατάστασις Ρωμαίων ἐμπόρων εἰς Ἄργος, ἐπὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τὸ Ἄργος ἐθεωρεῖτο δευτέρα πόλις τῆς Πελοποννήσου.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ὑποτάξαντες τὴν Ἑλλάδα διέλυσαν τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν καὶ διὰ πάντας τοὺς ἄλλους ὑφισταμένους συνδέσμους πόλεων, θέλοντες νὰ ἔχωσι τοὺς Ἕλληνας διῃρημένους ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἑπομένως νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόβου ἐπαναστάσεως αὐτῶν. Ὅτε ὅμως (κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους) οὐδὲ σκέψις περὶ ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο πλέον νὰ γίνῃ, τότε ἐπετράπη εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀνασυγκροτήσωσι καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ τοὺς ἄλλους τοπικοὺς συνδέσμους, οἱ ὁποῖοι βεβαίως οὐδεμίαν πραγματικὴν σημασίαν εἶχον πλέον. Τότε τὸ Ἄργος ἀνῆκε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ Ἀργεῖος ἄρχων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀναφέρεται (ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου). Ἐνῷ ὅμως ἤδη τὸ Ἄργος ἦτο μέλος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἀπετέλει ταυτοχρόνως καὶ τὸ κέντρον τοπικοῦ τινος συνδέσμου πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας περιελαμβάνοντο αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἀργολίδος, αἱ ὁποῖαι καὶ ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸν Ἀργολικὸν σύνδεσμον, καὶ δύο Ἀρκαδικαὶ πόλεις, ἡ Ἀλέα καὶ ἡ Στύμφαλος.

Ἀρκετὰ καλή, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ θέσις τοῦ Ἄργους μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τοὺς πρώτους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Βραδύτερον ὅμως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Γ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Μετὰ τὴν φοβερὰν καταστροφήν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ Ἀργολὶς κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολὴν τῶν Γότθων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅτε οὗτοι καὶ αὐτὸ τὸ Ἄργος ἐκυρίευσαν (τῷ 267 μ. Χ.), φαίνεται, ὅτι ἡ πόλις αὕτη καὶ ἡ πέριξ χώρα δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναλάβῃ.

Βυζαντινοὶ χρόνοι: Μετὰ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα τὸ Ἄργος εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἠδυνάτει νὰ καταβάλλῃ τὰς δαπάνας διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἐν αὐτῷ δημοσίων καταστημάτων καὶ διὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων τῆς Νεμέας. Ἴσως τούτου ἕνεκα ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης ὑπήγαγε τὸ Ἄργος ὑπὸ τὴν Κόρινθον, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τοῦτο καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μίαν ἑπταετίαν. Ἀλλὰ μόλις εἶχον παρέλθει ἔκτοτε ὀλίγα ἔτη καὶ νέα δεινὴ συμφορὰ ἔπληξε τὴν Ἀργολίδα· οἱ Ὀστρογότθοι ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἠρήμωσαν τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς, τότε δὲ (ἐν ἔτεσι 395 καὶ 396 μ. Χ) ἔπαθε καὶ ἡ Ἀργολὶς μεγίστας ζημίας, ἴσας, ἂν μὴ μεγαλυτέρας, πρὸς τὰς ζημίας τῶν κατ' ἐξοχὴν δοκιμασθεισῶν περιφερειῶν. Ἐπειδὴ τὰ τείχη τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων ἤδη ἀπὸ τοῦ 375 εἶχον καταρρεύσει συνεπείᾳ τρομεροῦ σεισμοῦ, οὐδαμοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντιταχθῇ σοβαρὰ ἀντίστασις εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς, οἱ ὁποῖοι τότε ἔδοσαν καίριον πλῆγμα κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μεταξὺ τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν τότε οἱ Ὀστρογότθοι, ἦτο καὶ τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐκείνην δὲν ὑπέστη τὴν τύχην ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ὅλως ἐξέλιπον· τὸ Ἄργος μετ' ὀλίγον ἀνέκυψεν ὁπωσδήποτε καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐξηκολούθησε νὰ ἀναφέρηται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἂν οὐχὶ ὡς πόλις σπουδαία, τοὐλάχιστον ὡς ἕδρα ἐπισκόπου ὑποκειμένου εἰς τὴν μητρόπολιν Κορίνθου.

Πότε τὸ πρῶτον ἐπεκράτησεν ἐν Ἄργει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς μέσης Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐπὶ μακρὸν διετήρησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν των. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἐκ Νώλας Παυλίνου (354—431 μ. Χ.) ἔν τινι ποιήματι, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ἄργει καὶ κατεπολέμησε τοὺς ἐκεῖ σοφιστάς, καὶ ἂν ἀκόμη θεωρηθῇ ὡς ἀληθές, δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι προσῆλθον ἔκτοτε οἱ κάτοικοι τοῦ Ἄργους εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Διότι ναὶ μὲν φιλοσοφικαὶ σχολαὶ ἤκμαζον ἐν Ἄργει μέχρι τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων καὶ ἑπομένως τὸ λεγόμενον περὶ καταπολεμήσεως τῶν ἐν Ἄργει φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου φαίνεται ἀληθοφανές· ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ὕπαρξις τῶν φιλοσοφικῶν ἐκείνων σχολῶν εἶναι δεῖγμα περὶ τῆς ἐμμονῆς τῶν Ἀργείων εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων δὲ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου δὲν ἀναφέρεται τὸ Ἄργος ὡς κέντρον χριστιανικόν. Ἡ Κόρινθος, αἱ Πάτραι, ἡ Σπάρτη καὶ τὰ Μέγαρα ἦσαν αἱ μόναι πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰς ὁποίας ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἔζων πολλοὶ σχετικῶς Χριστιανοί. Περὶ Ἄργους οὐδὲ λόγος γίνεται, καίτοι φυσικὸν εἶναι, ὅτι τότε τοὐλάχιστον δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἀργείους ὁ Χριστιανισμός. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Ἄργους, *Περιγένης* καλούμενος, ἀναφέρεται ὡς καταπολεμήσας τὴν αἵρεσιν τῶν καλουμένων Σηθανῶν, ἀναφανεῖσαν κατὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος ὅλως ἐκλιποῦσαν. Δεύτερος ἐπίσκοπος τοῦ Ἄργους, *Γενέθλιος* ὀνομαζόμενος, ἀναφέρεται ὡς λαβὼν μέρος εἴς τινα τοπικὴν σύνοδον συγκροτηθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 448 μ. Χ., τρίτος δέ, διάδοχος πιθανῶς τοῦ Γενεθλίου, ὀνομαζόμενος *Ὀνήσιμος*, ἀναφέρεται ὡς λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι τετάρτην Οἰκουμενικὴν σύνοδον (ἐν ἔτει 451 μ. Χ.) τὴν ἐπικυρώσασαν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοπικῆς τοῦ 448. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Ὀνήσιμον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Ἄργους κατέλαβεν ὁ *Θαλῆς*, ζήσας ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Θρᾳκὸς (457—474 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν Θαλῆν τοῦτον ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη οὐδεμία μνεία ἐπισκόπου Ἄργους γίνεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων. Ἂν ἁπλῆ σύμπτωσις εἶναι τοῦτο ἢ εἶχεν ὑποστῆ καὶ τὸ Ἄργος τὴν τύχην ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους (τοὺς λεγομένους σκοτεινοὺς χρόνους τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος), συνεπείᾳ τῶν Ἀβαροσλαυικῶν ἐπιδρομῶν καταντῆσαν κώμη ἄσημος, στερουμένη ἐπισκόπου, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν. Μόλις κατὰ τὸ 680 μ. Χ. ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Ἄργους *Ἰωάννης* λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕκτην Οἰκουμενικὴν σύνοδον, μετ' ἄλλα δὲ 200 περίπου ἔτη (τῷ 869) ἀναφέρεται

Digitized by Google

πάλιν ἐπίσκοπος Ἄργους *Λέων* λαβὼν μέρος εἴς τινα σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκληθεῖσαν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, μετὰ δέκα δ' ἔτη (879) ἀναφέρεται ἕτερος ἐπίσκοπος, *Θεότιμος* καλούμενος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσαν σύνοδον τὴν ἐπικυρώσασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου ὡς Πατριάρχου. Εἰς τὴν σύνοδον ἐκείνην ὅμως ἀναφέρεται, ὅτι μετέσχε καὶ Ἀνδρέας ὁ ἐπίσκοπος Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ὑπήγετο ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἄργους. Τοὐλάχιστον εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορίνθου δὲν ἀναφέρεται ἐπισκοπὴ Ναυπλίου.

Ἄγνωστος εἶναι ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέστη κατὰ πρῶτον ἡ ἐπισκοπὴ Ναυπλίου. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην σύνοδον αἱ δύο ἐπισκοπαί, Ἄργους καὶ Ναυπλίου, συνηνώθησαν. Τῆς ἑνιαίας ταύτης ἐπισκοπῆς πρῶτος γνωστὸς ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ ὡς πολιοῦχος τοῦ Ἄργους μέχρι σήμερον τιμώμενος *Ἅγιος Πέτρος*, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Παύλου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἄργους τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει τῶν Ἀργείων, τῶν Ναυπλιέων καὶ τῶν περιοίκων (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι' μ. Χ. αἰῶνος). Ὁ Πέτρος οὗτος, ὁ ὁποῖος εἶχε πατρίδα τὴν Κωνσταντινούπολιν (καὶ οὐχὶ τὴν Σικελίαν, ὥς τινες ἐνόμισαν), ὑπῆρξε διὰ τοὺς ὑποκειμένους εἰς τὴν ἐπισκοπήν του ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τὰ πάντα θυσιάζων ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ μέγας εὐεργέτης των. Τούτου ἕνεκα καὶ ζῶντα ἐτίμησαν αὐτὸν καὶ τὸ λείψανον αὐτοῦ ἀποθανόντος διαμφισβητοῦντες οἱ Ναυπλιεῖς καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἦλθον εἰς ἔνοπλον σύγκρουσιν. Κατὰ ταύτην ὑπερισχύσαντες οἱ Ἀργεῖοι ὡς πολυαριθμότεροι, ἔθαψαν τὸν ἐπίσκοπόν των ἐν τῷ ἐν Ἄργει ναῷ τῆς Θεοτόκου, ὅπου ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους αἰῶνας ἀπετέλει τοῦ Ἄργους τὸ καύχημα. Κατὰ τὴν παράδοσιν τὸ λείψανον τοῦ πολιούχου τοῦ Ἄργους Ἁγίου ἀφῃρέθη ἐν ἔτει 1421 ὑπὸ τοῦ τότε Λατίνου ἐπισκόπου τῆς πόλεως. Ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐγένετο μετὰ τὸ 920, ὅτε οὗτος ἔλαβε μέρος εἴς τινα ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, καὶ πρὸ τοῦ 927, ὅτε ἀποθανόντος τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Συμεών, ἔπαυσαν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον αἱ εἰσβολαὶ τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Ἑλλάδα· διότι, ὡς λέγει ὁ αὐτόπτης βιογράφος τοῦ Ἁγίου Πέτρου (πιθανῶς ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἄργους Κωνσταντῖνος), οὗτος ἀπέθανε κατὰ τὸν χρόνον τοιαύτης τινὸς ἐπιδρομῆς.

Τὸν Ἅγιον Πέτρον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ *Κωνσταντῖνος*, μετ' αὐτὸν δ' ἀναφέρεται σειρὰ 19 ἐπισκόπων, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος, *Λέων* ὀνομαζόμενος, ἔκτισε τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Μονῆς ἐν ἔτει 1149. Ὁ αὐτὸς Λέων ἓξ ἔτη προηγουμένως (τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1143) μετέβαλε καὶ τὴν ἐν Ἀρείᾳ (παρὰ τὸ Ναύπλιον) γυναικείαν μονὴν εἰς ἀνδρικήν. Ἐν Ἀρείᾳ δηλαδὴ ὑπῆρχε τότε γυναικεῖον μοναστήριον (τῆς Παναγίας), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐμόναζον 36 μοναχαί. Τοσοῦτον ὅμως ἦτο τὸ πλῆθος τῶν πειρατῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὥστε τὸ μοναστήριον ἐκεῖνο διέτρεχε πάντοτε κίνδυνον αἰφνιδίας ἐκ μέρους αὐτῶν ἐπιθέσεως, τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσωσιν αἱ ἐν αὐτῷ μοναχαί. Τούτο ἕνεκα ὁ Λέων μετέφερε τὰς μοναχὰς ἐκείνας εἰς τὴν ἀσφαλεστέραν θέσιν Βούζη, εἰς δὲ τὴν τῆς Ἀρείας μονὴν ἐγκατέστησεν ἄνδρας δυναμένους ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀποκρούσωσιν ἐπιδρομὰς πειρατῶν.

Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ ἐφεξῆς τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον ἐτέλουν διαρκῶς ὑπὸ ἕνα ἐπίσκοπον ἢ ἂν ἀπετέλεσαν καὶ πάλιν ἐπί τινα χρόνον δύο ἐπισκοπάς. Ἐπὶ Λέοντος ὅμως ἀναμφιβόλως τὸ Ναύπλιον ὑπέκειτο εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἄργους, ὁ ὁποῖος καὶ τὰ ἀφορῶντα τὸ μοναστήριον τῆς Ἀρείας τοῦ Ναυπλίου ἐτακτοποίησε καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Μονῆς ἐν Ἄργει ἔκτισεν. Ὀλίγον μετὰ τὸν Λέοντα ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1166) ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Ἄργους *Νικήτας*, μετά τινα δ' ἔτη (1189) τὸ Ἄργος προήχθη εἰς ἕδραν Μητροπόλεως κατέχουσαν τὴν 88ην θέσιν μεταξὺ τῶν Μητροπόλεων τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, πρῶτος δὲ Μητροπολίτης Ἄργους ὑπῆρξεν ὁ *Ἰωάννης*. Καὶ μετὰ τὴν προαγωγὴν δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἄργους εἰς Μητρόπολιν τὸ Ἄργος ἐξηκολούθησε νὰ ἀποτελῇ τὴν ἕδραν ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ τὸ Ναύπλιον, χωρὶς νὰ εἶναι ἕδρα ἰδίας ἐπισκοπῆς.

Φραγκοκρατία καὶ τουρκοκρατία: Ὀλίγα ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τῆς προαγωγῆς ταύτης, ὅτε ἡ δεινὴ συμφορὰ ἡ καταλαβοῦσα τὰς ἑλληνικὰς χώρας συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων Σταυροφόρων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπληξε καὶ τὴν Ἀργολίδα. Ὑπέκυψε δηλαδὴ καὶ αὐτὴ ἡ χώρα εἰς τοὺς Φράγκους, ἀπὸ τῶν ὁποίων περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ βραδύτερον εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ξενικῆς κυριαρχίας δύο νέα σπουδαῖα γεγονότα παρουσιάζει· πρῶτον μὲν ὅτι τὸ κέντρον τὸ πολιτικὸν τῆς χώρας μεταφέρεται ἀπὸ τοῦ Ἄργους εἰς τὸ ἐκ φύσεως ὀχυρὸν καὶ ἤδη διὰ τεχνητῶν ὀχυρωμάτων ἐνισχυθὲν Ναύπλιον, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας μεγάλη ἐπέρχεται φυλετικὴ μεταβολή.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη παρατηρεῖται ἤδη ὄχι μόνον εἰς τὴν ὕπαιθρον, ὅπου τὸ ἀλβανικὸν στοιχεῖον ἐπικρατεῖ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πόλεις Ἄργος καὶ Ναύπλιον. Οὕτως ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ναυπλίου ἀπὸ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως καὶ ἐντεῦθεν χάνει τὴν ἑλληνικότητά του καὶ ἀποτελεῖται κατὰ πλειονότητα ἐκ Φράγκων καὶ Ἐνετῶν καὶ βραδύτερον ἐκ Τούρκων· ὀλίγοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ξενικῆς κυριαρχίας ἐπετρέπετο καὶ ἐτόλμων νὰ ζῶσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ὀχυρᾶς ἐκείνης πόλεως. Οἱ ξένοι κατακτηταὶ οἱ ἐγκαταστάντες ἐν Ἄργει ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν ἐγκαταστάντων ἐν Ναυπλίῳ. Μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τούτοις τῆς πόλεως Ἄργους ἀνεμίχθησαν πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, μεταναστεύσαντες καὶ συγχωνευθέντες μετὰ τῶν παλαιῶν κατοίκων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἄργει καὶ ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀργολίδος οὐδέποτε κατέστη δυνατὸν νὰ συγχωνευθῇ πρὸς τοὺς ξένους κατακτητὰς οὔτε ὁ ἑλληνικὸς οὔτε ὁ ἀλβανικὸς πληθυσμός. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας δὲν ἐπιτρέπει τοιαύτην συγχώνευσιν. Ἡ διαφορὰ δὲ τῆς θρησκείας ἢ μᾶλλον τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν διατηρεῖται καθ' ὅλον τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Φράγκοι καὶ Ἐνετοὶ κατεῖχον τὴν Ἀργολίδα καὶ οὕτω, ἐνῷ ἡ ὀρθόδοξος Μητρόπολις, ὑποβιβασθεῖσα ἀπὸ τῆς 88ης εἰς τὴν 115ην θέσιν, ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται, ἀναφαίνονται ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς φραγκοκρατίας καὶ καθολικοὶ ἐπίσκοποι τῆς χώρας καὶ διατηροῦνται καὶ ἐπ' ἀρκετὰ ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀργολίδος ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τίνες ἦσαν καὶ ποῦ διέμενον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ ἐν Ἀργολίδι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, δὲν ἀναφέρεται. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ Ἄργος δὲν ἦτο πλέον ἡ ἕδρα τῶν Μητροπολιτῶν. Ἤδη ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (μεταξὺ τοῦ 1440 καὶ 1445) ὁ ἐν Ἀργολίδι Ὀρθόδοξος Ἀρχιερεὺς ὀνομάζεται Μητροπολίτης Ναυπλίου καὶ τὴν ὀνομασίαν ταύτην διατηρεῖ καὶ μετὰ τὴν (ἐν ἔτει 1463) ὁριστικὴν κατάληψιν τῆς Ἀργολίδος ὑπὸ τῶν Τούρκων (οἱ ὁποῖοι ἤδη τῷ 1397 εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχον ἐπιφέρει φοβερὰς καταστροφὰς καὶ εἶχον κυριεύσει κατὰ πρώτην φορὰν τὸ Ἄργος).

Κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, τὴν ἐπὶ βραχὺ μόνον διακοπεῖσαν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (ἐπὶ Μοροζίνη), τὸ Ναύπλιον ἦτο, ὅπως καὶ ἐπὶ φραγκοκρατίας, ἡ κυριωτάτη πόλις τῆς Ἀργολίδος καὶ μία τῶν ὀχυρωτάτων πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Αἱ τύχαι τῆς Ἀργολίδος καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν) διετέλουν ἀρρήκτως συνδεδεμέναι μὲ τὰς τύχας τῆς πόλεως ταύτης. Μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ ἱστορία τῆς Ἀργολίδος ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ναυπλίου (βλ. λ.). Ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν μόνον ἔποψιν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν τὸ Ναύπλιον, ἀφοῦ ὁ λεγόμενος Μητροπολίτης Ναυπλίου δὲν διέμενεν ἐν αὐτῷ. Ἡ ἐγκατάστασις πολυαρίθμων Τούρκων, μάλιστα μὲν ἐν Ναυπλίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἄργει, ἐγένετο αἰτία νὰ μὴ δύναται νὰ διαμένῃ ἀκινδύνως καὶ ἡσύχως ὁ Ἕλλην Μητροπολίτης εἰς τὰς πόλεις ταύτας. Τὸ χωρίον Ὀμέρμπακα κατέστη τότε (ἴσως δὲ καὶ προηγουμένως) ἕδρα τοῦ Μητροπολίτου. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου (ἀποθανόντος τῷ 1799 ἢ 1800) ἐκτίσθη ἐντὸς τοῦ Ἄργους παρὰ τὸν παλαιὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἡ Μητρόπολις, τῆς ὁποίας σῴζονται ἔτι λείψανά τινα, ὑπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Γρηγορίου ἐκτίσθη ἡ παρὰ τὴν Μητρόπολιν οἰκία, εἰς τὴν ὁποίαν διέμενεν οὗτος καὶ ὁ ὁμώνυμος ἀνεψιὸς καὶ διάδοχός του μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.
Γ. Ι. Κ.

— Ἀργολίδος καὶ *Κορινθίας νομὸς [Γεωγρ.]*. Ὁ βορειοανατολικὸς τῶν πέντε νομῶν τῆς Πελοποννήσου, ὅστις βρέχεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ εἶναι περὶ τὰ 5 χιλ. τετρ. χιλ., ὁ δὲ πληθυσμός, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920, προστιθεμένων καὶ τῶν τῷ 1923 ἀπογραφέντων προσφύγων, 165.457 κατ. Ὁρίζεται πρὸς Δ ἀπὸ τῶν νομῶν τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος καὶ τῆς Ἀρκαδίας διὰ σειρᾶς ὀρέων, ἅτινα εἶναι συνέχεια τῶν Ἀρκανίων ὀρέων (βλ. λ. Ἀργολὶς καὶ Κορινθία). Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Κορινθιακὸν θέσεως *Μαῦρα λιθάρια* καὶ τελευτᾷ εἰς τὸ ὄρος *Ζάβιτσα*, τὸ ὁποῖον καταπίπτει ἀποτόμως εἰς τὸν Ἀργολικόν. Ὁ νομὸς προεκτείνεται καὶ πέραν τοῦ κυρίως ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, μέχρι τοῦ ὄρους *Γερανείας* (κ. *Ἐλατιᾶ*), περιέχων οὕτω καὶ τμῆμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ἐπαρχίας Μεγαρίδος (τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας).

Τὸ μεταξὺ τῶν κόλπων Ἀργολικοῦ καὶ Σαρωνικοῦ τμῆμα εἶναι χερσόνησος, *Ἀργολικὴ* καλουμένη καὶ διακρινομένη διὰ τὸν διαμελισμὸν αὐτῆς ὄχι μόνον εἰς μικροτέρας χερσονήσους ἀλλὰ καὶ πολλὰς μικρὰς νήσους. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν νομῶν περιλαμβάνει τόσας πολλὰς νήσους καὶ νησῖδας, αἱ ὁποῖαι διατείνονται κατὰ τὸν Ἀργολικὸν καὶ Σαρωνικὸν κόλπον καὶ ἃς παραλείπομεν, ἅτε ἀναφερομένας εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα τῶν κόλπων καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου, δηλ. τῆς Ἑρμιονίδος, τῆς Τροιζηνίας καὶ τῆς Ἐπιδαυρίας. Ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ἀκατοίκητα μόνον νησίδιά τινα ὑπάρχουν, τὰ *Καλονήσια*. (Περὶ τοῦ κλίματος τοῦ νομοῦ βλ. λ. Πελοπόννησος—*κλῖμα*.) Εἰς τὸν νομὸν ἔτι αὐτὸν ὑπάγονται καὶ αἱ νοτιώταται τῆς Πελοποννήσου νῆσοι Κύθηρα καὶ Ἀντικύθηρα, ἀποτελοῦσαι ἰδίαν ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἐπαρχία Τροιζηνίας, ἥτις κατέχει τὸ ΒΑ. τμῆμα τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου, ὅπου καὶ ἡ χερσόνησος τῶν Μεθάνων καὶ ἡ νῆσος Πόρος, προσηρτήθη διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1925 εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας διὰ λόγους συγκοινωνίας. Ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα οὖσα ἡ χερσόνησος δυσκολεύει τὴν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίαν, εὐκολύνει δὲ τὴν διὰ θαλάσσης. Διὰ τοῦτο δ' ὁ Πόρος καὶ τὰ Μέθανα συνδέονται ταχύτερον θαλασσίως μετὰ τοῦ Πειραιῶς ἢ μετὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, δηλ. τοῦ Ναυπλίου.

Ὁ νομὸς διαιρεῖται εἰς τὰς ἑξῆς ἐπαρχίας: 1) *Ναυπλίας*, 2) *Ἄργους*, 3) *Κορινθίας*, 4) *Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος*, 5) *Ὕδρας* καὶ 6) *Κυθήρων*. Πρωτ. τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ Ναύπλιον, ἔνθα καὶ ἕδρα ἐπισκοπῆς. Ἡ Κορινθία ὅμως ἔχει ἄλλην ἐπισκοπήν, ἄλλην ἡ Ὕδρα μετὰ τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλην τὰ Κύθηρα.
Ι. ΣΑΡΡΗΣ

— *[Οἰκον. Γεωγρ.]* Ὁ νομὸς Ἀργολιδοκορινθίας παίζει ἀξιόλογον ρόλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας, καθότι ἐμφανίζει οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, εἰς προϊόντα, ἀπόδοσιν. Εἰς οἰκεῖα περὶ ἑκάστης τῶν ἀπαρτιζουσῶν αὐτὸν ἐπαρχιῶν ἄρθρα γίνεται ἀναλυτικώτερον ἐξέτασις τῶν διαφόρων πλουτοφόρων παραγόντων των. Ἐνταῦθα ἁπλῶς γίνεται μνεία γενικῶν μόνον γραμμῶν τῆς ἀποδόσεως τοῦ νομοῦ.

Ἐν πρώτοις ἡ γεωργία, εἰς ἣν ἀπασχολοῦνται τὰ 30 % περίπου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ, εἶναι ὁ σημαντικώτερος παράγων τῆς εὐημερίας τῶν κατοίκων. Τὸ σύνολον τῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας, πλὴν τῆς τῶν Κυθήρων, καλλιεργουμένων ἐκτάσεων (1927) ἀνέρχεται τὰ 2.168.934 στρέμματα, ὧν τὰ 394.781 ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ναυπλίας, τὰ 512 382 εἰς τὴν Ἄργους, τὰ 223.504 εἰς τὴν Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος, τὰ 1237 εἰς τὴν Ὕδρας καὶ τὰ 1.037.030 εἰς τὴν Κορινθίας. Ἡ ἀπόδοσις δὲ τούτων καταφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, καταρτισθέντα ἐκ πληροφοριῶν τοῦ ἁρμοδίου νομογεωπόνου:

Προϊόντα	*Ἐκτάσεις (στρέμ.)*	*Παραγωγὴ (χγμ.)*
Δημητριακὰ	548005	40776151
Ὄσπρια	13496	626838
Γεώμηλα	337[illegible]	338738
Λαχανικὰ	40000	38000000
Καπνὸς	23820	2779[illegible]04
Σταφυλαὶ - Γλεῦκος	65270	12022[illegible]49
Σταφὶς	81194	13900000
Ὀπῶραι	9661	358800
Ξηροὶ καρποὶ	9920	310977
Ἑσπεριδοειδῆ	6[illegible]66[illegible]	762726
Ἐλαῖαι - ἔλαιον	1303507	694033
Σανὸς	23744	6687608

Ἡ κτηνοτροφία εἰς ἣν ἀπασχολεῖται ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἔχει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀρκετὴν διάδοσιν. Κατὰ γενομένην τῷ 1927 ἀπαρίθμησιν τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ὡς ἄνω πέντε ἐπαρχιῶν διατρεφομένων ζῴων, ταῦτα ἀνέρχονται εἰς τοὺς ἐν τῷ κάτωθι πίνακι ἀναγραφομένους ἀριθμούς:

Ζῷα	*Ἀριθ.*	*Ζῷα*	*Ἀριθ.*
Ἵπποι	7189	Πρόβατα	207115
Ἡμίονοι	10614	Αἶγες	143142
Ὄνοι	5565	Χοῖροι	3517
Βόες	2625	Πουλερικὰ	212005
Ἀγελάδες	1373	Κόνικλοι	10854

Ἡ γαλακτοκομία ἀποδίδει ἐτησίως 4184470 χγρ. γάλακτος, ἐξ οὗ πλὴν τῆς ὡς αὐτουσίου καταναλώσεως, παράγονται 676430 χγλ μαλακοῦ καὶ 232280 σκληροῦ τυροῦ καὶ 56790 χγρ. βουτύρου. Ἡ σηροτροφία ἀσκεῖται εἰς πολὺ μικρὸν κλίμακα ἔν τισι κοινότησι τῶν ἐπαρχιῶν Ναυπλίας καὶ Κορινθίας μὲ ἀπόδοσιν 650 περίπου ὀκ. κουκουλίων.

Δασικῶν ἐκτάσεων αἱ ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ δὲν στεροῦνται. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Ὑπουργείου

Digitized by Google

Γεωργίας, εἰς 342250 στρέμ. ἀνέρχονται συνολικῶς αἱ ἐκτάσεις τῶν ἀνηκουσῶν τῷ δημοσίῳ καὶ τῶν διακατεχομένων δασῶν (πλὴν τῶν Κυθήρων), ὧν 237.390 ἐν Κορινθίᾳ 38.100 ἐν Ναυπλίᾳ, 41.000 ἐν Ἑρμιονίδι καὶ 25.460 ἐν Ἄργει. Ὑπὸ ἐλάτης καταλαμβάνονται 71 910 στρέμ., ὧν τὰ 69.800 ἐν Κορινθίᾳ καὶ 2.110 ἐν Ἄργει, περὶ τὰ 18.100 δὲ καλύπτονται ἀμιγῶς ἐκ πεύκης ἐν Ναυπλίᾳ καὶ 5.400 ἐκ δρυὸς ἐν Κορινθίᾳ. Αἱ λοιπαὶ ἐκτάσεις εἶναι ἐκ θαμνώδους βλαστήσεως μὲ ἄνω ὄροφον πεύκων ἰδίως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας.

Ἡ βιομηχανία καθ' ὅλον τὸν νομὸν ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλους τοιούτους δὲν εἶναι ἀξία μεγάλης προσοχῆς. Τὸ σύνολον τῶν ἐν αὐτῷ λειτουργουσῶν πάσης φύσεως ἐπιχειρήσεων (ἀπογραφὴ 1920) ἀνέρχεται τὰς 846, ὧν αἱ 783 εἶναι μικροβιομηχανίαι (ἰδίως σιδηρουργεῖα, ἀλευρόμυλοι, ἐλαιοτριβεῖα κλπ.) ἀπασχολοῦσαι κάτω τῶν 5 ἐργατῶν ἑκάστη, αἱ 59 μεγαλύτεραι (ἰδίως ἐλαιουργεῖα καὶ σταφιδοκαθαριστήρια) ἀπασχολοῦσαι 6—25 ἐργάτας, αἱ λοιπαὶ δὲ 4 ἀπασχολοῦσαι πλείονα τῶν 25 ἐργατῶν. Ἐν συνόλῳ εἰς τὰς ἀνωτέρω βιομηχανίας αἱ 235 εἶναι μηχανοκίνητοι δυνάμεως ἵππων 2193 καὶ ἐργάζονται 3.367 πρόσωπα.

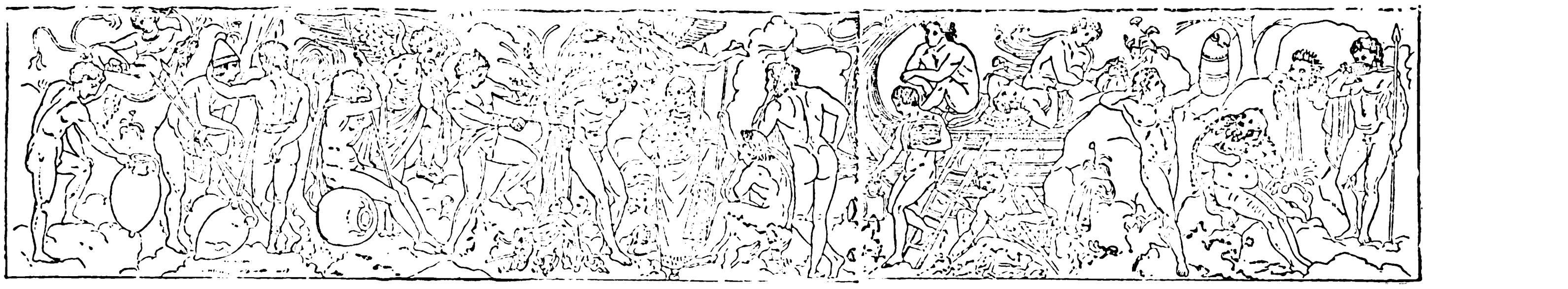

Οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων. (Ἐκ τῆς *Φικορωνείου πυξίδος* τοῦ Collegio Romano.)
[Πρὸς τὸ μέσον ἀριστερὰ ὁ βασιλεὺς Ἄμυκος προσδενόμενος ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν, μετὰ τὴν ἧττάν του, ἐπὶ κορμοῦ δάφνης.]

Συγκοινωνίαι: Ὁ νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας ἔχει πλούσιον δίκτυον ἁμαξιτῶν, ἐθνικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν, ὁδῶν, ὡς καὶ βατῶν τοιούτων, διαρκῶς δὲ μελετῶνται καὶ κατασκευάζονται νέαι τοιαῦται. Τὸ συνολικὸν μῆκος τῶν ὁδῶν ἀνέρχεται εἰς 448,090 χλμ., ὧν τὰ 53.300 εἶναι βατῶν. Ἀνήκουσι δὲ 382,740 χλμ. εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν ἔκτασιν τοῦ νομοῦ, 53,050 εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, 5,000 εἰς τὴν τῶν Σπετσῶν καὶ 7,300 εἰς τὴν τῆς Ὕδρας. Διὰ τοῦ ἠπειρωτικοῦ τμήματος τοῦ νομοῦ διέρχονται καὶ γραμμαὶ τῶν ΣΠΑΠ, ἔχουσαι κέντρον τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς ἡ μία βαίνει διὰ Πατρῶν εἰς Καλάμας παραλλήλως τῇ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου παραλίᾳ, ἡ δ' ἄλλη πάλιν εἰς Καλάμας μέσῳ Ἄργους καὶ Τριπόλεως. Ἐπίσης ὑπάρχει τοπικὴ γραμμὴ βαίνουσα ἐξ Ἄργους εἰς Ναύπλιον. Τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ νομῷ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἀνέρχεται τὰ 186,4 χλμ., ὧν τὰ 25 ἀνήκουσιν εἰς τὸ μέχρι Κορίνθου τμῆμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τὰ 58 τῆς γραμμῆς Κορίνθου-Πατρῶν καὶ τὰ 103 4 τῆς Κορίνθου-Τριπόλεως, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τῆς τοπικῆς Ἄργους-Ναυπλίου (χλμ. 10,9).

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὰς ὑπηρεσίας Τ.Τ.Τ. ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ λειτουργοῦσι συνολικῶς ἐν αὐτῷ 72 ταχυδρομικὰ γραφεῖα καὶ 138 τηλεγραφικὰ καὶ τηλεφωνικά, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἐτησίαν κίνησιν (στατιστικὴ 1926) 2,387,392 ἀντικειμένων ἀλληλογραφίας ἐν γένει καὶ 132,128 τηλεγραφημάτων. Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

— «**Ἀργολίς**». Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ τοῦ 1864, συνεχῶς ἐπὶ ὁλόκληρον τεσσαρακονταετίαν. Θ. Σ. Δ.

— «**Ἀργολίς**». Ἐπιβατηγὸν ἀτμόπλοιον ἀκτοπλοΐας, μέσου μεγέθους, ὅπερ μετὰ τῆς «Μακεδονίας» καὶ τῆς «Ἠπείρου» ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς «Πανελληνίου Ἀτμοπλοΐας». [Βλ. Lloyd's register τοῦ 1895.]

— «**Ἀργολὶς *Ἀγροτική***». Ἐφημερὶς ἑβδομαδιαία ἐκδιδομένη ἐν Ἄργει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926 ἐφεξῆς ὄργανον τοῦ Συλλόγου Γεωργοκτηματιῶν.

ἀργολόγημα (τό)· ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἀργῶν, τῶν ἀκάρπων δηλαδὴ βλαστῶν τῆς ἀμπέλου.

ἀργολογία (ἡ)· τὸ νὰ λέγῃ τις λόγους ἀργούς, ματαίους, ἀνωφελεῖς, φλυαρία.

ἀργολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λέγων λόγους ἀργούς, ματαίους, ἀνωφελεῖς, ὁ φλύαρος, ὁ λάλος.

ἀργολογῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀργολόγος, λέγω λόγους ματαίους, ἀνωφελεῖς, φλυαρῶ.

ἀργομέτωπος *λίθος [Δομ.]*. Ὁ λίθος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου φαινομένη πλευρὰ εἶναι ἀκατέργαστος.

ἀργομισθία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀργόμισθος, μισθοδότησις ἀνθρώπου μὴ ἐργαζομένου.

ἀργόμισθος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λαμβάνων μισθὸν χωρὶς νὰ ἐργάζηται: «θέσεις ἀργομίσθων».

ἀργὸν (Ar) *[Χημ.]*. Ἀέριον ἀτομικοῦ βάρους 39,88 εὑρισκόμενον εἰς τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα εἰς ἐλάχιστα ποσά, μετὰ τῶν ἑτέρων *εὐγενῶν* ἀερίων ἡλίου, νέου, κρυπτοῦ καὶ ξένου. Εἶναι στοιχεῖον ἀδρανὲς μὴ ἑνούμενον μετ' οὐδενὸς ἑτέρου στοιχείου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ (βλ. λ. ἀὴρ ἀτμοσφαιρικός). Σ. Χ.

Ἀργὸν *πεδίον [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Στενὴ καὶ πλήρης τελμάτων κοιλὰς ἐν τῇ βορειοανατολικῇ περιοχῇ τῆς Μαντινείας μεταξὺ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Ἀλησίου καὶ τῶν ἀνατολικῶν τοῦ Ἀρτεμησίου ὄρους. Τὰ ἐκ τῶν τελμάτων ὕδατα ἐκρέουσιν εἰς Ἀνιγραῖα. Ἐν τῷ Ἀργῷ πεδίῳ ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ πολίχνη Νεστάνα καὶ ἡ πηγὴ Φιλίππειον, ὀνομασθεῖσα οὕτω ἐκ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β', στρατοπεδεύσαντος ἐκεῖ περὶ τὸ 338 π. Χ.

Ἀργοναῦται *[Μυθολ.]*. Οὕτως ὠνομάσθησαν οἱ ἥρωες οἱ μετασχόντες τῆς *Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας*, ἥτις εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα συμβάντα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος, περιλάλητος εἴς τε τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου (Ὀδυσ. Μ, 70). Σκοπὸς μὲν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἦτο νὰ κομίσωσιν οἱ Ἀργοναῦται ἐκ τῆς Αἴας τῆς Κολχίδος τὸ χρυσόμαλλον δέρας τοῦ κριοῦ, τὸν ὁποῖον ἐθυσίασεν εἰς τὸν Φύξιον Δία μετὰ τὴν διάσωσίν του ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθάμαντος *Φρίξος*, ἀφορμὴ δὲ διὰ νὰ γίνῃ αὕτη ὑπῆρξεν ὁ φόβος τοῦ βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ *Πελίου*, ὅτι θὰ στερηθῇ τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ *Ἰάσονος*, ὅστις ἤθελε νὰ ἐνκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰωλκοῦ τὸν πατέρα του Αἴσωνα, στερηθέντα δολίως τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πελίου. Κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Πελίας ἐφοβήθη τὸν Ἰάσονα διότι οὗτος ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτοῦ, ὅτε ἐγκατέλιπε τὸν ἐπὶ μακρὰ ἔτη διδάσκαλόν του ἐν Πηλίῳ Κένταυρον Χείρωνα καὶ ἐπορεύθη εἰς Ἰωλκόν, μονοσάνδαλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν χρησμὸν ἐκινδύνευεν ὁ θρόνος του. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἰάσων, εἴτε διαταχθείς, εἴτε λαβὼν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ βασιλεία, ἐὰν κομίσῃ εἰς Ἰωλκὸν τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἤρχισε τὰς προετοιμασίας του διὰ τὴν ἐκστρατείαν.

Κατὰ πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σύμπραξιν τῶν ὀνομαστοτέρων συγχρόνων του ἡρώων καὶ τὴν ἐξησφάλισε, διότι μετέσχον τῆς ἐκστρατείας ὁ *Ἡρακλῆς*, οἱ Διόσκουροι *Κάστωρ* καὶ *Πολυδεύκης*, οἱ υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος *Εὔφημος*

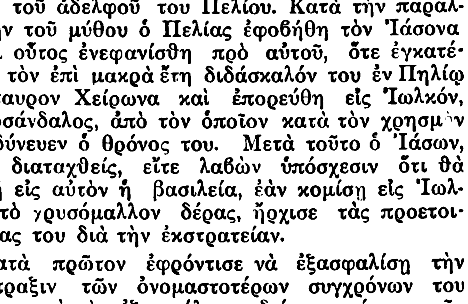

Πάλη τοῦ Ἰάσωνος μὲ τὸν Δράκοντα.

καὶ *Περικλύμενος*, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἑρμοῦ *Ἐχίων* καὶ *Εὔρυτος*, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος *Ὀρφεύς*, οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βορέως *Ζήτης* καὶ *Κάλαϊς*, ὁ *Θησεύς*, οἱ υἱοὶ τοῦ Αἰακοῦ *Τελαμὼν* καὶ *Πηλεύς*, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀφαρέως *Ἴδας* καὶ *Λυγκεύς*, ὁ *Ἀμφιάραος*, ὁ *Λαέρτης*, ὁ *Ἄκαστος*, ὁ *Ἄργος*, ὁ *Τῖφυς* καὶ ἄλλοι, περὶ τοὺς πεντήκοντα ἢ καὶ περισσότεροι (κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους μύθους ἦσαν 10 μόνον, ὁ κατάλογος ηὐξήθη ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ, φιλοτιμουμένης ἑκάστης πόλεως νὰ ἐγγράφῃ εἰς αὐτὸν τοὺς ἥρωάς της). Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συναθλητῶν ἐφρόντισεν ὁ Ἰάσων νὰ ἑτοιμάσῃ τὸ κατάλληλον πλοῖον, τοῦ ὁποίου τὴν ναυπήγησιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς Ἀθηνᾶς ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ Φρίξου *Ἄργος*. Ὅτε ἡτοιμάσθη ἡ Ἀργὼ (βλ. λ.) (οὕτως ὠνομάσθη ἡ ναυπηγηθεῖσα πεντηκόντορος) καὶ ἡ Ἀθηνᾶ «*ἐνήρμοσε κατὰ τὴν πρῷραν φωνῆεν ξύλον* τῆς Δωδωνίδος φηγοῦ», ἐπέβησαν αὐτῆς οἱ εἰρημένοι ἥρωες ὑπὸ ἀρχηγὸν μὲν τὸν Ἰάσονα, κυβερνήτην δὲ τοῦ πλοίου τὸν *Τῖφυν*, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγνίου. Ἀλλὰ πρὶν νὰ φθάσουν οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὸ ἄγνωστον τέρμα τοῦ ταξιδίου των συνήντησαν πλεῖστα ἐμπόδια καὶ ἐδοκίμασαν πολλοὺς κινδύνους. Ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ, ὡς συμπληρωθεῖσα διὰ προσθηκῶν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεκεφαλαίωσε τὰς πρώτας τυχοδιωκτικὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀνακαλύψεις αὐτῶν εἰς μεμακρυσμένας χώρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀφωμοίωσε καὶ συνεχώνευσε καὶ διαφόρους μύθους τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἡ Ἀργὼ ἀποπλεύσασα ἐκ Παγασῶν προσωρμίσθη τὸ πρῶτον εἰς Λῆμνον, τὴν ὁποίαν εὗρον οἱ Ἀργοναῦται γυναικοκρατουμένην, διότι αἱ γυναῖκες εἶχον φονεύσει ὅλους τοὺς ἄνδρας πλὴν τοῦ βασιλέως Θόαντος. Ἐκεῖ παρέμειναν οὗτοι ἱκανὸν χρόνον τυχόντες καλῆς ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν Λημνίων γυναικῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἑνωθέντες ἐπλήρωσαν πάλιν τὴν νῆσον ἀρρένων κατοίκων. Μετὰ τὴν Λῆμνον, ἀφοῦ διέπλευσαν τὸν Ἑλλήσποντον, τὸν ὁποῖον ἐκαθάρισαν ἀπὸ τοὺς Τυρρηνοὺς πειρατὰς προσωρμίσθησαν εἰς τὴν χώραν τῶν Δολιόνων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἔτυχον μεγάλης φιλοξενίας. Ἐκεῖθεν ἀπέπλευσαν ἐν καιρῷ νυκτός, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τρικυμίας ἐρρίφθησαν πάλιν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς χώρας τῶν Δολιόνων, οἵτινες νομίζοντες ὅτι ἐπέδραμον ἐχθροὶ εἰς τὴν χώραν των ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀργοναυτῶν ἀντεπιτεθέντων μετὰ μεγάλης ὁρμῆς. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος ὁ βασιλεὺς τῶν Δολιόνων Κύζικος, τὸν ὁποῖον ἔθαψαν οἱ Ἀργοναῦται, ὅτε, ἐπελθούσης τῆς ἡμέρας, κατενόησαν ἀμφότερα τὰ μέρη τὴν πλάνην των, μετὰ μεγάλων τιμῶν. Μετὰ ταῦτα προσωρμίσθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μυσίας, ἔνθα κατέλιπον κατὰ τὸν ἐκεῖθεν ἀπόπλουν τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Πολύφημον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπολεσθέντος *Ὕλα*, ὅστις μεταβὰς πρὸς ὕδρευσιν ἡρπάγη διὰ τὸ κάλλος του ὑπὸ τῶν Νυμφῶν. Ἐκ τῶν δύο τούτων Ἀργοναυτῶν ὁ μὲν Πολύφημος ἔκτισε πόλιν ἐν Μυσίᾳ καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς Κίου, ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ἄργος. (Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Ἡρακλῆς δὲν μετέσχε τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, διότι ἐδούλευε τότε παρὰ τῇ Ὀμφάλῃ, κατὰ δὲ τὸν Φερεκύδην ἀφέθη οὗτος εἰς Ἀφέτας τῆς Θεσσαλίας «*τῆς Ἀργοῦς φθεγξαμένης μὴ δύνασθαι φέρειν τὸ τούτου βάρος*».) Μετὰ τὴν Μυσίαν προσωρμίσθησαν οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων, τῆς ὁποίας ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Βιθυνίδος *Ἄμυκος*, ὅστις πάντα ξένον προσορμιζόμενον εἰς τὴν χώραν του προεκάλει εἰς ἀγῶνα πυγμῆς καὶ διὰ τῆς ἰσχύος καὶ δεξιότητός του εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἐφόνευε. Καὶ τότε προεκάλεσε τὸν ἄριστον ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων τῆς Ἀργοῦς, ἀλλὰ πυγμαχήσας πρὸς τὸν Πολυδεύκην ἐπλήγη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐχένα καὶ ἐφονεύθη ἢ ἐδέθη εἰς τὸν κορμὸν δάφνης. Ἀποπλεύσαντες ἐκεῖθεν οἱ Ἀργοναῦται προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Σαλμυδησσόν, ἔνθα κατῴκει ὁ γέρων τυφλὸς μάντις *Φινεὺς* (τυφλωθεὶς διότι προέλεγεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα, ἢ διότι συνεβούλευσε τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρίξου κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἔλθωσιν ἐκ Κολχίδος εἰς τὴν Ἑλλάδα), ὅστις ἐβασανίζετο ἀπὸ τὰς *Ἁρπυίας*, αἵτινες πετῶσαι πρὸς τὰς ἑκάστοτε παρατιθεμένας εἰς αὐτὸν τροφάς, τινὰς μὲν ἥρπαζον, τὰς δὲ ὑπολοίπους ἐπλήρουν κακῆς ὀσμῆς, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ φάγῃ αὐτὰς ὁ Φινεύς. Τὰς Ἁρπυίας κατεδίωξαν οἱ πτερωτοὶ υἱοὶ τοῦ Βορέως καὶ ὁ Φινεὺς εὐγνωμονῶν παρέσχε συμβουλὰς καὶ διὰ τὸν μέχρι Κολχίδος πλοῦν αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων πῶς θὰ διέλθωσι τὰς *Συμπληγάδας πέτρας*, αἵτινες συγκρουόμεναι ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀνέμων ἀπέκλειον τὸν στενὸν πόρον τῆς θαλάσσης καὶ καθίστων ἀδύνατον τὴν δίοδον καὶ εἰς τὰ πτηνὰ ἀκόμη. Τὰς Συμπληγάδας διῆλθεν ἡ Ἀργὼ (ἀφοῦ ἄφησαν οἱ Ἀργοναῦται νὰ διέλθῃ πρότερον μία περιστερά, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Φινέως) μὲ ἔντονον κωπηλασίαν τῶν ναυτῶν της, τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἥρας, μικρὰν βλάβην μόνον ὑποστᾶσα εἰς τὰ ἄφλαστά της. (Κατὰ τὸν Πίνδαρον—εἰς τὸν τέταρτον Πυθιονίκην του—τὰς Συμπληγάδας διῆλθον τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ποσειδῶνος, κατόπιν θυσίας εἰς αὐτόν. Τοῦτο εἶναι

Digitized by Google

μία ἔνδειξις ὅτι τὰ προειρημένα περὶ Φινέως εἶναι ἐπεισόδια τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν παρεμβληθέντα εἰς μεταγενεστέρους τοῦ Πινδάρου χρόνους.) Ἀκτοπλοοῦντες ἔπειτα κατὰ τὴν νοτίαν ὄχθην τοῦ Εὐξείνου προσωρμίσθησαν εἰς τὴν χώραν τῶν Μαριανδυνῶν, ἔνθα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῆς *Λύκου*. Εἰς τὴν χώραν ταύτην ἀπώλεσαν τὸν μάντιν *Ἴδμονα*, πληγέντα ὑπὸ κάπρου, καὶ τὸν κυβερνήτην τῆς Ἀργοῦς *Τῖφυν*, ἀποθανόντα. Ἀποπλεύσαντες ἐκεῖθεν ὑπὸ κυβερνήτην τοῦ πλοίου τὸν *Ἀγκαῖον* καὶ παραπλεύσαντες τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν καὶ τὸ ὄρος Καύκασον ἦλθον εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Κολχίδος Φᾶσιν. Μετὰ τὸν κατάπλουν εἰς τὴν Κολχίδα ὁ Ἰάσων ἀποβιβασθεὶς ἐπορεύθη εἰς τὴν πόλιν Αἶαν καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς χώρας *Αἰήτην* τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Ὁ Αἰήτης ὑπεσχέθη ὅτι θὰ δώσῃ αὐτό, ἀλλὰ ἀφοῦ πρότερον ὁ Ἰάσων ζεύξῃ δύο ἀγρίους ὑπερμεγέθεις ταύρους (δῶρον πρὸς αὐτὸν τοῦ Ἡφαίστου), οἵτινες εἶχον χαλκίνους τοὺς πόδας καὶ ἐφύσων πῦρ ἐκ τῶν στομάτων των, καὶ σπείρῃ ὀδόντας δράκοντος (ἦσαν οἱ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κάδμου σπαρέντων ἐν Θήβαις) εἰς ἕνα ἀγρὸν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἄρην. Τὸν ἄθλον τοῦτον ἐπετέλεσεν ὁ Ἰάσων τῇ βοηθείᾳ τῆς φαρμακίδος Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, ἥτις ἠράσθη αὐτοῦ. Διὰ τῶν φίλτρων της καταστὰς ἄτρωτος ὁ Ἰάσων ἔζευξε τοὺς ταύρους, ἐκαλλιέργησε τὸν ἀγρὸν καὶ διὰ τῶν συμβουλῶν της ἐφόνευσε τοὺς ἐνόπλους Γίγαντας, οἵτινες ἐφύτρωσαν ἀπὸ τοὺς σπαρέντας ὀδόντας, ῥίψας λίθους εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ προκαλέσας τὴν ἀλλοσφαγήν των. Ὁ Αἰήτης ὅμως ἠρνήθη καὶ μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἄθλου νὰ παραδώσῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας καὶ ἐσκέφθη νὰ καύσῃ τὴν Ἀργὼ καὶ νὰ φονεύσῃ τοὺς Ἀργοναύτας. Ὁ Ἰάσων ἠδυνήθη ὅμως καὶ ἄκοντος τοῦ Αἰήτου νὰ λάβῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας τῇ βοηθείᾳ καὶ πάλιν τῆς Μηδείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὡρκίσθη ὅτι θὰ τὴν συζευχθῇ καὶ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αὕτη ἔφερε τὸν Ἰάσονα εἰς τὸ ἄλσος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφυλάσσετο τὸ δέρας, ἐκοίμησε διὰ φαρμάκων τὸν δράκοντα καὶ παρέδωκε τὸ δέρμα, τὸ ὁποῖον ἐκρέματο ἀπὸ δρυός, εἰς τὸν ἥρωα τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀψύρτου. Μετὰ τὴν ἐπιβίβασίν των ἀπέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἡ Ἀργὼ φέρουσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν πολύτιμον θησαυρόν. Τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν ὁ Αἰήτης μαθὼν τὰ γενόμενα κατεδίωξε τὴν Ἀργώ. ὅτε ὅμως προσήγγισεν εἰς αὐτὴν ἡ Μήδεια ἔσφαξε τὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον καὶ διαμελίσασα τὸ πτῶμά του ἔρριπτε τὰ μέλη αὐτοῦ ἀνὰ ἕν, ἵνα ὁ Αἰήτης ἀσχολούμενος μὲ τὴν περισυλλογὴν αὐτῶν καθυστερήσῃ εἰς τὴν καταδίωξιν. Τοῦτο καὶ συνέβη. Ὁ Αἰήτης ἠσχολήθη μὲ τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς συλλογῆς τῶν μελῶν τοῦ υἱοῦ του, τὰ ὁποῖα ἔθαψεν εἰς τήν, ἕνεκα τῆς εἰρημένης αἰτίας οὕτως ὀνομασθεῖσαν, πόλιν *Τόμους*, ἔστειλε δὲ ἄλλους πρὸς καταδίωξιν τῆς Ἀργοῦς μὲ τὴν ἀπειλὴν ὅτι θὰ σφάξῃ αὐτοὺς ἂν ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Ἀλλ' οὗτοι οὐδὲν ἠδυνήθησαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπανῆλθον εἰς τὴν Κολχίδα, ἀλλ' ἐγκατεστάθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Κεραυνίων ὀρέων καὶ τὰς Ἀψυρτίδας νήσους τῆς Ἰλλυρίας. (Κατά τινα παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Ἄψυρτος δὲν ἠκολούθησε τὴν Μήδειαν, ἀλλ' ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσταλέντος, ἀλλ' οὐδὲν κατορθώσαντος, στόλου τῶν Κόλχων ἐναντίον τῆς Ἀργοῦς.)

Ποικίλαι εἶναι αἱ παραλλαγαὶ τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν περιπετείας των. Αἱ ἐπικρατήσασαι ὅμως παραδόσεις εἶναι δύο. Μια ὅτι ἐπανῆλθον εἰς Θεσσαλίαν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας εἶχον πλεύσει εἰς Κολχίδα, καὶ ἑτέρα ἡ ἑξῆς: Ὅτε οὗτοι παρέπλεον τὸν *Ἠριδανόν*, φανταστικὸν ποταμόν, ἐξοργισθεὶς διὰ τὸν φονευθέντα Ἄψυρτον ὁ Ζεὺς ἀπέστειλεν ἐναντίον των «χειμῶνα λάβρον» καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς πλάνην, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐφέροντο εἰς τὰ κύματα ἀγνοοῦντες ποῦ φέρονται. Τότε «ἐφθέγξατο» ἡ Ἀργὼ ὅτι δὲν θὰ παύσῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Διός, ἐὰν δὲν πορευθῶσιν εἰς τὴν Αὐσονίαν καὶ δὲν καθαρθῶσιν ἐν αὐτῇ διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀψύρτου ὑπὸ τῆς Κίρκης. Οἱ Ἀργοναῦται ὑπήκουσαν καὶ παραπλεύσαντες τὰς ἀκτὰς τῆς χώρας τῶν Κελτῶν καὶ τῆς χώρας τῶν Λιγύων εἰσῆλθον εἰς τὸ Σαρδόνιον πέλαγος, ἀφοῦ δὲ παρέπλευσαν τὰς ἀκτὰς τῆς Τυρρηνίας ἔφθασαν εἰς τὴν Αἰαίαν, ἔνθα κατῴκει ἡ Κίρκη, ἥτις ἐκάθηρεν αὐτοὺς τοῦ φόνου, ἀφοῦ πρότερον ἐγένοντο ἱκέται αὐτῆς. Ἀποπλεύσαντες ἐκ τῆς Αἰαίας παρέπλευσαν τὰς ἀκτὰς εἰς τὰς ὁποίας διέμενον αἱ Σειρῆνες, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔσωσε τοὺς Ἀργοναύτας ὁ Ὀρφεὺς ἀντεπεξελθὼν διὰ τῶν μελῳδιῶν του πρὸς τὰ ᾄσματα ἐκείνων. Μόνον ὁ *Βούτης* ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φθάσῃ πρὸς αὐτὰς κολυμβῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἔσωσεν ἡ Ἀφροδίτη κατοικίσασα αὐτὸν ἐν Λιλυβαίῳ. Μετὰ ταῦτα παρέπλευσαν τὰς ἀκτὰς τῆς Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως καὶ τὰς Πλαγκτὰς Πέτρας, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἐφαίνετο φλὸξ πολλὴ καὶ καπνός, τῇ βοηθείᾳ τῆς Θέτιδος καὶ τῶν ἄλλων Νηρηΐδων κατὰ παράκλησιν τῆς προστάτιδος τοῦ Ἰάσονος Ἥρας. Ἐκεῖθεν ἀφοῦ παρέπλευσαν τὴν Θρινακίαν νῆσον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔβοσκον οἱ βόες τοῦ Ἡλίου, ἔφθασαν εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐβασίλευεν ὁ *Ἀλκίνοος*. Τοῦτον ἔκαμαν κριτήν των οἱ Ἀργοναῦται καί τινες Κόλχοι, οἵτινες ἐκ τῆς Ἰλλυρίας εἶχον διαπεράσει ἐκεῖ. Οἱ Κόλχοι ἠξίωσαν τὴν παράδοσιν τῆς Μηδείας, ὁ δὲ Ἀλκίνοος ὑπεσχέθη τὴν παράδοσιν, ἐὰν αὕτη εἶναι ἀκόμη παρθένος. Τοῦτον ἤκουσεν ἡ Ἀρήτη, ἡ σύζυγός του, καὶ ἔσπευσε, κατὰ τὴν νύκτα τὴν πρὸ τῆς κρίσεως, νὰ συζεύξῃ τὴν Μήδειαν μετὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ οὕτως οἱ Κόλχοι δὲν ἐπέτυχον τὴν πλήρωσιν τῆς ἀξιώσεώς των. Ἀπελθόντες ἐκ τῆς χώρας τῶν Φαιάκων οἱ Ἀργοναῦται περιέπεσον εἰς σφοδρὰν τρικυμίαν, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτοὺς ὁ Ἀπόλλων τοξεύσας ἀπὸ τῶν Μελαντίων δειράδων μὲ τὸ βέλος του εἰς τὴν θάλασσαν καὶ προκαλέσας οὕτως ἀστραπήν, ἥτις ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπροσδοκήτως τότε ἀναφανεῖσαν νῆσον *Ἀνάφην*, εἰς τὴν ὁποίαν προσωρμίσθησαν. Ἀφοῦ δὲ ἵδρυσαν ἐν τῇ νήσῳ βωμὸν τοῦ *Αἰγλήτου Ἀπόλλωνος*, ἐτέλεσαν εἰς αὐτὸν θυσίαν καὶ παρεδόθησαν εἰς εὐωχίαν, ἔπλευσαν ἔπειτα εἰς τὴν νῆσον Κρήτην. Τὴν προσέγγισιν ὅμως εἰς τὴν νῆσον τῆς Ἀργοῦς ἠμπόδιζεν ὁ *Τάλως*, ὅστις ἦτο χαλκοῦς ἀνήρ, δωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου εἰς τὸν Μίνωα, καὶ εἶχε μόνον μίαν φλέβα ἀπὸ τοῦ αὐχένος μέχρι τῶν σφυρῶν. Οὗτος διατρέχων καθ' ἑκάστην τρὶς ὅλην τὴν νῆσον ἠμπόδιζε τὴν προσέγγισιν εἰς αὐτὴν παντὸς πλοίου, ῥίπτων κατ' αὐτοῦ λίθους. Ἐξητάτησεν ὅμως αὐτὸν ἡ Μήδεια ἐμβαλοῦσα εἰς αὐτὸν διὰ φαρμάκων μανίαν ἢ προκαλέσασα τὸν θάνατόν του διὰ τῆς ἐκροῆς τοῦ ἐν αὐτῷ ἰχῶρος (αἵματος ἀθανάτων), καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν οἱ Ἀργοναῦται ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν Κρήτην καὶ νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτῇ ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ἐκεῖθεν ἔπλευσαν εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ἀφοῦ ἔλαβον ἐξ αὐτῆς ὕδωρ παραπλέοντες τὰς ἀκτὰς τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Λοκρίδος ἔπειτα ἔφθασαν εἰς Ἰωλκὸν μετ' ἀποδημίαν ἐξ αὐτῆς τεσσάρων μηνῶν. Μετὰ τὴν ἀποβίβασίν των ὁ Ἰάσων τὴν μὲν Ἀργὼ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα, τὸ δὲ χρυσόμαλλον δέρας παρέδωκεν εἰς χεῖρας τοῦ Πελίου.

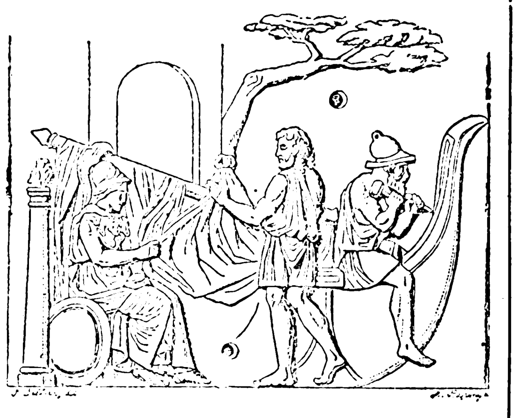

Ἡ ναυπήγησις τῆς «Ἀργοῦς».

Τοῦ περιπετειώδους ὅμως μύθου τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπάρχουν πλεῖσται παραλλαγαί, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι εἶναι δύο, ἡ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ *Ἴστρου*, ὅστις κατὰ τὰς γεωγραφικὰς δοξασίας τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶχε δύο ἐκβολάς, μίαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἑτέραν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, καὶ ἡ τῆς ἐπιστροφῆς των διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἔφθασαν εἰς Λιβύην κατὰ τὴν Τριτωνίδα λίμνην, ἔνθα ὁ Ἀργοναύτης *Εὔφημος*, ὁ γενάρχης τῶν οἰκιστῶν τῆς Θήρας καὶ τῆς Κυρήνης, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Τρίτωνα βῶλον γῆς, σύμβολον τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατοχῆς τῆς Λιβύης. Τὸν βῶλον τοῦτον ἔρριψεν ὁ Εὔφημος εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἀνάφην καὶ ἐξ αὐτοῦ προῆλθεν ἡ νῆσος *Καλλίστη* (*Θήρα*). Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ μύθου εἰς τὴν Σύρτιν τῆς Λιβύης ἔρριψεν αὐτοὺς ἡ τρικυμία μετὰ τὸν ἀπόπλουν ἐκ τῆς νήσου τῶν Φαιάκων. Κατὰ τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν οἱ Ἀργοναῦται ἠναγκάσθησαν νὰ φέρωσιν ἐπ' ὤμου τὴν Ἀργὼ ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Λιβύης μέχρι τῆς Τριτωνίδος λίμνης, διὰ τῆς ἐξόδου τῆς ὁποίας εἰς τὴν θάλασσαν ἐπανέπλευσαν εἰς τὴν Μεσόγειον. Τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν συνέχεια εἶναι οἱ περὶ Ἰάσονος, Μηδείας, Πελίου καὶ Ἀκάστου μῦθοι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Ὁ μῦθος ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ. — Ὡς ὁ τρωϊκὸς πόλεμος καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τῶν Ἐπιγόνων, οὕτω καὶ ὁ μῦθος τῶν Ἀργοναυτῶν, ὢν ἐπιχείρησις τῆς πλειονότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ οὐχὶ μεμονωμένη ἐπιχείρησις μιᾶς πόλεως, ὑπῆρξεν ἀφετηρία ἀφ' ἧς ὡρμήθη ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία. Καὶ δὲν ἐνέπνευσε μὲν ὁ μῦθος τοὺς ἀρχαιοτέρους ἐπικοὺς ποιητάς, ὡς οἱ δύο ἄλλοι, γενομένης ἁπλῆς μνείας αὐτοῦ ὑπό τε τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἐνέπνευσεν ὅμως τοὺς λυρικοὺς καὶ μάλιστα τὸν Πίνδαρον, οὗτινος ἡ Δ' εἰς Πυθιονίκας ᾠδή, ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρηναίου Ἀρκεσιλάου νικητοῦ εἰς ἁρματοδρομίαν, ποιηθεῖσα, εἶναι εἷς ὕμνος πρὸς τοὺς Ἀργοναύτας, εἷς τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ πρόγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Κυρήνης Βάττου, προγόνου τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ἐκτὸς τῶν λυρικῶν ἐνέπνευσεν ὁ μῦθος τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐκ μὲν τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου Ἀθάμας, Ὑψιπύλη, Ἀργώ, Κάβιροι καὶ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Σοφοκλέους Ἀθάμας, Κολχίδες, Σκύθαι καὶ Ριζοτόμοι, αἵτινες εἶχον ὑπόθεσιν τὸν ἀργοναυτικὸν μῦθον, οὐδεμία διεσώθη, ἐκ δὲ τῶν τοῦ Εὐριπίδου διεσώθη μόνον ἡ Μήδεια, μία τῶν ἀρίστων τοῦ μεγάλου τραγικοῦ τραγῳδιῶν. Μετὰ τούτους ὁ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος ἔκαμε διασκευὴν τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς τὴν ἐλεγείαν του «Λύδη», ὁ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρεωτικοὺς χρόνους ἀκμάσας πολυμαθὴς συγγραφεὺς καὶ δόκιμος ἐλεγειοποιὸς Καλλίμαχος εἰς τὰ Αἴτιά του καὶ ὁ Θεόκριτος εἰς τὸ 13ον καὶ 22ον τῶν εἰδυλλίων του, ἅτινα περιέχουσι τὸ μὲν τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἁρπαγῆς τοῦ ὡραίου Ὕλα, τὸ δὲ τὸ ἐπεισόδιον τῆς πυγμαχίας μεταξὺ Πολυδεύκους καὶ Ἀμύκου. Τὸ κάλλιστον ὅμως ἐκ τῶν διασωθέντων γραπτῶν μνημείων τοῦ λόγου, τῶν ἐχόντων ὑπόθεσιν τὸν μῦθον τῶν Ἀργοναυτῶν εἶναι, μετὰ τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, τὰ Ἀργοναυτικὰ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου, ἔπος εἰς 4 βιβλία. Τὸ ἔπος αὐτό, παρά τινας ἐπικρίσεις, ἔγινε δημοφιλέστατον, διότι οὐδεὶς ὀνομαστὸς ποιητὴς εἶχε πραγματευθῇ ἐκτενῶς ἕως τότε τὸν μῦθον, πλὴν τοῦ Ἐπιμενίδου, οὗτινος τὰ Ἀργοναυτικά, εἰς 6 500 ἔπη, ἐνωρὶς ἀπώλοντο. Τὸν αὐτὸν τίτλον «Ἀργοναυτικὰ» φέρει καὶ τὸ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ποιηθὲν καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀρφέως φερόμενον ἔπος ἐκ 1384 ἑξαμέτρων. Τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς αὐτὰ παρέφρασε μὲν ὁ Λατῖνος ποιητὴς Οὐάρρων Ἀτταχῖνος, ἀπεμιμήθη δὲ εἰς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης, ἀλλὰ μὲ πλήρη ἀνεξαρτησίαν, ὁ Βαλέριος Φλᾶκκος, οὗτινος τὸ ἔπος (εἰς 8 βιβλία), ἂν καὶ ἀτελὲς ἀπομεῖναν, πολὺ ἐκτιμᾶται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως Ὀθ. Ριββεκ. Ἐκ τῶν μυθογράφων πληρέστερον ἀπέδωκε τὸν μῦθον τῶν Ἀργοναυτῶν πρὸ πάντων ὁ Ἀπολλόδωρος καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Ὑγῖνος.

Ὡς ἐνέπνευσε τὴν ἀρχαίαν ποίησιν ὁ μῦθος τῶν Ἀργοναυτῶν, οὕτως ἐνέπνευσε καὶ τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης τὰ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀργοναυτικοὺς μύθους εἶχον θέματα τὰ διάφορα ἐπεισόδια τοῦ Ἰάσονος, τῆς Μηδείας, τοῦ Πελίου καὶ τοῦ Φινέως· διὰ τοῦτο γενήσεται ὁ προσήκων λόγος περὶ αὐτῶν εἰς τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ εἰρημένα πρόσωπα ἄρθρα. Ἀξία μνείας μόνον εἶναι ἐνταῦθα ἡ λεγομένη Φικορώνειος κυξίς, ἀποκειμένη εἰς τὸ Collegio Romano, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ἐγχαραχθῇ ἡ παράστασις τοῦ ἀγῶνος πυγμαχίας μεταξὺ Ἀμύκου, βασιλέως τῶν Βεβρύκων, καὶ Πολυδεύκους, καὶ ἡ τιμωρία τοῦ Ἀμύκου μετὰ τὴν ἧτταν του.

Ἑρμηνεία τοῦ μύθου.— Ὁ μῦθος τῶν Ἀργοναυτῶν, ὅστις εἶναι, ὡς πολὺ προσφυῶς ἐλέχθη, τὸ λαογραφικὸν ὑλικὸν τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν ναυτικῶν φύλων, ἐκ τῶν παρ' Ὁμήρῳ (Ὀδ. Μ. 70 «Ἀργὼ ἡ πᾶσι μέλουσα», ἡ ξακουστή), καὶ παρ' Ἡσιόδῳ ὑπαινιγμῶν, φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ πολὺ διαδεδομένος καὶ πολὺ δημοφιλής, εἰς τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐποιήθησαν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἔργα, ἡ Ὀδύσσεια καὶ ἡ Θεογονία, δὲν ηὐτύχησεν ὅμως νὰ γίνῃ ἡ ὑπόθεσις ἑνὸς μεγάλου ἔπους ὡς ὁ τρωϊκὸς πόλεμος (τοῦτο ἔγινε ὡς ἐλέχθη, εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους). Διὰ τοῦτο καὶ διαρκῶς, φαίνεται, μετεβάλλετο. Τὸ δρομολόγιον τῶν Ἀργοναυτῶν, δρομολόγιον ὅλως φανταστικόν, ὡς τὸ δρομολόγιον τοῦ Ἡρακλέους ἐπιστρέφοντος ἐκ τῆς χώρας τῶν Ἑσπερίδων, μετεβάλλετο ἀλληλοδιαδόχως, ἐφ' ὅσον ἐξετείνοντο καὶ ἀνεπτύσσοντο καὶ αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς μετεβάλλετο καὶ ὁ τόπος διὰ τὸν ὁποῖον ἐπεχειρήθη ἡ ἐκστρατεία, ἕως ὅτου ἐνετοπίσθη εἰς τὴν Κολχίδα. Ἀπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἀπόψεως ὁ μῦθος φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐποποιία τῶν τολμηρῶν θαλασσοπόρων, οἵτινες ἀνεκάλυψαν τὴν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον ὁδόν, καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν εἰς τὰς χώρας ταύτας πρώτην ἐξάπλωσίν του. Ὁ ἀρχικὸς ὅμως μῦθος ἐπλουτίσθη μὲ διαφόρους ἐγχωρίους μύθους τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψαν, καὶ μὲ μυθικὰς διηγήσεις ἄλλων θαλασσίων ἐπιχειρήσεων.

Ὑπὸ τὴν μυθικὴν ὅμως μορφὴν τῆς εἰς τὸν Πόντον ταύτης ἑλληνικῆς ἐκστρατείας πολλοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (ὁ Ἐρατοσθένης ὁ Δημήτριος ὁ Σκήψιος, ὁ Νεάνθης, ὁ Κυζικηνός, ὁ Κλειτόδημος ἢ Κλείδημος, ὁ Καλλίμαχος, ὁ Διονύσιος, ὁ Σκυτοβραχίων κ. ἄ.) διέβλεπον ἕνα πυρῆνα ἀληθινῆς ἱστορίας, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ ἄλλων συγγραφέων λεγομένων, ἰδίως δὲ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (C,21,C.45 καὶ ἀλλαχοῦ), ὅστις καὶ τὴν εἰς

Digitized by Google

τὸν ἀρχικὸν μῦθον προσθήκην τῆς περιπλανήσεως εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος ἀποδίδει τὸ μὲν εἰς τὴν πλάνην τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων θαλασσοπόρων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι ὁ Εὔξεινος Πόντος ἦτο ἀπέραντος θάλοσσα (διὰ τοῦτο καὶ ὠνόμασαν *Πόντον)*, συγκοινωνοῦσα και μὲ ἄλλας θαλάσσας ὡς ἦτο καὶ ἡ πέραν τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν (ὁ Ἀτλαντικὸς Ωκεανός), καὶ ὅτι ὁ Ἴστρος εἶχε δύο ἐκβολὰς (εἴς τε τὸν Εὔξεινον καὶ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος), τὸ δὲ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν *Συμπληγάδων πετρῶν* πρὸς τὰς *Πλαγκτὰς πέτρας* καὶ τῆς *Αἴης* πρὸς τὴν ἐν τῇ τυρρηνικῇ ἀκτῇ *Αἰαίην*. Ὁ Στράβων φαίνεται πιστεύων ὅτι πρὸ τοῦ Ἰάσονος εἶχεν ἐκστρατεύσει εἰς τὴν χώραν τῶν Κόλχων ὁ Φρίξος, ὡς μαρτύρια δὲ ἀμφοτέρων τῶν ἐκστρατειῶν ἐθεώρει τὰ παρὰ τὰ ὅρια Κολχίδος καὶ Ἰβηρίας *Φρίξειον (ἱερὸν)* καὶ τὰ πολλὰ *Ἰασόνεια (ἡρῷα)* εἴς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ Μηδείαν. Ὑποστηρίζει δὲ ὅτι ἀφορμὴ τῶν ἐκστρατειῶν αὐτῶν (τῶν Μινωοαιολέων) ἦτο ὁ πλοῦτος τῆς Κολχίδος ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ μεταλλείων χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ σιδήρου. Αὐτὴ σχεδὸν εἶναι ἡ κρατοῦσα σήμερον γνώμη Πιστεύεται δηλ. ὅτι τὸ χρυσόμαλλον δέρας εἶναι τὰ ψήγματα χρυσοῦ ἅτινα ἐκύλιον οἱ χείμαρροι τῆς Κολχίδος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς συνέλεγον ἐντὸς προβείων δερμάτων.

Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰάσονος δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μὴ εἶναι μυθικόν. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀρχείων τῶν Χετταίων εἰς τὸ Boghaz—Keui, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ὡς μυθικὰ θεωρούμενα ὀνόματα τῶν Αἰολέων *Ἀνδρέως*, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηνειοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ *Ἀθάμαντος*, τοῦ πατρὸς τοῦ Φρίξου, καὶ *Ἐτεοκλέους*, τοῦ υἱοῦ τοῦ βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, ἀναγράφονται ὡς ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Αχαιοαιολέων τῆς Λέσβου, δὲν δύναται ν' ἀπορρίψῃ τις καὶ τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἰάσων ἦτο τολμηρός τις Θεσσαλὸς θαλασσοπόρος, ὅστις πρῶτος ἤνοιξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον ὁδὸν ἀψηφίσας τοὺς κινδύνους τῶν ὁρμητικῶν ρευμάτων τῶν θαλασσίων στενῶν καὶ τῶν μεγάλων τρικυμιῶν καὶ τῆς πυκνῆς ὁμίχλης τοῦ Πόντου.

Παρὰ τὴν ἑρμηνείαν ὅμως ταύτην δὲν ἐγκατελείφθη καὶ ἡ μετεωρολογικὴ ἑρμηνεία τοῦ μύθου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ *Νεφέλη* (ἡ μήτηρ τοῦ Φρίξου) εἶναι ἡ προσωποποίησις τοῦ νέφους, ὁ *Φρίξος* εἶναι ὁ δαίμων τῆς βροντῆς (ὁ φρίσσων ἢ ὁ βροντῶν) καὶ ἡ *Ἕλλη* (ἡ σπινθηροβόλος) εἶναι ἡ θεὰ τῆς ἀστραπῆς, ἥτις πίπτει καθ' ὁδόν, ἐνῷ ὁ δαίμων τῆς βροντῆς φέρεται μέχρι τῆς χώρας τοῦ Ἡλίου, ὅπου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀκτίνων τῆς ἡλιακῆς θεότητος τὸ σκοτεινὸν νέφος μεταβάλλεται εἰς χρυσόμαλλον δέρας. Ὁ *Ἰάσων* εἶναι ἡλιακὸς ἥρως, ὅστις δαμάζει τοὺς δαίμονας τῆς καταιγίδος, τοὺς πυρίπνοας ταύρους καὶ τοὺς Σπαρτούς, καὶ ἡ *Μήδεια* θεὰ τῆς ἀστραπῆς. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ἀργοῦς εἶναι ἡ βροντή, ἥτις φαίνεται ὡς φωνὴ ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ νέφη [illegible]ν καιρῷ καταιγίδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι· ἰδίως δὲ τὰ Ἀργοναυτικὰ *Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου* καὶ *Βαλερίου Φλάκκου*, οἱ μυθογράφοι *Ἀπολλόδωρος* καὶ *Ὑγῖνος*, ὁ γεωγράφος *Στράβων* καὶ *I Stender* de Argonautorum ad Colchos e. c, *Meier* Quaestiones Argonauticae, L'Hellénisation du Monde antique (Libr F. Alcan), *G Fougères*, Les premières civilisations. *Descharme* (μεταφρ. *Ἀδ. Ἀδαμαντίου* Μυθολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, Τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ Λεξικά, ἰδίως τὸ τοῦ *Pauly-Wissowa*, καὶ τὸ μυθολογικὸν *Roscher*.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **«Ἀργοναύτης»**. Ἑλληνικὴ ἑβδομαδιαία ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Βατοὺμ τῆς Ρωσίας τῷ 1912 ὑπὸ τοῦ Σταύρου Γαληνοῦ καὶ ἐκδιδομένη μέχρι τῆς 31ης Μαρτίου 1918, ὅτε διεκόπη ἡ ἔκδοσίς της ὡς ἐκ τῆς καταλήψεως τοῦ Βατοὺμ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Κ. Μ. Κ.

ἀργοναύτης (ὁ) (Argonautus) *[Ζωολ.]*. Γένος *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεφαλοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀκταποδιδῶν*. Ἡ θήλεια περιβάλλεται ὑπὸ χιτῶνος λεπτοῦ, διαφανοῦς, λευκοῦ καὶ πολυπτύχου καταλήγοντος κατὰ τὴν κορυφήν του εἰς συσπείρωσιν. Τὸ ἐντὸς τοῦ χιτῶνος ἐγκεκλεισμένον ζῶον ἔχει σχῆμα ὀκτάποδος, τὸ σῶμά του εἶναι ᾠοειδές, ἡ κεφαλή του μετρίως ἀνεπτυγμένη καὶ φέρει 8 *προσακτρίδας* ἢ *βραχίονας* παλαμοει-

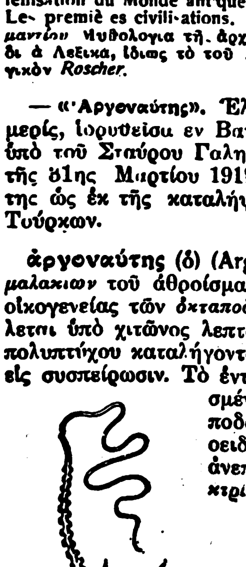

Ἀργοναύτης ἡ ἀργὼ (ἄρρην).

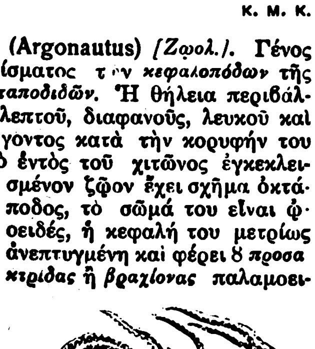

Ἀργοναύτης ἡ ἀργὼ (θήλεια).

δεῖς κατὰ τὸ ἄκρον των. Οἱ βραχίονες οὗτοι φέρουσι δύο σειρὰς κοτύλων ἐν εἴδει σικυῶν. Διὰ νὰ κινηθῇ χρησιμοποιεῖ δύο ὑδροφόρους ὀπάς. Τὸ ἄρρεν ἔχει μικρότερον μέγεθος τοῦ θήλεος, τὸ σῶμα τοῦ δὲν περιβάλλεται ὑπὸ χιτῶνος καὶ φέρει ἑπτὰ ἐπιμήκεις βραχίονα, εἰς δὲ τὸ κέντρον τοῦ σώματός του ὄγδοον τοιοῦτον ἐπιμηκέστατον καὶ πολυκότυλον. Οἱ ἀργοναῦται εἶναι πελαγικὰ καὶ νυκτόβια ζῷα καὶ σπανίως ἀναφαίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Κατοικοῦσι πάσας τὰς θερμὰς θαλάσσας.

Τὸ γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀργοναύτης ἡ ἀργὼ* (Argonautus argo), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ ἀργοναύτης εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, πολλοὶ δὲ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν τῇ περιγραφῇ των μεταξὺ ἄλλων ἔγραφον, ὅτι οἱ παλαμοειδεῖς βραχίονες τοῦ ἀργοναύτου ἐχρησίμευον διὰ τὴν νῆξιν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι σήμερον ἔχει τελείως ἀποδειχθῆ, ὅτι οἱ βραχίονες τοῦ ζῴου τούτου χρησιμεύουσι διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ χιτῶνος, ὅστις δὲν συγκρατεῖται ὅπως εἰς ἄλλα εἴδη ἐκ μυῶν. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χιτῶνος τὰ θήλεα ἐναποθέτουσι τὰ ᾠά των, ἅτινα εἶναι πολυπληθέστατα. Τὸ ἄρρεν διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ θήλεος· εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερον καὶ ἔχει μορφὴν πολύποδος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνουσίας διασχίζεται ἡ καλύπτουσα τὸ σῶμά του μεμβρᾶνα καὶ προσκολλᾶται ἐπὶ τῆς θηλείας.

Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζ.]* Τὸ γένος *ἀργοναύτης* ζῇ ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου νεογενοῦς τῆς τριτογενοῦς περιόδου καὶ εὑρέθη ἀπολελιθωμένον εἰς τὰ στρώματα τοῦ Πιεμόντ. Τὸ ἐν μέρει ἐκ τοῦ μανδύου καὶ ἐν μέρει ἐκ τῶν δύο ἐπιμηκεστέρων καὶ εἰς τὸ ἄκρον πεπλατυσμένων βραχιόνων μόνου τοῦ θήλεος ἀργοναύτου ἀπεκκρινόμενον ὄστρακον, εἶναι λεπτοκέλυφον, σκαφοειδὲς καὶ σπειροειδῶς περιειλιγμένον. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὀστράκου αὐτοῦ εἶναι ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐστολισμένη ὑπὸ πτυχῶν καὶ ἀκωκῶν. Ἀποτελεῖται δὲ τὸ ὄστρακον ἐκ τριῶν στρωμάτων, τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοῦ ἐξωτερικοῦ, συγκειμένου ἐκ πρισμάτων, καὶ τοῦ μεσαίου τοῦ χωρίζοντος ταῦτα, ἰνώδους τοιούτου. Ἡ ἐξωτερικὴ ραχις φέρει διπλῆν ἐκ κόμβων τρόπιδα. Τὸ ὄστρακον τοῦτο τόσον μορφολογικῶς ὅσον καὶ φυσιολογικῶς δὲν εὑρίσκεται ἐν οὐδεμιᾷ σχέσει οὔτε πρὸς τὸ κέλυφος τῶν ἀμμωνιτοειδῶν οὔτε πρὸς τὸ τῶν ναυτιλοειδῶν. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ ἀπολελιθωμένον εἶδος *ἀργοναύτης Sismondai* Bell. τῆς πλειοκαίνου περιόδου καὶ δέκα ἀρτίγονα εἴδη.

Θ. Ξ.

ἀργοναυτικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνήκων, ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἀργοναύτας.

— **«Ἀργοναυτικά»** *[Λογοτ.]*. Ἐπικὸν ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου *Ροδίου* (βλ. λ.).

— **Ἀργοναυτικὴ** *ἐκστρατεία [Μυθολ.]*· βλ. Ἀργοναῦται.

αργονίνη (Argonine) *[Φαρμακ.]*. Τυρινοῦχος ἄργυρος· σύνθεσις ἀργύρου καὶ τυρίνης ἐνέχουσα 4 28% ἀργύρου. Λεπτὴ ὑπόλευκος κόνις εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ σχηματίζουσα ὀπαλίζον ὑπαλκαλικὸν διάλυμα, ὅπερ διαυγάζεται τῇ προσθήκῃ χλωριούχου νατρίου. Διαλυτὴ ὡσαύτως καὶ ἐν ἀλκαλικοῖς διαλύμασιν, ἐν λευκώματι ᾠοῦ, ἐν ὀρῷ αἵματος, κλπ. Ἥ τε ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις τοῦ φαρμάκου εἶναι οἷαι καὶ αἱ τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου, ἀλλὰ λέγεται ὅτι ἔχει μείζω δύναμιν τοῦ διαχωρεῖν διὰ ζώντων κολλοειδῶν ὑμένων ἢ ὅσην ἄλλοι ἀργυροῦχοι λευκωματίαι Ἀναγράφεται ἐν γένει εἰς διάλυμα πρὸς 0 5 τοῖς 100, ἀλλὰ καὶ μέχρι 20 τοῖς 100 διαλύματα ἐνεχύθησαν εἰς τὴν οὐρήθραν οὐδαμῶς παραγαγόντα ἐρεθιστικὰ συμπτώματα.

Μ. Ν. Κ.

ἀργοπατῶ *(—έω)*· βαδίζω ἀργά, βραδυπορῶ.

ἀργοπληρωτὴς (ὁ)· ὁ πληρώνων τὸ χρέος του ἐγκαίρως.

ἀργοπορία (ἡ)· ἡ ἐπιβράδυνσις, ἡ καθυστέρησις, ἡ βραδεῖα ἐκτέλεσις ἔργου τινός.

ἀργοπόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀργά, βραδέως πορευόμενος, ὁ βραδυπόρος.

ἀργοπορῶ *(—έω)*· δημοτ. πορεύομαι ἀργά. βραδύνω, δὲν ἐπείγομαι: «ἀργοπόρησε νά 'ρθῃ», ἦρθε ἀργά, «ἀργοπορεῖ 'ς τὴ δουλειά του»· ‖ «θὰ ἀργοπορήσω νὰ τὴν κάμω αὐτὴ τὴ δουλειά», θὰ βραδύνω, θὰ ἀναβάλω.

ἀργόπους (ὁ) (Argopus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἰδίως εἰς τὰς βορείας Εὐρωπαϊκὰς χώρας.

Δ. Ν. Π.

ἄργος (τὸ). Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος *ἄργος* ἐκαλεῖτο πᾶσα πεδιὰς καὶ ἰδίως παραθαλασσία.

Γ.Ι.Κ.

ἄργος (ὁ) (Argus) *[Ζωολ.]* Πτηνὸν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀλεκτοροειδῶν*.

—**ἄργος** (Argus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων ψυχῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λυκαινιδῶν*. Εἶναι ψυχαὶ μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους μὲ ἀπεστρογγυλωμένας πτέρυγας. Τὰ ἄρρενα κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἔχουσι χρῶμα κυανοῦν καὶ εἰς τὸ κάτω φαιόν. Αἱ κάμπαι των εἶναι ἐπιμήκεις καὶ παχεῖαι, ζῶσιν ἐπὶ τῶν φυτῶν, ἰδίως τῶν *ἀγρωστωδῶν*, καὶ μετὰ βραχὺν σχετικῶς χρόνον μεταμορφοῦνται εἰς ἐπιμήκεις καὶ πεπλατυσμένας κατὰ τὴν ράχιν χρυσαλλίδας. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 50 εἴδη, ὧν γνωστότερα:

Ἄργος ὁ κοινὸς (Argus vulgaris). Ζῇ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων ὅπου ἀναφαίνεται κατὰ τὸ μέσα Αὐγούστου. Ἡ θήλεια γεννᾷ ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *κολουταία ἡ δενδρώδης* (Colutea arborescens) καὶ ἐπὶ ἑκάστου σχεδὸν ἄνθους της ἐναποθέτει ἀνὰ ἓν ᾠόν. Ἡ κάμπη ἥτις ἔχει βαθὺ πράσινον χρῶμα κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἐρυθρὸν κατὰ τὴν ράχιν ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς σποροθήκης καὶ τρέφεται ἐκ τῶν σπορίων ἅτινα περιέχει· ὅταν τὸ ἔντομον καταφάγῃ πάντα τὰ σπόρια, μεταβαίνει εἰς ἑτέραν σποροθήκην, ἀφοῦ ὄπισθέν του κλείσῃ τὴν ὀπήν, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισε διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς σποροθήκης. Ἡ χρυσαλλὶς μετὰ δέκα περίπου ἡμέρας μεταμορφοῦται εἰς ψυχήν.

Ἄργος ὁ μικρὸς (Argus parvo). Ἀναφαίνεται κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ἢ τὰ μέσα Ἰουνίου εἰς τὰ δάση καὶ τοὺς ἀγρούς, ὁπότε πλῆθος τοιούτων ψυχῶν ἵπτανται περὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ διάφορα φυτά. Ἡ κάμπη του ζῇ ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ράμνος ὁ εὔθραυστος* (Rhamnus frangula).

Ἄργος ὁ ἄδωνις (Argus adonis). Εἶναι μικροτάτη ψυχὴ μὲ λαμπρὸν κυανοῦν χρῶμα ἡ ἄρρην καὶ σκοτεινῶς φαιὸν ἡ θήλεια. Τὸ σῶμα ἀμφοτέρων τῶν γενῶν καλύπτεται ὑπὸ μικρῶν μελανῶν κηλίδων καὶ ἐπιξάνθων πλαγίων γραμμώσεων. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀναφαίνεται συνήθως κατὰ Μάϊον. Ζῇ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ ἡ κάμπη του ἥτις ἔχει σῶμα ὑποκύανον μὲ ἐπιξάνθους στιγμὰς ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ φυτοῦ *τριφύλλιον* (Trifolium) καὶ τοῦ *σαροθάμνου* (Sarothamnus).

Ἄργος ὁ τῆς κράμβης (Argos brassica). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ ζῇ εἰς τὰ δάση. Ἡ κάμπη του ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Ἰούλιον ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ἀείζωον τὸ δριμὺ* (Sedum acre), κ. *ἀμάραντο*.

Δ. Ν. Π.

Ἄργος (ὁ) *[Μυθολ.]*.—1) Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Νιόβης, ἥτις ἦτο ἡ πρώτη θνητὴ γυνὴ μετὰ τῆς ὁποίας ἐμίγη ὁ Ζεύς. Κατὰ τὸν Ἀκουσίλαον ἐκ τῶν αὐτῶν γονέων ἐγεννήθη καὶ ὁ Πελασγός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκλήθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν Πελοπόννησον Πελασγοί. Ὁ Ἄργος διεδέχθη εἰς τὴν βασιλείαν, ἀποθανόντος ἄπαιδος τοῦ θείου του Ἄπιος, τὸν πρὸς μητρὸς πάππον του Φορωνέα, ὅστις ἐβασίλευεν ἁπάσης τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἴς τε τὴν πόλιν Ἄργος, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ἐπώνυμος ἥρως, καὶ εἰς ὅλην τὴν χώραν μετονομασθεῖσαν ἀπὸ Πελοποννήσου Ἄργος. Νυμφευθεὶς ὁ Ἄργος τὴν κόρην τοῦ Στρυμόνος Εὐάδνην ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς τέσσαρας υἱούς, ἐκ τῶν ὁποίων πρεσβύτερος ἦτο ὁ Ἴασος (κατά τινα παραλλαγὴν τοῦ μύθου ἦτο οὗτος δισέγγονος τοῦ Ἄργου). Ὁ Ἄργος, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, εἰσήγαγε πρῶτος τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Λιβύης. Τοῦ ἥρωος τούτου ὑπῆρχεν ἐν Ἄργει καὶ ἄλσος καὶ τάφος παρὰ τὸν ναὸν τῶν Διοσκούρων.

—2) Ὁ *πανόπτης*. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος, υἱοῦ τοῦ Ἰάσου, δισέγγονος ἄρα τοῦ Ἄργου τοῦ Διὸς (βλ. ἀνωτέρω). Κατ' ἄλλους μύθους ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀρέστορος, ἢ τοῦ Ἰνάχου, ἢ τοῦ Ἄργου καὶ τῆς Ἰσμήνης, ἢ γηγενής. Ὁ Ἄργος οὗτος εἶχεν ἕνα ὀφθαλμὸν εἰς ὅλον τὸ σῶμα, ἢ κατ' ἄλλον μῦθον τέσσαρας, δύο ἔμπροσθεν καὶ δύο ὄπισθεν, κατὰ δὲ τὸν Φερεκύδην ἕνα μόνον εἰς τὴν κεφαλήν, ἦτο δὲ ἰσχυρότατος· διὰ τοῦτο ἐλέγετο ὅτι ἐφόνευσεν ἄγριον ταῦρον, ὅστις ἐλυμαίνετο τὴν Ἀρκαδίαν, τὸν Σάτυρον, ὅστις διήρπαζε τὰ ποίμνια τῶν κατοίκων τῆς αὐτῆς χώρας, καὶ τὴν Ἔχιδναν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ταρτάρου καὶ τῆς Γῆς —ἥτις ἀνήρπαζε τοὺς ἀνθρώπους—καθ' ὃν χρόνον ἐκοιμᾶτο αὕτη. Τοῦ Ἄργου τούτου υἱὸς ἦτο ὁ *Ἴασος* καὶ τούτου κόρη ἡ Ἰὼ (βλ. λ.), ἡ φίλη τοῦ Διός. Κατ' ἄλλους ὅμως μύθους ἡ Ἰὼ ἦτο κόρη τοῦ Ἰνάχου καὶ ἦτο ἱέρεια τῆς προστάτιδος καὶ πολιούχου θεᾶς τοῦ Ἄργους Ἥρας. Ταύτης ἠράσθη, μαγευθεὶς ἀπὸ τὰ παρθενικὰ θέλγητρά της, ὁ Ζεύς, ὅστις καὶ συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἥρας. Ἐκδικουμένη διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ συζύγου της ἡ Ἥρα μετεμόρφωσε τὴν Ἰὼ εἰς δάμαλιν καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν βουκόλον Ἄργον πρὸς φύλαξιν, ὅστις ἔδεσεν αὐτὴν ἀπό τινος ἐλαίας τοῦ ἄλσους τῶν Μυκηνῶν. Ὁ Ζεὺς διέταξε τότε τὸν Ἑρμῆν ν' ἀποσπάσῃ τὴν Ἰὼ ἀπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἄργου διὰ παντὸς μέσου. Καὶ ὁ Ἑρμῆς ἐπέτυχε τοῦτο διατρυπήσας μὲ τὸ ξίφος του τὸν Ἄργον, ἢ φονεύσας αὐτὸν διὰ λίθου, ἢ καὶ ἀποκόψας τὴν κεφαλήν του, ἀφοῦ πρότερον ἀπεκοίμισεν αὐτὸν μὲ τοὺς ἤχους τοῦ αὐλοῦ του. Οἱ τραγικοί, οἵτινες πολλάκις ἐμνημόνευσαν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἄργου καὶ τῆς Ἰοῦς καὶ οἵτινες, ὡς εἶναι γνωστόν, διερρύθμιζον

Digitized by Google

κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς ἀρχαίους μύθους. παριστάνον τὸν Ἄργον μὲ μυρίους ὀφθαλμούς. «Μυριωπὸν βούταν» καλεῖ αὐτὸν ὁ *Αἰσχύλος* (Προμ. 578), ὁ δὲ *Εὐριπίδης* εἰς τὰς Φοινίσσας του (στ. 1114 κ. ἑξ.) λέγει ὅτι οἱ ἀπειράριθμοι ὀφθαλμοί του ἀνοίγουν μὲ τὴν ἀνατολὴν τῶν ἄστρων καὶ κλείουν μὲ τὴν δύσιν των. Τὴν διαρρύθμισιν ταύτην ἀπεδέχθησαν οἱ μεταγενέστεροι *Ὀβίδιος* εἰς τὰς Μεταμορφώσεις του, καὶ *Μόσχος* εἰς τὸ πρῶτον εἰδύλλιόν του. Κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτὴν οἱ λάμποντες ὀφθαλμοὶ τοῦ φονευθέντος Ἄργου μετεφέρθησαν ὑπὸ τῆς Ἥρας εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ἱεροῦ πτηνοῦ της, τοῦ Ταώ.

Οὕτως ἐφάνη ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ Ἄργος ἦτο ἡ προσωποποίησις τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν πλείστων νεωτέρων μυθολόγων. Ἀλλ' ὁ ἀπεριόριστος ἀριθμὸς τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι μεταγενεστέρα, ὡς προελέχθη, ἀνάπτυξις τοῦ μύθου. Ἐν ἀρχῇ ὁ Ἄργος ἐφέρετο ἔχων ἕνα ὀφθαλμόν, κατὰ τὸν Φερεκύδην, ἢ τέσσαρας, κατὰ τὸ ἡσιόδειον ποίημα Αἰγιμιός, εἰς ἀρχαίας δὲ ἀγγειογραφίας φέρεται καὶ μὲ διπλοῦν πρόσωπον, ὡς ὁ Ἰανὸς τῶν Λατίνων. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ὁ Ἄργος ἦτο μᾶλλον ἡ προσωποποίησις τοῦ διπλοῦ λυκόφωτος, τοῦ τῆς πρωΐας καὶ τοῦ τῆς ἑσπέρας. Πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἐπικουρεῖ ὄχι μόνον ὅτι ἦτο ὁ φύλαξ δαμάλεως, τὴν ὁποίαν ἠλευθέρωσεν ὁ Ἑρμῆς, ὅστις εἶχε κλέψει καὶ τὰς βοῦς τοῦ Ἀπόλλωνος (βλ. λ.), ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἆθλοί του (ὁ φόνος τοῦ ταύρου, τοῦ Σατύρου καὶ τῆς Ἐχίδνης), τοῦ Ναυπλίου τὸ *Ἀργολικὸν πεδίον*, ἐπὶ ἐλαφρῶς ὑψουμένου ἐδάφους (15—30 μ.), νοτιανατολικῶς τοῦ βουνοῦ *Λαρίσης* και τοῦ λόφου *Ἀσπίδος*. Ἡ πόλις ἔχει ἐν μέρει κτισθῆ ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἀρχαίου Ἄργους, ἐπεκτεταμένη πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον. Τὸ κλῖμα αὐτῆς εἶναι ὑγιεινότατον, ἐξαιρουμένων τῶν νοτίων της ἄκρων εἰς τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐπιδρᾷ τὸ ἐκ τῶν μᾶλλον προσκειμένων ἑλωδῶν ἐκτάσεων τῆς πεδιάδος μίασμα, ὅπερ ὅμως κατεπολεμήθη ἀρκούντως διὰ ληφθέντων ἐσχάτως δραστηρίων μέτρων. Ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του τὸ Ἄργος εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐήλιον καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος, διὸ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἥλιος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως ἐνταῦθα ὡς θεότης. Ὁ κλιματολόγος ἰατρὸς B Orstein ἀσχοληθεὶς μὲ τὰ κλίματα τῆς Ἑλλάδος συγκατέλεξε τὸ Ἄργος μεταξὺ τῶν ὑγιεινοτέρων περιοχῶν τῆς χώρας.

Τὸ Ἄργος διοικητικῶς: Τὸ Ἄργος εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἀποτελεῖ δ' ἀπὸ τοῦ 1840 ἕδραν τοῦ δήμου Ἀργείων ὅστις μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ΔΝΖ' εἶχε μετατραπῆ εἰς κοινότητα, μόλις δὲ πρὸ διετίας ἀνασυνεστάθη λόγῳ τῆς ἀναβιβάσεως τῶν κατοίκων αὐτοῦ εἰς ὑπερδεκακισχιλίους κατόπιν τῆς προσθήκης εἰς τὸν τῷ 1920 ἀπογραφέντα πληθυσμὸν αὐτοῦ τῶν τῷ 1922 ἐγκατασταθέντων ἐκεῖ προσφύγων. Ἡ πόλις ἀριθμεῖ 9829 κατοίκους (ἄρρενες 4612 καὶ θήλεις 5217) ὁ δῆμος δὲ 10601 (ἄρρενες 4995 καὶ θήλεις 5606). Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ

Προσφύγων ἀγροτικὸς συνοικισμὸς ἐκ 275 οἰκιῶν, ἡ *Νέα Κῖος*, ὅστις προσωρινῶς ὑπάγεται εἰς τὸν δῆμον Ἀργείων, ἐφυτεύθη δὲ περὶ αὐτὸν ἱκανὸς ἀριθμὸς μορεοδένδρων, ἵνα οἱ κάτοικοί του ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν σηροτροφίαν. Παρὰ τὸν συνοικισμὸν τοῦτον κεῖται τὸ τῷ 1830 ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐγερθὲν ἱπποφορβεῖον, ὅπερ ἐγκαταλειφθὲν ἤρχισεν ἐρειπούμενον.

Τὸ *Κεφαλάρι* κεῖται εἰς γραφικωτάτην θέσιν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου καὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ Χάονος. Εἰς αὐτὸ κατασκευάζεται ὡραῖος ναὸς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, τῆς λεγομένης Κεφαλαριώτισσας, δαπάνῃ τῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ δὴ ἐν Ἀτλάντᾳ Ἀργείων, ἐν ᾗ θέσει ἔκειτο ἕτερος ὁμώνυμος ναΐσκος ἀνατιναχθεὶς κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1918 ἔκρηξιν τῆς πλησίον ἀποθήκης ποσοτήτων πυρομαχικῶν, μεταφερθέντων τότε εἰς θέσεις τῆς Πελοποννήσου ἕνεκα ἀπαιτήσεως τῶν Συμμάχων. Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν καὶ τῷ 1866 συνέβη ἔκρηξις καταστρέψασα τὸ αὐτόθι εὑρισκόμενον πυριτιδοποιεῖον.

Ἀξία μνείας εἶναι καὶ ἡ θέσις *Ἄκοβα* (ἐκ τοῦ λατ. aqua), ἥτις εἶναι περίρρυτος καὶ χλοερά, ἐντὸς γραφικῆς χαράδρας, ὅπου οἰκίαι τινὲς καὶ ναΐσκος τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀπὸ τοῦ Ἄργους ἀπέχει 2½ χμτρ., κειμένη ὄπισθεν τοῦ βουνοῦ Λαρίσης. Τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν αὐτῆς φημίζεται ὡς ἄριστον.

Ἡ ὄψις τῆς πόλεως: Τὸ Ἄργος, ἔχον ὡς κέντρον τὴν ἐφ' ἧς ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγ.

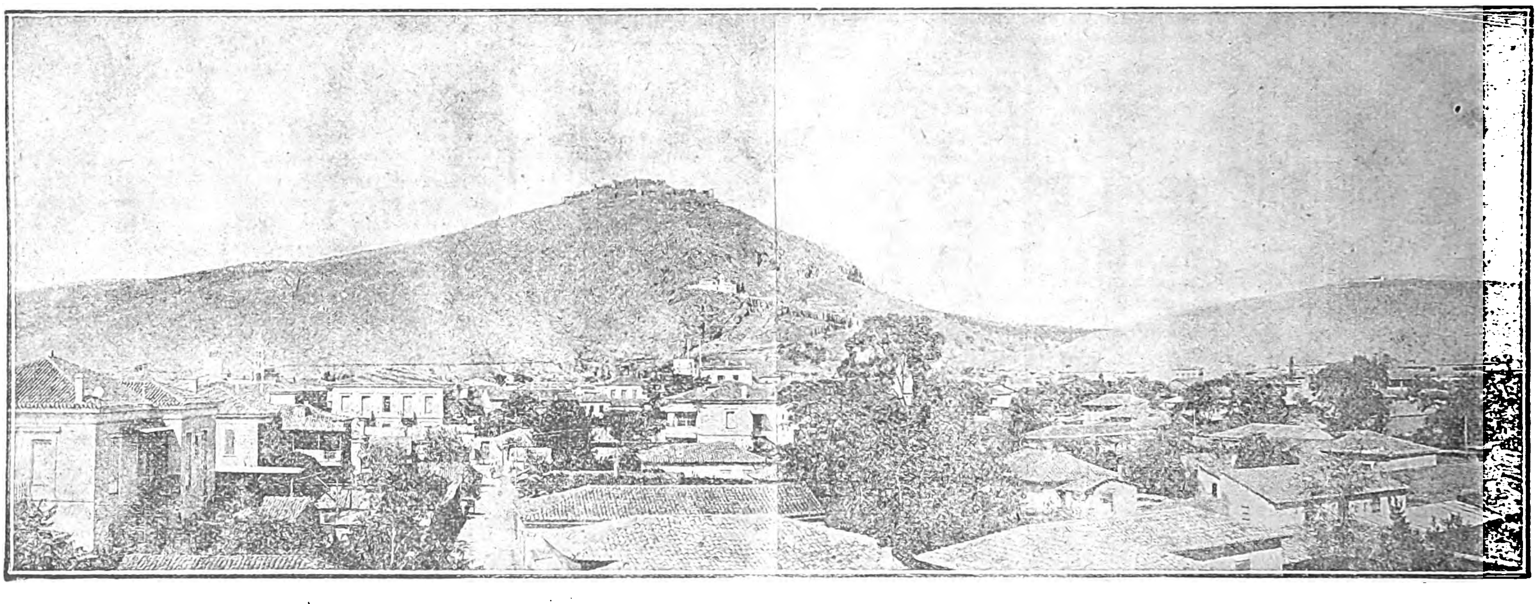

Πανοραματικὴ ἄποψις τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Ἄργους.
(Ἀριστερὰ ἡ ἀκρόπολις τῆς Λαρίσης, δεξιὰ τὸ ὕψωμα Ἀσπίς.) [Φωτογρ. Ἀνδρ. Φίλη.]

οἵτινες προσεγγίζουν τὸν Ἄργον πρὸς τοὺς ἡλιακοὺς ἥρωας (*Ἡρακλέα, Θησέα κ.ἄ.*). Ὁμοίως προσεγγίζει αὐτὸν πρὸς τὰς ἡλιακὰς θεότητας καὶ ἡ ἐπονομασία του Πανόπτης, ἥτις εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐπίθετον μόνον τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Διός.

—3) Ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου. Ὁ Ἄργος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ναυπηγὸς τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθείσης Ἀργοῦς (βλ. λ.). ΚΑΨ.

—**Ἄργος.** Περίφημος κύων τοῦ Ὀδυσσέως ἀναφερόμενος παρ' Ὁμήρῳ. Ὁ κύων οὗτος, ἐνῷ γέρων ἤδη καὶ ἠμελημένος κατέκειτο, ἀνεγνώρισε τὸν κύριόν του ἐπανελθόντα εἰς Ἰθάκην μετὰ εἰκοσαετῆ ἀπουσίαν, ἔσεισεν ἐκ χαρᾶς τὴν οὐρὰν καὶ ἀπέθανε. Τὸ ὄνομα ἔγινε κατ' ἀναβιβασμὸν τόνου ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *ἀργὸς*=λευκὸς ἢ ταχύς.

Ἄργος ἐπίσης ἐκαλεῖτο εἷς τῶν κυνῶν τοῦ Ἀκταίωνος, κατά τινας δὲ καὶ ὁ μυθικὸς φύλαξ τῆς Ἰοῦς *Ἄργος* ἦτο κύων φέρων τὸ ὄνομα τοῦτο (βλ. ἀνωτέρω). Γ. Ι. Κ.

—**Ἄργος.** Ψευδώνυμον τοῦ *Ἀβραὰμ Μάρκοβιτς Γόλντεμπεργ*, συγχρόνου Ρώσου ποιητοῦ καὶ δραματουργοῦ, γεννηθέντος ἐν Μόσχᾳ τῷ 1897. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἔγραψε διαφόρους μικρογραφίας, δραματικὰς σκηνὰς καὶ δράματα, τῶν ὁποίων τὰ θέματα ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ρωσικῆς ἀπολυταρχίας καὶ προκαλοῦν μεγάλην ἐντύπωσιν μεταξὺ τῶν σοβιετιστῶν. Ἐγκολπωθεὶς τὰς ἀρχὰς τοῦ Λένιν, χρησιμοποιεῖ τὸ τάλαντον αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Συνέγραψε σειρὰν μικρῶν σκηνικῶν ἔργων ὑπὸ τὸν τίτλον «*ὁ Ἐπαναστάτης Πετρούσκας*», ὅστις εἶνε ὁ Καραγκιόζης τῆς Ρωσίας καὶ ἀπολαύει μεγάλης δημοτικότητος. Θ. Β.

Ἄργος (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ *Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας*, ἕδρα τοῦ δήμου *Ἀργείων*. Κεῖται εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἐκτεταμένης ἐν τῇ Ἀργολίδι ὁμωνύμου πεδιάδος, ἥτις ἀποτελεῖ ὁμοῦ μετὰ τῆς πεδιάδος ἧττον στάσιμος, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διαφόρους ἀπὸ τοῦ 1853 ἀπογραφάς, ἐκ τῶν ἀριθμῶν τῶν ὁποίων ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ σημειοῦται ὡς ἑξῆς:

Ἔτη	Κάτοικοι	Διαφορὰ
1853	9275	—
1856	10351	+1076
1861	9157	—1194
1870	8981	— 176
1879	9861	+ 880
1889	9814	— 47
1896	9980	+ 160
1907	8828	—1157
1902	9038	+ 210
1923 (προσθήκη προσφύγων)	9829	+ 791

Τὸ Ἄργος ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἑδρεύουσαν μητρόπολιν Ἀργολίδος. Ἐν αὐτῷ ἑδρεύει Ὑποδιοίκησις χωροφυλακῆς, ἔχει δὲ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πταισματοδικεῖον ὑπαγόμενα εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Ναυπλίου, Ὑποθηκοφυλακεῖον, Οἰκονομικὴν Ἐφορείαν, Ταμεῖον, Ταχυδρ. Τηλεγραφεῖον Α' τάξεως, Καπνεργοστάσιον, Δασονομεῖον καὶ Γραφεῖον Ἐποικισμοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως προσφύγων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δημοτικὸν Ταμεῖον σημειοῦμεν ὅτι τὰ κατὰ τὴν χρῆσιν 1926—1927 ἔσοδά του ἀνῆλθον, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀγροφυλακῆς εἰσπράξεων, τὰς 896,393 δρχ. καὶ τὰ ἔξοδά του τὰς 807,674· τῆς χρήσεως ὅμως 1927—1828 τά τε ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ δήμου σχεδὸν ἐδιπλασιάσθησαν.

Συνοικισμοί: Πλὴν τῆς πόλεως εἰς τὸν δῆμον Ἀργείων ὑπάγονται οἱ συνοικισμοὶ *Κεφαλάρι* (κάτ. 128) καὶ *Σκαφιδάκι* (κάτ. 336), ἀπέχοντες ὁ μὲν 4, ὁ δὲ 11 χμτρ. ἀπὸ τῆς ἕδρας καὶ οἱ μικροσυνοικισμοὶ καὶ θέσεις *Εὐαγγελίστρια, Κόκλα, Ἅγ. Ταξιάρχαι, Ἄκοβα, Ἁλμύραι, Ἀναζῆρι, Βουρλίτσα, Κολοκυνθοῦ, Κρόϊ, Κυρήμι, Μαγοῦλα* καὶ *Μπούρδι* (συνολικῶς κάτ. 308). Εἰς ἀπόστασιν 6½ χμτρ. μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν Ἰνάχου καὶ Ἐρασίνου ἐκτίσθη παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως

Πέτρου πλατεῖαν, ἐκτείνεται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις σχεδὸν κατ' ἴσας ἀποστάσεις. Ἀπὸ τῆς τουρκοκρατίας ἤδη ἐχωρίζετο εἰς τέσσαρας συνοικίας περικλειομένας ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῶν τεμνουσῶν ἀλλήλας καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω πλατεῖαν συμβαλλουσῶν τεσσάρων μεγάλων ὁδῶν, Δ Τσώκρη, Μυκηνῶν-Κορίνθου, Τριπόλεως καὶ Ναυπλίου χώρων. Αἱ συνοικίαι αὗται φέρουσι τὰ ὀνόματα *Ξηριὰ* (ἐπὶ τουρκοκρατίας Χριστιανικὸς μαχαλᾶς), *Ἀρβανιτιὰ* (Λιέπουρη μαχαλᾶς), *Κραβασορᾶς* καὶ *Γεφύρια* (ἀμφότεροι Τούρκικοι μαχαλάδες), καταλαμβάνουσι δὲ κατὰ σειρὰν τὰ ΒΑ, ΒΔ, ΝΔ καὶ ΝΑ τμήματα τῆς ὅλης πόλεως. Εἰς τὴν συνοικίαν Ἀρβανιτιὰ κατῴκησαν τῷ 1760 οἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐποικισθέντες Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα. Ἡ ἀνωτέρω διαίρεσις εἶναι ἄσχετος μὲ τὴν ἐνοριακὴν τοιαύτην, ἥτις κατανέμει τὴν πόλιν εἰς πέντε ἐνορίας (περὶ ὧν βλ. κατωτέρω : *ναοί*).

Τὸ Ἄργος ἔχει ὡραίαν ρυμοτομίαν, διαρκῶς μάλιστα βελτιουμένην. Καίτοι στερεῖται πολλῶν μεγάλων οἰκοδομημάτων, ἐν τούτοις ἔχει ἐν τῷ συνόλῳ του ἀρκούντως γραφικὴν ὄψιν, διότι αἱ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου πλινθόκτιστοι οἰκίαι του ἐγείρονται μέσῳ ὡραίων ἀνθοκήπων, διὸ καὶ ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως εἶναι λίαν δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς. Πλατείας ἔχει 8, ἐξ ὧν κεντρικὴ ἡ τοῦ *Ἁγίου Πέτρου*, πέριξ τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ μεγαλύτερα οἰκοδομήματα, ἐν οἷς τὸ Δημαρχεῖον. Εἰς τὸ ὑπόγειον τούτου στεγάζεται τοπικὴ ἀρχαιολογικὴ συλλογή. Ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ Δημαρχείου δύο κτίρια χρησιμοποιοῦνται ὡς διδακτήρια τοῦ γυμνασίου. Νοτίως τῆς πλατείας Ἁγ. Πέτρου κεῖται ὁ δημοτικὸς κῆπος, ἐξ οὗ ἄρχεται ἡ μὲ ὡραίας πρασιὰς ὁδὸς Τριπόλεως, εἰς ἣν γίνεται ὁ κύριος τῶν Ἀργείων περίπατος. Ἑτέρα πλατεῖα εἶναι ἡ τοῦ *Γεωργίου τοῦ Α'*, πέριξ τῆς ὁποίας τὸ κτίριον τῶν στρατώνων τοῦ ἱππικοῦ, ἡ δημοτικὴ ἀγορὰ καὶ τὸ Γυμναστήριον. Οἱ στρατῶνες ἠγέρθησαν ἐπὶ τῶν βάσεων ἑνετικοῦ κτιρίου, εἶναι διώροφοι καὶ ἔχουσιν ἐμ-

Digitized by Google

βαδὸν 150×150 μ., ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ ὡς τοιοῦτοι ἀπὸ τοῦ 1829 ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἰδέας τῆς εἰς αὐτοὺς στεγάσεως τοῦ Βαρβακείου Πανεπιστημίου. Ἐν αὐτοῖς παρέμενε μέχρις ἐσχάτων τὸ Ε' σύνταγμα ἱππικοῦ, οὗτινος ὅμως ἡ ἕδρα μετεφέρθη ἐσχάτως εἰς Λάρισαν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς πλατείας ταύτης ὑψοῦται ἡ ἱστορικὴ οἰκία τοῦ Δημ. Καλλέργη, ἥτις ἐρειπωμένη σχεδὸν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν στέγασιν προσφύγων. Ἑτέρα πλατεῖα εἶναι ἡ τῆς *Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως* εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Λαρίσης, παρ' ἣν ἡ οἰκία τοῦ Ἀργείου στρατηγοῦ τοῦ 1821 Δ. Τσώκρη, ἀνεγερθεῖσα τῷ 1828 καὶ χρησιμεύσασα ὡς κατοικία τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου, σωζομένου ἐν αὐτῇ καὶ μικροῦ γραφείου του. Πλησίον τῆς προηγουμένης πλατείας καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου Ἀσπὶς εἶναι ἡ *πλατεῖα Σαρανταπόρου*. Παρὰ τὴν πλατεῖαν Ἁγ. Πέτρου καὶ δυτικῶς αὐτῆς κεῖται ἡ *πλατεῖα τῶν Ἡρώων*, ἔνθα θὰ στηθῇ ἡ ἀναμνηστικὴ στήλη τῶν πεσόντων Ἀργείων, δυτικώτερον δ' αὐτῆς ἡ *πλατεῖα Μπιζανίου*. Ἕτεραι μικρότεραι εἶναι αἱ πλατεῖαι *Δερβενακίων* καὶ *Κρέσνας*.

Τὸ Ἄργος ἀπὸ τοῦ 1912 φωτίζεται δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὅπερ χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὴν κίνησιν πολλῶν ἐργοστασίων καὶ μαγγανίων ἀνελκύσεως ὕδατος.

Ναοί: Οἱ πέντε ἐνοριακοὶ ναοὶ τοῦ Ἄργους εἶναι ὁ μητροπολιτικὸς τοῦ *Ἁγίου Πέτρου* καὶ οἱ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου*, τοῦ *Τιμίου Προδρόμου*, τοῦ *Ἁγίου Βασιλείου* καὶ ὁ τῶν *Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου* (τῆς *Παναγίας τῆς Κατακεκρυμμένης*) Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου κείμενος εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἐκτίσθη τῷ 1840 ἐπὶ καταστραφέντος μικροτέρου τοιούτου καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν μνήμην τοῦ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἀκμάσαντος καὶ ἁγιάσαντος ἐπισκόπου Ἀργολίδος Πέτρου, ἑορτάζοντος τὴν 3ην Μαΐου. Εἶναι περικαλλέστατος καὶ ἔχει καλλιτεχνικώτατον ξυλόγλυπτον εἰκονοστάσιον. Ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ὁρκωμοσίας τῶν πληρεξουσίων τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ τοῦ τιμίου Προδρόμου κείμενος παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Α' Ἐθνοσυνελεύσεως ᾠκοδομήθη τῷ 1825, εἶναι δὲ ἐπίσης ἱστορικός, διότι ἐν αὐτῷ ὑψώθη ἐν Ἄργει ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας, ἐπίσης δ' εἶτα ἐν αὐτῷ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν της ἡ εἰς Ἐπίδαυρον συνεχίσασα ταύτας Α' Ἐθνοσυνέλευσις. Ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ ἔχει ταφῇ ὁ Ἀργεῖος στρατηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως Δ. Περούκας. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀριθμεῖ δεκάδων τινῶν ἐτῶν βίον, παράκειται ὅμως αὐτῷ παλαιὸς ναΐσκος κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλήμπεη διὰ τοὺς Χριστιανοὺς δούλους του.

Ἐκ τῶν χριστιανικῶν κτισμάτων τοῦ Ἄργους σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσης ἐπὶ ὑψομ. 100 μ. κείμενον ἐνοριακὸν ναὸν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, κοινῶς τῆς *Παναγίας τῆς Κατακεκρυμμένης* ἢ τοῦ *Βράχου*, ὅστις μέχρι τοῦ 1856 ἦτο μονή, ἐγερθεῖσα περὶ τὸ 1700 ἐπὶ ἐνετοκρατίας. Ἐν αὐτῷ σῴζονται δύο παλαιόταται εἰκόνες τῆς Θεομήτορος, τῆς κατασκευῆς τῆς μιᾶς, ἣν θεωροῦσιν θαυματουργόν, χρονολογουμένης ἀπὸ πολλῶν αἰώνων. Ἡ τελευταία αὕτη ἀνευρέθη ἐν τοῖς ὑπογείοις διαδρόμοις τῆς μονῆς εἰς κρύπτην λελαξευμένην ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅπου καὶ διατηρεῖται μέχρι σήμερον, διὸ καὶ *Κατακεκρυμμένη* ἐκλήθη· ἡ ἑτέρα εἰκὼν εἶναι νεωτέρα, φέρουσα χρονολογίαν κατασκευῆς 1705.

Ἡ ἐν λόγῳ μονὴ κατὰ τοὺς παρῳχημένους χρόνους διῆλθε περιόδους ἀκμῆς, εὐημερήσασα ὑλικῶς, ἀποκτήσασα δὲ σημαντικὴν κτηματικὴν ἰδίως περιουσίαν. Τῷ 1906 ὅμως κατεστράφη ἐκ τυχαίας πυρκαϊᾶς, δι' ἐράνων δ' εἶτα ἐπανῳκοδομήθη εὐρύτερος ναός, συμβαλούσης καὶ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῶν ἐνοριτῶν. Ὁ ναὸς οὗτος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων καὶ «*Παναγιὰ ἡ Πορτοκαλλοῦσα*», ὡς ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἐθίμου νὰ ρίπτωσιν οἱ πολυπληθεῖς συρρέοντες προσκυνηταὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτῆς (21 Νοεμβ.) ἐναντίον ἀλλήλων, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τῶν τυχὸν νεονύμφων, πορτοκάλλια. Ἡ Κατακεκρυμμένη ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀγῶνος, καθόσον ἐν αὐτῇ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821 κατέφυγον πλεῖσται οἰκογένειαι Ἀργείων, πολιορκηθέντων ὑπὸ τοῦ εἰσβαλόντος τότε Κεχαγιάμπεη, καὶ μετὰ τριήμερον λυσσώδη ἀντίστασιν παρεδόθησαν. Κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον ἐν αὐτῇ ἐγκατεστάθη καὶ νομισματοκοπεῖον, μὴ λειτουργῆσαν ὅμως, διαρπαγέντων τῶν μηχανημάτων αὐτοῦ κατὰ τὴν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη λεηλασίαν τοῦ Ἄργους ὑπὸ τῶν Μανιατῶν.

Ἄλλοι μικρότεροι ναοὶ εἶναι οἱ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου (μετατραπὲν τζαμίον), τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κ. ἄ.

Ὕδρευσις : Ἡ ὕδρευσις τοῦ Ἄργους ἀνέκαθεν ἐκτελεῖται ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Ἐρασίνου, ἅτινα ἐκρίνοντο ἀνεπαρκῆ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐνισχυομένης τῆς ὑδρεύσεως καὶ διὰ φρεατίων τοιούτων. Εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως σῴζονται ἐρείπια ἑπτὰ ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ὑδραγωγείων, ὧν ἀρχαιότερον θεωρεῖται τὸ πρὸ εἰκοσαετίας ἀνευρεθέν, λελαξευμένον παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν Λυκώνης καὶ Χάονος. Τὸ σήμερον ἐν λειτουργίᾳ ὑδραγωγεῖον κατεσκευάσθη τῷ 1894 ἐπὶ τῶν βάσεων παλαιοῦ τοιούτου καταστραφέντος, διὰ τοῦ μεταφερομένου ὅμως διὰ τούτου ὕδατος μόνον τοῦ τρίτου τῶν κατοίκων αἱ

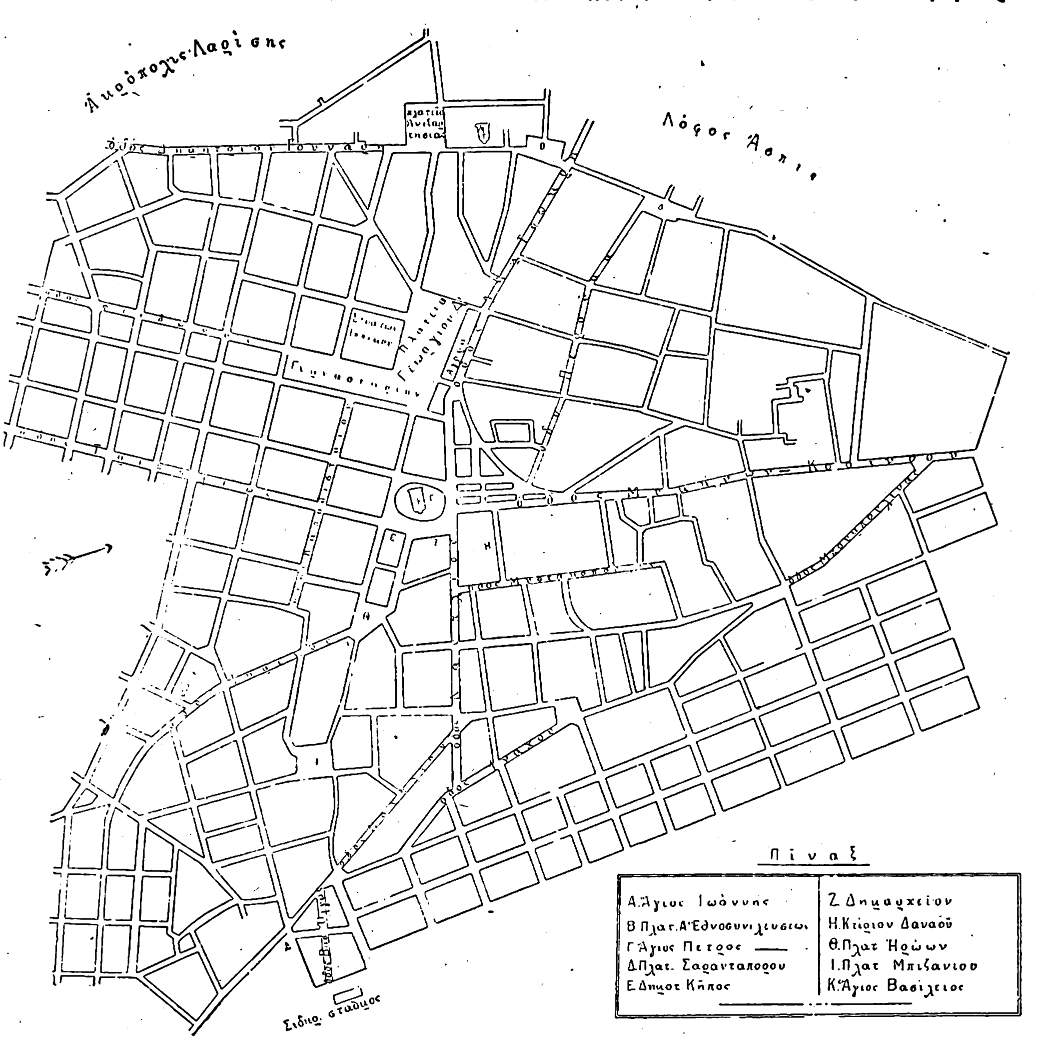

Ρυμοτομικὸν διάγραμμα πόλεως Ἄργους.

ἀνάγκαι πληροῦνται ὡς ἐκ τοῦ χαμηλοῦ ὑψομέτρου, μέχρις οὗ δύναται τοῦτο ν' ἀνέλθῃ, διὸ καταρτίζεται σύμβασις ἐκτελέσεως τῶν ἀπαιτουμένων ἔργων μετὰ κατασκευῆς μεγάλης δεξαμενῆς ἐπὶ ὑψηλοτέρου σημείου. Οἱ λοιποὶ κάτοικοι, ὡς καὶ ὅλοι κατὰ τὰς περιόδους ξηρασίας τοῦ ποταμοῦ, ὑδρεύονται ἐκ φρεάτων, ἅτινα παρέχουσιν ὕδωρ ἄριστον τὴν πόσιν, τοιούτων δὲ φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐποίουν χρῆσιν, διότι ἀνευρέθησαν εἰς πολλὰ σημεῖα φρέατα κληθέντα *Ἀγαμεμνώνεια*.

Πνευματικὴ ἀνάπτυξις : Τὸ Ἄργος εἶναι πατρὶς οὐκ ὀλίγων διαπρεψάντων εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα, μεγάλως δὲ συντελεσάντων εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου πρόοδον τῆς χώρας καὶ καταλαβόντων ἀνωτέρας θέσεις εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Οἱ Ἀργεῖοι, ὄντες φιλόπονοι καὶ φιλομαθεῖς,

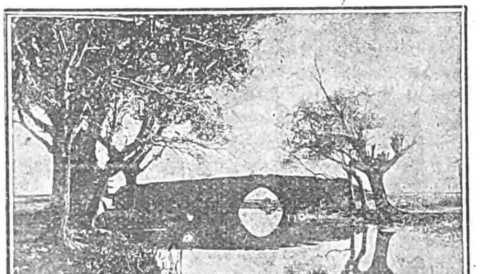

Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἐρασίνου.

ρέποντες δ' ἐξ ἐνστίκτου πρὸς τὴν πρόοδον, μετ' ἐνθουσιασμοῦ υἱοθέτησαν τὴν παρὰ τοῦ Χρ. Παπαοικονόμου τῷ 1894 ἐπιχειρηθεῖσαν ἵδρυσιν φιλολογικῆς ὀργανώσεως, τοῦ «Συλλόγου Δαναοῦ», καὶ ἔσπευσαν ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς νὰ ἐνισχύσουν τὴν ὡραίαν χειρονομίαν τοῦ μὴ συμπολίτου των θεολόγου. Ὄντως τὸ σωματεῖον τοῦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του ἔτη, προεδρευόμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐμψυχωτοῦ αὐτοῦ, εἰργάσθη παραδειγματικώτατα πρὸς προαγωγὴν τοῦ λαοῦ διὰ διαλέξεων, διὰ συστάσεως βιβλιοθήκης ἥτις σήμερον ἀριθμεῖ ὑπὲρ τοὺς 2000 τόμους, διὰ λειτουργίας νυκτερινῶν σχολῶν κ.λ.π. Αἱ ἀντίξοοι ὅμως περιστάσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας ἐπέδρασαν πολὺ ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς λαμπρᾶς ταύτης ὀργανώσεως, τὸ δὲ ἰδιόκτητον αὐτῆς μέγαρον οὐκ ὀλίγας φορὰς δι' ἀλλότρια τοῦ σκοποῦ του ἔργα ἐχρησιμοποιήθη, ἐν οἷς ὡς ἀποθήκη πυρομαχικῶν καὶ διὰ τὴν στέγασιν προσφύγων. Οὐχ ἧττον ὅμως σήμερον ὁ Σύλλογος δεικνύει σημεῖα ζωῆς, μὲ δρᾶσιν ἀνάλογον τοῦ περιωρισμένου, ἐν συγκρίσει μὲ παλαιότερα ἔτη, ἀριθμοῦ τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ σωματεῖον τοῦτο μελῶν.

Ἡ δημοσιογραφία εἰς τὸ Ἄργος ἀριθμεῖ πολλῶν δεκαετηρίδων βίον. Τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον ἱδρύθη τῷ 1887, ἀπὸ τότε δ' ἤρξατο ἐκδιδομένη ἡ ἐφημερὶς «Ἀγαμέμνων», ἣν διεδέχθησαν αἱ «Μυκῆναι» (1896—1906), «Δαναὸς» (1894—1898), ὄργανον τοῦ προαναφερθέντος συλλόγου, καὶ «Ἄργος» 1900—1917). Πλὴν ὅμως τούτων, αἵτινες ἦσαν ἰδίως ἑβδομαδιαῖαι, ἐξεδόθησαν περιοδικῶς καὶ ἄλλα φύλλα, τὰ «Φορωνικὸν Ἄστυ», «Νέαι Ἰδέαι», «Δρᾶσις», «Τὰ τυχερά», «Ἀσπίς», κλπ., ἐξυπηρετήσαντα ὡρισμένας ἐφημέρους ἀπόψεις. Ἤδη ἐκδίδονται τέσσαρα φύλλα ἡ «Παναργεῖακή», ἀπὸ τοῦ 1924, ἡ «Ἀγροτικὴ Ἀργολίς», ἀπὸ τοῦ 1925, αἱ «Ἀλήθεια» καὶ «Ἀνάπλασις», ἀπὸ τοῦ 1927. Ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὰ ἀξιόλογα περὶ τοῦ Ἄργους ἱστορικὰ συγγράμματα *Ἰωάν. Κοφινιώτου* καὶ *Δημ. Βαρδουνιώτου*.

Κοινωνικὴ δρᾶσις: Τὸ Ἄργος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἔχει νὰ παρουσιάσῃ σημαντικὴν πρόοδον, ἥτις ὀφείλεται κατὰ πολὺ εἰς τὰς οὐκ ὀλίγας ὀργανώσεις, αἵτινες ἐν τῷ κύκλῳ των λίαν καρποφόρως δρῶσιν. Ἀπὸ τοῦ 1896 ἐλειτούργει λαμπρὸν σωματεῖον, ἡ «Φιλαρμονική», ἥτις τῷ 1912 διελύθη, τὸ ἔργον της ὅμως λίαν εὐδοκίμως ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ ὁ τῷ 1925 ἱδρυθεὶς «Σύλλογος Φιλομουσῶν», ὅστις ἐπιχορηγούμενος καὶ παρὰ τοῦ δήμου διατηρεῖ μπάνταν ἐξ 20 ὀργάνων καὶ σχολὰς πνευστῶν καὶ ἐγχόρδων τοιούτων. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ δρᾶσις τῆς «Φιλοπτώχου ἀδελφότητος τῶν κυριῶν» καὶ τῆς «Φιλοδασικῆς Ἑνώσεως», ἥτις προέβη εἰς τὴν ἵδρυσιν δενδροκομικοῦ σταθμοῦ ἐν Κεφαλαρίῳ, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ πρασίνου καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἄργους, ἔναρξιν ποιήσασα ἀπὸ τοῦ λόφου Ἀσπίδος. Ἕτερα σωματεῖα εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ 1926 λειτουργῶν «Κυνηγετικὸς Σύλλογος», ὁ «Κτηματικός», ὁ τῶν «Γεωργοκτηματιῶν», ὁ «Πολιτικὸς σύλλογος ἡ Ἀνάπλασις», ὁ διαδεχθεὶς τὸν πρότερον ἐμπορικὸν τοιοῦτον νῦν «Ἐμποροβιομηχανικὸς σύλλογος», ὁ «Ἰατρικὸς σύλλο-

Digitized by Google

γος», ὁ «Σύλλογος σπουδαστῶν Ἀργολίδος», ὁ «Σύλλογος φυσικῆς ἀγωγῆς», ἔχων γήπεδον χρησιμοποιούμενον διὰ ποδοσφαιρικὰς συναντήσεις, ὁ τῶν λειτουργῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα οἰνοπαντοπωλῶν, ὑποδηματοποιῶν, σανδαλοποιῶν, σαρωθροποιῶν, λαχανεμπόρων, κουρέων, ἐμποροϋπαλλήλων κλπ., ἅτινα ἐργάζονται μόνον πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν των.

Εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς ἐν Ἄργει κοινωνίας δέον νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ὁ ἐκ μαθητῶν τοῦ γυμνασίου καταρτισθεὶς ἐρασιτεχνικὸς θίασος, ὅστις ἐδίδαξεν ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν σκοπῶν κλασσικὰ ἀρχαῖα ἔργα.

Ἐκπαίδευσις: Ἐν Ἄργει λειτουργοῦσι σήμερον σχολεῖα ὅλου τοῦ κύκλου τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἤτοι ἓν γυμνάσιον (περὶ τοὺς 250 μαθηταί), δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα (500 μαθηταὶ περίπου) καὶ ἀνὰ τρία δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων (ὑπὲρ τοὺς 1200 μαθηται καὶ μαθήτριαι). Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὸ Ἄργος ἐλειτούργησε τῷ 1789, τῷ 1824 δὲ συνεστήθη ἀλληλοδιδακτικὸν τοιοῦτον, ὅπερ θὰ ἐστεγάζετο ἐπὶ κτιρίου κατασκευαζομένου ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ι. Βαρβάκη, ἡ κατόπιν ὅμως εἰσβολὴ τοῦ Ἰμπραὴμ ἀπέτρεψε τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἔργου τούτου.

Δι' ἐκπαιδευτικὸν σκοπὸν ὑπάρχει τὸ Κοντοβράκειον κληροδότημα, ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ὁποίου σπουδάζουσιν ἱερεῖς ἢ ἁγιογράφοι νεαροὶ Ἀργεῖοι. Ἐσχάτως δ' ἀνεκοινώθη καὶ δωρεὰ τοῦ Σ. Μπουσουλοπούλου ἐξ 20 000 δολλαρίων διὰ τὴν ἵδρυσιν κολλεγίου, ὅπερ θ' ἀνεγερθῇ εἰς περίοπτον ἔξω τῆς πόλεως, παρὰ τὸν σιδηροδρ. σταθμόν, θέσιν καὶ θὰ στεγάσῃ τὸ γυμνάσιον, στερούμενον καταλλήλου διδακτηρίου.

Ἐπὶ διετίαν ἐλειτούργησεν ἐν Ἄργει καὶ ἐθνικὸν ἀγροτικὸν ὀρφανοτροφεῖον στεγασθὲν εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ συλλόγου «Δαναός», καταργηθὲν δ' ἐσχάτως.

Γεωργία: Ἡ γεωργία κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν πλουτοφόρων παραγόντων τοῦ Ἄργους, ἰδίᾳ δ' ἡ καλλιέργεια τῶν κηπαίων προϊόντων εἶναι ἡ ἀποδίδουσα τὰ σημαντικώτερα ὠφέλη.

Ἄλλοτε ἡ κτηματικὴ περιφέρεια τοῦ Ἄργους εἶχε μεγάλας ἐκτάσεις ἀμπέλων καὶ δὴ σταφιδαμπέλων, ἕνεκα ὅμως τοῦ περονοσπόρου καὶ τῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τῆς σταφίδος μετέτρεψαν τοὺς ἀμπελῶνας εἰς λαχανοκήπους. Εἰς τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους συντελεῖ πολὺ καὶ ὁ ποταμὸς Ἐρασῖνος, ἐξ οὗ καὶ ἐνεργεῖται τῶν περισσοτέρων ἐκτάσεων ἡ ἄρδευσις· τοὐναντίον ὅμως πλείστας ὅσας βλάβας ἐπιφέρουσιν οἱ πέριξ χείμαρροι, ἐν οἷς ὁ Χάραδρος (Ξηριάς) καὶ Ἴναχος (Πανίτσα), ὧν αἱ κοῖται ἐπεχώσθησαν, καταβαλλομένων ἐσχάτως προσπαθειῶν πρὸς διαρρύθμισιν αὐτῶν παρὰ τοῦ εἰδικῶς συσταθέντος ἀπὸ τοῦ 1923 «ὑδραυλικοῦ ταμείου», ὅπερ ἔχει πόρους ἐκ τῆς φορολογίας τῶν εἰς ἀκτῖνα 3 χμτρ. ἀπὸ τὰς ὄχθας τῶν χειμάρρων κτηματιῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἄρδευσιν, αὕτη εἰς πολλὰ κτήματα ἐνεργεῖται καὶ ἐκ φρεάτων, εἰσαχθείσης τῆς χρησιμοποιήσεως ἠλεκτρικῶν ἀντλιῶν.

Ἡ ἀξία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς κτηματικῆς περιφερείας Ἄργους (δήμου) ὑπολογίζεται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 20 ἑκατομ. δραχ. ἐτησίως. Τὰ κυριώτερα δὲ παραγόμενα προϊόντα μετὰ τῶν διὰ τὴν καλλιέργειάν των διατιθεμένων ἐκτάσεων περιλαμβάνονται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα καταρ-

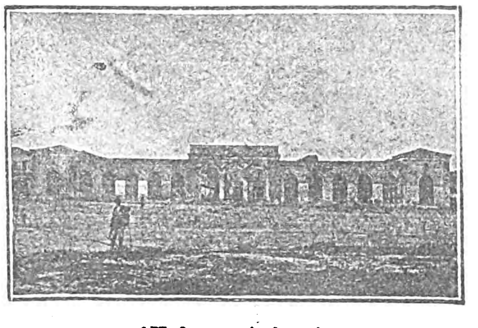

Ἡ δημοτικὴ ἀγορά.

Φωτογρ. Γ. Κυριακίδου.]

τισθέντα ἐκ στοιχείων χορηγηθέντων παρὰ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐφορείας Ἄργους. Τῶν μεγαλυτέρων ποσοτήτων τούτων ἡ κατανάλωσις ἐπιτελεῖται πέραν τῶν ὁρίων τοῦ δήμου καὶ δὴ εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Τριπόλεως κλπ.

Προϊόντα	Στρέμμ.	Ὀκάδες
Σῖτος	6032	540000
Κριθὴ	5375	800 00
Σμιγὸς	2520	226 000
Βρόμη	184	110000
Ἀραβόσιτος	137	20000
Ρόβη	170	8500
Λαθοῦρι	703	35150
Βῖκος	797	160000
Σανοθρόχορτον	240	110000
Λαχανικὰ	694	2000000
Μποστανικὰ	340	1000000
Τομάται	248	500000
Σανὸς	2429	2000000

Ἡ παραγωγὴ τῆς περιφερείας ηὐξήθη ἐσχάτως καὶ θέλει ἐξακολουθήσει προοδεύουσα λόγῳ τῆς χρησιμοποιήσεως ὑπὲρ τὰς 5.000 στρεμ. ἑλωδῶν ἐκτάσεων περὶ τὸν Ἐρασῖνον καὶ τοὺς παραποτάμους αὐτοῦ δι' ἀποξηραντικῶν ἔργων, ὧν ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ ἐπελήφθη ἐργαζομένη τόσον ὑπὲρ τῆς πλουτοπαραγωγῆς ὅσον καὶ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων. Ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὰς ἑλώδεις ταύτας ἐκτάσεις ἐκαλλιεργεῖτο εἰς μεγάλην κλίμακα ἡ ὄρυζα ὡς καὶ ὁ βάμβαξ, σὺν τῷ χρόνῳ ἐκλείψαντα.

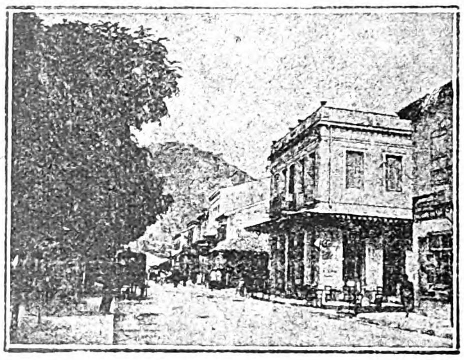

Ἡ ἐμπορικὴ ὁδὸς Δ Τσώκρη.

Φωτογρ. Α. Φίλη.]

Κτηνοτροφίας ἡ περιφέρεια τοῦ Ἄργους δὲν στερεῖται, καίτοι αὕτη ἀντὶ ἀναπτύξεως ἔχει ὑποστῇ σημαντικὴν μείωσιν καὶ ἰδίως ἡ ἐκτροφὴ προβάτων. Πρότερον εἰς τὸ Ἄργος ἐτρέφοντο ἵπποι, τόση δ' ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ φήμη τῶν ζῴων τούτων, ὥστε ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ τὸ Ἄργος *ἱππόβοτον*.

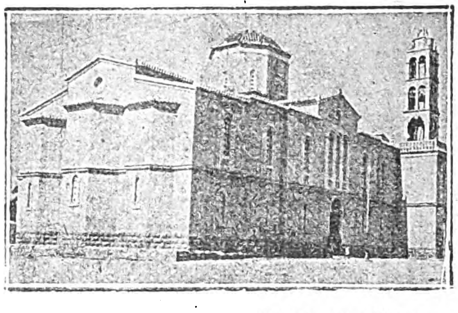

Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Φωτογρ Κ. Μαργαρίτου.]

Ἡ ἐμπορικὴ ὁδὸς Μυκηνῶν.

Φωτογρ. Α. Φίλη.]

Βιομηχανία: Ἡ βιομηχανία εἶναι εἷς τῶν σημαντικωτέρων πλουτοφόρων παραγόντων τοῦ Ἄργους. Ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς οἱ Ἀργεῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὰς συναφεῖς πρὸς τὴν ἄλλοτε εὐδοκίμως ἀσκουμένην σηροτροφίαν κλωστικὰς καὶ ὑφαντουργικὰς βιομηχανίας τῆς μετάξης, μὲ τὴν οἰκοτεχνικῶς παρασκευὴν βαμβακερῶν καὶ ἐξ ἐρίου ὑφασμάτων, μὲ τὴν κατασκευὴν σανδαλίων, τὴν οἰνοπνευματοποιίαν καὶ ποτοποιίαν κλπ., ἀκολουθοῦντες τὰ ἔργα τῶν προγόνων συμπολιτῶν των, οἵτινες ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ὑφαντουργίαν καὶ σανδαλοποιίαν ὡς καὶ τὴν κατασκευὴν ἀσπίδων.

Σήμερον τὴν βιομηχανίαν τῆς πόλεως ἀπαρτίζουσι πολλὰ ἐργοστάσια, ἐν οἷς δύο μεγάλα ὑφαντουργεῖα βαμβακερῶν ὑφασμάτων, διαθέτοντα ὑπερεξήκοντα ἱστοὺς καὶ ἔχοντα ἐτησίως ἀξίαν προϊόντων ὑπερβαίνουσαν τὰ 4 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἀσχολοῦνται ὅμως ἐπίσης εἰς τὴν ὑφαντικὴν καὶ ἕτεραι 33 μικροεπιχειρήσεις φέρουσαι εἰς τὴν κατανάλωσιν οὐκ ὀλίγας ποσότητας ὑφασμάτων ἀξίας πλειόνων τῶν 20 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἀξία λόγου εἶναι ἀκόμη ἓν ἐργοστάσιον τερεβινθελαίου, δύο μεγάλα μακαρονοποιεῖα, ἐκ τῶν προϊόντων τῶν ὁποίων γίνεται κατανάλωσις εἰς πολλὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου, τέσσαρες μηχανοκίνητοι ἀλευρόμυλοι, ἓξ βυρσοδεψεῖα, πέντε ἐλαιουργεῖα, ἓν παγοποιεῖον μετὰ ψυγείου καὶ εὐάριθμα μικροεργοστάσια εἰδῶν διατροφῆς καὶ κατασκευῆς οἰκοδομικῶν ὑλῶν. Τὸ δημόσιον καπνοκοπτήριον Ἄργους κατεργάζεται περὶ τὰ 500 χγρ. καπνῶν μηνιαίως. Ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς ἀνωτέρω ἐπιχειρήσεις πλεῖσται ὅσαι βιοτεχνικαὶ τοιαῦται κατεργασίας ξύλου καὶ σιδήρου συμπληροῦσι τὴν

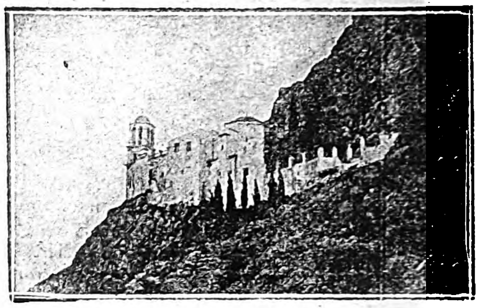

Ἡ παλαιὰ μονὴ τῆς Κατακεκρυμμένης.

[Φωτογρ. Γ. Κυριακίδου.]

εἰκόνα τῆς συμβολῆς τοῦ Ἄργους εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν.

Ἐμπόριον: Ἡ γεωργικὴ ἀνάπτυξις τόσον τῆς κτηματικῆς περιφερείας τοῦ Ἄργους ὅσον καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἀργολικοῦ πεδίου, ἔτι δὲ καὶ ἡ βιομηχανικὴ πρόοδος τῆς πόλεως προσδίδουσιν εἰς αὐτὸ ζωηρὸν ἐμπορικὴν κίνησιν. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ εἰσαγωγὴ διαφόρων ἐμπορευμάτων πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων εἶναι ἐξ ἴσου σημαντική, διότι ἡ ἀγορὰ τοῦ Ἄργους τροφοδοτεῖ καὶ ὅλας τὰς πέριξ κοινότητας εἰς μεγάλην ἀκτῖνα.

Ἐν Ἄργει ἔχουσιν ὑποκαταστήματα αἱ τράπεζαι Ἐμπορικὴ καὶ Ἀθηνῶν, πρακτορεῖα δὲ καὶ ἀνταποκριτὰς ὅλαι αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἑλληνικαὶ τοιαῦται. Τελεῖται δὲ κατὰ Σάββατον εἰς αὐτὸ τοπικὴ ἐμπορικὴ πανήγυρις ἐν τῇ πλατείᾳ Γεωργίου τοῦ Α', εἰς ἣν συρρέουσι πλεῖστοι ἐκ τῶν πέριξ κατοίκων. Πρὸ δεκαπενταετίας ἐτελεῖτο καὶ μεγάλη ἐτησία πανήγυρις ἐγχωρίων προϊόντων κατ' Ὀκτώβριον, διατηρουμένη ἐπὶ ἑβδομάδα, εἰς ἣν συνέρρεον πολυπληθεῖς ἐμπορευόμενοι ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, πολλάκις δὲ συνωδεύετο αὕτη καὶ μὲ ἐκθέσεις προϊόντων τῆς ἐγχωρίου γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Τῆς ἐκθέσεως μάλιστα τοῦ 1890 τὴν ἔναρξιν ἐκήρυξεν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α', ἀπονείμας καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς καλυτέρους ἐκθέτας, ἐπηκολούθησαν δὲ μεγάλοι ἱππικοὶ ἀγῶνες.

Συγκοινωνίαι: Τὸ Ἄργος πλὴν τῆς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου συγκοινωνίας εἶναι κέντρον, πολλῶν διερχομένων διὰ τῆς Ἀργολίδος ὁδῶν περὶ ὧν βλ. κατωτέρω [Ἄργος (*ἐπαρχία*)]. Ἡ ἐξ Ἄργους δὲ πρὸς Ναύπλιον κατεσκευάσθη ἐπὶ Καποδιστρίου, ἐγκαταστήσαντος τότε τακτικὴν συγκοινωνίαν δι' εἰδικῶν λεωφορείων ἁμαξῶν καλουμένων τότε «πασιτεινουσῶν».

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν κίνησιν τῶν Τ. Τ. Τ., σημειοῦμεν ὅτι ὑπὲρ τὰς 500 000 ἀνέρχονται κατ' ἔτος τὰ ἐκ τοῦ ταχυδρομ. γραφείου αὐτοῦ διαμειβόμενα ἀντικείμενα ἐν γένει ἀλληλογραφίας. Κατὰ τὸ 1927 ἀπεστάλησαν 9094 τηλ)τα, ἐξ ὧν εἰσεπράχθησαν ἐκ τελῶν 104510 δρχ., ἐλήφθησαν δὲ 12319, ἐξ ὧν 3794 διαβατικά. Ἐξεδόθησαν ἐπιταγαὶ 2492 διὰ δρχ. 471.841 καὶ ἀπεστάλησαν 1250 ταχ. δέματα ἔναντι 2900 ἀφιχθέντων τοιούτων. Τὸ ταχυδρομικὸν δὲ ταμιευτήριον αὐτοῦ παρουσίασε κίνησιν καταθέσεων μὲν δρχ. 1.143.965 καὶ ἀποδόσεων 1.119.198.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.— Βλ. κατωτέρω: Ἄργος *ἐπαρχία*.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

—(ΑΡΧ. ΓΕΩΓΡ.) Ἡ παλαιὰ πόλις ἔκειτο ἐκεῖ, ὅπου κεῖται καὶ ἡ σημερινὴ περίπου, κατελάμβανεν ὅμως μεγαλυτέραν ἔκτασιν ταύτης. Πλὴν τῆς παρὰ τὸ Ἄργος ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως, τῆς καλουμένης *Λαρίσης*, ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ Ἄργους καὶ χαμηλότερος πετρώδης λόφος ὀνομαζόμενος *Ἀσπίς*. Εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς Λαρίσης εὑρίσκετο τὸ θέατρον τοῦ Ἄργους, κάτωθεν δὲ τούτου ἡ ἀγορά, βορείως τῆς ὁποίας ἔκειτο τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐν Ἄργει ἱερῶν, ἤτοι ὁ ναὸς τοῦ *Λυκείου Ἀπόλλωνος*, τοῦ ὁποίου τὸ σύμβολον (*λύκος*) ἀπαντᾶται συνηθέστατα εἰς τὰ ἀργολικὰ νομίσματα. Ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς τῆς ἀγορᾶς (νοτίας) εὐθεῖα ὁδὸς ἦγε πρὸς τὴν πύλην, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *Διαμπερές*, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθεν ὁ Πύρρος εἰς τὸ Ἄργος καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη.

Πρὸ τῆς πύλης ἐκείνης ἔκειτο τὸ γυμνάσιον τὸ ὀνομαζόμενον *Κυλάραβις*. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Λαρίσης εὑρίσκοντο ναοὶ τοῦ *Διὸς* καὶ τῆς *Ἀθηνᾶς*, ἐπὶ δὲ τῶν κλιτύων τῆς *Ἥρας ἀκταίας*, τοῦ *Ἀπόλλωνος Δειραδιώτου* καὶ τῆς ***Ἀθηνᾶς Ὀξυδερ***

Digitized by Google

κοῦς καὶ παρ' αὐτὸν τὸ *Στάδιον*, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτελοῦντο οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Ἡραίων* (τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο καὶ *ἑκατόμβαια*), ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν τῶν *Νεμέων*, ὁσάκις δηλαδὴ (ἕνεκα πολέμου) ἐτελοῦντο ταῦτα ἐν Ἄργει. Ὁ περίφημος ναὸς τῆς Ἥρας δὲν εὑρίσκετο ἐντὸς τοῦ Ἄργους, οὐδὲ κἂν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως. Ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου *Εὐβοίας* εἰς ἀπόστασιν 10 – 15 σταδίων ἀπὸ τῶν Μυκηνῶν, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἀνῆκεν ἄλλοτε. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Μυκηνῶν ὁ ναὸς περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀργείους, ἐθεωρήθη ἐπίσημον ἱερὸν ὁλοκλήρου τῆς Ἀργολίδος καὶ ἐκοσμήθη διὰ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς θεᾶς, κατασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Πολυκλείτου.

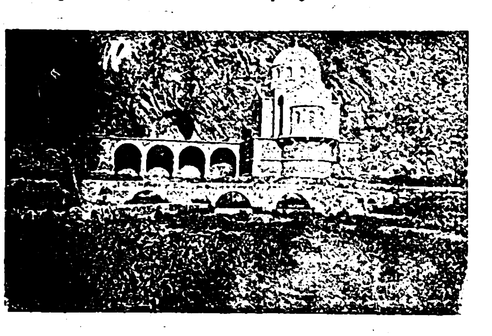

Ἡ παρὰ τὰς ἐν Κεφαλαρίῳ πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου ἐκκλησία τῆς Ζωοδ. Πηγῆς.
Φωτογρ. Κ. Μαργαρίτου.

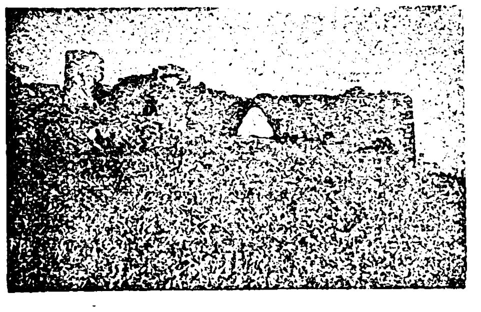

Ἡ ΝΑ πλευρὰ τῆς ἀκροπόλεως Λαρίσης.
Φωτογρ. Κ. Μαργαρίτου.

Ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν Ἄργος ὀνομάζεται ὄχι μόνον ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ χώρα ἡ ἀποτελοῦσα τὸ κράτος τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἀλλὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος ὁλόκληρος καὶ γενικώτερον σύμπασα ἡ Ἑλλὰς καλεῖται πολλάκις *Ἄργος*, οἱ δὲ κάτοικοι Ἀργεῖοι (βλ. λ.) Γ. Ι. Κ.

Ἀρχαιότητες: Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Ἄργους σῴζονται πολλὰ σημεῖα δεικνύοντα τὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀκμὴν αὐτοῦ. Ἐν πρώτοις ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσης διατηροῦνται τείχη πελασγικὰ ὁμοῦ μὲ μεσαιωνικὰ νεώτερα τοιαῦτα, ὡς καὶ ἐρείπια ὀμβροδεκτῶν, τοποθετουμένου τοῦ ναοῦ τῆς ἀκραίας Ἥρας εἰς ἣν θέσιν κεῖται σήμερον ὁ ναὸς τῆς Κατακεκρυμμένης. Ἐπὶ τοῦ λόφου *Ἀσπίδος* ἀνασκαφαὶ τοῦ Ὀλλανδοῦ Φολγκράφ ἀπεκάλυψαν τὰ ἀνάκτορα τοῦ πρώτου βασιλέως τοῦ Ἄργους, τείχη τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ΝΔ αὐτῶν ἀρχαῖον ναόν, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἐπιμήκεις ἀρχαῖοι τάφοι ἐπὶ τῶν βράχων λελαξευμένοι.

Ἐπὶ τῶν ΝΔ προπόδων τῆς Λαρίσης σῴζεται ἀρχαιότατον ἀμφιθέατρον ἔχον 70 σειρὰς λελαξευμένων ἐπὶ τῶν βράχων ἑδρῶν ἐν σχήματι ἀνοικτοῦ τόξου, ὑπολογίζεται δ' ὅτι περιελάμβανεν ὑπὲρ τὰς 20 000 θεατῶν. Ἀνασκαφαὶ γενόμεναι τῷ 1890 ὑπὸ τοῦ Ἰω. Κοφινιώτου ἀπεκάλυψαν 10 ἔτι βαθμίδας διαμέτρου 450 ποδῶν, τὴν ὀρχήστραν διαμέτρου 200 ποδῶν καὶ τοὺς τοίχους τῆς σκηνῆς. Παλαιότεραι δὲ τοιαῦται ἐνεργηθεῖσαι περὶ τὸ ἀμφιθέατρον τῷ 1811 ὑπὸ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Βελῆ πασᾶ ἔφεραν εἰς φῶς πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἐπιγραφάς, αἵτινες καὶ ἐφυγαδεύθησαν. Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀμφιθέατρον ὅπερ ἔχει ἀρίστην ἀκουστικὴν συνεκροτήθη κατ' Ἰούλιον τοῦ 1829 ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Νοτιοανατολικῶς τοῦ θεάτρου ὑπάρχει πλίνθινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην εἶναι μεσαιωνικῆς ἐποχῆς καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς βαλανεῖον, δεδομένου ὅτι παρ' αὐτῷ διήρχετο τὸ ἀρχαῖον καὶ ἄλλα νεώτερα ὑδραγωγεῖα. Ἔχει κτισθῆ ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ὑπὸ τοῦ Δαναοῦ ἀνεγερθέντος κριτηρίου. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ εἶνε ψηφιδωτόν, ὑπογείως δ' ὑπάρχουσι δίοδοι μεγάλου μήκους. Ἐπὶ τῆς ΒΑ. προσόψεως ὑπάρχει ἀνάγλυφον καὶ ἐπιγραφή. Ἀνατολικῶς τοῦ ἀμφιθεάτρου καὶ εἰς ἀπόστασιν 200 μ. ἔκειτο μεγαλοπρεπὴς ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἡ ἀρχαία ἀγορά, ἅτινα ἦλθον εἰς φῶς ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν τῷ 1900 ἀνασκαφῶν ὑπὸ τοῦ *Φολγκράφ*, νοτίως δ' αὐτῶν ἀνευρέθη ἀρχαῖον νεκροταφεῖον. Εἰς τὴν ἐν τῷ Δημαρχείῳ τοπικὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν διατηροῦνται ἀνάγλυφά τινα καὶ ἐπιγραφαὶ συλλεγεῖσαι ἐκ τῶν διαφόρων ἐν τῇ περιφερείᾳ ἀνασκαφῶν. Πολλὰ ὅμως τῶν ἐν αὐτῇ κειμηλίων μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον διὰ λόγους ἀσφαλείας. Δ. Ε. Μ.

— **[ΙΣΤΟΡ.]** Τὸ Ἄργος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ὑπερισχύσασα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀκόμη χρόνων τῶν ἄλλων ἀργολικῶν πόλεων, κατέστη τὸ κέντρον συνδέσμου περιλαμβάνοντος τὰς πόλεις τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου καὶ τῆς πέριξ τούτου χώρας, ἡ ὁποία καὶ ἐκαλεῖτο *Ἀργολὶς* ἢ *Ἀργεία*. Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ Ἄργους καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῆς Ἀργολίδος (βλ. λ.). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς φραγκοκρατίας καὶ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐν τῷ Ἀργολικῷ πεδίῳ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν καταλαμβάνει τὸ Ναύπλιον (βλ. λ.), ἡ ἱστορία τοῦ ὁποίου εἶναι κοινὴ μετὰ τοῦ Ἄργους. Ω —

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.—Ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἄργους ἀντιπροσωπεύθη ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ δι' ἐπιφανῶν ἀντιπροσώπων, διότι ἐμυήθη ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια τῶν *Περρουκαίων* μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βεχίλη τῆς Πελοποννήσου Δημητρίου ἐξαιρουμένου, ὡς καὶ ἡ οἰκογένεια *Βλασση*, μεθ' ἧς διὰ κηδεστίας στενῶς συνεδέετο. Ἐπικειμένης ὅμως τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος μετὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς Βοστίτσης ἀρχομένης τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐκλήθησαν εἰς Τρίπολιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ προύχοντες, πρώτιστος δὲ μετέβη ὁ προεστὼς τοῦ Ἄργους *Ἰωάννης Περούκας*. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ τῆς διστακτικότητος τῶν ἀποφάσεων τῆς Βοστίτσης οἱ κυριώτεροι Φιλικοὶ τῆς ἐπαρχίας Ἄργους ὠλιγοψύχησαν καὶ δὲν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ὡς καὶ οἱ ἐν Κορινθίᾳ Νοταρᾶδες νὰ κηρύξουν ἀμέσως τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπέσπευσαν ὅμως τὰ γεγονότα αὐτοὶ οὗτοι οἱ Τοῦρκοι. Οὗτοι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου ὑποπτεύθησαν ὅτι αἱ Σπέτσαι καὶ ἡ Ὕδρα εἰσῆγον πολεμοφόδια καὶ ἦσαν ἕτοιμοι, ὅταν δὲ τὴν 23 Μαρτίου 1821 ἔμαθον ὅτι οἱ Λεονταρῖται Τοῦρκοι κατέφυγον εἰς Τρίπολιν, ἐθορυβήθησαν περισσότερον. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ σύμπτωσιν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην Χοῖτας τις Τοῦρκος ἔρριψεν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Ἄργους τυχαίως «κουμπούραν», οἱ μὲν Ἕλληνες πρόκριτοι ἐξῆλθον τοῦ Ναυπλίου δῆθεν διὰ τὰ κτήματά των, ἵνα μὴ τοὺς παραλάβουν οἱ Τοῦρκοι ὡς ὁμήρους εἰς τὸ Παλαμήδι, ἐκεῖνοι δὲ φοβηθέντες ἀπεσύρθησαν δρομαίως εἰς Ναύπλιον. Ἐν τῷ μεταξὺ πρῶτος ἵδρυσεν εἰς τὸ Ἄργος καγγελαρίαν ὁ *Σταματέλος Ἀντωνόπουλος*, κατόπιν δὲ αὐτὸς μετὰ τῶν *Νικ. Σπηλιωτοπούλου* καὶ *Ἀθαν. Καΰμένου* ἢ *Ἀσημακοπούλου* ἐκίνησαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἑνωθέντες, κατὰ Φωτάκον, μετὰ τῶν Ὀλυμποχωριτῶν καὶ Ἀργείων ἐσχημάτισαν τὰ πρῶτα διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου σώματα καὶ τὴν συλλογὴν πολεμοφοδίων. Γνωσθέντος ὅμως κατόπιν ὅτι δῆθεν ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι ἐκ Τριπόλεως, ἐνῷ ἐξῆλθον μόνον οἱ τοῦ Ναυπλίου, οἱ συγκεντρωθέντες Περουκαῖοι καὶ Βλασσαῖοι ἐν Ἄργει δὲν κατώρθωσαν νὰ συγκρατήσωσι τὸν κόσμον ὅστις διεσκορπίσθη. Συγκεντρωθέντων καὶ πάλιν διαφόρων ὁπλαρχηγῶν, Τσώκρη, Ἀρσενίου Κρέστα κλπ., ἐπολιορκήθη στενότερον τὸ Ναύπλιον, μέχρις οὗ διὰ Πατρῶν καὶ Κορίνθου ἐσέβαλεν ὁ Κεχαγιάμπεης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821 εἰς Ἀργολίδα, διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ἄργους. Οἱ Ἀργεῖοι μὴ προνοήσαντες νὰ ἐξαγάγουν τὰ γυναικόπαιδα ἤρχισαν τὴν ἄμυναν, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ταχέως τοὺς διεσκόρπισαν, ἔκαυσαν τὰς οἰκίας, ἐφόνευσαν ἑπτακοσίους κατοίκους, ἐνῷ δεκαοκτὼ νεάνιδες, θύματα τῆς τιμῆς, ἔπεσαν ἑκουσίως εἰς τὰ φρέατα καὶ ἐπνίγησαν. Ὁ Τσώκρης ἀνέβη εἰς τὸ φρούριον, ὁ δὲ Ἀρσένιος εἰς τὴν μονὴν τῆς Κατακεκρυμμένης, ἀλλὰ ταχέως καὶ οὗτοι ἐκένωσαν αὐτά, ὑπερχίλιοι δὲ Τοῦρκοι κατελθόντες ἐκ Τριπόλεως συνώδευσαν τὸν Κεχαγιάμπεην εἰς Τρίπολιν, ἀνελθόντα τὸ Παρθένιον ὄρος ἀνενοχλήτως. Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ υἱὸς τῆς Μπουμπουλίνας Γιαννούζας.

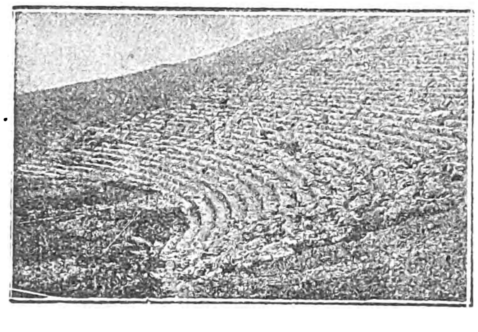

Τὸ ἀρχαῖον θέατρον.
(Φωτογρ. Γ. Κυριακίδου.)

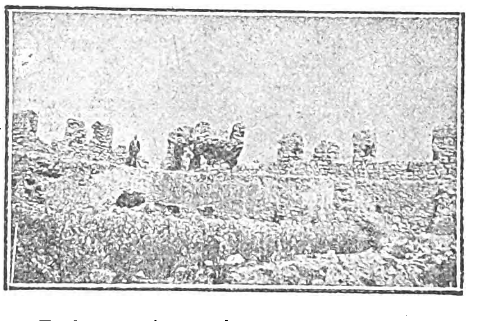

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀκροπόλεως Λαρίσης.
(Φωτογρ. Κ. Μαργαρίτου.)

Πεσούσης τῆς Τριπόλεως τὸν 7βριον τοῦ 1821 ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ ὡς τόπος συγκεντρώσεως ὡρίσθη τὸ Ἄργος τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ἀπὸ τὸ θέρος ἐλεύθερον, συντελοῦν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν προμήθειαν μολύβδου εἰς τὰ πελοποννησιακὰ στρατόπεδα καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου καὶ Κορίνθου. Ἡ πελοποννησιακὴ γερουσία συνῆλθε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821 εἰς Ἄργος, ἐκεῖ δὲ κατήρτισε καὶ τὸν ὀργανισμόν της, ἡ ἐθνικὴ ὅμως συνέλευσις συνεπλήρωσε τὰς συνεδριάσεις της ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ ἐκ τῶν Τούρκων τοῦ Ναυπλίου. Πεσούσης τῆς Κορίνθου ἀρχομένου τοῦ 1822 ἔμεινε τὸ Ἄργος ἐντελῶς ἀπερίσπαστον, ἐνῷ δὲ διεπραγματεύετο καὶ τὸ Ναύπλιον νὰ παραδοθῇ, αἴφνης εἰσέβαλε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822 ὁ Δράμαλης. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τούτην τὸ Ἄργος ἐγένετο διὰ δευτέραν φορὰν ἕρμαιον τῶν Τούρκων. Ἡ ἐν αὐτῷ ἑδρεύουσα προσωρινὴ διοίκησις διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν βουλευτῶν κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Κολοκοτρώνης θέλων νὰ περισπάσῃ τὸν Δράμαλην εἰσήγαγεν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀνδρείων ὁπλιτῶν, διέταξε δὲ τὸν Τσώκρην νὰ καταστρέψῃ τὰ σπαρτὰ τῆς πεδιάδος, ἐξ οὗ πιεσθεὶς ὁ Δράμαλης ἠναγκάσθη νὰ κενώσῃ τὴν Ἀργολίδα, καταστραφεὶς εἰς τὰ Δερβενάκια. Ἔκτοτε τὸ Ἄργος ἔμεινεν ἀνενόχλητον ὑπὸ ἐχθρῶν μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐπιδραμὼν τὴν 14 Ἰουνίου 1825 ὁ Ἰμβραὴμ Πασᾶς ἔκαυσε τὴν πόλιν παραδόξως ὅμως ἐγκατέλειψεν αὐτὴν φοβηθεὶς ἴσως τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη. Ἔκτοτε τὸ Ἄργος ὡς καὶ τὸ γειτονικὸν Ναύπλιον, δὲν ἐγένοντο ἀντικείμενον ἐχθρικῶν προσβολῶν, ἡ δυτικὴ ὅμως Ἀργολὶς ἐλεηλατήθη καὶ δευτέραν φορὰν ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1826.

Τὸ Ἄργος ἔγινεν τῷ 1827 ἕρμαιον ἐμφυλίων σπαραγμῶν μετὰ τὰς σκηνὰς τοῦ *Γρίβα* καὶ τῆς *Δαλαμανάρας*. Ἐπὶ Καποδιστρίου συνεκλήθη ἐν αὐτῷ τὸν Ἰούνιον 1829 ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἧς αἱ ἐργασίαι ἔληξαν τὴν 6 Αὐγούστου. Κατόπιν ὅμως τὸ Ἄργος ἔγινε καὶ πάλιν ἑστία ἐμφυλίων σπαραγμῶν μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κυβερνήτου, οἵτινες ἐπεσφραγίσθησαν διὰ τῶν θλιβερῶν σκηνῶν τοῦ 1833 μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἑλλήνων, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὄθωνος. Ἀσχέτως ὅμως πρὸς τὰ θλιβερὰ ταῦτα, τὸ Ἄργος συνεισέφερεν εἰς τὸν Ἀγῶνα ἄνδρας ἐξόχους καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὅπλα, διότι ἀνέδειξε τὸν στρατηγὸν *Δημ. Τσώκρην* καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς *Ἀναστ. Νάζον, Δημ. Μεντήν, Κ. Κακάνην, Αντ. Ζωγράφον, Γ. Μπεκιάρην, Ἀδριανὸν Νέζον, Πᾶνον Παπανικολόπουλον, Ἀναν. Τσοόπουλον, Ἀναστ. Τσώκρην, Γ. Τσώκρην* καὶ ἄλλους πλείστους, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῶν Ἀγωνιστῶν, ἐξαιρομένης τῆς δράσεως ἐνίων ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοῦ Ἀγῶνος. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **Ἄργους, ἐπαρχία** [*Γεωγρ.*] Μία τῶν ἀποτελουσῶν τὸν νομὸν Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 6 ἐπαρχιῶν, καταλαμβάνουσα τὸ ΒΔ μέρος τῆς Ἀργολίδος (βλ. λ.). Διαχωρίζεται δὲ ἀπὸ τῶν πρὸς Β. (Κορινθίας), πρὸς Δ (Μαντινείας) καὶ πρὸς Ν

Ἡ κεντρικὴ πλατεῖα τοῦ Ἁγίου Πέτρου.
Φωτογρ. Κ. Μαργαρίτου.

(Γορτυνίας) ἐπαρχιῶν τοῦ ἰδίου νομοῦ καὶ τοῦ Ἀρκαδίας ὑφ' ὑψηλῶν, πολυσχιδῶν καὶ πολυκορύφων ὀρέων, ὧν ὑδατολεκάνη εἶναι ἡ ὁμώνυμος πεδιάς, τὸ γνωστὸν *Ἀργολικὸν πεδίον*, περιλαμβάνον

Digitized by Google

τλὴν τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους καὶ τὴν τοῦ Ναυπλίου.

Διοικητικὴ διαίρεσις: Ἡ ἐπαρχία Ἄργους πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου ΔΝΖ' διῃρεῖτο εἰς 6 δήμους, ἤδη ὅμως ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς δήμου καὶ 25 κοινοτήτων, ὧν ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὰς τελευταίας ἀπογραφὰς πληθυσμοῦ (1920) καὶ προσφύγων (1923) ἀνέρχεται εἰς 29.348 κατοίκους. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπαρχίαν τέως δῆμοι ἦσαν οἱ *Ἀλέας, Ἀργείων, Λυρκείας, Μυκηνῶν, Προσυμναίων* καὶ *Ὑσιῶν*, ὁ μοναδικὸς δ' ἐν αὐτῇ νῦν δῆμος εἶναι ὁ τῶν *Ἀργείων*. Τὰς νῦν κοινότητας τῆς ἐπαρχίας σημειοῦμεν κατωτέρω κατὰ περιφερείας τῶν τέως δήμων, ἐν παρενθέσει ἀναγράφοντες τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτὰς συνοικισμούς.

α') *Περιφέρεια Ἀλέας.*—Κοινότητες: 1) Ἁγ. Νικολάου (Ἅγ. Νικόλαος, Τάτσι), 2) Γυμνοῦ (Γυμνόν, Μπουριμάδι, Τσερίστρα, Μονὴ Θεοτόκου), 3) Μπουγιατίου (Μπουγιάτι), 4) Σκοτεινῆς (Σκοτεινή) καὶ 5) Φρουσούνας (Φρουσούνα).

β') *Περιφέρεια Ἄργους.*—Δῆμος Ἀργείων [βλ. λ. Ἄργος (πόλις)]. Κοινότητες: 1) Δαλαμανάρας (Δαλαμανάρα), 2) Κυβερίου (Κυβέρι, Καλαμάνη, Μύλοι, Ξυλοκερατιά) καὶ 3) Πυργέλας (Πυργέλα, Κουρτάκι, Λάλουκα).

γ') *Περιφέρεια Λυρκείας.*—Κοινότητες: 1) Βρουστίου (Βροῦστι) 2) Καπαρελίου (Καπαρέλι), 3) Καρυᾶς (Καρυά, Μάζι), 4) Κεφαλοβρύσου (τέως Ἄνω Μπέλεσι) 5) Κάτω Μπέλεσι, 6) Νεοχωρίου (Νεοχώρι) καὶ 7) Στέρνας (Στέρνα).

δ') *Περιφέρεια Μυκηνῶν.*—Κοινότητες: 1) Κουτσοποδίου (Κουτσοπόδι), 2) Μαλανδρινίου (Μαλανδρίνι) 3) Μυκηνῶν (Μυκῆναι, Πρίφτανη), 4) Σχινοχωρίου (Σχινοχώρι) καὶ 5) Φυχτίας (Φύχτια, Μπόρσια).

ε') *Περιφέρεια Προσύμνης.*—Κοινότητες: 1) Λιμνῶν (Λίμνες), 2) Πασσιᾶς (Πασσιά, Μπούτια, Τρίστρατον, Χώνικα) καὶ 3) Προσύμνης (τέως Μπερμπάτι).

στ') *Περιφέρεια Ὑσιῶν.*— Κοινότητες: 1) Ἀχλαδοκάμπου (Ἀχλαδόκαμπος, Ἀνδρίτσα) καὶ 2) Κρυονερίου (Κρυονέρι, τέως Μποῦγα, Κρύα Βρύση, Τουρνίκιον).

Ἐπαγγέλματα: Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας τὰ 28% ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, τὰ 2, 5% μὲ τὸ πάσης φύσεως ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν, καὶ τὰ 3% εἶναι τεχνῖται ἢ ἰδιοκτῆται μικροβιοτεχνικῶν καταστημάτων. Περὶ τὰ 62% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας ὑπολογίζονται οἱ ἄνευ δεδηλωμένου ἐπαγγέλματος (ἀπογραφὴ 1920), εἰς οὓς συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ εἰσοδηματίαι, συνταξιοῦχοι, σπουδασταί, μαθηταί, γυναῖκες ἀσχολούμεναι εἰς τὰ οἰκιακὰ κλπ.· οὐχ ἧττον ὅμως ἐκ τούτων οἱ πλεῖστοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των. Περὶ τὰ 2% δὲ εἶναι οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπηρετοῦντες ὑπάλληλοι, στρατιωτικοί, διδάσκαλοι, οἱ ἀσκοῦντες ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα ἐπιστήμονες καὶ οἱ κληρικοί.

Ἐκπαίδευσις: Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἄργους πλὴν τῶν ἐν Ἄργει σχολείων τῆς Μέσης καὶ Δημ. ἐκπαιδεύσεως, εἰς ἃ ἐν συνόλῳ φοιτῶσι 1950 περίπου μαθηταί, λειτουργοῦσιν ἕτερα 38 δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς ἃ συνολικῶς φοιτῶσι περὶ τοὺς ἑτέρους 2.800 μαθηταί. Τὰ σχολεῖα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει διακρίνονται εἰς ἀρρένων 11, ὧν τὰ 2 τετρατάξια, τὰ 3 τριτάξια, 2 διτάξια καὶ 4 μονοτάξια, εἰς θηλέων 11, ὧν τὸ 1 ἑξατάξιον, τὰ 2 τριτάξια, τὰ 2 διτάξια καὶ 6 μονοτάξια, καὶ εἰς μικτὰ 22, ὧν τὸ 1 τριτάξιον, τὰ 2 διτάξια καὶ τὰ 19 μονοτάξια.

Οἰκονομικὴ ἄποψις: Ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐπαρχία Ἄργους εἶναι ἀδενδρος, μόνον δὲ παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου καὶ περὶ τὴν Λέρνην ὑπάρχουσιν ὑψηλὰ δένδρα, ἰδίως πλάτανοι καὶ λεῦκαι. Εἰς τὰ πέριξ ὄρη παρατηρεῖται ἡ μεσογειακὴ βλάστησις τῆς λόχμης (θάμνων). Ὀλίγοι σχετικῶς εἶναι οἱ περὶ τὸ Ἄργος καὶ τὸ χωρίον Κουτσοπόδι ἐλαιῶνες. Ἐντὸς τῶν κήπων τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κτημάτων καλλιεργοῦνται ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα, μηλέαι, κερασέαι, ἀπιδέαι, συκέαι, ροδακινέαι, καρυδέαι, ὡς καὶ πολλὰ λαχανικὰ (ἰδίως πράσα). Ἡ ἄρδευσις τῶν μακρὰν τοῦ Ἐρασίνου κήπων γίνεται διὰ φρεατίων ὑδάτων τὰ ὁποῖα κατὰ μὲν τὸ χθαμαλώτερον τμῆμα τῆς πεδιάδος ἔχουν βάθος 6—7 μ., κατὰ δὲ τὸ ὑψηλότερον 10—15. Καλλιεργοῦνται ἐπὶ δημητριακά, ἄμπελοι, σταφιδάμπελοι καὶ καπνός.

Τὸ σύνολον τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων κατὰ πληροφορίας ἐκ τοῦ Γραφείου τοῦ Νομογεωπόνου Ἀργολιδοκορινθίας ἀνέρχεται τὰ 146 892 στρέμματα, εἰς ἃ προσθετέα ἕτερα 366.090 καταλαμβανόμενα ἐξ ἐλαιώνων καὶ φυτειῶν διαφόρων καρποφόρων δένδρων. Ἡ σπορὰ τῶν δημητριακῶν καταλαμβάνει ἐν συνόλῳ 110.692 στρέμ. καὶ ἔχει ἀπόδοσιν 8.577.477 χγρμ. καρπῶν, ὡς ὁ κατωτέρω πίναξ (ἐκ στατιστικῆς τοῦ ἔτους 1927):

Καρποί	*Ἐκτάσεις* (στρέμ.)	*Παραγωγή* (χγρμ.)
Σῖτος	54.660	3.787.[illegible]38
Κριθή	46.051	3.092.428
Σμιγὸς	2.824	244.074
Βρόμη	2.900	306.440
Σίκαλις	25	2.[illegible]75
Ἀραβόσιτος	4.232	144.5[illegible]2

Ἡ καλλιέργεια τῶν ὀσπρίων καταλαμβάνει ἔκτασιν 2730 στρεμ. μὲ ἀπόδοσιν 127.218 χγρμ. ἐτησίως, ἡ τῶν γεωμήλων 351 στρέμ. (97.878 χγρμ.) καὶ ἡ τῶν λαχανικῶν τὰ 16.842 στρέμ. (15.999.900 χγρμ.). Ἡ καπνοφυτεία ἔχει ἀρκετὴν διάδοσιν ἐπιτελουμένη εἰς ἐκτάσεις 7170 στρεμμ. μὲ ἀπόδοσιν 836.720 χγρμ., ἡ ἀμπελοφυτεία δὲ εἰς ἐκτάσεις 4098 στρεμ., ὧν τὰ 1396 σταφιδαμπέλων, μὲ ἀπόδοσιν 274.760 χγρμμ. σταφυλῶν ἐπιτραπεζίων, 296 457 χγρμ. γλεύκους, 5.694 κορινθιακῆς σταφίδος καὶ 430.169 τοιαύτης σουλτανίνας. Οἱ ἐλαιῶνες καταλαμβάνουσιν ἔκτασιν 358.460 στρεμ. μὲ ἀπόδοσιν κατὰ τὸ 1927 ἐλαίου μὲν 179.117 χγρμ. καὶ βρωσίμων ἐλαιῶν 11.884 χγρμ. Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὴν παραγωγὴν διαφόρων καρπῶν, αὕτη ἀνέρχεται τὰ 85.335 χγρμ., ὧν τὰ 79.448 ἀντιπροσωπεύουσιν ἐσπεριδοειδῆ, τὰ 7452 ξηροὺς καρποὺς καὶ τὰ 8435 διαφόρους ὀπώρας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κτηνοτροφίαν αὕτη ἔχει σημαντικὴν διάδοσιν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος δηλωτικοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαφόρων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ζῴων (1927):

Ζῷα	*Ἀριθ.*	*Ζῷα*	*Ἀριθ.*
Ἵπποι	2.456	Πρόβατα	47.875
Ἡμίονοι	1.840	Αἶγες	34.450
Ὄνοι	657	Χοῖροι	1.001
Βοες Ἀγελάδ.	820		

Ἡ γαλακτοκομία ἀποδίδει περὶ τὰ 1.097.200 χγρμ. γάλακτος (69% προβείου καὶ 30% αἰγείου), ἐξ οὗ παράγονται 165 550 χγρμ. μαλακοῦ τυροῦ, 64.200 σκληροῦ τοιούτου καὶ 9.905 βουτύρου. Ἡ ἐκτροφὴ πουλερικῶν εἶναι ὀλιγώτερον ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλας ἐπαρχίας διαδεδομένη· κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω στατιστικὴν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς 37.175, τῶν κονίκλων δὲ εἰς 2890.

Τὸ σύνολον τῶν δασικῶν ἐκτάσεων τῆς ἐπαρχίας ἀνέρχεται εἰς 41,300 στρέμματα, ὧν 13.000 περίπου ἐξ ἐλάτης καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ θαμνωδῶν δένδρων καὶ δὴ πρίνων, φυλικίων, κέδρων καὶ κομάρων. Τούτων 16000 στρέμ. περιλαμβάνονται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τέως δήμου Ἀλέας, 10300 ἐν τῇ τοῦ Λυρκείας καὶ 15000 ἐν τῇ τῶν Ὑσιῶν. Κατὰ στατιστικὴν τοῦ Δασονομείου Ἄργους ἡ παραγωγὴ δασικῶν προϊόντων ἔκ τε τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν δασῶν ὡς καὶ τῶν ἀγροκτημάτων κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927 — 1928 ἀνῆλθεν εἰς τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς:

Ξυλεία	κυβ. μετρ.	46,699
Ξυλάνθρακες	ὀκ.	174,444. —
Ἄσβεστος	στατῆρες	10,925 —
Καυσόξυλα	ζύγια	9,472 —
Βελανίδια	ὀκ.	1,200 —
Σχοινόφυλλα	ὀκ.	500 —

Ἡ ὡς ἄνω ποσότης ξυλείας εἶναι κυρίως ἐλάτης, πλὴν μικρῶν ποσοτήτων τοιαύτης λεύκης καὶ καρυδέας ἐξ ἀγροκτημάτων.

Διὰ τὴν ἀσβεστοποιίαν λειτουργοῦσι δύο μόνιμοι κάμινοι εἰς Ἄργος, εἰς διάφορα ὅμως χωρία κατασκευάζονται πρόχειροι τοιαῦται διὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας.

Συγκοινωνίαι: Τὴν ἐπαρχίαν Ἄργους, πλὴν τῆς ἐκ Κορίνθου εἰς Τρίπολιν γραμμῆς τῶν Σ.Π.Α.Π. καὶ τῆς τοπικῆς τοιαύτης Ἄργους-Ναυπλίου, διασχίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλούσιον δίκτυον ἁμαξιτῶν ὁδῶν, ἐθνικῶν, ἐπαρχιακῶν καὶ δημοτικῶν, συνδεουσῶν τὸ μὲν ἄλλας ἐπαρχίας μετὰ διαφόρων ταύτης κέντρων, τὸ δὲ διαφόρους πόλεις καὶ χωρία αὐτῆς. Εἰς τὰς πρώτας σημειοῦμεν τὰς ἑξῆς ὁδούς: 1) Ἄργους-Ναυπλίου (χμτρ. 12) διὰ Δαλαμανάρας, 2) Ἄργους - Μέρμπακα - Τίρυνθος (χμτρ. 10) διὰ Πυργέλας καὶ Λάλουκα, 3) Ἄργους - Δερβενακίων - Κορίνθου (χμτρ. 50,040) διὰ Κουτσοποδίου, Φυχτίων, Χιλιομοδίου καὶ Σολωμοῦ, 4) Ἄργους - Ἐλαιοχωρίου, τέως Μάσκλινα, Ἀρκαδία (χμτρ. 12) καὶ 5) Ἄργους - Ἀχλαδοκάμπου (χμτρ. 35) διὰ Μύλων καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Τρίπολιν. Εἰς τὰς δευτέρας περιλαμβάνονται αἱ: 1) Φυχτίων-Μυκηνῶν (χμτρ. 4), 2) Μπερμπατίου-Λιμνῶν (χμτρ. 5), 3) Δαλαμανάρας-Πυργέλας (χμτρ. 2), 4) Δαλαμανάρας - ὁδοῦ Ἄργους πρὸς Ναύπλιον (χμτρ. 3), 5) Κάτω Μπέλεσι - ὁδοῦ Ἄργους πρὸς Κόρινθον (χμτρ. 17), 6) Ἄργους - Ἱπποφορβείου (χμτρ. 5), 7) Ἄργους-Καρυᾶς (χμτρ. 22), 8) Ἄργους - Κουρτακίου (χμτρ. 4 ¹/₄), 9) Μαλανδρινίου-ὁδοῦ Ἄργους πρὸς Κάτω Μπέλεσι (χμτρ. 5) καὶ 10) Κάτω Μπέλεσι-Τάτσι (χμτρ. 2 ¹/₂).

Ἐπίνεια τῆς ἐπαρχίας Ἄργους εἶναι οἱ *Μύλοι*, οἵτινες ἔχουσι καὶ λιμενικὸν ταμεῖον, καὶ ὁ νέος προσφυγικὸς συνοικισμὸς *Νέα Κίος*, κείμενος μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Ἐρασίνου καὶ Ἰνάχου.

Δημοσία οἰκονομία: Αἱ 25 κοινότητες μετὰ τοῦ δήμου Ἀργείων ἐμφανίζουσιν (χρῆσις 1926—1927) εἰσπράξεις 1.592.412 δρχ. εἰς ἃς περιλαμβάνονται καὶ αἱ ὑπὲρ τοῦ ταμείου ἀγροφυλακῆς τοιαῦται. Ἐν μέρει δὲ δαπανῶνται διὰ τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας αὐτῶν καὶ δὴ εἰς ἐκτέλεσιν συγκοινωνιακῶν καὶ ἄλλων χρησίμων ἐν ταῖς περιφερείαις των ἔργων. Τὰ ταμεῖα αὐτῶν τὴν 1ην Ἰουλίου 1927 παρουσίασαν περίσσευμα 164.978 δραχμῶν, εἰς ἃς προσθετέαι ἕτεραι 367.408 ἐκ τῶν προηγουμένων χρήσεων. Τὰ διὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927—1928 βεβαιωθέντα παρὰ τῆς Ἐφορείας κρατικὰ ἔσοδα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἄργους ἔχουσιν οὕτω:

Φόρος οἰκοδομῶν	Δρ.	209.886
» καθ. προσόδ. ἐξ ἐκμισθωμ. γαιῶν	»	12.271
» » » μισθωτῶν ὑπηρεσιῶν	»	17.373
Τέλος ἐπιτηδεύματος	»	527.2[illegible]2
Φόρος γεωργικῆς παραγωγῆς	»	686.539
» αἰγοπροβάτων	»	481.717
» οἰνοπνεύματος	»	6.500
» οἴνου	»	298.309
» τεχνικῶν παιγνίων	»	6.900
» καυσοξύλων	»	82.585
» ἐλαίου	»	198.328
» κληρονομιῶν	»	1[illegible]6.765
» ὑπερτιμήματος	»	321.116
» συνθετικός	»	17.125
Σύνολον	Δρ.	3.046.426

Εἰς τὰ ἀνωτέρω δ' ἔσοδα προσθετέα καὶ τὰ κατωτέρω βεβαιωθέντα παρὰ τοῦ Δασονομείου Ἄργους:

Φόρος ὑλοτομίας	10 536
» ξυλανθρακοποιίας	45.519
» ἀσβεστοποιίας	46 086
» καυσοξύλων	47.696
» βελανιδιῶν καὶ σχοινοφύλλων	36[illegible]
Ἀδειῶν κυνηγῶν	30.[illegible]92
Προστίμων παραβάσεων δασ. νόμων	57.062
Στρεμματικῆς φορολογίας	12.892
Φόρος ἀτελοῦς εἰσαγωγῆς καυσοξύλων	1[illegible]7.100
Σύνολον	357.343

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — *Δ. Κ. Βαρδουνιώτου.* Παρὰ τὸν Ἐρασῖνον (ἐν «Ποικίλῃ Στοᾷ» 1885), *Ἀντ. Μηλιαράκη*, Γεωγραφία τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας (Ἀθῆναι 1886), *Ἰω. Κοφινιώτου*, Ἱστορία τοῦ Ἄργους (Ἀθῆναι 1893), *Κ. Μητσοπούλου*, Τὸ Ἀργολικὸν πεδίον ἐν «Προμηθεῖ» σελὶς 237 ἔτους 1890), *Χρ. Παπαοικονόμου* Ἱστορία τοῦ πολιούχου Ἄργους Ἁγίου Πέτρου (Ἀθῆναι 1908), *Δ. Κ. Βαρδουνιώτου*, Ἡ Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη (Τρίπολις 1913), *Ἀγ. Φυκιώτη*, Παναγία ἡ Κατακεχρυσωμένη (ἐν «Παναργειακῇ» 20 Νοεμβρ. 1927), *Μιχ. Ροδᾶ*, Πῶς βλέπω τὴν Ἑλλάδα, τόμ. Α' Πελοπόννησος (Ἀθῆναι 1927).

Κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ἀνωτέρω περὶ Ἄργους (πόλεως καὶ ἐπαρχίας) ἄρθρων πλὴν ἰδίων σημειώσεων ἐξ ἐπιτοπίου μελέτης καὶ πληροφοριῶν ἐκ διαφόρων ἀρχῶν ἐχρησιμοποιήθησαν πολύτιμοι πληροφορίαι παρασχεθεῖσαι ὑπὸ *Ἀγαμ. Φυκιώτη, Κωνστ. Ὀλυμπίου, Ἰω. Σιμιτζοπούλου καὶ Γεωρ. Λογοθέτου.* Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

—**Ἄργος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον πολλαὶ ἄλλαι πανάρχαιαι πόλεις ἢ τοποθεσίαι πολλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἢ καὶ ἐκτὸς αὐτῶν, ὡς ἐν Κιλικίᾳ, ἐν Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ, παρὰ τὴν Τροιζῆνα, ἐν Καλαυρίᾳ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φαιάκων, ἐν Κύπρῳ, ἐν Νισύρῳ, ἐν Κάσῳ, ἐν Καλύμνῳ, ἐν Ῥόδῳ, ἐν Ἰλλυρίᾳ παρὰ τὴν Ἐπίδαμνον, ἐν Ἀπουλίᾳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἀλλαχοῦ ἴσως. Γ. Ι. Κ.

—**Ἄργος** *Ἀμφιλοχικὸν [Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος.

—**Ἄργος** *Ἵππιον [Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. Ἀργύριππα.

—**Ἄργος** *Ὀρεστικὸν [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς μακεδονικῆς χώρας Ὀρεστίδος παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἐξ αὐτῆς φαίνεται, ὅτι κατῆγοντο οἱ λεγόμενοι Ἀργεάδαι Μακεδόνες, περὶ τῶν ὁποίων βραδύτερον ἐπλάσθη ἡ παράδοσις, ὅτι ἦσαν Ἡρακλεῖδαι ἐξ Ἄργους τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Μακεδονίαν μεταναστεύσαντες. Γ. Ι. Κ.

— *[Νεωτ. Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου αὐτῇ πόλεως, ἐπὶ λεκανοπεδίου ὁριζομένου γύρωθεν ὑπὸ τῶν βουνῶν *Γκορίτσας* ἢ *Μαύρου Βουνοῦ* καὶ *Σαρακίνας* ὡς καὶ τοῦ ποταμοῦ *Ἀλιάκμονος* ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα ἀπέχει, εὑρίσκεται δ' εἰς ἀπόστασιν 4 χμτρ. περίπου ἀπὸ τῆς λίμνης *Ὀρεστιάδος* (Καστορίας). Ἡ κωμόπολις πρότερον ἐκαλεῖτο *Χρούπιστα*, μετονομασθεῖσα ἐσχάτως.

Ἡ κτίσις τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος, θεωρουμένου ὡς ἱδρυτοῦ αὐτῆς τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Πασᾶ, στρατηγοῦ τοῦ σουλτάνου Ὀρχάν, ἐγείραντος αὐτὴν περὶ τὴν κατασκαφεῖσαν ἤδη μονὴν τῶν *Ἀρμονιανῶν*. Εἰς τὴν θέσιν τῆς μονῆς ταύτης εἶχε κτισθῆ τζαμίον, ὅπερ ἐσχάτως ἀνακαινισθὲν μετετράπη εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς.

Ἡ ὄψις τῆς κωμοπόλεως εἶνε ἀρκετὰ γραφικὴ ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως. Ἔχει ρυμοτομίαν ἀρκετὰ καλὴν παρ' ὅλην τὴν ἐπίδρασιν τῆς νοοτροπίας τῶν Τούρκων κατακτητῶν, μὲ ὁδοὺς εὐθείας ἀρκετοῦ πλάτους ἀλλὰ λιθοστρώτους. Ἐπίσης ἔχει καὶ τινας πλατείας, ἐν αἷς ἡ κεντρική, τῆς ἀγορᾶς, εἶναι εὐρυτάτη, λιθόστρωτος, ἔχουσα

Digitized by Google

λιθόκτιστον δεξαμενὴν εἰς τὸ μέσον, οὖσα δὲ τέρμα ἑπτὰ ὁδῶν. Τὸ θέρος ἡ ἐν λόγῳ πλατεῖα σκιάζεται ὑπὸ αἰωνοβίων ὑψικόρμων δένδρων. Δημόσια κτίρια εἶναι μόνον τὰ τῶν δύο σχολείων.

Πλὴν τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἅτινα εἶνε ἄξια ἐπισκέψεως καὶ ἅτινα οἱ κάτοικοι καλοῦσι σήμερον *Ἀρμενοχῶρι* (ἐκ παραφθορᾶς πιθανῶς ἀντὶ *Ἐρημοχῶρι*, σημειοῦμεν καὶ τὴν θέσιν *Γαζηλὲρ* ἔνθα ὑπάρχει παλαιὸν τουρκικὸν νεκροταφεῖον. Ἄξιον μνείας δ' εἶναι καὶ τὸ παρὰ τὸν Ἁλιάκμονα σπήλαιον *Σκάλιες*, ὅπερ ἔχει ἀρκετὸν βάθος καὶ μεγάλην ἔκτασιν.

Τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν· τὰ σημειούμενα μεταξὺ τῶν κατοίκων ἀραιὰ κρούσματα ἑλονοσίας τείνουν νὰ ἐξαφανισθοῦν κατόπιν τῶν μέτρων ἅτινα λαμβάνονται. Ἡ ὕδρευσίς της γίνεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων, ὑπάρχουσι δ' ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως πολλαὶ κρῆναι.

Εἰς τὴν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 4048 κατοίκους, ὑπάγονται πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 4000 περίπου) καὶ οἱ 3 χμτρ. ἀπ' αὐτῆς ἀπέχοντες μικροσυνοικισμοὶ *Σέμαση* (κάτ. 40) καὶ *Λάγορη* (κάτ. 8). Πρότερον εἰς αὐτὴν ὑπήγετο καὶ ὁ συνοικισμὸς *Γράμμος* (τέως *Γράμμοστα*), ὅστις ἀποτελεῖ ἤδη ἰδίαν κοινότητα.

Το Ὀρεστικὸν Ἄργος εἶναι ἕδρα κινητοῦ εἰρηνοδικείου ὑπαγομένου εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Καστορίας. Ἀστυνομικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν χωροφ. Καστορίας, ἔχει ταχυδρ. καὶ τηλεγρ. γραφεῖον γ' τάξεως, δασονομεῖον, δύο ἑξατάξια δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 600 μαθηταί, ἔτι δὲ καὶ νηπιαγωγεῖον μὲ 50 μαθητάς.

Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακὰ ὅλων τῶν εἰδῶν, λαχανικὰ διάφορα καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 1923 καλλιεργούμενος ἐν αὐτῇ καπνός, ποιότητος ἀρίστης (μπασμᾶ). Τῶν δημητριακῶν ἡ παραγωγὴ δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἐγχωρίαν κατανάλωσιν, γίνεται δὲ εἰσαγωγὴ τοιούτων· τοῦ καπνοῦ ὁλόκληρος ἡ ἐξ 100.000 σημερινὴ παραγωγή, ἥτις βαίνει διαρκῶς αὐξανομένη, ἐξάγεται εἰς Γερμανίαν καὶ Ἀμερικήν, ἀποδίδουσα περὶ τὰ 9.000.000 δρχ., εἰς ἃ προσθετέον ἕτερον ἀκόμη ἐκ τῆς καταναλώσεως ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ ἀξία ὅμως τῆς εἰσαγωγῆς εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα, ἀνερχομένη εἰς 15 ἑκατομμ. δραχμῶν. Τόσον ὁ ἐμπορικὸς κόσμος ὅσον καὶ ὁ γεωργικὸς τοιοῦτος ἔχουσιν ὀργανωθῆ πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων των, ἀλλὰ καὶ πρὸς καλυτέραν κατανάλωσιν τῶν προϊόντων των. Ἐν τῇ κοινότητι λειτουργοῦσι σήμερον Ἐμπορικὸς Σύλλογος, Σύλλογος Κρεοπωλῶν, Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός, Γεωργικὸς Συνεταιρισμὸς «ἡ Δήμητρα», καὶ Σύλλογος Κηπουρῶν. Πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ κοινωνικὸν σωματεῖον, ὁ «Προοδευτικὸς Σύλλογος», ὅστις ἔχει καὶ παραρτήματα ποδοσφαιρικῶν ὁμάδων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βιομηχανικὴν κατάστασιν τῆς κωμοπόλεως σημειοῦμεν: τέσσαρα πλινθοποιεῖα καὶ κεραμοποιεῖα, δύο ἀσβεστοποιεῖα, ἓν βενζινοκίνητον ἐριοκαθαριστήριον, ἓν ταπητουργεῖον, ἓν ὑφαντήριον εἰδῶν ἐξ ἐρίου (τάπητες, κουβέρται κλπ.) καὶ εὐάριθμα μαχαιροποιεῖα, κατασκευάζοντα σουγιάδες καὶ ψαλίδια. Τῶν προϊόντων τῶν ἐριουργείων καὶ τῶν ταπητουργείων ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὴ καὶ γίνεται συχνὰ ἐξαγωγὴ τοιούτων.

Τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος συνδέεται δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τοῦ Σόροβιτς (χμτρ. 70), τῆς Κοζάνης (χμτρ. 90) καὶ τῆς Καστορίας (χμτρ. 10). Ἡ πρὸς Σόροβιτς διέρχεται διὰ τῆς Κορησοῦ (χμτρ. 18), τῆς Κλεισούρας (χμτρ. 35) καὶ τοῦ Βαρικοῦ, τέως Μοκραίνης (χμτρ. 40). Ἡ πρὸς Κοζάνην διέρχεται διὰ τοῦ Κωσταριζίου (χμτρ. 12), Βογατσικοῦ (χμτρ. 16), Λειψίστης (χμτρ. 30) καὶ Σιατίστης (χμτρ. 50). Ἡ κωμόπολις εἶναι κέντρον ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας Καστανοχωρίων, μετὰ τῶν χωρίων τῆς ὁποίας συνδέεται διὰ βατῶν ὁδῶν. Ἐπίσης διὰ καλῆς βατῆς ὁδοῦ συνδέεται μὲ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα, ὧν τὸ πλησιέστερον σημεῖον ἀπέχει 25 χμτρ.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ—Θ Δ. ΔΟΥΜΑΣ

— **Ἄργος** ***Πελασγικὸν*** *[Ἀρχ. Γεωγραφ.]*. Καθ' Ὅμηρον ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀχιλλέως. Κατά τινας ἦτο παναρχαία πόλις τῆς Θεσσαλίας πλησίον τῆς Λαρίσης, κατ' ἄλλους δὲ Ἄργος Πελασγικὸν ἐκαλεῖτο ἓν μέρος τῆς Θεσσαλίας (ἡ χώρα ἡ ὁποία βραδύτερον ὠνομάσθη *Πελασγιῶτις*), καὶ κατ' ἄλλους πάλιν ὁλόκληρος ἡ Θεσσαλία.

Γ. Ι. Κ.

Ἄργος ***τύπου Ἀνατολῆς***. Γραφεῖον ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1911 ὑπὸ τοῦ δημοσιογράφου Θ. Καλογερίκου καὶ λειτουργοῦν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν Παρισίοις γραφείου «Argus de la Presse». Ἔργον ἔχει ν' ἀποστέλλῃ καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς συνδρομητὰς αὐτοῦ τὰ ἀφορῶντα τὴν εἰδικότητα ἑκάστου, τὸ πρόσωπον καὶ τὰ συμφέροντά του, ἢ τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρεται, ἀποκόμματα ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

Κ. Φ.

ἀργός, —ή, —όν· (ἐκ τοῦ ἀεργός)· ὁ μὴ ἔχων ἐργασίαν, ὁ μὴ ἀπησχολημένος εἰς ἔργον τι, καθόλου ὁ μὴ ἐργαζόμενος: «μένω ἀργός»· || ἐκκλησ. ἐπὶ ἱερέως καταδικασθέντος εἰς ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἱεροτελεστίας: «τὸν ἔκαμε ὁ δεσπότης ἀργό»· || μάταιος, ἀνωφελής: «ἀργαὶ προσπάθειαι»· || «γῆ ἀργὴ» ἀνέργαστος, ἀκαλλιέργητος· || ὁ βραδύς, ὁ δυσκίνητος, ὁ βραδέως διεξάγων τὴν ἐργασίαν του: «καλὸς τεχνίτης, ἀλλὰ πολὺ ἀργός»· || «ἀργὸς λίθος», ὁ ἀκατέργαστος.

Β. Φ.

— **ἀργὰ** (lento) *[Μουσ]*. Βραδεῖα ρυθμικὴ ἀγωγή. *Ἀργότατα* (lentissimo), ἡ βραδυτέρα ρυθμικὴ ἀγωγή, κανονιζομένη διὰ τοῦ μετρονόμου: τέταρτον=42.

— **Ἀργὸς λίθος** *[Ἀρχαιολ.]*· βλ. Ἀργοὶ λίθοι.

ἀργοσβήνω· σβήνω βραδέως, σιγά-σιγά.

ἀργόστεμμα (τὸ) (Argostema) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι λεπτοὶ μὲ σαρκώδη ἢ μεμβρανώδη καυλόν. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ τεσσαράκοντα εἴδη φυόμενα εἰς τὰ ὄρη τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τὸ Ἰνδικὸν ἀρχιπέλαγος, καὶ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Ἀφρικήν.

Δ. Ν. Π.

Ἀργοστόλιον *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νήσου Κεφαλληνίας, πρωτεύουσα τοῦ ὅλου νομοῦ καὶ τῆς ἐπαρχίας Κραναίας, ἕδρα δὲ τοῦ ὁμωνύμου δήμου. Τὸ Ἀργοστόλιον εἶναι ἐκ τῶν νεωτάτων πόλεων. Μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν ὅπου εὑρίσκεται σήμερον ἡ γραφικὴ πρω-

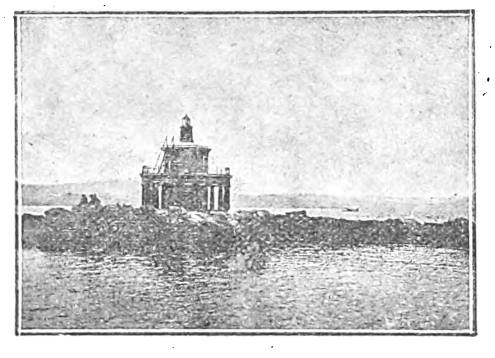

Ὁ φανὸς τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Ἁγ. Θεοδώρων.

τεύουσα τῆς ὡραίας νήσου τοῦ Ἰονίου, δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ ὀλιγάριθμοι οἰκίσκοι πτωχῶν ἁλιέων καί τινες ἀποθῆκαι πρὸς φύλαξιν τῶν ἐμπορευμάτων, ξυλείας ἰδίως, ἅτινα ἐκομίζοντο ἐκ Βενετίας καὶ τῆς ἔναντι τῆς νήσου ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1737 ὁ Ἐνετὸς Προβλεπτὴς τῶν Ἰο-

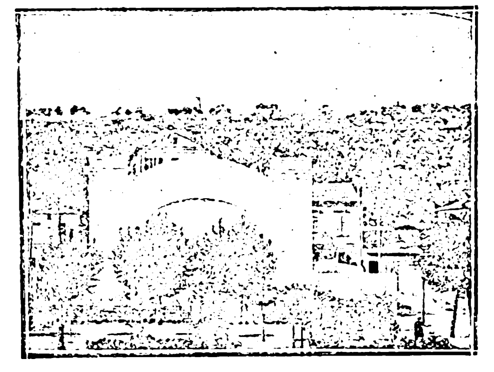

Τὸ θερινὸν δημοτικὸν θέατρον.

νίων νήσων Ἀλβέρτος Μάγνος, μετενεγκὼν ἐκ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸν συνοικισμὸν τοῦτον τὴν πρωτεύουσάν του, ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς νέας πόλεως, ἥτις ταχέως ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν.

Τὸ Ἀργοστόλιον κεῖται δεξιὰ εἰς τὸν εἰσπλέοντα τὸν φερώνυμον κόλπον (βλ. κατωτ.) καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου, ἡ ὁποία προβάλλει ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν. Ἑδράζεται κυρίως ἐπὶ στρωμάτων τοῦ νεογενοῦς. Τὸ νοτιοανατολικὸν τμῆμα τῆς πόλεως κεῖται ἐπὶ τῶν προσχώσεων τῆς κοιλάδος τῆς Κραναίας, ἐνῷ ἡ δυτικὴ ζώνη τῶν οἰκιῶν αὐτῆς ἀναρριχᾶται μέχρι τῶν ἀσβεστολίθων τοῦ δευτερογενοῦς. Ἡ ἐπιμήκυνσις τοῦ Ἀργοστολίου μὲ κατεύθυνσιν βορειοβορειοανατολικὴν ὀφείλεται εἰς τὸν ὀρεινὸν ἀσβεστολιθικὸν βραχίονα, ὁ ὁποῖος διαγράφει τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς πόλεως. Ὁ ἐν λόγῳ βραχίων ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ἀσβεστολιθικοῦ πυρῆνος τῆς νήσου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεσπάσθη διὰ μεταπτώσεως. Ἡ τεκτονικὴ γραμμή, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν ἡ μετάπτωσις, διήκει κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τῶν Ποταμιάνων, διασχίζει τὴν *Λειβαθὼ* καὶ συνεχίζεται περαιτέρω πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς *Εἰκοσιμίας* καὶ τοῦ *Ἐλειοῦ*.

Δοθέντος ὅτι ἡ Κεφαλληνία εὑρίσκεται ἐντὸς σεισμοπλήκτου περιοχῆς, εἶναι εὐνόητον διατὶ τὸ Ἀργοστόλιον, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ δυτικὴ τῆς ὡς ἄνω γραμμῆς μεταπτώσεως ἔκτασις, ἀποτελοῦν τὴν εὐπαθεστέραν ζώνην τῆς νήσου. Ὅλοι οἱ σεισμοὶ τῆς Κεφαλληνίας ἐντὸς τῆς ἐν λόγῳ ἐκτάσεως ἔσχον τὴν μεγαλυτέραν των ἔντασιν, τὸ Ἀργοστόλιον δὲ ἐπλήρωσε πολλάκις ἀκριβὰ τὴν τοιαύτην ἐξαιρετικήν του θέσιν.

Γ. ΒΟΡΕΑΔΗΣ

Ἡ ὄψις τῆς πόλεως: Τὸ Ἀργοστόλιον εἶναι μία τῶν ὡραιοτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἔχει ἀρίστην ρυμοτομίαν καὶ ὁδοὺς καλῶς συντηρουμένας, δίκτυον ὑπονόμων ἱκανῶς ἐξυπηρετικόν, εὐρείας πλατείας, καθαριότητα ἄμεμπτον, φωτισμὸν δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ ὕδρευσιν σχετικῶς ἄφθονον. Ὅ,τι ὅμως προσδίδει ἐξαιρετικὸν κάλλος εἰς τὴν πόλιν εἶναι αἱ θαυμάσιαι δενδροστοιχίαι της καὶ τὰ δύο μεγάλα δημοτικὰ ἄλση. Αἱ οἰκίαι τὸ πλεῖστον εἶναι νεώταται, οἰκοδομηθεῖσαι μετὰ τὸν μεγάλον σεισμὸν τοῦ 1847, ὅστις εἶχε καταστρέψει τὴν πόλιν. Τὸ Ἀργοστόλιον βαίνει διαρκῶς πρὸς τὴν πρόοδον, ἀφ' ἑνὸς μὲν χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῶν ἐπαξίως ἀπὸ τῆς ἑνώσεως μέχρι σήμερον δημαρχευσάντων εἰς αὐτὴν *Βικεντίου Καρύδη, Παν. Βινιεράτου, Γερ. Δρακοπούλου, Σπ. Λουκάτου, Σπυρ. Κοσμετάτου, Διον. Βικεράτου* καὶ *Βασ. Βανδώρου*, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν γενναίαν ἀρωγὴν πολυαρίθμων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φιλοπολίδων Κεφαλλήνων.

Τὸ Ἀργοστόλιον ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν συνοικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι περιφερείας τὰς τῶν ἐνοριῶν τῶν μεγαλυτέρων ναῶν του, οἵτινες σημειοῦνται ἐπὶ τοῦ δημοσιευομένου σχεδιαγράμματος τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν κομψοτέρων ἐκκλησιῶν εἶναι ὁ τῶν *Ταξιαρχῶν*, ἔνθα καὶ ὁ τάφος τοῦ ἀποθανόντος τῷ 1745 ἐπισκόπου Κεφαλληνίας *Ἀβραὰμ Μελισσηνοῦ*. Ὁ ναὸς τῶν καθολικῶν τιμᾶται εἰς μνήμην τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*, ἀνάκειται ὅμως ἐν αὐτῷ καὶ ἡ εἰκὼν τῆς *Παναγίας Πρεβεζιάνας*. Ἄλλοτε ὑπῆρχε καὶ ἕτερος καθολικὸς ναός, ἐν τῇ καὶ σήμερον ἐξ αὐτοῦ καλουμένῃ θέσει *Σάντα-Μαρία* εἰς τὴν συνοικίαν Ἀρχαγγέλων. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε κτισθῆ τῷ 1570 ἐπὶ τῇ νίκῃ τῶν χριστιανικῶν ὅπλων κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου ἐπ' ὀνόματι τῆς Santa Maria della victoria, μετεσκευάσθη δὲ ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κορνέρ.

Τέσσαρες εἶναι αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως. Ἡ κυριωτέρα, ἡ *Πλατεία Δικαστηρίου*, εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀργοστολίου, κατεσκευάσθη δὲ τῷ 1907 ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν κατεδαφισθέντων δικαστικῶν κτιρίων τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς. Εἶναι εὐρυτάτη, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῆς ἔχει στηθῆ ὁ ἀνδριὰς τοῦ εὐεργέτου τῆς Κεφαλληνίας *Παναγῆ Βαλλιάνου*, ἔργον τοῦ γλύπτου Κ. Δημητριάδου. Εἰς τὴν πλατεῖαν ταύτην ἐγείρονται ἤδη τὰ νέα κτίρια δικαστηρίων καὶ τὸ δημαρχεῖον, παράκεινται δ' ἡ λέσχη, τὸ Δημοτικὸν καφενεῖον καὶ τὸ θερινὸν δημοτικὸν θέατρον «*Ἀπόλλων*». Ἑτέρα πλατεῖα εἶναι ἡ παλαιοτάτη τῆς *Ἑνώσεως*, μεγαλυτέρα ὅλων, κειμένη εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς πόλεως καὶ κληθεῖσα οὕτω διότι εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπεβιβάσθη τὸ πρῶτον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου. Παρὰ ταύτην κεῖται τὸ εὐρύτατον κτίριον τῶν φυλακῶν, ἐγερθὲν παρὰ τοῦ Ἄγγλου τοποτηρητοῦ Νάπιερ, ἐλθόντος εἰς Ἀργοστόλιον τῷ 1822. Ἀνατολικῶς ταύτης εὑρίσκεται εὐρύχωρος στρατών, ἔργον καὶ οὗτος τῶν Ἄγγλων, παρ' αὐτὸν δὲ τὰ νεόδμητα κτίρια τῶν νοσοκομείων καὶ ὀρφανοτροφείου. Ἐν τῇ πρὸ τῆς πλατείας παραλίᾳ κατὰ τὸ θέρος συγκεντροῦται ἡ λουτρικὴ κίνησις. Ἄλλαι πλατεῖαι εἶναι δύο μικρότεραι, ἡ τοῦ *Ἁγίου Σπυρίδωνος* πρὸ τοῦ ὁμωνύμου, ΒΔ τῆς πλατείας δικαστηρίων, ναοῦ, καὶ ἡ τῆς *Ἐλευθερίας*, βορειοδυτικώτερον ταύτης, μεθ' ἧς ἡ πρώτη συγκοινωνεῖ διὰ τῆς λιθοστρώτου *ὁδοῦ Κράνης*. Ὄπισθεν τῆς πλατείας ταύτης εὕρηται μικροτέρα ταύτης, γνωστὴ μὲ τὸ ἐνετικὸν ὄνομα *Πιατσέτα*. Πλὴν τῶν πλατειῶν τούτων τὸ Ἀργοστόλιον ἔχει τέσσαρα ὡραῖα ἄλση ὧν ἡ κατασκευὴ εἶναι κυρίως δημιούργημα τῆς δεκαετίας 1905—1915. Ἓν κεῖται παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ἑνώσεως πρὸ τῶν φυλακῶν καὶ καλεῖται *ἄλσος τῶν Φυλακῶν*, δεύτερον πρὸ τοῦ γηροκομείου Μπλέσα, καλούμενον *τῶν Λικιαρδοπουλάτων*, τρίτον, ὅπερ εἶναι ἀξιολογώτερον καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν του κατεβλήθη ἰδιαίτερος ζῆλος, καλεῖται *κῆπος Νάπιερ*, ἐν αὐτῷ δὲ ὑπάρχουσι περίπτερα καὶ ἐξέδρα διὰ τὴν μουσικήν, καὶ τὸ τέταρτον δημιουργεῖται ἤδη ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀπεξηραμένου ἕλους τοῦ Κουτάβου, ἐν τῇ ΒΔ ἄκρᾳ τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν ἐκτεταμένην παραλιακὴν ὁδὸν συγκεντροῦται ὅλη σχεδὸν ἡ κίνησις τοῦ Ἀργοστολίου. Δημοτικὰ κτίρια ἡ πόλις ἔχει, πλὴν τῶν ἀναφερθέντων, τὴν εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ἀγοράν, τὰ ΝΔ τῆς πλατείας τῶν δικαστηρίων δημοτικὰ λουτρὰ καὶ τὸ ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τῆς πόλεως κείμενον χειμερινὸν δημοτικὸν θέατρον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς διαφόρους ἐν Ἀργοστολίῳ κοινωνικὰς ὀργανώσεις, πλὴν τῶν ἐπαγγελματικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ «Δικηγορικὸς σύλλογος», ἄξια λόγου εἶναι ἡ τῆς Λέσχης, ὁ Ὅμιλος τῶν διαλέξεων, ὁ Παγκεφαλληνικὸς Γυμναστικὸς Σύλλογος, ἡ Φιλοδασικὴ Ἕνωσις κλπ. Ἡ τελευταία μάλιστα, ἱδρυθεῖσα τῷ 1925, ἔχει ἐργασθῆ ἀποτελεσματικώτατα

Digitized by Google

διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πρασίνου, ἀναδασώσασα μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς ὕπερθεν τῆς πόλεως λόφους.

Κοινωφελῆ ἱδρύματα: Τὸ Ἀργοστόλιον ὅσον οὐδεμια σχεδὸν ἄλλη πόλις τῆς Ἑλλάδος ἔχει μέγαν ἀριθμὸν κοινωφελῶν ἱδρυμάτων, χάρις εἰς τὰς δωρεὰς τῶν φιλοπατρίδων τέκνων αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Τὸ *δημοτικὸν νοσοκομεῖον,* ἱδρυθὲν τῷ 1808 ἐξ ἐρανικῶν χρημάτων. Ἐν ἀρχῇ τοῦτο ἐλειτούργει ἐκ διαφόρων δωρεῶν καὶ ἐπιχορηγήσεως τοῦ δήμου, τῷ 1901 ὅμως ἐκ τοῦ Βαλλιανείου κληροδοτήματος παρεχωρήθη εἰς αὐτὸ τὸ ποσὸν τῶν 700.000 δρχ. διὰ τῶν ὁποίων ἀνηγέρθη νέον κτίριον ἐν τῷ Α. τμήματι τῆς πόλεως, περιλαμβάνον 200 κλίνας περίπου, ἐτησίως δὲ διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν αὐτοῦ παραχωροῦνται ἐκ τοῦ ἰδίου κληροδοτήματος 4—4½ χιλ. λιρῶν. Τὸ ἐν λόγῳ νοσοκομεῖον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἶναι τέλειον, περιλαμβάνει δὲ ὀκτὼ κτίρια, ἤτοι ἄσυλον διὰ τοὺς γέροντας καὶ ἀνιάτους, παθολογικὴν καὶ χειρουργικὴν κλινικὴν δι' ἄνδρας, ὁμοίαν διὰ γυναῖκας, χειρουργεῖον πλῆρες, ἄσυλον φθισιώντων, περίπτερον μολυσματικῶν νόσων, ἀπολυμαντήριον καὶ κεντρικὸν διαμέρισμα ἔνθα πλὴν τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν εὕρηνται τὰ διάφορα ἐργαστήρια μετὰ τμημάτων μικροβιολογίας, ἀκτινοσκοπήσεως καὶ ἐξετάσεως ἐξωτερικῶν ἀσθενῶν.

Τὸ *Βέγειον φρενοκομεῖον,* ὅπερ ἀνηγέρθη εἰς τὸ ΒΔ μέρος τῆς πόλεως, εἰς ὃ μεταφερθήσονται οἱ εἰς τὰ ἀπομονωτήρια τῶν φυλακῶν διαιτώμενοι ψυχοπαθεῖς. Τὸ ἵδρυμα, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ περὶ τοὺς 100 ἀσθενεῖς καὶ ἐφωδιασμένον διὰ τελειοτάτων ἐγκαταστάσεων, συντηρεῖται ἐκ τοῦ Βαλλιανείου κληροδοτήματος.

Τὸ *Οἰκονομικὸν συσσίτιον,* ὅπερ ἱδρύθη τῷ 1910 παρὰ τῶν κυριῶν τοῦ Ἀργοστολίου καὶ ἐστεγάσθη τῷ 1915 εἰς εἰδικὸν κτίριον κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ΒΑ. τμήματος τῆς πόλεως, ἐγερθὲν δαπάναις τοῦ Γ. Βεργωτῆ, συντηρεῖται δὲ διὰ συνδρομῶν καὶ ἐπιχορηγήσεων τῶν Κεφαλλήνων. Τὸ κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ παροχὴ εἰς τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς τοῦ κόστους 400 μερίδων ἡμερησίως εἰς μέλη πτωχῶν οἰκογενειῶν.

Τὸ *Βρεφοκομεῖον* καὶ *Ὀρφανοτροφεῖον,* ὅπερ ἱδρύθη τῷ 1924 παρὰ κυριῶν τῆς πόλεως, συντηρούμενον τῇ ἀρωγῇ τῶν Κεφαλλήνων, στεγαζόμενον δὲ εἰς κτίριον ἐπ' ἐνοικίῳ κείμενον παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ἑνώσεως· καὶ

Τὸ *Γηροκομεῖον,* ὅπερ ἱδρύθη τῷ 1911 δαπάνῃ τοῦ *Π. Μπλέσσα* ἐν τῷ ΒΔ ἄκρῳ τῆς πόλεως, συντηρεῖται δ' ἐκ διαφόρων συνδρομῶν καὶ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος *Πέτρου Χωραφᾶ.*

Κληροδοτήματα: Ὁ κυριώτερος παράγων τῆς κοινωνικῆς προόδου τοῦ Ἀργοστολίου εἶναι τὰ

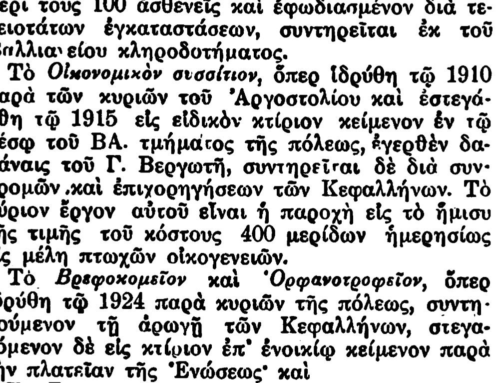

Μία ἄποψις τῆς κεντρικῆς πλατείας τῶν Δικαστηρίων.

διάφορα ὑπὲρ κοινωφελῶν ἔργων κληροδοτήματα εὐγενῶν τῆς Κεφαλληνίας τέκνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πόλις ἀπέκτησε καὶ ἀποκτᾷ πάσης φύσεως καταστήματα καὶ δημόσια ἔργα, τόσον ἀναμορφωτικὰ τῆς κοινωνίας ὅσον καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν. Οὕτω διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ 1902 συνταχθείσης διαθήκης του ὁ Κεφαλλὴν *Παναγῆς Βαλλιᾶνος* ἀφῆκε 500.000 λιρ. στερλ., ἵνα ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν διατίθενται εἰς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς περιλαμβάνοντας τὴν ἐγκατάστασιν ἢ ἀρωγὰς ἐκκλησιῶν, νοσοκομείων καὶ σχολείων, ἐπίσης τὴν βοήθειαν ἀπόρων καὶ γερόντων κατοίκων ἢ γεννηθέντων ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνίᾳ. Τὸ ἀνωτέρω ποσὸν τυγχάνει κατατεθειμένον εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ Westminster Bank, ἡ ἐν Ἀργοστολίῳ δὲ διαχειριστικὴ Ἐπιτροπὴ λαμβάνει ἐτησίως ἐκεῖθεν τὸ ἐκ 17.000 λιρ. στερλ. εἰσόδημα. Ἐκ

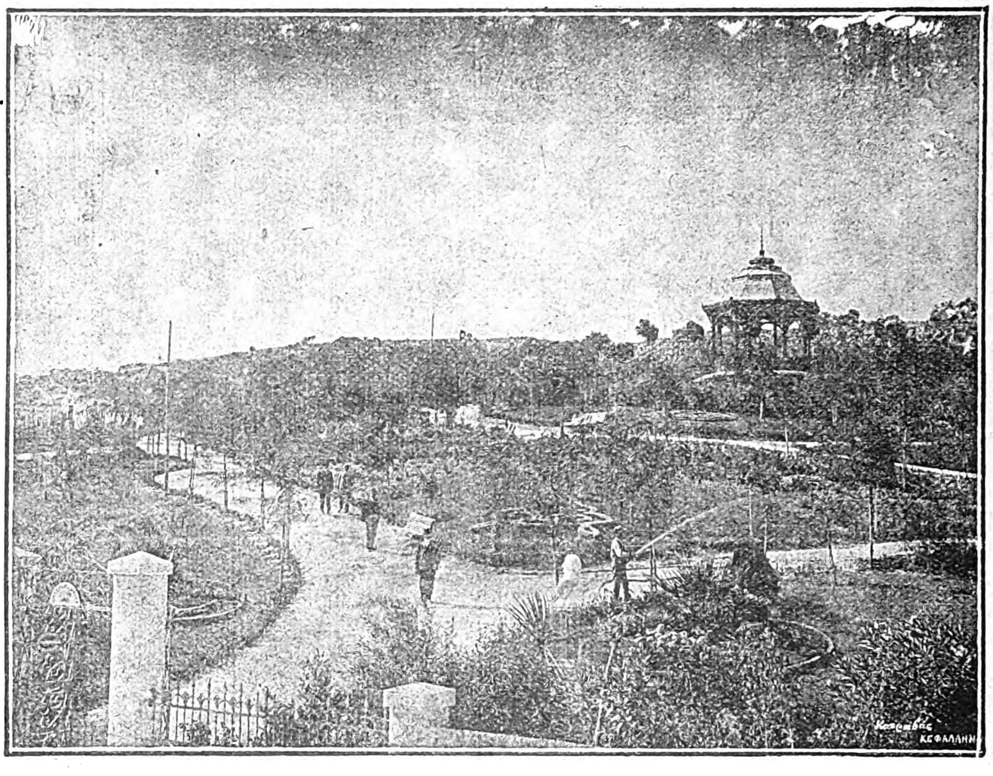

Ὁ δημοτικὸς κῆπος Νάπιερ.

τοῦ κληροδοτήματος τούτου μέχρι σήμερον ἐξετελέσθησαν τὰ ἑξῆς ἐν Ἀργοστολίῳ ἔργα: 1) κατεσκευάσθη τὸ νέον *Δημοτικὸν νοσοκομεῖον* (βλ. ἀνωτ.) καὶ μορφώνονται ἐν ειδικαῖς σχολαῖς τῆς ἀλλοδαπῆς οἱ διευθύνοντες τὰ διάφορα τμήματα αὐτοῦ ἰατροί· 2) ἱδρύθη καὶ συντηρεῖται ἡ *Πρακτικὴ γεωργικὴ σχολή*· 3) ἱδρύθη καὶ συντηρεῖται ἡ *Ἐμπορονautικὴ σχολή*· 4) ἱδρύθη καὶ συντηρεῖται ἡ *Σχολὴ ἀπόρων παίδων*· 5) συντηροῦνται ἐν μέρει διάφορα κοινωφελῆ ἱδρύματα τῆς πόλεως, ὡς τὸ πτωχοκομεῖον, τὸ βρεφοκομεῖον, τὸ οἰκονομικὸν συσσίτιον, τὸ φρενοκομεῖον· 6) ἀντιμετωπίζεται τὸ ζήτημα τῆς συμπληρωματικῆς ὑδρεύσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ὑδρονομικοῦ δικτύου αὐτῆς καὶ 7) παρέχεται ἀρωγὴ εἰς πᾶσαν ἔκτακτον περίστασιν, ἤτοι πρὸς καταπολέμησιν ἐπιδημιῶν, πρὸς χορήγησιν ἐπιδομάτων εἰς οἰκογενείας ἐφέδρων ἐν περιπτώσει ἐπιστρατεύσεως, πρὸς ἀνακούφισιν σεισμοπαθῶν κλπ.

Μετὰ τὸν Βαλλιᾶνον ὁ *Μαρῖνος Κοριαλένιος* διὰ τῆς ἀπὸ 15 Ἰουνίου 1910 διαθήκης του ἀφῆκεν ὑπὲρ τοῦ Ἀργοστολίου 110,000 περίπου λιρ. στερλ. ἐκ τῶν ὁποίων ἤδη ἐξετελέσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) ἱδρύθη μεγάλη *βιβλιοθήκη* καὶ ἐνεργεῖται ὁ πλουτισμὸς καὶ συντήρησις αὐτῆς· 2) ἐκτίσθη *διδακτήριον* τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως μετ' ἀμφιθεάτρου καὶ γυμναστηρίου· 3) ᾠκοδομήθη δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων καὶ 4) ἀπεξηράνθη τὸ ἕλος Κουτάβου, κατασκευασθέντος κρηπιδώματος καὶ παραλιακῆς ὁδοῦ, τοῦ ἀποξηρανθέντος δὲ χώρου παραδοθέντος εἰς τὴν Βαλλιάνειον Γεωργικὴν σχολὴν πρὸς μεταβολήν του εἰς ἄλσος ὑποδειγματικῶν καλλιεργειῶν. Ἤδη ἐκ τῶν ἐναπομεινασῶν 60,000 λιρ. στερλ. ἱδρύεται διδακτήριον ἀνωτέρου παρθεναγωγείου καὶ θὰ ἐκτελεσθῶσι διάφορα ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα μὴ ἔτι καθορισθέντα.

Ἕτερα κληροδοτήματα εἶναι τοῦ *Γεωργίου Γερμενῆ,* ἀφήσαντος 20,000 λιρ. στερλ., δι' ὧν συντηρεῖται ἡ *Φιλαρμονικὴ Σχολή,* τοῦ *Παναγῆ Χαροκόπου* κληροδοτήσαντος τῷ 1910 40,000 λιρ. στερ. διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ συντήρησιν *ἐπαγγελματικῆς σχολῆς* κορασίων, τοῦ *Πλάτωνος Βέγια,* διὰ τοῦ ὁποίου ἱδρύθη τὸ φρενοκομεῖον καὶ ἄλλα.

Βιβλιοθήκη—Μουσεῖον : Τὸ Ἀργοστόλιον ἔχει μικρὰν βιβλιοθήκην, ἥτις ἱδρυθεῖσα ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων πρωτοβουλίᾳ τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας *Γερμανοῦ Καλλιγᾶ* μετεφέρθη τῷ 1925 εἰς τὸ ἐν τῇ ὁδῷ Ἠλία Ζερβοῦ εἰδικὸν *Κοριαλένειον* κτίριον. Ἡ βιβλιοθήκη ἔκτοτε, πλουτισθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς μεγάλης καὶ πολυτόμου βιβλιοθήκης τοῦ δωρητοῦ, διαρκῶς συμπληροῦται.

Τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῆς πόλεως προσωρινῶς στεγάζεται εἰς τὸ κτίριον τῆς πρώην ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, μέχρι τῆς ἀνεγέρσεως εἰδικοῦ κτιρίου, ἐκ τῶν κληροδοτημάτων. Ἐν αὐτῷ φυλάσσονται ἀρχαιολογικὰ λείψανα συλλεγέντα κυρίως παρὰ τοῦ ἐνεργήσαντος τῷ 1910 ἐν τοῖς πέριξ τῆς πόλεως ἀνασκαφὰς Ὁλλανδοῦ ἀρχαιολόγου Goekoop, ἐποχῶν κατὰ τὸ πλεῖστον προμυκηναϊκῆς καὶ μυκηναϊκῆς, ἔτι δὲ καὶ διάφορα νομίσματα τῶν Ἰονίων ἰδίως νήσων ἐκ δωρεᾶς τοῦ *Ἀντ. Μηλιαρέση,* ὡς καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐκ δωρεῶν τοῦ *Σ. Μαζαράκη* καὶ τοῦ ὡς ἄνω Ἀρχιεπισκόπου *Γερμανοῦ.*

Ἐκπαίδευσις: Εἰς τὸ Ἀργοστόλιον λειτουργοῦσι οὐχὶ μόνον σχολεῖα τοῦ κύκλου τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ πρακτικὰ τοιαῦτα διὰ τὴν περὶ τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν ὡς καὶ τὴν κατωτέραν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν.

Ἐκ τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἔχει γυμνάσιον καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον στεγαζόμενα εἰς τὸ ὡραῖον Κοριαλένειον κτίριον, κείμενον ἔναντι τοῦ ἄλσους τοῦ Νάπιερ ἐπὶ γηπέδου ἐκτάσεως 2.300 τετρ. μέτρ. ὧν τὰ 800 ἐκτισμένα. Τὰ δύο δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων στεγάζονται τὸ μὲν εἰς Κοριαλένειον κτίριον, κείμενον εἰς τὸ ἀνατολ. ἄκρον τῆς πόλεως, τὸ ἕτερον παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ἐλευθερίας πλησίον τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἀριθμοῦν δ' ἐν συνόλῳ 380 μαθητάς, ὄντα τὸ ἓν τετρατάξιον καὶ τὸ ἄλλο τριτάξιον. Θηλέων δ' ἔχει μίαν πεντατάξιον σχολὴν στεγαζομένην εἰς ἰδιαίτερον Κοριαλένειον κτίριον, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἠλία Ζερβοῦ παρὰ τὸν κῆπον Νάπιερ, εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τὰς 375 μαθήτριαι. Πλὴν ταύτης ἐν Ἀργοστολίῳ λειτουργεῖ καὶ μικρὸν ἰδιωτικὸν παρθεναγωγεῖον μὲ 70 μαθητρίας καὶ φραγκισκανὸν τοιοῦτον καλογραιῶν.

Ἐκ τῶν πρακτικῶν σχολῶν τοῦ Ἀργοστολίου σημειοῦμεν τὴν *Βαλλιάνειον Γεωργικὴν* τοιαύτην, κειμένην εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως παρὰ τὸν Κούταβον. Ἔχει τέλειον δενδροκομεῖον, φυτώρια, σταθμὸν σηροτροφικόν, ὡς καὶ ἐπιβήτορας πρὸς προαγωγὴν τῆς κτηνοτροφίας. Τὴν *Βαλλιάνειον ἐμπορονautικὴν σχολήν,* εἰς τὸ Α. μέρος τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δικαστηρίων, λειτουργοῦσαν ἀπὸ τοῦ 1919 καὶ ἀναγνωρισθεῖσαν τῷ 1921, ἔχουσαν δὲ ἀπὸ τοῦ 1925 καὶ ναυτικὸν τμῆμα.

Διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀπόρων παίδων λειτουργεῖ εἰδικὴ Βαλλιάνειος σχολὴ παρὰ τὸν κῆπον Νάπιερ.

Ὕδρευσις. Ἡ πόλις τοῦ Ἀργοστολίου ὑδρεύετο ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ *Κουτάβου* δι' ἀντλήσεως τοῦ ὕδατος εἰς ὑπεράνω αὐτῶν δεξαμενὴν καὶ διοχετεύσεως αὐτοῦ, πρὸ τοῦ νὰ δοθῇ δι' ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, εἰς τὴν δεξαμενὴν τῆς *Πατέρνας.* Αἱ πηγαὶ ὅμως τοῦ Κουτάβου λόγῳ τῆς γειτνιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, διὸ ἀπὸ τοῦ 1880 οἱ κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὴν ἀνόρυξιν ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἐν θέ-

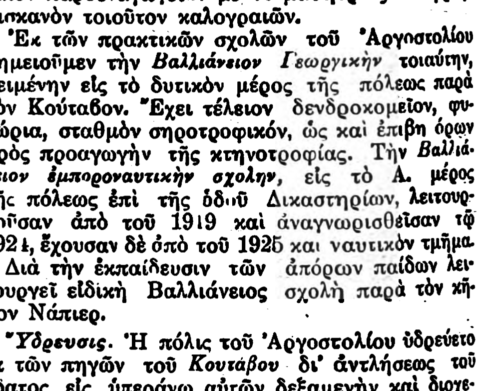

Ἑτέρα ἄποψις τῆς πλατείας τῶν Δικαστηρίων.

σει *Σισσιώτισσα.* Ἀργότερον ἐξετελέσθησαν καὶ δοκιμαστικαὶ διατρήσεις, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1913—1914, ὁπότε διεπιστώθη ἡ ἀπόδοσις ἀρκετοῦ καὶ ἀρίστου ποσίμου ὕδατος. Ἤδη δαπάνῃ τοῦ κληροδοτήματος Π. Βαλλιάνου ἐγένετο μελέτη καὶ ἄρχεται ἡ ἐκτέλεσις τῆς ὑδρομαστεύσεως τοῦ ἀρτεσιανοῦ ὁρίζοντος τῆς περιφερείας ταύτης διὰ τῆς ἀνορύξεως πολλῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων. Ὁ

Digitized by Google

ἐν λόγῳ ὁρίζων διαμορφοῦται ἐντὸς δύο ψαμμιτικῶν στρωμάτων τοῦ νεογενοῦς εἰς βάθος 30—38 καὶ 50—60 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας.

Ὁ λιμήν : Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀργοστολίου θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν μεγαλυτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων τῆς Ἀνατολῆς, χρησιμοποιούμενος συχνότατα ὑπὸ τῶν στόλων τῶν μεγάλων δυνάμεων, καὶ δὴ τῆς Ἀγγλίας, διὰ τὰ μεγάλα αὐτῶν γυμνάσια. Καθ' ὅλον τὸ παράλιον μῆκος τῆς πόλεως, ἐχούσης

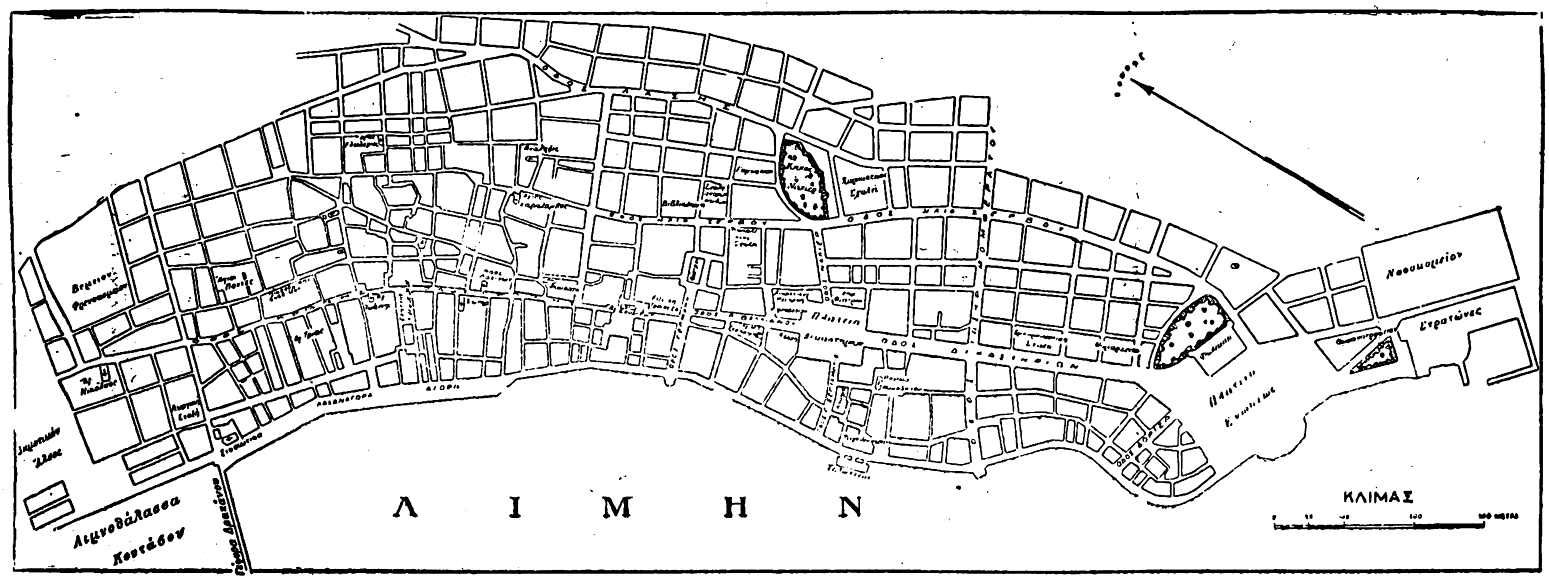

Σχεδιάγραμμα τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος Ἀργοστολίου.

σχῆμα μακρὸν καὶ στενὸν ὑπάρχει προκυμαία ἀρίστη μήκους 2 ½ χιλιομ., μετὰ πλακοστρώτου πεζοδρομίου, κατασκευασθεῖσα ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ *Νάπιερ*. Ἡ ἐτησία κίνησις τοῦ λιμένος (στατιστ. 1927) ἀνέρχεται εἰς κατάπλους 281 ἀτμοπλοίων ὁλικῆς ἐν συνόλῳ χωρητικότητος 143.170 τόννων. Τούτων τὰ 235 (95 300 τόνν.) εἶναι ἐπιβατηγὰ ἐκτελοῦντα τὴν ἀκτοπλοϊκὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰ 46 (47 870 τόνν.) φορτηγά. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σημαίαν τῶν ἀνωτέρω ἀτμοπλοίων τὰ 220 (83335 τόνν.) εἶναι ἑλληνικά, τὰ 15 (19874 τόνν.) γερμανικά, τὰ 12 (14049 τόνν.) ὀλλανδικά, τὰ 19 (8376 τόνν.) γιουκοσλαυικά, τὰ 9 (15681 τόνν.) ἰταλικά, τὰ 4 (1342 τόνν.) ἀγγλικὰ καὶ τὰ 2 (513 τόνν.) ἀμερικανικά.

Τὰ ξένα σχεδὸν ὅλα εἶναι φορτηγά. Πλὴν τῶν ἀτμοπλοίων κατὰ τὸ 1927 κατέπλευσαν εἰς τὸ Ἀργοστόλιον 139 ἱστιοφόρα ἐν συνόλῳ, ὁλ. χωρητ. 6403 τόννων, ὧν τὰ 8 (2550 τόν.) ἰταλικά, ἓν (99 τόν.) ἀγγλικὸν καὶ τὰ λοιπὰ 131 3952 τόν.) ἑλληνικά. Τὸ Ἀργοστόλιον ὅμως εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον ναυτικὸν κέντρον τῆς Κεφαλληνίας, ἥτις ἔχει ἐκθρέψει μεγάλον ἀριθμὸν ναυτικῶν, ὧν πλεῖστοι διεκρίθησαν καὶ διακρίνονται εἰς τὸ ἐφοπλιστικὸν στάδιον. Σήμερον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀργοστολίου, ὅστις κατέχει τὴν ε' θέσιν ἐκ τῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης καὶ ἀντιπροσωπεύει τὰ 8 33 % τῆς ὁλικῆς χωρητικότητος τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου αὐτῆς, εἶναι νηολογημένα 27 ἀτμόπλοια ὁλικῆς χωρητικότητος 92255 τόννων, ὧν τὰ 25 φορτηγά. Διαρκῶς ὁ νηολογημένος εἰς τὸ Ἀργοστόλιον στόλος αὐξάνει, οὐχὶ ὅμως παραλλήλως πρὸς τὴν πρόοδον τῆς Ἑλλην. Ἐμπορικῆς ναυτιλίας, καὶ τοῦτο διότι πλεῖστα ἀτμόπλοια Κεφαλλήνων ἐφοπλιστῶν τυγχάνουσι νηολογημένα εἰς ἄλλους λιμένας τοῦ Κράτους καὶ δὴ ἐν Πειραιεῖ. Κατωτέρω δίδομεν πίνακα δηλωτικὸν τῆς ἀπὸ τοῦ 1892 ἐξελίξεως τῆς ἀτμήρους ναυτιλίας τοῦ Ἀργοστολίου, ἤτοι τοῦ ἀριθμοῦ κατά τινα ἔτη νηολογημένων ἀτμοπλοίων μετὰ τῆς ἐν συνόλῳ ὁλικῆς χωρητικότητος αὐτῶν καὶ τῆς ἑκατοστιαίας ἀναλογίας της ἐν συγκρίσει μὲ τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου:

Ἔτη	*Ἀριθ. ἀ)π*	*Ὁλ. χωρητ. τόν.*	%
1892	17	14.367	21
1898	18	15 865	17
1904	14	17.155	18
1907	24	35.400	12,5
1925	25	80.201	8.79
1926	24	77.053	8.38
1927	27	92.255	8,33

Πλὴν τῶν ἀτμοπλοίων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀργοστολίου εἶναι νηολογημένα δύο ἀτμάκατοι κάτω τῶν 50 τόννων (ὁλ. χωρ. 58 τόν.), 24 ἱστιοφόρα 10—30 τόν. ἕκαστον (συνολ. ὁλ. χωρητ. 476 τόν.) καὶ ἓν μεγαλύτερον (τόν. 55, ἔτι δὲ 6 μεγάλαι φορτηγίδες (τόν. 78) καὶ 148 ἱστιοφόρα καὶ λέμβοι ὁλ. χωρητ. κάτω τῶν 10 τόν. (σύνολον τόν 388).

Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πάσης φύσεως λιμενικῶν ἔργων λειτουργεῖ ἀπὸ ἐτῶν καὶ εἰς τὸ Ἀργοστόλιον εἰδικὸν Λιμενικὸν ταμεῖον, ὑπὲρ οὗ ἔχουσιν ἐπιβληθῆ οἱ ἑξῆς κυρίως φόροι: διὰ τὰ ἐξ ἀλλοδαπῆς προϊόντα 2 % ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων εἰσαγωγικῶν τελῶν, διὰ τὰ ἀτελῆ τοιαῦτα 1 % ἐπὶ τοῦ δημοτ. φόρου, διὰ τὰ μεταφερόμενα δὲ 50 % ἐπὶ τοῦ ἰδίου φόρου. Διὰ τὰ ἐξαγόμενα καὶ μεταφερόμενα εἰσπράττεται 100 % ἐπὶ τοῦ δημοτ. φόρου καὶ διὰ τὰ ὑπὸ διαμετακόμισιν ἐκ μὲν τοῦ ἐσωτερικοῦ 1 δρχ., ἐκ δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ 3 δρχ. κατὰ τόννον. Αἱ ἐτήσιαι δ' εἰσπράξεις τοῦ ἐν λόγῳ ταμείου ὑπερβαίνουσι τὰς 500.000 δραχ.

Τὸ Ἀργοστόλιον διοικητικῶς : Τὸ Ἀργοστόλιον ἀριθμεῖ 10 945 κατοίκους (ἄρρενες 4.945 καὶ θήλεις 5000), ὁ δῆμος δὲ Ἀργοστολίου 11.476 (ἄρρενες 5206 καὶ θήλεις 6.270). Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1920 εἶχε σημαντικῶς ἐλαττωθῆ, ἀπὸ τοῦ 1923 ὅμως ηὐξήθη λόγῳ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν αὐτῇ προσφύγων. Ὁ κάτωθι πίναξ περιέχει εἰκόνα ἐξελίξεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν.

Τῷ 1870	κάτοικοι	8.106	
» 1879	»	7.871	διαφορὰ — 235)
» 1889	»	9.085 (	» +1 214)
» 1896	»	9 241 (	» + 156)
» 1907	»	9.3 1 (	» + 216
» 1920	»	7 418 (	» — 1883
» 1922	προσθήκη προσφύγων	10 915 (	» +3541)

Τὸ Ἀργοστόλιον εἶνε ἕδρα τῆς μητροπόλεως Κεφαλληνίας, ἰδίου Πρωτοδικείου, Εἰρηνοδικείου, Πταισματοδικείου καὶ Ὑποθηκοφυλακείου, Διοικήσεως χωροφυλακῆς, Λιμεναρχείου, Οἰκονομικῆς Ἐφορείας, Τελωνείου, Ταμείου, Γραφείου Νομομηχανικοῦ, Νομογεωπόνου καὶ Ἐπιθεωρητοῦ Δημ. Σχολείων, Ταχυδρ. καὶ Τηλεγρ. Διευθύνσεως καὶ Ἐπιθεωρήσεως, Δασαρχείου, Ἀποθήκης Μονοπωλίου κ.λ.π. Ἐν Ἀργοστολίῳ ὑπάρχουσι καὶ ὑποπροξενεῖα διαφόρων Κρατῶν, ἐν οἷς τῆς Ἀγγλίας, Ἱσπανίας καὶ Ὁλλανδίας. Κατὰ τὸ 1926 —1927 τὰ ἔσοδα τοῦ Δημοτικοῦ ταμείου ἀνῆλθον τὰς 1 037.089 δρχ. καὶ τὰ ἔξοδά του τὰς 902 568, αἱ δὲ κατὰ τὸ 1927 τελωνειακαὶ εἰσπράξεις τὰς 5.133 629 δρχ.

Προάστεια : Προάστεια τοῦ Ἀργοστολίου, ὑπαγόμενα εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δήμου εἶναι οἱ ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Κρανιᾶς συνοικισμοί, *Χελμᾶτα* (κάτ. 34), *Κομποθεκρᾶτα* (κάτ. 177), *Κοκολᾶτα* (κάτ. 168), *Κουρουπᾶτα* (κάτ. 15) καὶ *Μενεγᾶτα* (κάτ. 45), συνδεόμενα μετὰ τῆς ἕδρας δι' ἁμαξιτῶν καὶ ἀπέχοντα ἀπ' αὐτῆς ἀπὸ 15'—30' τῆς ὥρας. Ἔτι δ' εἰς τὸν δῆμον ὑπάγεται καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἀργοστολίου τμήματος συνοικισμὸς *Σπήλια* (κάτ. 78), ὅστις μόλις 10' ἀπέχει ἀπ' αὐτοῦ ἔχων πρὸς Δ αὐτοῦ τὸν ναΐσκον τοῦ πολιούχου τῆς Κεφαλληνίας *Ἁγίου Γερασίμου*, ἐν ᾧ εὕρηται σπήλαιον ἔνθα κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ἠσκήτευσε τῷ 1560 ὁ ἐν λόγῳ Ἅγιος. Ἔξω τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει ῥέουσα πηγή. Εἷς τῶν κωδώνων τοῦ ναΐσκου, κομισθεὶς ἐκ τῆς περιοχῆς Θηναίας, φέρει ἔτος κατασκευῆς τὸ 1648. Εἰς ἀπόστασιν 20 χιλμ. ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀργοστολίου εὑρίσκεται τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κεφαλληνίας *Αἶνος*.

Ἐμπορικὴ κίνησις : Τὸ Ἀργοστόλιον ἔχει ἀνθηρὰν ἐμπορικὴν κίνησιν, ἰδίως μάλιστα ἐξαγωγικὴν τοιαύτην σταφίδος, κηπουρικῶν καὶ δασικῶν προϊόντων τῆς πλουσίας ἐνδοχώρας καὶ δὴ τῆς ἐπαρχίας *Κραναίας*. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ εἰσαγωγὴ αὐτοῦ διὰ τὰς ἀνάγκας οὐχὶ μόνον τῆς πόλεως ἀλλὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου εἶναι ἀρκετὰ σημαντική. Κατὰ τοὺς πίνακας τῆς Γενικῆς Στατιστικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἔτους 1927, τὸ σύνολον τῆς ἐτησίας εἰσαγωγῆς ἀνῆλθεν εἰς δρχ. 9 168.670, τῆς δὲ ἐξαγωγῆς εἰς δρχ. 17 423 030. Ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς ἐξαγωγῆς προέχουν τὰ προϊόντα κηπουρικῆς (16.953 588 δρχ.) καὶ τὰ δασικὰ (239.500 δρχ.)

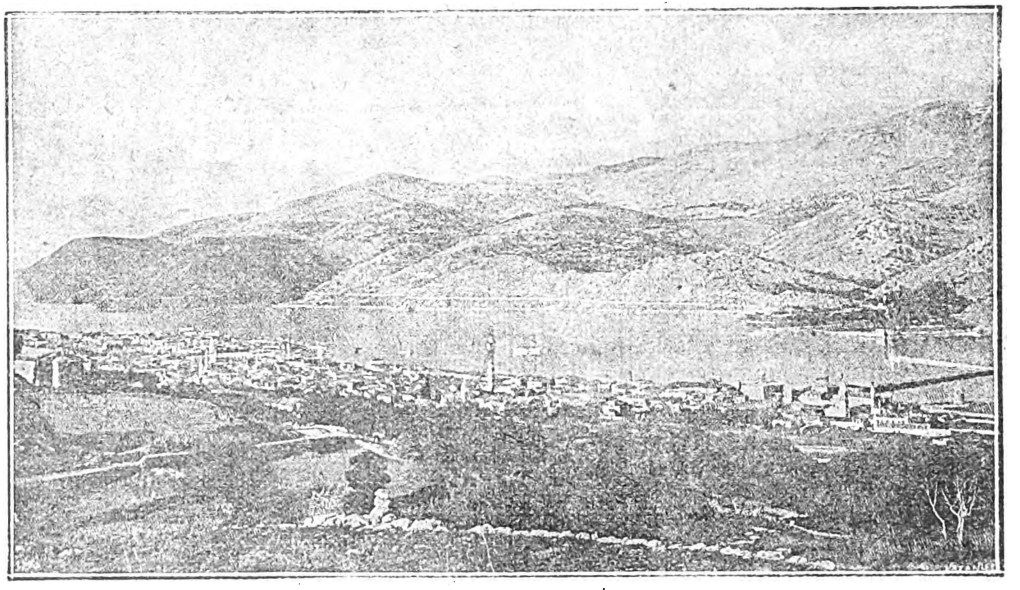

Γενικὴ ἄποψις τῆς πόλεως τοῦ Ἀργοστολίου.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς δὲν περιλαμβάνονται αἱ μεγάλαι ποσότητες τῶν ἐκ τῶν διαφόρων ἀγορῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἑλλάδος μεταφερομένων ἐμπορευμάτων, οὔτε αἱ εἰς ταύτας ἐξαγομένων αἵτινες ἀντιπροσωπεύουσι δεκάδας ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἐν Ἀργοστολίῳ λειτουργεῖ ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον, ὡς καὶ ἐμποροβιομηχανικὸς σύλλογος (ὁ Ἑρμῆς) διὰ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς τάξεώς των. Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐμπορικῶν ἐργασιῶν αἱ τράπεζαι Ἐθνική, Ἰονική, Ἀθηνῶν καὶ Ἐμπορικὴ ἔχουσιν

Digitized by Google

ἐνταῦθα ὑποκαταστήματα, πρακτορεῖα δὲ καὶ ὀνταποκριτὰς αἱ πλεῖσται τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν τραπεζιτικῶν ἐπιχειρήσεων. Διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου 1928 Διατάγματος ἱδρύθη ἐν Ἀργοστολίῳ Γεωργικὸν Ἐπιμελητήριον ἔχον περιφέρειαν ὁλόκληρον τὸν νομὸν Κεφαλληνίας. Ἐπίσης ἔχει ὑποκατάστημα καὶ ἡ Προνομιοῦχος ἑταιρεία πρὸς προστασίαν τῆς σταφιδοπαραγωγῆς.

Ἡ βιομηχανικὴ κίνησις τοῦ Ἀργοστολίου συγκεντροῦται εἰς ἓν ἐργοστάσιον οἰνοποιίας καὶ πνευματοποιίας καὶ δύο μικρότερα, δύο βυρσοδεψεῖα, ἓν παγοποιεῖον, δύο ζυμαρικῶν, τρία σαπωνοποιεῖα καί τινας ἀλευρομύλους, ὧν ὁ εἷς κυλινδρόμυλος σημαντικῆς ἀποδόσεως.

Συγκοινωνίαι: Τὸ Ἀργοστόλιον ἔχει σχεδὸν καθημερινὴν ἀτμοπλοϊκὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν Πατρῶν καὶ Πειραιῶς διὰ τῶν ἐκτελούντων τὴν γραμμὴν Πειραιῶς—Πατρῶν—Ζακύνθου—Ληξουρίου—Ἀργοστολίου μεγάλων σχετικῶς ἀτμοπλοίων. Ἐπίσης ἐπικοινωνεῖ καὶ μέσῳ Σάμης μεθ' ἧς συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ 23 χμτρ. διὰ τῶν ἐνεργούντων τὴν γραμμὴν Πειραιῶς—Πατρῶν—Σάμης—Ἀμβρακικοῦ ἀτμοπλοίων, ἣν συγκοινωνίαν πολλοὶ ἐπιδιώκουσι, διότι καὶ συντομωτέρα εἶναι καὶ ἀποφεύγουσι τὴν ἐν κακοκαιρίᾳ ταλαιπωρίαν. Τὸ Ἀργοστόλιον μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ συγκοινωνεῖ δι' ὡραίων ἁμαξιτῶν ὁδῶν εἰς ἃς κυκλοφοροῦσιν ὑπὲρ τὰ 150 αὐτοκίνητα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Ταχυδρ. καὶ Τηλεγρ. Γραφεῖον τοῦ Ἀργοστολίου, τοῦτο ἐμφανίζει κίνησιν 500.000 περίπου ἀντικειμένων ἀλληλογραφίας ἐτησίως, 4.500 ταχυδρ. δεμάτων καὶ 80 000 τηλεγραφημάτων. ΙΠ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ—Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

—**Ἀργοστολίου κόλπος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὁ ἐπισημότερος εἰς τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀκτογραφικὴν διαμόρφωσιν κόλπος τῶν Ἰονίων νήσων, εἰσχωρῶν εἰς τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς ΝΔ ἀκτῆς τῆς μεγαλονήσου Κεφαλληνίας, μεταξὺ τῆς Χερσονήσου τῆς Παληκῆς περιοριζούσης αὐτὸν ἐκ δυσμῶν καὶ τοῦ κυρίως σώματος τῆς νήσου, ἐξ ἀνατολῶν. Διανοιγόμενος μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀκρωτήρι*, ἀποτελοῦντος τὴν νοτίαν τῆς Παληκῆς ἐσχατιὰν καὶ τὸ δυσμικὸν τοῦ κόλπου κέρας (πλάτ. 38° 09' 10" Β, μῆκ. 20° 24' 00", χάρτης ἀγγλ 203: Santa Maura, Ithaca, Cefalonia), καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἅγιος Νικόλαος* τῆς Λιβαθῶς, ἀποτελοῦντος τὸ ΝΑ τοῦ κόλπου κέρας καὶ τὴν ΝΔ τῆς Κεφαλληνίας ἐσχατιὰν (πλάτ. 38° 07' 25", μῆκ. 20° 30' 00"), παρουσιάζει εὖρος κατὰ τὸ στόμιόν του 5 καί τι μιλλίων, ἐλαττούμενον, δύο μίλλια βορειότερον, εἰς $1^1/_2$ μιλ. μεταξὺ τῶν ἄκρων *Ἅγιος Γεώργιος* (τῆς Παληκῆς) καὶ *Λαρδιγὸς* (τῶν Ταλαμιῶν)· σχηματίζεται οὕτω μεταξὺ τῆς στενότητος ταύτης καὶ τοῦ προμνησθέντος στομίου πρόκολπος, βρέχων τὰς ἀκτὰς τῆς Κατωῆς πρὸς δυσμὰς καὶ τὰς τῆς Λιβαθῶς πρὸς ἀνατολάς. Ἀπὸ τῆς στενώσεως ταύτης ὁ κόλπος χωρεῖ εὐθὺ πρὸς Β $^1/_4$ Σ ἐπὶ $7^1/_2$ μίλλια· πρὸς τὴν δυτικήν του πλευρὰν ὅμως προβάλλει, πρὸς ΣΒ περίπου, χερσονησίζουσα προβολὴ τοῦ βουνοῦ *Κοτρώνι*, σχηματίζουσα ἀνατολικῶς αὐτῆς πρὸς μὲν τὴν μασχάλην της τὴν λιμνοθάλασσαν *Κούταβος*, πρὸς δὲ τὴν ἀκτήν της τὸν *λιμένα τοῦ Ἀργοστολίου*, ἕνα τῶν ὡραιοτέρων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως φυσικῶν λιμένων ἐν τῇ Μεσογείῳ. Κατὰ ταῦτα, τὸν κόλπον Ἀργοστολίου περικλείουσιν αἱ ἀκταὶ τῶν περιοχῶν *Κατωή*, *Μεσοχώρια*, καὶ *Ἀνωὴ* ἐκ δυσμῶν, *Ἀνωὴ* καὶ *Θηνέα* ἀπὸ βορρᾶ, *Ποταμιάνα*, *Κρανίαι*, *Ταλαμιές*, *Λιβαθὼ* ἐξ ἀνατολῶν.

Ἡ νησὶς Βαρδιᾶνοι: Ἐπὶ τῆς εὐθυγραμμίας τῶν κεράτων τοῦ στομίου τοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰ $^2/_5$ τοῦ εὔρους ἀπὸ τοῦ Ἀκρωτήρι λογιζόμενα, πρόκειται νῆσος μικρά, λίαν χθαμαλὴ (3 μέτρα) καὶ πλατεῖα, οἱ *Βαρδιᾶνοι*, πρὸς τὸ νότιον μέρος, κατά τι ὑψηλοτέρα (20 μέτρα) πρὸς τὸ βόρειον, καθ' ὃ στενοῦται ἐφ' ὅλον τὸ μῆκος, σχηματίζουσα οἱονεὶ οὐράν. Ἐπὶ τῆς νήσου μονὴ (*«τῆς Παναγίας»*) καὶ φάρος μετὰ πύργου ὑψηλοῦ (25 μέτρ.) ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Ἀγγλικῆς Προστασίας τῷ 1824 καὶ μεταρρυθμισθεὶς τῷ 1890, ἐκπέμπων ἔκτοτε φῶς σταθερόν, λευκὸν μὲν 12 μιλλίων πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ἐλευθέρου πλοῦ, ἐρυθρὸν δὲ τοῦ ἐπικινδύνου. Διότι ἡ νοτία ἀκτὴ τῆς Παληκῆς, ὡσὰν ἤθελε νὰ κρατήσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὴν νῆσον μεθ' ἧς ποτε θὰ ἀπετέλει μίαν ξηράν, τῇ προβάλλει ὑφάλους μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν νῆσον, τὰς *«Ἀκρωτήρι»* ἀπὸ τὸ φερώνυμον ἀκρωτήριον, *«Μάνδρα Οὐρὰ»* ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον *Ξῖ*, *«Βαρδιᾶνοι»* βορείως τῆς νήσου καὶ καταμεσῆς, καὶ *«Καλαφάτης»* ἀπὸ τοῦ ἀκρωτ. Ἅγιος Γεώργιος· ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ τελευταίας προβάλλεται φῶς ἐρυθρόν, τοῦ φάρου καθισταμένου τεχνητῶς ἀθεάτου πρὸς τὰ ἐνδιάμεσα ἀβαθῆ. Ἡ θέσις τῆς νησῖδος, οἱονεὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας ἐκλεγεῖσα ὅπως αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς σκοπιωρικὸς σταθμός, πληρέστατα δικαιολογεῖ τὴν ἰταλικῆς προελεύσεως (Guardiani = φρουροὶ) ὀνομασίαν της· περίεργον δὲ φαίνεται ἡμῖν, πῶς ἡ ὕπαρξις τῆς μικρᾶς ταύτης νήσου διέλαθε τὸν σοφὸν Ὁλλανδὸν ἀρχαιολόγον καὶ συγγραφέα τῆς «Ithaque, la Grande», τὸν *A. E. H. Goekoop*, ἐνῷ θὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ ἐξυπηρετήσῃ δι' αὐτῆς σπουδαίως, ἀδιάφορον ἂν βασίμως ἢ σοφιστικῶς, τὰ ὡς πρὸς τὴν σύγχρονον τῆς Ἰθάκης ταυτότητα ἐπιχειρήματά του. Ἀνεζήτει αὐτός, καθὼς καὶ ὁ Doerpfeld, τὴν Ὁμηρικὴν Ἰθάκην οὐχὶ εἰς τὴν σύγχρονον τοιαύτην, ἀλλ' ἀλλαχοῦ που, ὅπου μία τοιαύτη γῆ «πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται πρὸς ζόφον» (Ὀδυσ. Ι, 21) θὰ προσήρμοζε τοπογραφικῶς εἰς τὴν φράσιν τοῦ Τηλεμάχου καὶ τοῦ Εὐμαίου πρὸς τὸν Ὀδυσσέα «οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν οἴομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι (Ὀδυσ. Π, 224), μὴ δυναμένην πλέον νὰ ἑρμηνεύεται ὡς ἀνούσιον καὶ ἄκαιρον ἂν μὴ χυδαῖον εὐφυολόγημα. Μὴ συμφωνῶν ὅμως πρὸ τὰ ὑπὲρ τῆς Λευκάδος, ὡς πάλαι Ἰθάκης, συμπεράσματα τοῦ *Δαῖρπφελδ*, ἐνόμισεν ὁ Goekoop ὅτι εὗρεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λιβαθῶς τὸν τόπον τὸν πληροῦντα τὰ ἀνωτέρω ἐπιτάγματα. Ἐπειδὴ ὅμως τῷ ἐχρειάζετο καὶ μία νῆσος διὰ τοὺς ἐλλοχεύοντας μνηστῆρας «Ἀστερίς, οὐ μεγάλη» (Ὀδυσ Δ 845) ἐνόμισε, παρασυρθεὶς ἀπὸ σχετικόν τι συμπέρασμα τοῦ σοφοῦ *Victor Berard* (Les Phéniciens et l'Odyssée, ἔκδ. 1904 I, 138), ὅτι ἀνεῦρε καὶ ταύτην οὐχὶ ὅμως ἔξαλον πλέον ἀλλὰ βυθισμένην καὶ καταντήσασαν ὕφαλον 27 ὅλων ὀργυιῶν (Ithaque, La Grande, σελ. 21), τὴν ὕφαλον *Ὕδραν*, 6 μιλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Κάκαβα ΝΑ τῆς Κεφαλληνίας ἐσχατιᾶς· πλὴν ὡς ὑπωπτεύσαμεν, ὡς τὸ Ἀγγλικὸν Ναυαρχεῖον, τοῦ ὁποίου ἐζητήσαμεν τὴν γνώμην, ἡδραίωσε τὰς σκέψεις μας καὶ ὡς πολὺ βραδύτερον ἀντελήφθη τοῦτο καὶ ὁ *Berard* (ἔκδ. 1927, τόμος I, σελ. 13), τὰ συμπεράσματα τῶν σοφῶν τούτων εἶναι ἀπότοκα ὑποθέσεως κωμικῶς πεπλανημένης. Ἐὰν ἐν τούτοις ὁ Goekoop εἶχε προσέξει τὴν ὕπαρξιν τῆς νήσου Βαρδιᾶνοι θὰ παρουσίαζε τὴν ἄποψίν του πολὺ ἀληθοφανεστέραν· δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀπίθανον καὶ νὰ ἐτροποποίει αὐτήν, τοποθετῶν τὴν Ἰθάκην εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Παληκῆς, τὸ δὲ Δουλίχιον εἰς τὴν κατέναντί της ἀκτήν, ἀπὸ Θηνέας καὶ πρὸς Νότον.

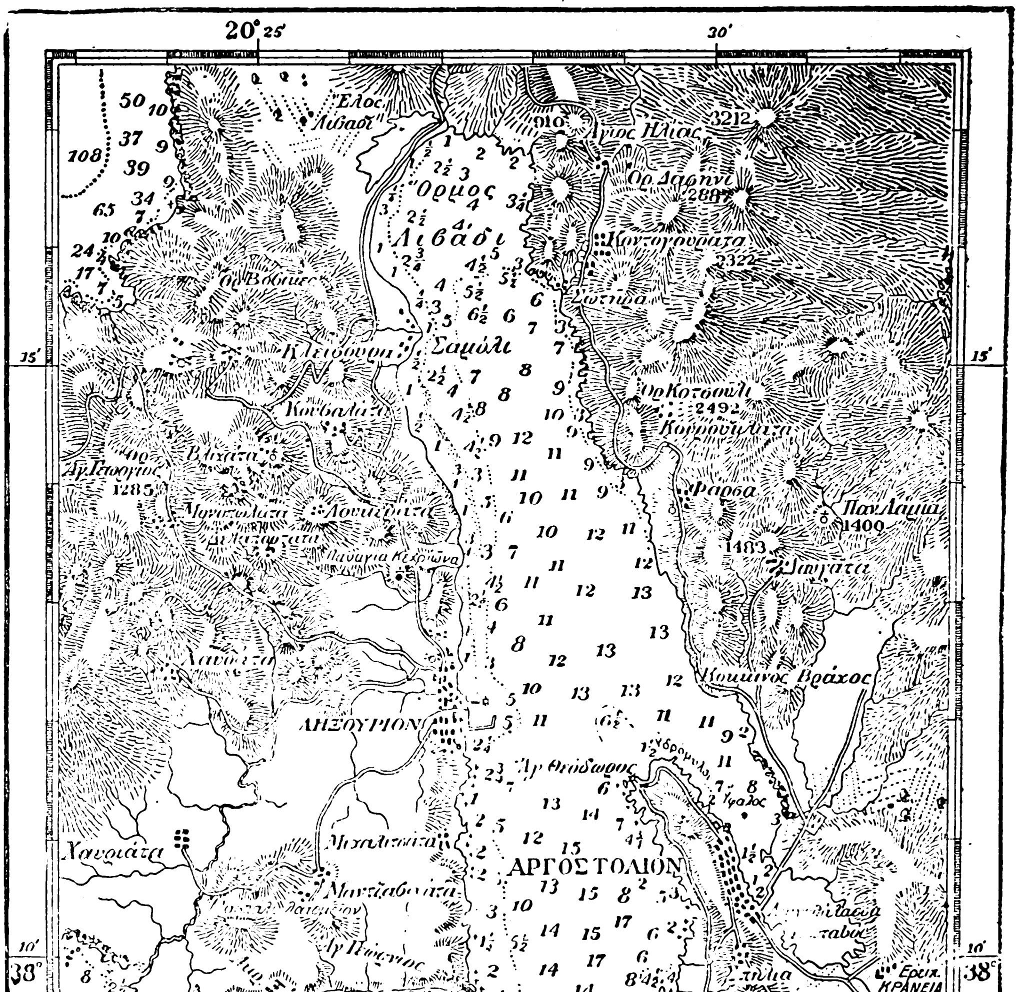

ὑπὸ Γ. Ζαγκάκη

Ἐγγύτατα δυτικῶς τῶν Βαρδιάνων νησίς, ἥτις, ἀνώνυμος παρὰ Μηλιαράκῃ (Γεωγρ. Κεφαλλην.) καὶ Πυάτς-Παπανδρέου (Κεφαλλ. καὶ Ἰθάκη), φέρεται ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Παρανιαγιάκι*. Ἱκαναὶ τὸν ἀριθμὸν χοιράδες σπιλάδες καὶ ἕρκη παρὰ τὴν νῆσον.

Ἀκτογραφία τοῦ κόλπου: Τὸν κόλπον τοῦ Ἀργοστολίου, ἀποτελοῦντα προσφιλὲς ὁρμητήριον τῶν ἀγγλικῶν στόλων, ὑπετύπωσε τὸ Βρεττανικὸν ὑδρογραφικὸν πλοῖον «Stork» τῷ 1894—1895 ἐκδοθέντος τῷ 1896 τοῦ μεγάλου τοῦ κόλπου χάρτου ἀρ. 1557 Port Argostoli, ἐνῷ τὸ μίλλιον παρίσταται διὰ μήκους 90.5 χιλιοστομέτρων ἀνταποκρινομένης φυσικῆς κλίμακος 1:20450 ὡς ἔγγιστα. Ὁ λεπτομερέστατος οὗτος χάρτης ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης, ἀπὸ ναυτικῆς ἀλλὰ καὶ στρατηγικῆς ἀπόψεως, σημασίας τοῦ κόλπου τούτου. Τὴν περιγραφήν του δὲ ἀρχίζομεν ἐκ τοῦ Ν.Δ. κέρατός του πρὸς τὸ Ν.Α., τὸν Ἅγιον Νικόλαον, παραθέτοντες πρὸς διευκόλυνσιν χάρτην συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀγγλικῶν καὶ ἑλληνικῶν τοιούτων.

Ἀκρωτήρι, τὸ ΝΔ τοῦ κόλπου κέρας· ἡ Α. αὐτοῦ ἄκρα ὀνομαζομένη *Πετρόχαλο* ἐμφανίζει ἀξιοσημείωτον φυσικὸν παράδοξον ἰσορροπίας, τὴν *Κουνόπετρα*, περὶ ἧς κατωτέρω.—*Ξῖ*, ἡ εἰς 1 μίλ. Α.ΒΑ τῆς *Κουνόπετρας* ἄκρα, τοῦ παραδόξου ὀνόματος τῆς ὁποίας τὸ ἔτυμον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου σημειοῦται Ksé.—*Ἅγιος Γεώργιος*, ἡ ΝΑ τῆς χερσονήσου τῆς Παληκῆς ἄκρα· ταύτην προεκτείνει ἡ ἐπικίνδυνος ὑφαλόγλωσσα Καλαφάτης, ἧς ἡ ἐπισήμανσις διὰ σημαντῆρος ἠγκυροβολημένου ἄλλοτε εἰς τὴν ΝΔ ἀποχήν της ἀπέτυχε, τοῦ σημαντῆρος παρασυρομένου ὅταν ἔπνεον οἱ «φουριᾶνοι», οἱ σφοδροὶ πελάγιοι ἄνεμοι, οἱ venti da fuori καὶ ἐνετιστὶ fuoriani.—*Λέπεδα*, παράκτιον μοναστήριον Ἁγία Παρασκευὴ (2 μοναχοὶ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920) εἰς 1 μιλ. βορείως τοῦ Ἁγίου

Digitized by Google

Γεωργίου καὶ εἰς τόσην περίπου ἐπίσης ἀπόστασιν νοτίως τοῦ *Ληξουρίου*. Ὁ περίφρακτος κῆπός της ἑλκύει τὴν προσοχὴν τῶν διαπλεόντων τὸν κόλπον. Εἰς χάρτην ὅμως ἀναπαριστῶντα τὴν Κεφαλληνίαν τοῦ 1262 καὶ δημοσιευμένον ἐν τῇ «Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη» (σελ. 112) τῶν Πράτς-Παπανδρέου, φέρεται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Χαλεπέδη*. ΒΔ αὐτῆς φαίνεται τὸ χωρίον «*Μιχαλητσᾶτα*» ἢ «*τοῦ Μιχαλήτση*» κατὰ τὸν προμνησθέντα ἀρχαῖον χάρτην. Ὀλίγον βορειότερον ὡς πρὸς τὴν παράλλαξιν τῆς ἄκρας τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (περὶ ἧς κατωτέρω) τὸ *Ληξούρι*, ἐνθυμίζον τοὺς περὶ αὐτοῦ στίχους τοῦ Λασκαράτου:

Ὅμορφη χωροπούλα εἶναι τὸ Ληξούρι,
ποῦ βρέχει στὸ γιαλὸ τὰ ποδαράκια της.
Μὲ τὰ βουνὰ τ' Ἀργοστολιοῦ στὴ μούρη,
Ὀπίσωθέ της ἔχει τὰ βουνάκια της.
Ἐκείνη πρωτοβλέπει ὅποιον περνάει,
μά, τὴ μαύρη, κανεὶς δὲν τὴ ψηφάει.

Πράγματι, τῶν πλοίων παρακαμπτόντων εἰς τὸ ὕψος της τὸν φάρον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ἡ ὡραία τοῦ Ληξουριοῦ τοποθεσία μένει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπαρατήρητος ἀπὸ τοὺς πρὸς τὸ Ἀργοστόλιον πλέοντας. *Σαμόλι*, ἄκρα χθαμαλή, ἐκβολὴ χειμάρρου καὶ συνοικισμός, $3\frac{1}{4}$ μίλ. Β τοῦ Ληξουρίου. Κατὰ τὸν χάρτην τοῦ 1262 ἐλέγετο «*Σαμουήλ*». Τὸ βορείως τοῦ Σαμόλι τμῆμα τοῦ κόλπου, τὸ ἀποτελοῦν τὸν βόρειον αὐτοῦ μυχόν, ὀνομάζεται *ὅρμος τοῦ Λιβαδιοῦ*, ὁ δὲ Ἀν. μυχὸς τοῦ οὕτωσὶ ὅρμου, κατέναντι ἀκριβῶς τοῦ Σαμόλι, «*ἀγκάλη» Σωτῆρος*· ἕλος, Λιβάδι ὀνομαζόμενον, εἰς τὸν ΒΔ μυχὸν τοῦ κόλπου. Ἐντεῦθεν, περιγράφοντες τὴν ἀνατολικὴν ἀκτήν, κατερχόμεθα πρὸς Νότον, ὁπότε εἰς $5\frac{1}{2}$ μίλλια ἀπὸ τοῦ βορείου μυχοῦ τοῦ κόλπου Ἀργοστολίου συναντῶμεν τοὺς ἀπορρῶγας *Κόκκινος Βράχος*, παρὰ τοὺς ὁποίους ἐξορύσσεται χῶμα φιστικόχρουν, κατάλληλον δι' ὁδοστρωσίαν. Ἀποτελοῦν δὲ οὗτοι τὸ Βορ. κέρας τοῦ *ὅρμου Ἀργοστολίου*, ἐν ᾧ τὸ ἀγκυροβόλιον καὶ ἡ πόλις. Εἰσπλέοντες τὸν ὅρμον τοῦτον, παρατηροῦμεν κατὰ σειράν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (ἀνατολικῆς) ἀκτῆς του, ὕφορμον ὅπου τὸ ἐκκλησίδιον Ἅγιος Κωνσταντῖνος, δύο λατομεῖα, ὑδρεῖον ὡραίου ποτίμου ὕδατος, δύο σκοπιωρικοὺς πύργους ἐρειπωμένους καὶ ἡ θέσις Δράπανος, ὅπου τὰ κοιμητήρια τῶν Ὀρθοδόξων, τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν· εἶτα ἡ μεγάλη λιμνοθάλασσα *Κούταβος*, διαστάσεων $\frac{4}{5}\times\frac{1}{2}$ μιλλίου καὶ βάθους $\frac{3}{4}$—$\frac{1}{4}$ ὀργυιᾶς, ἀποτελοῦσα τὴν ἀπόληξιν τοῦ ὅρμου τοῦ Ἀργοστολίου, καὶ ἀποτελοῦσα τὸ ἀβαθέστατον αὐτοῦ τμῆμα, τὴν τρίτην, οὕτως εἰπεῖν, βαθμίδα ἀπὸ τοῦ βυθοῦ του, δεδομένου ὅτι ὑπάρχει καὶ ὑφαλοπλαίσιον 3 ὀργυιῶν, μεταξὺ τῆς «ὑφάλου» καὶ τοῦ μέσου τῆς ἀποστάσεως τῶν δύο πύργων, καὶ ὑφαλοπλαίσιον 10 ὀργυιῶν ἀπὸ τῶν ὑδρομύλων τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, περὶ ὧν κατωτέρω, ἕως τῆς ἀγκάλης τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, πέραν τοῦ ὁποίου τὰ βολίσματα ὑπερβαίνουσι τὰς 10 ὀργυιάς. Γέφυρα λιθόδμητος ἀψιδωτή, κατόψεως τρὶς τεθλασμένης γραμμῆς καὶ μήκους 900 μέτρων, οἱονεὶ χορδὴ τοῦ τόξου τῆς ἀκτογραμμῆς τῆς λιμνοθαλάσσης, μετάγει ἀπὸ Δραπάνου εἰς Ἀργοστόλιον. Ξυλίνη ἐν ἀρχῇ, κατασκευασθεῖσα τῷ 1812 ὑπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ τὴν καταγωγὴν ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ καὶ διοικητοῦ τῆς Κεφαλληνίας ἀπὸ τοῦ 1811 Καρόλου Φιλίππου de Bosset, μετατραπεῖσα εἰς λιθίνην τῷ 1842, φέρει εἰς τὰ $\frac{2}{5}$ τοῦ μήκους της ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ἐφ' ἧς τὸ Ἀργοστόλιον, πυραμίδα, εὐδιάκριτον ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀποτελοῦσαν σημεῖον διοπτεύσεως εἰς τοὺς ναυτικούς, ἀναμνηστικὴν δὲ τῆς ζεύξεως τῶν δύο ἀντικειμένων ἀκτῶν ὡς ἡ ἐπ' αὐτῆς τετράγλωσσος ἐπιγραφὴ καταδηλοῖ: «Τῇ δόξῃ τῶν Βρεττανῶν οἱ Κεφαλλῆνες ΑΩΙΓ—Britanniorum gloriae Cephallenes—Alla gloria della Nazione Britannica i Cefaleni—To the glory of the British Nation by the Cephalonioti MDCCCXIII». Κατόπιν, τοῦ *Ἀργοστολίου ἡ πόλις* ἔχουσα πρὸς βορρᾶν τὴν πλατεῖαν, ἐν ᾗ ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἁρμοστοῦ *Μαιτλανδ*, σημεῖον ἀντιστοιχίας διὰ τοὺς καταπλέοντας. Ἀκριβῶς δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀνδριάντος προέχουσιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀβαθῆ ἅτινα ἐπεσημάναμεν, τῷ 1915, διὰ κτιστοῦ ἐπὶ τοῦ πυθμένος βάθρου ἐφ' οὗ φάρος αὐτόματος «Ἄγκα» ἐκπέμπων λευκὰς ἐκλάμψεις, φιλοτίμως τῆς λιμενικῆς τοῦ Ἀργοστολίου ἐπιτροπῆς καταβαλλούσης τὰς δαπάνας. Εἰς $\frac{3}{4}$ τοῦ μιλ. ΒΔ τῆς πλατείας, τερματίζεται ἡ ἐφ' ἧς ἡ πόλις τοῦ Ἀργοστολίου χερσόνησος, ὑπαρχόντων εἰς τὴν ἄκραν ὑδρομύλων, ὧν ἡ κινητήριος δύναμις ἀποτελεῖ φυσικὸν παράδοξον, περὶ οὗ κατωτέρω. Εἶτα ἡ ἄκρα *Ἅγιοι Θεόδωροι* ἡ ΒΔ τῆς αὐτῆς χερσονήσου ἄκρα. Ἐπὶ ταύτης ναυτικὸς φανὸς ἐπὶ κομψοτάτου κτίσματος, ὅπερ ἐν τούτοις δὲν ἦτο παρὰ παλαιὸς ἀνεμόμυλος περὶ τὸν ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι, τοποθετήσαντες τὸν φανὸν τοῦτον τῷ 1828, ἀνήγειραν κυκλοτερῆ ἐξώστην ὑπὸ κιόνων ὑποβασταζόμενον. Τὸ φῶς, λευκὸν σταθερὸν 8 μιλλίων, ἀποκρύπτεται ἀνατολικῶς τῆς εὐθυγραμμίας του ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Λαρδιγὸς* καὶ πρὸς νότον, τῶν ἀπὸ τῆς ἄκρας Ἁγίου Νικολάου κινδύνων εὑρισκομένων ἐν τῷ φυσικῷ σκοτεινῷ τομεῖ.—Ἀκρωτ. *Λαρδιγός*, τὸ ἀκριβῶς κατέναντι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Ἅγιος Γεώργιος τῆς Παληκῆς. Μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου καὶ τοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἁπλοῦται ὁ ὅρμος τῆς *Λάσης* ἣν περιθέει ἡ ἐπὶ ἁρμοστοῦ Napier ἁμαξιτὴ ὁδός, θαυμάσιος περίπατος, διὰ τὴν ἕως τῶν Βαρδιάνων καὶ πέραν θέαν, «*Γῦρος τῆς Λάσης*» ὀνομαζόμενος. Ἄκρα *Μηνιές* 2 μιλ. Ν. ΝΑ τοῦ Λαρδιγοῦ καὶ ΒΔ τοῦ φερωνύμου χωρίου, προεκτεινομένη ὑπὸ ἐπιμήκους νησῖδος.—*Πλατὺς Γυαλός*, κόλπωσις μεταξὺ ἀκρωτ. Λαρδιγὸς καὶ Μηνιὲς ἁπλουμένη· ὀλίγον τι νοτίως τοῦ μέσου τη χαρακτηριστικὴ λευκὴ ἀπορρὼξ πέτρα *Ἄσπρος βράχος* ὀνομαζομένη καὶ ἔχουσα ὑψόμετρον 233 ποδῶν.—*Ἅγιος Νικόλαος*, τὸ ΝΑ τοῦ κόλπου κέρας. Εἰς τὸν προμνησθέντα χάρτην τῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1262 φέρεται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *τοῦ Φαγέως*· ἀγνοοῦμεν ἂν τοῦτο ἀποτελῇ ἀλληγορίαν ναυαγίων ἐπισυμβάντων εἰς τὰ ἀβαθῆ τοῦ ἀκρωτηρίου, ἢ ἂν ἐπρόκειτο περὶ γειτονικοῦ τινος χωρίου (κατὰ τὸ «*τοῦ Σβορώνη*», «*τοῦ Μιχαλίτση*» κ.ἄ.δ. σημειούμενα ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου οὕτω).

Ἐν νυκτί, οἱ μὲν ἐκ δυσμῶν προσπλέοντες «ἐπιβάλλουν» («κτυποῦν») εἰς τὸν φάρον τοῦ Γέρο Γόμπου καὶ μετὰ ταῦτα παρακάμπτοντες τὸν φάρον τῶν Βαρδιάνων, δι' ὃν προσέχουσι νὰ μὴ ἴδωσιν αὐτὸν μὲ ἐρυθρὸν φῶς, ἐπιβάλλουσι πρὸς τὸν φανὸν Ἁγ. Θεοδώρων. Οἱ ἐξ Ἀνατολῶν πάλιν, ἀπὸ τοῦ φάρου Σκινάρι, προσπλέουσιν ἀπέχοντες εἰς τὸν φάρον Βαρδιάνων τῶν γαιῶν ὅμως τῆς Λιβαθῶς οὐσῶν χθαμαλῶν καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ φάρου φαινομένου ὑπερθεν αὐτῶν, ὁ προσπλέων τρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἐξοκείλῃ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Λιάκκα* καὶ *Ἅγιος Σώστης* ἀκτὴν τοῦ κόλπου *Λουρδᾶ*· πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτου ἀτυχήματος πρέπει νὰ εὑρίσκεται πάντοτε πρὸς νότον τῆς εὐθυγραμμίας τῶν φώτων τῶν φάρων Βαρδιάνων (λευκῶν σταθερῶν) καὶ Γέρο Γόμπου (2 ἐκλάμψεις λευκαὶ ἐναλλάσσουσαι πρὸς δύο ἐρυθράς), φαινομένου καὶ αὐτοῦ ὑπεράνω τῶν χθαμαλῶν γαιῶν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Παληκῆς. Εἴχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ μηχανήματος τοῦ φάρου Βαρδιάνων, ὁμοίως τὴν τοποθέτησιν φαρίσκου «Ἄγκα» εἰς τὸν μῶλον τοῦ Ληξουρίου μετὰ τομέως καλύπτοντος τὴν ὕφαλον Καλαφάτης καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ φανοῦ Ἁγίων Θεοδώρων δι' «Ἄγκα» μετὰ τομέως καλύπτοντος τὰς ὑφάλους καὶ τοὺς σκοπέλους τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Δυστυχῶς οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι ἐματαίωσαν τὰς προσπαθείας ἡμῶν ταύτας, ὡς καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν *Κακάβων*, τοῦ *Κάπρι* καὶ τῶν ὑφάλων *Μόντεγκιου*, δι' οὗ θὰ διηυκολύνετο ὁ κινδυνώδης παράπλους τῶν Νοτ. ἀκτῶν τῆς νήσου.

Ἡ Κουνόπετρα: Ἐπὶ τῆς ἄκρας *Πετρόχαλο* τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρωτήρι τῆς Παληκῆς, ἐμφανίζεται περίεργόν πως φαινόμενον, ὀγκολίθου ὑποκειμένου εἰς μικρὰν ἀλλ' αἰσθητὴν ταλάντωσιν, οὖσαν «*συνισταμένην*» λικνίσεως κατὰ κατακόρυφον ἐπίπεδον δίκην ζυγοῦ, καὶ αἰωρήσεως κατὰ ὁριζόντιον δίκην μαγνητικῆς βελόνης ἑκατέρωθεν τοῦ μεσημβρινοῦ της. Ἡ παράδοσις χρονολογεῖ τὴν κίνησιν ταύτην ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ φέρει πλείστους λήρους (λ. χ. θραῦσιν τῶν ἁλύσεων καὶ τῶν ἁρπαγῶν καὶ τῶν μοχλῶν δι' ὧν οἱ Ἄγγλοι ἀπεπειράθησαν καὶ μετακινήσωσι τὴν πέτραν, ἀδυναμίαν οἱασδήποτε ἀντιρρόπου δυνάμεως πρὸς ἐπίσχεσιν ἢ καὶ διστάραξιν τῆς κανονικότητος τῆς λικνίσεως κ. ἄ. δ.) σκοποῦντας τὴν ἀπόδοσιν τοῦ φαινομένου εἰς ὑπερφυσικὴν αἰτίαν. Βέβαιον εἶναι (*Ἀγγελ. Σκιντζόπουλος* «Περὶ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ Κουνοπέτρας», *Προμηθεὺς* τόμ. Ε', φύλ. 29, σελ. 220), ὅτι ἡ κίνησις τῆς Πέτρας ἦτο γνωστὴ πρὸ τοῦ 1832, ἀφοῦ τοιαύτη χρονολογία εὑρέθη ἐγχάρακτος ἐπὶ τῆς Κουνοπέτρας μεταξὺ ὀνομάτων διαφόρων ἐπισκεπτῶν. Ἐπίσης ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ ὁμοιόμορφος εἶναι ἡ λίκνισίς της, ἀφοῦ ὁ Μιλισσέρης (βλ. καὶ κατωτ. *ὑδρόμυλοι Ἁγ. Θεοδώρων*) εἶχεν ἐξακριβώσει τῷ 1850 εἴκοσιν αἰωρήσεις κατὰ λεπτόν, ὁ Σκιντζόπουλος 7 ἕως 14 τοιαύτας, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίαν συνεχῆ 10 δ. λ., ὁ Διοικητὴς τῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων καὶ Κυβερνήτης τοῦ ἀτμοπλ. «Ἑλλάς» Ἠλίας Φ. Κανελλόπουλος (1881) 12, ὁ μηχανικὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων Ἀθαν. Γεωργιάδης («Περὶ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ κινουμένης πέτρας» Ἀθῆναι 1896) 12 ἕως 16.

Κατὰ τοὺς ὡς ἄνω ἐξετάσαντας τὸν ὀγκόλιθον κατὰ χώραν, ἡ κινουμένη πέτρα συνείχετο ποτε μετὰ τῆς ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ὁμοίας τὴν σύστασιν πέτρας *Κ*, πλὴν ἀποσπασθεῖσα ἐξ ἀγνώστου τινὸς αἰτίου ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐτοποθετήθη ἐκεῖ τυχαίως μὲν ἀλλὰ καταλλήλως πρὸς λίκνισιν, τῆς ὑπὸ τὸ κέντρον τοῦ βάρους της κοιλότητος τῆς κάτω ἐπιφανείας της ἐπικαθησάσης ἐπὶ προέχοντος κωνικοῦ βράχου τοῦ βυθοῦ, τοῦ συνόλου παρουσιάζοντος ἀναλογίαν στηρίξεως ἀνεμολογίου πυξίδος ἐπὶ τοῦ πασσαλίσκου της (βλ σχῆμα: *Τομὴ κατὰ τὴν ΒΔ*). Ὁ Γεωργιάδης εὗρεν, ὅτι ἡ κίνησις γίνεται σαφὴς κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΒΔ τοῦ ὀχήματος, δηλαδὴ ἀπὸ Λιβοζεφύρου πρὸς Μεσσηλιώτην, τοῦ μήκους τῶν διαγραφομένων τόξων αα'=ββ' μὴ ὑπερβαίνοντος τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐν γαλήνῃ καὶ 2 ἑκατοστόμετρα ἐν τρικυμίᾳ· ὅτι ἐνῷ παλαιότερον ἡ κίνησις τῆς πλευρᾶς ΔΕ τῆς πέτρας ὡς πρὸς τὴν σταθερὰν πέτραν Κ ἦτο ἀντιληπτὸν μόνον ἐὰν ἐτίθετο χαλκίνη δεκάρα ἢ λεπὶς μαχαιρίου ἐν τῇ μεταξὺ ΔΕ καὶ Κ σχισμῇ (ἧς τὸ πλάτος δὲν ἦτο ἀνώτερον τῶν 3 χιλιοστομέτρων), ἅτινα συνεσφίγγοντο ὅταν ἡ Κουνόπετρα προσένευε καὶ ἠλευθεροῦντο ὅταν αὕτη ἀπένευε, μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1893 τὸ πλάτος τῆς σχισμῆς ἀνῆλθεν εἰς τὰ 12—15 ἑκατοστόμετρα· ὅτι ἐν λιπαρᾷ γαλήνῃ τοποθετηθεισῶν ὑδροσταθμῶν ἐπὶ τῆς Κουνόπετρας καὶ οὐδενὸς ἀνελθόντος ἐπ' αὐτῆς, ὅπως μὴ διαταραχθῇ ἡ ἰσορροπία της, οὐδόλως διεταράσσοντο αἱ φυσαλλίδες τῶν ὑδροσταθμῶν, τῆς Κουνοπέτρας ἠρεμούσης ἀπολύτως ἐν ἰσορροπίᾳ, ἣν ὅμως διαταράσσει ἄνοδος 3 ἢ 4 ἀνδρῶν ἐπ' αὐτῆς, ὅτι, τοῦ σημείου 6 κατερχομένου ὅταν τὸ α ἀνέρχεται, ἐπισυμβαίνει κροῦσις τῆς Κουνόπετρας πρὸς τοὺς ὑπὸ τὰ χείλη της ὀγκολίθους, ὡς ὁ σ', τοῦ βυθοῦ, ἡ κροῦσις δὲ αὕτη εἶναι αἰσθητοτάτη διὰ τὸ πορῶδες τῆς συστάσεως τῆς Κουνοπέτρας, ἧς ὁ ὄγκος εἶναι περὶ τὰ 20 κυβ. μέτρα (32 κατὰ Σκιντζόπουλον) τὸ εἰδικὸν βάρος 1,650, τὸ βάρος (ὑποτιθεμένης ἐκτὸς τοῦ ὕδατος) περὶ τοὺς 37 τόννους καὶ ἡ σύστασίς της ὡς καὶ τὸ ὅλον ἔδαφος τῆς ἀκτῆς ἀναγόμενα εἰς τὴν μειόκαινον ἐποχήν, ψαμμίτης πορωδέστατος κιτρινόλευκος.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω οὐδὲν τὸ ὑπερφυσικὸν παρουσιάζει ἡ Κουνόπετρα· παρουσιάζει ὅμως κατα-

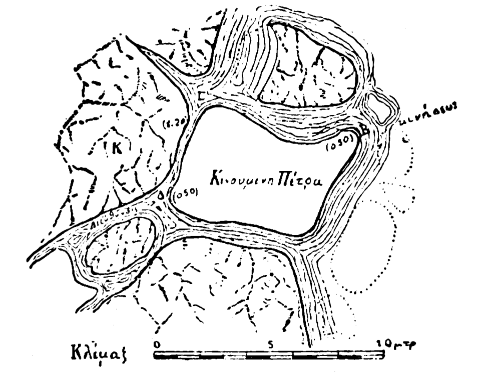

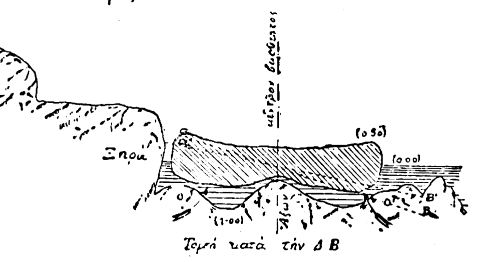

Τομὴ κατὰ τὴν Δ Β

πλήσσουσαν συρροὴν ἀλλοκότων συμπτώσεων, ἥτις καθιστᾷ ἀξιοθέατον τὸ φαινόμενον. Δυστυχῶς ὅμως, ὡς προεῖδον καὶ ὁ Σκιντζόπουλος καὶ ὁ Γεωργιάδης, τῆς Κουνοπέτρας εὑρισκομένης εἰς διαρκῆ σχεδὸν κίνησιν, θὰ ἐπήρχετο σὺν τῷ χρόνῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν διάβρωσις τῆς κοτύλης της, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄμβλυνσις τῆς κορυφῆς τοῦ ὡς πόλου χρησιμεύοντος βράχου. Πράγματι δέ, ὡς ἐπληροφορήθημεν (1925), ἡ Κουνόπετρα ἔπαυσεν ἔχουσα τὴν εὐαισθησίαν ἣν παλαιότερον παρουσίαζε πρὸς ταλάντωσιν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν καὶ τῆς ἐλαχίστης διαταράξεως τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Οἱ ὑδρόμυλοι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Ἕτερον ἀξιόλογον φαινόμενον, πραγματικὸν ἐπιστημονικὸν παράδοξον αὐτὸ καὶ χρῇζον μεγάλης σπουδῆς, παρουσιάζεται εἰς τὴν ΒΑ ἄκραν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἀργοστολίου, δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν φερώνυμον ὅρμον καὶ εἰς 800 περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τῆς ἄκρας Ἁγ. Θεοδώρων, ἐφ' ἧς ὁ φανός. Πρόκειται περὶ σηράγγων, εὑρισκομένων ἐκεῖ καὶ ἐχουσῶν κατεύθυνσιν κατὰ βάθος, ἐντὸς τῶν ὁποίων χυνομένη διαρκῶς ἡ θάλασσα χάνεται· ἀνοίξαντες δὲ αὔλακας παρὰ τὰς σήραγγας καὶ ἐκσκάψαντες ὀλίγον αὐτάς, ἐχρησιμοποίησαν τὴν πτῶσιν τοῦ θαλασσίου ὕδατος ὡς κινητήριον ἔργον πρὸς λειτουργίαν ὑδρομύλων ἢ μᾶλλον εἰπεῖν *θαλασσομύλων*. Ὁ Ἠλίας Τσιτσέλης (Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα 1904, σελ 870) ἀποδίδει τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου, γενομένην τῷ 1835, εἰς τὸν Ἄγγλον Stewen, χρησιμοποιήσαντα τὸ ἐκ τῆς πτώσεως ἔργον πρὸς κίνησιν ὑδρομύλου. Νομίζομεν ὅμως ὅτι διέλαθον τὸν σοφὸν ἱστοριοδίφην πηγαὶ αἵτινες θὰ συνεπλήρουν τὴν ὡς ἄνω εἴδησίν του διότι, ἐκ τοῦ Magasin Pittoresque τοῦ 1838 πληροφορούμεθα (σελ. 366 Gouffre d'Argostoli : Moulins de marée) ὅτι τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φαινομένου γενομένην τῷ 1834 καὶ τὴν χρησιμοποίησίν του, μέσῳ τροχοῦ Πονσελλέ, πρὸς κίνησιν ὑδρομύλου, «ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ὁ κ. Κοντογούρης, Κεφαλλὴν τὴν καταγωγήν». Τονίζον δὲ τὸ «Magasin Pittoresque» τὸ πρωτοφανὲς τοιαύτης τινὸς κινητηρίου δυνάμεως πολὺ περιεργοτέρας τῆς τῶν θαλασσομύλων τῶν παλιρροιῶν λειτουργούντων

Digitized by Google

εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βρεττάνης, διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ἀπὸ τῆς πλήμμης πρὸς τὴν ἀμπώτιδα καὶ ἀντιστρόφως, ἐπάγεται φιλοσοφικώτατα, ὅτι αἱ εὐφυεστέρας συλλήψεως μηχαναὶ ἃς ἐδημιούργησεν ἡ ἀνθρωπίνη διανοια δὲν δύνανται νὰ ὑπερβάλουν εἰς ἔργον τὰς μηχανάς, ὧν τὴν κινητήριον δύναμιν αὐτούσιον δωρεῖται ἡ φύσις. Πάντως, τῷ 1859, οἱ ἀδελφοὶ *Μηλιαρέση* ἀνευρόντες νέαν τοιαύτην καταβόθραν βορειότερον (*Τσιτσέλης αὐτόθι*), ἐκίνησαν καὶ αὐτοὶ μύλον των· εἰς τὰς παρατηρήσεις δὲ τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαρέση βασισθεὶς ὁ Wiebel, καθηγητὴς ἐν Ἀμβούργῳ, ἐδημοσίευσε, τῷ 1872, μονογραφίαν περὶ τοῦ φαινομένου ὑπὸ τίτλον «Die insel Kephalonia und die Meermüllen von Argostoli».

Ὁ πολύ, F. Fouqué ἀφ' ἑτέρου, μεταβὰς εἰς Κεφαλληνίαν πρὸς μελέτην τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1867, ἐμελέτησε κατὰ χώραν τὸ ζήτημα τῶν καταβοθρῶν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Note sur les gouffres absorbants de Céphalonie ἐν τῷ Rapport sur les tremblements de terre de Céphalonie et de Mételin en 1867). Ἐκτιμήσας δὲ το ποσὸν τοῦ καταπινομένου ὕδατος εἰς 1000 κυβικὰ μέτρα κατὰ εἰκοσιτετράωρον, ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν τῆς συγκεντρώσεως αὐτῶν εἰς ὑποχθονίους περικλείστους κοιλότητας, ἀφοῦ τὸ πλησιέστερον μέρος εἰς ὃ ἐκδηλοῦνται φυσαλίδες εἶναι ἡ Ἀκαρνανιακὴ ἀκτὴ καὶ ἀφοῦ ὅσον δήποτε μεγάλαι καὶ ἂν ἤθελον ὑποτεθῆ αἱ καταβόθραι αὗται κάποτε θὰ ἔπρεπε νὰ πληρωθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ παρετήρησε πρὸς τούτοις, ὅτι ὅταν οἱ ὑδροφραγμοὶ τῶν μύλων εὑρίσκονται κλειστοί, αἱ ὀπαὶ δι' ὧν τὸ ὕδωρ χάνεται μετὰ τὴν διέλευσίν του δὲν κενοῦνται, τοῦ ὕδατος ἀπομένοντος ἐν αὐταῖ, μὲ στάθμην 1,50 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν θαλάσσης, τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν τὸ ὕδωρ ἐχάνετο εἰς ὑποχθονίους κοιλότητας περικλείστους. Παρετήρησε προσέτι ὅτι ὁσάκις ἐκδηλοῦται διαφορὰ στάθμης λόγῳ παλιρροίας, ταύτην παρακολουθεῖ καὶ τὸ ἐν τοῖς στομίοις ὕδωρ εἰς τρόπον, ὥστε ἡ διαφορά του ἀπὸ τῆς σταθμης τῆς θαλάσσης νὰ παραμένῃ σταθερὰ πάντοτε καὶ ἴση πρὸς 1,50. Ὡς μόνην ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου θεωρεῖ ὁ Fouqué τὴν ἀρχὴν τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων, εἰς ἃ ὁ ἀνιὼν κλάδος περιέχει ὑγρὸν ἐλάσσονος πυκνότητος ἢ ὁ κατιών, τῆς διαφορᾶς πυκνότητος οὔσης τοσαύτης, ὥστε νὰ δίδεται σταθερῶς ἡ διαφορὰ στάθμης ἐξ 1.50 μέτρου, πρεσβεύων ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν καταβοθρῶν καταποθὲν ὕδωρ, συναντῶν φλέβας γλυκέος ὕδατος, μίγνυται πρὸς αὐτὸ καὶ καθιστάμενον οὕτω ἐλαφρότερον ἀνέρχεται εἰς μεγαλύτερον ὕψος, ὑπερβαῖνον κατά τι τὴν στάθμην τῆς θαλάσσης εἰς ἣν ἐπαναχύνεται, ἀποκαθισταμένης οὕτω συνεχοῦς κυκλοφορίας. Τονίζει δὲ ἰδιαίτερον, ὅτι ἡ ὕπαρξις βορείως τοῦ Ληξουρίου καὶ παρὰ τὴν ἄκραν Σαμόλι, ἀκριβῶς δὲ εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἀφθόνων πηγῶν γλυφοῦ ὕδατος, πείθει ὅτι εἰς τὰς πηγὰς ταύτας γίνεται ἀνάμιξις θαλασσίου ὕδατος πρὸς γλυκύ, καὶ ὅτι πιθανοφανέστατα αὗται εἶναι τὰ στόμια δι' ὧν ἐξέρχεται τὸ εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀργοστολίου καταποθὲν ὕδωρ καὶ ὅπερ καταπῖπτον εἰς τὴν θάλασσαν ἀνανεώνει τὴν κυκλοφορίαν εἰς τὸ διηνεκές.

Πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἤχθη, ἀγνοῶν τοῦ Φουκὲ τὴν ἔκθεσιν, καὶ ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ Δ. Κ. Παπαγεωργίου, γράφων (Ρεύματα, 1890: «Ἐὰν ἤδη τὰ τῶν σηράγγων ὕδατα ἐκβάλλωσιν εἰς τὴν θάλασσαν ὅπου διάρχουσιν ὑποθαλάσσια ρεύματα ἢ ἐκβάλλωσιν εἰς σήραγγας μετοχετευούσας γλυκέα ὕδατα ἐξ ὀρέων, ἡ ἐξήγησις εἶναι εὔκολος· μᾶλλον πιστεύω τὸ δεύτερον, τοῦ ἐδάφους ὄντος σηραγγώδους καὶ βεβαίως ὑπάντρου». (Πρβλ. *Ἀθαν. Γεωργιάδου* περὶ σεισμῶν. Ἀθῆναι 1901 καὶ *Σκιντζόπουλος* εἰς «Προμηθέα» Α, 6, 33 της 19 Αὐγ. 1890.) Εἰρήσθω δὲ ὅτι καὶ ἡ πρώτη τῶν ὡς ἄνω ὑποθέσεών του, οὖσα ἀπολύτως πρωτότυπος, πᾶν ἄλλο ἢ νὰ ἀποκλεισθῇ δύναται.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀργόσχολος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἀργὸς καὶ σχολάζων, ὁ μηδὲν πράττων.

ἀργουζῖνος (ὁ) *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Βαθμοῦχος ἐπὶ τῶν γαλερῶν, ἐπέχων θέσιν, ὡς πρὸς τὸ ἁλυσόδετον «ἐρετικὸν» (τσιοῦρμο), οἵαν ὁ *ὁπλονόμος* πρὸς τὸ ἐλεύθερον πλήρωμα τῶν συγχρόνων πλοίων τὸ ὄνομα δὲ προῆλθεν, ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ἐνετικοῦ aguzino Καθῆκον εἶχε, τὴν μετ' αὐστηρότητος παρακολούθησιν παντὸς ἀφορῶντος εἰς τὸ ἐρετικόν, καὶ δὴ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κρίκων τῶν *ἁλυσοδέσμων* καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ὑπόπτων τοιούτων, τὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ψωριάσεως ἀτομικὴν αὐτοῦ καθαριότητα, ὁσάκις νεωλκεῖτο ἡ γαλέρα πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὑφάλων τη., καὶ τὸ ξύρισμα τῶν κεφαλῶν. Ἐν πλῷ, διηύθυνε τὸν ρυθμὸν τῆς ἐρεσίας· ὅταν δὲ ἐδίδετο τὸ κέλευμα «*κόντσα*» (βλ λ.) ἐχρησιμοποίει ὁμοῦ μὲ τὴν συρίκτραν καὶ τὸ βούνευρον καταφερόμενον ἐπὶ τῆς γυμνῆς ράχεως τῶν ἐρετῶν, τῶν φιμωμένων μὲ τὸ «*τάπ*» (βλ. *Jurien de la Gravière :* Les derniers jours de la Marine à rames σελ. 45 καὶ ἑξ.—*Κ. Ν. Ράδου:* Ἐπίτομος ναυτικὴ ἱστορία τοῦ κωπήρους καὶ τοῦ ἱστιοφόρου ναυτικοῦ.]

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀργούλ. Πνευστὸν μουσικὸν ὄργανον τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ἐν χρήσει ἀκόμη καὶ σήμερον. Ἡ ὀνομασία του ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς εἶναι ἄς, ἢ *ἄς—ρίτ*. Τὸ ἀργοὺλ σύγκειται ἐκ δύο εὐθέων αὐλῶν ἀνισομήκων, συνδεδεμένων μεταξύ των διὰ κηρωτοῦ θώμιγγος, ὥστε τὰ δύο μὲ καλαμίνην γλωττίδα ἐπιστόμια νὰ κεῖνται πλησίον ἀλλήλων, εἰσερχόμενα ὁμοῦ ἐντὸς τοῦ στόματος τοῦ αὐλητοῦ. Ὁ βραχύτερος αὐλὸς ἔχει ἓξ ὀπάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων παίζεται τὸ αὔλημα· ἐκ τούτων αἱ μὲν τρεῖς, αἱ πρὸς τὸ ἐπιστόμιον, καλύπτονται διὰ τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρᾶς, αἱ δὲ τρεῖς ἑπόμεναι διὰ τῶν δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς. Ὁ μακρότερος αὐλός, μὴ ἔχων ὀπὰς κατὰ μῆκος, ἐκβάλλει ἕνα μόνον μουσικὸν φθόγγον, ὅστις ὅμως δύναται νὰ μεταβάλλεται ἑκάστοτε, ἐπιμηκυνομένου τοῦ αὐλοῦ διὰ προσθέτων τεμαχίων. Τὸ σύνηθες μῆκος τοῦ μὲν βραχυτέρου αὐλοῦ εἶναι 0,435 μ., τοῦ δὲ μακροτέρου, ἄνευ τῶν ἐπιμηκύνσεών του, 0,555 μ.

Σ. Φ.

Ἀργουλὲς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν Κρήτῃ τῆς κοινότητος Σκαλωτῆς τῆς ἐπαρχίας Σφακίων τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 106.

ἀργουλίδαι (οἱ) (Argulidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια *μαλακοστράκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχιούρων*, ἐκ τῶν περιεργοτέρων *κωπεπόδων*. Εἶναι παράσιτα διάγοντα τὸν βίον των ἐν ἀκινησίᾳ καὶ ραστώνῃ ἐπὶ ἰχθύων κυρίως καὶ ἄλλων εὐμεγέθων πως ὑδροβίων ζῴων. Οἱ ἀργουλίδαι ἔχουσι τὸν κεφαλοθώρακα ἀσπιδοειδῆ, τὴν κοιλίαν δίλοβον, ὀφθαλμοὺς μεγάλους συνθέτους, μακρὸν προσταλτικὸν στυλίδιον ἔμπροσθεν τῆς προβοσκίδος, τέσσαρα ζεύγη ἐπιμήκων κωπῶν δισχιδῶν κατὰ τὸ ἄκρον. Τὰ δύο ζεύγη τῶν μετρίου μεγέθους κεραιῶν ἀπομακρύνονται τοῦ μετωπικοῦ ἄκρου. Αἱ ἀνώτεραι καὶ πρόσθιαι ἔχουσι τὸ βασικόν των ἄρθρον πλατὺ καὶ ὡπλισμένον μὲ ἰσχυρὸν ἄγκιστρον, αἱ κατώτεραι δὲ εἶναι νηματοειδεῖς καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μικροῦ ἀριθμοῦ δακτυλίων. Ἐπὶ τοῦ στόματος ὀρθοῦται πλατεῖα προβοσκίς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκονται αἱ ἀνώτεραι σιαγόνες λεπτῶς ὀδοντωταὶ καὶ αἱ κατώτεραι στυλοειδεῖς. Ἄνωθεν τῆς προβοσκίδος εὑρίσκεται μικρὸς κυλινδρικὸς σωλὴν καταλήγων εἰς ἀνασταλτικὸν στυλίδιον περικλεῖον τὸν ἀγωγὸν ζεύγους ἀδένων. Εἰς τὰ πλάγια ἄνωθεν τοῦ στόματος ὑπάρχουσιν ἰσχυρὰ ἄγκιστρα. Τὸ ἀνώτερον ζεῦγος ἐκπροσωπούμενον ἀπὸ ὀγκώδεις κοτυληδόνας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς ποδοσιαγόνας τῶν λοιπῶν κωπεπόδων. Τὸ δὲ κατώτερον εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ πολυαρίθμους ἀκάνθας, φέρον κατὰ τὸ πεπλατυσμένον του βασικὸν τμῆμα ἓν ἀπτικὸν ἀσκίδιον καὶ δύο ὄνυχας. Τὰ ὄργανα τοῦτα ἀκολουθοῦνται ὑπὸ τεσσάρων ζευγῶν ποδῶν κατὰ τὴν θωρακικὴν χώραν κειμένων. ἄνωθεν δὲ καλύπτονται ὑπὸ τῆς κεφαλοθωρακικῆς ἀσπίδος.

Ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἀργουλιδῶν εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερος τοῦ ὀργανισμοῦ ἑτέρων παρασίτων τοῦ αὐτοῦ ἀθροίσματος. Τὸ νευρικὸν σύστημα διακρίνεται ἐκ τοῦ ὀγκώδους ἐγκεφάλου καὶ τῆς ἐπίσης σχετικῶς ὀγκώδους κοιλιακῆς ἁλύσεως ἀποτελουμένης ἀπὸ ἓξ γαγγλιακὰς ἐξογκώσεις. Ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου φύονται πλὴν τῶν νεύρων τῶν κεραιῶν καὶ τὰ ὀπτικὰ νεῦρα. Ἴδιον χαρακτηριστικὸν τῶν ἀργουλιδῶν εἶναι ὁ τρίτος μέσος ἄζυγος καὶ τρίλοβος ὀφθαλμός, εὑρισκόμενος ἀμέσως ὕπερθεν τοῦ ἐγκεφάλου Ὁ πεπτικὸς σωλὴν ἀποτελεῖται ἐκ βραχέος οἰσοφάγου κεκαμμένου πρὸς τὰ ἄνω, πλατέος στομάχου μὲ δύο πυλωρικὰ ἐξαρτήματα, καὶ ἐντέρου ἐκβάλλοντος ἀπ' εὐθείας ὄπισθεν τοῦ οὐραίου πτερυγίου.

Τὸ αἷμα εἶναι ἄχρουν περικλεῖον πολυάριθμα αἱμοσφαίρια. Ἐκ τῆς καρδίας ἐκφύεται λίαν ἐπιμήκης ἀορτή, ἥτις διήκει ἀπὸ τοῦ οὐραίου πτερυγίου μέχρι τοῦ ἐγκεφάλου κάτωθι τοῦ δέρματος τῆς ράχεως. Ἀξιοπερίεργον εἶναι ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς κεφαλοθωρακικῆς ἀσπίδος ἐνεργεῖ ὡς ἀναπνευστικὸν ὄργανον, ἂν καὶ κατὰ τὸ οὐραῖον πτερύγιον ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος εἶναι λίαν ζωηρά, ὥστε δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ σωματικὸν τοῦτο τμῆμα ὡς εἶδος βραγχίου.

Τὰ γένη εἶναι κεχωρισμένα. Τὰ θήλεα εἶναι μικρότερα, εὐκινητότερα, καὶ φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων κωπῶν εἰδικὰ ἐξαρτήματα συζεύξεως. Τὰ γεννητικὰ προϊόντα τοῦ ἄρρενος φέρονται δι' ἐκφορητικοῦ ἀγωγοῦ πρὸς τοὺς θωρακικοὺς δακτυλίους, ἐξ ὧν δι' ἑτέρων ἀγωγῶν προχωροῦν πρὸς ἔκχυσιν εἰς τὴν βάσιν τοῦ οὐραίου πτερυγίου, ὅπου ἐπίσης φέρονται καὶ τὰ ἐκ τῆς θηλείας, ἐκ τῆς ὀγκώδους σωληνώδους ᾠοθήκης προερχόμενα. Κατὰ τὴν συνουσίαν ὁ ἄρρην ἐπιβαίνει ἐπὶ τῶν νώτων τῆς θηλείας, διαρκεῖ δ' αὕτη ἐπί τινα χρόνον τῇ ἐπαφῇ εἰδικοῦ τινος ἐλασματίου τοῦ ἄρρενος πρὸς εἰδικὸν θύλακα τῆς θηλείας εἰς ὃν μεταφέρεται τὸ σπέρμα. Τὰ θήλεα δὲν φέρουσιν, ὅπως τὰ ἄλλα κωπέποδα, τὰ ᾠά των εἰς ᾠοθύλακας, ἀλλὰ τὰ προσκολλῶσιν εἰς ξένα σώματα. Μετὰ τὴν πάροδον μηνὸς ἐξέρχονται αἱ προνύμφαι, αἵτινες ὑφίστανται ἁπλᾶς τινας μεταμορφώσεις. Ἡ τελευταία μεταμόρφωσις εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν χονδρῶν ποδῶν τοῦ προσθίου ζεύγους εἰς ὑποτυπώδεις ὀνυχωτὰς κοτυληδόνας ὁρατὰς εἰσέτι καὶ παρὰ τῷ ἀνεπτυγμένῳ Κυριώτερος ἀντιπρόσωπος εἶναι *ἄργουλος ὁ φυλλοειδὴς* (Argulus foliaceus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας.

Γ. Δ. Λ.

Ἀργουλιὸ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ἁγίου Μάμαντος τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. 57.

Ἀργοὺν *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀργκούν.

Ἀργούνωφ, ***Ἰβὰν-Πέτροβιτς.*** Ρῶσος ζωγράφος δουλοπάροικος τοῦ κόμητος Σερεμέτιεφ (1727—1797). Ἐξετέλεσε διαφόρους προσωπογραφίας τῆς οἰκογενείας Σερεμέτιεφ, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὴν περίφημον πινακοθήκην τοῦ Τρετιακώφ, νῦν ἐθνικὴν Πινακοθήκην Μόσχας.

— **Ἀργούνωφ,** ***Νικόλαος - Ἰβάνοβιτς.*** Ρῶσος ζωγράφος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1771—1839). Ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ κόμητος Σερεμέτιεφ εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν, ἐὰν δὲν ἀνεγνωρίζετο ἡ χειραφέτησίς του. Ἀποκτήσας τὴν ἐλευθερίαν του εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἐκόμισε πλείστους πίνακας του, ἔγραψε δὲ βραδύτερον καὶ πλείστους ἄλλους τοιούτους εὑρισκομένους εἰς τὰς διαφόρους ἐθνικὰς καὶ ἰδιωτικὰς πινακοθήκας τῆς Ρωσίας.

Θ. Β.

Ἄργουρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πελασγιώτιδος παρὰ τὸν Πηνειόν, πρότερον ***Ἄργισσα***. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

Α. Δ.

—**Ἄργουρα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Εὐβοίᾳ. *(Στέφ. Βυζ.)*.

Α. Δ.

ἀργουτέρη (ἡ) (Arguiere) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*.

Δ. Ν. Π.

ἀργόφυλλον (τὸ) (Argophyllum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαξιφραγιδῶν*. Εἶναι θάμνοι τῶν ὁποιων ὁ βλαστὸς καλύπτεται ὑπὸ λεπτῶν, μεταξοειδῶν τριχῶν ἐν εἴδει πίλων καὶ τὰ φύλλα των εἶναι ἐναλλασσόμενα. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Νέαν Καληδονίαν.

Δ. Ν. Π.

ἀργόχρωμον (Argochrom) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτως ἐκλήθη σκεύασμα ἐνέχον 20% ἄργυρον, λαμβανόμενον ἐκ νιτρικοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου καὶ νιτρικοῦ ἀργύρου Κόνις φαιά, διαλυομένη ἐν ὕδατι μετὰ κυανῆς χροιᾶς. Εἶναι φάρμακον ἀντισηπτικὸν ἔχον παρομοίας πρὸς τὸν κολλοειδῆ ἄργυρον χρήσεις. Ἐνίεται ὑποδορίως ἢ κάλλιον ἐνδομυϊκῆς εἰς δόσεις 0,1—0,2 : 20 ὕδατος εἰς διάστημα μιᾶς ἕως δύο ἡμερῶν. Ἐξωτερικῶς ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικὸν τραυμάτων εἰς διαλύματα 1—2%.

Κ. Γ. Μ.

ἀργύη (ἡ) (Argya) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θυμελιδῶν*. Τὸ ἀνάστημά των εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ κοττύφου ἢ κατά τι μικρότερον Τὸ ράμφος των εἶναι μετρίου μεγέθους, τριγωνικὸν κατὰ τὴν βάσιν, λίαν πεπιεσμένον κατὰ τὸ ἄκρον καὶ κυρτὸν κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Αἱ ρωθωνικαὶ ὀπαὶ εἶναι μικραὶ καὶ ἐπιμήκεις, αἱ πτέρυγες ἀπεστρογγυλωμέναι, ἡ οὐρὰ μᾶλλον βραχεῖα καὶ οἱ πόδες ἰσχυροὶ καὶ κεκαλυμμένοι ὑπὸ μεγάλων λεπίων. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Περσίαν, τὴν Κεϋλάνην, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν βορειοανατολικὴν Ἀφρικήν. Τρέφονται κυρίως ἐξ ἐντόμων. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, ὧν γνωστότερα εἶναι *ἀργύη ἡ ἐρυθρὰ* (Argya rufa), *ἀργύη ἡ ὑπέρυθρος* (Argya subrufa), *ἀργυη ἡ κερκοφόρος* (Argya caudata) καὶ *ἀργύη ἡ λεπιοφόρος* (Argya squamosa).

Δ. Ν. Π.

ἀργυλία (ἡ) (Argylia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βιγνονειωδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστον ἀριθμὸν εἰδῶν φυομένων εἰς τὴν Χιλήν.

Δ. Ν. Π.

Ἄργυλος. Σπουδαῖον ἁλιευτικὸν πεδίον τοῦ νομοῦ Ἄρτης (βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ' σ. 788,799).

ἀργυννίδαι (οἱ) (Argynnidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων ψυχῶν*.

Δ. Ν. Π.

Ἀργύννιον (τό). Ἱερὸν Ἀφροδίτης ἐν Βοιωτίᾳ *(Στέφ. Βυζ.)*.

ἀργυννίς (ἡ) (Argynnis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *λεπιδοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀργυννιδῶν*. Αἱ ὡραῖαι αὗται ψυχαὶ διακρίνονται ἐκ τῆς χονδρῆς κεφαλῆς, τοῦ πεπλατυσμένου προθώρακος, τῶν κεραιῶν των, αἵτινες τελευτῶσιν ἀποτόμως εἰς βραχὺ κεκολοβωμένον ἄκρον, καὶ τῆς βραχείας κοιλίας των. Ὁ χρωματισμὸς τῶν πτερύγων των, αἵτινες κατὰ τὰ ἄκρα φέρουσι λεπτοτάτας ῥοδονιώ-

Digitized by Google

σεις, εἶναι ἐπίξανθος ἢ κιτρινοπορτοκαλλόχρους καὶ κοσμεῖται ὑπὸ πολυαρίθμων μελανῶν κηλίδων. Κάτωθεν αἱ πτέρυγές των εἶναι σκοτεινῶς ἐπίξανθοι καὶ φέρουσιν ἀργυρώδεις ἢ λευκὰς ραβδώσεις μαργαρώδους στιλπνότητος.

Αἱ κάμπαι των εἶναι κυλινδρικαὶ καὶ καλύπτονται ὑπὸ μεγάλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκανθῶν· αἱ χρυσαλλίδες εἶναι πολυγωνιώδεις καὶ φέρουσι χρυσᾶς ἢ ἀργυρᾶς κηλῖδας ἐπὶ τοῦ ραχιαίου τμήματος τοῦ σώματός των.

Αἱ ψυχαὶ αὗται ἀπαντῶσιν εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου καὶ παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν εἰδῶν, ὧν γνωστότερα εἶναι:

Ἀργυννὶς ἡ Παφία (Argynnis Paphia). Εἶναι ὡραιοτάτη ψυχή, μεγάλου σχετικῶς μεγέθους μὲ ἐπιξάνθους, πεποικιλμένας μὲ μελανὰς στιλπνὰς κηλῖδας, πτέρυγας καὶ πρασίνην, μὲ κιτρίνας ἀνταυγείας, κοιλίαν. Ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Ἰούλιον εἰς τὰς πεδιάδας ἐπὶ τῶν διαφόρων φυτῶν καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀνθέων τοῦ *κνίκος ἡ ἱεράκανθα* (Cnicus benedicta, κοιν. ἀγιάγκαθο). Ἡ κάμπη τῆς ψυχῆς ταύτης ἔχει χρῶμα φαιὸν μὲ ὑποκιτρίνους κηλῖδας κατὰ μῆκος τῆς ράχεως καὶ ζῇ ἐπὶ τῶν φυτῶν· *ματθαιολία ἡ εὐοσμοτάτη* (Mathiola odoratissima, κοιν. βιόλα, βιολέττα ἢ μανιτα) καὶ *βάτος τῆς Ἰδαίας* (Rubus Idaeus, κοιν. σμεουρδιά). Αἱ χρυσαλλίδες εἶναι φαιαὶ καὶ φέρουσι πολλὰς χρυσᾶς κηλῖδας.

Ἀργυννὶς ἡ Ἀγλαΐα (Argynnis Aglaia). Εἶναι κοινοτάτη ψυχὴ καὶ ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Ἰούλιον εἰς τὰ ἀδένδρα μέρη τῶν δασῶν. Αἱ πτέρυγές της εἶναι ἐπίξανθοι καὶ κοσμοῦνται μὲ μελανὰς κηλῖδας, ἡ κοιλία της εἶναι ὀρφνοκίτρινος καὶ φέρει ἀργυρώδεις κηλῖδας, περιβαλλομένας ὑπὸ πρασίνου κύκλου. Αἱ κάμπαι της εἶναι ὑπομέλαιναι καὶ φέρουσιν ὑπόλευκον στενὴν λωρίδα κατὰ μῆκος τῆς ράχεως καὶ ἐπιμήκη σειρὰν ἐξ ἐρυθρῶν κηλίδων εἰς ἑκάστην τῶν πλευρῶν. Ζῇ κυρίως ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ματθαιολία ἡ εὐοσμοτάτη* (Mathiola odoratissima). Ἡ χρυσαλλὶς ἔχει ὑπέρυθρον χρῶμα μὲ φαιὰς ἀνταυγείας.

Ἀργυννὶς ὁ ταὼς (Argynnis pavo). Ἐμφανίζεται κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος εἰς τὰ δάση, τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς κήπους, καὶ διακρίνεται ἐκ τῶν ἐπιξάνθων μετὰ μελανῶν κηλίδων πτερύγων καὶ τῆς ὀρφνοκιτρίνης μετὰ μεγάλων στιλπνῶν πλακῶν κεκαλυμμένης κοιλίας της. Ἡ κάμπη της ἔχει ὑπόφαιον χρῶμα καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ἴον τὸ τρίχρουν* (Viola tricolor, κοιν. πανσές). Ἡ χρυσαλλὶς κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς μέρος εἶναι ὑπόφαιος καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον ὑποπράσινος μὲ χρυσᾶς κηλῖδας.

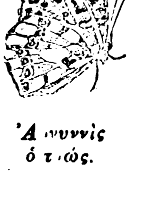

Ἀργυννὶς ὁ ταώς.

Ἀργυννὶς ἡ εὐφρόσυνος (Argynnis euphrosina). Αἱ πτέρυγές της εἶναι πυρραὶ καὶ ἀνοικτῶς κίτριναι μὲ μεγάλην σχετικῶς λευκὴν κηλῖδα κατὰ τὸ μέσον καὶ μικροτέρας τοιαύτας κατὰ τὰ ἄκρα. Ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Μάϊον καὶ Ἰούνιον ἐπὶ τῶν ἀραιῶν δασῶν. Ἡ κάμπη τῆς ψυχῆς ταύτης εἶναι μελανὴ μὲ δύο σειρὰς ἐπιξάνθων κηλίδων κατὰ μῆκος τῆς ράχεως καὶ ζῇ ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ἴον τὸ εὔοσμον* (Viola odorata, κοιν. μενεξές).

Ἀργυννὶς ἡ δία (Argynnis Dia). Ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Αὐγούστου εἰς τὰ δάση καὶ διακρίνεται ἐκ τῶν ἐπιξάνθων μὲ μελανὰς κηλῖδας πτερύγων της καὶ τῆς ὠχροκιτρίνης μετὰ δύο σειρῶν ἀργυρολεύκων κηλίδων κοιλίας της. Ἡ κάμπη της εἶναι φαιά, φέρει ἐναλλὰξ λευκὰς καὶ ὑπερύθρους ἀκάνθας καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ἴον τὸ εὔοσμον* (Viola odorata). Ἡ χρυσαλλὶς ἔχει ἀναμὶξ κίτρινον καὶ μελανὸν χρῶμα. Δ. Ν. Π.

Ἀργυνώνδας [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ὅρμος τῆς Καλύμνου (βλ. λ. Αργανό).

Ἀργυρᾶ (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Πολίχνη τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας, ἡ πρώτη μετὰ τὰς Πάτρας ἐπὶ τῆς ἀπὸ Πατρῶν εἰς Αἴγιον λεωφόρου. Ἴχνη τῶν ἐρειπίων αὐτῆς εὑρέθησαν πλησίον τοῦ Ρίου καὶ πρὸς Ν. αὐτοῦ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς ὁμωνύμου θαλασσίας νύμφης.

—2) Πηγή τις παρὰ τὴν εἰρημένην πολίχνην ὀνομασθεῖσα καὶ αὕτη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκ τῆς αὐτῆς θαλασσίας νύμφης Ἀργυρᾶς, διότι παρ' αὐτὴν συνεκοιμᾶτο αὕτη μετὰ τοῦ ὡραίου ποιμενόπαιδος *Σελέμνου*, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀνάκτορά της. Ὅτε ὁ Σέλεμνος ἐγήρασε καὶ δὲν ἦτο πλέον ὡραῖος, ἡ Ἀργυρᾶ ἔπαυσε νὰ φοιτᾷ· τοῦτο ἐλύπησε τὸν Σέλεμνον πολὺ καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον. Ἡ Ἀφροδίτη ηὐσπλαγχνίσθη ὅμως αὐτὸν καὶ μετεμόρφωσεν εἰς τὸν ποταμὸν Σέλεμνον διὰ νὰ δύναται νὰ φιλῇ τὴν νύμφην διὰ τῶν ὑδάτων του, ἔδωσε δὲ εἰς τὰ ὕδατά του καὶ τὴν δύναμιν νὰ θεραπεύουσι τοὺς πάσχοντας ἐξ ἔρωτος, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, διότι ὁ λουόμενος εἰς αὐτὰ ἐλησμόνει τὸ πρόσωπον, οὗτινος ἠρᾶτο. ΚΑΨ.

— Ἀργυρᾶ (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τὸ ὄνομα τῆς Βιρμανίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (*Πτολ.* VII, 2, 3 καὶ 17). Α. Δ.

— Ἀργυρᾶ (τά) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. Ἀργύρια.

ἀργυράγχη (ἡ). Λέξις πλασθεῖσα σκωπτικῶς κατὰ τὸ κυνάγχη. Ἐλέχθη περὶ τοῦ Δημοσθένους ὅτι δῆθεν ἕνεκα δωροδοκίας ἠρνήθη νὰ ἀγορεύσῃ καὶ οὐχὶ διότι ἔπασχεν ἐκ κυνάγχης, ὡς ἐδικαιολόγησε τὴν ἄρνησίν του (*Πολυδ.* Ζ', 104, *Πλουτ. Δημ.* 25).

Ἀργυράδες [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Λευκιμμαίων* τῆς Κερκύρας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 1057. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 1471 κατοίκους ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Κολοκύθι* (κάτ. 309) καὶ *Μαραθιᾶς* (κάτ. 105). Δικαστικῶς οἱ Ἀργυράδες ὑπάγονται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Λευκίμμης, ἀφ' ἧς ἀπέχουσιν ἐπὶ 1 $^{1}/_{2}$ ὥρ. περίπου, καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Κερκύρας, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Λευκίμμης τῆς Διοικ. Χωροφ. Κερκύρας. Ἔχουσιν ἴδια δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ τηλεφ. γραφεῖον ἐκτελοῦν καὶ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν. Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὸ ἔλαιον, οὗτινος ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ φθάσῃ τὰς 100 000 ὀκ. ἐτησίως καὶ διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ὁποίου λειτουργοῦσιν ἀρκετὰ ἐλαιοτριβεῖα, ὁ οἶνος μὲ παραγωγὴν 300,000 ὀκ. καὶ τὰ σιτηρὰ μὲ ἴσην παραγωγήν. Δ. Ε. Μ.

ἀργυραισχίνη (Argyraescin) [*Φαρμακογν.*]. Γλυκοζίτης τοῦ τύπου $C_{27}H_{42}O_{2}$ ἀπαντῶν μετὰ τῆς *ἀφροδαισχίνης* εἰς τὰς κοτύλας τῶν ἡμιώρίμων σπερμάτων τοῦ φυτοῦ *Aesculus Hippocastanus*. Ἑξαγωνικοὶ πίνακες, πικρᾶς γεύσεως, ἀρκετὰ δυσδιάλυτοι ἐν ὕδατι, εὐδιάλυτοι ἐν ἀλκοόλῃ, ἀλκαλίοις καὶ ὀξικῷ ὀξεῖ, ἀδιάλυτοι δὲ ἐν αἰθέρι. Δι' ἀραιῶν ὀξέων διασπᾶται ὁ γλυκοζίτης οὗτος εἰς σάκχαρον καὶ ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι ἀργυραισχετίνην (Argyraescetin), σῶμα τοῦ τύπου $C_{21}H_{30}O_{6}$. Διὰ ζέσεως μετ' ἀλκαλίων διασπᾶται εἰς προπιονικὸν καὶ αἰσχινικὸν ὀξὺ ($C_{24}H_{40}O_{12}$), σχηματίζεται δὲ ὡς παραπροϊὸν τὸ προπιαισχινικὸν ὀξὺ ($C_{50}H_{80}O_{22}$). Τὸ αἰσχινικὸν ὀξὺ διασπᾶται δι' ὀξέων παραιτέρω εἰς σάκχαρον καὶ τελαισχίνην ($C_{18}H_{30}O_{7}$), ἡ δὲ δι' ἀλκοολικοῦ ὑδροχλωρίου διασπᾶται εἰς σάκχαρον καὶ αἰσχιγονίνην. Κ. Γ. Μ.

Ἀργυράκης, *Ἀναγνώστης*. Ἐκ τῶν προυχόντων τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης, ἀσχοληθεὶς καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας εἰς προμήθειαν τῶν πολεμεφοδίων τῆς ἐπαρχίας μετὰ τοῦ Καλογήρου Πετράκη καὶ ἄλλων ἐπισήμων (*Φωτάκου* Βίοι, σελ. 122). Ὁ *Φραντζῆς* ἀναφέρει ἁπλῶς *Ἀργυράκον* ὡς ἐπίσημον στρατιωτικὸν τοῦ Νησίου (τομ. Δ' σ. 154). Τ. Χ. Κ.

—Ἀργυράκης, *Γεώργιος*. Ὁπλαρχηγὸς ἐξ Ἠλείας γνωστὸς εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐκδουλεύσεων, ἥτις ἄνευ αἰτήσεως τὸν κατέταξεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιωματικοῦ διὰ τὰς ἐξαιρέτους πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του (*ἀριθ.* μητρῴου ἀγωνιστῶν 3481). Τ. Χ. Κ.

Ἀργυρακόπουλος, *Σπήλιος*. Κατήγετο κατὰ Φωτάκον (Βίοι Πελ. ἀνδρῶν σελ. 35) ἐκ τοῦ χωρίου Σουδενῶν τῶν Καλαβρύτων καὶ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν εἰς διαφόρους μάχας, διαπρέψας ἰδίως κατὰ τὴν νικηφόρον μάχην τῆς 9 Μαρτίου 1822, τὴν λεγομένην τοῦ Γηροκομείου, ὅτε ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ὡς ἀρχιστράτηγος ἐπολιόρκει τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν. Τ. Χ. Κ.

ἀργυραμίνη (Argentamine) [*Φαρμ.*]. Ὑδαρὲς διάλυμα *νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ αἰθυλενδιαμίνης*, ἃ ἀντιστοιχοῦν πρὸς 10 τοῖς 100 νιτρικοῦ ἀργύρου, καὶ ἴσην ἀναλογίαν αἰθυλενδιαμίνης. Ἄχρουν ἀλκαλικὸν ὑγρόν, κιτρινίζον εἰς τὸ φῶς, ἀλλὰ μὴ κατακρημνιζόμενον διὰ χλωριούχων ἢ λευκώματος. Καὶ διὰ τοῦ φωτὸς δὲ κυρίως δὲν ἀλλοιοῦται, καθόσον διηθούμενον ἀποκαθίσταται ἄχρουν. Ἡ ἀργυραμίνη εἶναι ἀντισηπτικὴ καὶ στυπτικὴ ὥσπερ καὶ ἄλλα ἀργυροῦχα ἅλατα, πλεονεκτοῦσα τούτων ἅτε μὴ οὖσα ἐρεθιστικὴ καὶ μᾶλλον διεισδυτικὴ τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Εἶναι χρήσιμος ἔνθα ἐνδείκνυται ἡ μὴ καυστικὴ ἐνέργεια τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου, καὶ δὴ ἐν τῇ βλενορροίᾳ καὶ τῇ βλενορροϊκῇ ὀφθαλμίᾳ. Παρέχεται εἰς ἐγχύσεις εἰς μὲν τὴν προσθίαν οὐρήθραν ἐν διαλύματι πρὸς 0,25 ἕως 1 τοῖς 100, εἰς δὲ τὴν ὀπισθίαν οὐρήθραν πρὸς 1 ἕως 4 τοῖς 100· πρὸς ὀφθαλμολογικὴν δὲ χρῆσιν χρησιμοποιεῖται διάλυμα πρὸς 5 τοῖς 100. Μ. Ν. Κ.

ἀργυραμοιβεῖον (τό)· τὸ κατάστημα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ, τὸ σαράφικο.

ἀργυραμοιβικός, *-ή, -όν*· ὁ ἀνήκων ἢ ὁ ἰδιάζων εἰς τὸν ἀργυραμοιβόν: «ἀργυραμοιβικὴ τέχνη». «ἀργυραμοιβικὰ τεχνάσματα».—*Ἐπίρρ.* **ἀργυραμοιβικῶς**.

ἀργυραμοιβὸς (ὁ)· ὁ ἀνταλλάσσων ἀργύρια, νομίσματα ἀντὶ ἄλλων νομισμάτων ἐπὶ κέρδει τινί, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *καταλλαγὴ* ἢ *ἐπικαταλλαγὴ* (βλ. κολλυβιστής).

— [*Ἐγκυκλ.*]. Ἀρχαιότατον ἐπάγγελμα, ἔχον κυρίως τὴν ἀρχήν του ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν νομισμάτων καὶ τῆς μετὰ ταῦτα παρατηρηθείσης ἀναπτύξεως τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Ἤδη κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἀργυραμοιβῶν φαίνεται ἔχον μεγάλην ἀνάπτυξιν. Κυριώτατα ὅμως ἀνεπτύχθη τοῦτο κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἐποχὴν δηλαδὴ καθ' ἣν τὸ φεουδαλικὸν σύστημα κυριαρχοῦν, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κόπτῃ ἴδια νομίσματα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτήν, οἱ ἀργυραμοιβοὶ ἐξασκοῦντες τὸ ἐπάγγελμά των κατόπιν εἰδικῶν ἀδειῶν, ὑπεβάλλοντο εἰς βαρείας φορολογίας. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ μέχρι τινὸς ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ τοῦ «ἀνταλλάσσειν ἀργύρια» ὂν ἐπάγγελμα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ ἤρχισεν ἐπεκτεινόμενον καὶ εἰς διαφόρους χρηματιστικὰς καὶ ἄλλας ἐργασίας, ἐξ ὧν ἀργότερον ἐγεννήθησαν αἱ διάφοροι τραπεζικαὶ ἐπιχειρήσεις. Κ. Μ. Κ.

Ἀργυράσπιδες. Μοῖρα τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν συγκειμένη (Φίλ. παρ' Ἀθη 539 e), φερόντων ἐπαργύρους ἀσπίδας, διοικουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ Νικάνορος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Παρμενίωνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐτέθησαν ὑπὸ τὸν Εὐμένην, ἀφοῦ ηὐτομόλησε πρὸς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος ὅμως διέλυσεν αὐτοὺς διὰ τὰς πολλὰς ἀξιώσεις (*Διοδ. Σικ.* 17,57,—18,63, 19,12. 41,43 48). Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐν Συρίᾳ εἶχε φρουρὰν ἀργυρασπίδων (*Πολ.* 7,79 *Liv.* XXXVII 40) καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σεουῆρος ἐν Ρώμῃ ἐμιμήθη τοῦτον. Ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ἐτάσσοντο πάντες οἱ λογάδες τοῦ στρατοῦ, τιμώμενοι ἰδιαιτέρως ὑπ' αὐτοῦ. Ι. Χ. Δ.

Ἀργυράτικα [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λάκκας τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας· κάτ. 58.

ἀργυρεία (ἡ) (Argyreia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *περιαλλοκαυλωδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῆς Ἀσίας. Ὁ κορμὸς εἶναι ἑλικτός, τὰ φύλλα καρδιοειδῆ καὶ κατὰ τὴν κάτω αὐτῶν ὄψιν φέρουσιν ἀργυρώδεις λεπτοτάτας ἀκάνθας ἐν εἴδει πτίλων. Τὰ ἄνθη εἶναι ἑρμαφρόδιτα καὶ κανονικὰ καὶ εὑρίσκονται παρὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων. Ὁ καρπὸς εἶναι σαρκώδης, ἀπύρηνος καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἀθεκτικῆς μεμβράνης. Ἡ ρίζα των εἶναι κόνδυλος καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς ἢ μεταμοσχεύσεως. Τὰ φυτὰ ταῦτα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *ἀργυρεία ἡ σφηνοειδὴς* (Argyreia cuneata), *ἀργυρεία ἡ εὐειδὴς* (Argyrea speciosa). Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἴδη εὐδοκιμοῦσι καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἀργυρεία ἡ δενδροειδὴς (Argyreia arborea) ἰθαγενὴς τῆς Κοχιγκίνας· ἐκ τῶν ριζῶν καὶ φύλλων ταύτης παρασκευάζουσιν οἱ ἰθαγενεῖς καταπλάσματα, ἀποτελεσματικά, ὡς διατείνονται κατὰ τῶν διαφόρων ἐρεθισμῶν καὶ τῶν οἰδημάτων.

Ἀργυρεία ἡ ὑπέρλαμπρος (Argyreia splendens) καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐντὸς θερμοκηπίων καὶ παρ' ἡμῖν διὰ τὰ ὡραῖα ζωηροῦ ροδεροῦ χρώματος ἄνθη της. Δ. Ν. Π.

ἀργύρειον (τό)· μεταλλεῖον ἀργύρου, ἀργυρωρυχεῖον βλ. λ. ἄργυρος [*Ἀρχ.*].

ἀργύρειος (ὁ) (Argyreius) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιῶν*. Τὰ πτερά των κοσμοῦνται διὰ χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν γραμμώσεων ἐν εἴδει ταινιῶν καὶ φέρουσι κηλῖδας ἢ στίγματα ὀφθαλμοειδῆ καὶ σκοτεινῶς φαιοῦ ἢ μελανοφαίου χρώματος. Δ. Ν. Π.

ἀργυρένδυτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐνδεδυμένος μὲ ἄργυρον, ὁ φέρων ἀργυροῦν περίβλημα: «εἰκὼν ἀργυρένδυτος».

ἀργυρεσθία (ἡ) (Argyresthia) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ταινιδῶν*. Γνωστὰ ὀλίγιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

Ἀργυρῆ (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γεωγράφοις νῆσος (καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τμῆμα παραλίας) εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Γάγγου ἐν Ἰνδικῇ, ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀνησικρίτου. Κ. Μ. Κ.

Ἀργυρῆ, *νεομάρτυς*. Ἡ Ἀργυρῆ ἐκ Προύσης καταγομένη καὶ διακρινομένη ἐπὶ κάλλει, ἔγγαμος δ' οὖσα, ἤγειρε τὴν ἐπιθυμίαν Τούρκου τινός, ὅστις μετ' ἀγανακτήσεως βλέπων τὴν ἀρετὴν αὐτῆς, τὴν κατηγόρησε ψευδῶς ὅτι ἀρνηθεῖσα ποτὲ τὸν Χριστιανισμὸν εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν. Ὁ ἱεροδικαστὴς ἠξίωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν μωαμεθανικὴν πίστιν καὶ ἐπειδὴ αὕτη διεμαρτύρετο ὅτι οὐδέποτε ἦτο Μωαμεθανὶς καὶ

Digitized by Google

συνεπῶς οὐδένα λόγον εἶχε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἱεροεξεταστοῦ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου μετὰ πολυχρονίους βασάνους, ἐμμένουσα σταθερῶς εἰς τὴν πίστιν της, ἐξέπνευσεν ἐν μέσῳ τῶν βασάνων, τῷ 1725, τὴν 30ὴν Ἀπριλίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη της. (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* «Οἱ νέοι μάρτυρες», Ἀθῆναι 1922, σ. 34, ἔνθα καὶ αἱ σχετικαὶ παραπομπαί.) Δ. Σ. Μ.

Ἀργύρης. Ἐν τῷ λαογραφικῷ ἀρχείῳ ὑπάρχουν δυο δημοτικὰ τραγούδια, συλλεγέντα ὑπὸ τοῦ Βαλαωρίτου, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας δολοφονίαν τοῦ ἁρματολοῦ *Ἀργύρη,* ὅστις ἔμενεν εἰς τὸν Ἄρεινον «ποῦ ἔχει δίψα γιὰ τοὺς παλιοὺς ἁρματολούς». Ὡς φαίνεται κατῴκει καὶ εἰς Βαυκερὴν καὶ εἰς Καλαμίτσι τῆς Λευκάδος, δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ ἐμπιστευθῇ νὰ διέλθῃ ἐξ Ἐγκλουβῆς ὅπου τὸν ἐδολοφόνησεν ὁ Πατράλας διὰ προδοσίας τοῦ Κούρτη καὶ τῶν Κουρτιάδων οἵτινες «ἐπάτησαν τὸ ψωμὶ καὶ τὸ μισαφιρλίκι» Τὸ γεγονὸς συνέβη, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν μεγάλον διωγμὸν τοῦ ἁρματολισμοῦ (1803—6). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργύρης.** Ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἐκ τῶν ἐγκρίτων κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ 19ου αἰῶνος. Εἶχε πλουτήσει κυρίως ἀπὸ τὰ δημευθέντα κτήματα τοῦ Χασεκῆ, παρὰ τῷ ὁποίῳ εἰργάζετο ὁ πατὴρ *Ἀθανάσιος,* ἀποθανὼν τῷ 1815. Ἐκ τῶν πέντε υἱῶν του ὁ πρωτότοκος *Ἄγγελος* ἐφονεύθη τῷ 1824 ἢ 1825 ἔν τινι πρὸς τὸν Ὀμὲρ τὸν Καρυστινὸν συμπλοκῇ. Ὁ δευτερότοκος *Ἰωάννης,* Ἀγωνιστὴς καὶ οὗτος, ἐπέζησε μέχρι τοῦ 1840. Ὁ τρίτος *Νικόλαος Ἀργύρης,* διακριθεὶς ὡς ὁπλαρχηγὸς ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδρίτζου, καὶ ὡς ἀρχηγὸς ἰδίου σώματος Ἀθηναίων Ἀγωνιστῶν, εἰς πλείστας μάχας, ἀπέθανεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τῶν κακουχιῶν, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιουταχῆ (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι, τ. Β', σ. 129 β' καὶ 133 α'). Ὁ τέταρτος *Παναγῆς,* ἐφονεύθη μεταξὺ τῶν πρώτων τῷ 1821, καὶ ὁ πέμπτος *Χρῆστος,* μικρὸς τὴν ἡλικίαν κατὰ τὸν Ἀγῶνα, καθ' ὃ γεννηθεὶς τῷ 1813, μετέσχε τῆς ἐπὶ Ὄθωνος διοικήσεως ὡς ἔπαρχος, ἐφονεύθη δὲ ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὑπὸ λῃστῶν τῷ 1852. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀργύρης,** ***Ἀναγνώστης.*** Κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων ὁπλαρχηγῶν τῆς ἐπαρχίας κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Συμμετασχὼν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν παρευρέθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Χαλανδρίου καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸ φρούριον· μετὰ τὴν ἔφοδον καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἐστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μὲ εἰδικὸν σῶμα καὶ ὑπόσχεσιν ἰδιαιτέρας ἀμοιβῆς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μίνω Κατσικογιάννη, εἰς τὸν Ἀνηφορίτην ἔναντι τῆς Εὐβοίας, πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου. Ὅταν ὁ Ὀμὲρ Βρυόνης ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς, μετέβη μὲ στρατιωτικὸν σῶμα πρὸς βοήθειαν τοῦ Νικηταρᾶ σταθμεύοντος εἰς τὸν Κερατόπυργον. Ἱδρυθέντος στρατοπέδου εἰς Στυλίδα ἐστάλη ἐκεῖ τῷ 1822 μὲ 150 ἄνδρας καὶ ἠγωνίσθη, ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν διάλυσίν του. Καὶ εἰς Λεβαδείαν μετέβη προθύμως καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐστάθη δὲ ἐκεῖ ἕως ὅτου ἐσκόρπισε τὸ στράτευμα. Κατόπιν ἐκλείσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς βεβαιοῦσι τῷ 1824 διὰ μακρῶν οἱ δημογέροντες αὐτῆς ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν Ἀγωνιστῶν. Τῷ 1825—6 κατὰ βεβαίωσιν τοῦ Φαβιέρου ἠγωνίζετο νὰ συμπληρώσῃ τὸ τακτικὸν στράτευμα, εἰς ὃ προσελήφθη καὶ αὐτός, εἰσελθὼν δὲ ὡς λοχαγὸς τοῦ Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπέθανεν ἐν αὐτῇ ἐκ τύφου τῷ 1826. Ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀνθὴ ἀπέμεινεν ἐν δεινοτάτῃ πτωχείᾳ (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. 12627—8).

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

—**Ἀργύρης** ***Βρεττός, Νικόλαος.*** Ὁ τύπος τοῦ πλουσίου καὶ ἀσώτου Ἰωαννίτου εὐπατρίδου τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀναφέρεται πλειστάκις καὶ ἐπὶ ποικίλαις ἀφορμαῖς, παρ' ὅλων τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν Ἤπειρον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος Εὐρωπαίων περιηγητῶν, πολλὰς δὲ πράξεις του ἀξιομνημονεύτους διὰ τὴν ἐλευθεριότητα συνεκράτησεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα εἰς χαρακτηριστικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἦτο πρωτότοκος υἱὸς τοῦ πλουσιωτάτου *Ἀναστασίου Ἀργύρη Βρεττοῦ,* ἑνὸς τῶν ἐμπίστων τοῦ *Καλὸ πασᾶ* καὶ τῆς *Ἀϊσσὲ Καραχουσον,* χάρις εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ἠδυνήθη οὗτος νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ ν' ἀποκτήσῃ μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας περιουσίας τῆς ἐποχῆς.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ Ἀναστασίου, ἀναφέρει ὁ Smart Hyghes, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν Νικολόν, ὅπως τὸν συλλυπηθῇ δῆθεν διὰ τὴν ἀπώλειαν, ἣν ἀμοιβαίως, ὡς ἔλεγεν, ὑπέστησαν, ἀπώλειαν ἥτις, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ πασᾶ, τοῦ εἶχε συντρίψει τὴν καρδίαν. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ὁμιλίας ταύτης, ὁ πασᾶς εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ θέσῃ ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς διαθήκης τοῦ γέροντος Ἀναστασίου Ἀργύρη, ἐκφράζων τὴ νπλήρη αὐτοῦ εὐαρέσκειαν, διότι ὁ μακαρίτης φίλος του τὸν εἶχεν ἐνθυμηθῇ ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ «τῷ ἐκληροδότει ὅλας τὰς ὡραίας γαίας του, τοὺς κήπους του καὶ τοὺς εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ἄρτης πορτοκαλλεῶνάς του, κληροδότημα ὅπερ ἀληθῶς ἑκάστοτε ὁ ἀποθανὼν τῷ ὑπισχνεῖτο καθ' ὅλην του τὴν ζωήν».

Ὁ ταλαίπωρος Νικολὸς ἔμεινεν ἐμβρόντητος βλέπων ἑαυτὸν κινδυνεύοντα νὰ στερηθῇ τόσον ἀπροόπτως τοῦ καλλίστου μέρους τῆς κληρονομίας του. Ἀπετόλμησεν ἐν τούτοις νὰ κάμῃ τὴν παρατήρησιν ὅτι δὲν εἶχεν ἰδῆ παρομοίαν ρήτραν εἰς τὴν διαθήκην τοῦ πατρός του, ὅστις οὐχ ἧττον ἐκληροδότει εἰς τὸν Βεζύρην ἕνα ἀδαμάντινον δακτύλιον μεγάλης ἀξίας. Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἡ φυσιογνωμία τοῦ Βεζύρου ἔχασεν ἀκαριαίως τὴν γαλήνην ἐκείνην ἣν σκοπίμως εἶχε προσδώσει εἰς αὐτήν. Οἱ ὀφθαλμοί του ἐξήστραψαν, καὶ ἐδήλωσεν ὀργίλως, ὅτι υἱὸς ὅστις τοιουτοτρόπως παραβιάζει τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τόσον λαμπρὸν πατέρα σεβασμόν, ἀρνούμενος νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς τελευταίας καὶ ἱερωτέρας τῶν ὑποσχέσεών του, δὲν εἶναι πλέον ἄξιος νὰ ζῇ. Ὁ Νικολὸς ἤρχισε τότε νὰ τρέμῃ διὰ τὴν κεφαλήν του, εἰς ἣν βεβαίως ἔδιδε μεγαλυτέραν ἀξίαν ἢ εἰς τὰς γαίας του. Ἔσπευσε λοιπὸν νὰ κατευνάσῃ τοῦ Τυράννου τὴν ὀργὴν διὰ ταχείας ὑποσχέσεως καὶ ταπεινῆς παρακλήσεως, ὅπως δεχθῇ ἀμφότερα τὰ ἐν Ἄρτῃ κτήματά του, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς τοῦ πατρός του ἦτο σαφέστατος, καίτοι ἀκατανόητος, δεδομένου ὅτι οὐδὲν ἔγγραφον ἀφορῶν τὴν κληροδοσίαν ταύτην, εἶχεν εὑρεθῇ. «Τοῦτο ὅμως, ἐπιλέγει ὁ Smart Hyghes, ἦτο μόνον ὁ πρόδρομος τῶν ἀτυχιῶν τοῦ Νικολοῦ, οὗ ὁ χαρακτὴρ διέφερε πολὺ τοῦ πατρός. Αἱ ἐκκεντρικότητες καὶ αἱ ἀκολασίαι του παρέσχον πολὺ ἐνωρὶς τῷ Βεζύρῃ τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποστερήσῃ αὐτὸν καὶ τῆς ὑπολειπομένης περιουσίας του καὶ νὰ περιαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀθλίαν θέσιν εἰς ἣν τὸν εὕρομεν κατοικοῦντα μίαν μεγάλην οἰκίαν, ἀλλ' ἔχοντα πλέον τόσον εἰσόδημα ὅσον δυσκόλως θὰ τὸν ἔφθανε νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὴν συντήρησιν μιᾶς καλύβη.».

Πράγματι, ἀναρίθμητα εἶναι τ' ἀνδραγαθήματά του, εἰς ὅλα τὰ πεδία. Φίλος τοῦ Μουχτὰρ-πασᾶ κατηνάλισκε χιλιάδας γροσίων διὰ τὰ πολυτελῆ κυνηγέσια εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ πέριξ βουνά. Εἰς ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἐκινητοποιοῦντο ἑκατοντάδες εἰδικῶν κυνηγῶν, διερρυθμίζοντο εἰδικὰ ἀκάτια, στρωμένα πολυτελῶς καὶ ἐφωδιασμένα μὲ πλῆθος περιχρύσων ὅπλων, εἰς διάφορα δὲ μέρη παρεσκευάζοντο ἀνάλογα γεύματα, ὥστε νὰ προλαμβάνεται ἡ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦ Μουχτὰρ ὅπου καὶ ἂν ἐξεδήλωνε τὴν ἐπιθυμιαν νὰ γευματίσῃ.

Μεταξὺ τῶν παραδοξοτέρων γεγονότων ποῦ συνέβησαν εἰς τὸν ἄσωτον ἐκεῖνον νέον, ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀκόλουθον: Ἔχων ἀθεμίτους σχέσεις πρός τινα Μουσουλμανίδα, εἰσήρχετο εἰς τὸν γυναικωνίτην αὐτῆς, μετημφιεσμένος εἰς Τουρκοπούλαν· ἄλλωστε τὸ μικρόσωμόν του καὶ ἡ ὅλη του κατασκευὴ τὸν ὑπεβοήθουν εἰς τοῦτο. Καταγγελθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ κατασκόπου Νικολάου Γιάγκου, ὅστις τὸν ἐμίσει, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ. Θὰ διέτρεχε δὲ μέγιστον κίνδυνον, διότι, κατὰ τὸ μουσουλμανικὸν ἔθος, αὐτὸς μὲν ἔπρεπε ν' ἀποκεφαλισθῇ, ἡ δὲ μοιχὸς Μουσουλμανὶς θὰ ἀπέθνῃσκε λιθοβολουμένη. Τότε οἱ οἰκεῖοί του, πρὸς ἀποφυγὴν καὶ τοῦ ἀπευκταίου ἀλλὰ καὶ τοῦ σκανδάλου, ὅπερ θὰ ἐξέθετεν ἅπαντας εἰς τὴν ὀργὴν τῶν Μουσουλμάνων συμπολιτῶν των, ἀπέστειλαν εἰς τὸν Ἀλῆν τὸν Ἀλέξιον Νοῦτσον, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ ὑποδείξῃ ἐκεῖνος τί ἐπεθύμει νὰ λάβῃ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς σιωπῆς καὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Νικολάου. Ὁ Ἀλῆς, ὅστις, φαίνεται, εἶχε σχεδιάσει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συλλήψεως, καὶ τὴν σύλληψιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν τοῦ Ἀλεξίου, ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἐπιτυγχάνων τοῦ σκοποῦ του, ἐδήλωσεν ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν πλουσιωτάτην συλλογὴν τιμαλφῶν σκευῶν καὶ κοσμημάτων τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ οἰκογένεια Ἀργύρη Ἡ ἀξία τῆς συλλογῆς ταύτης ὑπελογίζετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς ἑβδομήντα χιλιάδας τάλληρα. Φυσικῶς ἡ οἰκογένεια ἀμέσως ἔσπευσε νὰ παραδώσῃ τὴν συλλογὴν ταύτην καὶ ν' ἀπελευθερώσῃ τὸν Νικόλαον, ὅστις παρ' ὅλα ταῦτα ἔμεινεν ἀδιόρθωτος. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, κατὰ τὸν *Π. Ἀραβαντινόν,* πρέπει ν' ἀποδοθῇ τὸ δημοτικὸν τοῦτο δίστιχον:

Ὁ Νικολός, τὸ μπούλωμα, τὸ 'νόμιζε σιακάδες,
Δὲν 'πίστευε, στὰ Γιάννενα, πῶς εἶναι τρεῖς πασάδες.

Εἰς τὸν οἶκόν του, ὅταν ἀκόμη εἶχε χρήματα, δαπάναις αὐτοῦ καὶ λίαν πλουσιοπαρόχως, ἐφιλοξενοῦντο ὅλοι οἱ διερχόμενοι ἐπίσημοι ξένοι, ἐπὶ μῆνας παραμένοντες, ἄλλοι δὲ καὶ ἐπὶ ἔτη. Ἀπὸ τοῦ 1812 ὅμως ὁ Νικόλαος Ἀργύρης Βρεττὸς περιωρίσθη μετὰ τῆς μητρός του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Τζοβάνη εἰς τὸ πλουσιώτατον μὲν τὴν ὄψιν, ἔρημον ὅμως μέγαρόν του, ὅπου κατῴκησεν ὁ Smart Hyghes. Ἐν τούτοις, παρὰ τὴν πενίαν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔρριψεν ἡ τοιαύτη ἀσωτία, ὁ Ἰωαννίτης εὐπατρίδης οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ συμπεριφέρηται ὡς ἀληθὴς ἄρχων, ἀφήσας ἀρίστας ἀναμνήσεις. Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

—**Ἀργύρης,** ***Νικόλαος.*** Εἷς τῶν προκρίτων τῶν Ψαρῶν ἔχων κατὰ τὸ 1821 πλοῖον ἰδιόκτητον. Ἐκραγέντος τοῦ Ἀγῶνος ἐξώπλισεν ἐξ ἰδίων τὸ πλοῖόν του καὶ ἐμισθοδότει τὸ πλήρωμα, γενόμενος ὁ ἴδιος πλοίαρχος. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξελέγη μέλος τῆς Βουλῆς Ψαρῶν καὶ ἐπέμφθη ὑπ' αὐτῆς εἰς διαφόρους πρὸς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν ἀποστολάς, διορισθεὶς καὶ καπετάνιος τῶν Ψαριανῶν. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργύρης,** ***Νικόλαος.*** Ἐκ Ψαρῶν καὶ οὗτος. Ἐδαπάνησε τῷ 1821 διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ στόλου τῶν Ψαρῶν, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ ἰδιόκτητον πλοῖόν του, γρόσια 132724, ὡς βεβαιοῖ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν. Τῷ 18.6 ἔλαβε μερίδιον ἐκ τῆς λείας πέντε Αὐστριακῶν πλοίων, τῇ δὲ 19 Μαΐου 1827 ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαρῶν τὸν ἔστειλεν εἰς Ὕδραν πρὸς τὸν ναύαρχον Κόχραν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν κατεστραμμένων Ψαριανῶν. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργύρης,** ***Σωτήριος.*** Κατήγετο ἐκ Περιστέρας, κώμης τῶν Καλαβρύτων, μετὰ δὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ λαβάρου ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας τὴν 13 Μαρτίου 1821 μετέβη τὴν ἐπομένην μετὰ τοῦ Πάντζου καὶ ἄλλων εἰς Ἀκράταν, ὅπου κρυβέντες συνέλαβον 15 Τούρκους ἐρχομένους ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀφώπλισαν τοὺς ὡδήγησαν εἰς Βέρτζοβαν, ὅπου ἅπαντας τοὺς ἐφόνευσαν καὶ οὕτως ἤρξατο ὁ Ἀγὼν διὰ τοῦ Πάντζου ὡς ἑτέρωθεν ἤρξατο διὰ τοῦ Σολιώτου καὶ ἄλλων. (Ἔκθεσις ἀνέκδοτος ἐν Ἐθνολογικῇ Ἑταιρείᾳ ὑπ' ἀριθ. 17915.) Τ. Χ. Κ.

Ἀργύρι *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀργιθέας τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 329. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Πετρίλου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καρδίτσης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Βραγγιανῶν τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Μεσενικόλα.

— **Ἀργύρι** *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Ραυτοπούλου τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. 179.

Ἀργύρια (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Χωρίον τοῦ Πόντου ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀνωνύμου *Ἀργυρᾶ* καλούμενον, κείμενον δυτικῶς τῆς Τραπεζοῦντος εἰς ἀπόστασιν 485 σταδίων.

—**Ἀργύρια** (τὰ) *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ὁμιλαίων τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 600 περίπου κατοίκους. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς παραφυάδος τῶν Βαρδουσίων, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Σπερχειάδος καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Λαμίας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Γαρδικίου τῆς διοικήσεως χωροφυλακῆς Φθιώτιδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, ἰδίᾳ ὅμως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν αἰγοπροβάτων. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἔχει δάση ἐξ ἐλάτων καὶ ἐκ καστανεῶν, ἐξ ὧν τὰ τελευταῖα ἀποδίδουσιν ἐτησίως περὶ τὰς 4.000 ὀκ. καστάνων.

Ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας κωμοπόλεως Σπερχειάδος ἀπέχει ἐπὶ πεντάωρον διὰ βατῆς ὁδοῦ, μέχρι δὲ τῆς Λαμίας ἑτέρας 7 ὥρας ἐκεῖθεν, δι' ἁμαξιτῆς ὅμως τοιαύτης. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀργύρια** (τὰ) *[Γεωγρ.].* Ἑλληνικὴ ὀνομασία δοθεῖσα εἰς τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Κισσάνης τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως τῆς Ἀνατ. Θρᾴκης χωρίον *Κουϊρουκλοῦ,* ὅπερ κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν ἠρίθμει 175 κατοίκους.

ἀργυρία (ἐκ τοῦ *ἄργυρος) ['Ιατρ.].* Εἶναι βλάβη τοῦ δέρματος συνισταμένη εἰς χροιὰν ἀνώμαλον τοῦ καλυπτηρίου συστήματος, ὅπερ προσλαμβάνει ὄψιν σχιστολίθου, χροιὰν δὲ ὑπόφαιον μετὰ κυανῶν μεταλλικῶν ἀντανακλάσεων. Ἡ χροιὰ αὕτη εἶναι καταδηλοτέρα ἐπὶ τῶν εἰς τὸ φῶς ἐκτεθειμένων μερῶν τοῦ δέρματος, ὑφισταμένη ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν βλενογόνων· ὀφείλεται δὲ εἰς τὸν ἐμποτισμὸν τοῦ δέρματος ὑπὸ τοῦ μεταλλικοῦ ἀργύρου καὶ εἶναι παρακολούθημα τῆς παρατεταμένης χορηγίας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ στόματος λήψεως τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου· ἕνεκα δὲ τούτου εἶναι καὶ ἀνεξίτηλος. Μ. Ν. Κ.

Ἀργυριάδης, ***Παῦλος.*** Ἕλλην δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς ἐκ Μακεδονίας. Ἐγεννήθη τῷ 1849 καὶ ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῷ 1901. Τὰ πρῶτα μαθήματα ἐδιδάχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ παιδίον ἀκόμη μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε τὰς ἐγκυκλίους καὶ τὰς πανεστημιακὰς σπουδάς, λαβὼν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν γαλλικὴν ἰθαγένειαν. Ἐκ νεανικῆς ἡλικίας ἤρξατο δημοσιογραφῶν, κατὰ δὲ τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων ἐπὶ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1870—1871) μετέσχε τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐγένετο μέλος τοῦ κεντρικοῦ ἐπαναστατικοῦ κομιτάτου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ ἐτάχθη εἰς τὸ πολιτικὸν κόμμα τῶν

Digitized by Google

σοσιαλιστῶν καὶ ὑπὸ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἐδημοσιογράφει καὶ συνέγραψε μελέτας, πολλαὶ τῶν ὁποίων ὑποστηρίζουν τὰς ἄκρας ἀρχὰς τοῦ κοινωνισμοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν τελευταίων χρόνων τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου Β' ἐν Ρωσίᾳ ἀνεμίχθη εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν κίνησιν τῆς χώρας ταύτης καὶ ὑπεστήριζεν ἐν Παρισίοις τὰς ἐνεργείας τῶν μηδενιστῶν. Ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐξέδιδεν ἐν Παρισίοις τὸ «Ἀλμανὰκ τοῦ σοσιαλιστικοῦ ζητήματος» εἰς ὃ εὑρίσκονται ἐκτεθειμέναι αἱ ἰδέαι αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Μεγάλη Σοβιετικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. Γ', Μόσχα 1926. Θ. Β.

ἀργυρίζω· ἔχω τὸ χρῶμα τοῦ ἀργύρου, πβλ. *χρυσίζω*.

Ἀργυρῖνοι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἔθνος τῆς Ἠπείρου τὸ ὁποῖον κατῴκει τὴν παρὰ τὰ Κεραύνια ὄρη χώραν (*Λυκόφρ.*).

ἀργύριον (τό)· μικρὸν τεμάχιον ἀργύρου· || σεσημασμένον τεμάχιον ἀργύρου, ἤτοι νόμισμα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀργυροῦν ρωμαϊκὸν νόμισμα ἀξίας δύο περίπου χρυσῶν φράγκων· τριάκοντα ἐκ τῶν νομισμάτων τούτων ἀπετέλεσαν τὸ τίμημα τῆς προδοσίας τοῦ Ἰούδα (βλ. λ.).

— ἀργυρίου δίκη [*Ἀττικ. δίκ.*]. Πολιτικὴ δίκη ὑπαγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν θεσμοθετῶν. Δι' αὐτῆς ἐζητεῖτο, ὅπως ὁ ἐναγόμενος ἀναγκασθῇ νὰ πληρώσῃ χρήματα κατακρατούμενα παρ' αὐτοῦ (προερχόμενα ἰδίως ἐκ κληρονομίας) ἢ ὀφειλόμενα ἁπλῶς εἰς τὸν ἐνάγοντα. (*Δημοσθ.* πρὸς Βοιωτ 1002 καὶ πρὸς Κάλλιππον). Α. Δ.

Ἀργυρίου, Γεωργαντᾶς. Κατήγετο ἐξ Ἐφέσου, ὅθεν ἐκραγέντος τοῦ Ἀγῶνος ἔφυγε μετὰ τοῦ πατρός του Βασιλείου Ἀργύρη. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἐφονεύθη ἐν Σάμῳ, ἔνθα κατετάχθη εἰς τὴν β' χιλιαρχίαν καὶ συναγωνιζόμενος μετὰ τῶν Σαμίων τῷ 1822 ἐπληγώθη καιρίως, ὡς βεβαιοῖ ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης, ὁ δὲ υἱὸς λαβὼν τέσσαρας πληγὰς ἐπολέμησεν ὡς ἀξιωματικὸς ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν στρατιωτῶν εἰς Κρήτην ἀπὸ τοῦ 1821—1824, ὡς βεβαιοῖ ὁ Β. Χάλης, κατόπιν δὲ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ εἰς Χίον μὲ τὸν Φαβιέρον καὶ ἐν τέλει μὲ τὸν Χατζηχρῆστον εἰς τὸ ἱππικὸν ἐν Ναυπάκτῳ, Μεσολογγίῳ καὶ Θήβαις, κινδυνεύσας πολλάκις. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἀγῶνος (ἀριθ. μητρῴου 1850). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρίου, Χατζηγιάννης.** Ἀγωνιστὴς ναυτικὸς ἐκ Ψαρῶν. Τῷ 1821 εὑρέθη μὲ τὸν Χατζηγεώργιον Σκανδάλην ὡς ναύκληρος πρώτης τάξεως. Εἰς τοῦ Ζανταρλῆ ἐστάθη *κομαντάντες* (κυβερνήτης), ὡς βεβαιοῖ ἐνυπογράφως ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἐπιπροσθέτων ὅτι κατόπιν ἔγινε δημογέρων εἰς Αἴγιναν, δόσας εἰς τὸ κοινὸν τὸ πλοῖόν του, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς πυρπολικόν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ἀγωνιστῶν τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν πλοιάρχων τοῦ Ἀγῶνος. Τ. Χ. Κ.

Ἀργύριππα (τά) καὶ *Ἀργυρίππη* (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Δαυνίας, χώρας κειμένης πρὸς βορρᾶν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἀπουλίας. Κατ' ἀρχὰς καλουμένη *Ἄρποι* μετωνομάσθη εἰς *Ἄργος Ἵππιον* ὑπὸ τοῦ Διομήδους, ὅστις περιέβαλεν αὐτὴν διὰ τείχους. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας κατὰ τὴν παράδοσιν. Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἀργυριππανοὶ* ἢ *Ἀργυριππηνοί*, ἡ δὲ χώρα *Ἀργυριππανή* (Στέφ. Βυζ.). Α. Δ.

ἀργυρίτης (ὁ)· ἐκαλεῖτο οὕτω παρ' ἀρχαίοις ἀγών, τοῦ ὁποίου ἔπαθλον ἦτο ἀργύριον, δηλαδὴ χρήματα: «ὁ (ἀγὼν) ἐν ἀργυρίῳ τὴν οὐσίαν ἔχων» (*Ἡσύχ.*).

ἀργυρίτης (Silberglanz, Argentit, Glaserz) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κυβοειδοῦς μορφῆς, φέρουν δὲ συχνὰ καὶ ῥαβδώσεις. Ὁ ἀργυρίτης ἀπαντᾷ καὶ χειροπληθὴς καὶ παρενεσπαρμένος, εἰς ἐλάσματα ἢ καὶ εἰς σχήματα ὀδοντοειδῆ, τριχοειδῆ, ἀκανθοειδῆ (ὁπότε ὀνομάζεται *ἀκανθίτης*), καὶ πλακώδη. Ἐπίσης εὑρίσκεται καὶ κονιώδης ἢ καὶ αἰθαλώδης. Παρουσιάζει ἀτελῆ σχισμὸν κατὰ κύβους, θραῦσιν μικροκογχώδη, σκληρότητα 2—2½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 7,27—7,32, λάμψιν ἰσχυρὰν μεταλλικὴν ἐπὶ προσφάτων ἐπιφανειῶν. Μετὰ καιρὸν αἱ λάμπουσαι ἐπιφάνειαι καθίστανται ἀλαμπεῖς, ὑπομέλαιναι καὶ καλύπτονται μὲ κονιῶδες μαῦρον ἐπικάλυμμα.

Ὁ ἀργυρίτης εἶναι εὔκαμπτος καὶ εὔπλαστος, ἔχει χρῶμα σκοτεινὸν κυανότεφρον καὶ δίδει συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης γραμμὴν βαθύτεφρον μεταλλίζουσαν. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι *ὑποθειοῦχος ἄργυρος* (=Ag_2S). Εἶναι εὔτηκτος καὶ διαλυτὸς εἰς νιτρικὸν ὀξύ.

Ὁ ἀργυρίτης εἶναι σπουδαῖον μετάλλευμα ἀργύρου. Εὑρίσκεται εἰς φλέβας γαληνίτου φερούσας μεταλλεύματα ἀργύρου, ἰδίως ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων, γρανιτῶν καὶ ἰδίᾳ νέων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων. Τόποι εὑρέσεώς του εἶναι ἡ Φρεϊβέργη, τὸ Schneeberg, Annaberg καὶ ἀλλαχοῦ (Chemnitz, Kongsberg κλπ.). Χειροπληθὴς καὶ κονιώδης εὑρίσκεται εἰς τὸ Comstock-lode τῆς Nevada, ἐπίσης εἰς τὸ Μεξικὸν καὶ τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Εἰς τὴν Utah εὑρίσκεται μαζὶ μὲ χλωριοῦχον ἄργυρον ὡς συνδετικὸν ὑλικὸν εἰς τὸν ἀργυροῦχον ψαμμίτην τῆς περιοχῆς ταύτης. Ἐν Ἑλλάδι ἀργυρίτης εὑρίσκεται πιθανῶς μαζὶ μὲ γαληνίτην καὶ σφαλερίτην εἰς λεπτὰ φλεβίδια, διασχίζοντα τὴν ὅλην μᾶζαν τῶν κοιτασμάτων βαρυτίνης τῆς νήσου Μήλου. Γ. Κ. Γ.

ἀργυριτοπυρίτης [*Ὀρυκτολ.*]· βλ. ἀργυροπυρίτης.

ἀργυρίωσις ἢ *ἀργυρισμὸς* [*Ἰατρ.*]. Οὕτω καθορίζεται τὸ σύνολον τῶν τοξικῶν φαινομένων τῶν προκαλουμένων ἐκ τῆς παρατεταμένης χρήσεως τῶν ἀλάτων τοῦ ἀργύρου (ἰδίως τοῦ νιτρικοῦ). Κατ' αὐτὴν παρατηροῦνται: δύσπνοια, παλμοὶ τῆς καρδίας, ὕδρωψ ἀσκίτης καὶ ἰδίως ἀργυρία (βλ. λ.). Μ. Ν. Κ.

Ἀργυρὸ (τὸ) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ νοτιοδυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς νήσου *Πασᾶ-λιμάν*, τῆς Προποντίδος, τῆς ἀμέσως πρὸς δυσμὰς τῆς χερσονήσου τῆς Ἀρτάκης (πλάτ. 40° 28' 00", μῆκ. 27° 34' 50", χάρτ. ἀγγλ. 2242: Marmara island and Pasha Liman group). Κατέναντι τῆς ἄκρας ἡ στενόμακρος νησὶς Παναγία, μεταξὺ δὲ αὐτῶν στενόν, *Ἀργυρὸ* ἐπίσης ὀνομαζόμενον, εὔρους 3 δεκάτων μιλλίου καὶ πλώιμον. Λατομεῖα μαρμάρου καλοῦ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀργυρὸ νερὸ** [*Γεωγρ.*]. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος *Ἔξω Ποτάμων* τῆς ἐπαρχίας Λασηθίου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. 17.

ἀργυροβισμουθίτης (Silberwismutglanz) [*Ὀρυκτολ.*]· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ πλεναργυρίτου (βλ. λ.) ἢ *ματιλδίτου*.

ἀργυρόβουλλον (τό). Ἀργυρᾶ βοῦλλα, ἀργυρᾶ σφραγίς, καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἐπίσημον ἔγγραφον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου αἰωρεῖται διὰ μηρίνθου ἡ ἀργυρᾶ σφραγίς.

—[*Βυζ. Ἱστ.*] Ἐκτὸς τῶν *χρυσοβούλλων* καὶ *μολυβδοβούλλων* τὰ ὁποῖα οἱ Βυζαντινοὶ ἐξέδιδον, εἶχον καὶ τὰ καλούμενα ἀργυρόβουλλα, ἡ ἔκδοσις τῶν ὁποίων ἦτο ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῶν μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, καὶ τῶν τετιμημένων διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δεσπότου. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν μεγάλην χρῆσιν τῶν μολυβδοβούλλων καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τῶν χρυσοβούλλων, ἐν τῇ βυζαντιακῇ σιγιλλιογραφίᾳ ἡ χρῆσις τῶν ἀργυροβούλλων ἦτο σπανιωτέρα. Τὰ σωζόμενα δὲ ἀργυρόβουλλα ἀνάγονται κυρίως εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων ὡς δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου. Ἐκ τῶν γνωστῶν τούτων ἀργυροβούλλων ἀναφέρομεν τὰ δύο τοῦ δεσπότου *Θωμᾶ Παλαιολόγου*, ἐκδοθέντα ἐκ τοῦ Ἀθωνιτικοῦ κώδικος 3293 ὑπὸ τοῦ *Σπ. Λάμπρου* ἐν τῷ περιοδικῷ Παρνασσὸς 7 (1883) σελ. 472 κ. ἑξ., τὰ ἀργυρόβουλλα *Ἰωάννου Η'* ἐκδοθέντα μετά τινος πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου ὑπὸ *Ι. Σακελλίωνος* ἐν τῷ Δελτίῳ 2 (1885—1889, σελ. 609—621) καὶ ἄλλα τινά. Κ. Μ. Κ.

ἀργυρογραφία (Argyrographie) [*Γραφ. Τεχν.*]. Μέθοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν σχεδιάζεται ἡ πρὸς τύπωσιν ἀρνητικὴ εἰκὼν ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακὸς ἐκτεθείσης προηγουμένως εἰς τὸ φῶς δι' ἐμφανιστικοῦ τινος διαλύματος. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ μετὰ τὴν σχεδίασιν ἀποπερατοῦται καὶ δύναται νὰ τυπωθῇ ἐπὶ φωτογραφικοῦ χάρτου ὡς πᾶσα ἄλλη ἀρνητικὴ πλάξ. Κ. Γ. Μ.

ἀργυροδάμας (Fluorit, Flusspat) [*Ὀρυκτολ.*]. Συνώνυμον τοῦ φθορίτου (βλ. λ.).

ἀργυροδίτης (Argyrodit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοι εἶναι πολὺ μικροί, συχνὰ ἡνωμένοι εἰς θηλεοειδῆ ἀθροίσματα. Εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς στιφρὰ νεφροειδῆ συσσωματώματα.

Ὁ ἀργυροδίτης ἔχει σκληρότητα 2½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 6,26, λάμψιν μεταλλικήν, χρῶμα χαλυβδόφαιον ἐπὶ προσφάτων ἐπιφανειῶν ἐρυθρίζον. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι θειοῦχος ἄργυρος καὶ γερμάνιον. Ὁ χημικὸς του τύπος εἶναι Ag_8GeS_6. Περιέχει 76,5% ἄργυρον, 6,5% γερμάνιον καὶ 17% θεῖον. Εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταλλεῖον Himmelsfürst παρὰ τὴν Φραϊβέργην, ἐν Βολιβίᾳ (Guanuni καὶ Potosi) εἰς τὰς φλέβας μεταλλευμάτων ἀργύρου καὶ κασσιτέρου. Γ. Κ. Γ.

ἀργυρόδους (ὁ) (Argyrodus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἀραχνοειδῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θηριδιονιδῶν*. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ἡ ἀκινησία τοῦ χειλικοῦ τμήματος, ὅπερ εἶναι βαθέως κεχωσμένον ἐπὶ τοῦ στέρνου. Ἡ κοιλία του εἶναι εὐρεῖα, κωνικὴ καὶ κοσμεῖται δι' ἀργυροειδῶν καὶ χρυσῶν κηλίδων. Οἱ ἀργυρόδοντες εἶναι παράσιτα τῶν *ἀπείρων* (βλ. λ. ἀράχναι)· ὑφαίνουσι μικρότατον καὶ ἀκαλαίσθητον ἀράχνιον ἐπὶ τοῦ ἀραχνίου τῆς *ἀπείρου* καὶ τρέφονται ἐκ τῶν μικρῶν ἐντόμων ἅτινα διαφεύγουσιν ἀπὸ τὴν ἁρπαγὴν τῆς ἀράχνης ἐφ' ἧς οὗτοι παρασιτοῦσι. Δ. Ν. Π.

ἀργυροειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὁμοιάζων μὲ ἄργυρον, ὁ ἀργυρόχρους.

ἀργυρόηχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἀποδίδων ἦχον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ κρουομένου ἀργύρου, εὔηχος: «φωνὴ ἀργυρόηχος».

ἀργυρόθαμνον (τὸ) (Argyrothamnon) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐφορβιοειδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος θαμνῶδες μὲ κορμὸν κεκαλυμμένον ὑπὸ λευκοαργυροχρόων τριχῶν, φυόμενον εἰς τὰς Ἀντίλλας. Δ. Ν. Π.

ἀργυρόθριξ (ὁ, ἡ), γεν. —τριχος· ὁ ἔχων ἀργυρᾶς (λευκὰς) τρίχας.

ἀργυρόθρονος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἐπὶ ἀργυροῦ θρόνου καθήμενος.

ἀργυροθώραξ (ὁ)· ὁ φέρων θώρακα ἐξ ἀργύρου.

Ἀργυροὶ [*Βυζ. Ἱστ.*]. Περιφανὴς βυζαντινὸς οἶκος, ἴσος πρὸς ἄλλους ὀνομαστοὺς οἴκους τοῦ Βυζαντίου, ὡς τῶν Δουκῶν, τῶν Μαλεΐνων, τῶν Φωκάδων, τῶν Κομνηνῶν κ. ἄ. Ὀνόματα πλείστων ὅσων στρατηγῶν τοῦ οἴκου τούτου εὑρίσκομεν πολλάκις εἰς τὰ Ἀκριτικὰ ἔπη. Τὴν καταγωγήν των εἷλκον ἐκ Καππαδοκίας, καὶ πάντες σχεδὸν ἀνῆλθον σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ Βυζαντίου. Γενάρχης τοῦ οἴκου τῶν Ἀργυρῶν ἦτο ὁ *Λέων ὁ Ἀργυρός*, ἀκμάσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ' τοῦ Μεθυστοῦ (802—867). Ὁ Λέων Ἀργυρὸς εἶναι προφανῶς ὁ ὑπὸ τοῦ *Συνεχιστοῦ* ἀναφερόμενος (σ. 165, 17, ἔκδ. Βόννης) καὶ τοῦ *Κεδρηνοῦ* (ἔκδ. Βόν. τ. Β' 153) ὡς ἀποσταλεὶς (848) μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τοῦ περιφήμου ἀκριτικοῦ ἥρωος Σουδάλη, ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν Μανιχαίων· εἰς τὴν σκληρὰν δὲ δίωξιν αὐτῶν ὀφείλεται ἡ ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τούτων, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρβέα, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Χρυσόχειρα (βλ. καὶ λ. Ἀθίγγανοι). Ὁ Λέων Ἀργυρὸς ἵδρυσεν ἐν ἔτει 840 ἐν Καππαδοκίᾳ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἐλισάβετ.

Μετὰ τὸν Λέοντα ἄλλος Ἀργυρός, περιβόητος διώκτης τῶν Σαρακηνῶν, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, ὁ *Εὐστάθιος Ἀργυρός*, ἔγγονος τοῦ Λέοντος Ἀργυροῦ. Οὗτος τῷ 904 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ΣΤ' ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, διὰ τοὺς κατ' αὐτῶν δὲ πολέμους του χαρακτηριστικώτατα ὁμιλεῖ ὁ Κεδρηνὸς (Β' 269) λέγων: «Τοσοῦτον περιῆν τῶν ἐπὶ Μιχαὴλ γενομένων ἀνθρώπων, ὥστε μόνος μετὰ τῶν οἰκογενῶν συνερρήγνυτο τοῖς ἐκ τῆς Τεφρικῆς Μανιχαίοις καὶ τοῖς ἐκ Μελιτηνῆς Ἀγαρηνοῖς καὶ τούτους ῥᾳδίως ἐτρέπετο. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φημιζόμενον φοβητὸν ἦν πᾶσι τοῖς ἀντιπάλοις».

Ὁ υἱὸς τούτου, *Λέων Ἀργυρός*, κατ' ἀρχὰς μὲν μάγιστρος καὶ κατόπιν δομέστικος τῶν Σχολῶν, διακριθεὶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Βουλγάρων πολέμους τοῦ 917, ἔλαβεν ὡς σύζυγον τῷ 922 τὴν Ἀγαθήν, θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ. Ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Λέοντος, *Πόθος Ἀργυρός*, συνεχίζων τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀμείλικτον διωγμὸν τῆς οἰκογενείας του, ἡγήθη, τῷ 948, τοῦ ἀποσταλέντος στρατοῦ κατὰ τῶν Μαγυάρων καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἀδελφὸς τούτου ἦτο ὁ διορισθεὶς «κατεπάνω» τῆς Ἰταλίας τῷ 961 *Μαριανὸς Ἀργυρός*, ὅστις κατήγαγε περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἐπιδραμόντων Ἀράβων.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου εἷλκε τὴν καταγωγὴν καὶ ὁ *Ρωμανὸς Ἀργυρός*, ὁ στεφθεὶς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρωμανὸς Γ' (βλ. λ.). Ὁ ἀδελφὸς τούτου Βασίλειος ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀργυρόπουλος*, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστοὶ καὶ οἱ μεταγενέστεροι δράσαντες ἐκ τοῦ κλάδου τούτου τοῦ οἴκου τῶν Ἀργυρῶν (βλ. λ. **Ἀργυρόπουλοι**). Κ. Μ. Κ.

ἀργυροΐππος (Argyroippus Amegh.) [*Παλαιοζ.*] Γένος τοξοδόντων νωτοπληφόρων θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *νωτοϊππιδῶν* ζήσαν κατὰ τὴν μειόκαινον περίοδον εἰς τὰ στρώματα τῶν κολποδόντων. Τοῦ ζῴου τούτου ἀνευρέθησαν μόνον ὀδόντες μετὰ παχυτάτης διατάξεως τσιμέντου εἰς τὰ στρώματα τῆς Παταγονίας. Θ. Σ.

ἀργυροκαρβίδιον [*Ὀργ. Χημ.*]. Εἶναι παράγωγον τοῦ ἀκετυλενίου τοῦ τύπου C_2Ag_2. Λίαν ἐκρηκτικὸν σῶμα. Σ. Γ.

Ἀργυροκαστρίτης, Ἀναστάσιος. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀργυροκάστρου τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐξ οἰκογενείας Ματζέτη (*Φιλημ.* Α', σελ. 284). Καταφυγὼν ἐνωρὶς λόγῳ τῶν διώξεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ

Digitized by Google

εἰς τὴν Βλαχίαν, ὑπηρέτησεν εἰς τὰς αὐλὰς καὶ φρουρὰς τῶν ἡγεμόνων ὡς ὁπλαρχηγός. Κατὰ τὸ 1819 μετέβη εἰς Κίεβον παρὰ τῷ Νικολάῳ Ὑψηλάντῃ ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος πενομένης καὶ ἠθέλησε νὰ διευκρινίσῃ ἐὰν τὰ διαδιδόμενα ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μυστικῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἦτο ὁ τσάρος εἶναι ἀληθῆ. Ὁ Ν. Ὑψηλάντης γνωρίζων τὴν ἀνδρείαν του, καθ' ὅσον ἄλλοτε ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ σώματος ἐν Δακίᾳ εἶχε νικήσει χιλίους Τούρκους, τὸν ἔστειλε δαπάναις τῆς οἰκογενείας Ὑψηλάντου εἰς Πετρούπολιν, ἵνα πεισθῇ ἰδίοις ὠσὶ περὶ τοῦ ἀβασίμου τῶν φημῶν, ἐκεῖ δὲ μείνας ὁ Ἀργυροκαστρίτης παρὰ τῷ Γ. Ὑψηλάντῃ ἐπὶ δίμηνον, ἐπέστρεψεν εἰς Δακίαν, μὴ ἐλπίζων παρὰ εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους τοῦ ὁποίου μετὰ ἓν ἔτος ἡγήθη ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης. Ἐπικειμένης τῆς εἰσβολῆς αὐτοῦ τὸν Φεβρουάριον 1821, ὁ Ἀργυροκαστρίτης εἶχε βαθμὸν *μπίμπαση*, παρεῖχεν ὅμως πολλὰ πράγματα εἰς τοὺς κορυφαίους ἑταίρους τοῦ Ἰασίου καὶ εἰς τὸν ἡγεμόνα Μιχ. Σοῦτσον, διότι αὐτοβούλως ὥρκιζε καὶ κατέγραφεν ἀναφανδὸν οὐ μόνον Ἕλληνας εὐκαταστάτους ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τοὺς ἐντοπίους Μολδαυοὺς ἄρχοντας, οἵτινες φιλύποπτοι γενόμενοι ἐζήτουν τὴν ἐξορίαν του. Ὁ ἐνθουσιασμός του ὅμως ἦτο ἀπερίγραπτος καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν ἐν Φωξάνῃ τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 ἀναμένοντα μὲ δύο τηλεβόλα τὴν προέλασιν τοῦ Ἀ. Ὑψηλάντη ἐξ Ἰασίου.

Ἀναδειχθεὶς χιλίαρχος ἐξεστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ εἰς Βλαχίαν καὶ ἐτοποθετήθη ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ Δούκα εἰς τὸ Πλοέστι. Ἀτυχῶς ἡ ἀναρχία ἤρξατο βασιλεύουσα ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ ὁ Ἀργυροκαστρίτης δὲν ἐδείχθη ἀνώτερος τῶν περιστάσεων, ὡς ὁ Ὀλύμπιος, διότι ἐζήτει, κατὰ Φιλήμονα, ἀκαίρως μισθοὺς (τόμ. Β', σελ. 143). Ὁπωσδήποτε, κατὰ τὸν Τρικούπην (Α', σελ. 37), κατέχων ὀχύρωμα εἰς λοφίσκον ἠμύνθη γενναίως μὲ τὸ σῶμά του παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Νοτσέτου, ἐκεῖθεν δὲ φυγόντων τῶν ἄλλων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Δραγατσάνι, ὅπου προσεβλήθη πρῶτος ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν ἐκείνην μάχην ὁ Ὑψηλάντης τὸν ἀπεμάκρυνεν εἰς Ὄκναν, ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ διαφύγῃ εἰς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα ὁ Ἀργυροκαστρίτης παρουσιάσθη αἴφνης ἀξιῶν τοὺς μισθοὺς τοῦ σώματός του καὶ ἔλαβε 500 ὀλλανδικὰ φλωρία καὶ γραμμάτια χρεωστικά. Κατόπιν διαφυγὼν ἐν Ρωσίᾳ ἕνεκα, ὡς γράφει ὁ Φιλήμων (τόμ. Β', σ. 189), τῆς ἐπιληψίμου διαγωγῆς καὶ γλώσσης αὐτοῦ ἐκλείσθη εἰς ἓν φρούριον καὶ ἐλεεινῶς κατέστρεψε τὸν βίον. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **Ἀργυροκαστρίτης, *Ἀναστάσιος*.** Ὁπλαρχηγὸς ὑπηρετήσας κατὰ τὸν Ἀγῶνα ὡς μπουλουξῆς ἐπὶ κεφαλῆς 50—60 στρατιωτῶν καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὰς μάχας Ἀγρινίου, Ζαπαντίου, Ναυπάκτου, Πέτα, Βονίτσης, Κεφαλοβρύσου κλπ. ὑπὸ τὸν *Δημ. Μακρῆν*. Τὴν 25 Μαρτίου 1825 προήχθη εἰς χιλίαρχον. Μετασχὼν καὶ εἰς τὰς τρεῖς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν *Τζαβέλλαν*, ἔλαβε τρεῖς πληγάς, ὧν ἡ μία κατέστησε τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν του ἄχρηστον. Ὡσαύτως ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν *Γιολδάσην* εἰς Καλιακούδαν εἰς Τρανὸ-χωριὸ καὶ ὅλας τὰς μάχας τοῦ 1826—7 εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη. Τῷ 1846 εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν κατῴκει εἰς Μεσάριστα τοῦ δήμου Μακρυνείας τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς (ἀριθ. Μητρῴου 2454 φακέλ. ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 1445). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυροκαστρίτης, *Θωμᾶς*.** Ἀγωνιστής, Ἠπειρώτης τὴν καταγωγήν, ἐγκατεστημένος ἐν Θήβαις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγῶνος. Ἐπέδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, διακριθεὶς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα καὶ ἐπληγώθη πολεμήσας ὡς ἥρως. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τοὺς *Ἰ. Γκούραν, Νάκον Πανουργιᾶν, Τζαβέλλαν* κλπ. καὶ κατετάχθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐκδουλεύσεων εἰς τὴν Ζ' τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν (ἀριθ. μητρῴου 1862 φακέλ. ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 1448). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυροκαστρίτης, *Κυριακούλης*.** Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐξ Ἀργυροκάστου τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπιλεγόμενος *Πολυζώης* ἢ *Πολυχρόνης*. Εὑρέθη τῷ 1821 εἰς Σμύρνην ἐκ τῆς ὁποίας ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ὅπου ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τῷ 1822 (24 Φεβρουαρίου) μετέβη μετὰ 30 Παριανῶν εἰς Ἀθήνας καὶ τῷ 1823 εἰς Κρήτην, ἔνθα ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Τομπάζη ἀρχηγός, ἤτοι πρωτοκαπετάνιος ὅλων τῶν ἐκεῖ συγκεντρωμένων ἀνδρείων ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνοαλβανικοῦ στρατεύματος. Τῇ 11 Νοεμβρίου 1823 τῷ ἀπηυθύνθη ἐνθουσιῶδες ἔγγραφον ἀπὸ τὸ Καστέλι Κισσάμου, διὰ τοῦ ὁποίου προτρέπεται νὰ φανῇ ἄξιος τῆς τιμῆς ἣν τῷ κάμνει ὁλόκληρον τὸ «*ὀρδὶ*» (στρατόπεδον) καὶ ἡ Διοίκησις τῆς Κρήτης. Τῷ 1824 ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐν Ναυπλίῳ τὸν προήγαγεν εἰς χιλίαρχον καὶ τὸν ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας. Ταχέως ὅμως ὁ Κυριακούλης ἐπανεῦρεν ἑαυτὸν καὶ ἐτάχθη ἐλευθερωθέντος τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη εἰς τὰς διαταγάς του, πολεμῶν μέχρι τοῦ Μαΐου 1827 ἐπὶ κεφαλῆς 200 στρατιωτῶν τὰς ὀρδὰς τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ ἐν Πελοποννήσῳ. Τέλος ἐπαναληφθέντος τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος ἔσπευσεν ἐνθους εἰς αὐτὸν καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Χατζημιχάλην, μεθ' οὗ ἔπεσεν ὡς ἥρως εἰς τὴν περιώνυμον μάχην τοῦ Φραγκοκαστέλλου τὸν Μάϊον τοῦ 1828. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἔταξεν εἰς τὴν Ε' τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν (ἀριθ. μητρῴου 640 φακέλλου 1447, Τρικούπη Δ', σ. 208). Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **Ἀργυροκαστρίτης, *Νικόλαος Ἀθ*.** Ἀγωνιστὴς Ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς κατοικῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Δαυλίδα τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1822 ἐπὶ κεφαλῆς τριάκοντα ἀνδρῶν ὑπηρέτησεν ἀμέσως ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλαν, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Φωτομάραν κλ. μέχρι τῷ 1827. Τῷ 1830 ἦτο ἀξιωματικὸς εἰς τὸ ἕβδομον τάγμα εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς Ε' τάξεως ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἀγῶνος (Ἀριθ. μητρῴου 2410 φαχ. ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 1446). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυροκαστρίτης, *Σταῦρος*.** Ὁπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει μετὰ τῶν ἀνδρῶν του μέρος τῆς φρουρᾶς τῆς Ὕδρας τὸν Αὔγουστον 1824 ἐκ φόβου ἐπιδρομῆς κατ' αὐτῆς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου (Ἀρχεῖον Κουντουριώτου, τόμ. Γ. σ. 149). Τ. Χ. Κ.

Ἀργυρόκαστρον *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀλβανίας ἐν τῇ Βορείῳ Ἠπείρῳ καλουμένη κοινῶς καὶ *Κάστρο*. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο Ἔργερι, σήμερον δὲ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν *Γκινοκάστρε*. Οἱ

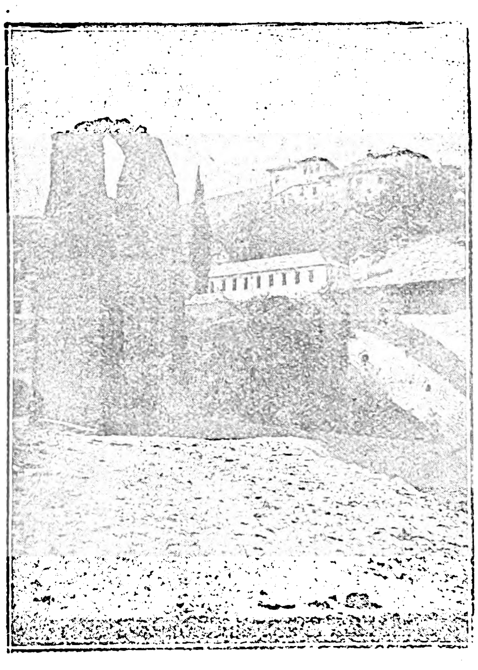

Λείψανα ὑδραγωγείου κατασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ δι' οὗ μετεφέρετο τὸ ὕδωρ εἰς τὸ φρούριον.
[Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.]

κάτοικοί του ἀνέρχονται εἰς 12 χιλ. περίπου, ἐξ ὧν 8 χιλ. Τουρκαλβανοί, οἱ δὲ λοιποὶ Χριστιανοί. Τὸ Ἀργυρόκαστρον κεῖται πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς εὐφόρου κοιλάδος τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ τῶν ὀρέων *Μαχρύκαμπος* καὶ *Λόγγος* καὶ διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀῴου *Δρίνου (κ. Ποτάμι τοῦ Ἀργυροκάστρου)* εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μακρυκάμπου. Τινὲς εἰκάζουν ὅτι αὐτοῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Χαονικὴ πόλις *Ἀντιγόνεια*. Ὁ χρόνος τῆς κτίσεως τῆς πόλεως παραμένει ἄγνωστος. Κατ' ἐπιχωρίαν παράδοσιν ἐκτίσθη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπὸ Βυζαντινῆς τινος ἀρχοντίσσας *Ἀργύρως* ἢ *Ἀργυρίνης*, διὸ καὶ *Κάστρον τῆς Ἀργύρως* καλεῖται ὑπό τινων.

Τινὲς ἐπίσης σχετίζουν τὴν ὀνομασίαν μὲ τοὺς *Ἀργυρίνους*, ἀρχαῖον Ἠπειρωτικὸν φῦλον, οἰκοῦν κατὰ Λυκόφρονα (στ. 1017), Στεφ. Βυζάντιον καὶ Σουΐδαν (ἐν λ.) κατὰ τὰς νάπας τῶν Κεραυνίων ὀρέων τῆς Χαονίας. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ὑποστηρίζει καὶ ὁ γεωγράφος Βούρσιαν (Γεωγρ. Ἀρχ. Ἑλλάδος Α' σ. 19). Ἕτεροι ἐπίσης, ὡς ὁ Πτολεμαῖος, ἰσχυρίζονται, ὅτι αὐτόθι ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἠπειρωτικὴ πόλις *Ἑκατόμπεδον*. Ὡς ὅμως δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἔκ τε τοῦ σῳζομένου βυζαντινοῦ φρουρίου καὶ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐπὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ ἁπλουμένης κοιλάδος τῆς μεστῆς βυζαντινῶν κειμηλίων, τὸ Ἀργυρόκαστρον ἐκτίσθη ἐν ἀρχαιοτάτῃ Βυζαντινῇ ἐποχῇ, ἂν καὶ οὐδαμοῦ ἐν τῷ περὶ Κτισμάτων τοῦ Προκοπίου ἀναφέρεται. Συχνὰ ἀπαντῶμεν αὐτὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ μετὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἡ πρὸ αὐτοῦ ἐκτεινομένη κοιλὰς *Δρόπολη*, διατηρήσασα μέχρι σήμερον τὸν γνησιώτερον Ἑλληνισμὸν τῆς Ἠπείρου, παρέχει διὰ τῶν βυζαντινῶν της ἐκκλησιῶν *(Ἄνω Λαμπόβου* ἢ *Ἐπισκοπῆς)* καὶ τῶν Μονῶν της *(Μοναὶ Κόδρας, Χορμόβου, Ὑψηλῆς Πέτρας κ. ἄ.)* θαυμασίαν εἰκόνα τοῦ διαλάμψαντός ποτε ἐκεῖ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ μετέπειτα μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε ἤρχισεν ὁ ἐξιλαμισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Τὸ

Ἄποψις ἑνὸς τμήματος τῆς πόλεως.
Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.

Ἀργυρόκαστρον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῇ εἰς τὸν ἐξισλαμισμὸν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ δὴ μετὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἤρχιζε νὰ ἐξισλαμίζεται. Μᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ δὴ κατὰ τὸ 1730 ἐξισλαμίσθησαν ἀθρόως ὅλα τὰ χωρία τῆς βορείως αὐτοῦ ἐκτεινομένης ἐπαρχίας Κουρβελέσι, ὡς καί τινα τῆς ἐπαρχίας τοῦ Δελβίνου. Μάρτυρες τοῦ γεγονότος τούτου σῴζονται εἰσέτι ποικίλαι τοπικαὶ παραδόσεις καὶ χριστιανικὰ ὀνόματα εἰς ἀλβανικὰς οἰκογενείας (ὡς λ.χ. *Λάμπης*=Χαράλαμπος, *Πέτσιος* = Πέτρος, *Νῖνος* = Κωνσταντῖνος). Ὁ δὲ Λὴκ (τομ. Α' σ. 49) ἀναφέρει ὅτι καὶ γάμοι ἐτελοῦντο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του μεταξὺ Λιάπηδων καὶ Χριστιανῶν καὶ ὅτι τὰ ἐκ τῶν γάμων τούτων γεννώμενα τέκνα, τὰ μὲν ἄρρενα ἀνετρέφοντο ὡς Τοῦρκοι, τὰ δὲ θήλεα ὡς Χριστιανοί. Εἰς δὲ τοὺς κώδικας πολλῶν μονῶν ἀναγράφονται ὀνόματα κατοίκων χωρίων, ἅτινα σήμερον εἶναι μουσουλμανικά.

Ὁ ἐξισλαμισμὸς τοῦ Ἀργυροκάστρου ἤρξατο κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (Χρον. Β' σ. 17) συστηματικώτερος μετὰ τὸ 1770, ὁπότε ἡ ἕδρα τῆς διοικήσεως τῆς ἐπαρχίας μετετέθη εἰς Δέλβινον. Τότε οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ δὴ οἱ πλουσιώτεροι ἐξεπατρίσθησαν εἰς Ἰωάννινα, Κέρκυραν καὶ ἀλλαχοῦ. Τότε πιθανώτατα ἐγκατέλιπε τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ *Καποδίστρια*, τοῦ μετέπειτα Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετέβη εἰς Ἰστρίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κέρκυραν. Τούτου σῴζεται εἰσέτι εἰς Ἀργυρόκαστρον ἡ οἰκία ἐν τῇ συνοικίᾳ *Μανουλιάτι*, κατεχομένη ὑπό τινος Τουρκαλβανοῦ. Λόγῳ τῆς ἐξ ἀρνησιθρήσκων προελεύσεώς των οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀργυροκάστρου ἦσαν πάντοτε ταραχεῖς, βίαιοι πρὸς τοὺς περιοίκους καὶ καταφρονηταὶ παντὸς δικαίου, διὸ λέγεται ὅτι ὁ Μητροπολίτης αὐτοῦ Δοσίθεος (1810) εἶχε χαράξει ἐπί τινος παραθύρου τῆς Μητροπόλεως «πόλις ἄνυδρος καὶ ξηρά, χαλκεῖον πάσης κακίας καὶ μηχανορραφίας» (*Γ. Γάγαρη*, Ἡμερ. Δωδώνη 1899 σ. 49).

Ἡ πόλις τοῦ Ἀργυροκάστρου κεῖται ἐπὶ τεσσάρων λόφων ἢ μᾶλλον ἀντερεισμάτων τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους Μαχρύκαμπος καλουμένου, *Μανουλιάτι, Ἀσφάκα, Παλιορτὸ* καὶ *Ντουναβάτι*, ὅστις εἶναι καὶ ὁ ὑψηλότερος, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς δώδεκα συνοικιῶν: *Μανουλιάτι, Ἀσφάκα, Παλιορτὸ* (ἢ μεγαλυτέρα), *Ἄνω Ντουναβάτι, Κάτω Ντουναβάτι, Πλάκα, Βαρόσι, Σκαλιπόλι, Παλιοπάζαρο (ἀλβ. Παζαρβιέτρ'), Ἀσμουράτι, Τσετσμιλί, Μετζίτι*, ἐξ ὧν τὸ Βαρόσι ὁλόκληρον καὶ τὸ Παλιοπάζαρο ἐν μέρει εἶναι ἑλληνικαί. Ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑψοῦται τὸ βυζαντινὸν φρούριον, ὅπερ συνεπλήρωσε καὶ ηὔξησεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὅστις κα-

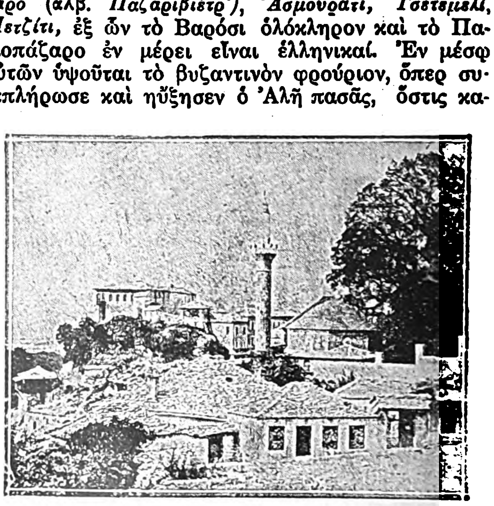

Ἡ ἀγορὰ μὲ τὸ ἐν αὐτῇ τζαμὶ καὶ τὸ ταχυδρομεῖον.

τόπιν ἐπιμόνων προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν τῷ 1812, διότι οἱ ἀγάδες καὶ μπέηδες αὐτοῦ δὲν ἔστεργον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτόν. Τὸ φρούριον

Digitized by Google

διατηρεῖται εἰσέτι ἐν καλῇ καταστάσει καὶ χρησιμεύει ὡς στρατών. Ἐπὶ τουρκοκρατίας τὰ μπουντρούμια του ἐχρησίμευον ὡς φυλακαὶ βαρυποινων κακούργων.

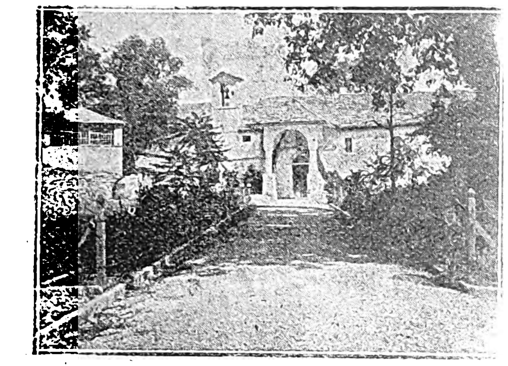

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Βαροσίου.
(Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.)

Παρὰ τὸ φρούριον κεῖται ἡ ἀγορά, τὰ καταστήματα καὶ τὸ διοικητήριον. Ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο συνίστατο κυρίως εἰς τὴν ἐξαγωγὴν κτηνοτροφικῶν ἰδίως προϊόντων, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Οἱ πλεῖστοι τῶν Τούρκων ζῶσιν ἐκ τῶν τσιφλικίων τὰ ὁποῖα ἔχουν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Δρόπολης, εἰς Δέλβινον καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες, ὡς εἰκός, καὶ τῆς παιδείας τὰ σκῆπτρα κατεῖχον. Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν σχολεῖον ἱδρύθη τῷ 1633. Μεγάλην ὤθησιν πρὸς τὴν παιδείαν ἔδωκεν ὁ *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς* κατὰ τὴν τῷ 1779 γενομένην αὐτόθι περιοδείαν του. Περὶ τούτου καὶ νῦν ἀκόμη σῴζονται πολλαὶ παραδόσεις αὐτόθι (Ἐφημ. «Ἤπειρος» Μάρτιος 1914). Τῷ 1778 ὁ *Χρῆστος Κωνσταντινίδης* κατέθηκεν ἐν Βιέννῃ 4.000 ἀργυρᾶ φλωρίνια διὰ σχολεῖα. Τῷ 1810 ὁ ἐκ Μετσόβου Ἐπίσκοπος *Δοσίθεος* ἵδρυσε νέον σχολεῖον, οὗτινος πρῶτος διευθυντὴς ἐχρημάτισεν ὁ ἀδελφός του *Κωνσταντῖνος*, μαθητὴς τῆς περιφήμου Μπαλαναίας σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἐκ Μπιθικουκίου *Εὐστράτιος*. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τοῦ 1821 λόγῳ τῶν γενομένων τότε ἐν Ἠπείρῳ ταραχῶν πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἡ σχολὴ αὕτη ἔκλεισε, ἐπανιδρύθη δὲ κατὰ τὸ 1830 ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου Ἀργυροκάστρου, εἶτα δὲ Ἰωαννίνων, Κυζίκου καὶ τελευταῖον (1860—1863) Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Β' καὶ ἐξηκολούθησε λειτουργοῦσα μέχρι τῆς ὑπαγωγῆς τῆς πόλεως εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἥτις ἔκλεισεν ἅπαντα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Β. Ἠπείρου. Τῷ 1839 ὁ *Δημήτριος Χατζηπολύζου* ἐκληροδότησε σεβαστὸν ποσὸν ἐκ τῶν ἐν Βλαχίᾳ κτημάτων του διὰ τὰ σχολεῖα τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἔνδειξις ἐπίσης τῆς καλλιεργείας τῆς παιδείας ἐν Ἀργυροκάστρῳ εἶναι καὶ τὸ ὅτι πολλοὶ ἐξέχοντες ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι κατήγοντο ἐκεῖθεν.

Τοιούτους ἀναφέρομεν τὸν ἱερομόναχον *Μακρῆν* (1742), τὸν συγγράψαντα καὶ ἐκδόντα Σταχυολογίαν Γραμματικήν, τὸν *Πολυζώην Σπύρου* (1754) συγγράψαντα καὶ ἐκδόντα Ἐπιτομὴν λογικῆς καὶ Ἀριστοτέλη καὶ Τέχνην Ρητορικήν, τὸν *Γ. Δημητρίου* (1780), πρῶτον, κατὰ Σάθαν, συντάξαντα ἑλληνολατινικὴν γραμματικήν, τὸν *Ἀλέξανδρον Βασιλείου* (1800) πρόξενον τῆς Τουρκίας ἐν Τεργέστῃ, πρὸς ὃν ὁ Κοραῆς ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολὰς σῳζομένας ἤδη, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Μιχαήλ*, ἐπιφανῆ θέσιν κατέχοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐξ Ἀργυροκάστρου ἐπίσης κατήγοντο οἱ Μητροπο-

Ἕτερον τμῆμα τῆς πόλεως Ἀργυροκάστρου.
(Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.)

λῖται, Θεσσαλονίκης *Δαμασκηνὸς* (1780), ὁ Εὐρίπου καὶ Ἀθηνῶν *Γρηγόριος* καὶ ὁ Κοριτσᾶς *Νεόφυτος* (1860). Κατὰ τὸ 1913 ὅτε ἠλευθερώθη ἐλειτούργουν ἐν αὐτῷ Νηπιαγωγεῖον, δύο Παρθεναγωγεῖα καὶ ἑπτατάξιος Ἀστικὴ Σχολὴ ἀρρένων μὲ μαθητὰς πλείονας τῶν 300, ἐν ὁλοκλήρῳ δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ 87 ἑλ. σχολεῖα μὲ 4.365 μαθητὰς καὶ 101 διδασκάλους. Σήμερον οὐδὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ὑπάρχει, ἐκτὸς τινων Ἀλβανικῶν καὶ ἑνὸς Γαλλικοῦ λυκείου.

Μέχρι τῆς ἀλβανοποιήσεώς της ἡ πόλις ἦτο ἕδρα Μητροπολίτου τιτλοφορουμένου *Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς*. Ὁ τίτλος οὗτος κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν Π. (Χρονογ. Β' σ. 47) προῆλθεν ἐκ τῆς νῦν ἐπαρχίας *Πωγωνίου* καὶ ἐκ τῆς ἐκλιπούσης πλέον βυζαντινῆς πόλεως *Δρυϊνούπολις*. Κατὰ τὴν γνώμην μου ὅμως προῆλθεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας *Δρόπολη* ἢ *Δορόπολη*, ἣν οἱ λόγιοί μας κατὰ τὸ σύνηθες ἐξελλήνισαν εἰς *Δρινούπολιν* καὶ *Δρυϊνούπολιν*. Ἡ δὲ λέξις Δρόπολη εἶναι σλαβικὴ *(drupole)*, ξυλότοπον (*δρυμὸν*) σημαίνουσα. Τοιοῦτος ἐξελληνισμὸς ἐγένετο καὶ εἰς τὸ *Κονίσπολις* (χ. τῆς Β. Ἠπείρου) ἐκ τοῦ *conich pole* (=*ἀλογότοπος*) καὶ εἰς τὸ *Τρίπολις* ἐκ τοῦ *Τροπολιτσᾶ*.

Πρῶτος ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως μνημονεύεται (*Ἀραβ.* Χρονογ. ἔνθ' ἀνωτέρω, *Νεολόγος* Κ)πόλεως 11 Μαρτίου καὶ 1 καὶ 20 Ἀπριλίου 1892, *Κωνσταντινούπολις* 14 Ὀκτωβρίου 1894) ὁ *Εὐτύχιος* (449). Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς της σημασίας τῷ 1834 προήχθη εἰς Μητρόπολιν, τιμηθεῖσα διὰ τοῦ ξγ' βαθμοῦ ἐν τῷ συνταγματίῳ, ὑπαχθεισῶν εἰς αὐτὴν καὶ τῶν καταργηθεισῶν ἐπισκοπῶν Δελβίνου καὶ Χιμάρας. Τελευταῖος Μητροπολίτης ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Λαμπόβου τοῦ Ἀργυροκάστρου *Βασίλειος*, ὅστις λόγῳ τῆς ἀλβανοκρατίας διαμένει νῦν ἐν Δελβινακίῳ τῆς ἐλευθέρας Ἠπείρου, ὅπερ

Τύποι ἀγάδων τοῦ Ἀργυροκάστρου.
(Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.)

ὡρίσθη προσωρινῶς ὡς ἕδρα τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς. Ἐν Ἀργυροκάστρῳ δὲ παραμένει νῦν Γεν. Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος. Ὡς μητροπολιτικὸς ναὸς ἐχρησίμευεν ὁ εἰς τὴν συνοικίαν Παλιοπάζαρον κείμενος τῆς *Ζωοδόχου Πηγῆς*. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἕτερος, ὁ τῶν *Ταξιαρχῶν*, ἐν τῇ συνοικίᾳ Βαρόσι. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐκτὸς τῶν τζαμίων ἔχουν καὶ δύο Τεκέδες (μοναστήρια) τῆς αἱρέσεως τῶν Μπεκτασλήδων.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας τὸ Ἀργυρόκαστρον ἦτο πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας (Μουτασιφλικίου), ἐχούσης ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τὰς περιφερείας Δρόπολης, Λυντζουριᾶς καὶ Ζαγορᾶς μὲ τὰς ὑποδιοικήσεις (Καϊμακαμλίκια) Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Χιμάρας, Πωγωνίου, Φιλιατῶν καὶ Τεπελενίου καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν (Βιλαέτι) Ἰωαννίνων. Τὴν 3 Μαρτίου 1913 (π. ἡ) ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσελθὼν ἠλευθέρωσεν αὐτὸ συσταθείσης ἑλληνικῆς ὑποδιοικήσεως. Τῷ 1913 ἐπεσκέφθη αὐτὸ ὁ τέως βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Γεώργιος, τότε Διάδοχος, οἱ δὲ κάτοικοι ἐδώρησαν αὐτῷ ἐν τῇ θέσει Ψυχικὸ παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δρίνου γέφυραν γήπεδον δι' ἀνάκτορον. Συνεπείᾳ ὅμως τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Διασκέψεως τοῦ Λονδίνου (Ἰούλιος 1913), καθ' ὃ ἡ Β. Ἤπειρος περιήρχετο εἰς τὸ νεότευκτον Βασίλειον τῆς Ἀλβανίας, τὴν 8 Ἀπριλίου 1914 ἐγκατελείφθη, τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀποχωρήσαντος. Τότε τὸ ἐν τῇ Μητροπόλει τοῦ Ἀργυροκάστρου συνελθὸν τὴν 17 Φεβρουαρίου 1914 Πανηπειρωτικὸν συνέδριον, τὸ ἀποτελεσθὲν ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου, ἀνεκήρυξε τὴν Β. Ἤπειρον Αὐτόνομον Πολιτείαν μὲ ἕδραν τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ διώρισε προσωρινὴν Κυβέρνησιν μὲ Πρόεδρον τὸν *Γεώργιον Χριστάκη Ζωγράφον* καὶ μέλη τοὺς Μητροπολίτας Δρυϊνουπόλεως *Βασίλειον*, Κονίτσης *Σπυρίδωνα*, *Ἀλέξ. Καραπάνον* ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ *Δημ. Δούλην* τῶν Στρατιωτικῶν. Τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1914 ἐν-

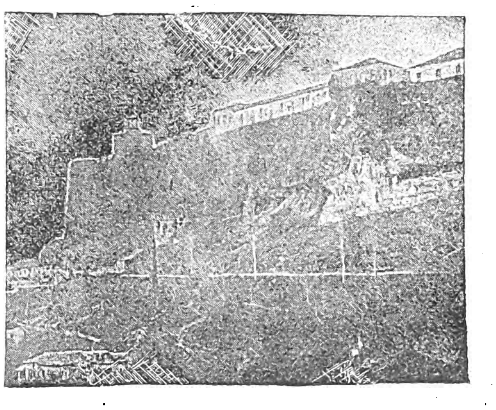

Τὸ φρούριον τοῦ Ἀργυροκάστρου.
(Φωτογρ. Γ. Πανταζίδου.)

τολῇ τῶν Μ. Δυνάμεων (Ἀντάντ) ἀνακατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἑλ. στρατοῦ συνεπείᾳ τῆς ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Βὴδ ἐγερθείσης στάσεως ὑπὸ τοῦ Ἐσὰτ πασᾶ (Τοπτάνη) πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ παγίωσιν τῆς τάξεως. Λόγῳ ὅμως τῶν ἐσωτερικῶν πολιτικῶν διενέξεων τῆς Ἑλλάδος, εὑρόντες ἀφορμὴν οἱ Ἰταλοὶ τὴν 9 Σ)βρίου 1916 κατέλαβον τὴν πόλιν διὰ τοῦ στρατηγοῦ των Badini, ἀποσυρθέντων ἐκ δευτέρου τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. [Βλ. καὶ λ. Β. Ἤπειρος.]

Ἀνακηρυχθείσης ὅμως τὴν 21 Μαΐου 1917 ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας, ὑψώθη ἐπὶ τοῦ φρουρίου του διὰ πρώτην φορὰν ὁ δικέφαλος ἀετὸς τῆς Ἀλβανικῆς σημαίας καὶ ἔκτοτε διατελεῖ ὑπὸ τὴν Ἀλβανικὴν κυριαρχίαν. Ἤδη εἶναι ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ ἔχει Πρωτοδικεῖον, Πταισματοδικεῖον, Εἰρηνοδικεῖον, Ἐφορείαν, Ταμεῖον, ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς, τῆς Διοικήσεως οὔσης εἰς Ἁγίους Σαράντα. Τὸ ἀκμάζον ἄλλοτε Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀπολέσαν τὰ τὰ σχολεῖά του καὶ πολυειδῶς περιοριζόμενον, φθίνει ὁλονέν. Ἐν αὐτῷ ἐκδίδεται Ἀλβανιστὶ καὶ ἡ ἐφημερὶς «Δημοκρατία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀραβαντινοῦ Π.*, Χρονογραφία. *Παρανίκα Μ.* Σχεδίασμα. *Εὐαγγ ἰδου Δ.*, Ἡ Βόρειος Ἤπειρος. *Εὐαγγελίδου Τρυφ.*, Ἡ Νέα Ἑλλάς. «*Ἤπειρος*», Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ *Γ. Χατζῆ*. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

— **Ἀργυρόκαστρον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Μυλάοντος τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 635. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μαγούλιανα*, μετενομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1927 διατάγματος. Κεῖται βορειοδυτικῶς τῆς Δημητσάνης ἀφ' ἧς ἐπὶ τρίωρον ἀπέχει. Διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Κλείτορος καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Τριπόλεως, ἔχει δὲ ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Διοίκησιν Χωροφυλακῆς Ἀρκαδίας, Ταχ. καὶ Τηλ. γραφεῖον, ὑποθηκοφυλακεῖον καὶ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ ὄσπρια, ἡ ξυλεία καὶ ὁ οἶνος, ἔτι δ' ἐκ τῆς εἰς 6000 αἰγοπροβάτων ἀνερχομένης κτηνοτροφίας ἀποδίδεται καλὸς τυρὸς (10000 ὀκάδες περίπου ἐτησίως), βούτυρον καὶ ἔρια. Δ. Ε. Μ.

ἀργυροκέντητος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ ἔχων ἐνυφασμένα ἀργυρᾶ ποικίλματα, ἀργυροποίκιλτος.

ἀργυροκητῖναι (Argyrocetinae Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Ὑποομοιογένεια τῶν *κητοειδῶν* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *φυσητεριδῶν*, ζήσασα ἐν Εὐρώπῃ καὶ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐντὸς τῶν μειοκαινικῶν στρωμάτων καὶ ἐν τῇ Ἀργεντινῇ ἐν τε τῇ μειοκαίνῳ καὶ πλειοκαίνῳ περιόδῳ. Ἔχουσι κεφαλὴν ὁμαλήν, ἀναπεπταμένον μετωπικὸν ὀστοῦν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ κρανίου, ρύγχος ἐπιμηκέστατον, ὀδόντας ἀπιστεύτως πολυαρίθμους, ἐξ ὧν οἱ ἐμπρόσθιοι ὀξύληκτοι καὶ οἱ ὀπίσθιοι κωνικοί. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ γένη *κυρτοδελφίς*, *ἀργυρόκητος*, *ποντιβάγα*, *ἰσχυρόρυγχος* καὶ *σαυροδελφίς*. Θ. Σ.

ἀργυρόκητος (Argyrocetus Ameghino) *[Παλαιοζ.]*. Γένος τῆς ὑποομοιογενείας τῶν *ἀργυροκητινῶν*, ὅπερ ἔζησε κατὰ τὴν μειόκαινον καὶ πλειόκαινον διάπλασιν τῆς Ἀργεντινῆς. Θ. Σ.

ἀργυροκόλλητος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ ἐφ' οὗ εἶναι κεκολλημένα ἀργυρᾶ κοσμήματα: «ἀργυροκόλλητος εἰκών».

ἀργυρόκομος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ ἔχων κόμην λευκὴν ὡς ὁ ἄργυρος.

ἀργυρόκομος (ὁ) (Argyrocomus *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν συνθέτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλιπτεριδῶν*. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

ἀργυροκοπεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον ὅπου κόπτονται ἀργύρια, ἤτοι νομίσματα, νομισματοκοπεῖον· βλ. ἄργυρος *['Αρχ.]*

ἀργυροκόπος (ὁ)· ὁ ἐργάτης ἀργυροκοπείου, ὁ ἀργυρᾶ νομίσματα κόπτων.

ἀργυροκυαναμίδιον *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $Ag_2(CN_2)$· κίτρινον ἄμορφον σῶμα, ἀδιάλυτον ἐν ἀραιᾷ ἀμμωνίᾳ. Χρησιμοποιεῖται πρὸς ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τοῦ κυαναμιδίου. Σ. Γ.

ἀργυροκυανίδιον *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου AgCN ἢ μᾶλλον τοῦ Ag $[Ag(CN)_2]$. Εἶναι ἕνωσις εὐδιάλυτος εἰς ἀμμωνίαν καὶ ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ἀραιὰ ἀνόργανα ὀξέα. Κατὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς εἰς διάλυμα καλιοκυανιδίου σχηματίζεται ἡ ἕνωσις K $[Ag(CN)_2]$ ἥτις εἶναι τὸ μετὰ καλίου ἅλας τοῦ ὑδροαργυροκυανικοῦ ὀξέος H $[Ag(CN)_2]$, ὅπερ παρεσκευάσθη καὶ ὑπὸ κρυσταλλικὴν μορφήν.
Τὸ ἀργυροκυανίδιον ὅπως καὶ τὰ κυανίδια τοῦ ὑδραργύρου καὶ τοῦ χαλκοῦ μετὰ διαλύματος πικρικοῦ ὀξέος δὲν παρέχουσιν ἐρυθρὰν χροιὰν (ἀντίδρασις τοῦ ἰσοπουρπουρικοῦ ὀξέος) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα ἁπλᾶ κυανίδια. Σ. Γ.

ἀργυρολάμβδας (Argyrolambdas Ameghino) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *ὁπληφόρων* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *βοννολιτοπτερνιδῶν* ἢ *διδωλοδιδῶν*, ὅπερ ἱδρύθη ἐπὶ τῇ βάσει μεμονωμένων ὀδόντων ἀνευρεθέντων μόνον ἐντὸς τῶν στρωμάτων νωτοστυλοψιδῶν τῆς ἠωκαίνου καὶ τῶν ἀστραπονοτιδῶν τῆς ὀλιγοκαίνου διαπλάσεως τῆς Παταγονίας. Θ. Σ.

ἀργυρολαμπὴς (ὁ, ἡ),—*ἐς* (τό)· ὁ λάμπων ὡς ἐκ τοῦ ἀργύρου ὃν φέρει, ἢ ὁ ἐκπέμπων λάμψιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἀργύρου.

ἀργυρολεπὶς (ἡ) (Argyrolepis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *λεπιδοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτερίων ψυχῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*. Γνωστὰ δώδεκα περίπου εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

— ἀργυρολεπὶς *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κιστιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀργυρόλευκος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ λευκὸς ὡς ὁ ἄργυρος.

ἀργυρόλη (Argyrol) *[Φαρμ.]*. Σύνθεσις ὀξιδίου, ἀργύρου καὶ ὀρολευκώματος, ἐνέχουσα 20 ἕως 25 τοῖς 100 ἀργύρου. Ὑπομέλανα στιλπνὰ πετάλια λίαν εὐδιάλυτα (1 : 1) ἐν ὕδατι καὶ γλυκερίνῃ, ἀδιάλυτα δ' ἐν ἐλαίοις καὶ οἰνοπνεύματι, ὑγροσκοπικώτατα δέ. Τὸ διάλυμα, ἀναλόγως τῆς πυκνότητος, φαίνεται ὑποκίτρινον ἢ μέλαν, οὐδαμῶς δ' ἀλλοιοῦται διὰ τῆς βράσεως. Βάπτει τὸ δέρμα, ἀλλ' ἡ χρῶσις ἐξαλείφεται διὰ σάπωνος καὶ ὕδατος. Διαλύματα ἀργυρόλης (20 ἕως 50 τοῖς 100) λέγεται ὅτι οὐδόλως ἐρεθίζουσι τοὺς βλεννογόνους ὑμένας. Ἔσω χορηγούμενον τὸ φάρμακον φαίνεται οὐδόλως ἔχον τοξικὴν ἐνέργειαν. Ἐπαινεῖται ὡς ἀντισηπτικὸν κατὰ τῆς οὐρηθρίτιδος καὶ κυστίτιδος· ἀναγράφεται δὲ πρὸς ἐγχύσεις οὐρηθρικὰς ἐν τῇ ὀξείᾳ βλεννορροίᾳ καὶ βεβαιοῦται ὅτι οἱ γονόκοκκοι ἐξαφανίζονται οὕτως ἐν διαστήματι 1 ἕως 10 ἡμερῶν. Χρησιμοποιεῖται ἡ ἀργυρόλη καὶ ἐν τῇ ὀφθαλμιατρικῇ θεωρουμένη ὑπερτέρα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς ἐπιπεφυκίτιδος ἰδίᾳ· ἐφαρμόζεται καὶ πρὸ χειρουργικὴν χρῆσιν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ θεραπείᾳ τῶν πυορροούντων τραυμάτων. Ἐδοκιμάσθη δ' ἐπιτυχῶς καὶ πρὸς παθήσεις ῥινός, φάρυγγος καὶ ὠτός, πρὸς τὴν χρονίαν ὠτόρροιαν καὶ τὰς νεκρωτικὰς παθήσεις τοῦ τυμπανικοῦ ὑμένος καὶ τοῦ ἀναβολέως. Τέλος ἡ ἀργυρόλη ἀπεδείχθη ἀνυσιμωτάτη καὶ κατὰ τῆς ἀμοιβαδογενοῦς δυσεντερίας· ἐὰν ἡ ἐπεκκουάνα μὴ ἀποδειχθῇ τὰς ὑποτροπάς, παραγγέλλομεν καθ' ἑκάστην ἀνὰ ἓν κλύσμα διαλύματος ἀργυρόλης 1 %, τηρητέον ὡς οἷόν τε πλείονα ὥραν ἐν τῷ ἐντέρῳ. Μ. Ν. Κ.

ἀργυρόλοβος (ὁ) (Argyrolobus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ εἴκοσιν εἴδη ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀργυρολογία (ἡ)· συλλογὴ χρημάτων, συνήθως δι' ἐπιβολῆς ἢ καὶ πιέσεων.

ἀργυρολόγος (ὁ)· ὁ συλλέγων, ὁ εἰσπράττων χρήματα.
— *['Αρχ.]* Ἐκαλοῦντο *ἀργυρολόγοι* αἱ νῆες, αἵτινες συνώδευον τοὺς *ἐκλογεῖς*, ἄρχοντας αἱρετοὺς (ἀπὸ τοῦ 446 π. Χ. καὶ ἑξῆς) ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν εἴσπραξιν τῶν καθυστερουμένων φόρων ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων. Τῶν ἀργυρολόγων νεῶν τὴν διοίκησιν εἶχον εἷς ἢ πλείονες τῶν στρατηγῶν (Θουκ. Γ'. 19, Δ'. 50, 75). Τινὲς ὑποστηρίζουσιν ὅτι ὁ νομιμοποιηθεὶς οὗτος τρόπος εἰσπράξεως καθυστερουμένων φόρων προῆλθεν ἐκ παλαιοτέρας συνηθείας νὰ εἰσπράττωσι καὶ φόρους ἐκτάκτους εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ὅτε μετεχειρίζοντο πιεστικὰ μέτρα, καὶ ὅτι ἡ τοιούτου μέτρου χρῆσις ἐφηρμόσθη καὶ κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς Μυτιλήνης καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου εἴς τινας πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας. ΚΑΨ·

ἀργυρολογῶ *(—έω)*· συλλέγω χρήματα, συνήθως δι' ἐπιβολῆς ἢ καὶ πιέσεων, ἐξαναγκάζω εἰς συνεισφορὰς χρηματικάς.

ἀργυρόλοφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων ἀργυροῦν ἢ λευκὸν λοφίον.

'Αργυρομούρι *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Γεωργιουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 40. Δ. Ε. Μ.

ἀργυροῦν *(νόμισμα) [Βυζ. 'Ιστ.]*· βλ. λ. μιλιαρήσιον.

'Αργυρονήσι *[Γεωγρ.]*. Ἡ μείζων καὶ νοτιοανατολικωτέρα δύο μικρῶν νήσων, εὑρισκομένων 2 μίλ. νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου *Σταυρὸς* (ἀρχ. *Ποσίδειον*) Α.ΒΑ ἐσχατιᾶς τῆς χερσονησιζούσης ἀκρωρείας, τῆς Ὄρθρυος, *Τραγοβοῦνι* (2123 ποδ.). Προεκτείνουσαι, αἱ δύο αὗται νησῖδες, ἀνώνυμον ἀπόφυσιν τῆς προμνησθείσης προβολῆς, χωροῦσαν πρὸς νότον, ἀποτελοῦσι τὸ ΒΔ σημεῖον καθ' ὃ συγκλίνουσιν οἱ διέκπλοι τῶν Ὠρεῶν καὶ τῶν Τρικκέρων, καὶ ὅπερ εἶναι τὸ ΝΔ κέρας τοῦ στομίου τοῦ Παγασιτικοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς νήσου ἄκρας (πλάτ. 39°00'49", μῆκ. 23°05'40" χάρτης ἀγγλικὸς 1556 : Gulf of Volo with Oreos and Talanta channels) εἰς ὕψος 35 μέτρ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1899 περιστροφικὸς φάρος Δ' τάξεως, ἐκπέμπων, ἐκλαμψιν λευκὴν ἐναλλάσσουσαν πρὸς ἐρυθρὰν τοιαύτην ἀνὰ 10 δλ., φωτοβολίας 19 μιλλίων. Ὕφαλος λεγομένη, καὶ αὐτή, *Παναγίτσα Νησιώτισσα* ἀπὸ παρακειμένης αὐτῇ καὶ τῇ ἀκτῇ τῶν Ὠρεῶν μικρᾶς νήσου, εὑρίσκεται εἰς $3^1/_2$ μιλ. ΝΝΔ· εἶναι ὁ «*ὄνος Ἀντρῶνος*» τῶν ἀρχαίων («ἕρμα ὕφαλον ἐν τῷ πρὸς Εὐβοίᾳ ἐστὶ πόρῳ, καλούμενον ὄνος Ἀντρῶνος», *Στράβ.* Didot 374,20). Ἐνδιαφέρει ἡ ἀπόδειξις ταυτότητος τῶν δύο νήσων τούτων, αἵτινες καὶ *'Αργυρονήσια* καλοῦνται συλλήβδην. Ὁ Στράβων, περιγράφων τὰς ἀκτὰς ταύτας καὶ ἀκολουθῶν τὴν σειρὰν τῆς γεωγραφικῆς διαδοχῆς τοῦ Ἀρτεμιδώρου, παρὰ τὸ ὅτι θεωρεῖ ταύτην πεπλανημένην, ὡς συνήθως γίνεται, «οὕτω δὲ συμβαίνει τοὺς ὅρους κα τὰς συντάξεις τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν τόπων ἀλλάττεσθαι ἀεί», τονίζει ἐν τῇ περιγραφῇ του : «εἶτα τὸ τῆς Δήμητρος ἱερόν... εἶτα ἄκρα Πύρρα καὶ δύο νησία πλησίον, ὧν τὸ μὲν Πύρρα, τὸ δὲ Δευκαλίων καλεῖται, ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ Φθιῶτις πως τελευτᾷ». Καὶ διὰ μὲν τὸ «Δήμητρος ἱερὸν» φρονοῦμεν ὅτι τὴν θέσιν αὐτοῦ δέον νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἀγκάλην τὴν ὀνομαζομένην *Ἅγιος Δημήτριος* (πλάτ. 39° 01' 10", μῆκος 23° 02' 50", προμνησθεὶς χάρτης), δεδομένου ὅτι τὴν ἔξωσιν ἀρχαίας θεότητος ἐκ τοῦ ἱεροῦ της ἐπακολουθεῖ κατὰ κανόνα ἐγκατάστασις Χριστιανοῦ Ἁγίου ἔχοντος ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τὸν προκάτοχον, ἔστω καὶ ἠχητικήν. *Πύρρα ἄκρα* δὲ εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ προμνησθεῖσα ἀνώνυμος ἄκρα (πλάτ. 39° 01' 05", μῆκος 23° 04' 30", προμνησθεὶς χάρτης), *Πύρρα νῆσος* ἡ ἐλάσσων τῶν συγχρόνων *'Αργυρονησίων* καὶ ἐγγυτέρα τῇ ἄκρᾳ, καὶ *Δευκαλίων* τὸ ἐφ' οὗ ὁ φάρος νησίον *'Αργυρονήσι*. Οὐδαμοῦ ἄλλοῦ τῆς θαλασσίας αὐτῆς ἐκτάσεως εὕρηνται δύο νῆσοι πλησίον ἄκρας, πλὴν τῶν *Πηδοῦ* καὶ *Παλιὸ Τρίκκερι*, αἵτινες ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲν κεῖνται ὅπου «ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ Φθιῶτις πως τελευτᾷ», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀλλαχοῦ (375, 9) ὑπὸ ἰδίαν ὀνομασίαν «*Κικύνηθοι*». Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀργυρονόμος (ὁ)· ὁ περὶ τὰ χρήματα ἀσχολούμενος, ὁ χρηματιστής (Διατ. Ἀποστ. 2.37).

ἀργυρόπαστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ δι' ἀργύρου πεποικιλμένος.

ἀργυροπέλεκυς (ὁ) (Argyropelecus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σαλμονιδῶν*. Εἶναι ἰχθύες μικροῦ μεγέθους καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Ζαμαΐκαν. Δ. Ν. Π.

ἀργυροπλάστης (ὁ)· ὁ πλάττων, ὁ ἐπεξεργαζόμενος τὸν ἄργυρον τεχνίτης.

ἀργυροποίητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένος.

ἀργυροποίκιλτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ φέρων ἀργυρᾶ ποικίλματα, ἀργυρόπαστος.

'Αργυρόπολις *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία πόλεως τοῦ Πόντου κειμένης εἰς ἀπόστασιν 100 χιλμ. περίπου Ν. τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ πόλις μετωνομάσθη οὕτω κατὰ μετάφρασιν τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος *Γκιουμουσχανὲ* ὑπὸ τῶν *λογίων* τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐπεκράτησε δὲ ἔκτοτε τὸ ἐξελληνισμένον ὄνομα μόνον ἐν τῷ **γραφομένῳ λόγῳ** καὶ τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις, εἰς δὲ τὸν κοινὸν λόγον καὶ παρὰ τῷ λαῷ ἦτο ἀνέκαθεν εὔχρηστον τὸ δημῶδες ὄνομα *Κάνιν* ἢ *Κάν'* (κατὰ τὸ διαλεκτικὸν ἰδίωμα τοῦ τόπου νὰ ἀποβάλλῃ τὸ τελικὸν ἄτονον ι). Ἄγνωστον πῶς καὶ πότε ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα τοῦτο, καθὼς ἄγνωστος εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἵδρυσις τῆς πόλεως. Τὸ τουρκικὸν ὄνομα Γκιουμουσχανέ, τὸ ὁποῖον σημαίνει τόπον ἀργύρου, ἐδόθη εἰς τὸ Κάνιν ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῆς πρώτης τουρκικῆς καταχτήσεως τὸν ΙΕ' αἰῶνα (βλ. λ. Γκιουμουσχανέ). Α. Α. Π.

'Αργυροπούλι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Τυρνάβου τῆς ἐπαρχίας Τυρνάβου τοῦ νομοῦ Λαρίσης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρατσόλι*, μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρ. 1927 διατάγματος. Κάτ. 1.547. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 1779 κατοίκους ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *'Αγελαδαρ ιά*, *Βελέτσικον*, *Βοτανοχώρι* (τέως *Γκριτζόβαλι*), *Λυγαριὰ* καὶ *Τσακίρι*. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Τυρνάβου, ἀφ' οὗ ἡ ἕδρα ἐπὶ δίωρον ἀπέχει, καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Λαρίσης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸ σταθμὸν Λυγαριᾶς τῆς ὑποδιοικ. χωροφ. Τυρνάβου. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Δ. Ε. Μ.

'Αργυρόπουλοι *[Βυζαντ. 'Ιστορ.]*. Ἐπιφανὴς βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Καππαδοκίας, παρασχοῦσα εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος γερουσιαστὰς καὶ στρατηγούς. Ὡς πρῶτος Ἀργυρόπουλος ἢ Ἀργυρόπωλος ἀναφέρεται Ρωμανὸς ὁ Γ' (βλ. λ.) ἐκ τῶν Ἀργυρῶν (βλ. λ.), μεθ' ὧν συνταυτίζεται τὸ γένος τῶν Ἀργυροπούλων.

—1) ***Βασίλειος 'Αργυρόπουλος***. Ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Γ', πατρίκιος, πρωτοσπαθάριος, στρατηγὸς τοῦ σώματος Σάμου καὶ βραδύτερον «κατεπάνω» τῆς Ἰταλίας. Ἀπέθανε τῷ 1016, ἀντικατεστάθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθη βραδύτερον εἰς Βάριν τῆς Ἰταλίας.

— 2) ***Μαρία 'Αργυροπούλου***. Δευτέρα ἐκ τῶν τεσσάρων ἀδελφὴ Ρωμανοῦ τοῦ Γ'. Συζευχθεῖσα τῷ 1004 τὸν συνάρχοντα υἱὸν τοῦ δόγη Πέτρου Ὀρσεόλου, Ἰωάννην, ἐπέδειξε τοιαύτην τρυφηλότητα, κατὰ τὸν Βενετὸν χρονογράφον Πέτρον Δαμιάνι, ὥστε ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐκ σήψεως ἣν προεκάλεσεν ἡ κατάχρησις τῶν μύρων δι' ὧν ἔλουε τὸ σῶμά της. Πράγματι ὅμως αὐτὴ καὶ ὁ σύζυγός της ἀπεβίωσαν ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1007 ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, ταφέντες εἰς κοινὸν τάφον ἐν τῇ μονῇ Ἁγίου Ζαχαρίου τῆς Βενετίας.

—3) ***Κωνσταντῖνος 'Αργυρόπουλος***. Μάγιστρος στρατηγὸς τῆς Σάμου κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὡς πιστοῦται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νομισματολογικῷ Μουσείῳ μολυβδοβούλλου φέροντος ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους τὰ γράμματα ΜΡΘΥ καὶ τὴν Θεοτόκον ὀρθίαν κρατοῦσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ πέριξ τὰ γράμματα + ΘΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους εἰς ἓξ στίχους τὴν ἐπιγραφὴν ΚΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΩ ΣΤΡΑΤΗΓ ΤΗΣ ΣΑΜΟ ΤΩ ΑΡΓΥΡΠΩΛΩ + ἤτοι «Μῆτερ Θεοῦ Θεοτόκε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Κωνσταντίνῳ Μαγίστρῳ καὶ στρατηγῷ τῆς Σάμου τῷ Ἀργυροπώλῳ». Σ. Ι. ΦΩΚΟΣ

—4) ***Νικηφόρος 'Αργυρόπουλος***, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἁγιοστεφανίτης (βλ. λ.).

— 5) ***Ἰωάννης 'Αργυρόπουλος***. Κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γεννηθεὶς τῷ 1410. Περὶ τὸ 1443 μετέβη εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἔμεινεν ἱκανὰ ἔτη ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς λατινικῆς, ἐπανῆλθε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας. Μετὰ τὴν ἅλωσιν, καθὼς πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος κατέφυγεν ὡς πρόσφυξ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετέβη εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἐτιμήθη καὶ ἐπροστατεύθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων. Ὅτε δὲ ἀνέλαβεν οὗτος τὴν διοίκησιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀνέθεσε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας ἐν τῇ Πλατωνικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Φλωρεντίας εἰς τὸν Ἀργυρόπουλον. Ἡ ἐπιτυχὴς αὐτοῦ διδασκαλία τοιαύτην ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ φήμη του ἐπλήρωσεν ὅλην τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς γειτονικὰς χώρας, πολυάριθμοι δὲ σπουδασταὶ ἔσπευδον πανταχόθεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Μεδίκων διὰ νὰ ἀπολαύσουν τὴν διδασκαλίαν του. Ὁ μαθητής του καὶ περιφανὴς λόγιος *Ἀτσαγιώλης* ἔλεγεν ὅτι, ὅταν ἐδίδασκεν ὁ Ἀργυρόπουλος, ἐφαίνοντο ὅτι ἀναγεννῶνται οἱ χρόνοι τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Τὴν ἕδραν τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας κατεῖχεν ὁ Ἀργυρόπουλος μέχρι τοῦ 1471, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Φλωρεντίαν, διότι ἐνέσκηψεν ἐκεῖ πανώλης. Ἐκ Φλωρεντίας μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου

Digitized by Google

ἐδίδαξε τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἀπέθανε δὲ ἐκεῖ τῷ 1480.

Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν ὁ *Δονᾶτος Ἀτσαγιώλης, Πανόνιος* καὶ ὁ *Ἄγγελος Πολιτιανός*. Ὁ τελευταῖος ἐδείκνυεν ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρὸς τὸν Ἀργυρόπουλον καὶ τὰ συγγράμματά του φέρουν πολυάριθμα μαρτύρια σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις πρῶτος ἤνοιξεν εἰς αὐτὸν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὁποῖον ἐπροξένει βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς μαθητάς του, ἦτο ἡ θαυμασία γνῶσις τῆς λατινικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε κατὰ τὴν μακρὰν διαμονήν του ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ γνῶσις αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ὁ Ἀργυρόπουλος δὲν διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν φήμην τοῦ Κικέρωνος. Ἐθεώρει αὐτὸν ὡς ἡμιμαθῆ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνηθέντα νὰ κατανοήσῃ τὰ δόγματα τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψεν. Ἡ φήμη τοῦ Ρωμαίου ῥήτορος κατέπεσε πολὺ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφαίνετο ἀναμφισβήτητος ἡ κριτικὴ βαθύνοια τοῦ διδασκάλου. Τὸν Ἀργυρόπουλον ἐπῄνεσαν καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ διάσημος Ἰταλὸς λόγιος Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὅστις σύγχρονος ὢν τοῦ Ἀργυροπούλου πολλὰς κατέβαλε προσπαθείας πρὸς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Ἀργυρόπουλος εἶχε δύο υἱούς, τὸν ὁμώνυμον *Ἰωάννην*, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Γέσνερος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ, καὶ τὸν *Βαρθολομαῖον*, ὅστις ἐκπαιδευόμενος ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος ἐν Ρώμῃ ἐτελεύτησεν ἐκεῖ.

Συγγράμματα τοῦ Ἰ Ἀργυροπούλου: 1) «Εἰσαγωγὴ καὶ σχόλια εἰς Πορφύριον καὶ Ἀριστοτέλους ὄργανον». 2) «Ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα». 3) «Περὶ συλλογισμοῦ». 4) «Παραμυθητικὸς πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἑαυτοῦ μητρός». 5) «Περὶ τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας». 6) «Παραμυθητικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ λαμπροτάτου υἱοῦ τοῦ μεσάζοντος τοῦ Κανταχουζηνοῦ» (Βιβλιοθήκη Ἐσκουριάλε Μίλλερ σελ. 81). 7) «Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα Νικόλαον Νοταρᾶν» (ἐξεδόθη ἑλληνολατινιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου ἐν Orthodoxa Graeca σελ. 400—418). 8) «Μονῳδία εἰς τὸν βασιλέα Ἰωάννην». 9) «Πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν αὐτοκράτορα περὶ βασιλείας». 10) «Λόγος περὶ τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας». 11) «Λόγος παραμυθητικὸς πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Παλαιολόγου». 12) Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον Ε΄, Βησσαρίωνα καὶ Τραγχεδῖνον. 13) «Λύσεις φιλοσοφικῶν ζητημάτων πρὸς τοὺς ἐκ Κύπρου προτείναντας». 14) «Σχόλια εἰς τὰ «Ἠθικὰ Νικομάχεια» τοῦ Ἀριστοτέλους, λατινιστὶ (Commentaria in «Ethica Nicomachea» Aristotelis), τυπωθέντα ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Παρισίοις τῷ 1541. Μετέφρασε δὲ εἰς τὴν λατινικὴν *Ἀριστοτέλους* «Περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως», «Ἠθικὰ Νικομάχεια», «Περὶ οὐρανοῦ», «Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς», «Μετεωρολογικά», «Περὶ ψυχῆς», «Περὶ αἰσθήσεως», «Περὶ μνήμης», «Περὶ μήκους καὶ βραχύτητος βίου» καὶ ἄλλα τινὰ ἐκδοθέντα ἐν Αὐγούστῃ ἀπὸ τὸ 1518—1520 καὶ *Βασιλείου τοῦ Μεγάλου* «Ὁμιλίας εἰς ἑξαήμερον» ἐν Βασιλείᾳ τῷ 1565.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σάθα Κωνσταντίνου* Νεοελληνικὴ Φιλολογίᾳ ἐν Ἀθήναις 1868. σελ. 45 μέχρι 48. *Ζαβίρα Γεωργίου* Νέα Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1872, σελ. 63 μέχρι 64. *Καρολίδου Παύλου* Ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 252· πβλ. καὶ τὴν μακρὰν πρὸς τὸν Ἀργυρόπουλον ἀλληλογραφίαν τοῦ Φραγκίσκου Φιλέλφου ἐν Cent-dix lettres grecques par Emile Legrand. Α. Α ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—6) ***Δημήτριος Ἀργυρόπουλος***. Ἀδελφὸς πιθανῶς τοῦ προηγουμένου *Ἰωάννου Ἀργυροπούλου*, ἀναφερόμενος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Φιλέλφου πρὸς Ἀνδρέαν Ἀλεμάνον.

— 7) ***Ἰσαάκιος Ἀργυρόπουλος***. Αὐλικὸς ἱεροψάλτης τοῦ δουκὸς Σφόρτσα τοῦ Μιλάνου καὶ κατόπιν (1475—1481) παρακοιμώμενος τοῦ πάπα Σίξτου Δ΄. Ἦτο καὶ ἐπιδέξιος κατασκευαστὴς πολυαύλων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων.

— 8) ***Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος***. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σχεδιασάντων ἐν Βενετίᾳ ἐπανάστασιν μετὰ τοῦ Σήφη Βλαστοῦ καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν, οἵτινες καὶ ἐθανατώθησαν, ματαιωθείσης τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀργυρόπουλος, *Ἄνθιμος*. Μοναχὸς Ἠπειρώτης, γεννηθεὶς τῷ 1768 ἐν Ἰωαννίνοις. Ἀνὴρ μεγάλης φιλοπατρίας, ἐτέθη ἀντιμέτωπος τῆς ἀγερωχίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καθ' ὅσον ἐπροστάτευε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διωκομένους. Ὅταν ἐφιλοξένησεν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Θεοτόκου ἐν Θεοδωριανοῖς τὸν Γεώργιον Βότσαρην καὶ τοὺς υἱούς του, παροργισθεὶς ὁ τύραννος τῆς Ἠπείρου τὸν ἔρριψεν ἐπὶ δώδεκα ὁλόκληρα ἔτη εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Ἰωαννίνων, ὁπόθεν διαφυγὼν ἐκρύφθη εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐκεῖ μετά τινα χρόνον ἐγένετο ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὀργανώνων τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα καὶ μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου *Καλύβα* ἀπετέλεσε μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ποιητοῦ *Μαρτελάου* τὴν τριανδρίαν τῶν ἐμπνευσμένων κατηχητῶν. Αὐτὸς κατέγραφεν εἰς τὴν βίβλον τῆς Ἀθανασίας καὶ ὥρκιζεν εἰς τὴν τρικέφαλον εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Λατίνων, ἥτις ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτων εἰς τὴν μαγευτικὴν Μπόχαλην κάτωθεν τοῦ κάστρου τῆς Ζακύνθου. Οἱ μυούμενοι ἦσαν Ἑπτανήσιοι, Ἠπειρῶται καὶ Πελοποννήσιοι, κατά τινα δὲ πληροφορίαν καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος Ρώμας ἐμυήθη εἰς τὸ κελλὶ τοῦ διασήμου τούτου κληρικοῦ, ὅστις παρηκολούθησε τὸν ἐγερθέντα ἀγῶνα μετ' ἀδιαπτώτου ἐνδιαφέροντος, ἀλληλογραφῶν καὶ μετὰ τοῦ Καποδίστρια, βοηθῶν τὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἐνέργειαν εἰσφορῶν. Τῷ 1847 ἀπέθανεν ἐν Ζακύνθῳ τυφλός, ταφεὶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἀσημάκης***. Κατήγετο ἐξ Ἀνδριτσαίνης καὶ διεπνέετο ὑπὸ πατριωτικωτάτων διαθέσεων, προθύμως καταβαλὼν κατὰ τὸ 1821 600 γρόσια καὶ κατόπιν καὶ ἄλλα (Ἀρχεῖου Ἀγωνιστῶν φακ. 1482). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Γεώργιος***. Οὗτος, καταγόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διωρίσθη τῷ 1812 καϊμακάμης τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Καρατζᾶ καὶ ὡς τοιοῦτος μετὰ τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων τοῦ Βουκουρεστίου παρέλαβε τὴν ἀρχὴν παρὰ τῶν Ρώσων, οἵτινες λήξαντος τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1806 - 1812 ἐξεκένωσαν τὴν Βλαχίαν. Ἄκρως ὢν φιλόπατρις ἐκρίθη ἄξιος ὑπὸ τοῦ Πεντεδέκα νὰ μυηθῇ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1878 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καθ' ἣν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἔφυγεν εἰς Ἰταλίαν ὁ Καρατζᾶς, φοβούμενος μήπως φονευθῇ ὑπὸ τῶν Φιλικῶν. Εἰς τὸν εὑρεθέντα ὑφ' ἡμῶν κώδικα τῶν Φιλικῶν ἀναγράφεται «ὡς Σέργιος Βυζάντιος ὁ Ἀργυρόπουλος διπλωματικὸς τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεντίας, ἐτῶν 35, καταβαλὼν ἀμέσως 1000 γρόσια ὡς εἰσφοράν». Τὸ ὄνομα ὅμως *Σέργιος* ἐτέθη ἐκ γραφικοῦ λάθους ἀντὶ *Γεώργιος*, ὅπερ ἀναγράφει ὀρθῶς ὁ Φιλήμων (τόμ. Α΄ σελ. 388). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Γεώργιος*** (ἢ ***Μαστρογιώργης***). Ἀγωνιστὴς ὑπηρετῶν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Πλαπούταν, ἐκ Παλούμπας τῆς Γορτυνίας, πεσὼν μετ' ἐκείνου ὡς ἀρχηγοῦ εἰς τὴν θέσιν Ποῦσι παρὰ τὸ Λάλα κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821. Τὸ ὄνομά του εἶναι ἀναγεγραμμένον εἰς τὴν ἐν Παλούμπᾳ ἐπιτύμβιον στήλην. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος *Γεώργιος*** (ἢ ***Χαϊδόπουλος***). Κατήγετο ἐκ Καλαβρύτων καὶ ἐτέθη ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἐπὶ κεφαλῆς συμπολιτῶν, ἀναδειχθεὶς τῷ 1825 ἑκατόνταρχος. Τῷ 1827 ἐφονεύθη μαχόμενος, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν (ἀριθ. μητρώου 3240). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Δημήτριος***. Κατήγετο ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ εὐπαίδευτος ὢν μετέβη εἰς Πετρούπολιν. Ἐκεῖ τῷ 1817 τὸν συνήντησε, φίλον ὄντα τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὁ ἀπόστολος τοῦ Σκουφᾶ καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Νικ. Γαλάτης, ὅστις ἐνῷ συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀνεκοίνωσε συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς δύο νέους φίλους του τὰ ἐθνικὰ σχέδια. Ἡ ἀστυνομία τῆς Πετρουπόλεως δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποψιασθῇ καὶ συνέλαβε καὶ τοὺς τρεῖς, χάρις ὅμως εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ Καποδιστρίου καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ τότε Ἀστυνόμου Ἕλληνος Γοργόλη, ὁ μὲν Γαλάτης ἀπηλάθη, ὁ δὲ Ἀργυρόπουλος ἔλαβε βοήθημα χρηματικὸν ὡς καὶ ὁ Περραιβὸς καὶ ἠλευθερώθησαν αἰτηθείσης συγγνώμης. Ὁ Ἀργυρόπουλος κατόπιν διωρίσθη πρόξενος τῆς Ρωσίας ἐν Γαλαζίῳ, ἐκεῖ δὲ τὸν εὑρίσκομεν κατὰ τὸ 1820 πρωταγωνιστοῦντα εἰς κατηχήσεις καὶ ἐνθουσιασμὸν μέχρις οὗ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1821 μετὰ τοῦ Βασιλ. Καραβιᾶ καὶ Διον. Ἀρβανιτάκη ἔκαμαν ἔναρξιν τοῦ Ἀγῶνος ἐν τῷ βορείῳ μετώπῳ, σφάξαντες τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Γαλαζίου. (*Φιλήμον*. Τόμ. Α΄, σελ. 126) Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἐμμανουήλ***. Εἷς τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἀεροπόρων, φονευθεὶς μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Μάνου ἐκ πτώσεως τοῦ ἀεροπλάνου του παρὰ τὸν Λαγκαδᾶν τῆς Μακεδονίας [βλ. λ. ἀεροπλοΐα (*ἐν Ἑλλάδι*)].

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἰάκωβος***. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Κατήγετο ἐκ τῆς μεγάλης Φαναριωτικῆς οἰκογενείας τοῦ Μανουὴλ Ἀργυροπούλου, τοῦ ὁποίου ἦτο τριτότοκος υἱός. Ὁ Ἀργυρόπουλος ἀπέκτησεν εὐρεῖαν μόρφωσιν καὶ ἔμαθε πολλὰς γλώσσας, ἰδίως ἀσιατικάς, ἕνεκα δὲ τῶν προσόντων του διωρίσθη τῷ 1812 μέγας διερμηνεὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διαδεχθεὶς τὸν *Ἰωάννην Καρατζᾶν*. Εἰς τὸ ἀξίωμα ὅμως τοῦτο διετηρήθη μόνον τρία ἔτη. Διὰ ῥαδιουργιῶν τῶν ἀντιπάλων του ἀπελύθη ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ *Μιχαὴλ Σούτσου*

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ἀργυρόπουλος ἐξωρίσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821 πρῶτον μὲν εἰς τὸ Τσορούμ τοῦ νομοῦ Ἀγκύρας, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Ἄγκυραν, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1825, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Προῦσαν μέχρι τοῦ 1829. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τοῦ ἐπροτάθη ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ὅπως μεταβῇ μαζὶ μὲ τὸν Στέφανον Βογορίδην εἰς Πετρούπολιν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας πρὸς ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Ἀργυρόπουλος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὕστερον ὅμως μετενόησε, φοβούμενος δὲ τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἄρνησίν του, ἐδραπέτευσε κρυφίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγιναν, ἐκεῖθεν δὲ ἀργότερα ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅπου ἀπέθανε τῷ 1850.

Ὁ Ἀργυρόπουλος ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν Τουρκικὴν τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσίας τοῦ Καπρέρα. Ἡ μετάφρασις ἐξεδόθη τῷ 1792 ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὸν τίτλον Ταρὶχ-ι-Ρουσὶ (Ἱστορία ρωσική), διὰ δὲ τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσης καὶ μέχρι σήμερον θεωρεῖται ἓν ἀπὸ τὰ μᾶλλον περισπούδαστα βιβλία τῶν Τούρκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σάθα Κωνστ.* Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 719—720. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἰάκωβος***. Υἱὸς τοῦ ἄλλοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος Περικλέους Ἀργυροπούλου, ἐγεννήθη τῷ 1845. Ἐχρημάτισε πρόσεδρος ὑπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βελιγραδίῳ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἰωάννης***. Διετέλεσε ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν καθηγητὴς τοῦ Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείου ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Σιδηροδρομικῆς καὶ Μεταλλουργίας ἐπίσης διευθυντὴς τῶν Σιδηροδρόμων ἐν τῷ ὑπουργείῳ Συγκοινωνίας, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποχωρήσας τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων λόγῳ ὁρίου ἡλικίας. Συνέγραψε δίτομον διδακτικὸν ἔργον «Σιδηροδρομικῆς». Τῷ 1916 μετέσχε κυβερνήσεως ὑπηρεσιακῆς ὑπὸ τὸν Σ. Λάμπρον ὡς ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας.

— **Ἀργυρόπουλος, *Ἰωάσαφ***. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τῷ 1565, καταγόμενος ἐκ κλάδου τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀργυροπούλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναφέρεται ὡς μητροπολίτης μέχρι τοῦ 1579, πρὸς καιρὸν μόνον ἀπομακρυνθεὶς ἐκ τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατηγορησάντων αὐτὸν ὡς ἀνακοινώσαντα τὴν ἐν Ναυπάκτῳ τουρκικὴν ἧτταν.

—**Ἀργυρόπουλος, *Κωνσταντῖνος***. Πολιτευτὴς καταγόμενος ἐκ τοῦ Κορθίου τῆς Ἄνδρου καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας Ἀργυροῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του διετέλεσε δημόσιος λειτουργὸς καταλαβὼν ἀνωτάτας κρατικὰς θέσεις. Ἀπὸ τοῦ 1881 εἰσῆλθεν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ἐξελέγη δὲ βουλευτὴς εἰς τέσσαρας περιόδους ἐν τῇ στενῇ περιφερείᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἄνδρου καὶ ἐν τῇ εὐρείᾳ τοῦ Νομοῦ Κυκλάδων. Ὁ Ἀργυρόπουλος διήνυσεν ὅλον σχεδὸν τὸν νεανικὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὸν κατόπιν εἰς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης καὶ τῆς ἑνώσεως ταύτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἔλαβε μέρος εἰς πάσας τὰς ἐπαναστάσεις, ἐν τοῖς πρώτοις κατερχόμενος καὶ πρωταγωνιστῶν εἰς σοβαρωτάτας καὶ δυσχερεῖς περιστάσεις μετὰ πατριωτισμοῦ, θάρρους καὶ νοημοσύνης, ἰδίως ἐν Κουφῷ καὶ Ἀλικιανῷ τῷ 1878, ἐν Φρὲ καὶ Τζιτζιφὲ τῷ 1878, ἐν Κάμποις τῷ 1896, ἐν Πλατανιᾷ καὶ Κανδάνῳ τῷ 1897. Ἐξ ἀποσπάσματος τῆς ἐν τῇ «Κυανῇ Βίβλῳ» τῆς Ἀγγλίας ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ γενικοῦ Προξένου τῆς Ἀγγλίας περὶ παραδόσεως τῶν ἐν Κανδάνῳ πολιορκηθέντων Τούρκων καὶ ἐξ ἀποσπάσματος ὁμοίας τοιαύτης ἐν τῇ αὐτῷ Βίβλῳ ἐκθέσεως τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου Noel μαρτυρεῖται ἡ ὑπὲρ τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως πολύτιμος δρᾶσις τοῦ Ἀργυροπούλου. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὴν 6 Μαΐου 1921 καὶ ἐκηδεύθη δημοσίᾳ δαπάνῃ. ΕΥΑΓΓ. Δ. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

— **Ἀργυρόπουλος, *Λουκᾶς***. Υἱὸς τοῦ ἑπομένου *Μανουὴλ Ἀργυροπούλου*. Κατέλαβεν ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐχρημάτισε διερμηνεὺς τῆς Κυβερνήσεως.

—**Ἀργυρόπουλος, *Μανουήλ***. Ἐγεννήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα. Σπουδάσας ἐν Ἀμστελοδάμῳ τὴν ἰατρικήν, ἐγκατεστάθη ἐν Φαναρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἔδρασε σπουδαίως ἐν τῇ πολιτικῇ. Οἱ ἓξ υἱοί του διεκρίθησαν διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ Γένους ὑπηρεσίας των.

— **Ἀργυρόπουλος, *Μανουήλ***. Υἱὸς τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως *Ἰακώβου*, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1815. Ἑξαετὴς συνώδευσε τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἐξορίαν, κατόπιν δὲ κατελθὼν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου σύμβουλος καὶ πρῶτος διερμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας. Διατελέσας ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ τουρκικῇ πρωτευούσῃ ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1849 ἐπέδωκεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην εἰς τὴν Πύλην τὴν δριμεῖαν διακοίνωσιν τῆς κυβερνήσεως Κωλέττη διὰ τὸ ἐπεισόδιον *Μουσούρου*. Διωρίσθη βραδύτερον διερμηνεὺ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας, εἰ ἣν θέσιν παρέμεινε μέχρι τοῦ 1863.

Digitized by Google

— **Ἀργυρόπουλος, *Μιχαήλ*.** Δικηγόρος καὶ ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1862 ἐν Σμύρνῃ, ὅπου καὶ ἔδρασε πατριωτικῶς μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1922 καταστροφῆς. Μετέφρασε τὸν «Μαρδοχαῖον» καὶ ἄλλα ποιήματα τοῦ Μυσσέ, τὸ ποίημα τοῦ Ροστὰν πρὸς τὸν Κροῦγερ καὶ ἄλλα τοῦ Σααδῆ. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «*Ρήγας Ραγιᾶς*» ἐξέδωκε τὰ «Τραγούδια τοῦ Γένους». Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις ἐξέδωκε συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἀνιστόρητα». Τῷ 1926 ἐξελέγη βουλευτὴς Ἀθηνῶν.

—**Ἀργυρόπουλος, *Περικλῆς*.** Καθηγητὴς τοῦ Διοικητικοῦ καὶ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐγεννήθη τῷ 1809. Ἐκλεγεὶς βουλευτής, διετέλεσε διαδοχικῶς κατὰ τὰ ἔτη 1854—1855 ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὡς συναρχηγὸς τοῦ κόμματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου. Ἀπέθανε τῷ 1859.

—**Ἀργυρόπουλος, *Περικλῆς*.** Ἑλληνορῶσος ἐπαναστάτης τῆς περιόδου τοῦ 1860. Υἱὸς τοῦ *Μανουὴλ Ἀργυροπούλου*, Ἕλληνος τὴν καταγωγὴν καὶ διερμηνέως ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Ἐγεννήθη τῷ 1839 καὶ ἀπέθανε τῷ 1862. Περατώσας τὰς πανεπιστημιακάς του σπουδὰς εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1861, διεκρίθη ἀμέσως διὰ τὴν μεγάλην ἐνεργητικότητά του καὶ τὴν ἔκτακτον εὐφυΐαν του, ἀνεμίχθη δὲ εἰς τοὺς φοιτητικοὺς κύκλους, οἵτινες παρεῖχον πράγματα εἰς τὴν ρωσικὴν Κυβέρνησιν. Εἰς τὸν πανεπιστημιακὸν τοῦτον κύκλον ἐκυκλοφόρουν λιθόγραφα τὰ ἀπηγορευμένα συγγράμματα τοῦ Χέρτσεν, τοῦ Ὀγγέρωφ, τοῦ Σεφσέγκο, τοῦ Μπύχνερ, τοῦ Φάϊερμπαχ, καὶ ἡ περίφημος ἐφημερὶς «Κώδων» τοῦ Μπακούνιν, τῆς ὁποίας, καί τοι εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἡ εἰσαγωγὴ ἐν Ρωσίᾳ, ἐκυκλοφόρουν ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀντιτύπων. Μεταξὺ τοῦ κύκλου τούτου ὁ Ἀργυρόπουλος κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν καὶ ἐγένετο εἷς τῶν δραστηριωτέρων ἐπαναστατικῶν προπαγανδιστῶν, κηρύττων τὰς ἀρχὰς τοῦ Τσερνισέφσκη, τοῦ Χέρτσεν καὶ τοῦ Μπακούνιν πανταχοῦ. Τῷ 1861, ὁ Ἀργυρόπουλος συλληφθεὶς ἤχθη ἐνώπιον τῆς ἀνακρίσεως, ἐπέδειξε δὲ ἀξιοθαύμαστον στωϊκότητα. Ἐκλήθη νὰ ὀνομάσῃ τοὺς συντρόφους του, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη, ὁμολογήσας ὅτι εἶναι θαυμαστὴς τῶν μεγάλων ἐπαναστατῶν καὶ ὅτι ἐπίστευεν ἀδιστάκτως εἰς τὴν προσεχῆ ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν των. Ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι Ἕλλην, ἀλλ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολιτικοφιλοσοφικοῦ συστήματος, ὅπερ ἠκολούθει, δὲν περιεκλείοντο εἰς ὡρισμένα γεωγραφικὰ ὅρια, ἀλλ' ἦσαν παγκόσμιαι. Ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπεδέχθη ὅτι ὁ Ἀργυρόπουλος «παρὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ πνευματικὰ του προσόντα κατείχετο ὑπὸ ἐγωϊστικῆς ψυχοπαθείας», τὸ δὲ δικαστήριον ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ εἰς ψυχιατρεῖον. Ἀλλὰ πρὸ τῆς μεταφορᾶς αὐτοῦ ἀπέθανεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς ἀστυνομίας. Ὁ θάνατός του δὲν ἐθεωρήθη φυσικός, ἐκυκλοφόρησαν δὲ μυστικῶς τυπωθεῖσαι διαμαρτυρίαι ὅτι οὗτος ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Κατὰ τὴν γενομένην ἔκδοσιν τῷ 1923 τῶν ἁπάντων τοῦ Χέρτσεν ἐν Μόσχᾳ, ὁ Μάρκος Λέμκε, εἰς τὸν πρόλογον αὐτῶν, ἀφιερώνει πολλὰς σελίδας περὶ τοῦ νεαροῦ τούτου Ἕλληνος ἐπαναστάτου καὶ λέγει ὅτι ἐξηφανίσθη μυστηριωδῶς κατὰ τὸ τότε σύστημα μία ἐκ τῶν φωτεινοτέρων διανοιῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἀργυρόπουλος, *Περικλῆς* Ἰακ.** Ὑποναύαρχος ἐν ἀποστρατείᾳ. Υἱὸς τοῦ διπλωμάτου *Ἰακώβου Ἀργυροπούλου* (βλ. ἀνωτ.), ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1871, ἀκολουθήσας δὲ τὸ ναυτικὸν στάδιον ἐξῆλθεν ἀξιωματικὸς ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων. Κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912 ὡς κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου ὑπ' ἀριθ. 14 ἐτορπίλλισεν ἐντὸς τοῦ ὅρμου τοῦ Ἀϊβαλὴ τὴν τουρκικὴν κανονιοφόρον «Τραπεζοῦντα». Ἀπὸ τοῦ 1909 ἤρχισε πολιτευόμενος, διετέλεσε δὲ ὑπουργὸς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη τῷ 1916 καὶ ἐπὶ κυβερνήσεως Ἀθαν. Εὐταξία τῷ 1926.

— **Ἀργυρόπουλος, *Περικλῆς* Ἀλεξ.** Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1881. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις τὴν νομικὴν καὶ τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας. Τῷ 1910 διωρίσθη νομάρχης Λαρίσης, κατόπιν δὲ Θεσσαλονίκης τῷ 1912, ἅμα τῇ καταλήψει τῆς πόλεως. Παραιτηθεὶς τῷ 1915 ἀνεμίχθη εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, μετασχὼν δὲ τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1916 ἔγινε μέλος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Κατόπιν διετέλεσε γενικὸς διοικητὴς Μακεδονίας (1917—18), πρεσβευτής, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῷ 1926.

— **Ἀργυρόπουλος, *Σταῦρος*.** Κατήγετο ἀπὸ τὸ Πέρα Μετόχι τῆς Ἠλείας καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐθνεγερσίαν ὡς Ἀγωνιστής, ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν συμπολιτῶν του. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν ἀνεγνώρισεν ἀξιωματικὸν (ἀριθ. μητρῴου 3521). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀργυρόπουλος, *Τιμολέων Α*.** Καθηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Ἀπριλίου 1847. Ἀποπερατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του, ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀναγορευθεὶς εἶτα διδάκτωρ τῆς οἰκείας Σχολῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρισίους ἔνθα ἠσχολήθη ἰδίως εἰς τὴν Φυσικήν, παρακολουθῶν τὰς ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Σορβόνης διδασκαλίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων καὶ εἰς τὴν τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων, ἐν αἷς ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνεχῶς. Ἐπὶ τούτῳ ἐξέδωκε καὶ τρίτομον σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Πειραματικὴ Φυσική» (1891—1894), ἐν ᾧ περιλαμβάνονται τὰ ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ μαθήματα αὐτοῦ. Γενόμενος κατὰ πρῶτον ὑφηγητὴς τῆς Φυσικῆς διωρίσθη τῷ 1884 καθηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ, διαδεχθεὶς τὸν καθηγητὴν Δ. Στροῦμπον.

Ὠργάνωσε τὸ πρῶτον ἐργαστήριον τῆς Φυσικῆς, ἐγκατασταθὲν ἀπὸ τοῦ 1890 ἐν τῷ οἰκοδομήματι τοῦ Χημείου, παρὰ τὴν ὁδὸν Σόλωνος, καὶ εἰσήγαγε τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν ἐν τῇ Φυσικῇ. Συνετέλεσε δὲ ὅπως προαχθῇ παρ' ἡμῖν ἡ πειραματικὴ διδασκαλία τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω τριτόμου συγγράμματος Φυσικῆς, ἐξέδωκε τῷ 1894 καὶ «Στοιχεῖα Φυσικῆς» διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων, βιβλίον, ὅπερ ἔτυχε πλειστέρων ἐκδόσεων. Ἐδημοσίευσε πρωτοτύπους ἐργασίας ἐπὶ θεμάτων τῆς Φυσικῆς εἰς τὰ Comptes Rendus de l'Académie des Sciences καὶ εἰς τὰ Wiedemann Annalen. Αὗται ἀναφέρονται ἰδίως εἰς προσφόρους πειραματικὰς διατάξεις διὰ τὴν ἐν ἀμφιθεάτρῳ διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς, οἷαι εἶναι ἡ κατάδειξις τῶν στασίμων κυμάτων χορδῆς διὰ διαπυρώσεως σύρματος λευκοχρύσου, συσκευὴ πρὸς κατάδειξιν τῆς διαφόρου διαθλαστικότητος τῶν ὑγρῶν κλπ. Ἐν ἔτει 1898 ἐγένετο πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὁ Ἀργυρόπουλος διεκρίθη πρὸς τούτοις διὰ τὴν ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ δρᾶσιν αὐτοῦ, οὗτινος διετέλεσε συνεχῶς πρόεδρος ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ θανάτου του, συντελέσας τὰ μάλιστα εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἱδρύματος καὶ διακριθεὶς διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ διαλέξεων, δι' ὧν ἐπεδίωκε τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς ἐπιστήμης. Ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου παρητήθη ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 18 Ἰαν. 1912 ἐν Ἀθήναις. Γ. Α.

ἀργυρόπους (ὁ, ἡ), —ουν (τό)· ὁ ἔχων πόδας ἐξ ἀργύρου : «κλῖναι ἀργυρόποδες».

ἀργυρόπτερος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων ἀργυρᾶς πτέρυγας.

ἀργυρόπυγος (ὁ) *[Ζωολ.]*. Κυρίως ἡ ὀνομασία αὕτη δίδεται εἰς τοὺς ἰχθῦς τοὺς ἔχοντας ἀργυρᾶν, λευκὴν οὐράν. Δ. Ν. Π.

ἀργυροπυρίτης (Argyropyrit, Silberkies, Argentopyrit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι μικροί, μεμονωμένοι ἢ εἰς ἀδένας, ἢ καὶ τρίδυμοι μὲ ἑξαγωνικὴν τραπεζοειδῆ, ἢ πρισματικὴν ὄψιν. Ἐπίσης εὑρίσκεται καὶ εἰς συσσωματώματα ριπιδοειδῆ ἢ ροδακοειδῆ. Ὁ ἀργυροπυρίτης ἔχει μεταλλικὴν λάμψιν, χρῶμα καπνοκασταvόφαιον κατ' ἐπιπολὴν πρασινίζον ἢ κυανίζον. Χημικῶς ἐξεταζόμενος ὁ ἀργυροπυρίτης εἶναι θειοῦχος ἄργυρος μετὰ θειούχου σιδήρου. Ὁ χημικὸς μοριακὸς τύπος ἄλλοτε δύναται νὰ γραφῇ ὡς Ag_3 Fe, S_{11} (ἀργυροπυρίτης) καὶ ἄλλοτε διαφοροτρόπως, ὁπότε διακρίνονται διάφορα εἴδη, ὁ καθ' αὐτὸ ἀργυροπυρίτης Ag Fe_3 S_5, ὁ στερνβεργίτης Ag Fe_2 S_3 καὶ ὁ φρισείτης Ag_2 Fe_5 S_8.

Τὰ ὀρυκτὰ ταῦτα εὑρίσκονται σποραδικῶς εἰς φλέβας ἀργυρούχων μεταλλευμάτων εἰς τὰ Μεταλλευτικὰ ὄρη καὶ εἰς τὸ St. Andreasberg. Γ. Κ. Γ.

ἀργυροπυρροτίνης (Argyropyrrhotine) *[Ὀρυκτολ.]* συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ στερνβεργίτου (βλ. λ. καὶ ἀργυροπυρίτης). Γ. Κ. Γ.

ἄργυρος (ὁ)· πολύτιμον μέταλλον, στιλπνόν, λευκῆς ἐλαφρῶς ὑποφαίου χροιᾶς, ἓν ἐκ τῶν στοιχείων (*Argentum, — Ag*).

—[ΑΡΧΑΙΟΛ.] Ὁ ἄργυρος εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων γνωστῶν μετάλλων, λόγῳ τοῦ ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει ἐν ἐλευθέρᾳ μεταλλικῇ καταστάσει *(αὐτοφυὴς ἄργυρος)*. Ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων δὲ χρόνων εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας ὁ ἄργυρος, ὅπως καὶ ὁ χρυσός, διὰ τὸ σπάνιον καὶ ἀγλαὸν αὐτοῦ ἐξετιμήθη ὡς τιμαλφὲς ὑλικόν, χρησιμοποιηθεὶς διὰ τὴν κατασκευὴν νομισμάτων καὶ διαφόρων ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων τέχνης. Παρ' Ἕλλησιν ὁ ἄργυρος ἦτο ἀναμφιβόλως γνωστὸς καὶ πρὶν ἢ οὗτοι διδαχθῶσι τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τόσον αὐτοῦ ὅσον καὶ τῶν ἄλλων πολυτίμων μετάλλων τῶν κρυπτομένων ὑπὸ τὴν γῆν ἣν καλῴκουν. Ὁ Πλίνιος (Η. Ν. VII, 56, 57) φέρει ὡς πρῶτον εὑρετὴν τοῦ ἀργύρου τὸν Ἐριχθόνιον ἢ Αἰακόν· εἰς δὲ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη, ἂν καὶ δὲν εὑρίσκομεν σαφῆ ἴχνη τῆς χρήσεώς του, ἐν τούτοις συναντῶμέν που ἐν αὐτοῖς ὑποδείξεις τινάς, δι' ὧν γίνεται δῆλον ὅτι οὗτος ἦτο γνωστὸς ἀπὸ τῶν προομηρικῶν χρόνων:

«αὐτὰρ Ἀλιζώνων Ὀδίος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον
τηλόθεν ἐξ Ἀλύβης, ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη»
(*Ὁμηρ*. Ἰλ. 856—857).

Κατὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς ὑποδεικνύει τὴν Ἀλύβην, (πιθανῶς τὴν χώραν τῶν *Χαλύβων*), τὴν παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξήγετο ἄργυρος. Κατ' ἄλλας πάλιν πληροφορίας ὁ ἄργυρος εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι ἐκ Κολχίδος, καὶ εἰς προγενεστέρους χρόνους, κατὰ τὰς ἰδίας πληροφορίας, ἐκ τῆς Βακτριανῆς.

Ἐξ ἄλλου μανθάνομεν ὅτι ὁ ἄργυρος ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ κατὰ τὴν Γῆν Χαναὰν δὲν ἦτο τι σπάνιον· τοῦτο τοὐλάχιστον μαρτυρεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀβραὰμ ἐχρησιμοποιεῖτο οὗτος ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς· ἤδη δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατεσκευάζοντο καὶ διάφορα ἀργυρᾶ τεχνουργήματα. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀναφερομένων γενικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μεταλλουργίας ἐξάγεται ὅτι τόσον ὁ ἄργυρος ὅσον καὶ ὁ χρυσὸς εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, καὶ ὅτι τὰ πρῶτα ἐκ τῶν μετάλλων τούτων κατασκευασθέντα τεχνουργήματα, τὰ συχνάκις μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἐφιλοτεχνήθησαν ἐν Ἀνατολῇ. Οὕτω π. χ. γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἀργυροῦς κρατήρ, ἆθλον δρόμου, ὁ ἀπονεμηθεὶς εἰς τὸν Ὀδυσσέα προῆλθεν ἐκ τῆς Σιδῶνος· ἐπίσης ὁ ὑπὸ τοῦ Μενελάου δωρηθεὶς εἰς τὸν Τηλέμαχον ἀργυροῦς κρατὴρ ἦτο δῶρον τὸ ὁποῖον προσεφέρθη εἰς τὸν Μενέλαον ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως τῆς Σιδῶνος. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀργυρῶν τούτων τεχνουργημάτων, ὁ Ὅμηρος ὁμιλεῖ περὶ θρόνου ἐξ ἀργύρου καὶ ἐλεφαντόδοντος τῆς Πηνελόπης ὁ ὁποῖος κατεσκευάσθη ὑπὸ χειρὸς ἰθαγενοῦς, πολλαχοῦ δὲ μνημονεύει κοσμήματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐξ ἀργύρου κατασκευασθέντα.

Ἐκ πάντων τούτων δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἤρχισαν νὰ μιμοῦνται τὰ πρότυπα τοιούτων πολυτίμων ἀντικειμένων, ἅτινα μετεφέροντο ἐπὶ φοινικικῶν πλοίων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου. Πάντα δὲ τὰ ἐξ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων πολυτίμων μετάλλων κατασκευαζόμενα κοσμήματα καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα ἐξ ἀρχῆς ἐναπετίθεντο καὶ ἐφυλάσσοντο εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τῶν ἱερῶν ἢ εἰς τοὺς θησαυροὺς τῶν διαφόρων ἡγεμόνων. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (6, 230,231) ἐν Ἑλλάδι τὰ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα δὲν ἐτέθησαν εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν οὔτε ἀκόμη κατ' αὐτὸν τὸν «Χρυσοῦν αἰῶνα» τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Τὰ *ἀργυρεῖα* (ἀργυρωχεῖα) τοῦ Λαυρίου κατέστησαν διὰ τοὺς Ἀθηναίους σημαντικὴ πηγὴ προσόδων ἐκ τῆς μεταλλεύσεως τοῦ ἀργύρου ἀπὸ ἐποχῆς μὴ ἱστορικῶς καθωρισμένης· ἐπὶ Ξενοφῶντος τὰ ἐν λόγῳ μεταλλεῖα εὑρίσκοντο εἰς πλήρη ἐκμετάλλευσιν, ἥτις ἐσυνεχίζετο, μὲ μικροτέραν ὅμως ἀπόδοσιν, καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Στράβων καὶ ὁ Παυσανίας ὁμιλοῦσι περὶ τῶν ἀργυρείων αὐτῶν ὡς ἐγκαταλελειμμένων. (Πρβλ. *Στράβ*. 9,399 καὶ *Παυσαν*. I. 1.)

Ἐκ τῆς ἐν Λαυρίῳ ὀρυσσομένης *ἀργυρίτιδος γῆς*, καταλλήλως ἐκκαμινευομένης, παρεσκεύαζον οἱ Ἀθηναῖοι τὰς πλάκας τοῦ ἀργύρου (τὸν ἄσημον = ἢ ἐπισεσημασμένον ἄργυρον), ἐξ ὧν ἔκοπτον τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα. Τὰ νομίσματα δὲ ταῦτα ἔκοπτον ἐν τῷ πρὸς τοῦτο τόπῳ τῷ καλουμένῳ ἀργυροκοπείῳ, τὸ ὁποῖον ἦτο πλησίον τοῦ ἡρῴου τοῦ Στεφανηφόρου, ὅπου ἐφυλάσσοντο καὶ τὰ σταθμὰ τῶν νομισμάτων (πρβλ. *Πολ*. 7,103, *Ἀρπ. Σουΐδ.*). Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὸ ἀργυροκοπεῖον ἐλέγετο καὶ σημαντήριον. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν Ἀθήναις προηγήθη ἡ χρῆσις τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων τῆς τῶν χρυσῶν. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὕπαρξιν ἀργύρου καὶ ἐν Σίφνῳ (πρβλ. *Ἡροδ*. 3,57). Ὁ δὲ Στράβων λέγει ὅτι «...καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πάγγαιον (Μακεδονίας) ὄρος χρυσεῖα καὶ ἀργυρεῖα ἔχει μέταλλα καὶ ἡ πέραν καὶ ἡ ἐντὸς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Παιονίας» (*Στράβ*. ἐκ τοῦ Ζ. 332, fragm. 34).

Κατὰ τὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (5,33) οἱ Φοίνικες ἐξῆγον τὸν ἄργυρον μέχρι τῆς Ἰσπανίας. Κυρία ὅμως πηγὴ προελεύσεως τοῦ ἀργύρου, ὑπῆρξαν κατὰ Στράβωνα (12,549) αἱ βόρειαι ἀκταὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ καθ' ἣν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀλλεπαλλήλων νικῶν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, μεγίστη ποσότης ἀργύρου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιήθη κατὰ μέγα μέρος εἰς συναφεῖς πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ

Digitized by Google

τὸν πόλεμον ἀνάγκας, ἐξ ἄλλου δὲ μεγάλη ποσότης ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ἐπίσης ἀπέκειτο εἰς τὰ διάφορα ἑλληνικὰ ἱερά, ὅπου συνέρρεον ἐκ πάσης χώρας ἑλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς ἀκόμη προσφέροντες εἰς τοὺς θεοὺς δῶρα εἰς νόμισμα καὶ ἀργυρᾶ ἢ χρυσᾶ ἀναθήματα (πρβλ. *Ἡρόδ.* 1,14,51).

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε′ π. Χ. αἰῶνος φαίνεται ὅτι ὁ ἄργυρος καθὼς καὶ πᾶν πολύτιμον μέταλλον ἦσαν ἄφθονα παρὰ τοῖς Ἕλλησι, δεδομένου ὅτι εὑρίσκομεν τοῦτον εἰς πλουσίους ἰδιώτας, εἰς πινάκια καὶ διάφορα ἄλλα οἰκιακὰ σκεύη καὶ ἀντικείμενα, δὲν ἦτο δὲ σπάνιον νὰ εὑρίσκωνται τοιαῦτα καὶ εἰς κατοχὴν πολιτῶν μέσης οἰκονομικῆς καταστάσεως (*Πλουτ.* Ἀλκιβ. 4 καὶ 13). Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, ὁ ἄργυρος εὑρίσκετο ἐν ἔτι μεγαλυτέρᾳ ἀφθονίᾳ ὄχι μόνον εἰς τὰ ἡγεμονικὰ ἀνάκτορα, εἰς τὰ ὁποῖα ποικιλοτρόπως ἐπεδεικνύετο κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ συμπόσια, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς οἴκους πολλῶν ἄλλων, ἡ περιουσία τῶν ὁποίων δὲν ἐπέτρεπεν ὁπωσδήποτε πολυτέλειαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐπίδειξις ἀργυρῶν ἀντικειμένων κατήντησε κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν τόσον κοινή, καὶ ἀπαραίτητος οὕτως εἰπεῖν, ὥστε καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἔχωσι τοιαῦτα προέβαινον εἰς ἀπομιμήσεις, συνισταμένας κυρίως εἰς πήλινα σκεύη, κεκαλυμμένα διὰ λεπτοτάτων φύλλων ἀργύρου ἢ ἄλλου πολυτίμου μετάλλου (πρβλ. *Ἀθήν.* 6,230,231), ὧν τινα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Τὴν μέθοδον ταύτην φαίνεται ὅτι δὲν περιεφρόνουν καὶ καλλιτέχναι τῆς ἀξίας τοῦ Μέντωρος καὶ τοῦ Ἀκράγαντος οἵτινες τὴν μεγάλην των φήμην ὤφειλαν κατὰ Πλίνιον (Histor. nat. XXXIII, 55, VII, 39) εἰς τὴν ἐπίδοσίν των αὐτήν.

Δὲν ἦσαν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ἐξάγοντες τὸν ἄργυρον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν χώρας, οἱ μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων διακριθέντες εἰς τὴν τέχνην τῆς ἀργυροπλαστικῆς. Περίφημοι διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἀργύρου τεχνῖται ἀναφέρονται εἰς πλείστας ἑλληνικὰς πόλεις ὅπως εἰς Κόρινθον, Σικυῶνα, Αἴγιναν, Δῆλον, Ρόδον κ. ἄ. Ἐξ ἄλλου περίφημα κατέστησαν τὰ χαλκιδικὰ ποτήρια (*Ἀριστοφ.* Ἱππ. 237). Ἀπὸ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (XIX, 24) μανθάνομεν ὅτι ἐν Ἐφέσῳ ὑπῆρχεν ἀκμαία βιομηχανία ἀργύρου συνισταμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κατασκευὴν ναΐσκων κατ' ἀπομίμησιν τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Γενικῶς δ' εἰπεῖν ἡ τέχνη τοῦ ἀργυροκόπου ἤκμαζεν εἰς πλείστας ἄλλας χώρας. Οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς ἄργυρον ἐκτὸς ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἐπρομηθεύοντο ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν δὲ ἐκ τῆς Σαρδηνίας καὶ κυρίως ἐκ τῆς Ἱσπανίας· τὰ Ἱσπανικὰ μεταλλεῖα ἐξεμεταλλεύθησαν πρῶτοι οἱ Φοίνικες, ὑπῆρξαν δὲ ταῦτα διὰ τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Ρωμαίους βραδύτερον πηγὴ πλούτου ἀνεξάντλητος. Ὅτε ἐγένετο ἡ ὁλοσχερὴς κατάκτησις τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπαρχίας τῆς Καρχηδόνος τὰ *ἀργυρεῖα* τῆς Ἱσπανίας ἀπησχόλουν κατὰ τὸν Πολύβιον 40000 ἐργατῶν. Περὶ τούτου λαμπρὰν εἰκόνα μᾶς δίδει ὁ Στράβων ὁ ὁποῖος λέγει: «..Πολύβιος δὲ τῶν περὶ Καρχηδόνα νέαν ἀργυρείων μνησθεὶς μέγιστα μὲν εἶναί φησι, διέχειν δὲ τῆς πόλεως ὅσον εἴκοσι σταδίους, περιειληφότα κύκλον τετρακοσίων σταδίων, ὅπου τέτταρας μυριάδας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφέροντας τότε τῷ δήμῳ τῶν Ρωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς· τὴν δὲ κατεργασίαν τὴν μὲν ἄλλην ἐῶ (μακρὰ γάρ ἐστι), τὴν δὲ συρτὴν βῶλον τὴν ἀργυρῖτίν φησι κόπτεσθαι καὶ κοσκίνοις εἰς ὕδωρ διαττᾶσθαι· κόπτεσθαι δὲ πάλιν τὰς ὑποστάσεις, καὶ πάλιν διηθουμένας ἀποχεομένων τῶν ὑδάτων κόπτεσθαι· τὴν δὲ πέμπτην ὑπόστασιν χωνευθεῖσαν, ἀποχυθέντος τοῦ μολύβδου, καθαρὸν τὸν ἄργυρον ἐξάγειν· ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, ἀλλ' εἰς ἰδιωτικὰς μεθέστηκε κτήσεις ...» (*Στράβ.* Γ. 147, 148 κ. ἑξ.).

Οἱ Ἐτροῦσκοι τέλ ς ἐχρησιμοποίουν νομίσματα ἀργυρᾶ, οἱ δὲ ἐργάται των εἶχον θαυμαστὴν ἱκανότητα εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μετάλλων. Αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν εἰς ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένους τόπους μέγαν ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ ἄλλων λειψάνων, περιτράνως μαρτυρούντων τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερομένων διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀργυρῶν οἰκιακῶν σκευῶν.

Παρὰ Ρωμαίοις, καίτοι τὰ πολυτελῆ ταῦτα ἀντικείμενα ὑπῆρξαν σπανιώτατα κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, ἐν τούτοις δὲν ὑπῆρξαν ἄγνωστα ἐντελῶς καὶ κατ' αὐτούς, ὅπως ἰσχυρίζονται ἔνιοι τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ ἀποδείξουν ὁπωσδήποτε λιτότερον τὸν Ρωμαϊκὸν βίον· ἀναφέρομεν σχετικῶς τὸν φόρον ὁ ὁποῖος ἐπεβάλλετο εἰς τὸν κάτοχον πλέον τῶν 10 λιτρῶν ἀργύρου, καὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου (XXVI 36,5) περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Φαβρικίου ἡττηθέντων Σαμνιτῶν, οἵτινες «δὲν εἶχον εἰμὴ τὰ διὰ τὰς θυσίας ἀπαραίτητα ἀργυρᾶ σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐν Ρώμῃ εἶχον καὶ αἱ πτωχότεραι οἰκογένειαι». Ἀκριβῶς ὅμως κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζη ὁ Φαβρίκιος, ὁ ἄργυρος ἤρχισε νὰ γίνεται ὀλιγώτερον σπάνιος ἐν Ρώμῃ. Ἡ μετὰ πλουσιωτέρων λαῶν ἐπαφὴ τῶν Ρωμαίων κατέστησεν αὐτοὺς περισσότερον ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὴν πολυτέλειαν, βραδύτερον δὲ αἱ διάφοροι αὐτῶν κατακτήσεις ἐξ ὧν πλεῖστα ὅσα λάφυρα περιήρχοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἔκαμναν τοὺς κατὰ καιροὺς θριαμβευτὰς στρατηγοὺς ν' ἀρέσκωνται τὰ μάλα εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀποσπασθέντων θησαυρῶν. Καὶ ἐν ἔτει 293 π.Χ., ὁ Παπίριος Κούρσωρ μετὰ τὸν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν νικηφόρον πόλεμόν του λίαν ἐπιδεικτικῶς διεπόμπευε τὰς 1834 λίτρας ἀργύρου, ἃς ἀπὸ τὸν ἡττημένον ἐχθρὸν ἀπέσπασε (*Τίτ. Λίβ.* X, 46). Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 205 ὁ Σκιπίων ἐκόμιζεν ἐξ Ἱσπανίας 14342 λίτρας ἀργύρου, μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εἰς νόμισμα τοιούτου, καὶ τέσσαρα ἔτη βραδύτερον ὁ ἴδιος ἐκόμιζεν ἐκ τῆς ἡττημένης Καρχηδόνος 100.000 λίτρας τοῦ ἰδίου πολυτίμου μετάλλου.

Κατὰ τὸν ἀμέσως μετὰ ταῦτα αἰῶνα, ὅτε δηλαδὴ ἐπετεύχθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἡ κατάκτησις τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας, καὶ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Μιθραδάτου μετηνέχθη εἰς Ρώμην μεγίστη ποσότης ἀργύρου. Κατόπιν τούτου ἡ χρῆσις τῶν οἰκιακῶν ἀργυρῶν σκευῶν ἐν Ρώμῃ ηὐξήθη καταπληκτικῶς. Οὕτω ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Γ′ αἰῶνος π. Χ. οἱ πλούσιοι ρωμαϊκοὶ οἶκοι κατεῖχον πολυτιμότατα καὶ μεγάλης ἀξίας οἰκιακὰ σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίουν εἴτε διὰ τὴν καθημερινήν των ἐπιτραπέζιον χρῆσιν (ministerium, argentum escarium, potorium) εἴτε διὰ νὰ ἐπιδεικνύωσι ταῦτα ἐπὶ τῶν Ἀβάκων. Διὰ νὰ κατανοηθῇ δὲ εἰς ποῖον σημεῖον κοινὸν εἶχε φθάσει ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου ἐν Ρώμῃ, ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφέρεται (Hist. Nat. XXXIII, 49) ὅτι οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον ἐξ ἀργύρου ἀγγεῖα προωρισμένα διὰ τὰς κοινοτέρας χρήσεις, ὅπως ἦσαν π.χ. τὰ τῆς μαγειρικῆς· ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Πομπήϊος Παυλῖνος, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 58 μ. Χ. διηύθυνε τὴν ἐν Γερμανίᾳ ρωμαϊκὴν στρατείαν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἀργυρᾶ οἰκιακὰ σκεύη 12,000 λιτρῶν.

Ἡ γενομένη τῷ 1868 ἐν Ἀννοβέρῳ ἀνακάλυψις θησαυροῦ, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἀπεκρύβη ἐν καιρῷ κινδύνου, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα 60 ἀργυρᾶ σκεύη, ἐξ ὧν πολλὰ θαυμάσια τεχνουργήματα, ἐπιβεβαιοῖ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλινίου λεγόμενα περὶ τῆς πολυτελείας τῶν Ρωμαίων στρατηγῶν καὶ ὅταν ἀκόμη εὑρίσκοντο ἐν ἐκστρατείᾳ εἰς βαρβαρικὰς χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προγραφῶν ὑπῆρχον ἐν Ρώμῃ πλέον τῶν 500 πινακίων ἀργυρῶν βάρους 200 λιτρῶν ἑκάστου, πολλὰ τῶν ὁποίων ἐστοίχισαν τὴν ἀπώλειαν τῶν κατόχων των· ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ἓν τοιοῦτον βάρους 500 λιτρῶν ἐπὶ βασιλείας Κλαυδίου. Τὰ δὲ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα διέκρινον ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὴν μορφήν του καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἐν ἑκάστῳ διακόσμησιν, μαρτυροῦν τὴν ποικιλίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς διεργασίας αὐτῶν· οὕτω ὁ Πλίνιος ἀναφέρει «vasa furniana», «gratiana», κ. λ. π. Οἱ πλουσιώτεροι ἐπεζήτουν, πληρώνοντες ἁδροτάτας τιμάς, τὴν ἀπόκτησιν ἔργων ὀνομαστῶν καλλιτεχνῶν, μὲ τὴν ὑπογραφήν των, ἡ ὁποία πολλάκις προσετίθετο ὑπό τινος κιβδηλοποιοῦ. Καὶ ὑπῆρχον μὲν Ρωμαῖοι τεχνῖται δυνάμενοι ν' ἀπομιμηθῶσιν ἐπαρκῶς τὰ τεχνουργήματα τῶν περιφήμων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τοῦ εἴδους τούτου, ὡς τοῦ Μέντορος τοῦ Βοιωτοῦ καὶ τοῦ Ζωπύρου, ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα ἀπήλαυον ἰδιαιτέρας προτιμήσεως· ὁ ἴδιος Πλίνιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κύλικες τοῦ Ζωπύρου, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζετο ἡ δίκη τοῦ Ὀρέστου ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἠγοράσθησαν ἐν Ρώμῃ εἰς ὑπερβολικὴν τιμήν.

Οἱ κατασκευάζοντες παρὰ Ρωμαίοις ἀργυρᾶ σκεύη ἐκαλοῦντο argentarii vascularii ἢ fabri ἢ ἁπλῶς argentarii, οἱ δὲ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ ἀργύρου ἐκαλοῦντο negotiantes argentarii. Κατεσκεύαζον δὲ πλὴν τῶν κομψοτεχνημάτων καὶ τῶν ἄλλων οἰκιακῶν ἀντικειμένων καὶ κλίνας ἀκόμη, ἰδίως διὰ τὰς αἰθούσας ἐκείνας, ἐν αἷς τὰ περίφημα ρωμαϊκὰ συμπόσια τὰ συνοδευόμενα ὑπὸ ὀργίων ἐλάμβανον χώραν. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ στρατιῶται εἶχον κοσμήματα ἀργύρου εἰς τὴν ζώνην των.

Ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ ἀργύρου, ὅπως καὶ τοῦ χρυσοῦ, ὑπέστη πολλὰς διακυμάνσεις ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Ὁ Ἡρόδοτος (Γ. 95) ἀναφέρει τὴν σχετικὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον ὡς 13 πρὸς 1. Ὁ Πλάτων (Ἱππ. 231) ὡς 12 πρὸς 1. Ὁ Μένανδρος (παρὰ Πολυδεύκῃ Θ. 76) ὡς 10 πρὸς 1 καὶ ὁ Λίβιος τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ ἔτος 189 π. Χ. (38. 11). Ὁ Σουετώνιος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀντήλλαξέ ποτε ἄργυρον ἀντὶ χρυσοῦ κατὰ λόγον 9 πρὸς 1. Ἡ συνηθεστέρα ὅμως ἀναλογία ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης ἦτο 12 πρὸς 1. Κατὰ τὴν πρώτην Βυζαντινὴν περίοδον, ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ ἀργύρου πρὸς τὸν χρυσὸν ἦτο περίπου 14 ἢ 15 πρὸς 1.

Κ. Μ. Κ. — Α. Δ.

— (ΧΗΜ.) Ὁ ἄργυρος (Ag) ἀνήκει εἰς τὰ λεγόμενα «εὐγενῆ» μέταλλα, καθ' ὅσον δὲν ὀξειδοῦται εἰς τὸν ἀέρα οὔτε ἐν ψυχρῷ οὔτε διὰ θερμάνσεως, διατηρῶν τὴν μεταλλικήν του κατάστασιν. Ὡς ἐκ τῆς εὐσταθείας του ταύτης καὶ τῆς στιλπνότητός του, ὡς καὶ λόγῳ τῆς σχετικῆς του σπάνιος, ὁ ἄργυρος ἐχρησιμοποιήθη ἀνέκαθεν πρὸς κατασκευὴν κοσμημάτων, κομψοτεχνημάτων καὶ νομισμάτων

Ἔχει ἀτομικὸν βάρος 107,88, ἐν στερεᾷ δὲ καταστάσει εἶναι τὸ λευκότερον τῶν μετάλλων καὶ ἔχει ἰσχυρὰν μεταλλικὴν λάμψιν. Εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐήλατος καὶ ὅλκιμος δυνάμενος νὰ μετατραπῇ εἰς φύλλα πάχους 0,00025 χιλιοστομέτρου· ἓν δέκατον γραμμαρίου ἀργύρου δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς σύρμα μήκους 180 μέτρων. Εἶναι σκληρότερος τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ μαλακώτερος τοῦ χαλκοῦ, ἔχων σκληρότητα 2,5—3 κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ Mohs. Ἔχει εἰδικὸν βάρος ὁ μὲν χυτὸς ἄργυρος 10,514, ὁ δὲ πεπιεσμένος 10,619.

Ὁ ἄργυρος εἶναι ἐξ ὅλων τῶν μετάλλων ὁ καλύτερος ἀγωγὸς τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Τήκεται εἰς θερμοκρασίαν 960°,5. Κατὰ τὴν τῆξίν του ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἀπορροφᾷ ὀξυγόνον, καὶ δή, ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Lucas ἀπὸ τοῦ 1815, τὸ 22πλάσιον τοῦ ὄγκου του. Ψυχόμενος ἀποβάλλει τὸ ἀπορροφηθὲν ὀξυγόνον, ὅταν δὲ ἡ ψῦξις γίνῃ ἀποτόμως καὶ στερεοποιηθῇ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ μετάλλου, τὸ μὴ εἰσέτι ἐκλυθὲν ὀξυγόνον διασπᾷ αὐτὴν καὶ ἐκλυόμενον ζωηρότατα συμπαρασύρει μέρος τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς μάζης τετηκότος ἔτι μετάλλου ἐκτινάσσον αὐτὸ ὑπὸ μορφὴν σφαιριδίων.

Ὑπὸ τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων ἐλάχιστα προσβάλλεται. Ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος διαλύεται εὐκόλως, τὸ δὲ πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ διαλύει τὸν ἄργυρον ἐν θερμῷ σχηματιζομένου θειικοῦ ἀργύρου καὶ ἐκλυομένου διοξειδίου τοῦ θείου. Διαλύεται εὐκόλως ἐπίσης εἰς διάλυμα κυανιούχου καλίου, σχηματιζομένου περιπλόκου ἅλατος. Τὸ ὑδρόθειον ἐπιδρῶν ἐπὶ τοῦ ἀργύρου προσβάλλει αὐτόν, σχηματιζομένου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μετάλλου μέλανος στρώματος ἐκ θειούχου ἀργύρου. Τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ προσβάλλει τὸν ἄργυρον μόνον κατ' ἐπιφάνειαν, σχηματιζομένου στρώματος ἐξ ἀδιαλύτου χλωριούχου ἀργύρου τὸ ὁποῖον προφυλάσσει τὸ μέταλλον ἀπὸ τῆς περαιτέρω προσβολῆς. Τέλος τὰ ἁλατογόνα στοιχεῖα προσβάλλουσι βραδέως τὸν ἄργυρον.

Μετὰ τῶν πλείστων μετάλλων σχηματίζει εὐκόλως κράματα, μετὰ τοῦ νικελίου δυσκόλως καὶ μετὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ κοβαλτίου οὐδόλως. Μετὰ τοῦ ὑδραργύρου σχηματίζει ἀμάλγαμα ἐν τῇ συνήθει ἤδη θερμοκρασίᾳ.

Ὁ ἄργυρος δύναται νὰ ληφθῇ ὑπὸ τρεῖς μορφάς: ὡς κρυσταλλικός, ὡς ἄμορφος καὶ ὡς κολλοειδής.

Κρυσταλλικὸς εὑρίσκεται ὡς αὐτοφυής, κρυσταλλούμενος εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ συστήματος. Εἰς τὴν κρυσταλλικὴν μορφὴν μετατρέπεται καὶ ὁ ἄμοφος ἄργυρος τηκόμενος. *Ἄμορφος* λαμβάνεται διὰ πυρώσεως τοῦ θειούχου ἀργύρου εἰς ρεῦμα ὑδρογόνου, ὡς καὶ δι' ἀναγωγῆς τοῦ χλωριούχου ἀργύρου διὰ σακχάρου, ὅτε ἔχει χρῶμα ἰῶδες. Ὡς *κολλοειδὴς* δὲ λαμβάνεται ὁ ἄργυρος δι' ἀναγωγῆς διὰ θειικοῦ σιδήρου ἐξ ἀμμωνιακοῦ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου παρουσίᾳ ὀργανικῶν οὐσιῶν, ὡς κιτρικοῦ νατρίου, τρυγικοῦ καλιονατρίου, δεξτρίνης, ταννίνης, φορμαλδεΰδης κ.τ.λ. Σχηματίζεται τότε σοκολατόχρους ἰλύς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἐξ ὑδατοπήγματος (Hydrogel) ἀργύρου· τοῦτο διαλύεται εἰς ἀπεσταγμένον ὕδωρ παρέχον ὑδατόλυμα (Hydrosol), ἐκ τοῦ ὁποίου πάλιν διὰ προσθήκης οἰνοπνεύματος καταπίπτει ἐκ νέου τὸ ὑδατόπηγμα. Διὰ προσθήκης ὅμως ἠλεκτρολύτου εἰς τὸ ὑδατόλυμα ἐπέρχεται θρόμβωσις αὐτοῦ, καταπίπτοντος μέλανος ὑποστήματος ἀδιαλύτου πλέον εἰς ὕδωρ. Τὸ ὑδατόλυμα τοῦ ἀργύρου ἔχον ἐντονωτάτην χρῶσιν, εἶναι μέλαν, μελανοπράσινον, καστανόχρουν ἢ καὶ καστανέρυθρον, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς του καὶ ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς παραμονῆς του.

Ὑπὸ κολλοειδῆ μορφὴν παρασκευάζεται ὁ ἄργυρος καὶ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Bredig διὰ σχηματισμοῦ ἠλεκτρικοῦ τόξου ὑπὸ τὸ ὕδωρ μεταξὺ δύο συρμάτων ἐξ ἀργύρου· τὸ τόξον παράγει ὡραῖον πράσινον φῶς, καὶ σχηματίζεται ὑδατόλυμα καστανερύθρου μέχρις ἐλαιοπρασίνης χροιᾶς. Ὁ κολλοειδὴς ἄργυρος εὑρίσκει ἐφαρμογὰς ἐν τῇ θεραπευτικῇ (βλ. κατωτ. *Φαρμ. Χημ.*).

Προέλευσις.—Ὁ ἄργυρος εὑρίσκεται ἀρκετὰ διαδεδομένος ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' εἰς μικρὰ πάντοτε ποσὰ εὑρισκόμενος. Τὰ κυριώτερα ὀρυκτὰ αὐτοῦ εἶναι ὁ *αὐτοφυὴς ἄργυρος*, ὁ *ἀργυρίτης* (Ag_2t), περιέχων 87, 1% ἀργύρου, ὁ *κεραργυρίτης* (AgCl) περιέχων 75,2% ἀργύρου, ὁ *ἀργυρολαμπρίτης* ($Cu_2S \cdot Ag_2S$) περιέχων 33, 1% ἀργύρου, ὁ *πυραργυρίτης* (Ag_3SbS_3) περιεκτικότητος 59, 8%, ὁ *μειαργυρίτης* ($AgSbS_2$) περιεκτ. 37%, ὁ *προυστίτης* (Ag_3AsS_3) ἢ *ἀνοικτόχρουν ἀργυρέρυθρον* περιεκτ. 65,5%, ὁ *πολυβασίτης* $(Ag,Cu)_9\,(AnS)_6$ μὲ 64—72%, ὁ *δυσκρασίτης* Ag_2 Sb μὲ 64,3—94,1% ἀργύρου.

Digitized by Google

Ἐκτὸς τῶν κυρίως ὀρυκτῶν τοῦ ἀργύρου, εὑρίσκεται οὗτος εἰς μικρὰν περιεκτικότητα ἐντὸς ἑτέρων μεταλλευμάτων, ὡς τοῦ *γαληνίτου* (PbS) ὅστις περιέχει πάντοτε ἄργυρον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ποσὸν 0,01—0,03%, ἐνίοτε 0,5% καὶ σπανίως ἄνω τοῦ 1%, ἐντὸς τοῦ *σφαλερίτου* (ZuS) τοῦ *χαλκοπυρίτου* (Cu_2S, Fe_2S_3) καὶ ἄλλων· ἐκ τῶν μεταλλευμάτων τούτων ἐξάγεται μεγαλυτέρα ποσότης ἀργύρου παρ' ὅση ἐκ τῶν κυρίως ἀργυρούχων ὀρυκτῶν. Εἰς ἐλάχιστα τέλος ποσὰ περιέχεται καὶ ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι, τοῦ ὁποίου 100 λίτρα περιέχουσιν 1 χιλιοστόγραμμον ἀργύρου.

Μεταλλουργία τοῦ ἀργύρου. — Ἐκ τῶν μεταλλευμάτων του λαμβάνεται ὁ ἄργυρος κατὰ διαφόρους τρόπους ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν τῆς προελεύσεώς του. Ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ ἡ μᾶλλον διαδεδομένη μέθοδος εἶναι ἡ ***πυροχημική***, καθ' ἣν λαμβάνεται κρᾶμα μολύβδου περιέχον ὅλον τὸν ἄργυρον δι' ἀναγωγῆς τῶν ἀργυρούχων ὀρυκτῶν τοῦ μολύβδου, ἢ διὰ κατεργασίας τῶν ὀρυκτῶν τοῦ ἀργύρου μετὰ τετηγμένου μολύβδου. Ὁ ἀργυροῦχος οὗτος μόλυβδος ὑποβάλλεται εἶτα εἰς *κυπέλλωσιν* τηκόμενος ἐντὸς καμίνου ἐκ μάργης ὑπὸ σύγχρονον διοχέτευσιν ἀέρος, ὁπότε ὁ μόλυβδος ὀξειδοῦται πρὸς λιθάργυρον ὅστις ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν τοιχωμάτων καὶ ἀνακτώμενος μετατρέπεται εἰς μόλυβδον, ἐνῷ ὁ ἄργυρος ἀπομένει ἐν μεταλλικῇ καταστάσει. Τὸ τέλος τῆς κυπελλώσεως καταφαίνεται ὅταν ὁ εἰς τὸν πυθμένα τῆς καμίνου ἀπομένων ἄργυρος ἀπαλλαγῇ τελείως τοῦ καλύπτοντος αὐτὸν στρώματος τοῦ λιθαργύρου· τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἰσχυρᾶς μεταλλικῆς λάμψεως τοῦ ἀργύρου καλεῖται *ἀστραπὴ τοῦ ἀργύρου*. Διακόπτεται τότε ἡ θέρμανσις καὶ τὸ λαμβανόμενον οὕτω μέταλλον περιέχει περίπου 95% ἄργυρον. Ἵνα ληφθῇ τελείως καθαρὸν τήκεται διὰ τοῦ φυσητῆρος ἢ ἐντὸς φλογοβόλων καμίνων ἕως ὅτου ὅλος ὁ μόλυβδος ὀξειδωθῇ.

Ὁ ἀργυροῦχος μόλυβδος δύναται νὰ ὑποβληθῇ εἰς κυπέλλωσιν ὅταν περιέχῃ ἄνω τοῦ 0,02% Ag. Μικροτέρας περιεκτικότητος κρᾶμα εἶναι ἀσύμφορον νὰ ὑποβληθῇ εἰς κυπέλλωσιν, καθ' ὅτι ἡ δαπάνη τῆς κατεργασίας καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ μολύβδου — περίπου 10% — δὲν καλύπτονται ὑπὸ τῆς ἀξίας τοῦ κερδαινομένου ἀργύρου. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ἐμπλουτίζεται πρῶτον τὸ κρᾶμα εἰς ἄργυρον· πρὸς τοῦτο ἀφίεται τὸ τετηκὸς μῖγμα τῶν μετάλλων νὰ ψυχθῇ βραδέως, ὅτε κρυσταλλοῦται κατ' ἀρχὰς καθαρὸς μόλυβδος, τοῦ ἀπομένοντος ὑγροῦ ἐμπλουτιζομένου εἰς ἄργυρον, ὅπως ἐκ τοῦ θαλασσίου ὕδατος διὰ ψύξεως ἀποβάλλεται πάγος ἐνῷ τὸ ἅλας συμπυκνοῦται ἐν τῷ ἀπομένοντι ὕδατι. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης τοῦ Pattinson, ἤτοι διὰ κλασματικῆς κρυσταλλώσεως λαμβάνεται μόλυβδος περιέχων 2,25% ἄργυρον, ὅστις ὑποβάλλεται εἰς κυπέλλωσιν.

Κατ' ἄλλην μέθοδον ἐμπλουτίζεται ὁ μόλυβδος εἰς ἄργυρον, προστιθεμένου εἰς τὸ τῆγμα αὐτοῦ ψευδαργύρου. Ὁ μόλυβδος μετὰ τοῦ ψευδαργύρου ἐν τετηκυίᾳ καταστάσει σχεδὸν οὐδόλως μίγνυνται, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἄργυρος εἶναι πολὺ διαλυτότερος ἐν τῷ ψευδαργύρῳ ἢ ἐν τῷ μολύβδῳ. Κατὰ τὴν ψῦξιν στερεοποιεῖται ὁ ἀργυροῦχος ψευδάργυρος καὶ ἐπιπλέει τοῦ τετηκότος μολύβδου, χωρίζεται δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ τιθέμενος ἐντὸς κυλινδρικῶν σωλήνων ἀποστάζεται. Ὁ ψευδάργυρος συλλέγεται ἐν τῷ ὑποδοχεῖ, ἐνῷ ἐντὸς τοῦ ἀποστακτῆρος ἀπομένει κρᾶμα μολύβδου ἐνέχον 3,5—4% ἄργυρον, τὸ ὁποῖον ὑποβάλλεται εἰς κυπέλλωσιν.

Ὁ λαμβανόμενος ἄργυρος περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ποικίλλοντα ποσὰ χρυσοῦ πρὸς χωρισμὸν ἀπὸ τούτου δὲ διαλύεται ὁ ἄργυρος εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξύ, ἢ ὅπερ προτιμότερον χωρίζεται δι' ἠλεκτρολύσεως κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Möbius Κατὰ ταύτην τὸ χρυσοῦχον κρᾶμα τοῦ ἀργύρου χύνεται εἰς πλάκας αἵτινες τίθενται ὡς ἄνοδος ἐντὸς λουτροῦ ἐκ νιτρικοῦ ὀξέος $^1/_{10}$% καὶ ὑποβάλλονται εἰς ἠλεκτρόλυσιν, ὁπότε ὁ ἄργυρος ἀποβάλλεται ἐπὶ τῆς καθόδου εἰς κρυστάλλους περιεκτικότητος 999,5‰ Ag, ἐνῷ ὁ χρυσὸς ἀπομένει ἐντὸς βαμβακίνου σάκκου περιβάλλοντος τὴν ἄνοδον.

Δι' ὁμοίας ἠλεκτρολυτικῆς μεθόδου λαμβάνεται ὁ ἄργυρος μετὰ τοῦ χρυσοῦ ἐκ κραμάτων χαλκοῦ περιεχόντων εἰς μικρὰ ποσὰ τὰ εὐγενῆ μέταλλα, καὶ λαμβανομένων κατὰ τὴν μεταλλουργίαν ἀργυρούχων μεταλλευμάτων χαλκοῦ. Ὁ ἀκάθαρτος χαλκὸς χύνεται εἰς πλάκας, αἵτινες τίθενται ὡς ἄνοδος ἐντὸς λουτροῦ ἐκ θειικοῦ χαλκοῦ εὑρισκομένου εἰς ξύλινον δοχεῖον ἐπενδεδυμένον διὰ μολύβδου· κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἀποτίθεται ἐπὶ τῆς καθόδου χημικῶς καθαρὸς χαλκός, ἐν τῷ ἠλεκτρολύτῃ συμπυκνοῦνται τὰ μὴ εὐγενῆ μέταλλα — σίδηρος, ψευδάργυρος, νικέλιον — ἐνῷ ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσὸς καὶ ἡ τυχὸν ἐνυπάρχουσα πλατίνα ἀπομένουσιν εἰς τὴν ἄνοδον.

Ἐκτὸς τῆς πυροχημικῆς μεθόδου ἐφαρμόζεται πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ ἀργύρου καὶ ἡ μέθοδος διὰ τοῦ *σχηματισμοῦ ἀμαλγάματος*. Αὕτη ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὸ Μεξικόν, εἰσαχθεῖσα ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τὰ μεταλλεύματα, κυρίως θειοῦχος ἄργυρος, τεμαχίζονται καὶ προστίθενται δι' ἕκαστον τόννον μεταλλεύματος 4-6 χιλιόγραμμα θειικοῦ χαλκοῦ καὶ 40-60 χιλιόγραμμα χλωριούχου νατρίου, μιγνυόμενα μετὰ τοῦ μεταλλεύματος διὰ διώξεως ἡμιόνων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του. Σχηματίζεται τότε χλωριοῦχος ἄργυρος καὶ θειοῦχος χαλκός. Προστίθεται κατόπιν ὑδράργυρος εἰς ἀναλογίαν 8 χιλιογράμμων δι' ἕκαστον χγρ. ἀργύρου, καὶ μετὰ παρέλευσιν 3-6 ἑβδομάδων ὁ ἄργυρος ἀνάγεται· τὸ σχηματισθὲν ἀμάλγαμα δι' ἀποστάξεως χωρίζεται, καὶ λαμβάνεται οὕτω ὁ ἄργυρος.

Ἐκτὸς τῶν μεθόδων τούτων ὑπάρχουσιν ἐν χρήσει καὶ ἄλλαι, ὧν σημαντικωτέρα εἶναι ἡ *διὰ κυανιούχου νατρίου*. Κατὰ ταύτην τὸ κονιοποιηθὲν μετάλλευμα μίγνυται μετ' ἀραιοῦ διαλύματος κυανιούχου νατρίου καὶ ἀφίεται εἰς ἐπίδρασιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ὁ θειοῦχος ἄργυρος μετατρέπεται τότε εἰς διαλυτὸν περίπλοκον ἅλας:

$$Ag_2S + 4\,Na\,CN = 2\,Na\,Ag\,(CN)_2 + Na_2S$$

Ὅταν διαλυθῇ ὡρισμένη ποσότης ἀργύρου, ἐπέρχεται κατάστασις ἰσορροπίας, ἐνῷ τὸ σχηματισθὲν Na_2S παράγει ἐκ νέου θειοῦχον ἄργυρον· πρὸς ἀποφυγὴν διοχετεύεται ἐν τῷ διαλύματι ἀήρ, ὅτε τὸ θειοῦχον νάτριον ὀξειδοῦται. Ἐκ τοῦ διαλύματος τοῦ περιπλόκου κυανιούχου ἀποβάλλεται ὁ ἄργυρος διὰ ψευδαργύρου, ἢ καὶ δι' ἠλεκτρολύσεως αὐτοῦ.

Ἀντιδράσεις ἀργύρου.—Ὁ ἄργυρος εἰς τὰ διαλύματα τῶν ἁλάτων του περιέχεται ὡς μονοδύναμον κατιὸν τὸ ὁποῖον παρέχει τὰς ἑξῆς ἀντιδράσεις :

Καυστικὰ ἀλκάλεα σχηματίζουσι καστανόφαιον ἵζημα ἐξ ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου:

$$2AgNO_3 + 2KOH = 2KNO_3 + H_2O + Ag_2O$$

Ἀμμωνία προστιθεμένη εἰς μικρὰν ποσότητα σχηματίζει ἐπίσης ὀξείδιον ἀργύρου, τὸ ὁποῖον ὅμως διὰ τῆς προσθήκης ἐλαχίστης περισσείας ἀμμωνίας ἀναδιαλύεται, σχηματιζομένου τοῦ περιπλόκου κατιόντος $[Ag(NH_3)_2]^{\cdot}$

$$Ag_2O + 4NH_4OH = 2\,[Ag(NH_3)_2]OH + 3H_2O$$

Ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ ὡς καὶ *χλωριοῦχα ἅλατα* παράγουσι λευκὸν τυρῶδες ἵζημα ἐκ χλωριούχου ἀργύρου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς καθίσταται ἰόχρουν. Εἶναι ἀδιάλυτον εἰς νιτρικὸν ὀξύ, διαλύεται δὲ εἰς ἀμμωνίαν ὥστε σχηματίζεται τὸ αὐτὸ περίπλοκον κατιὸν μὲ τὸ τῶν προηγουμένων ἀντιδράσεων:

$$AgCl + 2NH_3 = [Ag(NH_3)_2]\,Cl$$

ἐκ τοῦ διαλύματος δὲ τούτου καταπίπτει ἐκ νέου ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος τῇ προσθήκῃ νιτρικοῦ ὀξέος:

$$[Ag(NH_3)_2]\,Cl + 2HNO_3 = AgCl + 2NH_4NO_3$$

Ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος διαλύεται ἐπίσης εἰς κυανιοῦχον κάλιον, σχηματιζομένου τοῦ περιπλόκου ἀνιόντος $[Ag(CN)_2]'$

$$AgCl + 2KCN = K\,[Ag(CN)_2] + KCl$$

ὡς καὶ εἰς διάλυμα ὑποθειώδους νατρίου:

$$2AgCl + 3Na_2S_2O_3 = Na_4\,[Ag_2(S_2O_3)_3] + 2NaCl$$

Ἰωδιοῦχον κάλιον σχηματίζει κίτρινον ἵζημα ἐξ ἰωδιούχου ἀργύρου (AgJ) ἀδιάλυτον εἰς ἀμμωνίαν.

Ὑδρόθειον σχηματίζει μέλαν ἵζημα ἐκ θειούχου ἀργύρου.

Χρωμικὸν κάλιον σχηματίζει κεραμόχρουν ἵζημα ἐκ χρωμικοῦ ἀργύρου Ag_2CrO_4 εὐδιάλυτον εἰς τὴν ἀμμωνίαν.

Πυροχημικὴ ἀντίδρασις. Αἱ ἑνώσεις τοῦ ἀργύρου πυρούμεναι μετὰ σόδας ἐπὶ ἄνθρακος σχηματίζουσι σφαιρίον ἐκ μεταλλικοῦ ἀργύρου χωρὶς περίβλημα ἐξ ὀξειδίου.

Ἀργύρου προσδιορισμός. — Σταθμικῶς προσδιορίζεται ὁ ἄργυρος ἐκ τῶν διαλυμάτων του ὡς AgCl, καταβυθιζόμενος δι' ἀραιοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος τῇ προσθήκῃ καὶ ὀλίγου νιτρικοῦ ὀξέος. Τὸ σχηματιζόμενον ἵζημα ἀφίεται ἐν σκοτεινῷ τόπῳ ἕως ὅτου ἀθροισθῇ τελείως καὶ τὸ ὑπεράνω αὐτοῦ ὑγρὸν καταστῇ διαυγές, εἶτα δὲ διηθεῖται διὰ *χωνευτηρίου Gooch*, πλύνεται δι' ὕδατος ἐνέχοντος σταγόνας HNO_3 ξηραίνεται εἰς 130° καὶ ζυγίζεται. Ἐλλείψει χωνευτηρίου Gooch διηθοῦμεν τὸ ἵζημα διὰ συνήθους ἠθμοῦ ὡρισμένης τέφρας, πλύνομεν ὡς ἀνωτέρω, ξηραίνομεν, καίομεν τὸν ἠθμὸν κεχωρισμένως ἐντὸς χωνευτηρίου πορσελλάνης, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ χάρτου ἀνάγονται τὰ ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ ἀπομένοντα ἴχνη τοῦ ὑποστήματος, διαβρέχομεν τὴν τέφραν διὰ σταγόνων HNO_3 ὥστε νὰ διαλυθῇ ὁ σχηματισθεὶς μεταλλικὸς ἄργυρος, προσθέτομεν σταγόνας HCl, ἐξατμίζομεν, καὶ εἶτα προσθέτοντες τὸ ὅλον ὑπόστημα ἐν τῷ χωνευτηρίῳ πυροῦμεν διὰ μικρᾶς φλογὸς μέχρις ἐνάρξεως τήξεως.

Ὑπὸ τὴν μορφὴν AgCl *χωρίζεται* ὁ ἄργυρος ἀπὸ πάντων τῶν ἑτέρων κατιόντων. Παρουσίᾳ καὶ ὑφυδραργύρου ὀξειδοῦμεν τοῦτον προηγουμένως διὰ νιτρικοῦ ὀξέος πρὸς δίδυμον ὑδράργυρον.

Ἠλεκτρολυτικῶς δύναται νὰ προσδιορισθῇ ὁ Ag ἐκ διαλύματος περιπλόκου κυανιούχου ἅλατος ἐν ψυχρῷ μὲ ρεῦμα 0,1—0,2 Ampère. Ἡ μέθοδος αὕτη δὲν παρουσιάζει πλεονεκτήματα ἔναντι τῶν ἄλλων καὶ σπανίως χρησιμοποιεῖται.

Ὀγκομετρικῶς δὲ προσδιορίζεται διὰ διαλύματος θειοκυανιούχου ἀμμωνίου $K/_{10}$ μὲ δείκτην στυπτηρίας σιδήρου (βλ. ὀγκομετρία).

Πυροχημικῶς προσδιορίζεται ὁ ἄργυρος διὰ κυπελλώσεως κράματος αὐτοῦ μετὰ μολύβδου. Ἐφαρμόζεται δὲ ἡ μέθοδος αὕτη πάντοτε προκειμένου νὰ προσδιορισθῇ ὁ ἄργυρος εἰς τὰ διάφορα μεταλλεύματά του. Πρὸς τοῦτο συντήκεται τὸ μετάλλευμα μετὰ μεταλλικοῦ μολύβδου, ὁ ὁποῖος διαλύει ὅλον τὸν ὑπάρχοντα ἄργυρον, ἐνῷ τὰ ὑπόλοιπα συστατικὰ τοῦ μεταλλεύματος τῇ προσθήκῃ καταλλήλων συλλιπασμάτων μετατρέπονται εἰς εὔτηκτον σκωρίαν. Εἶτα ὁ ἀργυροῦχος μόλυβδος ὑποβάλλεται εἰς κυπέλλωσιν, ἤτοι εἰς ὀξειδωτικὴν τῆξιν, ἐντὸς χωνευτηρίου ἐκ τέφρας ὀστῶν—*κυπέλλου* καλουμένου—, ὅτε ὁ μὲν μόλυβδος ὀξειδούμενος πρὸς λιθάργυρον PbO ἐξαχνοῦται ἐν μέρει καὶ ἐν μέρει ἀναπίνεται ὑπὸ τοῦ πορώδους δοχείου, ὁ δὲ ἄργυρος ἀπομένει μεταλλικὸς καὶ ζυγίζεται. Εἴτε, προκειμένου περὶ μεταλλευμάτων πτωχοτέρων εἰς ἄργυρον, συντήκεται ἡ ἐξεταζομένη οὐσία μετὰ λιθαργύρου τῇ προσθήκῃ καὶ ἄνθρακος ἢ τρυγίας πρὸς ἀναγωγὴν αὐτοῦ καὶ σχηματισμὸν οὕτω μεταλλικοῦ μολύβδου, ὅστις εἶτα κατεργάζεται ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη.

Ἀργύρου κράματα.—Ἐπειδὴ ὁ καθαρὸς ἄργυρος εἶναι μαλακὸς καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ κατασκευαζόμενα ἀντικείμενα δὲν εἶναι ἀνθεκτικὰ εἰς μηχανικὰς ἐπιδράσεις, διὰ τὴν κατασκευὴν νομισμάτων, ἐπιτραπεζίων σκευῶν, κοσμημάτων, κομψοτεχνημάτων κ.τ.λ. ἐφαρμόζονται κράματα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε εἶναι καὶ εὐωνότερα. Τὸ κυριώτερον κρᾶμα εἶναι τὸ μετὰ χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον μέχρι περιεκτικότητος 50% Cu εἶναι ἀκόμη λευκόν, εἰς ἀναλογίαν 50—70% χαλκοῦ ὑπέρυθρον, καὶ εἰς μείζονα ἀναλογίαν ἐρυθρόν. Τὸ κρᾶμα τῶν νομισμάτων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιεκτικότητος 90% ἀργύρου καὶ 10% χαλκοῦ. Ἡ περιεκτικότης τοῦ κράματος εἰς ἄργυρον περιέχεται εἰς χιλιοστά· οὕτω τὸ σύνηθες κρᾶμα ἐξ οὗ κατασκευάζονται κοσμήματα καὶ ἐπιτραπέζια σκεύη εἶναι τῶν 800, ἤτοι περιέχει 800‰ ἄργυρον.

Ἐν τῇ κοσμηματοποιίᾳ προσθέτουσι συχνάκις καὶ κάδμιον εἰς τὸ μετὰ χαλκοῦ κρᾶμα τοῦ ἀργύρου, τὸ ὁποῖον τὸ καθιστᾷ ἐξαιρετικῶς εὔκαμπτον καὶ ὅλκιμον. Τοιαῦτα κράματα κατασκευάζονται κατ' ἀναλογίαν 500—900 μ. ἀργύρου, 470—85 μ. καδμίου, καὶ 30—15 μερῶν χαλκοῦ.

Ἀργύρου ἑνώσεις.—Αἱ πλεῖσται τῶν ἑνώσεων τοῦ ἀργύρου σχηματίζονται ἐκ τοῦ μονοδυνάμου κατιόντος, $Ag^{\cdot}$, ἐκτὸς ἐλαχίστων παραγομένων ἐκ τοῦ ἰόντος $Ag^{\cdot}_2$. Αἱ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀργύρου ὀξείδιον (Ag_2O). Καστανομέλαινα κόνις διαλυομένη ἐλάχιστα εἰς τὸ ὕδωρ. Εἰς θερμοκρασίαν 25° διαλύονται 0,05 γρ. εἰς 1000 γρ. ὕδατος, εἰς θερμοκρασίαν δὲ 50° διαλύονται 0,07—0,09 γρ. εἰς 1000 γρ. ὕδατος. Τὸ ἐν ὕδατι ἀραιότατον τοῦτο διάλυμα ἔχει ἀντίδρασιν ἰσχυρῶς ἀλκαλικὴν καὶ φέρεται ὡς ἰσχυρὰ βάσις ἐξουδετεροῦσα καὶ τὰ ἰσχυρότερα ὀξέα καὶ καταβυθίζει τὰ πλεῖστα μεταλλοξείδια τῶν βαρέων μετάλλων ὡς καὶ τοῦ ἀργιλίου ἐκ τῶν διαλυμάτων των. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου θερμαινόμενον ἄνω τῶν 160° διασπᾶται εἰς μέταλλον καὶ ὀξυγόνον. Παρασκευάζεται διὰ προσθήκης καυστικοῦ νάτρου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, πλύσεως τοῦ ἱζήματος καὶ ξηράνσεως δι' ἠπίας θερμάνσεως. Παρασκευάζεται καὶ ὑπὸ κολλοειδῆ μορφὴν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Paal παρουσίᾳ πρωταλβινικοῦ ἢ λυσαλβινικοῦ νατρίου, τὸ δὲ διάλυμα τούτου εὑρίσκει ἐφαρμογὴν ἐν τῇ θεραπευτικῇ φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα συργόλη. Καὶ τὸ σύνηθες ὀξείδιον εὑρίσκει ποικίλας ἐφαρμογὰς ἐν τῇ θεραπευτικῇ (βλ. κατ. *ἀργύρου ἑνώσεις (Φαρμ. Χημ.)*).

Ἄργυρος χλωριοῦχος (AgCl). Εὑρίσκεται καὶ ὡς ὀρυκτὸν κεραργυρίτης. Παρασκευάζεται διὰ καταβυθίσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου διὰ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ χλωριούχου νατρίου καὶ ξηράνσεως τοῦ ἱζήματος μακρὰν τοῦ φωτός. Τήκεται εἰς 452° πρὸς κίτρινον ὑγρόν, ὅπερ ψυχόμενον πήγνυται πρὸς κερατώδη μᾶζαν. Εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὸ νιτρικὸν ὀξύ, διαλύεται δὲ εἰς ἀμμωνίαν, εἰς ὑποθειώδες νάτριον καὶ εἰς κυανιοῦχον κάλιον, σχηματιζομένων περιπλόκων ἁλάτων. (βλ. ἀνωτ. *ἀντιδράσεις ἀργύρου*). Ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς χρώννυται ἰώδης, ἐλευθερουμένου χλωρίου. Ἐφαρμόζεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπαργυρώσει διὰ τριβῆς.

Ἄργυρος κυανιοῦχος (AgCN). Εἶναι λευκὸν τυρῶδες ἵζημα τὸ ὁποῖον διὰ βρασμοῦ μετὰ διαλύματος σόδας καθίσταται κρυσταλλικόν. Εἰς τὸ φῶς καθίσταται καστανόχρους. Παρασκευάζεται διὰ προσθήκης διαλύματος κυανιούχου καλίου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, ἀποφευγομένης τῆς περισσείας τοῦ πρώτου. Εἰς περισσείαν κυανιούχου κα-

Digitized by Google

λίου ἀναδιαλύεται, σχηματιζομένου τοῦ περιπλόκου ἅλατος $KAg(CN)_2$. Χρησιμοποιεῖται ὁ κυανιοῦχος ἄργυρος ὡς καὶ τὸ ὡς ἄνω περίπλοκον διὰ τὴν ἐπαργύρωσιν.

Ἄργυρος βρωμιοῦχος ($AgBr$). Εἶναι κιτρινόλευκον τυρῶδες ἴζημα παρασκευαζόμενον διὰ καταβυθίσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ βρωμιούχου ἅλατος. Ἐφαρμόζεται κυρίως ἐν τῇ φωτογραφίᾳ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν συνήθων ξηρῶν πλακῶν.

Ἄργυρος ἰωδιοῦχος (AgJ). Ἐν τῇ φύσει εὑρίσκεται ὡς ὀρυκτὸν ἰωδαργυρίτης, παρασκευάζεται δὲ διὰ καταβυθίσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ διαλύματος ἰωδιούχου καλίου. Κόνις ἀνοικτοῦ κιτρίνου χρώματος, ἀδιάλυτος εἰς ἀραιὰ ὀξέα, δυσδιάλυτος εἰς ἀμμωνίαν. Ἐφαρμόζεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ.

Ἄργυρος νιτρικὸς ($AgNO_3$). Εἶναι κρυσταλλικὸν σῶμα μὴ ὑγροσκοπικόν, εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως καθαροῦ ἀργύρου ἐν μετρίως πυκνῷ νιτρικῷ ὀξεῖ. Ἐκ κράματος χαλκούχου ἀργύρου παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως εἰς νιτρικὸν ὀξὺ καὶ καταβυθίσεως τοῦ ἀργύρου δι' HCl ὡς χλωριοῦχος· οὗτος εἶτα διὰ κατεργασίας μετὰ ψευδαργύρου καὶ θειικοῦ ὀξέος ἀνάγεται πρὸς καθαρὸν μεταλλικὸν ἄργυρον, ὅστις διαλυόμενος ἐκ νέου εἰς νιτρικὸν ὀξὺ παρέχει τὸ καθαρὸν ἅλας.

Ὁ νιτρικὸς ἄργυρος προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἀμαυρούμενος, δι' ὃ καὶ φυλάσσεται ἐντὸς σκοτεινοχρόων φιαλῶν. Ἔχει γεῦσιν πικράν, μεταλλικήν. Κατακαίει τοὺς ὀργανικοὺς ἱστούς, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὡς καυτήριον.

Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν ὅλων τῶν ἄλλων ἑνώσεων τοῦ ἀργύρου, πρὸς κατασκευὴν κατόπτρων ἐξ ἀργύρου (βλ. ἐπαργύρωσις ὑάλου) ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, τῇ θεραπευτικῇ, καὶ πρὸς κατασκευὴν βαφῆς τῶν τριχῶν.

Ἄργυρος νιτρώδης ($AgNO_2$). Κιτρινόλευκος κρυσταλλικὴ κόνις παρασκευαζομένη διὰ καταβυθίσεως 16 μερῶν νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ 10 μερῶν νιτρώδους καλίου ἐν διαλύματι. Χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν ἀλιφατικῶν νιτροενώσεων καὶ ἐστέρων τοῦ νιτρώδους ὀξέος. Σ. ΧΟΡΣ

Χρῆσις καὶ παραγωγή. — Ὁ ἄργυρος εὑρίσκει ἐκτεταμένας ἐφαρμογὰς ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ. Μέγα ποσὸν αὐτοῦ κατεργάζεται πρὸς κατασκευὴν κοσμημάτων, ὡρολογίων, συμπαγῶν καὶ ἐπαργύρων σκευῶν. Τὸ μέγιστον ὅμως ποσὸν διατίθεται πρὸς κατασκευὴν νομισμάτων, διατιθεμένου πρὸς τοῦτο πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς. Ἐπίσης μέγα ποσὸν διατίθεται πρὸς ἐπαργύρωσιν (βλ. λ.) διαφόρων μεταλλίνων ἀντικειμένων. Αἱ ἑνώσεις αὐτοῦ εὑρίσκουσιν ἐφαρμογὴν ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, τῇ θεραπευτικῇ καὶ πρὸς παρασκευὴν χημικῶν ἀντιδραστηρίων.

Αἱ κυριώτεραι ἀργυροπαραγωγοὶ χῶραι εἶναι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ τὸ Μεξικόν, ἀποδίδουσαι τὰ 2)3 περίπου τῆς ὅλης παγκοσμίου παραγωγῆς. Μετ' αὐτὰς ἀκολουθοῦσιν ὁ Καναδᾶς, ἡ Αὐστραλία καὶ ἡ Βόρειος Ἀμερική. Εἰς τὸν παρατιθέμενον πίνακα δίδεται ἡ παγκόσμιος παραγωγὴ ἀργύρου κατὰ τὰ ἔτη 1910—1924:

Ετος	*Ἡν. Πολιτεῖαι*	*Μεξικὸν*	*Καναδᾶς*	*Λοιπαὶ Χῶραι*	*Σύνολον*
1910	1.829.416	2 283 904	1.051.808	1.929.784	7.094.912
1911	1. 32.768	2.529.024	1.047 712	1 728 672	7.238.176
1912	2.04 544	2.599.488	1.012.000	1.726 896	7.378.928
1913	2.137.664	1.775 552	1.008.800	1.798 4 0	6 720.416
1914	2.318.560	833.984	909 024	1.450 880	5.512 442
1915	2.389 752	733 120	852.032	1 561.128	5 536 032
1916	2.381.280	952.672	814 720	1.636 992	6 785.664
1917	2.295.680	1 344 640	710 752	1.6 4.928	5.956.000
1918	2.269 920	2.000.514	684 288	1.54 336	6 501 088
1919	1.513.824	2.108.928	512.672	1.319.776	5.755.200
1920	1 771.552	2.133.184	4 9 408	1.231 328	5.545 472
1921	1.697.664	2.062 8 0	420 320	1.299.288	5 480.152
1922	1.7 8 784	2.594.464	594 592	1.726 240	6 714 080
1923	2.344 472	2.9 7.488	568.160	2.052 200	7 872.320
1924	2.091.744	2.927.552	624 4 2	2.006.388	7.650.176

Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ἐμφαίνεται, ἡ παγκόσμιος παραγωγὴ ἀργύρου, περιστρεφομένη μέχρι τοῦ 1913 εἰς τὰ 7.000.000 περίπου χιλιογράμμων κατ' ἔτος, ἤρχισε καταπίπτουσα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἔφθασε δὲ τὸ ἐλάχιστον ὅριόν της τῷ 1921 ($5^1/_2$ περίπου ἑκατομμ. χιλγρ.). Ἔκτοτε ἐσημειώθη αὔξησις τῆς ἀργυροπαραγωγῆς, ἀνελθούσης κατὰ τὰ ἔτη 1923 καὶ 1924 ἄνω τοῦ ποσοῦ τῶν $7^1/_2$ καὶ ἐγγὺς τῶν 8 ἑκατομμυρίων χιλιογράμμων.

Ἡ τιμὴ τοῦ ἀργύρου ἦτις κατὰ τὸ ἔτος 1500 ἦτο 325 φράγκα κατὰ χιλιόγραμμον, τῷ 1600 ἦτο 285 φρ., τῷ 1700 230 φρ., τῷ 1800 227, 5 φρ., τῷ 1870 ἦτο 225, 8 φρ., τῷ 1890 ἦτο 166 φρ., τῷ 1895 ἦτο 133 φρ. καὶ κατὰ τὸ 1900 ἦτο 104, 5 φράγκα. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἡ τιμὴ τοῦ ἀργύρου ἀνῆλθεν ἐκ νέου πολύ, ὑφισταμένη σοβαρὰς αὐξομειώσεις. —α

— **[ΦΑΡΜ. ΧΗΜ.]** Πολλαὶ ἐκ τῶν ἑνώσεων τοῦ ἀργύρου λίαν πρωίμως εἰσήχθησαν ἐν τῇ θεραπευτικῇ. Οὕτως ὁ νιτρικὸς ἄργυρος εἶναι γνωστὸς ὡς παλαιὸν φάρμακον ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας.

Ὁ ἐν φαρμακευτικῇ χρήσει ἄργυρος δέον νὰ διαλύηται τελείως εἰς νιτρικὸν ὀξὺ (1 γραμ. ἀργύρου εἰς 5μ. νιτρικοῦ ὀξέος), τὸ δὲ διάλυμα νὰ εἶναι ἄχρουν. Κυανοπρασίνη χροιὰ τοῦ διαλύματος μαρτυρεῖ τὴν παρουσίαν ἐν τῷ ἀργύρῳ χαλκοῦ, λευκὸν δὲ ὑπόλειμμα κονιῶδες, ἀντιμονίου ἢ κασσιτέρου. Διάλυμα τοῦ ἀργύρου ἐν νιτρικῷ ὀξεῖ, ἐξατμιζόμενον πρὸς ἐκδίωξιν τῆς περισσείας τοῦ ὀξέος καὶ ἀραιούμενον δι' ὕδατος, δέον νὰ μὴ θολοῦται· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μαρτυρεῖται ἡ παρουσία βισμουθίου. Τὸ αὐτὸ διάλυμα μειγνύμενον μετὰ θειικοῦ ὀξέος δέον νὰ μὴ δίδῃ ἴζημα λευκόν, καθότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μαρτυρεῖται ἡ παρουσία μολύβδου. Διάλυμα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου μειγνύμενον μετ' ἀμμωνίας δὲν πρέπει οὔτε νὰ χρωματίζεται κυανοῦν, οὔτε νὰ θολοῦται (χαλκός, βισμούθιον ἢ μόλυβδος), οὔτε νὰ δίδῃ καστανόφαιον ἴζημα ἢ θόλωμα (σίδηρος). Τὸ μνησθὲν ἀμμωνιοῦχον διάλυμα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου προσθήκῃ θειούχου ἀμμωνίου δὲν πρέπει νὰ δίδῃ λευκὸν ἴζημα (ψευδάργυρος). Τὸ ἀνωτέρω ἀμμωνιοῦχον διάλυμα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου, εἰς ὃ προσετέθη θειοῦχον ἀμμώνιον ὀξινιζόμενον δι' ὑδροχλωρίου, θερμαινόμενον καὶ διηθούμενον δὲν πρέπει νὰ δίδῃ κατὰ τὴν προσθήκην ἀμμωνίας ἐν τῷ διηθήματι λευκὸν θόλωμα (κάδμιον) ἢ πράσινον (νικέλιον).

Ἐν τῇ φαρμακευτικῇ ὁ ἄργυρος χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὰς ἀκολούθους μορφὰς (ἀναφερομένας κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν):

Ἄργυρος ἀνθρακικὸς (Argentum carbonicum). Ἕνωσις τοῦ ἀργύρου μετ' ἀνθρακικοῦ ὀξέος τοῦ τύπου $Ag_2 Co_3$. Λαμβάνεται διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου διὰ διαλύματος ἀνθρακικοῦ νατρίου, προστιθεμένου τοῦ τελευταίου τούτου μέχρις ἀσθενοῦς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως. Κόνις ὠχροκίτρινος, φωτοπαθής, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ, διαλυτὴ εἰς ἀμμωνίαν, κυανιοῦχον κάλιον καὶ νιτρικὸν ὀξύ. Ὁ ἀνθρακικὸς ἄργυρος διὰ θερμάνσεως σχᾶται εἰς ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου καὶ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος.

Ἄργυρος βενζοϊκὸς (Argentum benzoicnm). Κόνις λευκή, φωτοπαθής, διαλυτὴ ἐν πολὺ θερμῷ ὕδατι, δυσδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ, ἀνταποκρινομένη δὲ εἰς τὸν τύπον $C_6 H_5 CoO Ag$. Δέον νὰ φυλάσσηται προσεκτικῶς καὶ μακρὰν τοῦ φωτός.

Ἄργυρος βορικὸς (Argentum boricum). Σῶμα λευκὸν λαμβανόμενον διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ πυκνοῦ διαλύματος βόρακος. Δι' ἀραιῶν διαλυμάτων βόρακος καθιζάνεται κιτρινόφαιον ἴζημα ἐξ ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου.

Ἄργυρος γαλακτικὸς (Argentum lacticum)· βλ. ἀκτόλη.

Ἄργυρος διχρωμικὸς (Argentum bichromicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ag_2Cr_2O_7$ λαμβανομένη τῇ προσθήκῃ χρωμικοῦ ὀξέος ἢ διαλυμάτων διχρωμικῶν ἀλάτων εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, ὅτε καθιζάνει ὡς κεραμέρυθρον ἴζημα. Ὁ διχρωμικὸς ἄργυρος εἶναι διαλυτὸς εἰς ἀμμωνίαν καὶ νιτρικὸν ὀξύ, ἐκ θερμοῦ ὕδατος δὲ κρυσταλλοῦται μετὰ τὴν ψῦξιν εἰς πορφυρερύθρους κρυστάλλους.

Ἄργυρος ἐοζολικὸς (Argentum eosoli um). Εἶναι ἡ μετ' ἀργύρου ἕνωσις τοῦ κληθέντος ἐοζολικοῦ ὀξέος, ἤτοι τοῦ τρισουλφοαχετυλοκρεοσώτου. Ἡ ἕνωσις αὕτη περιέχει 50% ἄργυρον, δὲν ἀνταποκρίνεται δὲ πρὸς ὡρισμένον τύπον λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ κρεοσῶτον δὲν εἶναι ἑνιαῖον σῶμα. Ὁ ἐοσολικὸς ἄργυρος δὲν καθιζάνει τὸ λεύκωμα, ἀνεγράφη δὲ κατὰ τῆς βλενορροίας.

Ἄργυρος ἰωδικὸς (Argentum jodicum). Εἶναι τὸ μετὰ τοῦ ἰωδικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου. Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ ἰωδικοῦ ὀξέος ἢ ἰωδικοῦ τινος ἅλατος εἰς διάλυμα θειικοῦ ἀργύρου. Κόνις λευκή, μὴ φωτοπαθής, ὀλίγον διαλυτὴ εἰς ζέον ὕδωρ, δυναμένη δὲ νὰ ἀνακρυσταλλωθῇ ἐξ ἀμμωνίας εἰς στήλας. Ἐχορηγήθη κατὰ τῶν ὀξέων καὶ χρονίων διαρροιῶν ὡς στυπτικὸν εἰς δόσιν 0,005—0,01, ἔτι δὲ ἐπὶ ἐντεριτίδων καὶ αἱμορραγιῶν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος.

Ἄργυρος ἰωδιοῦχος (Argentum jodatum). Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροϊωδικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου AgJ. Τὸ ἅλας τοῦτο ἀπαντᾶται ἐν τῇ φύσει ὡς ἰωδαργυρίτης, σκευάζεται δὲ τῇ προσθήκῃ διαλύματος ἰωδιούχου τινὸς ἅλατος εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου. Ὁ ἰωδιοῦχος ἄργυρος σχηματίζεται κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ἀτμῶν ἰωδίου ἐπὶ μεταλλικοῦ ἀργύρου, ἢ καὶ τῇ ἐπιδράσει πυκνοῦ ὑδροϊωδικοῦ ὀξέος ἐπ' ἀργύρου. Κόνις ὠχροκιτρίνη, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀραιῷ ὑδροχλωρίῳ, δυσδιάλυτος ἐν ἀμμωνίᾳ, διαλυτὴ δὲ εἰς πυκνὰ διαλύματα ἰωδιούχου ἢ κυανιούχου καλίου. Ὁ καθαρὸς ἰωδιοῦχος ἄργυρος δὲν εἶναι φωτοπαθής, καθίσταται δὲ τοιοῦτος τῇ προσμείξει ἄλλων τοῦ ἀργύρου ἑνώσεων. Κατὰ τὴν θέρμανσιν τήκεται ὡς ὁ βρωμιοῦχος καὶ χλωριοῦχος ἄργυρος πρὸς σκοτεινῶς ἐρυθρόφαιον ὑγρόν, πηγνύμενον εἶτα πρὸς κιτρίνην μᾶζαν. Ὁ ἰωδιοῦχος ἄργυρος ἐχορηγήθη ἐντὸς καταποτίων κατὰ γαστραλγιῶν εἰς δόσιν ἐφ' ἅπαξ 0,005—0,01. Ἡ μεγίστη δόσις αὐτοῦ εἶναι 0,015 ἐφ' ἅπαξ, ἡμερησίως δὲ 0,05. Ὁ ἰωδιοῦχος ἄργυρος ἀνεγράφη καὶ εἰς ἐγχύσεις ἐπὶ βλενορροϊκῆς οὐρηθρίτιδος ὡς Argentum jodatum ex tempore, σκευαζόμενος προσφάτως.

Ἄργυρος καζεϊνικὸς (Argentum caseinicum)· βλ. ἀργονίνη.

Ἄργυρος διὰ καθιζήσεως (Argentum praecipitatum). Εἶναι μεταλλικὸς ἄργυρος λαμβανόμενος δι' ἀναγωγῆς χλωριούχου ἀργύρου ὑπὸ ψευδαργύρου, ἢ σιδήρου, ἢ μείγματος διαλυμάτων σταφυλοσακχάρου καὶ καυστικοῦ νάτρου ἐν θερμῷ. Κόνις τεφρομέλαινα, ἥτις δέον νὰ εἶναι ἀμειγὴς ἄλλων ξένων μετάλλων ἢ ἑνώσεων.

Ἄργυρος κινναμυλικὸς ἢ ***κινναμωμικὸς*** (Argentum cinnamylicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_5.CH{=}CH.CoOAg$, λαμβανομένη διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ κινναμωμικοῦ νατρίου, ὡς λευκὴ κόνις φωτοπαθής, δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ.

Ἄργυρος κινασεπτολικὸς (Argentum chinase ptolicum)· βλ. ἀργεντόλη

Ἄργυρος κιτρικὸς ἢ ***ἰτρόλη*** (Argentum citricum). Εἶναι τὸ μετὰ κιτρικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου. Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_3H_4(OH)(CoOAg)_3$ λαμβανομένη διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ διαλύματος κιτρικοῦ νατρίου, διηθήσεως, ἐκπλύσεως τοῦ ἰζήματος καὶ ξηράνσεως ἐπὶ πορωδῶν πλακῶν. Κόνις λευκή, ἄοσμος, φωτοπαθής, βαρεῖα, σχεδὸν ἀδιάλυτος ἐν ψυχρῷ ὕδατι, εὐδιάλυτος εἰς αἰθέρα. Ὁ κιτρικὸς ἄργυρος ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικὸν ἐν τῇ χειρουργικῇ, ἐξ ὑδατικῶν διαλυμάτων 0.2—0.25 ‰, εἰς ἐγχύσεις, ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν ῥαβδίων μετ' ἐλαίου τοῦ κακάο, κατὰ τῆς βλενορροίας, εἰς ἀλοιφὴν κατὰ δερματικῶν παθήσεων μετὰ λανολίνης ἢ βασελίνης (1:50—100), εἰς ἐνέσεις τετράκις τῆς ἡμέρας κατὰ τῆς ὀξείας καὶ χρονίας βλενορροίας. Τὰ διαλύματα τοῦ ὀξικοῦ ἀργύρου δέον νὰ παρασκευάζωνται πάντοτε πρόσφατα, διότι εὐκόλως ἀλλοιοῦνται. Κηλῖδες ὀξικοῦ ἀργύρου ἐπὶ ἀσπρορούχων ἀφαιροῦνται ἐὰν τεθῶσιν ἐπὶ 2—3 λεπτὰ εἰς διάλυμα 10 γρμ. ἄχνης ὑδραργύρου καὶ 25 γρμ. χλωριούχου νατρίου εἰς 2000 γρ. ὕδατος, εἶτα δὲ ἐκπλυθῶσιν.

Ἄργυρος κολλοειδὴς ἢ ***κολλαργόλη*** (Argentum Colloidale, Collargolum). Εἶναι κολλοειδὴς μορφὴ τοῦ ἀργύρου λαμβανομένη, κατὰ τὸν E Schneider, δι' ἀναμείξεως ὑπὸ ἀνάδευσιν διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου μετὰ μείγματος διαλυμάτων θειικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ κιτρικοῦ νατρίου. Τὸ σχηματιζόμενον ἴζημα ἀποχωρίζεται μετὰ τὴν καθίζησιν τοῦ ὑπερκειμένου ὑγροῦ κατὰ τὸ δυνατὸν δι' ἀποχύσεως τούτου καὶ ἐν τέλει ἐκροφᾶται δι' ὑδραντλίας. Εἶτα διαλύεται ἐν ὕδατι καὶ ἐκ τοῦ διαλύματος καθιζάνεται ἐκ νέου προσθήκῃ ἀπολύτου ἀλκοόλης. Τὸ καθιζῆσαν ἴζημα ἀποχωρίζεται καὶ ξηραίνεται ἐν τόπῳ σκοτεινῷ εἰς συνήθη θερμοκρασίαν. Μεταλλικῆς στιλπνότητος φαιοπρασίνη κόνις, ἥτις διυγραινομένη λαμβάνει θαμβὸν ἰῶδες, κυανοῦν ἢ πράσινον χρῶμα καθισταμένη μᾶζα. Ἡ μᾶζα αὕτη διαλύεται ἐν ὕδατι (2:100), τὰ δὲ διαλύματα αὐτῆς εἶναι βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος καὶ καθιζάνονται διὰ διαλυμάτων ἀλάτων. Ἡ περιεκτικότης εἰς ἄργυρον τοῦ κολλοειδοῦς ἀργύρου ἀνέρχεται εἰς 97.2 %. Ἐκ τῶν διαλυμάτων τοῦ κολλοειδοῦς ἀργύρου ἀποχωρίζεται τεφρὸς σπογγώδης ἄργυρος προσμεμειγμένος μετὰ ποικιλουσῶν ποσοτήτων χλωριούχου ἀργύρου.

Πλὴν τῆς ὡς ἄνω μνησθείσης μεθόδου παρασκευῆς κολλοειδοῦς ἀργύρου δύναται νὰ ληφθῇ οὗτος καὶ κατ' ἄλλας παραπλησίας μεθόδους. Ὁ ὑπὸ τῆς γερμανικῆς φαρμακοποιίας ἀναφερόμενος κολλοειδὴς ἄργυρος ἐνέχει ὡς προστατευτικὸν κολλοειδῆ ζελατίναν ἢ λευκωματοειδεῖς οὐσίας, πρὸς τούτοις ἐνέχει μικρὸν ποσὸν χλωριούχου ἀργύρου, ἡ δὲ περιεκτικότης αὐτοῦ εἰς ἄργυρον κολλοειδῆ ἀνέρχεται εἰς 75 %. Τὰ ἐν ὕδατι διαλύματα τοῦ κολλοειδοῦς ἀργύρου καλοῦνται ἀργυροϋδατολύματα (Silberhydrosol), τὰ δὲ ἐν ἀλκοόλῃ ἀργυροοργανολύματα (Silberorganosol). Ὁ κολλοειδὴς ἄργυρος ἔχει ἀντισηπτικὰς ἰδιότητας, ὡς ἐκ τούτου ἀνεγράφη εἰς παρασκευὴν ἐπιδέσμων, ἐπιδεσμικῶν ἀλοιφῶν, καὶ ἐπὶ σηπτικῶν καὶ λοιμωδῶν παθήσεων κατὰ τοῦ φλέγματος, σηψαιμίας, διφθερίτιδος, ἐρυσιπέλατος, ὀστρακιᾶς, σηπτικῆς ἐνδοκαρδίτιδος, τύφου, μηνιγγίτιδος, φυματιώσεως. Χορηγοῦνται ἐσωτερικῶς ἡμερησίως 0.5—2 γρ: 50—200 ὕδατος ἀπεσταγμένου, προμιχθέντος μετὰ 1% λευκώματος καὶ 1% γλυκερίνης. Διαλύματα 1—2% ἀνεγράφησαν εἰς ὑποδορίους ἐνέσεις εἰς δόσιν 5 γρ. δι' ἐνήλικους καὶ 2,5—4 γρ. διὰ παιδία.

Αἱ ἐπὶ λευκῶν ὑφασμάτων κηλῖδες κολλοειδοῦς ἀργύρου ἐξαλείφονται διαβρεχόμεναι πρῶτον ἐν διαλύματι 5 μ. βρωμίου εἰς 500 μ. ὕδατος, εἶτα ἐκπλυνόμεναι καλῶς δι' ὕδατος καὶ ἐμβρεχόμεναι διὰ διαλύματος 30% ὑποθειώδους νατρίου καὶ τέλος ἐκ νέου δι' ὕδατος ἐκπλυνόμεναι.

Ἄργυρος κυανικὸς (Argentum cyanicum). Ἕνω-

Digitized by Google

σις τοῦ τύπου AgNCO λαμβανομένη ὡς λευκὸν κρυσταλλικὸν ἵζημα τῇ προσθήκῃ κυανικοῦ καλίου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου. Εἶναι ἐλάχιστα διαλυτὴ ἐν ὕδατι, εὐδιάλυτος δὲ ἐν ἀμμωνίᾳ.

Ἄργυρος κυανιοῦχος (Argentum cyanatum). Ἕνωσις τοῦ τύπου AgCN λαμβανομένη διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου προσθήκῃ ὑδροκυανίου ἢ διαλυτοῦ κυανιούχου τινὸς ἅλατος, ὅπερ δέον νὰ μὴ προστίθεται ἐν περισσείᾳ. Ὁ κυανιοῦχος ἄργυρος καθιζάνει ὡς λευκὸν τυρῶδες μὴ φωτοπαθὲς ἵζημα. Εἶναι ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀραιοῖς ὀξέσι, διαλύεται δὲ εὐκόλως ἐν ἀμμωνίᾳ καὶ κυανιούχῳ καλίῳ, ἐκ τῶν διαλυμάτων τοῦ ὁποίου ἀποχωρίζεται ὡς σύμπλοκον ἅλας εἰς ἀχρόους ἑξαπλεύρους πίνακας. Ὁ κυανιοῦχος ἄργυρος εὗρε μικρὰν ἐφαρμογὴν ὡς φάρμακον κατὰ τῆς χορείας καὶ ἐπιληψίας εἰς δόσεις 0,001—0,003 Ἐπίσης ἀνεγράφη ὡς ἀντισυφιλιδικὸν καὶ κατὰ τοῦ ἕλκους τοῦ στομάχου καὶ μητρορραγιῶν. Μεγίστη ἐφ' ἅπαξ δόσις αὐτοῦ εἶναι 0,015, μεγίστη δὲ ἡμερησία 0,06. Δέον νὰ δίδηται προσοχὴ εἰς τὸ σκεύασμα τοῦτο, καθότι εἶναι δηλητηριῶδες.

Ἄργυρος μεταφωσφορικὸς (Argentum metaphosphoricum). Ἅλας τοῦ μεταφωσφορικοῦ ὀξέος μετ' ἀργύρου. Λαμβάνεται ὡς ἵζημα παραλλασσούσης συνθέσεως κατὰ τὴν προσθήκην διαλύματος μεταφωσφορικοῦ ὀξέος ἢ μεταφωσφορικοῦ ἅλατος εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου.

Ἄργυρος μυρμηκικὸς (Argentum formicicum). Εἶναι τὸ μετὰ μυρμηκικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου (HCoOAg). Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλύματος μυρμηκικοῦ τινος ἀλκαλίου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, ὅτε καθιζάνει εἰς λευκὸν ἵζημα. Κατὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ διαλύματος διασπᾶται ὁ μυρμηκικὸς ἄργυρος πρὸς μυρμηκικὸν ὀξύ, διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ μεταλλικὸν ἄργυρον. Διὰ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης διακρίνεται καὶ ὁ μυρμηκικὸς ἄργυρος ἀπὸ τοῦ ὀξικοῦ ἀργύρου.

Ἄργυρος νιτρικὸς (Argentum nitricum). Τὸ ἅλας τοῦτο τοῦ ἀργύρου $AgNO_3$ ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Geber. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρῆσιν ἀνεγράφη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Angelus Sala, ὡς «Magisterium argenti» ἢ ὡς «Crystalli dianae», ὑπ' αὐτοῦ δὲ ἐδιδάχθη καὶ ἡ διὰ τήξεως τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου παρασκευὴ τῆς καλουμένης «*πέτρας τῆς κολάσεως*» (Lapis infernalis).

Πρὸς παρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου διαλύεται καθαρὸς ἄργυρος εἰς νιτρικὸν ὀξὺ καὶ ἐξατμίζεται τὸ λαμβανόμενον διάλυμα, τὸ δὲ ὑπόλειμμα ἀνακρυσταλλοῦται. Ἐν ἐλλείψει καθαροῦ ἀργύρου δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ὁ τῶν νομισμάτων. Πρὸς τοῦτο διαλύεται 1 μ. τούτων, καλῶς καθαρισθὲν μηχανικῶς, διὰ θερμάνσεως ἐντὸς 3 μ. καθαροῦ νιτρικοῦ ὀξέος (30 %). Τὸ ἐκ τῆς διαλύσεως προκῦπτον διάλυμα, ὅπερ ἐνέχει νιτρικὸν ἄργυρον καὶ νιτρικὸν χαλκόν, ἀραιοῦται δι' ὕδατος ἀπεσταγμένου, διηθεῖται καὶ καθιζάνεται δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εἰς λευκὸν τυρῶδες ἵζημα χλωριούχου ἀργύρου. Τὸ ἵζημα διηθεῖται, ἐκπλύνεται καλῶς διὰ θερμοῦ ὕδατος, μείγνυται μετὰ βασιλικοῦ ὕδατος κατεργαζόμενον μετ' αὐτοῦ ἐπί τινα χρόνον, ἐκπλύνεται βραζόμενον δὶς ἢ τρὶς μεθ' ὑδροχλωρίου καὶ κατόπιν μεθ' ὕδατος καλῶς καὶ τέλος ἀνάγεται πρὸς μεταλλικὸν ἄργυρον. Ἡ ἀναγωγὴ αὕτη δύναται νὰ γίνῃ διὰ θερμάνσεως μετὰ διαλύματος καυστικοῦ κάλεος (εἰδ. β. 1,25) καὶ σταφυλοσακχάρου. Ὁ ἀναχθεὶς μέλας ἄργυρος πλύνεται καλῶς δι' ὕδατος καὶ εἶτα διαλύεται εἰς νιτρικὸν ὀξὺ πρὸς παρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ἅλατος αὐτοῦ.

Τὸ διάλυμα ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ καὶ θερμαίνεται μέχρι τήξεως πρὸς τελείαν ἐκδίωξιν τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος. Τὸ τακὲν ὑπόλειμμα παραλαμβάνεται δι' ὕδατος ἀπεσταγμένου, διηθεῖται καὶ ἐξατμίζεται πρὸς κρυστάλλωσιν μακρὰν τοῦ φωτός. Οἱ ἀποχωρισθέντες κρύσταλλοι συλλέγονται, ξηραίνονται καὶ φυλάσσονται μακρὰν τοῦ φωτός. Ὁ λαμβανόμενος οὕτω νιτρικὸς ἄργυρος εἶναι ὁ *κρυσταλλικὸς* (Argentum nitricum crystallisatum), πλὴν ἀπ' αὐτοῦ διακρίνομεν καὶ τὸν *τετηγμένον*, ἐξ οὗ ὡς εἴδομεν παρασκευάζεται ὁ κρυσταλλικός. Οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν ἀχρόων διαφανῶν πινακοειδῶν κρυστάλλων. Ὁ τετηκὼς ἀποτελεῖ ραβδία διαφόρου μήκους μὲ θραῦσμα ἀκτινοειδοῦς κρυσταλλικοῦ.

Ὁ νιτρικὸς ἄργυρος εἶναι διαλυτὸς ἐν ὕδατι, ἀλκοόλῃ καὶ περισσείᾳ ἀμμωνίας. Ὁ καθαρὸς νιτρικοῦ ἄργυρος εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς ἔτι παραμένει ἀναλλοίωτος. Ἐν τῷ ἀπεσταγμένῳ ὕδατι διαλύεται ὁ νιτρικὸς ἄργυρος πρὸς ὑγρὸν οὐδετέρας ἀντιδράσεως, εἰς τὸ κοινὸν ὅμως ὕδωρ σχηματίζει θόλωμα,, ἢ καὶ ἵζημα, λόγῳ τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῶν χλωριούχων ἑνώσεων τοῦ ὕδατος χλωριούχου ἀργύρου· τούτου ἕνεκα τὰ διαλύματα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου πρέπει πάντοτε νὰ γίνωνται δι' ἀπεσταγμένου ὕδατος. Κατὰ τὴν πύρωσιν ὁ νιτρικὸς ἄργυρος σχᾶται εἰς ἄργυρον, ὑπονιτρῶδες ὀξύ, ἄζωτον καὶ ὀξυγόνον. Νιτρικὸς ἄργυρος τακεὶς εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν ἐνέχει ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου καὶ νιτρώδη ἄργυρον· δὲν εἶναι δὲ ἕνεκα τούτου σταθερὸς ἔναντι τοῦ φωτός. Ἐὰν κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου ἐνυπῆρχον ἀναμεμιγμένα καὶ ἴχνη ἔστω χλωριούχου ἀργύρου, τότε λαμβάνεται νιτρικὸς ἄργυρος ἀσταθὴς ἔναντι τοῦ φωτός. Εἰς ἐπαφὴν μετ' ὀργανικῶν οὐσιῶν ὁ νιτρικὸς ἄργυρος μελανοῦται. Εἰς τὴν αἰτίαν ταύτην ὀφείλεται καὶ ἡ μελάνωσις τοῦ δέρματος ἢ ὑφασμάτων ὑπὸ διαλυμάτων νιτρικοῦ ἀργύρου. Αἱ κηλῖδες αὗται τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου ἐξαλείφονται ἐὰν μὲν εἶναι ἐπὶ ὑφασμάτων διὰ παρατεταμένης ἐμβροχῆς εἰς διάλυμα κατ' ἀρχὰς ἰωδιούχου καλίου καὶ εἶτα ὑποθειώδους νατρίου. Αἱ ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος κηλῖδες ἀπαλείφονται χριόμεναι διὰ βάμματος ἰωδίου καὶ εἶτα διὰ διαλύματος ὑποθειώδους νατρίου.

Τὸ φωσφοροῦχον, ἀρσενικοῦχον καὶ ἀντιμονιοῦχον ὑδρογόνον καὶ ὑδρογονάνθρακές τινες διασπῶσι τὸ οὐδέτερον διάλυμα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Ὁμοίως διάσπασιν ἐπιφέρει καὶ ἡ ἐπὶ μακρὸν διοχέτευσις ἐν διαλύματι αὐτοῦ ὑδρογόνου. Τὰ διαλύματα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου πηγνύουσι τὸ λεύκωμα.

Ὁ πρὸς θεραπευτικὴν χρῆσιν νιτρικὸς ἄργυρος ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἑξῆς ἔλεγχον:

1) Ἐὰν δίδῃ διαυγὲς διάλυμα, καθότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μαρτυρεῖται ἡ πρόσμειξις χλωριούχων ἑνώσεων. 2) Ἐὰν τυχὸν μεταβάλῃ τὴν χροιὰν τοῦ χάρτου τοῦ ἡλιοτροπίου, ὅτε ἐὰν μὲν δεικνύῃ ὄξινον ἀντίδρασιν σημαίνει ὅτι ἐνυπάρχει ἐλεύθερον νιτρικὸν ὀξύ, ἐὰν δ' ἀλκαλικὴν ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου. 3) Ἐὰν σχηματίζῃ μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἵζημα λευκὸν τυρῶδες, διαλυτὸν εἰς ἀμμωνίαν καὶ ἐπανακαθιζανόμενον διὰ νιτρικοῦ ὀξέος. 4) Ἐὰν 1 μ. νιτρικοῦ ἀργύρου δίδῃ διαυγὲς καὶ ἄχρουν διάλυμα εἰς 5 μ. ἀμμωνίας· θόλωσις μαρτυρεῖ βισμούθιον, μόλυβδον· κυανοπρασίνη χροιὰ χαλκόν. 5) Ἐὰν τυχὸν τὸ τελείως δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καθιζανόμενον διάλυμα νιτρικοῦ ἀφίνῃ μετὰ τὴν διήθησιν καὶ ἐξάτμισιν ὑπόλειμμα ζυγίσιμον, ὅτε μαρτυρεῖται ἡ παρουσία ξένων προσμείξεων. 6) Ἐὰν διάλυμα νιτρικοῦ τεθὲν εἰς καθαρὰν κάψαν πορσελλάνης καὶ ἄπω τοῦ κονιορτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὸ φῶς ἔκθεσιν ἀμαυροῦται· τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖ παρουσίαν χλωριούχων ἢ νιτρωδῶν προσμείξεων.

Ὁ νιτρικὸς ἄργυρος χρησιμεύει στερεὸς μὲν ὡς καυτήριον, λόγῳ τοῦ ὅτι καταστρέφει τοὺς ζῶντας ὀργανικοὺς ἱστούς, κονδυλωμάτων νεοπλασμάτων, ἀτόνων ἑλκῶν, κοκκωδῶν ἐπιπεφυκιτίδων καὶ ἐγκαυμάτων. Χρησιμοποιεῖται ὡς κολλύριον, διὰ τοιούτου δὲ κολλυρίου περιέχοντος 5 % νιτρικὸν ἄργυρον πλύνονται οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν νεογεννήτων βρεφῶν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ μήτηρ πάσχει ἐκ βλενορροίας.

Ἐσωτερικῶς ὁ νιτρικὸς ἄργυρος ἀνεγράφη κατὰ τῆς ἐπιληψίας, χορείας, στηθάγχης, ἕλκους τοῦ στομάχου, χρονίων διαρροιῶν καὶ ἐντεριτίδων κλπ. Διαλύματα νιτρικοῦ ἀργύρου (1 : 500) χρησιμεύουν εἰς ἐγχύσεις καὶ ἐνσταλάξεις τῆς οὐρήθρας. Πρὸς πλύσιν τῆς κύστεως χρησιμοποιοῦνται διαλύματα (1 : 1000—2000). Ὁ νιτρικὸς ἄργυρος εἰς ὀφθαλμικὰς παθήσεις πλὴν τῆς μορφῆς τοῦ κολλυρίου χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς ἀλοιφὴ (0,5—1,0 : 30). Ἐσωτερικῶς δίδεται εἰς δόσιν 0,0005—0,02 ἐντὸς καταποτίων μετὰ λευκοῦ βώλου ἢ καὶ ὡς διάλυμα τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας. Ὁ νιτρικὸς ἄργυρος ἔχει πολλὰ ἀσύμβατα ὡς: τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, τοὺς γλυκοζίτας, τὸ σωσίκρεας, τὴν φαινόλην, τὸ ὀξικὸν ὀξύ, τὸ θειικὸν ὀξύ, τὸ ἀρσενικῶδες ὀξύ, ἀλκάλια καὶ ἰωδιοῦχα ἅλατα, τρυγικὸν ὀξύ, θεῖον, θειικὰ καὶ φωσφορικὰ ἅλατα, τριθειοῦχον ἀντιμόνιον, ὑδροκυανικὸν ὀξύ, κυανιοῦχα ἅλατα, ὀργανικὰς οὐσίας, ἐκχυλίσματα, ρητίνας, αἰθέρια ἔλαια κλπ. Διὰ τὰ ἀντίδοτα τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου βλ. λ. ἀντίδοτον.

Ἄργυρος νιτρικὸς μετὰ νιτρικοῦ καλίου (Argentum nitricum cum kalio nitrico, Lapis mitigatus). Τὸ σκεύασμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὰς πλείστας τῶν φαρμακοποιιῶν, αἵτινες ὅμως ἀναφέρουσι διαφόρους ἀναλογίας πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ. Οὕτω δύναται νὰ ληφθῇ διὰ συντήξεως ἐν χωνευτηρίῳ μείγματος 90 μ. κρυσταλλικοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ 10 μ. νιτρικοῦ καλίου ἢ καὶ μείγματος ἐνέχοντος τὸ $^1/_2$, τὸ $^1/_3$ ἢ καὶ τὸ $^1/_4$ τοῦ μνησθέντος ποσοῦ τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Φέρεται εἰς ραβδία, ἅτινα λαμβάνονται διὰ χύσεως τοῦ τετηκότος μείγματος εἰς τύπους. Τὰ ραβδία ταῦτα εἶναι λευκὰ ἢ λευκότεφρα, τελικῶς διαλυτὰ ἐν ὕδατι καὶ μερικῶς μόνον ἐν ἀλκοόλῃ διαλυτά. Κατὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἁγνότητος αὐτῶν ἀναζητεῖται ἡ παρουσία ἐν αὐτοῖς βαρέων μετάλλων καὶ προσδιορίζεται ἡ περιεκτικότης αὐτῶν εἰς ἄργυρον. Τὸ σκεύασμα ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς ὡς καυτήριον ἠπιώτερον τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου, ἰδίᾳ εἰς τὴν ὀφθαλμολογίαν.

Ἄργυρος νιτρικὸς μετὰ χλωριούχου (Argentum nitricum cum argento chlorato). Κατὰ τὴν γερμανικὴν Φαρμακοποιίαν λαμβάνεται τὸ μεῖγμα τοῦτο δι' ἀναμίξεως 100 μ. τριβέντος νιτρικοῦ ἀργύρου μετὰ 10 μ. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (εἰδ. β 1,123), ἐξατμίσεως μέχρι ξηροῦ προσεκτικῆς τήξεως καὶ χύσεως εἰς τύπους. Ἐνέχει κατὰ μὲν τὴν γερμανικὴν Φαρμακοποιίαν 10 % χλωριούχου ἀργύρου, κατὰ δὲ τὴν ἀμερικανικήν, καθ' ἣν σκευάζεται ἐξ 100 μ. νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ 4 μ. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (εἰδ. β. 1,163), 5 % χλωριούχου ἀργύρου. Ραβδία λευκὰ ἢ λευκότεφρα, κερατώδους θραύσματος, χρησιμοποιούμενα πρὸς καυτηριάσεις.

Ἄργυρος νιτρώδης (Argentum nitrosum). Εἶναι τὸ μετὰ νιτρώδους ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου $AgNO_2$. Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλύματος νιτρώδους καλίου εἰς οὐχὶ ἀραιὸν διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου. Μικροὶ κιτρινωποὶ κρύσταλλοι, δυσδιάλυτοι ἐν ὕδατι (1:300). Ὁ νιτρώδης ἄργυρος χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν νιτροενώσεων τῶν ὑδρογονανθράκων τῆς σειρᾶς τοῦ μεθανίου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νιτρῶδες κάλιον, ὅπερ κατὰ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην δίδει τοὺς ἰσομερεῖς ἐστέρας τοῦ νιτρώδους ὀξέος

$$C_2H_5J + AgNO_2 = C_2H_5NO_2 + AgJ$$

καὶ

$$C_2H_5J + KNO_2 = C_2H_5O.NO + KJ.$$

Ἄργυρος ὀξαλικὸς (Argentum oxalicum). Εἶναι τὸ μετ' ὀξαλικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου $(CoO)_2Ag_2$. Σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλύματος ὀξαλικοῦ ὀξέος ἢ διαλυτοῦ τινος ὀξαλικοῦ ἅλατος εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου. Εἶναι δυσδιάλυτον εἰς νιτρικὸν ὀξὺ καὶ διαλυτὸν εἰς ἀμμωνίαν, κατὰ δὲ τὴν θέρμανσιν ἐκρήγνυται μετὰ φοβερᾶς δυνάμεως.

Ἄργυρος ὀξικὸς (Argentum aceticum). Εἶναι τὸ μετ' ὀξικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου $CH_3.CoO$ Ag. Ἡ ἕνωσις αὕτη σκευάζεται διὰ μείξεως διαλύματος 17 μ. νιτρικοῦ ἀργύρου εἰς 50 μ. ὕδατος μετὰ διαλύματος 14 μ. ὀξικοῦ νατρίου εἰς 50 μ. ὕδατος. Τὸ καθιζᾶνον ἵζημα συλλέγεται ἐπὶ ἠθμοῦ, ἐκπλύνεται δι' ὀλίγου ὕδατος καὶ ἀνακρυσταλλοῦται ἐκ θερμοῦ ὕδατος ὀξινισθέντος ἀσθενῶς δι' ὀξικοῦ ὀξέος. Ἐκ τοῦ ἐναπομένοντος ἁλμολοίπου καθιζάνεται ὁ ἄργυρος ὡς χλωριοῦχος. Κρύσταλλοι ἢ κόνις λευκὴ ἐκ μικροσκοπικῶν πρισμάτων ἀποτελουμένη, ἀντιδράσεως οὐδετέρας καὶ γεύσεως ἀηδοῦς μεταλλικῆς. Ὁ ὀξικὸς ἄργυρος εἶναι φωτοπαθής, διαλύεται ὀλίγον εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ καὶ περισσότερον εἰς τὸ βράζον· κατὰ τὴν πύρωσιν καταλείπει μεταλλικὸν ἄργυρον στιλπνόν. Δέον νὰ φυλάσσηται μακρὰν τοῦ φωτὸς μετὰ προσοχῆς. Ὁ ὀξικὸς ἄργυρος προὐτάθη ἀντὶ τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου κατὰ τῆς βλενορροϊκῆς ὀφθαλμίας τῶν νεογνῶν εἰς διάλυμα 1 %.

Ἄργυρος πικρικὸς ἢ πικρατόλη (Argentum picrinicum). Εἶναι ἡ μετὰ τοῦ καλουμένου πικρικοῦ ὀξέος (τρινιτροφαινόλης) ἕνωσις τοῦ ἀργύρου, περιέχει 30 % ἀργύρου καὶ ἀνεγράφη ὡς ἀπολυμαντικόν, ἔτι δὲ κατὰ τῆς βλενορροίας καὶ λευκορροίας.

Ἄργυρος πρωταλβινικὸς (Argentum protalbinatum)· βλ. λαργίνη.

Ἄργυρος πρωτεϊνικὸς (Argentum proteinicum)· βλ. πρωταργόλη.

Ἄργυρος σιδηρικυανιοῦχος (Argentum ferricyanatum). Εἶναι τὸ μετ' ἀργύρου ἅλας τοῦ σιδηρικυανικοῦ ὀξέος. Τὸ ἅλας τοῦτο ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν τύπον $Ag_3Fe(CN)_6$ τῇ προσθήκῃ σιδηρικυανιούχου καλίου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου καθιζάνει ὡς ἐρυθρόφαιον ἵζημα ἀδιάλυτον εἰς ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν.

Ἄργυρος σιδηροκυανιοῦχος (Argentum ferrocyanatum). Εἶναι τὸ μετ' ἀργύρου ἅλας τοῦ σιδηροκυανικοῦ ὀξέος. Τὸ ἅλας τοῦτο, ἔχον τὸν τύπον $Ag_4Fe(CN)_6$, καθιζάνει ὡς λευκοκίτρινον ἵζημα τῇ προσθήκῃ σιδηροκυανιούχου καλίου εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, εἶναι δὲ ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἀδιάλυτον εἰς ἀραιὸν νιτρικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν.

Ἄργυρος σουλφοϊχθυολικὸς ἢ ***ἰχθαργόλη*** (Argentum sulfoichthyolicum, Ichthargol). Ἕνωσις τοῦ ἀργύρου μετὰ τοῦ καλουμένου ἰχθυολικοῦ ὀξέος, ἐνέχει 12 % ἀργύρου καὶ ἀποτελεῖ καστανόχρουν, ἄοσμον ἐν ὕδατι, ἀδιάλυτον κόνιν. Χρησιμεύει ὡς ἀντισηπτικὸν πληγῶν, ὡς ἀντιβλενορροϊκὸν καὶ κατὰ τῶν μαλακῶν ἑλκῶν.

Ἄργυρος σουλφοφαινολικὸς (Argentum sulfophenylicum ἢ sulfocarbolicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_4(OH)SO_3Ag$, λαμβανομένη διὰ διαλύσεως ἀνθρακικοῦ ἀργύρου εἰς ὑδατικὸν διάλυμα π-φαινολοσουλφοξέος. Κόνις λευκή, φωτοπαθή, διαλυτὴ εἰς ὕδωρ καὶ ἀλκοόλην. Δέον νὰ φυλάσσηται μακρὰν τοῦ φωτός. Εὗρεν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ὀφθαλμολογίαν καὶ τὴν χειρουργικὴν ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ στυπτικόν· δρᾷ δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀσθενέστερον τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου. Χρησιμοποιεῖται εἰς διαλύματα 2 ‰.

Ἄργυρος ὑποβρωμιώδης (Argentum hypobromosum). Ἅλας τοῦ ἀργύρου μετὰ τοῦ ὑποβρωμιώδους ὀξέος τοῦ τύπου AgBrO.

Ἄργυρος ὑποχλωριώδης (Argentum hypochlorosum). Εἶναι τὸ μετ' ἀργύρου ἅλας τοῦ ὑποχλω-

Digitized by Google

ριώδους ὀξέος ($AgClO$). Τὰ διαλύματα τούτου εἶναι σταθερὰ ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ παρουσίᾳ ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου καὶ ἔχουν ἰσχυρὰς λευκαντικὰς ἰδιότητας. Κατὰ τὴν ἠπίαν θέρμανσιν διασπῶνται πρὸς χλωριοῦχον καὶ χλωρικὸν ἄργυρον.

Ἄργυρος φθοριοῦχος (Argentum fluoratum). Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροφθορίου ἅλας τοῦ ἀργύρου (AgF). Σκευάζεται διὰ διαλύσεως ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου ἢ ἀνθρακικοῦ ἀργύρου εἰς ὑδροφθόριον καὶ ἐξατμίσεως ἐν κενῷ τοῦ διαλύματος, ὅτε ἀποχωρίζονται φωτοπαθεῖς, ἄχροοι, ὑγροσκοπικοὶ κρύσταλλοι, ἐνέχοντες ἐν ἢ δύο μόρια κρυσταλλικοῦ ὕδατος. Ὁ φθοριοῦχος ἄργυρος κατὰ τὴν φύλαξιν καθίσταται ἀδιάλυτος καὶ σκοτεινόχρους μεταπίπτων εἰς τὸν ὑποφθοριοῦχον (Ag_2F). Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα τοῦ φθοριούχου ἀργύρου ἔχουν ἰσχυρὰν ἀντισηπτικὴν ἐνέργειαν. Ὁ φθοριοῦχος ἄργυρος ἀνεγράφη εἰς ὑποδορίους ἐνέσεις ἐν τῇ κτηνιατρικῇ καὶ εἰς ἐπιθέματα (διάλυμα 1 %). Διάλυμα αὐτοῦ 10 % φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *ταχυόλη* πρὸς ἀποστείρωσιν του ὕδατος.

Ἄργυρος φωσφορικὸς (Argentum phosphoricum). Εἶναι τὸ μετὰ φωσφορικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου Ag_3PO_4· σκευάζεται τῇ προσθήκῃ διαλυτοῦ τινος οὐδετέρου φωσφορικοῦ ἅλατος εἰς διάλυμα νιτρικοῦ ἀργύρου, ὅτε καθιζάνει ὡς οὐδέτερον ἅλας. Διάλυμα ὀξίνου φωσφορικοῦ νατρίου καθιζάνει ἐκ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου φωσφορικὸν ἄργυρον, οὐχὶ ὅμως ποσοτικῶς. Ὁ φωσφορικὸς ἄργυρος καθιζάνει ὡς ἴζημα ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν δὲ εἰς νιτρικόν, φωσφορικόν, ὀξικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν. Εἶναι ἕνωσις φωτοπαθής, εὑρίσκει μικρὰν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν φωτογραφικήν, ἀνεγράφη δὲ τὸ ὄξινον ἅλας Ag_2HPO_4 κατὰ τῆς βλενορροίας.

Ἄργυρος φυλλώδης (Argentum foliatum). Σκευάζεται δι' ἐλάσεως κυλίνδρου ἐκ χυτοῦ ἀργύρου, τμήσεως εἰς τεμάχια καὶ σφυρηλατήσεως, εἶτα τιθεμένων τούτων μεταξὺ περγαμηνῆς. Τὰ λαμβανόμενα φύλλα φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ἐντὸς φυλλαδίων ἐκ μεταξωτοῦ χάρτου, μεταξὺ τῶν φύλλων τῶν ὁποίων παρεντίθενται ταῦτα. Ἁπαλὰ φυλλίδια ἐκ καθαροῦ ἀργύρου, διαλυόμενα εἰς νιτρικὸν ὀξὺ πρὸς διαυγὲς ἄχρουν ὑγρόν, ἐξ οὗ δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καθιζάνεται λευκὸν νιτρῶδες ἴζημα ἐκ χλωριούχου ἀργύρου, ἀδιάλυτον εἰς νιτρικὸν ὀξὺ καὶ διαλυτὸν τελείως εἰς ἀμμωνίαν πρὸς ἄχρουν ὑγρόν. Χρησιμεύουν πρὸς ἐπαργύρωσιν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ εἰς τὴν φαρμακευτικὴν πρὸς ἐπένδυσιν καταποτίων.

Ἄργυρος χλωρικὸς (Argentum chloricum). Ἡ ἕνωσις αὕτη λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως χλωρίου εἰς ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου εὑρισκόμενον ἐν ὕδατι, διηθήσεως ἀπὸ τοῦ σχηματιζομένου χλωριούχου ἀργύρου καὶ ἐξατμίσεως τοῦ διηθήματος μέχρι κρυσταλλώσεως. Ὁ χλωρικὸς ἄργυρος δύναται νὰ ληφθῇ καὶ διὰ διαλύσεως ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου εἰς ὑδατικὸν διάλυμα χλωρικοῦ ὀξέος. Κρυσταλλοῦται εἰς τετραπλεύρους λευκὰς στήλας διαλυτὰς εἰς 10 μ. ὕδατος καὶ ἐν ἀλκοόλῃ. Κατὰ τὴν θέρμανσιν δίδει ὀξυγόνον καὶ ἴχνη χλωρίου, καταλείπεται δὲ χλωριοῦχος ἄργυρος. Ριπτόμενος ἐπὶ πεπυρακτωμένων ἀνθράκων ἐκρήγνυται σχηματιζομένου χλωριούχου ἀργύρου. Μετὰ θείου σχηματίζει εὐκόλως ἐκρηγνύμενον μεῖγμα.

Ἄργυρος χλωριοῦχος (Argentum chloratum a-muriaticum). Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀργύρου $AgCl$. Σκευάζεται διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου προσθήκῃ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ διαλύματος χλωριούχου ἅλατος, ὅτε καθιζάνει ὡς λευκὸν τυρῶδες ἴζημα, ὅπερ πλύνεται καλῶς ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ καὶ ξηραίνεται μακρὰν τοῦ φωτός. Κόνις λευκή, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ὀξέσι, διαλυτὴ εἰς ἀμμωνίαν, κυανιοῦχον κάλιον καὶ ὑποθειῶδες νάτριον. Ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος εἶναι οὐσία φωτοπαθής, χρωματιζόμενος ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἰώδης. Ὑπὸ σιδήρου, ψευδαργύρου καὶ ἄλλων μετάλλων, παρουσίᾳ ἀραιοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἀνάγεται ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος πρὸς μεταλλικὸν ἄργυρον. Κατὰ τὴν θέρμανσιν χρωματίζεται ἀρχικῶς κίτρινος καὶ εἰς θερμοκρασίας 487° τήκεται πρὸς φαιὸν ὑγρόν, πηγνύμενον κατὰ τὴν ψῦξιν πρὸς μελιτώδη μᾶζαν. Ὁ χλωριοῦχος ἄργυρος δέον νὰ φυλάσσηται ἐν σκοτειναῖς φιάλαις. Ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ καταπραϋντικὸν εἰς δόσεις 0.02—0.05—0,1 εἰς καταπότια τρὶς ἕως τετράκις τῆς ἡμέρας ἐπὶ χορείας, γαστραλγίας, ἐπιληψίας, κατὰ τοῦ κοκκύτου, βηχός, διαρροίας καὶ νευραλγιῶν. Περαιτέρω χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπαργύρωσιν καὶ εἰς τὴν φωτογραφικήν.

Ἄργυρος χλωριοῦχος ἐναμμώνιος (Argentum chloratum ammoniatum). Σκευάζεται διὰ διαλύσεως προσφάτως καθιζηθέντος χλωριούχου ἀργύρου εἰς ἀμμωνίαν καὶ κρυσταλλώσεως τοῦ προκύπτοντος διαλύματος. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ag(NH_3)_2Cl.H_2O$, ἀποτελοῦσα κρυστάλλια ἄχροα, εὐδιάλυτα ἐν ὕδατι καὶ εὐκόλως ἀποσυντιθέμενα. Ἀνεγράφη εἰς δόσιν 0,005—0,01 τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας ἐπὶ χορείαν καὶ ἐπιληψίαν καὶ κατὰ τῶν ἑλμίνθων.

Ἄργυρος χλωριώδης (Argentum chlorosum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $AgClO_2$ λαμβανομένη διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου διὰ διαλυμάτων χλωριωδῶν ἁλάτων τῶν ἀλκαλίων καὶ ἀνακρυσταλλώσεως τοῦ προκύπτοντος ἰζήματος ἐκ θερμοῦ ὕδατος. Κίτρινα κρυσταλλικὰ λέπια εἰς 105° ἢ εἰς ἐπαφὴν μεθ' ὑδροχλωρίου ἐκρηγνύμενα, ἀναφλέγοντα δὲ τὸ μετ' αὐτῶν συναναμειγνυόμενον θεῖον.

Ἄργυρος χρωμικὸς (Argentum chromicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου Ag_2CrO_4 λαμβανομένη διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου διὰ διαλύματος χρωμικῶν ἁλάτων. Κρύσταλλοι μικροὶ κίτρινοι καὶ στιλπνοί.

Ἀργύρου ὀξείδιον (Argentum oxydatum). Ἡ ἕνωσις αὕτη τοῦ ἀργύρου Ag_2O σκευάζεται διὰ καθιζήσεως διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ὑπὸ διαλύματος βάσεώς τινος καὶ καυστικοῦ νάτρου ἢ καυστικοῦ κάλιος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀμμωνίας, ὅτε σχηματίζεται ἐκρηκτικὸς βροντώδης ἄργυρος. Τὸ καθιζᾶνον ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου μετὰ τὴν ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ ἔκπλυσιν δέον νὰ ξηραίνηται καὶ νὰ φυλάσσηται μακρὰν τοῦ φωτός. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου ἐν ὑγρᾷ καταστάσει εἶναι φαιόν, μετὰ τὴν ξήρανσιν δὲ γίνεται σχεδὸν μέλαν. Προσφάτως καθιζηθὲν ἀπορροφᾷ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ παρουσιάζει ἐλαφρὰν ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν ἐν ὕδατι, ὅπου εἶναι ὀλίγον διαλυτόν. Κατὰ τὴν θέρμασιν αὐτοῦ εἰς 250° διασπᾶται εἰς ἄργυρον καὶ ὀξυγόνον. Συναναστριβόμενον μετὰ θείου, φωσφόρου, θειούχου ἀρσενικοῦ ἀναφλέγεται. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀργύρου ἀνεγράφη ἐσωτερικῶς εἰς δόσιν 0,005—0,05 τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας εἰς καταπότια ἢ ξηρία κατὰ τῆς ἐπιληψίας, διαρροίας, χορείας, καρδιαλγιῶν, λευκορροίας κτλ. Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— [ΦΩΤΟΓΡ.] Τὰ διάφορα φωτοπαθῆ ἅλατα τοῦ ἀργύρου ὑπῆρξαν τὰ μέσα δι' ὧν ἐπετεύχθη ἡ συγκράτησις τῆς φευγαλέας εἰκόνος τοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου. Ἡ χρῆσις ἁλάτων τοῦ ἀργύρου πρὸς λῆψιν εἰκόνων διὰ τοῦ φωτὸς ἄρχεται πρὶν ἢ πραγματοποιηθῇ ἡ φωτογραφία. Οὕτως ὁ ἰατρὸς Schulze κατὰ τὸ 1727 ἐχρησιμοποίει ἐν Γερμανίᾳ τὸν νιτρικὸν ἄργυρον διὰ τὴν ἀνατύπωσιν εἰκόνων. Ὁ Γάλλος φυσικὸς Charles ἐχρησιμοποίει καὶ αὐτὸς ἅλατα τοῦ ἀργύρου, ὅπως κατασκευάζῃ τὰς σιλουέττας τῶν μαθητῶν του. Ἀργότερον δὲ ὁ Davy καὶ ἄλλοι ἔκαμον ὁμοίως χρῆσιν τῶν διαφόρων φωτοπαθῶν ἁλάτων τοῦ ἀργύρου πρὸς παραγωγὴν εἰκόνων. Ὁ Daguerre καὶ ὁ συνεργάτης του Niepce, οἱ δύο οὗτοι πατέρες τῆς φωτογραφίας, ἐχρησιμοποίησαν πρὸς συγκράτησιν τῶν εἰκόνων τοῦ φωτογραφικοῦ θαλάμου τὸν ἰωδιοῦχον ἄργυρον, ὅστις ἐσχηματίζετο ἐπὶ ἀργυρᾶς πλακὸς ἐκτιθεμένης εἰς ἀτμοὺς ἰωδίου· τὴν πλάκα δὲ ταύτην ἐχρησιμοποίουν ὡς φωτογραφικὴν πλάκα. Ἀργότερον τέλος ἡ σημερινὴ φωτογραφικὴ τέχνη ἐχρησιμοποίησε τὸν βρωμιοῦχον ἄργυρον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν (Maddox). Ὅλα τὰ ἅλατα τοῦ ἀργύρου δὲν εἶναι φωτοπαθῆ. Ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν φωτογραφικὴν φωτοπαθῶν ἁλάτων τοῦ ἀργύρου εἶναι ὁ βρωμιοῦχος, ὁ ἰωδιοῦχος, ὁ χλωριοῦχος καὶ ὁ κιτρικός. Τὰ ἅλατα ταῦτα χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν καὶ χαρτῶν. Κ. Γ. Μ

— *ἄργυρος ἀρσενικοῦχος ὀρυκτὸς* (Arsensilber) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν παρουσιαζόμενον εἰς λεπτάς, ἀργυροειδεῖς λαμπούσας διαστρώσεις ἐντὸς φλοιοειδῶς νεφροειδῶν ὄγκων αὐτοφυοῦς ἀρσενικοῦ. Ἐπίσης εὑρίσκεται καὶ εἰς μικροὺς βελονοειδεῖς σταλακτίτας ἐντὸς ἀσβεστίτου. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι πιθανῶς ἀρσενικοῦχος ἄργυρος (Ag, As). Περιέχει ὅμως σίδηρον καὶ ἀντιμόνιον καὶ ὡς ἐκ τούτου θεωρεῖται μῖγμα τῶν ὀρυκτῶν δισκρασίτου, ἀρσενικοῦ καὶ ἀρρενικοπυρίτου. Εὑρέθη εἰς τὸ St. Andreasberg. Γ. Κ. Γ.

— *ἄργυρος αὐτοφυὴς* (Gediegenes Silber) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν εὑρισκόμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἄλλοτε ἔχοντας ὄψιν ἑξαεδρικὴν καὶ ἄλλοτε οκταεδρικήν. Οἱ κρύσταλλοι συνήθως εἶναι μικροὶ καὶ ἐξηλλοιωμένοι, ἐνίοτε δὲ καὶ δίδυμοι. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς σχήματα τριχοειδῆ, συρματοειδῆ, δενδροειδῆ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὑρίσκεται χειροπληθὴς ἐντὸς φωλεῶν ἢ παρενεσπαρμένος, ἢ καὶ εἰς ἐλάσματα, πλάκας ἢ στρογγύλους διατρήτους ὄγκους ἢ καὶ ὀδοντωτοὺς βώλους, ἐνίοτε ἔχοντας βάρος πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιογράμμων (τῷ 1834 εὑρέθη εἰς τὸ Kongsberg ὄγκος ἀργύρου 7³/₄ ἑκατολίτρων).

Ὁ αὐτοφυὴς ἄργυρος ἔχει θραῦσιν ἀγκιστρώδη, σκληρότητα 2½ — 3, εἰδικὸν βάρος 9,6—12, λάμψιν μεταλλικήν. Εἶναι εὔπλαστος, ἐλατὸς καὶ πολὺ ἐκτατός, ἀργυρόλευκος συνήθως κιτρινίζων καὶ κατ' ἐπιπολὴν καστανόχρους, φαιός, μέλας ἢ καὶ ἀλαμπής. Ἐπὶ πλακὸς ἐκ πορσελλάνης συρόμενος δίδει γραμμὴν ἀργυρόχρουν μεταλλίζουσαν.

Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ἄργυρος (Ag), συχνὰ ὅμως ἔχει προσμείξεις χρυσοῦ (ὁ σποραδικῶς παρὰ τὸ Kongsberg παρουσιαζόμενος *χρυσοῦχος ἄργυρος*, güldische Silber, περιέχει μέχρις 28 % χρυσόν). Ἐπίσης φέρει μικρὰ παραμείγματα χαλκοῦ, ὑδραργύρου, σιδήρου, λευκοχρύσου, ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου. Εἶναι εὔτηκτος καὶ διαλυτὸς εἰς νιτρικὸν ὀξὺ καὶ πυκνὸν θειικὸν ὀξύ.

Ὁ αὐτοφυὴς ἄργυρος παρουσιάζεται συνήθως: α') Εἰς ὅλα τὰ κοιτάσματα θειούχων ἀργυρούχων μεταλλευμάτων ὡς καὶ ἀργυρούχων τοιούτων μολύβδου, χαλκοῦ καὶ ψευδαργύρου, ἐκ τῶν ὁποίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προῆλθε δευτερογενῶς. Τοιαῦται ἐμφανίσεις εἶναι αἱ τῶν μεταλλευτικῶν ὀρέων (Φραϊβέργη, Schneeberg, Marienberg, Annaberg), πολλαὶ τοῦ Περού, τῆς Χιλῆς, τοῦ Μεξικοῦ, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἀλλαχοῦ. β') Ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίζουν αἱ ἐμφανίσεις εἰς φλέβας «νεωτέρας διαπλάσεως ἀργυρούχων μεταλλευμάτων». Τὸ περιεχόμενον τῶν φλεβῶν τούτων εἶναι καθιζήματα ἐξ ὑδάτων θερμῶν πηγῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρυσοῦχα. Τοιαῦται ἐμφανίσεις εἶναι αἱ τοῦ Schemnitz καὶ Kremnitz, πολλαὶ τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Νεβάδας, Κολοράδου, Ἀριζόνας, Καλιφορνίας, Περού, Ἰαπωνίας. γ') Εὑρίσκεται ἐντὸς φλεβῶν κασσιτερούχων μεταλλευμάτων τῆς Βολιβίας, κοβαλτιούχων μεταλλευμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ Καναδᾶ καὶ εἰς τὸ Kongsberg τῆς Νορβηγίας. δ') Οὐχὶ σπανίως παρουσιάζεται καὶ ἐντὸς προσχώσεων ἢ ἄμμων (ἀργυρίτιδες ἄμμοι).

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη εἰς δευτερογενῆ κυματοειδῆ συσσωματώματα εἰς τὰ ἐκ μετασωματώσεως κοιτάσματα μεταλλευμάτων μολύβδου καὶ ψευδαργύρου τῆς Ἀγριλέζας τοῦ Λαυρίου. Γ. Κ. Γ.

— *ἄργυρος χλωριοῦχος ὀρυκτὸς* (Chlorsilber) [*Ὀρυκτολ.*] συνώνυμον τοῦ κεραργυρίτου (βλ.λ.). Γ. Κ. Γ.

ἄργυρος (ὁ) (Argyros) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πορφυριδῶν*. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ 12 εἴδη, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

Ἀργυρός. Βυζαντινὸς οἶκος (βλ. Ἀργυροί).

Ἀργυρός, *νεομάρτυς*. Κατήγετο ἐξ Ἀπανομῆς τῆς Μακεδονίας καὶ διέτριβεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐργαζόμενος παρά τινι ράπτῃ ὡς ὑπηρέτης. Ἐλέγξας Χριστιανὸν διότι ἐξισλαμίσθη, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων καὶ ἐβιάζετο νὰ ἐξομόσῃ, μὴ δεχθεὶς δὲ τοῦτο ἐθανατώθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ 1806, τὴν 11ην Μαΐου, καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη του. Ὁ βίος του, συγγραφεὶς παρὰ Νικηφόρου ἱερομονάχου Χίου, εὑρίσκεται ἐν τῷ Νέῳ Λειμωναρίῳ (*ὅθεν ἐράνισμα αὐτοῦ ἐν Κ. Δουκάκη*. Μέγας Συναξαριστής, Μάϊος Ἀθῆναι 1892, σ. 162—165). Δ. Ε. Μ.

— **Ἀργυρός.** Μάγιστρος καὶ δοὺξ τῆς Ἰταλίας (1051—1058). Διαπιστευθεὶς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ πάπα Λέοντος Θ' καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σχίσματος τοῦ 1054. Ὁ Ἀργυρὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Μέλ, τοῦ ἐκ Βάριος Λομβαρδοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τῶν ἐπαναστατῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας τῷ 1009. Ἡττηθέντος ὅμως τοῦ Μέλ, ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ *κατεπάνου*, ὁ Ἀργυρὸς ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπόθεν ὅμως διαφυγὼν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1042 ἠγωνίσθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Νορμανδῶν κατὰ τοῦ νέου *κατεπάνου* Γεωργίου Μανιάκη, ὃν ἠνάγκασε νὰ κλεισθῇ εἰς Τάραντα. Ὅταν ὅμως ὁ Μανιάκης ἐστασίασε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορός του, ὁ Ἀργυρὸς μετέστη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Βυζαντινῶν καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν τοῦ Τάραντος ἀνεκήρυξεν εἰς Βάριν αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνον ἔνατον, ἐπανιδρυθείσης οὕτω τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲ πρὸς ἀμοιβὴν τῷ ἀπένειμε τοὺς τίτλους τοῦ πατρικίου καὶ βεστιαρίου. Ἔκτοτε ὁ Ἀργυρὸς ἐμφανίζεται μέχρι τοῦ θανάτου του ἀδιάλλακτος ἀντίπαλος τῶν παλαιῶν συμμάχων του Νορμανδῶν, καὶ πιστὸς ὑπηρέτης τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις τὸν μεταχειρίζεται πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως τοῦ Τορνικίου καὶ τοῦ χορηγεῖ θέσιν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ συμβουλίῳ. Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ πατριάρχου Κηρουλαρίου διενέξεις μετὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπολέμησε τὰ σχέδια τοῦ ἀνωτέρω πατριάρχου μετὰ πολλῆς ζέσεως, ἐπισύρας τὴν μῆνιν τούτου ἐναντίον του. Ἐπανελθὼν ἐν Ἰταλίᾳ ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου ἀγῶνά του, ἀλλὰ τῷ 1061 ὑπέστη τελείαν ἧτταν καὶ ἀντικατεστάθη ἐν Ἰταλίᾳ δι' ἄλλου *κατεπάνου*. Μετὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀπεσύρθη εἰς Βάριν, ὅπου ἐκέκτητο πολλὰς οἰκίας, μὲ τὸν τίτλον τοῦ «προέδρου» αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου. Ἀπέθανεν, ἐγκαταλιπὼν ἀξιόλογον περιουσίαν τῷ 1068, τρία ἔτη πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Δ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ἀργυρός, *Ἀθανάσιος*. Γεννηθεὶς ἐν Νιγρίτῃ τῷ 1859 ἐσπούδασε Νομικὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις. Ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ προ-

Digitized by Google

ξενικῷ κλάδῳ, κατόπιν ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, ἐπιδοθεὶς συγχρόνως εἰς συγγραφὰς καὶ μεταφράσεις ἱστορικῶν ἰδίᾳ καὶ νομικῶν ἔργων. Μεταξὺ τῶν μεταφράσεών του σημειοῦμεν τὸ πεντάτομον «Ρωμαϊκὸν Δίκαιον» τοῦ Windscheid, τὴν τετράτομον «Παγκόσμιον Ἱστορίαν» τοῦ Jaeger καὶ τὴν «Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν» τοῦ Duruy. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας ἐξελέγη κατ' ἐπανάληψιν βουλευτὴς Σερρῶν, ἐγένετο δὲ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας ἐπὶ κυβερνήσεως Γούναρη (1920) καὶ τῆς Παιδείας ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ κυβερνήσει (1926).

— **Ἀργυρός, *Ἀντώνιος*.** Ἀθηναῖος κτηματίας κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον. Μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος μετὰ τῶν υἱῶν του, ***Κωνσταντίνου*** καὶ ***Ἀναργύρου***. Γ. Δ. Κ.

— **Ἀργυρός, *Ἰσαάκ*.** Βυζαντινὸς συγγραφεύς, γνωστὸς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Γρηγορᾶ ἀγώνων του κατὰ τῶν Ἡσυχαστῶν. Ὅτε τῷ 1325 ὁ Γρηγορᾶς ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου σχέδιον διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, ὁ Ἀργυρὸς ὑπεστήριξε ταύτην δι' ἰδίας συγγραφῆς. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀργυρός, *Σταμάτιος*.** Ἀθηναῖος ἱερεύς, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παπᾶ-Σταμάτης*. Ἐκ τῶν ἐγκρίτων Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον τοῦ 1821. Παντοῦ ἐνεθάρρυνε διὰ τῆς εὐγλωττίας του τοὺς χειμαζομένους ἀδελφούς, πρῶτος δ' ἐρριψοκινδύνευε διὰ νὰ δώσῃ τὸ καλὸν παράδειγμα. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, αὐτὸς εἰς κήρυγμα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας προέτρεψε τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα νὰ παραμείνουν ἐν τῇ πόλει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος καὶ νὰ μιμηθῶσι τὸ πρόσφατον τῶν Μεσολογγιτῶν παράδειγμα. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων προκρίτων οἵτινες, μολονότι παρήλικοι, ἔμειναν ἐν τούτοις ἐν τῇ πολιορκουμένῃ Ἀκροπόλει, ἀντὶ νὰ καταφύγουν εἰς τὰς νήσους. Γ. Δ. Κ.

ἀργυρόσαυρος (Argyrosaurus Lydekker) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *δεινοσαύρων* ἑρπετῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *διπλοδοκιδῶν*, ὅπερ ἔζησεν εἰς τὸ ἀνώτατον κρητιδικὸν ἢ ἠωκαινικὸν τῆς Παταγονίας.

ἀργυροσέτη (ἡ) (Argyrosete) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *οἰκοφοριδῶν*. Διακρίνονται διὰ τὸ μικρότατον μέγεθός των καὶ εἶναι ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν.

ἀργυρόσης (Argyrose) [*Ὀρυκτ.*]· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ ἀργυρίτου (βλ. λ.)

ἀργυροσόλη (Argosol) [*Φαρμ. Χημ.*]. Διάλυμα κολλοειδοῦς ἀργύρου ἐν ἰσοτονικῷ ὕδατι ὀροῦ τοῦ αἵματος. Φέρεται εἰς φύσιγγας (ampoules), ὧν ἑκάστη περιέχει 5 καὶ 10 κυβικ. ἑκατοστόμ. Ἐνδείκνυται πρὸς ἐνδομυϊκὰς ἢ ἐνδοφλεβικὰς ἐνέσεις 5 - 10 κυβ. ἑκατοστομ. πρὸς σηπτικὰς μιασματικὰς νόσους. Τὰ ἐν φιαλιδίοις διαλύματα εἶναι προωρισμένα πρὸς ἐνέσεις ἐντὸς σηπτικῶν ἐξιδρωμάτων. Μ. Ν. Κ.

ἀργυροστέφανος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων ἀργυροῦν στέφανον ἢ ἀργυρᾶν στεφάνην.

ἀργυρόστιγμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων ἀργυρᾶ στίγματα, ἤ, ἐπὶ ζῴων, λευκὰς κηλῖδας.

ἀργυρόστομος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων ἀργυρῶδες, λευκὸν στόμα (ἐπίθετον τῶν ζῴων).

ἀργυροταμίαι [*Ἀρχ.*]. Οὕτως ἐκαλοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ οἱ προϊστάμενοι ἐν Ἀθήναις τοῦ δημοσίου ταμείου (CIA III, 38. 39), οἱ παλαιότεροι δηλ. *ταμίαι*. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μνημονεύεται καὶ συνήγορος τοῦ ταμείου, ὅστις ἔργον εἶχε νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως εἰς τελωνειακὰς δίκας (CIA III 712a). Ἐκτὸς ὅμως τῶν Ἀθηνῶν μνημονεύονται ἀργυροταμίαι, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, καὶ εἰς ἄλλας χώρας καὶ πόλεις, ὡς ἐν Καρίᾳ μνημονεύεται ὁ ἀργυροταμίας Ἀσίας, ὅστις ἦτο ὁ οἰκονομικὸς βοηθὸς τοῦ ἀρχιερέως Ἀσίας, ἐν Νικομηδείᾳ ἀργυροταμίας φυλάρχων, ἐν Φρυγίᾳ ἀργυροταμίας τῆς πόλεως, καὶ ἀλλαχοῦ ἀργυροταμίας τοῦ δήμου. Εἰς τὰς ἐκ Συρίας ἐπιγραφὰς μάλιστα ἐμφανίζονται πέντε ἀργυροταμίαι, οἵτινες εἶναι καὶ οἱ ἐπώνυμοι ἄρχοντες. ΚΑΨ.

ἀργυρότοξον (τὸ) (Argyrotoxon) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀργυρότοξος (ὁ, ἡ)· ὁ φέρων ἀργυροῦν τόξον: «ἀργυρότοξος Ἀπόλλων».

Ἀργυροῦν (τὸ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὄρος ἐν Ἱσπανίᾳ, καλούμενον οὕτω κατὰ τὸν Στράβωνα λόγῳ τῶν ἐν αὐτῷ ἀργυρωρυχείων. Α. Δ.

Ἀργυρούπολις [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα τῆς κοινότητος Ἀργυρουπόλεως ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ 873 κατοίκους καὶ περιλαμβανούσης καὶ τὸν συνοικισμὸν *Κάτω-Πόροι* (κ. 113) Ἡ Ἀργυρούπολις (ἄλλως *Σομαρόπολις, Γαϊδαρόπολις, Πόλι*) ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐλέγετο ἁπλῶς *Πόλις*, καθὼς καὶ σήμερον λέγεται ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις καὶ ἐν Σφακίοις *Πόλι*. Ἐν τῇ συνθήκῃ μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Καλλέργου (1299 μ.Χ.) ἐν τῷ 3ῳ ἄρθρῳ λέγεται «Ἀκμὴ δίδομεν καὶ παρέχομέν σοι τὰς καβαλλαρίας τῆς Πόλης καὶ Χωριομοναστηρίου» (*Ἀθηνᾶς* τ. ΙΔ' σελ. 305). Κατὰ δὲ τὸ 1822, ὅτε ἐχρησίμευσεν ἐπί τινα χρόνον ἕδρα τῆς ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως τῆς Κρήτης, μετωνομάσθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν *Ἀργυρούπολις*. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο διατηρεῖται εἰς τὸ ἑξῆς. Ἡ Ἀργυρούπολις κεῖται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας *Λάππας*, ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου γραφικωτάτου μεταξὺ δύο ρυακίων, τῶν ὁποίων αἱ ὄχθαι εἶναι κατάφυτοι ἐκ πλατάνων καὶ ἄλλων ἀγρίων καὶ ἡμέρων δένδρων. «Πρὸ τοῦ χωρίου δὲ (ΒΑ) ὑπὸ τὴν σκιὰν γηραιῶν πλατάνων, γράφει περιηγητὴς τοῦ 1881, ἐκβλύζει πηγὴ ὕδατος (Σημ. *Ἅγιες Παρθένες*), δροσεροῦ καὶ διαυγοῦς, ἥτις ἑνουμένη μὲ πολλὰς ἄλλας πηγὰς πέριξ ἀναβλυζούσας, χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Πετρέν». ΝΔ. ὑψοῦται τὸ ὄρος τῆς Συκεᾶς (933 μ.), ὅριον Ρεθύμνης καὶ Ἀποκορώνου. Κατὰ τὸ 1866 συνεκροτήθη ἐνταῦθα Γενικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 μέχρι τοῦ 1875 ἦτο ἕδρα ἐπαρχείου. Τότε δὲ εἶχεν οἰκοδομήσει ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις μεγαλοπρεπὲς διοικητήριον καὶ πύργον ἐντὸς τοῦ χωρίου, τὰ ὁποῖα τῷ 1878 κατέστρεψαν οἱ ἐπαναστάται. Ἡ Ἀργυρούπολις ὡς ἐκ τῆς στρατηγικῆς της θέσεως ἐχρησίμευσε πολλάκις ὡς ἕδρα τῶν ἐπαναστατικῶν Συνελεύσεων. Συνεκροτήθησαν δὲ καὶ πολλαὶ περὶ αὐτὴν μάχαι. Ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Λάππας ἀνευρίσκονται πέριξ νομίσματα, μωσαϊκὰ, τάφοι ἐντὸς σπηλαίων καὶ λείψανα οἰκοδομῶν. Μία μάλιστα τούτων λέγεται *νομισματοκοπεῖον*. Τὰ ἀνακαλυφθέντα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἑνετικὰ καὶ ρωμαϊκά. Ὁ Πάσλεϋ (1837) ἐζωγράφησεν ἀρχαῖα ἐρείπια ἐνταῦθα. Ὁ δὲ Boschini (1651) ἀναφέρει τὸ σπήλαιον μετὰ τῶν τάφων καὶ ἕτερον μὲ ναΐσκον ἐντός, πλεῖστον τιμώμενον. Ἐπὶ σῳζομένης Πύλης ἑνετικοῦ μεγάρου εἶναι ἐπιγραφὴ λατινική: «Omnia mundi fumus et ubra» (=πάντα τοῦ κόσμου καπνὸς καὶ σκιά».

Τὸ χωρίον συνδέεται ἤδη δι' ἁμαξιτοῦ δρόμου πρὸς τὸ Ρέθυμνον καὶ τὰ Χανιά. Ἔχει πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον, τηλέφωνον, ἀγρονομεῖον, ταχυδρομικὸν γραφεῖον καὶ σταθμὸν χωροφυλακῆς. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙ

— **Ἀργυρούπολις** [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κιλκὶς τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. 226. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Στρέζοβον*, ἐσχάτως μετονομασθέν. Δ. Ε. Μ.

ἀργυροῦραξ (Argyrohyrax Ameghino) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *νωτοπληφόρων* θηλαστικῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *ἡγετοθηριδῶν* ἐκ τῶν στρωμάτων τῆς πυροθηρίου τῆς κάτω μειοκαίνου περιόδου τοῦ Σάντα Κρούζ τῆς Παταγονίας. Φέρει ἀνὰ τρεῖς κοπτῆρας, ἀνὰ ἕνα κυνόδοντα, ἀνὰ τέσσαρας προτραπεζίτας καὶ ἀνὰ τρεῖς τραπεζίτας ἑκατέρωθεν τῆς ἄνω σιαγόνος. Θ. Σ.

ἀργυροῦς (—*εος*), —*ᾶ*, —*οῦν*· δημοτ. *ἀργυρός*, —*ή*, —*ό*· ὁ ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένος, κοιν. *ἀσημένιος*: «ἀργυροῦς σταυρός», «ἀργυρᾶ νομίσματα»· δημοτ. «χρυσέ μου κι' ἀργυρέ μου».

ἀργυροῦφαντος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐνυφασμένος με ἄργυρον.

ἀργυρόφθαλμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων λευκούς, ἀργυροχρόους ὀφθαλμοὺς (ἐπίθετον τῶν ζῴων).

ἀργυρόφυλλος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἔχων λευκά, ἀργυρόχροα φύλλα (ἐπὶ φυτῶν).

ἀργυρόφυτον (τὸ) (Argyrophiton) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡλιανθοειδῶν* περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῶν νήσων τοῦ Σάντουιτς. Δ. Ν. Π.

ἀργυροχαίτης (ὁ) (Argyrochaetus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *παρθενιδῶν*. Γνωστὰ ὀλίγιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ἀργυροχοῶ (—*έω*)· τήκω τὸν ἄργυρον, κατεργάζομαι τὸν ἄργυρον.

ἀργυρόχωμα (τό)· ἡ ἀργυροῦχος γῆ.

Ἀργυροχώριον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Πωγωνίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 224 ὧν οἱ πλεῖστοι συνήθως ἀποδημοῦσιν. Ὑπὸ τῶν περιοίκων σκωπτικῶς λέγεται «*Γαϊδουροχώρι*».

—**Ἀργυροχώριον** [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κλειστοῦ (τέως *Μούσγαλη*) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δάγ-Χότζα Μαχαλέ*, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Δεκεμβρίου 1926 διατάγματος. Δ. Ε. Μ.

ἀργυρυθρόσης (Argyrythrose) [*Ὀρυκτολ.*]· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ πυραργυρίτου (βλ. λ.).

ἀργυρώνητος (ὁ ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀντὶ ἀργυρίων ἐωνημένος, ὁ ἀγορασθεὶς μὲ χρήματα· λέγεται εὐτελιστικῶς ἐπὶ τῶν μεταβαλλόντων φρονήματα χάριν κέρδους.

Ἀργυφέη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἤλιδος ἀναφερομένη εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς ὕμνους. Α. Δ.

Ἀργυφίη [*Μυθολ.*]. Σύζυγος τοῦ Αἰγύπτου, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου. Α. Δ.

ἀργῶ (—*έω*)· εἶμαι ἀργός, δὲν ἔχω ἐργασίαν, δὲν ἐργάζομαι, σχολάζω: «τὰς ἑορτὰς τὸ κατάστημα ἀργεῖ» || βραδύνω, καθυστερῶ, δὲν ἐπείγομαι: «ἀργεῖ νὰ ντυθῇ,—νὰ τελειώσῃ τὴ δουλειά», «μὴν ἀργῇς, κάμε γρήγορα» || ἔχω ἀνάγκην πολλοῦ χρόνου: «ἀργοῦμε ἀκόμη νὰ φθάσωμε 'ς τὸ τέλος», «ἀργεῖ νὰ 'ρθῇ ἡ Λαμπρή»· παροιμ. «ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοί, ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ» || παροιμ. «ὁ θεὸς ἀργεῖ, μὰ δὲν λησμονεῖ», ἀναβάλλει, δὲν ἐπείγεται || «ἀργεῖ νὰ κοιμηθῇ», κοιμᾶται ἀργά.

Ἀργὼ [*Μυθολ.*]. Τὸ πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεβιβάσθησαν οἱ Ἀργοναῦται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰάσονος, ὅτε ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Κολχίδος διὰ νὰ φέρωσιν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Πελίαν τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Τὸ πλοῖον ὠνομάσθη ***Ἀργὼ*** ἀπὸ τοῦ ναυπηγήσαντος αὐτὸ ***Ἄργου***, υἱοῦ τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου. Ὁ Ἄργος οὗτος ἦτο εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν. Κατ' ἄλλους μύθους τὴν Ἀργὼ ἐναυπήγησεν ὁ ἐπώνυμος τῆς πόλεως Ἄργους ἥρως, ὅστις ἦτο πεφημισμένος ξυλογλύφος, ἢ ὁ ἐκ Θεσπιῶν ***Ἄργος***, ὅστις ἦτο ὡσαύτως, ὡς καὶ ὁ Ἀργεῖος ἥρως, εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων μνημονεύονται ὡς ναυπηγοὶ τῆς Ἀργοῦς καὶ ὁ ***Γλαῦκος*** ὁ Σισύφου, ***Ἄργος*** ὁ Πολύβου, καὶ αὐτὸς ὁ ***Ἡρακλῆς***. Ἡ Ἀργὼ ἐναυπηγήθη τῇ ἐπιστασίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς, ἢ κατ' ἄλλον μῦθον καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἥρας. Τὸ ξύλον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐναυπηγήθη δὲν ἐβλάπτετο οὔτε ὑπὸ τοῦ πυρός, οὔτε ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἐκόπη δὲ ἐκ τοῦ ὄρους Πηλίου· διὰ τοῦτο ἡ Ἀργὼ ἐκαλεῖτο καὶ ***Πηλιάς***. Ἀφοῦ ἐδίδαξεν ἡ Ἀθηνᾶ τὸν πρῳρέα νὰ συστέλλῃ τὰ ἱστία (ἐπί τινων νομισμάτων παρίσταται αὕτη ὀρθία ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς· εἶναι ἡ ***Ἀθηνᾶ Αἴθυια «κολυμβίς»***), προσήρμοσεν εἰς τὴν πρῷραν τοῦ πλοίου τεμάχιον ἐκ τῆς προφητικῆς δρυὸς τῆς Δωδώνης, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ προφητεύῃ. Ὡς τόπος ναυπηγήσεως τῆς Ἀργοῦς ἐπιστεύετο ἡ παραλία τῆς Ἰωλκοῦ, ἐν τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἀντιρρήσεις περὶ τούτου, διότι μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ βοιωτικὴ πόλις Τίφα, κειμένη εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀλκυονίου κόλπου (ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ Κορινθιακοῦ) παραλίαν τῆς Βοιωτίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐφημίζοντο ὡς σοφοὶ ναυτικοὶ καὶ ἐκ τῆς ὁποίας κατήγετο ὁ κυβερνήτης τῆς Ἀργοῦς ***Τῖφυς***, ἠμφεσβήτει τὴν δόξαν ταύτην. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον μάλιστα παράδοσιν καὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην προσωρμίσθησαν οἱ Ἀργοναῦται ἐπανελθόντες ἐκ Κολχίδος. Ἡ Ἀργὼ ἦτο πλοῖον ἐλαφρόν, δυνάμενον νὰ μεταφερθῇ ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ναυτῶν της, ὡς συνέβη ἐν Λιβύῃ, ὅτε μετεκόμισαν αὐτὴν ἐκ τῆς Μεσογείου θαλάσσης εἰς τὴν Τριτωνίδα λίμνην, καὶ πολὺ ταχύ.

Ἡ Ἀργώ, ἀφοῦ περιεπλανήθη κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς πολλὰς ξένας θαλάσσας καὶ προσωρμίσθη καὶ εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς παραλίους πόλεις καὶ νήσους καὶ εἰς Σάμον, ὅπου καὶ ἀφιέρωσαν οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας ἄγαλμα αὐτῆς ἐξ Ἄργους μετακομισθέν, εἰς Κορώνην, ἔνθα ἀφιέρωσαν χαλκοῦν ἄγαλμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸν Ἀργεώταν, εἰς τὸ ἐπίνειον τῆς Πελλήνης τῆς Ἀχαΐας Ἀριστοναῦτας καὶ ἀλλαχοῦ, κατέληξε τέλος εἰς Ἰωλκόν. Μετὰ τὸν κατάπλουν οἱ Ἀργοναῦται ἀφιέρωσαν τὴν Ἀργὼ εἰς τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐκ ταύτης ἀποκοπὲν τεμάχιόν τι μετεκομίσθη εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐσῴζετο, κατὰ τὴν παράδοσιν, μέχρι τοῦ 100 μ. Χ. Κατὰ τοὺς ἐτυμολόγους ἡ λέξις ***Ἀργὼ*** παρήγετο ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ***ἀργός***, σημαίνοντος ταχύς, λαμπρός. Τῆς Ἀργοῦς παραστάσεις διεσώθησαν εἰς ἓν ἀνάγλυφον τῆς ἐπαύλεως Albani, εἰς πολλὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα καὶ εἰς νομίσματα τῆς Φασηλίδος καὶ τῶν Μαγνήτων καὶ εἰς νομίσματα τῆς Σιδῶνος τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (βλ. λ. Ἀργοναῦται, Ἄργος, Ἰάσων). ΚΑΨ.

— **«Ἀργὼ»** (ἡ). Λογοτεχνικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς «Ἑνώσεως τῶν νέων Ἀλεξανδρείας» ἀπὸ τοῦ 1922. Κ. Μ. Κ.

Ἀργὼ (Argo, Navis, Navire) [*Ἀστρονομ.*]. Ἀστερισμὸς τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, κατὰ μέγα

Digitized by Google

μέρος ἀόρατος ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος τῶν μέσων πλατῶν. Εἶναι ὁ μέγιστος ἁπάντων τῶν ἀστερισμῶν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, ἣν καλύπτει ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἐκτεινόμενος κατ' ὀρθὴν ἀναφορὰν μὲν μεταξὺ 6ης καὶ 11ης ὥρας, κατ' ἀπόκλισιν δὲ μεταξὺ -25^0 καὶ -70^0. Περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τῆς *Περιστερᾶς* καὶ τοῦ *Μεγάλου Κυνὸς* πρὸς δυσμάς, καὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Κενταύρου* πρὸς ἀνατολάς· ἔχει δὲ πρὸς νότον μὲν τοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ *Νοτίου Σταυροῦ*, τοῦ *Χαμαιλέοντος* καὶ τῆς *Δορκάδος*, πρὸς βορρᾶν δὲ τοὺς ἀστερισμοὺς τῆς *Ὕδρας* καὶ τοῦ *Μονόκερω*. Καταλέγεται μεταξὺ τῶν 48 ἀστερισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γνωστοὶ ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος καὶ διακρίνεται ὑπό τινων εἰς 5 τμήματα ἀποτελοῦντα οἱωνεὶ 5 διακεκριμένους ἀλλήλων ἀστερισμούς: τὴν *Τρόπιδα*, τὴν *Πρύμνην*, τοὺς *Ἱστούς*, τὰ *Ἱστία* καὶ τὴν *Πυξίδα*.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἡ Ἀργὼ ἐτοποθετήθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, λαβούσης μέρος εἰς τὴν ναυπήγησιν τοῦ σκάφους, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τῆς ἐξ Ἰωλκοῦ εἰς Κολχίδα ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰάσονος πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος. Εἰς τὸν κατὰ τὸ 1639 ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Bayer χάρτην τοῦ οὐρανοῦ ἡ Ἀργὼ εἰκονίζεται ἐξερχομένη τῶν φυλασσουσῶν τὴν εἴσοδον τοῦ Εὐξείνου Πόντου Συμπληγάδων Πετρῶν μὲ τὴν πρῷραν συντετριμμένην, ἂν καὶ κατά τινας συγγραφεῖς ἡ Ἀργὼ κατώρθωσε νὰ διέλθῃ διὰ τῶν Συμπηγάδων σχεδὸν ἀβλαβής, καὶ μόνον μικρὸν μέρος ἐκ τῆς πρύμνης της ἀπεκόπη κατὰ τὴν ἔξοδον εἰς τὸν Εὔξεινον, ὅπως καὶ ὀλίγα μόνον πτερὰ ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς οὐρᾶς τῆς περιστερᾶς, ἣν οἱ Ἀργοναῦται κατὰ συμβουλὴν τοῦ Φινέως ἀπέλυσαν πρὸ αὐτῶν, ἵνα τοῖς χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς κατὰ τὸν διάπλουν διὰ μέσου τῶν ἀνοιγοκλειουσῶν Πετρῶν.

Ἡ ὀνοματολογία τῶν διαφόρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου παρουσιάζει σημαντικὰς διαφορὰς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πτολεμαίου μέχρι τῶν νεωτέρων. Πλήρης ἐπαλήθευσις καὶ συνταυτισμὸς τῶν ἀστέρων, οὓς δίδει ὁ Πτολεμαῖος, πρὸς τοὺς ἀναφερομένους εἰς τοὺς χάρτας τοῦ Bayer, τοῦ Halley, τοῦ Lacaille καὶ τῶν μεταγενεστέρων εἶνε δύσκολος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Ἡ ἤδη παραδεδεγμένη ὀνοματολογία εἶναι ἡ τοῦ Lacaille, ἀκολουθοῦντος κατὰ μέγα μέρος τὴν ὀνοματολογίαν τοῦ Bayer.

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς Ἀργοῦς παρουσιάζει πλεῖστα σημεῖα, ἱκανὰ ὅπως ἑλκύσωσι τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῶν παρατηρητῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκεῖνος ὅστις ἀμέσως ἑλκύει τὴν προσοχὴν εἶναι ὁ λαμπρότατος ἀστήρ του, ὁ ἐπιλεγόμενος *Κάνωβος* ἢ *α Ἀργοῦς* καὶ εἰδικώτερον *α Τρόπιδος*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος, ὅστις λάμπει ἐπὶ τοῦ πηδαλίου τῆς Ἀργοῦς, εἶναι ὁρατὸς ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ. Ἐν Εὐρώπῃ φαίνεται ἐκ τοῦ Γιβραλτάρ, τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Ἱσπανίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν γένει εἶναι παρατηρήσιμος εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς Γῆς, τοὺς ἔχοντας γεωγραφικὸν πλάτος μικρότερον τῶν $+37^0$.

Ὁ Κάνωβος εἶναι δεύτερος κατὰ λαμπρότητα μετὰ τὸν Σείριον, ἂν καὶ πιθανῶς κατὰ πολλὰς χιλιάδας φορὰς μεγαλύτερος αὐτοῦ κατ' ὄγκον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασίς του, ἀνερχομένη τοὐλάχιστον εἰς 300 ἔτη φωτός, εἶναι κατὰ πολὺ μείζων τῆς τοῦ Σειρίου. Ὁ Πλίνιος, ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Μανίλιος καλοῦσι τὸν ἀστέρα τοῦτον *Κάνωπον (Canopus)*, ὁ Hevelius ὅμως καὶ ὁ Flamsteed διατηροῦσι τὴν γραφὴν Canobus σεβόμενοι τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ ἀστὴρ οὗτος ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως ἐκ τοῦ ἀρχικυβερνήτου τοῦ στόλου τοῦ Μενελάου. Κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπιστροφήν, ὅταν ὁ στόλος οὗτος ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ Κάνωβος δηχθεὶς ὑπὸ ὄφεως ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐκεῖ ὅπου καὶ πόλις ἱδρύθη, ὀνομασθεῖσα ἐκ τοῦ ὀνόματός του (νῦν *Ἀβουκίρ*). Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ κοινὴ ὀνομασία τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἀστέρος ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἂν καὶ πολὺ πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου τῶν πορθητῶν τῆς Τροίας ἡ Κάνωβος ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐλατρεύετο μάλιστα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου.

Κατὰ τὸν Ἄγγλον ἀστρονόμον Lockyer τὸ γεγονός, καθ' ὃ πολλοὶ τῶν ναῶν τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς τὸ σημεῖον τῆς δύσεως τοῦ ἄστρου τούτου πρὸ ὀκτὼ περίπου χιλιετηρίδων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐντελῶς τυχαῖον. Τοὐναντίον μάλιστα ὁ ἀστὴρ οὗτος θὰ κατεῖχεν ἀναμφιβόλως σημαίνουσαν θέσιν εἰς τὴν λατρείαν τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἐκείνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως βαθεῖαν ἐντύπωσιν προξενεῖ καὶ σήμερον ἡ ζωηρὰ λάμψις του.

Ὁ Κάνωβος ἀναφέρεται συχνάκις ὑπὸ διαφόρων περιηγητῶν καὶ ἐξερευνητῶν. Ὁ Ἀμέρικος Βεσπούκιος ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του. Οἱ Ἄραβες προσκυνηταὶ ὀνομάζουσιν αὐτὸν «*Ἀστέρα τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*», διότι μετεχειρίζοντο αὐτὸν ὡς ὁδηγὸν κατὰ τὴν μετάβασίν των ἐκ Γάζης εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ. Ὡσαύτως ὁ Κάνωβος εἶνε διάσημος καὶ μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὰ χρονικὰ διαφόρων θαλασσοπόρων.

Ὁ Κάνωβος εἶνε ἀστὴρ λαμπρότερος τοῦ *α Κενταύρου*, τοῦ *Ἀρκτούρου*, τοῦ *Βέγα* καὶ τῆς *Αἰγός*, ὑπάγεται δὲ εἰς τὸν τύπον τοῦ *Προκυνός*, ἂν καὶ εἶνε κατὰ πολὺ μεγαλύτερος αὐτοῦ. Ἔχει ἰδίαν ἐτησίαν κίνησιν 0″,02 καὶ ἀπομακρύνεται τοῦ ἡμετέρου συστήματος μετὰ ταχύτητος 12 μιλλίων κατὰ δευτερόλεπτον.

Εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ἀργοῦς ἀνήκει καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Κενταύρου εἰς ἓν ἀπὸ τὰ φωτεινότερα τμήματα τοῦ Γαλαξίου εὑρισκόμενος θαυμάσιος νεφελοειδής, ὃν ὁ μὲν Herschel χαρακτηρίζει ὡς «ἀνώτερον περιγραφῆς», ἡ δὲ Miss Clerke ὡς «χαώδη θάλασσαν, μὲ φωτεινὰ κύματα».

Ὁ νεφελοειδὴς τῆς Ἀργοῦς εἶναι τῆς κατηγορίας τῶν λεγομένων ἀδιαλύτων νεφελοειδῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀνάλογος πρὸς τὸν νεφελοειδῆ τοῦ *Ὠρίωνος*. Δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ τίποτε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ Γαλαξίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸν βλέπομεν προβαλλόμενον ἡ δὲ μορφή του εἶναι τελείως ἀκανόνιστος. Εἰς ἓν μέρος τοῦ νεφελοειδοῦς τούτου, παρὰ τὸν ἀστέρα *η Τρόπιδος*, ἐν μέσῳ τῆς λευκαζούσης νεφέλης διακρίνεται μέλαινα κηλὶς ἐν εἴδει ἐπιμήκους ὀπῆς κλείθρου, διευθυνομένης ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Ἡ περιοχὴ τοῦ νεφελοειδοῦς τούτου διαστίζεται ὑπὸ πλήθους ἀστέρων, ἀποτελούντων θαυμάσιον ἀστρικὸν σμῆνος, καλῦπτον ἔκτασιν μιᾶς περίπου τετραγωνικῆς μοίρας. Ἐν μέσῳ τῆς εὐρείας ταύτης συστροφῆς εὑρίσκεται εἷς ἐκ τῶν παραδοξοτέρων μεταβλητῶν ἀστέρων, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν μέχρι σήμερον, ὁ *η Τρόπιδος*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος παρουσίασε σημαντικωτάτας μεταβολὰς λάμψεως. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν παρετήρησεν αὐτὸν τὸ πρῶτον ὁ Halley τῷ 1677 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ λάμψις του μετεβάλλετο ἀτάκτως μέν, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπερέβη τὸ δεύτερον μέγεθος. Αἰφνιδίως τῷ 1827 ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀνέλαμψεν ὡς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους καὶ μετά τινας διακυμάνσεις ἐπί τινα ἔτη ἔφθασε τῷ 1843 τὴν λάμψιν του *Σειρίου*. Ἐπὶ δέκα σχεδὸν ἔτη διετήρησε τὴν μεγάλην ταύτην λαμπρότητα, κατόπιν ὅμως ἤρχισε βαθμιαίας νὰ καταπίπτῃ καὶ τέλος τῷ 1886 ἔγινε πλέον ἀόρατος διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὁ *η Τρόπιδος* παρουσίασε μεγάλας μὲν καὶ ἀκανονίστους, ἀλλὰ λίαν βραδείας μεταβολάς. Ἐκ τοῦ φάσματος αὐτοῦ κατατάσσεται ὑπό τινων μᾶλλον μεταξὺ τῶν προσκαίρων ἀστέρων παρὰ μεταξὺ τῶν μεταβλητῶν. Φωτογραφία τοῦ φάσματος αὐτοῦ, ληφθεῖσα τῷ 1898 ἐν Ἀρεκίπᾳ τοῦ Περοῦ, παρουσίασε σχεδὸν πάσας τὰς λαμπρὰς γραμμάς, αἵτινες παρετηρήθησαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1892 ἐν τῷ *Νέῳ Ἡνιόχου* (Nova Aurigae). Τοῦτο ἐβεβαιώθη βραδύτερον καὶ ὑπὸ τοῦ Gill ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Νεώτεραι παρατηρήσεις τοῦ ἀστέρος τούτου ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Moore τῷ 1913 ἐν τῷ ἐν Σαντιάγῳ τῆς Χιλῆς Σταθμῷ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Lick. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ὁ Moore συνήγαγεν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη ὁμοιότης μεταξὺ τοῦ φάσματος τοῦ *η Τρόπιδος* καὶ τοῦ τῶν νέων ἀστέρων κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐμφανίσεώς των. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνδυαζόμενον πρὸς τὰς μεγάλας ἐν τῷ παρελθόντι διακυμάνσεις λάμψεως καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἄστρου τούτου ἐν τῷ μέσῳ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸ νεφέλης συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς κατατάξεως αὐτοῦ μεταξὺ τῶν *Νέων* ἀστέρων (Novae).

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω ἀστρικοῦ σμήνους ὁ ἀστερισμὸς τῆς Ἀργοῦς περιέχει καὶ ἕτερον, ὁρατὸν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, κείμενον ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς γραμμῆς, ἥτις διέρχεται διὰ τῶν *β*, *α* καὶ *γ Μεγάλου Κυνὸς* καὶ εἰς ἀπόστασιν κατὰ 2,5 φορὰς περίπου μεγαλυτέραν τῆς τῶν δύο τελευταίων ἀστέρων. Μεταξὺ τοῦ σμήνους τούτου, ὅπερ φέρεται ὑπὸ τὸ διακριτικὸν *H. VIII 38* καὶ τοῦ ἀστέρος *γ* ὑπάρχει ἕτερον τὸ *H. VII 12* καὶ εἰς ἀπόστασιν 1^0 περίπου πρὸς τὰ ΝΑ κυκλικὸν νέφος, συγκείμενον ἐκ πλήθους ἀστέρων ἐν εἴδει χρυσῆς κόνεως. Παρὰ τὸ βόρειον χεῖλος τοῦ νέφους τούτου ἀπαντᾷ πλανητοειδὴς νεφελοειδὴς *H. IV 39*, ὅστις ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἀστέρος, περιβαλλομένου ὑπὸ εὐρείας φωτεινῆς ἀτμοσφαίρας, πέριξ τῆς ὁποίας διακρίνεται δευτέρα ἀμυδροτέρα.

Κατὰ τὸ 1651 μετὰ τὴν εἰς Worcester ἧτταν, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Κάρολος Β′ ἐκρύβη ἐπὶ μιᾶς δρυός, ὁ Halley εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἐσχεδίασε παρὰ τὴν Ἀργὼ τὸν ἀστερισμὸν τῆς «*Δρυὸς τοῦ Καρόλου Β′*», ὅστις σήμερον πλέον ἔχει λησμονηθῆ καὶ δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς νεωτέρους χάρτας τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Humes ἱστορεῖ ὅτι ἡ δρῦς αὕτη ἦτο τοιούτων διαστάσεων καὶ τόσον πυκνή, ὥστε ἠδύναντο μεταξὺ τῶν κλάδων της νὰ κρυβῶσιν 20 ἄνθρωποι. Τὸ δένδρον τοῦτο ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τοῦ Halley ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅστις εἰς ὅλους τοὺς παλαιοὺς χάρτας εἰκονίζετο παρὰ τὴν Ἀργώ. Ἐν τούτοις ὁ Bode καὶ ἄλλοι, μὴ προσέξαντες τοῦτο, ἐπεκόλλησαν τὴν δρῦν ἐπὶ τῆς πρύμνης τῆς Ἀργοῦς. Σ. Π.

Ἄργωδα ἢ *Ἀργώδα* (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Α. Δ.

Ἀργῷος *λιμὴν* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Λιμήν τις ἐν τῇ νήσῳ Αἰθαλίᾳ, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν ἤραξεν ἡ «*Ἀργὼ*» μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν. Α. Δ.

Ἄρδα (ἡ) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Θρᾴκης, παραπόταμος τοῦ Ἕβρου, πηγάζων ἐκ τῆς Ροδόπης. Α. Δ.

Ἀρδαβύριος (Ardaburius). Στρατηγὸς Θεοδοσίου τοῦ Β′, Ἀλανὸς τὴν καταγωγήν. Νικήσας τοὺς Πέρσας τῷ 421, ἐστάλη εἰς Ἰταλίαν, ὅπως πολεμήσῃ κατὰ τοῦ σφετεριστοῦ τῆς ἀρχῆς Ἰωάννου καὶ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν θρόνον Οὐαλεντινιανὸν τὸν Γ′. Καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμίας καὶ ριφθεὶς εἰς τὰς ἰταλικὰς ἀκτάς, ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' ἐσώθη ὑπὸ τοῦ Ἀσπάρ, ὅστις συνέλαβε καὶ ἐθανάτωσε τὸν τύραννον τῷ 423. Α. Δ.

Ἀρδάκτια καὶ *Ἀρδάχθια* [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ἁγίου Θωμᾶ τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 189. Παρὰ τὸν Ἅγιον Θωμᾶν ἔκειτο ἀρχαία πόλι, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐρείπια, ἡ *Ἀρκαδία* ἢ *Πάννονα*. Ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων δὲ βράχων ὑπάρχει ἐκκλησία, τῆς ὁποίας τοῖχοι εἶναι αὐτοὶ οἱ βράχοι, ἐφ' ὧν εἶναι τάφοι λελαξευμένοι. Μία συνοικία τοῦ χωρίου ἠρειπωμένη σήμερον, *Παγανιανά*, σῴζει ἐρείπια μεγαλοπρεποῦς ἄλλοτε ναοῦ *Ἁγίου Γεωργίου*. Ὁ Ξανθουδίδης ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἴσως κατήγετο ἐντεῦθεν ὁ *Μελέτιος Πηγᾶς*, οὗ τὸ ὄνομα προέρχεται ἐκ τοῦ ὀνόματος *Παγανῆς* ἐξελληνισθέντος εἰς *Παγᾶς* (*Πηγᾶς*). (Βλ. Χριστ. Ἐπιγρ. Κρήτης *Ἀθηνᾶς* τ. ΙΕ′ σελ. 150.) Ε. Γ.

Ἄρδακτος [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐφ' ὑψηλῆς γραφικῆς τοποθεσίας (800 μ.) περὶ τὰ ὄρη *Σιδέρωτας* (πρὸς Δ.) καὶ *Κέντρος* (πρὸς ΒΑ). Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ 1480 κατοίκους καὶ ἡ ἕδρα της 300. Οἱ ὑπαγόμενοι εἰς τὴν κοινότητα συνοικισμοὶ εἶναι οἱ *Βάτος* (κάτ. 300), ἀπέχων 10′ ἀπὸ τῆς ἕδρας, *Ἀκτοῦντα* (κάτ. 320), ἀπέχων 20′, *Κισσὸς* (κάτ. 270) ἀπέχων 30′ καὶ *Δουμαεργιὸ* (κάτ. 290), ἀπέχων 30′ ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Σπηλίου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Ρεθύμνου, ἔχει ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Ὑποδιοίκ. Χωροφυλ. Ἁγίου Βασιλείου, τηλεφωνικὸν γραφεῖον, ἀγρονομεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶναι κατάφυτος ἐκ δασικῶν δένδρων (δρυῶν, χαρουπιῶν), ὀπωροφόρων τοιούτων, ἐλαιῶν καὶ ἀμπελώνων. Ἀποδίδει δ' ἐτησίως καλὸν ἔλαιον (50 000 ὀκ.), βαλανίδια (20 000 ὀκ.), οἶνον (100.000 ὀκ.), χαρούπια (30 000 ὀκ.), γεώμηλα (150.000 ὀκ.). Ἐπίσης ἡ κτηνοτροφία της παράγει περὶ τὰς 4.000 ἐκλεκτοῦ σκληροῦ τυροῦ. Αἱ ἡμίσειαι σχεδὸν ποσότητες τῶν ἐκ τῆς περιφερείας παραγομένων προϊόντων καταναλίσκονται ἐκτὸς αὐτῆς μεταφερόμεναι εἰς Ρέθυμνον.

Παρὰ τὸ χωρίον καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας εὕρηται τὸ διαλελυμένον μονύδριον τοῦ *Ἁγίου Πνεύματος*, ἔνθα πρότερον ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου, ἐλειτούργει δ' ἐν αὐτῷ καὶ γυμνάσιον, ὅπερ μετέδωκε τὰ φῶτα εἰς πολλοὺς διαπρέψαντας ἐν Κρήτῃ ἄνδρας. Ἡ Ἄρδακτος μετὰ τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας Ἁγ. Βασιλείου, Σπήλι συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἀπέχει ἐπὶ 1 ½ ὥρ., ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Ρέθυμνον βαίνει ἁμαξιτὴ ὁδὸς μὲ κατεύθυνσιν τὴν Ἁγ. Γαλήνην διερχομένην 2 χιλιόμετρα βορειανατολικῶς τῆς Ἀρδάκτου. Δ. Ε. Μ.

Κατά τινα παράδοσιν ἡ ὀνομασία *Ἄρδακτος* ἐδόθη ἐκ τῆς κώμης *Ἀρδάχθια*. Ἐκ τοῦ παρὰ ταύτην δηλαδὴ συνοικισμοῦ *Πρεβελιανῶν* ἔφυγον δύο ἀδελφοὶ *Πρεβέλιδες*, διότι ἐφόνευσαν γενίτσαρον καὶ φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν ἦλθον εἰς Ἅγιον Βασίλειον. Καὶ ὁ μὲν εἷς ἐγκατασταθεὶς ἐκεῖ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν *Πρεβελάκιδων* καὶ ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου, ὁ δὲ ἕτερος ἔγινεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς *Πρέβελη*, τῆς ὁποίας πολλοὶ ἐξ Ἀρδάκτου καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἱδρυτοῦ ἡγουμένευσαν. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ χωρίου ἐπὶ τοῦ ὄρους *Σιδέρωτα* (1035 μ.) ὑπάρχει σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφευγον κατὰ τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς οἱ κάτοικοι, ἐφύλαττον δὲ τὰ κινητά των πράγματα. Κατὰ τὸν Ξανθουδίδην (ἐπαρχ. καὶ πόλ. Κρήτης σ. 52) οἱ κάτοικοι τῆς Ἀκουμιανῆς Γιαλιᾶς ὀνομάζουν *Σύβριτον* τὰ χωρία Ἄρδακτον, Βάτον, Ἀχτοῦντα, Βρύσες, Πλατανέ, Δουμαεργιό, Κισσόν, Σπήλι, Κοξαρέν, Ἁγ. Ἰωάννην. Ε. Γ.

— **Ἄρδακτος** (καὶ *Ἄρδαχτος*). Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Λοχριῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, κείμενος ὑπὸ τὰς νοτίας ὑπωρείας τῆς Ἴδης ἐπὶ γραφικῆς θέ-

Digitized by Google

σεως, ὀρεινὸς καὶ ποιμενικὸς περιελθὼν εἰς τὴν κατοχὴν κτηνοτρόφων ἐξ Ἀνωγείων Μυλοποτάμου ἐξ ἀγορᾶς τῶν τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν. Ε. Γ.

Ἀρδαλεώτιδες, *Ἀρδαλίαι* καὶ *Ἀρδαλίδες Μοῦσαι [Μυθολ.]*. Ἐπώνυμον τῶν μουσῶν ἐν Τροιζῆνι ἀπὸ τοῦ *Ἀρδάλου*, υἱοῦ τοῦ Ἡφαίστου, ὅστις πρῶτος εἰσήγαγεν αὐτόθι τὴν λατρείαν των, ἀφιερώσας εἰς αὐτὰς ναόν. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ὁ Πιτθεύς, ὁ σοφὸς βασιλεὺς τῆς Τροιζῆνος, ἐδίδαξε τὴν τέχνην τοῦ λέγειν. Ἐγγὺς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμὸς καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἀρδάλου ἱδρυθείς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἐν Τροιζῆνι ἔθυον εἰς τὰς Μούσας καὶ τὸν Ὕπνον.

Ἀρδαλίων *ὁ μάρτυς*. Οὗτος μῖμος ὢν ἔπαιζεν εἰς τὸ θέατρον, ἄγνωστον ποῦ, πάντως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος. Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ μιμούμενος τοὺς Χριστιανοὺς ἐκρεμάσθη ὑψηλὰ καὶ ἐξεσχίζετο, διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ πῶς οἱ Χριστιανοὶ ζητοῦν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποφύγουν τὴν καταναγκαστικὴν θυσίαν εἰς τὰ εἴδωλα, καὶ ἐπηυφημεῖτο ἀπὸ τὰ πλήθη, αἴφνης διεκήρυξε πρὸς τὸν λαὸν νὰ σιωπήσῃ, διότι αὐτὸς δὲν μιμεῖται οὐδὲ περιπαίζει τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' εἶναι ὁ ἴδιος τῇ ἀληθείᾳ Χριστιανός. Ἐπειδὴ δ' ἐπέμενεν εἰς τοῦτο, παρὰ τὰς προτροπὰς τοῦ ἄρχοντος, ἐρρίφθη εἰς τὸ πῦρ καὶ οὕτως ἐτελειώθη. Τὸ μαρτύριόν του τίθεται κατὰ τὸ ἔτος 298 καὶ ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τῇ 14ῃ Ἀπριλίου (*Acta sanct.* Ἀπρίλιος, II, σ. 213 κ. ἑ.). Σημειωτέον ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι μῖμοι, περιπαίζοντες ἀπὸ σκηνῆς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τοὺς Χριστιανούς, κατανοήσαντες τέλος τὸ ὕψος τῆς νέας πίστεως, ἔχυσαν τὸ αἷμά των ὡς μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ ἐξ Ἐφέσου *Πορφύριος*, περὶ τὸ 270, ὁ *Γελάσιος* τῷ 297, ἕτερος *Πορφύριος* τῷ 362, ἡ πρώτη τῶν μιμάδων ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, *Πελαγία* καὶ ἄλλοι. Δ. Σ. Μ.

Ἄρδαλος. —1) Υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου, Τροιζήνιος, εὑρετὴς τοῦ αὐλοῦ, ἀφιερώσας ἱερὸν εἰς τὰς Μούσας ἐν Τροιζῆνι. Περὶ τούτου ὁ Πλούταρχος λέγει (ἐν τῷ Π. Μουσικῆς 5): «Ἄλλοι δέ τινες τῶν συγγραφέων Ἄρδαλόν φασι, Τροιζήνιον, πρότερον Κλονᾶ, τὴν αὐλῳδικὴν συστήσασθαι μοῦσαν». Καὶ ὁ Παυσανίας (2, 31, 3): «Οὐ πόρρω δὲ (τοῦ μνήματος τοῦ Πιτθέως) ἱερὸν Μουσῶν ἐστι. Ποιῆσαι δὲ αὐτὸ ἔλεγον Ἄρδαλον, υἱὸν Ἡφαίστου· καὶ αὐλόν τε εὑρεῖν νομίζουσι τὸν Ἄρδαλον τοῦτον, καὶ τὰς Μούσας ἀπ' αὐτοῦ καλοῦσιν Ἀρδαλίδας».—2) Ἕτερος *Ἄρδαλος*, ἱερεὺς ἐν τῷ ῥηθέντι ναῷ, αὐλῳδικὸς ποιητής, σύγχρονος τῶν ἑπτὰ σοφῶν (*Πλου.* συμ. 7 σοφῶν 4). Ι. Χ. Δ.

Ἀρδαμέριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 620 κατοίκους. Κεῖται μεταξὺ δύο ῥυάκων εἰς κλιτὺν λόφου ἀπέχοντος δίωρον ἀπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους *Χορτιάτη*. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δ' ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ πλησιέστερον πρὸς τὸ χωρίον διερχομένου ῥύακος, ἤδη ἀποφασισθείσης τῆς κατασκευῆς ὑδραγωγείου πρὸς μεταφορὰν πηγαίων ὑδάτων ἐξ ἀποστάσεως 4 περίπου χμτρ.

Τὸ Ἀρδαμέριον πρότερον ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου ταύτης μεταφερθείσης εἶτα εἰς Γαλατίσταν, ὁ μητροπολίτης διετήρησε τὴν ἐπωνυμίαν «*Ἀρδαμερίου*». Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Λαγκαδᾶ, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Λιβαδίου. Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Προϊόντα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι ἐκ τῶν γεωργικῶν ὁ σῖτος (ὀκ. 50.000), ἡ κριθὴ (ὀκ. 8.000), ἡ βρόμη (ὀκ. 10.000), ἡ σίκαλις (ὀκ. 10.000), ἡ ῥόβη (ὀκ. 2.000), τὸ σησάμιον (ὀκ. 3.000), τὰ κρόμμυα (ὀκ. 50.000), ὁ βάμβαξ (ὀκ. 2.000) καὶ ὁ καπνὸς (ὀκ. 10.000). Ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν δὲ τὸ γάλα (ὀκ. 35.000) οὗτινος γίνεται αὐτουσία κατανάλωσις εἰς Θεσσαλονίκην, διὸ καὶ τυροῦ παρασκευάζεται ἐλαχίστη ποσότης. Εἰς Θεσσαλονίκην γίνεται ἐξαγωγὴ ὁλοκλήρου τῆς παραγωγῆς τοῦ καπνοῦ, κρομμύων, σησαμίου καὶ βάμβακος.

Τὸ Ἀρδαμέριον μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (ὥρ. 6). Εἰς ἀπόστασιν δὲ 5 χμτρ. ἀπ' αὐτοῦ κεῖται ὁ σιδηροδρομ. σταθμὸς Βασιλουδίου (τέως Λέβενης) τῆς τοπικῆς γραμμῆς Λαϊνῶν—Σταυροῦ. Δ. Ε. Μ.

Ἀρδανία καὶ *Ἀρδανίξις [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα καὶ ὅρμος τῆς Μαρμαρικῆς τῆς Λιβύης (βλ. Ἀρδανίς). Σ. Ε. Λ.

ἀρδάνιον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Πήλινον ἀγγεῖον πλῆρες ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἔθετον πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε νεκρός, ἵνα περιρραίνωνται οἱ εἰσερχόμενοι καὶ ἐξερχόμενοι, καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τοῦ πτώματος μιάσματος. *Ἀρδάνιον* ἐλέγετο καὶ ἡ ποτίστρα τῶν ζῴων (Α.Β. 441.30· πρβλ. καὶ *Ἡσύχιον* ἐν λέξει).

Ἀρδάνιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Παραληθαίων τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Θεσσαλίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 700 περίπου κατοίκους. Κεῖται μεταξὺ τριῶν γηλόφων, τῶν *Γύφτσα* πρὸς Β., *Φαρμάκι* πρὸς Α. καὶ *Νυφαιὸς* πρὸς Ν. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ ἀνεπαρκῶς ἐκ πηγαίων ὑδάτων μεταφερομένων ἔκ τινων ὀλίγον ἀπεχουσῶν πηγῶν. Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Γύφτσης ἀναβλύζει ὕδωρ ὅπερ σχηματίζει τὸν ῥύακα *Λάκκον* ἐκχυνόμενον εἰς τὸν *Ληθαῖον* ποταμόν. Ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου κατ' ἄλλους παράγεται ἐκ τοῦ *ἀρδεύω*, λόγῳ τῆς τυχὸν πρότερον ἀφθονίας ὑδάτων, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ *arduum (=ὕψωμα, ἀνωφέρεια)* ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του.

Τὸ χωρίον μετὰ τῆς περιφερείας του ἐξ 20.000 στρεμ. περίπου ἐπὶ τουρκοκρατίας περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔκτοτε δ' ἤλλαξε πολλοὺς ἰδιοκτήτας, ἀπολῆξαν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημ. Νακοπούλου ἀφ' οὗ καὶ ἀπηλλοτριώθη παρὰ τοῦ Δημοσίου ἀντὶ ἀποζημιώσεως 1.500.000 δρχ. Εἰς ἀπόστασιν $1\,^1/_2$ ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου εὕρηται ἡ μονὴ τῆς *Παναγίας*, εἰς ἡμίωρον δὲ τοιαύτην τὰ ἐξωκκλήσια *Παναγία* καὶ *Ἅγιος Νικόλαος*, περὶ τὰ ὁποῖα πρὸ δύο αἰώνων περίπου ὑπῆρχε συνοικισμὸς καλούμενος *Βελουτᾶ*, ἐγκαταλειφθεὶς παρὰ τῶν κατοίκων του μετοικησάντων εἰς Ἀρδάνιον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου εἶναι βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ, ἡ κτίσις της δ' ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Τρικκάλων, ἔχει ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Διοίκ. Χωροφ. Τρικκάλων καὶ διτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐν αὐτῷ λειτουργοῦσι δύο γεωργικοὶ καὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἱδρυθέντες παρὰ τῶν κατοίκων πρὸς προαγωγὴν τῶν συμφερόντων των.

Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ὁ σῖτος (300.000 ὀκ.), ἡ κριθὴ (54.000 ὀκ.), ἡ σίκαλις (2.000 ὀκ.), ὁ ἀραβόσιτος (100.000 ὀκ.), ἡ ῥόβη (15.000 ὀκ.), οἱ ἐρέβινθοι καὶ αἱ φακαὶ (7.000 ὀκ.) καὶ τὸ σησάμιον (5.500). Ἡ εὐφορία τοῦ ἐδάφους εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἐπιτελουμένων ὑδραυλικῶν τινων καὶ ἄλλων ἔργων ἡ ἀπόδοσις εἰς τὰ ἀνωτέρω προϊόντα, εἰς ἃ προστεθεὶς καὶ ὁ οἶνος (45 000 ὀκ.), δύναται ν' ἀποβῇ διπλασία, ἴσως δὲ καὶ τριπλασία. Τὸ Ἀρδάνιον μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Τρικκάλων συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ, ἀπέχον ἐπὶ δίωρον. Διπλασία δ' εἶναι ἡ ἀπόστασίς της ἀπὸ τῆς Καλαμπάκας. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρδάνιον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν Δ. Θράκῃ ἀνῆκον εἰς τὴν Κοινότητα Τριφυλλίου τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου, ἐπὶ τουρκοκρατίας καλούμενον *Σαρχανλῆ*. Εἶναι παλαιὸς τουρκικὸς συνοικισμὸς ἓξ χιλιόμετρα πρὸς τὰ ΒΑ. τῶν Φερῶν κείμενος καὶ ἐν μέσῳ πεδιάδος ἐκτισμένος. Πρὸς τὰ ΝΑ. αὐτοῦ ὑπάρχουσι μικροί τινες γήλοφοι καὶ πρὸς Δ. ποτάμιον μὲ ὀλίγον ὕδωρ τὸ θέρος, ἀλλὰ μὲ ἀρκετὸν κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅτε ἡ συγκοινωνία μετὰ τῶν Φερῶν καὶ τῶν χωρίων Μανθείας, Τριφυλλίου καὶ Λευκίμης γίνεται διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμίου τούτου ξυλίνης γεφύρας. Τὸ ποτάμιον τοῦτο καλεῖται *Τσάϊ*. Πηγάζει ἐκ τοῦ χωρίου Μανθείας καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἕβρον παρὰ τὸ χωρίον Πόρον. Τὸν χειμῶνα διὰ τῶν πλημμυρῶν του κατακλύζει τοὺς πέριξ ἀγροὺς καὶ προξενεῖ ἀρκετὰς ζημίας εἰς αὐτούς. Παρὰ τὸ χωρίον εἰς τὴν θέσιν *Δοργιὰν* ὑπῆρχε δάσος ὅπερ ἐκάη τὸ 1912.

Τὸ Ἀρδάνιον ἀπέχει τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων $1\,^1/_2$ χιλιόμετρον. Ἡ γεωργήσιμος περιοχή του εἶναι περίπου $3\,^1/_2$ χιλιάδων στρεμμάτων ἡ δὲ βοσκήσιμος 4 χιλιάδων τοιούτων.

Τὸ χωρίον πρὸ τοῦ 1912 ἦτο καθαρῶς τουρκικόν. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἀνατ. Θράκην. Ἀργότερον οἱ Βούλγαροι ἐπυρπόλησαν τὸ χωρίον, ἐκ δὲ τῆς πυρκαϊᾶς περιεσώθησαν μόνον 30 καλύβαι. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θράκης ἐπανῆλθον τινὲς τῶν Τούρκων, οἵτινες πάλιν ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἀνατ. Θράκην, καὶ οὕτω σήμερον τὸ Ἀρδάνιον κατοικεῖται μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων προσφύγων, τῶν ὁποίων 41 οἰκογένειαι προέρχονται ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Ἀνατ. Θράκης Χρυσολίθου (*Ἀλτὶν-τάς*) καὶ 45 ἐκ Βουλγαρίας, ἐκ τοῦ χωρίου *Πασάκιοϊ*. Εἰς τὰς τριάκοντα καλύβας τὰς περισωθείσας ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς καταστροφῆς ἤδη ἔχουσι προστεθῆ τεσσαράκοντα δύο οἰκίαι κτισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἐποικισμοῦ.

Τὸ Ἀρδάνιον ἔχει σχολεῖον δημοτικὸν καὶ διδακτήριον ἐσχάτως ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἐποικισμοῦ. Στερεῖται Ἐκκλησίας. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἡ ὁποία σήμερον ἀριθμεῖ 700 μικρὰ ζῷα (γιδοπρόβατα) καὶ 250 μεγάλα. Ἐν τῷ χωρίῳ ὑπάρχει ὑδροκίνητος λαναριστικὴ μηχανὴ δυνάμεως τριῶν ἵππων. Αἱ παλαιαὶ οἰκογένειαι, αἱ τουρκικαί, ἀνήρχοντο εἰς ὀγδοήκοντα. Ι. ΤΕΝΤΕΣ

Ἀρδανὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μαρμαρικῆς τῆς Λιβύης ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Δ, ε, 3) εἰς μῆκος $53^0\,^1/_2$ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. $31^0\,^1/_6$ Βορ. Ὁ Στράβων ἀλλαχοῦ τὴν ἀναφέρει ὡς *Ἀρδανίαν* (*Didot* 33, 35) καὶ ἀλλαχοῦ ὡς *Ἀρδανίξιδα* (711, 31). Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, διὰ νὰ ἀναφέρῃ τὸν παρακείμενον αὐτῇ λιμένα εἰς ὃν προσεγγίσας ὁ Μενέλαος ἀφῆκε τὸ ὄνομά του (πρβλ. *Σχόλ.* § 108)· εἶναι δὲ ὁ λιμὴν εἰς ὃν ὁ Ἀγησίλαος, εἰς ἡλικίαν 84 ἐτῶν, ἐτερμάτισε τὸν ἔνδοξον βίον του (*Πλουτ.* Ἀγησίλ. *C. Nep.* δμ., *Ξενοφ.* Ἑλλην. Γ', στ'). Ὁ τοῦ «Σταδιασμοῦ εἴτε περίπλου τῆς Μεγάλης θαλάσσης» ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἀποκαλεῖ (§ 34—35) τὴν ἄκραν *Κάρδαμον*, ἀναφέρων ὅτι «ὅρμος ἐστὶ» (δηλ. ἀγκυροβόλιον) «ἄκρα ἀπολήγουσα, σκοπὰς ἔχουσα» (*σκοπὰς=ὑφάλους* ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης καὶ οὐχὶ *speculas* ὡς μεταφράζει ὁ Müller) «ὁρμίζει ἐπ' αὐτὴν τοὺς ἄνωθεν ἀνέμους· ὕδωρ ἔχει ἐν ταῖς ἠπείροις. Ἀπὸ Καρδάμιος εἰς Μενέλαον στάδιοι ρ'» (=10 μίλλ.). Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ Στράβων γράφει: «Ἀδρανίξις, ἄκρα ταπεινή, ὕφορμον ἔχουσα». Πάντως *Ἀρδανίς*, *Ἀρδανία*, *Ἀρδανίξις* καὶ *Κάρδαμις* εἶναι ἡ σύγχρονος γλῶσσα τῆς Κυρηναϊκῆς *Ρὰς Ελ Μὲλ* (Ras El Mehl· πλάτ. 31°53' μῆκ. 25°06', χάρτης ἀγγλικὸς 244: Derna to Mersa Matruh) ἣν αἱ Ναυτιλιακαὶ Ὁδηγίαι (Mediterranean Pilot ἐκδ. 1925, V, 47, 48) περιγράφουν ὡς «χθαμαλήν, ἀμμώδη, ἀσθενῶς διαγραφομένην καὶ προεκτεινομένην ἐπὶ ἓν μίλλιον ὑπὸ ἀβαθῶν», δηλαδὴ ὡς ὁ Στράβων καὶ ὁ ἀνώνυμος τοῦ Σταδιασμοῦ περιγράφουσι. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρδάξανος (ὁ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἰλλυρίας ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυβίου. Α.Δ.

Ἄρδασα *[Γεωγρ.]*. Εἶναι κέντρον πολιτικὸν ἐν Πόντῳ, ἀποτελοῦν ἕδραν τῆς ὑποδιοικήσεως Τορούλ, ὑπαγομένης εἰς τὴν διοίκησιν Γκιουμουσχανέ. Ὠνομάσαμεν δὲ αὐτὴν κέντρον πολιτικόν, διότι δὲν ἔχει πληθυσμὸν μονίμως ἐγκατεστημένον, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἕνα σταθμόν, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χαρσιώτου καὶ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Τραπεζοῦντος - Γκιουμουσχανέ, ἀπέχουσα δὲ τῆς μὲν πρώτης δεκαοκτὼ ὥρας, τῆς δὲ δευτέρας ἕξ. Οἱ διάφοροι ξενῶνες καὶ τὰ οἰκήματα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἀποτελοῦν τὰ κτίρια τῆς Ἀρδάσας, ἡ ὁποία ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται ἐκ τῶν πρὸς τὸν ποταμὸν κατερχομένων ὀρέων, δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς πόλιν. Ἡ θέσις δὲ αὐτῆς ὡς κέντρου τῆς περιφερείας Τορούλ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ἐκλογῆς της ὡς ἕδρας τῆς ὑποδιοικήσεως.

Ὡς κέντρον πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ἐχρησίμευσεν ἡ Ἄρδασα καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἡ ἐκ φύσεως ὀχυρὰ θέσις της τὴν κατέστησεν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως πολὺ σπουδαίαν καὶ οἱ Κομνηνοὶ τῆς Τραπεζοῦντος πολλάκις ἀνεχαίτισαν ἐνταῦθα τοὺς κατὰ τῆς πρωτευούσης των διὰ τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας κατερχομένους Τουρκομάνους. Λείψανα τοῦ φρουρίου της σῴζονται καὶ σήμερον. Ἡ Ἄρδασα ὑπῆρξε κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ κέντρον ἐκκλησιαστικόν. Ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν μητρόπολιν Νεοκαισαρείας. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἄρδασα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐορδαίας (τέως Καϊλαρίων καὶ Πτολεμαΐδος) τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν 1100 περίπου κατοίκους ἅπαντας σχεδὸν πρόσφυγας Μικρασιάτας ἐκ Πόντου. Κεῖται ἐν πεδινῇ ἐκτάσει βορείως τοῦ βουνοῦ *Καρλῆ-Τὰγ* ἢ *Σνιάτσκο*. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σούλποβον*, μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου 1927 Διατάγματος. Ἡ νέα δ' ὀνομασία ἐδόθη ἐκ τῶν ἐποικισθέντων προσφύγων, ὧν ἡ ἑστία ἦτο ὁμώνυμος ὀνομαστὴ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα πολίχνη. Δικαστικῶς ἡ κοινότης ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Πτολεμαΐδος (τέως Καϊλαρίων) καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Κοζάνης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν Ὑποδ. Χωροφ. Πτολεμαΐδος. Ἔχει τριτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ κλῖμα τοῦ χωρίου εἶναι ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δ' ἐκ φρεατίων ὑδάτων, πηγῶν ἀπαντωμένων ἐκ τοῦ εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ παρακειμένου βουνοῦ Σνιάτσκο.

Γεωργικὰ προϊόντα ἀποδίδει σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, ῥόβην, βῖκον, γεώμηλα καὶ καπνὸν εἰς σημαντικὰς ποσότητας, κτηνοτροφικὰ δὲ τὰ προϊόντα τῆς διατροφῆς αἰγοπροβάτων, βοῶν καὶ ἀγελάδων. Ἐκ τούτων σίτου, κριθῆς καὶ ἀραβοσίτου ποσότητές τινες καταναλίσκονται εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Πτολεμαΐδος. Ὑπὸ τῶν γεωργικῶν ἔχουσιν ἱδρυθῆ δύο συνεταιρισμοί, ὁ Γεωργικὸν Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς «ὁ Ἀγρότης» καὶ «Ἡ Φιλεργία» ἐργαζόμενοι ἐπωφελῶς.

Τὸ χωρίον μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Πτολεμαΐδος συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 5), ἐπίσης δὲ μετὰ τοῦ Σόροβιτς (χμτρ. 45) καὶ μετὰ τῆς Κοζάνης (χμτρ. 40). Δ. Ε. Μ.

Ἀρδάσης Α' (ἢ *Ἀρταξέρξης*). Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (114—89 π. Χ.) ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν. Ὁ Μωϋσῆς Χωρηνὸς ἀναφέρων καὶ ἀποσπάσματα Ἑλλήνων συγγραφέων, ὧν ὅμως τὰ ἔργα ἀπωλέσθησαν, παραθέτει μυθώδεις πληροφορίας περὶ τῆς 25ετοῦς βασιλείας τοῦ βα-

Digitized by Google

σιλέως τούτου. Κατ' αὐτὰς οἱ Ἀρμένιοι καταλαβόντες ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διεπεραιώθησαν εἰς Ἑλλάδα, ἣν καὶ ἐλεηλάτησαν. Αἱ πληροφορίαι αὗται, οὐδαμόθεν ἐπιβεβαιούμεναι, ἀπέχουν πολὺ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀρδάσης Α' ἐδολοφονήθη τῷ 89 π. Χ. ὑπὸ τινος στρατιώτου, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Τιγράνης.

—**Ἀρδάσης** (ἢ *Ἀρταξέρξης*) **Β'**. Υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀρταβάζου Α' ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (34—20 π. Χ.), ὅταν ὁ πατήρ του συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἀπεκεφαλίσθη τῇ αἰτήσει τῆς Κλεοπάτρας. Ὁ Ἀρδάσης Β' καταφυγὼν εἰς Περσίαν καὶ συλλέξας στρατὸν ἐκ Πάρθων κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντωνίου καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐπὶ τοῦ ἀρμενικοῦ θρόνου, ὅπου ὅμως δὲν παρέμεινεν ἐπὶ πολύ, καθ' ὅσον οἱ Ρωμαῖοι ἀντικατέστησαν αὐτὸν τῷ 20 π. Χ. διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Τιγράνου.

—**Ἀρδάσης** (ἢ *Ἀρταξέρξης*) **Γ'**. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, υἱὸς δὲ τοῦ Σαναδράγου, τοῦ ὁποίου πάντες οἱ υἱοὶ πλὴν τοῦ Ἀρδάση ἐσφάγησαν ὑπὸ τοῦ Ἐριβάν, ὁ ὁποῖος ἐπωφελούμενος τῶν τότε ἐν Ἀρμενίᾳ ταραχῶν ἥρπασε καὶ τὸν θρόνον. Ὁ Ἀρδάσης σωθεὶς ὑπὸ τῆς τροφοῦ του καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ περσικῇ αὐλῇ κατώρθωσε βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Σεμπὰδ τοῦ Βαγρατίδου νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἅρπαγα. Ὁ Ἀρδάσης Γ' (88—128) κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ἀπέκρουσε νικηφόρως ἐπιδρομὴν τῶν Ἀλανῶν. Στερεώσας οὕτω τὸν θρόνον του ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἀποσείσῃ καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Ἀρμενία ἦτο φόρου ὑποτελής. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Δομιτιανοῦ· ὅταν ὅμως ἐπληροφορήθη τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν τοῦ Τραϊανοῦ, ὁ Ἀρδάσης, ἀντιληφθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν ἐπερχομένων ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἔσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἔκτοτε ὁ Ἀρδάσης ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐκπολιτισμὸν τῆς χώρας του.

—**Ἀρδάσης** (ἢ *Ἀρδασίρ*) **Δ'**. Τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν. Διαδεχθεὶς (422 μ. Χ.) εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν τὸν πατέρα του Βρὰν-Σαμπούχ, προεκάλεσε, λόγῳ τῶν ἐκλύτων ἠθῶν του, τὴν ἔχθραν τῶν σατραπῶν καὶ τῶν μεγιστάνων τῆς χώρας, οἵτινες ἐπεδίωξαν ὅπως ἀνακηρύξουν βασιλέα των τὸν Πατριάρχην Ἰσαάκ, ἕλκοντα τὴν καταγωγὴν ἐπίσης ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν. Οἱ Ἀρμένιοι μεγιστᾶνες ἀποτυχόντες ἐν τῇ προσπαθείᾳ των ταύτῃ, ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Βαχρὰμ Ε', ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τὴν Ἀρμενίαν ἐξεδίωξε τὸν Ἀρδάσην (428) καὶ προσήρτησε τὴν χώραν εἰς τὴν Περσίαν. Γ. Α. Κ.

Ἀρδάχθια *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρδάκτια.

Ἄρδαχτος *[Γεωγρ.]* βλ. Ἄρδακτος.

ἀρδέα (ἡ) (Ardea) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρδεϊδῶν*. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῶν εἶναι: ράμφος ἰσχυρὸν καὶ ἐσχισμένον μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες περιβάλλονται ὑπὸ γυμνοῦ τριχῶν δέρματος, ὅπερ ἐκτείνεται μέχρι καὶ τῆς βάσεως τοῦ ράμφους. Πόδες φέροντες πολυάριθμα λεπιδωτὰ πλακίδια, δάκτυλοι μακροὶ μὲ ἰσχυροὺς καμπυλωτοὺς ὄνυχας· στόμαχος ἁπλοῦς καὶ ἔντερον ἐπίμηκες περιστρεφόμενον πολλάκις περὶ ἑαυτό. Τὰ πτηνὰ τοῦ γένους τούτου ἔχουσιν ὕφος πένθιμον, ὅταν δὲ ἵπτανται κρατοῦσιν ἀναδιπλωμένον τὸν λαιμόν των καὶ ἐπακουμβῶσι τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικήν. Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα:

Ἀρδέα ἡ τεφρόχρους (Ardea cinerea). Τὰ τελείως ἀνεπτυγμένα πτηνὰ ἔχουσι μῆκος ἑνὸς περίπου μέτρου ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ράμφους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς των. Ὁ χρωματισμός των εἶναι ποικίλος καὶ συνδυάζει τὸ λευκόν, τὸ τεφρὸν καὶ μέλαν. Τὸ τεφρὸν ἐξαπλοῦται κυρίως ἐπὶ τῶν πτερῶν τῆς ράχεως, τὸ λευκὸν κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν κάτω μερῶν τοῦ σώματος, τέλος τὸ μέλαν παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν ἐπιμήκων κηλίδων ἐπὶ τοῦ προσθίου τμήματος τοῦ λαιμοῦ, τοῦ ἄνω μέρους τῆς ράχεως καὶ τμήματος τῶν πλευρικῶν πτερυγίων. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἐνδιαιτῶνται κατὰ πολυπληθῆ σμήνη εἰς παραλίμνια καὶ παραθαλάσσια μέρη, τὴν δὲ φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἐπὶ θάμνων ἢ χαμηλῶν δένδρων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 5-6 ᾠὰ μὲ χονδρὸν κέλυφος καὶ φαιοπράσινον χρῶμα. Τὰ μικρὰ ἅμα τῇ ἐκκολάψει των εἶναι ἀηδῆ τὴν ὄψιν καὶ τελείως γυμνὰ τὸ σῶμα. Ἐν τῇ φωλεᾷ παραμένουσιν ἕνα περίπου μῆνα καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τρέφονται δι' ἐντόμων ὑπὸ τῶν γεννητόρων των. Εὐθὺς ὡς δυνηθῶσι νὰ πετάξωσι τρέφονται ἐκ μικρῶν ἑρπετῶν, βατράχων, ἰχθύων κτλ., ἅτινα συλλαμβάνουσι μετ' ἰδιαζούσης εὐκολίας. Ὅταν καταδιώκωνται ὑπὸ ἁρπακτικοῦ τινος πτηνοῦ ἀνέρχονται ἀποτόμως εἰς ἱκανὸν ὕψος, εἶτα ἀμέσως κατέρχονται σχεδὸν μέχρι τοῦ ἐδάφους καὶ διὰ διαφόρων ἑλιγμῶν διακρινομένων διὰ τὴν καταπληκτικὴν ταχύτητα προσπαθοῦσι νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ κινδύνου.

Ἀρδέα ἡ τεφρόχρους.

Ἀρδέα ἡ πορφυρᾶ (Ardea purpurea). Διακρίνονται ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ χρωματισμοῦ τοῦ πτερώματός των, ὅπερ εἶναι ἐρυθρὸν ἢ πορφυρῶδες. Τὰ ἤθη των καὶ ἔθιμα διαφέρουσι κατὰ πολὺ τοῦ προηγουμένου εἴδους. Ἀπαντῶσιν ἰδίως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην καὶ τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπιστρώνουσι ταύτην διὰ ξηρῶν φύλλων, βρύων κτλ. Ἡ θήλεια γεννᾷ 3-5 ᾠὰ ἐπιμήκη καὶ λευκοϋποφαίου χρώματος. Ἡ φωνή των εἶναι δυνατή, διαπεραστικὴ καὶ παρατεταμένη.

Ἀρδέα ἡ μελανοκέφαλος (Ardea melanocephalus). Διακρίνεται ἐκ τοῦ φαιοῦ χρωματισμοῦ τῶν πτερῶν καὶ τοῦ μελανοῦ χρώματος τῆς κεφαλῆς της.

Ἀρδέα ἡ λευκὴ (Ardea alba). Εἶναι μικρότερον πτηνὸν τῶν προηγουμένων καὶ διακρίνεται διὰ τὸ κατάλευκον, στιλπνὸν πτέρωμά του. Εἶναι πανταχοῦ διαδεδομένον εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ἀμερικὴν καὶ ἐνδιαιτᾶται ἰδίως εἰς ἑλώδη μέρη. Πολλάκις παρατηροῦνται σμήνη ὁλόκληρα ἐπὶ πολλὰς ὥρας καὶ ἵστανται ἀκίνητα στηριζόμενα μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὴν κεφαλὴν διευθυνομένην πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀναμένοντα νὰ διέλθῃ πρὸ τοῦ ράμφους των ἔντομόν τι τὸ ὁποῖον συλλαμβάνουσι διὰ ταχυτάτης κινήσεως τῆς κεφαλῆς των.

Ἀρδέα ἡ δυτικὴ (Ardea occidentalis). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὴν Βραζιλίαν καὶ τὴν Αὐστραλίαν.

Ἀρδέα ἡ σουμάτριος (Ardea Sumatrana). Ἰθαγενὴς τῶν νήσων Σουμάτρας, Βόρνεο καὶ Ἰάβας, διακρίνεται διὰ τὸ ζωηρῶς ἐρυθρὸν καὶ πορφυροῦν χρῶμα, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον παρομοιάζει πρὸς τὴν *ἀρδέαν τὴν πορφυρᾶν*, ἂν καὶ τὸ ἀνάστημά της εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερον. Τὰ ἤθη της εἶναι ἀγριότερα καὶ ζῇ κατὰ ζεύγη μεμονωμένα ἀνὰ τὰς δασώδεις ἐκτάσεις τῶν προειρημένων νήσων. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζ.]* Τὸ γένος *ἀρδέα* ἔζησεν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν φωσφοριτῶν τοῦ Κβέρκυ καὶ κατὰ τὴν μειόκαινον τοῦ Steinheim τῆς Εὐρώπης ὡς καὶ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἐσθλανδίᾳ τύρφης. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἀρδέα perplexa* Edm. καὶ *ἀρδέα similis* Fuaas. Θ. Σ.

Ἀρδέα *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχίας Ἀλμωπείας (τέως Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρατζόβα* καὶ *Σούμποσκον*, μετωνομάσθη δὲ εἰς Ἀρδέαν ἐσχάτως λόγῳ τῆς πληθύος τῶν ὑδάτων τῆς περιφερείας της, δι' ὧν ἀρδεύονται οἱ ἀγροὶ οὐ μόνον ταύτης ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ χωρίων. Κεῖται εἰς τὸ κέντρον τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Καρατζόβας. Τὰ πλησιέστερα πρὸς αὐτὴν βουνὰ καλοῦνται *Νῖτσος, Κόζιακας, Μπλάτετσι, Παΐκος*, καὶ *Τούμπα*, οἱ δὲ πλησίον διερχόμενοι παραπόταμοι τοῦ *Μογλενίτσα*, καλοῦνται *Μπέλιτσα* καὶ *Πορόγια*. Τὸ κλῖμα τῆς Ἀρδέας εἶναι ὀλίγον νοσηρόν, λόγῳ τῶν πέριξ αὐτῆς ἀφθόνων στασίμων ὑδάτων, αἱ περιοχαὶ τῶν ὁποίων ἄλλοτε ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς καλλιέργειαν ὀρύζης, καταβάλλονται ὅμως προσπάθειαι καὶ τὸ κακὸν διαρκῶς ἐλαττοῦται.

Ἡ κωμόπολις ἀριθμεῖ περὶ τοὺς δισχιλίους κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ ἐν συνόλῳ 2735 τοιούτους, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν χωρίων *Ὑδραία* (τέως *Βόλτσιστα*, κάτ. 310) καὶ *Χρύσα* (τέως *Τσάκων-Τσιφλίκ*, κάτ. 425), εἰς ἃ εἶναι ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Μικρασιᾶται πρόσφυγες. Εἶναι ἕδρα τῆς ἐπαρχίας, ἔχει εἰρηνοδικεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Ἐδέσσης, ὑποδιοίκησιν χωροφυλακῆς ὑπαγομένην εἰς τὴν Δ. Χ. Πέλλης, ταχυδρ. καὶ τηλεγρ. γραφεῖον γ' τάξεως, οἰκονομ. ἐφορείαν, δασονομεῖον καὶ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἐπίσης ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ σωματεῖον «Ἐμπορικὸς σύλλογος», εἷς κοινωνικὸς τοιοῦτος τῶν προσφύγων, ὁ «Ἀλληλοβοηθητικὸς σύλλογος», καὶ δύο συνεταιρισμοί, ἀμφότεροι γεωργικοὶ πιστωτικοί, ὁ εἷς γηγενῶν, ὁ δ' ἄλλος προσφύγων. Ἡ περιφέρεια τῆς Ἀρδέας ἔχει σημαντικὰς δασικὰς ἐκτάσεις ὀξυῶν, καστανεῶν, καρυῶν, πευκῶν, ἐλατῶν, δρυῶν κλπ., ἐξ ὧν φέρονται εἰς τὴν κατανάλωσιν ἀρκεταὶ ποσότητες καρπῶν ἐκ τῶν καρποφόρων τοιούτων, καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων, ἔτι δὲ καὶ οἰκοδομησίμου ξυλείας διὰ τὰς ἀνάγκας κυρίως τῶν κατοίκων. Ἀπὸ παραγωγικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος παρουσιάζει ἀξιόλογον ἐνδιαφέρον, ὡς ἀποδίδουσα σημαντικὰς ποσότητας δημητριακῶν, κοκκίνου πεπέρεως, καπνοῦ, κουκουλίων καὶ διαφόρων προϊόντων κτηνοτροφίας καὶ δὴ ἀρίστου τυροῦ, δερμάτων καὶ ἐριφίων.

Ἡ Ἀρδέα συγκοινωνεῖ διὰ τοπικοῦ σιδηροδρόμου (χμτρ. 27) μετὰ τῆς Σκόδρας (Βερτεκόπ) διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου. Μετὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ Ἐδέσσης πλὴν τῆς διὰ τῶν ἀνωτέρω σιδηροδρόμων ἐπικοινωνίας (χμτρ. 32) συνδέεται καὶ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (πεζῇ 4 ὧραι). Δ. Ε. Μ.

—**Ἀρδέα** (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας παρὰ τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν, πρωτεύουσα τῶν Ρουτούλων, καθέδρα τοῦ βασιλέως Τούρνου, ἔχουσα περίφημον ἀρχαῖον ναὸν τῆς Ἥρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν Ταρκινίου τοῦ Ὑπερηφάνου ἐπολέμησε κατὰ τῆς Ρώμης. Προσχωρήσασα εἰς τὴν λατινικὴν συμμαχίαν ἐστασίασε τῷ 445 π. Χ. Τῷ 443 ἐγένετο ρωμαϊκὴ ἀποικία. Εἰς τὴν Ἀρδέαν ἐξωρίσθη ὁ Κάμιλλος. Ἡ πόλις αὕτη ἐγκατελείφθη πρωΐμως, λόγῳ τοῦ ἀνθυγιεινοῦ αὐτῆς ἐδάφους (*Πολυβ.* III, 22. *Λίβ.* I 57 κ.τ.λ.). Α. Δ.

Ἀρδεία *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Γρατηνῆς τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἀπέχον 18 χιλμ. τῆς Κομοτινῆς, μεθ' ἧς συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 30 τουρκικῶν οἰκογενειῶν. Ἔχει τζαμίον καὶ τουρκικὸν σχολεῖον. Τὰ προϊόντα εἶναι δημητριακά, καπνὸς καὶ καυσόξυλα. Ἔχει καὶ κτηνοτροφίαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Μπαϊράκ*. Ι. Γ.

Ἀρδείας *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Κίρκης. Α. Δ

ἀρδεΐδαι (οἱ) (Ardeidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροταρσῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μακροῦ, εὐθέος, ἀσθενῶς κυρτοῦ καὶ πάντοτε ἰσχυροῦ καὶ αἰχμηροῦ ράμφους των. Ἐπὶ τῆς ἄνω σιαγόνος φέρουσι καταφανεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀδόντας. Ὁ λαιμὸς εἶναι λεπτός, καὶ εὐλύγιστος τόσον, ὥστε δύνανται τὰ πτηνὰ ταῦτα νὰ τὸν περιστρέφωσι κατὰ βούλησιν καὶ νὰ τὸν τοποθετῶσι μεταξὺ τῶν ὤμων των. Οἱ πόδες εἶναι κεκαλυμμένοι κατὰ τὴν προσθίαν αὐτῶν ὄψιν δι' εὐρειῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλακῶν κερατώδους συστάσεως, ἐν σχήματι πολυγωνικῶν ἀσπιδίων. Οἱ δάκτυλοι λίαν ἐπιμήκεις φέρουσι κυρτοὺς ὄνυχας. Αἱ πτέρυγες εἶναι αἰχμηραί· ἡ οὐρὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δέκα καὶ ἐνίοτε περισσότερα κωπαῖα πτερύγια σχεδὸν ἰσομεγέθη μεταξύ των. Ὁ χρωματισμὸς εἶναι ποικίλος, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν.

Οἱ ἀρδεΐδαι εἶναι πτηνὰ ἀποδημητικά· κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐγκαταλείπουσι τὴν Εὐρώπην καὶ μεταβαίνουσιν εἰς θερμοτέρους τόπους, ἰδίως εἰς τὴν Ἀφρικήν· τινὰ τούτων διαχειμάζουσιν εἰς τοὺς εὐκράτους τῆς Εὐρώπης τόπους. Κατοικοῦσι κατὰ προτίμησιν τὰ παρὰ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων μέρη, τὰς λίμνας, τοὺς ποταμούς, τὰ τέλματα, τὰ παραθαλάσσια καὶ τρέφονται ἐκ μικρῶν θηλαστικῶν, ἑρπετῶν, βατραχίων, σκωλήκων, μαλακοστράκων, ἰχθύων καὶ ἐντόμων. Ἔχουσι μεγάλην ὑπομονὴν καὶ πολλάκις ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους ἵστανται ἐν ἀπολύτῳ ἀκινησίᾳ, ἀναμένοντα νὰ διέλθῃ πρὸ αὐτῶν ἡ λεία. Τὰ περισσότερα συλλαμβάνουσι τὴν λείαν των κατὰ τὴν ἡμέραν, ἕτερα μόνον κατὰ τὴν νύκτα.

Οἱ ἀρδεΐδαι γενικῶς εἶναι συναγελαστικὰ πτηνὰ καὶ συναθροίζονται κατὰ στίφη ὄχι μόνον ὅταν πρόκειται νὰ ἀποδημήσωσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φωλεοποιίας των. Ἡ φωλεὰ κατασκευάζεται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σπανίως εἰς χαμηλὰ δένδρα καὶ ἐπιστρώννυται ἀκαλαισθήτως διὰ χόρτων, κλαδίσκων, πτίλων κτλ. Ἡ θήλεια γεννᾷ τρία ἕως ἓξ ᾠὰ ὠχρῶς κυανοῦ χρώματος. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πλεῖστα ὅσα γένη (βλ. ἀρδέα).

—*[Παλαιοζ.]* Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον. Δ. Ν. Π.

ἀρδενβεργία (Hardenbergia Unger.) *[Παλαιοφ.]* Γένος χωριστοπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν *χεδροποφόρων* (Leguminosae). Τὰ ἄχρι τοῦδε ἀνευρεθέντα ἀπολελιθωμένα φύλλα τῶν φυτῶν τούτων εἰς τὰ τριτογενῆ στρώματα ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ettinghausen ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὰ *καρυοειδῆ*. Θ. Σ.

Ἀρδένναι *[Γεωγρ.]*. Δάσος καὶ ὀροπέδιον σχιστολιθικῆς κατασκευῆς, ὕψους ἀπὸ 400 ἕως 700 μ., κείμενον εἰς τὸν ὁμώνυμον γαλλικὸν νομὸν καὶ ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ Βελγίου. Τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα εἶναι *Ἀρδουέννα* (Arduenna Silva) ἐκ τῆς κελτικῆς λέξεως *ardu=ὑψηλὸς* Ὁ Καῖσαρ, δα-

Digitized by Google

τις πρῶτος ὡμίλησε περὶ τοῦ δάσους τούτου, ἀναφέρει ὅτι ἦτο τὸ μεγαλύτερον τῶν ἐν Γαλατίᾳ δασῶν (De bell. gall. V, 3. IV, 29). Ὁ Στράβων διηγεῖται, ὅτι οἱ Γαλάται ἐπροστατεύοντο ἐντὸς τοῦ δρυμῶνος τούτου ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι εἰσήλασαν ἐπανειλημμένως ἐν αὐτῷ, ἰδίᾳ ὅπως ἐξοντώσωσι τὰς συμμορίας τοῦ Τρεβήρου Φλώρου, ὅστις ἐπὶ Τιβερίου ἐπεχείρησε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Γαλάτας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ὅτε τὰ Τρέβηρα ἐγένοντο μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς αὐτοκρατορίας πόλεων, τὸ δάσος τῶν Ἀρδεννῶν ἤρχισεν ἐν μέρει νὰ ἀποψιλοῦται. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον, αἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ κατοικοῦσαι φυλαὶ δὲν εἶχον ἐκπολιτισθῇ. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν Ε' αἰῶνα ἀκόμη οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν εἰδωλολάτραι, μόλις δὲ κατὰ τὴν ΣΤ' ἑκατονταετηρίδα ὁ ἅγιος Οὐβέρτος κατώρθωσε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν λατρείαν τῆς θεότητος τοῦ δάσους, τὴν ὁποίαν συνεταύτιζον πρὸς τὴν Ἀρτέμιδα. Ἡ βαθεῖα ἐντύπωσις, ἣν ὁ δρυμὼν οὗτος ἐνεποίει εἰς τὴν φαντασίαν, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ γενέσεως διαφόρων θρύλων. Εἰς ἓν τῶν ἀπροσιτωτέρων αὐτοῦ σημείων ᾠκοδομήθη βραδύτερον ἡ Frauenkirche, εἰς ἣν κατέφυγεν ἡ Γενοβέφα τοῦ Μπραμπάντ θῦμα τῆς μαύρης ψυχῆς τοῦ Γκόλο. Ἐκεῖ ἐνεφανίσθη εἰς τὸν ἅγιον Οὐβέρτον ἡ μυστηριώδης ἔλαφος, ἡ φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της σταυρόν. Ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὁ δρυμὼν τῶν Ἀρδεννῶν ὑπῆρξε διὰ τοὺς ποιητὰς τὸ θρυλικὸν δάσος. Ἐφαντάζοντο ὅτι ἦτο μυστηριῶδες ἐνδιαίτημα λεόντων, τίγρεων, λεοπαρδάλεων, καθ' ὧν ἐπάλαιον ἥρωες θρυλικοί.

Ὅπως ἄλλα δάση τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ τὸ δάσος τῶν Ἀρδεννῶν ἀπεψιλώθη κατὰ τὸν μεσαίωνα μεταξὺ τῶν πηγῶν τοῦ Αἲν καὶ τοῦ Ροέρ. Ὠκοδομήθησαν πόλεις καὶ χωρία, ἰδίως δὲ ἱδρύθησαν πολλαὶ ἐφημερίαι. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐκ τοῦ ἀρχαίου δάσους τῶν Ἀρδεννῶν εἶχεν ἀκόμη ἀπομείνει δασικὴ ζώνη διήκουσα ἀπὸ τοῦ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ καλύπτουσα τὸν νομὸν τοῦ Ναμύρ, τὰ πριγκιπᾶτα τοῦ Μπουϊλλιὸν καὶ τοῦ Λουξεμβούργου, ὡς καὶ τὰς ἐπισκοπικὰς ἕδρας τῶν Τρεβήρων καὶ τῆς Λιέγης. Α. Δ.

—**[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.]** Ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Μάχη τῶν Ἀρδεννῶν*» φέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ σύνολον τῶν διεξαχθεισῶν εἰς τὴν περιοχὴν Ἀρδεννῶν-Ἀργκὸν (Ardenne-Argonne) ἐπιχειρήσεων κατὰ τὰς ἡμέρας 21—28 Αὐγούστου 1914.

Συμφώνως τῷ γερμανικῷ σχεδίῳ ἐπιχειρήσεων, ἡ μὲν 4η στρατιὰ *(Πρίγκιπος τῆς Βυρτεμβέργης)* ἐκ 5 σωμάτων στρατοῦ, ἡ συγκεντρωθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Μοζέλλα εἰς τὸν μεταξὺ Bitbourg καὶ Gerolstein χῶρον, εἶχεν ἀποστολὴν νὰ προελάσῃ διὰ τοῦ βελγικοῦ Λουξεμβούργου πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Ardenne, ἵνα ἐκεῖθεν, διαβαίνουσα τὸν Meuse, κατευθυνθῇ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Oise πρὸς βορρᾶν τῶν Παρισίων· ἡ δὲ 5η στρατιὰ (*Κρόμπριντς*) ἐκ 5 σωμάτων στρατοῦ, ἡ συγκεντρωθεῖσα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Μοζέλλα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Trèves, εἶχεν ἀποστολὴν νὰ προελάσῃ, διὰ τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τοῦ Λουξεμβούργου, πρὸς τὸν ποταμὸν Meuse (μεταξὺ Mézières—Dun), ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ὁποίου προσωρινῶς νὰ ἐγκατασταθῇ ἀμυντικῶς, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀποτελέσῃ τὸν ἄξονα στροφῆς τῶν 4 ἑτέρων γερμανικῶν στρατιῶν, τῶν προοριζομένων νὰ προελάσωσι διὰ Βελγίου καὶ βορείου Γαλλίας, ὅπως ἐν καιρῷ ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῆς κατευθύνσεως τοῦ βορρᾶ ἐναντίον τοῦ μετώπου Παρισίων—Βερδέν, ὁπότε θὰ ἐπήρχετο καὶ ἡ 5η αὕτη στρατιὰ κατὰ τοῦ δεξιοῦ γαλλικοῦ πλευροῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Βερδέν. Ἀπὸ δὲ τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1914, αἱ γερμανικαὶ αὗται στρατιαὶ κατεῖχον μέτωπον Bièvre-Neufchâteau-Tintigny (4η στρατιὰ)-Longwy-Audun le Roman-Briey (5η στρατιά).

Συμφώνως τῷ γαλλικῷ σχεδίῳ ἐπιχειρήσεων τῷ ἐφαρμοσθέντι μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς γερμανικῆς διὰ Βελγίου προελάσεως, δηλαδὴ τῷ τεθέντι ἐν ἐφαρμογῇ ἀπὸ τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1914, ἡ μὲν 4η Στρατιὰ *(στρατηγοῦ Langle de Cary)*, ἡ συγκεντρωθεῖσα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Bar le Duc καὶ διατελοῦσα ἀρχικῶς ἐν ἐφεδρείᾳ, ἐφ' ὅσον ἐφηρμόζετο τὸ ἀρχικὸν γαλλικὸν σχέδιον (τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς μὴ παραβιάσεως τοῦ Βελγίου), ἐτάχθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ardenne (μεταξὺ Sténay-Mezières) μὲ τὴν ἀποστολὴν νὰ ἐπιτεθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Neufchâteau (ἐπὶ τοῦ Βελγίου) ἀποτελοῦσα τὸν κύριον ὄγκον τῆς ἐπιθέσεως (6 Σώματα Στρατοῦ)· ἡ δὲ 3η στρατιὰ (στρατηγοῦ Ruffey) συγκεντρωθεῖσα περὶ τὸ Βερδὲν καὶ ἔχουσα ἀρχικῶς (ἐφαρμογὴ σχεδίου μὴ παραβιάσεως τοῦ Βελγίου) ἀποστολὴν τὴν πρὸς Μὲτς ἐπίθεσιν, ἐτάχθη ἀπὸ 20ῆς Αὐγούστου μὲ 3 Σώματα Στρατοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου Montmédy-Longuyon-Xivry μὲ τὴν ἀποστολὴν νὰ ἐπιτεθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Arlon (βελγο-λουξεμβουργικὰ παραμεθόρια), καλύπτουσα συγχρόνως τὸ δεξιὸν τῆς 4ης Στρατιᾶς, ἀπαλλαγεῖσα ὅμως ἀπὸ τῆς φροντίδος τῆς προκαλύψεως ἐκ Μὲτς διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Στρατιᾶς τῆς Λορραίνης.

Συνεπῶς, τὴν 20ὴν Αὐγούστου 1914 εὑρέθησαν οἱ ἀντιμέτωποι στρατοὶ (400 000 Γερμανοί, 350.000 Γάλλοι) ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ardenne-Argonne ἐπὶ μετώπου 100 περίπου χιλιομέτρων, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ σχήματι.

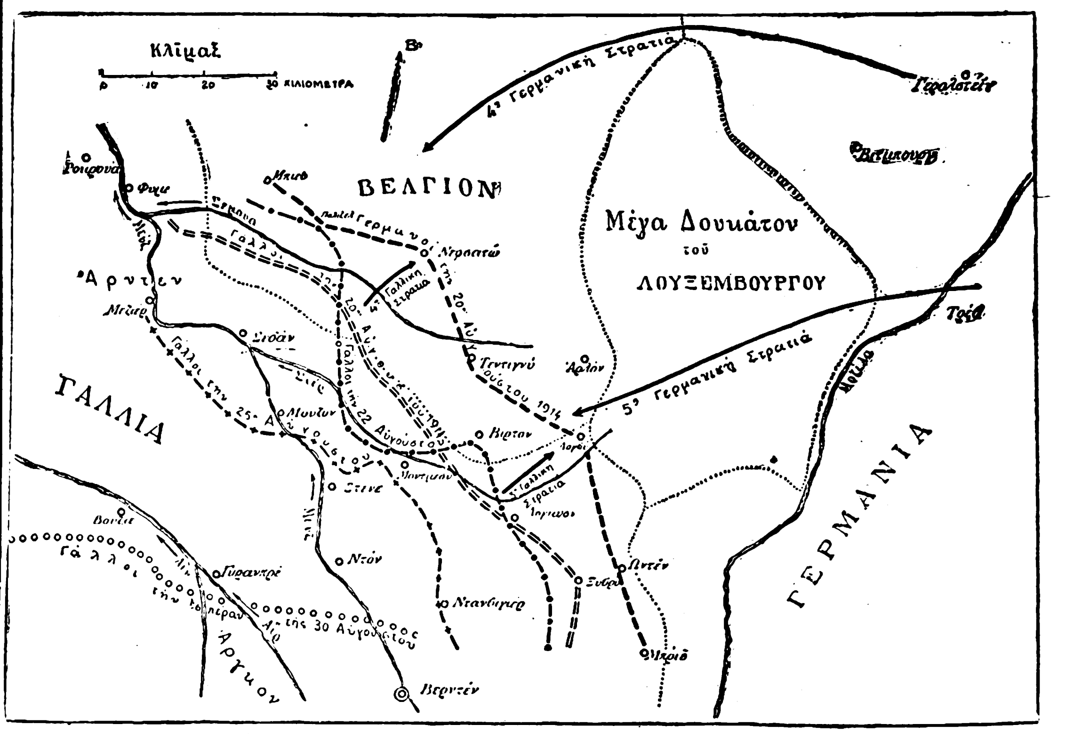

Ἀπὸ τῆς 21ης Αὐγούστου ἄρχεται ἡ γαλλικὴ προέλασις καὶ τότε ἐπέρχεται ἐπαφὴ τῶν ἑκατέρωθεν προκαλυπτικῶν τμημάτων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Semoy καὶ τοῦ Chiers. Ἀλλ' ἡ γαλλικὴ ἐπίθεσις δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ κἂν νὰ ἐκδηλωθῇ, καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς 22ας Αὐγούστου ἡ γερμανικὴ προέλασις ἀπώθησε τὴν 4ην γαλλικὴν Στρατιάν· ναὶ μὲν τὸ ἀριστερὸν τῆς ἐν λόγῳ Στρατιᾶς κατώρθωσε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ Paliseul, ἀλλὰ τὸ κέντρον ὑπέστη πανωλεθρίαν, τὸ δὲ δεξιὸν μόλις ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ εἴς τινας θέσεις (περὶ τὸ Virton), ἅτε προκαταληφθὲν πλευρικῶς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν· τὴν δὲ 3ην γαλλικὴν Στρατιὰν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ ἐλαφρῶς.

Ἡ πρόθεσις τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου Joffre ἦτο νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τὴν 23ην, τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ Γερμανοὶ δὲν ἀνέλαβον καταδίωξιν· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν πλειόνων μονάδων (αὐτόβουλος ὑποχώρησις τινων ἐξ αὐτῶν, μεγάλαι ἀπώλειαι) καθίστα ἀδύνατον τὴν τοιαύτην δρᾶσιν.

Μετὰ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ βορειοδυτικώτερον δρῶσα 5η Γαλλικὴ Στρατιὰ (*Στρατηγοῦ Lanrezac*), ἀντελήφθη ὁ Γάλλος Ἀρχιστράτηγος ὅτι ἡ πρὸς τὸ Βέλγιον γαλλικὴ προέλασις εἶχεν ἤδη ἀνακοπῆ ὁριστικῶς, δι' ὃ διατάσσει ὅπως ἀπὸ τῆς χαραυγῆς τῆς 24ης ἄρξηται ἡ ὑποχώρησις ἡ περατωθεῖσα τὴν 25ην. Ἡ μὲν 4η Στρατιὰ διετάχθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Meuse ἀπὸ τοῦ Mouzon καὶ βορείως τούτου, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς δ' αὐτοῦ ὄχθης νοτίως τοῦ χωρίου τούτου, προκαλυπτομένη ὑπὸ τοῦ Chiers· ἡ δὲ 3η Στρατιὰ εἰς τὸν μεταξὺ Montmédy-Damvilliers χῶρον. Εἰς τρόπον ὥστε τὴν ἑσπέραν τῆς 25ης Αὐγούστου ὁ γαλλικὸς στρατὸς εὑρέθη ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ σχήματι.

Ἡ μάχη τῶν Ἀρδεννῶν τῶν ἡμερῶν 21—25 Αὐγούστου 1914 εἶναι χαρακτηριστικὸς τύπος μάχης ἐκ συναντήσεως, καθ' ὅσον κατὰ τὴν 21ην ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι προήλαυνον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 22ας ἡ προέλασις τῶν Γάλλων ἀνεκόπη, ἀναγκασθέντων τότε νὰ περιπέσωσιν εἰς ἄμυναν ἀρχικῶς, εἰς ὑποχώρησιν κατόπιν, κατορθωσάντων δὲ μόνον νὰ μείνωσι κύριοι τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Meuse.

Ἀλλὰ τὸ πάντων κύριον, τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, ἅτε ἔχοντα διάταξιν κλιμακωτὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ δεξιά, προκατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ πλευρόν, εἰς τρόπον ὥστε, διὰ νὰ ἐλιχθῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκτελέσωσι πλευρικὰς πορείας ἐν σχέσει πρὸς τὸ γερμανικὸν μέτωπον.

Τὸ ἐξαιρετικῶς ἀνώμαλον καὶ δασῶδες τοῦ ἐδάφους παρουσίασε μεγάλας δυσκολίας εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους· δι' ὃ οἱ μὲν Γερμανοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταδιώξωσι, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ προχώρησις τ ῦ βαρέος πυροβολικοῦ των ἐγένετο βραδύτατα, οἱ δὲ Γάλλοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἔχωσιν ἀσφαλεῖς πληροφορίας (δύσκολος ἡ ἔρευνα), λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ δασῶδες ἔδαφος ηὐνόει τὴν προκάλυψιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐναερίου γαλλικῆς παρατηρήσεως, συνεπῶς εὑρέθησαν οἱ Γάλλοι πρὸ δύο αἰφνιδιασμῶν, τοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Γερμανῶν (οἱ Γάλλοι ἐφρόνουν ὅτι πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἐπρόκειτο εἰμὴ περὶ προκαλυπτικῶν μόνον ἀποσπασμάτων καὶ οὐχὶ περὶ ὄγκου δύο ὁλοκλήρων γερμανικῶν στρατιῶν), καὶ τῆς κατευθύνσεως τῶν Γερμανῶν (λόγῳ πλημμελοῦς ἐρεύνης, ἡ λοξὴ παράταξις τῶν Γάλλων ἐν σχέσει πρὸς τὸ προελαῦνον μέτωπον τῶν Γερμανῶν).

Πολὺ δὲ δικαίως οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς, καὶ δὴ Γάλλοι, ἀποφαίνονται ὅτι ὁ γαλλικὸς στρατὸς αἰφνιδιάσθη εἰς Ἀρδέννας, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εὑρίσκετο ἀπέναντι ἐχθροῦ προελαύνοντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν εἶχε στρατηγικὴν διάταξιν δυναμένην ν' ἀνταποκριθῇ εἰς ἁπάσας τὰς παρουσιαζομένας περιστάσεις (τὸ νὰ πορεύηται στράτευμά τι πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ ὁπουδήποτε, νὰ τὸν συναντήσῃ δ' ἀπροόπτως ἐπὶ χώρου τινός, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ αἰφνιδιασμὸν διὰ τὸ πορευόμενον στράτευμα, ἐφ' ὅσον αἱ στρατηγικαί του διατάξεις εἶναι τοιαῦται ὥστε νὰ δύναται ν' ἀντεπεξέλθῃ καθ' οἱασδήποτε δράσεως τοῦ ἀντιπάλου).

Ἀπὸ τῆς 25ης Αὐγούστου 1914 ἀντικατεστάθη ὁ στρατηγὸς Ruffey ἐν τῇ διοικήσει τῆς 3ης στρατιᾶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Sarrail. Λόγῳ ἀτελοῦς φυλάξεως ὑπὸ τῶν Γάλλων τῶν διαβάσεων τοῦ Meuse, κατώρθωσαν οἱ Γερμανοὶ (4η στρατιὰ τοῦ πρίγκιπος τῆς Βυρτεμβέργης, καὶ 3η στρατιὰ τοῦ φὸν Hausen) νὰ τὸν διαβῶσι τὴν 26ην Αὐγούστου (παρὰ τὸ Σεδάν, παρὰ τὸ Rocroy, παρὰ τὸ Fumay), καὶ ν' ἀπειλήσωσι τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς 4ης γαλλικῆς στρατιᾶς. Ἅμα ὡς εὑρέθη πρὸ τοιαύτης καταστάσεως ἡ στρατιὰ αὕτη, ἐσκέφθη ὅτι τὸ μόνον μέσον ἀπαλλαγῆς της ἦτο τὸ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν, διότι ἐὰν παρέμενεν ἐν ἀμύνῃ θὰ ἐπήρχετο ἀναμφισβητήτως στρατηγικὴ διάρρηξις τοῦ γαλλικοῦ μετώπου κατὰ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς 4ης καὶ 5ης στρατιᾶς. Δι' ὃ ἡ 4η στρατιὰ ἀναλαμβάνει τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 27ης, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφῆκεν ἓν ὁλόκληρον Σῶμα Στρατοῦ διὰ τὴν προκάλυψιν τοῦ ἀριστεροῦ της πλευροῦ καὶ συγχρόνως τὴν τήρησιν τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῆς 5ης Στρατιᾶς· ἀλλὰ δὲν κατορθοῖ εἰμὴ μόνον νὰ τηρηθῇ εἰς τὰς θέσεις της, καὶ ν' ἀποσοβήσῃ τὴν κατὰ τοῦ μετώπου της (παρὰ τὸ Mouzon) ἀπειλὴν διαρρήξεως ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν.

Κατὰ τὴν 28ην Αὐγούστου, ἡ μάχη διεξάγεται πολὺ ζωηρότερα, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς 4 γαλλικῆς στρατιᾶς ταχθὲν Σῶμα Στρατοῦ προσεβλήθη ἰσχυρῶς ὑπὸ γερμανικοῦ Σώματος Στρατοῦ καὶ μόλις κατώρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὴν πλήρη ὑπερκέρωσιν, χάρις εἰς τὴν ἔγκαιρον παρέμβασιν μιᾶς Μαροκινῆς Μεραρχίας, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὸ μέτωπον τῆς Στρατιᾶς ταύτης ἐπῆλθε πλήρης ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ.

Ἀναμφισβητήτως, δὲν θὰ ἦτο διόλου καλὴ ἡ τύχη τῆς 4 γαλλικῆς Στρατιᾶς, ἐὰν ἡ μάχη ἐξηκολούθει καὶ κατὰ τὴν 29ην, διότι πᾶσα ἐπαφὴ τῆς Στρατιᾶς ταύτης πρὸς τὰς παραπλεύρου της 5ης Στρατιᾶς εἶχεν ἤδη ἀπολεσθῇ, συνεπῶς τὸ ἀριστερόν της πλευρὸν εὑρίσκετο τελείως ἐκτεθειμένον· ἐξηκολούθησε δὲ παραμένον τοιουτοτρόπως μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 30ῆς Αὐγούστου, ὁπότε τὸ μεταξὺ 4ης καὶ 5ης Στρατιᾶς κενὸν ἐπωματίσεν ἡ ἐν τάχει συγκροτηθεῖσα τότε Στρατιὰ τοῦ Foch· ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα 28—29 ἐλήφθη ἡ διαταγὴ ὅπως ἡ 4η Στρατιὰ ὑποχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Aisne, παρακολουθοῦσα τὴν γενικὴν ὑποχώρησιν τοῦ ὅλου γαλλικοῦ στρατοῦ· δι' ὃ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 30ῆς Αὐγούστου οἱ Γάλλοι εὑρίσκοντο ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται.

Πάντως, οἱ ἀγῶνες τῶν 3ης καὶ 4ης γαλλικῶν

Digitized by Google

Στρατιῶν εἰς Ἀρδέννας κατὰ τὰς ἡμέρας 26—28 Αὐγούστου 1914 ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ ν' ἀνακόψωσι τὴν προέλασιν τῆς 3ης γερμανικῆς Στρατιᾶς τῆς ἀπειλησάσης στρατηγικὴν διάρρηξιν τοῦ γαλλικοῦ μετώπου, συνεπῶς νὰ παρέξωσι τὸν χρόνον εἰς τὸν Γάλλον Ἀρχιστράτηγον νὰ ἐκτελέσῃ κάπως ἠρέμως τὴν γενικὴν ὑποχώρησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

—**Ἀρδεννῶν, νομός**—. (Ardennes) [*Γεωγρ.*] Νομὸς τῆς Γαλλίας, καταλαμβάνων τὴν Καμπανίαν καὶ τμήματα τῆς Πικαρδίας καὶ τοῦ Ἐνῶ. Ἔχει ἔκτασιν 5253 τετρ. χμτρ. καὶ ἀριθμεῖ (1921) κατοίκους 277,811. Εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη ἡ καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν, ἔτι δὲ καὶ ἡ κτηνοτροφία. Ἔχει πολλὰς δασικὰς ἐκτάσεις ἀρκούντως ἐκμεταλλευομένας, ὡς καὶ σημαντικὴν βιομηχανίαν καὶ δὴ σιδηρομεταλλουργικὰ καὶ κλωστοϋφαντουργικὰ ἐργοστάσια ὡς καὶ ὑαλουργεῖα καὶ βυρσοδεψεῖα. Ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος τοῦ νομοῦ εἶναι ἀξιόλογος, ἀποτελεῖται δ' ἰδίως ἐκ σιδηρούχων καὶ φωσφοριτικῶν κοιτασμάτων. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ *Μεζιέρ*. Δ. Ε. Μ.

ἀρδεννίτης (Ardennit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι πρισματικοί, φέροντες κατακορύφους ῥαβδώσεις καὶ σπανίως ἐλευθέρως διαπεπλασμένα πέρατα. Εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς πυκνοϊνώδη καὶ ῥαβδοειδῆ κρυσταλλικὰ συσσωματώματα.

Ὁ ἀρδεννίτης ἔχει θραῦσιν μικροκογχώδη μέχρις ἀνωμάλου, σκληρότητα 6—7ον βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3, 6, λάμψιν παχεῖαν ὑαλώδη. Εἶναι κολοφωνιόχρους μέχρι πορτοκαλλιοκιτρίνου. Εἶναι πυριτικὸν ἅλας περιέχον ὑδρογόνον, μαγγάνιον, ἀργίλλιον, βανάδιον, πυρίτιον καὶ ὀξυγόνον. Ὁ χημικός του τύπος εἶναι:

$$H_6\ Mn_5\ Al_5\ Si_5\ V\ O_{28}.$$

Μέρος τοῦ βαναδικοῦ ὀξέος δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ ἀρσενικοῦ, ὀλίγη ποσότης μαγγανίου διὰ μαγνησίου καὶ ἀσβεστίου καὶ τέλος μικρὰ ποσότης ἀργίλλου δι' ὀξειδίου τοῦ σιδήρου.

Ὁ ἀρδεννίτης εὑρίσκεται ἐπὶ χαλαζιακῶν φλεβῶν εἰς τὸ Salm-Château τῶν Ἀρδέννων (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του)· Ὀνομάζεται καὶ *δεβαλκίτης*. Γ. Κ. Γ.

ἀρδεόλη (ἡ) (Ardeola) [*Ζωολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρδεϊδῶν*. Χαρακτηρίζονται κυρίως ἐκ τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως τοῦ μεσαίου δακτύλου τῶν ποδῶν, τῶν βραχέων καὶ αἰχμηρῶν πτερῶν, τῆς παρουσίας λεπτῶν, τριχοειδῶν πτερῶν ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τῆς κεφαλῆς καί τινων μεμονωμένων πτερῶν τῆς ῥάχεως, ἅτινα ἐνίοτε ὑπερβαίνουσιν εἰς μῆκος καὶ τὴν οὐράν. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἑπτὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Μαδαγασκάρην. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρδεόλη ἡ ῥαλλοειδὴς* (Ardeola railloides), κοινὸν πτηνὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κριμαίαν. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 45 ἑκατοστόμετρα καὶ ὁ χρωματισμός της εἶναι ποικίλος. Τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ εἶναι ὑποκίτρινον μὲ ἐπιμήκεις μελανὰς ῥαβδώσεις, αἵτινες διήκουσι καὶ μέχρι τοῦ μέσου τῆς ῥάχεως. Ἡ ῥάχις γενικῶς εἶναι πυρρὰ ἢ ὑπέρυθρος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ στῆθος, τὴν κοιλίαν καὶ τὰ πτερὰ τῆς οὐρᾶς, τὰ ὁποῖα εἶναι λευκά. Τὸ ῥάμφος κυανοῦν ἀναμὶξ καὶ μελανόν. Οἱ πόδες κίτρινοι μὲ ὑποπρασίνας ἀνταυγείας. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων ἢ ἐντὸς τῶν καλαμώνων. Εἶναι δειλὰ πτηνά, ἀλλ' ὅταν εὑρεθῶσιν ἐν κινδύνῳ ὑπερασπίζουσι γενναίως ἑαυτὰ καὶ τὸ νεογνά των. Δ. Ν. Π.

ἀρδεόσαυρος (Ardeosaurus H. v. Meyer) [*Παλαιοζ.*]. Γένος *ῥυγχοκεφάλων* ἑρπετῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *σφηνοδοντιδῶν*, ζήσαν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν λιθογραφικῶν ἀσβεστολίθων τοῦ ἀνωτάτου Ἰουρασίου συστήματος τοῦ Σολενχόφεν. Τὰ ἐνταῦθα ὑπαγόμενα ἑρπετὰ ἔχουσι καὶ τὰς δύο κατηγορίας τῶν ἄκρων των κατὰ πολὺ λεπτοτέρας καὶ βραχυτέρας ἐκείνων τοῦ ὁμοιοσαύρου. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἀρδεόσαυρος brevipes* Meyers. Θ. Σ.

ἀρδέπι ἢ *ἀρντέπι* (περσιστὶ *ἀρντέπ*). Μονὰς βάρους (1000 χιλιόγραμμα) καὶ χωρητικότητος, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν τόννον (χόρον), ἐν χρήσει εἰς τὰς ἀραβικὰς χώρας. Τὴν περσικὴν λέξιν *ἀρδὲπ* ἐγνώριζε καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐξελληνίσας αὐτὴν εἰς *ἀρτάβη*, ἥτις ἦτο περσικὸν μέτρον χωρητικότητος ἴσον πρὸς ἕνα μέδιμνον καὶ τρεῖς χοίνικας. Ν. ΜΟ ΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρδέρικκα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Κισσίων ἥτις ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 8 περίπου ὡρῶν ἀπὸ τῶν Σούσων. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐγκατέστησεν ὁ Δαρεῖος τοὺς προσαχθέντας πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Δάτιδος αἰχμαλώτους Ἐρετριεῖς εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτούς, ἂν καὶ τρομερὰ ἦτο ἡ ἐναντίον των ὀργή του, διότι μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἶχον βοηθήσει τοὺς ἀποστήσαντας Ἴωνας (Ἡρ. ΣΤ' 119) ΚΑΨ.

ἀρδέττη (Ardetta) [*Ζωολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρδεϊδῶν*. Τὸ ῥάμφος τῶν πτηνῶν τούτων εἶναι μᾶλλον βραχύ, ὁ λαιμὸς φέρει ἀραιὸν πτέρωμα, κατὰ τὸ κάτω δὲ αὐτοῦ μέρος εἶναι σχεδὸν γυμνός. Οἱ πόδες εἶναι ὑψηλοί, ἰσχυροὶ καὶ φέρουσιν ἐπιμήκεις δακτύλους μὲ μεγάλους ὄνυχας. Τὸ πτέρωμά των γενικῶς εἶναι φαιοϋπόλευκον καὶ φέρει πολλὰς ποικιλοσχήμους μελανὰς καὶ σκοτεινῶς φαιὰς κηλῖδας. Τὰ θήλεα φέρουσιν ἀμαυρότερα τῶν ἀρρένων χρώματα. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, ὧν γνωστότερον εἶναι:

Ἀρδέττη ἡ νᾶνος (Ardetta minuta). Ἔχει μικρὸν σχετικῶς μέγεθος (30—35 ἑκ. τοῦ μέτρου) καὶ ἀπαντᾷ ἐν Εὐρώπῃ, Μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ, Μαδαγασκάρῃ, Αὐστραλίᾳ καὶ εἴς τινας νήσους τῆς Ὠκεανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ ἄρρεν ἔχει τὸ ἄκρον τῆς κεφαλῆς, τοὺς ὤμους καὶ τὴν ῥάχιν μελανὰ μὲ πρασίνας στιλπνὰς ἀνταυγείας, τὸ πρόσθιον μέρος τῶν μικρῶν πτερύγων καὶ τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος ὠχροκίτρινα ἢ ὑπέρυθρα, τὰς μεγάλας πτέρυγας τῆς ῥάχεως καὶ τῆς οὐρᾶς μελανάς, τοὺς ὀφθαλμοὺς ζωηρῶς κιτρίνους, τὸ ῥάμφος φαιοκίτρινον καὶ τοὺς πόδας ὑποπρασίνους. Ἡ θήλεια ἔχει τὴν ῥάχιν φαιάν, μελανὴν καὶ σκοτεινῶς πρασίνην, καὶ τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος κίτρινα ἢ φαιοϋπέρυθρα.

Εἶναι πτηνὰ ἀποδημητικὰ ἔρχονται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ διαχειμάζουσιν εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἀτέχνως μὲ λεπτοὺς τρυφεροὺς καλάμους καὶ ξηρὰ χόρτα πλησίον τῶν ὑδάτων καὶ τὰ θήλεα γεννῶσι κατ' Ἰούνιον 5—6 ᾠὰ ὑποκυάνου χρώματος. Δ. Ν. Π.

ἄρδευσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἀρδεύειν*, τὸ πότισμα τῶν γαιῶν, τῶν φυτειῶν καὶ κήπων.

— **ΓΕΩΡΓ. ΥΔΡΑΥΛ.**) Διὰ τῆς *ἀρδεύσεως* κυρίως σκοπεῖται νὰ προσαχθῇ εἰς τὰ καλλιεργούμενα φυτὰ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξάτμισιν αὐτῶν ὕδωρ, ὁσάκις τὸ ἔδαφος καὶ τὰ κατακρημνίσματα τῆς ἀτμοσφαίρας δὲν δύνανται νὰ παράσχωσι πρὸς αὐτὰ τοῦτο εἰς ἐπαρκῆ ποσότητα (*ἄρδευσις δροσισμοῦ*). Ἐνίοτε ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς ἀρδεύσεως εἶναι ἡ λίπανσις τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς παρασυρομένης ὑπὸ τοῦ ὕδατος γονιμοποιοῦ ἰλύος (*ὑδρολίπανσις*), ἢ ἡ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν χειμῶνα, ἡ ἀπόπλυσις ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ ἐδάφει ἐπιβλαβῶν διὰ τὰ φυτὰ οὐσιῶν, ὡς ὀξέων χούμου, μαγειρικοῦ ἅλατος, σόδας κλπ., εἴτε καὶ ἡ καταστροφὴ παντὸς εἴδους ἐπιβλαβῶν ἐντόμων ἢ ἄλλων μικρῶν ζῴων, ὡς τῆς φυλλοξήρας, νυμφῶν ἄλλων ἐντόμων, μυιῶν κλπ. Συνηθεστέρα περίπτωσις τῶν ἀρδεύσεων εἶναι ἡ ἐπὶ σκοπῷ *δροσισμοῦ* τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ συνήθως περὶ ἀρδεύσεων λεγόμενα ἀφορῶσιν εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν ἀπαιτοῦνται τεράστιαι ποσότητες ὕδατος τόσον διὰ τὴν σύστασιν τῶν ἱστῶν των, ὅσον κυρίως καὶ διὰ τὴν ἐξάτμισιν αὐτῶν καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὰ καλλιεργουμένου ἐδάφους. Ἐὰν τὸ ἔδαφος εἶναι ξηρὸν καὶ τὸ ποσὸν τῆς πιπτούσης βροχῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς βλαστήσεως δὲν φθάνῃ τὰς ποσότητας ταύτας, ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλλιεργειῶν εἶναι ἀδύνατος. Κατ' ἀνάγκην τότε καταφεύγουσιν εἰς τὰς ἀρδεύσεις. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ποσῶν ὕδατος τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν καλλιεργειῶν πρὸς τὸ ποσὸν τῆς πιπτούσης βροχῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς βλαστήσεως, δύναταί τις νὰ κρίνῃ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, περὶ τῶν ποσοτήτων τοῦ ὕδατος, αἵτινες εἶναι ἐπάναγκες νὰ προστίθενται εἰς τὰς καλλιεργείας διὰ τῶν ποτισμάτων.

Διὰ τὰς ἀρδεύσεις δροσισμοῦ, καθὼς καὶ διὰ τὰς λοιπάς, ἐκτὸς τῶν ὑδρολιπάνσεων, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πᾶν ὕδωρ, μὴ περιέχον οὐσίας ἐπιβλαβεῖς διὰ τὰ φυτὰ ἢ διὰ τὸ ἔδαφος. Τοιαῦται οὐσίαι εἰσὶ τὸ μαγειρικὸν ἅλας καὶ οἱ λοιποὶ χλωρῖδαι, ὁ θειοῦχος ψευδάργυρος καὶ τὰ ἐλεύθερα θειικὰ καὶ χλωρικὰ ἅλατα, ἅτινα ἀσκοῦσιν ἀποπλυντικὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, αἱ ἐνώσεις τοῦ σιδήρου, αἵτινες φράσσουσι τοὺς πόρους τοῦ ἐδάφους, τὸ χλωριοῦχον βάριον, ὁ θειικὸς χαλκός, τὰ ἅλατα τοῦ κοβαλτίου, τοῦ νικελίου καὶ τοῦ ἀρσενικοῦ κλπ., ἅτινα ἀσκοῦσι δηλητηριώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φυτῶν. Κατὰ τὰ λοιπὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιῶνται διὰ τὰς ἀρδεύσεις καὶ ὕδατα μὴ πόσιμα, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ὕδατα τῶν ὑπονόμων πόλεων, καθὼς καὶ κατάλοιπα βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, ὡς σακχαροποιείων, ἐργοστασίων κόλλας, οἰνοπνευματοποιείων, ζυθοποιείων, γαλακτοκομείων, σφαγείων κ.λ.π., ἅτινα, ἐφ' ὅσον συμπαρασύρουν καὶ γονιμοποιοὺς διὰ τὴν βλάστησιν ὕλας, χρησιμοποιοῦνται καὶ δι' ὑδρολιπάνσεις. Ἀντιθέτως θεωροῦνται ὡς ἐπιβλαβῆ τὰ ὕδατα τὰ προερχόμενα ἐκ μεταλλουργείων, ἀλυκῶν, βυρσοδεψείων, ἐργοστασίων παρασκευῆς χάρτου, ἀεριόφωτος, ἐπινικελώσεως, κατεργασίας μολύβδου κλπ.

Ὡς χρήσιμον διὰ τὰς ἀρδεύσεις ὕδωρ θεωρεῖται πρακτικῶς ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ζῶσιν οἱ ἰχθύες καὶ βάτραχοι καὶ ἀναπτύσσονται ὑδρόβια φυτά. Ἐνῷ τοὐναντίον εἰς τὰ ὄξινα ἐπιβλαβῆ ὕδατα κατατάσσονται τὰ στάσιμα ἑλώδη τοιαῦτα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀναπτύσσονται βρύα (βοῦρλα), κάλαμοι κλπ.

Πολλάκις ὕδατα ἀκατάλληλα διὰ τὰς ἀρδεύσεις καθίστανται χρήσιμα ἐφαρμοζομένου τρόπου τινὸς βελτιώσεως τῆς ποιότητός των. Γενικῶς ἡ διάγνωσις τῶν διὰ τὰς ἀρδεύσεις καταλλήλων ὑδάτων εἶναι ἔργον ὑπεράγαν λεπτὸν καὶ δέον νὰ ἐκτελῆται μετὰ μεγίστης προσοχῆς, τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον ὕδατα ὡρισμένης φύσεως, ἐνῷ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐπωφελῶς εἰς περίπτωσίν τινα, εἰς ἑτέραν περίπτωσιν δυνατὸν νὰ ἀσκήσουν λίαν ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα.

Οὕτω διὰ τὰς ἀρδεύσεις δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι τόσον τὰ ῥέοντα ἢ στάσιμα ὕδατα τῆς ἐπιφανείας, καθὼς καὶ τὰ τῶν βροχῶν, ὅσον καὶ τὰ ἐδαφικὰ τοιαῦτα. Τὴν προχειρότεραν καὶ κατὰ τὸν ἁπλούστερον τρόπον χρησιμοποίησιν παρέχουν τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, ῥυάκων καὶ ποταμῶν ἢ καὶ τῶν λιμνῶν, χρησιμοποιουμένης τῆς μηχανικῆς ὑψώσεως τοῦ ὕδατος. Πολλάκις ὅμως τοιαῦτα ὕδατα εἴτε ἐλλείπουν, εἴτε εἶναι βεβαρημένα διὰ χρήσεων καὶ δουλειῶν, ὥστε ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν νὰ μὴ εἶναι ἐλευθέρα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καταφεύγουσιν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος, διὰ τῆς κατασκευῆς φρεάτων, ὁσάκις πρόκειται περὶ μικρῶν καλλιεργειῶν ἢ διὰ συστηματικῆς ὑδρομαστεύσεως τοῦ ὕδατος ὑπογείων ῥευμάτων, ῥεόντων εἴτε μὲ ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν, εἴτε ὑπὸ πίεσιν, ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀρδεύσεως μεγάλης ἐπιφανείας.

Ἐὰν ἡ γεωλογικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους εἶναι δυσμενὴς διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος, ἢ ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου συλλεγομένη ποσότης ὕδατος εἶναι ἀνεπαρκὴς ἢ ἀσταθοῦς παροχῆς, καταπίπτουσα κατὰ τὸ θέρος εἰς βαθμὸν ἀπαράδεκτον, καταφεύγουσιν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν φραγμάτων καὶ τὴν δημιουργίαν τεχνητῶν λιμνῶν πρὸς συλλογὴν τοῦ ὑετίου ὕδατος καὶ χρησιμοποίησιν αὐτοῦ διὰ τὰς ἀρδεύσεις. Αἱ δεξαμεναὶ αὗται ἐπὶ μικρῶν ἐγκαταστάσεων ἔχουσι περιωρισμένας διαστάσεις. Πολλάκις ὅμως ἀποκτῶσι γιγαντιαίας διαστάσεις· π. χ. τὸ φράγμα τοῦ Ἀσουάν, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς πλημμύρας τοῦ Νείλου συγκεντροῦται ὕδωρ 2—3 ἑκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ξηρασίας χρησιμοποιεῖται βαθμιαίως διὰ τὰς ἀρδεύσεις εἰς ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον, καθιστῶν δυνατὴν τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος.

Ἡ ὑδροληψία καθὼς καὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ ὕδατος εἰς τὴν περιοχήν, ἣν ἀποβλέπει ἡ ἄρδευσις, συντελεῖται εἴτε διὰ τῆς φυσικῆς ῥοῆς ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν μόνης τῆς βαρύτητος, εἴτε διὰ τεχνητῆς ὑψώσεως τοῦ ὕδατος. Ἡ ἐκ φυσικῶν ῥοῶν (ποταμῶν, ῥυάκων κ. λ. π.) προμήθεια τοῦ ὕδατος γίνεται δι' ἐγκαταστάσεως διακλαδώσεων τῆς κοίτης, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγκαθίσταται *φράγμα*, εἴτε *ἀμπολή*. Σπανίως τὸ φράγμα τῆς ὑδροληψίας δὲν χρησιμεύει εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὕδατος τῆς ῥοῆς. Τοῦτο δὲ συμβαίνει μόνον ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ φράγματος μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἀρδεύσεως διατίθεται ἐπαρκὴς πτῶσις. Κατὰ κανόνα ὅμως εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑδροληψίας ἐγκαθίσταται φράγμα πρὸς τεχνητὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὕδατος. Πρὸ δὲ τοῦ φράγματος κατασκευάζεται ἡ κεφαλὴ τοῦ κυρίου ἀγωγοῦ, δι' οὗ μεταφέρεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πρὸς ἄρδευσιν περιοχήν.

Ἐὰν ἡ ἐγκατάστασις φράγματος πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ ὕδατος δὲν εἶναι δυνατὴ διὰ διαφόρους λόγους, ἢ θὰ προυκάλει ζημίας εἰς τὰ πέριξ λόγῳ τῆς σχηματιζομένης ὑπερυψώσεως τοῦ ὕδατος, τότε πρὸς μεταβίβασιν τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς βαθείας κοίτης τοῦ ῥεύματος πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς ἀρδευτικῆς διώρυγος χρησιμοποιεῖται ἡ μηχανικὴ ἀνύψωσις τοῦ ὕδατος (περὶ ταύτης βλ. ἐν λ. ἀντλία). Ὡς κινητήριος δύναμις τῶν μηχανῶν ἀνυψώσεως δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀνεμόμυλοι, ἀτμομηχαναί, αἱ μηχαναὶ ἐσωτερικῆς καύσεως καὶ τὸ ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα. Ἐπίσης δὲ καὶ ὑδροκινητῆρες, δι' οὗ χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ

Φράγμα τοῦ Kamarese (Ἱσπανία) πρὸς ἄρδευσιν.

Digitized by Google

τοῦ ῥεύματος, ἐνδεχομένως δὲ καὶ τυχὸν ὑπάρχουσα πτῶσις. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ καταλλήλου συστήματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν κατὰ τόπους οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Γενικῶς δύναταί τις νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι συμφερωτέρα εἶναι ἡ χρῆσις μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως μέχρι δυνάμεως 15 ἀτμοΐππων. Διὰ μεγαλυτέρας δυνάμεις ἁρμόζουν αἱ ἀτμομηχαναί, ἰδίως δὲ αἱ κινηταὶ τοιαῦται (Locomobiles), αἵτινες κατὰ τὰς περιόδους ἀργίας τοῦ ἀρδευτικοῦ συστήματος δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ δι' ἄλλας γεωργικὰς ἀνάγκας. Συμφερωτέρα εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ὅταν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὕδατος ἡ περίοδος τῆς νυκτερινῆς ἀργίας ἢ ἐλαττώσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑδροληψίαν καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς πρὸς ἄρδευσιν περιοχῆς δημιουργοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δυσκολίαι νομικῆς φύσεως, αἵτινες κατὰ τὰς διαφόρους χώρας ἐπιλύονται διὰ τῆς σχετικῆς περὶ ὑδάτων νομοθεσίας. Οὕτω προβλέπεται ἡ πλήρης ἀποζημίωσις τῶν ἐχόντων δικαιώματα νομῆς ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καθὼς καὶ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν κτήσεων, δι' ὧν διέρχονται οἱ παντὸς εἴδους ἀγωγοὶ τοῦ ὕδατος, ἡ λύσις τυχὸν οἱασδήποτε φύσεως ὑφισταμένων δουλειῶν, ὁ περιορισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ ὕδατος ὑπὸ τῶν διαφόρων δικαιούχων, ἡ ἀπὸ κοινοῦ χρῆσις ξένων ἐγκαταστάσεων, φραγμάτων κ. λ. π.

Ἀπὸ τοῦ φράγματος τῆς ὑδροληψίας, εἴτε ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς συγκεντρώσεως τῶν ποτιστικῶν ὑδάτων, ἄρχεται ὁ *κύριος ἀγωγός*, ὁ μεταφέρων τὸ διὰ τὴν ἄρδευσιν ἀναγκαῖον ὕδωρ μέχρι τοῦ τόπου τῆς χρησιμοποιήσεώς του. Ἂν αἱ περιοχαὶ τῶν πρὸς ἄρδευσιν κτημάτων δὲν εἶναι συγκεντρωμέναι, ὁ κύριος ἀγωγὸς διακλαδοῦται καὶ σχηματίζονται οὕτω *δευτερεύοντες ἀγωγοί* μεταφέροντες τὸ ὕδωρ μέχρι τοῦ σημείου τῆς χρησιμοποιήσεώς του. Οὗτοι δὲ πάλιν διακλαδοῦνται εἰς ἑτέρους αὔλακας διανεμόντας τὸ ὕδωρ εἰς τὰς κατὰ μέρος ἰδιοκτησίας, ἢ τμήματα αὐτῶν, τοὺς λεγομένους *αὔλακας διανομῆς*. Ἐκ τῶν αὐλάκων δὲ τούτων λαμβάνουν τὴν γένεσίν των οἱ *στοιχειώδεις αὔλακες*, δι' ὧν ποσάγεται τὸ ὕδωρ εἰς τὰς ἀρδευομένας γαίας. Ἡ κατανομὴ τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ κυρίου ἀγωγοῦ πρὸς τοὺς αὔλακας διανομῆς καὶ ἐκ τούτων εἰς τοὺς στοιχειώδεις αὔλακας καὶ καθεξῆς διενεργεῖται μέσῳ ὀργάνων καλουμένων *φρακτῶν, μετρητῶν* καὶ *ἐμβατῶν*.

Ὁ *κύριος ἀγωγὸς* πρέπει νὰ ἐγκαθίσταται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ὑπέρκειται τῆς πρὸς ἄρδευσιν περιοχῆς. Κατὰ τὴν κατασκευὴν του λαμβάνονται ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα, ἵνα ἀποφευγηται καθ' ὁδὸν ἡ ἀπώλεια τοῦ ὕδατος, εἴτε διὰ διηθήσεως αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων. Συνήθως ὁ ἀγωγὸς οὗτος ὀρύσσεται εἰς τὸ ἔδαφος. Ἐὰν ὅμως τοῦτο εἶναι διαπερατόν, ὁ πυθμὴν καὶ αἱ παρειαὶ τοῦ αὔλακος ἐπενδύονται διὰ χαρτοπλίνθων, σκυροκονιάματος κ. λ. π. ἢ καὶ κατασκευάζεται κτιστός. Ἡ ἐπὶ πλέον δαπάνη διὰ τοιαύτας κατασκευὰς δικαιολογεῖται κατὰ τοσοῦτον, ὅσον ἀνεπαρκέστερον ἢ μεγαλυτέρας τιμῆς εἶναι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔδαφος περισσότερον διαπερατόν. Ἵνα δὲ ἡ δαπάνη αὕτη καταρχῆται εἰς τὸ ἐλάχιστον, δυνατὸν ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ αὔλακος ν' ἀλλάσσῃ ἀναλόγως τῆς κατὰ τόπους φύσεως τοῦ ἐδάφους. Ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τῆς κοίτης τῶν αὐλάκων τούτων καθορίζεται οὕτως, ὥστε οὔτε ἀπόθεσις τῶν τυχὸν παρασυρομένων ὑπὸ τοῦ ὕδατος ὑλικῶν νὰ λαμβάνῃ χώραν, οὔτε διάβρωσις τῆς κοίτης αὐτῶν. Τὰ ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται νὰ κανονίζεται ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τῶν αὐλάκων γενικῶς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναπτυσσομένης ὑπὸ τοῦ ὕδατος ταχύτητος (βλ. καὶ λ. αὔλαξ).

Ὁμοίως οἱ *αὔλακες διανομῆς* πρέπει νὰ ὑπέρκεινται τοῦ τμήματος, διὰ τὴν ἄρδευσιν τοῦ ὁποίου προορίζονται. Ὡς ἐκ τούτου καταλαμβάνουν τὰς ὑψηλοτέρας γραμμὰς τοῦ ἐδάφους, ἡ δὲ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια αὐτῶν, πρέπει νὰ ὑπερέχῃ

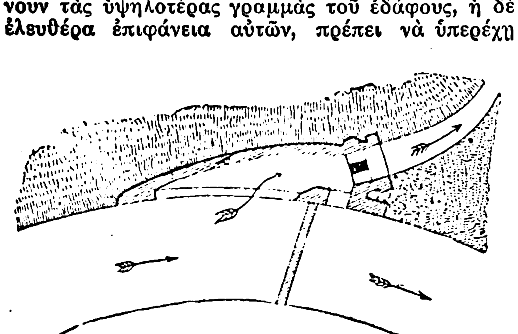

Διάταξις τῆς ὑδροληψίας κατὰ τὸν Creval.

πανταχοῦ περὶ τὰ 0.10 μ. τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος τῶν στοιχειωδῶν αὐλάκων, τοῦθ' ὅπερ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀναλόγου ἐπιχωματώσεως τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ διαπερατοῦ ἐδάφους καὶ δυσκόλου καὶ δαπανηρᾶς προμηθείας τοῦ ὕδατος, οἱ αὔλακες οὗτοι δύνανται νὰ κατασκευασθῶσιν ἐκ ξύλου ἢ σκυροκονιάματος ἢ ν' ἀποτελῶσιν ἡμικυλίνδρους κατασκευαζομένους ἐκ σιμεντοκονίας. Οἱ *στοιχειώδεις* ἢ *ἀρδευτικοὶ αὔλακες* διατρέχουν τὴν πρὸς ἄρδευσιν ἔκτασιν σχεδὸν ὁριζοντίως. Ὀρύσσονται εἰς τὸ ἔδαφος μὲ ὀρθογώνιον διατομὴν καὶ διαστάσεις 25/25 μέχρι 10/10 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ διανέμηται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ὁμοιομόρφως. Κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς δι' ὑπερχειλίσεως ἀρδεύσεως, πρέπει πρὸ τῆς λειτουργίας τοῦ συστήματος νὰ πληρῶνται οἱ αὔλακες ὕδατος δοκιμαστικῶς καὶ ὅπου ἡ ὑπερχείλισις δὲν γίνεται ὁμοιομόρφως διορθοῦνται αἱ ἀκμαὶ τῶν αὐλάκων διὰ σκαφῆς ἢ ἐπιχώσεως τῶν ἐξεχόντων ἢ ὑπολειπομένων τμημάτων τῶν ἀκμῶν των. Αἱ τοιαῦται ἀκμαὶ ὑπερχειλίσεως τῶν αὐλάκων ἀποκτῶσιν οὕτως αὐτομάτως μίαν κλίσιν 1/2—1 τοῖς χιλίοις.

Πολλάκις αἱ ἀρδευθεῖσαι ἐκτάσεις δέχονται πλεόναζον ὕδωρ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐντὸς τῆς ἀρδευομένης ἐκτάσεως, παραλλήλως πρὸς τὸ δίκτυον τῶν ἀρδευτικῶν αὐλάκων, ἐγκαθίσταται ἀντίστοιχον δίκτυον αὐλάκων ἀποχετεύσεως ἢ ἐκκενώσεως τῶν πλεοναζόντων ὑδάτων, ἐν ᾧ οἱ στοιχειώδεις αὔλακες ἐκκενώσεως παραλαμβάνουν τὸ πλεονάζον ὕδωρ καὶ μεταφέρουν τοῦτο πρὸς τοὺς συλλεκτῆρας αὔλακας, οὗτοι δὲ πάλιν μεταφέρουν τοῦτο πρὸς τὸν κύριον ἀγωγὸν ἐκκενώσεως, ὅστις μεταφέρει τὸ πλεονάζον ὕδωρ ἐκτὸς τῆς ἀρδευομένης ἐκτάσεως. Εἴς τινα ὅμως συστήματα ἀρδεύσεως οἱ συλλεκτῆρες αὔλακες ἐκκενώσεως μεταφέρουν τὸ ὕδωρ εἰς ἀρδευόμενα τμήματα μεταβαλλόμενοι οὕτως εἰς αὔλακας ἀρδεύσεως.

Γενικῶς ἡ διάταξις τῶν αὐλάκων τῶν ἀποτελούντων ἀνοικτὰς τάφρους ἐντὸς τῆς ἀρδευομένης ἐκτάσεως πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ χρῆσις τῶν γεωργικῶν μηχανῶν νὰ ὑφίσταται ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον περιορισμὸν καὶ συνεπῶς οἱ αὔλακες οὗτοι δέον νὰ τοποθετῶνται κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς τὰ ὅρια τῶν ἰδιοκτησιῶν. Ἐὰν τοῦτο καθίσταται ἀδύνατον, ἐγκαθιστῶνται τότε διαβάσεις διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς καλλιεργείας, τῶν ἀπομονουμένων λόγῳ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν τάφρων. Πανταχοῦ δὲ ὅπου ἀρδευτικοὶ αὔλακες οἱασδήποτε κατηγορίας διασταυροῦσιν ὁδοὺς συγκοινωνίας, ἄλλας ῥοὰς φυσικὰς ἢ τεχνικὰς καὶ καθεξῆς, εἶναι αὐτονόητον ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαθιστῶνται τεχνικὰ ἔργα ἀποκαθιστῶντα τὰς συγκοινωνίας, ἢ ἐπιτρέποντα τὴν συνέχισιν τῆς διαδρομῆς τῶν ἐγκαθισταμένων αὐλάκων, ὡς γέφυραι, γεφύρια, ὑδραγωγοὶ γέφυραι, σιφωνες κλπ. Ἡ πρὸς ἄρδευσιν ἔκτασις διὰ τῶν αὐλάκων διανομῆς καὶ τῶν στοιχειωδῶν τοιούτων διαιρεῖται εἰς τμήματα ἢ πρασιάς, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀρδεύεται ἐκ τοῦ παρακειμένου στοιχειώδους αὔλακος δεσπόζοντος τοῦ τμήματος, ἐν ᾧ πρὸς τὰ κατώτερα σημεῖα τοῦ τμήματος, ἀναλόγως καὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου συστήματος ἀρδεύσεως, κατασκευάζεται ὁ στοιχειώδης αὔλαξ ἐκκενώσεως τῶν πλεοναζόντων ὑδάτων.

Συστήματα ἀρδεύσεως. — Ἡ ἄρδευσις τῶν τμημάτων γίνεται κατὰ διάφορον τρόπον, ἀναλόγως τοῦ ἐφαρμοζομένου συστήματος ἀρδεύσεως. Τὰ συστήματα τῆς ἀρδεύσεως ἀνάγονται εἰς πέντε κυρίους τύπους, εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ πάντες οἱ λοιποί, τοὺς ἑξῆς:

1) Διὰ κατακλύσεως: Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὰ ἀρδευόμενα τμήματα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλα, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀναχωμάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλῶν, ὑπερεχόντων τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος κατὰ 0.25 μ., ἀποτελουμένων πολλάκις ἐκ πεπιεσμένης γῆς (καλουπιῶν), ὠμοπλίνθων κλπ. καὶ ἀνθεκτικῶν, ὥστε νὰ μὴ ἀνατρέπωνται ἐκ τῆς ὠθήσεως τοῦ ὕδατος. Ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρδεύσεως τὸ ὕδωρ προσάγεται διὰ τῶν στοιχειωδῶν αὐλάκων καὶ πλημμυροῦν διαδοχικῶς τὰ τμήματα τῆς καλλιεργείας, πλημμυρίζον αὐτὰ καὶ φθάνον εἰς ὡρισμένον ὕψος, ὁπότε διακόπτεται ἡ ἐκ τοῦ στοιχειώδους αὔλακος εἰσροὴ τοῦ ὕδατος καὶ ἄγεται τοῦτο, ὅπως πληρώσῃ παρακείμενα τμήματα. Ἐπὶ ποτισμάτων δροσισμοῦ, τὸ προσαγόμενον εἰς τὰ τμήματα ὕδωρ δὲν ὑπερβαίνει κατὰ μέσον ὅρον τὰ 15 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Ἐνῷ τοὐναντίον ἐπὶ ὑδρολιπάνσεων ἢ πρὸς καταπολέμησιν τῆς φυλλοξήρας κλπ. δύναται νὰ φθάσῃ καὶ ὑπερβῇ ἀκόμη τὸ ἓν μέτρον.

Εἰς τὸν τύπον τοῦτον τῶν ἀρδεύσεων ὑπάγεται καὶ τὸ συνήθως ὑπὸ τῶν κηπουρῶν ἐν Ἑλλάδι ἐφαρμοζόμενον σύστημα. Ἐπίσης τὸ σύστημα τοῦτο ἐφαρμόζεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τὴν ἄρδευσιν τῶν ὀρυζώνων, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ ὕδωρ ἐντὸς τῶν πρασιῶν δὲν μένει στάσιμον, ἀλλὰ ὑπόκειται εἰς μίαν συνεχῆ ῥοήν, ἀποχετευόμενον βραδέως διὰ τῶν αὐλάκων ἐκκενώσεως,

2) Δι' ὑπερχειλίσεως: Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο οἱ στοιχειώδεις αὔλακες εἶναι πεπληρωμένοι δι' ὕδατος, ὅπερ ἐκχειλίζον ἐκ τῆς πρὸς τὴν κατωφέρειαν πλευρᾶς τοῦ αὔλακος ῥέει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀρδευομένου ὑπὸ τοῦ αὔλακος τμήματος. Τὸ δὲ πλεονάζον ὕδωρ συλλεγόμενον εἰς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ τμήματος ὑπὸ τοῦ αὔλακος ἐκκενώσεως ἀποχετεύεται χρησιμοποιούμενον εἰς κατώτερα σημεῖα διὰ τὴν ἄρδευσιν. Εἶναι προφανές, ὅτι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τούτου ἀπαιτεῖται ἡ διάθεσις ἐπαρκοῦς ποσότη-

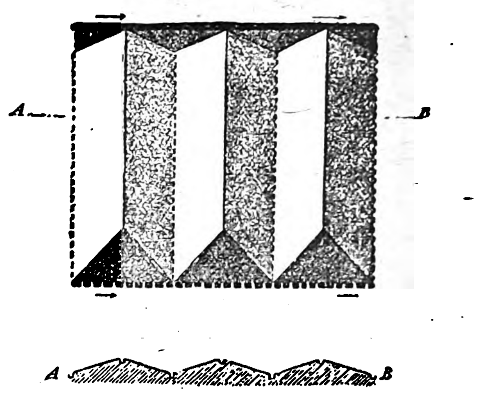

Σύστημα ἀρδεύσεως δι' «ὑπερχειλίσεως».

τος ὕδατος καὶ ἐπαρκοῦς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, ἥτις ὁσάκις δὲν ὑπάρχει δημιουργεῖται τεχνητῶς.

Παραλλαγὴ τοῦ συστήματος τούτου εἶναι τὸ σύστημα ἀρδεύσεως διὰ *κατὰ νῶτον κεκλιμένων ἐπιπέδων*. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἕκαστον τμῆμα τῆς ἀρδευομένης ἐπιφανείας διατίθεται τεχνητῶς κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ εἶδος τρικλινοῦς στέγης. Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας γραμμῆς τῆς στέγης ταύτης τοποθετεῖται ὁ στοιχειώδης αὔλαξ ἀρδεύων δι' ὑπερχειλίσεως τὰ τρία πρὸς αὐτὸν κεκλιμένα κατὰ νῶτον ἐπίπεδα. Τὰ δὲ κατώτερα σημεῖα τῶν ἐπιπέδων τούτων περιτρέχουσιν οἱ αὔλακες ἐκκενώσεως. Ἡ ἐν γένει διάταξις τοῦ συστήματος παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ παρατιθεμένου σχήματος.

Πολλάκις χάριν οἰκονομίας τῶν χωματισμῶν δὲν καταρτίζεται τὸ σχῆμα τῶν κατὰ νῶτον ἐπιπέδων τόσον ἔκτυπον, τὸ δὲ σύστημα ἐμφανίζει τότε ὑποτυπώδη μορφήν. Πολλάκις δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔδαφος ἐμφανίζει πτυχώσεις τοιαύτας, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσιν αὐται τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος ἄνευ τεχνητῶν χωματισμῶν.

3) *Διὰ διηθήσεως:* Τὸ σύστημα τοῦτο περιλαμβάνει δύο ὑποδιαιρέσεις: α) ὅταν γίνεται χρῆσις βαθειῶν τάφρων καὶ β) ὅταν χρησιμοποιοῦνται ἀβαθῆ αὐλάκια.

Ἡ πρώτη τῶν μεθόδων τούτων ἀποτελεῖ σύστημα ἀρδεύσεως ἀτελέστατον μὲν ἀπὸ ἀπόψεως ἀποτελεσμάτων, ἀλλ' ἁπλοῦν καὶ οἰκονομικόν, ἰδίᾳ ὁσάκις εἰς τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν ὑπάρχουσιν ἐγκατεστημέναι τάφροι ὀρυχθεῖσαι λόγῳ ἐξυγιάνσεως ἢ ἀποστραγγίσεως τοῦ ἐδάφους, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται τὸν μὲν χειμῶνα διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν πλεοναζόντων ὑδάτων, κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῆς βλαστήσεως διὰ τὴν ἄρδευσιν. Συνίσταται δ' ἡ μέθοδος αὕτη οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐγκατάστασιν καὶ λειτουργίαν φρακτῶν καὶ δικλείδων, χρησιμοποιουμένων ἑκάστοτε κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην. Εἶναι δὲ πραγματοποιήσιμος μόνον ἐὰν τὸ ἔδαφος εἶναι σχεδὸν ὁριζόντιον καὶ ἀρκετὰ διαπερατόν, ὥστε διὰ τῆς διηθήσεως καὶ τῆς τριχοειδοῦς ἰδιότητος νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸ εἰς τὰς τάφρους συγκεντρωμένον ὕδωρ νὰ φθάνῃ μέχρι τῶν ῥιζῶν τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν.

Κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν μεθόδων τούτων, ἐκ τῶν στοιχειωδῶν αὐλάκων τῆς ἀρδεύσεως ἐκφύονται μὲ μικρὰν κλίσιν παράλληλα αὐλάκια ἀπέχοντα ἀλλήλων κατὰ 0.40—0.80 μ., ἀναλόγως τοῦ διαπερατοῦ ἢ μὴ τοῦ ἐδάφους, καὶ βάθους 6—8 ἑκατοστῶν, ἅτινα διαμορφοῦνται διὰ τοῦ ἀρότρου ἢ διὰ βαρέος κυλίνδρου συρομένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐντὸς τῶν αὐλακίων τούτων ἐκχύνεται τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ στοιχειώδους αὔλακος καὶ λαμβάνεται μέριμνα, ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ διανέμηται εἰς ταῦτα ὁμοιομόρφως καὶ νὰ φθάνῃ μέχρι τῶν ἄκρων τῶν γραμμῶν αὐτῶν χωρὶς νὰ ἐκχύνεται εἰς τὰς παρακειμένας πρασιάς. Ἡ κλίσις τοῦ ἄξονος τῶν αὐλακίων ἀνέρχεται κατὰ κανόνα εἰς 0.2—0 5 %, καὶ φθάνει μέχρι 2 %. Τὰ μήκη τῶν γραμμῶν τῶν αὐλακίων δύνανται νὰ εἶναι κατὰ τοσοῦτον μεγαλύτερα καθ' ὅσον καὶ ἡ κλίσις αὐτῶν εἶναι μεγαλυτέρα καὶ τὸ ἔδαφος ὀλιγώτερον διαπερατόν, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ὑπερβαίνουν τὰ 200 μέτρα.

Ἡ διάταξις τοῦ συστήματος τούτου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ πλησιέστερον πρὸς τοὺς στοιχειώδεις αὔλακας ἔδαφος νὰ ἐμποτίζηται διὰ περισσοτέρου ὕδατος. Ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ πλεῖστον τοῦ διοχετευομένου εἰς τὴν φυτείαν ὕδατος εἰσδύει εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους μὴ χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν.

Ἡ φυτεία ἐνεργεῖται ἐπὶ τῶν μεταξὺ τῶν αὐλακίων διαστημάτων ἀποτελούντων ἐπιμήκεις πρασιάς. Ἐπομένως τὸ σύστημα τοῦτο ἁρμόζει διὰ τὰ εἴδη ἐκεῖνα, ἅτινα φυτεύονται κατὰ σειρὰς καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν λαχανικῶν, σκαλιστικῶν καὶ κηπουρικῶν ἐν γένει φυτῶν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ποτιστικὸν ὕδωρ δὲν ἔρχεται εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴν πρὸς τὰ καλ-

Digitized by Google

λιεργούμενα φυτά, ἁρμόζει τοῦτο πολὺ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς χρησιμοποιήσεως ἀκαθάρτων ὑδάτων προερχομένων ἐξ ὑπονόμων πόλεων καὶ ἐφαρμόζεται ὡς ἐκ τούτου συνήθως εἰς τὰς πλησίον τῶν πόλεων κηπουρικὰς καλλιεργείας.

Ἐκτὸς τῆς γινομένης διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου μεγάλης σπατάλης ὕδατος, ἀφαιρεῖται τῆς καλλιεργείας διὰ τῶν πολυαρίθμων αὐλακίων καὶ μέγα μέρος τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους. Ἐν τοσούτῳ ἐφαρμόζεται ἐπὶ λίαν κεκλιμένων ἀλλ' ἐπιπέδων ἐδαφῶν, μὴ χαρακτηριζομένων διὰ πτυχώσεων καὶ εἰς τὰς περιστάσεις καθ' ἃς διατίθενται ἄφθονα ἀκάθαρτα ὕδατα καὶ ἐπαρκὲς ἔδαφος.

4) Διὰ ψεκασμοῦ (τεχνητὴ βροχή): Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ὕδωρ προσάγεται εἰς τὴν πρὸς ἄρδευσιν ἔκτασιν ὑπὸ πίεσιν ἐντὸς σωλήνων καὶ ἐκεῖθεν χρησιμοποιεῖται ριπτόμενον ἐκ τῶν ἄνωθεν ἐν εἴδει βροχῆς. Κατ' ἀκολουθίαν διὰ νὰ καταστῇ τὸ σύστημα ἐφαρμόσιμον, πρέπει ἢ νὰ διέρχεται παρὰ τὴν ἀρδευομένην ἔκτασιν σωληνωτὸν ὑδραγωγεῖον, εἴτε δι' ἀντλίας ν' ἀναρροφᾶται τὸ ὕδωρ ἐκ φυσικῆς ἢ τεχνητῆς ροῆς καὶ εἶτα νὰ διοχετεύεται διὰ σωλήνων εἰς τὴν φυτείαν ὑπὸ πίεσιν 2—5 ἀτμοσφαιρῶν. Ἐντὸς τῆς ἀρδευομένης ἐκτάσεως, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῆς, ἐγκαθίσταται σύστημα σωλήνων ἐφωδιασμένων κατὰ διαστήματα διὰ στομίων μετὰ δικλείδων, εἰς τὰ ὁποῖα προσαρμόζονται οἱ σωλῆνες τῆς ἀρδεύσεως, οἵτινες ἀποτελοῦσι κινητοὺς σωλῆνας μετακινουμένους ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν.

Ἡ ἄρδευσις γίνεται εἴτε διὰ τῆς χειρὸς κατὰ τὸ γνωστὸν ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἀνθοκήπους καὶ τὰ πάρκα σύστημα, εἴτε καὶ τῇ βοηθείᾳ μηχανικῶν

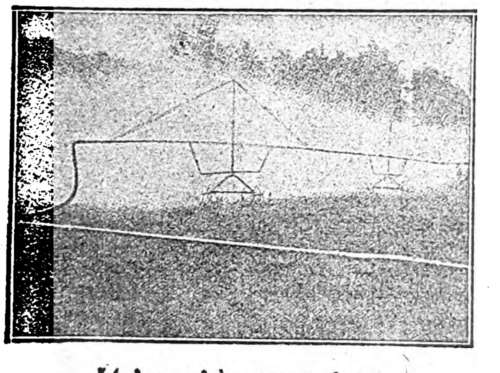

Ἄρδευσις διὰ τεχνητῆς βροχῆς.

μέσων, τοῦθ' ὅπερ ἐφαρμόζεται εἰς τὰς μεγάλας καλλιεργείας. Ὑπάρχει σήμερον ἐν χρήσει ἱκανὸς ἀριθμὸς τύπων συσκευῶν διὰ τὰς ἐν μεγάλῃ κλίμακι ἀρδεύσεις διὰ ραντισμοῦ, οἱ γνωστότεροι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ τῶν Sisener, Moegelin, Borek, Hartmann, Trompler κλπ. Αἱ συσκευαὶ αὗται ἀποτελοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τροχοφόρων φορείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει σταθερῶς προσηρμοσμένον σύστημα σιδηροσωλήνων φερόντων ὀπὰς δι' ὧν γίνεται τὸ ράντισμα, διανενεμημένας κατὰ τρόπον, ὥστε δι αὐτῶν τὸ ὕδωρ νὰ διασκορπίζεται ἐν εἴδει βροχῆς ὁμοιομόρφως. Ἀριθμός τις τοιούτων φορείων παρατίθεται καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν σιδηροσωλῆνες συνδέονται μεταξύ των εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ συνέχεια σωλήνων, ἀφ' ὧν ἐνεργεῖται ὁ ραντισμὸς ἐπὶ ζώνης ἱκανοῦ πλάτους· τὸ ἄκρον τοῦ οὕτω σχηματιζομένου συνεχοῦς σωλῆνος ραντισμοῦ συνδέεται μετὰ τῶν κινητῶν ὑδροφόρων σωλήνων, ἀνοίγονται αἱ σχετικαὶ δικλεῖδες καὶ οὕτω δημιουργεῖται ἡ τεχνητὴ βροχή, καθ' ὃν τρόπον δεικνύει ἡ ἀνωτέρω εἰκών. Διὰ μετακινήσεως τῶν φορείων ὁλοκλήρου τοῦ συστήματος κατορθοῦται, ὥστε νὰ ἀρδευθῇ κατὰ μῆκος τῆς καλλιεργείας ζώνη τις πλάτους ἴσου πρὸς τὸ μῆκος τῶν σωλήνων τῶν συσκευῶν. Μετὰ τοῦτο μετατίθενται τὰ φορεῖα ἐπὶ ἑτέρας ζώνης, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ ἄρδευσις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἀρδεύσεως ἔχει μεγάλην διάδοσιν, ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ ἔχει μὲν τὸ μειονέκτημα τῆς μεγάλης δαπάνης διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ σωληνωτοῦ δικτύου καὶ τὴν προμήθειαν τῶν συσκευῶν, ἐν τοσούτῳ ὅμως ἔχει τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς οἰκονομίας τοῦ ὕδατος, καθόσον ὁλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ εἰς τὴν φυτείαν ριπτομένου ὕδατος χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν φυτῶν. Ἐκτὸς ὅμως τούτου τὸ ὕδωρ κατὰ τὸν χρόνον τῆς χρήσεως ἔρχεται εἰς βαθεῖαν συνάφειαν μετὰ τοῦ ἀέρος καὶ οὕτω πλουτίζεται εἰς ὀξυγόνον. Καὶ ὁ καθόλου δὲ τρόπος, καθ' ὃν προσάγεται τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ φυτά, εὐνοεῖ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν πλήρη ἐκμετάλλευσιν τῶν χρησιμοποιουμένων λιπασμάτων, τοῦθ' ὅπερ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα οὐχὶ μόνον τὴν ἀνύψωσιν τοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἀνθεκτικότητος τῶν φυτῶν κατὰ παντὸς εἴδους βλαβῶν, εἴτε ἐκ τῶν ἐπιβλαβῶν δι' αὐτὰ ἐντόμων καὶ μυκήτων, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων φυσικῶν αἰτίων, ἰδίᾳ δὲ αὐξάνει τὴν σταθερότητα τοῦ καλάμου τῶν σιτηρῶν.

5) Δι' ὑπογείου διαμονῆς: Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἄρδευσιν οἱ σωλῆνες ὑπαρχούσης ἐγκαταστάσεως πρὸς ἀποστράγγισιν τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν περιοδον τῆς βλαστήσεως τῶν φυτῶν, καθ' ἣν ἡ στάθμη τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος ἔχει κατέλθει καὶ συνεπῶς οἱ σωλῆνες τῆς ἀποστραγγίσεως δὲν χρησιμοποιοῦνται πλέον διὰ τὸν κύριον αὐτῶν σκοπόν. Διὰ νὰ καταστῇ ὅμως δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ συστήματος τῆς ἀποστραγγίσεως καὶ δι' ἀρδευτικοὺς σκοπούς, παρίσταται ἀνάγκη τροποποιήσεως κατά τι τῶν συλλεκτήρων σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ διακρίνονται δύο τύποι ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος.

Ὁ πρῶτος τύπος ἐφαρμόζεται διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν διὰ τὴν ἄρδευσιν δὲν χρησιμοποιεῖται ὕδωρ ἔξωθεν προσαγόμενον εἰς τὴν καλλιέργειαν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ, ἐφ' ὅσον δὲν κατέρχεται εἰς μέγα βάθος κατὰ τὸ θέρος, οὗτινος ρυθμίζεται ἡ ἐλευθέρα στάθμη κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τοῦτο διὰ τὰ φυτά. Ὅθεν, ἵνα καθίσταται ἑκάστοτε δυνατὴ ἡ κατὰ θέλησιν ρύθμισις τῆς στάθμης τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος, προστίθενται ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα εἰς τοὺς συλλεκτηρίους σωλῆνας δικλεῖδες μετὰ σύρτου καὶ καταρράκτου ἐν κατακορύφῳ σωλῆνι. Ἵνα μὴ δὲ ἐκφεύγῃ τὸ ὕδωρ διὰ τῶν συναρμογῶν τῶν συλλεκτηρίων σωλήνων, ἐπὶ μῆκος 3-5 μέτρων ἄνωθεν καὶ κάτω τῶν δικλείδων αἱ συναρμογαὶ αὗται κλείονται διὰ σιμεντοκονίας ἢ ἀμμοκονίας, προσαρμοζομένων καὶ πηλίνων ἐπίσης χειρίδων. Οἱ κατακόρυφοι σωλῆνες τῶν δικλείδων διατίθενται κατὰ τρόπον, ὥστε μόλις νὰ ἐξέχουν τοῦ ἐδάφους, ἵνα μὴ ἐπέρχηται δυσχέρεια διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀποφεύγωνται ἑκούσιαι βλάβαι αὐτῶν.

Κατὰ τὸν δεύτερον τύπον χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν ἐμποτισμὸν τοῦ ἐδάφους ὕδωρ, ὅπερ ἔξωθεν εἰσάγεται εἰς τὸ σύστημα τῶν σωλήνων τῆς ἀποστραγγίσεως. Ἵνα μὴ δὲ τοῦτο ἐκφεύγῃ ἐκρέον διὰ τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως καὶ τῶν συλλεκτήρων ἐκτὸς τῆς καλλιεργουμένης ἐπιφανείας, παρίσταται ἀνάγκη καὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἐγκαταστάσεως κατὰ διαστήματα δικλείδων εἰς τοὺς συλλεκτηρίους σωλῆνας. Οἱ σωλῆνες ἀποστραγγίσεως δέον νὰ τοποθετῶνται τόσον ὑψηλά, ὥστε τὸ δι' αὐτῶν εἰσαγόμενον εἰς τὸ ἔδαφος ὕδωρ νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιῆται ἀπὸ τὰς ρίζας τῶν φυτῶν. Δημιουργεῖται ἐκ τούτου κίνδυνος ἐμφράξεως τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως διὰ διεισδύσεως τῶν ριζῶν ἐντὸς τῶν συναρμογῶν τῶν σωλήνων. Ἐκτὸς ὅμως τούτου τὸ διὰ τῆς λειτουργίας τῶν σωλήνων συσσωρευόμενον ὕδωρ ἐντὸς τῶν σωλήνων ὑπεῖκον εἰς τὸν νόμον τῆς βαρύτητος ἔχει τὴν τάσιν νὰ εἰσδύῃ πρὸς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπομένως νὰ χάνηται διὰ τὴν φυτείαν. Ὅθεν τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἀρδεύσεως ἔχει ἐφαρμογὴν μόνον ὅπου εἰς μικρὸν βάθος ὑφίσταται ἀδιαπέραστον στρῶμα τοῦ ἐδάφους ἐμποδίζον τὴν πρὸς τὰ βαθύτερα στρώματα ἀπώλειαν τοῦ διαθεσίμου ποτιστικοῦ ὕδατος.

Εἰς τὰ συστήματα ταῦτα καταλέγεται καὶ τὸ *σύστημα τοῦ Πέτερσεν*, ἀποτελοῦν συνδυασμὸν ἀρδεύσεως καὶ ἀποστραγγίσεως καὶ χρησιμοποιούμενον κατ' ἐξοχὴν ἐν Γερμανίᾳ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνητῶν λειμώνων. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς καλλιεργείας ἐγκαθίσταται πλῆρες σύστημα ἀρδεύσεως δι' ὑπερχειλίσεως, λειτουργοῦν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑπὸ ταύτην δὲ πλῆρες σύστημα ἀποστραγγίσεως ἐφωδιασμένον μετὰ δικλείδων ἐπιτρεπουσῶν τὴν κατὰ βούλησιν λειτουργίαν ἢ ἀναστολὴν τῆς λειτουργίας τῶν σωλήνων ἀποστραγγίσεως.

Ὅταν ἐνεργῆται ἡ ἄρδευσις τῆς καλλιεργείας, αἱ δικλεῖδες τοῦ συστήματος τῆς ἀποστραγγίσεως διατηροῦνται κλεισταὶ καὶ ἐντὸς τῶν συλλεκτήρων σωλήνων συγκεντροῦται ὕδωρ. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀρδεύσεως ἀνοίγονται αἱ δικλεῖδες τῆς ἀποστραγγίσεως, κενοῦνται οἱ σωλῆνες τοῦ ἐν αὐτοῖς ὕδατος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναπτύσσεται ἐν τῷ ἐδάφει μία ἀπομυζητικὴ ἐπίδρασις, ἥτις ἀναγκάζει τὸ διαχυθὲν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ὕδωρ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ βαθύτερα αὐτοῦ στρώματα καὶ μετὰ τοῦ ὕδατος ἀὴρ καὶ θερμότης. Οὕτω δ' ἐπιτυγχάνεται ὁ πλήρης ἀερισμὸς τοῦ ἐδάφους καὶ ὁ διακανονισμὸς τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ, ἅτινα ἐνδυναμώνουν τὰς λειτουργίας τῆς ὀξειδώσεως, αἵτινες εἶναι τόσον ἀναγκαῖαι, ἵνα αὐξήσουν τὴν γονιμότητα ἐδαφῶν πλουσίων εἰς ἄζωτον. Τὸ δ' ἐπιτυγχανόμενον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου ἀποτέλεσμα εἶναι κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον εὐνοϊκώτερον, καθ' ὅσον συχνοτέρα εἶναι ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη τῆς καταστάσεως τοῦ ἐδάφους μεταξὺ τοῦ πλήρους αὐτοῦ διαποτισμοῦ διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς τελείας αὐτοῦ ἀποστραγγίσεως. Ἡ μεγίστη δ' ὠφελιμότης ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος καταφαίνεται εἰς τὰ τυρφώδη καὶ ἑλώδη ἐδάφη.

Ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀρδεύσεων πρὸς τὴν ἀποστράγγισιν τοῦ ἐδάφους δύναται ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀποτρέπῃ τὴν ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν τῆς περισσείας τοῦ ὕδατος, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν διατήρησιν τοῦ βαθμοῦ ἐκείνου τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους, ὅστις ἁρμόζει κάλλιον διὰ τὴν καλὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν.

Ἡ ποσότης τοῦ παρεχομένου ὕδατος. — Ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος, ἥτις δέον νὰ παρέχηται εἰς τὰς φυτείας κατὰ τὰς ἀρδεύσεις, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρδεύσεως, τοῦ κλίματος, τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, τοῦ εἴδους τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν καὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου συστήματος ἀρδεύσεως. Ὅσον θερμότερον καὶ ξηρότερον εἶναι τὸ κλῖμα τοῦ τόπου, ὅσῳ διαπερατώτερον εἶναι τὸ ἔδαφος καὶ ὅσῳ ἐντατικώτερον εἶναι τὸ σύστημα τῆς ἀποχετεύσεως τῶν ποτιστικῶν ὑδάτων, κατὰ τοσοῦτον ἡ ποσότης τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος εἶναι μεγαλυτέρα.

Τὸ ἰδανικὸν ποσὸν τοῦ ὕδατος ὅπερ πρέπει νὰ παρέχηται κατὰ τὰς ἀρδεύσεις πρέπει νὰ ἰσοφαρίζῃ τὰς εἰς ὕδωρ ἀνάγκας τῶν φυτῶν διὰ τὴν διάπλασιν τῶν ἱστῶν των καὶ τὴν ἐξάτμισιν αὐτῶν, καθὼς καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐδάφους ἐξατμιζόμενον ἢ διηθούμενον εἰς τὰ βαθύτερα αὐτοῦ στρώματα ποσὸν ὕδατος. Ἀκριβεῖς ἀριθμοὶ τοῦ ἀναγκαιοῦντος ὕδατος δι' ἑκάστην περίπτωσιν μόνον διὰ πειραμάτων δύνανται νὰ προσδιορισθῶσιν. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ἐλλείπει ὁ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἀπαιτούμενος χρόνος καὶ τὰ μέσα. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν πρέπει νὰ περιορισθῇ τις εἴτε εἰς σύγκρισιν πρὸς ὁμοίας ἄλλας περιπτώσεις γειτονικῶν καλλιεργειῶν, εἴτε εἰς θεωρητικὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ποσοῦ, ὅπερ δέον νὰ δίδηται εἰς τὰς καλλιεργείας εἰς ἕκαστον πότισμα, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν, αἵτινες πρέπει νὰ παρεντίθενται μεταξὺ τῶν διαδοχικῶν ποτισμάτων, καὶ συνεπῶς τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ποτισμάτων, ἅτινα πρέπει νὰ γίνουν κατὰ τὴν περίοδον τῆς καλλιεργείας ἢ τὴν ἐποχὴν τῆς ξηρασίας.

Ὡς βάσεις διὰ τὸν *θεωρητικὸν ὑπολογισμὸν* τῶν ποτισμάτων χρησιμεύουν τὸ ποσόν, ὅπερ ἀπαιτεῖ διὰ τὴν ἐξάτμισίν της ἑκάστη καλλιέργεια· τὸ ποσὸν τῆς πιπτούσης βροχῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς βλαστήσεως, τὸ βάθος μέχρι τοῦ ὁποίου φθάνουν αἱ ρίζαι τῆς φυτείας καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ πορώδους τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὰ ποσὰ ὅμως, ἅτινα προσδιορίζονται διὰ τοῦ τοιούτου ὑπολογισμοῦ, πρέπει νὰ προστίθενται καὶ αἱ ἀπώλειαι τοῦ ὕδατος, αἵτινες λαμβάνουν χώραν δι' ἐξατμίσεως ἢ διηθήσεως τοῦ διοχετευομένου ὕδατος εἰς τοὺς αὔλακας διοχετεύσεως καὶ διανομῆς, αἵτινες ἀπώλειαι ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ κλίματος, τοῦ βαθμοῦ τοῦ διαπερατοῦ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῶν αὐλάκων καὶ δύνανται ν' ἀνέλθουν εἰς σημαντικὰς ποσότητας. Πάντως ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρακτικῆς εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας προκύπτει, ὅτι διὰ τὰς ἀρδεύσεις δροσισμοῦ εἶναι ἐπαρκὲς δι' ἓν ἑκτάριον τὸ ὕδωρ *συνεχοῦς* ἰδανικῆς *παροχῆς* μιᾶς λίτρας κατὰ δευτερόλεπτον, συγκεντρούμενον καταλλήλως καὶ προσαγόμενον εἰς τὴν φυτείαν κατ' ἀνάλογα διαστήματα.

Τὰ ποτίσματα διακανονίζονται οὕτως, ὥστε ἀνὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν ἡμερῶν νὰ γίνεται ἓν πότισμα ὡρισμένου ἀριθμοῦ κυβικῶν μέτρων κατὰ στρέμμα. Ἡ περιοδικὴ αὕτη ἀνάπαυλα τῶν καλλιεργειῶν ἀπὸ τοῦ ποτίσματος εἶναι ἀναγκαία, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ παρέχηται εἰς τὸν ἀέρα ἡ εὐκαιρία νὰ κυκλοφορῇ εἰς τὸ ἔδαφος. Διαιρεῖται οὕτως ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις εἰς τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀρδεύεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς περιόδου. Ἐὰν ἡ παροχὴ τοῦ ὕδατος εἶναι συνεχής, τὰ τμήματα εἶναι ἰσάριθμα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς περιόδου τῶν ποτισμάτων. Ἐὰν ἡ παροχὴ τοῦ ὕδατος εἶναι διακεκομμένη ἢ περιοδική, ἡ εἰς τμήματα διαίρεσις τῆς φυτείας γίνεται ἀναλόγως.

Προκειμένου περὶ ἀρδεύσεως μεγάλης περιοχῆς, περιλαμβανούσης πολλὰς ἰδιοκτησίας διαφόρου μεγέθους, ἐξ ἑνὸς κοινοῦ κυρίου ἀγωγοῦ, καταρτίζεται *ἡμερολόγιον πρόγραμμα τῶν ἀρδεύσεων*, ἐν ᾧ προσδιορίζονται αἱ ἰδιοκτησίαι, αἵτινες θὰ λαμβάνουν ὕδωρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καθὼς καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ θὰ διοχετεύεται εἰς ἑκάστην τούτων ἀναλόγως τῶν δικαιωμάτων ἢ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἰδιοκτήτου. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τούτου εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς ὑδρονομεῖς, οἵτινες συνήθως εἶναι προσθέτως ἐπιπεφορτισμένοι μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ἔργων τῆς ὑδρεύσεως.

Ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.—Τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρδεύσεων δι' ὅλας τὰς μεσημβρινὰς χώρας, ἰδίως δ' ἐκείνας, αἵτινες χαρακτηρίζονται ὑπὸ ξηροῦ κλίματος, εἶναι πάντοτε εὐχάριστα. Διὰ τὴν χώραν μας ἰδίως αἱ ἀρδεύσεις καθιστῶσι δυνατὰς ἐντατικάς τινας καὶ πλουτοφόρους καλλιεργείας, αἵτινες ἄνευ τοῦ ὕδατος θὰ καθίσταντο ἀπολύτως ἀδύνατοι. Εἶναι δὲ ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἀρδεύσεων εἶναι κατὰ τοσοῦτον ἀνώτερον, ὅσον ἡ ποιότης καὶ παραγωγικότης τοῦ ἐδάφους εἶναι μικροτέρα.

Digitized by Google

Ἀκριβῆ πειράματα ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐδάφους κατόπιν ἐφαρμογῆς τῶν ἀρδεύσεων δὲν ἔχομεν δυστυχῶς διὰ τὰς καλλιεργείας, αἵτινες ἐνδιαφέρουν τὴν χώραν μας, καθόσον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ διδόμενοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνητῶν λειμώνων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ κηπουρικὰ εἴδη, ἀκριβῆ πειράματα ἐνηργήθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1907—1912 εἰς τὸ ἐν Μπρόμπεργ τῆς Γερμανίας γεωργικὸν Ἰνστιτοῦτον, καθ' ἃ διὰ καλλιεργείας βρόμης, βρίζας, γεωμήλων κ.λ.π. ἡ ἐπαύξησις τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς ἀρδεύσεως ἀναλόγως τῆς ἐπικρατησάσης ξηρασίας ἀνῆλθεν ἀπὸ 17 μέχρι 293 τοῖς ἑκατόν, δηλαδὴ διά τινα εἴδη καὶ ἔτη ἡ παραγωγὴ ἐτριπλασιάσθη σχεδόν. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα παρέχουν τὴν πιθανότητα, ὅτι διὰ τὴν χώραν μας ἡ ἐπαύξησις τῆς παραγωγῆς διὰ τῶν ἀρδεύσεων εἶναι ἔτι μεγαλυτέρα, δοθέντος ὅτι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμοσφαίρας εἶναι μεγαλυτέρα καὶ αἱ βροχαὶ κυρίως πίπτουν κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος, δηλαδὴ διαρκούσης τῆς περιόδου τῆς βλαστήσεως, ἐνῷ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπικρατεῖ συνήθως ξηρασία. Ἐν Γαλλίᾳ γενικῶς παραδέχονται, ὅτι διὰ τῶν ἀρδεύσεων ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ διπλασιασθῇ ἢ καὶ ν' αὐξηθῇ μέχρι τοῦ τετραπλασίου εἴς τινας περιπτώσεις.

Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων καταφαίνεται ποίαν σημασίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν αἱ ἀρδεύσεις, διὰ χώραν, ὡς ἡ Ἑλλάς, ἥτις, ἐνῷ εἶναι γεωργική, ἔχει ἐν τούτοις ἀνεπαρκῆ γεωργικὴν παραγωγήν, καὶ συνεπῶς πόση σημασία δέον ν' ἀποδοθῇ ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἀρδεύσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Risler - G. Wery* Irrigations, Paris 1922 (Encyclopédie Agricole). *Paul Levy Salvador - Paul Frick* Hydraulique Agricole II. Paris 1923 Bibliothèque de l'Ingénieur de Travaux Publics) *Otto Fauser*, Meliorationen II. Berlin und Leipzig, 1922 (Sammlung Göschen) *Spöttle*, Landwirtschaftliche Bodeuverbesserungen 4 Aufl. (Handbuch der Ingenierwissenschaften). Α. Γ. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΑΜΠΕΛ.] Ἡ ἄμπελος εὐγνωμόνως δέχεται τὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνοίξεως ἢ κατὰ τὸ θέρος ἀρδεύσεις. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς βορείους χώρας, π. χ. Ἑλβετίαν, ὁσάκις εἶναι δυνατὸν ἀρδεύουν τὰς ἀμπέλους. Εἰς πολλὰς δὲ μεσημβρινὰς χώρας, π. χ. Νότιον Γαλλίαν, Ἱσπανίαν, Ἰταλίαν, Πορτογαλίαν, Ἀλγέριον, αἱ ἀρδεύσεις ἔχουν γενικευθῆ, καὶ παρ' ἡμῖν εἰς πολλὰς περιφερείας ἀρδεύουν τὰς ἀμπέλους ἢ σταφιδαμπέλους. Ἐν Ἀμερικῇ δέ, π. χ. ἐν Καλιφορνίᾳ, Μεξικῷ, Χιλῇ, αἱ ἀρδεύσεις εἶναι ἀπαραίτητοι.

Τὸ ὕδωρ καὶ ὡς φορεὺς τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν συγκρατεῖ καὶ αὐξάνει τὴν βλάστησιν. Ὅταν τὸ φυτὸν ὑποφέρῃ ἐκ ξηρασίας, τὰ στομάτια τῶν φύλλων κλείουν, ἡ ἀφομοίωσις τοῦ ἄνθρακος δὲν ἐνεργεῖται μὲ ἔντασιν, δὲν γίνεται σχεδὸν μετανάστευσις τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν πρὸς τὰς σταφυλὰς καὶ αὗται παραμένουν μικραί, σκληρύνονται, δὲν ὡριμάζουν καλῶς, ἄρα μείωσις ποιότητος καὶ ποσότητος. Ὅσον δ' ἐλαττοῦται ἡ ποσότης τοῦ διαθεσίμου ὕδατος, τόσον ἡ βλάστησις καταπίπτει, δύναται μάλιστα νὰ γίνῃ ἀρνητική, δηλαδὴ νὰ ἐπέλθῃ θάνατος τοῦ φυτοῦ ἐλλείψει ὕδατος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἐν τῷ ἐδάφει ποσότης ὕδατος αὐξάνει, ἡ βλάστησις τοῦ φυτοῦ σχεδὸν ἀναπτύσσεται ἀναλόγως, φθάνει εἰς ὡρισμένον maximum, μεθ' ὃ παραμένει σταθερὰ καὶ ἂν ἔτι αὐξήσῃ ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος, οὐχὶ ὅμως πέραν ὡρισμένου ὁρίου, διότι τότε ἀντικαθίσταται ὁ ἐν τῷ ἐδάφει ἀήρ, καὶ ὅταν ἡ ἀναλογία αὐτοῦ κατέλθῃ κάτω ὡρισμένου minimum, τότε τὸ φυτὸν ἀρχίζει νὰ ὑποφέρῃ. Ἄρα ἡ ὑπερβολικὴ ἄρδευσις εἶναι ἐπιβλαβὴς διὰ τὸν λόγον τοῦτον. Ἀλλ' ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς ἀρδεύσεως δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τοῦ μεσολαβοῦντος μεταξὺ τοῦ χρόνου καθ' ὃν γίνεται αὕτη καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὡριμάζουν αἱ σταφυλαὶ (τοῦ τρυγητοῦ). Ἐὰν ἡ ἄρδευσις λάβῃ χώραν ἐνωρίς, ἡ αὔξησις τῆς ἀφομοιωτικῆς δυνάμεως τῶν φύλλων θὰ γίνῃ ἐπὶ περισσότερον χρόνον αἰσθητὴ καὶ ἀσφαλῶς διὰ παραγωγῆς νέων ποσοτήτων σακχάρου κλπ. ἐξουδετεροῦται ἔν τινι μέτρῳ ἡ λόγῳ αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῶν ραγῶν ἐλάττωσις τῆς ποιότητος. Ἐὰν ὅμως ἡ ἄρδευσις γίνῃ ἀργά, π. χ. ὅταν πλησιάζῃ ὁ τρυγητός, τὸ ὕδωρ δὲν προφθάνει νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀφομοιώσεως, προκαλεῖ τὴν ὑπερβολικὴν κατ' ὄγκον αὔξησιν τῶν ραγῶν καὶ συνεπῶς ἐπαυξάνει τὴν ποσότητα τοῦ παραχθησομένου γλεύκους, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν περιεκτικότητα αὐτοῦ εἰς σάκχαρον, ὀξέα κλπ., ἄρα μειοῦται ἡ ποιότης αὐτοῦ.

Συνεπῶς 3—4 ἑβδομάδας πρὸ τοῦ τρυγητοῦ δὲν πρέπει νὰ ἀρδεύηται ἡ ἄμπελος. Ἐπίσης ἄρδευσις δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὴν ἄνθησιν, εἰς τὰς ὑγρὰς ἰδίᾳ περιφερείας, διότι προκαλεῖται ἀνθόρροια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔντονος.

Ἐπειδὴ αἱ ἀρδευόμεναι ἄμπελοι ἔχουν ἰσχυροτέραν βλάστησιν καὶ μεγαλυτέραν παραγωγὴν ἐξαντλοῦν περισσότερον τὸ ἔδαφος εἰς θρεπτικὰ στοιχεῖα καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ λιπαίνωνται τακτικώτερον καὶ ἐντονώτερον τῶν μὴ ἀρδευομένων. Ἐπιβεβλημέναι εἶναι αἱ ἀρδεύσεις τῶν φυτευομένων μοσχευμάτων ἀμπέλων (ἐμβολιασμένων ἢ μή), καθόσον τὰ μοσχεύματα αὐτὰ ἀντέχουν ὀλιγώτερον τῶν ἀνεπτυγμένων ἀμπέλων εἰς τὴν ξηρασίαν, ἡ ὑγρασία δέ, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ὑπερβολική, ὑποβοηθεῖ τὴν ῥιζοβολίαν αὐτῶν. Ἀναλόγως τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν αἱ ἀρδεύσεις τῶν μοσχευμάτων ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ Μαΐου ἢ Ἰουνίου καὶ ἐξακολουθοῦν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν μέχρι τοῦ φθινοπώρου, ὁπότε παύουν, διὰ νὰ διευκολυνθῇ ἡ ὡρίμανσις τῶν κλιματίδων.

Γενικῶς διὰ μίαν καλὴν ἄρδευσιν ἀπαιτοῦνται 100—150 λίτρα ὕδατος κατὰ τετραγ. μέτρον, ἤτοι 100—150 κυβ. μέτρα κατὰ στρέμμα. Καλύτερος δὲ τρόπος ἐφαρμογῆς τῆς ἀρδεύσεως εἶναι νὰ κυκλοφορῇ τὸ ὕδωρ ἐντὸς μικρῶν αὐλάκων παραλλήλων πρὸς τὰς γραμμὰς τῶν ἀμπέλων ἢ τῶν μοσχευμάτων. Μεθ' ἑκάστην ἄρδευσιν, ὅταν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἀποστραγγισθῇ, δέον νὰ ἐκτελῆται ἐλαφρὸν ὄργωμα ἢ καὶ ἁπλοῦν σκάλισμα διὰ νὰ καταστρέφωνται τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα καὶ νὰ συγκρατῆται ἡ ὑγρασία, παρακωλυομένης τῆς ἐξατμίσεως. Ὄργωμα εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὰ ἁλατοῦχα ἐδάφη, διότι ἄλλως τὸ ἅλας θὰ ἀνήρχετο εἰς τὴν ἐπιφάνειαν διὰ τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων. Π. Γ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρδευτήρι (τὸ) καὶ κατὰ μετάθεσιν τῶν φθόγγων *ἀλρευτηρι*· ποτιστήριον, ἀγγεῖον μὲ τὸ ὁποῖον ποτίζουν, ἀρδεύουν.

ἀρδευτὴς (ὁ)· ὁ ἀρδεύων, ὁ ποτίζων, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀρδεύσεως.

ἀρδευτικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος νὰ ἀρδεύῃ, ὁ χρήσιμος πρὸς ἄρδευσιν: «ἀρδευτικὰ ἔργα»· ἰδιωμ. *ἀλρεύω*· ὁ τελευταῖος οὗτος ἰδιωματικὸς τύπος εἶναι ἀρχαῖος ἀπαντῶν κατὰ πρῶτον ἐν τοῖς σιβυλλικοῖς χρησμοῖς (Θ', 310).

ἀρδεύω· βρέχω, καταβρέχω τὴν γῆν, ποτίζω, οἷον ἀμπελῶνας, φυτείας, κήπους κ. τ. τ.

ἄρδην· ἐπίρρ. τροπικὸν (ἀπὸ τοῦ *αἴρω*)· ἐκ θεμελίων, ῥιζικῶς, καθ' ὁλοκληρίαν, συνήθως μεταφ.: «τὰ ἐπιχειρήματά του ἀνετράπησαν ἄρδην».

Ἄρδησκος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ποτάμιος θεός. Α. Δ.

Ἄρδησκος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἴστρον *(Ἡσύχ.)*. Α. Δ.

Ἀρδήττης (ὁ). Ἀρχαῖος ἥρως τῆς Ἀττικῆς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ὁ Ἀρδηττός. Α. Δ

Ἀρδηττὸς (ὁ). Λόφος ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸν Ἰλισσόν, ἔνθα ὡρκίζοντο οἱ Ἡλιασταὶ *(Πλουτ.* Θησ. 27, *Σουΐδ., Ἡσύχ.)*. Ὁ λόφος οὗτος κεῖται κατὰ τὰς *Ἄγρας*, ὄπισθεν τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου καὶ ὠνομάζετο παλαιότερον *Ἑλικών*, προερχόμενος ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐξελίξεων τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Χωρίζεται δὲ εἰς δύο κορυφὰς δι' ἐντομῆς (ὕψους 133, 1 καὶ 133, 5 μ.). Δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, ἂν ἡ ἑτέρα τῶν κορυφῶν τούτων ἔφερε τὸ ὄνομα Ἀρδηττὸς ἢ ἀμφότεραι. Ἡ ὅλως ἰδία μορφὴ τοῦ ὅρκου τῶν Ἡλιαστῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὡς θεοί, εἰς οὓς ὡρκίζοντο, ἀναφέρονται ὁ Ζεύς, ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Δημήτηρ (ἀντὶ τῶν συνήθων: Διός, Ἀπόλλωνος καὶ Δήμητρος) παρέχει πολὺ πιθανὴν τὴν σχέσιν τοῦ Ἀρδηττοῦ πρὸς τὸν Ἑλικώνιον Ποσειδῶνα, ἐκ τῆς παλαιοτέρας ὀνομασίας τοῦ λόφου. Παραδόξως ὅμως *Ἀρδήττους* ἀπεκάλουν *(Ἡσύχ.)* ἀνθρώπους μετὰ κουφότητος ὁρκιζομένους. Ὁ Ὑπερείδης ὠνόμαζεν οὕτω τὸν Ἀριστοφῶντα διὰ τὰς πολλὰς ψευδορκίας αὐτοῦ (*Σχολ. Αἰσχ.* 1,64).

Ὁ λόφος τοῦ Ἀρδηττοῦ διετήρησε μέχρι σήμερον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ὅπερ ἐδόθη καὶ εἰς τὴν συνοικίαν τῶν συγχρόνων Ἀθηνῶν, τὴν ἐγειρομένην ἐπ' αὐτοῦ (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι, τ. Β', σ. 31 β', 39 γ', 226 β', 280 γ'). Ι. Χ. Δ.

Ἀρδία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα Ἰλλυρίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος. Οἱ κάτοικοι *Ἀρδιαῖοι*. Α. Δ.

Ἀρδιαῖος. Σκληρὸς τύραννος ἐν Παμφυλίᾳ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος.

Ἀρδὶζ-δάγ· βλ. Ἀρντὶζ-ντάγ.

Ἀρδιζών, *Ἰωάννης*. Ἐνετὸς σύμβουλος τοῦ ἁρμοστοῦ Κρήτης Βαρθολομαίου Γραδενίγου, ἀναλαβὼν μετὰ τὸν θάνατον τούτου (1234) μετὰ τοῦ συναδέλφου του Μάρκου Δαμολίνου τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη.

Οὗτος ἐτραυματίσθη βαρέως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἴς τινα ναυμαχίαν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σούδας μεταξὺ 12 αὐτοκρατορικῶν γαλερῶν τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας πρὸς βοήθειαν τῶν Κρητῶν καὶ τοῦ ἐνετικοῦ στόλου τοῦ ὁποίου διετέλει ἀρχηγός. Μ. Γ. Δ.

Ἀρδιλὰν *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τοῦ Περσικοῦ Κουρδιστάν.

ἀρδισία (ἡ) (Ardisia) *[Βοτ.]*. Γένος συμπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρσινωδῶν*, τῆς τάξεως τῶν *ἠρανθοειδῶν*. Θάμνοι ἢ δένδρα τῶν τροπικῶν χωρῶν. Γνωστὰ περὶ τὰ 200 εἴδη, ὧν περιζήτητον ἡ *ἀρδισία ἡ ὀδοντωτὴ* (Ardisia crenulatus), ἰθαγενὴς τοῦ Μεξικοῦ, καλλιεργουμένη ὡς κατ' ἐξοχὴν καλλωπιστικὸν φυτόν· καὶ *ἀρδισία ἡ κάπνιος* (Ardisia fuliginosa). Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοφ.]* Τὸ γένος *ἀρδισία*, μετὰ τῆς μυρσίνης, πρὸς ἧς τὰ φύλλα μεγάλως ὁμοιάζουσι, ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἐν Βοημίᾳ, βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ Ἰαπωνίᾳ. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἀρδισία pusilla* A.DC., *ἀρδισία myricoides, Harpyarum* καὶ *stiriaca* Ettingh., *ἀρδισία dafnoides* Massal., καὶ *ἀρδησία eocenica* Ett. Θ. Σ.

—**ἀρδισίας** *ῥητίνη* ἢ *ἀρδισίνη* (Gatha Adjak, Ardisinharz) *Φαρμακολ.]*. Εἶναι ὁ ἀποξηρανθεὶς γαλακτώδης ὀπὸς τοῦ φυτοῦ Ardisia fuliginosa, φυτοῦ ἰθαγενοῦς τῆς Ἰαπωνίας. Ἀποτελεῖ μᾶζαν ῥητινώδη ἐρυθρόφαιον, ἄγευστον καὶ ἄοσμον, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὴν εἰς ζέουσαν ἀλκοόλην. Ἐκ τοῦ θερμοῦ ἀλκοολικοῦ διαλύματος ἀποχωρίζεται κατὰ τὴν ψῦξιν κιτρινοπορτοκαλλόχρους κόνις, παραμένει δὲ κεχρωσμένη πορτοκαλλέρυθρος μαλακὴ ῥητίνη ἐν διαλύσει, ἥτις διαλύεται εἰς καυστικὸν κάλι καὶ ἀνθρακικὸν νάτριον μετὰ κυανοϊώδους χρώματος. Ἐκ τῆς ἀρδισίνης ἀπεχωρίσθησαν δύο ὀξέα ἡ α- καὶ β- *ἀρδισιόλη*, ὡς καὶ ἡ *ὀξυαρδισιόλη*, σώματα μὴ καλῶς ὅμως χαρακτηρισθέντα ἔτι. Κ. Γ. Μ.

ἀρδισιόφυλλον (Ardisiophyllum Geyl.) *[Παλαιοφ.]*. Γένος συμπετάλων δικοτυληδόνων φυτῶν ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν *ἠρανθωδῶν*, ὅπερ ἔζησε κατὰ τὸ τριτογενὲς σύστημα καὶ τοῦ ὁποίου λείψανα φύλλων ἀνευρέθησαν εἰς τὸ Labuan.

ἀρδισονία (ἡ) (Ardisonia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διατομιδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει δώδεκα περίπου εἴδη φυόμενα εἰς ἁλμυρὰ καὶ γλυκέα ὕδατα. Δ. Ν. Π.

Ἀρδίσταμα (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις μεταξὺ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Γαλατίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος. Α. Δ.

Ἄρδοβα *[Γεωγρ.]*. Πεδιὰς κειμένη μεταξὺ τῆς Τοκάτης τοῦ Πόντου καὶ τῆς Σεβαστείας.

Ἀρδομίστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 430 κατοίκους. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Δρίσκος* ἀνατολικῶς καὶ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ἀφ' ἧς μόλις 10' ἀπέχει. Εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων συνοικισμῶν τῆς Ἠπείρου μνημονευομένη ὑπὸ ὄνομα *Ἀδρομιστία* ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου (1319), τῷ ἐκδοθέντι πρὸς καθορισμὸν τῶν προνομίων τῶν Ἰωαννίνων. Κατὰ τὸν *Λαμπρίδην* (Ἠπειρωτικὰ μελετήματα, τόμ. Α' σ. 58) ἐχρημάτισεν ἕδρα ἐπισκοπῆς Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦ 516 μέχρι τοῦ 879, ὅπερ ἀστήρικτον.

Παρὰ τὸ χωρίον καὶ εἰς ἀπόστασιν 10' ΝΑ. σῴζονται ἴχνη τῆς παλαιᾶς πόλεως *Κατούνης*, ἧς τὸ ὄνομα φέρει σήμερον μικρὸς χείμαρρος ἐκεῖθεν διερχόμενος. ΝΔ. τοῦ χωρίου εἰς θέσιν ὀνόματι *Καστρίτσαν*, ἀπέχουσαν ἐπὶ ὥραν ἀπ' αὐτοῦ, τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία πόλις *Ἕλλη*, ἔνθα σῴζονται ἐρείπιά τινα ἐν οἷς καὶ τείχη, πλησιέστερον δὲ πρὸς τὴν Ἀρδομίσταν μόλις 5' δυτικῶς αὐτῆς ἐν θέσει *Λογγάδες* εὑρέθησαν ἀρχαῖοι τάφοι. Κατὰ τοὺς ἐν Ἠπείρῳ 1912 ἀγῶνας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ περὶ τὴν Ἀρδομίσταν συνήφθη ἡ ἱστορικὴ μάχη τοῦ Δρίσκου (βλ. λ.) τὰς 25—27 Νοεμβρίου, καθ' ἣν οἱ Γαριβαλδινοὶ ἐθελονταὶ εὑρεθέντες πρὸ ἀνυπερβλήτου τουρκικῆς πιέσεως ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, λόγῳ δὲ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων προσωρινῆς ἀνακαταλήψεως τοῦ χωρίου οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἄλλοι εἰς Μέτσοβον καὶ ἄλλοι εἰς Τρίκκαλα, ἐγκαταλείψαντες τὰς οἰκίας καὶ περιουσίας των, αἵτινες ἐπυρπολήθησαν καὶ ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ Μονὴ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου, καλουμένη τῆς *Δουραχάνης*. Ἡ κτίσις της ἀποδίδεται εἴς τινα Ὀθωμανὸν *Τουρχὰν* ἢ *Δουραχὰν Πασᾶν*, ὅστις προέβη εἰς ταύτην ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ὕψιστον, διότι δὲν ἔπαθε τίποτε, ἀκουσίως διαπεράσας τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων παγωμένην καὶ κεκαλυμμένην ὑπὸ χιόνων. Σήμερον ἐν αὐτῇ ἐνδιαιτᾶται μόνον εἷς μοναχός.

Ἡ Ἀρδομίστα δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Ἰωαννίνων, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ἑδρεῦον

Digitized by Google

ἀγροτικὸν τμῆμα. Ἔχει μονοτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον ὡς καὶ τηλεφωνικὴν συγκοινωνίαν. Ἡ ὕδρευσις τοῦ χωρίου ἐπιτελεῖται ἐκ πηγαίων, ἰδίως ὅμως ἐκ φρεατίων ὑδάτων.

Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶναι πεδινὴ καὶ εὐφορωτάτη. Παράγει ἰδίως δημητριακοὺς καρπούς, καὶ δὴ ἀραβόσιτον, ἔτι δὲ ὡραίους πέπονας καὶ ὑδροπέπονας. Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀραβοσίτου ἐτησίως δύναται ν' ἀνέλθῃ τὰς 150.000 ὀκάδας καὶ τῶν πεπόνων τὰς 30.000, καταναλισκομένων τοῦ μὲν ἐπιχωρίως, εἰς τοὺς πέριξ συνοικισμοὺς καὶ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ κτηνοτροφία ὅμως εἶναι μᾶλλον ἀσήμαντος, ἐκτρεφομένων περίπου 1500 αἰγοπροβάτων. Δασικῶν ἐκτάσεων ἡ περιφέρεια στερεῖται, μόνον δὲ περὶ τὴν μονὴν τῆς Δουραχάνης ὑπάρχει δασύλλιόν τι. Ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς πρὸς βελτίωσιν τῶν συμφερόντων του ἔχει συμπήξει δύο συνεταιρισμούς, τὸν «Γεωργικὸν Πιστωτικὸν» τοιοῦτον καὶ τὸν «Ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν», εὐδοκίμως λειτουργοῦντας.

Δ. Ε. ΜΟΥΤΑΚΑΣ—Β. ΣΟΥΧΛΕΡΗΣ

ἀρδόπτερα (τὰ) (Ardoptera) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *διπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιδῶν*. Εἶναι μικρὰ καὶ εὐκίνητα ἔντομα ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρδόπτερον* τὸ *ἀρδευόμενον* (Ardopterum irroata), ἀπαντῶν κυρίως ἐν Γαλλίᾳ.

Δ. Ν. Π.

Ἄρδοση *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς περιφερείας «Λίκκα Σούλι» τῆς Ἠπείρου καὶ παρὰ τὸν Ἀχέροντα, ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Δραγοβιτσίου τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. 120.

Χ. Σ.

Ἀρδουὰν *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Σεραντζῆ τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. 50.

Δ. Ε. Μ.

Ἀρδουέννα (Arduenna) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῶν Ἀρδεννῶν (βλ. λ.).

Ἀρδουΐνα (Arduina) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 394 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1894 BH. Ἀνεκαλύφθη τῇ 19ῃ Νοεμβρίου 1894, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2,766, T=1681, e = 0,228, i = 6°. 16'. L=130° 55'. Ω=68°. 21', π=334°.0'.

Σ. Π.

Ἀρδουΐνος, *Ἰωάννης*. Λόγιος Ἰησουΐτης ἐκ Βρεττάνης ἐν Γαλλίᾳ (1646—1729), βιβλιοθηκάριος καὶ διδάσκαλος τῆς δογματικῆς ἐν Παρισίοις. Ἐξέδωκεν εἰς 12 τόμους συλλογὴν τῶν κανόνων τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συνόδων (Παρίσιοι 1715), περὶ ὧν ἐφρόνει ὅτι εἶναι πλαστοί. Ἐφρόνει ἐπίσης ὅτι τὰ κείμενα τῶν πλείστων ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κλασσικῶν εἶναι δημιουργήματα μοναχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Σφοδρῶς πολεμηθείς, ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς παραδοξολογίας του ταύτας.

Δ. Σ. Μ.

Ἀρδούνης, *Ἠλίας*. Κατήγετο ἐκ Καλαμῶν καὶ ὑπεβλήθη εἰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Τούρκων τῇ 3ῃ Ἰανουαρίου 1686, μὴ δεχθεὶς νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ. Ψάλλων τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυῒδ ἐκάη ζῶν ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὴν θέσιν Βέλλουρα, ἔνθα ἡ σημερινὴ ἐκκλησία Ἅγιοι Τεσσαράκοντα. Ἐκεῖ ἐτάφη τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος, ὅθεν ἐγίνεν ἀνακομιδὴ αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βουλκάνου, ὅπου μέχρι σήμερον διασῴζεται. Ἐπειδὴ ἦτο κουρεύς, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ σωματείου τῶν κουρέων τελεῖται ἐτησίως ἐν Καλάμαις ἡ μνήμη τοῦ θανάτου του.

ΣΤ. Χ. ΤΣΙΜΠΙΔΗΣ

Ἄρδυς. —1) Υἱὸς τοῦ Ἱπποκόωντος, βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων.

— 2) *Ἄρδυς Α'*. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος.

— 3) Υἱὸς τοῦ Γύγου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Πάππα Γύγου τοῦ νεωτέρου.

— 4) Εἷς τῶν Μερμναδῶν βασιλέων τῆς Λυδίας, διάδοχος τοῦ Γύγου, ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας καὶ πατὴρ τοῦ Σαδυάττου. Ἀκολουθῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ Γύγου, τὸν ὁποῖον διεδέχθη κατὰ τὸ 652 π. Χ., ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἰωνικῶν πόλεων, καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Μιλήτου, ἠδυνήθη δὲ καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ὀχυρὰν ἀκρόπολιν τῆς Πριήνης, εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας ἀνῆκε τὸ Πανιώνιον. Οὕτως ἐπῆλθε διάσπασις τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ ὁ κόλπος τῆς Μιλήτου ἠπειλεῖτο σοβαρῶς. Ἐκ τῆς δεινῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο τότε οἱ Ἴωνες ἔσωσεν αὐτοὺς ἓν τυχαῖον γεγονός, ὀλέθριον μὲν καὶ δι' αὐτούς, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἠπείλησε τὴν ἐξόντωσιν τοῦ κατακτητικοῦ κράτους τῶν Λυδῶν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἦτο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν *Κιμμερίων* ἢ *Τρηρῶν*, προκληθεῖσα ἐκ τῆς μεγάλης κινήσεως τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον νομαδικῶν λαῶν. Οὗτοι ἔχοντες ἐν ἀρχῇ μὲν τὴν ὑπ' αὐτῶν καταληφθεῖσαν Σινώπην ὡς ὁρμητήριον, βραδύτερον δὲ τὴν Ἄντανδρον, διήρπασαν, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των Λυγδάμιδος, πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατέλαβον καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυδίας Σάρδεις. Οἱ ἐπιδρομεῖς ὅμως κατεστράφησαν εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας τοῦ Ταύρου καὶ οἱ Λυδοὶ ἠδυνήθησαν, ἀτυχῶς, νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ κατακτητικὸν ἔργον των ὑπὸ τὸν τρίτον Μερμνάδην Σαδυάττην.

—5) Ἀξιωματικὸς τοῦ Μεγάλου Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας.

—6) Αἴλιος Ἄρδυς, Ἀθηναῖος ἄρχων κατὰ τὸ 150—151 μ. Χ.

ΚΑΨ.

ἀρδυστονίτης (Hardystonite) *[Ὀρυκτολογ.]*. Ὄρυκτον το ὁποῖον—κατὰ τὸν Lapparent – εἶναι πυριτικὸν ἅλας ἀσβεστίου μαγνησιου, μαγγανίου καὶ ψευδαργύρου.

Γ. Κ. Γ.

Ἀρὲ (Hareux), *Ἐρνέστος-Βίκτωρ*. Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1847 ἐν Παρισίοις, μαθητὴς τοῦ Μπυσσὸν καὶ τοῦ Πελούζ. Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει πρὸ παντὸς εἰς τὰ τοπία του, ὑπέροχα τόσον διὰ τὴν σύνθεσιν ὅσον καὶ διὰ τὸν συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων.

Α. Δ.

Ἀρέα (ἡ)· θυγάτηρ τοῦ Ἀθάμαντος, θεμελιωτοῦ τῆς Τέω.

Α. Δ.

Ἀρεακίδαι *[Ἀρχ.]*. Νομαδικὸς λαὸς ἐν Λιβύῃ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ.

Α. Δ.

Ἀρέας (Areas) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σαὶν-Πὼλ παρὰ τὰ ὄρη Μποκαΐνα.

Ἀρεβάλο (Arevalo) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀβίλας τῆς παλαιᾶς Καστίλης. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς κατῴκουν ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ *Ἀρεβάλοι*.

Ἀρεβίτη *μετόχι*. Μοναστηριακὸν κτῆμα ἐν τῇ περιοχῇ τῆς κοινότητος Βαφὲ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, Κρήτης· ἔχει περὶ τοὺς 30 μοναχοὺς καὶ ὑπηρέτας.

Ἀρεβοῦρδοι. Αἵρεσις ἐν Ἀρμενίᾳ, ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ τρίτου πιθανῶς αἰῶνος, τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἀνεμίγνυον χριστιανικὰ στοιχεῖα μετὰ στοιχείων τῆς ἀρχαίας Περσικῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου, πιστεύοντες εἰς τὸν ἕνα Θεὸν καὶ ἀπονέμοντες λατρείαν καὶ εἰς τὸν Ἥλιον, ὡς σύμβολον τῆς θεότητος, διὸ καὶ *τέκνα ἡλίου* ἐκαλοῦντο. Ὠνομάσθησαν δὲ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος καὶ *Θωνδρακηνοὶ* ἐκ τοῦ χωρίου Θωνδράκ, ἔνθα διωργανώθησαν τὰ λείψανα αὐτῶν εἰς ἰδίαν κοινότητα, ὑπὸ Παυλικιανοῦ τινος *Σεμβὰτ* ὀνόματι, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Πέρσου ἰατροῦ καὶ ἀστρολόγου Μεδσουζίκ. Ὀπαδὸς τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐγένετο ἀρχομένου τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ὁ *Ἰάκωβος* μητροπολίτης Ἄρχης, ὅστις ἐκαθάρισε τὴν διδασκαλίαν τῆς αἱρέσεως ἀπὸ τῶν εἰδωλολατρικῶν στοιχείων καὶ ἐκήρυττε μετάνοιαν καὶ ἐγκράτειαν. Οὗτος μετὰ πολλὰς διώξεις ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του. Ἀρεβοῦρδοι σῴζονται μέχρι σήμερον ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὀνομαζόμενοι νῦν *Σεμπῖται*. (Ἴδε *Neander* Allg. geschichte d. chr. Religion u. Kirche, τόμ. γ', Hamburg 1834 σ. 451 κ. ἑ.).

Δ. Σ. Μ.

Ἀρεγίσης. —1) Δοὺξ τοῦ Βενεβέντου (591 — 641). Ὁ βασιλεὺς τῶν Λομβαρδῶν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν περιοχὴν τοῦ Βενεβέντου, ἥτις ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ δουκάτου. Τῷ 596 ἐκυρίευσε τὴν Κρότωνα, πόλιν τῆς Βρεττίας ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, νικήσας τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον ἐπιτεθῆ κατ' αὐτοῦ.

—2) Δοὺξ τοῦ Βενεβέντου, γεννηθεὶς τῷ 758 καὶ ἀποθανὼν τῷ 787. Ἠθέλησε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποτελείας Καρόλου τοῦ Μεγάλου κηρύξας ἑαυτὸν «ἡγεμόνα ἀνεξάρτητον», ἀλλὰ κατόπιν ἀγῶνος, διαρκέσαντος δέκα τρία ὅλα ἔτη, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ.

Α. Δ.

ἀρέγκα (ἡ) (Arenga) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μονοκοτυληδόνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικωδῶν*. Εἶναι δένδρα μὲ ἄνθη μονόοικα, μὲ ἀπειροπληθεῖς στήμονας καὶ σαρκώδη καὶ ἀπύρηνον καρπόν, περιέχοντα κερατῶδες ἀλμπουμινοειδὲς σπέρμα. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει 6 εἴδη ἰθαγενῆ κυρίως τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Κυριώτερον εἶδος εἶναι:

Ἀρέγκα ἡ σακχαροφόρος (Arenga saccharifera). Εἶναι δένδρον ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τῆς Κοχιγκίνης καὶ τῆς Ἰάβας καὶ φύεται εἰς ὑγρὰς ἐκτάσεις. Ὁ κορμός του εἶναι παχὺς καὶ ἔχει ὕψος περὶ τὰ 15 περίπου μέτρα καὶ κατὰ τὸ ἄκρον του τελευτᾷ εἰς θύσανον πτιλοειδῶν φύλλων, μακρῶν 4-5 μέτρων, μὲ ἀντίθετα παράφυλλα λογχοειδῆ, συνηνωμένα ἢ δίλοβα κατὰ τὴν βάσιν των. Τὰ φύλλα ἐσωτερικῶς ἀποτελοῦνται ἐξ ἀπείρων μελανῶν ἰνῶν, αἵτινες σχηματίζουσι παχὺ δίκτυον. Τὰς ἶνας ταύτας ὡς καὶ τοὺς μίσχους τῶν ἐπιμήκων φύλλων χρησιμοποιοῦσιν οἱ ἰθαγενεῖς τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν Φιλιππίνων νήσων διὰ τὴν κατασκευὴν σχοινίων, ἅτινα οὐδόλως ἀλλοιοῦνται ἐκ τῆς ὑγρασίας ἢ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὕδατος. Ὁ ἄφθονος καὶ σακχαρώδης χυμός του, ὅστις περιέχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κορμοῦ, καταλλήλως ζυμούμενος παρέχει εὔγευστον σακχαρῶδες οἰνοπνευματῶδες ποτόν. Ὁ χυμὸς δι' ἐξατμίσεως παράγει ἐκλεκτὸν σάκχαρον. Ἐκ τῆς ἀμυλούχου ἐντεριώνης τοῦ κορμοῦ του κατασκευάζεται σαγὸς (ἀμυλώδης θρεπτικὴ οὐσία). Οἱ καρποί της πρὶν ἔτι ὡριμάσωσι περιέχουσιν ἄφθονον σάκχαρον, εἶναι περιζήτητοι καὶ ἐνδείκνυνται ὡς στομαχικοί. Οἱ ὥριμοι καρποὶ τῆς ἀρέγκας περικλείουσιν εἰς τὸ περικάρπιόν των δριμύν τινα χυμόν, ὅστις ἐπιφέρει κνησμὸν καὶ φλυκταίνας ἐπὶ τοῦ δέρματος καὶ ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἐπαφῇ. Τὸν χυμὸν τοῦτον διηγοῦνται ὅτι εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν τὸν μετεχειρίζοντο οἱ κάτοικοι τῶν Μολούκων νήσων κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, ἀναμιγνύοντες αὐτὸν μεθ' ὕδατος τὸ ὁποῖον ἔρριπτον ἐναντίον των ἐν ὥρᾳ μάχης, δι' ὃ καὶ εἶχεν ὀνομασθῇ τοῦτο «*ὕδωρ τῆς κολάσεως*».

Ἀρέγκα ἡ σακχαροφόρος.

Δ. Ν. Π.

Ἀρέζε, *Βισκόντι, Φραγκῖσκος, κόμης*—. Γεννηθεὶς τὴν 12 Αὐγούστου 1805 ἐν Μιλάνῳ, ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδούης. Κατὰ τὸ πρῶτον ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν ταξίδιόν του κατὰ τὸ 1826 ἐγνωρίσθη ἐν Ρώμῃ μετὰ τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ', μεθ' οὗ ἔκτοτε συνεδέθη διὰ στενοτάτης φιλίας. Τῷ 1830 μετέσχε τῆς ὑπὸ τοῦ Ματζίνι ὑποκινηθείσης στάσεως, ἡ ἀποτυχία τῆς ὁποίας ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φύγῃ κρυφίως εἰς Ἐλβετίαν, ἔνθα ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας εἰς τὸ ἀνάκτορον του Arenenberg. Μετὰ ταῦτα παραμείνας ἐπὶ μικρὸν εἰς Παρισίους κατετάχθη τὸ 1832 ὡ ἐθελοντὴς εἰς τὴν λεγεῶνα τῶν ξένων, ἀποσταλεὶς μετ' αὐτῆς εἰς Ἀλγερίαν. Ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν κατῴκησε καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Arenenberg μέχρι τοῦ 1836, ὁπότε τῇ παρακλήσει τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας ἀνεχώρησεν εἰς Ἀμερικήν, ὅπως συνοδεύσῃ τὸν υἱόν της εἰς τὴν ἐξορίαν. Ἡ μετὰ δύο ἔτη χορηγηθεῖσα γενικὴ ἀμνηστεία ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρέζε τὴν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπάνοδον, ἔνθα ἐπέτυχε νὰ προσηλυτίσῃ τὸν Massino d'Azeglio εἰς τὰ σχέδια καὶ τὰς βλέψεις τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου. Κατὰ τὴν μετὰ παρέλευσιν δεκαετίας (1848) ἐκραγεῖσαν ἐν Μιλάνῳ ἐπανάστασιν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης ἀπέστειλαν τὸν Ἀρέζε μετὰ τῶν ἄλλων Αὐστριακῶν, οἵτινες ἔδει νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν τοῦ Μιλάνου, ὡς ἀντιπρόσωπόν των παρὰ τῷ Καρόλῳ Ἀλβέρτῳ, ὅπως ζητήσῃ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ τοῦ Ἀρέζε ὡς καὶ αἱ προσπάθειαί του δὲν παρέμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐκστρατείαν ὁ Ἀρέζε μετέσχεν αὐτῆς ὡς ἐθελοντής, ἕως οὗ ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον, ὅπως διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἐν τῇ Βαυαρικῇ πρωτευούσῃ διαμενούσης χήρας τοῦ τέως ἀντιβασιλέως τῆς Ἰταλίας πριγκιπίσσης Ἀμαλίας, ἀδελφῆς τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας, ἐπιτύχῃ τι ἐναντίον τῆς Αὐστρίας ὑπὸ τῆς Βαυαρίας. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀποστολὴ τοῦ Ἀρέζε οὐδόλως ἐκαρποφόρησε. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ἠναγκάσθη ὁ Ἀρέζε νὰ φύγῃ μεθ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸ Πεδεμόντιον, ἔνθα ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Γενούης εἰς τὸ Κοινοβούλιον.

Ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἄρχεται ἡ περίοδος τῶν ἐπανειλημμένων μυστικῶν ἀποστολῶν τοῦ Ἀρέζε παρὰ τῷ Ναπολέοντι, Προέδρῳ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, μεθ' οὗ συνεζήτησε τὴν ἰδέαν καὶ κατέστρωσε τὸ σχέδιον περὶ ἀπελάσεως τῶν Αὐστριακῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας. Τῷ 1854, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῷ Κεραμεικῷ, διωρίσθη γερουσιαστής, ἐγκατασταθεὶς εἰς Τουρῖνον καὶ καταστὰς εἷς τῶν πλέον ἐμπίστων συμβούλων τοῦ μεγάλου Καβούρ. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀρέζε νὰ διεξαγάγῃ τὰς μεταξὺ Πεδεμοντίου καὶ τοῦ Ναπολέοντος μυστικὰς διαπραγματεύσεις περὶ διανομῆς τῶν ἐδαφῶν, μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τῆς ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Καβοὺρ ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας νὰ παύσῃ ἐπεμβαίνων ἐν Ἰταλίᾳ. Αὐτὸς δὲ πάλιν ἐπέτυχε τῷ 1864 τὴν συνομολόγησιν τῆς καλουμένης συμφωνίας τοῦ Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Τὰς τελευταίας αὐτοῦ ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ναπολέοντα παρέσχεν ὁ Ἀρέζε τῷ 1866 ἐπιτυχὼν τῇ ἐπινεύσει αὐτοῦ τὴν ἰταλοπρωσσικὴν

Digitized by Google

συμμαχίαν καὶ τὴν παραχώρησιν τῆς Βενετίας. Ἔκτοτε ὁ Ἀρέζε ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς ζωῆς, διατηρήσας μέχρι τοῦ θανάτου του τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν ἰταλικῶν κτήσεων τοῦ Ναπολέοντος. Ἀπέθανε τὴν 25ην Μαΐου 1881 ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου καὶ διέμενεν ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρχισεν ἰδιωτεύων. Μεταξὺ τῶν καταλοίπων αὐτοῦ ἀνευρέθησαν πλεῖστα ὅσα ἔγγραφα μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Ἰταλίας. Η. Γ. Κ.

Ἄρεζον (Areson), *Ἰωάννης*. Σκανδιναυὸς ποιητὴς καὶ τελευταῖος καθολικὸς ἐπίσκοπος τῆς Ἰσλανδίας (1484—1550). Προσεπάθησε νὰ μιμηθῇ διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν τῶν Ἔντας (Eddas). Α. Δ.

Ἀρέθας. Σαρακηνὸς μεγιστάν, γεννηθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ. Χ. Ὑπῆρξε σύμμαχος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῷ πολέμῳ μετὰ τοῦ Χοσρόου καὶ τοῦ μεγάλου Σαρακηνοῦ ἡγεμόνος Ἀλαμπουδούρου. Α. Δ.

Ἀρέθας, *Μεγαλομάρτυς*. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΓ' αἰῶνος ὅτε ὁ ἀσεβὴς ἄρχων τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας Δουναὰν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πόλεως Νεγρᾶν τῆς Ὑεμένης, ὁ ὑπέργηρως *Ἀρέθας* προέτρεπε τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν, ὡς ἀπῄτει ὁ ἐπιδρομεύς, δι' ὃ ξίφει ἐτελειώθη. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τὴν 24 Ὀκτωβρίου. Τὸν βίον του ἔγραψεν ἑλληνιστὶ Συμεὼν ὁ μεταφραστὴς (ἐν *Migne* Ἑ. Π 115, 1249 κ.ἑξ.). Δ. Σ. Μ

—**Ἀρέθας *Καισαρείας***. Περὶ τοῦ βίου τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα ἐλαχίστας ἔχομεν εἰδήσεις, καὶ ταύτας ἐν τῷ βίῳ τοῦ Εὐθυμίου, τῷ ἐκδοθέντι τῷ 1888 ὑπὸ τοῦ De Boor. Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων συμπληρουμένων ὑπ' ἐκείνων, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρέθα, λαμβάνομεν γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς.

Ὁ Ἀρέθας ἐγεννήθη ἐν Πάτραις, πιθανώτατα τῷ 850, ἐξ ἐπιφανοῦς καὶ πλουσίου οἴκου. Διδαχθεὶς πιθανῶς τὰ πρῶτα γράμματα ἐν Πάτραις μετέβη, λαϊκὸς ἔτι ὤν, εἰς Κωνσταντινούπολιν πάντως πρὸ τοῦ 895 ἔνθα ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ μεγάλῳ Φωτίῳ· τῷ 895 εἶχεν ἤδη χειροτονηθῆ διάκονος ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ δὲ 901 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Καισαρείας διαδεχθεὶς τὸν Θεοφάνη τὸν Σφηνοδαίμονα. Ὀλίγον μετὰ τὸ 932 ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀρέθας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῷ γνωστῷ ζητήματι τοῦ τετάρτου γάμου τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος. Κατ' ἀρχὰς ὑπερήσπισε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας μένων ἄκαμπτος ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ. Ὅτε ὅμως ἕνεκα τῆς ἔριδος ταύτης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Ἀρέθας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος, ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις τοῦ πατριάρχου Νικολάου καὶ ἡ ὑπερορία αὐτοῦ, ἐπανελθὼν μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς ὑπερορίας ὁ Ἀρέθας καὶ συμφιλιωθεὶς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τάσσεται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ νέου πατριάρχου Εὐθυμίου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Νικόλαον. Ὅτε δὲ ὁ πατριάρχης Νικόλαος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἠθέλησε νὰ ἀναθεματίσῃ πάντας τοὺς μετὰ τοῦ Εὐθυμίου συνεργασθέντας καὶ ὑποχωρήσαντας εἰς τὰς ἀντικανονικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Λέοντος, ὁ Ἀρέθας ἤλεγξε τὴν τάσιν ταύτην τοῦ Νικολάου καὶ συνήργησεν, ὥστε μόνον τέσσαρες ἐκ τῶν ἐπιτρόπων νὰ ἀναθεματισθῶσιν. Ἡ ἔχθρα τοῦ Ἀρέθα πρὸς τὸν πατριάρχην Νικόλαον ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐθυμίου, τὸν ἐπισυμβάντα τῷ 917.

Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ἀρέθα, καθ' ἣν συναγωνισθεὶς κατ' ἀρχὰς μετὰ τοῦ Νικολάου ἀπηρνήθη εἶτα αὐτὸν καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ Εὐθυμίου τοῦ ἀναγνωρίσαντος τὸν γάμον τοῦ Λέοντος καὶ ἡ ἐχθρικὴ στάσις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπανελθόντα Νικόλαον, ἐξένισαν πολλοὺς καὶ φίλους ἔτι τοῦ Ἀρέθα κατηγοροῦντας αὐτὸν ἐπὶ ἀσταθείᾳ. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθη ὁ Ἀρέθας νὰ γράψῃ μακρὰς πραγματείας καὶ πολλὰς ἀπολογητικὰς ἐπιστολὰς ὑποστηρίζων καὶ δικαιολογῶν τὴν ἑαυτοῦ στάσιν. Ἡ ἐχθρικὴ αὕτη στάσις διετηρήθη μέχρι τοῦ 921, ὅτε συνταχθέντος τοῦ τόμου τῆς ἑνώσεως ἐπῆλθεν ἡ ποθητὴ εἰρήνευσις. Ἔκτοτε αἱ σχέσεις τοῦ πατριάρχου Νικολάου καὶ τοῦ Ἀρέθα ἐγένοντο φιλικαί.

Πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν διαδεχθέντα τὸν Λέοντα ἦτο ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος ὁ Ἀρέθας στιγματίζων αὐτὸν μετὰ παρρησίας· τοὐναντίον συνεδέετο μετὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανὸν τὸν Λεκαπηνόν, πρὸς ὃν ἐδείκνυε τελείαν ὑποταγὴν καὶ εἰς τὰς ἀντικανονικὰς αὐτοῦ ἀπαιτήσεις, ὡς π.χ. ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀνηλίκου Θεοφυλάκτου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ὡς πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὲρ ἧς ἐκηρύχθη προσπαθῶν νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἀντιφρονοῦντας περὶ τῆς ὀρθότητος καὶ κανονικότητος αὐτῆς. Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ὅμως, τὸν γαμβρὸν καὶ συμβασιλέα τοῦ Ρωμανοῦ, τρέφει μῖσος ἄσπονδον καὶ τηρεῖ ἐχθρικὴν στάσιν, κατηγορηθεὶς μάλιστα καὶ ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατ' αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθη νὰ ἀπολογηθῇ.

Ὁ Λέων εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Ἀρέθαν πολιτικήν τινα ἀποστολὴν εἰς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν, ἥν, ὡς φαίνεται, διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς, διὰ τοῦτο δὲ ἐπιστρέψας δέχεται δῶρα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Παρὰ δὲ τοῦ Λεκαπηνοῦ λαμβάνει ἐντολὴν ὁ Ἀρέθας νὰ διαπραγματευθῇ διάφορα δογματικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης πρὸς τὸν ἐν Δαμασκῷ Ἀμηρᾶν. Ὅτε τέλος ἡ μετὰ τῶν Βουλγάρων εἰρήνη ἐπεσφραγίσθη διὰ τοῦ γάμου τῆς ἐγγονῆς τοῦ Ρωμανοῦ μετὰ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Πέτρου, ὁ Ἀρέθας στέλλει πρὸς αὐτὸν δῶρα καὶ ἐγκάρδιον ἐπιστολήν.

Περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ὡς διδασκάλου ἐλαχίστας ἔχομεν εἰδήσεις. Πάντως θὰ εἶχε πολλοὺς μαθητάς, τῶν ὁποίων τινὲς θὰ διέπρεψαν. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του καταλέγεται ὁ περίφημος Νικήτας ὁ Παφλαγών, ἴσως δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης πρὸς ὃν ἀπευθύνεται ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρέθα, γραμματικοῦ περιεχομένου.

Τοὐναντίον περὶ τοῦ βιβλιογραφικοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου ἔχομεν ἀρκούσας εἰδήσεις. Ἐν αὐτῷ ἐφαρμόζεται ἡ παράδοσις καὶ τὸ σύστημα τῶν παλαιῶν σχολῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐν Καισαρείᾳ. Ὁ Ἀρέθας συνεκέντρωνε τὰ ἀντίβολα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἐξ ὁμοειδῶν συγγραφῶν ἑνὸς ἢ πλειόνων συγγραφέων, γεγραμμένων ἐνίοτε καὶ ἐπὶ παπύρων, ἐπακτοποίει ἔπειτα αὐτά, ἐκανόνιζε τὴν σειράν, ἣν θὰ ἐλάμβανον αἱ συγγραφαὶ ἐν τῷ συγκροτηθησομένῳ τόμῳ συνέτασσε βιογραφικὰ ἢ γραμματολογικὰ προλεγόμενα καὶ παρήγγελλε τὴν ἀντιγραφὴν παρὰ τῷ καλλιγράφῳ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀντιγραφῆς τῶν κειμένων παρετίθεντο ἐν ταῖς ὤαις τὰ σχόλια συνηθέστερον ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα, σπανιώτερον δὲ ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου. Ἔπειτα ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα ἡ ἀντιβολὴ τῶν κειμένων καὶ τῶν σχολίων πρὸς τὰ ἀντίβολα. Κατὰ τὴν ἀντιβολὴν ταύτην ὁ Ἀρέθας διορθοῖ τὰ τυχὸν σφάλματα τοῦ ἀντιγραφέως, ἀναγράφων τὴν ὀρθὴν ἢ διάφορον γραφὴν ἐν τῇ ὤᾳ καὶ μεταξὺ τῶν γραμμῶν καὶ σημειοῖ ἐν τέλει Δ (=διώρθωται). Πρὸς τούτοις ἀναγράφει ὁ Ἀρέθας τὸ περιεχόμενον ἑκάστου τμήματος διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ζωγραφίζει τὸ ἐπίτιτλον κόσμημα, ὅπερ εἶναι συνήθως φύλλον κισσοῦ, διαιρεῖ τὸ κείμενον εἰς κεφάλαια, ὧν βραχεῖαν ἀνάλυσιν γράφει ἐν τῇ ὤᾳ καὶ χωρίζει αὐτὸ εἰς παραγράφους, ἡ ἀρχὴ τῶν ὁποίων σημειοῦται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ἅπερ γράφει ὁ Ἀρέθας ἀποξέων συνήθως τὸ μικρὸν τοῦ χειρογράφου. Καὶ ἡ ἀρίθμησις δὲ τῶν τετραδίων καὶ τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ περιεχομένων συγγραφῶν γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα, ὅστις προσθέτει τέλος τὰ ἐν τέλει σημειώματα εἴτε ἰδιοχείρως γράφων αὐτά, εἴτε ὑπαγορεύων εἰς τοὺς καλλιγράφους. Τὰ ἐν τέλει ταῦτα σημειώματα περιέχουσι συνήθως τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιγραφέως, τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος, τοῦ Ἀρέθα, τὸ τίμημα καὶ τὴν χρονολογίαν ἐνίοτε. Τὰ τοιουτοτρόπως καταρτιζόμενα ἔργα κατετίθεντο εἰς τὴν βιβλιοθήκην. Ἔπειτα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἔργων τούτων προσέθετεν ἐνίοτε ὁ Ἀρέθας ἴδια σχόλια γράφων αὐτὰ εἰς τὸ περιθώριον καὶ ἐπέφερεν ἐνίοτε ἰδίας διορθώσεις ἢ καὶ συμπληρώσεις τῶν ἐν τοῖς ἀντιβόλοις ὑπαρχόντων τυχὸν χασμάτων. Οὕτως ἀπετελέσθη κατ' ὀλίγον ἡ πολύτιμος βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρέθα. Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης τοῦ Ἀρέθα περιῆλθον ἡμῖν ἀρκετοὶ κώδικες, ἐξ ὧν ἀναμφισβητήτως οἱ ἀκόλουθοι ὀκτώ: 1) ὁ Bodl. 8 I. 2) ὁ Clarc. 39. 3) ὁ Urb 35. 4) ὁ Παρισ. 451. 5) ὁ Harl. 5694. 6) ὁ Παρισ. 2951 καὶ Λαυρ. 60. 3. 7) ὁ τῆς Μόσχας 231 Βλαδιμήρου καὶ 8) ὁ τῆς Δρέσδης Da 12.

Συγγράμματα.—Ἐνῷ μέχρι πρό τινος ἐνομίζετο ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρέθα παρεδόθησαν ἡμῖν ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ κώδικι, τῷ τῆς Μόσχας (Βλαδιμήρου 411), ὁ Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ὑπέδειξεν ὑπάρχοντα καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀρέθα ἐν τῷ κώδικι τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, ἃ καὶ ἐξέδωκεν ἐν Varia sacra, ὁ δὲ Σ. Κουγέας ἐν τοῖς κώδιξι Μαρκ 524 καὶ Ὄττο 6. 147.

Ἔκδοσιν ἁπάντων τῶν ἔργων τοῦ Ἀρέθα παρεσκεύασεν ὁ ἀποθανὼν καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης τῆς Λειψίας Oskar von Gebhardt, ἀντιγράψας πρὸς τοῦτο τὸν κώδικα τῆς Μόσχας καὶ παραβαλὼν τὰ ἐκδεδομένα ἔργα τοῦ Ἀρέθα. Δυστυχῶς ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐματαιώθη ἐπελθόντος τοῦ θανάτου τοῦ Gebhardt, τὰ δὲ κατάλοιπα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην κέκτηται νῦν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Βερολίνου (κυτίον XXI ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «Vorarbeiten zu einer Ausgabe des Arethas»).

Τὰ μέχρι τοῦδε τύποις ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ Ἀρέθα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Ἐκ τῶν Ἀνδρέᾳ τῷ μακαριωτάτῳ Καισαρείας Καππαδοκίας εἰς τὴν ἀποκάλυψιν πεπονημένων, θεαρέστως σύνοψις σχολικὴ παρατεθεῖσα ὑπὸ Ἀρέθα ἀναξίου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας». Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ δὲν ἀκολουθεῖ ὁ Ἀρέθας, ὡς ἠδύνατό τις ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς νὰ νομίσῃ, δουλικῶς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ἀνδρέου, ἀλλὰ δεικνύει πολλαχοῦ αὐτενέργειαν οὐ μόνον ἐν τῇ διατάξει τῆς ὕλης ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, ἐν ᾗ προσθέτει ἐνιαχοῦ νέας ἑρμηνείας καὶ παρατηρήσεις ἀξιοσημειώτους γραμματικάς, λεξιλογικὰς καὶ ἐτυμολογικάς, καὶ συμπληροῖ ἐνιαχοῦ τὰς παραπομπὰς προσθέτων καὶ νέας. Τὸ ἔργον ἐκδοθὲν ἀρχικῶς τύποις ὑπὸ τοῦ Donatus ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οἰκουμενίου (1532) καὶ ἐκ νέου ἐκ τοῦ Βαροκ. κώδικος 3 ὑπὸ τοῦ Cramer μετετυπώθη ἔπειτα ἐν τῇ πατρολογίᾳ τοῦ Migne (τόμ. 106, 493—785).

2) Ἐγκώμιον εἰς τοὺς τρεῖς Ἐδεσσηνοὺς ὁμολογητὰς Γουριάν, Σαμωνᾶν καὶ Ἄβιβον. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν λατινικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Lippomano ἐν «Historia de vitis sanctorum» (1554, τόμ. 3 σ. 102 ἑ.) ἀνατυπωθὲν ἐν πατρολογίᾳ Migne (τόμ. 106, 787 ἑ.). Τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον ἐξέδωκε τῷ 1911 ὁ E. von Dobschütz ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Gerhard (Texte und cent. 37,2 σ. 20 ἑ.).

3) Ἐπιτάφιος εἰς Εὐθύμιον. Ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη τῷ 917 ἐν τῇ μονῇ τῶν Ψαμαθέων, ὅπου ἀπεκομίσθησαν ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγαθοῦ τὰ ὅσια τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου.

Ὁ λόγος οὗτος ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Lippomano ἐν λατινικῇ μεταφράσει, ἀνατυπωθεὶς ἔπειτα παρὰ Migne (τόμ. 106 σ. 797 ἑ.). Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐξέδωκεν ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐν Monumenta graeca ad historiam Photii pertinentia (1899 σ. 26 ἑ.).

4) Ἀπάντησις πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τῶν Ἀρμενίων. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως ἔνθα ἀνωτέρω σ. 36 ἑ.

5) Ἀντιρρητικοὶ κατὰ Λουκιανοῦ. Εἶναι κυρίως μακρὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Rabe ἐν göss gel. Nachtz. (1903 σ. 644 ἑ.).

6) Ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρέθα ἐξεδόθη ἡ «πρὸς τὸν ἐν Δαμασκῷ ἀμηρᾶν» ὑπὸ τοῦ Compernass ἐν Denkmäler der gr Volksspreche (1911 σ. 1 ἑ.), ἡ «πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἡρακλείας Δημήτριον» ὑπὸ τοῦ Sonny ἐν Philologus (1895 σ. 101 ἑ.), ἓξ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐκ τοῦ κώδικος Εἰκοσιφοινίσσης, ἐν Varia sacra καὶ τρεῖς ὑπὸ τοῦ Σ Κουγέα ἐν «ὁ Καισαρείας Ἀρέθας» (1913 σ. 139—147).

7) Σχόλια. Ἐκ τῶν σχολίων τοῦ Ἀρέθα, ἅτινα δὲν εἶναι κυρίως σχόλια, ὡς παρετήρησεν ὀρθῶς ὁ Wilamowitz (Hermes τόμ 29 σ. 240), ἀλλὰ παρασελίδεια σημειώματα γραφέντα ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν διαφόρων ἔργων πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀτομικῶν σκέψεων καὶ αἰσθημάτων αὐτοῦ, περιεσώθησαν ἡμῖν ἐλάχιστα ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἀπογράφοις αὐτῶν. Τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα ἀναφέρονται εἰς τὸν Πλάτωνα, Ἀριστοτέλην, Εὐκλείδην, Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, Παυσανίαν, Ἀριστείδην τὸν ῥήτορα, Λουκιανόν, Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, τοὺς ἀπολογητὰς Ἰουστῖνον, Εὐσέβιον, Ἀθηναγόραν καὶ Τατιανόν, εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, εἰς τὰς τοῦ Ἀββουκαρὰ καὶ ἄλλων δογματικὰς συγγραφάς, εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου καὶ εἰς τὸν περὶ τῶν γνωμικῶν θελημάτων λόγον τοῦ Φωτίου, ἴσως δὲ καὶ εἰς ἄλλα ἔργα, περὶ ὧν ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ἀσφαλῶς. Τὰ σχόλια ταῦτα ἔχουσιν ἐκδοθῆ ὑπὸ διαφόρων. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι τὰ σχόλια τὰ εὑρισκόμενα ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ Ἀρέθα δὲν ἀνήκουσιν ἅπαντα εἰς αὐτόν, ἀλλὰ πολλὰ τούτων προέρχονται ἐκ διαφόρων ἀρχετύπων, ἐξ ὧν ἀντεγράφησαν τὰ βιβλία.

8) Ἐπιγράμματα. Ἐκ τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Ἀρέθα διεσώθησαν τρία ἐπιγράμματα περιληφθέντα ἐν τῇ ἀνθολογίᾳ τοῦ Κεφαλᾶ, τὸ ἐπίγραμμα εἰς τὸν Εὐκλείδην καὶ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, ἅτινα δικαίως ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἀρέθαν καὶ τὸ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Μάρκου Ἀντωνίνου φερόμενον ἐπίγραμμα, ὅπερ πιθανῶς ἀνήκει εἰς τὸν Ἀρέθαν. Ἐκτὸς ὅμως τούτων ὁ Ἀρέθας ἔχει γράψει καὶ ἄλλα ποιητικὰ ἔργα μὴ διασωθέντα.

Χαρακτηρισμός.—Ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ Ἀρέθα ἔγκειται κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι διὰ τῆς ἀκαταπονήτου φροντίδος πρὸς ἐπιμεμελημένην καὶ ἐξηκριβωμένην ἀντιγραφὴν ἔργων οὐ μόνον θεολογικῶν ἀλλὰ καὶ φιλολογικῶν διέσωσεν ἡμῖν τὰ κείμενα πολλῶν συγγραμμάτων. Καὶ ἡ συγγραφικὴ δὲ ἱκανότης αὐτοῦ εἶναι ἀξία τονισμοῦ. Ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ διαφαίνεται πανταχοῦ ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων καὶ ἡ πολυμέρεια αὐτοῦ, τὸ ῥητορικὸν ὕφος καὶ ἡ αὐστηρὰ λογικὴ κρίσις. Παρὰ ταῦτα τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν διακρίνει μεγάλη πρωτοτυπία, τὸ δὲ ὕφος αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄψογον ἀττικόν, στερεῖται δὲ καὶ τῆς δεούσης σαφηνείας. Ἡ στρυφνότης τοῦ λόγου τοῦ Ἀρέθα φθάνει ἐνίοτε μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε δυσχεραίνεται ἡ κατάληψις τῶν λεγομένων καὶ μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Ἀρέθας ἠναγκάσθη νὰ ἀπολογηθῇ «Πρὸς τοὺς εἰς ἀσάφειαν ἡμᾶς ἐπιστώψαντας, ἐν ᾧ καὶ τίς ἡ ἰδέα τοῦ μέτιμεν λόγου». Καὶ ὁ χαρακτὴρ δὲ τοῦ Ἀρέθα καὶ ἡ ἀστάθεια, ἣν ἔδειξεν ἐν τῷ ζητή-

Digitized by Google

ματι τῆς τετραγαμίας δὲν εἶναι ἄψογα, παρ' ὅλας τὰς δικαιολογίας τὰς ὁποίας φέρουσιν οἱ θαυμάζοντες καὶ ἐπαινοῦντες τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν στάσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρέθας ὑπεραμυνόμενος αὐτοῦ.

Ἡ πληρεστέρα καὶ καλυτέρα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθεισῶν μονογραφιῶν περὶ τοῦ Ἀρέθα εἶναι ἡ τοῦ Σωκρ. Κουγέα, ἐκδοθεῖσα τῷ 1913 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ». Κ. Ι. ΔΟΥΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

Ἀρεθίμπο (Arecibo) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν ταῖς Ἀντίλλαις νήσου Πόρτο-Ρίκο ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ (Rio Arecibo). Κάτ. 10.039.

Ἀρέθουσα (ἡ) *[Μυθολ.]*.—1) Μία τῶν Ἑσπερίδων, αἵτινες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀθανάτου δράκοντος ἐφύλασσον τὰ χρυσᾶ μῆλα, ἅτινα ἡ Ἥρα εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Δία κατὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ γάμους της (βλ. λ. Ἡρακλῆς).

—2) Θυγάτηρ τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος καὶ μία τῶν νυμφῶν τῆς Ἀρτέμιδος, ἥτις μετεμορφώθη εἰς τὴν ὁμώνυμόν της παρὰ τὰς Συρακούσας πηγήν. Κατά τινα παραλλαγὴν τοῦ μύθου ἡ Ἀρέθουσα δὲν ἦτο νύμφη τῆς Ἀρκαδίας ἢ τῆς Πίσης, ἀλλ' ἁπλῆ κυνηγὸς τῆς ὁποίας ἠράσθη ὁ ἐπίσης κυνηγὸς Ἀλφειός. Διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐραστήν της, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον, διεπέρασε τὴν μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Σικελίας θάλασσαν καὶ φθάσασα εἰς τὴν παρὰ τὰς Συρακούσας νῆσον Ὀρτυγίαν μετεμορφώθη εἰς πηγήν, ἀλλ' εἰς ὕδωρ ἐξ ἔρωτος μετεμορφώθη καὶ ὁ Ἀλφειός, ὕδωρ μάλιστα τόσον ὁρμητικόν, ὥστε μηδὲ ὁ Ἀδρίας νὰ δύναται νὰ σταματήσῃ τὸ ρεῦμά του καὶ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν νὰ ἑνώνῃ τὰ ὕδατά του μετὰ τοῦ ὕδατος τῆς Ἀρεθούσης πηγῆς. Εἰς τὴν νύμφην αὐτὴν Ἀρέθουσαν ἔστελλον ἐπιχώρια πέμματα καὶ οἱ Αἰγιεῖς, ρίπτοντες αὐτὰ εἰς τὴν θάλασσαν (Παυσ. VII 24, 3). Ἡ παράδοσις αὕτη ἦτο ἀρχαιοτάτη ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ δοθέντος εἰς τὸν οἰκιστὴν τῶν Συρακουσῶν Κορίνθιον Ἀρχίαν χρησμοῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος «Ὀρτυγίη τις κεῖται ἐν ἠεροειδεῖ πόντῳ—Θρινακίης καθύπερθεν, ἵν' Ἀλφειοῦ στόμα βλύζει—μισγόμενον πηγαῖσιν εὐρρείτης Ἀρεθούσης». Ἡ κεφαλὴ τῆς νύμφης ταύτης, περιβεβλημένη ὑπὸ δελφίνων ἀπεικονίζεται εἰς τὰ νομίσματα τῶν Συρακουσῶν πασῶν τῶν ἐποχῶν. ΚΑΨ.

—**Ἀρέθουσα** (ἡ) *[Ἀρχ.]*.—1) Πηγὴ τῶν Συρακουσῶν (βλ. μῦθον ἀνωτέρω) ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι, ρέουσα ἐκ βράχου κατὰ τὴν ΝΔ. ἄκραν τῆς νήσου Ὀρτυγίας. Ἡ πηγὴ αὕτη, ἂν καὶ περικυκλουμένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, δίδει μέγα ποσὸν γλυκέος ὕδατος «Κρήνην ἔχει τὴν Ἀρέθουσαν ἐξιεῖσαν ποταμὸν εἰς τὴν θάλατταν» *(Στρ. C. 270)*.

—2) Ἀρχαία πηγὴ ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. Περὶ ταύτης ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις ὅτι ἐστείρευσέ ποτε ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας, καθ' ἃς μέγας σεισμὸς ἐτάρασσε τὴν νῆσον. Ἡ πηγὴ ἐμνημονεύετο καὶ εἰς τὸν ἐξῆς δοθέντα πρὸς τοὺς Αἰγιεῖς χρησμόν, ὅτε ἠρώτησαν τίνες εἶναι ἄριστοι ἄνδρες «Ἵππον Θεσσαλικόν, Λακεδαιμονίαν δὲ γυναῖκα ἄνδρας θ' οἳ πίνουσιν ὕδωρ ἱερῆς Ἀρεθούσης» (Χαλκιδεῖς δηλ.). Οὕτως ὀνομάζουσι σήμερον τὸν παρὰ τὸν Ἅγιον Στέφανον (20' μακρὰν τῆς Χαλκίδος) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χαλκίδος—Ἐρετρίας μικρὰν πηγήν, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρχαία πηγὴ Ἀρέθουσα.

—3) Ἀρχαία πηγὴ ἐπὶ τῆς νήσου Ἰθάκης εἰς τὸ Δ. μέρος αὐτῆς.

Τὸ ὄνομα Ἀρέθουσα φαίνεται ὅτι ἔφερον καὶ ἄλλαι πηγαὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Λευκάδι, Ἤλιδι, Σμύρνῃ καὶ ἀλλαχοῦ. ΚΑΨ.

Ἀρέθουσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Πόλις τῆς Μυγδονίας τῆς Μακεδονίας. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρωχίου ποταμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου χύνεται ἡ Βόλβη λίμνη εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον. Ἡ πόλις εἶχε κτισθῆ ὑπὸ Χαλκιδέων ἀποίκων. Κατὰ μίαν τῶν πολλῶν περὶ θανάτου τοῦ ποιητοῦ Εὐριπίδου παραδόσεων, ἐν ταύτῃ κατεσπαράχθη οὗτος ὑπὸ τῶν κυνῶν καὶ ἐν ταύτῃ ἐτάφη: «Ὑπαὶ Μακώτῃ δ' Ἀρεθούσῃ κεῖσαι...» (Ἀνθολ. Ἑλλ. 7,51).

—2) Πόλις ἐν Συρίᾳ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τὴν πόλιν αὐτὴν κατεῖχον οἱ φύλαρχοι τοῦ ἔθνους τῶν Ἐμισηνῶν. Τούτων ὀνομαστότεροι ἔγιναν ὁ Σαμψικέραμος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰάμβλιχος. Τῆς πόλεως ταύτης διεσώθησαν νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφήν: ΑΡΕΘΟΥΣΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ.

—**Ἀρέθουσα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος· πρότερον ἐκαλεῖτο *Μασλάρ*, μετωνομάσθη δὲ διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1926 Διατάγματος. Κεῖται παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς χαμηλοτέρας λοφοσειρᾶς τοῦ ὄρους *Κερδυλλίου*, εἰς ἐπίπεδον μέρος μὲ ἔκτασιν ἐπιμήκη 1000 μ. ἔναντι πλάτους περίπου 100 μ. ἐπὶ ὕψομ. 390 μ. Εἶναι κατάφυτον ἀπὸ κήπους, αἱ πλατεῖαι δ' αὐτοῦ εἶναι καταπράσινοι ἐξ αἰωνοβίων πλατάνων. Εἰς τὸ Α μέρος διέρχεται ρύαξ, φέρων παρὰ τὸ χωρίον τὰ ὕδατα τῆς 45' ἀπεχούσης πηγῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Λεροῦ μάνα*, ὑπὸ τούτων δ' ἀρδεύονται οἱ κῆποι, κινοῦνται δὲ τέσσαρες ὑδρόμυλοι. Οἱ κάτοικοι ὅμως ὑδρεύονται ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς πλησίον πηγῆς *Μπικρός*, μεταφερομένων εἰς τρεῖς κρήνας, ὡς καὶ ἑτέρας ἐντὸς τοῦ χωρίου κειμένης ἐξ ἧς τροφοδοτοῦνται δύο κρῆναι. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, σπανίως δ' οἱ κάτοικοι προσβάλλονται ὑπὸ ἑλονοσίας ἐκ τῆς δυτικῶς κειμένης καὶ ἐπὶ ὥραν ἀπεχούσης ἑστίας λιμναζόντων ὑδάτων *Καλλιθέας* (*Λάντζας*). Ὁ ἄνωθεν τοῦ χωρίου λόφος καλεῖται *Ἅγιος Ἀθανάσιος*, ὁ ἄνωθεν δὲ καὶ πέραν τοῦ ποταμίου ὑψηλότερος τοιοῦτος *Ντούμπλιος*· ἀνατολικώτερον εἶναι τὸ βουνὸν *Καγγέλια* καὶ Ν.Δ. τὰ βουνὰ τῶν *Μπεσικιων*, μεσολαβούσης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ χωρίου κοιλάδος.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἀνέρχονται τοὺς 850, τῆς κοινότητος δὲ τοὺς 1050· συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τοῦ Ν. Δ. τῆς ἕδρας καὶ εἰς ὡριαίαν ἀπόστασιν κειμένου χωρίου *Λευκούδας* (τέως *Καβάκι*, κάτ. 200). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Σωχοῦ καὶ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Θεσσαλονίκης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν Σταθμὸν Νέας Φιλαδελφείας (Γκιουβέλιζης) τῆς ὑποδιοικ. χωροφ. Σωχοῦ. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον ὡς καὶ Γεωργικὸν Πιστωτικὸν Συνεταιρισμόν. Κύριον προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι ὁ καπνός, οὗτινος ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται ἐτησίως τὰς 70—75 000 ὀκ. διὰ Θεσσαλονίκης ἐξαγομένας, παράγονται δ' ἐπίσης ἀρκεταὶ ποσότητες δημητριακῶν, ὀσπρίων καὶ κηπουρικῶν εἰδῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων. Σημειωτέα ἰδιαιτέρως ἡ παραγωγὴ ἀμυγδάλων ἀποδιδουσα 5 000 ὀκ. ἐτησίως. Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται ἐκ τῆς διατηρήσεως ζώων χρησίμων διὰ τὰς ἀνάγκας μόνον τῶν χωρικῶν. Ἐν Ἀρεθούσῃ λειτουργοῦσι βιοτεχνικά τινα ταπητουργεῖα ὡς καὶ ἐργαστήρια ἐπεξεργασίας καὶ δερματοποιήσεως τοῦ καπνοῦ. Περὶ τὸ χωρίον ὑπάρχουσι δασικαὶ ἐκτάσεις, ἀνατολικῶς ἐν τῷ βουνῷ *Καγγέλι* ἐκ δρυος, ΝΑ δὲ καὶ Ν. ΝΔ. ἀνάμικτοι ἀπὸ δρῦς καὶ πρίνους. Εἰς αὐτὰς ἐνεργεῖται ξυλανθρακοποιία· ἀποκομίζεται δ' ἐπίσης καὶ οἰκοδομικὴ ξυλεία, ἀλλ' εἰς μικρὰς ποσότητας.

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος ἱστορικὰ γεγονότα εσημειώθησαν ἐλάχιστα. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἔλαβε χώραν, τῷ 1913, εἰς τὸ πλησίον χωρίον Σούλοβον (νῦν *Σκεπαστή*), μικρὰ συμπλοκὴ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρεθούσης μετέβησαν εἰς Μόδιον διαμείναντες ἐπὶ διήμερον μόνον λόγῳ ταχείας τῶν Βουλγάρων ὑποχωρήσεως.

Μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἡ Ἀρέθουσα συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ 80), ὁμοίως καὶ μετὰ τῶν Σωχοῦ καὶ Νιγρίτης (ἀνὰ 25 χμτρ.). Μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης συγκοινωνεῖ καὶ σιδηροδρομικῶς μέσῳ τοῦ ἀπέχοντος 12 χμτρ. σταθμοῦ Ρεντίνης τῆς τοπικῆς γραμμῆς Σταυροῦ—Σαρακλῆ.

Δ. Ε. ΜΟΥΤΑΚΑΣ—Δ. ΠΑΠΑΓΕΡΑΚΗΣ

ἀρέθουσα (ἡ) (Arethusa) *[Ζωολ.]*. Γένος κοιλεντερωτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σιφωνοφόρων*. Δ. Ν. Π.

—**ἀρέθουσα** *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*. Μοναδικὸν εἶδος εἶναι *ἀρέθουσα ἡ βολβώδης* (Arethusa bulbosa), πολυετὴς πόα ἰθαγενὴς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καλλιεργουμένη καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ καυλὸς τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι λεπτός, ἄτλους, φέρει στενὰ φύλλα καὶ μεγάλα μεμονωμένα ἄνθη ἐρυθροῦ χρώματος. Δ. Ν. Π.

Ἀρεθουσίδες (αἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐπώνυμον τῶν Συρακουσῶν, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου. Α. Δ.

ἀρεθουσίνα (ἡ) (Arethusina Barr.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀρθροζώων τριλοβιτῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *προετιδῶν*, ὅπερ ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ σιλούριον καὶ ἐξηφανίσθη κατὰ τὸ δεβόνιον σύστημα. Ἔχει ἀσπίδιον κεφαλῆς ἡμικυκλικόν, ὀπισθίας γωνίας ὀξυλήκτους, φαλάκραν βραχυτάτην κατέχουσαν μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τῆς κεφαλῆς. Τὸ ὀπίσθιον πλάτος τῆς φαλάκρας εἶναι εὐρύτερον τοῦ ἐμπροσθίου καὶ φέρει ἐγκαρσίας πλευρικὰς αὔλακας. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσὶ μικροί, ἡμισφαιρικοί, προέχοντες καὶ σαφῶς μωσαϊκοὶ καὶ συνεχόμενοι μετὰ τοῦ ἐμπροσθίου ἄκρου τῆς φαλάκρας δι' ἐκπεφρασμένης παρυφῆς. Ὁ θώραξ ἀποτελεῖται, ἀναλόγως τῆς ἐξελίξεως τοῦ ζώου, ἐξ ὀκτὼ ἕως εἴκοσι δύο στενῶν ἄρθρων καὶ αἱ πλευραὶ εἶναι πλατύτεραι τῆς ράχεως, τὸ δὲ πυγίδιον στενότατον, ἡμικυκλικὸν καὶ ἀρθρωτὸν ὡς ὁ θώραξ. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *Ἀρεθουσίνα Konincki* Barr. τοῦ σιλουρίου καὶ *Ἀρεθουσίνα Sandbergeri* Barr. τοῦ δεβονίου συστήματος. Θ. Σ.

Ἀρέθων *[Ἀρχ.]*. Καλλιτέχνης χαράκτης ἀκμάσας κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ (βλ. λ.).

Ἄρεια (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ναυπλιέων τῆς ἐπαρχίας Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας βουνοῦ, παρὰ τὴν ὁδὸν Ναυπλίου-Ἀσκληπιείου· ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῆς εὑρισκομένης ἐντὸς αὐτοῦ.

Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ 400 περίπου κατοίκους καὶ ἡ κοινότης 634, ὑπάγονται δ' εἰς αὐτὴν οἱ συνοικισμοὶ *Ἐξώστης* (τέως *Μερζές*, κατ. 150) καὶ *Πολύγωνον* (τέως *Μπροντζέϊ-α*, κάτ. 60), ἀπέχοντες ἀνὰ 10' ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δικαστικῶς ἡ Ἄρεια ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Ναυπλίου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν Σταθμὸν Προνοίας τῆς Διοικ. Χωροφ. Ναυπλίου. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον, τὴν ταχυδρομικὴν δὲ ὑπηρεσίαν ἐκτελεῖ ἀγροτικὸς ταχυδρόμος.

Γεωργικῶν προϊόντων ἡ περιφέρεια τῆς Κοινότητος ἀποδίδει ἱκανὰς ποσότητας καὶ δὴ δημητριακῶν (100,000 ὀκ. ἐτησίως), ὀσπρίων (φασιόλων 20,000 ὀκ.), διαφόρων προϊόντων λαχανοκήπων (τομάτας, ἄνω τῶν 800,000 ὀκ.), καπνοῦ (50,000 ὀκ.). Ἐπίσης παράγει καὶ ἔλαιον (κατὰ γόνιμον ἔτος ὑπὲρ τὰς 100,000 ὀκ.), διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι 4 ἐλαιοτριβεῖα. Ἐν τῷ χωρίῳ λειτουργεῖ καὶ ἀξιόλογον ἐργοστάσιον παγοποιίας καὶ μέγας ἀτμόμυλος, διὰ τῶν προϊόντων τῶν ὁποίων τροφοδοτοῦνται τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον καὶ αὐτὴ ἡ Τρίπολις.

Ἡ Ἄρεια συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ Ναυπλίου δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 3). Δ. Ε. Μ.

—*[Ἀρχ.]* Ἐγγύτατα τῆς Ἀρείας εἰς ἀπόστασιν 25 λ. ἀπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἀρχαιοτάτη μονὴ καλογραιῶν καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς περικαλλὴς Βυζαντινὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, κτισθεὶς ἐν ἔτει 1149 παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ναυπλίου καὶ Ἄργους Λέοντος. Παρὰ τὸν ναὸν ρέει ἡ ἱερὰ πηγὴ *Κάναθος*, ἐν ᾗ ἡ Ἥρα λουομένη κατ' ἔτος ἀνέκτα τὴν παρθενίαν της.

Ἐν τῇ κοινότητι τῆς Ἀρείας εὕρηται φρεατώδης κάθοδος ἄγουσα εἰς ὑπόγειον σπήλαιον, ἔνθα φαίνονται δίοδοί τινες, ἄγνωστον ποῦ διευθυνόμεναι. Τοῦ σπηλαίου τούτου δὲν ἔχει γίνει ἔρευνα, πιθανὸν δὲ θὰ πρόκειται ἢ περὶ παναρχαίου ὑδραγωγείου ἢ περὶ τῶν οἰκοδομητῶν λαβυρίνθων, περὶ ὧν ὁ Στράβων μαρτυρεῖ: «Ἐγγὺς δὲ τῇ Ναυπλίᾳ τὰ σπήλαια καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκοδομητοὶ λαβύρινθοι, Κυκλώπεια δ' ὀνομάζουσιν ..». Κατὰ τὴν Α' Ἐνετικὴν κυριαρχίαν τοῦ Ναυπλίου, ἀνεῦρον ἐν Ἀρείᾳ οἱ Ἐνετοὶ περὶ τὸ 1510 μ. Χ. μεγάλην καὶ ἀκένωτον πηγὴν θαυμασίου ποσίμου ὕδατος, ὅπερ διὰ κτιστοῦ ὑδραγωγείου μετέφερον εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου τῆς Ἀρείας, περιφήμου διὰ τὰ μεταλλοῦχα συστατικά του, ὑδρεύεται μέχρι σήμερον τὸ Ναύπλιον.

—*[Ἱστορ.]* Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἡ Ἄρεια ἦτο τὸ κέντρον τοῦ στρατοπέδου τῶν ὑπὸ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ Στ. Σταϊκόπουλον πολιορκητῶν τοῦ Ναυπλίου.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἐν Ναυπλίῳ, εἰς τὴν Ἄρειαν εἶχον συγκεντρωθῆ πολυάριθμοι ἄτακτοι Ρουμελιῶται, ἀνήκοντες εἰς τὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Κριτζιώτη. Οὗτοι ἐξώρμων ἐκεῖθεν συχνὰ μέχρι των πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ζητοῦντες τοὺς καθυστερουμένους στρατιωτικοὺς μισθούς των καὶ ἀπειλοῦντες τὴν ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ Ναυπλίου Προνοίᾳ συνεδριάζουσαν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Τὴν 14 Αὐγούστου 1832 οἱ Ρουμελιῶται τῆς Ἀρείας εἰσελάσαντες εἰς τὸν τόπον τῆς Συνελεύσεως, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν συνεδριαζόντων τὴν ὥραν ἐκείνην πληρεξουσίων (παραστατῶν), κατεβίβασαν ἐκ τῆς ἕδρας του τὸν ὀγδοηκοντούτην πρόεδρον Νοταρᾶν, ὕβρισαν καὶ ἠπείλησαν διὰ θανάτου τοὺς πληρεξουσίους, ἐγύμνωσαν αὐτοὺς καὶ ἀπήγαγον τέλος 7, τοὺς πλουσιωτέρους, καὶ τὸν πρόεδρον, εἰς Ἄρειαν, ἔνθα ἐκράτησαν αὐτοὺς ὡς ὁμήρους ἐπὶ 4 ἡμέρας, μέχρι τῆς πληρωμῆς τῶν καθυστερουμένων μισθῶν των. Τὸ ἑπόμενον τετράστιχον, ὅπερ ἠκούετο ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς τοῦ Ναυπλίου ᾀδόμενον ὑπὸ τοῦ ὄχλου, χαρακτηρίζει τὴν οἰκτρότητα τῆς τότε καταστάσεως:

> «Ἔ, νιὰ μόλα, ἔ, γιὰ λέσα,
> Παραστάτες χωρὶς φέσια,
> Παραστάτες εἰς τὴν Ἄρεια
> χωρὶς παπούτσια καὶ ζουνάρια».

Ἄλλην μίαν φορὰν ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρείας, κατὰ τὴν ναυπλιακὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος τῆς 1 Φεβρουαρίου 1862. Εἰς τὴν Ἄρειαν ἔλαβε χώραν ἡ πρώτη συνάντησις καὶ ἐπαφὴ τῶν Ἐπαναστατῶν τῆς Φρουρᾶς τοῦ Ναυπλίου μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Βαυαρὸν στρατηγὸν Χὰν βασιλικῶν στρατευμάτων, τῶν ἀποσταλέντων ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς κατάπνιξιν τῆς στάσεως. Δύο ἐπιθέσεις τῶν ἀντιμαχομένων στρατῶν ἐγένοντο εἰς τὸν λοφίσκον τῆς Ἀρείας· ἡ πρώτη τὴν 8ην Φεβρουαρίου 1862, καθ' ἣν 50 ἐφονεύθησαν καὶ διπλάσιοι ἐτραυματίσθησαν, καὶ ἡ ἑτέρα τὴν 1 Μαρτίου 1862, καθ' ἣν ἔπεσαν ἑκατέρωθεν 60 ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ ὁ διευθύνων ἐν Ἀρείᾳ τὸ πυροβολεῖον τῶν ἐπαναστατῶν ἀξιωματικὸς Π. Δυοβουνιώτης. Τούτου, ἀργότερον μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, οἱ συνάδελφοί του ἀξιωματικοὶ ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τῆς Ἀρείας,

Digitized by Google

ὅπου ἔπεσε, κομψὸν μαρμάρινον μνημεῖον διατηρούμενον μέχρι σήμερον. Θ. Σ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρεία (ἡ) *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Κλεόχου, ἥτις ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν Μίλητον, ἱδρυτὴν τῆς Μιλήτου τῆς Ἰωνίας. Α. Δ.

— **Ἀρεία** *[Ἀρχ.]*. Ἐπώνυμον τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς (βλ. λ. τ. Β΄ σ. 25 α΄).

Ἀρεία (ἡ) *[Μυθολ.]*. Κρήνη πλησίον τῶν Θηβῶν, ἥτις ἐφυλάσσετο ὑφ' ἑνὸς δράκοντος.

— **Ἀρεία** ἢ ***Ἀρία*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ χώρα τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μεταξὺ Παρθίας καὶ Ἀραχωσίας (ἡ σημερινὴ βορειοανατολικὴ περιφέρεια τοῦ Ἀφγανιστὰν) ἀρδευομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ *Ἀρίου*. Ἀνήκουσα εἰς τὴν Περσίαν ἀρχικῶς, ὑπετάγη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τοὺς Σελευκίδας καὶ κατόπιν εἰς τοὺς Πάρθους (*Ἡρόδ.* Γ΄ 93 *Στράβ.* ΙΙ. 73 κ.τ.λ.). Α. Δ.

ἀρεία (Areia Barr.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀρθροζώων τριλοβιτῶν ἐκ τῆς ὁμοιογενείας τῶν *χειρουριδῶν*, ὅπερ ἔζησε μόνον κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ κάτω σιλουρίου συστήματος ἐν Βοημίᾳ. Ἔχει βραχὺ καὶ πλατὺ σῶμα, ἀσπίδιον κεφαλῆς ἐγκάρσιον, περιβαλλόμενον πανταχόθεν ὑπὸ εὑρέων κρασπέδων, φαλάκραν συνορευομένην ὑπὸ παραλλήλων ραχιαίων αὐλάκων ὁμοειδῶς διηυρυσμένων καὶ τρία ζεύγη βραχειῶν πλευρικῶν αὐλάκων πρὸς τὰ ὄπισθεν κατευθυνομένων, παρειὰς βοθρώδεις, ἄνευ ὀφθαλμῶν καὶ προσωπικῶν ραφῶν. Ὁ θώραξ ἀποτελεῖται ἐξ ἐννέα ἄρθρων, ἔχει πλευρὰς πλατείας καὶ πρὸς τὰ ὄπισθεν κεκαμμένας γωνιωδῶς, αἵτινες φέρουσι πρὸς μὲν τὸ ἐσωτερικὸν μέρος σειρὰν βοθριδίων, πρὸς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν εἶναι ὁμαλαί, ὀξύληκτοι καὶ πρὸς τὰ ὄπισθεν κεκαμμέναι. Τὸ πυγίδιον εἶναι βραχύτατον, ἀτρακτοειδές, σύγκειται ἐκ δύο ἄρθρων μετὰ πλευρικῶν τμημάτων, φερόντων ἀνὰ δύο φυλλοειδεῖς αἰχμάς. Θ. Σ.

ἀρειανίζω· φρονῶ τὰ τοῦ Ἀρείου, εἶμαι *ἀρειανός*, ἀνήκω εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου.

ἀρειανικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ αἱρετικοῦ Ἀρείου: «ἀρειανικὴ διδασκαλία».

ἀρειανισμὸς (ὁ)· τὸ νὰ εἶναί τις ὀπαδὸς τοῦ Ἀρείου· ἡ περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ Υἱοῦ, διδασκαλία τοῦ Ἀρείου.

—*[Ἐκκλησ. Ἱστορ.]*· βλ. Ἄρειος.

ἀρειανιστὴς (ὁ)· ὁ ἀρειανίζων, ὁ ὀπαδὸς τοῦ Ἀρείου, ὁ ἀρειανὸς (βλ. λ.)

ἀρειανός, *—ή, όν*· ὁ πρεσβεύων τὰ τοῦ Ἀρείου· ὁ ἀποδεχόμενος τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἁγίας Τριάδος. (βλ. Ἄρειος).

Ἀρειανός· βλ. Ἀρριανός.

Ἀρεΐδης (ὁ) *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἄρεως.

Ἀρειζάντια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδικῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Νόννου.

ἀρείκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ *ἐρείκης τῆς δενδρώδους* (Erica arborea).

Ἀρειμὰν (***Ἀρειμάνης*** καὶ ***Ἀρειμανής***)· βλ. λ. Ἀριμάν.

Ἀρειμάνης *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Βρύσεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολ. Θράκης χωρίου *Γιαντσηκλάρ*, ἀριθμοῦντος κατὰ τὴν ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν (1920) 506 κατ. Δ. Ε. Μ.

ἀρειμάνιος, *—α, —ον* (κ. *ἀρειμανής*)· ὁ ἔχων μένος Ἄρεως, ὁ πλήρης πολεμικοῦ μένους, πολεμοχαρής· || ὁρμητικός, ἄγριος. — Ἐπίρρ. *ἀρειμανίως*.

Ἀρειομανῖται. Ἐλέγοντο καὶ οὕτως οἱ Ἀρειανοὶ (βλ. λ. Ἄρειος) παρ' Ἐπιφανίῳ (Πανάριον αἵρ. ΞΘ΄, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 42, 201) καὶ Θεοδωρήτῳ (Ἐκκλ. Ἱστ. Ι, 7 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 82, 921). Δ. Σ. Μ.

ἄρειος (ὁ,ἡ), *—ον* (τό) καὶ *—α, —ον*· ὁ τοῦ Ἄρεως, ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὸν θεὸν Ἄρην: «Ἄρειον πεδίον», τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως ἐν Ρώμῃ (Campus Martialis) καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐρημός τις πεδιὰς ἐν Θράκῃ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πολυβίου: «Ἄρειος μὴν» (23 Ἰουνίου—23 Ἰουλίου, ἐν Βιθυνίᾳ)· || ὁ πολεμικός, ὁ πολεμοχαρής: «Ἄρειος Ζεύς», ἐπίθετον τοῦ Διὸς ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Παυσανίου· || ὁ κάτοικος τοῦ πλανήτου Ἄρεως.

Ἄρειος *[Μυθολ.]*.—1) Ἐπώνυμον τοῦ Διὸς ἐν Ἰασῷ τῆς Καρίας, ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔνθα καὶ βωμὸς αὐτοῦ ὑπῆρχεν, εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐτέλει θυσίας ὁ Οἰνόμαος ὁσάκις ἐπρόκειτο ν' ἀνταγωνισθῇ μετά τινος τῶν μνηστήρων τῆς Ἱπποδαμείας.—2) Εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν ἐξ Ἄργους, υἱὸς τοῦ Βίαντος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ταλαοῦ ἢ κατ' ἄλλον μῦθον τῆς Ἀλφεσιβοίας.—3) Βασιλεὺς τῆς Τευθρανίας, φονευθεὶς ἐν μονομαχίᾳ ὑπὸ τοῦ Περγάμου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ὁμωνύμου του πόλεως.—4) Εἷς τῶν Κενταύρων.—5) Ἄρχων Ἀθηναῖος, Παιανιεὺς τὸν δῆμον. Ἦρξε κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ Α΄ π. Χ. αἰῶνος. ΚΑΨ.

— **Ἄρειος** *[Ἀρχ.]*. —1) Πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀσκληπιαδου ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου.

—2) *Ἄρειος* ἢ *Λεκάνιος Ἄρειος*· Ἕλλην ἰατρὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἀσκληπιάδου, ἐκ Ταρσοῦ, ζήσας πρὸ τοῦ Ἀνδρομάχου, ὅστις ξηρὸν σηπτὸν τούτου ἐξ ἀσβέστου και ἀρσενικοῦ διετήρησεν ἐν τῇ «περὶ τῶν ἐκτὸς» πραγματείᾳ αὐτοῦ· τῆς σκευασίας ταύτης μνημονεύει καὶ ὁ Γαληνὸς (XIII. 827). Συνέγραψε συναγωγὰς φαρμάκων (*Γαλ.* XII, 776) καὶ βίον Ἱπποκράτους (*Ideler* I, 252). Τούτου σπληνικὸν ἀναφέρει ὁ Γαληνὸς (XIII, 247) καὶ ἄλλο τι φάρμακον θαυμαστῶς κατέχον τὰς αἱμορραγίας, δοθὲν δ' αὐτῷ παρὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Διοσκορίδου τοῦ Ταρσέως (XIII,857), ὡς καὶ κολλύριον τραχωματικὸν κατ' Ἀπολλώνιον (XII, 776). Ὁ Διοσκορίδης τὸν Ἄρειον προσαγορεύει ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ (I, II, Προοίμ.). ΑΡ. Π. Κ.

—3) Δυνάστης τῆς Τευθρανίας, πόλεως τῆς Μυσίας ἐπὶ τοῦ Καΐκου ποταμοῦ. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Α. Δ.

—4) Ποιητὴς καὶ ἀοιδός, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου.

—5) *Ἄρειος Δίδυμος*. Φιλόσοφος γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, φίλος τοῦ Μαικήνα καὶ διδάσκαλος τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος, ὅστις τόσον ἐτίμα αὐτόν, ὥστε, ὅτε μετὰ τὸν κατὰ τοῦ Ἀντωνίου πόλεμον κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν, χάριν αὐτοῦ ἐφείσθη τῆς πόλεως (*Πλούτ.* Ἀντών. 80). Ὁ Ἄρειος ἰσχυρίζετο ὅτι εἶναι στωϊκός, ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων ἔργων του, ἐλέγχεται μᾶλλον ἐκλεκτικός. Πάντως ἔκ τινος ἀποσπάσματος, ἀναφερομένου παρὰ τοῦ Εὐσεβίου, ὁ Ἄρειος φαίνεται παραδεχόμενος τὴν περὶ ἰδεῶν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος: «Εἶναι δὲ τὴν ἰδέαν ἀΐδιον οὐσίαν, αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἕκαστον εἶναι τοιοῦτον, οἷα ἐστὶν αὐτή». Πλὴν τοῦ Εὐσεβίου διέσωσαν ἀποσπάσματα τοῦ Ἀρείου ὁ Σενέκας, ὁ Κλήμης καὶ ὁ Στοβαῖος. Α. Δ.

Ἄρειος. Μάρτυς οὗτινος ἡ μνήμη μετ' ἄλλων ἐννέα συναθλησάντων ἐν Αἰγύπτῳ ἑορτάζεται τῇ 5ῃ Ἀπριλίου.

Ἄρειος *[Ἐκκλ. Ἱστορ.]*. Ὁ *Ἄρειος*, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος, πιθανῶς ἐν Λιβύῃ, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ μάρτυρος Λουκιανοῦ, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ σχολῆς, καὶ ἐγκατεστάθη βραδύτερον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου κατὰ Σωζόμενον, συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Μελιτίου (βλ. λ) τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ μελιτιανοῦ σχίσματος, ὅπερ δὲν ἀνεγνώριζε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας Πέτρον, προσῆλθεν εἰς αὐτό. Κατόπιν ὅμως προσελθὼν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Πέτρου, ὅστις ὅμως πάλιν δι' ἄγνωστον αἰτίαν, πιθανῶς διότι προσῆλθε πάλιν εἰς τὸ μελιτιανὸν σχίσμα, τὸν ἀφώρισε· ὁ τοῦτον ὅμως διαδεχθεὶς ἐπίσκοπος Ἀχιλλᾶς (310—311) τὸν ἐδέχθη πάλιν καὶ τὸν ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον.

Κατ' Ἐπιφάνιον (Πανάριον αἵρ. 69) ὁ Ἄρειος ἦτο ὑψηλότατος τὸ ἀνάστημα («τὴν ἡλικίαν ὑπερμήκης»), κατηφής, γλυκὺς τὸν τρόπον καὶ πονηρὸς συγχρόνως, ἔτι δὲ ἀλαζὼν καὶ ματαιόδοξος. Ἦτο δὲ «σπουδαῖος περὶ τὸ δόγμα» καὶ «οὐκ ἄμοιρος τῆς διαλεκτικῆς λέσχης», αὐστηρὸς δὲ τὰ ἤθη. Πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ 313 ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρον διέκειτο κατ' ἀρχὰς φιλικῶς· κατὰ τὸν ἀρειανὸν ἱστορικὸν Φιλοστόργιον μάλιστα (Ἐκκλ. Ἱστ. 1, 3) ὁ Ἄρειος συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἐπισκόπου, πείθων διαφόρους, οἵτινες ἤθελον νὰ ψηφίσουν αὐτὸν ὡς ἐπίσκοπον, νὰ ἐκλέξουν τοιοῦτον τὸν Ἀλέξανδρον· κατ' ἄλλας ὅμως πηγὰς ὁ Ἄρειος φθονῶν ὑπέβλεπε τὸν ἐπίσκοπον. Ἡ ἀρχὴ τῆς διαστάσεως, κατὰ τὸ 318, πιθανῶς, μεταξὺ ἀμφοτέρων εὑρίσκεται ἐν τῷ σκότει, πάντως ὅμως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πηγῶν, προῆλθεν ἐξ ἐσφαλμένης ἑρμηνείας χριστολογικοῦ τινος χωρίου ὑπὸ τοῦ Ἀρείου ὅστις ἦτο τότε ἤδη «γέρων» (*Ἐπιφ.* κατὰ αἱρ. 69, 3). Ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρείου (*Migne* Ἑ. Π. 82, 909 κ. ἑ.) ἡ κυρία διαφωνία ἐνέκειτο εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος, συμφώνως τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκδοχῇ, ἀπεδέχετο τὸ συναΐδιον τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ («ἅμα Πατήρ, ἅμα Υἱός»), ἐνῷ ὁ Ἄρειος ὅτι «προϋπάρχει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ἀνάρχως». Ὁ Ἄρειος εἶχε καὶ ἱκανοὺς ὁμόφρονας, ἐν οἷς πρωτεύουσαν θέσιν κατεῖχεν Ἀχιλλᾶς τις. Μετὰ ματαίας ἀποπείρας εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καὶ μετὰ μακροὺς δισταγμούς, ὁ ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος καθῄρεσε τὸν Ἄρειον ἐν συνόδῳ ἀλεξανδρινῇ, κατὰ τὸ 320 ἢ 321, παρόντων 100 περίπου Αἰγυπτίων καὶ Λιβύων ἐπισκόπων.

Ὁ Ἄρειος, ἐξορισθεὶς ἐξ Ἀλεξανδρείας, δὲν ἐθεώρησε τὸ ζήτημα λῆξαν, ἀλλ' ἐμμένων εἰς τὰς γνώμας του καὶ θεωρῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον ὡς ὑποπεσόντα εἰς τὴν σαβελλιανικὴν κακοδοξίαν, ἀπετάθη πρὸς τὸν ἰσχύοντα τότε πολὺ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντίνῳ ἀρχιεπίσκοπον Νικομηδείας Εὐσέβιον, οὗ ἦτο συμμαθητὴς ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ τῷ Λουκιανῷ («συλλουκιανιστής»). Ἔγραψε λοιπὸν πρὸς αὐτὸν ἐκ Συρίας ἢ Παλαιστίνης, ὡς «διωκόμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Πάπα ἀδίκως» καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἐκθέτων τὰ τῆς διαφωνίας του πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, ἰσχυρίζετο ὅτι ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς συνεφώνουν μετ' αὐτοῦ καὶ διεβεβαίου ἐν τέλει ὅτι οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ ἤθελε τὰς ἀσεβεῖς διδασκαλίας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ «ἐὰν μυρίους ἡμῖν θανάτους παραπειλήσωσιν οἱ αἱρετικοί». Ὁ Εὐσέβιος, συμμεριζόμενος προφανῶς τὰς δοξασίας τοῦ Ἀρείου, ἔδειξε μέγα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον καὶ ἔγραψε πρὸς πολλοὺς ἐπισκόπους ὑπὲρ αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Ἄρειος, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἦλθεν εἰς Νικομήδειαν, μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων, καὶ ἐκεῖ συγκροτηθείσης συνόδου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Εὐσεβίου, ὑπέβαλεν ἔκθεσιν πίστεως, ἐν μορφῇ ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρον, εἰς ὕφος εἰρηνικὸν (ἐν *Migne* 26, 703 κ.ἑ.), ἣν καὶ ἐνέκρινεν ἡ σύνοδος.

Πολλοὶ ἐπίσκοποι, ἐν οἷς καὶ ὁ γνωστὸς ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας ἐπίσκοπος, ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου καὶ χάρις εἰς αὐτὸ κατωρθώθη νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Ἄρειον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἀρείου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν (322) ἀφ' ἧς ἐπανήρχισεν ἐντονωτέρα ἡ δρᾶσις αὐτοῦ, συνετέλεσε, χάρις ἰδίως εἰς τὴν διαλεκτικήν του δεξιότητα, νὰ αὐξάνωσι κατὰ πολὺ οἱ ὀπαδοί του καὶ ἤδη τὸ κακὸν «ἀπὸ μικροῦ σπινθῆρος μέγα πῦρ ἐξεκάετο, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας καὶ διαδραμὸν τὴν σύμπασαν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην, τήν τ' ἐπέκεινα Θηβαΐδα, ἤδη καὶ τὰς λοιπὰς ἐπενέμετο ἐπαρχίας» (*Εὐσεβίου* Βίος Κωνσταντίνου, 1,61). Σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ Μελιτιανοὶ συνεμάχησαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς. Συγχρόνως δὲ ἐνετάθησαν αἱ συζητήσεις καὶ αἱ ἔριδες μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ἀρειανῶν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων «δημοσίᾳ καὶ ἐν αὐτοῖς θεάτροις τὸν Χριστιανισμὸν γελᾶσθαι» (*Σωκρ.* Ἐκκλ. Ἱστ. 1, 7, πρβλ. καὶ *Εὐσεβ.* Βίος Κωνστ. 2, 61). Μὲ πόσην ζωηρὰν συμμετοχὴν παρηκολούθει ὁ ὄχλος τότε τὰς δογματικὰς συζητήσεις δεικνύουν ἄριστα τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ὀλίγον βραδύτερον ἀκμάσαντος Γρηγορίου τοῦ Νύσσης κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα: «Ἐὰν περὶ ὀβολῶν ἐρωτήσεις, ὁ δέ σοι περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου ἐφιλοσόφησεν· ἐὰν περὶ τιμήματος ἄρτου πύθοιο, μείζων ὁ Πατὴρ ἀποκρίνεται καὶ ὁ Υἱὸς ὑποχείριος. Εἰ δὲ τὸ λουτρὸν ἐπιτήδειόν ἐστι εἴποις, ὁ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν εἶναι διωρίσατο. Οὐκ οἶδα τί χρὴ τὸ κακὸν τοῦτο ὀνομάσαι, φρενῖτιν ἢ μανίαν ἤ τι τοιοῦτο κακὸν ἐπιδήμιον, ὃ τῶν λογισμῶν τὴν παραφορὰν ἐξεργάζεται».

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, γενόμενος ἀπὸ τοῦ 322 μονοκράτωρ, ἔβλεπε μετὰ μεγίστης λύπης καὶ ἀνησυχίας τὴν διὰ τῶν ἐρίδων τούτων διάσπασιν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, ἐνῷ αὐτὸς ὑποστηρίζων τὴν νέαν θρησκείαν ἤλπιζεν ὅτι ἐν τῇ ἑνότητι τῶν ὀπαδῶν της θὰ εὕρισκεν ἔρεισμα εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκπνέοντος ἐθνισμοῦ. «Διὸ συμφορὰν οἰκείαν τὸ πρᾶγμα εἶναι ἡγησάμενος», ἀπεφάσισε νὰ ἐπέμβῃ «τὸ ἀναφθὲν κακὸν κατασβέσαι σπουδάζων»· διὰ τοῦ ἐμπίστου λοιπὸν αὐτῷ ἐπισκόπου τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Κορδούης Ὁσίου στέλλει ἐπιστολὴν πρός τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἄρειον, ἐν ᾗ χαρακτηρίζων τὸ περὶ οὗ ἡ ἔρις ζήτημα ὡς ἀνάξιον λόγου («ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων»), συνιστᾷ, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Χριστιανωσύνης, ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην, ἀφοῦ μάλιστα εἰς τὴν οὐσίαν συμφωνοῦν. Ὁ Ὅσιος ἐκόμισε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἀντιμαχομένους, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ἐπετεύχθη ὑπ' αὐτοῦ, τῇ συστάσει του προφανῶς, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε τὴν συγκέντρωσιν διὰ πρώτην φορὰν ἐπισκόπων ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐν Νικαίᾳ. Εἰς τὴν πρώτην ταύτην οἰκουμενικὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ἔτει 325 (βλ. περὶ αὐτῆς λ. Νίκαια) μετὰ μακρὰς συζητήσεις, καθ' ἃς διέπρεψεν ὁ νεαρὸς τότε διάκονος Ἀθανάσιος, ἐγένετο δεκτὸν σύμβολον πίστεως, ἐνῷ διεκηρύσσετο ὁ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, οὐ ποιηθείς» Υἱὸς «ὁμοούσιος τῷ Πατρί»· συγχρόνως δὲ ἀνεθεματίσθη ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ὁμόφρονές του· αὐτοκρατορικῇ δὲ διαταγῇ ὁ Ἄρειος ἐξωρίσθη εἰς Ἰλλυρίαν, ὡς καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἐπίσκοποι Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς καὶ Σεκοῦνδος Πτολεμαΐδος· καὶ ὁ Εὐσέβιος δ' ὁ Νικομηδείας, ὅστις ὑπέγραψε μὲν τὸν ὅρον τῆς Νικαίας ἀλλ' ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ἀρείου, ὡς καὶ ὁ Νικαίας Θέογνις ἐξωρίσθησαν καὶ αὐτοὶ μετὰ τρίμηνον. Συγχρόνως δὲ καθωρίζετο οἱ Ἀρειανοὶ νὰ λέγωνται εἰς τὸ ἑξῆς *Πορφυριανοί*, ἤτοι ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκ τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πορφυρίου, ὅστις τῷ 270 ἐδημοσίευσε 15 βιβλία κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ διετάσσετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ καταστροφὴ διὰ πυρὸς τῶν συγγραμμάτων του Ἀρείου.

Digitized by Google

Ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὅμως δὲν ἔλυσεν ὁριστικῶς τὸ ζήτημα οὐδ' ἐξερρίζωσε τὸν Ἀρειανισμόν· ἰδίως δὲν ἐγένετο ὑπὸ πολλῶν εὐμενῶς δεκτὸς ὁ ὅρος «ὁμοούσιος», ὃν ἡ σύνοδος καθιέρωσε πρὸς καθορισμὸν τῆς σχέσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ διότι δὲν περιείχετο ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ διότι τοῦτον εἶχε πρότερον καταδικάσει σύνοδος ἐν Ἀντιοχείᾳ, καθόσον τὸν μετεχειρίζετο ὁ αἱρετικὸς Σαβέλλιος (βλ. λ.) ἐν ἄλλῃ σημασίᾳ.

Ταῦτα βλέπων ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ τὸ μὲν νομίζων ὅτι δι' ἐπιεικείας θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ὅ,τι δὲν κατωρθώθη διὰ τοῦ ἀφορισμοῦ, τὸ δὲ ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τῶν παρ' αὐτῷ ἰσχυόντων φίλων τοῦ Ἀρείου καὶ τῆς ἐν τῇ νεκρικῇ κλίνῃ εὑρισκομένης ἀρειανιζούσης ἀδελφῆς του Κωνσταντίας, χήρας τοῦ ἄλλοτε συνάρχοντός του Λικινίου, ἀπεφάσισε νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Ἄρειον ἐκ τῆς ἐξορίας. Πράγματι, κατὰ τὸ ἔτος 328 ἢ βραδύτερον κατὰ τὸ 329, ἀνακαλεῖται ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Ἄρειος, ὡς καὶ ὁ Θέογνις ὁ Νικαίας καὶ ὁ Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, τῇ προτροπῇ τοῦ ὁποίου ὁ Ἄρειος, διὰ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδός του ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, ἐπέδωκε τῷ αὐτοκράτορι ὁμολογίαν πίστεως, ἐν ᾗ ἀπεφεύγετο πᾶσα ἑτερόδοξος ἔκφρασις («πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ παντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον...»). Ὁ Ἀθανάσιος ὅμως, ἀπὸ τοῦ 328 πιθανώτατα ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, φρονῶν ὅτι ὁ Ἄρειος τοιαῦτα ὁμολογῶν ἀπέκουπτε τὰ ἀληθῆ του φρονήματα, ἅτινα ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐκδηλώσῃ εἰς κατάλληλον στιγμήν, ἠρνεῖτο νὰ τὸν δεχθῇ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διὸ ἐξωρίσθη (335).

Σημειωτέον ὅτι πρὸ αὐτοῦ εἶχον ἤδη ἐξορισθῇ ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας, περὶ τὸ 330, θεωρούμενος στῦλος τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι. Τέλος ἀπεφασίσθη ὁ Ἄρειος, ὅστις ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, νὰ γίνῃ ἐπισήμως δεκτὸς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τοῦτο, ὁ Ἄρειος, ὅστις ὡμολόγησε πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀρθοδοξίαν του, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν δημοσίῳ ἀποχωρητηρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ἔτει 336. (Πρβλ. *Ἀθανασίου* Ἐπιστ. πρὸς ἐπισκ. Αἰγύπτου καὶ Λιβύης 18—19, ἐν *Migne* 25. 581, καὶ ἐπιστ. πρὸς Σεραπίωνα, ἐν *Migne* 26, 685). Ὁ τοιοῦτος θάνατος τοῦ Ἀρείου, ὅστις ὑπὸ τοῦ Seeck καὶ ἄλλων ἐχαρακτηρίσθη ὡς μῦθος, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ὡς θεία δίκη.

Συγγράμματα τοῦ Ἀρείου.—Ὁ Ἄρειος, λίαν μεμορφωμένος, ἐζήτησε καὶ διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου νὰ στηρίξῃ τὴν διδασκαλίαν του. Μέχρις ἡμῶν, ὡς ἐλέχθη, διεσώθησαν καὶ ἐπιστολαί του, ἤτοι: α') πρὸς τὸν συσπουδαστήν του («συλλουκιανιστήν») ἐπίσκοπον Νικομηδείας Εὐσέβιον (παρ' *Ἐπιφανίῳ* Πανάριον αἵρ. 69,6 καὶ *Θεοδωρήτῳ* Ἐκκλ. Ἱστ. 1,4)· β') ἔκθεσις πίστεως ἐν μορφῇ ἐπιστολῆς πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας, ἣν ἔγραψεν αὐτῷ ἐκ Νικομηδείας (ἐν *Ἀθανασίου* Περὶ συνόδων 16· πρβλ. καὶ *Ἐπιφανίου* αἵρ. 69,7 - 8)· γ') ὁμολογία πίστεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ἐν ᾗ ὡς εἴπομεν, ἀποφεύγεται πᾶσα κακόδοξος ἔκφρασις (παρὰ *Σωκράτει* Ἐκκλ. Ἱστ. 1,26 καὶ *Σωζομένῳ* Ἐκκλ. Ἱστορ. 2,27)· δ') ὁ Ἄρειος ἔγραψεν ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ἕτερον σύγγραμμα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετίθεντο αἱ ἀρχαί του, καλούμενον «Θάλεια». Τοῦτο εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὸν μόνον ἔκ τινων ἀποσπασμάτων διασωθέντων παρ' Ἀθανασίῳ (κυρίως «Λόγος κατὰ Ἀρειανῶν» 1,2-10 καὶ «Περὶ συνόδων» 15). Ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ ἔργου, ὅπερ ἦτο μῖγμα πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν σαφῆ περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν· οἱ μὲν Ἀρειανοὶ τὸ ἐξεθείαζον, τοὐναντίον δὲ οἱ Ὀρθόδοξοι. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος (ἔνθ' ἀνωτ.) χαρακτηρίζει τὴν «Θάλειαν» ὡς κατὰ μίμησιν τῶν βακχικῶν καὶ ὀρχικῶν ᾀσμάτων τοῦ κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντος ἐν Αἰγύπτῳ ποιητοῦ Σωτάδου, οὗτινος «τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων Ἄρειος» ὅστις ἐζήλωσε τὸν Σωτάδην «ἐν τῷ ἤθει καὶ τῇ ἐκλύσει τοῦ μέλους». Μίμησιν ὅμως τοῦ Σωτάδου δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τοῦ ποιήματος, διότι τὸ ἀναμφισβήτητον χρηστὸν ἦθος τοῦ Ἀρείου δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συγγραφὴν βακχικῶν ποιημάτων. Ἡ Θάλεια ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς:

«Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, συνετῶν Θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων, ἅγιον Θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον ἔγωγε, ὑπὸ τῶν σοφίας μετεχόντων, ἀστείων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε. Τούτων κατ' ἴχνος ἦλθον ἐγώ, βαίνων ὁμοδόξως, ὁ περίκλυτος, ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν ὑπό τε Θεοῦ μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγνων».

Ἐκτὸς τῆς Θαλείας ὁ Ἄρειος πρὸς διάδοσιν τῶν δοξασιῶν του εἰς τὸν λαόν, «ἐκκλέπτων πρὸς τὴν οἰκείαν εὐσέβειαν» αὐτόν, ἔγραψε κατὰ τὸν Φιλοστόργιον (Ἐκκλ. Ἱστορ. 2,2) ᾀσμάτια ναυτικά, ἐπιμύλια, ὁδοιπορικὰ καὶ τὰ τοιαῦτα.

Διδασκαλία τοῦ Ἀρείου.—Ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἤρχισε νὰ ἀπασχολῇ πολλοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ζήτημα πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ τὸ ἑνιαῖον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ. Πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἑνιαίου τοῦ Θεοῦ αἱρετικοὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ οἱ καλούμενοι Μοναρχιανοὶ (βλ. λ.), οἵτινες εἶχον ὡς σύνθημα τὴν φράσιν «ἐχόμεθα τῆς μοναρχίας» (monarchiam tenemus), ἢ ἐζήτουν νὰ παραστήσουν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ὡς ἁπλῆν δύναμιν ἐν τῷ Θεῷ *(δυναμικοὶ Μοναρχιανοί)* ἢ τὰς τρεῖς ἐν τῷ Θεῷ ὑποστάσεις ὡς ἁπλῶς τρεῖς τρόπους ὑπάρξεως, τρεῖς ἐκδηλώσεις, τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ *(τροπικοὶ Μοναρχιανοί)*.

Εἰς τὴν σχολὴν τῶν δυναμικῶν Μοναρχιανῶν ἀνήκων καὶ ὁ Ἄρειος, ὅπως καὶ ὁ διδάσκαλός του Λουκιανός, πρὸς στήριξιν, ὡς ἐνόμιζε, τοῦ ἑνιαίου τοῦ Θεοῦ, ἐτόνιζεν ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι ὁ μόνος ἀγέννητος, ἄναρχος καὶ αἰώνιος· πᾶν τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ εἶναι γέννημα ἢ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, διότι περὶ Θεοῦ προκειμένου γεννᾶν καὶ κτίζειν εἶναι συνώνυμα· εἰς οὐδὲν δὲ κτίσμα του μετέδωκεν ὁ Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας του, ἧς χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἀδημιούργητον. Κατὰ ταῦτα ὁ Θεὸς δὲν εἶναι «ἀεὶ Πατήρ, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς μόνος ἦν καὶ οὔπω Πατὴρ ἦν, ὕστερον δ' ἐπιγέγονε Πατήρ». Ἐν τῷ Θεῷ τούτῳ ἐγκατοικοῦν βεβαίως δυνάμεις ἀχώριστοι τῆς οὐσίας του, ὡς ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐκτὸς τούτων πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐδημιούργησεν ἐλευθέρᾳ βουλήσει ὁ Θεός, ὡς δημιουργικὸν ὄργανον, αὐτοτελῆ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καλεῖται Σοφία, Υἱός, Εἰκών, Λόγος. Ὁ Λόγος οὗτος, ἡ χάριν τῆς δημιουργίας δημιουργηθεῖσα δύναμις, «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται, ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτός·...ἐξ οὐκ ὄντων, θελήματι καὶ βουλῇ ὑπέστη πρὸ χρόνων» καὶ εἶναι «ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας», μὴ δυνάμενος «οὔτε ὁρᾶν οὔτε γινώσκειν τελείως τὸν Πατέρα», «ξένος» αὐτοῦ κατ' οὐσίαν. Κατὰ φύσιν ἦτο τρεπτὸς καὶ κατέστη «ἰδίῳ θελήματι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος». Κατὰ ταῦτα ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι «Θεὸς ἀληθινός»· καλεῖται μὲν Θεὸς ἀλλὰ δὲν εἶναι κατὰ φύσιν τοιοῦτος, ἀφοῦ καὶ δι' αὐτὸν ὁ Πατὴρ εἶναι ἀόρατος καὶ δὲν γνωρίζει τὴν οὐσίαν τούτου· διαφέρει ὅμως τῶν λοιπῶν κτισμάτων, διότι εἶναι «κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον» καὶ χάρις εἰς τὴν ἰδίαν του προσπάθειαν καὶ τὴν θείαν χάριν ἔγινε καὶ αὐτὸς κατὰ μετοχὴν Θεὸς («μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη»—*Ἀθανασίου* Λόγος κατὰ Ἀρειανῶν 1,9) καὶ διὰ τοῦτο πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ τιμᾶται ὑφ' ἡμῶν ὡς Θεός.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, ὁ μέγας Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ συγγραφεῖς, σφοδρότατα ἐπολέμησαν τὴν χριστιανομάχον, ὡς τὴν ἀπεκάλεσαν, ἀρειανικὴν διδασκαλίαν, οὐ μόνον ὡς ἀντικειμένην πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ἀλλὰ καὶ ὡς διασείουσαν αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις καθίστατο δι' αὐτῆς ἁπλοῦν φιλοσόφημα. Κυρίως δὲ ἐζήτουν νὰ καταδείξουν ὅτι ὁ ἀρειανισμὸς ζητῶν νὰ τιμᾶται ὡς Θεὸς κτίσμα, ὁποῖος κατ' αὐτοὺς ἦτο ὁ Χριστός, καταντᾷ εἰς τὴν κτισματολατρείαν τοῦ Ἐθνισμοῦ, οὗ κατ' οὐσίαν οὗτος οὐδὲν διαφέρει.

Τὸ δὲ ἄλλο κύριον ἐπιχείρημα τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων Πατέρων κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ, ὅτι δηλ. διδάσκων οὗτος τὴν ἐν χρόνῳ δημιουργίαν τοῦ Λόγου, ἀποδέχεται τὸν Θεὸν μέχρι τῆς δημιουργίας ταύτης ὡς ἄνευ Λόγου ὑπάρχοντα, δὲν εἶναι ὀρθόν· διότι ὁ Ἄρειος οὐδέποτε ἠρνήθη ὅτι ἀνέκαθεν ἐνυπῆρχον ἐν τῷ Θεῷ δυνάμεις ἀχώριστοι τῆς οὐσίας του, ὡς ἡ σοφία, λόγος κλπ., ἀφ' ὧν διέκρινε τὴν ἐν χρόνῳ δημιουργηθεῖσαν ὁμώνυμον δύναμιν.

Ὁ Ἄρειος ἐπίστευεν ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας του ταύτης ἔσωζε τὴν ἐν τῷ Θεῷ μοναρχίαν, διότι ἄλλως, κατ' αὐτόν, ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Υἱοῦ ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα θὰ ἐσήμαινε συνύπαρξιν δύο ἀγεννήτων, ὅπερ θὰ ἦτο ἄρσις τῆς μοναρχίας.

Φίλοι καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀρείου.—Ὁ σπουδαιότερος φίλος καὶ βοηθὸς τοῦ Ἀρείου ἦτο ὁ *Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας*, ἀπὸ τοῦ 339 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, μέχρι τοῦ θανάτου του, κατὰ τὸ 342, ὅστις διὰ τοῦ λόγου, τῆς γραφίδος καὶ τῆς ἰσχύος εἰργάσθη εἴπέρ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ἀρειανισμοῦ, ἀναδειχθείς, οὕτως εἰπεῖν, ὁ κύριος ἐμψυχωτὴς καὶ ὑποστηρικτής του. Ὁ Καππαδόκης σοφιστὴς *Ἀστέριος*, ὅστις ἐν πραγματείᾳ του ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνταγμάτιον» ἐξέθεσε συστηματικῶς τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν, συνετέλεσε πολὺ εἰς διάδοσιν αὐτῆς, ἰδίως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ. Ἐκ τῶν ἄλλων φίλων τοῦ Ἀρείου ἐπισκόπων οἱ γνωστότεροι εἶναι *Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας*, *Θεόδοτος ὁ Λαοδικείας*, *Παυλῖνος ὁ Τύρου*, *Ἀθανάσιος ὁ Ἀναζαρβοῦ*, *Γρηγόριος ὁ Βηρυττοῦ*, *Ἀέτιος ὁ Λύδδης*, *Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως*, *Μάριος ὁ Χαλκηδόνος*.

Ἱστορία τοῦ Ἀρειανισμοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρείου.—Ὁ ἀρειανισμὸς εἶχεν ἤδη ἰσχυρὰς ῥίζας καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀρείου δὲν ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ ἀρειανισμοῦ, ὅστις μάλιστα, θανόντος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τῷ 337, σημαντικῶς ἐνισχύθη, καθόσον ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν καὶ διαδόχων του ὁ Κωνστάντιος, εἰς ὃν ἔλαχεν ἡ Ἀνατολὴ καὶ ὅστις ἀπὸ τοῦ 350 μέχρι τοῦ θανάτου του (361) κατέστη, ἐκλιπόντων τῶν ἀδελφῶν του, μονοκράτωρ, ἦτο δεδηλωμένων ἀρειανικῶν φρονημάτων. Ὑπὸ πολιτικὴν πίεσιν διάφοροι ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι ἔλαβον διάφορα πιεστικὰ μέτρα κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων καὶ μάλιστα τοῦ σημαιοφόρου τῆς ὀρθοδοξίας Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου (βλ. λ.) καὶ ἐπεκύρωσαν τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν.

Ταχέως ὅμως ἤρχισεν ἡ διάσπασις τοῦ ἀρειανισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον συνετέλεσαν πολὺ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐν αὐτῷ διαιρέσεις. Οὕτως ὁ *Ἀέτιος* καὶ *Εὐνόμιος* ἐγένοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῆς μερίδος τῶν ἄκρων Ἀρειανῶν, οἵτινες ἐκήρυττον σαφῶς τὸν Υἱὸν ἑτερούσιον, ἀνόμοιον τῷ Πατρί, διὸ καὶ *ἀνόμοιοι* ἐκλήθησαν, ἢ καὶ *ἐξουκοντιανοὶ* (ἐξ οὐκ ὄντων), *Ἀετιανοὶ* καὶ *Εὐνομιανοί*. Οἱ μετριώτεροι Ἀρειανοὶ παρεδέχοντο τὸν Υἱὸν ὅμοιόν πως τῷ Πατρὶ ἀλλ' ὄχι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὁμοιούσιον, ἤτοι ὁμοίας οὐσίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὅρον ὁμοούσιον τῶν ὀρθοδόξων, δι' οὗ ἐχαρακτήριζον οὗτοι τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Οἱ μεσάζοντες οὗτοι, *ἡμιαρειανοὶ* συνήθως λεγόμενοι καὶ ἔχοντες ἀρχηγοὺς τὸν *Βασίλειον τῆς Ἀγκύρας*, τὸν *Γεώργιον Λαοδικείας* καὶ τὸν *Εὐστάθιον Σεβαστείας*, διεσπάσθησαν, καί τινες τούτων, ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ *Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας*, καταδικάζοντες ὡς μὴ γραφικοὺς τοὺς ὅρους ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον, ἀνόμοιος καὶ οὐσία, ὡς ξένους τῇ Γραφῇ καὶ προκαλοῦντας τὴν ἔριν, ἐκήρυττον τὸν Υἱὸν γενικώτερον ὅμοιον πρὸς τὸν Πατέρα, περιοριζομένης τῆς ὁμοιότητος εἰς τὴν θέλησιν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν οὐσίαν. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀρειανικαὶ καὶ ἡμιαρειανικαὶ μερίδες, σύμφωνοι εἰς τὴν πολεμικήν των κατὰ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἤριζον μετὰ μεγάλης ζωηρότητος καὶ μεταξύ των καὶ ἑκάστη μερὶς ἐπεζήτει νὰ ἐπιβάλῃ τὴν διδασκαλίαν της διὰ παντὸς μέσου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας. 19 σύνοδοι συνεκροτήθησαν ἐπὶ Κωνσταντίου, ἐν αἷς ἀλληλοανεθεματίζοντο καὶ ἀλληλοεξορίζοντο οἱ ἀντιφρονοῦντες ἐπίσκοποι, ἐπικρατούντων ὁτὲ τῶν μὲν ὁτὲ τῶν δέ, πλείστων ἐπισκόπων ἀλλασσόντων ἀσυστόλως φρονήματα κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὴν θέλησιν τῶν κρατούντων.

Θανόντα τὸν Κωνστάντιον διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἰουλιανὸς (361—363), ὅστις ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ παράσχῃ πράγματα εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ περιφρονούμενον καὶ μισούμενον Χριστιανισμόν, εἴτε οὗτος ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ὀρθοδοξίας εἴτε τὴν τοῦ ἀρειανισμοῦ ἐνεφανίζετο, ἐπέτρεψε τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων ὀρθοδόξων Ἱεραρχῶν· τότε μεταξὺ ἄλλων ἐπέστρεψε θριαμβευτικῶς καὶ ὁ Ἀθανάσιος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἔκτοτε ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ ὁ ἀρειανισμός, καὶ ἡ Ὀρθοδοξία, συνελθοῦσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (362), καὶ πλεισταχοῦ ἀλλαχοῦ, διεκήρυξεν ἐν συμβόλοις τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν. Τότε ὁ Ἰουλιανὸς κατιδὼν πόσον ἡ ἐλευθερία συνετέλει εἰς ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδοξίας ἐξώρισε πάλιν τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, ὅστις ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον του μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐπὶ τοῦ ὀρθοδόξου αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ (363).

Δυστυχῶς τὸν μετ' ὀλιγόμηνον κυβέρνησιν θανόντα αὐτοκράτορα Ἰοβιανὸν διεδέχθη ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσης Οὐαλεντινιανὸς (364), ὅστις ὅμως ἀνέθεσε τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὸν ἀρειανόφρονα ἀδελφόν του Οὐάλεντα (364—378), ἀπηνῶς καταδιώξαντα οὐ μόνον τοὺς ὀρθοδόξους ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡμιαρειανούς. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων καθῃρέθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν, ἐν οἷς πάλιν καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, τὸ πέμπτον ἤδη διὰ μῆνάς τινας. Οἱ πλεῖστοι ναοὶ τῶν ὀρθοδόξων κατελαμβάνοντο διὰ τῆς βίας ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, τόσον ὥστε ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅθεν τῷ 370 ἐξεβλήθη ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, μόνον εἷς ναΐσκος ἀπέμενε πρὸς χρῆσίν των. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς βίας διαρκοῦν ὅσον καὶ ἡ βία, καὶ ὅταν τὸν Οὐάλεντα θανόντα (378) διεδέχθη ὁ φιλορθόδοξος Θεοδόσιος ὁ μέγας, ἡ ὀρθοδοξία ἀνέκτησεν ἔδαφος καὶ ὁ ἀρειανισμὸς ἤρχισε γοργῷ βήματι νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν δύσιν.

Εἰς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐπέτρεψεν ὁ αὐτοκράτωρ μόνον ἕνα ναὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῦτον ἔξω τῆς πόλεως, ἡ δ' ὑπ' αὐτοῦ συγκληθεῖσα β' οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν τῇ πρωτευούσῃ, τῷ 381, ἐπεκύρωσε τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν τῆς Νικαίας καὶ κατεδίκασε τὸν ἀρειανισμόν· τῷ 383 ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Ἀρειανοὺς ἡ δημοσία λατρεία καὶ ὁ προσηλυτισμός, ἀπὸ δὲ τοῦ 391 οἱαδήποτε συνάθροισις αὐτῶν. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀρχομένου τοῦ πέμπτου αἰῶνος εἶχεν ἤδη ἐκλείψει ὁ ἀρειανισμὸς καὶ χάρις εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας καὶ χάρις εἰς τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας ληφθέντα μέτρα, τῶν ὁποίων ἐνίοτε ἡ βιαιότης δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς

Digitized by Google

ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπεκαλοῦντο οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν.

Ἐν τῇ Δύσει, ὅπου ὁ ἀρειανισμὸς οὐδέποτε ἐπεκράτησε τόσον ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, εὗρε θερμὴν ὑποστήριξιν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Μεδιολάνων, καθόσον ἡ χήρα τοῦ αὐτοκράτορος Γρατιανοῦ Ἰουστίνη καὶ μήτηρ τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Β' ἦτο δεδηλωμένη Ἀρειανή· εὐτυχῶς εὑρέθη ἐν τῷ διαδόχῳ τοῦ ἀρειανίζοντος ἐπισκόπου Μεδιολάνων Αὐξεντίου, ἤτοι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀμβροσίου († 397), ὁ μέγας τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος ἐν τῇ Δύσει, εἰς ὃν κατὰ πολὺ ὀφείλεται ὁ θρίαμβος αὐτῆς.

Ὁ ἀρειανισμὸς νικηθεὶς ὁριστικῶς ἐν τῷ κράτει, ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, ἐξηκολούθει νὰ ἐπικρατῇ ἔτι εἰς τοὺς βαρβάρους Βησιγότθους, Ὀστρογότθους, Βανδήλους, Συηβούς, Βουργουνδίους καὶ Λογγοβάρδους, οἵτινες ἐγκατέστησαν ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, καθ' οὓς χρόνους, κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἤκμαζεν ὁ ἀρειανισμός.

Ὁ ἀρειανίζων Γότθος ἐπίσκοπος καὶ ἀπόστολος τῶν Βησιγότθων *Οὐλφίλας* ἐκήρυξε, κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, τὸν ἀρειανισμὸν εἰς τοὺς συμπατριώτας του, ὅθεν οὗτος διεδόθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ βαρβαρικὰ φῦλα, μέχρις οὗ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπεβλήθη καὶ εἰς αὐτὰ ἡ Ὀρθοδοξία, καὶ δὴ εἰς τοὺς Βουργουνδίους ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου (517), εἰς τοὺς Βησιγότθους ὑπὸ τοῦ Ρεκκαρὲδ (581—601), εἰς τοὺς Λογγοβάρδους ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Θεοδολίνδης (586—590)· τὰ δὲ βασίλεια τῶν Ὀστρογότθων καὶ Βανδήλων κατεστράφησαν, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ Ιουστινιανοῦ (527—565). Πάντως, τελευτῶντος τοῦ 7ου αἰῶνος, εἶχεν ἐκλίπει καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος ἀρειανισμοῦ.

ΠΗΓΑΙ. Τὰ συγγράμματα τοῦ *Ἀρείου*, περὶ ὧν ἴδε ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ, καὶ τῶν *Ἀλεξάνδρου* καὶ *Ἀθανασίου*, (περὶ ὧν ἴδε σχ. ἄρθρα)· ἔτι δὲ οἱ ἐκκλ. ἱστορικοὶ *Εὐσέβιος* (βίος Κωνσταν . 2,61 κ. ἑ. ἐν Migne Ἑ Π. 20, 1036 κ. ἑ.), *Ἐπιφάνιος* (αἱρ. 69.— αὐτ. 4., 201 κ. ἑ.), *Φιλοστόργιος* (ἐκκλ. ἱστ. Α', 3.—αὐτ. 65, 461 κ. ἑ.), *Σωκράτης* ἐκκλ. ἱστ. 1,5 κ. ἑ.—αὐτ. 67,41 κ. ἑ.), *Σωζόμενος* (ἐκκλ. ἱστ. 1,15 κ. ἑ.—αὐτ. 67,904 κ. ἑ.), *Θεοδώρητος* (ἐκκλ. ἱστ. 1,1 κ. ἑ. —αὐτ. 82,881 κ. ἑ.), *Γελάσιος Κυζικηνὸς* (Σύνταγμα κ. λ. 2,2 κ. ἑ.—αὐτ. 85,1228 κ. ἑ.). Ἔτι δὲ ὁ Μ. Βασίλειος, 2 Γρηγόριοι, Ἰλάριος, Ρουφῖνος κ. λ.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ. Αἱ διάφοροι ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι, ἱστορίαι τῶν δογμάτων καὶ ἐγκυκλοπαιδεῖαι, ὡς καὶ διάφοροι μονογραφίαι, ὧν κατάλογος διὰ τὰς ἐκδοθείσας μέχρι τοῦ 1900 παρὰ *U. Chevalier* Repertoire des sources histor. du moyen âge. Ἐκ τῶν νεωτέρων πραγματειῶν ἀξιολογώτεραι εἶναι: *H. M. Gwatkin* Studies of Arianism (Cambridge 1882 καὶ β' ἐκδ. 1900). *O. Seeck* Untersuchungen zur Geschichte des nicaenischen Konzils (Zeitschrift fuer Kirchengeschichte 17, 1 - 71 ἔτους 1896). *Loofs* Arianismus ἐν Hersog 's Realencyklop. f. prot. Theologie «Kirche» (ἐκδ. γ') τόμ. β' (Λειψία 1897) σ. 6 45 *Schnedlmann* Der Anfang des arianischen Streites (Helsingfors 1904). *X. Le Bachelet* Arianisme ἐν Vagant-Mangenot. Dict. de théol. cath., τόμος α', Paris 1909, σ. 1779—1863. Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἄρειος πάγος. Πετρώδης λόφος δυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, κείμενος εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ.

— ΑΡΧ.) Κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁ λόφος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοῦ Ἄρεως, ὁ ὁποῖος ἐδικάσθη ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Κέκροπος ἢ Κραναοῦ διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἁλιρροθίου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐπιχειρήσαντος νὰ βιάσῃ θυγατέρα τινὰ τοῦ Ἄρεως ὑδροφοροῦσαν ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν πηγῆς. Πόσον ὅμως ἐπίστευον καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ εἰς τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν τοῦ ὀνόματος, καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πλὴν ταύτης ἀνεφέρετο καὶ ἄλλη παράδοσις, ὅτι δηλαδὴ ὁ λόφος, καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀμαζόνων, ὅτε αὗται ἐπολέμουν κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Θησέως, ἀφιερώθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν θεὸν τοῦ πολέμου Ἄρην καὶ ἀπὸ τούτου ἔλαβε τὸ ὄνομα (*Ἄρειος*=ἀνήκων εἰς τὸν Ἄρην—*πάγος*=βράχος, λόφος). Καὶ ἄλλη ὅμως ἑρμηνεία ἐδίδετο εἰς τὸ ὄνομα τοῦ λόφου ὑπὸ τῶν παλαιῶν· τὸ Ἄρειος δηλαδὴ ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἐσήμαινε *φόνιος* καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι ὠνομάσθη οὕτως ὁ λόφος ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτοῦ δικαζομένων φονικῶν δικῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι δὲν εἶναι σύμφωνοι εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ὀνομασίας τοῦ περιωνύμου ἐκείνου λόφου. Κατά τινας ἡ ὀνομασία *Ἄρειος πάγος* ὀφείλεται εἰς τὴν γειτνίασιν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἄρεως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Παυσανίας. Κατ' ἄλλους πάλιν ἡ ὀνομασία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν Ἄρην, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἡ λατρεία δὲν δύναται νὰ εἶναι πολὺ παλαιὰ ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ προέρχεται μᾶλλον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ δικασταὶ φονικῶν ὑποθέσεων (ὡς ἦσαν ἀνέκαθεν οἱ Ἀρεοπαγῖται) ἐθεωροῦντο ὑπηρέται τῶν θεῶν τῆς ἐκδικήσεως Ἐριννύων ἢ Εὐμενίδων, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο προσέτι καὶ *Σεμναὶ θεαὶ* καὶ *Ἀραί*· ὥστε *Ἄρειος πάγος*=λόφος τῶν Ἀρῶν, τῶν θεῶν τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τρόπον τινὰ τοῦ τοιούτου ἰσχυρισμοῦ δύναται νὰ ἐλήφθη τὸ γεγονός, ὅτι ἐκεῖ ἔν τινι χαράδρᾳ τῆς βορειοανατολικῆς ἄκρας τοῦ Ἀρείου πάγου εὑρίσκετο ἡ θέσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ἐνόμιζον οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, ὅτι διέμενον αἱ τιμωροὶ ἐκεῖναι θεαί. Ἀλλὰ πάλιν εἰς τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν ἀντιτίθεται ἕτερον ἐξ ἴσου σπουδαῖον γεγονός, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐκδίκασις τῶν φονικῶν δικῶν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους δὲν ἦτο οὔτε τὸ μόνον οὔτε τὸ κύριον ἔργον τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. Ὅλη ἡ διοίκησις τῆς πόλεως, ὁ διορισμὸς τῶν ἀρχόντων, ἡ ἐπιτήρησις αὐτῶν καὶ ἡ ἐπιβολὴ ποινῶν σωματικῶν καὶ χρηματικῶν ἦσαν δικαιώματα τῶν Ἀρεοπαγιτῶν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους, πολὺ δὲ βραδύτερον ὡς λείψανον τῆς εὐρυτάτης καὶ ἀπεριορίστου ἐκείνης δικαστικῆς ἐξουσίας των ὑπελείφθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἐκδίκασις τῶν φονικῶν δικῶν. Ὥστε κατὰ ταῦτα δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἀπ' αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἄρειος πάγος τὴν ὀνομασίαν. Τίς ὅμως εἶναι τότε ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἐνόμισάν τινες, ὅτι δύνανται νὰ ἀπαντήσωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θέσεως καὶ τῆς μορφῆς τοῦ λόφου ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν παλαιῶν σχετικῶς πρὸς τοῦτον. Ὁ Ἄρειος πάγος ἔχων τὴν αὐτὴν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ ἡ Ἀκρόπολις, ὑψοῦται ἀπέναντι περίπου τῆς εἰσόδου αὐτῆς, ὡς εἴπομεν, ἐκεῖ δὲ καὶ φθάνει τὸ μέγιστον αὐτοῦ ὕψος (115 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν), ἐφ' ᾧ ἡ ἀντίθετος πλευρὰ (ἡ δυτικὴ) καταπίπτει ἠρέμα καὶ ὁμαλῶς. Ἐφ' ᾧ λοιπὸν ἡ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν βλέπουσα πλευρά, οὖσα ἀπότομος, καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἡ εἰς αὐτὸν ἄνοδος ἐκ δυσμῶν εἶναι εὐκολωτάτη. Ὅσον λοιπὸν δύσκολος εἶναι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ λόφου κατ' ἐχθροῦ ἔξωθεν ἐπερχομένου, τόσον εὔκολος τοὐναντίον εἶναι ἡ ἄμυνα τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντων πολεμίων κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν εὑρισκομένων. Διὰ τοῦτο ἡ κατοχὴ τοῦ λόφου ὑπὸ πολεμίων ἐθεωρήθη πάντοτε ὀλεθρία διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι σπουδαιότατον ἐθεώρησαν οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν τὸν λόφον ἐκεῖνον καὶ ὅτι πεισματωδῶς πάντοτε ὑπερήσπισαν αὐτόν· ὥστε ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος τοῦ λόφου (*Ἄρειος πάγος*=πολεμικὸς λόφος) εἰς τοῦτο τὸ γεγονὸς πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ. Πλὴν δὲ τῶν μυθευομένων περὶ καταλήψεως τοῦ λόφου ὑπὸ τῶν Ἀμαζόνων ἔρχονται καὶ πραγματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἰς ἐπιβεβαίωσιν μιᾶς τοιαύτης ἐκδοχῆς. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι καταλιπόντες τὴν πατρίδα των κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰς νήσους, οἱ Πέρσαι πολιορκήσαντες τοὺς ὀλίγους Ἀθηναίους οἱ ὁποῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως τῆς ὀχυρωθείσης διὰ ξυλίνων τειχῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐπεχείρησαν νὰ πυρπολήσωσι τὰ ξύλινα ἐκεῖνα τείχη καὶ νὰ καταλάβωσιν αὐτήν. Καὶ βραδύτερον κατὰ πάσας τὰς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων ἡ κατοχὴ τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπὸ τῶν πολιορκούντων ἀπέβη πάντοτε ὀλεθρία διὰ τοὺς πολιορκουμένους. Ἡ μεγάλη ὅμως σημασία, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ λόφου, καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου ἀκριβῶς ἐκείνου, κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, ἐτοποθετεῖτο ὁ τάφος τοῦ Οἰδίποδος. Κατά τινα δηλαδὴ πρόληψιν, ὁ τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο ὁ τάφος ἥρωός τινος, ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριευθῇ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως (ἢ χώρας), ἐκ τῆς ὁποίας κατήγετο ὁ ἥρως ἐκεῖνος. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπόν, ὅτε ἡ πόλις των περιωρίζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, θέλοντες νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν πρὸς βορρᾶν γειτόνων των, τῶν Θηβαίων, εἶχον πᾶν συμφέρον νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ ἐπικαιρότατον σημεῖον τῆς χώρας των τὰ λείψανα Θηβαίου τινὸς ἥρωος ἢ τοὐλάχιστον νὰ θεωρῶνται, ὅτι ἔχουσι ἐκεῖ ταῦτα, ἵνα ἐμπνέωσι φόβον εἰς τοὺς Θηβαίους. Ὡς τοιοῦτον δ' ἥρωα ἐξέλεξαν τὸν Οἰδίποδα, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἡ κατάρα, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐπεκρέματο ὡς ἀπειλὴ κατὰ τῶν Θηβαίων, καὶ ἔπλασε τὰς σχετικὰς περὶ αὐτοῦ παραδόσεις, τοποθετήσαντες καὶ τὸν τάφον του ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου παρὰ τὸ ἄντρον τῶν Σεμνῶν Θεῶν ὡς προφυλακτήριον κατὰ τῶν Θηβαίων, ἂν ἤθελον οὗτοι ἐπιχειρήσει νὰ καταλάβωσι τὸν λόφον ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ὁ κάτοχος ἐθεωρεῖτο κύριος τῆς τύχης τῆς Ἀκροπόλεως. Πολὺ βραδύτερον, ὅτε ὁ λόφος τοῦ Ἀρείου πάγου περιελήφθη ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν τάφον τοῦ Οἰδίποδος μετηνέχθησαν εἰς ἄλλον λόφον ἐκτὸς τῆς πόλεως κείμενον, τὸν Ἵππιον δηλαδὴ Κολωνόν, ἔνθα ἐτοποθετήθη ἤδη καὶ τὸ ἄντρον τῶν Σεμνῶν θεῶν, καὶ τοῦ ὁποίου λόφου ἡ κατοχὴ ἦτο νῦν ἐπικαιροτάτη διὰ τὴν ἄμυναν ἢ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἄρειος πάγος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ φυσικὸν προπύργιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὡς τοιοῦτον ἐνομίσθη τόπος ἱερὸς τελῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐν αὐτῷ λατρευομένων Σεμνῶν θεῶν ἢ Εὐμενίδων (Ἐριννύων) καὶ τοῦ Οἰδίποδος.

Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλή.—Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου λόφου κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους, φαίνεται, ὅτι συνήρχετο καὶ τὸ ἀνώτατον τῆς χώρας συνέδριον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο ὠνομάσθη «*ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ*» (ἢ *ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή*, *ἡ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλή*, *τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ συνέδριον* ἢ καὶ ἁπλῶς *ὁ Ἄρειος πάγος*).

Ἡ σύστασις τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς ἀνάγεται εἰς χρόνους παλαιοτάτους, εἰς τοὺς χρόνους δηλαδὴ τοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν ἔργῳ κατάλυσιν τῆς ἡρωϊκῆς βασιλείας, ἂν μὴ ἔτι προτέρου. Ἦτο δὲ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ὀλιγαρχικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων, ἔχουσα κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους εἰς χεῖρας της ὁλόκληρον τὴν διοίκησιν. Ἀποτελουμένη ἐκ τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἐξέλεγεν ἐξ ὁμοίων (ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην) κατ' ἰδίαν κρίσιν τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς των εἰσήρχοντο ὡς ἰσόβια μέλη εἰς αὐτήν, ἐπεμελεῖτο τῆς διατηρήσεως τῶν νόμων καὶ διῴκει τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει, ἔχουσα ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ σωματικὰς καὶ χρηματικὰς ποινάς. Ἦτο λοιπὸν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ παντοδύναμος.

Πρῶτος ὁ Δράκων ἔδωκε καίριον πλῆγμα εἰς τὴν παντοδυναμίαν αὐτῆς ταύτην, ἀφαιρέσας ἀπ' αὐτῆς ὁλόκληρον τὴν διοικητικὴν καὶ ἐν μέρει τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν της, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς δύο νέας ὑπ' αὐτοῦ κατασταθείσας ἀρχάς, τοὺς *Ἐφέτας* δηλαδὴ καὶ τὴν *Βουλήν*, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἐκ 401 βουλευτῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου. Διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ κατέστη μόνον φύλαξ τῶν νόμων καὶ ἐπετήρει τὰς ἀρχάς, «ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν». Ὁ νομίζων ὅτι ἠδικεῖτο ὑπό τινος τῶν ἀρχόντων εἶχε δικαίωμα νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο εἰς τοὺς Ἀρεοπαγίτας, ὑποδεικνύων καὶ τὸν νόμον, κατὰ παράβασιν τοῦ ὁποίου ἠδικεῖτο. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος καθωρίσθη, ὅτι πολιτικὰ δικαιώματα εἶχον οἱ «ὅπλα παρεχόμενοι» πολῖται, οἱ δὲ ἄρχοντες ἐξελέγοντο ἤδη ὑπὸ τούτων (καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ὡς πρότερον), εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν καὶ στοιχεῖα μὴ ὀλιγαρχικὰ καὶ ἐπομένως ἀπώλεσεν αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ τὸν ὀλιγαρχικὸν χαρακτῆρά της.

Ὁ Ἄρειος Πάγος ὡς ἀνωτάτη ἀρχή.—Ἡ νέα μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος, ἡ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος γενομένη, ὄχι μόνον δὲν περιώρισε περισσότερον τὰ δικαιώματα τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἀλλὰ τοὐναντίον ηὔξυνε ταῦτα καὶ ἐνίσχυσεν αὐτήν. Καὶ τὴν ἐποπτείαν δηλαδὴ τῶν νόμων, τὴν ὁποίαν ἕως τότε εἶχε, διετήρησεν αὕτη, καὶ εὐρυτέραν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔλαβε, δικαιουμένη νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς ἀκοσμοῦντας ποινάς, χωρὶς μάλιστα νὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀναφέρῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιβολῆς αὐτῶν. Ἰδίως ὑπήγαγεν ὁ Σόλων εἰς τὴν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρείου πάγου τὰς δίκας φόνου, ἀποπείρας φόνου, ἐμπρησμοῦ καὶ ἀποπείρας καταλύσεως τοῦ πολιτεύματος (δήμου καταλύσεως). Κατὰ τὸν Πλούταρχον μάλιστα ὁ Σόλων ἔδωκεν εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξετάζῃ, πόθεν ἕκαστος πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς ἀέργους. Τὰ δικαιώματα ταῦτα δὲν ἀπέβαλεν, ὡς φαίνεται, ὁ Ἄρειος πάγος οὐδὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυραννίδος τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Πεισίστρατος, λέγεται ὅτι κατηγορηθεὶς ποτε ἐπὶ φόνῳ προσεκλήθη νὰ ἀπολογηθῇ πρὸ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ὑπήκουσεν.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, φαίνεται ὅτι ἐπί τινα χρόνον ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἀρείου πάγου ἠλαττώθη σημαντικῶς. Μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Περσικῶν πολέμων ἀνέλαβεν ἐκ νέου ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ δύναμιν καὶ μάλιστα τοσαύτην, ὥστε ἐπὶ 17 ὁλόκληρα ἔτη ἔκτοτε αὐτὴ ἦτο ἡ κυρίως κυβερνῶσα τὴν πολιτείαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν ταύτης ἐγένετο ἡ σύστασις τῆς πρώτης συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων. Τὴν δύναμιν δὲ ταύτην ἀνέλαβεν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ οὐχὶ κατ' ἀπόφασιν τοῦ δήμου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, ἕνεκα τῆς γενναίας καὶ συνετῆς συμπεριφορᾶς της, καὶ πρὸ πάντων διότι, ἐν τῇ γενικῇ ἀπογνώσει ἡ ὁποία κατεῖχε τότε τοὺς Ἀθηναίους στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς δι' ἔλλειψιν χρημάτων, κατώρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ καὶ διανείμῃ ἀνὰ ὀκτὼ δραχμὰς εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἐπιβιβασθῇ τῶν πλοίων καὶ οὕτως ἔγινεν αἰτία τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης. Κατὰ τὰ 17 ταῦτα ἔτη τῆς μεγάλης ἰσχύος τοῦ Ἀρείου πάγου οἱ Ἀθηναῖοι (λέγει ὁ Ἀριστοτέλης) «ἐπολιτεύθησαν καλῶς». Ἀλλ' ἡ δυσαρέσκεια τῶν ὑπερηφάνων ἤδη μετὰ τὰς νίκας Ἀθηναίων διὰ τὴν μεγάλην ἰσχὺν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐπὶ τέλους ἐξέσπασεν· ἐν ἔτει 462 π. Χ., ἀφοῦ προηγουμένως ἤδη ἡ δύναμις τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς εἶχε σημαντικῶς περιορισθῆ, κατὰ πρότασιν τοῦ ῥήτορος Ἐφιάλτου (καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Περικλέους), ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῆς πᾶσα ἡ πρόσθετος δικαιοδοσία, τὴν ὁποίαν ἄνευ νόμου εἶχεν ἀναλάβει, καὶ μέρος μὲν ταύτης ἀπεδόθη εἰς τὴν βουλήν, μέρος δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν ὁ Κίμων νὰ ἀποκατα-

Digitized by Google

στήσῃ καὶ πάλιν τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν εἰς τὰ ἀφαιρεθέντα δικαιώματά της, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο· μετά τινα χρόνον μάλιστα διὰ νέων ψηφισμάτων, προτάσει τοῦ Ἀρχεστράτου καὶ τοῦ Περικλέους, περιωρίσθησαν ἔτι τὰ μὲν δικαστικὰ ἔργα τοῦ Ἀρείου πάγου εἰς μόνας τὰς δίκας περὶ φόνου καὶ τραύματος ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ θανατηφόρου φαρμακείας, τὰ δὲ διοικητικὰ εἰς τὴν ἐποπτείαν τῶν ἱερῶν καὶ εἰς τὴν πρόνοιαν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τῶν νομίμων τῆς λατρείας.

Καὶ μετὰ τὸν τοιοῦτον ὅμως περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς δὲν μετεβλήθη ὁ τρόπος τῆς συγκροτήσεώς της, ἀλλ' ἐξηκολούθησεν αὕτη νὰ ἀποτελῆται ἐκ τῶν διατελεσάντων ἀρχόντων. Ἐξερχόμενοι δηλαδὴ κατ' ἔτος οἱ 9 ἄρχοντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἀφοῦ ἔδιδον εὐθύνας τῆς διοικήσεώς των, ὑφίσταντο καὶ δοκιμασίαν τινὰ ἰδιαιτέραν, καί, ὅσοι ἤθελον ἐγκριθῆ, «ἀνέβαινον εἰς τὸν Ἄρειον πάγον», τουτέστι κατετάσσοντο ὡς ἰσόβια μέλη εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν, ἡ ὁποία, καίτοι κατόπιν δοκιμασίας εἰσήρχετό τις εἰς αὐτήν, ἐν τούτοις ἐδικαιοῦτο νὰ ἐκβάλλῃ ἀφ' ἑαυτῆς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἤθελον διαπράξει παρανομίαν τινά· ἦτο μόνον ὑποχρεωμένη νὰ ὑποβάλῃ τὴν κρίσιν της ταύτην εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον πρὸς ἐπικύρωσιν. Ἂν δὲ καὶ ἦσαν ἰσόβιοι οἱ Ἀρεοπαγῖται, δὲν ἦσαν ὅμως καὶ ἀνεύθυνοι, ἀλλ' ἔδιδον εὐθύνας πρὸς τοὺς λογιστὰς ἢ κατ' ἔτος ἢ μετὰ τὸ πέρας τεταγμένου τινὸς ἔργου.

Δικαστικὴ καὶ διοικητικὴ δικαιοδοσία.— Τὰ ἔργα τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἦσαν, ὡς καὶ προηγουμένως εἴπομεν, δικαστικὰ καὶ διοικητικά. Ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ἔργων ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ διετήρησεν ὅλην τὴν ἐθιμοτυπίαν καὶ πανηγυρικότητα τῶν παλαιῶν χρόνων ἀμετάβλητον. Ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους προὐξένει κατάπληξιν εἰς τοὺς παρευρισκομένους ἡ πρὸ τοῦ Ἀρείου πάγου διαδικασία, ἡ ὁποία διεξήγετο ὡς ἑξῆς: Ἀφοῦ ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου δικαιούμενος (καὶ ὑποχρεούμενος) νὰ κατηγορήσῃ τινὰ πρὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ἀπεδείκνυεν εἰς τὸν βασιλέα (ἄρχοντα), ὅτι πράγματι ἐδικαιοῦτο νὰ πράξῃ τοῦτο ὡς στενὸς συγγενὴς τοῦ φονευθέντος, λαμβάνων ἴσως τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ βασιλέως ἀπηγόρευεν εἰς τὸν κατηγορούμενον ὡς φονέα τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἱερὰ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ προσεκάλει αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον.

Πρὸ τῆς δίκης ὅμως ὁ βασιλεὺς ἐνήργει προανάκρισιν (προδικασίαν) τρὶς ἐντὸς τριῶν μηνῶν καὶ κατὰ τὸν τέταρτον μῆνα εἰσῆγε τὴν δίκην πρὸς ἐκδίκασιν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον, ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς προανακρίσεως ἔκρινεν, ὅτι εἰς αὐτὸν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ αὕτη καὶ οὐχὶ εἴς τι ἄλλο δικαστήριον. Ἡ συνεδρίασις τοῦ Ἀρείου πάγου κατὰ τὰς τοιαύτας δίκας ἐγίνετο πάντοτε ἐν ὑπαίθρῳ (ὅπως καὶ αἱ συνεδριάσεις τῶν ἄλλων δικαστηρίων, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ δικάσωσι περὶ φόνου), ἵνα μὴ οἱ δικασταὶ καὶ ὁ κατήγορος εὑρίσκωνται ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην μετὰ τοῦ ἐναγοῦς φονέως, ἐνῷ εἰς ἄλλας περιπτώσεις οἱ Ἀρεοπαγῖται συνεδρίαζον ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ λόφου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λεγομένην *βασίλειον στοάν*. Δύο ἀκατέργαστοι λίθοι (ἀργοὶ λίθοι) ἐχρησίμευον, ἵνα ἐπ' αὐτῶν κατέχωσι θέσιν οἱ διάδικοι. Ἐκ τῶν λίθων τούτων ὁ προωρισμένος διὰ τὸν κατηγορούμενον ἐλέγετο λίθος ὕβρεως, ἤτοι λίθος τοῦ ἐγκλήματος, ὁ δὲ προωρισμένος διὰ τὸν κατήγορον ἐλέγετο λίθος ἀναιδείας, τουτέστιν ἀδιαλλαξίας, ἀνεπιεικείας. Ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης οἱ διάδικοι, ἱστάμενοι ἐπὶ τῶν τομίων κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θυσιασθέντων, καὶ ἐπικαλούμενοι τὰς Σεμνὰς θεὰς (Ἐρινῦς), ἐβεβαίουν ἐνόρκως, ὁ μὲν κατήγορος, ὅτι ἦτο συγγενὴς τοῦ παθόντος, ἑπομένως εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορήσῃ τὸν φονέα αὐτοῦ, καὶ ὅτι φονεὺς πράγματι ἦτο ὁ κατηγορούμενος, ὁ δὲ κατηγορούμενος, ὅτι δὲν διέπραξεν αὐτὸς τὸν φόνον. Ὁ ὅρκος ὅμως οὗτος, ὁ κατὰ τόσον πανηγυρικὸν τρόπον διδόμενος καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ ὁρκιζόμενοι κατηρῶντο «ἐξώλειαν καθ' ἑαυτῶν καὶ τοῦ γένους αὐτῶν», ἂν μὴ ἤθελον εἴπει τὰ ἀληθῆ, δὲν παρεῖχεν οὐδὲν κέρδος εἰς τὸν ὁρκιζόμενον, ἐφ' ὅσον ἐκ τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων καὶ τῆς ὅλης διαδικασίας δὲν ἤθελεν ἀποδειχθῆ, ὅτι ὄντως εὑρίσκετο ἐν δικαίῳ.

Μετὰ τὸν ἐπίσημον τοῦτον ὅρκον τῶν διαδίκων (διωμοσία) ἐδίδετο ὁ λόγος πρῶτον εἰς τὸν κατήγορον καὶ ἔπειτα εἰς τὸν κατηγορούμενον, ἐξητάζοντο δὲ καὶ οἱ μάρτυρες δι' ὁμοίου πανηγυρικοῦ ὅρκου ὁρκιζόμενοι. Ἕκαστος τῶν διαδίκων ἐδικαιοῦτο νὰ δευτερολογήσῃ, αὐτὸς μόνος ἄνευ συνηγόρου (κατὰ τοὺς παλαιοτέρους τοὐλάχιστον χρόνους) ἀναπτύσσων τὰ δίκαιά του καὶ ἀποφεύγων πᾶσαν ῥητορικὴν διακόσμησιν τοῦ λόγου του. Εἶχεν ὅμως τὸ δικαίωμα ὁ κατηγορούμενος, πρὸ τοῦ δευτερολογήσῃ, εἰς πᾶσαν στιγμὴν τῆς δίκης, ἂν ἔκρινεν ἑαυτὸν ἔνοχον, νὰ ἀποφύγῃ βαρυτέραν τιμωρίαν φεύγων ἑκουσίως ἐξ Ἀττικῆς. Μετὰ τὴν δευτερολογίαν του ὅμως δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀλλ' ὤφειλε νὰ ὑποστῇ τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀποφάσεως τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. Ἡ ἀπόφασις δὲ τούτων δὲν ἐξεδίδετο ἐπὶ τῇ βάσει δικονομικῶν τύπων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως. Ὁ καθόλου βίος τοῦ κατηγορουμένου ἐχρησίμευεν ὡς βάσις τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀρείου Πάγου, αἱ ὁποῖαι πάντοτε ἐθεωρήθησαν ὡς δίκαιαι καὶ παρ' αὐτῶν τῶν καταδικασθέντων. Οἱ ἀθῳούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπῆρχεν ἔθος νὰ θυσιάζωσιν εἰς τὰς Σεμνὰς θεάς. Ἂν δὲ κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν ψήφων ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἐξισοῦτο, οὗτος ἠθῳοῦτο διὰ τῆς λεγομένης ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς.

Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ δικαστικὰ ἔργα τοῦ Ἀρείου πάγου. Ὡς διοικητικὰ δ' ἔργα αὐτοῦ ἀναφέρονται ὡς εἴπομεν, πρώτιστα ἡ ἐποπτεία τῶν ἱερῶν. Οὕτως εἶχον οἱ Ἀρεοπαγῖται τὴν ἐπιμέλειαν τῶν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀφιερωμένων ἐλαιῶν, τῶν καλουμένων μοριῶν, ἐπιθεωροῦντες κατὰ μῆνα ταύτας καὶ κατ' ἔτος στέλλοντες πρὸς ἐξέλεγξιν ἐκτιμητὰς (γνώμονας, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν. Ἄν τις ἤθελε κόψει μορίαν ἐλαίαν, ὤφειλε νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὸν Ἄρειον πάγον, ὁ ὁποῖος βαρείας τιμωρίας ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς κρινομένους ἐνόχους. Πλὴν τῆς ἐποπτείας ταύτης τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀφορώντων τὴν λατρείαν ἀνετίθεντο πολλάκις εἰς τὸν Ἄρειον πάγον, ἢ εἰς ἀριθμόν τινα Ἀρεοπαγιτῶν, καὶ ἄλλα ἔργα, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων πάντοτε μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ εὐσυνειδησίας ἔφερον εἰς πέρας οἱ Ἀρεοπαγῖται. Οὕτω, πλὴν ἄλλων, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἀρείου πάγου ἐνεπιστεύθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν διεξαγωγὴν ἀνακρίσεων διὰ τὴν μυστηριώδη ἐξαφάνισιν μεγάλου ποσοῦ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Ἁρπάλου (βλ. λ.). Ἐνίοτε ὡρισμένων ἐγκλημάτων ἡ ἐκδίκασις ἀνετίθετο ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς τὸν Ἄρειον πάγον, πολλάκις δὲ καὶ ἄνευ τινὸς ἐντολῆς ὁ Ἄρειος πάγος ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνήργει ἀνακρίσεις καὶ ἔπεμπε τὸ πόρισμα αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἵνα αὕτη λάβῃ σχετικὴν ἀπόφασιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπομεν σαφῶς, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἡ δύναμις τοῦ Ἀρείου πάγου ἦτο ἐλαχίστη, ἐνῷ κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους (πρὸ τοῦ Δράκοντος) ἦτο μεγίστη, κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηνῶν κατέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ πάλιν ἀξία λόγου. Ἀπὸ τῶν χρόνων κυρίως, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ Ἀθῆναι ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των (μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον), ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ἀρχίζει νὰ καταλαμβάνῃ ὁλονὲν σπουδαιοτέραν θέσιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς πόλεως, ἐμφανίζουσα δύναμιν ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμιν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνα τὰς Ἀθήνας ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Ἀρείου πάγου εἶχεν ἐπεκταθῆ τόσον, ὥστε οὗτος ἀνεμιγνύετο καὶ εἰς ἔργα ἄλλων ἀρχῶν, ἐνίοτε δὲ διεχειρίζετο ταῦτα ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἀρεοπαγῖται μετὰ τῶν γυναικονόμων ἐπώπτευον τὰς ἰδιωτικὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας ἐντὸς τῶν οἰκιῶν.

Κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἰδίως τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρείου πάγου ἦτο πράγματι μέγιστον. Ὄχι μόνον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ψηφίζει ψηφίσματα καὶ ἀναθέτει ἀναθήματα, ἀλλὰ καὶ μόνον μετὰ τοῦ δήμου ἄνευ τῆς βουλῆς ἢ καὶ ἐντελῶς μόνη ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ἐνεργεῖ διαφόρων εἰδῶν πράξεις ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως. Οὕτω βλέπομεν τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν δίδουσαν εἰς ἰδιώτας τὴν ἄδειαν ἀναθέσεως ἀναθημάτων, παρακαλοῦσαν τὸν περιπατητικὸν φιλόσοφον Κράτιππον νὰ μείνῃ ἐν Ἀθήναις καὶ νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους, καὶ εἰς ἄλλα παρόμοια ἔργα ἀσχολουμένην. Πλὴν ὅμως τῶν διοικητικῶν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ εἶχε καὶ δικαστικὰ ἔργα, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερα ἢ ἄλλοτε· ὄχι μόνον τὰς φονικὰς δίκας ἐδίκαζεν ἤδη, ἀλλὰ καὶ δίκας εἰς παραπτώματα κατὰ τοῦ συνόλου τῆς πόλεως ἀναφερομένας, ὡς λ. χ. τὰς δίκας ἐπὶ κιβδηλείᾳ, κακῇ χρήσει μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ ἄλλας ὁμοίας. Ἐκ τῆς τοιαύτης δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρείου πάγου αἰτιολογεῖται καὶ ἡ ἐνώπιον αὐτοῦ προσαγωγὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία ἐθεωρήθη ὑπό τινων ὡς ἀποτελοῦσα ἀδίκημα καθ' ὁλοκλήρου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ τρόπος ὅμως, κατὰ τὸν ὁποῖον συνεκροτεῖτο ἤδη ὁ Ἄρειος πάγος, δὲν εἶναι γνωστός. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι δὲν ἀπετελεῖτο πλέον οὗτος ἐκ τῶν διατελεσάντων ἀρχόντων· ἂν ὅμως τὰ μέλη αὐτοῦ κατελάμβανον τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρεοπαγίτου δι' ἐκλογῆς ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον, εἶναι ἀμφίβολον. Ἀμφίβολον ἐπίσης εἶναι, ἂν ὁ *κῆρυξ* τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, τοῦ ὁποίου τὸ ἀξίωμα ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν μεγίστων ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν *πρόεδρον* ἢ *ἐπιστάτην* αὐτῆς. Γ. Ι. ΚΑΡΖΕΛΑΣ

[Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι εἰς τ. Β' σ. 423, 46β', περὶ τῆς ἱδρύσεώς του· σ. 47α', περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων· σ. 51α', περὶ τῆς μειώσεως τῆς δυνάμεώς του· σ. 63γ' περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἀποστ. Παύλου καὶ σ. 87β', 99β' περὶ τῆς καταστάσεώς του κατὰ τὸν μεσαίωνα.]

— **ΝΕΩΤ. ΙΣΤΟΡ.**] Πρὶν ἀκόμη κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημ. Ὑψηλάντης οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ τὸν Μάϊον 1821 ὠργανώθησαν εἰς τοπικὴν Ἀρχήν, τὴν Γερουσίαν τῶν Καλτεζῶν, ἥτις ἐλθόντος ἐκείνου δὲν ἔστερξε νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὴν ἀπόλυτον ἀρχὴν ἣν διεξεδίκει ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου. Σύμφωνοι πρὸς τὴν ἀντίδρασιν ταύτην καὶ οἱ ἐλθόντες εἰς Πελοπόννησον Μαυροκορδᾶτος καὶ Νέγρης συνεννοήθησαν μετὰ τῶν Στερεοελλαδιτῶν πρὸς ὀργάνωσιν ἰδιαιτέρων τοπικῶν ἀρχῶν, τῆς μὲν ἐν τῇ Δυτικῇ ὑπὸ τὸν πρῶτον, τῆς δὲ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Στερεᾷ ἐπιμελείᾳ τοῦ δευτέρου. Πράγματι ὁ Θ. Νέγρης συνεκάλεσε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1821 συνέλευσιν εἰς Ἄμφισσαν τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, ἥτις ἤρξατο συνεδριάζουσα ἐγκρίσει τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, ὅστις δὲν ὑπωπτεύθη ἐξ ἀρχῆς τὸν σκοπὸν τῶν τοπικῶν διοικήσεων ἐκ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Τὴν 15 Νοεμβρίου 1821 ἐψηφίσθη ὁ ὀργανισμὸς τοῦ «Ἀρείου πάγου», ὡς ἐκλήθη, ἀποτελουμένου ἐκ δύο τμημάτων, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ δικανικοῦ, ἔχοντος ἑκάστου ἓξ μέλη καὶ ἀνὰ ἕνα πρόεδρον. Καὶ τοῦ μὲν πολιτικοῦ ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Θεοδ. Νέγρης παριστάμενος ὡς πληρεξούσιος Λαμίας καὶ Μενδενίτσης, τοῦ δὲ δικανικοῦ ὁ Νεόφυτος Ταλαντίου, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀταλάντης. Τὰ δώδεκα μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου ἦσαν οἱ Ἰωάννης Φίλωνος καὶ Βασιλάκης Κάλκος, ἀντιπρόσωποι Λεβαδείας, Ρήγας Παπακοντορήγας ἀντιπρόσωποι Σαλόνων, Παναγ. Κονδύλης ἀντιπρόσωπος Λιδωρικίου, Γεώργ. Αἰνιάν, ἀντιπρ. Ὑπάτης, ὁ βαρῶνος Θεοχάρης Κεφαλᾶς ἐκ μέρους τῶν Ἀγράφων ἀναπληρωθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Σακελλίωνος, ὁ Ἰωάννης Σκανδαλίδης ἀντιπρόσωπος τῶν Μακεδόνων, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς καὶ Δρόσος Μανσόλας ἀντιπρόσωποι τῆς Θεσσαλίας, ὁ Πανούσης Σαμποτζῆς ἀντιπρ. Θηβῶν, ὁ Ἰωάννης Εἰρηναῖος ἀντιπρ. Ἀθηνῶν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ἰωάννου ἀντιπρόσωπος Εὐβοίας.

Ὁ ὀργανισμὸς συνταχθεὶς καὶ ὑποβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέγρη ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Μάμουκα ἐν τόμῳ πρώτῳ καὶ εἶναι σχοινοτενέστατος κληθεὶς «νομικὴ διάταξις»· καίτοι δὲ ὁρίζει ὅτι θὰ ἐκλεγῇ προσεχῶς Ἐθνικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τῆς συγκληθησομένης τὸν Ἰανουάριον 1822 Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἐν τούτοις ὁ Ἄρειος πάγος θὰ διατηρῇ τὴν αὐτοτέλειάν του εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, δικαιούμενος νὰ φέρῃ καὶ ξενικὰ στρατεύματα καὶ νὰ συνάψῃ δάνεια ἐξωτερικὰ καὶ ἐπιβάλῃ φόρους ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἐθνικῆς Βουλῆς. Εἰς ἕκαστον τμῆμα θὰ προήδρευεν ἀνὰ πεντήκοντα δύο ἡμέρας ἀνὰ ἓν ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ἐντὸς ἔτους θὰ ἐναλλάσσουν ὅλοι ὡς πρόεδροι. Ἐψηφίσθησαν ἔφοροι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ προεστῶτες τῶν χωρίων οἱ ὁποῖοι θὰ συνέλεγον καὶ τὰ πολεμεφόδια.

Οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἑκάστης ἐπαρχίας ὡρίσθησαν καὶ στρατηγοὶ τῆς Ἑλλάδος ἀκούοντες τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρείου πάγου, ἐστάλη δὲ καὶ ὁ Θ. Κεφαλᾶς εἰς Γερμανίαν διὰ σύναψιν τοπικοῦ δανείου, ἀποτυχόντος. Τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῇ 2ᾳ Νοεμβρίου, κατόπιν δὲ οἱ ἐντεταλμένοι ὑπ' αὐτῆς ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἥτις ἐκύρωσε τὰς τοπικὰς Διοικήσεις καὶ δὴ τὴν τοῦ Ἀρείου πάγου. Ὅταν ὁ Νέγρης διωρίσθη μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ ὁ Σκανδαλίδης γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ, ἀνεπληρώθησαν ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ὑπὸ τοῦ Κυριάκου Τασσήκου καὶ τοῦ Α. Α. Λιδωρίκη, ἐν ἐγγράφῳ δὲ τοῦ Ἀρχείου τῶν Ἀγωνιστῶν φαίνεται μέλος αὐτοῦ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιώτης, καὶ ἐν Σαλαμῖνι ὁ Δημ. Σταματογιάννης.

Ἀρχομένου τοῦ 1822 αἱ διχόνοιαι τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου πρὸς τὸν Ἄρειον πάγον λανθανόντως ἀναπτυχθεῖσαι ἐνετάθησαν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς Λαμίαν. Δὲν ἔπαυσε δὲ ὁ Ἄρειος πάγος τὰς μεμψιμοιρίας του, καὶ ὡς ὁ Κωλέτης ὡς ὑπουργὸς ἤλεγχεν ἀδίκως τὸν Θ. Κολοκοτρώνην διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἐν Πάτραις πολιορκίας, οὕτω καὶ αὐτὸς τὴν διάλυσιν τοῦ ἐν Λαμίᾳ στρατοπέδου τὴν ἀπέδιδεν εἰς τὸν Ἀνδροῦτσον, ἐπιρρίπτων αὐτῷ ἀδίκως ἀξιόποινον κακοβουλίαν. Ὁ Ἀνδροῦτσος ὑπέβαλε παραίτησιν, ἣν ἀτόπως ἐκεῖνος ἐδέχθη καὶ διώρισε τρεῖς χιλιάρχους, ἵνα τὸν διαδεχθῶσιν ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Χρῆστος Παλάσκας. Ἡ Κυβέρνησις θέλουσα νὰ ταπεινώσῃ τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Νικηταρᾶν, διέταξε τὸν Παλάσκαν καὶ τὸν Ἀλέξιον Νοῦτσον νὰ μεταβῶσι πρὸς εἰρήνευσιν, ἀποτυχούσης δὲ τοιαύτης τοὺς διέταξε νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Ἀνδρούτσου. Εἶναι γνωστὴ ἡ τραγικὴ τύχη καὶ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, φονευθέντων τῷ 1822 ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἐκμανέντος Ὀδυσσέως. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ στρατὸς τῆς Στερεᾶς ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν Ἀνδροῦτσον ἡ τύχη τοῦ Ἀρείου πάγου ἔκτοτε ἐκρίθη, διότι θ' ἀπέμενε πλέον ὁ ἰσχυρότερος, τοιοῦτος δὲ ἐφαίνετο ὁ ὀχυρωθεὶς ἐν τῷ Κωρυκείῳ ἄντρῳ στρατηλάτης. Καίτοι δὲ

Digitized by Google

ὁ Ἄρειος πάγος τὸν κατήγγειλεν ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν ἐχθρῶν, τὸ Βουλευτικὸν βλέπον τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν στρατευμάτων πρὸς τὸν στρατηλάτην ἐπρότεινε τὴν 24 Ἰουνίου 1822 τὴν πλήρη ἄφεσίν του, μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη ὁ Ὀδυσσεὺς κατεδίωξε τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου πάγου, ἅτινα ἠναγκάσθησαν μεσοῦντος τοῦ Δεκεμβρίου νὰ καταφύγουν εις Εὔβοιαν, ἔνθα ὁ λαὸς δὲν τοὺς ἐδέχθη ἀλλὰ τοὐναντίον ἔλαβε τὰ ὅπλα κατ' αὐτῶν.

Συνελθόντες δὲ ὅλοι οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τὸν Ἄρειον πάγον ὁπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο φρούραρχος, κατήργησαν τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1822 τὸν Ἄρειον πάγον, ἀναθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀναγορεύσαντες πανηγυρικῶς τὸν Ὀδυσσέα ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἔκτοτε ἡ ἔχθρα τοῦ Ἀρείου πάγου, ὑποστηριζομένου ἐμμέσως ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τοῦ ἀντιπολιτευομένου καὶ αὐτὴν καὶ τὴν τοπικὴν Ἀρχὴν Ὀδυσσέως ἐπετείνετο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι Γερουσία διελύθη εἰσβαλόντος τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη, ἡ τύχη τῶν τοπικῶν Γερουσιῶν τῆς Στερεᾶς καθωρίσθη, ὅτε δὲ συνήρχετο ἀρχομένου τοῦ 1823 ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ὁ ἐν Ξηροχωρίῳ διαμένων καὶ ἀπρακτῶν Ἄρειος πάγος τὴν 22 Ἰανουαρίου 1823 ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἥτις καὶ ἐγένετο δεκτή, ἐκδωσάσης τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὸν Ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας Θεόδ. Νέγρην εὐχαριστήριον ψήφισμα. Οὕτω, τὸ πνευματικὸν τοῦ Νέγρη τέκνον, ἀδόξως φυτοζωήσαν καὶ ἐξουδετερῶσαν ἕνα τῶν μεγίστων πολεμάρχων τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἐξέλιπεν, οὐδεμίαν καταλιπὸν θετικὴν πρᾶξιν, ἀνάλογον τῶν περιστάσεων καὶ ἱκανὴν ὅπως διαιωνίσῃ τὴν μνήμην του. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

—**[ΝΟΜ.]** Ἄρειος πάγος καλεῖται τὸ ἀνώτατον παρ' ἡμῖν δικαστήριον, εἰς ὃ ἀντὶ τῆς τοῦ *Ἀκυρωτικοῦ* ἐδόθη ἡ προσωνυμία αὕτη, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἀρχαίου Δικαστηρίου.

Τὰ περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου παρ' ἡμῖν ἐκανονίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν Γαλλίᾳ κρατουσῶν διατάξεων περὶ τοῦ Ἀκυρωτικοῦ, ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ὑπὸ εἰδικῶν νόμων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ΧΜΖ' νόμου τῆς 28 Ἰουλίου 1877. Σκοπὸς τῆς συστάσεως τοῦ Ἀρείου πάγου εἶναι ἡ τήρησις τῆς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν νόμων ἑνότητος καὶ τῆς περὶ τὴν διαχείρισιν αὐτῶν ὁμονοίας τῶν δικαστηρίων. Τὸ δικαστήριον τοῦτο σύγκειται ἤδη ἐκ τοῦ προέδρου καὶ ἀντιπροέδρου καὶ δεκαεπτὰ ἀρεοπαγιτῶν, τοῦ εἰσαγγελέως καὶ τριῶν ἀντεισαγγελέων. Ὁ Ἄρειος Πάγος κατὰ κανόνα δὲν δικάζει κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἐλέγχει τὰς πρὸς αὐτὸν φερομένας ἀποφάσεις τῶν κατωτέρων αὐτοῦ δικαστηρίων, ἐξαφανίζον αὐτὰς ἐὰν παρὰ τοὺς κειμένους νόμους ἐδίκασαν. Διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα· καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον τμῆμα ὑπάγονται αἱ αἰτήσεις ἀναιρέσεως κατ' ἀποφάσεων εἰρηνοδικῶν, πρωτοδικῶν καὶ ἐφετῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 519 καὶ 807 τῆς πολιτικῆς δικονομίας ὡς καὶ αἱ αἰτήσεις ἀναιρέσεως κατ' ἀποφάσεων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, εἰς δὲ τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ δευτέρου τμήματος ὑπάγονται: α') αἱ αἰτήσεις ἀναιρέσεως κατ' ἀποφάσεων καὶ βουλευμάτων τῶν ποινικῶν δικαστηρίων· β') αἱ ὑποθέσεις ἃς ὁ Ἄρειος Πάγος μετ' ἀναίρεσιν κρατεῖ, ἵνα δικάσῃ αὐτὸς κατὰ τὸ ἄρθρον 836 τῆς πολ. δικονομίας κατὰ τὸν νόμον ΡΝΔ' τῆς 27 Ἰανουαρίου 1866· γ') αἱ αἰτήσεις περὶ κανονισμοῦ ἁρμοδιότητος κατὰ τὰς διατάξεις τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας· δ') αἱ αἰτήσεις περὶ παραπομπῆς ὑποθέσεώς τινος ἀπὸ δικαστηρίου εἰς δικαστήριον· ε') αἱ ἀγωγαὶ κακοδικίου. στ') ἡ ἐξάσκησις τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸ ἄρθρον 300 § 3 τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων· καὶ ζ') ἐν γένει πᾶσα ἄλλη ὑπόθεσις τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Ἀρείου Πάγου μὴ ὑπαχθεῖσα εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα.

Ὁ Ἄρειος Πάγος δικάζει ἐν ὁλομελείᾳ εἰς τὰς ἑξῆς περιστάσεις: α') ἐπὶ ἄρσεως συγκρούσεων κατὰ τὸ ἄρθρον 4 καὶ ἑπόμ τῆς πολιτικῆς δικονομίας· β') ἐὰν αἰτῆται ἀναίρεσις ὑπὲρ τοῦ νόμου ἢ ὑπερβάσεως τῆς περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐξουσίας κατὰ τὸ ἐδάφιον 1 τοῦ ἄρθρου 803 τῆς πολ. δικονομίας καὶ κατὰ τὰ ἐδάφια 1 περίπτωσις δευτέρα καὶ 2 τοῦ ἄρθρου 477 τῆς ποινικῆς δικονομίας· γ') ἐὰν μετὰ τὴν ἀναίρεσιν ἀποφάσεως πολιτικοῦ δικαστηρίου καὶ τὴν παραπομπὴν τῆς ὑποθέσεως εἰς ἄλλο δικαστήριον αἰτῆται ἀναίρεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως μεταξὺ τῶν αὐτῶν διαδίκων, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα παρισταμένων καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ὃν ἀνῃρέθη ἡ τοῦ πρώτου δικαστηρίου ἀπόφασις· δ') ἐὰν ἐν τῇ ἀνωτέρω μνησθείσῃ δευτέρᾳ περιπτώσει, καθ' ἣν δικάζει τὸ δεύτερον τμῆμα αὐτοῦ, τὸ τμῆμα τοῦτο ἀποφαινόμενον ἤθελεν ἔχει διαφέρουσαν γνώμην τῆς ἐν τῇ ἀναιρετικῇ ἀποφάσει.

Ἐν ὁλομελείᾳ δικάζων ὁ Ἄρειος Πάγος ἀποφαίνεται μόνον περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου νομικοῦ ζητήματος, ἐὰν δὲ ἡ ὑπόθεσις χρῄζῃ περαιτέρω συζητήσεως καὶ ἀποφάσεως, πέμπεται αὕτη εἰς τὸ ἁρμόδιον τμῆμα, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, ἐκ νέου συζήτησις καὶ ἀπόφασις ἐν τῷ τμήματι τούτῳ περὶ ζητήματος λυθέντος ἤδη ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τοῦ Ἀρείου Πάγου. Εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπάγεται προσέτι ἡ κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ ἀπὸ 29 Ἰουνίου 1871 ΥΜΓ' νόμου ἀπόφασις περὶ παύσεως ἢ μὴ ἰσοβίου τινὸς δικαστοῦ ἢ μέλους τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ὑπαρχόντων νομίμων κωλυμάτων ὁ Ἄρειος Πάγος συγκροτεῖται ἐν ὁλομελείᾳ καὶ δι' ἀριθμοῦ κατωτέρου τοῦ ὅλου τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε πρὸς νόμιμον συγκρότησιν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δύναται νὰ εἶναι κατώτερος τῶν ἕνδεκα.

Πλὴν τῶν κυρίως δικαστικῶν του ἔργων ὁ Ἄρειος Πάγος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 δι' ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου συγκροτουμένου ἐκ μελῶν αὐτοῦ ἀποφαίνεται περὶ διορισμοῦ, προαγωγῆς καὶ μεταθέσεως τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων κατὰ τὰς ἐν τῷ νόμῳ ὁριζομένας περιπτώσεις. Ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς δι' ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου διοικήσεως τῆς δικαιοσύνης περιεφρούρησε πραγματικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δικαστῶν, χειριζόμενος δ' ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον διὰ τοῦ αὐστηροῦ καὶ δικαίου ἐλέγχου αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προαγωγῆς μόνον τῶν ἐπιδειξάντων ἀναμφισβήτητον εὐδοκίμησιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ δύναται νὰ συντελέσῃ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς δικαιοσύνης ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν δικαστῶν ἀξίων τῆς ἀποστολῆς των.

[*Οἰκονομίδου-Λιβαδᾶ* Πολ. Δικ. § 12 καὶ 23 — *Εὐκλείδου* Δικονομία § 29]. Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἀρείου πάγου** *(συνοικία Ἀθηνῶν)*· βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 226 β', 281 α' κ. ἑπ.

Ἀρείων ἢ *Ἀρίων* *[Μυθολ.]*. Οὕτως ὠνομάζετο εἷς «κυανοχαίτης» ἵππος θείας καταγωγῆς (Ἰλ. Ψ. 346.7). Κατὰ τὸν περὶ αὐτοῦ μῦθον ἦτο υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Δήμητρος, ἥτις διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν καταδίωξιν τοῦ Ποσειδῶνος μετεμορφώθη εἰς φορβάδα, ἀλλὰ δὲν διέφυγε τὴν μετ' αὐτοῦ ἕνωσιν, διότι καὶ ὁ Ποσειδῶν μετεμορφώθη εἰς ἵππον. Ἕνεκα τοῦ ἐπεισοδίου μάλιστα αὐτοῦ ἐλέγετο ὅτι παρὰ τοῖς Ἀρκάσι πρώτοις ὠνομάσθη ὁ Ποσειδῶν Ἵππιος. Κατὰ παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ μύθου ἡ Δημήτηρ μετεμορφώθη εἰς Ἐρινὺν κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος ἕνωσιν. Κατ' ἄλλον μῦθον (ὑπὸ τοῦ Ἀντιμάχου μνημονευόμενον) ὁ Ἀρείων ἦτο υἱὸς τῆς Γῆς, τὸν ὁποῖον «ἀνέδωκε σέβας θνητοῖσιν ἰδέσθαι» αὕτη παρὰ τὸ ἄλσος τοῦ Ὀγκαίου Ἀπόλλωνος ἐν Θελπούσῃ τῆς Ἀρκαδίας, ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ὁποίας καὶ ἀπεικονίζετο ὁ ἵππος οὗτος. Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτε ὁ Ἡρακλῆς ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἠλείων, ἐζήτησε τὸν Ἀρείωνα ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Θελπούσης Ὄγκον ἢ Ὄγκιον (υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος), ὅστις δι' αὐτοῦ ἐπέτα εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτου ὀχούμενος συνῆψε τὰς κατὰ τῶν Ἠλείων μάχας του καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ἦλιν. Κατ' ἄλλον μῦθον τὸν Ἀρείονα ἔλαβε πρῶτος ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Ποσειδῶνος ὁ ἥρως τῆς Ἁλιάρτου Κοπρεύς, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἡρακλέα, νικήσαντα δι' αὐτοῦ ἐν ἱπποδρομίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ Ἄρεως Κύκνον εἰς τὰς Παγασὰς τῆς Θεσσαλίας. Τὸν Ἀρείονα ἐδώρησεν ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν ἥρωα Ἄδραστον, ὅστις καὶ διὰ τῆς ταχύτητος αὐτοῦ διεσώθη κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας»· ἀδελφὸς τοῦ Ἀρείονος ἦτο ὁ ἐπίσης φημιζόμενος διὰ τὴν ταχύτητά του ἵππος Καιρός. Περὶ τοῦ Ἀρείονος ἐλέγετο ὅτι εἶχε καὶ ἀνθρωπίνην φωνὴν καὶ προφητικὴν ἱκανότητα, ὡς ὅτε προεῖπε τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος Ἀρχεμόρου. Περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ μύθου δὲν ὑπάρχουν διχογνωμίαι: Ὁ ἵππος εἶναι ἡ πηγὴ (οὕτω παριστᾷ αὐτόν, συνηθέστατα, ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη), ἥτις ἀναβλύζει, ἀναπηδῶσα ἐκ τῶν κόλπων τῆς Γῆς γονιμοποιουμένης ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν ὑδάτων (βλ. λ. Πήγασος). ΚΑΨ.

ἀρέκα (ἡ) (Areca) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικωδῶν*. Εἶναι δένδρα μὲ ὑψηλόν, εὐθὺν κορμόν, ἐνίοτε κεκαλυμμένον ὑπὸ ἀκανθῶν καὶ κατὰ τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ ἄκρον φέροντα δέσμην ἐκ μεγάλων πτιλοειδῶν φύλλων πολυαριθμοτάτων. Τὰ ἄνθη μονογενῆ συνενοῦνται εἰς ἕνα σπάδικα, ὅστις περικλείεται εἰς μεμβρανώδη θήκην. Τὰ θήλεα ἄνθη καταλαμβάνουσι τὸ ἐσωτερικὸν μέρος καὶ τὰ ἄρρενα τὸ ἀνώτερον ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ σπάδικος. Ὁ κάλυξ ἔχει τρία πέταλα βραχέα καὶ ἡνωμένα κατὰ τὴν βάσιν των. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στημόνων κυμαίνεται ἀπὸ 3—12. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι μικρά, ἥτις κατὰ τὴν ὡρίμανσίν της γίνεται ἰνώδης σαρκώδους συστάσεως καὶ ἀπύρηνος καρπὸς περικλείων ἓν μόνον σπέρμα, τοῦ ὁποίου τὸ ἔμβρυον εἶναι μικρότατον. Τὰ δένδρα ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τὰς νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τὰς ἀνατολικὰς νήσους τῆς Ἀφρικῆς.

Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ δώδεκα εἴδη ὧν γνωστότερα εἶναι: *Ἀρέκα ἡ μαδαγασκάριος* (Areca madagascariensis) ἢ *ἁλατόδενδρο*, ὀνομασθὲν οὕτω διότι οἱ ἰθαγενεῖς τῆς νήσου Μαλάκας ἐκ τῆς τέφρας τῶν καρπῶν παρασκευάζουσιν εἶδος ἅλατος. *Ἀρέκα ἡ ἐρυθρὰ* (Areca rubra)· δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Μαδαγασκάρης. *Ἀρέκα ἡ πολύτριχος* (Areca crinita), ἰθαγενὴς τῶν ἀνατολικῶν νήσων τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τοῦ δένδρου τούτου λαμβάνεται ἐριώδης οὐσία χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν πάκτωσιν (καλαφάτισμα) τῶν λέμβων. *Ἀρέκα κατεχοῦ* (Areca catechou) ἢ *ἀρέκα ἡ κοινὴ* (Areca communa), τὸ συνηθέστερον καλλιεργούμενον εἶδος εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, τὴν Βιρμανίαν, τὴν Κεϋλάνην καὶ τὰς Φιλιππίνας νήσους. Καλλιεργεῖται ἰδίως διὰ τὰ σπέρματά της, ἅτινα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *κάρυα τῆς ἀρέκης*. Δ. Ν. Π.

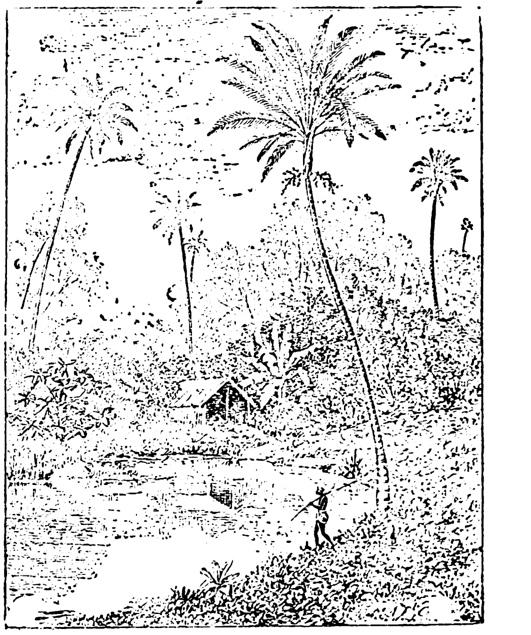

Φυτεῖαι ἀρέκης τῆς κατεχοῦ.

—**ἀρέκης** ***ἀλκαλοειδῆ*** *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἰς τὰ σπέρματα τῆς ἀρέκης ἐγκλείονται τὰ ἀλκαλοειδῆ: *ἀρεκαΐνη, ἀρεκαϊδίνη, ἀρεκολίνη, γουβακίνη* καὶ τέλος *χολίνη*. Τὰ ἀλκαλοειδῆ ταῦτα λαμβάνονται ἐκ τῆς δρόγης εἰς ἣν εὑρίσκονται ἡνωμένα μετὰ δεψικοῦ ὀξέος δι' ἐκχυλίσεως τῶν ἁδρομερῶς κονιοποιηθέντων σπερμάτων μετ' ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐν ψυχρῷ, διηθήσεως τῶν ἐκχυλισμάτων, συμπυκνώσεως, προσθήκης πάλιν ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ καθιζήσεως διὰ βισμουθιωδιούχου καλίου, καὶ εἶτα διασπάσεως τοῦ προκύψαντος ἰζήματος, παρουσίᾳ ὕδατος δι' ἀνθρακικοῦ βαρύου. Τὸ διάλυμα τοῦτο μετὰ τὴν διήθησιν ἀναταράσσεται παρουσίᾳ ὑδροξειδίου τοῦ βαρύου μετ' αἰθέρος, ὅστις παραλαμβάνει τὴν *ἀρεκολίνην*. Διηθούμενον, ἐκ νέου ἐξουδετερούμενον διὰ θειικοῦ ὀξέος κατεργάζεται εἶτα μετ' ἀνθρακικοῦ ἀργύρου πρὸς καθίζησιν τοῦ ἰωδίου τὸ ὁποῖον δύναται ἔτι νὰ ἐγκλείῃ, εἶτα συμπυκνοῦται, προστίθεται ὑδροξείδιον τοῦ βαρύου, τὸ δὲ καθιζῆσαν ἵζημα διαλύεται εἰς ἀραιὸν θειικὸν ὀξύ. Τὸ ὄξινον διάλυμα διηθηθέν, συμπυκνωθὲν καὶ καθιζηθὲν δι' ὑδροξειδίου τοῦ βαρύου, δίδει ἵζημα ὅπερ μετὰ τὴν ξήρανσιν παραλαμβάνεται δι' ἀπλύτου ἀλκοόλης, ἥτις παραλαμβάνει τὴν *χολίνην* καὶ παραμένει οὕτω ἐν τῷ διαλύματι ἡ *ἀρεκαΐνη, ἀρεκαϊδίνη* καὶ *γουβακίνη*. Ἐκ τῶν ἀλκαλοειδῶν τούτων, ἡ ἀρεκαΐνη, ἀπαιωρουμένη εἰς μεθυλικὴν ἀλκοόλην καὶ εἶτα κατεργαζομένη δι' ἀνύδρου ὑδροχλωρίου μετασχηματίζεται εἰς *ἀρεκολίνην* διαλυτὴν εἰς τὴν μεθυλικὴν ἀλκοόλην, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ὑδροχλωρικὰ ἅλατα τῆς *ἀρεκαΐνης* καὶ *γουβακίνης* ἅτινα εἶναι ἀδιάλυτα εἰς τὸ διαλυτικὸν αὐτὸ μέσον, λίαν διαλυτὰ ὅμως ἐν ὕδατι. Ἐκ τοῦ ὑδατικοῦ διαλύματος αὐτῶν καθιζάνονται προσθήκῃ ἀνθρακικοῦ ἀργύρου· ταῦτα εἶτα παραλαμβανόμενα μετ' ἀραιᾶς ἀλκοόλης καὶ προσθήκῃ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος δίδουσι διάλυμα τὸ ὁποῖον συμπυκνούμενον ὑποβάλλεται εἰς αὐτόματον κρυστάλλωσιν, ἐξ ἧς ἀποχωρίζεται πρῶτον κρυσταλλικὴ ἡ *γουβακίνη*.

Πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἀλκαλοειδῶν εἰς τὰ σπέρματα τῆς ἀρέκης ἐκχυλίζονται 12 γρμ. τῆς κόνεως αὐτῶν ἐπὶ ὥραν παρουσίᾳ ἀμμωνίας, δι' αἰθέρος, λαμβάνεται δὲ ὑγρόν, ὅπερ μεταγγιζόμενον διηθεῖται· 100 γραμμάρια ἐκ τοῦ αἰθερικοῦ τούτου ἐκχυλίσματος ἐξατμιζόμενα μέχρι ξηροῦ καταλείπουν ὑπόλειμμα, ὅπερ διαλυόμενον εἰς ἀλκοόλην ὀγκομετρεῖται, παρουσίᾳ ὕδατος καὶ ὡς δείκτου αἱματοξυλίνης διὰ $N/_{10}$ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος μέχρις ἐρυθροφαίου χροιᾶς τοῦ ὑδατώδους στρώματός του. Ἀπαραίτητον εἶναι, ὅπως καταναλίσκωνται 3 κ. ἑ. $N/_{10}$ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος δι' ἐλαχίστην περιεκτικότητα 0,5 % εἰς ἀλκαλοειδές, ἐπειδὴ 1 κ. ἑ. τοῦ $N/_{10}$ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἀντιστοιχεῖ πρὸς 0,015 γρμ. ἀρεκολίνης. Κ. Γ. Μ.

Digitized by Google

— ***ἀρέκης ἔλαιον*** *[Φαρμακ.]*. Ἐξάγεται ἐκ τῶν σπερμάτων τῆς *ἀρέκης κατεχοῦ* δι' ἐκχυλίσεως μετὰ πετρελαϊκοῦ αἰθέρος καὶ εἶτα δι' αἰθέρος. Τὸ ἐκ τοῦ αἰθερικοῦ ἐκχυλίσματος λαμβανόμενον ἀποτελεῖ ἡμιστερεὰν μᾶζαν, ἐρυθρόφαιον, εἰδ. βάρους 0.884, τηκομένην εἰς 37°. Αἱ λοιπαὶ σταθεραὶ αὐτοῦ εἶναι: ἀριθμὸς ὀξύτητος 91, ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως 227, ἀριθμὸς ἰωδίου 24. Τὸ ἐκ τοῦ ἐκχυλίσματος διὰ πετρελαϊκοῦ αἰθέρος λαμβανόμενον ἔχει χρῶμα κιτρινόφαιον, σημεῖον τήξεως 38°, εἰδ. β. 0,973, ἀριθμὸν ὀξύτητος 97, ἀριθμὸν σαπωνοποιήσεως 234 καὶ ἀριθμὸν ἰωδίου 12,3. Ἀμφότερα τὰ εἴδη εἶναι διαλυτὰ εἰς αἰθέρα, πετρελαϊκὸν αἰθέρα, χλωροφόρμιον, διθειάνθρακα. Ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τριγλυκεριδίων τοῦ παλμιτικοῦ ὀξέος 2 %, τοῦ μυριστικοῦ ὀξέος 20 %, τοῦ στεατικοῦ ὀξέος 3 %, τοῦ λαουρικοῦ ὀξέος 43 % καὶ τοῦ καπρονικοῦ, καπρυλικοῦ, καπρινικοῦ και ἐλαϊκοῦ 14 %. Κ. Γ. Μ.

— ***ἀρέκης ἐρυθρὸν*** *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἐρυθρόφαιος κόνις ὀλίγον διαλυτὴ ἐν ὕδατι ψυχρῷ καὶ αἰθέρι, λίαν δὲ διαλυτὴ εἰς ζέον ὕδωρ, ἀλκοόλην καὶ καυστικὰ ἀλκάλια, ἐκ τῶν διαλυμάτων τῶν ὁποίων καθιζάνει προσθήκῃ ἀνοργάνων ὀξέων. Τὰ ὑδατικὰ διαλύματα προσθήκῃ ὑπερχλωριούχου σιδήρου χρωματίζονται ἀρχικῶς κυανᾶ καὶ εἶτα πράσινα. Κ. Γ. Μ.

— ***ἀρέκης σπέρματα*** ἢ ***κάρυα*** (Semen arecae, noix d'arec) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ *ἀρέκης κατεχοῦ* (Areca catechu). Τὰ σπέρματα ταῦτα, ἅτινα ἔλαβον κακῶς τὸ ὄνομα *κάρυα τῆς ἀρέκης κατεχοῦ*, ἐπειδὴ ὑπέθετον ἄλλοτε, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ κατεχοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῶν Ἰνδιῶν πρὸς παρασκευὴν οὐσίας τινὸς πρὸς μάσησιν, λίαν διαδεδομένης. Τὰ ἀνεμείγνυον δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετ' ἀσβέστου, ἥτις ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ἀλκαλοειδές, καὶ γαμβίρ, ὅπερ προσδίδει εἰς τὸ μεῖγμα στυπτικὴν γεῦσιν, καὶ τὰ ἀφήνουσιν εἶτα ἐπί τινα χρόνον ἐπὶ φύλλων βετέλου. Τὰ σπέρματα τῆς ἀρέκης ἀναφέρονται συχνάκις ὑπὸ τὸ ὄνομα Guvaca εἰς σανσκριτικὰς γραφὰς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Pinlang εἰς κινεζικάς. Τὸ περίφημον κινεζικὸν βιβλίον San Ju Huan Tou pen ts ao ἀναφέρει, ὅτι τὸ παραγωγὸν τῶν σπερμάτων τῆς ἀρέκης φυτὸν εἰσήχθη εἰς Chang-An ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Wu-Ti κατὰ τὸ ἔτος 140 π. Χ. ὡς διακοσμητικὸν φυτὸν τῶν αὐτοκρατορικῶν κήπων, ἐπειδὴ τοῦτο εἰς ἀγρίαν κατάστασιν φύεται εἰς Μαλαισίαν καὶ Ἰνδίας. Οἱ καρποὶ αὐτοῦ παρουσιάζοντο κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν ξενιζομένων. Ἡ δρόγη ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς ἀραβικὰς γραφὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Fofal, ἀναγράφεται δὲ ἀπὸ αἰώνων ὡς φάρμακον ἀνθελμινθικόν.

Ἡ ἀρέκα φύεται εἰς Ἰνδίας καὶ Κεϋλάνην, εἶτα δὲ νοτίως τῆς Κίνας εἰς Φορμόζην καὶ εἰς τὸ Ἰνδικὸν ἀρχιπέλαγος, ὅπου ἐπίσης καλλιεργεῖται. Τὸ κέντρον τῆς ἀγορᾶς τῶν σπερμάτων αὐτῆς εἶναι εἰς Βομβάην καὶ Σιγκαπούρ. Τὸ σπέρμα εἰς φυσικὴν κατάστασιν περιβάλλεται ὑπὸ σκληροῦ περικαρπίου, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀφαιρεῖται εἶτα, παρουσιάζεται δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν σκληροῦ σώματος ἐλλειψοειδοῦς ἡμισφαιρικοῦ, κωνοειδοῦς ἢ σφαιροειδοῦς, πεπλατυσμένου κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ. Ἔχει μῆκος 2 περίπου ἑκατ., χροιὰν φαιὰν ἕως κανελλόχρουν, τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐρυτιδωμένην, διατρέχεται ὑπὸ πλέγματος λεπτῶν νεύρων ἀναστομουμένων, ἀνοικτοτέρου χρώματος, ἅτινα ἄρχονται ἐκ τοῦ βασικοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ σπέρματος τοῦ εὑρισκομένου ἐπὶ τῆς κατωτέρας πλευρᾶς. Παρὰ τὸν ὀμφαλόν, ὅστις φέρει ἐνίοτε ἰνώδη ὑπολείμματα τοῦ περικαρπίου, ὑπάρχει μικρὰ βοθροειδὴς κοιλότης μετὰ τοῦ ἐνδοσπερμίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰσχωρεῖ τὸ πολύπτυχον καὶ ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένον κέλυφος τοῦ σπέρματος. Τὸ σπέρμα νωπὸν ἀποδίδει ὀσμὴν τυροῦ, ξηραινόμενον δὲ καθίσταται ἄοσμον. Ἡ γεῦσίς του εἶναι λίαν στυπτική. Οἱ ἰθαγενεῖς τοῦ Τραβανκόρ, τῆς Κεϋλάνης καὶ τῆς Μυσόρης παρασκευάζουν διὰ τῶν σπερμάτων αὐτῶν ἐκχύλισμά τι καλούμενον, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς αὐτοῦ, Kassu, Casson ἢ Coury, διότι τὰ κάρυα ταῦτα ἐκχυλιζόμενα δι' ὕδατος δίδουν ὑγρόν τι, ὅπερ συμπυκνούμενον καλεῖται Kassu.

Τοῦτο ἐξατμιζόμενον ἐντὸς σιδηρῶν λεβήτων καταλείπει μᾶζαν εὔθρυπτον, ἥτις ψυχομένη μαλάσσεται εἰς τεμάχια ἐστρογγυλωμένα κατὰ τὴν ἀνωτέραν πλευρὰν αὐτῶν καὶ πεπλατυσμένα κατὰ τὴν κατωτέραν, διαμέτρου 5—8 ἑκμ. καὶ πάχους 2 ἑκμ., ἅτινα περιβάλλουν διὰ τῶν ἐλύτρων τῆς ὀρύζης. Ἡ ὁμογενὴς αὕτη μᾶζα εἶναι εὔθρυπτος καὶ ἡ γεῦσις αὐτῆς, ἂν καὶ δὲν ἐνέχει κατεχίνην, εἶναι πικρά. Τὸ Coury ἢ Cachou εἰς βώλους λαμβάνεται διὰ θερμάνσεως μεθ' ὕδατος ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας τῶν ἐκχυλισθέντων ἤδη καρύων. Τὸ διάλυμα δὲ τοῦτο ἐξατμιζόμενον μέχρι ξηροῦ καταλείπει ῥητινώδη μᾶζαν, ἥτις μαλάσσεται εἰς βώλους ἀνωμάλους, χρώματος ἐρυθροφαίου, σκληρούς, ἀόσμους, καὶ πικρᾶς γεύσεως.

Τὰ τρία ταῦτα εἴδη τῶν ἐκχυλισμάτων δὲν εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν φαρμακευτικήν, ἀπαντῶνται ὅμως συχνάκις ὡς νοθεῖαι τοῦ κατεχοῦ. Τὰ σπέρματα τῆς ἀρέκης κόπτονται λίαν δυσκόλως, ἐγκλείουσι δὲ ἐσωτερικῶς λευκὴν ἀλβουμίνην, περιβάλλουσαν τὴν κοιλότητα, ἥτις πληροῦται ἀπὸ τὸ ἔμβρυον τοῦ σπέρματος. Τὰ κύτταρά της ἔχουν τοιχώματα λεπτὰ καὶ φαιά. Τὸ ἐνδόσπερμα ἀποτελεῖται ἀπὸ κύτταρα πολυγωνικὰ μὲ παχύτερα τοιχώματα ἐστιγματισμένα, ἅτινα ἐγκλείουν πολυαρίθμους κόκκους ἀλευρόνης. Ἐγκαρσία τομὴ τοῦ σπέρματος παρουσιάζει ἐξωτερικὴν ζώνην ἐκ 2 ἕως 3 στρωμάτων κυττάρων μὲ τοιχώματα ἐλάχιστα μόνον παχέα, εἶτα παρέγχυμα χαλαρὸν ἐκ πολυγωνικῶν κυττάρων μετὰ λεπτῶν τοιχωμάτων ῥαβδωτῶν, ἅτινα περιβάλλουν πολυαρίθμους ἰνοαγγειώδεις δέσμας, καὶ ἐκ τρίτου στρώματος κυττάρων ἄνευ ἰδιαιτέρων χαρακτήρων. Τὸ κυτταρικὸν περιεχόμενον τῶν κυττάρων τῆς ἀλβουμίνης αὐτοῦ χρωματίζεται φαιὸν προσθήκῃ ἰωδίου, ἐνῷ τὸ τῶν κυττάρων τοῦ περιβλήματος αὐτῶν χρώννυνται ἐρυθρὸν ὑπὸ καυστικοῦ κάλεος καὶ πράσινον δι' ὑπερχλωριούχου σιδήρου. Ἡ δρόγη κονιοποιουμένη δίδει κόνιν ἐρυθρόφαιον, χαρακτηριζομένην ἐκ τῆς παρουσίας τῶν κυττάρων τῆς ἀλβουμίνης αὐτοῦ καὶ τοῦ περιβλήματός του· τὰ κάρυα τῆς ἀρέκης ἐγκλείουν τὰ ἀλκαλοειδῆ, ἀρεκαΐνην, ἀρεκαϊδίνην, ἀρεκολίνην, γουβακίνην καὶ χολίνην 55% μὴ πτητικοῦ ἐλαίου, 14—18% ταννίνην καὶ ἐρυθρὸν τῆς ἀρέκης. Κ. Γ. Μ.

Ἀρεκὰ (ἢ *Ἀρεχά*), ***Ἀμπά***.—Διάσημος Ἰουδαῖος διδάσκαλος ἀνήκων εἰς τὴν πρώτην γενεὰν τῶν ἐκ Μεσοποταμίας Ἀμοραίων (βλ. λ.). Ἐγεννήθη περὶ τὸ 173 μ. Χ., ἡ δὲ οἰκογένειά του φέρεται ὡς ἕλκουσα τὴν καταγωγήν της ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Δαυΐδ. Ἐγκατεστημένος μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν Μεσοποταμίᾳ ὁ Ἀμπὰ Ἀρεκὰ μετῴκησε νέος ὢν μετὰ τοῦ σοφοῦ θείου του *Χιγιὰ μπὰρ Ἀμπὰ* εἰς Παλαιστίνην καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ῥαβῇ *Ἰούδᾳ Ἀνασσῇ*, συγγραφεῖ τῆς Μισνᾶ. Ἐνωρίτατα καὶ δὴ ζῶντος τοῦ ῥαβῆ Ἰούδα, ἡ φήμη τοῦ Ἀμπὰ Ἀρεκὰ ἐπεξετάθη καθ' ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ· πόθος διακαὴς ἔφλεγεν αὐτὸν ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γενέτειράν του, ἵνα, ἱδρύων σχολὰς καὶ πνευματικὰ κέντρα, ἀνυψώσῃ τὸ εὐτελὲς διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν ὁμοδόξων συμπατριωτῶν του. Ὁ θεῖός του, ἀναγνωρίσας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀρεκὰ πλήρη ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἱκανότητα πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ, συγκατετέθη προθύμως δοὺς αὐτῷ τὴν κεκανονισμένην ἄδειαν. Οὕτως ὁ Ἀμπὰ Ἀρεκὰ ἦλθεν εἰς Βαβυλῶνα ὅπου ἐν ἔτει 219 ἵδρυσε τὴν πρώτην ἑβραϊκὴν ἀκαδημίαν ἐν Νεαρδεᾷ, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ διασήμου συναδέλφου καὶ συναγωνιστοῦ του *Μαρ. Σαμουήλ*, ὃν ἐπεφόρτισε διὰ τῆς διευθύνσεώς της. Μεθ' ὃ μεταβὰς ἐν Σόρᾳ ἵδρυσε τὴν πρώτην ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀνωτάτην Σχολήν, ἥτις ἀπέβη ὁσονούπω μια ἀληθὴς δόξα διὰ τὰς ἑβραϊκὰς σπουδάς, ἀποκληθεῖσα «*μικρὸς Ναὸς*» (*Μικδὰς μονάτ*). Ἡ φήμη τοῦ Ἀρεκὰ ὡς διδασκάλου εἶχεν ἐπεκταθῇ καθ' ἅπασαν τὴν Μεσοποταμίαν, ἔνθα ἀπεκάλουν αὐτὸν *Ῥάβ*, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ: *Ραμπῖνον Σεμπαγκωλὰ* (=*Ὁ ἐν τῇ διασπορᾷ διδάσκαλός μας*).

Ὁ Ἀρεκὰ μεταξὺ ἄλλων εἰργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ καθημερινοῦ τυπικοῦ, εἰς τὴν ποιητικὴν δ' αὐτοῦ φλέβα ὀφείλονται διάφοροι ἀληθῶς ἐμπνευσμένοι συναγωγικοὶ ὕμνοι. Τέλος χάρις εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ φιλίαν μετὰ τοῦ Ἀρταμπὰν Β', βασιλέως τῆς Περσίας, εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως καλῶν σχέσεων μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἰουδαίων καὶ τῆς εὐημερίας τῶν τελευταίων. Ἡ εὐτυχία ὅμως αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Εἰς μεγάλην ἡλικίαν εἶδε ν' ἀνέρχηται ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ οἰκογένεια τῶν Σασσανιδῶν ἐξ ὧν τινες, τῇ προτροπῇ τῶν ἱερέων, ἐτῇ ησαν λίαν καταδυναστευτικὴν ἔναντι τῶν Ἰσραηλιτῶν πολιτικήν. Καὶ ὅμως ὁ Ἀρεκὰ ἐξηκολούθησεν ἀπτόητος τὸ ἀναληφθὲν πνευματικὸν ἔργον μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐξέπνευσεν εἰς βαθὺ γῆρας (247) ἀφήνων ὅπισθέν του τὸν σοφώτερον ἐκ τῶν υἱῶν του *Ῥαβῆ Χιγιά*, ὡς διάδοχον δὲ τὸν μαθητήν του *Ῥαβῆ Χουνά*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ *Cherira Gaon. Isaac Hirch Weiss*, Dor dor ve-doréchav, τόμ. 3 σ. 1.7 κ. ἑξ., *Bacher*, Agada der Amor. Babel I - 33, *Ζώη*, Rav, der Amoräer *(Kauffmaun, Frankfurt a M.)*. Jewish Encyclop. I. 29. Γ. ΕΛΙΓΙΑ

ἀρεκαΐδίνη ἢ *ἀρεκαΐνη* (arecaidin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον εἰς τὰ *κάρυα τῆς ἀρέκης*. Ἡ σύνθεσίς του ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν τύπον $C_7H_{11}NO_2+H_2O$. Ἀποτελεῖ πίνακας ἀχρόους μὴ ἀλλοιουμένους ἐν τῷ ἀέρι, εὐδιαλύτους ἐν ὕδατι, δυσδιαλύτους εἰς ἰσχυρὰν ἀλκοόλην, τηκομένους εἰς 223—224°. Ἡ ἀρεκαΐδίνη παρουσιάζει χαρακτῆρα ἀσθενοῦς μονοβασικοῦ ὀξέος, δρᾷ δὲ ἀναγωγικῶς. Ἡ σύνταξις τῆς ἀρεκαΐδίνης κατεδείχθη ὅτι αὕτη εἶναι μεθυλοτετραϋδρονικοτικὸν ὀξύ. Ἐπετεύχθη δὲ καὶ ἡ συνθετικὴ παρασκευὴ αὐτῆς ἐκ τοῦ νικοτινικοῦ ὀξέος. Ἡ ἀρεκαΐδίνη εἶναι φυσιολογικῶς ἀδρανὲς σῶμα.

Ἀρεκίμπο *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρεθίμπο.

Ἀρεκίπα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρεκουίπα.

ἀρεκιπίτης (Arequipit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν περιέχον πυριτικὸν ὀξύ, ἀντιμονιακὸν ὀξύ, ὀξείδιον μολύβδου καὶ ὕδωρ. Γ. Κ. Γ.

ἀρεκολίνη (Arecolinum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον εἰς τὰ κάρυα τοῦ φυτοῦ *ἀρέκης κατεχοῦ*. Ἡ ἀρεκολίνη εἶναι N-μεθυλοτετραϋδρονικοτινικὸν μεθύλιον

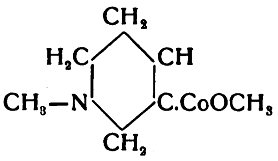

ἢ $C_8H_{13}NO_2$

Ὑγρὸν ἐλαιῶδες, ἄχρουν καὶ ἄοσμον, ἰσχυρᾶς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως, εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι. Ἡ ἀρεκολίνη ἀποστάζει μεθ' ὑδρατμῶν, ζέει δὲ εἰς 209°, ἐνῷ συγχρόνως ἀπορρητινοῦται μερικῶς. Τὰ οὐδέτερα ἅλατα τῆς ἀρεκολίνης εἶναι λίαν εὐδιάλυτα ἐν ὕδατι, μερικῶς διασπώμενα ἀλλὰ καλῶς κρυσταλλούμενα. Ἡ ἀρεκολίνη δίδει χαρακτηριστικὰς ἀντιδράσεις μετὰ τῶν γενικῶν ἀντιδραστηρίων τῶν ἀλκαλοειδῶν. Ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτῆς εὔχρηστον εἶναι ἡ ὑδροβρωμικὴ ἀρεκολίνη $C_8H_{13}NO_2.HBr$. Κρυσταλλοῦται ἐξ ἀλκοολικοῦ διαλύματος αὐτῆς ἄνυδρος εἰς λευκά, λεπτὰ πρίσματα, μὴ ἀλλοιούμενα ἐν τῷ ἀέρι καὶ μὴ ὑγροσκοπικά, τηκόμενα δὲ εἰς 167—168°. Ἀνεγράφη ὡς φάρμακον ἐν τῇ ὀφθαλμιατρικῇ πρὸς συστολὴν τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐν τῇ κτηνιατρικῇ πρὸς ἔξωσιν τῶν παρασίτων ἐκ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τῶν κτηνῶν εἰς δόσιν 0,002—0,006 καὶ εἰς ἵππους ἀντὶ τῆς πιλοκαρπίνης εἰς δόσιν 0,05—0,1 γρμ. Λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ λοιπὰ ἀλκαλοειδῆ τῆς ἀρέκης εἶναι ἀδρανῆ, ἀποτελεῖ, ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀρεκολίνη τὸ δραστικὸν συστατικὸν τῶν καρύων τῆς ἀρέκης. Τὰ τοξικὰ φαινόμενα, τὰ προκαλούμενα ὑπὸ τῆς ἀρεκολίνης, εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς πελλετιερίνης, μουσκαρίνης. Κ. Γ. Μ.

Ἀρεκομίκοι (Arecomici) *[Ἀρχ.]*. Γαλατικὸς λαός. Ἀπετέλει μετὰ τῶν Τεκτοσάγων τὸ ἔθνος τῶν *Οὐόλκων* μεταξὺ τοῦ Ροδανοῦ, τῶν Σεβεννῶν, τοῦ Γαρούννα καὶ τῶν Πυρηναίων. Πρωτεύουσα πόλις αὐτῶν ἦτο ἡ *Νεύμασος*, ἡ σημερινὴ *Νὶμ* (Nîmes). Λέγονται καὶ *Ἀρηκομίσκοι*. Α. Δ.

Ἀρεκουίπα (Arequipa) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Περοῦ, πρωτεύουσα ὁμωνύμου νομοῦ, κειμένη ἐπὶ τῶν Δ. κλιτύων τῶν Ἄνδεων ἐν ὑψομ. 2320 μ. παρὰ τὸν ποταμὸν *Ρίο Βίτορ*. Κάτ. 50 000. Ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ ἔρχεται τρίτη μεταξὺ τῶν λοιπῶν πόλεων τῆς χώρας, εἶναι δὲ ἓν τῶν κυριωτέρων πνευματικῶν κέντρων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τοῦ ἐν αὐτῇ Πανεπιστημίου λειτουργοῦντος ἀπὸ τοῦ 1825, ἔχει δὲ καὶ μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν. Ὁ νομὸς τῆς Ἀρεκουίπα ἔχει ἔκτασιν 56357 τετρ. χμτρ. καὶ ἀριθμεῖ 229.007 κατοίκων καὶ παράγει γεωργικὰ εἴδη καὶ ἄριστον οἶνον. Δ. Ε. Μ.

Ἀρεκούνα (Arekuna). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Γουϊάνης ἐξηπλωμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄνω Καρόνη καὶ Ρουπουνούνη. Ἡ λαλουμένη ὑπ' αὐτῶν γλῶσσα καλεῖται *ἀρεκουναϊκή*. Θ. Χ. Ι.

Ἀρέλ (Harel), ***Κάρολος***. Γάλλος οἰκονομολόγος (1771—1853), ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ Φουριέ. Συνέδεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρός τι σύστημα οἰκονομικῶν κλιβάνων, εἶναι δὲ συγγραφεὺς τῶν κάτωθι τριῶν ἔργων: «Vues d'améliorations pour les hôpitaux de Paris», «Projet d' un établissement, qui conviendra très bien aux célibataires et aux gens mariés sans enfants», «Des falsifications des substances alimentaires». Α. Δ.

— **Ἀρέλ** (Harel), **Φ. Α.** Γάλλος λογοτέχνης καὶ ἱστορικὸς (1790—1846). Ἀνεψιὸς τοῦ Λουκᾶ ντὲ Λανσιβάλ, ὑπηρέτησεν εἰς τὸν διοικητικὸν κλάδον, κατὰ τὰς πολυθρυλήτους δὲ Ἑκατὸν Ἡμέρας διετέλει νομάρχης ἐν Λάντ. Κατὰ τὴν δευτέραν παλινόρθωσιν ἐτέθη ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν (24 Ἰουλ. 1815), τῇ δὲ 17ῃ Ἰουλίου 1816 ἐξορισθεὶς κατέφυγεν εἰς τὰς Βρυξέλλας. Ἀμνηστευθεὶς τῷ 1819 ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου (Odéon). Ἔγραψεν ἔργα περιωπῆς συνδεόμενα πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν καί τινας κωμῳδίας. Α. Δ.

Ἀρελάτη *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρλ.

ἀρέλεγος (ὁ). Ὄργανον γεωργικὸν χρησιμοποιούμενον κυρίως κατὰ τὸν ἀλωνισμὸν τοῦ σίτου. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα *δερμόνι* ἢ *ρεμόνι*. Εἶναι κόσκινον μεγάλων διαστάσεων, τὸ ὁποῖον κατασκευάζουσιν οἱ πλάνητες Τουρκόγυφτοι. Ὁ γύρος του, *κόθρος* λεγόμενος, γίνεται ἀπὸ λεπτὰ καὶ ὁπωσοῦν πλατέα ἐλάσματα ξύλου ὀξύας. Ὁ πυθμήν του ἀπὸ λευκο-

Digitized by Google

σίδηρον διάτρητον ἢ καὶ συρμάτινον πλέγμα συγκρατούμενον δι' ἐλασμάτων σιδηρῶν ἐν εἴδει ἀκτίνων ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ ἄκρα ἐκτεινομένων. Οἱ μὲ μεγάλας ὀπὰς ἢ μὲ ἀραιότερόν πως τὸ συρματόπλεγμα ἀρέλεγοι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ σίτου εὐθὺς μετὰ τὸ λίχνισμα, οἱ δὲ μὲ μικροτέρας ὀπὰς ἢ μὲ πυκνότερον τὸ πλέγμα εἶναι χρήσιμοι διὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ σίτου ἢ ἀραβοσίτου ὅταν πρόκειται νὰ παρασκευασθῶσι διὰ τὸν μύλον. Μὲ τὸν ἀρέλεγον κατασκευάζεται ἐπίσης καὶ ὁ *τραχανᾶς*. Δ. Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

'Αρελλιάνο (Arellano), ***Χουὰν ντὲ—***. Ἱσπανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Σαντορκὴθ τῷ 1614 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μαδρίτῃ τῷ 1676. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Χουὰν ντὲ Σόλις καὶ διεκρίθη πρὸ παντὸς διὰ τοὺς ὑπερόχους αὐτοῦ πίνακας ἀπεικονίζοντας ἄνθη. Α. Δ.

'Αρέλλιος (Arellius). Ρωμαῖος ζωγράφος σύγχρονος τοῦ Καίσαρος. Κατὰ τὸν Πλίνιον, ὅστις πλέκει τὸ ἐγκώμιόν του, αἱ θεαί, τὰς ὁποίας ἐζωγράφιζεν, εἶχον καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς διαφόρους ἐρωμένας του. Α. Δ.

'Αρεμοριακὴ (ἡ) (Aremorica) [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ εἰς τὰ Β.Δ. παράλια τῆς ἀρχαίας Κελτικῆς χώρα. Ἡ λέξις εἶναι κελτικῆς προελεύσεως καὶ σημαίνει τὴν «ἐγγὺς τῆς θαλάσσης». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (de bello gallico V 53, VII 75) εἰς τὴν ὁμάδα τῶν γαλατικῶν λαῶν, τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ ὠκεανοῦ, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λίγηρος μέχρι τῶν τοῦ Σηκουάνα (Βρεττανία, Νορμανδία). Κατὰ τὸν Πλίνιον ἡ Ἀκουιτανία ἐκαλεῖτο πρότερον *'Αρεμορική* (Aremorica). Ἐπὶ τῆς τελευταίας ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡ παραθαλάσσιος ζώνη τῶν δύο Ἀκουιτανιῶν καὶ ἡ τῶν τριῶν Λουγδούνων ἀπετέλεσε στρατιωτικὸν τμῆμα τὸ «tractus Armoricani et Nervicani limitis» ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἑνὸς στρατιωτικοῦ ἄρχοντος (dux). Α. Δ.

'Αρὲν (Arène). Γάλλος πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Αἰακίῳ τῷ 1846 καὶ ἀποθανὼν ἐν Φαγὲ τῆς Σαβοΐας τῷ 1908. Μετὰ τὸ πέρας τῶν νομικῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐγένετο ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Ἐδμόνδου Ἀμπού, κατόπιν δ' ἔδρασεν ὡς συντάκτης μεγάλων παρισινῶν ἡμερησίων φύλλων. Ἐν ἔτει 1879 διωρίσθη γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, εἶτα δὲ γενικὸς σύμβουλος τῆς Κορσικῆς. Βουλευτὴς τῷ 1898 καὶ 1902, ἐξελέγη ἐν ἔτει 1904 γερουσιαστής, ἀντικαταστήσας τὸν Μουρατσιόλλε. Ὁ Ἀρὲν ἐδημοσίευσε συλλογὴν διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Le dernier Bandit», ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Καπὺς τὸν «Adversaire». Α. Δ.

— **'Αρὲν** (Arène), ***Παῦλος***. Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς ἐν Σιστερὸν τῷ 1843 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1896. Τὸ φιλολογικόν του στάδιον ἤρξατο διά τινος μικροῦ σκηνικοῦ ἔργου γραμμένου εἰς στίχους, τοῦ «Pierrot héritier», ἀναβιβασθέντος εἰς τὸ θέατρον τοῦ «*Ὠδείου*» ἐν Παρισίοις. Ἐξηκολούθησεν εἶτα διδων εἰς διάφορα θέατρα μονοπράκτους κωμῳδίας ὡς οἱ «Comédiens errants», «le Duel aux lanternes», «l'Ilote», ἔγραψε δὲ καὶ μερικὰ φυλλάδια διὰ μουσικὰ ἔργα, ἐν οἷς «le Char» μετὰ τοῦ Ἀλφόνσου Ντωντέ. Ἐκτὸς τῶν σκηνικῶν τούτων ἔργων συνέγραψε πλεῖστα μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα διακρίνει λεπτὴ εὐθυμολογία καὶ γλαφυρότης ὕφους, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μᾶλλον προκαλέσαντα ἐντύπωσιν εἶναι ἡ «Gueuse parfumée», ὁ «Jean des Figues», ἡ «Vraie tentation de Saint Antoine», «Paris ingénu» κτλ. Ἀφῆκεν ἐπίσης πολλὰ ποιήματα εἰς προβηγκιανὴν γλῶσσαν καὶ σατίρας κατὰ τῶν Παρνασσικῶν. Ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς του Σιστερὸν ἤγειρε τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ, εἰς δὲ τὸ Sceaux ἐστήθη ἐπίσης πρὸς τιμήν του ὡραῖον μνημεῖον. Θ. Β.

'Αρὲν *Κιοΐ* [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ δεξιᾷ τῷ μόλις ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου εἰσπλεύσαντι τὸν Ἑλλήσποντον κόλπωσις τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, διανοιγομένη μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Κοὺμ Καλὲ* καὶ *Κεφὴζ Μπουρούν*, ἔχουσα δὲ εὖρος 8 μιλλίων καὶ εἴσοδον 2. Λαμβάνει δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ μεγάλου χωρίου *'Αρὲν Κιοΐ* (πλάτ. 40°01' Β, μηκ. 26°21' 'Αν., χάρτης ἀγγλικὸς 2429 : The Dardanelles) ἐπὶ κλιτύος λόφου ἐκτισμένου καὶ εὐδιακρίτου τοῖς προσπλέουσιν. Ὅταν τὸ χωρίον τοῦτο φανῇ ἀνοῖγον («ὅταν σκάσῃ») βορείως τοῦ φάρου τοῦ Κοὺμ Καλέ, ἔχοντος εὐδιάκριτον ἐπίσης τὸν πύργον, δηλαδὴ πρὸς 85°, ἡ πλεῦσις δέον νὰ ἀλλαγῇ βορειοανατολικώτερον. Τὸ χωρίον ὀνομάζεται ὡσαύτως καὶ *Γκελμές*. Σ. Ε. Λ.

'Αρένα [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Τὸ ἀριστερᾷ τῷ διαπλέοντι τὸ στόμιον τοῦ κόλπου *Πόρτο Βέκκιο* τῆς Κορσικῆς ἀκρωτήριον, ἀπέχον τοῦ μετὰ φάρου καὶ σηματοτηλεγράφου ἀκρωτηρίου *Κιάππα* (Chiappa : πλάτ. 41°31'37", μηκ 9°22'02' 'Αν, χάρτης ἀγγλικὸς 1126*: Porto vecchio). Σ. Ε. Λ.

— **'Αρένα** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ ἄκρα, ἡ κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ πρὸς δυσμὰς κλάδου τοῦ λιμένος Βρινδησίου, ΒΔ τοῦ ἔσω φρουρίου καὶ τῆς πλατείας Piazza d'Armi. Ἐγγὺς καὶ ΒΑ τῆς ἄκρας ὁ ραδιοτηλεγραφικὸς σταθμός, ἀνατολικῶς δὲ αὐτῆς προκυμαῖαι παραβολῆς (πλευρίσματος) τῶν α/π τῶν ἀτμοπλοίων Peninsular και Oriental line. Δυτικῶς τῆς ἄκρας ἀπαγορεύεται ἡ ἀγκυροβολία διὰ λόγους στρατιωτικῆς ἀπόψεως (χάρτ. ἀγγλικὸς 1492 : Brindisi harbour). Σ. Ε. Λ.

— **'Αρένα *Μπιάνκα*** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Τὸ ΝΔ ἀκρωτήριον τῆς νήσου *Λινόζα* (ἀρχ. *Ἄλγουσα*) τῆς μεταξὺ Μάλτας καὶ πρὸς δυσμὰς αὐτῆς Τυνησίας ἀκτῆς. Τερματίζει δὲ οὕτη πρὸς δυσμὰς αἰγιαλὸν ρικνώδους χθαμαλῆς ἀκτῆς, ἀποτελεσθείσης ἀπὸ τὰς λάβας αἵτινες ἐξεχύθησαν ἀπὸ τοὺς πέντε τῆς νήσου κρατῆρας. Ὀνομαζόμενον τὸ ἀκρωτήριον καὶ *Σιαράτζα* (Sciarazza ἢ Arena Bianca : πλάτ. 35°51'10", μηκ. 12°51'10" 'Αν., χάρτ. ἀγγλικὸς 193: Linosa Island) εἶναι τὸ μέσον τῆς, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαλάττα Πιάττα (ΒΔ) ἕως ἀκρωτηρίου Καλκαρέλλα ΝΑ., ἀκτῆς τοῦ Ν. καὶ Δ. τμήματος τῆς νήσου. Σ. Ε. Λ.

'Αρένα, *περίπτωσις*—[*Διεθν. Δίκ.*]. Τὴν 8 Αὐγούστου 1896 τρεῖς Ἰταλοὶ μετανάσται εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας (Salvatore Arena, Giuseppe Venturella καὶ Lorenzo Salardino) ἐγκεκλεισμένοι εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Hahnville, κατεκρεουργήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐξημμένου ὄχλου, παρὰ τὰς μεγάλας προσπαθείας, τὰς ὁποίας κατέβαλεν ἡ ἀστυνομία, ἐπὶ τῇ φήμῃ ὅτι εἶναι οἱ δράσται φόνου τινός. Ἐπὶ τούτῳ ἡ ἰταλικὴ Κυβέρνησις διὰ τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι πρεσβευτοῦ της βαρώνου Fava ἐζήτησεν ἱκανοποίησιν, ἣν ἀπαίτησιν ἀπέρριψεν ἡ ἀμερικανική. Τὸ Κογκρέσον ὅμως, μετὰ μακρὰς συζητήσεις, ἐψήφισε τὴν πληρωμὴν 6 000 δολ. εἰς τὴν Ἰταλίαν «πρὸς πλήρη ἀποζημίωσιν τῶν κληρονόμων Arena, Venturella, Salardino». Τὴν βάσιν τῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων ἀπετέλουν τὰ ἑξῆς δύο ζητήματα : τὸ δικαίωμα προστασίας τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῶν ὑπηκόων της καὶ ἡ ὑλικὴ εὐθύνη τῆς ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ τοῦ πρώτου αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι ἰσχυρίζοντο ὅτι οἱ φονευθέντες διὰ τῆς μακροχρονίου παραμονῆς των καὶ τῆς «πραγματικῆς» ἀποκτήσεως τῆς ἀμερικανικῆς ὑπηκοότητος, διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς δημοτικὰς ἐκλογάς, ἔπαυσαν νὰ ὑπάγωνται ὑπὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας προστασίας, ἔχοντος ἀποκτήσει, ἐπὶ πλέον, ἑκάστου τούτων, διὰ τῆς ὑποβληθείσης αἰτήσεώς των πρὸς πολιτογράφησιν, τὸν «πρῶτον βαθμὸν» τῆς ἀμερικανικῆς ἰθαγενείας. Ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου προεβάλλετο τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει δὲν συνέτρεχεν ἀμέλεια τῶν ἀρχῶν, καθόσον ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἐπίθεσις καὶ ἀνέλπιστος ἀλλὰ καὶ βιαία ἦτο. Ἡ καταβληθεῖσα ὅμως τῇ ἀποφάσει τοῦ Κογκρέσου ἀποζημίωσις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν γνώμην τῆς ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἀνταποκρίνεται πρός ὅ,τι ἔχει γενικῶς ἐφαρμοσθῆ ἐν τῇ διεθνεῖ πρακτικῇ, ὅτι δηλ. ἡ «τυπικὴ» ὑπηκοότης δικαιώνει τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς προστασίας καὶ ὅτι διὰ προσβολὴν κατὰ περιουσίας, ζωῆς κλπ. εἶναι ὑπεύθυνος ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας ἐν ᾗ ἔλαβε χώραν τὸ γεγονός. Η. Γ. Κ.

'Αρενὰ (Arena), ***'Αντώνιος***. Γάλλος σκωπτικὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Σολιὲ παρὰ τὸ Τουλὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ὑπῆρξε δικαστὴς ἐν Σαὶν - Ρεμύ. Ἔγραψε σκωπτικὴν ἐποποιίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Meygra entreprisa Catholiqui imperatoris», εἰς ἣν δίδει περιέργους πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὴν ἐκστρατείαν Καρόλου τοῦ Ε' εἰς Προβηγκίαν. Α. Δ.

— **'Αρενὰ** (Arena), ***Βαρθολομαῖος***. Γάλλος πολιτικὸς γεννηθεὶς εἰς Rousse τῆς Κορσικῆς τῷ 1768 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λιβόρνῳ τῷ 1832. Ἠσπάσθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μετέσχε τῶν ἐξεγέρσεων, αἵτινες διετάρασσον τὴν Κορσικὴν μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν Ἄγγλων. Ἐκλεγεὶς τῷ 1791 μέλος τῆς Νομοθετικῆς Συνελεύσεως, ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὴν ὡς ἀδιάλλακτος πολέμιος τῶν παλαιῶν ἰδεῶν καὶ ἐζήτησε νὰ κηρυχθῇ ἡ πατρὶς ἐν κινδύνῳ. Μεταβὰς ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Συνελεύσεως εἰς Κορσικήν, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ στρατηγοῦ Πάολι, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν.

Μετὰ τὸ 1798 μετέβη ἐκ νέου εἰς Κορσικὴν καὶ ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ὅπου διεκρίνετο διὰ τὰς παραφόρους δημοκρατικάς του ἀρχάς. Κατὰ τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 18 Μπρυμαίρ, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου, τὸν ἥρπασε ἐκ τοῦ περιλαιμίου καὶ ἐζήτησε νὰ ἀποβάλῃ αὐτὸν ἐκ τῆς αἰθούσης τῶν συνεδριάσεων. Ἡ πρᾶξίς του αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ πιστευθῇ γενικῶς ὅτι ἐζήτησε νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Ὁ Βοναπάρτης διέψευσε τοῦτο, οὐχ ἧττον ὅμως τὸ ὄνομά του ἐτέθη ἐν τῷ καταλόγῳ μεταξὺ τῶν βουλευτῶν τῶν καταδικασθέντων εἰς ἐξορίαν. Μετέβη ἔκτοτε εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔζησεν ἐκεῖ ἐν ἀφανείᾳ καθ' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον βίον του. Θ. Β.

— **'Αρενὰ** (Arena), ***Ἰωσήφ***. Γάλλος πολιτικὸς ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Rousse τῆς Κορσικῆς τῷ 1770 καὶ καρατομηθεὶς ἐν Παρισίοις τὴν 31 Ἰανουαρίου 1801. Ἀνήκων εἰς προέχουσαν οἰκογένειαν τῆς νήσου καὶ ἀνατραφεὶς μὲ τὰς ἰδέας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐνεστερνίσθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἰωσὴφ εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἑνὸς ἐτῶν ἐγένετο διοικητὴς τάγματος τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐν Κορσικῇ καὶ ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ζητησάντων τὴν ἀνάκλησιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας τοῦ στρατηγοῦ Πασχάλη Πάολι, ὅστις διέμενεν ἐν Λονδίνῳ. Ἀνακληθεὶς οὗτος τῷ 1790 διὰ ψηφίσματος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ λαβὼν ὁμοῦ μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν τῆς πατρίδος του, ἐκλεγεὶς δὲ ταυτοχρόνως καὶ πρόεδρος τῆς Κονσούλτας ἐν Κορσικῇ, συνεκάλεσεν αὐτὴν καὶ ἤρξατο ἐρωτοτροπῶν μετὰ τῶν Ἄγγλων.

Ὁ Ἀρενὰ τραφεὶς μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων δημοκρατιῶν καὶ παραμείνας ἄτεγκτος εἰς τὰς ἀρχάς του, ἐκηρύχθη ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ στρατηγοῦ Πάολι, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ προσέφερε τὴν Κορσικὴν εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ ἀνεκήρυξε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γεώργιον ὡς ἀντιβασιλέα αὐτῆς. Ὁ Πάολι τραπεὶς τὴν ὁδὸν ταύτην ἐξεδίωξε πάντας τοὺς Γάλλους ἐκ Κορσικῆς, ἀδιαφορῶν ἂν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐν Παρισίοις ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐκτὸς τοῦ νόμου καὶ ἐπεκήρυξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρενὰ ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς Γαλλίαν, καὶ μεταβὰς εἰς Τουλὼν διεκρίθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης ὡς γενικὸς ὑπασπιστὴς τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς. Τῷ 1796 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, παρ' ᾗ ἐζήτησε τὴν ἐφαρμογὴν αὐστηροτάτων μέτρων κατὰ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, ἔνθα ὑπῆρχον πολλοὶ οἱ ἀγγλίζοντες.

Καὶ ὁ μὲν Πάολι δραπετεύσας εἶχε μεταβῆ οὐθις εἰς Λονδῖνον, ἡ δὲ ἀντιβασιλεία τοῦ Γεωργίου εἶχε καταλυθῆ. Ἀλλ' ἤδη ἀνεφαίνετο ὡς μέλλων νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Γαλλίας ὁ Βοναπάρτης, πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος ἀπὸ χρόνων ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀρενά. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 18 Μπρυμαὶρ (9 Νοεμβρίου 1799), καθ' ὃ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βοναπάρτου εἰσελθόντες μετὰ λογχοφόρων διεσκόρπισαν τὰ μέλη τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων, ὁ Ἀρενὰ ὑπέβαλε παραίτησιν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ταξιαρχίας τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἐτάχθη εἰς τὴν ἀντιπολιτευομένην τὸν Βοναπάρτην μερίδα. Συνδεθεὶς μετὰ διαφόρων δυσηρεστημένων κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος, ἐξύφανε μετ' αὐτῶν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ πρώτου ὑπάτου, σκοποῦσαν τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ, κατά τινα παράστασιν τοῦ θεάτρου τοῦ Μελοδράματος. Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην μετεῖχον ὁ γλύπτης Σεράκι, ὁ ζωγράφος Τοπινὸ-Λεμπρέν, ὁ Ντανὰ καὶ ὁ Ντεμερβίλλ. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐγκατέλιψε τὴν συνωμοσίαν εἰς τὸν Μπαρέρ, οὗτινος ἦτο γραμματεύς, αὐτὸς δ' ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Τὸ πρᾶγμα ἐτηρήθη μυστικὸν καὶ τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα συνέλαβον τοὺς συνωμότας ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν (18 Βαντεμὸρ τοῦ 10ου ἔτους), καθ' ἣν προετίθεντο νὰ δολοφονήσουν τὸν Βοναπάρτην. Παρεπέμφθησαν εἰς ἀνάκρισιν, ἥτις παρετείνετο μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐγένετο νέα ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ πρώτου ὑπάτου διὰ τῆς ἐκρήξεως τῆς «καταχθονίας μηχανῆς» (machine infernale), καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο οὗτος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπως μεταβῇ εἰς τὸ θέατρον τοῦ Μελοδράματος. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη συνετέλεσεν, ὥστε ὁ Ἀρενὰ μετὰ τῶν λοιπῶν συνωμοτῶν νὰ ὁδηγηθῇ ἐπὶ τὰς ἡμέρας εἰς τὴν λαιμητόμον. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

'Αρενὰλ *ντὲλ Σοὺρ* [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μέγας καὶ ἐκτεταμένος ψαμμαθὼν (πλάτ. 39°30', μηκ. 2°32'30' 'Αν., χάρτης 2428 : Balearic, Majorka : Dragonera island to Carril bay, including Palma bay), ἀποτελῶν τὸ ΝΑ ἥμισυ τοῦ κόλπου τῆς *Πάλμα*, τῆς ΝΔ ἀκτῆς τῆς νήσου Μαγιόρκας, τῶν Βαλεαρίδων. Ἡ ὁμοιότης τοῦ κόλπου τούτου πρὸς τὸν ὅρμον τῶν Φαλήρων μας εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως διαμορφώσεως ἀκτογραμμῆς καταπληκτική, ἀνεξαρτήτως μεγέθους. Σ. Ε. Λ.

'Αρενὰλ (dona Conception Arenal). Φιλάνθρωπος Ἱσπανίς, γεννηθεῖσα ἐν Φερόλ τῷ 1820 καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Βίγκῳ τῷ 1893. Τῷ 1847 συνεζεύχθη τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ Καρράσκο. Ἐγκαταλείψασα τὴν λογοτεχνίαν, εἰς ἣν ἠσχολεῖτο πρότερον, ἐπεδόθη εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, ἵδρυσε περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Φωνὴ εὐσπλαγχνίας» καὶ ὑπῆρξεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν φυλακῶν. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα : «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», «Ἡ γυναῖκα τοῦ μέλλοντος», «Ἡ γυναῖκα εἰς τὴν ἑστίαν της» κ. τ. λ. Α. Δ.

'Αρενάλες (Arenales), ***Χιοσέ***. Γεωγράφος Ἱσπανοαμερικανὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, διευθυντὴς τῆς

Digitized by Google

τοπογραφικῆς ὑπηρεσίας ἐν Μπουένος-Ἄϋρες. Ἔγραψεν ἔργον ἐπιγραφόμενον «Noticias historicas y descriptivas sobre el gran pais del Chaco y rio Bermejo». **Α. Δ.**

ἀρεναρία (ἡ) (Arenaria) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀμμόφιλον τὸ ἀμμόφυτον* (Ammophila arenaria). **Δ. Ν. Π.**

ἀρενδαλίτης (Arendalit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παλαιότερον ὄνομα τοῦ ὀρυκτοῦ ἐπιδότου (βλ. λ.), δοθὲν ἐκ τοῦ Arendal τῆς Νορβηγίας, ὅπου εὑρέθη. **Γ. Κ. Γ.**

Ἀρενέλλα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νῆσος δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Καδακουὲς τῆς ἀνατολικῆς Ἱσπανίας (Arenella, πλάτ. 42° 16′ 10″, μῆκ. 3° 17′ 25″ Ἀνατ., χάρται ἀγγλικοὶ 1804: Cape San Sebastian to Cette καὶ 1615*: Port Cadaquès), 2½ μιλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Κρεοὺς (Cabo Creus) ἀνατολικῆς ἀπολήξεως τῶν Πυρηναίων, ἔχουσα παρ' αὐτὴν τὰς νησῖδας El Berganti καὶ El Cucuruku. Ν. ΝΔ αὐτῆς τὸ ἀκρωτήριον *Ναοὺς* (punta Naus), ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι κέρας τοῦ ἰδίου ὅρμου ὀφεῖλον τὴν ὀνομασίαν εἰς παραφθορὰν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *ναός*, διατηρηθείσης οὕτω διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Διότι ἐκεῖ ἐγείρετό ποτε τὸ *Ἀφροδίσιον*, τὸ ἱερὸν τῆς Πυρηναίας *Ἀφροδίτης* (*Στράβ.* Didot 148 19. 150,45. 151,16), τοῦ ὁποίου τὸ γεωγραφικὸν πλάτος εἶχεν ἐκτιμήσει ὁ Πτολεμαῖος (Β, στ, 12) εἰς 42° 20′ Βορ., μόλις 5′ λανθασθείς. Δὲν εἶναι ἄλλως τε τὸ μόνον τοπωνύμιον τὸ διατηρῆσαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ τοιαύτην προέλευσιν ἀφοῦ καὶ ἕτερον ὑπάρχει εἰς τὴν Ἱσπανίαν Cabo de Nao τὸ ἀρχαῖον Ἀρτεμίσιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Ἰταλίαν Capo Nau, τὸ ἀρχαῖον *Λακίνιον* «ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλούσιόν ποτε ὑπάρξαν». **Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ**

Ἀρενέττα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὡραῖος ψαμμαθὼν (Spiaggia del Arenetta) τῆς κυανῆς ἀκτῆς (Côte d'Azure) εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἡ μικρὰ ἀλλὰ περίκομψος πόλις *Βαράτζε* (Varazze, πλάτ. 44° 21′, μῆκ. 8° 25′ ἀνατ., χάρτης ἀγγλ. 157: San Remo to cape Cavallo). Οἱ ἠλεκτρικοὶ λαμπτῆρες διὰ βολταϊκοῦ τόξου φωτίζοντες καθ' ὅλην τὴν νύκτα κατὰ τὴν περίοδον τῆς παραχειμάσεως τῶν ξένων, βοηθοῦν πολυτίμως τὰ προσεγγίζοντα πλοῖα. Νοσοκομεῖον 100 κλινῶν δεχόμενον ναυτικούς. Συγκοινωνία δι' αὐτοκινήτων λεωφορείων πρὸς Σάσσελλο, Σαβόννα καὶ Κογκολέττο. **Σ. Ε. Λ.**

ἀρενία (ἡ) (Arenia) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γλυμενιδῶν*. **Δ. Ν. Π.**

ἀρενίγκιος (Arening) *[Γεωλογ.]*. Μία ἐκ τῶν 5 ἐποχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ *ὀρδοβίσιος* (=*κατωτέρα σιλούριος*) ὑποπερίοδος τῆς *σιλουρίου* περιόδου τοῦ *παλαιοζωϊκοῦ* αἰῶνος τῆς ἱστορίας τῆς γῆς. Ἡ ἀρενίγκιος ἐποχὴ ὠνομάσθη ἀρχαιότερον καὶ σκιντόβιος. Κύρια χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τὰ εἴδη bifidus, hirundo καὶ extensus τοῦ γένους *διδυμόγραπτος* ὡς καὶ ὁ *διπλόγραπτος* dentatus (ἀμφότεροι γένη τῶν γραπτολίθων). Στρώματα σχηματισθέντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπαντῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ (Σκωτίᾳ), Βοημίᾳ, Ἰβηρικῇ Χερσονήσῳ, Β. Ἀμερικῇ. Ἐν Ἑλλάδι δὲν εὑρέθησαν (βλ. καὶ ὀρδοβίσιος). **Γ. Κ. Γ.**

ἀρενικόλη (ἡ) (Arenicola) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *τελεθουσιδῶν*. Τὸ σῶμα τῆς ἀρενικόλης εἶναι κυλινδρικὸν καὶ ἐξωτερικῶς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: Τὸ *πρόσθιον τμῆμα* (*θωρακικόν*), ὅπερ περιλαμβάνει πλὴν τοῦ προστομίου καὶ ἓξ μεγάλους ραχιαίους κρίκους, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει κυκλικὰς διαυλακώσεις, πέντε τὸν ἀριθμόν· οἱ κρίκοι οὗτοι διὰ περαιτέρω καταμερισμοῦ σχηματίζουσι μικροτέρους τοιούτους. Ἕκαστος μέγας κρίκος φέρει ζεῦγος ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένων παραπόδων, οἵτινες φέρουσι κατὰ τὸ ἄκρον των θύσανον μεταξοειδῶν ἰνῶν. Ἐπὶ τῆς κοιλιακῆς χώρας παρατηροῦνται δύο ἐξογκώσεις, αἵτινες εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς ὁμοίας τοιαύτας τῶν παραπόδων καὶ περικλείουσιν ἀγκιστρωτὰς ἴνας κατὰ κάθετον διεύθυνσιν διατεταγμένας. Ὁ πρῶτος (*στοματικὸς*) κρίκος ἀποτελεῖ τὸ στόμα τοῦ ζῴου. Τὸ *μεσαῖον* (*κοιλιακὸν ἢ βραγχιακὸν*) *τμῆμα*, περιλαμβάνει 13 κρίκους, τῶν ὁποίων ἡ διάμετρος μειοῦται ἀναλογικῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τὸν τελευταῖον. Ἕκαστος κρίκος τοῦ κοιλιακοῦ τμήματος φέρει ζεῦγος χαρακτηριστικῶν βραγχίων ποικίλως διακεκλαδισμένων. Τὰ δύο πρῶτα ζεύγη τῶν βραγχίων τούτων εἶναι ὀλιγότερον ἀνεπτυγμένα τῶν λοιπῶν. Τὸ *ὀπίσθιον τμῆμα* (*οὐραῖον*) εἶναι κυλινδρικὸν καὶ πτυχωτὸν κατὰ τὰ πλάγια αὐτοῦ μέρη. Οἱ κρίκοι τοῦ τμήματος τούτου τοῦ σώματος δὲν φέρουσιν οὔτε παράποδα, οὔτε βράγχια. Ὁ τελευταῖος κρίκος ἢ ἑδραῖος κρίκος καταλήγει εἰς τὴν ἕδραν ἥτις εἶναι εὐρέως διηνοιγμένη. Ἡ ἐπιδερμὶς ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων στρωμάτων, τοῦ *ἐπιφανειακοῦ*, τοῦ *ὑποδορίου*, τοῦ *κυκλοφορικοῦ μυϊκοῦ* καὶ τοῦ *κατὰ μῆκος μυϊκοῦ*.

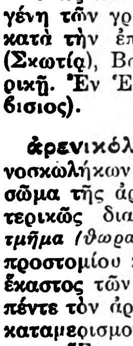

Ἀρενικόλη.
(Πρόσθιον σωματικὸν τμῆμα τῆς ἀρενικόλης κατὰ ἐπιμήκη ραχιαίαν τομήν, δεικνῦον τὴν διάταξιν τῶν διαφόρων φραγμάτων.)

Οἱ δέκα πρῶτοι κρίκοι τοῦ σώματος φέρουσιν εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς των ἀνὰ ἕνα παράποδα. Τὸ ραχιαῖον τμῆμα τῶν παραπόδων τούτων ἔχει σχῆμα κεκολοβωμένου καὶ πεπλατυσμένου κώνου· ἡ ἐγκάρσιος τομὴ τούτων εἶναι φοειδὴς καὶ σχηματίζει οὔλακα μήκους ἑνὸς περίπου χιλιοστομέτρου, φέρει δὲ κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον δύο λεπιδωτὰς ἐπιμηκύνσεις. Αἱ τρίχες τῶν νωτοποδίων εἶναι εὐθεῖαι, λεπτῶς ὀδοντωταὶ κατὰ τὸ ἄκρον των. Τὸ κοιλιακὸν τμῆμα φέρει εἴκοσι περίπου ἀγκιστρωτὰ νημάτια. Εἰς τὸ στόμα φέρει πολυάριθμα κυστεοειδῆ θηλίδια περικλείοντα δύο αἱματοφόρα ἀγγεῖα, ἅτινα κατὰ τὸν Vogt καὶ Yung παίζουσι σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν δερματικὴν ἀναπνοὴν τοῦ ζῴου.

Ἡ σωματικὴ κοιλότης τῆς *ἀρενικόλης* εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ περικλείει περισπλαγχνικόν τι ὑγρὸν αἰωρούμενον, ὅπερ περιέχει, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνουσίας, τὸ ἀναπαραγωγικὸν σπέρμα τοῦ ἄρρενος. Ἡ κοιλότης αὕτη κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς μέρος διαιρεῖται εἰς τρεῖς θαλάμους ἀνταποκρινομένους πρὸς τοὺς τρεῖς κρίκους τοῦ ἀργιποδίου. Ὁ τέταρτος θάλαμος εἶναι ὁ εὐρυχωρότερος πάντων· ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τετάρτου κρίκου καὶ τελευτᾷ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ οὐραίου τμήματος· ὁ θάλαμος οὗτος περιλαμβάνει τὸ ἔντερον, τὰ ὄργανα τῆς ἀναπαραγωγῆς κτλ. Τὸ ἔντερον ἐξαπλοῦται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐφ' ὅλου τοῦ μήκους τοῦ σώματος, τὰ δὲ τοιχώματά του εἶναι λεπτότατα· τὸ ἔντερον κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον του φέρει εἶδος ἐσωτερικοῦ προέχοντος στοματικοῦ ἀνοίγματος, ὅπερ ἔχει μῆκος δύο περίπου ἑκατοστομέτρων. Αἱ ἀποφύσεις τοῦ κυκλοφορικοῦ μυϊκοῦ συστήματος εἶναι τοποθετημέναι περὶ τὸ στοματικὸν τοῦτο ἄνοιγμα. Ὁ οἰσοφάγος εἶναι κυλινδρικός, ἐξωγκωμένος κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ τμῆμα καὶ κατὰ τὴν σύνδεσίν του μετὰ τῆς πεπτικῆς συσκευῆς στενοῦται ἀρκετά. Ὁ πεπτικὸς σωλὴν μετὰ τὸν οἰσοφάγον διακρίνεται καὶ ἔχει χρῶμα ὑποκίτρινον.

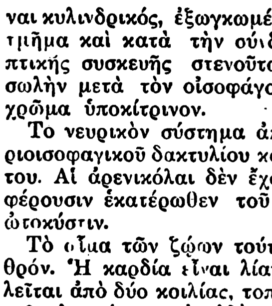

Ἀρενικόλη.
Ἐγκαρσία τομὴ τῆς ἀρενικόλης κατὰ τὸ μέσον τμῆμα τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ ἥμισυ.)

Τὸ νευρικὸν σύστημα ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς περιοισοφαγικοῦ δακτυλίου καὶ ἑνὸς κοιλιακοῦ τοιούτου. Αἱ ἀρενικόλαι δὲν ἔχουσιν ὀφθαλμούς, ἀλλὰ φέρουσιν ἑκατέρωθεν τοῦ στόματος περίπλοκον ὠτοκύστιν.

Τὸ αἷμα τῶν ζῴων τούτων εἶναι λαμπρῶς ἐρυθρόν. Ἡ καρδία εἶναι λίαν συσταλτὴ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κοιλίας, τοποθετημένας ἑκατέρωθεν τοῦ οἰσοφάγου καὶ εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὰ πνευμονικὰ γάγγλια. Ἑκάστη κοιλία ἀποδέχεται τὸ αἷμα τῶν ραχιαίων ὡς καὶ τῶν πλευρικῶν αἱμοφόρων ἀγγείων. Αἱ *ἀρενικόλαι* ἔχουσι δεκατρία ζεύγη ραχιαίων βραγχίων, ἅτινα εὑρίσκονται ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου κρίκου. Ἕκαστον βράγχιον ἀποτελεῖται ἐκ βραχυτάτου βασικοῦ στελέχους, ὅπερ διακλαδίζεται πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Πλὴν τῶν βασικῶν στελεχῶν ὑπάρχουσι καὶ δευτερεύοντα τοιαῦτα, ἅτινα ὑποδιαιροῦνται εἰς λεπτοτάτας διακλαδώσεις σχηματιζούσας πυκνοὺς θυσάνους. Ἑκάστη διακλάδωσις περικλείει δύο ἀγγεῖα, τὸ πρῶτον ἐπαγωγὸν καὶ τὸ δεύτερον ἀπαγωγόν. Τὰ βράγχια ἱστολογικῶς ἐξεταζόμενα εἶναι δεσμικὰ θηλίδια λίαν ἀνεπτυγμένα καὶ κλαδώδη. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔχουσιν ἓξ ζεύγη δισμεριστικῶν ὀργάνων, ὧν τρία κατὰ τὴν θωρακικὴν κοιλότητα καὶ τρία κατὰ τὴν βραγχιακὴν τοιαύτην. Τὰ ὄργανα ταῦτα ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ δεκάτου κρίκου καὶ διακρίνονται εἰς τρία διακεκριμένα μέρη, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν *χώνην*, τὸ *κυστίδιον* καὶ τὸ *ἀδενῶδες προσάρτημα*. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπαραγωγῆς ἡ χώνη καὶ τὸ κυστίδιον πληροῦνται ᾠῶν ἢ σπερματοζωϊδίων. Τὰ γένη εἶναι κεχωρισμένα. Αἱ ᾠοθῆκαι καὶ οἱ ὄρχεις γεννῶνται ἐκ τῆς διαφοροποιήσεως τῶν περιτοναϊκῶν κελλίων, ἅτινα ἑδρεύουσιν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ ἄκρου τοῦ κυστιδίου καὶ ἐν τῇ προμηκύνσει τῆς βάσεως τῆς χώνης. Ἡ *ἀρενικόλη* γεννᾷ τὰ ᾠά της κατὰ Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον. Ταῦτα ἔχουσι σχῆμα μικρῶν ᾠοειδῶν κόκκων ἄμμου πηκτωματώδους συστάσεως καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν φέρουσι ποδίσκον, ὅστις ἐμβυθίζεται ἐντὸς τῆς ἄμμου. Αἱ πηκτωματώδεις αὗται μᾶζαι παράγονται ἐκ τῆς ἐκκρίσεως τῶν δερματικῶν γαγγλίων τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τοῦ προσθίου σωματικοῦ τμήματος τοῦ ζῴου.

Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, ὧν γνωστότερα εἶναι *ἀρενικόλη ἡ ἀνθρακόχρους* (Arenicola carbonaria). Διακρίνεται ἐκ τοῦ λαμπρῶς μελανοῦ χρώματος της μὲ πρασίνας καὶ κιτρίνας ἀνταυγείας. Αἱ νεαραὶ ἀρενικόλαι ἔχουσιν ἀμαυρότερα χρώματα καὶ τὸ σῶμά των εἶναι διαφανὲς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Ἡ ἀρενικόλη ἡ ἀνθρακόχρους ἀπαντᾷ ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ ἐπὶ ὅλων τῶν ἀμμωδῶν παραλίων τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῆς Μεσογείου. Τὸ μῆκός της φθάνει εἴς τινα παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ τὰ 25 ἑκατοστόμετρα, ἐνῷ εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου δὲν ἀπαντῶσιν ἀρενικόλαι μεγαλύτεραι τῶν 6—7 ἑκατοστομέτρων.

Τὰ ζῷα ταῦτα σκάπτουσι σωληνοειδῆ ὀπὴν ἐπὶ τῆς ἄμμου, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ἐνδιαιτῶνται. *Ἀρενικόλη ἡ κεκολοβωμένη* (Arenicola ecaudata). Διακρίνεται ἐκ τῶν πολλῶν βραγχίων της 25—27 τὸν ἀριθμὸν καὶ τῆς βραχύτητος τοῦ οὐραίου τμήματος. Ὁ Claparède παρετήρησε τὸ ζῷον τοῦτο καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. **Δ. Ν. Π.**

— *[Παλαιοζ.]* Ἴχνη ἢ λείψανα τοῦ γένους *ἀρενικόλη* ἢ *ἀρενικόλιθος* ἢ σχηματισμοὶ μηχανικῆς κινήσεως κοῖλοι ἢ ὑπὸ ὀρυκτολογικῆς ὕλης πεπληρωμένοι ἀπαντῶνται ἐντὸς πετρωμάτων γῆς ἀπὸ τοῦ ἠωζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ καθ' ὅλας τὰς νεωτέρας γεωλογικὰς ἐποχάς. **Θ. Σ.**

Ἀρενενμπέργ (Arenenberg) *[Γεωγρ.]*. Πύργος ἐν τῷ Καντονίῳ τῆς Τουργκοβίας ἐν Ἑλβετίᾳ, εἰς τὸν ὁποῖον διέμενε μετὰ τῆς μητρός του, πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου του, ὁ Ναπολέων Γ' τῆς Γαλλίας. **Χ. Δ.**

Ἄρενμπεργ (d'Arenberg), *Οἶκος ντ'* —. Ὄνομα βελγικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη διεκρίθησαν ὡς πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄνδρες ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐκ τούτων σπουδαιότεροι εἶναι οἱ κατωτέρω:

—*1) Ἰωάννης ντὲ Λίνι* (de Ligne), *κόμης ντ' Ἄρενμπεργ* (1525—1568). Ἐπολέμησε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ντ' Ἐγκμόντ, κόμητος ντὲ Μπούρεν, εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Καρόλου Ε'. Ὅτε ἀπέθανεν ὁ ἀρχηγός του (1548) ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν Φρίζε, Ὄβερ-Ἄϋσσελ, Γκρόνινγκ καὶ Ντρέντε, τὰς ὁποίας διῴκησε μετὰ μεγάλης ἱκανότητος. Κατὰ τὰς ἔριδας μεταξὺ τοῦ συνασπισμοῦ τὸν ὁποῖον συνέστησεν ὁ πρίγκιψ τῆς Ὀράγγης μετὰ τῶν κομήτων ντ' Ἐγκμὸντ καὶ ντὲ Χόρνες ἐναντίον τοῦ καρδιναλίου Γκράνβελλ, ἠρνήθη νὰ μετάσχῃ εἰς τὸν συνασπισμὸν καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ ἄνευ αἱματοχυσίας τὸν καθολικισμὸν καὶ τὴν εἰς τὸν βασιλέα ὑποταγὴν εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς ὁποίας διῴκει. Ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Χαϊλιγκερλέε.

—*2) Κάρολος, κόμης ντ' Ἄρενμπεργ*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Φρίζε (1550—1616). Ἐχρησιμοποιήθη πολλάκις εἰς διπλωματικὰς ἀποστολὰς ὑπὸ τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους διοικητῶν τῶν Κάτω Χωρῶν Ρεκουεζένς, δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ, Ἀλεξάνδρου Φαρνέζε κλπ. Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ διεκρίθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀουντενόρντ καὶ κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κολωνίας Γκέμπαρ Τρούχσες. Ἐνυμφεύθη τῷ 1587 τὴν Ἄνναν, θυγατέρα τοῦ Φιλίππου ντὲ Κροΐ, δουκὸς ντ' Ἄρσοτ, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἓξ υἱοὺς καὶ ἰσαρίθμους θυγατέρας. Τῷ 1603 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ὀστάνδης, κατόπιν ἐστάλη ὡς πρεσβευτὴς παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἰακώβῳ ΣΤ' τῆς Σκωτίας.

—*3) Φίλιππος-Κάρολος, πρίγκιψ καὶ κόμης ντ' Ἄρενμπεργ, δοὺξ ντ' Ἄρσοτ*. Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Μπαρμπανσὸν (1587—1640). Νεώτατος ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ ἐγένετο μέλος τοῦ ἱπποτικοῦ τάγματος τοῦ Χρυσομάλλου δέρατος καὶ σύμβουλος τοῦ κράτους. Συνεπείᾳ τῆς κατὰ τὸ 1629 γενομένης ἐκστρατείας, καθ' ἣν αἱ Ἡνωμέναι Ἐπαρχίαι ἐκυρίευσαν τὴν ὀχυρὰν πόλιν τοῦ Μπουά-λὲ-Ντύκ, ὁ δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ ἐνετάλη μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μαλὶν νὰ ἐγχειρήσῃ εἰς τὴν βασιλόπαιδα Ἰσαβέλλαν αἴτησιν τῶν μελῶν τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἀριστοκρατίας δι' ἧς τὴν ἱκέτευον, ὅπως μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Βέλγων. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Δ' ἀπήντησε διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων μὴ ἐκτελεσθεισῶν.

Νέα πολεμικὰ ἀτυχήματα ἐγένοντο ἀφορμὴ γενικῆς δυσαρεσκείας εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Κάτω Χωρῶν διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς καταστάσεως. Εἰς ταύτην συμμετέσχε καὶ ὁ ντ' Ἄρσοτ διαδραματίσας σπουδαῖον ρόλον.

—*4) Κάρολος ντ' Ἄρενμπεργ*. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1593—1669), μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν καπουκίνων, διακριθεὶς καὶ ὡς ἀρχιτέκτων.

—*5) Φίλιππος-Φραγκῖσκος, πρίγκιψ καὶ κό-*

Digitized by Google

μης ντ' Ἄρενμπεργ, δοὺξ ντ' Ἄρσσοτ καὶ *Κρούϋ*. Υἱὸς τοῦ Φιλίππου-Καρόλου, γεννηθεὶς ἐν Βρυξέλλαις (1625—1674). Ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Φιλίππου Δ' καὶ ἱππότης τοῦ τάγματος τοῦ Χρυσομάλλου δέρατος. Ἔλαβε μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας τῶν ἐτῶν 1651—58 καὶ διεκρίθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀρρὰς (1654) καὶ τὴν μάχην Βαλενσιὲν (1656). Εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Φίλιππος Δ' τὸν ὠνόμασε γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Φλάνδρας καὶ ἀνώτατον διοικητὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰνὼ (Haïnaut).

— *6) Κάρολος - Εὐγένιος ντ' Ἄρενμπεργ*. Υἱὸς τοῦ Φιλίππου - Καρόλου καὶ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἔλαβε τοὺς τίτλους του καὶ ἐτιμήθη ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τῶν μεγαλυτέρων ἀξιωμάτων (1633—1681).

— *7) Φίλιππος-Κάρολος-Φραγκῖσκος, δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ, Ἄρσσοτ καὶ Κρούϋ*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1663—1691). Εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν ἦτο διοικητὴς ἑνὸς γερμανικοῦ συντάγματος, διεκρίθη δὲ ὡς στρατιωτικὸς κυρίως καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἀπέθανεν ἔκ τινος πληγῆς τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατὰ τὴν μάχην τῆς Σζαλάνκεμεν.

— *8) Λεοπόλδος-Φίλιππος δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ, Ἄρσσοτ καὶ Κρούϋ*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1690—1754). Διεκρίθη ὡς στρατηγὸς τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Φλάνδρας ἐκστρατείας· ἐπίσης ἦτο διοικητὴς τοῦ Αἰνώ.

— *9) Κάρολος-Μαρία-Ραϋμόνδος, δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ, Ἄρσσοτ καὶ Κρούϋ* (1721—1778). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου διακριθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον. Μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη σύμβουλος τοῦ Κράτους καὶ ἀρχιστράτηγος. Ὑπῆρξεν ὡς καὶ ὁ πατήρ του διοικητὴς τοῦ Αἰνώ.

— *10) Λουδοβῖκος-Ἀγγιλβέρτος, δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ, Ἄρσσοτ καὶ Κρούϋ* Υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Βρυξέλλαις (1750—1820). Εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν ἔχασε τὴν ὅρασίν του ἐκ κυνηγετικοῦ δυστυχήματος. Κατόπιν τῆς συνθήκης τῆς Λουνεβίλλης ἐστερήθη τῶν πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου κτήσεών του, ἀλλ' ἀπεζημιώθη διὰ παραχωρήσεως ἄλλων κτημάτων ἐν Βεστφαλίᾳ. Ὁ Ναπολέων τὸν ὠνόμασε γερουσιαστήν. Μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1815 ἔφυγεν ἐκ Βελγίου.

— *12) Αὔγουστος-Μαρία-Ραϋμόνδος, πρίγκιψ ντ' Ἄρενμπεργ*. Περισσότερον γνωστὸς ὡς *κόμης ντὲ λὰ Μάρκ*, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Βρυξέλλαις (1753-1834). Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὰς γαλλικὰς σημαίας ἐν Ἀμερικῇ ἐναντίον τῶν Ἄγγλων ὡς συνταγματάρχης (1780—82). Ἔλαβε μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν εὐγενῶν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν τάξεων ἐν Βερσαλλίαις. Ἐγένετο φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Μιραμπώ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν ὥρισεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του. Τῷ 1793 ἔφυγεν ἐκ Γαλλίας καὶ κατετάχθη εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν ὡς στρατηγός. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐπανῆλθεν εἰς Βέλγιον ὅπου διωρίσθη ἀντιστράτηγος.

— *13) Λουδοβῖκος - Πρόσπερος, δοὺξ ντ' Ἄρενμπεργ*. Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Βρυξέλλαις (1785-1861), ἐπολέμησεν ὡς ἀρχηγὸς βελγικοῦ συντάγματος εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας τῆς Πρωσσίας καὶ Ἱσπανίας. Ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀράτζο-Μολίνος, ἀπελευθερωθεὶς μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1814. Τῷ 1824 ἐγένετο μέλος τοῦ συμβουλίου τῶν πριγκίπων ἐν τῇ διαίτῃ τῆς Βεστφαλίας, τῷ 1840 μέλος τῆς βουλῆς τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῷ 1847 μέλος τῆς Ἄνω βουλῆς τῆς Πρωσσίας.

— *14) Πέτρος, πρίγκιψ ντ' Ἄρενμπεργ*. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἀξιωματικὸς τοῦ Ναπολέοντος πολιτογραφηθεὶς Γάλλος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Χ. Δ.

Ἄρενμπεργ - *Μέππεν* (Arenberg - Meppen) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὸν γερμανικὸν δουκᾶτον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ὀσναμπροὺκ τοῦ Ἀννοβέρου.

Ἀρενοσίλλιο (Arenosillo). Θερμαὶ πηγαὶ παρὰ τὸ Μοντόρο ἓξ λεύγας ἀπὸ τῆς Κορδούης (Ἀνδαλουσία). Εἶναι ὕδατα ὑδροθειοῦχα, θερμοκρασίας 27° Κελσίου, ἅτινα ἐξαπολύουν ὑδροθειικὸν καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Χρησιμοποιοῦνται πρὸς πόσιν καὶ ὡς λουτρὰ κατὰ τῶν δερματικῶν παθήσεων. Ω.

Ἄρενς (Ahrens), *Ἐρρῖκος*. Ἐπιφανὴς νομομαθὴς καὶ ἐκπρόσωπος τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθείσης νομοφιλοσοφικῆς Σχολῆς, γεννηθεὶς τῷ 1808 ἐν Kniestedt ἐσπούδασεν ἐν Γοττίγγῃ, ἔνθα ἐγένετο μαθητὴς καὶ βραδύτερον ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ Kraus. Τῷ 1830 ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον του: «De confoederatione germanica» διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε πολλὰς ἐναντίον του ἀντιπαθείας ἐν τῷ Ὁμοσπονδιακῷ Συμβουλίῳ. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἑπομένου ἔτους συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐν Γοττίγγῃ γενομένην στάσιν, ἀναγκασθεὶς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς νὰ δραπετεύσῃ μετὰ τοῦ φίλου του καὶ συνεργάτου του Rauschenplatt εἰς Βέλγιον καὶ μετὰ εἰς Παρισίους. Ἐν Παρισίοις διαμένων ἤρχισε τῷ 1833 διδάσκων μαθήματα φιλοσοφία: ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Kant καὶ ἐντεῦθεν· ἓν ἔτος βραδύτερον ἐκλήθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Βρυξελλῶν, ἔνθα καὶ μετέβη ἐξακολουθήσας διδάσκων μέχρις οὗ ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος ἀντιπρόσωπος ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς Φραγκφούρτης. Τῷ 1850 προσεκλήθη ὡς καθηγητὴς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Πολιτείας ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz, τῷ δὲ 1859 ὡς καθηγητὴς τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας. Ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 49 ἐτῶν τῷ 1874 ἐν Salzgitter.

Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἔξω τῶν συνόρων τῆς πατρίδος του διάδοσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Kraus: Γαλλίαν, Βέλγιον, Ἱσπανίαν καὶ Νότιον Ἀμερικήν. Τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον, τὸ καὶ ἡμιτελὲς ἐγκαταλειφθέν, εἶναι: Cours de droit naturel τόμ. 2 (1838, 7 ἐκδ. 1875). Τὸ ἔργον τοῦτο μετεφράσθη βραδύτερον καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Naturrecht» (6 ἐκδ. 1870—71 τόμοι 2), ἐπὶ πλέον συνέγραψε: «Organische Staatslehre auf philosophisch—anthropologischer Grundlage» (1850 τ. 1), «Juristische Encyklopädie» (1855)· τὸ τελευταῖον τοῦτο βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συστηματικὴν ἔκθεσιν τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν μεταφρασθὲν εἰς πλείστας γλώσσας, τὴν ἰταλικήν, ρωσικήν, πολωνικὴν ὡς καὶ παρ' ἡμῖν. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρενς** (Ahrens), *Ἐρρῖκος*. Ἐπιφανὴς Γερμανὸς φιλόλογος γεννηθεὶς ἐν Helmstedt τῷ 1809 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1881. Τὸ κύριον ἔργον του, δι' οὗ ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν διαλέκτων, εἶναι τὸ «De graecae linguae dialectis» (I — II. Göttingen 1839—1843), ἐκδοθὲν καὶ εἰς δευτέραν ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Meister (τομ. I—II. Göttingen 1882—1889). Πλὴν τούτου ἐξέδωκε καὶ «Bucolicorum graecorum reliquias» (I—II. Lipsiae 1855—1859) καὶ πολυαρίθμους φιλολογικὰς πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἀξιόλογον ἐργασίαν του «Beiträge zur griechischen und lateinischen Etymologie» (Leipzig 1879). Διδακτικὰ ἐγχειρίδιά του διὰ τὰ Γυμνάσια — διακρινόμενα διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν σαφήνειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον αὐτῶν—εἶναι τὰ «Griechisches Elementarbuch aus Homer²» (Göttingen 1870) καὶ «Griechische Formenlehre des Homerischen und attischen Dialekts²» (Göttigen 1869). Γ. Π. Α.

— **Ἄρενς** (Arens), *Φραγκῖσκος Ἰωσήφ*. Γερμανὸς νομομαθὴς (1779 — 1855). Ὡς καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς γερμανικῆς νεολαίας εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν. Α. Δ.

Ἀρένσκι (Arenski), *Ἀντώνιος*. Ρῶσος κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ μουσικοσυνθέτης. Ἐγεννήθη ἐν Νοβογορὸδ τὴν 30 Ἰουλίου 1861. Τὸ κονσέρτο (εἰς *δὸ μεῖζ.*) διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ ἡ συμφωνία του *(σὶ ἔλασ.)* διὰ μεγάλην ὀρχήστραν τὸν ἀνέδειξαν κλασσικὸν συνθέτην καὶ τοῦ ἐξησφάλισαν τὴν ἕδραν καθηγητοῦ ἀντιστίξεως εἰς τὸ κονσερβατόριον τῆς Μόσχας.

Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ μελοδράματά τινα ἐν οἷς μνημονευτέα τὸ «Ὄνειρον ἐπὶ τοῦ Βόλγα» καὶ «Ραφαῆλος». Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρένσκι εἶναι γνωστὰ καὶ ἐν τῇ Δ. Εὐρώπῃ, ἐκτελούμενα τακτικῶς εἰς τὰς συμφωνικὰς συναυλίας τῶν Παρισίων, Βερολίνου κλπ. Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

Ἄρενσμπουργ (Arensburg) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα καὶ λιμὴν τῆς νήσου Ἔζελ (Oesel) τῆς Ἐσθονίας. Κάτ. 5,000. Ἄλλοτε ὀχυρὰ γερμανικὴ πόλις μὲ ἕδραν ἐπισκοπικήν, περιῆλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν τῷ 1721 (βλ. καὶ Ἔζελ). Α. Δ.

Ἄρεντ (Arendt), *Μαρτῖνος - Φρειδερῖκος*. Ἀρχαιοδίφης καὶ περιηγητής, γεννηθεὶς ἐν Ἀλτόνᾳ τοῦ Ὁλστάϊν τῷ 1769 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1824. Διατελέσας σπουδαστὴς τῆς βοτανικῆς, εἶτα δὲ ὑπάλληλος τοῦ βοτανικοῦ κήπου τῆς Κοπενάγης, κατεγίνετο πλειότερον μελετῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ταύτης χειρόγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν σκανδιναυικὴν ἀρχαιολογίαν, ἀπέκτησε δὲ εὐρυτάτας γνώσεις περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Θ', Ι' καὶ ΙΑ' αἰώνων τῶν σκανδιναυικῶν χωρῶν καὶ ἐπαρουσίασε πράγματα τέως ἄγνωστα εἰς τὴν ἐπιστήμην. Τῷ 1798 ἡ δανικὴ κυβέρνησις τῷ ἀνέθηκεν ἀποστολὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φιντμαρκ τῆς Νορβηγίας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν χώραν καὶ ἔφθασε μέχρι σημείων, ὅπου οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ξένος εἶχε θέσει τὸν πόδα. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο ἡ συλλογὴ φυτῶν καὶ βοτάνων, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε σημαντικὸν ἀποτέλεσμα, καθ' ὅσον εἰς ἄλλα κατεγίνετο ὁ Ἄρεντ. Ὡς ἐκ τούτου ἀπελύθη τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν εἰς τὸν βοτανικὸν κῆπον τῆς πόλεως καὶ παρῃτήθη τῆς βοτανικῆς ἀφιερωθεὶς ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν. Μεταβὰς εἰς τὴν Νορβηγίαν κατεγίνετο εἰς συλλογὴν ἀρχαιοτήτων, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Σουηδίαν, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, πλησίον δὲ τοῦ καθηγητοῦ Τύσεν ἐξέμαθε τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας. Ἔπειτα ἐρρίφθη εἰς πλάνητα βίον περιερχόμενος πεζῇ τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Οὐγγαρίαν. Ἀληθὴς βοηθὸς τῆς ἐπιστήμης ὁ Ἄρεντ ἔζη καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα συντηρούμενος ἐκ τῶν συνδρομῶν τῶν φίλων του, κοιμώμενος πολλάκις εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ μὴ ἔχων οὐδεμίαν πρόβλεψιν περὶ τῆς αὔριον. Μὴ μεριμνῶν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ παραστάσεως ἐνεφάνιζεν ὄψιν ἀλήτου· ἀφ' ἑτέρου αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ, ὅπως σπουδάσῃ τὸ σύνολον τῶν εἰδωλολατρικῶν μνημείων, ἤγειραν ὑπονοίας εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως ὅτι μετεῖχεν εἰς τὰς ἑταιρίας τῶν καρβονάρων καὶ συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς. Αἱ κακουχίαι ἃς ὑπέστη ἐκλόνισαν τὴν ὑγείαν του καὶ ὅτε ἀποφυλακισθεὶς ἀπήρχετο εἰς Γερμανίαν ἠσθένησεν εἰς Βενετίαν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Μουράνο. Ὁ θάνατός του προῆλθε κατὰ τοὺς βιογράφους του ἐκ τῶν κακουχιῶν, ἃς εἶχεν ὑποστῇ εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Νεαπόλεως. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν συλλογῶν του εἶχε καταθέσει ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Κοπενάγης. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλαι μελέται του ἀφορῶσαι τὰς ἀρχαιότητας τῶν χωρῶν τοῦ Βορρᾶ εὑρισκόμεναι εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων καὶ εἰς ἄλλας τοιαύτας διαφόρων πόλεων τῆς Σουηδίας, Νορβηγίας καὶ Γερμανίας. Ὁ Ἄρεντ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος ἐρευνήσας τὰς ἀρχαιότητας τῶν σκανδιναυικῶν χωρῶν καὶ ὡς διαφωτίσας πλεῖστα σημεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ τῶν χωρῶν τούτων. Ἀπερροφημένος εἰς τὰς μελέτας ταύτας, οὐδέποτε ἐμερίμνησε περὶ ἑαυτοῦ, μὴ ἀποβλέψας οὔτε εἰς ἀπόκτησιν δημοσίας θέσεως, οὔτε εἰς ὑστεροφημίαν. Ἀπεκλήθη περιπατητικὸς φιλόσοφος, διότι ἠρέσκετο νὰ περιηγῆται τὴν Εὐρώπην πεζοπορῶν. Ἐκ τῶν ἔργων του, τῇ συνδρομῇ τοῦ Μιλλάν, ἐδημοσίευσεν, εὑρισκόμενος ἐν Παρισίοις, εἰς τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα «Magasin Encyclopédique» σύνοψιν τῶν περιηγήσεων καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν του ἀνακαλύψεων καὶ μελέτην ἐπιγραφομένην: «Essai sur les pierres sepulcrales et les tessères des anciens Slaves du Meclembourg. Εἰς Παρισίους ἐπίσης ἐδημοσίευσε τὴν περιγραφὴν τῶν τάφων τοῦ Κιβίκε εἰς τὰ «Annales des Voyages». Γενόμενος μέλος τῆς Κελτικῆς ἀκαδημίας, ὑπέβαλεν εἰς αὐτὴν πλεῖστα ὑπομνήματα περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς βορείου Εὐρώπης. Παρομοίας ἀρχαιολογικὰς μελέτας ἐδημοσίευσεν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ μέγα μέρος αὐτῶν εὑρίσκεται ἐν χειρογράφοις καὶ ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰ συγγράμματα μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρὲντ *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ Νετζὲντ τῆς κεντρικῆς Ἀραβίας, περιλαμβάνουσα περὶ τὰς 15 πόλεις καὶ κωμοπόλεις καὶ ἔχουσα περὶ τὰς 120 χιλιάδας κατοίκους, ἀσχολουμένους κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον. Χ. Δ.

Ἀρέντα (ἡ). Τοπωνύμιον πολλαχοῦ τῆς Αἰτωλίας. Φαίνεται λέξις σλαυικὴ καὶ σημαίνει τὴν ὑπέρβασιν ὄρους.

Ἀρεντὰλ (Arendal) *[Γεωγρ.]*. Ἐξαγωγικὴ πόλις τῆς Νορβηγίας παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Nid. Ἔχει καὶ βιομηχανίαν σημαντικήν, ἰδίως κατεργασίας σιδήρου. Κάτοικοι 10.270.

Ἀρεντζάνο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κυανῆς Ἀκτῆς καὶ τόπος παραχειμάσεως. Καὶ τὸ μὲν ἀκρωτήριον (πλάτ. 44°23'30", μῆκ. 8°41'00" Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 157: San Remo to Cape Cavallo) εὑρίσκεται 9 ½ μίλλ. Δυτ. τῆς Γενούης καὶ εἰς 10 ½ μίλλ. ΒΑ. τῆς Σαβόννας καὶ εἰς 1 ½ μίλλ. Ἀνατ. τοῦ Κογκολέττο. Ἡ δὲ ὡραία φερώνυμος πολίχνη (Arenzano), ἔχουσα πρὸ αὐτῆς ἀγκυροβόλιον διὰ δυτικοὺς καὶ βορείους ἀνέμους, εὑρίσκεται ἓν μίλλιον βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου, καὶ εἶναι σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Alessandria - Genova - Savonna - Torino. Ἡ ὡραία τῆς πολίχνης μητρόπολις, τὸ μέγιστον ξενοδοχεῖον της Grand Hôtel καὶ πρὸς τὰ ἔσω ἡ ἔπαυλις Pallavicini, τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῆς δούσης σπουδαίους διπλωμάτας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀποτελοῦν ἀξιόλογα σημεῖα ἀναγνωρίσεως εἰς τοὺς προσγειοῦντας. Σ. Ε. Λ.

Ἄρεντζεν (Arentzen). Δανὸς σκανδιναυολόγος, αἰσθητικὸς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Κοπεγχάγῃ (1823—1900). Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Δανίαν ἔκ τινος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην περιοδείας, διωρίσθη καθηγητὴς τῆς αἰσθητικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς δανιμαρκικῆς πρωτευούσης. Ὁ Ἄρεντζεν ἠσχολήθη ἰδίως περὶ τὴν μελέτην τῆς σκανδιναυικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἔργον αὐτοῦ «Ἡ μυθολογία τοῦ Βορρᾶ» θεωρεῖται κλασσικὸν ἐν Δανιμαρκίᾳ. Ὡς ποιητής, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἐλενσλέγκερ, ἔγραψε δύο δραματικὰ ποιήματα «Gunloeg Ormetunge» καὶ «Knud den Hellige», ἐδημοσίευσε δὲ καὶ δύο ποιητικὰς συλλο-

Digitized by Google

γάς: «Digtoamling» καὶ «Ny Digtsamling». Ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Boggeson καὶ Oehlenschlaeger» πραγματεία του εἶναι σπουδαιότατον ἱστορικὸν καὶ λογοτεχνικὸν ἔργον. Α. Δ.

Ἀρεντὸνκ (Arendonck) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἀμβέρσης, πρωτεύουσα ὁμωνύμου δήμου. Κάτοικοι 4600. Βιομηχανία πίλων. Χ. Δ.

Ἀρεντοὺν (Aredoun) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν τῇ Κιρκασίᾳ ἐκχυνόμενος εἰς τὴν Κασπίαν μετὰ ροῦν 100 χμτρ. περίπου.

Ἄρεντς (Arends), *Ἰωάννης*. Ὁλλανδὸς ζωγράφος (1738—1805). Ἔδρασεν ὡς καλλιτέχνης ἐν Ντορντρέχτ, διεκρίθη δὲ ὡς ζωγράφος τοπίων, οἰκογενειακῶν καὶ ἀγροτικῶν σκηνῶν. Α. Δ.

— **Ἄρεντς** (Arends), *Λεοπόλδος-Ἀλέξανδρος-Φρειδερῖκος*. Ρῶσος γλωσσολόγος καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς (1817- -1882). Κατόπιν δεκαετοῦς μελέτης κατήρτισε σύστημα στενογραφίας, ὅπερ ἐξέθηκεν εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ ἐν ἔτει 1860 ὑπὸ τὸν τίτλον «Leitfaden einer rationellen Kurzschrift» δημοσιευθὲν ἔργον του. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐγένετο ἀσμένως ἀποδεκτὸν ἐν Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ Σουηδίᾳ. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄρεντς, ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν φωνολογίαν καὶ τὴν συγκριτικὴν γλωσσολογίαν, ἐδημοσίευσε τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς ἐπιστήμας ταύτας πορίσματα αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1867 ἐκδοθεῖσαν συγγραφήν του: «Ueber den Sprachgesang der Vorzeit und die Herstellbarkeit der althebräischen Vokalmusik». Ἐπίσης διεκρίθη καὶ ὡς δραματικὸς συγγραφεὺς γράψας τὸ δρᾶμα «Ἡ ἐκλογὴ τῆς Λιμπούσσας» καὶ τὴν τραγῳδίαν «ὁ Δημοσθένης». Α. Δ.

— **Ἄρεντς** (Arendts), *Λουδοβῖκος*. Γερμανὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς γεννηθεὶς ἐν Ἄρνσμπεργ τῆς Πρωσσίας τῷ 1805, καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Βόννῃ καὶ κατόπιν ἐν Μονάχῳ. Ἀπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1847 ὑπῆρξε μέλος τῆς Νομοθετικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βαυαρίας. Τῷ 1841 ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς πόλεως Στράουμπιγκ εἰς τὴν Δίαιταν τῆς Φραγκφούρτης, ἥτις ἀπεσκόπει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Γερμανίας. Λόγῳ τῶν ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει ταύτῃ διχονοιῶν, ὁ Ἄρεντς ἀπεσύρθη μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ κόμματος Γκάγκερν, ὅπερ ἐπεδίωκε τὴν ἕνωσιν τῆς Γερμανίας.
Ὁ Ἄρεντς συνειργάσθη εἰς τὸ «Λεξικὸν τῆς Νομικῆς» τοῦ Βάϊσκε καὶ εἰς πολλὰ νομικὰ περιοδικά. Τὰ κυριώτερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι «Τὸ Ἐγχειρίδιον τῶν Πανδεκτῶν», καὶ «Πραγματεία περὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καὶ τῆς δικονομίας». Α. Δ.

Ἀρεντσέε (Arendsee) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Πρωσσίας πλησίον τοῦ Μάγκντενμπουργ καὶ παρ' αὐτὸ ὁμώνυμος λίμνη, ἔχουσα ἔκτασιν 554 ἑκταρίων, ὀνομαστὴ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ ἰχθύων. Χ. Δ.

Ἀρενὺς ντὲ Μὰρ (Arenys de Mar) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, τοῦ νομοῦ Βαρκελώνης, 5 μίλ. ΝΔ τοῦ φάρου Καλέλια (Calella) ἔχουσα ναυπηγεῖον ἁλιευτικῶν πλοίων (Arenys de Mar: πλάτ. 41° 34′ 45″, μῆκ. 2° 39′ 00″ Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 310: Cape Tortosa to San Sebastian). Ὁ πληθυσμός της μετὰ τοῦ προαστείου της Canet de Mar ἀνέρχονται εἰς 8000 καὶ ἡ βιομηχανία της ἀφορᾷ εἰς προϊόντα ἁλιείας. Σ. Ε. Λ.

ἀρεογραφία (ἡ)· περιγραφὴ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου Ἄρεως, ἡ γεωγραφία τοῦ Ἄρεως.—Ἐπίθ. **ἀρεογραφικός**, *—ή, —όν*.

Ἀρέοι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς, ἐν τῇ ἀποτελούσῃ ὁμώνυμον ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας νήσῳ Κυθήροις, κοινότητος Μυλοποτάμου. Κάτ. 86. Δ. Ε. Μ.

ἀρεόλη (Arhéol) *[Φαρμ.]*. Χημικὸν πνεῦμα ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ ἐλαίου τοῦ σαντάλου ὑπὸ τοῦ Riehl, ὅστις καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν θεραπευτικὴν τοῦ φαρμάκου ἐνέργειαν κατὰ τῆς βλενορροϊκῆς οὐρηθρίτιδος, ἰσοφαρίζουσαν τελείως τῇ τοῦ σανταλελαίου· ἀλλ' ἡ ἀρεόλη δὲν ἐπιφέρει τὰ δυσάρεστα ἐκ τοῦ σανταλελαίου ἐπιφαινόμενα, ὑπερτερεῖ δὲ τούτου καὶ ὡς ἔχουσα ὡρισμένην χημικὴν σύνθεσιν καὶ ἐνέργειαν, τὰς αὐτὰς πάντοτε. Τελεσφορεῖ δὲ τὸ φάρμακον χορηγούμενον ἐν καψυλλίοις ἐκ 0.2 ἑκατοστογρ. κατὰ 6 ἕως 12 καψυλλίων δι' ἡμέρας εἰς τρεῖς δόσεις. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἡ τε συχνουρία καὶ τὰ ἄλγη ἐλαττοῦνται, ἡ δὲ ρύσις περιορίζεται ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν. Τὸ τέως θολερώτατον ἐκ τοῦ πύου οὖρον διαυγάζει ἐνίοτε καὶ μόλις μετὰ πάροδον 24 ὡρῶν. Ἀπεδείχθη δ' ἀνώσιμος ἡ ἀρεόλη καὶ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς κυστίτιδος. Πάντως τὸ φάρμακον ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι γίγνεται πάντοτε καλῶς ἀνεκτόν. Μ. Ν. Κ.

ἀρεοπαγίτης (ὁ)· ὁ ἀποτελῶν μέλος τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου· θηλ. *ἀρεοπαγῖτις*: ἡ «ἀρεοπαγῖτις βουλή» || ὁ βαθμὸς τῶν ἀποτελούντων τὸ σημερινὸν δικαστήριον τοῦ Ἀρείου πάγου δικαστῶν.

ἀρεοπαγιτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἀρεοπαγίτας ἢ τὸν Ἄρειον Πάγον.

— «**Ἀρεοπαγιτικὰ**» (Areopagitica). Ἔργον εἰς πεζὸν τοῦ μεγάλου Ἄγγλου ποιητοῦ Μίλτωνος, δημοσιευθὲν τῇ 24 Νοεμβρίου τοῦ 1644. Εἶναι ἐνθουσιῶδες κήρυγμα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Α. Δ.

— «**Ἀρεοπαγιτικός**». Λόγος τοῦ ρήτορος Ἰσοκράτους (βλ. λ.) γραφεὶς μετὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον τοῦ 354, ἵνα καταδειχθῇ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα καὶ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς τὴν παλαιὰν ἰσχὺν θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ σωθῶσιν ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπωλείας τῆς ἀνεξαρτησίας των. Β. Φ.

Ἀρεόπολις *[Βιβλ. Γεωγραφ.]*. Οὕτως ὠνομάζετο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου ἡ μωαβιτικὴ πόλις *Ἄρ*, κειμένη νοτίως τοῦ χειμάρρου Ἀρνῶν, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κεῖται ὅπου τὰ σημερινὰ ἐρείπια *Ἐρ Ραββᾶ*, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ ὅπου τὸ πάλαι ἡ πρωτεύουσα τῆς Μωάβ (Ἡσαΐου ιε 1, Ἀριθμ. κα' 28 κλπ). Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ὑπῆρξεν ἡ Ἀρεόπολις αὕτη ἕδρα ἐπισκόπου. [Βλ. *A. Legendre* ἐν λέξει Ar τοῦ Βιβλικοῦ λεξικοῦ τοῦ *Vigouroux*, ἔνθα πληρεστέρα βιβλιογραφία.] Π. Ι. Μ.

Ἀρεόπολις *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ὁμωνύμου κοινότητος. Ἦτο πρωτεύουσα τοῦ τέως δήμου Οἰτύλου καὶ τέως ἐπαρχίας Οἰτύλου, τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Τὴν κοινότητα ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης αὐτῆς Ἀρεοπόλεως ἀποτελοῦσι καὶ οἱ συνοικισμοὶ Δρυάλια, Κουσκούνι, Κριαλιάνικα, Λαγοκοίλι καὶ Λιμένι, ἀπέχοντες τῆς πρωτευούσης ἀπὸ 15—40′ τῆς ὥρας ἕκαστος. Κατοικεῖται δὲ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Δεκεμβρίου 1920, ἡ μὲν πρωτεύουσα τῆς κοινότητος ὑπὸ 869 κατοίκων (ἀρ. 375, θηλ. 494), ἡ δὲ ὅλη κοινότης ὑπὸ 1242. Ἡ Ἀρεόπολις κεῖται ἐπὶ ὀροπεδίου ὕψους 290 μέτρων, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ Ἅγιος Ἠλίας (κοινῶς *Ἀρκουδόλατσα*), παρωρείας τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ταϋγέτου, καὶ εἰς ἀπόστασιν 35′ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Περὶ τὴν ὥραν ἀπέχει αὐτῆς πρὸς Ν. ΝΑ. τὸ βουνὸν Σαγγιᾶς (900 μ. ὕψους), ὑψηλότερος τοῦ Ἁγ. Ἠλία κατὰ 300 μέτρα. Ἡ Ἀρεόπολις συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς μὲν ὁδοῦ, μήκους 29 χιλιομ., μετὰ τοῦ Γυθείου, δι' ἡμιονικῶν δὲ μετὰ τοῦ Λιμενίου, ἐπινείου αὐτῆς, ἀπέχοντος 35′, μετὰ τοῦ Πύργου Οἰτύλου, ἀπέχοντος 1 ὥραν καὶ ³/₄ τῆς ὥρας, μετὰ τοῦ νέου Οἰτύλου (κοινῶς Τσίπας), ἀπέχοντος 1½ ὥραν, μετὰ τοῦ Καβάλλου, ἀπέχοντος ἐπίσης 1½ ὥραν, καὶ Βαχοῦ, ἀπέχοντος 1 ὥραν.
Ἡ κωμόπολις ὠνομάζετο πρότερον *Τσίμοβα*, μετωνομάσθη δὲ εἰς Ἀρεόπολιν ἐπὶ Ὄθωνος πρὸς τιμὴν τῶν Μαυρομιχαλῶν, τῶν ὁποίων αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς. Πότε ἐκτίσθη δὲν εἶναι γνωστόν, διότι μόνον παραδόσεις περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς ὑπάρχουσι. Κατὰ μίαν τῶν παραδόσεων αὐτῶν τὴν κωμόπολιν ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ *Μιχ. Καρδιανοῦ*, ὅστις φέρεται ὡς γενάρχης τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τῆς Μάνης καὶ κτίστης τῶν περισσοτέρων χωρίων αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἐν Οἰτύλῳ διασωζομένην παράδοσιν εἶχον καταφύγει ἐκεῖ δύο ἀδελφοὶ ἐκ Καλλιπόλεως τῆς Θράκης, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὗτοι ἐνυμφεύθησαν ἐγχωρίας, τὰς ὁποίας κατέστησαν μητέρας πολλῶν τέκνων ἀρρένων, ἅτινα νυμφευθέντα, ὅτε ἐνηλικιώθησαν, ἀπέκτησαν πολλοὺς υἱούς. Ὁ ἐκπληκτικὸς αὐτὸς πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀπογόνων τῶν δύο Καλλιπολιτῶν προεκάλεσε τὴν ἀνησυχίαν τῶν Βοιτυλιωτῶν (κατοίκων Οἰτύλου), τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωσεν εἷς γέρων εἰπὼν «οἱ γαμπροί μας καὶ τὰ παιδάγγονά τους θὰ μᾶς διώξουν ἀπὸ τὸ χωριὸ σὲ λίγον καιρό». Οἱ λόγοι τοῦ γέροντος ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐκδιώξουν οἱ ἐγχώριοι τοὺς Καλλιπολίτας καὶ τοὺς ἀπογόνους των, οἵτινες μετῴκησαν εἰς τὸν χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον κεῖται τώρα ἡ Ἀρεόπολις καὶ ὅστις τότε ἦτο βοσκότοπος τῶν κατοίκων τῆς Χαριᾶς καὶ τοῦ Πύργου.
Ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀδελφῶν Καλλιπολιτῶν προῆλθον τέσσαρες οἰκογένειαι τῆς Ἀρεοπόλεως, οἱ *Γεωργιᾶνοι* (Μαυρομιχάλαι), οἱ *Τωρναριᾶνοι*, οἱ *Τσαλαπιᾶνοι*, καὶ οἱ *Πουνεντιᾶνοι*. Τῶν τεσσάρων αὐτῶν οἰκογενειῶν μετὰ πολλὰς ἀμοιβαίας συγκρούσεις, ἰδίως τῶν δύο πρώτων, κατίσχυσαν οἱ Γεωργιᾶνοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκληροδότησαν αἱ παραδόσεις, ἡ δ' ἀληθὴς ἱστορία, ἡ ἀξία λόγου, τοῦ τόπου, ἀρχίζει μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὅτε ἡ Μάνη ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχάλας ἐπαναστάτησε κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ τὸν εἰς τὸ Λιμένι κατάπλουν τοῦ στόλου τοῦ Θ. Ὀρλώφ. Τὴν πατριωτικὴν τότε δρᾶσιν τῶν κατοίκων τῆς Ἀρεοπόλεως, καὶ τῆς Μάνης ἐν γένει, ἐπηκολούθησεν ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν κατοίκων, ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχάλας καὶ πάλιν, κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τοῦ Δηροῦ κατὰ τὸ 1826. Ὡς ἀνάμνησις τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος διασώζεται σήμερον ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς κωμοπόλεως «*Οἱ Ταξιάρχαι*» πέτρα τις μὲ μικρὰν ὀπὴν ἐν τῷ μέσῳ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστήριξε, κατὰ τὴν παράδοσιν πάντοτε, ὁ τότε μπέης τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης τὸν κοντὸν τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τοῦ Ὄθωνος οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρεοπόλεως ὁμονοήσαντες κατεπολέμησαν τὸν μετὰ βαυαρικοῦ στρατοῦ μεταβάντα ἐκεῖ στρατιωτικὸν διοικητὴν Φαϊδερ μὲ σκοπὸν νὰ κρημνίσῃ τοὺς πύργους τῶν ἑκάστοτε ἀλληλοσυγκρουομένων ἰσχυρῶν τοῦ τόπου οἰκογενειῶν.
Τὸ κλῖμα τῆς κωμοπόλεως εἶναι ὑγιεινὸν καὶ ξηρόν, περισσότερον μάλιστα τὸν χειμῶνα ἢ τὸ θέρος, ἕνεκα τῶν ἐπικρατούντων κατ' αὐτὸ ἀνέμων. Τὸ ἔδαφος δὲ εἶναι πετρῶδες καὶ ἄγονον· διὰ τοῦτο καὶ ὀλίγα εἶναι τὰ προϊόντα τοῦ τόπου, γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικά. Ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται κατ' ἔτος (κατὰ μέσον ὅρον) εἰς 25 χιλ. ὀκ. δημητριακῶν καρπῶν, εἰς 12 χιλ. ὀκ. λούπινα καὶ εἰς 25 χιλ. ὀκ. ἔλαιον, ἐξάγει δὲ περὶ τὰ 300 βόδια καὶ 600 αἰγοπρόβατα. Δασικὰ προϊόντα δὲν ἔχει ὁ τόπος, διότι τὰ βουνὰ εἶναι γυμνά· διὸ τοῦτο οὐδὲ ὕδατα πηγαῖα ἢ φρεάτια ἔχει. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἀπὸ ἰδιοκτήτους ὑδροδεξαμενὰς (στέρνες), εἰς τὰς ὁποίας συλλέγουσιν ὄμβρια ὕδατα. Οὔτε βιομηχανίαν ἔχει ὁ τόπος (πλὴν ἑνὸς ἀλευρομύλου καὶ ἑνὸς ἐλαιοτριβείου), οὔτε ἐμπόριον ἄξιον λόγου, διότι τὸ ἐμπόριόν του περιορίζεται εἰς τὸ ἔλαιον (περὶ τὰς 80 χιλ. ὀκ. μετὰ τῶν ἄλλων κοινοτήτων), ὅπερ ἐξάγεται ἐκ τοῦ Λιμενίου. Διὰ τοῦτο, ἕνεκα τῆς πτωχείας τοῦ ἐδάφους, πρὸ ἐτῶν πολλοὶ εἶχον μεταναστεύσει εἰς τὴν Ἀμερικήν. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τούτων ἐπανῆλθον εἰς τὴν γενέτειραν μετὰ 5-10 ἐτῶν διαμονὴν εἰς τὴν ξένην.
Οὔτε μνημεῖα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐν τῇ Ἀρεοπόλει ὑπάρχουν, οὔτε ναοὶ ἢ μοναὶ πολὺ παλαιαί. Ὁ ἀρχαιότερος ναός, Ἅγιος Ἰωάννης, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλῶν, φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἀφοῦ κατὰ τὴν σωζομένην ἐπιγραφὴν «ἱστορήθη — ἑτοιχογραφήθη δηλ. — κατὰ τὸ 1742». Πάντες οἱ λοιποί, ὁ τῆς Κοιμήσεως, ὁ τῆς Παναγίας (ἐννεαημέρων) καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἶναι νεώτεροι αὐτοῦ, κτισθέντες πρὸ 150 περίπου ἐτῶν. Ἀξιοπερίεργα ὅμως εἶναι τὰ κατὰ τὴν παραλίαν τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος Ἀρεοπόλεως σπήλαια (*Μπάλιαρι, Χαρικιά, Χιοντάρα, Τσι τσαβέκια κλπ.*), ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ εἶναι ἀπρόσιτα. Εἰς τὰς εἰσόδους τινῶν ἐξ αὐτῶν παρατηροῦνται προμαχῶνες, οἵτινες ἐπροστάτευον, φαίνεται, τοὺς ἔχοντας τὰ σπήλαια αὐτὰ ὡς ὁρμητήρια πειρατὰς ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἢ καὶ τὰ γυναικόπαιδα, ἅτινα κατέφευγον εἰς αὐτὰ κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Ἅπαντα ἔχουσι σταλακτίτας, ὑπὸ τὸ τελευταῖον δὲ (*Τσιτσαβέκια*) ρέει ὁρμητικὸς ποταμὸς χυνόμενος ἐντὸς τῆς θαλάσσης εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπόστασιν.
Ἡ Ἀρεόπολις εἶναι ὁ σπουδαιότερος σταθμὸς πολιτισμοῦ τῆς τέως ἐπαρχίας Οἰτύλου, καὶ διὰ τὴν ἔνδοξον νεωτέραν ἱστορίαν της, ὡς πατρὶς τῶν Μαυρομιχαλῶν, καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν της μετὰ τῶν δύο πλησιεστέρων πρὸς τὴν Δ. Μάνην πόλεων, τῶν Καλαμῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνεῖ (ἡ Ἀρεόπολις) ἀτμοπλοϊκῶς (διὰ τοῦ Λιμενίου), καὶ τοῦ Γυθείου, μετὰ τοῦ ὁποίου συγκοινωνεῖ δι' αὐτοκινήτων, καὶ διότι εἶναι ἕδρα πλήρους γυμνασίου, σπουδαίου ἐκπολιτιστικοῦ παράγοντος διὰ τὸν τόπον, ταχυδρομείου-τηλεγραφείου-τηλεφώνου, εἰρηνοδικείου, ὑπαγομένου εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Γυθείου, καὶ ἀστυνομικῆς ὑποδιοικήσεως, ὑπαγομένης εἰς τὴν διοίκησιν Σπάρτης. Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως εἶναι φιλελεύθεροι, φιλοπρόοδοι καὶ ἀρηΐφιλοι· διὰ τοῦτο πολλοὶ εἶναι οἱ ἐξ αὐτῆς καταγόμενοι, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν πληθυσμόν της, ἐπιστήμονες, πλεῖστοι δὲ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί. Ἐκ τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων τῶν κατοίκων τῆς πόλεως μόνον οἱ ἔμποροι ἔχουν ὀργανωθῆ εἰς σύλλογον. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἀρεὸς (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Ἄνδρῳ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ ἀρία* (Quercus smilax). Δ. Ν. Π.

Ἀρεπάμπας (Arepabas) *[Ἐθνολ.]*. Λαὸς ἐρυθροδέρμων τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τοῦ Μισσουρῆ. Α. Δ.

Ἀρὲς (Ares) *[Γεωγρ.]*. Ἰαματικὴ πηγὴ τῆς Πορτογαλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀλεμτέξο, πλησίον τῆς Γκαφέτε, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα φερόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὕδωρ τῆς Γκαφέτε ἢ τῆς Τολόζα» ἐνδείκνυνται κατὰ τῶν χρονίων παθήσεων τῶν βρόγχων καὶ τῶν πνευμόνων. Χ. Δ.

Ἀρεσαβαλέτα (Arechavaleta) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντέβα, ἔνθα θειοῦχοι ἰαματικαὶ πηγαὶ ἐκμεταλλευόμεναι ἀπὸ τοῦ 1842.

Digitized by Google

'Αρέσας *(Λευκανός)*. Φιλόσοφος τῆς σχολῆς τῶν Πυθαγορείων, ὅστις φέρεται ἀκμάσας κατὰ τὴν 70ὴν 'Ολυμπιάδα, ἢ οι περὶ τὸ ἔτος 500 π.Χ Εἰς τὰ «Fragmenta philosophorum graecorum» τοῦ Mullach (ἐκδ. *Didot*, τόμ. II σελ. 51—52) ἐμπεριέχεται ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου τοῦ 'Αρέσου «περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου», διασωθὲν ὑπὸ τοῦ Στοβαίου. Οὐδεμίαν θετικὴν πληροφορίαν ἔχομεν οὔτε περὶ τοῦ 'Αρέσου οὔτε περὶ τοῦ ἔργου του. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ὄνομά του εἶναι ἀβέβαιον. 'Ο 'Ιάμβλιχος ἀναφέρει τὸν φιλόσοφον τοῦτον ὡς ἀρχηγὸν τῆς σχολῆς τῶν Πυθαγορείων. 'Αλλ' ἐνῷ τὸ ὄνομα *'Αρέσας* ἀπαντᾷ εἰς τὰ αὐθεντικώτερα χειρόγραφα, ἀναγινώσκομεν εἰς ἄλλα *'Ορέσανδρος, Αἰσάρας* καὶ *'Ισάρας*. Α. Δ.

'Αρεσθάνας (ὁ) *[Μυθολ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦ ποιμένος τοῦ ἀναθρέψαντος τὸν 'Ασκληπιόν. Α. Δ.

ἀρεσιὰ (ἡ)· τὸ εὐπρόσδεκτον ἀντικειμένου τινὸς ἢ πράξεως, εὐχαρίστησις, ἱκανοποίησις, ἀρέσκεια. Ἐν χρήσει εἰς τὴν φράσιν: «τῆς ἀρεσιᾶς μου.—σου.—του κτλ.»: «δὲν εἶναι τῆς ἀρεσιᾶς της ὁ γαμπρός», δὲν τῆς ἀρέσει, δὲν εἶναι τῆς ἀρεσκείας της, τοῦ γούστου της. Β. Φ.

'Αρεσίμπο *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. 'Αρεθίμπο.

'Αρέσιππος (ὁ). Πατὴρ τοῦ 'Αρεσίου, ἑνὸς τῶν τριάκοντα τυράννων τῶν 'Αθηνῶν. Α. Δ.

ἀρέσκεια (ἡ)· τὸ νὰ ἀρέσκῃ τις, τὸ νὰ εἶναι ἀρεστὸς (ἀρχ.)· || ἀποδοχή, τὸ νὰ εἶναί τι ἐπιθυμητόν: «ἐργάζομαι κατ' ἀρέσκειαν», ὅπως μοῦ ἀρέσκει, «δὲν εἶναι τῆς ἀρεσκείας μου»..: τῆς ἀποδοχῆς μου, τῆς ἐκλογῆς μου.

ἀρεσκὲς *['Αρχ. Θέατρ.]*. Ἡ εὐθεῖα ράβδος ἣν ἔφερον ἐν ταῖς κωμῳδίαις οἱ ὑποκριταί: «ἡ διδομένη ράβδος τοῖς κωμικοῖς» (*'Ησύχ.*). Κατὰ τὸν Πολυδεύκην (IV. 120), ὅστις καὶ τὴν ὀνομάζει *ἄρεσκον*, ἦτο ἡ *ἰδιαιτέρα* ράβδος ἣν ἔφερον ἐν ταῖς κωμῳδίαις οἱ πορνοβοσκοί: «πορνοβοσκοὶ καὶ χιτῶνι βαπτῷ καὶ ἀνθινῷ περιβολαίῳ ἐνδέδυνται καὶ ράβδον εὐθεῖαν φέρουσιν. Ἄρεσκος καλεῖται ἥδε ἡ ράβδος.» Σημειωτέον, ὅτι *εὐθείας* ράβδους ἢ *ὀρθὰς* (κατὰ τὸ Μέγ. 'Ετυμ.) ἔφερον κατ' ἀρχὰς καὶ οἱ τραγικοὶ ὑποκριταί. τοιαῦται δὲ ἦσαν τὰ λεγόμενα *σκῆπτρα* (*Αἰσχύλ* 'Αγαμ. 75. *Σοφ.* Οἰδ. τύρ. 456. Οἰδ ἐπὶ Κολ. 848), αἱ *σκυτάλαι* (*'Αριστοφ.* 'Εκκλ. 75), τὰ *βάκτρα* (*Εὐριπ.* Ἡρακλ. μαιν. 108 καὶ Ἴων 743) καὶ αἱ *βακτηρίαι* (*'Αριστοφ* Πλοῦτ. 273). Κατόπιν ὁ Σοφοκλῆς ἐπενόησε τὴν *καμπύλην* βακτηρίαν (*Westermann*, βιογρ. σ. 128). Παρ' Εὐριπίδῃ ('Εκάβ. 65) ἀπαντᾶται καὶ ὁ «σκολιὸς σκίπων».

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀρέσκω· κοιν. *ἀρέσω*, ἰδιωματ. *ἀρέζω*· εἶμαι ἀρεστός, ἐπιθυμητὸς εἴς τινα, τυγχάνω ἀποδοχῆς, εἶμαι τῆς ἀρεσκείας τινός, ἀντίθ. *ἀπαρέσκω*: «δὲν μοῦ ἀρέσκουν τὰ παπούτσια», «μοῦ ἀρέσκουν αἱ ἐκδρομαί,—αἱ διασκεδάσεις»· || «δὲν μοῦ ἀρέσει τὸ παιδί, μοῦ φαίνεται πολὺ ἀδύνατο», μὲ στενοχωρεῖ, μὲ κάμνει νὰ ἀνησυχῶ· || τὸ μέσ. *ἀρέσκομαι*· αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν, τέρπομαι, μοῦ ἀρέσκει: «ἀρέσκεται νὰ πειράζῃ,—νὰ κεντᾷ». Β. Φ

'Αρεστορίδης· βλ. 'Αρέστωρ.

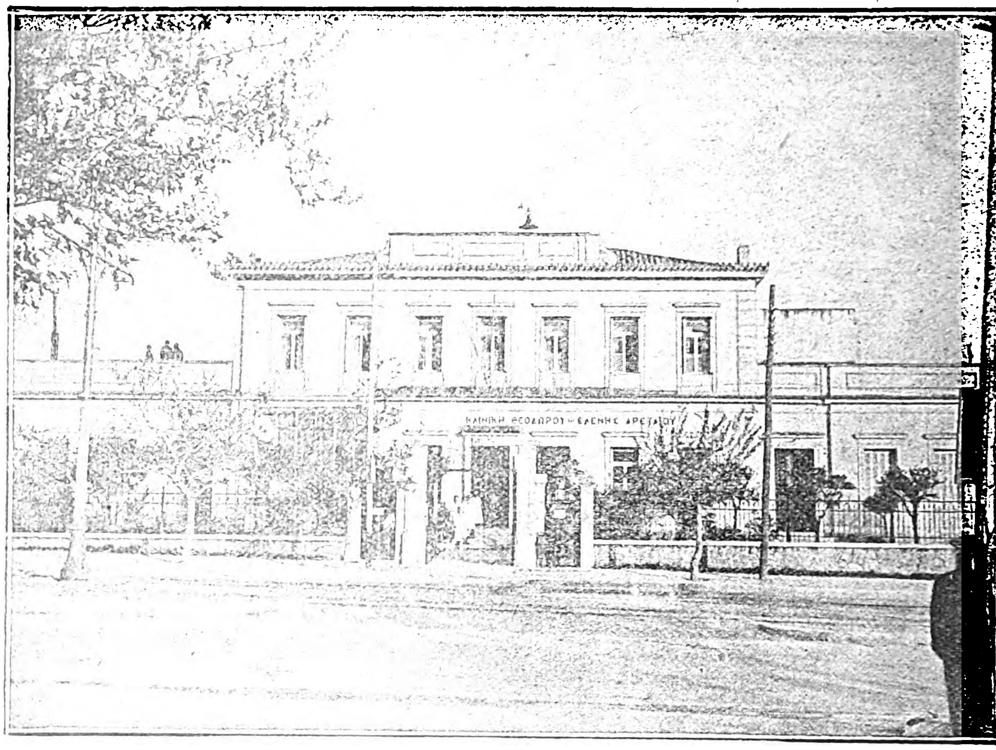

'Αρεταίειον. ['Εμπροσθία ὄψις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κηφισσίας.]

ἀρεστός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀρέσκων, ὁ τυγχάνων ἀποδοχῆς, ὁ ἀσπάσιος, εὐχάριστος: αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις δὲν μᾶς εἶναι ἀρεσταί».

'Αρέστωρ *['Αρχ.]*. Ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῶν *'Αργείων*. Κατὰ τοὺς μὲν ἦτο υἱὸς τοῦ 'Εκβάσου, ἔγγονος τοῦ Ἄργου καὶ πατὴρ τοῦ Πελασγοῦ, κατὰ τοὺς δὲ υἱὸς τοῦ Φόρβαντος, σύζυγος τῆς Μυκήνης, πατὴρ Ἄργου τοῦ Πανόπτου. 'Εκ τοῦ ἥρωος τούτου καλοῦνται οἱ 'Αργεῖοι *'Αρεστορίδαι* ὑπὸ τῶν ποιητῶν. Α. Δ

ἀρέτα *[Ναυτ.]*. Ἡ κατὰ τὴν κοινὴν ναυτικὴν γλῶσσαν ὀνομασία τῆς τελευταίας πρὸς πρύμναν *δικρόας*. 'Αντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἐπίσημον ὅρον «*ἄκανθα*», τοὺς γαλλικοὺς *cornière* καὶ *éstain* καὶ τὸν ἀγγλικὸν *fashion piece*. Σ. Ε. Λ.

'Αρεταὶ *[Γεωγρ.]*. Τόπος τις κείμενος, κατὰ τὴν Ἄνναν Κομνηνήν, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι τὸ σημερινὸν Τοπτσιλάρ, χωρίον ὑπερκείμενον τοῦ ποταμίσκου Κοδάρεως. Α. Δ.

'Αρεταίειον *Νοσοκομεῖον*. Χειρουργικὴ καὶ γυναικολογικὴ κλινική, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς χειρουργικῆς Θεοδώρου 'Αρεταίου (βλ. λ.). 'Ανήκει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν καὶ στεγάζει δύο πανεπιστημιακὰς κλινικάς, τὴν *Β' Χειρουργικὴν* καὶ τὴν *Γυναικολογικήν*. 'Αποτελεῖται δὲ ἐκ τριῶν περιπτέρων, κειμένων ἐντὸς εὐρυτάτου κήπου, ὧν τὸ μεῖζον, τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν Κηφισίας, εἶναι τὸ δαπάναις τοῦ 'Αρεταίου, εἰς μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του 'Ελένης, οἰκοδομηθὲν τῷ 1896—8. Τὸ ἕτερον μικρότερον ἀνηγέρθη δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου τῷ 1912. Τὸ δὲ τρίτον, μέγα καὶ τοῦτο καὶ κείμενον πρὸς τὴν ὁδὸν Κηφισίας ἐπερατώθη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1925, δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦτο, πρὸς στέγασιν τῆς γυναικολογικῆς κλινικῆς.

Τὸ πρῶτον περίπτερον ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὀρόφων, ὧν ὁ κάτω περιλαμβάνει τὰ ἐξωτερικὰ ἰατρεῖα, τὰ γραφεῖα τῶν διευθυντῶν, τὸ λογιστήριον, τὸ χειρουργεῖον τῆς γυναικ. κλινικῆς μετὰ προθαλάμου καὶ δωματίου ἀποστειρωτικῶν κλιβάνων, ἀμφιθέατρον πρὸς διδασκαλίαν τῶν φοιτητῶν, ἀκτινολογικόν, μικροβιολογικὸν καὶ παθολογο-ανατομικὸν ἐργαστήριον. Πλὴν τούτων δὲ καὶ 4 εὐρείας αἰθούσας ἀσθενῶν ἀπόρων καὶ γ' θέσεως καὶ 8 δωμάτια ἀσθενῶν β' θέσεως. Ὁ ἄνω ὄροφος περιλαμβάνει δωμάτια ἀσθενῶν α' θέσεως. Τὸ ὑπόγειον τοῦ κτιρίου τούτου περιλαμβάνει τὸ μαγειρεῖον καὶ τὰ δωμάτια τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ.

Τὸ β' περίπτερον κεῖται πρὸς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ κήπου, ἀποτελεῖται δ' ἐξ ἑνὸς ὀρόφου, περιλαμβάνοντος δέκα δωμάτια ἀσθενῶν α' καὶ β' θέσεως, καὶ χειρουργεῖον τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς μετὰ δύο προθαλάμων.

Τὸ τρίτον περίπτερον, οὗτινος ἡ εἴσοδος εὕρηται ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς, εἶναι διώροφον καὶ ἐκτισμένον κατὰ τοὺς τελευταίους ὑγιεινοὺς καὶ ἀρχιτεκτονικοὺς κανόνας. Τὰ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ἱδρύματος δωμάτια, κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ὀρόφους, ἔχουσιν ἰδίους ἐξώστας, πρὸς ἡλιοθεραπείαν. Ἐν τῷ α' ὀρόφῳ περιλαμβάνονται ἡ αἴθουσα ἀναμονῆς, τὸ ἰατρεῖον, τὰ γραφεῖα τοῦ καθηγητοῦ, ἓξ δωμάτια δὲ πολυτελείας δι' ἀσθενεῖς α' θέσεως.

Ἐν τῷ β' ὀρόφῳ περιλαμβάνονται ἡ αἴθουσα τῶν μαιευτικῶν ἐπεμβάσεων μετὰ προθαλάμου καὶ 8 δωμάτια α' θέσεως. Ἅπαντα θερμαίνονται διὰ κεντρικῆς θερμάνσεως. Ἐν ἰδιαιτέροις περιπτέροις τοῦ κήπου εὕρηνται τὸ πλυντήριον, τὸ σιδηρωτήριον καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Νοσοκομείου.

Τελευταῖον εἰς τὸ 'Αρεταίειον παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸ Ζαχαρώφειον ράδιον, δι' οὗ ἐνεργεῖται ἡ θεραπεία τῶν καρκινοπαθῶν.

Διευθυνταὶ τῆς μὲν Χειρουργικῆς Κλινικῆς ὑπῆρξαν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως οἱ καθηγηταὶ τῆς Χειρουργικῆς Σ. Μαγγίνας καὶ Ε. Καλλιοντζῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1901 ὁ καθηγητὴς Γεράσιμος Φωκᾶς, τῆς δὲ Γυναικολογικῆς Κλινικῆς ἀπὸ τοῦ 1922 ὁ καθηγητὴς Κ. Λογοθετόπουλος, οὗ μερίμνῃ καὶ εἰσηγήσει ἱδρύθη αὕτη.

Τὸ 'Αρεταίειον κέκτηται ἰδίαν περιουσίαν, κληροδοτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν καὶ εὐεργετῶν αὐτοῦ, ἀποδίδουσαν δ' ἐτησίως περὶ τὰς 940 χιλιάδας δραχμῶν· ὑπολογιζομένων δὲ νῦν τῶν εἰσπράξεων εἰς 900 περίπου χιλιάδας δραχμῶν, ἐλπίζεται ὅτι τὸ Νοσοκομεῖον θέλει καταστῇ αὔταρκες, καὶ ἱκανὸν ὅπως, ἄνευ ἐπιβαρύνσεως πλέον τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀνταποκρίνηται εἰς τὸν μέγαν, διδακτικόν τε ἅμα καὶ φιλάνθρωπον αὐτοῦ σκοπόν.

[Βλ. καὶ λ. 'Αθῆναι, τ. Β'., σ. 252 γ]. ΑΡ. Π. Κ.

'Αρεταίειον. ['Εξῶσται διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἐπὶ τοῦ κήπου τοῦ ἱδρύματος.]

Digitized by Google

Ἀρεταῖος *[Ἀρχ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Δίωνος. Οὗτος ἐλέγετο Ἱππαρῖνος, κατὰ δὲ τὸν Τίμαιον παρὰ Πλουτάρχῳ ὠνομάσθη Ἀρεταῖος ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ὀνομαζομένης Ἀρετῆς (*Πλούτ.* Δ΄ 31). —2) Κορίνθιος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Λουκιανὸς (ἐν Τοξάρ. 22), λέγει ὅτι, πλούσιος ὤν, εἶχε φίλον Εὐδαμίδαν τινά, ὅστις διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἀφῆκεν εἰς μὲν τὸν Ἀρεταῖον τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἵνα τρέφῃ καὶ γηροκομῇ, εἰς ἄλλον δὲ πλούσιον φίλον, τὸν Χαρίξενον, τὴν θυγατέρα, ἵνα προικίσῃ αὐτήν.
Ι. Χ. Δ.

— **Ἀρεταῖος ὁ** ***Καππάδοξ***. Περίφημος Ἕλλην ἰατρός, ἐκ Καππαδοκίας, ζήσας πιθανώτατα ἐν Ἀνατολῇ (Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ) καὶ Ρώμῃ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς β΄ ἑκατοντ. μ. Χ., καὶ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως. Περὶ τοῦ βίου τούτου ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἄλλως τε αὐτοῦ οὐδένα ἄλλον ἀναφέρει ἢ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἱπποκράτη, αὐτὸς δὲ ἀναφέρεται μόνον ἐν τοῖς Εὐπορίστοις, τῷ νόθῳ θεωρουμένῳ συγγράμματι τοῦ Διοσκορίδου (II,34), παρὰ Φιλαγρίῳ (*Ἀέτ.* VIII 47. *Παῦλ. Αἰγ.* IV. 1) καὶ Ἀλεξάνδρῳ τοῦ Ἀφροδισιεῖ (*Idel.* I, 992 κτλ.). Ἀνῆκε κυρίως τῇ ἐκλεκτικῇ Σχολῇ, μεγάλην σημασίαν ἀποδίδων τῇ ἀνατομικῇ, οὐδόλως ὅμως ἀπέρριπτε καὶ τὰς τῶν πνευματικῶν γνώμας.

Κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ γραφὲν ἐν Ἰωνικῷ ἰδιώματι «Περὶ αἰτίων καὶ σημείων ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν» καὶ «Περὶ θεραπείας ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν».

Καὶ ἐν μὲν τῷ α΄ βιβλίῳ τοῦ «Περὶ αἰτίων καὶ σημείων ὀξέων παθῶν», ἐλλειπούσης τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, πραγματεύεται περὶ ἐπιληπτικῶν, περὶ τετάνου, περὶ συνάγχης, περὶ τῶν κατὰ τὴν κιονίδα κακῶν, περὶ τῶν κατὰ τὰ παρίσθμια ἑλκῶν καὶ περὶ πλευρίτιδος. Ἐν δὲ τῷ β΄ βιβλίῳ, περὶ πνευμονίας, περὶ αἵματος ἀναγωγῆς, περὶ συγκοπῆς, περὶ καύσων, περὶ χολέρης, περὶ εἰλεοῦ, περὶ τῶν κατὰ τὸ ἧπαρ ὀξέων παθῶν, περὶ τῆς κατὰ τὴν κοίλην φλέβα ὀξείης νόσου, περὶ τῶν κατὰ τοὺς νεφροὺς ὀξέων παθῶν, περὶ τῶν κατὰ τὴν κύστιν ὀξέων παθῶν, περὶ ὑστερικῆς πνιγὸς καὶ περὶ σατυριάσεως.

Ἐν τῷ α΄ βιβλίῳ τοῦ «Περὶ αἰτίων καὶ σημείων χρονίων παθῶν» πραγματεύεται περὶ χρονίων παθῶν, περὶ κεφαλαίης, περὶ σκοτωματικῶν, περὶ ἐπιληψίης, περὶ μελαγχολίης, περὶ μανίης, περὶ παραλύσεως, περὶ φθίσιος, περὶ ἐμπυϊκῶν, περὶ τῶν κατὰ τὸν πνεύμονα ἀποστάσεων, περὶ ἄσθματος, περὶ πνευμώδων, περὶ ἥπατος, περὶ σπληνός, περὶ ἰκτέρου καὶ περὶ καχεξίας. Ἐν δὲ τῷ β΄ βιβλίῳ περὶ ὕδρωπος, περὶ διαβήτεω, περὶ τῶν κατὰ τοὺς νεφροὺς παθῶν, περὶ τῶν ἐν κύστει, περὶ γονορροίας, περὶ στομαχικῶν, περὶ κοιλίης διαθέσεως, περὶ κωλικῶν, περὶ δυσεντερίης, περὶ λειεντερίης, περὶ ὑστερικῶν, περὶ ἀρθρίτιδος καὶ ἰσχιάδος καὶ περὶ ἐλεφαντιάσεως.

Τὸ περὶ θεραπείας δεύτερον μέρος τοῦ ὅλου συγγράμματος πραγματεύεται κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς κατάταξιν εἰς δύο μὲν βιβλία περὶ θεραπείας τῶν ὀξέων, εἰς δύο δ᾽ ἄλλα τῶν χρονίων παθῶν, ἅτινα ὑπὸ κλινικὴν ἔποψιν ἐπραγματεύθη ἐν τῷ α΄ μέρει τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Ὁ Ἀρεταῖος, ὡς ὁ Ἱπποκράτης, μεγάλην σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν *φύσιν*, τῆς ζωτικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ κατὰ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἑδραζομένων ἐν τῇ καρδίᾳ. Πάντα τὰ μέρη τοῦ ὀργανισμοῦ εὐμοιροῦσι *τόνου*, αἱ δὲ νόσοι ὡς τὰ πολλὰ προέρχονται ἐκ διαταραχῆς τῶν ὑγρῶν συστατικῶν, τῆς ἐμφύτου θερμότητος ἢ τοῦ τόνου.

Τὴν ἐπιληψίαν ἄριστα περιγράφει, ὁρίζων τὴν ἕδραν ταύτης εἴτε *ἐν τῇ κεφαλῇ*, εἴτε *ἐν τοῖς περιφερικοῖς νεύροις* (Α΄, κεφ. ε΄, σελ. 2)· οἱ πάσχοντες αἰσθάνονται τὴν ἔναρξιν τῆς προσβολῆς, κατὰ ταύτην δὲ «οἱ μεγάλοι δάκτυλοι συνέλκονται». Οἱ τέτανοι «ἐπὶ τραύμασι φιλέουσι γίγνεσθαι», οἱ δὲ σπασμοὶ παρατηροῦνται κυρίως εἰς τοὺς μῦς καὶ τοὺς τένοντας τῆς γνάθου, εἶτα δὲ καὶ ὅλου τοῦ σώματος. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ *ἐμπροσθοτόνου* καὶ *ὀπισθοτόνου* (σελ. 6), ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ ἐγκεφαλονωτιαία μηνιγγῖτις ὑπῆρξεν ἤδη γνωστὴ αὐτῷ (πβλ. καὶ ὀξ. I, 6). Παρὰ τοὺς σπασμοὺς τούτους ἀναφέρει καὶ τοὺς ἐπὶ ἀμβλώσει (σελ. 7). Ἐν τῇ συνάγχῃ περιγράφει καὶ λοίμωξιν διὰ τοῦ ἀέρος: «ἦτάρ καὶ νοῦσοι φαρμάκοισ δηλητηρίοισι ἴκελαι» (σελ. 12). Ἐπὶ τελείας ἀποφράξεως τῶν ἄνω ἀερίων ὁδῶν ἐπέρχεται θάνατος ἐξ ἀσφυξίας ἢ καὶ ἐκ μεταστάσεως τῆς νόσου εἰς τοὺς πνεύμονας (σελ. 13). Ἀναφέρει δὲ καὶ τὴν διαπύησιν τῶν παρισθμίων (σελ. 13). Τὴν κιονίδα θεωρεῖ ὡς νευρικὸν ὄργανον, ὀνομάζει δὲ καὶ γαργαρεῶνα, τὴν δὲ φλεγμονὴν ταύτης σταφυλήν. Ἡ πάχυνσις καὶ ἐπιμήκυνσις ταύτης ὀνομάζεται κίων, ἐνῷ ἂν μόνον κατὰ τὸ ἄκρον στρογγυλλεῖται καὶ πελιδνοῦται καλεῖται σταφυλή, πρὸς ἣν προσομοιάζει. Βὴξ δ᾽ ἕπεται ἀπὸ ταύτης ἐκ γαργαλισμοῦ (σελ. 16). Ἐκ τῶν παρὰ τὰ παρίσθμια ἑλκῶν (σελ. 17) διακρίνει τῶν εὐήθων τὰ λοιμώδεα καὶ θανατηφόρα, «ἐπιπάγῳ λευκῷ ἢ πελιδνῷ ἢ μέλανι συνεχόμενα», τὰ διφθεριτικά, καὶ τὴν ἐπέκτασιν αὐτῶν πρὸς τὸ στόμα. Ἀναγράφει δὲ καὶ τὸ οἴδημα τοῦ τραχήλου. Ἂν ἐπινεμηθῇ ἡ νόσος διὰ τοῦ λάρυγγος καὶ τῆς τραχείας εἰς τὸν θώρακα «αὐτῆμαρ ἀπέπνιξε» (σελ. 18). «διὰ τόδε παιδία μάλιστα πάσχει ἄχρις ἥβης». Συνηθέστερα δὲ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ, ὅθεν καὶ Αἰγυπτιακὰ ἢ Συριακὰ ἕλκη καλοῦνται.

Αἱ περιγραφαὶ τῆς πλευρίτιδος, φλεγμονῆς τοῦ ὑπεζωκότος (σελ. 20), τοῦ ἐμπυήματος, τῆς πνευμονίας, φλεγμονῆς τοῦ πνεύμονος σὺν ὀξεῖ πυρετῷ (βιβλ. Β΄ σ. 25), περὶ αἵματος ἀναγωγῆς καὶ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τὴν φθίσιν (σελ. 31), περὶ συγκοπῆς, ἥτις καρδίας καὶ ζωῆς ἐστι νόσος (σελ. 39), εἶναι πραγματικῶς κλινικαὶ εἰκόνες ἐξαίρετοι. Ἡ διάρροια ἐπὶ φθίσεως εἶναι κάκιστον προγνωστικὸν σημεῖον. Ἀποπληξία ἐπέρχεται ἐκ παραλύσεως τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας, τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως. Ἂν ἡ παράλυσις τῆς αἰσθήσεως καὶ κινήσεως περιορίζηται εἰς ὡρισμένα μέρη, ἐπέρχεται παραπληγία, ἂν κινήσεως μόνον, παράλυσις, ἂν αἰσθήσεως μόνον, ἀναισθησία. Τελεία εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ χιασμοῦ τῶν νεύρων «ἐπὶ μὲν τοῖς δεξιοῖσι τὰ λαιὰ παραλύεται, δεξιὰ δὲ ἐπ᾽ ἀριστεροῖσι· αἰτίη δὲ τῶν ἀρχέων τῶν νεύρων ἡ ἐπαλλαγή».

Ἡ κλασσικὴ περιγραφὴ τοῦ διαβήτου εἶναι ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ ἐν γένει γενομένη Οἱ λοιμώδεις βουβῶνες βεβαίως εὕρηνται εἰς σχέσιν πρὸς τὴν πανώλη. Ἡ ἐλεφαντίασις περιγράφεται θαυμασίως. Πλεῖσται δὲ παθολογικοανατομικαὶ περιγραφαὶ ἀσφαλῶς ὠφείλοντο εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ πτωμάτων. Ὀξεῖαν ἄλλωστε παρατήρησιν καὶ ἐμπειρίαν δεικνύουσι καὶ πολλαὶ τῶν ἀνατομικῶν αὐτοῦ περιγραφῶν, ὡς π. χ. τῶν σμικρῶν ἰσθμοειδέων κοιλιῶν «ἐς τὴν τῶν οὔρων διήθησιν» (Χρον. II. 3).

Ὁ Ἀρεταῖος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔσχε καὶ γνῶσίν τινα τῆς διαγνωστικῆς ἀκροάσεως, διότι ἀναγράφει ἐν Ὀξ. II, 3, «πάταγον καρδίας μετὰ παλμῶν». Τὸ μητροσκόπιον δὲ (διόπτραν) μετεχειρίζετο πρὸς διάγνωσιν τῶν νόσων τῆς μήτρας.

Σώφρων εἶναι καὶ ἡ θεραπευτικὴ αὐτοῦ. Μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν δίαιταν. Κύρια φάρμακα αὐτοῦ εἶναι τὰ καθαρτικὰ (ἀλόη, ἐλατήριον, «Ἱερὰ» κτλ.) ἢ ἐμετικά, ἀλλὰ καὶ ὄπιον καὶ καστόριον. Πρὸς τούτοις δ᾽ ἀναγράφει ἀφαιμάξεις, ἀρτηριοτομίαν, βδέλλας, σικύας, ψυχρὰς καταιονήσεις καὶ καυτηριάσεις διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου. Ἐπὶ ἀνιάτων ὅμως νόσων δυστυχῶς ὁ ἰατρὸς «συνάχθεται μόνον»· ἄλλως τε αὕτη εἶναι, λέγει ὁ Ἀρεταῖος, «ἡ τοῦ ἰατροῦ μεγάλη συμφορή».

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀρεταίου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον λατινιστὶ (Crassus, Βενετ. 1552), εἶτα δ᾽ ἑλληνιστὶ τῷ 1554 (ἔκδ. J. Goupyl), ἑλληνιστὶ δὲ καὶ λατινιστὶ τὸ πρῶτον τῷ 1603 (ἔκδ. Henisch). Αἱ νῦν ἐν χρήσει ἐκδόσεις εἶναι ἡ τοῦ Kühn, (ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ Λειψ. 1828) καὶ ἡ τοῦ Ermerins (1847). Ἡ διὰ τὸ Corpus medicorum graecorum κριτικὴ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ K. Hude (1923). Ἐκτὸς τῶν λατινικῶν ἐγένοντο καὶ ἀγγλικαί, ἰταλικὴ καὶ γερμανικαὶ μεταφράσεις τοῦ ἔργου.

Ὁ Ἀρεταῖος, ἡ ἐξαιρετικὴ πράγματι αὕτη ἰατρικὴ προσωπικότης, διὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ κλινικὴν πεῖραν καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴν περιγραφὴν τῶν νόσων, δικαιοῦται νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην μετὰ τὸν Ἱπποκράτη θέσιν. Οὐδεὶς συγγραφεὺς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἠδυνήθη νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸν Ἀρεταῖον. Ἐν τούτοις ὁ Wellmann θεωρεῖ τὸ ἔργον τούτου στερούμενον πρωτοτυπίας, ὡς στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Ἀρχιγένους (βλ. λ.), τοὐναντίον δ᾽ ὁ Klose παλαιότερον (Janus. I, 126) τὸν Ἀρχιγένην ἀντιγραφέα τοῦ Ἀρεταίου ἀνεύρισκεν.

Ὁ Ἀρεταῖος, καθ᾽ ἃ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ κυρίως ἀναφέρεται, ἔγραψεν ἐπὶ τούτοις καὶ περὶ πυρετῶν («λόγοι ἀμφὶ πυρετῶν» σελ. 185), περὶ γυναικείων (σελ. 209), χειρουργίας (σελ. 195), περὶ φαρμάκων (σελ. 213 καὶ 254) καὶ περὶ φυλακτικῶν (*Ἀλεξ. Ἀφροδ.* 99. 14), ὧν ὅμως οὐδὲν ὑπελείφθη ἡμῖν.
ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρεταῖος, *Θεόδωρος*. Ἐπιφανὴς χειρουργὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ καθηγητὴς τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. Τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ ἦτο *Κωνσταντινίδης*, ὅπερ μετήλλαξεν εἶτα διὰ Β Διατάγματος. Ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῇ 2 Αὐγούστου 1829, ἐκ πατρὸς ἕλκοντος τὴν καταγωγὴν ἐκ Σμύρνης, ἀρχιτέκτονος τὸ ἐπάγγελμα, οὗτινος ὅμως ἐστερήθη ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ. Μετὰ τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ παίδευσιν ἐν Ναυπλίῳ, ἐνεγράφη εἰς τὴν ἰατρικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, εἶτα δέ, πρὸ τῆς περατώσεως τῶν σπουδῶν του, μετέβη εἰς Βερολῖνον, ἔνθα ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς τῷ 1853. Μετὰ τριετῆ δὲ μετὰ ταῦτα ἐξάσκησιν περὶ τὴν χειρουργικὴν ἐν ταῖς κλινικαῖς Βερολίνου, Βιέννης καὶ Παρισίων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη ἰατρὸς (1856) ἐν τῇ τότε ἱδρυθείσῃ Ἀστυκλινικῇ. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς Ἐγχειρητικῆς καὶ Ἐπιδεσμολογίας (1863), καὶ μετ᾽ ὀλίγον (4 Φεβρουαρίου 1864) ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Χειρουργικῆς, διδάσκων ὡς τοιοῦτος σχεδὸν συνεχῶς, ἐκτὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος καθ᾽ ὃ ἀπηλλάγη τῶν καθηκόντων αὐτοῦ τούτων. Τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1870 ἐγένετο τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ καθηγητοῦ Ὀλυμπίου, διδάσκων ἀνελλιπῶς καὶ μετὰ ζήλου ἐν τῷ Πολιτικῷ Νοσοκομείῳ «ἡ Ἐλπὶς» μέχρι τοῦ θανάτου του. Παροιμιώδης δὲ μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν διδασκαλίαν ἀφοσίωσις αὐτοῦ.

Ὁ Ἀρεταῖος ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰργάσθη καὶ ὡς ἰατροσύνεδρος, ἰδιαίτατα δ᾽ ἐπωφελῶς ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς κοσμήτωρ (1873—4), ὡς πρύτανις (1879—80), καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὡς συγκλητικός. Τὸ Πανεπιστήμιον δ᾽ ἠγάπησεν ὅσον ὀλίγοι, δι᾽ ὃ καὶ εἰς τοῦτο ἐκληροδότησε σχεδὸν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μεγάλην περιουσίαν πρὸς ἵδρυσιν χειρουργικῆς καὶ γυναικολογικῆς κλινικῆς (τὸ «Ἀρεταίειον», βλ. λ.). «Μὴ εὐτυχήσας» ἔγραφεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, «ν᾽ ἀποκτήσω κληρονόμους, ἀπεφάσισα νὰ υἱοθετήσω οἱονεὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἰδίᾳ τὴν Ἰατρικὴν Σχολήν, ἣν τοσοῦτον ἠγάπησα καὶ ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησα ἐπιστημονικῶς τε καὶ διοικητικῶς».

Ἀπέθανε τῇ 24 Μαρτίου 1893, ἡ δὲ κηδεία αὐτοῦ ἐγένετο τὴν ἐπομένην ὑπὸ ἐκδηλώσεις ἐξαιρετικῆς λατρείας καὶ πανελληνίου πένθους. Ἐπικήδειον ἐξεφώνησεν ὁ καθηγητὴς Σ. Μαγγίνας, ἐπιταφίους δὲ ὁ διαπρεπὴς χειρουργὸς Κωνστ. Λάμπρος καὶ ὁ Τιμολέων Φιλήμων.

Ὁ Ἀρεταῖος ἔγραψεν οὐκ ὀλίγας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, ὧν πολλαὶ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀσκληπιός», ὅπερ ἐπί τινα χρόνον διηύθυνε (1860—1). Κυριώτεραι τούτων εἶναι «Ἡ χειρουργία παρ᾽ Ἕλλησιν» (Ἀθ. 1864, 8ον), «Ἴσχαιμος ἀγωγὴ Ἔσμαρχ» (Ἀθ. 1874, 8ον), «Περὶ ἠλεκτροκαυστικῆς ἐφηρμοσμένης εἰς χειρουργικὰς ἐγχειρήσεις» («Ἀσκληπιὸς» Γ΄, 400), «Ἀνάλεκτα χειρουργικὰ» («Ἀσκληπιὸς» Ε΄, 184), «Περὶ τῶν προόδων τῆς χειρουργίας κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας» (Ἀθ. 1879, 8ον), «Στατιστικὴ περὶ τῶν κατὰ τὰ ἄκρα καὶ κατὰ τῆς λιθιάσεως ἐγχειρήσεων» (Πρακτ. Συνεδ. Ἑλλ. ἰατρ. [1887], σελ. 70), «Περὶ τῶν ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις πολιτικῷ νοσοκομείῳ ἡ «Ἐλπὶς» νοσηλευθέντων τραυματιῶν τοῦ πολέμου» (Γαληνὸς Α΄, 3). Πολλαὶ δὲ ἐργασίαι τούτου παραμένουσιν ἔτι ἀνέκδοτοι.

[Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β΄, σ. 252γ΄, 253γ΄, 254α΄, εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ἐν σ. 253γ΄.]
ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀρεταίου** ***στοά*** βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β΄ σ. 228α΄.

ἀρεταλογία (ἡ)· τὸ νὰ ὁμιλῇ τις φλυάρως περὶ ἀρετῆς, βλ. ἀρεταλόγος.

ἀρεταλόγος (ὁ). Γελωτοποιοὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὕτω καλούμενοι, διότι ὡμίλουν συνήθως περὶ ἀρετῆς, λέγοντες περὶ αὐτῆς μωρίας. Οὗτοι διεσκέδαζον ἰδίᾳ τοὺς μεγιστᾶνας καὶ τοὺς πλουσίους.
Α. Δ.

Ἀρέτας (ἢ *Ἀρέθας*). Ὄνομα διαφόρων ἡγεμόνων τῶν ἐν τῇ Πετραίᾳ Ἀραβίᾳ Ναβαταίων οἵτινες ναβαταϊστὶ ἐλέγοντο *Χαρτὰτ* ἢ *Χαριθάθ*.

—1) *Ἀρέτας ὁ Α΄* (τοὐλάχιστον ὁ πρῶτος εἰς ἡμᾶς γνωστός), πρὸς ὃν ἐπειράθη νὰ προσφύγῃ ἀναζητῶν ἄσυλον ὁ Ἰουδαῖος ἀρχιερεὺς Ἰάσων, διωκόμενος ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς περὶ τὸ 170 π. Χ. (Β΄ Μακκαβ. ε΄ 8). —2) *Ἀρέτας ὁ Β΄*, οὗ μνημονεύει ὁ Ἰώσηπος (Ἰουδ. Ἀρχαιολογ. ΙΓ΄ ιγ΄ 3). —3) *Ἀρέτας ὁ Γ΄* (περὶ τὸ 85—60 π.Χ.), ὁ ἐν τοῖς νομίσμασιν αὐτοῦ ἀποκαλούμενος *φιλέλλην*, ὅστις ἐπεξέτεινε μεγάλως τὰ ὅρια τῆς ναβαταϊκῆς κυριαρχίας, γενόμενος κύριος καὶ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ αὐτῆς τῆς πλουσίας Δαμασκοῦ. Περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ἡγεμόνα Ἀλέξανδρον τὸν Ἰανναῖον, ἐνίκησεν αὐτόν. Βραδύτερον δὲ θελήσας νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἀσμοναῖον Ὑρκανόν, ἐρίζοντα πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀριστόβουλον περὶ τῆς ἀρχῆς, ἐπολιόρκησε τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ᾽ ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἡττηθεὶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Ἀρχαιολογ. ΙΔ΄ α΄ 6 καὶ Ἰουδ. Πολεμ. Α΄ στ΄ 2). —4) *Ἀρέτας ὁ Δ΄* (7 π. Χ.—40 μ. Χ.), ὁ ἐπικαλούμενος *Φιλόδημος*, ὅστις πρὶν ἢ καταλάβῃ τὸν θρόνον ἐλέγετο *Αἰνέας*. Κατ᾽ ἀρχὰς περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὃν εἶχεν ἀποπειραθῇ νὰ δωροδοκήσῃ, ἵνα κερδίσῃ αὐτὸν ἐν ταῖς κατ᾽ αὐτοῦ ῥαδιουργίαις τοῦ ἀντιπάλου του Συλλαίου, βραδύτερον ἀπέβη σύμμαχος τῶν Ρωμαίων, ἐκδοὺς καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς Ἡρώδην τὸν Ἀντίπαν, τὸν τετράρχην τῆς Γαλιλαίας, ὡς σύζυγον. Ὅτε ὅμως οὗτος ἀπέπεμψεν ἐκείνην, ἵνα συζευχθῇ μετὰ τῆς ἐπ᾽ ἀδελφῷ νύμφης αὐτοῦ Ἡρωδιάδος, ὁ Ἀρέτας ἐκήρυξε κατ᾽ αὐτοῦ τὸν πόλεμον καὶ ἐνίκησεν αὐτόν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δ᾽ ἐκείνην φαίνεται, ὅτι εἶχεν ἀνακαταλάβει τὴν καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Ναβαταίων (βλ. *Ἀρέτας Γ΄*) κατεχομένην Δαμασκόν, ἣν καὶ τῇ ἀνοχῇ, ὡς φαίνεται, τοῦ Καλιγόλα διετήρησε. Τὸν διωγμὸν δὲ τοῦ τοπάρχου (ἐθνάρχου) τοῦ Ἀρέτα τούτου ἐν Δαμασκῷ, χαριζομένου, ὡς φαίνεται, εἰς τοὺς ἐκεῖ πολυπληθεῖς Ἰουδαίους, θέλων ν᾽ ἀποφύγῃ ὁ τότε ἄρτι τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπασθεὶς ἀπόστολος Παῦλος «διὰ σπυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθη διὰ τοῦ τείχους καὶ ἐξέφυγε τὰς χεῖρας αὐτοῦ» (Β΄ Κορινθ.

Digitized by Google

ια' 32). Τῶν δύο τελευταίων ἡγεμόνων σώζονται καὶ νομίσματα, ἐπίσης δὲ καὶ ναβαταϊκαὶ ἐπιγραφαί, περὶ ὧν βλέπε *Schürer* Geschichte des Jüd. Volkes I [3] 726 ἑξ.

[Περὶ τῶν ἡγεμόνων τούτων βλ. καὶ *Mommsen* Römische Geschichte V [4] σ. 476 καὶ *Steinmann*, Aretas IV König der Nabatäer 1909. Π. Ι. Μ.

—**'Αρέτας** (καὶ *'Αρέτης*) Εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, διακριθεὶς εἰς τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην, καθ' ἣν κατετρόπωσε τοὺς Βακτρίους, ἐπιτεθέντας κατὰ τῆς δεξιᾶς μακεδονικῆς πτέρυγος. Ὁ 'Αρέτας διῴκησε μετὰ τοῦ 'Αριστίωνος τοὺς Παίονας (*'Αρρ.* 'Ανάβ. 3,12,3). Α. Δ.

'Αρετᾶς, *Μιχαήλ*. Κατὰ τὸ 1825 οἱ ἐν Ἑλλάδι διαμένοντες Κρῆτες ἐφλέγοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀνανεώσωσι τὴν πρὸ διετίας καθ' ὅλην τὴν Κρήτην κατασβεσθεῖσαν ἐπανάστασιν, ἐσκέφθησαν δὲ ἐγκρίσει τῆς ἑλλ. Κυβερνήσεως νὰ καταλάβωσι τὴν ἐν τῇ δυτικῇ Κρήτῃ ὀχυρωτάτην Γραμβοῦσαν. Οἱ ἐν Κηθύροις Κρῆτες, γνωρίζοντες ὅτι ὁ ἐκ Κισάμου Μιχαὴλ 'Αρετᾶς μετέφερεν εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας μὲ τὸ πλοῖόν του τρόφιμα καὶ ἦτο ἐκ τούτου γνωστὸς εἰς τὸν φρούραρχον τῆς Γραμβούσης, ἔστειλαν αὐτὸν νὰ κατασκοπεύσῃ τὸ φρούριον, ἐπὶ τῇ προφάσει πωλήσεως φορτίου κρομμύων. Καταπλεύσας δὲ ἐκεῖνος μὲ τὸ πλοῖόν του ἐν ἡμέρα τρικυμίας κακῶς ἔχων, ἔγινε δεκτὸς παρὰ τῷ γνωρίμῳ αὐτῷ φρουράρχῳ, παρ' οὗ ἔμαθεν ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς Γραμβούσης κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου μηνὸς ἐμειοῦτο καταπληκτικῶς, διότι οἱ φρουροὶ ἐνηλλάσσοντο κατὰ μῆνας καὶ οἱ ἀπολυόμενοι ῥαθύμως ἀνεπληροῦντο ὑπὸ τῶν ἀντικαταστατῶν. Ἡ κατασκοπεία ἐξηκολούθησεν ἐκ μέρους τοῦ 'Αρετᾶ, βοηθουμένου καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Μεσογείων ὁπλαρχηγοῦ Μ. Μαυράκη, μέχρις ὅτου ὁ 'Αρετᾶς ἐξηκρίβωσε καὶ διὰ νέας μεταβάσεως παρὰ τῷ φρουράρχῳ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς φρουρᾶς. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Κρῆτες ἐτηροῦντο ἐνήμεροι τῶν πληροφοριῶν τούτων, ληγούσης δὲ τῆς σελήνης τοῦ Ἰουλίου 1825 περὶ τοὺς χιλίους ἐπιβάντες πλοίων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ 'Αναγνώστη Παναγιωτάκη διηυθύνθησαν εἰς Γραμβοῦσαν, ἣν καὶ κατέλαβον ἀποβιβασθέντες αἰφνιδιαστικῶς. Τοιουτοτρόπως ἐτέθη ἡ νέα βάσις τοῦ Κρητικοῦ 'Αγῶνος ἣν περιγράφουσιν ἐκτενῶς ὁ Τρικούπης, ὁ Σπηλιάδης καὶ ὁ Ψιλάκης. Τ. Χ. Κ.

'Αρέτζιο (Aregio), *Παῦλος*. Ἰταλὸς ζωγράφος ἡ ζωὴ τοῦ ὁποίου εἶναι ὀλίγον γνωστή. Ὑπῆρξε πιθανῶς μαθητὴς τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι. Μετέβη εἰς Βαλεντίαν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Νάπολι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἔνθα ἐζωγράφισεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ συντρόφου του τὰς γνωστὰς ἁγιογραφίας τοῦ μεγάλου Βήματος τοῦ ἐν Βαλεντίᾳ μητροπολιτικοῦ ναοῦ (1506). Αἱ ἁγιογραφίαι αὗται ὡς θέμα ἔχουσι τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Α. Δ.

'Αρέτζο (*'Αρήτιον*, λατ. Aretium, ἰταλ. Arezzo) *[Γεωγρ.]*. 'Αρχαία πόλις τῆς Τοσκάνης τῆς Ἰταλίας, ἕδρα σήμερον ὁμωνύμου νομοῦ. Κεῖται εἰς εὔφορον κοιλάδα ἐπὶ τῆς κλιτύος λόφου εἰς ἀπόστασιν 9 χμτρ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ Κιάνα εἰς τὸν Ἄρνον. Κάτ. 56748. Ὁ νομὸς ἔχει ἔκτασιν 3302 τετρ. χμτρ. καὶ ἀριθμεῖ 309201 κατοίκους, *'Αρετίνους* καλουμένους.

Τὸ 'Αρέτζο ὑπῆρξε πατρὶς πολλῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν: τοῦ Μαικήνα, τοῦ φίλου τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Φρ. Πετράρκα, τοῦ Πέτρου 'Αρετίνου, τοῦ Γουϊτόνε ντ' 'Αρέτζο, τοῦ Βερνάρδου 'Ακκόλτι, τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ Β', τοῦ Βάζαρι καὶ πολλῶν ἄλλων. —Ω.

— *['Αρχ. Τέχν.]* Τὸ 'Αρέτζο ὑπῆρξεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας σπουδαῖον κέντρον τῆς ἐτρουσκικῆς ζωῆς καὶ τέχνης, μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῆς 'Ετρουρίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐξηκολούθησε νὰ παρουσιάζῃ ἱκανῶς ἀξιοσημείωτον ἐνδιαφέρον. Δυστυχῶς, τ' ἀνευρεθέντα ἐν αὐτῷ λείψανα τῆς λαμπρᾶς ἀρχαίας του ζωῆς δὲν εἶναι οὔτε πολυπληθῆ οὔτε κατὰ τὸ πλεῖστον ἀξιόλογα. 'Εξαίρεσιν ἀποτελοῦν σειραί τινες ἐτρουσκικῶν ἀγγείων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἀποδεικνυόντων πόσον εὐρεῖα καὶ πόσον σταθερὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐν 'Ετρουρίᾳ διείσδυσις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ δὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀγγειογραφίας καὶ ἀγγειοπλαστικῆς, καὶ τὸ περίφημον ἐκεῖνο ἄγαλμα τὸ ἀποκείμενον σήμερον εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῆς Φλωρεντίας καὶ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χίμαιρα τοῦ 'Αρέτζο». Ἡ «Χίμαιρα» αὐτὴ εἶναι τερατῶδες καὶ παράδοξον ζῷον, τοῦ ὁποίου, ἐν τούτοις, ἡ ἐκφραστικότης καὶ ἡ νευρώδης ὁρμητικότης, θαυμασίως ἐν αὐτῷ ἀπεικονισθεῖσαι, εἶναι ἄξιαι ἰδιαζούσης προσοχῆς.

'Εκ τῶν ἄλλων ἐν 'Αρέτζῳ καταλοίπων τῆς ἀρχαιότητος δέον ἁπλῶς νὰ σημειωθοῦν τὰ λείψανα ρωμαϊκοῦ θεάτρου, κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένου καὶ ἐξηρθρωμένου παραδοθέντος μέχρις ἡμῶν. Ι. Μ. Π.

'Αρέτζο (Arezzo) *Λεονάρδος ντ'*—. Βλ. Μπρούνι.

—**'Αρέτζο** (Arezzo), *Γκουϊτόνε*· βλ. Γκουϊτόνε.

—**'Αρέτζο** (Arezzo), *Κλαύδιος-Μαρία*. Ἱστοριογράφος Καρόλου τοῦ Ε' ἀκμάσας ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Αἱ ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἀπασχολήσεις αὐτοῦ δὲν τὸν ἠμπόδισαν νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην στρατιωτικὴν φήμην. Α. Δ.

'Αρέτη. Θυγάτηρ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, σύζυγος τοῦ Δίωνος (*Πλουτ.* Τίμ. 33 Διον. 6—58).

'Αρέτη *(μονή)*· βλ. λ. Καστέλλι *(Μυλοποτάμου)*.

ἀρετὴ (ἡ)· τὸ ἀφῃρημένον τοῦ *ἀγαθός*, ἡ ἱκανότης περὶ τὸ ἔργον εἰς ὃ ἕκαστος ἀσχολεῖται, ἡ ἐπαγγελματικὴ ἱκανότης: «ἀρετὴ ἀνδρός, — γυναικός, — παιδός», «ἀρετὴ στρατιώτου» ἡ ἀνδρεία, «ἀρετὴ δικαστοῦ» ἡ δικαιοσύνη, «ἀρετὴ γεωργοῦ, — οἰκοδόμου, — ξυλουργοῦ, — ἐργάτου, — διδασκάλου κ.τ.τ.» ἡ ἱκανότης ἡ ὁποία διακρίνει ἕκαστον τούτων κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ· || πᾶσα ὑπεροχὴ ἢ ἀξία προσώπου ἢ πράγματος τυγχάνουσα τῆς κοινῆς ἀποδοχῆς καὶ ἐπιδοκιμασίας, πλεονέκτημα: «ἀρεταὶ οἰκίας εἶναι τὸ εὐήλιον καὶ εὐάερον αὐτῆς», «ἡ εὐρωστία εἶναι σωματικὴ ἀρετή», «ἀρεταὶ κοινωνικαί, — ψυχικαί, — στρατιωτικαὶ κ.τ.λ.»· || ἠθικὴ τελειότης, καλοκαγαθία, ἐντιμότης, φιλανθρωπία: «τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἀρετῆς»· ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην λέγεται εἰς τὸ περίφημον ποίημα τοῦ 'Αριστοτέλους εἰς τὴν ἀρετήν:

'Αρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ,
θήραμα κάλλιστον βίῳ,
σᾶς πέρι, παρθένε, μορφᾶς
καὶ θανεῖν ζαλωτὸς ἐν 'Ελλάδι πότμος
καὶ πόνους τλῆναι μαλεροὺς ἀκάμαντας.

Τὸν ὕμνον τοῦτον ἀναφέρει ὁ 'Αριστοτέλης εἰς τὸν ἐνάρετον φίλον του Ἑρμείαν, τὸν τύραννον τοῦ 'Αταρνέως, πόλεως τῆς ἐν Μ. 'Ασίᾳ Αἰολίδος. Β. Φ.

—[ΦΙΛΟΣ.] Ἡ λέξις *ἀρετή*, ὡς ἡ ἀντίστοιχος σανσκριτικὴ λέξις guna, ἡ λατινικὴ virtus, ἡ γερμανικὴ Tugend, σημαίνει ἀρχικῶς ἱκανότητα, δεξιότητα. 'Αλλὰ λίαν πρωΐμως ἔλαβε τὴν στενοτέραν ἐκείνην ἔννοιαν, τὴν συναφῆ πρὸς τὴν ἠθικήν. Οὕτως ἀρετὴ εἶναι ἡ διὰ τῆς μορφώσεως ἢ ἐξ αὐτεπιγνώσεως ἀποκτωμένη ἱκανότης τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ πραγματοποιῇ τὴν πρόθεσίν του ταύτην δι' ἐξωτερικῆς ὑλικῆς δράσεως. 'Επὶ μέρους δ' ἀρετὰς λέγοντες νοοῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν λόγῳ ἱκανότητος πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις καὶ καταστάσεις ἐπὶ τῷ τέλει ἐπιδιώξεως διαφόρων ἠθικῶν σκοπῶν. Κατὰ ταῦτα τόσον ἡ γενικὴ τῆς ἀρετῆς ἔννοια ὅσον καὶ ἡ τῶν ἐπὶ μέρους ἀρετῶν ἀνήκει εἰς τὸν συνολικὸν ἠθικὸν παραστατικὸν κόσμον τῆς ἀνθρωπότητος. 'Αλλ' ὁ κόσμος οὗτος δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Τὸ ὅτι δὲ δὲν εἶναι τοιοῦτος ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἑκάστοτε μορφουμένης μερικῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς. 'Αλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ φιλοσοφικοὶ τῆς γενικῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς ὁρισμοὶ δὲν εἶναι σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

'Εν τῇ ἠθικῇ φιλοσοφίᾳ τῶν Σινῶν.— Ἡ φιλοσοφία αὕτη ἐκπροσωπεῖται, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τριῶν μεγάλων ἠθικολόγων, τοῦ *Κομφουκίου*, τοῦ *Μεντσίου* καὶ τοῦ *Λάο τσέ*.

Ὁ Κομφούκιος, καίτοι ἀπεστρέφετο τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα καὶ δὲν ἠσχολεῖτο εἰμὴ ἀποκλειστικῶς περὶ τὰ ἠθικά, ἐστήριξεν ὅμως ἐπὶ μεταφυσικῶν ἰδεῶν τὴν ἠθικήν του. Οὗτος νοεῖ κατ' οὐσίαν τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἁρμονικῇ ἑαυτοῦ συναφείᾳ πρὸς τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ Σύμπαντος, ἥτις εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς ἠθικῆς. Ἡ ζωὴ δὲν πρέπει νὰ ρυθμίζηται, κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ συμφέροντος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τοῦ οὐρανοῦ *(ἀντιευδαιμονισμός, ἀντιωφελιμισμός)*. Κατὰ τὸν Κομφούκιον ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔμφυτος, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ οἴκτου, ἀπότοκος τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀλληλοβοήθεια. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀγαθὸς φύσει, ἀκολουθῶν δὲ τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ῥοπὰς καὶ κλίσεις, οὐδέποτε θὰ παρεκκλίνῃ τῆς εὐθείας ὁδοῦ. 'Αρεταὶ εἶναι κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἡ *αἰδημοσύνη*, ἡ *εἰλικρίνεια*, ἡ *ταπεινοφροσύνη*, ἡ *καλοκαγαθία* καὶ ἡ *δικαιοσύνη*, ἀλλ' ὑψίστη πασῶν—ἡ ἠθικὴ δ' ἀντίληψις αὕτη δεσπόζει ὁλοκλήρου τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τῶν Σινῶν—εἶναι ὁ *σεβασμὸς τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς*.

Ὅπως κατὰ τὸν Κομφούκιον, οὕτω καὶ κατὰ τὸν Μέντσιον ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔμφυτος. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι κατ' οὐσίαν ἀγαθή. Καίτοι δὲ ἡ κακοδαιμονία καὶ τὰ πάθη ἀποπλανῶσι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον καὶ μεταβάλλουσιν αὐτὸν εἰς κτῆνος, ἡ ἀρετὴ ὅμως εἶναι οὐχ ἧττον συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Οὐδεμία παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως ἡ ἀρετὴ ἐπιβάλληται ἔξωθεν. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ζῇ συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν του καὶ νὰ καλλιεργῇ τὸν ἔνδον ἑαυτοῦ κόσμον.

Κατὰ τὸν Λάο-τσέ, ἐκπροσωποῦντα τὴν μεταφυσικὴν τῶν Σινῶν, ἡ ἀρετὴ συνίσταται ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς συνδέσεως τοῦ πεπερασμένου μετὰ τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι λέξις *κενή*, ἀλλ' ἀπόρροια, ἀποκάλυψις τοῦ Πλάστου εἰς τὰ πλάσματά του. Εἶναι γέφυρα ὁδηγοῦσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ὄντως Ὄν. 'Εννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ τοιαύτη unio mystica *(=μυστικιστικὴ ἑνότης)* δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἐπιστήμης ἢ διδασκαλίας, ἀλλὰ διαισθήσεως καὶ ἐνοράσεως.

'Εν τῇ ἰνδικῇ φιλοσοφίᾳ.—Ζωὴ καὶ θάνατος—αὕτη εἶναι ἡ δεσπόζουσα μεταφυσικὴ ἀντίληψις τῶν Ἰνδῶν—εἶναι παροδικὰ καὶ ἀσήμαντα φαινόμενα, μὴ δυνάμενα νὰ θίξωσι τὴν ὑπερβατικήν, αἰωνίαν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ *Ἄτμαν* αὐτοῦ, συνταυτιζομένου πρὸς τὸ *Βράχμαν* ἤτοι πρὸς τὴν Θεότητα *(Πανθεϊσμός)*. Κατὰ ταῦτα ἡ κορυφαία τῶν ἀρετῶν συνίσταται ἐν τῇ λίαν ἀκανθώδει προσπαθείᾳ τῆς διαγνώσεως τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ὄντα, εἶναι φαινόμενα, σύμβολα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται ἡ Θεότης, ἡ ἐξωτερικὴ οὕτως εἰπεῖν ἐσθὴς αὐτῆς. Ἡ γνῶσις αὕτη, ἅπαξ ἀποκτηθεῖσα, ὁδηγεῖ κατ' ἀναγκαίαν λογικὴν συνάρτησιν εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἀρετάς, ἤτοι εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς ζωῆς πάντων τῶν πλασμάτων, εἰς τὴν καλοκαγαθίαν, τὴν ἀλληλεγγύην, τὴν ἀλληλοβοήθειαν.

'Εν τῇ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ.—Ἡ ἔννοια τῆς ἀρετῆς ἐμφανίζει ποικίλας παραλλαγὰς εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Οἱ *Πυθαγόρειοι*, τὸ σύστημα τῶν ὁποίων ἑδράζεται ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀριθμῶν πρὸς ἀλλήλους, θεωροῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν σχέσεων τούτων καὶ καλοῦσι τὴν ἀρετὴν ἁρμονίαν τῆς ψυχῆς.

Ὁ *Σωκράτης* στηρίζει τὴν ἀρετὴν ἐπὶ τῆς γνώσεως, ἰσχυριζόμενος ὅτι αὕτη ἀρκεῖ, ὅπως καθοδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἠθικῶς δρᾶν. Εἰς τὸν φιλόσοφον τοῦτον φαίνεται αὐτονόητον τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνον ἐξ ἀγνοίας κακός, ἄρα ὅτι πράττει τὸ κακὸν ἀκουσίως («οὐδεὶς ἑκὼν κακός»). Προϋπόθεσις τῆς γνώμης ταύτης εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὑπὸ τῆς γλώσσης δεδομένη συνταύτισις ἀγαθοῦ καὶ ὠφελίμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἰσιόδοξός τις ἀντίληψις τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἣν ὁ λόγος—καὶ μόνος οὗτος—εἶναι χαρακτηριστικὸν αὐτῆς γνώρισμα *(ὀρθολογισμός)*.

'Εκ τοῦ ὅτι ἡ γνῶσις ἀρκεῖ, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἐκτελῇ τὸ ἀγαθόν, συνάγεται ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτή, καὶ ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις ἀποτελεῖ ἑνότητα, εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ ἑνιαία. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ὁ Σωκράτης ἀνάγει τὰς ἐπὶ μέρους ἀρετάς, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν δικαιοσύνην, εἰς τὴν γνῶσιν.

'Αναγκαία προϋπόθεσις τῆς γνώσεως ταύτης εἶναι ἡ αὐτεπίγνωσις. 'Εξ αὐτῆς γεννᾶται ἡ σωφροσύνη. Ἡ ἐγκράτεια ὀφείλεται εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ, διότι ὁ ἔχων τὴν γνῶσιν ταύτην εἶναι ἀδύνατον νὰ συγχέῃ τὸ εὐάρεστον πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ γίνῃ ἀκόλαστος. Εἰς τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν δίδει μεγάλην σημασίαν ὁ Σωκράτης ἀπὸ πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς ἀπόψεως. Τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις ἀνάγκην οὐδενὸς εἶναι, λέγει, ἀποκλειστικὸν τοῦ Θεοῦ προνόμιον, ἀλλὰ τὸ νὰ χρειαζώμεθα ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα πράγματα, τοῦτο μᾶς καθιστᾷ ὁμοίους πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ δικαιοσύνη φαίνεται συνταυτιζομένη παρὰ τῷ Σωκράτει πρὸς τὴν νομιμότητα, ἀλλ' ἡ νομιμότης δὲν περιορίζεται κατ' αὐτὸν εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς πολιτείας θεσπιζομένους νόμους, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἀγράφους, τοὺς διέποντας πᾶσαν ἀνθρωπίνην ψυχήν.

Ἡ περὶ τῆς ἀρετῆς διδασκαλία τοῦ *Πλάτωνος* στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ Σωκράτους, ὅτι ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία εἶναι ἀδιάσπαστοι. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ εἶναι εὐδαίμων, ἂν δὲν εἶναι ἀγαθὸς καὶ δίκαιος. Καίτοι ἡ ἀρετὴ εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀγαθόν, τυγχάνει ὅμως λόγῳ τῶν παρομαρτουσῶν εἰς αὐτὴν συνεπειῶν ποθητή, καὶ ὡς μόνη ὁδὸς ἄγουσα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Διὸ καὶ ἓν τῶν κυριωτέρων καθηκόντων τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος εἶναι, ὅπως οὗτοι κατὰ πάντα τρόπον καὶ διὰ παντὸς μέσου ἐγχαράσσωσι τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πολιτῶν. Ἡ ἐσωτερικὴ εὐδαιμονία τῆς ψυχῆς προέρχεται ἐκ τῆς ὑγιοῦς καταστάσεώς της, ἤτοι ἐκ τῆς ἁρμονικῆς συνεργίας τῶν δυνάμεων αὐτῆς, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐκτελεῖ τὸ εἰς αὐτὴν ἀνατεθειμένον ἔργον. Τὸ ὅτι ὁ ἐν ἀρετῇ βίος παρέχει μείζονα ἡδονὴν καὶ εὐτυχίαν ἢ ὁ ἀποσκοπῶν εἰς ἀπόκτησιν τιμῶν καὶ εἰς ἀπολαύσεις ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὁμολογίας τῶν ἐναρέτων. Εἶναι δὲ ἡ ὁμολογία αὕτη ἀληθής, διότι οὗτοι γνωρίζουσι καὶ τὴν ἑτέραν τῆς ζωῆς ὄψιν, ἐνῷ οἱ ἐν μέσῳ ἀκολασίας καὶ χλιδῆς ζῶντες ἀγνοοῦσι τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονίαν.

Ὁ Πλάτων ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν εὐδαιμονιστικὴν ἠθικήν. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι αὐθύπαρκτος, αὐτοτελὴς ἰδέα, πολὺ ὑπεροχωτέρα τῆς ἡδονῆς. Καὶ ἡ ἡδονὴ συνδέεται πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλ' ἐν πολὺ μείζονι μοίρᾳ συνδιαπλέκονται μετ' αὐτῆς αἱ ἰδέαι τοῦ *κάλλους*, τῆς *ἁρμονίας* καὶ τῆς *ἀληθείας*. Ἡ πρὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἀνταποκρινομένη διάπλασις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶναι ἡ

Digitized by Google

ἀρετὴ κατὰ τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐν τῇ τελειότητι αὐτῆς δύναται νὰ εἶναι μία καὶ μόνη, ἐγκλείει ὅμως οὐχ ἧττον ἐν παντί, ὡς συστατικὰ στοιχεῖα, πάσας τὰς ἐπὶ μέρους ἀρετάς, τὰς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀσκουμένας ὑπὸ τὸ ὄνομα *σωφροσύνη, ἀνδρεία, ἐγκράτεια, εὐλάβεια, δικαιοσύνη* κ. τ. λ.

Ἡ ἑνιαία φύσις τῆς ἀρετῆς ὀφείλεται κατὰ τὸν Πλάτωνα εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ὅπερ χρησιμεύει ὡς κανὼν διὰ τὰ δύο ἄλλα. Ἡ λογικὴ ἑνότης καὶ ἀκολουθία ἔγκειται ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς γνώσεως. Ἀφοῦ ἡ ἀρετὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως, εἶναι κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς διδακτή. Τὸ ὅτι δὲ εἶναι τοιαύτη, δεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι διδάσκοντες αὐτὴν συστηματικῶς. Ὁ Πλάτων διαβλέπει τὴν πρωταρχικήν, πραγματικήν, αὐτενεργόν, καθαρῶς πνευματικὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ λογιστικῷ, ἐν τῇ νοήσει, ἐνῷ αἱ ἐπιθυμίαι εἶναι κατ' αὐτὸν προϊόν, γεννώμενον τὸ πρῶτον ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος. Ἐκλαμβάνων δὲ τὸ σῶμα ὡς εἱρκτὴν τῆς ψυχῆς, θεωρεῖ, συνεπὴς πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰς ἐκ τοῦ σώματος ἐκπηγαζούσας ἐπιθυμίας ὡς στοιχεῖον ξένον πρὸς τὴν πρωταρχικὴν πνευματικὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐξαναγκάζει αὐτὴν εἰς μίαν κατάστασιν, ἥτις γίνεται αἰσθητὴ ὡς δέσμευσις ἔξωθεν προερχομένη, ἐνῷ τὸ λογιστικὸν παρορμᾷ εἰς τὴν ἐλευθέρως καὶ ἀδεσμεύτως ἐκτέλεσιν πράξεων ἀπορρεουσῶν ἐκ τοῦ ἐσωτάτου πυρῆνος τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τῆς νοήσεως, εἰς ἣν στηρίζεται κατὰ τὸ Πλάτωνα ἡ ἀρετή.

Κατ' *Ἀριστοτέλην* ἡ ἀρετή, ὡς γενικὴ ἔννοια, συνίσταται ἐκ πολλῶν ἐπὶ μέρους ἀρετῶν, ἀναφερομένων τοῦτο μὲν εἰς τὸ λογιστικόν, τοῦτο δὲ εἰς τὸ συναισθηματικὸν καὶ βουλητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς. Αἱ πρῶται καλοῦνται *διανοητικαὶ ἀρεταί: ἐπιστήμη, σοφία, τέχνη, φρόνησις*, αἱ δεύτεραι *ἠθικαί: κοσμιότης, ἀνδρεία, ἐγκράτεια, ἐλευθεριότης* Μόνον αἱ ἠθικαὶ ἔχουσι σημασίαν διὰ τὴν ἠθικὴν κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συνήθων καταστάσεων. Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἱκανότης σωματικοῦ τινος ὀργάνου, τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ παραδείγματι, συνίσταται ἐν τῷ δυνατῷ τῆς ἐκτελέσεως ὡρισμένης λειτουργίας, οὕτω καὶ ἡ ἱκανότης τῆς ψυχῆς ἔγκειται ἐν τῇ φύσει τῆς συναισθηματικῆς καὶ βουλητικῆς δυνάμεως, δι' ἧς ἡ ψυχὴ καθίσταται ἱκανὴ νὰ συναισθάνηται καὶ νὰ βούλεται ἀγαθῶς καὶ ὀρθῶς. Ἡ ἱκανότης αὕτη δὲν εἶναι ἔμφυτος ἰδιότης τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ γεννᾶται δι' ἀσκήσεως καὶ ἕξεως.

Δεδομένου, ὅτι ὑφίστανται πολλὰ συναισθήματα καὶ ὀρέξεις, ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἀντίστοιχοι ἀρεταί, διακρινόμεναι ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ συναισθηματικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἔλαβε τὴ συνήθειαν νὰ λειτουργῇ κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ λογιστικοῦ καὶ ἐπειδὴ τὸ λογιστικὸν εἶναι ἑνιαῖον, ἅπασαι αἱ ἐπὶ μέρους ἀρεταὶ δύνανται νὰ συνδεθῶσι παρὰ τῷ τελείως ἠθικῷ ἀνθρώπῳ εἰς ἑνιαίαν συνολικὴν ἀρετήν, ἐκ πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἀρετῶν οἱονεὶ ἀπαρτιζομένην.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὁ Ἀριστοτέλης ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ ἐπιθυμίαι ἀνήκουν εἰς τὴν πραγματικὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, παραδέχεται ὅμως οὐδὲν ἧττον, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος μεθ' ἁπασῶν τῶν δράσεων καὶ ἐνεργειῶν του δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῆς συνολικῆς τοῦ κόσμου ἐξελίξεως, ἀλλὰ συμμετέχει εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων τῆς ἐνεργείας του καὶ συνεπῶς δύναται νὰ κρίνῃ ὀρθῶς καὶ νὰ ἐκλέγῃ τὸ πραγματικὸν ἀγαθόν, νὰ εἶναι δηλαδὴ ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ ἐλευθερίᾳ ἐνάρετος.

Κατὰ τοὺς *Στωϊκοὺς* ἡ ἀρετὴ συνίσταται ἐν τῷ κρίνειν ὡς ἀγαθὸν ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι πράγματι τοιοῦτο καὶ ὡς κακὸν τὸ ὄντως κακόν. Ὅθεν ἡ ἀρετὴ εἶνε *γνῶσις*, ἣν συνιστῶσι τὰ καλούμενα θεωρήματα (βλ. λέξιν). Αἱ τέσσαρες θεμελιώδεις ἀρεταὶ εἶνε αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἐπιστῆμαι. Ἡ *φρόνησις* διδάσκει τί ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν, ἢ νὰ μὴ πράττωμεν, ἡ *σωφροσύνη* ἐκεῖνο ὅπερ δέον νὰ ἐπιδιώκωμεν ἢ ν' ἀποφεύγωμεν, ἡ *δικαιοσύνη* ἐκεῖνο ὅπερ ὀφείλομεν ν' ἀπονέμωμεν εἰς ἕκαστον καὶ τέλος ἡ *ἀνδρεία* ὅ,τι πρέπει νὰ φοβώμεθα ἢ μή.

Ἄλλαι ἀρεταὶ εἶναι *ἡ πλήρης καθυπόταξις τῶν παθῶν* καὶ ἡ *ἐγκράτεια*. Μόνον ὁ σοφὸς εἶναι ἐλεύθερος, λέγουν οἱ Στωϊκοί, διότι μόνον οὗτος εἶναι ἱκανὸς νὰ δαμάζῃ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ὀρέξεις του. Ὅθεν βλέπομεν, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἔγκειται κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς εἰς τὴν δι' ἐλλόγου δράσεως καὶ διὰ στερήσεων ἀποκτωμένην αὐτοκυριαρχίαν, συνιστῶσαν τὸν βίον, τὸν ἀνταποκρινόμενον πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. «Τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν, ἄγει γὰρ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἡ φύσις» (*Διογ. Λαέρτ.* Ι. VII. 4).

Ἐνῷ οἱ λοιποὶ φιλόσοφοι θεωροῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς σκοπόν, ὁ *Ἐπίκουρος* ἐκλαμβάνει αὐτὴν ἀποκλειστικῶς ὡς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὑψίστης εὐδαιμονίας, ἤτοι τῆς ἡδονῆς. Ἐὰν — λέγει Ἐπικούρειός τις παρὰ Κικέρωνι — αἱ ὡραῖαι καὶ θαυμάσιαι ἀρεταί σας εἰς οὐδεμίαν δύνανται νὰ σᾶς ὁδηγήσωσιν ἡδονήν, οὐδεὶς θὰ λογίσῃ αὐτὰς ὡς ἑλκυστικὰς καὶ ἀξίας ἐπαινου. Ἡ τέχνη τοῦ ἰατροῦ δὲν ἐκτιμᾶται χάριν ἑαυτῆς, ἀλλὰ διότι παρέχει ὑγείαν. Ἡ τέχνη τοῦ ναυκλήρου δὲν ἐπαινεῖται χάριν ἑαυτῆς, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ὠφελειας αὐτῆς εἰς τὴν ναυτιλίαν. Οὕτω καὶ ἡ σοφία ἐκείνη, ἥτις δέον νὰ θεωρηθῇ μόνον ὡς τέχνη τοῦ ζῆν, στερεῖται πάσης ἀξίας, ἐὰν οὐδὲν προέρχεται ἐξ αὐτῆς θετικὸν ἀποτέλεσμα. Τὴν σοφίαν ταύτην ποθοῦμεν μόνον ὡς παράγοντα παρασκευάζοντα καὶ παρέχοντα ἡδονήν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ οὐχὶ χάριν ἑαυτῶν ἐπιζητοῦνται αἱ ἐκ τῆς σοφίας πηγάζουσαι ἀρεταί: ἡ *ἐγκράτεια*, ἡ *ἀνδρεία*, ἡ *δρᾶσις*, ἡ *δικαιοσύνη* Κατὰ ταῦτα δὲν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εὐδαιμονα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀρετή, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐξ αὐτῆς προερχόμενον ἡδονικὸν συναίσθημα. Θεμελιώδης ἀρετὴ εἶναι κατὰ τοὺς Ἐπικουρείους ἡ φρόνησις, ἐξ ἧς γεννῶνται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρεταί. Ὁ Ἐπίκουρος παρατηρεῖ μάλιστα ἐν προκειμένῳ, ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ εἶναί τις δυστυχὴς μετὰ φρονήσεως, ἢ εὐδαίμων μετ' ἀφροσύνης.

Οἱ *Νεοπλατωνικοὶ* συμμερίζονται ἐν προκειμένῳ τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος, οἱ δὲ *Σχολαστικοὶ* τὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι εἰς τὰς ἀριστοτελικὰς ἀρετὰς προσέθεσαν τὰς χριστιανικὰς ὑπὸ τὸν τύπον τῆς *πίστεως*, τῆς *ἐλπίδος* καὶ τῆς *ἀγάπης*.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ φιλοσοφίᾳ.—Ὁ *Σπινόζας*, συνεπὴς πρὸς τὴν προσδιοριστικὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, συνταυτίζει ἀπολύτως τὴν ἀρετὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν: «Beatitudo non est virtutis praemium sed ipsa virtus» (=ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἆθλον τῆς ἀρετῆς ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ ἀρετή) ὡς ὑψίστην δὲ τῶν ἀρετῶν θεωρεῖ τὸν «amor Dei intellectualis», ἤτοι τὸν διανοητικὸν ἔρωτα πρὸς τὴν Θεότητα, ἐκλαμβανομένην πανθεϊστικῶς.

Ὁ *Κάντιος* ὁρίζει τὴν ἀρετὴν ὡς ἠθικὴν δύναμιν τῆς βουλήσεως ἢ καθυπόταξιν τῶν ῥοπῶν καὶ τῶν ὁρμεμφύτων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἠθικῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς νοήσεως.

Ὁ *Σοπεγχάουερ* δὲν θεωρεῖ τὴν ἀρετὴν συνδεομένην ἀμέσως πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' ὡς προϊὸν συναισθηματικῆς καταστάσεως, τοῦ οἴκτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται καὶ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς. Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

Ἀρετὴ (ἡ) *[Λαογρ.]*. Εἰς πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τῶν χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν πολλάκις ἀπαντῶμεν τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀποδιδόμενον εἰς γυναῖκα διακρινομένην διὰ τὴν ὡραιότητα, ἐντιμότητα, εὐστάθειαν χαρακτῆρος καί, γενικῶς εἰπεῖν, ἔχουσαν ὅλα τὰ προτερήματα «καλῆς κἀγαθῆς» γυναικός· εἰς τὰς 21 ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος «τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ», ἡ Ἀρετή, ἡ μονάκριβη θυγάτηρ, ἡ δοθεῖσα πρὸς γάμον εἰς τὰ ξένα, ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον ἄξονα, περὶ τον ὁποῖον στρέφεται ἡ ὅλη ὑπόθεσις τῶν ᾀσμάτων τούτων· εἰς πάντα δέ, τὸ ὄνομα *Ἀρετὴ* ἀπαντᾷ ὡς κύριον ὄνομα προσώπου, ἐξαιρέσει μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν κυπριακῶν παραλλαγῶν, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται, ὀρθότερον ἴσως, ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον τοῦ κυρίου ὀνόματος «*Θεοδώρα*» (πρβλ *Κ. Μ. Καραμάνου*, Κυπριακὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια 1926). Καὶ ὡς ἐπίθετον ὅμως ἐπικρατεῖ καὶ ἐνταῦθα τοῦ κυρίου ὀνόματος:

«Γεναῖκα δώδεκα παιδκιὰ τζιαὶ κόρη Θεοδώρα
προξένια τῆς ἐφέρασιν τῆς Ἀρετῆς ποὺ πέρα»

Πολλάκις ἀπαντᾷ ἀντὶ τοῦ Ἀρετὴ καὶ τὸ *Ἀρετοῦσα*, ἀποτελοῦν ἁπλῶς τὴν ὑποκοριστικὴν μορφὴν τοῦ πρώτου, κατὰ τὸ Μαρία-Μαροῦσα κ. τ. τ. Ἡ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ Ἀρετή, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ κύρια πρόσωπα τοῦ ἔπους τούτου, ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῆς λαϊκῆς παραδόσεως ἢ ἐπλάσθησαν, κατὰ τὸν Σ. Α. Ξανθουδίδην, συμφώνως πρὸς αὐτὴν (βλ. λ. Ἐρωτόκριτος). Κ. Μ. Κ.

Ἀρετὴ (Arété) *[Ἀστρονομ.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 197. Ἀνεκαλύφθη τῇ 21ῃ Μαΐου 1879, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $a = 2{,}739$ $T = 1656$, ἡμ. $e = 0{,}163$, $i = 8^0\ 49'$, $L = 169^0\ 10'$, $\Omega = 82^0\ 10'$ καὶ $\pi = 325^0\ 39'$. Σ. Π.

ἀρετὴ *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη ἐν Ἰθάκῃ. Σταφυλαὶ λευκαὶ καὶ στρογγύλαι χρησιμοποιούμεναι δι' οἰνοπαραγωγήν. Π. Γ. Κ.

Ἀρετῆς, ***Κωνσταντῖνος***. Ναυτικὸς ἐκ Ψαρῶν ὑπηρετήσας εἰς τὰ πολεμικὰ τῶν Ψαρῶν ὡς καὶ εἰς τὸ βρίκιον «Πολωνία», ὅπερ ἀπωλέσθη τῷ 1824 κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἐχαρακτηρίσθη ὑποπλοίαρχος καὶ ἔλαβε τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον, ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχετικῷ φακέλλῳ τοῦ ἀρχείου τῶν Ἀγωνιστῶν. Τ. Χ. Κ.

Ἄρετιν (Aretin), ***Ἰωάννης Ἀδάμ, βαρῶνος***—. Ἐπιφανὴς νομικὸς καὶ διπλωμάτης γεννηθεὶς τῷ 1769 εν Ingolstadt. Μετὰ τὰς σπουδάς του διωρίσθη τῷ 1788 ἐν Βαυαρίᾳ δημόσιος ὑπάλληλος, κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῆς ὑπουργείας τοῦ Montgelas ἐγένετο διευθυντής, ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ διπλωματικοῦ τμήματος. Μετὰ παρέλευσιν τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἐστάλη (1817) ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Βαυαρίας εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον τῆς Φραγκφούρτης, τὸ ἱδρυθὲν τῷ 1816, ἐν τῷ ὁποίῳ κατέκτησεν ἐπιφανῆ θέσιν, διακριθεὶς ἰδίως διὰ τὴν σθεναρὰν ἐπιχειρηματολογίαν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ Βαυαρικοῦ Συντάγματος. Ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Στάϊν ἵδρυσεν ὁ Ἄρετιν τὴν «Ἑταιρείαν πρὸς προαγωγὴν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ἱστοριογραφίας». Ἦτο κάτοχος πολυτίμου συλλογῆς χαλκογραφιῶν καὶ πλουσίας πινακοθήκης, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄρετιν (1822) ἐπωλήθη ἐν δημοπρασίᾳ. Λεπτομερῆ κατάλογον τῶν χαλκογραφιῶν καὶ τῶν εἰκόνων ἔδωκεν ὁ Brulliot εἰς τὸ ἐν ἔτει 1827 δημοσιευθὲν τρίτομον βιβλίον του. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρετιν** (Arétin), ***Ἰωάννης Γεώργιος Ἰωσὴφ Κάρολος Μαρία, βαρῶνος***—. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐπίσης ἐν Ingolstadt τῷ 1770. Ἔλαβε κατ' ἀρχὰς διαφόρους πολιτικὰς θέσεις, τῷ δὲ 1799 διωρίσθη χωρικὸς διευθυντὴς ἐν Amberg, τὸ δὲ 1806 ἐπιθεωρητὴς τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ὑδάτων ἐν Τυρόλῳ. Κατὰ τὴν ἐκραγεῖσαν μετὰ τρία ἔτη ἐν Τυρόλῳ κατὰ τῆς Βαυαρίας ἐπανάστασιν (1809) ἐγένετο Γενικὸς Ἐπίτροπος, συνελήφθη ὅμως ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἀπεστάλη ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὰς Πέντε Ἐκκλησίας τῆς Οὑγγαρίας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ (1810) ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας κτῆμά τι, εἰς ὃ καὶ ἀπεσύρθη, ζήσας ἔκτοτε ἐντελῶς ἰδιωτικὸν βίον συγγράφων, ὡς καὶ ἀξιόλογον σύνταξιν. Ἀπέθανε τὴν 30 Ἰανουαρίου 1845 ἐν Μονάχῳ ἐγκαταλείψας πλεῖστα συγγράμματα, πολλοῦ λόγου ἄξια διὰ τὰ πολιτικὰ καὶ πρακτικὰ ζητήματα, σχετικῶς μὲ τὸ Βαυαρικὸν Κράτος, τὰ ὁποῖα πραγματεύονται. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρετιν** (Aretin), ***Ἰωάννης Χριστόφορος Ἀντώνιος Μαρία, βαρῶνος***—. Συγγραφεύς, πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς τῷ 1773 ἐν Ingolstadt. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐσπούδασεν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἀϊδελβέργης, τῆς Γοττίγγης καὶ τῶν Παρισίων, μετὰ τὸ πέρας δὲ τῶν σπουδῶν του ἐγένετο δημόσιος ὑπάλληλος, διορισθεὶς τῷ 1799 σύμβουλος τῆς Χωρικῆς Διευθύνσεως. Τέσσαρα ἔτη μετὰ ταῦτα, καταργηθέντων τῶν μοναστηρίων, διωρίσθη Κυβερνητικὸς ἐπίτροπος (1803), λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ ἐρευνήσῃ τὰς μοναστηριακὰς βιβλιοθήκας, μετὰ τρία δὲ ἔτη (1806) Ἀνώτερος Βιβλιοθηκάριος ἐν τῇ Κεντρικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου. Τῆς θέσεως ὅμως ταύτης παρῃτήθη μετά τινα ἔτη, ἐξ ἀφορμῆς φιλολογικῆς ἔριδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ ἐν ἔτει 1809 δημοσιευθὲν βιβλίον του: «Τὰ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀντιπάλων αὐτοῦ», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνεφανίζετο ἐχθρὸς τῆς Πρωσσίας καὶ ὑπέρμαχος τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας συμπράξεως τῶν καθολικῶν κρατῶν τῆς Γερμανίας, μεταξὺ αὐτοῦ καί τινων ἄλλων διαμαρτυρομένων διανοουμένων, ἰδίως δὲ τοῦ Θιέρσου, οἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐν Βαυαρίᾳ. Τῷ 1811 διωρίσθη διευθυντής, δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐφετείου τοῦ Neuburg. Μετὰ ταῦτα ἐξελέγη τῷ 1819 βουλευτὴς ἐν τῇ Βαυαρικῇ Βουλῇ, ἐκδοὺς ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Βουλῆς» (Landtagszeitung), ταυτοχρόνως δὲ διωρίσθη πρόεδρος τοῦ ἐν Amberg δικαστηρίου τῶν Ἐφετῶν, ἣν θέσιν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του 1824.

Ὁ Ἄρετιν ὑπῆρξε πολυγραφώτατος συγγραφεὺς πολιτικῶν, νομικῶν καὶ φιλολογικῶν ἔργων. Ἐκ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἔργων ἀναφέρομεν τὸ «Σαξωνία καὶ Πρωσσία» (1815), ἐν ᾧ αὖθις ἐπετίθετο ἐναντίον τῆς Πρωσσίας καὶ ὑπερημύνετο τῆς Σαξωνίας, ἐξ οὗ καὶ προεκλήθη μεγάλη ἐναντίον του ἀγανάκτησις. Σπουδαῖον ἐπίσης ἐκ τῶν πολιτικῶν του βιβλίων εἶναι καὶ τὸ «Περὶ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης» (1802). Ἐκ τῶν νομικῶν αὐτοῦ βιβλίων μνημονεύομεν τά: «Jahrbücher der Gerichtigkeitspflege in Bayern» (τόμ. 2, 1811—1818), «Περὶ πολιτεύματος καὶ διοικήσεως» (1826), «Πολιτικὸν Δίκαιον τῆς συνταγματικῆς Μοναρχίας» (τ. 2, 1824—27), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν κυβερνητικὴν τέχνην τοῦ Μεγάλου Ἐκλέκτορος Μαξιμιλιανοῦ Α'» (1823), «Darstellung der bayrischen Kreditvereinsanstalt» (1824). Τὰ φιλολογικά του ἔργα εἶνε: «Ὁ Λουδοβῖκος τῆς Βαυαρίας» (1821) καὶ «Ἡ κόρη ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον» (1822), «Ἱστορία τῆς Τέχνης» κλπ. Ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1819 ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Allmania», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδημοσίευσε πλείστας μονογραφίας του. Θ. Β—Η. Γ. Κ.

— **Ἄρετιν** (Aretin), ***Κάρολος Μαρία, βαρῶνος***—. Πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς τῷ 1796 ἐν Wetzlar. Συμμετασχὼν τῶν ὑπὲρ ἐλευθε-

Digitized by Google

ρίας ἀγώνων τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ ἔτη 1813—15, ὑπηρέτησε βραδύτερον μέχρι τοῦ 1825 ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῷ Γενικῷ Ἐπιτελείῳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς διπλωματικὰς θέσεις. Ἰδιωτεύσας μετὰ ταῦτα ἐπὶ 18 ἔτη διωρίσθη τῷ 1843 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συμβούλου πρεσβείας ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μετὰ τρία ἔτη Ἀρχειοφύλαξ τοῦ Κράτους, τῷ δὲ 1847 ἀπεστάλη εἰς τὴν αὐστριακὴν πρεσβείαν τοῦ Βερολίνου. Κατὰ τὰ ἑπόμενα δύο ἔτη ἐπεφορτίσθη πολλάκις μὲ διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς, λαβὼν τῷ 1851 τὸν τίτλον τοῦ «ἀληθοῦς μυστικοσυμβούλου». Κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Μαξιμιλιανοῦ ὁ Ἄρετιν ἐπεδόθη τῷ 1855 εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου, τοῦ ὁποίου διωρίσθη τῷ 1860 Διευθυντής, ἐνῷ ἤδη ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ἦτο ἰσόβιον μέλος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους. Τῷ 1867 ἐξελέγη μέλος τοῦ «Τελωνειακοῦ Κοινοβουλίου» τῆς Γερμανίας (Zollparlament), κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνόδου τοῦ ὁποίου ἀπέθανεν ἐν Βερολίνῳ (1868).

Ὁ Ἄρετιν ἀφῆκε πλεῖστα ἔργα πολιτικὰ καὶ ἱστορικά: «Χρονολογικὸν εὑρετήριον τῶν διεθνῶν συνθηκῶν τῆς Βαυαρίας» (1838), «Ἔκθεσις ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Βαυαρίας» (1839), «Ἱστορία τοῦ Ἐκλέκτορος Μαξιμιλιανοῦ Α'» (1842), «Wallenstein» (1844) «Ἀρχαιότητες καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου τῆς Βαυαρίας» (τεύχη 9, 1855—71). Η. Γ. Κ.

Ἀρετῖνο, *Σπινέλλο*· βλ. Σπινέλλο.

Ἀρετῖνος (Aretino), *Πέτρος*. Περίφημος Ἰταλὸς σατιρικὸς συγγραφεὺς καὶ ποιητής, γεννηθεὶς εἰς Ἀρέτζο τῆς Ἰταλίας τῷ 1492. Νόθος υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς Ἀντωνίου Μπάτση καὶ τῆς Τίττας, τῆς ὁποίας ἡ μορφὴ ἐχρησιμευσεν ὡς «*μοδέλλο*» διὰ τὴν ἁγιογράφησιν τῆς μορφῆς τῆς Παναγίας ἐν τῷ Εὐαγγελισμῷ, ὅστις εὑρίσκετο ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τοῦ Ἀρέτζο, νεώτατος ἐγκατέλειψε τὴν πατρίδα του καὶ μετέβη εἰς Περουγίαν. Ἐκεῖ ἐγένετο ὑπάλληλος εἴς τι βιβλιοδετεῖον, ὅπου ἀνεγίνωσκε τὰ πρὸς βιβλιοδεσίαν παραδιδόμενα βιβλία καὶ ὅπου ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ πολλοὺς ἐκ τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἐσπούδασε κατόπιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ἰδίας πόλεως, καὶ ἐπί τινα καιρὸν ἐπεδόθη καὶ εἰς τὴν ζωγραφικήν. Ἐν τούτοις ὑποστηρίζεται ὅτι ἠγνόει καὶ τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἑλληνικήν. Ζητῶν καλυτέραν τύχην, μετέβη εἰς Ρώμην πεζῇ καὶ ἄνευ ἑτέρου ἐφοδίου πλὴν τῶν ἐνδυμάτων του. Ἐκεῖ εὗρε προστασίαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοτέχνου ἐμπόρου Αὐγούστου Γκίζη, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πάπα Λέοντος Ι', καὶ κατόπιν τοῦ Κλήμεντος Ζ'. Τῷ 1524 ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ρώμην διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν σύλληψιν ἕνεκα μιᾶς σειρᾶς αἰσχρολόγων σονέττων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Sonetti lussuriosi», καὶ μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐκεῖθεν, μετ' οὐ πολύ, μετέβη προσκληθεὶς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰωάννου τῶν Μεδίκων, τοῦ πατρὸς τοῦ Κόζιμου. Οὗτος τὸν παρουσίασεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβε πολλὰ δῶρα καὶ σύνταξιν, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐγκωμίων τὰ ὁποῖα ἔγραψε δι' αὐτὸν εἴς τι ποίημά του. Μεταβὰς ἐκ νέου εἰς Ρώμην, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ταχέως τὴν πόλιν, ὑποστὰς δολοφονικὴν ἐπίθεσιν, ἐξ αἰτίας σατίρας του τινος, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ τοῦ στοιχίσῃ τὴν ζωήν. Τοιούτους κινδύνους διέτρεξε πολλάκις ὁ Ἀρετῖνος ἕνεκα τῆς δηκτικῆς γλώσσης του. Μετὰ τὴν ἐκ Ρώμης ἀναχώρησίν του, ὁ Ἀρετῖνος μετέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰωάννου τῶν Μεδίκων, ὅπου ἔζησεν ὡς εἷς ἐκ τῶν ἐπιστηθιωτέρων φίλων τοῦ δουκός, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου μετέβη εἰς Βενετίαν τῷ 1527 καὶ ἐκεῖ ἐπροτίμησε νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας του, γράφων διάφορα ἔργα σατιρικὰ καὶ ἐγκωμιαστικά, καθὼς καὶ ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε πρὸς τὰ ἀξιόλογα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, ἄλλοτε κολακεύων αὐτά, ἄλλοτε ἐγκωμιάζων τὸν ἑαυτόν του καὶ πάντοτε ζητῶν χρήματα ἢ ἄλλας βοηθείας, μὴ παραλείπων νὰ ὑπαινίσσεται ὅτι θὰ ἐμαστίγωνεν αὐτὰ ἐὰν δὲν ἐγένοντο δεκταὶ αἱ αἰτήσεις του. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ σημαντικὰ χρηματικὰ ποσὰ καὶ πολλὰς σημαντικωτέρας ἐπιχορηγήσεις ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἡγεμόνων καὶ ἰσχυρῶν τῆς ἐποχῆς του, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του, ἅτινα τοῦ ἐπέτρεπον νὰ διάγῃ βίον δαπανηρὸν καὶ νὰ ἱκανοποιῇ ὅλας αὐτοῦ τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ἐκδότους ὁρμάς. Διετήρει πολλὰς ἐρωμένας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα, ἐπροστάτευε πολλὰς πόρνας καὶ εἶχε τὸν οἶκον του ἀνοικτὸν εἰς τοὺς πτωχούς, τοὺς τυχοδιώκτας καὶ τοὺς φαυλοβίους καὶ τῶν δύο φύλων. Στρέφων πάντοτε τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν Ρώμην, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πάπα Παύλου τοῦ Γ', διὰ τοῦ προστάτου του δουκὸς τοῦ Οὐρμπίνου, νὰ τοῦ δοθῇ ὁ τίτλος τοῦ καρδιναλίου, καὶ πρὸς τοῦτο ἔγραψε διάφορα θρησκευτικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα δὲν ἠξιώθησαν οὐδεμιᾶς προσοχῆς. Ἡ αὐλὴ τῆς Ρώμης ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τὸν τίτλον πρὸς τὸν Ἀρετῖνον, καὶ οὗτος θυμωθείς, ἤρχισε πάλιν νὰ γράφῃ λιβέλλους καὶ σατίρας, στρέψας τὰ βέλη του καὶ ἐναντίον τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ πάπα, τοῦ δουκὸς τῆς Πάρμας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου, ἐζήτησε νὰ λάβῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ νέου πάπα Ἰουλίου Γ', καὶ ἔγραψεν εἰς αὐτὸν ἐγκωμιαστικὴν ἐπιστολὴν συνοδευομένην ὑπὸ σονέττου. Ὁ πάπας τοῦ ἔδωσεν ὡς ἀμοιβὴν χιλίας χρυσᾶς κορώνας, καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου τοῦ Ἁγίου Πέτρου, συνοδευόμενον ἐξ ἑνὸς μικροτάτου ἐτησίου ἐπιδόματος 80 περίπου σκούδων. Ὁ Ἀρετῖνος, ἐλπίζων περισσότερα, μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς Ρώμην τῷ 1553, ἀλλὰ μὴ εὑρὼν παρὰ ἐπαίνους, ἀνεχώρησε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας εἰς Βενετίαν, ὅπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τῷ 1557. Ἐτάφη εἰς Ἅγιον Λουκᾶν, ἀλλά, λόγῳ ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ, ὁ τάφος του κατεστράφη. Τὸ δὲ περίφημον ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ Ἀρετῖνος, ποιητὴς Τοσκᾶνος, ὅστις εἶπε δι' ὅλους κακὸν πλὴν τοῦ Θεοῦ, δικαιολογηθεὶς ὅτι δὲν τὸν γνωρίζει», οὐδέποτε ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ τάφου του.

Ὁ Ἀρετῖνος, νεώτατος, εἶχε γίνει μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Σιένης, τῷ 1541 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν «Infiamati» τῆς Παδούης καὶ τῷ 1545 τῆς Ἀκαδημίας τῆς Φλωρεντίας. Ματαιόδοξος ἐν πολλοῖς, ἐκαυχᾶτο διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκεπτῶν οἵτινες μετέβαινον νὰ τὸν γνωρίσουν, ἐξύμνει τὸν ἑαυτόν του εἰς τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰ ἔργα του, προτρέπων καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἐπαινοῦν, καὶ ἀπένειμε μετὰ τῆς μεγαλυτέρας εὐκολίας τὸ ἐπίθετον «θεῖος» εἰς διαφόρους λογίους καὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς του διὰ νὰ τοῦ τὸ ἀνταποδώσουν εὐγνωμόνως. Ἐξέδωκεν ἐπίσης καὶ τὰς ἐπιστολὰς τὰς ὁποίας εἶχε λάβει παρὰ τρίτων προσώπων, καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὰ μετάλλια τὰ ὁποῖα ἐνήργησε νὰ τοῦ κοποῦν, ἔκοψε μερικὰ καὶ ὁ ἴδιος. Ὁ Ἀρετῖνος, ἂν καὶ ὑπῆρξε γενικῶς φίλος τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του, ἐδημιούργησεν ἐν τούτοις καὶ ἀσπόνδους ἐχθροὺς μεταξὺ αὐτῶν, φοβερώτερος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Φράγκο, σατιρικὸς ὁμοίως ποιητής, ὅστις ἔγραψε πεντακόσια ὅλα σονέττα ἐναντίον τοῦ Ἀρετίνου. Ὁ Ἀρετῖνος εἶναι γνωστὸς μὲ τὴν προσωνυμίαν «λιβελλογράφος» ἢ «μαστίγιον τῶν πριγκίπων», ἀπεκάλει δὲ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν του «ἄνθρωπον ἐλεύθερον, χάριτι θείᾳ, καὶ μαστίγιον τῶν πριγκίπων». Ἐν τούτοις, ὅσον καὶ ἂν ἐκαυχᾶτο, δικαίως, διὰ τὴν ἐλευθεροστομίαν του καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ βίου του—ἔζησεν ἀχαλίνωτον καὶ ἔκδοτον ζωήν, τὰ δὲ ἔργα του ἀνήκουν μεταξὺ τῶν πλέον αἰσχρολόγων μιᾶς ἀνηθίκου ἐποχῆς—δὲν ὑπῆρξε πράγματι τοιοῦτον μαστίγιον, διότι ἐκολάκευσε καὶ πλείστους ἐκ τῶν δυνατῶν. Καὶ ἐκεῖ ὅπου αἱ ἐπιθέσεις του ὑπῆρξαν σταθερώτεραι, ὡς ἐναντίον τῆς παπικῆς αὐλῆς, αἱ ἐπιθέσεις ἐκεῖναι εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γενικὸν χαρακτῆρα, ἐνῷ ὁ Ἀρετῖνος μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν παπῶν εἶχεν ἀγαθὰς σχέσεις καὶ πολλοὺς ἐξύμνησε. Ὁμοίως ὑπεστηρίχθη ὑπὸ πολλῶν ὅτι ἦτο ἄθεος, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τοῦτο δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ βεβαιότητος, διότι καὶ θρησκευτικὰ συγγράμματα ἔγραψε, καὶ εἰς πολλὰς ἐπιστολάς του φαίνεται ὡς εἷς καλὸς καθολικός, καὶ θρησκευτικὰ σονέττα ἐποίησεν. Ἐν τούτοις ἄλλοι σατιρίζει τὰ πάντα, καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ σαρκαστικοῦ πνεύματός του ἡ φράσις τὴν ὁποίαν λέγεται ὅτι εἶπε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του, ὅταν τοῦ ἔθεσαν τὸ Ἅγιον Μύρον, ὅπου φέρεται εἰπών: «Guardate mi da topi or che son unto» (προσέχετέ με ἀπὸ τοὺς ποντικοὺς τώρα ποὺ εἶμαι λαδωμένος). Ὁ Ἀρετῖνος ἄφησε πολλὰ ἔργα πεζὰ καὶ ἔμμετρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ὡραιότερα ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις καὶ μετεφράσθησαν εἰς πλείστας γλώσσας. Τὰ «Capitoli», ποιήματα σατιρικὰ ἢ ἐγκωμιαστικά, καὶ οἱ «Stanze o Strambotti alla villanesca» εἶναι τὰ καλύτερα ἐκ τῶν ποιητικῶν ἔργων του. Τὸ δὲ «Ragionamenti», διάλογοι αἰσχροί, ἀλλὰ πλήρεις πνεύματος καὶ ζωηρότητος, εἶναι μεταξὺ τῶν καλυτέρων του πεζῶν. Ἔγραψεν ὁμοίως πέντε κωμῳδίας, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθοῦν μεταξὺ τῶν καλυτέρων τῆς ἐποχῆς του, τῶν ἐστερημένων δράσεως καὶ πλοκῆς. Ἔγραψε καὶ διάφορα θρησκευτικὰ βιβλία, βίους ἁγίων καὶ μετέφρασεν ἑπτὰ μετανοητικοὺς ψαλμούς, ἀλλὰ πάντα ταῦτα στεροῦνται σχεδὸν τελείως ἀξίας. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐδημοσίευσεν ἓξ βιβλία ἐπιστολῶν, ὅπου πολλὰς πληροφορίας εὑρίσκει κανεὶς διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρετίνου. Ὁμοίως, μεταξὺ τῶν ποιητικῶν ἔργων του ἀνήκουν καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Laudi» πρὸς τὸν Κλήμεντα τὸν Ζ', «Sonetti lussuriosi», «De le lagrime d'Angelica» κλπ. κλπ. καθὼς καὶ τὴν ἱστορικὴν τραγῳδίαν «Horazia» εἰς ἐλευθέρους στίχους. Γενικῶς ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Ἀρετίνου παρουσιάζει στόμφον, ὑπερβολάς, καὶ εἶναι γεμάτος μεταφοράς. Ὁ ποιητικὸς λόγος παρουσιάζει πολλὰς σκληρότητας καὶ στερεῖται φυσικότητος. Ὅ,τι ἰδιαιτέρως εἶναι ἀξιοσημείωτον εἰς τὸν Ἀρετῖνον εἶναι ὅτι μόνον διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς θερμῆς καὶ γονίμου φαντασίας του ἀνῆλθεν εἰς ἀρκετὰ ὑψηλὸν ἐπίπεδον, ὥστε νὰ καταλάβῃ μίαν ἐκ τῶν πρώτων θέσεων μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του. Τὰ ἔργα του κατηγορήθησαν ὡς ἀντιθρησκευτικὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, πολλῶν ἀπηγορεύθη ἡ ἐλευθέρα κυκλοφορία. Ὁ Πέτρος Ἀρετῖνος δὲν πρέπει νὰ συγχύζηται πρὸς τὸν ποιητὴν Βερνάρδον Ἀκκόλτι, τὸν ἐπονομαθέντα «μοναδικὸν Ἀρετῖνον» οὔτε πρὸς τὸν Λεονάρδον Μπρούνι, ὅστις ἐκαλεῖτο ὁμοίως Ἀρετῖνος (d'Arezzo).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. «La vita di Pietro Aretino ὑπὸ *Ἰωάννη-Μαρία Ματσουκέλλη*. Γ. Σ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

Ἀρέτιος, *Βενέδικτος*. Θεολόγος (1505—1574), ὠνομάζετο Marti καὶ κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά του Ἀρέτιος (*Mars - Ἄρης*). Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν Βέρνῃ (1564 1574), διεκρίθη ὡς συγγραφεὺς θεολογικῶν—ἰδίως ἑρμηνευτικῶν—καὶ βοτανικῶν συγγραμμάτων. Τὸ κυριώτερόν του ἔργον εἶναι τὸ «Theologiae problemata» (Bernae 1573), ἐν ᾧ πραγματεύεται διάφορα δογματικά, ἠθικά, φιλοσοφικὰ καὶ ἰατρικὰ ζητήματα, ἐν εἴδει ἐγκυκλοπαιδείας· τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετιμᾶτο πολὺ ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ ἐξεδόθη εἰς πολλὰς ἐκδόσεις. Δ. Σ. Μ.

ἀρετολογία (ἡ)· ἡ περὶ ἀρετῆς διδασκαλία, ἤτοι τὸ μέρος τῆς Ἠθικῆς, τὸ πραγματευόμενον περὶ ἀρετῆς. Α. Δ.

Ἀρετοῦζι (Aretusi), *Ἰωάννης*. Ἰταλὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν Μοδένῃ, τὸν ναὸν τῆς ὁποίας διεκόσμησεν.

— **Ἀρετοῦζι** (Aretusi), *Καῖσαρ*. Ἰταλὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Βολωνίᾳ κατὰ τὴν δευτέραν εἰκοσιπενταετίαν τοῦ ΙΣΤ' καὶ ἀποθανὼν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐξετέλεσεν ὁλόκληρον τὸν ἐσωτερικὸν διάκοσμον τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Βολωνίας, εἰκονίσας τὴν πόλιν ταύτην μεθ' ὅλων τῶν ἱδρυμάτων αὐτῆς, τῶν λιτανειῶν κτλ. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται διατηροῦνται εἰσέτι, καίτοι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1576. Εἰς τὸν Ἀρετοῦζι ἀνήκουσιν ἐπίσης αἱ εἰκόνες τοῦ χοροῦ τῆς Santa-Maria di Servi, τῆς Santa-Maria della Carità καὶ πλεῖσται ἄλλαι. Ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν εἰδῶν τῆς τέχνης του ὑπῆρξε καὶ ἡ προσωπογραφία, σώζονται δὲ πλεῖσται εἰκόνες του διασήμων προσώπων τῆς ἐποχῆς του. Θ. Β

— **Ἀρετοῦζι** (Aretusi), *Πελλεγκρῖνο* (ἐπονομαζόμενος *Πελλεγκρῖνο ντὶ Τζοβάνι* ἢ *Πελλεγκρῖνο ντὶ Μόντενα*). Υἱὸς καὶ μαθητὴς τοῦ ἀνωτέρω, ἀποθανὼν ἐν Μοδένῃ τῷ 1523. Εἰργάσθη καὶ αὐτὸς ὡς διακοσμητὴς ἐν τῷ ναῷ τῆς Μοδένης, εἶτα δ' ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ραφαήλῳ, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συνειργάσθη ἐν τῷ Βατικανῷ. Πιστεύεται, ὅτι ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἰακὼβ» εἶναι ἔργον του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου ἐπέστρεψεν εἰς Μοδένην ἔνθα ἐζωγράφισεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Παύλου τὴν «Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ», ἥτις θεωρεῖται ὡς ἡ ὡραιοτέρα τῶν τοιχογραφιῶν του. Ὁ Πελλεγκρῖνο συνειργάσθη καὶ μετὰ τοῦ Ντανιέλε ντὰ Βολτέρρα, εἰς τὴν συνεργασίαν δὲ ταύτην ὀφείλονται αἱ πλεῖσται τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ. Α. Δ.

Ἀρετοῦσα. Κύριον ὄνομα γυναικός· βλ. Ἀρετή.

— **«Ἀρετοῦσα»**. Θεατρικὸν ἔργον τοῦ Π. Δημητρακοπούλου (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β' σ. 261 γ').

— **Ἀρετούσας, σπηλιά**. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρει βαθὺ ὄρυγμα εὑρισκόμενον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας ἐν Πειραιεῖ. Φαίνεται ὅτι εἶναι ὑδραυλικὸν ἔργον ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Τὸ βάθος του δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ· εἰκάζεται δὲ ὅτι συνεκοινώνει μὲ τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου παλαιὰ φρέατα. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἦτο κατοικία βασιλοπούλας τινὸς ὀνομαζομένης Ἀρετούσας καὶ ὅτι συνεκοινώνει ὑπογείως μετὰ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου διέμενεν ὁ ἀγαπημένος της, μετὰ τοῦ ὁποίου συνηντᾶτο κρυφίως. —Ω.

ἀρετσίνωτος, **—η**, **—ο** ἢ *ἀρετσίνωτος*· ὁ οἶνος ὁ μὴ περιέχων ρητίνην: «ἀρετσίνωτο κρασί»· ἀντίθ. ρετσινάτο.

Ἀρέτσο (Arezzo)· βλ. Ἀρέτζο.

Ἀρετσοῦ (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις καθαρῶς ἑλληνικὴ (ἀρχ. *Ἀρέθουσα*) εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου (Νικομηδείας). Οἱ κάτοικοι ἠσχολοῦντο μὲ τὴν σταφυλοπαραγωγήν, ἐλαιοπαραγωγὴν καὶ ἁλιείαν· καταστραφεῖσα πρὸ ἐτῶν ὑπὸ πυρκαϊᾶς ἐπανεκτίσθη. Τὰ ἀτμόπλοια τῆς ἑταιρείας *Μαχσουσὲ* τὰ ἐκτελοῦντα συγκοινωνίαν Κωνσταντινουπόλεως-Νικομηδείας σταθμεύουν αὐτόθι. Εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν εὑρίσκεται ὁ σταθμὸς *Γκέβζε* ἐπὶ τῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως - Βαγδάτης. Ἡ Ἀρετσοῦ, ὀνομαζομένη καὶ *Ρύσιον*, τυγχάνει, ὡς ἀναφέρουν, πατρὶς τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ.

Ἀρεὺς ἢ **Ἄρευς**. Βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων (309—265 π. Χ.) ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀγιαδῶν, υἱὸς τοῦ Ἀκροτάτου καὶ ἔγγονος Κλεομένους Β',

Digitized by Google

τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη προαποθανόντος τοῦ Ἀκροτάτου Ὅτε ἡ Σπάρτη περιεπλάκη εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πολέμους, ὁ Ἄρευς ἐπανειλημμένως ἐστρατήγησε τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὑπέστη μὲν βαρεῖαν ἧτταν ἐν ἔτει 280 π. Χ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων εἰσέβαλεν, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς τοὺς Μακεδόνας κατὰ τῆς Σπάρτης, μετά τινα ἔτη ὅμως (272) ἐδοξάσθη ὁ Ἄρευς κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς Σπάρτης ἐναντίον τοῦ Πύρρου τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου. Τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τοῦ Πύρρου κατὰ τῆς Σπάρτης προεκάλεσεν ὁ νεώτερος υἱὸς Κλεομένους τοῦ Β' Κλεώνυμος, ὅστις εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν σπαρτιατικὸν θρόνον καὶ οὐχὶ ὁ υἱὸς τοῦ πρωτοτόκου Ἄρευς. Ὁ Ἄρευς εὑρίσκετο ἐν Κρήτῃ, ὅπου εἶχε μεταβῇ, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Γορτυνίους, καθ' ὃν χρόνον ἐξεστράτευσεν ὁ Πύρρος, τὴν ἄμυναν ὅμως τῆς ὠχυρωμένης ἤδη Σπάρτης διηύθυνεν ἐπιτυχῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀκρότατος, μέχρις ὅτου καταφθάσας ἐκ Κρήτης ὁ Ἄρευς μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν ἠνάγκασε τὸν Πύρρον, μαθόντα ὅτι καὶ τὸ Ἄργος εἶχεν ἀποστατήσει, νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σπάρτης καὶ νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ Ἄργους, πρὸς βοήθειαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἤδη καταφθάσει καὶ ὁ παλαιὸς ἐχθρὸς τοῦ Πύρρου Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς. Τὸν Πύρρον ἀποχωροῦντα ἐκ Λακεδαίμονος ἐπηκολούθησε τότε ὁ Ἄρευς καὶ συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἐν Ἄργει ἧτταν καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεπολέμησεν ἐν Ἄργει κατὰ τοῦ Πύρρου, ἐπολέμησε μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Ἄρευς κατὰ τὸν *Χρεμωνίδειον* λεγόμενον πόλεμον (266—261), καθ' ὃν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ὑποστηριζόμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου Β' ἐπεχείρησαν νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν φρουρῶν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ Ἄρευς κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπέφυγε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ πολιορκοῦντος τὰς Ἀθήνας Ἀντιγόνου, ὅπως προέτρεπεν αὐτὸν ὁ ναύαρχος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἀλλ' εὑρὼν πρόφασιν τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐπιτηδείων ἀπήγαγεν ὀπίσω τὴν στρατιάν· βραδύτερον ὅμως ἔν τινι μάχῃ παρὰ τὴν Κόρινθον ἐφονεύθη (265 π Χ). Ἐπὶ Ἄρεως ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐν Σπάρτῃ ὡραῖα χρυσᾶ νομίσματα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν νομισμάτων τῶν Διαδόχων, ἕνεκα τούτου δ' ἴσως ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ μομφή, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν Σπάρτην τὴν σπατάλην καὶ τρυφήν. Ἀνδριὰς τοῦ Ἄρεως τούτου ἀνέκειτο ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἀνατεθείς.

Ὁ ὁμώνυμος ἔγγονός του *Ἄρευς Β'*, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀκροτάτου, γεννηθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του καὶ ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τοῦ θείου του Λεωνίδου, υἱοῦ τοῦ Κλεωνύμου, ἀπέθανεν ὀκταετής, ὁ *Ἄρευς* δὲ *(ἢ Ἄρειος)* ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Μακκαβαίων ὡς δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων Ὀνίαν χαιρετίσας τοὺς Ἰουδαίους ὡς συγγενεῖς τῶν Σπαρτιατῶν, φαίνεται, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε καὶ ὅτι ἡ ὅλη διήγησις εἶναι ψευδής. Γ. Ι. Κ.

Ἀρὲχ (Arech) *[Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τοῦ ἐν τῇ σοβιετικῇ δημοκρατίᾳ τοῦ Καυκάσου (S.S.F.S.R.), χαραδίου τοῦ Ἀζερμπαϊτζάν, οὗτινος ἕδρα εἶναι ἡ *Γκαντζα* (τέως *Ἐλιζαβετπόλ*).

Ἀρεὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Περσίας ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ. Α. Δ.

Ἄρεως (ἢ Ἄρεος) νῆσος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν Πόντῳ ἔναντι τῆς Κερασοῦντος, ἡ σημερινὴ Κερασοῦν-Ἀντᾶ. Ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου καλεῖται καὶ *Ἀρητία*. Α. Δ.

Ἄρζ (Arz) *[Γεωγρ.]*. Γαλλικὴ νῆσος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μορμπιὰν (Morbihan) τῆς Βρετάννης. Κάτοικοι 1100. Χ. Δ.

Ἀρζαμὰς *[Γεωγρ.]*. Πόλις (55° 6. πλ. 61° 29' ἀν. μ.) ἐν τῷ νομῷ Νιζεγόροδ τῆς Ρωσίας, εὑρισκομένη εἰς ἀπόστασιν 122 βερστίων ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ τοῦ Νίζνη-Νόβγοροδ. Ἡ πόλις εἶναι γραφικωτάτη. Κεῖται ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τῶν ποταμῶν Τέσῃ καὶ Σάμκα ἡνωμένων διὰ γεφύρας. Πλησίον τῆς πόλεως εὑρίσκεται ἐντὸς καταφύτου κοιλάδος, παρὰ τὸ καλούμενον «Ἅγιον Ὄρος» τὸ «Ἐρημητήριον», ἐν ᾧ μονάζουσι μοναχοί. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἡ πόλις, ἐν ἀρχῇ πολίχνη τῆς φυλῆς *Μόρτβας*, κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων Βουλγάρων, μετέπειτα ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τῶν Ταταρων Κοζάνης. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων ἐκπόρθησιν τῆς Κοζάνης, ἡ πόλις περιετειχίσθη διὰ ξυλίνου τείχους μετὰ πύργων. Τὰ περὶ τὴν πόλιν ἕλη καὶ τὰ ἐκ τῶν βυρσοδεψείων ἀκάθαρτα ὕδατα ρυπαίνουσι μιάσματα καὶ μολύνουσι τὴν ἀτμοσφαῖραν. Ὁ πληθυσμὸς ὑπερβαίνει τὰς 13.000 κατοίκων. Τέσσαρα μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ τρία γυναικῶν. Βυρσοδεψεῖα, βουστάσια, πλινθοποιεῖα, ἀτμόμυλοι. Π. ΛΕΦΑΣ

«Ἀρζαμάς». Σωματεῖον Ρώσων διανοουμένων, ἱδρυθὲν τῷ 1815 καὶ διαλυθὲν τῷ 1818. Παρὰ τὴν τριετῆ ὅμως ἐν ὅλῳ ζωὴν του ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὑπῆρξε λίαν σημαίνουσα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ρωσικῆς Λογοτεχνίας. Τὸ σωματεῖον τοῦτο ἀπετέλεσαν ἐν ἀρχῇ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πρώτου Ρώσσου ἱστοριογράφου *Καραμζίν*, ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς «Ἐραστὰς τοῦ Ρωσικοῦ Λόγου» ἀποτελέσαντας ἴδιον σωματεῖον. Μέλη τοῦ «Ἀρζαμὰς» ἦσαν οἱ διακεκριμένοι τῆς ἐποχῆς συγγραφεῖς Ζουκόφσκη, Μπάτιουσκωφ, Δαβιδώφ, Πλεστσέεφ, ὁ μέγας ποιητὴς Ἀλέξανδρος Πούσκην, ὁ πρίγκιψ Βιαζέμσκη κλπ. Εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν μελῶν ἀνεγινώσκοντο διάφορα λογοτεχνικὰ ἔργα. Ἡ ἐπὶ τῆς προόδου τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας ἐπίδρασις τοῦ σωματείου ἦτο μεγίστη. Τὰ μέλη αὐτοῦ, ἡ διανοουμένη νεολαία δηλαδή, δὲν συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους δι' ὡρισμένου προγράμματος. Αἴσθημα εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὰ πάτρια ἤθη, τὴν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν ἦτο ἡ συνδέουσα τοὺς πάντας δύναμις. Ἡ ὀνομασία «Ἀρζαμὰς» ἐδόθη ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὅτι ἐν τῇ ὁμωνύμῳ μικρᾷ καὶ ἀσήμῳ πόλει τῆς Ρωσίας ζωγράφος τις ἵδρυσε «σχολὴν καλλιτεχνικὴν ἁγιογραφίας», καθ' ὃν χρόνον ἡ πόλις ἐφημίζετο μόνον διὰ τοὺς μεγάλους καὶ εὐτραφεῖς χῆνας. Σατιρίζοντες τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως, ὡς ἔλεγον τότε, τῆς «Ἀκαδημίας Ἀρζαμάς», οἱ ἀποτελέσαντες τὸν σύλλογον, συντομίας ἕνεκεν, ὠνόμασαν αὐτὸν «Ἀρζαμάς». Π. ΛΕΦΑΣ

Ἀρζὰν (Argens) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βὰρ χυνόμενος μετὰ ροῦν 116 χμτρ. εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἀρζὰν (Arzan). Ἀρμένιος συγγραφεὺς ἀποθανὼν τῷ 459. Μετέφρασεν εἰς τὴν ἀρμενικὴν τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἔγραψε πραγματείας τινὰς ἐναντίον τῆς λατρείας τοῦ πυρὸς καὶ ἄλλων εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, ἅτινα ἐκράτουν ἀκόμη εἰς τὴν πατρίδα του. Α. Δ.

— **Ἀρζάν**. Ἀρμένιος ἱερεὺς εἰδωλολάτρης τοῦ Γ' μ Χ. αἰῶνος, ἀνταγωνιστὴς καὶ διὰ τῶν ὅπλων κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐθνικῆς θρησκείας ἐπολέμει τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἐφονεύθη τῷ 302 κατά τινα μάχην πρὸς τὸν προσελθόντα εἰς τὸν Χριστιανισμὸν Ἀρμένιον πρίγκιπα Αὐκερντάν.

Ἀρζανηνὴ ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν ὑπὸ τοῦ Μενάνδρου μνημονευόμενος. Α. Δ.

Ἀρζὰνς (Argens), *Ἰωάννης, Βαπτιστὴς ντὲ Μπουαγιέ, μαρκήσιος ντ'* —. Γάλλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Αἲξ τῆς Προβηγκίας τῷ 1704 καὶ ἀποθανὼν πλησίον τῆς Τουλὼν τῷ 1771. Υἱὸς γενικοῦ εἰσαγγελέως εἰς τὸ Κοινοβούλιον τῆς Αἲξ, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρός του, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δικαστικὸν στάδιον, ἀλλὰ κατετάχθη εἰς τὸν στρατόν, ὑπηρετήσας δὲ εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ Ρισελιὲ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου τῆς Μάλτας. Διαμένων εἰς Αἲξ ἠρωτεύθη κωμῳδόν τινα Σιλβίαν καλουμένην, τὴν ὁποίαν ἐζήτησε νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν ἠκολούθησε μέχρις Ἱσπανίας. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του συλληφθεὶς περιωρίσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Περπινιάν, κατὰ παράκλησιν δὲ τοῦ πατρός του, διετάχθη παρὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Ἀντρεζὰλ πρεσβευτὴν ὡς πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ βίος του ὑπῆρξε λίαν ταραχώδης· περιπλακεὶς δὲ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀγορᾶς ὡραίας τινὸς δούλης ἐκ Καυκάσου, διέτρεξε πολλοὺς κινδύνους, ἕνεκα δὲ τούτου ἀπεστάλη καὶ πάλιν εἰς Αἲξ, ὅπου παραιτηθεὶς τοῦ στρατοῦ ἐγένετο εἰσαγγελεὺς καὶ διεξήγαγε πλείστας ὑποθέσεις μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἀπογοητευθεὶς ὅμως ἐκ τοῦ εἰσαγγελικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετέσχε τῆς πολιορκίας τοῦ Φιλιπποβούργου, ἀλλὰ πεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου ἐτραυματίσθη καὶ ἀπεστρατεύθη. Περιελθὼν εἰς ἔριδας μετὰ τῶν οἰκείων του, ἐζήτησε νὰ κερδίζῃ τὰ τῆς συντηρήσεώς του διὰ τῆς ζωγραφικῆς, ἀλλ' ἀποτυχὼν εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν στάδιον ἀπῆλθεν εἰς Ὁλλανδίαν καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν, δημοσιεύων μυθιστορήματα καὶ ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα λίαν σκανδαλώδη, ἐκ τῶν ὁποίων «Τὰ Μυστικὰ ἀπομνημονεύματα» τὰ περιλαμβάνοντα τοὺς ἔρωτας τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τὰ «Μυστικὰ ἀπομνημονεύματα τῆς δημοκρατίας τῶν γραμμάτων» καὶ αἱ «Ἑβραϊκαί, σινικαὶ καὶ καβαλιστικαὶ ἐπιστολαί» του προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου, ὅστις μετεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Πότσδαμ, τὸν ὠνόμασε κλειδοῦχον καὶ τὸν διώρισε διευθυντὴν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν.

Ἡ διαμονὴ αὐτοῦ ἐν Βερολίνῳ ὑπῆρξε ποικίλη, ἀλλ' ὁ βίος αὐτοῦ λίαν ἀνώμαλος. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος ἠρωτεύθη τὴν ἠθοποιὸν τοῦ θεάτρου τοῦ Βερολίνου Κοσσιὰ καὶ ἐνυμφεύθη αὐτὴν μυστικῶς, ὁ δὲ Φρειδερῖκος, καίτοι ἐγνώριζε τὸν γάμον τοῦτον, προσεποιεῖτο ὅτι ἠγνόει αὐτόν, ὅπως μὴ ἀναγκασθῇ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ πλησίον του. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπέστρεψε μετὰ πολλὰ ἔτη, λαβὼν ἄδειαν ἑξαμήνου ἀπουσίας. Τῷ 1769 ὅμως εὑρισκόμενος εἰς Αἲξ ἠσθένησε καὶ παρέμεινε κλινήρης ἐπὶ μακρόν. Ὁ Φρειδερῖκος νομίσας ὅτι ὁ κλειδοῦχός του δὲν ἐσκέπτετο πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βερολῖνον, διέταξε τὴν παῦσιν πάσης πρὸς αὐτὸν χορηγίας. Εἰς τὸ τραχὺ τοῦτο μέτρον ὁ Ἀρζὰνς ἀπήντησε δι' ἐπιστολῆς, ἥτις ἐπέφερε τὴν μεταξύ των ρῆξιν. Μετέβη ἔκτοτε εἰς Éguilles, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Εἰς τὰς διαφόρους περὶ αὐτοῦ νεκρολογίας οἱ βιογράφοι του ἀναφέρουν ὅτι οὗτος ἀπέθανε κατεχόμενος ὑπὸ ζωηρῶν αἰσθημάτων οἴκτου πρὸς τὸν Φρειδερῖκον. Τοῦτο ὅμως διέψευσεν ἡ σύζυγός του εἰς ἐπιστολήν της πρὸς τὸν βασιλέα δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πρές, μετὰ δύο ἄλλων τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν χήραν τοῦ φίλου του. Μετανοήσας διὰ τὴν σκληρότητα ἣν ἐπέδειξε πρὸς αὐτὸν ὁ Φρειδερῖκος, συνεισέφερε γενναίως πρὸς ἔγερσιν τοῦ μνημείου τοῦ εὑρισκομένου ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Αἲξ, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ λαξευθεὶς ὑπὸ τοῦ Καρόλου-Ἀντωνίου Μωριντάν.

Ἔτη τινὰ πρὸ τοῦ θανάτου του ἀνεδημοσίευσε τὰς «ἑβραϊκάς, σινικὰς καὶ καβαλιστικὰς ἐπιστολάς» του, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν ἐκ νέου μεγίστην ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἀνεδημοσιεύθησαν ἐπίσης πολλάκις τὰ «Ἀπομνημονεύματα» αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ὅμως ἱστορικῶς δὲν θεωροῦνται λίαν ἀξιόπιστα, ἀλλ' ὑπῆρξαν ἓν τῶν γοητευτικωτέρων ἀναγνωσμάτων τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων. Τὸ ὕφος του εἶναι σχοινοτενὲς καὶ ἄτονον· ἡ φιλοσοφικὴ εἰρωνεία του δὲν ἐπιδέχεται σύγκρισιν πρὸς τὴν τοῦ Βολταίρου, ὡς ἠθέλησαν νὰ τὴν παραστήσωσιν οἱ πολυάριθμοι βιογράφοι του, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα του ὑπάρχει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ θάρρους ἀποκαλύπτουν γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς ἱστορικὰ πρόσωπα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν λείπει τὸ σκάνδαλον. Εἰς τὰ συγγράμματα Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου συνεχῶς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρζὰνς κατὰ τρόπον προδίδοντα τὸν θαυμασμόν, ὃν ἔτρεφεν ὁ μέγας οὗτος ἡγεμὼν πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ Thiebault δὲ εἰς τὸ ἔργον του «Mes souvenirs de vingt ans de séjour à Berlin» μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκφράζεται θαυμασμοῦ. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του οἱ «Reflexions critiques sur les différentes écoles de peinture» δεικνύουν τὴν καλαισθησίαν αὐτοῦ. Θ. Β.

Ἀρζανσὸν (Voyer d'Argenson), *Βουαγιὲ ντ'*—. Ὄνομα παλαιᾶς γαλλικῆς οἰκογενείας, καταγομένης ἐκ Τουραίν καὶ τῆς ὁποίας διεκρίθησαν πολλὰ μέλη κατὰ τοὺς ΙΖ'—ΙΘ' αἰῶνας. Ἐκ τῶν Ἀρζανσὸν σπουδαιότεροι εἶναι οἱ κατωτέρω:

— *1) Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, κόμης ντ' Ἀρζανσὸν* (1596—1651). Διπλωμάτης, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀναθέσει πολλὰς ὑποθέσεις οἱ καρδινάλιοι Ρισελιὲ καὶ Μαζαρῖνος. Ἀπέθανε πρεσβευτὴς ἐν Βενετίᾳ. Ἔγραψε μίαν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «La sagesse chrétienne» (1651).

— *2) Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, κόμης ντ' Ἀρζανσόν.* (1623—1700). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του ὡς πρεσβευτὴς ἐν Βενετίᾳ.

— *3) Μάρκος-Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, ντ' Ἀρζανσὸν* (1652—1721). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου γεννηθεὶς ἐν Βενετίᾳ. Ἐχρημάτισε γενικὸς ὑπαρχηγὸς τῆς ἀστυνομίας καὶ εἶναι, ὡς λέγουσιν, ὁ ἐφευρέτης μυστικῶν ἐνταλμάτων φυλακίσεως (lettres de cachet). Τῷ 1718 ἐγένετο πρόεδρος τοῦ οἰκονομικοῦ συμβουλίου καὶ σφραγιδοφύλαξ, ἀλλὰ παρῃτήθη βραδύτερον λόγῳ διαφωνίας του πρὸς τὸν Λῶ (Law). Διετέλεσε μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1718 καὶ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1716.

— *4) Ρενὲ-Λουδοβῖκος, μαρκήσιος ντ' Ἀρζανσὸν* (1694—1757). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις. Ἐχρημάτισεν ἀντιπρόσωπος τοῦ Αἰνὼ, σύμβουλος τοῦ κράτους καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ τὰ ἔτη 1744—47. Ἠσχολήθη εἰς τὰ γράμματα καὶ ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν τῷ 1733. Ἐκ τῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι: «Considérations sur le gouvernement de la France» (1764), «Essais ou Loisirs d'un ministre d'Etat» (1787), «Journal et Mémoires du marquis d'Argenson» δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Ρατερὺ (1859—1865).

— *5) Μάρκος-Πέτρος, κόμης ντ' Ἀρζανσὸν* (1696—1764). Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου χρηματίσας ὑπαρχηγὸς τῆς ἀστυνομίας, ἀντιπρόσωπος τοῦ Τουραίν, σύμβουλος τοῦ Κράτους καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὰ ἔτη 1742—1757. Ἐπὶ τῆς ὑπουργίας του ἐγένοντο αἱ μάχαι τοῦ Φοντενουὰ καὶ τοῦ Λάουφελντ, ἱδρύθη δὲ καὶ ἡ στρατιωτικὴ σχολὴ (1751). Τῷ 1757 ἡ κυρία Πομπαδοὺρ τὸν ἐστέρησε τῶν κτημάτων του. Ἦτο, ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του, φίλος τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων, ὁ δὲ Ντιντερὸ τοῦ ἀφιέ-

Digitized by Google

ρωσε τὴν «Ἐγκυκλοπαιδείαν». Ἦτο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν ἀπὸ τοῦ 1740.

— *6) Ἀντώνιος - Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, μαρκήσιος τοῦ Πωλμὺ ντ' Ἀρζανσὸν* (1722—1787). Υἱὸς τοῦ Ρενὲ - Λουδοβίκου γεννηθεὶς ἐν Βαλανσιέν, χρηματίσας ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὰ ἔτη 1757—58 καὶ πρεσβευτὴς ἐν Ἑλβετίᾳ, Πολωνίᾳ καὶ Βενετίᾳ. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀποχώρησίν του, ἠσχολήθη μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ λογοτεχνίαν. Εἶχε πλουσίαν βιβλιοθήκην περιελθοῦσαν τῷ 1785 εἰς τὸν κόμητα ντ' Ἀρτουὰ καὶ ἀνήκουσαν σήμερον εἰς τὸ Γαλλικὸν δημόσιον. Ὀνομάζεται δὲ Bibliothèque d'Arsenal. Ἐπίσης συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς «διεθνοῦς βιβλιοθήκης τῶν μυθιστορημάτων» καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Mélanges tirés d'une grande bibliothèque» (1779—1785). Ἦτο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1748

— *7) Μᾶρκος - Ρενέ, μαρκήσιος ντὲ Βουαγιὲ ντ' Ἀρζανσὸν* (1722—1782). Υἱὸς τοῦ Μάρκου - Πέτρου. Διεκρίθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φοντενουὰ καὶ ἐχρημάτισε σταυλάρχης, διοικητὴς τῶν Βιγκενῶν καὶ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῶν Σαιντόνζ, Πουατοὺ καὶ Ὠνί. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ὀχύρωσις τῆς νήσου Αἲξ καὶ ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἑλῶν τοῦ Ροσφόρ.

— *8) Μᾶρκος - Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, μαρκήσιος ντ' Ἀρζανσὸν* (1771—1842). Πολιτικός, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις. Ἀσπασθεὶς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἠκολούθησε τὸν Λαφαγιὲτ καὶ ἐγένετο ὑπασπιστής του, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ τὸν συνοδεύσῃ κατὰ τὴν ἐκ Γαλλίας φυγήν του. Ἀπὸ τοῦ 1809—1813 ἐχρημάτισε νομάρχης ἐν Ἀμβέρσῃ. Τῷ 1815 ἀντεπροσώπευσεν εἰς τὴν Βουλὴν τὸν νομὸν Ἄνω-Ρήνου καὶ ἦτο εἷς ἐξ ἐκείνων οἵτινες διεμαρτυρήθησαν ἐναντίον τῆς διαλύσεως τῆς βουλῆς ὑπὸ τῶν συμμάχων. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὡς μέλος τοῦ περιφήμου «Chambre introuvable», ἦτο ὁ μόνος μετὰ θάρρους καταγγείλας τὰς σφαγὰς τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Νὶμ καὶ πολεμήσας τὸ νομοσχέδιον περὶ ἱδρύσεως τῶν ἀνεκκλήτως δικαζόντων δικαστηρίων. Μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του ἐξηκολούθει νὰ ἀποτελῇ μέρος τῶν νομοθετικῶν συνελεύσεων καὶ διεξῆγε πάντοτε σκληροὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του. Ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ δουκὸς ντὲ Μπρογκλί.

— *9) Κάρολος-Μᾶρκος-Ρενὲ ντὲ Βουαγιέ, μαρκήσιος ντ' Ἀρζανσὸν* (1796—1862). Λογοτέχνης, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Βουλώνῃ. Ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα ἔργα: «Des nationalités européennes» (Παρίσ. 1859), «Mémoires du marquis d'Argenson» (1825) καὶ «Discours et opinions de mon père M. Voyer d'Argenson» (1845). Χ. Δ.

Ἀρζαντὰλ (Argental) *Κάρολος Αὐγουστῖνος ντὲ Φερριόλ, κόμης ντ'—.* Σύμβουλος ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῶν Παρισίων, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν εἰς τὴν πόλιν ταύτην (1700—1788). Εἶναι γνωστὸς ἰδίᾳ διὰ τὴν μεγάλην φιλίαν του μετὰ τοῦ Βολταίρου, ὅστις ἐζήτει συχνάκις τὴν συμβουλήν του διὰ τὰ ἔργα του. Ὁ Ἀρζαντὰλ εἶναι κατά τινας ὁ πραγματικὸς συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Comte de Comminges» ἔργου, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὡς ἰδίαν συγγραφὴν ἡ θεία του *ντὲ Τανσέν.* Α. Δ.

Ἀρζαντὰν (Argentan) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γαλλίας, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ὀρν, 43 χιλιόμ. μακρὰν τῆς Ἀλανσόν. Κάτ. 6573. Εἶναι γνωστὴ διὰ τὰ ἐργοστάσια δαντελῶν, καλουμένων point d'Argentan καὶ διὰ τὴν τυροκομίαν της.

— *[Ἱστορ.]* Ἡ Ἀρζαντάν, *Argentomagum* ἢ *Argentagum* κατὰ τὸν μεσαίωνα, μνημονεύεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ μᾶλλον εἰς τὸν θρῦλον κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος ἀπὸ Χριστοῦ. Ὁ ἅγιος Λάϊνος ἢ Λατουῖνος, πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ Σαγίου (Seez) ἐκήρυξεν ἐκεῖ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ τὸ 430. Ἡ πόλις αὕτη ἐκυριεύθη τῷ 1035 ὑπὸ Ἑρρίκου τοῦ Α', παραχωρήσαντος αὐτὴν εἰς τὸν δοῦκα Γουλιέλμον. Τῷ 1094 κατελείφθη ὑπὸ Φιλίππου Αὐγούστου, ἐν ἔτει δὲ 1280 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ἰταμοῦ, ὅστις τὴν παρεχώρησεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μονμορανσύ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Σατελλιόν, ὅστις ἐπώλησεν αὐτὴν τῷ 1372 εἰς τὸν Πέτρον δοῦκα τοῦ Ἀλανσόν. Οἱ Ἄγγλοι, κύριοι τῆς πόλεως ἐν ἔτει 1447, ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ Ντυνουὰ (Dunois). Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα τὴν πόλιν ταύτην διεξεδίκησαν καθολικοὶ καὶ οὐγενότοι. Ἡ Ἀρζαντὰν ἀπετέλεσε μέρος τῆς Ὁμοσπονδίας (Ligue), ἀλλὰ παρεδόθη εἰς Ἑρρῖκον τὸν Δ' ἐν ἔτει 1589 ἄνευ ἀντιστάσεως. Α. Δ.

Ἀρζαντεῖγ (Argenteuil) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Βερσαλλιῶν, ἀφ' ἧς ἀπέχει 21 χιλιομ. Ἔχει ἐκτεταμένους ἀμπελῶνας καὶ κοιτάσματα χρησίμων ὀρυκτῶν. Κάτ. 32.173. Ἡ πόλις ἱδρύθη πέριξ μονῆς καλογραιῶν ἐγερθείσης κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα, μεταποιηθείσης τῷ 1129 ὑπὸ τοῦ Suger εἰς ἀνδρικήν. Κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν ὁ ναὸς τῆς μονῆς ταύτης κέκτηται τὸν χιτῶνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

— **Ἀρζαντεῖγ** (Argenteuil) *[Γεωγρ.].* Κομητεία τοῦ Καναδᾶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κεμπὲκ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ὀττάβα καὶ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ρούζ καὶ ποταμοῦ τοῦ Βορρᾶ. Ἔχει ἔκτασιν 1888 τετρ. χιλμτρ. καὶ 16.500 κατοίκους. Χ. Δ.

Ἀρζαντιὲρ (Argentière) *[Γεωγρ.].* Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῶν Ἄνω Ἄλπεων ἐγειρομένη ἐπὶ ὀροπεδίου μεταξὺ τῶν ποταμῶν Φουρνὲλ καὶ Ντυράνς, ἐν ᾧ κοιτάσματα ἀργυρούχου μολύβδου.

Τὴν ἰδίαν ὀνομασίαν φέρει καὶ παγετὼν τοῦ Λευκοῦ ὄρους δεσπόζων τῆς κοιλάδος τοῦ Σαμονίξ.

— **Ἀρζαντιὲρ** *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Βουνὸς (Chat de l'Argentière), ἀκρωτήριον (πλάτ. 43°07'15", μήκ. 6°16'00" Ἀν.) καὶ ὅρμος ἐλάσσων ἐν τῷ κολπίσκῳ ὅρμῳ τῶν *Γιὲρ* (ἀρχ. Ἱερῶν, τανῦν Rade des Hyères), 20 περίπου μίλλια ἀνατολικῶς τῆς Τουλών. Ἐν τῷ ὅρμῳ Ἀρζαντιέρ, πεδίον ἐκσφενδονίσεως τορπιλλῶν παρὰ τῶν γαλλικῶν τορπιλλικῶν, δι' ὃ καὶ μέγας ἀριθμὸς ναυδέτων ἠγκυροβολημένων ἐν αὐτῷ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρζαντιὲρ (Argentière), *Πέτρος.* Περιώνυμος Γάλλος χειρουργὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου παρεμορφώθη ὑπὸ τῶν βιογράφων του εἰς *Petrus de Argillata, Pierre de Argellata, P. de la Cerlata* κ. τ. λ. Ὁ Ἀρζαντιὲρ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Petrus de Argentaria* ὡς εἷς τῶν μεταρρυθμιστῶν τῆς χειρουργικῆς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ ὡς συγγραφεὺς ἔργου ἐπιγραφομένου «Cartularium magistri Petri». Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Chirurgiae libri sex», ἐκδοθὲν ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1480 —Ω

Ἀρζαντιέρα *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἡ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς ὀνομασία τῆς νήσου Κιμώλου (βλ. λ. καὶ Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 404 γ'). Σ. Ε. Λ.

ἀρζαντίτης (Argentite) *['Ορυκτολ.]* συνών. τοῦ ἀργυρίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀρζαντὸν (Argenton) *[Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Γαλλίας παραπόταμος τοῦ *Τουέ,* εἰς ὃν ἐκβάλλει μετὰ ῥοῦν 60 χιλιομ.

— **Ἀρζαντὸν σὺρ-Κρὲζ** (Argenton-sur-Creuse) *[Γεωγρ.].* Βιομηχανικὴ κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἴντρ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κρέζ. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ ρωμαϊκὴ πόλις Argentomagus, ἧς διατηροῦνται διάφορα λείψανα. Ἐπίσης σώζονται καὶ ἐρείπια παλαιοῦ πύργου, ὅστις εἶχε, μετὰ πολιορκίαν, καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου Δ' καὶ καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

— **Ἀρζαντὸν Σατὼ** (Argenton - Château) *[Γεωγραφ.].* Βιομηχανικὴ πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῶν Deux Sèvres παρὰ τὴν συμβολὴν Οὐὲρ καὶ Ἀρζαντον. Ὁ πύργος (château), ἐξ οὗ καὶ αὕτη ὠνομάσθη, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου de Commines καὶ κατεστράφη κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Βανδέας.

Ἀρζαντὸν (Argenton), *κόμησσα ντ'—.* Ἡ *Μαρία - Λουΐζα - Μαγδαληνὴ - Βικτωρία Λὲ Μπὲλ ντὲ λὰ Μπουασιὲρ ντὲ Σερὺ* κόμησσα ντ' Ἀρζαντὸν (1680-1748) ἦτο μία τῶν πρώτων εὐνοουμένων τοῦ δουκὸς Φιλίππου τῆς Ὀρλεάνης. Κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἀπέκτησεν ἐκ τῶν ἀθεμίτων αὐτῆς ἐρωτικῶν σχέσεων μετὰ τοῦ δουκὸς ἄρρεν τέκνον, ὅπερ ὁ Φίλιππος ἐνομιμοποίησε, παραχωρήσας συγχρόνως εἰς τὴν ἐρωμένην του τὰς γαίας τῆς Ἀρζαντόν, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομά της. Τῷ 1712 συνεζεύχθη κρυφίως τὸν ἱππότην ντ' Ὀππένι, ἀποθανόντα τῷ 1717. Α. Δ.

Ἀρζαντρὲ (Argentré), *Βερτράνδος ντ'—.* Γάλλος νομομαθὴς γεννηθεὶς ἐν Βιτρὲ (1519—1590). Ἦτο ἀνώτερος δικαστικὸς ἐν Ρέν. Ἔγραψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Commentaire sur la coutume de Bretagne» (1568), ἐν τῷ ὁποίῳ φαίνεται ὑπέρμαχος τοῦ φεουδαλικοῦ δικαίου καὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων. Ἔγραψεν ἐπίσης ἱστορίαν τῆς Βρετάνης. Χ. Δ.

ἀρζαντὼ βλ. λ. νεάργυρος.

Ἀρζάο (Arzao), *Ἀντώνιος-Ροδρίγουεθ.* Βραζιλιανὸς περιηγητὴς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Εἰσέδυσεν εἰς τὰ δάση Ἐσπίριτο-Σάντο τῆς χώρας τῶν Μίνας καὶ ἐπιστρέφων ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ δείγματα χρυσοῦ. Μετ' ὀλίγα ἔτη εἷς συγγενής του μετὰ τοῦ Ἀντώνιο Σοαρὲς προεχώρησε μέχρι τοῦ Ἁγίου Παύλου καὶ ἀνεκάλυψεν ὀρυχεῖον χρυσοῦ περιέχον καὶ κοιτάσματα ἀδαμάντων, ὀνομασθὲν *Σέρρο ντὸ Φρῖο.* Χ. Δ.

Ἀρζαχὲλ (Arzachel) βλ. Ἀλ Ζαρκαλί.

— **Ἀρζαχὲλ** *['Αστρον.].* Κρατὴρ τῆς Σελήνης κείμενος ἐν τῷ ΝΑ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς. Ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ ἀστρονόμου *Ἀρζαχὲλ* (βλ. Ἀλ-Ζαρκαλί), αἱ δὲ σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτοῦ εἶναι: μῆκος 2° Α καὶ πλάτος —18°. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τοῦ κρατῆρος τούτου ἀνέρχεται εἰς 4.142 μέτρα, ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Schroeter διακρίνονται ἐν αὐτῷ ἀλλεπάλληλοι διαστρώσεις (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

Ἀρζὲβ (Arzew) *[Γεωγρ.].* Παράλιος πόλις τῆς Ἀλγερίας, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι σιδηροῦχα κοιτάσματα καὶ ἁλατωρυχεῖα. Κεῖται ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως Ἀρσεναρία (βλ. λ.).

Ἀρζελὲς (Argélès) *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἀγκυροβόλιον παρὰ τὴν Γαλλοϊσπανικὴν μεθόριον κατὰ δυτικῶν καὶ νοτιοδυτικῶν ἀνέμων (Argélès, πλάτ. 42°33', μήκ. 3°04' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 1804: Cape Saint Sebastien to Cette, 3 μιλ. Δ. ΒΔ τοῦ λιμένος Πὸρ Βάντρ (Port Vendres). Σταθμὸς τῆς Γαλλοϊσπανικῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Περπινιὰν - Γερόνα (Perpignan-Gerona). Παρὰ τὸ ἀγκυροβόλιον ἡ κωμόπολις *Argélès - Sur-Mer* (Νομὸς Ἀνατ. Πυρηναίων). Σ. Ε. Λ.

—**Ἀρζελὲς-Γκαζὸστ** (Argélès - Gazost) *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῶν Ἄνω Πυρηναίων, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου (ὑψ. 450 μ.) μεταλλικὰ ὕδατα. Ταῦτα εἶναι ὕδατα χλωριο-νατριο-θειοῦχα, ἤτοι ἐνέχουσι θειοῦχον νάτριον, χλωριοῦχον νάτριον, ἐνώσεις βρωμιούχους, ἰωδιούχους κ.τ.λ. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων μεθ' ὧν ἐκλύεται καὶ ὑδρόθειον, εἶναι 15°Κ. Τὰ ὕδατα ταῦτα χρησιμεύουσι πρὸς ποσιθεραπείαν. Ἐνδείκνυνται δὲ δι' ὅλας τὰς παθολογικὰς καταστάσεις τὰς προερχομένας ἐκ λυμφατισμοῦ εἰς γυναικολογικὰς παθήσεις, παθήσεις τοῦ δέρματος, νευρίτιδας, νευραλγίας κ. τ. λ. Τὴν εὐεργετικὴν δρᾶσιν τῶν ὑδάτων συμπληροῦσι φυσικοθεραπευτήριον καὶ ὀρθοπεδικὴ κλινική. Κ. Γ. Μ.

Ἀρζεντάριο *[Ναυτ. Γεωγρ.]* βλ. Ἀργεντάριον ὄρος.

Ἀρζεντάρολα (Argentarola) *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Μικρὰ νῆσος τοῦ Τυρηνικοῦ Πελάγους (Archipelago Toscano) εἰς ¼ μιλ. δυτικῶς τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ χερσονησίζοντος ἀκρωτηρίου *Ἀρτζεντάριο.* Περὶ τὴν νῆσον ταύτην (Argentarola, πλάτ. 42°25'10", μήκ. 11°05'00", χάρτης ἀγγλικὸς 158 Cape Cavallo to Civita Vecchia) ἀποτελοῦσαν τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ διέκπλου τοῦ μεταξὺ τῆς Τοσκανικῆς ἀκτῆς καὶ τῶν νήσων Τζιανοῦτρι Τζίλλιο καὶ Φόρμικε ντὶ Γκροσέτο, ἔχουσιν πως προσαρμογὴν οἱ κανόνες προγνώσεως καιροῦ (βλ. λ. Ἀμιάτα). Σ. Ε. Λ.

Ἀρζεντιέρα (Argentiera) *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον σχηματίζον τὴν μεσαίαν (δυτικὴν) ἄκραν (Argentiera: πλάτ. 40°44'05" Β μήκ. 8° 08'25", χάρτης ἀγγλικὸς 161 b: Sardinia, Northern portion) τῆς χερσονήσου Λὰ Νούρρα (La Nurra) βορειοδυτικῆς τῆς Σαρδηνίας ἐσχατιᾶς τῆς διαχωριζούσης τοὺς κόλπους *Ἀζινάρα* καὶ *Ἀλγκέρο* καὶ ἀποτελοῦν τὸν τερματισμὸν τῆς ὀροσειρᾶς τῆς σβεννυμένης διὰ τοῦ βουνοῦ Μόντε Φόρτε. Σ. Ε. Λ.

Ἀρζὲρ (Arger), *Πέτρος.* Φλαμανδός, μεταβὰς πολλάκις εἰς Παρισίους μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δολοφονήσῃ Ἑρρῖκον τὸν Δ'. Τῶν σχεδίων αὐτοῦ ἀποκαλυφθέντων, συνελήφθη μεθ' ἑνὸς τῶν συνενόχων του καλουμένου *Ρικορνὲτβ.* Καὶ οἱ δύο κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀποτυμπανισμοῦ θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν τῷ 1589. Α. Δ.

Ἀρζέρε (Arzere), *Στέφανος ντὰλ—.* Ζωγράφος Ἰταλὸς ἀκμάσας ἐν Παδούῃ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Συνειργάσθη μετὰ τῶν Καμπανιόλα καὶ Γκουαλτιέρι. Πολλὰ ἔργα του σώζονται εἰς τὴν λαϊκὴν βιβλιοθήκην τῆς Παδούης καὶ εἶναι περίφημα διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ χρώματός των. Χ. Δ.

Ἀρζικοὺρ (Hargicourt) *[Γεωγρ.].* Γαλλικὴ πολίχνη ἐν τῷ νομῷ τοῦ Αἰν, 20 χιλιόμ. μακρὰν τῆς Σαὶν Καιντέν. Κατεστράφη τελείως κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Α. Δ.

Ἀρζίλα (Arzila) *[Γεωγρ.].* Πόλις τοῦ Μαρόκου ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, κειμένη ὀλίγον νοτιώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ *Ἐλ-Αΐσὰ* καὶ ἀπέχουσα περὶ τὰ 40 χλμτρ. τῆς Ταγγέρης. Κάτοικοι 10000. Ὑπῆρξε θέατρον ταραχῶν κατὰ τὸ 1906. Χ. Δ.

ἀρζὶ-μαχζέρι (λ. τουρκ. ἐκ τοῦ *ἀρζ*= ὑποβάλλειν καὶ *μαχζὲρ* = ἀναφορά) ὑποβολὴ ἀναφορᾶς, ἀναφορὰ ὑπογεγραμμένη ὑπὸ πολλῶν. Ἡ τελείως τουρκικὴ αὐτὴ λέξις ἀπαντᾷ εἰς παλαιὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Ν. Μ.

Ἀρζινιάνο (Argignano) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βιτσέντζο τῆς Βενετίας ἔχουσα σημαντικὸν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν.

Ἀρζὶς (Argis) *[Γεωγρ.]* βλ. Κουρτέα-ντὲ-Ἀρζ.

Digitized by Google

῞Αρζος *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀδριανουπόλεως τῆς Ἀνατολ. Θρᾴκης συνοικισμοῦ *Κουλακλῆ Τσιφλὶκ* ἀριθμοῦντος ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς 57 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

Ἀρζουλοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἐν τῇ περιφερείᾳ Ραιδεστοῦ. Ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς μετωνομάσθη *Ἀγώργιανη*, εἶχε δὲ κατοίκους 358, (ἀπογρ. 1920).

Ἀρζοὺφ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Παλαιστίνης 19 1/2 μιλ. Ν.ΝΔ τῆς *Καισαριγιὲ* (ἀρχ. *Καισάρεια*) καὶ 9 1/2 μιλ. Β.ΒΑ τῆς *Γιάφφας* (ἀρχ *Ἰόππης*), ἐπὶ κωνικοῦ λόφου. Ἀποτελοῦν, ἰδίως ὁ μιναρές του, ἀξιοσημείωτον γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν ἀνιαρῶς ὁμοιόμορφον ἀκτὴν ἐκείνην (Arsuf, πλ. 32° 11′ 40″, μῆκ. 34° 48′ 20″ ἀνατολ., χάρτης 2634: Ras En Nakura to el Arish). Ἀποτελεῖ ἕνα τῶν ὀλίγων τόπων τῆς ἀξένου ἐκείνης ἀκτῆς, καθ᾽ οὓς εἶναι δυνατὴ ἀποβίβασις ὑπὸ εὐνοϊκὰς καιρικὰς συνθήκας· δι᾽ ὃ εἶναι καὶ ἀφετηρία ὁδῶν ἁμαξιτῶν πρὸς *Καισάρειαν*, *Ἀθλίτ*, *Χάϊφαν*, *Ἰόππην* καὶ τὰς δυτικῶς τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς Τιβεριάδος κώμας. Τόσον εἰς Ἀρζοὺφ ὅσον καὶ εἰς τὴν χιλιόμετρον νοτίως αὐτοῦ ἀπέχουσαν θέσιν *Νεμπὶ ῎Ελ Χαρὰμ* διασώζονται ἴχνη ἀρχαῖα καὶ ἐρείπια φρουρίου. Διότι ἀμφότερα ἐπέχουσι τὴν θέσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Σελεύκου ἀνεγερθείσης *Ἀπολλωνίας*, ἣν ἀναφέρουσιν ὁ Πτολεμαῖος («Παλαιστίνης θέσις εἰς μῆκος 66° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτ. 32° 1/4 καταπληκτικῶς προσεγγίζον τὸ πραγματικόν), ὁ Ἰώσηπος (Ἀρχαιολ. ΙΓ, ιε, 4— Ἰουδ. Πόλεμ. Ι, 8) ὁ Πλίνιος (V, 69), ὁ Ἱεροκλῆς ἐν τῷ Συνεκδήμῳ, ἡ Τάμπουλα Πεουτινγκεριάνα καὶ ὁ Geographus Ravennas. Σ. Ε. Λ.

Ἀρζροὺμ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἐρζερούμ.

Ἀρζροῦνι (Arzrouni), *Θωμᾶς*. Ἀρμένιος ἱστορικὸς τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἱστορία τῆς Ἀρμενίας» ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε μέχρι τοῦ 338 μ. Χ. εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων μνημείων τῆς ἀρχαίας ἀρμενικῆς λογοτεχνίας.

ἀρζρουνίτης (Arzrunit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χλω ιοῦχον θειικὸν ἅλας τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ μολύβδου. Ἀποτελεῖ κυανοπράσινα ἐπιφλοιώματα συνιστάμενα ἐκ κρυσταλλίων τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Εὑρέθη ἐν Challocollo τῆς Tarapaca τῆς Χιλῆς. Γ. Κ. Γ.

Ἀρήγων. Ζωγράφος ἐκ Κορίνθου. Ἐκ τῶν πινάκων αὐτοῦ ἀναφέρεται εἷς καὶ μόνος ἐν τῷ ὁποίῳ παρίστατο ἡ ῎Αρτεμις φερομένη ἐπὶ γρυπός. Ὁ πίναξ οὗτος εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλφειωνίας Ἀρτέμιδος παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν. Α. Δ.

Ἀρηϊὰς *[Μυθολ.]*. Ἐπώνυμον τῆς Πενθεσιλείας ὡς καταγομένης ἐκ τοῦ ῎Αρεως. Α. Δ.

Ἀρηΐθοος *[Μυθολ.]*. 1) Πατὴρ τοῦ Μενεσθίου, βασιλέως ἐν ῎Αρνῃ τῆς Βοιωτίας, σύζυγος τῆς Φιλομεδούσης ἢ Φυλομεδούσης, ἐπικαλούμενος ὁ *Κορυνήτης*, διότι οὗτος οὔτε διὰ τοῦ δόρατος οὔτε διὰ τοῦ τόξου ἐμάχετο, ἀλλὰ μόνον διὰ σιδηρᾶς κορύνης: «σιδηρείῃ κορύνῃ ρήγνυσκε φάλαγγας» (Ἰλ. Η. 10 141). Οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκάδος Λυκούργου, ὁ ὁποῖος διὰ δόλου ἐπετέθη κατ᾽ αὐτοῦ ἔν τινι στενωπῷ, ἐν ᾗ δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν κορύνην, διαπεράσας αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος (Ἰλ. Η, 141 κ. ἑ.). Ὁ Λυκοῦργος ἔλαβε τότε τὰ ὅπλα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ὁ ῎Αρης ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν καὶ ἔφερεν αὐτὰ μέχρις οὗ γέρων ἤδη ἔδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν σύντροφον αὐτοῦ Ἐρευθαλίωνα Οὗτος ἔφερε ταῦτα, ὅτε ὁ νεαρὸς τότε Νέστωρ ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν ἀγῶνι (Ἰλ. Η, 132—156, Παυσ. 8, 4. 10). Ὁ τάφος τοῦ Ἀρηϊθόου ἐδεικνύετο παρὰ τὴν Μαντίνειαν ἐγγὺς τῆς στενωποῦ, ἔνθα ἐφονεύθη (Παυσ. 8, 11, 3). Ὁ Κούρτιος (Πελοπ. 1 246) λέγει ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρηΐθόου καὶ τῆς Φιλομεδούσης ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος (Ἰλ Η, 8). Ἐπειδὴ ὁ Κορυνήτης ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Νέστορος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ ἦτο πρεσβύτατος, διὰ τοῦτο οἱ σχολιασταὶ εἰς τὰ δύο ὁμηρικὰ χωρία παραδέχονται δύο Ἀρηϊθόους Κορυνήτας, Ἀρκάδα καὶ Βοιωτόν, πάππον καὶ πατέρα τοῦ Μενεσθίου. Ὁ Φερεκύδης (σχολ. Ἰλ. Η, 8) λέγει ὅτι ὁ Βοιωτὸς Ἀρηΐθοος, ἐνῷ οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἤριζον περὶ τῶν συνόρων, εἰσήλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον λαφυραγωγῶν, ἐκεῖ δὲ ἐφονεύθη ἐξ ἐνέδρας ὑπὸ τοῦ Λυκούργου. —2) Θρᾷξ ἡνίοχος τοῦ Ρίγμου ἐν Τροίᾳ, υἱοῦ τοῦ Πειρόου, συμμάχου τῶν Τρώων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (Ἰλ. Υ, 487). Ι. Χ. Δ.

Ἀρηΐλυκος *[Ἀρχ.]*. Πατὴρ τοῦ Βοιωτοῦ *Προθοήνορος*, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Σουίδα. Α. Δ.

Ἀρήϊον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Σάμου, ἡ σημερινὴ ἄκρα Φονιᾶς (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β′ σ. 414 γ′).

ἀρήϊος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἔχων ἦθος ἢ παράστημα ἐνθυμίζον τὸν ῎Αρην, ὁ πολεμικός, ὁ φιλοπόλεμος· ‖ (συνήθ. εἰρωνικῶς) ὁ φίλερις, ὁ «*παλληκαρᾶς*».

Ἀρήϊος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ *Βίαντος* καὶ τῆς *Πηροῦς*. Εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν, ἀναφερόμενος παρ᾽ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου. Α. Δ.

ἀρηΐφιλος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ φιλοπόλεμος· ‖ (εἰρωνικῶς), ὁ φίλος τῶν ἐρίδων, ὁ «*καυγατζῆς*» (βλ. καὶ ἀρήϊος).

Ἀρηκομίσκοι· βλ. λ. Ἀρεκομίκοι.

ἀρήλογος (ὁ)· βλ. ἀρύλογος.

Ἀρήνη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Οἰβάλου καὶ σύζυγος τοῦ Ἀφαρέως ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγινε μήτηρ τοῦ ῎Ιδα, τοῦ Λυγκέως καὶ τοῦ Πείσου. Ἦτο ἐπώνυμος τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ πόλεως Ἀρήνης ὡς καὶ τῆς ἐν Ἠλείᾳ πηγῆς Ἀρήνης. ΚΑΨ.

Ἀρήνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. 1) Πόλις ἐν Μεσσηνίᾳ, ὀνομασθεῖσα οὕτως ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτήν, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, Ἀφαρέως πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του *Ἀρήνης*. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐδέχθη ὁ Ἀφαρεὺς τὸν Νηλέα ἐκδιωχθέντα ὑπὸ τοῦ Πελίου καὶ τὸν Λύκον ἐκδιωχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰγέως. Ἡ πόλις αὕτη μετωνομάσθη βραδύτερον Ἐράνα. — 2) Πόλις τῆς Πυλίας, «ἐρατεινὴ» ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Β′. 591) ἐπονομαζομένη. ῎Εκειτο παρὰ τὸν Μινύειον ποταμόν, ὅστις μετωνομάσθη βραδύτερον ῎Ανιγρος, καὶ ἀνῆκε κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Νέστορος. Ἐκ τῶν παρὰ Στράβωνι λεγομένων (C. 346) φαίνεται ὅτι ἡ Ἀρήνη ἐκαλεῖτο πρότερον *Σάμος*, ὡς ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου «ἐπειδὴ σάμους ἐκάλουν τὰ ὕψη», βραδύτερον ὠνομάσθη Μάκιστος, καὶ ἦτο κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Μινυῶν ἀθροιζομένων εἰς τὸ ποσίδειον ἄλσος καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυριαρχίας τῶν Ἠλείων Σαμικόν, ὁμωνύμως πρὸς τὸ πεδίον Σαμικὸν (βλ. καὶ λ. ῎Ανιγρος). — 3) Πηγή τις οὐχὶ μακρὰν κειμένη τῆς πόλεως τῶν Λεπρεατῶν. Ὠνομάσθη δὲ αὕτη *Ἀρήνη*, ὡς λέγεται, ἐκ τῆς συζύγου τοῦ Ἀφαρέως *Ἀρήνης*. ΚΑΨ.

—**Ἀρήνη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται μεταξὺ τῶν λόφων *Κομπόρι* καὶ *Ἀνεμόμυλος* παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμίων *Ἀνίγρου* καὶ *Γολεμέϊκο*. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τζορβατζῆ* μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1927 Διατάγματος. Ἡ κοινότης εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ροδινὰ* (τέως *Γολέμη*, κάτ. 185) ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 708 κατοίκους, ἡ ἕδρα δ᾽ αὐτῆς 523. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Ζαχάρῳ ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον Ἀρήνης καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Κυπαρισσίας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ζαχάρως τῆς Ὑποδιοικ. Χωροφυλ. Κρεσταίνων. ῎Εχει τηλεφωνικὴν συγκοινωνίαν καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ κλῖμα τοῦ χωρίου δὲν εἶναι πολὺ ὑγιεινόν, λόγῳ ἑλονοσίας· τὸ χωρίον ὑδρεύεται ὑπὸ πηγαίων ὑδάτων.

Γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακὰ σῖτος, κριθή, βρόμη καὶ ἀραβόσιτος μὲ ἐτησίαν ἀπόδοσιν συνολικῶς ἐξ ὅλων 70,000 ὀκ. Ἡ κτηνοτροφία περιορίζεται εἰς τὴν διατροφὴν 2,500 αἰγοπροβάτων. Ἐν Ἀρήνῃ λειτουργεῖ καὶ Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός. Ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Ζαχάρως συνδέεται δι᾽ ἁμαξιτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ βατῆς ὁδοῦ, ἀπέχει δὲ περὶ τὴν ὥραν. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀρήνης**, *τέως δῆμος* — *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν πρὸ τῆς εφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ′ ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Ὀλύμπίας τοῦ Νομοῦ Μεσσηνίας 6 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀρήνης* (τέως *Τσουρβατζῆ*), *Ζαχάρως*, *Κακοβάτου*, *Καλυδώνων*, *Μακίστου* (τέως *Μπαράκου*), *Ξηροχωρίου*, *Σκλήβας*, *Σμέρνης*, *Σχίνων* (τέως *Μπεσχινίου*) καὶ *Τρυπῶν*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρηξίων *[Ἀρχ.]*. Μάντις ἐξ Ἀρκαδίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. 6, 4, 13).

῎Αρη - Παναρίτι *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κερατέας τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας. Κάτ. 33.

῎Αρης. Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου καὶ εἷς τῶν μεγάλων θεῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς μυθολογίας· γεν. *῎Αρεως* καὶ *῎Αρεος*, αἱ δὲ λοιπαὶ πτώσεις ὁμαλῶς κατὰ τὰ εἰς—*ης* σιγμόληκτα ὀνόματα. Ἐν τῇ Αἰολικῇ διαλέκτῳ ἐφέροντο καὶ οἱ τύποι *῎Αρευς* καὶ *῎Αρες*.

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙΝ. Ἐνῷ οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπῆρξέ ποτε περὶ τοῦ οὐσιώδους χαρακτῆρος (τοῦ πολεμικοῦ) τοῦ θεοῦ τούτου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, δυσχερεστάτη ὑπῆρξε πάντοτε ἡ εὕρεσις καὶ ἑρμηνεία τῆς φυσικῆς ἀρχῆς, τῆς προελεύσεως αὐτοῦ. Τὸ θέμα τῆς λέξεως εἶχε σχέσιν μὲ τὸ θέμα τῆς λέξεως *αἱρεῖν* καὶ *ἀναιρεῖν* (φονεύειν); ἢ μὲ τὸ τῆς λέξεως *ἀρᾶς* (βλάβης); ἢ δὲν εἶχε σχέσιν μὲ τὸ θέμα οὐδετέρας αὐτῶν; Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε μὲ τὴν βοήθειαν τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας καὶ τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας διηυκολύνθη πολὺ ἡ λύσις διαφόρων γλωσσικῶν καὶ μυθολογικῶν προβλημάτων, ἡ ἀσυμφωνία περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως, καὶ τῆς φυσικῆς κατ᾽ ἀκολουθίαν ἀρχῆς τῆς θεότητος τοῦ ῎Αρεως, δὲν ἐξέλιπε. Θεωρεῖται ὅμως ὡς πιθανὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Max Müller προταθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ Cox γενομένη ἀποδεκτή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ λέξις *῎Αρης* ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν λατινικὴν *Mars* ἔχει σχέσιν μὲ τὴν σανσκριτικὴν ρίζαν *mar*, ἐκ τῆς ὁποίας παρήχθη εἰς τὴν βεδικὴν μυθολογίαν τὸ ὄνομα τῶν *Maruts*, θεῶν τῆς θυέλλης. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἔχει τὸ προσὸν νὰ συμφωνῇ, ὡς θὰ καταδειχθῇ, μὲ τὸν ἐκ παραδόσεως χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ ῎Αρεως.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ῎Αρεως καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις.— Τὸ ἔργον τοῦ ῎Αρεως εἶναι, ὡς προελέχθη, καθωρισμένον ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς καὶ δεδηλωμένον μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν. Ὁ χαρακτήρ του παρ᾽ Ὁμήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς δὲν ἔχει τὸ πολυσύνθετον ἄλλων τινῶν μεγάλων θεοτήτων, ὡς ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὁ τοῦ Διονύσου. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις περιορίζονται εἴς τινας μόνον μύθους συντόμους. Κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς ῞Ηρας, ἐγεννήθη δηλ. εἰς τὰς οὐρανίους ἐκτάσεις ἐκ μητρός, τῆς ὁποίας ἡ φιλόνεικος ψυχικὴ διάθεσις εἶναι ἀλληγορία τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ταραχῶν. Σπανιώτατα λέγεται υἱὸς τῆς Ἐνυοῦς, ἥτις συνηθέστερον λέγεται θυγάτηρ αὐτοῦ, ἢ τροφὸς καὶ σύντροφος. Εἶναι κυρίως ὁ πολεμικὸς θεὸς καὶ τὸ ὄνομά του λαμβάνεται ὡς συνώνυμον τῆς λέξεως *πόλεμος*. ῎Εχει τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸ ὕφος τῶν ἡρώων τῆς ἐποποιίας καὶ μάχεται ὡς αὐτοί, ἀλλὰ μὲ μίαν βιαιότητα, ἥτις εἶναι ἰδικόν του μόνον χαρακτηριστικόν. Εἶναι ὡπλισμένος μὲ χαλκᾶ ὅπλα (χάλκεος) καὶ ἔχει τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην μὲ κράνος ἀκτινοβολοῦν (χρυσεοπήληξ, κοριθάϊξ, κορυθαίολος). Βαδίζει πάλλων τὸ δόρυ (ἐγχέσπαλος, ρινοτόρος), ἐνῷ κυματίζει εἰς τοὺς ὤμους ἡ κόμη του, καὶ κρατῶν χαλκίνην εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἀσπίδα (ταλαύρινος).

Συνήθως μάχεται πεζὸς θραύων μὲ τὴν ὁρμήν του τὰ ἅρματα καὶ ἀνατρέπων τὰ τείχη (βρισάρματος, τειχεσιπλήτης). Ἐνίοτε ὅμως ἀνέρχεται καὶ εἰς ἅρμα συρόμενον ὑπὸ δύο (τοῦ *Δείμου* καὶ τοῦ *Φόβου*), ἢ τεσσάρων μεγαλοπρεπῶν ἵππων (τέκνων τοῦ Βορέως καὶ τῆς Ἐρινύος), τοὺς ὁποίους διεφήμισεν ἡ ἐποποιία (Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος καλεῖ αὐτοὺς *Φόβον*, *Αἴθωνα*, *Φλόγιον* καὶ *Κόναβον*). Ὁ ῎Αρης, κατὰ τοὺς ποιητάς, εἶναι πελώριος τὸ σῶμα (ὅταν ἔπεσε τρωθεὶς ὑπὸ τοῦ λίθου τὸν ὁποῖον ἔρριψε κατ᾽ αὐτοῦ ἡ Ἀθηνᾶ, ἐκάλυψεν ἑπτὰ πλέθρα γῆς), ἰσχυρὸς (ὄβριμος, καρτερόχειρ) καὶ ὁρμητικὸς (θοῦρος, θοός, ὀξύς). Εἰς τὴν μάχην ὁρμᾷ ὡς μαινόμενος μὲ ὀφθαλμοὺς τρομακτικοὺς «Γοργοῦς ὄμματ᾽ ἔχων» (Ἰλ. Θ. 349). Κραυγάζει δυνατὰ (βριήπυος), ὅσον ἐννέα ἢ δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι συμπλεκόμενοι ἐν πολέμῳ. Ἐν τῇ μανίᾳ του εἶναι ἀκόρεστος εἰς τὸ αἷμα καὶ τὴν σφαγὴν (μιαιοφόνος, βροτολοιγός, ἆτος πολέμοιο). Ἀδιαφορεῖ διὰ τὸ δίκαιον καὶ δὲν ἀναγνωρίζει οὐδένα νόμον «οὔ τινα οἶδε θέμιστα» (Ἰλ. Ε. 761). Κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον βοηθεῖ τοὺς Τρῶας, ἂν καὶ εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὴν ῞Ηραν καὶ τὴν Ἀθηνᾶν ὅτι θὰ βοηθῇ τοὺς Ἀχαιούς· διὰ τοῦτο ὑβρίζεται ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ὡς ἀλλοπρόσαλλος. Ἡ πολεμικὴ μανία του καθιστᾷ αὐτὸν μισητὸν καὶ εἰς τὸν Δία ἀκόμη «αἴχθιστός δέ μοί ἐσσι θεῶν οἳ ῎Ολυμπον ἔχουσιν·— αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε» (Ἰλ. Ε.890).

῎Αρης - Ἐνυάλιος.— Ὁ ῎Αρης συχνὰ δηλοῦται διὰ τῆς λέξεως *Ἐνυάλιος*, ἥτις, ὁτὲ μὲν λαμβάνεται ὡς ἐπίθετον τοῦ ῎Αρεως, ὁτὲ δὲ ὡς κύριον ὄνομα ἀντὶ τῆς λέξεως *῎Αρης*. Ἡ προέλευσις τῆς λέξεως ταύτης κατά τινας μὲν εἶναι ἐκ τῆς θεᾶς *Ἐνυοῦς*, κατ᾽ ἄλλους δὲ ἐκ τῆς πολεμικῆς κραυγῆς *ἀλαλά-ἀλαλή*, τὴν ὁποίαν ἐξέβαλλον οἱ πολεμισταὶ μεταβαίνοντες εἰς τὴν μάχην. Ἡ λέξις Ἐνυάλιος εὑρίσκεται συνηνωμένη μὲ τὸ ὄνομα ῎Αρης εἰς ἐπισήμους πράξεις πόλεών τινων, ὡς ἐν Ἑρμιόνῃ, ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐπεκαλοῦντο οἱ ῎Εφηβοι τὸν ῎Αρην ὑπὸ τὴν διπλῆν ταύτην ἐπίκλησιν. Εἰς αὐτὸν θυσιάζει ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ πολέμαρχος. Εἰς ἄλλας πόλεις ἡ λέξις Ἐνυάλιος εἶναι τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου ἀντὶ τοῦ ὀνόματος ῎Αρης. Οὕτως ἐν Σπάρτῃ ἄγαλμα ἀρχαῖον ὑπῆρχε τοῦ Ἐνυαλίου μὲ πέδας εἰς τοὺς πόδας, διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ποτὲ τὴν πόλιν. Ὁμοίως Ἐνυάλιος ἐκαλεῖτο ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἐν Μεγάροις, ἐν Σαλαμῖνι, ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Ἐρυθραῖς, ὅπου μνημονεύεται καὶ ἱερεὺς Ἐνυοῦς καὶ Ἐνυαλίου καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ποιηταί τινες ἐθεώρησαν τὸν Ἐνυάλιον θεότητα κεχωρισμένην τοῦ ῎Αρεως· διὰ τοῦτο καὶ ἔγινεν οὗτος υἱὸς τοῦ ῎Αρεως καὶ τῆς Ἐνυοῦς ἢ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας.

Σύνοδοι τοῦ ῎Αρεως θεοί.— Περὶ τὸν ῎Αρην εὑρίσκεται ὡρισμένος ἀριθμὸς θεοτήτων δευτε-

Digitized by Google

ρευουσῶν, αἵτινες προσωποποιοῦσιν ὡς αὐτὸς τὸν πόλεμον. Τοιαῦται εἶναι ἡ *'Ενυὼ* (ἡ ἀνάλογος πρὸς τὴν *Bellonam* τῶν Ρωμαίων), ἥτις γίνεται βραδύτερον, ὡς προελέχθη, ἡ μήτηρ, καὶ ἡ κόρη του, ἡ *Ἔρις*, θεὰ τῆς διχονοίας, ἀδελφὴ καὶ σύντροφος τοῦ Ἄρεως «κασιγνήτη ἑτάρη τε» (Ἰλ. Δ. 441), οἱ υἱοί του Δεῖμος καὶ Φόβος, οἵτινες σύρουσι τὸ ἅρμα του καὶ συνοδεύουν αὐτὸν εἰς τὴν μάχην. Τέλος τὸ στίφος τῶν σκληρῶν καὶ αἱμοβόρων τοῦ πολέμου δαιμόνων, οἵτινες ἐφορμῶσιν εἰς τὸν θόρυβον τῶν μαχῶν ὡς ὁ *Κύδοιμος* καὶ οἱ *Κῆρες* «Ἐν δ' ἔρις, ἐν δὲ Κυδοιμὸς ὁμίλεον, ἐν δ' ὀλοὴ Κήρ» (Ἰλ. Σ. 535).

Ἄρης - Ἀθηνᾶ.—Ἐν τούτοις ὁ ἰσχυρὸς οὗτος θεὸς τοῦ πολέμου δὲν εἶναι ἀήττητος. Ἡ ἀδυναμία του προέρχεται ἐκ τῆς ὁρμητικῆς ἀπερισκεψίας μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀντιπάλων του. Τὴν τυφλὴν ταύτην παραφοράν του ἐκληρονόμησαν καὶ οἱ υἱοί του ἀκόμη. Τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸ γνώρισμά του γίνεται καταφανὲς μὲ τὴν ἀντίθεσίν του πρὸς τὴν θεὰν τοῦ ἠρέμου καὶ περιεσκεμμένου θάρρους, τὴν *Ἀθηνᾶν*, τὴν ὁποίαν ἡ ἐποποιία φέρει συχνὰ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Ἄρην. Ὁτὲ μὲν λαμβάνει αὐτὸν ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ἀπομακρύνει ἐκ τῆς μάχης, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑπὲρ τῶν Τρώων παρέμβασίν του, ὁτὲ δὲ ἔρχεται εἰς ἔμμεσον ἀγῶνα μετ' αὐτοῦ, ὡς ὅτε ἀνέρχεται εἰς τὸ ἅρμα τοῦ Διομήδους καὶ ὁδηγεῖ τὴν χεῖρα τοῦ ἥρωος, ὁ ὁποῖος πληγώνει τὸν φοβερὸν ἐχθρόν. Τέλος εἰς τὴν μεγάλην παραποτάμιον μάχην (Ἰλ. Φ.), εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον λάβει μέρος ὅλοι σχεδὸν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἡ Ἀθηνᾶ ἀνεμετρήθη μὲ τὸν Ἄρην, τὸν ὁποῖον ἔρριψε κάτω κτυπήσασα μὲ μέλανα τραχὺν λίθον.

Ἄρης - Ἡρακλῆς - Ἀλωάδαι.— Πλὴν τῆς Ἀθηνᾶς συγκρούεται ὁ Ἄρης καὶ μὲ τὸν εὐνοούμενον ὑπ' αὐτῆς ἥρωα *Ἡρακλέα*, ὅστις καὶ θριαμβεύει συνήθως τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀθηνᾶς. Κατὰ τὸ ἐπεισόδιον τῆς *Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους*, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἡσίοδον, ὁ Ἡρακλῆς συνεκρούσθη μὲ τὸν Ἄρην εἰς τὰς ὄχθας τοῦ κόλπου τῶν Παγασῶν, διότι ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τούτου *Κύκνον*. Ὁ Ἄρης ὄχι μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὸν Ἡρακλέα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεμάκρυνε τὰ κτυπήματά του ἡ Ἀθηνᾶ, ἀλλὰ καὶ ἐπληγώθη ὑπ' αὐτοῦ τῇ βοηθείᾳ της. Κατ' ἄλλην μορφὴν τοῦ μύθου ὁ ἀγὼν ἀπέβη ἄκριτος, διότι τοὺς συγκρουσθέντας ἐχώρισεν ὁ Ζεὺς διὰ κεραυνοῦ (Ἀπολλ. II 5. 11). Ἀλλὰ καὶ εἰς μίαν ἄλλην περίστασιν ὁ Ἄρης ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἥρωος πρὸ τῆς Πύλου καὶ ἀφωπλίσθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἧττα τοῦ θεοῦ τούτου εἶναι καὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ μύθου τῶν *Ἀλωαδῶν*, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἄρης συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν δύο Γιγάντων (*Ὤτου καὶ Ἐφιάλτου*) ἐδέθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ δέκα τρεῖς μῆνας, ἐσώθη δὲ διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἀπὸ τὴν μητρυιὰν τῶν Ἀλωαδῶν Ἠερίβοιαν, λαβοῦσαν συμπάθειαν διὰ τὸν θεόν, ἔμαθεν ποῦ εἶχε φυλακισθῆ καὶ ἐξέκλεψεν αὐτόν. Ὡς ἀφορμὴ τῆς συγκρούσεώς του μὲ τοὺς Ἀλωάδας, ἐκτὸς τῆς παγκοίνως γνωστῆς, ὅτι ἠθέλησαν ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς καταπολέμησιν τῶν θεῶν ἐπιθέτοντες τὴν Ὄσσαν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπὶ ταύτης τὸ Πήλιον, φέρεται καὶ ὁ φόνος τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Θήρᾳ ὑπὸ τοῦ Ἄρεως ζηλοτυποῦντος αὐτὸν ὡς ἀντεραστήν του. Ἐλευθερωθεὶς ὁ Ἄρης ἔφυγεν εἰς Νάξον, ὅπου ἐκρύβη εἰς τὴν «*σιδηροβρῶτιν πέτραν*.»

Ἄρης - Ἀφροδίτη - Ἥφαιστος. — Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῶν μύθων ἀποδιδομένων εἰς τὸν Ἄρην ἐρωτικῶν ἐπεισοδίων καὶ σχέσεων, ἐπιφανέστεραι εἶναι αἱ μετὰ τῆς Ἀφροδίτης. Ἐν Ἰλιάδι εἶναι καταφανεῖς αἱ μεταξὺ τῶν δύο θεῶν ἀμοιβαῖαι τρυφερότητες. Καὶ ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀφροδίτη εἶναι εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Τρώων. Ὅταν ἡ Ἀφροδίτη ἠθέλησε ν' ἀποσύρῃ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὸν υἱόν της Αἰνείαν, πληγωθέντα ὑπὸ τοῦ Διομήδους ὅστις καὶ αὐτὴν εἶχε πληγώσει τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὴν χεῖρα, ὁ Ἄρης προσέφερε τὸ ἅρμα του διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ θεὰ εἰς τὸν Ὄλυμπον. Ἀλλαχοῦ (Ἰλ. Φ. 416) παρέχει τὴν βοήθειάν της ἡ Ἀφροδίτη πρὸς τὸν Ἄρην πληγωθέντα ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ μάχῃ ὑβριζομένη ὡς «κυνάμυια» διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἥρας. Εἰς τὸ περίφημον ᾆσμα, τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας (θ 267 κ.ἑξ.) θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀοιδοῦ Δημοδόκου ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀφροδίτη εἶναι δύο ἐρασταί, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦν τὴν μυστικὴν καὶ ἀθέμιτον ἕνωσίν των εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἀπουσιάζοντος Ἡφαίστου, εἰς τὸ ἐν Λήμνῳ ἀνάκτορόν του. Ὁ Ἥλιος, τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγουν τὰ βλέμματα, εἰδοποιεῖ τὸν θεῖον σιδηρουργόν, ὅστις, ἐξωργισμένος, ὡς ἀπατηθεὶς νόμιμος σύζυγος, μελετᾷ σκληρὰν ἐκδίκησιν. Κατασκευάζει εἰς τὸ σιδηρουργεῖόν του δίκτυον μὲ ἀνεξελίκτους καὶ ἀδιασπάστους βρόχους, δίκτυον λεπτὸν ὡς ἱστὸς ἀράχνης, τὸ ὁποῖον προσδενόμενον ἰσχυρῶς εἰς τοὺς πόδας τῆς κλίνης κλείεται αὐτομάτως ἐπὶ τοῦ ἐρωτικοῦ ζεύγους καὶ συλλαμβάνει αὐτό.

Ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀφροδίτη συλληφθέντες εἰς τὴν παγίδα καὶ δεσμευθέντες χωρὶς νὰ δύνανται νὰ κινηθοῦν, γίνονται ὁ περίγελως τῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσεν ὁ Ἥφαιστος διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ μάρτυρας τῆς ἀναισχύντου πράξεώς των. Ὁ ἡδυπαθὴς αὐτὸς μῦθος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πλάσμα τῆς ἐλευθέρας φαντασίας τοῦ ποιητοῦ ἐν τῷ συνόλῳ του. Ὁ ποιητὴς φαίνεται μόνον ὅτι συνεχώνευσε δύο παραδόσεις διακεκριμένας ἀλλήλων, κατὰ τὴν μίαν τῶν ὁποίων ἡ Ἀφροδίτη ἦτο σύζυγος τοῦ Ἄρεως, κατὰ τὴν ἑτέραν δὲ τοῦ Ἡφαίστου. Ὅτι ὑπῆρχε παράδοσις κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἀφροδίτη ἐθεωρεῖτο σύζυγος τοῦ Ἄρεως μαρτυρεῖται ἐξ ἀρχαίων συγγραφέων, ἐκ τῆς ἀπὸ κοινοῦ λατρείας ἀμφοτέρων τῶν θεοτήτων τούτων εἰς διαφόρους πόλεις, καὶ ἐξ ἀρχαίων μνημείων εἰς τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται Ἄρης καὶ Ἀφροδίτη παραπλεύρως καὶ φαίνονται συνδεδεμένοι δι' ἀλύτου μεταξύ των δεσμοῦ.

Ἡ παράδοσις αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἐν Θήβαις εἶχε ρίψει τὰς βαθυτέρας ρίζας της. Κατὰ τοὺς μύθους τῆς πόλεως ταύτης τὸ θεῖον τοῦτο ζεῦγος εἶχε κόρην τὴν Ἁρμονίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ζεὺς ἔδωκε σύζυγον εἰς τὸν Κάδμον, ἀφοῦ ἐθήτευσε πρότερον οὗτος ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη παρὰ τῷ Ἄρει πρὸς καθαρμόν του διὰ τὸν φόνον τῶν Σπαρτῶν. Τὸν γάμον Κάδμου καὶ Ἁρμονίας εἶχον ἀνυμνήσει πάντες οἱ θεοὶ καταλιπόντες τὸν οὐρανὸν καὶ εὐωχηθέντες ἐν τῇ Καδμείᾳ, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐθεώρουν καὶ ἐτίμων τὸν Ἄρην ὡς πρόγονόν των. Τὴν λατρείαν τῶν θεῶν τούτων ὑποθέτουν ἑρμηνευταί τινες τῶν ἀρχαίων μύθων ὅτι εἶχον μεταφέρει ἄποικοι Θηβαῖοι εἰς Λῆμνον, ἔνθα ἐγχωρία παράδοσις τὴν Ἀφροδίτην ἔφερεν ὡς σύζυγον τοῦ Ἡφαίστου. Τότε, μετὰ τὴν ἐπαφὴν τῶν δύο μύθων, ἐπεδιώχθη ἡ ἑρμηνεία τῆς διπλῆς σχέσεως τῆς θεᾶς μὲ τοὺς δύο συζύγους καὶ ἐπλάσθη νέος μῦθος διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο παραδόσεων (τῆς τῶν Θηβαίων καὶ τῆς τῶν Λημνίων).

Ἄρης μετὰ τοῦ ἔρωτος.
Μαρμάρινον ἀντίγραφον ἐπισκευασμένον.
[Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ρώμης.]

Κατὰ τὸν νέον μῦθον ἡ Ἀφροδίτη, τοῦ ἑνὸς μὲν τῶν δύο θεῶν (τοῦ Ἡφαίστου) ἔγινε νόμιμος σύζυγος, τοῦ ἑτέρου δὲ ἐρωμένη. Ὁ διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο παλαιῶν μύθων προελθὼν νέος ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ὡς ᾆσμα τοῦ Δημοδόκου ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἥφαιστος ἦτο ὁ ἐξαπατηθεὶς σύζυγος. Ἐκτὸς τῶν Θηβῶν ὑπάρχουν ἐνδείξεις τῆς ἑνώσεως τῶν δύο τούτων θεῶν καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀργολίδι. Ἡ σχέσις Ἄρεως-Ἀφροδίτης καθιερώθη καὶ διὰ τῆς σειρᾶς κατατάξεως τῶν 12 Ὀλυμπίων θεῶν (ἐτοποθετοῦντο πάντοτε ὁ εἷς εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἄλλου) εἴς τε τοὺς ποιητὰς καὶ μυθογράφους καὶ τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τέχνης. Οὕτως εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου ὁ Ἐνυάλιος (Ἄρης) ὁδηγεῖ τὴν Ἀφροδίτην. Εἰς ἓν ἀρχαῖον ἀγγεῖον ἀμφότεροι ἀνέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ ἅρμα καὶ εἰς ἄλλα κάθηνται ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Ἄρης καὶ τὰ τέκνα του.—Κατὰ τὰς διαφόρους παραδόσεις διάφορα εἶναι καὶ τὰ τέκνα τοῦ θείου τούτου ζεύγους. Ἐξ ὅλων ἐπισημότατοι κατέστησαν ὁ *Ἔρως*, ὁ ἐν Θεσπιαῖς, ὅπου ὑπῆρχε καὶ τὸ ἀριστούργημα τοῦ Πραξιτέλους, κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος, ἡ *Ἁρμονία* ἡ σύζυγος τοῦ Κάδμου, καὶ ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν τῆς ζωϊκῆς φύσεως Πρίαπος (κατὰ τὸν Λουκιανὸν ὁ *Πρίαπος*—δαίμων συνδεδεμένος καὶ μὲ τοὺς μύθους τοῦ Διονύσου—ἦτο πολεμικὸς θεός, ὅστις ἐδίδαξεν εἰς τὸν Ἄρην τὸν χορὸν καὶ τὴν ὁπλομαχητικήν). Μέγας ὅμως, ἰδίως, εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων του ἐκ διαβατικῶν ἑνώσεών του μετὰ θνητῶν, πολλάκις, γυναικῶν εἰς διαφόρους τόπους. Κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Β. 525 καὶ Γ. 82 καὶ ἀλλαχοῦ) εἶναι πατὴρ τῶν ἡρώων *Ἀσκαλάφου* καὶ *Ἰαλμένου* ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Ἀστυνόχης γάμου του, κατὰ τὸν Φερεκύδην εἶναι πατὴρ τῶν *Ἀμαζόνων*. Εἰς τὰς γενεαλογικὰς σειρὰς τῶν ἡρώων Θρᾴκης, Θεσσαλίας καὶ Αἰτωλίας, ὁ Ἄρης εἶναι σχεδὸν ὁ κοινὸς πρόγονος. Οὕτως ἐκ τῆς Κυρήνης καὶ τοῦ Ἄρεως ἐγεννήθη ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἄγριος βασιλεὺς τῶν Βιστόνων τῆς Θρᾴκης *Διομήδης*, τοῦ ὁποίου οἱ ἵπποι ἐτρέφοντο μὲ ἀνθρωπίνους σάρκας, ἐκ τῆς μετὰ τῆς Χρύσης ἑνώσεώς του ὁ Θεσσαλὸς ἥρως τοῦ κεραυνοῦ *Φλεγύας*, ὁ διατρυπηθεὶς ὑπὸ τῶν βελῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι ἤθελε νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναόν του, ἐκ τῶν ἐρώτων του μετὰ τῆς Ἀστυνόμης ἐγεννήθη ὁ Αἰτωλὸς ἥρως *Καλυδών*, ἐπώνυμος τῆς ὁμωνύμου του πόλεως, ἐκ τῶν ἐρώτων του μετὰ τῆς Ἀλθαίας ὁ *Μελέαγρος*, ἐκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ μὲν τῆς Περιβοίας ὁ *Τυδεύς*, μετὰ δὲ τῆς Πρωτογενείας ὁ *Ὄξυλος*. Πλὴν τούτων ἐφέροντο ἀκόμη ὡς υἱοὶ τοῦ Ἄρεως ὁ μετὰ μακρὰν καὶ τρομερὰν πάλην φονευθεὶς εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Παγασαίου Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους *Κύκνος*, ἐκ τῆς Πελοπίας ἢ Πυρήνης, ὁ ἐκ τῆς Ἁρπίννης, κόρης τοῦ Ἀσωποῦ, *Οἰνόμαος* καὶ ὁ Θρᾷξ βασιλεὺς *Τηρεύς*, καὶ ὡς κόρη ἡ ἐκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς Ἀγλαύρου γεννηθεῖσα Ἀλκίππη.

Λατρεία τοῦ Ἄρεως. — α') Ἐν Θρᾴκῃ καὶ Θεσσαλίᾳ: Ὁ Ἄρης εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν μετὰ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος λατρευόμενος ἐν Θρᾴκῃ θεός. Εἰς τὰς πολεμικὰς καὶ ἀγρίας ταύτας φυλὰς πρέπει, πιθανώτατα, νὰ ζητηθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἄρεως ὡς καὶ τῆς τοῦ Διονύσου. Ἐκ ταύτης φαίνεται ὅτι μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Παρ' Ὁμήρῳ, τὸ πρῶτον, ἡ Θρᾴκη θεωρεῖται πατρίς του. Ἐκ ταύτης μεταβαίνει εἰς τὴν Τροίαν καὶ εἰς ταύτην ἐπιστρέφει ἐκεῖθεν. Ἐν Θρᾴκῃ μάλιστα καὶ κατά τινα παράδοσιν ἐγεννήθη. Εἰς τὸν Ἄρην ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἐνυοῦς ἐθυσίαζον οἱ Θρᾷκες τοὺς ἐν πολέμῳ αἰχμαλώτους των. Διάφοροι δὲ παραδόσεις εἴτε τοπικῆς, εἴτε ποιητικῆς προελεύσεως, διαπιστοῦσι τὴν δημοτικότητά του εἰς ταύτην τὴν χώραν (ἓν πεδίον αὐτῆς ἐκαλεῖτο *Ἄρειον*, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Θρᾴκη ἐκαλεῖτο πρότερον, κατά τινα παράδοσιν, *Ἀρεία*). Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἀναλόγων παραδειγμάτων, ἰδίως γενεαλογικῶν, καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Εἷς τῶν μηνῶν τοῦ ἡμερολογίου πολλῶν Θεσσαλικῶν πόλεων (τῆς Λαμίας, τῶν τῆς Μαγνησίας, τῆς Φαλάννης) ἐκαλεῖτο *Ἄρειος*.

β') Ἐν Βοιωτίᾳ: Ἐν Βοιωτίᾳ αἱ Θῆβαι εἶναι ἡ ἕδρα τῆς παλαιοτάτης λατρείας τοῦ Ἄρεως. Εἶναι ὁ παλαίχθων Ἄρης, ὡς καλεῖ αὐτὸν ὁ χορὸς εἰς τὴν τραγῳδίαν τοῦ Αἰσχύλου Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως καλεῖται *Ἄρειον*. Εἶναι δὲ στενότατα συνδεδεμένος ὁ Ἄρης καὶ μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους μύθους τῆς χώρας. Ἡ ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος πηγὴ (*Ἀρητιὰς ἢ Ἀρεία κρήνη*) ἦτο ἀφιερωμένη εἰς αὐτόν, πρὸς φύλαξίν της δὲ εἶχε τάξει ἕνα υἱόν του (γεννηθέντα ἐκ τῆς Ἐρινύος Τιλφούσης) δράκοντα, ὅστις εἶναι ἐν Ἑλλάδι, συνήθως, ἡ εἰκὼν τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐξερχομένου ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἐδάφους καὶ ἕρποντος κατόπιν ὀφιοειδῶς εἰς τὰς κοιλάδας. Τὸν δράκοντα τοῦτον ἐφόνευσε προτοῦ ἱδρύσῃ τὴν πόλιν ὁ Κάδμος, ὡς καὶ τοὺς ἐκ τῆς σπορᾶς τῶν ὀδόντων τοῦ τέρατος ἀναφυέντας *Σπαρτοὺς* (ἐνόπλους ἄνδρας). Ἕνεκα τοῦ φόνου τῶν Σπαρτῶν καὶ τοῦ Δράκοντος (ὡς ὁ Ἀπόλλων διὰ τὸν φόνον τοῦ Πύθωνος) ὁ Κάδμος ἐδούλευσε παρὰ τῷ Ἄρει «ἐπὶ ἀΐδιον ἐνιαυτόν», ἐπὶ ὀκτὼ δηλ. ἔτη καὶ ἐξαγνισθεὶς ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἁρμονίαν, κόρην του, ἥτις οὕτω κατέστη ἡ πρώτη μήτηρ τῶν Καδμειώνων.

Παρὰ τὴν μυθικὴν ὅμως ταύτην παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Θηβαῖοι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ὁ Ἄρης εἶναι πάντοτε ἐξωργισμένος κατὰ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν. Εἰς τὰς τραγῳδίας, αἵτινες ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὰ αἱματηρὰ ἐπεισόδια τῶν θηβαϊκῶν μύθων, οἱ ποιηταὶ ὑπαινίσσονται συχνότατα τὴν κατὰ τῶν Θηβῶν ἔχθραν τοῦ Ἄρεως. Πᾶσαι αὗται αἱ μυθικαὶ παραδόσεις μὲ τὰς ποικίλας παραλλαγάς των διδουν στοιχεῖα ἱκανά, πείθοντα περὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος λατρείας τοῦ Ἄρεως ἐν Θήβαις. Κατ' ἀρχὰς ὑπεστηρίχθη ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἐν Θήβαις λατρεία τοῦ Ἄρεως μετεδόθη ἐκ Θρᾴκης, βραδύτερον ὅμως ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίθετος γνώμη, ὅτι δηλ. ὁ μῦθος τοῦ Ἄρεως, ὡς καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ, ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἐν Θήβαις καὶ ἐξ αὐτῶν μετεδόθη ἔπειτα καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς τῆς Θρᾴκης φυλάς.

γ') Ἐν Ἀττικῇ: Ἐν Ἀθήναις ἀνευρίσκονται τὰ ἴχνη ἀρχαιοτάτης λατρείας τοῦ Ἄρεως. Κατά τινα ἀττικὸν μῦθον ἐκ τοῦ Ἄρεως ὠνομάσθη ὁ

Digitized by Google

ἐγγύτατος πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν λόφος *Ἄρειος Πάγος* ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφορμῆς. Ὁ Ἄρης ἐκ τῆς Ἀγλαύρου, ὡς προελέχθη, εἶχεν ἀποκτήσει τὴν Ἀλκίππην. Ταύτην καταληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ ἐκβιάζῃ ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης Εὐρύτης Ἁλιρρόθιος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἄρεως. Ὁ φονεὺς θεὸς κατηγγέλθη τότε ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐνώπιον τῶν δώδεκα μεγάλων θεῶν, οἵτινες συνεκρότησαν ἐπὶ τοῦ εἰρημένου λόφου ποινικὸν δικαστήριον. Αἱ ψῆφοι ἐδιχάσθησαν τότε καὶ ὁ Ἄρης ἠθωώθη διὰ τῆς ψήφου τοῦ Διὸς ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, ὑπεχρεώθη ὅμως νὰ ὑποβληθῇ εἰς μακρὰν δουλείαν, ὡς συνέβη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θεούς. Ὁ Ἄρης εἰς ἀνάμνησιν τῆς δίκης του ἵδρυσε τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου, προωρισμένον νὰ δικάζῃ τοὺς φονεῖς. Εἰς αὐτὴν τὴν μορφὴν τοῦ μύθου ἀναγνωρίζει τις μίαν παραλλαγὴν τοῦ μύθου τοῦ *Ὀρέστου*. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, τῆς ὁποίας ἡ ἀφήγησις εὑρίσκεται παρ' Αἰσχύλῳ, ὁ λόφος ὠνομάσθη Ἄρειος Πάγος ὑπὸ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἄρεως Ἀμαζόνων, αἵτινες εἶχον στήσει ἐπ' αὐτοῦ τὸ στρατόπεδόν των, ὅτε ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῷ ἱερὸν τοῦ πατρός των Ἄρεως. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰς εἰρημένας παραδόσεις βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἄρης εἶχε ναὸν πλησίον τοῦ λόφου κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἴσοδον. Εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ὑπῆρχεν ὁ Ἄρης τοῦ Ἀλκαμένους, ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Παρίου καλλιτέχνου Λόκρου, ἡ Ἐνυὼ τῶν παίδων τοῦ Πραξιτέλους καὶ δύο ἀγάλματα τῆς Ἀφροδίτης (*Παυσ* I. 8. 5). Μία ἐπιγραφὴ (CIA 111.2) μνημονεύει ἱερέα τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἐνυοῦς καὶ μία ἄλλη θυσίας πρὸς τὸν Ἄρην. Ὁ θεὸς Ἄρης ἦτο καὶ εἷς τῶν ὑπὸ τῶν ἐφήβων, ὡς προελέχθη, ἐπικαλουμένων θεῶν κατὰ τὸν ὑπ' αὐτῶν διδομενον ὅρκον των. Ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν μνημονεύονται ναοὶ τοῦ Ἄρεως ἐν Ἀχαρναῖς καὶ ἐν Σαλαμῖνι (τοῦ *Ἐνυαλίου*), ἱδρυθεὶς τῇ ὑποδείξει τοῦ Σόλωνος πρὸς τιμὴν τοῦ Αἴαντος καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνακτήσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχον ἀφαιρέσει αὐτὴν οἱ Μεγαρεῖς.

δ') Ἐν Πελοποννήσῳ: Καὶ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς πολλὰς πολεις ἐλατρεύετο ὁ Ἄρης, οὗτινος ἡ λατρεία εἰσήχθη, πιθανώτατα, ὑπὸ τῶν Δωριέων, παραλαβόντων αὐτὴν ἐκ Βοιωτίας. Ἐν Τροιζῆνι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἄρεως, οὗτινος ἡ ἵδρυσις σχέσιν εἶχε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ συγκροτηθεῖσαν μεταξὺ Ἀμαζόνων καὶ Θησέως μάχην. Εἰς τὴν Ἑρμιόνην ὑπῆρχε ναὸς (καὶ ἄγαλμα ἐν αὐτῷ) τοῦ Ἄρεως, ἱδρυμένος παρὰ τὰ ἱερὰ δύο χθονίων θεοτήτων, τῆς Χθονίας καὶ τοῦ Κλυμένου. Εἰς τὴν ἀπὸ Ἄργους εἰς Μαντίνειαν ὁδὸν ὑπῆρχε διπλοῦν ἱερὸν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὰ ξόανα αὐτῶν, ἅτινα, ὡς ἐλέγετο, ἦσαν ἀναθήματα τοῦ Πολυνεικους καὶ τῶν συνεκστρατευσάντων μετ' αὐτοῦ Ἀργείων ἡρώων (*Παυσ*. II. 25. 1). Εἰς αὐτὸ τὸ Ἄργος ὁ Ἐνυάλιος (Ἄρης) εἶχε καταστῇ ὁ θεὸς τῶν γυναικῶν εἰς ἀνάμνησιν μιᾶς νίκης των ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ποιητρίας Τελεσίλλης κατὰ τῶν στιφῶν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους (*Λουκ*. Ἔρωτες 30 «... οὐχ ἡ Σπαρτιάταις ἀνθωπλισμένη Τελέσιλλα, δι' ἣν ἐν Ἄργει θεὸς ἀριθμεῖται γυναικῶν Ἄρης»). Καὶ νομίσματα τοῦ Ἄργους φέρουσι τὴν εἰκόνα τοῦ Ἄρεω, ὀρθίου μετὰ κράνους καὶ κρατοῦντος κλάδον ἢ δόρυ. Εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Τεγέας ὠρθοῦτο μία στήλη μὲ ἓν ἀρχαῖον ἀνάγλυφον τοῦ Ἄρεως Γυναικοθοίνα εἰς ἀνάμνησιν μιᾶς νίκης τῶν γυναικῶν τῆς Τεγέας, ὅτε διεκρίθη μεταξὺ αὐτῶν ἡ Μάρπησσα, κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χαρίλλου. Λέγεται ὅτι τότε αἱ γυναῖκες ἐθυσίασαν ἄνευ τῶν ἀνδρῶν τὰ ἐπινίκια εἰς τὸν Ἄρην καὶ ὅτι δὲν ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς κρέας ἐκ τοῦ ἱερείου (*Παυσ*. VIII. 48. 4–5).

Ὁμοίως ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Ἄρεως εἰς τὸ πλησίον τῆς Τεγέας ὄρος Κρήσιον, Ἀφνειὸν ἐπικαλούμενον, ἐκ τοῦ ἀφθόνου γάλακτος μὲ τὸ ὁποῖον ἐτράφη (καθ' ὑψηλὴν θέλησιν τοῦ πατρός) ὁ υἱός του Ἀέροπος ἐκ τῶν μαστῶν τῆς κατὰ τὸν τοκετὸν ἀποθανούσης μητρός του Ἀερόπης (Παυσ VIII. 44. 7-8). Καὶ εἰς νομίσματα τῆς πόλεως Τεγέας ἐμφανίζεται ἡ εἰκὼν τοῦ Ἄρεως διδόντος τὰς χεῖρας πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν. Εἰς τὴν Λυκόσουραν ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Ἄρεως παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Πανὸς καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Δεσποίνης, καὶ εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἀρχαιότατος βωμός. Εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἦτο ἐπίσης διαδεδομένη ἡ λατρεία τοῦ Ἄρεως καὶ μάλιστα εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὴν Τρίταιαν. Εἰς τὰς Πάτρας εἶχεν ἀνεγερθῇ εἰς αὐτὸν ἄγαλμα χαλκοῦν πλησίον τοῦ λιμένος, εἰς δὲ τὴν Τρίταιαν (ἢ Τρίτειαν) ἐτέλουν θυσίαν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν Τρίτειαν, θυγατέρα τοῦ Τρίτωνος καὶ ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἄρεως τὸν Μελάνιππον. Ἐλατρεύετο ὁμοίως ὁ Ἄρης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ἐθεωρεῖτο πατὴρ τοῦ Οἰνομάου, ὡς προελέχθη, ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Ἵππιος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο καὶ ἡ Ἀθηνᾶ (Ἱππία). Καὶ εἰς τὴν Λακωνίαν ἐτιμᾶτο πολὺ ὁ πολεμικὸς οὗτος θεός. Εἰς τὴν ἀπὸ Σπάρτης εἰς Θεράπνας ὁδὸν ὑπῆρχεν ἀρχαιότατον ἱερὸν τοῦ Ἄρεως Θηρείτα μὲ ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον εἶχον μετακομίσει, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, οἱ Διόσκουροι ἐκ τῆς Κολχίδος. Τὸ ἐπώνυμον Θηρείτας κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε δοθῇ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς τροφοῦ του Θηροῦς. Εἰς τὸ πλησίον τῆς Θεράπνης Φοιβαῖον οἱ ἔφηβοι τῆς Σπάρτης πρὸ τῆς ἐν τῷ Πλατανιστᾷ μάχης των ἐθυσίαζον εἰς τὸν «ἀλκιμώτατον τῶν θεῶν Ἐνυάλιον»

Ἄρης καὶ Ἀφροδίτη.
(Μουσεῖον Καπιτωλίου.)

σκύλακα κυνὸς (ἕνα ἑκατέρα μοῖρα), εἰς δὲ τὴν πόλιν ὑπῆρχεν ἄγαλμα ἀρχαῖον τοῦ Ἐνυαλίου, ὡς προελέχθη μὲ πέδας, ἵνα κρατούμενος ὑπ' αὐτῶν μὴ ἐγκαταλίπῃ ποτὲ τὴν πόλιν, ὡς δι' ὅμοιον λόγον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν Νίκην ἄπτερον. Πιθανώτατα ἱερεῖς τοῦ Ἄρεως ἦσαν καὶ οἱ δύο πυρφόροι ἐν Σπάρτῃ ἄρχοντες, οἵτινες ἐτήρουν ἄσβεστον τὸ πῦρ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλάμβανον τὸ διὰ τὰς θυσίας πῦρ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος προεπορεύετο κατὰ τὰς ἐκστρατείας τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων φέρων πυρσὸν ἀνημμένον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς ἥναπτε τὴν διὰ τὰς θυσίας πυράν. Εἰς τὰς Γερόνθρας ὑπῆρχε καὶ ναὸς ἐντὸς ἄλσους τοῦ Ἄρεως, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτελεῖτο κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἑορτή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο ἀπηγορευμένον εἰς τὰς γυναῖκας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ ἄλσος.

ε') Ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ: Ἐν Κρήτῃ ἐτελοῦντο πολεμικαὶ ἑορταί, τὰ *Ἑκατοφόνια*, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως. Εἰς δὲ τὰς πόλεις Ἱεράπυτναν, Ὀλοῦντα καὶ Λατώ, τὸ ὄνομά του ὡς καὶ τὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἄλλων θεοτήτων ἐχρησίμευεν ὡς συμβολικὴ παράστασις ἐγγυήσεως δοθέντος ὅρκου. Ἐν Σμύρνῃ συνάπτεται ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως πρὸς τὴν *Ἀρείαν Ἀθηνᾶν*. Ἐν Καρίᾳ ἐθυσίαζον εἰς τὸν Ἄρην κύνας, εἶχε δὲ καὶ ναὸν ἐν Ἁλικαρνασσῷ. Ἐν Λυκίᾳ, ἰδίως ἐν τῇ πόλει «Κυάνεαι», ἐλατρεύετο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «μέγας θεὸς» ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς θεᾶς *Ἐλευθερίας*. Ὡσαύτως γίνεται μνεία τῆς λατρείας τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν Παμφυλίαν, εἰς τὰς ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου πόλεις Τάναϊν καὶ Παντικάπαιον καὶ εἰς τὴν Σικελίαν, ἰδίως ἐν Συρακούσαις, ἔνθα γίνεται μνεία καὶ τεμένους αὐτοῦ.

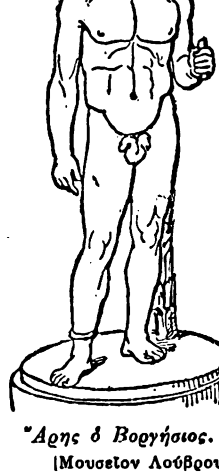

Ἄρης ὁ Βοργήσιος.
(Μουσεῖον Λούβρου.)

Οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν τὸν θεόν των Ἄρη μὲ πλείστας ξένας θεότητας. Οὕτως ἐταύτισαν αὐτὸν πρὸς τὸν θεὸν τῶν Σκυθῶν, ὅστις μόνος, ὡς μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος (Δ'. 59), εἶχε παρ' αὐτοῖς ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐθυσίαζον ἀνθρώπους, πρόβατα, ἵππους καὶ ὄνους. Ἦτο, ἴσως, ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ὑπ' αὐτῶν λατρευόμενον ὑπὸ μορφὴν παλαιοῦ ἐσκωριασμένου ξίφους. Ὄνον ὁμοίως ἐθυσίαζον εἰς τὸν Ἄρη, τὸν ὁποῖον καὶ μόνον ἐλάτρευον, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πρὸς Ν τῆς Περσίδος Καρμανίας (*Στρ*. C. 727). Ὁμοίως ἐλάτρευον τὸν Ἄρη, ὡς θεὸν τῆς ἰσχύος, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι ὑπὸ τὸ ὄνομα Βῆλος, οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πάμπρεμις* καὶ οἱ Λιβυες, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Λύκος, υἱὸς λεγόμενος τοῦ Ἄρεως, ἐθυσίαζεν εἰς αὐτὸν τοὺς ξένους. Ὁμοίως ἐλάτρευον τὸν θεὸν τοῦ πολέμου οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Hesus* καὶ οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Orion. Ἐξαιρετικῶς ὅλως ἐλατρεύετο ὁ Ἄρης καὶ ὑπὸ τῶν Λυσιτανῶν (Στρ C. 155), οἵτινες ἐθυσίαζον εἰς αὐτὸν τράγους, ἵππους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους των καὶ ἐτέλουν πρὸς τιμήν του ἀγῶνας γυμνικούς, ὁπλιτικοὺς καὶ ἱππικούς.

Ἐν γένει λοιπὸν πάντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παιδικῆς ἡλικίας των, ὅτε νόμος τῶν μεταξύ των σχέσεων ἦτο, συνήθως, ὁ πόλεμος, ἐλάτρευσαν μεταξὺ τῶν πρώτων θεῶν τὸν θεὸν ὅστις ἦτο ἡ προσωποποίησις τοῦ θορύβου τῆς μάχης, τῆς σφαγῆς καὶ τῆς λύσσης τῶν μαχομένων.

Σύμβολα καὶ θέματα.— Τὸ κύριον σύμβολον τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τοῦ Ἄρεως ἦτο ἐν ἀρχῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ *ξίφος*, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Σκύθαις, βραδύτερον δὲ τὸ *δόρυ* (ἐγχέσπαλος, δοριμήστωρ) Τὸ δόρυ κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας παραδόσεις εἶναι καὶ τὸ σύμβολον τῆς ἐκδικήσεως, τὴν ὁποίαν ζητεῖ ὁ φονευθείς, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἥτις μὲ αὐτὸ τιμωρεῖ τὸν ἀνθρωποκτόνον. Τὸ δόρυ εἶναι ὄχι μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἄρεως προτιμώμενον ὅπλον, μὲ τὸ ὁποῖον μάχεται καὶ τὸ ὁποῖον παρίσταται φέρων εἰς τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα τέχνης, ἀλλὰ καὶ τὸ σύμβολον μὲ τὸ ὁποῖον ἐκδηλώνει τὴν κυριαρχίαν του ἐπί τινος τόπου ἐμπηγνύων αὐτὸ εἰς τὸ ἔδαφος, ὡς ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ. Σύμβολα τοῦ Ἄρεως ἦσαν καὶ οἱ προμνημονευθέντες *πυρσοί*, τοὺς ὁποίους ἔφερον οἱ πυρφοροι εἰς τὰς στρατιὰς τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐκ τῶν ζῴων ὡς ἔχοντα περισσοτέραν σχέσιν μὲ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ Ἄρεως ἐθεωροῦντο οἱ *κύνες*, καὶ οἱ περιφερόμενοι εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν διὰ ν' ἀνεύρωσι τὴν λείαν των *γῦπες*. Εἰς πολλὰ μέρη, καὶ ἰδίως ἐν Σπάρτῃ, ἐθυσίαζον εἰς αὐτὸν κύνας, ἀλλαχοῦ δὲ *ἀλέκτορας καὶ ταύρους*. Κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐθυσίαζον εἰς τὸν Ἄρη ἀλέκτορα μὲν διὰ τὰς ἐκ παρατάξεως νίκας των, ταῦρον δὲ διὰ τὰς διὰ δόλου νίκας των. Τὰ ἀγριώτερα δὲ ἔθνη ἐθυσίαζον, ὡς προελέχθη, *ἀνθρώπους*.

Ἑρμηνεία τῶν μύθων τοῦ Ἄρεως. — Καὶ τοὺς μύθους τοῦ Ἄρεω, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ἐδοκίμασαν νὰ ἑρμηνεύσωσιν ἀλληγορικῶς, φυσικῶς καὶ ἠθικῶς. Οὐδὲν ὅμως τῶν ἑρμηνευτικῶν τούτων συστημάτων κατίσχυσεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων ἐδέχοντο ὅτι ὁ Ἄρης εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς *διχονοίας*, ὅπως ἡ Ἀφροδίτη τοῦ ἔρωτος. Ὁ ποιητὴς τοῦ εἰς τὸν Ἄρη ὁμηρικοῦ ὕμνου, ἀποδιδομένου εἰς τοὺς νεωτέρους ὀρφικούς, ἐπικαλεῖται τὸν θεόν, τὸν ὁποῖον ταυτιζει πρὸς τὸν πλανήτην Ἄρη, νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ τῶν παθῶν του ἀντίστασίν του. Οἱ νεώτεροι μυθολόγοι συμφωνοῦσι μὲν ὅτι ὁ Ἄρης δὲν ἦτο ἐν ἀρχῇ ἡ ἁπλῆ προσωποποίησις τῆς ἀφηρημένης ἰδέας τοῦ πολέμου, δὲν συμφωνοῦσιν ὅμως καὶ περὶ τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος τῆς θεότητος ταύτης, ὑποστηρίζοντες ἄλλοι μὲν ὅτι ἦτο μία θεότης τοῦ *οὐρανοῦ*, ἄλλοι ὅτι ἦτο μία θεότης τοῦ *φωτὸς* ἢ τοῦ *ἡλίου*. (Κατὰ τὸν μῦθον τῶν Ἀργοναυτῶν ὁ υἱὸς τοῦ Ἡλίου Αἰήτης εἶναι θεράπων τοῦ Ἄρεως, εἰς τὸ ἄλσος τοῦ ὁποίου ἔχει κρεμάσει τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Εἰς ἕνα ἱερὸν ὕμνον τοῦ Ἄρεως λέγεται περὶ αὐτοῦ ὅτι κυλίει εἰς τὸν αἰθέρα τὸν φλογερὸν καὶ ἀκτινοβόλον δίσκον του.) Ἄλλοι ὅτι ἦτο θεότης τῆς *θυέλλης* καὶ ἄλλοι ὅτι ἦτο μία *χθονία* θεότης ἀμοιβαίως εὐεργετικὴ καὶ θρεπτικὴ ἀνθρώπων καὶ ζῴων, καὶ τρομακτικὴ καὶ καταστρεπτική, ἥτις καὶ ἐπεκράτησε διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς θεὸς τῆς μανίας τοῦ πολέμου. Σήμερον κρατεῖ ἡ ἑρμηνεία ὅτι ὁ Ἄρης εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν ἀτάκτων ἐν γένει δυνάμεων τῆς φύσεως. Τοιοῦτος ἐμφανίζεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ὡς κληρονόμος τῆς φιλονίκου ψυχικῆς διαθέσεως τῆς μητρός του «μητρός τοι μένος ἐστὶν ἀάσχετον, οὐκ ἐπιεικτὸν—Ἥρως...», καὶ ὅταν τραυματίζεται ὑπὸ τοῦ Διομήδους καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς νέφος θυελλῶδες καὶ σκοτεινὸν «Οἵη δ' ἐκ νεφέων ἐρεβεννὴ φαίνεται ἀὴρ — . . . . . . — τοῖος Τυδεΐδῃ Διομήδεϊ χάλκεος Ἄρης—φαίνεθ' ὁμοῦ νεφέεσσιν ἰὼν εἰς οὐρανὸν εὐρὺν» (Ἰλ. Ε. 864). Ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ὁ Ἄρης ἦτο ἐν ἀρχῇ ἡ προσωποποίησις τῆς θυέλλης ἐπικουροῦσι καὶ τὰ ἐπεισόδια τῶν υἱῶν του Φλεγύου, Διομήδους καὶ Κύκνου, οἵτινες εἶναι ἐφήμερα φαινόμενα τῆς καταιγίδος, ἐξαφανιζόμενα ἀπὸ τὰ πλήγματα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων (ἡλιακῶν θεοτήτων, Ἀπόλλωνος, Ἡρακλέους) καὶ ἡ δέσμευσις τοῦ θεοῦ τῆς ὁρμητικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ὑπενθυμίζει τὴν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς καταιγίδος εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ, τὴν στιγμὴν δηλ. κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θύελλα φαίνεται ἀκόμη δεσμευμένη. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης φαίνεται ὅτι ἐπικουροῦσι καὶ αἱ σχέσεις τοῦ Ἄρεως μὲ τὰς πηγάς, αἵτινες ἀρδεύουσι καὶ γονιμοποιοῦσι τὸ ἔδαφος, ὡς ἐν Βοιωτίᾳ (Θήβαις) καὶ ἐν Ἀττικῇ. Καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Ἄρεως εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀφροδίτης εἶναι πιθανώτατα ἡ αἰχμαλωσία τῆς καταιγίδος ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς ὡραίας φύσεως, τῆς μαγείας τῆς διαδεχομένης τὸν ἄγριον χειμῶνα ἠρέμου ἀνοίξεως.

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΛΑΤΙΝΟΙΣ. Ὁ ἐξομοιωθεὶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὸν ἑλληνικὸν Ἄρη *Mars* τῶν Ἰτα-

Digitized by Google

λῶν, εἶναι ἡ θεότης, ἥτις ἐλατρεύθη κατ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν, ἀπὸ τῆς Ὀμβρικῆς μέχρι τῆς Λευκανίας, ἀρχαιότερον πάσης ἄλλης θεότητος, καὶ ἡ θεότης, ἥτις ἐν ἀρχῇ εἶχε μείζονα σπουδαιότητα παρ' ἅπασι τοῖς ἰταλικοῖς ἔθνεσι τῆς θεότητος καὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς (Jovis), ἥτις ἠμφεσβήτησεν ἐν ἀρχῇ καὶ βραδύτερον ἀφήρεσε τὰ πρωτεῖα ἀπὸ τὸν Ἄρη (*Martem*). Οἱ ἐτυμολόγοι καὶ τῆς λατινικῆς θεότητος ἢ ἐσχέτισαν τὴν ρίζαν τῆς λέξεως Mars πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν mas - maris καὶ ἡρμήνευσαν τὴν λέξιν ὡς σημαίνουσαν θεότητα, ἥτις εἶναι ἡ δημιουργικὴ καὶ ζωογόνος δύναμις τῆς φύσεως, ταυτίσαντες τὴν λέξιν πρὸς τὴν λέξιν ἄρρην (τοῦτο σημαίνει ἡ λ. mas - maris), ἢ ἐσχέτισαν τὴν λέξιν πρὸς τὸ θέμα mar, κοινὸν εἴς τε τὴν λατινικὴν (marmor), εἰς τὴν ἑλληνικὴν (μαρμαίρω) καὶ σημαῖνον λάμπειν, πιστεύσαντες ὅτι ὁ πολεμικὸς θεὸς ἦτο ἐν ἀρχῇ ἡλιακὴ θεότης.

Ἡ Ἐτρουρία ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Ἄρεως. Εἰς αὐτὸν μόνον ἀνήγειρον ναοὺς ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῶν πόλεών των. Τὴν ἐξαιρετικὴν πρὸς αὐτὸν λατρείαν μαρτυροῦσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ πλεῖστα ἐτρουσκικὰ κάτοπτρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται αἱ εἰκόνες δύο, συνήθως, θεοτήτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶναι ὁ πολεμικὸς θεὸς Laran, καθ' ὅλα ταυτιζόμενος μὲ τὸν Ἄρη τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν *Martem* τῶν Ρωμαίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὀνομασία ἑνὸς τῶν μηνῶν τοῦ ἡμερολογίου τῶν πλείστων ἐτρουσκικῶν πόλεων διὰ τῆς λέξεως *Martius*. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνικῶν θεῶν ἦτο ὁ Ἄρης καὶ εἰς τὴν Ὀμβρικὴν καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Σαβίνων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ συνήθης χρῆσις τῆς λέξεως Martius, εἴτε ὡς ἐπιθέτου πολλῶν ἄλλων θεοτήτων, εἴτε ὡς ὀνόματος ἑνὸς τῶν μηνῶν τοῦ ἡμερολογίου των. Καὶ οἱ Ὄσκοι καὶ οἱ Λευκανοί, τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότερα τῶν νομισμάτων φέρουσι τὴν εἰκόνα τοῦ Ἄρεως, καὶ οἱ Λατῖνοι ὡσαύτως λατρεύουσι τὸν Ἄρη ὡς τὸν ἀρχαιότερον τῶν θεῶν των. Μνημονεύεται καὶ παρ' αὐτοῖς μὴν *Martius* καὶ ἄλσος *Martis* καὶ *porta Martialis*.

Καὶ ἐν Ρώμῃ ἡ λατρεία τοῦ Ἄρεως εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων. Παρουσιάζετο δὲ ἐν αὐτῇ ἡ λατρεία τοῦ Ἄρεως ὑπὸ διπλῆν μορφήν, τὴν τοῦ καθ' αὐτὸ Ἄρεως *(Martis)* καὶ τὴν τοῦ Κυρίνου *(Quirini)*. Κέντρον της ἔχει αὕτη τὸν Παλατῖνον λόφον, πρῶτον, ἐκ τῶν ἑπτά, καταληφθέντα. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου ἦτο ἡ Regia, ἤτοι τὸ μυθικὸν ἀνάκτορον τοῦ Νουμᾶ, πράγματι δὲ τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῶν Λατίνων, εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τοῦ ὁποίου ἐφυλάσσοντο αἱ 12 λόγχαι (Hastae Martiae), λόγχαι προφητικαί, αἵτινες ἐτύγχανον ἐξαιρετικῆς τιμῆς, καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ αὐτοῦ λόφου οἱ Salii Palatini ἐφύλασσον τὰς δώδεκα προφητικὰς ἀσπίδας τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν Curiam Saliorum, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε καὶ ἀρχαιότατον ἄγαλμά του ὡπλισμένον μὲ δόρυ. Εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἱερέων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δημοκρατίας οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ βασιλεύς, ἀντικαταστήσας τὸν ἐκλιπόντα βασιλέα ὡς ἀνώτατον πολιτικὸν ἄρχοντα, ὁ ἱερεὺς τοῦ Διός, ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἄρεως καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Κυρίνου, τὸν ὁποῖον ἐταύτιζον μὲ τὸν Ἄρη. (Ἦτο ὁ Ἄρης τῶν Σαβίνων, πολεμικὸς θεὸς καὶ αὐτὸς καὶ ἔχων τὸ αὐτὸ σύμβολον, τὸ δόρυ.) Ἐπὶ τῆς Ἀπίας ὁδοῦ εὑρίσκετο ἓν τῶν ὀνομαστοτέρων ἱερῶν του, ὅπου ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμά του, περιστοιχούμενον ὑπὸ εἰκόνων λύκων. Τὰ ἄλλα ἱερὰ τοῦ Ἄρεως ἦσαν μεταγενέστερα, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ἰουνίου Βρούτου (138 π. Χ.) ἀνεγερθέν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθετήθη ὁ κολοσσιαῖος Ἄρης τοῦ Σκόπα, καὶ τὰ δύο τοῦ Αὐγούστου, ἓν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Πάρθων νίκης, καὶ ἓν εἰς τὸ Forum Augusti, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, θείων προγόνων τοῦ Ἰουλίου γένους, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Βρούτου καὶ Κασίου. Ἀμφοτέρων τούτων τῶν ναῶν ὁ Ἄρης ἦτο ὁ ἐκδικητικὸς θεὸς *(Mars Ultor)*. Ἐξέχουσαν θέσιν εἶχον αἱ θεότητες Ἄρης καὶ Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὸ Πάνθεον τοῦ Ἀγρίππα. Μεγάλη ἦτο ἡ ἀπονεμομένη τιμὴ εἰς τὸν Ἄρη καὶ εἰς τας ρωμαϊκὰς ἀποικίας καὶ τὰς ὑποταχθείσας ὑπὸ τῆς Ρώμης χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως ἐταυτίσθη πρὸς τὰς ἐπιχωρίους πολεμικὰς θεότητας.

Χαρακτῆρες τοῦ Ἄρεως. Λατρεία.—Ὁ ἰταλικὸς Ἄρης, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἑλληνικόν, εἶναι θεὸς πολυσύνθετος. Καὶ ἐμφανίζεται μὲν κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, εἴς τε τὴν λατινικὴν λογοτεχνίαν καὶ τὰς δοξασίας τῶν ἀνθρώπων τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς ὁ θεὸς τῶν μαχῶν, ὡς ὁ θεὸς ὁ ὁδηγήσας τὴν Ρώμην εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν, ὡς ὁ ἐκπροσωπῶν τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ της, ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν ἦτο ὁ χαρακτὴρ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς τῆς Ἰταλίας, ὅτε ἐμφανίζεται ὡς θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῆς φύσεως, ὡς θεὸς ἀγροτικός. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Silvanus εἶναι ὁ θεὸς τὸν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται οἱ βοσκοὶ διὰ τὴν φύλαξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ποιμνίων των, ἔχει τότε περισσοτέραν σχέσιν μὲ τὸν Νόμιον ἢ Ναπαῖον Ἀπόλλωνα τῶν Ἑλλήνων ἢ μὲ τὸν Ἄρη. Κατοικεῖ τότε ὡς καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ τῶν ποιμνίων εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση. Ἀπὸ τότε ἴσως εἶναι ἀφιερωμένος εἰς αὐτὸν ὁ λύκος, τὸ τόσον συνδεδεμένον μὲ τὸν Ἄρη καὶ τὸς μυθικὰς παραδόσεις τῆς Ρώμης ζῷον. Ὅτε ὁ Ἄρης εἶχε καταστῆ ὁ πολεμικὸς θεός, διὰ τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν λύκον καὶ τὴν λύκαιναν, ἐδόθη ἡ ἑρμηνεία ὅτι τὸ αἱμοβόρον αὐτὸ ζῷον ἦτο ὡς σύμβολον τοῦ Ἄρεως ἡ αἰσθητοποίησις τῆς ἀγριότητος καὶ τῆς μανίας τῶν μαχῶν. Τότε ἐπλάσθη καὶ ὁ μῦθος ὅτι ὁ lupus Martius καὶ ἡ lupa Martia, τῶν ὁποίων αἱ εἰκόνες δὲν ἔλειπον ἐξ οὐδενὸς τῶν ἱερῶν τοῦ Ἄρεως, εἶχον τὴν σχέσιν τῆς προστασίας καὶ διατροφῆς τῶν διδύμων ἐκ τῆς Ρέας Συλβίας υἱῶν τοῦ Ἄρεως, Ρωμύλου καὶ Ρώμου. Ἐνῷ πράγματι φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ θεὸς ἦτο προστάτης τῶν ποιμνίων κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ μάλιστα τοῦ ὠμοτέρου αὐτῶν, τοῦ λύκου. Τὴν ἐν ἀρχῇ ἀγροτικὴν φύσιν τοῦ θεοῦ μαρτυρεῖ καὶ ἡ σχέσις τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν δρυκολάπτην (Picum), ὅστις ἐθεωρεῖτο πτηνὸν προφητικόν, ὡς προλέγον διὰ τῆς ἐπαναληπτικῆς κραυγῆς του εἰς τοὺς γεωργοὺς τὴν προσέγγισιν βροχῆς. Ὡσαύτως τὴν ἐν ἀρχῇ ἀγροτικὴν φύσιν τοῦ Ἄρεως μαρτυροῦσι τὰ κατὰ τὰ Ambarvalia, ἑορτὴν ἁγιασμοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους, καὶ τὰ Robigalia, τελούμενα καὶ ἐθιζόμενα, ὅτε οἱ γεωργοὶ ἔκαμνον ἁγιασμοὺς εἰς τοὺς ἀγρούς των καὶ ηὔχοντο εἰς τὸν πατέρα Ἄρην, πρὸ τῆς θυσίας ταύρου, κριοῦ καὶ χοίρου, νὰ εἶναι προστάτης τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῶν ἀγρῶν των ἀπὸ πάσης ἐπιδημίας καὶ ἀπὸ πάσης ἀσθενείας, ὁρατῆς καὶ ἀοράτου, καὶ νὰ εἶναι προστάτης τῶν ποιμνίων των. Καὶ τὰ ἀφιερωμένα εἰς αὐτὸν δένδρα καὶ φυτά, ἡ συκῆ, ἡ δρῦς, ἡ κρανέα, ἡ δάφνη καὶ οἱ κύαμοι, ἐπιμαρτυροῦσιν ὡσαύτως τὴν ἀγροτικὴν προέλευσιν τοῦ Ἄρεως, ἡ δὲ δάφνη καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ ὡς καθαρσίου καὶ ἀποτροπαίου θεοῦ. Ὡς θεὸς ὅστις ἐμερίμνα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀγρῶν, εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀναγεννᾷ τὴν φύσιν ὁλόκληρον, φυτά, ζῷα καὶ ἀνθρώπους. Εἰς αὐτὸν ἦτο ἀφιερωμένον τὸ ἱερὸν ἔαρ. Ὅτε δὲ συνέβαινε καμμία μεγάλη γενικὴ καταστροφή, ἀφιέρωνον (ἔταζον) ὅλους τοὺς καρπούς, ὅλα τὰ ζῷα καὶ ὅλα τὰ βρέφη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐγεννῶντο κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔαρ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθυσίαζον τοὺς γεννωμένους κατὰ τὸ ἔαρ αὐτὸ ἀνθρώπους, βραδύτερον δέ, ὅτε τὰ ἤθη ἐπραΰνθησαν, ἀπέστελλον αὐτούς, εἰκοσαετεῖς γενομένους, εἰς ἀποικίαν, εἰς εὕρεσιν νέας πατρίδος. Ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὸν Ἄρη ἐκδηλοῦται καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ των ἔτους. Μόνον ὁ Ἄρης καὶ ὁ Ἰανὸς ἐξ ὅλων τῶν θεῶν ἠξιώθησαν αὐτῆς τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἐνῷ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰανοῦ οἱ Ρωμαῖοι ἑώρταζον μόνον τὴν 1ην τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως ἑώρταζον τὰς πλείστας σχεδὸν ἡμέρας τοῦ Μαρτίου (1ην, 9ην, 14ην, 15ην, 17ην, 19ην, 23ην). Κατὰ τὰς Καλένδας τοῦ Μαρτίου ἑώρταζον τὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ πτώσεως τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἄρεως ἢ τῆς ἀνευρέσεως αὐτῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Νουμᾶ. Ἐπειδὴ τὴν 27ην Φεβρουαρίου ἐτελοῦντο τὰ Equiria πολεμικὴ ἑορτή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο ἱπποδρομίαι εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως καὶ ὁ μὴν Μάρτιος ἐθεωρήθη βραδύτερον καὶ ὡς πρῶτος μὴν τοῦ στρατιωτικοῦ ἔτους, ἐπιστεύθη ὅτι καὶ πᾶσαι αἱ πρὸς τιμήν του ἑορταὶ ἦσαν τιμαὶ ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Ἄρην ὡς θεὸν πολεμικόν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντιπαραβολὴ τῶν ὑπὸ τῶν Σαλίων τελουμένων πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Κουρήτων (βλ. λ.) παρ' Ἕλλησι καὶ τὰ κατὰ τὸ ἔαρ πρὸς τὸν Ἀποτρόπαιον Ἀπόλλωνα ἐν Δελφοῖς καὶ ἀλλαχοῦ, ἔπεισαν πάντας ὅτι αἱ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως ἑορταὶ τοῦ μηνὸς Μαρτίου ἐτελοῦντο ὡς ἱκεσίαι πρὸς τὸν ἀγροτικὸν θεὸν Ἄρη, τὸν ἀποτρόπαιον παντὸς κακοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ζῴων καὶ φυτῶν.

Ἐκ τῶν ἄλλων θεῶν τῶν Ρωμαίων εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἄρη εὑρίσκονται ἡ Ἥρα (Juno), ἥτις ἐνίοτε καλεῖται καὶ Martialis καὶ ἡ Νέρια ἢ Νέρινα (Nerio). Ἡ πρὸς τὴν πρώτην σχέσις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν μύθων ἐπίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν μύθων, κατὰ τοὺς ὁποίους αὕτη ἦτο μήτηρ τοῦ Ἄρεως. Διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἑλληνικῶν μύθων αὕτη ἐγίνετο μάμμη τοῦ Ρωμύλου. Παρὰ τῷ Ὀβιδίῳ δὲ διεσώθη καὶ παλαιοτέρα τις φαίνεται παράδοσις, ὅτι ἡ Ἥρα κατέστη μήτηρ τοῦ Ἄρεως ἐξ ἐπαφῆς της πρὸς ἄνθος τι, ἐξ ἀγανακτήσεως διὰ τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ πρὸς τὴν Νέριναν, ἥτις εἶναι καὶ ἀρχαιοτέρα τῆς πρὸς τὴν Ἥραν σχέσεώς του, εἶναι δυσερμήνευτος. Τινὲς ἐθεώρησαν ταύτην σύζυγον αὐτοῦ, ἄλλοι ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ Νέρινα εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ, ὀνομασθεῖσα οὕτω μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν πρὸς αὐτὴν ἐρώτων τοῦ Ἄρεως. Ταύτην ὑποκατέστησαν βραδύτερον ἐν μέρει μὲν ἡ Ἀθηνᾶ, ἐν μέρει δὲ ἡ Ἀφροδίτη.

Πῶς ὁ ἀγροτικὸς Ἄρης κατέστη πολεμικός.—Εἰς τὴν μετάπτωσιν τοῦ Ἄρεως ἐξ ἀγροτικῆς θεότητος εἰς πολεμικὴν ὑπεβοήθησε μὲν καὶ ἡ σύμπτωσις ἀγροτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἔτους, ἀλλὰ κυρίως ὅμως συνετέλεσεν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐτελεῖτο ἡ πρωτόγονος λατρεία πρὸς τὸν Ἄρη. Οὕτως ὁ ὁπλισμὸς τῶν Σαλίων, αἱ ἀσπίδες των, οἱ χοροί των, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδιώκετο ἡ καταπολέμησις τῶν ἀοράτων δυνάμεων, τῶν ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν γεωργίαν, ἠδύναντο κάλλιστα νὰ θεωρηθοῦν καὶ ὡς στοιχεῖα πολεμικῆς θεότητος. Τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς πρωτογόνου λατρείας, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν νέαν ἑρμηνείαν (τὴν πολεμικὴν) ἢ ἐξηφανίσθησαν ἢ κατενεμήθησαν εἰς ἄλλας θεότητας (τὴν Δήμητρα, τὸν Διόνυσον). Ἡ μεταμόρφωσις τῆς θεότητος τοῦ Ἄρεως ἐσυγχρονίσθη πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν τῶν κατοίκων τῆς Ρώμης. Ὅτε ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀπετελεῖτο ἀπὸ γεωργοὺς καὶ βοσκοὺς καὶ αἱ ἑορταί του ἦσαν ἀγροτικαί, καὶ οἱ θεοί του, φύσεως ἀσαφοῦς καὶ ἀκαθορίστου ἀκόμη, ἦσαν προστάται τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν ποιμνίων καὶ οἱ ἀπομακρύνοντες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὅτε δὲ ἡ πόλις μετεμορφώθη εἰς κράτος πολιτικὸν καὶ κατακτητικόν, καὶ μέρος τῶν θεῶν της μετεμορφώθη κατὰ τὴν εἰκόνα της καὶ ἀνέλαβε λειτουργίας καὶ δικαιοδοσίας νέας. Οὕτως ἠλλοιώθη ἡ εἰκὼν τοῦ παλαιοῦ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ρωμαίων Ἄρεως. Ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν παλαιῶν ἑορτῶν του ἐσκοτίσθη καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ θεοῦ προσηρμόσθη πρὸς τὰς νέας θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀντιλήψεις τῶν Ρωμαίων. Κατὰ τὴν μεταβατικὴν ταύτην κατάστασιν τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἄρεως ἐκ θεοῦ ἀγροτικοῦ εἰς πολεμικόν, ἐπῆλθε καὶ ἡ ἐπαφὴ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας Ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων, οἵτινες συνειργάσθησαν καὶ ἐπέσπευσαν τὴν πλήρη μεταμόρφωσιν τοῦ Ἄρεως, ἥτις ὑπεβοήθησεν ἔπειτα εἰς τὸν ταυτισμὸν Ἄρεως καὶ Martis.

Ὁ Ἄρης ὡς θεὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ κράτους.— Ἐὰν ὁ Ζεὺς (Jupiter Optimus Maximus) ἦτο τὸ προστατευτικὸν πνεῦμα τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ πολιοῦχος τῆς Ρώμης, ἡ μοῖρα ὅμως τῆς αὐτοκρατορίας ἐξηρτήθη ἀπὸ τοῦ θεοῦ τῶν τυχῶν τοῦ πολέμου. Παρίσταται εἰς ὅλας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ρωμαίων. Ἀπὸ τῆς μυθικῆς κτίσεως τῆς Ρώμης (ὡς πατὴρ τοῦ Ρωμύλου καὶ Ρώμου) συνδέεται μὲ ὅλας τὰς ἐνδόξους ἀναμνήσεις τῆς ἱστορίας των. Κατὰ τὴν κήρυξιν ἑκάστου πολέμου πρῶτον καθῆκον τοῦ στρατηγοῦ ἦτο νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Sacrarium τοῦ Ἄρεως, νὰ συγκρούσῃ τὴν οὐρανοπετῆ ἀσπίδα του μετὰ τῶν ἄλλων 12, ἔπειτα τὸ ἱερὸν δόρυ καὶ ν' ἀπαγγείλῃ τὴν πανηγυρικὴν φράσιν «Mars vigila (ἀγρύπνει)». Τὰ ἱερὰ ταῦτα σύμβολά των, καὶ ὅσα περιεῖχεν ἡ Regia καὶ ὅσα περιεῖχεν ἡ Curia Saliorum, ἐκινοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις καὶ ἔδιδον προφητικὰς ὁδηγίας.

Κατὰ τὰς ἐκστρατείας, καὶ πρὸ τῆς μάχης, εἰς τὸν Ἄρη ἐτέλουν θυσίας. Ἐν ὀνόματί του ἀπενέμοντο αἱ μετὰ τὴν μάχην ἀμοιβαί, καὶ μάλιστα ἡ ὑψίστη αὐτῶν (corona graminea=στέφανος ἐκ χόρτου), διδομένη εἰς τὸν διασώσαντα σῶμά τι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐκ μιᾶς ἀπελπιστικῆς καταστάσεως. Εἰς αὐτὸν ἀφιέρωνον τὰ ὅπλα τῶν ἡττηθέντων ἐχθρῶν καὶ μέρος τῆς ἄλλης λείας ἢ μέρος τοῦ εἰσπραχθέντος χρηματικοῦ ποσοῦ ἐκ τῶν πωληθέντων λαφύρων. Ἡ ἄσχετος πρὸς αὐτὸν πρότερον ἰταλικὴ θεότης Gradivus ἔγινεν ἐπίθετον τοῦ Ἄρεως, ὅτε οὗτος μετεμορφώθη εἰς πολεμικὸν θεόν, καὶ Mars Gradivus ἐσήμαινε Ἄρης πεζός· ἦτο ὁ τύπος τοῦ λεγεωναρίου στρατιώτου. Οἱ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἄρεως συνήθως ἐμπνεόμενοι ποιηταὶ παρουσίαζον τὸν Ἄρη μαχόμενον πεζῇ ἢ ἐφ' ἅρματος, συνοδευόμενον ἀπὸ θεότητας ἀναλόγους πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Ἐνυώ, Δεῖμον καὶ Φόβον (Bellonam, Pavorem, Pallorem). Ἐπὶ τοῦ ἅρματός του ἐπίστευον ὅτι ἀνηρπάγη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Ρωμύλος. Ἀπὸ θεοῦ προστάτου τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν στρατηγῶν ἔγινεν ὁ Ἄρης κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτε στρατηγοὶ ἦσαν οἱ αὐτοκράτορες, ὁ προστάτης καὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Τότε δὲ ἀνεπτύχθησαν τὰ πολυάριθμα ἐπίθετά του, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἀναγράφονται εἰς τὰ νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ἐπικρατέστερα τῶν ἐπιθέτων ἀπέβησαν τὰ victor (νικητής) καὶ invictus (ἀήττητος). Ἐπειδὴ δὲ ὡς θεὸς τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζε μετὰ τὴν ἧτταν τῶν πολεμίων καὶ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐτιμᾶτο καὶ ὡς θεὸς pacator καὶ pacifer (εἰρηνοποιός). Ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐτιμᾶτο κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ὡς ultor (ἐκδικητής). Μετὰ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ὅμως μεγάλην ἐπικοινωνίαν τῶν Ρωμαίων μὲ ἄλλους λαούς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, τὸ προστατευτικὸν ἔργον τοῦ Ἄρεως κατενεμήθη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους εἰσελάσαντας εἰς τὸ ρωμαϊκὸν πάνθεον ξένους θεούς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἡρακλέα, Ἀθηνᾶν, Νίκην καὶ Τύχην.

Ο ΑΡΗΣ ΕΝ ΤΗ ΤΕΧΝΗ. Ὁ μῦθος τοῦ Ἄρεως ἐνέπνευσε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καλλιτεχνίαν ἀπ'

Digitized by Google

αὐτῶν τῶν βρεφικῶν ἐτῶν της, διότι πλεῖστα ἀρχαῖα ξόανα αὐτοῦ μνημονεύονται, ὡς τὸ τοῦ διπλοῦ ναοῦ Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεως, τοῦ μεταξὺ Ἄργους καὶ Μαντινείας κειμένου, τὸ τοῦ Ἄργους, τὸ τοῦ ἀλυσοδέτου ἐν Σπάρτῃ Ἐνυαλίου ὡς καὶ τὸ ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον τῆς Τεγέας. Μεταξὺ τῶν ἀρχαϊκῶν ἀναπαραστάσεων τοῦ Ἄρεως εἶναι καὶ ἡ ἐν τῇ λάρνακι τοῦ Κυψέλου ἀπεικόνισις τοῦ Ἐνυαλίου, ὁδηγοῦντος διὰ τῆς χειρὸς τὴν σύζυγόν του Ἀφροδίτην. Εἰς τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναθήματα τῶν Μεγαρέων, ἅτινα ἦσαν «κέδρου ζῴδια χρυσῷ διηνθισμένα» (*Παυσ* VI. 19.12), και ἐφυλάσσοντο ἐντὸς τοῦ θησαυροῦ αὐτῶν, παρίστατο ὁ Ἄρης βοηθῶν τὸν Ἀχελῷον μαχόμενον πρὸς τὸν Ἡρακλέα Εἰς τὰ διασωθέντα μνημεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ὁ κατισχύσας τύπος τοῦ Ἄρεως εἶναι ὁ τοῦ ὁπλίτου, φέροντος πλήρη τὸν ὁπλισμόν του καὶ μὴ διακρινομένου τῶν ἄλλων ὁπλιτῶν εἰς τὰς πολεμικὰς σκηνάς. Ὁ ἀρχαϊκὸς Ἄρης εἶναι γενειοφόρος καὶ παρίσταται οὕτως εἰς πολλὰ ἀρχαῖα ἀττικὰ ἀγγεῖα (μελανόμορφα συνήθως σπανιώτερον δὲ καὶ ἐρυθρόμορφα), πλησίον τῆς Ἀφροδίτης. ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς, ἢ κατὰ τὴν Γιγαντομαχίαν, ἢ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ υἱοῦ του Κύκνου καὶ Ἡρακλέους ἢ ἀποκομίζων ἐπὶ τοῦ ἅρματός του τὸν υἱόν του, φεύγοντα πρὸ τοῦ ἥρωος. Εἰς τὰς ἀγγειογραφίας τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου παρίσταται εἰρηνικός, καθήμενος πλησίον τῆς Ἀφροδίτης καὶ μετέχων τῆς συνελεύσεως τῶν θεῶν. Φέρει μακρὸν ἰωνικὸν χιτῶνα καὶ χλαμύδα, καὶ κρατεῖ τὸ κράνος καὶ τὸ δόρυ του. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε´ π. Χ. αἰῶνος ὁ τύπος τοῦ Ἄρεως ὑπέστη αἰσθητὴν μεταμόρφωσιν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς γλυπτικῆς τέχνης. Ἐμφανίζεται γενικῶς μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ ἥρωος νεαροῦ καὶ ἀγενείου, ὅπως καὶ οἱ θεοὶ Ἑρμῆς καὶ Διόνυσος. Ἐκ τῶν πολεμικῶν ὅπλων του διατηρεῖ μόνον τὸ κράνος κεκοσμημένον μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ λέοντος καὶ γρυπός, συνήθως, καὶ τὸ δόρυ του. Τὸ σῶμά του εἶναι, συνήθως, γυμνόν, διότι ἡ χλαμὺς τὴν ὁποίαν φέρει χρησιμεύει μᾶλλον ὡς πλαστικὸς διάκοσμος ἢ ὡς ἔνδυμα. Οἱ ἀγγειογράφοι ὅμως, πιστοὶ εἰς τὴν παράδοσιν, ἐξακολουθοῦν ν' ἀπεικονίζουν τὸν Ἄρη μὲ τὴν γενειάδα του καὶ ἐνίοτε μάλιστα πάνοπλον Οὕτω π. χ. παρίσταται εἰς ἓν ὡραιότατον ἐρυθρόμορφον κύπελλον, ἀποκείμενον εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον καὶ παριστῶν συμπόσιον τῶν θεῶν, εἰς τὴν γιγαντομαχίαν (ἀγγειογραφίαν τοῦ Ἐργίνου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους) ἑνὸς ἄλλου κυπέλλου ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου καὶ εἰς ἓν ἀγγεῖον τοῦ ἐν Παρισίοις Λούβρου. Φέρεται ὅμως καὶ ἀγένειος ἐπὶ ἑνὸς ἄλλου ἀγγείου τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου παριστῶντος τὴν Πανδώραν καλλωπιζομένην. Εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπὶ τῆς ἀγγειογραφίας ἐπίδρασις τῆς γλυπτικῆς. Ἡ ἐπὶ τῆς ἀγγειογραφίας δηλ. παράστασις ὑπενεθύμιζε τὴν παράστασιν τοῦ παρὰ τὴν Δήμητρα Ἄρεως τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Ἁπλῆ χλαμὺς περιβάλλει τὰ ἄκρα τῶν μηρῶν καὶ τὸ πρόσωπόν του μαρτυρεῖ μίαν θελκτικὴν ἄνεσιν. Τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ἕδρας στηριζόμενον δόρυ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς δύο ἀγάλματα τοῦ Ἄρεως ἐθεωροῦντο ἀξιόλογα, τὸ τοῦ Ἀλκαμένους καὶ τὸ τοῦ Σκόπα. Ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους θεωροῦσιν οἱ ἀρχαιολόγοι τὸ ἐν Λούβρῳ ἄγαλμα τοῦ Ε´ π. Χ. αἰῶνος, ὅπερ ἄλλοτε μὲν ἐκαλεῖτο «Ἀχιλλεύς», νῦν δὲ «Βοργήσιος Ἄρης». Ὁ θεὸς εἶναι γυμνὸς καὶ ἀγένειος καὶ φορεῖ κράνος κεκοσμημένον μὲ δύο γρῦπας καὶ δύο κύνας ἢ λύκους τρέχοντας. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκράτει τὸ δόρυ, ἐλλεῖπον νῦν. Τῆς αὐτῆς περιόδου τῆς γλυπτικῆς εἶναι καὶ εἷς κολοσσιαῖος Ἄρης, ὀλίγον διάφορος, τοῦ Palazzo Borgese. Ὁ Ἄρης οὗτος φέρει χλαμύδα καὶ κράνος καὶ διὰ τῆς χειρός του σύρει τὸ ξίφος. Τέλος εἰς διάφορα μουσεῖα (Παρισίων, Μαδρίτης) ὑπάρχουν κεφαλαὶ τοῦ Ἄρεως τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, αἵτινες παρουσιάζουν τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: κεφαλὴν ἀγένειον, χαρακτῆρα ἐνεργὸν (ἰσχυρὸν μυϊκὸν σύστημα καὶ τράχηλον σαρκώδη), ἔκφρασιν ὀλίγον ψυχράν· ὑπὸ τὸ ἀττικὸν κράνος του ἐκφεύγουν ἄφθονοι βραχεῖς βόστρυχοι τῆς ἀτάκτου κόμης του. Ὁ Ἄρης τοῦ Ludovisi εἶναι ἀπὸ τοὺς ὡραιοτέρους καὶ ἀξιολογωτέρους τύπους τῆς θεότητος αὐτῆς, ἐξ ὅσων διεσώθησαν ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ἡ στάσις του ὑπενθυμίζει τὸν Ἄρη τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ θεὸς κάθηται μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ ἑνὸς τῶν γονάτων του. Ἡ μία τῶν χειρῶν του κρατεῖ ξίφος ἐπὶ θήκης. Ὁ ἀριστερὸς πούς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ κατὰ γῆς ἀποτεθειμένου κράνους του, τὰ ἐκφραστικώτατα βλέμματά του κατευθύνονται μακράν. Τὸ συνωφρυωμένον μέτωπόν του φέρει μὲν τὰ ἴχνη ταραχῆς, ἡ ἐπὶ τοῦ βράχου ὅμως στηριζομένη ἀσπίς του μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι νῦν ἤρεμος. Πιθανώτατα ὁ Ἄρης οὗτος ἔγινε κατ' ἀπομίμησιν τοῦ κολοσσιαίου Ἄρεως τοῦ μεγάλου Σκόπα.

Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἴσως ἐκόσμει τινὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ ναῶν τοῦ Ἄρεως, εἶναι δὲ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὁ Ἀναπαυόμενος Ἄρης». Ὁ εἰς τοὺς πόδας του παίζων Ἔρως εἶναι τοῦ ἀντιγραφέως προσθήκη. Οἱ ἀρχαῖοι ἀνέφερον καὶ δύο ἀγάλματα τοῦ Ἄρεως τοῦ Δ´ π. Χ. αἰῶνος, ἓν κολοσσιαῖον τοῦ Λεωχάρους ἢ τοῦ Τιμοθέου καὶ ἓν τοῦ Πείστωνος. Τῆς σχολῆς τοῦ Λυσίππου οἱ ἀρχαιολόγοι διακρίνουσι δύο τύπους ἀγαλμάτων τοῦ Ἄρεως, διασωθέντας εἰς διάφορα χαλκᾶ ἀγαλμάτια τοῦ θεοῦ. Ὁ εἷς τύπος εἶναι Ἄρης σύρων τὸ ξίφος ἐκ τῆς θήκης ἢ ἐπαναθέτων αὐτὸ εἰς αὐτὴν καὶ ὁ ἕτερος Ἄρης στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ὀρθίου δόρατος μὲ τὸ ξίφος εἰς τὸ πλευρόν. Τοῦ πρώτου τύπου ἀναπαράστασις εἶναι ἓν ἀγαλμάτιον τοῦ μουσείου τῆς Βιέννης, τοῦ δὲ δευτέρου πλεῖστα ἀγαλμάτια τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Τὴν μορφὴν τοῦ Ἄρεως ἔχομεν καὶ εἰς νομίσματα θεσσαλικὰ καὶ μακεδονικὰ τοῦ Δ´ π. Χ. αἰῶνος. Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν δὲν ὑπάρχει ἀναπαράστασις τοῦ Ἄρεως ἀξία λόγου εἰς τὴν γλυπτικήν Μόνον εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν τοῦ Περγάμου ὑπάρχει καὶ τοῦ Ἄρεως ἡ μορφὴ καὶ εἰς δύο ἀρχαΐζοντα μνημεῖα, εἰς τὸν λεγόμενον βωμὸν τῶν δώδεκα θεῶν, ἀποκείμενον ἐν Λούβρῳ, καὶ ἓν χεῖλος φρέατος ἐκ λίθου ἀποκείμενον εἰς τὸ Καπιτώλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπαρίστανται ὡσαύτως οἱ 12 θεοί. Εἶναι ὅμως συχνὸν θέμα τῶν ἑλληνιστικῶν σχολῶν οἱ ἔρωτες τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης εἰς τοιχογραφίας τῆς Καμπανίας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους προσφέρουν πολυαρίθμους εἰκόνας τοῦ Ἄρεως τὰ νομίσματα τῆς Βιθυνίας, τοῦ Πόντου, τῆς Ν. Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας.

Ἐν τῇ ρωμαϊκῇ καλλιτεχνίᾳ. — Οἱ Ρωμαῖοι καλλιτέχναι ἀπεμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας συναδέλφους των εἰς τὴν παράστασιν τοῦ Ἄρεως. Ἀπεμιμήθησαν τὰ ἔργα των εἴς τε τὸ θέμα των καὶ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. Τὰ πλεῖστα τῶν χαλκίνων διασωθέντων ἀγαλματίων του δὲν διαφέρουσι τῶν ἑλληνικῶν, εἰμὴ μόνον ὅτι εἶναι χονδροειδέστερα τὴν τέχνην. Ὁ Ρωμαῖος Ἄρης εἶναι ὡσαύτως νέος μὲ πυκνοὺς καὶ βραχεῖς βοστρύχους, μὲ κράνος καὶ ξίφος ἢ δόρυ, μὲ σῶμα γυμνὸν ἢ ἐνδεδυμένον μὲ λεπτὴν χλαμύδα καὶ μὲ τὴν στάσιν μαχομένου ἢ ἀναπαυομένου. Εἰς τὰ συμπλέγματα, παρ' αὐτὸν ἵσταται, συνηθέστατα, ἡ Ἀφροδίτη. Τῶν κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἑλληνικῶν χαλκίνων ἀγαλματίων διακρίνονται μόνον τὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐτρουσκικῶν γενόμενα, ἅτινα ἔχουσι πλήρη τὴν πανοπλίαν. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἀγαλματίων ὑπάρχει καὶ εἷς τύπος τοῦ Ἄρεως, ὅστις εἶναι ρωμαϊκὴ δημιουργία καὶ ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι ὁ γενειοφόρος Ἄρης, μὲ κράνος καὶ θώρακα, ὅστις διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς, ὑψωμένης, κρατεῖ δόρυ ἢ ξίφος, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, φερομένης πρὸς τὰ κάτω, μεγάλην ἀσπίδα, ὀρθίαν καὶ ἐφαπτομένην τοῦ ἐδάφους. Τοῦ τύπου αὐτοῦ τοῦ Ἄρεως, τοῦ ὁποίου πρότυπον ἦτο, ὡς ὑποστηρίζουσί τινες, ὁ *Mars Ultor* τοῦ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀφιερωθέντος εἰς τὸν Ἄρη ναοῦ, διεσώθη ἡ μορφὴ εἰς ἓν ἀνάγλυφον, ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον Ἀλγερίου καὶ παριστῶν τὸν Ἄρη ἐν μέσῳ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Καίσαρος. Μία ζωγραφία τῶν Θερμῶν τοῦ Τίτου ἀναπαριστᾷ τὸν Ἄρη κατερχόμενον ἐκ τῶν νεφῶν πλησίον τῆς Ρέας Συλβίας. Τὸ αὐτὸ θέμα ἀπεικονίζεται καὶ εἰς πολλὰ ἀνάγλυφα. Ἄλλα θέματα προσφιλῆ διὰ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴν τέχνην εἶναι ὁ ἀγὼν Ἄρεως καὶ Ἡρακλέους παρὰ τὸ πτῶμα τοῦ Κύκνου, καὶ οἱ ἔρωτες Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης, ἰδίως ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων. Πολυάριθμα εἶναι καὶ τὰ νομίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζεται ἡ μορφὴ τοῦ Ἄρεως καὶ μάλιστα τὰ ρωμαιοκαμπανικά, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ. Ἐπὶ τούτων, ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας μὲν ὄψεως ἀπεικονίζεται κεφαλὴ Ἄρεως, γενειοφόρου ἢ ἀγενείου, μετὰ κράνους, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ κεφαλὴ ἵππου, ἢ τέθριππον τοῦ Ἄρεως ἢ τῆς Νίκης ἢ ἀετὸς ἐπὶ κεραυνοῦ. Τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ROMANO ἢ ROMA. Τὴν εἰκόνα τοῦ Ἄρεως φέρουσι καὶ νομίσματα τῆς πόλεως Ρώμης ἀπὸ τοῦ ἔτους 94 π Χ., ὅτε τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς Ρώμης ἀντικατέστησαν αἱ εἰκόνες τῶν θεῶν Διὸς ἢ Ἄρεως ἢ Ἀπόλλωνος. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἄρεως τῶν νομισμάτων τούτων εἶναι ἀγένειος, ἢ φέρει γενειάδα μόλις φυομένην, καὶ φέρει κράνος. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως παρίσταται Ἄρης γυμνὸς βαδίζων καὶ φέρων, συνήθως, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς δόρυ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τρόπαιον. Αὐτὸς εἶναι ὁ συνηθέστερος τύπος ὅλων τῶν νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ.—Ὡς ἐνέπνευσαν τὴν τέχνην τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας Ρώμης οἱ μῦθοι τοῦ Ἄρεως, οὕτως ἐνέπνευσαν καὶ τὴν τέχνην τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ μάλιστα τὴν ζωγραφικήν. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων ἔργων ζωγραφικῆς, ἅτινα ἔχουν θέμα τοὺς μύθους τοῦ Ἄρεως ἢ τοῦ Martis τῶν Ρωμαίων, εἶναι τὰ τῶν ζωγράφων L. Giordano, Ch. Lebrun, An. J. Gros καὶ πρὸ πάντων οἱ δύο πίνακες τοῦ N. Poussin «Mars et Venus» καὶ «Mars et Rea Sylvia», ἀμφότεροι ἀποκείμενοι εἰς τὸ Λοῦβρον. Εἰς τὸν πρῶτον πίνακα, ἐπὶ τοῦ πρώτου ὀπτικοῦ πεδίου πρὸς τὰ ἀριστερά, ἡ Ἀφροδίτη γυμνὴ εἶναι ἐξηπλωμένη ἐπὶ ἑνὸς τάπητος κεκαλυμμένου ἀπὸ ἄνθη καὶ στηρίζει τὴν κεφαλήν της ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν βραχιόνων της. Παρ' αὐτὴν εἶναι ἐξηπλωμένος ὁ Ἄρης, ἀναγνωριζόμενος ἀπὸ τὸ κράνος του, ὅστις θωπεύει μὲ τὴν χεῖρά του τὸ πρόσωπον τῆς Ἀφροδίτης. Ὄπισθεν τοῦ κυρίου τούτου συμπλέγματος εἷς Ἔρως κρατεῖ δᾷδα καὶ εἷς ἄλλος ἀνερχόμενος εἰς τὸ ἅρμα τῆς Ἀφροδίτης ἀφίνει μίαν περιστερὰν νὰ πετάξῃ. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ πίνακος φαίνονται κύκνοι καὶ Ἔρωτες. Εἷς ἐκ τῶν Ἐρώτων μὲ βέλος εἰς τὴν χεῖρα καὶ φαρέτραν ἐπὶ τοῦ ὤμου ἔχει ἀναβῆ εἰς τὴν ράχιν ἐλάφου καὶ εἰς τὸν δρόμον του ἀνατρέπει ἄλλους Ἔρωτας, οἵτινες προσπαθοῦν νὰ τὸν ἐμποδίσουν κρατοῦντες ἀνημμένας δᾷδας καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἄρεως. Εἰς τὸ βάθος εἷς Ἔρως παραδίδει τεμάχιον χάρτου εἰς τὸν Ἄδωνιν.

Ὁ καλλιτέχνης θαυμασίως ἔχει ἀποδώσει εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Ἄρεως τὴν ἡσυχίαν καὶ πεποίθησιν τοῦ ἐραστοῦ, ὅστις πιστεύει ὅτι μόνος αὐτὸς ἀγαπᾶται, καὶ εἰς τὴν τῆς Ἀφροδίτης τὸ λεπτὸν σκῶμμα. Μὲ ἓν χλευαστικὸν σημεῖον δεικνύει αὕτη πρὸς τὸν Ἄδωνιν, ὅτι ὁ πλησίον αὐτῆς ἐραστὴς δὲν εἶναι καὶ ὁ μᾶλλον ὑπ' αὐτῆς ἀγαπώμενος. Ἡ ὅλη σκηνὴ εἶναι πλήρης χάριτος καὶ ποικιλίας. Διὰ τοῦ προσώπου ἑκατέρου τῶν θεῶν ἔχει ἐκφρασθῆ τελείως ὁ χαρακτήρ του. Τὸ τοπίον εἶναι πλούσιον καὶ ἡ διάταξις καὶ τῶν δευτερευουσῶν σκηνῶν ἐπιτυχεστάτη. Ὁ πίναξ ἀνῆκεν εἰς τὴν συλλογὴν Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ´.

Εἰς τὸν δεύτερον πίνακά του ὁ ζωγράφος παριστᾷ τὴν μέλλουσαν μητέρα τοῦ Ρωμύλου καὶ Ρώμου κοιμωμένην εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως. Εἰς τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν της κρατεῖ τὸ δοχεῖον μὲ τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀντλήσει ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ὄπισθεν αὐτῆς Ἔρωτες ρίπτουσι τὰ βέλη των κατὰ τοῦ Ἄρεως, ὅστις προχωρεῖ πρὸς τὴν Ρέαν Συλβίαν ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ λεόντων. Ὁ Τίβερις ἔχει προσωποποιηθῆ διὰ μιᾶς τῶν ἀλληγορικῶν μορφῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἔχουν καθιερωθῆ διὰ τοὺς ποταμούς. Ἔχων ἐστραμμένα τὰ νῶτά του πρὸς τὸν θεατὴν κάθηται οὗτος (ὁ προσωποποιηθεὶς ποταμὸς) ἐπὶ τῆς χλόης, ἔχων πλησίον του δύο νεογέννητα παιδία. Παρ' αὐτὰ εἶναι καὶ ἡ λύκαινα τῆς παραδόσεως.

ΠΗΓΑΙ—ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι. Μυθολ. λεξικὸν *W. H. Roscher* εἰς τὰς λέξεις Apollon—Mars, ἐγκυκλοπαιδ. λεξικὰ *Pauly—Wissowa* καὶ *P. Larousse*, λεξικὸν ἑλλην. καὶ ρωμ. ἀρχ *Darremberg et Saglio*. Μυθολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος *Descharme* (μεταφρ. *Ἀδαμαντίου*) κ. ἄ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἄρης** [*Ἀστρονομ.*]. Εἷς ἐκ τῶν πλανητῶν, ὁ τέταρτος κόσμος τοῦ πλανητικοῦ συστήματος ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασιν.

Ὁ πλανήτης Ἄρης ἐκαλεῖτο *Ἂρ Μαχής*, ὡς καὶ *Ἂρ Δεσέρ*, ἤτοι *Ἐρυθρὸς Ὧρος*, παρ' Αἰγυπτίοις, οἱ ὁποῖοι ὠνόμαζον αὐτὸν καὶ *Ἡρακλέα*. Οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἐκάλουν αὐτὸν *Νεργάλ*, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Βαβυλωνίου Ἄρεως, ἥρωος μεγίστου, κυρίου τῶν πολέμων καὶ μαχῶν, ὡς καὶ προμάχου τῶν θεῶν. Παρ' Ἕλλησιν ὠνομάζετο *Ἄρης*, (γεν. *Ἄρεος*, παρ' Ἀριστοτέλει), σπανιώτατα δὲ καὶ *Ἡρακλῆς*, καὶ ἔφερε πρὸς τούτοις τὰ ἐπίθετα *πυρρόεις* καὶ *θοῦρος*. Ὁ Πλάτων χαρακτηρίζει τὸ χρῶμα τοῦ ἄστρου τούτου ὡς «*ὑπέρυθρον*» μὲν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (ι´, 14), ὡς «*ἐρυθρότατον*» δ' ἐν τῇ Ἐπινομίδι (987 γ), τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ὁ μέγας φιλόσοφος εἶχε πιθανῶς παρατηρήσει τὰς ἀλλαγὰς ἐντάσεως τῆς ἐρυθρᾶς τοῦ Ἄρεως χροιᾶς. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου ἀπενεμήθη τῷ ἐν λόγῳ πλανήτῃ ἕνεκα τοῦ αἱματίνου αὐτοῦ χρώματος.

Δοξασίαι τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς κινήσεως τοῦ Ἄρεως καὶ τῶν λοιπῶν πλανητῶν. — Μολονότι ὁ Κοπέρνικος θεωρεῖται ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ *ἡλιοκεντρικὸν* σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον πάντες οἱ πλανῆται, ἑπομένως καὶ ἡ Γῆ, στρέφονται περὶ τὸν Ἥλιον ὡς κέντρον, ἐν τούτοις ἡ δοξασία αὕτη ὑπεστηρίχθη καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ δὴ τῶν Πυθαγορείων, ὡς συνάγεται ἐκ πλείστων χωρίων. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Κοπέρνικος ἐδέχθη τὴν κίνησιν τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον, ἣν ἐθεώρει ἁπλῶς *πιθανήν*, ὅπως ἐξηγήσῃ τοὺς *στηριγμοὺς* (στάσεις) καὶ τοὺς *ἀναποδισμοὺς* (παλινδρομίας) τῶν πλανητῶν, οὓς ἐγνώριζον ἤδη οἱ ἀρχαῖοι.

Πρῶτος ὁ Ἀναξίμανδρος (ΣΤ´ αἰὼν π. Χ.) ἐθεώρησε τὴν Γῆν κινουμένην περὶ τὸ μέσον τοῦ κόσμου, κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη «οἱ ... Πυθαγόρειοι ... ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν ἓν τῶν ἄστρων οὖσαν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον, νύκτα τε καὶ ἡμέραν ποιεῖν» (Περὶ Οὐρανοῦ, Β´, ιβ´). Τὸ πῦρ τοῦτο ἦτο ὁ Ἥλιος, διότι, κατὰ τὸν Σιμπλίκιον, οἱ «γνησιώτερον αὐτῶν [τῶν Πυθαγορείων] μετασχόντες πῦρ μὲν ἐν τῷ μέσῳ λέγουσι τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, τὴν ἐκ τοῦ μέσου πᾶσαν τὴν γῆν ζῳογονοῦσαν καὶ τὸ ἀπεψυγμένον αὐτῆς ἀναθάλπουσαν» (*Ἀριστοτ.* Περὶ Οὐρανοῦ, Β´, ιβ´, 229 α). Πρὸς τούτοις ἡ λέξις «ἄστρων» τοῦ ἄνω

Digitized by Google

χωρίου τοῦ Σταγειρίτου, ἐν ᾧ ἡ Γῆ παρίσταται κινουμένη, καθ' ὅσον εἶναι, καὶ αὕτη ἄστρον, ἀφορᾷ βεβαίως τοὺς πλανήτας, διότι τοὺς ἄλλους ἀστέρας ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκαλεῖ «ἐνδεδεμένους», καὶ ἑπομένως θεωρεῖ ἀκινήτους.

Κατὰ συνέπειαν τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον δέον νὰ ἐννοηθῇ οὕτως: «Οἱ Πυθαγόρειοι ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου τὸν ἥλιον εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν ἕνα τῶν *πλανήτων* οὖσαν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸν ἥλιον, νύκτα τε καὶ ἡμέραν ποιεῖν διὰ τῆς περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα δίνης». Μετὰ παρέλευσιν αἰῶνος Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Ἀφροδίτη στρέφεται περὶ τὸν Ἥλιον, 450 δὲ ἔτη μετέπειτα Θέων ὁ Σμυρναῖος ἰσχυρίσθη ὅτι στρέφεται καὶ ὁ Ἑρμῆς. Τέλος ὁ πολυμαθὴς καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, ἔγραφε περὶ τὰ 355 μ. Χρ. ὅτι οἱ πλάνητες εὔδηλον ὅτι περὶ αὐτὸν [τὸν ἥλιον] χορεύοντές εἰσιν (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 146 3). Οὕτως ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου μετὰ τῆς διττῆς κινήσεως τῆς Γῆς, ἡ κορυφαία πασῶν τῶν ἀνακαλύψεων ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ, ὀφείλεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν μεγαλόνοιαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Ἦτο δὲ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ ἡ ἀνακάλυψις, μὴ ἔχουσα τὴν προέλευσιν ἐκ τῆς σοφίας τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Καθόσον ὅ τε Θαλῆς καὶ ὁ Πυθαγόρας, μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου, ἐδίδασκον τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα συμφώνως πρὸς τὰς δοξασίας τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Πλάτων ἀφ' ἑτέρου, ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν Αἴγυπτον, δὲν ἠσχολήθη μὲ τὴν διπλῆν κίνησιν τῆς Γῆς (ἣν παρεδέχθη κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ), εἰμὴ μόνον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πολυθρυλήτων βιβλίων τοῦ Πυθαγορείου Φιλολάου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ἐπρέσβευον τὴν κίνησιν τῶν πλανητῶν, ἑπομένως καὶ τοῦ Ἄρεως, περὶ τὸν ἥλιον.

Ἀστρονομικὰ δεδομένα περὶ τοῦ Ἄρεως.— Ἡ μέση ἀπόστασις τοῦ Ἄρεως ἀπὸ τοῦ ἡλίου εἶναι 1,5236913, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀποστάσεως τῆς Γῆς οὔσης 1, ἰσοδυναμεῖ δ' αὕτη πρὸς 227.000.000 χιλιόμετρα. Ἕνεκα δὲ τῆς σημαντικῆς ἐκκεντρότητος (0,0932611) τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ, ὁ Ἄρης πλησιάζει κατὰ τὸ περιήλιον τὸν Ἥλιον μέχρι 206 000.000 χιλιομέτρων, ἀπομακρύνεται δ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀφήλιον μέχρι 248.000.000 χιλιομέτρων. Κατὰ τὰς εὐνοϊκὰς ἀντιθέσεις αὐτοῦ προσεγγίζει εἰς τὴν Γῆν μέχρι 56 000.000 χιλιομέτρων. Ἡ διάρκεια τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς τοῦ ἐν λόγῳ πλανήτου εἶναι 686 ἡμ. 23 ὥρ. 31 λ., ἡ δὲ τῆς περὶ τὸν ἄξονα στροφῆς 24 ὥρ., 37 λ. 22 δ. 62. Τὸ δὲ ἐπίπεδον τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ παρουσιάζει κλίσιν $1^0 51'$ ὡς πρὸς τὴν ἐκλειπτικήν, καὶ ὁ ἄξων ἀνακυκλίσεως εἶναι κεκλιμένος 25^0 πρὸς τὴν κατακόρυφον τῷ ἐπιπέδῳ τῆς τροχιᾶς. Ἡ διάμετρος, 6750 χιλιόμετρα, τοῦ πλανήτου εἶναι μόνον τὰ 0,53 τῆς διαμέτρου τῆς Γῆς, ἡ δὲ ἐπιφάνεια 0,281, ὁ ὄγκος 0,149, ἡ μᾶζα 0,105 τῶν ἀντιστοίχων στοιχείων τῆς Γῆς. Ἡ πυκνότης αὐτοῦ εἶναι 0,705, τῆς πυκνότητος τῆς Γῆς, ἤτοι 3,91 φορὰς μόνον ὑπερτέρα τῆς τοῦ ὕδατος. Τέλος ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του ἔντασις τῆς βαρύτητος ἰσοδυναμεῖ πρὸς 0,376 τῆς ἀσκουμένης ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου λαμβανομένη θερμότης δὲν εἶναι εἰμὴ 0,43 ἐκείνης, ἣν προσδέχεται ἡ Γῆ. Ἀξία μνείας εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ *ἐπιπροσθήσεως* τοῦ Ἄρεως, ἣν περιγράφει ὡς ἑξῆς: «Τὴν γὰρ σελήνην, λέγει, ἑωράκαμεν διχότομον μὲν οὖσαν, ὑπελθοῦσαν δὲ τὸν ἀστέρα τοῦ Ἄρεως, καὶ ἀποκρυφθέντα μὲν κατὰ τὸ μέλαν αὐτῆς, ἐξελθόντα δὲ κατὰ τὸ φανὸν καὶ λαμπρόν» (Περὶ Οὐρανοῦ, Β', ια', 292α).

Δορυφόροι.—Τῷ 1877 ὁ Ἀσὰφ Χὼλ ἀνεκάλυψε δύο δορυφόρους τοῦ Ἄρεως, ὧν τὸν μὲν πλησιέστερον τῷ πλανήτῃ ὠνόμασε *Φόβον*, τὸν δὲ ἄλλον *Δεῖμον*. Ἡ διάρκεια τῆς περιφορᾶς τοῦ πρώτου εἶναι 7 ὥρ. 39 λ. 14 δ., τοῦ δευτέρου 30 ὥρ. 17 λ. 54 δ. Εἰς παρατηρητὴν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ὁ Φόβος ἀνατέλλει ἐν δύσει καὶ δύει ἐν ἀνατολῇ ἕνεκα τῆς ταχύτητος τῆς κινήσεως ἐπὶ τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ.

Φυσικὴ ἄποψις καὶ κηλῖδες τοῦ Ἄρεως.—Ὁ Ἄρης εἶναι ὁ μόνος κόσμος εἰσέτι ζῶν, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς στερεᾶς αὐτοῦ ἐπιφανείας. Λάμπει δ' ὡς ἀστὴρ α' μεγέθους, καὶ κατὰ τὰς μεγίστας αὐτοῦ προσεγγίσεις παρίσταται ζωηρότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός, τυγχάνων ὑποδεέστερος μόνον τῆς φωσφόρου Ἀφροδίτης. Ὁρώμενον διὰ τηλεσκοπίου τὸ ἔδαφος αὐτοῦ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ροδόχρουν καὶ ἔρημον, πεποικιλμένον, ἰδίᾳ πρὸς νότον, μὲ σκιερὰς κηλῖδας, ὧν τὸ σχῆμα μεταβάλλεται ἐνιαχοῦ, εἴτε κατ' ἀνώμαλον περίοδον, εἴτε συμφώνως πρὸς τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ. Αἱ κηλῖδες δ' αὗται, τὰς ὁποίας κακῶς ἐξέλαβον κατ' ἀρχὰς ὡς θαλάσσας, παρίστανται, ἐν γένει, χλοεραί, ἔτι δὲ καὶ ὑποκύανοι, καὶ δὴ κατὰ τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος, τρεπόμεναι κατὰ μέγα μέρος πρὸς τὸ καστανόχρουν περὶ τὸ φθινόπωρον. Οἱ Γάλλοι ἀστρονόμοι Λιαὶ καὶ Τρουβελὼ ὀρθῶς ἀνεγνώρισαν ἐνταῦθα φυτείαν ἀλλάσσουσαν μὲ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Ἀλλὰ μόνον ξηρόφιλος φυτεία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ παρατηρούμενα φαινόμενα. Κατὰ τὴν ἐκτάκτως εὐνοϊκὴν ἀντίθεσιν τοῦ πλανήτου τῷ 1924, ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου, μεταχειριζόμενος τὸ διαθλαστικὸν τηλεσκόπιον, διαμέτρου 0,83 μέτρ. τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Μεδών, ὅπερ εἶναι τὸ ἰσχυρότερον τῆς Εὐρώπης, ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ ῥηθεῖσα ἀπόχρωσις ἤρξατο ἐν ὥρᾳ μεσημβρινοῦ ἔαρος καὶ θέρους ἐκ τοῦ νοτίου πόλου, καὶ ὅτι διεδίδετο βαθμηδὸν πρὸς τὰς ἰσημερινὰς χώρας. Ἡ μεταβολὴ χροιᾶς ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν φύλλων τῶν δένδρων ἡμῶν. Ἀλλ' ἔνιαι τῶν πρασίνων ἐπιφανειῶν ἀνθίσταντο εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιδρομήν, ὡς ἐὰν ἦσαν λειμῶνες, καὶ οὕτως ἐβεβαιώθη ἡ ἑτερογενὴς σύστασις τῶν σκιερῶν τοῦ πλανήτου κηλίδων. Διὰ δὲ τῆς ἐκτάσεως τῶν τοιούτων ἀλλοιώσεων τῆς χροιᾶς κατέστη δυνατὴ ἡ ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἄρης δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὠκεανούς, οὐδὲ θάλασσαν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας Μεσογείου, ἀλλὰ μόνον μεγάλας λίμνας, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὑπάρχουσιν ἐκεῖ σημαντικαὶ ἐπιφάνειαι ὕδατος. Ἑπομένως ὁ πλανήτης εὑρίσκεται ἐν καταστάσει ἀποξηράνσεως ἀσυγκρίτως μείζονος τῆς ὑπαρχούσης ἐπὶ τῆς Γῆς, τῆς μικρᾶς αὐτοῦ πυκνότητος εὐνοούσης τὸ πορῶδες καὶ ἑπομένως τὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὑδάτων ῥοῦν.

Αἱ δῆθεν διώρυγες.—Τῷ 1877, ὁ διάσημος Ἰταλὸς ἀστρονόμος Σκιαπαρέλλης μεταχειριζόμενος ἐν Μιλάνῳ τηλεσκόπιον μὲ φακὸν 0,218 μέτρου διαμέτρου, ἀνεκοίνωσε τὴν ἀνακάλυψιν διωρύγων στενῶν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως. Αἱ ἀπὸ εἰκοσαετίας ὅμως παρατηρήσεις ἡμῶν ἐν Μεδών, ὁπόθεν ὁ πλανήτης παρατηρούμενος διὰ τοῦ κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρου τηλεσκοπίου ἐφαίνετο ὡς ἐὰν ἦτο τετράκις πλησιέστερος ἢ ἐν Μιλάνῳ, κατέδειξαν ὅτι ἐκεῖ ἔνθα ὁ Ἰταλὸς ἀστρονόμος εἶχεν ἰχνογραφήσει γραμμικήν τινα διώρυγα, ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἐρήμων τοῦ Ἄρεως παρουσίαζεν ἢ φαιὰς κηλῖδας εἰς ἀνώμαλον λωρίδα διατεθειμένας, ἢ ὅρια ὀδοντωτὰ ἡμισκιᾶς, ἢ ἀνώμαλον, ἀπομεμονωμένην κηλῖδα. Ἑπομένως ἡ κατὰ τὸν Σκιαπαρέλλην ὕπαρξις, δίκην ἱστοῦ ἀράχνης, διωρύγων γεωμετρικῶς εὐθειῶν καὶ δὴ τεχνητῶν (πεποιημένων ἴσως ὑπὸ κατοίκων τοῦ πλανήτου), ἀπεδείχθη πάντῃ ἀπατηλή. Διὰ τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν ἐδείχθη ὅτι ἡ ὄψις τοῦ πλανήτου, θεωρουμένου δι' ἰσχυροτάτου τηλεσκοπίου, παρουσιάζεται *ὅλως φυσικὴ καὶ ἀνώμαλος*. *Αἱ εὐθύγραμμοι διώρυγες* δὲν ὑφίστανται πράγματι. Δι' ἰσχυροῦ ὀπτικοῦ ὀργάνου διαλύονται αὗται εἰς *σύνολον ἀκανονίστως διατεταγμένων σκιερῶν κηλίδων*. Ταύτας ὁ ὀφθαλμός, ὅστις χρησιμοποιεῖ μόνον τὰ σκιερὰ σημεῖα τὰ εὑρισκόμενα κατὰ μῆκος ὡρισμένων διευθύνσεων, ἀντιλαμβάνεται ἐνίοτε ὡς εὐθείας γραμμάς, ὅταν ἡ παρατήρησις γίνεται διὰ τηλεσκοπίου οὐχὶ μεγάλης διαχωριστικῆς ἰσχύος. Τοιαῦται εὐθεῖαι γραμμαὶ (διώρυγες) ἐπὶ τοῦ Ἄρεως δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ὑφίστανται σειραὶ κηλίδων ἀκανονίστως διατεθειμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου, ὅπως ὑπάρχουσι τοιαῦται καὶ εἰς ὅλα τὰ σώματα τοῦ κοσμικοῦ συστήματος (βλ. παρατιθέμενα σχ. 1 καὶ 2).

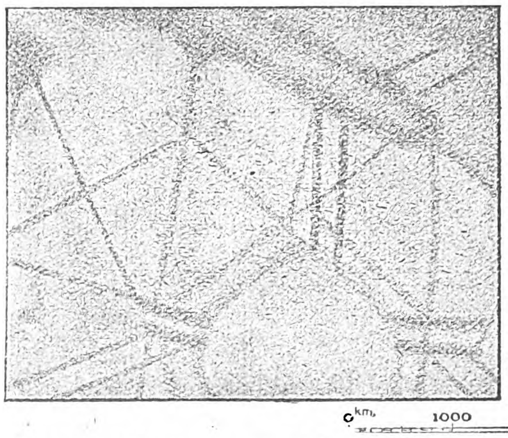

Σχ. 1. — Διώρυγες γραμμικαὶ ἰχνογραφηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Σκιαπαρέλλη ἐπὶ τῶν ἐρήμων Ζεφυρίας καὶ Αἰολίδος τοῦ Ἄρεως ἀπὸ τοῦ 1877 μέχρι τοῦ 1890 κατὰ τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐν Μιλάνῳ.

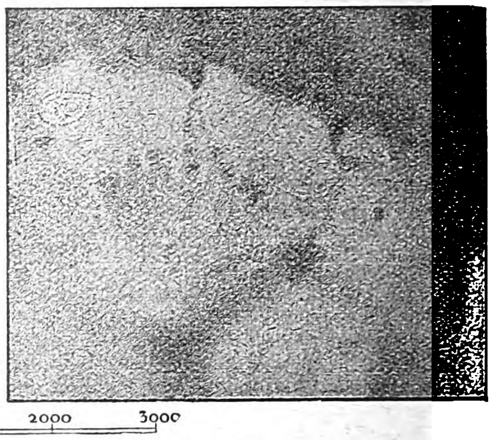

Σχ. 2.—Ἄποψις τῶν αὐτῶν χωρῶν τοῦ πλανήτου, παρατηρηθεῖσα διὰ τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου τοῦ Μεδὼν ὑπὸ τοῦ Ε. Ἀντωνιάδου κατὰ σχεδιάσματα ληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1909—1926.

Πλὴν τούτου αἱ στεναὶ καὶ εὐθεῖαι διώρυγες ἁπλαῖ ἢ διπλαῖ τοῦ Σκιαπαρέλλη, δὲν ὑποτάσσονται ἀπολύτως εἰς τοὺς νόμους τῆς *προοπτικῆς* ὡς καταδεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ σχ. 3 (Α, Β, Γ). Τοῦτο ἀποτελεῖ βεβαίως σοβαρὰν ἀντίρρησιν, ὅλως ἀνατρεπτικὴν τῆς ὑπάρξεως τοιούτων γραμμῶν ἐν τῇ πραγματικότητι.

Ἀλλ' ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ πράγματι τὸ δίκτυον τῶν γεωμετρικῶν εὐθειῶν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω, αἱ διώρυγες τοῦ Σκιαπαρέλλη ἔχουσι βάσιν τινὰ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐκδοχήν, ἀφοῦ, ὡς εἴδομεν, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πλανήτου παρουσιάζει ἐκεῖ, εἴτε ἀνωμάλους λωρίδας, εἴτε ὅρια φαιῶν ἐκτάσεων, εἴτε ἀπομεμονωμένας κηλῖδας. Ἀντὶ δὲ διωρύγων ὑπάρχουσι πιθανῶς κοιλάδες, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Πενάρ. Τὸ μικρὸν τηλεσκόπιον τοῦ Ἰταλοῦ ἀστρονόμου, ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ ἀναποφεύκτου σημαντικῆς ἐκτροπῆς καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἐντάσεως τοῦ φωτός, δὲν ἐπέτρεπε τῷ ὄντως ἐξόχῳ ἐκείνῳ παρατηρητῇ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν γενικὴν καὶ χαρακτηριστικὴν ἀνωμαλίαν, μεθ' ἧς ἡ φύσις ἐποίκιλε τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ πλανήτου ὡς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων κόσμων τοῦ σύμπαντος.

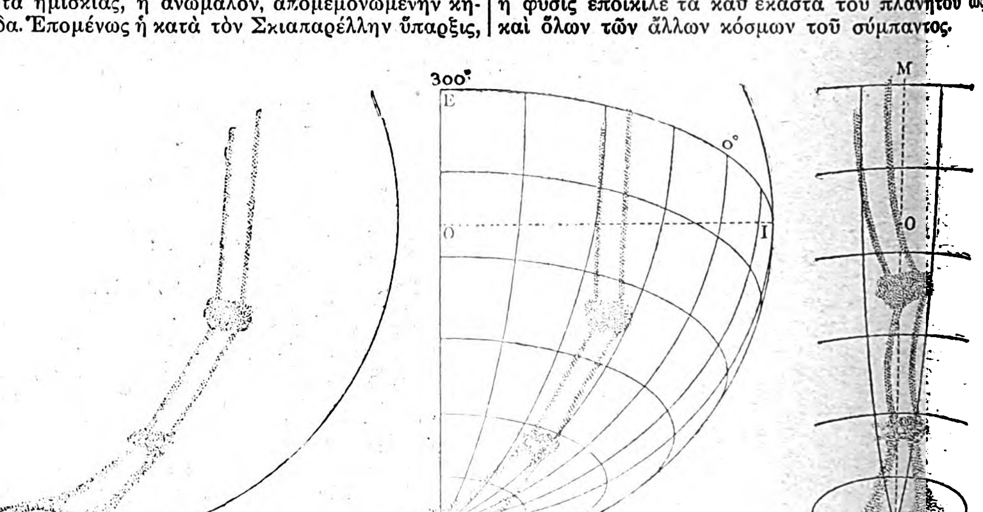

Σχ. (3).—Ἄποψις τῆς δῆθεν διώρυγος τοῦ Εὐφράτου καὶ Ἀρνῶνος ἐπὶ τοῦ Ἄρεως (παρατηρηθείσης τὴν 2, 4 καὶ 6 Ἰουνίου 1888) κατὰ τὸν Ἀστρονόμον Σκιαπαρέλλην.

(Ἡ ὑποτιθεμένη διῶρυξ παρετηρήθη ὡς παρίσταται ἐν τῷ σχ. Α. Ὑπολογίζοντες τὴν ὀρθογραφικὴν προβολήν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς μεσημβρινοὺς καὶ παραλλήλους, λαμβάνομεν τὸ σχ. Β. Ἐὰν ἤδη στρέψωμεν τὴν διώρυγα περὶ τὸν ἄξονα τοῦ πλανήτου οὕτω, ὥστε νὰ φέρωμεν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ ἔχομεν τὸ σχ. Γ. Ἑπομένως ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Ἀρνὼν δὲν ἀποτελοῦσι τόξον μεγίστου κύκλου, ὡς ἐξηκριβώθη ἀκολούθως, ἀλλὰ δύο τόξα μικρῶν κύκλων, τὰ ὁποῖα διατίθενται οὕτως, ὥστε νὰ παρίστανται ὡς εὐθεῖαι γραμμαὶ ὅταν θεωρῶνται μακρὰν τοῦ κέντρου· ἐπειδὴ τὰ φαινόμενα ταῦτα παρετηρήθησαν πολλάκις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθίσταται προφανὴς ὁ ἀπατηλὸς χαρακτὴρ αὐτῶν.)

Digitized by Google

Ὄρη.—Ὁ Ἄρης δὲν φαίνεται ἔχων πολὺ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ὁ Κάμπελ κατέστησε πιθανὴν τὴν ὕπαρξιν ἐκτενῶν ὀροπεδίων περὶ τὸν νότιον πόλον, ἔνθα ἡ χιὼν τήκεται βραδύτερον ἢ ἐν τοῖς περιχώροις. Ἀνάλογόν τι πρὸς ταῦτα παρατηρεῖται καὶ παρὰ τὸν βόρειον πόλον τοῦ πλανήτου.

Χιόνες.— Αἱ πολικαὶ χιόνες τοῦ Ἄρεως εἶναι παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῆς Γῆς, ἀλλὰ τὸ βάθος αὐτῶν φαίνεται πολλῷ σμικρότερον. Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἡ χιὼν κατέρχεται ἄχρι τοῦ 60° παραλλήλου ἀρεογραφικοῦ πλάτους, ἰδίᾳ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ, καὶ ὁ Σκιαπαρέλλης ἀπέδειξεν ὅτι αἱ χιόνες τήκονται ταχύτερον ἐπὶ τῶν σκιερῶν κηλίδων ἢ ἐπὶ τοῦ ὑπερύθρου ἐδάφους τοῦ πλανήτου. Ἐν ὥρᾳ δὲ θέρους αἱ ἐν λόγῳ χιόνες ἐλαττοῦνται ἕως οὗ μείνῃ ἐλάχιστον μέρος αὐτῶν ἐκκεντρικῶς πάντοτε διατεθειμένον πρὸς τὸν σχετικὸν γείτονα πόλον.

Ἀτμοσφαῖρα, νέφη, ἄνεμοι. — Ἡ λίαν ἀραιὰ ἀτμοσφαῖρα τοῦ Ἄρεως εἶναι διαφανεστάτη καὶ ἀόρατος, ἀλλ' ἡ ὕπαρξις αὐτῆς καθίσταται βεβαία ἐκ τῶν πολικῶν χιόνων ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ πλανωμένων νεφῶν. Ἡ ἀραιότης τοῦ ἀέρος προέρχεται ἐνταῦθα ἐκ τῆς μικρᾶς μάζης καὶ συνεποῦς μικρᾶς ἐντάσεως τῆς βαρύτητος ἐπὶ τοῦ πλανήτου. Τῷ 1880, ὁ Βέρτων ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ὑπάρχουσι κιτρινοϋπέρυθρα νέφη ἐπὶ τοῦ πλανήτου, ὅπερ ἐξηκριβώθη ἀκολούθως. Αἱ παρατηρήσεις αἱ γενόμεναι ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Μεδὼν ἀπέδειξαν ὅτι τὰ τοιαῦτα κεχρωματισμένα νέφη εἶναι ὁπωσοῦν κοινὰ ἐπὶ τοῦ πλανήτου, ἐξαφανίζοντα τὰς σκιερὰς κηλῖδας, καὶ ἡ σύστασις αὐτῶν φαίνεται ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν κιτρίνων νεφῶν ἄμμου τῆς Σαχάρας καὶ ἄλλων ἐρήμων τῆς Γῆς. Τοῦτο ἐπικυροῦται τρόπον τινὰ διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὰ ἐν λόγῳ κίτρινα νέφη εἶναι συχνότερα μετὰ τὸ περιήλιον, ὁπότε ἡ ἐντονωτέρα ἡλιακὴ θερμότης αὐξάνει βεβαίως τὴν ταχύτητα τῶν τοῦ Ἄρεως ἀνέμων, εὐχερέστερον ἀνυψούντων τὴν λεπτὴν ἄμμον τῶν ἐρήμων. Τὸ δὲ βαθυκίτρινον χρῶμα τῶν τοιούτων νεφῶν διαφέρει τοῦ ῥοδοχρόου ἐδάφους τοῦ πλανήτου· ὅθεν καὶ αἱ ἀλλοιώσεις τῆς χροιᾶς τοῦ Ἄρεως, ἃς διέκρινε πιθανῶς ὁ Πλάτων, γίνονται ἀξιοπαρατήρητοι δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ, τοῦ πλανήτου φαινομένου κιτρινωποῦ μὲν ὅταν τὰ κίτρινα νέφη εἶναι ἄφθονα, ῥοδοχρόου δὲ ὅταν ταῦτα ἐκλείπωσιν. Ἐκτὸς δὲ τῶν κιτρίνων τούτων νεφῶν παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ Ἄρεως καὶ ὑπόλευκα νέφη, παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς Γῆς, ἀλλ' ἡ λευκότης τούτων αὐξάνει μὲ τὴν λοξότητα τῆς φωτεινῆς ἀκτῖνος ἕνεκα τοῦ μεγαλυτέρου βάθους τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἡ ἐν λόγῳ ἀκτὶς ὅταν τὰ νέφη ταῦτα εὑρίσκωνται παρὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ δίσκου. Σημειωτέον δ' ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος λευκὰ νέφη σχηματίζονται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῶν ῥοδοχρόων ἐρήμων, καὶ οὐχὶ ἄνωθεν τῶν σκιερῶν ἐπιφανειῶν. Αἱ λεγόμεναι νῆσοι *Ἀργυρᾶς, Θουλῆς Α'* καὶ *Β'* καὶ *Ἑλλάδος*, ὡς καὶ αἱ χῶραι τῶν *Ἠλυσίων* καὶ *Τεμπῶν* παρίστανται ἰδιαιτέρως νεφογενεῖς, φαινόμεναι συχνάκις λαμπραὶ καὶ χιονόλευκοι παρὰ τὸν γῦρον τοῦ δίσκου, ὅταν ὁ πλανήτης εὑρίσκεται μακρὰν τοῦ περιηλίου. Τὸ ψῦχος εὐνοεῖ τὴν συμπύκνωσιν τῶν λευκῶν τοῦ πλανήτου νεφῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς οὕτως αὐξάνει πρὸς τὸ ἀφήλιον. Ὅταν δ' ὁ Ἄρης παρουσιάζῃ σημαντικὴν ἀμφίκυρτον φάσιν, τὰ νέφη τὰ εὑρισκόμενα παρὰ τὴν ἔλλειψιν τὴν χωρίζουσαν τὸ πεφωτισμένον τοῦ σκοτεινοῦ ἡμισφαιρίου, ὁρῶνται προβάλλοντα ἐπέκεινα τοῦ ἡλιοφωτίστου ἐδάφους.

Ἡ κίνησις τῶν νεφῶν τούτων παρέχει ἰδέαν τῆς ταχύτητος τῶν ἀνέμων τοῦ Ἄρεως. Οὕτως ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Μεδὼν παρετηρήθησαν ἄνεμοι πνέοντες ἐπὶ τοῦ πλανήτου μετὰ ταχύτητος 14 μέχρι 36 χιλιομέτρων καθ' ὥραν, ἤτοι ἀπὸ 4 ἕως 10 μέτρα ἀνὰ δευτερόλεπτον. Ἡ ταχύτης δ' αὕτη εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τῶν ἡμετέρων ἀνέμων, ὅπερ ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἐλάσσονος θερμότητος τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρης δέχεται ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου παρετήρησεν ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ πλανήτου Δ. ἄνεμον εἰς ὑψηλὰ νότια πλάτη, εἶτα ἀντετήσιον, ἔτι δὲ καὶ στροβιλώδη μετατόπισιν νεφῶν, κινουμένων ἀντιθέτως πρὸς τοὺς δείκτας ὡρολογίου, ἐν νοτίῳ πλάτει 30°. Ταῦτα δ' ἀποδεικνύουσι προδήλως ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ἀτμοσφαιρικὴ κυκλοφορία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τῆς Γῆς (σχ. 4).

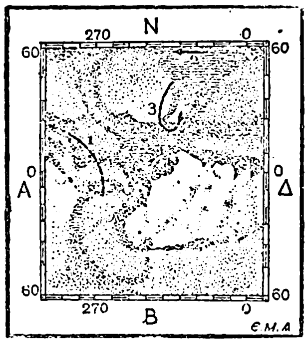

Σχ. 4. — Διευθύνσεις ἀνέμων τινῶν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως, καταδειχθεῖσαι ἐκ τῆς κινήσεως ὑπολεύκων νεφῶν, ὡς δεικνύει ἡ διεύθυνσις τῶν βελῶν.

[Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Μεδών. Παρατηρήσεις τοῦ Ε. Ἀντωνιάδου.]

Φυσικὴ κατάστασις.—Ἡ παρουσία χιόνων ἐπὶ τῶν πόλων δηλοῖ ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ πλανήτου λαμβάνει τόσον ὀλίγην θερμότητα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ θερμανθῇ ἔσωθεν ἄχρι τοῦ μηδενὸς τοῦ ἑκατομβάθμου. Ὁ Νιούκωμβ καὶ ὁ Δήησων ἐρειδόμενοι ἐπὶ τοῦ νόμου τοῦ ἀντιστρόφως ἀναλόγου πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀποστάσεως, συνεπέραναν ὅτι ὁ Ἄρης εἶναι *κόσμος κατεψυγμένος*. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἀντίκειται εἰς τὴν παρατήρησιν, καθότι ἡ τῆξις καὶ ἐξάτμισις τῶν πολικῶν χιόνων, ἃς ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, καὶ ἡ ἔλλειψις χιόνων εἰς τὰ εὔκρατα κλίματα τοῦ πλανήτου ἢ εἰς τὴν ἰσημερινὴν αὐτοῦ ζώνην, ἀποδεικνύουσι τρανῶς ὅτι ἡ θερμοκρασία τῶν χωρῶν τούτων δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐμφάνισιν καὶ διατήρησιν παγετώνων. Πρὸς τούτοις ἡ εἰκασία περὶ τοῦ κατεψυγμένου Ἄρεως ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς μεγάλας ἐκείνας ἀλλαγὰς χρώματος καὶ ὁρίων τῶν σκιερῶν κηλίδων. Ἑπομένως καὶ ἡ διαυγὴς ἀτμοσφαῖρα τοῦ πλανήτου δέον νὰ εἶναι, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Ἰ. Φίλιπς τῷ 1864, διάθερμος μὲν ὡς πρὸς τὴν φωτεινὴν θερμογόνον ἀκτινοβολίαν τοῦ Ἡλίου, ἱκανῶς δὲ ἀδιάθερμος ὡς πρὸς τὴν σκοτεινὴν θερμότητα τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἀντανακλωμένην. Ἔπειτα ὁ νόμος τοῦ Στέφαν παρέχει εἰς τὸν πλανήτην μεγαλυτέραν θερμότητα ἐκείνης, ἣν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν μόνον ἐκ τοῦ νόμου τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως. Τέλος, ἡ ἀπουσία μεγάλων ὑδατίνων ἐξατμιζομένων ἐπιφανειῶν, ἡ σπάνις πυκνῶν λευκῶν νεφῶν, καὶ τὰ ἀρνητικὰ φασματοσκοπικὰ ἀποτελέσματα τῆς δῆθεν παρουσίας σημαντικῶν ποσοτήτων ὑδαροῦς ἀτμοῦ, δεικνύουσι μεγάλην ξηρασίαν τοῦ ἀέρος καὶ ἐν γένει κλῖμα ἐρήμου διὰ τὸ σύνολον τοῦ γεγηρακότος καὶ πρὸς τὴν φθορὰν τείνοντος τούτου κόσμου.

Τὸ ζήτημα τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ Ἄρεως.—Εἴδομεν ὅτι αἱ μεταβολαὶ χροιᾶς τῶν σκιερῶν κηλίδων τοῦ πλανήτου εἶναι παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῆς γηΐνης φυτείας. Ἀλλ' ἡ φυτεία εἶναι μία τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς. Ὅθεν σὺν τῇ ὑπάρξει τῆς φυτικῆς ζωῆς καθίσταται πιθανωτάτη καὶ ἡ ὕπαρξις ζωικῆς ζωῆς. Ὡσαύτως ἀνθρωπίνη ζωὴ ἐπὶ τοῦ Ἄρεως δὲν φαίνεται ἀπίθανος. Τὸ πρόσκομμα ἐνταῦθα δὲν εἶναι τόσον τὸ τῆς ταπεινῆς πως θερμοκρασίας, ὅσον τὸ τῆς μεγάλης ἀραιότητος καὶ τῆς ἀγνώστου συστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ πλανήτου· ἀλλ' εἶναι ἴδιον τῆς ζωῆς τὸ νὰ προσαρμόζηται εἰς τοὺς ὑπάρχοντας ὅρους, καὶ γνωρίζομεν ὅτι οἱ αὐτόχθονες τοῦ ἡμετέρου Θιβὲτ ἀναπνέουσιν ἄνευ οὐδεμιᾶς στενοχωρίας, ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν ὀροπεδίων, ἀέρα δὶς ἀραιότερον τοῦ ἡμετέρου. Αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως εἶναι ἀνεξάντλητοι, ἀπέραντοι καὶ ἀΐδιοι. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ζωὴ δέον νὰ εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὰς χλοερὰς αὐτοῦ ἐκτάσεις μᾶλλον ἢ εἰς τὰς ῥοδίνους αὐτοῦ ἐρήμους, καὶ θὰ ἦτο ἀκμαία, ἰδίᾳ ἐν τῷ παρελθόντι, ὁπότε ὁ πλανήτης εἶχε περισσότερον ὕδωρ ἢ σήμερον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχουσι πλείονες κατῳκημένοι κόσμοι εἶναι ἀρχαία ἑλληνική, συλληφθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Ὀρφέως, ἀναπτυχθεῖσα δ' ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Κολοφωνίου Ξενοφάνους, τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ Φιλολάου καὶ τοῦ Πλάτωνος.

Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

—[ΑΡΕΟΓΡΑΦΙΑ] Μεταξὺ ὅλων τῶν πλανητῶν ὁ Ἄρης ἐκίνησε πλειότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀστρονόμων καὶ ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον τῶν μᾶλλον ἐπιμόνων ἐρευνῶν, διότι εἶναι ὁ μόνος πλανήτης, οὗτινος δύναται εὐκρινέστερον νὰ παρατηρηθῇ διὰ τηλεσκοπίου ἡ ἐπιφάνεια. Ἐκ τῶν ἄλλων πλανητῶν πράγματι, οἱ μὲν εἶναι μᾶλλον μεμακρυσμένοι ἀπὸ τῆς Γῆς (Ζεύς, Κρόνος, Οὐ-

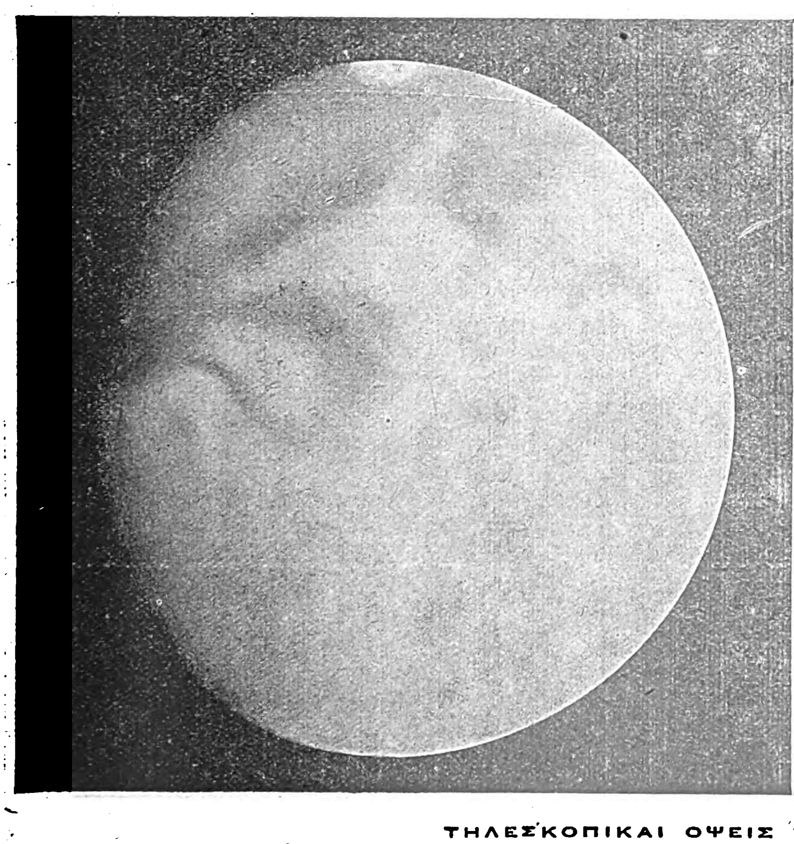

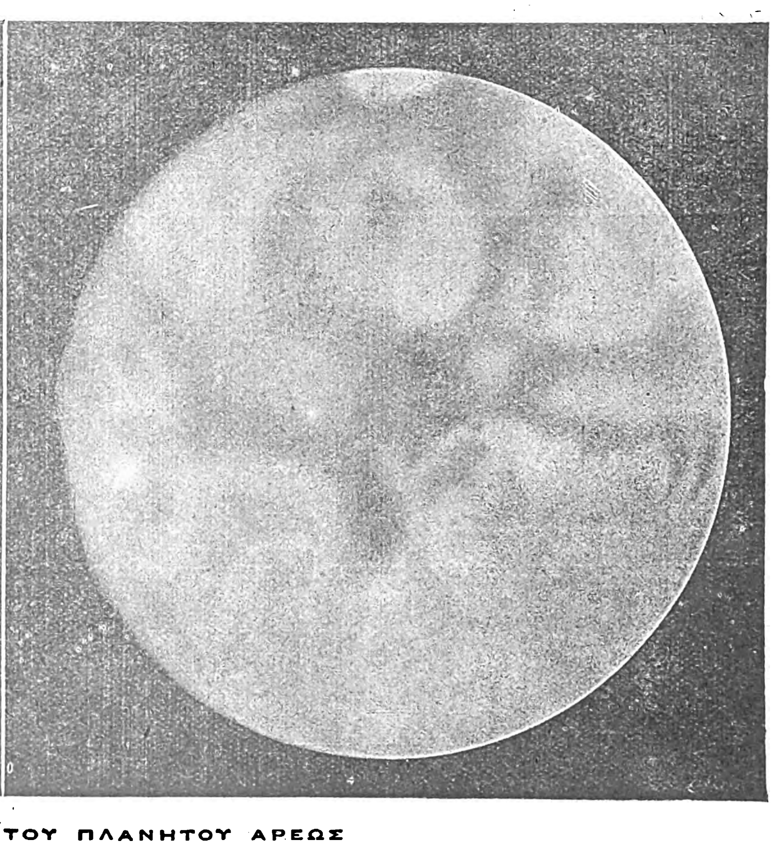

ΤΗΛΕΣΚΟΠΙΚΑΙ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΟΥ ΑΡΕΩΣ

Ληφθεῖσαι διὰ τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου τοῦ ἐν Μεδὼν Ἀστροφυσικοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων ὑπὸ *Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.*

Σχ. 5.—Ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὴν μεταμορφωθεῖσαν Λίμνην τοῦ Ἡλίου *ἐπὶ τοῦ πλανήτου Ἄρεως.*

[Ἐλήφθη τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1926, 21 ὥρ. 30 λ.]

Σχ. 6.—Ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὴν Μείζονα Σύρτιν *καὶ ἄνωθεν αὐτῆς, τὴν μεγάλην* νῆσον τῆς Ἑλλάδος.

[Ἐλήφθη τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1926, 21 ὥρ. 0 λ.]

Digitized by Google

ρανός, Ποσειδῶν) καὶ ὡς ἐκ **τούτου ἀσθενέστερον** φωτίζονται ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, οἱ δὲ πλησιέστεροι πρὸς τὸν Ἥλιον, Ἑρμῆς καὶ Ἀφροδίτη, φωτίζονται ἐντόνως ὑπ' αὐτοῦ, ὅπερ πολλάκις δυσχεραίνει τὴν παρατήρησιν.

Πλὴν τούτου ὅμως καὶ ἡ πιθανὴ κάλυψις τῆς ἐπιφανείας ἐνίων ἐξ αὐτῶν ὑπὸ νεφῶν ἢ ὑπὸ ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ καθόλου δυσμενέστεραι συνθῆκαι, ὑφ' ἃς δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν ἀπὸ τῆς Γῆς, καθιστῶσι δυσχερεστέραν τὴν ἐμφάνισιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν.

Μετὰ τὴν Σελήνην, ἥτις εἶναι τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν Γῆν ἐξ ὅλων τῶν οὐρανίων σωμάτων (ἀπόστασις 384395 χιλιομέτρων) καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια ἔχει εἰκονισθῆ λεπτομερέστερον, ὁ πλανήτης Ἄρης παρουσιάζεται ὑπὸ τὰς καλυτέρας συνθήκας τῆς παρατηρήσεως καὶ διὰ τοῦτο κατέστη ὁ μᾶλλον γνωστὸς πλανητικὸς κόσμος. Διὰ μακρῶν καὶ ἐπιμόνων παρατηρήσεων κατωρθώθη νὰ καταρτισθῇ καὶ πλήρης χάρτης τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου—ὅπερ δὲν ἐπετεύχθη διὰ τοὺς ἄλλους πλανήτας—εἰκονίζων ταύτην ὡς φαίνεται εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀφθαλμόν, ὡπλισμένον διὰ λίαν ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου.

Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἔτι ὁ πλανήτης Ἄρης ἐφείλκυσεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχήν, ὡς ἐκ τοῦ χρώματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται *ἐρυθρόν*, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη *πυρόεις* (κατὰ *Κλεομήδην*). Ὁ Πλάτων μάλιστα φαίνεται ὅτι διέκρινε καὶ τὰς μεταβολὰς τῆς χροιᾶς αὐτοῦ, τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Ὁ πρῶτος τῶν ἀρχαίων σοφῶν ἀσχοληθεὶς εἰς ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ἦτο ὁ Πτολεμαῖος (272 π. Χ), ὡς φαίνεται ἐκ τῆς Μαθηματικῆς αὐτοῦ Συντάξεως.

Ὁ Ἰταλὸς ἀστρονόμος Σκιαπαρέλλης ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ «Origine del sistema planetario eliocentrico presso i Greci» (σ. 65) παρατηρεῖ ὅτι δὲν διέλαθον τοὺς ἀρχαίους αἱ μεταβολαὶ τῆς λάμψεως τοῦ Ἄρεως (μεταβαλλομένης ἀπὸ 1 μέχρις 24). Παρατηρεῖ πρὸς τούτοις ὅτι Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐγνώριζεν ὅτι οἱ ἐξωτερικοὶ (ἢ ἀνώτεροι) πλανῆται, ἑπομένως καὶ ὁ Ἄρης, στρέφονται περὶ τὸν Ἥλιον. Ὁ ἀστρονόμος ὅμως Ε. Ἀντωνιάδης ἐν τῇ λίαν ἐνδιαφερούσῃ μελέτῃ αὐτοῦ «Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» (Bull. de la Société Astron. de France, Oct. 1927) γράφει ὅτι ὁ ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸς δὲν προκύπτει ἐξ ἀκριβοῦς τινος ἀρχαίου κειμένου ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Σκιαπαρέλλη. Ἐν τούτοις ὁ Ἀντωνιάδης, ἐρειδόμενος ἐπί τινος χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ἐπρέσβευον τὴν περιστροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν Ἥλιον, ἑπομένως καὶ τοῦ Ἄρεως. Ἡ ἔννοια δὲ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους διασαφηνίζεται καὶ ἔκ τινος χωρίου τοῦ σοφοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ἐξ οὗ σαφῶς προκύπτει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τὴν ἀντίληψιν ἑνὸς ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος τῶν ἓξ πλανητῶν Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, Γῆς, Ἄρεως, Διὸς καὶ Κρόνου (βλ. «Le système du monde dans l' antiquité», ὑπὸ *Ε. Μ. Ἀντωνιάδου*, ἐν τῷ Bull. de la Soc. Astron. de France, Avril 1928).

Ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς ἔρευνα τοῦ Ἄρεως ἤρξατο ἀφ' ὅτου ὁ Γαλιλαῖος (1610) ἔστρεψε πρὸς αὐτὸν τὸ πρῶτον ἀνακαλυφθὲν τηλεσκόπιον καὶ παρετήρησε τὰς φάσεις τοῦ πλανήτου. Ἔκτοτε προήχθη ραγδαίως ἡ παρατήρησις τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐπιφανείας του διὰ τῶν ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων καὶ ἡ ἔρευνα τούτων ἤγαγεν εἰς τὴν δημιουργίαν πολλῶν ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν περὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως, περὶ τῶν ἠπείρων, τῶν θαλασσῶν, τῆς ἀτμοσφαίρας, τῆς ἐξελίξεως τῆς φυτείας τοῦ πλανήτου, τέλος δὲ καὶ περὶ τοῦ κατοικησίμου αὐτοῦ—αἵτινες καὶ σήμερον ἔτι ἀπασχολοῦσι ζωηρῶς τὸν κόσμον τῶν ἀστρονόμων.

Ὁ Honoré Flangergues ἐφαντάσθη τὴν ὕπαρξιν ἐρυθρῶν νεφῶν ἐπὶ τοῦ Ἄρεως, ἐχόντων τὸ χρῶμα τοῦ πλανήτου. Ὁ Κάμιλλος Φλαμμαριὼν ἐπεκύρωσε διὰ παρατηρήσεων τὰς μεταβολάς, τὰς λαμβανούσας χώραν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἄρεως, ἃς ἐξέθηκεν εἰς τὸ ὀνομαστὸν καὶ ὀγκῶδες αὐτοῦ σύγγραμμα «La planète Mars». Ὁ Liais πρὸ παντὸς ἄλλου ἐξέφερε τὴν γνώμην ὅτι αἱ φωτειναὶ κηλῖδες τοῦ πλανήτου εἶναι ἐκτάσεις ἀμμώδεις, αἱ δὲ σκιεραὶ χῶραι ἀντιστοιχοῦν εἰς ἐκτάσεις ὕδατος ἢ καὶ τμήματα κεκαλυμμένα ὑπὸ φυτείας. Τέλος ὁ Trouvelot ἀνεγνώρισε τὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταβολὰς τῆς ὄψεως ἐν ταῖς περιοχαῖς, ἐν αἷς δυνατὸν νὰ εὑρίσκεται ἡ χλωρὶς τοῦ Ἄρεως. Αἱ ἰδέαι αὗται ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον ἔτι τὰς περὶ τῆς συστάσεως τοῦ πλανήτου κρατούσας ἀντιλήψεις ἡμῶν.

Ὁ Ἄρης φέρει δύο δορυφόρους, πολὺ μικρούς, τὸν *Δεῖμον* καὶ τὸν *Φόβον*, οἵτινες ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1877 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Α. Hall τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου, ἀνοί-

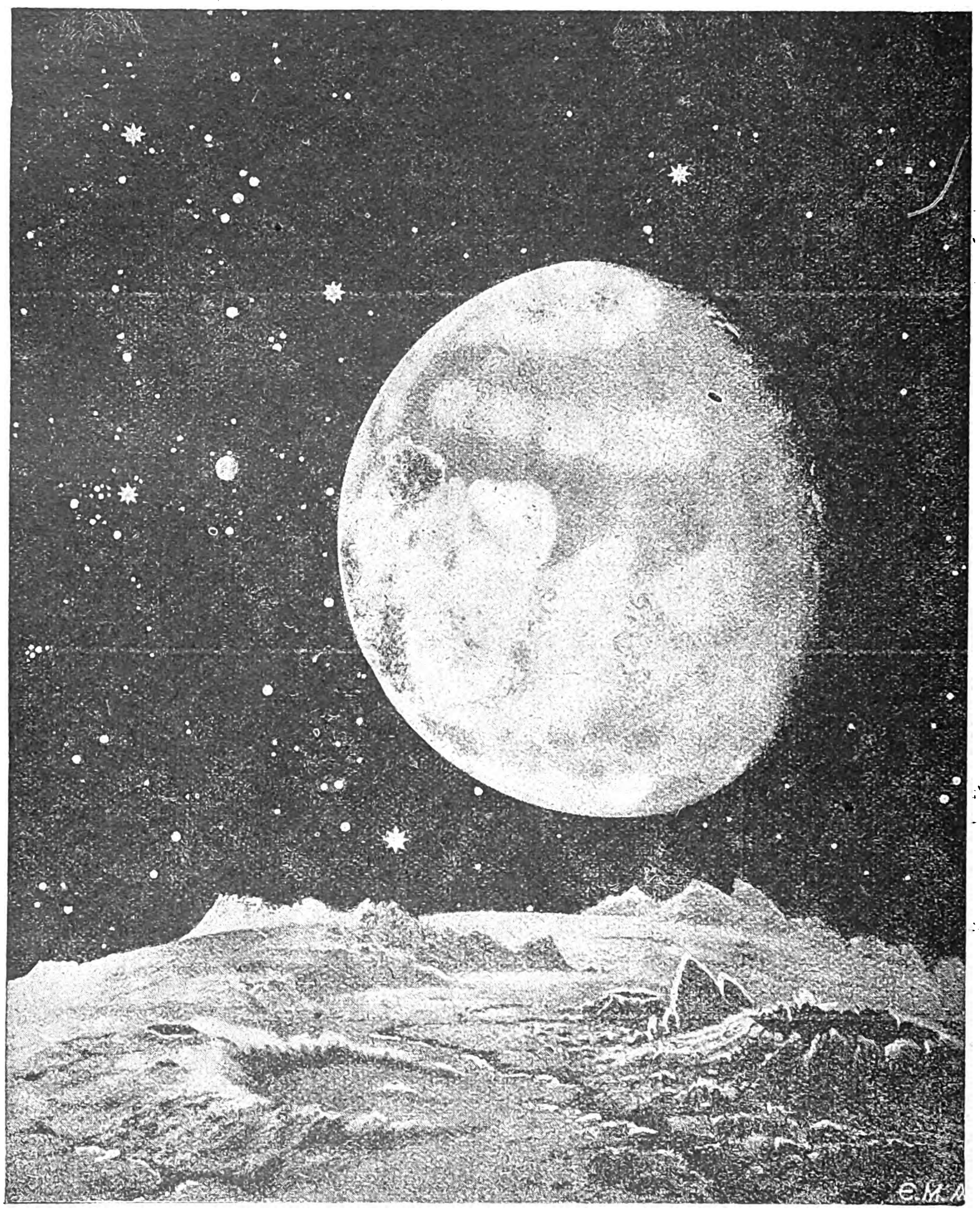

Σχ. 9.—Ὁ πλανήτης Ἄρης ὁρώμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου δορυφόρου αὐτοῦ Φόβου (ἐξ ἀποστάσεως 6000 χιλιομέτρων).

[Τὸ κάτω μέρος τοῦ σχήματος παριστᾷ ἰδεατὴν εἰκόνα τῆς ἐπιφανείας τοῦ δορυφόρου Φόβου. Ἡ μετέωρος φωτεινὴ σφαῖρα παριστᾷ τὸν Ἄρην, ὡς θὰ ἐφαίνετο εἰς παρατηρητήν, εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ δορυφόρου του Φόβου.]

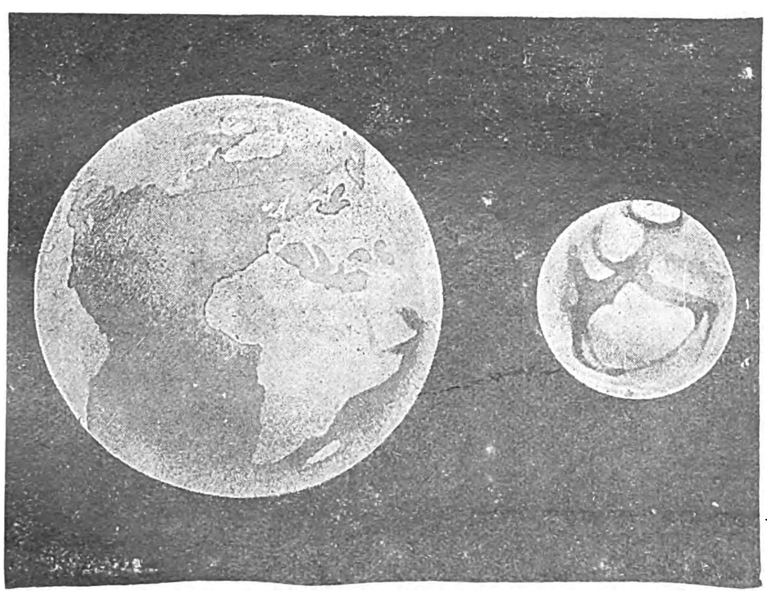

Σχ. 7.—Διαστάσεις σχετικαὶ τῆς Γῆς (ἀριστερᾷ) καὶ τοῦ πλανήτου Ἄρεως (δεξιᾷ).

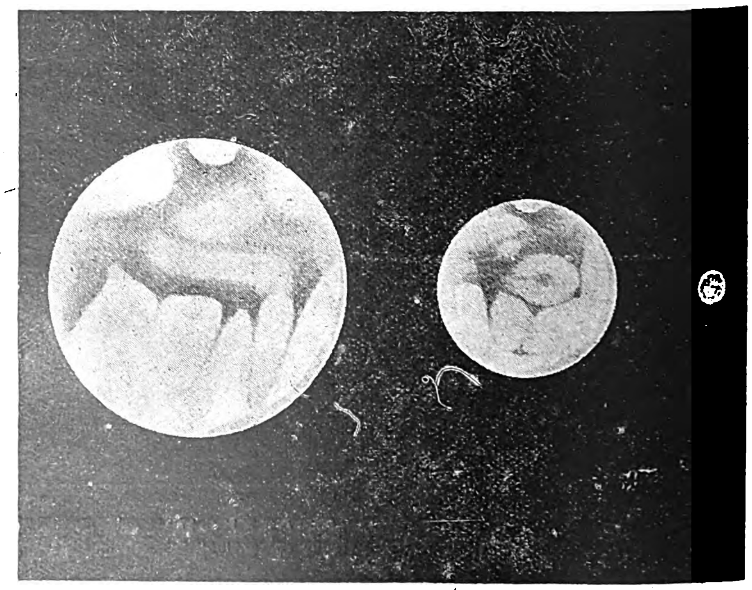

Σχ. 8.—Μεταβολαὶ τῆς «φαινομένης διαμέτρου» τοῦ πλανήτου Ἄρεως ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Γῆς.

Digitized by Google

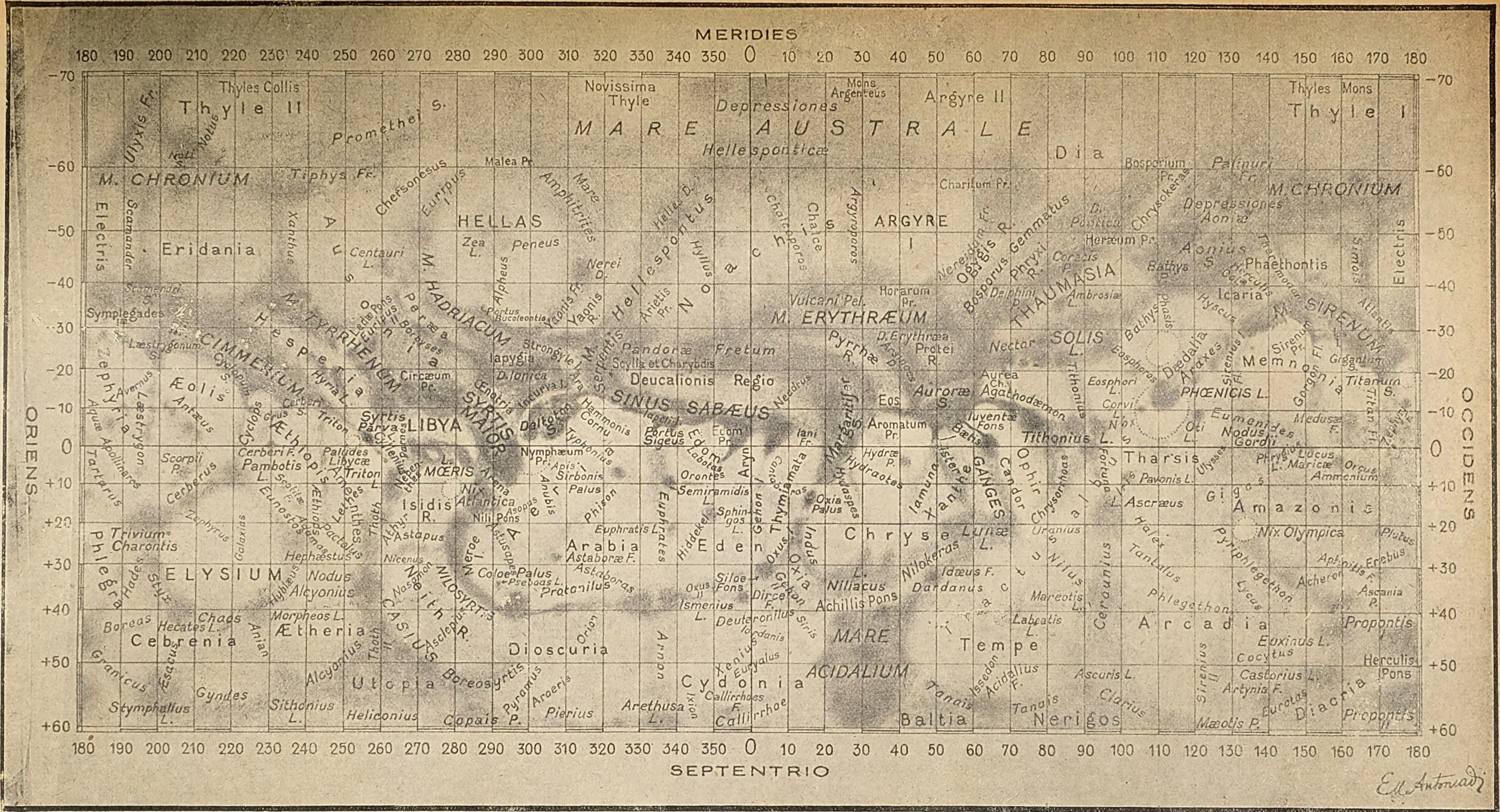

ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΟΥ ΑΡΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1909 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1926 ΕΚΤΕΛΕΣΘΕΙΣΑΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΥΠΟ ΕΥΓΕΝΙΟΥ Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

Τῇ βοηθείᾳ τοῦ μεγάλου διαθλαστικοῦ τηλεσκοπίου, διαμέτρου 0μ.,83 καὶ ἑστιακῆς ἀποστάσεως 16μ.,16, τοῦ ἐν Μεδὼν Ἀστροφυσικοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων.

[Τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Σκιαπαρέλλη. Ὁ ἰχνογραφήσας τὸν ἀνωτέρω χάρτην *Ε. Μ. Ἀντωνιάδης,* συνεπλήρωσε καὶ ἐδιόρθωσεν αὐτὸν ἐν πολλοῖς, προσθέσας ἄλλα ὀνόματα, ληφθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γεωγραφίας καὶ μυθολογίας. Ἐπειδὴ αἱ σκιεραί, κατάφυτοι πιθανῶς, ἐπιφάνειαι ἐξελήφθησαν κατ' ἀρχὰς ὡς θάλασσαι, οἱ ἀερογράφοι ἐβάπτισαν αὐτὰς μὲ ὀνόματα θαλασσῶν, κόλπων κλ.

Αἱ ἐπὶ τοῦ χάρτου συγκοπαὶ λέξεων ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: M=mare, θάλασσα· Pel=pelagus, πέλαγος· S=sinus, κόλπος· P (ἐν θαλάσσῃ)=portus, λιμήν· Fr=fretum, πορθμός· L=lacus, λίμνη· P (ἐντὸς ἠπείρων)=palus, ἕλος· F=fons, κρήνη· I=insula, νῆσος· Ch=chersonesus, χερσόνησος· Pr=promontorium, ἀκρωτήριον.]

Digitized by Google

γματος 0μ.66. Εἶναι ἄξιον περιεργείας ὅτι ὁ Βολταῖρος τῷ 1750 ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Μικρομέγας» γράφει ὅτι ὁ Ἄρης ἔχει δύο σελήνας (δορυφόρους), οἵτινες διέλαθον μέχρι τοῦδε τοὺς ἀστρονόμους. Φαίνεται δ' ὅτι τὴν ἰδέαν ταύτην ἐδανείσθη ἐκ τοῦ περιπύστου Γιοὺλιδερ τοῦ Swift (1720), ὅστις γράφει (κεφ. ΙΙΙ τοῦ ταξιδίου τῆς Laputa) ὅτι οἱ ἀστρονόμοι μυθικῆς τινος χώρας ἀνεκάλυψαν δύο ἀστέρας κατωτέρους ἢ δορυφόρους, στρεφομένους περὶ τὸν Ἄρην, ὧν μάλιστα προσδιορίζει καὶ τὰς ἀποστάσεις ἀπὸ τοῦ πλανήτου (ἐν λόγῳ 3:5). Ἡ μυθογραφικὴ αὕτη πρόρρησις τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Hall, ἥτις μόνον δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου ἠδύνατο νὰ γίνῃ, εἶναι ἀρκούντως παράδοξος.

Ἡ ὄψις τοῦ Ἄρεως.— Τὰ μέρη τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἄρεως διακρίνονται διὰ τῆς διαφόρου χροιᾶς καὶ σκιερότητος. Σημειωτέον δ' ὅτι ὑποβοηθεῖ πολὺ τὴν παρατήρησιν τῆς ἐπιφανείας ἡ λίαν διαφανὴς καὶ ἀραιὰ ἀτμοσφαῖρα αὐτοῦ. Κατὰ δεκαπενταετίαν ὁ Ἄρης εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Γῆς, ὁπότε ἡ παρατήρησις τοῦ πλανήτου εὐνοεῖται ἐξαιρέτως.

Αἱ φωτειναὶ ἐκτάσεις—αἵτινες συνήθως καλοῦνται *ἤπειροι* καὶ κατέχουσι τὸ μεῖζον μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἄρεως—εἶναι χρώματος ὑπερύθρου, ἐνῷ αἱ σκοτειναὶ κηλῖδες τοῦ πλανήτου, ὀνομασθεῖσαι *θάλασσαι* ἢ *λίμναι*, ἔχουσι χρῶμα βαθέως σταχτόχρουν ἢ πρασινόχρουν.

Ἐκ πληθύος παρατηρήσεων ἐβεβαιώθη ὅτι περὶ τοὺς πόλους τοῦ Ἄρεως φαίνονται δύο μεγάλαι κηλῖδες, λευκαί. Ἐπειδὴ αὗται ἐλαττοῦνται τὴν ἔκτασιν καὶ μάλιστα ἐξαφανίζονται, ὅταν ἐν τῷ σχετικῷ ἡμισφαιρίῳ τοῦ πλανήτου ἐπικρατῇ θέρος, τοὐναντίον δὲ ἀναφαίνονται καὶ ἐπεκτείνονται αὗται, ὅταν ἐπέρχηται χειμών, συνήγαγον ὅτι δύνανται αἱ λευκαὶ αὗται κηλῖδες νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πολικοὶ παγετῶνες, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ περὶ τοὺς πόλους τῆς Γῆς, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ πολικοὶ πάγοι τῆς Γῆς δὲν τήκονται καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλὰ μόνον περιστέλλονται ἐν ὥρᾳ θέρους τοῦ ἡμισφαιρίου.

Οἱ Lowell καὶ Duglass παρετήρησαν (1896—1897) ὅτι τὸ χρῶμα τῶν σκιερῶν ἐκτάσεων μετετράπη—κατὰ τὸ θέρος τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου τοῦ Ἄρεως—ἀπὸ πρασίνου εἰς φαιὸν καὶ εἶτα εἰς κίτρινον, καὶ συνεπέραναν ἐκ τούτου ὅτι ἡ μετατροπὴ αὕτη προσομοιάζει πρὸς τὴν ἀντίστοιχον μεταβολὴν τοῦ χρώματος τῆς χλωρίδος τῆς Γῆς. Τῷ 1924 ὁ ἀστρονόμος Ε. Ἀντωνιάδης, χρησιμοποιῶν τὸ μέγα τηλεσκόπιον τοῦ ἐν Meudon ἀστεροσκοπείου, ἐξηκρίβωσεν ὅτι τὸ φαινόμενον εἶναι μᾶλλον περίπλοκον καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς χροιᾶς ἄρχεται ἀπὸ τῶν νοτίων πολικῶν χωρῶν, δὲν περιορίζεται δὲ μόνον εἰς τὰς πρασινοχρόους ἐκτάσεις. Τὰ πλεῖστα τῶν φαινομένων τούτων ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ ἀστρονόμοι Baldet καὶ Lyot. Ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν μεταμορφώσεων τούτων κατέδειξε τὴν ἑτερογένειαν τῶν σκοτεινῶν ἐκτάσεων τοῦ πλανήτου. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παρατηρήσεων ὁ Ἀντωνιάδης καὶ ἄλλοι ἀστρονόμοι συνήγαγον ὅτι δὲν ὑπάρχουσι μεγάλαι θάλασσαι ἐπὶ τοῦ Ἄρεως, ἀλλὰ μόνον μεγάλαι λίμναι. Δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ πλανήτου *φυτεία ξηρόφιλος* ὁμοιάζουσα ἐν μέρει πρὸς τὴν τῆς Γῆς, ζωογονουμένη δὲ πιθανῶς ἐν μέρει ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ὑδάτων.

Αἱ «διώρυγες» τοῦ Ἄρεως. — Εἶναι ἀξιοσημείωτος ὁ θόρυβος, ὃν ἤγειρε μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ἡ κατὰ τὸ 1877 ἀνακοίνωσις τοῦ διασήμου Ἰταλοῦ ἀστρονόμου Σκιαπαρέλλη, ὅτι παρετήρησεν ἐπὶ τοῦ πλανήτου Ἄρεως γραμμὰς εὐθείας, ἐνίοτε διπλᾶς ἢ σχηματιζούσας δίκτυον, ἃς ἐκάλεσαν *διώρυγας*, καθόσον ἐπιστεύθη ὅτι αὗται συνδέουσι πρὸς ἀλλήλας τὰς θαλάσσας τοῦ Ἄρεως *(Σκιαπαρέλλης, Lowell)* καὶ δὴ ὅτι πιθανῶς εἶναι τεχνικὰ ἔργα τῶν κατοίκων τοῦ Ἄρεως, δι' ὧν οὗτοι μεταφέρουσι τὸ ἐκ τῆς τήξεως τῶν πολικῶν χιόνων ὕδωρ εἰς τὰς κοιλάδας πρὸς ἄρδευσιν αὐτῶν. Ὁ Maunder ἐν τούτοις (1895), ὁ Cerulli (1896—97) καὶ ἄλλοι ἀντετάχθησαν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Σκιαπαρέλλη, ἃς καὶ ὁ Lowell βραδύτερον ὑπεστήριξε, περὶ ὑπάρξεως τῶν διωρύγων τούτων. Ἡ ἀνυπαρξία ὅμως αὐτῶν κατεδείχθη τὸ πρῶτον διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ ἀστρονόμου Ε. Ἀντωνιάδου (1909), ἃς ἐπεβεβαίωσαν ἀκολούθως πλεῖστοι διαπρεπεῖς ἐρευνηταὶ ὡς οἱ Backhouse, Phillips, Naugle, Millochau κλ. Ὁ Hale μάλιστα ἐχρησιμοποίησε (1910) πρὸς παρατήρησιν τοῦ Ἄρεως τὰ ἰσχυρότατα τηλεσκόπια ἀνοίγματος 1μ.,12 καὶ 1μ.,50, ἀπολήξας εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα.

Διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Ἀντωνιάδου ἀπεδείχθη (ἀπὸ τοῦ 1909 καὶ ἑξῆς) ὅτι ἡ ὕπαρξις τοιούτων διωρύγων ἦτο ὀπτικὴ ἀπάτη. Διὰ τοῦ ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου τοῦ Meudon (ἔχοντος φακὸν διαμέτρου 0,83 μέτρου καὶ ἑστιακὴν ἀπόστασιν 16μ.,16) ἔδειξεν οὗτος ὅτι δὲν ὑφίστανται τοιαῦται εὐθύγραμμοι διώρυγες, ἀλλὰ σκιερὰ σημεῖα ἀτάκτως καὶ φυσικῶς τεθειμένα εἰς ἀνωμάλους σειράς, ἃς ὁ Σκιαπαρέλλης ὑπέλαβεν ὡς συνεχεῖς εὐθείας καὶ ἐφαντάσθη ὡς ὑγρὰς διώρυγας.

Ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν ὀνομαστῶν ἐργασιῶν τοῦ Ε. Ἀντωνιάδου ἐκτίθεται εἰς τὰ δημοσιευθέντα τῷ 1915 πεπραγμένα τοῦ *ἀρεογραφικοῦ τμήματος* τῆς British. Astronomical Association (Vol. XX, Part II), οὗτινος αὐτὸς οὗτος εἶχεν ὀνομασθῇ διευθυντής. Ἐν αὐτοῖς παρατίθενται κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰ σχεδιάσματα τῶν διωρύγων τοῦ Σκιαπαρέλλη, αἱ ὅλως φυσικαὶ ὄψεις τῶν αὐτῶν χωρῶν τοῦ Ἄρεως, ἃς ὁ Ἀντωνιάδης ἀνέλυσεν εἰς σωρείας σκιερῶν σημείων διὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ὀπτικοῦ ὀργάνου τοῦ ἐν Meudon ἀστεροσκοπείου. Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐκύρωσε βραδύτερον καὶ ἡ ἄμεσος φωτογραφικὴ ἀπεικόνισις τῶν χωρίων τοῦ Ἄρεως τῇ βοηθείᾳ μεγάλων κατοπτρικῶν τηλεσκοπίων.

Ἡ ὄψις ἑπομένως τοῦ πλανήτου ἐδείχθη ὅτι εἶναι ὅλως *φυσική*, παρουσιάζουσα πληθὺν ἀνωμαλιῶν, ἐξοχῶν, καθόλου εἰπεῖν πτυχώσεων ἀκανονίστων, ἀκριβῶς ὡς παρατηρεῖται τοῦτο καὶ εἰς τὴν Γῆν καὶ τὴν Σελήνην. Κατὰ τὴν διατύπωσιν δὲ τοῦ Ἀντωνιάδου: «Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ Ἄρεως ἐμφανίζουσι πανταχοῦ κατασκευὴν ἄκρως ἀνώμαλον καὶ φυσικήν, τόσον χαρακτηριστικὴν τῶν κηλίδων πάντων τῶν σωμάτων τοῦ κοσμικοῦ συστήματος» (Bulletin de la Société Astronomique de France, Août. 1926 p. 351). Ὁ Ἄρης δηλ. δὲν εἶναι κόσμος αἰνιγματώδης, ἀλλ' ὅμοιος πρὸς τὴν Γῆν καί, ὡς εἶπεν ὁ Φλαμμαριών, ἀποτελεῖ μικρογραφίαν τῆς Γῆς.

Ὁ Ἄρης δὲν εἶναι *κατεψυγμένος*, ὡς ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων ἀστρονόμων. Κατὰ τὰς σήμερον κρατούσας γνώμας ἡ ἐπὶ τοῦ πλανήτου θερμοκρασία κυμαίνεται πιθανῶς μεταξὺ 15° καὶ 18° ἑκατοστοβάθμου, εἰς τὰ ψυχρότερα δὲ κλίματα δὲν κατέρχεται αὕτη κάτω τῶν —18°.

Ἡ φασματοσκοπικὴ ἔρευνα κα έδειξε τὴν ὕπαρξιν ἀραιᾶς ἀτμοσφαίρας, ἐν ᾗ πολλάκις ὑψοῦνται νέφη καὶ μέχρις ὕψους 20 χιλιομ. *(Ἀντωνιάδης)*. Ἐνίοτε μάλιστα καλύπτεται ὁλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια ἢ εὐρὺ τμῆμα αὐτῆς ὑπὸ νεφῶν, ὁπότε αἱ λεπτομέρειαι γίνονται δυσδιάκριτοι καὶ τὸ χρῶμα τοῦ πλανήτου καθίσταται πορτοκαλλόχρουν.

Διὰ τῆς φωτογραφίας τῶν χωρῶν τοῦ Ἄρεως τῇ παρεμβολῇ διαφραγμάτων ἐρυθροῦ καὶ ὑπεριώδους, κατωρθώθη νὰ καταδειχθῇ ὑπὸ τοῦ Hubble τῷ 1924 ἡ ὕπαρξις λευκῶν νεφῶν, ἀοράτων δι' ἐρυθρῶν ἀκτίνων (φωτογραφίαι ληφθεῖσαι διὰ τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου ἀνοίγματος 2μ.,50 τοῦ Mont Wilson).

Σήμερον παραδέχονται τὴν ὕπαρξιν ὕδατος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου, ὅπερ μαρτυρεῖ οὐ μόνον ἡ ἐμφάνισις τῶν πολικῶν πάγων καὶ ἡ ὕπαρξις νεφῶν (παρατηρήσεις τοῦ Ἀντωνιάδου καὶ ἄλλων), ἀλλὰ καὶ αἱ φασματοσκοπικαὶ παρατηρήσεις. Ἡ ὕπαρξις φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ Ἄρεως θεωρεῖται διὰ τοῦτο ὡς πιθανή.

Ἀρεογραφικοὶ χάρται.— Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς ὄψεως τοῦ πλανήτου καὶ ἡ ἐξακρίβωσις πλείστων λεπτομερειῶν αὐτῆς, οὐ μόνον διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἀλλὰ καὶ διὰ φωτογραφίας, ἤγαγεν εἰς τὴν σύνταξιν χαρτῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἄρεως.

Ὁ Σκιαπαρέλλης ἐδημοσίευσε τῷ 1890 χάρτην ἀρεογραφικόν, ἐν ᾧ παρίστανται αἱ νομιζόμεναι ἤπειροι καὶ θάλασσαι, ὡς καὶ αἱ εὐθύγραμμοι διώρυγες, ἃς οὗτος διέκρινεν ἐπὶ τοῦ πλανήτου. Τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων σχηματισμῶν ἐλήφθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ γεωγραφίας. Χάρτας τοῦ Ἄρεως κατὰ τμήματα ἢ καὶ γενικοὺς συνέταξαν καὶ ἄλλοι. Σημαντικώτατος ὅμως τῶν χαρτῶν τούτων εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἀστρονόμου Ε. Ἀντωνιάδου ἐκπονηθεὶς τῷ 1909 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ, γενομένων διὰ τοῦ μεγάλου διοπτρικοῦ τηλεσκοπίου τοῦ Meudon. Οὗτος περιέχεται εἰς τὰ δημοσιευθέντα τῷ 1915 πεπραγμένα τῆς Βρεττανικῆς Ἀστρονομικῆς Ἑταιρείας, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὁ Ἀντωνιάδης διετέλεσε διευθυντὴς καὶ μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἀπὸ τοῦ 1896. Ὁ παρατιθέμενος χάρτης τοῦ Ἄρεως, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνιάδου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1909 μέχρι τοῦ 1926, εἶναι ὁ πληρέστερος, περιλαμβάνων καὶ τὰς νεωτάτας ἀνακαλύψεις. Ἐν αὐτῷ εἰκονίζεται ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πλανήτου ὡς φαίνεται διὰ λίαν ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου, ὅταν, ὡς εἰκός, εὐνοοῦσιν αἱ συνθῆκαι τῆς παρατηρήσεως. Πλεῖστα τῶν ἐν αὐτῷ ἀναγραφομένων ὀνομάτων ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνιάδου, εἰλημμένα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας.

Ὁ χάρτης εἶναι συντεταγμένος *κατὰ προβολὴν τοῦ Μερκάτορος*, τὰ πρὸς βορρᾶν δὲ μεγαλύτερα πλάτη εἰκονίζονται συμφώνως πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ G. Millochau γενομένας παρατηρήσεις ἀπὸ τοῦ 1898—1903 διὰ τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου τοῦ Meudon. Ἀντὶ τῶν εὐθυγράμμων διωρύγων τοῦ Σκιαπαρέλλη διακρίνονται αἱ σκιεραί, διακεκομμέναι, ἀνώμαλοι γραμμαί, αἱ συνιστάμεναι ἐκ διεσπαρμένων σκοτεινῶν σημείων (σειρῶν). Ἡ ὅλη ὄψις τοῦ πλανήτου ἐμφανίζεται οὕτω *φυσική* ἤ, ὡς λέγουσι συνήθως, *πλανητική*. Ὁ χάρτης οὗτος χρησιμεύει ὡς ἄριστος ὁδηγὸς τῶν περὶ τὴν ἀρεογραφίαν ἀσχολουμένων.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀντωνιάδου αἱ ἀφορῶσαι ἐν γένει τοὺς πλανήτας, ἰδιαίτατα δὲ τὸν Ἄρην, ἐκρίθησαν λίαν εὐφήμως ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων, αἱ σχετιζόμεναι δὲ πρὸς τὴν χαρτογραφίαν τοῦ Ἄρεως θεωροῦνται αὐθεντικαί. Πλὴν τῆς *Βρεττανικῆς Ἀστρονομικῆς ἑταιρείας*, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρεογραφικοῦ τμήματος αὐτῆς, ἡ *Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων* ἀπένειμεν αὐτῷ τῷ 1925 ἔπαθλον χρηματικὸν ««Pour ses belles observations de la surface et de l'atmosphère des planètes, et de la planète Mars en particulier» (Comptes Rendus de l'Academie des Sciences T. 181. 1925. p. 964). Ἡ δ' *Ἀστρονομικὴ ἑταιρεία τῆς Γαλλίας* ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὕψιστον αὐτῆς βραβεῖον, τὸ βραβεῖον Janssen «διὰ τὴν λίαν ἀξιοσημείωτον συμβολήν, ἣν διὰ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ προσέφερεν, ὅπως γνωσθῇ ἡ τοπογραφία καὶ ἡ μετεωρολογία τοῦ πλανήτου Ἄρεως» (Bulletin de la Societé Astronomique de France. 39, 1925. p. 379—380).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Memoirs of the British Astronomical Association, Vol. XX, Part II, Ninth report of the section of the observation of Mars 1915. — Bulletin de la Société Astronomique de France, 1925—1928, La découverte du système héliocentrique du monde en Grèce antique, par *E. Antoniadi*, (B. S. A. F. Octobre 1927). Le retour de la planète Mars (Bul. d. S. A. F. Août, 1926), par *E. Antoniadi*. *C. Flammarion*, La planète Mars.

Γ. Α.

—«Ἄρης» *[Ναυτ.]*. Ἱστορικὸν σκάφος τοῦ νεοελληνικοῦ στόλου τὸ ὁποῖον μετὰ λαμπρὰν δρᾶσιν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Ἀγῶνα τοῦ 1821, ἐσυνέχισε τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸ Ἔθνος διὰ τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ παρασκευὴν ἐν εἰρήνῃ, ὡς ἐκπαιδευτικὸν πλοῖον.

Ὁ πάρων «Ἄρης» ἐναυπηγήθη ἐν Βενετίᾳ. Καθειλκύσθη τῷ 1807, ἀνῆκε δὲ εἰς τὸν Ὑδραῖον πλοίαρχον Ἀναστάσιον Τσαμαδόν. Ἀπηθανατίσθη διὰ τῆς δραματικῆς ἐξόδου του ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Πύλου κατὰ τὴν 26 Ἀπριλίου 1825, ὅπου εἶχεν ἀποκλεισθῇ παρὰ τοῦ στόλου τοῦ Ἰμπραήμ, ἀποτελουμένου ἐκ 32 πλοίων, καὶ τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ διασχίσῃ κανονιοβολούμενος πανταχόθεν, ἀφοῦ ἐφονεύθη εἰς τὴν ξηρὰν πρὶν προφθάσῃ νὰ ἐπιβιβασθῇ ὁ πλοίαρχός του. Διῆλθε μέσῳ ὅλου τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων τὸ θαρραλέον σκάφος καὶ ἐθαυμάσθη παρ' αὐτῶν τούτων τῶν ἐχθρῶν διὰ τοὺς δεξιοὺς χειρισμούς του καὶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν παρὰ τοῦ πληρώματός του γενναιότητα.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἐξετιμήθη δεόντως παρὰ τοῦ Ἔθνους καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ἄρης ἠγοράσθη παρὰ τοῦ Δημοσίου καὶ ἐπισκευασθεὶς ἐξετέλει ἐπὶ μακρὸν—ὁλόκληρον σχεδὸν αἰῶνα—τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς πλοῦς τῶν Ναυτικῶν Δοκίμων, τελευταίως δ' ἐχρησίμευεν ὡς σχολὴ ναυτοπαίδων προσωρμισμένος εἰς Πόρον, ὅπου αἱ κομψαὶ γραμμαί του ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἐστόλιζον τὸν γραφικὸν τῆς νήσου λιμένα. Ἐχρησίμευσε διαδοχικῶς εἰς τὸ ἐκεῖ Ναυτικὸν Προγυμναστήριον ὡς σχολεῖον θωρακιτῶν, οἰακιστῶν καὶ ναυτοπαίδων

Ὁ πάρων «*Ἄρης*» ἦτο ξύλινος ὅλος, προστατευόμενος ἀπὸ χαλκᾶ ἐλάσματα κατὰ τὰ ὕφαλα αὐτοῦ. Εἶχε μῆκος 103 ποδῶν, πλάτος 30 ποδ., ἐκτόπισμα 245 τόννων, βύθισμα 15 ποδ. καὶ ἀνέπτυσσε ταχύτητα 10 μιλλίων, οὐριοδρομῶν. Ὅταν ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Κράτους μετωνομάσθη ἐν ἀρχῇ εἰς «*Ἀθηνᾶν*». Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδόθη ἐκ νέου εἰς τὸ ἱστορικὸν σκάφος τὸ παλαιόν του ἔνδοξον ὄνομα, τοῦτο δὲ ἔφερε μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1921 διαταχθείσης, τιμῆς ἕνεκεν, καταβυθίσεώς του εἰς τοὺς βυθοὺς τοῦ Σαρωνικοῦ, ὅταν ἐγήρασε καὶ κατέστη ἄχρηστον ἐντελῶς.

Ὁ «*Ἄρης*» ἦτο τὸ μόνον ναυτικὸν κειμήλιον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τὸ ὁποῖον διετηρήθη, πλὴν τῶν περισωθέντων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον ἀκροστολίων διαφόρων δρασάντων κατὰ τὸν ἐθνικὸν Ἀγῶνα σκαφῶν, ὡς ἡ φιγούρα τοῦ «*Θεμιστοκλέους*» τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη, ἡ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη, τῆς Μπουμπουλίνας, τῆς «*Καρτερίας*» κλπ.

Τὴν ἔξοδον τοῦ «*Ἄρεως*» ἐκ Πύλου καὶ τὴν διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔνδοξον πορείαν τοῦ ἀπηθανάτισεν εἰς ὡραῖον πίνακα ὁ θαλασσογράφος Κ. Βολωνάκης. Ὁ πίναξ οὗτος κοσμεῖ τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ παριστᾷ τὸ ἡρωϊκὸν σκάφος ὅταν, ἐξελθὸν τοῦ στομίου τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου, ὑπερεπήδησε τὰ πρῶτα ἐμπόδια, τὴν φεργάδαν καὶ τὴν κορβέτταν καὶ τὰ τρία βρίκια τοῦ ἐχθροῦ, ἅτινα τοῦ ἀπέκλειον τὴν ἔξοδον καὶ πρῶτα ὑπεδέχθησαν δι' ὁμοβροντιῶν τὸ ἐλαφρὸν σκάφος· περικυκλωθὲν δὲ τότε ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐβομβαρδίζετο ἀμειλίκτως παρὰ τῶν πλωτῶν ἐκείνων φρουρίων ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ὅσον διήρκεσεν ἡ φοβερὰ ἐκείνη πάλη, ἥτις τοῦ ἀπέσπασε τὴν *μπούμαν*, συνέτριψε τὰς *ἀντένας* καὶ κατερράκωσε τὰ ἱστία.

Ἐπανειλημμένως διέτρεξαν τὸν ἔσχατον κίνδυνον οἱ τοῦ πληρώματός του καὶ παρεσκευάσθησαν

Digitized by Google

ν' ἀνατινάξωσι τὸ πλοῖόν των εἰς τὸν ἀέρα καὶ ταφῶσι μετ' αὐτοῦ, ὁρίσαντες δύο γέροντας ναύτας, ὅπως θέσωσι πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Ἀλλ' ἡ νὺξ τοὺς ἔσωσε. Ἡ Πρόνοια ἐβοήθησε τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνά των. Πυρκαϊὰ ἐξερράγη εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ σκάφη· ὁ ἐχθρικὸς στόλος συνεταράχθη καὶ διεσπάσθη ἡ ἑνότης τῆς ἐνεργείας του, τῆς δὲ στιγμιαίας ταύτης εὐκαιρίας ἐπωφελούμενος ὁ «*Ἄρης*» ἐξέφυγε καὶ ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος μὲ τὰ ράκη τῶν ἱστίων του στεφανωμένα ἀπὸ τὴν δόξαν. Σ. ΔΑΣΙΟΣ

Ἄρης, *μάρτυς*. Ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενος, ἐμαρτύρησεν ἐπὶ πυρὰς ἐν Ἀσκάλωνι, τῷ 309. Ἡ μνήμη του μετὰ τῶν ἀποκεφαλισθέντων συναθλητῶν του *Ἡλίου* καὶ *Πρόβου* ἐπιτελεῖται τῇ 19ῃ Δεκεμβρίου τῇ δὲ 13ῃ Δεκεμβρίου ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ἐν εἰρήνῃ τελειωθέντος ὁσίου *Ἄρεως*.

—**άρης**· κατάληξις ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ εἰς —*της* παρώνυμα καὶ δραστικά· βλ. —άρις.

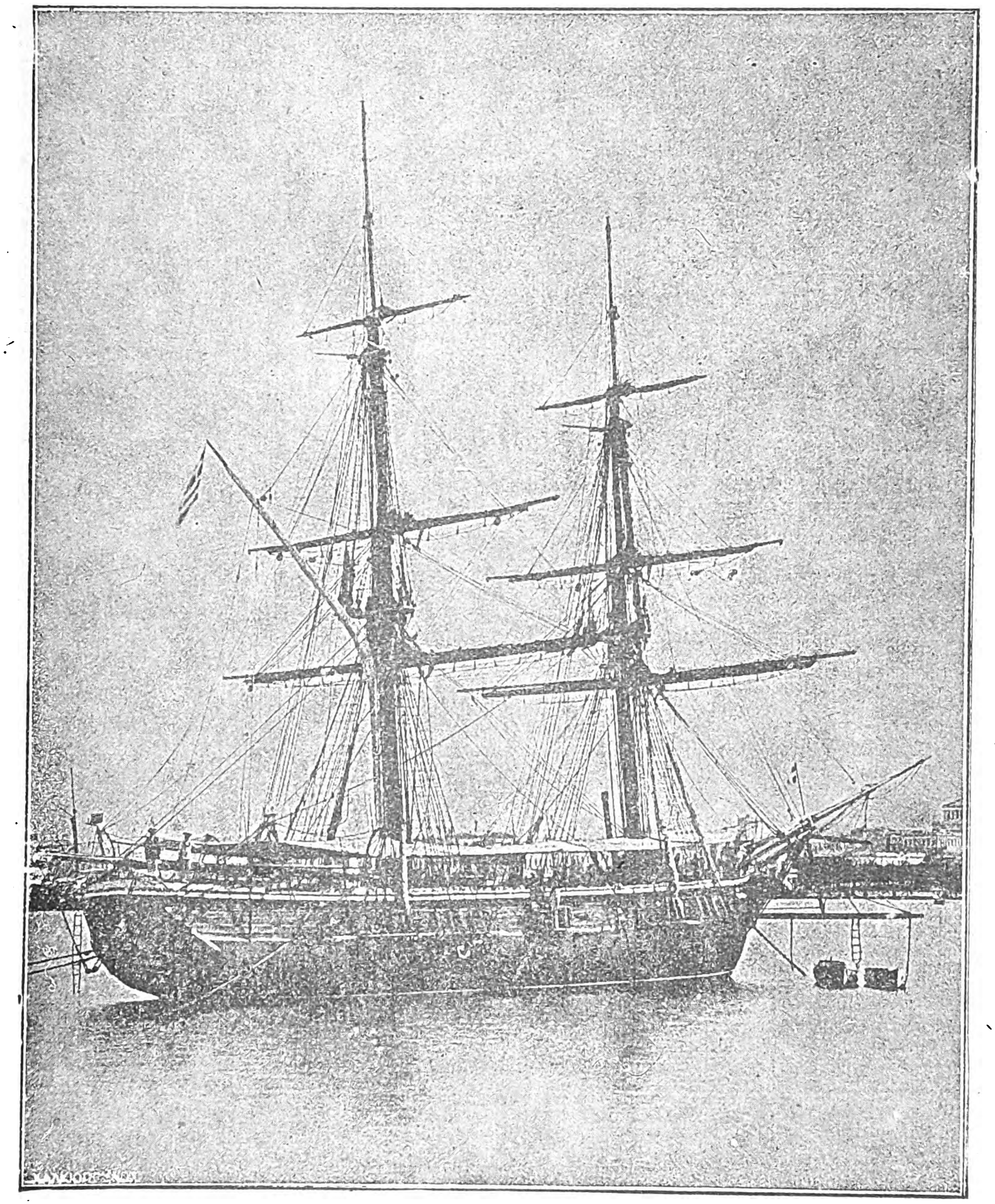

Ὁ πάρων «Ἄρης».

Ἀρητάδης.—1) Γραμματικὸς ἀναφερόμενος ἐν Σχολίοις Ἰλιάδος.—2) Ἱστορικὸς Κνίδιος μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου. Α. Δ.

Ἀρήτη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ρηξήνορος, σύζυγος τοῦ Ἀλκινόου, βασιλέως τῶν Φαιάκων, καὶ μήτηρ τῆς Ναυσικᾶς (Ὀδύσσ.). Α. Δ.

— **Ἀρήτη**, *ἡ φιλόσοφος*. Θυγάτηρ Ἀριστίππου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς κυρηναϊκῆς σχολῆς. Αὕτη διδαχθεῖσα τὴν φιλοσοφίαν παρὰ τοῦ πατρός της καὶ εὐδοκιμήσασα ἐν αὐτῇ, διεδέχθη τὸν πατέρα της εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ σχολάρχου τῆς κυρηναϊκῆς σχολῆς. Ὅπως δὲ αὕτη ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρός της, οὕτω καὶ αὐτὴ ἔπειτα ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸν υἱόν της *Ἀρίστιππον τὸν νεώτερον*, τὸν διὰ τοῦτο «μητροδίδακτον» ἐπονομασθέντα. Ἰδίαν πραγματείαν περὶ αὐτῆς ἔγραψεν ὁ Eck («de Arete philosopha», Lips. 1775»). Α. Π. Σ.

Ἀρητιάδης *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἄρεως, ὁ Κύκνος *(Ἡσύχ.)*.

Ἀρητιὰς *[Μυθολ.]*. Ἐπώνυμον τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων Μελανίππης, ἀναφερόμενον ὑπὸ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου. Α. Δ.

Ἀρητιὰς *[Γεωγρ.]*. Ἡ μόνη νῆσος ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κειμένη παρὰ τὴν Κερασοῦντα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀκ-Σοῦ. Κατὰ τὸν Ἀνώνυμον τὸν γράψαντα περίπλουν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἡ νῆσος ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἄρεως, τοῦ ὁποίου ἴσως ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἱερόν, ἐπιφέρει δὲ ὁ ἴδιος ἐπεξήγησιν τοῦ Ἀρητιὰς διὰ τοῦ *Ἀρεώνησος*. Ἡ νῆσος ὀνομαζομένη σήμερον *Νησί*, εἶναι ἀκατοίκητος, ἀποτελεῖ δὲ κτῆμα τοῦ δήμου Κερασοῦντος, ὅστις τὴν ἐκμεταλλεύεται ἐκμισθώνων τὴν καλλιέργειάν της εἰς γεωργόν. Κατὰ τὸ θέρος ἀποτελεῖ μέρος εὐχάριστον ἐκδρομῆς τῶν Κερασουντίων, εἶναι δὲ ἄλλως γνωστὴ ἡ νῆσος διὰ τὰ φημισμένα μύδια τῶν ἀκτῶν της. Ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς σώζονται μερικὰ ἐρείπια οἰκοδομῶν καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ καθὼς λέγεται. Πλησίον αὐτοῦ ὑπάρχουν ἄλλα ἐρείπια σχήματος κυκλικοῦ τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται παλάτι τῆς βασίλισσας. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν ἐνταῦθα διῆλθεν ἀσκητικὸν βίον βασιλοπούλα ἐκ τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς ἐξορισθεῖσα ὑπὸ τῶν οἰκείων διὰ λόγους ἐρωτικούς. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—«**Ἀρητιάς**» Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ κοινωνικῶν εἰδήσεων ἐκδοθεῖσα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1910 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Βαλαβάνη ἐν Κερασοῦντι τοῦ Πόντου. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἑβδομαδιαία, ἀργότερον δὲ ἐξεδίδετο δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα. Ἡ ἔκδοσις της διεκόπη κατὰ τὸν ἀνθελληνικὸν διωγμὸν τοῦ 1917. Α. Α. Π

Ἄρητος· ἕτερος τύπος τοῦ Ἄρατος (βλ. λ.).

Ἀρθασασθὰ *[Βιβλ.]* βλ. λ. Ἀθερσασθά.

Ἀρθέταυρος. Δυνάστης τῆς Ἰλλυρίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ. Α. Δ.

ἄρθηκας (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Πάρῳ τοῦ φυτοῦ *νάρθηξ ὁ κοινὸς* (Ferula communis). Δ. Ν. Π.

ἀρθηνηίς (ἡ) (Artheneïs) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζυγαινιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ζῷα ἰθαγενῆ τῆς Ἰταλίας. Δ. Ν. Π.

Ἄρθμιος. Υἱὸς τοῦ Πυθώνακτος ἐκ Ζελείας, πόλεως τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ ἐσχάτῃ παρωρείᾳ τῆς Ἴδης. Ὑπῆρξε πρόξενος τῶν Ἀθηναίων, ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους εἶχε μεταφέρει εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα περσικὸν χρυσίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεδίωξε νὰ διαφθείρῃ τὰς ψυχὰς Ἑλλήνων ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν Βαρβάρων, ὄχι μόνον ἐστερήθη τῆς τιμῆς νὰ εἶναι πρόξενος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ προεγράφη, αὐτός τε καὶ τὸ γένος του, ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰσθμῷ συμμαχικοῦ συνεδρίου «τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα Ἑλλήνων, τῶν τὰ ἀμείνω φρονεόντων» (*Ἡρόδ.* Ζ' 145), τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν ὡς ἐσχάτην προδοσίαν ὄχι μόνον πᾶσαν ἑκουσίαν προσχώρησιν πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν λόγῳ ἢ ἔργῳ ὑπηρεσίαν πρὸς αὐτούς (βλ. *Δημ.* Φιλιπ. Γ' 121). ΚΑΨ.

ἀρθονία (ἡ) (Arthonia) *[Βοτ.]*. Γένος *λειχήνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γραφιδῶν*. Ἀπαντῶσιν εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ φύονται ἐπὶ τῶν ὑγρῶν τοίχων καὶ εἰς παραλίμνια ἢ παραποτάμια πετρώδη μέρη καὶ πολλάκις καταλαμβάνουσι μεγίστας ἐκτάσεις. Ὁ θαλλὸς τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ὁμοιόμορφος, ὀλίγον ἀνεπτυγμένος. Ὁ θύλακος τῶν ᾠῶν διαιρεῖται εἰς ἀπιοειδῆ ἀσκίδια, ἕκαστον τῶν ὁποίων περικλείει ὀκτὼ ᾠοειδῆ σπόρια. Τὸ εἶδος *ἀρθονία ἡ νεφέλη* (Arthonia nephela) ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ ἄλλου λειχῆνος, τοῦ εἴδους *λεκαρίον* (Lecarium). Δ. Ν. Π.

Ἄρθουρ (Arthur), *Τιμόθεος Σαΐλ*. Ἀμερικανὸς μυθιστοριογράφος (1809—1885). Περιέγραψε μὲ πνεῦμα καὶ εὐστροφίαν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἀμερικανῶν τοῦ Βορρᾶ. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Σκιαὶ τῆς πραγματικῆς ζωῆς», «Διηγήματα διὰ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχούς», «Διηγήματα συζυγικοῦ βίου» καὶ «Ὁ καλὸς καιρὸς ποῦ ἔρχεται». Α. Δ.

— **Ἄρθουρ** (Arthur), *Τσέστερ Ἄλαν*. Ὁ 21ος Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, γεννηθεὶς τῷ 1830 ἐν Troy τῆς Πολιτείας Νέας Ὑόρκης, υἱὸς ἱερέως. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν εἰς τὸ Union College, ὅποθεν ἀπεφοίτησε τῷ 1848. Μετὰ ταῦτα ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Δικαίου διορισθεὶς τῷ 1850 δικηγόρος ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ἔνθα μετὰ τοῦ Earstus Culver καὶ ἄλλων τινῶν ἵδρυσεν ἐμπορικὸν κατάστημα· ταυτοχρόνως ὅμως ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν συνταχθεὶς μὲ τὸ κόμμα τῶν αὐστηρῶν ρεπουμπλικάνων. Διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὡς γενικὸς διοικητὴς τῆς πόλεως τῆς Νέας Ὑόρκης ἐπεδείξατο ὁ Ἄρθουρ ἀπαράμιλλον ἐργατικότητα, πολλοὺς δὲ κόπους καὶ μεγάλας φροντίδας κατέβαλλεν, ὅπως προμηθεύῃ εἰς τὰ μαχόμενα στρατεύματα τὰ ἀναγκαιοῦντα ἐνδύματα καὶ τὸν ἀπαραίτητον ὁπλισμόν. Εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ τρόπον τινὰ τῶν τοιούτων ὑπηρεσιῶν του διωρίσθη τῷ 1871 εἰς τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπικερδεστάτην θέσιν τοῦ ἐπιθεωρητοῦ λιμένος τῆς Νέας Ὑόρκης· εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινεν ἐπὶ 8 συνεχῆ ἔτη μέχρι τοῦ 1878, ὁπότε ὁ Πρόεδρος Hayes ἀπεμάκρυνε ταύτης τὸν Ἄρθουρ λόγῳ τοῦ ὅτι ἐνίοτε κατεχρᾶτο τῆς θέσεώς του.

Ἐκ παραλλήλου ὅμως δὲν ἔπαυσεν ὁ Ἄρθουρ νὰ μετέχῃ ἐνεργῶς τῆς πολιτικῆς, δυνηθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ ν' ἀναδειχθῇ ὑπεράνω ὅλων τῶν συνεργατῶν του καὶ πολιτικῶν φίλων, ἐκλεγεὶς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος τῶν ρεπουμπλικάνων καὶ κατασταθεὶς εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ Stalwarts, ἐπιτυχὼν διὰ τῶν θέσεων τούτων ν' ἀσκήσῃ μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς κατευθύνσεως τοῦ κόμματος. Ἐπιδείξας δὲ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ προσόντα οὐχὶ συνήθη, παρωρμήθη νὰ ἐκτεθῇ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1880 ὡς ὑποψήφιος ἀντιπρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐπιτυχὼν νὰ ἐκλεγῇ τοιοῦτος κατὰ τὰς κατὰ μῆνα Δεκέμβριον ἐνεργηθείσας προεδρικὰς ἐκλογάς, ὡς προέδρου ἐκλεγέντος τοῦ Garfield.

Ὁ μετ' οὐ πολὺ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Garfield παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἄρθουρ ν' ἀναλάβῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας (19 Σεπτεμβρίου 1881), ὅτι ἐπέτρεψεν εἰς τὸ κόμμα του τὴν ἀπόλυτον ὑπερίσχυσιν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Προεδρείας του ἐκυβέρνησε μετ' ἀπολύτου ἀντικειμενικότητος, μακρὰν τῶν ἰδιαιτέρων συμφερόντων του κόμματός του, παραμείνας ἀδιάφορος εἰς τὴν ἐκ τοῦ κόμματός του ἀποσκίρτησιν τῶν παρασίτων, οἵτινες οὐδόλως ἀνέμενον τοιαύτην ἐκ μέρους του στάσιν. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ του ἐδημιούργησε παρὰ τῷ λαῷ ἀπόλυτον ἐκτίμησιν πρὸς αὐτόν, μεθ' ἧς ἐξηκολούθησε νὰ τὸν περιβάλλῃ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ προεδρικοῦ ἀξιώματος ἀποχώρησίν του (4 Μαρτίου 1885). Ἔκτοτε ἔζησεν ἰδιωτεύων, ἀποθανὼν τὸ ἐπόμενον ἔτος, τὴν 18 Νοεμβρίου 1886, ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ.

[*W. O. Stoddard*: «Lives of Hayes, Garfield and Arthur», Νέα Ὑόρκη 1889.] Η. Γ. Κ.

Digitized by Google

Ἀρθοὺρ *[Γεωγρ.]*· βλ. Πόρτ-Ἀρθούρ.

Ἀρθοῦρος ἢ **Ἀρταῖος** (Artur). Θρυλικὸς βασιλεὺς τῆς Οὐαλίας, ἡ προβληματικὴ ὕπαρξις τοῦ ὁποίου ἀνάγεται συνήθως εἰς τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ. Χ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο υἱὸς τῆς Ἰγέρνης, συζύγου τοῦ Γορλόκ, δουκὸς τοῦ Καονουάλ. Φαίνεται ὅμως ὅτι πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ὁ Οὔτερ, ὁ δρακοντοκέφαλος, ἀρχηγὸς τῶν Βρεττανῶν.

Ὁ Ἀρθοῦρος διεδέχθη αὐτὸν τῷ 516 μ. Χ. καὶ ἤρχισεν ἅμα τῇ ἀναρρήσει αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Σαξώνων, τοὺς ὁποίους καὶ κατετρόπωσε, καθὼς καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Σκώτους καὶ Πίκτας. Ἐπανέφερε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταργήσει οἱ Σάξωνες, ἐνυμφεύθη τὴν Γενιέβρην καὶ κατέκτησε διαδοχικῶς τὴν Σκωτίαν, Ἰρλανδίαν, τὴν Γοθλανδίαν, τὴν Νορβηγίαν, τὴν Δανίαν καὶ τὴν Ἰσλανδίαν. Κατόπιν ἵδρυσε τὸ τάγμα τῶν «Ἱπποτῶν τῆς Στρογγύλης Τραπέζης» καὶ ἐκυβέρνησε τὸ βασίλειον αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 542 ἔτους τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπισυμβάντος ἐν τῇ νήσῳ Ἀβαλόνῃ ἔνθα εἶχεν ἀποσυρθῇ μετά τινα μάχην κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μεδράνδου, καθ' ἣν εἶχε τραυματισθῇ. Εἰς τὰ λίαν ἀβέβαια γεγονότα ταῦτα, ἡ ποίησις προσέθηκεν πολλοὺς καὶ διαφόρους θρύλους. Κατά τινα θρῦλον τοῦ μεσαίωνος ὁ βασιλεὺς Ἀρθοῦρος δὲν ἀπέθανε, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὴν νῆσον Ἀβαλόνην, προστατευόμενος ὑπὸ ἐννέα νυμφῶν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐπανάκτησιν τῶν δύο Βρεττανιῶν του, ὅταν ἤθελεν ἐπιστῇ ἡ κατάλληλος στιγμή.

Ὁ Ἀρθοῦρος φέρεται ὡς ἥρως τοῦ βρεττανικοῦ κύκλου τῆς «Στρογγύλης Τραπέζης», ἤτοι σειρᾶς ἐπικῶν ποιημάτων. Ὁ κύκλος οὗτος, ὅστις διεδέχθη τὸν τοῦ *Καρόλου τοῦ Μεγάλου* καὶ ἀποτελεῖ τεραστίαν ποιητικὴν συλλογήν, εἰς ἣν συνειργάσθησαν ποιηταὶ διαφόρων ἐθνῶν, ἐτεματίσθη κατὰ τὸ 1250, ἔχει δὲ δύο κυρίας πηγάς: τὴν «Historia regum Britanniae» («Ἱστορίαν τῶν βασιλέων τῆς Βρεττανίας») τοῦ Gaufrei de Monmouth, εἰς ἣν ἀναφέρονται πάντες οἱ μῦθοι, οἱ πρὸς τὸν Ἀρθοῦρον συνδεόμενοι, καὶ τὴν μυθιστορίαν τοῦ Ροβέρτου Γουαὶς (Wace), ἔνθα ἐξυμνοῦνται διὰ στίχων ὀκτασυλλάβων τὰ ἆθλα τοῦ Ἀρθούρου καὶ τὰ τῶν ἱπποτῶν τῆς Στρογγύλης Τραπέζης. Ἐκ τῶν δύο τούτων πηγῶν προῆλθε κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα τεράστιος ἀριθμὸς ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο ὁμάδας. Ἡ πρώτη, συνισταμένη ἐκ τῶν ποιητικῶν συνθέσεων τῆς «Στρογγύλης Τραπέζης» ἐμπεριέχει πάντα τὰ ποιήματα ἐκεῖνα ἅτινα ἐνέπνευσεν ἰδίως ὁ ἔρως τῶν ἱπποτῶν καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ πολέμου. Ἡ δευτέρα ἔχει τάσιν τελείως θρησκευτικὴν καὶ μυστικοπαθῆ. Ἀντικείμενον αὐτῆς εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἱεροῦ Γκρᾶλ, ἡ δὲ μυθιστορία τοῦ *Παρσιβάλ*, ἔργον τοῦ Γάλλου τρουβαδούρου Κρεστιὲν ντὲ Τρουᾶ, εἶναι ἡ παλαιοτέρα καὶ τελειοτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων συνθέσεων ἔκφρασις. Γκρᾶλ εἶναι ἡ κύλιξ ἐκ σμαράγδου, ἣν μετεχειρίσθη κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον ὁ Χριστός. Οἱ ἄγγελοι μετέφεραν τὴν κύλικα ταύτην εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ θὰ τὴν ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν γῆν, ἅμα ὡς εὑρεθῇ οἰκογένειά τις ἀρκούντως εὐσεβὴς καὶ ἁγνή, ὅπως τὴν διαφυλάξῃ. Εἰς τὸν ἴδιον κύκλον ἀνήκουσιν οἱ ὡραῖοι θρῦλοι τῆς νύμφης *Βιβιανῆς*, τῆς νύμφης *Μοργάνης*, τῆς ὡραίας καὶ ὑπερηφάνου *Γενιέβρης*, τῆς ξανθῆς *Ἰούλδης*, ἐρωμένης τοῦ Τριστάν, καὶ πολλῶν ἄλλων γυναικείων τύπων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤντλησε τὰ θέματά της ἡ ποίησις τοῦ μεσαίωνος.
Α. Δ.

— **Ἀρθοῦρος Α'.** Δοὺξ τῆς Βρεττάνης, υἱὸς τοῦ Γοδεφρείδου τῶν Πλανταγενετῶν καὶ τῆς Κωνσταντίας τῆς Βρεττάνης, κληρονόμου τοῦ ὁμωνύμου δουκάτου, γεννηθεὶς ἐν Νάντῃ τῷ 1187 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1203. Ἀνηγορεύθη δοὺξ ἐν ἔτει 1196. Ὁ θεῖος του Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος, ἀναχωρῶν διὰ τοὺς ἁγίους τόπους, ἀνεγνώρισε τὸν Ἀρθοῦρον ὡς διάδοχον αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ κατά τινα διαθήκην, θεωρουμένην πλαστήν, ὁ Ριχάρδος ἀποθνήσκων, ὑπέδειξεν ὡς διάδοχόν του τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Ἀκτήμονα, ἐν ἔτει 1199. Ὁ Ἰωάννης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Νορμανδίαν καὶ νὰ στεφθῇ ἐν Ρουένῃ. Ἡ δούκισσα Κωνσταντία, μήτηρ καὶ κηδεμὼν τοῦ Ἀρθούρου, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Αὐγούστου. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ὑποτελῆ τοῦ Γάλλου μονάρχου, εἰς ὃν παρεχώρησε τὴν κομητείαν τοῦ Ἐβρὲ καὶ ἔδοσεν εἰς τὸν Λουδοβῖκον τῆς Γαλλίας τὴν ἀνεψιάν του Μπλὰνς τῆς Καστιλίας ὡς σύζυγον, ἐν ἔτει 1200. Τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τοῦ Ἀρθούρου ἐφαίνοντο οὕτω θυσιασθέντα, ὁπόταν οἱ Λουζινιάν, ὑποτελεῖς τοῦ Ἰωάννου, προσβληθέντες παρ' αὐτοῦ, ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὸν Φίλιππον κύριον τοῦ κυρίου των. Ὁ Φίλιππος διέταξε κατόπιν τούτου τὸν Ἰωάννην τὸν Ἀκτήμονα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπως ἀπολογηθῇ. Οὗτος μὴ συμμορφωθεὶς πρὸς τὴν διαταγὴν ταύτην ἐθεωρήθη ὡς προδότης καὶ αἱ γαῖαι αὐτοῦ ἐπεδικάσθησαν εἰς τὸν Φίλιππον Αὔγουστον, ὅστις προέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Ἀνζοῦ, ἀπέστειλε δὲ τὸν Ἀρθοῦρον εἰς τὸ Πουατοῦ, ὅπως τὸ καταλάβῃ. Ὁ Ἰωάννης ὅμως ἔσπευσεν εἰς τὴν Ρουένην, ὅπου συνέλαβε τὸν Ἀρθοῦρον καὶ τὸν ἐφόνευσεν, ὡς λέγεται, διὰ τῆς ἰδίας χειρός του (1203). Α. Δ.

— **Ἀρθοῦρος Β'.** Δοὺξ τῆς Βρεττάνης, υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Β' καὶ τῆς Βεστρίκης τῆς Ἀγγλίας, γεννηθεὶς τῷ 1262 καὶ ἀποθανὼν ἐν ἔτει 1312. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ βλέπομεν διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανιζομένην τὴν *τρίτην τάξιν* (τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ) καὶ τὴν γενικὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Πλοερμὲλ τῷ 1309. Α. Δ.

— **Ἀρθοῦρος Γ'.** Δοὺξ τῆς Βρεττάνης καὶ τῆς Τουραίνης, κόμης τοῦ Ρισεμόν, τοῦ Μονφόρ, τοῦ Ντρὲ κτλ. (1393—1458), υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Δ', διεδέχθη δὲ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Πέτρον, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του. Διεδραμάτισεν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους τῆς ἐποχῆς του σπουδαῖον πρόσωπον. Εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀζινκοὺρ εὑρέθη κάτωθεν σωροῦ νεκρῶν πλήρης τραυμάτων. Ἐπί τινα χρόνον ὑπῆρξεν ἐν Λονδίνῳ αἰχμάλωτος μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρλεάνης. Ἐν ἔτει 1424 ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν στρατάρχου τῆς Γαλλίας, ἠγωνίσθη κατὰ τῶν εὐνοουμένων Καρόλου τοῦ Ζ', ἀνεμίχθη εἰς πάσας τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις τοῦ βασιλείου καὶ συνέτεινεν, ὅπως ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους μέρος τῆς Γκυγιὲν καὶ ὁλόκληρος ἡ Νορμανδία. Ἀναγορευθεὶς δοὺξ τῆς Βρεττάνης, διετήρησε τὸν τίτλον τοῦ στρατάρχου τῆς Γαλλίας. Α. Δ.

— **Ἀρθοῦρος,** *πρίγκιψ τῆς Οὐαλίας.* Πρωτότοκος υἱὸς Ἐρρίκου τοῦ Ζ' (1486—1502). Διῴκησε τὴν Ἀγγλίαν ὡς ἀντιβασιλεύς, καθ' ὃν χρόνον ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐμάχετο κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ', ἤτοι ἐν ἔτει 1501. Ὁ Ἀρθοῦρος συνεζεύχθη τὴν Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγῶνος, θυγατέρα τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας. Ἀπέθανεν ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν γάμον του. Α. Δ.

ἀρθράθηρον (τὸ) (Arthratherum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρθραλγία (γαλ. arthralgie, γερμ. Gelenkschmerz) *[Ἰατρ.]*. Ἄλγος τῆς ἀρθρώσεως. Κλινικὸν σύνδρομον ὑποδηλοῦν νευραλγίαν ἢ φλεγμονὴν τῆς ἀρθρώσεως καὶ ὀφειλόμενον εἰς διάφορα αἴτια ἀναλόγως τῶν ὁποίων αἱ ἀρθραλγίαι διαιροῦνται εἰς *ὀξείας* (ὀξὺς ρευματισμὸς τῶν ἄρθρων, ποδάγρα, μολυσματικαὶ νόσοι, ὡς π. χ. βλεννόρροια, φυματίωσις, σύφιλις, ὀστρακιά, τύφος, γρίππη κλπ.), εἰς *χρονίας*, εἰς *τροφονευρωτικὰς* (ἐκ νευριτίδων, μυελιτίδων, ἐγκεφαλοπαθειῶν κλπ.) εἰς *τραυματικάς*, εἰς *τοξικὰς* (ἐκ διαφόρων τοξικῶν οὐσιῶν ὡς π. χ. μολύβδου, ὑδραργύρου κ. ἄ.) καὶ εἰς *ὑστερικάς*. Μία καὶ ἡ αὐτὴ κλινικὴ μορφὴ μιᾶς ἀρθραλγίας δύναται να ὀφείλεται εἰς ἄλλοτε ἄλλα αἴτια, ὅπως καὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ αἴτιον δύναται νὰ προκαλέσῃ ἄλλοτε ἄλλας κλινικὰς μορφάς. Ἡ συμπτωματικὴ θεραπεία τῆς ἀρθραλγίας ἀνάγεται εἰς τὰ ἐπισπαστικὰ καὶ ἀντινευραλγικὰ φάρμακα. Ἡ οὐσιαστικὴ ὅμως ταύτης θεραπεία ἀνάγεται εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ αἰτίου ὅπερ τὴν προκαλεῖ.
Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

ἄρθραξον (τὸ) (Arthraxon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρθρεκτομὴ *[Χειρουργ.]*. Χειρουργικὴ ἐπέμβασις δι' ἧς ἀφαιροῦνται πάσχοντα τμήματα ἀρθρώσεώς τινος θυλάκου, ὀστῶν μετὰ χόνδρων, ἢ ὅλα ὁμοῦ, ἀναλόγως τῆς νοσηρᾶς ἐπεξεργασίας. Ἡ ἀρθρεκτομὴ εἶναι *μερικὴ* ἢ *ὁλική*. Καὶ μερικὴ μὲν ὅταν ἀφορᾷ τὸν θύλακον ἢ καὶ τὰ ὀστεώδη τμήματα ταύτης, ἐξ οὗ *θυλακοεκτομὴ* καὶ *ὀστεοαρθρεκτομή*, ἥτις ἀποτελεῖ ἄτυπον ἢ μερικὴν διέκπρισιν, ὁλικὴ δὲ ὅταν ἀφορᾷ τὴν ἐκτομὴν ὁλοκλήρου ἀρθρώσεως (*διέκπρισις*). Ἡ ἀρθρεκτομὴ ἐξετελέσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Volkmann κατὰ τὸ 1885.

Ὡς πρῶτος χρόνος ἑκάστης ἀρθρεκτομῆς θεωρεῖται εὐρεῖα ἀρθροτομή, μεθ' ἥν, ἀναλόγως τῶν παθολογοανατομικῶν ἀλλοιώσεων, ἀκολουθεῖ μερικὴ ἢ ὁλικὴ ἀρθρεκτομή. Τὴν κυριωτέραν ἔνδειξιν πρὸς ἀρθρεκτομὴν ἀποτελεῖ ἡ φυματίωσις ἀρθρώσεως. Κατὰ ταύτην, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουσι συριγγώδεις πόροι καὶ ἑπομένως δευτεροπαθὴς μόλυνσις, μετὰ τὴν διάνοιξιν καὶ ἀφαίρεσιν τῶν πασχόντων τμημάτων τῆς ἀρθρώσεως, δύναται νὰ ἐπακολουθήσῃ ραφὴ κατὰ στρώματα καὶ τελικὴ ραφὴ τοῦ τραύματος, πρὸς ταχυτέραν ἴασιν καὶ διατήρησιν κατὰ τὸ δυνατὸν τῶν κινήσεων τῆς ἀρθρώσεως, ἄλλως παραλείπεται ἡ τελικὴ ραφὴ τοῦ τραύματος, ἐγκαταλειπομένης παροχετεύσεως.
Ι. ΚΑΛΛΑΪΤΖΗΣ

ἀρθρίδιον (τό)· μικρὸν ἄρθρον, μικρὰ πραγματεία περί οἱουδήποτε ζητήματος ἐν ἐφημερίδι ἢ περιοδικῷ.

ἀρθρίη (ἡ) (Arthrie) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἐπιμήκους κεφαλῆς, ἥτις καταλήγει εἰς ὀξύτατον ρύγχος. Ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠά της, ἅτινα εἶναι ἐπιμήκη μὲ σκληρότατον κέλυφος, ἐπὶ οὐσιῶν ἐν ἀποσυνθέσει εὑρισκομένων. Αἱ ἐκκολαπτόμεναι προνύμφαι εἶναι ἐπιμήκεις, κυλινδρικαὶ καὶ ἔχουσιν ὑπόφαιον χρῶμα. Ἐνδιαιτῶνται εἰς ὑγρὰ μέρη. Δ.Ν.Π.

ἀρθρικός, —ή, —όν ὁ τῶν ἄρθρων ἢ τῶν ἀρθρώσεων, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς κλειδώσεις.

— *ἀρθρικὰ κινητὰ* (ἢ *ξένα*) *σωμάτια* *[Ἰατρ.]*. Ἀποκαλοῦμεν *ἀρθρικὰ κινητὰ* ἢ *ξένα σωμάτια* μικρὰ παθολογικὰ σωμάτια ἅτινα παρὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν δὲν ἔρχονται ἐκ τῶν ἔξω ἀλλὰ παράγονται ἐπὶ τόπου εἴς τινας παθολογικὰς καταστάσεις ἢ κατόπιν τραυματισμοῦ δαπάναις τῶν ἀποτελούντων τὴν πάσχουσαν ἄρθρωσιν στοιχείων.

Ἡ ἱστορία τῶν σωματίων τούτων, τῶν καὶ *ἀρθροφύτων*, ἢ *ὀστεοφύτων* (καθηγ. Πανᾶς) κληθέντων, ἀνέρχεται μέχρι τοῦ ἔτους 1559, ὁπότε ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ambr. Paré διὰ πρώτην φορὰν ἀφήρεσε τοιοῦτο σωμάτιον ἐκ τοῦ γόνατος πάσχοντός τινος. Ὁ Monroe βραδύτερον (1726) ἀπέδωκε τὴν γένεσιν τῶν ἐν λόγῳ ξένων σωματίων εἰς τὸν τραυματισμόν. Ἀλλ' ὁ Laënnec (1854) ὑπεστήριξε μετ' αὐτὸν ὅτι τὰ ἐν λόγῳ σωμάτια σχηματίζονται κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ὑπὸ τὸν ἀρθρικὸν ὑμένα συνδετικὸν ἱστὸν καὶ εἶτα ὠθοῦντα ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν ἐν λόγῳ ὑμένα προβάλλουσι καὶ πίπτουσιν ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως ὡς μισχωτὰ κατ' ἀρχάς, ἐλεύθερα βραδύτερον. Ὁ Poncet (de Cluny) ἀφ' ἑνός, οἱ Poulet καὶ Vaillard (1885) ἀφ' ἑτέρου ἀπέδειξαν διὰ πειραμάτων τὸ δυνατὸν τῆς παραγωγῆς τῶν σωματίων τούτων διὰ τοῦ τραυματισμοῦ. Κατὰ τὸ 1887 ὅμως ἦλθεν ὁ Franz König (Deut. z. f. ch. 1887 XXVII καὶ 90), ὅστις, πρὸς ἑρμηνείαν τῆς παραγωγῆς τῶν ἐν λόγῳ ἀρθρικῶν ξένων σωματίων, ἐδημιούργησε τὴν θεωρίας τῆς «διαβρωτικῆς ὀστεοχονδρίτιδος» (ostéochondrite disséquante), καθ' ἣν συνεπείᾳ φλεγμονώδους ἐπεξεργασίας προκύπτει νέκρωσις τμήματος τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν. Διὰ τῆς θεωρίας ταύτης ἠθέλησεν ὁ König νὰ ἐξηγήσῃ τὰ μὴ ὀφειλόμενα εἰς τραυματισμὸν ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια.

Ἀλλὰ πῶς ἑρμηνεύεται ἡ παραγωγὴ τῆς διαβρωτικῆς ὀστεοχονδρίτιδος; Ὁ Ludloff παραδέχεται διαταραχὰς τῆς κυκλοφορίας τοῦ γόνατος παρομοίας πρὸς τὰς κατὰ τὴν ἔμφραξιν τῶν νεφρῶν, τῶν πνευμόνων κλπ. τοιαύτας. Πράγματι δὲ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν αἱ ἀρτηρίαι τῆς ἐπιφύσεως τοῦ γόνατος εἶναι τελικαὶ ὡς καὶ αἱ ἀρτηρίαι τῶν νεφρῶν κλπ. καὶ ἄφθονοι (Lexner). Εἶτα ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ ἀναστομοῦνται αἱ ἀρτηρίαι αὗται πρὸς ἀλλήλας καὶ μόνον ὀλίγαι τινὲς μένουσι τελικαί, ἐν αἷς καὶ ἡ μέση τοῦ γόνατος ἀρτηρία, ἥτις τροφοδοτεῖ τὸν ὄπισθεν χιαστὸν σύνδεσμον καὶ τὸν ἔσω κόνδυλον τοῦ μηροῦ. Ἐὰν λοιπὸν συνεπείᾳ τραύματος ἢ λοιμώξεως ἐπέλθῃ ἐμβολὴ εἰς κλάδον τινὰ τῆς ἐν λόγῳ ἀρτηρίας, τὸ ὑπὸ τοῦ κλάδου τούτου τροφοδοτούμενον σημεῖον τοῦ ἔσω κονδύλου παύει νὰ διατρέφεται κανονικῶς καὶ οὕτω ἡ διαβρωτικὴ ὀστεοχονδρῖτις (ostéochondrite disséquante) ἐγκαθίσταται καὶ τὸ οὕτω μὴ διαποτιζόμενον ὑπὸ τῆς κυκλοφορίας τμῆμα τοῦ ἔσω κονδύλου, κατ' ἀρχὰς μὲν διαχωρίζεται τοῦ ὑγιοῦς κονδύλου, εἶτα τέλος ἀποσπᾶται τελείως ἀπ' αὐτοῦ καὶ πίπτει ἐντὸς τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου μεταβαλλόμενον εἰς ἀρθρικὸν ξένον σωμάτιον μισχωτὸν ἢ καὶ τελείως ἐλεύθερον.

Παθολογικὴ ἀνατομική: Τὰ ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια διακρίνονται: α') Εἰς *τραυματικά*, ἅτινα συναντῶνται ἐν ἀναλογίᾳ 19:1 εἰς τοὺς ἄνδρας (Marten) μεταξὺ 15 καὶ 25 ἐτῶν καὶ ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἁπλᾶ. β') Εἰς *παθολογικά*, ἅτινα ἢ ἀποτελοῦνται ἐκ μὴ ὀργανωθέντος ἱστοῦ, ὡς π. χ. τὰ ὀρυζοειδῆ σωμάτια, ἢ τοὐναντίον ἀποτελοῦνται ἐξ ὀργανωθέντος τοιούτου, ὁλικῶς χόνδρου ἢ ὀστοῦ ἢ καὶ ἀμφοτέρων, ὡς συμβαίνει μὲ τὰ ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὴν ὀστεοαρθρίτιδα, εἰς τὴν διαβρωτικὴν ὀστεοχονδρίτιδα (ostéochondrite disséquante) ἢ τὴν ὀστεοχονδρωμάτωσιν. Εἶναι δὲ ταῦτα συνήθως πολλαπλᾶ.

Ἀπὸ *παθολογοανατομικῆς ἀπόψεως* τὰ ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια, εἴτε τραυματικὰ εἴτε παθολογικὰ εἶναι, διακρίνονται εἰς ἐλεύθερα ἢ μισχωτὰ καὶ μεγεθύνονται σὺν τῷ χρόνῳ. Τὰ ἀπαραίτητα δὲ πρὸς αὔξησιν τοῦ ὄγκου αὐτῶν στοιχεῖα προμηθεύονται τὰ μὲν μισχωτὰ σωμάτια ἐκ τῆς κυκλοφορίας, ἐφ' ὅσον ὁ μίσχος αὐτῶν φέρει τροφοφόρον ἀγγεῖον, τὰ δὲ ἐλεύθερα ὡς καὶ τὰ μισχωτὰ τὰ ἄνευ τροφοφόρου ἀγγείου ἐκ τοῦ ἐνδαρθρικοῦ ὑγροῦ. Τὸ μέγεθος αὐτῶν ποικίλλει ἀπὸ πίσου μέχρι λεπτοκαρύου καί ποτε μέχρι καρύου.

Δύνανται τὰ ἐν λόγῳ σωμάτια νὰ εἶναι ἄλλοτε ἓν καὶ ἄλλοτε δύο ἢ καὶ περισσότερα. Ἡ σύστασις αὐτῶν εἶναι ἐξ ὀστοῦ ἢ χόνδρου. Συνηθέστερον τὰ ἐν λόγῳ ἀρθρικὰ σωμάτια συναντῶνται εἰς τὸ γόνυ, ἀλλὰ περιεγράφησαν καὶ εἰς τὴν ἄρθρωσιν τοῦ ἀγκῶνος, τοῦ ἰσχίου, τὴν ποδοκνημι-

Digitized by Google

κὴν κ.λ.π. Εἰς τινας δὲ περιπτώσεις θέσιν ξένου σώματος ἐπεῖχεν ἡ κεφαλὴ τῆς κερκίδος ἢ τοῦ μηροῦ.

Συμπτωματολογία: Κατὰ τὴν ἐξέτασιν εὑρίσκομεν τὴν πάσχουσαν ἄρθρωσιν φυσιολογικὴν ἢ ἐλαφρῶς διωγκωμένην καί ποτε περιέχουσαν ὀλίγον ἐλεύθερον ὑγρόν. Αἱ κινήσεις τῆς ἀρθρώσεως γίνονται, πλὴν ὅμως κατὰ τὴν ἔκτασιν σταματᾷ στιγμιαίως τὸ μέλος ὅταν φθάσῃ εἰς 160°—170°, μεθ' ὃ ἀναπηδᾷ ἐν εἴδει ἐλατηρίου καὶ εἶτα ἐκτείνεται τελείως. Πολλάκις ἡ ἀναστολὴ αὕτη τῆς κινήσεως συνοδεύεται καὶ ὑπὸ ἄλγους ἄλλοτε ἄλλου εἰς δριμύτητα καὶ τὸ ὁποῖον παρέρχεται δι' ἐπιτηδείας κινήσεως τῆς ἀρθρώσεως, ἣν ὁ πάσχων ἔχει ἐθισθῆ αὐτομάτως νὰ ἐκτελῇ. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων αἰσθανόμεθα διὰ τῆς χειρὸς τοποθετουμένης ἐπὶ τῆς ἀρθρώσεως ξηροὺς κριγμούς. Εἴς τινας περιπτώσεις τὰ ἀρθρικὰ ξένα σώματα εἶναι ψηλαφητά, ἀλλὰ καὶ διολισθαίνουσι μόλις θελήσῃ νὰ τὰ συλλάβῃ τις, δι' ὃ καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπεκάλεσαν αὐτὰ Gelenkmaus (δηλ. «*ποντικοὶ τῶν ἀρθρώσεων*»). Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιστάσεων αὐτὸς οὗτος ὁ ἄρρωστος συλλαμβάνει τὰ ἀρθρικὰ σωμάτια καὶ ὑποδεικνύει τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὸν ἰατρόν.

Ἀκτινογραφικὰ εὑρήματα: Πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἀκτινογραφία τῆς ἀρθρώσεως κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τοῦ πλαγίου. Δεικνύει δ' αὕτη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλαφρὰν θολερότητα τοῦ διαρθρίου διαστήματος, ἥτις εἶναι ἔνδειξις ἀρθρικῆς ὑπαρχούσης ἀντιδράσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ἢ δύο ἢ καὶ περισσοτέρων ἀρθρικῶν σωματίων ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως καὶ τέλος τὴν ὕπαρξιν ἐπὶ τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν ἑνὸς ἢ πλειοτέρων βοθρίων, ἅτινα προκύπτουσι προφανῶς ἐκ τῆς ἀποσπάσεως λόγῳ διαβρωτικῆς ὀστεοχονδρίτιδος ἢ λόγῳ τραυματισμοῦ τῶν περὶ ὧν πρόκειται ξένων ἀρθρικῶν σωματίων.

Διαφορετικὴ διάγνωσις: Ἡ πάθησις αὕτη δύναται νὰ συγχυσθῇ: α') μὲ *βλάβην τῶν μηνίσκων* λόγῳ τοῦ συμπτώματος τῆς ἐν εἴδει ἐλατηρίου ἐκτάσεως τοῦ σκέλους· τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀρρώστου ἀφ' ἑνός, ἡ ἀκτινογραφία ἀφ' ἑτέρου θέλουσιν ἐξαγάγει ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀμφιβολίας, β') πρὸς *φυματιώδη ἀρθρίτιδα* λόγῳ τοῦ ὑδράθρου. Ἀλλὰ κατὰ τῆς φυματιώσεως εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῆς νόσου, ἡ ἀντίδρασις τοῦ Pirquet ἐὰν εἶναι ἀρνητικὴ καὶ τέλος ἡ ἀκτινογραφία. Τέλος ἡ σύγχυσις δύναται νὰ γίνῃ μὲ τὰ *σησαμοειδῆ ὀστᾶ* τοῦ γαστροκνημίου μυός, ἐφ' ὅσον ἡ πάθησις ἐντοπίζεται εἰς τὸ γόνυ. Ἀλλὰ ταῦτα εὑρίσκονται χαμηλότερον ἰσοϋψῶς πρὸς τὸ διάρθριον διάστημα περίπου καὶ δὲν συνοδεύονται ὑπὸ παθολογικῶν φαινομένων, δι' ὃ καὶ διῆλθον ἀπαρατήρητα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, ὅπου καὶ ἀνευρέθησαν μόνον κατὰ τὴν νεκροψίαν.

Πρόγνωσις: Αὕτη ἐξαρτᾶται: α') ἐκ τῆς *φύσεως* τοῦ παραχθέντος ἀρθρικοῦ ξένου σωματίου, π.χ. εἰς τὰ συνεπείᾳ ξηρᾶς ἀρθρίτιδος ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια ἡ πρόγνωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πορείας τῆς ξηρᾶς ἀρθρίτιδος, εἰς τὰ συνεπείᾳ ὀστεοχονδρίτιδος ἢ τραύματος ἀρθρικὰ ξένα σωμάτια ἡ πρόγνωσις μετὰ τὴν χειρουργικὴν ἀφαίρεσιν αὐτῶν εἶναι καλή· β') ἐκ τοῦ *χρόνου καθ'* ὃν ἡ ἐπέμβασις γίνεται, ἤτοι ὅσῳ ἐνωρίτερον ἐπεμβαίνει τις τόσῳ ἡ ἴασις ἐπέρχεται ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον.

Θεραπεία: Ἡ ἐγχείρησις εἶναι ἡ ἐπιδεικνυομένη θεραπεία προκειμένου περὶ τραυματικῶν ξένων σωματίων. Συνίσταται δ' αὕτη εἰς τὴν ἄσηπτον *ἀρθροτομίαν,* ἥτις δύναται νὰ γίνῃ καὶ διὰ τοπικῆς ἀκόμη ἀναισθησίας. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀρθρικὰ σωμάτια ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ διολισθαίνωσιν εὐκόλως, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀκινητοποιῶμεν πρῶτον αὐτὰ διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ δείκτου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ εἶτα νὰ προβαίνωμεν εἰς τὴν ἀρθροτομίαν. Δέον δὲ κατὰ ταύτην ἡ διατομὴ τῶν μαλακῶν μορίων νὰ γίνηται ἀπ' εὐθείας μέχρι τοῦ ἀκινητοποιηθέντος ἀρθρικοῦ σωματίου, ὅπερ τότε πιεζόμενον μεταξὺ τῶν δακτύλων ἀναπηδᾷ πρὸς τὰ ἔξω ἐν εἴδει πυρῆνος ἐκθλιβομένου κερασίου. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι μισχωτὸν γίνεται διατομὴ τοῦ μίσχου μετὰ προηγουμένην ἀπολίνωσιν αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἐγχείρησιν ἐφαρμόζεται πιεστικὸς ἐπίδεσμος καὶ ἀκινησία τοῦ μέλους καὶ τῆς ἀρθρώσεως ἐπὶ 8—10 ἡμέρας. Ἡ μετεγχειρητικὴ πορεία εἶναι ἁπλῆ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐξαίρετα.

Προκειμένου ὅμως περὶ παθολογικοῦ ἀρθρικοῦ σωματίου ἡ ἐγχείρησις σπανίως ἐνδείκνυται. Κατὰ κανόνα δὲν ἐνεργεῖται αὕτη παρὰ μόνον ὁσάκις προκύπτει σπουδαία λειτουργικὴ δυσχέρεια τοῦ σκέλους λόγῳ τοῦ μεγέθους τοῦ ἀρθρικοῦ ξένου σωματίου. Εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις ἀντὶ τῆς ἐγχειρήσεως ὑποβάλλομεν τὸν ἄρρωστον εἰς τὴν θεραπείαν ἐκείνην, ἥτις ἐνδείκνυται κατὰ τῆς παθήσεως, ἥτις προυκάλεσε τὴν παραγωγὴν τοῦ ἢ τῶν ἀρθρικῶν ξένων σωματίων. Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

— **ἀρθρικὸς θύλακος, — σύνδεσμος, — ὑμὴν** [*Ἀνατομ.*] βλ. λ. ἄρθρωσις.

ἀρθρίνιον (τὸ) (Arthrinium) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *πυρηνομυκήτων.* Τὰ φυτὰ ταῦτα ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἄλλων φυτῶν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι τά: *ἀρθρίνιον τὸ σπορόφλοιον* (Arthrinium sporofloeum), ὅπερ ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ *κάρηξ ὁ ἀμμόφιλος* (Carex aremaria) κ. *σπαθόχορτο,* καὶ τοῦ φυτοῦ *κάρηξ ὁ ραγώδης* (Carex baccans), καὶ *ἀρθρίνιον τὸ μορτιέρειον* (Arthrinium Mortierii) ζῶν παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *κάρηξ ὁ κοινὸς* (Carex vulgaris). Δ. Ν. Π.

ἀρθριτίδη [*Ἰατρ.*]. Ὅρος ἀποδιδόμενος ὑπό τινων συγγραφέων εἰς τὰς δερματικὰς ἐκδηλώσεις, τὰς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρθριτισμοῦ ἀναπτυσσομένας. Μ. Ν. Κ.

ἀρθριτικός, —*ή,* —*όν·* ὁ πάσχων ἀρθρῖτιδα· ‖ ὁ ἐκ τῆς ἀρθρίτιδος προερχόμενος: «*ἀρθριτικὸν ἔκζεμα*».

ἀρθρῖτις (ἡ), —*ιδος·* φλεγμονὴ τῶν ἄρθρων.

— [ΠΑΘΟΛ.] Ἡ ἀρθρῖτις εἶναι διαστροφὴ τῆς θρέψεως, καθ' ἣν ὡρισμέναι ὗλαι εἰσαγόμεναι διὰ τῆς τροφῆς εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἀντὶ νὰ καίωνται καὶ ἀποσυντιθέμεναι νὰ ἐξέρχωνται διὰ τῶν οὔρων ἢ κοπράνων, κατακρατοῦνται ἐν τῷ ὀργανισμῷ καὶ ἐναποτίθενται εἰς τοὺς ἱστούς, καὶ ἰδίᾳ εἰς ὡρισμένον ἱστόν, τὸν *χονδρώδη,* πρὸς ὃν ἔχουν ἰδιαιτέραν χημικὴν συμπάθειαν. Αὗται δὲ αἱ ὗλαι εἶναι τὰ ἐν τῇ χημείᾳ καλούμενα *πουρινοσώματα,* ἐξ ὧν προέρχονται τὰ *οὐρικὰ ἅλατα.*

Εἶναι πιστευμένον ὅτι τὸ συχνότατα συνοδεῦον τὴν ἀρθρῖτιδα παθολογικὸν φαινόμενον τῆς ἐναποθέσεως τῶν ἁλάτων εἰς τοὺς ἱστοὺς προκαλεῖται δι' οὐρικῶν ἁλάτων. Ὁ Wallaston ἀνεκάλυψε τὸ οὐρικὸν ὀξὺ ὡς τὸ κύριον συστατικὸν ἀρθριτικῶν τόφων, καὶ ὁ Carrod καὶ ἄλλοι ἐπεβεβαίωσαν τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην διὰ πειραματικῶν καὶ κλινικῶν ἐρευνῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἰς τὴν ἀρθρῖτιδα ὡς «Materia peccans». Τοὐναντίον ἡ περίεργος αὐτοῦ κατάστασις εἰς τὴν νόσον ταύτην, ἡ συσσώρευσις εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ ἐναπόθεσις αὐτοῦ εἰς τοὺς ἱστοὺς δέον νὰ ὑπολαμβάνηται ὡς *δευτεροπαθὲς* φαινόμενον ἄλλης *ἀγνώστου πρωτοπαθοῦς* βλάβης.

Τὸ οὐρικὸν ὀξύ.— Ἐπειδὴ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς νόσου ταύτης τὰ φαινόμενα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπεκκρίσεως τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος δεσπόζουσι, παραθέτομέν τινα περὶ τῆς χημείας καὶ βιολογίας τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος εἰς τε τὸν φυσιολογικὸν καὶ τὸν πάσχοντα ἀρθριτικὸν ὀργανισμόν.

Τὸ οὐρικὸν ὀξὺ ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν οὕτω κληθέντων *πουρινοσωμάτων* (*οὐρικὸν ὀξύ, ξανθίνη, ὑποξανθίνη, ἀδενίνη, γουανίνη*). Τὰ σώματα ταῦτα παράγονται ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρικῆς οὐσίας, τῆς *πουρίνης,* ἡ ὁποία ἔχει τὸν τύπον:

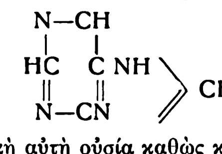

Ἡ μητρικὴ αὐτὴ οὐσία καθὼς καὶ τὰ παράγωγα αὐτῆς ἔχουσιν ὡς βάσιν τὸν *πουρινοπυρῆνα:*

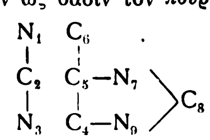

Δι' ὀξειδώσεως μονομερῶν ὁμάδων παράγονται αἱ *ὀξυπουρῖναι* ἢ αἱ *ἀμιδοπουρῖναι.*

Ἡ *ὑποξανθίνη* εἶναι 6-ὀξυπουρίνη. Ἡ *ξανθίνη* εἶναι 2-6-διοξυπουρίνη. Τὸ *οὐρικὸν ὀξὺ* 2-6-8-τριοξυπουρίνη. Εἰς τὸ τελευταῖον θὰ ἥρμοζεν ὁ τύπος:

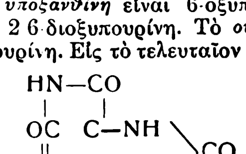
$(C_5H_4N_4H_3)$.

Εἰς ταῦτα ἀνήκουσιν ὁμοίως ἡ *ἀμινοπουρίνη* ἢ *ἀδενίνη* καὶ ἡ *ἀμινο ὀξυπουρίνη* ἢ *γουανίνη.*

Τὸ οὐρικὸν ὀξὺ καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πουρινοσώματα, ἀποτελοῦντα φυσιολογικὰ συστατικὰ τῶν ἱστῶν, προέρχονται ἐκ τῶν πουρινοσωμάτων, τῶν νουκλεϊνῶν καὶ τῶν νουκλεϊνοπρωτεϊδῶν. Εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν φαίνεται ὅτι συμβάλλουν πολὺ φυράματα αἱ *νουκλεάζαι* καὶ αἱ *δεζινάζαι.* Αἱ νουκλεάζαι ἔχουσιν τὴν ἰδιότητα νὰ σχάζωσι τὸ νουκλεϊνικὸν ὀξύ, οὕτως ὥστε τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα πουρινοσώματα, ἰδίᾳ ἡ γουανίνη καὶ ἡ ἀδενίνη, ἐλευθεροῦνται. Τὸ ὑδρολυτικὸν φύραμα ἐνεργεῖ διαμιδικῶς μεταβάλλον τὴν γουανίνην εἰς ξανθίνην, τὴν ἀδενίνην εἰς ὑποξανθίνην (Schittenhelm). Οἱ W. Jones, C. L. Partridge καὶ M. C. Winternitz πιστεύουσι μάλιστα ὅτι ἀπεμόνωσαν δύο διάφορα φυράματα, εἰδικῶς διαμιδικῶς ἐπὶ τῶν δύο διαφόρων οὐσιῶν τῆς γουανίνης καὶ ἀδενίνης ἐνεργοῦντα, τὰς *γουανάζας* καὶ *ἀδενάζας.* Ὁ Schittenhelm ἀμφισβητῶν τὸ τοιοῦτον ἰσχυρίζεται ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φυράματος, πρὸς τὸ ὁποῖον ὅμως ἡ γουανίνη δείκνυται ἀνθεκτικωτέρα. Αἱ ὀξυτάζαι ἢ ξανθινοξυιάζαι συντελοῦσιν εἰς παρασκευὴν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος ἐκ τῆς ξανθίνης καὶ τῆς ὑποξανθίνης. Τὴν περαιτέρω καῦσιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος ἐπενεργεῖ τὸ οὐρικολυτικὸν φύραμα. Τοῦ φυράματος τούτου ἐνεργοὺς διαλύσεις κατώρθωσαν νὰ ἀπομονώσουν οἱ Schittenhelm, Mieuoc.

Ἐκ τῶν νουκλεϊνῶν καὶ νουκλεϊνοπρωτεϊδῶν παράγονται ἑπομένως διὰ σχάσεως αἱ *πουρινοβάσεις* (ἀδενίνη, ξανθίνη, γουανίνη καὶ ὑποξανθίνη) καὶ ἐξ αὐτῶν δι' ὀξειδώσεως ἢ διαμιδώσεως καὶ ὀξειδώσεως τὸ οὐρικὸν ὀξύ. Νουκλεῖναι καὶ νουκλεϊνοπρωτεῖδαι ἔχουσι διπλῆν τὴν προέλευσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν τροφῶν, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν ἀποκυημάτων τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἱστῶν.

Τὸ οὐρικὸν ὀξὺ προέρχεται ἐκ διαφόρων πηγῶν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν παράγεται ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτῷ ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν μυῶν, καὶ τότε καλεῖται *ἐνδογενὲς* οὐρικὸν ὀξύ, ἀφ' ἑτέρου ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὰς τροφὰς καὶ τότε καλεῖται *ἐξωγενὲς* οὐρικὸν ὀξύ. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ποσότητος τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος κατορθοῦται μετὰ δίαιταν ἐλευθέραν πουρινοσωμάτων πχ. μετὰ δίαιταν, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ φυτῶν, λίπους, γάλακτος, τυροῦ, ᾠῶν κτλ. Ἂν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς τροφὰς δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ μικρὰν περιεχομένην ποσότητα πουρινοσωμάτων, ἥτις ὅμως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν.

Αἱ χημικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς ποσότητος τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος ἔδειξαν ὅτι αὕτη εἰς τὰ διάφορα ἄτομα εἶναι διάφορος. Αἱ κυμάνσεις τῆς ποσότητος αὐτοῦ εἶναι μεταξὺ 0,3—0,6 gr. Εἰς ἓν ὅμως καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον ἡ ποσότης αὐτοῦ εἶναι σταθερά. Ἡ ποσότης ὁλοκλήρου τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος (ἐνδογενοῦς καὶ ἐξωγενοῦς) ἀνέρχεται πολλάκις μέχρις 1 gr. καὶ πλέον δι' ἡμέρας. Ἡ ποσότης δὲ αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης ποσότητος εἰς πουρινοσώματα τῶν τροφῶν. Μέρος τοῦ ἐν τῷ ὀργανισμῷ παραγομένου οὐρικοῦ ὀξέος (ἐνδογενοῦς καὶ ἐξωγενοῦς) καίεται περαιτέρω εἰς οὐρίαν, διὰ τοῦ οὐρικολυτικοῦ φυράματος (Schittenhelm). Εἰς τὸ αἷμα ἀνιχνεύεται οὐρικὸν ὀξύ, μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει εἰσαχθῶσι διὰ τῶν τροφῶν ἄφθονοι νουκλεῖναι, ἄλλως δὲν ὑπάρχει.

Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ φυσιολογικῶς τὴν γένεσιν καὶ ἀπέκκρισιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος. Ἐπὶ ἀρθρίτιδος παρετηρήθη: 1) ὅτι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰς τὸ αἷμα ἀρθριτικῶν ἀνιχνεύεται πάντοτε οὐρικὸν ὀξύ, καὶ μάλιστα μετὰ δίαιταν ἐντελῶς ἐλευθέραν πουρινοσωμάτων, 2) ὅτι ἡ ἀπέκκρισις διὰ τῶν οὔρων τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος εἰς τὰ μεσοδιαστήματα τῶν παροξυσμῶν εἶναι ἠλαττωμένη, κατὰ τὸν παροξυσμὸν ἀνέρχεται αἰφνιδίως, ἵνα μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ κατέλθῃ πάλιν εἰς τὴν προτέραν μικρὰν ποσότητα. Ἐπίσης ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ὀργανισμὸς ἀρθριτικοῦ ἀντιδρᾷ διαφόρως ἢ ὁ φυσιολογικὸς ὀργανισμὸς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τροφῆς πλουσίας εἰς πουρινοσώματα, διὰ βραδείας μικρᾶς ἀπεκκρίσεως δηλ. τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος.

Παθογένεια.— Ἡ ἀρθρῖτις ὀφείλεται (Brugsch καὶ Schittenhelm) εἰς διαταραχὴν τῶν φυραμάτων τῶν ὀξειδούντων καὶ ἀμιδούντων τὰ πουρινοσώματα καὶ εἰς βλάβην ἢ ἠλαττωμένην λειτουργίαν τοῦ οὐρικολυτικοῦ φυράματος, τὸ ὁποῖον τὴν περαιτέρω καῦσιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος ἐπιβραδύνει.

Οὕτω ἐξηγοῦνται μερικαὶ ἀνωμαλίαι ἐπὶ ἀρθρίτιδος, οὐχὶ βεβαίως ὅλαι, ἀλλὰ τοὐλάχιστον αἱ κυριαρχοῦσαι, αἱ ἀνωμαλίαι δηλ. τῆς παραγωγῆς καὶ ἀπεκκρίσεως τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται τὸ πόσον σφαλερὸν εἶναι νὰ διαγιγνώσκεται ἀρθρῖτις ἐκ τῆς ἀφθόνου ὑποστάθμης τῶν οὔρων, ὅπως τοῦτο ὑπὸ τῶν μὴ ἐπαϊόντων, ἀλλὰ καὶ πολὺ συχνὰ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν γίνεται. Ἡ καθίζησις τῶν ἁλάτων εἰς τὰ οὖρα ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων παραγόντων (τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀλκαλικότητος τῶν οὔρων, τῆς ἐλαττώσεως τῆς ποσότητος τῶν οὐροχρωμάτων Vilemperer, τοῦ εἴδους τῆς διαίτης καὶ ἄλλων παθολογικῶν καταστάσεων). Ἐπίσης σφαλερὸν εἶναι ὁ διὰ τῆς ὀγκομετρικῆς ἀναλύσεως προσδιορισμὸς τῆς ποσότητος τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ διαγνωστικὸν ἐξαγόμενον, ὡς τοῦτο πολλάκις παρατηρεῖται ἐν ταῖς ἀναλύσεσι διαφόρων ἐργαστηρίων ἄνευ μάλιστα τῆς προηγουμένης λήψεως ὑπ' ὄψιν τοῦ περιεχομένου τῶν πουρινῶν τῶν τροφῶν ἢ τῶν κοπράνων. Διαγνωστικῶς δύναται μόνον νὰ χρησιμεύσῃ διάγραμμα τῆς ἀπεκκρίσεως τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος, συνεχές, ὅπερ ἐμπερικλείει περιόδους παροξυσμοῦ.

Κανονισμὸς τῆς διαίτης.—Γνωρίζοντες ἤδη ὅτι εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀρθριτικοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν συμβαίνει σχετική τις κατακράτησις τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἔντασις τῆς κατακρατήσεως αὐτῆς οὐσιωδῶς ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς μεγάλης ἢ μικρᾶς ποσότητος τῶν εἰσαγομένων πουρινοσωμάτων, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι σπουδαιοτάτην σημασίαν ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς ἀρθρίτιδος ἔχει ὁ κανονισμὸς τῆς διαίτης. Ἐὰν

Digitized by Google

δὲ παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθὲς ὅτι αἱ λειτουργικαὶ διαταραχαὶ τῶν φυραμάτων εἶναι ἡ αἰτία τῆς ὑπερουρικαιμίας, τότε εἶναι λογικῶς πιθανὴ βελτίωσις τις τῆς νόσου αὐτῆς τῆς θρέψεως, διὰ τῆς μεθόδου τῆς φειδοῦς τῆς λειτουργίας τῶν φυραμάτων αὐτῶν, ὅπως τὸ τοιοῦτον γίνεται ἐπὶ διαβήτου.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν κανονισμὸν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν πουρινῶν διὰ τῶν τροφῶν, εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἐντελῶς ἐλευθέρα πουρινοσωμάτων δίαιτα, διότι καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὰ χόρτα ἀκόμη ἐμπεριέχουσι πουρίνας, ἂν καὶ εἰς μικρὰν ποσότητα. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὥστε ἐκ τῶν τροφῶν ἐκεῖναι νὰ ἀπαγορεύωνται, αἵτινες διακρίνονται διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῶν περιεχομένου εἰς πουρινοσώματα. Εἰς αὐτὰς ὑπάγονται κυρίως τὸ ἧπαρ, οἱ νεφροί, ὁ σπλήν, ὁ θύμος, ὁ ἐγκέφαλος, τὰ πλεῖστα τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων, τὸ αὐγοτάραχον, τὸ χαβιάριον. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κρέατος, τὸ ὁποῖον εἶναι μὲν σχετικῶς πτωχὸν εἰς πουρινοσώματα, ἀφ' ἑτέρου ὅμως πλούσιον εἰς ὑποξανθίνην, δέον μετρίως νὰ ἐπιτρέπηται, 2·0 γρ. π.χ. κρέατος δι' ἡμέραν ἀρκοῦσι διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς λευκώματα. Ἐν ἀνάγκῃ μεγαλυτέρας εἰσαγωγῆς λευκωμάτων, δέον νὰ γίνηται σύγχρονος χρῆσις λευκωμάτων ἐλευθέρων πουρινοσωμάτων (γάλακτος, τυροῦ, ᾠῶν κτλ.).

Ὑπὸ ποίαν μορφὴν κατασκευῆς (μαγειρεύματος) πρέπει νὰ χορηγῆται τὸ κρέας; Εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι τὸ ἑψημένον κρέας ὑψώνει τὴν ἀπέκκρισιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος περισσότερον ἢ τὸ βεβρασμένον. Διὰ τοῦτο συνιστᾶται ἡ χρῆσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βεβρασμένου κρέατος. Διὰ τοῦ βρασμοῦ μέρος τῶν πουρινοσωμάτων διαλύεται, ἀφαιρούμενον οὕτω τοῦ κρέατος. Τὸ ἀφέψημα ἐπομένως τοῦ κρέατος, ὁ ζωμός, ὡς αὐξάνων τὴν ἀπέκκρισιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ἐν αὐτῷ περιεχομένης ποσότητος πουρινοσωμάτων, ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἀρθριτικούς.

Ἐπίσης τὸ εἶδος τῶν διαφόρων κρεάτων δὲν εἶναι ἀδιάφορον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπεστηρίχθη ἡ γνώμη, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Umber, ὅτι διαφορά τις μεταξὺ τοῦ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ κρέατος δὲν ὑπάρχει. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχεται ἀληθείας· Τὸ περιεχόμενον εἰς ἐκχυλισματικὰς ὕλας τοῦ ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ κρέατος δεικνύει διαφορὰν ποσοτικήν, ἥτις δικαιολογεῖ ἀρκούντως τὴν διάκρισιν εἰς λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν κρέας. Ἐπομένως ἡ παλαιὰ ὑπὸ τοῦ H. Senator τὸ πρῶτον εἰς τὴν νεφρίτιδα ὑποστηριχθεῖσα γνώμη, ὅτι οἱ νεφριτικοὶ καθὼς καὶ οἱ ἀρθριτικοὶ ἀσθενεῖς δέον νὰ διατρέφωνται ὑπὸ κρεάτων λευκῶν, πτωχῶν δηλ. εἰς ἐκχυλισματικὰς ὕλας, δέον νὰ ἐξακολουθῇ ἐφαρμοζομένη, ὡς ἀληθής. Οἱ Noorden καὶ Schliep καὶ ἄλλοι συνιστῶσι τὴν δοκιμὴν τῆς ἀνεκτικότητος ἑνὸς ἑκάστου ἀρθριτικοῦ ὀργανισμοῦ ἀπέναντι τῶν πουρινοσωμάτων, ὡς βάσιν διὰ τὸ χορηγηθησόμενον ποσὸν τοῦ κρέατος. Δηλ. συνιστῶσι νὰ δοκιμάζηται ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἡ καῦσις ὡρισμένου ποσοῦ εἰσαχθεισῶν πουρινοσωμάτων διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῆς ἀπεκκρίσεως τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος καὶ ἀναλόγως νὰ ρυθμίζηται ἡ ποσότης τοῦ ἐπιτρεπομένου κρέατος, ὁδηγούμενοι εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δύο διάφοροι ἀρθριτικοὶ ὀργανισμοὶ διαφόρως ἀντιδρῶσιν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς αὐτῆς ποσότητος πουρινῶν. Ὁ Umber χορηγεῖ εἰς ἀρθριτικὸν μετὰ δίαιταν ἐλευθέραν πουρινοσωμάτων 200 γραμ. κρέατος καὶ παρατηρεῖ τὴν ἀπέκκρισιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος, δηλ. πόσαι ἡμέραι χρειάζονται ἵνα ἡ καμπύλη τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος (ἐνδογενοῦς καὶ ἐξωγενοῦς) ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος. Ἀναλόγως τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐξετάσεως ταύτης, δηλ. ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν, αἵτινες χρειάζονται ἵνα ὁ ὀργανισμὸς ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος, ὁρίζει ὁ Umber περισσοτέρας ἢ ὀλιγωτέρας ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, καθ' ἃς δέον νὰ τηρῆται δίαιτα ἐλευθέρα πουρινοσωμάτων. Εἰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις 2 ἢ 3 τὴν ἑβδομάδα, εἰς μὴ εὐνοϊκὰς 4 ἢ 5 τὴν ἑβδομάδα καὶ εἰ δυνατὸν ἑβδομάδων, μηνῶν καὶ ἀκόμη καὶ ἐτῶν περιόδους διατροφῆς ἐλευθέρας πουρινοσωμάτων. Διὰ τῶν μακρῶν αὐτῶν διαιτητικῶν περιόδων κατορθοῦται, ὥστε ἡ ἱκανότης τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀπεκκρίνειν οὐρικὸν ὀξὺ νὰ βελτιοῦται.

Ὁ ἀρθριτικὸς δέον νὰ τρέφεται διὰ λευκωμάτων ἐλευθέρων πουρινοσωμάτων, ὑδατανθράκων καὶ λιπῶν. Περιορισμός τις καὶ ἐνίοτε ἀντένδειξις εἰς τὴν χρῆσιν τῶν λιπῶν καὶ ὑδατανθράκων ὑπάρχει μόνον ἐπὶ ὡρισμένων ἐκφάνσεων τῆς ἀρθρίτιδος· δηλ. εἰς ἀρθριτικούς, οἵτινες ρέπουσιν εἰς πάχυνσιν, δέον νὰ περιορίζηται ἡ χρῆσις τῶν ὑδατανθράκων καὶ ἰδίᾳ τῶν λιπῶν, εἰς σακχαρουρικοὺς ἡ χρῆσις τῶν ὑδατανθράκων. Ἐνῷ τοὐναντίον εἰς ἀδυνάτους ἀτροφικούς, καχεκτικοὺς ἀρθριτικοὺς πρέπει νὰ συνιστᾶται ἰδιαιτέρως ἡ χρῆσις τῶν ὑδατανθράκων καὶ λιπῶν. Ἡ χρῆσις τῶν καφφέ, τεΐου, κακάου πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς λίαν μικρὰν ποσότητα, ἂν μὴ τελείως νὰ ἀπαγορεύηται.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βλαβερὰν ἐπίδρασιν τοῦ οἰνοπνεύματος εἰς τὴν ἀρθρίτιδα σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς:

Ὁ Pollak ἀπέδειξεν ὅτι ἡ οἰνοπνευμάτωσις δύναται νὰ προκαλέσῃ διαταραχὰς τῆς ἐναλλαγῆς τῶν πουρινῶν ὁμοίας τῶν παρατηρουμένων ἐπὶ ἀρθρίτιδος. Ἐπὶ τούτοις ἐπειδὴ μεταξὺ τῆς μεμετρημένης χρήσεως τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τῆς οἰνοπνευματώσεως μεγάλη διαφορὰ ὑπάρχει, δὲν δύναταί τις νὰ συμβουλεύσῃ τὴν ἐντελῆ ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ οἰνοπνεύματος, ἰδιαιτέρως εἰς ἐκείνους τοὺς ἀρθριτικούς, οἵτινες δυσκόλως παρεκκλίνουσι τῶν συνηθειῶν των. Δὲν ὑπάρχει σοβαρὸς λόγος νὰ ἀπαγορεύηται μικρὸν ποτήριον ἐλαφροῦ λευκοῦ ἢ ἐρυθροῦ οἴνου, ἀναμεμιγμένου μετὰ ποσότητός τινος ὕδατος κοινοῦ ἢ μεταλλικοῦ τοῦ Vichy κ.λ.π. Ποτὰ ὅμως περιέχοντα συγκεντρωμένην ποσότητα οἰνοπνεύματος (λικέρ, μαστίχα, κονιὰκ κτλ.) καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ζῦθος πρέπει ἐντελῶς νὰ ἀπαγορεύωνται.

Λουτροθεραπεία.—Ἔκπαλαι τὰ ἀλκάλια καὶ αἱ ἀλκαλικαὶ γαῖαι εἶχον μεγάλην χρῆσιν εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἀλκαλικότητος τοῦ αἵματος, ἡ ἐλάττωσις τῆς ὁποίας ἐθεωρήθη ὡς παθογενετικὸν αἴτιον εἰς τὴν ἀρθρίτιδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διαλύσεως τοῦ ἤδη ἐναποτεθέντος οὐρικοῦ ὀξέος. Ἀλλὰ αἱ μεταβολαὶ τῆς ἀλκαλικότητος τοῦ αἵματος οὐδεμίαν σημασίαν ἔχουσιν εἰς τὴν παθογένεσιν τῆς ἀρθρίτιδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ οὐρικὸν ὀξὺ εἰς τοὺς χυμοὺς τοῦ ὀργανισμοῦ καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἱστοὺς δὲν εὑρίσκεται ὡς οὐρικὸν ὀξύ, ἀλλ' ὡς ὄξινον οὐρικὸν νάτρον, τὸ ὁποῖον διαφόρους διαλυτικὰς ἰδιότητας ἔχει ἢ τὸ καθαρὸν οὐρικὸν ὀξύ.

Τὰ ἀλκάλια καὶ τὰ μεταλλικὰ ὕδατα ἐπομένως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ οὐδεμίαν εὐνοϊκὴν ἐπενέργειαν ἔχουσιν εἰς τὸν ἀρθριτικὸν ὀργανισμόν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀρνηθῶμεν ὅ,τι ἡ πεῖρα μέχρι τοῦδε ἀπέδειξεν, ὅτι δηλ. ἡ πόσις μεταλλικῶν ὑδάτων ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀναβλύσεως αὐτῶν ἔχει θεραπευτικήν τινα ἐπενέργειαν εἰς τὴν ἀρθρίτιδα. Ἡ ἀπόπλυσις διὰ τῆς ἀφθόνου πόσεως ὕδατος τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀρρώστου ἐκ τοῦ συνήθους περιβάλλοντος, ὁ κανονικὸς τρόπος τοῦ ζῆν, αὐτοὶ εἶναι οἱ σπουδαιότεροι θεραπευτικοὶ παράγοντες τῶν πηγῶν. Ἡ ἐκλογὴ τῆς μεταλλικῆς πηγῆς δι' ἕνα ἕκαστον ἀρθριτικὸν ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς εἰς λίθιον ἢ ἀλκάλια ἢ ἄλλα ἀνόργανα συστατικά, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἀρρώστου ἢ ἐξ ὡρισμένων παθολογικῶν ἐκφάνσεων τῆς νόσου. Οὕτω π. χ. εἰς πληθωρικοὺς ἢ παχεῖς ἀρθριτικοὺς ἢ ἐκείνους οἵτινες πάσχουσι σακχαρουρίαν διατάσσομεν τὴν χρῆσιν τῶν ὑδάτων τοῦ Λουτρακίου, Karlsbad, Marienbad, Neuenahr, ἐνῷ εἰς ἀτονικὰς περιπτώσεις ἀρθρίτιδος μετὰ δυσκάμπτων μελῶν ἢ μετὰ φαινομένων ἀπὸ τῶν πνευμόνων συμβουλεύομεν χρῆσιν τῶν ὑδάτων τοῦ Wiesbaden, Homburg v. d. H., Vichy, Kissingen. Ἰδιαιτέρως διὰ τὰς παραμορφώσεις τῶν ἀνθρώσεων ἐπὶ ἀρθρίτιδος συνιστῶμεν τὴν χρῆσιν τῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ, Wildungen-Baden-Baden, Castein.

Ἡ σημασία τοῦ ραδίου.— Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἁπλῆς αὐτῆς ἐξηγήσεως τῆς θεραπευτικῆς ἐπιδράσεως τῶν θερμοπηγῶν ἐπὶ τῶν ἀρθριτικῶν δὲν δύναται τις εἰ μὴ νὰ ἀποδώσῃ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν εἰδικὴν θεραπευτικὴν ἐπενέργειαν. Ἡ καταφανῶς ὑπερέχουσα θεραπευτικὴ αὐτὴ δύναμις ἐνίων πηγῶν ἀπεδίδετο μέχρι πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν παρουσίαν ὡρισμένων ἁλάτων ἢ τὴν ὡρισμένην ἀναλογίαν καθ' ἣν ταῦτα ἐν τοῖς ὕδασι τῶν πηγῶν ἀνευρίσκοντο. Ἡ εὕρεσις τῆς διαχύσεως τοῦ ραδίου εἰς τὰς θερμοπηγὰς ἔδωκεν ὤθησιν εἰς νέας παρατηρήσεις καὶ ἐξετάσεις καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν ἐρευνητῶν ἐστράφη ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν νόσων τῆς θρέψεως καὶ ἐντελῶς ἰδιαιτέρως τῆς διαταραχῆς τῆς ἐναλλαγῆς τῶν πουρινῶν τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ἀληθὴς θεραπευτικὴ ἐπενέργεια ἐνίων ἰαματικῶν πηγῶν ἐπὶ τῶν νόσων αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ σαφῶς μέχρι σήμερον.

Ἐνταῦθα εἶναι χρήσιμον νὰ γίνῃ μικρά τις ἀνακεφαλαίωσις φυσικῶν τινων ἰδιοτήτων τοῦ ραδίου καὶ τῶν ραδιενεργῶν οὐσιῶν. Ραδιενεργοὶ οὐσίαι καλοῦνται τὸ *οὐράνιον, ράδιον, θόριον* καὶ τὸ *ἀκτίνιον*. Τὸ ράδιον ἢ ἄλλα ραδιενεργὰ ἄτομα ἀποσυντιθέμενα παράγουσιν οὐσίαν τινὰ ἀερώδη τὴν καλουμένην *ἀπορροὴν* (émanation) καὶ ἐλεύθερα ἠλεκτρόνια. Διὰ περαιτέρω ἀποσυνθέσεως τῆς ἀερώδους ταύτης οὐσίας ἐμφανίζονται νέα ἀέρια (ἥλιον) καὶ ἀκόμη ἄλλα ἐλεύθερα ἠλεκτρόνια. Ἡ ἀπ' εὐθείας ἀναλυτικὴ ἀνίχνευσις τοῦ ραδίου εἰς τὰς πηγὰς δὲν εἶναι δυνατή, προδίδεται ὅμως ἡ παρουσία αὐτοῦ διὰ τῆς ἀκτινοβολήσεως ἐλευθέρων ἠλεκτρικῶν κενώσεων, τῶν ἠλεκτρονίων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ μετρηθῶσι διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἠλεκτρομετρήσεως.

Τὰ ραδιενεργὰ μέταλλα γενικῶς δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὰ μεταλλικὰ ὕδατα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰ καθιζήματα τῶν πηγῶν. Εἰς τὰ ὕδατα ὑπάρχουσι τὰ παράγωγα τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτῶν, ἡ *ἀπορροή*, καθὼς ἐπίσης τὸ ἥλιον καὶ τὸ ἀργόν. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεταλλικὰς καθὼς καὶ εἰς τὰς κοινὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος ἀνευρίσκονται αἱ ραδιενεργοὶ αὐταὶ ἀποσυνθέσεις εἰς περισσοτέραν, ὀλιγωτέραν, ἢ ἐλαχίστην ποσότητα. Αἱ ψυχραὶ πηγαὶ φαίνονται νὰ εἶναι μᾶλλον ραδιενεργοὶ ἢ αἱ θερμαί. Τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς δεικνύει ἐπίσης ραδιενεργοὺς ἰδιότητας.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ ραδίου, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ γενικῶς, ὡς καὶ εἰδικῶς ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν, δὲν ἔχει σπουδασθῇ τελείως ἀκόμη. Πολλὰ σημεῖα τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας ταύτης παραμένουσιν εἰσέτι σκοτεινά. Τοῦτο μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐὰν βασισθῶμεν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων πειραματικῶν μελετῶν, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ραδίου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἔχουσιν ὁμοίας ἰδιότητας ταῖς τῶν συγγενῶν αὐτῶν ἀκτίνων τοῦ Roentgen. Οὕτως ἐπὶ τοῦ αἵματος καὶ τῶν αἱμοποιητικῶν ὀργάνων, ἐπὶ τῶν ἀδενωδῶν ὀργάνων (ὄρχεων, ἀδένων κτλ.) βραχεῖα αὐτῶν ἐπενέργεια φέρει ὑπερπαραγωγήν, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ μακροτέρα ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασις καταστρέφει ταῦτα.

Τὸ δυσκόλως ἐξηγούμενον πρόβλημα τῆς εἰδικῆς θεραπευτικῆς ἐπενεργείας τῶν ραδιοφόρων θερμοπηγῶν ἐπὶ ἀρθρίτιδος ἐλύθη διὰ τῶν γενομένων δοκιμῶν, ἀποδειχθείσης πειραματικῶς τῆς ἐνεργείας τῶν ραδιενεργῶν συστατικῶν ἐπὶ τῆς νόσου ταύτης. Οὕτως ὅμοιαι ταῖς τῶν φυσικῶν πηγῶν διαλύσεις ραδίου εἰς κοινὸν ὕδωρ, ἐνῷ εἰς τὸν ὑγιᾶ οὐδὲν φαινόμενον προκαλοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἀρθριτικοῦ ὀργανισμοῦ ἐφαρμοζόμεναι προξενοῦσι πόνους περισσοτέρους, διογκώσεις ἐνίοτε φλεγμονώδεις, ἐν συντόμῳ φαινόμενα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουσι τοῖς ἀντιδραστικοῖς φαινομένοις τῶν λουτρῶν. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι παράγωγόν τι τῆς ραδιοδιαχύσεως, τὸ *ράδιον Δ.*, ἀφ' ἑνὸς μὲν βελτιοῖ τὴν ἐνέργειαν τῶν φυραμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἀποσυνθέτουσι τὰς πουρίνας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταβάλλει τὸ οὐρικὸν μονονάτριον εἰς διαλύσιμον χημικὴν σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν περαιτέρω καὶ ἀποσυνθέτει εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν. Διὰ τῶν ἀναλύσεων τέλος τοῦ Engelmann, Kemen καὶ Neumann ἀπεδείχθη ὅτι ἡ διάχυσις τοῦ ραδίου φθάνει καὶ διὰ τοῦ δέρματος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σώματος.

Ἐπομένως ἐκτὸς τῆς θεραπείας διὰ πόσεως ραδιοφόρου ὕδατος, ἢ τῆς διὰ τῶν πνευμόνων εἰσαγωγῆς τοῦ ραδίου, εἶναι ἐνδεδειγμένη καὶ ἡ χρῆσις λουτρῶν ραδίου, ἢ ἐπιθεμάτων ραδιοφόρων οὐσιῶν. Δυνάμεθα δὲ τὴν ραδιενέργειαν εἰς ὡρισμένα μέλη τοῦ σώματος νὰ συγκεντρώσωμεν, ἐὰν καταστήσωμεν τὰ μέλη ταῦτα ὑπεραιμικὰ δι' ἐνεργητικῆς ἢ παθητικῆς ὑπεραιμίας.

Ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ δοκιμαὶ αἱ ὑπὸ τῶν Bergell καὶ A. Bickel ἐκτελεσθεῖσαι, καθ' ἃς ἡ τὴν πέψιν ἐμποδίζουσα ἐνέργεια τοῦ περιέχοντος χλωριοῦχον νάτριον μεταλλικοῦ ὕδατος (Wiesbadener Kochbrunnen) τότε καὶ μόνον ἐμφανίζεται, ἐὰν τὸ ὕδωρ τοῦτο ἀπώλεσε τὸ περιεχόμενόν του εἰς ράδιον. Προσθήκη ραδίου αἴρει τὴν ἐμποδιστικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν τοῦ μεταλλικοῦ ὕδατος. Κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐξηγήθη διὰ πρώτην ἤδη φορὰν ἐπιστημονικῶς τὸ πρὸ πολλοῦ ἐκ πείρας γνωστὸν γεγονὸς τῆς σπουδαίας διαφορᾶς ἐν τῇ φυσιολογικῇ ἐνεργείᾳ προσφάτως ἐκ τῆς πηγῆς ἠλειμμένου ραδιοφόρου μεταλλικοῦ ὕδατος καὶ τοῦ δι' ἀποθηκεύσεως καὶ ἀποστολῆς μεταβεβλημένου. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ραδιενεργὸς ἀκτινοβόλησις τῆς διαχύσεως τοῦ ραδίου μετὰ 28′ λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἡ τῆς διαχύσεως τοῦ θορίου μετὰ 11 ὥρας περιορίζεται εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ποσότητός της καὶ εἶτα ἀκόμη κατωτέρω κατέρχεται, μέχρις οὗ ἐκλείψῃ.

Ὑπὸ τῶν Schmid, Vicentin καὶ ἄλλων ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ὁ ἀὴρ τῶν λουτροδωματίων καὶ ὁ τῶν χώρων τῶν πλησίον τῶν πηγῶν εὑρισκομένων, ἔνθα γίνεται θεραπεία διὰ πόσεως ὕδατος τῶν πηγῶν, περιέχει μεγάλην ποσότητα ραδιοδιαχύσεως. Οἱ Löventhal καὶ Laqueur πιστεύουσιν ὅτι ἡ διὰ τῆς ἀναπνοῆς εἰς τὸν ὀργανισμὸν εἰσερχομένη ποσότης ραδιοδιαχύσεως εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα τῆς διὰ τῆς πόσεως ὕδατος ἢ τῆς διὰ τοῦ δέρματος εἰσαγομένης. Ὁ λόγος οὗτος ἠνάγκασεν ἔκπαλαι ἐμπειρικῶς τοὺς ἰθύνοντας τὰ τῶν λουτρῶν, ὥστε τὰ ἀναπεμπόμενα ἀέρια ἐκ τῶν πηγῶν διὰ καταλλήλων σωλήνων νὰ διοχετεύωσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ δωμάτια τῶν λουτρῶν, πρὸς εἰσπνοὴν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς λουομένων.

Ἄλλα θεραπευτικὰ μέσα.—Ὅσον ἀφορᾷ τὴν φαρμακευτικὴν θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἓν φάρμακον, τὸ ὁποῖον συσταθὲν κατὰ τῆς ἀρθρίτιδος νὰ μὴ εὗρε τοὺς πλείονας ἢ ἐλάσσονας ἐξυμνητάς του.

Ἐκ τῶν ἄλλων φυσικῶν θεραπευτικῶν μέσων ἐκτὸς τῆς ραδιο-λουτροθεραπείας ἐπὶ ἀρθρίτιδος ἐφηρμόσθη καὶ ὁ ἠλεκτρισμός, ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ὑψιτόνων ρευμάτων: Γενικὴ καὶ τοπικὴ Arsonvalisation. Τὰς σημειωθείσας ὅμως διὰ τῶν

Digitized by Google

μέσων τούτων ἐπιτυχίας θεωροῦμεν λίαν προβληματικάς. Τοὐναντίον ἡ τοπικὴ καὶ γενικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ξηρᾶς θερμοκρασίας (Bogenlichtreflector, Glühlichtbäder, Elektotherm, Diathermie) βελτιοῦσι τα μάλα τὰς τοπικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀρθρίτιδος, κατασπαύουσαι τοὺς πόνους καὶ ἐλαττοῦσαι τὰς ἐξοιδήσεις τῶν ἀρθρώσεων.

Ἡ *διαθερμία* συνιστᾶται ἰδίᾳ διὰ τὰς παθήσεις τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων ἐπὶ ἀρθρίτιδος. Δι' αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται, ὡς γνωστόν, κατὰ βούλησιν μεγίστη ὁμοιομερὴς αὔξησις τῆς θερμοκρασίας ὁλοκλήρου τῆς μάζης τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ σώματος τοῦ διατρεχομένου ὑπὸ τοῦ ρεύματος. Ἐπίσης τὰ *θερμο-ὑδρο ἠλεκτρόλουτρα*, ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν *τετραχώρων ἠλεκτρικῶν λουτρῶν* (Dr Schnee) εὗρον ἐπιτυχῆ ἐφαρμογὴν εἰς τὰς τοπικὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἄρθρων.

Εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος σπουδαίαν σημασίαν θεραπευτικὴν ἔχουσι καὶ τὰ γενικὰ ὑγιεινὰ μέτρα. Ἀποφυγὴ πάσης διαιτητικῆς παρεκτροπῆς, μακρᾶς ἐμμόνου πνευματικῆς ἐργασίας, οἱασδήποτε ψυχικῆς διαταράξεως. Ὅλως ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀρρώστου εἰς τὴν ἀληθῶς εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἣν ἔχει ἡ ἐργασία τῶν μυῶν ἐπὶ ἀρθρίτιδος. Ἂν καὶ δὲν γνωρίζωμεν ἐν ταῖς λεπτομερείαις της τὴν εὐνοϊκὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν τῆς μυϊκῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν ἀρθριτικῶν ἐκδηλώσεων (ἐὰν δηλ. αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ηὐξημένην ἐναλλαγὴν τῆς ὕλης καὶ μόνον αὐτή), ἐν τούτοις ἡ κλινικὴ πεῖρα διδάσκει ὅτι τὸ μέσον τοῦτο εἶναι ἓν τῶν καλλίστων πρὸς ἀποφυγὴν ἀφ' ἑνὸς ἀγκυλώσεων, ἀφ' ἑτέρου πρὸς βελτίωσιν καὶ ἴσως θεραπείαν τῶν ἤδη ἐπελθουσῶν ἀγκυλώσεων. Τὸ εἶδος τῆς μυϊκῆς ἐργασίας εἶναι ἀδιάφορον, μόνον πρέπει νὰ ἐκτελῆται κανονικῶς καὶ ἰδίᾳ ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ. Καθ' ἑκάστην ἐκδρομαὶ μιᾶς, ἢ δύο ὡρῶν, ἱππασία, κωπηλασία, γυμναστικὴ ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς δύνανται νὰ δοκιμασθῶσιν. Ἀντενδείξεις ὑπάρχουσι μόνον ὅταν ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ ἀρρώστου, ἢ αἱ ἰδιαίτεραι ἐπιπλοκαί (καρδιακαί πνευμονικαί, νεφριτικαί κ.τ.λ.), ἅ, οὗτος φέρει, καθιστῶσι κάτως προβληματικὴν τὴν χρῆσιν τῆς ηὐξημένης μυϊκῆς ἐργασίας, ὁπότε ἐνδείκνυται ἡ παθητικὴ μυϊκὴ ἐργασία (μασσάζ δηλ. ἠλεκτρικόν, δονητικὸν ἢ κοινόν, ἐλαφρὰ ἐφαρμογὴ γαλβανικοῦ ρεύματος διὰ τῶν ὑδρ -ἠλεκτρο-λούτρων, ἐφαρμογὴ τοπικὴ τῆς ξηρᾶς θερμοκρασίας).

Ἐν τέλει σημειοῦμεν ἐνταῦθα τινὶ ἀναφορικῶς μὲ τὴν θεραπείαν τῆς ὀξεία προσβολῆς τῆς ἀρθρίτιδος, τοῦ *ποδαγρικοῦ παροξυσμοῦ*. Ἡ θεραπευτικὴ αὕτη ἀγωγὴ εἶναι καθαρῶς συμπτωματική. Ἐνδείκνυνται ἡ ἀκινησία τῆς προσβληθείσης ἀρθρώσεως, ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐφαρμογὴ θερμῶν ἐπιθεμάτων (ἴλύος π. χ.) ἢ ἄλλης θερμότητος (Thermopénétration) ἢ ἐπάλειψις αὐτῆς δι' ἐλαιωδῶν μίξεων τῶν διὰ τοῦ δέρματος ἐνεργούντων ἰτεϊλικῶν παρασκευασμάτων, ἤτοι τῆς μεσοτάνης, σπειροσάλης κ. τ. λ., ἡ ἐσωτερικὴ χρῆσις παρασκευασμάτων κολχικοῦ, ἰτεϊλικοῦ ὀξέος ἢ ἀσπιρίνης. Συγχρόνως αὐστηρὰ διαιτητικὴ θεραπεία.

Συμπέρασμα. — Ἡ ἀρθρῖτις εἶναι διαταραχὴ τῆς καύσεως τῶν πουρινῶν, καθ' ἣν τὸ αἷμα πλημμυρεῖ οὐρικοῦ ὀξέος· ἐξ αὐτοῦ προέρχεται τὸ οὐρικὸν μονονάτριον, τὸ ὁποῖον καθιζάνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὡρισμένους ἱστούς (χονδρώδη ἰδίᾳ, συνεκτικόν, ὀστώδη) ἔχοντας ηὐξημένην Affinität πρὸς τοῦτο.

Ἡ διάγνωσις τῆς ἀρθρίτιδος εἰς ἀμφιβόλους περιπτώσεις γίνεται διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς καύσεως τῶν πουρινῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Ὁ ἀρθριτικὸς ἀπεκκρίνει μετὰ χορηγίαν πουρινοσωμάτων τὸ ἐξ αὐτῶν παραγόμενον οὐρικὸν ὀξὺ νωθρότερον καὶ βραδύτερον ἢ ὁ ὑγιής. Παθογνωμονικὴν διαγνωστικὴν σημασίαν ἀποκτᾷ ἡ καμπύλη τῆς ἀπεκκρίσεως τοῦ ἐνδογενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος, ἐκείνη ἡ συνεχής, ἥτις ἐμπερικλείει περιόδους παροξυσμῶν. Ἡ ἀνίχνευσις τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος ἐν τῷ αἵματι, μάλιστα δ' ἐν διαίτῃ ἐλευθέρᾳ πουρινῶν, εἶναι ἐπίσης παθογνωμονικὸν διαγνωστικὸν σημεῖον.

Ἐν τῇ λουτροθεραπείᾳ ὁ σπουδαιότερος θεραπευτικὸς παράγων ἔγκειται ἐν τοῖς ραδιενεργοῖς συστατικοῖς τῶν θερμοπηγῶν.

Παράγωγόν τι τῆς ραδιοδιαχύσεως, τὸ *ράδιον Δ*, ἀφ' ἑνὸς μὲν βελτιοῖ τὴν ἐνέργειαν τῶν φυραμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐπενεργοῦν τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν πουρινῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταβάλλει τὸ οὐρικὸν μονονάτριον εἰς διαλύσιμον χημικὴν σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν περαιτέρω καὶ ἀποσυνθέτει εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἀμμωνίαν.

Ἡ κυρίως θεραπεία τῆς ἀρθρίτιδος, ἡ *διαιτητική*, ἡ ὁποία τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐξωγενοῦς οὐρικοῦ ὀξέος καταβιβάζει, δέον νὰ συνδυάζηται διὰ *γενικῆς ὑγιεινῆς* θεραπείας, ὑποβοηθούσης τὴν ἀπέκκρισιν τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος.

Δ. ΓΑΖΗΣ

—(ΧΕΙΡΟΥΡΓ.) Ἀρθρῖτις εἶναι ἡ φλεγμονὴ ἀρθρώσεώς τινος, ἐξ ἧς παράγεται ἐντὸς τῆς ἀρθρικῆς κοιλότητος ἐξίδρωμα ὀρῶδες ἢ ὀροϊνῶδες ἢ πυῶδες. Ἡ *πυώδης ἀρθρῖτις* εἶναι ἡ ἐντονωτέρα μορφή.

Ἐλαφραὶ ἀρθρικαὶ φλεγμοναὶ παράγονται ἐκ τοπικῆς κακώσεως πολλάκις, ὡς θλάσεως, διαστρέμματος κλπ. Αἱ περισσότεραι καὶ αἱ βαρύτεραι φλεγμοναὶ τῶν ἀρθρώσεων παράγονται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως διαφόρων μικροργανισμῶν, πυογόνων κόκκων κ. ἄλλ. Οὕτω παράγονται ἀρθρίτιδες ἐκ μεμολυσμένων τραυμάτων τῶν ἀρθρώσεων. Ἄλλοτε ἡ μόλυνσις τῆς ἀρθρώσεως προέρχεται ἐκ παρακειμένης μολυσματικῆς ἑστίας, π. χ. ἐκ φλεγμονῆς γειτνιάζοντος ὀστοῦ, ἥτις προχωρεῖ μέχρι τῆς ἀρθρικῆς κοιλότητος. Ἄλλοτε τέλος οἱ προκαλοῦντες τὴν μόλυνσιν μικροοργανισμοὶ φθάνουσιν εἰς τὴν ἄρθρωσιν διὰ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, προερχόμενοι π. χ. ἐκ πυογόνου ἢ σηπτικῆς τινος ἑστίας κειμένης ἀλλαχοῦ που τοῦ σώματος *(πυαιμική, μεταστατικὴ ἀρθρῖτις)*, ἢ ἐπὶ λοιμωδῶν νοσημάτων, ἐφ' ὧν πολλάκις ἀναφαίνονται φλεγμοναὶ μιᾶς ἢ πλειόνων ἀρθρώσεων (π. χ. ἐπὶ τύφου, μηνιγγίτιδος, δυσεντερίας, ἐρυσιπέλατος, ὀστρακιᾶς, ἰλαρᾶς, πνευμονίας, βλενορροϊκῆς οὐρηθρίτιδος κλπ.). Ὁ ὀξὺς ρευματισμὸς τῶν ἀρθρων εἶναι ἐπίσης μολυσματικὴ φλεγμονὴ πολλῶν ἀρθρώσεων *(ρευματικὴ πολυαρθρῖτις)*. Ἡ φυματίωσις καὶ ἡ σύφιλις παράγουσιν ὡσαύτως εἰδικὰς ἀρθρίτιδας.

Ἡ ὀξεῖα φλεγμονὴ τῆς ἀρθρώσεως ἐκδηλοῦται τοπικῶς δι' ἐξογκώσεως τῆς ἀρθρικῆς χώρας, ἥτις γίνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σφαιροειδής, ἐξαλειφομένων τῶν φυσιολογικῶς ὑπαρχουσῶν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν εἰσοχῶν καὶ προεξοχῶν, ἔτι δὲ διὰ πόνων καὶ περιορισμοῦ τῶν κινήσεων. Ἡ ἔντασις τῶν φαινομένων τούτων ποικίλλει ἀναλόγως τῆς βαρύτητος τῆς φλεγμονῆς. Ἐπίσης ὑπάρχει συνήθως καὶ πυρετὸς μετὰ γενικῆς κακουχίας, ὅστις κατὰ τὰς βαρυτέρας περιπτώσεις τῆς πυώδους ἀρθρίτιδος δύναται νὰ ὑπερβῇ τοὺς 40°. Ἡ φλεγμονὴ τῆς ἀρθρώσεως δύναται νὰ παρέλθῃ ἐντελῶς καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις μεθ' ὅλων τῶν κινήσεων κατὰ τὴν ἄρθρωσιν. Δυνατὸν ἄλλοτε ἡ φλεγμονὴ νὰ μεταπέσῃ εἰς χρονίαν κατάστασιν, καθ' ἣν τὰ φαινόμενα ὑφίστανται ἐν μικροτέρᾳ ἐντάσει μετὰ παροξύνσεων καὶ ὑφέσεων (βλ. *ὕδραρθρον*). Ἄλλοτε παρέρχεται μὲν ἡ φλεγμονή, ἀλλὰ παραμένουσιν ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἀτροφία μυῶν, συμφύσεις καὶ συρρικνώσεις τῶν ἱστῶν κατὰ τὴν ἄρθρωσιν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμέναι, ἐξ ὧν μόνιμος περιορισμὸς τῶν κινήσεων (συσπάσεις καὶ ἀγκυλώσεις). Εἰς σπανίας περιπτώσεις βαρείας διαπυητικῆς φλεγμονῆς δύναται νὰ παραχθῇ ἐξάρθρημα ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν συνδέσμων, δι' ὧν συγκρατοῦνται τὰ ὀστᾶ εἰς τὴν φυσιολογικὴν αὐτῶν θέσιν. Αἱ βαρύταται δὲ τέλος μορφαὶ ἀρθρικῶν φλεγμονῶν δύνανται νὰ καταλήξωσιν εἰς θάνατον.

Θεραπεία: Ἐπὶ τῶν ἐλαφροτέρων μορφῶν τῆς ἀρθρίτιδος ἡ θεραπεία συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἀκινησίαν τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως, ἐξασφαλιζομένην συνήθως διὰ καταλλήλου ἐπιδέσεως ἐν τῷ νάρθηκος. Ὅταν τὸ ἐξίδρωμα εἶναι πυῶδες, (πρὸς ἐξακρίβωσιν δὲ τούτου πολλάκις εἶναι ἀναγκαία δοκιμαστικὴ παρακέντησις), πρέπει νὰ κενώσωμεν τὸ πύον. Τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ διὰ παρακεντήσεως διὰ παχείας ἀκίδος, εἰς ἣν ἐπακολουθεῖ πλύσις τῆς ἀρθρώσεως διὰ φαινικοῦ ὀξέος (2—5%) ἢ ριβανόλης (1:1000) κ. τ. τ. Ὠφέλιμος ἐφάνη πολλάκις ἡ ἔγχυσις φαινικούχου καφουρᾶς (περὶ τὰ 3 γρ.) μετὰ τὴν κένωσιν τοῦ πύου. Ἀλλ' εἰς τὰς βαρείας μορφὰς ἡ διὰ παρακεντήσεως κένωσις τοῦ πύου δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ διανοίξωμεν καταλλήλως τὴν ἄρθρωσιν διὰ μιᾶς τῶν πλειόνων τομῶν *(ἀρθροτομία)* καὶ νὰ διασωληνώσωμεν αὐτὴν πρὸς διαρκῆ ἀποχέτευσιν τοῦ πύου· πολλάκις δέ, διὰ νὰ εἶναι ἡ ἐκροὴ τοῦ πύου εὐκολωτέρα, πρέπει ν' ἀφαιρεθῶσι καὶ τμήματα ὀστῶν *(διέκπρισις)*. Τέλος δέ ποτε εἴμεθα ἠναγκασμένοι πρὸς σωτηρίαν τοῦ πάσχοντος νὰ προβῶμεν εἰς ἀκρωτηριασμόν.

Ὅταν μετὰ τὴν πάροδον τῆς ὀξείας φλεγμονῆς ὑπολειφθῶσι δυσκινησία τῆς ἀρθρώσεως, μυϊκὴ ἀτροφία ἢ ἄλλα χρόνια φαινόμενα, συνιστῶμεν θερμὰ λουτρά, διαθερμίαν, ἐφαρμογὴν μετρίως πιεστικῶν ἐπιδέσμων πρὸς ἀπορρόφησιν χρονίων ἐξιδρωμάτων, κινητικὰς ἀσκήσεις, μάσιν κ.τ.τ.

Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— ἀρθρῖτις *βλενορροϊκή*. Ἡ ὀξεῖα φλεγμονὴ μιᾶς, ἢ σπανιώτερον πλειόνων ἀρθρώσεων, ἀναγνωρίζουσα ὡς αἴτιον τὸν ὑπὸ τοῦ γονοκόκκου τοῦ Neisser καὶ τῶν τοξινῶν αὐτοῦ μόλυνσιν τῆς ἀρθρικῆς κοιλότητος. Τὴν τοιαύτην ἐξ ἀποστάσεως, ἀπὸ τῆς οὐρηθρικῆς ἑστίας, ἐπιπλοκὴν τῆς γονοκοκκικῆς μολύνσεως, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν συχνοτέραν καὶ παλαιότερον γνωστήν, ἐσημείωσαν καὶ ἐμελέτησαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ Hunter, Swediaur, Ricord Cullerier, Velpeau κ. ἄ., ὁ δὲ Petrone, τῷ 1883, ἀνεῦρεν ἐν τῷ ὑγρῷ ἀρθρίτιδος τοῦ γόνατος τὸν γονόκοκκον, οὕτω δὲ παρέσχε τὴν πρώτην ἀπόδειξιν τῆς νέας αἰτιολογικῆς ἀπόψεως.

Εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ γονοκόκκου, ἐπὶ τῶν ἀρθρώσεων, παρεμβαίνουσι καὶ τινες συνθῆκαι ὀργανικοῦ *ἐλάσσονος* δίδουσαι εἰς αὐτὸν ποικίλην παθογόνον δύναμιν.

Ἀπὸ ἀπόψεως παθογενείας τρεῖς ὑποθέσεις ὑπάρχουν: 1) ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ γονόκοκκος, διὰ τῆς λεμφατικῆς ἢ τῆς αἱμοφόρου ὁδοῦ, μεταφέρεται εἰς τὰς ἀρθρώσεις· περὶ τούτου βέβαιοι ἡ ἀνεύρεσις οὗτοῦ ἐν καθαρᾷ καταστάσει ἐν τοῖς ὀρογόνοις, ἐπὶ βλενορροϊκῶν ἀρθριτίδων· 2) ὅτι μαζὶ μὲ τὸν γονόκοκκον καὶ ἄλλα πυογόνα μικρόβια, ἰδίᾳ ὁ στρεπτόκοκκος, προκαλοῦσι δευτεροπαθεῖς μολύνσεις· τὸ τοιοῦτον ἐπιβεβαιοῖ τὴν θεωρίαν τοῦ Laseque καθ' ἣν ἡ βλενορροϊκὴ ἀρθρῖτις εἶναι ἐξηυθενημένη πυαιμικὴ ἀρθρῖτις· καὶ 3) ὅτι αἱ τοξῖναι τοῦ γονοκόκκου εἶναι αἱ προκαλοῦσαι τὰς ἐπιπλοκὰς ταύτας καὶ δὴ τὴν ἀρθραλγίαν (Jadassohn). Ὁπωσδήποτε εἶναι βέβαιον ὅτι, ἂν ὁ γονόκοκκος θνήσκῃ ταχέως ἐντὸς τοῦ ἀρθρικοῦ ἐξιδρώματος, διατηρεῖ τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀρθρικοῖς ἱστοῖς.

Κατὰ τὸν Besnier, ἡ γονοκοκκικὴ ἀρθρῖτις ἐμφανίζεται εἰς 1 : 45 κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ὀξείας βλενορροίας, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ὀπισθοδρομὴν τῆς ὀπισθίας καὶ προστατικῆς μᾶλλον ἢ τῆς προσθίας οὐρηθρίτιδος· ἡ ἐπικίνδυνος περίοδος κεῖται ἰδίως μεταξὺ τῆς 15—20 ἡμέρας καὶ δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἡλικίαν τῆς βλενορροίας καὶ τὴν ὀξύτητα οὕτης. Μετὰ τὴν οὐρηθρίτιδα, ἔρχεται ἡ γονοκοκκικὴ ὀφθαλμία. Ἡ βλενορ. ἀρθρῖτις εἶναι συχνοτέρα ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικός, ἡ δὲ νεαρὰ ἡλικία φαίνεται περισσότερον εὐπρόσβλητος. Αἴτιά τινα δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸν ὀργανισμὸν ἢ τὸ ὄργανον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γονοκόκκου, οἷα ἡ *ψῦξις*, ὁ *τραυματισμός*, ἡ ρευματικὴ *προδιάθεσις*.

Πᾶσαι αἱ ἀρθρώσεις εἶναι δυνατὸν νὰ προσβληθῶσιν· ἀλλ' ὁ τόπος ἐκλογῆς τῆς γονοκοκκικῆς ἀρθρίτιδος εἶναι τὸ *γόνυ*, συνηθέστερον τὸ ἀριστερὸν (γονοκήλη τοῦ Swediaur), ἔπειτα δὲ ἡ παλάμη, ὁ ἀγκών, ἡ στερνοκλειδική, ἡ ταρσοκνημική, ἡ κατ' ἰσχίον καὶ ἡ ὠμοβραχιόνιος ἄρθρωσις.

Κλινικαὶ μορφαὶ περιεγράφησαν πολλαί, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1869 ὁ Fournier καθώρισε τρεῖς κλινικοὺς τύπους οἵτινες παρέμειναν κλασσικοί, εἶναι δέ: 1) ἡ *ἀρθραλγία*, ἥτις καταλαμβάνει κατὰ προτίμησιν τὰς μικρὰς ἀρθρώσεις καὶ δὴ τῆς πτέρνης (πτερναλγία τοῦ Swediaur) καὶ ἐν ᾗ τὸ πρωτεῦον σύμπτωμα εἶναι τὸ ἄλγος ἔντονον ἰδίᾳ τὴν πρωΐαν κατὰ τὴν ἀφύπνισιν, μετριαζόμενον διὰ τῶν κινήσεων (βλ. ἀρθραλγία)· 2) τὸ *ὕδραρθρον*, ὅπερ ἐδῶ χαρακτηρίζεται διὰ τὴν κατ' ὀξεῖς ἢ ὑφέξεις παροξυσμοὺς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ· καὶ 3) ἡ *ἀρθρῖτις*.

Πᾶσαι αἱ βλενορροϊκῆς φύσεως ἀρθροπάθειαι εἶναι ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν *σταθερότητα*, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄλγος καὶ τὴν ἕδραν, καὶ τοὺς πλαστικοὺς αὐτῶν σχηματισμούς, οἵτινες παρέχουσιν εἰς τὴν κινητοποίησιν τῆς ἀρθρώσεως ἀντίστασιν ὅλως εἰδικὴν καὶ ἀποβαίνουσιν ἡ πηγὴ ἀνιάτων ἀγκυλώσεων.

Ἡ ἀρθρῖτις δυνατὸν νὰ εἶναι *πολυαρθρῖτις*, ὅτε ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Bouchard, παραλλαγὴν τοῦ λοιμώδους ρευματισμοῦ (βλ. ρευματισμός), ἡ *μοναρθρῖτις*, ἥτις, περιγραφεῖσα ὑπὸ τῶν Duplay καὶ Brun, εἶναι μορφὴ βαρεῖα μὴ ἀνευρισκομένη ἐκτὸς γονοκοκκικῆς μολύνσεως. Χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ *ἄλγους*, ὅπερ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἔντονον καὶ ἔμμονον, οὐδεμίαν ἐπιτρέπον κίνησιν· αὐτόματον ἢ προκλητόν, εἶναι ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν παρόξυνσιν κατὰ τὴν νύκτα, καὶ τῶν *τοπικῶν φαινομένων*, ἅτινα ἐπίσης εἶναι λίαν ἔντονα· ἡ περιαρθρικὴ χώρα ὁλόκληρος εἶναι οἰδηματώδης, τὸ δέρμα εἶναι ἐρυθρὸν καὶ θερμὸν μετὰ γραμμώσεων λεμφαγγειακῶν, τὰ δὲ πέρατα τῶν ὀστῶν φαίνονται ὡσεὶ ηὐξημένα τὸν ὄγκον. Ἐνίοτε εὑρίσκομεν κριγμὸν καί τινας ἀνωμάλους κινήσεις, τὸ δ' ἐνδαρθρικὸν ὑγρὸν εἶναι γενικῶς ηὐξημένον.

Τὰ γενικὰ φαινόμενα εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ τῶν βαρειῶν λοιμώξεων: *πυρετὸς* ὑψηλὸς μὲ 2—3 ἐξάρσεις ἐν ἀρχῇ, ἔπειτα δὲ μὲ καμπύλην ὁμαλωτέραν μεθ' ἑσπερινῆς ἀνυψώσεως, *ἱδρῶτες, ἀϋπνία, ἀνορεξία* κλπ.

Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἡ βλενορροϊκὴ μοναρθρῖτις ἔχει τάσιν πρὸς σχηματισμὸν πλαστικῶν ἐξιδρωμάτων, ἐντὸς δὲ ἑβδομάδων τινῶν ὀργανοῦνται ἰνώδεις συμφύσεις, αἵτινες συνδέουσι τ' ἀρθρικὰ πέρατα καὶ καταλήγουσιν εἰς ἀνεπανορθώτους ἀγκυλώσεις (ὀξεῖα πλαστικὴ ἀγκυλωτικὴ ἀρθρῖτις).

Ἡ πυώδης μοναρθρῖτις εἶναι σπανιωτάτη καταλήγουσα ἐπίσης εἰς ἀγκύλωσιν, ἡ δὲ διαπύησις δὲν ὀφείλεται εἰς μόνον τὸν γονόκοκκον, ἀλλ' εἰς συνδυασμὸν αὐτοῦ μετ' ἄλλων πυογόνων μικροβίων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ στρεπτοκόκκου (Finger, Sobotka).

Ἡ βλενορροϊκὴ μοναρθρῖτις διαγιγνώσκεται ἐκ τῆς συνυπάρξεως αὐτῆς μετὰ γονοκοκκικῆς οὐρηθρίτιδος, ἣν δυνατὸν—ὅταν εἶναι ἀσήμαντος πρωϊνὴ σταγὼν—καὶ αὐτὸς ὁ ἄρρωστος ν' ἀγνοῇ, τῆς ἀποτόμου καὶ βιαίας εἰσβολῆς, τῆς ὀξύτητος καὶ τῶν γενικῶν φαινομένων ἅτινα δὲν ἐμφανίζονται τοσοῦτον ἔντονα ἐπὶ τῶν ἄλλων μοναρθριτίδων (φυματιώδους, συφιλιδικῆς κλπ.).

Θεραπεία.— α') *Ἐσωτερική:* Δίαιτα γαλακτική, ποτήματα ἄνθινα (orge, chiendent, queues de cerises) καὶ ἰτεϊλικὸν νάτριον: salicylate de soude 20 grs, cognac vieux 40 grs, sirop de

Digitized by Google

cinq racines 120, julep simple Q. S. pour 300 cent cubes—4 cuillers à soupe par jour, dans des infusions diurétiques.

β') Θεραπεία τῆς προκαλούσης γονοκοκκικῆς οὐρηθρίτιδος.

γ') *Τοπική:* Ἀκινητοποίησις τῆς ἀρθρώσεως ἐντὸς νάρθηκος μετ' ἐλαφρᾶς συμπιέσεως. Ἐπαλείψεις, τρὶς τῆς ἡμέρας, δι' ἀλοιφῆς: acide salicylique, essence de térébenthine, axonge aa 10 grs, lanoline 80 gr.· τοπικὴ ὑπεραιμία κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Bier, λουτρὰ φωτός, θερμοῦ ἀέρος καὶ θειοῦχα· καταπλάσματα παγωμένα (τεμάχια πάγου ἐντὸς καταπλάσματος ἐκ λιναλεύρου) ἐν περιπτώσει ἐντόνου ἄλγους καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἔνεσις μορφίνης, ρεύματα φαραδικὰ ἰδίως. Δέον νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐνδείκνυνται ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ ἡ κινητοποίησις (φαραδισμὸς καὶ μαλάξεις τῶν περιαρθρικῶν μυῶν), ἥτις πρέπει νὰ εἶναι βαθμιαία. Ἐν περιπτώσει ὁριστικῆς ἀγκυλώσεως ἢ ἐκδήλου πυώδους ἀρθρίτιδος: εὐρεῖα ἀρθροτομία μετὰ πλύσεων καὶ διασωληνώσεως.

δ') *Εἰδικὴ θεραπεία:* 1) *Ὀροθεραπεία:* ἀντιμηνιγγιτικὸς καὶ ἀντιγονοκοκκικὸς ὀρός. 2) *Ἐμβολιοθεραπεία:* πολυδύναμα ἐμβόλια (Wright, Nicole, Besredka), ἐν συνδυασμῷ μεθ' ὑπεραιμίας ἐκ στάσεως (Bier) καὶ θερμοῦ ἀέρος, ἅτινα ἔχουσιν ἔκδηλον πραϋντικὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ ἄλγους καὶ τῶν φλεγμονωδῶν φαινομένων. 3) *Αὐτοοροθεραπεία:* ἐνίεμεν ὑποδορίως 10—20 κυβ. ἑκμ. ἀρθρικοῦ ὑγροῦ τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως. 4) *Πρωτεϊνοθεραπεία:* ἐνέσεις γάλακτος πεπτόνης κ. τ. λ. 5) *Κολλοειδοθεραπεία:* Soufre colloïdal.

Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν φλεγμονωδῶν φαινομένων λουτρὰ μεταλλικὰ (Aix, Sallies, Dax κ.τ.λ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Augagneur* et *Carle*: Précis des maladies vénériennes. *Je nselme* et *Sezary*. Précis des maladies vénériennes. *Beauvy*: Serums et vaccins. *E. Forgue*: Précis de pathologie externe *A. Martinet*: Thérapeutique clinique. *Catier*: Traitement de la blennorragie.

Ε. ΜΑΝΔΑΛΑΚΗΣ

— **ἀρθρῖτις *γναθοκροταφική*.** Αὕτη ὀξέως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν διαδρομὴν ρευματισμοῦ, ἐξανθηματικοῦ πυρετοῦ, τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἐπιλοχίου πυρετοῦ, βλενορροίας, ὀστρακιᾶς κλπ. Ἐνίοτε δὲ ὡς ἐπιπλοκὴ ἀλλοιώσεων γειτονικῶν ὀργάνων, οἷον ὠτίτιδος, παρωτίτιδος, τραυματισμοῦ. Τὰ κύρια συμπτώματα τῆς τε *ὀξείας* καὶ *χρονίας* γναθοκροταφικῆς ἀρθρίτιδος εἰσὶν αἱ δριμεῖαι ἀλγηδόνες, ἰδίᾳ τῇ ἐλαχίστῃ κινήσει τῆς ἀρθρώσεως, ὁ τρισμὸς καὶ ἡ δυσχέρεια περὶ τὴν μάσησιν καὶ κατάποσιν.

Ἡ ὀξεῖα ἀρθρῖτις ἀφιεμένη ἀπολήγει εἰς ἐμπύησιν, συχνάκις δὲ καὶ εἰς ἀγκύλωσιν. Ἡ χρονία γναθοκροταφικὴ ἀρθρῖτις τυγχάνει ὡς τὰ πολλὰ ἔκδηλος τῆς ἀρθριτικῆς διαθέσεως καὶ ἐμφανίζει ἀρθρικὰς κατ' ἐπιπολὴν ὡς καὶ τοῦ ἐνδοαρθρικοῦ χόνδρου ἀλλοιώσεις, προερχομένας ἐκ τῆς συσσωρεύσεως πρὸς τὴν ἀρθροσταλτικὴν τῆς ἀρθρώσεως μοῖραν τιτανωδῶν ἐκκριμάτων κλπ. Ἕτερος τύπος χρονίας γναθοκροταφικῆς ἀρθρίτιδος παρατηρεῖται παρὰ νωδοῖς ἀτόμοις, παρ' οἷς ἡ πλημμελὴς μεσοδοντικὴ ἄρθρωσις ἐξαναγκάζει τὴν ὑπέρμετρον κλεῖσιν τοῦ στόματος, ἐξ ἧς παράγονται αἱ πλάγιαι κατὰ τὴν μάσησιν κινήσεις, προωρισμέναι εἰς τὴν ἀντιστάθμισιν τῆς ἀτελοῦς μεσογναθικῆς ἐπαφῆς. Αἱ κινήσεις αὗται ὑποθάλπουσιν ἐν τῇ γναθοκροταφικῇ ἀρθρώσει τὴν φλεγμονήν, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἀλγεινῶν συμπτωμάτων. Ἐπίσης αἱ φυματικαὶ ἀλλοιώσεις δύνανται νὰ παρουσιάσωσι τὴν γναθοκροταφικὴν ἀρθρίτιδα κτλ.

Κατὰ τῆς ὀξείας γναθοκροταφικῆς ἀρθρίτιδος χρησιμοποιοῦνται τὰ ἀντισπαστικά, ἐκδόρια, βάμμα ἰωδίου κτλ. Κατὰ τῆς ἐμπεπυημένης γναθοκροταφικῆς ἀρθρίτιδος ἡ διευκόλυνσις τῆς ἐξόδου τοῦ πύου καὶ ἡ ἀπολύμανσις τῶν πυωδῶν ἑστιῶν.

Π. Γ. ΠΑΝΤΑΤΖΗΣ

— **ἀρθρῖτις *ὀδοντοφατνιακή*.** Ἡ νόσος αὕτη ἀναφαίνεται πρωτοπαθῶς καὶ προέρχεται ἐκ *τραυματικοῦ* ἢ *μηχανικοῦ* αἰτίου (κατάγματος προσθετικῶν τεμαχίων), ἢ *χημικοῦ* τοιούτου (ὑδραργύρου, βισμουθίου, ἀρσενικοῦ κτλ.), ἢ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν διαδρομὴν ὀξειῶν νόσων, ἢ τέλος συνεπείᾳ προδιαθετικοῦ αἰτίου (ρευματικῆς ἀρθρίτιδος, ἀρθριτισμοῦ προκεχωρημένου, διαβήτου κτλ.), ὁπότε ἡ φλεγμονὴ εἰσβάλλει ἀποτόμως ἐφ' ὅλων τῶν ἀποτελούντων τὸ ἀρθριτικὸν συγκρότημα μαλακῶν ἱστῶν. Τὰ συμπτώματα τῆς νόσου ταύτης διαφέρουσι τῶν τῆς *περιρριζίτιδος*, ἀποτόκου οὔσης τῆς γαγγραινώδους πολπίτιδος. Ἐπὶ ὀδοντοφατνιακῆς ἀρθρίτιδος ἡ νόσος εἰσβάλλει, ὡς ἄνω ἐρρέθη, ἀποτόμως, ἄνευ συνεχῶν ἀλγηδόνων. Ὑπάρχει αἴσθησις βάρους τῆς νοσούσης χώρας, ὅπερ βάρος αὐξάνεται ἰσχυρῶς κατὰ ὁριζοντίαν θέσιν (κατάκλισιν) προκαλοῦν ὕπνον τεταραγμένον τῷ πάσχοντι. Ἡ γενικὴ κατάστασις εἶναι μᾶλλον προσβεβλημένη καὶ παρουσιάζει εἰκόνα ὀξέων φαινομένων.

Θεραπεία: Τοπικῶς λουτρὰ ἀντιφλογιστικά, μαλακτικά, χλιαρὰ τοῦ στόματος. Ἐπαλείψεις τῆς περιαυχενικῆς τῶν ὀδόντων μοίρας τοῦ βλεννογόνου ὑμένος διὰ βάμματος ἰωδίου μετ' ἀκονίτου κτλ. Ἐσωτερικῶς κατὰ τῶν ἀλγηδόνων χορηγεῖται ἡ ἀσπιρίνη, πυραμιδόνη, βερομόνη, ἀλλονάλη κτλ. καὶ γενικῶς ἐφαρμόζεται ἡ συμπτωματολογικὴ θεραπεία.

Π. Γ. ΠΑΝΤΑΤΖΗΣ

— **ἀρθρῖτις *συφιλιδική*.** Ἐσημειώθη αὕτη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Richet τῷ 1853, ἀφ' ἧς δὲ διαθέτομεν τὴν ἀντίδρασιν Wassermann, αἱ συφιλιδικαὶ ἀρθροπάθειαι εἶναι περισσότερον ἢ ὅσον ἐπιστεύετο συχναί.

Ἡ συφιλιδικὴ ἀρθρῖτις ἐκδηλοῦται: 1) ὡς *ἀρθραλγία*, 2) ὡς *ὑποξεῖα ἀρθρῖτις*, 3) ὡς *ὑδράρθρον*, 4) ὡς *κομμιωματώδης περιθυλακικὴ διήθησις*, 5) ὡς *κομμιωματώδης ὀστεαρθρῖτις* καὶ 6) ὡς *ἀρθροπάθεια τῆς κληρονομικῆς συφιλίδος*.

Εἰς τὴν πρωτογόνον περίοδον τῆς συφιλίδος εἶναι συνήθεις: α') ἡ *ἀρθραλγία* προηγουμένη συχνὰ καὶ αὐτῆς τῆς ροδάνθης, ἐμφανίζεται δ' ὡς ὅλαι αἱ ἀνάλογοι νευρικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ κινητηρίου συστήματος καὶ ἐντοπίζεται κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀρθρώσεων· β') ὁ *συφιλιδικὸς ψευδορευματισμὸς* ὅστις ἄλλοτε μὲν εἶναι πολυαρθρικός, ὑποδυόμενος τὸν τύπον τοῦ ὑπόξεος ρευματισμοῦ τοῦ Bouillaud, ἀλλὰ πολὺ ἧττον ἐπώδυνος καὶ ἄνευ γενικῶν διαταραχῶν, ἄλλοτε δὲ εἶναι μοναρθρῖτις συφιλιδικὴ μετ' ἄλγους, οἰδήματος, δέρματος τεταμένου, στίλβοντος καὶ ἐξερύθρου. Ἡ ἄρθρωσις εἶναι μικρὸν ἐπώδυνος, συχνὰ μάλιστα ἀνώδυνος ὅταν τὴν κινητοποιῶμεν, τοῦθ' ὅπερ ἀντιδιαστέλλει τὴν συφιλιδικὴν ἀρθρίτιδα ἀπὸ τοῦ γονοκοκκικοῦ καὶ φυματιώδους ψευδορευματισμοῦ· γ') ὁ *χρόνιος παραμορφωτικὸς ρευματισμός*· δ') τὸ *ὑδράρθρον*, τοῦ γόνατος τοῦ ἀγκῶνος κλπ., ὅπερ εἶναι πρώϊμον ἢ ὄψιμον, προκαλούμενον, τὸ συχνότερον, ἀπὸ ἑστίας τινὸς ὀστεΐτιδος. Τὰ ὑδράρθρα ταῦτα εἶναι μεμονωμένα ἢ συμμετρικὰ καὶ παρουσιάζουσι τὴν συμπτωματολογίαν τῶν κοινῶν ὑδράρθρων, ἐμμένουσι δ' ἐφ' ὅσον δὲν ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀντισυφιλιδικὴ θεραπεία. Εἰς τὴν τριτογόνον περίοδον δύνανται τὰ αὐτὰ νὰ ἐπέλθωσι συμβάματα μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, κατ' αὐτήν, αἱ βλάβαι εἶναι βαρύτεραι καθ' ὃ κατασπρεπτικαὶ καὶ ἀνεπανόρθωτοι· ε') ἡ *κομμιωματώδης ὀστεοαρθρῖτις* (ψευδὴς λευκὸς συφιλιδικὸς ὄγκος τοῦ Fournier)· εἰσβάλλει συνήθως ἀπὸ τῆς ἐπιφύσεως τοῦ ὀστοῦ, κυρίως τῆς κατὰ γόνυ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀρθρώσεων ἀκόμη καὶ τῶν μικροτέρων. Ἡ εἰσβολὴ εἶναι ὕπουλος, βραδεῖα, προϊοῦσα, ἄνευ γενικῆς ἢ τοπικῆς ἀντιδράσεως. Κατά τι σημεῖον περὶ τὴν ἐπίφυσιν τοῦ ὀστοῦ, ὁ ἄρρωστος αἰσθάνεται ἄλγος αὐτόματον, ἐντονώτερον κατὰ τὴν νύκτα. Τὸ ἄκρον τοῦ ὀστοῦ ὑπερτρέφεται, ἡ αὔξησις δὲ αὕτη τοῦ ὄγκου καθίσταται ἐκδηλωτέρα ἐκ τῆς μυϊκῆς ἀτροφίας· αἱ κινήσεις μικρὸν εἶναι ἐπώδυνοι, ἐνίοτε δὲ προκαλοῦσι κριγμόν· αἱ λειτουργικαὶ διαταραχαὶ ἐλάχιστα ἐκσημαίνονται, τοῦθ' ὅπερ ἀντιτίθεται συχνὰ πρὸς τὸ προκεχωρημένον τῶν τοπικῶν βλαβῶν· στ') ἡ *κομμιωματώδης περιθυλακῖτις*· χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἀναπτύξεως ὀγκιδίων ἀνωδύνων, φοειδῶν (κομμιώματα) ἢ πλακῶν σκληρύνσεως ἑδραζομένων ἐντὸς τοῦ, ὑπὸ τὸν ὀρογόνον, συνεκτικοῦ ἱστοῦ (περιορογόνιον συφίλωμα), καὶ τῆς ἀναπτύξεως ὑγροῦ ἐντὸς τοῦ πεπαχυμένου ἀρθρικοῦ θυλάκου. Σπουδαία καὶ δυσχερὴς εἶναι ἡ διάγνωσις ἀπὸ τῆς σπορογυρώσεως, ἣν θὰ βεβαιώσῃ ἡ καλλιεργία καὶ ἡ ὀροδιάγνωσις, καὶ τῆς φυματιώσεως. Τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι ἔτι δυσχερεστέρα, καθόσον συχνὰ ἡ συφιλιδικὴ ἀρθρῖτις συμπαρομαρτεῖ μὲ πνευμονικὴν συφιλίδα ὑποδυομένην τὴν φθίσιν. Τὸ ἀνώδυνον τῶν βλαβῶν, ἡ ἔλλειψις πυρετοῦ, ἐλαττωματικῆς στάσεως καὶ γενικῶς φαινομένων ἀληθοῦς ἀρθρίτιδος εἶναι χαρακτῆρες ἀρνητικοὶ ἐφ' ὧν βασίζεται ἡ διαφορικὴ διάγνωσις· ἡ ἀντίδρασις Wassermann καὶ ἡ δοκιμαστικὴ ἀντισυφιλιδικὴ θεραπεία ἐπιβάλλουσιν αὐτὴν (βλ. σύφιλις).

Ε. ΜΑΝΔΑΛΑΚΗΣ

— **ἀρθρῖτις *φυματιώδης*.** Αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Koch ἀνακαλυφθὲν μικρόβιον τῆς φυματιώσεως, εἶναι δὲ συνώνυμος πρὸς τοὺς ὅρους: *λευκὸς ὄγκος* (Wisemann 1676), *μύκωσις ἀρθρική* (fongus articulorum, Reimer καὶ Brambilla 1754), *ὀστεοαρθρῖτις φυματιώδης* (Zannelongue).

Ὁ Ἱπποκράτης ἀπεκάλει τὴν φυματιώδη ἀρθρίτιδα «*φῦμα*» καὶ συνέχεε ταύτην πρὸς πάσας τὰς ἀρθρικὰς βλάβας (ἑλκωτικάς, μυκητώδεις, πυώδεις καὶ ὑπερτροφικάς). Ὁ Ραζῆς ἐθεώρει ταύτην ὡς εἰδικὴν πάθησιν τῶν παιδίων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *παιδαρθροκάκη*, ὅπερ ἔδωσεν εἰς αὐτήν, ὁ δὲ Wisemann ἐθεώρει αὐτὴν ὡς χοιραδικὴν καὶ ἀπεκάλει ταύτην «*λευκὸν ὄγκον*». Τοῦ ὅρου τούτου γίνεται ἀκόμη καὶ σήμερον χρῆσις. Οἱ Reimer, Brambilla, Delpeche ἀπεκάλεσαν τὴν πάθησιν «*μύκωσιν ἀρθρικήν*». Ὁ Lisfranc πρῶτος ἀνεῦρεν εἰς τὰς μυκητώδεις ἐκβλαστήσεις τῆς παθήσεως φυμάτια ὑπόλευκα, παρόμοια πρὸς ἐκεῖνα ἅτινα συναντῶμεν εἰς τὴν φυματίωσιν τῶν πνευμόνων. Ἔκτοτε καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς συνυπάρξεως τῆς φυματιώσεως τῶν ἀρθρώσεων καὶ τῶν πνευμόνων. Τῷ 1836 ὁ A. Nélaton ἐν κλασσικῇ περιγραφῇ διέκρινε ταύτης α') τὴν *ἐγκεκυστωμένην μορφήν*, ἡ ὁποία διανοίγεται συχνότατα ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως καὶ β') τὴν *διηθικὴν μορφήν*, καθ' ἣν ἡ βλάβη ἐντοπίζεται ἐντὸς τοῦ δικτύου τοῦ σπογγώδους ἱστοῦ καὶ τυροποιεῖται σὺν τῷ χρόνῳ.

Κατὰ τὸ 1845 ὁ A. Bonnel (τῆς Lyon) πρῶτος μετεχειρίσθη τὸν ὅρον *ἀρθρῖτις φυματιώδης* ἀντὶ τοῦ ὅρου *λευκὸς ὄγκος* καὶ περιέγραψε τρεῖς μορφὰς ταύτης, τὴν μυκητώδη ἀρθρίτιδα, τὴν πυώδη ἀρθρίτιδα καὶ τὴν φυματιώδη ἀρθρίτιδα, τὴν περιέχουσαν μυκητώδεις μάζας καὶ φυμάτια. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ 20 ὁλόκληρα ἔτη ἠμφεσβητεῖτο ἡ φυματιώδης φύσις τῆς παθήσεως. Ἀλλὰ ὁ Köster τῷ 1869 ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ φυμάτια μετὰ γιγαντοκυττάρων ἐπὶ φυματιώδους ἀρθρίτιδος, ὁ δὲ Max.Schüller ἐπέτυχε πειραματιζόμενος ἐπὶ ζῴων φυματοποιηθέντων προηγουμένως τὴν παραγωγὴν κατόπιν τραυματισμοῦ ἐπὶ διαφόρων ἀρθρώσεων κλασσικῆς φυματιώδους ἀρθρίτιδος. Τέλος ὁ König (1879) παρήγαγε καθολικὴν φυματίωσιν εἰς τὸν κόνικλον κατόπιν ἐμβολιασμοῦ αὐτοῦ διὰ τῶν μυκητωδῶν μαζῶν φυματιώδους ἀρθρίτιδος. Δὲν ἐτέθη ὅμως τέρμα εἰς τὰς συζητήσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς φυματιώδους ἀρθρίτιδος εἰμὴ μόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μικροβίου τῆς φυματιώσεως ὑπὸ τοῦ Koch (1882) καὶ τὴν ἀνεύρεσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μικροβιολόγων ἐντὸς τῶν μυκητοειδῶν ἐκβλαστήσεων τῆς παθήσεως.

Κατὰ ταῦτα βλέπομεν ὅτι ἡ φυματιώδης φύσις τοῦ λευκοῦ ὄγκου ἀπεδείχθη κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν κλινικῶν, εἶτα ὑπὸ τῶν ἰστολόγων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν μικροβιολόγων.

Παθολογικὴ φυσιολογία.— Γεννᾶται νῦν τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: ἡ φυματιώδης ἀρθρῖτις ἐντοπίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ ἢ ἐπὶ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος;

Ἀπὸ τοῦ 1810—1860 παρεδέχοντο ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐντόπισις τῆς φυματιώδους ἀρθρίτιδος ἐγίνετο ἀδιακρίτως ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου ἢ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος. Ὁ Richet ὅμως ἐπέμεινε μετὰ πειραματισμοὺς ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐντόπισις τῆς φυματιώδους ἀρθρίτιδος γίνεται ἐπὶ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος. Τοὐναντίον οἱ Volkmann, Lannelongue καὶ König θεωροῦσιν ὡς ἐξαίρεσιν τὴν ἀρχικὴν ἐντόπισιν τῆς παθήσεως ἐπὶ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος καὶ ὑποστηρίζουσιν ὅτι αὕτη γίνεται ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ καὶ εἶτα ἐκεῖθεν μεταδίδεται εἰς τὸν ἀρθρικὸν ὑμένα, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὅρος «*ὀστεοαρθρῖτις*» ὃν ἔδωσαν εἰς τὴν πάθησιν καὶ ὅστις δηλοῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν καθ' ἣν ἐκδηλοῦνται αἱ βλάβαι.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς παθήσεως κατ' αὐτοὺς ἔχει τὰς ἐξῆς φάσεις: α') ὀστεΐτις πρωτοπαθής, β') ἀποκόλλησις καὶ διάβρωσις τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου καὶ γ') προσβολὴ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ θιασῶται τῆς ἐκδοχῆς καθ' ἣν ἡ ἔναρξις τῆς παθήσεως γίνεται ἀπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος· ὁ δὲ Olbier μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Gangolphe παραδέχονται ὅτι ἡ ἔναρξις τῆς παθήσεως ἀπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος εἶναι τόσον συχνὴ ὅσον καὶ ἡ ἐκ τῶν ὀστῶν τοιαύτη. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συνετάχθη βραδύτερον καὶ ὁ König ἀπαρνησάμενος προγενεστέραν αὐτοῦ γνώμην. Κατὰ τοῦτον ἡ πάθησις ἄρχεται τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος καὶ καταλήγει εἶτα εἰς τὰς ἀρθρικὰς ἐπιφανείας.

Παθολογικὴ ἀνατομική.— Ἡ φυματίωσις δύναται νὰ προσβάλλῃ πάσας τὰς ἀρθρώσεις, ἰδίως ὅμως ἐκείνας αἵτινες ὑποβάλλονται περισσότερον εἰς κινήσεις, τριβὴν καὶ διάτασιν, ὑπόκεινται εὐκολώτερον εἰς ἐξωτερικὰς κακώσεις καὶ παρουσιάζουσιν ἀρθρικὰς ἐπιφανείας μεγάλας καὶ σπογγώδεις. Ἡ ἀκόλουθος στατιστικὴ δίδει ἰδέαν τῆς συχνότητος καθ' ἣν ἐμφανίζονται διάφοροι ὀστεαρθρικαὶ φυματιώσεις:

Νόσος	*Valtan Koli*	*Glaeys-Broca*	*Κονταρ-γύρης*
Φυματιώδης σπονδυλῖτις	1271	803	122
Ἰσχιαρθροκάκη	750	766	39
Φυματ. ἀρθρῖτις τοῦ γόνατος	402	558	20
Φυμ. ἀρθρ. τῆς κνημαστραγ. ἀρθ.	145	186	9
» » τῶν ἄνω ἄκρων	222	308	11

Ἡ φυματιώδης ἀρθρῖτις εἶναι συχνοτέρα εἰς τὰ παιδία καὶ τοὺς ἐφήβους, εἶναι σπανία μετὰ τὸ 30ὸν καὶ ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν μετὰ τὸ 50ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Μᾶλλον ἐκτεθειμένοι φαίνονται εἰς τὴν φυματίωσιν τῶν ὀστῶν καὶ ἀρθρώσεων οἱ ἄνδρες, 55% κατὰ τὸν Alfert. Ὁ δὲ Bro a συνήντησε τὴν φυματίωσιν τοῦ σκελετοῦ ἐπὶ 1643 ἀρρένων ἔναντι 1588 θηλέων.

Εἴτε ἀπὸ τοῦ ὀστοῦ ἄρχεται ἡ φυματιώδης ἀρθρῖτις, ὅπερ συνηθέστερον, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος δὲν βραδύνει νὰ ἐπεκταθῇ εἰς ἀμφότερα καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ δι' ἀλλοιώσεων αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

I. Βλάβαι τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος: Αὗται εἶναι μακροσκοπικαὶ καὶ μικροσκοπικαί.

α') Μακροσκοπικὰ εὑρήματα. Ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τῆς βλάβης παρατηροῦνται: α) κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἐλαφρᾶς μορφῆς ἁπλῆ ὑπεραιμία τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, γνωστὴ ὡς συμφορητικὴ ὀργο-

Digitized by Google

νῖτις ἀρθρῖτις (Bonnet)· 6') ὅταν ἡ βλάβη εἶναι ἔτι μᾶλλον ἐντονωτέρα, ὁ ἀρθρικὸς ὑμὴν καλύπτεται ὑπὸ κοκκιάσεων ἐρυθροφαίων ἢ ὑποκυάνων καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ὑγροῦ ἐξιδρωματικοῦ ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως «*ὕδραθρος φυματιώδης*». Πολλάκις ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ὑπάρχουσι τεμάχια ἰνικῆς, τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι σχῆμα ὀρύζης ἢ σπόρου πέπονος, δι' ὃ καὶ ὀρυζοειδῆ σωμάτια ὀνομάζονται· γ') ἄλλοτε πάλιν ἐπέρχεται πάχυνσις ὀζώδης τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, ἐκδηλουμένη διὰ σκληρῶν θηλοειδῶν ἰνωδῶν ἐπαρμάτων, μισχωτῶν ἢ μή. Εἰς ἄλλας δὲ περιπτώσεις ὁ ἀρθρικὸς ὑμὴν παχύνεται πολὺ καὶ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τριῶν δακτύλων πάχους (Παιᾶς), ὁπότε καθίσταται ἄκαμπτος καὶ σκληρός· καὶ δ') ὁ ἀρθρικὸς ὑμὴν δύναται νὰ καλύπτηται ὑπὸ μυκητωδῶν ἐκβλαστήσεων, αἵτινες ἔχουσι τάσιν πρὸς τυροποίησιν.

β') Μικροσκοπικὰ εὑρήματα. Ἡ διατομὴ τοῦ τοιχώματος τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως δεικνύει τρεῖς στιβάδας: 1) μίαν ἐσωτερικὴν ἢ ἀρθρικὴν ἥτις εἶναι μυκητώδης· 2) μίαν ἀγγειακὴν στιβάδα· καὶ 3) μίαν ἐξωτερικήν, ἥτις ἔχει πάθει εἶδος πηκτοειδοῦς ἐκφυλίσεως. Εὐνόητον ὅτι τὸ προϊὸν τῆς τυροποιήσεως τῶν μυκητωδῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἔσω στιβάδος δύναται ἢ νὰ ἐκχυθῇ ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως, ἢ τοὐναντίον νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὴν ἀγγειακὴν στιβάδα καὶ νὰ λάβῃ κατεύθυνσιν ἐκτὸς τῆς ἀρθρώσεως.

II. Βλάβαι τῶν ὀστῶν : α') Βλάβαι τῶν ἐπιφύσεων. Αὗται ἐντοπίζονται ἢ ὑπὸ τὸν διάρθρειον χόνδρον ἢ ὑπὸ τὸ περιόστεον, ἢ κατὰ τὸ κέντρον τῆς ἐπιφύσεως.

Ἡ συνήθης ἐξέλιξις τούτων εἶναι ἡ τυροποίησις καὶ δύναται ἡ βλάβη νὰ εἶναι ἐγκεκυστωμένη, ἢ νὰ ἔχῃ μορφὴν διηθητικὴν ἢ τέλος νὰ ὑπέστη ἰνώδη ἀλλοίωσιν, ὁπότε λαμβάνει τὸν τίτλον «*ἰνώδης ξηρὰ τερηδών*».

Κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ φυματιώδης ἐπεξεργασία τείνει νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρθρικὴν κοιλότητα, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας ὅλως ἐξαιρετικῶς συμβαίνει νὰ μεταδοθῇ πρὸς τὴν διάφυσιν τοῦ ὀστοῦ, καὶ τοῦτο διότι ὁ συζευκτικὸς χόνδρος ὡς ἐλάχιστα ἀγγειοβριθὴς παρεμβάλλει εἶδος φραγμοῦ εἰς τὴν πρόοδον αὐτῆς.

β') Βλάβαι τῶν μεταφύσεων. Ἡ ἐντόπισις τοῦ βακίλλου τοῦ Koch κατὰ τὴν μετάφυσιν, καίτοι παρετηρήθη, γίνεται ὅλως ἐξαιρετικῶς.

III. Ψυχρὰ ἀποστήματα. Ἡ φυματιώδης ἑστία τυροποιουμένη σχηματίζει πυώδη μᾶζαν ἣν ἀποκαλοῦμεν *ψυχρὸν ἢ ἀρθριτικὸν ἀπόστημα.* Τοῦτο ἄλλοτε μὲν χύνεται ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως (ἐνδοαρθρικόν), ἄλλοτε δὲ οὐδόλως συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς ἀρθρώσεως ἀλλὰ παραμένει ἢ ἐγκεκυστωμένον ἐντὸς τοῦ τοιχώματος τῆς ἀρθρώσεως ἢ γίνεται ἐξαρθρικόν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀκολουθεῖ τὴν θήκην τῶν ἀγγείων, διηθεῖ τὸν πέριξ συνδετικὸν ἱστὸν καὶ δύναται νὰ φθάσῃ εἰς μακρὰς ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς κυρίας βλάβης. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει καλεῖται «μεταστατικόν».

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ***ἐπιγενεῖς παθολογοανατομικαὶ ἀλλοιώσεις*** συνιστάμεναι α') εἰς ***προοδευτικὰς*** ἐξελκωτικὰς καταστροφὰς τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν καὶ β') εἰς ***διαταραχὰς*** τῆς ὀστεώσεως.

Συμπτωματολογία.—Εἰς τὴν παροῦσαν περιγραφὴν τῆς συμπτωματολογίας ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν συνήθη μορφὴν τῆς φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος, ἥτις ἄρχεται βαθμιαίως καὶ ἐξελίσσεται βραδέως.

I. Περίοδος ἀρχική : Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τρία εἶναι τὰ κλινικὰ συμπτώματα δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἡ πάθησις : 1) ἄλγος, ὅπερ εἶναι ἐντάσεως ἄλλοτε ἄλλης καὶ ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὅτι καταπραΰνεται διὰ τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἐπιτείνεται μετὰ καμάτου· 2) ἡ λειτουργικὴ δυσχέρεια, ἥτις ἐκδηλοῦται δι' ἐλαφρᾶς χωλότητος κατὰ τὴν βάδισιν· 3) ἡ μυϊκὴ σύσπασις, ἥτις ἐκδηλοῦται κλινικῶς διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν κινήσεων τῆς ἀρθρώσεως, ὅστις περιορισμὸς γίνεται ἀντιληπτότερος διὰ συγκριτικῆς παραβολῆς μετὰ τῆς ὑγιοῦς ἀρθρώσεως. Βλέπομεν δὲ τότε ὅτι αἱ κινήσεις τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως σταματῶσι κατὰ τὴν πορείαν των καὶ δὲν φθάνουσιν εἰς τὸ τέρμα, ὅπως εἰς τὴν φυσιολογικῶς ἔχουσαν ἄρθρωσιν.

Ἡ συμπτωματολογικὴ αὕτη τριὰς κατὰ τὴν ἀρχικὴν περίοδον εἶναι διαλείπουσα. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀνευρίσκηται αὕτη πλήρης καὶ συνεχὴς δὲν σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος ἀλλ' ἁπλῶς μόνον περὶ ἀρθρίτιδος. Ἵνα δὲ καθορίσωμεν τὴν φύσιν ταύτης, θὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀρρώστου, ἵνα μάθωμεν ἐὰν οὗτος ἠσθένησέ ποτε ἐξ ὀξείας τινὸς μολυσματικῆς παθήσεως (τύφου, ὀστρακιᾶς κλπ.), ἢ τοὐναντίον ἐὰν ἔχῃ ἀναμνηστικὸν ἐπιβεβαρημένον (πλευρῖτις χοιράδωσις κτλ.). Εἶτα θὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ ἐργαστηριακὰ (ἀντίδρασις τοῦ Pirguet) καὶ τέλος εἰς τὴν ἀκτινογραφίαν. Αὕτη εἰς τὴν περίοδον ταύτην θὰ μᾶς φανῇ πολύτιμος βοηθός, διότι θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς σημεῖά τινα, ἅτινα θεωροῦνται ὡς παθογνωμικὰ τῆς φυματιώδους ἐπεξεργασίας.

Ἀκτινογραφικὰ εὑρήματα. Εἰς τὴν ἀκτινογραφίαν, ἥτις σημειωτέον δέον νὰ γίνηται πάντοτε κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τήν τε πάσχουσαν καὶ ὑγιᾶ ἄρθρωσιν, θὰ ἴδωμεν τὰ ἑξῆς: 1) Ἐλάττωσιν τοῦ διαρθρίου διαστήματος τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως· 2) ἀνώμαλον διαγραφὴν τῶν χειλέων τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου· 3) μεγέθυνσιν τοῦ πυρῆνος ὀστεώσεως· 4) ἀκανόνιστον τὸ σχῆμα τοῦ συζευκτικοῦ χόνδρου· 5) ἀπασβέστωσιν τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν, ἥτις ἐκδηλοῦται δι' εἴδους νεφελώματος καλύπτοντος αὐτάς· 6) εἴς τινας περιπτώσεις ἀπόλυμα ὀστοῦ. Πρόκειται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει περὶ παρασχίδος ὀστεϊκῆς, ἥτις σπανίως ὑφίσταται ἐπὶ φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος καὶ ἥτις γίνεται ἀντιληπτὴ ὁσάκις ὑφίσταται μόνον χάρις εἰς διαφάνειαν κυκλικὴν ταινιοειδῆ, ἥτις περιβάλλει ταύτην καὶ ἥτις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰμὴ αἱ φυματιώδεις ἐκβλαστήσεις αἵτινες περιβάλλουσι τὸ ὀστέϊνον ἀπόλυμα.

II. Περίοδος τῆς ἀκμῆς : Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔχομεν :

α') Γενικὰ σημεῖα. Ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἀρχικῆς περιόδου, μολονότι εἶναι συνεχῆ καὶ ἐντονώτερα. Οὕτως οἱ πόνοι εἶναι ἐντονώτεροι, ἡ λειτουργικὴ δυσχέρεια τῆς ἀρθρώσεως εἶναι μεγάλη καὶ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τελείας ἀκινησίας τῆς ἀρθρώσεως καὶ τέλος μυϊκὴ σύσπασις ἐπιφέρει πλημμελεῖς στάσεις τοῦ σκέλους, αἵτινες εἶναι σχεδὸν πάντοτε αἱ αὐταὶ δι' ἑκάστην πάσχουσαν ἄρθρωσιν.

β') Τοπικὰ σημεῖα. Ταῦτα εὑρίσκονται διὰ τῆς συγκριτικῆς παραβολῆς τοῦ πάσχοντος σκέλους πρὸς τὸ ὑγιὲς τοιοῦτον. Συνίστανται δὲ ταῦτα: 1) εἰς διόγκωσιν τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως, ἥτις λαμβάνει τούτου ἕνεκεν σχῆμα σφαιρικὸν καὶ καλύπτεται ὑπὸ δέρματος ὠχροῦ ἐξ οὗ καὶ ὁ ὅρος «λευκὸς ὄγκος» (Wisemann). Ἄλλοτε δὲ πάλιν, ὅταν ὑπάρχει ὑγρὸν ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως, ἡ διόγκωσις παρουσιάζει ψευδοκλυδασμὸν ἢ καὶ πραγματικὸν κλυδασμόν· 2) εἰς ἀτροφίαν μυϊκὴν τοῦ σκέλους· 3) εἰς διήθησιν τῶν λεμφικῶν γαγγλίων τῆς χώρας· 4) εἰς ἀκτινογραφικὰ εὑρήματα. Ταῦτα εἶναι τὰ τῆς πρώτης περιόδου εἰς ἃ προστίθενται ἐπὶ πλέον : 1) εἶδος «κηλῖδος» (Geode), ἥτις φαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφύσεως εἰς ὃ σημεῖον ἐντοπίζεται ἡ βλάβη· 2) διάβρωσις καὶ ἐν γένει ἀλλοίωσις τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν ἄλλοτε ἄλλη, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῶν ὀστεοαρθρικῶν βλαβῶν.

γ') Ἐπιπλοκαί. Αὗται εἶναι: 1) Ψυχρὰ ἀποστήματα. Ταῦτα ἀποτελοῦσι διόγκωσιν κλυδάζουσαν καὶ ἀναφαίνονται κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς νόσου. Δύνανται δὲ νὰ εἶναι ταῦτα ἐνδοαρθρικὰ ἢ ἐξωαρθρικὰ ἢ ἀκόμη ἐὰν ἑδράζωνται μακρὰν τῆς ἀρθρώσεως μεταστατικά. 2) Συρίγγια. Μὴ ὑποβαλλόμενα εἰς θεραπείαν τὰ ψυχρὰ ἀποστήματα δύνανται νὰ διανοιγῶσι μόνα των εἰς τὸ δέρμα καὶ νὰ ἐπέλθῃ συριγγοποίησις αὐτῶν. 3) Παθολογικὰ ἐξαρθρήματα. Λόγῳ τῆς φυματιώδους ὀστεΐτιδος αἱ ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι ὑφίστανται ἐλάττωσιν τῆς ἀνθεκτικότητος αὐτῶν, ἥτις, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς συμπιέσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας λόγῳ τῆς μυϊκῆς συσπάσεως ἀμύνης, προκαλεῖ καταστροφὴν αὐτῶν καὶ μεγαλυτέραν τὴν μεγέθυνσιν τῆς ἀρθρικῆς κοιλότητος. Ἡ κατάστασις αὕτη εὐνοεῖ τὴν διολίσθησιν τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν καὶ συνεπῶς τὴν παραγωγὴν τοῦ παθολογικοῦ ἐξαρθρήματος.

Διάγνωσις.—Ἡ διάγνωσις τῆς φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος ἐν τῇ ἀκμῇ της σπανίως παρουσιάζει δυσκολίας. Ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας θὰ βασισθῇ ἡ διάγνωσις ἐπὶ τοῦ ἀναμνηστικοῦ τοῦ ἀρρώστου, ἐπὶ τῆς ὀροαντιδράσεως, ἐπὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀντιρευματικῆς θεραπείας, ἐπὶ τῆς κατὰ Wassermann ἀντιδράσεως, ἐπὶ τῶν ἀκτινογραφικῶν εὑρημάτων καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι μονόπλευρος ἡ φυματιώδης ἀρθρῖτις καὶ ὅτι ἔχει ἐξέλιξιν βραδεῖαν. Τοὐναντίον εἰς τὴν ἀρχικὴν περίοδον ἡ σύγχυσις εἶναι εὔκολος, ἰδίως μὲ τοὺς νευραλγικοὺς πόνους καὶ τοὺς πόνους τῆς περιόδου τῆς ἀναπτύξεως κ.λ.π. Ἡ συστηματικὴ ὅμως ἐξέτασις τοῦ ἀρρώστου καὶ ἡ συγκριτικὴ παραβολὴ τῶν εὑρημάτων μεταξὺ πασχούσης καὶ ὑγιοῦς ἀρθρώσεως συνδυαζόμεναι πρὸς τὰ ἐργαστηριακὰ καὶ ἀκτινογραφικὰ εὑρήματα καὶ πρὸς τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀρρώστου, σπουδαίως ὑποβοηθοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὸ πλεῖστον τῶν περιπτώσεων.

Πορεία.—Ἡ αὐτόματος ἴασις δύναται νὰ παρατηρηθῇ εἴς τινας περιπτώσεις φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος τῆς ἀρχικῆς περιόδου. Εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις, ἐὰν αὗται ὑποβληθῶσιν εἰς καλὴν καὶ ἔγκαιρον θεραπείαν, δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἴασις, ἐπὶ παιδίων καὶ ἐνηλίκων καὶ διὰ μόνης τῆς συντηρητικῆς θεραπείας, διὰ παραγωγῆς ἀγκυλώσεως κατὰ τὴν πάσχουσαν ἄρθρωσιν. Ἵνα δ' ἐπιτευχθῇ ἡ ἐν λόγῳ ἀγκύλωσις διὰ τῆς κλασσικῆς συντηρητικῆς θεραπείας ἀπαιτεῖται χρονικὸν διάστημα 2—3 ἐτῶν κατὰ μέσον ὅρον.

Κλινικαὶ μορφαί.—Ἀναλόγως τοῦ προεξάρχοντος κλινικοῦ συμπτώματος περιεγράφησαν καὶ διάφοροι κλινικαὶ μορφαί. Οὕτω διακρίνομεν : 1) τὴν νευραλγικὴν μορφήν· 2) τὴν ἀνώδυνον μορφήν· 3) τὸν φυματιώδη ὕδραρθρον· 4) τὴν φυματιώδη ἀρθρίτιδα μὲ ὀρυζοειδῆ σωμάτια· 5) τὴν ὀζοειδῆ περιωρισμένην ὀρογονίτιδα· 6) τὸν φυματιώδη αἱμαρθρον· 7) τὰς ρευματικὰς φυματιώδεις ἀρθροπαθείας τοῦ Poncet, αἵτινες ἐμφανίζονται ὡς ἀρθραλγίαι ἐλαφραὶ ἢ βαρεῖαι ἢ ὡς ὑδραρθρώσεις ὀξεῖαι ἢ ὑποξεῖαι ἢ ὡς πυαρθρώσεις· 8) τὰς χρονίας φυματιώδεις φλεγμονώδεις ρευματοειδεῖς μορφάς, ὧν διακρίνομεν α') τὴν φυματιώδη παραμορφωτικὴν ρευματοειδῆ πολυαρθρίτιδα (Poncet)· β') τὴν ξηρὰν φυματιώδη μοναρθρικὴν ρευματοειδῆ ἀρθρίτιδα· γ') τὴν φυματιώδη αἱμορραγικὴν ρευματοειδῆ ἀρθρίτιδα· καὶ 9) τὴν ὑπερτροφικὴν φυματιώδη μορφήν.

Πρόγνωσις.—Ἡ πρόγνωσις εἶναι πάντοτε βαρεῖα καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐπερχομένων ἐπιπλοκῶν (ψυχρὸν ἀπόστημα, συρίγγια, παθολογικὸν ἐξάρθρημα) καὶ ἐκ τῆς ἐγκαίρου καὶ καταλλήλου θεραπείας. Συνήθως δ' ὅταν ἰᾶται ὁ ἄρρωστος ἔκ τινος φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος τῆς περιόδου τῆς ἀκμῆς, ἰᾶται μὲ ὑπολείμματα κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον σοβαρὰ (ἀγκύλωσις τελεία ἢ ἀτελής, ὑπεροστώσεις, πλημμελεῖς στάσεις τοῦ μέλους, συσπάσεις κ. τ. λ.). Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπεμβῶμεν ἐγκαίρως, ὁ ἄρρωστος δύναται ν' ἀποθάνῃ εἴτε λόγῳ διαπυήσεως εἴτε λόγῳ ἐπιγενοῦς τινος ἐπιπλοκῆς (πνευμονικὴ φυματίωσις, φυματιώδης μηνιγγῖτις ἢ περιτονῖτις, ἢ κεχροειδὴς φυματίωσις). Ἡ πρόγνωσις εἶναι καλυτέρα εἰς τὰ παιδία ἢ εἰς τοὺς ἐνήλικας, διότι εἰς τοὺς τελευταίους ἡ πάθησις ἔχει τάσιν νὰ ἐντοπίζηται εἰς τὰς μεγάλας ἀρθρώσεις, ἡ δ' ἴασίς της εἶναι ἀβεβαία καὶ ἐπέρχεται λίαν βραδέως.

Θεραπεία.—Αὕτη δέον νὰ εἶναι: 1) *γενικὴ* πρὸς τόνωσιν ὅλου τοῦ ὀργανισμοῦ (καλὴ διατροφή, διαμονὴ εἰς ὑψηλὸν ἢ παραθαλάσσιον μέρος φαρμακευτικὴ ἀγωγὴ) καὶ 2) *τοπική.*

Τοπικὴ θεραπεία: Αὕτη δύναται νὰ εἶναι :

α') Συντηρητικὴ τοπικὴ θεραπεία. Αὕτη συνίσταται 1) εἰς τὴν ἀκινητοποίησιν τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως εἰς καλὴν θέσιν. Ἐπιτυγχάνεται δ' αὕτη διὰ τῆς συνεχοῦς ἐκτάσεως ἢ διὰ γυψίνων ἐπιδέσμων. Ἐὰν ὅμως τὸ σκέλος εἶναι εἰς πλημμελῆ θέσιν κατὰ τὴν πάσχουσαν ἄρθρωσιν, τότε δέον πρῶτον νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν διάρθρωσιν τῆς πλημμελοῦς στάσεως, διὰ τῆς συνεχοῦς ἐκτάσεως ἢ διὰ τῆς βαθμιαίας εὐθυάσεως ἢ ἀκόμη καὶ διὰ τῆς βιαίας λεγομένης εὐθυάσεως καὶ εἶτα νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀκινητοποίησιν τῆς ἀρθρώσεως. 2) Εἰς τὴν ἡλιοθεραπείαν ἥτις ἔχει ἀναμφισβήτητον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διατροφῆς τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως, ἐπὶ τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς σκληρωτικῆς ἐργασίας καὶ ἐπὶ τῆς στειρεύσεως τῶν συριγγίων. Ἡ εἰδικὴ θεραπεία εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν περίοδον τοῦ πειραματισμοῦ (Jousset).

β') Ἐγχειρητικὴ θεραπεία. Αὕτη δύναται νὰ ἀφορᾷ τὴν πάθησιν ἢ τὰς ἐπιπλοκὰς αὐτῆς. Αἱ διάφοροι ἐγχειρητικαὶ μέθοδοι κατὰ τῶν παθήσεων εἶναι: 1) ἡ ἐν τῷ βάθει καυτηρίασις διὰ τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου· 2) αἱ περιαρθρικαὶ ἐνέσεις (σκληρογόνος μέθοδος τοῦ Lannelongue) γιγνόμεναι διὰ διαλύματος χλωριούχου ψευδαργύρου ἐν διαλύσει $^{1}/_{10}$· 3) ἐνδοαρθρικαὶ ἐγχύσεις τροποποιητικῶν ὑγρῶν (Calot)· δ) αἱ πραγματικαὶ ἐγχειρήσεις, οἷαι ἡ ἀρθροτομία, ἡ ἀρθρεκτομία, ἡ κλασσικὴ διέκπρισις, ἡ ἀπεξάρθρωσις ἢ καὶ ὁ ἀκρωτηριασμός.

Αἱ οἰκονομικαὶ ἐγχειρήσεις ἐνδείκνυνται κυρίως εἰς τὰ παιδία, ὅπου συμφέρον εἶναι νὰ μὴ θίξωμεν τὸν συζευκτικὸν χόνδρον. Ἀλλ' αἱ οἰκονομικαὶ αὗται ἐγχειρήσεις ἔχουσι τὸ μειονέκτημα ὅτι ἀφήνουσι συχνὰ ἐν ὀς τοῦ ὀστοῦ μίαν ἑστίαν ἐν λανθανούσῃ καταστάσει, δι' ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνήλικος καταφεύγομεν περισσότερον εἰς τὴν κλασσικὴν διέκπρισιν παρὰ εἰς ἁπλᾶς οἰκονομικὰς ἀρθροτομίας ἢ ἀτύπους λεγομένας διεκπρίσεις. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπεξάρθρωσιν καὶ τὸν ἀκρωτηριασμόν, ταῦτα εἶναι μέσα θεραπευτικὰ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἃ θὰ καταφύγωμεν μόνον μετὰ ἀποτυχίαν ὅλων τῶν ἄλλων μεθόδων καὶ τῆς διεκπρίσεως συμπεριλαμβανομένης, ἢ προκειμένου περὶ κινδύνου πλέον τῆς ζωῆς τοῦ ἀρρώστου ἐκδηλουμένου δι' ἀπισχνάνσεως αὐτοῦ, πυρετοῦ ἢ καὶ διὰ σημείων συμπαρομαρτούσης πνευμονικῆς φυματιώσεως. Τέλος αἱ δι' ὀστεομεταμοσχεύσεων ἀγκυλωτικαὶ ἐγχειρήσεις: Αὗται ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν ἀγκυλώσεως τῆς πασχούσης ἀρθρώσεως διὰ τοποθετήσεως τοῦ ὀστεομεταμοσχεύματος ἐξωαρθρικῶς, χωρὶς δηλαδὴ νὰ θίξωμεν τὴν ἑστίαν τῆς παθήσεως. Τοιαύτας ἐγχειρήσεις ἐξετελέσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι διὰ φυματιώδη σπονδυλίτιδα καὶ διὰ φυματιώδη ἀρθρίτιδα τοῦ ἰσχίου καὶ τοῦ γόνατος. Ἀπ' ἐναντίας διὰ τὴν φυματίωσιν τῆς κνημαστραγαλικῆς ἀρθρώσεως, ἰδίως τῶν ἀνηλίκων, προτιμῶμεν τὴν ἀστραγαλεκτομίαν. Ἡ μέθοδος τοῦ Robertson Laval εἶναι ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ πειραματισμοῦ εἰσέτι καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν περὶ αὐτῆς. Κατὰ δὲ τῶν πλημμελῶν στάσεων τῶν σκελῶν γίνεται χρῆσις τῆς εὐ

Digitized by Google

θυάσεως (βαθμιαίας ἢ βιαίας) ἢ τῶν ὀρθοπεδικῶν ἐγχειρήσεων (ἐξωαρθρικὴ ὀστεοτομία ἢ διέκπρισις ἀρθρικὴ σφηνοειδής).

Πόρισμα.— Ἡ συντηρητικὴ ἀγωγὴ εἶναι καλὴ καὶ λυσιτελὴς εἰς τὰ παιδία καὶ τοὺς ἐφήβους, καθ' ὅσον δὲν ἔχει συντελεσθῆ ἡ ὀστέωσις. Τοὐναντίον εἰς τοὺς ἐνήλικας ὅπου ἡ συντηρητικὴ θεραπεία βραδύνει, ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα, νὰ δώσῃ ἓν ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε εἶναι καὶ ἀβέβαιον πολλάκις, δέον νὰ προτιμᾶται ἡ ἐγχειρητικὴ ἀγωγὴ καὶ δὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ διέκπρισις δι' ἧς ἡ ἴασις ἐπιτυγχάνεται ἐντὸς 4—6 μηνῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δι' ὀστεομεταμοσχεύσεων ἐξωαρθρικαὶ ἀγκυλώσεις φαίνονται ὅτι ἐπιτυγχάνουσι παρόμοιον ἀποτέλεσμα ἐντὸς σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ. πρὸς διέκπρισιν, διαστήματος. Τὸ μέλλον θέλει διδάξει ἡμᾶς ποία τῶν δύο τούτων μεθόδων δέον νὰ προτιμᾶται.

Τέλος ὁ ἀκρωτηριασμὸς δέον νὰ ἐπιφυλάσσηται διὰ τὰς βαρείας ἐκείνας μορφὰς αἵτινες ἐκθέτουσιν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ ἀρρώστου εἴτε λόγῳ τῶν ἀλλοιώσεων εἴτε λόγῳ τῶν ἐπιπλοκῶν.

Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

— **[ΚΤΗΝΙΑΤΡ.]** Ἐκ ταύτης πάσχουν κυρίως ἐργατικὰ ζῷα οἷον ὁ ἵππος καὶ ὁ βοῦς, ἐξ ὑπερβολικῆς ἐργασίας. Ἡ θεραπεία της εἶναι βραδεῖα. Ὅταν τείνῃ νὰ γίνῃ χρονία, ἐφαρμόζεται καυτηρίασις τοῦ περὶ τὴν ἄρθρωσιν δέρματος δι' ἐρυθροπυρωμένου σιδήρου.

Πολλάκις ἡ ἀρθρῖτις προέρχεται καὶ ἐξ ἐξωτερικῶν τραυμάτων. Ἡ θεραπεία ταύτης συνίσταται εἰς τὴν ἀντισηψίαν. Ἐὰν δὲ πρόκειται περὶ ζῴου δυναμένου νὰ καταναλωθῇ, οἷον βοός, προβάτου κτλ., ἡ σφαγὴ εἶναι ἡ ἐνδεικνυομένη συνέπεια τῆς καταστάσεως ταύτης. Διὰ τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ἡ ἀνάπαυσις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν θεραπείαν.

Σ. Λ. Π.

ἀρθριτισμὸς *[Ἰατρ.]*. Ὁ ὅρος *ἀρθριτισμὸς* ἐν τῇ ἰατρικῇ δηλοῖ ὡρισμένην παθολογικὴν διάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ *(δυσκρασίαν)*, τῆς ὁποίας ἡ φύσις εἶναι σκοτεινὴ καὶ τὰ ὅρια οὐχὶ σαφῶς καθωρισμένα. Οὕτως οἱ Linossier καὶ Levi θεωροῦσι τὸν ἀρθριτισμὸν ὡς ὀφειλόμενον εἰς αὐτοδηλητηρίασιν, συνεπείᾳ διαταραχῆς τῆς λειτουργίας ἀδένων ἐσωτερικῆς ἐκκρίσεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. Ἕτεροι ἠθέλησαν νὰ συσχετίσωσι τὸν ἀρθριτισμὸν πρὸς τὴν *ἀφυλαξίαν*. Κατὰ τὸν Bouchard, εἰς ὃν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλεται ὁ καθορισμὸς τῆς διαθέσεως ταύτης, ὁ ἀρθριτισμός, ἢ ἡ ἀρθριτικὴ διάθεσις, ὀφείλεται εἰς ἐπιβράδυνσιν τῆς θρέψεως (*βραδυτροφία* κατὰ Landouzy). Ἡ ἐπιβράδυνσις αὕτη εὐνοεῖται ὑπὸ διατροφῆς πλουσίας εἰς κρέας, ἀμυλοῦχα καὶ οἰνοπνευματώδη. Ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι βέβαιον, εἶναι ὅτι ὁ ἀρθριτισμὸς ἐμφανίζεται εἰς τὰς προηγμένας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἔνθα ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐξελίσσεται καὶ καταλαμβάνει πρωτεύουσαν θέσιν εἰς βάρος τῶν λοιπῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, αἵτινες ὑπολείπονται.

Εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις ἔνθα ἡ καλλιέργεια τῆς νοήσεως εἶναι παρημελημένη, τοὐναντίον δὲ προεξάρχει ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία, ὁ ἀρθριτισμὸς σπανίως ἢ καὶ οὐδόλως ἐμφανίζεται. Ἀναπτύσσεται δὲ οὗτος βαθμηδὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ποικίλων συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ὁ πολιτισμὸς καὶ ἐπαυξάνει μεταδιδόμενος κληρονομικῶς εἰς τοὺς ἐπιγόνους. Κυρίως δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ πατρὸς κληρονομικὴ μετάδοσις κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν. Ὅταν ὅμως ἀμφότεροι οἱ γεννήτορες εἶναι ἀρθριτικοί, τότε οἱ κατιόντες ἐμφανίζουσι καταφανεστέρας ἐκδηλώσεις τῆς διαθέσεως ταύτης.

Κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν ὁ ἀρθριτισμὸς ἐκδηλοῦται πολλάκις δι' ἐκζεμάτων τοῦ προσώπου ἀρχομένων πέριξ τοῦ στόματος καὶ ἐπινεμομένων τὸ τριχωτὸν τῆς κεφαλῆς, τὸν αὐχένα, τὸν κορμόν, τὰ ἄκρα. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις, χωρὶς νὰ ἐμφανισθῶσι δερματικαὶ ἐκδηλώσεις, ἐκφαίνεται οὗτος διὰ νευρικῶν διαταραχῶν. Τὰ βρέφη εἶναι εὐερέθιστα, θυμώδη καὶ κραυγάζουσι καὶ ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἀφορμῇ. Ἄλλοτε ταῦτα προδιατίθενται εἰς κατάρρους τῶν ἀνωτέρων ἀναπνευστικῶν ὁδῶν. Κατὰ τὴν ἥβην καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρθριτισμοῦ καθίστανται ἐμφανέστεραι. Τὸ ἀρθριτικὸν ἄτομον δύναται νὰ εἶναι ἰσχνόν, συχνότερον ὅμως ἐμφανίζει τοῦτο τάσιν πρὸς παχυσαρκίαν· παρατηρεῖται πρώϊμος πτῶσις τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς. Ἐμφανίζεται πολλάκις ἔκζεμα ἐντοπιζόμενον κατὰ προτίμησιν κατὰ τὰς μασχάλας, τὰς βουβωνικὰς πτυχὰς καὶ τὴν παλαμιαίαν ἐπιφάνειαν τῶν χειρῶν.

Ὁ ἀρθριτικὸς ὑπόκειται συχνὰ εἰς ἡμικρανίας καὶ ἐν νεαρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ καθίσταται ἀσθματικός. Ἡ ὄρεξις εἶναι καλή, συχνὰ μάλιστα καὶ ὑπερβολική, ταχέως ὅμως ἐγκαθίσταται δυσπεψία συνοδευομένη ὑπὸ δυσκοιλιότητος καὶ αἱμορροΐδων. Προϊούσης ἔτι μᾶλλον τῆς ἡλικίας αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρθριτισμοῦ καθίστανται ἔτι ἐμφανέστεραι. Ἡ οὐρικὴ ἀρθρῖτις, ὁ σακχαρώδης διαβήτης, ἡ χολολιθίασις, ἡ νεφρολιθίασις, ἡ ψαμμίασις κ. τ. τ. εἶναι αἱ τυπικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρθριτισμοῦ κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν.

Αὗται κατὰ τὸν Bouchard συνιστῶσι τὰς κατ' ἐξοχὴν ἐκδηλώσεις τῆς ἐπιβραδυνθείσης θρέψεως. Οὕτω τὸ σάκχαρον μὴ ἀφομοιούμενον ἐπαρκῶς παραμένει ἐν περισσείᾳ εἰς τὸ αἷμα, ἀπεκκρινόμενον εἶτα μετὰ τῶν οὔρων, ἀναπτυσσομένης τῆς εἰδικῆς ἐκείνης μορφῆς τοῦ σακχαρώδους διαβήτου τοῦ κληθέντος διαβήτου τῶν ἀρθριτικῶν ἢ παχέος διαβήτου, ὅστις δύναται ὑπὸ καλοήθη μορφὴν νὰ διαρκῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη χωρὶς νὰ προκαλῇ ἀξίας λόγου ἐνοχλήσεις. Τὰ λίπη, τὰ λιποειδῆ, τὰ λευκώματα δύνανται ἐπίσης πλημμελῶς νὰ ἀφομοιῶνται· οὕτω ἀθροίζεται ἐν τῷ ὀργανισμῷ χοληστερίνη, οὐρικὸν ὀξύ, ὀξαλικὸν ὀξὺ κ.τ.τ. Τὰ διάφορα ταῦτα προϊόντα ἐν περισσείᾳ ἀθροιζόμενα δύνανται νὰ δώσωσι λαβὴν εἰς σχηματισμὸν συγκριμάτων καὶ λίθων, ἐντὸς τῆς χοληδόχου κύστεως (βλ. χολόλιθοι) ἢ ἐντὸς τῶν οὐροφόρων ὁδῶν (βλ. οὐρόλιθοι) ἢ δύνανται νὰ ἐναποτεθῶσιν εἰς τοὺς θυλάκους τῶν ἀρθρώσεων καὶ νὰ προκαλῶσι φλεγμονὴν αὐτῶν ἐξωτερικευομένην διὰ τῶν φαινομένων τῆς οὐρικῆς ἀρθρίτιδος (βλ. ποδάγρα). Αἱ διάφοροι αὗται ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρθριτισμοῦ σπανίως παρατηροῦνται ἠθροισμέναι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον. Δύνανται νὰ ἐναλλάσσωνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου ἢ καὶ νὰ ἐμφανίζωνται εἰς διάφορα ἄτομα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Οὕτω πατὴρ πάσχων ἐξ οὐρικῆς ἀρθρίτιδος δύναται νὰ ἔχῃ υἱὸν πάσχοντα σακχαρώδη διαβήτην καὶ ἕτερον νεφρολιθίασιν καὶ τὰ τοιαῦτα.

Αἱ ποικίλαι αὗται ἐκδηλώσεις, διάφοροι μὲν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν, εἶναι συνδεδεμέναι πρὸς ἀλλήλας διὰ κοινοῦ δεσμοῦ παθογενείας, ἤτοι τῆς διαταραχῆς ἐκείνης τῆς θρέψεως, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν.

Ἡ προφύλαξις ἀπὸ τοῦ ἀρθριτισμοῦ συνίσταται εἰς τὸν περιορισμόν, κατὰ τὸ δυνατόν, τῆς ζωϊκῆς τροφῆς καὶ τὴν χρησιμοποίησιν κατὰ τὸ πλεῖστον φυτικῆς τοιαύτης· ἀποφυγὴ οἰνοπνευματωδῶν καὶ καφέ, ἵνα δὲ ἐνισχυθῇ ἡ ἐπιβραδυνθεῖσα θρέψις ἐνδείκνυνται αἱ ἐντριβαί, ἡ ὑδροθεραπεία, ἡ γυμναστικὴ ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς (βλ. ἀρθρῖτις).

Ι. Μ. ΚΑΤΣΑΡΑΣ

ἀρθρόβοτρυς (ἡ) (Arthrobotrys) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *τριχοσποριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν σπορίων των, ἅτινα διαιροῦνται εἰς δύο ἀνίσους θαλάμους. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρθρόβοτρυς ἡ θαυμασία* (Arthobotrys superba) φυομένη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνηθέστερον ἐπὶ ὑγρῶν τοίχων.

Δ. Ν. Π.

ἀρθροβράγχια (τὰ) (Arthrobranchia) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται τὰ βράγχια τῶν μαλακοστράκων, ἅτινα συνήθως ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ θώρακος (*καραβίδες*). Τὰ ἀρθροβράγχια ἀποτελοῦνται ἐξ ἕνδεκα ζευγῶν καὶ εἶναι προσκεκολλημένα ἐπὶ τῶν εὐκάμπτων μεμβρανῶν, αἵτινες συνδέουσι τὰ βασικὰ τμήματα τῶν θωρακικῶν ποδῶν μετὰ τοῦ θώρακος. Ἕκαστον τούτων ἀποτελεῖται ἐκ κορμοῦ φέροντος δύο ὀχετούς, ἕνα ἐξωτερικὸν καὶ ἕτερον ἐσωτερικόν, ἀμφοτέρους ἐφωδιασμένους διὰ λεπτοτάτων βραγχιακῶν νηματίων.

Δ. Ν. Π.

ἀρθρόγαστρα (τὰ) (Arthrogastra) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνοειδῶν* (σκορπίοι, φαλάγγια), τὰ διακρινόμενα ἐκ τῆς ἀρθρωτῆς κοιλίας των.

Δ. Ν. Π.

ἀρθρόγραμμον (τὸ) (Arthrogrammon) *[Ζωολ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη δίδεται εἰς τμῆμα τοῦ στερνικοῦ σκελετοῦ τῶν ἀνωτέρων *μαλακοστράκων*, ὅπερ εὑρίσκεται μεταξὺ δύο κοιλοτήτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διαρθροῦνται τὰ διάφορα μέλη τοῦ σώματος.

Δ. Ν. Π.

ἀρθρογραφία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ἀρθρογράφου (βλ. λ.)· || καθόλου, τὰ ἄρθρα ἐφημερίδος ὡς σύνολον: «πολεμικὴ —, διαλλακτικὴ ἀρθρογραφία».

ἀρθρογράφος (ὁ)· ὁ συντάκτης ἢ συνεργάτης ἐφημερίδος ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν σύνταξιν ἄρθρων τῆς εἰδικότητός του: «πολιτικὸς ἀρθρογράφος», «διπλωματικὸς ἀρθρογράφος».

ἀρθρογραφῶ *(—έω)*· συντάσσω ἄρθρα· || ἔχω ὡς ἔργον τὴν ἀρθρογραφίαν· || καθόλου, δημοσιεύω ἄρθρα, ἰδίως πολιτικά.

ἀρθρογωνιόμετρον. Ὄργανον εἰδικόν, δι' οὗ καταμετροῦνται αἱ κινήσεις τῶν ἀρθρώσεων εἰς γωνίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρησιμοποιήθησαν πάντοτε ὄργανα ἔχοντα ὡς βάσιν τὸ κοινὸν γωνιόμετρον καὶ ἅτινα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα. Οὕτως ἔχομεν τοὺς ὅρους: *γωνιόμετρον* (Camus, Moeltgen), *καμπτόμετρον* ἢ *ὑπτιασμόμετρον* (Fortesque Fox), *ἀρθροδυναμόμετρον* (Amar), *ἀρθρόμετρον* (Robinson) *ἀρθρογωνιόμετρον* (Galeazzi, Κονταργύρης). Τὸ *ἀρθρογωνιόμετρον Κονταργύρη*, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ νεώτερον, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς τὴν καταμέτρησιν τῆς κινήσεως ὅλων τῶν μεγάλων ἀρθρώσεων τοῦ σώματος (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀρθρώσεως τοῦ ἰσχίου), εἶναι δὲ κατάλληλον τόσον δι' ἐνήλικας ὅσον καὶ διὰ παιδία. Εἶναι μετάλλινον καὶ συνίσταται ἀπὸ μίαν βάσιν, ἓν στέλεχος κεκαμμένον ἐν εἴδει Γ καὶ τέλος ἓν γωνιόμετρον.

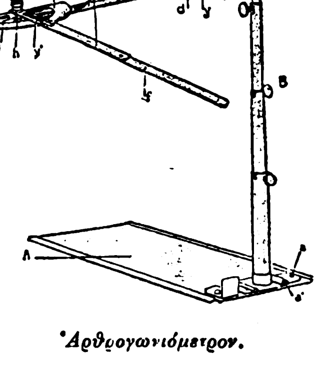

Ἀρθρογωνιόμετρον.

Διὰ τοῦ μηχανήματος τούτου δυνάμεθα α') νὰ ἐκτιμήσωμεν εἰς ἀριθμοὺς μετὰ μεγάλης, ἂν μὴ ὄχι μαθηματικῆς ἀκριβείας, τὸν ὑπάρχοντα περιορισμὸν εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας κινήσεις μεγάλης τινὸς ἀρθρώσεως τοῦ σώματος ἡμῶν (καὶ τοῦ ἰσχίου συμπεριλαμβανομένου). β') Νὰ ἐλέγχωμεν τὰς τυχὸν διὰ τῆς θεραπείας ἐπιτευχθείσας προόδους εἰς τὰς θιχθείσας κινήσεις πασχούσης τινὸς ἀρθρώσεως. γ') Νὰ μελετήσωμεν τὰς ἀκτινογραφίας τῶν ὀστῶν ἐν περιπτώσει γωνιώδους παραμορφώσεως αὐτῶν.

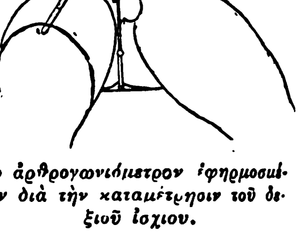

Τὸ ἀρθρογωνιόμετρον ἐφηρμοσμένον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ δεξιοῦ ἰσχίου.

Α. Κ.

ἀρθροδάκτυλα (τὰ) (Arthrodactyla) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων*, ἑτερομερῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιοβιιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Μαδαγασκάρης.

Δ. Ν. Π.

ἀρθροδεσία *[Ἰατρ.]*. Μέθοδος ἐγχειρητικὴ δι' ἧς ἐπιζητεῖται ἡ τεχνητὴ ἀγκύλωσις πασχούσης τινὸς ἀρθρώσεως πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν.

Εἰς τὸν Albert (τῆς Βιέννης) ὀφείλομεν τὴν ἰδέαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ἀρθροδεσίας. Οὗτος ἐνήργησε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀρθροδεσίαν τῷ 1878 ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν κατὰ γόνυ διαρθρώσεων νεάνιδός τινος πασχούσης ἐξ ἰδιοπαθοῦς παραλύσεως τῶν ἄκρων. Τὸ ἑπόμενον ἔτος (1879) ὁ Von Lesser (τῆς Λειψίας) ἐξετέλεσε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀρθροδεσίαν ἐπὶ τῆς κνημαστραγαλικῆς ἀρθρώσεως διὰ παράλυσιν τοῦ ποδός.

Αἱ μέθοδοι ἀρθροδεσίας εἶναι *ἐξωαρθρικαὶ* ἢ *ἐνδοαρθρικαί*.

Ἐξωαρθρικαὶ μέθοδοι.—Αὗται γίνονται διὰ *τενοντοδεσίας* ἢ διὰ *ὀστεομεταμοσχευμάτων*.

α') Τενοντοδεσία: Αὕτη ἐπενοήθη καὶ ἐξετελέσθη διὰ πρώτην φορὰν τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ Codivilla, διεδόθη δ' ὑπὸ τῶν Tilanus καὶ Reiner. Ἡ τενοντοδεσία ἐνδείκνυται ἐπὶ παραλύσεων, ὧν ἡ παραμόρφωσις διορθοῦται. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι δι' αὐτῆς διορθοῦμεν ἢ πολὺ ἢ ὀλίγον. Ἐπίσης ὁ τένων, ὅστις χρησιμοποιεῖται πρὸς τενοντοδεσίαν, δύναται νὰ χαλαρωθῇ ἢ τοὐναντίον νὰ ὑποστῇ σύσπασιν (Galli). Διὰ τοῦτο οἱ χρησιμοποιούμενοι τένοντες δέον νὰ ἔχωσι καλὴν τροφικὴν κατάστασιν, ἵνα δύνανται νὰ παίζωσι τὸν ῥόλον συνδέσμων, ὅπερ δὲν συμβαίνει ὅταν ἡ παράλυσις χρονολογεῖται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὁπότε οἱ τένοντες ἔχουσι διαταθῇ λόγῳ μακρᾶς ἀνενεργησίας ὡς καὶ ὅταν οὗτοι διατρέφωνται κακῶς (Putti).

Εἰς δὲ τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ τενοντοδεσία δὲν ἐπαρκεῖ, καλὸν εἶναι νὰ συνδυάζωμεν ταύτην πρὸς τὴν ἀρθροδεσίαν (Ombredanne, Putti). Ἓν εἶδος τενοντοδεσίας ἐπεδίωξαν ἄλλοι νὰ ἐπιτύχωσι δι' ἄλλων μέσων ἤτοι:

1) Διὰ συνδέσμων μετάξης: Ἀντὶ τενόντων ἐγένετο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρ' ἄλλων (Herz, Lowett) χρῆσις μετάξης. Κατὰ δὲ τὸν Lowett πέριξ τῆς μετάξης σχηματίζεται ἰνώδης ἱστός, ἱκανὸς νὰ μεταβάλῃ τὴν μέταξαν εἰς σύνδεσμον, περιορίζοντα τὴν κίνησιν, ἧς τὸν περιορισμὸν ἐπιδιώκομεν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, ἧς αἱ ἐνδείξεις εἶναι περιωρισμέναι, ἐπιτυγχάνομεν ἀποτέλεσμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καλὸν εἰς 58% τῶν περιπτώσεων (Lowett).

2) Διὰ περιοστικῆς ἀρθροδεσίας: Ὁ Ryerson (τοῦ Chicago) ἠθέλησε νὰ ἐπιτύχῃ ἓν εἶδος περιοριστικοῦ συνδέσμου διὰ τοῦ περιοστέου. Ἡ μέθοδος αὕτη ἀπέτυχε.

3) Διὰ τεχνητῶν συνδέσμων διὰ μεταμοσχεύματος ἐκ τῆς πλατείας περιτονίας: Ἡ ἰδέα ὀφείλεται εἰς τὸν Peckham (1918), ὅστις περιέβαλε τοὺς ἐν παραλύσει μῦς διὰ μακρῶν τεμαχίων τῆς πλατείας

Digitized by Google

περιτονίας. Ἡ διόρθωσις ἐπιτυγχάνεται τότε διὰ τῆς συσπάσεως τοῦ ἰνώδους ἱστοῦ, ἥτις ὅμως δὲν δύναται να προσδιορισθῇ καὶ δύναται νὰ εἶναι ἢ ἔντονος, ὁπότε ἔχομεν ὑπερδιορθωσιν, ἢ μικρά, ὁπότε δὲν ἐπιτυγχάνεται τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

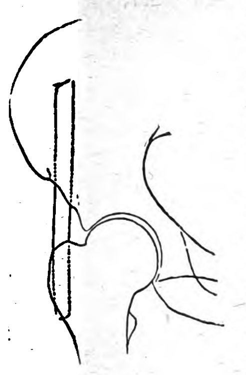

Εἰκ. 1.

β') Ἀρθροδεσία δι ὀστεομεταμοσχευματων: Ἡ ιδεα ὀφειλεται εἰς τὸν Maragliano, ὅστις ἐνεχείρησε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1913 κορασιδα 6 ἐτῶν, πασχουσαν ἐξ ἰσχιαρθροκάκης ὡς ἑξῆς. ἐτοποθετησεν ὀστεομεταμοσχευμα ληφθὲν ἐκ της κνημης μεταξὺ μειζοντος τροχαντῆρος καὶ λαγονίου ὀστοῦ χωρὶς νὰ διανοιξῃ τὴν κατ' ἰσχίον διάρθρωσιν *(εἰκ. 1)*.

Εἰς ἄλλην περίπτωσιν ὁ Maragliano (1919. ἐτοποθέτησε τὸ μεταμόσχευμα μεταξὺ τοῦ μηριαιου ὀστοῦ καὶ τοῦ ἰσχίου *(εἰκ 2)*.

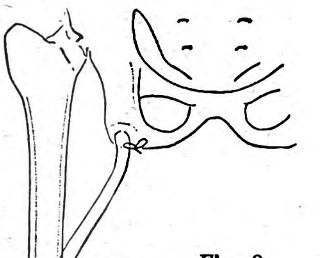

Εἰκ. 2.

Ὁ Max Cappis (1921) ἐτοποθέτησε τὸ μεταμόσχευμα, μεταξὺ μείζονος τροχαντῆρος καὶ προσθίας ἄνω λαγονίου ἀκάνθης.

Ὁ Albee (1925) μετεχειρίσθη διπλοῦν μεταμόσχευμα, ὅπερ ἐν εἴδει γεφύρας ἐτοποθέτησε μεταξὺ μειζονος τροχαντῆρος και λαγονίου ὀστοῦ *(εἰκ. 3.)*

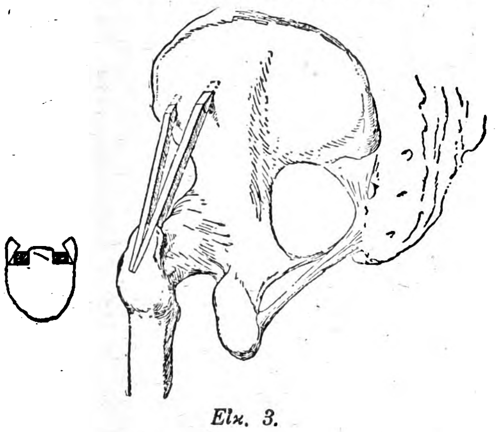

Εἰκ. 3.

Εἰκ. 4.

Ὁ Nové-Josserand καὶ ὁ Tavernier (1922) ἐν Γαλλια εποιήσαντο χρῆσιν ἐξωαρθρικῆς ἀρθροδεσίας παραπλησίας πρὸς τὴν τοῦ Maragliano. Τὴν μεθοδον ταύτην ἐφηρμόσαμεν μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Φωκᾶ καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι *(εἰκ. 4)*

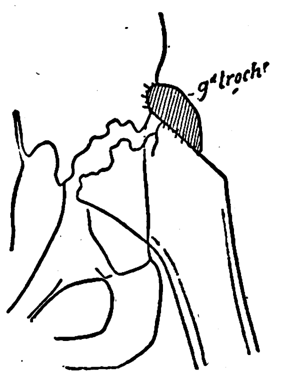

Εἰκ. 5.

Ὁ Hass τῆς Βιέννης κατὰ τὸ 1922 ἀντὶ τῶν συνήθων μεταμοσχευμάτων, ἅτινα εἶναι λεπτὰ καὶ εὔθραυστα, μετεχειρισθη τὸν μειζονα τροχαντῆρα *(εἰκ. 5)*

Ἡ ἐγχείρησις αὕτη ἐφηρμόσθη τρίς, ἀλλὰ τὰ ἀπώτερα αὐτῆς ἀποτελέσματα εἶναι εἰσέτι ἄγνωστα. Ὁ καθηγητὴς Φωκᾶς ἀντὶ τοῦ μείζονος τροχαντῆρος εἰς μίαν περιπτωσιν *μὴ ἀνατιξίμου* ἐπικτήτου ἐξαρθρήματος τοῦ ἰσχίου, ἣν ἐνεχειρίσαμεν ὁμοῦ, μετεχειρίσθη αὐτὴν ταύτην τὴν κεφαλὴν τοῦ μηριαίου ὀστοῦ, μετὰ προηγουμένην διέκπρισιν αὐτῆς, ἣν ἐτοποθέτησεν ὕπερθεν τῆς ὀφρύος τῆς κοιύλης.

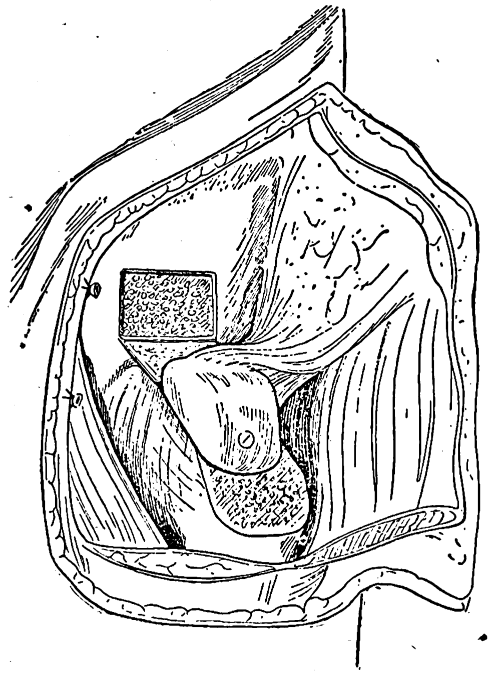

Εἰκ 6.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑπαγάγωμεν καὶ τὴν θεραπευτικὴν *μέθοδον τοῦ Albee ἐπὶ φυματιώδους σπονδυλίτιδος*, καθ' ἣν οὗτος τοποθετεῖ ἐπὶ τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων τῶν σπονδύλων ὀστεομεταμόσχευμα ὅπερ λαμβάνει ἐκ τῆς κνήμης οὐτοῦ του πάσχοντος καὶ δι' οὗ ἐπιζητεῖ τὴν ἀγκύλωσιν τῶν πασχόντων σπονδύλων χωρὶς νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸ σῶμα τῶν σπονδύλων ἔνθα ὑπάρχει καὶ ἡ ἑστία τῆς βλάβης. Ἐφηρμόσαμεν τὴν μέθοδον ταύτην καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι τόσον μόνος, ὅσον καὶ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Φωκᾶ.

Φαινεται δ' ὅτι θὰ εἶναι ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος τοῦ μέλλοντος διὰ τὴν φυματιώδη σπονδυλίτιδα τῶν ἐνηλίκων κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε κρατοῦντα.

Ἐνδοαρθρικαὶ μέθοδοι. Αὗται γίνονται ἢ διὰ χημικῶν οὐσιῶν ἢ διὰ τεχνητῶν ἐξοστώσεων (butées osseuses) ἢ δι' ἀποφλοιώσεως τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν.

α') Διὰ χημικῶν οὐσιῶν: Ὁ Ryerson ἐπεχείρησε τὴν διὰ φορμαλίνης ἀρθροδεσίαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἐπίσης ἐγένετο χρῆσις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς φαινόλης καὶ τοῦ βάμματος ἰωδίου (Bradfort καὶ Lowett), ἀλλ' ἄνευ ἐπίσης ἀποτελέσματος. Ἡ διὰ χημικῶν οὐσιῶν ἀρθροδεσία σήμερον ἔχει ἐγκαταλειφθῆ.

β') Διὰ τεχνητῶν ἐξοστώσεων (butées osseuses): Ὁ Toupet ἔσχε τὴν ἰδέα νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπὶ παραλυτικῆς ἱπποποδίας ὀστεομεταμόσχευμα ἐξ ὀστοῦ νεκροῦ, ὅπερ ἐμπείρει ἐντὸς τοῦ ἀστραγάλου κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ κεφαλὴ τοῦ μεταμοσχεύματος νὰ ἐξέχῃ ὄπισθεν καὶ νὰ προσκρούῃ ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου χείλους τῆς κνήμης κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ ποδὸς ἐκ τῆς καθέτου θέσεως αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς ἐκτάσεως (εἰς ἱππισμόν). Ἐπὶ παρομοίας περιπτώσεις ὁ Putti, ὁ Camera ποιοῦνται χρῆσιν ἰδίας μεθόδου ἀναλόγου, ἣν οὗτοι ἀποκαλοῦσιν ὀρθροορισία (βλ. λ.). Τέλος ἐπὶ παραλυτικῆς ἱπποποδίας, ὁ Nové-Josserand ἀνεγείρει τὴν πτερνικὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὀπισθίας ἀστραγαλοπτερνικῆς ἀρθρώσεως καὶ σχηματιζει οὕτως εἶδος ὠλεκράνου κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἐπιφανειαν τῆς κνημαστραγαλικῆς ἀρθρώσεως. Τῆς μεθόδου τοῦ Nové-Josserand ἐποιησάμεθα καὶ ἡμεῖς χρῆσιν ἐν Ἑλλάδι δίς.

γ') Δι' ἀποφλοιώσεως τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν: Τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς δι' αποφλοιωσεως τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν ἀρθροδεσίας ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἀρθρώσεως ἐφ' ἧς αὕτη γίνεται. Τὴν ἀρθροδεσίαν συνδυάζουσί τινες πρὸς τὴν καθηλωτικὴν τενοντοδεσίαν, ἥτις γίνεται συμπληρωματικῶς.

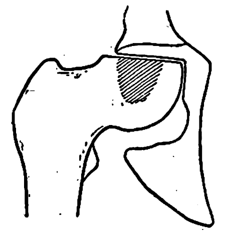

Εἰκ. 7.

Ἐνταῦθα δέον νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν ἐνδοαρθρικὴν ἀρθροδεσίαν τοῦ Albee διὰ φυματιώδη ὀρθριτιδα τοῦ ἰσχίου (εἰκ. 7).

Μετεγχειρητικὴ ἀγωγή: — Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ραμμάτων (10η ἡμερα) ἀκινητοποιοῦμεν τὸ μέλος ἐντὸς γυψίνου ἐπιδέσμου ἐπὶ τεσσαρακοντα ἡμέρας. Εἶτα ἀντικαθιστῶμεν τὸν πρῶτον γύψινον ἐπίδεσμον δι' ἑτέρου, ὃν θὰ φέρῃ ὁ ἄρρωστος ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ ἐφ' οὗ θὰ δύναται νὰ βαδίζῃ οὗτος. Ὁ γύψινος ἐπίδεσμος χρησιμεύει τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐπιζητουμένης ἀγκυλώσεως τῆς ἀρθρώσεως, τοῦτο δ' εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ μέλους εἰς τὴν θέσιν, ἣν τοῦτο δέον νὰ ἔχῃ μετὰ τὴν ἀποθεραπείαν του διὰ τὴν καλυτέραν λειτουργικὴν ἀπόδοσιν. Εἰς τὴν ἀρθροδεσίαν δι' ἀποφλοιώσεως κατ' ἐπέκτασιν θέλομεν ὑπαγάγει τὴν ἐγχείρησιν τοῦ Whitman, ἥτις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο εἰ μὴ μία ἀστραγαλοτομία μετὰ ὀπισθοωθήσεως τοῦ ποδὸς καὶ ἥτις ἔσχε μέγαν ἀντίκτυπον ἐν Ἀμερικῇ ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν ὁλόκληρον.

Ἐνδειξεις τῆς ἀρθροδεσιας: — Αὕτη ἐνδείκνυται: 1) *ἐπὶ παραλύσεως* λογω πολυμυελίτιδος, παιδικῆς ἡμιπληγίας, νόσου τοῦ Friedreich τῆς μυϊκῆς ἀτροφίας τοῦ τύπου Charcot-Marie, τῆς οἰκογενειακῆς ψευδοϋπερτροφικῆς παραλύσεως τοῦ παραπληγικοῦ τύπου τοῦ Duchenne ἢ ἀκόμη λόγῳ τρώσεως νευρικοῦ τινος στελέχους (π. χ. τοῦ ἰσχιακοῦ) κλπ., ὁπότε ἐπέρχεται λόγῳ τῆς παραλύσεως ρῆξις τῆς ἰσορροπίας μεταξυ τῶν ἀντογωνιστῶν μυῶν καὶ συνεπῶς παραμόρφωσις τοῦ μέλους, ἥτις παραβλάπτει τὴν λειτουργίαν τοῦ μέλους. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως ταύτας ἡ ἀρθροδεσία ἐνδεικνυται, ἐφ' ὅσον εἶναι διορθώσιμος διὰ χειρισμῶν ἡ ἐκ τῆς παραλύσεως προκύπτουσα παραμόρφωσις. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐνδείκνυται αὕτη καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκεινας, καθ' ἃς ἡ παραμόρφωσις δὲν εἶναι διορθώσιμος διὰ χειρισμῶν, ἀλλὰ θεραπεύεται δι' ἁπλῆς τενοντοτομίας (ἐὰν πρόκειται περὶ συσπάσεως μυϊκῆς) ἢ δι' εὐρείας ἀρθροδεσίας, καθ' ἣν δηλαδὴ δὲν ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὴν ἀποφλοίωσιν τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν ἐκ τοῦ χόνδρου αὐτῶν, ἀλλ' ἀφαιροῦμεν συνάμα καὶ μέρος τοῦ ὀστοῦ.

2 *Εἰς τὰς φυματιώδεις ὀστεοαρθρίτιδας.* Ἐσχάτως παρατηρειται μεγαλη κινησις πρὸς χειρουργικὴν θεραπειαν τῶν φυματιωδῶν ὀστεοαρθριτίδων πρὸς ταχυτέραν ἀποθεραπείαν τούτων.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας γίνεται περισσότερον χρῆσις τῶν ἐξωαρθρικῶν διὰ ὀστεομεταμοσχευμάτων ἀρθροδεσιῶν

3 *Εἴς τινα μὴ συγκρατούμενα ἐξαρθρήματα.* Αὗται εἶναι αἱ γενικαὶ ἐνδειξεις τῆς ἀρθροδεσίας, ὅσον ἀφορᾷ δ' εἰς τὰς εἰδικὰς ταύτης ἐνδείξεις, θελομεν ὁμιλήσει περὶ τούτων ὅταν θὰ περιγράψωμεν τὴν ἀρθροδεσίαν μιᾶς ἑκάστης ἀρθρώσεως χωριστά.

Προκειμένου περὶ τῆς διὰ *τενοντοδεσίας* ἢ τῆς *δι' ὀστεομεταμοσχευμάτων* ἐξωαρθρικῆς ἀρθροδεσίας δυνάμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν ταύτην εἰς οἱανδήποτε ἡλικίαν, ἀρκεῖ νὰ πεισθῶμεν διὰ τῆς ἠλεκτροδιαγνώσεως περὶ τοῦ ἀνιάτου τῆς παθήσεως. Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς διὰ *τεχνητῶν ἐξοστώσεων* καὶ τῆς *δι' ἀποφλοιώσεως τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν* ἀρθροδεσίας, ἰδίως περὶ τῆς τελευταίας, καλὸν εἶναι νὰ ἀναμείνωμεν ὅπως τὸ παιδίον ἔλθῃ εἰς ἡλικίαν 8 - 9 ἐτῶν, ἵνα ἐκτελέσωμεν τὴν ἀρθροδεσίαν κατὰ τὸν Ombrédanne. Ὁ Robert Jones (τῆς Liverpool) ἰσχυρίζεται ὅτι ἐπιτυγχάνει καλὰ ἀποτελέσματα καὶ εἰς παιδία 6 8 ἐτῶν. Οἱ Vulpius, Ogilvys θεωροῦσι τὸ 8 ἔτος ὡς τὸ ἐλάχιστον ὅριον. Ὁ Taylor οὐδέποτε ἐπεμβαίνει πρὸ τοῦ 10 ἔτους καὶ ἄλλοι χειρουργοὶ ἀναμένουσιν ἔτι περισσότερον· οὕτως οἱ Ducroquet, Young, Rogers τὸ 12ον, οἱ Ryerson, Lorenz τὸ 14ον ἔτος, καὶ ὁ Lange ἐπεμβαίνει εἰς ἔτι μεγαλυτέραν ἡλικίαν.

Ἐκλογὴ τοῦ εἴδους τῆς ἀρθροδεσίας. — Δὲν ἔχουσι την αὐτὴν ἀξίαν πάντα τὰ εἴδη τῆς ἀρθροδεσίας. Οὕτω ἡ διὰ *τενοντοδεσίας* ἀρθροδεσία ἐνδείκνυται μόνον ἐπὶ παραλύσεων, ὧν ἡ παραμόρφωσις εὐκόλως διορθοῦται, ἀλλὰ καὶ τότε τὸ

Digitized by Google

δι' αὐτῆς ἐπιτυγχανόμενον ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι πάντοτε σταθερόν, διότι διὰ ταύτης ἄλλοτε ἡ διόρθωσις εἶναι ἔντονος καὶ ἄλλοτε εἶναι ἀσθενής, ἀλλὰ καὶ ὅταν αὕτη εἶναι καλὴ εἰς τὴν ἀρχήν, συμβαίνει πολλάκις μετά τινα χρόνον τὸ ἀποτέλεσμα νὰ μεταβάλληται, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ χρησιμοποιούμενοι τένοντες χαλαροῦνται καὶ διατείνονται.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς *δι' ὀστεομεταμοσχεύσεως ἐξωαρθρικῆς ἀρθροδεσίας*, ταῦτα εἶναι εἰσέτι πρόσφατα καὶ μόνον τὸ μέλλον θέλει διδάξει ἡμᾶς περὶ τῆς ἀνυσιμότητος τῆς θεραπευτικῆς ταύτης μεθόδου. Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη θὰ ἔχῃ οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν φυματιωδῶν ὀστεοαρθριτίδων εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον.

Ἐπίσης καλὰ φαίνονται νὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς διὰ τεχνητῶν ἐξοστώσεων (butées osseuses) ἀρθροδεσίας. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ *δι' ἀποφλοιώσεως* τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν ἀρθροδεσία φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ μέθοδος ἐκείνη, ἥτις δίδει τὰ καλύτερα καὶ σταθερώτερα ἀποτελέσματα, διότι διὰ ταύτης ἐπιτυγχάνομεν τὴν διόρθωσιν οὐ μόνον τῶν ἀναταξίμων παραμορφώσεων ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ ἀναταξίμων τοιούτων, ὁσάκις δὲν ὑπάρχουσι σοβαραὶ ὀστικαὶ παραμορφώσεις, ὁπότε εἶναι ἀνάγκη νὰ συνδυασθῇ αὕτη πρὸς τὴν ὀστεοτομίαν.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ εἴδους τῆς ἀρθροδεσίας ποικίλλει ἐπίσης ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς παθήσεως. Οὕτως ἐὰν πρὸς θεραπείαν τῶν παραλυτικῶν παραμορφώσεων δυνάμεθα νὰ κάμνωμεν χρῆσιν πάντων τῶν εἰδῶν ἀρθροδεσίας ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς παραλύσεως καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς παραμορφώσεως, τοὐναντίον εἰς τὴν φυματίωσιν δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῆς δι' ὀστεομεταμοσχεύσεως ἐξωαρθρικῆς ἀρθροδεσίας ἢ καὶ τῆς ἐνδοαρθρικῆς τοιαύτης (Nové Josserand καὶ Tavernier) ὡς καὶ τῆς ἐγχειρήσεως τοῦ Whitman, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς ἀρθροδεσίας. Εἰς τὰ ἐξαρθρήματα τὰ μὴ συγκρατούμενα δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις τῆς δι' ἀποφλοιώσεως ἀρθροδεσίας ἢ τῆς διὰ τεχνητῶν ἐξοστώσεων, ἐνῷ τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ἀρθροδεσίας εἶναι ἀνωφελῆ. Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

ἀρθρόδεσμος (ὁ) (Arthrodesmus) [*Βοτ.*]. Γένος *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δεσμιδῶν*. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ φυκώματος ἀποτελουμένου ἐκ μοναδικοῦ θυλάκου καὶ διαιρουμένου ὑπὸ διαμέσου τινὸς συσφίγξεως. Τούτου ἕκαστον ἥμισυ ἀποστρογγυλοῦται κατὰ τὸ ραχιαῖον αὐτοῦ τμῆμα καὶ φέρει ἐκτατὰ καὶ εὐθέα φυμάτια. Ἡ χλωροφύλλη περικλείεται ἐντὸς τεσσάρων ἀκτινωτῶν ἀσκιδίων. Τὸ γένος περιλαμβάνει δώδεκα περίπου εἴδη. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόδους (ὁ) (Arthrodus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* ἑτερομερῶν, τῆς οἰκογενείας τῶν *μελασωμιδῶν*, περιλαμβάνον τρία εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀρθροζαμία (ἡ) (Arthrozamia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κυκαδωδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρθροθυλακῖτις (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Φλεγμονὴ τοῦ περιαρθρίου θυλάκου διαρθρώσεώς τινος, κατ' ἀκολουθίαν τραύματος ἢ ἄλλης παρομοίας κακώσεως, ψύξεως ἢ γενικωτέρας τινὸς μολύνσεως. Ἡ πάθησις, ἀποτελοῦσα συνήθως σύμπτωμα τῆς ὀξείας ἀρθρίτιδος, ἀπολήγει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἀνάπτυξιν ὑγροῦ ὀρώδους (*ὕδραρθρος*) ἢ πυώδους (*πύαρθρος*). Συνοδεύεται δ' ὑπὸ πυρετοῦ, διογκώσεως καὶ ἄλγους κατὰ τὰς κινήσεις. Σ. Γ. Σ.

ἀρθροθύλακος (ὁ)· βλ. ἄρθρωσις.

ἀρθροκάκη (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Ἀρχαῖος ὅρος, δι' οὗ κατονομάζεται πᾶσα χρονία καὶ βαρεῖα ἀλλοίωσις τῶν μεγάλων ἰδίως ἀρθρώσεων, φύσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φυματιώδους. Π. χ. τοιαύτη βλάβη τῆς κατ' ἰσχίον διαρθρώσεως καλεῖται *ἰσχιαρθροκάκη*. Σ. Γ. Σ.

ἀρθροκαρδία (ἡ) (Arthrocardia) [*Βοτ.*]. Γένος *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φλυριδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν θαλασσῶν καὶ χαρακτηριζόμενα ὑπὸ πολυαρθρωτοῦ καυλοῦ, αἰσθητῶς πεπιεσμένου. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ ὀκτὼ εἴδη. Δ. Ν. Π.

ἀρθροκέφαλα (τὰ) [*Ζωολ.*]. Διαίρεσις τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοστράκων*, περιλαμβάνουσα πάντα τὰ εἴδη τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ εἶναι κεχωρισμένη τοῦ σώματος, ὅπως εἰς τὰ *ἀμφίποδα*, τὰς *καρίδας* κτλ. Δ. Ν. Π.

ἀρθροκλαδία (ἡ) (Arthrocladia) [*Βοτ.*]. Γένος *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρθροκλαδιδῶν*, χαρακτηριζόμενον ὑπὸ νηματοειδῶν φύλλων, κυψελλοειδῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἄξων εἶναι σωληνοειδὴς καὶ φέρει κατὰ διαστήματα κόμβους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκφύονται λεπτότατα διαρθρωτὰ νημάτια. Ἐπὶ τῶν διαρθρωτῶν τούτων νηματίων ἀναφαίνονται μικρὰ ἀσκίδια περιλαμβάνοντα πλῆθος ἐλλειπτικῶν σπορίων. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει δύο εἴδη, ἓν ἰθαγενὲς τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἕτερον ἰθαγενὲς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

ἀρθροκλαδίδαι (οἱ) (Arthrocladidae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια *ἀλγῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐκτοκαρπιδῶν*. Ἡ οἰκογένεια αὕτη χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς καρποφορίας των, ἥτις λαμβάνει χώραν εἰς ἀσύνδετα καὶ οὐχὶ συνηνωμένα κατὰ τὴν βάσιν των δοχεῖα, ἁπλᾶ καὶ νηματοειδῆ περικλείοντα εἰς τὸ ἐσωτερικόν των τὰ σπόρια. Δ. Ν. Π

ἀρθροκνήμη (ἡ) (Arthrocneme) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χηνοποδιωδῶν* περιλαμβάνον πόας ἢ θάμνους ἐτησίους ἢ πολυετεῖς. Φύονται εἰς παράλια μέρη καὶ ὑφαλμύρους γαίας. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι, αἱ: *ἀρθροκνήμη ἡ ποώδης* (Arthrocneme herbacea) καὶ *ἀρθροκνήμη ἡ θαμνώδης* (Arthrocneme fruticosa). Ἀμφότεραι ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἁλμυρίδια*. Δ.Ν.Π.

ἀρθρολόβιον (τὸ) (Arthrolobion) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Δ.Ν.Π.

ἀρθρολογία [*Ἀνατομ.*]. Τὸ τμῆμα τῆς περιγραφικῆς ἀνατομικῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ περὶ ἀρθρώσεως πραγματευόμενον (βλ. ἄρθρωσις). Ι. Π.

ἀρθρολυκόζα (ἡ) (Arthrolycosa) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένον *ἀραχνοειδῶν*. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔδωσεν ὁ Karsch κατὰ τὸ 1882 εἰς λείψανά τινα εὑρεθέντα εἰς τὰ γαιανθρακοῦχα στρώματα τῆς Σιλεσίας, τῆς Βοημίας καὶ τοῦ Βελγίου. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά των γνωρίσματα, εἶναι: σῶμα κατά τι πεπλατυσμένον, κεφαλοθώραξ λίαν διακεκριμένος εἰς σφηνοειδεῖς ἀρθρώσεις, ὧν ἑκάστη ἀντιστοιχεῖ πρός τι μέλος τοῦ σώματος. Κοιλία ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων μέχρις ἐννέα ἀρθρώσεων. Προσακτρίδες ἐπιμηκέστεραι τῶν ποδῶν καὶ ἀμοιροῦσαι ὀνύχων ἢ ἀγκιστροειδῶν ἀποφύσεων. Τὸ γένος τοῦτο εἶναι ὁ μεταβατικὸς τύπος μεταξὺ *χηλοφόρων* καὶ τῶν *ποδούρων* καὶ περιλαμβάνει τὰ ἀρχαιότερον γνωστὰ ἀραχνοειδῆ μετὰ τοὺς σκορπίους. Κυριώτερον εἶδος εἶναι: *ἀρθρολυκόζα ἡ ἀπεστρογγυλωμένη* (Arthrolycosa rotundata), τῆς ὁποίας κύρια χαρακτηριστικὰ εἶναι τέσσαρα ζεύγη πλευρικῶν ποδῶν ἀκτινοειδῶς διατεταγμένων ἐπὶ κεντρικοῦ τινος ἐπὶ τῆς κοιλίας σημείου καὶ κοιλία ἀπεστρογγυλωμένη ἢ ᾠοειδὴς ἀποτελουμένη ἐξ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἀρθρώσεων. Εὑρέθη εἰς τὰ γαιανθρακοφόρα στρώματα τοῦ Mazon-Greek τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀρθρολυκόζα ἡ ἀπεστρογγυλωμένη.
[α = κοιλιακὴ ὄψις ἄρρενος
β = » » θήλεος
γ = ραχιαία ὄψις »
δ = » » ἄρρενος.]

ἀρθρόλυσις (ἡ) ἢ *ἀρθρολυσία* [*Ἰατρ.*]. Ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις, δι' ἧς ἄρθρωσίς τις, ἐν παθολογικῇ ἀκινησίᾳ εὑρισκομένη, ἐπανακτᾷ τὴν ἀπολεσθεῖσαν λειτουργίαν αὐτῆς, διὰ λύσεως καὶ ἀποχωρισμοῦ τῶν συνωστεωμένων ὀστῶν καὶ ἐναποθέσεως μεταξὺ αὐτῶν λιπώδους ἢ ἄλλου μαλακοῦ ἱστοῦ. Σ. Γ. Σ.

ἀρθρόμακρον (τὸ) (Arthromacrum) [*Ζωολογ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* ἑτερομερῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συλφιδῶν*. Περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τοῦ Καναδᾶ. Δ. Ν. Π.

ἀρθρομεμβράνη [*Ἀνατ.*]. Ἀρθρικὸς ὑμὴν (βλ. ἄρθρωσις).

ἀρθρομερὶς (ἡ) (Arthromeris) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυποδιιδῶν*, οὗ ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος εἶναι *πολυπόδιον ἡ φηγοπτερίς* (Polypodium phegopteris). Δ. Ν. Π.

ἄρθρον (τό)· δεσμὸς σωμάτων· || «ἡ τῶν ὀστῶν σύνθεσις πρὸς τὸ κινεῖσθαι» (*Γαλην.*), «Ἱπποκράτης τῶν διηρθρωμένων ὀστῶν ἄρθρον ὀνομάζει οὐ τὸ ἐχόμενον τὴν πλησιάζουσαν ἐξοχήν, ἀλλὰ τὸ στηριζόμενον ἐν τῇ κοιλότητι» || γραμματ., κλιτὸν μέρος τοῦ λόγου (βλ. λ. ὁ,-ἡ,-τό)· || μεταφ. γνωμικόν: «νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστῶν ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν», ὅπερ λατινιστὶ ἀποδίδεται «nervos et artus sapientiae»· || ἑκάστη τῶν εἰδικῶν ἢ λεπτομερειακῶν διατάξεων νόμου, διατάγματος, καταστατικοῦ, συμφωνητικοῦ κ.τ.τ. || *ἄρθρον πίστεως*: «τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως κεφάλαια δώδεκα, ἅπερ τινὲς ἄρθρα καλοῦσι τῆς πίστεως» (*Συμεὼν Θεσσαλ.*)· μεταφ. «ἄρθρον πίστεως» κανὼν ἀπαράβατος· || διατριβὴ ἐν ἐφημερίδι ἢ περιοδικῷ ἐκφράζουσα τὰς προσωπικὰς γνώμας τοῦ γράφοντος ἐπὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ζητήματος, πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ· «κύριον ἄρθρον», τὸ ἐπὶ προέχοντος ζητήματος τῆς ἡμέρας ἄρθρον ἐφημερίδος, τὸ δημοσιευόμενον συνήθως εἰς τὴν πρώτην στήλην τῆς α' σελίδος της· «ἀρθρίδια», σύντομα ἄρθρα, ἐπὶ δευτερευόντων ἰδίως ζητημάτων, δημοσιευόμενα συνήθως ἐν σειρᾷ εἰς εἰδικὴν στήλην καὶ ὑπὸ ἰδίαν δι' ἑκάστην ἐφημερίδα γενικὴν ὀνομασίαν («Λακωνικά», «Χρονικὰ» κλπ.).

— [ΓΛΩΣΣΟΛ.] Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἄρθρου ἔχουν ἐξενεχθῇ διάφοροι γνῶμαι. Ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ Ἀρίσταρχος ἠρνήθη τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἄρθρου εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Τὴν γνώμην ταύτην ἠσπάσθησαν ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Bernhardy, ὁ Grimm, ὁ Düntzer, ὁ Meillet κλπ. νομίζοντες ὅτι, ὅπου τὸ ἄρθρον παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ ὡς τοιοῦτο, ὀφείλει καὶ δύναται νὰ ἐκληφθῇ κυρίως ὡς ἀντωνυμία, ἔτι δὲ ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν μερῶν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τὸ ἄρθρον, εἶναι νεώτεραι προσθῆκαι. Ἄλλοι — καὶ ἰδίως ὁ Brugmann — φρονοῦν τοὐναντίον ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς ἀρχαιοτάτους προελληνικοὺς χρόνους, μόνη δὲ ἡ πλήρης ἀνάπτυξις καὶ ἐπίδοσις αὐτοῦ συνετελέσθη εἰς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἄλλοι τέλος—ὁ Nägelsbach, ὁ Krüger, ὁ Matthiä, ὁ Thiersch, ὁ Kühner, ὁ Χατζιδάκις κλπ.—δέχονται ὅτι ἡ ἀρθρικὴ χρῆσις τοῦ ἄρθρου, ἀρχίσασα ὀλίγον πρὸ τοῦ Ὁμήρου, εὑρίσκεται παρ' αὐτῷ ἀκόμη ἐν τῷ γίγνεσθαι. Ἐκ τῶν γνωμῶν τούτων πιθανωτέρα φαίνεται ἡ τελευταία. Οὔτε τὴν παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ὕπαρξιν τοῦ ἄρθρου δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ, διότι εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἁπαξάπαντες οἱ στίχοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ τὸ ἄρθρον ὡς τοιοῦτον, εἶναι νεώτεραι προσθῆκαι ἢ ὅτι πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς φαινομενικὴ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρθρικὴ χρῆσις, οὔτε ἀφ' ἑτέρου δύναται ν' ἀποδειχθῇ μετά τινος πιθανότητος ὅτι ἡ γένεσις τοῦ ἄρθρου ὀφείλει ν' ἀναχθῇ εἰς ἀρχαιοτάτους προελληνικοὺς χρόνους. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀρθρικὴ ἔννοια τοῦ ἄρθρου εἶναι ἡ δεικτικὴ ἀντωνυμικὴ *ἐξησθενωμένη*, καθίσταται αὐτόδηλον ὅτι αὕτη κατ' ἀνάγκην προϋπῆρξε τῆς ἀρθρικῆς καὶ ὅτι ἡ ἀνέκαθεν ἐκ παραλλήλου συνύπαρξις καὶ τῆς δεικτικῆς καὶ τῆς ἀρθρικῆς ἐννοίας καὶ χρήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοηθῇ. Ἐκτὸς τούτου, ἐὰν ἡ ἀντωνυμία τῆς ἐγγὺς δείξεως εἶχε προσλάβει ἔκπαλαι καὶ τὴν ἀρθρικὴν ἔννοιαν, θὰ ἔπρεπεν ἴχνη τοὐλάχιστον τῆς χρήσεως ταύτης νὰ ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰνδικήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει. Τοὐναντίον τὸ γεγονὸς ὅτι — ἐνῷ εἰς τὴν λατινικὴν οὐδὲν ἴχνος ἄρθρου ἀπαντᾷ—αἱ ἐξ αὐτῆς προελθοῦσαι καὶ λατινογενεῖς διὰ τοῦτο ἢ ρωμανικαὶ καλούμεναι γλῶσσαι ἀνέπτυξαν ὅλαι, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἄρθρον (γαλλ. le—la, ἰταλ. lo ἢ il—la, ἱσπαν. el—la ἐκ τοῦ λατιν. ille—so δὲ καὶ sa εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Σαρδηνίας ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὡσαύτως ipse), πείθει ὅτι καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀρθρικῆς ἐννοίας καὶ χρήσεως τῆς ἀντωνυμίας ὁ συνέβη εἰς χρόνους ἱστορικούς, ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν προελληνικὴν χρῆσίν της. Ἐξ ἄλλου καὶ τὸ στάδιον τῆς ἐξελίξεως, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται τὸ ἄρθρον εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀρθρικῆς ἐννοίας καὶ χρήσεως ἀναμφιβόλως θὰ ἔγινε κατὰ τοὺς ὀλίγον πρὸ τοῦ Ὁμήρου χρόνους, ἀφ' οὗ —ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω—αὕτη εὑρίσκεται παρ' αὐτῷ ἀκόμη ἐν τῷ γίγνεσθαι. Ἡ ἀρθρικὴ ἔννοια τοῦ ἄρθρου προῆλθεν, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῆς ἀντωνυμικῆς. Ἀφοῦ ἤδη πρὸ τῆς διακρίσεως τῶν διαφόρων ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἀπ' ἀλλήλων ἡ ἀντωνυμία *ὁ—ἡ—τὸ* δὲν ἦτο πλέον κυρίως *δεικτική*, ἀλλ' ἦτο ἁπλῶς *ἐπαναληπτική*, ἤτοι ἀνεφέρετο εἰς κάτι τι λεχθὲν καὶ μνημονευθὲν ἢ ὁπωσδήποτε γνωσθέν, δὲν ἦτο καθόλου δύσκολον ἀπὸ τῆς χρήσεως ταύτης νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν κατόπιν καθαρῶς ἀρθρικὴν ἔννοιαν καὶ χρῆσίν της, κατὰ τὴν ὁποίαν δηλοῦται κάτι τι προμνημονευθὲν ἢ ἐν γένει γνωστὸν καὶ ὡρισμένον («προϋφεστῶσα γνῶσις» κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολον).

Ἡ μεταβολὴ αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων καὶ μεγίστων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ κατὰ τὴν μακρὰν ἐξέλιξίν της. Ἁπλῆ παράθεσις κειμένων μετὰ τοῦ ἄρθρου καὶ ἄνευ αὐτοῦ, λ. χ. τοῦ Ὁμήρου ἢ τῶν διασωθέντων μνημείων τῆς ἀρχαιοτέρας λυρικῆς ποιήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ κωμῳδίας τινὸς τοῦ Ἀριστοφάνους ἢ τοῦ Μενάνδρου ἀφ' ἑτέρου, ἀρκεῖ νὰ καταδείξῃ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐπιγενομένης μεταβολῆς:

«Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἠώς ὤρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσῆος φίλος υἱός, εἵματα ἑσσάμενος· περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ· ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα κ. λ.» (*Ὁμήρου* β, 1 κ. ἑξ.).

«Ὀμνύω τὰν Ἑστίαν...καὶ τὰν Λατοῦν καὶ τὰν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἄρεα καὶ τὰν Ἀφροδίταν καὶ τὸν Ἑρμᾶν...καὶ τὰν Γᾶν καὶ τὸν Οὐρανὸν κ.λ.» (ἐξ ἀρχαίας ἐπιγραφῆς).

«Τὰ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὄμματα» (*Πλάτ. Σοφ.* 254 Α) κ. λ.

Digitized by Google

Διὰ τῆς ἐκ παραλλήλου χρήσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως τύπων καὶ ἐκφράσεων ἀνάρθρων καὶ ἐνάρθρων κατέστη δυνατὴ ἡ ἔξαρσις τῶν δευτέρων ἢ ἐν γένει ἡ διάκρισις αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων, ἔτι δὲ ἡ σαφὴς δήλωσις διαφόρων συντακτικῶν σχέσεων ἢ σημασιολογικῶν διαφορῶν:

«τὸ φυλάξαι τ' ἀγαθὰ *τοῦ* κτήσασθαι χαλεπώτερον».

«*πάντες* ἀπώλοντο»—«ἑκατὸν ὁπλῖται ἀπώλοντο *οἱ πάντες*».

«ἦν *ποιητὴς* κωμῳδιῶν»—«*ὁ ποιητὴς*» (=ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητής, ὁ Ὅμηρος) κ. λ. κ. λ.

Διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἄρθρου ἡ γλῶσσά μας ἀπέκτησε νέον μέσον καὶ ὄργανον πρὸς δήλωσιν λεπτοτάτων φραστικῶν διαφορῶν καὶ ἀποχρώσεων καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἔκφρασις προσέλαβε μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ἔμφασιν, ἐνάργειαν καὶ ποικιλίαν:

«ἐν *μέσῃ* ἀγορᾷ—ἐν τῇ *μέσῃ* ἀγορᾷ—ἐν τῇ *ἀγορᾷ μέσῃ*».

«δῶσέ μου *πέντε δραχμὲς* — δῶσέ μου *τὲς πέντε δραχμὲς*» (=τὰς 5 δρ. ποῦ μοῦ ὀφείλεις).

«ὥρα καλή! — *ἡ* ὥρα *ἡ* καλή!».

«τί ἄκουσα! — *τὸ* τί ἄκουσα!»

«εἶμαι *παππᾶς, γιατρός, δάσκαλος* κλ.».—ἀλλὰ «ἐγώ 'μαι *ὁ* γέρο Ὄλυμπος στὸν κόσμο ξακουσμένος» κ.λ.

Ἂν τις παραβάλῃ τὴν ἐν τούτῳ ποικιλίαν, τὸν πλοῦτον, τὴν εὐστροφίαν καὶ ἐκφραστικότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως αὐτοῦ πτωχίαν τῆς ἐκφράσεως, τὸ μονότονον καὶ τὸ δύσκαμπτον τῆς λατινικῆς, δὲν θέλει εὕρει ὑπερβολικὸν τὸν ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸν τῆς ῥηθείσης ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ἄρθρου μεταβολῆς.

Ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἀρθρικῆς χρήσεως: Αὕτη δὲν συνετελέσθη, καθὼς εἶναι εὐνόητον, διὰ μιᾶς, οὔτε ὁμοίως καὶ ταυτοχρόνως εἰς ὅλας τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς διαλέκτους. Ἀρχίσασα ὀλίγον πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου, θὰ διῆλθεν ἀναγκαίως διὰ μακρᾶς μεταβατικῆς περιόδου, ἥτις ὅμως ἕνεκα τῶν ὀλίγων καὶ ἐλλιπῶς διασωθέντων γλωσσικῶν μνημείων τῆς ἀρχαιοτέρας ἑλληνικῆς γραμματείας δὲν δύναται νὰ παρακολουθηθῇ μὲ τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν. Πάντως ὅμως κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα δὲν θὰ εἶχεν ἀκόμη συντελεσθῆ ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς χρήσεως τοῦ ἄρθρου, ὁποίαν παρατηροῦμεν αὐτὴν εἰς τὴν δόκιμον λογοτεχνίαν τῶν ἀμέσως ἑπομένων αἰώνων, τοῦ Ε' καὶ Δ' π. Χ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ λέξις *βασιλεύς*, διὰ τῆς ὁποίας μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ περσικοῦ κράτους κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου ἐδηλοῦτο ὁ μέγας βασιλεύς, καὶ ἥτις ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν νὰ λέγηται ἀνάρθρως, ἀποκρυσταλλωθείσης τρόπον τινὰ τῆς ἀνάρθρου χρήσεως ἐπὶ τῆς ἄνω σημασίας. Οὕτω καὶ ὁ Ξενοφῶν ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον μετὰ ταῦτα ἔγραφεν «ἡμᾶς *βασιλεὺς* τὰ ὅπλα ἀπαιτεῖ». Εἰς τὰ φιλολογικὰ μνημεῖα τοῦ Ε' καὶ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐνάρθρου ἐκφράσεως φαίνεται ἤδη ἀρκετὰ συντετελεσμένη. Κατὰ τοὺς κατόπιν μακροὺς αἰῶνας τῆς ἀλεξανδρινῆς, ρωμαϊκῆς καὶ βυζαντινῆς περιόδου ἡ χρῆσις τοῦ ἄρθρου γίνεται εὐρυτέρα καὶ συχνοτέρα. Κύρια—γεωγραφικὰ ἢ προσώπων—ὀνόματα ἀρχίζουν πλέον νὰ λέγωνται ἐνάρθρως πολὺ συνηθέστερον παρὰ πρότερον, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων γνωρισμάτων τῆς κοινῆς, δηλαδὴ ἡ συχνοτάτη χρῆσις ἐνάρθρων ἀπαρεμφάτων ἀντὶ δευτερευουσῶν προτάσεων, ἀπαντᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα εἰς τὰ φιλολογικὰ μνημεῖα τῆς μεταγενεστέρας γραμματείας: «σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος *τοῦ βαστάσαι* τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν'» «μέλει ἡμῖν *τοῦ γνῶναι* τὴν ὑμετέραν φιλίαν'» «κράζει ἡμᾶς *τοῦ ἀπελθεῖν*'» «οὐκ ἴσχυσα *τοῦ φθάσαι*» κ.λ. κ.λ.

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὡσαύτως χρόνους ἀναφαίνεται καὶ νέον ἄρθρον, τὸ καλούμενον *ἀόριστον ἄρθρον*. Τὸ ἀριθμητικὸν *εἷς, μία, ἕν*, ἐξασθενωθείσης τῆς καθαρῶς ἀριθμητικῆς ἐννοίας, ἐλήφθη εἰς δήλωσιν τοῦ νέου τούτου ἄρθρου. Τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς χρήσεως ταύτης φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητηθοῦν ἤδη εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Οὕτως εἰς τοὺς «Ὄρνιθας» τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν στίχῳ 1292 ἀναγινώσκομεν «πέρδιξ μὲν *εἷς κάπηλος* ὠνομάζετο Χωλός» (=κάπηλός τις κλ.). Εἰς τὴν Καιν. Διαθήκην ἡ χρῆσις αὕτη ἔχει ἤδη προχωρήσει ἀρκετά· ἀλλ' εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους ἔγεινε πολὺ συχνοτέρα. τὴν πλήρη ὅμως ἀνάπτυξίν της ἔλαβεν εἰς τὴν Ν. ἑλληνικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν καὶ εἰς τὰ παραμύθια, εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν κλ. («*μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ* ἦταν *ἕνας* βασιλιὰς κ' εἶχε *μιὰ* κόρη . . . .» κλ. κλ.).

Τὸ κοινὸν γνώρισμα τῆς Ν. ἑλληνικῆς καὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἤτοι ἡ τάσις πρὸς ἀναλυτικωτέραν ἔκφρασιν, συνετέλεσεν ὥστε νὰ περιορισθοῦν τὰ μέγιστα αἱ ἄναρθροι ἐκφράσεις. Καὶ αὐτὰ τὰ κύρια ὀνόματα, τὰ ὁποῖα εἰς ἄλλας γλώσσας, εἰς ἃς ἀνεπτύχθη τὸ ἄρθρον—λ. χ. εἰς τὴν γαλλικήν, τὴν γερμανικὴν κ. λ.—ἐκφέρονται, ἐκτὸς ὡρισμένων περιπτώσεων, ἀνάρθρως, **συνεχίζοντα τοιουτοτρόπως τὴν ἰαπετικὴν** ἢ λατινικὴν παράδοσιν, εἰς τὴν Ν. ἑλληνικὴν ἐκφέρονται κανονικῶς μετὰ τοῦ ἄρθρου. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀντὶ πολλῶν παλαιῶν ἀνάρθρων ἐκφράσεων εὔχρηστεῖ ἤδη τὸ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους—καθὼς ἐλέχθη—χρόνους ἀναπτυχθὲν ἀόριστον ἄρθρον (*μία μέρα* πῆγα στὸ χωριό—ἔλα *κανένα* βράδυ στὸ σπίτι—θὰ ρθῶ *καμμιὰ μέρα* νὰ σᾶς ἰδῶ—ὁ Κώστας εἶναι *ἕνας* περίεργος τύπος—*ἕνας* θαυμάσιος νέος—εἶναι *μιὰ* λέρα, ποῦ βρομᾷ ἀπὸ μακρυὰ κλ. κλ.), τότε θέλει γίνει φανερόν, ὅτι ἡ Ν. ἑλληνικὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν περιώρισε σημαντικώτατα τὴν ἄναρθρον χρῆσιν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη οὐσιώδης διαφορὰ παρατηρεῖται μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ ἄρθρου. Ἐνῷ δηλαδὴ τοῦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς κλασσικοὺς λεγομένους χρόνους διατηρεῖ πάντοντε ἴχνη τινὰ τῆς παλαιᾶς του—τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου λ. χ.—αὐθυπαρξίας καὶ αὐτοτελείας του, εἰς τὴν Ν. ἑλληνικὴν ὁμιλουμένην ἐξησθένησεν ἀκόμη περισσότερον ἢ—ἀκριβέστερον—ἔχασεν ἐντελῶς τὴν προτέραν του αὐτοτέλειαν καὶ συνεδέθη στενότατα—δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἀναποσπάστως—πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν ἢ ἄλλο μέρος τοῦ λόγου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται.

Τοῦτο καθιστᾷ φανερὸν καὶ ἡ συγχώνευσις τοῦ ἄρθρου μετὰ τοῦ ἑπομένου ὀνόματος εἰς μίαν λέξιν: «ὅπου ἀφουκράζεται πολλῶ(ν), ἔχει κουρούνας *ὀμυαλό*» (=μυαλό) κ. λ. Τὰ ὀνόματα *ἥλιος, ὦμος, ὕπνος* κ. λ. εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς διαλέκτους ἔγιναν: ὁ *νήλιος*, ὁ *νῶμος*, ὁ *νὕπνος*, ἀποσπασθέντος τοῦ —*ν* τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἄρθρου (*τὸν*) καὶ συσσωματωθέντος πρὸς τὸ ἑπόμενον ὄνομα—πρὸς τὸ ὁποῖον συνήπτετο στενότατα—εἰς μίαν λέξιν, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὸ κοινὸν *νοικοκῦρις* καὶ ἄλλα.

Μόνον εἰς τὰς παροιμίας, τὰ ἀποφθέγματα, τὴν ποίησιν κ. λ. δύναταί τις σήμερον νὰ παρατηρήσῃ ἐκφράσεις ἀνάρθρους περισσοτέρας ἢ εἰς τὴν καθημερινήν μας ὁμιλίαν. Εἰς ταῦτα διὰ μετρικοὺς καὶ ρυθμικοὺς λόγους, διὰ τὸ συμπεπυκνωμένον ἐνίοτε τῆς ἐκφράσεως—ἰδίως εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἀποφθέγματα—ἡ ἔλλειψις τοῦ ἄρθρου δὲν εἶναι τοσοῦτον σπανία, ὅσον εἰς τὴν συνήθη ὁμιλίαν· δι' ὃ λέγομεν ἀνάρθρως «*ἀνεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα*'» «*γύφτος* δέρνει, *γύφτος* κλαίει'» «*θέρος, τρύγος* πόλεμος» (δηλαδὴ ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ καὶ τοῦ τρυγητοῦ εἶναι ὅπως ὁ τοῦ πολέμου)· «*καιρὸ* παιδί, *καιρὸ* παννί, *καιρὸ* καὶ ρόκα μοναχή» (=μὲ τὸν καιρό του νὰ ἀποκτᾷς τὸ παιδί, μὲ τὸν καιρό του νὰ ὑφαίνῃς τὸ παννὶ κ. λ.), ἀπαράλλακτα ὅπως ἀνάρθρως ἐξεφέροντο ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν: «ἀρχὴ *φιλίας* μὲν *ἔπαινος, ἔχθρας ψόγος*» «μέτρον πάντων *ἄνθρωπος*» κ. λ. κ. λ.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ εἴς τινας συγχρόνους ἑλληνικὰς διαλέκτους περιορισμὸς ἢ μᾶλλον βαθμιαία ἐξαφάνισις τοῦ ἄρθρου, ὅπως λ. χ. εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον τῆς Καππαδοκίας, τῆς Σίλλης, τῶν Φαράσων, τῆς Ἄνω Ἀμισοῦ καὶ τῶν περιχώρων τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πιθανώτατα τῆς τουρκικῆς γλώσσης: «εἶδιαν αὐτὰ *ὅλους κόσμους*» (=τὰ εἶδεν ὅλος ὁ κόσμος), «ὅ,τι θέλουν ἃς ποῦν *κόσμους*» (=ὅ,τι θέλει ἂς πῆ ὁ κόσμος), «*νόμους* τοῦ δίν' γιὰ νὰ πάρ' κανένας κὶ δεύτιρ' γυναῖκα» (=ὁ νόμος τὸ ἐπιτρέπει νὰ πάρῃ κανεὶς καὶ δευτέρη γυναῖκα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kühner—Gerth*, Ausführliche Grammatik κ.τ.λ. [3]. Erster Band. Hannover—Leipzig 1898 σελ. 575 κἑξ. *J. Wackernagel*, Vorlesungen über Syntax κ.τ.λ. Basel 1924. *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Περὶ τοῦ ἄρθρου (= Ἀθηνᾶς ΛΔ', 166 κἑξ.). *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική. Α'. Ἀθῆναι 1924 σελ. 193 κἑξ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΑΝΑΤΟΜ.] βλ. ἄρθρωσι .

— [ΛΟΓΙΣΤ.] *Ἄρθρον* ἐν τῇ Λογιστικῇ καλεῖται ἡ μνημόνευσις μιᾶς ἐμπορικῆς ἢ τραπεζικῆς πράξεως, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐγένετο αὕτη καὶ καθ' ὡρισμένον τύπον, εἰς τὸ *Ἡμερολόγιον*.

Ἕκαστον ἄρθρον τοῦ Ἡμερολογίου κατὰ μέθοδον διπλογραφικὴν πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ πάντοτε ἕνα χρεώστην καὶ ἕνα πιστωτήν, μετὰ τῆς δικαιολογίας τῆς χρεώσεως τοῦ πρώτου καὶ τῆς πιστώσεως τοῦ δευτέρου διὰ τοῦ αὐτῆς ἀξίας. Εἰς τὴν ἄνω περίπτωσιν τὸ ἄρθρον λέγεται *ἁπλοῦν*.

Ὑπάρχουσι καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς τὸ ἄρθρον λέγεται *σύνθετον*:

1) Ὅταν ὁ χρεώστης ἔλαβεν ἀξίαν τινὰ ἀπὸ δύο ἢ περισσοτέρους πιστωτὰς διὰ τὴν αὐτὴν ἐμπορικὴν ἢ τραπεζικὴν πρᾶξιν.

2) Ὅταν πλείονες τοῦ ἑνὸς χρεῶσται ἔλαβον ἀξίαν τινὰ ἀπὸ ἕνα πιστωτήν.

3) Ὅταν πλέον τοῦ ἑνὸς χρεῶσται ἔλαβον ἀπὸ πλείονας τοῦ ἑνὸς πιστωτὰς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

Ἄρθρον ἐπίσης ἐν τῇ Λογιστικῇ σημαίνει καὶ τὴν ὑποδιαίρεσιν τῶν γενικῶν λογαριασμῶν μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἢ ἑνὸς ὀργανισμοῦ εἰς εἰδικωτέρους λογαριασμούς. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην οἱ γενικοὶ λογαριασμοὶ καλοῦνται κεφάλαια οἱ δὲ εἰδικοὶ λογαριασμοὶ ἄρθρα. Β. Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

— [ΔΗΜ. ΛΟΓΙΣΤ.] Ἐν τῷ Δημοσίῳ Λογιστικῷ ἄρθρον σημαίνει ὑποδιαίρεσιν ἐγγραφῶν εἰς τὸν προϋπολογισμόν. Ὁ νόμος 1555/1918 ὁρίζει ὅτι τὰ εἰς τὰς καταστάσεις προβλέψεως ἀναγραφόμενα ἔξοδα κατανέμονται εἰς *κεφάλαια*, συμφώνως πρὸς τὰς ὑπηρεσίας ἃς ἀφορῶσι, καὶ εἰς *ἄρθρα* συμφώνως πρὸς τὸ εἰδικὸν αὐτῶν ἀντικείμενον. Εἰς τὸ αὐτὸ ἄρθρον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναγράφωνται ἔξοδα ὑλικοῦ καὶ παροχαὶ λόγῳ προσωπικῆς ἐργασίας. Εἰς εἰδικοὺς πίνακας προσαρτωμένους εἰς τὸν νόμον περὶ κυρώσεως τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων, καταρτιζομένους δὲ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου, σημειοῦνται τὰ ἄρθρα, εἰς βάρος τῶν ὁποίων ἐπιτρέπεται εἰς τὴν Διοίκησιν νὰ ἐκδίδῃ ἐπιτροπικὰ ἐντάλματα ὡς καὶ ἐντάλματα ἐπὶ ἀποδόσει λογαριασμοῦ. Δ. Ε. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

— ἄρθρα *Σμαλκαλδικά*· βλ. Σμαλκαλδικὰ ἄρθρα

— ἄρθρων **θλάσις** [*Χειρουργ.*]. Εἶναι τὸ σύνολον τῶν φαινομένων, ἅτινα παρατηροῦνται μετὰ ἰσχυρὰν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σύγκρουσιν τῶν δύο ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν πρὸς ἀλλήλας ἢ μετὰ τὴν ἐπίδρασιν ἐξωτερικῆς τινος βίας ἐπὶ τῆς ἀρθρώσεως.

Τὸ πραγματικὸν αἴτιον τῆς θλάσεως εἶναι ὁ τραυματισμός, ὅστις δύναται νὰ ἐπιδράσῃ εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς ἀρθρώσεως (=ἄμεσος θλάσις) π.χ. κτύπημα κατὰ τὸν ἀγκῶνα ἢ ὦμον διὰ ράβδου, εἴτε ἐμμέσως (=ἔμμεσος θλάσις) π.χ. θλάσις τοῦ ὤμου κατόπιν πτώσεως ἐπὶ τῆς χειρός.

Ἡ *παθολογικὴ ἀνατομικὴ* δὲν εἶναι καλῶς περιγεγραμμένη, διότι σπάνιαι εἶναι αἱ αὐτοψίαι μετὰ θλάσιν τῆς ἀρθρώσεως. Συνίσταται δὲ εἰς ἀλλοιώσεις τῶν περιαρθρικῶν μαλακῶν μορίων ἐπὶ ἀμέσου θλάσεως.

Ἄλλοτε παρετηρήθησαν ἐλαφραὶ βλάβαι τῶν ἀρθρικῶν μηνίσκων ὡς καὶ ὁ θρυμματισμὸς τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου παρήχθησαν ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως *ἀρθρικὰ κινητὰ* ἢ *ξένα* λεγόμενα *σωμάτια*. Ἐπίσης δ' ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως παρατηρεῖται συνήθως ὑγρὸν ὀρῶδες κιτρινωπὸν καὶ ποτε αἱματηρόν, καίτοι παραδέχονται ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι σημεῖον οὐχὶ θλάσεως, ἀλλὰ συνυπάρχοντος διαστρέμματος ἢ κατάγματος.

Ἡ θλάσις ἐκδηλοῦται: α') δι' ἄλγους κατὰ τὴν πάσχουσαν ἄρθρωσιν, ὅπερ ἐπιτείνεται διὰ τῶν κινήσεων αὐτῆς ὡς καὶ κατὰ τὴν συμπίεσιν τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν πρὸς ἀλλήλας· β') διὰ τῆς λειτουργικῆς ἀνικανότητος τοῦ πάσχοντος μέλους, ἥτις δύναται νὰ εἶναι ἀπόλυτος ἢ μερικὴ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς θλάσεως· γ') διὰ διογκώσεως τῆς ἀρθρώσεως ὑπὸ τοῦ σχηματιζομένου ἐνδοαρθρικοῦ ὑγροῦ, ὅπερ διαγιγνώσκομεν διὰ τοῦ «κλυδασμοῦ», ὃν παράγομεν συμπιέζοντες τὴν διόγκωσιν μεταξὺ τῶν δακτύλων τῶν δύο ἡμῶν χειρῶν. Ἄλλοτε πάλιν, ὅταν τὸ ὑγρὸν εἶναι αἱματηρόν, ὁπότε πρόκειται περὶ *αἱμάρθρου* αἰσθανόμεθα διὰ τῆς ψηλαφήσεως κριγμώδη ἦχον, ὅστις ὀφείλεται εἰς τὴν διὰ τῆς πιέσεως τῆς χειρὸς ἡμῶν προκαλουμένην παρεκτόπισιν τῶν θρόμβων τοῦ αἵματος. Ὅταν δ' ἡ θλάσις ἑδράζεται κατὰ τὸ γόνυ, ἡ ὕπαρξις ἐνδοαρθρικοῦ ὑγροῦ διαγιγνώσκεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τοῦ λεγομένου κρότου τῆς ἐπιγονατίδος.

Ἡ *διάγνωσις* βασίζεται ἐπὶ τοῦ ἀναμνηστικοῦ καὶ τῶν προμνησθέντων συμπτωμάτων. Ἐν ἀμφιβολίᾳ ὅμως θὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀκτινογράφησιν τῆς ἀρθρώσεως, ἥτις θέλει σπουδαίως ὑποβοηθήσει ἡμᾶς εἰς τὴν διάγνωσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν *πρόγνωσιν*, ὅταν πρόκειται περὶ ἁπλῆς θλάσεως κλινικῶς καὶ ἀκτινογραφικῶς βεβαιουμένης, δυνάμεθα νὰ ὑποσχεθῶμεν τὴν ἴασιν μὲ τελείαν λειτουργικὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρθρώσεως. Ὅταν δ' ὅμως παρατηρηθῇ καὶ αἵμαρθρος, πολλάκις παραμένει φλεγμονώδης κατάστασις, ἥτις δύναται νὰ παράσχῃ πολλὴν λειτουργικὴν δυσχέρειαν. Ἐπίσης ἡ παραγωγὴ τραυματικοῦ ἀρθρικοῦ κινητοῦ σώματος ἢ ἡ βλάβη ἐνδοαρθρικοῦ μηνίσκου δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἀρθρώσεως.

Θεραπεία: Ἄλλοι συμβουλεύουσιν ἀπόλυτον ἀκινησίαν, ἐνῷ ἕτεροι προβαίνουσιν εἰς τὴν ἄμεσον κινητοποίησιν τῆς ἀρθρώσεως πρὸς ἀποφυγὴν σχηματισμοῦ ἀγκυλώσεως. Πάντως ὅμως δέον νὰ προτιμῶμεν τὴν ἑξῆς θεραπείαν ἥτις συνίσταται: εἰς ἀπόλυτον ἀκινησίαν καὶ πιεστικὸν ἐπίδεσμον κατὰ τὰς πρώτας 6-8 ἡμέρας πρὸς κατάπαυσιν τῶν πόνων καὶ τῆς ἀρθρικῆς φλογώσεως καὶ εἶτα εἰς μεθοδικὴν κινητοποίησιν τῆς ἀρθρώσεως, εἰς μαλαξοθεραπείαν, ἠλεκτροθεραπείαν, φωτοθερμόλουτρα καὶ μηχανοθεραπείαν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ψευδοαγκυλώσεων, αἵτινες πολλάκις παρατηροῦνται μετὰ τοιούτου εἴδους κάκωσιν.

Τὰ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν πάντοτε καλά. Α. ΚΟΝΤΑΡΗΣ

ἀρθρόνημα (τό) (Arthronema) [*Ζῳολ.*]. Γένος ζωνοσκωλήκων παραπλησίων πρὸς τὰς *βδέλλας*.
Δ. Ν. Π.

— **ἀρθρόνημα** (τό) (Arthronema) [*Βοτ.*]. Γένος ἀλγῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χλωροφυκῶν*, χαρακτηριζόμενον ὑπὸ νηματοειδῶν, κυλινδρικῶν, βρα-

Digitized by Google

χέων καὶ κατὰ τὴν βάσιν των ἡνωμένων φύλλων. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος εὑρεθὲν εἰς τὰς λίμνας τῆς Ἰσλανδίας. Δ. Ν. Π.

ἀρθροπάθεια (ἡ)· ὅρος γενικός, σημαίνων οἱανδήποτε ἀλλοίωσιν ἢ πάθησιν τῶν ἀρθρώσεων τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ. Σ. Γ. Σ.

ἀρθρόπιτος (ὁ) (Arthropitus) *[Παλαιοφ.]*. Οὕτως ἐκάλεσεν ὁ Göppert ἀπολιθωμένα τινὰ ξύλα *δικοτυληδόνων* τινῶν φυτῶν ἀποτελούμενα ἀπὸ ξυλώδη, ἀκτινωτὰ ἢ δικτυοειδῆ νημάτια. Τὰ ξύλα ταῦτα, ἅτινα εἶναι διῃρημένα εἰς σφηνοειδεῖς δέσμας, φέρουσιν ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν διαρθρωτὸν κόμβον. Ἡ ἐντεριώνη τῶν ἀρθροπίτων ἔχει καλαμοειδὲς σχῆμα καὶ αἱ ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς σφηνοειδεῖς δέσμας πλευραί της σχηματίζουσιν ἐπιμήκεις κυρβασίας. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἐντεριώνης σχηματίζονται μεγάλαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κοιλότητες. Γνωστότερα εἴδη εἶναι οἱ: *ἀρθρόπιτος ὁ κοινὸς* (Arthropitus vulgaris), *ἀρθρόπιτος τὸ δαδοξυλον* (Arthropitus dadoxylinus) καὶ *ἀρθρόπιτος ὁ ἑλικοειδὴς* (Arthropitus striatus). Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἴδη εὑρέθησαν ἐντὸς γαιανθρακούχων στρωμάτων. Δ. Ν. Π.

ἀρθροπλασία ἢ *ἀρθροπλαστικὴ* *['Ιατρ.]*. Ἡ πλαστικὴ ἐγχείρησις ἡ σκοποῦσα κινητοποίησιν πάσης ἀρθρώσεως διὰ κατασκευῆς νέας τοιαύτης, ὅπου εἴτε ἐκ τραυματισμοῦ, μηχανικῆς δηλονότι κακώσεως, εἴτε φλεγμονώδους ἐπεξεργασίας, ἀνεπτύχθησαν βαρεῖαι ἀλλοιώσεις καὶ συμφύσεις, ὥστε νὰ ἐκλείπῃ πᾶσα κίνησις.

Τοιαῦται ἐγχειρητικαὶ κινητοποιήσεις ἀρθρώσεων ἀφορῶσι κυρίως τὰς ἀρθρώσεις γόνατος, ἀγκῶνος, ὤμου καὶ ἰσχίου. Ἡ ἐγχειρητικὴ ἐπέμβασις συνίσταται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀρθρώσεως ἐκ τῶν μαλακῶν μορίων εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν, εἶτα δὲ εἰς τὴν *ἀρθρόλυσιν*, ἤτοι διέκπρισιν τῆς ἀρθρώσεως, ἐξ ἧς ἀφαιρεῖται τμῆμα ταύτης, ἐνῷ συγχρόνως αἱ νέαι ἐπιφάνειαι τῆς ἀρθρώσεως πλάσσονται ἐκ νέου, κατ' ἀπομίμησιν ὅσον τὸ δυνατὸν πρὸς τὸ φυσιολογικόν, ἵνα καλῶς καὶ ἐφαρμόζωσι καὶ διολισθαίνωσι. Αἱ οὕτω νεοσχηματισθεῖσαι ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι καλύπτονται διὰ λιπώδους ἱστοῦ, εἴτε κάλλιον διὰ περιτονιῶν, ἵνα ὦσιν ὀλισθηραί, καὶ παρακωλύεται εἰς τὸ μέλλον πᾶσα τάσις πρὸς συνοστέωσιν.

Τὰ ἄκρα ἀρθρώσεως μηροῦ καὶ κνήμης παρασκευασθέντα πρὸς μεταμόσχευσιν.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐγχειρήσεως καὶ τελικὴν ῥαφὴν τοῦ τραύματος, ἐφαρμόζεται συνήθως γύψινος ἐπίδεσμος, καταλλήλως διεσκευασμένος, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ κινήσεις.

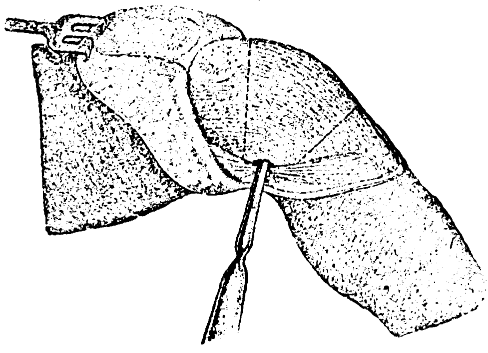

Διέκπρισις τῆς ἐν ἀγκυλώσει ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος.
(Τὸ μεταξὺ τῶν ἐστιγμένων γραμμῶν τμῆμα εἶναι πρὸς ἀφαίρεσιν.)

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων ἀρθροπλαστικῶν ἐγχειρήσεων εἶναι ἀρκετὰ καλά. Τὴν πραγματικὴν ὅμως καὶ ἀληθῆ ἀρθροπλαστικὴν συνεπλήρωσαν αἱ νέαι τῆς χειρουργικῆς πρόοδοι, δι' ὧν ἐπετεύ-

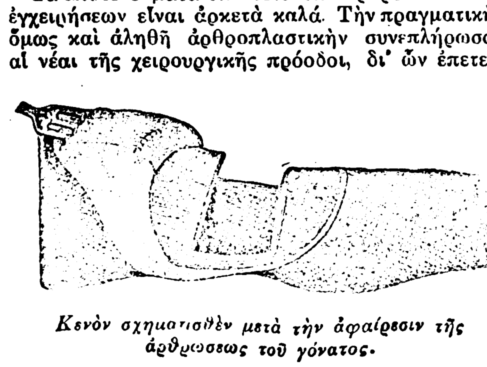

Κενὸν σχηματισθὲν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος.

χθη ἡ κινητοποίησις ἀρθρώσεως διὰ μεταφορᾶς ὁλοκλήρου ἄκρου ταύτης, ὀστοῦ μετὰ τοῦ χόνδρου, λαμβανομένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου, εἴτε ἐξ ἑτέρου, πρὸς ἀντικατάστασιν ἐφθαρμένου τοιούτου, δι' οἱανδήποτε αἰτίαν. Οἱ δὲ Tietze καὶ Lexer ἐπεχείρησαν τὴν μεταμόσχευσιν ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων ἀρθρώσεως τοῦ γονατος μετὰ τῶν συνδέσμων ταύτης λίαν ἐπιτυχῶς. Ἡ μεταμοσχευθεῖσα ἄρθρωσις ἐλήφθη ἐξ ἀκρωτηριασθέντος δι' ἕτερον νόσημα ἀτόμου. Εἰς τὰς παρατιθεμένας εἰκόνας παρίσταται ἡ πλαστικὴ αὕτη ἐγχείρησις κατὰ Lexer.

Εὐνόητον ὅμως καθίσταται ὁπόσον δύσκολος εἶναι ἡ εὕρεσις τοιούτου ζῶντος ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ, πρὸς μεταμόσχευσιν, εἰ καὶ οἱ Lexer καὶ Küttner μετεχειρίσθησαν ὀστᾶ ἀρθρώσεων πτωμάτων, παρασκευασθέντα καταλλήλως.

Ὡς πλαστικαὶ ἐγχειρήσεις ἀρθρώσεων θεωροῦνται καὶ αἱ σκοποῦσαι τὴν σμίκρυνσιν τοῦ μεγεθυνθέντος θυλάκου ἀρθρώσεών τινων, ἐπὶ τῶν καθ' ἕξιν ἐξαρθρημάτων.

Κατὰ ταύτας, ἐλευθερουμένου τοῦ θυλάκου ἐκ τῶν μαλακῶν μορίων, ἢ ἀφαιρεῖται ἐλλειψοειδὲς τμῆμα τούτου, καὶ κατόπιν συρράπτονται τὰ χείλη τούτου, ἢ ἄνευ διανοίξεως τῆς ἀρθρώσεως αἴρεται ὁ θύλακος εἰς πτυχάς, αἵτινες ῥάπτονται εἰς ἀπόστασιν 2—3 ἑκ. ἀπ' ἀλλήλων (θυλακορραφὴ κατὰ Ricard). Διὰ τῆς ῥαφῆς τῶν τοιούτων πτυχῶν κατορθοῦται ἡ σμίκρυνσις τοῦ θυλάκου καὶ ἡ ἴασις τῶν καθ' ἕξιν ἐξαρθρημάτων. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ

ἀρθρόπλευρα (τὰ) (Arthropleura) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *μαλακοστράκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰσοπόδων*, ἀποτελοῦντα τὸν ἐνδιάμεσον τύπον μεταξὺ τῶν ζῴων τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ τῶν ἀμφιπόδων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι ἀξιοπαρατήρητα διὰ τὸ μέγεθός των. Τὸ σῶμά των εἶναι εὐρὺ καὶ ὀλίγον κυρτὸν μὲ κοκκώδεις τὰς ἀρθρώσεις τῆς ῥάχεως. Αἱ ἀρθρώσεις τῆς κοιλίας εἶναι στεναί, λεπιδωταὶ καὶ καλύπτονται ὑπὸ εὐρειῶν ἀπεστρογγυλωμένων πλακῶν παρομοίων πρὸς τὰς βραγχιακὰς πλάκας τῶν ἀμφιπόδων. Ἔχουσι δέκα ζεύγη θωρακικῶν ποδῶν, οἵτινες εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιοι πρὸς τοὺς κοιλιακοὺς πόδας. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔζησαν εἰς τὴν δεβόνιον περίοδον τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἀνθρακικὴν περίοδον τῆς Σιλεσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, εὑρέθησαν δὲ ὀλίγιστα ἀπολιθωμένα λείψανα τμημάτων τινῶν τοῦ σώματός των. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόποδα (τὰ) (Arthropoda) *[Ζῳολ.]*. Συνομοταξία ζῴων ἀμφιπλεύρου συμμετρίας, τὸ σῶμα τῶν ὁποίων εἶναι πολυαρθρωτόν.

Τὸ σῶμα τῶν ἀρθροπόδων ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων τμημάτων ἢ κρίκων, *ζωνῶν* καλουμένων, διατεθειμένων κατ' εὐθεῖαν γραμμήν. Αἱ ζῶναι αὗται προσαρμόζονται μεταξύ των κατὰ τὰ ἄκρα των δι' ἀρθρώσεων καὶ τὸ ὅλον σύστημα περιβάλλεται ὑπὸ ἐσκληρυμένου δέρματος. Αἱ ζῶναι εἰς πολλὰς περιπτώσεις συγχωνεύονται ἐπὶ βραχείας ἢ μακρᾶς ἐκτάσεως τοῦ σώματος καὶ οὕτως ἐκεῖνο τὸ τμῆμα τοῦ σώματος παύει πλέον νὰ φαίνεται ἀρθρωτόν. Σπανίως πᾶσαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ σῶμα ζῶναι συνενοῦνται μετ' ἀλλήλων, ὁπότε καὶ τὸ σῶμα τοῦ ζῴου παύει πλέον τοῦ νὰ εἶναι ἀρθρωτόν.

Τὸ σῶμα τῶν ἀρθροπόδων διαιρεῖται συνήθως εἰς τρία μέρη, τὴν *κεφαλήν*, τὸν *θώρακα* καὶ τὴν *κοιλίαν*. Ἡ κεφαλὴ περικλείει τὸν ἐγκέφαλον καὶ φέρει τὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εὑρίσκονται αἱ *αἰσθητικαὶ κεραῖαι*, τὰ *στοματικὰ ὄργανα* καὶ τὰ διάφορα *ἄκρα*, ἅτινα εἰς τινὰς περιπτώσεις μεταβάλλονται εἰς *κινητικὰ* ἢ *ἀναρριχητικὰ ὄργανα*. Κατὰ πρῶτον τὰ παραρτηματικὰ ταῦτα τμήματα τῆς κεφαλῆς εἶναι τοποθετημένα κατὰ τὸ ὄπισθεν τμῆμα τοῦ στόματος, ἀλλά, σὺν τῇ γενικῇ μεταμορφώσει τοῦ ζῴου, ὄργανά τινα ἐκ τῶν προειρημένων μεταβάλλουσι θέσιν καὶ φέρονται ἐπὶ τοῦ προσθίου κεφαλικοῦ τμήματος καὶ παρὰ τὸ ῥύγχος, ὁπότε καὶ μεταμορφοῦνται εἰς αἰσθητήρια ὄργανα καὶ ἀποτελοῦσι τὰς καλουμένας *αἰσθητικὰς κεραίας*. Τὰ προσαρτήματα τῶν κρίκων, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ στόμα, χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς συλληπτήρια καὶ μασητικὰ ὄργανα· τοιαῦτα εἶναι αἱ σιαγόνες καὶ αἱ σιαγονικαὶ χηλαί.

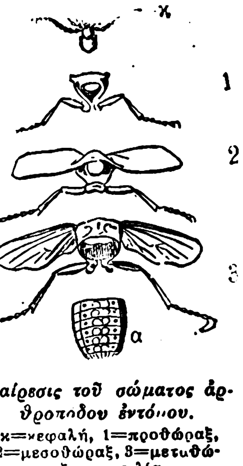

Διαίρεσις τοῦ σώματος ἀρθροπόδου ἐντόμου.
κ=κεφαλή, 1=προθώραξ, 2=μεσοθώραξ, 3=μεταθώραξ, α=κοιλία.

Ὁ θώραξ χωρίζεται συνήθως εὐδιακρίτως ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, καὶ εἰς τινας μόνον περιπτώσεις εἶναι τελείως ἀδιάκριτος, ὁπότε καὶ ἀποτελεῖ ἓν ἀδιαίρετον σωματικὸν τμῆμα, τὸν *κεφαλοθώρακα*, ὡς εἰς τὰ *ἀραχνοειδῆ* καὶ κυρίως εἰς τὰς *ἀράχνας*. Τὰ προσαρτηματικὰ ὄργανα τῆς θωρακικῆς χώρας εἶναι τὰ ἀληθῆ κινητικὰ τῶν ζῴων τούτων ἄκρα, ἅτινα εἶναι οἱ *κινητικοὶ* ἢ *νηκτικοὶ πόδες*. Ἐνίοτε ζεύγη τινὰ ποδῶν καὶ εἰδικῶς τὰ πρὸς τὸ στόμα προσκείμενα συμβάλλουσι μετὰ τῶν εἰδικῶν στοματικῶν ὀργάνων εἰς τὴν μάσησιν τῶν τροφῶν. Οἱ τοιοῦτοι πόδες καλοῦνται *σιαγονικοὶ πόδες*.

Ἡ κοιλία ἀποτελεῖται ἐξ ἀρθρώσεων εὐδιακρίτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπ' ἀλλήλων καὶ συνήθως ἀμοιρεῖ ἄκρων. Τὰ ὑπάρχοντα εἰς τινας περιπτώσεις ἐπὶ εἰδῶν τινων ἄκρα, εἶναι ἐν πολλοῖς διάφορα τῶν ἐν τῇ θωρακικῇ χώρᾳ εὑρισκομένων καὶ ἐνεργοῦσι διαφόρως τῶν θωρακικῶν ποδῶν, ἄλλοτε ὑποβοηθοῦντα τοὺς θωρακικοὺς πόδας εἰς τὴν κίνησιν, ἄλλοτε χρησιμεύοντα διὰ τὴν ἀναπνοήν, ἄλλοτε διὰ τὴν νῆξιν, τὴν μεταφορὰν τῶν ᾠῶν τῶν ζῴων κτλ., ἤ, τέλος, λόγῳ τῆς ἀτροφίας των εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν.

Εἰς τινα εἴδη ἀρθροπόδων καὶ ἰδίως εἰς τὰ ζῶντα παρασιτικῶς ἐπὶ ἄλλων τοιούτων, αἱ διαρθρώσεις τῆς κοιλίας καθίστανται δυσδιάκριτοι ἢ καὶ ὅλως ἐξαλείφονται λόγῳ τῆς καλουμένης *ὀπισθοδρομικῆς μεταμορφώσεως*.

Τὸ δέρμα τῶν ἀρθροπόδων σύγκειται ἐκ δύο στρωμάτων, τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθεκτικῆς ἰδιαζούσης οὐσίας, τῆς *χιτίνης*, καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅπερ εἶναι λεπτὸν καὶ μαλακόν, τῆς *ὑποδερμίδος*.

Ἀνεξαρτήτως τῶν καθ' ἕκαστα χαρακτήρων τῶν ἀρθροπόδων τὸ οὐσιωδέστερον γνώρισμα ὅπερ πρωτεύει εἰς τὴν καθ' ὅλου ὀργανικὴν σύστασιν τῶν ζῴων τούτων, εἶναι ἡ *χιτίνη*, ἥτις ἐξαπλοῦται ἄνευ οὐδεμιᾶς διαλείψεως ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος. Ἡ χιτίνη εἶναι τετραδικὴ ἕνωσις, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς ἑνώσεως *λευκώματος* ($C_8 H_{12} O_8 Az_2$) καὶ *ἀνθρακικοξειδίου* ($C_9 (H_2 O'_8)$). Ἐνίοτε ἡ χιτίνη ἐπικολλᾶται ἐπὶ τῆς ἀνθρακικῆς ἀσβέστου καὶ σχηματίζει σκληρότατον χελώνιον· τοῦτο παρατηρεῖται ἰδίως εἰς τὰ ἀνώτερα *μαλακόστρακα* καὶ εἴς τινα *μυριάποδα* (εἰδικῶς εἰς τὸ γένος *ἴουλος*).

Τὸ χιτινῶδες τοῦτο στρῶμα, ὅπερ ἐκκρίνεται ἐκ τῆς ὑποδερμίδος, εἶναι ἄλλοτε κεράτινον, ἄλλοτε περγαμηνοειδὲς καὶ ἄλλοτε κογχοειδές, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τοὺς καρκίνους. Τὸ χιτινῶδες τοῦτο ἐξώδερμα ἀποτελεῖται, ὅπως καὶ εἰς πάντα τὰ ἀσπόνδυλα, ἐκ μιᾶς καὶ μόνης στοιβάδος κυψελλίδων, αἵτινες ἢ ἔχουσι μορφὴν κύβου ἢ εἶναι ἐπιμήκεις. Ἡ μεμβράνα ἥτις σχηματίζει τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν κυψελλίδων τούτων ἐν ἀρχῇ εἶναι λεπτὴ καὶ εὐλύγιστος, ὅσον δὲ προχωρεῖ παχύνεται καὶ σκληρύνεται ἀναλόγως, φθάνουσα ἐνίοτε τὸ πάχος αὐτῶν τούτων τῶν κυψελλίδων.

Τὸ χιτινῶδες στρῶμα ὄχι μόνον ἐπιμελῶς καλύπτει τὸ σῶμα τοῦ ζῴου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάσπασίν του, ἥτις προκαλεῖται λόγῳ τῆς παρεμβολῆς διαφόρων προσαρτηματικῶν ὀργάνων, περιβάλλει τὰ ὄργανα ταῦτα διὰ δερματίνου ὑμένος, ὅστις συνδέει τὰ ὄργανα ταῦτα πρὸς ἄλληλα. Πλὴν τῶν προσαρτηματικῶν ὀργάνων, ἤτοι αἰσθητικῶν κεραιῶν, ποδῶν κ. τ. λ., ἐπὶ τοῦ δέρματος ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι ποικίλαι ἀποφύσεις, ὡς τρίχες, νημάτια, σμήριγγες, ἄκανθαι κ.τ.λ.

Ἡ ὕπαρξις τῆς χιτίνης ἐπιδρᾷ διαφοροτρόπως 1) ἐπὶ τῆς διαρθρώσεως τῶν ζωνῶν, 2) ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν μυῶν εἰς τοὺς καθ' ἕκαστα μερικοὺς μῦς, 3) ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τῶν κινητικῶν βλεφαρίδων· καὶ 4) ἐπὶ τῶν διαθρωτῶν προσαρτηματικῶν ὀργάνων.

1) *Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν διαρθρώσεων:* Ἐὰν ἡ χιτίνη παρουσίαζε τὴν αὐτὴν ἀνθεκτικότητα ἐφ' ὅλων τῶν σημείων τῆς ἐπιφανείας της, πᾶσα κίνησις τοῦ ζῴου θὰ καθίστατο ἀδύνατος. Οὕτως εἴς τινα σημεῖα τοῦ σώματος τὸ χιτινῶδες στρῶμα εἶναι λεπτὸν καὶ μαλακόν· εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ σημεῖα εὑρίσκεται τὸ σημεῖον τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ζωνῶν ἢ κρίκων· ἀντιθέτως ἐπὶ τῶν κρίκων τοῦ σώματος τὸ χιτινῶδες στρῶμα εἶναι παχὺ καὶ σκληρόν· τέλος εἰς τὸ μεταξὺ τῶν κρίκων διάστημα τὸ ἐν λόγῳ στρῶμα εἶναι μαλακὸν καὶ σχηματίζει διαρθρωτὴν μεμβράναν, ἥτις δύναται ἀλληλοδιαδόχως νὰ ἀναπτύσσηται ἢ νὰ συμπτύσσηται οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν κάμψιν ἢ τὴν τάσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς συνδεομένων κρίκων. Αἱ σχετικαὶ τῶν ζωνῶν κινήσεις κανονίζονται καὶ διευκολύνονται χάρις εἰς τὴν ὕπαρξιν διαρθρωτῶν τινων φυματίων σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν σκληρῶν τμημάτων τῆς χιτίνης, ἅτινα διεισδύουσιν ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων αὐτῶν τούτων τῶν ἀρθρώσεων.

2) *Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μυῶν:* Ἡ χιτίνη σχηματίζει ἐξωτερικὸν σκελετὸν ἀποτελούμενον ἐξ εὐδιακρίτων τμημάτων μεμονωμένων, τῶν ὁποίων τὰ συσταλτὰ στοιχεῖα ἐνεργοῦσιν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ὡρισμένων σημείων ἑκάστου τμήματος. Τὰ καθ' ἕκαστον συσταλτὰ στοιχεῖα, ἑνοῦντα ὁμαδικῶς τὰς ἐνεργείας των, συμπαρασύρουν ταυτοχρόνως καὶ τὰ διάφορα σημεῖα τῶν διαφόρων τμημάτων εἰς τὴν ὁμαδικὴν ἐνέργειαν. Τὰ ἐπὶ μέρους συσταλτὰ ταῦτα στοιχεῖα ἢ μερικὰ συνενούμενα ἀποτελοῦσι τὸ ἄθροισμα ἢ σύνολον τῶν μυῶν, οἵτινες δὲν διακλαδίζονται, ὅπως εἰς τὰ σπονδυλωτά, ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος, ἀλλὰ συνα-

Digitized by Google

θροίζονται εἴς τι ὡρισμένον μέρος ἀποτελοῦν τὴν καλουμένην *μᾶζαν τῶν μυῶν*.

3) *Ἡ ἀπουσία κινητικῶν βλεφαρίδων :* Ἡ μεγάλη παχύτης τοῦ χιτινώδους στρώματος ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁλοκληρωτικὴν σχεδὸν ἐξαφάνισιν τῶν κινητικῶν βλεφαρίδων. Τὸ ἄθροισμα τῶν ἀρθροπόδων καὶ τῶν νηματελμίνθων σκωλήκων εἶναι τὰ μόνα ζῳολογικὰ ἀθροίσματα, ἅτινα εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν καὶ καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς μεταμορφώσεώς των δὲν παρουσιάζουσι κινητικὰς βλεφαρίδας.

4) *Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν προσαρτημάτων :* Πᾶσαι αἱ λειτουργίαι τῆς κινήσεως, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, διενεργοῦνται δι' εἰδικῶν προσαρτημαιικῶν ὀργάνων ἐκφυομένων κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἐκ διαφόρων ζωνῶν ἢ κρίκων τοῦ σώματος· συνήθως εἰς ἕκαστον κρίκον ἀντιστοιχεῖ ἓν ζεῦγος τοιούτων ὀργάνων, ἅτινα διὰ τὴν κανονικὴν αὐτῶν λειτουργίαν εἶναι ἀπαραίτητον ν' ἀποτελῶνται ἐξ ἀλληλοδιαδόχων τμημάτων καταλλήλως διηρθρωμένων ἐπ' ἀλλήλων, ἤτοι τὰ διάφορα προσαρτηματικὰ ὄργανα φέρουσιν ἀριθμόν τινα ἀρθρώσεων, ἐξ οὗ καὶ τὰ ζῷα ταῦτα ἐκλήθησαν *ἀρθρόποδα*. Τὰ ἐν λόγῳ προσαρτηματικὰ ὄργανα ἢ πόδες (ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει), πλὴν τῆς χρησιμοποιήσεώς των ὡς κινητικῶν μέσων, χρησιμεύουσι, κατὰ δευτέραν μοῖραν, ὡς βοηθητικὰ πασῶν σχεδὸν τῶν φυσιολογικῶν ἐκδηλώσεων, ἤτοι ὑποβοηθοῦσι τὴν ἀναπνοήν, τὴν μάσησιν τῶν τροφῶν κ.τ.λ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ὑφὴ τῶν διαφόρων τούτων ὀργάνων εἶναι διάφορος ἀναλόγως τῆς ἐργασίας ἣν τελοῦσιν, ἀλλὰ βασικῶς οἱ ἀνατομικοὶ καὶ ἱστιολογικοὶ αὐτῶν χαρακτῆρες δὲν παρουσιάζουσιν αἰσθητὰς διαφοράς. Ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη μορφὴ τῶν προσαρτηματικῶν τούτων ὀργάνων, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς διαρθρώσεώς των, διαμορφοῦται ἐν πολλοῖς ἀναλόγως τῆς κατὰ τὸ μέρος τῆς ἐκφύσεώς των χιτινώδους συστάσεως τοῦ δέρματος.

Ἀνατομία.—Οἱ ἀνατομικοὶ χαρακτῆρες τῶν ἀρθροπόδων παρουσιάζουσιν ἀξιοπαρατηρήτους τινὰς διαφορὰς ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀνατομικοὺς χαρακτῆρας ἄλλων ζωολογικῶν ἀθροισμάτων τῆς αὐτῆς ζῳολογικῆς βαθμῖδος.

1) *Πεπτικὸν σύστημα:* Ἡ πεπτικὴ συσκευὴ ἀποτελεῖται ἐκ σωλῆνος ἀνοικτοῦ εἰς ἀμφότερα τὰ ἄκρα του καὶ διαιρεῖται εἰς *ἄνω, μέσον καὶ κάτω* ἔντερον. Τὸ ἄνω καὶ κάτω ἔντερον προέρχονται ἐκ τῆς ἐνδιπλώσεως τοῦ ἐξωδέρματος τῆς πεπτι-

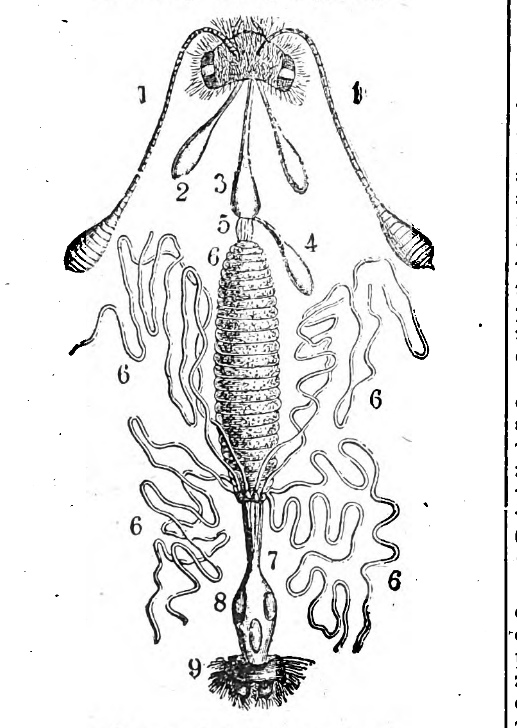

Πεπτικὴ συσκευὴ ἐντόμου προβοσκιδωτοῦ.

[1, 1=κεραῖαι, 2=σιελογόνος ἀδήν, 3=οἰσοφάγος, 4=πρόλοβος, 5=στόμαχος, 6, 6, 6, 6=αἱμοφόρα ἀγγεῖα, 7=ἔντερον, 8=ἀπευθυσμένον ἔντερον, 9=τελευταία ἄρθρωσις τῆς κοιλίας.]

κῆς συσκευῆς καὶ κεῖνται κατὰ τὰς δύο φυσικὰς ὀπὰς τοῦ στόματος καὶ τῆς ἕδρας. Τὰ δύο ταῦτα τρήματα ἢ ὀπαὶ εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένα εἰς τὰ ἀρθρόποδα ἢ εἰς τὰ ἄλλα ζῷα καὶ συγχρόνως παρουσιάζουσι τὰς μεγαλυτέρας διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν καθόλου διάταξιν τῶν συμπαρομαρτούντων ὀργάνων. Τοῦτο προέρχεται κυρίως ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς συστάσεως τοῦ ἐξωδέρματος· τοῦτο κατὰ τὰ ἐνωτικὰ αὐτοῦ τοιχώματα ἐπιστρώννυται διὰ χιτινώδους στρώματος, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ τοιχώματα, ἅτινα ἀνανεοῦνται μεθ' ἑκάστην μεταμόρφωσιν. Πλὴν τοῦ ἐντέρου, ὅπερ διατρέχει ὁλόκληρον τὸ σῶμα, ἕτερα ὄργανα τοῦ πεπτικοῦ συστήματος εἶναι τὸ *ἧπαρ* καὶ οἱ *οὐροφόροι σωλῆνες*.

2) *Ἀναπνευστικὸν σύστημα:* Τὸ σύστημα τοῦτο παρουσιάζει διαφορωτάτην διάπλασιν εἰς τὰς διαφόρους ὑποδιαιρέσεις τῶν ἀρθροπόδων. Εἰς τοὺς κατωτέρους τύπους, ὅπου τὸ στρῶμα τῆς χιτίνης εἶναι ἀρκετὰ λεπτόν, ἡ ἀναπνοὴ διενεργεῖται δι' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος, ὁπότε καλεῖται *δερμικὴ* ἢ *δερματική*. Εἰς τοὺς ἀνωτέρους τύπους, ὅπου χάρις εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιλογήν, ἥτις παρέχει εἰς τὰ ζῷα ταῦτα διάφορα μέσα προστασίας, τὸ χιτινῶδες στρῶμα εἶναι παχύ, τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα ἢ προέρχονται ἐκ τῆς καταλλήλου διαμορφώσεως τοῦ χιτινώδους στρώματος ἢ ὑπάρχουσι πρὸς τοῦτο ἴδια ἀναπνευστικὰ ὄργανα. Τὰ *μαλακόστρακα*, ἅτινα εἶναι ὑδρόβια ἀρθρόποδα, ἔχουσιν ὡς ἀναπνευστικὰ ὄργανα *βράγχια*, ἅτινα εἶναι ἐξωτερικὰ ἐξαρτήματα τῆς ἐπιδερμίδος. Εἰς τὰ χερσαῖα ἀρθρόποδα ἡ ἀναπνοὴ ἐκτελεῖται διὰ τῶν τραχειῶν, ἤτοι δι' ἐσωτερικῶν κοιλοτήτων αἵτινες συγκοινωνοῦσι πρὸς τὰ ἔξω.

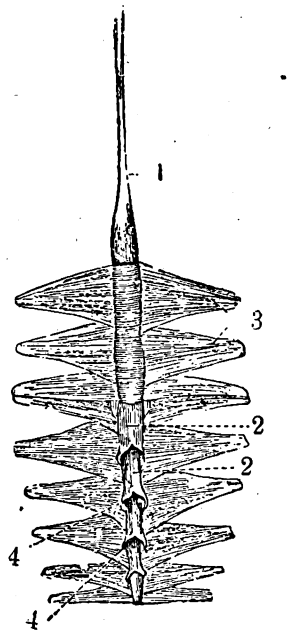

Κυκλοφορικὴ συσκευὴ ἐντόμου (μηλολόνθης).

[1=ἀορτή, 2, 2=σημεῖα ἔνθα εὑρίσκονται τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα τῆ ῥάχεως, 3=σημεῖα ἔνθα εὑρίσκονται τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα, τῶν ἀνωτέρων πτερύγων, 4, 4=σημεῖα ἔνθα εὑρίσκονται τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα τῶν κατωτέρων πτερύγων]

Αἱ *τραχεῖαι*, αἱ ὁποῖαι εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἰδιόρρυθμα ὄργανα εἰς τὰ ἀρθρόποδα καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφὴν δὲν συναντῶνται εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ζῳολογικὴν βαθμῖδα εἶναι λεπτότατοι ὀχετοὶ διακλαδιζόμενοι δενδροειδῶς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργάνων. Διὰ τῶν ὀχετῶν τούτων προσάγεται ὁ ἀὴρ εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος, διεισδύων δι' ἰδίων ὀπῶν, αἱ ὁποῖαι συγκοινωνοῦσι κατὰ τὰ πλάγια μέρη τοῦ σώματος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος. Αἱ ὀπαὶ αὗται καλοῦνται *στίγματα*. Εἰς τοὺς ἀτελεστέρους τύπους ἕκαστον στίγμα εἰσδύει εἰς τραχειακήν, μεμονωμένην διακλάδωσιν· εἰς τοὺς τελειοτέρους τύπους, ἀντιθέτως, αἱ τραχεῖαι συνενοῦνται δι' ἀναστομώσεως εἰς δέσμην διακλαδώσεων, ἥτις ἐξαπλοῦται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ σώματος. Καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει τὸ τραχειακὸν σύστημα εἶναι κεκλεισμένον καὶ αἱ τελευταῖαι διακλαδώσεις τελευτῶσιν εἰς εἶδος ἀδιεξόδου στενωποῦ, ὅπου καὶ ἀναστομοῦνται μετὰ τῶν γειτονικῶν διακλαδώσεων. Εἰς τὴν *ἀραχνοειδῆ*, αἱ τραχεῖαι λαμβάνουσι συχνάκις ἰδιάζουσαν μορφὴν καὶ ἀποτελοῦσι σάκκους μὲ πτυχωτὰ τοιχώματα, ὁπότε καλοῦνται *πνεύμονες* ἢ *φυλλοτραχεῖαι*.

Ἱστολογικῶς ἐξεταζομένη ἡ ἀρτηρία παρουσιάζει ἐν πρώτοις στρῶμα ἐπιπεφυκότος ὑμένος, εἶτα ἐπιθηλιακήν τινα στρῶσιν λίαν πεπλατυσμένην καὶ τέλος χιτινώδη τινὰ μεμβρᾶναν, ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν ὑποδερμίδα, τὸ δέρμα καὶ τὸ χιτινῶδες περίβλημα τοῦ ἐξωδέρματος. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τὸ χιτινῶδες περίβλημα εἶναι λεπτότατον εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτρέπηται ἡ ὤσμωσις τῶν ἀερίων.

3) *Κυκλοφορικὸν σύστημα :* Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀρθροπόδων εἶναι πολυπλοκωτάτη καὶ παρουσιάζει οὐσιωδεστάτας διαφορὰς εἰς τὰς διαφόρους ὑποδιαιρέσεις τοῦ ἀθροίσματος τούτου. Εἰς τοὺς κατωτέρους ζωϊκοὺς τύπους σχεδὸν δὲν ὑπάρχει οὐδὲν εἰδικὸν ὄργανον διὰ τὸν διακανονισμὸν τῆς κινήσεως τῶν ὀργανικῶν ὑγρῶν. Ἡ κυκλοφορικὴ συσκευὴ μόνον εἰς τὰ μαλακόστρακα διευκρινίζεταί πως· ἀλλὰ καὶ εἰς ταῦτα δὲν εἶναι τελεία· τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα καὶ αὐταὶ αὗται αἱ φλέβες ἀντικαθίστανται συνήθως ὑπὸ βλενωδῶν φυλλιδίων. Ἡ καρδία εὑρίσκεται παρὰ τὴν ῥάχιν καὶ εἶναι τοποθετημένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ δέχεται τὸ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἀναπνευστικῆς συσκευῆς ἐρχόμενον αἷμα, ἄρα ἡ καρδία περιέχει πάντοτε ἀρτηριακὸν αἷμα. Ἡ καρδία τῶν ἀρθροπόδων ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ αὐτῆς μορφῇ ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς μόνης κοιλότητος, τοῦ κόλπου. Συνήθως τὸ ἐρχόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ αἷμα συναθροίζεται εἰς ὡρισμένον αὐτῆς τμῆμα, τὸ *ἀποταμιευτήριον*, ἐξ οὗ πάλιν διεισδύει εἰς τὸν κόλπον. Τὸ ἀποταμιευτήριον εἶναι ἁπλοῦς σάκκος μεμβρανώδης, εὑρισκόμενος πέριξ τοῦ κόλπου, τὸν ὁποῖον καὶ περιβάλλει τελείως, οὐχὶ ὀρθῶς δὲ φυσιοδῖφαί τινες δίδουσιν εἰς τὸν σάκκον τὸ ὄνομα περικάρδιον.

4) *Ἐκκριτικὴ συσκευή :* Τὰ ὄργανα τῆς ἐκκριτικῆς συσκευῆς εἶναι διάφορα εἰς τὰς διαφόρους ὑποδιαιρέσεις τῶν ἀρθροπόδων. Ἄλλοτε εἶναι ἀδένες διανοιγόμενοι κατὰ τὴν βάσιν τῶν οἰκείων προσαρτημάτων *(ἰσχιακοὶ ἀδένες)*. Ἄλλοτε τὰ ἐκκριτικὰ ὄργανα παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν ἀδενοειδῶν σωληνίσκων διανοιγομένων κατὰ τὸ ἀκροτελεύτιον τμῆμα τοῦ ἐντέρου.

5) *Νευρικὸν σύστημα :* Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον, ὅστις εἶναι τοποθετημένος ἄνωθεν

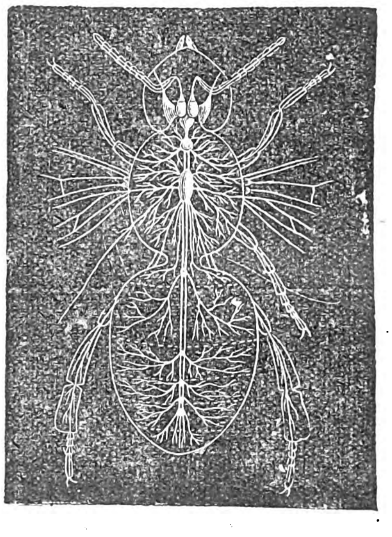

Νευρικὸν σύστημα μελίσσης.

σχεδὸν τοῦ οἰσοφάγου, τοῦ οἰσοφαγικοῦ φραγμοῦ καὶ νευρικῆς τινος κοιλιακῆς ἁλύσεως, ἀποτελουμένης ἐκ γαγγλίων κατὰ ζεύγη διατεθειμένων καὶ συνηνωμένων διὰ τῶν καλουμένων *νευρικῶν νηματίων*, ὧν τὸ σύνολον παρουσιάζει κλιμακωτὴν διάταξιν. *Συναρθρώσεις* καλοῦνται τὰ νευρικὰ νημάτια ἅτινα συνενοῦσι τὰ γάγγλια. Τὰ νευρικὰ νημάτια ἅτινα εἶναι ἀσύνδετα καλοῦνται *συναφῆ*.

Ὁ ἐγκέφαλος ἀρχικῶς συνίσταται ἀπὸ ζεῦγος γαγγλίων, ἐξ ὧν ἐκφύονται τὰ αἰσθητήρια νεῦρα. Ἡ νευρικὴ κοιλιακὴ ἅλυσις περιλαμβάνει ζεῦγος γαγγλίων ἐν ἑκάστῃ ἀρθρώσει, δηλ. ἐν ἑκάστῳ ζεύγει προσαρτηματικῶν ὀργάνων. Τὰ ἐγκεφαλικὰ γάγγλια συνδέονται μετὰ τοῦ πρώτου ζεύγους τῶν γαγγλίων τῆς κοιλίας διὰ δύο νευρικῶν ἰνῶν, αἵτινες περικυκλοῦσι τὸν ἐγκέφαλον. Τὰ πρῶτα εὐδιάκριτα γάγγλια τῆς κοιλίας δύνανται νὰ πλησιάσωσιν ἄλληλα, ὁπότε σχηματίζουσι τὰς *γαγγλιακὰς συμφύσεις*. Αἱ συμφύσεις οὗται δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἐγκάρσιον διεύθυνσιν, ὁπότε συνενοῦσι τὰ γάγγλια ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζεύγους καὶ μεταμορφώνουσι τὴν νευρικὴν κλίμακα εἰς ἐπιμήκη χορδὴν μετὰ κόμβων, δυνατὸν ὅμως νὰ ἔχωσι καὶ ἐπιμήκη διεύθυνσιν, ὁπότε συνενοῦσι γάγγλια ἀνήκοντα εἰς διαφόρους ἀρθρώσεις.

6) *Αἰσθητήρια ὄργανα :* Ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουσι τελείως μελετηθῆ· τὰ λοιπὰ δὲν ἔχουσι καλῶς ἐξετασθῆ, οὔτε καὶ ἡ μελέτη των εἶναι εὐχερής, διότι παρουσιάζουσι λίαν συγκεχυμένους χαρακτῆρας καὶ δὲν ἔχουσιν εἰς ὡρισμένον μέρος τοῦ σώματος τὴν ἕδραν των. Τὰ ἀρθρόποδα ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς σχεδὸν πάντοτε, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων εἰδῶν παρασιτούντων ἐπὶ ἄλλων ζῴων. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀρθροπόδων, ἀναλόγως τῆς ὑφῆς των, διαιροῦνται εἰς τρεῖς διακεκριμένας κατηγορίας, τοὺς ἁπλοῦς, τοὺς φακοειδεῖς καὶ τοὺς συνθέτους.

Οἱ *ἁπλοῖ* ὀφθαλμοὶ συνίστανται ἐξ ἀθροίσματος ὀπτικῶν κυττάρων παρεντεθειμένων ἐπὶ μιᾶς καὶ μόνης μεμβράνης, συγκοινωνοῦσι δὲ ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου. Ἁπλοῦς ὀφθαλμοὺς ἔχουσι τὰ κατωτάτης βαθμῖδος ἀρθρόποδα, ὡς καὶ αἱ ἀράχναι.

Οἱ *φακοειδεῖς* ὀφθαλμοί. Οὗτοι συνίστανται ἔκ τινος παχύνσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ χιτινώδους στρώματος καταλλήλως διαμορφουμένου καὶ ἐν σχήματι δικύρτου φακοῦ. Ὄπισθεν τοῦ φακοῦ τούτου εὑρίσκεται ἁπλῆ ἢ τριπλῆ στρῶσις ὀπτικῶν κυττάρων, ἅτινα δὲν εἶναί τι ἄλλο ἢ ἐξωδερμικαὶ ἀποφύσεις μεταμορφωθεῖσαι. Οἱ φακοειδεῖς ὀφθαλμοὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἀράχνας καὶ σπανιώτερον εἰς τὰ μυριάποδα καὶ τὰ ἔντομα.

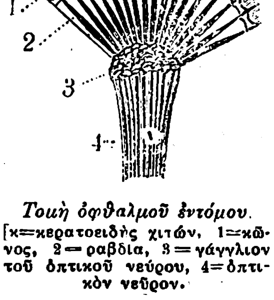

Τομὴ ὀφθαλμοῦ ἐντόμου.

[κ=κερατοειδὴς χιτών, 1=κῶνος, 2=ῥαβδία, 3=γάγγλιον τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, 4=ὀπτικὸν νεῦρον.]

Οἱ *σύνθετοι* ὀφθαλμοὶ εἶναι περιπλοκώτεροι πάντων καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς συνενώσεως πολλῶν ἁπλῶν ὀφθαλμῶν. Ἀποτελοῦνται ἐξ ἐξωτερικοῦ δέρματος, τοῦ *κερατοειδοῦς* καλουμένου χι-

Digitized by Google

τῶνος, ὅστις εἶναι διῃρημένος εἰς τετραγωνικούς, πενταγωνικοὺς ἢ ἑξαγωνικοὺς χώρους, ὧν ἕκαστος εἶναι κυρτὸς πρὸς τὰ ἔξω καὶ σχηματίζει εἶδος φακοῦ. Κάτωθεν τοῦ κοινοῦ ἐξωτερικοῦ δέρματος κεῖνται κωνοειδῆ ῥαβδία, ἰσάριθμα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ψηφίδων, *κρυσταλλικὰ σωμάτια* καλούμενα, ἅτινα κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῶν τμῆμα καταλήγουσιν εἰς διαφανὲς ἄκρον θλαστικὸν τοῦ φωτός, ὄπισθεν δὲ ἀποτελοῦσι συνέχειαν νευρικῶν ἰνῶν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου. Ὑπάρχουσιν εἴδη τινὰ ἀρθροπόδων ἅτινα ἔχουσι πλέον τῶν 10,000 συνθέτων ὀφθαλμῶν.

Αἰσθητήριον *ἀκοῆς* μόνον οἱ καρκίνοι, ὡς ἔχει τελείως ἐξακριβωθῆ, ἔχουσιν.

Ὡς αἰσθητήρια *ὀσφρήσεως* θεωροῦνται ὑποτυπώδη τινὰ ὄργανα εὑρισκόμενα εἰς τὸ ἄκρον τῶν κεραιῶν καὶ ἀποτελούμενα ἐκ λεπτοφυεστάτων σωλήνων ἢ κωνοειδῶν διογκώσεων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξαπλοῦνται ἴδιαι νευρικαὶ μικρόταται διογκώσεις.

Ὡς ὄργανα *ἀφῆς* χρησιμοποιοῦνται εἴς τινα εἴδη αἱ κεραῖαι, εἰς ἕτερα αἱ στοματικαὶ προσακτρίδες, εἰς ἕτερα ἡ ἀφὴ διενεργεῖται δι' ἰδιαζουσῶν σμηρίγγων ἢ τριχῶν τοῦ δέρματος καὶ τέλος ἄλλα φέρουσι τὰ ἁπτικὰ ὄργανα ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν των.

Ὡς πρὸς τὸ αἰσθητήριον τῆς γεύσεως, μέχρι τοῦδε δὲν ἐξηκριβώθη ἐὰν τὰ ἀρθρόποδα ἔχουσι τοιοῦτον.

7) *Γεννητικὰ ὄργανα:* Πλὴν τῶν *κηροπόδων* εἰς πάντα τὰ ἀρθρόποδα τὰ γεννητικὰ ὄργανα διακρίνονται εἰς ἄρρενα καὶ θήλεα, ἀλλὰ συχνὰ παρουσιάζουσι τέλειον διμορφισμόν, ἤτοι τὰ ἄρρενα γεννητικὰ ὄργανα δὲν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν θηλέων. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀρθροπόδων πολλαπλασιάζονται δι' ᾠῶν καὶ περιφέρουσι ταῦτα μεθ' ἑαυτῶν μέχρις ἐκλεπίσεως. Ἐκ τῶν ἐντόμων ζωοτόκον εἶναι ἡ *φιλόκρεως μυῖα*. Τὸ σπερματοζωΐδιον δὲν ἔχει πάντοτε τὴν μαστιγωτὴν μορφήν, ὅπως τὰ σπερματοζωΐδια τῶν περισσοτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου. Εἰδικῶς τὰ *μαλακόστρακα* καὶ εἴδη τινὰ *μυριαπόδων* ἀμοιροῦσι τελείως μαστιγίου.

Ἀπόδυσις τοῦ δέρματος.—Ἡ σκληρότης τῆς χιτίνης ἀντιτίθεται εἰς τὴν κανονικὴν διασταύρωσιν τῶν ζῴων τούτων, ἕνεκα τούτου δὲ καθ' ὡρισμένα διαστήματα τὸ ζῷον ἀποβάλλει τὸ ἐξωτερικὸν σκληρὸν περίβλημα. Το φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *ἀπόδυσις τοῦ χιτῶνος*. Αἱ *καραβίδαι* π. χ. ὑφίστανται 8 ἀπεκδύσεις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος, 5 κατὰ τὸ δεύτερον, 2 κατὰ τὸ τρίτον καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ὑφίστανται μίαν μεταμόρφωσιν ἡ θήλεια κατ' Αὔγουστον καὶ δύο ὁ ἄρρην κατὰ Μάϊον καὶ Αὔγουστον. Μετὰ τὴν ἀπόδυσιν τοῦ χιτῶνος τὸ σῶμα δὲν καλύπτεται πλέον εἰμὴ μόνον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ στρώματος, ὅπερ εἶναι μαλακὴ καὶ εὔπλαστος μεμβρᾶνα, ἥτις εἶναι λίαν ἐκτατὴ καὶ ἐπιτρέπει ἐλευθέρως τὴν διασταύρωσιν τῶν εἰδῶν. Τὸ ζῷον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν τοῦ χιτῶνος αὐξάνεται ταχέως, μέχρις ὅτου ἡ χιτίνη ἀποσκληρυνθῇ, ἐκ νέου, ὁπότε καὶ σταματᾷ ἡ αὔξησίς του μέχρι τῆς νέας ἀποδύσεως τοῦ χιτῶνος.

Μεταμορφώσεις.— Σχεδὸν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα παρουσιάζουσι τὰ ζῷα ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς μορφῆς τοῦ σώματός των, ἥτις εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξίν των· τὰ φαινόμενα ταῦτα καλοῦνται *μεταμορφώσεις*. Τὰ νεογνὰ τῶν ἀρθροπόδων μέχρις ὅτου ἀναπτυχθῶσιν ὑφίστανται διάφορα στάδια μεταμορφώσεων. Αἱ μεταμορφώσεις διακρίνονται εἰς *προοδευτικὴν μεταμόρφωσιν*, καθ' ἣν τὸ ζῷον γίνεται ἀδιακόπως τελειότερον, καὶ εἰς τὴν *ὀπισθοδρομικὴν μεταμόρφωσιν*, ὁπότε τὸ ζῷον γίνεται ἀτελέστερον. Τοιαύτη ὀπισθοδρομικὴ μεταμόρφωσις παρατηρεῖται εἴς τινας παρασιτοῦντας καρκίνους.

Ταξινόμησις. — Ἡ συνομοταξία τῶν ἀρθροπόδων περιλαμβάνει δύο διακεκριμένας ὁμοταξίας, τὴν τῶν *κεραιοφόρων* καὶ τὴν τῶν *χηλοφόρων*.

Τὰ *κεραιοφόρα ἀρθρόποδα* φέρουσιν εἰς τὴν κεφαλὴν πέντε ζεύγη προσαρτηματικῶν ὀργάνων, ὧν τὰ δύο ζεύγη εὑρίσκονται πρὸ τοῦ στόματος. Ἀμφότερα τὰ ζεύγη ἢ μόνον τὸ πρόσθιον ἔχει διαμορφωθῆ εἰς αἰσθητικὰς κεραίας. Εἰς τὴν ἀνωτέραν ὁμοταξίαν κατατάσσεται καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν *προτραχειατῶν*, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸν μεταβατικὸν τύπον ἀπὸ τῶν *ζωνοσκωλήκων* εἰς τὰ *μυριάποδα*.

Τὰ *χηλοφόρα ἀρθρόποδα* ἔχουσι δύο ζεύγη κεφαλικῶν προσαρτηματικῶν ὀργάνων, ὧν τὸ πρῶτον εὑρίσκεται πρὸ τοῦ στοματικοῦ ἀνοίγματος καὶ φέρει κατὰ τὰ ἄκρα λαβίδα ἢ ὄνυχα.

Ὁ παρατιθέμενος πίναξ δεικνύει πάσας τὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις τῶν ἀρθροπόδων.

		ΟΜΟΤΑΞΙΑ	ΥΠΟΜΟΤΑΞΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΤΑΞΙΣ
ΑΡΘΡΟΠΟΔΑ	*Κεραιοφόρα*	I. Ὀστρακόδερμα	I. Ἐντομόστρακα		1. Φυλλόποδα
					2. Κωπέποδα
					3. Ὀστρακώδη
					4. Κηρόποδα
			II. Μαλακόστρακα	1) *Ἑδραιόφθαλμα*	1. Ἰσόποδα
					2. Ἀμφίποδα
				2) *Ποδόφθαλμα*	1. Σχιζόποδα
					2. Στοματόποδα
					3. Δεκάποδα
		II. Μυριάποδα			1. Χειλόποδα
					2. Χειλόγναθα
		III. Ἔντομα	I. Ἀπτερυγογενῆ		1. Θυσάνουρα
			II. Πτερυγογενῆ		1. Ἀρχίπτερα
					2. Ὀρθόπτερα
					3. Κολεόπτερα
					4. Νευρόπτερα
					5. Ὑμενόπτερα
					6. Λεπιδόπτερα
					7. Ἡμίπτερα
					8. Δίπτερα
	Χηλοφόρα	I. Μερόστομα			1. Ξιφόσουρα
		II. Ἀραχνοειδῆ	I. Ἀρθρόγαστρα		1. Σκορπίοι
					2. Ποδοπλοκαμίδαι
					3. Ψευδοσκορπίοι
					4. Μονήρη
					5. Φαλαγγίδαι
			II. Ὁλόγαστρα		1. Ἀράχναι
					2. Ἀκάρεα

—ΠΑΛΑΙΟΖ. Τὰ πρῶτα θαλάσσια ἀρθρόποδα μὲ βραγχιακὴν ἀναπνοὴν ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα, ἀπολιθώματα δὲ τούτων εὑρέθησαν εἰς τὰ καμβρικὰ στρώματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Τὰ εὑρεθέντα ἀπολιθώματα ἀνήκουσιν εἰς τὰ *ὀστρακόδερμα* καὶ εἰς τὸ γένος τῶν ἐκλειψάντων *τριλοβιτῶν* (Trilobites), ὅπως τὰ εἴδη *ἄγνωστος* (Agnostus), *παραδοξίτης* (Paradoxites), *ὑδροκέφαλος* (Hydrocephalus), *κωνοκέφαλος* (Conocephalus) κ.τ.λ. Εἰς τὸ γένος ἐπίσης τῶν *τριλοβιτῶν* φαίνεται ὅτι ἀνῆκε καὶ ζῷόν τι, οὗ τὰ ἀποτυπώματα εὑρέθησαν ἐπὶ τῶν ἀμμολίθων τοῦ καμβρικοῦ συστήματος τοῦ Καναδᾶ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Dale Owen ἔδωσε τὸ ὄνομα *πρωτίχνιτος* (Protichnitus). Τὰ *μεροστόματα*, ἅτινα καὶ σήμερον ἀφθόνως ἀντιπροσωπεύονται, ἄφησαν χαρακτηριστικώτατα λείψανα, ἰδίως ἐπὶ τῶν στρωμάτων τῆς συλουριακῆς περιόδου. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἐνεφανίσθησαν ἐκ τῶν ἀραχνοειδῶν οἱ *σκορπίοι* καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως τὰ πρῶτα πτερωτὰ ἑξάποδα *ἔντομα*, ἅτινα καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἐκλεῖψαν ἤδη ἄθροισμα τῶν *παλαιοδικτυοπτέρων* (Palaeodictyoptera).

Τὰ πρῶτα *μυριάποδα*, τὰ *ἀρχιπολύποδα* (Archipolypoda) ἀνεφάνησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὴν δεβόνιον ἐποχήν, ἂν καὶ οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρθροπόδων τούτων συγχέονται ἐν πολλοῖς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους κατωτέρων ζῳολογικῶν ἀθροισμάτων καὶ δὴ πρὸς τοὺς *ζωνοσκώληκας* (Annelidae).

Εἰς τὰ ἀρθρόποδα κατατάσσονται καὶ ζῷά τινα ὑποδεεστέρου ὀργανισμοῦ, οἱ *προτραχειᾶται*, ἀντιπροσωπευόμενοι ὑπὸ τοῦ γένους *περίπατος*. Οἱ προτραχειᾶται πλησιάζουσι μᾶλλον πρὸς τοὺς ζωνοσκώληκας καὶ θεωροῦνται ὡς ὁ πρωτογενὴς τύπος τῶν γηΐνων ἀρθροπόδων τῶν ἀναπνεόντων διὰ τραχειῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Perrier*, Zoologie.—*Watasse*, On the morphology of the compound eyes of arthropods.—*Folsom*, Developement of the mouth parts of anurida.—*Zittel*, Grunddzüge der Paläontologie.

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρθροπόδιον (τὸ) (Arthropodium) *[Bot.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κρινοειδῶν*. Χαρακτηρίζονται κυρίως ἐκ τῶν ἀνθέων των, τῶν ὁποίων ὁ μίσχος κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ φέρει ἀρθρώσεις. Γνωστὰ εἶναι περίπου δώδεκα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας. Πλεῖστα τούτων καλλιεργοῦνται ἐν Εὐρώπῃ ὡς κοσμητικὰ φυτὰ καὶ ἰδίως τὰ εἴδη: *ἀρθροπόδιον τὸ ἑλικόκομον* (Arthropodium sirratum), διακρινόμενον διὰ τὰ ἄφθονα, λευκὰ ἄνθη του· *ἀρθροπόδιον τὸ κρεμάμενον* (Arthropodium pendalam), φέρον ὡραιότατα ἰώδη μὲ λευκὰς παρυφὰς ἄνθη καὶ *ἀρθροπόδιον τὸ ἀνθηλοφόρον* (Arthropodium paniculatum), ἔχον τὰς ἐξωτερικὰς διαιρέσεις τοῦ περιανθίου ἰώδεις καὶ τὰς ἐσωτερικὰς λευκὰς διακοπτομένας ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ ἰωδῶν γραμμώσεων. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόπτερα (τὰ) (Arthroptera) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ξυλοφάγων* περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἀρθροπώγων (ὁ) (Arthropogon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν* περιλαμβάνον ἓν εἶδος φυόμενον εἰς τὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

ἀρθρορισία *[Ἰατρ.]*. Ἐγχείρησις δι' ἧς ἀποσκοπεῖται ὁ περιορισμὸς τῆς εὐρύτητος τῶν κινήσεων ἀρθρώσεώς τινος διὰ παραρθρικοῦ ὀστεομεταμοσχεύματος. Ταύτης ἐγένετο ἰδίως χρῆσις κατὰ τὴν κνημαστραγαλικὴν ἄρθρωσιν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως περιορισθῇ μέχρις ἑνὸς σημείου ἡ ἐνεργητικὴ ἔκτασις τοῦ ποδὸς ἢ ἡ πτῶσις αὐτοῦ εἰς ἱππισμόν.

Τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς ἐγχειρήσεως τῆς ἀρθρορισίας κατὰ τὴν κνημαστραγαλικὴν ἄρθρωσιν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Διόρθωσις τῆς παραμορφώσεως τοῦ ποδὸς δι' ὀστεοκλασίας καὶ οὐχὶ δι' αἱματηρᾶς ἐπεμβάσεως. Εἶτα ὀπισθία μέση ἐπιμήκης τομὴ κατὰ τὸν Ἀχίλλειον τένοντα, οὗτινος τὰ χείλη διαστέλλονται ἰσχυρῶς ὑπό τινος βοηθοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἕτερος βοηθὸς διατηρεῖ στερεῶς τὸν πόδα εἰς ὀρθὴν γωνίαν. Διὰ τοῦ οὕτω σχηματιζομένου κενοῦ ὀρύσσομεν κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον τῆς ἀρθρικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀστραγάλου αὔλακα μέλλουσαν νὰ δεχθῇ τὸ ὀστεομεταμόσχευμα διὰ τῆς σμίλης, ἣν βυθίζομεν ἐντὸς τοῦ ἀστραγάλου λοξῶς ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, φροντίδος λαμβανομένης, ὅπως διατηρηθῇ πάντοτε τὸ ἐργαλεῖον ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ ὀπισθίου χείλους τῆς κνήμης (ὁ ποὺς δέον νὰ διατηρῆται πάντοτε ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ εἰς ὀρθὴν γωνίαν). Μετὰ ταῦτα λαμβάνεται τὸ ὀστεομεταμόσχευμα μήκους 3—4 ὑφ. καὶ πλάτους 0.5 ὑφ. ἐπὶ τῆς προσθιοεξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς κνήμης, ὅπερ λεπτυνόμενον κατὰ τὸ ἓν αὐτοῦ ἄκρον εἰσάγεται εἰς τὴν εἴσοδον τῆς διανοιγείσης αὔλακος ἐπὶ τοῦ ἀστραγάλου καὶ εἰσδύεται ἐντὸς αὐτῆς ἐν εἴδει ἥλου διὰ 2 ἢ 3 κτυπημάτων διὰ τῆς σφύρας. Ἀποφεύγεται οὕτω πᾶν κενὸν μεταξὺ μεταμοσχεύματος καὶ ἀστραγάλου καὶ συνεπῶς ἐξασφαλίζεται ἡ συγκράτησις τοῦ μεταμοσχεύματος. Φροντὶς ὅμως λαμβάνεται ὅπως τὸ ὀστεομεταμόσχευμα ἐξέχῃ τοῦ ἀστραγάλου κατὰ 10 - 15 χιλιοστά. Τέλος ῥαφὴ τῶν μαλακῶν μορίων καὶ ἀκινησία τοῦ ποδὸς ἐπὶ τρεῖς μῆνας πρὶν ἢ ἐπιτραπῇ ἡ βάδισις εἰς τὸν ἄρρωστον.

Ἡ ἀκτινογραφικὴ παρακολούθησις τῶν τοιούτων ἐγχειρήσεων ἐπὶ 23 περιπτώσεων τοῦ Putti, ὧν ἡ ἐγχείρησις ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ 4 μηνῶν μέχρι 4 ἐτῶν, ἀπέδειξε τὰ ἑξῆς: Τὸ ὀστεομεταμόσχευμα διατηρεῖται καλῶς, πληροῖ τελείως τὸν ῥόλον του καὶ δὲν καταστρέφεται, ἀλλὰ τοὐναντίον παχύνεται καὶ λαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ τὸ σχῆμα κράμβης μὲ παχεῖαν κεφαλὴν καὶ λεπτὸν σῶμα, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν προσαρμογὴν τοῦ ὀστεομεταμοσχεύματος εἰς τὰς συνεχεῖς κατὰ τὴν βάδισιν πιέσεις. Ὁ δὲ ἀστράγαλος ἀνέχεται ἄνευ ἀντιδράσεως τὸ ὀστεομεταμόσχευμα, μὲ τὸ ὁποῖον τείνει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συνυφανθῇ.

Ἐνδείξεις: Ἡ ἐγχείρησις αὕτη ἐφαρμόζεται ἐπὶ σπαστικῆς ἱπποποδίας καὶ ῥαιβοϊπποποδίας καὶ ἐπὶ παραμορφώσεων τῶν ποδῶν μετὰ παραλύσεις κεντρικὰς ἢ περιφερικάς, μόνη ἢ ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων ἐγχειρήσεων ἐπὶ τῶν μυῶν ἢ τῶν τενόντων ἢ τῶν παραστραγαλικῶν ἀρθρώσεων τοῦ ποδός.

Καὶ ἡ ἐγχείρησις αὕτη ὑπάγεται εἰς τὰς παραρθρικὰς ἀρθροδεσίας καὶ ἐπιδιώκει τὸν αὐτὸν σκοπόν, ὃν καὶ ἡ ἐγχείρησις τοῦ Nové - Josserand, καθ' ἣν τὸ ὀστεΐνον μεταμόσχευμα λαμβάνεται ἐπὶ τόπου ἐκ τῆς ὀπισθίας ἄνω ἀρθρικῆς ἐπιφανείας τῆς πτέρνης, εἶναι μισχωτὸν καὶ ὀρθοῦται μεταξὺ τοῦ Ἀχιλλείου τένοντος καὶ ὀπισθίου χείλους τῆς κνήμης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κρούει ὁσάκις ὁ ποὺς φέρεται εἰς ἱπποποδίαν καὶ συνεπῶς περιορίζει τὴν πτῶσιν τοῦ ποδός. Τρὶς μετεχειρίσθημεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐγχείρησιν τοῦ Nové - Josserand μὲ πολὺ καλὸν ἀποτέλεσμα.

Ἀποτελέσματα: Δεδομένου ὅτι ἡ ἐγχείρησις αὕτη εἶναι σχετικῶς πρόσφατος, ὡς χρονολογουμένη μόνον ἀπὸ τοῦ 1919, ὁπότε τὸ πρῶτον ἐπενόησε καὶ ἐξετέλεσεν αὐτὴν ὁ Putti, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν εἰσέτι περὶ τῆς ἀνυσιμότητος αὐτῆς ἐλλείψει ἐπαρκῶν κλινικῶν γεγονότων. Α. Κ.

Digitized by Google

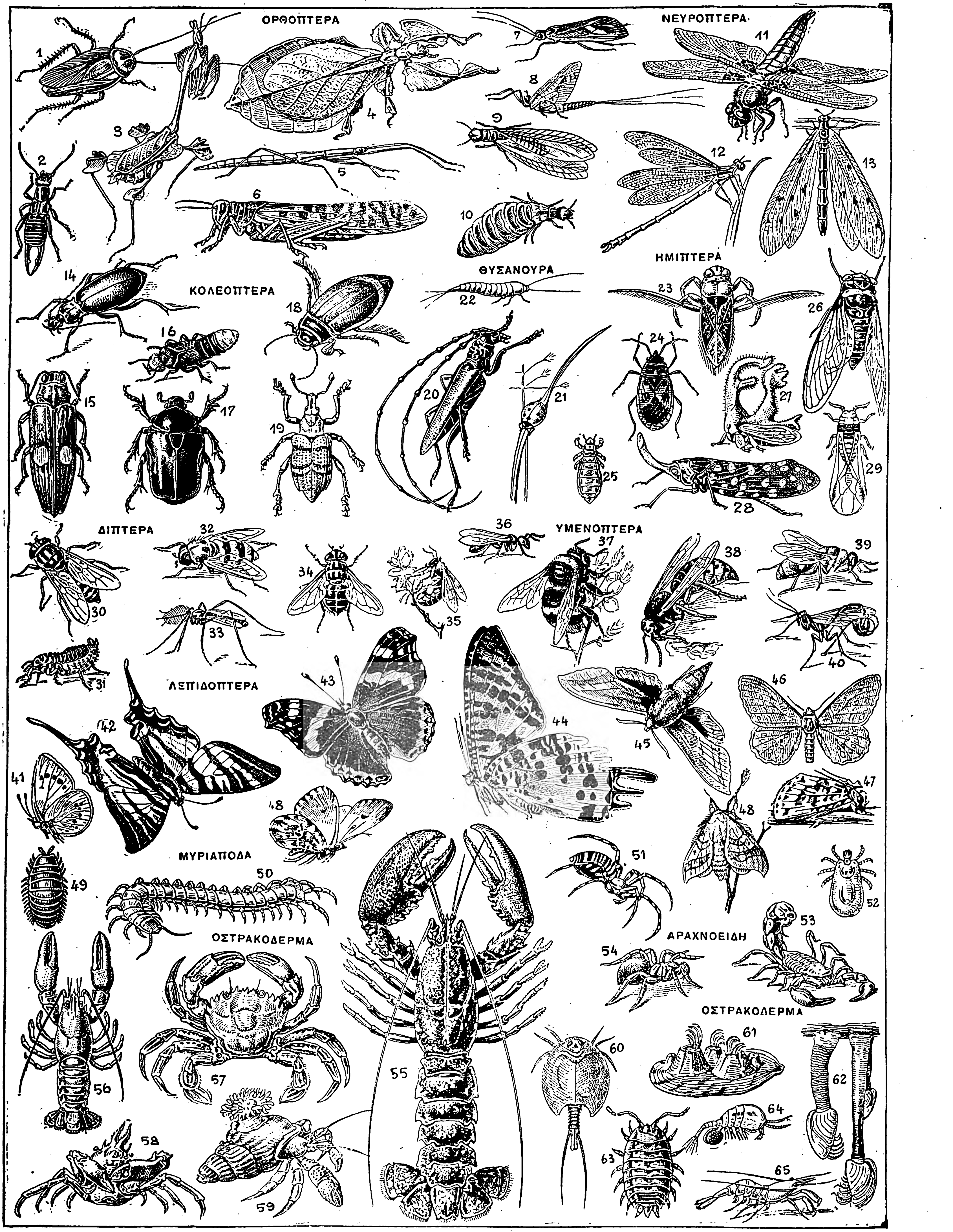

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΟΜΟΤΑΞΙΑΙ ΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΘΡΟΠΟΔΩΝ

ΟΡΘΟΠΤΕΡΑ: 1 Σίλφη. 2 Γρύλλος. 3 Ἔμπουσα. 4 Φυλλία. 5 Φάσμα. 6 Ἀκρίς.
ΝΕΥΡΟΠΤΕΡΑ: 7 Φρύγανον. 8 Ἐφήμερον. 9 Τερμίτης (ἄρσην). 10 Τερμίτης (θῆλυ). 11 Λιβελλη. 12 Ἄγριον 13 Φορμηλιων
ΚΟΛΕΟΠΤΕΡΑ: 14 Κάραβος. 15 Βούπρηστις. 16 Σταφυλῖνος. 17 Κετονία. 18 Δυκτῖνος. 19 Βρούχος. 20 Μακρόκερον. 21 Κοχινελλίς.
ΘΥΣΑΝΟΥΡΑ: 22 Λέπισμα.
ΗΜΙΠΤΕΡΑ: 23 Νωτονήκτης. 24 Κορέος. 25 Φθείρ. 26 Τέττιξ. 27 Ἀφίς. 28 Φανοχόρος. 29 Φυλλοξήρα.
ΔΙΠΤΕΡΑ: 30 Ταώς. 31 Ψύλλος. 32 Μυῖα ἢ φιλόκρεως. 33 Κώνωψ. 34 Μυῖα ἡ κοινή.
ΥΜΕΝΟΠΤΕΡΑ: 35 Μέλισσα. 36 Μύρμηξ. 37 Κράμβρων. 38 Ἀνθρήνη. 39 Χρυσιδίς. 40 Ἰχνεύμων.
ΛΕΠΙΔΟΠΤΕΡΑ: 41 Λύκαινα. 42 Πιερίς ἢ φιλόκραμβος. 43 Φανήεσσα ἢ φιλάκανθος. 44 Οὐρανία. 45 Σφίγξ. 46 Γεωμέτρης. 47 Νυκτία. 48 Βόμβυξ.
ΜΥΡΙΑΠΟΔΑ: 49 Ἴουλος. 50 Σκολόπενδρα.
ΑΡΑΧΝΟΕΙΔΗ: 51 Ἄπιιος. 52 Κυνοραϊστής. 53 Σκορπιός. 54 Μυγαλῆ.
ΟΣΤΡΑΚΟΔΕΡΜΑ: 55 Ἀστακός. 56 Καραβίς. 57 Καρκῖνος ὁ κοινός. 58 Πάνουρος ἢ πίζα. 59 Ὀνίσκος. 60 Ἄπους. 61 Βάλανος. 62 Ἀνατίφη. 63 Κουβαρίς ἢ ἔνυδρος. 64 Κύκλωψ. 65 Καρίς.

Digitized by Google

ἀρθροσίφων (ὁ) (Arthrosiphon) *[Βοτ.]*. Γένος *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ θαλλοῦ των, ὅστις εἶναι νηματοειδὴς καὶ περιβάλλεται ὑπὸ κολεοῦ σχηματιζομένου ἐκ μικροτάτων χοανῶν, αἵτινες εἶναι τοποθετημέναι ἡ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, φυόμενα εἰς τοὺς ὑγροὺς βράχους τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόσπορα (τὰ) (Arthrospora) *[Βοτ.]*. Γένος *μυκήτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκομυκήτων*. Οἱ μύκητες οὗτοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀρθρωτὰ νημάτια, τῶν ὁποίων ἑκάστη ἄρθρωσις δύναται νὰ ἀποχωρισθῇ καὶ νὰ ἀναπαραγάγῃ νέον φυτόν. Δ. Ν. Π.

ἀρθροστάχυς (ὁ) (Arthrostachys) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόστενον (τὸ) (Arthrostenum) *[Ζῳολ.]*. Γένος εντόμων κολεοπτέρων τετραμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθάρων*. Γνωστὰ εἶναι τρία εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π

ἀρθροστήμων (ὁ) (Arthrostemon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελαστομιδῶν* περιλαμβάνον εἴκοσι πέντε περίπου εἴδη θαγενῆ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, ὧν τὰ πλεῖστα καλλιεργοῦνται ὡς διακοσμητικὰ καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόστιγμον (τὸ) (Arthrostigmun) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πρωτοειδῶν*. Δ.Ν.Π.

ἀρθρόστρακα (τὰ) (Arthrostraca) *[Ζωολ.]*. Οὕτω καλοῦνται ζῷα τινὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακιοστράκων*. Τὰ ἀρθρόστρακα οἱ σημερινοὶ ζῳολόγοι κατατάσσουν εἰς τὰ ἑδραιόφθαλμα (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἀρθροστυλίδαι (οἱ) (Arthrostylidae) *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν της οἰκογενείας τῶν *κυπεροειδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π

ἀρθρόστυλον (τὸ) (Arthrostylum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν της οἰκογενειας τῶν *κυπεραειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νέας Ὁλλανδίας. Δ. Ν. Π.

ἀρθροτομὴ (ἡ) *[Χειρουργ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ διάνοιξις αρθρώσεως διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων τομῶν, εὐθειῶν ἢ τοξοειδῶν.

Αἱ μικραὶ τομαί, αἵτινες ἐγίνοντο πρότερον, ἤδη ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ μεγαλυτέρων, ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε παρουσιαζομένης ἀνάγκης, ἵνα ἡ ἐξέτασις τῆς ἀρθρώσεως καταστῇ ἀσφαλεστέρα. Μετὰ τὴν τομὴν τοῦ δέρματος καὶ τῶν μαλακῶν μορίων διανοίγεται ὁ θύλακος· τὰ χείλη τοῦ τραύματος διανοίγονται διὰ διαστολέων, διὰ καταλλήλου δὲ στροφῆς ἢ κάμψεως ἢ καὶ παρεμβολῆς ἐνίοτε μεταξὺ τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν καταλλήλων διαστολέων κατορθοῦται ἀκριβὴς ἐξέτασις τῆς ἀρθρώσεως, ὁ δὲ χειρουργὸς προβαίνει εἰς τὴν ἀνάλογον θεραπευτικὴν ἀγωγήν, ἀρκούμενος εἰς ἁπλῆν ἀρθροτομὴν ἢ ἀρθρεκτομήν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρθροτομὴ ὁτὲ μὲν σκοπεῖ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς καταστάσεως μιᾶς ἀρθρώσεως, ὁτὲ δὲ εἶναι προεισαγωγὴ εἰς τὴν ἀρθρεκτομὴν ἀποτελοῦσα τὸν α' χρόνον ταύτης. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀρθροτομῆς ἀπαιτεῖ ἄκραν ἀσηψίαν, ἰδίως δὲ προκειμένου περὶ ἀσήπτων, ἐνδοαρθρικῶν ἐγχειρήσεων, οἷαι «ἡ ραφὴ τοῦ μηνίσκου ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος, ἡ ἀφαίρεσις τούτου, ἡ ἀφαίρεσις ἀλλοτρίων σωμάτων ἐξ ἀρθρικῶν κοιλοτήτων κ.τ.λ.» πρὸς ἕνωσιν τοῦ τραύματος κατὰ πρῶτον καὶ ἐξακολούθησιν τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τῆς ἀρθρώσεως. Αἱ τοιαῦται ἄσηπτοι ἐγχειρήσεις ἀπαιτοῦσι, μετὰ τὴν κυρίως ἐνδοαρθρικὴν ἐπέμβασιν, ραφὴν τοῦ τραύματος κατὰ στρώματα, ραπτομένων συνδέσμων, θυλάκου, περιτονιῶν καὶ λοιπῶν μαλακῶν μορίων κανονικῶς, καὶ ἀκινησίαν τῆς ἀρθρώσεως ἐν νάρθηκι. Προκειμένου περὶ αἱμάρθρων ἢ πυωδῶν ἀρθριτίδων, μετὰ τὴν διάνοιξιν τῆς ἀρθρώσεως γίνεται ἀφαίρεσις τῶν θρόμβων τοῦ αἵματος ἢ κένωσις τοῦ ὀροπυώδους ὑγροῦ ἢ καὶ τοῦ πύου, καθαρισμὸς τῆς ἀρθρώσεως μετὰ προσοχῆς, πλύσις ταύτης ἐνίοτε δι' ἀντισηπτικῆς τινος οὐσίας, καὶ τέλος ραφὴ τοῦ τραύματος, καταλειπομένης μικρᾶς παροχετεύσεως δι' ἐλαστικοῦ ἢ ὑελίνου σωλῆνος, οὐδέποτε ὅμως διὰ γάζης, καὶ ἀκινησία τῆς ἀρθρώσεως ἐν νάρθηκι.

Ἡ ἀρθροτομὴ ἐνδείκνυται: 1) ἐπὶ ἀφθόνων αἱμάρθρων συνεπείᾳ τραυματισμῶν ἢ κακώσεων, 2) ἐπὶ πυωδῶν ἀρθριτίδων πάσης φύσεως, 3) ἐπὶ ὑπάρξεως ξένου σώματος ἐν τῇ ἀρθρώσει καὶ 4) ἐπὶ ἐπιμόνων χρονίων ὑδράρθρων πρὸς διαγνωστικὸν σκοπόν. —Ω

ἀρθροτομῶ *(—έω)*· κάμνω, ἐκτελῶ ἀρθροτομήν.

ἀρθρότυφος ἢ *ἀρθροτυφοειδὴς πυρετὸς* *[Ἰατρ.]*. Εἶναι νοσος χαρακτηριζομένη ὑπὸ φαινομένων ροθιηνεντερίας, ἀρχομένης δι' ἀρθραλγιῶν τῶν ὀρογόνων ὑμένων τῶν ἀρθρώσεων, αἵτινες μόναι δικαιολογοῦσι τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀρθροτύφου, ὑπὸ ἐξαιρετικὰς ὅλως περιστάσεις ἐμφανιζομένου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀρθρικὰς ἐκδηλώσεις τὰς παρατηρουμένας κατὰ τὴν πορείαν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, αἵτινες καὶ αὗται εἶναι λίαν συχναί.

Ἡ κλινικὴ εἰκὼν τῆς νόσου, οἵα προκύπτει ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένων καὶ ἀνακοινωθεισῶν διαφόρων παρατηρήσεων, ἐμφανίζει συνήθως δύο διαδοχικὰς φάσεις ταύτης. Ἡ *πρώτη περίοδος* διαρκειας 10 μέχρι 12 ἡμερῶν κατὰ μέσον ὅρον, ἀποτελεῖται ὑπὸ ἀρθρικῶν ἐντοπίσεων ὀξείας μορφῆς, μετὰ πυρετοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνου, σχετικῆς ἀκινησίας τῶν ἀρθρώσεων, δυναμένων νὰ ἐπεκταθῶσι καὶ εἰς πάσας τὰς ἀρθρώσεις τάς τε μεγάλας καὶ τὰς μικράς, μετὰ πόνων ἰσχυρῶν πολλάκις, μετ' ἐρυθρότητος καὶ θερμότητος ὁλοκλήρου τῆς ἀρθρικῆς χώρας. Κατὰ τὴν *δευτέραν περίοδον*, ἥτις ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς πρώτης, αἱ ἀρθρικαὶ ἐκδηλώσεις κατευνάζονται, ὑποχωροῦσιν ἢ ἐξαφανίζονται, ἐνῷ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐκδηλοῦνται σαφῶς τὰ κύρια συμπτώματα τοῦ καθαρῶς τυφοειδοῦς πυρετοῦ.

Ἡ σχετικὴ καθήλωσις τῶν ἀρθρικῶν ἐκδηλώσεων, οἱ χαρακτῆρες τῆς θερμικῆς καμπύλης ἢ θερμομετρικῆς κλίμακος, ἡ ἔλλειψις βλάβης τοῦ ἐνδοκαρδίου, ἡ ἀδράνεια τοῦ ἰσιυλικοῦ νατρίου ἢ ἡ ἔλλειψις ἀποτελεσματικότητος τούτου, πάντα ταῦτα εἶναι στοιχεῖα, δι ὧν κλινικῶς ἐπιτρέπεται νὰ διακρίνωμεν τὸν ἀρθρότυφον ἀπὸ τὰς βαρείας μορφὰς τῆς νόσου τοῦ *Bouillaud* μετὰ τυφοειδοῦς καταστάσεως. Ἐν τούτοις δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα θὰ χορηγήσωσιν εἰς ἡμᾶς ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν αἱματοκαλλιεργίαν ἐν τῇ ἀργῇ τῆς νόσου καὶ εἰς τὴν ὀροαντίδρασιν κατὰ *Widal* εἰς τὸν κατάλληλον μεταγενέστερον χρόνον.

Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀριθμοῦ τῶν 11 ἐν ὅλῳ περιπτώσεων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ διατριβῇ τοῦ Dr. *H Servy*, ἡ πρόγνωσις τῆς νοσου εἶναι σοβαρά, καθ' ὅσον ἡ θνητότης ἐκ ταύτης ἀνέρχεται εἰς 27 τοῖς 100. Ὡς αἴτια δὲ τῆς τοιαύτης μοιραίας ἀπολήξεως ἀναφέρονται ἐκδηλώσεις ἀδυναμικαί, συνδρομὴ αἱμορραγικὴ καὶ ἐπιπλοκαὶ σπλαγχνικαί.

Ὁ λοιμώδης παράγων ὁ προκαλῶν τὰς ἀρθρικὰς ἐκδηλώσεις φαίνεται ὅτι εἶναι, κατὰ λογικὸν εἱρμόν, ὁ τῆς νόσου καθ' ἑαυτήν, καίτοι ὁ βάκιλλος τοῦ *Eberth* σπανίως ἀνακαλύπτεται εἰς τὸ ὀρῶδες ὑγρον τῶν ἀρθρώσεων· εἰς τὰς 11 λ. χ. περιπτώσεις τοῦ *Servy*, ἅπαξ μόνον εὑρέθη ὁ βάκιλλος οὗτος. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς ἐντοπίσεως τῆς λοιμώξεως ἐπὶ τῶν ἀρθρώσεων δὲν εἶναι γνωστόν, καίτοι ἐθεωρήθη ὡς ἀφορμὴ τούτου ἡ ὕπαρξις τοπικοῦ τραυματισμοῦ προγενεστέρου ἢ ἡ νεαρὰ ἡλικία τῶν ἀτόμων.

Καθοριζόμενος δὲ τοιουτοτρόπως ὁ ἀρθρότυφος, προσεγγίζει λίαν ταῖς λοιπαῖς περιπτώσεσι τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὅταν οὗτος ἄρχεται ἀπὸ ἐκδηλώσεων πνευμονικῶν, τοῦ ὑπεζωκότος, μηνιγγικῶν ἢ σπλαγχνικῶν. Δι' ὃ σὺν τῇ ὀνομασίᾳ πνευμονότυφος, πλευρότυφος, μηνιγγότυφος, χολοκυστότυφος, δέον νὰ καταλέξωμεν καὶ τὸν ἀρθρότυφον Διαφέρει δ' ἀπεναντίας οὗτος ἀπὸ τῶν περιπτώσεων, ἐν αἷς αἱ ἀρθρικαὶ ἐκδηλώσεις ἀποτελοῦσι τὴν μοναδικὴν ἐντόπισιν τῆς *ἐβερθείου* ἢ *τυφοειδοῦς σηψαιμίας* — ὡς τοιαύτας ἀναφέρουσιν οἱ *Bourges Guillain* καὶ *Laroche* — αἵτινες ἀντιπροσωπεύουσιν ἴδιον τύπον «ἐξωεντερικῶν μορφῶν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ», κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ὄντως ἔκφρασιν τοῦ *Bezançon* καὶ *Philibert*. Μ. Ν. ΚΑΙΡΗΣ

ἀρθρόφυκος (τὸ) (Arthrophycus) *[Παλαιοφ.]*. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔδωσεν ὁ Hall εἴς τινα ἀπολιθωμένα φυτὰ τῆς σιλουρίου διαπλάσεως, παρουσιάζοντα μακρότατα φυλλώματα, ἁπλᾶ ἢ διχοτομούμενα, κυλινδρικά, φέροντα συνήθως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας των ἐπιμήκη αὐλάκωσιν βαθεῖαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Γνωστὰ εἶναι δύο εἴδη τοῦ γένους τούτου: *ἀρθρόφυκος ὁ Ἀρλάνιος* (Arthrophycus Harlanius Halli), εὑρεθεὶς εἰς τὸ ἄνω σιλουριακὸν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, καὶ *ἀρθρόφυκος ὁ σιλουρικὸς* (Arthrophycus siluricus) εὑρεθεὶς εἰς τὸ κάτω σιλουριακὸν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ *Delgado* ἀνεκάλυψε πρὸ ἐτῶν εἰς τὰ σιλουριακὰ στρώματα τῆς Πορτογαλίας πλεῖστα ὅσα ἀπολιθωμένα ἀρθροφύκη ἀξιοπαρατήρητα διὰ τὸ μέγεθός των. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόφυλλον (τὸ) (Arthrophyllum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀραλιωδῶν*, περιλαμβάνον τρία εἴδη φυόμενα εἰς τὴν Ἰάβαν. Δ. Ν. Π.

ἀρθρόφυτον (τὸ) *[Ἰατρ.]*. Οὕτω καθορίζεται ἀλλότριον ἀρθρικὸν σῶμα, ἀναπτυχθὲν ἐντὸς τῆς ἀρθρώσεως κατ' ἀκολουθίαν τραυματικῆς ἢ παθολογικῆς βλάβης ταύτης. Συνώνυμον τούτου εἶναι τό: *ὀργανικὸν ἀλλότριον σῶμα* (Cruveilhier), *κινητὸν σῶμα* (Nélaton), *χόνδρος εὐκίνητος* (Velpeau)· βλ. ἀρθρικὰ *κινητὰ σωμάτια*. Μ. Ν. Κ.

ἀρθρόψη (ἡ) (Arthropsie) *[Ζῳολ.]*. Γένος *κοραλλίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑξακοραλλιδῶν*, διακρινομένων διὰ τὸν πολυαρθρωτὸν κορμόν των. Δ. Ν. Π.

ἀρθρῶ *(—όω)*· συνδέω τὰ ἄρθρα, τὰ μέλη ἑνὸς συνόλου, διαρθρῶ· || μέσ. *ἀρθροῦμαι*· προσαρμόζομαι: «ἡ κνημὶς περὶ τὸ σφυρὸν ἀρθροῦται»· || «ἀρθρῶ τὴν φωνήν», διαστέλλω τὴν φωνὴν εἰς εἴδη καὶ σχηματίζω λέξεις, καὶ ἀκολούθως: «ἀρθρῶ λέξεις», ἀπαγγέλλω σαφῶς, εὐκρινῶς λέξεις: «δὲν δύναται νὰ ἀρθρώσῃ λέξιν».

ἀρθρωδία *[Ἀνατομ.]*. Τὸ εὐκινητότερον εἶδος τῶν διαρθρώσεων (βλ. ἄρθρωσις), καθ' ὃ αἱ ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν ὀστῶν παριστῶσι τμήματα σφαιροειδῶν καψῶν, ὧν ἡ μία ἐμβάλλεται τῇ ἑτέρᾳ, ἐπιτρέπουσι παντοίας κινήσεις, κάμψιν, ἔκτασιν, προσαγωγήν, ἀπαγωγήν, κυκλικὴν κλπ., ὡς ἡ κατ' ὦμον διάρθρωσις. Ι. Π.

ἀρθρωδία (ἡ) (Arthrodie) *[Βοτ.]*. Γένος ἀλγῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φλοριδῶν*. Τὰ ἄλγη ταῦτα διακρίνονται διὰ τὰς χαρακτηριστικὰς μελανὰς κηλῖδας τὰς ὁποίας φέρουσιν ἐπὶ τῶν φύλλων των, φύονται δὲ εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα τῆς Σικελίας. Δ. Ν. Π.

ἄρθρωσις (ἡ)· ἡ σύνδεσις τῶν ἄρθρων, τῶν μελῶν ἑνος συνόλου, ἡ συναρμογὴ τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν, διάρθρωσις· || τὸ σημεῖον τῆς συνδέσεως, τῆς συναρμογῆς, κοιν. *κλείδωσις* || ἀπαγγελία, ἐκφώνησις λέξεως ἢ λόγου: «ἔχει ἀτελῆ ἄρθρωσιν».

—[ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ] Ὀνομάζεται ὁ ἀκριβής, ὁ ἄρτιος σχηματισμὸς τῶν συλλαβῶν. Κακίστη ἡ συνήθεια μερικῶν οἱ ὁποῖοι, ὁμιλοῦντες, μόλις ἀνοίγουν τὰ χείλη, καθόσον παρεμποδίζουν τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῆς στοματικῆς συσκευῆς. Ὅταν τὸ ἀκροατήριον φωνάζῃ *«δυνατώτερα»*, τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ρήτωρ, ὁ ὁμιλητής, ὁ ἠθοποιὸς ὁμιλεῖ ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ἀλλ' ὅτι *ἀρθρώνει κακῶς*. Δυνατὸν οἱ ὁμιλοῦντες ἐνώπιον ἀκροατηρίου νὰ ἔχουν φωνὴν ἀδύνατον, ὑπόκωφον, καὶ ὅμως ν' ἀκούωνται εὐκρινῶς ὅλαι αἱ λέξεις χάρις εἰς τὴν καλὴν ἄρθρωσιν.

Ἐλαττώματα τῆς ἀρθρώσεως εἶναι: 1) Ἡ *χαλαρότης* ἢ *ἄτονος ἄρθρωσις*. Ἐὰν δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐπιτήδευσιν ἢ ἐπίδειξιν, διορθώνεται ὡς ἑξῆς: Ἐκφωνοῦνται αἱ συλλαβαὶ μὲ ὀδόντας ἐσφιγμένους, ἕως ὅτου ἐπιτευχθῇ καθαρὰ ὁμιλία. Ὅταν οἱ ὀδόντες ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι, τότε ἡ ἄρθρωσις θὰ εἶναι τόσον ἀρτία, ὅσον περισσοτέρα ἔχει ἐπιβληθῆ ἄσκησις εἰς τὴν γλῶσσαν, τὰς παρειὰς καὶ τὰ χείλη.

Πρὸς διόρθωσιν τῆς ἀτελοῦς ἀρθρώσεως, προκειμένου ἰδίως περὶ τῶν ἐχόντων πολὺ σκληροὺς τοὺς μασητῆρας, δηλαδὴ τὰς μυϊκὰς δέσμας, αἱ ὁποῖαι ἑνώνουν τὰς σιαγόνας, συνιστᾶται ὁ ἑπόμενος πρακτικὸς ἅμα καὶ ἀποτελεσματικὸς τρόπος: Δύο μικρὰ τεμάχια φελλοῦ ἢ καουτσοὺκ δαγκώνονται ἀπὸ τοὺς λεγομένους τραπεζίτας ὀδόντας, μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ ὁμιλία ἢ μᾶλλον ἡ ἀνάγνωσις οἱουδήποτε κειμένου. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἄρθρωσις εἶναι ἀτελεστάτη. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ θὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς μασητῆρας καὶ γενικῶς εἰς τοὺς στοματικοὺς μῦς πραγματικὴν γυμναστικήν, ἰδίως μὲ τὴν κατὰ προτίμησιν ἄσκησιν εἰς λέξεις καὶ φράσεις δυσκόλους. Θὰ ἐπιτευχθῇ οὕτω ὁμιλία καθαρά, ὡς ἐὰν τὸ στόμα ἦτο ἐντελῶς ἐλεύθερον, μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παρενθέτων τεμαχίων καταφανὴς θὰ εἶναι ἡ καθαρότης τῆς ἀρθρώσεως. Ἄλλο ἐλάττωμα, ὀφειλόμενον εἰς τὴν χαλαρότητα, εἶναι ἡ κατάργησις μερικῶν γραμμάτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμφώνων. Μερικοὶ παραλείπουν τὸ ρ ἢ τὸ λ, π. χ.: «Χαϊτωμένη κυΐα καὶ πού καθὼς πέπει» ἀντὶ «χαριτωμένη κυρία καὶ πολὺ καθὼς πρέπει».

2) Ὁ *ψευδισμὸς*—κοινῶς *τσεβδισμός*—, ἀντικατάστασις ἑνὸς συμφώνου δι' ἄλλου, π. χ. ἠθοποιός, θκηνή, ἀντὶ ἠθοποιός, σκηνή. Παρατηρεῖται ἐπίσης ἀντικατάστασις τοῦ *ρ* μὲ τὸ *λ*, ἐλάττωμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαντώμενον εἰς μικρὰ παιδία καὶ καλούμενον *λαμβδακισμός*, π. χ. *μητέλα*, *νελό*, ἀντὶ *μητέρα*, *νερό*.

3) Ἡ *βραδυγλωσσία*, ἡ κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἐμφανιζομένη δυσχέρεια περὶ τὸ τέλος ἢ τὸ μέσον, συνήθως δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων. Ἐκδηλοῦται δι' ἀποτόμου στάσεως τοῦ λόγου, ἡ ὁποία πολλάκις συνοδεύεται ὑπὸ μορφασμῶν, χορειακῶν κινήσεων τῶν μελῶν καὶ ἐπαναλήψεων συλλαβῶν. Ἡ βραδυγλωσσία προέρχεται ἐξ ἐλλείψεως συγχρονισμοῦ μεταξὺ τῆς ἐκπνοῆς καὶ τῆς ἀρθρώσεως. Οἱ βραδύγλωσσοι ὁμιλοῦν κατὰ τὴν εἰσπνοήν, ἢ πολὺ ἀργὰ κατὰ τὴν ἐκπνοήν, ὁπότε ἔχει ἐξαντληθῆ ἡ ποσότης τοῦ εἰσπνευσθέντος ἀέρος, καὶ συνεπῶς καθίσταται ἀδύνατος ἡ καθαρὰ ἄρθρωσις. Ὑπάρχει εἰς Παρισίους τὸ λεγόμενον Institut des bègues ὅπου θεραπεύονται οἱ βραδύγλωσσοι κατόπιν εἰδικῶν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἀσκήσεων. Ἡ βραδυγλωσσία ἀπαντᾶται περισσότερον κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἢ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ὀλιγώτερον εἰς τὰ φωνήεντα καὶ περισσότερον εἰς τὰ σύμφωνα, συχνότερον εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ σπανιώτερον εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως. Ἡ βραδυγλωσ-

Digitized by Google

σία δὲν προέρχεται ἐκ βλάβης ὀργανικῆς, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ὀργανικὴ βλάβη εἰς τὴν ὁμιλίαν, καὶ νὰ ἐξαφανίζεται εἰς τὸ ᾆσμα, ὅπου εἶναι βέβαιον ὅτι τελείως ἐκλείπει. Ἡ βραδυγλωσσία συνήθως ἐπέρχεται μεταξὺ τοῦ 3ου μέχρι τοῦ 6 ἔτους τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Συμβαίνει νὰ γίνεταί τις βραδύγλωσσος καὶ βραδύτερον, ἀλλὰ σπανίως μετὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἡ βραδυγλωσσία ἀπαντᾶται συχνότερον εἰς τὰ ἄρρενα ἢ εἰς τὰ θήλεα ἐν ἀναλογίᾳ 1 : 10. Ἡ διαφορὰ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ βραδυγλωσσία, ἡ πρόοδος τοῦ λόγου εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα εἰς τὰ θήλεα. Βραδυγλωσσία δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ ὅλας τὰς αἰφνιδίους συγκινήσεις, π. χ. φοβον, πτῶσιν, κακοποίησιν κλπ.

4) *Ὁ τραυλισμός,* εἶναι ὁ ἐπὶ μιᾶς συλλαβῆς δισταγμός, συνεπαγόμενος τὴν ἀκαθόριστον ἐκφώνησιν τῆς συλλαβῆς, τὴν ἐπανάληψιν αὐτῆς ἢ καὶ περισσοτέρων προηγουμένων. Προέρχεται ἀπὸ ἐλαττωματικὴν νευρικότητα, ταραχήν, δειλίαν, ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρουμένου διαβήματος, δισταγμὸν τῆς σκέψεως, ἔλλειψιν πεποιθήσεως. Ἀνάγκη ἐπιβολῆς τῆς θελήσεως ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς ἀρθρώσεως, διὰ ν' ἀναγκασθοῦν νὰ ἐκτελέσουν τὰς πρὸς ἄρτιον σχηματισμὸν τῆς συλλαβῆς ἀπαιτουμένας κινήσεις τῆς στοματικῆς συσκευῆς, οὕτω δὲ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἐλαττώματος.

Ὁ τραυλισμὸς θεραπεύεται διὰ τῆς ὑπερβολικῆς βραδύτητος κατὰ τὴν μεγαλόφωνον ἀνάγνωσιν, διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἀρθρώσεως, τῆς κανονικῆς ἀναπνοῆς. Ἐπὶ πλέον ἀνάγκη ὁ ἔχων τὸ ἐλάττωμα νὰ γνωρίζῃ ἐπακριβῶς τί θὰ εἴπῃ καὶ τί ἐννοεῖ.

5) Ἡ *βία,* προερχομένη ἀπὸ ταχεῖαν ὁμιλίαν, ὁπότε ἡ μία συλλαβὴ ὑπερπηδᾷ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε παραλείπονται συλλαβαὶ καὶ λέξεις. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο κατὰ τὸν δόκτορα Hervin, διευθυντὴν τοῦ Institut des bègues de Paris, θεραπεύεται δυσκολώτερον τῶν ἄλλων. Ὁ ἔχων τὸ ἐλάττωμα τῆς βίας ὁμιλεῖ ὅπως σκέπτεται, ὅπως ἐνεργεῖ. Τῆς βιας ἀποτέλεσμα εἶναι καὶ ὁ *ἀναγραμματισμός,* ἤτοι ἡ μετατόπισις τῶν γραμμάτων λέξεώς τινος πρὸς σχηματισμὸν ἄλλης. Π.χ.: «ὅποιος πεινάει καρβέλια ὀνειρεύεται», μὲ ἀναγραμματισμόν, λόγῳ βίας, γίνεται: «ὅποιος πεινάει ὀνειρέλια καρβεύεται». Ὁ ἔχων τὸ ἐλάττωμα τῆς βιας ἀνάγκη πρωτιστως νὰ χειρονομῇ, νὰ βαδίζῃ, νὰ τρώγῃ βραδέως, νὰ σκέπτεται καὶ νὰ αἰσθάνεται μετὰ ψυχραιμίας. Ὡς εἰδικὴ θεραπευτικὴ ἄσκησις συνιστᾶται ἡ βραδεῖα ἀνάγνωσις ἢ ἀφήγησις μετὰ συχνῶν παύσεων καὶ καθαρωτάτης ἀρθρώσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦ. Dr *Chervin*: Le Bégaiement et autres maladies fonctionelles de la parole. 3e édition Paris. *L. Brémont* : L' Art de dire et le théâtre. Paris. *Πάνου Καλογερίκου* : «Στοιχεῖα τῆς Τέχνης τοῦ Λόγου».

Π. Α. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

—**(ΜΟΥΣ.)** Καλεῖται *ἄρθρωσις* (ἰταλ. articolazione, γαλλ. articulation) ἡ διαίρεσις τοῦ φωνητικοῦ ἤχου κατὰ διακριτὰ τμημάτια μετὰ ἢ ἄνευ συλλαβῶν. Ἡ ἄρθρωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ ταυτοχρόνου ἐνεργείας τοῦ οὐρανίσκου, τῆς γλώσσης, τῶν ὀδόντων καὶ τῶν χειλέων, ὧν ἡ διάπλασις ποικίλλουσα κατ' ἄτομον συμβάλλει τὰ μάλα εἰς τὴν καθαρὰν ἄρθρωσιν τοῦ ἤχου. Οἱ Ἰταλοὶ τῆς ᾠδικῆς διδάσκαλοι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐδίδασκον τὴν ἄρθρωσιν μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς φωνῆς καὶ τὰς ᾠδικὰς ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν τριῶν φωνηέντων (Α—Ε—Ο). Ἡ ἄρθρωσις διαφέρει τῆς προφορᾶς εἰς τὸ ὅτι αὕτη μὲν εἶνε συναφὴς μὲ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ἑκάστου, ἐκείνη δὲ κοινὴ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας. Εἰς τὴν μουσικὴν διὰ πνευστὰ ὄργανα, ἡ ἄρθρωσις ἐπιτυγχανεται διὰ κανονικῆς ἀναπνοῆς καὶ καταλλήλου κινήσεως τῶν χειλέων.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

(ΙΑΤΡ.) Καλεῖται *ἄρθρωσις* ἡ πρὸς ἄλληλα συναρμογὴ τῶν ὀστῶν πρὸς σύστασιν τοῦ σκελετοῦ. Ἡ συναρμογὴ δ' αὕτη, ἥτις καὶ *σύνδεσις* καὶ *σύνταξις τοῦ σκελετοῦ* καλεῖται, διαστέλλεται εἰς δύο εἴδη: 1) εἰς τὴν *συνάρθρωσιν,* καθ' ἣν ὁ τὰ ὀστᾶ συνδέων ἱστὸς πληροῖ ἅπαν τὸ μεταξὺ τῶν συντασσομένων ὀστῶν κενόν, μεταβαίνων ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν τῶν συντασσομένων ἐπιφανειῶν οὕτως, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν κενὸς χῶρος δὲν καταλείπεται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ πέρατα τῶν ὀστῶν ἅπτονται ἀλλήλων· 2) εἰς τὴν *διάρθρωσιν,* καθ' ἣν τὰ συνδετικὰ συστατικὰ περιβάλλουσιν ἔξωθεν κύκλῳ δίκην περιχειρίδος ἀμφότερα τὰ συντασσόμενα ὀστᾶ, ἔνδον δὲ αὐτῆς καὶ μεταξὺ τῶν ὀστῶν καταλείπεται σχισμοειδὴς χῶρος, *ἡ ἀρθρικὴ κοιλότης,* καθ' ἣν τὰ ὀστᾶ ἅπτονται ἀλλήλων. Καὶ κατὰ μὲν τὰς συναρθρώσεις οὐδεμία ἢ ἀμυδρά τις συμβαίνει κίνησις (=*ἀκίνητοι ἀρθρώσεις*)· κατὰ δὲ τὰς διαρθρώσεις τοὐναντίον ἐκτελοῦνται κινήσεις μᾶλλον ἢ ἧττον εὐρεῖαι (=*εὐκίνητοι ἀρθρώσεις*). Μεταξὺ ὅμως τῶν δύο τούτων εἰδῶν ὑπάρχουσι καὶ διάμεσοι μορφαί, αἱ *ἡμιαρθρώσεις,* (ὡς ἡ *ἡβικὴ σύμφυσις*), καθ' ἃ τελοῦνται μικραὶ κινήσεις (=*δυσκίνητοι ἢ ἡμιαρθρώσεις*).

Καὶ ἡ μὲν συνάρθρωσις ἀναλόγως τῆς ἱστολογικῆς ποιότητος τῆς συνδετικῆς μάζης ὑποδιαιρεῖται; α') εἰς *συνδέσμωσιν,* οἵα ἡ σύνταξις τῆς κνήμης μετὰ τῆς περόνης, ἡ σύνδεσις τῶν τόξων τῶν σπονδύλων καὶ ἡ ραφὴ (ραφὴ *πριονοειδής, ὀδοντωτὴ* ἢ *γνησία,* ραφὴ *λεπιδοειδὴς* καὶ *ἁρμονία*) β') εἰς *συγχόνδρωσιν,* καθ' ἣν τὰ συνδεόμενα ὀστᾶ συνάπτονται διὰ χόνδρου, ὡς λ. χ. ἡ σύνδεσις τῆς α' πλευρᾶς μετὰ τοῦ στέρνου, καὶ γ') εἰς *συνοστέωσιν,* ἥτις παράγεται ἐκ τῆς συγχονδρώσεως, ὅταν ὁ χόνδρος ταύτης ὀστεωθῇ, ὡς λχ. ἡ συνοστέωσις τοῦ μεταξὺ τῆς διαφύσεως καὶ τῶν ἐπιφύσεων συζευκτικοῦ χόνδρου ἐν τῇ ἐνηβότητι (βλ. αὐλοειδὲς ὀστοῦν), ἢ ἡ συνοστέωσις τῆς βάσεως τοῦ ἰνιακοῦ μετὰ τοῦ σφηνοειδοῦς.

Τῆς δὲ διαρθρώσεως διακρίνονται τὰ ἑξῆς κύρια μέρη: α') αἱ *ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι,* περικεχονδρωμέναι ὑπὸ λεπτῆς στιβάδος ὑελώδους χόνδρου β') ὁ *ἀρθρικὸς θύλακος,* ἀποτελούμενος ἐκ δύο στιβάδων ὧν ἡ μὲν ἔξωθεν, παχυτέρα οὖσα, καλεῖται *ἰνώδης θύλακος* ἢ καὶ *θυλακοειδὴς σύνδεσμος,* ἡ δ' ἔσω, πολλῷ λεπτοτέρα, *ἀρθρικὸς ὑμήν,* παρεμφερὴς πρὸς *ὀρογόνον ὑμένα*· καὶ γ') ἡ *ἀρθρικὴ κοιλότης,* ἧς τὰ τοιχώματα ὑφυγραίνει τὸ *ἀρθρικὸν ὑγρόν,* ἐκκρινόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος. Ἐπιπρόσθετα δὲ τῆς διαρθρώσεως μέρη εἶναι οἱ *ἐπικουρικοὶ σύνδεσμοι,* ἔτι δὲ οἱ *διάρθριοι χόνδροι* ἢ *μηνίσκοι* καὶ οἱ *γληνιαῖοι* ἢ *χειλικοὶ χόνδροι.*

Τὰ διάφορα εἴδη τῶν κινήσεων εἶναι ἡ *κάμψις,* ἡ *ἔκτασις,* ἡ *προσαγωγή,* ἡ *ἀπαγωγή,* ἡ *στροφή,* ἡ *κυκλικὴ* ἢ *περιαγωγὴ* καὶ ἡ *κατ' ἐπολίσθησιν.* Αἱ διαρθρώσεις ὑποδιαιροῦνται εἰς τὴν *ἀρθρωδίαν* (οἵα ἡ κατ' ὦμον ἄρθρωσις), τὴν *σφαιροειδῆ ἐνάρθρωσιν* (οἵα ἡ κατ' ἰσχίον διάρθρωσις), τὴν *γωνιώδη διάρθρωσιν* ἢ τὸν *γίγγλυμον* (οἵα ἡ κατ' ἀγκῶνα διάρθρωσις), τὴν *κονδυλοειδῆ* ἢ *ᾠοειδῆ διάρθρωσιν* (οἵα ἡ κερκιδοκαρπικὴ διάρθρωσις), τὴν *ἐφιππιοειδῆ* (οἵα ἡ πολυγωνοκάρπιος ἢ διάρθρωσις τοῦ ἀντίχειρος), τὴν *ἑλικοειδῆ* (οἵα ἡ κατὰ γόνυ διάρθρωσις), τὴν *κοχλιοειδῆ* καὶ τέλος τὴν *ἀνώμαλον* ἢ *ἀκανόνιστον* (=αἱ *ἡμιαρθρώσεις,* οἷαι αἱ διαρθρώσεις τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ταρσοῦ τοῦ ποδός).

Ἀρθρώσεων τραύματα.—Ἐν τοῖς πολέμοις ἡ ἀναλογία τῶν τραυμάτων τῶν ἀρθρώσεων εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 8 ἐπὶ 100 τοῦ συνόλου τῶν καθ' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τραυμάτων. Τὰ τῶν ἄνω ἄκρων ὑπολογίζονται μικρόν τι πλείονα τοῦ ἡμίσεος. Κατὰ τάξιν δὲ συχνότητος βαθμηδὸν μειουμένης τάσσονται τὰ τοῦ ὤμου, τοῦ γόνατος, τοῦ ἀγκῶνος, εἶτα τὰ τῆς χειρός, τοῦ ποδὸς καὶ τέλος τὰ τῆς κατ' ἰσχίον ἀρθρώσεως, τὰ σπανιώτατα.

Τὰ τραύματα τῶν ἀρθρώσεων ἐπάγονται βλάβας ἢ ἐπὶ τὰ ἁπαλὰ μόνον συστατικὰ αὐτῶν (*θυλακοειδεῖς συνδέσμους, ἀρθρικοὺς* ἢ *ὀρογόνους ὑμένας κ. τ. λ.*) ἢ ἐπὶ ταὐτά τε καὶ ἐπὶ τὰ ἀρθρικὰ πέρατα τῶν ὀστῶν. Τὰ πρῶτα, καλούμενα καὶ *ἀρθροθυλάκια,* εἰσδυτικὰ ἢ διαμπερῆ ὄντα τραύματα τῶν ἀρθρώσεων, ἄνευ τρώσεως τῶν ὀστῶν, εἶναι σπανιώτατα, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ μικροῦ σχετικῶς πάχους τῶν ἁπαλῶν συστατικῶν τῶν ἀρθρώσεων, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς στενῆς συναφῆς τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν τῶν ὀστῶν πρὸς αὐτά. Ἐν τούτοις παρετηρήθησαν ἱκαναὶ περιπτώσεις τραυμάτων διαμπερῶν τῶν ἀρθρώσεων, ἰδίως τοῦ γόνατος καὶ τοῦ ὤμου, ἄνευ τρώσεως οὐσιώδους τῶν ἀρθρικῶν περάτων τῶν ὀστῶν. Κατὰ τὴν ἐν ἡμικάμψει θέσιν, ἣν λαμβάνει τὸ γόνυ ἐν τῇ πορείᾳ λ. χ. τῶν πεζῶν ὁπλιτῶν ἢ τῇ στάσει τῶν ἐφίππων, ἡ βολὶς δύναται εἰσδυομένη ὑπὸ τὴν ἐπιγονατίδα κατὰ τὸν ἐπιγονατίδιον τένοντα ἢ μικρόν τι πλαγίως τούτου, νὰ διελάσῃ τὴν ἄρθρωσιν ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, διεξερχομένη διὰ τοῦ μεσοκονδυλίου βόθρου εἰς τὴν ἰγνύν, χωρὶς νὰ τρώσῃ τὰ ὀστᾶ· ἄλλοτε ἡ βολὶς εἰσχωροῦσα εἰς τὸν ὑπὸ τὴν κατάφυσιν τοῦ τετρακεφάλου μυὸς ὀρογόνον θύλακον διελαύνει

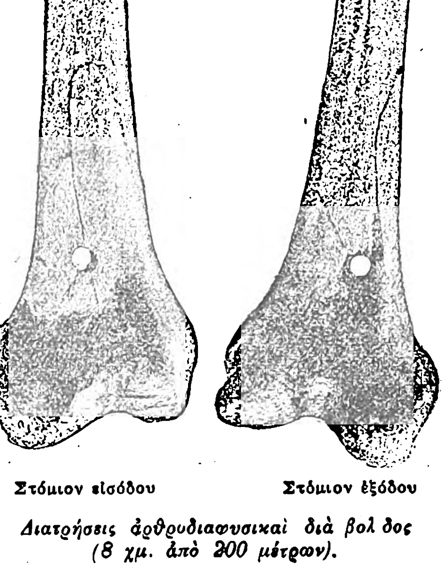

Στόμιον εἰσόδου Στόμιον ἐξόδου

Διατρήσεις ἀρθροδιαφυσικαὶ διὰ βολίδος (8 χμ. ἀπὸ 200 μέτρων).

μεταξὺ ἐπιγονατίδος καὶ τῶν μηρικῶν κονδύλων ἄνευ τρώσεως τῶν ὀστῶν τούτων. Σπανιώτεραι εἶναι αἱ διαμπερεῖς διατρήσεις τῆς κατ' ὦμον ἀρθρώσεως ἄνευ βλάβης τινὸς τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ, συμβᾶσαι τοῦ βραχίονος κρεμαμένου, ὅτε ὁ χαλαρὸς ἀρθρικὸς θύλακος καταλείπει διάμεσόν τινα χῶρον μεταξὺ τῆς ὠμογλήνης καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ πρὸς δίοδον τῆς βολίδος. Τοιαῦτα δὲ ἀρθρικὰ τραύματα εἰσδυτικὰ ἢ διαμπερῆ ἄνευ βλάβης τῶν ὀστῶν ἀνεγράφησαν καὶ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, παραχθέντα διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell, διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν καὶ χειροβομβίδων. Αἱ νέαι βολίδες τῶν φορητῶν ὅπλων καὶ τῶν πολυβόλων οὐδέποτε δημιουργοῦσι τοξοειδεῖς τραυματικοὺς πόρους.

Διάτρησις ἐπιφυσικὴ διὰ βολίδος (6 χμ. ἀπὸ 1600 μέτρων).

Τὰ τοιαῦτα ὅμως τραύματα τῶν ἀρθρώσεων ἄνευ τρώσεως τῶν ἀρθρικῶν περάτων τῶν ὀστῶν εἶναι ἄκρως σπάνια, σχεδὸν δὲ πάντοτε συνεπάγονται καὶ τρώσεις τῶν ὀστῶν. Ἐπὶ τῶν τραυμάτων τούτων τὸ βλῆμα, εἰσδυόμενον εἰς τὴν ἄρθρωσιν ἢ διελαῦνον διαμπερῶς ταύτην, τραυματίζει τὴν ἑτέραν ἢ ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφύσεις, ἀπεργαζόμενον ἐπ' αὐτῶν θλάσεις, ἀποξέσεις, αὐλακίσεις, ἀποτμήσεις, διατρήσεις ἀτελεῖς *(τυφλὰς)* ἢ τελείας *(διαμπερεῖς),* ἁπλᾶς ἄνευ ρωγμῶν ἢ μετὰ ρωγμῶν καὶ παρασχίδων. Ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως διανοίγονται αἱ ἀρθρώσεις ὑπὸ ρωγμῶν, αἵτινες ἐκπορευόμεναι ἀπὸ κατάγματος τῆς διαφύσεως καθήκουσιν ἐπὶ τὴν ἐπίφυσιν μέχρι καὶ τῆς ἀρθρώσεως. Ἐκ τῆς συγχρόνου δὲ τρώσεως τῆς ἀρθρώσεως καὶ τῶν ὀστῶν ἐπέρχεται ἔκχυσις αἵματος ἐν τῇ κοιλότητι αὐτῆς, τὸ *αἱμαρθρον,* οὗ ἡ ἀνάπτυξις εἶναι ἔτι μείζων, ὅταν ἡ διάνοιξις τῆς ἀρθρώσεως συνυπάρχῃ μετ' ὀστεΐνης βλάβης ἢ εἶναι ἀπότοκος ταύτης.

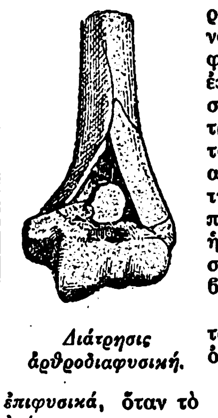

Διάτρησις ἀρθροδιαφυσική.

Τὰ τραύματα μετὰ καταγμάτων τῶν ἀρθρικῶν ἄκρων τῶν ὀστῶν διαστέλλονται εἰς:

Τραύματα τῆς ἐπιφύσεως ἢ *ἐπιφυσικά,* ὅταν τὸ βλῆμα τιτρώσκῃ αὐτὴν τὴν ἐπίφυσιν.

Τραύματα διάμεσα ἢ *συζευκτικά,* ὅταν ἑδράζωνται ἐπὶ τῆς συζευκτικῆς ραφῆς, τῆς ἀποτελούσης τὸ ὅριον τῆς ἐπιφύσεως, τὸ χωρίζον ταύτην ἀπὸ τῆς διαφύσεως τοῦ ὀστοῦ, καὶ

Τραύματα τῆς διαφύσεως ἢ *ἀρθροδιαφυσικά,* ὅταν τὸ βλῆμα καταφέρηται ἐπὶ τῆς παρὰ τὴν συζευκτικὴν ραφὴν κειμένης μοίρας τῆς διαφύσεως.

Ἀναγκαῖον δ' ἐνταῦθα καθίσταται ὅπως σαφηνισθῇ ὅτι ὁ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐπιμήκων ὀστῶν σπογγώδης ἱστὸς δὲν περιορίζεται ἐν μόνῃ τῇ ἐπιφύσει, ἤτοι τῇ μοίρᾳ ἐκείνῃ τῇ ἀφοριζομένῃ τῆς διαφύσεως διὰ τοῦ συζευκτικοῦ χόνδρου ἢ τῆς συζευκτικῆς ραφῆς, ἀλλ' ἐκτείνεται ἐφ' ὅλον τὸ παχύ, τὸ ὠγκωμένον τμῆμα, εἰς ὃ ἀπολήγει ἑκατέρωθεν ἡ διάφυσις· οὕτω χωροῦντες ἀπὸ τῆς ἀρθρώσεως πρὸς τὴν διάφυσιν εὑρίσκομεν πρῶτον τὴν ἐπιφυσικὴν μοῖραν ἢ τὴν κυρίως ἐπίφυσιν· εἶτα τὴν διάμεσον γραμμὴν ἢ τὴν συζευκτικὴν ραφήν, καὶ περαιτέρω τὴν παρακειμένην ταύτῃ σπογγώδη μοῖραν τῆς διαφύσεως ἢ τὴν ἀρθροδιαφυσικήν. Ἡ κυρίως δ' ἐπίφυσις διαφέρει ἀνατομικῶς τῆς σπογγώδους μοίρας τῆς διαφύσεως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ μὲν κυρίως ἐπίφυσις ἀποτελεῖται ὅλως ἐκ σπογγώδους ἱστοῦ (ἱστοῦ ὑπεικτικοῦ, ἀραιοῦ μετὰ σμικρῶν δοκίδων, περικλειουσῶν διάκενα κυψελώδη, μυελοῦχα)· ἡ δὲ σπογγώδης διάφυσις μετέχει ἐν τῇ συστάσει αὐτῆς τοῦ τε συμπαγοῦς ἱστοῦ τῆς διαφύσεως καὶ τοῦ σπογγώδους ἱστοῦ τῆς ἐπιφύσεως, ἔχουσα ἄρα μείζονα στερρότητα καὶ ἀντίστασιν ἢ ἡ κυρίως ἐπίφυσις.

1) *Τραυματισμοὶ ἐπιφυσικοὶ ἢ τῆς ἐπιφύσεως*· Μεταξὺ τῶν βλαβῶν, αἵτινες ἐπὶ τῶν τραυματισμῶν τούτων παράγονται (ἐμπιέσεις, θλάσεις, ἀποξέσεις, αὐλακώσεις, διατρήσεις), αἱ διατρήσεις κυρίως χρήζουσιν ἀναπτύξεως· εἶναι δ' αὗται ἢ ἀτελεῖς ἢ τέλειαι.

α') *Ἀτελεῖς διατρήσεις.* Ἀρκούντως συχναὶ ἄλλοτε διὰ τῶν σφαιροειδῶν μολυβδίνων βολίδων τῶν παλαιῶν ὅπλων ἀπέβησαν διὰ τῆς προϊούσης τελειοποιήσεως τοῦ ὁπλισμοῦ σπάνιαι, ὥστε ἤδη

Digitized by Google

διὰ τῶν νέων βολίδων παρατηροῦνται μόνον ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἡ βολὶς πλήττει τὸ ὀστοῦν μετὰ δυνάμεως ἠλαττωμένης, εἴτε ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως εἴτε ἐξ ἀποστρακισμοῦ εἴτε ἐκ προηγουμένου τραυματισμοῦ ἑτέρου στρατιώτου. Παράγε-

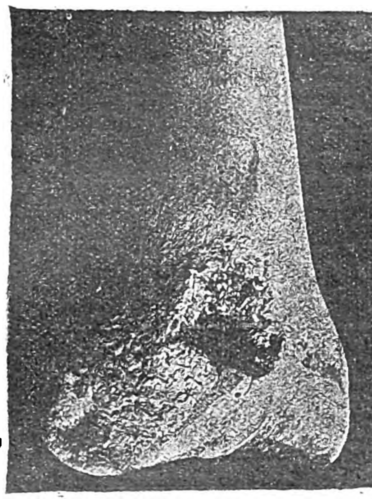

Διάτρησις διὰ σφαιροβολίδος Schrapnell τῆς ἐπιφύσεως τοῦ κατωτέρου ἄκρου τοῦ μηριαίου ὀστοῦ.

ται τότε τυφλὸς ἐκτὸς τοῦ ὀστοῦ τραυματικὸς πόρος, οὗ ἐν τῷ πυθμένι ἐνσφηνοῦνται στερρῶς ἡ βολίς. Ρωγμαὶ σπάνιαι.

β') *Τέλειαι διατρήσεις.* Αὗται σπάνιαι μέχρι τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1870), ἀπέβησαν τανῦν συχνόταται διὰ τῶν νέων βολίδων. Εἶναι δὲ ἢ ἁπλαῖ ἄνευ ρωγμῶν ἢ ἐπίπλοκοι μετὰ ρωγμῶν καὶ παρασχίδων.

Καὶ ἡ μὲν *ἁπλῆ ἄνευ ρωγμῶν τελεία διάτρησις*, ἀνέφικτος σχεδὸν ἐπὶ τῶν διαφύσεων, εἶναι τοὐναντίον εὐεπίτευκτος ἐπὶ τῶν ἐπιφύσεων· διότι ὁ σπογγώδης ἱστὸς τούτων, ἀσθενῆ λίαν ἀντιτάσσων ἀντίστασιν τῇ νέᾳ ἰδίως βολίδι, ὑφίσταται τὴν διάτρησιν ἄνευ ῥήξεως καὶ ἄνευ ρωγμῶν συχνότερον ἢ μετὰ ρωγμῶν καὶ παρασχίδων, οἷαι κατὰ κανόνα ἐπιγίγνονται κατὰ τοὺς τραυματισμοὺς τῆς στερροτέρας τὴν σύστασιν σπογγώδους διαφύσεως. Παράγονται δὲ αἱ ἁπλαῖ ἄνευ ρωγμῶν τέλειαι διατρήσεις διὰ τῶν νέων βολίδων ἀπὸ ἀποστάσεων μᾶλλον ἢ ἧττον μακρῶν, καθ' ἃς ἡ ταχύτης αὐτῶν δὲν εἶναι ἄγαν μεγάλη. Ἐπὶ τῶν τοιούτων διατρήσεων ἐλλείπουσι συνήθως ρωγμαί, ἤ, ἂν ὑπάρχωσιν, αὗται εἶναι ὀλίγαι τινές, ἀσήμαντοι, βραχεῖαι, μὴ ἐξικνούμεναι μέχρι τῆς ἀρθρώσεως, μηδὲ ὑπερβαίνουσαι τὴν συζευκτικὴν ραφήν.

Κατὰ δὲ τὴν μετὰ *ρωγμῶν τελείαν διάτρησιν*, τὸ μὲν στόμιον εἰσόδου, ὁτὲ μὲν ἐπικαλυπτόμενον ὑπὸ τοῦ περιοστέου ἢ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, ὁτὲ δὲ οὔ, εἶναι ὁμαλὸν ἢ φέρει λεπτεπιλέπτους τινὰς δίκην θρυμμάτων ὀστεΐνων παρασχίδας, τὸ δὲ στόμιον ἐξόδου εἶναι ἀνώμαλον μετὰ χειλέων ὑπεγηγερμένων ὑπὸ εὐαρίθμων παρασχίδων, στενῶν, τριγωνικῶν ἢ τετραπλεύρων, συχνάκις ἀκτινωτῶς διατεθειμένων, τὰ πλεῖστα προσπεφυκυιῶν· ὁ δὲ μεταξὺ τῶν δύο στομίων ὀστεΐνος τραυματικὸς πόρος εἶναι κυλινδρικός, ἐλεύθερος παρασχίδων ἢ ἐνέχει θρύμματα ὀστεΐνα καὶ σπανίως λεπτὰς τινὰς παρασχίδας. Ἀπὸ τῶν στομίων εἰσόδου καὶ ἐξόδου ἐκπορεύονται συνήθως ρωγμαὶ πολλάκις ὑποπεριόστεοι ἢ ὑποχόνδριοι, μᾶλλον ἢ ἧττον πολλαπλαῖ, ἀκτινωταί, τοξοειδεῖς, ὧν αἱ μὲν—ὅπερ ἀξιοσημείωτον—ἐπεκτείνονται ἐπὶ τὸν ἀρθρικὸν χόνδρον, φειδόμεναι τούτου ἢ καὶ διανοίγουσαι τὴν ἄρθρωσιν, αἱ δὲ χωροῦσι μέχρι τῆς συζευκτικῆς ραφῆς, ἔνθα κατὰ κανόνα ἐπίσχονται, μὴ ὑπερπηδῶσαι ταύτην, καὶ ἄλλαι τέλος διευθύνονται ἐπὶ τὰ πλάγια τῆς ἐπιφύσεως. Ἐν συντόμῳ δὲ αἱ ρωγμαὶ αὗται, ὧν ἡ διεύθυνσις κανονίζεται ἐκ τῆς ἀνατομικῆς διατάξεως τῶν ὀστεΐνων δοκίδων, διαιροῦσι τὴν ἐπίφυσιν εἰς 1, 2 ἕως 4 συνήθως θραύσματα βραχέα ἢ παρασχίδας λεπτάς, τριγωνικάς, πυραμιδοειδεῖς, ἀνεκτοπίστους, περιοριζομένας πάσας ἐν τῇ ἐπιφύσει αὐτῇ, συγκρατουμένας ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ παχέος ἐνταῦθα περιοστέου, τοῦ ἀρθρικοῦ χόνδρου, τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, τῶν ἀρθρικῶν συνδέσμων καὶ τῶν μυϊκῶν προσφύσεων. Παρὰ τὰς ἁπλᾶς ὅμως ταύτας βλάβας παράγονται πολλῷ σπανιώτερον καὶ ἄλλαι σημαντικώτεραι, ὅταν ἡ βολὶς πλήττῃ μετὰ λίαν μεγάλης ταχύτητος, ὡς ἐπὶ βραχειῶν καὶ βραχυτάτων ἀποστάσεων· ὅπερ ὅμως σπανίως συμβαίνει.

2) *Τραυματισμοὶ διάμεσοι ἢ συζευκτικοί.* Κατὰ τὰ διὰ τῶν τραυματισμῶν τούτων κατάγματα αἱ ρωγμαὶ ἔχουσι τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι διευθύνονται πρός τε τὴν ἐπίφυσιν καὶ πρὸς τὴν διάφυσιν, ἔνθα ἐν γένει περιορίζονται ἐν μόνῃ τῇ ὀγκωμένῃ, τῇ σπογγώδει μοίρᾳ τῆς διαφύσεως.

3) *Τραυματισμοὶ τῆς σπογγώδους διαφύσεως.* Ἐπὶ τῶν τραυματισμῶν τῆς σπογγώδους ταύτης μοίρας τῆς διαφύσεως αἱ βλάβαι εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς κατὰ τὴν κυρίως διάφυσιν παραγομένας, αἱ δὲ ρωγμαὶ ὁτὲ μὲν περιορίζονται ἐν αὐτῇ τῇ σπογγώδει διαφύσει, ἔνθα ἀφορίζουσι παρασχίδας ἧττον μὲν προμήκεις, ἀλλὰ παρεμφερεῖς τὸ σχῆμα πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν τραυματισμῶν τῆς κυρίως διαφύσεως· ὁτὲ δὲ ρηγνύουσαι τὴν συζευκτικὴν ραφὴν ἐπεκτείνονται καὶ ἐπὶ τὴν ἐπίφυσιν μέχρι τῆς ἀρθρώσεως.

Σημαντικώτεροι δὲ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἔντασιν εἶναι οἱ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν, χειροβομβίδων τραυματισμοὶ τῶν ἀρθρώσεων, οἵτινες ἐπιγεννῶσι προσέτι καὶ φαινόμενα τοπικὰ καὶ γενικὰ βαρύτατα ὡς ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τοῦ ἐπιφερομένου διὰ τῶν ἀλλοτρίων σωμάτων καὶ μάλιστα τῶν ρακῶν ἱματισμοῦ, τῶν μετὰ τῶν βλημάτων τούτων συνεισδυομένων ἐν τῷ τραύματι· συνίστανται δ' αἱ ἐκ τῶν θραυσμάτων τούτων βλάβαι εἰς θλάσεις, ἐξαρθρήματα, κατάγματα ἀποθραυστικά, καταθραύσεις μετ' εὐρείας διανοίξεως τῆς ἀρθρώσεως καὶ τῶν περιαρθρικῶν ἁπαλῶν μορίων.

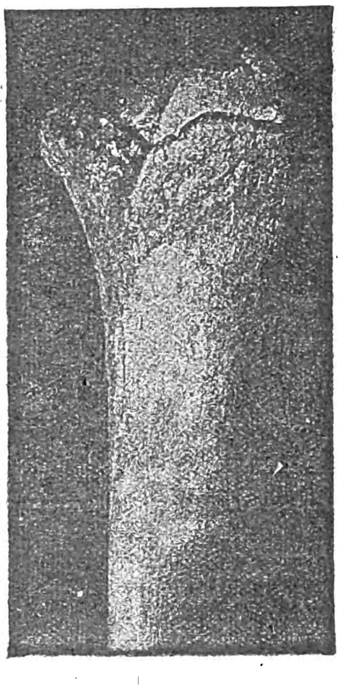

Διάτρησις ἀτελὴς διὰ σφαιροβολίδος Schrapnell, τῆς ἐπιφύσεως τοῦ ἀνωτέρου ἄκρου τῆς κνήμης ἄνευ ρωγμῶν.

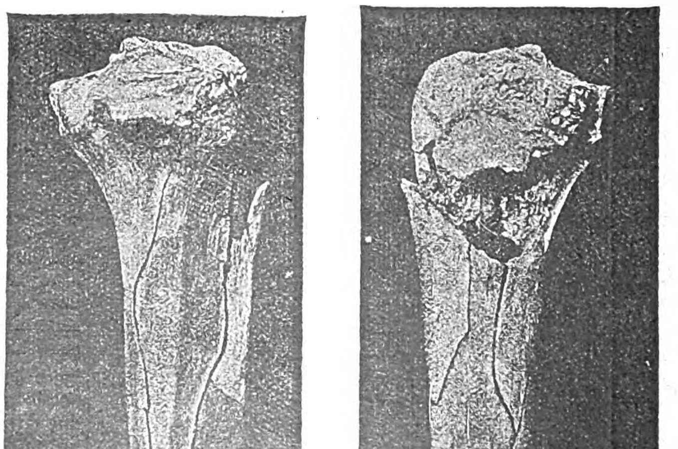

Διάτρησις, διὰ θραύσματος χειροβομβίδος, ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς κνήμης μετὰ ρωγμῶν πολλαπλῶν, ὧν αἱ μὲν διερχόμεναι τὴν συζευκτικὴν ραφὴν διαρρηγνύουσιν εἰς πολλαπλᾶ ρήγματα τὴν ἐπίφυσιν, αἱ δὲ διευθύνονται πρὸς τὴν διάφυσιν.

Καθόλου δὲ οἱ τύποι ἢ αἱ βλάβαι τῶν καταγμάτων τῆς σπογγώδους μοίρας τῶν ἄκρων τῶν ἐπιμήκων ὀστῶν, ὡς πειραματικῶς ἀπέδειξεν ὁ Delorme, διέπονται ὑπὸ τῶν ἀκολούθων ὅρων:

α) *Τῆς διαμέτρου τῆς βολίδος.* Αἱ βλάβαι αὐ-

Διάτρησις, διὰ θραύσματος βόμβας, τῆς ἐπιφύσεως τοῦ κάτω ἄκρου τῆς κνήμης μετὰ δύο ρωγμῶν, μιᾶς ὁριζοντίας καὶ ἑτέρας καθέτου.

ξάνονται ἀναλόγως τῆς διαμέτρου τῆς βολίδος· αἱ νέαι βολίδες ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ σπογγώδους ἱστοῦ διατρήσεις ἁπλουστέρας, καλοηθεστέρας, ἧττον βαρείας ἢ αἱ παλαιαί.

β') *Τῆς ταχύτητος τῆς βολίδος.* Ἡ ταχύτης τῆς βολίδος καθορίζει τὸν βαθμὸν τῆς ἀποθραύσεως· ὅσῳ μείζων ἡ ταχύτης, τόσῳ τὸ κάταγμα ἀποθραυστικώτερον. Κατὰ γενικὸν ὅμως κανόνα τὰ κατάγματα τῶν ἐπιφύσεων διακρίνουσι βλάβαι περιωρισμέναι καὶ δὴ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐλάσσων ἡ ταχύτης τῆς βολίδος. Σπανίως δὲ καὶ μόνον ἐπὶ λίαν μεγάλης ταχύτητος τῆς βολίδος, ὡς ἐπὶ βραχειῶν καὶ βραχυτάτων ἀποστάσεων, παράγεται κάταγμα ἀποθραυστικόν, καθ' ὃ πολλὰ θραύσματα ἢ παρασχίδες ἐκτινάσσονται πρὸς τὸν ἐκεῖθεν τοῦ κατάγματος τραυματικὸν πόρον καὶ τὸ δερματικὸν στόμιον ἐξόδου, ἢ ἄλλοτε ἡ ἐπίφυσις ὅλη, ἢ τμῆμα αὐτῆς, ἀποσπᾶται ἀπὸ τῆς συζευκτικῆς ραφῆς.

γ') *Τῆς ἀνατομικῆς κατασκευῆς τοῦ ὀστοῦ.* Αἱ κυρίως ἐπιφύσεις, σπογγώδεις οὖσαι μετὰ βραχειῶν δοκίδων, ὑφίστανται βλάβας (ρωγμὰς) ἐντετοπισμένας, μὴ ὑπερβαινούσας τὰ ὅρια αὐτῶν· ἐπὶ τῆς σπογγώδους δ' ὅμως μοίρας τῆς διαφύσεως, τῆς ἐκ συμπαγοῦς ὀστεΐνου ἱστοῦ καὶ σπογγώδους ἅμα συνισταμένης, ἧς αἱ ἐπιμήκεις δοκίδες εἶναι αἱ μακρότεραι, χωροῦσαι καὶ πρὸς τὴν κυρίως ἐπίφυσιν, αἱ ρωγμαί, ἀκολουθοῦσαι τὴν ἀνατομικὴν διεύθυνσιν τῶν δοκίδων, ἢ φέρονται κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τοῦ ὀστοῦ πρὸς τὴν ἐπίφυσιν καὶ τὴν διάφυσιν, ἢ ἀποκλίνουσιν ἐπὶ τὰ πλάγια τοῦ ὀστοῦ, καθιστάμεναι βραχύτεραι ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ. Οὕτως ἐπὶ ἑκάστης ἀρθρώσεως ἡ διεύθυνσις τῶν ρωγμῶν κανονίζεται ὑπὸ τῆς ἀνατομικῆς διατάξεως τῶν δοκίδων.

δ') *Τοῦ σημείου τῆς ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ πλήξεως.* Ἕνεκα τῆς εἰδικῆς ἀνατομικῆς διατάξεως τῶν ὀστεΐνων ἰνῶν ἢ δοκίδων τοῦ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐπιμήκων ὀστῶν σπογγώδους ἱστοῦ αἱ τραυματικαὶ βλάβαι ἀρθρικοῦ τινος ἄκρου ἐμφανίζουσιν ἰδίους τύπους, οἵτινες εἶναι διάφοροι κατὰ λόγον τῆς ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ σημείου τοῦ ὀστοῦ πλήξεως· ἀλλ' αἱ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου τοῦ ὀστοῦ πλήξεις τοῦ βλήματος παράγουσι πάντοτε τὰς αὐτὰς ἢ ἀναλόγους βλάβας. Ἄρα τὸ σημεῖον τῆς τοῦ ὀστοῦ πλήξεως τοῦ βλήματος κανονίζει τὸν τύπον τοῦ κατάγματος, ἐπιφυσικόν, συζευκτικόν, ἀρθροδιαφυσικόν· ἐπιφυσικὸν μέν, καθ' ὃν αἱ τραυματικαὶ βλάβαι περιορίζονται ἐν τῇ ἐπιφύσει αὐτῇ, μὴ ἐπεκτεινόμεναι πέραν τῶν ὁρίων ταύτης· συζευκτικὸν δέ, χαρακτηριζόμενον διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν βλαβῶν ἐπί τε τὴν ἐπίφυσιν καὶ τὴν διάφυσιν· ἀρθροδιαφυσικὸν δέ, καθ' ὃν οἱ τραυματισμοὶ ἐπάγονται θραύσματα καὶ ρωγμὰς ἐπὶ τῆς διαφύσεως ἢ ἐπὶ ταύτης τε καὶ τῆς ἐπιφύσεως. Καὶ ἐπειδὴ ἡ κυρίως ἐπίφυσις ἀποτελεῖ ἐν πολλοῖς μικρὸν τμῆμα τοῦ ἀρθρικοῦ ἄκρου, συχνάκις δὲ τὸ βλῆμα τραυματίζει κατὰ λοξὴν διεύθυνσιν, τὰ πλεῖονα τῶν ἀρθρικῶν τραυμάτων ἀνήκουσι τῇ ἐπι-

Digitized by Google

φύσει ἅμα καὶ τῇ διαφύσει, ἐμφανιζόμενα μετὰ ῥωγμῶν καὶ θραυσμάτων ἐκτεινομένων ἐπὶ μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἔκτασιν πρὸς τὴν διάφυσιν.

Διάγνωσις: Ἐπὶ καταγμάτων ἀποθραυστικῶν μετὰ παραμορφώσεως τοῦ μέλους, ἀνωμάλου κινήσεως, κριγμοῦ, ἡ διάγνωσις ἐπιβάλλεται· ἀλλὰ συχνότερον, ἐπὶ βλυβῶν περιωρισμένων καὶ ἄνευ σαφῶν σημείων κατάγματος, δυσχερής, ἀλλ' οὐχὶ ἀδύνατος ἡ διάγνωσις. Ἡ λειτουργικὴ ἀνικανότης εἶναι ἀβέβαιον σημεῖον, ἡ δὲ ἔκχυσι ἀρθρικοῦ ὑγροῦ ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ τραύματος τοῦ ἀρθροθύλακος ἐλλείπει συχνάκις. Τῶν νέων βολίδων μὴ ἐκτρεπομένων τῆς εὐθείας γραμμῆς ἐν τῷ τραυματισμῷ, ἡ ἕδρα τῶν ἐξωτερικῶν τραυματικῶν στομίων εἰσόδου καὶ ἐξόδου καὶ ἡ σχετικὴ θέσις αὐτῶν πρὸς τὴν ἄρθρωσιν παρέχουσι τὴν ἁπλουστέραν καὶ τὴν ἀσφαλεστέραν, σχεδὸν παθογνωμονικὴν διαγνωστικὴν συμβολήν, καθορίζουσαι ἅμα καὶ τὸν τύπον τοῦ κατάγματος, ἐπιφυσικόν, συζευκτικόν, ἀρθροδιαφυσικόν. Ἀξίας λόγου ἐνδείξεις διαγνωστικὰς συνιστῶσι καὶ τὸ μέγεθος τοῦ στομίου ἐξόδου, ἐν τοῖς ἀρθροδιαφυσικοῖς μάλιστα τραυματισμοῖς ἐκ βραχειῶν ἀποστάσεων καὶ ἡ ἀνεύρεσις ὀστεώδους κόνεως ἐν τῷ πρὸς τὴν ἔξοδον πόρῳ τοῦ τραύματος ἢ ἐν τῷ τραυματικῷ ἐκκρίματι. Τούτοις δὲ προσθετέον καὶ τὴν ταχεῖαν ἔκχυσιν αἵματος ἐν τῷ ἄρθρῳ, τὸ αἱμάρθρον, ἥτις, ὅταν εἶναι καὶ ἄφθονος, ἀποτελεῖ ἐξαίρετον σημεῖον τρώσεως τοῦ ὀστοῦ, τὴν ἀκτινογραφίαν καὶ τὴν ἐπακόλουθον ἀρθρίτιδα.

Πορεία - Πρόγνωσις: Ἐπὶ τῶν πολέμων τῆς προαντισηπτικῆς ἐποχῆς τὰ τραύματα τῶν ἀρθρώσεων ἦσαν ἰδιαζόντως βαρέα ἕνεκα τοῦ συντελουμένου μολυσμοῦ. Ἔκτοτε ὅμως αἱ μικραὶ τὴν διάμετρον βολίδες καὶ αἱ νέαι θεραπευτικαὶ μέθοδοι ἐπήνεγκον εὔνουν μεταβολὴν καὶ ἐπὶ τῶν τραυμάτων τούτων. Τὰ κατάγματα τῶν ἐπιφύσεων ἐπὶ μέσης ἢ καὶ μεγάλης ταχύτητος τῆς βολίδος εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἰάσεως μετ' ἀπροσκόπτου λειτουργίας τοῦ τε μέλους καὶ τῆς τετρωμένης ἀρθρώσεως. Ἐν τοῖς τελευταίοις πολέμοις πολλοὶ τῶν τραυματιῶν κατὰ τὸ γόνυ, τὸν ἀγκῶνα, τὸν ὦμον θεραπευθέντες ἀνέλαβον τὴν ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν. Ἡ πρόγνωσις ὅμως τῶν ἀπὸ βραχειῶν καὶ βραχυτάτων ἀποστάσεων παραγομένων ἀποθραυστικῶν μετ' ἐκτοπίσεως ὀστεΐνων θραυσμάτων καταγμάτων, σπανίων ἀληθῶς, εἶναι μὲν βαρυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν εἶναι δυνατὴ ἡ πλήρης ἴασις μετὰ ποιᾶς τινος περὶ τὴν λειτουργικὴν ἱκανότητα τοῦ μέλους βλάβης, ἂν ἄσηπτος ἡ ἐξέλιξις. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ἁπλῆ, ἡ συχνῶς καλοήθης ἐν τοῖς νῦν χρόνοις ἐξέλιξις τῶν τραυμάτων τῶν ἀρθρώσεων, ἡ συχνάκις ἀσηπτικὴ μετ' ἀντιδράσεων ἠπίων, μετ' ἐξιδρωμάτων ὀρωδῶν ἢ ἐλαφρῶς ὀροπυωδῶν, εἰς ταχεῖαν καὶ πλήρη ἀπολήγουσα συνήθως λειτουργικὴν ἴασιν, οὐδαμῶς ὀφείλει νὰ θεωρῆται κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως. Ἡ πρόγνωσις τῶν διὰ βολίδων τραυμάτων τῶν ἀρθρώσεων ἐπιβάλλεται πάντοτε ἐπιφυλακτική.

Ἀλλ' αἱ ἀρθρώσεις δὲν τραυματίζονται μόνον ὑπὸ τῶν βολίδων εὐθέως διὰ τῆς κορυφῆς ἐπιφερομένων, ὅτε σπανίως εἶναι, ἰδίᾳ αἱ ἀκιδωταί, φορεῖς μολυντικῶν ἀλλοτρίων σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ βολίδων ἀνωμάλως κινουμένων ἢ ἐποστρακιστικῶν, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ βολίδων Schrapnell καὶ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν, χειροβομβίδων, ὅτε ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ κυρίως ἐπὶ τῶν διὰ θραυσμάτων ὀβίδων, βομβῶν κ. τ. λ. τραυμάτων ἡ ἀρθρικὴ μόλυνσις, ἡ πυώδης ἀρθρῖτις, μοιραίως ἀναπτυσσομένη ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 6ης ἡμέρας, οὐ σπανίως δὲ καὶ πρότερον, ἐμφανίζει ἰδιαζόντως ἔκτακτον ταχύτητα καὶ κακοήθειαν, ἀπειλοῦσα τὴν ζωὴν τοῦ τραυματίου, ἂν μὴ ἔγκαιρος καὶ δραστηρία χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἀνακόψῃ τὸ ἔργον αὐτῆς.

Θεραπεία: 1) Ἐν τοῖς *καταφυγίοις τραυματιῶν* καὶ τοῖς *σταθμοῖς ἐπιδέσεως*, ἐπὶ παντὸς τραύματος εἴτε διὰ βολίδος εἴτε διὰ θραύσματος ὀβίδος, οὐδεμία ἄλλη ἐπικουρία παρέχεται ἢ ἐπίδεσις διὰ τοῦ ἀτομικοῦ ἢ πληρεστέρου ἐπιδέσμου καὶ ἀκινητοποίησις τοῦ τετρωμένου μέλους· εἶτα δὲ διακομιδὴ ταχεῖα. Ἐν ἀνάγκῃ ἔνεσις προληπτικὴ ἀντιτετανικοῦ ὀροῦ.

2) *Ἐν τοῖς χειρουργείοις.* Τὰ διὰ βολίδος εὐθὺ διὰ τῆς κορυφῆς πληττούσης διαμπερῆ τραύματα τῆς ἀρθρώσεως ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσιν ἀσηπτικῶς καὶ νὰ θεραπευθῶσιν ἀπροσκόπτως ὑπὸ ἀσηπτικὴν ἐπίδεσιν καὶ ἀκινησίαν· ἐπιτηρεῖται ὅμως ὁ τραυματίας ὅπως ἐν περιπτώσει ἐμφανίσεως ἐπιπλοκῆς τινος ἐνεργηθῇ ἡ δέουσα χειρουργικὴ ἐπέμβασις. Εὐνόητον δ' ὅτι ἡ περαιτέρω διακομιδὴ ἀπαγορεύεται.

Κατὰ γενικὸν ὅμως κανόνα τὰ ἀρθρικὰ τραύματα καὶ αὐτὰ τὰ διὰ βολίδος φορητοῦ ὅπλου, τὰ εἰσδυτικὰ μετ' ἐνσφηνώσεως τοῦ βλήματος ἐν τῷ τραύματι ἢ διαμπερῆ, ἐξαιτοῦσιν ἀναλόγως τῶν ἐνδείξεων ἄμεσον χειρουργικὴν ἐπέμβασιν ἐκ τῶν ἐφεξῆς καταγραφομένων.

Ἡ *παρακέντησις* ἐπὶ αἱμάρθρου ἀφθόνου συνιστᾶται ἂν βραδεῖα ἡ αὐτόματος ἀπορρόφησις. Ἀνύσιμος δ' ὡσαύτως πολλάκις ἀποβαίνει καὶ ἐπὶ τραυμάτων διαμπερῶν διὰ μικροῦ θραύσματος ὀβίδος κ. τ. λ. ἄνευ *ἐμμονῆς* αὐτοῦ ἢ ἑτέρου ἀλλοτρίου σώματος ἐν τῷ τραύματι, ἄνευ τρώσεως τοῦ ὀστοῦ ἢ μετὰ τρώσεως ἀσημάντου καὶ ἂν ἀποκλείηται βαρεῖα ὁπωσοῦν ἀρχικὴ μόλυνσις. Μετὰ τὴν παρακέντησιν ὅμως ἀπαιτεῖται ἐπίβλεψις, ἅτε τῆς παρακεντήσεως μὴ ἀγούσης πάντοτε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, εἰς ἴασιν.

Ἡ *ἀρθροτομὴ* ἐπιβάλλεται πρωτίστως ἐν αἷ περιπτώσεσι τὸ βλῆμα ἔμεινεν ἔγκλειστον ἐν τῇ ἀρθρώσει ἄνευ τρώσεως τοῦ ὀστοῦ ἢ μετὰ τρώσεως σμικρᾶς. Ὀφείλει δὲ νὰ ἐνεργῆται εὐρεῖα, ἐν ἀνάγκῃ διπλῆ, πρὸς σαφῆ διόπτευσιν τῶν ἐν τῷ βάθει τῆς ἀρθρώσεως βλαβῶν καὶ πρὸς ἐξελκυσμὸν τοῦ ἐσφηνωμένου βλήματος, ἑτέρου ἀλλοτρίου σώματος καὶ δὴ ῥακῶν ἱματισμοῦ καὶ ἔτι πρὸς ἐξακρίβωσιν μὴ τυχὸν τρῶσις τοῦ ὀστοῦ ὑφίσταται λανθάνουσα. Μετὰ δὲ τὴν ἀρθροτομήν, ἂν μὲν τὸ τραῦμα πρόσφατον, μὴ ἐξ ὑπαρχῆς λίαν μεμολυσμένον, ἐνδείκνυται μετὰ προηγουμένην ἐξαίρεσιν τῶν συντεθλασμένων καὶ ἀμοίρων ζωῆς ἱστῶν καὶ ἀσηπτικὴν κάθαρσιν τοῦ τραύματος ἡ ἄμεσος συρραφή· γνωστὸν δ' ὅτι οἱ ἀρθρικοὶ ὀρογόνοι ὑμένες κέκτηνται εἰδικὴν βακτηριοκτόνον δύναμιν, ἱκανὴν νὰ παρατείνῃ τὴν περίοδον τῆς ἁπλῆς μολύνσεως, ἐπιβραδυνομένης οὕτω τῆς λοιμώξεως. Ἂν δ' ἔχῃ ἐπέλθει μόλυνσις, ἂν τὸ μετὰ τὴν ἀρθροτομὴν ἐκρεῦσαν ὑγρὸν εἶναι πυῶδες, ἀπολυμαίνεται καιρίως ἡ ἀρθρικὴ κοιλότης, ἰδίως δι' αἰθέρος, ἐξαιροῦνται οἱ τεθλασμένοι, οἱ νενεκρωμένοι ἱστοὶ τοῦ τραυματικοῦ πόρου καὶ τῶν χειλέων τοῦ τραύματος καὶ συρράπτεται τοῦτο, παρεμβαλλομένου πρὸς κρείσσονα ἀσφάλειαν παροχετευτικοῦ σωληναρίου, ὅπερ ἀφαιρεῖται μετὰ 2—3 ἡμέρας. Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἡ συρραφὴ ἐπὶ τῶν ἀρθρικῶν τραυμάτων ἀπέδωκεν ἐξαίρετα ἀποτελέσματα· ἐπὶ 100 πυωδῶν ἀρθριτίδων τοῦ γόνατος ἐπεγένοντο κατὰ τὸ 1916 θάνατοι 25, ἀκρωτηριασμοὶ 30 καὶ ἀγκυλώσεις 45, κατὰ δὲ τὸ 1917, γενικευθείσης ἔτι μᾶλλον τῆς συρραφῆς, θάνατος 1 καὶ ἀκρωτηριασμοὶ 2.

Ἀλλ' ἡ ἁπλῆ ἀρθροτομὴ εἶναι ἀνεπαρκὴς ὅταν τὸ ἀρθρικὸν τραῦμα ἐπιπλέκηται μετὰ τρώσεως τοῦ ὀστοῦ ὁπωσοῦν οὐσιώδους. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀρθροτομὴ συμπληροῦται διὰ *διεκπρίσεως* τυπικῆς ἢ ἀτύπου, μερικῆς ἢ ὁλικῆς. Καὶ μετὰ μὲν τὴν μερικὴν διέκπρισιν ἐπιδιώκεται, ὡς δυνατόν, ἡ ἄμεσος σύγκλεισις τῆς ἀρθρώσεως. Ἂν δ' ὅμως τὸ τραῦμα ἦ μεμολυσμένον καὶ κινδυνῶδες κρίνεται ἡ ῥιζικὴ αὕτη θεραπεία, τότε ἐγκαθίσταται πρῶτον εὐρεῖα παροχέτευσις τῆς ἀρθρώσεως διὰ πολλαπλῶν ἀντιστομίων. Ἡ ὁλικὴ δὲ διέκπρισις ἐνδείκνυται κυρίως ἐπὶ τῶν σπανίων περιπτώσεων, καθ' ἃς αἱ ἀρθροδιαφυσικαὶ βλάβαι ἐκτείνονται ἐπέκεινα τῶν ὁρίων τῶν ἀρθρικῶν ἄκρων τῶν ὀστῶν, ὅτε αὕτη ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον χρόνον τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ.

Ὁ *ἄμεσος ἀκρωτηριασμὸς* ἐνδείκνυται ἀναγκαίως ἐπὶ βαρέων τινῶν ἀρθρικῶν τραυματισμῶν, ἰδιαιτέρως τοῦ γόνατος, ἔνθα αἱ ἐπιφυσοδιαφυσικαὶ βλάβαι τοῦ κατωτέρου ἄκρου τοῦ μηριαίου ὀστοῦ ἢ τοῦ ἀνωτέρου τῆς κνήμης ἐμφανίζονται ὡς ἀληθεῖς καταθραύσεις μετὰ ῥωγμῶν ἐπεκτεινομένων ἐπὶ μακρὰν ἔκτασιν εἰς τὴν διάφυσιν καὶ συνυπάρχουσι σχεδὸν πάντοτε μετ' εὐρειῶν βλαβῶν τῶν ἁπαλῶν μορίων. Ἐπὶ τῶν τοιούτων περιπτώσεων οἱαδήποτε διέκπρισις ἀστοχεῖ ἅτε ἀνεπαρκής, ἡ δὲ λοίμωξις προβάλλει ἀπειλητική, βαρυτάτη, ὁ ἀκρωτηριασμὸς δέ, ἂν μὴ ἐπιχειρηθῇ ἔνωρος, ἐνδέχεται ν' ἀποβῇ ἀνίσχυρος πρὸς διάσωσιν τοῦ τραυματίου, ἐκτελούμενος βραδύτερον, ὅτε ἡ λοίμωξις ἐκραγεῖσα χωρεῖ ὁρμητική, ἀκάθεκτος. Ἐν τούτοις καὶ ἐνταῦθα ὀφείλει ὁ χειρουργὸς νὰ μὴ προσφεύγῃ πάντοτε συστηματικῶς εἰς τὸν ἄμεσον ἀκρωτηριασμόν, ἀλλὰ νὰ πειρᾶται διὰ τῶν ἐφοδίων, ἅτινα κέκτηται τανῦν ἡ χειρουργική, τῆς σωσιμελοῦς ἀγωγῆς, δι' ἧς ἐνίοτε ἐπετεύχθησαν ἀπροσδόκητα ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀγρύπνως ὅμως ἔχων πρὸς τὸ τραῦμα καὶ τὸν τραυματίαν, ὥστε νὰ προβῇ εἰς ἀκρωτηριασμὸν ἐπιγενῆ ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, πρὶν ἡ λοίμωξις προλαβοῦσα ματαιώσῃ τὸ χειρουργικὸν ἔργον.

Ἡ θεραπεία τῶν ἀρθρικῶν τραυμάτων προσαπαιτεῖ πλὴν τῆς χειρουργικῆς ἐπικουρίας καὶ τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ μέλους, ἥτις ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόζηται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ τραυματισμοῦ καὶ ἐν ἐλλείψει ὀστεΐνων βλαβῶν. Κατὰ πᾶσαν διακομιδὴν ἀπαιτεῖται ἵνα ἡ ἐπιβολὴ αὐτῆς ᾖ τελεία, οὐ μόνον πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν τραυματιῶν ἀπὸ τῶν ἀλγηδόνων, ἀλλὰ καὶ πρὸς πρόληψιν ἐπιπλοκῶν· διαρκούσης δὲ τῆς θεραπείας ἐφαρμόζεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ καθίσταται ἐφικτὴ ἡ ἐπίβλεψις τοῦ τραύματος, ἡ ἀκώλυτος ἀνανέωσις τῶν ἐπιδέσεων καὶ ἡ ἐλευθέρα ἐκροὴ τῶν ἐκκριμάτων (βλ. λ. ἀκινητοποίησις, ἀκρωτηριασμός, ἀντισηψία). Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— **(ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.)** *Ἄρθρωσις* καλεῖται ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ κορυφαὶ ἢ αἱ ἀκρώρειαι, αἱ ἀποτελοῦσαι μίαν σειρὰν ὀρέων, συνάπτονται μετ' ἀλλήλων πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ὀροσειρᾶς.

Διακρίνονται οἱ ἑξῆς οὐσιωδέστεροι τύποι ἀρθρώσεων: α') ἡ *στιχήρης*: Πολλαὶ κορυφαὶ κεῖνται πλησίον ἀλλήλων κατὰ στίχον εὐθύγραμμον ἢ ἀσθενῶς καμπύλον. β) ἡ *παράλληλος*: Ἡ σειρὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς ἀκρωρείας, αἱ ὁποῖαι κεῖνται κατὰ παραλλήλους διευθύνσεις. Τοιαύτην ἄρθρωσιν ἔχουν τὰ Ἰουράσια ὄρη, τὰ Ἀλλεγάνια καὶ ἐν Ἑλλάδι τὰ ὄρη τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Δύναται δὲ ἡ παράλληλος αὕτη διάταξις νὰ μὴ εἶναι πάντοτε παράλληλος πρὸς τὴν διεύθυνσιν ὁλοκλήρου τῆς σειρᾶς, ἀλλὰ νὰ σχηματίζῃ γωνίαν τινὰ μετ' αὐτῆς. γ') ἡ *ἐγκαρσία*: Ἔκ τινος ἐσωτερικῆς ἀκρωρείας, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς κορμός, ἀποσπῶνται καθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς σειρᾶς ἕτεραι πλευρικαὶ ἀκρώρειαι, καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς σπονδυλικῆς στήλης τοῦ ἀνθρώπου διακλαδίζονται αἱ πλευραί. Παράδειγμα τοιαύτης ἀρθρώσεως παρέχουν αἱ Κεντρικαὶ Ἄλπεις. δ') ἡ *διαγώνιος*: Ἀκρώρειά τις κυριώδης διασχίζεται διχρανοειδῶς εἰς ἑτέρας ἀκρωρείας. Οὕτω διακλαδίζονται τὰ μεσημβρινὰ Οὐράλια ὄρη. ε') ἡ *ἀκτινοειδής*: Πολλαὶ ἀκρώρειαι, φυόμεναι ἐπί τινος κεντρικοῦ πυρῆνος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει ὡς πυρήν, ἐξαπλοῦνται περαιτέρω ἀκτινοειδῶς. Παράδειγμα τοιοῦτο παρέχουν αἱ Ἄλπεις τοῦ Oetzthal καὶ τὰ Vogelgebirge. στ') ἡ *σωροειδής*: Ἡ σειρὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ σωρείαν χθαμαλῶν καὶ ἀσθενῶς μετ' ἀλλήλων συνδεομένων ὀρέων ἢ καὶ λόφων. Τοιαύτην ἄρθρωσιν ἔχουσιν αἱ ἐκ δολομίτου Ἄλπεις τοῦ Μεσημβρινοῦ Τυρόλου. Γ. Κ. Γ.

— **(ΜΗΧΑΝΟΛ.)** Εἰς τοὺς μηχανισμοὺς καλεῖται *ἄρθρωσις* ἡ συναρμογὴ ἐκείνη δύο στοιχείων, καθ' ἥν, τοῦ ἑνὸς τηρουμένου σταθεροῦ, τὸ ἕτερον δύναται νὰ στραφῇ περὶ ἄξονα ἢ περὶ σημεῖον.

Ἡ ἄρθρωσις ὀνομάζεται εἰδικῶς *κυλινδρικὴ* (ἢ *περιστροφική*), εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς περὶ ἄξονα περιστροφῆς, καὶ *σφαιρική*, ὅταν ἡ κίνησις ἐπιτελεῖται περὶ σημεῖον. Ἡ πρώτη πραγματοποιεῖται ἐκ δύο στερεῶν εὑρισκομένων ἐν πλήρει ἐπαφῇ διὰ δύο ἐκ περιστροφῆς ἐπιφανειῶν, αἵτινες συνήθως κατασκευάζονται κυλινδρικαί. Διὰ τοιούτων ἀρθρώσεων συνδέονται ἐπὶ παραδείγματι τὸ στρόφαλον καὶ ὁ διωστὴρ ἀτμομηχανῆς, τὸ ἔμβολον μετὰ τοῦ διωστῆρος βενζινοκινητῆρος, τὰ φύλλα τῶν θυρῶν μετὰ τοῦ πλαισίου των κ. ο. κ.

Εἰς τὴν ἄρθρωσιν ταύτην ἡ ἐλευθερία τῆς κινήσεως εἶναι πρώτου βαθμοῦ.

Σφαιρικὴ ἄρθρωσις πραγματοποιεῖται κατασκευαζομένου εἰς τὸ ἓν τῶν στοιχείων τμήματος κοίλης σφαιρικῆς ἐπιφανείας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὀλισθαίνει σφαῖρα τῆς αὐτῆς διαμέτρου ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ ἑτέρου στοιχείου. Εἴς τινα τοπογραφικὰ ἐργαλεῖα διὰ τὴν συναρμογήν των μετὰ τῆς βάσεως (τρίποδος κ.λ.) γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τοιαύτης σφαιρικῆς ἀρθρώσεως.

Ἡ σφαιρικὴ ἄρθρωσις ἐπιτρέπει κίνησιν τρίτου βαθμοῦ ἐλευθερίας.

Αἱ *κυλινδρικαὶ ἀρθρώσεις* εἶναι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς σφαιρικάς, συχνοτάτης ἐφαρμογῆς εἰς τοὺς μηχανισμούς.

Διὰ τὴν μελέτην τῶν ἀρθρωτῶν συστημάτων μετ' ἀρθρώσεων κυλινδρικῶν καὶ παραλλήλων θεωροῦνται ταῦτα προβεβλημένα ἐπὶ ἐπιπέδου καθέτου ἐπὶ τοὺς ἄξονας τῶν ἀρθρώσεων. Οὕτω μορφοῦνται τὰ ἐπίπεδα ἀρθρωτὰ συστήματα *(ἐπίπεδοι μηχανισμοί)*.

Τὸ ἁπλούστερον ἀρθρωτὸν κατὰ τὰς κορυφάς του εὐθύγραμμον σχῆμα εἶναι τὸ τετράπλευρον ὡς τὸ ΚΑΒΚ', δεδομένου ὅτι ἀρθρωτὸν τρίγωνον δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ μεταβολὴν τῆς μορφῆς του.

Ἐὰν ἡ ῥάβδος ΚΚ' θεωρηθῇ σταθερά, τὰ σημεῖα Α καὶ Β δύνανται νὰ μετατοπισθῶσιν ἐπὶ περιφερειῶν μὲ ἀντίστοιχα κέντρα Κ καὶ Κ'. Διακρίνονται τρεῖς μορφαὶ τοῦ ἀρθρωτοῦ τούτου συστήματος, ἐξαρτώμεναι ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν μηκῶν τῶν ῥάβδων σχέσεων. Εἰς τὴν μίαν ἐκ τούτων, ἐνῷ εἰς τὴν ἑτέραν τῶν μεταθετῶν ἀρθρώσεων (ὡς ἡ Α) ἐπιτρέπεται ἡ διαγραφὴ τῆς ὅλης περιφερείας, ἡ ἑτέρα (ἡ Β) γράφει παλινδρομικῶς τόξον τι B_1B_2 μικρότερον τῆς περιφερείας (γερμ. Schwingkurbelgetriebe). Τὰ πέρατα τοῦ τόξου τούτου εὑρίσκονται ἐκεῖ ἔνθα τὴν περιφέρειαν τῆς δευτέρας ταύτης ἀρθρώσεως τέμνουσιν αἱ περιφέρειαι μὲ κέντρον Κ καὶ ἀκτῖνας $KB_2=KA+AB$ καὶ $KB_1=AB-KA$. Αἱ ῥάβδοι ΚΑ καὶ Κ'Β ἀποτελοῦσι τὰ *στρόφαλα* τοῦ μηχανισμοῦ καὶ ἡ ΑΒ τὸν *διωστῆρα* ἢ *ῥάβδον συζεύξεως*. Τὰ ἄκρα B_1 καὶ B_2 τοῦ τόξου ὅπερ γράφει ἡ ἄρθρωσις Β καλοῦνται *νεκρὰ σημεῖα*.

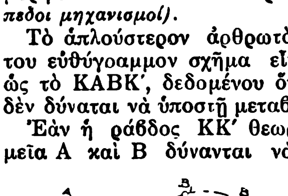

Σχ. 1.

Εἰς ἄλλην μορφὴν τοῦ τετραπλεύρου δύνανται ἀμφότερα τὰ στρόφαλα νὰ γράψωσι πλήρεις κύκλους (γερμ. Doppelkurbelgetriebe).

Εἰς τὸ ἀρθρωτὸν τετράπλευρον τῆς τρίτης μορφῆς ἀμφότερα τὰ σημεῖα Α καὶ Β γράφουσι τόξα μικρότερα τῶν περιφερειῶν των ἐφ' ὧν μετατο-

Digitized by Google

πίζονται, μεταξὺ τῶν νεκρῶν σημείων των (γερμ. Doppelschwingkurbelgetriebe). Μεταβαίνομεν ἐκ τοῦ μηχανισμοῦ τούτου εἰς τὸ σύνηθες σύστημα στροφάλου - διωστῆρος, ἐὰν τὸ ἕτερον τῶν στροφάλων θεωρήσωμεν μὲ κέντρον εἰς τὸ ἄπειρον, ὁπότε τὸ ἀντίστοιχον ἄκρον (τὸ Α ἐπὶ παραδείγματι) μετατοπίζεται ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου μετατρέπεται εἰς τοὺς ἐμβολοφόρους κινητῆρας ἡ εὐθύγραμμος παλινδρομικὴ κίνησις εἰς συνεχῆ κυκλικήν.

Ἐὰν τὸ ἀρθρωτὸν τετράπλευρον εἶναι παραλληλόγραμμον, πᾶν σημεῖον μετά τινος τῶν τριῶν ἐν κινήσει ράβδων συνδεδεμένον γράφει περιφέρειαν κύκλου. Τὸ ἀρθρωτὸν τοῦτο σύστημα ἐφαρμόζεται εἰς τὴν σύζευξιν τροχῶν (*τροχοὶ συνεζευγμένοι*) τῶν ἁτμαμαξῶν. Τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα παντογράφος (βλ. λ.) ἀρθρωτὸν ἐργαλεῖον χρήσιμον εἰς τὴν κατασκευὴν ὁμοιοθέτων σχημάτων ἔχει καὶ τοῦτο ὡς βάσιν τὸ ἀρθρωτὸν παραλληλόγραμμον.

Τὸ *ἀντιπαραλληλόγραμμον* εἶναι ἀρθρωτὸν τετράπλευρον συνιστάμενον ἐκ τῶν μὴ παραλλήλων πλευρῶν, καὶ ἐκ τῶν διαγωνίων ἰσοσκελοῦς τραπεζίου. Τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ὄργανον διὰ τὴν συνεχῆ γραφὴν ἐλλειπτικῶν ἢ ὑπερβολικῶν τόξων (βλ. ἀντιπαράλληλος *μηχανισμὸς στροφάλου* καὶ ἀντιστροφὴ *[Γεωμετρ.]*: *ἀντιστροφεῖς*).

Ειδικὴ περίπτωσις ἀρθρωτοῦ παραλληλογράμμου εἶναι ἡ τοῦ *ἀρθρωτοῦ ῥόμβου*, καθ' ἣν δύνανται νὰ ἔλθωσιν εἰς σύμπτωσιν αἱ ἀντικείμεναι κορυφαί του καὶ ὅπερ δύναται νὰ λάβῃ μίαν τῶν κάτωθι σημειουμένων μορφῶν (σχ. 2).

Ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα μηχανισμὸς ἢ *ἀρθρωτὸν σύστημα* τοῦ *Watt* ἔχει ὡς βάσιν τὸ ἀρθρωτὸν ἀντιπαραλληλόγραμμον. Ἐὰν θεωρηθῇ ἡ θέσις καθ' ἣν ΚΑ καὶ Κ'Β εἶναι παράλληλοι, ὁ δὲ *στιγμιαῖος πόλος* ἀφανίζεται εἰς τὸ ἄπειρον, τὸ μέσον Μ τῆς ΑΒ ἐν τῇ ὑπ' ὄψει θέσιν ἀποτελεῖ σημεῖον καμπῆς τῆς τροχιᾶς του, ἥτις εἰς μικρὰν ἔκτασιν δύναται πρακτικῶς νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς εὐθεῖαν (τὴν ἐκ τοῦ Μ κάθετον ἐπὶ τὰ ΚΑ καὶ Κ'Β). Μὲ τὴν βάσιν ταύτην κατεσκεύασεν ὁ Watt ἀρθρωτὸν μηχανισμὸν δι' οὗ κατὰ προσέγγισιν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἄνευ ὁδηγοῦ μετατροπὴ κυκλικῆς κινήσεως εἰς εὐθύγραμμον. Ὁ Ρῶσος γεωμέτρης *Tchebitchef* τροποποιήσας τὸν μηχανισμὸν τοῦ *Watt* ἐτελειοποίησε τοῦτον, ἐπιτυχὼν ὥστε τὸ περὶ τὸ σημεῖον καμπῆς τόξον τῆς καμπύλης νὰ ἀφίσταται ἔτι ὀλιγώτερον τῆς εὐθείας (1854). Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐθεωρεῖτο δυνατὴ ἡ ἄνευ εὐθυγράμμου ὁδηγοῦ μετατροπὴ τῆς κυκλικῆς κινήσεως εἰς εὐθύγραμμον, εἰμὴ διὰ προσεγγίσεων ὡς ἀνωτέρω. Μετὰ πάροδον δεκαετίας ὁ Γάλλος ἀξιωματικὸς Peaucellier κατεσκεύασε τὸν *ἀντιστροφέα* (βλ. λ. ἀντιστροφὴ *[Γεωμετρ.]*), δι' οὗ ἐλύθη τὸ πρόβλημα τοῦτο.

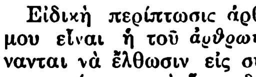

Σχ. 2.

Μεταξὺ τῶν *τριδιαστατῶν ἀρθρωτῶν μηχανισμῶν* ἐξέχουσαν διὰ τὴν ἐφαρμογήν του θέσιν κατέχει ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀρθρωτὸς μηχανισμὸς* ἢ ἁπλῶς *ἄρθρωσις* cardan.

Διὰ τούτου ἐπιτυγχάνεται ἡ μετάδοσις τῆς περιστροφικῆς κινήσεως ἀπὸ ἄξονος α εἰς ἄλλον β συναντῶντα τὸν πρῶτον ὑπό τινα γωνίαν φ, ἥτις ἐπιτρέπεται νὰ ὑποστῇ μεταβολὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως. Ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς ἀπαρτίζεται ἡ ἄρθρωσις αὕτη ἐκ τινος ἰσοσκελοῦς ὀρθογωνίου σταυροῦ Α' Α'' Β' Β'', εἰς τὰ ἄκρα τῶν σκελῶν τοῦ ὁποίου ἀρθροῦνται διὰ κυλινδρικῶν ἀρθρώσεων τὰ ἄκρα δύο περονῶν $Π_1$ καὶ $Π_2$ ὡς ἐν τῷ σχήματι, μεθ' ὧν συνδέονται οἱ ἄξονες α καὶ β τῶν ὁποίων αἱ ἐπεκτάσεις τέμνονται εἰς τὸ κέντρον Ο τοῦ σταυροῦ.

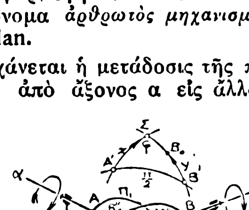

Σχ. 3.

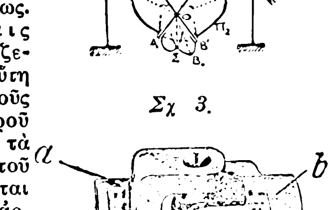

Σχ. 4.

Αἱ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τεμνόμεναι εὐθεῖαι α, β, ΟΑ καὶ ΟΒ ἀποτελοῦσι τὰς ἀκμὰς *ἀρθρωτῆς τετραεδρικῆς πυραμίδος* τῆς ὁποίας αἱ τρεῖς ἐπίπεδοι γωνίαι ΑΟΑ', ΒΟΒ', καὶ Α'ΟΒ' εἶναι ὀρθαί.

Τὰ ἄκρα τοῦ σταυροῦ γράφουσι τόξα μεγίστων κύκλων ἐπὶ σφαίρας κέντρου Ο καὶ ἀκτῖνος ἴσης πρὸς τὰ ἴσα σκέλη ΟΑ', ΟΒ',... τοῦ σταυροῦ, συναντώμενα εἰς σημεῖα (ὡς τὸ Σ) ὑπὸ γωνίας ἴσας πρὸς τὰς τῶν ἀξόνων α καὶ β. Τὸ τόξον Α'Β' τοῦ μεγίστου κύκλου τῆς ἀνωτέρω σφαίρας εἶναι ἴσον πρὸς $\frac{\pi}{2}$.

Ὅταν τὸ σημεῖον Α' μετατοπισθῇ εἰς Σ γράφον τὸ τόξον Α'Σ=x, τὸ Β' καταλαμβάνει θέσιν τινὰ B_0 (τόξ. $B'B_0=y$), τοῦ ὁποίου ἡ γωνιακὴ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Σ εἶναι $\frac{\pi}{2}$.

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ θεμελιώδη τύπον τῆς *σφαιρικῆς τριγωνομετρίας*, ὃν ἐφαρμόζομεν εἰς τὸ σφαιρικὸν τρίγωνον Α'ΣΒ' προσδιορίζομεν τὸν λόγον $\frac{dx}{dy}$ ὅστις ἰσοῦται πρὸς τὸν λόγον $\frac{V_1}{V_2}$ τῶν ταχυτήτων τῶν ἀξόνων α καὶ β.

Εὑρίσκεται δὲ $\frac{V_1}{V_2} = \frac{1-ημ^2x . ημ^2φ}{συνφ}$.

Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης καταφαίνεται τὸ μεταβλητὸν τοῦ λόγου τῶν ταχυτήτων (διὰ $φ \neq 180^0$). Ἐὰν ὁ μεταδίδων τὴν κίνησιν ἄξων ἔχῃ ταχύτητα περιστροφικὴν σταθεράν, ἡ ταχύτης τοῦ ἑτέρου ἐκφραζομένη συναρτήσει τοῦ τόξου x διέρχεται περιοδικῶς δι' ἑνὸς μεγίστου καὶ ἑνὸς ἐλαχίστου. Αἱ ἄκραι τιμαὶ τοῦ λόγου, δεδομένου ὅτι τὸ $ημ^2x$ μεταβάλλεται ἀπὸ 0 εἰς 1 εἶναι $\frac{1}{συνφ}$ καὶ συνφ.

Ἐὰν οἱ ἄξονες α καὶ β διαταχθῶσιν ὀρθογωνίως ($φ = \frac{\pi}{2}$) ἕκαστος ἄξων ἀκινητεῖ καθ' ὃν χρόνον ὁ ἕτερος δύναται νὰ περιστραφῇ (ἐννοεῖται πρακτικῶς μέχρι τῶν σημείων καθ' ἃ θὰ συνηντῶντο αἱ περόναι).

Ἐὰν ἐπὶ τοῦ ἄξονος β ληφθῇ σημεῖόν τι O_1 προσαρμοσθῇ δὲ μὲ κέντρον τὸ σημεῖον τοῦτο ἑτέρα ἄρθρωσις cardan, συμμετρικὴ δὲ τῆς πρώτης ὡς πρὸς τὸ ἐπίπεδον τὸ διερχόμενον διὰ τοῦ μέσου τοῦ ἄξονος OO_1 καθέτως τούτῳ, ὁ ἕτερος ἄξων τῆς δευτέρας ἀρθρώσεως θὰ στρέφεται μὲ γωνιακὴν ταχύτητα ἑκάστοτε ἴσην πρὸς τὴν τοῦ ἄξονος α.

Ἡ χρησιμωτάτη αὕτη ἄρθρωσις εὑρίσκει σὺν τοῖς ἄλλοις ἐφαρμογὴν εἰς τὰ ὄργανα μεταδόσεως κινήσεως ἐκ τοῦ κινητῆρος εἰς τοὺς τροχοὺς τῶν αὐτοκινήτων.

Διὰ παρομοίου μηχανισμοῦ ἀναρτᾶται ἡ πυξὶς τῶν πλοίων (βλ. πυξὶς) ἀπό τινος στεφάνης ἥτις μετέχει τῶν ταλαντώσεων τοῦ σκάφους, ὥστε ὁ ἄξων στροφῆς τῆς μαγνητικῆς βελόνης παραμένει πάντοτε κατακόρυφος. Μεταξὺ τῶν μὴ ἀρθρωτῶν συστημάτων ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ ἀρθρωτὸν σύστημα δι' οὗ ὁ *Koenigs* ἐπέτυχε τὴν ὑπό τινος σημείου τοῦ συστήματος μηχανικὴν διαγραφὴν τοῦ ἐπιπέδου, βασισθεὶς ἐπί τινος θεωρήματος τοῦ Darboux καθ' ὃ ἐὰν τρία σημεῖα εὐθείας κινοῦνται ἐπὶ σφαιρικῶν ἐπιφανειῶν, ὧν τὰ κέντρα κεῖνται ἐπ' εὐθείας α, πᾶν σημεῖον τῆς εὐθείας γράφει ἐπιφάνειαν σφαίρας ἧς τὸ κέντρον κεῖται ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω εὐθείας α, εἰς ἓν σημεῖον ταύτης γράφει ἐπίπεδον κάθετον ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν α.

Ι. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

—ΙΓΕΦΥΡΟΠ.]· βλ. γέφυραι καὶ δικτυώματα.

ἀρθρωτός. —*ή, όν*· ὁ ἀποτελούμενος ἐξ ἄρθρων, ὁ ἐφωδιασμένος μὲ ἄρθρα, ἀρθρώσεις.

— *ἀρθρωτὰ συστήματα [Μηχανολ.]*· βλ. ἄρθρωσις *[Μηχανολ.]*.

— *ἀρθρωτὴ γέφυρα*· βλ. λ. γέφυρα καὶ δικτυώματα.

— *ἀρθρωτὴ συγκέντρωσις [Τακτ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ τακτικῇ, ἡ, ἐπικειμένης τῆς πρὸς μάχην ἐμπλοκῆς, συγκέντρωσις τῶν στρατευμάτων τοῦ ὄγκου τῆς Μεραρχίας ἐκ τῆς φάλαγγος πορείας εἰς διάταξιν τοιαύτην, ὥστε νὰ χρησιμοποιῶσι καταλλήλως τὸ ἔδαφος, κυρίως δὲ νὰ δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσι πρὸς μάχην, συμφώνως ταῖς περὶ ἐλιγμοῦ προθέσεσι τοῦ Μεράρχου.

Ὁ ὅρος «*ἀρθρωτὴ συγκέντρωσις*» (rassemblement articulé) διὰ πρώτην φορὰν εἰσήχθη ἐν τῇ στρατιωτικῇ φρασεολογίᾳ ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ Καν. Ἐκστρατ. 1913 § 106, διετηρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον Κανονισμῶν (Γαλλ. Διδασκαλ. Μονάδ. 1921, Ἑλλην. 1923 § 173). Δεδομένου ὅτι ἡ ἀρθρωτὴ συγκέντρωσις δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολύ, λόγῳ τοῦ μακροχρονίου τῶν σημερινῶν μαχῶν, πρέπει νὰ λαμβάνηται πάντοτε ὑπ' ὄψει τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας της· καὶ προκειμένου μὲν περὶ τῆς ἐπιγείου ἀσφαλείας αὕτη προκύπτει ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῶν ἤδη ἐμπλακέντων εἰς τὸν ἀγῶνα στρατευμάτων· ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν ἐνάεριον πρέπει νὰ λαμβάνωνται ἅπαντα τὰ δυνατὰ μέτρα (*προκάλυψις, παραλλαγή, ἀντιαεροπορικὴ ἄμυνα*, κτλ.).

Ἡ ἀρθρωτὴ συγκέντρωσις ἀποβλέπει κατ' ἀρχὴν τὴν Μεραρχίαν, ἀλλὰ κατ' ἐπέκτασιν γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τοῦ ὅρου τούτου προκειμένου περὶ συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ ὄγκου μικροτέρων τινῶν μονάδων, ὡς π. χ. τοῦ συντάγματος ἢ τὸ πολὺ τοῦ τάγματος.

Ν. ΚΛΑΔΑΣ

—*ἀρθρωτὸς σχηματισμὸς [Στρατηγ.—Τακτ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ τακτικῇ πᾶς ἀραιὸς σχηματισμὸς (βλ. ἀραιὸς *[Στρατ.]*) τῆς Μεραρχίας ἢ τῶν μικροτέρων μονάδων (συνήθως μέχρι τοῦ τάγματος), ἐπιτρέπων ὅμως τὴν καλὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐδάφους, τὴν εὔκολον προχώρησιν ἢ ἀποχώρησιν, τὸ δὲ πάντων κύριον, τὴν ἐν πάσῃ στιγμῇ δυνατὴν ἀνάπτυξιν πρὸς μάχην· ἄνευ δὲ τῶν ἰδιοτήτων τούτων δὲν δύναται ὁ ἀραιὸς σχηματισμὸς νὰ θεωρῆται *ἀρθρωτός*.

Ὁ ὅρος *ἀρθρωτὸς* (articulé) εἰσήχθη διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ στρατιωτικῇ φρασιολογίᾳ ὑπὸ τοῦ Γαλλ. Καν. Ἐκστρατ. 1913, διετηρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον Κανονισμῶν (Γαλλ. Διδασκαλ. Μονάδ. 1921, Ἑλλην. 1923 § 150. Βλ. λ. σχηματισμοί) Κατ' ἀρχὴν ἀποβλέπει σχηματισμοὺς ἀπὸ Μεραρχίας μέχρι τάγματος (οἱ Κανονισμοὶ οὐδὲν τὸ συγκεκριμένον καθορίζουσι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμά των)· ἐν τούτοις γίνεται χρῆσις αὐτοῦ, κατ' ἐπέκτασιν, καὶ ἐν τῇ στρατηγικῇ ἐννοίᾳ, ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει αἱ μονάδες τῆς Στρατιᾶς ἢ τοῦ Σώματος στρατοῦ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἔχουσαι κατανομὴν καὶ κλιμάκωσιν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐν γένει στρατηγικὰς ἀνάγκας τῆς ἐκτελουμένης ἐπιχειρήσεως (*ζῶνας ἐνεργείας, γραμμὰς συγκοινωνιῶν*, κτλ.), ἀλλὰ πάντως τοιαύτας, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν ἐν πάσῃ στιγμῇ στρατηγικὴν ἀνάπτυξιν.

Ν. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀρὶ (Ari). Φυλὴ ἀφρικανικὴ τῶν Τουαρέγκ θ.κ.τ.

ἄρια (ἰταλ. aria, γαλλ. air) *[Μουσ.]*. Σύνθεμα δι' ᾆσμα καὶ κλειδοκύμβαλον μετὰ συνοδείας ἑνὸς ἢ καὶ πλειοτέρων ὀργάνων. Ἡ *ἄρια* ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀριθμόν τινα μελῳδικῶν φράσεων συμμετρικῶς διατεταγμένων καὶ μὲ ἑνότητα νοήματος καὶ τονικότητος. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συνθέσεως ἔκαμε τὴν πρώτην δειλὴν ἐμφάνισίν του εἰς τὸ μελόδραμα «Εὐρυδίκη» τοῦ Πέρι (1600), ἔλαβε δὲ συντόμως τοιαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μοντεβέρδε (1640) καὶ Καβάλλι (1645) ν' ἀποτελῇ αὐτοτελῆ δραματικὴν σκηνὴν τῆς ὁποίας ἡ καθόλου μορφὴ νὰ εἶναι ἀπολύτως ὑποτεταγμένη εἰς τὴν ποιητικὴν ἔκφρασιν τοῦ κειμένου, ἀπαράλλακτα ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰ νεώτερα λυρικὰ δράματα. Ὁ Ἀλέξανδρος Σκαρλάττι ἀνακαινίζων ὑστερώτερα τὴν μορφὴν ταύτην ἐπὶ τὸ τελειότερον, ἐδημιούργησε τὸ κλασσικὸν εἶδος τῆς ἄριας, τὴν Aria con da capo (D. C.). Ὁ σκελετὸς της συνίστατο σχηματικῶς οὕτω: Α—Β—Α, δηλαδὴ Α τὸ κύριον θέμα (16—32 μέτρα ἢ καὶ πλειότερα) τὸ ὁποῖον ἐπανελαμβάνετο αὐτούσιον ὡς κλείσιμον τοῦ συνθέματος μετὰ δεύτερον θέμα Β τῆς αὐτῆς περίπου διαρκείας καὶ γραμμένον εἰς σχετικόν τινα τοῦ πρώτου τόνον.

Τὴν ὑπὸ τοῦ Σκαρλάττι καθορισθεῖσαν μορφὴν τῆς ἄριας D. C. ἀπεδέχθησαν ὁμοθύμως πάντες οἱ Ἰταλοὶ μελοδραματικοὶ συνθέται τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τὸ μὲν διότι τὸ κοινὸν ἤρεσκετο εἰς αὐτήν, τὸ δὲ διότι κατέστη ἀγαπητὴ εἰς τοὺς καλλιτέχνας ἀοιδούς, οἵτινες εὕρισκον εὐκαιρίαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν δεξιοτεχνίαν των ποικίλλοντες μὲ διαφόρους παραλλαγὰς τὴν ἐπανάληψιν τοῦ κυρίου θέματος.

Ὄχι μόνον εἰς τὸ μελόδραμα ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τοῦ Μπάχ, τὰ ὀρατόρια τοῦ Χαΐνδελ καὶ ἄλλων ἡ ἄρια κατέλαβε περίβλεπτον θέσιν, ὑπῆρχε δὲ ἀκόμη ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γκλοὺκ καὶ τοῦ Μοζὸρ εὐρύτερον καὶ ἐπὶ τὸ αἰσθητικώτερον διεσκευασμένη.

Αἱ καινοτομίαι καὶ μεταρρυθμίσεις ἃς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπήνεγκον εἰς τὴν γενικὴν ὑφὴν τοῦ λυρικοῦ δράματος οἱ Σποντίνι, Μπελλίνι, Ροσσίνι, Βέρδι, Μαγερμπὲρ κλπ. ἡ ἄρια D. C. ἤρξατο βαθμηδὸν ἐξαφανιζομένη ἀπὸ τὸ μελόδραμα, διὰ νὰ παραχωρήσῃ τελικῶς τὴν θέσιν της εἰς τὴν «*μεγάλην ἄριαν*» (grand air), δραματικὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ σύνθεσιν ἁρμόζουσαν περισσότερον εἰς τὴν νέαν μορφὴν τοῦ μελοδράματος καὶ παρέχουσαν εὐρύτερον πλαίσιον εἰς τὴν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν τῶν μουσουργῶν. Τὰ παραδοθέντα ἡμῖν ἔργα τῶν προμνησθέντων διδασκάλων μᾶς παρέχουσιν ὑπέροχα ὑποδείγματα τοῦ εἴδους τούτου τῆς συνθέσεως.

Προϊούσης τῆς ἐξελίξεως τῆς τέχνης αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀντιλήψεις στρεφεῖσαι ῥαγδαίως πρὸς νέας ὁδοὺς ἤνοιξαν νέας ὁρίζοντας εἰς τὴν δραματικὴν σύνθεσιν. Ἡ συντελουμένη ἁρμονικὴ καὶ πολυφωνικὴ ἀναζύμωσις ἔθαψε διὰ παντὸς τὸ *recitativo*, τὴν *μεγάλην ἄριαν*, τὴν *καβαλλέταν* καὶ ἄλλας ὡρισμένας μορφάς, οἵτινες ἀπετέλουν συμβατικῶς τὸν σκελετὸν τοῦ παλαιοῦ μελοδράματος εἰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ ματαίως θ' ἀναζητήσῃ τις ν' ἀνεύρῃ τὰ ἴχνη των εἰς τὸ μουσικὸν δρᾶμα τῶν νεωτέρων μουσουργῶν.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

ἀρία! *[Ναυτ.]*. Κέλευμα, ἢ μᾶλλον ἰαχὴ ἣν πρὸς ἀμοιβαίαν παρότρυνσιν ἀνεφώνουν οἱ στρέφοντες τὸν ἐργάτην ἄνδρες. Ἀποδίδεται διὰ τοῦ «τροχαλῶς» τῆς ἐπισήμου, τοῦ «à réa»! καὶ τοῦ «rondement» τῆς γαλλικῆς, καὶ τοῦ «round up» τῆς ἀγγλικῆς, καὶ σημαίνει «μετὰ ταχύτητος», ὡς καὶ τὰ ὅμοιας χρήσεως ἀναφωνήματα «βίρα μπάζι», «βίρα σαματᾶ», «βίρα μπουνέτσα». Τοῦ «réa» σημαίνοντος γαλλιστὶ τὸ καρύλλιον (κοιν. *ράουλο*),

Digitized by Google

καθίσταται προφανὴς τοῦ ὅρου ἡ προέλευσις, σημαίνοντος ταχεῖαν στροφὴν τοῦ ἐργάτου ὡς ἡ τοῦ καρυλλίου ἐν τῷ τροχίλῳ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Ἀσίας (βλ. λ. Ἀρεία).

— **Ἀρία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Θράκης, ἀναφερόμενον ὑπὸ Στεφάνου Βυζαντίου. Α. Δ.

Ἀρία *γλωσσικὴ ὁμάς*· βλ. Ἄριοι καὶ Ἀσίας γλῶσσαι.

— **Ἀρία** *φυλή*· βλ. λ. Ἄριοι.

Ἀριὰ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Βαρυμπόπη.

ἀριὰ *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ ἀρία* (Quercus smilax). Δ. Ν. Π.

Ἀριαβίγνης. Υἱὸς τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γωβρύου καὶ ὁμοπάτριος ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς Ἀτόσσης, θυγατρὸς τοῦ Κύρου. Κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ὁ Ἀριαβίγνης μετὰ τοῦ Ἀχαιμένους καὶ τοῦ Μεγαβάζου συνεστρατήγει τοῦ στόλου τῶν Περσῶν καὶ ἔπεσε κατ' αὐτὴν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν Περσῶν. ΚΑΨ.

Ἀριαδαῖος (Ariadaeus) *[Ἀστρον.]*. Κρατὴρ τῆς Σελήνης, κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δισκου αὐτῆς μεταξὺ τῶν κρατήρων τοῦ Ἀγρίππα καὶ τοῦ Ἀραγκό. Αἱ σεληνογραφικαὶ αὐτοῦ συντεταγμέναι εἶναι κατὰ προσέγγισιν αἱ ἑξῆς: μῆκος 17°,5 Δ καὶ πλάτος +5°. Ἐγγὺς τοῦ κρατῆρος τούτου ἄρχεται τὸ ὁμώνυμον ρῆγμα, τὸ ὁποῖον, ὅπως καὶ τὸ ρῆγμα τοῦ Hyginus, ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Schroeter. Τὸ ρῆγμα τοῦ Ἀριαδαίου εἶναι μακρότερον, εὐρύτερον καὶ πιθανῶς βαθύτερον τοῦ Hyginus. Κατὰ τὸν Webb τὰ δύο ταῦτα ρήγματα συνέχονται πρὸς ἄλληλα διά τινος κλάδου, διήκοντος βορείως τοῦ κρατῆρος Ἀγρίππα (βλ. λ. Σελήνη). Σ. Π.

Ἀριαδίτης, Ἀλέξιος. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀριάδος τῆς Ἀμβρακίας τοῦ Βάλτου, φερόμενος εἰς τὸ μητρῷον τῶν Ἀγωνιστῶν καὶ ὡς *Ἀριαδίνης*, ἀξιωματικὸς ΣΤ' τάξεως ὑπ' ἀριθ. 1368 καὶ 1369, ἐνῷ προφανῶς πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Πολεμήσας ὑπὸ τὸν Ι. Ράγγον καὶ Ἀνδρέαν Ἴσκον ἀνεδείχθη τῷ 1823 ταξίαρχος καὶ τῷ 1825 ὑποχιλίαρχος, ὑπηρέτησε δὲ καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ἐπὶ κεφαλῆς συμπολιτῶν (φάκελλος ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 1 93). Τ. Χ. Κ.

Ἀριάδνεια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορταὶ τελούμεναι ἐν Νάξῳ, Κύπρῳ καὶ Δήλῳ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀριάδνης (βλ. λ.). Ι. Χ. Δ.

Ἀριάδνη *[Μυθ.]*. Ὁ μῦθος τῆς Ἀριάδνης εἶναι εἷς τῶν πολυπλοκωτέρων μύθων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ διότι συνεχωνεύθησαν εἰς αὐτὸν πολλοὶ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους μῦθοι διαφόρων τόπων, καὶ διότι ὁ οὕτω διαπλασθεὶς ἀρχικὸς μῦθος διερρυθμίσθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ μυθογράφων ἐκ ποικίλων ἀφορμῶν. Τὸν μῦθον τῆς Ἀριάδνης κατέστησαν συνθετώτερον ἔτι μᾶλλον καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς μίαν πολυσύνθετον θεότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου, τὸν *Διόνυσον*, καὶ πρὸς ἕνα τῶν ἐπιφανεστέρων ἡρώων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, τὸν *Θησέα*.

Στοιχεῖα τοῦ μύθου. — Ἡ Ἀριάδνη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης (ἢ τῆς Κρήτης). Ἡ ἀρχαιοτάτη λοιπὸν περὶ αὐτῆς παράδοσις εἶναι ὁ περὶ αὐτῆς κρητικὸς μῦθος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ μετὰ τοῦ Διονύσου ἕνωσίς της εἶναι ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτάτας θρησκευτικὰς παραδόσεις τῆς χώρας ταύτης, ἀλλὰ περὶ τὸν μῦθον αὐτὸν ἐνωρίτατα, φαίνεται, περιετυλίχθη καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς μῦθος περὶ τοῦ ἥρωος Θησέως, ἀφοῦ ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας (λ 320 κ.ἑ.) γνωρίζει ὅτι «κούρην Μίνωος ὀλοόφρονος» ἀπήγαγεν ὁ ἥρως Θησεύς. Κατὰ τὰς συγχωνευθείσας ταύτας δύο παραδόσεις, μόλις ἔφθασεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Κρήτην ὁδηγῶν τοὺς ἑπτὰ νέους καὶ τὰς ἑπτὰ νέας, τὸν ἀνθρώπινον αὐτὸν φόρον, ὅστις προωρίζετο νὰ γίνῃ βορὰ τοῦ ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ Μινωταύρου, ἐνέπνευσεν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνωος τόσον σφοδρὸν ἔρωτα, ὥστε αὐτὴ καὶ ὁδηγίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν Μινώταυρον καὶ νῆμα (μίτον), διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Λαβυρίνθου μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μινωταύρου. Τὸν Θησέα ἐξελθόντα τοῦ Λαβυρίνθου, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μινωταύρου καὶ τὴν διάσωσιν τῶν προοριζομένων δι' αὐτὸν θυμάτων, ἠκολούθησεν εἰς τὸ πλοῖον του καὶ ἡ Ἀριάδνη.

Τὸ πλοῖον μετὰ τὸν ἐκ Κρήτης ἀπόπλουν προσήγγισε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν νῆσον Νάξον, *Δίαν* τότε καλουμένην. Ἐν Νάξῳ εἶδε τὴν Ἀριάδνην ὁ θεὸς Διόνυσος, ὅστις ἐθέλχθη ἀπὸ τὰ κάλλη της καὶ διὰ νὰ ἁρπάσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸν Θησέα καὶ καταστήσῃ θείαν σύζυγόν του, παρώρμησε τὴν Ἄρτεμιν νὰ φονεύσῃ τὴν Ἀριάδνην, κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν παραδόσεων, τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένην. Ἡ θνητὴ λοιπὸν σύζυγος τοῦ Ἀθηναίου ἥρωος ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Νάξῳ, ὅπου ἐδείκνυον τὸν τάφον της, διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀθάνατος σύζυγος τοῦ Διονύσου ἐν τῷ Ὀλύμπῳ. Κατ' ἄλλους ὅμως μύθους, οἵτινες καὶ ἐπεκράτησαν, ἡ Ἀριάδνη ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ Θησέως εἰς τὴν Νάξον, ἔνθα ἠναγκάσθη νὰ συζευχθῇ τὸν μέγαν ἱερέα τοῦ Διονύσου. Τοῦ μύθου τούτου ὅμως ὑπάρχουν πλεῖσται παραλλαγαὶ ὀφειλόμεναι εἰς τοὺς ποιητὰς καὶ μυθογράφους, οἵτινες κατὰ διαφόρους τρόπους ἐξέθεσαν τὰ αἴτια τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀριάδνης ὑπὸ τοῦ Θησέως. Κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ποιητάς, οἵτινες προσεπάθησαν ν' ἀπαλλάξουν τὸν ἐθνικὸν ἥρωά των τῆς μομφῆς τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀχαριστίας πρὸς τὴν διασώσασαν αὐτόν, ἡ Ἀριάδνη ἀνηρπάγη ὑπὸ τοῦ θεέλλης, ἢ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ Θησέως ὑπακούσαντος εἰς διαταγὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἢ τοῦ Ἑρμοῦ ἢ τὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ τοῦ Διονύσου, ὅστις ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Θησέα καθ' ὕπνον (*Διοδ* IV. 61, V. 51). Προσέθετον μάλιστα ὅτι ὁ Θησεὺς ἕνεκα τῆς λύπης του, τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν, ἐλησμόνησε ν' ἀλλάξῃ τὰ μέλανα ἱστία τοῦ πλοίου καὶ ἔγινεν οὕτως αἴτιος τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του *Αἰγέως*.

Ἡ κοιμωμένη Ἀριάδνη.
[Μουσεῖον Βατικανοῦ, Ρώμη.]

Κατὰ τὰς ἀθηναϊκὰς ταύτας παραδόσεις ὁ Διόνυσος θελχθεὶς ἀπὸ τὰ κάλλη τῆς Ἀριάδνης κατῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν, ὅπου ἐκοιμᾶτο αὕτη, τὴν ἀφύπνισε, τὴν ἔκαμε σύζυγόν του, τὴν ὡδήγησεν ἔπειτα ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ ὄρος *Δρῖον* καὶ μετὰ ταῦτα ἐξηφανίσθη μετ' αὐτῆς ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἀριάδνη ἀνελθοῦσα εἰς τὸν Ὄλυμπον ἔλαβεν ὡς δῶρον ἀπὸ τὸν Δία τὴν ἀθανασίαν. Διηγοῦντο ἀκόμη ὅτι ὁ Διόνυσος ἢ κατ' ἄλλους ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὴν καὶ ὀλοφυρομένην διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν παρηγόρησε προειποῦσα ὅτι θὰ γίνῃ σύζυγος τοῦ Διονύσου, ἢ αἱ Ὧραι) ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἀριάδνην κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων των πολύτιμον ἐκ χρυσοῦ στέφανον, πεποικιλμένον μὲ πολυτίμους λίθους, ἔργον τοῦ Ἡφαίστου, ὅστις κατηστερίσθη ἔπειτα (*Ovid.* Metam. VIII, 181 κ.ἑ.). Ἡ συσχέτισις τῶν διαφόρων περὶ Ἀριάδνης παραδόσεων καὶ αἱ γενόμεναι προσπάθειαι περὶ ἑνώσεως ἢ τροποποιήσεως αὐτῶν ἐδημιούργησαν δύο ἰδίως μύθους περὶ αὐτῆς, τὸν μῦθον τῆς ἐγκαταλειφθείσης ὑπὸ τοῦ Θησέως καὶ ὀλοφυρομένης διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν Ἀριάδνης, καὶ τὸν μῦθον τῆς εὐτυχοῦς Ἀριάδνης, ἥτις ἐδοκίμασε τὴν χαρὰν νὰ γίνῃ σύζυγος θεοῦ.

Ἡ λατρεία τῆς Ἀριάδνης — Εἰς τὴν Νάξον, τὸν κυριώτερον τόπον, μετὰ τὴν Κρήτην, τῆς λατρείας της, διεκρίνοντο δύο Ἀριάδναι, ἐκείνη ἥτις ἀπέθανεν εἰς αὐτὴν ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θησέως, καὶ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη ὁ Διόνυσος καὶ ἔγινεν ἐξ αὐτῆς πατὴρ τοῦ Σταφύλου. (Κατὰ παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Στάφυλος καὶ ὁ Οἰνοπίων, ὁ καὶ ἱδρυτὴς τῆς πόλεως Χίου, ἦσαν υἱοὶ τῆς Ἀριάδνης ἐκ τοῦ Θησέως.) Αἱ ἐν Νάξῳ ἀποδιδόμεναι εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν Ἀριάδνην τιμαὶ συναπετέλουν μίαν ἑορτὴν λύπης καὶ πένθους, ἐνῷ αἱ πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ Διονύσου Ἀριάδνην συναπήρτιζον ἑορτὴν φαιδράν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο ἀγῶνες, ἠκούοντο εὔθυμοι φωναὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀριάδνης καὶ τοῦ θείου συζύγου της καὶ ἐψάλλετο ὁ ὕμνος τῆς ἀνοίξεως, ὁ εὔθυμος διθύραμβος, τοῦ ὁποίου τὴν ἐφεύρεσιν ἀντεποιεῖτο ἡ Νάξος. Πιθανώτατα ἐσυνεχίζετο ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἡ λατρεία μιᾶς ἀρχαίας θεᾶς τῆς φύσεως, ἀσιατικῆς προελεύσεως καὶ συγγενοῦς πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, θεᾶς τῆς ὁποίας ἡ λατρεία συνωδεύετο μὲ τελετὰς ἀλλοκότους καὶ συμβολικάς.

Ἡ Ἀριάδνη ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν Δῆλον, ὅπου ὁ Θησεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸ ξόανον τῆς Ἀφροδίτης, ἔργον τοῦ Δαιδάλου καὶ δῶρον πρὸς αὐτὸν τῆς Ἀριάδνης. Λέγεται δὲ ὅτι ἀφιέρωσεν ὁ Θησεὺς τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, διὰ νὰ μὴ ὑπενθυμίζῃ εἰς αὐτὸν ἡ θέα του τὸν πρὸς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν Ἀριάδνην ἔρωτά του (*Παυσ.* IX. 40. 3-4). Εἰς τὴν Δῆλον ἐτελεῖτο καὶ χορὸς ὑπὸ νέων εἰς εὐλαβῆ ἀνάμνησιν τοῦ γενομένου ἐν τῇ νήσῳ χοροῦ ὑπὸ τῶν διασωθέντων ὑπὸ τοῦ Θησέως Ἀθηναίων νέων, χοροῦ οὗτινος αἱ στροφαὶ ἀπεμιμοῦντο τοὺς χιλίους ἑλιγμοὺς τοῦ Λαβυρίνθου.

Ὁμοίως ἐλατρεύετο ἡ Ἀριάδνη εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ τάφος της εἰς ἓν δάσος ἱερὸν τῆς *Ἀριάδνης Ἀφροδίτης*. Κατὰ τὸν ἐπιχωριάζοντα ἐν τῇ νήσῳ μῦθον, ὁ Θησεὺς εἶχεν ἀποβιβάσει τὴν Ἀριάδνην, ἔγκυον οὖσαν, εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀπομακρυνθεὶς ἔπειτα ὑπὸ τῆς θυέλλης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ πλησίον της. Εἰς τὸν μῦθον τοῦτον προσετίθετο ὅτι ἡ Ἀριάδνη παρὰ τὰς περιθάλψεις τῶν γυναικῶν τῆς νήσου ἀπέθανε κατὰ τὸν τοκετὸν καὶ ὅτι, ὅτε ὁ Θησεὺς ἠδυνήθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὴν νῆσον, ἡ Ἀριάδνη εἶχεν ἀποθάνει. Τεθλιμμένος ὁ ἥρως ἀνήγειρε τότε, κατὰ τὸν ἐπιχώριον μῦθον, ἱερὸν καὶ ἀφιέρωσεν εἰς μνήμην τῆς συζύγου του δύο ἀγάλματά της, ἓν ἀργυροῦν καὶ ἓν χαλκοῦν, καὶ ἐτέλεσε θυσίαν. Πρὸς τιμὴν τῆς Ἀριάδνης ἐγίνετο ἐν τῇ νήσῳ τελετὴ κατὰ τὴν ὁποίαν εἷς νεανίας κατακεκλιμένος ἐπὶ κλίνης ἀπεμιμεῖτο τὰς κραυγὰς καὶ τὰς κινήσεις γυναικὸς κατεχομένης ἀπὸ τὰς ὠδῖνας τοκετοῦ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ λατρεία τῆς Ἀριάδνης ἦτο ἡνωμένη μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν *Ὠσχοφορίων*, ὅτε μία πομπὴ εὐγενῶν νέων, ἐνδεδυμένων γυναικείας ἐσθῆτας καὶ κρατούντων κλήματα ἀμπέλου μὲ βότρεις (ὤσχους ἢ ὄσχους), μετέβαινεν ἀπὸ τὸ Λήναιον τοῦ ἄστεως εἰς τὸ ἐν Φαλήρῳ ἱερὸν τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς (βλ. λ. Διονύσια). Τὴν καθιέρωσιν τῆς ἑορτῆς ταύτης ἀπεδίδον εἰς τὸν Θησέα μετὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἐπιστροφήν του (*Πλουτ.* Θησ 22-23). Εἰς τὸ Ἄργος ἐδείκνυον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κρησίου Διονύσου, κείμενον παρὰ τὸν ναὸν τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης, κεραμίνην λάρνακα, ἥτις περιεῖχε τὴν σποδὸν τῆς Ἀριάδνης.

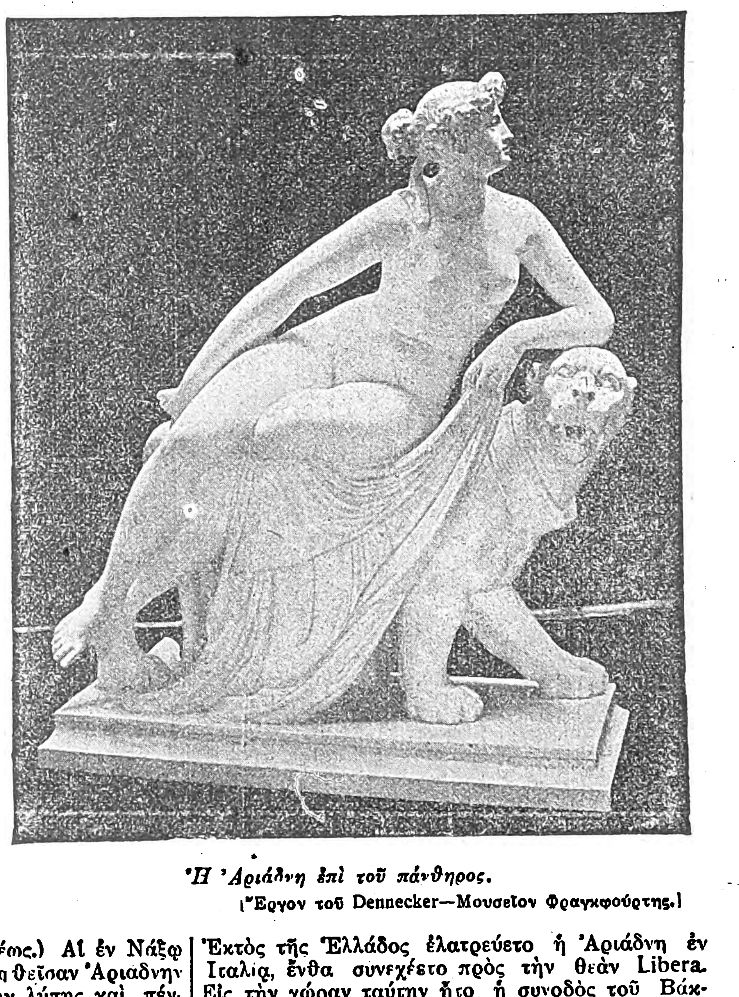

Ἡ Ἀριάδνη ἐπὶ τοῦ πάνθηρος.
[Ἔργον τοῦ Dannecker—Μουσεῖον Φραγκφούρτης.]

Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐλατρεύετο ἡ Ἀριάδνη ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα συνεχέετο πρὸς τὴν θεὰν Libera. Εἰς τὴν χώραν ταύτην ἦτο ἡ σύνοδος τοῦ Βάκχου καὶ συμμετεῖχε πασῶν τῶν ἑορτῶν του, τὸ ποθετουμένη πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Διονύσου, καὶ ὅλων τῶν θριάμβων του.

Digitized by Google

Ἑρμηνεία τοῦ μύθου.— Καὶ εἰς τὸν μῦθον τῆς Ἀριάδνης ἡ πρώτη προσπάθεια τῆς ἑρμηνείας αὐτοῦ ἔγινε διὰ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως. Τινὲς (ὁ Preller) παρασυρθέντες ἀπὸ σχόλιόν τι τοῦ Ἡσυχίου (ἀδνὸν=ἁγνὸν) ἐθεώρησαν τὴν λ. *Ἀριάδνη* ἀντίστοιχον πρὸς τὴν λ. *Ἀριάγνη*, ἥτις σημαίνει τὴν ἁγνοτάτην· ἄλλοι ὅμως, πολὺ πιθανώτερον, ἀνεῦρον εἰς τὴν λ. Ἀριάδνη τὸ θέμα *(αδ)* τοῦ *ἁνδάνω* καὶ ὑπεστήριξαν ὅτι εἰς τὸ ὄνομα Ἀριάδνη ἐνυπάρχει ἡ ἰδέα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς χάριτος. Κατ' αὐτοὺς ἡ Ἀριάδνη εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς ἐαρινῆς φύσεως. Ὑπὲρ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐπικουροῦσι καὶ αἱ τελεταὶ αἵτινες ἐγίνοντο ἐν Κνωσσῷ τῆς Κρήτης (ἔνθα ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα *Ἀριδήλα*) πρὸς τιμὴν τῆς Ἀριάδνης ὅτε νέοι καὶ νεάνιδες ἐχόρευον «ἔνθα μὲν ἠΐθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι—ὠρχεῦντ', ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες» (Ἰλ. Σ. 593—594), ὅπως, συνήθως, ἐγίνετο κατὰ τὰς διὰ τὴν ἄφιξιν τῆς ἀνοίξεως θρησκευτικὰς ἑορτὰς πλείστων μερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ μύθου μὲ τὰς ἀντιθέσεις του. Ἡ Ἀριάδνη ἀποθνήσκει εἰς τὴν γῆν καὶ ἀναζῇ εἰς τὸν οὐρανόν, κοιμᾶται καὶ ἐξυπνᾷ, ὅπως δηλαδὴ ἡ φύσις ἥτις ἀποθνήσκει καὶ κοιμᾶται κατὰ τὸν χειμῶνα διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ἐντεῦθεν καὶ αἱ σχέσεις τῆς Ἀριάδνης πρὸς τὸν Διόνυσον, οὗ τινος ὁ μῦθος παρουσιάζει τὰς αὐτὰς ἀντιθέσεις (βλ. καὶ τὰς λ. Βάκχος, Διόνυσος, Θησεύς, Κόρη).

Ὁ μῦθος εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν τέχνην.— Ἐκτὸς τῶν μυθογράφων μὲ τὴν διάπλασιν, τὸν πλουτισμὸν καὶ τὴν διαρρύθμισιν τοῦ περὶ Ἀριάδνης μύθου ἠσχολήθη ὄχι μόνον ἡ ἑλληνικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ λατινικὴ ποίησις καὶ ἰδίως ὁ Ὀβίδιος εἰς τὰς «Μεταμορφώσεις» του, καὶ ὁ Κάτουλος εἰς τὸ Ἐπιθαλάμιον Πηλέως καὶ Θέτιδος. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ μῦθος τῆς Ἀριάδνης ἐνέπνευσε τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας, οἵτινες ἀπεικόνισαν τὰ διάφορα ἐπεισόδια τοῦ ὡραίου μύθου εἰς πεφημισμένα καλλιτεχνικὰ ἔργα των. Οὕτως εἶχεν ἀπεικονισθῆ ἡ Ἀριάδνη εἰς τὴν περίφημον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ λάρνακα τοῦ Κυψέλου (*Παυσ.* V. 19.1), κρατοῦσα ὡς σύμβολόν της στέφανον καὶ παρ' αὐτὴν ὁ Θησεὺς παίζων λύραν. Εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ θέατρον ἀρχαιότατον ἱερὸν τοῦ Διονύσου μία ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ζωγραφιῶν τοῦ ναοῦ εἶχε θέμα τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἀριάδνης, ἥτις ἀπεικονίζετο κοιμωμένη ἐνῷ ὁ Θησεὺς ἀνήγετο εἰς τὸ πέλαγος καὶ ὁ Διόνυσος κατήρχετο πρὸς αὐτὴν καταμαγευμένος ἀπὸ τὸ θεῖον κάλλος της (*Παυσ.* I. 20.3). Ὁ Πολύγνωτος εἶχε ζωγραφήσει εἰς τὴν ἐν Δελφοῖς λέσχην τῶν Ἀθηναίων τὴν Ἀριάδνην καθημένην καὶ παρατηροῦσαν τὴν ἀδελφήν της Φαίδραν.

Εἰς πλεῖστα διασωθέντα ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀπεικονίζονται οἱ ἔρωτες τῆς Ἀριάδνης μετὰ τοῦ Θησέως, ἢ ἡ συνδρομὴ αὐτῆς (ἡ παράδοσις τοῦ μίτου) πρὸς τὸν ἐραστήν της ἥρωα εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μινωταύρου ἐπιχείρησίν του, ἢ ἡ εἰς τὴν Νάξον ἄφιξίς της, ἢ ὁ χορὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Θησέως σωθέντων Ἀθηναίων νέων (εἰς ἓν ἀγγεῖον εὑρισκόμενον ἐν Φλωρεντίᾳ). Ὡσαύτως ἀπεικονίζονται εἰς διασωθέντα ἀρχαῖα ἔργα ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Ἀριάδνης καὶ ἡ ἀπελπισία αὐτῆς καθ' ἣν στιγμὴν μετὰ τὴν ἀφύπνισίν της, καθημένη ἐπὶ τοῦ βράχου, βλέπει νὰ φεύγῃ τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον φέρει τὸν ἄπιστον Θησέα. Ἡ συγκινητικὴ αὕτη στιγμὴ πολλάκις ὑπὸ τῶν ποιητῶν περιγραφεῖσα ἔχει ἀπεικονισθῆ, ὡς καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐπεισόδια, εἰς τοιχογραφίας τῆς Πομπηΐας (ἰδίως εἰς οἰκίας αἵτινες ἐπωνομάσθησαν, διὰ τὰς τοιχογραφίας των «οἰκία Ἀριάδνης» καὶ «οἰκία Λαβυρίνθου» καὶ τὸ μέγα χαμαιτυπεῖον τῆς πόλεως εἰς στάσεις προκαλούσας τὴν ἐπιθυμίαν σαρκικῆς ἀπολαύσεως) καὶ τοῦ Ἡρακλείου (Ercolano). Πλεῖστα εἶναι καὶ τὰ ἀγάλματα ἅτινα φαίνονται ἀπομιμήσεις ἀρχαίου ὑπερόχου ἔργου καὶ παριστῶσι τὴν Ἀριάδνην εἰς κατάστασιν βαθυτάτης θλίψεως. Ἄλλη σειρὰ ἀρχαίων μνημείων παρουσιάζει τὸν Διόνυσον συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ βακχικοῦ θιάσου καὶ προχωροῦντα πρὸς τὴν Ἀριάδνην κοιμωμένην εἰς μίαν στάσιν ἡδονικήν. Μία ζωγραφία τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως προσφέρει τὸν προσφιλῆ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καλλιτεχνικὸν τοῦτον τύπον συνθέσεως. Ἡ Ἀριάδνη κοιμᾶται εἰς τὴν παραλίαν τῆς Νάξου, ἐνῷ τὸ πλοῖον τοῦ Θησέως ἀπομακρύνεται τῆς ἀκτῆς. Ἡ θεὰ ἔχει τὸ στῆθος καὶ τοὺς βραχίονας γυμνούς, καὶ στηρίζει τὸ μὲν ὡραῖον σῶμά της ἐπὶ τοῦ βράχου, τὴν δὲ κεφαλήν της ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονός της, ἐνῷ ὁ δεξιὸς κάμπτεται μετὰ χάριτος ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς καὶ σχηματίζει τὸ πλαίσιον τῆς ἐξαισίας μορφῆς της. Εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν ἵσταται ὁ Διόνυσος, ὅστις ἀκίνητος παρατηρεῖ αὐτὴν μὲ βλέμμα μεστὸν θαυμασμοῦ καὶ ἡδονῆς. Τὴν ἡδυπαθῆ συγκίνησίν του φαίνονται συμμεριζόμενοι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν Σάτυροι καὶ Βάκχαι. Εἰς ἄλλην τοιχογραφίαν ὁ Διόνυσος καὶ ἡ Ἀριάδνη κάθηνται ὑπὸ μέγα κλῆμα ἀμπέλου καὶ ὁ Διόνυσος κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸν θύρσον προσφέρει διὰ τῆς δεξιᾶς του κύπελλον εἰς τὴν Ἀριάδνην. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ κορμοῦ τοῦ κλήματος εἷς πτερωτὸς Ἔρως κρατεῖ, προοβλέπων τὸ θεῖον ζεῦγος, κεστὸν (ζώνην), τὸ ἐρωτικὸν σύμβολόν του. Καὶ ἐν γένει οἱ πάσης εἰδικότητος καλλιτέχναι τῆς ἀρχαιότητος, γλύπται, ζωγράφοι, ἀγγειογράφοι, σφραγιδογλύφοι εἶχον ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὸν ὡραῖον μῦθον τῆς Ἀριάδνης. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἔργων ὡς ἄριστον θεωρεῖται ἡ κοιμωμένη Ἀριάδνη τοῦ Βατικανοῦ εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος. Ἡ μελαγχολικὴ ἔκφρασις τοῦ προσώπου ἀποκαλύπτει τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ἐρωμένην. Ἡ φυσιογνωμία ἀποπνέει πάθος καὶ κάματον. Ἡ στάσις της εἶναι πλήρης μαλθακότητος καὶ ἀκκισμάτων. Μὲ τὸν δεξιὸν βραχίονα φαίνεται ὅτι προσεπάθησε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἄστατον Θησέα, ἀφοῦ δὲν συνεκράτησαν αὐτὸν τὰ θέλγητρά της καὶ αἱ προκλητικαὶ τοῦ σώματός της κινήσεις, ὡς ἐκδηλοῦνται μὲ τὴν ἡδονικὴν κίνησιν τῆς ἀριστερᾶς κνήμης καὶ τὴν ἀταξίαν τῶν ἐνδυμάτων. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο εὑρέθη ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' καὶ ἐνέπνευσεν ἐνθουσιώδεις στίχους εἰς τὸν Baldassare Castiglione. Μετὰ τὸ ἄγαλμα τοῦτο θαυμάζεται τὸ ἀνάγλυφον τοῦ μουσείου Pio Clementino τῆς Ρώμης, τὸ παριστῶν βακχικὸν θίασον. Ἡ πλησίον τῆς Ἀριάδνης ἐν τῷ ἀναγλύφῳ πτερωτὴ μορφὴ εἶναι ἡ Νὺξ ἢ ὁ Ὕπνος. Εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀριάδνης ἀπεδόθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Studnitz καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 182 ὡραιοτάτη γυναικεία κεφαλὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ἥτις ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1878 παρὰ τὸ ὑπὸ τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀσκληπιεῖον. Ἡ θεὰ ἐστήριζε τὴν ἐλαφρῶς κεκλιμένην

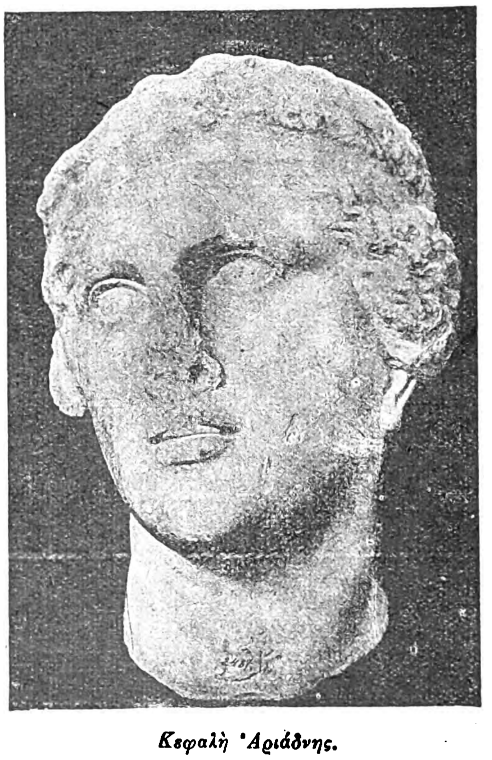

Κεφαλὴ Ἀριάδνης.
[Ἐθν. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

κεφαλήν της ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός, τῆς ὁποίας ἴχνη ὑπελείφθησαν πλησίον τοῦ δεξιοῦ ὠτός. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου ἐμφανίζει τὴν θεὰν ὀνειροπολοῦσαν, ἡ δὲ ὑγρότης τῶν παρειῶν καὶ τὸ μάγον στόμα προσδίδουν εἰς τὴν ὅλην φυσιογνωμίαν θεῖον κάλλος. Τὸ ἔργον εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα τοῦ μουσείου καὶ εἶναι καλλιτεχνικὸν προϊὸν μεγάλου γλύπτου τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἀνήκοντος εἰς τὴν μεικτὴν ἢ ἐκλεκτικὴν σχολήν, ἥτις ἦτο ὁ συνδετικὸς κρίκος τῶν δύο μεγάλων συγχρόνων σχολῶν, τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους.

Πλῆθος μνημείων ἀναπαριστᾷ τὴν Ἀριάδνην πλησίον τοῦ Διονύσου, εἴτε εἰς τὴν πομπὴν τῶν γάμων των, ὡς εἰς τὸ ἀνάγλυφον τῆς σαρκοφάγου τοῦ μουσείου τοῦ Μονάχου, ὅπου εἶναι κατακεκλιμένοι ἀμφότεροι ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ κενταύρων, ἐνῷ τοῦ βακχικοῦ θιάσου μέρος μὲν προπορεύεται, μέρος δὲ ἕπεται τοῦ ἅρματος, εἴτε εἰς ἓν σπήλαιον ὑπὸ τὴν σκιὰν μεγάλου κλήματος ἀμπέλου, ὅπου ἡ Ἀριάδνη, πλήρης χαρᾶς καὶ χάριτος, κάθηται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Διονύσου. Εἰς ἓν ἑλληνικὸν ἀγγεῖον, εὑρεθὲν εἰς τὸ Orvieto, ἡ Ἀριάδνη κάθηται ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ Διονύσου, τὸν ὁποῖον ἔχει ἐναγκαλισθῆ. Ὡσαύτως Ἀριάδνη καὶ Διόνυσος ἀπεικονίζονται καθήμενοι πλησίον ἀλλήλων εἰς πλῆθος ἀγγείων καὶ κατόπτρων, τὰ ὁποῖα εἶναι κεκοσμημένα μὲ γραπτὰ ἢ γλυπτὰ συμπλέγματα, ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους μύθους. Καὶ ἑρμαῖ ἀνευρέθησαν μὲ τὴν μορφὴν τῆς Ἀριάδνης ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ τὴν τοῦ Διονύσου ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὡς καὶ προτομαὶ τῆς Ἀριάδνης ἐκ μαρμάρου.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ μῦθος τῆς Ἀριάδνης ἐνέπνευσε καὶ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὰς καλὰς τέχνας. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς λογοτεχνίας ὑπεροχώτερα εἶναι ἡ τραγῳδία «Ariane» τοῦ Th. Corneille, ἥτις εἶναι καὶ τὸ ἀριστούργημά του, καὶ τὸ λυρικὸν δρᾶμα τοῦ Φλωρεντινοῦ ποιητοῦ Ot. Rinuccini, τοῦ ἀκολουθήσαντος τὴν Μαρίαν τῶν Μεδίκων εἰς Γαλλίαν, «Ariane à Naxos». Τῆς τραγῳδίας ψυχὴ εἶναι ὁ οἶκτος, τὸν ὁποῖον προκαλεῖ ἡ συγκινητικωτάτη κατάστασις τῆς Ἀριάδνης. Ἐκ τῶν προσώπων (Θησέως, βασιλέως τῆς Νάξου, Φαίδρας, τῆς κόρης του καὶ ἀντιζήλου τῆς Ἀριάδνης, Πειρίθου καὶ Ἀριάδνης) ἡ Ἀριάδνη πληροῖ ὅλον τὸ ἔργον. Ἀγαπᾷ περιπαθέστατα καὶ εἶναι ἐν τούτοις τὸ θῦμα ἀπεχθεστάτης ἀχαριστίας. Ὅσην βαθεῖαν συμπάθειαν ἐμπνέει ἡ ἡρωΐς, τόσην ἀντιπάθειαν προκαλεῖ ὁ Θησεὺς διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν. Τὸ ἔργον ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων τοῦ ποιητοῦ, ὅστις μὲ τὴν ἀλήθειαν τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἐκφράσεως ἐπετύγχανε μίαν ὑπέροχον τραγικὴν εὐγλωττίαν καὶ μὲ τὴν συγκίνησιν τὴν ὁποίαν προεκάλει εἰς τὰς καρδίας τῶν θεατῶν τοῦ ἔργου, κατώρθωνε ν' ἀναπηδᾷ ἐξ αὐτῶν ὁ οἶκτος. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον ἐπεκρίθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ μάλιστα τοῦ Voltaire. Τοῦ λυρικοῦ δράματος ἐξεθειάζετο ὡς ἀριστούργημα ὁ μονόλογος τῆς Ἀριάδνης. Ἄξια μνείας εἶναι καὶ μελοδράματα ἅτινα ἐνεπνεύσθησαν οἱ δημιουργοί των ποιηταὶ καὶ μουσικοσυνθέται ἐκ τοῦ αὐτοῦ μύθου τῆς Ἀριάδνης. Ταῦτα εἶναι ἡ «Ariane» τοῦ Perrin (στίχ.)—Campert, ἡ «Ariane et Bacchus» τοῦ Saint-Jean (στίχ.)—Marais, ἡ «Ariane et Thesée» τοῦ Lagrange—Chancel et Roy (στίχ.)—Mouret, «Ariane à Naxos» τοῦ Hofmannsthal (στίχ.)—R. Strauss καὶ «Ariane» τοῦ C. Mendès (στίχ.)—Massenet.

Ἐκ τῶν γλυπτῶν ἔργων ὑπερέχουσι τὸ μαρμάρινον ἄγαλμα τῆς Ἀριάδνης «Ariane abandonnée» τοῦ Aime Millet εἰς τὸ Λουξεμβοῦργον, τοῦ ὁποίου θαυμάζεται ὁ ἁρμονικὸς συνδυασμὸς τῆς ἀπελπισίας καὶ τοῦ καμάτου ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἡρωΐδος, ἥτις καθημένη ἐπὶ βράχου καλύπτει τὸ ἥμισυ τοῦ προσώπου της, τοῦ τόσον θελκτικοῦ καὶ ἐν τῇ θλίψει του, διὰ τῆς χειρός της, καὶ ἡ Ἀριάδνη ἐπὶ τοῦ πάνθηρος (σύμπλεγμα μαρμάρινον) τοῦ Dennecker, ἀποκειμένη εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Φραγκφούρτης, ἥτις θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς γερμανικῆς ἀγαλματοποιίας. Ἐκ δὲ τῶν γραπτῶν νεωτέρων ἔργων, ἅτινα ἐνεπνεύσθησαν οἱ δημιουργοί των ἐκ τοῦ μύθου τῆς Ἀριάδνης, ἄξια μνείας ἰδίως εἶναι δύο πίνακες ἰταλικῆς τέχνης (ὁ Θησεὺς λαμβάνων τὸν μίτον παρὰ τῆς Ἀριάδνης πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λαβύρινθον, καὶ ὁ Θησεὺς ἀπομακρυνόμενος τῆς κλίνης εἰς τὴν ὁποίαν κοιμᾶται ἡ Ἀριάδνη, ἐνῷ ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους τοῦ πίνακος ἐμφανίζεται ὁ Διόνυσος μετὰ τοῦ θιάσου του προσερχόμενος νὰ παρηγορήσῃ τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν), ἀποκείμενοι εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μουσεῖον Ναπολέοντος Γ', καὶ δύο πίνακες τοῦ Tizziano «ὁ Βάκχος ἐν Νάξῳ» καὶ «ὁ Βάκχος καὶ ἡ Ἀριάδνη».

Μέγας εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος τῶν μεταφορικῶν ἐκφράσεων μὲ τὰς ὁποίας ἐκοσμήθησαν αἱ λογοτεχνικαὶ γλῶσσαι τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ἰδίως ἡ γαλλική, ἐκ τοῦ μύθου τῆς Ἀριάδνης. «Ὁ μίτος τῆς Ἀριάδνης» εἶναι ἡ ἐκφραστικωτάτη τῶν μεταφορῶν πρὸς δήλωσιν τοῦ μέσου ὅπερ χρησιμεύει ὡς δᾲς εἰς τὴν διάνοιαν διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σκότους πολυπλόκων συλλογισμῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἐπλανήθη, ἢ ἐκ τῶν δυσχερειῶν μιᾶς ἐπιχειρήσεως. Ἐλέχθη π. χ. ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Montaigne εἶναι λαβύρινθος, ἐκ τοῦ ὁποίου δύνανται νὰ ἐξέλθουν μόνον ὀλίγαι ἐκλεκταὶ διάνοιαι ἐφωδιασμέναι μὲ τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—«**Ἀριάδνη**». Θεατρικὸν ἔργον Ι. Νικολάρα (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β' σ. 263 γ').

—«**Ἀριάδνης, *ὁ μίτος τῆς*—**». Θεατρικὸν ἔργον Δ. Κορομηλᾶ (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β'. σ. 263 γ').

Ἀριάδνη (Ariadne) [*Ἀστρον.*]. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 43. Ἀνεκαλύφθη τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1857, τὰ δὲ ἐλλειπικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2.203, Τ=1195 ἡμ., e=0 167, i=3°.28', L=265°.96', Ω=264'. 54' καὶ π=278°52'.

Σ. Π.

Ἀριάδνη *μάρτυς*. Ἡ μνήμη της ἐπιτελεῖται τὴν 18ην Σεπτεμβρίου. Αὕτη, κατὰ τὰ συναξάρια, ζῶσα ἐπὶ Ἀντωνίνου αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων, ἐν τῇ πόλει τῶν Προμισέων τῆς Φρυγίας, ἀρνηθεῖσα νὰ θύσῃ εἰς τὰ εἴδωλα κατὰ τὰ γενέθλια τοῦ τέκνου τοῦ αὐθέντου της Τερτύλου, ποικιλοτρόπως ἐβασανίσθη κατὰ διαταγήν του· φεύγουσα δὲ νέα βασανιστήρια, πλησιάσασα εἰς μίαν πέτραν προσηυχήθη καὶ τότε ἐρράγισεν ἡ πέτρα κατὰ θεῖον νεῦμα καὶ ἐδέχθη αὐτήν· οἱ δὲ διώκοντες, κατὰ τοὺς συναξαριστάς, ἠφανίσθησαν ὑπὸ ἀγγέλων ἐφίππων, οἵτινες ἐκτύπων τοὺς διώκοντας τὴν ἁγίαν. Τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας Ἀριάδνης τίθεται τὸ 139.

(*Tillemont*, Mémoires pour servir à l'hist. eccl. 2,232 καὶ 587—8. *Acta sanct.* Νοεμ. 1,191—207. *R. Aigrain* ἐν Baudrillart Dict. d'hist. et géog. eccl., fasc. 19—20, σ. 97—99·

Δ. Σ. Μ.

Digitized by Google

'Αριαιθος *['Αρχαιολ.]*. Ίστοριογράφος (βλ. "Αραιθος).

'Αριαῖος. Ἐπιφανὴς Πέρσης, φίλος Κύρου τοῦ νεωτέρου. Κατὰ τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην (401 π. Χ.) ἐστρατήγει τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ τούτου, μετὰ δὲ τὴν μάχην καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, κατ' ἀρχὰς μὲν συνεφώνησε πρὸς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα ὅμως ἀμνηστευθεὶς προσεχώρησεν εἰς τὸν βασιλέα καὶ συνετέλεσε μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους εἰς τὴν διὰ δόλου σύλληψιν καὶ τὸν φόνον τῶν στρατηγῶν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς πράξεώς του ταύτης φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ὁ Ἀριαῖος τὴν διοίκησιν ἐπαρχίας τινὸς (ἴσως τῆς Φρυγίας), βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Ἀγησιλάου εἰς αὐτὸν ἀνετέθη νὰ συλλάβῃ τὸν Τισσαφέρνην ἐν Κολοσσαῖς θεωρηθέντα αἴτιον τοῦ πολέμου ἐκείνου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ συμφορῶν τῶν Περσῶν. Γ. Ι. Κ.

—**'Αριαῖος** Βασιλεὺς τῆς Ἀραβίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (2, 1).

'Αριάκα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μαργιανῆς, ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, ὁμόρου τῇ Σογδιανῇ.

'Αριάκαι *['Αρχ.]*. Σκυθικὸν φῦλον παρὰ τὸν Ἰαξάρτην ἐν Σογδιανῇ, μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6, 14 14) καὶ τοῦ Πλινίου (6, 19). Α. Δ

'Αριακὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα κειμένη ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἰνδικῆς Συνεδέετο δι' ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἀραβίας, τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Αἰγύπτου (*Πτολ.* VII 1, € καὶ 82).

'Αριάκης. Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, ἀναφερόμενος υπο τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀνάβ. 3, 8, 5).

'Αριαμένης Πρωτότοκος υἱὸς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπιδος, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

'Αριάμης ἢ **'*Αριάμνης***. Ὄνομα δύο βασιλέων τῆς Ἀρμενίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (31, 28).

'Αριάνα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἱέρακος τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. 84.

'Αριάνα (Ariana). Μουσεῖον ἱδρυθὲν ἐν Γενεύῃ τῷ 1884 δαπάναις τοῦ Γουσταύου Ρεβιλλιό, παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς θαυμασίαν τοποθεσίαν ὁπόθεν βλέπει τις ὑπέροχον πανόραμα, ἤτοι τὴν λίμνην Λεμάν, τὴν Γενεύην καὶ τὰς Ἄλπεις. Τὸ ὄνομα Ἀριάνα, τὸ δοθὲν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ, εἶναι τὸ τῆς μητρός του Ἀριάνας Ρεβιλλιό.

Τὸ ἐν λόγῳ μουσεῖον εἶναι μᾶλλον αἴθουσα ἐκθέσεως ἔργων παγκοσμίου τέχνης, ἐν οἷς τὰ σύγχρονα παίξουν ρόλον σημαντικόν. Δὲν εὑρίσκονται μόνον γλυπτικὰ ἔργα, εἰκόνες, χαλκογραφίαι καὶ τάπητες, ἀλλὰ καὶ προϊόντα βιομηχανίας, διατεταγμένα κατ' ἔθνη καὶ ἐποχάς, ὄχι δὲ μόνον εὐρωπαϊκά, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἠπείρων. Τὰ γερμανικά, ἰταλικά, ἐλβετικά, ρωσικά, γαλλικά, ἀγγλικὰ ἐκ πορσελάνης ἀγγεῖα ἀφθονοῦσιν. Ἡ ἀρχαία κεραμευτικὴ ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ πλείστων ἔργων. Κατόπιν ἔρχονται τὰ φαγεντιανὰ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Διὰ τὰ σινικὰ καὶ τὰ ἰαπωνικὰ ἀγαλμάτια ὑπάρχει ἰδιαιτέρα αἴθουσα πλουσιωτάτη Ἡ «*Αἴθουσα Ρεβιλλιό*», παράρτημα τοῦ μουσείου, εἶναι προωρισμένη ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς προσωπογραφίας καὶ τὰ οἰκογενειακὰ κειμήλια. Σπουδαίο εἶναι ἐπίσης ἡ συλλογὴ ἔργων ὑελουργίας. Α Δ

'Αριανὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι ἔδιδον ἀπὸ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, συνήθως εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς Κασπίας καὶ ἀπὸ τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Τὸ κέντρον τῆς Ἀριανῆς συνέκειτο ἐκ πεδιάδων, ἡ δὲ περιφέρεια ἐξ ὀροσειρῶν καὶ ὀροπεδίων. Κατῴκεῖτο ὑπὸ διαφόρων λαῶν, οὓς καθυπέταξαν οἱ Πέρσαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν (*Στράβ.* II, 78. *Πλίν.* VI, 61,78,113. *Στέφ. Βυζάντ.*). Τὸ σημερινὸν ὀροπέδιον τοῦ *Ἰράν*. Α. Δ

'Αριάνθη (ἡ) *['Αρχ Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Οἰνωτρίας ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ (*Στεφ. Βυζάντ.*).

'Αριανθιδης. Υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, Βοιωτός, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (4, 91).

'Αριανίτης, ***Κωνσταντῖνος (ὁ Κομνηνός)***. Ἀλβανοέλλην ἡγεμονίσκος εἰς τὴν Ἄνω Ἀλβανίαν, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἐπὶ μακρὸν παλαίσας ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατήσεως μετ' ἄλλων Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων φυλάρχων, ὅπως οἱ *Μουσακί*, οἱ *Βάλσαι*, οἱ *Δουκαγίν*, οἱ *Σπανοὶ* καὶ πρὸ πάντων οἱ *Καστριῶται*. Εἰς τοὺς μακροὺς ἀγῶνας τοὺς ὁποίους διεξήγαγε κατὰ τοῦ Τουραχὰν καὶ τοῦ Πὶρ-Οὺμοὺρ-μπέη, πάντοτε ἐξῆλθε νικητής, χάρις εἰς τοὺς πολεμικοὺς συνδυασμοὺς τοὺς ὁποίους ἐπενόει εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ τὰς ἐπιγαμίας διὰ τῶν ὁποίων ὅλονὲν ἀνενέου τὰς πολεμικάς του δυνάμεις, μέχρις ὅτου κατεβλήθη καὶ αὐτός, λόγῳ τῆς πολυαρχίας ἥτις ἐξηδυνάτισε τὴν Ἀλβανίαν ἐπὶ τῆς νέας ἐπιδρομῆς τοῦ Σουλτὰν Μουρὰτ τοῦ Β'.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀριανίτης δὲν ἡσύχασε παρὰ τὴν φαινομενικὴν ὑποταγήν, μολονότι οἱ ἐπισημότεροι τῶν Ἀλβανῶν εἶχον παραδώσει εἰς τοὺς Τούρκους τὰ τέκνα των ὡς ὁμήρους ἐγγυωμένους διὰ τὴν γαλήνην τῆς χώρας. Τῷ 1434 ὁ Ἀριανίτης ἐκήρυξε νέαν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασιν, κατορθώσας νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἀλβανῶν φυλάρχων διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ οἴκου του, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν ἐπιγαμιῶν, ἃς ἀνεφέραμεν. Καὶ κατ' ἐκείνην μὲν τὴν ἐποχὴν αὐτός τε καὶ διὰ τῶν ὀκτὼ θυγατέρων του ἐσυγγένευσε μετὰ τῶν *Μουσακί*, τῶν *Δουκαγίν*, τῶν *Καστριωτῶν*, τῶν ἡγεμόνων τοῦ Μαυροβουνίου *Τσερνόγεβαϊς*, καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Μωραΐτου ἄρχοντος *Νικολάου τοῦ Μπουχάλη*. Βραδύτερον δὲ ὑπάνδρευσε τὴν νεωτέραν θυγατέρα του *Ἀνδρονίκην Κομνηνὴν* μὲ τὸν *Γεώργιον Καστριώτην*, τὸν περιβόητον Σκεντέρμπεην, ὅστις καὶ ἐσυνέχισε τοὺς ἀγῶνάς του. Τότε ὅμως ὁ Ἀριανίτης, ὁρμώμενος ἀπὸ τῶν πατρογονικῶν του κτήσεων τῆς Τσερμενίτσας, κατετρόπωσε μὲν τὸν Ἀλῆ-μπέην, τὸν υἱὸν τοῦ Ἐβρενός, ἐνικήθη ὅμως ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος Τουραχάν, εἰς δεινὴν παρὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον μάχην, ὅπου οἱ Ἀλβανοί, ὑποστάντες μεγίστην φθοράν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδεχθῶσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν Μουσουλμανισμόν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Ἀριανίτης δὲν ὑπέκυψεν. Ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ δυσπρόσιτα βουνὰ τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, ἐξηκολούθησε κατὰ τῶν Τούρκων ἀμείλικτον τὸν *Κλέφτικον* πόλεμον ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκράτησεν ἀκμαῖον τὸ φρόνημα τῶν πολεμιστῶν, πολλοὺς δ' ἐκ τῶν ἐξισλαμισθέντων ἔπεισε νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ νὰ συνεργασθοῦν, συμπολεμοῦντες μετ' αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἐνεργείας του δέον ν' ἀποδοθῇ καὶ ἡ ἀναβάπτισις τοῦ συγγενοῦς του *Σκεντέρμπεη*, καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἥρωος ἀνάληψις τοῦ περαιτέρω ἀγῶνος κατὰ τῶν Τούρκων, ὅστις τόσας παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἀνωμαλίας, ἀνεπτέρωσε δὲ πλέον ἢ ἅπαξ τὸ παθητικὸν ἐνδιαφέρον τῶν Δυτικῶν δυνάμεων διὰ τὰ πράγματα τῆς πασχούσης Ἀνατολῆς. Τὸ τέλος τοῦ Ἀριανίτου συμπίπτει μὲ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σκεντέρμπεη, τὸν ὁποῖον, πρεσβύτης, ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν *Κρόϊαν*. Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

'Αριάνο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἀνατολ. Λομβαρδίας (Ariano πλάτ. 44°47', μήκ. 12° 24' Ἀν.) παρ' ἣν ἀποσχίζεται ἡ κυρίως κοίτη τοῦ *Πῶ (Πάδου)*, εἰς τὰ στόμια Pô di Maestra, Pô della Pilla, Pô di Toile, Pô della Donzella ἢ della Gnocca, Pô di Goro (ὅρα χάρτην ἀγγλικὸν 201: Gulfs of Venice and Trieste). Σ. Ε. Λ.

'Αριανοὶ *λαοί* βλ. Ἄριοι.

'Αριανός. Γραμματικός, καλούμενος καὶ *Ριανὸς* (Σχόλ. II, 19, 119).

'Αριαντάς. Βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (4, 81).

'Αριαράθειρα (ἢ καὶ ***'Αραραθία, 'Αραιαράθια, Αριαράθη, Αριβράθη***). Ἀρχαία ἐπισκοπὴ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς Μελιτηνῆς. Ἡ Ἀριαράθειρα ἔκειτο μεταξὺ Κομάνων καὶ Σεβαστείας, κατὰ τοὺς ἀρχαίους δὲ χρόνους ὑπήγετο εἰς τὴν Καππαδοκίαν.

'Αριαράθης. Περσικὸν ὄνομα πολλῶν βασιλέων τῆς Καππαδοκίας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν τοῦ Καίσαρος.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου Γ' (358—337 π. Χ.) ἐβασίλευε τῆς Καππαδοκίας ὡς ὑποτελὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀριάμνου ἢ Ἀριαράμνου ***'Αριαράθης Α'***, ὅστις καὶ ἐβοήθησε τὸν Πέρσην βασιλέα εἰς τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Αἰγύπτου διὰ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἐστρατήγει ὁ ἀδελφός του Ὀλοφέρνης ἢ Ὀροφέρνης. Ὁ Ἀριαράθης, ὅστις ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του εἰς τοὺς παλαιοὺς Ἀχαιμενίδας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατεῖχε ὁλόκληρον τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἔχων στρατὸν ἐκ 30 χιλιάδων πεζῶν καὶ 15 χιλιάδων ἱππέων ἐπεχείρησε νὰ καταστῇ ἀνεξάρτητος. Νικηθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Περδίκκα εἰς δύο μάχας συνελήφθη καὶ ὡς ἀποστάτης ἐκρεμάσθη μετὰ τῶν συγγενῶν του ἐν ἡλικίᾳ 82 ἐτῶν. Ὁ ἀνεψιὸς ὅμως αὐτοῦ ***'Αριαράθης Β'*** ἠδυνήθη νὰ σωθῇ καταφυγὼν εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ κατώρθωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκα καὶ Εὐμένους, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Ἀρδοάτου, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Σέλευκος ἦσαν εἰς ἄλλα ἀπησχολημένοι, νὰ νικήσῃ τὸν Μακεδόνα στρατηγὸν Ἀμύνταν καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν προγονικήν του κληρονομίαν. Ἡ παράδοσις ὅμως αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη βραδύτερον· πιθανὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ἀριαράθης ὑπῆρξεν ἡγεμὼν μικρᾶς τινος ἐπικρατείας, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Σέλευκος, ἴσως διὰ βοήθειαν, τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς αὐτὸν οὗτος ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἰψοῦ (302) π. Χ.).

Ὁ πρῶτος, ὅστις ἔλαβε τὸν τίτλον «*βασιλεύς*», ὑπῆρξεν ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀριαράθου Β', ὁ ***'Αριαράθης Γ'*** (περὶ τὸ 255 π.Χ.). Ὁ υἱὸς δηλαδὴ τοῦ Ἀριαράθου Β' Ἀριάμνης συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἀντιόχου Β' καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα τούτου Στρατονίκην κατέστησε συνάρχοντα καὶ τὸν υἱόν του Ἀριαράθην, ὅστις ἔλαβεν, ἴσως ἕνεκα βοηθείας ἔν τινι πολέμῳ, παρὰ τοῦ Ἀντιόχου οὐ μόνον τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀλλὰ καὶ ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του διὰ τῆς παρὰ τὸν Ταῦρον καὶ Εὐφράτην Καταονίας, ἀπέθανε δὲ τῷ 220 π Χ.

Ὁ ***'Αριαράθης Δ'***, ὁ *Εὐσεβὴς* καλούμενος, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ προηγουμένου, ἐβασίλευσεν ἴσως μέχρι τοῦ 163 π Χ. καὶ κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξε φίλος τῶν Σελευκιδῶν. Ἀντίοχος ὁ Γ', ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἀντιογίδα. Κατὰ τὴν παρὰ τὴν Μαγνησίαν μάχην (190 π. Χ.) τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀριαράθου ἐπολέμησαν ὑπὲρ τοῦ Ἀντιόχου, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος (189) ὁ Ἀριαράθης ἐβοήθησε τοὺς Γαλάτας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἕνεκα τούτων ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Γν. Μάνλιος ἡτοιμάσθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Καππαδοκίας, ἀλλ' ἀπετράπη τούτου λαβὼν 200 τάλαντα. Τὸν χειμῶνα τοῦ 189—188 πρέσβεις τοῦ Ἀριαράθου μετέσχον τῶν ἐν Ἐφέσῳ διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης, ἥτις καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ ἀντὶ πληρωμῆς 600 ταλάντων. Ὁ βασιλεὺς ὅμως τοῦ Περγάμου Εὐμένης Β', ὅστις εἶχε μνηστευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀριαράθου Δ' Στρατονίκην, ἔπεισε τοὺς Ρωμαίους νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ καὶ κατέστησε τὸν Ἀριαράθην φίλον καὶ σύμμαχον τῶν Ρωμαίων. Ἔκτοτε ὁ Ἀριαράθης διέμεινε πιστὸς εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Τῷ 183—179 ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Εὐμένους κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Φαρνάκου, βραδύτερον ἡμύνθη κατὰ τοῦ δυνάστου τῆς Κομμαγηνῆς Πτολεμαίου, θέλοντος νὰ ἀφαιρέσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν παρὰ τὸν Εὐφράτην Μελιτηνὴν καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του, συνεπείᾳ πολέμου τινὸς τῶν Γαλατῶν κατὰ τοῦ Εὐμένους, περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς γείτονας Τρόκμους, ὅστις ἐν τέλει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Ἀριαράθου Ε' κατέληξεν εἰς διαιτησίαν τῶν Ρωμαίων.

Ὁ ***'Αριαράθης Ε'*** (163—130), *Εὐσεβής, Φιλοπάτωρ*, ὅστις προτοῦ βασιλεύσῃ ὠνομάζετο Μιθριδάτης, ὑπῆρξε φίλος τῆς Ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος του, διετέλεσε δὲ πιστὸς φίλος τῶν Ρωμαίων. Ὡς τοιοῦτος δέ, ὅτε ὁ (κατὰ τὸ 162) παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Ρωμαίων βασιλεύσας τῆς Συρίας Δημήτριος προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφήν του, ὁ Ἀριαράθης δὲν ἐδέχθη τοῦτο. Τούτου ἕνεκα ὁ Δημήτριος ἐβοήθησε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀριαράθου Ὀροφέρνην νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν βασιλείαν. Ὁ Ἀριαράθης τότε κατέφυγεν εἰς Ρώμην ζητῶν προστασίαν, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ διαμοιρασθῇ ἡ Καππαδοκία μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ὀροφέρνης ἀνθίστατο, ὁ Ἀριαράθης κατέφυγεν εἰς τὸν Ἄτταλον Β' τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου, καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, μετ' ὀλίγον δὲ ἐξεδίωξε τὸν Ὀροφέρνην ἐξ αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀριαράθης ἐβοήθησε τοὺς Ρωμαίους εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Δημητρίου (150 π. Χ.) καὶ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀριστονίκου, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἐφονεύθη τῷ 130 π. Χ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριαράθου Ε' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Καππαδοκίας ***'Αριαράθης ὁ ΣΤ'***. Καὶ ἠμφεσβήτησε μὲν τοῦτον πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθριδάτης ὁ Ε', τῇ μεσιτείᾳ ὅμως τῶν Ρωμαίων ὁ Μιθριδάτης ὑποχρεώθη νὰ συνεφιλιωθῇ πρὸς τὸν Ἀριαράθην καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του Λαοδίκην. Ὁ διάδοχος ὅμως τοῦ Μιθριδάτου Ε' Μιθριδάτης ὁ ΣΤ' θέλων νὰ καταλάβῃ τὴν Καππαδοκίαν, ἐδολοφόνησε διά τινος φίλου του, Γορδίου καλουμένου, τὸν Ἀριαράθην (περὶ τὸ 112 π.Χ.). Τὸν θρόνον τῆς Καππαδοκίας ἀνέλαβε τότε ὁ νεαρὸς υἱὸς τοῦ δολοφονηθέντος *'Αριαράθης ὁ Ζ'* ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς μητρός του Λαοδίκης, ἥτις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικομήδους εἰσβαλόντος εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ νυμφευθέντος αὐτήν. Καὶ ὁ μὲν Γόρδιος τότε ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ὁ Μιθριδάτης ὅμως προσποιηθείς, ὅτι ἔμελλε νὰ προστατεύσῃ τὸν ἀνεψιόν του Ἀριαράθην τὸν Ζ' κατὰ τοῦ Νικομήδους καὶ τῆς Λαοδίκης, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἐξεδίωξεν αὐτούς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Μιθριδάτης φονεύσας διὰ δόλου καὶ τὸν ἀνεψιόν του κατέλαβε τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν

Digitized by Google

ὀκταετῆ υἱόν του Μιθριδάτην, ὡς δῆθεν υἱὸν συγγενοῦς τινος τῶν παλαιῶν βασιλέων, Ἀριαράθην καλούμενον. Τοῦτον ὁ Καππαδοκικὸς λαὸς στασιάσας ἐξεθρόνισε καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀριαράθου Ζ' *Ἀριαράθην Η'*. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐξέβαλεν ὁ Μιθριδάτης μετ' ὀλίγον καὶ ἐπανέφερε τὸν υἱόν του *Ἀριαράθην Θ'* ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Γορδίου. Ὁ Ἀριαράθης οὗτος, ἀφοῦ καὶ τὸ δεύτερον ἐξεθρονίσθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον αὖθις, ἐξεθρονίσθη καὶ τὸ τρίτον καὶ ἀνέλαβε διὰ τετάρτην φορὰν τὸν θρόνον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πρώτου Μιθριδατικοῦ πολέμου (88 π. Χ.), ἐστάλη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρός του Μιθριδάτου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ σταλέντος εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τῶν Ρωμαίων διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, κατέλαβε τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὸ Τισαιον τῷ 86 π. Χ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀναφέρεται καὶ ἕτερος, *Ἀριαράθης ὁ Ι'*, υἱὸς τοῦ *Ἀριοβαρζάνου Β'*, ἀμφισβητῶν τὸν θρόνον πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀριοβαρζάνην τὸν Γ' ἀπὸ τοῦ 51 π. Χ., διαδεχθεὶς τοῦτον ἐξωσθέντα περὶ τὸ 42 π. Χ. καὶ μὴ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων τῆς χώρας ὡς νόμιμος ἡγεμών. Γ. Ι. Κ.

Ἀρίας (Arias), ***Δὸν Ἰωσήφ***. Ἱσπανὸς γλύπτης, γεννηθεὶς ἐν Μαδρίτῃ τῷ 1731 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μεξικῷ τῷ 1788, διατελῶν ἀντιπρόεδρος τῆς ἀκαδημίας τοῦ ἁγίου Καρόλου, τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος Γ'. Ἐξετέλεσε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον τὰ βραβεῖα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1782 διετέλεσε διαπρέπον μέλος. Θ. Β.

—**Ἀρίας** (Arias) ***ντὲ Μοντάνο***. Ἱσπανὸς κληρικὸς ἀνατολιστὴς καὶ ἀνθρωπιστής (humaniste). Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1527 εἰς Φρεξενὰλ τῆς Σιέρρας καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σεβίλλης τὴν φιλοσοφίαν. Φοιτητὴς τῆς Θεολογίας τῷ 1552 ἐγνώρισε τὰς πρώτας ποιητικὰς ἐπιτυχίας, ἀναγορευθεὶς παρὰ τοῦ Πανεπιστημίου «δαφνοστεφὴς ποιητής» (poète lauréat), τίτλος τὸν ὁποῖον πρῶτος αὐτός, ὡς λέγουν, ἐγκαινίασε. Ἠκολούθησε μαθήματα ἑβραϊκῆς καὶ ἑλληνικῆς καὶ μετὰ ταῦτα ἀποσυρθεὶς εἴς τι μοναστήριον πλησίον τῆς Σεβίλλης, ὅπου ἤσκει τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέως, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ συνθετικὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐκμανθάνων συγχρόνως τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας, συριακὴν καὶ ἀραβικήν. Τῷ 1561 ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον ὡς ἀκόλουθος τοῦ περιφήμου Ἱσπανοῦ ἐπισκόπου τῆς Σεγοβίας *Περὲζ ντὲ Ἀγιάλα*. Ἐπανελθὼν εἰς Ἱσπανίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1561 ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ὡραίας συλλογῆς του χειρογράφων, τὰ ὁποῖα κατήρτισεν ἀναδιφῶν κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Τριδέντῳ διαμονήν του τὰς ἐκεῖ βιβλιοθήκας. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας Φίλιππος Β' ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ τὴν περίφημον βιβλιοθήκην τοῦ Escurial, ἐπεκαλέσθη τὴν σοφὴν συνδρομὴν τοῦ Ἀρίας ντὲ Μοντάνο. Ἀλλὰ ἡ περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς βιβλιοθήκης ταύτης ἐργασία καὶ ἀφοσίωσίς του διεκόπη ἀπὸ παρεμπεσοῦσαν ἄλλην σπουδαίαν ἐντολήν, ἥτις τῷ ἀνετέθη, καὶ ἥτις ἦτο ἡ ἐποπτεία τῆς ἐπανεκδόσεως τοῦ περιφήμου Βασιλικοῦ Πολυγλώσσου (Polyglotte d' Anvers), τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον φιλολογικὸν γεγονὸς τῆς Ἱσπανίας τοῦ Φιλίππου Β'. Τὸ ἔργον αὐτό, περίφημον ἀπό τε θεολογικῆς, φιλολογικῆς καὶ τυπογραφικῆς ἀπόψεως, φέρει τὸν τίτλον «Biblia Sacra hebraïce, chaldaice, graece et latini Philippi II Regis catholici pietate et studio ad sacrosante Ecclesiae usum cura et studie R. A. M. Anvers, Chr. Plantin 1569—1573», εἰς 8 τόμους. Εἶναι δὲ διῃρημένον εἰς δύο μέρη. Τὸ Α' περιλαμβάνει τοὺς τόμους 1—5 καὶ τὸ Β' τοὺς τόμους 6—8. Μετὰ τὴν μνημειώδη ταύτην ἔκδοσιν, εἰς ἣν εἶναι ἐπιτεθειμένη ἡ σφραγὶς τῆς μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας τοῦ Ἀρίας ντὲ Μοντάνο, ἐπεφορτίσθη παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ μὲ διαφόρους ἄλλας ἀποστολὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἐπιστημονικάς, ἃς διεξήγαγε πάντοτε λίαν ἐπιτυχῶς, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις ἃς συνήντα. Ἀξιόλογος ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσίς του διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Escurial, ἣν ἐπλούτισε διὰ σημαντικῆς ἀξίας χειρογράφων, καὶ ἡ τὴν συστηματικὴν ταξινόμησιν ὁ ἴδιος ἐπεξειργάσθη, χρηματίσας καὶ πρῶτος βιβλιοφύλαξ αὐτῆς. Πλὴν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἔγραψε ποιήματα καὶ θρησκευτικοὺς ὕμνους, μετέφρασεν ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς διάφορα ἔργα εἴς τε τὴν ἱσπανικὴν καὶ τὴν λατινικήν, καὶ τέλος κατέλαβεν εἰς τὴν ἱσπανικὴν θεολογίαν καὶ φιλολογικὴν ἐπιστήμην ἐξέχουσαν θέσιν. Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

—**Ἀρίας** (Arias) ***Φερναντὲς Ἀντώνιος***. Ἱσπανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Μαδρίτῃ τῷ 1610 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1684. Μαθητὴς τοῦ Πέτρου ντὲ Λὰς Κουέβας, ἔδειξεν εἰς ἡλικίαν μόλις δεκατεσσάρων ἐτῶν τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ δαιμόνιον, στιλβώσας τὴν ὑπέροχον τοιχογραφίαν της ἐν τῇ ἐν Τολέδῳ μονῇ τῶν Καρμηλιτῶν. Δὲν εἶχε ἀκόμη συμπληρώσει τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁπότε προσεκλήθη νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Καμίλο, τοῦ Ἀλόνσου Κάνο καὶ ἄλλων περιωνύμων καλλιτεχνῶν εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Μαδρίτης. Γνωστὸς ὡς εἷς ἐκ τῶν περιφημοτέρων ζωγράφων τοῦ αἰῶνός του, ὁ Ἀρίας Φερναντὲς ἐφιλοτέχνησε διὰ τὴν μονὴν τῶν Αὐγουστίνων δώδεκα πίνακας, ἀπεικονίζοντας τὰ ἐπεισόδια τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁμολογίαν δὲ τῶν συγχρόνων βιογράφων του οἱ πίνακες οὗτοι ἦσαν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Οἱ αὐτοὶ βιογράφοι ἀναφέρουσιν ὡς ἀρίστας καλλιτεχνικὰς συνθέσεις τὴν «*Βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ*», τὸν «*Ἅγιον Πέτρον*», τὸν «*Ἅγιον Παῦλον*» καὶ τὸν «*Ἅγιον Ἰωάννην*», πίνακας προωρισμένους διὰ τὴν μονὴν τῶν *Πατέρων* τῆς ὁδοῦ Φουενκαρράλ. Τὸ μουσεῖον τῆς Μαδρίτης κοσμεῖται ὑπό τινος εἰκόνος «Τὸ δηνάριον τοῦ Καίσαρος», ἥτις φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἡμερομηνίαν 1646. Ὁ Ἀρίας ἀπέθανεν ἐν μεγάλῃ ἐνδείᾳ, καταλιπὼν μίαν θυγατέρα, ἥτις διεκρίθη καὶ αὐτὴ ὡς ζωγράφος. Α. Δ.

—**Ἀρίας** (Arias) ***Φραγκίσκος Γκαμπῖνο***. Ἱσπανὸς ἐξερευνητὴς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὢν ταγματάρχης τοῦ ἱσπανικοῦ στρατοῦ συνώδευσεν ἐν ἔτει 1774 τὸν διοικητὴν Ματόρρας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ περιήγησιν εἰς Τσάκο. Τῷ 1780 καὶ 1781 ὁ Ἀρίας ἐπανέλαβε τὰς ἐρεύνας του, ἰδίᾳ εἰς τὸ Ρίο Βερμέχο, συνεχίσας αὐτὰς μέχρι τοῦ 1808. Α.Δ.

Ἀριάσπαι [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (Ἀραχωσίας), ὅστις κατῴκει εἰς εὔφορον καὶ καλῶς ἀρδευομένην κοιλάδα παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐτύμανδρον. Οἱ Ἀριάσπαι συνδέονται πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Κύρου καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (*Curt.* VII, 3,1. *Στράβ.* XV, 724. *Ἀρριαν.* Ἀνάβ. III 27.4). Α. Λ.

Ἀριάσπης. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Ἀρταξέρξου τοῦ Β' ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀρταξ. 30).

Ἀριασσός [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Παμφυλίας) παρὰ τὰ σύνορα τῆς Πισιδίας. Διεσώθησαν νομίσματα τῆς Ἀριασσοῦ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων καὶ τοῦ Σεβήρου.

Ἀρίβαζος. Ὑρκανός τις ὅστις ἐπεβουλεύθη τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους (*Αἰλ.* Ποικ. Ἱστ. 9—14).

Ἀριβαῖος καὶ ***Ἀρίβαιος***. Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Κύρ. Ἀνάβ. 2,1,5).

Ἀριβαμπενέ, *κόμης Τζιοβάνι*—. Ἰταλὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς εἰς Λουγκάνο τῷ 1787, ἀποθανὼν ἐν Μαντούῃ τῷ 1881. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πεδεμοντίου τοῦ 1821, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ 7 μῆνας ἐν Βενετίᾳ, ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν εἰς Βέλγιον. Ἐκεῖ μετὰ δύο ἔτη ἔμαθε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας του. Μετά τινα ταξίδια εἰς Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν, ἐγκατεστάθη εἰς Βρυξέλλας. Ἀργότερον τῷ ἐπεστράφη ἡ περιουσία του, ἀλλ' αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὴν μετρίαν ζωήν του καὶ τὰς οἰκονομολογικὰς μελέτας του, ἵδρυσε δὲ τὴν «*Ἑταιρίαν τῆς Βελγικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας*».

Κατὰ τὸ 1860, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Καβούρ, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔγινε γερουσιαστὴς τοῦ βασιλείου. Ἡ «Ἑταιρεία τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» τῆς Φλωρεντίας τὸν ἐξέλεξε πρόεδρον αὐτῆς, καὶ τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτοῦτον ἀντεπιστέλλον μέλος (1865). Δύο ἀρχαὶ διεῖπον τὴν ζωὴν τοῦ μεγάλου τούτου «φιλανθρώπου», ὡς τὸν ἐκάλει ὁ φίλος του Σίλβιο Πέλικο: ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ κυβέρνησις, ἤτοι ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καὶ ἡ συνταγματικὴ μοναρχία. Ἐκτὸς τῆς ἀξιολόγου συνεργασίας του εἰς τὸ «Journal des Economistes, καὶ τῆς «αὐτοβιογραφίας» του (Memorie della mia vita), ἀφῆκε καὶ πλεῖστα οἰκονομολογικὰ ἔργα.

ἀριβίνη (Aribin) [*Φαρμακογν.*]. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον εἰς τὸν φλοιὸν τοῦ φυτοῦ *Arariba rubra* δένδρου ἰθαγενοῦς τῆς Βραζιλίας, ὅστις χρησιμεύει πρὸς βαφὴν μαλλίου. Ἡ ἀριβίνη ἀποχωρίζεται ἐκ τῶν μετ' ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος λαμβανομένων κατεργασμάτων τοῦ φλοιοῦ. Ταῦτα ἐξουδετεροῦνται δι' ἀνθρακικοῦ νατρίου καὶ κατεργάζονται δι' ὀξικοῦ μολύβδου. Τὸ διάλυμα καθιζάνεται δι' ὑδροθείου, διηθεῖται, κορέννυται εἶτα δι' ἀνθρακικοῦ νατρίου καὶ ἀναταράσσεται μετ' αἰθέρος. Ἐκ τοῦ αἰθερικοῦ διαλύματος ἀποχωρίζεται τὸ ἀλκαλοειδὲς δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ὡς τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας αὐτοῦ, καθαιρεται δὲ δι' ἀνακρυσταλλώσεως, καθιζήσεως δι' ἰσχυροῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ τέλος διασπᾶται διὰ διαλύματος σόδας καὶ ἀναταράσσεται μετ' αἰθέρος, ὅστις παραλαμβάνει τὸ ἐλεύθερον ἀλκαλοειδές. Ρομβικοὶ κρύσταλλοι τοῦ τύπου $C_{23}H_{20}N_2$, τηκόμενοι (ἄνυδροι) εἰς 230°, μόλις διαλυτοὶ ἐν ὕδατι, εὐδιάλυτοι εἰς ἀλκοόλην καὶ ὀλιγώτερον εἰς αἰθέρα. Κ. Γ. Μ.

ἀρίγανος (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *ὀρίγανος ἡ ὀνῖτις* (Origanos onites). Δ. Ν. Π.

ἀρίγγη (ἡ) (Clupea) [*Ζωολ.*]. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κλυπεϊδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ πεπλατυσμένου σώματος, τῆς πριονοειδοῦς προεξοχῆς τῆς κοιλίας, ἥτις σχηματίζεται ἐκ τῶν προεχόντων κοιλιακῶν λεπίων, τὸ μικρὸν στόμα ὅπερ φέρει ὀλίγους ὀδόντας ἢ στερεῖται τελείως τοιούτων. Τὸ ρύγχος δὲν φέρει τριχοειδεῖς ἶνας. Τὰ ἀκουστικὰ τρήματα εἶναι μεγάλα. Τὰ βράγχια εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα καὶ τὰ βραγχιακὰ ἐπιπτύγματα εὐρύτατα. Τὸ ἑδραῖον εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένον τῶν ἄλλων πτερυγίων, ραχιαίων, στηθιαίων καὶ κοιλιακῶν. Ἡ νηκτικὴ κύστις ἁπλῆ, ἐπιμήκης καὶ καταλήγει εἰς ὀξὺ ἄκρον. Ὁ στόμαχος στενὸς καὶ οἱ πυλωρικοὶ ἀγωγοὶ πολυάριθμοι.

Ὁ χρωματισμὸς τῆς ζώσης ἀρίγγης εἶναι ποικιλώτατος. Ἡ ράχις εἶναι κυανοπράσινος, αἱ δὲ πλευραὶ καὶ ἡ κοιλία λευκαὶ μὲ ἀργυρώδεις ἀναλαμπάς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰχθύος ἡ ράχις γίνεται χαλκοκυανοπράσινος καὶ αἱ πλευραὶ καὶ ἡ κοιλία λευκοϋπόφαιοι. Ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς ἀρίγγης καλύπτεται ἀναμὶξ ὑπὸ μεγάλων καὶ μικρῶν λεπίων ἀργυρολεύκου χρώματος, λίαν εὐπτώτων.

Αἱ ἀρίγγαι εἶναι ἰθαγενεῖς ἰχθύες τῶν βορείων παγωμένων θαλασσῶν καὶ ἀφθονοῦσιν ἰδίως εἰς τὴν Γροιλανδίαν, τὴν Ἰσλανδίαν, τὴν Λαπωνίαν, τὴν Σουηδίαν, Νορβηγίαν, τὴν Βόρειον γενικῶς θάλασσαν καὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους. Αἱ μεταναστεύσεις τῶν ἀριγγῶν ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν καὶ πολλάκις εἰς λίαν ἀπομεμακρυσμένας ἀποστάσεις παρουσιάζουσι περίεργον θέαμα, τόσον διὰ τὸ πλῆθός των, ὅπερ συνήθως ἀνέρχεται εἰς ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων ἰχθύων, ὅσον καὶ διὰ τὴν τάξιν μεθ' ἧς βαίνουσιν. Αἱ μεταναστεύσεις αὗται λαμβάνουσι χώραν καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ κατὰ Μάρτιον, ὁπότε αἱ ἀρίγγαι σχηματίζουσι δύο παραλλήλους σειρὰς πολλῶν χιλιομέτρων μήκους καὶ ἀναχωροῦσιν ἐκ τῶν παγωμένων θαλασσῶν. Ἀφοῦ διανύσωσιν ἀρκετὰ μίλια, τὸ σμῆνος τῶν ἰχθύων τούτων χωρίζεται καὶ ἡ μὲν μία σειρὰ διευθύνεται πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἡ δ' ἄλλη πρὸς τὴν Ἀμερικήν.

Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα εἶναι: *Ἀρίγγη ἡ κοινή* (Clupea harengus), κ. *ρέγκα*. Τὸ μέγεθός της δὲν ὑπερβαίνει τὰ 25 ἑκατοστόμετρα, ἡ κεφαλή της εἶναι μικρά, τὸ στόμα μᾶλλον μεγάλον, οἱ ὀφθαλμοὶ μεγάλοι καὶ τοποθετημένοι κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς. Τὸ χρῶμα κατὰ τὴν ράχιν γλαυκὸν πρὸς τὸ ὑποπράσινον καὶ κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κοιλίαν λευκόν. Ἐνδιαιτᾶται εἰς τὰ βάθη, ἀνερχομένη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἀπαντᾷ ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, τὴν Βαλτικὴν καὶ τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ τὴν θάλασσαν τῆς Μάγχης. Ἡ γονιμότης τῆς *ἀρίγγης τῆς κοινῆς* εἶναι ἀξιοπαρατήρητος· ἡ θήλεια γεννᾷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος 30—50 χιλιάδας ᾠῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ᾠοτοκίας της ἡ ἀρίγγη δὲν τρώγει καὶ ἡ ἀνάπτυξίς της μένει στάσιμος.

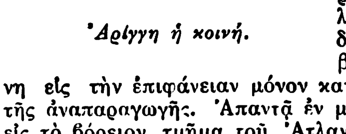

Ἀρίγγη ἡ κοινή.

Ἀρίγγη ἡ ποντική (Clapea pontica). Παρουσιάζει τὰ αὐτὰ περίπου χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα μὲ τὴν προηγουμένην καὶ ἀπαντᾷ ἐν ἀφθονίᾳ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ.

Ἀρίγγη ἡ σαρδική (Clupea sardina), κ. *σαρδέλλα* (βλ. σαρδέλλα).

Ἀρίγγη ἡ ἐγκρασίχολος (Clupea engrasicholus), κ. *χαψί*. Τὸ μῆκος της δὲν ὑπερβαίνει τὰ 20 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ διακρίνεται διὰ τὸ μέγα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στόμα της, τὰ μεγάλα λέπια ἅτινα καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμά της καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν τρόπιδα ἥτις παρουσιάζεται κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἡ ράχις της εἶναι πρασινοαργυρώδης, αἱ πλευραὶ καὶ ἡ κοιλία λευκοῦ στιλπνοῦ χρώματος. Ἀπαντᾷ ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

[Περὶ τῆς ἁλιείας τῶν ἀριγγῶν βλ. λ. *ἁλιεία*, τ. Γ' σ. 764γ', 782α' κ. ἑπ. 805α'). Περὶ τῆς βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῶν ἀριγγῶν, διατηρήσεως αὐτῶν κτλ. βλ. λ. ἰχθύων βιομηχανίαι]. Δ. Ν. Π.

Ἀριγίζαι ἢ ***Ἀριγίσιοι*** (Arigise). Ὄνομα δύο Λομβαρδῶν δουκῶν τοῦ Μπενεβέντο, ἐξ ὧν γνωστότερος εἶναι *Ἀριγίζης ὁ Β'* (758—787), ὅστις ἠγωνίσθη ἐπὶ δέκα τρία ἔτη, ἵν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τοῦ ὁποίου ἐν τέλει ἐγένετο φόρου ὑποτελής. Α. Δ.

ἀριγκὸ (arigot) [*Μουσ.*]. Μικρὸς προβηγγιανὸς αὐλὸς μὲ ἓξ ὀπάς, ἐν χρήσει εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἐπαίζετο κατὰ δύο·

Digitized by Google

λησιν ἀπὸ τὸν αὐλητήν, αὐτοσχεδιάζοντα καὶ ῥυθμίζοντα τὴν μελῳδίαν του πρὸς τοὺς ῥυθμικοὺς κρότους τῶν τυμπάνων κατὰ τὰς στρατιωτικὰς πορεία. καὶ παρελάσεις. Λ.

Ἀριγνώτη (ἡ). Πυθαγορεία φιλόσοφος ἐκ Σάμου, μαθήτρια τοῦ συμπολίτου αὐτῆς φιλοσόφου καὶ τῆς συζύγου του Θεανοῦς. Ἤκμασε περὶ τὸ 550 π. Χ. συγγράψασα: Φιλοσοφικά, Βακχικά, Ἐπιγράμματα, Ἱερὸν λόγον, Περὶ μυστηρίων τῆς Δήμητρος καὶ Τελετὰς Διονύσου. Τοῦτο τὸ τελευταῖον σύγγραμμα κακῶς ἀκούσας ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει (ἐν Στρωματέων δ') ὅτι ἡ Ἀριγνώτη ἡ Σαμία ἔγραψεν Ἱστορίαν Διονυσίου τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν, ὅστις ἐν τούτοις ἤκμασε πολὺ βραδύτερον αὐτῆς. Μ. Φ.

Ἀρίγνωτος. Φιλόσοφος ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν των Πυθαγορείων καὶ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ.

—**Ἀρίγνωτος.** Ἀγαλματοποιὸς ἐκ Πάρου μνημονευομενος υπὸ τοῦ Παυσανίου (2.27.2).

ἀρίδα (ἡ)· ἡ ἀρίς, τὸ ἀρίδι, τὸ τρυπάνι· φρ. «ηὗρε ἡ ἀρίδα τὸ ῥέζο», ἐνεφανίσθησαν ἀνυπέρβλητοι δυσχέρειαι· ‖ ἐμπαικτικῶς οἱ πόδες: «τί ἐξάπλωσες τὶς ἀρίδες», «μάζωξε τὶς ἀρίδες σου».

Ἀριδαῖος. —1) Υἱὸς Ἀμύντα τοῦ Β', ἔγγονος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' *(Πορφ.)*.

—2) Υἱὸς τοῦ Φιλίππου, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου

—3) Βασιλικὸς ἐπίτροπος Μακεδονίας καὶ ἔπαρχος Φρυγίας *(Διόδ. Σικελ.)*.

—4) Σατράπης τοῦ Κύρου *(Διόδ. Σικελ.)*.

Ἀρίδεοι *[Ἀρχ.]* Λαὸς τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου μνημονευόμενος.

ἀρίδηλος (ὁ, ἡ),—*ον* (τὸ)· φανερός, ὁλοφάνερος. —Ἐπίρρ. *ἀριδήλως*

ἀρίδι (τό)· δημοτ., εἶδος τρυπάνου, ἄλλως *τριβέλλι*· δλ. ἀρίς.

Ἀριδίκη Μήτηρ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ καὶ σύζυγος Πτολεμαίου τοῦ Σωτῆρος (*Ἀρατ.* βί.).

Ἀριδίκης. Πρεσβευτὴς τῶν Ῥοδίων ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἀναφερόμενος.

Ἀρίδωλις. Τύραννος τῶν Ἀλαβάνδων ἐν Καρίᾳ (*Ἡρόδ.* 7,195).

ἀριεγίτης (Ariégit) *[Πετρογρ.]*. Ὁ Γάλλος ὀρυκτολόγος Lacroix ὠνόμασεν ἀριεγίτας πετρώματα πυροξενιτικά, τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγάλην ἐξάπλωσιν εἰς τὰ γαλλικὰ Πυρηναῖα ὄρη, παρουσιαζόμενα ἢ κατὰ κοιτάσματα ἐναλλασσόμενα μὲ λερζολίθους ἢ κατὰ ταινίας εὑρισκομένας ἐντὸς αὐτῶν ἢ ἐν εἴδει φλεβῶν διασχίζοντα τούτους.

Συνίστανται ἐκ τῶν ὀρυκτῶν διαλλαγοῦς, βρονζίτου, καστανοφαίου κεροστίλβης, πρασίνου σπινελλίου καὶ γρανάτου κατὰ διαφόρους ἀναλογίας. Ἐμπεριέχουν πρὸς τούτοις ὀλίγον ὀλιβίνην ἢ καὶ βιοτίτην καὶ τυχαίως καὶ ὀλίγον ἀνδεσίνην. Πολλάκις ἓν ἢ περισσότερα ἐκ τῶν ὀρυκτῶν τούτων συστατικῶν δύνανται νὰ λείπουν. Κοινὸς χαρακτὴρ τῶν ἀριεγιτῶν εἶναι ἡ μεγάλη περιεκτικότης των εἰς ὀξείδιον ἀργιλίου (Al_2O_3) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους περιδοτίτας καὶ πυροξενίτας. Κατὰ τὸν Niggli ἀνήκουν εἰς τὰ ὑπερφεμικὰ (Ultrafemische) μάγματα τῆς ἀσβεστοαλκαλικῆς σειρᾶς. Ὁ Lacroix ταξινομεῖ τοὺς διαφόρους ἀριεγίτας εἰς πυροξενικοὺς — πυροξενοαμφιβολικοὺς — καὶ ἀμφιβολικοὺς ἀριεγίτας. Αἱ δύο πρῶται ὁμάδες παρουσιάζονται καὶ ὡς γρανατοῦχοι ἢ ἄνευ γρανατῶν, ἡ τρίτη μόνον γρανατοῦχος. Γ. Κ. Γ.

Ἀριὲζ (Ariège) *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν 90 νομῶν εἰς οὓς διαιρεῖται ἡ ἠπειρωτικὴ Γαλλία, ἐν τῇ ΝΔ Γαλλίᾳ παρὰ τὰ Πυρηναῖα, καὶ περιλαμβάνων τμήματα τῆς *Γασκωνίας* καὶ τοῦ *Λαγκεντὸκ* καὶ τὴν τέως κομητείαν τοῦ *Φουά*. Ἔχει ἐμβαδὸν 4903 τετρ. χμτρ. καὶ 172851 κατοίκους. Διαιρεῖται δ' εἰς τρεῖς ἐπαρχίας, τὰς *Φουά*, *Παμιὲρ* καὶ *Σαὶν-Ζιρόν*. Παρὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἔχει ἐκτάσεις κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀρκετὰ παραγωγικάς, ἀρδευομένας διὰ τοῦ διασχίζοντος αὐτὸν ὁμωνύμου ποταμοῦ μετὰ τῶν παραποτάμων του, ὡς καί τινων λιμνῶν. Κύρια γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ ὄσπρια, τὰ λαχανικὰ καί τινα βιομηχανικὰ φυτά· οὐχ ἧττον ὅμως εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς διατίθενται ὁλόκληροι περιφέρειαι διὰ βοσκάς, δεδομένου ὅτι ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη Δασικὰς ἐκτάσεις ἔχει ἀξιολόγους, ἔτι δὲ καὶ σημαντικὴν βιομηχανίαν κατεργασίας τῶν ἐπιχωρίων πρώτων ὑλῶν ἐκ τοῦ γεωργικοῦ, ἐξ ὧν καλὴν θέσιν ἔχει ὁ οἶνος, τοῦ κτηνοτροφικοῦ καὶ τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου. Μεταλλοφόρων καὶ μὴ ὀρυκτῶν ἐμφανίσεις ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγαι καὶ δὴ σιδήρου, στυπτηρίας, μαρμάρων κλπ. ὡς καὶ ἰαματικῶν πηγῶν. Πρωτεύουσα *Φουά*. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀριὲζ** (Ariège) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας πηγάζων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Πυρηναίων, διασχίζων προηγουμένως τὴν Ἀνδόρραν. Εἶναι ἐν μέρει πλωτὸς καὶ μετὰ ῥοῦν 170 χμτρ. ἐκχύνεται εἰς τὸν Γαρούναν.

Ἀρίειοι (Ariéois ἢ Aréois). Εἶδος σωματείου ἢ κάστεως ἐν Πολυνησίᾳ, ἰδίᾳ δ' ἐν Ταϊτῇ καὶ εἰς τὰς νήσους Μαρκησίας. Ἡ κάστις αὕτη εἶχε καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἐθεώρει ὡς πάτρωνα αὐτῆς τὸν Ὄοο, τὸν μεγαλύτερον τῶν ἐν Πολυνησίᾳ θεῶν, ἐπέβαλλεν εἰς τὰ μέλη της θρησκευτικὰς ἀσκήσεις καὶ δοκιμασίας, ἠρίθμει δὲ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς τὸ ἄνθος τῆς πολυνησιακῆς κοινωνίας. Ἀπετέλει ἀριστοκρατικὴν τάξιν ὑπερφίαλον. Διηγοῦνται, ὅτι Ἀριειός τις ἐκ Ταϊτῆς ἐδήλωσεν ἀπεριφράστως εἰς τὸν πλοίαρχον Κούκ, ὅτι, ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτοῦ ὡς Ἀριείου, ἦτο ἴσος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ κυριώτερος σκοπὸς τῆς τάξεως ταύτης συνίστατο ἐν τῇ ἐκπληρώσει παντὸς ἐρωτικοῦ πόθου, ἐν τῇ χλιδῇ, τῇ ἀκολασίᾳ καὶ τῷ περιορισμῷ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ γίνῃ μέλος ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ εἰς θρησκευτικοὺς ὀργιασμούς, ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ δηλώσῃ ἐνόρκως, ὅτι θὰ ἐφόνευε πάντα τὰ τέκνα, ἅτινα θ' ἀπέκτα τυχὸν ἐκ τῶν ἀθεμίτων ἐρώτων του. Γυνὴ ἀνήκουσα εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν ταύτην τάξιν καὶ μὴ στραγγαλίζουσα τὰ τέκνα της ἅμα τῇ γεννήσει αὐτῶν ἀπεδιώκετο μετὰ χλευασμοῦ καὶ ἐθεωρεῖτο ἐπίορκος.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἱεροτελεστίαι συνίσταντο εἰς ψαλμούς, ὄρχησιν καὶ μίμους ἱερούς. Ὁ ὑπόλοιπος χρόνος κατηναλίσκετο εἰς συμπόσια, ὀργιαστικοὺς χοροὺς καὶ ἀγῶνας. Οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἠθικὸς χαλινός, οἱ δὲ μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἔρωτες διήρκουν τὸ πολὺ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας. Πρὸς τούτοις οἱ Ἀρίειοι μετέβαινον ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον πρὸς ἀνακάλυψιν ὡραίων γυναικῶν καὶ ἀπόλαυσιν νέων σαρκικῶν ἡδονῶν. Α. Δ

Ἀριέλλο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Β Α Ἰταλίας (*Ἀμπρούτζο*) πηγάζων ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀκρωρειῶν τοῦ *Γκρὰν Σάσσο* καὶ ἐκβάλλων μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ πόλεων Ὄρτονα καὶ Φραγκαβίλα (ἐκβολαὶ Ariello, πλάτ. 42°23'15'' μῆκ. 14°21'30'', χάρτης ἀγγλικὸς 200: Coast of Italy from Ortona to the river Pô καὶ εἰς 2 μίλλια Δ. Β Δ τοῦ ἀκρωτηρίου Φερούτσιο. Σ. Ε. Λ.

Ἀριέντσο (Arienzo), *Νικόλαος ντ'*—. Συνθέτης μελοδραμάτων καὶ καθηγητὴς τῆς συνθέσεως εἰς τὸ Κονσερβατόριον τῆς Νεαπόλεως, γεννηθεὶς ἐν Νεαπόλει τῷ 1845. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ *Μερκαδάντι* καὶ ἔδωσε τὸ πρῶτόν του μελόδραμα ἡ Μνηστὴ τοῦ Κουρέως (La fidanzata del parrucchiere τῷ 1860 εἰς τὸ θέατρον Φιορεντίνι. Τὸ ἔργον τοῦτο στεφθὲν ὑπὸ ἐπιτυχίας ἠκολούθησαν κατόπιν τὰ ἑξῆς: Οἱ δύο σύζυγοι (I due mariti, Τὰ τριαντάφυλλα (Le rose), Ὁ κυνηγὸς τῶν Ἄλπεων Il cacciatore delle Alpi), Ἡ κόρη τοῦ Διαβόλου (La figlia del Diavolo) καὶ ἄλλα. Ὑπῆρξε διδάσκαλος πολλῶν διακεκριμένων μουσουργῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ ἡμετέρου *Ναπ. Λαμπελέτ*. Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

ἀριέττα (arietta) *[Μουσικ.]*. Ἀσμάτιον περιωρισμένων διαστάσεων μὲ δύο ἐπαναλήψεις. Ταυτόσημον τῆς *καντσονέττας* (Canzonetta). Τὰ παλαιὰ κωμικὰ μελοδράματα τῆς γαλλικῆς σχολῆς Gretry Monsigny, Daleyrac κλπ.) ἀποτελοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ σειρὰν τοιούτων ᾀσματίων. Λ.

Ἀρὶζ (Arize) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Γαρούνα (Γαλλία) ἐν τῷ νομῷ Ἀριέζ. Ἐκβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον, ἀφοῦ διασχίσῃ κατὰ τὸν ῥοῦν αὐτοῦ 86 χιλιομέτρων τὸ περιώνυμον σπήλαιον *Μὰζ-ντ'-Ἀζίλ*.

Ἀριζαντοὶ *[Ἀρχ.]*. Μία τῶν ἓξ μηδικῶν φυλῶν, ἀναφερομένη παρ' Ἡροδότου.

Ἀριζάκα (Arisaka). Ἰάπων ὁπλουργός, συμφώνως πρὸς τὰ σχέδια τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη τὸ καὶ σήμερον ἐν ὑπηρεσίᾳ ἐπαναληπτικὸν τυφέκιον τοῦ Ἰαπωνικοῦ στρατοῦ τῶν 6, 5 χιλ. (1897). Τὸ τυφέκιον τοῦτο εἶναι μετὰ κεντρικῆς ἀποθήκης, τὸ δὲ κλεῖστρον αὐτοῦ ἀνάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μετὰ ζυγώθρου κλείστρων καὶ εἶναι ὅμοιον τοῦ Γερμανικοῦ Mauser. Ὑπό τε τὴν ἔποψιν τοῦ κλείστρου καὶ τοῦ ἐπαναληπτικοῦ μηχανισμοῦ οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου καὶ χαρακτηριστικὴν διαφορὰν παρουσιάζει τὸ τυφέκιον τοῦτο ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τυφέκια τῶν ἑτέρων κρατῶν. Μόνον λόγοι ἐθνικοῦ ἐγωϊσμοῦ δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ὀνομασίαν Arisaka εἰς τὸ σύστημα τοῦτο. Γ. Ν. Σ.

Ἀρίζι (Arisi). *Φραγκῖσκος*. Ἰταλὸς φιλόλογος καὶ νομομαθὴς (1657—1743). Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν ἐν Ῥώμῃ, Βολωνίᾳ, Παβίᾳ καὶ Μιλάνῳ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κρεμόναν, ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἐπεδόθη εἰς συγγραφὴν φιλολογικῶν καὶ νομικῶν ἔργων: «Cremona litterata, seu in Cremonenses doctrina et litterariis dignitatibus eminentiores, chronologicae adnotationes» (1702—1705), «Poesie liriche» «La tiranide soggiogata» κ. τ. λ.

Ἀρίζι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Αὐλὼν ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τῆς Λακωνίας (χερσονήσου τῆς Μάνης) βαθὺς (29 ὀργ.), ἀνοικτὸς πρὸς Ζέφυρον καὶ ἀπρόσφορος πρὸς ἀγκυροβολίαν (πλάτ. 36°35' ½, μῆκ. 22°23' ½, χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia). Ἀπέχει 4 μιλ. βορείως τοῦ *Μεζάπου* καὶ 5 ½ νοτίως τοῦ *Λιμενίου*. Σ. Ε. Λ.

Ἀριζόνα (Arizona) *[Γεωγρ.]*. Πολιτεία, ἀνήκουσα εἰς τὸ ὁμοσπονδιακὸν κράτος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Κεῖται εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κράτους μεταξὺ 31° 20'—37° Β. πλάτους καὶ 109°2'—114° 45' Δ. μήκους ἀπὸ Γκρήνουϊτς, καὶ ὁρίζεται πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τῆς πολιτείας τῆς Ἰούτας (Utah), πρὸς Α. ὑπὸ τῆς πολιτείας τοῦ Νέου Μεξικοῦ, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τοῦ Μεξικοῦ, πρὸς Δ δὲ ὑπὸ τῶν πολιτειῶν τῆς Καλιφορνίας καὶ τῆς Νεβάδας. Τὸ ΒΑ. τμῆμα τῆς χώρας καταλαμβάνει ὑψηλὸν ὀροπέδιον κυμαινομένου ὕψους 1500—2200 μ. μετὰ βαθυτάτων κοιλάδων (τῶν Grand Canon τοῦ Κολοράντο) καὶ ἡφαιστειογενῶν ὀρέων ὕψους 3825 μ., ἀποτελούντων συνέχειαν τῶν ὀρέων τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Εἰς τὸ ΝΑ. τμῆμα ὑπάρχει κλιμακωτὸν πεδίον ὕψους 300—800 μέτρων, ἐκτεινόμενον εἰς τὸ εὐρὺ λεκανοπέδιον. Ἡ χώρα ἔχει κλῖμα ἠπειρωτικὸν μὲ διακυμάνσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς τῶν ἐρήμων (τὸν Ἰούλιον +50° καὶ τὸν Ἰανουάριον —30°), τοῦτο δὲ ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ ἀπεράντων ἐκτάσεων, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ὡς μοναδικὴν βλάστησιν ἔχουν χαμηλούς τινας θάμνους.

Ἡ Ἀριζόνα, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1687 ὑπὸ Ἰησουϊτῶν, ἠρίθμει ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος σημαντικὸν ἀριθμὸν ἀποίκων, ὁ πόλεμος ὅμως μεταξὺ τῶν Ἱσπανῶν καὶ τῶν Ἀπαχῶν ὑπῆρξεν αἰτία νὰ ἐρημωθῇ ἡ χώρα. Τῷ 1848 ἡ χώρα περιῆλθε μετὰ τοῦ Νέου Μεξικοῦ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἤρχισε, καίτοι βραδέως, νὰ ἀναπτύσσεται. Τῷ 1870 ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας ἀνήρχετο εἰς 9658 κατοίκους, τῷ δὲ 1920 εἰς 334,142, ὧν 291.449 λευκοί, 8005 μαῦροι, 1719 Ἀσιᾶται καὶ 32.989 Ἐρυθρόδερμοι. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1925 ὁ πληθυσμὸς εὑρέθη ηὐξημένος εἰς 407,702 κατοίκους, ὧν λευκοὶ 87%, μαῦροι 3%, οἱ δὲ λοιποὶ Ἐρυθρόδερμοι καὶ Ἀσιᾶται (Κινέζοι καὶ Ἰάπωνες). Οἱ λευκοὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Μεξικανοὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἱσπανικήν. Ἡ Ἀριζόνα, ἥτις ἀρχικῶς ἀπετέλει ἁπλοῦν territorium τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀπετέλεσεν ἰδίαν Πολιτείαν τῷ 1912. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ὁ Φοίνιξ, διαιρεῖται δὲ ἡ ὅλη χώρα εἰς 13 ἐπαρχίας καὶ τὰς περιφερείας, εἰς ἃς διαμένουν αἱ φυλαὶ τῶν Ἐρυθροδέρμων Νεβάχο, Χόπι καὶ Χίλα-Ἀπαχῶν.

Ὁ κύριος πλουτοφόρος παράγων τῆς Ἀριζόνας εἶναι ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος αὐτῆς, τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνερχομένων εἰς 135, κινουμένων διὰ μηχανῶν ἰσχύος 166091 ἵππων καὶ ἀσχολουμένων ἐν αὐτοῖς 15268 ἐργατῶν. Κυρίως ἐξάγει χαλκὸν (τῷ 1925 τόν. 158796), χρυσὸν (6220 χγρ.), καὶ ἄργυρον (26283 χγρ.). Ἡ Ἀριζόνα ἔχει καὶ γεωργίαν ἀνεπτυγμένην μὲ ἀπόδοσιν 24500 τόν σίτου (13000 ἑκταρ. σπειρομένη ἔκτασις), 13500 τόν. βρόμης (4250 ἑκτάρ.) 26000 τόν. κριθῆς (8000 ἑκτάρ.), 7000 τόν. γεωμήλων (1050 ἑκταρ.) καὶ 22015 τόν. βάμβακος (65000 ἑκτάρ.). Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς περιφερείας ἀνέρχονται τὰ 500.000 ἑκτάρια περίπου, ἀποδίδουσι, δὲ σημαντικὰς ποσότητας οἰκοδομησίμου ξυλείας. Ἀξιόλογος ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ κτηνοτροφία συνισταμένη κυρίως εἰς τὴν ἐκτροφὴν (1915) 112000 ἵππων, 13000 ἡμιόνων καὶ 1 064.000 διαφόρων ἄλλων κτηνῶν, 42 000 γαλακτοφόρων ἀγελάδων, 1.152.000 προβάτων, 21.000 χοίρων καὶ 635.000 πουλερικῶν, εἰς 60 000 ἑκταρίων ἀνερχομένων τῶν βοσκησίμων γαιῶν μὲ ἀπόδοσιν 600 000 τόν. ζωοτροφῶν ἐτησίως. Ἡ βιομηχανία τῆς Ἀριζόνας εἶναι ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη, διότι πλὴν τῶν πρὸς ἐξόρυξιν καὶ κατεργασίαν τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου αὐτῆς, ἀριθμοῦνται ἕτεραι 283 μεγάλαι ἐγκαταστάσεις κινούμεναι διὰ μηχανῶν ἑτέρων 128.531 ἵππων καὶ ἀπασχολοῦσαι ὑπὲρ τὰς 9000 ἐργατῶν. Ὡς πρὸς τὰς συγκοινωνίας τῆς Ἀριζόνας τὸ ἐν αὐτῇ ὁδικὸν δίκτυον ἔχει μῆκος 39162 χμτρ., τὸ δὲ σιδηροδρομικὸν 2925 χμτρ., λειτουργοῦσι δ' ἐν αὐτῇ 294 ταχυδρ. γραφεῖα καὶ εἶναι ἐγκατεστημένα 24 353 τηλεφωνικὰ μηχανήματα. Δ. Ε. Μ.

ἀριζόνικα *[Ἀμπελουργ.]* (Vitis Arizonica ἢ Arizonensis). Εἶδος ἀμερικανικῆς ἀμπέλου, μὴ χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν ἀμπελουργίαν λόγῳ τῆς μὴ ἐπαρκοῦς ἀντοχῆς του κατὰ τῆς φυλλοξήρας. Π. Γ. Κ.

ἀριζονίτης (Arizonite) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα πυριγενὲς *πλουτώνειον*, πλούσιον εἰς πυριτικὸν ὀξύ,

Digitized by Google

μὲ 80% *χαλαζίαν* καὶ 18% *καλιμιγῆ ἄστριον*. Κατὰ τὸν Niggli ἀνήκει εἰς τὰ *ἀπλιτογρανιτικὰ μάγματα* τῆς ἀσβεστο-ἀλκαλικῆς σειρᾶς μαγμάτων. Εὑρέθη ἐν Arizona τῆς Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

Ἀριὴλ *[Βιβλικῶς]*. —1) Ὄνομα διαφόρων προσώπων μνημονευομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. —2) Ποιητικὸν ὄνομα τῆς *Ἱερουσαλὴμ* (*Ἡσ.* κθ' 1) =λέων τοῦ Θεοῦ, ἥρως.—3) Συμβολικὸν ὄνομα τοῦ *θυσιαστηρίου* παρ' Ἰεζεκιὴλ μγ' 15) = ἑστία τοῦ Θεοῦ. Σημειωτέον δ' ὅτι οὕτως ὀνομάζεται καὶ ἐν τῇ στήλῃ τοῦ βασιλέως Μεσᾶ βωμός τις. Π. Ι. Μ.

Ἀριὴλ (Ariel) *[Ἀστρονομ.]*. Εἷ. τῶν τεσσάρων δορυφόρων τοῦ πλανήτου *Οὐρανοῦ*. Εἶναι ὁ πλησιέστερος πρὸς τὸν πλανήτην τοῦτον δορυφόρος του, ἀπέχων ἀπ' αὐτοῦ μόνον κατὰ 180.000 χιλιόμετρα περίπου καὶ συμπληρῶν μίαν πλήρη περιφορὰν ἐντὸς 2 ἡμ. 12 ὡρ. 29 λ. Ὁ Ἀριὴλ καὶ ὁ δεύτερος δορυφόρος τοῦ Οὐρανοῦ, ὁ *Οὐμβριήλ*, ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ Lassell τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1851. Οἱ δύο οὗτοι δορυφόροι ἀποτελοῦσι τὰ μικρότερα ἐκ τῶν διὰ τηλεσκοπίου ὁρατῶν μελῶν τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος καὶ διὰ τοῦτο ἡ παρατήρησίς των εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἑκάτερος εἶναι κατ' ὄγκον πολὺ μικρότερος τῆς Σελήνης, ἀλλὰ μεγαλύτερος τῶν δορυφόρων τοῦ Ἄρεως καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἀστεροειδῶν, καθότι ἡ διάμετρος ἀμφοτέρων περιλαμβάνεται μεταξὺ 300—800 χμ. Φαίνονται ὅμως τόσον μικροί, διότι εὑρίσκονται εἰς ἀπόστασιν δεκάκις μείζονα τῆς τῶν ἀστεροειδῶν καὶ λαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου φῶς ὀλιγώτερον τοῦ $^1/_{50}$ τοῦ φωτός, ὅπερ δέχονται ἐκεῖνοι.

Ὁ Ἀριήλ, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ δορυφόροι τοῦ Οὐρανοῦ, περιφέρεται περὶ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνάδρομον φοράν, ἡ δὲ τροχιά, τὴν ὁποίαν διαγράφει εἶναι περίπου κυκλικὴ καὶ ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τροχιῶν τῶν λοιπῶν δορυφόρων, πιθανῶς δὲ καὶ πρὸς τὸ τοῦ ἰσημερινοῦ τοῦ πλανήτου, σχηματίζουσα συνεπῶς μετὰ τῆς ἐκλειπτικῆς γωνίαν 82°,2 (βλ. Οὐρανός). Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

Ἀριηνοὶ *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος Ἰνδικόν, μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Νόννου (26, 165, 30, 313).

ἀρίθμησις (ἡ)· ἀπαρίθμησις τῶν μονάδων ἑνὸς ποσοῦ, μέτρησις: «ἡ ἀρίθμησις τοῦ στρατοῦ, —τῶν λαφύρων, —τῶν αἰχμαλώτων»· ‖ χαρακτηρισμὸς δι' ἀριθμοῦ ἑκάστης τῶν μονάδων ποσοῦ τινος: «ἡ ἀρίθμησις τῶν σελίδων, —τῶν ἁμαξῶν, —τῶν οἰκιῶν κ. τ. τ.».

— *[Μαθημ.]*· βλ. ἀριθμητική.

— **ἀρίθμησις** ***βασίμου*** *[Μουσ.]*. Ἔκφρασις δι' ἀριθμῶν ὑπὲρ τὸν θεματικὸν βάσιμον τῶν διαστημάτων τῶν ἀποτελούντων τὴν συγχορδίαν. Ἡ ἀρίθμησις τοῦ βασίμου καὶ ἡ ἁρμονικὴ πραγματοποιησίς της ἀποτελοῦν κεφαλαιώδη στοιχεῖα τῆς μελέτης τῆς ἁρμονίας, ἔσχον δὲ πολλὰς ἐκδοχὰς καὶ τροποποιήσεις ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν μεθόδων τῶν διαφόρων σχολῶν. Τοῦτο δύναται ν' ἀντιληφθῇ καλῶς τις ἂν διεξέλθῃ τὰ κατὰ καιροὺς ἐμφανισθέντα εἰδικὰ περὶ ἁρμονίας βιβλία Γάλλων καὶ Ἰταλῶν θεωρητικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα εὐκρινῶς διαγράφονται αἱ ἀντιλήψεις αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τοῦ ἀριθμεῖν τὸ δεδομένον βάσιμον.

Τὸ σήμερον καθόλου ἐν χρήσει σύστημα ἀριθμήσεως συνοψίζεται εἰς τοὺς ἑξῆς περίπου κανόνας. Ὁ ἀριθμὸς 3, 5 ἢ 8 ὑπὲρ τὸν βάσιμον ἐκφράζει τὴν τελείως σύμφωνον συγχορδίαν 3ης καὶ 5ης Ὁ ἀριθ. 7 συγχορδίαν τρίφωνον μεθ' ἑβδόμης. Σημεῖον ἀλλοιώσεως πρὸ ἑνὸς ἀριθμοῦ δηλοῖ ἀλ-

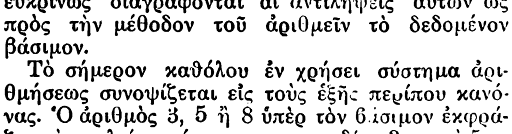

λοίωσιν τοῦ ἀντιστοίχου διαστήματος. Σημεῖον δὲ ἀλλοιώσεως μεμονωμένον, τὴν ἀλλοίωσιν τῆς τρίτης. Γραμμὴ διαγράφουσα διαγωνίως ἀριθμόν τινα συνεπάγεται τὴν ὕφεσιν τοῦ ἀντιστοίχου διαστήματος. Τὸ μηδενικὸν σημαίνει τὴν ἄνευ συγχορδίας κροῦσιν τοῦ βασίμου. Ἐκ δύο ἀριθμῶν κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασίμου φθόγγου ὁ μὲν ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ, ὁ δ' εἰς τὸ ἕτερον τῆς διαρκείας αὐτοῦ. Ὁ Ραμὼ ποιεῖται χρῆσιν μικροῦ σταυροῦ + πρὸς διάκρισιν τοῦ αἰσθητικοῦ φθόγγου. Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

— **ἀρίθμησις** ***νόμων***. Οἱ νόμοι ἐν Ἑλλάδι ἠριθμοῦντο διὰ κεφαλαίων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐλάχιστοι δὲ ἐγνώριζον τὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἑκάστου τῶν νόμων ἀριθμὸν ἐκ τῆς παρατάξεως ἀλφαβητικῶν στοιχείων. Τοιουτοτρόπως οἱ πολλοὶ (μὴ ἐξαιρουμένων καὶ πολλῶν δικαστῶν) ἠγνόουν φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ τὸν αὔξοντα ἑκάστοτε ἀριθμὸν τῶν νόμων. Οὐδεὶς δὲ πάλιν σχεδὸν ἐγίνωσκε πόσοι νόμοι ἐτησίως ἐψηφίζοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο. Ἕνεκα τούτου, τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἐν ἔτει 1904, ἐπὶ ὑπουργείας Ν. Λεβίδη, καθώρισεν, ὅπως μετὰ τὸν δι' ἀλφαβητικῶν γραμμάτων ἀριθμὸν τοῦ νόμου, παρατίθηται καὶ ὁ ἀντίστοιχος δι' ἀραβικῶν στοιχείων. Βραδύτερον κατελύθη ἡ παράθεσις τοῦ αὔξοντος ἀριθμοῦ καὶ διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ὁ δὲ αὔξων ἀριθμὸς τῶν νόμων σημειοῦται μόνον δι' ἀραβικῶν στοιχείων. Ν. Δ. Λ.

ἀριθμητὴρ (ὁ)· βλ. ἀριθμητής.

ἀριθμητὴς (ὁ)· ὁ ἀριθμῶν, ὁ λογαριάζων· ‖ μαθημ. ὁ ἕτερος τῶν ὅρων τοῦ κλάσματος, ὁ δηλῶν ποσάκις ἐπανελήφθη ἡ κλασματικὴ μονάς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *παρανομαστήν*, ὁ ὁποῖος δηλοῖ εἰς πόσα μέρη διῃρέθη ἡ ἀκεραία μονὰς (βλ. κλάσμα)· ‖ συσκευὴ δίδουσα αὐτομάτως τὸν ἀριθμὸν μετρουμένων πραγμάτων (ὡς π. χ. εἰς τυπογραφικὰ πιεστήρια διὰ τὴν αὐτόματον μέτρησιν τῶν ἐκτυπουμένων φύλλων), ἢ ὄργανον πρὸς ἀποτύπωσιν αὔξοντος ἀριθμοῦ ἐπὶ φύλλων χάρτου (ὡς εἰσιτηρίων θεάτρου, λαχείων, σελίδων καταστίχων κ.τ.τ.)· λέγεται καὶ *ἀριθμητήρ*. Β. Φ.

ἀριθμητός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ ἀριθμηθῇ· ἀντιθ. *ἀναρίθμητος*.

Ἀριθμητικὴ (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν, κληθεῖσα οὕτω περὶ τὸ 530 π. Χ. ὑπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου. Οἱ δύο κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν, ἡ *Ἀριθμητικὴ* καὶ ὁ πρακτικὸς λογισμός, ὅστις ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων *Λογιστική*, ἀνεπτύχθησαν χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων, καίτοι ἔχουν πρὸ πολλοῦ συγχωνευθῆ.

— [ΜΑΘΗΜ.] Ἡ Ἀριθμητικὴ χρησιμοποιεῖ αὐστηρὰς ἀποδείξεις, ὡς καὶ ἡ Γεωμετρία· τοῦτο δὲ δύναταί τις νὰ διακρίνῃ εἰς τὰ βιβλία 7ον και 9ον τῶν Στοιχείων τοῦ *Εὐκλείδου*, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὸ σύνολον τῶν στοιχειωδῶν θεωρημάτων τῆς καλουμένης σήμερον στοιχειώδους *θεωρίας* τῶν ἀριθμῶν. Τὰ βιβλία ταῦτα τοῦ Εὐκλείδου μετὰ τῶν ἀριθμητικῶν προόδων καὶ τῶν καλουμένων πολυγωνικῶν ἀριθμῶν τοῦ Διοφάντου, ἀποτελοῦν τὸ πλαίσιον τῆς ἐπιστημονικῆς Ἀριθμητικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἥτις ὅμως ἀνεπτύχθη ἄνευ ἀποδείξεων εἰς τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῆς φιλοσοφίας ἐγχειρίδια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὡραιότερον εἶναι τὸ τοῦ Νικομάχου «εἰσαγωγὴ ἀριθμητική». Περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. συνέθεσεν ὁ Διόφαντος ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀριθμητικὰ» συλλογὴν ἀριθμητικῶν προβλημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ τινα τῆς στοιχειώδους Ἀλγέβρας καὶ τῆς ἀπροσδιορίστου ἀναλύσεως β' βαθμοῦ. Τὰ προβλήματα ταῦτα ἐθεωροῦντο ὡς ἐπέκτασις τῆς ἑλληνικῆς Λογιστικῆς, περὶ τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει πραγματεία τις, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἔκτασιν ταύτης. Φαίνεται ὅτι αὕτη κατ' ἀρχάς, ὡς καθαρῶς πρακτικὴ ἐπιστήμη, ἠμελήθη καὶ ἀκολούθως ὑπέστη σπουδαίαν μεταβολὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς τῶν ἀριθμῶν διὰ τοῦ ἀλφαβητικοῦ συστήματος, ἐφευρέσεως ἥτις δὲν φαίνεται ἀρχαιοτέρα τοῦ Γ' αἰῶνος π Χ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐκαλλιεργήθη ἀναμφιβόλως τὸ μάθημα τοῦτο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβῃ τὸν ἀποδεικτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀναλύσεως τοῦ Διοφάντου, περιελάμβανε δὲ πιθανώτερον, ἄνευ θεωρίας τινός, τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμήσεως, τὰς τέσσαρας πράξεις καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς τετραγωνικῆς ῥίζης ἀκεραίου ἀριθμοῦ, τὸν λογισμὸν μὲ κλάσματα, καὶ τέλος τύπους λύσεως προβλημάτων, τῶν ὁποίων ἡ διατύπωσις ἦτο συνήθως διατεταγμένη ὑπὸ μορφὴν μικρῶν ἱστοριῶν. Ἐν τῇ λατινικῇ Δύσει σημαντικαὶ πρόοδοι τοῦ λογισμοῦ χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος· κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τὸ «Liber Abaci» τοῦ Leonardo de Pisa ὑπῆρξε πλήρης πραγματεία τοῦ λογισμοῦ, περικλείουσα τὴν λύσιν ἀριθμητικῶν προβλημάτων παντὸς γένους πρώτου καὶ δευτέρου βαθμοῦ, καθὼς καὶ ἀνάλυσιν τοῦ Διοφάντου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως τὸ ὄνομα *Ἀριθμητικὴ* ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν περιοχὴν καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τὸν πρακτικὸν λογισμὸν καὶ τὴν θεωρίαν. Τὸ ἔργον τοῦ Stifel (1486—1567) «Arithmetica integra» δὲν ὑπερέβαλε τὸ πλαίσιον τοῦ παλαιοῦ σχεδίου, ἐκτὸς τῆς προσθήκης τῶν καλουμένων *μαγικῶν τετραγώνων*, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται μὲν εἰς εἰδικὴν ἀνακάλυψιν, ἐκαλλιεργήθησαν ὅμως ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βυζαντινῶν· περιελάμβανε δὲ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ὁλόκληρον τὴν Ἄλγεβραν, ἥτις ἤρχισε νὰ ἀποσπᾶται, διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ αὐτοτελῶς, κυρίως μετὰ τὰ ἔργα τοῦ Vieta (1540—1603), ἂν καὶ ὁ χωρισμὸς οὗτος ἔμεινεν ἀσυμπλήρωτος καθ' ἅπαντα τὸν ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐπλουτίσθη ἡ ὕλη τῆς νεωτέρας καλουμένης Ἀριθμητικῆς διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν λογαρίθμων καὶ διὰ τῶν ἔργων τοῦ Fermat (1601—1665), τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐξίσωσιν τοῦ Διοφάντου. Οὐσιαστικῶς τὸ ὄνομα Ἀριθμητικὴ διετηρήθη πρὸς δήλωσιν τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου, τὴν ὁποίαν εὑρίσκει τις εἰς τὰ ἐπίσημα σχολικὰ προγράμματα, καὶ ἥτις εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ πρακτικὴ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ θεωρητική, καὶ περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν γενικῶν καὶ ἀπαραιτήτων γνώσεων περὶ τῶν ἀριθμῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς μὲν τὰ κατώτερα σχολεῖα ἡ διδασκαλία γίνεται πρακτικῶς ἢ ἐποπτικῶς, ἐνῷ εἰς τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θεωρητικῶς. Ἡ διδασκαλία τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ πρέπει νὰ προηγῆται πάσης θεωρίας, ἀφορώσης εἰς τὴν ὕλην αὐτοῦ, διότι ἡ δεξιότης περὶ τὸν λογισμὸν διευκολύνει τὴν κατανόησιν τῶν σχετικῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἀφῃρημένων μαθηματικῶν συλλογισμῶν.

Ἐν γένει διακρίνομεν τὴν Ἀριθμητικὴν εἰς τὴν *στοιχειώδη* καὶ τὴν *ἀνωτέραν*, ἥτις λέγεται καὶ *θεωρία τῶν ἀριθμῶν*. Ἡ πρώτη ἀσχολεῖται μὲ τὰς πράξεις καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν ἀκεραίων καὶ κλασματικῶν ἐν γένει ἀριθμῶν, τὰς ἀναλογίας, τὴν ἐξαγωγὴν τῆς τετραγωνικῆς καὶ κυβικῆς ῥίζης ἀριθμῶν καὶ τὴν λύσιν προβλημάτων διὰ τῆς χρήσεως ὡρισμένων τινῶν μεθόδων, καθὼς καὶ μὲ πρακτικὰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν· ἐνῷ ἡ θεωρία τῶν ἀριθμῶν ἐξετάζει τὰς γενικὰς ἰδιότητας αὐτῶν, ἀνεξαρτήτως συστήματός τινος, ἔχει δὲ λάβει τελευταίως τεραστίαν ἔκτασιν, ἀποτελοῦσα ἴδιον σπουδαῖον κλάδον τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὅστις καὶ διδάσκεται ὡς τοιοῦτος εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας, Ἀμερικῆς, Ἑλβετίας, Σουηδίας, Νορβηγίας κλπ. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ἀφ' ἑτέρου ἔχει περιορισθῆ πολὺ ἡ διδασκαλία τῆς καλουμένης παρ' ἡμῖν *θεωρητικῆς Ἀριθμητικῆς*, ἐπειδὴ αὕτη θεωρεῖται πλέον ὡς μὴ κατάλληλος οὐδὲ σκόπιμος διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων, προσαρμοσθεῖσης τῆς ὅλης διδασκομένης ὕλης τῶν Μαθηματικῶν περισσότερον πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ κατωτέρᾳ Ἀριθμητικῇ διακρίνομεν: α') τὴν καλουμένην *πρακτικὴν Ἀριθμητικήν*, ἥτις ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὸ νὰ δώσῃ τὰς ἀπαραιτήτους πρακτικὰς γνώσεις διὰ τὸν βίον παντὸς ὁποσδήποτε μορφωμένου ἀνθρώπου· β') τὴν *ἐμπορικὴν* ἢ *πολιτικὴν Ἀριθμητικήν*, ἥτις εἶναι εὐρυτέρα τῆς προηγουμένης, περιλαμβάνουσα κυρίως τὴν πραγματείαν θεμάτων τῆς Ἀριθμητικῆς, ἐνδιαφερόντων τὸν ἔμπορον, καὶ γ') τὴν *θεωρητικὴν Ἀριθμητικήν*, ἥτις ἐξετάζει τὰς ἰδιότητας τῶν ἀριθμῶν θεωρητικῶς, καὶ τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία γίνεται εἰς τὰ παρ' ἡμῖν γυμνάσια καὶ λύκεια τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως.

Οἱ ἀριθμοί. — Καλοῦμεν *ποσὸν* ἢ *μέγεθος* πᾶν τὸ ὁποῖον δύναται νὰ αὐξηθῇ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ, καθὼς τὰ μήκη τῶν γραμμῶν, τὰς ἐκτάσεις τῶν ἐπιφανειῶν, τοὺς ὄγκους τῶν σωμάτων, τὸν χρόνον κλπ. Ἡ ἐξέτασις τῶν ἰδιοτήτων τῶν μεγεθῶν εἶναι ἔργον τῶν Μαθηματικῶν. Διὰ νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ἄλληλα ποσὰ τῆς αὐτῆς φύσεως, λαμβάνομεν ἓν ἐξ αὐτῶν, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς *μέτρον* καὶ καλεῖται *μονὰς* μετρήσεως ἢ συγκρίσεως, πρὸς αὐτὸ δὲ συγκρίνομεν τὰ ἄλλα.

Ἀριθμὸς καλεῖται τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως ἑνὸς ποσοῦ ἢ μεγέθους καὶ παριστάνει τὸ μετρηθὲν ποσὸν ἢ μέγεθος, δύναται δὲ νὰ ὁρισθῇ καὶ ὡς σύνολον ὁμοίων μονάδων ἢ ὡς ἐξαγόμενον τῆς ἀριθμήσεως πολλῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται χωριστὸ ἀπ' ἀλλήλων, ἐνῷ ὡς μονὰς λαμβάνεται ἓν τῶν ὁμοίων ἀντικειμένων ἢ καὶ πολλὰ τούτων, θεωρούμενα ὡς ἓν ὅλον. Οὕτω λέγομεν ὀκτὼ μῆλα, ἑπτὰ ἄνθρωποι, δέκα πέντε μέτρα ὑφάσματος κλπ. οἱ ὀκτώ, ἑπτά, δέκα πέντε εἶναι ἀριθμοὶ καὶ παριστάνουν ἓν ποσὸν μήλων, ἓν ποσὸν ἢ πλῆθος ἀνθρώπων, ἓν ποσὸν μήκους ὑφάσματος. *Ἀριθμοὶ ἀραβικοὶ* λέγονται καὶ τὰ σύμβολα 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0, διὰ τῶν ὁποίων γράφονται ἢ παριστάνονται συμβολικῶς οἱ ἀριθμοί, ἕκαστον δὲ τούτων λέγεται καὶ *ἀριθμητικὸν ψηφίον*. Ἀριθμὸς λέγεται καὶ πᾶσα ποσότης ἐκφραζομένη δι' ὀνόματος ἀριθμητικοῦ ἢ παριστανομένη διὰ συνδυασμοῦ ἀριθμητικῶν ψηφίων· οὕτως ἔχομεν ἀριθμοὺς *ἀκεραίους*, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶναι σύνολον ἀκεραίων μονάδων, ἀριθμοὺς *κλασματικούς*, οἵτινες εἶναι σύνολον κλασματικῶν μονάδων, δηλ. ἴσων μερῶν ἀκεραίας ἢ ὁλοκλήρου μονάδος, ἀριθμοὺς *συμμιγεῖς* κλπ.

Οἱ ἀριθμοὶ διακρίνονται εἰς *συγκεκριμένους* καὶ *ἀφῃρημένους*· οἱ μὲν πρῶτοι παριστάνουν ποσά, τὸ εἶδος τῶν ὁποίων εἶναι ὡρισμένον καὶ ἐκφράζεται μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀριθμοῦ, π. χ. 4 μῆλα, 12 ἄνθρωποι, 7 δραχμαὶ κλπ., οἱ δὲ ἀφῃρημένοι ἐκφράζουν ἁπλῶς τὸ πλῆθος πραγμάτων, τὸ εἶδος τῶν ὁποίων δὲν ὁρίζεται, καθὼς π.χ. οἱ ἀριθμοὶ τρία, ἑπτά, εἴκοσι κλπ. Ὑπὸ γενικωτέραν ἔποψιν καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ γεωμετρικὴν (δηλαδὴ ὅταν παριστάνουν μεγέθη γεωμετρικὰ) διακρίνονται οἱ ἀριθμοὶ εἰς *συμμέτρους*, οἵτινες δύνανται νὰ εἶναι ἀκέραιοι, κλασματικοί, μικτοί, ἢ δεκαδικοὶ καὶ *ἀσυμμέτρους*. Ἐκ τούτων οἱ ἀσύμμετροι παριστάνουν μέγεθος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσύμμετρον πρὸς τὴν μονάδα τῆς μετρήσεως, δηλαδὴ δὲν ἔχει κοινὸν μέτρον μὲ τὴν μονάδα τῆς συγκρίσεώς των, καὶ ἔχον ἄπειρα δεκαδικὰ ψηφία, μὴ περιοδικὰ (βλ. *κατωτέρω*), καθὼς οἱ ἀριθμοὶ $\sqrt{2}$=1,414...

Digitized by Google

$\sqrt{8}$, $\sqrt[3]{5}$ κλπ. Ὁμοίως ἀσύμμετροι εἶναι οἱ ἀριθμοί, οἵτινες παριστάνονται ὑπὸ τῶν γραμμάτων π καὶ e, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν π=3 1415926... παριστάνει τὸν λόγον τοῦ μήκους περιφερείας κύκλου τινὸς πρὸς τὴν διάμετρον αὐτοῦ, ὁ δὲ e ὁρίζεται ὑπὸ τῆς σειρᾶς $1+\frac{1}{1}+\frac{1}{|\underline{2}}+\frac{1}{|\underline{3}}+\frac{1}{|\underline{4}}+...$, ὅπου τὸ $|\underline{\nu}$=μὲ 1.2.3:..ν (βλ. λ. Ἄλγεβρα).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ἀριθμῶν ἔχομεν τοὺς *θετικοὺς* καὶ *ἀρνητικοὺς* ἀριθμοὺς ἢ *ἀλγεβρικοὺς* ἀριθμούς, τοὺς *φανταστικοὺς* ἀριθμούς, οἵτινες γίνονται ἐκ τῆς *φανταστικῆς μονάδος* $i \equiv \sqrt{-1}$, καθὼς οἱ 5i, −12i, $^3/_4$i, $-\frac{2}{5}$i κ. λ. π. καὶ τοὺς *μιγάδας*, οἵτινες ἀποτελοῦνται ἀπὸ πραγματικὸν καὶ φανταστικὸν μέρος, ἐνῷ *πραγματικοὶ* λέγονται οἱ μὴ φανταστικοὶ (ἀκέραιοι, κλασματικοί, σύμμετροι ἢ ἀσύμμετροι ἐν γένει θετικοὶ ἢ ἀρνητικοὶ πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν φανταστικῶν), καθὼς οἱ 5−3i, $14-\frac{3}{5}$i $-7+\frac{5}{9}$i κλπ. (βλ. λ. Ἄλγεβρα) *Ἀλγεβρικοὶ* λέγονται οἱ ἀριθμοὶ (σύμμετροι ἢ ἀσύμμετροι) ἂν εἶναι ῥίζαι τῶν καλουμένων ἀλγεβρικῶν ἐξισώσεων (βλ. λ.) ἐχουσῶν συντελεστὰς συμμέτρους ἀριθμούς, *ὑπερβατικοὶ* δέ, ἂν δὲν εἶναι ῥίζαι τοιούτων ἐξισώσεων, καθὼς ὁ π καὶ ὁ e, ὅστις γράφεται καὶ ὡς ἑξῆς κατὰ προσέγγισιν e=2,71828...

Ἀρίθμησις.—Ὀνομάζεται οὕτω ἡ πρᾶξις καὶ ἡ τέχνη τοῦ νὰ ἀπαγγέλλῃ, νὰ ἐκφωνῇ ἢ νὰ γράφῃ τις ἀριθμούς, ἡ διὰ χρησιμοποιήσεως τῶν ἀριθμῶν μέτρησις· ἡ δι' ἀριθμῶν κατὰ σειρὰν τιθεμένων κατάταξις καὶ διάκρισις πολλῶν ὁμοίων ἀντικειμένων, ἡ δι' ἀριθμῶν σήμανσις (ἀνθρώπων, ζώων, σελίδων βιβλίου κ.λ.π.). Διὰ τῆς ἀριθμήσεως ἐπιδιώκεται νὰ ἐκφρασθοῦν πάντες οἱ ἀριθμοὶ διὰ μικροῦ πλήθους διαφόρων λέξεων, καὶ τότε λέγεται αὕτη *ἀρίθμησις προφορική*, ἐπίσης ἐπιδιώκεται δι' αὐτῆς ἡ παράστασις τῶν ἀριθμῶν διὰ μικροῦ πλήθους χαρακτήρων ἢ συμβόλων, διαφόρων ἀπ' ἀλλήλων, ὅτε καλεῖται αὕτη *ἀρίθμησις γραπτή*.

Δεκαδικὸν σύστημα. Εἰς τὸ κρατοῦν σήμερον σύστημα ἀριθμήσεως τὸ ὁποῖον καλεῖται *δεκαδικόν*, λαμβάνεται ὡς θεμελιώδης συνθήκη ὅτι, «δέκα μονάδες μιᾶς οἱασδήποτε τάξεως ἀποτελοῦν μίαν τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας»· οὕτω δέκα μονάδες ἁπλαῖ ἀποτελοῦν μίαν δεκάδα, δέκα δεκάδες μίαν ἑκατοντάδα, δέκα ἑκαντοτάδες μίαν χιλιάδα κ.λ.π. Παρατηρητέον ὅτι ἀπὸ τῶν χιλιάδων καὶ ἄνω ἔχομεν ὡς μονάδας ἀνωτέρων τάξεων κατὰ σειρὰν τὴν δεκάδα χιλιάδων, τὴν ἑκατοντάδα τῶν χιλιάδων, καὶ ἀκολούθως τὸ ἑκατομύριον, δισεκατομμύριον, τρισεκατομμύριον κ.λ.π. καὶ ἑκάστη τούτων καλεῖται *ἀρχικὴ μονάς*, περιέχουσα τρεῖς τάξεις μονάδων, ἁπλῶν, δεκάδων καὶ ἑκατοντάδων, ἑκατομμυρίου π. χ. Εἰς τὴν προφορικὴν ἀρίθμησιν μεταχειριζόμεθα τὸ δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα, τεσσαράκοντα, πεντήκοντα, ἑξήκοντα, ἑδδομήκοντα, ὀγδοήκοντα, ἐνενήκοντα πρὸς ἔκφρασιν τῶν διαδοχικῶν ἐννέα δεκάδων, καὶ τὰ ἕνδεκα, δώδεκα, δέκα τρία, δέκα τέσσαρα, δέκα πέντε, δέκα ἕξ, δέκα ἑπτά, δέκα ὀκτώ, δέκα ἐννέα· κατ' ἀναλογίαν ἔχομεν εἴκοσι ἓν κ.λ.π. ἑξήκοντα ἕν, ἑξήκοντα δύο κλπ.

Τὸ ἐν χρήσει (δεκαδικὸν) σύστημα τῆς γραπτῆς ἀριθμήσεως ὀφειλόμενον εἰς τοὺς Ἄραβας, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἰνδῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν τὸ λίκνον τῶν πρώτων ἀνθρωπίνων γνώσεων, στηρίζεται: πρῶτον, ἐπὶ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἐννέα χαρακτήρων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται ψηφία 1, 2, 3, 4, 5, 6 7, 8, 9, καὶ παριστάνουν τοὺς ἐννέα πρώτους διαδοχικοὺς (ἀκεραίους) ἀριθμούς· δεύτερον ἐπὶ τῆς συνθήκης ὅτι, «ὅταν ἓν ψηφίον εἶναι γραμμένον ἀριστερὰ ἄλλου παριστάνει μονάδας τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως», ἢ «δέκα φορὰς μεγαλυτέρας τῆς τάξεως τοῦ δεξιὰ αὐτοῦ ψηφίου»· τρίτον ἐπὶ τοῦ ὅτι, χρησιμοποιοῦμεν τὸ σύμβολον 0. τὸ ὁποῖον καλεῖται *μηδέν*, διὰ νὰ παραστήσωμεν τὴν ἔλλειψιν μονάδων τάξεώς τινος, εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἄλλα ψηφία νὰ διατηροῦν τὴν πραγματικήν των ἀξίαν.

Σχεδὸν πάντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς γῆς ἐχρησιμοποίησαν συστήματα ἀριθμήσεως, τῶν ὁποίων αἱ μονάδες συνεδυάζοντο ἀνὰ δέκα (ὁ ὁποῖος ἀριθμὸς εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν δακτύλων τῶν δύο χειρῶν)· ἐλαχίστας δὲ περιπτώσεις ἔχομεν χρησιμοποιήσεως *εἰκοσαδικοῦ* συστήματος (ἐν ᾧ αἱ μονάδες λαμβάνονται ἀνὰ εἴκοσιν), καὶ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τῶν Κελτῶν, τῶν παλαιοτάτων Ἰνδῶν καὶ τῶν παλαιῶν Μεξικανῶν. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἴχνη χρησιμοποιήσεως ὑπό τινων λαῶν ἀσιατικῶν συστήματος *ἑνδεκαδικοῦ* καὶ *δωδεκαδικοῦ* (ἐν Βαβυλῶνι, βλ. Wissenschaftliche Betrachtnugen über andere Zahlensysteme, als das dekadische· *Blaise Pascal*, 1632 καὶ *W. Ahrens*, Math. Unterhaltungen und Spiele, 2 Aufl. I., Leipzig 1910, Kap. III., Numerationssysteme σελ. 24—104 καὶ Bd. II, Leipzig 1913, σελ. 319—333). Ὁ μέγας Ἕλλην μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης (287—212 π. Χ. ἐν Συρακούσαις) προσεπάθησε πρῶτος νὰ δείξῃ ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ἀριθμῶν δὲν εἶναι πεπερασμένη πρὸς τὰ ἄνω, δηλαδὴ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν εἶναι ἄπειρον καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτει νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν κόκκων τῆς ἄμμου, τὴν ὁποίαν περιεῖχε σφαῖρα ἔχουσα σταθερὰν ἀκτῖνα, καλουμένη ὑπ' αὐτοῦ ψαμμίτης (βλ. Archimedes opera omnia, ed. Heiberg, Leipzig 1880 1881, Bd. 2 σελ. 242—291). Διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον συγκεντρώνει τοὺς ἀριθμοὺς μέχρι τοῦ 10^8 εἰς μίαν *ὀκτάδα*· οὕτω τὸ 10^8 λαμβάνεται ὡς μονὰς μιᾶς νέας ὀκτάδος ἥτις φθάνει μέχρι τοῦ 10^{16}· ἡ τρίτη ὀκτὰς φθάνει μέχρι τοῦ 10^{24} κ.ο.κ. Τοιαύτας ὀκτάδας σχηματίζει ὁ Ἀρχιμήδης ἐν ὅλῳ 10^8 καὶ καλεῖ τὸ μέγα τοῦτο πλῆθος τῶν ἀριθμῶν πρώτην *περίοδον* αὐτῶν. Ἀπὸ ταύτης ἀρχίζει μία νέα περίοδος μεγίστου περιεχομένου ἀριθμῶν, καὶ μετὰ ταύτην ἀκολουθεῖ ἄλλη κ.ο.κ. Τὸ οὕτω ἀριθμούμενον πλῆθος τῶν κόκκων φθάνει τὰς 10.000.000 μονάδας τῆς ὀγδόης ὀκτάδος ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ. Ὁμοίαν συγκέντρωσιν τῶν ἀριθμῶν τῆς ἀπείρου ἀκολουθίας αὐτῶν ἀλλὰ κατὰ *τετράδας* κάμνει καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἐκ Πέργης (μεταξὺ 250 καὶ 200 π. Χ.), ὡς ἀναφέρει τοῦτο ὁ Πάππος (τέλος τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ.). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάταξιν τῶν ἀριθμῶν εἰς *μονάδας, δεκάδας* κ.λ.π., δηλαδὴ εἰς μονάδας διαφόρων τάξεων, παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν *πυθμένες* διὰ τὰς πρώτας τούτων, παρὰ δὲ τῷ Ἀρχιμήδῃ αἱ δεκάδες ἐκαλοῦντο *οἱ ἀνάλογοι ἀριθμοὶ* (βλ. *Pappus*, ed. Hultsch, III Appendix σελ. 1213) καὶ ἀνεφέροντο μέχρις ὡρισμένης θέσεως, ἐνῷ βραδύτερον κατὰ τὸν μεσαίωνα παρουσιάζονται οἱ ἑλληνικοὶ ὅροι *μονάδες, δεκάδες, ἑκατοντάδες* κ.λ.π., οἵτινες καὶ μετεφράσθησαν βαθμηδὸν εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας.

Ὡς πρὸς τὴν συμβολικὴν γραφὴν τῶν ἀριθμῶν παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ παλαιοτέραν ἐποχὴν τῆς 4ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν Βαβυλῶνι ὡς μονὰς τὸ σύμβολον 𒁹 καὶ διὰ δέκα τοιαύτας τὸ 𒌋. Δι' ἐπαναλήψεως τοιούτων συμβόλων πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲν τῶν δεκάδων, τῶν δὲ μονάδων πρὸς τὸ δεξιά, καὶ διὰ διατάξεως τούτων εἰς περισσοτέρας σειρὰς ἐν ἀνάγκῃ, δύνανται νὰ γραφοῦν πάντες οἱ ἀριθμοὶ μέχρι τοῦ 100, τὸ ὁποῖον παρίστατο συμβολικῶς διὰ τοῦ 𒁹𒀸 καὶ διὰ προτάξεως τοῦ 𒌋 προέκυπτε τὸ χίλια, τὸ ὁποῖον παρίστατο διὰ τοῦ 𒌋𒁹𒀸. Ἡ προσθήκη τοῦ συμβόλου 𒌋 πρὸ τούτου ἔδιδε τὸν ἀριθμὸν δέκα χιλιάδες, ὅστις παρίστατο διὰ τοῦ 𒌋𒌋𒁹𒀸. Ὁμοίως ἐγράφοντο οἱ ἀριθμοὶ καὶ εἰς τὸ *ἑξηκονταδικὸν* σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται εἰς τοὺς Βαβυλωνίους (τῆς 4ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 59, διὰ προσθήκης δὲ τοῦ συμβόλου 𒁹 ἀριστερᾷ τοῦ 𒌋 ἐσχηματίζετο τὸ 60, ὥστε τὸ σύμβολον 𒁹𒌋𒁹 παρίστανε τὸ $1\times60+1\times10+1=71$, ἐνῷ ἡ προσθήκη ἑνὸς ἀκόμη 𒌋 ἀριστερὰ τοῦ προηγουμένου παρίστανε τὸ 600· ἡ προσθήκη ἑνὸς 𒁹 ἀριστερᾷ ἔδιδε τὸ 60^2. Κατὰ ταῦτα τὸ σύμβολον 𒁹𒌋𒁹𒌋𒁹 παρίστανε $60^2+10\times60+60^1+10+1=4271$ Διὰ τὴν ἔλλειψιν μονάδων μετεχειρίζοντο ἐνίοτε τότε τὸ σύμβολον ⩽ καθ' ὅτι τὸ 0 δὲν ἦτο γνωστόν, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται τὸ πρῶτον εἰς τοὺς πίνακας τῶν μηκῶν χορδῶν περιφερείας κύκλου ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ὡς παριστάνον τὸ οὐδὲν (βλ. *Πτολεμαίου*, Μεγάλη σύνταξις, καὶ Cl. Ptolemaei opera que extant omnia, ed. Heiberg Leipzig 1898, 1903, σελ. 48).

Εἴς τινα τμήματα τῆς Εὐρώπης φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησεν ἀρχαιότερον *εἰκοσαδικὸν* σύστημα, ἔχον τὴν ἀρχήν του εἰς τὸ ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν εἶναι εἴκοσι, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ *δεκαδικόν* Διὰ τὴν γραπτὴν ἀρίθμησιν ἐγίνετο κατ' ἀρχὰς χρῆσις γραμμῶν, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη τῆς παραστάσεως διὰ συμβόλων ἁπλῶν μεγάλων ἀριθμῶν καὶ τοῦτο ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἄλλων ἁπλουστέρων τοιούτων, καθὼς τ' ἀνωτέρω τῶν Βαβυλωνίων. Οἱ Αἰγύπτιοι μετεχειρίζοντο ἓν σύμβολον δι' ἑκάστην τάξιν, καὶ τὸ ἐπανελάμβανον τόσας φορὰς ὅσας μονάδας τῆς τάξεως αὐτῆς εἶχεν ὁ ἀριθμός. Σημαντικὴν πρόοδον τῆς γραπτῆς ἀριθμήσεως ἀπετέλεσεν ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποδοχὴ τοῦ νὰ παριστάνουν ἀριθμοὺς διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ μάλιστα διὰ τοῦ πρώτου γράμματος τῆς λέξεως τῆς παριστώσης τὸν ἀριθμόν, ἐκτὸς ἂν μετεχειρίζοντο ἄλλο ἰδιαίτερον σύμβολον. Οὕτω παρίστανον οἱ Ἕλληνες τὸ ἓν διὰ τοῦ Ι, τὸ ἑκατὸν διὰ τοῦ Η, τὸ δέκα διὰ τοῦ Δ, τὸ πέντε διὰ τοῦ Π, τὸ χίλια διὰ τοῦ Χ, τὸ δέκα χιλιάδες διὰ τοῦ Μ (μύριοι) κλπ. Τὰ πενταπλάσια τῶν ἐν λόγῳ ἀριθμῶν παριστάνοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν συμβόλων, κλειομένων ἐντὸς ἑνὸς |͞ ͞|· οὕτω τὸ |͞Δ͞| παρίστανε τὸ 5×10=50, τὸ |͞Π͞| τὸ 5×5=25, τὸ |͞Η͞| τὸ 5×100=500 κ.ο.κ.

Ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου συστήματος γραφῆς τῶν ἀριθμῶν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλο ἐπίσης διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, καθ' ὃ μετεχειρίζοντο τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου κατὰ σειρὰν ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ἑξῆς, ἐκτὸς ἐξαιρέσεών τινων διὰ τὴν παράστασιν τῶν ἀριθμῶν 1,2,3,... Οὕτως οἱ ἀριθμοὶ 1,2,3,4,5,6,7,8 9, παριστάνοντο ὑπὸ τῶν γραμμάτων α',β',γ',δ',ε',ϛ', ζ',η',θ' (φερόντων μίαν ὀξεῖαν)· ἐκ τούτων τὸ σύμβολον ϛ' παρεμορφώθη ἐκ τοῦ F καὶ παριστάνει τὸν ἀριθμὸν 6· διὰ τοὺς ἀριθμοὺς 20,30,40 50,60, 70 80,90 μετεχειρίζοντο τὰ σύμβολα ι',κ',λ',μ',ν', ξ',ο',π',ϟ', (τὸ τελευταῖον, μὴ ἀνῆκον εἰς τὰ 24 γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀπαγγέλλεται κόππα καὶ παριστάνει τὸν ἀριθμὸν 90). Ὁ συνδυασμὸς τῶν προηγουμένων συμβόλων βοηθεῖ εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἐνδιαμέσων ἀριθμῶν μεταξὺ 1 μέχρις 99. Οὕτω διὰ τοὺς 11,12,13,... ἔχομεν τὰ σύμβολα ια',ιβ',ιγ',ιδ',..., διὰ τοὺς 31,32, 33, τὰ λα',λβ',λγ',... Πρὸς παράστασιν τῶν 100, 200 300,400,500 600,700 800,900 μετεχειρίζοντο τὰ σύμβολα ρ',σ',τ',υ',φ',χ',ψ',ω,'ϡ (ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τελευταῖον δὲν περιέχεται εἰς τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἀπαγγέλλεται σαμπί). Διὰ τοὺς ἀριθμοὺς 1000,2000,3000,4000,... μετεχειρίζοντο τὰ ,α,,β ,γ,,δ,.., διὰ συνδυασμοῦ δὲ τῶν προηγουμένων συμβόλων δύναταί τις νὰ παραστήσῃ οἱονδήποτε ἐνδιάμεσον ἀριθμόν· π. χ. διὰ τὸν 1852 ἔχομεν ,αωνβ'. Παρατηρητέον ὅτι δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ χρῆσις τῶν μικρῶν γραμμάτων α,β,γ,... ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἀντ' αὐτῶν καὶ τὰ κεφαλαῖα Α,Β,... καθ' ὅμοιον ἀκριβῶς τρόπον. Τὰ ἀνωτέρω ἑλληνικὰ σύμβολα πρὸς παράστασιν τῶν ἀριθμῶν χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη καὶ τώρα εἴς τινας περιστάσεις (καθὼς π. χ. διὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν πρώτων σελίδων βιβλίου τινός, εἰς τὰς ὁποίας ἐκτίθεται πρόλογος ἢ εἰσαγωγή, ἢ τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἢ καὶ εἰς ἄλλας ἀριθμήσεις περιεχούσας μικρὸν πλῆθος ἀριθμῶν).

Ἀξία λόγου γραφὴ τῶν ἀριθμῶν εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων χρησιμοποιηθεῖσα καὶ μέχρι σήμερον ὑπάρχουσα ἐνίοτε ἐν χρήσει. Κατὰ ταύτην οἱ ἀριθμοὶ 1,2,3,4,5 6,7.8.9.10 παριστάνοντο διὰ τῶν I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIIII X, ἐνῷ οἱ 8 καὶ 9 παριστάνοντο καὶ ὑπὸ τῶν IIX καὶ IX. Ὡς διακρίνει τις τὸ σύμβολον I παριστάνει τὴν μονάδα καὶ ἂν μὲν γράφεται δεξιὰ τοῦ V σημαίνει τὸ οὕτω προκύπτον σύμβολον τὸν ἀμέσως ἑπόμενόν του ἀριθμὸν 6, ἂν δὲ ἀριστερὰ τοῦ V τὸν ἀμέσως μικρότερον τοῦ 5, δηλαδὴ τὸν 4 Κατ' ἀναλογίαν σχηματίζεται τὸ 7 διὰ τοῦ VII καὶ τὸ 8 καὶ 9 διὰ τῶν VIII καὶ VIIII ἢ τῇ βοηθείᾳ τοῦ X (δέκα) καθ' ὅμοιον τρόπον, δηλαδὴ IX=9 καὶ IIX=8. Ὁ ἀριθμὸς 100 παριστάνεται κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν τοῦτο σύστημα διὰ τοῦ C, ὁ 50 διὰ τοῦ L, τὸ δὲ 1000 διὰ τοῦ M, καὶ τὸ 500 διὰ τοῦ D ἢ IↃ. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συμβόλων τούτων δυνάμεθα νὰ γράψωμεν οἱονδήποτε ἐνδιάμεσον ἀριθμόν, π.χ. διὰ τὸν 1565 ἔχομεν MDLXV, διὰ τὸν 1100 γράφομεν MC, διὰ τὸν 1200 τὸ MCC, διὰ τὸν 900 CM. Τὴν τοιαύτην παράστασιν τῶν ἀριθμῶν εὑρίσκομεν ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰ ὡρολόγια τοῦ τοίχου ἰδίᾳ καὶ κατὰ τὴν ἀρίθμησιν παραγράφων βιβλίου, ὅταν αὗται δὲν εἶναι πολλαὶ ἢ καὶ κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν παραγράφων ἢ τῶν ἐδαφίων ἐγγράφων, νόμων κλπ.

Δωδεκαδικὸν σύστημα. Εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὴν ἀνωτέρω συνθήκην, ὅτι δέκα μονάδες μιᾶς τάξεως ἀποτελοῦν μίαν τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως, διὰ πάσης ἄλλης ἀναλόγου πρὸς ταύτην συνθήκης. Τὸ ἐν χρήσει δεκαδικὸν σύστημα τῆς ἀριθμήσεως δὲν ἔχει ἐξαιρετικόν τινα χαρακτῆρα προτιμήσεως ἔναντι παντὸς ἄλλου ἀναλόγου συστήματος. Τοὐναντίον τὸ *δωδεκαδικὸν σύστημα* (εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἰσχύῃ ἡ συνθήκη, ὅτι δώδεκα μονάδες μιᾶς τάξεως ἀποτελοῦν μίαν μονάδα τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας), θὰ παρεῖχεν ἀναμφισβήτητα πλεονεκτήματα, ἐπειδὴ *ἡ βάσις* αὐτοῦ δώδεκα, ἔχουσα ὡς διαιρέτας τοὺς 2, 3, 4, 6, θὰ παρεῖχε πολλὰς εὐκολίας κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος. Καίτοι ἡ ἀρχὴ τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος ἀποδίδεται εἰς τὸ ὅτι οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δέκα, ἐν τούτοις προσεκτικώτερον ἐξετάζων τις τὸ ζήτημα ἄγεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν χειρῶν ἔχει διαμόρφωσιν προσαρμοζομένην πρὸς τὸ δωδεκαδικὸν σύστημα. Πράγματι, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχομεν δέκα δακτύλους· πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς ἑκά-

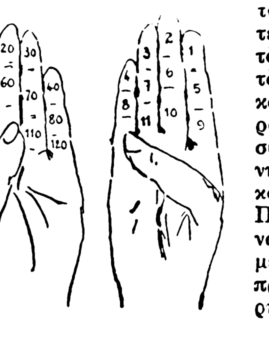

Digitized by Google

στην χεῖρα ἔχομεν τέσσαρας δακτύλους, οἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν φαλάγγων ἕκαστος, καὶ ἕνα ἄλλον κείμενον ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τῶν τεσσάρων, τὸν ἀντίχειρα, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ λογαριάζωμεν ἐπὶ τῶν ἄλλων δακτύλων. Ἑκάστη τῶν χειρῶν μας εἶναι οὕτω κατεσκευασμένη, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐπ' αὐτῆς τοὺς δώδεκα πρώτους ἀριθμούς, καθὼς παρίστανται εἰς τὸ ἀνωτέρω σχῆμα. Ἐὰν λάβωμεν τὴν μίαν διὰ νὰ μετρήσωμεν τὰς μονάδας, ἡ ἄλλη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον διὰ τὰς δωδεκάδας, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ μετρήσωμεν ἐπὶ τῶν χειρῶν μας μέχρι τοῦ δώδεκα φορὰς δώδεκα ἢ ἐπίσης δέκα τρεῖς φορὰς δώδεκα (ἀριθμὸν τὸν ὁποῖον καλοῦμεν ἑκατὸν πεντήκοντα ἓξ εἰς τὸ δεκαδικὸν σύστημα) Ἡ θέσις τῶν ἀντιχείρων ἐπὶ τῶν δύο χειρῶν (βλ. τὸ σχῆμα) δεικνύει δέκα δωδεκάδας καὶ δώδεκα μονάδας, δηλαδὴ τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν τριάκοντα δύο τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος. Ἡ φύσις λοιπὸν ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς κακὸς ὁδηγός. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς πάντοτε, ἔχει οὕτη διευθετήσει τὸ ζήτημα καλύτερον φαίνεται ἢ ὡς ἐσυνήθισεν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἠκολούθησε τὴν ὁδηγίαν αὐτῆς.

Δυαδικὸν σύστημα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν δυνατῶν συστημάτων ἀριθμήσεως τὸ μᾶλλον ἰδιότροπον εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ καλούμενον *δυαδικὸν* σύστημα, διότι εἰς αὐτὸ δὲν χρησιμοποιοῦμεν παρὰ μόνον τὰ σύμβολα 0 καὶ 1, διὰ νὰ παραστήσωμεν πάντας τοὺς ἀριθμούς· ἕκαστον ψηφίον κείμενον ἀριστερὰ ἄλλου παριστάνει μονάδας δύο φορὰς ἀνωτέρας τοῦ δεξιὰ αὐτοῦ. Οὕτως οἱ ἀριθμοὶ τοὺς ὁποίους συνήθως παριστάνομεν διὰ τῶν 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 κλπ. θὰ παριστάνωνται εἰς τὸ δυαδικὸν σύστημα ὑπὸ τῶν 1, 10, 11, 100, 101, 110, 111, 1000, 1001, 1010 κλπ. Ἡ Ἀριθμητικὴ τοῦ δυαδικοῦ συστήματος δίδει τὴν ἑρμηνείαν ἑνὸς κινεζικοῦ συμβόλου φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ *Je Kim* ἢ *Jeking* (βιβλίον τῶν ἀντικαταστάσεων) καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται εἰς τὸν Fohi, τὸν ἀρχαιότερον νομοθέτην τοῦ κινεζικοῦ κράτους. Τὸ σύμβολον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 64 μικρὰ σχήματα, σχηματιζομένου ἑκάστου ἀπὸ 6 ὁριζοντίας μικρὰς γραμμάς, συνιστώσας στήλην, ἐξ ὧν εἶναι ἄλλαι μὲν ὁλόκληροι, ἄλλαι δὲ κεκομμέναι εἰς τὸ μέσον. Ἐπὶ μακρὸν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τοῦτο δεόντως οὔτε οἱ λόγιοι Κινέζοι οὔτε οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι, καὶ πρῶτος ὁ διάσημος Γερμανὸς μαθηματικὸς Leibnitz παραβάλλων τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας τοῦ Je-Kim πρὸς τοὺς κατὰ φυσικὴν σειρὰν ἀριθμοὺς τοῦ ἐν χρήσει συστήματος γεγραμμένους εἰς τὸ δυαδικὸν σύστημα, διέκρινεν ὅτι ἡ Ἀριθμητικὴ αὕτη ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐξήγησιν τοῦ αἰνίγματος, καὶ ὅτι τὸ Je-Kim εἶναι ἡ ἀκολουθία τῶν 64 πρώτων (ἀκεραίων) ἀριθμῶν, γεγραμμένων εἰς τὸ δυαδικὸν σύστημα, ἀλλ' ἀντεστραμμένων κατὰ τὴν σειράν των. Οὕτως, ἂν παραστήσωμεν τὴν μονάδα διὰ μιᾶς μικρᾶς γραμμῆς ὁριζοντίας ············ καὶ τὸ μηδὲν διὰ μιᾶς γραμμῆς διακεκομμένης εἰς τὸ μέσον ······ ······, συμφωνήσωμεν δὲ νὰ γράφωνται αἱ μονάδες τῶν διαφόρων τάξεων ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὄχι ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὡς εἰς τὸ ἐν χρήσει δεκαδικὸν σύστημα, εὑρίσκομεν ὅτι οἱ κινεζικοὶ χαρακτῆρες ἀποτελούμενοι ἀπὸ ἓξ γραμμὰς ὁριζοντίας δύνανται νὰ παραστήσουν τοὺς διαφόρους ὡς κάτωθι ἀριθμοὺς 000000 δηλαδὴ 0, 000010 δηλαδὴ 2, 000100 δηλαδὴ 4, 000001 δηλαδὴ 1, 000011 δηλαδὴ 3 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς (βλ. πίνακα α' στήλη;)

Πίναξ τῶν 64 σχημάτων, ἀποτελούντων τὸ *Je-Kim* καὶ ἐξηγουμένων διὰ τῆς ἀριθμητικῆς τοῦ δυαδικοῦ συστήματος ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ μαθηματικοῦ *Leibnitz*.

63	0	17	34
111111	000000	010001	100010
23	58	2	16
010111	111010	000010	010000
55	59	7	56
110111	111011	000111	111000
61	47	4	8
111101	101111	000100	001000
25	38	3	48
011001	100110	000011	110000
41	37	32	1
101001	100101	100000	000001
57	39	33	30
111001	100111	100001	011110
18	45	28	14
010010	101101	011100	001110
60	15	40	5
111100	001111	101000	000101
53	43	20	10
110101	101011	010100	001010
35	49	31	62
100011	110001	011111	111110
24	6	26	22
011000	000110	011010	010110
29	46	9	36
011101	101110	001001	100100
52	11	13	44
110100	001011	001101	101100
54	27	50	19
110110	011011	110010	010011
51	12	21	42
110011	001100	010101	101010

Σύστημα θετικοαρνητικόν Οἱ ἀριθμοὶ τῆς γεωμετρικῆς προόδου, ἥτις ἔχει λόγον 3, ἤτοι τῶν 1, 3, 9, 27, 81, 243, 729 κλπ. ἔχουν τὴν ἰδιότητα ὅτι διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως αὐτῶν καταλλήλως σχηματίζομεν οἱονδήποτε ἀκέραιον ἀριθμόν. Οὕτω μὲ τοὺς 1, 3, 9 εὑρίσκομεν ὅτι ὁ 2 ἰσοῦται μὲ 3 μεῖον 1· ὁ 4 ἰσοῦται μὲ 3 σὺν 1· ὁ 5 ἰσοῦται μὲ 9 μεῖον 3 καὶ μεῖον 1· ὁ 6 ἰσοῦται μὲ 9 μεῖον 3· ὁ 7 ἰσοῦται μὲ 9 ηὐξημένον κατὰ 1 καὶ μεῖον 3· ὁ 12 ἰσοῦται μὲ 9 σὺν 3, οὕτω δὲ προχωροῦντες φθάνομεν ὁμοίως μέχρι τοῦ 13, ἡμίσεος τοῦ 26. Μὲ τοὺς ἀριθμοὺς 1, 3, 9, 27, 81, 243 φθάνομεν ὁμοίως μέχρι τοῦ 364, ἡμίσεος τοῦ 728. Ἡ ἐν λόγῳ ἰδιότης τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν ἀποδεικνύεται εὐκόλως δι' ἑνὸς συστήματος γραφῆς, ἐνῷ τὰ ψηφία δεικνύουν τὰς ἀφαιρουμένας μονάδας ἢ τὰς προστιθεμένας. Οὕτω, συμφωνοῦντες νὰ σημειώνωμεν τοὺς ἀφαιρουμένους ἀριθμοὺς διὰ μιᾶς γραμμῆς, γραφομένης ὑπεράνω αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ γράφωμεν πάντα ἀριθμὸν τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος διὰ τῶν πέντε πρώτων σημαντικῶν ψηφίων 1, 2, 3, 4, 5 καὶ τοῦ 0. Οὕτω τὸ 6 γράφεται διὰ τοῦ $1\overline{4}$ (10 μεῖον 4), τὸ 7 διὰ τοῦ $1\overline{3}$ (10 μεῖον 3), τὸ 8 διὰ τοῦ $1\overline{2}$ (10 μεῖον 2), τὸ 9 διὰ τοῦ $1\overline{1}$ (10 μεῖον 1). Ἐὰν τὴν ἰδιότητα ταύτην ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸ τριαδικὸν σύστημα, ἐν ᾧ τρεῖς μονάδες μιᾶς τάξεως ἀποτελοῦν μίαν τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας καὶ ἕκαστον ψηφίον γραφόμενον ἀριστερὰ ἄλλου παριστάνει μονάδας τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως, κατορθώνομεν νὰ γράφωμεν πάντας τοὺς ἀριθμοὺς μὲ τοὺς χαρακτῆρας 1 καὶ $\overline{1}$ καὶ 0· τὰ ψηφία 1 καὶ $\overline{1}$ διατασσόμενα καταλλήλως ἐν τῇ γραφῇ των, δὲν δύνανται νὰ παριστάνουν εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἄλλας τιμὰς εἰμὴ ἕνα τῶν ἀριθμῶν τῆς προόδου 1, 3, 9, 27, 81, ... Οὕτως οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 παριστάνονται ὑπὸ τῶν

$$1,\ 1\overline{1},\ 10,\ 11,\ 1\overline{1}\,\overline{1},\ 1\overline{1}0,\ 1\overline{1}1,\ 10\overline{1},\ 100,\ 101.$$

Δυνάμεθα νὰ γράφωμεν τὰς σχέσεις ταύτας συντομώτερον ὡς ταυτότητας, δεχόμενοι τὰ σημεῖα +, ἀπαγγελλόμενον *πλέον*, ἢ *σύν*, τὸ —, ἀπαγγελλόμενον *μεῖον* ἢ *πλὴν* καὶ τὸ =, ἀπαγγελλόμενον *ἴσον*, ὅτε ἔχομεν $1=1$· $2=3-1$· $3=3$· $4=3+1$· $5=9-3-1$· $6=9-3$· $7=9-3+1$· $8=9-1$· $9=9$· $10=9+1$.

Τὸ σύστημα τοῦτο καλεῖται *θετικοαρνητικόν*, ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦμεν θετικοὺς καὶ ἀρνητικοὺς ἀριθμοὺς πρὸς ἔκφρασιν οἱουδήποτε ἀριθμοῦ.

Αἱ τέσσαρες θεμελιώδεις πράξεις.—Ἡ ***πρόσθεσις*** εἶναι ἀριθμητικὴ πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας εὑρίσκομεν ἕνα ἀριθμόν, περιέχοντα τὰς μονάδας ἄλλων δοθέντων καὶ μόνον αὐτάς.

Ἀφαίρεσις εἶναι ἀριθμητικὴ πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας εὑρίσκομεν τὴν *ὑπεροχὴν* ἢ τὴν *διαφορὰν* ἢ τὸ *ὑπόλοιπον* δύο ἀριθμῶν, ἂν ἀπὸ τὰς μονάδας τοῦ μεγαλυτέρου *(μειωτέου)* λάβωμεν τὰς μονάδας τοῦ μικροτέρου *(ἀφαιρετέου)*. Τὸ σημεῖον τῆς προσθέσεως μὲν εἶναι τὸ +, τῆς δ' ἀφαιρέσεως τὸ —· τὸ ἐξαγόμενον τῆς προσθέσεως λέγεται *ἄθροισμα*, οἱ δὲ προστιθέμενοι ἀριθμοὶ *προσθετέοι*. Θεμελιώδης ἰδιότης τῆς μὲν προσθέσεως εἶναι ὅτι: «τὸ ἄθροισμα προσθετέων δὲν μεταβάλλεται, ἂν ἀλλάξωμεν τὴν μεταξύ των θέσιν τῶν προσθετέων», τῆς δ' ἀφαιρέσεως ὅτι: «τὸ ὑπόλοιπον μιᾶς ἀφαιρέσεως δὲν μεταβάλλεται, ἂν εἰς τὸν μειωτέον καὶ ἀφαιρετέον προσθέσωμεν τὸν αὐτὸν ἀριθμόν»· καὶ ἀκόμη ὅτι: «ἂν προσθέσωμεν τὸ ὑπόλοιπον καὶ τὸν ἀφαιρετέον, εὑρίσκομεν τὸν μειωτέον, ἢ ἂν ἀπὸ τὸν μειωτέον ἀφαιρέσωμεν τὸ ὑπόλοιπον, εὑρίσκομεν τὸν ἀφαιρετέον».

Δοκιμὴ μιᾶς ἀριθμητικῆς πράξεως λέγεται ἄλλη πρᾶξις (ἐπίσης ἀριθμητική), διὰ τῆς ὁποίας δεικνύεται ὅτι ἡ πρώτη εἶναι ἀκριβὴς (δηλαδὴ ὅτι ἔγινε χωρὶς λάθος). «Ἡ δοκιμὴ τῆς μὲν προσθέσεως γίνεται διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀνωτέρω ἰδιότητος τῆς ἀλλαγῆς τῶν θέσεων τῶν προσθετέων μεταξύ των», τῆς δ' ἀφαιρέσεως, «ἂν εἰς τὸν ἀφαιρετέον προσθέσωμεν τὸ ὑπόλοιπον καὶ εὕρωμεν τὸν μειωτέον», ἢ «ἄν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν μειωτέον ἀφαιρέσωμεν τὸ ὑπόλοιπον, εὕρωμεν τὸν ἀφκιρετέον».

Πολλαπλασιασμὸς εἶναι ἀριθμητικὴ πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας ἐπαναλαμβάνομεν (ὡς προσθετέον) τόσας φορὰς ἕνα ἀριθμόν, καλούμενον *πολλαπλασιαστέον*, ὅσας μονάδας ἔχει ἄλλος δοθεὶς ἀριθμός, ὅστις καλεῖται *πολλαπλασιαστης*. Τὸ ἐξαγόμενον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καλεῖται *γινόμενον*, οἱ δὲ πολλαπλασιαστέος καὶ πολλαπλασιαστὴς *παράγοντες* τοῦ γινομένου. Τὸ σημεῖον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ εἶναι τὸ × ἢ τὸ . καὶ ἀπαγγέλλεται *ἐπί*, γράφεται δὲ μεταξὺ τῶν παραγόντων· π. χ. 7×3, 8.4, 2×7 κλπ.

Διαίρεσις λέγεται ἡ ἀριθμητικὴ πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας δοθέντος ἑνὸς ἀριθμοῦ, ὅστις καλεῖται *διαιρετέος*, καὶ ἑνὸς ἄλλου, ὁ ὁποῖος καλεῖται *διαιρέτης*, εὑρίσκομεν τρίτον ἀριθμόν, ὅστις πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ τὸν διαιρέτην δίδει γινόμενον τὸν διαιρετέον. Τὸ ἐξαγόμενον τῆς διαιρέσεως καλεῖται *πηλίκον* καὶ γράφεται ὡς ἑξῆς, ἂν π. χ. ὁ διαιρετέος εἶναι ὁ 28 καὶ ὁ διαιρέτης 7, $28:7=4$ ἢ $\frac{28}{7}=4$. Ἐνίοτε διαίρεσίς τις δὲν γίνεται ἀκριβῶς, ἤτοι δὲν εὑρίσκεται ἀκέραιος ἀριθμός, ὅστις πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ τὸν διαιρέτην δίδει τὸν διαιρετέον, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θεωροῦμεν ὡς ἀκέραιον πηλίκον τὸν μεγαλύτερον ἀκέραιον, ὅστις πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ τὸν διαιρέτην δίδει γινόμενον, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὸν διαιρετέον· π. χ. 17:3 δίδει ἀκέραιον πηλίκον 5, ἐπειδὴ εἶναι $3\times5=15$, περιέχεται δὲ τὸ 15 εἰς τὸ 17. Ἡ διαφορὰ 17—15 καλεῖται *ὑπόλοιπον* τῆς διαιρέσεως ταύτης. Ἐν γένει, ὑπόλοιπον μιᾶς διαιρέσεως λέγεται ὅ,τι μένει μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν, ἀπὸ τοῦ διαιρετέου, τοῦ γινομένου τοῦ ἀκεραίου πηλίκου ἐπὶ τὸν διαιρέτην. Πᾶσα διαίρεσις τῆς ὁποίας τὸ ὑπόλοιπον εἶναι μηδὲν λέγεται *τελεία*, ἂν δ' εἶναι διάφορον τοῦ μηδενὸς λέγεται *ἀτελής*. Εἰς πᾶσαν διαίρεσιν «ὁ διαιρετέος ἰσοῦται μὲ τὸν διαιρέτην ἐπὶ τὸ πηλίκον σὺν τὸ ὑπόλοιπον». Θεμελιώδης δὲ ἰδιότης τῆς διαιρέσεως εἶναι ὅτι, «ἂν πολλαπλασιάσωμεν διαιρετέον καὶ διαιρέτην μὲ τὸν αὐτὸν ἀριθμόν, τὸ μὲν πηλίκον δὲν μεταβάλλεται, τὸ δὲ ὑπόλοιπον πολλαπλασιάζεται μὲ τὸν αὐτὸν ἀριθμόν». Ἐπὶ τῆς ἰδιότητος ταύτης στηρίζεται καὶ ἡ δοκιμὴ τῆς διαιρέσεως.

Ἡ μὲν χρῆσις τῆς πράξεως τῆς προσθέσεως φαίνεται μᾶλλον σύγχρονος περίπου μὲ τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων τῶν ἀριθμῶν, ἡ δὲ συνήθης μέθοδος τῆς πράξεως ταύτης διεμορφώθη ὅπου καὶ ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τῶν ἀριθμῶν, παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς (κατὰ τὸν *G. R. Kaye*, Indian Mathematics, Calcutta and Simla, καὶ Influence Grecque dans le développement des mathématiques Hindoues, Scientia, 25, Bologna 1919, No 81, 1). Διαφοραί τινες ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ταύτην τῶν Ἰνδῶν παρουσιάζονται εἰς τὸ ὅτι ἡ πρᾶξις ἐγίνετο ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ ὄχι ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὡς σήμερον, καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐξαγόμενον τῆς προσθέσεως, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἐκαλεῖτο *κεφάλαιον* (*κεφαλαίωμα* κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, λατ. summa), ἐγράφετο ἄνωθεν τοῦ πρώτου προσθετέου καὶ ὄχι κάτω τοῦ τελευταίου, ὡς τώρα συμβαίνει. Περὶ τοῦ ἰνδικοῦ λογισμοῦ εὑρίσκει τις σαφῆ καὶ λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν τοῦ Mûhammad ibn Mûsâ Alhwârazmi (Πέρσου ἀστρονόμου ἐν Βαγδάτῃ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 9ου αἰῶνος). Οἱ Ἄραβες ἔλαβον μετὰ τῶν ἰνδικῶν ψηφίων τὰς ἰνδικὰς μεθόδους ἐν γένει καὶ μετέδοσαν ταῦτα πάντα εἰς τὴν Δύσιν. Τὴν μέθοδον τῆς προσθέσεως ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ εὑρίσκει τις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Joh. Sacrobosco (ἀποθανόντος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῷ 1256) διδασκάλου τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας ἐν Παρισίοις, «Tractatus de arte numerandi», καὶ παραλλήλως τὴν ἀρχαιοτέραν ἀντίθετον πορείαν, ἀπὸ δὲ τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος ἔλαβεν ἡ μέθοδος τῆς προσθέσεως ὁριστικῶς τὴν σημερινὴν αὐτῆς μορφήν.

Ὡς πρὸς τὸν ὅρον *πρόσθεσις*, παρατηροῦμεν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἀρχαιότερος, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ τὸ κλασσικὸν λατινικὸν *addere* ἐν τῇ Δύσει μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος, ὁπότε ἤρχισε νὰ χρησιμοποιῆται ἡ μετάφρασις τῆς λέξεως εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέθοδον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀφαιρέσεως εὑρίσκομεν μεγαλυτέραν ποικιλίαν δι' αὐτήν. Ὡς εἶναι γνωστόν, ὑπάρχουν κυρίως δύο τρόποι ἀφαιρέσεως δύο ἀριθμῶν· κατὰ μὲν τὸν ἕνα ἀφαιροῦμεν τὰ ψηφία τοῦ ἀφαιρετέου ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τοῦ μειωτέου, κατὰ δὲ τὸν ἄλλον ἐπιζητοῦμεν νὰ εὕρωμεν τὸν ἀριθμόν, ὅστις προστιθέμενος εἰς τὸν ἀφαιρετέον δίδει τὸν μειωτέον, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς προσθέσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ψηφία τινὰ τοῦ ἀφαιρετέου εἶναι μεγαλύτερα τῶν ἀντιστοίχων τῶν τοῦ μειωτέου, ἔχομεν πάλιν δύο τρόπους ἀφαιρέσεως· κατὰ τὸν ἕνα ὑποθέτομεν ὅτι προσθέτομεν 10 μονάδας εἰ

Digitized by Google

τὸ ἀντίστοιχον ψηφίον τοῦ μειωτέου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ ἀφαιρεθῇ τὸ τοῦ ἀφαιρετέου, καὶ ἐλαττώνομεν κατὰ μίαν μονάδα τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ψηφίον τοῦ μειωτέου κατὰ τὸν ἄλλον προσθέτομεν μίαν μονάδα εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ψηφίον τοῦ ἀφαιρετέου, τὸ ὁποῖον ἀφαιρεῖται (και εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ἀντιστοίχου του ἐν τῷ μειωτέῳ). Αἱ μέθοδοι αὗται τῆς ἀφαιρέσεως φαίνεται ὅτι ἔχουν τὴν προέλευσιν ἀπὸ τοὺς Ἰνδούς, ὡς καὶ ἡ πρόσθεσις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια νὰ γίνεται ἡ ἀφαίρεσις ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Μία μέθοδος ἀφαιρέσεως ἀποδιδομένη εἰς Ἰταλοὺς ἐμπόρους, ἀλλ' ἔχουσα τὴν καταγωγήν της εἰς τοὺς Ἄραβας, εἶναι ἐκείνη, καθ' ἥν, ὅταν ψηφίον τι τοῦ ἀφαιρετέου εἶναι μικρότερον τοῦ ἀντιστοίχου του τοῦ μειωτέου, γράφομεν ὡς ἀντίστοιχον ψηφίον ἐν τῷ ὑπολοίπῳ τὸ ἄθροισμα τοῦ ἐν λόγῳ ψηφίου τοῦ μειωτέου καὶ τὸ συμπλήρωμα μέχρι οὗ 10 τοῦ τοῦ ἀφαιρετέου (δηλαδὴ τὴν διαφορὰν τοῦ 10 καὶ τοῦ ἐν λόγῳ ψηφίου τοῦ ἀφαιρετέου).

Οὕτω διὰ τὴν ἀφαίρεσιν

```
  3845
 -1956
 -----
  1889
```

λέγομεν: 6 ἕως 10 ἴσον 4. 4 καὶ 5 ἴσον 9· γράφομεν 9· 5 καὶ 1 ἴσον 6· ἕως 10 ἴσον 4· 4 καὶ 4 ἴσον 8· γράφ μεν 8 9 και 1 ἴσον 10· ἕως τὸ 10 ἴσον 0 0 και 8 ἴσον 8· γρ φ μεν 8· 1 κ ι 1 ἴσον 2, ἕως τὸ 10 ἴσον 8· 8 καὶ 3 ἴσον 11· γράφομεν τὸ 1. Τὸ ὑπόλοιπον εἶναι 1889.

Περὶ τῆς ἀραβικῆς προελεύσεως τῆς μεθόδου ταύτης καὶ τῆς ἀκόμη περαιτέρω ἴσως ἰνδικῆς πείθεταί τις ἐξ ὅσων ἀναγράφονται εἰς τὸ β βλίον τοῦ Alhwârazmi, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Κατὰ τοὺ νεωτέρους χρόνους ἀξιοσημείωτον βιβλίον εἶναι τὸ τοῦ Lagrange (1736 ἐν Τουρίνῳ καὶ μέχρι τοῦ 1813 ἐν Τουρίνῳ καὶ Παρισίοι) «Στοιχειώδη μαθήματα», δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς École norma'e (1794—1795· βλ. καὶ *Lagranges Werke*. edition Serret. Bd VII, Paris 1877, σελ. 182, καὶ *Lagranges* Elementarvorlesungen, γερμανικὴ μετάφρασις ὑπὸ Niedermüller, Leipzig, 1880 Vorl II, σελ 21). Παρ' αὐτῷ εὑρίσκεται ὁ ἑξῆς τρόπος ἀφαιρέσεως: Ὅταν τὸ τελευταῖον ψηφίον τοῦ ἀφαιρετέου εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ἀντιστοίχου του τοῦ μειωτέου, προσθέτομεν εἰς τοῦτο τὸ συμπλήρωμα τοῦ ἀφαιρετέου ἀπὸ τοῦ 10· ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ψηφία τοῦ ἀφαιρετέου εὑρίσκομεν τὸ συμπλήρωμα αὐτῶν ὡς πρὸς τὸ 9, καὶ προσθέτομεν αὐτὰ εἰς τὰ ἀντίστοιχα ψηφία τοῦ μειωτέου, ἐὰν δὲ τὸ ἄθροισμα ὑπερβαίνῃ τὸ 9, τότε προστίθεται καὶ μία μονὰς ἀκόμη εἰς τὸ ἀκόλουθον ψηφίον τοῦ μειωτέου. Οὕτω διὰ τὴν ἀφαίρεσιν 9548—1639 λέγομεν· 9 ἕως 10 ἴσον 1· 1 καὶ 8 ἴσον 9· γράφομεν ὑπόλοιπον 9· 3 ἕως 9 ἴσον 6 καὶ 4 ἴσον 10· γράφομεν 0 καὶ κρατοῦμεν 1· 6 ἕως 9 ἴσον 3 καὶ 5 ἴσον 8 καὶ 1 τὸ κρατούμενον ἴσον 9· γράφομεν 9· 1 ἕως 9 ἴσον 8 καὶ 9 ἴσον 17 γράφομεν τὸ 7. Οὕτω εἶναι 9548—1639=7909.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς καὶ ἡ πρόσθεσις ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν λέξεων τῶν ἀριθμῶν, ἐνῷ οἱ Αἰγύπτιοι δὲν φαίνεται νὰ ἐγνώριζον μέθοδόν τινα ὡρισμένην πολλαπλασιασμοῦ, ἀναφέρονται δὲ τοιαῦται πράξεις ὑπὸ τοῦ Ahmes εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ (ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος π. Χ.). Σπουδαίαν πρόοδον ἐσημείωσεν ἡ πρᾶξις τοῦ πολλαπλασιασμοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, ἂν καὶ μετεχειρίζοντο οὗτοι πρὸς παράστασιν τῶν ἀριθμῶν γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Εἰς σχόλια περὶ τῆς μετρήσεως τοῦ κύκλου τοῦ Ἀρχιμήδους, συγγραφέντα ὑπὸ τοῦ Εὐτοκίου, ὑπάρχουν ἀρκετοὶ πολλαπλασιασμοί. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν πολυψηφίων ἢ μεγάλων ἀριθμῶν εὕρισκον τὰ μερικὰ γινόμενα, ὡς γίνεται καὶ σήμερον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἤρχιζαν ἀπὸ τὰ ψηφία τῆς ἀνωτέρας τάξεως. Οὐσιώδης ἁπλοποίησις ὡς πρὸς τὴν πορείαν ταύτην ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀπολλώνιον (250—200 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Περγάμῳ) κατὰ τὸν Πάππον. Εἷς τρόπος πολλαπλασιασμοῦ εἶναι καὶ ὁ κατωτέρω, καθ' ὃν δὲν γράφονται τὰ μερικὰ γινόμενα τοῦ ἐν χρήσει σήμερον τρόπου τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, καὶ ὅστις χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ τώρα ὑπὸ τῶν ἀριθμομνημόνων:

```
                          3.6=18
                   1+7.3+6 1=28
   9576       2+5.3+7.1+6.2=36
  ×4218   8+9.3+5.1+7.2+6.4=73
 --------     7+9.1+5.2+7.4=54
 40343688          5+9.2+5 4=43
                      4+9.4=40
```

Τὰ παχέα ψηφία εἶναι τὰ ψηφία τοῦ ζητουμένου ἐξαγομένου (Παράβ. *J. B Fourier*, Analyse des équations déterminées, Paris 1831, in Ostwalds Klassikern, Nr. 127 σελ. 182 u καὶ σελ. 183 o, σελ. 262.)

Ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ καλούμενος πολλαπλασιασμὸς διὰ συμπληρωμάτων, ἐν ᾧ χρησιμοποιεῖται ἡ δεκαδικὴ συμπλήρωσις τῶν ψηφίων τῶν παραγόντων. Οὗτος εἶναι ἴσως ρωμαϊκῆς προελεύσεως καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ ἀνεπτύχθη διὰ τῆς χρήσεως τῶν IX, IIX ἀντὶ τῶν VIIII, VIII (βλ. *M. Cantor*, Vorlesungen über Geschichte der. Math. Bd. I. 3. Auflage, σελ. 528). Μία ἐπὶ τῶν συμπληρωμάτων στηριζομένη μέθοδος διαιρέσεως ὑπάρχει εἰς ἓν χειρόγραφον τοῦ 7ου αἰῶνος (παράβ. *Boetius* De institutione arithmetica libri II, σελ. 399—400), μία δὲ τοιαύτη τοῦ πολλαπλασιασμοῦ εὑρίσκεται τὸ πρῶτον εἰς ἕνα κώδικα τοῦ μοναχοῦ *Salem* τοῦ 12 αἰῶνος πιθανῶς (χειρόγραφον ἐν Ἀϊσελδέργῃ, βλ. Zeitschrift für Math. und. Physik, 10, σελ. 5). Ἴχνη τῆς μεθόδου ταύτης δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε οὔτε παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς οὔτε εἰς τοὺς Ἄραβας, καὶ ὑπάρχουν κυρίως οἱ ἑξῆς τρεῖς τύποι, κατὰ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ λογαριασμὸς ἐν τῷ πολλαπλασιασμῷ:

1) $\alpha.\beta = 10\alpha - \alpha(10-\beta)$
2) $\alpha.\beta = 10[\alpha-(10-\beta)] + (10-\alpha)\cdot(10-\beta)$
3) $\alpha.\beta = (10-\alpha).(10-\beta) + 10(\alpha+\beta) - 100$

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀνωτέρω μεθόδου διεδόθη εὐρέως κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα καὶ κανόνας αὐτῆς δίδουν οἱ Widmann (Behede und hubsche Rechenung auf allen Kauffmannschafft, Leipzig, 1489), Grammateus (Ayn new Künnstlich Buech, Widmung Wien. 1518), Riese (Ein Künsilich rechenbuch auff Zylfern Lini und Wälschen Practica Augsbarg), Lonicerus (1570) Behâ Eddin, (1547 μέχρι 1662, Πέρσης) καὶ ἄλλοι. Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ἡ γραφικὴ διάταξις κατὰ τὸν λογαριασμὸν συμφώνως πρὸς τὸν τύπον 2. Οὕτω π. χ. ὁ Gramma eus ὑπολογίζει π. χ. τὸ 6.8=48, τὸ 6.9 = 54 κλ. ὡ, ἑξῆς:

```
  6.   4.          6.   4.
 φορὰς            φορὰς
  8.   2.          9    1.
 ---------        ---------
  4    8           5    4
```

Ἄλλοι συγγραφεῖς γράφουν ἐπίσης:

```
9 ╲ ╱ 1
   ╳
6 ╱ ╲ 4
```

Δεξιὰ γράφονται τὰ δεκαδικὰ συμπληρώματα (π. χ. εἰς τὸ ἀνωτέρω τελευταῖον παράδειγμα 1 καὶ 4), τὰ ὁποῖα πολλαπλασιαζόμενα μεταξύ των δίδουν τὰ ψηφία τῶν μονάδων τοῦ ζητουμένου γινομένου. Διὰ νὰ εὕρωμεν τὰς δεκάδας ἀφαιροῦμεν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ ἀνωτέρω σταυροῦ 9—4=5 ἢ 6—1=5. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς μεθόδου ταύτης, διὰ τοῦ σταυροῦ λεγομενης, ἐγεννήθη ἡ ἰδέα ὅτι ἐξ αὐτῆς προέκυψε καὶ ὁ σταυρὸς X ὡς σύμβολον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ (βλ. *N. L. W. A. Cravelaar*, Over den oorsprongvan ons maaltecken (X). Wiskundig, Tijdschrift, Zesde Jaargang).

Ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μεγαλυτέρα ἀτέλεια παρατηρεῖται ὡς πρὸς ταύτην ἐν σχέσει πρὸς τὸν πολλαπλασιασμὸν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο μεθόδους, μίαν αἰγυπτιακὴν καὶ μίαν ἑλληνικὴν (βλ. *Cantors* Voles. über. Geschichte der Math. Bd. I. σελ 72, die Erläuterung Zu Nr. 13 des Rechenbuches von Ahmes, καὶ *Θέων τῆς Ἀλεξανδρείας*, περὶ τὸ 365 μ. Χ., σελ. 118-119· βλ. *Archimedes*, Eutocii comm. in dimensionem circuli, Opera Archimedis, ed Heiberg, Leipz g. 1880, 1881, 2α ἐκδ. 1910-1915). Κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον λαμβάνεται ὡς ἐξαγόμενον ἀριθμός τις κατὰ προσέγγισιν καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ ἐξετάζεται ἡ ἀκρίβεια αὐτοῦ, ὁπότε γίνεται καὶ κατάλληλος βαθμιαία διόρθωσις τούτου, ἐνῷ ἡ ἑλληνικὴ μέθοδος εἶναι ἀνωτέρα ταύτης καὶ διὰ τὴν ὁποίαν μόνον ἓν παράδειγμα ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην βιβλιογραφίαν. Ἡ ἰνδικὴ παράδοσις εἶναι λίαν ἐλλιπὴς ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων πράξεων εὑρίσκει τις τὴν ἰνδικὴν μέθοδον συμπίπτουσαν μὲ τὴν ἀραβικὴν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Πέρσου ἀστρονόμου Μωχ. Ἰμπν Μουσᾶ Ἀλχβαραζμὶ (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἐν Βαγδάτῃ). Κατ' αὐτὴν ὁ διαιρέτης γράφεται ὑπὸ τὸν διαιρετέον καὶ ἐπαναλαμβάνεται μεθ' ἑκάστην ἐπὶ μέρους νέαν διαίρεσιν, τὰ μερικὰ γινόμενα ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ ψηφία τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἀφαιρεῖται δὲ ἕκαστον γινόμενον, ὡς εὑρίσκεται, ἀπὸ τὸν διαιρετέον καὶ γράφονται τὰ ψηφία τοῦ ὑπολοίπου ὑπεράνω αὐτοῦ, ἐνῷ διαγράφονται τὰ μὴ ἰσχύοντα διὰ τὴν περαιτέρω μερικὴν διαίρεσιν ψηφία, καθὼς καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα ψηφία τοῦ διαιρέτου. Οὕτως ἡ διαίρεσις 7985941 : 3762 δίδουσα πηλίκον 21222 καὶ ὑπόλοιπον 2977 γίνεται ὡς ἑξῆς:

```
Ια) 1                      Ιβ) 0
    7985941 | 2                15
    3762                       7985941 | 2
                               3762

Ιγ) 0 4                    Ιδ) 0 4
    156        | 2             1561
    7985941                    7985941 | 2
    3782                       3762
```

```
II     0
       18
      0485
      15817
      7985941 | 21
      37622
       376

III    020
       181
      048555
      1581 70
      7985941 | 212
      376222
       3766
        37

IV      2
       08
       14
      6209
      18117
     048558
     1581707 |
     7985841 | 2122
     3762222 |
     37666
      377
       3
```

Κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν τὸ ὑπόλοιπον εἶναι 461· εἰς τὴν δευτέραν 857, ὁ δὲ νέος διαιρέτης 3762 εὑρίσκεται εἰς δύο γραμμάς.

Ἡ συνήθης μέθοδος τῆς διαιρέσεως, ὡς ἡ κατωτέρω, ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον τῷ 1491 ὑπὸ τοῦ Ph. Calandri ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «De arimetrica opusculum» Florenz, Bl 33 καὶ ἔπειτα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Luca Pacioli, «Summa de Arithmetica Geometria Proportioni et Proportinalita» Venet. 1494 ὑπὸ τὸ ὄνομα *divisio danda*. Ἐν αὐτῇ ὑπολογίζονται τὰ ἐπὶ μέρους γινόμενα καὶ γράφονται ὑπὸ τὸν διαιρετέον πρὸς ἀφαίρεσιν. Ἡ μέθοδος αὕτη διεδόθη βαθμηδὸν εἰς πάσας τὰς πολιτισμένας χώρας μετ' ἐλαφρῶν ἐνίοτε τροποποιήσεων, καθὼς π. χ. ἡ κατωτέρω διαφορὰ μεταξὺ τῶν διαιρέσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Luca Pacioli, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοῦ P. Apian (1495—1552, καθηγητοῦ ἐν Ingolstadt), ὅστις εἰσήγαγε τὴν μέθοδον εἰς τὴν Γερμανίαν.

```
1) 7985941 : 3762=2122        2)      αβγδ
   7524                          98765432   πηλίκον
   ----                          2345        42117
    4619                         9380
    3762                         4965 α
    ----                         46 0
     8574 (μέθοδ. Pacioli)       2754 β
     7524                        2345   (μέθοδος Apian
     ----                        4093 γ
    10501                        2345
      7524                      17482 δ
      ----                      16415
      2977                       1067   ὑπόλοιπον
```

Τὰ γράμματα α, β, γ, δ χρησιμεύουν ἀνωτέρω εἰς τὸ νὰ ὁδηγοῦν εἰς τὸν ὀρθὸν καταβιβασμὸν τῶν ψηφίων τοῦ διαιρετέου. Ἡ καλυτέρα μεθοδικὴ γραπτὴ διαίρεσις ἀποδίδεται εἰς τὸν Chr. Clavius (1583, Epitome arithmeticae practicae, Romae, ὅστις δίδει ὁδηγίας καὶ ὑποδείξεις πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν ψηφίων τοῦ ἐξαγομένου, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ὑπολοίπου, καθὼς καὶ πότε παρουσιάζονται μηδενικὰ εἰς τὸ πηλίκον.

Καὶ ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας ἀριθμητικὰς πράξεις παρατηροῦμεν ὅτι, αὗται κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν πρέπει νὰ ἀναφέρωνται εἰς ἀριθμοὺς συγκεκριμένους, ὡς ἄλλως τε διεμορφώθη ἡ ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πνεύματος εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ πλήθους τῶν συγκεκριμένων ἀντικειμένων μετ' ἀφαίρεσιν· διότι βεβαίως τὰ αἴτια τῆς δημιουργίας τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν πράξεων ἐπ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξαν ἡ ἀγορά, ἡ πώλησις, ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ ἡ ἐν γένει ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία τῶν λαῶν. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἄλλο ἱστορικὸν τεκμήριον πείθει ὅτι αἱ πράξεις ἐγίνοντο ἐπὶ ἀριθμῶν συγκεκριμένων κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν. Εἰς τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν βιβλίον Ἀριθμητικῆς τοῦ Ahmes τοῦ Κ' μέχρι ΙΖ' αἰῶνος π. Χ.: «Ein mathematisches Handbuch der alten Aegypter» (Papyrus Rhind des Brit. Mus. μετάφρασις ὑπὸ *Aug. Eisenlohr*, Leipzig, 1877· παράβ. *M. Cantor*, Gesch. der Math Bd. III, σελ. 58) ὑπάρχουν πράξεις μὲ μόνον ἀφῃρημένους ἀριθμούς, ἂν καὶ βεβαίως δὲν ἀποκλείεται να φανερώνουν οὗτοι ἀριθμοὺς συγκεκριμένους, χωρὶς τοῦτο νὰ ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον. Ἐν τούτοις, πάντοτε ὑπάρχουν καὶ εἰς τοῦτο πολλὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν πληροφορίας περὶ τῶν τότε ὑπαρχουσῶν μονάδων μετρήσεως, καθὼς καὶ περὶ τροπῆς μονάδων ἑνὸς συστήματος εἰς μονάδας ἄλλου τοιούτου. Κατὰ τὴν πρώτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν γεωδαισίαν, τοῦ Ἕλληνος Ἱέρωνος τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν λογαριασμοί, ἀφορῶντες εἰς συγκεκριμένους ἀριθμούς.

Digitized by Google

Ἀξιόλογος εἶναι ὁ πίναξ τῶν μονάδων μετρήσεως ὁ διδόμενος ὑπὸ τοῦ Ἥρωνος, ἐν ᾧ ἀναγράφονται ὁ εὐθυμετρικὸς πούς, ὁ πούς ἐπίπεδος καὶ ὁ πούς ὁ στερεὸς (βλ. Heron, Definitiones 131, Opera IV, ed. J. L. Heiberg, Leipzig 1912, σελ. 86 καὶ Geometria 4, σελ. 182).

Κατὰ τὸν μεσαίωνα παρουσιάζεται ὁ λογισμὸς μὲ ἀριθμοὺς συγκεκριμένους εἰς δευτέραν καὶ τρίτην σειράν, ἐνῷ ὁ Leonardo von Pisa εἶναι λεπτομερέστερός πως εἰς τὸ ἔργον του Practica geometriae (1220), θεωρούμενον καὶ ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν ἐπιφανειῶν, σχεδὸν δὲ εἰς πάντας τοὺς μετέπειτα συγγραφεῖς Ἀριθμητικῆς τοῦ ΙΕ′ καὶ ΙΣΤ′ αἰῶνος, εὑρίσκει τις πάντοτε προβλήματα πρακτικά, τῆς μεθόδου τῶν τριῶν π. χ. καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐνῷ οὐδαμοῦ εὑρίσκει τις μεμονωμένας πράξεις μὲ συγκεκριμένους ἀριθμούς.

Ἰδιότητες τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν.— Αἱ ἰδιότητες τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν ἀποτελοῦν ἐν συνόλῳ αὐτοτελῆ θεωρίαν, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα «θεωρία τῶν ἀριθμῶν» καὶ ἀνεπτύχθη κυρίως ὑπὸ μαθηματικῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, ὡς τῶν P. Fermat, L. Euler, A. M. Legendre, K. F. Gauss καὶ ἄλλων, θεωρεῖται δὲ πλέον αὕτη ὡς εἷς τῶν μεγάλων κλάδων τῆς καθαρᾶς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὅστις δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ ἴσως μὲ κανένα κλάδον ταύτης ὅσον ἀφορᾷ τὸν πλοῦτον τῶν προβλημάτων, τὴν πολυμέρειαν τῶν ἀποδείξεων, καθὼς καὶ τὴν βαθύτητα τούτων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ πρῶτοι καὶ ἀρχαιότεροι μαθηματικοί, οἵτινες ἠσχολήθησαν μὲ τὰς ἐν λόγῳ ἰδιότητας, εὕρισκον μόνον τὰς ἁπλουστέρας τῶν προτάσεων καὶ κυρίως τὰς ἀφορώσας τὴν διαιρετότητα τῶν ἀριθμῶν καὶ τὴν θεωρίαν τῶν πρώτων ἀριθμῶν κλπ.

Διακρίνομεν τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς εἰς *ἀρτίους* καὶ *περιττοὺς* καθ' ὅσον εἶναι διαιρετοὶ διὰ τοῦ 2 ἢ μὴ (δηλαδὴ ἂν διαιρούμενοι διὰ τοῦ 2 δίδουν ὑπόλοιπον 0 ἢ μή). Τὴν διαίρεσιν ταύτην ἐγνώριζον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ahmes (Papyrus Rhind), ὅστις εἰς τὸ περὶ κλασμάτων κεφάλαιον δίδει πίνακα διαιρέσεως τῶν κλασμάτων

$$\frac{2}{3}, \frac{2}{5}, \frac{2}{7}, \ldots \frac{2}{2\nu+1} \ (\nu = 1, 2, \ldots 49)$$ ὡς *ἀρχικῶν* τοιούτων, ὡς τὰ ἐκάλουν οἱ Αἰγύπτιοι. Κλάσματα μὲ ἄρτιον παρονομαστὴν δὲν παρουσιάζονται ἐν αὐτῷ, προφανῶς ἐπειδὴ μεθ' ἁπλοποίησιν δίδουν ταῦτα ἀρχικὰ κλάσματα. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἦτο γνωστὴ τότε ἡ διαιρετότης διὰ τοῦ 2, ἀδιαφόρως τοῦ ἂν ἐκαλοῦντο οἱ ἀριθμοὶ ἄρτιοι καὶ περιττοὶ ὡς σήμερον. Ἀσφαλεῖς ὅμως εἰδήσεις περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς θεωρητικῆς ἐξετάσεως τῶν ζητημάτων τούτων ἔχομεν ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχολὴν τοῦ Πυθαγόρου (ΣΤ′ μέχρι Ε′ αἰῶνα π. Χ.). Τῷ ὄντι, ὁ Ἀριστοτέλης δίδει τὴν πληροφορίαν, ὅτι μία σειρὰ θεμελιωδῶν προτάσεων τῆς Ἀριθμητικῆς ἀπησχόλησε τοὺς Πυθαγορείους ἀπό τε μαθηματικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως καὶ ἰδίᾳ τὰ ἑξῆς δέκα θέματα, ἐνῷ τὸ 10 θεωρεῖται ὡς ἱερὸς ἀριθμός, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν τεσσάρων πρώτων διαδοχικῶν ἀριθμῶν 1, 2, 3, 4 (τετρακτὺς) (βλ. *Ἀριστοτέλους*, τῶν μετὰ τὰ φυσικά, cap 5. Berl. Academie-Ausgabe, 1831, σελ. 986, στίχ. 23—26): «πέρας καὶ ἄπειρον, περιττὸν καὶ ἄρτιον, ἓν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἠρεμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες».

Ὡς ὁρισμὸς τῶν ἀρτίων ἀριθμῶν παρὰ τῷ Πλάτωνι εἶναι ὅτι, ἕκαστος τούτων χωρίζεται εἰς δύο ἴσους ἀκεραίους ἀριθμούς, ἀναφέρεται δὲ παρ' αὐτῷ ὅτι οἱ ἄρτιοι καὶ οἱ περιττοὶ ἀριθμοὶ εἶναι ἰσάριθμοι (βλ. *Πλάτωνος*, Νόμοι 895 Ε Διάλογοι V. ἔκδ Hermann, Leipzig 1906, σελ. 328, Euklid VII, ὁρισμ. 6, Opera Omnia, ἔκδ J. L. Heiberg, Leipzig 1833—1888, II σελ. 185): «ἄρτιος ἀριθμός ἐστιν ὁ δίχα διαιρούμενος» (Φαίδων 104 Β)

Διὰ τοὺς περιττοὺς ἀριθμοὺς ὁ Εὐκλείδης (περὶ τὸ 325 π. Χ.) δίδει δύο ὁρισμούς: «περιττός εἶναι ὁ ἀριθμός, ὅστις δὲν χωρίζεται εἰς δύο ἴσα μέρη, ἢ ὁ διαφέρων ἀπὸ ἄρτιόν τινα ἀριθμὸν κατὰ μίαν μονάδα». Ὁ δεύτερος τούτων εἶναι ἀρχαιότερος καὶ ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (βλ. τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην ἔκδοσιν σελ 142 δεξιά, στίχ. 8 καὶ παράβ. *J. L. Heiberg*, mathematisches zu Aristoteles, Abh. Gesch. Math. 18, 1904 σ. 10).

Πρῶτος λέγεται ἀκέραιός τις ἀριθμός, ἂν δὲν ἔχῃ ἄλλους διαιρέτας ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς μονάδος, καθὼς οἱ 3, 5, 7, 11 κλπ., *σύνθετος* δὲ πᾶς μὴ πρῶτος. Ἡ ἔννοια τῶν πρώτων ἀριθμῶν ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ σταθερῶς ἐμφανίζεται καὶ αὕτη ἀπὸ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς. Μὲ τὰς ἐρεύνας τῶν Πυθαγορείων ἀρχίζει μία μακρὰ σειρὰ ἐργασιῶν περὶ τῶν πρώτων ἀριθμῶν, περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν, περὶ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῆς συστάσεως τούτων, ἐργασίαι τῶν ὁποίων δὲν ἐσημειώθη ἀκόμη μέχρι σήμερον τὸ τέρμα ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῶν θεμάτων, τῶν ὁποίων ἡ διαπραγμάτευσις ἤρχισεν ἀπὸ τόσων ἐτῶν.

Αἱ ὀνομασίαι *πρῶτος ἀριθμὸς* καὶ *σύνθετος* ὀφείλονται εἰς τοὺς Πυθαγορείους, εὑρίσκονται δὲ παρ' Εὐκλείδῃ καὶ Σπευσίππῳ, ὅστις ἦτο διάδοχος τοῦ Πλάτωνος (βλ. *P. Tannery*, Pour l'histoire de la science Hellénique, 1887, Appendice, II. Nr. 14 σελ. 386—390) καὶ παρ' Ἀριστοτέλει («ἡ δυὰς τῶν ἀρτίων μόνος ἀριθμὸς πρῶτος»). Ὁ Νικόμαχος μεταχειρίζεται τοὺς ὅρους «πρῶτοι καὶ ἀσύνθετοι, δεύτεροι καὶ σύνθετοι», ὁ δὲ Εὐκλείδης λέγει, «πρῶτος ἀριθμός ἐστιν ὁ μονάδι μόνῃ μετρούμενος, σύνθετος ἀριθμός ἐστιν ὁ ἀριθμῷ τινι μετρούμενος». Ὁ ἀριθμὸς 2 δὲν λογίζεται ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων μεταξὺ τῶν πρώτων ἀριθμῶν, δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Παρ' Εὐκλείδῃ μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῶν πρώτων ἀριθμῶν τίθεται τὸ πρόβλημα «πόσον εἶναι τὸ πλῆθος αὐτῶν», καὶ δίδεται ἡ ἀπόδειξις ὅτι εἶναι ἀπεριόριστον τὸ πλῆθος τοῦτο (βλ. *Εὐκλείδου*, Στοιχεῖα, IX, 20 ἔκδ. Heiberg, II, σελ. 388, «οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ πλείους εἰσὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος πλήθους πρώτων ἀριθμῶν», ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ Πλάτων ἐγνώριζε (429—348 π. Χ.), ὅτι τὸ πλῆθος τοῦτο εἶναι ἄπειρον (παράβ. *E. Hoppe*, Math. u. Astron. in klass. Altertum, σελ. 284) καὶ δίδει τὴν εἰς τὰ σχολικὰ βιβλία ἀναγραφομένην ἀπόδειξιν. Ὡς συμπλήρωσις τῆς εὐκλειδείου προτάσεως ἐδείχθη ὑπὸ τοῦ Euler ὅτι, «ἐν τῷ διαστήματι ρ....Ν (ὅπου ἐτέθη Ν=2.3.5....ρ καὶ ρ εἶναι πρῶτος ἀριθμὸς) ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην εἷς πρῶτος». Τὸ οὐσιῶδες μέρος τοῦ θεωρήματος τούτου ἔγκειται εἰς τὸ μακρὸν μέγεθος τοῦ διαστήματος ἀπὸ τοῦ τελευταίου γνωστοῦ πρώτου ἀριθμοῦ ρ μέχρι τοῦ Ν (περιλαμβανομένου), ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαστήματος ἀσφαλῶς περιέχεται εἷς πρῶτος. Ἕνεκα τούτου ὁ J. Bertrand (1822—1900, καθηγητὴς τοῦ Collège de France) καὶ ὁ P. Tshebyschew (1821—1894 ἐν Πετρουπόλει) ἔδωκαν μίαν αὐστηρὰν ἀπόδειξιν ὅτι μεταξὺ α καὶ 2α (τούτου περιεχομένου εἰς τὸ διάστημα) περιέχεται πάντοτε εἷς πρῶτος, ἐὰν εἶναι $\alpha \geqslant 1$ (βλ Journal math. p. appl. Paris, 17, 1852, σελ. 366). Ἕνα ἄλλον περιορισμὸν τῶν ὁρίων εἰς $\alpha < \rho \leqslant \alpha + 2\sqrt{\alpha}$ ἔκαμεν ὁ Legendre (βλ. Zahlentheorie, Bd: II, Teil-IV, § 9, μετάφρ. von Maser, § 414, σελ. 78), ὅστις ἦτο καθηγητὴς τῆς École normale ἐν Παρισίοις (1752—1833 ἐν Toulouse). Ἡ ἀπόστασις εἶναι βεβαίως οὐσιώδης, ὅταν τὸ α εἶναι μέγα· οὕτω διὰ α=10000 εἶναι 200. Μία ἄλλη ἀπόδειξις, λίαν ἐνδιαφέρουσα, ἀφορῶσα εἰς τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν πρώτων ἀριθμῶν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τύπου τοῦ Euler:

$$\prod_{\rho} \frac{1}{1-\frac{1}{\rho^2}} = \sum_{\nu} \frac{1}{\nu^2},$$

Ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ μὲν πρῶτον μέλος ἐκτείνεται εἰς τὸ γινόμενον πάντων τῶν πρώτων ἀριθμῶν ρ, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν (παράβ. *Riemann, B.* Gesam-Werke, Leipzig 1876, σελ. 136). Ὁ J Hacks παρατηρεῖ ἐντεῦθεν τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ γινομένου καὶ συνάγει τὸν ἀπεριόριστον τοῦ γινομένου ἐν τῷ πρώτῳ μέλει, καὶ οὕτω τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν πρώτων ἀριθμῶν, διότι περασμένον τι πλῆθος θὰ ἔδιδεν ἓν ῥητὸν γινόμενον. Καθ' ὅμοιον τρόπον συνήγαγεν ὁ Euler ἀνάλογον συμπέρασμα ἀποδείξας ὅτι τὸ ἄθροισμα $\frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{5} + \ldots + \frac{1}{\rho}$, ἐκτεινόμενον ὑπὲρ πάντα πρῶτον ἀριθμόν, δίδει ἀπεριόριστον τιμήν, τὸ ὁποῖον συμβαίνει μόνον ἐὰν τὸ πλῆθος τῶν πρώτων ἀριθμῶν εἶναι ἄπειρον (βλ. *Euler*, Variae observationes circa series infinites, Comm. Petr. 9 (τυπωθὲν τῷ 1737), 1741, σελ. 187—188 καὶ *Euler*, Introductio I, cap. XV, § 279, σελ. 235). Μίαν γενίκευσιν τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐν λόγῳ θεωρήματος δίδει ὁ Legendre (Hist. mém. math. phys. Acad. des sc. Paris 1875 σελ. 552). Σπουδαίας δυσκολίας παρέσχεν ἡ ἀπόδειξις τοῦ προβλήματος, «νὰ ἀριθμήσῃ τις τοὺς πρώτους ἀριθμοὺς τοὺς κάτω ἑνὸς δοθέντος ὁρίου ὑπάρχοντας». Αἱ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀνήκουν εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχήν. Ὁ Legendre δίδει εἰς τὸ ἔργον του ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀριθμῶν (πρώτη ἔκδοσις 1798) τὸ πλῆθος αὐτῶν μεταξὺ 1 καὶ x διὰ τοῦ τύπου προσεγγίσεως: $\nu = \frac{x}{\text{lognat}\ x - 1{,}08366}$, lognat = φυσικὸς λογάριθμος (βλ. *Legendre*, Essai sur la théorie des nombres, Paris, Einl. Nr. XXI, Anm. μετάφρ. von H. Maser 2 τόμοι Leipzig, 1893, τομ. 1, σελ. 15), ἐνῷ ὁ Tschebyschew διὰ μεγάλην περιοχὴν ἀριθμῶν θέτει τὴν σταθερὰν ἴσην μὲ 1. Τῷ 1896 καὶ 1900 ὁ Ch. de la Vallée Poussin προσήγγισε περισσότερον, ἐνῷ ὁ K. F. Gauss (1777—1855 ἐν Göttingen) εἶχε διακρίνει τὴν σχέσιν τοῦ πλήθους ν μὲ τὴν πορείαν τοῦ ὁλοκληρώματος $V = \int_2^x \frac{dz}{\log^z}$ Τὴν ἀκρίβειαν τῆς προσεγγίσεως ταύτης ἠρεύνησεν ἐπίσης ὁ Tschebyschew, ὁ Gauss καὶ ὁ Goldschmidt καὶ ἐπροτίμησαν τὴν κατ' εὐθεῖαν ἀπαρίθμησιν τῶν πρώτων ἀριθμῶν μέχρι τοῦ x = 3.000.000.

Ἐπίσης δυσκολίας παρέχει καὶ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος «νὰ ὁρισθοῦν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι». Ἐὰν φαντασθῇ τις τοὺς πρώτους ἀριθμοὺς ρλ διατεταγμένους κατὰ τὴν φυσικήν των σειρὰν $\rho_1=2$, $\rho_2=7$, $\rho_3=5$, $\rho_4=7, \ldots$, τότε τὸ ἰδεῶδες μιᾶς λύσεως εἶναι ἡ εὕρεσις μιᾶς συναρτήσεως τοῦ λ, ἥτις δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ λ δι' ὡρισμένης τιμῆς του νὰ δίδῃ τὸν ἀντίστοιχον πρῶτον ἀριθμόν. Μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν εὑρέθη ἡ ἐν λόγῳ ἔκφρασις, ἀπαραίτητος πρὸς τὸν σκοπόν. Ἡ πρώτη προσπάθεια πρὸς εὕρεσιν τῶν πρώτων ἀριθμῶν ὀφείλεται εἰς τὸν Ἐρατοσθένην (276—194 π. Χ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κυρίως), ὅστις εὑρίσκει αὐτοὺς διὰ τοῦ καλουμένου κοσκίνου του (γνωστοῦ ἐκ τῶν διδακτικῶν βιβλίων Ἀριθμητικῆς), τὸ ὁποῖον ὑποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (429—348 π. Χ. ἐν Ἀθήναις), ὅσον ἀφορᾷ τὴν πορείαν τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ τις δι' αὐτοῦ (βλ. *Νικομάχου ἐκ Κερασοῦντος*, 100 μ. Χ., Εἰσαγωγὴ Ἀριθμητική, βιβλ. I, κεφ. XIII, 2, σελ. 29). Ἡ μέθοδος αὕτη, λίαν ἁπλῆ, ὡς εἶναι γνωστόν, δίδει τοὺς πρώτους ἀριθμούς, μέχρις ἀριθμοῦ ὄχι πολὺ μεγάλου. Διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ ἂν δοθείς τις ἀριθμὸς α εἶναι πρῶτος ἢ μή, δὲν ὑπῆρχε κριτήριόν τι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν, ὡς καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, εἰ μὴ μόνον ἐδοκίμαζον, ἂν διαιρῆται οὗτος ὑπὸ τῶν πρώτων τῶν μικροτέρων τῆς $\sqrt{\alpha}$. Σοβαροὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐμφανίζονται ἀπὸ τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Leibnitz (1646—1716), τοῦ Euler (1707—1783), τοῦ J. H. Lambert (1728—1777) κλπ., ἀλλὰ κατὰ τὸ 1801 ἔδωκε δύο λίαν εὐχρήστους καὶ πρακτικὰς μεθόδους ὁ Gauss διὰ τοῦ ἔργου του Disquisitiones arithmeticae. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Euler ὁ μεγαλύτερος πρῶτος γνωστὸς ἀριθμὸς ἦτο ὁ $2^{31}-1=2147483647$ (βλ. Nov. mem. Ac., Berlin 177² (1774), σελ. 35,36), βραδύτερον δ' ἔδειξεν ὁ P. Seelhoff τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ διὰ τὸν $2^{61}-1=3505843009213693951$, καὶ ὁ P. Fauquembergue διὰ τὸν $2^{127}-1$ (βλ. Zeitschift für Math. Phys. 31, Leipzig 1886, σελ. 178 κα L'intermédiaire des mathématiciens 24, 1917, σελ. 33).

Ἐν τῇ ἀναζητήσει τοῦ νὰ ἐκφρασθῇ ὁ νόμος τῶν πρώτων ἀριθμῶν ὑπὸ μορφὴν συναρτήσεως δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν πρῶτον ἀκέραιαι ῥηταὶ συναρτήσεις, ἔπειτα ἡ ἐκθετικὴ συνάρτησις δι' ἀκεραίαν βάσιν, καὶ ἡ εἰς τὴν μαθηματικὴν Ἀνάλυσιν γνωστὴ συνάρτησις, ὑπὸ τὸ ὄνομα συνάρτησις γάμα τοῦ Euler, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἀκεραίων τιμῶν. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται περιπτώσεις ἐδοκιμάσθησαν. Οὕτω πρῶτον ὁ Luca Pacioli (1494, Summa) καὶ ἔπειτα ὁ Γερμανὸς Stifel (1486—1567) ἐνόμισαν ὅτι τὸ $2^{2\nu+1}-1$ εἶναι γενικὴ ἔκφρασις, δίδουσα μόνον πρώτους ἀριθμούς, ἐνῷ δι' ἀκριβεστέρας ἐρεύνης εὑρέθη ὅτι μόνον διὰ ν=4 προκύπτει $2^9-1=511=7.73$, δηλαδὴ σύνθετος ἀριθμός. Εἰς ὁμοίαν πλάνην περιέπεσε καὶ ὁ Fermat (1601—1665), νομίσας ὅτι ὁ $2^{2^\nu}+1$ εἶναι πάντοτε πρῶτος ἀριθμός. Μεγάλας ἐλπίδας ἐστήριξαν κατ' ἀρχὰς οἱ μαθηματικοὶ εἰς τὰς ἀκεραίας ῥητὰς συναρτήσεις καὶ ἰδίᾳ ἕνεκα τοῦ ὅτι διὰ πολλῶν τετραγωνικῶν ἐκφράσεων ἠδύναντο νὰ ἐκφρασθοῦν πολλοὶ πρῶτοι ἀριθμοί. Οὕτως ὁ Euler ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ τύπου x^2-x+41, ἥτις διὰ x=1,2,3,40 δίδει μόνον πρώτους ἀριθμούς. Ὁ Legendre θεωρεῖ τὴν παράστασιν x^2+x+17 διὰ x=0,1,2,...,16 καὶ $2x^2+29$ διὰ x=0,1,...,28, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, ὁ ἴδιος ἔδειξεν ὅτι δὲν δύναται ἀκεραία τις συνάρτησις νὰ παρέχῃ μόνον πρώτους ἀριθμοὺς (βλ. *Legendre*, Essai sur la théorie..., *Maser*, I Hauptteil II, § 14, Nr. 255, σελ. 328). Οὕτω π.χ. ἂν $P=\alpha+\beta x+\gamma x^2$ εἶναι πρῶτος τις ρ διὰ x=k καὶ τεθῇ $x=k+\rho y$, εὑρίσκομεν

$$P = \rho + (\beta+2\gamma k)\,\rho y + \gamma \rho^2 y^2$$

ὅστις δὲν εἶναι πρῶτος, ὡς διαιρούμενος διὰ τοῦ ρ καὶ διάφορος τούτου. Τελευταίως ἐθεωρήθησαν καὶ αἱ τελευταίως ἐθεωρήθησαν καὶ αἱ ἐκφράσεις x^2+5x+5, $x^2+11+11$, $x^2+23x+23$, $-x^2+7x+7$, $-x^2+25x+13$, τὸ δὲ ὅτι πάντες οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ (ἐκτὸς τῶν 2 καὶ 3) εἶναι τῆς μορφῆς $6x\pm1$ εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Pietro Bongo (1599 ἐν τῷ ἔργῳ του Numerorum Mysteria).

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς κλασματικὰς ῥητὰς συναρτήσεις ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῇ ὅτι αἱ εἰς τὰς τιμὰς τούτων περιε[illegible]ενοι μέγιστοι ἀκέραιοι ἠδύναντο νὰ ἀποτελοῦν τὴν σειρὰν τῶν πρώτων ἀριθμῶν, ἐν τούτοις καὶ τοῦτο ἐδείχθη τελευταίως ἀδύνατον (βλ. *J. Braun* Das Fortschreitungsgesetz der Primzahlen, *Trier* 1898—99 *Fr. Willh.* Gymn.

Ἡ τρίτη τῶν ἀναφερομένων ἀνωτέρω συναρτήσεων, δηλαδὴ ἡ συνάρτησις γάμα τοῦ Euler:

Digitized by Google

$$\Gamma(z) = \int_0^\infty e^{-x} x^{z-1} dx$$

κατὰ τὸν συμβολισμὸν τοῦ A. Legendre ἐνῷ ὁ Gauss μεταχειρίζεται τὸ σύμβολον Π(z—1), ἔχει τὴν ἰδιότητα ὅτι εἶναι $\Gamma(z)=(z-1)\,\Gamma(z-1)$ καὶ ἐπομένως δι' ἀκεραίους ἀριθμοὺς Γ(z)= |z—1 καὶ εἰσάγεται ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀριθμῶν διὰ τοῦ θεωρήματος τοῦ Wilson 1. 2. 3.... (ρ—1), +1=ν_ρ. ρ, ὅπου τὸ ρ εἶναι ἀριθμὸς πρῶτος καὶ τὸ ν_ρ εἶναι ἀκέραιος ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ ρ (βλ. *Von E. Waring*, Meditationes algebraicæ, 1 Aufl. 1762 ὑπὸ τὸν τίτλον Miscelanea analytica, 2 Aufl. 1770, ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Wilson (1741—1793). Τὸ θεώρημα τοῦ Wilson ἐκφράζει ὄχι μόνον ἰδιότητα, ἥτις παρουσιάζεται διὰ πρώτους ἀριθμούς, ἀλλὰ περιέχει καὶ μίαν ἀναγκαίαν καὶ ἐπαρκῆ συνθήκην, ἵνα ὁ ἀριθμὸς ρ, διὰ τὸν ὁποῖον ἰσχύει, εἶναι πρῶτος, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξίσωσις ὁρίζουσα τοὺς πρώτους ἀριθμούς. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ συμβόλου Γ θὰ εἶναι $\nu_\rho = \frac{\Gamma(\rho)+1}{\rho}$, ἐν ᾧ τὸ ν_ρ πρέπει νὰ εἶναι ἀκέραιος καὶ δυναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁριζόμενος ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως ταύτης. Πᾶσαι αἱ τιμαὶ τοῦ μεταβλητοῦ ρ θὰ εἶναι πρῶτοι ἀριθμοί, διὰ τὰς ὁποίας τὸ ν_ρ εἶναι ἀκέραιος, ἡ δὲ ἀντιστροφὴ τῆς συναρτήσεως ν_ρ δίδει τὸ ρ ὡς συνάρτησιν τοῦ ν.

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω προτάσεως τοῦ Wilson ὑπάρχει καὶ μία δευτέρα τοιαύτη, ἥτις ἐκφράζει μίαν ἀναγκαίαν καὶ ἱκανὴν συνθήκην τῶν πρώτων ἀριθμῶν, ἥτις φέρει τὸν τίτλον «μικρὰ πρότασις τοῦ Fermat». Κατ' αὐτήν, ἐὰν τὸ ρ εἶναι πρῶτος ἀριθμὸς καὶ x παριστάνῃ τυχόντα ἀριθμὸν μὴ διαιρετὸν διὰ τοῦ ρ, τὸ $x^{\rho-1}-1$ εἶναι πάντοτε διαιρετὸν διὰ τοῦ ρ. Τὴν πρότασιν ταύτην ἀνεκοίνωσεν ὁ Fermat (1601—1665) εἰς τὸν φίλον του Frénicle τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1640 ἄνευ ἀποδείξεως (βλ. Varia Opera math., Tolosae 1672: «Dequoy je vous envoyerois la demonstration, si je n' apprehendois d'être trop long» σελ. 163, Oeuvres, éd. Tannery et Henry, II, Paris 1894, σελ. 209). Καθὼς πολλαὶ προτάσεις τοῦ Fermat δὲν ἀπεδείχθησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ αἱ πρῶται ἀποδείξεις ταύτης ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Euler (I ἀπόδειξις, Com. Ac. Petrop. 8, 1736 (1741) σελ. 141—146, II ἀπόδειξις, Novi Comm. Ac. Petrop. 7, 1758—9 (1761) σελ. 49—82· III ἀπόδειξις, Novi Comm. Ac. Petrop. 8, 1760—61 (1763) σελ. 74).

Ὡς ἀξιολόγους ἰδιότητας τῶν πρώτων ἀριθμῶν ἔχομεν καὶ τὰς ἑξῆς, τινὲς τῶν ὁποίων ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Διόφαντος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκφράζει (περὶ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ.) ὅτι, «οὐδεὶς πρῶτος ἀριθμὸς τῆς μορφῆς 4ν—1 δύναται νὰ ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα δύο τετραγώνων», ἐνῷ δὲν φαίνεται νὰ ἐγνώριζεν οὗτος ὅτι «πᾶς πρῶτος ἀριθμὸς τῆς μορφῆς 4ν+1 δύναται πάντοτε νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀθροίσματος δύο τετραγώνων» καὶ τὴν πρώτην ταύτης ἀπόδειξιν εὑρίσκομεν εἰς τὸν Euler (1748). Ὁ αὐτὸς ἔδειξεν ἄλλην πρότασιν (ἄνευ ἀποδείξεως δοθεῖσαν) τοῦ Fermat, καθ' ἣν «πᾶς πρῶτος ἀριθμὸς τῆς μορφῆς 8ν+1 τίθεται ὑπὸ τὴν μορφὴν x^2+y^2 ἢ x^2+2y^2», ἐνῷ αἱ ἑξῆς ἄλλαι προτάσεις τοῦ Fermat «πᾶς πρῶτος ἀριθμὸς τῆς μορφῆς 8ν+3 τίθεται ὑπὸ τὴν μορφὴν x^2+2y^2» καὶ «πᾶς πρῶτος ἀριθμὸς τῆς μορφῆς 8ν+7 τίθεται ὑπὸ τὴν μορφὴν x^2-2y^2» ἐδείχθησαν ὑπὸ τοῦ Lagrange (βλ. Nouv. Mém. Ac. Berlin 1775 (1777), Suite des recherches d'arithmétique, σελ. 337).

Διαιρετότης.— Λέγομεν ὅτι ἀριθμός τις εἶναι ***διαιρετὸς*** δι' ἄλλου, ἂν διαιρούμενος δι' αὐτοῦ δίδῃ ὑπόλοιπον 0. Ὁ διαιρέτης τοιαύτης διαιρέσεως φέρει τὸ ὄνομα *διαιρέτης* τοῦ δοθέντος ἀριθμοῦ, ὅστις καλεῖται ***πολλαπλάσιον*** τούτου, ἐπειδὴ προκύπτει ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Κριτήριον περὶ τῆς διαιρετότητος ἢ μὴ ἀριθμοῦ τινὸς διὰ τυχόντος διαιρέτου Α δίδει τὸ πρῶτον τῷ 1654 ὁ Pascal (1623—1662) εἰς ἓν ἔργον αὐτοῦ «De numeris multiplicibus» ἐκδ. P. Boutroux, 3, Paris 1908 (Hachette) σελ. 314. Οὗτος ὁρίζει τὰ Β, Γ, Δ, . . . ὡς ὑπόλοιπα τῶν διαιρέσεων 10 : Α, 10 Β : Α. 10 Γ : Α, . . . καὶ σχηματίζει τὸ ἄθροισμα μ 1+δ Β+ε Γ+χ Δ+..., ὅπου τὰ μ, δ, ε, χ, . . . παριστάνουν μονάδας, δεκάδας, ἑκατοντάδας, χιλιάδας, . . . Παρατηρεῖ ὅτι, ἂν ἡ ἔκφρασις αὕτη διαιρῆται διὰ τοῦ Α, θὰ διαιρῆται καὶ ὁ ἀριθμὸς χεδμ διὰ τοῦ Α. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαιρετότητα διὰ τοῦ 2, αὕτη φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ἐνῷ ἡ διὰ τοῦ 9 φαίνεται ὅτι ἔχει τὰ ἴχνη αὐτῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ ὑπολοίπου ἀριθμοῦ τινος διὰ τοῦ 11 φαίνεται νὰ ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν Ἄραβα Αλκαρχὶ (περὶ τὰ 1010 ἐν Βαγδάτῃ), ἐνῷ ὁ Leonardo ἀναφέρει τοιαύτας διαιρέσεις διὰ τοῦ 7 καὶ 13.

Ἡ ἔννοια τῶν ***πρώτων πρὸς ἀλλήλους*** ἀριθμῶν (τῶν μὴ ἐχόντων κοινόν τινα διαιρέτην ἐκτὸς τῆς μονάδος), καθὼς καὶ ἡ τῶν πρώτων καὶ τῶν ἀρτίων καὶ περιττῶν ἀριθμῶν εὑρίσκονται τὸ πρῶτον παρὰ τῇ Πυθαγορείῳ σχολῇ (ΣΤ' καὶ Ε' ἑκατονταετηρίδα π. Χ.), ὁρισμὸν δ' αὐτῶν ἔχομεν εἰς τὸν Εὐκλείδην (ἐν τῷ βιβλίῳ VII τῶν Στοιχείων αὐτοῦ). Εἰς τὴν πρώτην πρότασιν τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ἀναγράφει τὴν πρότασιν ὅτι, «ὅταν δύο ἀριθμοὶ εἶναι πρῶτοι, θὰ εἶναι καὶ πρῶτοι πρὸς ἀλλήλους». Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς μεταχειρίζεται τὴν σήμερον ἐν χρήσει μέθοδον διὰ διαιρέσεως διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ *μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου* δύο ἀριθμῶν (βιβλίον VII). ἐγνώριζε δὲ καὶ τὰ περὶ *ἐλαχίστου κοινοῦ πολλαπλασίου* δύο ἀριθμῶν καὶ δίδει τὴν μέθοδον τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ (Στοιχεῖα, VII, 34). Σπουδαία εἶναι ἡ πρότασις VII, 30 τοῦ Εὐκλείδου καθ ἥν, «ἂν τὸ γινόμενον δύο ἀριθμῶν διαιρῆται διά τινος ἀριθμοῦ πρώτου, εἷς τοὐλάχιστον τῶν παραγόντων διαιρεῖται δι' αὐτοῦ».

Καλοῦμεν *τελείους* ἀριθμοὺς τοὺς ἀκεραίους, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν διαιρετῶν του. Π. χ. ὁ 6= μὲ 1 + 2 + 3, ὁ 28 = 1 + 2 + 4 + 7 + 14, ὁ 496 κλπ. εἶναι ἀριθμοὶ τέλειοι. Ὁ Εὐκλείδης ἀποδεικνύει (Στοιχεῖα IX, 36) ὅτι, ὅταν τὸ ἄθροισμα τῆς γεωμετρικῆς προόδου $1+2+2^2+2^3+\ldots+2^3 = \sigma_\nu$ εἶναι πρῶτος ἀριθμός, τὸ $\sigma_\nu \,.\, 2^\nu$, ἤτοι τὸ $(2^{\nu+1}-1).2^\nu$ εἶναι ἀριθμὸς τοῦ ἐν λόγῳ εἴδους. Οἱ Νεοπυθαγόρειοι, ὡς ὁ Νικόμαχος τῆς Κερασοῦντος (περὶ τὰ 100 μ. Χ.) καὶ ὁ Θέων ἐκ Σμύρνης (περὶ τὰ 130 μ. Χ.) καλοῦν ἀριθμοὺς ***ὑπερτελείους*** μὲν ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους τὸ ἄθροισμα τῶν διαιρετῶν των εἶναι μεγαλύτερον αὐτῶν, ***ἐλλιπεῖς*** δὲ ἀριθμούς, ἂν τὸ ἄθροισμα τῶν διαιρετῶν των εἶναι μικρότερον τῶν ἀριθμῶν Οἱ τέσσαρες πρῶτοι τέλειοι ἀριθμοὶ $2\,(2^2-1)=6$, $2^2\,(2^3-1)=28$, $2^4\,(2^5-1)=496$, $2^6\,(2^7-1)=8128$ ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὡς ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Νικομάχου καὶ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Bötius (480 524 μ. Χ.· βλ. *Νικομάχου*, Εἰσαγωγὴ Ἀριθμητική, *Nicomachi Geraseni* introductionis arithm. libri II, ed. R. Hoche, Leipzig 1866). Τὸν πέμπτον τέλειον ἀριθμὸν εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Regiomontanus (1436 1476) καὶ εἶναι ὁ $2^{12}(2^{13}-1)=33550336$. Τὸν ἕκτον καὶ ἕβδομον τοιούτους ἀριθμοὺς ἀνεκοίνωσεν ὁ Scheybl τῷ 1555 εἰς μίαν μετάφρασίν του τοῦ Εὐκλείδου (IX, 36), εἶναι δὲ οὗτοι οἱ $2^{16}\,(2^{17}-1) = 8589869056$ καὶ ὁ $2^{18}\,(2^{19}-1) = 137438691328$. Ὁ ἀμέσως ἑπόμενος τοιοῦτος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Mersenne τῷ 1664 καὶ εἶναι ὁ $2^{30}(2^{31}-1)= 2305843008139952128$.

Δύο ἀριθμοὶ λέγονται *φίλοι ἀριθμοί*, ἂν ἕκαστος τούτων ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν διαιρετῶν τοῦ ἄλλου καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν γνωστοὶ πρὸ τῶν Νεοπυθαγορείων, ἂν καὶ ὁ Ἰάμβλιχος (περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἐκ Χαλκίδος τῆς Συρίας) ἀποδίδει τὴν εὕρεσιν τούτων εἰς τὸν Πυθαγόραν. Οὕτω φίλοι ἀριθμοὶ εἶναι οἱ 220=1+2+4+71+142 καὶ 284 = 1+2+4+5 + 10+11+20+22+44 + 55+110 Ὁ Ἄραψ μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Μωχ. Ἴμπν Μουσᾶ Ἀλχβαράζμι (836 - 901, Βαγδάτη) εὗρεν ὅτι, $A=2^\nu.\rho.K$ καὶ $B=2^\nu.\lambda$ εἶναι φίλοι ἀριθμοί, ἂν οἱ $\rho = 3.2^\nu - 1$, $K=3.2^{\nu-1}-1$, καὶ $\lambda=9.2^{\nu-1}$ εἶναι πρῶτοι ἀριθμοί. Δύο ἔτη βραδύτερον ὁ Descartes ἀνεκοίνωσεν ὡς τοιούτους τοὺς ἀριθμοὺς 9363584 καὶ 9437056 (βλ *Euler*, Opuscula varii argumenti II, Berlin 1750, σελ. 23 - 107, De numeris amicabilibus).

Περὶ τῶν ἀριθμῶν *σχημάτων* (πολυγωνικῶν, πυραμιδικῶν κλπ.) βλ. λ. Ἄλγεβρα.

Πίνακες λογισμοῦ.—Οὐσιώδης συμπλήρωσις τοῦ συνήθους λογισμοῦ, χρήσιμος ἰδίᾳ διὰ τὸν ὀλιγώτερον ἐπιστημονικῶς μορφωμένον καὶ θέλοντα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν Ἀριθμητικήν, καθὼς π. χ. διὰ τὸν ἔμπορον, εἶναι πίνακες ἐκ τῶν ὁποίων λαμβάνονται ἐνίοτε τὰ ζητούμενα ἐξαγόμενα ὡρισμένων ἀριθμητικῶν πράξεων ἄνευ κόπου τινὸς ἰδιαιτέρου. Τοιοῦτοι πίνακες διεμορφώθησαν ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τὴν 3ην ἑκατονταετηρίδα π. Χ., ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εὑρημάτων ἀνασκαφῶν, καὶ ἰδίᾳ πίνακες τετραγώνων ἀριθμῶν, τετραγωνικῶν ριζῶν, κυβικῶν ριζῶν καὶ σειρῶν πολλαπλασιασμῶν. Μεταξὺ 33 μαθηματικῶν ἐγχειριδίων εὑρέθησαν 22 πινακίδια πολλαπλασιασμοῦ, 4 πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως, εἷς πίναξ τῶν τετραγώνων 1^2 μέχρι 50^2, δύο πίνακες διὰ τὰς $\sqrt{\nu}$ (ν=1,4 μέχρι τοῦ 144, 900 μέχρι 1600) καὶ εἷς πίναξ μὲ μίαν γεωμετρικὴν πρόοδον Ἡ σημασία τοῦ λογισμοῦ ἀπὸ μνήμης ἐξετιμήθη ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἀποκτήσει ἔκτοτε σπουδαίαν θέσιν. Ὁ Ἀριστοτέλης (384—322 π. Χ.) ζωηρῶς συνιστᾷ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπὸ μνήμης λογισμοῦ (βλ. *Ἀριστοτέλους*, Τοπικὰ VIII, 14, σελ. 159, «ὥσπερ ἐν γεωμετρίᾳ πρὸ ἔργου τὸ περὶ τὰ στοιχεῖα γεγυμνάσθαι, καὶ ἐν ἀριθμοῖς τὸ περὶ τοὺς κεφαλισμοὺς προχείρως ἔχειν μέγα διαφέρει πρὸς τὸ καὶ τὸν ἄλλον ἀριθμὸν γινώσκειν πολλαπλασιούμενον». Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους Ἀλέξανδρος ἐξ Ἀφροδισίας (περὶ τὰ 200 μ. Χ.) παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς σχετικῶς: «κεφαλισμοὺς λέγει Ἀριστοτέλης τοὺς τῶν πρώτων ἀριθμῶν μέχρι δεκάδος πολλαπλασιασμούς· διὰ γὰρ τῆς περὶ τούτων γυμνασίας καὶ οἱ τῶν ὑστέρων καὶ μειζόνων καὶ ὁμοίων αὐτοῖς πολλαπλασιασμοὶ κατὰ μετάβασιν γνωρίζονται· ἀπὸ γὰρ τοῦ δὶς δύο τέσσαρα ' γνωρίζεται ὁ δὶς κ' μ' ' καὶ ὁ εἰκοσάκις κ' υ' ' κα ὁ διακοσιοντάκις κ' τετρακισχίλια καὶ ἑξῆς ὁμοίως». Ὁ πίναξ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀκεραίων μονοψηφίων ἀριθμῶν εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τῆς παλαιοτάτης ἐποχῆς (ὁ γνωστὸς σήμερον ἀπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων *πυθαγόρειος πίναξ*). Οἱ παλαιότεροι συγγραφεῖς Ἀριθμητικῆς ἐπροτίμων τὴν τετραγωνικὴν διάταξιν τοῦ ἐν λόγῳ πίνακος, ἐνῷ κατὰ τριγωνικὴν διάταξιν εὑρέθη τοιοῦτος εἰς χειρόγραφον τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος καὶ εἰς ἄλλο χειρόγραφον ὁμοία διάταξις τοῦ Γάλλου μαθηματικοῦ Nicolas Chuquet (1500), περιεχομένη τὸ πρῶτον εἰς τὸ ἔντυπον βιβλίον τῆς Ἀριθμητικῆς τοῦ Widman (1499).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
2	3	4	5	6	7	8	9	0	
4	6	8	1n	12	14	16	18	0	
3	4	5	6	7	8	9	0		
9	12	15	18	21	24	27	0		
4	5	6	7	8	9	0			
16	20	24	28	32	36	0			
5	6	7	8	9	0				
25	30	35	40	45	0				
6	7	8	9	0					
36	42	48	54	0					
7	8	9	0						
49	56	63	0						
8	9	0							
64	72	0							
9	0								
81	0								
0									
0									

Ὁ πυθαγόρειος πίναξ κατὰ τὸν Chuquet

1	2								
2	4	3							
3	6	9	4						
4	8	12	16	5					
5	10	15	20	25	6				
6	12	18	24	30	36	7			
7	11	21	28	35	42	49	8		
8	16	24	32	40	48	56	64	9	
9	18	27	36	45	54	63	72	81	

Ὁ πυθαγόρειος πίναξ κατὰ τὸν Widman

Ἐπέκτασις τοῦ πίνακος τούτου μέχρι τοῦ 20.20 ἐγένετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὸ 1400 ὑπὸ τοῦ μαθηματικοῦ Kristan von Prachatitz (1392—1437). Ἐκτὸς τούτων ἐγίνοντο πίνακες τετραγώνων καὶ κύβων ἀριθμῶν καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ J. Blater, 1887, οἵτινες ἀποτελοῦν συνδυασμὸν γινομένων καὶ τετραγώνων καὶ καθ' οὓς ὑπολογίζεται τὸ $\frac{\nu^2}{4}$ διὰ ν=1 μέχρι τοῦ 200000 καὶ διὰ τῆς χρήσεως τοῦ τύπου $\alpha.\,\beta = \frac{(\alpha+\beta)^2}{4} - \frac{(\alpha-\beta)^2}{4}$ εἶναι εὔκολον νὰ εὑρεθῇ τὸ γινόμενον α. β. Ἀξιομνημόνευτοι εἶναι ἐπίσης οἱ πίνακες οἱ περιέχοντες πρώτους ἀριθμοὺς καὶ οἱ πίνακες *παραγόντων* ἀριθμῶν, καὶ ἐκ τούτων οἱ τελευταῖοι δίδουν τοὺς διαιρέτας ἢ τοὐλάχιστον τὸν ἐλάχιστον πρῶτον διαιρέτην δοθέντος τινὸς ἀριθμοῦ. Πίναξ ἀναλύσεως τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 μέχρις 100, ἐδόθη ὑπὸ τοῦ P. A. Cataldi (ἀποθ. ἐν Bologna τῷ 1626) τοὺς δὲ πρώτους ἀριθμοὺς μεταξὺ 1 καὶ 10000 περιεχομένους ἔδωκεν εἰς πίνακα ὁ Franz van Shooten (1657). Πίνακα διαιρετῶν πάντων τῶν περιττῶν ἀριθμῶν τῶν περιεχομένων μεταξὺ 1 καὶ 24000 ἔδωκεν ὁ H. Rahn (1622—1676).

Κοινὰ κλάσματα.—Ἓν τῶν ἴσων μερῶν μιᾶς ἀκεραίας μονάδος λέγεται *κλασματικὴ μονάς*, καθὼς $^1/_2$, $^1/_3$, $^1/_4$, . . ., καὶ καλεῖται ἀνὰ μία τούτων κατὰ σειρὰν ἓν *δεύτερον*, ἓν *τρίτον*, ἓν *τέταρτον*, . . . ***Κλασματικὸς ἀριθμὸς*** ἢ ***κλάσμα*** καλεῖται τὸ σύνολον κλασματικῶν μονάδων, π. χ. ὁ $^5/_8$, ὅστις ἀπαγγέλλεται πέντε ὄγδοα, καὶ εἶναι τὸ σύνολον πέντε ὀγδόων τῆς μονάδος. Πᾶς κλασματικὸς ἀριθμὸς γράφεται ὡς ὁ $^5/_8$, δηλαδὴ χρησιμοποιοῦμεν δύο ἀριθμοὺς χωριζομένους ἐν τῇ γραφῇ των διὰ μικρᾶς γραμμῆς, καὶ ὁ μὲν κάτω τῆς γραμμῆς ἀριθμὸς λέγεται *παρονομαστής*, ὁ δὲ ἄνω *ἀριθμητὴς* τοῦ κλάσματος. Ὁ ἀριθμητὴς καὶ παρονομαστὴς λέγονται καὶ *ὅροι* τοῦ κλάσματος. Ἐὰν ἔχωμεν τὸ κλάσμα $\frac{\alpha}{\beta}$, ὅπου τὰ α καὶ β εἶναι ἀρι-

Digitized by Google

θμοὶ ἀκέραιοι, λέγομεν ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ σύνολον α (ἴσων) κλασματικῶν μονάδων $\frac{1}{\beta}$, ἢ ὅτι ὑποτίθεται ὅτι μία ἢ περισσότεραι ἀκέραιαι μονάδες διῃρέθησαν εἰς β ἴσα μέρη καὶ ἐκ τούτων ἐλάβομεν α ἐξ αὐτῶν καὶ ἐσχηματίσαμεν τὸ κλάσμα $\frac{\alpha}{\beta}$. Οὕτως ὁ *παρονομαστὴς* κλάσματος φανερώνει εἰς πόσα ἴσα μέρη διῃρέθη ἡ ἀκεραία μονάς, ὁ δὲ *ἀριθμητὴς* πόσα ἴσα τοιαῦτα ἐλάβομεν πρὸς σχηματισμὸν τοῦ κλάσματος. Ἂν ἑνὸς κλάσματος οἱ ὅροι του εἶναι ἴσοι, τότε ἰσοῦται αὐτὸ μὲ 1· π. χ. $^3/_3=1=^5/_5=^{10}/_{10}$ κλπ. Ἂν ὁ ἀριθμητὴς κλάσματος εἶναι μεγαλύτερος τοῦ παρονομαστοῦ, τότε λέγομεν ὅτι αὐτὸ περιέχει καὶ ἀκεραίας μονάδας καὶ διὰ νὰ τὰς εὕρωμεν διαιροῦμεν τὸν ἀριθμητὴν του διὰ τοῦ παρονομαστοῦ του, ὅτε τὸ πηλίκον δίδει τὰς ζητουμένας ἀκεραίας μονάδας· π. χ. τὸ $^9/_4$ ἔχει 2 ἀκεραίας μονάδας καὶ 1 τέταρτον, γράφεται δὲ καὶ ὡς ἑξῆς $2\frac{1}{4}$. *Μικτὸς* λέγεται ὁ ἀριθμός, ὅστις ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκέραιον καὶ ἀπὸ κλάσμα, καθὼς ὁ $2\frac{1}{4}$, $5\frac{3}{8}$, $20\frac{1}{3}$ καὶ ἀπαγγέλλονται κατὰ σειρὰν δύο *καὶ* ἓν τέταρτον, 5 *καὶ* τρία ὄγδοα, 20 *καὶ* ἓν τρίτον. Ἐνίοτε κλασματικός τις ἀριθμὸς ἰσοῦται μὲ ἀκέραιον, π. χ. ὁ $\frac{4}{4}=$ μὲ 1, ὁ $\frac{15}{3}=$ μὲ 5 κ. λ. π. Καὶ ἀντιστρόφως πᾶς ἀκέραιος γράφεται καὶ ὑπὸ κλασματικὴν μορφήν· π. χ. ὁ 3 = μὲ $\frac{3}{1}$ ἢ μὲ $\frac{3\times2}{2}=\frac{3\times3}{3}$ κ. λ. π. Διὰ τῆς χρήσεως τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν καθίσταται τελεία πᾶσα διαίρεσις ἀκεραίων. Πράγματι, ἂν θέλωμεν τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως δύο οἱωνδήποτε ἀριθμῶν α καὶ β, γράφομεν ὡς πηλίκον αὐτῶν τὸ $\frac{\alpha}{\beta}$· Οὕτω $1:7=\frac{1}{7}$, $3:5=\frac{3}{5}$ κ. λ. π.

Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ahmes (Papyrus Rhind) συνάγομεν ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις ὑπῆρχε πλῆρες σύστημα λογισμοῦ διὰ κλασμάτων καὶ κυρίως διὰ τῆς χρήσεως τῶν κλασματικῶν μονάδων. Τὴν μέθοδον τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν εὐρύτατα οἱ Ἕλληνες, οἵτινες παρὰ τὸν ἀκέραιον, ὅστις παρίστανε τὴν ἀριθμητὴν τοῦ κλάσματος, ἔγραφον δὶς τὸν παριστῶντα τὸν παρονομαστήν, ἢ ἔγραφον ὑπεράνω τοῦ ἀριθμητοῦ τὸν παρονομαστὴν (ὡς γράφομεν σήμερον τὸν ἐκθέτην τῆς δυνάμεως ἀριθμοῦ). Π. χ. διὰ τὸ $^{17}/_{21}$ ἔγραφον ιζ΄ κα΄ κα΄΄ ἢ $\overset{-\kappa\alpha'}{\iota\,\zeta}$ ἢ $\overset{\kappa\alpha}{\iota\zeta}$ ἢ $\overset{\kappa\tilde{\alpha},}{\iota\zeta}$ ἐνῷ τὸ κα΄΄ φανερώνει τὸ κλάσμα $\frac{1}{21}$· Διὰ τὸ $^1/_2$ μόνον μετεχειρίζοντο τὸ σύμβολον C, δηλαδὴ τὴν ἡμιπεριφέρειαν, ἔχουσαν τὴν διάμετρον τῶν ἄκρων της κάθετον πρὸς τὸ δεξιὰ διευθυνόμενον ἄνοιγμα αὐτῆς, καὶ διὰ τὸ $^2/_3$ σύμβολον ὅμοιον πρὸς τὸ ω. Μεγάλην ποικιλίαν εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν κλασμάτων, καθ' ὅτι ἄλλοι μὲν ἐχρησιμοποίουν αὐτὰ μεταχειριζόμενοι λέξεις καὶ ἀποφεύγοντες ἐνίοτε τὴν συμβολικὴν γραφήν, ἢ παρίστανον αὐτὰ ποικιλοτρόπως. Ὁ Πρόκλος π. χ. (410—485 μ. Χ) δίδει τὰ ἑξῆς κλάσματα τῆς ἐποχῆς του $1\frac{1}{2}\frac{1}{4}\frac{1}{20}$, $2\frac{1}{3}\frac{1}{15}$, $2\frac{1}{2}\frac{1}{20}\frac{1}{100}$ κ.λ.π. Ὁ Γεμῖνος (2ον ἥμισυ τῆς Α΄ ἑκατονταετηρίδος μ. Χ.) δίδει ὡς διάρκειαν τοῦ μηνὸς $29\frac{1}{2}\frac{1}{33}$ ἡμέρας (κθ΄ρ΄΄λγον) καὶ ἀκόμη ι΄ρ΄΄γον ιβον$=10\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$ ἀντὶ $10\frac{11}{12}$· Ὁ Διόφαντος (2ον ἥμισυ τοῦ Α΄ αἰῶνος μ. Χ.) μεταχειρίζεται κλασματικὰς μονάδας μὲ παρονομαστὰς πολλαπλάσια ἑνὸς τούτων π. χ. (V, 8) $2\frac{1}{2}\frac{1}{6}$ καὶ ἀλλαχοῦ (II. 35) $\frac{45\frac{1}{2}}{6}$ (IV, 37) $\frac{352\frac{1}{2}}{30}$ κλπ. Ὁ αὐτὸς συντομεύει τὴν ὀνομασίαν τῶν κλασμάτων ἐκφράζων δι' ἀριθμῶν τὰς γενικὰς κλασματικὰς μονάδας $\frac{1}{x}, \frac{1}{x^2}, \frac{1}{x^3}, \ldots$ καὶ καλεῖται ὁ x μὲν *ἀριθμός*, ὅτε τὸ $\frac{1}{x}$ λέγεται *ἀριθμοστόν*, τὸ $\frac{1}{x^2}$ *δυναμοστὸν* (ἐκ τοῦ $x^2=$ *δύναμις* $=$ τετράγωνον), τὸ $\frac{1}{x^3}$ *κυβοστὸν* ($x^3=$ κύβος) κλπ. $\frac{1}{x^6}$ *κυβοκυβοστὸν* κ. ο. κ.

Τὴν χρῆσιν τῶν κλασμάτων ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἄραβες, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Joh. Sevilla (ΙΒ΄ αἰῶνα περίπου), τὸ ὁποῖον εἶναι μετάφρασις εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν τοῦ βιβλίου τοῦ Μωχ. Ἴμπν Μουσᾶ Ἀλχβαράζμι (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος) καὶ εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκονται προβλήματα πολλαπλασιασμοῦ ὡς τὸ $8\frac{1}{2}\frac{1}{4}\frac{1}{5}\times3\frac{1}{4}\frac{1}{9}$· Ἡ σημερινὴ γραφὴ ἑνὸς κλάσματος, διὰ τῆς χρήσεως δηλαδὴ τῆς γραμμῆς, ἥτις χωρίζει τοὺς ὅρους αὐτοῦ, χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος. Οὕτως ὁ Widman ἐχρησιμοποίει τὴν γραμμήν, ἀλλὰ πλαγίως, ὡς ἐνίοτε καὶ σήμερον γίνεται τοῦτο (π. χ. $^3/_5$, $^1/_2$), ἐνῷ ἡ πρώτη προέλευσις αὐτῆς φαίνεται ὅτι ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἄραβας, ἐπειδὴ ἡ ἐν λόγῳ γραμμὴ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Alhassâr (περὶ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα), ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου εἰς χειρόγραφα τῶν μέσων τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος γράφουν $3\overline{5}$, $4\overline{7}$ ἀντὶ $\frac{3}{5}$, $\frac{4}{7}$ κλπ.

Τὸ πρῶτον βιβλίον Ἀριθμητικῆς, τὸ πραγματευόμενον τὰ περὶ κλασμάτων θέματα μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ συντομίας, ὀφείλεται εἰς τὸν Ὀλλανδὸν Simon Stevin (1548—1620 ἐν Brügge καὶ Leiden), ἔμπορον καὶ βραδύτερον μηχανικὸν (1585 Arithmétique, βλ. καὶ Les œuvres math. de Simon Stevin augmenté par Alb. Girard, Leyde 1634). Ὁ Stevin ἀρχίζει (εἰς τὸ II βιβλίον του, κανὼν V), μὲ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ κοινοῦ διαιρέτου τῶν ὅρων τοῦ κλάσματος, ἵνα ἁπλοποιήσῃ αὐτό· ἐξετάζει κατωτέρω τὴν κατάταξιν κλασμάτων κατὰ μέγεθος καὶ ἀναζητεῖ τὸ ἐλάχιστον κοινὸν πολλαπλάσιον τῶν παρονομαστῶν, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν ἑτερωνύμων κλασμάτων· ἐπίσης ἐξετάζεται ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ διαίρεσις τῶν κλασμάτων. Ἐν τούτοις, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Stevin ἐν τῷ βιβλίῳ του ἀπηυθύνετο πρὸς μορφωμένους ἀναγνώστας καὶ τὸ βιβλίον του ἦτο πολὺ δύσκολον διὰ τοὺς ἁπλοϊκοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δεδομένου ἄλλως τε ὅτι τὰ κλάσματα ἐθεωροῦντο παρὰ τῷ λαῷ ὡς ἓν τῶν δυσκολωτάτων μαθημάτων καὶ ἐλέγετο συνήθως ἡ φράσις «ἔπεσεν εἰς τὰ κλάσματα»! Ἀκριβῶς διὰ τὸν τελευταῖον λόγον περιωρίζετο ἡ διδασκαλία περὶ τῶν κλασμάτων εἰς τὰ ἐλάχιστα, θεωρούμενα τότε ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα, καὶ συνήθως ἠρκοῦντο εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν κανόνων μηχανικῶν, διὰ τῆς βοηθείας τῶν ὁποίων ἐλύοντο διάφορα προβλήματα. Ἀποδείξεις ὁπωσδήποτε αὐστηραί, ἀφορῶσαι εἰς τὰς προτάσεις περὶ τῶν κλασμάτων, ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὡς διακρίνει τις τοῦτο εἰς τὰ σχετικὰ βιβλία τοῦ Wolff (1710) καὶ τοῦ Kästner (1758).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαίρεσιν κλάσματος διὰ κλάσματος, π.χ. τοῦ $\frac{\alpha}{\beta}:\frac{\gamma}{\delta}$ παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη ἐγίνετο ὡς ἑξῆς κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα (βλ. τὰ βιβλία τῶν *Gernardus*, Bibl. math., 1914, σελ. 118. Nr. 23, καὶ *Jordanus* Bibl. math 1914, σελ. 43). Γράφουν $\frac{\alpha.\gamma.\delta.}{\beta.\gamma.\delta.}:\frac{\gamma}{\delta}$ καὶ ἐκτελοῦν τὴν πρᾶξιν, ὅτε εὑρίσκουν πηλίκον $\frac{\alpha.\delta}{\beta.\gamma}$· Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἐπίσης ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται ἡ διαίρεσις δύο κλασμάτων διὰ τροπῆς αὐτῶν εἰς κλάσματα ὁμώνυμα, ὅτε ἡ διαίρεσις τῶν κλασμάτων ἀνάγεται εἰς τὴν διαίρεσιν ἀκεραίων. Κατ' αὐτὸν ἔχομεν δηλαδὴ $\frac{\alpha}{\beta}:\frac{\gamma}{\delta}=\frac{\alpha.\delta}{\beta.\delta}:\frac{\beta.\gamma}{\beta.\delta}=\alpha.\delta:\beta.\gamma=\frac{\alpha.\delta}{\beta.\gamma}$· Ὁ σήμερον ἐν χρήσει τρόπος διαιρέσεως διὰ κλάσματος, καθ' ὃν πολλαπλασιάζομεν τὸν διαιρετέον ἐπὶ τὸ ἀντίστροφον κλάσμα τοῦ διαιρέτου, εὑρίσκεται τὸ πρῶτον εἰς τὸ βιβλίον τοῦ *Stifel* (Arithmetica integra, 1544), ἐνῷ τὸν ὅρον *ἀντίστροφον* ἐχρησιμοποίει ὁ *Widman* εἰς τὸ βιβλίον του Ἀριθμητικῆς ἀπὸ τοῦ 1489. Ἐν γένει δύο ἀριθμοὶ λέγονται ἀντίστροφοι ἀλλήλων, ἂν τὸ γινόμενον αὐτῶν ἰσοῦται μὲ 1. Οὕτω οἱ $^3/_5$ καὶ $^5/_3$, οἱ α καὶ $\frac{1}{\alpha}$· Διὰ τοῦτο ἡ διαίρεσις τοῦ ἀριθμοῦ k διὰ τοῦ κλάσματος $\frac{\alpha}{\beta}$ δίδει πηλίκον $k.\frac{\beta}{\alpha}$ ἤτοι εἶναι $k:\frac{\alpha}{\beta}=\frac{k.\beta}{\alpha}$.

Δεκαδικοὶ ἀριθμοί. Οἱ *δεκαδικοὶ ἀριθμοὶ* ἢ *δεκαδικὰ κλάσματα* εἶναι κλασματικοὶ ἀριθμοὶ ἐν γένει, ἔχοντες παρονομαστὴν $10, 10^2, 10^3, \ldots$, ἤτοι 10, 100, 1000, ... καὶ ἔχουν τὸ προτέρημα νὰ γράφωνται ὅπως καὶ οἱ ἀκέραιοι, τοῦ ψηφίου τῶν δεκάτων γραφομένου δεξιὰ τοῦ τῶν μονάδων, τοῦ τῶν ἑκατοστῶν δεξιὰ τούτου κ. ο. κ., ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου γράφεται ἓν *κόμμα* μεταξὺ τοῦ ψηφίου τῶν ἁπλῶν μονάδων καὶ τῶν δεκάτων. Π. χ. ὁ ἀριθμὸς $\frac{63}{10}$ γράφεται 6,3, ὁ $\frac{1547}{100}$ γράφεται 15,47 κλπ. Τὴν γραφὴν κλασμάτων τινῶν ὑπὸ δεκαδικὴν μορφὴν εὑρίσκει τις τὸ πρῶτον εἰς τὰ βιβλία τῶν *Rudolf Chr.* (Algebra, 1525) καὶ τοῦ *Apian* (1527), ὅστις γράφει ἀντὶ τοῦ $^1/_2$ τὸ 0,50, ἀντὶ $\frac{1}{4}$ τὸ 0, 25, ἀντὶ $\frac{1}{8}$ τὸ 0,125, ἀντὶ $\frac{1}{16}$ τὸ 0,0625, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐγνώριζον τότε τὴν γενικὴν δεκαδικὴν μορφήν.

Εἰς τὸν Ὀλλανδὸν Simon Stevin (1548—1620) ὀφείλεται καὶ ἡ συστηματοποίησις τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν δεκαδικῶν κλασμάτων καὶ ἡ ὁριστικὴ εἰσαγωγὴ τῆς σήμερον ἐν χρήσει γραφῆς αὐτῶν, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι καὶ ὁ εἰσαχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τρόπος διέφερεν ὀλίγον τοῦ σημερινοῦ. Οὕτως ἀντὶ τῶν σημερινῶν ἀριθμῶν 0,3759 καὶ 8,937 ἔγραφεν ὁ Stevin

8①7②5③9④   8⓪9①3②7③

καὶ ἀλλαχοῦ ἀντὶ 0,54 συντόμως 5 4②. Εἰς τὸ ἔργον του Pratique Arithmétique ἐξαίρει ἐκτὸς ἄλλων τὴν μεγάλην πρακτικὴν σημασίαν τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν καὶ ἰδίᾳ διότι δύνανται νὰ γραφοῦν ὡς οἱ ἀκέραιοι καὶ νὰ γίνουν καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν πράξεις ὡς αἱ ἐπὶ τῶν ἀκεραίων, συνιστᾷ δὲ εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν διαφόρων κρατῶν νὰ χρησιμοποιοῦν νομίσματα, μονάδας βάρους κλπ. τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, καθὼς καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς διαιρέσεως τῆς γωνίας εἰς 10 ἴσα μέρη κλπ. Ὄντως ἡ γνώμη τοῦ Stevin ἐξετιμήθη βαθμηδὸν καὶ εἰς πάσας τὰς πολιτισμένας χώρας, σήμερον δὲ μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν ἀκολουθεῖ ἡ τῶν δεκαδικῶν, ὡς ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ζωὴν καὶ πλέον χρησίμων ἢ τῶν κλασματικῶν ἐν γένει ἀριθμῶν, τῶν ὁποίων οὗτοι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς μερικὴ περίπτωσις. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς προτιμήσεως τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ διάφορα πολιτισμένα κράτη τὸ δεκαδικὸν σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν, νομισμάτων κλπ. καὶ οὗτος ἐπίσης εἶναι ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ αὐτῶν ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ προηγῆται καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ (σημερινῷ) σχολείῳ τῆς διδασκαλίας τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν, τῶν ὁποίων κλασματικῶν ὁρίζει πρώτην τὴν διδασκαλίαν ἀτυχῶς τὸ ἀναλυτικὸν ἀπηρχαιωμένον πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Εἰς νεώτερα ἔργα εὑρίσκει τις γραφὰς ὡς αἱ ἑξῆς: ἀντὶ 7,07 γράφουν 7 0 7② ἀντὶ 4 58 τὸ 4 5 8②· τὸ 2 8① ἀντὶ 2,8 κλπ.

Ἡ πρᾶξις τῆς ἀφαιρέσεως γίνεται ὑπὸ τοῦ Stevin ὡς ἑξῆς:

```
 ⓪①②③
237578
 59739
------
177839
```

ἐνῷ οἱ ὑπεράνω ἀριθμοὶ δεικνύουν τὴν δεκαδικὴν θέσιν ἑκάστου τῶν κάτωθι ψηφίων αὐτῶν.

Ἀναγράφομεν καὶ τὸ κατωτέρω παράδειγμα πολλαπλασιασμοῦ τοῦ Stevin:

```
  ④⑤⑥
  878
   54②
-----
 1512
1890
-----
20412
④⑤⑥⑦⑧
```

Δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι μόνον ὁ Stevin διέκρινε τὴν πρακτικὴν σημασίαν τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν. Ὡς ἐφευρέται αὐτῶν ἀναφέρονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οὕτως ὁ ἀστρονόμος Kepler ἀποδίδει τῷ 1616 τὴν δόξαν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν εἰς τὸν φίλον του Jost Bürgi (μηχανικόν, 1552—1632 ἐν Kassel καὶ Πράγᾳ) ἐπίσης ὁ Joh. Hartmann (1563 1625) παρουσιάζεται ὡς ἐφευρέτης τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν ἐν τῷ βιβλίῳ του «Logistica decimalia» (1603). Μεταξὺ τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν διακρίνομεν τοὺς καλουμένους *περιοδικοὺς δεκαδικούς*, οἵτινες ἔχουν ἄπειρα δεκαδικὰ ψηφία, τῶν ὁποίων τὰ δεκαδικὰ ψηφία ἀπό τινος καὶ ἑξῆς ἐπαναλαμβάνονται ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς 3,141141141... εἶναι περιοδικὸς δεκαδικός· ὁμοίως οἱ 2,555..., 68.25171717... Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι λέγονται *ἁπλοῖ περιοδικοί*, ὁ δὲ τελευταῖος *μικτὸς* τοιοῦτος. Ἐν γένει, ὁ περιοδικὸς δεκαδικὸς λέγεται *ἁπλοῦς* μέν, ἂν τὰ ἐπαναλαμβανόμενα δεκαδικὰ ψηφία ἀρχίζουν ἀμέσως μετὰ τὴν ὑποδιαστολήν, *μικτὸς* δὲ ἂν τὰ ἐπαναλαμβανόμενα ψηφία ἀρχίζουν μετὰ ἓν ἢ τινὰ δεκαδικὰ ψηφία. Τόσον τὰ ἁπλᾶ δεκαδικὰ περιοδικὰ κλάσματα ὅσον καὶ τὰ μικτὰ τοιαῦτα εἶναι ἰσοδύναμα μὲ κοινὰ κλάσματα (ἔχοντα παρονομαστὰς καὶ διαφόρους τῶν 10,100,1000,...), ὡς δύναται νὰ εὕρῃ τις τοὺς σχετικοὺς κανόνας εἰς τὰ ἐν χρήσει σχ...

Digitized by Google

βιβλία. Τὰ περιοδικὰ δεκαδικὰ κλάσματα παρουσιάσθησαν εἰς τὰ μαθηματικὰ ἐπιστημονικὰ βιβλία κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ δὴ εἰς τὰ σχολικὰ βιβλία μόλις κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Οὕτως ὁ Beyer εἰς τὸ βιβλίον του Logistica decimalis τοῦ 1603 δὲν κάμνει λόγον περὶ τῶν περιοδικῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν, ἀναφέρων μόνον τι περὶ μιᾶς *περιόδου* (Periodus, σελ. 16, 47). Ὁ πρῶτος ὅστις ἠσχολήθη μὲ τὴν τροπὴν κοινῶν κλασμάτων εἰς δεκαδικὰ καὶ ἀντιστρόφως, ἐὰν παραβλέψωμεν τὰ ὀλίγα παραδείγματα τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Apian (1527) καὶ τὰς μικρὰς νύξεις τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ Beyer, εἶναι ὁ B. Cavalieri (1643, βλ. Trigonometria, Romaniae, cap. XXIV, σελ. 34), ὅστις περιωρίσθη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ προσέγγισιν τιμῶν κλασμάτων δεκαδικῶν μὲ ἄπειρα δεκαδικὰ ψηφία, χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν περιοδικότητα. Λεπτομερεῖς ἔρευναι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ J. Wallis (1616—1703 καθηγητοῦ ἐν Oxford), ὅστις ἔδωκε κανόνας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ δεκαδικοῦ ἀριθμοῦ, ὅταν ὁ παρονομαστὴς τοῦ κλάσματος (*ἀναγώγου*, δηλαδὴ τοῦ ὁποίου οἱ ὅροι εἶναι πρῶτοι πρὸς ἀλλήλους) καὶ παράγοντος αὐτὸ περιέχῃ ἢ μὴ τοὺς παράγοντας 2 ἢ 5.

Εἰς ἐπιστημονικὸν ὕψος ἔφθασεν ἡ θεωρία περὶ τῶν περιοδικῶν κλασμάτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· πρῶτος δ' ὁ Gauss ἀνήγαγεν εἰς σοβαρὸν ἐπιστημονικὸν ἐπίπεδον τὴν ἔρευναν τῶν θεμάτων τούτων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς μεγάλας του ἐρεύνας ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀριθμῶν (βλ. *Gauss*, Werke, Bd. I. Göttingen 1870, σελ. 382—388). Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἐν λόγῳ ἐργασίαι καὶ τὰ πορίσματα αὐτῶν ἐνδιαφέρουν μᾶλλον τοὺς εἰδικῶς ἀσχολουμένους περὶ ταῦτα ἀναφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τὰς ἐργασίας τῶν Zindler (Sätze über den Zusammenhang periodischer Dezimalbrüche mit den gemeinen Erzeugungsbrüchen, Progr. des K. K. Obergymnasiums zu Zeugg 1869—70) καὶ Jos. Mayer (Ueber die Grösse der Periode eines unendlichen Dezimalbruches oder die Congruenz $10^x \equiv 1$ (mod. P), Progr. Gymn. Burghausen 1887—88), καθὼς καὶ τοῦ H. Bork (Periodische Dezimalbrüche, Progr. Nr. 67, Prinz Heinrich Gymn. Berlin 1895).

Εἰς πίνακας τῶν περιοδικῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν δίδεται κατὰ κανόνα μόνον τὸ ν, παριστάνον τὸ πλῆθος τῶν περιοδικῶν ψηφίων ἢ τὸ μέγεθος τῆς περιόδου. Ἐν τούτοις ὁ Gauss ἔδωκε πλήρη πίνακα τῶν περιόδων διὰ πάντας τοὺς πρώτους ἀριθμοὺς καὶ τὰς δυνάμεις τῶν πρώτων ἀριθμῶν, τῶν μικροτέρων τοῦ 100, εὑρέθη δὲ ἐπέκτασις αὐτῶν, γενομένη ὑπὸ τοῦ ἰδίου, μέχρι τοῦ 1000. Οἱ καλούμενοι μεγάλοι πίνακες τῶν πρώτων ἀριθμῶν τοῦ Burckhard (ἀπὸ 1814—1817) δίδουν τὸ ν διὰ πάντας τοὺς πρώτους ἀριθμοὺς μέχρι τοῦ 2 500, ἐπεξετάθησαν δὲ μέχρι τῶν πρώτων ἀριθμῶν τῶν μικροτέρων τοῦ 15000 ὑπὸ τοῦ B Reushle (καθηγητοῦ ἐν Stuttgard) κατὰ τὰ ἔτη 1846—1851) ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου W. Shanks μέχρι τοῦ 40000 κατὰ τὸ 1812—1882 καὶ ὑπὸ τοῦ G. Salmon μέχρι τοῦ 60000 καὶ 750000. Τὰς περιόδους αὐτὰς περιέχουν οἱ πίνακες τοῦ Bernoulli διὰ 1—200 (βλ. Nou. Mém. Ac. Berlin 1771, σελ. 273). Ὁ Gauss ἐπεξέτεινεν αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1000 Ἀνάλυσιν εἰς παράγοντας τῶν 9,99,999,..., $10^ν - 1$ μέχρι τοῦ ν=46 δίδει ὁ Reuchle καθὼς καὶ τῶν 11,101,1001,..., $10^ν + 1$ (διὰ ν=1,... 21) εἰς πρώτους παράγοντας.

Μέθοδοι λύσεως προβλημάτων.—Μέθοδος καλεῖται εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν ὡρισμένος τις τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου λύονται προβλήματα ὡρισμένης κατηγορίας ὅσον ἀφορᾷ τὰ δεδομένα καὶ τὰ ζητούμενα αὐτῶν. Αἱ διάφοροι μέθοδοι λύσεως προβλημάτων τῆς Ἀριθμητικῆς στηρίζονται κυρίως ἐπὶ μιᾶς τοιαύτης ἥτις λέγεται ***μέθοδος τῶν τριῶν***, εἶναι δὲ αἱ κυριώτεραι τῶν ἐν λόγῳ μεθόδων ἡ ***ἁπλῆ*** καὶ ***σύνθετος μέθοδος τῶν τριῶν***, ἡ μέθοδος τῶν ***ποσοστῶν***, ἡ τοῦ ***τόκου*** καὶ τῆς ***ὑφαιρέσεως***, ἡ ***τοῦ μερισμοῦ εἰς μέρη ἀνάλογα*** καὶ ***ἀντιστρόφως ἀνάλογα***, ἡ ***τῆς ἑταιρείας***, ἡ ***τῆς μείξεως***, ἡ ***τοῦ μέσου ὅρου*** καὶ ἡ ***συνεζευγμένη μέθοδος***.

Δύο ποσὰ λέγονται ***ἀνάλογα*** μέν, ἂν πολλαπλασιαζομένου τοῦ ἑνὸς (δηλαδὴ τιμῆς τινος αὐτοῦ) ἐπί τινα ἀριθμὸν Κ, πολλαπλασιάζεται καὶ τὸ ἄλλο (ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ πρώτου, δηλαδὴ μεταβαλλόμενον μεταβαλλομένου τοῦ πρώτου) ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν Κ, οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος, ***ἀντίστροφα*** δέ, ἂν πολλαπλασιαζομένου τοῦ ἑνὸς ἐπὶ Κ, πολλαπλασιάζεται τὸ ἄλλο ἐπὶ τὸν ἀντίστροφον τοῦ Κ, δηλαδὴ ἐπὶ τὸ $\frac{1}{K}$. Δύο ἢ περισσότεροι ἀριθμοὶ α, β, γ,..., θ λέγονται ***ἀνάλογοι*** μὲν ἄλλων ἰσοπληθῶν πρὸς αὐτοὺς α', β', γ',..., θ', ἂν οἱ μὲν γίνωνται ἐκ τῶν δὲ διὰ πολλαπλασιασμοῦ αὐτῶν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμόν, ***ἀντιστρόφως δ' ἀνάλογοι***, ἂν γίνωνται ἐκ τῶν ἀντιστρόφων τῶν ἄλλων $\left(\frac{1}{α'}, \frac{1}{β'}, \ldots, \frac{1}{θ'}\right)$ διὰ πολλαπλασιασμοῦ ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμόν. Οὕτω οἱ ἀριθμοὶ 2, 3, 5, 7 καὶ 4, 6, 10, 14 εἶναι ἀνάλογοι οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, ἐνῷ οἱ $\frac{5}{2}, \frac{5}{3}, 1, \frac{5}{7}$ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογοι τῶν πρώτων (2,3,5,7).

Διὰ τῆς *μεθόδου τῶν τριῶν* λύονται προβλήματα εἰς τὰ ὁποῖα δίδονται αἱ ἀντίστοιχοι τιμαὶ δύο ποσῶν ἀναλόγων ἢ ἀντιστρόφως ἀναλόγων καὶ ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ ἡ νέα τιμὴ τοῦ ἑνὸς τούτων, ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς νέαν (ἀντίστοιχον τῆς ζητουμένης) τιμὴν τοῦ ἄλλου ποσοῦ. Περὶ τοῦ κανόνος τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων τούτων καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων μεθόδων τῆς Ἀριθμητικῆς δύναται νὰ εὕρῃ τις μετὰ πολλῶν καὶ ποικίλων λεπτομερειῶν εἰς οἱονδήποτε σχολικὸν βιβλίον πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς ἢ καὶ ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς (τὸ τελευταῖον ἰδίᾳ διὰ τὴν συνεζευγμένην μέθοδον καὶ τὰς τοῦ τόκου, ὑφαιρέσεως καὶ ἑταιρείας).

Ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὅτι ἡ μέθοδος τῶν τριῶν εὑρίσκεται τὸ πρῶτον γνωστὴ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, καὶ τοῦτο διότι δὲν εὑρίσκεται προγενεστέρως εἰς ἄλλους λαούς. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ τὰ προβλήματα τῆς μεθόδου τῶν τριῶν θεωροῦνται ὡς ἀπαραιτήτως χρήσιμα εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ ἑπομένως εἶναι ἀντικείμενον τῆς ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο αὕτη ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς Κίνας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Φοινίκης καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ διδασκαλία περὶ τῶν *ἀναλογιῶν* (καλεῖται δὲ *λόγος* μὲν δύο ἀριθμῶν τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τοῦ μὲν διὰ τοῦ δέ, *ἀναλογία* δὲ ἡ ἰσότης δύο λόγων) ἀνεπτύχθη εὐρύτατα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, χωρὶς ὅμως νὰ εὑρίσκωμεν παρ' αὐτοῖς διαδεδομένην τὴν χρῆσιν τῆς μεθόδου τῶν τριῶν. Πρῶτος ὁ Νικόλαος Ῥάβδας ἐκ Σμύρνης κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα παρουσιάζει προβλήματα τῆς καλουμένης πολιτικῆς ἢ ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς (πολιτικὸς λογαριασμός), τὰ ὁποῖα λύονται διὰ τοῦ κανόνος τῆς μεθόδου τῶν τριῶν (βλ. *P. Tannery* Notices et extraits des manuscrits de la Bibl. nat. 32, 1 Paris 1886, σελ. 136). Τὰ βυζαντινὰ ἐγχειρίδια εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀναφέρεται δ' ἡ ἐν λόγῳ μέθοδος ὡ: μάντις τοῦ ὑπολογισμοῦ (βλ. *J. Heiberg*, Abh. Gesch. Math. 9, 1889, σελ. 167, «***ἡ δὲ τῶν τριῶν μέθοδος ἡ τῆς λογιστικῆς μάντις ἐστί, καθὼς φησιν ὁ παλαιὸς λόγος***»). Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὁ Μαχαβίρα ἔγραψεν ἓν μαθηματικὸν ἔργον, περιέχον κεφάλαιον ἐν ᾧ ἀσχολεῖται μὲ διάφορα εἴδη τῆς μεθόδου τῶν τριῶν, μὲ ἐφαρμογὰς τοῦ τόκου, μὲ ἐμπορικὰς μετρήσεις καὶ διαφόρους ὑπολογισμοὺς (βλ. *L. Rodet*, Leçons de Calcul d'Aryabhatta, σελ. 402 καὶ 425, Strophe XXVI). Εἰς τὴν ἁπλῆν μέθοδον τῶν τριῶν, καθὼς καὶ σήμερον, ὑποτίθενται γνωστὰ τρία ποσὰ ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο εἶναι συγκεκριμένα. Ὁ Ἰνδὸς συγγραφεὺς δίδει κανόνας καθ' οὓς τὰ τρία ἐν λόγῳ ποσὰ (δηλαδὴ οἱ παριστάνοντες αὐτοὺς ἀριθμοὶ) πρέπει καθ' ὡρισμένην σειρὰν νὰ πολλαπλασιασθοῦν ἢ νὰ διαιρεθοῦν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς δεικνύει ἀκόμη πῶς χωρίζεται ἡ σύνθετος μέθοδος τῶν τριῶν εἰς ἄλλας ἁπλᾶς. Ἐπειδὴ οἱ Ἄραβες δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς μαθηταὶ τῶν Ἰνδῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν αὐτῶν, εἶναι ἑπόμενον νὰ ἀναμένῃ τις νὰ εὕρῃ εἰς τὰ σχετικὰ βιβλία τῶν Ἀράβων προβλήματα τῆς μεθόδου τῶν τριῶν κατὰ τοὺς Ἰνδούς· καὶ ὄντως οὕτως ἔχει, ὡς διακρίνει τις τοῦτο καὶ ἐν τῇ Ἀλγέβρᾳ τοῦ Μωχ. Ἴμπν Μοῦσα Ἀλχβαράζμι (περὶ τὸ 820 ἐν Βαγδάτῃ). Αἱ ἀραβοϊνδικαὶ ἐν λόγῳ γνώσεις μετεδόθησαν κατὰ τὸν μεσαίωνα διὰ τοῦ Liber abaci τοῦ Ἰταλοῦ λογίου Leonardo von Pisa (1228). Ἐν τῇ νεωτέρᾳ μεθοδικῇ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀριθμητικῆς συνάγεται ὁ κανὼν τῆς μεθόδου τῶν τριῶν κατὰ δύο τρόπους: 1) διὰ τῆς χρήσεως τῆς καλουμένης μεθόδου τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν μονάδα, καθ' ἥν, διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν τιμὴν πλήθους τινὸς μονάδων, ὅταν γνωρίζωμεν τὴν τιμὴν ἄλλων ὁμοειδῶν τοιούτων, εὑρίσκομεν πρῶτον τὴν τιμὴν τῆς μιᾶς τῶν μονάδων τούτων καὶ ἔπειτα τὴν τιμὴν τοῦ ἐν λόγῳ πλήθους· 2) διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἀναλογιῶν, εἰς τὰς ὁποίας γνωρίζομεν τοὺς τρεῖς ἀριθμοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἑκάστη, καὶ ἐκ τούτων εὑρίσκομεν τὸν ζητούμενον τέταρτον. Εἰς τοῦτο ἀποδίδεται καὶ τὸ ὄνομα *μέθοδος τῶν τριῶν*, δηλαδὴ ἐκ τριῶν δεδομένων ἀριθμῶν τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος εὑρίσκεται τέταρτος τοιοῦτος.

Προβλήματα τόκου. Τόκος καλεῖται τὸ κέρδος τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὁ δανείζων χρήματα ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα. Ὁ τόκος τῶν 100 δρχ. εἰς ἓν ἔτος καλεῖται συνήθως *ἐπιτόκιον*· τὸ δανειζόμενον χρηματικὸν ποσὸν λέγεται *κεφάλαιον*, ἡ δὲ χρονικὴ διάρκεια τοῦ δανείου *χρόνος*. Τὰ προβλήματα τοῦ τόκου λύονται διὰ τῆς συνθέτου μεθόδου τῶν τριῶν, ἐπειδὴ ἐπιτόκιον 5 δρ. π. χ. σημαίνει ὅτι αἱ 100 δρ. εἰς 1 ἔτος δίδουν τόκον 5 δρ. καὶ δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν διὰ τῆς ἐν λόγῳ μεθόδου τὸν τόκον κεφαλαίου τινὸς 6000 δρ. π. χ. εἰς 4 ἔτη καὶ εὑρίσκομεν $\frac{6000 \times 5 \times 4}{100}$. Γενικῶς ἂν παραστήσωμεν διὰ Κ τὸ κεφάλαιον, διὰ τοῦ Τ τὸν τόκον, διὰ τοῦ Χ τὸν χρόνον εἰς ἔτη καὶ διὰ Ε τὸ ἐπιτόκιον, εὑρίσκομεν $T = \frac{K \times E \times X}{100}$ καὶ ἐκ τῆς ἰσότητος αὐτῆς εὑρίσκομεν ἕκαστον τῶν Κ, Ε, Χ, ὅταν δοθοῦν τὰ τρία ἄλλα.

Εἰς τὰ προβλήματα τοῦ τόκου ὑπάγονται καὶ τὰ προβλήματα τῆς *ὑφαιρέσεως*· εἶναι δὲ ἡ *ὑφαίρεσις* τὸ ποσὸν καθ' ὃ ἐκπίπτει ἡ ἀξία ἑνὸς γραμματίου (ἢ ἀναγραφομένη ἐν αὐτῷ), ὅταν τοῦτο ἐξοφληθῇ πρὸ τῆς διορίας του. Τὸ ποσὸν τὸ ἀναγραφόμενον ἐν τῷ γραμματίῳ λέγεται συνήθως *ὀνομαστικὴ ἀξία* αὐτοῦ, ἐνῷ τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον πληρώνεται πρὸς ἐξόφλησιν αὐτοῦ λέγεται *πραγματικὴ ἀξία* τοῦ γραμματίου. Ἡ ὑφαίρεσις λέγεται *ἐμπορικὴ* ἢ *ἐξωτερική*, ἂν εἶναι ὁ τόκος τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τοῦ γραμματίου διὰ τὸν χρόνον τῆς προεξοφλήσεως μέχρι τῆς λήξεως αὐτοῦ (ὁριζομένου τούτου ἐν τῷ γραμματίῳ) πρὸς ὡρισμένον ἐπιτόκιον· *ἐσωτερικὴ* λέγεται ἡ ὑφαίρεσις, ἂν εἶναι ὁ τόκος τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ γραμματίου. Περὶ τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων τῆς ὑφαιρέσεως ὡς καὶ τῶν τοῦ τόκου λεπτομερῶς δύναται νὰ ἴδῃ τις εἰς τὰ συνήθη βιβλία πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς. Παραδείγματα προβλημάτων τόκου εὑρίσκει τις εἰς τὰ ἰνδικὰ διδακτικὰ βιβλία (βλ. Aryabhatta, 476 μ. Χ. ed. L. Rodet, Strophe XXV, σελ. 402).

Ἐπίσης προβλήματα τόκου εὑρίσκομεν εἰς τὸ Liber abaci (1228) τοῦ Leonardo von Pisa, ὅπου τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται καὶ ὁ ὅρος *κεφάλαιον*. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος τὰ περὶ τόκου προβλήματα θεωροῦνται ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης μᾶλλον τῆς καλουμένης πολιτικῆς ἢ ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς, ἐν ᾗ ἐξητάζοντο προβλήματα εὑρέσεως τόκου τοῦ τόκου, δηλαδὴ τὰ καλούμενα σήμερον προβλήματα συνθέτου τόκου καὶ τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς Στοιχειώδους Ἀλγέβρας.

Ὁ ὅρος *τοῖς ἑκατόν*, ὅστις ἐκφράζεται συμβολικῶς διὰ τοῦ %, π. χ. 5%, συναντᾶται εὑρισκόμενος ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους ἐμπόρους, τὸ δὲ σύμβολον % ὑπὸ τὴν μορφὴν $\frac{o}{o}$ ἔχει τὴν καταγωγήν του εἰς ἰταλικὰ χειρόγραφα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Εἰς χειρόγραφον τοῦ 1425 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Plimpton ἀναγράφεται ἀντὶ τοῦ Per 100 τὸ σύμβολον 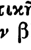 100 καὶ συντομώτερον 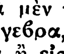 ἀντὶ τοῦ 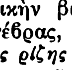 (βλ. D. E. Smith, Rara arithmetica, Boston and London 1908, σελ. 440).

Περὶ τῶν προβλημάτων τῶν *ποσοστῶν*, τῆς *μείξεως*, τῆς *ἑταιρείας*, τοῦ *μέσου ὅρου* καὶ ἄλλων ἀναγομένων ἐπὶ ταῦτα δύναται νὰ ἴδῃ τις γενικῶς μὲν εἰς τὰ συνήθη σχολικὰ βιβλία πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς, λεπτομερέστερον δὲ εἰς τὰ τῆς ἐμπορικῆς Ἀριθμητικῆς. Διὰ μὲν τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν *λογαρίθμων* βλ. Ἄλγεβρα, ὡς καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἢ εἰς τὰ σχολικὰ βιβλία Ἀλγέβρας, διὰ δὲ τὸ περὶ *τετραγωνικῆς* καὶ *κυβικῆς ῥίζης* εἰς τὰ συνήθη βιβλία Πρακτικῆς καὶ Θεωρητικῆς Ἀριθμητικῆς, ἂν καὶ διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς κυβικῆς ἢ οἱασδήποτε ῥίζης ἀριθμοῦ τινος χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ οἱ λογάριθμοι.

Ν. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

—(ΠΑΙΔΑΓΩΓ.). Εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ γενικοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν συμβάλλουσι καὶ τὰ Μαθηματικά, τῶν ὁποίων κλάδος εἶναι ἡ Ἀριθμητική, διότι κέκτηνται σαφήνειαν ἐννοιῶν καὶ ἀκρίβειαν περὶ τὴν δήλωσιν τῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων, τὰς ὁποίας ἐρευνῶσιν, ἀνέφικτον ὑπ' ἄλλης οἱασδήποτε ἐπιστήμης. Ἡ θεωρητικὴ ἀκρίβεια, ἡ ὀρθότης καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν μαθηματικῶν ἐννοιῶν εἶναι ἀπόλυτος· ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην κρινομένη ἡ μορφωτικὴ ἀξία τῶν Μαθηματικῶν εἶναι πράγματι μοναδική. Ὁ σκοπὸς δὲ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι παρὰ μόρφωσις μαθηματική, σκοποῦσα εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν μαθητὴν ἱκανὸν νὰ εὑρίσκῃ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἱκανότης δὲ αὕτη θὰ τῷ ἐπιτρέψῃ βραδύτερον νὰ δράσῃ γενικώτερον ἐν τῷ κοινωνίᾳ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰδικώτερον ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς συντελεῖ, καθιστῶσα τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὸ περιβάλλον μαθηματικῶς, νὰ διαβλέπουν δηλ. εἰς πᾶσαν ποιότητα καὶ ποσότητα, εἰς τὸ νὰ ἐμβαλῇ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀντίληψιν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ εὕρεσις καὶ ἡ λύσις προβλημάτων, ὅπου συνήθως σήμερον δὲν διαβλέπομεν τοιαῦτα· πρὸς τούτοις δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ὀφείλει νὰ καθιστᾷ τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς καὶ νὰ λύουν μόνοι των τὰ προβλήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκουν οἱ ἴδιοι. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἡ διδασκαλία αὕτη πρέπει νὰ βαδίζῃ κατὰ τὸ ἀξίωμα τῆς *αὐτενεργείας*, καθ' ὃ τὰ παιδία ἐπιδιώκουν σκοπόν τινα τὸν ὁποῖον ἔθεσαν αὐτὰ τὰ ἴδια ἢ ἡμεῖς, καταβάλλουν δὲ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ, χωρὶς ὁ διδάσκαλος ἀκαίρως ἐπεμβαίνων νὰ ὀλιγοστεύῃ

Digitized by Google

τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐργασίαν. Ἐπὶ παραδείγματι: Εἰς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν: «Ἰδοὺ τὸ τράμ!». Ἐὰν οὗτοι ἐδιδάχθησαν συμφώνως μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ καλουμένου σχολείου ἐργασίας, ἤτοι μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς αὐτενεργείας, εἰς τὴν ἀνωτέρω φράσιν ἡμῶν θὰ ἀντιδράσουν περίπου ὡς ἑξῆς: «Δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν καὶ νὰ λύσωμεν προβλήματα, λ. χ. νὰ ὑπολογίσωμεν τί ἤθελε δαπανήσει ἡ τάξις ἡμῶν, ἐὰν ἤθελε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Φάληρον κλπ». Ἕτερον παράδειγμα: Εἰς χωρικοὺς μαθητὰς ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν εἴς τινα ἐκδρομήν: «Ἰδοὺ πρόβατα». Οἱ μαθηταὶ εὐθὺς δύνανται νὰ συλλέξουν πολλὰς καὶ ποικίλας πληροφορίας παρὰ τοῦ ποιμένος περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προβάτων, περὶ τῆς τιμῆς τοῦ μαλλιοῦ, τῶν ἀμνῶν κλπ., ὥστε κατόπιν ἐν τῷ σχολείῳ ἢ κατ' οἶκον νὰ σχηματίσουν καὶ νὰ λύσουν ποικίλα προβλήματα.

Τοιαῦτα θέματα πρὸς εὕρεσιν προβλημάτων εἶναι ἐξαίρετον μέσον καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ μεταξὺ τῶν μαθητῶν κατ' ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐνέργειαν γινομένου διαλόγου (βλ. ἄρθ. ἀναπτύσσουσα διδασκαλία). Λαμπρὰν εὐκαιρίαν εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μαθητῶν διάλογον, εἰς τὸν ὁποῖον φυσικὰ μετέχει προκαλούμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ὁ διδάσκαλος, παρέχει ἡ ζήτησις πληροφοριῶν ἀναγκαίων πρὸς διατύπωσιν τῶν προβλημάτων καὶ δὴ καὶ αἱ διασαφήσεις τεχνικῶν ὅρων, οἷον κέρδος, διαφορά, τόκος, δωδεκάς, μὴν (ἔχει τριάκοντα ἡμέρας!), μέτρον κλπ. Ταῦτα δὲ πάντα κατανοοῦνται εὐκολώτερον καὶ βαθύτερον, ἐὰν ἐν διαλόγῳ προσπαθοῦν οἱ μαθηταὶ νὰ διαφωτίζωνται ἀμοιβαίως, παρὰ ἐὰν ὁ διδάσκαλος παρέχῃ τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις.

Τὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν δυνάμεθα νὰ προαγάγωμεν καὶ διὰ συλλογῶν προβλημάτων, διδομένων εἰς τοὺς μαθητάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀναγράφονται μόνον τὰ πράγματα καὶ οἱ ἀναγκαῖοι ἀριθμοί, ἡ δὲ διατύπωσις τῶν προβλημάτων καὶ ἡ λύσις αὐτῶν ἀφίνονται εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπίνοιαν τῶν μαθητῶν. Δυνατὸν ὡσαύτως νὰ δίδωνται εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τοῦ πίνακος ἢ καὶ ἐν βιβλιαρίῳ μόνον ἀριθμοί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων οἱ μαθηταὶ ὀφείλουν νὰ ἐπινοοῦν ὡρισμένα συγκεκριμένα προβλήματα καὶ νὰ λύουν αὐτά.

Καὶ ἡ ἐκμάθησις τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ συνήθων γραπτῶν μορφῶν τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων πρέπει νὰ γίνεται μὲ πᾶσαν δυνατὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν.

Ἡ βοήθεια δέ, τὴν ὁποίαν ἑκάστοτε ἀναγκάζεται νὰ παρέχῃ ὁ διδάσκαλος, ὀφείλει κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ περιορίζεται εἰς παρορμήσεις τοιαύτας, ὁποῖαι εἶναι αἱ ἑξῆς: ὑπολογίσατε!, συγκρίνατε!, σκεφθῆτε! λάθος εἰς τὰς δεκάδας! κτλ.

Ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος τῆς αὐτενεργείας ἀπαιτεῖ συνάμα καὶ μακρὰν ἐμμονὴν εἰς τὴν ἀρίθμησιν συγκεκριμένων πραγμάτων. Μέχρι τοῦ 11ου ἔτους τῆς ἡλικίας οἱ μαθηταὶ κατὰ μέσον ὅρον ἐνδιατρίβουν εὐχαρίστως καὶ ἐπιτυχῶς μόνον περὶ τὰ αἰσθητά: ἡ ἀφῃρημένη δὲ νόησις ἀναπτύσσεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καὶ εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὰ πέραν τοῦ 11ου ἔτους. Ἵνα λοιπὸν κατανοήσουν τὰ κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς οἱ μικρότεροι μαθηταί, ἀνάγκη νὰ προχωροῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀφαίρεσιν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποκτήσουν ἀρκετὰς ἐντυπώσεις ἀκουστικάς, ὀπτικάς, ἁπτικὰς καὶ κινητικάς. Διότι πᾶσα πρόωρος ἀφαίρεσις εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἔχει ἀποτέλεσμα τὴν διαρκῆ καθυστέρησιν κατὰ τὰ μετὰ ταῦτα σχολικὰ ἔτη. Ἐντεῦθεν εὐκόλως συνάγομεν, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ σημασία τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀντικειμένων, δι' ὧν διδάσκεται ἡ ἀριθμητικὴ κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη. Τὸ σύνηθες ἀριθμητήριον δὲν εἶναι ἀξιοσύστατον μέσον τῆς αἰσθητοποιήσεως τῶν ἀριθμῶν· διότι παρέχει μόνον ὀπτικὰς εἰκόνας. Τούτου προτιμότερα βεβαίως εἶναι μικρὰ ἀριθμητήρια, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἔχῃ ἕκαστος μαθητὴς τὸ ἰδικόν του· μειονεκτοῦσιν ὅμως καὶ ταῦτα κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐπιτρέπουν αἰσθητοποίησιν πέραν τοῦ 100 καὶ κοστίζουν πολύ. Τῶν ἀριθμητηρίων ἐν γένει διὰ τοῦτο εἶναι προτιμότερα ὄσπρια, χαλικάκια καὶ δὴ μικρὰ ξυλαράκια, τῶν ὁποίων εἶναι εὔκολος καὶ ἀδάπανος ἡ προμήθεια εἰς μέγα πλῆθος. Δι' αὐτῶν οἱ ἀριθμοὶ ἐμπεδοῦνται καλῶς, διότι αἱ ἀντιλήψεις τῶν μαθητῶν θὰ σύγκεινται ἐξ αἰσθημάτων ὀπτικῶν, ἁπτικῶν καὶ κινητικῶν. Πρὸς τούτοις διὰ τῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας εὐκόλως συνθέτουσιν οἱ μαθηταὶ (λ. χ. καθίσματα, τραπέζια κ. λ. π.) τοποθετοῦντες καταλλήλως σπίρτα (ἢ ξυλαράκια), εἰσάγονται καὶ εἰς τὰ στοιχειωδέστατα τῆς γεωμετρίας Τὸ μάθημα ὡς ἐκ τούτου καθίσταται λίαν τερπνόν. Ὡ, δευτερεύοντα δὲ ἐπιβοηθικὰ μέσα αἰσθητοποιήσεως ἄξια μνείας εἶναι οἱ δάκτυλοι τῆς χειρός, αἱ ἀριθμικαὶ εἰκόνες, κρότοι διὰ τῆς χειρὸς κεκρυμμένης οὔσης, νομίσματα κ.λ.π. Μόνον διὰ τῆς πολλῆς καὶ ἐπιμόνου χρήσεως τοιούτων μέσων δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀποκτοῦν ὀρθὰς καὶ ἀσφαλεῖς τῶν ἀριθμῶν παραστάσεις. Παρατηρεῖται πολλάκις σήμερον, ὅτι πολλοὶ μαθηταὶ εὐχερῶς ἀπομνημονεύουν μακρὰν σειρὰν ὀνομάτων ἀριθμῶν· ἐντεῦθεν δὲ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι εὐκόλως δύνανται νὰ σχηματίσουν τὴν πεπλανημένην γνώμην, ὅτι οἱ μαθηταὶ οὗτοι γινώσκουν ἤδη καλῶς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. Ἀρκεῖ ὅμως ὁ διά τινος μέσου αἰσθητοποιήσεως ἔλεγχος, διὰ νὰ καταφανῇ ἡ πλάνη των. Καὶ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἰσχύει τὸ καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης ἰσχῦον ἀξίωμα, ἤτοι: Ἡ γνησία γνῶσις προέρχεται οὐχὶ ἐκ τῶν λέξεων, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐκ τῆς ἐποπτείας δηλονότι, ἐκ τῆς παραστάσεως (διὰ σπίρτων ἢ διὰ γραμμῶν) καὶ τῆς ἀριθμήσεως πραγματικῶν ἀντικειμένων.

Ἡ κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τρόπον διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς στενῶς συνδέεται μὲ τήν, περὶ τῆς ὁποίας ἐκάμαμεν ἄλλοτε λόγον, εἰσαγωγὴν γενικῶν παρορμήσεων εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀντὶ τῆς ἀτόπως ἐγκωμιαζομένης ἐρωτηματικῆς μορφῆς τῆς διδασκαλίας. Ὅσῳ δηλονότι ἐπιμελέστερον καλλιεργεῖται ἡ αἰσθητοποίησις τῶν ἀριθμῶν, τόσῳ περισσότερον θὰ περιορίζωνται αἱ ἐρωτήσεις καὶ αὐταὶ αἱ γενικαὶ παρορμήσεις, αἵτινες πολλάκις καὶ ὅλως δυνατὸν νὰ ἐκλίπουν.

Ἐὰν ἡ διδασκαλία τῶν ἀριθμῶν γίνεται γενικῶς εἰς ὅλας τὰς τάξεις ἐν στενῇ ἐπαφῇ μὲ τὰ πράγματα, μὲ τὴν ζωὴν τοῦ μαθητοῦ, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ μαθήματος τούτου θὰ εἶναι μέγα· τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος δύναται νὰ αὐξάνηται καὶ διὰ στίχων καὶ διὰ παιγνιδίων περιεχόντων ἀρίθμησιν.

Οὕτω διδασκομένη ἡ ἀριθμητικὴ ἀναπτύσσει παρὰ τῷ μαθητῇ καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ δύνασθαι· προάγει δὲ καὶ τὸ κοινωνικὸν καὶ ἐθνικὸν φρόνημα· διότι εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τὰ προβλήματα ἀναζητοῦνται ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἐπικαίρων τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ζητημάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἀπείρου τῆς σειρᾶς τῶν ἀριθμῶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις, πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω (ἀκέραιοι καὶ κλασματικοί), ἥτις ἐπέρχεται εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, εἶναι λίαν πρόσφορος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Τὸ ἀξίωμα τῆς αὐτενεργείας ἀπαιτεῖ πρὸς τούτοις ἐλευθερίαν καὶ περὶ τὰς μεθόδους τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων. Ἐὰν οἱ μαθηταὶ εὑρίσκουν ἕκαστος διάφορον τρόπον λύσεως, ἅπαντες οἱ τρόποι οὗτοι εἶναι εὐπρόσδεκτοι· διότι μαρτυρεῖται τοιουτοτρόπως εὐστροφία πνευματική, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει ἡ νεωτέρα παιδαγωγική. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραμελῇ τις κατὰ τὸ μάθημα τοῦτο καὶ πολλὴν ἄσκησιν πρὸς ἀπόκτησιν μηχανικῆς εὐχερείας.

Κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας παιδαγωγικὰς ἀρχὰς μετερρυθμίσθησαν ἐν Γερμανίᾳ καὶ τὰ ἐπίσημα σχολικὰ προγράμματα. Τὸ ἀπὸ τοῦ 1922 ἰσχῦον ἐν Πρωσσίᾳ π. χ. ὡς ἑξῆς διατυπώνει τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς:

«Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῷ βασικῷ σχολείῳ (δηλαδὴ εἰς τὰς τέσσαρας πρώτας τάξεις) ἐπιδιώκει νὰ ἔχῃ ἀποκτήσει ὁ μαθητὴς κατὰ τὸ τέλος τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως ἀσφαλῆ γνῶσιν τῶν τεσσάρων πράξεων τῶν ἀκεραίων, γνῶσιν τῶν συνηθεστάτων νομισμάτων, μέτρων, σταθμῶν καὶ τῆς γραφῆς αὐτῶν, τέλος δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ συνηθεστάτων κλασμάτων. Ἡ διάταξις τῆς ὕλης δύναται νὰ γίνεται ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε γενικῶς παραδεδεγμένης κατὰ διαστήματα ἀριθμικὰ (δηλαδὴ 1 μέχρι 10, 1 μέχρις 20, 1 μέχρις 100, 1 μέχρι 1000 κλπ.) καὶ ἀναλόγως τῆς δυσχερείας τῶν πράξεων οὕτως, ὥστε π. χ. διὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος ὁρίζονται αἱ εὐκολώτεραι πράξεις ἐντὸς τῆς μέχρις 100 σειρᾶς, διὰ τὸ δεύτερον δυσκολώτεραι ἐντὸς τῆς σειρᾶς ταύτης καὶ πρὸς ταύταις εὐκολώτεραι ἐντὸς τῆς σειρᾶς μέχρι 1000, διὰ δὲ τὸ τρίτον αἱ δυσκολώτεραι ἐντὸς τῆς μέχρι 1000 σειρᾶς. Ἡ ἀριθμητικὴ πρέπει πάντοτε νὰ συνδέεται μὲ τὴν πραγματογνωσίαν καὶ μὲ τὴν παιδικὴν ζωήν. Προβλήματα πρὸς λύσιν ἀπὸ μνήμης μὲ τριψηφίους ἀριθμοὺς περισσοτέρους τοῦ ἑνὸς πρέπει τις νὰ ἀποφεύγῃ. Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας γραπτὰς μορφὰς καὶ μεθόδους τῶν πράξεων κατὰ κανόνα πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὸ τέταρτον σχολικὸν ἔτος».

Περὶ δὲ τῶν τεσσάρων ἀνωτέρων τάξεων ὁρίζονται τὰ ἑξῆς:

«Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ὀφείλει νὰ ἀναπτύσσῃ τὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν νὰ κατανοοῦν τοὺς ἀριθμούς, νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὰ τοῦ βίου ἀριθμητικῶς καὶ νὰ λύουν μόνοι των ἀσφαλῶς ἀριθμητικὰ προβλήματα, ἐκπηγάζοντα ἐκ τῶν βιωτικῶν σχέσεων. Τὴν ὕλην τῆς ἀριθμητικῆς τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποτελοῦν λογαριασμοὶ μὲ ποικίλους ἀριθμούς, μὲ κοινὰ καὶ μὲ δεκαδικὰ κλάσματα, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἱκανότητος περὶ τὸ εὑρίσκειν προβλήματα ἐκ τῆς ζωῆς καὶ δὴ ἄσκησις περὶ τὰς μεθόδους, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ ἀρχίζῃ διὰ καταλλήλου ἐκλογῆς ἀπὸ τοῦ 5ου σχολ. ἔτους.

»Τὰ προβλήματα πρέπει νὰ τίθενται τοιουτοτρόπως, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ ἀναγκάζεται νὰ εὑρίσκῃ ὁ ἴδιος τὴν κατάλληλον πρᾶξιν. Πρέπει πρὸ τούτοις οἱ μαθηταὶ νὰ καθοδηγοῦνται εἰς τὴν εὕρεσιν προβλημάτων διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τιμολογίων, πορισμάτων μετρήσεων καὶ σταθμήσεων, τὰς ὁποίας ἐκτελοῦν οἱ ἴδιοι, δρομολογίων σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοίων καὶ τῶν τοιούτων. Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἀσκοῦνται καὶ εἰς τὸν ἐκ τοῦ προχείρου κατὰ προσέγγισιν ὑπολογισμὸν τοῦ ἐξαγομένου πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως καὶ κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς, προτοῦ ἀκόμη εὑρεθῇ τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως.

»Ὁ ἀριθμὸς τῶν χάριν τῆς διδασκαλίας τοῦ νέου λυομένων προβλημάτων πρέπει νὰ περιορίζεται τόσον, ὥστε εἰς ἑκάστην ὥραν διδασκαλίας νὰ μένῃ κατὰ κανόνα ἀρκετὸς χρόνος διαθέσιμος εἰς ἐπαναλήψεις. Προβλήματα μηδεμίαν ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ζωήν, οἷον ἡ εὕρεσις τοῦ χρόνου εἰς τὰ προβλήματα τόκου, πολύπλοκα κλασματικὰ προβλήματα κτλ., πρέπει νὰ περιορίζωνται εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ νὰ ἐκβάλλωνται ἐντελῶς. Κατὰ δὲ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτοῦμεν τὴν τήρησιν μιᾶς μόνον ὡρισμένης μεθόδου, τῆς «κανονικῆς μεθόδου», ἀλλὰ καὶ νὰ ἀσκοῦμεν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νὰ εὑρίσκουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐλευθέρως ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους καὶ διαφόρους τρόπους λύσεως. Κατὰ τὴν γραπτὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰ τοῦ βίου, πρέπει κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολείων νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ συνήθεις παρὰ τοῖς ἐμπόροις, παρὰ τοῖς βιοτέχναις καὶ παρὰ τοῖς γεωργοῖς μέθοδοι λύσεως. Ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον πρέπει νὰ καταπολεμῆται ἡ μηχανική, ἄνευ σκέψεως, κατά τινα κανόνα λύσις. Μεθόδων λύσεως, αἱ ὁποῖαι ὑποβοηθοῦν τοιοῦτον μηχανικὸν τρόπον τοῦ λογαριάζειν, ἄριστον εἶναι μηδέποτε νὰ γίνεται χρῆσις».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σ. Μ Καλλιάφα*, Θεωρία καὶ πρᾶξις τοῦ σχολείου ἐργασίας (1925, μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ). — Πρακτικὸς ὁδηγὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς 1927. — *Natorp*, Sozialpädagogik. — *Johannes Kühne*, Neubau des Rechenunterrichts, 1923. Ἐκ τῶν ἀρίστων περὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἔργων. *Kühnel*, Vier Vorträge über neuzeitlichen Rechenunterricht. *Lietzmann*, Methodik des mathematischen Unterrichts 1924 3 Bd — *Gerlach*, Lebensvoller Rechenunterricht, 1 und 2 Teile. — *Gerlach*, Schöne Rechenstunden, 2 Bände. — *Walsemann*, Grundlegende Zahlenlehre. — *Haase*, Der erste Rechenunterricht. — *Vogt*, F., Arbeitsgemässer Rechenunterricht. — *Kempinsky*, der Rechenlehrer der Kleinen. — *Kempinsky*, so rechnen wir bis Hundert. — *Kempinsky*, so rechnen wir bis Tausend. — *Kempinsky*, das vierte Rechenjahr. *Zimmermann*, Der neue Rechenunterricht. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Σ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

— ΨΥΧΟΛ.] Τὰ σπουδαιότερα προβλήματα εἰς ἃ ἀσχολεῖται ἡ ψυχολογία τῆς ἀριθμητικῆς, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου σχολικοῦ μαθήματος, εἶναι τὰ ἑξῆς:

Α΄) ***Τίνες αἱ ἀριθμητικαὶ ἱκανότητες.*** Αἱ ἱκανότητες, τὰς ὁποίας τὸ Σχολεῖον προσπαθεῖ νὰ βελτιώσῃ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀριθμητικῆς εἶναι: α΄) νὰ καταστήσῃ ἀντιληπτὴν τὴν *ἔννοιαν* τῶν ἀριθμῶν, ὡς ὀνομάτων ὁμάδων τινῶν ἢ μεγεθῶν καὶ κέντρων ἢ πυρήνων σχέσεως πρὸς ἄλλους ἀριθμούς. Οὕτω λ. χ. ἡ ἔννοια τῶν πρώτων 10 ἀριθμῶν δύναται νὰ σημαίνῃ γνῶσιν τοῦ ὅτι 1 σημαίνει ἓν πρᾶγμα ἐξ ἑνὸς γνωστοῦ εἴδους, 2 σημαίνει ἓν ἐπὶ πλέον· 3 σημαίνει ἓν ἐπὶ πλέον τῶν 2 κλπ. Ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἡ κατὰ *σειρὰν* ἔννοια τῶν ἀριθμῶν. Πλὴν ταύτης ὅμως ἔχομεν καὶ ἄλλην ἔννοιαν, τὴν κατὰ *συλλογήν*, καθ' ἣν ὁ ἀριθμὸς 2 λ. χ. ἁρμόζει εἰς ὁμάδα ἢ συλλογὴν ἐκ δύο ἀντικειμένων, ὁ ἀριθμὸς 5 εἰς ὁμάδα ἐκ 5 ἀντικειμένων, ὁ 6 εἰς ὁμάδα ἐξ 6 ἀντικειμένων, οἷοι οἱ βῶλοι, τὰ ἀχλάδια, τὰ μῆλα, τὰ παιδία κλπ. Κατὰ τρίτον λόγον ἡ ἔννοια τῶν 10 πρώτων ἀριθμῶν δύναται νὰ εἶναι ὅτι 2 εἶναι διπλάσιον ἐκείνου ὅπερ καλοῦμεν ἕν, 3 εἶναι τρὶς μεγαλύτερον τοῦ 1 κλπ. Ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἡ κατὰ *λόγον* ἔννοια. Κατὰ τέταρτον λόγον ἡ ἔννοια ἀριθμοῦ τινος δύναται νὰ σημαίνῃ ὅτι οὗτος εἶναι μεγαλύτερον ἢ μικρότερον μέρος τῶν ἀριθμητικῶν του σχέσεων, τ. ἔ. 6 εἶναι μεγαλύτερον τοῦ 4 ἢ 5, μικρότερον τοῦ 9 ἢ τοῦ 8, διπλάσιον τοῦ 3, τριπλάσιον τοῦ 2, ἄθροισμα τοῦ 5+1, 4+2, 3+3 ἢ κατὰ 2 μικρότερον τοῦ 8, ὅτι 6+4 = 10, ὅτι εἶναι ἥμισυ τοῦ 12 κτλ. Αὕτη εἶναι ἡ κατὰ *σχέσιν* ἔννοια. Διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἀριθμητικῶν ἱκανοτήτων ἀπαιτεῖται καὶ ἡ γνῶσις τῶν ἐννοιῶν λέξεών τινων ὡς: ὅλον, ὁμοῦ, ὀλιγώτερον, διαφορά, ἄθροισμα, πηλίκον, μέρος, ἴσον, ἀγοράζειν, πωλεῖν, μετρεῖν, ὑπολείπεσθαι, περιέχεσθαι, καὶ τοῦτο διότι οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆς προσχολικῆς των μαθήσεως οὐδαμῶς γνωρίζουσί τι περὶ αὐτῶν.

Ἄλλη ἱκανότης χρῄζουσα βελτιώσεως εἶναι ἡ ἱκανότης πρὸς *λύσιν τῶν προβλημάτων* καὶ δὴ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν συχνότατα ἐν τῷ βίῳ, ὡς ἡ ἀλλαγὴ νομισμάτων, ἡ ἀγορὰ πραγμάτων, ἡ ἐκτίμησις τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀναγκαίου σπόρου πρὸς σπορὰν ὡρισμένης γεωργικῆς ἐκτάσεως, ἡ κατασκευὴ τοῦ χάρτου τοῦ σχολικοῦ κήπου. Ἐκ τούτου εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας τοῦ σπόρου ἐκ τῆς ἐκτάσεως ἣν θὰ σπείρωμεν· ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας δαπανωμένων πραγμάτων

Digitized by Google

χαρτοσήμων, γραμματοσήμων, ἀγορὰ ὑπὸ τύπον παιγνιδίου εἰδῶν παντοπωλείου, εὕρεσις τῆς θέσεως ἑκάστου μαθητοῦ ἐν τῇ τάξει κατόπιν ὑπολογισμοῦ τῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὸν *μέσον ὅρον* τῆς ἱκανότητος τῆς τάξεως.

Ἄλλη σπουδαία ἀπαίτησις, ἣν ἡ φύσις τῶν ἀριθμητικῶν ἱκανοτήτων ἀπαιτεῖ, εἶναι ἡ σχετιζομένη πρὸς τὴν *ἀριθμητικὴν κρίσιν*. Αὕτη, ὡς καὶ πᾶν εἶδος κρίσεως ἢ ἄλλης πνευματικῆς λειτουργίας, ἀσκεῖται μόνον ὅταν δίδωμεν προβλήματα, ἅτινα οὐ μόνον διεγείρουσι τὸ μανθάνον πρόσωπον πρὸς σκέψιν, ἀλλὰ καὶ καθοδηγοῦσι ταύτην πρὸς ὁμοίας ἀσκήσεις, ἐξ ὧν εὐχαρίστησις ἐπέρχεται καὶ ἀνταμοιβὴ ἐκ τῆς ἀσκήσεως, διότι λύεται ἓν *πρόβλημα*, τ. ἔ. αἰσθητή, πραγματική, ἐν τῷ παρόντι (ἢ μέλλουσα νὰ ἀπαντηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι) ἀνάγκη.

Ὡσαύτως πρέπει τὰ διδόμενα προβλήματα νὰ μὴ εἶναι αἰνιγματώδη, οὔτε νὰ διασπῶσι τὴν προσοχὴν τοῦ μανθάνοντος εἰς πράγματα οὐδεμίαν σημασίαν ἔχοντα πρὸς τὴν ζητουμένην λύσιν.

Β') ***Τίς ἡ σύστασις τῶν ἀριθμητικῶν ἱκανοτήτων.*** Ἂν τις ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀναλύσῃ μίαν ἀριθμητικὴν ἱκανότητα, ὡς λ. χ. τὴν πρὸς πρόσθεσιν διψηφίων, θὰ εὕρῃ ὅτι αὕτη εἶναι σύνθετος ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπὶ μέρους ἱκανοτήτων, τὰς ὁποίας ὁ μαθητὴς ὀφείλει πάσας νὰ ἀποκτήσῃ, ἵνα δύναται εὐχερῶς νὰ ἐκτελῇ τὴν ἀνωτέρω πρᾶξιν. Οὕτως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἱκανότης πρὸς πρόσθεσιν διψηφίων ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι 7 ἐπὶ μέρους λειτουργιῶν, ἃς τὸ μανθάνον ὑποκείμενον ὀφείλει νὰ κατέχῃ καὶ δή: 1) Νὰ μάθῃ νὰ καταγράφῃ τὰς μονάδας ὑπὸ τὰς μονάδας, τὰς δεκάδας ὑπὸ τὰς δεκάδας κ. ο. κ. 2) Νὰ μάθῃ νὰ συγκρατῇ ἐν νῷ τὸ μερικὸν ἄθροισμα, ἕως ὅτου προσθέσῃ ἄλλον προσθετέον. 3) Νὰ μάθῃ νὰ παραμελῇ κενὰ ἐν ταῖς ἀριθμητικαῖς στήλαις. 4) Νὰ μάθῃ νὰ παραμελῇ τὰ μηδενικὰ ἐν ταῖς ἀριθμητικαῖς στήλαις. 5) Νὰ μάθῃ νὰ μεταβαίνῃ κατὰ τὴν πρόσθεσιν εἰς ἄλλην δεκάδα, ὡς εἰς τὴν πρόσθεσιν 28+7=35. 6) Νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ μετὰ τὴν ἄθροισιν μιᾶς στήλης ὑπ' αὐτὴν μόνον τὸ ψηφίον τῶν μονάδων ἢ δεκάδων κλπ. 7) Νὰ μάθῃ νὰ συγκρατῇ τὰ «*κρατούμενα*».

Αἱ ἀνωτέρω 7 ἐπὶ μέρους ἱκανότητες ψυχολογικῶς εἶναι διάφοροι ἀλλήλων καὶ ἑκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν ἄσκησιν διὰ νὰ ἀποκτηθῇ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει ἐπίσης διὰ πάσας τὰς ἀριθμητικὰς ἱκανότητας, οὐ μόνον τῶν διαφόρων πράξεων τῆς ἀριθμητικῆς (προσθέσεως, ἀφαιρέσεως κλπ. ἀκεραίων ἢ κλασματικῶν κλπ.), ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως. Οὕτως ἡ πρόσθεσις τῶν ἀριθμῶν 2+5+1=..... ἀναμφιβόλως ἀπαιτεῖ ἱκανότητας ἐν μέρει διαφόρους τῶν τῆς προσθέσεως $\begin{array}{r}2\\4\\3\\\hline\end{array}$, διότι, ὡς ἐξ ἐφαρμογῆς τῶν *τέστ Woody* λ. χ. εὑρέθη, τὴν πρώτην πρόσθεσιν ἔλυσαν 77 % ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου ἐνῷ τὴν δευτέραν ἔλυσαν 95 %.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πᾶσα ἀριθμητικὴ μάθησις προϋποθέτει πληθὺν στοιχειωδῶν λειτουργιῶν ἐξ ὧν κυρίως συνίσταται ἡ μάθησις αὕτη. Οὕτως, ἵνα μνημονεύσωμεν ἓν εἰσέτι παράδειγμα, ἡ γνῶσις τῆς ἐννοίας τῶν κλασμάτων ἀπαιτεῖ:

1) Γνῶσιν τοῦ $^1/_2$ τοῦ μήλου, $^1/_2$ τοῦ γλυκίσματος, $^1/_2$ τοῦ πορτοκαλλίου· ἐκ τούτων θὰ προέλθῃ ἡ γνῶσις τοῦ $^1/_4$, $^1/_8$, $^1/_3$, $^1/_6$ καὶ $^1/_5$. 2) Γνῶσιν τῶν κλασματικῶν μονάδων ὡς ὀνομάτων μερῶν συλλογῆς τινος πραγμάτων, ὡς τὸ $^1/_2$ ὀκτὼ γλυκυσμάτων ἢ καὶ ἁπλῶς τὸ $^1/_2$ τοῦ 8, τὸ $^1/_3$ τοῦ 12. 3) Γνῶσιν καὶ ἄσκησιν καὶ εὕρεσιν τοῦ $^1/_5$ τοῦ 10, 15, 20... $^1/_6$ τοῦ 12, 18, 42 κλπ. ὡς βοηθητικοῦ μέσου ἐπίσης εἰς τὴν μάθησιν τῆς διαιρέσεως. 4) Γνῶσιν τῆς ἐννοίας τῶν $^3/_4$, $^2/_5$, $^3/_5$, $^4/_5$, $^2/_3$, $^1/_6$, $^5/_6$, $^3/_8$, $^5/_8$, $^7/_8$, $^3/_{10}$, $^7/_{10}$ ὡς μερῶν μιᾶς διαιρετῆς μονάδος, ἢ ποσοῦ, ἢ συλλογῆς, ἢ μεγέθους. 5) Ἄσκησιν εἰς γραπτὴν διαίρεσιν ἢ πολλαπλασιασμὸν ὡς εἰς εὕρεσιν τῶν $^7/_8$ τοῦ 1748. 6) Κατανόησιν τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἀξία τῶν κλασμάτων δὲν μεταβάλλεται, ἂν ὁ ἀριθμητὴς πολλαπλασιασθῇ καὶ ὁ παρονομαστὴς διαιρεθῇ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ. 7) Ἁπλῆν ἄσκησιν προσθέσεως ἢ ἀφαιρέσεως κλασμάτων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι τὰ κλάσματα εἶναι ποσότητες, αἵτινες δύνανται νὰ ἐλαττωθῶσιν ἢ αὐξηθῶσιν, ὡς πᾶσα ποσότης. 8) Ἁπλῆν ἄσκησιν μετὰ μεικτῶν ἀριθμῶν, ὡς καὶ μετὰ καταχρηστικῶν κλασμάτων.

Τὸ αὐτὸ ἀληθεύει καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀριθμητικῶν μαθήσεων.

Γ') ***Τίνες οἱ ἐπὶ μέρους διδακτέοι σύνδεσμοι καὶ συνειρμοί.*** Ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις συνειρμούς τινας, οἵτινες συνήθως παραμελοῦνται. Οὕτως: 1) οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3 κ.τ.λ. πρέπει νὰ συνδεθῶσιν εὐθὺς μετὰ τὴν διδασκαλίαν μὲ ἀνάλογον ποσότητα εἴτε βάρους, εἴτε μήκους, εἴτε ὄγκου, εἴτε συλλογῆς. Γραμμαὶ νὰ γραφῶσιν ἑνὸς μέτρου, μιᾶς παλάμης, βάρη ἐπίσης νὰ παρουσιασθῶσι καὶ γίνωσιν ἀντιληπτὰ παρὰ τῶν μαθητῶν 100 γραμμαρίων, 50 γραμμαρίων, 5 γραμμαρίων, 1000 γραμμαρίων κ. τ. λ. Οὕτως ἀποφεύγονται ἐσφαλμέναι ἀντιλήψεις, ὡς λ. χ. ὅτι τὸ 4 σημαίνει ἐπανάληψιν τετράκις τῆς μονάδος κ. τ. λ. 2) Εἰς τὴν πρόσθεσιν εἰς ἀνωτέρας δεκάδας οἷον 36+7=43, 34+8=42 κ. τ. λ. εἶναι ἀνάγκη ἀσκήσεως μέχρις ἐκτελέσεως ἀσυνειδήτως τῶν ἀριθμητικῶν τούτων πράξεων. 3) Αἱ ἀτελεῖς διαιρέσεις παντὸς ἀριθμοῦ (19:2, 29:3, 39:4 κ. τ. λ.) πρέπει ἐξίσου νὰ διδαχθῶσιν, ὡς καὶ αἱ τέλειαι διαιρέσεις. 4) Οἱ τύποι τῶν ἐξισώσεων 16=7+... ἢ ...=7+9 κ. τ. λ. δέον νὰ εἰσαχθῶσιν ἐνωρὶς καὶ νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰς λέξεις «Ἰσοῦται» ἢ «Κάμνουν» καὶ διὰ τὴν ἀτλότητα καὶ διὰ τὴν εὐχέρειαν. 5) Ἡ τῶν κανόνων ἀπόκτησις θὰ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει παραδειγμάτων καὶ ἐπαγωγικῶς. 6) Εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν κλασμάτων ἀνάγκη νὰ σχηματισθῶσιν ἀντιλήψεις διάφοροι τῶν ἐπικρατουσῶν μεταξὺ τῶν ἀκεραίων, καθισταμένου ἐμφανοῦς ὅτι πολλαπλασιασμὸς ἐπὶ πάντα ἀριθμὸν μεγαλύτερον τῆς μονάδος ἐπιφέρει γινόμενον μεγαλύτερον, ἐν ᾧ πολλαπλασιασμὸς ἐπὶ κλάσμα μικρότερον τῆς μονάδος ἐπιφέρει γινόμενον μικρότερον. Ἀντιθέτως διαίρεσις δι' ἀριθμοῦ μεγαλυτέρου τῆς μονάδος ἐπιφέρει σμίκρυνσιν, ἐνῷ διαίρεσις δι' ἀριθμοῦ μικροτέρου τῆς μονάδος ἐπιφέρει αὔξησιν τοῦ διαιρουμένου ἀριθμοῦ. Αἱ ἕξεις αὗται αποκτῶνται δι' ἀσκήσεων οἷαι 17×4=, 4×4=, 2×4=, 1×4=, $^1/_2$×4=, $^1/_4$×4=, $^1/_8$×4=' ἢ 16:16=, 16:8=, 16:2=, 16:1=, 16:$^1/_2$=, 16:$^1/_4$=, 16:$^1/_8$=, 7) Ἡ ἔννοια τῶν % σχηματίζεται ταχύτερον ἂν ἐμβληθῶσιν εἰς τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν αἱ κάτωθι ἐξισώσεις 5 %=0,05, 20 %=0,20, 3 %=0,03 κ. τ. λ. 8) Χρῆσις βασάνων (=δοκιμῶν) δέον νὰ γίνεται πρὸς ἔλεγχον γενομένων πράξεων, πρὸς εὕρεσιν τὸ μὲν γενομένων τυχὸν σφαλμάτων, τὸ δὲ πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν.

Οὕτω διὰ τοῦ περιορισμοῦ ἀνωφελῶν καὶ περιττῶν ἀσκήσεων καὶ ἐπιλογῆς τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ μᾶλλον χρησίμων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐκμάθησις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ εἰς ὀλιγώτερον χρόνον καὶ μὲ ὀλιγωτέραν προσπάθειαν.

Δ') *Ψυχολογία τῆς ἀσκήσεως ἐν τῇ Ἀριθμητικῇ.* Δεδομένου ὅτι πᾶσα *σύνδεσις* δύναται νὰ σχηματισθῇ καθ' ἕνα οἱονδήποτε τρόπον, πρόβλημα προβάλλεται τίνες τῶν συνδέσεων τούτων πρέπει νὰ γίνωσι στερεώτεραι καὶ νὰ διατηρηθῶσιν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος;

Ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν *τέστ* ἀριθμητικῆς *(Γ. Σακελλαρίου)* δεικνύει ὅτι μεγίστη εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν μαθητῶν ὄχι μόνον τοῦ Δημοτικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, εἰς τὰς στοιχειώδεις ἀριθμητικὰς πράξεις, ἐμφαινομένη κυρίως εἰς τὴν τρομακτικὴν «*ἐπίδοσιν*» τῶν διαφόρων τάξεων, καθ' ἣν μαθηταὶ τῆς Γ' τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποδεικνύονται κατώτεροι μαθητῶν τῆς Γ' τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν λόγων δι' οὓς τὸ φαινόμενον τοῦτο συμβαίνει εἶναι:

1) Δὲν δίδεται ἱκανὴ προσοχὴ πρὸς ἀκριβῆ ἐμπέδωσιν «συνδέσεων» τινων βασικῶν (ὡς ἡ πρόσθεσις πέραν τῶν 10). 2) Δὲν διδάσκεται ὁ μαθητὴς νὰ ἐλέγχῃ τὸ ἔργον του, καὶ τὸ σπουδαιότερον: 3) Δὲν δίδεται ἐπαρκὴς *ἄσκησις* εἰς τὴν χρῆσιν καὶ κυριότητα τῶν συνδέσμων τούτων. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἄσκησις πρέπει νὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος τοῦ μαθητοῦ, ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῆς ἀσκήσεως ἄλλων σχετικῶν μαθήσεων (ὡς 7 + 7 = 14 καὶ 60 : 7 = 8 καὶ ὑπόλοιπον 4, βοηθοῦσι τὸν σχηματισμὸν 7 + 8 = 15 καὶ 61 : 7 = 8 καὶ μένουν 5). Ὡσαύτως ἡ ἄσκησις δέον νὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῆς δυσκολίας τῆς μαθήσεως (ὡς λ. χ. εἰς 17—8=9)· ὡς πρὸς τοῦτο ὁ *Thorndike* εὗρεν ὅτι δι' ἕνα τῶν μετρίας ἱκανότητος μαθητῶν, πρὸς μάθησιν εὐκόλου, ὡς ἡ 10 — 2 = 8, εἶναι ἀρκεταὶ α') ἐπανάληψις 12κις κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς μαθήσεως, β') 25 ἀσκήσεις κατὰ τοὺς ἑπομένους 2 μῆνας καὶ γ') 30 ἀσκήσεις βραδύτερον καθ' ὅλον τὸ ἔτος. 4) Πᾶσα ἄσκησις ἀναγκαία πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς *συνδέσεως* (ἱκανότητος) πρέπει νὰ συσχετίζεται μετὰ πάσης ἄλλης ἱκανότητος προηγουμένως σχηματισθείσης ἢ μελλούσης νὰ σχηματισθῇ. 5) Γενικῶς εἰπεῖν εἰς πᾶν ὅ,τι οἱ μαθηταὶ μανθάνουσι πρέπει *ἀκριβῶς* νὰ ἀσκῶνται.

Ἡ ψυχολογικὴ διάταξις τῆς ὕλης δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἀρχῶν: 1) Μία νέα σειρὰ μαθήσεων δὲν πρέπει νὰ ἀρχίζῃ πρὶν ἢ ἄλλη τις προηγουμένη πλήρως στερεωθῇ. 2) Αἱ ἀποκτώμεναι συνδέσεις πρέπει νὰ σχηματίζωνται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ διασπῶνται βραδύτερον. 3) Ἡ ποικιλία εἶναι ἀπαραίτητος, ἰδίᾳ εἰς διδασκαλίαν μονότονον, ὡς ἡ μάθησις τῶν πινάκων τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. 4) Ἐπιβάλλεται νὰ ἀφίνεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μαθητοῦ πᾶν ὅ,τι οὗτος δύναται νὰ πράττῃ. 5) Πᾶσα ἐξήγησις τοῦ «διατί» μιᾶς πράξεως εἶναι ὀρθή, δέον νὰ διδάσκηται μετὰ τὴν ἐκμάθησιν ὀρθῶς πρότερον τῆς πράξεως ταύτης. 6) Πᾶσα μάθησις πρέπει νὰ συσχετίζεται πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα καὶ τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τοῦ μαθητοῦ ἔξω τοῦ σχολείου. 7) Πρὸς εὐχέρειαν ἐν τῇ λύσει τῶν προβλημάτων ἀνάγκη νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ λεγομένη *κρίσις* πρὸς λύσιν ἑνὸς προβλήματος δὲν προέρχεται ἐξ ἐξωτερικῆς τινος ἐπιδράσεως τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐκ τῆς ὠργανωμένης διατάξεως ἀσκήσεων καὶ ἐκ πολλῶν ἀποκτηθεισῶν ἕξεων ἐν τῇ λύσει παρομοίων προβλημάτων.

Ε') *Ὅροι διέποντες τὴν μάθησιν τῆς Ἀριθμητικῆς.* Πρὸς σχηματισμὸν ἀκριβῶν ἐποπτειῶν τῶν ἀριθμῶν ἀνάγκη χρήσεως συγκεκριμένων βοηθημάτων, οἷον διαγραμμάτων, ἐμπραγμάτου ἐφαρμογῆς τῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τρόπον παιδικόν, εἴτε παιζόντων λ. χ. τῶν μαθητῶν τὸν παντοπώλην, εἴτε τὸν τραπεζίτην, εἴτε τὸν κηπουρόν, εἴτε τὸν ἀσφαλιστήν, πάσης ἐφαρμογῆς, εἰ δυνατόν, παρουσιαζομένης ὑπὸ μορφὴν προβλημάτων καὶ ἀναγκῶν οἰουθῶν διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ τὴν κοινότητα αὐτῶν.

Ἀριθμητικῆς τέστ.—Τὰ ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὴν ἀριθμητικὴν *τέστ* εἶναι δύο εἰδῶν: α') τέστ *ἐσταθμημένα* (τ. ἔ. τέστ ἀπαρτιζόμενα ἐξ ἑνὸς μέρους ὁμάδων τέστ τεθειμένων κατὰ προϊοῦσαν δυσκολίαν) καὶ ἐφηρμοσμένα ἐπὶ μαθητῶν πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ *μέσου ὅρου* τῆς ἐπιτυχίας των δι' ἑκάστην τάξιν, β') τέστ *μὴ ἐσταθμημένα*. Τὰ τελευταῖα εἶναι κατάλληλα πρὸς πρακτικὴν ἄσκησιν καὶ ἐκμάθησιν τῶν ἀπαραιτήτων συνειρμῶν τῶν ἀριθμῶν.

Διὰ τούτων σκοπεῖται: 1) Νὰ γνωρίσῃ ὁ διδάσκαλος τὴν ἱκανότητα ἑκάστου τῶν μαθητῶν τῆς τάξεώς του, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν πάντοτε καὶ ἀκριβῶς νὰ διακρίνῃ τίς ὁ σχὼν τὴν ἀνωτέραν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς τάξεως καὶ τίς ὁ τὴν κατωτέραν, σχετικῶς πρὸς γενομένην μάθησίν τινα, ἢ νὰ διαγνώσῃ ὁποῖαι καὶ ὁπόσαι αἱ δυσκολίαι τῶν μαθητῶν του καὶ δι' *ἐπανορθωτικῆς* διδασκαλίας νὰ θεραπεύσῃ ταύτας.

2) Νὰ γνωρίσῃ ὁ μαθητὴς τὴν ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους συμμαθητάς του (ἢ ἄλλης *κοινότητος* μαθητὰς) ἱκανότητά του καὶ

3) Μαθητὴς καὶ διδάσκαλος νὰ λάβωσιν ὤθησιν πρὸς πρόοδον καὶ βελτίωσιν.

Ἐσταθμημένα τέστ ἀριθμητικῆς. Πρὸς ἀκριβῆ ὅμως ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, μεταχειριζόμεθα τὰ ἐσταθμημένα τέστ ἀριθμητικῆς. Τὰ ἄριστα τῶν ἐν χρήσει τοιούτων τέστ σήμερον ἐν Ἀμερικῇ εἶναι: 1) Τὰ τοῦ *Courtis* εἰς τὰς 4 πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς τῶν ἀκεραίων (ἀσκήσεως καὶ ἐρεύνης τέστ). 2) Τὰ τοῦ *Woody* τέστ, συνιστάμενα ἐκ 4 ὁμάδων παραδειγμάτων ἀντιστοίχων πρὸς τὰς 4 θεμελιώδεις πράξεις. 3) Τὰ τοῦ *Voody Mc Call* τέστ εἰς τὰς 4 πράξεις τῶν ἀκεραίων, τὰ κλάσματα, δεκαδικούς, συμμιγεῖς κ. λ. π. 4) Τὰ τοῦ *Stone* καὶ τὰ τοῦ *Starhe* κρίσεως τέστ. 5) Τὰ τοῦ *Burt* ἐν Ἀγγλίᾳ 4 εἰδῶν α') προφορικῶς, λύσις προβλημάτων (ἀτομικῶς), β') γραπτῶς, γ') τέστ μηχανικῆς ἐκτελέσεως πράξεων καὶ δ') τέστ τῶν τεσσάρων θεμελιωδῶν πράξεων. 6) Τὰ τοῦ *Institut Rousseau* ἐν Ἐλβετίᾳ κ.λ.π.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν μετρήσεων διὰ τῶν τέστ τούτων συγκρινόμενα παρουσιάζουσι τὴν σχετικὴν ἑκάστου μαθητοῦ ἢ τάξεως θέσιν καὶ πρόοδον πρὸς τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν τῆς ἰδίας τάξεως τοῦ ὅλου ἔθνους, ἐνδεικνυομένην εἰς δείκτην ἢ γνώμονα, εἰς ὃν περιέχεται τὸ κατὰ μέσον ὅρον ἀποτέλεσμα μετρήσεως τοῦ ὅλου ἔθνους εἰς τὰς ἀριθμητικὰς ἱκανότητας. Ἓν τοιοῦτον τέστ ἀποβαίνει κριτήριον τῆς προόδου καὶ αὐξήσεως μαθητοῦ καὶ διδασκάλου, μέσον διαγνώσεως τῆς χρήσεως τῶν ἱκανοτήτων τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν τῶν ἐπίδοσιν καὶ τέρμα τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταὶ ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ προσπαθοῦν καὶ πρέπει νὰ φθάσουν ἢ μᾶλλον νὰ ὑπερβοῦν. Ἐπίσης τοῦτο βοηθεῖ τὸν διδάσκαλον, εἰς ἐπιστημονικὴν γνωμάτευσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν του καθὼς καὶ χρῆσιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρὸς βελτίωσιν καὶ πρόοδον αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Courtis, S. A.* Measurement of Growth and Efficiency in Arithmetic Elementary School Teacher Vol 10. *Courtis S. A.* Standard Tests *Decroly, M. et Degand, I.* L'évolution des notions de quantités continues et discontinues chez l'Enfant — Archives de psychologie v. 12. *Kruse P.* The Overlapping of Attainments in certain grades — Teacher College Columbia University, Contributions to Education No 92. *Σακελλαρίου, Γ. Θ.* Τέστ καὶ μετρήσεις τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἑλ. ηνοπαίδων εἰς τὴν Ἀριθμητικήν. Δελτίον Ὑπουργείου Παιδείας ὑπ' ἀριθ. 13. *Starch, D.* Educational Psychology. *Thorndike Ed. L.* The Psychology of Arithmetic.

Γ. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

— (ΜΟΥΣ.) Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ Ἕλληνες διῄρουν τὴν ἐπιστήμην τῆς μουσικῆς συνθέσεως εἰς δύο μεγάλους κλάδους, τὴν *θεωρίαν* καὶ ἡ *πρᾶξιν*. Ἡ θεωρία περιελάμβανε δύο ὑποδιαιρέσεις, τὴς *ἐπιστημονικὴν* καὶ τὴν *τεχνικήν*, εἶτα καὶ αὗται ὑποδιῃροῦντο. Τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος περιελάμβανε τὴν *ἀριθμητικὴν* καὶ τὴν *φυσικήν*.

Διὰ νὰ εὕρωμεν τὰς πρώτας ἐνδείξεις τῆς σχέσεως τῶν ἤχων, τῶν συνιστώντων τὰς «θεμελιώδεις συνηχήσεις», τὴν ὀκτάδα, τὴν πεντάδα, τὴν τετράδα, δέον ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν Πυθαγόραν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν τὴν γνῶσιν τῶν δύο συγκραδαινομένων χορδῶν, ἡ μία τῶν ὁποίων εἶχε διπλάσιον τῆς ἄλλης μῆκος. Αἱ δύο αὗται χορδαὶ ἀπετέλουν τὴν ὀκτάδα, τοῦ ὀξυτέρου ἤχου παραγομένου ὑπὸ τῆς μικροτέρας χορδῆς. Τὸ μῆκος τῶν χορδῶν ἐν τῇ ἀναλογίᾳ 3:2 συνεκρότει τὴς

Digitized by Google

πεντάδα, ἡ δὲ ἀναλογία 4 : 3 τὴν τετράδα. Ἐπειδὴ τὰ διαστήματα ταῦτα τῆς ὀκτάδος, τῆς πεντάδος καὶ τῆς τετράδος εἶναι ἀπόλυτα καὶ τέλεια, ὁ Πυθαγόρας ἀπέδιδεν εἰς τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 3, 4, παγκοσμίους ἰδιότητας καὶ δυνάμεις. Ἡ διατονικὴ κλῖμαξ τοῦ Πυθαγόρα προῆλθεν ἐξ ἀριθμητικῶν συνδυασμῶν τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου Ἕλληνος φιλοσόφου.

Αἱ ἀριθμητικαὶ αὗται σχέσεις ἤγαγον τὸν Ἕλληνα μηχανικὸν Ἀθ. Γεωργιάδην νὰ συσχετίσῃ τὴν ἀξίαν τῶν πυθαγορείων μουσικῶν διαστημάτων πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀρχιτεκτονικήν, ἀνακαλύπτων οὕτω περίεργον παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν, τῶν μουσικῶν διαστημάτων καί, ἐπὶ παραδείγματι, τῶν ἀριθμῶν τῶν διαστημάτων τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος.

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ περιώνυμος Ἐνετὸς θεωρητικὸς Ἰωσὴφ Τσαρλίνο (Zarlino) (1517—1590) ἀνεκάλυψε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἁρμονικὴν διαίρεσιν, παρέχουσαν τὰ στοιχεῖα τῆς τελείας μείζονος συμφωνίας, ἀριθμητικήν, τοιαύτην, δίδουσαν τὴν τελείαν ἐλάσσονα συμφωνίαν.

α) Ἁρμονικὴ διαίρεσις τῶν Ἑλλήνων :

ντὸ¹	ντὸ²	σὸλ²	ντὸ³	μὶ³	σὸλ³
1	1/2	1/3	1/4	1/5	1/6

β) Ἁρμονικὴ διαίρεσις τοῦ Τσαρλίνο :

ντὸ¹	μί,ὑφ.¹	σὸλ¹	ντὸ²	σὸλ²	σὸλ³
6/6	5/6	4/6	3/6	2/6	1/6

ΦΡ. ΣΟΥΑΖΥ

ἀριθμητικός, — *ή*, — *όν*· ὁ ἱκανός, ὁ ἐπιτήδειος νὰ ἀριθμῇ, νὰ λογαριάζῃ· ‖ ὁ ἀναφερόμενος ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς ἀριθμούς: «ἀριθμητικὴ ἰσότης», ἀντίθ. «ἰσότης κατ' ἀξίαν»· «ἀριθμητικὰ ὀνόματα» ἢ ἁπλῶς «*ἀριθμητικά*», ὀνόματα ἐκφράζοντα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ εἴτε οὐσιαστικῶς εἴτε ἐπιθετικῶς εἴτε ἐπιρρηματικῶς· ‖ «ἀριθμητικὰ προβλήματα», προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀριθμητικήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀλγεβρικά, γεωμετρικὰ κττ.· ‖ *ἀριθμητικὴ* ὡς οὐσιαστ., ἐξυπακουομένου τοῦ *ἐπιστήμη* (βλ. λ. ἀριθμητική). — Ἐπίρρ. ***ἀριθμητικῶς***.

— **ἀριθμητικὰ** *[Γλωσσολογ.]*. Τὰ ἀριθμητικὰ ἀνήκουν εἰς τὰ παλαιότατα στοιχεῖα τῆς ἀρχικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον ἡ Ἑλληνικὴ καὶ αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἤτοι τῆς καλουμένης *Ἰαπετικῆς* ἢ ἄλλως *Ἰνδοευρωπαϊκῆς*. Ταῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγνώστου ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἔννοιαί των δὲν συγγενεύουν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων λέξεων καὶ ἑπομένως οὔτε ἐναλλάσσονται οὔτε ἀντικαθίστανται εὐκόλως ὑπ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο σῴζονται καλῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκ τῆς Ἰαπετικῆς προελθούσας γλώσσας καὶ ἀποτελοῦν μίαν ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων καὶ προφανεστάτων ἀποδείξεων τῆς συγγενείας καὶ τῆς κοινῆς ἀρχῆς των. Ὅλα τὰ ἀριθμητικὰ δηλοῦν τὸν ἀριθμόν, τὸ ποσόν, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους τρόπους. Διὰ τοῦτο καὶ διαιροῦνται εἰς τάξεις, ἤτοι νοοῦνται:

1) ἐντελῶς ἀσχέτως πρὸς ἄλληλα, ἀπολύτως: **πέντε, ἑπτά, εἴκοσι** κλ. *(ἀπόλυτα ἀριθμητικά)*.

2) Ὡς εὑρισκόμενα εἰς σειράν τινα καὶ τάξιν πρὸς ἄλληλα: **τρίτος, δέκατος, εἰκοστὸς** *(τακτικὰ ἀριθμητικά)*.

3) Ὡς εὑρισκόμενα εἰς ἀναλογίαν τινὰ πρὸς ἄλληλα: **διπλάσιος, ἑξαπλάσιος, δεκαπλάσιος** κλ. *(ἀναλογικὰ ἀριθμητικά)*.

4) Ὡς συνιστάμενα ἐξ ὡρισμένων μερῶν: **τριπλοῦς, ἑξαπλοῦς, δεκαπλοῦς** κλ. *(πολλαπλασιαστικὰ ἀριθμητικά)*.

5) Ὡς δηλοῦντα τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ: **δεκάς, χιλιάς, ἑκατοστὺς** κλ. *(ἀφῃρημένα ἀριθμητικά)*.

6) Ὡς ἀπαρτίζοντα ὁμάδας, χωριστὴν ἑκάστην: **ἀνὰ δύο ἢ σύνδυο, σύντρεις, συνδώδεκα** κλ. *(διανεμητικὰ ἀριθμητικά)*.

7) Ὡς δηλοῦντα, κατὰ ποίαν ἡμέραν συνέβη ἢ θὰ συμβῇ κάτι τι: **τεταρταῖος, δεκαταῖος**, κλ. *(χρονικὰ ἀριθμητικά)*.

Ὡς δηλωτικὰ τοῦ πόσας φορὰς γίνεταί τι: **τετράκις, δεκάκις** κλ. *(ἐπιρρήματα ἀριθμητικά)*.

Ἐκ τῶν τάξεων τούτων εἰς τὴν Ν. Ἑλληνικὴν σῴζεται ἡ πρώτη, δηλ. τὰ ἀπόλυτα, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τάξεων σῴζονται ἢ λείψανά τινα—καὶ ταῦτα συνήθως μεταβεβλημένα κατὰ τὴν χρῆσιν—ἢ οὐδέν. Οὕτω λ. χ. ἐκ τῶν τακτικῶν εὐχρηστεῖ ἀκόμη τὸ πρῶτος—πρῶτα (ἐπίρρημα), **δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, Δευτέρα**, Τρίτη, Πέμπτη (Πέφτη).

Ἐπίσης σῴζονται ἐκ τῶν ἀφῃρημένων τὰ ἑξῆς: ἡ **μονάδα, τριάδα, τετράδη**—τὸ —*η* ἀντὶ τοῦ —*α* κατ' ἀναλογίαν τῶν: Τρίτη, Πέμπτη—Πέφτη—(ἑ) **ἑβδομάδα, δεκάδα, δωδεκάδα**, χιλιάδα, **ἑκατοστύ**. Ὁμοίως λέγονται τὰ πολλαπλασιαστικὰ **ἁπλός, διπλός, τρίδιπλος, τετράδιπλος**. Τὰ διανεμητικὰ συνηθίζονται καὶ σήμερον, ἀλλ' ἄνευ τῆς *ἀνά*: **πέντε-πέντε** = ἀνὰ πέντε, **δέκα-δέκα, ἕνας-ἕνας, δυὸ δυὸ** κ. λ. Τὰ ἐπιρρήματα δηλοῦνται σήμερον διὰ τῶν ἀπολύτων ἀριθμητικῶν καὶ τοῦ ὀνόματος *φορά*: **μιὰ φορὰ**=ἅπαξ, **δυὸ φορὲς**=δίς, **δέκα φορὲς**=δεκάκις, **δεκαπέντε φορές, ἑκατὸ φορὲς** κ. λ.

Ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἀριθμητικῶν κλιτὰ εἶναι τὰ ἀπόλυτα ἀπὸ τοῦ 1—4 καὶ ἀπὸ τοῦ 200 καὶ ἄνω, ἔπειτα δὲ τὰ τακτικά, τὰ ἀναλογικά, τὰ πολλαπλασιαστικά, τὰ ἀφῃρημένα καὶ τὰ χρονικά. Τὰ λοιπὰ εἶναι ἄκλιτα.

Ἐπειδὴ ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις τούτων καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὰς πολλὰς φωνητικὰς μεταβολάς των ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τοῦ παρόντος ἄρθρου, ἀρκοῦμαι εἰς τὰς ἑπομένας παρατηρήσεις περὶ τῶν ἀκλίτων.

Ἡ ἔννοια τοῦ *ἑνὸς* ἐξεφράσθη τὸ πάλαι διὰ περισσοτέρων τῆς μιᾶς λέξεων: **ἕν, οἶϝος—οἶος, οἴνη** (καὶ λατινιστὶ oinos—unus), **μόνος** (ὅθεν καὶ μονάς). Τὸ *ἓν* προῆλθεν ἐκ τοῦ *sem* (λατιν. sem—el), διὰ τροπῆς τοῦ ἀρκτικοῦ *σ* εἰς δασεῖαν καὶ καὶ τοῦ τελικοῦ *m* εἰς —*ν* ἐν τέλει λέξεως, καθὼς καὶ πρὸ τοῦ—*s* εἰς τὸ ἀρσενικὸν *ἓν* —*s* —*εἷς*.

Τὸ *δύο* εἶναι ὁ ἀρχαιότερος, ὁ ἄκλιτος ἔτι τύπος, τὸ δὲ *δύω* ὁ κλιτός, ὁ κατὰ τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν ἐσχηματισμένος.

Τὸ *τέσσαρες* ἐλέγετο τὸ πάλαι κατὰ ποικίλους τρόπους: **πέτταρες** ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν, **πέσυρες** ὑπὸ τῶν Αἰολέων, **πίσυρες** ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, **τέτορες** ὑπὸ τῶν Δωριέων, **τέσσερες** ὑπὸ τῶν Ἰώνων, **τέτταρες** ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν. Τὸ σημερινὸν *τέσσερεις* ἔχει τὸ μὲν *ε* τῆς παραληγούσης πιθανῶς κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς τὸ προηγούμενον καὶ τονιζόμενον *ε*, τὸ δὲ—*εις* τῆς ληγούσης κατ' ἀναλογίαν τοῦ *τρεῖς*.

Ἀντὶ τοῦ *πέντε* οἱ ἀρχαῖοι Αἰολεῖς ἔλεγον **πέμπε**, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα **πεμπάζω** καὶ σύνθετον **πεμπώβολον**.

Τὸ *ἓξ* ἐλέγετο εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μετὰ τοῦ *F*: *Fέξ* καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν Λατινικὴν ἔχει ἐν ἀρχῇ *s*: *sex*, εἶναι φανερὸν ὅτι πρέπει ν' ἀναχθῇ εἰς ἀρχικὸν τύπον *σFέξ*.

Ἀντὶ τοῦ *ὀκτὼ* ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἠλείων ὀπτώ, ἀναμφιβόλως κατ' ἀναλογίαν τοῦ *ἑπτά*.

Τοῦ *ἐννέα* ὑπῆρχον πολλαὶ ποικιλίαι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν: **εἰνάετες, εἰνακόσιοι, ἐννήκοντα, ἔνατος** καὶ **εἴνατος** καὶ ἐν Κρήτῃ **ἤνατος**. Ὁμοίως ἐλέγετο **χέλλιοι** ὑπὸ τῶν Αἰολέων, **χήλιοι** ὑπὸ τῶν Λακώνων ἀντὶ τοῦ **χείλιοι** (καὶ **ἐννεάχειλοι** καὶ **δεκάχειλοι**) ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου κλ. =χίλιοι.

Κατὰ τὴν ἀρίθμησιν προετάσσετο ὁ μικρότερος ἀριθμὸς καὶ εἵπετο ὁ μεγαλύτερος, ὁσάκις μετὰ τὰ ἀριθμητικὰ ἠκολούθει τὸ προσδιοριζόμενον ὑπ' αὐτῶν ὄνομα, λ. χ. **πέντε καὶ εἴκοσι νῆες** κλ. ἂν δὲ προηγεῖτο τὸ ὄνομα, ἐλέγοντο τὰ ἀριθμητικὰ καθ' ὃν τρόπον καὶ σήμερον: **νῆες δέκα πέντε**.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀριθμητικὰ** *ᾄσματα* *[Λαογρ.]*· βλ. **ἀριθμοί, ᾄσματα, ἑκατόλογα**.

— **ἀριθμητικὰ** *συστήματα* *[Μαθ.]*· βλ. **ἀριθμητική**.

— **ἀριθμητικὴ** *πρόοδος*, — *σειρά*· βλ. **ἄλγεβρα**.

— **ἀριθμητικὸν** *ἄθροισμα* *[Μαθημ.]*· βλ. λ. **ἀριθμητικὴ** καὶ **ἄθροισμα**.

— **ἀριθμητικὸν** *ἄνοιγμα* (Apertur)· βλ. **μικροσκόπιον**.

— **ἀριθμητικὸν** *ἀξίωμα* *[Μαθημ.]*· βλ. **ἀξίωμα**.

— **ἀριθμητικὸν** *σῆμα* *[Ναυτ.]*. Σῆμα δι' οὗ παρίσταται ἀριθμός. Πρὸς σήμανσιν τοιούτου σήματος ἐπαίρονται εἰδικὰ σημεῖα ὧν ἕκαστον φέρει ἀριθμὸν (0—9) καὶ ἔχει ἰδίαν σημασίαν, ὅταν ἐπαρθῇ μεμονωμένως. Ἂν ἐπὶ παραδείγματι θέλωμεν νὰ σημάνωμεν τὸν ἀριθμὸν 34, αἴρομεν τὰ δύο σημεῖα τὰ φέροντα τοὺς ἀριθμοὺς 3 καὶ 4, ἀλλ' ἄνωθεν αὐτῶν δέον νὰ ἐπάρωμεν ἄλλο σημεῖον ὅπερ καλεῖται *ἀριθμητικὸς ἐπισείων* καὶ δηλοῖ ὅτι τὰ κάτωθεν αὐτοῦ σημεῖα δὲν ἀποτελοῦσιν εἰμὴ ψηφία ἀριθμοῦ.

Πρὸς σήμανσιν ἀριθμοῦ τινος διὰ τοῦ διεθνοῦς Κώδικος σημάτων ἐπαίρεται ὁ συνδυασμὸς ἢ οἱ συνδυασμοὶ τῶν σημείων ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν περὶ οὗ πρόκειται ἀριθμόν. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἀναγράφονται εἰς εἰδικὸν μέρος τοῦ Διεθνοῦς Κώδικος· ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἐπάρσεις αὗται τῶν σημείων ἔχουσι καὶ ἄλλην σημασίαν, χρησιμοποιεῖται ὁ ἀκόλουθος τρόπος σημάνσεως:

Αἴρεται μεμονωμένως τὸ διεθνὲς σημεῖον Μ ὅπερ σημαίνει: «**Τὰ ἑπόμενα σήματα εἶναι ἀριθμητικὰ καὶ δέον νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς ἀναγράφεται εἰς τὸ εἰδικὸν μέρος τοῦ Κώδικος**». Εἶτα ἐπακολουθεῖ ἡ ὁμὰς ἢ αἱ ὁμάδες τῶν σημείων, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν ἀριθμόν. Ἂν πρόκειται νὰ σημανθῇ δεκαδικὸς ἀριθμός, αἴρεται μεμονωμένως τὸ διεθνὲς σημεῖον Ν μεταξὺ τῶν ὁμάδων τῶν ἀποτελουσῶν τὸ ἀκέραιον καὶ τὸ δεκαδικὸν μέρος τοῦ ἀριθμοῦ. Ὅταν σημανθῶσι πᾶσαι αἱ ὁμάδες αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν ἀριθμόν, αἴρεται μεμονωμένως τὸ διεθνὲς σημεῖον Ο, ὅπερ σημαίνει: «**Τέλος τῶν ἀριθμητικῶν σημάτων· τὰ ἑπόμενα σήματα νὰ ἑρμηνευθῶσι κατὰ τὸν συνήθη τρόπον**».

Α. ΚΡΧ.

ἀριθμητός, — *ή*, — *όν*· ὁ ἐπιδεχόμενος ἀρίθμησιν, μέτρησιν.

ἀριθμογραφία (ἡ)· ἡ δι' ἀριθμητικῶν σημείων, συμβολικὴ ἢ ἄλλη, παράστασις ἐννοίας τινὸς οἱασδήποτε.

ἀριθμογράφος (ὁ)· μηχανικὴ συσκευὴ ἐκτελέσεως λογαριασμῶν· βλ. **λογιστικαὶ** μηχαναί.

«**Ἀριθμοί**» *[Βιβλ.]*. Τὸν τίτλον τοῦτον φέρει τὸ τέταρτον κατὰ σειρὰν βιβλίον τῆς Πεντατεύχου (βλ. λ.), ὅπερ συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τῆς διὰ μέσου τῆς ἐρήμου πορείας τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἔξοδον ἔτους μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἔτους. Καὶ δὴ λεπτομερέστερον ἀφηγεῖται ἐνταῦθα ὁ Μωυσῆς τὰ τῆς προπαρασκευῆς πρὸς ἀναχώρησιν ἀπὸ τοῦ Σινᾶ, τὰ τῆς πορείας ἀπὸ τοῦ Σινᾶ μέχρι τῆς μωαβιτικῆς πεδιάδος καὶ τὰ τῆς διατριβῆς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ. Ὠνομάσθη δὲ ἡ βίβλος αὕτη *Ἀριθμοί*, διότι προτάσσεται τῆς διηγήσεως αὐτῆς ἀρίθμησις τοῦ λαοῦ (κεφ. α'-γ'). Π. Ι. Μ.

ἀριθμολόγησις (ἡ)· τὸ προσδιορίζειν πράγματά τινα δι' ἰδίου ἀριθμοῦ ἕκαστον, πρὸς εὐχερῆ αὐτῶν ἀνεύρεσιν ἢ ἀναγνώρισιν.

ἀριθμολογία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ περιλαμβάνουσα τοὺς κλάδους τῶν Μαθηματικῶν τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τοὺς ἀριθμούς, δηλαδὴ τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Ἄλγεβραν.

— *[Ἀποκρυφολ.]*· βλ. **ἀριθμὸς** *[Ἀποκρυφ.]*.

ἀριθμολόγιον *[Ναυτ.]*· βλ. **συσσιτολόγιον** καὶ **πληρώματα**.

ἀριθμολογῶ *(—έω)*· προσδιορίζω δι' ἀριθμολογήσεως (βλ. λ.).

ἀριθμομανὴς (ὁ, ἡ)· ὁ πάσχων ἀριθμομανίαν.

ἀριθμομανία (ἡ)· ἡ παρατηρουμένη εἴς τινα ἄτομα ἔμμονος ἀπασχόλησις τῆς σκέψεως εἰς ἀριθμούς.

ἀριθμομαντεία (ἡ)· βλ. **ἀριθμὸς** *[Ἀποκρυφ.]* καὶ *[Λαογρ.]*.

ἀριθμομηχανὴ (ἡ). Μηχανὴ δι' ἧς ἐκτελοῦνται ἀριθμητικαὶ ἢ ἀλγεβρικαὶ πράξεις, μετὰ ἢ ἄνευ ἀποτυπώσεως τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῶν ἐπὶ εἰδικῶν δελτίων ἢ φύλλων χάρτου. Αἱ τοιούτου εἴδους μηχαναί, ποικίλων προορισμῶν καὶ συστημάτων, καλοῦνται ἐπίσης *ἀριθμογράφοι* καὶ **λογιστικαὶ μηχαναὶ** (βλ. λ.).

ἀριθμομνήμων (ὁ, ἡ). Καλοῦνται οὕτως οἱ κατέχοντες τὴν σπανίαν ἱκανότητα νὰ ἐκτελοῦν νοερῶς καὶ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος πολυπλόκους ἀριθμητικὰς πράξεις, οἷον νὰ ἐξάγουν τὴν τετραγωνικὴν ἢ κυβικὴν ῥίζαν, νὰ ὑψώνουν εἰς τὸ τετράγωνον, τὸν κύβον κ.λ.π., νὰ εὑρίσκουν τὸ γινόμενον ἀριθμῶν ἀποτελουμένων ἐκ δωδεκάδος ψηφίων καὶ ἄνω. Ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀριθμομνημόνων ἀναφέρονται: ὁ Ἰταλὸς Ἰνάουντι, ὁ Γάλλος Ἐρρ. Μοντέ, ὁ Ἄγγλος Βίνκλερ καὶ ὁ Ἕλλην Διαμάντης. Σ. Θ.

ἀριθμὸς (ὁ)· ἡ σχέσις μεταξὺ μιᾶς ποσότητος καὶ ἑτέρας τοιαύτης, ἥτις χρησιμεύει ὡς ὅρος συγκρίσεως καὶ καλεῖται *μονάς*· τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως· ‖ σύνολον προσώπων ἢ πραγμάτων, ἡ ἔννοια τοῦ πλήθους: «**ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν, —τῶν φυτῶν, —τῶν ἔργων** κ.τ.τ.», «**μέγας—, μικρὸς ἀριθμός**»· ‖ τὸ ἀριθμητικὸν σύμβολον, εἴτε ψηφίον ἀραβικὸν εἶναι εἴτε ἀρχαῖον ἑλληνικὸν εἴτε γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου· ‖ εἶδος ἀριθμοῦ: «**ἀκέραιος —, κλασματικὸς —, δεκαδικὸς —, συμμιγὴς ἀριθμός**»· ‖ γραμματικὴ κατηγορία πάντων τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου: «*ἑνικὸς —, δυϊκὸς —, πληθυντικὸς ἀριθμός*»· ‖ καλεῖται ἐπίσης *ἀριθμός*, χάριν συντομωτέρας ἐκφράσεως, ἠριθμημένον τι ἀντικείμενον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι λαχεῖον («**οἱ κερδίζοντες ἀριθμοί**»), εἰσιτήριον θεάτρου, δωματίου ξενοδοχείου ἢ νοσοκομείου («**μένω εἰς τὸν ἀριθμὸν 5**») κλπ.

— **ΓΛΩΣΣ.]** Ἡ ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ὁπόθεν ληφθεῖσα κατέστη γραμματικὴ κατηγορία, ἡ ὁποία κυρίως ἐπιτυγχάνει τὴν γραμματικὴν συμφωνίαν τῶν γλωσσικῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα. Καὶ συνήθως μὲν ἡ φύσις ἄγει εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦτο μὲν τοῦ ἑνός, τοῦτο δὲ τῶν πολλῶν, καὶ οὕτω ἐπετεύχθη ἡ γραμματικὴ κατηγορία τοῦ *ἑνικοῦ* ἀριθμοῦ, καὶ ἡ τοῦ *πληθυντικοῦ* ἀριθμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φύσις παρέχει πράγματά τινα κατὰ ζεύγη, ὡδήγησε καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ *δυϊκοῦ* ἀριθμοῦ· δηλαδὴ ἀπὸ τῶν δύο ἀριθμῶν, τῶν δύο ποδῶν, χειρῶν ὤτων, ἀπὸ τῶν δύο βοῶν τοῦ ἀρότρου, τῶν δύο ἵππων τοῦ ἅρματος, ἀπὸ δύο θεῶν ὁμοῦ νοουμένων, οἷον τοῦ Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους, τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης ἐσχηματίσθη ἰδιαίτερος γλωσσικὸς τύπος δηλῶν τὰ ζεύγη τῶν ἀνωτέρω ἐννοιῶν, καὶ ἀπὸ τούτων ἐσχηματίσθη ἰδία κατηγορία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέκειντο καὶ αἱ λοιπαὶ δεκτικαὶ ἀριθμοῦ ἔννοιαι· ἤτοι ἀπὸ τοῦ τὼ ὀφθαλμώ, τὼ χεῖρε, τὼ πόδε, τὼ ἵππω, τὼ βόε,

Digitized by Google

τὼ σιὼ (=θεὼ) ἐλέχθη καὶ τὼ νεανία, τὼ λόγω κτλ.

Διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ ἐκφέρονται ἐνίοτε ἔννοιαι ἑνικοῦ ἀριθμοῦ εἰς παράστασιν ὄγκου, σεμνότητος ἢ μεγαλειότητος, οἷον σκῆπτρα, δίφρος, στέμματα, ἀντὶ σκῆπτρον, δίφρος, στέμμα· πρὸς τούτοις εἰς παράστασιν ἐννοίας τινὸς πολυμεροῦς, οἷον Παναθήναια, Ὀλύμπια, Διονύσια, γάμοι, τὰ νεώτερα: βαφτίσια, χαρές, ἀρραβωνιάσματα, νεάμερα, σαράντα, Χριστούγεννα κ. τ. λ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐκφέρονται ἔννοιαι πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, ὅταν αὗται ἀποτελοῦν ἑνότητα ἤτοι ἐμφανίζονται ὡς ἓν ὅλον ἀδιαίρετον· οἷον ἑβδομὰς (αἱ ἑπτὰ ἡμέραι ὁμοῦ), δωδεκάς, ἑκατοντάς, πλῆθος, λαός, ὄχλος, πόλις, δῆμος, στρατὸς κ. τ. λ.

Ὑπάρχουν πολλὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα κατὰ φύσιν δηλοῦσιν ἕν τι, καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀφῃρημένα· οἷον ἀρετή, εὐσέβεια, δικαιοσύνη, τιμὴ κ. τ. λ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων σχηματίζεται πληθυντικὸς ἀριθμός, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῶσι διάφορα εἴδη τῶν ἐννοιῶν τούτων.

Ἐνίοτε ἡ χρῆσις τοῦ ἀριθμοῦ ἐμφανίζεται ὅλως αὐθαίρετος προελθοῦσα ἀπὸ τοῦ ἑνός, ὅστις ἐξέλαβεν ἔννοιάν τινα εἴτε ὡς ἓν ὅλον εἴτε ὡς πολλά· π. χ. λέγομεν: μιὰ ὀκᾶ σιτάρι, —ρίζι, —καφέ, ἀλλά: μιὰ ὀκᾶ φασόλια, —ρεβίθια κ. τ. λ.

Διδάσκεται συνήθως ἐν ταῖς γραμματικαῖς ὅτι τὰ κύρια ὀνόματα δὲν ἔχουν πληθυντικὸν ἀριθμόν· τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι ἀληθές· προῆλθε δὲ τὸ δίδαγμα τοῦτο ἐκ τῆς διαφόρου ἐννοίας, καθ' ἣν νοεῖται πληθυντικὸς τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀπὸ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν προσηγορικῶν. Μὲ τὸ ὄνομα Ὄλυμπος ὑπάρχουν ὄρη περισσότερα τοῦ ἑνός, ἐπίσης μὲ τὸ ὄνομα Κηφισὸς περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ποταμοί, μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ὀνομάζονται πλεῖστοι ἄνθρωποι· κατ' ἀνάγκην ἄρα θὰ εἴπωμεν: «τὰ ὄρη Ὄλυμποι», «οἱ ποταμοὶ Κηφισοί»· ἐπίσης θὰ εἴπωμεν οἱ Πλάτωνες, πρὸς δήλωσιν τῶν ἀνθρώπων τῶν φερόντων τὸ ὄνομα Πλάτων, καθὼς λέγομεν καὶ οἱ Κωσταντῆδες, οἱ Γιάννηδες κ. τ. λ. Τοῦ πληθυντικοῦ τῶν κυρίων ὀνομάτων γίνεται χρῆσις καὶ ὁσάκις πρόκειται νὰ δηλωθῇ πλῆθος ὁμοίων προσώπων μὲ τὰς αὐτὰς χαρακτηριστικὰς ἰδιότητας προσώπου τινός· π. χ. Πλάτωνες, ἤτοι ἄνθρωποι ὅμοιοι πρὸς τὸν Πλάτωνα κατὰ τὴν φιλόσοφον διανόησιν καὶ τὴν συγγραφικὴν ἀρετήν, Ναπολέοντες ὅμοιοι πρὸς τὸν Ναπολέοντα κατὰ τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα, κ. λ. π.

Β. Φ.

— (ΛΑΟΓΡ.) Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τῶν διαφόρων λαῶν ἀριθμοί τινες ἔχουν σημασίαν καβαλιστικήν. Οὕτω π. χ. γνωρίζομεν ὅτι παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, Χαλδαίοις καὶ Ἰουδαίοις, ἀργότερον δὲ καὶ παρὰ Ἰνδοῖς ὁ ἀριθμὸς 3 ἦτο λίαν σεβαστός· βραδύτερον παρ' Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις ὁ ἴδιος ἀριθμὸς ἐθεωρεῖτο ὡς προξενῶν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς θεούς, γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ λατινικὸν ρητὸν «Numero Deus impare gaudet». Σχετικῶς πρὸς τὰς διαφόρους ἰδιότητας τῶν ἀριθμῶν οἱ Πυθαγόρειοι ἔχουν ὁλόκληρον θεωρίαν.

Κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς ἐξεπροσώπει τὴν θεότητα, ὁ ἀριθμὸς 2 τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, πάντες δὲ οἱ ἀπὸ 2 ἀρχόμενοι ἀριθμοὶ ἐθεωροῦντο γενικῶς ὀλέθριοι· οἱ ἀριθμοὶ 3 καὶ 4 ἦσαν σεβαστοί, ὁ πρῶτος ἐπειδή, ὡς ἔλεγον, ἐμπεριεῖχε πλήρη ἁρμονίαν, ὁ δεύτερος ἐπειδὴ ἐξεπροσώπει τὰ τέσσαρα στοιχεῖα· οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐθεωροῦντο εὐοίωνοι, «ἔφερναν γοῦρι» κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν. Διὰ τὰς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 διαφόρους δοξασίας βλ. λ. ἑπτά.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἡ ἀστρολογία ἐπολλαπλασίασε τοὺς καβαλιστικοὺς ἀριθμούς. Εἰς τοὺς χρόνους τούτους, χρόνους κατ' ἐξοχὴν φιλοσοφικοθρησκευτικούς, ὅτε αἱ πυθαγόρειοι θεωρίαι ἀνεμίχθησαν μὲ τὰς παλαιοτάτας περὶ ἱερῶν ἀριθμῶν δοξασίας, ἀνάγονται καὶ τὰ διάφορα φιλοσοφικοθρησκευτικὰ συστήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον θέσιν καὶ οἱ ἀριθμοί. Τὰ συστήματα δὲ ταῦτα μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔσχον μεγάλην διάδοσιν καὶ δημοτικότητα. Τοῦτο δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν τεκμηρίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη φέρονται εἰς τὸ στόμα τῶν λαῶν διάφορα ἀριθμητικὰ ᾀσμάτια καὶ παραμύθια, ἡ ἀρχὴ τῶν ὁποίων ἀνάγεται εἰς τοὺς *γνωστικούς*. Τὰ *ἀριθμητικὰ* ταῦτα ᾄσματα, ἀντίστοιχα πρὸς τὰ *ἀλφαβητικὰ* (βλ. λ. ἀλφαβητάρια), καλοῦνται οὕτω, διότι ἕκαστος στίχος των ὀφείλει ν' ἀπαντήσῃ εἰς ὑπονοουμένην ἐρώτησιν «τί εἶναι ἕνα; τί εἶναι δύο;» κ. ο. κ. συνήθως μέχρι τοῦ 12. Ὅθεν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν λ.χ. λέγονται «οἱ δώδεκα λόγοι τῆς ἀληθείας», ἀλλαχοῦ δὲ ἄλλως. Τὰ ᾀσμάτια ταῦτα γνωστότατα κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν λατινικὴν ποίησιν, εἶναι εἰς πλείστους λαούς, ἀνατολικοὺς καὶ εὐρωπαϊκούς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους διαδεδομένα, ἔχουσι δὲ κατὰ τὸν Bolte πυρῆνα παλαιότατον τὴν ἀριθμολογίαν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τῶν πυθαγορείων. Εἰς μερικὰ μέρη τὰ ᾀσμάτια ταῦτα εἶναι ἐν χρήσει καὶ ὡς *ἐργατικά*, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως σήμερον κατήντησαν *παιδικὰ* (βλ. λ. ᾆσμα). Ἐν παράδειγμα τοιούτου ᾄσματος παραθέτομεν κατωτέρω:

Ἂς τὸ εἰποῦμεν ἕνα.
Ἕνας εἶναι ὁ Θεός·
ἡμεῖς αὐτὸν πιστεύομεν
τὸν Κύριον δοξάζομεν
κ. τ. λ.

Ἂς τὸ εἰποῦμεν τέσσερα.
Τέσσερ' εἶν' οἱ εὐαγγελισταὶ
κ. τ. λ.

Ἂς τὸ εἰποῦμεν δώδεκα.
Δώδεκα εἶν' οἱ ἀπόστολοι
ἕνδεκα τὰ ἑωθινά,
κ. τ. λ.

Εἰς τὰ *Καταλόγια* (συλλογὴ βυζαντινῶν ἐρωτικῶν ᾀσμάτων, τὴν ὁποίαν πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Γουλιέλμος Βάγνερ τῷ 1879 ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος) ἀνευρίσκομεν ὁλόκληρον ἀριθμητικὸν ᾆσμα φερόμενον μέχρι σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ εἰς πολυπληθεῖς παραλλαγὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑκατόλογα (βλ. λ.). Ὅπως εἰς ὅλα τὰ ἀριθμητικὰ ᾄσματα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ λυγερὴ προβάλλει εἰς τὸν ἀγαπητόν της τὸ ποιητικὸν ἀγώνισμα, εἰς ἕκαστον ὑπ' αὐτῆς ἀπαγγελλόμενον ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ 1 μέχρι τοῦ 10 καὶ ἐκεῖθεν κατὰ δεκάδας μέχρι τοῦ 100, νὰ ἀπαντᾷ διὰ στίχων ὅπως οἱ ἀκόλουθοι:

Ἕνα τοῦ λέγ' ἡ λυγερὴ κι' ὁ νιὸς ἀπηλογᾶται:
— Μιὰ σ'εἶδα, μιὰ σ'ἀγάπησα καὶ μιὰ τὸν νοῦ μου πῆρες.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ᾀσμάτων τούτων, φύσεως καὶ ἀρχῆς γνωστικῆς, συγκαταλέγονται καὶ τὰ παραμύθια, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ φρουρὸς τοῦ πύργου καὶ ὁ δράκος τοῦ θησαυροῦ προβάλλουν τοὺς ἀριθμοὺς ὡς ἐρωτήματα. (Πρβλ. *Ι. Καλιτσουνάκι*, Ἑπταδικαὶ ἔρευναι· *Στ. Κυριακίδου*, Ὁ ἑφταπάρθενος χορός, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος 19 5 *Nage*. Zwölfzahl, Weinzeich, Triskaidekadische Studien 1906).

Κ. Μ. Κ.

— (ΘΡΗΣΚΕΙΟΛ.) Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς γῆς ἐθεώρουν ἀριθμούς τινας ὡς *ἱερούς*. Τοιοῦτοι ἀριθμοὶ εἶναι οἱ 3, 4, 5, 7, 9 10, 12, 40, 70, 100, ὡς καὶ τὰ πολλαπλάσια ἐνίων ἐξ αὐτῶν· ἡ ἱερότης δέ τινων ἐκ τούτων, οἷον τῶν 3, 7 καὶ 9, εἶναι κοινὸν γνώρισμα τῶν πλείστων λαῶν τῆς γῆς, καίτοι παραμένει εἰσέτι λίαν δυσεξακρίβωτος ὁ λόγος ἢ οἱ λόγοι, εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ καθιέρωσις, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῶν.

I) Ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ: Οἱ συνηθέστεροι ἐνταῦθα ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς: α') Ὁ 3 καὶ τὰ πολλαπλάσια αὐτοῦ, μάλιστα δὲ ὁ 9, οἵτινες ἦσαν καὶ εἶναι διαδεδομένοι κατ' ἐξοχὴν μὲν παρὰ τοῖς Ἰνδοευρωπαίοις (Ἰνδοῖς, Πέρσαις, Ἕλλησι, Ρωμαίοις, Κέλταις, Σλάβοις) καὶ παρὰ τοῖς γνωστικοῖς αἱρετικοῖς, καθ' ἥσσονα δὲ λόγον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς (τριάδες θεῶν καὶ ἀπορρεύσεων θεῶν, 3 κόσμοι, 3 κριταὶ Ἅδου, 9 Μοῦσαι, τρίγωνον πυθαγορείων κλπ.). Ἡ προτίμησις τοῦ 3 ὀφείλεται κατὰ τὴν σήμερον κρατοῦσαν ἐκδοχὴν εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι διὰ τὴν πρωτόγονον ἀρίθμησιν ὁ πρῶτος μέγας ἀριθμός, ὅστις οὐ μόνον παριστᾷ καὶ τὸ ἄπειρον, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη θεωρεῖται καὶ ὡς ἀποτελῶν κεκλεισμένην ἑνότητα. «Ἐπιτηδειότατον εἶναι τόνδε τὸν ἀριθμὸν εἰς πᾶσαν ἀμφὶς ἡτουμένου πράγματος διαίρεσιν. ἀρχήν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ» (*Διονυσ. Ἁλικαρν.* Γ' 150.). β') Ὁ 4, ὅστις παρὰ διαφόροις λαοῖς τοῦ παλαιοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ νέου κόσμου, θεωρεῖται ὡς ἔχων τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἱερότητος καὶ προτιμήσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς 4 κυρίως ἀνέμους (4 χρονικαὶ περίοδοι ἢ αἰῶνες, 4 γωνίαι τοῦ οὐρανοῦ, 4 πέρατα τῆς γῆς κ. τ. τ.). γ') Ὁ 7, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸς ἀριθμὸς τῶν Βαβυλωνίων, ὅστις ὅμως εἶναι εὐρέως διαδεδομένος καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοευρωπαίοις καὶ συνδέεται μετὰ παλαιῶν ἀστρολογικῶν καὶ ἀστρονομικῶν θεωριῶν (7 πλανῆται, 7 ὑάδες, 7 πλειάδες, 7 ἀστέρες μεγάλης καὶ μικρᾶς ἄρκτου, 7 χρώματα, 7 οὐρανοὶ κ. τ. τ.). Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐσχετίζετο ἄλλοτε πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλανητῶν, ἂν καὶ οἱ παλαιότεροι χρόνοι ἐγίνωσκον μόνον 5 πλανήτας, σήμερον δὲ σχετίζεται πρὸς τὴν εἰς τέσσαρα μέρη διαίρεσιν τῆς 28ημέρου πορείας τῆς σελήνης. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔχει καὶ γενικωτέραν σημασίαν ἔν τε τῇ λαογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ φύσει. (Πρβ. καὶ *Μακροβίου* Ὄνειρ. Σκιπ. 1, 1, 6, *Πλινίου* Φυσ. Ἱστορ. 11, 43 κλπ.). δ') Ὁ 12, οὗ ἡ προτίμησις ἀνάγεται εἰς τὴν δωδεκαημερῆ διαίρεσιν τοῦ ἔτους (12 θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, 12 Τιτᾶνες· πρβ καὶ Ὀδύσσειαν, ἔνθα ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι προσφιλέστατος κλπ.). ε') Ὁ 70 ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν 72, ὅπερ σχετίζεται ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνητῶν πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ 360ημέρου ἔτους εἰς 72 πεντάδας ἡμερῶν καὶ πρὸς τὸ βαβυλωνιακὸν χαμουστού, ὅπερ δηλοῖ πεντάδα ἡμερῶν.

II) Ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ: Οἱ κυριώτεροι ἱεροὶ καὶ μᾶλλον εὔχρηστοι ἐν αὐτῇ ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς: α') ὁ 1, ὅπερ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ Θεοῦ (εἷς ναὸς τῆς Παλ. Διαθήκης, εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα κ.τ.τ.)· β') ὁ 2 (2 μεγάλοι φωστῆρες τοῦ οὐρανοῦ, 2 ἄγγελοι τοῦ τάφου, 2 τράπεζαι τοῦ νόμου, 2 μάρτυρες τῆς Ἀποκαλύψεως κ. τ. τ.)· γ') τὸ 3 (3 φίλοι τοῦ Ἰώβ, 3 υἱοὶ τοῦ Νῶε, 3 σύντροφοι τοῦ Δανιήλ, 3 ἡμέραι τοῦ Ἰωνᾶ, τριὰς χριστιανικῶν ἀρετῶν, τριήμερος ἀνάστασις Κυρίου, τριαδικὸς Θεὸς κττ.)· δ') ὁ 4 (4 ποταμοὶ τοῦ παραδείσου, 4 ἄνεμοι, 4 ζῷα τοῦ Ἰεζεκιήλ, 4 τεμάχια τῶν ἱματίων τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ, 4 Εὐαγγελισταὶ κττ.)· ε') ὁ 7, ὁ μάλιστα εὔχρηστος ἔν τε τῷ θρησκευτικῷ καὶ τῷ ἀστικῷ τῶν Ἑβραίων βίῳ ἀριθμὸς (7 ἡμέραι δημιουργίας, ἑπτάφωτος λυχνία, ἕβδομον ἔτος, ἑορτὴ 7 ἑβδομάδων=Πεντηκοστή, 7 ἡμερήσιαι αἰνέσεις, 7 ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως, 7 διάκονοι, 7 δαιμόνια κττ.)· στ') ὁ 10 (10 ἐντολαί, 10 πληγαὶ τοῦ Φαραώ, προσφορὰ δεκάτων, 10 λεπροί· 10 τάλαντα κττ.)· ζ') ὁ 12 καὶ τὰ πολλαπλάσια αὐτοῦ· 12 φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ, πρὸς τὸν ἱστορικὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων σχετίζονται πλεῖστα ὅσα γεγονότα τῆς βιβλικῆς ἱστορίας, οἷον 12 ἄρτοι τῆς προθέσεως, 12 ἀπόστολοι, βωμοὶ ἐκ 12 λίθων, κττ.· πρβ. καὶ 12 προφῆται, 12 πύλαι οὐρανίου Ἱερουσαλήμ, 12 κόφινοι πλήρεις περισσευμάτων ἐκ τῆς διατροφῆς τῶν 5000, 144000 σεσωσμένοι τῆς Ἀποκαλύψεως-12×12000 κλπ.)· η') ὁ 40 (40 ἡμερῶν βροχὴ κατακλυσμοῦ, 40ετὴς περιπλάνησις τῶν Ἑβραίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, 40 ἡμερῶν νηστεία Ἰησοῦ, 40 ἡμέραι μετὰ τὴν ἀνάστασιν κττ.)· θ') τὸ 70 ἢ 72 (70 ψυχαὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον μεταβάντων μετὰ τοῦ Ἰακώβ, 70 πρεσβύτεροι, 70 ἐτῶν βαβυλώνιος αἰχμαλωσία, 70 λαοὶ τῆς γῆς, 70 ἑβδομάδες ἐτῶν Δανιήλ, 70 ἀπόστολοι κλπ.)· ι') ἀρκούντως προσφιλὴς ἐν τῇ ἁγ. Γραφῇ ἀριθμὸς εἶναι ὁ 1000 χάριν τῆς στρογγυλότητος αὐτοῦ (προσφορὰ 1000 ὁλοκαυτωμάτων ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος, 1000 ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου ὡς ἡμέρα μία, χιλιετὴς βασιλεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν ἁγίων κλπ.).

Συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν.—Πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἱερότητος καὶ ἐν γένει τῆς προτιμήσεως ἐνίων ἀριθμῶν συναφὲς εἶναι τὸ ζήτημα περὶ τοῦ συμβολισμοῦ ἢ τῆς μυστικῆς ἐννοίας τούτων εἴτε καὶ ἄλλων εἴτε καὶ ἁπάντων τῶν ἀριθμῶν. Ἤδη παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ἦτο ἀρκούντως ἀνεπτυγμένος ὁ συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους παρεδέχοντο οὗτοι ἑδρεύουσαν ἰδιάζουσαν δύναμιν, ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς σχέσεως αὐτῶν, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἀστρονομικὰς αὐτῶν θεωρίας. Οὕτως οἱ Βαβυλώνιοι παρεδέχοντο ὡς ἱεροὺς καὶ δὴ ὡς συμβολικοὺς ἅπαντας τοὺς ἀπὸ 60—1 ἀριθμούς. Π. χ. τὸ 60 ἐσήμαινε τόν τε Ἀνού, τὸν πατέρα τῶν θεῶν, καὶ ὅλον τὸ βαβυλωνιακὸν πάνθεον, τὸ 50 ἐσήμαινε τὸν Μπέλ, τὸ 40 τὴν Ἔαν, τὸ 15 τὴν Ἰστὰρ κλπ. Καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν ἦτο ἄγνωστος ὁ συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν, οὗ κυριώτατος ἐκπρόσωπος καὶ καλλιεργητὴς εἶναι ὁ τὴν Ἀνατολὴν καλῶς διὰ ταξιδίων γνωρίσας φιλόσοφος Πυθαγόρας μετὰ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἔνθα οἱ ἀριθμοὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἀρχαὶ τῶν πραγμάτων, ὁ δὲ θεός, ὡς ἀπόλυτος ἑνότης, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη καὶ ὑπερτάτη ἀρχὴ τῶν ἀριθμῶν. Πρὸς τὴν συμβολικὴν τῶν ἀριθμῶν δὲν παρέμειναν ξένοι οὐδὲ οἱ Ἑβραῖοι, ἐφ' οὓς ἐπέδρασαν καὶ ἐν τούτῳ οἱ Βαβυλώνιοι ἤ, ὅπερ τὸ πιθανώτερον, οἱ προσημιτικοὶ Σουμέριοι. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Βίβλου φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθησαν ἐν συμβολικῇ ἐννοίᾳ ἀριθμούς τινας κυκλοφοροῦντας ὡς ἱεροὺς καθ' ἅπασαν τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα, οἷον πιθανῶς τὸν 3 εἰς δήλωσιν τῆς θεότητος, τὸν 4 εἰς δήλωσιν τοῦ κόσμου ἢ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν 7 εἰς δήλωσιν τῆς ἀρτιότητος ἢ τῆς θείας εὐλογίας (πρβ. ἑβδόμην ἡμέραν δημιουργίας), τὸν 10 εἰς δήλωσιν τῆς τελειότητος, τὸν 12 εἰς δήλωσιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ κλπ. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τῶν συμβολικῶν ἀριθμῶν τῆς Βίβλου πρέπει νὰ καταλέξωμεν καὶ τὸν 366, δι' οὗ δηλοῦται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου (ιγ' 18) τὸ θηρίον τὸ μέλλον ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς νὰ ἐμφανισθῇ πρὸς καταπολέμησιν τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Περὶ δὲ τῆς σημασίας τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἔχουσι μὲν ἔκπαλαι πολλαὶ διατυπωθῆ εἰκασίαι, τινῶν μὲν ἀνευρόντων ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τοῦ Νέρωνος, ἄλλων δὲ τὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἄλλων διαβλεπόντων ἐν αὐτῷ τὸ *Λατεινος* (ρωμ. αὐτοκρατορια), ἄλλων τὸ *Τειταν* κ. ἄ. ἄ., οὐδὲν δ' ὅμως βέβαιον δύναται νὰ ῥηθῇ, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ πρόκειται περὶ προφητείας ἀναφερομένης εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐνιαχοῦ τῆς Βίβλου ἐν συμβολικῇ σημασίᾳ χρῆσις ἐνίων ἀριθμῶν οὐδαμῶς ἐπιτρέπει τὴν προσπάθειαν πρὸς συμβολικὴν ἐξήγησιν ἁπάντων τῶν χωρίων, ἔνθα ἀπαντῶσιν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι, ἥκιστα δὲ εὐνοεῖ τὴν μυστικοποίησιν ἁπάντων τῶν ἀριθμῶν τῆς Βίβλου, κατὰ τὸ παράδειγμα διαφόρων Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν λογίων, παλαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων καὶ δὴ καὶ διαφόρων γνωστικῶν αἱρετικῶν.

Ἤδη ὁ Φίλων εἶχε πολὺ ἐνδιατρίψει περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς σημασίας τῶν ἀριθμῶν τῆς Βίβλου, γράψας μάλιστα καὶ ἰδιαιτέραν, ἀπολεσθεῖσαν δυστυχῶς, πραγματείαν «περὶ ἀριθμῶν». Οὕτω π.χ. ὁ Φίλων τὰς 7 ἡμέρας τῆς βιβλικῆς δημιουργίας ἐκδέχεται οὐχὶ κατὰ χρονολογικὴν διαδοχήν, ἀλλ' ὡς ἐμφαινούσας τὴν τάξιν τῶν δημιουργημάτων

Digitized by Google

τὸ 6 ἐξελέγη κατ' αὐτὸν διὰ τὴν ἔξαρσιν τοῦ τελευταίου ἔργου τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς οὗτος περιέχει τό τε ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, γινόμενον ὢν τοῦ (3) ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος (2), τὸ δὲ 7 εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἐντετυπωμένη ἐν τῷ σύμπαντι καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἱκανὴν χρῆσιν καὶ κατάχρησιν τοῦ συμβολισμοῦ τῶν ἀριθμῶν εὑρίσκομεν τὸ μὲν ἐν ταῖς διασωθείσαις ψευδωνύμοις ἀποκαλύψεσι (βλ. λ. ἀποκαλυπτικὴ φιλολογία), τὸ δ' ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ραββινικῇ φιλολογίᾳ. Τὸ κορύφωμα δὲ τῆς τοιαύτης καταχρήσεως παρουσιάζεται ἐν τῇ καββαλιστικῇ φιλολογίᾳ, ἧς τμῆμα ὁλόκληρον, ἡ λεγομένη *Γκεματρία* (=Γεωμετρία), ἀσχολεῖται περὶ τοὺς ἀριθμούς, μυστικοποιοῦν αὐτοὺς καὶ ἐπιδιῶκον τὴν συμβολικὴν ἐξήγησιν καὶ τῶν μάλιστα φυσικῶν ἀριθμῶν. Π. χ. ἐν τῷ 603000 τῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν (α', 46) μνημονευομένων Ἰσραηλιτῶν ἀνευρίσκουσι τὴν ἑβρ. φράσιν Μπενὲ Γισραὲλ (υἱοὶ Ἰσραὴλ) κ. τ. τ. Τὴν καββαλιστικὴν ταύτην μέθοδον εἶχον ἐφαρμόσει καὶ πολλοὶ τῶν πυθαγοριζόντων ἐνταῦθα γνωστικῶν αἱρετικῶν, παρ' οἷς μεγάλη κατάχρησις ἐγίνετο τοῦ συμβολισμοῦ τῶν ἀριθμῶν. Πρβ. τὸ Ἀβρασὰξ=365 (βασίλεια) τοῦ Βασιλείδου κλπ. Τῷ παραδείγματι τῶν Ἰουδαίων λογίων ἠκολούθησαν, εἰ καὶ μετὰ περισσοτέρας νηφαλιότητος, καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ λόγιοι, ἐμπεποτισμένοι ὑπὸ τῶν πυθαγορείων ἰδεῶν περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀριθμῶν, πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ὁποίων ἡ συμβολικὴ τῶν ἀριθμῶν ἐφαίνετο εὑρίσκουσα ἐρείσματα ἐν βιβλικοῖς χωρίοις, οἷα τὸ τῆς Σοφ. Σολομῶντος (ια' 21) «πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξα» καὶ μάλιστα ἐν τῷ μνημονευθέντι τῆς Ἀποκαλύψεως (ιγ' 18). Ἤδη ὁ συγγραφεὺς τῆς λεγομένης ἐπιστολῆς τοῦ Βαρνάβα ἐν τῷ ἀριθμῷ 318 τῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἀβραὰμ (Γενέσ. ιδ' 14) ἀνεύρισκε τὸ ὄνομα τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰ. Χριστοῦ (ΤΙΗ). Τοῦ συμβολισμοῦ τῶν ἀριθμῶν θιασώτης ἐγένετο καὶ ὁ Χριστιανὸς φιλόσοφος Ἀθηναγόρας καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ποιμένος τοῦ Ἑρμᾶ καὶ ὁ Ἰουστῖνος καὶ ὁ Εἰρηναῖος, ἀναγκαζόμενοι καὶ ἐν τούτῳ νὰ καταπολεμῶσι τοὺς αἱρετικοὺς διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, ἣν μετήρχοντο ἐκεῖνοι.

Σημειωθήτω δ' ἐνταῦθα, ὅτι τὴν μέθοδον ταύτην μεταχειρίζονται κατὰ κόρον μάλιστα οἱ δυτικοὶ πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, οἷοι ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Ἀμβρόσιος κ. ἄ., μάλιστα δ' ὁ Αὐγουστῖνος, ἀναζητοῦντες μυστήρια ἐν τοῖς ἀριθμοῖς διὰ μικρολογιῶν ἀναξίων τῆς ἐγνωσμένης ἄλλως σοβαρότητος καὶ ἐμβριθείας αὐτῶν. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς 2 συμβολίζει δῆθεν ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τὴν ἀγάπην, κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον· ὁ 10 εἶναι, κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, ἀκολουθοῦντα ἐνταῦθα τῷ Φίλωνι καὶ τοῖς πυθαγορείοις, ὁ ἀριθμὸς ὁ συμβολίζων τὴν τελειότητα καὶ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν· ὁ 7 συμβολίζει τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος (3) μετὰ τοῦ κόσμου (4) καὶ εἰδικῶς μετὰ τοῦ Ἰσραήλ, ὁ 40 συμβολίζει τὴν μετάνοιαν, ὁ 50 τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὁ 30 τὸν συζυγικὸν βίον, ὁ 60 τὴν παρθενίαν, ὁ δὲ 100 τὸ μαρτύριον· τὰ 38 ἔτη τοῦ παραλυτικοῦ (Ἰω. ε' 5) συμβολίζουσι τὸν ἀριθμὸν 40, σύμβολον τοῦ πληρώματος τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου, μεῖον 2, ὅπερ σημαίνει δῆθεν τὴν διπλῆν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον κλπ. Τὴν συμβολικὴν τῶν βιβλικῶν ἀριθμῶν, ἥτις οὐδέποτε μέχρι σήμερον ἐπαύσατο ἀριθμοῦσα ὀπαδούς, ἐζήτησαν νὰ συστηματοποιήσωσι καὶ ν' ἀναγάγωσιν εἰς ἐπιστήμην κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Bähr ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ «Symbolik des mosaischen Kultus», μάλιστα δὲ ὁ Kurta, καὶ ὁ Kliefoth. Περὶ τὴν συμβολικὴν τῶν βιβλικῶν ἀριθμῶν ἐξήγησιν ἀσχολοῦνται καὶ κατάχρησιν αὐτῆς ποιοῦνται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ λεγόμενοι *παμβαβυλωνισταί*, οἷοι οἱ ἀσσυριολόγοι Winckler, A Jeremias κ. ἄ, ἀγωνιζόμενοι νὰ παραγάγωσι τοὺς ἱεροὺς καὶ ἄλλους ἀριθμοὺς ἐκ τῆς ἀστρονομίας καὶ δὴ καὶ τῆς βαβυλωνιακῆς, καθ' ἧς τάσεως κατεξανέστησαν ἐπιστήμονες τῆς περιωπῆς τῶν Ed Meyer (Geschichte des Altertums I 426 ἑξ.), Kewitzsch κ. ἄ., ὑποστηρίξαντες τὴν θέσιν, ὅτι ἡ χρῆσις πολλῶν ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων εἶναι πανανθρώπειος καὶ ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀριθμῶν ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ εἶναι μεταγενεστέρα.

Τέλος ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα, ὅτι, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν παλαιοτέρων χρόνων, εὐρύτατος ἠσκήθη ὁ συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ, καὶ μάλιστα τοῦ 3 (τρισάγιον, σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ 3 δακτύλων, ἐπανάληψις διαφόρων τροπαρίων τρίς, τριήμεροι ἑορταὶ Χριστουγέννων, Πάσχα, τριῴδιον κ. πλ. ἄ), τοῦ 7 (7 εὐαγγέλια εὐχελαίου, 7 μυστήρια κλπ.), τοῦ 9 (9 μερίδες ἁγίων, ἐννεαήμερα μνημόσυνα κλπ.), τοῦ 12 (δωδεκαήμερον, 12 εὐαγγέλια, κύριε ἐλέησον ιβ' κ. ἄ.), τοῦ 40 (τεσσαρακοστή, κύριε ἐλέησον μ', σαρανταήμερον κλπ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kautzsch* ἐν *Herzog-Hauck*. Real-Encyclop, *Gressman* ἐν Religion in Geschichte und Gegenwart ἐν λ. *Zahlen*), *Lesêtre* ἐν τῷ βιβλικῷ λεξικῷ τοῦ *Vigouroux* (ἐν λ. *nombres*), ὡς καὶ τὰ ἄρθρα τῶν *Davidson*, *Keith* καὶ *Gruickshauk* ἐν τῇ Encyclop of Religion and Ethics τοῦ Hastings (ἐν λ. Numbers), ἔνθα καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—**(ΑΠΟΚΡΥΦ.)** Ἐν τῇ ἀποκρυφολογίᾳ καλοῦνται *ἀριθμοὶ* αἱ κλεῖδες, δι' ὧν γνωρίζομεν τοὺς τρόπους, καθ' οὓς λειτουργοῦσιν αἱ ἀπόκρυφοι δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ τὰς τροποποιήσεις (τὰ σχήματα), τὰς ὁποίας ὑφίστανται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης. Ἄνευ αὐτῶν οὔτε τὰς ἰδέας ἡμῶν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν, οὐδὲ ἀντίληψιν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου θὰ εἴχομεν, ἀλλὰ θὰ ἐπλανώμεθα εἰς τὸ χάος ὡς εἰς ὠκεανόν. Ὅθεν οἱ ἀριθμοὶ ὁμιλοῦσιν εἰς τὴν ἡμετέραν σκέψιν καὶ ἀπεικονίζουσι τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας τῶν ἀποκρύφων δυνάμεων τῆς φύσεως, συγχρόνως δὲ λαμβάνονται ὡς βάσις παντὸς ὑλικοῦ ἀποτελέσματος, καθόσον ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ὕλην καὶ προβαίνουσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν γεωμετρικῶν σχημάτων ἀπεικονιζόντων αὐτήν. Πρὸς τούτοις χρησιμεύουσιν ὡς σημεῖον συζεύξεως τῶν δύο ἀπεικονίσεων, τῆς γεωμετρικῆς καὶ τῆς ἀριθμητικῆς, τουτέστι συνδέουσιν ὡς κρίκος τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην. Ἐν ἑνὶ λόγῳ τριπλῆν ὑπηρεσίαν οἱ ἀριθμοὶ παρέχουσιν: α') μᾶς γνωρίζουσι τὸ ἐσωτερικὸν τμῆμα τῆς Φύσεως, ὅπερ δὲν ὑποπίπτει εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸν διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς διαισθήσεως· β') μᾶς ὑποδεικνύουσι τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὑποπῖπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ὑποτάσσεται εἰς τὸν Διαβήτην· καὶ γ') μᾶς συνδέουσι τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν σύνθεμα τῆς Φύσεως εἰς ἓν ἑνιαῖον ἁρμονικὸν σύμπαν.

«Πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει», λέγει ὁ Balzak, «ὑφίσταται λόγῳ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ». Κίνησις ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἀριθμὸς ἐν ἐνεργείᾳ, διότι ὁλόκληρος ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται καθ' ὡρισμένους κύκλους ἐπικοινωνοῦντας ἀποκρύφως ἀλλήλοις διὰ τῶν *ἀριθμῶν*. Κατὰ ταῦτα ὁ ἀριθμὸς εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς παγκοσμίου ἁρμονίας, ἥτις πολλάκις εἶναι τόσον μυστηριώδης, ὥστε ἐμβάλλει τρόμον καὶ δεισιδαιμονίας. «Ὁ ἀριθμός», λέγει ὁ Balzac, «εἶναι παράγων ἀκατάληπτος εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην», ἡ δὲ ἑρμηνεία του εἶναι δυσκολώτατον πρόβλημα, οὗ τὴν λύσιν καὶ αὐτὴ ἡ ἀποκρυφολογία προσπαθεῖ νὰ ἐξεύρῃ. Ἐν τούτοις ὁ ἐξηγνισμένος ἀποκρυφολόγος, ὡς φιλόσοφος τοῦ ἀγνώστου, παρέχει ἀξιόλογον ἑρμηνείαν τοῦ ἀριθμοῦ. Κατ' αὐτὸν ὡς τὸ σῶμα εἶναι τὸ αἰσθητὸν περίβλημα τῆς ὕλης, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς εἶναι τὸ ἀόρατον περίβλημα τῶν ὄντων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀναγκαῖον διάμεσον τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς μορφῆς ἑκάστου ὄντος, καθόσον αὗται εἶναι πολὺ ἀπομεμακρυσμέναι ἀλλήλων καὶ δὲν δύνανται νὰ ἑνωθῶσιν ἄνευ τοῦ διαμέσου τούτου. Ὅθεν ὑπάρχουσιν ἀριθμοὶ πρὸς ἀπεικόνισιν τῆς θεμελιώδους ὑποστάσεως τῶν ὄντων, τῆς ἐπενεργείας των, τῆς ἐξελίξεώς των, τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἑκάστου αὐτῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει ὑπόκεινται ἀλλήλοις. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀριθμοὶ πρὸς καθορισμὸν τῶν διαφόρων βαθμῶν τῆς δι' αὐτὰ προσδιωρισμένης προόδου. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν ἀριθμοὶ συμμιγεῖς πρὸς ἔκφρασιν τῶν διαφόρων ἑνώσεων καὶ συνθέσεων τῶν ὄντων, τῶν ἐνεργειῶν των, τῶν δυνάμεών των. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης ἀριθμοὶ κεντρικοί, ἀριθμοὶ διάμεσοι, ἀριθμοὶ κυκλικοὶ καὶ ἀριθμοὶ περιφερείας. Τέλος ὑπάρχουσιν ἀριθμοὶ ρυπαροί, κίβδηλοι καὶ ἐφθαρμένοι.

Ὁ θεμελιώδης κλάδος τῆς Ἀποκρυφολογίας, ὁ περὶ τὴν μελέτην τοῦ Ἀριθμοῦ ἀσχολούμενος καὶ ἀναζητῶν τὴν ἐσωτερικὴν ἔννοιαν ἑκάστου ἀριθμοῦ, καλεῖται *Ἀριθμολογία* καὶ διαιρεῖται εἰς *Ἀριθμητικήν*, ἐξετάζουσαν τὰς σχέσεις τῶν ἀριθμῶν μεταξύ των, εἰς *κυρίως Ἀριθμολογίαν*, ἐρευνῶσαν τὰς σχέσεις τῶν ἀριθμῶν πρὸς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, εἰς *Ἀριθμομαντείαν*, ἐφαρμόζουσαν τὰς γνώσεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς κυρίας ἀριθμολογίας ἐπὶ τῶν συμβάντων καὶ τοῦ πεπρωμένου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ *Ἀριθμοσοφίαν*, μελετῶσαν τὴν βαθεῖαν ἔννοιαν πασῶν τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων τοῦ Σύμπαντος καὶ ἐξάγουσαν ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν, ἀριθμολογικῶν ἢ ἀριθμομαντικῶν γεγονότων γνῶσιν συνθετικὴν περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐπιδράσεως ἑκάστου ἀριθμοῦ καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ὀφείλομεν νὰ διαστείλωμεν τὴν συγκεκριμένην τῆς ποσότητος ἄποψιν ἀπὸ τὴν ἀφῃρημένην ἐσωτερικὴν τοῦ ἀριθμοῦ ἔννοιαν. Ἡ τῆς πρώτης ἐξέτασις ἀπετέλεσε τὸ κύριον θέμα τῆς Ἀριθμητικῆς, ἡ τῆς δευτέρας ὅλων τῶν ἄλλων ὑποδιαιρέσεων. Κατὰ τὴν πρώτην *ἀριθμὸς* εἶναι· 1) αὐτὴ ἡ μονάς, 2) τὸ ἄθροισμα τῶν μονάδων καὶ 3) ἡ ὁμὰς τοῦ ἀθροίσματος τῶν μονάδων. Ἡ ἔννοια τῆς ὁμάδος κατὰ τὸν καθηγητὴν τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ καὶ διαφορικοῦ λογισμοῦ Π. Ζερβὸν εἶναι ἀλληλένδετος μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ μετασχηματισμοῦ. Πολλάκις δὲ κατάλληλος μετασχηματισμὸς προβλήματος εἰς ἄλλο δίδει τὴν λύσιν ἢ δεικνύει τὸ ἀδύνατον τῆς ζητουμένης λύσεως [*Π. Ζερβοῦ* περὶ τῶν σχέσεων τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας]. Ὡσαύτως ὁ μετασχηματισμὸς συντελεῖ, ὅπως ἐξ ἑνὸς θεωρήματος προκύψωσι πλείονα καὶ ἵνα ἐπαληθευθῇ ἡ ὀρθότης τῆς λύσεως τοῦ ἀποδεδειγμένου προβλήματος ἢ θεωρήματος.

Ἐὰν λοιπὸν νῦν τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον ὡς καὶ τὰς λοιπὰς ἀριθμητικὰς μεθόδους ἐφαρμόσωμεν κατ' ἀναλογίαν εἰς τοὺς ἄλλους ἀριθμολογικοὺς κλάδους, θὰ μεταρσιωθῶμεν ἐκ τῆς συγκεκριμένης ποσότητος τοῦ ἀριθμοῦ εἰς τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ θὰ ἐκπληρώσωμεν τὸν κύριον σκοπὸν τῶν Μαθηματικῶν, ὅστις εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ ὑπὲρ τὰ αἰσθητὰ ἀνύψωσις («*Πυθαγόρας*» 1925 σ. 763).

Κατὰ ταῦτα ὁ *ἀριθμὸς* εἶναι τὸ μέσον, δι' οὗ ἡ ἀφῃρημένη γνῶσις καθίσταται νοητὴ καὶ ἐκφράζει ὡρισμένην σχέσιν, ἣν δέον νὰ ἐπεκτείνωμεν καὶ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις τῶν δυνατῶν ἰδεῶν. Ἡ ἐπέκτασις δὲ αὕτη τοῦ ἀριθμοῦ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν φαινομένων συγκεκριμένων ὄντων ἐπὶ τὰς μὴ ἁπτὰς τῷ ἀνθρώπῳ ἰδέας μᾶς γεννᾷ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ ὡς *συμβόλου* καὶ μᾶς ἑρμηνεύει τὸν λόγον, δι' ὃν ἡ μυσταγωγικὴ διδασκαλία ὅλων τῶν χρόνων ἐχρησιμοποίησε τὸν ἀριθμὸν ὡς πολύτιμον σύμβολον τῆς ἀκριβείας, τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς γενικεύσεως. Εἶναι δὲ ὁ ἀριθμὸς τὸ τελειότερον πάντων τῶν συμβόλων, διότι κατὰ τὸν Littré ἀντὶ νὰ εἶναι σχῆμα ἢ εἰκὼν τιθεμένη ἐν χρήσει ὡς σημεῖον ἄλλου πράγματος, εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐπιδεκτικὸν συγκεκριμένης σημασίας, ποσότητος ἢ ἀξίας, καὶ ἀφῃρημένης σημασίας, ποιότητος ἢ ἰδέας. Ὁ μελετῶν δὲ τὸν συμβολισμὸν τοῦτον, τουτέστι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰδέας τοῦ ἀριθμοῦ, ἀνακαλύπτει κλεῖδα ἀναλογίας τὰ μάλιστα πολυτίμου, διότι εἶναι ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Pascal λεγόμενον, ὅτι ὑπάρχουσιν ἰδιότητες κοιναὶ εἰς πάντα τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις διανοίγει τὸ πνεῦμα εἰς τὰ μέγιστα θαύματα τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ὑπόκειται εἰς ἑρμηνείας διαφόρους, ἀνάγκη ὅπως ὁ μύστης κρίνῃ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ συμφώνως τῷ ἀντικειμένῳ καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ ἀντικειμένου κατὰ τὸν ἀριθμόν. Αἱ διάφοροι ὅμως ἑρμηνεῖαι ἀνάγονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεμελιώδη ἰδέαν, διότι ὁ ἀριθμὸς κέκτηται ἀφ' ἑαυτοῦ ἰδίαν ἀξίαν, ἣν μεταδίδει εἰς τὸ ἀντικείμενον. Ὅθεν διακρίνει τις τὰς Τριάδας:

Ἀνώτερος	Μέσος	Κατώτερος
Πρότερος	Μεσόχρονος	Ὕστερος
Παρελθὸν	Παρὸν	Μέλλον
Ἀρχὴ	Ἰσορροπία	Ἀντίθεσις
κλπ.	κλπ.	κλπ.

Οὐχ ἧττον προκύπτει ὡσαύτως ἡ ἰδέα τάξεως, σειρᾶς, διαβαθμίσεως, ἰδίως εἰς τὸν ἀριθμὸν 3.

Ὁ Μαλεβράγχιος ((Recherche de la vérité VI 5) εἶχεν ἀκριβῆ ἰδέαν, ὅτι αἱ ἀριθμητικαὶ ἰδέαι εἶναι κανόνες ἀναλλοίωτοι καὶ μέτρα κοινὰ πάντων τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα γνωρίζομεν ἢ θὰ γνωρίσωμεν. Οἱ γνωρίζοντες τελείως τὰς σχέσεις τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν σχημάτων ἢ μᾶλλον τὴν τέχνην τοῦ ποιεῖν τὰς ἀναγκαίας συγκρίσεις, ἵνα γνωρίσωσι τὰς σχέσεις αὐτῶν, εἶναι κάτοχοι εἴδους τινὸς παγκοσμίου ἐπιστήμης καὶ ἀσφαλοῦς μέσου, ὅπως ἀνακαλύπτωσι μετὰ βεβαιότητος καὶ σαφηνείας πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπερβαίνει τὰ συνήθη ὅρια τοῦ πνεύματος. Ὁ De Maistre (soirées de saint Petersbourg II 8) ἔλεγε: «Καθ' ἅπασαν τὴν ζωήν μου ἐμελέτησα μόνον τὸν ἀριθμόν, διότι οὗτος εἶναι τὸ σημεῖον, ἡ φωνὴ καὶ «ὁ λόγος τῆς διανοήσεως, εὑρηται δὲ ἁπανταχοῦ καὶ παντοῦ τὸν βλέπω». Τέλος ὁ Eckartshausen (Des nombres ou magie numerale) διακηρύττει ὅτι «ὁ γνωρίζων νὰ ὑπολογίζῃ διὰ τῶν ἀριθμῶν τῆς φύσεως, ἀνευρίσκει τὰς ἀδιακόπους σχέσεις τῶν πραγμάτων, τὴν πρόοδον τῆς ἑνότητος τοῦ Σύμπαντος, τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τὰς σχέσεις τοῦ σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ, τῶν δυνάμεων, τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν συνεχειῶν, καθορίζει τὸν χῶρον καὶ τὴν διάρκειαν τῶν πραγμάτων καὶ ὑπολογίζει τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον».

Ὁ ἐγκύψας εἰς τὴν σημασίαν τῶν ἀριθμῶν γίνεται τελείως κάτοχος τῆς κλειδὸς πάντων τῶν ἀποκρύφων· διότι ὁ ἀριθμὸς εἶναι ὄχι μόνον τὸ πρότυπον τῶν φυσικῶν νόμων, ἀλλὰ καὶ ὁ λογικὸς δεσμός, ἡ κοινὴ κλεὶς πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἀποκρύφων διδασκαλιῶν. Δι' αὐτοῦ ἐξικνούμεθα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπείρου, τῆς συνεχοῦς δηλ. οὐσίας τῆς συνενούσης τὸ Σύμπαν. Ἵνα ὅμως γνωρίσωμεν τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν μονάδα καὶ ἐπικοινωνήσωμεν μετ' αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν ὡς βάσιν τὴν φυσικὴν παρατήρησιν καὶ τὴν λογικήν, αἵτινες μόναι θὰ μᾶς συνδέσωσιν ἀρρήκτως μετὰ τῆς ὁλικῆς σκέψεως τῶν μυστῶν καὶ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως.

Ἥ τε *φυσικὴ* καὶ ἡ *λογικὴ* παρατήρησις μᾶς ὑποδεικνύουσι τοὺς παράγοντας, οἵτινες συνετέλεσαν πρὸς σχηματισμὸν τῶν ὄντων. Οὗτοι δὲ εἶναι ἡ *κίνησις*, ὁ *χῶρος* καὶ ὁ *χρόνος*. Ἡ *κίνησις* ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν τοῦ ὄντος, ὁ χῶρος τὴν μορφὴν αὐτοῦ καὶ ὁ χρόνος τὸ χρῶμα, ὅπερ χρησιμεύει πρὸς διατήρησιν τῆς ἰσχύος (τῆς δυνάμεως δηλ.) καὶ τοῦ κάλλους (τῆς μορφῆς). Οἱ τρεῖς οὗτοι παράγοντες τοῦ ὄντος, οἱ ἐν τῷ τεκτονισμῷ συμβολιζόμενοι διὰ τῶν δύο στηλῶν καὶ τοῦ βωμοῦ, ἀπέρρευσαν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ σχήματος καὶ τοῦ χρώματος. Ὁ ἀριθμὸς μᾶς δεικνύει πῶς ἐμφανί-

Digitized by Google

ζεται εἰς τὰ ὄντα ἡ ζωή, ἧς ἡ γνῶσις ἀπετέλεσε τὸ μέγιστον τῶν προβλημάτων πάντων τῶν μυσταγωγικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων. Ἄνευ τοῦ ἀριθμοῦ, ὅστις μᾶς παρουσιάζει τὴν σειρὰν καθ' ἣν ἐδημιουργήθησαν τὰ ὄντα, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα οὔτε τοῦ σχήματος τῶν ὄντων, οὔτε τοῦ χρώματος αὐτῶν νὰ ἔχωμεν σαφῆ ἰδέαν, καθόσον ὁ ἀριθμὸς προσδιορίζει τὰς σχέσεις ἑκάστου ὄντος καὶ τὰς ἰδιότητας, δι' ὧν τὸ ἓν ὂν διακρίνεται τοῦ ἑτέρου. Τὸ σχῆμα μᾶς κανονίζει τὸ ὅριον τῆς ὕλης. Τὸ χρῶμα φέρει εἰς φῶς τὴν ἄμεσον καὶ ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ σχήματος.

Ἱστορία τῶν ἀριθμῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας οἱ ἀριθμοὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἡ βάσις παντὸς ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἀποκρυφολογικοῦ κλάδου. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἰσραηλῖται, οἱ Κέλται κ. τ. λ. συχνότατα ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἐξωτερίκευσαν αὐτήν, καθόσον οἱ μὲν Χαλδαῖοι περιώριζον τὰς μυστικὰς αὐτῶν θεωρίας εἰς τὴν δύναμιν καὶ τοὺς δεσμούς, οἵτινες συνέδεον αὐτοὺς πρὸς τοὺς θεούς, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἰσραηλῖται συνέχεον τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν πρὸς τὴν μέθοδον τοῦ μετρεῖν τὸ ἀόρατον διὰ τοῦ ὁρατοῦ, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, ἀπετέλεσε ἀντικείμενον τοῦ ἀποκρυφολογικοῦ κλάδου τῆς Καββάλας.

Οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦ κυριωτέρου αὐτῶν ἀντιπροσώπου *Πυθαγόρου* μετηρσίωσαν τὴν διάνοιαν τοῦ τότε κόσμου ἀπὸ τῆς κοινῆς καὶ κατ' ἐμπορίαν τῶν ἀριθμῶν χρήσεως ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ ἐπιστημονικὰ προβλήματα. Ἀριθμός, λέγει ὁ Βούθηρος, ἐκ μονάδων σύγκειται. Ἡ μὲν γὰρ μονὰς ὡς ἀρχὴ παντὸς ἀριθμοῦ τὰς πάντων δυνάμεις συνέχει (πρβλ. καὶ Ἱεροκλέους ὑπόμνημα σελ. 127). Ἐν ἑνὶ λόγῳ οἱ Πυθαγόρειοι ἐθεώρουν τοὺς ἀριθμοὺς ὡς τὸ θεμέλιον πάσης γνώσεως καὶ τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως, αὐξήσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν ὄντων, προσέδιδον δ' εἴς τινας ἐξ αὐτῶν καὶ μυστηριώδη δύναμιν δυναμένην νὰ κατισχύσῃ ἐπὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν. Καὶ τῷ ὄντι οἱ ἀριθμοὶ ἀσκοῦσι μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὄντων, καθόσον κατὰ τοὺς Πυθαγορείους διὰ τῶν ἀριθμῶν ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ τοῦ Μεγάλου Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος, δύο τῶν θεμελιωδῶν δηλ. ζητημάτων ἐφ' ὧν βασίζεται τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀποδεδειγμένον Σκωτικὸν σύστημα τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς. Ἀρχή, λέγει ὁ Πυθαγόρας, ἡ μονάς, ἐκ μονάδος ἀόριστος δυάς, ἐκ μονάδος καὶ ἀορίστου δυάδος ἀριθμοί, ἐξ ἀριθμῶν σημεῖα, γραμμαί, ἐπίπεδα, στερεά, σχήματα, αἰσθητὰ σημεῖα κ. τ. λ.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι πάντα, καίτοι φαίνονται ὅτι οὐδόλως σχετίζονται καὶ οὐδεμίαν ἔξωθεν ἐπίδρασιν ἔχουσι, συνδέονται πρὸς ἄλληλα ἁρμονικῶς διά τινος ἀφανοῦς οὐσίας, ἣν πρὸς τοῦτο ἔταξεν ἡ θεία βούλησις. Ἵνα δ' ἐξευρεθῇ ἡ οὐσία αὕτη, δέον πρότερον νὰ ἐξευρεθῇ ἡ ἁρμονία εἰς ἣν εὑρηται τὸ ἓν πρὸς τὸ ἕτερον. Ἔστι δὲ ἁρμονία, κατὰ τὸν Φιλόλαον, «πολυμιγέων ἕνωσις καὶ δίχα φρονεόντων σύμφρασις», ἐξευρίσκεται δὲ διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὑπολογισμῶν στηρίζεται ἡ πολυθρύλητος ἁρμονία τῶν σφαιρῶν, καθ' ἣν οἱ περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ (τὴν *μονάδα* δηλ.) κινούμενοι πλανῆται ἀπαρτίζουσιν ἁρμονίαν (*Ἀριστοτέλ. περὶ οὐρανοῦ* II 9), καθόσον ὁ ὅλος οὐρανὸς δὲν εἶναι ἢ ἁρμονία καὶ ἀριθμὸς (*Ἀριστοτέλ.* Μετὰ τὰ φυσικὰ Α 5 καὶ *Διογέν. Λαερτ.* Η 33).

Ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Πυθαγόρου ἐβάδισαν ὅλοι σχεδὸν οἱ περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν ἀσχοληθέντες καὶ πρῶτον ὁ *Πλάτων*, ὅστις συνήνωσε τὰς κεχωρισμένας φράσεις εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν ἑνότητα, ἐφ' ἧς ἐθεμελίωσε τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ καθώρισε δύο εἰδῶν μεθόδους ἐρεύνης, τὴν ἀναλυτικὴν καὶ τὴν συνθετικήν. Εἰς τὴν σχολὴν του ἀνήκουσιν *Λέων ὁ Θεύδιος*, *Φίλιππος ὁ Ὀπούντιος*, ὅστις ἔγραψε καὶ τὸ πρῶτον ἐγχειρίδιον τῆς Ἀριθμητικῆς, ὁ *Διόφαντος*, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἡ καθαρὰ Ἀριθμητικὴ εὗρε τὸν κυριώτερον ἀντιπρόσωπόν της, ὁ *Λαυρέντιος Λυδός*, ὅστις εἰς τὸ περὶ μηνῶν σύγγραμμά του τονίζει, ὅτι ἐκ τῆς μονάδος καὶ τῆς δυάδος ὁ πᾶς ζωογονικὸς καὶ ψυχογονικὸς ἐξεβλάστησεν ἀριθμός.

Ἡ φιλοσοφία τῆς Πλατωνικῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ ἡ *Καββάλα* θεωροῦσι τοὺς ἀριθμοὺς ὡς κρίκον συνδέοντα τὸ περατοειδὲς μετὰ τοῦ ἀπείρου (*Πλ Φίληβος* 25Ε καὶ «*Πυθαγόρου*» ἔτος Γ' σ. 763). Ἡ διδασκαλία ὅμως αὕτη περὶ ἀριθμῶν ἤχησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐκλείπει καὶ μόλις λείψανα αὐτῆς εὑρίσκομεν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ *Ἰαμβλίχου* καὶ τοῦ *Πορφυρίου*.

Ἤδη τὸν Δ' αἰῶνα ὁ Λατῖνος ποιητὴς *Αὐσόνιος* συνέθηκε ποίημα ἐξ 90 στίχων περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 3. Πρὸς τούτοις δὲ οἱ Ἰουδαῖοι σοφοὶ ἐμελέτησαν κατὰ βάθος τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν, ὡς ἀπαύγασμα δὲ τῶν μελετῶν των προέκυψε τὸ Sepher Vesirah. Κατ' αὐτοὺς ὁ ἀριθμὸς εἶναι ὅριον ἀρνητικὸν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν ὕλην καὶ ἐναντιούμενον εἰς τὴν οὐσίαν, ἥτις εἶναι τὸ πνεῦμα. Ὡς ὅρια οἱ ἀριθμοὶ οἱ κλῆροι τῶν πεπλασμένων ὄντων καὶ εἶναι ὄντα μικρότερα εὑρισκόμενα ἐν μέσῳ τῆς θείας σκέψεως, ἥτις εἶναι τὸ ἀπόλυτον ὂν καὶ τὸ μὴ ἀπόλυτον ὄν.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν χριστιανικῶν χρόνων βλέπομεν τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν καταλαμβάνουσαν μεγάλην ἔκτασιν, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Καββαλισταῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Γνωστικοῖς καὶ τοῖς Πατράσι τῆς Ἐκκλησίας (βλ. ἀνωτ. θρησκειολογ.) Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν ὑπῆρξεν ὑποκείμενον διπλῆς διδασκαλίας, ἐσωτερικῆς μὲν κατὰ τοὺς *Καββαλιστάς*, *Ἑρμειακοὺς* καὶ τοὺς *Ἀλχημιστάς*, ἐξωτερικῆς δὲ κατὰ τοὺς *καθολικούς*. Οἱ Ἄραβες ἠσπάσθησαν τὴν Ἀλεξανδρινὴν παράδοσιν, ἰδίως δὲ ὁ *Ἀβικέννας*, ὅστις καὶ συνέγραψε περὶ ἀριθμῶν.

Εἶναι πρὸς τούτοις πιθανὸν ὅτι οἱ Σταυροφόροι καὶ μάλιστα τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν μετέδιδον εἰς τοὺς μυουμένους τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν κατ' ἔμπνευσιν διάφορον τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Καίτοι οὐδὲν θετικὸν περὶ τούτου γνωρίζομεν, θεωροῦμεν ὡς βέβαιον, ὅτι αἱ δύο ζύμαι, αἱ τρεῖς ἀρχαί, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὰ ἑπτὰ μέταλλα κλπ. τῶν ἀλχημιστῶν ἀπεικονίζουσι προφανῶς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν ἀριθμητικοῦ συμβολισμοῦ. Ὁ Auber μελετήσας τί περὶ τῆς ἀριθμολογίας ἐπρέσβευεν ἡ ἐκκλησία τοῦ μεσαίωνος, παραθέτει μεταξὺ τῶν πολλῶν, ὧν ἀναλύει τὰ ἔργα ἐν τῇ «Histoire et théorie du symbolisme religieux» (Paris 1884) τὸν *Tajon*, ὅστις ἔγραψε «Sentences», τὸν *Adhelme* ὅστις συνέθεσε «Traité du Septenaire», τὸν *Saint Victor*, τὸν *Saint Bernard* καὶ ἄλλους.

Κατ' ἀρχὴν ὁ ἀριθμητικὸς συμβολισμὸς παρέμενε πάντοτε συνδεδεμένος μετὰ τῆς λειτουργίας, τῶν Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῆς Καινῆς Διαθήκης (*Bossuet* «Commentaires sur l'Apocalypse» Besançon 1836, *Gosselin* «De arte magna seu de Occulta parte numerorum», Parisiis 1577), κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ἐξητάσθη κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὴν ἀποκρυφολογικὴν παράδοσιν καὶ τότε ἀνεφάνησαν ὁ *De Lulle* διὰ τοῦ ἀριθμοσοφικοῦ ἔργου του «Ars brevis», ὁ *Ἀγρίππας* διὰ τῆς ἀποκρύφου φιλοσοφίας του, ὁ *Kircher* διὰ τοῦ «Arithmologia sive de abditis numerorum mysteriis» (Roma 1653) καὶ ἄλλοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ahmad* (S. H.) «The hidden mysteries of Numbers» London 1912. *Fischer* (Oskar) «Orientalische und griechische Zahlensymbolik» Leipzig 1918. *Anlisch* (*John*) «Zahlenmagie» Leipzig 1924. *Καλογεροπούλου* (*Ἰων. Π.*) «Αἱ ἀπόκρυφοι ἐπιστῆμαι καὶ τὰ μαθηματικά» 1924. *Marchard* (*Abbé*) «Science des nombres d'après la tradition des siècles» Paris 1877. *Sacchi* (*A.*) «Il numero, suo significato e sua potenza» 1903. *Zitscher* «Philosophische Untersuchungen» Leipzig 1910.

Δ. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΝΑΥΤ.] Γενικῶς πᾶν πλοῖον ἐν τῷ κόσμῳ εἴτε πολεμικὸν εἴτε ἐμπορικόν, χαρακτηρίζεται ἐξ ὁμάδος τεσσάρων γραμμάτων τοῦ Διεθνοῦς Κώδικος σημάτων. Ἡ χαρακτηριστικὴ αὕτη ὁμὰς γραμμάτων καλεῖται *διεθνὴς ἀριθμὸς* τοῦ πλοίου. Ὁ διεθνὴς οὗτος ἀριθμὸς σημαίνεται διὰ διεθνῶν σημάτων ὑπὸ τῶν πλοίων, ὅταν ταῦτα πλησιάζουσιν εἰς ξένον λιμένα ἢ διέρχονται πρὸ ξένου σηματοφορικοῦ σταθμοῦ.

Ὑφίστανται εἰδικοὶ κατάλογοι, εἰς οὓς ἀναγράφεται δι' ἕκαστον διεθνῆ ἀριθμὸν τὸ ὄνομα τοῦ φέροντος αὐτὸν πλοίου, ἡ ἐθνικότης, τὸ ἐκτόπισμα καὶ ὁ ἐφοπλιστὴς αὐτοῦ, ὁ λιμὴν εἰς ὃν ἐνηολογήθη καὶ ἄλλαι τινὲς χρήσιμοι πληροφορίαι. Γενικῶς οἱ διεθνεῖς ἀριθμοὶ τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων ἄρχονται διὰ τοῦ διεθνοῦς σημείου G καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν διὰ τοῦ διεθνοῦς σημείου H.

Τὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἐκτὸς τοῦ διεθνοῦς ἀριθμοῦ, φέρουσι καὶ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν, ὅστις καλεῖται *ἀριθμόσημον*. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δίδεται εἰς πᾶν πλοῖον ἅμα τῇ ναυπηγήσει του, διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ πλοίου καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον μεταξὺ τῶν πολεμικῶν πλοίων, σταθμῶν ἢ ναυτικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς αὐτῆς ἐθνικότητος. Διὰ τὰς μετὰ ξένων πλοίων, σταθμῶν ἢ ναυτικῶν ὑπηρεσιῶν σχέσεις πολεμικοῦ τινος πλοίου χρησιμοποιεῖται ὁ *διεθνὴς ἀριθμὸς* αὐτοῦ.

Συνήθως τὸ ἀριθμόσημον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δύο *ἐπισείων*, χρησιμοποιεῖται δὲ ὡς διακριτικὸν σῆμα τοῦ φέροντος αὐτὸ πλοίου. Οὕτω πολεμικόν τι πλοῖον προσεγγίζον εἰς πολεμικὸν λιμένα ἢ Ναύσταθμον ἢ συναντώμενον μετ' ἄλλου πολεμικοῦ πλοίου τῆς αὐτῆς ἐθνικότητος ἐπαίρει τὸ ἀριθμόσημόν του, ἐξ οὗ ἀναγνωρίζεται. Ἐπίσης, ὅταν ἄνωθεν σήματός τινος τοῦ Ναυάρχου ὑψωθῇ ἀριθμόσημον, σημαίνει ὅτι τὸ σῆμα δὲν ἀπευθύνεται πρὸς πάντα τὰ πλοῖα, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸ ἀριθμόσημον τοῦτο.

Τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἔφερον μέχρις ἐσχάτων καὶ τρίτον ἀριθμόν, ὅστις ἐκαλεῖτο *πρωτόθετος ἀριθμὸς* καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀναλόγως πρὸς τὸ ἀριθμόσημον. Ὁ πρωτόθετος οὗτος ἀριθμὸς κατηργήθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἀντικατεστάθη τελείως ὑπὸ τοῦ ἀριθμοσήμου.

Τελευταῖον εἶδος ἀριθμοῦ, ὃν φέρουσι τὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος *στολοδρομικὸς ἀριθμός*. Οὗτος δὲν εἶναι μόνιμος ἀριθμός, ἀλλὰ δίδεται εἰς ἕκαστον πλοῖον, ὅταν ἡ Ναυτικὴ δύναμις εἰς ἣν ἀνήκει, *ὀργανοῦται*. Δεδομένου ὅτι εἰς Ναυτικήν τινα δύναμιν ὑφίστανται πλειότεροι τῆς μιᾶς ὀργανώσεις, πᾶν πλοῖον φέρει πλείονας τοῦ ἑνὸς στολοδρομικοὺς ἀριθμούς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς πᾶσαν στιγμὴν φέρει τὸν στολοδρομικὸν ἀριθμόν, ὃν ἔχει εἰς τὴν ἐν ἰσχύϊ ὀργάνωσιν. Ὅταν διαταχθῇ *ἄλλη ὀργάνωσις*, τὰ πλοῖα ἀλλάσσουσιν ἀμέσως τοὺς στολοδρομικούς των ἀριθμοὺς καὶ λαμβάνουσι τοὺς ἀντιστοίχους τῆς νεωστὶ τιθεμένης ἐν ἰσχύϊ ὀργανώσεως.

Ὁ *στολοδρομικὸς ἀριθμὸς* ἀποτελεῖται δι' ἕκαστον πλοῖον ἐξ ἑνὸς ἢ δύο τὸ πολὺ σημείων, χρησιμοποιεῖται δὲ κατὰ τοὺς ἑλιγμοὺς τῶν πλοίων.

Α. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

— **ἀριθμοὶ ἀκέραιοι, — ἄρρητοι, — ἄρτιοι, — ἀσύμμετροι, — ἀτελεῖς, — ἀφηρημένοι, — κλασματικοί, — μικτοί, — περιοδικοί, — περιττοί, — πρῶτοι, — πρῶτοι πρὸς ἀλλήλους, — ῥητοί, — συγκεκριμένοι, — σύμμετροι, — σύνθετοι, — φίλοι**· βλ. λ. Ἀριθμητική.

— **ἀλγεβρικοί, — ἀρνητικοί, — Μπερνουΐγλ, — ἑξαγωνικοί, — θετικοί, — μιγάδες, — πενταγωνικοί, — πραγματικοί, — τριγωνικοί, — φανταστικοί**· βλ. λ. Ἄλγεβρα.

— **ἀντίθετοι**· ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα ἰσοῦται μὲ μηδέν.

— **Εὐκλείδου**· οἱ ἐκ τῶν τελείων ἀριθμῶν γνωστοί, οἱ ὁποῖοι δίδονται ὑπὸ τοῦ τύπου $2^{\varrho-1}(2^{\varrho}-1)$, ὅταν ὁ δεύτερος παράγων εἶναι ἀριθμὸς πρῶτος.

— *Euler*· ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τοὺς συντελεστὰς τοῦ ἀναπτύγματος τῆς τεμνούσης. Ἐπίσης ὁ $i=\sqrt{-1}$ καλεῖται ἀριθμὸς τοῦ Euler, εἰσαχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1777.

— **ἑτερογενεῖς**· οἱ μὴ ὁμογενεῖς (βλ. κατωτ.).

— **ἡμιάρτιοι**· ἀριθμοὶ ἀκέραιοι πραγματικοὶ ἔχοντες ὡς παράγοντα τὸν 2 εἰς τὴν πρώτην δύναμιν.

— **κυβικοί**· ὅσοι εἶναι ἴσοι μὲ τοὺς κύβους ἄλλων ἀκεραίων ἀριθμῶν, π. χ. 1, 27, 66, 1000 κ.λ.π.

— τοῦ *Napier* ὁ ἀριθμὸς e (βλ. λ. Ἄλγεβρα, τ. Γ' σ 452).

— **ὁμογενεῖς**· ὅσοι ἔχουν κοινοὺς μόνον πάντας τοὺς πρώτους παράγοντας αὐτῶν, ὡς π. χ. οἱ 90 καὶ 270.

— **τετράγωνοι**· ὅσοι ἰσοῦνται πρὸς τετράγωνα ἄλλων ἀριθμῶν.

— **ὑπερβατικοί**· ὅσοι εἶναι ῥίζαι ἀλγεβρικῆς ἐξισώσεως μὲ ῥητοὺς συντελεστάς.

— **ἀριθμὸς ἀβογκάντρο** (Awogadro) [*Φυσ.*]. Καλοῦμεν ἀριθμὸν ἀβογκάντρο τὸν ἀριθμὸν τῶν μορίων τῶν περιεχομένων εἰς ἓν γραμμομόριον ἀερίου ὑπὸ θερμοκρασίαν 0°C καὶ πίεσιν 760mm. Ἡ ἀριθμητικὴ αὐτοῦ τιμὴ εἶναι $60{,}5 . 10^{22}$ (βλ. ἀέρια). Κ. Π.

— **ἀριθμὸς διεθνὴς** [*Ναυτ.*]· βλ. ἀριθμὸς [*Ναυτ*].

— **ἀριθμὸς ἰωδίου** [*Χημ. Τροφ.*] Τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ποσὸν τοῦ ἰωδίου τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἓν λίπος πρὸς κορεσμὸν τῶν ἐν αὐτῷ ἀκορέστων ὀξέων· ἀποτελεῖ ἑπομένως μέτρον τῆς περιεκτικότητος τοῦ λίπους εἰς ἀκόρεστα λιπαρὰ ὀξέα. Ἡ μᾶλλον ἐν χρήσει μέθοδος ἐκτελέσεως εἶναι ἡ τοῦ von Hübl, δι' ὃ καὶ ἐνίοτε ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἰωδίου καλεῖται καὶ *ἀριθμὸς τοῦ v. Hübl*. (Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς σημασίας του διὰ τὴν γνωμάτευσιν ἐπὶ λιπῶν καὶ ἐλαίων βλ. τὰ εἰδικὰ συγγράμματα). Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς τοῦ Καίτσορφερ** (Köttsorfer) [*Χημ. Τροφ.*]· βλ. ἀριθμὸς σαπωνοποιήσεως.

— **ἀριθμὸς καταλάσης** [*Χημ. Τροφ.*]. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυβικῶν ἑκατοστῶν τοῦ ὀξυγόνου ἅτινα παρέχονται παρ' ἑκατὸν κυβ. ἑκατ. γάλακτος ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας. Τὸ γάλα τῆς ἀγελάδος περιέχει ὡρισμένην ποσότητα καταλάσης ἥτις εἶναι ἔνζυμον ἀποσπῶν ὀξυγόνον ἐκ τοῦ ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου.

Πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ καταλάσης ἀναμιγνύεται ὡρισμένη ποσότης γάλακτος μεθ' ὡρισμένης ποσότητος ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου ἐντὸς καταλλήλου σωλῆνος καὶ ἀφίεται ἐν ἠρεμίᾳ, ὁπότε ἀναλόγως τῆς ποσότητος τῆς ἐνυπαρχούσης καταλάσης ἀποχωρίζεται ἀντίστοιχος ποσότης ὀξυγόνου, ἀποτελοῦσα οὕτω τὸ μέτρον τῆς ἐνυπαρχούσης καταλάσης. Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς Λόσμιτ** (Loschmidt) [*Φυσ.*]. Καλοῦμεν ἀριθμὸν Loschmidt τὸν ἀριθμὸν τῶν μορίων τῶν περιεχομένων εἰς ἓν κυβικὸν ἑκατοστόμετρον ἀερίου εἰς 0° C καὶ 760 m. m. Ἡ ἀριθμητικὴ τιμὴ αὐτοῦ εἶναι $27{,}8 . 10^{18}$. Κ. Π.

Digitized by Google

— **ἀριθμὸς τοῦ *Πολένσκε*** (Polenske) *[Χημ. Τροφ.]*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυβικῶν ἑκατοστῶν δεκατοκανονικοῦ ἀλκαλίου τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦνται διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας ἐκ 5 γραμμαρίων λίπους ἀποσταζόντων *ἀδιαλύτων* εἰς τὸ ὕδωρ λιπαρῶν ὀξέων.

Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀνήκων εἰς τὰς σταθερὰς τῶν λιπῶν χρησιμεύει κυρίως πρὸς ἀνίχνευσιν τοῦ κοκκοφοινικελαίου, ἐκτελεῖται δὲ ἐνίοτε ἐν συνδυασμῷ καὶ ὡς συνέχεια τοῦ ἀριθμοῦ τῶν *Reichert* καὶ *Meissl*. Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς *πρωτόθετος*** *[Ναυτ.]*· βλ. ἀριθμὸς *[Ναυτ.]*.

— **ἀριθμὸς *τῶν Ράϊχερτ*** (Reichert) ***καὶ Μάϊσσλ*** (Meissl) *[Χημ. Τροφ.]*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυβικῶν ἑκατοστῶν δεκατοκανονικοῦ ἀλκαλίου, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας ἐκ 5 γραμμαρίων λίπους ἀποσταζόντων εἰς τὸ ὕδωρ *διαλυτῶν* λιπαρῶν ὀξέων.

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τούτου μεγίστην κέκτηται σημασίαν κατὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἁγνότητος τοῦ βουτύρου, ἐκτελεῖται δὲ κατὰ τὰ ἐν τοῖς εἰδικοῖς συγγράμμασιν ἀναφερόμενα. Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς *Ράϋνολντ*** (Reynold) *[Φυσ.]*. Ὁσάκις ὑγρὸν ῥέει διὰ σωλῆνος ἡ ταχύτης τῆς ῥοῆς, ἤτοι ὁ ὄγκος τοῦ ἐκρέοντος ὑγροῦ ἐν ἑνὶ δευτερολέπτῳ παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$V = \frac{\pi}{\varrho} \cdot \frac{P_0 - P}{8l} \cdot R_z^4$$

ἔνθα ϱ ὁ συντελεστὴς τῆς ἐσωτερικῆς τριβῆς, P_0-P ἡ πίεσις ἡ προκαλοῦσα τὴν ῥοήν, l τὸ μῆκος τοῦ σωλῆνος ἐκροῆς καὶ R ἡ διάμετρος τοῦ σωλῆνος. Ὁ ἀνωτέρω τύπος, ὅστις ἐκφράζει τὸν νόμον ἐκροῆς τοῦ Poiseuille, δὲν ἰσχύει ἀπεριορίστως, ἀλλὰ δι' ἕκαστον ὑγρὸν καὶ δι' ἕκαστον σωλῆνα ὑφίσταται ὁρική τις ταχύτης ἣν ὅταν ὑπερβῶμεν λαμβάνει χώραν ἀπότομος μεταβολὴ τῆς κινήσεως τοῦ ὑγροῦ. Ἐνῷ δηλαδὴ πρὶν ὑπερβῶμεν τὴν ὁρικὴν ταχύτητα ἡ ῥοὴ τοῦ ὑγροῦ εἶναι κανονική, τὴν διαφορὰν ὑγρῶν νηματίων, ἐξ ὧν συγκροτεῖται ἡ ὑγρὰ φλέψ, θεωρουμένων παραλλήλων τῷ ἄξονι τοῦ σωλῆνος, εὐθὺς ὡς ὑπερβῶμεν τὴν ὁρικὴν ταχύτητα ἡ ῥοὴ καθίσταται ἀκανόνιστος, λαμβάνουσα δινώδη μορφὴν ἥτις μέχρι τοῦδε δὲν ἔχει ἐξερευνηθῆ ἐπαρκῶς. Ὁ ἀριθμὸς Reynold ἀποτελεῖ κριτήριον διὰ τὴν δινώδη ῥοὴν καὶ παρέχεται ἐκ τῆς σχέσεως

$$R = \frac{swv}{\varrho}$$

ἔνθα ϱ ἡ ἐσωτερικὴ τριβή, s ἡ πυκνότης τοῦ ὑγροῦ w ἡ ταχύτης ῥοῆς καὶ v ἡ ἀκτὶς τοῦ σωλῆνος. Ἡ κανονικὴ ῥοὴ μεταπίπτει εἰς τὴν δινώδη εὐθὺς ὡς ἡ τιμὴ τοῦ R καταστῇ ἀνωτέρα τοῦ 1100 Οὕτω διὰ τὸ ὕδωρ ἐν σωλῆνι ἀκτῖνος 0,1 cm ἀναφαίνεται ἡ δινώδης ῥοὴ ὅταν w=125 cm/sec. Κ. Π.

—**ἀριθμὸς *σαπωνοποιήσεως*** *[Χημ. Τροφ.]*. Καλεῖται οὕτω (ἄλλως *ἀριθμὸς τοῦ Köttsorfer*) ὁ ἀριθμὸς ὁ παρέχων τὰ χιλιοστόγραμμα τοῦ καυστικοῦ καλίου τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν τελείαν σαπωνοποίησιν ἑνὸς γραμμαρίου λίπους. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπιτελούμενος κατὰ τὰ εἰς τὰ εἰδικὰ συγγράμματα ἀναφερόμενα ἀποτελεῖ σπουδαιοτάτην σταθερὰν τῶν λιπαρῶν ὑλῶν συμβάλλουσαν πολὺ εἰς τὴν γνωμάτευσιν περὶ αὐτῶν. Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς *στολοδρομικὸς*** *[Ναυτ.]*· βλ. ἀριθμὸς *[Ναυτ.]*.

— **ἀριθμὸς τοῦ *Χένερ*** (Hehner) *[Χημ. Τροφ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν περιεκτικότης λίπους τινὸς εἰς ἀδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ λιπαρὰ ὀξέα, ἀποτελεῖ δὲ χημικὴν σταθερὰν τῶν λιπαρῶν ὑλῶν. (Περὶ τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς σημασίας τοῦ προσδιορισμοῦ τούτου διὰ τὴν γνωμάτευσιν τῶν λιπῶν καὶ ἐλαίων βλ. τὰ εἰδικὰ συγγράμματα.) Σ. Γ.

— **ἀριθμὸς** τοῦ ***Χιοῦμπλ*** (von Hübl) *[Χημ. Τροφ.]*· βλ. ἀριθμὸς ἰωδίου.

ἀριθμόσημον *[Ναυτ.]*· βλ. ἀριθμὸς *[Ναυτ.]*.

ἀριθμοσοφία (ἡ)· βλ. ἀριθμὸς *[Ἀποκρυφ.]*.

ἀριθμῶ *(—έω)*· λογαριάζω, ἀπαριθμῶ τὰς μονάδας ἑνὸς ποσοῦ, κοιν. *μετρῶ*: «ἀριθμῶ τὸν στρατόν,—τὸ πλῆθος,—τὰ χρήματα κ.τ.τ.»· ἡ ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅθεν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη: «ἄνθρωπος τὸ ἐπιστάμενον ἀριθμεῖν»· || δίδω ἀριθμόν, χαρακτηρίζω δι' ἑνὸς ἀριθμοῦ: «ἀριθμῶ τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου,—τὰ δένδρα τοῦ κήπου,—τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης,—τὰς φιάλας κ.τ.τ.». Β. Φ.

Ἀρίκα (Arica) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Χιλῆς εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Κάτ. 9015. Εἰς τὴν Χιλὴν ἀνήκει ἀπὸ τοῦ 1894, πρότερον ὑπήγετο εἰς τὸ Περοῦ καὶ τὴν Βολιβίαν ὡς λιμὴν ἀμφοτέρων.

ἀρικαρᾶς *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη εἰς τὸν τέως δῆμον Ποταμίων. Π. Γ. Κ.

ἀρικάρειος *σειρὰ στρωμάτων* (Arikaree gruppe ἢ Arikaree-formation) *[Γεωλ.]*. Ὁμὰς στρωμάτων εὑρισκομένων εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς καὶ σχηματισθέντων κατὰ τὴν μειόκαινον ὑποπερίοδον τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Τὸ συνολικὸν πάχος τῶν στρωμάτων εἶναι 300 μέτρα περίπου. Χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα εὑρεθέντα ἐντὸς αὐτῶν εἶναι τὰ γένη τῶν θηλαστικῶν ζῴων *Mesereodon* καὶ *Leptauchenia* μὲ νέα εἴδη, *προμερυκόχοιρος, φενακόκοιλος (ἀρτιοδάκτυλα συγγενῆ τῶν καμηλοειδῶν)* καὶ τὸ *δικερωθήριον*. Γ. Κ. Γ.

Ἀρικία *[Μυθολ.]*. Ἀθηναία ἐκ τοῦ γένους τῶν Παλλαντιδῶν. Μόνη ἀπομείνασα, μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὴν προγραφὴν ἁπάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας της ὑπὸ τοῦ νικητοῦ Θησέως, ἔζη ἄσημος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μέχρις οὗ ὁ υἱὸς τοῦ Θησέως Ἱππόλυτος, περιφρονήσας τὸν πρὸς αὐτὸν ἀνόσιον ἔρωτα τῆς μητρυιᾶς του Φαίδρας, ἠγάπησε τὴν δειλὴν ταύτην παρθένον καὶ συνεζεύχθη αὐτήν. Κατά τινα παραλλαγὴν τοῦ μύθου συνεζεύχθη ταύτην ὁ Ἱππόλυτος, ὅτε ἀποθανὼν ἐκ τῶν ἀρῶν τοῦ πατρός του, πιστεύσαντος τὰς διαβολὰς τῆς Φαίδρας, ἀνεστήθη ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Τὸ πρόσωπον τῆς Ἀρικίας εἶναι ὁ ὡραιότερος καὶ συγκινητικώτερος γυναικεῖος τύπος τῆς τραγῳδίας τοῦ *Racine Φαίδρας*, τὴν ὁποίαν ἐνεπνεύσθη ὁ μέγας οὗτος Γάλλος τραγικὸς ἐκ τοῦ ἀρχαίου μύθου τοῦ ἀνοσίου ἔρωτος τῆς Φαίδρας πρὸς τὸν Ἱππόλυτον. ΚΑΨ.

ἀρικία (ἡ) (Aricia) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *χαιτοπόδων*. Τὸ γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους εἶναι ἡ *ἀρικία ἡ δύσοσμος* (Aricia foetida). Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 8 ἑκατοστόμετρα καὶ τὸ πλάτος τὰ 3 χιλιοστόμετρα, τὸ σῶμά της φέρει 130—150 κρίκους. Ὁ κεφαλικὸς λοβὸς εἶναι κωνικὸς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μικροὶ καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερον τμῆμα τῆς κεφαλῆς τοποθετημένοι. Οἱ παράποδες τοῦ ζῴου τούτου εἶναι ἰδιορρυθμότατοι, αἱ δὲ διαρθρώσεις τούτων εἶναι καταφανεῖς. Κατὰ τὸ ἄκρον των φέρουσιν ἀτλᾶς, θυσανωτὰς ἶνας. Δ. Ν. Π.

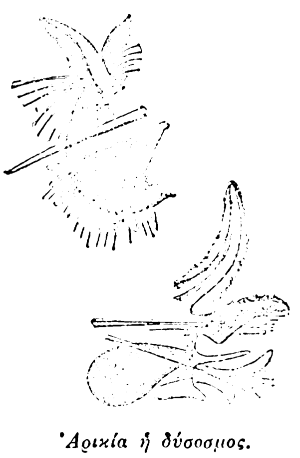

Ἀρικία ἡ δύσοσμος.
[Ἄνω: πρόσθιος πούς. Κάτω: ὀπίσθιος πούς (Πλαγία ὄψις.)]

ἀρικίνη (Aricin) *[Φαρμακολ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον εἰς τοὺς φλοιοὺς τῆς *κουσκονίνας* μετὰ τῶν ἰσομερῶν ἀλκαλοειδῶν: *κουσκονίνης, κουκουσκονίνης* καὶ *κουσκονιδίνης*. Λευκὰ στιλπνὰ πρίσματα ἀνταποκρινόμενα εἰς τὸν τύπον $C_{23} H_{26} N_2 O_4$. Τήκονται εἰς 188°, εἶναι ἐν ὕδατι ἀδιάλυτα καὶ διαλύονται εἰς χλωροφόρμιον καὶ ὀλιγώτερον εἰς αἰθέρα καὶ ἀλκοόλην, στρέφουσι δὲ εἰς τὰ διαλύματα ταῦτα τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς ἀριστερά. Κ. Γ. Μ.

ἀρικίτης (Aricite) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ γισμονδίνου (βλ. λ.).

Ἀρικοῦρα (Arikura). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐξηπλωμένη δυτικῶς τοῦ Ἄνω Μισσισσιπῆ. Οἱ Ἀρικοῦρα ὑπάγονται εἰς τὰς φυλὰς τῶν *Πάνι* τῆς μεγάλης γλωσσικῆς οἰκογενείας τῶν *Καίδδο*, ἀποτελοῦντες τὸ βορειότερον τμῆμα αὐτῆς. Διεκρίθησαν ἀνέκαθεν διὰ τὸ μέγα μῖσός των κατὰ τῶν λευκῶν. Σήμερον ὁ ἀριθμός των περιωρίσθη εἰς ἑκατοντάδας τινὰς ψυχῶν. Θ. Χ. Σ.

Ἀρίλλα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*.—1) Ὅρμος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἠπείρου, ἀκριβῶς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ *Κάβο Μπιάνκο*, νοτιωτάτης τῆς Κερκύρας ἐσχατιᾶς, εἰς $4^1/_4$ μιλ. ΝΑ τοῦ φάρου Μούρτου τῆς νησῖδος Σύβοτα καὶ εἰς $1^1/_2$ μιλ. βορ. τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμίου Παραμυθιᾶς. Αἱ συντεταγμέναι τοῦ ὅρμου εἶναι *πλάτ.* 39°20'05'', μῆκ. 20°17'55'', χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels of Corfu, from cape Kiephali to Kastrosykia. Ἔχει ὡραῖον ψαμμαθῶνα καὶ πρὸς τὸν ΒΑ μυχὸν του πιλαφοειδῆ λόφον (110 ποδ.), εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ ὁποίου χωρίον *Ἀρίλλα* (77 κατ.), συνοικισμὸς κοινότητος *Ἀρπίτσης* τῆς ὑποδιοικήσεως *Μαργαριτίου* τοῦ νομοῦ *Πρεβέζης*.

—2) Ἀκρωτήριον τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς Κερκύρας (πλάτ. 39°42'20'', μῆκ. 19°40'15'', χάρτ. ἀγγλ. ὁ προμνησθεις), ὅπερ ἀποτελεῖ κυρίως μαστὸς (ὕψους 298 ποδῶν) συνενούμενος τῇ χερσονησῖδι τοῦ *Ἀφιόνα* διὰ στενοτάτου ἰσθμοῦ καὶ σχηματιζομένου οὕτω, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνης, μικροῦ πλὴν ὡραίου λιμένος, τοῦ *Πόρτο Τιμόνι*. Κατὰ τὸν *Πάρτς* («Ἡ νῆσος Κέρκυρα», μετάφρ. *Περ. Βεϊα* 1892 σελ. 213) «οἱ Γάλλοι εἶχον ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος (1800) στρατιωτικὸν σταθμόν. Ἀλλ' ὅμως ἐν πολλῷ ἀρχαιοτέροις χρόνοις, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ὀχύρωμά τι ἐνταῦθα. Ὅτε ὁ *Benza* ἐπεσκέφθη τὸ μέρος τοῦτο, εὗρεν ὅτι τεῖχος πέντε ποδῶν ὕψους καὶ δύο πάχους, ἐξ ἀκατεργάστων λίθων μετ' ἀμμοκονίας κατεσκευασμένον καὶ πυλῶνα κεκτημένον, ἀπέκλειε τὴν ἀτραπόν, ἥτις ἀπὸ τοῦ λιμένος *Τιμόνι* ἦγεν ἐπὶ τὴν κορυφήν, ἀνεγνώρισε δὲ ἴχνη παρομοίου προπυργίου ἀνθυψουμένου κατὰ τὴν νοτίαν ἀνάβασιν ἐν τῇ πρὸς τὸν κόλπον τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου* κατερχομένῃ φάραγγι. Ὁ *Benza* ἐνόμισεν ὅτι τὰ ἴχνη ταῦτα ἐὰν εἶναι ἀρχαιότερα τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ *Ἀγγελοκάστρου*, οἱ ἐκεῖ ὅμως κάτοικοι διηγήθησαν αὐτῷ, ὅτι καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν εὑρέθησαν ἐνταῦθα ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, διεβεβαίωσαν δὲ αὐτῷ ὅτι ἐνιαχοῦ ἀνασκάπτονται ἀρχαῖα νομίσματα καὶ μικρὰ μολύβδινα τεμάχια μετ' ἐγκεχαραγμένων γραμμάτων» (βλ. Καράβι *Κερκύρας*). Λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ ὅρμος τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου* εἶναι σωτήριος διὰ τὴν καταφυγὴν ἱστιοφόρων χειμαζομένων ὑπὸ ΒΔ. ἀνέμων, ἐτοποθετήθη εἰς αὐτὸν τῷ 1926 φάρος *Ἄγκα* ἐκπέμπων μίαν ἀναλαμπὴν λευκὴν ἀνὰ $7^1/_2$ δ. λ.

Ι. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄριμα (τά). Χώρα μυθικὴ ὑπὸ τὴν γῆν, ἔνθα ἐκρατεῖτο δέσμιος ὁ *Τιφωεὺς* (Ἰλ. Β. 783). Τὰ Ἄριμα κατά τινας μὲν ἦσαν ὄρος τῆς Κιλικίας, κατ' ἄλλους δὲ τῆς Λυδίας. Ἡ τοποθέτησις τῶν Ἀρίμων εἰς τὰς χώρας ταύτας προεκλήθη ἐκ τῆς διαταράξεως τοῦ ἐδάφους τῶν εἰρημένων χωρῶν ὑπὸ σεισμῶν, τοὺς ὁποίους ἀπέδιδον εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ *Τιτᾶνος* νὰ διασείσῃ τὰ δεσμά του. Ὁ *Αἰσχύλος* εἰς τὸν Προμηθέα του (στ. 365) δέχεται ὅτι ὁ Τιφωεὺς ἐκρατεῖτο δέσμιος ὑπὸ τὴν Αἴτνην, ὁ *Βιργίλιος* (Aen. III 578) ὑπὸ τὴν νῆσον, ἥτις καλεῖται νῦν *Ἰσχία* καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. ΚΑΨ.

Ἀριμαθαία *[Βιβλικ.]*. Πόλις τῆς Παλαιστίνης, πατρὶς *Ἰωσὴφ τοῦ εὐσχήμονος* βουλευτοῦ, κεκρυμμένου μαθητοῦ τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις ἐμερίμνησε περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ αὐτοῦ τάφῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ (*Μάρκ.* ιε' 43, *Λουκ.* κγ' 51, *Ἰω.* ιθ' 38) Περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς πόλεως ταύτης κρατεῖ ἔκπαλαι ἀσυμφωνία παρὰ τοῖς ἐρευνηταῖς. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους ὁ *L. Heidet* μετὰ πολλῆς πειστικότητος ὑποστηρίζει τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦσι καὶ ἄλλοι πολλοί, ὅτι ἡ Ἀριμαθαία εἶναι τὸ σημερινὸν τουρκοχώριον *Ρεντίς*, ὅπερ κατ' αὐτὸν εἶναι ὀνομασία προελθοῦσα κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ *Ρέμφις*, ὡς ὠνομάζετο ἡ πόλις αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ *Εὐσεβίου*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Jacquier* ἐν τῷ Βιβλ. Λεξικῷ τοῦ *Vigouroux*. *Zanecchia*, Palestine d'aujourd'hui 1899 κ. ἀ. Π. Ι. Μ.

Ἀριμάν. Ἕτερος τύπος τοῦ ὀνόματος τοῦ *Ἄγγρα-Μαίνιου*, πνεύματος τοῦ κακοῦ ἐν τῇ Ζωροαστρικῇ θρησκείᾳ. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων λέγεται *Ἀρειμάνιος* (*Ἀριστοτ.*), *Ἀρειμανὴς* (*Ἡσύχ.*) καὶ *Ἀρειμάνης* (*Ἀγαθ.*) [βλ. καὶ λ. Αβέστα καὶ Ἄγγρα-Μαίνιου].

Ἀρίμανος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν *Περαίᾳ* χώρᾳ τῶν *Γαλαδηνῶν*, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ *Ἰωσήπου*.

Ἀριμάρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ *Πτολεμαίου*.

Ἀρίμας (ὁ). Οὕτως ἐκαλεῖτο εἷς τῶν λόχων τοῦ στρατοῦ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ὅτε ἰδιαιτέρα ἦτο ἡ ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἰδιαιτέρα ἡ τοῦ τῶν περιοίκων. Ἐξηκριβωμένος δὲν εἶναι ἀκόμη ὁ πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀριθμὸς τῶν λόχων, ἕνεκα τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων γνωμῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (οἱ μνημονευόμενοι ἀριθμοὶ αὐτῶν εἶναι 4, 5 καὶ 7). Ὡσαύτως δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ἂν τὸ ὄνομα ἑκάστου λόχου εἶχε ληφθῆ ἔκ τινος κώμης τῆς Σπάρτης ἢ ἄλλοθεν (βλ. *Γ. Γίλβερτ*—μετάφρ. *Ν. Πολίτου*, Ἐγχειρ. ἀρχαιολ. σ. 83 κ. ἑξ. ἔκδ. 1897) Ἀπὸ τοῦ 404 π. Χ. οἱ λόχοι ἦσαν 12, δύο εἰς ἑκάστην *μόραν* καὶ περιελάμβανον ἀναμὶξ Σπαρτιάτας καὶ περιοίκους. ΚΑΨ.

Ἀριμασποὶ (οἱ). Σκυθικὸς λαὸς καὶ ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἀφηγεῖται (4, 27) μονόφθαλμοι τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὸ ὄνομα, ὡς ὁ ἴδιος ἑρμηνεύει. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Περιηγητὴς (31). Οἱ Ἀριμασποὶ οὗτοι κατῴκουν ἐν τοῖς ΒΑ. τοῦ κόσμου *(Σιβηρία)*, ἔνθα θέτει αὐτοὺς καὶ ὁ Ἡρόδοτος (3, 116 καὶ 4, 13). Ἐκ τοῦ Στράβωνος δὲ (Ι 21) πληροφορούμεθα ὅτι ὁ *Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος* ποιητής, περὶ τὸ 580 π. Χ. ἀκμάσας, ἔγραψε καὶ Ἀριμάσπεια ἔπη. Ι. Χ. Δ.

Digitized by Google

'Αριμασπομαχία (ή). Μῦθος ἀνατολικός, γενόμενος γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ 'Αριστέου τοῦ Προκοννησίου, καθ' ὃν οἱ 'Αριμασποὶ ἐμάχοντο

Πάλη 'Αριμασπῶν πρὸς γρῦπας.

διηνεκῶς ἐναντίον πτερωτῶν τεράτων, τῶν γρυπῶν, φυλάκων μεταλλείων χρυσοῦ παρὰ τὰ Οὐράλια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Tournier* de Aristea Proconnesio et Arimaspeo poemate (Παρίσιοι 863). Α. Δ.

'Αρίμινον (τὸ) [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. 'Αρχαῖον ὄνομα τῆς Ἰταλικῆς πόλεως *Ρίμινι* (βλ. λ.).

'Αρίμνηστος. —1) Υἱὸς τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου γεννηθεὶς ἐν Σάμῳ πιθανῶς τῷ 536 π.Χ., μυηθεὶς δὲ ἐνωρὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὰ μυστήρια τῆς σχολῆς καὶ τὴν πυθαγόρειον αἵρεσιν. Εἰς Κρότωνα τῆς Ἰταλίας ἐδίδαξε πλῆθος μαθητῶν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του. Ἐξ ἐπιγραφῆς χαλκῆς στήλης τὴν ὁποίαν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Ἥραν συνάγεται ὅτι ἦτο ἀντάξιος υἱὸς τοῦ πατρός. Ω—

— 2) Στρατηγὸς τῶν Πλαταιέων κατὰ τε τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην καὶ κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς. Ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του δι' εἰκόνος ἥτις εἶχε στηθῆ παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς 'Αθηνᾶς, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔργον τοῦ Φειδίου καὶ εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὸ ἐν Πλαταιαῖς ἱερὸν τῆς *'Αρείας 'Αθηνᾶς*. Φέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Αείμνηστος (βλ. λ.).

— 3) Ἄρχων *ἐπώνυμος* ἐν 'Αθήναις κατὰ τὸ ἔτος 416—415 π. Χ.

— 4) 'Αθηναῖός τις ('Ελεούσιος), ἐπιμελητὴς τῶν νεωρίων.

— 5) Ὁ φονεύσας κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τὸν Μαρδόνιον Σπαρτιάτης, φερόμενος καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Αείμνηστος (βλ. λ.). Οὗτος ἐφονεύθη μετὰ 300 Σπαρτιατῶν κατά τινα, μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Στενύκλαρον τῆς Μεσσηνίας. ΚΑΨ.

— 6) 'Ετρουσκός τις ἢ Τυρρηνὸς ἥρως ἢ βασιλεύς, καλούμενος καὶ *Ἄριμνος*, ὅστις κατὰ τὸν Παυσανίαν (5, 12, 5), πρῶτος πάντων τῶν βαρβάρων προσήνεγκεν εἰς Δία τὸν 'Ολύμπιον ἀνάθημα, καὶ δὴ θρόνον. Εἰς τοῦτον ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφὴ *Arimn*, ἡ ἐπὶ λίθου παρὰ τὸ *'Αρίμινον* εὑρεθέντος (Annali dell'Inst. Arch. 1854 p. 83 ff.). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου ὑπάρχει ἡ προτομὴ παιδὸς περιβεβλημένου ὑπὸ συμβολικῶν παραστάσεων καὶ θεοτήτων τῆς γενέσεως. Τινὲς σχετίζουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν *'Αριμάνιον*. Ἐπὶ νομισμάτων τοῦ 'Αριμίνου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ *Arimon*. Ι. Χ. Δ.

Ἄριμνος (ὁ)· βλ. 'Αείμνηστος (6).

'Αριμοῦς (ὁ). Βασιλεὺς τῆς Μαιωνίας ἢ Κατακεκαυμένης, χώρας ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ *(Στράβ.)*.

'Αριμπᾶ (οἱ). Ἄραβες θεωρούμενοι ὡς ὁ ἀγνότερος τύπος τῆς 'Αραβικῆς φυλῆς, κατοικοῦντες εἰς τὴν νότιον 'Αραβίαν. Βλ. λ. Ἄραβες τ. Ε', σ. 282 δ'.

'Αριμπέρτος ὁ Α'. Βασιλεὺς τῶν Λομβαρδῶν, ὅστις ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ἐν ἔτει 653 ἐγκαθίδρυσεν ἐν τῷ κράτει του τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ὁριστικῶς. Ἡ βασιλεία του συμπίπτει πρὸς μίαν τῶν θεελλωδεστέρων ἐποχῶν τῆς ἱστορίας τῶν Λομβαρδῶν.

— **'Αριμπέρτος ὁ Β'.** Βασιλεὺς τῶν Λομβαρδῶν ἀπὸ τοῦ 704—712, ὅστις κατέλαβε τὸν θρόνον ἀφοῦ ἐσταύρωσε κατὰ τοῦ νεαροῦ βασιλέως *Λουϊτπράνδου*, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφόνευσε. 'Αλλὰ καὶ οὗτος, ἡττηθεὶς ἐν μάχῃ πρὸς τὸν κηδεμόνα τοῦ Λουϊτπράνδου 'Ασπράνδον, ἐπνίγη κατὰ τὴν φυγήν του εἰς τὸν ποταμὸν *Τσοῖνον* τῷ 712. Α. Δ.

'Αριμπίντα (Aribinda). Φυλὴ τῶν *Τουαρέγκ* ἐν 'Αφρικῇ. Θ. Χ. Σ.

'Αριμπὸν (Aribon). Σχολαστικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς πιθανῶς εἰς τὰς Κάτω-Χώρας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «De musica» ἑρμηνεύει σκοτεινὰ χωρία τῶν πραγματειῶν τοῦ Ἰταλοῦ θεωρητικοῦ μουσικοῦ Γκουΐ ντ' 'Αρέτζο. Ἡ ἀνωτέρω συγγραφὴ ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς «Scriptores musicae medii aevi» τοῦ *Ζερμπὲρ (Gerber)*. Α. Δ.

'Αρίνα [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς 'Αφρικῆς, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

'Αριναχότο (Arinakoto). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βενεζουέλας.

'Αρίνγκεϋ (Aringey) [*Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν τῇ νήσῳ Λυσον τῶν Φιλιππίνων.

'Αρίνδηλα [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Πετραίας 'Αραβίας, ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Οἱ κάτοικοι 'Αρινδηληνοί.

'Αρινὲ [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. 'Ελάσσων κόλπος τοῦ κόλπου τῆς Δωρίδος (βλ. λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σελ. 390 β'). Σ. Ε. Λ.

'Αρινέττα [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ὅρμος τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Κορσικῆς, ὃν καθιστᾷ ἐνδιαφέροντα ὁ, εἰς $^{3}/_{4}$ μιλ. δυτικῶς αὐτοῦ, σηματοτηλέγραφος τοῦ Capo Grosso (πλάτ. 43 00' Β., μηκ. 9 21' Α., χάρτ. ἀγγλ. 1131: Island of Corsica) δεχόμενος σηματοτηλεγραφήματα ἀπὸ πλοίων πρὸς περαιτέρω διαβίβασιν καὶ ἀντιστρόφως, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ὡσαύτως σταθμὸς τοῦ Λόϋδ. Σ. Ε. Λ.

'Αρινὲχ [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Κόλπος τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς 'Ασίας (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 390 β').

'Αρινθαῖος Στρατηλάτης τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ Οὐάλεντος, ἐκστρατεύσας τῷ 367 κατὰ τῶν Γότθων καὶ τῷ 368 κατὰ τῶν Περσῶν ('Αμμιανὸς Μαρκελλῖνος 27.5,12). Ὁ Μέγας Βασίλειος γράφων πρὸς αὐτὸν ἐξαίρει «τὸ φιλελεύθερον καὶ φιλάνθρωπον, τό τε τῆς φύσεως εὐγενὲς καὶ τὸ πρὸς πάντας κοινωνικόν» (ἐπιστ. ΡΟΘ', ἐν *Migne* 'Ε. Π. 32, 657). Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐν ἔτει 378, ὁ Μ. Βασίλειος ἔγραψεν ὡραιοτάτην παραμυθητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἥτις εἶχε πείσει τὸν 'Αρινθαῖον ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ βαπτισθῇ, ἐν ᾗ, μεταξὺ ἄλλων, τῇ συνιστᾷ νὰ μὴ λυπῆται τόσον διὰ τὸν χωρισμὸν ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεὸν διότι ἠξιώθη τοιούτου συζύγου (ἐπιστ. ΣΞΘ' ἐν *Migne* 'Ε. Π. σελ. 1000—1001). Δ. Σ. Μ.

ἀρίνιαστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· βλ. λ. ἀνερίνιαστος.

'Αρίνιστα [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Κτίσματα.

'Αρίνοι ἢ *'Αρὰ* ἢ *Τουμπῖνοι* (Tubiner). Φυλὴ παλαιοασιατικὴ τῆς Σιβηρίας, ἥτις καταγομένη ἐκ τῶν Ἰεννισέων, ἀφωμοιώθη γλωσσικῶς πρὸς τὰς τουρκικὰς φυλὰς τῶν Κιργισίων κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα. Θ. Χ. Σ.

ἀρινὸς (ὁ)· ἰδίωμαι. ἀντὶ *ἐρινόν*· ἡ ἄρρην συκῆ καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐπικονίασιν τοῦ καρποῦ τῶν συκῶν.

'Αρίντα (Arinda). Φυλὴ ἀφρικανικὴ ὑπαγομένη εἰς τὰς φυλὰς τῶν *Τέδδα* (Teda). Θ. Χ. Σ.

'Αριν-Ντὰγ [*Γεωγρ.*]. Βουνὸν καταμεσῆς τοῦ ἰσθμοῦ τῆς χερσονήσου τῆς Καρίας τῆς ἀπολήγούσης εἰς τὸ ἀκρωτήριον 'Αλοῖπο καὶ συνδέοντος τοὺς μυχοὺς τῶν ἐλασσόνων κόλπων *Κιόρ Βασιλὴ* καὶ *Μαρμαρίσι* (συντεταγμέναι κορυφῆς: πλάτ. 36°46'15'', μῆκ. 10°12'40'', χάρτ. ἀγγλ. 1604: The Gulfs of Doris, Kos and Symi). Ἐρείπια θεάτρου καὶ ἴχνη μεγάλης πόλεως ἀγνώστου ταυτότητος. Σ. Ε. Λ.

'Αρὶο ντὲ Ροσάλες (Ario de Rosales) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Μεξικοῦ, ἐν τῇ πολιτείᾳ Μιχοακάν, μὲ 13.100 κατοίκους, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ.

'Αριοάλδος ἢ *'Αριοβάλδος*. Βασιλεὺς τῶν Λομβαρδῶν (626—636), σφετεριστὴς τοῦ θρόνου, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ 'Αδαλοάλδον.

'Αριοβαρζάνης Σατράπης τοῦ Πόντου, παραδοθεὶς, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Κύρου Παιδ. VIII, 4), ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Μιθραδάτου εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς ἀναφέρει 'Αριοβαρζάνην τινά, ὁ ὁποῖος, ἐν ἔτει 405 π.Χ., ὡδήγησε μέχρι Μυσίας τοὺς 'Αθηναίους πρέσβεις, τοὺς κρατουμένους ὡς αἰχμαλώτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

— **'Αριοβαρζάνης.** Σατράπης, περὶ τὸ 387 π. Χ., τῆς Φρυγίας, ἐπεδίωξε τὴν φιλίαν τῶν τε 'Αθηνῶν καὶ Σπάρτης, ἀποστείλας κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ('Ελλ. VIII, 619), ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν διάσκεψιν πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐν 'Ελλάδι ταραχῶν *(Κορινθιακὸς πόλεμος)*. Ὁ Κορνήλιος Νέπος (Datam. II) ἀναφέρει αὐτὸν ὡς Σατράπην τῆς Λυδίας, Ἰωνίας καὶ Φρυγίας. Ὁ 'Αριοβαρζάνης οὗτος, ἀποστατήσας κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν 'Αρταξέρξου, ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης 'Αγησιλάου. Αἱ προσπάθειαι τοῦ 'Αριοβαρζάνου ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀπὸ τῶν Περσῶν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Πόντου ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Μιθραδάτου. Ἦτο πάππος τοῦ Μιθραδάτου τοῦ Κτίστου, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου.

— **'Αριοβαρζάνης.** Σατράπης τῆς Περσίδος, κατὰ τὸν 'Αρριανὸν ('Ανάβ. 3,8,5. 3,23,7) καὶ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἀντετάχθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου. Ἐπιζητῶν νὰ ἀνακόψῃ τὴν κατὰ τῆς Περσεπόλεως πορείαν αὐτοῦ ὑπερησπίσθη γενναίως τὰς περσικὰς Πύλας (Ἰανουάριος 330 π.Χ.). Ὁ 'Αλέξανδρος ὅμως διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐγένετο κύριος τῶν Πυλῶν, ὁ δὲ 'Αριοβαρζάνης μόλις διεσώθη μετά τινων ἱππέων.

— **'Αριοβαρζάνης.** Βασιλεὺς τοῦ Πόντου, υἱὸς τοῦ Μιθραδάτου, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 266—256, κατ' ἄλλους δὲ μέχρι τοῦ 240. Οὗτος, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, συνετάχθη πρὸς τοὺς ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ τότε Γαλάτας, ὅπως ἀπωθήσουν (?) τὸν Πτολεμαῖον τῆς Αἰγύπτου.

— **'Αριοβαρζάνης Α'** ὁ ***Φιλορρωμαῖος***. Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας. Ἐξελέγη οὗτος τῷ 95 π. Χ. βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, μὴ δεχθέντος τὸ ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου προταθὲν δημοκρατικὸν πολίτευμα, παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς βασιλείας του φίλος τῶν Ρωμαίων, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ὑπεστηρίχθη κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου, ὅστις ἐπανειλημμένως κατώρθωσε νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ. Οὕτω τῷ 92 π. Χ. ἀποκατέστη εἰς τὸν θρόνον του ὑπὸ τοῦ Σύλλα, τῷ δὲ 89 ὑπὸ τοῦ Μ. 'Ακουϊλίου. Τῷ 88 π. Χ. ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ διὰ τρίτην φορὰν τὴν χώραν του λόγῳ τοῦ ἐκραγέντος πολέμου μεταξὺ Ρώμης καὶ Πόντου, ἀνέλαβε δὲ πάλιν τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης τῷ 84 π. Χ. Δεκαοκτὼ ἔτη ἀργότερον, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λουκούλλου καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Πομπηίου, ὁ Μιθραδάτης κατώρθωσε νὰ ἐκθρονίσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸν 'Αριοβαρζάνην, ὅστις τῷ 63 π. Χ. παρῃτήθη τῆς ἀρχῆς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του παρουσίᾳ τοῦ Πομπηίου. Οὗτος θέλων νὰ ἀνταμείψῃ τὸν βασιλέα τῆς Καππαδοκίας διὰ τὰς πρὸς τὴν Ρώμην ὑπηρεσίας του προσήρτησε τότε εἰς τὸ βασίλειόν του μέγα τμῆμα τῆς Κιλικίας καὶ τὰς ἐπαρχίας τῆς Σοφηνῆς καὶ Γορδισηνῆς.

— **'Αριοβαρζάνης Β'**, ὁ ***Φιλοπάτωρ***. Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, παραμείνας πιστὸς εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἀπέθανε δολοφονηθείς, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, πιθανῶς ὅμως περὶ τὸ 51 π. Χ.

— **'Αριοβαρζάνης Γ'**, ὁ ***Εὐσεβὴς*** ἢ ***Φιλορρωμαῖος***. Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Οὗτος παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Κικέρωνα, ἀνθύπατον τότε ἐν Κιλικίᾳ, ὅστις εὐγνωμονῶν ὑπεστήριξεν αὐτὸν κατά τινα συνωμοσίαν, ἐξυφανθεῖσαν πρὸς δολοφονίαν τοῦ 'Αριοβαρζάνου καὶ ἀνακήρυξιν ὡς βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ του. Κατὰ τὸν μεταξὺ Πομπηίου καὶ Καίσαρος ἀγῶνα, ὑπεστήριξε τὸν πρῶτον, παρασχὼν εἰς αὐτὸν 500 ἱππεῖς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου ἔτυχε χάριτος ἐκ μέρους τοῦ Καίσαρος, ὅστις μάλιστα ἐπηύξησε τὸ βασίλειόν του προσαρτήσας εἰς αὐτὸ τμῆμα τῆς 'Αρμενίας. Ἡττηθεὶς καὶ ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Φαρνάκου, ὁ 'Αριοβαρζάνης ἀποκατέστη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τούτου ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, ἐκήρυξαν τὸν βασιλέα τῆς Καππαδοκίας ἐχθρὸν τῆς Δημοκρατίας καὶ ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν τὰς χώρας του τὸν ἐφόνευσαν τῷ 42 π. Χ.

Ὁ 'Αριοβαρζάνης οὗτος ἀνῳκοδόμησε τὸ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα πολιορκίαν τῶν 'Αθηνῶν καταστραφὲν Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους (βλ. καὶ λ. 'Αθῆναι, τ. Β', σ. 70 γ').

ἀριοδάφνι (τό) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Θήρᾳ τοῦ φυτοῦ *νήριον* ἢ *ροδοδάφνη* (Nerium oleander). Δ. Ν. Π.

ἀριόζο (arioso) [*Μουσ.*]. Εἶδος ἀφηγηματικοῦ (recitativo), τὸ ὁποῖον βαθμηδὸν λαμβάνει μετρικὴν ὑπόστασιν, μεταβαλλόμενον εἶτα εἰς *μεγάλην ἄριαν*. Λ

Ἄριοι (οἱ). Ὁ ὅρος *Ἄριοι*, εἰσαχθεὶς εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν ἀρχῇ ὡς δηλωτικὸς τῶν ἄλλως *'Ινδοευρωπαϊκῶν* ἢ *'Ινδογερμανικῶν* κληθέντων φύλων, ὧν ἡ γλωσσικὴ συγγένεια κατεδείχθη ὑπὸ τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας. Στοιχεῖα τοιαύτης συγγενείας εἶχον ἀνεύρει ἤδη γλωσσολόγοι τινὲς μεταξὺ τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς περσικῆς γλώσσης, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἡ μελέτη τῆς σανσκριτικῆς, ἤτοι τῆς γλώσσης τῶν ἱε-

Digitized by Google

ρῶν βιβλίων τῶν Ἰνδῶν, ἡ ὁποία ἐγένετο γνωστὴ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐν Εὐρώπῃ, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Φρ. Μπὸπ (Fr. Bopp) νὰ παράσχῃ ἐπιστημονικὰς ἀποδείξεις τῆς συγγενείας μεταξὺ τῆς σανσκριτικῆς, ἑλληνικῆς, λατινικῆς, περσικῆς καὶ γερμανικῆς (τῆς γοτθικῆς ἰδίᾳ) γλώσσης. Ὁ κύκλος τῶν συγγενῶν γλωσσῶν, εὐρυνθεὶς διὰ τῆς κατατάξεως εἰς αὐτὸν καὶ τῆς κελτικῆς, σλαβικῆς, λιθουανικῆς, ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἀλβανικῆς (ἐπ' ἐσχάτων καὶ τῆς τοχαρικῆς), ἐκλήθη *Ἄριος* ἢ *Ἰνδοευρωπαϊκὸς κύκλος*, οἱ δὲ λαοὶ οἱ ὁμιλοῦντες αὐτὰς (νεκρὰς ἢ ζῶσας) *Ἀρία* ἢ *Ἰνδοευρωπαϊκὴ ὁμοφυλία* εἴτε *Ἄριοι* ἢ *Ἰνδοευρωπαῖοι*. Ἐν τούτοις τελευταίως ὁ ὅρος *Ἄριοι* περιωρίσθη ὡς δηλωτικὸς τοῦ ἀνατολικοῦ μόνον κλάδου τοῦ ὅλου *Ἰαπετικοῦ* ἢ *Ἰνδογερμανοευρωπαϊκοῦ* (ἢ καὶ *Ἰνδογερμανικοῦ*, ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων) στελέχους, ἤτοι τῶν *Ἰνδῶν* καὶ τῶν *Ἰρανῶν*.

Ἡ λέξις *aryas* (ἐκ τῆς ὁποίας τὰ ἑλληνικὰ *Ἄριοι, Ἀρία, Ἀριανὴ* κ.λ.π.) ἀπαντᾶται εἰς πλεῖστα χωρία τῆς Ριγκ Βέδα, τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ σπουδαιοτέρου βιβλίου τῆς ἰνδικῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ἀποτελοῦν συλλογὴν ὕμνων, μέγα μέρος τῶν ὁποίων ἐγράφη μεταξὺ τοῦ 1200—1000 π. Χ., οἱ ἱερεῖς ὑμνογράφοι ἀποκαλοῦσιν *aryas* (=*εὐγενεῖς, ἐπιλέκτους, ἀριστοκράτας*) τοὺς ἀνθρώπους τῆς φυλῆς των. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δὲν ἦτο ἁπλῶς σωβινιστικὴ ἐκδήλωσις, ἀλλ', ὡς ἄλλωστε καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς ἄλλα χωρία τῶν Βεδῶν, ἀπετέλει τὸν βαθμὸν συγκρίσεως πρὸς ἄλλην οὐσιωδῶς διαφέρουσαν φυλήν, εἰς ἣν ἔδιδον τὸ ὄνομα *Ντάζια* (σημαῖνον συγχρόνως *δαίμονες* καὶ *ἐχθροί*). Οἱ *Ντάζια* οὗτοι ἀπετέλουν τὴν φυλὴν τῶν πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀρίων κατοίκων τῶν χωρῶν τοῦ Ινδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ, καὶ ἦσαν οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν *Δραβιδῶν*.

Μετὰ τοὺς Βεδικοὺς χρόνους καὶ κατὰ τὴν συγκρότησιν τῶν νεωτέρων πολιτειακῶν θεσμῶν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν τάξεων (*κάστεων*), αἱ ὁποῖαι ἔσχον μεγίστην σημασίαν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἰνδικῆς, τὸ ὄνομα τῶν *Aryas* συνεδέθη κυρίως πρὸς τὰς τρεῖς προνομιούχους τῶν Ἰνδῶν τάξεις τῶν βραχμάνων, τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν γαιοκτημόνων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφρονουμένην τάξιν τῶν *Σούντρας* (Atharva - Beda, IV 204). Βραδύτερον ἐχαρακτήριζον ὡς *Aryas* τὴν τάξιν τῶν γαιοκτημόνων *Βαΐσιας* (*aryas* ἐκ τῆς ρίζης *ar*, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ τὰ ἑλληνικὰ *ἄρουρα, ἀρόω, ἄροτρον* καὶ λατιν. *arare*). Τούτων πάντων συμπέρασμα εἶναι ὅτι οἱ κατοκτηταὶ τοῦ Πεντζὰπ (*Πενταποτάμου*), οἱ ὑπερήφανοι ἥρωες τῆς Ρὶγκ-Βέδα, οἱ ταχέως ἐξελιχθέντες εἰς τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν λαὸν τῆς *Aryavarta (χώρας τῶν Aryas)*, κατόπιν δὲ ὁλοκλήρου τῆς Ἰνδικῆς, μετεχειρίζοντο αὐτοὶ οὗτοι τὸν ὅρον *Aryas* ὅπως διακρίνουσιν ἑαυτοὺς *φυλετικῶς* ἀπὸ τῶν κατακτηθέντων ἀλλοφύλων. Βραδύτερον ὅτε ἡ ὁδός, δι' ἧς εἰσήλασαν εἰς τὴν Β. Ἰνδικὴν εἶχε κλεισθῆ πλέον ὄπισθέν των, ἡ δὲ κατάκτησις τῆς χερσονήσου ἦτο ὁριστική, αὐτοὶ δὲ ἐξειλίχθησαν εἰς τὸ εἰρηνικὸν καὶ φιλόσοφον ἔθνος τῶν Ἰνδῶν, ἀπώλεσαν τὴν ἐθνολογικὴν σημασίαν τῆς λέξεως διατηρήσαντες μόνον τὴν τιμητικὴν ἔννοιαν αὐτῆς, ἥν καὶ ἀπέδιδον εἰς τὰς κυριωτέρας θεότητάς των.

Εἰς τὰς ἰρανικὰς χώρας, τὰς δυτικῶς τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Ἰνδοῦ, ἀνευρίσκομεν ἀναλόγους παραδόσεις, τυπικωτέρας ὅμως καὶ ἀκριβεστέρας. Ἐν τῇ ἀβεστικῇ (ζενδικῇ) τὸ ὄνομα *arya* συμφώνως πρὸς τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς γλώσσης ταύτης γίνεται *airya*, ἐκ τοῦ παραγώγου δὲ τούτου, τοῦ *airyana*, προέρχονται διαδοχικῶς τὸ πεχλεβικὸν *Erân (Elân* εἴς τινα σημεῖα), τὸ περσικὸν *Erâni* καὶ τὸ νεοπερσικὸν *Erân* ἢ Irân. Εἰς τὰς ἰρανικὰς γλώσσας ἡ ἐθνολογικὴ ἔννοια τῆς λέξεως εἶναι τόσον κατηγορηματική, ὅσον καὶ ἡ γεωγραφικὴ ἢ ἄλλη χαρακτηριστικὴ σημασία αὐτῆς. Οὕτω εἰς τὴν *Ἀβέσταν*, τὸ ἱερὸν τῶν Περσῶν βιβλίον, εὑρίσκομεν φράσεις ὡς ἡ «Airyanâm airyō» («Ἄριος μεταξὺ τῶν Ἀρίων». Ἡ λέξις *anairya*, ἥτις ἐν τῇ ζενδικῇ εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ἀρνητικοῦ *a(n)* καὶ *airya*, δὲν σημαίνει μόνον τὸν *ἄδικον* ἀλλὰ καὶ τον *μὴ Ἄριον*, ἐν ᾧ ἐν τῇ σανσκριτικῇ ἡ ἀνάλογος λέξις *anayra* σημαίνει ἁπλῶς τὸν *αἰσχρόν*, τὸν *ἄτιμον*, τὸν *περιφρονημένον*. Εἰς πλείστας δὲ ἄλλας περιπτώσεις οἱ Ἰρανοὶ διέκρινον πᾶν ὅτι ἦτο *Ἄριον* τοῦ *μὴ Ἀρίου*, εἴτε περὶ ἀνθρώπων, εἴτε περὶ χώρας ἐπρόκειτο. Ὁ Ἡρόδοτος βεβαιοῖ (XII 62), ὅτι οἱ Μῆδοι ἐκαλοῦντο πρότερον *Ἄριοι*. Εἰς τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἑλλανίκου, ἀκμάσαντος πρὸ τοῦ Ἡροδότου, ἡ Περσία ἐκαλεῖτο *Ἀρία*. Ὁ Δαρεῖος, ὁ πάππος τοῦ ὁποίου *Ἀριαράμνης* (Aryaramna εἰς τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς) ὑπενθυμίζει διὰ τοῦ ὀνόματός του τὸν φυλετικὸν χαρακτῆρα τῶν Περσῶν, φέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Νάκσι-Ρουστὰμ λέγων ἐμφαντικῶς: «Εἶμαι Ἄριος». Ὁ Εὔδημος, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ σύγχρονος σχεδὸν τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Δαρείου, μεταχειρίζεται εἴς τι ἀπόσπασμά του, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Δαμασκίου, τὴν φράσιν: «Μάγοι δὲ καὶ πᾶν τὸ Ἄριον γένος». Ἄλλωστε δὲ οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔδωσαν τὸ ὄνομα *Ἀριανὴ* εἰς ὁλόκληρον τὴν εὐρεῖαν περιφέρειαν τὴν περιλαμβανομένην μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Ὤξου ἀφ' ἑτέρου. Σήμερον δὲ ἀκόμη οἱ Πέρσαι, διασώζοντες παρὰ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, ἔστω καὶ ἀορίστως, τὸ συναίσθημα τοῦ φυλετικοῦ των χαρακτῆρος, μεταχειρίζονται τὴν λέξιν *Ἰρὰν* ὡς ὄνομα τῆς πατρίδος των.

Ἀλλὰ πότε καὶ πόθεν ὡρμήθησαν οἱ Ἄριοι, οἱ καταλαβόντες τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὰς παρὸ τὸ Ἰρὰκ χώρας; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διετυπώθησαν πλεῖσται κατὰ καιροὺς γνῶμαι, αἵτινες ὅμως μέχρι τῆς σήμερον παραμένουν ἁπλαῖ θεωρίαι. Τὸ ζήτημα ἄλλωστε τῆς ἐξορμήσεως τῆς ὁμάδος ταύτης ἔκ τινος κοινῆς τῶν Ἰνδοευρωπαίων κοιτίδος καὶ τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῆς εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας συνδέεται στενῶς πρὸς τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῶν Ἰνδοευρωπαίων καὶ δέον νὰ συνεξετασθῇ μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ὁμοφυλίας κλάδων (βλ. λ. Ἰνδοευρωπαῖοι). Εἰδικῶς περὶ τῶν Ἀρίων δύναται νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι πιθανώτατα ἡ ἐξάπλωσις αὐτῶν δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν Γ' π.Χ. χιλιετηρίδα, δεδομένου ὅτι οἱ εἰς τὴν Πρόσθιαν Ἀσίαν εἰσελάσαντες ἐκ βορειοανατολικῶν *Μάντα (Manda)* ἐμφανίζονται ἤδη περὶ τὸ 2750 π.Χ. ὡς κατέχοντες τὴν Β. τοῦ Ταύρου, μεταξὺ τοῦ Ἀντιταύρου καὶ τῆς Ἀρμενίας, χώραν. Οἱ Μάντα οὗτοι εἶναι ὁ αὐτὸς λαὸς μὲ τὸν κατὰ τὴν Α' π.Χ. χιλιετηρίδα ἀναφερόμενον εἰς ἀσσυριακὰς ἐπιγραφὰς ὡς *Μανταΐ (Mandaï)* καὶ συνταυτίζονται μὲ τοὺς μεταγενεστέρους *Μήδους* (*E. Forrer* «Indogermanen in Vorderasien»). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ Ἄριοι οὗτοι τῶν προϊστορικῶν χρόνων εἶναι οἱ προπάτορες, οἱ μὲν εἰσελάσαντες εἰς Ἰνδικὴν καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς Ντάζια (Δραβίδας), τῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους *Ἰνδῶν*, τῶν κατοικούντων τὰς ἐντεῦθεν, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰς ἐκεῖθεν τοῦ Γάγγου χώρας, οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν Περσίαν τῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους γνωστῶν λαῶν, *Ζένδων, Μήδων* καὶ *Περσῶν*. Εἰς τὸν κλάδον τῶν Ἀρίων φαίνεται ὅτι ἀνῆκε καὶ ὁ λαὸς τῶν Χετταίων, ὅστις κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα, ὡς ἀπεκαλύφθη ἐκ τῶν ἐν Μπογάζ κιοϊ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνευρεθέντων ὑπὸ τοῦ Βίνκλερ τῷ 1915 ἐπιγραφῶν, εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα εἶναι ἀριανῆς καταγωγῆς (βλ. πλείονα ἐν λ. Ινδογερμανοί)

Ἡ γλῶσσα τῶν Ἀρίων, ἥτις διεμορφώθη ποικιλοτρόπως μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῶν εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας καὶ περιλαμβάνει σήμερον πλείστας διαλέκτους (*Ἀρία γλωσσικὴ ὁμὰς*) προῆλθεν ἐκ κοινῆς τινος *Ἀρίας γλώσσης*, τῆς αὐτῆς ἢ στενότατα συγγενοῦς πρὸς τὴν ἀρχέγονον κοινὴν ὅλων τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν κλάδων γλῶσσαν (*ἰαπετικὴ ἢ ἰνδοευρωπαϊκὴ γλῶσσα*), τὴν ὁμιλουμένην ἐν τῇ κοινῇ πρὸ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν λαῶν τούτων κοιτίδι (βλ. καὶ Ἀσίας *γλῶσσαι*). Γ. Α. ΚΑΡΑΝΤΖΑΣ

Ἀριομάζης ἢ *Ἀριμάζης*. Εἷς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Σογδιανῆς, ὅστις θεωρῶν τὸ τεῖχος ὅπερ ὑπερήσπιζεν ἀπόρθητον, ἠρνήθη νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἡ πράγματι ἰσχυρὰ αὕτη θέσις κατελήφθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, οἵτινες κατεδίκασαν εἰς τὸν διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατον τοῦ Ἀριομάζην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνωτέρους ἡγήτορας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ οὔτε ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου, φαίνεται δὲ ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ἁπλοῦ μύθου. Α. Δ.

Ἀριόμαρδος. —1) Υἱὸς τοῦ Δαρείου, στρατηγὸς τῶν Τιβαρηνῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. —2) Στρατηγὸς Αἰγυπτίων. —3) Υἱὸς τοῦ Ἀρταβάνου, στρατηγὸς τῶν Κασπίων.

Ἄριος, *τέως δῆμος — [Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας 5 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀλωνίων* (τέως *Γκορτζογλίου*), *Ἄμμου* (τέως *Μπαλιάγας*). *Ἀριοχωρίου, Μεσοποταμιᾶς* (τέως *Ἀσλάναγα*) καὶ *Πλατέος* (τέως *Μπάσιης*). Δ. Ε. Μ.

ἀριόσητα (ἡ)· σῆτα ἀραιά, οὐχὶ πυκνή, διὰ τῆς ὁποίας δηλαδὴ διέρχονται καὶ λεπτά τινα πίτυρα.

Ἀριόστι (Ariosti). Φραγκισκανὸς μοναχός, γεννηθεὶς ἐν Βολωνίᾳ ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, καὶ ἀποθανὼν ἐν Βαρκελώνῃ τῷ 1484. Ἔγραψε τοπογραφίαν τῆς ἁγίας Γῆς καὶ ὁδοιπορικὸν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ («Itinerarium ad Sinai montem», ἐδημοσ. τὸ α' ἐν Φερράρᾳ τῷ 1878) καὶ διάφορα ἠθικὰ καὶ νομικὰ ἔργα. Δ. Σ. Μ.

— **Ἀριόστι** (Ariosti), *Ἀττίλιος*. Μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν δομινικανῶν, γεννηθεὶς εἰς Βολωνίαν περὶ τὸ 1660 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1740. Ἀπῆλθε τῷ 1698 εἰς Βερολῖνον, ὅπου ἔγραψε μελοδράματά τινα διὰ τὸ θέατρον τῆς πόλεως ταύτης, μαθητεύων συγχρόνως πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του παρὰ τῷ διασήμῳ Χαῖνδελ, ὅστις ἦτο διευθυντὴς καὶ ἐργολάβος τοῦ θεάτρου. Τῇ προτροπῇ τούτου μετέβη εἰς Λονδῖνον, ὅπου ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον ἀναβιβάσας ἐπὶ σκηνῆς ἐκεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του. Λ

Ἀριόστος (Ariosto), *Λουδοβῖκος*. Ἰταλὸς ἐπικὸς ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1474 εἰς Ρέτζιο τῆς Μοδένης, ὅπου ὁ πατήρ του Νικόλαος, ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ δουκὸς Ἡρακλέους τοῦ Ἔστε τοῦ Α', ἦτο φρούραρχος. Σπουδάσας ἐπὶ πενταετίαν εἰς Παβίαν νομικά, πρὸς τὰ ὁποῖα ᾐσθάνετο ἀντιπάθειαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὰς ἀγαπητάς του σπουδὰς καὶ ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ τὴν λατινικὴν φιλολογίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ ἐκ Σπαλάτου, σπουδαίου φιλολόγου τῆς ἐποχῆς του. Ὁ θάνατος τοῦ πατρός του, συμβὰς περὶ τὸ 1500, ἠμπόδισεν αὐτὸν νὰ συνεχίσῃ τότε τὴν ἐκμάθησιν καὶ τῆς ἑλληνικῆς, ἠναγκάσθη δὲ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς μικρᾶς πατρικῆς του περιουσίας καὶ τὴν συντήρησιν τῶν μικροτέρων του ἀδελφῶν. Ὁ Ἀριόστος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἶχε δείξει κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν, παῖς δ' ἔτι ὢν εἶχε γράψει εἶδός τι δράματος πέριξ τοῦ μύθου τοῦ Πυράμου καὶ τῆς Θίσβης, ὅπερ καὶ παρέστησε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν οἰκίαν των· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν οἰκογενειακῶν μεριμνῶν ἔλαβε τὸν καιρὸν διὰ νὰ συνθέσῃ λατινιστὶ διάφορα λυρικὰ ποιήματα.

Τῷ 1503 προσελήφθη ὑπὸ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἔστε, τοῦ καρδιναλίου Ἱππολύτου, εἰς τὴν ἀκολουθίαν του, παρ' αὐτοῦ δὲ ἀπεστάλη πολλάκις εἰς διαφόρους ἀποστολὰς εἰς Βονωνίαν, Μάντουαν, Μιλᾶνον, Φλωρεντίαν καὶ Ρώμην. Τῷ 1509 ἠκολούθησε τὸν Ἱππόλυτον εἰς τὸν Κάτω Πάδον κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Ἀλφόνσου τοῦ Ἔστε, ἀδελφοῦ τοῦ Ἱππολύτου καὶ διαδόχου τοῦ δουκικοῦ στέμματος, ἐναντίον τῶν Ἐνετῶν. Τὴν ὠμότητα τῶν μισθοφόρων σκιαβόνων περιγράφει ζωηρῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τριακοστοῦ ἕκτου ᾄσματος τοῦ ποιήματος «Ὀρλάνδος ὁ μαινόμενος».

Ἀριόστος Λουδοβῖκος.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεστάλη εἰς Ρώμην, ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ συμμάχου τοῦ δουκός, τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ Β', ἐναντίον τῶν Ἐνετῶν. Ἀλλ' ὁ πάπας, συμβιβασθεὶς μετὰ τῶν πρώην πολεμίων του καὶ συμμαχήσας μετ' αὐτῶν, ἔστρεψε μετ' οὐ πολὺ τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν τέως συμμάχων του. Ὁ δοὺξ τοῦ Ἔστε ἀπέστειλε καὶ πάλιν τὸν Ἀριόστον εἰς Ρώμην, ὅπως ἐξευμενίσῃ τὸν πάπαν, ἀλλ' οὗτος τὸν ἠπείλησεν ὅτι θὰ τὸν ἔρριπτεν εἰς τὸν Τίβεριν, καὶ ὁ Ἀριόστος ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν ὅσον ἠδύνατο ταχύτερον.

Τῷ 1517, ὅταν ὁ καρδινάλιος Ἱππόλυτος ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ εἰς Οὑγγαρίαν, ὁ Ἀριόστος ἠρνήθη νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, λόγῳ τῆς ἀσθενοῦς αὐτοῦ κράσεως. Ὁ καρδινάλιος ἔλαβε μαζί του τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ ἐχορήγησε μικρὸν ἐτήσιον ἐπίδομα, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπέτρεψε νὰ παραμείνῃ κατ' οἶκον καὶ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰς ἀγαπητάς του σπουδάς. Τότε ἔγραψε καὶ διαφόρους ᾠδάς, ἐλεγείας καὶ σονέττα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ὅταν δὲ κατὰ τὸ 1522 ὁ Ἱππόλυτος τοῦ διέκοψε τὸ ἐτήσιον ἐπίδομα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Ἔστε, καὶ ἀπεστάλη παρὰ τούτου εἰς τὴν ὀρεινὴν Γκαρφανιάναν, τὴν μαστιζομένην ὑπὸ ἐπαναστάσεων καὶ λῃστῶν, ὅπου πολλάκις ἠγωνίσθη ἐναντίον σοβαρῶν κινδύνων.

Μετὰ τὰς περιπετείας ταύτας ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα του Φερράραν, ὅπου καὶ ἠσχολήθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ ποιητικόν του ἔργον. Τὸν «Ὀρλάνδον τὸν μαινόμενον» εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀριόστος ἀπὸ τοῦ 1506 περίπου, ἐδημοσίευσε δὲ αὐτὸν εἰς Φερράραν μετὰ δεκαετίαν, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσαράκοντα ᾀσμάτων. Συνεχίσας τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ποιήματος, ἐδημοσίευσε τοῦτο καὶ διὰ τρίτην φοράν, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1532 ἀποτελούμενον τώρα ἐκ 46 ᾀσμάτων. Μετ' ὀκτὼ μῆνας ἀπέθανεν

Ὁ «Ὀρλάνδος ὁ μαινόμενος».—Αἱ μυθολογικαὶ περιπέτειαι τοῦ πολέμου τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρολομάγνου, εἶχον ἐμπνεύσει πολλοὺς ποιητὰς καὶ μυθιστοριογράφους, Ἱσπανούς, Γάλλους καὶ Ἰταλούς. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, μὲ θέμα πηγάζον ἐκ τῶν πολέμων τούτων, εἰς τοὺς ὁποίους πρωτεύοντα ρόλον παίζει ὡς ἥρως τῶν Χριστιανῶν ὁ Ὀρλάνδος, ἔγραψαν ποιήματα ἐκτενῆ ὁ *Πούλτσης* καὶ ὁ *Βογιάρδος*.

Digitized by Google

Ὁ τελευταῖος οὗτος εἰσάγει εἰς τὸ ἔργον του ἀπειροπληθῆ ἐπεισόδια, ἑνὸς δὲ αὐτῶν, τῆς Ἀγγελικῆς, διακόπτει τὴν διήγησιν εἰς τὸ πεντηκοστὸν ᾆσμα, καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνει αὐτὴν πλέον, ἂν καὶ ὁ «Ὀρλάνδος ὁ ἐρωτευμένος» φθάνει τὰ ἑξήκοντα ᾄσματα. Ὁ Ἀριόστος ἀρχίζει τὸ ποίημά του ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ σημείου ποῦ ὁ Βογιάρδος διακόπτει τὴν διήγησιν τοῦ ἐπεισοδίου τῆς Ἀγγελικῆς. Φαντάζεται ὅτι αὕτη ἐρωτεύεται τὸν Μέδωρον, νέον τινὰ ταπεινῆς καταγωγῆς, ὁ δὲ Ὀρλάνδος, ἐκ ζηλοτυπίας καὶ μανίας, τρελλαίνεται. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην φέρεται εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου, τέλος δὲ θεραπεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀστόλφου. Ἐν τούτοις ἡ τρέλλα τοῦ Ὀρλάνδου δὲν εἶναι τὸ κυριώτερον θέμα τοῦ ποιήματος, διότι ἐν αὐτῷ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ποιητοῦ ἐφιστᾶται περισσότερον εἰς τὸν πόλεμον τῶν Χριστιανῶν καὶ Σαρακηνῶν, τὸ ὅλον δὲ ποίημα τελειώνει μὲ τὴν ἐκδίωξιν ἐκ Γαλλίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀγραμάντου. Πρὸς τὰ δύο ἀνωτέρω θέματα ἑνώνεται τρίτον: οἱ ἔρωτες τοῦ Ρογήρου, νεαροῦ Σαρακηνοῦ ἱππότου γεννηθέντος ἐκ Χριστιανῶν γονέων, μετὰ τῆς Βραδαμάντης, Χριστιανῆς ἡρωΐδος καὶ ἀδελφῆς τοῦ Ρολάνδου. Τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα εἶχον εἰσαχθῆ προηγουμένως εἰς τὸ ποίημα τοῦ Βογιάρδου. Ὁ Ἀριόστος, καταστήσας ταῦτα ἀπὸ δευτερεύοντα εἰς πρωτεύοντα, καὶ συνενώσας πρὸς αὐτὰ τὸ πολιτικὸν νόημα τοῦ ποιήματός του, δηλαδὴ τὸ ἐγκώμιον τοῦ οἴκου τῶν Ἔστε, τοὺς ὁποίους εἶχε προστάτας, συνεχίζει τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ περιπετειώδους ἔρωτός των, ὅστις καταλήγει εἰς τὸν γάμον των. Ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης, φαντάζεται ὁ ποιητὴς ὅτι ἕλκει τὸ γένος ὁ οἶκος τῶν Ἔστε. Εἰς τὰ τρία ταῦτα κεντρικὰ θέματα προστίθεται πληθὺς ἄλλη ἐπεισοδίων μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Σπουδαιότατον ρόλον παίζει εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον: μάγοι, ἀνάκτορα καὶ κῆποι μαγευμένοι, γίγαντες, ἵπποι πτερωτοί, Ἅρπυιαι καὶ παράδοξα τέρατα. Πάντα ταῦτα περιγράφει ὁ ποιητὴς μετὰ φυσικότητος καταπληκτικῆς. Ὁ Ἀριόστος ἤντλησεν ἐκ δύο μεγάλων πηγῶν: τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῶν κλασσικῶν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πρώτων παρέλαβε κυρίως τὸ θέμα τοῦ ἔργου του, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων τὸ τεχνικὸν μέρος. Ἐν τούτοις ὁ Ἀριόστος μιμούμενος δημιουργεῖ καὶ δίδει αἰσθητικὴν ὑπόστασιν εἰς ὅ,τι προηγουμένως ἦτο ἁπλῶς ἔξυπνον ἢ εὐχάριστον. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀριόστου εἶναι θαυμασία, τελεία δὲ ἡ κατασκευὴ τοῦ στίχου καὶ τῆς ὀκταστίχου στροφῆς του. «Ὁ Ὀρλάνδος ὁ μαινόμενος» τοῦ Ἀριόστου, ἔλαβε μεγάλην διάδοσιν εἰς ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἔτυχε δὲ πολλῶν μεταφράσεων καὶ πολλῶν μιμητῶν. Ὡς συνέχειαν τοῦ «Ὀρλανδου» ἔγραψεν ὁ Ἀριόστος τὰ «Πέντε Ἄσματα» (Cinpue ca ti) περισωθέντα ἐν σχεδίῳ. Ἐπίσης ἔγραψε «Σατύρας» ὡς καὶ κωμῳδίας, εἰς πεζὸν «La Cassarta» καὶ «I Suppositi», εἰς στίχον δὲ «Il Negromante», «La Scolastica».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Φραγκίσκου Σανσοβίνου* «La vita di L. Ariosto tratta delle sue opere medesime». Ἐνετία 1565. *Ἰωσὴφ Μπαρέττη* «Frusta letteraria» Περιοδ. Ἀρ. 8. Ἐνετία 1764. *Ἀντ. Καππέλλη* Πρόλογος ἱστοριοκριτικὸς περὶ Λ. Ἀριόστου καὶ τῆς ἐποχῆς του· προτασσόμενος τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λ. Ἀριόστου, Μπολόνια 1866. *Ἰωσὴφ Καμπόρη* «Notizie p r la vita di L. Ariosto tratte da documenti inediti» Μόδενα 1871. *Πίου Ραΐνα* «Genealogia dell' Orlando furioso» Nuova Antologia Ἰούνιος 1875. *Ὀδυσσέως Γονίδη* «Annali dell' edizioni e delle versioni dell' Orlando furioso, e di altri lavori al poema relativi» Μπολόνια 1861. *Ἰωσία Καρντούτση* «Saggio sul' Orlando Furioso» Πρόλογος εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μιλάνου τοῦ 1880. *Ἰωσ. Καρντούτση* «Ὁ Ἀριόστος καὶ ὁ Βολταῖρος». *Τοῦ αὐτοῦ* «Περὶ τῶν λατινικῶν ποιημάτων τοῦ Λ. Ἀριόστου, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων» Studi e ricerche, δευτέρα ἔκδοσις, Μπολόνια 1876. *Πίου Ραΐνα* «Le fonti dell' Orlando Furioso» Ricerche e studii, Φλωρεντία 1876. *G. Coen* «Rimario dell' Orlando Furioso» Φλωρεντία 1882. *Giamb. Bolza* «Manuale ariostesco» Ἐνετία 1866. *G. F. Ferrazzi* «Bibliografia ariosteca» — Bassano 1881.

Γ. Σ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

— **Ἀριόστος** (Ariosto), ***Ὁράτιος***. Ἀνεψιὸς τοῦ Λουδοβίκου Ἀριόστου, γεννηθεὶς ἐν Φερράρᾳ τῷ 1555 Ἀκολουθήσας τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον, διωρίσθη ἐφημέριος τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Οὗτος ἠσχολήθη πρὸ παντὸς περὶ τὴν λογοτεχνίαν καὶ συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Τάσσου. Εἰς τὸν πολυθρύλητον δὲ ἀγῶνα, τὸν συναφθέντα μεταξὺ τῶν θαυμαστῶν τοῦ Τάσσου καὶ τοῦ Λουδοβίκου Ἀριόστου, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ θείου του γράψας καὶ σχετικὴν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Le difese dell' Orlando furioso dell' Ariosto contra alcuni dialoghi dell' epica poesia di *Camillo Pelegrino*» Φερράρα (1585). Ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐξετίμα καὶ ἐθαύμαζεν ἐξ ἴσου καὶ τοὺς δύο ποιητάς, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον τοῦ ἑνὸς δὲν ἠδύνατο ν' ἀμαυρώσῃ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἑτέρου. Ὁ Ὁράτιος ἔγραψεν ἔπος σχοινοτενὲς ὑπὸ τὸν τίτλον «L'Alfeo», ὅπερ ἔμεινε, λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, ἀτελείωτον, καὶ κωμῳδίαν, ἐπιγραφομένην «La Streda». Τὰ δύο ταῦτα ἔργα δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Τινὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ δυνάμεθα ν' ἀναγνώσωμεν ἐν ταῖς «Rime scelte de' poeti ferraresi antichi e moderni (Φερράρα 1612). Α. Δ.

Ἀριουσία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τραχεῖα καὶ ἀλίμενος ἐν Χίῳ, γνωστὴ διὰ τὴν οἰνοποιίαν της «οἶνον ἄριστον φέρουσα τῶν ἑλληνικῶν» *Πλουτ.* Ἐπίκ. 17, *Ἀθήν.* 1,32, *Στράβ.* 14,645). Α. Δ.

ἀριόφαντα (τὰ) (Ariophanta) *[Ζῳολ.]*. Γένος *μαλακιων*, κατοικοῦν εἰς τὴν Ἀσίαν, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γ'ωφιλιδῶν*. Τὰ ζῷα τοῦ γένους τούτου περιβάλλονται ὁλόκληρα ὑπὸ πεπιεσμένου, λεπτοῦ, ἐνίοτε διαφανοῦς καὶ μὲ ἀριστεροστρόφους αὐλακώσεις χιτωνίου ἢ μανδύου, ὅστις σχηματίζει τέσσαρας ἕως ἓξ ἀγκυστροειδεῖς ἢ τροπιδώδεις συσπειρώσεις. Ἡ κεφαλή των φέρει τέσσαρας προσακτρίδας, ὧν αἱ δύο ἀνώτεραι εἶναι μεγαλύτεραι τῶν ὀπισθίων. Οἱ πόδες εἶναι κολοβοὶ κατὰ τὰ ἄκρα των. Τὸ γνωστότερον εἶδος εἶναι: *ἀριόφαντον ὁ ταχύπους* (Ariophantum loevipes). Ὁ μανδύας του εἶναι λεπτός, σχεδὸν διαφανὴς καὶ σχηματίζει κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον του τρόπιδα. Αἱ ἐπὶ τοῦ μανδύου σχηματιζόμεναι αὐλακώσεις μόνον διὰ τοῦ φακοῦ εἶναι ὁραταί. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τῆς Μαλαισίας. Δ. Ν. Π.

Ἀριοχῶρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἄριος τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Παρὰ τῶν ἐπιχωρίων καλεῖται *Γαϊδουροχῶρι* καὶ συνοικία αὐτοῦ *Βλαχάταγα*. Κάτ. 564 Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Θουρίας καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καλαμῶν καὶ ἀστυνομικῶς εἰς τὸν σταθμὸν Μεσοποταμιᾶς (τέως *Ἀσλάναγα*) τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλ. Καλαμῶν. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον καὶ Γεωργικὸν Πιστωτικὸν Συνεταιρισμόν.

Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ὁ ἀραβόσιτος (15 000 ὀκ.), ἡ σταφὶς (200 000 ἑνετ. λίτρ.), τὰ σῦκα (80.000 ὀκ.), ὁ οἶνος (70.000 ὀκ.) καὶ τὸ ἔλαιον (30.000 ὀκ.). Ἀπέχει δ' ἀπὸ τῆς Μεσοποταμιᾶς 50' τῆς ὥρας. Λ. Ε. Μ.

—**άρις** (ἢ—*άρης*)· κατάλ. θηλ.—*άρισσα* ἢ—*άρα*, οὐδ.—*άρικο* ἢ —*άρι*· ἡ κατάληξις αὕτη ὡρμήθη ἀπὸ τῆς λατινικῆς—*arius* καὶ—*aris* (cellarius καὶ cellaris) ἤδη ἀπὸ τοῦ μέσ. αἰῶνος, ἀντιστοιχεῖ δὲ κατὰ τὴν σημασίαν πρὸς τὰ εἰς—*της* παρώνυμα καὶ δραστικά: *βαρκάρις* (ἢ—*ης*, *βρομιάρις*, *διακονιάρις*, *ζηλιάρις*, *ζημιάρις*, *μυξάρις*, *περιβολάρις*, *ψυχικάρις*, *τριαντάρις—σαραντάρις—πενηντάρις* κ.τ.τ. Τούτων ἄλλα μὲν ἔχοντα καθαρῶς ἐπιθετικὴν σημασίαν λέγονται καὶ εἰς τὰ τρία γένη· π. χ. *ζηλιάρις—ζηλιάρα—ζηλιάρικο*, *τριαντάρις—τριαντάρισσα—τριαντάρικο*, *διπλάρις—διπλάρα—διπλάρα* (δίδυμοι), ἄλλα δὲ παραμένοντα οὐσιαστικὰ λέγονται μόνον εἰς τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ θηλυκόν· π. χ. *διακονιάρις—διακονιάρα*, *περιβολάρις—περιβολάρισσα*, ἄλλα δὲ μόνον εἰς τὸ οὐδέτερον, π. χ. *πενηντάρι—ἑκατοστιάρι—πεντακοσιάρι* ἢ *πενηντάρικο—ἑκατοστιάρικο—πεντακοσιάρικο* κ. τ. λ. (νόμισμα πεντήκοντα—ἑκατὸν—πεντακοσίων δραχμῶν). Β. Φ.

Ἄρις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Παμίσου ἐν Μεσσηνίᾳ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (4, 31, 2). Α. Δ.

Ἀρὶς *[Γεωγρ.]*. Ὁ νοτιανατολικώτατος μυχὸς τῆς Μεσογείου, ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ καὶ καθ' ὃν οἱονεὶ θλᾶται ἡ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἀκτογραμμὴ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, διὰ νὰ συνεχισθῇ πρὸς βορρᾶν ὡς ἀκτὴ τῆς Συρίας. Ἀπέχει δὲ οὗτος ἀπὸ μὲν τοῦ *Πὸρτ Σαΐδ* 77 μιλ. ἀνατολικῶς, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἔλ Καρμὲλ* (Κάρμηλον) τῆς Συρίας 121 μίλ Πυκνὸς φοινικών, τὸ μόνον σημεῖον εἰς ὃ βλέπει τις τὴν ζωήν, ἀνάμεσον τῶν ἐρήμων ἐκτάσεων τῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ Δαμιέττης ἕως Ἀρὶς καὶ ἀπὸ Ἀρὶς ἕως Γάζης στέφει εἰς ἀρκετὸν βάθος τὴν ἀκτογραμμὴν τοῦ μυχοῦ. Ὄπισθεν δὲ τοῦ φοινικῶνος, ἀλλὰ καὶ θυννῶν ὑψηλῶν, ἐντὸς μικρᾶς κοιλάδος, εἰς 1 ³/₄ μίλλια ἔνδον τῆς ἀκτῆς εὑρίσκεται φερώνυμος κωμόπολις *Ἐλ Ἀρὶς* (El Arish: πλάτ 31°07', μῆκ. 33°48' χάρτ. ἀγγλ. 2543: Damietta to El Arish καὶ 2634: Ras En Nakura to El Arisch, ὅρα προχείρως καὶ χάρτην εἰς ἄρθρον Ἀραβία τ Ε' σ. 291), μικρὰ μὲν (κάτ. 2750) ἀλλὰ σημαντικὴ διὰ τὸ στρατηγικὸν τῆς θέσεώς της, ἔχουσα φρούριον πλατὺ πλὴν χθαμαλόν· τόσον δὲ ὁ ἱστὸς τῆς σημαίας του ὅσον καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς του λευκὸς μιναρές, τὸ καθιστῶσιν εὐδιάκριτον γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν κινδυνώδη αὐτὴν ἀκτήν. Ἡ ἀπόβασις, δυσχερὴς καὶ ἐπικίνδυνος, ἐὰν δὲν ἐπικρατῇ ἀπόλυτος γαλήνη, ἐκτελεῖται ὄπισθεν ὑφαλοταινίας παραλλήλου τῇ ἀκτῇ, εἰς ἣν ἡ θάλασσα θραύεται συνήθως.

Ἡ ἀκτὴ ἀπὸ Πὸρτ Σαΐτ εἰς Ἐλ Ἀρὶς εἶναι χθαμαλοτάτη, πλὴν τοῦ ἀκρωτηρίου *Κὰς Μπουροὺν* (*ἀρχ. Κάσιον ὄρος*) ἀποτελοῦντος τὸ ἔρεισμα πρὸς ὃ συνενοῦνται τὰ δύο προσχωματικὰ βέλη τὰ σχηματίζοντα τὴν μακρὰν λιμνοθάλασσαν *Σαμπακὰτ Μπαρντογόλ*, τὴν *Σιρβωνῖτιδα* ἢ *Ἀσφαλτῖτιδα* τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ καὶ ἀβαθῆ στήθη καὶ χοιράδες ἐλλοχεύουσιν εἰς μεγάλην σχετικῶς ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν. Διὰ ταῦτα ὁ παράπλους τῆς ἀκτῆς ἀπαιτεῖ μεγίστην προσοχήν, ἰδίως τὸν χειμῶνα καὶ τὸ φθινόπωρον, ὅτε ἐπικρατοῦν ἄνεμοι βόρειοι καὶ δυτικοὶ πνέοντες μετὰ μεγάλης σφοδρότητος, ἀλλὰ καὶ κατὰ Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον, ὁπότε αἱ ὁμίχλαι εἶναι πυκνόταται. Ἡ βολὶς εἶναι, τότε, ὁ μόνος τοῦ παραπλέοντος σύμβουλος, θεωρουμένων φευκτέων τῶν κάτω τῶν 10 ὀργυιῶν βολισμάτων, μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν 33° καὶ 33°20' καὶ τῶν κάτω τῶν 20 ὀργυιῶν τοιούτων. Ἀντιθέτως, ἡ ἀπὸ Ἐλ Ἀρὶς ἀρχομένη ἀκτὴ τῆς Συρίας εἶναι καθαρά, τοῦ ὑφαλοπλαισίου τῶν 50 ὀργυιῶν φθάνοντος ἕως 18 μίλ. πέραν τῆς ἀκτῆς· συνηθέστατα μάλιστα, ἰδίως τὸ θέρος, τὰ ἱστιοφόρα εὑρισκόμενα πρὸ ἀσθενοῦς ἀνέμου καὶ ἰσχυροῦ ρεύματος, ἀγκυροβολοῦσι.

— *[Ἱστορ.]*. Τὸ σύγχρονον Ἐλ Ἀρὶς ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ρινοκόλουρα* ἢ *Ρινοκόρουρα*, ἀμφοτέρων τῶν γραφῶν τούτων ἀπαντωσῶν παρὰ Στράβωνι. Ὠφείλετο δὲ ἡ παράδοξος αὕτη ὀνομασία εἰς τὸ ὅτι τὸ πρῶτον συνῳκίσθη ἡ πόλις παρ' ἀνθρώπων ὧν εἶχον ἀποκόψει τὰς ρῖνας (*Στεφ. Βυζ.* καὶ *Ἐρρίκ. Στεφ.* Θησ. Ἑλλ. εἰς λ. *Ρινοκόλουρα*). Διότι κατὰ τὸν Στράβωνα (*Διδότου* 646, 39) βασιλεὺς «τῶν Αἰθιόπων τις ἐπελθὼν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἀντὶ τοῦ ἀναιρεῖν τοὺς κακούργους, ἀποτέμνων τὰς ῥῖνας ἐνταῦθα κατῴκιζεν, ὡς οὐκ ἂν ἔτι τολμήσοντας κακουργεῖν, διὰ τὴν αἰσχύνην τῆς ὄψεως» (πρβλ. *Διοδ. Σικελ* I § 60, *Ἀμμιαν. Μαρκελ.* 22, 16 Plin. V. 68). Δὲν ἐβράδυνεν ἐν τούτοις νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἐπίσημον γεωγραφικὸν σημεῖον καὶ ὑπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς, ἀφοῦ δι' αὐτῆς διαμετεκομίζοντο μέσῳ Λευκῆς Κώμης καὶ Πέτρας εἰς τὴν Μεσόγειον ὅλα τὰ προϊόντα ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, δι' ὃ καὶ διεφιλονίκουν τὴν κατοχήν του οἱ στρατοί, οἵτινες κατὰ διαφόρους τῆς ἱστορίας ἐποχὰς συνεκρούσθησαν ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις. Οὕτω (*Στράβ.* ΙΣΤ, β. 31) μεταξὺ Ρινοκολούρων καὶ τῆς ἐγγὺς των Ραφίας «μάχη συνέβη Πτολεμαίῳ τῷ τετάρτῳ καὶ Ἀντιόχῳ τῷ μεγάλῳ» (τῷ 218 π. Χ. *Froelich*, annal. reg. Syr., σελ. 35· ὅρα χάρτην Egypte Ancienne εἰς Ἄτλαντα Vidal-Lablache καὶ προχείρως εἰς λ. Αἴγυπτος τ. Β', σελ. 508). Ὁ Καῖσαρ Αὔγουστος κατόπιν (24 π. Χ.) θέλων νὰ ἐξερευνήσῃ τὰς χώρας τῶν Αἰθιόπων ἀπέστειλε στρατιὰν ὑπὸ τὸν Αἴλιον Γάλλον, πολὺ δεινοπαθήσασαν λόγῳ τῆς δολερᾶς συμπεριφορᾶς τοῦ ἐπιτρόπου τῶν Ναβαταίων Συλλαίου, ὅστις κατ' οὐσίαν ἦτο ὁ διευθύνων τὴν κατὰ τῶν Ρωμαίων συνεννόησιν, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀράβων Ὀβόδα μὴ δυναμένου ἢ μὴ θελήσαντος νὰ ἀναμιχθῇ (*Ἰωσήπ.* Ἰουδ. Ἀρχ. XVI, 7 § 7. *Στράβ.* ΙΣΤ, δ §§ 22—25)· καὶ ἐδέησε νὰ σταθμεύσῃ ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς παρὰ τὰ Ρινοκόλουρα «τοὺς ἀσθενοῦντας ἀνακτώμενος», διότι εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς τὸ στράτευμά του «στομακάκη» καὶ «σκελοτύρβη», δηλαδὴ σκορβοῦτον καὶ παράλυσίς τις τῆς κνήμης, ἣν περιέγραψε καὶ ὁ Γαληνὸς (in defin. med. II 265). Κατὰ τὰς σταυροφορίας ἐξητάσθη ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ' τοῦ Ἁγίου (1248) τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀποβάσεως τοῦ στρατοῦ εἰς Ἐλ Ἀρίς, προυτιμήθη ὅμως ἀντ' αὐτοῦ ὁ ψαμμαθὼν τῆς Δαμιέττης διὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ τῆς 7ης σταυροφορίας.

Σημαντικώτερον ἔτι ἐγένετο τὸ Ἐλ Ἀρὶς διὰ τὴν κατάληψιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τῷ 1799 καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ὑπογραφὴν τῆς λεγομένης «συμφωνίας τοῦ Ἐλ Ἀρὶς» μεταξὺ Γάλλων καὶ Τούρκων (βλ. λ. Αἴγυπτος τ. Β' σ 594 γ' κ. ἑπ. καὶ Ναπολέων).

Τὸ Ἐλ Ἀρὶς ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον εἴς τε τὴν κατὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ ἀπόπειραν καὶ τὰς τροφοδοτήσεις τῶν ὑποβρυχίων, ὡς καὶ κατὰ τῶν πλευρῶν τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Ἄλλενμπυ. Σ. Ε ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρὶς (ἡ),—*ίδος*. Τεκτονικὸν ἐργαλεῖον διευκολῦνον τὸν σχηματισμὸν ὀπῶν διὰ τοῦ τρυπάνου, εἶδος μοχλοῦ τινος: «ἠρέμα τῇ ἀρίδι στρεφέσθω τὸ τρύπανον...στρεφομένου τοῦ τρυπάνου τῇ ἀρίδι» (*Ὀρειβάσ.*). Ἐκ περιγραφῆς τοῦ Ἀπολλοδώρου φαίνεται ὅτι ἀρὶς τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο ὁ μοχλὸς δι' οὗ στρέφεται τὸ τρύπανον, ὁ κάθετος γνώμων πρὸς αὐτό.

Ἀρισάβιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδικῆς ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (7,2,23).

ἀρίσαρον (τὸ) (Arisarum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν μονοκοτυληδόνων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρωδῶν*. Ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι, τὸ *ἀρίσαρον τὸ κοινὸν* (Arisarum vulgarum). Φύεται εἰς τὴν μέσην καὶ δυτικὴν Εὐρώπην. Διακρίνεται ἐκ τοῦ ἁδροῦ ριζώματός του, ὅπερ ἔχει σχῆμα σωληνοειδές. Φύεται καὶ παρ' ἡμῖν καὶ εἶνε γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *λυχναράκι* ἢ *δρακοντιά*. Δ. Ν. Π.

Ἀρισβάνιτσα *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν κορυφῶν τοῦ ἀνατολικοῦ *Ὀρβήλου (Περὶμ-Ντάγ)*, ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου 1913 γνωστὴ ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὑψομέτρου της, 1378 (βλ. λ. Ὄρβηλος). Ρ.—

Digitized by Google

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον 1913, ἐνίσχυσαν οἱ Βούλγαροι σημαντικῶς τὸ Ἀρισβάνιτσα (τὸ γνωστὸν ὡς *ὑψόμετρον 1378*) ἀπὸ τῆς 13ης Ἰουλίου μετὰ πεισματώδεις ὅμως ἀγῶνας διαρκέσαντας τὴν 14ην καὶ ὁλόκληρον τὴν νύκτα 14—15 Ἰουλίου, κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες (τμήματα 6ης καὶ 7ης μεραρχιῶν) νὰ καταλάβωσι τὴν κορυφὴν ταύτην περὶ τὴν χαραυγὴν τῆς 15ης.

Κατὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας τῶν ὑπολοίπων ἡμερῶν (15—18 Ἰουλίου), ἐχρησιμοποιήθη τὸ Ἀρισβάνιτσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς σημεῖον στηρίγματος πρὸς ὑποστήριξιν καὶ προάσπισιν τοῦ δεξιοῦ ἑλληνικοῦ πλευροῦ (βλ. λ. Σιμιτλῆ μάχη).
Ν. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀρίσβη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Μέροπος. Ταύτην ἐνυμφεύθη ὁ Πρίαμος καὶ ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς ἕνα υἱόν, τὸν Αἴσακον. Βραδύτερον ὅμως ὑπάνδρευσεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Ὑρτάκου καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Ἑκάβην. ΚΑΨ.

Ἀρίσβη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*—1) Πόλις τῆς Τροίας, κειμένη παρὰ τὸν ποταμὸν Σελλήεντα, ὄχι μακρὰν τῆς Ἀβύδου. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ἦτο ἕδρα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀσίου, ὅστις εἶχε μεταβῇ πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων ἐπὶ ἅρματος συρομένου ἀπὸ αἴθωνας ἵππους. Κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους ἡ πόλις ἐλέγετο ἀποικία τῶν Μιλησίων ἢ τῶν Μυτιληναίων. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐπορεύθη ὁ Μ. Ἀλέξανδρος μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ Ἰλίῳ τελετῶν καὶ ἑορτῶν πρὸς συνάντησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα ἐν τῇ πεδιάδι τῆς πόλεως ταύτης ἐστρατοπεδευμένου μακεδονικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ πόλις ἐκαλεῖτο Βαρίσπη καὶ ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου.

— 2) Πόλις τῆς Λέσβου καὶ *Ἀρίσβα* καλουμένη. Ταύτης τοὺς κατοίκους ἐξηνδραπόδισαν οἱ Μηθυμναῖοι. Βραδύτερον ἡ πόλις κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ. Ἐρείπια ταύτης διασώζονται παρὰ τὸ Παλαιόκαστρον εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Καλλονῆς ἀπόστασιν. ΚΑΨ.

—**Ἀρίσβη** *[Γεωγρ.]*. Παλαιὸν χωρίον τῆς ἐν Δ. Θρᾴκῃ ἐπαρχίας Σαππῶν τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Ἰρτζάν*. Κεῖται ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κομοτινῆς καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ Κομοτινῆς—Σαππῶν, ἑκάστης τῶν ὁποίων ἀπέχει περὶ τὰ 17 χλμ. ἀκριβῶς πρὸς Α. τῆς Κομοτινῆς. Διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας, τὴν τουρκικὴν μὲ 100 οἰκογενείας καὶ τὴν ἑλληνικὴν μὲ 34 προσφυγικὰς οἰκογενείας ἐξ Ἀνατολ. Θρᾴκης, ἀπεχούσας ἀλλήλων περὶ τὰ 300 μέτρα. Ἡ ἑλληνικὴ εἶναι κτισμένη ἐπὶ λόφου. Ἀμφότεροι οἱ συνοικισμοὶ εὑρίσκονται παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην ποταμίου, τοῦ μεγαλυτέρου τῆς Κομοτιναίας πεδιάδος, ὅπερ χύνεται εἰς τὸ *Ἰμαρὲτ νταλιάνι* καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τοῦ ποταμίου τούτου κυρίως ἀρδεύονται οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν συνοικισμῶν. Ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμίου κατὰ τὸν χειμῶνα προξενοῦνται πολλαὶ ζημίαι εἰς τοὺς πέριξ ἀγρούς. Τὸ κλῖμα εἶναι ὑγιεινόν.

Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 2385 κατοίκους, τὸ χωρίον δὲ 780. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Λοφάριον* (κάτ. 730) ἀπέχον 30' ἀπὸ τῆς ἕδρας, *Ἄμφια* (κάτ. 425), ἀπέχον ἐπίσης 30' καὶ *Πάσσος* (κάτ. 450) ἀπέχον 45' ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Κομοτινῆς. Ἔχει ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμόν, ὑπαγόμενον εἰς τὴν Δ. Χ. Ροδόπης, τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Προϊόντα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι ὁ σῖτος (500.000 ὀκ. ἐτησίως), ἡ κριθὴ (300.000 ὀκ.), ἡ σίκαλις (35 000 ὀκ.), ὁ κέχρος (6.000 ὀκ.), ὁ ἀραβόσιτος (350 000 ὀκ.), ὁ βάμβαξ (500 ὀκ.), τὸ σησάμι (1500 ὀκ.) κλπ. Ἡ κτηνοτροφία δὲ συνίσταται εἰς τὴν ἐκτροφὴν 1500 περίπου μεγάλων οἰκοσίτων ζῴων καὶ 6300 προβάτων, ἐξ ὧν ἀποδίδονται σημαντικαὶ ποσότητες βουτύρου καὶ τυροῦ. Ι. ΤΕΝΤΕΣ - Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

Ἄρισβος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς ἐν Θρᾴκῃ, χυνόμενος εἰς τὸν Ἕβρον. ΚΑΨ.

ἀρισίτικο *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη ἐν Ἀνάφῃ, ἔνθα αἱ μὲ λευκὰς ῥᾶγας σταφυλαί της ὡριμάζουν περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου. Π. Γ. Κ.

ἀρισμαρῆς (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *δενδρολίβανον τὸ φαρμακευτικὸν* (Rosmarinus officinalis). Δ. Ν. Π.

Ἀρίσπ (Harispe), *Ἰωάννης Ἰσίδωρος, κόμης* —. Γάλλος στρατιωτικὸς (1768—1855). Ἤρχισε τὴν στρατιωτικὴν σταδιοδρομίαν του ὡς ἐθελοντής. Λοχαγὸς τῷ 1793 προήχθη εἰς ταγματάρχην μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἰτενύ, βραδύτερον δὲ εἰς συνταγματάρχην. Τῷ 1800 συμμετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἰταλίας ὡς διοικητὴς τοῦ 16ου συντάγματος. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1806 ἐτραυματίσθη βαρέως ἐν Ἰένῃ. Στρατηγὸς τῇ 22 Ἰανουαρίου 1807 ἐπολέμησεν ἐν Γκούτσταντ, Χάϊλσμπεργκ καὶ Φρίντλαντ. Ἀρχηγὸς τῶν ἐπιτελῶν ἐν Ἱσπανίᾳ τῷ 1808, διεκρίθη ἐν Βαλεντίᾳ καὶ κατὰ τὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου ἐν Μαδρίτῃ, ὅπου ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου. Συντελέσας εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ βασιλείου τῆς Βαλεντίας καὶ ἀνδραγαθήσας ἐν Σαγκόντε προήχθη εἰς κόμητα τῇ 3 Ἰανουαρίου 1813. Τῷ 1814 μετέσχεν εἰς τὰς μάχας ἐν Βαρκελώνῃ, Μπαϊγκόρρυ, Ὀρτέζ, Τάρμπες καὶ τέλος ἐν Τουλούζῃ, ὅπου ἀπώλεσε τὴν ἑτέραν τῶν κνημῶν. Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἐπέστρεψε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου διωρίσθη διοικητής. Τῷ 1831—34 ἐξελέγη βουλευτής, τῷ 1835 ἀνηγορεύθη πατρίκιος καὶ τῷ 1851 στρατάρχης τῆς Γαλλίας (maréchal de France). Α. Δ.

Ἀρίσπε (Arispe) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Μεξικοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σονόρα, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς, κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς *Σιέρα Μάντρε*.

ἄριστα· οὐδέτ. πληθυντ. τοῦ *ἄριστος* ὡς ἐπίρρ., ἐξόχως, ὑπερόχως· || ὁ ἀνώτατος βαθμὸς κατὰ τὴν βαθμολόγησιν τῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν εἴς τι μάθημα, παριστάμενος συνήθως μὲν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 10, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ 20 (εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς Εὐελπίδων καὶ Δοκίμων), ἢ καὶ διὰ τοῦ 6 ἢ τοῦ 4. Κατὰ τὰς προαγωγικὰς ἢ ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις ὁ βαθμὸς *ἄριστα* ἀναγράφεται εἰς τὸ πτυχίον τοῦ εἰς ὅλα τὰ μαθήματα ἀριστεύσαντος μαθητοῦ.

Ἀρίστα (Arista), ***Μαριάνο***. Στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς Μεξικανὸς (1802—1855). Στρατηγὸς τῷ 1835, ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ πρίγκιπος Ζοανβὶλλ, ἐν ἔτει δὲ 1846 τὰ στρατεύματα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν Πάλο-Ἄλτο. Ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν τῷ 1848, ἐξελέγει ἐν ἔτει 1851 πρόεδρος τῆς μεξικανικῆς Δημοκρατίας, ἀλλ' ἠναγκάσθη ταχέως νὰ παραιτηθῇ. Καταδικασθεὶς εἰς ὑπερορίαν ὑπὸ τοῦ δικτάτορος Σάντα Ἄννα, κατέφυγεν εἰς τὴν Σεβίλλην καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν. Α. Δ.

Ἀριστάγγελος. Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἐκ Κυρήνης, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου.

Ἀρισταγόρα. Ἑταίρα τις ἐκ Κορίνθου, ἐρωμένη τοῦ Ὑπερείδου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀρισταγόρας. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον πολλοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἕλληνες. Τούτων ὀνομαστότεροι ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: 1) Τύραννος τῆς ἐν τῇ Αἰολίδι πόλεως Κύμης. —2) Τύραννος τῆς πόλεως Κυζίκου. Ἀμφότεροι ἦσαν σύγχρονοι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου καὶ ἀφωσιωμένοι φίλοι αὐτοῦ. Οἱ τύραννοι οὗτοι, ὡς καὶ οἱ σύγχρονοί των τύραννοι εἰς πολλὰς τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ταῖς νήσοις αὐτῆς πόλεις, ἐπεδίωκον τὴν ἵδρυσιν κληρονομικῶν δυναστειῶν εἰς τὰς πατρίους πόλεις των τῇ προστασίᾳ καὶ συνδρομῇ τοῦ Δαρείου· διὸ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν (513 π. Χ.), ὅτε ὁ τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου *Μιλτιάδης ὁ Ἀθηναῖος* προέτεινε τὴν διάλυσιν τῶν ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γεφυρῶν, τὰς ὁποίας ἐφύλασσον οἱ τύραννοι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, πρὸς τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου, πάντες ἠκολούθησαν τὴν γνώμην τοῦ τυράννου τῆς Μιλήτου Ἱστιαίου, ὅστις ὑπέδειξεν ὅτι ὁ ὄλεθρος τοῦ Δαρείου θὰ ἦτο καὶ ὄλεθρος αὐτῶν. —3) Τύραννος τῆς Μιλήτου (περὶ οὗ βλ. κατωτ.).—4) Υἱὸς τοῦ Ἀρκεσιλάου ἐκ τοῦ γένους τῶν Πεισανδριδῶν.—5) Πατὴρ τοῦ Ἡγησιστράτου, ὅστις ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν Σαμίων μετὰ δύο ἄλλων συμπολιτῶν του πρὸς τὸν ναύαρχον Λεωτυχίδην εἰς Δῆλον ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν ἐν Μυκάλῃ Περσῶν (479 π. Χ.).—6) Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητής. —7) Μιλήσιος γεωγράφος, σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος, συγγραφεὺς δύο βιβλίων περὶ τῆς Αἰγύπτου (περὶ τὸ 360 π. Χ.)—8) Ἄρχων τις ἐν Δελφοῖς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος.—9) Ἄρχων τις ἐπώνυμος ἐν Ρόδῳ.—10) Υἱὸς τοῦ Τρωΐλου. Ἀθηναῖος. Κατὰ τὸ ἔτος 95 - 94 π. Χ. διετέλεσε «στρατηγὸς ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ». ΚΑΨ.

— **Ἀρισταγόρας**. Ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἐξάδελφος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ *Ἱστιαίου*, τὸν ὁποῖον καὶ ἀντικατέστησεν ἐν τῇ τυραννίᾳ τῆς Μιλήτου, ὅτε ὁ Ἱστιαῖος, ὕποπτος γενόμενος ἐκ τῶν προσπαθειῶν του νὰ ἱδρύσῃ ἴδιον κράτος περὶ τὴν Μύρκινον τοῦ Στρυμόνος, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς Σοῦσα καὶ ἐκρατεῖτο ἐκεῖ ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀνάγκην τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ αὐλῇ παρουσίας του. Ὁ φιλόδοξος οὗτος τύραννος ἔγινεν ὁ ὑπαίτιος τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προοίμιον τῶν περσικῶν πολέμων, ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφορμῆς. Εἶχον καταφύγει πρὸς αὐτὸν καὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του οἱ εὐπατρίδαι Νάξιοι (*παχεῖς ἐν Νάξῳ καλούμενοι*) ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν κατισχυσάντων δημοκρατικῶν. Ἐπιθυμῶν νὰ ἐπαναφέρῃ τούτους εἰς τὴν πατρίδα των ὁ Ἀρισταγόρας, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀτομικῆς φιλοδοξίας του ν' ἀναδειχθῇ ὡς ἐπιφανὴς στρατηγός, ἀλλ' ἔχων καὶ συνείδησιν τῆς ἰδίας ἀδυναμίας διὰ τοιαύτην ἐπιχείρησιν, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν σατράπην τῶν Σάρδεων καὶ ἀδελφὸν τοῦ Δαρείου Ἀρταφέρνην, ἐχθρὸν τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτον ἔπεισεν ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὑποδεικνυομένη πολεμικὴ ἐπιχείρησις θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὴν κατάληψιν τῆς Νάξου, ἀλλὰ καὶ τῆς Πάρου καὶ Ἄνδρου, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ εἶναι εὐχερὴς ἔπειτα ἡ μετάβασις εἰς Εὔβοιαν, νῆσον μεγάλην καὶ πλουσίαν, κειμένην ἐγγὺς τῶν μισητῶν εἰς αὐτὸν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀρταφέρνης ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀρισταγόραν, ὅτι θὰ πείσῃ τὸν βασιλέα Δαρεῖον νὰ παράσχῃ ἀντὶ τῶν 100 ζητηθέντων διὰ τὴν ἐπιχείρησιν πλοίων διπλάσια. Ἐνήργησεν ὅμως κρυφίως νὰ διορισθῇ ὡς ναύαρχος τῆς μελετωμένης ἐπιχειρήσεως ὁ ἐξάδελφός του Μεγαβάτης. Αἱ προπαρασκευαὶ τῆς ἐκστρατείας ἔληξαν ταχέως μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ σχεδίου καὶ ὁ περσικὸς στόλος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 499 π. Χ. ἐξέπλευσεν εἰς Χίον, ὁπόθεν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ βορρᾶ θὰ ἔπλεε κατὰ τῆς Νάξου. Πρὶν ἢ ὅμως ἐπέλθῃ ὁ στόλος οὗτος κατὰ τῆς νήσου Νάξου ἐξερράγη ἔρις ἐν αὐτῷ μεταξὺ τοῦ ὑπερηφάνου Μεγαβάτου καὶ τοῦ φιλοδόξου Ἀρισταγόρα, ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγαβάτου κατάδοσιν τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως πρὸς τοὺς Ναξίους. Οἱ Νάξιοι, οἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ὑπώπτευον τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον, ἔσπευσαν νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ἀντίστασιν καὶ ἀντέστησαν ἐρρωμένως ἀναγκάσαντες τὸν περσικὸν στόλον νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς Ἰωνίαν μετὰ τετράμηνον ματαίαν πολιορκίαν τῆς νήσου. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Μεγαβάτου εἰς τὸν Ἀρισταγόραν, ὅστις διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ καταβάλῃ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας καὶ ν' ἀπολέσῃ καὶ τὴν θέσιν του· ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι μόνον μέσον σωτηρίας του θὰ ἦτο ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων ἀπὸ τῶν Περσῶν. Τὸ σχέδιόν του ὑπεβοήθει τὸ μῖσος τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας των, ἡ ἐλπὶς συνεννοήσεως Ἰώνων καὶ Καρῶν, οἵτινες ἐπίσης βαρέως ἔφερον τὸν περσικὸν ζυγόν, πρὸς κοινὴν ἀποστασίαν, διότι ἡ κοινὴ τύχη εἶχε πραΰνει τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑποταγὴν ἀμφοτέρων εἴς τε τοὺς Λυδούς, ἐπὶ Μερμναδῶν, καὶ τοὺς Πέρσας βραδύτερον, καὶ πρὸ πάντων ἡ παρόρμησις τοῦ Ἀρισταγόρα πρὸς ἀποστασίαν ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Ἱστιαίου, ὅστις, βαρέως φέρων τὰ χρυσᾶ ἐν Σούσοις δεσμά του καὶ ποθῶν τὸν θαλάσσιον ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, ἤλπιζεν ὅτι ἐὰν ἐπανεστάτουν οἱ Ἴωνες θ' ἀπεστέλλετο αὐτὸς πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ταύτας τὰς ἐνθαρρύνσεις ἔχων ὁ Ἀρισταγόρας συνεκάλεσεν ἐν Μιλήτῳ τοὺς ὀπαδούς του καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὰς σκέψεις του. Τὸ σχέδιόν του, ἂν καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἑκαταίου, ἱστοριογράφου ἢ λογοποιοῦ, ὅστις διὰ τῶν εὐρυτάτων γνώσεών του εἶχεν ἀποβῇ ὀξὺς παρατηρητὴς καὶ συνετὸς κριτὴς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ὡς παράτολμον, διότι καὶ τὸ περσικὸν βασίλειον ἰσχυρόν, ἑνιαῖον, καὶ ὠργανωμένον ὂν εἶχεν ἀφθόνους πόρους καὶ οἱ ἀδιάλλακτοι τῶν Ἑλλήνων ἐχθροὶ Φοίνικες θὰ παρεῖχον προθυμότατα τὸ ναυτικόν των πρὸς τὸν Δαρεῖον, ἐν τούτοις ἐνεκρίθη. Αἱ πρῶται ἐνέργειαι τῶν Ἰώνων καὶ ταχεῖαι, καὶ συνεταί, καὶ τολμηραὶ ἦσαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ὁ Ἀρισταγόρας παρῃτήθη τῆς τυραννίας καὶ συνεβούλευσεν ἑκάστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων νὰ ἐκλέξῃ τὸν στρατηγόν της. Οὕτω δὲ ἡ ἀποστασία ἔλαβε τὴν χροιὰν ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, καὶ ἡ πυρκαϊὰ τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη ταχύτατα εἰς πάσας τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνίδας πόλεις, ἐνῷ συγχρόνως ὁ τολμηρὸς Μιλήσιος Ἰατραγόρας ἐπέτυχε τὴν ἀποστασίαν τῶν πληρωμάτων τοῦ ἐκ Νάξου ἐπανελθόντος καὶ εἰς Μυοῦντα ἠγκυροβολημένου στόλου καὶ τὴν σύλληψιν ἁπάντων τῶν τυράννων, οἵτινες, ὡς ἀρχηγοὶ τῆς ναυτικῆς μοίρας τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του ἕκαστος, εἶχον μετάσχει τῆς ἐκστρατείας. Ἐνῷ δ' ἐνηργοῦντο ταῦτα, ὁ Ἀρισταγόρας εἶχε τὴν σύνεσιν νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ ἐξευρέσεως συμμάχων καὶ τούτους ἐζήτησεν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, καὶ πρὸ πάντων τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες ἐφημίζοντο ὡς οἱ μᾶλλον ὠργανωμένοι στρατιωτικῶς. Παρ' ὅλην τὴν εὐγλωττίαν τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ἐν Σπάρτῃ ὁ Ἀρισταγόρας, καὶ παρ' ὅλας τὰς ὑποδείξεις τὰς ὁποίας ἔκαμε περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ οὔτε τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς, μὴ διστάσας νὰ καταφύγῃ καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς δωροδοκίας τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τολμηροτέρου αὐτῶν, τοῦ *Κλεομένους*, οὔτε τοὺς ἐφόρους. Ἐπέτυχεν ὅμως νὰ παράσχωσι τὴν συνδρομήν των πρὸς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες, πλήρεις φρονήματος καὶ τόλμης, προέβλεπον καὶ ἔκρινον σκόπιμον νὰ προλάβωσι τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσιν τῶν Περσῶν, καὶ οἱ Ἐρετριεῖς, οἵτινες δὲν ἐλησμόνουν ὅτι τῇ βοηθείᾳ τῆς Μιλήτου ἡ πόλις των εἶχε καταστῇ ἡ πρώτη τῆς

Digitized by Google

Εὐβοίας μετὰ τὴν νίκην της κατὰ τῶν Χαλκιδέων περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου. Τοὺς Ἀθηναίους κατέπεισαν προθυμοτέρους καὶ αἱ κολακεῖαι τοῦ Ἀρισταγόρα ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἡ μήτηρ τῶν πλουσίων πόλεων τῆς Ἰωνίας καὶ ἡ ἑστία τῶν ἀστικῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, τοὺς ὁποίους ἐπόθουν νὰ ἔχουν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν Βαρβάρων πιεζόμεναι ἀποικίδες των. Ὅτε ἔφθασαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας τὰ 25 πλοῖα τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων, στρατὸς τῶν Περσῶν ἐπολιόρκει τὴν Μίλητον, τὴν ἑστίαν τῆς ἀποστασίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέδειξαν τότε τὴν κατάληψιν τῶν Σάρδεων πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐπέτυχε, διότι καὶ ἡ κάτω πόλις, ἀπροσδοκήτως προσβληθεῖσα, ἐκυριεύθη καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Μίλητον περσικὸς στρατὸς ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πολιορκηθέντος ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Σάρδεων Ἀρταφέρνους. Ἡ ἐκ τύχης ὅμως, φαίνεται, γενομένη πυρπόλησις τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.), τῶν ὁποίων αἱ οἰκίαι ἦσαν καλάμιναι ἢ εἶχον τὰς ὀροφὰς καλαμίνους, ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἴωνας νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν Ἔφεσον, παρὰ τὴν ὁποίαν ὅμως κατέφθασαν αὐτοὺς τὰ περσικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα καὶ τοὺς ἐνίκησαν εἰς μάχην κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου πολλάκις ὑμνηθεὶς διὰ τὰς εἰς διαφόρους ἀγῶνας νίκας του στρατηγὸς τῶν Ἐρετριέων Εὐαλκίδης. Ἡ ἧττα αὕτη ἔγινεν αἰτία νὰ ἐπιστρέψωσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἡ ἅλωσις τῶν Σάρδεων ὑπῆρξε γεγονὸς κρίσιμον διὰ τὴν ξενικὴν ἐπανάστασιν, διότι ἀφ' ἑνὸς συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι Κύπρου καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν καὶ τῶν ἐγχωρίων Καρῶν καὶ Καυνίων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως κατέστησε τοὺς μὲν Πέρσας φανατικωτέρους εἰς τὸν ἀγῶνά των, τοὺς δὲ Λυδοὺς προθυμοτέρους εἰς τὴν σύμπραξίν των μετὰ τῶν Περσῶν. Κατὰ τὸ 498 π. Χ. ὁ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων πόλεμος ἐνετοπίσθη ἰδίως ἐν Κύπρῳ, ἔνθα ἐνίκησαν μὲν κατὰ θάλασσαν οἱ Ἴωνες τοὺς Φοίνικας, κατίσχυσαν ὅμως ἐν τῇ νήσῳ οἱ Πέρσαι ὑποτάξαντες τῇ βοηθείᾳ τῶν εὐπατριδῶν, πάσας τὰς πόλεις αὐτῆς, πλὴν τῶν Σόλων. Μετὰ ταῦτα συγκεντρώσαντες οἱ Πέρσαι πολλὰ στρατεύματα ἐν Σάρδεσιν διῄρεσαν ταῦτα εἰς τρεῖς στρατιάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία μὲν ἀπεστάλη πρὸς καθυπόταξιν τῶν παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἑλληνικῶν πόλεων πρὸς πρόληψιν τῆς ἑνώσεως μετ' αὐτῶν τῶν Σκυθῶν, ἥτις καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ της καταβαλοῦσα τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἡ ἑτέρα ἐστάλη κατὰ τῶν Καρῶν, τοὺς ὁποίους ἐνίκησε μὲν παρὰ τὸν συμβολὴν Μαρσύου καὶ Μαιάνδρου, δὲν ἠδυνήθη ὅμως καὶ νὰ ἐκνικήσῃ αὐτοὺς τελείως, καταφυγόντας εἰς τὴν περὶ τὸ Λάτμον ὀρεινὴν χώραν των, καὶ ἡ τρίτη μετὰ τὰς νίκας τῶν δύο ἄλλων διηυθύνθη κατὰ τῶν πόλεων Κύμης καὶ Κλαζομενῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπέλθῃ μετὰ τὴν καθυπόταξιν αὐτῶν κατ' αὐτῆς τῆς Μιλήτου. Ἡ ἐκτύλιξις ὅλων αὐτῶν τῶν γεγονότων εἶχε πείσει τοὺς Μιλησίους ὅτι ἠπείλει σοβαρώτατος κίνδυνος τὴν πόλιν των καὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ σκέπτωνται τί συνέφερεν εἰς αὐτοὺς νὰ πράξωσιν, ὅτε θὰ ἐπήρχετο ἡ ἅλωσις τῆς Μιλήτου. Ὁ Ἀρισταγόρας εἶχεν ἀποβάλει τὴν δύναμίν του καὶ ἐν τῇ πόλει ἴσχυε καὶ πάλιν ὁ Ἑκαταῖος, ὅστις συνεβούλευσε τοὺς συμπολίτας του ἀντὶ νὰ πλεύσωσιν εἰς Σαρδὼ (ὡς εἶχε συμβουλεύσει ἄλλοτε ὁ Βίας ὁ Πριηνεύς), ὅτε θὰ ἐπήρχετο τὸ μοιραῖον τέλος τῆς Μιλήτου, νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν πλησίον νῆσον Λέρον, ἐκ τῆς ὁποίας εὐκόλως θὰ ἠδύναντο καὶ πάλιν τῇ βοηθείᾳ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ποθητὴν πατρίδα. Ἐνῷ ὅμως ἀκόμη τὰ πράγματα δὲν εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι οἱ Ἴωνες ὑπερίσχυον κατὰ θάλασσαν καὶ ἡ Μίλητος ἦτο δύσκολον νὰ καταβληθῇ, ὁ Ἀρισταγόρας, διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν μεριμνῶν, ἐγκατέλιπε τοὺς συμπολίτας του, τοὺς ὁποίους αὐτὸς εἶχεν ἐξωθήσει εἰς ἐπανάστασιν καὶ κατέφυγε μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος Μύρκινον τῆς Ἠδωνίδος μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῇ ὡς δυνάστης. Ἐκεῖ ὅμως ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του, ἐνῷ ἐπολιόρκει μίαν πόλιν τῆς Θρᾴκης (Ἡροδ. Ε' 126). Χειροτέρα ἀκόμη ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ πενθεροῦ του Ἱστιαίου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε πείσει τὸν Δαρεῖον νὰ ἀποστείλῃ αὐτὸν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. ΚΑΨ.

ἀρισταία (ἡ) (Aristaea) [Βοτ.]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰριδοειδῶν*. Γνωστὰ τέσσαρα εἴδη, ἰθαγενῆ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρισταία ἡ ἀφρικανική* (Aristaea africana) καλλιεργουμένη ἐντατικῶς ἐν Εὐρώπῃ ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Ὁ κορμὸς της ἔχει ὕψος 25—30 ἑκατοστομέτρων, αἱ ῥίζαι της εἶναι ἰνώδεις, τὰ φύλλα της λογχοειδῆ καὶ τὰ ἄνθη της μεγάλα σχετικῶς, χρώματος κυανοῦ καὶ κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Δ. Ν. Π.

Ἀρισταίνετος. —1) Ῥήτωρ ἐκ Βυζαντίου μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου. —2) Συγγραφεὺς ἐπιστολῶν, φίλος τοῦ ῥήτορος Λιβανίου. Τὰς περισωθείσας ἐπιστολάς του ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1822 ὁ Μπουασονάντ (Boissonade).

Ἀρισταῖον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Λιβύης ἐν τῷ Λιβυκῷ νομῷ.

Ἀρισταῖος καὶ **Ἀριστεὺς** [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς νύμφης Κυρήνης, θυγατρὸς τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ. Ταύτην μετέφερεν ἐπὶ χρυσοῦ ἅρματος ὁ Ἀπόλλων ἐκ τοῦ ὄρους Πηλίου εἰς τὴν Λιβύην εἰς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἱδρύθη ἡ πόλις ἡ λαβοῦσα τὸ ὄνομα τῆς ὡραίας παρθένου. Ὁ Ἀρισταῖος μετὰ τὴν γέννησίν του παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὰς Νύμφας, αἵτινες καὶ ἀνέλαβον τὴν φροντίδα τῆς διατροφῆς του. Τὸ παιδίον τραφὲν μὲ ἀμβροσίαν ὑπὸ τῶν Νυμφῶν ἐμεγάλωσε ταχέως καὶ κατέστη ἀθάνατον, ἠσχολεῖτο δὲ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του μὲ τὴν φύλαξιν τῶν ποιμνίων τῶν Μουσῶν εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ὄθρυος, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀπιδανοῦ ποταμοῦ. Κατ' ἄλλον ὅμως μῦθον ἐκ τῆς Κυρήνης μετέβη ὁ Ἀρισταῖος εἰς Ἀρκαδίαν, ὅπου ἐδίδαξε τὸν μὲν ἥρωα Ἀρκάδα τὴν ἐριουργίαν, τοὺς δὲ κατοίκους τῆς χώρας τὴν τυροκομίαν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ μέλιτος. Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, κατὰ τὸν πρῶτον μῦθον, ἔφηβος γενόμενος, μετέβη ὁ Ἀρισταῖος εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Αὐτονόην, θυγατέρα τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ἀκταίωνα (βλ. λ.). Ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἢ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, μετέβη εἰς τὰς Κυκλάδας προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, διὰ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς κατὰ τῆς καυστικῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου. Εἰς τὰς Κυκλάδας ἀνήγειρε βωμοὺς εἰς τὸν Ἰκμαῖον Δία, τὸν κύριον τῆς ὑγρασίας τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ προσέφερε θυσίας εἰς τὸν Σείριον ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων. Ὁ Ζεὺς εἰσήκουσε τὰς προσευχάς του καὶ διέταξε νὰ πνεύσουν οἱ ἐτησίαι (ἄνεμοι), οἵτινες ἔκτοτε πνέοντες δροσίζουν τοὺς κατοίκους τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Εἰς ἀνάμνησιν τῶν εὐεργεσιῶν τούτων τοῦ Ἀρισταίου ἡ κεφαλὴ ἀπεικονίζετο ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς νήσου Κέω, ὡς καὶ ὁ Σείριος ὑπὸ μορφὴν κυνὸς ἐστεφανωμένου μὲ ἀκτῖνας.

Κατ' ἄλλην ἔκδοσιν ἐκ τῆς Λιβύης διεπεραιώθη εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅλας τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Κατὰ παραλλαγὴν τοῦ μύθου τούτου εἰς Σαρδηνίαν μετῴκησεν ἐκ λύπης μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ ὑπὸ τῶν κυνῶν του σπαραχθέντος υἱοῦ του Ἀκταίωνος. Κατά τινα τῶν περὶ αὐτοῦ μύθων ὁ Ἀρισταῖος εἶχε διατρίψει καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου εἶχεν ἀναθρέψει καὶ τὸν Διόνυσον ἢ κατὰ παραλλαγὴν τοῦ μύθου εἰς Νῦσαν, ὅπου εἶχε μεταφέρει τὸν νεαρὸν θεὸν (Διόνυσον) ὁ Ἄμμων.

Κατὰ μεταγενεστέρους μύθους, μνημονευομένους τὸ πρῶτον ὑπὸ Λατίνων ποιητῶν καὶ μυθογράφων, τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὑγίνου, ὁ *Ἀρισταῖος* (ἢ *Ἀριστεύς*), ποιμὴν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἠράσθη τῆς Εὐρυδίκης, τῆς συζύγου τοῦ Ὀρφέως, ἥτις φεύγουσα αὐτὸν ἐδήχθη ὑπὸ ὄφεως, κρυπτομένου εἰς τὰ χόρτα, καὶ ἀπέθανεν ἐκ τοῦ δήγματος. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς μύθους ὁ Ἀρισταῖος ἀφοῦ ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ Διονύσου εἰς τὰ μυστήριά του, ἐξηφανίσθη μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὴν θέαν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἵμου ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ Ἀριστεὺς ὡς θεὸς τῆς ἀγροδιαίτου φύσεως εἶναι εἷς ἡμερώτερος Πάν, ἀγαπᾷ οὐχὶ τὰς ἐρημίας τῶν ὀρέων καὶ δασῶν ὡς ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὰς γονίμους πεδιάδας καὶ τὰς τερπνὰς κοιλάδας. Ὁ μῦθός του ἀνεπτύχθη εἰς τὴν εὔφορον Θεσσαλίαν. Περισσότερα ὅμως εἶναι ἡ σχέσις του πρὸς τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα, τοῦ ὁποίου ἔπλασεν αὐτὸν ὁ μῦθος υἱόν. Ὡς θεὸς ποιμὴν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν Νόμιον καὶ Ἀπόλλωνα τὸν Ἀγρέα. Εἶναι κάτοχος τῆς ἰατρικῆς τέχνης τοῦ πατρός του καὶ τῆς προφητικῆς ἐπιστήμης του. Εἶναι εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξε τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν τυροκομίαν, τὴν δενδροκομίαν, τὴν ἀμπελουργίαν, τὴν ἐλαιοφυτείαν καὶ τὴν μελισσοκομίαν, ὡς ὁ πατήρ του, ὡς θεὸς ἥλιος τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους. Ἐν Κέῳ συγχέεται πρὸς τὸν Δία τὸν Ἀρισταῖον, ὅστις μετριάζει κατὰ βούλησιν τὴν καυστικότητα τῶν ἡμερῶν τοῦ θέρους. Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει ὅτι ὁ Ἀρισταῖος, ὢν ἐν ἀρχῇ ἐπιχώριος θεσσαλικὴ ἀγροτικὴ θεότης, συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Διὸς (Ἀρισταίου, Ἰκμίου, Μειλιχίου Μελισσαίου) καὶ Ἀπόλλωνος, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε κοινοὺς χαρακτῆρας, καὶ ἔγινεν ἐπίθετον αὐτῶν, καὶ ἀνεπτύχθη καὶ πάλιν βραδύτερον εἰς δευτερεύουσαν θεότητα, ἐξυπηρετικὴν τοῦ μεγάλου Διός, καὶ συγγενῆ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα (βλ. λ. Ἀπόλλων καὶ Ἀκταίων). Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀρισταίου ἐτέλουν θυσίας ἐξαγνιστικάς, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Σειρίου.

Ὁ μῦθος ἐν τῇ τέχνῃ.—Ὁ μῦθος τοῦ Ἀρισταίου ἐνέπνευσε καὶ τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας, ὡς ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευομένων ἔργων τῶν διασωθέντων καὶ σχετιζομένων μὲ τὰς περὶ αὐτοῦ παραδόσεις. Ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (In Verr. IV. 57) μνημονεύεται ἄγαλμα αὐτοῦ ἐν Συρακούσαις διαρπαγὲν ὑπὸ τοῦ Οὐέρρου. Εἰς τὸ Λοῦβρον τῶν Παρισίων ὁ Ἀντίνοος παρίσταται ὡς Ἀρισταῖος, διότι φορεῖ πέτασον, χιτῶνα, ὅστις ἀφίνει γυμνὸν τὸν ὦμον εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονά του, ἐμβάδας, καὶ ἐν γένει ἐμφανίζεται ὡς ἀγροτικὸς θεός. Εἰς ἓν ἀνάγλυφον τῆς Κυρήνης ἐμφανίζεται μὲ ἕνα κριὸν ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ περιβάλλεται ὑπὸ προβάτων.

Ὁ Ἀρισταῖος ὡς βοσκός.
Μουσεῖον Λούβρου

Εἰς δύο χάλκινα ἀγαλμάτια τοῦ Λούβρου παρίσταται ὡς βοσκὸς φέρων κριὸν ἐπὶ τῶν ὤμων. Παρίσταται ἀκόμη ὁ Ἀρισταῖος ἐπὶ ἀγγείων καὶ νομισμάτων, ὡς τῶν πόλεων τῆς Κέω Ἰουλίδος, Καρθαίας καὶ Κορησίας, τῶν πόλεων τῶν νήσων Κερκύρας καὶ Ζακύνθου, τῶν νήσων Σικίνου, Ἴσσης καὶ Φάρου τῆς Ἰλλυρίας, καὶ τῆς Νεαπόλεως. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀπεικονίζεται μόνον ἡ κεφαλή του (γενειοφόρος ἢ ὄχι), ἐστεφανωμένη ἐνίοτε ὑπὸ δάφνης ἢ ἐντὸς ἀκτινωτοῦ κύκλου. Ἡ μορφή του ὁμοιάζει ἢ τὴν τοῦ Διὸς ἢ τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἴς τινα τῶν μνημονευθέντων νομισμάτων ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως ἀπεικονίζεται ὁ Σείριος ὡς κύων περιβαλλόμενος ὑπ' ἀκτίνων. ΚΛΨ

—**Ἀρισταῖος.** Υἱὸς τοῦ Δαμοφῶντος, φίλος καὶ διάδοχος τοῦ Πυθαγόρου ἐκ Κρότωνος (*Ἰάμβλ.* β. Πυθ. Κεφ 36.)

— **Ἀρισταῖος.** Ἕλλην μαθηματικός, ὅστις ἤκμασε περὶ τὰ 320 π Χ, ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος μαθηματικοῦ *Πάππου* ὅτι τὸ πρῶτον ἐξέδωκε τὰ *Στοιχεῖα τῶν κωνικῶν τομῶν* εἰς πέντε βιβλία. Οὗτος ἔγραψε (κατὰ τὸν Πάππον, VII ἐκδ. Hultsch, σελ. 672, 676) καὶ περὶ τῶν κανονικῶν στερεῶν σωμάτων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἱ καμπύλαι παντὸς εἴδους ἐκαλοῦντο *τόποι διεξοδικοί*· ἡ εὐθεῖα γραμμὴ καὶ ἡ περιφέρεια τοῦ κύκλου ἐκαλοῦντο *ἐπίπεδοι τόποι*, αἱ κωνικαὶ τομαὶ *στερεοὶ τόποι*, καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι γραμμαὶ ἐκτὸς τούτων *γραμμικοὶ τόποι* ἢ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς των *μηχανικοὶ τόποι*. Ν. Θ. Σ.

— **Ἀρισταῖος.** Ἕλλην ἰατρὸς κληθεὶς *Παίων* ὑπὸ Φερεκίδου καὶ *βιοσσόος* ὑπὸ Νόννου. Ἐπὶ λοιμοῦ ἐπελθόντος εἰς τὰς Μινωΐδας νήσους καὶ τοῦ Σειρίου καταφλέγοντος ταύτας, μεταβὰς ἐκ Φθίας εἰς Κέων κατέστειλε τοῦτον. Πρῶτος δ' ἀνεκάλυψε τὴν θεραπευτικὴν δύναμιν τοῦ σιλφίου. Εἰδικώτερον δ' ἠσχολήθη περὶ τὴν χειρουργικὴν (*Νόν.* Διονυσ ΙΖ', 359), ἰώμενος τραύματα δι' ἐπιβολῆς βοτανῶν καὶ ἐκτέμνων μαχαίρᾳ τὰ σεσηπότα τῶν ἑλκῶν, βέλη ἐξέλκων, καὶ διὰ πιέσεως ἢ ἐπιδέσμων τὴν αἱμορραγίαν καταστέλλων. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρίσταιχμος. —1) Ἀθηναῖος ἄρχων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Δράκων ἐφήρμοσε τὴν νομοθεσίαν του (βλ. λ. Ἀθῆναι, τ. Β' σ 47 γ'). —2) Ἄνδριος ὀλυμπιονίκης. Οὗτος παῖς ἔτι ὢν ἠγωνίσθη καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην. (IG., VII. 419, 19. βλ. καὶ λ. Ἄνδρος, τ. Δ', σ. 6546'). —3) Αἰτωλός, ἄριστος ἀκοντιστής, ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἀναφερόμενος. Ω—

Ἀριστάκης (ἢ καὶ *Ἀρισδάγγνης*). Νεώτερος υἱὸς Γρηγορίου φωτιστοῦ, Καθολικὸς τῆς Ἀρμενίας, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του, συμβάντος περὶ τὸ 320—324, μέχρι τοῦ ἰδίου θανάτου (327—332).

—**Ἀριστάκης** *Βαρτιμπόδ*. Ἀρμένιος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἔγραψεν ἑρμηνείαν εἰς τὸν Ματθαῖον καὶ ὁμιλίας.

—**Ἀριστάκης,** *Λαστιβέρτς*. Ἀρμένιος συγγραφεύς. Ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας ἀπὸ τοῦ 989 μέχρι τοῦ 1071. Ἐδημοσιεύθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1844.

Ἀριστάναξ. Ἕλλην ἰατρός, ζήσας πρὸ τοῦ Σωρανοῦ, ὅστις ἀναφέρει γνώμην τούτου, καθ' ἣν τὸ θῆλυ, ὡς ἀσθενέστερον, δέον βράδιον νὰ ἀπογαλακτίζηται (XLI, 117, 24). Τὴν γνώμην ταύτην, ἣν καὶ ὁ Μνησίθεος παρεδέχετο, ὁ Σωρανὸς θεωρεῖ ὡς μὴ ἀξίαν προσοχῆς· «οὐχ ὀρθῶς γάρ, λέγει, ὅτι πολλῶν ἀρρένων ἔνια θηλυκὰ βρέφη καὶ ἰσχυρότερα καὶ σαρκωδέστερα». ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρίστανδρος. —1) Περιώνυμος οἰωνοσκόπος καὶ μάντις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκ Τελμησσοῦ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ Λουκιανοῦ (βλ. *Bouché-Leclercq*. «La divination dans l'antiquité», Παρίσ. 1879). —2) Πάριος χαλκοπλάστης, μνημονευόμενος ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ Παυσανίου (3, 18,8).—3) Ἀρχιτέκτων ἐκ Μεγαλοπόλεως (*Παυσαν* 8,30,10).

Ἀρισταρέτη. Ζωγράφος, θυγάτηρ καὶ μαθήτρια τοῦ Νεάρχου (*Πλιν.* 35,11,40. Α. Δ.

Ἀριστάρχαι (οἱ). Μεγάλη Φαναριωτικὴ οἰκογένεια, ἀνάγουσα κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν καταγωγήν της εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννην τὸν Τσιμισκῆν. Ἐπισημότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξαν οἱ:

—1) ***Σταυράκης Ἀριστάρχης,*** υἱὸς τοῦ Νικολάου καὶ ἔγγονος τοῦ Σταυράκη, ὁ πρῶτος λαβὼν τὸ ἐπώνυμον *Ἀριστάρχης*. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 1770, ἔτυχεν εὐρείας παιδεύσεως, λόγῳ δὲ τῆς τελείας γνώσεως πολλῶν ξένων γλωσσῶν προσελήφθη ὑπὸ τῆς Πύλης εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διὰ τὰ πρὸς τοὺς ξένους πρέσβεις ὑπομνήματα. Τῷ 1806 διωρίσθη ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας, κατόπιν τῷ 1818 μέγας ποστέλνικος ἐν Μολδαυΐᾳ, ἀντιπρόσωπος εἶτα τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου τῆς Βλαχίας παρὰ τῇ Πύλῃ, ὅτε καὶ ἐξετιμήθη ἡ ὑπηρεσιακή του ἀξία. Μετὰ τὴν καρατόμησιν τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως Κωστάκη Μουρούζη (4 Ἀπριλίου 1821), ὡς ἐνεχομένου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ἐξελέγη ὡς διάδοχός του ὁ Σταυράκης Ἀριστάρχης, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ τελευταῖος Ἕλλην Μέγας Διερμηνεὺς τῆς Πύλης. Παραπλεύρως ὅμως ὡς ἐπιτηρητὴς αὐτοῦ διωρίσθη μυστικὸς διερμηνεὺς ὁ ἀλλαξόθρησκος Γιαγιᾶ ἐφένδης ὁ Καλλιπολίτης. Τῆς τρομερᾶς ἀποφάσεως τῆς Πύλης, ὅπως ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἀπαγχονισθῇ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἀκούσιος ἐκτελεστὴς διωρίσθη ὁ Ἀριστάρχης, εἰς ὃν ἡ Πύλη ἀνεκοίνωσε τὴν 10 Ἀπριλίου τὸ διάταγμα περὶ ἐκπτώσεως καὶ καταδίκης τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Ἀριστάρχης ὅμως παρετήρησεν ὅτι ἂν ἐγινώσκετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἡ καταδίκη αὕτη τοῦ Γρηγορίου οὐδεὶς συνοδικὸς θὰ ἐδέχετο νὰ τὸν διαδεχθῇ· πράγματι δὲ ἔγινε ἄλλο διάταγμα εἰς ὃ διεγράφη ἡ λέξις «κατεδικάσθη». Φέρων τὸ ἔγγραφον τοῦτο, μετέβη τὴν πρωΐαν τοῦ Πάσχα ὁ Ἀριστάρχης εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν αὐτῶν, εἰδοποίησε τοὺς Συνοδικοὺς νὰ συνέλθωσιν ἐπειγόντως. Ὁ Γρηγόριος ἀνῆλθε καὶ συνωμίλει ἀνύποπτος μετ' αὐτοῦ, ἀποκρύπτοντος ἐκ σεβασμοῦ καὶ θλίψεως τὸν σκοπὸν τῆς πρωϊνῆς ἐπισκέψεώς του. Αἴφνης ὅμως ἦλθον ὁ Γενιτσάραγας καὶ πεντήκοντα ἄλλοι ἐκτελεσταί, οἵτινες παρέλαβον τὸν Γρηγόριον, ἀφοῦ ὁ Ἀριστάρχης ἀνέγνωσε τὸ διάταγμα τῆς παύσεως καὶ δῆθεν ἐξορίας αὐτοῦ. Ἡ μετέπειτα δρᾶσίς του εἶναι ἀσήμαντος, λόγῳ τῆς πρὸς αὐτὸν δυσπιστίας τῆς Πύλης ὡς Χριστιανοῦ· ἐν τέλει δὲ πεσὼν εἰς φανερὰν δυσμένειαν ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ εἰς τὴν Κλαυδιούπολιν (Μπολοῦ) τῆς Παφλαγονίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1822. Κατὰ τὸν *Σπ. Τρικούπην* (τόμ. Α΄ σ. 205) κληθεὶς κατὰ τὴν ἐξορίαν του παρὰ τῷ διοικητῇ Κλαυδιουπόλεως, διαμένοντι ἐν τῇ ἐξοχικῇ του ἐπαύλει, ἐδολοφονήθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, βεβαίως κατ' ἐντολὴν τῆς Πύλης, διεδόθη δὲ ὅτι ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν ληστῶν. Κατόπιν ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα ἐτάφη εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον τῶν Ἀρισταρχῶν ἐν Ξηροκρήνῃ. Τ. Χ ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

—2) ***Νικόλαος Ἀριστάρχης.*** Υἱὸς τοῦ *Σταυράκη* γεννηθεὶς τῷ 1799. Εὐρυμαθὴς καὶ πολύγλωττος ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τοῦ Κράτους, διαπραγματευθείς, ἐν τῇ ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου οἰκίᾳ του, τὴν μετὰ τῆς Ρωσίας συνθήκην, τὴν λεγομένην τοῦ Χουγκιὰρ Ἰσκελεσσί. Ἀποτυχούσης τῆς ὑπὸ τὸν Χαλὴλ πασᾶν εἰς Πετρούπουλιν ἀποστολῆς πρὸς διακανονισμὸν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, συνεπείᾳ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης, ἀπεστάλη οὗτος μετὰ τοῦ Ἀχμὲτ Φεβζῆ πασᾶ πρὸς τὸν Τσάρον Νικόλαον Α΄ καὶ ἐπέτυχε νὰ περιορίσῃ σημαντικῶς τὴν ἀποζημίωσιν. Τότε ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀδαμαντοκολλήτου μεγαλοσταύρου τῆς Ἁγ. Ἄννης καὶ τοῦ Νισὰν Ἰφτιχάρ, πρώτου καὶ μόνου Χριστιανοῦ τιμηθέντος διὰ τούτου. Διαδραματίσας σπουδαῖον πρόσωπον ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μολδοβλαχίας τῷ 1845 εἰς τὸ Μοναστηριακὸν ζήτημα καὶ διακριθεὶς εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῶν κτητορικῶν μας δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἐν Βηθλεὲμ προσκυνημάτων, μετέσχε τῆς συντάξεως τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν τοῦ 1860 καὶ κατὰ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα. Ἐξωρίσθη ὅμως κατόπιν εἰς Κάϊρον, ξεναγούμενος ὑπὸ τοῦ Κεδίβου Ἰσμαήλ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1866. Γ. Λ. Α

—3) ***Μιλτιάδης Ἀριστάρχης.*** Υἱὸς τοῦ Σταυράκη (1809—1893), διατελέσας ἡγεμὼν τῆς Σάμου (1859—1866) πρὸς τὴν ὁποίαν διὰ τῆς δραστηριότητός του παρέσχε σημαντικὰς ὑπηρεσίας, ἰδίως διὰ τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων της, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοσίων ἔργων καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας. Λόγῳ ὅμως τοῦ βιαίου χαρακτῆρός του καὶ τῆς καταδιώξεως παντὸς ἀντιπολιτευομένου αὐτόν, προεκάλεσε τὴν ἐχθρότητα τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Σαμίων καὶ τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἥτις διαφοροτρόπως κατ' αὐτοῦ ἐξεδηλώθη. Μετὰ πολλὰ ἐπεισόδια, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ εὐσχήμως, ἀφοῦ προηγουμένως διωρίσθη οὗτος μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης, τῷ ἀπενεμήθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὁ κληρονομικὸς τίτλος τοῦ πρίγκιπος. Σ. Ι. Φ.

—4) ***Ἰωάννης Ἀριστάρχης.*** Υἱὸς καὶ οὗτος τοῦ Σταυράκη (1811—1897), διατελέσας πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Βερολίνῳ. Μετὰ τὸν θάνατόν του κατέλιπε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν.

—5) ***Σταυράκης Ἀριστάρχης.*** Υἱὸς τοῦ Νικολάου, γεννηθεὶς ἐν Κων)πόλει τῷ 1836, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη, μετὰ τὸν θάνατόν του, εἰς τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ἄρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ, ὅπερ εἶχε καὶ ὁ πατήρ του Σταυράκης. Διετέλεσε συνάμα σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, ἰσόβιος γερουσιαστὴς ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Γερουσίας ἐν Τουρκίᾳ, καὶ πρόεδρος τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ)πόλεως. Τὰ ἐπιστημονικά του ἔργα μαρτυροῦν μεγάλην εὐρυμάθειαν καὶ φιλολογικὴν κατάρτισιν, ἰδίως δὲ ἡ ἔκδοσις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. Μετὰ τὸν θάνατόν του, τῷ 1925, δὲν ἐξελέγη διάδοχός του εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου. Γ. Λ. Α.

Ἀριστάρχειον [*Ἀρχ.*]. Ναὸς τῆς *Ἀρτέμιδος ἐπισκόπου* ἐν Ἤλιδι, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀριστάρχη. Ἱέρεια ἐν Μασσαλίᾳ (*Στράβ.* 4 179).

Ἀριστάρχης· βλ. λ. Ἀριστάρχαι.

Ἀρίσταρχος [*Μυθολ.*]. Ἐπώνυμον τοῦ Διὸς κατ' Ἀθήναιον (3,99).

—**Ἀρίσταρχος.** Εἷς τῶν ἐν Ἀθήναις 400. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀδιαλλακτοτέρους τῶν ὀλιγαρχικῶν, διὰ τοῦτο καὶ ὅτε κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 411 π.Χ. κατελύθησαν οἱ 400, οὗτος ὄχι μόνον ἀπέφυγε νὰ δώσῃ εὐθύνας τῆς πολιτείας του, ἀλλὰ καὶ ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν μετά τινων τῶν Ἰβήρων τοξοτῶν εἰς τὸ παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βοιωτίας ἀττικὸν φρούρια τῆς Οἰνόης, τὸ ὁποῖον, ἐξαπατήσας τὴν φρουράν του ὅτι ἔχει παραχωρηθῆ διὰ συνθήκης προσφάτως συναφθείσης, εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, παρέδωκεν εἰς τοὺς πολεμίους. Διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην ἐτιμωρήθη βραδύτερον ἐπὶ προδοσίᾳ.

—**Ἀρίσταρχος.** Ἁρμοστὴς τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸ 400—399 π. Χ. Εἰς φιλικὰς διατελῶν σχέσεις πρὸς τὸν σατράπην Φαρνάβαζον καὶ ἔχων ἐντολὴν ν' ἀποφύγῃ ἐπιμελῶς τὴν διατάραξιν τῶν φιλικῶν σχέσεων Λακεδαιμονίων καὶ Περσῶν, διέταξε τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν ἐν Βυζαντίῳ 400 ἀσθενῶν τῶν Κυρείων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἐν τῇ πόλει τῇ φροντίδι τοῦ προκατόχου ἁρμοστοῦ Κλεάνδρου, καὶ ἠμπόδισε τὸν Ξενοφῶντα νὰ διαβῇ μετὰ τῶν Κυρείων τὸν Βόσπορον πρὸς δῄωσιν τῆς σατραπείας τοῦ Φαρναβάζου, ὅστις εἶχεν ἀθετήσει τὰς πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Ἀναξίβιον (βλ. λ.) ὑποσχέσεις του, καὶ κήρυξιν πολέμου φανεροῦ ἐναντίον του. ΚΑΨ

—**Ἀρίσταρχος.** Τραγικὸς ἐκ Τεγέας, σύγχρονος τοῦ Εὐριπίδου. Κατὰ τὸν Σουίδαν ἔγραψεν ἑβδομήκοντα τραγῳδίας, ἀλλὰ μόνον δὶς ἐνίκησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπέθανεν ἑκατοντούτης. Α. Δ.

—**Ἀρίσταρχος** Ἀθηναῖος, φίλος τοῦ Δημοσθένους. Ὅτε ὁ Δημοσθένης κατήγγειλε τὸν Μειδίαν ῥαπίσαντα αὐτόν, χορηγὸν ὄντα, κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων, οἱ περὶ τὸν Εὔβουλον ἐχθροί του πρὸς ἐκφοβισμόν του καὶ διὰ νὰ ἐξαναγκάσωσιν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ τῆς κατὰ τοῦ Μειδίου κατηγορίας, κατηγόρησαν τὸν ῥήτορα ὡς λιποτάκτην καὶ ὡς φονέα, πείσαντες τοὺς συγγενεῖς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Μόσχου φονευθέντος Ἀθηναίου πολίτου νὰ καταγγείλωσι τὸν Δημοσθένη ὡς φονέα ἀντὶ τοῦ φίλου του Ἀριστάρχου (*Δημ.* κατὰ Μειδίου 107). ΚΑΨ

—**Ἀρίσταρχος** ὁ *Σάμιος.* Ἕλλην ἀστρονόμος, γεννηθεὶς τῷ 320 π. Χ. ἐν Σάμῳ καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 250 π. Χ. Αἱ περισωθεῖσαι πληροφορίαι περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς τοῦ Ἀριστάρχου εἶναι λίαν πενιχραί, καθόλου δ' εἰπεῖν ἐλάχιστα γνωρίζομεν περὶ αὐτῶν. Κατὰ τὸ 288—277 π. Χ. διεβίωσε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, γενόμενος εἰσηγητὴς τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου. Ἀναφέρεται ὅτι κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ στωϊκοῦ Κλεάνθους ἐπὶ ἀσεβείᾳ διὰ τὴν διδασκαλίαν του περὶ κινήσεως τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον, ἤτοι διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν ποῖαι ἦσαν αἱ συνέπειαι τῆς κατηγορίας ταύτης καὶ ἂν ὁ Ἀρίσταρχος κατεδικάσθη ἐπὶ τούτῳ.

Προσδιώρισε τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἡλίου ἀπὸ Γῆς καὶ εὗρε ταύτην 18κις—20κις μείζονα τῆς ἀποστάσεως τῆς Σελήνης ἀπὸ τῆς Γῆς. Εὗρε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ λόγος τῆς διαμέτρου τοῦ Ἡλίου πρὸς τὴν διάμετρον τῆς Γῆς περιέχεται μεταξὺ $\frac{43}{6}$ καὶ $\frac{19}{3}$. Ταῦτα ἀποδεικνύει γεωμετρικῶς εἰς 19 θεωρήματα, ἐρειδόμενος εἰς διαφόρους ὑποθέσεις ἐπὶ τῆς φαινομένης διαμέτρου τῆς Σελήνης, τῆς διαμέτρου τῆς σκιᾶς τῆς Γῆς κατὰ τὰς ἐκλείψεις τῆς Σελήνης καὶ τέλος τῆς τιμῆς τῆς ἀπομακρύνσεως τῆς Σελήνης κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς διχοτομίας.

Εἶναι ἀμφίβολον ἂν ὁ Ἀρίσταρχος ἐπενόησε τὴν μέθοδον ταύτην, ἀποδιδομένην πιθανώτερον εἰς τὸν Εὔδοξον, ἥτις ὅμως δὲν ἀνεπτύχθη εὐρύτερον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ἔργον τοῦτο δὲν παρέχει μέγα ἐνδιαφέρον εἰμὴ μόνον ἀπὸ γεωμετρικῆς ἀπόψεως, διὰ τὸν θέλοντα νὰ σπουδάσῃ τὰς μεθόδους τὰς χρησιμοποιουμένας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τὰ ζητήματα, ἅτινα ἀπαιτοῦσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν τριγωνομετρικῶν γραμμῶν.

Ὁ Ἀρίσταρχος καθώρισε τέλος τὴν μεγάλην κοσμικὴν περίοδον εἰς 2484 ἔτη.

Κατὰ τὸν Βιτρούβιον ὁ Ἀρίσταρχος ἐπενόησε δύο ἡλιακὰ ὡρολόγια, ἓν ἡμισφαιρικὸν (σκαφίον) καὶ ἕτερον ἐπίπεδον, ὅπερ πιθανῶς εἶναι τὸ πρῶτον ἐπινοηθὲν τοῦ εἴδους τούτου.

Ἐκ τῶν ἔργων του περιεσώθη μόνον τὸ «Περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων Ἡλίου καὶ Σελήνης», ὅπερ ἀπετέλει μέρος τοῦ Μικροῦ Ἀστρονόμου καὶ ὅπερ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *Wallis* (Oxford 1688, μετὰ μεταφράσεως λατινικῆς τοῦ Commandino καὶ ἀπανθίσματος τοῦ VI βιβλίου τοῦ *Πάππου*), ἀκολούθως δ' ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *Fortiad Urban*, περιέχον τὰ σχόλια τῶν χειρογράφων τῶν Παρισίων (1810, Γαλλ. μετάφρασις ἐγένετο τῷ 1823).

Τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα, δόγμα τοῦ Ἀριστάρχου.—Μολονότι ἡ κοινὴ πίστις τῶν μεταγενεστέρων ἀποδίδει εἰς τὸν Κοπέρνικον τὴν ἀνακάλυψιν τῆς περιφορᾶς τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν θεμελίωσιν ἐν γένει τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος, ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὕτη ἀντίληψις, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς νεωτέρας Ἀστρονομίας, ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀποτελεῖ δόγμα τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου.

Ὑπάρχουσι πλεῖσται ἀναμφισβήτητοι πληροφορίαι περὶ τούτου καὶ μαρτυρεῖται ἡ ἀλήθεια τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἐκ τῶν περισωθέντων χωρίων τοῦ Ἀρχιμήδους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Σέξτου τοῦ ἐμπειρικοῦ, τοῦ Στοβαίου καὶ ἀνωνύμου τινὸς σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τὴν ἰδέαν τῆς κινήσεως τῆς Γῆς περὶ τὸ μέσον τοῦ κόσμου (τὸν Ἥλιον) ἀπαντῶμεν πρῶτον εἰς τὸν Ἀναξίμανδρον (560 π. Χ.). Ἡ σχολὴ τῶν πυθαγορείων ἐπρέσβευεν ἐπίσης (430 π. Χ.) τὴν κίνησιν τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονά της καὶ τὴν περιστροφὴν αὐτῆς περὶ τὸν Ἥλιον (περὶ τὸ πῦρ). Ὁ πυθαγορικὸς Φιλόλαος (425 π. Χ.) ὑπεστήριξε τὴν περιστροφὴν τῶν πλανητῶν, ὡς καὶ τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς, περὶ τὸ μέσον πῦρ (τὸν Ἥλιον). Ὢν ὅμως σύγχρονος τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ φοβούμενος μήπως καταδιωχθῇ, ὡς ἐκεῖνος, ἐπὶ ἀσεβείᾳ, περιεκάλυψε τὴν θεωρίαν τῆς κινήσεως τῆς Γῆς.

Ὁ Ἀρίσταρχος ὅμως εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ὅστις κατηγορηματικῶς καὶ ἄνευ μεταφορῶν ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Γῆ, οὐ μόνον στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Ἥλιον ἐν τῷ κεκλιμένῳ ἐπιπέδῳ τῆς ἐκλειπτικῆς.

1) ***Περιστροφὴ τῆς Γῆς περὶ τὸν ἴδιον αὐτῆς ἄξονα.*** Ὄντως, ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Πλουτάρχου «Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς Σελήνης», § 6, ἀναγράφεται ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἀριστάρχου: «Τὴν γῆν...ἅμα καὶ περὶ τὸν αὑτῆς ἄξονα δινουμένην». Ἐν δὲ τοῖς «Πλατωνικοῖς ζητήμασι» (η΄) τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντᾷ τὸ χωρίον: «Τὴν Γῆν ἀνειλουμένην...ὡς ὕστερον Ἀρίσταρχος καὶ Σέλευκος ἀπεδείκνυσαν». Τὴν γνώμην δὲ τοῦ Σελεύκου θεωρεῖ ὁ Πλούταρχος ὡς κατηγορηματικὴν (Σέλευκος καὶ ἀποφαινόμενος). Ἐκ τῶν χωρίων τούτων συνάγεται σαφῶς ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος ἐδέχετο τὴν στροφὴν τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς.

2) ***Περιστροφὴ τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον ὡς κέντρον.*** Ἀλλ' ὁ Ἀρίσταρχος ἐδέχετο πρὸς τούτοις καὶ τὴν περιστροφὴν τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον, τουτέστιν ἠσπάζετο τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα ἀντιθέτως πρὸς τὸ τοῦ Πτολεμαίου. Τοῦτο συνάγεται ἀριδήλως ἐκ τοῦ ἀκολούθου χωρίου: «Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος... ὑποτίθεται γάρ, τὰ μὲν ἀπλανέα τῶν ἄστρων καὶ τὸν ἅλιον μένειν ἀκίνητον, τὰν δὲ γᾶν περιφέρεσθαι περὶ τὸν ἅλιον κατὰ κύκλου περιφέρειαν, ὅς ἐστιν ἐν μέσῳ τῷ δρόμῳ κείμενος» (*Ἀρχιμήδους Ψαμμίτης* 4—5). Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος γράφει: «Ἀρίσταρχος τὸν Ἥλιον ἵστησι μετὰ τῶν ἀπλανῶν, τὴν δὲ Γῆν κινεῖ περὶ τὸν ἡλιακὸν κύκλον» (Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β΄ κδ΄).

Ὁ αὐτὸς Πλούταρχος ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ, διότι ἐδίδασκεν ὅτι κινεῖται ἡ ἑστία τοῦ κόσμου, ἤτοι ἡ Γῆ, ἥτις κατὰ τὰς κρατούσας τότε ἀντιλήψεις ἀπετέλει τὸ ἀκί

Digitized by Google

νητον κέντρον τοῦ κόσμου, περὶ ὃ ἐστρέφοντο οἱ ἀστέρες: «Ἀρίσταρχον ᾤετο δεῖν Κλεάνθης τὸν Σάμιον ἀσεβείας προσκαλεῖσθαι τοὺς Ἕλληνας ὡς κινοῦντα τοῦ κόσμου τὴν ἑστίαν ὅτι (τὰ φαινόμενα) σώζειν ἀνὴρ ἐπειρᾶτο, μένειν δὲ τὸν οὐρανὸν ὑποτιθέμενος, ἐξελίττεσθαι δὲ κατὰ λοξοῦ κύκλου τὴν Γῆν, ἅμα καὶ περὶ τὸν αὑτῆς ἄξονα δινουμένην» (*Πλουτάρχου*, Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς Σελήνης, § 6)

Ἀλλὰ καὶ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς ἀναγράφει: «Οἵ γε μὴν τὴν τοῦ κόσμου κίνησιν ἀνελόντες, τὴν δὲ γῆν κινεῖσθαι δοξάσαντες, ὡς οἱ περὶ τὸν Ἀρίσταρχον τὸν Μαθηματικόν, οὐ κωλύονται νοεῖν χρόνον» (*Σέξτου Ἐμπειρικοῦ* «Πρὸς Φυσικοὺς» Β', 174—6).

Ὁ Ἀρίσταρχος ἑπομένως ἔθετο ὡς βάσιν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα, ὅπερ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας εἰσήγαγεν εἰς τὴν νεωτέραν Ἀστρονομίαν ὁ Κοπέρνικος. Τὴν δοξασίαν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἀρίσταρχος, ἀντιθέτως πρὸς τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα τοῦ Πτολεμαίου, κατὰ τρόπον κατηγορηματικὸν καὶ σαφῆ, θεωρηθεὶς διὰ τοῦτο ὡς καινὰ εἰσάγων δαιμόνια καὶ κατηγορηθεὶς εἰς τοὺς συμπολίτας του ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὁ Γαλιλαῖος, καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ κλήρου, διότι ἀπεδείκνυε τὴν κίνησιν τῆς Γῆς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ἀνακάλυψις, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ νεωτέρα Ἀστρονομία, ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρέλαβον αὐτὴν οἱ μεταγενέστεροι.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ *Ἀλέξανδρος Humboldt* διισχυρίζεται ἐν τῷ ὀνομαστῷ αὐτοῦ συγγράμματι «Κόσμος» ὅτι ὁ Κοπέρνικος εἶχεν ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἐν ᾧ ἀνεγράφετο ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος ἐδίδασκε τὴν κίνησιν τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον (Cosmos, Γαλ. μετάφρασις 1855, Τ. II, σελ. 3ι3). Ὁ δὲ *Thomas Heath* ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐμνημόνευε τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστάρχου ἔν τινι χωρίῳ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ βραδύτερον ἐξήρεσε (Aristarchus of Samos, σελ. 40). Τέλος ὁ *Dutens*, εἷς τῶν διαπρεπῶν ἐπιστημόνων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μὴ ἀνεχόμενος ὅπως τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κοπερνίκου, γράφει: «Δύναταί τις νὰ ἐκπλήσσεται ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο, τοσοῦτον σαφῶς διατυπωθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἑνὸς νεωτέρου φιλοσόφου» (Recherches sur l'origine desdecouvertes attribuées aux Modernes, 1766, T. I. p. 194). Μαρτυρεῖται λοιπὸν καὶ ἐκ τούτων ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος εἶναι ὁ ἀληθὴς θεμελιωτὴς τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ.

Ἀρκεῖ τέλος νὰ παραθέσωμεν τὸ κατωτέρω χωρίον, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι ἡ εὐρεῖα διάνοια τοῦ Ἀριστάρχου εἶχε σαφῶς συλλάβει τὴν ἔννοιαν τῆς παμμεγίστης ἀποστάσεως τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς. «Τὰν δὲ τῶν ἀπλανῶν σφαῖραν... τῷ μεγέθει τηλικαύτην εἶναι, ὥστε τὸν κύκλον, καθ' ὃν τὰν γᾶν ὑποτίθεται περιφέρεσθαι (Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος) τοιαύτην ἔχειν ἀναλογίαν ποτὶ τὰν τῶν ἀπλανῶν ἀποστασίαν, οἵαν ἔχει τὸ κέντρον τῆς σφαίρας ποτὶ τὴν ἐπιφάνειαν» (*Ἀρχιμήδους*, Ψαμμίτης). Συγκρίνων δηλαδὴ τὰς ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν πρὸς αὐτὴν τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς εὕρισκεν ὁ Ἀρίσταρχος ὅτι ἡ τελευταία εἶναι τοσοῦτον μικρά, ὥστε νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σημεῖον. Θαυμαστὴ ὄντως καὶ ἀκριβὴς ἀντίληψις, εἰς ἣν μετὰ τόσους αἰῶνας ἔφθασεν ἡ σύγχρονος ἀστρονομία διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἐρευνῶν καὶ μετρήσεων, βοηθουμένη διὰ τῶν ἐξαιρέτων ὀργάνων τῆς νεωτέρας τεχνικῆς, ὧν ἐν τούτοις ἐστερεῖτο ὁ Ἀρίσταρχος.

Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ—Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

—**Ἀρίσταρχος** *ὁ Σαμόθραξ*. Ἐγεννήθη πιθανῶς περὶ τὸ ἔτος 220 π. Χ., ἤκμασε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος (180—147 π. Χ). Κατήγετο μὲν ἐκ τῆς νήσου Σαμοθράκης, ἐκ νεαρᾶς ὅμως ἡλικίας μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐγκατασταθεὶς μονίμως ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ διασήμῳ γραμματικῷ Ἀριστοφάνει τῷ Βυζαντίῳ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του, ὅστις ἦτο προϊστάμενος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης καὶ τοῦ μουσείου, διωρίσθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Ὅτε ὅμως ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον Πτολεμαῖος ὁ Φύσκων, ὁ Ἀρίσταρχος καθ' ὃ διδάσκαλος καὶ φίλος τοῦ Εὐπάτορος, τὸν ὁποῖον ὁ Φύσκων εἶχε φονεύσει, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κύπρον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀσθενήσας ἀπεβίωσεν. Ὁ Σουΐδας, ἐξ οὗ καὶ μόνον τὰ κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Ἀριστάρχου γινώσκομεν, ἀναφέρει ὅτι κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν ὁμώνυμον Ἀρίσταρχον καὶ τὸν Ἀρισταγόραν, ἀμφοτέρους εὐήθεις, ὧν ὁ δεύτερος, καὶ ὡς δοῦλος πωληθείς, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Αἱ σπουδαὶ τοῦ Ἀριστάρχου.—Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Ἀρίσταρχος, τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου του ἀκολουθῶν, μετὰ μεγάλου ζήλου ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην καὶ ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ὁμήρου, εἰδικώτερον περὶ τὰς γραμματικὰς μελέτας ἀσχοληθεὶς καὶ γενόμενος οὕτως ἀρχηγὸς ἰδίας σχολῆς, τῆς σχολῆς τῶν *Ἀρισταρχείων*, ἥτις ἐπὶ δύο αἰῶνας διετηρήθη. Εἰς τεσσαράκοντα, κατὰ τὸν Σουΐδαν, ἀνέρχονται οἱ γραμματικοὶ οἱ ἀπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστάρχου ἐξελθόντες, ὧν διασημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἀμμώνιος, ὁ Ἀπολλόδωρος, ὁ Διονύσιος ὁ Θρᾷξ, ὁ Πτολεμαῖος ὁ Ἀσκαλωνίτης, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων Ἀρισταρχείων ὁ Ἀριστόνικος καὶ ὁ Δίδυμος, ὁ ἐπικληθεὶς *Χαλκέντερος*.

Προϊστάμενος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του πάσας τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων γενομένας ἐργασίας, καὶ ἰδίᾳ τὰς κριτικὰς ἐκδόσεις, τοῦ Ζηνοδότου, τοῦ Ριανοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου του Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου, μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας καὶ κρίσεως βαθείας προέβη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ Ὁμηρικοῦ κειμένου, ὅπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ κριτικοὶ καὶ ἰδίᾳ ὁ Ζηνόδοτος διὰ τολμηρῶν διορθώσεων καὶ αὐθαιρέτων ἀθετήσεων πολλαχῶς εἶχον μεταβάλει.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δύο Ἀριστάρχειοι ἐκδόσεις τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἦσαν γνωσταί, ἐκ τούτων δὲ ἡ δευτέρα καὶ ὡς ἡ χαριεστέρα ἐχαρακτηρίζετο. Κατ' ἄλλην ὅμως μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστάρχου *Ἀμμώνιος* ἔγραψεν ἴδιον σύγγραμμα, ὅπερ ἐπεγράφετο «περὶ τοῦ μὴ γεγονέναι πλείονας ἐκδόσεις τῆς Ἀρισταρχείου διορθώσεως», ἐξ οὗ συνάγεται, ὅτι μία ἔκδοσις τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου ἐγένετο. Πρὸς ἄρσιν τῆς διαφωνίας ταύτης ὁ *Villoison* φρονεῖ, ὅτι ὄντως ὁ Ἀρίσταρχος μίαν μόνον ἔκδοσιν τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ζῶν αὐτὸς ἐξέδωκε, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ οἰκεῖοι ἢ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει καταλειφθέντων ὑπ' αὐτοῦ ὑπομνημάτων ἐξέδωκαν καὶ δευτέραν ἔκδοσιν, περὶ ἧς λόγος γίνεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις σχολίοις· ὁ δὲ *Wolf*, ἐνῷ τὸ πρῶτον ἀπεδέχετο δύο ἐκδόσεις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστάρχου γενομένας, μεταγνοὺς ἔπειτα ἠσπάσθη τὴν γνώμην τοῦ Villoison. Ἄλλως πειρᾶται νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ *Lehrs* (De Aristarchii Homericis studiis) ἀδιστάκτως φρονῶν, ὅτι καὶ ὁ Ἀμμώνιος δύο ἐκδόσεις τοῦ Ὁμήρου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστάρχου γενομένας εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν. Ὁ δὲ *Pierron* ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος (σ. XXXV) φρονεῖ ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ἀμμώνιος μίαν μόνον ἔκδοσιν τοῦ Ἀριστάρχου ἐγίνωσκε καὶ ταύτην μόνον ὡς ἔργον τοῦ Ἀριστάρχου ἀνεγνώριζεν. Ἡμεῖς ἀποδεχόμενοι τὴν γνώμην τοῦ Lehrs περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἀρισταρχείων ἐκδόσεων τοῦ Ὁμήρου, φρονοῦμεν ὅτι τὸ ζήτημα τακτοποιεῖται καθ' ὁλοκληρίαν, ἐὰν ἁπλῶς τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀμμωνίου ἐκδόσεις διορθώσωμεν εἰς τὸ ἐπεκδόσεις.

Ἐξηγοῦμεν δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν πρώτην τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἔκδοσιν, κατόπιν νεωτέρων του μελετῶν, προέβη ὁ Ἀρίσταρχος εἰς ἐπέκδοσιν, ἤτοι δευτέραν βελτιωμένην ἔκδοσιν τῆς προτέρας του διορθώσεως. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἐπέκδοσιν ταύτην ἐκυκλοφόρησαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστάρχου καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκδόσεις ὡς ἐπεκδόσεις τῆς πρώτης Ἀρισταρχείου διορθώσεως, ἠναγκάσθη ὁ Ἀμμώνιος, ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀριστάρχου ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ, νὰ γράψῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεδείκνυεν, ὅτι οὐχὶ πλείονες, ἀλλὰ μία μόνον ἐπέκδοσις τῆς πρώτης Ἀρισταρχείου διορθώσεως ἐγένετο. Εἰς τοιαύτην διόρθωσιν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀμμωνίου ἐνισχύει ἡμᾶς καὶ ἡ ὡς ἐπιγραφὴ ἄλλου συγγράμματος ὑπὸ τοῦ Διδύμου ἀναφερομένη ἐπιγραφὴ περὶ τῆς ἐπεκδοθείσης διορθώσεως (δηλ. τῆς Ἀρισταρχείου διορθώσεως).

Ἤδη οἱ πρὸ τοῦ Ἀριστάρχου ἐκδόται τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶχον διαιρέσει καὶ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν εἰς 24 ἑκατέραν ῥαψῳδίας κατὰ τὰ 24 γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα πρῶτος ὁ Ζηνόδοτος. Τὴν διαίρεσιν ταύτην ἐτήρησεν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀρίσταρχος. Ἀμφότεραι αἱ Ὁμηρικαὶ ἐκδόσεις τοῦ Ἀριστάρχου ἔφερον ἐν τῷ περιθωρίῳ συμβολικὰ σημεῖα, δι' ὧν ὑπεδηλοῦτο, ὅτι ἐν τοῖς σχετικοῖς ὑπομνήμασιν ἐγίνοντο διάφοροι κριτικαὶ ἢ ἑρμηνευτικαὶ ἢ γραμματικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν οὕτω σημειουμένων χωρίων.

Λείψανα τῶν Ἀρισταρχείων σημείων φέρει καὶ τὸ περίφημον ἐνετικὸν χειρόγραφον, ἐξ οὗ ὁ Villoison ἐξέδωκε (κατὰ τὸ ἔτος 1788) τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου μετὰ τῶν Ἀρισταρχείων ἐν τῷ περιθωρίῳ σημείων καὶ μετὰ ἀρχαίων σχολίων, ἅτινα προέρχονται ἐκ τῶν συγγραμμάτων, περὶ τῶν Ἀρισταρχείων σημείων τοῦ *Ἀριστονίκου* περὶ τῆς Ἀρισταρχείου διορθώσεως τοῦ *Διδύμου* περὶ τῆς Ἰλιακῆς προσῳδίας τοῦ *Ἡρωδιανοῦ* καὶ περὶ στιγμῆς τοῦ *Νικάνορος*.

Τὰς κριτικὰς τοῦ Ἀριστάρχου ἐκδόσεις τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων παρηκολούθουν καὶ μακρὰ ὑπομνήματα, εἰς ἃ οὗτος παρέπεμπε διὰ τῶν ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ κειμένου παρατιθεμένων κριτικῶν σημείων. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος ἔγραψεν ὑπὲρ τὰ 800 βιβλία ὑπομνημάτων. Τοσαῦτα βεβαίως ἦσαν τὰ εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς ποιητάς, περὶ οὓς ὁ Ἀρίσταρχος ἠσχολήθη, γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ ὑπομνήματα. Ὁ Pierron εἰκάζει, ὅτι τὰ ἡμίση περίπου τῶν ὑπομνημάτων τούτων θὰ ἀνεφέροντο εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα, φρονεῖ δέ, ὅτι ἕκαστον βιβλίον τῶν ὑπομνημάτων θὰ ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς ἐνειλήματος, ἤτοι φύλλου μακροῦ κυλινδρικῶς ἐνελισσομένου (rouleau), ὅπερ κατὰ μέσον ὅρον περιελάμβανε κείμενον 30—40 σελίδων σημερινῶν, σχήματος 8ου. Ὁ δὲ Lehrs πρὸς ἐξήγησιν τοῦ οὕτω μεγάλου τούτου ἀριθμοῦ τῶν Ἀρισταρχείων ὑπομνημάτων δύο τινὰ εἰκάζει: πρῶτον, ὅτι τὰ εἰς ἑκάστην ῥαψῳδίαν τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων Ἀριστάρχεια ὑπομνήματα ἐλογίζοντο ὡς ἀποτελοῦντα ἴδιον βιβλίον, οὕτως ὥστε 48 βιβλία ἀπετέλουν τὰ εἰς τὸν Ὅμηρον ὑπομνήματα τοῦ Ἀριστάρχου, ὁμοίως δὲ ἴδιον βιβλίον ἀπετέλουν καὶ τὰ εἰς ἕκαστον τῶν δραμάτων τῶν τραγικῶν ποιητῶν γραφέντα ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου ὑπομνήματα· καὶ δεύτερον, ὅτι πολλὰ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστάρχου φερομένων ὑπομνημάτων προήρχοντο ἀπὸ τῆς προφορικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ ἀπὸ τῶν σχολικῶν σημειωμάτων, ἅτινα, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κατὰ τὰς παραδόσεις ἐκράτουν. Διὸ καὶ πολλαχοῦ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὁμηρικοῖς σχολίοις γίνεται λόγος περὶ ἐξηκριβωμένων καὶ ἐξητασμένων Ἀρισταρχείων ὑπομνημάτων, περὶ ὑπομνημάτων δηλ., ἅτινα αὐτὸς ὁ Ἀρίσταρχος ἔγραψε καὶ ἐξηκρίβωσε, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων σχολικῶν ἤτοι μαθητικῶν ὑπομνημάτων, τῶν μὴ ἐξηκριβωμένων ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου. Πλὴν δὲ τῶν ὑπομνημάτων καὶ ἄλλα εἰδικὰ συγγράμματα ἔγραψεν ὁ Ἀρίσταρχος, εἰς ἃ ὁ Δίδυμος ἀπέδιδε μεγαλυτέραν ἀξίαν ἢ εἰς τὰ ὑπομνήματα. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων μόνον οἱ τίτλοι τινῶν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς, ἔχοντες ὡς ἑξῆς: «περὶ Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας, πρὸς Φιλιτᾶν, πρὸς Κομανόν, πρὸς τὸ Ξένωνος παράδοξον (πρὸς τοὺς χωρίζοντας), περὶ τοῦ ναυστάθμου».

Ἡ φιλολογικὴ ἀξία τοῦ Ἀριστάρχου.—Καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα μεγάλη φήμη περιέβαλε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστάρχου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἄριστος γραμματικός, ὡς δεινὸς κριτικὸς καὶ ὡς ὀξυνούστατος τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἑρμηνευτής. Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι φιλόλογοι, τὸν Ἀρίσταρχον ὡς πρότυπον φιλολόγου κριτικοῦ θεωροῦντες, ὁμολογοῦν, ὅτι αἱ εἰς τὸν Ὅμηρον ἐργασίαι του ἀποτελοῦν τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζεται πᾶσα ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων γινομένη ἐργασία. Δύο ἰδίᾳ νεώτεροι φιλόλογοι, ὁ Lehrs διὰ τοῦ μνημονευθέντος ἔργου του καὶ ὁ *Roemer* διὰ τοῦ σοφοῦ συγγράμματός του ἡ Ἀριστάρχειος ἐξήγησις τοῦ Ὁμήρου ἐν ταῖς γενικαῖς της γραμμαῖς (1924), τρανῶς ἀποδεικνύουν, ὅτι ἡ ἀνέκαθεν κρατήσασα μεγάλη περὶ τοῦ Ἀριστάρχου φήμη ὑπῆρξε δικαία.

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ κριτικούς, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Ζηνόδοτον, ὅστις πολλαχῶς εἶχε μεταβάλει τὸ κείμενον τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, ὁ Ἀρίσταρχος μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ μεγάλης πρὸς τὴν παράδοσιν εὐλαβείας προέβη εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ Ὁμηρικοῦ κειμένου. Διὸ καὶ ἐτήρει ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτοῦ γραφὰς κοινῶς ὑπὸ τῶν χειρογράφων παραδεδομένας, ἂν καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ ἔκρινεν αὐτὰς ὡς οὐχὶ ὀρθάς· καὶ τοὺς στίχους δέ, τοὺς ὁποίους ὡς ἀθετητέους ἔκρινε, δὲν παρέλειπεν ἀπὸ τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἁπλῶς ὠβέλιζεν, ἐν δὲ τοῖς ὑπομνήμασιν ἐδικαιολόγει τὴν ἀθέτησιν αὐτῶν. Καὶ ὑπέπεσε μὲν καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ἐν ταῖς περὶ ἀθετήσεων κρίσεσιν αὐτοῦ εἰς σφάλματά τινα, ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ Ζηνοδότου, ἀλλὰ γενικῶς αἱ τοιαῦται κρίσεις τοῦ Ἀριστάρχου πολλὴν μαρτυροῦν ὀξύνοιαν καὶ εἰς τὰς τοιαύτας κρίσεις του ὀφείλει κυρίως ὁ Ἀρίσταρχος τὴν μεγάλην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φήμην του ὡς δεινοῦ κριτικοῦ. Βοηθούμενος ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ἀπὸ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς Ὁμηρικῆς γλώσσης καὶ τὴν λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ Ὁμηρικοῦ καθόλου πνεύματος, τοσοῦτον ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων κατανόησιν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ *Παναίτιος ὁ Ρόδιος*, ἂν καὶ ἦτο μαθητὴς τοῦ Κράτητος, τοῦ σφοδροῦ τοῦ Ἀριστάρχου ἀντιπάλου, ἐκάλει αὐτὸν μάντιν «διὰ τὸ ῥᾳδίως καταμαντεύεσθαι τῆς τῶν ποιημάτων διανοίας».

Ἐν τῇ σημασιολογικῇ ἑρμηνείᾳ τῶν Ὁμηρικῶν λέξεων ὁρμώμενος ὁ Ἀρίσταρχος πάντοτε ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ καὶ τοῦ σταθεροῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς «Ὅμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζειν», ἐξηκρίβωνε τὴν σημασίαν τῶν λέξεων διὰ παραβολῆς τῶν παραλλήλων Ὁμηρικῶν χωρίων. Συχνὰ ἠναγκάζετο ὁ Ἀρίσταρχος ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ νὰ ἀνασκευάζῃ ἐσφαλμένας ἑρμηνείας τῶν πρὸ αὐτοῦ γραμματικῶν καὶ γλωσσογράφων, ἐλάχιστα δὲ εἶναι τὰ ἐν τῇ λεξικῇ ἑρμηνείᾳ ἁμαρτήματα τοῦ Ἀριστάρχου. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν ὀρθοέπειαν, ἤτοι τὴν ὀρθὴν ἐκφορὰν καὶ τὸν ὀρθὸν σχηματισμὸν τῶν Ὁμηρικῶν λέξεων πολὺ ἠσχολήθη ὁ Ἀρίσταρχος, χρη-

Digitized by Google

σιμοποιήσας είς τό όμηρικόν κείμενον τών έκδόσεων αύτού τόνους καί πνεύματα καί άλλα προσῳδικά σημεία, άτινα έν τοίς ύπομνήμασι διεσαφήνιζε διά τών σχετικών παρατηρήσεων καί κανόνων. Έν τῇ διατυπώσει τών κανόνων του περί τών μορφών καί τού σχηματικού τών λέξεων ώς βάσιν ό Άρίσταρχος είχε κυρίως τήν άναλογίαν, έλάμβανεν όμως πρό όφθαλμών καί τήν παράδοσιν, ήτοι τήν συνήθειαν τής ζώσης γλώσσης, μόνον δέ ύπό τοιούτον περιορισμόν πρέπει νά έννοήται ό Άρίσταρχος ώς ύπέρμαχος τής άναλογίας έν τῇ γνωστῇ έριδι αύτού πρός τόν Περγαμηνόν Κράτητα καί τούς περί αύτόν, οίτινες έξ άντιθέτου ήσαν ύπέρμαχοι τής άνωμαλίας. Ό Άρίσταρχος δηλ., κατά τήν ρητήν τού Ούάρρωνος μαρτυρίαν, συνεβούλευε τήν έφαρμογήν τής άναλογίας, έφ' όσον ή συνήθεια ήτοι ή χρήσις τής γλώσσης έπέτρεπε τούτο. Αί είς τό τυπικόν δέ τής γραμματικής άναφερόμεναι παρατηρήσεις τού Άριστάρχου άπετέλεσαν τήν βάσιν τών βραδύτερον γενομένων γραμματικών έργασιών τού Διονυσίου τού Θρᾳκός καί τού Ήρωδιανού. Διά τής γραμματικής τού Άριστάρχου διδασκαλίας τό σύστημα τών όκτώ μερών τού λόγου άπέβη γενικόν παρ' άπασι τοίς άρχαίοις γραμματικοίς. Άντιθέτως αί είς τήν σύνταξιν τής Όμηρικής γλώσσης γενόμεναι παρατηρήσεις τού Άριστάρχου ύπήρξαν ώς έπί τό πλείστον άτυχείς, άτελείς δέ ήσαν καί αί περί τά μέτρα γνώσεις του.

Σπουδαίον σταθμόν προόδου έσημείωσεν ή διδασκαλία τού Άριστάρχου καί έν τῇ πραγματικῇ τών Όμηρικών ποιμάτων έρμηνείᾳ. Καί έν τῇ τοιαύτῃ έρμηνείᾳ άκολουθών ό Άρίσταρχος τήν άρχήν «Όμηρον έξ Όμήρου σαφηνίζειν», έφρόνει ότι δέν πρέπει νά άναζητώμεν έν τοίς Όμηρικοίς ποιήμασι γνώσεις καί πράγματα ξένα πρός αύτά, ή δέ τοιαύτη περί τής έρμηνείας τών Όμηρικών ποιημάτων άντίληψις τού Άριστάρχου άποτελεί καί τήν κυριωτέραν έπιστημονικήν αύτού διαφοράν πρός τόν Περγαμηνόν Κράτητα. Ό μέν δηλ. Κράτης φιλόσοφος ών καί ζών έν χρόνοις, καθ' ούς αί φυσικαί έπιστήμαι ηύδοκίμουν, ένόμιζεν ότι πάσας τάς έπιστημονικάς γνώσεις, άς αύτός καί οί σύγχρονοί του έγίνωσκον, κατείχε καί ό Όμηρος, τόν όποίον ύπελάμβανε καί ώς μέγαν φιλόσοφον καί ώς έξοχον μαθηματικόν καί άστρονόμον καί ώς πολυμαθή ίστορικόν καί γεωγράφον, τά δέ ποιήματα αύτού έθεώρει ώς ταμείον πάσης σοφίας καί γνώσεως. Ό δέ Άρίσταρχος, τούναντίον, φυσικώτερον κρίνων τά πράγματα, περιώριζε τάς έπιστημονικάς γνώσεις τού Όμήρου έντός τών στενών όρίων τών Όμηρικών χρόνων, συμφωνών άλλως τε καί πρός τόν πρό αύτού Έρατοσθένην, όστις έφρόνει, ότι ό Όμηρος δέν έποίησε τά ποιήματα αύτού, ίνα δι' αύτών διδάξῃ γνώσεις έπιστημονικάς, άλλ' ίνα ώς ποιητής ψυχαγωγήσῃ. Κατά ταύτα ό Άρίσταρχος έφρόνει, ότι αί γεωγραφικαί τού Όμήρου γνώσεις δέν έξετείνοντο πέραν τών χωρών τής Έλλάδος, τάς δέ πλάνας τού Όδυσσέως παρεδέχετο ώς γενομένας έν τῇ έσω θαλάσσῃ, ήτοι έν τῇ έντός τών Έλληνικών χωρών κειμένῃ θαλάσσῃ έν άντιθέσει πρός τόν Κράτητα, όστις έπεκτείνων τάς γεωγραφικάς τού Όμήρου γνώσεις καί είς τάς έκτός τής Έλλάδος κειμένας χώρας καί θαλάσσας, παρεδέχετο, ότι αί πλάναι τού Όδυσσέως έγιναν έν τῇ έξω θαλάσσῃ. Πρός τόν Κράτητα διεφώνει ό Άρίσταρχος καί ώς πρός τήν άλληγορικήν τού Όμήρου έρμηνείαν, ής ό Άρίσταρχος ήτο έχθρός άδιάλλακτος.

Έν δέ τῇ μυθολογικῇ τού Όμήρου έρμηνείᾳ μεγάλην προσοχήν κατέβαλλεν ό Άρίσταρχος, όπως αύστηρώς διακρίνῃ τάς περί τών διαφόρων μύθων παραστάσεις τού Όμήρου άπό τάς μεγάλας παραλλαγάς, άς οί μύθοι ούτοι προσέλαβον παρά τοίς μεθ' Όμηρον ποιηταίς καί συγγραφεύσιν.

Ώς πρός δέ τά γενικά περί Όμήρου ζητήματα, ό Άρίσταρχος ούδαμώς άμφέβαλλεν, ότι ύπήρξεν ό Όμηρος ώς πρόσωπον, καί ότι ό Όμηρος ώς ποιητής έποίησεν άμφότερα τά ποιήματα, καί τήν Ίλιάδα καί τήν Όδύσσειαν, καταπολεμήσας τήν γνώμην τών φρονούντων ότι άλλος είναι ό ποιητής τής Ίλιάδος καί άλλος ό ποιητής τής Όδυσσείας, δι' ίδίου συγγράμματος, όπερ έπεγράφετο «πρός τούς χωρίζοντας ή πρός τό Ξίνωνος παράδοξον».

Πλήν τού Όμήρου, κατά τό παράδειγμα τού διδασκάλου του Άριστοφάνους τού Βυζαντίου, έξέδωκεν ό Άρίσταρχος καί τόν Πίνδαρον, πρώτος έπιχειρήσας διά μακρών ύπομνημάτων πλήρη έρμηνείαν τού μεγάλου καί δυσκόλου τούτου λυρικού ποιητού. Ώσαύτως έξέδωκεν ό Άρίσταρχος καί τόν Ήσίοδον καί τόν Άλκαίον, έγραψε δέ προσέτι ύπομνήματα καί είς τόν Άρχίλοχον τόν Άνακρέοντα, τόν Αίσχύλον καί τόν Άριστοφάνην. Καί έν τούτοις, ώς καί έν τοίς είς Πίνδαρον, έπιτυγχάνει μέν είς τάς γραμματικάς παρατηρήσεις, άποτυγχάνει δέ είς τήν πραγματικήν έρμηνείαν καί ίδίᾳ είς τήν έξακρίβωσιν τών ίστορικών γεγονότων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Villoison*, Prolegomena είς Ίλιάδα 1788 — *Wolf*, Prolegomena ad Homerum sive de operis Homericorum. *Lehrs*, de Aristarchii Homericis studiis 1865, 1882. — *Ludwich* Aristarchs Homerische Textkritik 1884. — *Pierron*, Introd. à l' Iliade, XXXIII κ. έ. 1883. — *Christ*, Gesch. griech. Litter. 1905. — *Roemer-Belzner*, Die Homerexegese Aristarchs in ihen Grundzügen 1924. — *Cohn* έν Encycl. Pauly-Wissowa *Μιστριώτου*, Ίστορ. Όμηρ. έπών 1867. — *Μπάρτ*, Έγκυκλοπαιδ. λεξ. έν λ. Άρίσταρχος.
Α. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

—**Άρίσταρχος.** Ύπό τό όνομα τούτο άναφέρονται ύπό τών άρχαίων συγγραφέων καί έν έπιγραφαίς πλείστοι άλλοι, ών κυριώτεροι: — 1) Δύο Άθηναίοι άρχοντες κατά τόν Β' π. Χ. αίώνα, ό είς κατά τό μέσον καί ό έτερος κατά τό τέλος αύτού. — 2) Είς Άθηναίος χορηγός, Δεκαιλειεύς τόν δήμον. — 3) Είς τών έν Άθήναις φίλων τού Σωκράτους. — 4) Άρχων έν Άμφίσσῃ (CIG. 1607). — 5) Άρχων έν Δήλῳ κατά τόν Β' π. Χ. αίώνα. — 6) Ό έξ Ήλείας υίός τού Κύρου, μάντις έκ τού μαντικού γένους τών Ίαμιδών. — 7) Ό υίός τού Ήρακλείδα, έφορος έν Ήρακλείᾳ. — 8) Τέσσαρες στρατηγοί (ό υίός τού Εύθύμου, ό τού Θεοκρίτου, ό τού Ήρακλείτου καί ό τού Ζωπύρου) έκ Ταυρομενίου καί είς γυμνασίαρχος έκ τής αύτής πόλεως (ό υίός τού Θεοδώρου). — 9) Συγγραφεύς βιβλίου περί Όλυμπίας, άναφερόμενος ύπό τού Παυσανίου (5, 20, 4). — 10) Ό υίός τού Άριστοκράτους, στρατηγός τών Μαγνήτων κατά τόν Β' π. Χ. αίώνα. — 11) Άρχων έν Κολχίδι κατά τούς ρωμαϊκούς χρόνους· καί — 12) Είς Φωκαεύς έκ τών Άντιοχιστών, όστις σταλείς πρός τόν Σέλευκον ώς πρεσβευτής διά νά πείσῃ αύτόν ν' άπομακρυνθῇ τής πόλεώς του παρεκίνησεν αύτόν νά καταλάβῃ τήν Φώκαιαν. ΚΑΨ

Άρίσταρχος *[Κ. Διαθ.]*. Χριστιανός έκ Θεσσαλονίκης, όστις συνώδευσε τόν άπόστολον Παύλον κατά τήν γ' αύτού άποστολικήν πορείαν. Έν Έφέσῳ μικρού δείν εύρίσκε μετά τού Γαΐου τόν θάνατον παρά τού μαινομένου κατά τού Παύλου έθνικού όχλου (Πράξ. ιθ' 29). Άκολουθήσας δέ τόν Παύλον καί μέχρι τής Ρώμης, παρέμεινεν ένταύθα πιστός σύντροφος καί τής αίχμαλωσίας αύτού (Πράξ. κζ' 2, Κολοσ. δ' 10 Φιλήμ. 24). Έκτοτε δέν έχομεν παρά τής Κ. Διαθήκης μαρτυρίας περί αύτού. Κατά τινα παράδοσιν έγένετο έπίσκοπος Άπαμείας έν Φρυγίᾳ, κατ' άλλην δέ Θεσσαλονίκης, άποκεφαλισθείς όμού μετά τού Παύλου έν Ρώμῃ έπί Νέρωνος. Έν τῷ Συναξαριστῇ διακρίνεται ό Άρίσταρχος τών Πράξεων, όστις θεωρείται ώς είς τών έβδομήκοντα άποστόλων καί ή μνήμη αύτού έορτάζεται τῇ 14 Άπριλίου, άπό τού Άριστάρχου τών έπιστολών τού Παύλου, ού ή μνήμη έορτάζεται τῇ 27 Σεπτεμβρίου. Π. Ι. Μ

—**Άρίσταρχος** *[Έκκλ. Ίστορ.]*. Άρχιεπίσκοπος Σάμου καί Ίκαρίας (1834—1836). Σάμιος τήν καταγωγήν, τό έπώνυμον Βαρβατές, ίκανώς μεμορφωμένος, πρό τής χειροτονίας του μετήρχετο έν Κωνσταντινουπόλει τό διδασκαλικόν έπάγγελμα. Τήν 1ην Ίανουαρίου 1836 ίερουργών έν τῇ μονῇ τής Ζωοδόχου Πηγής έν Σάμῳ, άπέθανε προσβληθείς έκ κεραυνοβόλου άποπληξίας, όπερ ύπό τινων άτλοϊκών άπεδόθη είς θείαν δίκην διά τήν φιλοχρηματίαν του. Έτάφη έν τῇ μονῇ έν ῇ άπέθανεν. Σ. Ι. Φ

—**Άρίσταρχος.** Έν τών όνομάτων δι' ών έκαλείτο κρυπτογραφικώς ό ήγεμών τής Μολδαβίας *Μιχάλβοδας Σούτζος*, κατά τό Κρυπτογραφικόν Λεξικόν τής Φιλικής Έταιρείας. Έκαλείτο έπίσης καί *Γεώργιος Άναστασιάδης* καί *Οίνοπλουτών*.

Άρίσταρχος (Aristarchus) *[Άστρον.]*. Κρατήρ τής Σελήνης κείμενος έν τῷ βορειοανατολικῷ τεταρτημορίῳ τού δίσκου αύτής. Αί κατά προσέγγισιν συντεταγμέναι αύτού είναι, μήκ. 47° Α. καί πλάτ. +23°.

Είναι ό λαμπρότατος τών κρατήρων τής Σελήνης, τοιαύτη δέ είναι ή δύναμις, μεθ' ής άνακλᾷ τό φώς, ώστε καί διά γυμνού όφθαλμού άκόμη διακρίνεται έπί τού δίσκου αύτής ώς λαμπρόν σημείον. Άλλά καί όταν είναι βεβυθισμένος είς τό σκότος διακρίνεται άμυδρώς πως διά τηλεσκοπίου εύκολώτερον τών λοιπών λεπτομερειών τής σεληνιακής έπιφανείας. Ό *Herschel*, άπατηθείς έκ τής ζωηράς λάμψεως τής άποτόμως ύψουμένης κεντρικής κορυφής του, έξέλαβεν αύτόν ώς ήφαίστειον έν ένεργείᾳ. Ό *Schroeter* παρετήρησε κατά καιρούς μεταβολάς τής λάμψεώς του. Κατά τήν Πανσέληνον ό Άρίσταρχος φαίνεται περιβαλλόμενος ύπό φωτεινών άκτινοειδών πτυχώσεων, αίτινες, όταν ό κρατήρ εύρίσκεται έπί τής όριζούσης, όμοιάζουσι κατά τόν *Webb* πρός κυματοειδή ρεύματα, κατερχόμενα πρός τήν γύρω πεδιάδα. Ή ύψηλοτέρα κορυφή τού Άριστάρχου έχει ύψος 2500 μ. περίπου, περιβάλλεται δέ ύπό δακτυλιοειδούς τειχώματος διαμέτρου 45 χιλιομέτρων καί ύψους άπό τών προπόδων 880 μέτρων περίπου. Πρός άνατολάς τού Άριστάρχου διήκει όμαλή πεδιάς, ήτις φθάνει μέχρι τού παρακειμένου, μικροτέρου μέν, άλλά λίαν άποτόμου *κρατήρος τού Ήροδότου*. Άπό τού τελευταίου τούτου λαμβάνει τήν άρχήν όφιοειδής κοιλάς πλάτους 40 χιλιομέτρων, όμοιάζουσα καταπληκτικώς πρός κοίτην άποξηρανθέντος ποταμού (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

Άρίστας. Υίός τού Πορθάονος ίδρυτής τής πόλεως Ψωφίδος (Παυσ. 8,24,1).

Άριστέας. Κύριον όνομα παρά τοίς άρχαίοις, άλλως Άριστεύς (βλ. λ.).

—**Άριστέας.** Ίουδαίος έλληνιστής, περί ού δέν γινώσκομεν άλλο τι είμή ότι έγραψε βιβλίον περί Ίουδαίων, έξ ού παραθέτει άπόσπασμα ό Εύσέβιος (Εύαγγελ. Άποδείξεως Προπαρασκευή, Θ' 25), όστις παρέλαβεν αύτό έκ τού περί Ίουδαίων έργου Άλεξάνδρου τού Πολυΐστορος. Έν τῷ άποσπάσματι τούτῳ έκτίθεται συντόμως ή ίστορία τού Ίώβ κατά τρόπον σύμφωνον πρός τήν Βίβλον καί δή πρός τήν μετάφρασιν τών Ο'.

—**Άριστέου** *έπιστολή*. Ύπό τό όνομα *Άριστέου* φέρεται *έπιστολή* τις έλληνιστί συντεταγμένη καί άπευθυνομένη πρός Φιλοκράτην τόν άδελφόν αύτού, άναφερομένη δέ είς τήν γένεσιν τής μεταφράσεως τών Έβδομήκοντα. Καί τίνα μέν είναι τά πρόσωπα ταύτα, δέν γινώσκομεν έκ τής ίστορίας. Ό έπιστολογράφος δέ μόνον λέγει περί έαυτού, ότι ήτο οίκοθεν έθνικός τό θρήσκευμα, Αίγύπτιος τήν καταγωγήν, προσηλυτισθείς είς τήν ίουδαϊκήν πίστιν, ύπασπιστής Πτολεμαίου Β' τού Φιλαδέλφου (284—247), καί έκθέτει είς τόν φιλόμουσον άδελφόν αύτού πράγματα, ών δήθεν έγένετο μάρτυς αύτόπτης καί έργάτης. Άφηγείται ένταύθα πώς ό μνημονευθείς βασιλεύς πεισθείς ύπό τού βιβλιοθηκαρίου αύτού Δημητρίου τού Φαληρέως, όπως συμπληρώσῃ τήν μεγάλην αύτού βιβλιοθήκην διά τού Νόμου τών Ίουδαίων, μεταφραζομένου είς τήν Έλληνικήν, έξαπέστειλεν Άνδρέαν τόν άρχηγόν τών σωματοφυλάκων καί τόν έν λόγῳ Άριστέαν πρός τόν έν Ίερουσαλήμ άρχιερέα τών Ίουδαίων Έλεάζαρον μετά πλουσίων δώρων, όπως έξαιτήσηται άνδρας είδήμονας πρός έπιτέλεσιν τού έργου τής μεταφράσεως καί πώς ό άρχιερεύς άπέστειλε πάνυ προθύμως 72 Ίουδαίους λογίους, δύο έξ έκάστης φυλής· έντεύθεν δέ λαμβάνων άφορμήν παρέχει μεγαλοπρεπή περιγραφήν τής Ίερουσαλήμ, τού ναού καί τής λατρείας, ώς καί τής Ίουδαίας, έκθέτει τά τής συνομιλίας αύτού πρός τόν άρχιερέα περί τού Ίουδ. νόμου, ού ζητεί νά διασαφήσῃ πρός τόν Φιλοκράτην «τήν σεμνότητα καί φυσικήν διάνοιαν»· περιγράφει είτα μετά πόσων τιμών έγένοντο δεκτοί ύπό τού βασιλέως οί Ίουδαίοι λόγιοι, έκθέτει τάς μετ' αύτών βασιλικάς συζητήσεις καί άφηγείται πώς έγένετο ή μετάφρασις τής Πεντατεύχου μακράν τής τύρβης τής πόλεως, έν τῇ νήσῳ Φάρῳ πλησίον τής Άλεξανδρείας, συμπληρωθείσα έν 72 ήμέραις καί πώς άνεγνώσθη ένώπιον τών Ίουδαίων, ύφ' ών άνεγνωρίσθη ώς άκριβεστάτη, καί ένώπιον τού βασιλέως καί πώς προεπέμφθησαν οί μεταφρασταί είς Ίουδαίαν μετά πλουσίων βασιλικών δώρων. Τό περιεχόμενον τής έπιστολής ταύτης, ής κύριος σκοπός είναι έξύμνησις τού ίουδαϊκού νόμου καί τού ίουδαϊκού λαού έν γένει διά τού στόματος ένός έθνικού χάριν τής ίουδαϊκής προπαγάνδας, είναι πλαστόν, έξαιρέσει τού ίστορικού πυρήνος, όν άποτελεί τό γεγονός, ότι ή είς τήν έλληνικήν μετάφρασις τής Π. Διαθήκης ήρχισεν έπί Πτολεμαίου τού Β' καί δή άπό τής Πεντατεύχου. Οί παλαιοί δ' όμως συγγραφείς, ώς ό Φίλων, ό Ίώσηπος, ό Άριστόβουλος, οί έκκλησιαστικοί πατέρες καί συγγραφείς, ώς φαίνεται δέ καί πολλοί ραββίνοι, έθεώρουν ώς άξιόπιστον τό περιεχόμενον αύτής, ώς βλέπομεν έν τοίς ύπό τού Gallandi (Bibliotheca veterum patrum II 805 έξ.) καί τού Wendland (έκδοσις τής έπιστολής) παρατεθειμένοις πίναξι. Πρώτος δέ έξέφρασε περί τής αύθεντίας αύτής άμφιβολίας ό L. Vives, έπειτα δ' ό Jos. Scaliger, Hody κ. ά. Καί έξηκολούθησαν μέν καί παρά τάς πρώτας άντιρρήσεις έχόμενοι τής άξιοπιστίας τής έπιστολής, λόγιοί τινες έν οίς καί ό ήμέτερος Κωνσταντίνος ό έξ Οίκονόμων, άλλά σήμερον ούδείς πλέον πιστεύει είς αύτήν· ή δέ έπιστολή θεωρείται ώς έργον εύσεβούς Ίουδαίου γράψαντος αύτήν έπί τῷ είρημένῳ σκοπῷ καί δή κατά τήν πιθανωτέραν γνώμην περί τό 200 π. Χ. (βλ. καί λ. Έβδομήκοντα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Κωνσταντίνου τού έξ Οίκονόμων*, Περί τών Ο' έρμηνευτών τής Παλαιάς θείας Γραφής βιβλία Δ' (Άθήναι 1844—1849). *Kurtz*, Aristeae Epistula ad Philocratem 1872. *Σπ. Παπαγεωργίου*, Ueber den Aristeasbrief 1880, *Schürer* Geschichte des Jüd. Volkes [4] III σ. 608 έξ., ένθα καί πλήρ. βιβλιογραφία. — Έκ τών κριτικών έκδόσεων αύτής άρίστη πασών είναι ή τού *P. Wendland* (1900) καί ή τού *Thackeray* έν τῷ Introduction to the O. T. in Greek τού *Swete*. Εύρηται δ' αύτη καί έν τῷ μνημονευθέντι έργῳ τού *Κ. Οίκονόμου* έν τῷ τέλει τού Δ' τόμου.
Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—**Άριστέας, Κωνσταντίνος.** Έσφαλμένη γραφή (παρά Φιλήμονι τ. Β'. σ. 134) τού όνόματος Άριστίας Κωνστ. (βλ. λ.).

άριστεία (ή)· τό άφηρημένον τού άριστεύειν, άνδρεία, άνδραγάθημα. Αί ραψῳδίαι Ε, Λ, Ρ τής Ίλιάδος περιγράφουσαι τήν άνδρείαν τού Διομήδους, τού Άγαμέμνονος καί τού Μενελάου, έπιγράφονται «*Διομήδους άριστεία*», «*Άγαμέμνονος άριστεία*», «*Μενελάου άριστεία*.»

Άριστείδης *ό Λυσιμάχου*. Ό περίφημος Άθηναίος πολιτικός έκ τού δήμου Άλωπεκής

Digitized by Google

τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς, ὁ γνωστὸς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*ὁ δίκαιος Ἀριστείδης*». Ἐγεννήθη ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἐκ πατρὸς ἀνήκοντος εἰς ἐπιφανῆ μέν, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐγένετο ὀπαδὸς τοῦ Κλεισθένους καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀναδειχθεὶς ὑπ' αὐτὸν κατέστη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους ἀρχηγὸς τῆς συντηρητικῆς μερίδος τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τοῦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅστις ἤθελε νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλας καινοτομίας ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ καὶ νὰ μεταβάλῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γεωργικῆς εἰς ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν δύναμιν.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Θεμιστοκλέους, τεθεῖσα εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν οὗτος κατὰ πρῶτον ἐξελέγη ἄρχων (493 π. Χ.) δὲν ἦτο ἀρεστὴ εἰς τοὺς συντηρητικοὺς πολίτας, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὴν ἐπικίνδυνον. Τούτου ἕνεκα εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐπικρατήσαντες οἱ συντηρητικοὶ ἐξέλεξαν ἄρχοντα τὸν Ἀριστείδην (ἐν ἔτει 489/8), ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἦτο εἷς τῶν δέκα στρατηγῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Μιλτιάδου ἐστρατήγουν τῶν δέκα Ἀττικῶν φυλῶν. Καὶ ναὶ μὲν καὶ ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστείδου Θεμιστοκλῆς δὲν εἶχε περιπέσει εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐστρατήγει καὶ οὗτος ἐν Μαραθῶνι τῆς φυλῆς του Λεοντίδος· ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης ἤδη ἐθεωρεῖτο κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν δεύτερος μετὰ τὸν Μιλτιάδην καὶ τοσοῦτον μεγάλης τιμιότητος ἀνήρ, ὥστε εἰς αὐτὸν ἀνετέθη μετὰ τὴν μάχην νὰ μείνῃ ἐν Μαραθῶνι μετὰ τῆς φυλῆς του, ἵνα φυλάξῃ τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, καθ' ὃν χρόνον οἱ λοιποὶ Ἀθηναῖοι ἔσπευδον εἰς Ἀθήνας ἵνα ἀποκρούσωσιν ἐνδεχομένην ἀπὸ τοῦ Φαλήρου ἐπίθεσιν τῶν Περσῶν.

Ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ἐκλογὴ τοῦ Ἀριστείδου ὡς ἄρχοντος ἀνέτρεπεν ἐκ θεμελίων τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅστις νῦν εἴπερ ποτε ἐνόμιζεν, ὅτι ἦτο ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ μεταβληθοῦν αἱ Ἀθῆναι εἰς δύναμιν ναυτικήν. Ὅθεν, ὅτε μετά τινα ἔτη ἡ μερὶς τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπεκράτησε πάλιν, ὁ μεγαλοπράγμων ἐκεῖνος πολιτικός, θέλων νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀριστείδου διακοπεῖσαν ἐφαρμογὴν τοῦ ναυτικοῦ του προγράμματος, ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Ἀριστείδην ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ἵνα οὕτως ἀπαλλασσόμενος τῆς ἀντιδράσεως αὐτοῦ δυνηθῇ νὰ ἐφαρμόσῃ πλήρως τὰ ναυτικὰ σχέδιά του. Κατώρθωσε λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἔχων ἤδη ἐξησφαλισμένην ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλειονοψηφίαν, νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸν Ἀριστείδην (ἐν ἔτει πιθανῶς 484/3 π. Χ.). Τότε δὲ μόλις ἠδυνήθη ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ναυτικόν του πρόγραμμα καὶ νὰ καταστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἱκανοὺς νὰ καταπολεμήσωσιν ὄχι μόνον τοὺς παλαιοὺς ἐχθρούς των, τοὺς Αἰγινήτας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐστρέφοντο κατὰ τὸ φαινόμενον αἱ ναυτικαὶ παρασκευαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τὸν φοβερὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Ξέρξην, ὅστις μετ' ἀναριθμήτου στρατοῦ καὶ στόλου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ἡ κατὰ θάλασσαν παρασκευὴ τῶν Ἀθηναίων εἶχε συντελεσθῇ, ἡ δὲ περαιτέρω διαμονὴ τοῦ Ἀριστείδου μακρὰν τῆς Ἀττικῆς ὄχι μόνον ἀνωφελὴς ἐθεωρήθη πλέον, ἀλλ' ἴσως καὶ βλαβερά, ἀνεκλήθη οὗτος προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν φυγάδων. Αἰτία τῆς ἀνακλήσεως δὲν ὑπῆρξεν ὁ ὑπολογισμός, ὅτι θὰ προσετίθεντο εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἀθηναίων στρατιωτῶν ὀλίγοι ἀκόμη μαχηταί, ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ Θεμιστοκλέους μήπως ὁ ἐξωστρακισμένος Ἀριστείδης, ὅστις διέμενεν εἰς Αἴγιναν, θέλων νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἀντιπάλους του, προσχωρήσῃ εἰς τοὺς Πέρσας, ἀκολουθήσωσι δ' αὐτὸν οἱ ἐν Ἀθήναις πολυάριθμοι ὀπαδοί του.

Ὁ φόβος ὅμως τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπεδείχθη ἐκ τῆς μετέπειτα διαγωγῆς τοῦ Ἀριστείδου τοὐλάχιστον ὑπερβολικός. Ὁ Ἀριστείδης ὄχι μόνον ἔσπευσε κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν εἰς Σαλαμῖνα (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 480 π. Χ.) καὶ μετέσχε τῆς ναυμαχίας, ἀλλὰ λέγεται καὶ ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἔφερεν εἰς τὸν ἄλλοτε πολιτικόν του ἐχθρὸν Θεμιστοκλέα τὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ ἐν Σαλαμῖνι Ἑλληνικὸς στόλος εἶχε περικυκλωθῇ ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἐνεργήσει νὰ γίνῃ ἡ περικύκλωσις ἐκείνη, ἐνέκρινε πλήρως τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἀδιάλλακτος ἀντιπολίτευσις τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀκολουθουμένης πολιτικῆς καταπαύει. Ὁ Ἀριστείδης τάσσεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐκτελεῖ τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ προστατεύσῃ ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς Σαλαμῖνος τὰ κατὰ τοῦ μαχομένου Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ πάσης τυχὸν ἀποπείρας ἀποβιβάσεως Περσῶν. Εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἀποβιβάζεται ὁ Ἀριστείδης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν εἰς τὴν Ψυττάλειαν καὶ μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα κατακόπτει τὴν ἐπ' αὐτῆς Περσικὴν φρουρὰν καὶ αἰχμαλωτίζει τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας, οἵτινες εὑρίσκοντο ἐκεῖ ὡς ἀρχηγοί.

Ἀλλ' ἡ πρόθυμος μετάβασις τοῦ Ἀριστείδου εἰς Σαλαμῖνα, ἡ ὑποταγή του εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ ἡ διαγωγή του ἐν γένει κατὰ τὴν ναυμαχίαν κατέστησαν ἤδη αὐτὸν δημοτικώτατον. Αὐτὸς ὁ Θεμιστοκλῆς λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὰς γνώμας τοῦ Ἀριστείδου, ἐναντιουμένου εἰς τὴν διάλυσιν τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφυρῶν τῶν Περσῶν, εἰς τὸν Ἀριστείδην δ' ἀνατίθεται μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου Ἀλέξανδρον τὸν Α', τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἔφερεν εἰς αὐτοὺς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἂν ἔστεργον νὰ ἀποσπασθῶσι τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τοὺς Πέρσας, εἰς τὸν αὐτὸν δ' Ἀριστείδην ἀνατίθεται ἐπίσης νὰ ἀποκριθῇ καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐξώρκιζον τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἀποδεχθῶσι τὰς προτάσεις τῶν Περσῶν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἑπομένου ἔτους (479) ὁ Ἀριστείδης ἐμφανίζεται ὡς στρατηγὸς ὁλοκλήρου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἐν Πλαταιαῖς καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ πρωτοβουλία, ὅπως ἑορτάζηται ἡ ἐπέτειος τῆς νίκης ἐκείνης. Τὸν ἑπόμενον χειμῶνα (479—478) ὁ Ἀριστείδης μετέσχε τῆς πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων εἰς Σπάρτην καὶ ἐκεῖ ὑπεστήριξε τὸν Θεμιστοκλέα εἰς τὸ τέχνασμά του, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ἐξαπατήσας τοὺς Σπαρτιάτας ἐνήργησε τὸν τειχισμὸν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἑπόμενον ἔαρ (478) ὁ Ἀριστείδης ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου μετέσχε τῆς ἐκστρατείας εἰς Κύπρον ὑπὸ τὸν Παυσανίαν καὶ τὸ θέρος τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς Βυζάντιον.

Μαρμάρινος ἀνδριὰς τοῦ Ἀριστείδου.
[Μουσεῖον Νεαπόλεως.]

Ἡ καλὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀριστείδου πρὸς τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὰς ἐκστρατείας ἐκείνας καὶ μετ' αὐτάς, κατέστησεν αὐτὸν ἀγαπητὸν εἰς αὐτοὺς καὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς πρώτης ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς ὁ Ἀριστείδης, ὁ ἄλλοτε σφοδρῶς ἀντιταχθεὶς εἰς τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ θαλασσοκρατίας, προέτρεψε νῦν τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν ὑπέροχον θέσιν των μεταξὺ τῶν συμμάχων, αὐτὸς δὲ πρῶτος καθώρισε καὶ τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ συνεισφέρῃ κατ' ἔτος ἕκαστος τῶν συμμάχων ἀντὶ στρατοῦ καὶ στόλου διὰ τὴν ἄμυναν κατὰ τῶν Περσῶν. Εἰς τὸν Ἀριστείδην λοιπὸν ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ναυτικοῦ προγράμματος τοῦ παλαιοῦ ἀντιπάλου του. Καὶ δὲν ἔπαυσε μὲν καὶ τότε ὁ Ἀριστείδης νὰ ἀντιπολιτεύηται πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα ἐπὶ πολλῶν ζητημάτων· ἡ παλαιὰ ὅμως ἀδιαλλαξία τῶν δύο πολιτικῶν ἀντιπάλων ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἐξέλιπεν. Ὁ νεαρὸς υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἀναφαίνεται ἤδη ὡς πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ οὐχὶ πλέον ὁ Ἀριστείδης. Ὁ ἐξοστρακισμὸς πλήττει ἤδη τὸν ἕνα ἢ τὸν ἕτερον ἐκ τῶν δύο τούτων πολιτικῶν, ἐνῷ ὁ Ἀριστείδης μένει ἔκτοτε ἀνενόχλητος μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστείδου δὲν δύνανται νὰ ὁρισθοῦν ἀκριβῶς. Πιθανὸν φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἀπέθανε περὶ τὸ 467 π. Χ. εἰς τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον μέρη, ὅπου εἶχε μεταβῇ χάριν δημοσίας τινὸς ὑποθέσεως, ἐτάφη ὅμως ἐν Ἀττικῇ καὶ ὁ ἐν Φαλήρῳ τάφος του ἐδεικνύετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ μεγάλη ἐντιμότης καὶ ἡ πενία τοῦ Ἀριστείδου ὑπῆρξαν αἰτία ὄχι μόνον αὐτὸς νὰ ταφῇ δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες του νὰ προικισθῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ εἰς τὸν υἱόν του Λυσίμαχον νὰ δοθῇ γενναία δωρεά. Ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἀριστείδου καὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ἀνεγνωρίσθησαν καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις κατήντησαν παροιμιώδεις. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο συνετέλεσεν, ὥστε νὰ πλασθῶσι τοσαῦτα ἀνέκδοτα περὶ αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἰδεώδης Ἀριστείδης, ὁ δημιουργηθεὶς διὰ τῆς φαντασίας ὑπὸ λαοῦ καὶ ρητόρων, σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεσκίασε τόσον τὸν πραγματικόν, ὥστε ἐν πολλοῖς νὰ καθίσταται ἀδύνατον νὰ διακρίνωμεν τίνα τῶν εἰς τὸν Ἀριστείδην ἀναφερομένων εἶναι πραγματικὰ καὶ τίνα οὐχί. Τὰ πολυάριθμα ἐν τούτοις ἀνέκδοτα περὶ τοῦ Ἀριστείδου, ὡς τὸ τοῦ χωρικοῦ, ὅστις, μὴ γνωρίζων αὐτόν, τὸν παρεκάλεσε νὰ γράψῃ τὸ ὄνομα «Ἀριστείδης» εἰς τὸ ὄστρακον, ἐρωτηθεὶς δὲ διατί, ἀπήντησεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀκούῃ νὰ τὸν ὀνομάζουν πάντες δίκαιον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἰδίως ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ἀριστείδου, προφανῶς δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστείδης.** Υἱὸς τοῦ Ἀρχίππου, στρατηγὸς ἐν τῷ πελοποννησιακῷ πολέμῳ (*Θουκ.* 4,75. *Διόδ. Σικελ.* 12,72).

—**Ἀριστείδης.** Ἀγαλματοποιός, κατασκευαστὴς δίφρων καὶ τεθρίππων, ἴσως ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τελειοποιήσαντα τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τοῦ Κλεοίτα κατασκευασθεῖσαν ἱππάφεσιν, πιθανῶς μαθητὴς τοῦ Πολυκλείτου. Ἄγνωστος εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ καλλιτέχνου τούτου καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα ἔργα. Ἤκμασε πιθανῶς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.

—**Ἀριστείδης ὁ *Θηβαῖος*.** Ἐπιφανὴς ζωγράφος τῶν μέσων τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, υἱὸς ἢ ἀδελφὸς τοῦ Νικομάχου καὶ μαθητὴς αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστείδης ὑπῆρξεν ἐπιτηδειότατος νὰ ἀποδίδῃ τὰ ἤθη καὶ πάθη, τουτέστι τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ αἰσθήματα τῶν ἀπεικονιζομένων. Πολυάριθμα τοιαῦτα ἔργα τοῦ Ἀριστείδου ἀναφέρονται. Ἐν λ. χ. εὑρισκομένον πιθανῶς ἐν Θήβαις, παρίστανε γυναῖκα, ἡ ὁποία, θανασίμως τραυματισμένη κατὰ τὴν ἅλωσιν πόλεώς τινος, κατέβαλλεν ἐν τούτοις ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν νὰ ἀπωθήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὸ τέκνον της, τὸ ὁποῖον, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν περὶ αὐτὸ συμβαινόντων, προσεπάθει νὰ θηλάσῃ· τοῦτο δ' ἔπραττεν ἡ μήτηρ ἐκείνη, διότι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου ἡ μητρικὴ στοργὴ ἐπλήρου τὴν ψυχὴν αὐτῆς φόβου μήπως τὸ βρέφος ἀντὶ γάλακτος θηλάσῃ τὸ αἷμα αὐτῆς. Ἡ εἰκὼν αὕτη λέγεται, ὅτι τοιαύτην ἐντύπωσιν προὐξένησεν εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὥστε οὗτος ἔλαβε ταύτην μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν μετέφερεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του Πέλλαν. Περίφημος ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ εἰκὼν ἐκείνη, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Ἀριστείδης ἐζωγράφησε μάχην κατὰ τῶν Περσῶν κατὰ παραγγελίαν τοῦ τυράννου τῆς Ἐλατείας Μνάσωνος· δι' ἑκάστην τῶν 100 μορφῶν, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ εἰκὼν ἐκείνη, συνεφώνησεν ἐκ τῶν προτέρων ὁ Ἀριστείδης νὰ πληρωθῇ δέκα μνᾶς (=1000 ἀρχαίας δραχμάς). Πλὴν τούτων ἀναφέρονται καὶ πλεῖστα ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀριστείδου, ὡς τέθριππα τρέχοντα, ἐπαίτης, τοῦ ὁποίου ἐνόμιζέ τις ὅτι ἤκουε τὴν φωνήν, κυνηγοὶ μετὰ θηραμάτων, γέρων διδάσκων τὴν λύραν εἰς παῖδα, Διόνυσος καὶ Ἀριάδνη καὶ ἄλλα. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστείδης.** Πρεσβευτὴς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (28.17).

—**Ἀριστείδης ὁ *Μιλήσιος*.** Συγγραφεὺς τοῦ Β' πιθανῶς αἰῶνος π. Χ. Ἔγραψεν 6 βιβλία ἐρωτικῶν διηγημάτων. Ἐπειδὴ ὁ τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεὺς παριστάνει, ὅτι συνέβησαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα, εἶναι ἡ Μίλητος, διὰ τοῦτο τὸ

Digitized by Google

σύγγραμμα ὀνομάζεται Μιλησιακὰ καὶ ὁ συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς ὡς *Ἀριστείδης ὁ Μιλήσιος*, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εἶναι καὶ ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὄντως ὁ Ἀριστείδης ἦτο Μιλήσιος. Δύο ἕτερα ἔργα, περὶ Κνίδου καὶ παροιμιῶν, φαίνεται ὅτι δὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου τοῦ γράψαντος τὰ Μιλησιακά· ἴσως εἶναι ἔργα ἄλλου τινὸς Ἀριστείδου. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστείδης.** Ὀλυμπιονίκης ἐξ Ἤλιδος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (6, 16, 4).

— **Ἀριστείδης** *Κοϊντιλιανός.* Συγγραφεὺς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων συγγράψας τρία βιβλία περὶ μουσικῆς. Ἡ μορφολογία τοῦ ἔργου τούτου εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ. Καὶ αὐτὴ ἡ πατρὶς τοῦ Ἀριστείδου εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ μουσικογράφοι ἀνάγουν τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Β′ ἢ Γ′ μ. Χ. αἰῶνα. Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ ἔργου του ὁμιλεῖ περὶ τοῦ «De Republica» τοῦ Κικέρωνος, εὐλόγως ἰσχυρίζονταί τινες, ὅτι ἤκμασε μετὰ τὸ 51ον ἔτος π.Χ. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀναφέρουσι τὸν ἐν λόγῳ μουσικογράφον, τὸ πρῶτον δὲ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν εὑρίσκομεν πληροφορίας τινὰς συναφεῖς πρὸς τὰ ἔργα του. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Μεμπὸν (Meibons) «Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ περὶ μουσικῆς βιβλία γ′» ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει ἀτελοῦς χειρογράφου τοῦ Σκαλιγήρου. Τὸ συμπίλημα τοῦ ἐκδότου (1652) παρέσχε στάδιον πολλῶν συζητήσεων, μόλις δὲ ἐν ἔτει 1852 ἐγένετο σχετικὴ κριτικὴ ἔκδοσις, ὀφειλομένη εἰς τὸν Ἀλβέρτον Γιὰν (Albertus Jahnius), ἣν ἠκολούθησαν καί τινες ἄλλαι.

Ὁ Ἀριστείδης Κοϊντιλιανός, πλατωνικὸς πυθαγορίζων, ἀφιεροῖ τὸν πρῶτον τόμον τοῦ ἔργου του εἰς τὰ θεωρητικὰ προβλήματα τῆς μουσικῆς, εἰς τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέτρον· εἰς τὸν δεύτερον πραγματεύεται τὰς ψυχολογικὰς ἐπιδράσεις τῆς μουσικῆς καὶ τέλος εἰς τὸν τρίτον περιγράφει τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν σημασίαν τῶν ἀριθμῶν. ΦΡ. ΣΟΥΑΖΥ

— **Ἀριστείδης.** Σάμιος ἀστρονόμος, διαπρεπὴς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ του, ποιήσας λεπτομερεῖς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀριθμοῦ *ἑπτά*, ἤτοι τῆς ἑβδομάδος (Aul. Gel. t. 7 p. 287). Σ. Ι. Φ.

— **Ἀριστείδης** *ὁ ῥήτωρ.* Ὁ *Πόπλιος Αἴλιος Ἀριστείδης*, ἦτο υἱὸς τοῦ ἱερέως τοῦ Διὸς Εὐδαίμονος, ἐν Ἀδριανοῖς (ἢ Ἀδριανουπόλει) τῆς Μ. Ἀσίας, γεννηθεὶς τῷ 129 μ. Χ. Ἐσπούδασε γραμματικὰς μὲν σπουδὰς παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Κοτυαεῖ, ρητορικὴν δ' ἐν Περγάμῳ παρὰ τῷ Ἀριστοκλεῖ καὶ ἐν Ἀθήναις παρ' Ἡρώδῃ τῷ Ἀττικῷ. Ἀπὸ τοῦ 149 μέχρι τοῦ 154 μ. Χ. περίπου ὁ Ἀριστείδης διέτριψεν ἐν Αἰγύπτῳ ἔνθα τόσον διέπρεψεν ὡς ρήτωρ καὶ τόσον ἐτιμήθη, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἵδρυσαν καὶ ἀνδριάντα αὐτοῦ. Τὴν Αἴγυπτον ἐπανειλημμένως περιώδευσεν ὁ Ἀριστείδης ὁλόκληρον μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰθιοπίας, κατεμέτρησε καὶ ἠρεύνησε. Τὰ πορίσματα δὲ τῶν περιοδειῶν καὶ ἐρευνῶν του κατέγραφεν εἰς ἡμερολόγια, τὰ ὁποῖα ὅμως βραδύτερον ἀπώλεσε Πλὴν τῆς Αἰγύπτου μετέβη ὁ Ἀριστείδης καὶ εἰς τινας τόπους τῆς Μ. Ἀσίας καί τινας τῶν παρ' αὐτὴν νήσων (Ρόδον, Κῶν), τέλος δ' ἐπεχείρησε μέγα καὶ περιπετειῶδες ταξίδιον ἐκ Μ. Ἀσίας διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας εἰς Ρώμην κατὰ τὰ τέλη τοῦ 155 μ. Χ. Ἀσθενήσας συνεπείᾳ κρυολογήματος καὶ ἐπὶ 100 ἡμέρας ταξιδεύσας, καίτοι ἀσθενής, μόλις ἔφθασεν εἰς Ρώμην, εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποστῇ βαρεῖαν ἐγχείρησιν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐγχειρήσεως ἐκείνης δὲν ἀποκατεστάθη ἐντελῶς ἡ ὑγεία τοῦ Ἀριστείδου· διότι ἡ νόσος μετεβλήθη εἰς χρονίαν νευρικῆς φύσεως, εἰς ταύτην δὲ βραδύτερον προσετέθησαν καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἐπὶ 17 ὁλόκληρα ἔτη (155—172 μ. Χ.) δεινῶς ἐβασάνισαν αὐτόν. Ἐν Ρώμῃ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἀριστείδου Ἀλέξανδρος συνέστησεν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας καὶ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν. Ἡ βαρεῖα ὅμως ἀσθένειά του ἠνάγκασε τὸν Ἀριστείδην νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀπὸ τοῦ 156 τὴν Ρώμην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Σμύρνην, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Πέργαμον, ὅπου εὑρίσκετο περίφημον ἱερὸν τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς Ἀσκληπιοῦ, ἵνα θεραπευθῇ.

Ἀποφεύγων συστηματικῶς νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς συμβουλὰς τῶν ἰατρῶν, ἐγκατέλειψεν ἑαυτὸν ὁλοσχερῶς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ ἐκείνου, ἐξηγῶν, ὡς αὐτὸς ἐνόμιζεν ὀρθόν, τὰ ὄνειρα, τὰ ὁποῖα ἔβλεπεν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ, ὅπου ἐκοιμᾶτο. Τὰ ψυχρὰ ὕδατα ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ περὶ τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν ποίησιν ἐνασχόλησις ἀφ' ἑτέρου ὑπῆρξαν τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ὑπέδειξεν ἐν τοῖς ὀνείροις ἐκείνοις ὁ Ἀσκληπιὸς εἰς τὸν Ἀριστείδην (ὁ ὁποῖος καὶ ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ βραδύτερον ἔγινε καὶ τὸ ὄνομα *Θεόδωρος* ἔλαβε παρ' αὐτοῦ) πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του. Τῷ 168 ὁ Ἀριστείδης προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τότε λοιμοῦ. Καὶ διέφυγε μὲν τὸν θάνατον, μέχρι ὅμως τοῦ 172 διαρκῶς διετέλεσεν ἀσθενῶν. Ἔκτοτε ἀποκατασταθείσης τῆς ὑγείας του ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων του. Ἤδη κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἀσθενείας του συνέγραψεν ἓξ ρητορικοὺς λόγους, ἱεροὺς καλουμένους, ἐν τοῖς ὁποίοις περιέγραφε τὴν ἀσθένειάν του καὶ τὰ κατ' αὐτήν. Μετὰ τὴν θεραπείαν του συνέγραψε τὸν Παναθηναϊκόν, ὅστις ἦτο εἶδος ἐγχειριδίου τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, καὶ τοὺς Πλατωνικοὺς λόγους, ἤτοι λόγους ἀπολογητικοὺς τῆς ρητορικῆς κατὰ τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεων τῆς φιλοσοφίας. Ὁ τόπος, ἔνθα διέμενεν ὁ Ἀριστείδης μετὰ τὴν θεραπείαν του, ἦτο ἡ Σμύρνη· ἐκεῖ ἐγνωρίσθη (τῷ 176) πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μᾶρκον Αὐρήλιον καὶ τὸν υἱὸν τούτου Κόμμοδον. Μετ' ὀλίγον (τῷ 178) συνέγραψε τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενον λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέτυχε γενναίαν ἐκ μέρους τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου βοήθειαν διὰ τὴν Σμύρνην, ἡ ὁποία τότε βαρέως εἶχε πληγῇ ὑπὸ σεισμοῦ.

Ὁ Ἀριστείδης, ὅστις ἀπέθανε πιθανῶς κατὰ τὸ 189 μ. Χ. καὶ τοῦ ὁποίου 55 ρητορικοὶ λόγοι σῴζονται, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πομπῶδες ὕφος τῶν συγχρόνων του σοφιστῶν, μιμεῖται τοὺς παλαιοὺς Ἀττικοὺς ρήτορας καὶ ἰδίως τὸν Δημοσθένη τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε ὄχι μόνον ὁ ἴδιος νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἴσον πρὸς τὸν Δημοσθένη, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων νὰ θαυμάζηται ἡ καθαρότης τοῦ Ἀττικοῦ ὕφους αὐτοῦ. Καὶ οἱ μεταγενέστεροι δὲ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστείδου παραπέμπουσι πρὸς πίστωσιν τῶν ἑκάστοτε ὑπ' αὐτῶν ἀναφερομένων γραμματικῶν, συντακτικῶν καὶ ρητορικῶν κανόνων, οἱ ρήτορες δὲ τοῦ Δ′ μ. Χ. αἰῶνος, Λιβάνιος, Ἱμέριος καὶ ἄλλοι, εἶναι μιμηταὶ τοῦ Ἀριστείδου. Ἀλλ' ἐνῷ τοιοῦτος ὑπὸ ἔποψιν ὕφους ἦτο ὁ Ἀριστείδης, ἐστερεῖτο εὐχερείας ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ συνεπείᾳ πρὸ πάντων τῆς μακροχρονίου ἀσθενείας του. Διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ διὰ τὸ πάντοτε ὀλιγάριθμον τῶν μαθητῶν του (καίτοι ἐδίδασκεν ἄνευ πληρωμῆς) πολλάκις ἐχλευάσθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του. Ἡ φήμη ἐν τούτοις τοῦ Ἀριστείδου ὡς ρήτορος ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ἐν ὅσῳ οὗτος ἔζη καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστείδου ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις, ἡ δὲ Σμύρνη, ἡ δευτέρα αὐτοῦ πατρίς, ὄχι μόνον ἐπεδείκνυε τὸν ἀνδριάντα τοῦ ρήτορος, ἀλλ' ἐκαυχᾶτο ἐξ ἴσου διὰ τὸν Ἀριστείδην ὡς καὶ διὰ τὸν Ὅμηρον. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστείδης** *ἀπολογητής.* Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρει περὶ ἀπολογίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἐξ Ἀθηνῶν φιλόσοφος ***Ἀριστείδης*** ἐπέδωκε τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ρώμης Ἀδριανῷ (117—138). Ἡ ἀπολογία αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀπολεσθεῖσα, μέχρις οὗ, κατὰ τὸ 1878 ἐν τῇ μονῇ τῶν Μεχιταριστῶν τοῦ ἁγίου Λαζάρου εὑρέθη κῶδιξ τοῦ Ι′ αἰῶνος, ἐν τῷ ὁποίῳ περιείχετο καὶ τεμάχιον τῆς ἀπολογίας τοῦ Ἀριστείδου, ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον, τῷ 1889, ὁ Ἄγγλος Harris ἀνεῦρεν, ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ, χειρόγραφον τοῦ Ζ′ αἰῶνος, περιέχον ὁλόκληρον τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ἀριστείδου, ἐν συριακῇ μεταφράσει (ἐδημοσιεύθη τῷ 1891). Τέλος ὁ Robinson ἀνεκάλυψεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς ἀπολογίας διεσώθη ἐν τῷ βίῳ τοῦ Βαρλαὰμ καὶ τοῦ Ἰωάσαφ, ἤτοι ἐν τῷ θρησκευτικῷ μυθιστορήματι, ὅπερ κατὰ τὸν Ζ′ πιθανώτατα αἰῶνα ἔγραψε μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα ἐν Παλαιστίνῃ· οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ὁ Χριστιανὸς Ναχὼρ λέγει πρὸς ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀριστείδου, μὲ μικράς τινας διασκευὰς διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ μυθιστορήματος.

Μεταξὺ τῶν διασωθέντων κειμένων ὑπάρχουν παραλλαγαί τινες, καὶ φαίνεται ὅτι τὸ διασωθὲν ἑλληνικὸν κείμενον εἶναι ἐπεξεργασία τις τοῦ ἀρχικοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον ἔτι μᾶλλον ἐπεξειργάσθησαν ἐπὶ τὸ πλατύτερον οἱ μεταφρασταὶ εἰς τὴν συριακὴν καὶ ἀρμενικήν. Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς συριακῆς μεταφράσεως ἡ ἀπολογία δὲν ἐπεδόθη τῷ Ἀδριανῷ, ὡς ἐσφαλμένως λέγει ὁ Εὐσέβιος, ὅστις, φαίνεται, δὲν ἐγνώριζε τὸ σύγγραμμα ἐξ αὐτοψίας, ἀλλὰ τῷ τούτου διαδόχῳ αὐτοκράτορι Ἀντωνίνῳ (138—161).

Ὁ Ἀριστείδης θέλει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του νὰ ἀποδείξῃ ὅτι μόνοι οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ γνῶσιν. Ἐν πρώτοις λέγει ὅτι οἱ ἄνθρωποι θρησκευτικῶς διαιροῦνται εἰς «τρία γένη», εἰδωλολάτρας, Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς. Τοὺς εἰδωλολάτρας ὑποδιαιρεῖ εἰς Χαλδαίους, οἵτινες ἐπλανήθησαν θεοποιήσαντες τὰ στοιχεῖα· Ἕλληνας οἵτινες «ἐμωράνθησαν χεῖρον τῶν Χαλδαίων, παρεισάγοντες πολλοὺς θεοὺς γεγεννῆσθαι, τοὺς μὲν ἄρσενας, τὰς δὲ θηλείας, παντοίων παθῶν καὶ παντοδαπῶν δημιουργοὺς ἀνομημάτων»· καὶ Αἰγυπτίους, οἵτινες «χεῖρον πάντων τῶν ἐθνῶν ἐπλανήθησαν· οὐ γὰρ ἠρκέσθησαν τοῖς τῶν Χαλδαίων καὶ Ἑλλήνων σεβάσμασιν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλογα ζῷα παρεισήγαγον εἶναι... καὶ ἐμιάνθησαν ἐν πάσῃ μανίᾳ καὶ ἀσελγείᾳ, χεῖρον πάντων τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τῆς γῆς». Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι «σέβονται τὸν μόνον Παντοκράτορα, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», διότι ἀρνοῦνται τὸν Χριστὸν καὶ εἶναι ἐν πολλοῖς παρόμοιοι μὲ τοὺς εἰδωλολάτρας. Τὴν ἀληθῆ Θρησκείαν ἔχουν μόνον οἱ Χριστιανοί, τῶν ὁποίων ἐξαίρει τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἠθικήν.

Τινὲς ὅλως ἀστηρίκτως ἐθεώρησαν τὸν Ἀριστείδη συγγραφέα καὶ τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς.

Ὁμιλία ἀναφερομένη εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Ἀριστείδου*, διασωθεῖσα ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει εἶναι πιθανώτατα νόθος, ὡς καὶ περικοπή τις ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστείδου πρὸς πάντας τοὺς φιλοσόφους, ἥτις ὑπὸ τὴν νῦν μορφήν της προδίδεται μᾶλλον ὡς προϊὸν τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς ἀπολογίας ἐν τῷ βίῳ Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ εὑρίσκεται ἐν *Migne* Ἑ. Π. 96, 1108—1124. Περὶ *Ἀριστείδου* εἰς τὰς διαφόρους Πατρολογίας καὶ μάλιστα *O. Bardenhewer* Geschichte d. altk. Literatur (Freiburg i. B. 1913; 1, 187—202· καὶ ἑλληνιστὶ *Γ. Ι. Δέρβου* Χριστ. Γραμματολογία τόμ. β′ (Ἀθῆναι 1904 σ. 32—39). Ἐκ τῶν νεωτέρων μελετῶν περὶ Ἀριστείδου πρβλ. *E. Hora* Untersuchungen ueber die Apologie des Aristides (Karlsbad 1895). —*A d' Alès* L' apologie d' Aristide et le roman de Barlaam et de Josaphat (Revue des questions historiques 1924).—Καὶ ρωσιστὶ μελέτη *J. Krestnikoff* (Καζάν, 1904).

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἀριστεῖον (τό)· τὸ βραβεῖον τῆς ἀρετῆς, ἀμοιβὴ ὑλικὴ ἢ ἠθική, διὰ τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζεται ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἀρετή.

— **ἀριστεῖον** ***Ἀγωνιστῶν.*** Διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Μαΐου/1 Ἰουνίου 1834 δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τροποποιηθέντος μετὰ ἓν ἔτος δι' ἑτέρου τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου 1835 (φυλ. 7), ἱδρύθη ἀριστεῖον (médaille) πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, τῶν ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Τὸ ἀριστεῖον ἔλαβε τὸ σχῆμα ἑλληνικοῦ σταυροῦ, περιεστεμμένον μὲ στέφανον δάφνης, εἰς οὗ τὸ μὲν ἓν μέρος ἐχαράχθησαν αἱ λέξεις «Ὄθων Α′ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος» εἰς δὲ τὸ ἕτερον «τοῖς ἡρωικοῖς προμάχοις τῆς Πατρίδος». Ἦτο δὲ ὁ σταυρὸς τῶν μὲν ἀξιωματικῶν ἀργυροῦς, τῶν ὑπαξιωματικῶν χαλκοῦς καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν σιδηροῦς, προσαρτώμενος διὰ κυανῆς ταινίας εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους. Οἱ ἀξιωματικοί, εἰς οὓς ἀπενέμετο διὰ διπλώματος, ἔδει νὰ ἔχουν ὀνομασθῇ τοιοῦτοι ἀπὸ τὴν νόμιμον Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος πρὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1831 ὡς καὶ οἱ ὑπαξιωματικοί, οἱ ἀναγνωρισθέντες ἀπὸ τῆς ἁρμοδίας Ἀρχῆς. Ἐξῃροῦντο τῆς ἀπονομῆς οἱ ὑπόδικοι ἢ οἱ καταδικασθέντες διὰ πλημμέλημα ἢ κακούργημα ἢ οἱ ἀναλαβόντες ὑπηρεσίαν εἰς ξένην Κυβέρνησιν, ἐκτὸς ἂν ἐπανήρχοντο εἰς τὰς τάξεις των ἐγκαταλείποντες αὐτήν. Καὶ μετὰ τὴν ἀπονομὴν δὲ αὐτοῦ ἴσχυον αἱ ἴδιαι περιπτώσεις διὰ ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸν κάτοχον.

Ὁ τιμώμενος διὰ τοῦ ἀριστείου εἶχε πρωτεῖα εἰς τὰς ἐκλογάς, ἠδύνατο νὰ ὁπλοφορῇ ἄνευ ἀδείας, νὰ προηγῆται, μετὰ τὰς Ἀρχάς, τῶν ἄλλων πολιτῶν εἰς τὰς τελετὰς καὶ ἀπηλλάσσετο τῶν ἀγγαρειῶν. Φαίνεται ὅμως, ὅτι αἱ μεταπολεμικαὶ Κυβερνήσεις ἔκαμαν πολλὰς παραλείψεις καὶ χαριστικὰς διακρίσεις κατὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ ἀριστείου, αἵτινες ἐπροκάλεσαν διαμαρτυρίας καὶ ἐπικρίσεις (*Φραντζῆ* τόμ. Δ′ σ. 151 καὶ *Σπηλιάδη* τόμ. Β′ σ. 316). Ἀπήχησις δὲ τῶν διαμαρτυριῶν ὑπῆρξε καὶ τὸ Η′ ψήφισμα τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ 1844, καθ' ὃ ὑπεχρεώθη ἡ Κυβέρνησις νὰ συστήσῃ ἐπιτροπήν, ἥτις νὰ προτείνῃ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν καλῶς δοθέντων ἀριστείων, τὴν συμπλήρωσιν τοῦ καταλόγου τῶν δικαιουμένων τοιούτου καὶ τὴν ἀφαίρεσιν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς παρανόμως λαβόντας. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **ἀριστεῖον** *ἀνδρείας.* Τοῦτο ἐθεσπίσθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1921, μετὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἐσκῆ Σεχίρ, φέρεται δέ, συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ἐν μικρᾷ στολῇ μόνον ἡ διεμβολὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ στήθους, πρώτη ἐν τῇ σειρᾷ μεταξὺ τῶν λοιπῶν. Ἐν πολιτικῇ περιβολῇ φέρεται ἡ διεμβολὴ (rosette) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς κομβιοδόχης τοῦ ἀνεστραμμένου τμήματος τοῦ ἱματίου (revers). Πρὸ τῆς καταργήσεως τῶν παρασήμων εἶχε σειρὰν μετὰ τὸν χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— **ἀριστεῖον** *γραμμάτων καὶ τεχνῶν.* Ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἐγένετο συζήτησις περὶ συστάσεως ἀριστείων πρὸς βράβευσιν τῶν διακρινομένων εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἀνδρῶν, πρῶτος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς ὑπεστήριξε τὴν ἰδέαν ταύτην ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἵδρυσιν ἐν Ἑλλάδι Ἀκαδημίας. Ἔκτοτε τὸ ζήτημα εἶχε λησμονηθῆ, ὅτε ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου, διὰ τοῦ νόμου 470 τῆς 20 Δεκεμβρίου 1914, συνέστησε τὸ ἀριστεῖον γραμμάτων καὶ τεχνῶν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῶν γάμων τῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Σοφίας. Διὰ τοῦ σχετικοῦ διατάγματος τὸ ἐν λόγῳ μετάλλιον ἀπεφασίσθη ὅπως ἀπονέμεται ἐναλλὰξ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἑκάστης διετίας εἰς λογοτέχνας καὶ μουσικοσυνθέτας, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον εἰς ζωγράφους καὶ γλύπτας δι' ἔργον αὐτῶν «τὸ ὁποῖον, ὡς ἀναγράφει τὸ διάταγμα, μεταξὺ τῶν λοιπῶν τῆς διετίας προέχει, ὄχι μόνον λόγῳ ἐξωτερικῆς μορφῆς, ἀλλὰ τείνει νὰ ἐξυ-

Digitized by Google

ψώση τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν, νὰ ἐξευγενίση τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα καὶ νὰ ἑρμηνεύση τὰ ἀνθρώπινα ἰδεώδη», λαμβανομένης ὑπ' ὄψει συγχρόνως καὶ τῆς προγενεστέρας ἐργασίας τοῦ συγγραφέως ἢ τοῦ καλλιτέχνου. Τὸ μετάλλιον ἢ ἀριστεῖον τοῦτο κατὰ τὸν νόμον θ' ἀπενέμετο τῇ ἀποφάσει τῶν φερόντων αὐτό. Πρὸς καταρτισμὸν τῆς πρώτης ὁμάδος τῶν ἀριστειούχων, ἀπενεμήθη τὸ ἀριστεῖον τῷ 1914 δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, εἰς δέκα συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνας, τοὺς Ἄγγελον Βλάχον, Γεώργιον Σουρῆν, Χαράλαμπον Ἄννινον, Ἀριστομένην Προβελέγγιον, Κωστῆν Παλαμᾶν, Σπυρίδωνα Σαμάραν, Ναπολέοντα Λαμπελέτ, Διονύσιον Λαυράγκαν, Γεώργιον Ἰακωβίδην καὶ Δημ. Φιλιππίδην. Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη οἱ ἀριστειοῦχοι ἀπένειμαν αὐτὸ εἰς τὸν ποιητὴν Γεώργιον Δροσίνην (1915) καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην Πολέμην (1917).

Τῷ 1917 ὁ ψηφισθεὶς νόμος 1001 μετωνόμασεν αὐτὸ εἰς «Ἐθνικὸν ἀριστεῖον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν», ἐκανόνισε τὰ τῆς ἀπονομῆς αὐτοῦ καὶ καθιέρωσεν, ὅπως ἀπονέμεται τοῦτο κατ' ἔτος μὲν εἰς λογοτέχνας, κατὰ τριετίαν δὲ εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας καὶ τὴν μουσικήν. Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, τῷ μὲν 1918 ἀπενεμήθη τοῦτο εἰς τὸν μουσικοσυνθέτην Μανώλην Καλομοίρην, τῷ δὲ 1919 εἰς τὸν ποιητὴν Ἰωάννην Γρυπάρην καὶ τὸν ζωγράφον Κ. Παρθένην. Τῷ 1921 εἰς τὸν μουσικὸν Γεώργιον Λαμπελέτ. Μετὰ τὴν ἀπονομὴν ταύτην ἤργησεν ὁ νόμος. Τῇ αποφάσει ὅμως τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, ἀπενεμήθη ἀθρόως τὸ ἀριστεῖον τοῦτο εἰς τοὺς λογοτέχνας, ποιητάς, ζωγράφους, γλύπτας καὶ μουσικούς: Ἰωάννην Ψυχάρην, Δημήτριον Καμπούρογλουν, Ἀλέξιον Πάλλην, Ἰωάννην Βλαχογιάννην, Μιλτιάδην Μαλακάσην, Δημήτριον Ταγκόπουλον, Σπυρίδωνα Μελᾶν, Παῦλον Νιρβάναν, Γρηγόριον Ξενόπουλον, Ζαχαρίαν Παπαντωνίου, Ἐμμανουὴλ Λυκούδην, Παντελῆν Χόρν, Λάμπρον Πορφύραν, Δημοσθένην Βουτηρᾶν, Σωτήριον Σκίπην, Μαλέαν, Βάρβογλην, Αἰμίλιον Ριάδην, Κυβέλην Θεοδωρίδου καὶ Μαρίκαν Κοτοπούλη. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀνετέθη διὰ συντακτικῆς ἀποφάσεως τῆς 26 Μαρτίου 1926 εἰς ταύτην ἡ ἀπονομὴ τοῦ ἀριστείου, μετονομασθέντος εἰς «Ἀριστεῖον Ἐπιστημῶν, Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν». Ἡ Ἀκαδημία τῷ 1927 ἀπένειμε τοῦτο εἰς τοὺς γλύπτας Γιαννούλην Χαλεπᾶν καὶ Ε. Θωμόπουλον καὶ εἰς τὸν ζωγράφον Γεώργιον Ροϊλόν. Θ. Β.

ἀριστειοῦχος (ὁ, ἡ)· ὁ λαβὼν ἀριστεῖον.

ἀριστενία (ἡ) (Aristenia) *[Ζωολ.]*. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμφινομιδῶν*. Γνωστὸν τὸ εἶδος *ἀριστενία ἡ ρυπαρὰ* (Aristenia conspurcata), ἀπαντῶσα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Δ. Ν. Π.

Ἀριστενία ἡ ρυπαρά.

ἀριστερά· ἐπίρρ., εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος: «στρέφω —, πηγαίνω ἀριστερά», «εὑρίσκομαι —, βλέπω ἀριστερά»· || συγκρ. *ἀριστερώτερα* καὶ *ἀριστερώτερον*· περισσότερον ἀριστερά: «στρέψε —, πήγαινε ἀριστερώτερα»· (ἡ γραφὴ *ἀριστερᾶ* εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ὅλως ἀδικαιολόγητος). Β. Φ.

— *[Πολιτ.]*· βλ. λ. ἀριστερὰ (ἡ) *[Πολιτ.]*.

Ἀρισteραὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νησὶς παρὰ τὴν Ἀργολικὴν (*Παυσ.* 2,34,8. *Plin.* 4,12). Τὸ ὄνομα διεσώθη καὶ σήμερον παρεφθαρμένον, καλουμένης τῆς νοτίως τῶν Σπετσῶν νησῖδος Σπετσοπούλας *Ραστερὴ* (βλ. λ. **Αἰγαῖον** τ. Β΄ σ. 395 γ΄) Ι. Χ. Δ.

ἀριστερήνεμος, (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) *[Ναυτ.]*. Ἐξυπακούεται συνήθως: *πλοῦς, ἀντιμονή, ἱστιοδρομία, πλοῖον* κ.ἄ. Ὁ ὅρος οὗτος σημαίνει τὸ πλέειν μὲ τὸν ἄνεμον προσπίπτοντα πρὸς τὴν ἀριστερὰν τοῦ πλοίου πλευράν, εἶναι δὲ μεγίστης χρήσεως πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν ὑπὸ πλάγιον ἄνεμον ἱστιοδρομιῶν (ἀρμενιστὲς) πλαγιοδρομοῦντος πλοίου, ἀλλὰ καὶ οὐσιώδους χρησιμότητος πρὸς μόρφωσιν δικαστικῆς κρίσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐγγράφων ἐν τοῖς ἡμερολογίοις τῶν ὑπὸ κρίσιν πλοίων, ἐν περιπτώσει ναυτικοῦ ἀτυχήματος (συγκρούσεως κ.ἄ.δ.). Ὡς *ἀριστερήνεμοι* διακρίνονται αἱ ὑπὸ πλάγιον ἄνεμον (ἀγέλας 'στὴν μπάντα) ἱστιοδρομίαι, ἡ *ἐπίφορος* («ἀπ' τὴ φοῦσκα»), ἡ *φορὸς* («λασκάδα χυτά») καὶ ἡ *ἐγγυτάτη* («τόκα μπουρίνα»). Τὸ ἀντίθετον *δεξιήνεμος*.

Δεδομένου ὅτι, εἰς τὰς ἱστιοδρομίας ὑπὸ πλάγιον ἄνεμον, ὁ προσήνεμος *πούς* (κοιν. «σκότα») τῶν ἱστίων ὀνομάζεται *πρόπους* (κοιν. «μοῦρα»), οἱ ὅροι *«ἀρμενίζω ἀριστερήνεμος»* καὶ *«ἀρμενίζω μὲ πρόποδας ἀριστερὰ»* εἶναι ἀπολύτως ταυτόσημοι· εἶναι δὲ περίεργον, ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον, ὁπότε εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ συγχρόνου πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἔχει σχεδὸν λησμονηθῆ ὁ ὅρος *«πρόπους»*, μεταχειρίζονται οἱ ξένοι, πρὸς καταδήλωσιν τοῦ *ἀριστερηνέμου*, τοὺς ὅρους babord amures οἱ Γάλλοι, on the port tacks οἱ Ἄγγλοι, σημαίνοντας ἀκριβῶς *«μὲ πρόποδας ἀριστερὰ»* (κοιν. «μὲ μοῦρες ἀριστερά»), παρὰ τὸ ὅτι μόνον εἰς περίπτωσιν ἱστιοφόρου προσαρμόζουσιν.

Ἡ *ἔκπτωσις* (ὁ ξεπεσμὸς) τοῦ ἀριστερηνέμου πλοίου λογίζεται *δεξιά*. Τὸ ἐγγύτατα ἀριστερήνεμον πλέον ἱστιοφόρον χειρίζει αὐτὸ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεως, ἀπέναντι: ἱστιοφόρου πλέοντος ἐγγύτατα καὶ δεξιηνέμου, πλοίου ἐν γένει καταφθανομένου ὑπ' αὐτοῦ, *ἁλιευτικοῦ* ἀδυνατοῦντος νὰ χειρίσῃ ἢ εὑρισκομένου ἐν ἀμηχανίᾳ. *ἀκυβερνήτου* ἐν γένει πλοίου, καὶ τηλεγραφικοῦ πλοίου· ἀδιαφορεῖ δὲ εὑρισκόμενον ἀπέναντι: ἱστιοφόρου πλέοντος τὴν φορόν, τὴν ἐπίφορον ἢ τὴν ἐξ οὐρίας, ἀτμοπλοίου διασταυροῦντος τὴν πορείαν του ἢ ἀτμοπλοίου ἀντιπλέοντος, ἀφοῦ τὰ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πλέοντα πλοῖα εἶναι ὑπόχρεα νὰ τὸ *φυλάξωσιν*. Ὅταν πάλιν δύο ἱστιοφόρα ἔχουν τὸν ἄνεμον φορὸν (πλέουν λασκάδα), ἀλλ' ὄχι καὶ ἀπὸ τὴν αὐτὴν πλευράν, τὸ *ἀριστερήνεμον* ὀφείλει νὰ ἀπομακρύνηται ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἄλλου (τοῦ δεξιηνέμου δηλαδὴ) καὶ νὰ μὴ ἐμποδίζῃ ἢ στενοχωρῇ τὴν πλεῦσίν του. Σ. Ε. Λ.

ἀριστερίζω· κλίνω, φέρομαι πρὸς τὰ ἀριστερά || ἀποκλίνω σταθερῶς πρὸς τὴν ἀριστερὰν (βλ. λ.)· ἀπεκδέχομαι (ὁλονὲν περισσότερον—λεληθότως ἤ, μᾶλλον, κεκαλυμμένως) τὰ δόγματα καὶ τὰ σκοπούμενα τῶν ὀπαδῶν τῆς *ἀριστερᾶς*, τῶν ἐπαναστατικῶν.

— *[Πολιτ.]* Ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινοβουλευτικῇ φρασεολογίᾳ ἡ λέξις αὕτη καθιερώθη προκειμένου περὶ τῶν βουλευτῶν ἐκείνων ἢ ἐν γένει τῶν πολιτευομένων οἵτινες χωρὶς νὰ εἶναι κατατεταγμένοι εἰς τὴν *ἀριστερὰν* μερίδα τῆς Βουλῆς, ἔκλινον μᾶλλον πρὸς αὐτὴν ἢ ἐρωτοτρόπουν μετ' αὐτῆς, ὅπως εἰσπηδήσωσιν εὐσχήμως εἰς τὰς τάξεις της. Ἀριστερίζοντες ἐκλήθησαν ἐπίσης καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς ἄλλας πολιτικὰς μερίδας, οἱ ὁποῖοι ὅμως συνεφώνουν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐγκαταστάσεως δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι. Μετέπειτα γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης πρὸς διάκρισιν τῶν ὑποστηριζόντων κομμουνιστικὰς ἀρχάς. Θ. Β.

ἀριστερόθεν· ἐπίρρ., ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἀπ' ἀριστερῶν.

ἀριστερόκωποι (γαλλ. les nageurs de babord, ἀγγλ. port rowers) *[Ναυτ.]*. Οἱ *ἐρέται* οἱ ἐλαύνοντες κώπας τὰς ἐρειδομένας, κατὰ τὴν ἐρεσίαν, εἰς τοὺς *σκαλμοὺς* ἢ τὰ *ἔγκωπα* τῆς ἀριστερᾶς *σελίδος* τῆς λέμβου, ἢ παντὸς κωπηλάτου σκάφους, ἀσχέτως ἐὰν πλείονες τοῦ ἑνὸς ἐρέται ἐλαύνωσι τὴν αὐτὴν κώπην, ὡς τοῦτο συνέβαινεν εἰς τὰ πλοῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ κράτους τῆς κώπης (βλ. λ. γαλέρα καὶ λέμβος). Σ. Ε. Λ.

ἀριστερόπλοκον *σχοινίον* *[Ναυτ.]*. Ἐκεῖνο τὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου χρησιμοποιούμενα ἔμβολα εἶναι συνεστραμμένα ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά· τὸ ἀντίστροφον *δεξιόπλοκον*. Π. Σ. Α.

ἀριστερός, *—ά, —όν*· δηλοῖ τοπικὴν σχέσιν: «τόπου εἴδη καὶ διαφοραί: ἄνω κάτω, ἔμπροσθεν ὄπισθεν, δεξιὸν ἀριστερόν» (*Ἀριστοτέλ.*), «ἀνατολαὶ τῶν ἄστρων δεξιόν, αἱ δὲ αἱ δύσεις ἀριστερόν» (ὁ αὐτός), ἄλλως, *εὐώνυμος*, κοιν. *ζερβός*· ἀντίθ. *δεξιός*: «ἀριστερὰ χείρ —πούς», «ἀριστερὸν κέρας, —πτέρυξ»· || φρ. *«ἐπ' ἀριστερὰ»* κατὰ παράλειψιν τοῦ μέρη: «κλίσις ἐπ' ἀριστερά»· || *«πρὸς τὰ ἀριστερά»*: «διευθύνονται πρὸς τὰ ἀριστερά».

— *[Ναυτ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀριστερὸς (—ά, —όν)* νοεῖται πᾶν τὸ εὑρισκόμενον ἀριστερὰ τῆς νοητῆς διευθύνσεως τοῦ διαμήκους ἐπιπέδου τοῦ πλοίου, καθοριζομένης δὲ ταύτης διὰ παρατηρητὴν ἔχοντα τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς πρύμναν καὶ τὸ μέτωπον πρὸς πρῷραν (γαλλ. babord). Τὸ ἀντίθετον *δεξιός* (γαλλ. tribord)

Ἐνδιαφέρει ἡ γνῶσις τῆς προελεύσεως τῶν περιέργων τούτων γαλλικῶν ὅρων. Εἰς τὰ σχέδια τῶν κατόψεων τῶν πλοίων τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ ἀνέγραφον μὲ μεγάλα ἀραιὰ κεφαλαῖα κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν τὴν λέξιν BORD (πλευρὰ) κατὰ δὲ τὸ ἐγκάρσιον μὲ μικρότερα τοιαῦτα τὴν λέξιν batterie (πυροβολεῖον) ὡς ἀκολούθως:

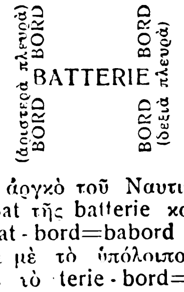

Οὕτω εἰς τὸ ἀργκὸ τοῦ Ναυτικοῦ τῶν Γάλλων μὲ τὸ τμῆμα Bat τῆς batterie καὶ τὸ bord ἐσχημάτισαν τὸ bat-bord=babord σὺν τῷ χρόνῳ (=ἀριστερὰ) καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον terie καὶ τὴν κειμένην bord. τὸ terie-bord=tribord σὺν τῷ χρόνῳ (=δεξιά). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **ἀριστερὰ** (ἡ) *[Πολιτ.]*. Ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ γλώσσῃ καλεῖται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους *ἀριστερὰ πτέρυξ* ἢ ἁπλῶς *ἀριστερά*, τὸ ἄθροισμα τῶν βουλευτῶν, εἴτε ἀπαρτιζόντων κόμμα ἢ κόμματα ἢ καὶ μεμονωμένων, οἵτινες ἐκπροσωποῦν τὰς νεωτεριζούσας κοινωνικὰς ἢ πολιτειακὰς ἰδέας· ἐκ τούτων δὲ οἱ μᾶλλον νεωτερισταὶ ἀπαρτίζουσι τὴν λεγομένην *ἄκραν ἀριστεράν*. Οὕτως εἰς τὴν ἀριστερὰν ἀνήκουν οἱ ριζοσπάσται, οἱ ριζοσπάσται-σοσιαλισταί, οἱ σοσιαλισταί, οἱ σοσιαλ. δημοκράται, οἱ κομμουνισταί· εἰδικώτερον οἱ τελευταῖοι θεωροῦνται ἀνήκοντες εἰς τὴν ἄκραν ἀριστεράν.

Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1789 εἰς τοὺς πολεμίους τοῦ μοναρχικοῦ πολιτεύματος, ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ Συντακτικῇ καὶ κατόπιν ἐν τῇ Νομοθετικῇ ἐκάθηντο ἀριστερὰ τοῦ προεδρείου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μοναρχικοὺς οἵτινες εἶχον ἐκλέξει ὡς τόπον συγκεντρώσεως τὴν δεξιὰν τοῦ προεδρείου θέσιν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ περιέπεσεν εἰς τὴν ἄνω σημασίαν. Σ. Φ.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ ὅρος δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Τὰ ἐν τῇ Βουλῇ πολιτικὰ κόμματα διῃροῦντο εἰς *δεξιὰν* καὶ *ἀριστερὰν πτέρυγα*, καθ' ὅσον συνεσωματοῦντο εἰς ταύτας, κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων, αἱ ἀντίπαλοι μερίδες. *Ἀριστερὰ* συνήθως ἐθεωρεῖτο ἡ ἀντιπολίτευσις, ἥτις συνεκέντρου ὄχι μόνον τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν Κυβέρνησιν κομμάτων, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ὑπὸ διαφόρους πολιτικοὺς ἡγέτας ὀλιγαριθμότερα τοιαῦτα, *δεξιὰ* δὲ τὸ κυβερνῶν κόμμα. Ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῶν ἰδεῶν τὰ κόμματα ἐχαρακτηρίζοντο τότε ἐκ τοῦ ὀνόματος μόνον τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν (Κουμουνδουρικόν, Τρικουπικὸν κτλ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τρικούπη, ὅτε ἐσχηματίσθησαν διάφορα μικρὰ κόμματα, τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα κατέλαβον πάντα ταῦτα ἀποτελέσαντα τὴν ἀντιπολίτευσιν τῆς Κυβερνήσεως Δηλιγιάννη. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον καὶ οὗτου, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909 τὰ διάφορα κόμματα προσέλαβον ἄλλας προσωνυμίας—«φιλελεύθερον», «λαϊκὸν» κτλ.— ὀνομασίας ὑποδηλούσας ὄχι πλέον προσωπικὴν ἐκτίμησιν τῶν μελῶν τοῦ κόμματος πρὸς τὸν ἡγέτην, ἀλλὰ ταυτότητα κοινῶν ἰδεῶν αὐτοῦ μετὰ τῶν ὀπαδῶν του. Οὕτως εἶχε παύσει ἡ χρῆσις τῶν λέξεων *δεξιὰ* καὶ *ἀριστερά*. Ἐν τῷ μεταξύ, ἅπαξ μόνον κατὰ τὸ 1903, ὅτε τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Δηλιγιάννης, ὀπαδοί του τινές, διαφωνήσαντες πρὸς αὐτόν, συνέστησαν νέον κόμμα ὀνομάσαντες αὐτὸ *ἄκραν ἀριστεράν*, πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς λοιπῆς ἀντιπολιτεύσεως, μεθ' ἧς δὲν συνεφώνουν εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς πολιτικῆς, ἀκολουθοῦντες μᾶλλον φιλελευθέρας ἀρχάς.

Μετὰ τὰς ἐκλογὰς ὅμως τοῦ 1923, ὅτε ἀπέσχεν ἓν τῶν ἰσχυροτέρων κομμάτων ἐκ τῶν ἐκλογῶν, ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸ καὶ τὰ ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν ἀντίπαλον μερίδα κομματίδια, ἐπῆλθεν ἐν τῇ Βουλῇ διαίρεσις χωρίσασα τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἐδημιουργήθη δὲ ἑτέρα πολιτικὴ μερίς, ἡ καθαρῶς δημοκρατική, ἡ ἐπιδιώκουσα δηλ. τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν χώραν· ἡ μερὶς αὕτη ἡ διεξαγαγοῦσα τὸν ὑπὲρ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀγῶνα, ὠνομάσθη *ἀριστερά*. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ νέου πολιτεύματος, τὰ σχηματισθέντα κόμματα προσέλαβον ἕκαστον νέον ὄνομα, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ πρώτου δημοκρατικοῦ τοιούτου, οὕτω πως δὲ ἡ λέξις *ἀριστερὰ* ἐν τῇ ἐννοίᾳ κοινοβουλευτικῆς διακρίσεως περιέπεσεν εἰς λήθην. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **ἀριστερὸς** (ὁ) *[Πολιτ.]*· ὁ ἀνήκων εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀριστερᾶς (βλ. λ.), ὁ ἐπαναστατικὸς τὰς ἰδέας.

ἀριστεροστάτης *[Ἀρχ.]*. Ὁ χορευτής, ὁ ἐν τῷ κωμικῷ χορῷ βαδίζων ἀριστερὰ ὡς πρὸς τοὺς θεατάς. Οἱ ἀριστεροστάται ἀνῆκον εἰς τὴν πρώτην σειρὰν (τὸν πρῶτον στοῖχον) καὶ ἐξελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἠθοποιῶν. Α. Δ.

— *[Ναυτ.]* Ἀριστεροστάται (γαλλ. servants de gauche, ἀγγλ. gun numbers on the left) ὀνομάζονται οἱ ὑπηρέται τοῦ πυροβόλου οἱ ἔχοντες θέσιν ἀριστερὰ αὐτοῦ, τῆς διευθύνσεως ταύτης ὁριζομένης ὡς πρὸς τὸν ἱστάμενον ὄπισθεν τοῦ πυγαίου καὶ προβλέποντα τὴν προτομὴν τοῦ πυροβόλου. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ταχυβόλων ὁ ὅρος περιπίπτει ὁλονὲν εἰς ἀχρηστίαν. Σ. Ε. Λ.

ἀριστερόστροφος· ὁ πρὸς τ' ἀριστερὰ στρεφόμενος.

— *[Χημ.]*· βλ. λ. Στερεοχημεία.

— **ἀριστερόστροφος** *ἕλιξ* *[Ναυτ.]*. Ἐκείνη ἥτις ὡς προωστὴρ ἐνεργοῦσα, ἵνα κινήσῃ τὸ πλοῖον ἐπὶ τὰ πρόσω, δέον νὰ στραφῇ ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά, ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἔχουσα τὸ βῆμα ἀριστερόν· βλ. ἕλιξ. Π. Σ. Α.

ἀριστεροστρόφος *[Χημ.]*· βλ. Στερεοχημεία.

ἀριστερότοιχοι (γαλλ. les babordais, ἀγγλ. the port watch. Οἱ ἄνδρες τῆς δευτέρας τοιχαρχίας καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων αὐτῆς («Κανονισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν Βασιλ. Πλ. ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας

Digitized by Google

τοῦ 1889» *ἄρθρ.* 15). Εἰς τὸ ἄλλοτε ναυτικὸν οἱ ναῦται καὶ οἱ δίοποι τῆς *ἀριστερᾶς τοιχαρχίας* ἔφερον γωνιωτὸν σειράδιον ἐπὶ τοῦ βραχίονος μὲ τὴν γωνίαν πρὸς τὰ ἄνω, χρώματος ἐρυθροῦ πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν δεξιοτοίχων οἵτινες ἔφερον τοιοῦτον κυανοῦ. Σ. Ε. Λ.

ἀριστερόχειρ (ὁ, ἡ)· ὁ μεταχειριζόμενος τὴν ἀριστεραν χεῖρα ἀντὶ τῆς δεξιᾶς· κοιν. *ζερβοχέρης*. — [ΑΝΑΤΟΜ] Ἐκ τῆς ἀνατομικῆς εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ κέντρα τῶν κατὰ προαίρεσιν κινήσεων ἐνεδράζονται ἐν τῇ προσθίᾳ καὶ ὀπισθίᾳ κεντρικῇ ἕλικι (gyrus centralis anterior et posterior) καὶ ἐν τῷ παρακέντρῳ λοβίῳ (gyrus paracentralis), ἐξικνούμενα ἐπὶ τὰ ὀπίσω μέχρι τοῦ κεντρικοῦ λοβίου. Ἐκ τῶν γαγγλιακῶν κυττάρων τῶν κινητικῶν τούτων κέντρων ἐκπορεύονται αἱ κινητικαὶ ἶνες, αἵτινες διερχόμεναι κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τῶν δύο προσθίων τριτημορίων τοῦ ὀπισθίου σκέλους τῆς ἔσω κάψης (capsula interna), εἶτα δὲ διὰ τοῦ ποδὸς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ συστοίχου ἡμιμορίου τῆς γεφύρας, φέρονται πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῶν πυραμίδων τοῦ προμήκους μυελοῦ. Ἐνταῦθα χιαζόμεναι πρὸς ἀλλήλας διήκουσιν ἐπὶ τὴν ἀντίστοιχον πλευρὰν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἀποτελοῦσαι ἐκεῖ τὸ *χιαζόμενον πυραμιδικὸν δεμάτιον* τῶν πλαγίων δεσμίδων, οὗ αἱ ἶνες κατὰ τὴν διὰ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ πορείαν ἀποχωριζόμεναι διαδοχικῶς ἀπ' ἀλλήλων καταλήγουσιν εἰς τὰ γαγγλιακὰ κύτταρα τῶν προσθίων κεράτων τῆς φαιᾶς οὐσίας. Μικρὸν μέρος ὅμως τῶν ἐκ τῶν κινητικῶν κέντρων ἐκφυομένων ἰνῶν δὲν χιάζεται ἐπὶ τῶν πυραμίδων, ἀλλὰ διελθὸν καὶ αὐτὸ διὰ τῆς κάψης καὶ τοῦ ποδὸς τοῦ ἐγκεφάλου φέρεται ἐπὶ τὴν ὁμώνυμον πλευρὰν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἀποτελοῦν ἐνταῦθα τὸ *ὀρθὸν πυραμιδικὸν* δεμάτιον τῶν προσθίων δεσμιδων. Ἀλλὰ καὶ τοῦ δεματίου τούτου αἱ πλεῖσται ἶνες διερχόμεναι ἀλληλοδιαδόχως καὶ βαθμηδὸν διὰ τοῦ προσθίου λευκοῦ συνδέσμου καταλήγουσι καὶ αὗται εἰς τὰ κύτταρα τῶν προσθίων κεράτων τῆς ἑτερωνύμου πλευρᾶς. Ὥστε καὶ τὸ δεμάτιον τοῦτο εἶναι οὐσιωδῶς χιαστόν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ καταλήξει αὐτοῦ.

Ὡς αἱ κινητικαὶ οὕτω καὶ αἱ αἰσθητικαὶ ἶνες χιάζονται καὶ αὗται κατὰ τὸ πλεῖστον. Αἱ αἰσθητικαὶ ἶνες αἱ ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος ἐκπορευόμεναι, ἀφοῦ διέλθωσι πᾶσαι διὰ τοῦ ὀπισθίου σκέλους τῆς ἔσω κάψης, διήκουσιν εἶτα ἐπὶ τὸ ἑτερώνυμον ἡμιμόριον τοῦ ἐγκεφάλου καὶ καταλήγουσιν εἰς τὰ διάφορα αἰσθητικὰ κέντρα τοῦ φλοιοῦ αὐτοῦ. Μέρος ὅμως αὐτῶν διήκει ἐπὶ τὸ ὁμώνυμον ἡμισφαίριον. Αἱ αἰσθητικαὶ ἶνες ἐξορμῶνται πρὶν διέλθωσι διὰ τῆς ἔσω κάψης ἐκ τῶν κατωτέρων αἰσθητικῶν κέντρων (διὰ τῆς δεσμίδος τοῦ Reil καὶ τοῦ συστήματος τῆς καλύπτρας τῶν ἐγκεφαλικῶν σκελῶν) ἐκ τοῦ τετραλόφου καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθίου τμήματος τῶν ὀπτικῶν θαλάμων. Ἕνεκα τοῦ χιασμοῦ τούτου τῶν νευρικῶν ἰνῶν τὸ δεξιὸν ἡμισφαίριον τοῦ ἐγκεφάλου διέπει τὸ ἀριστερὸν ἡμιμόριον τοῦ σώματος καὶ ἀντιστρόφως τὸ ἀριστερὸν τὸ δεξιόν. Κατ' ἀκολουθίαν βλάβαι τοῦ δεξιοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἡμισφαιρίου ἐπιφέρουσι διαταραχὰς εἰς τὰς λειτουργίας τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου τοῦ σώματος καὶ ἀντιστρόφως.

Αἱ λειτουργίαι ἀμφοτέρων τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων δὲν εἶναι ἐντελῶς ὅμοιαι πρὸς ἀλλήλας, οὔτε ἴσαι κατὰ τὴν ἔντασιν. Τὰ $\frac{98}{100}$ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν εἰσὶ *δεξιόχειρες*, τὸ δὲ κέντρον τοῦ λόγου κεῖται ἐν τῷ ἀριστερῷ ἡμισφαιρίῳ. Ἡ *ἀρθρωτικὴ ἀφασία*, ἤτοι ἡ ἀπώλεια τῆς μνήμης τῶν κινήσεων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἄρθρωσιν ὡρισμένης λέξεως, εἶναι ἀποτέλεσμα βλάβης τοῦ ὀπισθίου τριτημορίου (βάσεως ἢ ποδὸς) τῆς τρίτης ἢ κάτω ἀριστερᾶς μετωπιαίας ἕλικος. Ἡ *ἀγραφία*, ἤτοι ἡ ἀπώλεια τῆς μνήμης τῶν μυϊκῶν κινήσεων τῆς χειρὸς τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τὸ γράφειν ὡρισμένην λέξιν, εἶναι ἀποτέλεσμα βλάβης τῆς βάσεως τῆς δευτέρας ἀριστερᾶς μετωπιαίας ἕλικος. Ἡ *ἀλεξία*, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἀπόλλυσι τὴν μνήμην τῶν ὀπτικῶν εἰκόνων τῶν λέξεων, ἐπιγίνεται ἕνεκα βλάβης τῆς ἀριστερᾶς γωνιώδους ἕλικος (gyrus angularis) τοῦ βρεγματικοῦ λοβοῦ καὶ τῆς ἀριστερᾶς δευτέρας ἰνιακῆς ἕλικος. Ἡ δὲ *λεξικὴ κώφωσις*, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἀπόλλυσι τὴν μνήμην τῶν ἀκουστικῶν εἰκόνων τῶν λέξεων, ἐπέρχεται ἕνεκα βλάβης τῆς ἀριστερᾶς ἄνω κροταφικῆς ἕλικος. Ἐπίσης ἡ *ἀγραμματία*, ἡ *παράφασις* καὶ πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς ἀφασίας εἰσὶν ἀποτελέσματα βλάβης τῶν ἀντιστοίχων κέντρων τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου καὶ τούτου ἕνεκα συνοδεύει ταύταις δεξιὸ ἡμιπληγία. Ἐπὶ τῶν *ἀριστερογείρων* ὅμως τὰ κέντρα τοῦ λόγου ἐνεδράζονται ἐν ταῖς ἀντιστοίχοις μοίραις τοῦ δεξιοῦ ἡμισφαιρίου, κατ' ἀκολουθίαν ἐπ' αὐτῶν τῇ ἀφασίᾳ συνοδεύει ἀριστερὰ ἡμιπληγία.

Ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐπὶ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τὸ μᾶλλον δρῶν ἐγκεφαλικὸν ἡμισφαίριον εἶναι τὸ ἀριστερόν. Ἡ ἑξῆς ὅμως παρατήρησις φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Ἂν δηλαδὴ ἐπιψαύσωμεν ἐλαφρῶς διὰ πτεροῦ τὸ πρόσωπον ὑπνώττοντος ἀνθρώπου, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰς ἀμυντικὰς κινήσεις θὰ ἐκτελῇ οὗτος πάντοτε διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, οὐ μόνον ὅταν κατάκειται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅταν κατάκειται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ὅταν οἱαδήποτε ἄλλη αἰτία ἐρεθίσῃ τὸ πρόσωπον ὑπνώττοντος. Ἂν π.χ. κόρεις, κώνωπες, μυῖαι ἢ ἄλλο τι ἔντομον ψαύσῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Αἱ κινήσεις αὗται προς ἀποδίωξιν τῶν ἐνοχλούντων ἐντόμων γίνονται πάντοτε διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἀδιαφόρως ἂν ἡ πλευρὰ τοῦ σώματος, ἐφ' ἧς κατάκειται ὁ ὑπνώττων, εἶναι ἡ δεξιὰ ἢ ἡ ἀριστερὰ ἢ ἂν τὸ ἐπιψαυόμενον ἢ ὁπωσδήποτε ἐρεθιζόμενον εἶναι τὸ δεξιὸν ἢ ἀριστερὸν ἡμιμόριον τοῦ προσώπου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο φαίνεται ἀντικροῦον τὴν γνώμην περὶ ἐπικρατεστέρας δράσεως τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου, βαθυτέρα ὅμως σκέψις ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετον. Διότι, ἂν τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον εἶναι τὸ μᾶλλον δρῶν, κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὸ μᾶλλον καταπονούμενον, ἕπεται ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει ἀνάγκην βαθυτέρου ὕπνου. Κατ' ἀκολουθίαν ὡς ἐν τῇ ἐγρηγόρσει τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον ἐργάζεται μᾶλλον, οὕτω καὶ ἐν ὕπνῳ εἶναι καὶ τὸ βαθύτερον ὑπνῶττον, ἤτοι μᾶλλον ἀδρανοῦν.

Πᾶσα ἄρα ἀντίδρασις κατ' ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν θὰ γίνεται, διαρκοῦντος τοῦ ὕπνου, διὰ τοῦ ἧττον βαθέως ὑπνώττοντος ἐγκεφαλικοῦ ἡμισφαιρίου, ἤτοι τοῦ δεξιοῦ. Ἐν τῷ ὕπνῳ ἄρα, τῷ φυσιολογικῷ τοὐλάχιστον, εἴμεθα κατ' ἀνάγκην ἀριστερόχειρες. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων εἰσὶν ἀριστερόχειρες, ἔτι δὲ τὸ ἀριστερὸν ἡμιμόριον τοῦ σώματος αὐτῶν εἶναι εὐαισθητότερον τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὸ ἄλγος καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἁφῆς. Διὰ τοῦ δυναμομέτρου ἐξεταζομένων τῶν χειρῶν τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων ἀποδεικνύεται ἡ ἀριστερὰ χεὶρ συνηθέστερον ἔχουσα μείζονα ἰσχὺν τῆς δεξιᾶς. Καὶ τὸ βάδισμα προσέτι τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων διαφέρει τοῦ βαδίσματος τῶν συνήθων ἀνθρώπων. Ἂν προσέξῃ τις καλῶς θὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὰ ἀριστερὰ βήματα τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων εἶναι μακρότερα ἢ τὰ δεξιὰ καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἀξονικῆς γραμμῆς παρεκκλίνουσι μᾶλλον πρὸς τὰ δεξιά. Ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι παρὰ τοῖς ἐκ γενετῆς κακούργοις τὸ ἐπικρατέστερον ἐγκεφαλικὸν ἡμισφαίριον εἶναι τὸ δεξιόν. Τὸ αὐτὸ ὅμως παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρίων λαῶν. Μέγα μέρος τούτων χρῆται τῇ ἀριστερᾷ χειρί, πολλαὶ δὲ παρατηρήσεις πείθουσιν ὅτι οἱ ἄγριοι προϊστορικοὶ πρόγονοι ἡμῶν ἦσαν ἀριστερόχειρες. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀριστεροχειρία εἶναι κοινὴ ἰδιότης τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων, τῶν ἀγρίων λαῶν καὶ τῶν ἀγρίων καὶ βαρβάρων προϊστορικῶν προγόνων ἡμῶν, διὰ τοῦτο πολὺ εὐλόγως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἰδιότητα ταύτην τῶν ἐκ γενετῆς κακούργων ὡς ἀποτέλεσμα *προγονισμοῦ* (Atavismus), ἤτοι ἀποτέλεσμα ἁλματικῆς κληρονομίας παρὰ τῶν ἀρχεγόνων ἀγρίων προγόνων τοῦ ἀνθρώπου. Δ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ἀρίστευμα (τό)· ἀριστεία, ἀνδραγάθημα.

ἀριστεύς· ὁ ἄριστος, ὁ μεταξὺ ἄλλων πρῶτος.

Ἀριστεὺς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος· βλ. Ἀρισταῖος.

—**Ἀριστεὺς** (καὶ *Ἀριστέας*). Συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς ἐκ Προκοννήσου, ἀκμάσας κατὰ τὸ ἔτος 565 π. Χ. Ἔγραψεν ἔπος ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν Ἀριμασπῶν, ὑπερβορείων Σκυθῶν, ὁ Σουίδας δ' ἀναφέρει, ὅτι συνέταξε καὶ θεογονίαν εἰς πεζὸν λόγον (βλ. καὶ λ. Ἀριμασποί). Α. Δ.

—**Ἀριστεὺς** (καὶ *Ἀριστέας*). Υἱὸς τοῦ Ἀδειμάντου, Κορίνθιος. Οὗτος ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Κορινθίων κατὰ τὸ 432 π. Χ. μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν πρὸς βοήθειαν τῆς Ποτιδαίας, ἥτις εἶχεν ἀποστατήσει τῶν Ἀθηνῶν. Ὅτε ἐπῆλθον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῆς Ποτιδαίας, ὁ μὲν Ἀριστεὺς εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περδίκκας, διαρρήξας τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μακεδονίας ὑπ' αὐτῶν, εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἀποστατησασῶν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον εἰς τὰ νῶτά των τὴν Ὄλυνθον, δεύτερον ὁρμητήριον τῶν ἀποστατησασῶν πόλεων, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Ἀριστέως καὶ Περδίκκα, οἵτινες διὰ τῶν στρατευμάτων των εἶχον φράξει τὴν στενὴν εἴσοδον τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Παλλήνης. Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μάχην εἰς τὸ ἓν κέρας ἐνίκησεν ὁ Ἀριστεὺς καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί του παρατεταγμένους, καταδιώξας αὐτοὺς μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ὀλύνθου· εἰς τὸ ἄλλο ὅμως κέρας ἐνίκησαν κατὰ κράτος οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀπέναντί των Ποτιδαιάτας καὶ Πελοποννησίους, καταφυγόντας εἰς τὰς πύλας τῆς Ποτιδαίας, καὶ οὕτως ὁ Ἀριστεύς, ὅτε ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς διώξεως, εὗρεν ἀποκεκομμένην τὴν πρὸς τὴν Ποτίδαιαν ὁδόν. Δι' ἡρωϊκῆς ὅμως ἐφόδου κατώρθωσεν ὁ Ἀριστεὺς νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς θαλάσσης στενοῦ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ποτίδαιαν, τὴν ὁποίαν εὐθὺς ἀμέσως ἀπέκλεισαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τειχῶν ἅτινα ἀνήγειρον ἑκατέρωθεν αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ὀλύνθου καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Παλλήνης, καὶ δύο μοιρῶν στόλου αἵτινες ἐφύλασσον τὰς ἑκατέρωθεν τῆς πόλεως θαλάσσας (τὸν Θερμαϊκὸν καὶ τὸν Τορωναῖον κόλπον). Ὁ Ἀριστεὺς ὅμως διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ περιφρουροῦντος τὴν πόλιν ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ ἐκπλεύσας εἰς Πελοπόννησον παρεκίνει τοὺς συμπολίτας του καὶ τοὺς συμμάχους των εἰς ἀποστολὴν στρατοῦ ἐναντίον τῶν πολιορκούντων τὴν Ποτίδαιαν Ἀθηναίων. Βραδύτερον, κατὰ τὸ 429 π.Χ., ὁ Ἀριστεὺς προΐστατο τῆς πρεσβείας ἥτις, περιλαμβάνουσα ἐκτὸς αὐτοῦ τρεῖς Σπαρτιάτας καὶ ἕνα Τεγεάτην, ἀπεστάλη εἰς Περσίαν διὰ νὰ παρορμήσῃ, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ σατράπου τῆς Μ. Ἀσίας Φαρνάκου, τὸν μέγαν βασιλέα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Πελοποννησίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ πρέσβεις ὅμως οὗτοι δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς Περσίαν, διότι θελήσαντες καθ' ὁδὸν νὰ προσελκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τὸν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων Σιτάλκην, ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῶν Θρᾳκῶν, προεκάλεσαν τὴν ἐναντίον των ἀγανάκτησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Σιτάλκου Σαδόκου, ἐπιτίμου Ἀθηναίου πολίτου, ὅστις συνέλαβεν αὐτοὺς ἐνῷ διέβαινον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅτε ἤχθησαν οὗτοι εἰς Ἀθήνας, ἦτο τόση ἡ μανια τοῦ πλήθους ἐναντιον των καὶ τόσον ἰδίως τὸ μῖσός του κατὰ τοῦ Ἀριστέως, τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἀποστασίας τῆς Ποτιδαίας καὶ ἐπικινδυνοτάτου ἐξ ὅλων τῶν Πελοποννησίων, ὥστε ἐθανάτωσεν αὐτοὺς ἀκρίτους κατ' αὐτὴν τὴν εἰς Ἀθήνας ἡμέραν τῆς ἀφιξεώς των. Εἰς τὴν τοιαύτην μάλιστα συμπεριφορὰν τῶν Ἀθηναίων οἱ Σπαρτιᾶται διεῖδον τὸν δάκτυλον τῆς θείας Προνοιας, ἥτις ἐτιμώρησε τοὺς πρεσβευτάς των, υἱοὺς ὄντας τῶν πρὸς τὸν Δαρεῖον πρέσβεών των, πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων, οἵτινες εἶχον ἐπανέλθει ἐξ αὐτοῦ σῶοι, ἂν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον φονεύσει τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου (Ἡροδ. Ζ' 134). ΚΛΨ.

—**Ἀριστεὺς** (ἢ *Ἀριστίων*). Φίλος παιδικὸς τοῦ ῥήτορος Δημοσθένους, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Σάμου. Οὗτος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ μεγάλου ῥήτορος πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν συνδιαλλαγὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μακεδόνος στρατηγοῦ, ἀναφέρει δὲ αὐτὸν ὁ ῥήτωρ Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους λόγῳ του. Σ. Ι. Φ.

—**Ἀριστεὺς** (ἢ *Ἀρισταῖος*). Ἀνδριαντοποιὸς ἐκ Κύπρου, ἀκμάσας πιθανῶς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ.Χ. Εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο μαρμαρίνων Κενταύρων, ἀνευρεθέντων ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Ἀδριανοῦ τῷ 1746 καὶ ἀποκειμένων σήμερον ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Καπιτωλίου.

—**Ἀριστεύς**. Πλὴν τῶν εἰρημένων τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὀλιγώτερον ὀνομαστοί, ἐν οἷς: —1) *Ἀριστεὺς* καὶ *Ἀριστέας ὁ Χείμωνος* ἐξ Ἄργους, νικητὴς δολίχου ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα ἶχε στηθῇ ἡ εἰκών του, ἔργον Παντία τοῦ Χίου, ὡς καὶ τοῦ πατρός του, νικητοῦ ἐν τῇ πάλῃ.—2) Ἄρχων τις ἐν Ἄνδρῳ.—3) Ὁ υἱὸς τοῦ Πελλίχου, εἷς τῶν τριῶν ναυάρχων τοῦ ἡττηθέντος ὑπὸ τῶν Κερκυραίων πρὸ τῆς Ἐπιδάμνου στόλου τῶν Κορινθίων πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (*Θουκ.* Α' 29).—4) Ἐπώνυμός τις ἄρχων ἐν Ῥόδῳ.—5) Ἐπώνυμός τις ἄρχων ἐν Ταυρομενίῳ.—6) Ἐφορός τις τῶν Λακεδαιμονίων, ὅστις μετὰ δύο ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπεστάλη πρὸς τὸν Βρασίδαν εἰς Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν κατάστασιν καὶ διαφωτίσῃ ἐπιστρέφων περὶ τούτων τὴν πόλιν. ΚΛΨ.

Ἀριστεύς, Φρῖξος. Ζωγράφος Ἕλλην, γεννηθεὶς τῷ 1879. Τερματίσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Σχολῇ Καλῶν Τεχνῶν μετέβη εἰς Μόναχον τῆς Βαυαρίας, ὅπου ἐφοίτησεν ἐν τῇ ἐκεῖ Ἀκαδημίᾳ. Πρωτεύοντα ἐκ τῶν ἔργων του θεωροῦνται ὁ «Ναπολέων» καὶ τὸ «πνεῦμα τοῦ Μπετόβεν». Ω.

ἀρίστευσις (ἡ)· τὸ νὰ ἀριστεύσῃ τις, ἀριστεία.

ἀριστεύω· εἶμαι ἢ γίνομαι ἄριστος, δηλ. τέλειος, ἄμεμπτος, ἢ ὁ ἄριστος, ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν ἄλλων· ἀρχ. γνώμ. «αἰὲν ἀριστεύειν» (βλ.λ.)· || λαμβάνω εἰς τὰς ἐξετάσεις τὸν βαθμὸν ἄριστα.

Ἀρίστηνον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς ἐν Δ. Θρᾴκῃ ὑπαγόμενος εἰς τὸν δῆμον Ἀλεξανδρουπόλεως τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἕβρου, ἐπὶ τουρκοκρατίας καλούμενος *Μπέ-κιοΐ*. Ἀποτελεῖται ἐκ τριάκοντα οἰκογενειῶν προσφύγων τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης. Κατῳκεῖτο πρότερον ὑπὸ Τούρκων, ὧν ἐλάχιστοι παραμένουσι, τῶν πλείστων ἀπελθόντων ἐπὶ Βουλγαροκρατίας. Ἀπέχει ὀλίγον τῆς Ἀνθείας, πρὸς Ἀνατολὰς τῆς ὁποίας κεῖται καὶ τῆς ὁποίας θεωρεῖται συνοικία. Ι. Τ.

Digitized by Google

Ἀριστηνός, Ἀλέξιος. Διάκονος καὶ νομοφύλαξ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάνου τοῦ Κομνηνοῦ (1118-1144), ὁ Ἀριστηνὸς κατ' αὐτοκρατορικὸν κέλευσμα συνέταξεν ἐν ἔτει 1130 ἑρμηνείαν εἰς τὴν σύνοψιν τῶν κανόνων τὴν ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Ἐφεσίου γραφεῖσαν, βραδύτερον δὲ συμπληρωθεῖσαν. Ὁ Ἀριστηνὸς ὁτὲ μὲν παραφράζει τὴν εἰρημένην σύνοψιν τῶν κανόνων, ἐκθέτων σαφέστερον τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, ὁτὲ δὲ οὐδεμιᾷ ἐπιλαμβάνεται ἑρμηνείας, δηλῶν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι «σαφές». Ὁ τίτλος τῆς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ἀριστηνοῦ περιεχούσης συλλογῆς ἔχει οὕτω: «Νομοκάνονον σὺν Θεῷ ἑρμηνευθὲν παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου νομοφύλακος κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ». Ἐν τῷ ὑπὸ Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ ἐκδοθέντι «Συντάγματι τῶν ἱερῶν κανόνων», ἡ ἑρμηνεία τοῦ Ἀριστηνοῦ παρατίθεται οὐχὶ ἐν μορφῇ αὐτοτελοῦς συλλογῆς, ἀλλὰ παρ' ἑκάστῳ κανόνι μετὰ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Βαλσαμῶνος. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Ἀριστίας *Φλιάσιος.* Υἱὸς τοῦ Πρατίνα, εἰσαγαγὼν τὸ *σατυρικὸν δρᾶμα* κατὰ τὴν 64ην ἢ 70ὴν ὀλυμπιάδα (*Ἀθήν.* 15, 686 α).

Ἀριστίας, *Κωνσταντῖνος.* Θεατρικὸν ψευδώνυμον τοῦ ἐν Κων/πόλει γεννηθέντος τῷ 1799 *Κωνσταντίνου Κυριακοῦ*, ἐνθουσιώδους Ἕλληνος δράσαντος μετέπειτα ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἔτυχε μεγάλης μορφώσεως, ἐγκαίρως δὲ μυηθεὶς ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς Βουκουρέστιον ἐγένετο τῇ 17ῃ Μαρτίου 1821 ἐν τῇ οἰκίᾳ Βελλίου ἡ ὕψωσις τῆς τριχρόου σημαίας τοῦ Ἀγῶνος, ταύτην ἐκράτει, ἐν μέσῳ τῶν ἱερέων, πλήρης ἐνθουσιασμοῦ, ὁ Ἀριστίας, μεθ' ὃ περιῆλθε τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἀκολουθούμενος ὑπὸ ὁπλιτῶν κρατούντων ἀνεσπασμένα τὰ ξίφη καὶ πλήθους πολιτῶν ψαλλόντων τὰ θούρια τοῦ Ῥήγα (*Φιλήμονος τ. Β' σ.* 133-4). Ἐπολέμησεν ὡς ἱερολοχίτης ἐν Δραγατσανίῳ ἡρωϊκώτατα, ὅπου διέτρεξε καὶ σοβαρὸν κίνδυνον.

Σοβαρώτερα ὅμως εἶναι ἡ θεατρικὴ καὶ φιλολογικὴ του δρᾶσις, εἰς ἣν ἄλλως τε ὀφείλει καὶ τὴν φήμην του.

Ὅτε κατὰ τὸ 1817 ἡ θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ *Δομνίτσα* Ραλλοῦ διενοήθη νὰ ἱδρύσῃ ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικὴν σκηνήν, μεταξὺ τῶν πρώτων ἐκλήθη καὶ ἔλαβε μέρος εἰς αὐτὴν καὶ ὁ Ἀριστίας, ὅστις τοσοῦτον ηὐδοκίμησεν ἐν τῇ ὑποδύσει διαφόρων ρόλων, ὥστε ἀπεστάλη δι' ἐξόδων τοῦ ἡγεμόνος εἰς Παρισίους, ὅπως σπουδάσῃ καὶ τὴν ὑποκριτικὴν παρὰ τῷ διασήμῳ τότε ἠθοποιῷ Τάλμα Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Καρατζᾶ κατὰ τὸ 1818, ὁ Ἀριστίας, διακόψας τὰς σπουδάς του, ἐπανῆλθεν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἔλαβε μέρος ὡς πρωταγωνιστὴς εἰς τὴν τότε ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Καρατζᾶν εἰς τὴν Ἡγεμονίαν Ἀλεξάνδρου Σούτσου ἱδρυθεῖσαν ἑλληνικὴν σκηνήν, ἐν ᾗ παρέμεινε δρῶν ἐπιτυχῶς μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτῆς κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου ἀνεχώρησεν ἐκ Βλαχίας, εὑρίσκομεν δὲ αὐτὸν τῷ 1825 ἐν Κερκύρᾳ διδόντα μετ' ἐρασιτεχνῶν ἑλληνικὰς παραστάσεις. Ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ἐν Βλαχίᾳ, ἐπανῆλθεν ἐκεῖ ὁ Ἀριστίας, ὅπου ἐξηκολούθησε τὰς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐνεργείας του, αἵτινες καὶ ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξερουμανίσθη τελείως χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἰωάννου Κομπινεάνου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἡλιάδου, οἵτινες καὶ συνέστησαν πρὸς τοῦτο τῷ 1835 Φιλαρμονικὴν καὶ Φιλολογικὴν ἑταιρείαν.

Τόσον ἐκ τοῦ καταστατικοῦ τῆς ῥηθείσης ἑταιρείας ὅσον καὶ τῶν τότε ἐφημερίδων, τοῦ «*Ρουμουνικοῦ Ταχυδρόμου*» καὶ τῆς «*Ἐφημερίδος τῶν Θεάτρων*» μανθάνομεν, ὅτι ψυχὴ ἐν πάσῃ ἐκείνῃ τῇ πνευματικῇ ἐργασίᾳ ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστίας. Οὗτος ἔδωκεν εἰς τοὺς τότε Ρουμάνους φιλολόγους τὸ παράδειγμα τῆς ἐκ ξένων γλωσσῶν μεταφράσεως εἰς τὴν ρουμανικὴν τῶν πεφημισμένων τότε ἔργων τοῦ Μεταστασίου, τοῦ Ἀλφιέρη καὶ ἄλλων. Βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, προσέδωκεν, ἐφ' ὅσον ἠδύνατο, τὴν χάριν τῆς μητρικῆς του γλώσσης εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ρουμανικῶν μεταφράσεών του. Μετέφρασεν οὕτω τὸν *Σαοὺλ* καὶ τὴν *Βιργινίαν* τοῦ Ἀλφιέρη, τὸν *Βίαιον γάμον* τοῦ Μολιέρου καὶ ἄλλα δράματα καὶ κωμῳδίας.

Ἐν τούτοις, ὁ ἐνθουσιώδης Ἀριστίας, ὅστις μόνον εἰς τὰς παροτρύνσεις τοῦ ἡγεμόνος Γκίκα ἐνδόσας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρουμανικοῦ θεάτρου, διότι μόνον ἑλληνικὸν τοιοῦτον ὠνειρεύετο πάντοτε ἐν Ρουμανίᾳ δὲν κατώρθωσε μεθ' ὅλας του τὰς προσπαθείας νὰ ἐγκαινιάσῃ διὰ ρουμανικοῦ δράματος τὸ ἐθνικὸν ρουμανικὸν θέατρον, ὅπερ, εὐθὺς ὡς ἐπέτρεψαν αἱ περιστάσεις, ἐγκαινιάσθη τὴν 30 Αὐγούστου 1837 διὰ κωμειδυλλίου τοῦ ποιητοῦ Ι. Ἡλιάδου Ρυδουλέσκο ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ρουμανικὴ ἑορτή.* Πλὴν καὶ τὸ θέατρον αὐτό, μετὰ ὀλιγοχρόνιον βίον, ἔκλεισε τὰς πύλας του. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον ἔργον αὐτοῦ, ὡς ποιητοῦ, εἶναι ἡ μετάφρασις τῆς Ἰλιάδος εἰς ρουμανικοὺς στίχους, ἥτις δὲν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ συνόλῳ της. Εἰς νέαν μετάφρασιν, γενομένην τῷ 1867, τελείως διάφορον τῆς πρώτης, ὁ Ἀριστίας προσεπάθησε νὰ γράψῃ ρουμανικὰ ἑξάμετρα, ὅμοια πρὸς τὰ ἑλληνικά. Ἀπέδωσε τὸ κείμενον τῆς Ἰλιάδος στίχον πρὸς στίχον, ἀλλὰ μετεχειρίσθη πληθὺν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν λέξεων, αἵτινες καθιστῶσι τὴν μετάφρασίν του ἀκατανόητον εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Πάντως ἡ μετάφρασις αὕτη ὑπῆρξε σπουδαῖον γεγονὸς διὰ τὴν ρουμανικὴν λογοτεχνίαν, ὡς συνάγεται καὶ ἐξ ἐπιστολῆς συγχαρητηρίου ἀποσταλείσης εἰς τὸν Ἀριστίαν ὑπὸ τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Γκίκα.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ρουμανικοῦ θεάτρου ὁ Ἀριστίας, ἀφοῦ ἐπὶ ὁλόκληρον τριετίαν παρέμεινεν ἐν Βουκουρεστίῳ διδάσκων ὡς καθηγητὴς τὴν ἑλληνικὴν καὶ γαλλικὴν φιλολογίαν, τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου πάντοτε ὀνειρευόμενος, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ ἐλευθέρου πλέον βασιλείου τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐπραγματοποιεῖτο τὸ ὄνειρόν του Ἡ ἀπόφασίς του ἐξετελέσθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1840, ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατελήφθη, μόλις ἐπάτησε τὸ ἐλεύθερον τῆς Ἑλλάδος χῶμα, περιγράφεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγῳδίας του *ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων*, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὀλί-

Κωνσταντῖνος Ἀριστίας.

γους μῆνας κατόπιν. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἄφιξίς του ἀνεκίνησε καὶ πάλιν τὸ περὶ ἑλληνικοῦ θεάτρου ζήτημα, τῇ ἐνεργείᾳ δὲ αὐτοῦ συνέστη καὶ ἑταιρία *Φιλοδραματική*, τῆς ὁποίας πρώτη φροντὶς ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις μακροσκελεστάτης *προσκλήσεως περὶ ἑλληνικοῦ θεάτρου* (βλ. «*Τὰ Παρασκήνια*» Α' ἀριθμ. 8 1924). Τὴν *πρόσκλησιν* ταύτην, ἐν ᾗ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, διὰ μακρῶν ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως τοῦ θεάτρου ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ, συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστίου, τὴν υἱοθέτησαν διὰ τῆς ὑπογραφῆς των οἱ Γ. Λεβέντης, Ι. Ῥίζος, Παναγ. Σοῦτσος, Σπ Π. Τριανταφύλλης, Π. Σ. Ὁμηρίδης, Κ. Γκαρμπολᾶς, Κ. Ν. Γαλάτης, Λουκᾶς Πύργος, Γ. Γεννάδιος, Ι. Α. Σωμάκης, Α. Ρ. Ραγκαβῆς, Δ. Δρόσος, Κ. Δομβάνδος, Π. Κ. Ἠπίτης, Δ. Ν. Φωτίλας καὶ Κ. Κοκίδης, οἵτινες, εἰς τοῦτο καὶ μόνον περιορισθέντες, οὐδεμίαν ἄλλην ἐνέργειαν κατέβαλον. Ἐν τούτοις, τελευταῖον καταβαλὼν προσπάθειαν ὁ ἐγκαταλειφθεὶς καλλιτέχνης, κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ καὶ προγυμνάσῃ θίασον ἐξ ἐρασιτεχνῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου παρουσιάσθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις σκηνῆς τοῦ θεάτρου *Μπούκουρα* τὴν 24 Νοεμβρίου 1840. Τὸ διδαχθὲν ἔργον ἦτο ὁ *Ἀριστόδημος* τοῦ Μόντι. Ἡ παράστασις ἐπέτυχε πλήρως, ὁ Ἀριστίας κυριολεκτικῶς ἀπεθεώθη ὑπὸ τῶν θεατῶν, αἱ δὲ ἐφημερίδες ἐπὶ ἡμέρας ἐδημοσίευον ἐνθουσιώδεις κρίσεις.

Ἡ παράστασις τοῦ «*Ἀριστοδήμου*» ἐπανελήφθη καὶ τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1840, πλὴν ἦτο καὶ ἡ τελευταία, καθόσον ἀντενέργειαι σοβαραὶ καὶ ἐκ μέρους τῶν Βαυαρῶν, οἵτινες ὑποστηρίζοντες τὸ ἰταλικὸν μελόδραμα ἐπολέμησαν πάντοτε τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, καὶ ἐκ μέρους ἐπισήμων Ἑλλήνων καὶ ἄλλων, ἐματαίωσαν τὰ σχέδια τοῦ Ἀριστίου καὶ τῆς Φιλοδραματικῆς ἑταιρίας, ἥτις μετ' ὀλίγον καὶ διελύθη. Ὁ Ἀριστίας ἀπογοητευθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν τοῦ ἀνασυσταθέντος ἐθνικοῦ ρουμανικοῦ θεάτρου, εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου παρέμεινε μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν. Τῷ 1848 διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ρουμανίας, γενόμενος μάλιστα καὶ ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος. Συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξωρίσθη, ἐπιστρέψας δὲ μετὰ πάροδον δύο ἐτῶν εἰς τὴν Ρουμανίαν, διωρίσθη ἐκ νέου καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Βουκουρεστίου. Μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ Ρουμᾶνοι, εὐγνωμονοῦντες, ἀνήρτησαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Ἐθνικοῦ των θεάτρου τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀριστίου. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀριστίδα (ἡ) (Aristida) (*Βοτ.*). Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς. Γνωστότερον εἶδος *ἀριστίδα ἡ τεραστία* (Aristida prodigiosa), ἰθαγενὴς τῆς Δ. Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀρίστιλλος (Aristillus) (*Ἀστρονομ.*). Κρατὴρ τῆς Σελήνης, κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς, ἀλλ' ἐγγύτατα τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ. Εὑρίσκεται πρὸς βορρᾶν τοῦ Αὐτολύκου καὶ δυτικῶς τοῦ Ἀρχιμήδους, μεθ' ὧν σχηματίζει ὀρθογώνιον περίπου τρίγωνον. Αἱ κατὰ προσέγγισιν σεληνογραφικαί του συντεταγμέναι εἶνε αἱ ἑξῆς: μήκ. 2° Δ καὶ πλάτ. +33°. Ὁ κρατὴρ οὗτος ἔχει διάμετρον περὶ τὰ 55 χλμ. καὶ ὕψος κατὰ τὴν ἀνατολικήν του πλευρὰν 4.000 μ. περίπου. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑψοῦται κεντρικὴ κορυφή, ἀποτελοῦσα ἐκδήλωσιν δευτερογενοῦς ἐκρήξεως.

Ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ κρατῆρος διακρίνονται ἀκτινοειδεῖς πτυχώσεις, δίδουσαι ἐντύπωσιν ἐκχυθείσης λάβας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἡφαιστειακῆς δράσεως (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

ἀριστίνδην *ἐπίρρ.*, κατ' ἀρετήν || ἐκλογὴ *ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην*· ἀρχὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἐξελέγοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχοντες (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β', σ. 47α) || δικαίωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ὅπως συγκροτῇ εἰς ὡρισμένας περιστάσεις τὴν Ἱερὸν Σύνοδον οὐχὶ κατὰ τὸ συνταγμάτιον (βλ. λ.) ἀλλὰ δι' ἐλευθέρας ἐπιλογῆς μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ *κλίματος* τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου || κατὰ τὸ Κρητικὸν σύνταγμα τοῦ 1899 (ἄρθ. 42) ὁ ἡγεμὼν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διορίσῃ κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν δέκα μέλη τῆς βουλῆς «*ἐκ τῶν ἐπὶ χρηστότητι καὶ πείρᾳ διακρινομένων πολιτῶν*» ἐξαιρέσει τῶν ἀποτυχόντων κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὑποψηφίων.

ἀριστινικὸν ὀξὺ (Acide aristinique) (*Φαρμακολ.*). Εἶναι συστατικὸν διαφόρων εἰδῶν ἀριστολοχίας. Κόνις κιτρινοπράσινη, κρυσταλλική, τηκομένη εἰς 275°, ἀνταποκρινομένη δὲ εἰς τὸν τύπον $C_{18}H_{18}NO_7$. Εἶναι ἐλάχιστα διαλυτὸν εἰς ἀλκοόλην, αἰθέρα καὶ χλωροφόρμιον καὶ λίαν διαλυτὸν εἰς ἀλκάλια. Εἰς θειικὸν ὀξὺ διαλύεται μετὰ πρασίνης χροιᾶς. Κ. Γ. Μ.

Ἀρίστιππος *ὁ Κυρηναῖος.* Ἱδρυτὴς τῆς λεγομένης Κυρηναϊκῆς σχολῆς, υἱὸς Ἀριτάδου τινὸς καὶ πατὴρ τῆς Ἀρήτης, ἥτις παρ' αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν διδαχθεῖσα, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ σχολάρχου. Ἐκ τῆς πατρίδος του Κυρήνης, ἔνθα, ὡς ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς του θεωρίας συνάγεται, εἶχε γνωρίσει τοῦ Πρωταγόρου τὴν διδασκαλίαν, ἐλθὼν ἔπειτα ὁ Ἀρίστιππος εἰς Ἀθήνας, ἐγένετο ὁμιλητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ ἤσκησε μὲν ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους ῥοπήν τινα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἴσχυσε νὰ μεταβάλῃ τὰς προτέρας του δοξασίας καὶ τὰς τοῦ βίου του συνηθείας. Ὁ Ξενοφῶν, πρὸς δὲ ὁ Ἀρίστιππος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουίδα, δυσμενῶς διέκειτο, παραθέτει ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι (Β', 1) μακρὸν διάλογον τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Ἀρίστιππον, ὃν ὁ Σωκράτης διὰ πολλῶν ἐπειρᾶτο νὰ διδάξῃ αὐτὸν τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὁποίαν εὕρισκεν ὡς τὰ μάλιστα ἁρμόζουσαν εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἄρχῃ τῆς πόλεως. Πρὸς ταῦτα ὁ Ἀρίστιππος ἀντιλέγων, διισχυρίζετο ὅτι μεγάλη ἀφροσύνη εἶναι τὸ νὰ θέλῃ τις ὑπὸ τοιούτους περιορισμοὺς νὰ γίνῃ ἄρχων καὶ ἑκὼν νὰ ἀναλαμβάνῃ τόσον μεγάλας εὐθύνας καὶ τόσον πολλὰς φροντίδας καὶ κόπους διὰ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Μάτην προσπαθεῖ νὰ μεταπείσῃ αὐτὸν ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ὁ Ἀρίστιππος εἰς τὴν ἡδονικήν του δοξασίαν ἐμμένων, ἀπεριφράστως ὁμολογεῖ, ὅτι προτιμᾷ νὰ κατατάσσῃ ἑαυτὸν «*εἰς τοὺς βουλομένους ᾗ ῥᾷστα καὶ ἥδιστα βιοτεύειν*». Ἡ τελευταία αὕτη ῥῆσις τοῦ Ἀριστίππου ἀποτελεῖ καὶ τὸν πυρῆνα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τὴν βάσιν τῆς ὅλης φιλοσοφικῆς θεωρίας τῆς κατόπιν ἐν Κυρήνῃ ἱδρυθείσης ὑπ' αὐτοῦ σχολῆς, τῆς λεγομένης κυρηναϊκῆς ἢ ἡδονικῆς σχολῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀριστίππου. — Ὁ Ἀρίστιππος διδάσκων, ὅπως καὶ ὁ Πρωταγόρας, ὅτι πᾶσαι αἱ διὰ τῶν αἰσθήσεων παραγόμεναι ἐν ἡμῖν ἀντιλήψεις εἶναι καθαρῶς ὑποκειμενικαὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν καταστάσεις, ἐφρόνει ὅτι πᾶσα αἴσθησις παράγει ἐν ἡμῖν κίνησίν τινα· καὶ ἂν μὲν ἡ κίνησις αὕτη εἶναι λεία καὶ ὁμαλή, συναισθανόμεθα ἡδονήν, ἐὰν δὲ ἡ κίνησις εἶναι τραχεῖα καὶ ἀνώμαλος, συναισθανόμεθα λύπην καὶ ἄλγος

Digitized by Google

ψυχικόν. Ὅταν δὲ ἡ κίνησις αὕτη εἶναι λίαν ἀσθενὴς ἢ καὶ ὅλως ἐλλείπῃ, οὐδὲν τότε συναίσθημα γεννᾶται ἐν ἡμῖν. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων ψυχικῶν καταστάσεων ἐκείνη ἥτις φύσει ἀρέσκει καὶ ἧς φύσει ὀρέγονται πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ πάντα τὰ ζῷα, εἶναι ἡ ἡδονή. Οὕτω σαφῶς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἀριστίππου ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ μὲν ἡδονὴ φύσει εὐάρεστος οὖσα εἶναι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἄλγος φύσει δυσάρεστον ὂν εἶναι κακόν. Διὸ καὶ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἡδονῶν, πᾶσα δὲ πρᾶξις τοῦ ἀνθρώπου προσπορίζουσα εἰς αὐτὸν ἡδονήν τινα εἶναι ἀγαθή. Τὴν δὲ ἡδονὴν ἀντιλαμβάνονται ὁ Ἀρίστιππος καὶ οἱ ὀπαδοί του, οὐχὶ ὡς οἱ Ἐπικούρειοι τὴν εὐδαιμονίαν, ὡς ἁπλῆν δηλ. ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὡς ἐνέργειαν καὶ κίνησιν ψυχικὴν πρὸς θετικήν τινα ἀπόλαυσιν. Καὶ ἡδονὰς μὲν λέγοντες οἱ Κυρηναϊκοὶ ἐννοοῦν κυρίως τὰς ἐκ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων προερχομένας, παραδεχόμενοι ἐν τούτοις ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἡδοναὶ ἐκ ψυχικῶν καταστάσεων παραγόμεναι· ἀρχικωτέρας καὶ ἰσχυροτέρας ὅμως θεωροῦν τὰς πρώτας. Εἰς τίνα δὲ εἴτε ἐκ τῶν πρώτων εἴτε ἐκ τῶν δευτέρων ἡδονῶν ὀφείλομεν ἑκάστοτε νὰ ἀποδίδωμεν μεγαλυτέραν ἀξίαν καὶ τίνα ἑπομένως ἡδονὴν ὀφείλομεν ἑκάστοτε νὰ θεραπεύωμεν, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων καὶ εἰς τοῦτο ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἡ φρόνησις, ἡ παιδεία, ἡ ἐπιστήμη, ἤτοι ἡ φιλοσοφία καθόλου. Ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ Ἀριστίππου θεωρίᾳ καταφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τῆς Σωκρατικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ συμφωνία αὐτοῦ πρὸς τὸν Σωκρατικὸν Ἀντισθένην, ὅστις, ὅπως καὶ ὁ Ἀρίστιππος, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπέδιδεν ἀξίαν εἰς τὴν γνῶσιν, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐξυπηρετεῖ πρακτικοὺς ἠθικοὺς σκοπούς. Διὸ καὶ ὁ Ἀρίστιππος τὸ μὲν ἠθικὸν μέρος τῆς γνώσεως, ἤτοι τὴν φιλοσοφίαν, ὡς περὶ τῶν ἠθικῶν πράξεων πραγματευομένην, ἐξετίμα, τὰς δὲ φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ὡς οὐδένα λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ποιουμένας, κατεφρόνει (*Ἀριστοτ.* Μεταφ. 996a 32). Κατὰ τὴν ἀντίληψιν λοιπὸν τοῦ Ἀριστίππου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν μόνον ὁ φιλοσοφικῶς μεμορφωμένος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν, νὰ εἶναι δηλ. ἀπηλλαγμένος τῶν παθῶν καὶ νὰ εἶναι ἑπομένως κύριος ἑαυτοῦ καὶ τῶν περιστάσεων. Μόνον ὁ οὕτω πεπαιδευμένος ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς φρονήσεως ὁδηγούμενος δύναται νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις, νὰ προσπορίζῃ εἰς ἑαυτὸν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ ἐπινοῇ ἑκάστοτε δικαιολογίαν τινὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας του, νὰ εἶναι ἐν μιᾷ λέξει ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Τοιοῦτος δὲ ἦτο ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κυρηναϊκῆς σχολῆς, ἄνθρωπος, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας «ἱκανὸς ἁρμόσασθαι καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους πολλὰς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων περιῆλθεν ὁ Ἀρίστιππος διδάσκων ὡς σοφιστὴς καὶ πρῶτος ἐκ τῶν Σωκρατικῶν, ὡς ὁ Σουΐδας λέγει, ἔλαβε παρὰ τῶν μαθητῶν του μισθοὺς τῆς διδασκαλίας του. Καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου εὑρίσκομεν αὐτὸν μετὰ τοῦ Πλάτωνος.

Εἶχε χαρακτῆρα φαιδρὸν καὶ εὔθυμον καὶ ἑτοιμότητα πνεύματος, διὰ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον. Παρακαλῶν ὁ Ἀρίστιππος τὸν Διονύσιον ὑπὲρ φίλου τινὸς καὶ μὴ εἰσακουόμενος, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ τυράννου καὶ οὕτως ἔπεισεν αὐτόν· ψεγόμενος δὲ ὑπό τινων διὰ τὴν ταπείνωσιν καὶ κολακείαν του ταύτην, εἶπεν· «οὐ ταύτης ἐγὼ τῆς κολακείας αἴτιος, ἀλλὰ Διονύσιος, ὁ ἐν γόνασι τὰς ἀκοὰς ἔχων». Διὰ τὸν χαρακτῆρά του δὲ τοῦτον ὁ Διογένης ἔσκωπτε τὸν Ἀρίστιππον ὡς αὐλοκόλακα, ἀποκαλῶν αὐτὸν «βασιλικὸν κύνα».

Ὁ Ἀρίστιππος, ὅπως καὶ ἄλλοι Σωκρατικοί, ἔγραψε διαλόγους, κατά τινας μὲν 6. κατ' ἄλλους δὲ 25, ἐξ ὧν μόνον οἱ τίτλοι διεσώθησαν παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ· τινὲς ἐκ τῶν διαλόγων του ἦσαν τῆς λεγομένης ἐλαφρᾶς φιλολογίας, ὡς ὁ ἐπιγραφόμενος περὶ τοῦ κατόπτρου Λαΐδος, καὶ αἱ ἀπαντήσεις του εἰς τοὺς ψέγοντας αὐτὸν ὅτι πολυτελῶς ὀψωνεῖ. καὶ ὅτι κέκτηται οἶνον παλαιὸν καὶ ἑταίρας. Κατὰ τῆς περὶ ἡδονῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστίππου ἔγραψε καὶ ὁ Πλάτων τὸν Φίληβον, χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστίππου· κατὰ δὲ τὸν Schleiermacher καὶ ὁ Θεαίτητος τοῦ Πλάτωνος κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστίππου στρέφεται. Τὸ δὲ περὶ παλαιᾶς τρυφῆς σύγγραμμα, ὅπερ καὶ ὁ Λαέρτιος ἀπαριθμεῖ μεταξὺ τῶν εἰς τὸν Ἀρίστιππον ἀποδιδομένων συγγραμμάτων, εἶναι ὑποβολιμαῖον ἔργον ἀνωνύμου τινός, γραφὲν κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, ὡς ἀπέδειξεν ὁ *Wilamowitz* (Autig. v. Karyst. σ. 47/53)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Mentzius* Aristippus philosophus, seu de ejus vitae et moribus Hall 1719. *Wielland*, εἰδικὴ πραγμ. περὶ Ἀριστίππου. Leipz. 1800 *Zeller*, Philosophie d. Griech. Leipz 1892. *Christ*, Gesch. d. Griech. Lit. Münch. 1905- *Pauly-Wissowa*, real Encycl. ἐν λ. Ἀρίστιππος. *Μπάρθ*, Λεξικ. ἐγκυκλ. Ἀθῆν 1890.

— *Ἀρίστιππος ὁ νεώτερος*. Φιλόσοφος Κυρηναϊκός, υἱὸς τῆς Ἀρήτης, τῆς θυγατρὸς καὶ διαδόχου Ἀριστίππου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Κυρηναϊκῆς σχολῆς. Οὗτος διδαχθεὶς τὴν φιλοσοφίαν παρὰ τῆς μητρός του, ἐπωνομάσθη διὰ τοῦτο «ὁ μητροδίδακτος». Ὁ *Εὐσέβιος* (ἐν Εὐαγγ. προπαρ. XIV, 18,71) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἀρίστιππος οὗτος ὁ νεώτερος ἐσυστηματοποίησε τὴν ἡδονικὴν τῆς Κυρηναϊκῆς σχολῆς θεωρίαν, ἧς μόνον τὰς βάσεις ἔθηκεν ὁ πάππος αὐτοῦ Ἀρίστιππος ὁ πρεσβύτερος· τοῦτο ὅμως κατὰ τὸν Zeller δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι τὴν ὅλην συστηματικὴν θεωρίαν τῆς σχολῆς ταύτης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ Πλάτων, γράφων τὸν Φίληβον καὶ τὸν Θεαίτητον, καὶ ὁ Σπεύσιππος ὅστις κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον ἔγραψε σύγγραμμα, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀρίστιππος. Καὶ ὁ Ἀρίστιππος οὗτος διαδεχθεὶς τὴν μητέρα του ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ σχολάρχου τῆς ἐν Κυρήνῃ φιλοσοφικῆς σχολῆς, μαθητὴς δὲ καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Θεόδωρος ὁ ἄθεος.

— **Ἀρίστιππος ὁ Ἀκαδημαϊκός**. Οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὴν λεγομένην Μέσην Ἀκαδημίαν. Καὶ οὗτος ἐκ Κυρήνης καταγόμενος ἤκμασε περὶ τὸ 210 π. Χ., ὑπῆρξε δὲ ὁ διασημότατος τῶν μαθητῶν τοῦ Λακύδου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἀρκεσίλαον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ σχολάρχου τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἔγραψε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου σύγγραμμα, ὅπερ ἐπεγράφετο «περὶ φυσιολόγων».

Α. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

— **Ἀρίστιππος**. Ὄνομα δύο τυράννων τοῦ Ἄργους. Το πρῶτον ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 272 π. Χ. γενομένην ἐκστρατείαν τοῦ Πύρρου κατὰ τῆς Σπάρτης. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ὀλιγαρχικοῦ κόμματος καὶ Μακεδὼν ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν. Ὁ Πύρρος κληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἐφονεύθη εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἄργους, τὸ δὲ κόμμα τοῦ Ἀριστίππου ἐθριάμβευσεν. *Ἀρίστιππος ὁ Β'*, ὅστις κατέλαβε βραδύτερον τὴν ἀρχήν, ἐπολέμησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν κατὰ τοῦ Ἀράτου, ἡττηθεὶς ἐν τέλει ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐν Κλεωναῖς μάχην. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρίστιππος, προσπαθήσας νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, ἐφονεύθη παρά τινος δούλου. Τὰ τόσον δὲ ὅμοια γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν δύο τυράννων ἐγένοντο ἀφορμή, ὥστε ὁ δεύτερος νὰ συγχέεται πρὸς τὸν πρῶτον.

Α. Δ. Κ

Ἄριστις. Περιώνυμος κιθαρῳδός, χαρακτηριζόμενος ὑπὸ τοῦ *Θεοκρίτου* (7,99) ὡς μέγ' ἄριστος.

Ἀριστίων. Ἀθηναῖος φίλος τοῦ Πεισιστράτου, εἰσηγηθεὶς εἰς τὸν δῆμον τὸ ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετράπη εἰς τὸν Πεισίστρατον νὰ προσλάβῃ 50 κορυνηφόρους ὡς σωματοφύλακας, ἵνα δι' αὐτῶν προφυλαχθῇ ἀπὸ τοῦ κινδύνου τοῦ προερχομένου δῆθεν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του (περὶ τὸ 560 π. Χ.).

Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστίων**. Ὀλυμπιονίκης ἐξ Ἐπιδαύρου ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενος.

—**Ἀριστίων**. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ τῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς, χειρουργὸς ἐκ τῶν ἀρίστων, τελειοποιήσας καί τινα τῶν ἐν χρήσει τότε ἰατρικῶν ὀργάνων. Ἦτο υἱὸς τοῦ ἰατροῦ Πασικράτους, ὅστις περὶ τὰ αὐτὰ ἀσχοληθεὶς ἔγραψε καὶ εἰργάσθη ἐπὶ τοῦ *τρισπάστου* (*Ὀρειβάσ*. IV. 407). Ὁ Ἀριστίων ὅμως γράψας ἀπεδείκνυεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἠγνόει τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὀργάνου τούτου σύνθεσιν καὶ κατασκευήν. Ὁ Ἀριστίων μὴ παραδεχόμενος ἔτι τὴν κατασκευὴν τοῦ *γλωσσοκόμου* τοῦ Νυμφοδώρου προσέθηκε τῷ ὀργάνῳ περισσόν τινα ἄξονα (*Ὀρειβ*. IV. 402). Ἐπὶ ἀνατάξεως δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχίονος μετὰ κατάγματος τοῦ ὀστοῦ οὗτος «ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἠθέλησεν ἀμφότερα τὰ συμπτώματα καταρτίζειν» (Αὐτ. IV. 388). Ἔμπλαστρον μέλαν τούτου ἐπουλωτικὸν πρὸς τραύματα, θλάσματα καὶ κατάγματα διεσώθη παρὰ *Σκριβωνίῳ Λάργῳ* (c. CCIX).

ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀριστίων**. Ἀθηναῖος, φιλόσοφος (Ἐπικούρειος ἢ περιπατητικὸς) τοῦ Α' π.Χ. αἰῶνος καὶ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, γνωστὸς διὰ τὴν καταστρεπτικὴν ἀνάμιξίν του εἰς τὸν πρῶτον Μιθριδατικὸν πόλεμον. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον Μιθριδάτης ὁ ΣΤ' βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἔστειλε τὸν στρατηγόν του Ἀρχέλαον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τῶν Ρωμαίων, κατὰ τῶν ὁποίων σφοδρὸν μῖσος καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως ἔτι τοῦ Ἀρχελάου ἐπεκράτει εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ἀρχέλαος μετὰ ἰσχυροῦ στόλου πλεύσας εἰς Δῆλον κατέλαβεν αὐτὴν κατασφάξας μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τοὺς ἐν αὐτῇ Ρωμαίους· παραχωρήσας δὲ τὴν Δῆλον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας τῷ 88 π. Χ. μὲ δύο χιλιάδας στρατιωτῶν καὶ μὲ τὰ χρήματα τοῦ ἐν Δήλῳ ἱεροῦ τὸν Ἀριστίωνα (τὸν ὁποῖον ταυτίζουσί τινες πρὸς ἕτερον φιλόσοφον *Ἀθηνίωνα* καλούμενον, ὁ ὁποῖος πρὸ τῆς ἀφίξεως ἤδη τοῦ Ἀρχελάου εἶχε πείσει τοὺς Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσωσι πρὸς τὸν Μιθριδάτην καὶ ἀναγορευθεὶς ἀνώτατος στρατηγὸς εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀτυχῆ κατὰ τῶν ἐν Δήλῳ Ρωμαίων ἐκστρατείαν), ἵνα καταστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἑκόντας ἢ ἄκοντας συμπολεμιστάς. Ὁ φιλόσοφος Ἀριστίων νῦν, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν δοθέντων εἰς αὐτὸν στρατιωτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου καὶ ἔχων ὀπαδοὺς τοὺς πλέον φιλοταράχους ἄνδρας τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, κατέστη τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Πρώτη πρᾶξις τοῦ νέου τυράννου ὑπῆρξεν ἡ ἀπηνὴς καταδίωξις τῶν ρωμαϊζόντων ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ φόνος ἢ ἡ ἀποστολὴ πρὸς τὸν Μιθραδάτην ἐκείνων ἐξ αὐτῶν, ὅσοι δὲν προέλαβον νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀρχέλαος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συνενωθεὶς μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ Ρωμαϊκῶν στρατευμάτων τῶν τελούντων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρουττίου Σούρα. Καὶ ἔμεινε μὲν ἄκριτος ἡ γενομένη μάχη, ἔσχεν ὅμως ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ Λακώνων μετὰ τοῦ Μιθριδάτου. Ὅτε ὅμως μετ' ὀλίγον ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀνθύπατος Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, τὰ πράγματα ἔλαβον διὰ τοὺς Ἀθηναίους δυσάρεστον τροπήν. Νικήσας δηλαδὴ ὁ Σύλλας ἠνάγκασε τὸν μὲν Ἀριστίωνα νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀθήνας, τὸν δὲ Ἀρχέλαον εἰς Πειραιᾶ. Ὁ Ἀριστίων, ἐνῷ ἦτο ἀνίκανος νὰ ὑπερασπίσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν πολιορκηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πόλιν, εἶχεν ἐν τούτοις τὴν ἀναισθησίαν νὰ παροργίζῃ τὸν Σύλλαν διὰ βαρειῶν ὕβρεων κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του· ὅτε δὲ ἡ πεῖνα ἠπείλει τὸν πληθυσμόν, ὁ τύραννος διέταξε νὰ ἐκδιώξωσι διὰ βελῶν ριπτομένων κατ' αὐτῶν τοὺς βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν νὰ παρακαλέσωσιν αὐτὸν ἱκετευτικῶς νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Τέλος, ὅτε πᾶσα ἐλπὶς ἐξέλιπεν, ἀπεφάσισεν ὁ Ἀριστίων νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Σύλλαν· οὗτος ὅμως εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀριστίωνος, οἵτινες ἤρχισαν νὰ λαλῶσι πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῶν ὁμοίων, ἀποτόμως ἀπήντησεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ μάθῃ ἱστορίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀποστάτας. Ἐν τούτοις παρὰ τὰ ἐκ τῆς πείνης δεινοπαθήματα τοῦ λαοῦ ὁ Ἀριστίων εἶχεν ἀποθηκεύσει ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀρκετὰ τρόφιμα δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του. Οὕτω δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως δι' ἐφόδου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν φρικτὴν σφαγὴν (1 Μαρτίου 86 π. Χ.) καταφυγὼν ὁ Ἀριστίων μετά τινων ὀπαδῶν του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπολιορκήθη ἐν αὐτῇ καὶ θὰ ἀνθίστατο ἴσως ἐπὶ μακρόν, ἂν δὲν κατώρθωνον οἱ Ρωμαῖοι νὰ γίνωσι κύριοι τῆς ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν πηγῆς. Ὅτε λοιπὸν τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐναποθηκευμένον ὕδωρ ἐξηντλήθη, ἠναγκάσθη ὁ Ἀριστίων νὰ παραδοθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν παράδοσίν του, μόλις εἶχεν ὁδηγηθῇ δέσμιος ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν πόλιν, ραγδαία βροχὴ ἐπλήρωσεν ὕδατος τὰς ἐν τῇ Ἀκροπόλει δεξαμενάς, τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς δεῖγμα τῆς ἐναντίον τοῦ αἱμοβόρου τυράννου ὀργῆς τῶν θεῶν καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν θανάτωσιν τοῦ Ἀριστίωνος.

Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστίων**. Στρατηγὸς τῶν Κρητῶν σύγχρονος τοῦ Λασθένους καὶ Πανάρους, ἐφ' ὧν ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους (67 π. Χ.). Νικήσας μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Μετέλλου διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Λουκίου Βάσσου κατέλαβε τὴν Ἱεράπυτναν καὶ ὠχυρώθη ἐν αὐτῇ. Ὁ δὲ Μέτελλος, ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὴν Ἐλεύθερναν διὰ προδοσίας, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Λάππας. Ταύτην ὑπερήσπιζε φρουρὰ τοῦ Λευκίου Ὀκταβίου ἐκ Κρητῶν καὶ Κιλίκων πειρατῶν. Τὸν Ὀκτάβιον δὲ εἶχε πέμψει ὁ Πομπήιος, ἀντιπολιτευόμενος τὸν Μέτελλον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε γράψει νὰ ἀφήσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἀντιπρόσωπόν του, διότι ἡ Κρήτη ἀνῆκεν εἰς τὴν ἰδικήν του δικαιοδοσίαν. Ἀλλ' ὁ Μέτελλος παρήκουσε καὶ διὰ σφοδρᾶς προσβολῆς κυριεύει τὴν Λάππαν. Καὶ τοὺς μὲν πειρατὰς ἐφόνευσε, τὸν δὲ Ὀκτάβιον «ἐν τῷ στρατοπέδῳ καθυβρίσας καὶ λοιδορήσας ἀφῆκε» (*Πλουτάρχ*. Πομπήιος 29). Ὁ Ὀκτάβιος τότε ἔσπευσεν εἰς Ἱεράπυτναν καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος. Ἀλλ' ἀμφότεροι νικῶνται ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, καὶ ὁ μὲν Ὀκτάβιος κατέλιπε τὴν νῆσον, ὁ δὲ Ἀριστίων ἐπνίγη ἐν τρικυμίᾳ. Συνεπληρώθη δὲ οὕτως ἡ ὑποταγὴ τῆς Κρήτης εἰς τὸν Μέτελλον, τὸν *Κρητικὸν* ἐπονομασθέντα.

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— **Ἀριστίων**. Πρεσβύτερος καὶ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ *Παπίου* ἐν *Migne* Ἑ. Π. 5, 1256). Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον ἔγινεν ἐπίσκοπος Σαλαμῖνος ἐν Κύπρῳ, ἔνθα ἀπέθανε τὴν 22αν Φεβρουαρίου. Κατὰ τὰ ἑλληνικὰ συναξάρια τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη Ἀριστίωνος ἁγίου ἱερομάρτυρος. ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, πυρὶ τελειωθέντος. Ἐξ οὐδεμιᾶς ὅμως ἱστορικῆς πηγῆς γνωρίζομεν ἐπίσκοπον τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείας φέροντα τὸ ὄνομα τοῦτο.

Δ. Σ. Μ.

ἀριστο — *[Γλωσσ.]*· ἡ λέξις *ἄριστος* (*ἄριστα*) ὡς πρῶτον συνθετικὸν πολλῶν λέξεων τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς: ἀρι-

Digitized by Google

στόβουλος, ὁ ἄριστα βουλευόμενος, ἀριστογόνος, ἡ τίκτουσα ἀρίστους παῖδας, λεβεντογέννα, ἀριστόδικος, ὁ ἄριστα δικάζων, ἀριστοκρατία, τὸ πολίτευμα τῶν ἀρίστων, ἀριστόμαντις, ἄριστος μάντις, κλπ. Εἰς τὴν λέξιν ἀριστόδειπνον ὡς πρῶτον συνθετικὸν εἶναι τὸ *ἄριστον*=πρόγευμα.

ἀριστοβάθμιος, —α, —ον· ὁ τυχὼν τοῦ βαθμοῦ ἄριστα κατὰ τὰς ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεις: «ἀριστοβάθμιος ἰατρός,—διδάσκαλος κττ.»

Ἀριστοβάθρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰνδοσκυθίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου

Ἀριστοβούλη. Ἐπώνυμον τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἀθήναις (*Πλούτ.* Θεμ. 22).

ἀριστόβουλος· ὁ ἄριστα συμβουλεύων (ἀρχ.)·

Ἀριστόβουλος. Στρατηγὸς καὶ ἱστοριογράφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καλούμενος *ὁ ἐκ Κασσανδρείας*, ἐπειδὴ ἔζησεν ἐν τῇ μακεδονικῇ ταύτῃ πόλει ἐπὶ χρόνον μακρόν. Ὁ τόπος καὶ ἡ χρονολογία τῆς γεννήσεώς του εἶναι ἄγνωστος. Γνωρίζομεν μόνον, ὅτι συνέγραψεν εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐτῶν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον εἶχε συνοδεύσει εἰς τὰς ἐκστρατείας του· Τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀπολεσθὲν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, ἦτο πολύτιμον διὰ τὰς γεωγραφικὰς καὶ ἐθνογραφικὰς πληροφορίας του, θεωρεῖται δὲ ὡς συμπλήρωσις τῆς σχετικῆς ἱστορίας τοῦ Πτολεμαίου, περιορισθείσης εἰς τὴν ἀφήγησιν γεγονότων πολεμικῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀριστοβούλου ὡς καὶ ἡ τοῦ Πτολεμαίου εἶναι μία τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῆς «Ἀναβάσεως» τοῦ Ἀρριανοῦ. Α. Δ.

— **Ἀριστόβουλος**. Ἰουδαῖος Ἀλεξανδρινὸς φιλόσοφος περιπατητικὸς καὶ συγγραφεύς, ἀνήκων εἰς τὴν λεγομένην Ἰουδαϊκὴν ἀλεξανδρινὴν. σχολήν. Κατήγετο ἐξ ἱερατικῆς οἰκογενείας καὶ ἐχρημάτισε κατὰ τὴν Β' Μακκαβαίων (α' 10) σύμβουλος ἢ διδάσκαλος τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου, ὅστις ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Πτολεμαῖος ὁ Ε' ὁ Ἐπιφανὴς (204—181). Ὁ Ἀριστόβουλος οὗτος ἔγραψεν ἑρμηνείαν ἀλληγορικὴν τῆς Πεντατεύχου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξηγήσεις τῆς Μωυσέως γραφῆς» ἢ «τοῦ Μωυσέως νόμου», ἣν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν ΣΤ' τὸν Φιλομήτορα (*Εὐσεβίου*, Εὐαγγελ. Ἀποδείξεως Προπαρασκ. Η' 9) καὶ ἐν ᾗ ἐσκόπει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ Πεντάτευχος, ἧς εἶχον λάβει δῆθεν γνῶσιν ἐκ μεταφράσεως παλαιοτέρας τῆς τῶν Ο' οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Μουσαῖος, Ὀρφεὺς κ. ἄ., ἦτο ἡ πηγὴ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἔπλασεν οὕτω τεχνηέντως χωρία τῶν εἰρημένων ποιητῶν, ὥστε κατώρθωσεν ἐπὶ αἰῶνας νὰ ἐξαπατήσῃ οὐκ ὀλίγους συγγραφεῖς, ἐν οἷς καὶ πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐθνικοὺς ἔτι λογίους. Ἵνα δὲ καταστήσῃ εὐπρόσδεκτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν νοοτροπίαν τὴν βρίθουσαν ἀνθρωπομορφισμῶν Πεντάτευχον, ἐφήρμοσεν ὁ Ἀριστόβουλος τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν. Τὰ ἐκ τῆς μνημονευθείσης ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας τῆς Πεντατεύχου διασωθέντα τεμάχια συνέλεξεν ὁ *Eichhorn* ἐν τῷ Allgemeine Bibliothek der Bibl. Literatur (V σ. 253 ἑξ.). Καὶ ἠμφεσβητήθη μὲν τούτων ἡ γνησιότης ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνητῶν, ὑπεστηρίχθη δ' αὕτη σθεναρῶς ὑπὸ τοῦ *Walckenaër*. Ὑπὸ τινων λογίων ἐθεωρήθη ὁ Ἀριστόβουλος ὡς εἷς τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν, ὑπ' ἄλλων ὡς ἀρχηγὸς τῶν Ἐσσαίων καὶ ὑπ' ἄλλων ὡς συγγραφεὺς τῆς Σοφίας Σολομῶντος. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τυγχάνουσιν εἰκασίαι οὐχὶ βάσιμοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Walckenaër*, Diatribe de Aristobulo Judaeo (1806). *Elter*, De Aristobulo Judaeo (1894). *Levesque* ἐν τῷ Βιβλ. Λεξικῷ τοῦ Vigouroux. *Schürer*, Geschichte des jüd. Volkes[3] III 381 κ. ἑξ.

—**Ἀριστόβουλος Α'** (104—103). Ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν τοῦ Ὑρκανοῦ, ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀσμοναίων, ὁ πρῶτος τῶν Μακκαβαίων ὅστις ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ἰτουραίων οὐ μόνον προσήρτησε μέρος τῆς χώρας αὐτῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀλλὰ καὶ ἐξιουδάϊσε τοὺς κατοίκους αὐτῆς βίᾳ.

—**Ἀριστόβουλος ὁ Β'** (67—63). Υἱὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου, περιελθὼν μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἀλεξάνδρας εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὑρκανόν, συνετέλεσε καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πομπηίου (63) καὶ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας αὐτοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἀχθεὶς εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Πομπηίου πρὸς διακόσμησιν λαμπροτέρου τοῦ θριάμβου ἐκείνου ἐδραπέτευσεν ἐντεῦθεν, ἵνα παρασκευάσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀντιγόνου κίνημα πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς. Τοῦ κινήματος δ' ὅμως τούτου ματαιωθέντος, ὁ Ἀριστόβουλος ἀπεστάλη ἐκ νέου εἰς Ρώμην, ὅπόθεν ἀπελευθέρωσε μὲν αὐτὸν ὁ Καῖσαρ τῷ 49, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τότε δρῶντα Πομπήιον, ἐδηλητηριάσθη δ' ὅμως ὁ ἀνήσυχος Ἀσμοναῖος καθ' ὁδὸν ὑπὸ φίλων τοῦ Πομπηίου.

—**Ἀριστόβουλος**. Υἱὸς Ἀλεξάνδρου, ἔγγονος τοῦ προηγουμένου Ἀριστοβούλου καὶ ἀδελφὸς Μαριάμμης τῆς συζύγου τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, ὑφ' οὗ ἀνεδείχθη δεκαεπταέτης ἀρχιερεύς, ἐδολοφονήθη δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (35) πνιγεὶς ἐντὸς τοῦ λουτροῦ. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Ἀσμοναῖος.

—**Ἀριστόβουλος**. Υἱὸς τοῦ Ἡρώδου ἐκ τῆς Ἀσμοναίας Μαριάμμης, παιδευθεὶς ἐν Ρώμῃ καὶ δολοφονηθεὶς ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αἱμοχαροῦς πατρός.

—**Ἀριστόβουλος**. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀδελφὸς δὲ Ἀγρίππα τοῦ Α', μὴ καταλαβὼν δημόσιον ὑπούργημα, παρὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν τοῦ Κλαυδίου.

—**Ἀριστόβουλος**. Υἱὸς Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς ἀσιατικῆς Χαλκίδος, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος τῷ 54 βασιλεὺς τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας.

—**Ἀριστόβουλος**. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πρὸς τοὺς οἰκείους τοῦ ὁποίου ἀποστέλλει ἀσπασμοὺς (Ρωμ. ΙΣΤ' 10) καὶ τὸν ὁποῖον τὰ ἑλληνικὰ μηνολόγια φέρουσιν ὡς ἕνα τῶν 72 ἀποστόλων, ἀδελφὸν τοῦ Βαρνάβα, κηρύξαντα τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Μεγ. Βρεττανίᾳ, ὁρίζοντα τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 31 Ὀκτωβρίου καὶ τῇ 15 Μαρτίου. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—**Ἀριστόβουλος**. Φαρμακοπώλης τῆς 4ης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος. ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀριστόβουλος**, *Φίλιππος*. Ἐγεννήθη τῷ 1830 ἐν Νεαπόλει (Νὲβ-Σεχὶρ) τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀπέθανε τῷ 1903. Σπουδάσας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ, μετῆλθε κατόπιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ πατρίδι του τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς κινδύνους. Ἐξέδωκεν εἰς τὴν τουρκικὴν μετ' ἑλληνικῶν χαρακτήρων μετάφρασιν τοῦ Γεροστάθη τοῦ Μελᾶ, ὡσαύτως δὲ καὶ «Ἠθικὰς ὁμιλίας». —Ο.

Ἀριστογείτων, *Ἀθηναῖος (ὁ τυραννοκτόνος)*. Ὁ μετὰ τοῦ φίλου του *Ἁρμοδίου* φονεύσας τὸν υἱὸν τοῦ Πεισιστράτου Ἵππαρχον (τῷ 514 π. Χ.). Ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων κατήγοντο ἀμφότεροι ἐκ τοῦ δήμου Ἀφιδνῶν τῆς Αἰαντίδος φυλῆς καὶ ἀνῆκον εἰς τὸ γένος τῶν Γεφυραίων, οἵτινες κατήγοντο, ὡς μὲν αὐτοὶ ἔλεγον, ἐξ Ἐρετρίας, ὡς δ' ἐφρόνει ὁ Ἡρόδοτος, ἐκ Τανάγρας, καὶ πρὸ μακροῦ χρόνου εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς Ἀττικήν. Ἂν καὶ διὰ τοῦ φόνου τοῦ Ἱππάρχου δὲν κατελύθη ἡ τυραννὶς ἐν Ἀθήναις, ἀφοῦ μάλιστα τύραννος πράγματι ἦτο ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Πεισιστράτου Ἱππίας, ἐν τούτοις αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων ἐφόνευσαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ τυράννου καὶ ἐπλήρωσαν διὰ τοῦ αἵματός των τὴν πρᾶξίν των, ἔδωκε τοιαύτην λάμψιν εἰς τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ὥστε οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἐλευθερωταὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ οὐχὶ οἱ πραγματικοὶ τοιοῦτοι Ἀλκμεωνίδαι, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ὁποίων ἀνέλαβεν ἡ Σπάρτη τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν. Καὶ ἡ αἰτία δέ, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων προέβησαν εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἱππάρχου, ἦτο προσωπικὸν μῖσος κατ' αὐτοῦ. Εἴτε δηλαδὴ ἕνεκα ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας τοῦ Ἀριστογείτονος πρὸς αὐτὸν εἴτε ἕνεκα βαρείας προσβολῆς κατὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἁρμοδίου, οἱ δύο φίλοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδικηθοῦν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φόνος μόνου τοῦ Ἱππάρχου θὰ ἐξέθετεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀδελφῶν του, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ταυτόχρονος καὶ κατὰ τούτων ἐπίθεσις. Συνεννοηθέντες λοιπὸν καὶ μετὰ τινων ἄλλων φίλων των ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, ὅτε καὶ οὗτοι θὰ ἦσαν συγκεντρωμένοι καὶ οἱ συνωμόται ἄνευ τινὸς ὑποψίας θὰ ἠδύναντο νὰ συγκεντρωθῶσιν ἔνοπλοι διὰ τὴν πομπήν. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων παρηκολούθουν τὸν Ἱππίαν ἐν τῷ Κεραμεικῷ περιμένοντες νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι ταυτοχρόνως κατὰ πάντων τῶν Πεισιστρατιδῶν, εἶδον ἕνα ἐκ τῶν συνωμοτῶν νὰ συνομιλῇ μετὰ οἰκειότητος πρὸς τὸν τύραννον. Νομίσαντες λοιπόν, ὅτι εἶχον προδοθῆ ὑπ' αὐτοῦ, ὥρμησαν ἔξαλλοι ἐντὸς τῆς πόλεως ἵνα φονεύσωσι τοὐλάχιστον τὸν προσωπικόν των ἐχθρὸν Ἵππαρχον προτοῦ συλληφθῶσι. Πράγματι δὲ συναντήσαντες αὐτὸν περὶ τὸ καλούμενον Λεωκόριον ὥρμησαν μανιωδεῖς κατ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐγχειριδίων, τὰ ὁποῖα, ὡς λέγεται, εἶχον κρύψει ἐντὸς κλάδων μύρτου, ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ἵππαρχον ἐφόνευσαν μὲν ἐκεῖ ἀμέσως τὸν Ἁρμόδιον, συνέλαβον δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ὅστις κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ὀχλαγωγίαν εἶχε κατορθώσει πρὸς στιγμὴν νὰ διαφύγῃ. Καὶ τοῦτον μὲν ὁ Ἱππίας μετὰ βασάνων ἐφόνευσεν, ἐξαγριωθεὶς δὲ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του κατέστη ἔκτοτε πικρὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐπὶ τρία ἔτη ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ὑπ' αὐτοῦ, ἕως ὅτου τέλος τῇ ἐπεμβάσει τῆς Σπάρτης ἀπηλλάγησαν αἱ Ἀθῆναι ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς τυραννίδος (τῷ 510 π. Χ.).

Ὁ Ἀριστογείτων, εἰς μαρμάρινον ἀντίγραφον χαλκοῦ πρωτοτύπου.
[Ἐθν. Μουσεῖον Νεαπόλεως.]

Καίτοι, ὡς εἴπομεν, δὲν κατέλυσαν τὴν τυραννίδα ὁ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, ἐν τούτοις οὗτοι ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐλευθερωταὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔτυχον διὰ τοῦτο ὑπερανθρώπων τιμῶν· χαλκοῖ ἀνδριάντες αὐτῶν ἱδρύθησαν, κατ' ἔτος ὁ πολέμαρχος προσέφερεν εἰς αὐτοὺς ἐναγίσματα ὡς εἰς ἥρωας, συμποτικὰ ᾄσματα (σκόλια) ἐξύμνουν τὸ ἔργον αὐτῶν, καὶ μεγάλαι τιμαί, δωρεαὶ καὶ ἀτέλειαι παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Οἱ πρῶτοι χαλκοῖ ἀνδριάντες τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, οἵτινες ἱδρύθησαν ὀλίγον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, καὶ ἦσαν ἔργα τοῦ Ἀντήνορος, ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καὶ ἀντικατεστάθησαν μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἧτταν τῶν Περσῶν δι' ἄλλων νεωτέρων κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ Κριτίου (ἐν ἔτει 477/476 π. Χ.). Ὅτε ὅμως ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κατέλυσε τὸ περσικὸν κράτος, οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἀνδριάντες ἐπεστράφησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους (εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀλεξάνδρου εἴτε πιθανώτερον ὑπὸ τῶν διαδόχων του, Σελεύκου τοῦ Α' καὶ Ἀντιόχου τοῦ Α', κατὰ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 293 μέχρι τοῦ 281 π. Χ. ἀρχὴν) καὶ ἐτοποθετήθησαν πλησίον τῶν νεωτέρων ἀπέναντι περίπου τοῦ Μητρῴου, ἐν τῷ Κεραμεικῷ· ἐκεῖ δὲ ἐν τῷ Κεραμεικῷ εὑρίσκοντο καὶ οἱ τάφοι τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β', σ. 39γ,' 48γ'). Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστογείτων**. Θηβαῖος, χαλκοτύπος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., Κατεσκεύασε μετὰ τοῦ συμπολίτου του Ὑπατοδώρου τὸ ἐν Δελφοῖς χαλκοῦν ἀφιέρωμα τῶν Ἀργείων διὰ τὴν ἐν Οἰνόῃ τῆς Ἀργολίδος νίκην αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων (ἴσως κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον). Τοῦτο παρίστανε τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, τὸ ἅρμα τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τὸν ἡνίοχον τοῦ Βάτωνα ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸν μάντιν Ἀλιθέρσην. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστογείτων**. Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Κυδιμάχου καὶ τινος ἀπελευθέρας, συκοφάντης τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., περιώνυμος διὰ τὴν ἀναίδειάν του. Καίτοι ὁ Ἀριστογείτων οὗτος ὡς ῥήτωρ ἦτο μετριώτατος, ἐν τούτοις εἶχε τὸ θράσος νὰ ἐρίζῃ πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν συγχρόνων του ῥητόρων καὶ νὰ προκαλῇ ἀγῶνας δικαστικοὺς κατὰ τῶν ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν, προσποιούμενος τὸν ὑπερασπιστὴν τῶν θεσμῶν, δι' ὃ καὶ *κύων τοῦ δήμου* ἐκαλεῖτο, ὡς ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης, ὅστις δύο λόγους συνέγραψε κατ' αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

Ἀριστογένης. Ἀθηναῖος ναύαρχος ὅστις μετὰ τοῦ Λυσίου ἐναυάρχει τοῦ δευτέρου στοίχου τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν (βλ. λ.).

— **Ἀριστογένης**. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Κνίδου, μαθητὴς μετὰ τοῦ Μηδίου τοῦ Χρυσίππου τοῦ Κνιδίου, οὗτινος τὰς γνώμας ἐναντίον τῆς φλεβοτομίας ἠκολούθουν (Γαλην. XI. 197). Ὁ Γαληνὸς ἀναγράφει ὅτι ἀμφότεροι ἐγένοντο ἔνδοξοι παρ' Ἕλλησιν. Ὁ Ἀριστογένης ἐγένετο ἰατρὸς τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ (278—240), ὁ δὲ Κέλσος ἀναφέρει ἐπαληθεύσασαν πρόγνωσιν τούτου περὶ τοῦ ὕδρωπος φίλου τινὸς τοῦ βασιλέως τούτου (I. III, 21), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀναλαβόντα τὴν θεραπείαν ἐκείνου ἰατροῦ Φιλίππου τοῦ ἐξ Ἠπείρου. Ὁ Γαληνὸς κατατάσσει τοῦτον μεταξὺ τῶν ὀνομαστῶν ἀρχαίων ἀνατομικῶν (XV. 136). Κατὰ Σουίδαν ἔγραψεν οὗτος περὶ διαίτης, περὶ δυνάμεων, περὶ δακέτων, περὶ σπέρματος, ὑγιεινά, ἐπιστολικὰ καὶ ἐπιτομὴν φυσικῶν βοηθημάτων πρὸς Ἀντίγονον. Ὁ Κέλσος ἀναφέρει (V. 18. 27) ἐπίθεμα τούτου κατὰ νόσων τῶν ὀστῶν, ἐν ᾧ περιέχεται πρὸς ἄλλοις θεῖον καὶ τερεβενθίνη. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀριστοδάμα. Σικυωνία, μήτηρ τοῦ Ἀράτου. Ταύτης ἐλέγετο, ὡς μνημονεύει ὁ Παυσανίας (II. 10. 3), ὅτι ἦτο ἐν ἀγάλμα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Σικυῶνι, ἐκ τῆς ὀροφῆς ἐξηρτημένον καὶ παριστῶν γυναῖκα ἐπὶ δράκοντος, ὅστις ἦτο ἡ συμβολικὴ εἰκὼν τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι «εἰκασμένος δράκοντι» ἐκομίσθη ἐπὶ ζεύγους ἡμιόνων ἐξ Ἐπιδαύρου εἰς Σικυῶνα ὑπὸ τῆς Νικαγόρας τῆς Σικυωνίας. Ὑπῆρχε δη-

Digitized by Google

λαδὴ καὶ ἐν Σικυῶνι ἡ παράδοσις ὅτι ἡ Ἀριστοδάμα ἐγέννησε τὸν Ἄρατον (βλ. λ.) οὐχὶ ἐκ τοῦ Κλεινίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, λαβόντος μορφὴν δράκοντος, ὡς ὑπῆρχε καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ὅτι ἡ Ὀλυμπιὰς ἐγέννησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον οὐχὶ ἐκ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἄμμωνος, καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ ὅτι ἡ Νικοτέλεια ἐγέννησε τὸν Ἀριστομένην οὐχὶ ἐκ τοῦ Πύρρου (ἢ Νικομήδους κατ' ἄλλους), ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἢ δαίμονος, λαβόντων μορφὴν δράκοντος. ΚΑΨ.

Ἀριστοδαμίδας. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται: 1) ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ὁ πατὴρ τοῦ Καράνου. —2) ὑπὸ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ὁ πατὴρ τοῦ Φείδωνος, τυράννου τοῦ Ἄργους, τοῦ γνωστοῦ διὰ τὸ ὅτι πρῶτος ἔκοψε νομίσματα ἐν Ἑλλάδι. Κ. Μ. Κ.

Ἀριστόδαμος. Δωρικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ Ἀριστόδημος (βλ. λ.). Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ Ἀριστοδάμου ἀναφέρεται τις ἐξ Ἠλείας ὑπὸ Σιμωνίδου, ἕτερος Σπαρτιάτης ὑπὸ τοῦ Ἀλκαίου, καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου Ἀχαιός τις. Ἐν ἐπιγράμματι ἀναφέρεται ἄρχων τις Ὀρχομένιος ὑπὸ τὸν τύπον *Ἀριστοδάμιος*. Κ. Μ. Κ.

Ἀριστοδήμειον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεσσήνης, ἄλλοτε καλούμενον *Χασὰν πασᾶ*, ἕδρα τῆς ὁμωνύμου κοινότητο. τῆς περιλαμβανούσης καὶ τὸ χωρίον *Βουρνάζι*. Κάτ. 440.

Ἀριστοδήμη. Ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μία τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου.

Ἀριστόδημος ὁ *Ἀριστομάχου*. Ὁ μυθικὸς Ἡρακλείδης, πρόγονος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὴν Σπαρτιατικὴν παράδοσιν ὁ Ἀριστόδημος μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Κρεσφόντου καὶ Τημένου εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατεστάθη μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν Δωρικῆς μοίρας ἐν τῇ Λασκωνικῇ, ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν γέννησιν τῶν διδύμων υἱῶν του Εὐρυσθένους καὶ Προκλέους ἀπέθανε. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ Ἀριστόδημος ἀπέθανε πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον, εἴτε ἐν Ναυπάκτῳ κεραυνωθείς, εἴτε ἐν Δελφοῖς τοξευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι μαθὼν παρὰ τοῦ Ἡρακλέους τίνι τρόπῳ θὰ κατελάμβανον οἱ Δωριεῖς τὴν Πελοπόννησον ἀπέφυγε νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον, ἢ διότι εἶχε φονεύσει τὰ τέκνα τοῦ Πυλάδου καὶ τῆς Ἠλέκτρας. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος ὁ** *Μεσσήνιος*. Ὁ ἥρως τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου περιστρέφονται τὰ πλεῖστα τῶν κατορθωμάτων καὶ παθημάτων τῶν Μεσσηνίων κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον. Κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν παράδοσιν, τὴν πλασθεῖσαν προφανῶς ἐπὶ τῇ βάσει παλαιῶν ἱστοριῶν καὶ ἀνεκδότων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μεσσηνίας καὶ τὴν κτίσιν τῆς Μεσσήνης ὑπὸ τοῦ Ἐταμεινώνδου (κατὰ τὸ 370/369 π. Χ.), ὁ Ἀριστόδημος κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Αἰπυτιδῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ πολέμου διεκρίθη διὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματά του. Ἀλλὰ κυρίως ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀριστοδήμου ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν οἱ Μεσσήνιοι περιορισθέντες εἰς τὴν Ἰθώμην ἔμελλον συμφώνως πρὸς τὸν δοθέντα εἰς αὐτοὺς χρησμὸν ἐκ Δελφῶν νὰ θυσιάσωσι παρθένον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους εἰς τοὺς καταχθονίους θεούς. Ἐπειδὴ τότε ὁ μάντις Ἐπήβολος ἰσχυρίσθη, ὅτι ἡ διὰ κλήρου ὁρισθεῖσα δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος, ἀλλ' ἦτο ὑποβολιμαία, ἐν τῷ μεταξὺ δ' αὕτη μετὰ τοῦ πατρός της ἐδραπέτευσε καὶ μετέβη εἰς Σπάρτην, ὁ Ἀριστόδημος ἑκουσίως προσέφερε τὴν ἰδικήν του θυγατέρα, ἀπέδειξε δὲ ψευδῆ καὶ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ μνηστῆρος αὐτῆς, ὅτι δῆθεν αὕτη ἦτο ἔγκυος, ἰδιοχείρως φονεύσας ταύτην καὶ ἀνοίξας τὴν κοιλίαν αὐτῆς. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Ἀριστοδήμου κατέστησεν αὐτὸν τόσον ἀγαπητὸν εἰς τοὺς Μεσσηνίους, ὥστε οὗτοι μετὰ τὸν ἔν τινι μάχῃ θάνατον τοῦ βασιλέως των Εὐφάους τὸν Ἀριστόδημον ἐξέλεξαν ὡς βασιλέα. Ἤδη ὁ Ἀριστόδημος ἐπέδειξε καὶ ὡς βασιλεὺς μεγάλας πολεμικὰς ἀρετὰς καὶ ἐνίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πόλεμος παρετείνετο καὶ κακοὶ οἰωνοὶ διὰ τοὺς Μεσσηνίους ἀλλεπάλληλοι ἐνεφανίζοντο, ἀπηλπίσθη καὶ ηὐτοκτόνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς θυγατρός του μετὰ ἑπταετῆ βασιλείαν. Πάντα ταῦτα ὅμως ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένα, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν περὶ Ἀριστοδήμου ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἢ ποιητῶν παλαιοτέρων τῆς κτίσεως τῆς Μεσσήνης. Ἑπομένως καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικὴ ὕπαρξις τούτου εἶναι λίαν ἀμφίβολος. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος ὁ** *Ἀριστοκράτους*. Οὗτος ἐπικαλούμενος καὶ *Μαλακὸς* ὑπῆρξε τύραννος τῆς ἐν Καμπανίᾳ Κύμης κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. Ὁ Ἀριστόδημος ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους τῆς πατρίδος του κατὰ τῶν γειτόνων βαρβάρων, βραδύτερον δὲ προσελκύσας εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τοῦ δήμου καὶ τοῦ στρατοῦ ἐφόνευσε τοὺς ἐπιφανεῖς ἐκ τῶν Κυμαίων, κατέλυσε τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Κύμης καὶ ἐγένετο τύραννος αὐτῆς ὀλίγον πρὸ τοῦ 500 π. Χ. Κατὰ τὸ 492 π. Χ ἐξηκολούθει ἔτι νὰ εἶναι τύραννος. Βραδύτερον τὰ τέκνα τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντων καί τινες ἐξόριστοι Κυμαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, κατά τινας μάλιστα εἰς τὸν φόνον του συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ σύζυγός του Ξενοκρίτη. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Σπαρτιάτης, εἷς τῶν 300 μετὰ τοῦ Λεωνίδου εἰς Θερμοπύλας ἐκστρατευσάντων. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ὁ *τρέσας Ἀριστόδημος*, διότι, πάσχων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διὰ τοῦτο εὑρισκόμενος ὄπισθεν τῶν μαχομένων συμπολιτῶν του, δὲν ἔσπευσε κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην αὐτῶν. Τὴν ἀτιμίαν, ἥτις ἐπηκολούθησεν ἕνεκα τούτου, ἀπέπλυνεν ὁ Ἀριστόδημος γενναιότατα ἀγωνισθεὶς καὶ φονευθεὶς κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Ἀθηναῖος, ἐπικαλούμενος *Μικρός*, γνωστὸς τοῦ Σωκράτους καὶ συμβουλευόμενος ὑπ' αὐτοῦ (κατὰ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος) νὰ ἀπονέμῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὰς ἁρμοζούσας θυσίας καὶ τιμάς. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Σπαρτιάτης, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Εὐρυπωντιδῶν, συγγενὴς καὶ κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Ἀγησιπόλιδος τοῦ υἱοῦ τοῦ Παυσανίου. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου ἐτάχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος καὶ κατορθώσας νὰ συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις τῆς Σπάρτης καὶ τῶν συμμάχων της εἰς Σικυῶνα κατήγαγε περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν ἀντιπάλων Ἀθηναίων, Ἀργείων, Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων μεταξὺ Σικυῶνος καὶ Κορίνθου τῷ 394 π. Χ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος ὁ** *Μεταποντῖνος*. Ὑποκριτὴς τραγῳδιῶν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., ἐν Ἀθήναις ἐπὶ μακρὸν διατρίψας καὶ γενόμενος πολίτης Ἀθηναῖος. Ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς τέχνης του μετέβη πολλάκις εἰς Μακεδονίαν καὶ συνεδέθη διὰ φιλίας πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον. Διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἵνα μετὰ τοῦ ἐπίσης ὑποκριτοῦ Νεοπτολέμου συμβιβάσουν αὐτοὺς πρὸς τὸν Φίλιππον. Πράγματι ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ὁ Ἀριστόδημος μετ' ὀλίγον (μετὰ τοῦ Δημοσθένους, Αἰσχίνου καὶ Φιλοκράτους) μετέσχε τῆς πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνωμολόγησε πρὸς τὸν Φίλιππον τὴν λεγομένην *Φιλοκράτειον εἰρήνην* (346 π. Χ.). Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Χαλκοπλάστης, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τοῦτον ἀποδίδονται διάφορα ἀγάλματα παλαιστῶν καὶ εἰκὼν τοῦ Αἰσώπου. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Μιλήσιος, φίλος καὶ στρατηγὸς Ἀντιγόνου τοῦ Α'. Ἐν ἔτει 319 π. Χ. ὁ Ἀριστόδημος ἔφερεν εἰς τὸν ἐν Κρητοπόλει εὑρισκόμενον Ἀντίγονον τὴν εὐχάριστον δι' αὐτὸν εἴδησιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιπάτρου. Βραδύτερον ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα προκηρύττων εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν καὶ χρησιμοποιῶν καὶ τὰ χίλια τάλαντα, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος, προσελκύσῃ τούτους ὑπὲρ αὐτοῦ. Στρατολογήσας ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Ἀριστόδημος ὀκτακισχιλίους ἄνδρας συνῆψεν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀντιγόνου φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον (ἐν ἔτει 315 π. Χ.) καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπολέμησεν ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὲρ τοῦ Ἀντιγόνου. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀριστόδημος ἐτάχθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ διπλωματικὰς πρὸ πάντων ἀποστολάς. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Μακεδών, στρατηγὸς Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Ἐν ἔτει 278 π. Χ. μετὰ 500 ἀνδρῶν ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Γαλατῶν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Τύραννος τῆς Μεγάλης πόλεως κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. Ὁ Ἀριστόδημος κατήγετο ἐκ Φιγαλείας καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀρτύλα· υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς Μεγαλοπολίτου Τριταίου, κατώρθωσεν, ἄγνωστον κατὰ τίνα τρόπον, νὰ καταστῇ τύραννος τῆς Μεγάλης πόλεως. Ἐκυβέρνησεν ἐν τούτοις καλῶς, ἐνίκησε παρὰ τὴν Μεγάλην πόλιν τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀκρότατον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρέως (ὅστις καὶ ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ), ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ στοᾶς κτισθείσης παρὰ τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν λαφύρων τῆς νίκης ἐκείνης καὶ δι' ἄλλων καλλιτεχνημάτων, καὶ ἠξιώθη παρὰ τῶν συμπολιτῶν του τῆς ἐπωνυμίας *Χρηστός*. Παρὰ πάντα ταῦτα ὁ Ἀριστόδημος ἔπεσε θῦμα συνωμοσίας ὑπὸ τοῦ Ἐκδήμου καὶ Δημοφάνους ἢ Μεγαλοφάνους, τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀκαδημεικοῦ Ἀρκεσιλάου, παρασκευασθείσης ὀλίγον πρὸ τοῦ 250 π.Χ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος** Ἀλεξανδρεύς, μαθητὴς τοῦ Ἀριστάρχου. Συνέγραψε περὶ Πινδάρου καὶ Θηβαϊκά, ἤτοι περὶ τῶν Θηβαϊκῶν ἀρχαιοτήτων. Ἕνεκα τῶν συγγραμμάτων του τούτων ἔλαβε πολιτικὰ δικαιώματα ἐν Θήβαις, ἔνθα καὶ διέμεινεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ μακρόν, ἴσως μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐκδίωξιν τῶν γραμματικῶν τὴν ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου (247 - 221 π. Χ.) γενομένην. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος** *ὁ ἐκ Νύσης (ὁ πρεσβύτερος)*. Γραμματικός, διδάσκαλος τοῦ Πομπηίου, ἑπομένως τοῦ τέλους τοῦ Β' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' αἰῶνος π.Χ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος** *ὁ ἐκ Νύσης (ὁ νεώτερος)*. Ἐξάδελφος τοῦ πρεσβυτέρου Ἀριστοδήμου, υἱὸς τοῦ Ἀρισταρχείου Μενεκράτους καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ φιλοσόφου Ποσειδωνίου. Ἐδίδαξεν ἐν Ρόδῳ ρητορικὴν καὶ γραμματικήν, ἔπειτα ἐκλήθη εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Πομπηίου ὡς διδάσκαλος τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἐν βαθεῖ γήρατι ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ καὶ ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 50 καὶ 40 π. Χ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος** *ὁ Ἠλεῖος*. Συνέγραψε βιβλίον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγίνετο λόγος περὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, δηλαδὴ ἡ τοπικὴ ἱστορίαν τῆς πατρίδος του ἢ Ὀλυμπιάδων ἀναγραφήν. Ἄγνωστος ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔζησεν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀριστόδημος** *ὁ Αἰγιεύς*. Πλατωνικὸς φιλόσοφος, φίλος τοῦ Πλουτάρχου, ὑφ' οὗ καὶ ἀναφέρεται ὡς διδάξας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δομητιανοῦ καὶ Τραϊανοῦ, αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς ζωγραφικῆς, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου. Κατήγετο ἐκ Καρίας καὶ ἤκμασε κατὰ τὸ 200 μ. Χ. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀριστόδημος**. Πρόσωπον τῶν Νεκρικῶν Διαλόγων του Λουκιάνου, καταγόμενος ἐκ Κύπρου.

— «**Ἀριστόδημος**». Πεντάπρακτος τραγῳδία τοῦ Ἰταλοῦ τραγικοῦ *Βιτσέντσο* Μόντι (βλ. λ.).

Ἀριστόδικος. Ὄνομα πολλῶν ἀρχαίων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι εἶναι: 1) Ρόδιος ποιητής, τοῦ ὁποίου σώζονται δύο ἐπιγράμματα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ. — 2) Πατὴρ καὶ ἀδελφὸς τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Ἀλέξιδος, Ἀθηναῖοι (*Λυσ.* 32, 24 καὶ 32, 26).

Ἀριστόθηρος. Μαθηματικός, διδάσκαλος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ *Ἀράτου* ἀναφερόμενος ὑπ' αὐτοῦ (β' ἐκδ. Bekk. σελ. 48).

ἀριστοκινίνη (Aristoquine ἢ Aristoquinine) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὐδέτερος ἀνθρακικὸς αἰθὴρ τῆς κινίνης. Κόνις λευκή, ἐστερημένη πικρίας, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, διαλυτὴ ἐν οἰνοπνεύματι καὶ χλωροφορμίῳ. Μετὰ τῶν ὀξέων σχηματίζει ἅλατα. Ἐκ πασῶν τῶν σκευασιῶν τῆς κινίνης εἶναι ἡ πλουσιωτάτη εἰς ἀλκαλοειδές, ἐνέχουσα 96 τοῖς 100 κινίνης. Ἀντιτίνεται ταχέως τὸ φάρμακον καὶ ἔχει θεραπευτικὴν κατὰ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν δύναμιν, ὑπερτέραν τῆς τῶν ἄλλων ἁλάτων τῆς κινίνης. Ἔχει δὲ καὶ ἐλάσσω τοξικότητα καὶ οὐδόλως παρενοχλεῖ τῇ καρδίᾳ. Ἐνδείξεις θεραπευτικαὶ ταύτης εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ αἱ τῆς κινίνης. Μ Ν Κ.

Ἀριστόκλεια Κοινὸν ὄνομα γυναικῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὧν γνωστοτέρα ἡ θυγάτηρ τοῦ ἐξ Ἀλιάρτου Θεοφάνους, ἀναφερομένη παρὰ Πλουτάρχῳ.

Ἀριστοκλείδας. Αἰγινήτης ἀθλητής, υἱὸς Ἀριστοφάνους, νικητὴς εἰς τὰ Νέμεα (*Πίνδ.* Νέμ. 3).

Ἀριστοκλείδης. Κοινὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὄνομα ἀνδρῶν, ὧν γνωστότερος Λέσβιος κιθαρῳδός, ἀναφερόμενος παρὰ Πλινίῳ (35, 11, 40), ἀνάγων τὴν καταγωγήν του εἰς τὸν Τέρπανδρον. Ἔζησε κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ἔσχε πολλοὺς μαθητάς, ὧν σπουδαιότερος ὁ *Φρῦνις*.

Ἀριστόκλειτος. Σπαρτιάτης, πατὴρ τοῦ ναυάρχου Λυσάνδρου (*Πλουτ.* Λύσανδρ. 2).

Ἀριστοκλῆς. Περίφημος ἀγαλματοποιὸς ἐκ Κυδωνίας τῆς Κρήτης ἐγκατεστημένος εἰς Σικυῶνα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Εἰργάσθη χάλκινον σύμπλεγμα ἀνατεθειμένον ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο ὁ Ἡρακλῆς μαχόμενος ἐναντίον ἐφίππου Ἀμαζόνος. Ὑποτίθεται ὅτι εἶναι πάππος τοῦ ἑπομένου. Ω

— **Ἀριστοκλῆς** Σικυώνιος τεχνίτης τῆς ΣΤ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἀδελφὸς τοῦ Κανάχου. Διεκρίθη ἐν τῷ περιφήμῳ Σικυωνίῳ ἐργαστηρίῳ, ὅπερ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἐσημείωσε μεγίστας προόδους ἐν τῇ πλαστικῇ καὶ δὴ ἐν τῇ χαλκοπλαστικῇ. Διὰ τοῦ ἐργαστηρίου τούτου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος (36 9), ἡ Σικυὼν ἐγένετο «officinarum omnium metallorum patria». Ὁ Ἀριστοκλῆς, ὁ «οὐ πολὺ τὰ εἰς δόξαν ἐλασσούμενος τοῦ Κανάχου» κατὰ τὸν Παυσανίαν (6. 9, 1), ἐποίησε χαλκοῦν ἐν Ὀλυμπίᾳ σύμπλεγμα τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Γανυμήδους (*Παυσ* 5.24.5) καὶ συν-

Digitized by Google

ειργάσθη τῷ Κανάχῳ καὶ τῷ Ἀγελάδᾳ ἐν συμπλέγματι ἐν Ἄργει ἐκ τριῶν μουσῶν, ὧν ἡ μὲν ὑπ' αὐτοῦ ποιηθεῖσα ἐκράτει λύραν, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Κανάχου αὐλὸν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀγελάδα βάρβιτον (Anthol. Graec. II, 15, 35). Ὁ Ἀριστοκλῆς ἐφημίζετο μεγάλως καὶ ἔσχε πολλοὺς μαθητάς, ἐν οἷς καταλέγονται καὶ οἱ Αἰγηναῖοι τεχνῖται Συννόων καὶ Πτόλιχος. Σ. Δ. Β.

— **Ἀριστοκλῆς** Ἀθηναῖος γλύπτης κατὰ τοὺς Πεισιστρατείους χρόνους, γλύψας τὴν ἐν Βελανιδέζᾳ τῆς Ἀττικῆς εὑρεθεῖσαν τῷ 1839 ἔγχρωμον ἐπιτύμβιον στήλην, ἥ ις ἐν ὅλως ταπεινῷ ἀναγλύφῳ παριστᾷ πλούσιον ἄνδρα τῶν τότε χρόνων, ἐν μορφῇ ὁπλίτου, ἐνδεδυμένον βραχὺν χιτῶνα καὶ φέροντα θώρακα, κνημῖδας, περικεφαλαίαν καὶ δόρυ. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὑπὸ ἔποψιν τέχνης σχετίζεται πρὸς τὴν παλαιὰν Ἀττικὴν πλαστικήν, διότι ἡ μορφὴ ἐν ὅλῳ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἶναι ἐπιβλητικὴ καὶ ἰσχυρὰ καὶ τὸ περίγραμμα ὀξὺ καὶ ἔντονον, τὸ δὲ πρόσωπον δὲν δεικνύει τὸ μειδίαμα καὶ δὲν ἔχει τὴν χαρακτηριστικὴν τῶν Ἰωνιζόντων ἔργων κομψότητα. Ἦτο δὲ πολύχρωμος ἡ μορφὴ καὶ κεκοσμημένη διὰ πολλῶν κοσμημάτων, ἴχνη δὲ τῶν χρωμάτων σῴζονται καὶ σήμερον ἔτι. Ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς κάτω πλευρᾶς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ «ἔργον Ἀριστοκλέος», δηλοῦσα τὸν τεχνίτην, καὶ ἐν τῇ πλίνθῳ, ἐν ᾗ εἶναι ἐμπεπηγμένη ἡ στήλη, ἄλλη ἐπιγραφὴ «Ἀριστίονος» δηλοῦσα τὸ τοῦ κτήτορος τοῦ τάφου ὄνομα, ἤτοι τὸ τοῦ νεκροῦ. Σ. Δ. Β.

— **Ἀριστοκλῆς**. Τὸ πρῶτον ὄνομα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Πλάτωνος (βλ. λ.). Τὸ ὄνομα *Πλάτων* τῷ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ γυμναστοῦ Ἀρίστωνος διὰ τὴν ὡραίαν σωματικὴν αὐτοῦ διάπλασιν. *Ἀριστοκλῆς* ὠνομάζετο καὶ ὁ πάππος τοῦ Πλάτωνος (*Διογ. Λαέρτ.*).

— **Ἀριστοκλῆς**. Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας πρὸ τοῦ Ἀνδρομάχου, ὅστις *μάλαγμα* τούτου ἐκ διαφόρων ρητινῶν διετήρησεν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, μεταγραφὲν καὶ περισωθὲν παρὰ Γαληνῷ (XIII, 977), ὅστις καὶ σκευασίαν τούτου, ᾗ ἐχρήσατο καὶ ὁ Ἀντίπατρος, πρὸς συνάγχας καὶ λοιπὰ τὰ ἐν τῷ στόματι, ἀναφέρει (XII, 936). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀριστοκλῆς**. Περγαμηνὸς ρήτωρ καὶ σοφιστὴς ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ ὁποίου τὴν βιογραφίαν ἔγραψεν ὁ Φιλόστρατος (*Σοφ.* 2,3).

— **Ἀριστοκλῆς**. Ῥόδιος ἱστορικὸς καὶ γραμματικὸς σύγχρονος τοῦ Στράβωνος ὑφ' οὗ ἀναφέρεται (14,655). Ὑποτίθεται ὡς συγγραφεὺς «Ἰταλικῶν» ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ «Λακώνων Πολιτείας» ἀναφερομένης ὑπὸ Ἀθηναίου (4,140). Τῷ ἀποδίδονται ἐπίσης καὶ δύο συγγράμματα «Περὶ ποιητικῆς» καὶ «Περὶ διαλέκτου». —Ω.

— **Ἀριστοκλῆς**. Μεσσήνιος περιπατητικὸς φιλόσοφος ἀκμάσας τὸν Γ' μ.Χ. αἰῶνα, διδάσκαλος τοῦ *Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως*. Ἔγραψε πραγματείαν περὶ φιλοσοφίας εἰς δέκα βιβλία. Πρόκειται περὶ ἔργου ἀναφερομένου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, δὲν σῴζεται ὅμως ἐξ αὐτοῦ παρὰ μία περικοπὴ παρ' Εὐσεβίῳ (*Πρ. Εὐα.* XI, 3, XIV, 17 καὶ 18 κ. ἑπ.). Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ ἄλλα ἔργα μικροτέρας σπουδαιότητος. —Ω.

— **Ἀριστοκλῆς**. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω τὸ ὄνομα Ἀριστοκλῆς ἔφερον καὶ οἱ ἀκόλουθοι: —1) Σπαρτιάτης στρατηγός, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Πλειστοάνακτος (*Θουκυδ.* 5,16.71 κ. ἑπ.). —2) Ἄρχων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς 43ης ὀλυμπιάδος. —3) Πρεσβευτὴς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σπάρτῃ (*Ξεν.* Ἑλλην. 6,3 2). —4) Μουσικὸς ἀναφερόμενος παρ' Ἀθηναίῳ (4,194) ὡς γράψας «Περὶ χορῶν».

— **Ἀριστοκλῆς *μάρτυς***. Ἐκ Κύπρου καταγόμενος, κατὰ τοὺς συναξαριστὰς ἐμαρτύρησεν ἀποκεφαλισθεὶς ἐν Ἀμμοχώστῳ, ἐν ἔτει 302. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τῇ 23 Ἰουνίου. Μικρὸν μετ' οὗ τὸν συνεμαρτύρησαν καὶ οἱ συμπατριῶταί του Δημητριανὸς καὶ Ἀθανάσιος.

«Ἀριστοκλῆς ἄριστος ὄντως ὁπλίτης,
πάντων γὰρ ἠρίστευσε τμηθεὶς τὴν κάραν».

Ἀριστοκλῆς, ***Ἰωάννης***. Διδάσκαλος τοῦ Γένους, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 1828 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1899. Περατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του εἰς τὴν Ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν, διδάξας τὰ μαθήματα ταῦτα εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἀπὸ τοῦ 1863 μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀπὸ τοῦ 1862 ἦτο γενικὸς ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἐθνικοῦ συμβουλίου τοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1869 καὶ μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τοῦ τουρκικοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Ἔγραψε πολλὰ σχολικὰ βιβλία καὶ μετέφρασε τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Λαυρεντίου. —Ω.

ἀριστοκράτης (ὁ), θηλ.—ις,—ιδος λ. νέα ἀντὶ *ἀριστοκρατικός* ὁ ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν (βλ. λ.)

Ἀριστοκράτης.—1) Βασιλεὺς ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Ἀρκαδίας (*Στρ.* 8, 362. *Πλουτ.* Π. τῶν ὑπὸ τ. θ. βρ. τιμ. 2). Δύο ἦσαν οἱ φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα: α') ὁ υἱὸς τοῦ Αἰχμίδος (*Παυσ.* 8,5,11,12), ὁ ὁποῖος ᾔσχυνε τὴν ἱέρειαν τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ὑμνίας. Τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἦτο ἐγγὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ πρὸς τὴν Μαντίνειαν. β') Ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, υἱὸς τοῦ Ἱκέτου. Οὗτος κατὰ τὸν β' Μεσσηνιακὸν πόλεμον ἐπρόδωκε τοὺς συμμάχους του Μεσσηνίους δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Ἀρκάδες κατόπιν τούτου τὸν κατεδίκασαν εἰς τὸν διὰ λιθοβολισμοῦ θάνατον, καταργήσαντες ἅμα τὴν βασιλείαν. —Ω

— 2) Υἱὸς τοῦ *Σκελλίου*, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, εἷς ἐκ τῶν συνεργατῶν τοῦ Θηραμένους εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς Βουλῆς τῶν τετρακοσίων, τῆς ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπετέλει μέλος. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐν Ἀργινούσαις (βλ. λ.) ἡγεῖτο 15 πλοίων κατέχων τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς παρατάξεως. Μετ' αὐτὴν κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὁμοῦ μετ' ἄλλων πέντε Ἀθηναίων στρατηγῶν, διότι ἀφῆκαν ἀτάφους τοὺς νεκροὺς τῆς ναυμαχίας ταύτης. —Ω

—3) Ἕλλην ἰατρός, «*γραμματικός*» ἀποκαλούμενος ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, παρ' ᾧ διεσώθη σκευασία τούτου πρὸς ἀλγήματα ὀδόντων καὶ οὔλων μετὰ στυπτηρίας καὶ ὄξους (*Γαλ.* XII, 879) καὶ ἑτέρα μυλικὴ (αὐτ. σελ. 878). ΑΡ. Π. Κ.

— 4) Θηβαῖος κιθαρῳδὸς ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου (*Ἀθ.* 12, 538).

— 5) Υἱὸς τοῦ Ἱππάρχου, ἱστοριογράφος γράψας μεταξὺ ἄλλων καὶ Λακωνικὰ (*Πλουτ.* Λυκ. 4, 31, *Ἀθήν.* 3. 82c).

— 6) Ῥήτωρ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (*Πλουτ.* Ἀντ. 69).

— 7) Πολλοὶ ἄλλοι ἀναφέρονται ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, συναντώμενον καὶ ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Τάραντος, τῆς Λακεδαίμονος, τῆς Ῥόδου καὶ τῆς Σμύρνης. Ι. Χ. Δ.

ἀριστοκρατία (ἡ)· πολίτευμα κατὰ τὸ ὁποῖον κυβερνῶσιν οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν: «πολιτεῖαι ὀρθαὶ τρεῖς, βασιλεία, ἀριστοκρατία, πολιτεία (=δημοκρατία)... ἀριστοκρατίας παρέκβασις ὀλιγαρχία» (*Ἀριστοτέλ.*) ‖ περιληπτικῶς, οἱ ἄριστοι, οἱ εὐγενεῖς, οἱ εὐπατρίδαι: «αἱ παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας», «νεᾶνις τῆς ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας».

— (ΙΣΤΟΡ.) Ἀριστοκρατία εἶναι ἡ κυριαρχία τῆς τάξεως τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Ὁ ἀπογρῶν λόγος τῆς ὑπάρξεως ἀριστοκρατικῆς τάξεως εὑρίσκεται ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἤδη ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ ἄνθρωποι, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν σωματικήν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπεροχὴν ἐνίων ἀτόμων καὶ νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ὑπεροχὴ ἐκείνη, ἥτις ἐνεποίει εἰς τοὺς ἀπολιτίστους μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν ἦτο ἡ σωματική, αἱ πρωταρχικαὶ ἀριστοκρατίαι ἦσαν συνέπεια τῆς ὑλικῆς δυνάμεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀποτέλεσμα κατακτήσεως ἢ νίκης. Κατὰ ταῦτα, ὅταν λαός τις, καθυποτάσσων λαὸν ἀσθενέστερον, κατελάμβανε τὰς γαίας αὐτοῦ, οἱ κατακτηταί, οἵτινες ἐκυβέρνων τὴν νέαν χώραν καὶ ἀνελάμβανον ἀπεριόριστα δικαιώματα, ἀπετέλουν εἶδος φυλετικῆς ἀριστοκρατίας, τὴν *ἀριστοκρατίαν τῆς φυλῆς*. Τὰ πειστικώτερα τεκμήρια τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τούτου παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία τῶν Ἰνδῶν, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς εὑρίσκομεν τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις, τὴν τῶν βραχμάνων, τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν γεωργῶν, μίαν κατωτέραν, τὴν τῶν χειρωνάκτων, καὶ μίαν κατωτάτην καὶ καταφρονουμένην, τὴν τῶν παριῶν. Αἱ δύο τελευταῖαι τάξεις δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν φυλήν, ἦσαν δὲ προφανῶς οἱ ἰθαγενεῖς τῶν μερῶν ἐκείνων, οὓς καθυπέταξαν διὰ τῶν ὅπλων καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέβαλον τὴν ἡγεμονίαν των οἱ ἐπήλυδες Ἰνδοὶ κατακτηταί.

Ἐν Αἰγύπτῳ φαίνεται, ὅτι κατακτητικαὶ φυλαὶ ἐκ Νουβίας καὶ Ἀβυσσηνίας προερχόμεναι, ὑπεδούλωσαν τοὺς παρὰ τὸν κάτω Νεῖλον Φελάχους καὶ αὐτόχθονας ποιμενικοὺς λαούς, οὓς κατέστησαν ὑποχειρίους διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν νόμων των καὶ τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ των. Ἐντεῦθεν ἡ ὕπαρξις δύο πραγματικῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων, τῆς τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν ἱερέων, καὶ ἡ σύστασις δύο θρησκειῶν, ἐξ ὧν ἡ μία ἦτο ἡ τῶν κατακτητῶν καὶ ἡ ἄλλη, ταπεινοτέρα, ἡ τῶν κατακτηθέντων.

Ἡ κατάκτησις ἐδημιούργησε παρόμοιόν τι καὶ ἐν Λακωνίᾳ. Οἱ Σπαρτιᾶται διὰ τῶν ὅπλων γενόμενοι κύριοι τῆς χώρας, κατέλαβον τὰς γαίας, ἐξησφάλισαν ἑαυτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας των καὶ ἀπετέλεσαν αὐτοὶ μόνοι τὸ κράτος, τὴν διοίκησιν καὶ τὸ στράτευμα. Οἱ ἡττηθέντες ἐγένοντο κατὰ μέγα μέρος δοῦλοι, καταδυναστευόμενοι καὶ βασανιζόμενοι, ὑπὸ τὸ ὄνομα *εἵλωτες*, ὑπὸ τῶν νικητῶν.

Ἡ ἀριστοκρατία τῆς φυλῆς ἀπαντᾷ μόνον εἰς τοὺς παλαιοτέρους αἰῶνας τῆς συγκεκροτημένης εἰς κοινωνικὰς ὁμάδας ἀνθρωπότητος. Σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ τῇ προϊούσῃ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ, τεκμήριον τῆς ὑπεροχῆς δὲν εἶναι πλέον ἡ φυλή, εἰς ἣν ἄτομόν τι ἀνήκει, ἀλλ' αἱ γαῖαι, τῶν ὁποίων εἶναι κάτοχος—τελευταῖα λείψανα τοῦ προνομίου ἐκ κατακτήσεως—καὶ τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Οὕτω βαθμηδὸν δημιουργεῖται εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, αἵτινες εἶχόν ποτε κατακτηθῆ, ἡ *ἀριστοκρατία τῶν γαιοκτημόνων*. Εἶναι ἐκείνη, ἣν εὑρίσκομεν εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἱστορίας της· εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀπετέλεσε τὸν *φεουδαλισμὸν* ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἥτις ἀντικατέστησεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς φυλῆς. Κατὰ ταῦτα ἡ φυλετικὴ καὶ ἡ ἐδαφικὴ ἀριστοκρατία εἶναι ἀπότοκος τοῦ δικαιώματος τῆς κατακτήσεως. Οἱ γονεῖς ἐκληροδότησαν εἰς τὰ τέκνα ὅ,τι εἶχον καταλάβει διὰ τῆς βίας. Οἱ δ' ἐν πολυτελείᾳ καὶ χλιδῇ ζῶντες κληρονόμοι ἐπεβλήθησαν διὰ τοῦ ἐγγείου αὐτῶν πλούτου εἰς τὸν ἀκτήμονα πληθυσμόν. Μόνοι αὐτοὶ εἶχον εἰς χεῖράς των τὰ ἡνία τῆς διοικήσεως, τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσιν ὅπλα. Μόνοι αὐτοὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρων καὶ ἀπελάμβανον ἀπεριόριστα δικαιώματα, τὰ ὁποῖα μετεβιβάζοντο κληρονομικῶς. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ *ἀριστοκρατία οἰκογενειῶν*.

Κατὰ τὴν προϊοῦσαν ἀνέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὑλικὴ δύναμις, ἡ τοσοῦτο σπουδαῖον ρόλον διαδραματίσασα κατὰ τὰς πρώτας τῆς συγκροτήσεως τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν ἀπαρχάς, ἤρξατο ὑποχωροῦσα βαθμηδὸν πρὸ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοιαύτης, ὡς ἀριστοκράται δὲ δὲν ἐθεωροῦντο πλέον ἀποκλειστικῶς οἱ ἰσχυροὶ μυς ἢ πολλὰς γαίας ἔχοντες ἢ οἱ προερχόμενοι ἐξ οἰκογενειῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ ἀστοί, διὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ πλεονεκτήματα διακρινόμενοι μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ ἔχοντες τὸ δικαίωμα, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπερόχου φύσεώς των, νὰ διοικῶσι τὰ κοινά. Οὕτως ἡ λέξις ἀριστοκρατία ἔλαβε τὴν ἔννοιαν ἰδιοτύπου πολιτεύματος.

Ὁ Πλάτων μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του καταπολεμεῖ τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι ἴσοι πάντες οἱ ἄνθρωποι. Τὸ Α ἄτομον διαφέρει τοῦ Β κατὰ τοῦτο, ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα ν' ἀποβῇ εἰς τὴν κοινωνίαν ὠφελιμώτερον. Κατὰ τὸν φιλόσοφον ἡ γενικὴ μόρφωσις δὲν καθιστᾷ ὅλους ἱκανούς, ὅπως ἀσκῶσιν οἱονδήποτε ἐπάγγελμα. Αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις ἐδημιούργησε τὴν ἀνισότητα, προικίσασα ἕκαστον ἄνθρωπον, μὲ ὡρισμένας δεξιότητας, προωρισμένας διὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν σταδιοδρομίαν. Μόνη δ' ἡ παιδεία καὶ οἱ νόμοι αὐτῆς συνενοῦσι τὰς καθ' ἕκαστον ἀξίας εἰς ἁρμονικὴν ἑνότητα διὰ τῆς ἐπιδιώξεως ἑνιαίου σκοποῦ. Πᾶς τις ποθεῖ τὸ ἀγαθὸν καὶ εἰς αὐτὸ τείνει, ἀρκεῖ μόνον νὰ δοθῇ εἰς ἕκαστον ἡ κατάλληλος θέσις, εἰς ἣν θὰ δυνηθῇ νὰ δράσῃ ἐπωφελῶς. Ὅπως δὲ τὸ πνεῦμα καθοδηγεῖ τὸ σῶμα, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία δέον νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τῶν φιλοσόφων. Μόνη ἡ γνῶσις δικαιοῦται νὰ κυβερνᾷ. Κατὰ ταῦτα τὸ πολιτειακὸν ἰδεῶδες τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ *ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος*, ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν διανοουμένων διακυβέρνησις τῆς χώρας.

Ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι τὸ πολιτειακὸν τοῦτο ἰδεῶδες τοῦ Πλάτωνος ἔμεινεν ἁπλοῦν ἰδανικόν, δεδομένου ὅτι οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε εὑρίσκομεν ἐν αὐτῇ συγκεκροτημένην πολιτείαν φιλοσόφων, βλέπομεν αὐτὸ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμοζόμενον εἰς χώραν τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, εἰς τὴν Κίναν. Οἱ μανδαρῖνοι (ἡ λέξις εἶναι σανσκριτική, παραγομένη ἐκ τῆς ρίζης μαν καὶ σημαίνουσα τὸν διανοούμενον), οἱ διοικῶντες τὸ Οὐράνιον Κράτος κατ' οὐσίαν, εἶναι φιλόσοφοι, λογοτέχναι, συγγραφεῖς. Πᾶς Κινέζος, εἰς οἱανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκῃ κοινωνικὴν τάξιν, ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦ μανδαρίνου ἀξίωμα. Ἀρκεῖ νὰ ἦτο κάτοχος τῆς ἐθνικῆς σοφίας καὶ ν' ἀποδείξῃ τοῦτο ὑφιστάμενος αὐστηροτάτας ἐξετάσεις, τὰς ὁποίας ὀλίγοι τολμοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν. Ὅθεν βλέπομεν, ὅτι τὸ πλατωνικὸν πολιτειακὸν ἰδεῶδες ἔλαβεν ἐν Κίνᾳ σάρκα καὶ ὀστᾶ.

Κατ' Ἀριστοτέλη, τὸ πολίτευμα δέον νὰ ἐναρμονίζεται πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων λαῶν. Καὶ τὸ χείριστον τῶν πολιτευμάτων δύναται, λέγει, νὰ εἶναι εἴς τινας περιπτώσεις τὸ ἄριστον, καὶ ἐξετάζει ποῖον ὄφελος δύναται ν' ἀποκομίσῃ τις ἐκ τῶν κακῶν πολιτευμάτων, ἐφ' ὅσον ἡ συγκρότησις αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος. Ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ταύτην ἀπαριθμεῖ τὰ διάφορα πολιτεύματα. Ὑπάρχουσι τρία τοιαῦτα· ἡ ἐξουσία δύναται νὰ εἶναι εἰς χεῖρας εἴτε ἑνὸς καὶ μόνου ἀτόμου εἴτε πολλῶν εἴτε τῶν περισσοτέρων. Ἑκάστη τῶν πολιτειακῶν τούτων μορφῶν δύναται νὰ ἔχῃ δύο ὄψεις μίαν καλὴν (δικαίαν) καὶ μίαν κακὴν (ἐκπεφυλισμένην), ἐφ' ὅσον οἱ κυβερνῆται λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ ἢ τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον. Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς ἀγαθὰς (δικαίας) πολιτειακὰς μορφὰς τὴν *βασιλείαν*, τὴν *ἀριστοκρατίαν*

Digitized by Google

καὶ τὴν *δημοκρατίαν*, τῶν ὁποίων μορφαὶ ἐκπεφυλισμέναι εἶναι ἡ *τυραννίς*, ἡ *ὀλιγαρχία* καὶ ἡ *ὀχλοκρατια* Τὸ καλύτερον τῶν πολιτευμάτων εἰ αι κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἡ ἀριστοκρατία, ἤτοι ἡ ἐνάσκησις τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἐπιλέκτων πολιτῶν. Πᾶς πολίτης δικαιοῦται νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, ἀλλὰ πολῖται δὲν εἶναι εἰμὴ ἐκεῖνοι, οἵτινες λόγῳ τῆς κοινωνικῆς θέσεως αὐτῶν δύνανται νὰ ἐκπληρῶσι τὰ πολιτειακά των καθήκοντα.

Ἡ ἀριστοκρατία παρ' Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις.— Σχεδὸν πανταχοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Σπάρτῃ, Κορίνθῳ, Λακωνίᾳ Ἀργολίδι, Μεσσηνίᾳ καὶ Ἤλιδι ἔνθα ἐκυριάρχει ἡ δωρικὴ φυλή, ἡ πολιτειακὴ ὀργάνωσις ἦτο στρατιωτικὴ καὶ ἀριστοκρατική. Ἡ σπουδαιοτέρα τῶν ἀριστοκρατικῶν ὀργανώσεων τούτων ἦτο ἡ σπαρτιατική. Ὁλόκληρος ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ἔγγειος ἰδιοκτησία εὑρίσκετο εἰς χεῖρας μιᾶς καὶ μόνης τάξεως, συνισταμένης ἀρχικῶς μόλις ἐκ δέκα οἰκογενειῶν.

Ἐν Ἀθήναις ἡ βασιλεία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου (1066 π. Χ.) κατηργήθη ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς διοικήσεως τῶν *ἀρχόντων*. Οἱ ἄρχοντες ἦσαν μέχρι τοῦ 752 ἰσόβιοι. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 683 ἐξελέγοντο διὰ δέκα ἔτη, ἀπὸ δὲ τοῦ 683 δι' ἓν ἔτος. Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἦτο καθαρῶς ἀριστοκρατικόν, τοιοῦτο δὲ ἦτο καὶ τὸ πολιτειακὸν συγκρότημα τοῦ Δράκοντος (621), ὅστις εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς εὐπατρίδας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος παρασκευάσαντος διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν τάξεων τὸ ἔδαφος τῆς δημοκρατίας, τὰ δικαιώματα τῆς ἀριστοκρατίας ἠλαττώθησαν βαθμηδὸν καὶ τέλος τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα διεδέχθη ἡ δημοκρατία.

Εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐν Μεσσηνίᾳ, Βοιωτίᾳ, ἐκυριάρχησε τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, αἵτινες, μετὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους, διεξεδίκησαν τὴν ἡγεμονίαν, ὑπῆρξεν αἰτία, ὥστε αἱ διάφοροι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι νὰ προσλάβωσιν ἐκ περιτροπῆς τὴν πολιτειακὴν μορφήν, ἣν ἑκατέρα τῶν πόλεων τούτων ἐπέβαλεν εἰς τοὺς συμμάχους της.

Ἐν Ρώμῃ ἡ ἀριστοκρατία ἀπετελεῖτο ἐκ δύο τάξεων: α') Τῆς τῶν *πατρικίων*. Μόνον οὗτοι ἐθεωροῦντο κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους τέλειοι πολῖται καὶ μόνον οὗτοι ἐλάμβανον ἀξιώματα ἐν τῇ πολιτείᾳ. Μέλη τῆς γερουσίας ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς πατρίκιοι. β') Τῆς τῶν *ἱππέων* (equites). Οὗτοι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν γένει καὶ πλούτῳ διαφερόντων νέων καὶ ἀπετέλουν τὴν ἐν τῷ ρωμαϊκῷ στρατοπέδῳ ἱππικὴν δύναμιν (βλ. λ. πατρίκιοι καὶ ἱππεῖς). Γενικῶς εἰπεῖν, οἱ Ρωμαῖοι, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας κατακτητικὸς λαός, ἀπέκλινεν ὑπὲρ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος· τοιοῦτο δὲ κατ' οὐσίαν ἦτο ἡ μοναρχία τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης.

Ὁ Ρωμαϊκὸς λαὸς διελθὼν ἀπὸ τῆς μοναρχίας εἰς τὴν δημοκρατίαν, οὐδὲν ὄφελος ἀπεκόμισεν ἐκ τῆς πολιτειακῆς μεταβολῆς ταύτης κατ' ἀρχάς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σερβίου Τυλλίου γενομένη διαίρεσις εἰς *centuriae* (τάξεις), ἥτις παρεῖχεν εἰς τὸν λαὸν ἐξουσίαν φαινομενικὴν μόνον, διετηρήθη. Πάντα τὰ δικαστικά, στρατιωτικὰ καὶ ἱερατικὰ ἀξιώματα ὑπῆρξαν ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν πατρικίων. Οἱ μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν *πληβείων* γάμοι, θεωρούμενοι ἀτιμωτικοί, ἀπηγορεύοντο κατὰ τὸν νόμον, ἡ δὲ πανίσχυρος ἀριστοκρατία, ὅπως στρέψῃ ἀλλαχοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ, προέβη εἰς τοὺς διαδοχικοὺς ἐκείνους πολέμους, τοὺς χαρακτηρίζοντας τὴν ἱστορίαν τῶν Ρωμαίων. Α. Δ.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα.—Ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἡ *ἀριστοκρατία* ἐν Εὐρώπῃ συγχύζεται πρὸς τὴν *εὐγένειαν*, ἥτις ἐδημιούργησε τὸν *φεουδαλισμόν*. Κατὰ τὸν ὀρθότερον ὁρισμόν, *εὐγενεῖς* εἶναι οἱ ἀνήκοντες ἐκ γενετῆς εἰς τάξεις διακεκριμένας ἢ προνομιούχους ἔν τινι χώρᾳ. Ἡ εὐγένεια δηλ. εἶναι ἀποκλειστικῶς κληρονομική, ἐνῷ τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε διὰ τὴν ἀριστοκρατίαν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐν τούτοις χρόνους ἐδημιουργήθησαν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς φυσικῆς οὕτως εἰπεῖν εὐγενείας, καὶ εὐγένειαι μὴ προερχόμεναι ἐκ κληρονομικότητος ἢ μὴ μεταδιδόμεναι δι' αὐτῆς (βλ. λ. εὐγενὴς καὶ φεουδαλισμός).

Βυζαντινὴ ἀριστοκρατία.—Ἡ κοινωνία τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν καὶ τὴν σύγχρονον αὐτῆς εὐρωπαϊκήν, ἦτο δημοκρατικῶς διωργανωμένη, ἑπομένως ἡ κληρονομικὴ ἀριστοκρατία καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὀξεῖα ἀντίθεσις τῶν τάξεων δὲν συναντῶνται εἰς τὸ Βυζάντιον ὅσον ἐν τῇ Δύσει. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις διεκρίνοντο ὅπως περίπου καὶ σήμερον ἀναλόγως τοῦ πλούτου καὶ τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξιώματος. Καθὼς δὲ τοὐλάχιστον διδάσκει ἡμᾶς διὰ πολλῶν ἀξιοπίστων μαρτυριῶν ἡ βυζαντινὴ ἱστορία, οὐδεὶς ἀπεκλείετο ἀπὸ τὴν ἄνοδον εἰς τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα καὶ ἑπομένως εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ἤρκει μόνον νὰ εἶχεν ὁ ἴδιος προσωπικὴν ἀξίαν. Κατὰ ταῦτα ἀριστοκρατικὴ τάξις, οἵαν ἐνόουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ λαοί, ἐν Βυζαντίῳ, ἐξ ὅσων τοὐλάχιστον διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, δὲν ὑπῆρχεν. Οἱ νεώτεροι ἐν τούτοις βυζαντινολόγοι χρησιμοποιοῦν πολὺ συχνὰ τὴν λέξιν *ἀριστοκρατία*, νοοῦντες δι' αὐτῆς τὴν μετὰ τὸν βασιλικὸν ἐν Βυζαντίῳ οἶκον εὐρυτέραν τάξιν τῶν κατεχόντων τὰς ἀνωτάτας αὐλικὰς καὶ ὑπαλληλικὰς ἱεραρχίας, ἡ ὁποία διέρχεται τὸν βίον ἐν χλιδῇ, ἀρεσκομένη εἰς τὰς ἱπποδρομίας, τὰς διασκεδάσεις, τὰ κυνήγια, λαμβάνει μέρος εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Παλατίου καὶ κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τάξις αὕτη, κατὰ τὸν ἀρχαιότερον ἰδίως βυζαντινὸν μεσαίωνα, διεκρίνετο τῶν ἄλλων τάξεων διὰ τὴν εὐρεῖαν μόρφωσιν καὶ τὸν μέγαν πλοῦτόν της. Πολλάκις δὲ φαίνεται δεικνύουσα ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον της διὰ τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιμένῃ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων ἐκφερομένων γνωμῶν της, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὓς αἰνιττόμεθα ἐλαμβάνοντο λίαν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἄρχοντος.

Ἡ ἀριστοκρατία τῶν χρόνων τούτων τοῦ Βυζαντίου ἔλαβε τρόπον τινὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς πολιτειακὴν σφραγῖδα διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565) διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὁλοκληρωτικῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαίου βίου, ἥτις συνετελέσθη διὰ τῶν περιφήμων διὰ τὴν σκληρότητά των διαταγμάτων, καθ' ἃ ἀπηγορεύετο μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ διδασκαλία ἀκόμη «τῶν νοσούντων τὴν τῆς ψευδοδοξίας τῶν Ἑλλήνων (Ἑλλαδικῶν) νόσον». Εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους, συγκεκριμένως δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς συνετῆς ἀδελφῆς τοῦ Θεοδοσίου Β' Αὐγούστας Πουλχερίας, προσετέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν ταύτην ἀριστοκρατικὴν τάξιν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ τάξις τῆς *γραφειοκρατίας*, ἡ ὁποία ἀπετέλει ἐξαίρετον πολιτειακὴν ὀργάνωσιν, ἔχουσα ἔκτακτον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων διατηρουμένης ἀπεριορίστου προσωπικῆς δεσποτείας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐνῷ ὅμως τοιαύτην ἐπιρροὴν εἶχεν ἡ τάξις αὕτη ἐπὶ τῶν καθ' ὅλου τυχῶν τοῦ κράτους, οὐχὶ σπανίως βλέπομεν ἐν τῇ βυζαντιακῇ ἱστορίᾳ μέλη της νὰ μαστιγώνωνται πολλάκις ὠμότατα καὶ νὰ τιμωροῦνται ποικιλοτρόπως διὰ παραπτώματά των πολιτικά, εἴτε καὶ ἰδιωτικὰ πολλάκις, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρῆται ὡς προσβλητικὸν καὶ ταπεινωτικὸν διὰ τὴν ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατεῖχον.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τέλος τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Γ' καὶ ἐντεῦθεν, ὅτε δηλαδὴ ἐφηρμόσθη ἡ νέα καὶ τελειωτικὴ κατὰ *θέματα* διαίρεσις τοῦ κράτους ἀρχίζει ἀναφαινομένη ἡ νέα *ἀριστοκρατικὴ ἐπαρχιακή, στρατιωτικὴ* ἢ *γαιοκτημονικὴ* τάξις τῶν ἀρχόντων, ἥτις εὑρίσκεται κυρίως εἰς τὴν ἀκμήν της ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' Πορφυρογεννήτου. Περὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς δὲ ταύτης τάξεως, ἥτις ἔπαιξε καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα βίον τοῦ Βυζαντίου σπουδαιότατον ρόλον καὶ ἥτις, μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἐκράτει εἰς χεῖράς της τὴν τύχην τοῦ κράτους, θὰ περιλάβωμεν ἐν ὀλίγοις κατωτέρω.

Ἐκ διαφόρων ἐπιφανῶν οἴκων τοῦ Βυζαντίου ἀπεστέλλοντο ὡς στρατηγοὶ τῶν βυζαντινῶν *θεμάτων* διάφοροι στρατιωτικοί, διακρινόμενοι διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀρχοντικὴν καταγωγήν των. Οὗτοι ἀπετέλουν τὴν πρώτην τῶν ἑπτὰ βαθμίδων τῆς αὐλικῆς (βασιλείου) τάξεως (περὶ ἧς βλ. ἐν λ. Βυζάντιον). Ἐκ τῶν στρατηγῶν τούτων, οἱ μὲν τῶν θεμάτων τῆς Δύσεως εἶχον τὰς προσόδους αὐτῶν ἀπ' εὐθείας καὶ μόνον ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησίν των περιφερειῶν, ἐνῷ οἱ τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων ἐλάμβανον μέρος τῶν προσόδων των καὶ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου. Οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ἀνεγνωρίζοντο, ἀναλόγως τοῦ θέματος εἰς τὸ ὁποῖον ἐστρατήγουν, μὲ διάφορα τιμητικὰ ἀξιώματα στρατιωτικῆς εὐγενείας πρώτης τάξεως, ὡς *πρωτοσπαθάριος, σπαθαροκανδιδᾶτος, σπαθάριος, στράτωρ* κ. τ. τ. (περὶ τῶν ὁποίων βλ. τὰς οἰκείας λέξεις). Ὅτε ὅμως ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θ' οἱ στρατηγοὶ οὗτοι τῶν παραμεθορίων θεμάτων ἀπηλλάγησαν παντὸς φόρου πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, ὑποχρεωθέντες ἐξ ἄλλου νὰ διατηρῶσι τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ πρὸς φρούρησιν τῶν συνόρων, μετεβλήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἰσχυροὺς γαιοκτήμονας καὶ πλουσιωτάτους ἄρχοντας, ὑπερέχοντες κατὰ πολὺ εἰς μόρφωσιν καὶ πλοῦτον τῶν ἱπποτῶν τῆς Δύσεως, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγκρισις καὶ συνταυτισμός. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀνεπτύχθη, κυρίως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μία ὅλως διάφορος τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ἀριστοκρατικὴ τάξις, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὡς *γαιοκτημονικὴ ἀριστοκρατία, στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία* ἢ καὶ *ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία*. Τόσην δὲ δύναμιν ἀπέκτησαν οἱ ἀριστροκρατικοὶ οὗτοι οἶκοι, ὥστε πολλάκις ἐκ τῶν μεταξύ των ἀνταγωνισμῶν, καὶ μόνον ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐπέρχεται μεγάλη κρίσις εἰς τὸν καθ' ὅλου ὀργανισμὸν τοῦ κράτους. Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος βλέπομεν ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ συχνὰ ἀναφερομένους ἐν ἐκτάσει τοὺς οἴκους τούτους τῶν *Δουκῶν, Ἀργυρῶν, Φωκάδων, Μαλεΐνων, Κομνηνῶν, Παλαιολόγων, Ἀποκαύκων, Μελισσηνῶν, Καματηρῶν, Δαλασσηνῶν, κ. λ. π.* Οἱ οἶκοι οὗτοι μὲ τὰ φέουδά των καὶ τὰς ἄλλας ἀπολαυὰς καὶ προνομίας των καὶ μὲ τὰ ἀξιώματά των ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις κατὰ τοὺς μακροὺς καὶ συνεχεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς Ἄραβας ἀνέδειξε μεγάλους καὶ ἐνδόξους εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν στρατηλάτας, πολλάκις δὲ καὶ αὐτοκράτορας. Ἕνας ἰδιαίτερος βίος ἤρχισε τότε νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας ὅπου ἐκράτει ἡ τάξις αὕτη, βίος ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων δύναται νὰ ὀνομασθῇ *ἡρωικὸς* ἢ *ὁμηρικὸς βίος* καὶ ὁ ὁποῖος ἐτραγουδήθη ἀπὸ τὴν τότε λαϊκὴν μοῦσαν διὰ μακρῶν ἐπῶν.

Οἱ βυζαντινοὶ οὗτοι ἄρχοντες, τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν ἀγερωχίαν τῶν ὁποίων ἄριστα χαρακτηρίζει κυπριακὸν ἀκριτικὸ τραγούδι:

Ἁ Θκιέ μου, τοῦτ' οἱ ἄρκοντες! εἶντα μούττην κρατοῦσιν
πρῶτα χτυποῦσιν μουστουνιὰν τζὲ ὕστερα σ' αἱρετοῦσιν·

ὡς μόνην καὶ κυρίαν αὐτῶν παίδευσιν εἶχον τὴν στρατιωτικήν, ἂν πιστεύσῃ κανεὶς εἰς τὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα. Κυρίως εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πρέπει νὰ ἀναχθοῦν καὶ οἱ γνωστότατοι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους *προεστοὶ* καὶ *ἄρχοντες*, οἱ διευθύνοντες τὰς κοινότητας, αἵτινες τόσον εὐεργετικαὶ ἐφάνησαν εἰς τὸ ἔθνος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας. Ὁπωσδήποτε ὅμως, ἡ τάξις αὕτη εἶχεν πάντοτε τὴν τάσιν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς δυνάμεώς της, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσε κατὰ τοὺς χρόνους ἰδίως τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', ὁπότε μὲ τὴν ἔκλειψιν τῆς δυναστείας τῶν Βασιλειαδῶν ἤρατο καὶ τὴν πρώτην της νίκην δι' ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Δ' τοῦ διαδόχου τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν (βλ. λ.), ἐπίσημον γαιοκτήμονα ἀπὸ Κομάνων τῆς Καππαδοκίας. Ἔκτοτε δὲ βλέπομεν πολλάκις ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος πλεῖστα μέλη τῶν ἀριστοκρατικῶν τούτων οἴκων, ἐν οἷς τὸν *Κωνσταντῖνον Ι' τὸν Δοῦκαν*, τὸν *Ρωμανὸν Γ'*, τὸν *Ρωμανὸν Δ' τὸν Διογένους* καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν ἐνδόξων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

[Πλειότερα περὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως ἐν Βυζαντίῳ βλ. εἰς τὰς λ. Ἀρχοντόπουλοι, Αὐλή, Αὐλικοί, Δεσπόται, Δοῦκες, Ζωσταί, Πατρίκιοι, διὰ δὲ τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντίου ἀριστοκρατικὴν τάξιν βλ. λ. Λογάδες, Φαναριῶται.]
Κ. Μ. Κ.

Αἱ σύγχρονοι ἀριστοκρατίαι.— Εἰς τὴν ἐποχήν μας, ἰδίᾳ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν πτῶσιν τῶν κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν, συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ ἡ κατάργησις τῶν προνομίων ὡρισμένων ἀριστοκρατικῶν τάξεων ἐν Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, ἡ λέξις ἀριστοκρατία κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀστοὺς *πλουτοκράτας* (ἀριστοκρατία τοῦ χρήματος, aristocratie ἢ noblesse des finances), τὴν τάξιν τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων (Beamtenaristokratie ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ) καὶ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν δημοκρατίαν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν (ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος). Α. Δ.

— (ΝΟΜΙΚΟΠΟΛΙΤ.) *Ἀριστοκρατία* καλεῖται ὁ ἕτερος κλάδος εἰς ὃν διαιρεῖται ὁ τύπος ἐκεῖνος τῶν πολιτευμάτων, τὸν ὁποῖον καλοῦμεν *ἐλευθεροπολιτείαν* (*Freistaat*: Republik) ἢ *πολυαρχίαν*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *μοναρχίαν*. Ἡ *ἀριστοκρατία* καὶ ἡ *δημοκρατία* ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν (τῆς *ἐλευθεροπολιτείας* ἢ *πολυαρχίας*) λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς θέσεως τῶν ἀμέσων αὐτῶν ὀργάνων, τοῦθ' ὅπερ καὶ διακρίνει ταύτας τῆς *μοναρχίας*. Διαφέρει ὅμως ἡ ἀριστοκρατία τῆς δημοκρατίας, διότι ἐν ἐκείνῃ φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι ἀριθμός τις, μικρὸς ἢ μεγάλος, φυσικῶν προσώπων, ἐνῷ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι ὁλόκληρος ὁ λαὸς ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ (: τὸ σύνολον τῶν ἐνεργῶν πολιτῶν), εἰς δὲ τὴν μοναρχίαν εἷς καὶ μόνον, ὁ *μονάρχης*. Τὰ ἀσκοῦντα ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν πρόσωπα προῆλθον ἐπὶ τῇ βάσει προνομίων ἐκ μιᾶς λαϊκῆς τάξεως, εἴτε δι' ὡρισμένον χρόνον, εἴτε διὰ βίου. Νομικῶς δὲ εἶναι ἀδιάφορον ἕνεκα τίνων ἐπακριβῶς προνομίων ἀνεδείχθησαν τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα. Ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ἀλλοίοις λόγοις, πρόκειται περὶ τῆς κυριαρχίας τάξεως, ἢ τάξεων, ἥτις ἑδράζεται ἐπὶ τῆς προνομιούχου θέσεως τὴν ὁποίαν κατέχει εἰς τὴν Πολιτείαν μέρος τοῦ λαοῦ, ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ἀπέναντι τοῦ συνόλου (οἱ ἐπιλεγόμενοι: «ἄριστοι»), ἢ ὅπερ τὸ αὐτό: μία τάξις (ἢ καὶ πλείονες) ἀπέναντι τῶν ἄλλων. Συνεπῶς ἀριστοκρατία εἶναι τὸ πολίτευμα τῶν προνομιούχων, τουτέστι τῶν ἀρίστων (βλ.

Digitized by Google

καὶ λ. πολίτευμα). Σύγχρονον παράδειγμα ἀριστοκρατικῆς πολιτείας παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ Ρωσία ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συντ. τῆς 10 Ἰουλίου 1918, ἡ πολιτειακονομικὴ οὐσία τοῦ ὁποίου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι τὸ προλεταριᾶτον, «οἱ προλετάριοι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγρῶν μετὰ τῶν πτωχοτέρων ἀγροτῶν» (βλ. λ. Ρωσίας πολίτευμα). Η. Γ. Κ.

ἀριστοκρατικός, — *ή*, — *όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν: «ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα», «ἀριστοκρατικοὶ θεσμοί, —παραδόσεις»· ‖ ὁ ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, τῶν εὐπατριδῶν, ἄλλως *ἀριστοκράτης*· ‖ ὁ ἀσπαζόμενος τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα, ὁ θιασώτης, ὁ ὀπαδὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος. — Ἐπίρρ. ***ἀριστοκρατικῶς***.

ἀριστοκρατοῦμαι *(—έομαι)*· κυβερνῶμαι ἀριστοκρατικῶς, διὰ πολιτεύματος ἀριστοκρατικοῦ.

Ἀριστόκριτος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ πατὴρ τοῦ ναυάρχου τῶν Λακεδαιμονίων Λυσάνδρου (*Παυσ.* 6, 3, 14. 10, 9, 7), εἷς τραγῳδὸς (*Ἀθ.* 12, 538), εἷς ἱστοριογράφος, γράψας περὶ Μιλήτου καὶ ἄλλοι. Ι. Χ. Δ.

— **Ἀριστόκριτος**. Κατὰ τὰ Ψευδοκλημέντια (*Migne* Ἑ. Π. Ι., 1468), ἀνήκων εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων (βλ. λ.) εἶχε συγγράψει βιβλίον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεοσοφία», ἐν ᾧ ἐζήτει νὰ καταδείξῃ «τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Μανιχαϊσμὸν ἓν εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα», καὶ διὰ νὰ φανῇ ὅτι ἦτο ἀπροσωπόληπτος κατηγόρει ἐν τῷ συγγράμματί του τούτῳ καὶ τὸν ἱδρυτὴν τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, τὸν Μάνεντα, ὡς πονηρόν. Δ. Σ. Μ.

Ἀριστόκυπρος. Υἱὸς τοῦ Φιλοκύπρου, βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος (*Ἡροδ.* 5,113)

Ἀριστόλαος. Περίφημος Σικυώνιος ζωγράφος, υἱὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Παυσίου, ἀκμάσας τὸν Δ´ π. Χ. αἰῶνα. Ἐζωγράφησε κατὰ τὸν Πλίνιον τὸν Ἐπαμεινώνδαν, τὸν Περικλέα, τὴν Μήδειαν, τὴν Ἀρετήν, τὸν Θησέα κλπ.

ἀριστόλη *[Χημ.]*· βλ. θυμόλη.

— **ἀριστόλη** ἢ ***ἀννιδαλίνη*** ἢ ***θυμοτόλη*** (Aristolum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἕνωσις θυμόλης καὶ ἰωδίου, διιωδοδιθυμόλη $C_{20}H_{24}J_2O_2$. Συσκευάζεται διὰ μείξεως ὑπὸ ἀνάδευσιν—παρακολουθουμένης συγχρόνως καὶ τῆς θερμοκρασίας, ἵνα μὴ ἀνέλθῃ αὕτη—διαλυμάτων ἐνιωδίου ἰωδιούχου καλίου καὶ καυστικοῦ νάτρου μετὰ θυμόλης. Τὸ σχηματιζόμενον φαιὸν ἵζημα ἐξ ἀριστόλης πλύνεται καλῶς δι' ὕδατος καὶ ξηραίνεται εἰς 40—50°. Κόνις σοκολατέρυθρος, ἰδιαζούσης ἀσθενοῦς ὀσμῆς, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ γλυκερίνῃ, δυσδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ καὶ εὐδιάλυτος εἰς αἰθέρα καὶ χλωροφόρμιον, ὡς καὶ εἰς λιπαρὰ ἔλαια καὶ βαζελίνην. Ἡ περιεκτικότης αὐτῆς εἰς ἰώδιον εἶναι 45.1 %. Ἡ ἀριστόλη ἔχει μικρὰν ἀντισηπτικὴν δύναμιν, ὡς ἐκ τούτου χορηγεῖται ὡς ἀντικαταστάτης τοῦ ἰωδοφορμίου ὡς κόνις, περαιτέρω δὲ εἰς ἀλοιφάς, εἰς αἰθέρα, τραυματισίνην καὶ κολλόδιον (5—10 % ἀριστόλης ἐπὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου διαλυτικοῦ μέσου), καὶ εἰς ἐλαιώδη διαλύματα ἐνέχοντα 10 % ἀριστόλης. Χορηγεῖται ἐπίσης καὶ κατὰ δερματικῶν τινων παθήσεων ὡς καὶ ἐπὶ ὠτορροίας καὶ ρινίτιδος. Ἡ ἀριστόλη δέον νὰ φυλάσσηται μακρὰν τοῦ φωτὸς προσεκτικῶς. Κ. Γ. Μ.

ἀριστολικὸν ***ὀξὺ*** (Acide aristolique) *[Φαρμ.]*. Κόνις κιτρινοπρασίνη τηκομένη εἰς 260°, ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν τύπον $C_{17}H_{10}(CH_3)NO_7$. Εἶναι συστατικὸν διαφόρων εἰδῶν ἀριστολοχίας. Κ. Γ. Μ.

ἀριστολίνη (Aristolin) *[Φαρμ.]*. Κρυσταλλικαὶ βελόναι, ἄχροοι, τηκόμεναι εἰς 265°. δυσδιάλυτοι εἰς πετρελαϊκὸν αἰθέρα, εὐδιάλυτοι εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Εἶναι συστατικὸν διαφόρων εἰδῶν ***ἀριστολοχίας***. Κ. Γ. Μ.

ἀριστολοχία (ἡ) (Aristolochia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀριστολοχιωδῶν*. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ ἢ θαμνώδη, φυλλοβόλα ἢ ἀειθαλῆ, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναρριχώμενα. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐναλλασσόμενα, τὰ ἄνθη των ἀκανόνιστα, ἑρμαφρόδιτα, μεμονωμένα ἢ ἀποτελοῦντα βότρυς καὶ ἀναδίδουσι πτωματώδη ὀσμήν, ἥτις προσελκύει μακρόθεν τὰ ἔντομα. Οἱ στήμονες εἶναι ἕξ. Ἡ ᾠοθήκη πάντοτε ὑποφυής. Ὁ καρπὸς κάψα διῃρημένη εἰς πέντε ἢ ἓξ λοβοὺς καὶ περικλείει πολυάριθμα ἀλμπουμινοειδῆ σπόρια. Αἱ ἀριστολοχίαι ἀπαντῶσιν εἰς πάντα σχεδὸν τὰ θερμὰ καὶ εὔκρατα μέρη τῆς γῆς. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ 150 εἴδη, ὧν γνωστότερα, αἱ :

Ἀριστολοχία ἡ κληματῖτις (Aristolochia clematitis) ἀπαντᾷ εἰς ὅλην τὴν μέσην καὶ ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ὁ καυλός της ἁπλοῦς, εὐθὺς καὶ ὕψους 20—25 ἑκατοστομέτρων, φέρει λεπτὰς ρίζας καὶ ἔχει δυσάρεστον ὀσμὴν καὶ γεῦσιν. Τὰ φύλλα της ἐναλλασσόμενα, μισχωτὰ καὶ δικτυόμορφα. Τὰ ἄνθη της ἄμισχα ἀναφαίνονται παρὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων. Τὸ περιάνθιον λεπτόν, σωληνοειδές, σχεδὸν εὐθύ, τελευτᾷ εἰς λογχοειδῆ ἄκρον καὶ ἔχει κιτρινοϋποπράσινον χρῶμα. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ συχνάκις *ἀριστολοχία ἡ κρητικὴ* (Aristolochia cretica), γνωστὴ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *μεγάλο βοτάνι* ἢ *στιβάλι τοῦ λαγοῦ*· *ἀριστολοχία ἡ μακρόρριζος* (Aristolochia longa) κοιν. *ἀμπελοκλαδόρριζα* ἢ *πικρόρριζα*· *ἀριστολοχία ἡ μικρόστομος* (Aristolochia microstoma) κ. *φλεμονόχορτο*· *ἀριστολοχία ἡ στρογγύλη* (Aristolochia rotunda), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀριστολοχία στρογγύλη ἡ θήλεια*, παρ' ἡμῖν δὲ γνωστὴ ὡς *παρουθια* (Ἄνδρος). Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης.

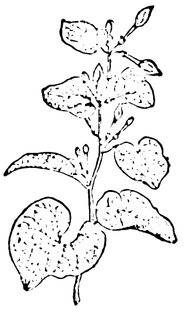

Ἀριστολοχία ἡ κληματῖτις.

Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν ἀναφέρομεν, τά: *ἀριστολοχία ἡ ὀφιόεσσα* (Aristolochia serpentina) ἰθαγενὴς τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ εἰδικῶς τῆς Βιργινίας, τῆς Λουϊζιάνας, καὶ τῆς Φλωρίδος. Διακρίνεται ἐκ τοῦ καθέτου ριζώματός της, ὅπερ φέρει πολυάριθμα λεπτότατα ριζίδια ἀποτελοῦντα θύσανον. Αἱ ρίζαι της χρησιμεύουσιν ὡς ἀντίδοτον κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ὄφεων. Κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ὄφεων χρησιμεύουσι καὶ αἱ ρίζαι τῆς *ἀριστολοχίας τῆς ἀγκυλώδους* (Aristolochia angularis), ἰθαγενοῦς τῶν Ἀντιλλῶν, καὶ τῆς *ἀριστολοχίας τῆς κύμβης* (Aristolochia cymba)· *ἀριστολοχία ἡ δικτυωτὴ* (Aristolochia reticulata), ἰθαγενὲς φυτὸν τῶν Περουβιανῶν Ἄνδεων· *ἀριστολοχία ἡ στρεπτόχειλος* (Aristolochia recuvrilabra) καὶ *ἀριστολοχία ἡ ἰνδικὴ* (Aristolochia indica), ἰθαγενεῖς ἀμφότεραι τῆς Κίνας. Αἱ ρίζαι των ἔχουσι φαρμακευτικὰς ἰδιότητας.

Ἐκ τῶν κοσμητικῶν εἰδῶν ἀναφέρομεν τὰ εἴδη: *ἀριστολοχία ὁ σίφων* (Aristolochia sipho), ἰθαγενὴς τῶν δασῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Πενσυλβανίας. Καλλιεργεῖται ἐντατικῶς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως εἰς τοὺς κήπους καὶ χρησιμεύει διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων κ.λ. Εἶναι ὡραιότατον φυτὸν μὲ εὐρέα καρδιόμορφα φύλλα, κεκλιμένον καὶ σωληνοειδὲς περιάνθιον πρασίνου χρώματος ἐξωτερικῶς καὶ πορφυρομελανωποῦ ἐσωτερικῶς· *ἀριστολοχία ἡ μεγανθὴς* (Aristolochia grandiflora) ἰθαγενὴς τῆς Γουατεμάλας· *ἀριστολοχία ἡ εὔμορφος* (Aristolochia elegans), φυτὸν ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας, μὲ μεγάλα ἄφθονα ἄνθη· *ἀριστολοχία ἡ εὐοσμοτάτη* (Aristolochia odoratissimus), ἰθαγενὴς τῆς Βενεζουέλας διακρινομένη διὰ τὰ ἐπιμήκη ᾠοειδῆ φύλλα της καὶ τὰ μεγάλα, εὔοσμα καὶ θαυμάσια εἰς χρωματισμοὺς ἄνθη της, ἅτινα κατὰ τὸ μέσον εἶναι κίτρινα καὶ κατὰ τὰ ἄκρα των βαθέως κυανᾶ μὲ πορφυροϊώδεις ἀνταυγείας. Δ. Ν. Π.

Ἀριστολοχία ὁ σίφων.

— *[Παλαιοφ.]*. Τὸ ὄνομα *ἀριστολοχία* ἐδόθη εἴς τινα φύλλα ἀπολιθωμένων φυτῶν, ἅτινα ὁμοιάζουσι καταπληκτικῶς τὰ φύλλα εἰδῶν τινων τοῦ καὶ σήμερον φυομένου γένους. Ἀπολιθωμένα φύλλα τῆς *ἀριστολοχίας τῆς ὀδοντωτῆς* (Aristolochia dentata) εὑρέθησαν εἰς στρώματα τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς περιόδου καὶ εἶναι σχεδὸν ὅμοια πρὸς τὰ φύλλα τῆς σημερινῆς *ἀριστολοχίας τῆς γολδεανῆς* (Aristolochia goldiana). Δ. Ν. Π.

— **ἀριστολοχίας** ***ρίζα*** (Radix aristolochiae) *[Φαρμακ.]*. Εἶναι ἡ ρίζα τοῦ φυτοῦ *ἀριστολοχία ἡ μακρὰ* (Aristolochia longa L.). Ἐνέχει αἰθέριον ἔλαιον, ρητινώδους οὐσίας, παλμιτυλοφυτοστερίνην, ταννίνην, ἀριστολοχικὸν ὀξὺ ἢ ἀριστολίνην καὶ ἀριστολοχίνην. Ἀναγράφεται ἐνίοτε ὡς λαϊκὸν φάρμακον, εἰς τὰς χώρας ἔνθα τὸ φυτὸν φύεται, ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψημάτων εἰς δόσεις 10-15 γρμ. εἰς 200 γρμ. ὕδατος, ὡς ἐμμηναγωγὸν καὶ ἀντασθματικόν. Τὴν αὐτὴν χρῆσιν ἔχουν καὶ αἱ ρίζαι τῶν *Aristolochia rotunda, Aristolochia cymbifera* καὶ *Aristolochia brasiliensis*. Αὗται ἐνέχουν, ἐκτὸς τῆς ταννίνης καὶ ἰχνῶν αἰθερίου ἐλαίου, ἀριστινικὸν ὀξύ, ἀριστιδινικὸν ὀξὺ καὶ ἀριστολίνην. Κ. Γ. Μ.

ἀριστολοχίνη (Aristolochine) ἢ *ἀριστίνη [Φαρμακογν.]*. Εἶναι τὸ δραστικὸν συστατικὸν διαφόρων εἰδῶν *ἀριστολοχίας*. Λαμβάνεται δι' ἐκχυλίσεως τῆς ρίζης *ἀριστολοχίας τῆς μακρᾶς* (Aristolochiae longae) μετ' ἀλκοόλης παρουσίᾳ καὶ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, οὗτινος τὸ κεκορεσμένον διάλυμα ἀναταράσσεται μετ' αἰθέρος πρὸς ἀποχωρισμὸν τῶν ρητινωδῶν οὐσιῶν. Ἡ ἀριστολοχίνη εἶτα καθιζάνεται προσθήκῃ διαλύματος ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων εἰς ἄμορφον λευκωπὸν ἵζημα, ὅπερ δίδει τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἀλκαλοειδῶν καὶ διαλύεται ἀρχικῶς μετὰ πρασίνης χροιᾶς, καθισταμένης εἶτα κυανοπρασίνης εἰς θειικὸν ὀξύ.

Ἡ ἀριστολοχίνη εἶναι δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ εὐδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ καὶ ὀξικῷ ὀξεῖ. Εἰς πετρελαϊκὸν αἰθέρα, βενζόλιον καὶ διθειάνθρακα εἶναι τελείως ἀδιάλυτος. Ἡ δρᾶσις τῆς ἀριστολοχίνης ἀναγράφεται ὑπό τινων ὡς προσομοία πρὸς τὴν τῆς ἀλοΐνης (βλ λ.). Κ. Γ. Μ.

ἀριστολοχιώδη (τὰ) (Aristolochiaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια δικοτυληδόνων φυτῶν. Εἶναι πόαι ἢ δενδρύλλια ἀναρριχώμενα. Τὰ φύλλα των ἐναλλασσόμενα, ὁ καυλὸς καὶ οἱ κλάδοι ἑλικτοί. Τὰ ἄνθη ἑρμαφρόδιτα μὲ περιάνθιον ἁπλοῦν, κανονικά. Δέκα ἢ δώδεκα στήμονες ἐπίγυνοι· ᾠοθήκη ἐσωτερικὴ διῃρημένη εἰς πλείονας θαλάμους, ὧν ἕκαστος περιέχει ἀπροσδιόριστον ἀριθμὸν ἀνατρόπων ᾠαρίων. Ὁ καρπὸς κάψα μὲ πλείονα σαρκώδη σπόρια, κατὰ τὴν βάσιν τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ ἔμβρυον. Τὰ φυτὰ ταῦτα πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς, παραφυάδων καὶ μεταμοσχεύσεως. Ἐνέχουσι τοξικήν τινα οὐσίαν, τὴν ἀριστολοχίνην (βλ. λ.), εἰς ἣν ὀφείλονται αἱ δηλητηριάσεις τῶν κτηνῶν, ἅτινα τρώγουσιν ἐκ τῶν φυτῶν τούτων. Δ. Ν. Π.

Ἀριστόλοχος.—1) Ἥρως ἐκ τῶν μετασχόντων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.—2) Χῖος, πατὴρ τοῦ Ζηνοδότου. Ι. Χ. Δ.

Ἀριστομάχη —1) Θυγάτηρ τοῦ Πριάμου καὶ σύζυγος Κριτολάου (*Παυσαν.* 10, 26, 1).—2) Συρακουσία θυγάτηρ Ἱππαρίνου, ἀδελφὴ τοῦ Δίωνος καὶ σύζυγος τοῦ τυράννου τῶν *Συρακουσῶν* Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Ταύτην ἐνυμφεύθη οὗτος εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τὴν Δωρίδα, ἀπέκτησε δ' ἐξ αὐτῆς θυγατέρα τὴν Ἀρετὴν (*Αἰλ.* Ποικ. ἱστ. ιβ´, 97 *Πλουτ.* Διον.).

Ἀριστόμαχος. —1) Ἀττικὸς ἥρως ἰατρός, οὗτινος ὁ τάφος ἐν Μαραθῶνι, ἔνθα καὶ ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ἀπὸ τῆς λατρείας τούτου πιθανῶς ἤρξατο ἡ λατρεία καὶ τοῦ «ἐν ἄστει». ΑΡ. Π. Κ.

— 2) Υἱὸς τοῦ Ταλαοῦ καὶ τῆς Λυσιμάχης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀδράστου, πατὴρ τοῦ Ἱππομέδοντος, ὃν ἄλλοι ἀναφέρουσιν ὡς υἱὸν τοῦ Ταλαοῦ (*Ἀπδ.* 1, 9, 13. 3, 6, 3).

— 3) Ἡρακλείδης, υἱὸς τοῦ Κλεωδαίου, ἔγγονος τοῦ Ὕλλου, ἀρχηγὸς τῶν Δωριέων κατὰ τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον κάθοδον αὐτῶν, πατὴρ τοῦ Ἀριστοδήμου, τοῦ Κρεοφόντου καὶ τοῦ Τημένου, τῶν καταλαβόντων τὴν Πελοπόννησον (*Ἡρ* 6, 52, *Παυσ.* 2, 18, 6. 5, 3, 5. 5, 4, 1. 8, 5. 4. 10, 38, 5). Ἔπεσεν ἐν μάχῃ τινὶ κατὰ τὴν εἰσβολὴν (*Ἀπδ.* 2, 8, 2). Ι. Χ. Δ.

— 4) Τύραννος τοῦ Ἄργους κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Ἦτο φίλος τῶν Μακεδόνων καὶ ἐχθρὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (βλ. καὶ λ. Ἀργολὶς *[Ἱστορ.]*).

Ἀριστομένης. Ἀρχηγὸς τῶν Μεσσηνίων κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (685—668 π.Χ.), καταστὰς ἔνδοξος διὰ τῶν ἡρωϊκῶν του κατορθωμάτων. Ἡ περὶ τοῦ Ἀριστομένους Μεσσηνιακὴ παράδοσις τὴν τελικὴν μορφήν της ἔλαβε μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Μεσσήνης ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου (ἐν ἔτει 370/369 π.Χ.). Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Ἀριστομένης ἦτο υἱὸς τοῦ Πύρρου ἢ Νικομήδους καὶ τῆς Νικοτελείας, ἐγεννήθη ἐν Ἀνδανίᾳ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ὁμηλίκων συμπολιτῶν καὶ φίλων του ἐξήγειρε τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐξησφάλισε δὲ καὶ τῶν Ἀργείων καὶ Ἀρκάδων τὴν συνδρομήν. Κατὰ τὴν πρώτην ἀμφίρροπον μάχην ἐν Δέραις τῆς Μεσσηνίας (684 π. Χ.) τοσοῦτον περιφανῶς ἠγωνίσθη ὁ Ἀριστομένης, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι προέτειναν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν ἐκλέξωσι βασιλέα, ἀφοῦ μάλιστα κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Αἰπυτιδῶν· οὗτος ὅμως δὲν ἐδέχθη τὴν βασιλείαν, ἀρκεσθεὶς νὰ ἀνακηρυχθῇ στρατηγός. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Ἀριστομένης ἐνίκησε καὶ πάλιν τοὺς Σπαρτιάτας ἐν Κάπρου σήματι, ἀλλὰ μετά τινα ἔτη ἕνεκα προδοσίας τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας Ἀριστοκράτους, οἱ Μεσσήνιοι ἡττήθησαν δεινῶς παρὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ παρὰ τὰ Ἀρκαδικὰ σύνορα ὀχυρὸν σύνορον τῆς Εἴρας, ἔνθα πολιορκηθέντες ἀντέσχον ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην πολιορκίαν τῆς Εἴρας ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν Ἀριστομένη ἔργα θαυμαστά. Οὕτω λ.χ. διὰ φρικτῶν ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν ὁ Ἀριστομένης ἐτρομοκράτησε τοὺς Σπαρτιάτας, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀφήσωσιν ἀκαλλιέργητον ὄχι μόνον τὴν Μεσσηνίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' αὐτὴν μέρη τῆς Λακωνικῆς, εἰσέβαλε πολλάκις εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ συνέλαβεν αἰχμαλώτους, ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὰς Ἀμύκλας καὶ ἐν γένει κατέστη τὸ φόβητρον τῶν ἐχθρῶν, φονεύσας τοσούτους ἐξ αὐτῶν, ὥστε διὰ τρίτην ἤδη φορὰν ἔθυσε τὰ λεγόμενα ἑκατομφόνια. Ἀλλὰ καὶ κινδύνους πολλοὺς διέτρεξεν ὁ Ἀριστομένης κατα

Digitized by Google

τὰς ἐπιδρομὰς ἐκείνας. Δὶς συνελήφθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ δὶς διὰ πανουργίας διέφυγε· συλληφθεὶς καὶ ἐκ τρίτου, κατά τινας μὲν ἐφονεύθη, κατ' ἄλλους δὲ διεσώθη καὶ πάλιν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα κατ' αὐτῶν. Ὅτε ὅμως μετὰ τὴν διὰ προδοσίας ἅλωσιν τῆς Εἴρας ἀπέτυχε καὶ τὸ τελευταῖον σχέδιόν του νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ καταλάβῃ ταύτην ἀνυπεράσπιστον, διότι εἰδοποιήθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι περὶ τούτου ἐγκαίρως ὑπὸ τοῦ προδότου Ἀριστοκράτους, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρκάδων, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἀπελπισθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπατρισθῶσιν, ὁ Ἀριστομένης ἐπέμεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν· δὲν ἠθέλησε λοιπὸν οὔτε τῆς προτεινομένης ὑπό τινων ἀποικίας τῶν Μεσσηνίων εἰς Ζάκυνθον νὰ μετάσχῃ, οὔτε εἰς Σικελίαν ἠκολούθησεν αὐτούς. Ζητῶν παντοῦ συμμάχους κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων μετέβη εἰς Δελφούς· εὑρὼν δ' ἐκεῖ τὸν βασιλέα τῆς ἐν Ρόδῳ Ἰαλυσοῦ Δαμάγητον ἐνύμφευσεν αὐτὸν μετὰ τῆς νεωτάτης τῶν θυγατέρων του καὶ μετέβη μετ' αὐτοῦ εἰς Ρόδον, ἔνθα καὶ ἀπέθανε μὴ προλαβὼν νὰ μεταβῇ, ὡς ἐσκόπει, εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Λυδίας καὶ Μηδίας, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτῶν βοήθειαν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου (ὅστις διεξοδικῶς περιγράφει τὰ κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν παράδοσιν κατορθώματα τοῦ Ἀριστομένους) ὄχι μόνον οἱ Μεσσήνιοι ἀπέδιδον εἰς τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον πρόμαχον τῆς Μεσσηνίας ἡρωϊκὰς τιμάς, ἀλλὰ καὶ οἱ Ρόδιοι ἀπέδιδον τιμὰς εἰς τὸν Ἀριστομένη, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἰσχυρίζοντο, ὅτι κατήγετο καὶ τὸ διαπρεπὲς βραδύτερον γένος τῶν Ροδίων Διαγοριδῶν. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστομένης.** Ἀκαρνάν, πιστὸς φίλος τοῦ Ἀγαθοκλέους τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Ε' (205—181 π.Χ.). Ὅτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Τληπολέμου ἐξερράγη στάσις κατὰ τοῦ Ἀγαθοκλέους, ὁ Ἀριστομένης, ὅστις τότε ἦτο βασιλικὸς σωματοφύλαξ, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἐπεχείρησε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς στασιαστάς, ἵνα σώσῃ τὸν φίλον του Ἀγαθοκλέα, ἀλλ' εἰς μάτην (κατὰ τὸ 203/2 π. Χ.). Ὁ ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν ὑπερισχύσας κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ Ἀγαθοκλέους. Μετ' ὀλίγον ὅμως κατώρθωσεν ὁ Ἀριστομένης νὰ καταστῇ αὐτὸς κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως, ἐκυβέρνησε φρονίμως καὶ εὐσυνειδήτως τὸ κράτος, κατέπνιξεν ἐπαναστατικόν τι κίνημα καί, ἵνα δώσῃ πέρας εἰς τὴν ἀνώμαλον ἐκείνην κατάστασιν, προὐκάλεσε τὰ ἀνακλητήρια (ἤτοι τὴν κήρυξιν ἐνηλίκου) τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου Ε', ὅστις τότε ἦτο μόλις 14 ἐτῶν (ἐν ἔτει 197/6 π.Χ.). Ἕνεκα τούτου μεγάλως ἐτιμήθη ὁ Ἀριστομένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατ' ἀρχάς· βραδύτερον ὅμως ἕνεκα τῆς ἐλευθεροστομίας του περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἐδηλητηριάσθη ὑπ' αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀριστομένης.** Σάμιος ἀθλητὴς νικήσας κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς θεᾶς Ἥρας, ὡς συνάγεται ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνευρεθείσης παρὰ τὸ Ἡραῖον τῆς Σάμου καὶ εὑρισκομένης εἰς τὸ ἐκεῖ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Σ. Ι. Φ.

—**Ἀριστομένης.** Πλὴν τῶν ἀνωτέρω τὸ ὄνομα Ἀριστομένης ἔφερον καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι εἶναι: —1) Αἰγινήτης ἀθλητὴς νικητὴς εἰς τὰ Πύθια (*Πινδ.* Πυθ. 8). —2) Ἀθηναῖος ἄρχων κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς πεντηκοστῆς δευτέρας ὀλυμπιάδος (*Διογ. Λαέρτ.* 1, 4).—3) Ἀθηναῖος ποιητὴς τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμῳδίας ἐπονομαζόμενος *θυροποιός*. Συνηγωνίσθη εἰς τὸ θέατρον πρὸς τὸν Πλοῦτον τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ μιᾶς κωμῳδίας του ἐπιγραφομένης Ἄδμητος. Ἐκ τῶν ἔργων του δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ ὀλίγαι ἐπιγραφαὶ καὶ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.—4) Παρ' Ἀθηναίῳ ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ ἕτερος ὑποκριτὴς καὶ συγγραφεὺς (3, 115).

— «**Ἀριστομένης**». Τραγῳδία τοῦ Δ. Τζάνε (βλ. λ.)

Ἀριστομένης *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀριστομένους τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, εἰς ἣν πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 525) ὑπάγεται καὶ ὁ ΒΔ αὐτῆς καὶ 15' ἀπέχων συνοικισμὸς *Χορεύτρα* (κάτ. 100) καὶ ὁ μικροσυνοικισμὸς *Καρυόβρυσι* (τέως *Ζαπάντι*, κάτ. 54). Κεῖται ἐπὶ τριῶν λοφίσκων παρὰ τὰ βουνὰ *Ἅγιος Ἠλίας* πρὸς Β καὶ *Μαργιλοβούνι* πρὸς Δ, ἔχει κλῖμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ διὰ πηγαίων κυρίως καὶ φρεατίων ὑδάτων. Δυτικῶς τοῦ χωρίου διέρχεται ποτάμιον καλούμενον *Βελίκα*.

Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Μεσσήνῃ ἑδρεῦον Εἰρηνοδικεῖον Παμίσου καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Καλαμῶν. Ἔχει ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὸ τμῆμα χωροφυλ. Μεσσήνης, τηλεφωνικὸν γραφεῖον ἐκτελοῦν καὶ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Παράγει δὲ κυρίως διάφορα γεωργικὰ προϊόντα καὶ δὴ σῖτον (20 000 ὀκ.), σμιγὸν (1.000 ὀκ.), κριθὴν (500 ὀκ.), βρόμην (10.000 ὀκ.), ἀραβόσιτον (5 000 ὀκ.), σταφίδα (50.000 ὀκ.), οἶνον (30.000 ὀκ.), σῦκα (15.000 ὀκ.), ἔλαιον (12 000 ὀκ.) καὶ ἀπίδια (30.000). Ἐκ τούτων γίνεται ἐξαγωγὴ ὅλης τῆς παραγωγῆς τῆς σταφίδος καὶ τῶν σύκων καὶ 20% ἐπὶ τῆς τοῦ ἐλαίου, τῶν λοιπῶν καταναλισκομένων ἐπιτοπίως. Ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων σημειοῦμεν μόνον τὸν τυρὸν (μαλακόν), οὗτινος ἡ ἐτησία ἀπόδοσις ἀνέρχεται τὰ 3 000 ὀκ. Παρὰ τῶν γεωργῶν καὶ κτηματιῶν τοῦ Ἀριστομένους ἔχουσι συμπηχθῆ δύο συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις, ὁ «Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς» καὶ ἡ «Ἀγροτικὴ Λαϊκὴ Τράπεζα», ἀσχολούμεναι διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων αὐτῶν.

Τὸ χωρίον συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Μεσσήνης (Νησίου), κειμένης ἀνατολικῶς αὐτοῦ, διὰ βατῆς ὁδοῦ, ἀπέχον 5 ὥρας πεζῇ. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀριστομένους**, *τέως δῆμος* — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας 6 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀβραμιοῦ*, *Ἀριστομένους*, *Βουτίνων*, *Διοδίων* (τέως *Λοΐ*), *Κουτηφαρίου*, *Κυνηγοῦ*, *Λευκοχώρας* (τέως *Χαστέμης*), *Νεοχωρίου*, *Πλατανόβρυσης*, (τέως *Πολαίνης*), *Πουλιτσίου*, *Στρέφι* καὶ *Χαλβατσοῦ*. Δ. Ε. Μ.

ἄριστον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Τὸ πρωϊνὸν πρόγευμα, τὸ ὁποῖον ἐλαμβάνετο οὐχί ποτε μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου: «*ἀπ' ἀρίστου μέχρι δείλης*» (*Ἀριστ.* Ἱστ. Ζ 932, 7)· βραδύτερον τὸ πρωϊνὸν ἐλέγετο *ἀκράτισμα*, *ἄριστον* δὲ τὸ κατὰ τὴν μεσημβρίαν φαγητὸν (*Θουκ.* 4, 90. 7, 81). Ι. Χ. Δ.

— *[Ναυτ.]* Τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα τῶν ἀνδρῶν. Α. Κ.

Ἀριστοναῦται (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν ἀξιόλογος τῆς ἀρχαίας Πελλήνης, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Παυσανίας (2, 12. 2 καὶ 7, 26. 7) λέγει ὅτι ἔκειτο πρὸς Β. τῆς πόλεως καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἐπίνειον αὐτῆς. Τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πελλήνης κεῖνται σήμερον ἐφ' ὑψηλῆς ῥάχεως βουνοῦ καλουμένου Τσέρκοβι, πρὸς Β. τοῦ χωρίου Ζούγρα, ὑπὲρ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ *Κριοῦ* (ἀρχ. *Φονίσσης*) καὶ οὐ μακρὰν τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως Ξυλοκάστρου τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας. Τὸ ἐπίνειον τοῦτο πιθανώτατα νὰ εἶναι νῦν κεχωσμένον, ὡς καὶ ἄλλοι λιμένες τῆς Κορίνθου καὶ Σικυωνίας, ἡ θέσις του ὅμως ὁρίζεται κατὰ προσέγγισιν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κριοῦ ἐν ἀριστερᾷ, ὅπου ἐν νηνεμίᾳ, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἐγχωρίων, φαίνονται ὑπὸ τὴν θάλασσαν ἴχνη μακροῦ βραχίονος κυματοθραύστου. Ὅμοιος κυματοθραύστης ὑπάρχει καὶ ὑπὸ τὸν βουνὸν τῆς Παναγίας, ἀλλ' ἀπίθανον νὰ εἶναι οὗτος οἱ ἀρχαῖοι Ἀριστοναῦται. Σ. Δ. Β.

Ἀριστονίκα (ἡ). Σαμία ὀρχηστρὶς καὶ αὐλητρίς, ᾄδουσα ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ κρούουσα κύμβαλον (*Πλουτ.* Ἐρωτ. 4). Σ. Ι. Φ.

Ἀριστονίκη. Ἱέρεια τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (*Ἡροδ.* 7, 140).

Ἀριστόνικος.—1) Μαραθώνιος ῥήτωρ, σύγχρονος τοῦ Δημοσθένους (*Πλουτ* Δημ. 28. *Λουκ* Δημ. Ἐγκ. 31).—2) Ἀναγυράσιος ἢ Φρεάρριος, υἱὸς Νικοφάνους, ὀπαδὸς τοῦ Δημοσθένους, ἴσως ὁ αὐτὸς κατὰ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε λόγος κατὰ Δεινάρχου (*Διον. Ἁλ.* Δείν. 10).—3) Ἕτερος Ἀθηναῖος, περὶ οὗ ὁ Ἄλεξις ἐν τῷ Λέβητι (*Ἀθ.* 6,226α) λέγει: Οὐ γέγονε κρείττων νομοθέτης τοῦ πλουσίου Ἀριστονίκου».—4) Τύραννος ἐν Μηθύμνῃ (*Ἀρρ.* Ἀν. 3,2,3) —5) Ἀργεῖος κιθαριστὴς ἐπὶ Ἀρχιλόχου ἐν Κερκύρᾳ εἰσαγαγὼν τὴν ψιλὴν κιθάρισιν (*Ἀθήν.* 14,637).—6) Ὀλύνθιος κιθαριστὴς παρὰ τῷ Φιλίππῳ καὶ τῷ Μ. Ἀλεξάνδρῳ (*Ἀθήν.* 10,435). Περὶ τούτου ὁ Πλούταρχος λέγει: «Κιθαρωδοὶ δ' ἄλλοι τε καὶ Ἀριστόνικος, ὃς μάχῃ προσβοηθήσας ἔπεσε λαμπρῶς ἀγωνισάμενος. Ἐκέλευσεν οὖν (ὁ Ἀλέξανδρος) αὐτοῦ γενέσθαι καὶ στηθῆναι χαλκοῦν ἀνδριάντα Πυθοῖ, κιθάραν ἔχοντα καὶ δόρυ προβεβλημένον, οὐ τὸν ἄνδρα τιμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ μουσικὴν κοσμῶν, ὡς ἀνδροποιόν, καὶ μάλιστα δὴ πληροῦσαν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὁρμῆς τοὺς γνησίως ἐκτρεφομένους».—7) Καρύστιος, σφαιριστὴς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ὃν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν τέχνην αὐτοῦ πολίτην ἐποίησαν καὶ ἀνδριάντα ἀνέστησαν. Τὰς γὰρ βαναύσους τέχνας Ἕλληνες ὕστερον περὶ πλείστου μᾶλλον ἐποιοῦντο, ἢ τὰς κατὰ παιδείαν γινομένας ἐπινοίας» (*Ἀθην.* 1,19α). —8) Υἱὸς κιθαρωδοῦ τινος ἢ νόθος υἱὸς Εὐμένους τοῦ Β' βασιλέως τῆς Περγάμου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον Ἀττάλου τοῦ Γ' τοῦ Φιλομήτορος ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον (*Στράβ.* 14,646), ἀλλ' ἐν τέλει ἀπήχθη εἰς Ρώμην, ἔνθα, ἐθανατώθη (*Πλουτ.* *Τι.* 21). —9) Ναύαρχος τοῦ Μιθριδάτου, ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν ἐπὶ Λουκούλλου (*Πλουτ.* Λούκ. 15). — 10) Ἀλεξανδρινὸς γραμματικός, σύγχρονος τοῦ Στράβωνος. Ι. Χ. Δ.

Ἀριστόνους.—1) Λαρισαῖός τις, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Πολυμήδους ἐστάλη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὡς ἀρχηγὸς ἐπικουρίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (*Θουκ.* 2. 22). —2) Σικελὸς ἐκ Γέλας, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Πυστίλου ᾤκισε τὸν Ἀκράγαντα (*Θουκ.* 6, 4). —3) Μακεδών, ἐκ Πέλλης, υἱὸς Πεισαίου, εἷς τῶν σωματοφυλάκων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου (*Ἀρρ.* Ἀν. 6, 28, 4), βραδύτερον στρατηγὸς τῆς Ὀλυμπιάδος (*Διοδ. Σικ.* 19, 35, 50, ἑ.).—4) Αἰγινήτης χωνευτὴς ἀγαλμάτων, ἢ εἰκονοπλάστης, τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτο τὸ τῶν Μεταποντίνων ἀνάθημα ἐν Ὀλυμπίᾳ, Ζεὺς φέρων τὸν κεραυνόν, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν ἀετόν, τετραμμένος πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα μετὰ στεφάνου κρίνων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.—6) Κιθαρῳδός, περὶ οὗ ἀναφέρεται παρὰ Πλουτάρχῳ (*Λύσ.* 18), ὅτι, ἀφοῦ ἐνίκησεν ἑξάκις εἰς τὰ Πύθια, ἐκ φιλοφροσύνης εἶπε πρὸς τὸν Λύσανδρον, ὅτι, ἐὰν καὶ πάλιν ἐνίκα θὰ ἐκηρύσσετο τοῦ Λυσάνδρου,—«*δοῦλος*»; ἠρώτησεν αὐτὸν ἐκεῖνος. Ι. Χ. Δ.

Ἀριστόνοφος. Ἀγγειογράφος, οὗτινος τὸ ὄνομα ὑπάρχει ἐπὶ κρατῆρος εὑρισκομένου ἐν Ρώμῃ καὶ παριστῶντος τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφήμου, ἀναγομένου δὲ εἰς τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα. Ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ἀγγείου φαίνεται ὅτι ὁ Ἀριστόνοφος ἀνήκει εἰς τὴν Ἀργείαν σχολήν. Ω.

Ἀριστόξενος. Μουσικὸς καὶ φιλόσοφος, ὁ μέγιστος τῆς παλαιᾶς μουσικῆς τέχνης θεωρητικός, ἐκ Τάραντος καταγόμενος, ἀλλὰ ἐν Ἑλλάδι ζήσας καὶ δράσας, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, υἱὸς Σπινθάρου ἢ Μνασέα, μουσικοῦ καὶ αὐτοῦ ὀνομαστοῦ. Ἀπὸ τὸν Τάραντα ἔφυγεν ἐνωρὶς μετὰ τοῦ πατρός του καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξεπαιδεύθη ἐν Μαντινείᾳ, ὅπου ὁ πατήρ του διέμεινε χρόνον τινά. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς μουσικῆς ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του, εἶχε δὲ κατόπιν διδασκάλους του Λάμπρον τὸν Ἐρυθραῖον, τὸν Πυθαγόρειον φιλόσοφον καὶ μουσικὸν Ξενόφιλον τὸν ἐκ Χαλκιδικῆς καὶ ἄλλους.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦλθεν, ὡς εἰκάζεται, μετὰ τὸ 343 π.Χ., ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἰταλίαν ἦλθε πάλιν βραδύτερον εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔγινε μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ πολὺ ταχέως ἀνεδείχθη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς περιπατητικῆς σχολῆς. Ὁ Σουίδας ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀριστόξενος ἐλπίσας νὰ διαδεχθῇ τὸ διδάσκαλόν του ἐν τῇ διευθύνσει τῆς σχολῆς καὶ ἀποτυχών, προτιμηθέντος τοῦ Θεοφράστου, κατεφέρετο δριμύτατα κατὰ τοῦ ἀποθανόντος διδασκάλου του ἀλλὰ περὶ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν τοῦ Σουίδα ἠγέρθησαν δικαιολογημέναι ἀμφιβολίαι. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Ἀριστόξενος ἀνέπτυξε πολλὴν αὐτοτελῆ δρᾶσιν ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Ἀριστόξενος ἀπεδοκίμαζε τὴν κατεαγυῖαν καὶ κωτίλην μουσικὴν τῶν περὶ τὸν Φιλόξενον καὶ Τιμόθεον καὶ ἐπῄνει καὶ ὡς παράδειγμα προεβάλλετο τὴν ἀνδρώδη καὶ θεσπεσίαν, τὴν σεμνὴν καὶ ἀπερίεργον τῶν Πινδάρου καὶ Πρατίνα, τοῦ Αἰσχύλου καὶ Φρυνίχου. (Βλ. καὶ *Θεμιστίου* λόγον 33ον.) Διῄρει αὐτήν, ὅπως καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς, εἰς τρία μέρη, τὴν ἁρμονικήν, τὴν ρυθμικὴν καὶ τὴν μετρικήν. Ἀντὶ ὅμως τῆς συλλαβῆς, τὴν ὁποίαν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐλάμβανον ὡς μέτρον τοῦ ρυθμοῦ, αὐτὸς ἐλάμβανε τὸν *πρῶτον χρόνον*, ὅπως ὁ ἴδιος τὸν ὠνόμασε, καὶ ὥριζε τὸν ρυθμὸν ὡς *τάξιν χρόνων*. Πρῶτος αὐτὸς ἔγραψε συστηματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς περὶ πάντων τῶν μερῶν τῆς μουσικῆς τέχνης, ὅσοι δὲ ὕστερον ἔγραψαν περὶ αὐτῆς δὲν ἔκαμαν τίποτε σχεδὸν ἄλλο.

Ὡς φιλόσοφος ἔγινε μὲν ἀπὸ Πυθαγορείου, ποὺ ἦτο κατ' ἀρχάς, ὕστερον περιπατητικός, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιοῦτος διετήρησε πολλὰ τῶν Πυθαγορείων. Ἠσχολήθη μὲ τὰ διαφορώτατα φιλοσοφικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα, ἀλλὰ ἡ κυριωτάτη αὐτοῦ ἀσχολία ἦτο μὲ τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δικαίως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὕστερον ἀνεγνωρίζετο ὡς αὐθεντία. Ὡς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους ἠκολούθει ὡς ὁδηγὸν τὴν καθαρὰν ἐμπειρίαν διαφωνῶν εἰς τοῦτο ριζικῶς πρὸς τοὺς Πυθαγορείους καὶ ἀπορρίπτων ἢ καὶ μὴ πλήρως ἀποδεχόμενος τὴν μαθηματικὴν περὶ μουσικῆς θεωρίαν αὐτῶν, ἂν καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητος ἐν ἄλλοις σημείοις ἡ μεγάλη ἐκείνων ἐπίδρασις ἐπ' αὐτόν, πρὸ παντὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ θεραπευτικῆς ἐπιδράσεως τῆς μουσικῆς. Ἡ ἀντίθεσις τοῦ Ἀριστοξένου πρὸς τοὺς Πυθαγορείους κατέληξεν εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομασθέντων ἁρμονικῶν καὶ κανονικῶν, διαφορὰν ἡ ὁποία διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἀριστοξένος, ὡς καθαρὸς ἐμπειρικός, ἀνακηρύττει ὡς ὑπέρτατον κριτὴν μόνον τὸ οὖς. Οὕτως ἀφορμώμενος ἀπὸ τοῦ πεντατόνου καὶ τετρατόνου ὁρίζει ἐκ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν τὸν ὁλόκληρον τόνον καὶ τὸν ἥμισυν τόνον. Ἡ πολυμάθεια τοῦ Ἀριστοξένους καὶ πολυγραφία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ ἁμιλλᾶται πρὸς οἱονδήποτε ἄλλον περιπατητικόν. Ἦτο φιλόσοφος, ἱστορικός, μουσικός, ἠσχολήθη δὲ περὶ τὴν πολιτικήν, παιδαγωγικὴν καὶ φυσικήν. Ὁ Σουίδας ἀναφέρει ὅτι ἔγραψε 453 βιβλία, «μουσικά τε καὶ φιλόσοφα καὶ ἱστορίας καὶ παντὸς εἴδους παιδείας». Δυστυχῶς ὅμως ἀπωλέσθησαν τὰ πλεῖστα καὶ ὅσα

Digitized by Google

δέ, ὀλίγιστα, διεσώθησαν δὲν εἶναι καὶ αὐτὰ ἀκέραια. Οἱ τίτλοι τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοξένους καὶ αὐτοὶ ὄχι ὅλοι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς, εἶναι: Σύμμεικτα ὑπομνήματα, τοὐλάχιστον 16 βιβλία (*Φώτιος* Βιβλιοθ. 176), Ἱστορικὰ ὑπομνήματα (*Διογ. Λαέρτ.* 9,40), Τὰ κατὰ βραχὺ ὑπομνήματα (*Ἀθήν.* 14,619, e), Τὰ σποράδην (*Διογέν. Λαέρτ.* 1,107), Συγκρίσεις (*Ἀθήν.* 14,631) Σύμμεικτα συμποτικὰ (*Πλουτ.* Π. μουσικῆς, *Ἀθήν.* 14 632 a), Πολιτικοὶ νόμοι, 8 βιβλία τοὐλάχιστον (*Ἀθήν.* 14,648 d), Παιδευτικοὶ νόμοι, 10 βιβλία τοὐλάχιστον (*Ἀμμών.* ἐν λλ. *αἰδὼς καὶ αἰσχύνη* καὶ *Διογ. Λαέρτ.* 8,15), Μαντινέων ἔθη, Πυθαγορικαὶ ἀποφάσεις, Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν (Πυθαγορικός, Ἀρχύτα, Σωκράτους, Πλάτωνος, Τελέστου), Περὶ τραγῳδοποιῶν, Περὶ αὐλητῶν, Περὶ μουσικῆς, τοὐλάχιστον 4 βιβλία (*Ἀθήν.* 14,619 d, *Πλούτ.* π. μουσικῆς 15 17.16), Πραξιδαμαντ(ε)ίων πολλὰ βιβλία. Καθαρῶς δὲ μουσικά: Περὶ μελοποιίας, τέσσαρα βιβλία τοὐλάχιστον, Περὶ τόνων, Περὶ ὀργάνων ἢ Περὶ αὐλῶν καὶ ὀργάνων, Περὶ αὐλῶν τρήσεως, Περὶ τραγικῆς ὀρχήσεως, Περὶ μουσικῆς ἀκροάσεως, Περὶ χρόνου πρώτου, Περὶ τῆς ἁρμονικῆς καὶ περὶ τῆς ρυθμικῆς. Περιεσώθησαν τρία βιβλία Περὶ ἁρμονικῆς (ἀρχαί, στοιχεῖα), τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιτομαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιαῦται ἀκόμη εἶναι μεγάλης ἀξίας, χρησιμοποιηθεῖσαι ὑπὸ τῶν ὑστερωτέρων ἁρμονικῶν (Κλεωνίδου, Φιλοδήμου καὶ ἄλλων μέχρι καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Μιχαὴλ Βρυεννίου).

Ἀπὸ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ Ρυθμικὰ στοιχεῖα ἐσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα. Μεγίστης ἀξίας ἦτο τὸ ἔργον Βίοι ἀνδρῶν, θαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου· δι' αὐτοῦ ὁ Ἀριστόξενος ἀνεγνωρίσθη ὡς ὁ ἱδρυτὴς τῆς βιογραφίας τῶν περιπατητικῶν. Ἔκαμνε καὶ δημοσίᾳ διαλέξεις (δείξεις), διὰ τῶν ὁποίων προσεπάθει νὰ διαδώσῃ τὴν διδασκαλίαν του.

[Περὶ Ἀριστοξένου ἔγραψαν εἰδικὰς μονογραφίας πολλοὶ παλαιότεροι, ἰδίᾳ ὁ *Mahne*, De Aristoxeno philosopho 1793. Ὅλας τὰς πληροφορίας καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ ἐργασίας ἀναφέρει ὁ *v. Jan* εἰς Pauly-Wissowa Real-encyclop. τόμ. Β' στ. 1057—1065. Βλ. καὶ *Riemann* Handb. d. Musikgeschichte I, 1 1904 καὶ «Μετρικὴν» *Δ. Χ. Σεμιτέλου* πολλαχοῦ εἰς τὰς πρώτας σελίδας. Τὰ ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἔργων ἀποσπάσματα τοῦ Ἀριστοξένου εὑρίσκονται εἰς τὴν συλλογὴν Fragmenta historic. graec. 2, 269 κ. ἑ.]. Θ. Α. Κ.

— **Ἀριστόξενος.** Ἕλλην ἰατρὸς ἡροφίλειος, ζήσας κατὰ τὴν Α' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἐγένετο μαθητὴς Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλαλήθους καὶ ἔγραψε περὶ τῆς Ἡροφίλου αἱρέσεως εἰς 13 τοὐλάχιστον βιβλία (*Γαλ.* VIII, 746), περὶ σφυγμοῦ, ὃν ὥρισεν ὡς «ἐνέργειαν καρδίας καὶ ἀρτηριῶν ἴδιον» (*Ἀθ.* 734), καὶ ὑδροφοβίας (Cael. Acut. Lib. III, c. XVI). ΑΡ. Π. Κ.

Ἀριστοπείθης. Ἀθηναῖος γλύπτης, οὗ τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἐπὶ δύο βάσεων τοῦ Γ' π.Χ. αἰ. Ω.

ἄριστος, —η, —ον· τὸ ὑπερθετικὸν τοῦ *ἀγαθός*· ὁ ἱκανώτατος περὶ τὸ ἔργον εἰς ὃ ἀσχολεῖται, ὁ κεκτημένος τελείωσιν ἐν τῷ ἔργῳ του, ἀντίθ. *κάκιστος*: «ἄριστος στρατιώτης», γενναιότατος, «ἄριστος δικαστής», δικαιότατος, «ἄριστος γεωργός,—τεχνίτης. — οἰκοδόμος κ.τ.λ.»· || τέλειος, ἄμεμπτος, ἄψογος: «ἄριστος πολίτης». «ἄριστον ἔργον, —βιβλίον. —ἀνάγνωσμα», «ἀρίστη οἰκία»· || εἰς τὸν πληθ. *οἱ ἄριστοι*, οἱ εὐγενεῖς, οἱ εὐπατρίδαι.

Ἄριστος. —1) Σαλαμίνιος ἱστορικὸς συγγραφεὺς ἐκ Κύπρου, ἀκμάσας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων. Κατήγετο ἐκ Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου κατὰ τὸν Στράβωνα (15, 3, 8), ἔζησε δὲ πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Συνέγραψε μετὰ τοῦ συγχρόνου του Ἀσκληπιάδου ἱστορίαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, «ἀνέγραψαν τὰ Ἀλεξάνδρου» (*Ἀρριαν.* Ἀνάβ. Ἀλεξ. 7, 15, 7 κ. ἑ.). Κ. Μ. Κ.

— 2) Ἀσκαλωνίτης φιλόσοφος τῆς νέας ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς, ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου. Ἤκμασε τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις (*Πλουτ.* Βροῦτ. 2).

— 3) Βυζαντινὸς στρατηγὸς διοικητὴς τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ὁ Ζωναρᾶς περιγράφει κατὰ τραγικὸν τρόπον τὴν ἧττάν του ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸ 449, καθ' ἣν ἐκ τοῦ ἐκ 15 000 ἀνδρῶν στρατοῦ του κατεστράφησαν αἱ 4,000 καὶ ἐφονεύθησαν οἱ καλύτεροι ἐκ τῶν στρατηγῶν του, *Νικόστρατος, Ἀκουΐλῖνος* καὶ *Ἰννοκέντιος.* Ω.

ἄριστος (ὁ) (Aristus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων*. Τὸ σῶμα εἶναι βραχύ, ὁ προθώραξ ἔχει τὸ πρόσθιον τμῆμά του αἰχμηρὸν καὶ περιβάλλει κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν κεφαλήν, ἥτις εἶναι εὐρεῖα καὶ ἀπεστρογγυλωμένη. Αἱ πτέρυγες καλύπτονται ὑπὸ λεπτῆς μεμβράνης καὶ εἶναι ἀτροφικαὶ συνήθως. Τὸ χρῶμά των εἶναι μελανόν. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς παραμεσογείους χώρας καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἄριστος ὁ βουκέφαλος* (Aristus bucephalus). Δ. Ν. Π.

Ἀριστότελε *ντὰ Σὰν Γκάλλο*· βλ. Σὰν Γκάλλο.

ἀριστοτέλειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους: «ἀριστοτέλειος λόγος,—τέχνη»· || *Ἀριστοτέλειοι*, οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, οἱ καὶ Ἀριστοτελικοὶ (βλ. λ.) λεγόμενοι.

—**Ἀριστοτέλεια** (τά). Ἑορτὴ τὴν ὁποίαν ἐτέλουν οἱ Σταγιρῖται πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου συμπατριώτου των Ἀριστοτέλους (*Διογ. Λαέρτ.*).

Ἀριστοτέλης. Ἕλλην φιλόσοφος ἀκμάσας περὶ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη πιθανώτατα τῷ 384 ἐν Σταγίροις ἐκ πατρὸς Νικομάχου καὶ μητρὸς Φαιστιάδος, Χαλκιδαίας. Ὁ Νικόμαχος ἦτο πλούσιος καὶ λόγιος ἰατρός, ἀνάγων τὸ γένος του εἰς τοὺς Ἀσκληπιάδας, διὰ τοῦ Μαχάονος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τυγχάνων φίλος τοῦ Ἀμύντου καὶ σύμβουλός του, ἔζησεν ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Μακεδονικὴν αὐλήν, ὅπου φαίνεται ὅτι διῆλθε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Τήν τε μητέρα καὶ τὸν πατέρα ἀπολέσας ἐνωρίς, ἀνετράφη ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀταρνεῖ παρά τινι *Προξένῳ*, οὗτινος ἐκράτησε πάντοτε εὐγνώμονα ἀνάμνησιν, υἱοθετήσας βραδύτερον τὸν υἱόν του Νικάνορα καὶ συζεύξας αὐτὸν μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ θυγατρός, τῆς Πυθιάδος. Νεώτατος, ἄγων μόλις τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας (τῷ 367 ἢ 366), ἔνθα ἐγένετο μαθητὴς τῆς Ἀκαδημίας, ἀκούσας ἴσως καὶ μαθήματα τοῦ Εὐδόξου. Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἔμεινε μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Πλάτωνος, διδάσκων ἴσως τὴν ρητορικὴν ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τὴν ρητορικὴν σχολὴν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰκοσαετοῦς ταύτης διαμονῆς του ἐν Ἀθήναις πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατήρξατο τοῦ συγγραφικοῦ του σταδίου, διὰ τῶν διαλόγων του καὶ ἄλλων ἔργων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Σπευσίππου ἀναλαβόντος τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀκαδημίας, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ξενοκράτης, χολωθέντες ἴσως, ἀπεχώρησαν ἐξ Ἀθηνῶν, κατευθυνθέντες εἰς Ἄσσον παρὰ τῷ τυράννῳ Ἑρμείᾳ, ὅστις εἶχε χρηματίσει μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἶχεν αὐλὴν φιλοσοφικήν. Παρὰ τῷ Ἑρμείᾳ ἔμεινεν ὁ Ἀριστοτέλης 4 ἔτη συγγράφων, καί, ἴσως, διδάσκων, μέχρις οὗ ὁ Ἑρμείας, ἐμπεσὼν εἰς προδοτικὴν ἐνέδραν, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Τὸ θάνατον τοῦ Ἑρμείου ἔκλαυσε πικρῶς ὁ Ἀριστοτέλης, ἀνίδρυσε βωμὸν πρὸς τιμήν του, ἔγραψε δέ, ὡς γνωστόν, καὶ τὸν ὡραιότατον ὕμνον πρὸς τὴν ἀρετήν:

Ἀρετὰ πολύμοχθε. . .

Ἐν τῷ μεταξύ, ἴσως, ἢ ἀμέσως κατόπιν, συνεζεύχθη τὴν ἀνεψιὰν ἢ τὴν θετὴν κόρην τοῦ Ἑρμείου, Πυθιάδα, μεθ' ἧς ἔσχε μίαν θυγατέρα, ἣν καὶ ταύτην ὠνόμασε Πυθιάδα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρμείου μετέβη εἰς Μυτιλήνην, ὅπου παρέμεινε συγγράφων, πιθανῶς δὲ καὶ διδάσκων, μέχρις ὅτου προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὡς παιδαγωγὸς τοῦ νεαροῦ βασιλόπαιδος Ἀλεξάνδρου (342—3). Μερικὰ ἴσως τῶν ἔργων του ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Μυτιλήνῃ διαμονῆς του.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτε ἀνεχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀσίας (335), καὶ ἵδρυσε τὴν σχολήν του ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως παρὰ τὸ ἄλσος τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος, πλησίον δηλ. τοῦ σημερινοῦ Ἐθνικοῦ κήπου. Τὰ ὑπό τινων δὲ ἀρχαίων παραδιδόμενα, ὅτι ἠκολούθησε τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τοῦ θανάτου του εἶναι ἀνακριβῆ. Ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδαξεν ἐπὶ 13 ἔτη ἐν ἀντιθέσει, ἐνίοτε βιαίᾳ, πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν, ἀπέχων οἱασδήποτε ἀναμίξεως εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς πόλεως (ἂν καὶ ἐλάχιστα συμπαθῶν πρὸς τὴν δημοκρατίαν), καὶ ὁλοψύχως ἀφιερωμένος εἰς τὰ τῆς συγγραφῆς καὶ διδασκαλίας. Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην πρέπει νὰ ἀναχθῇ ἡ μεγίστη συγγραφικὴ δρᾶσις αὐτοῦ, διότι τὰ πλεῖστα τῶν σωζομένων ἔργων του φαίνεται ὅτι τότε ἐγράφησαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου (323), οἱ ἡγέται τῆς ἀντιμακεδονικῆς ὁμάδος ἐθεώρησαν τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον πρὸς δίωξιν τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ μεγάλου ἐν Ἀθήναις φίλου τῆς Μακεδονικῆς αὐλῆς. Ἡ ἀφορμὴ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο πλέον εὔκολος. Ὁ Ἀριστοτέλης κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὑπό τινος Δημοφίλου ἢ ὑπὸ τοῦ ἱεροφάντου Εὐρυμέδοντος, διότι εἶχεν ἀνιδρύσει βωμὸν εἰς Ἑρμείαν κ. ἄ. Πρὶν ὅμως δικασθῇ ἔφυγεν εἰς Χαλκίδα, κατοικῶν εἰς οἰκίαν ἣν εἶχεν ἐκεῖ ἐκ κληρονομίας τῆς μητρός του, ἐκεῖ δὲ ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος ὀλίγῳ ὕστερον, τῷ 322. Ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του εἶχεν ἔλθει εἰς σχέσεις παλλακείας μετά τινος Ἑρπυλλίδος, ἐξ ἧς ἔσχεν υἱόν, ὃν ὠνόμασε Νικόμαχον.

Περιῆλθε μέχρις ἡμῶν ἡ διαθήκη του, χαρακτηριστικὴ τῶν αἰσθημάτων του καὶ τῆς τάξεώς του, καθ' ὅλου δὲ λίαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ του βίου (βλ. *Ι. Φραγκιᾶ*, αἱ διαθῆκαι Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον Ἀττικὸν Κλῆρον. Δίκ. Ἀθῆναι, 1904).

Οἱ ἀρχαῖοι περιγράφουν τὸν Ἀριστοτέλη ὡς δύσμορφον. Ἦτο βραχύσωμος, ἰσχνὸς καὶ ἰσχνοσκελής, μικρόμματος, φαλακρὸς καὶ προγάστωρ. Προσέτι δέ, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ ἀποχωρίσωμεν ἀσφαλῶς τὰς ὑπερβολάς, φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ τραυλός. Τὴν ἀδυναμίαν του καὶ τὴν δυσμορφίαν ἠρέσκετο νὰ καλύπτῃ ὑπὸ λαμπρὰ ἐνδύματα καὶ λίθους πολυτίμους.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους.— Ἡ ὀνομασία τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς περιπατητικῆς προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι συνήθιζε νὰ διδάσκῃ περιπατῶν. Κατὰ τὸν *Γέλλιον* (noct. Att. XX. 5) τὰ μαθήματά του, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων φιλοσόφων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διῃροῦντο εἰς δύο κύκλους, ἤτοι: τὸν ἑωθινὸν περίπατον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐδίδασκεν ὁ Ἀριστοτέλης φιλοσοφικὰ μαθήματα διὰ τοὺς πλέον προωδευμένους τῶν μαθητῶν του, καὶ τὸν δειλινὸν περίπατον, καθ' ὃν ἐδίδασκε ρητορικὴν καὶ ἄλλα γενικὰ καὶ εἰσαγωγικὰ μαθήματα εἰς τοὺς νεωτέρους τῶν μαθητῶν του. Τὰ μαθήματά του φαίνεται ὅτι εἶχον μᾶλλον δογματικὸν παρὰ διαλογικὸν χαρακτῆρα, ἐκ συγχρόνου δὲ μαρτυρίας μανθάνομεν περὶ τῆς διδασκαλίας του ὅτι καὶ τὸ πείθειν εἶχεν.

Πλάτων καὶ Ἀλέξανδρος.— Ὁ βίος τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὸν βίον δύο ἐκ τῶν μεγίστων ἐκπροσώπων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὑπῆρξε τοῦ Πλάτωνος μαθητὴς καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου διδάσκαλος. Αἱ σχέσεις του πρὸς ἀμφοτέρους ἐγένοντο ἀφορμὴ πλείστων, ἀβασίμων, κακολογιῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἔμεινεν 9 περίπου ἔτη, ἀκριβῶς ὅλα τὰ ἔτη τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του, ἂν ἦτο νὰ προσεταιρισθῇ ἕνα ἡγεμόνα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καθοδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὰ τῆς πολιτείας του, ἠστόχησε. Ὁ Ἀλέξανδρος μόλις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπεμακρύνθη τοῦ διδασκάλου του, πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ μεγάλου του σχεδίου, ὁ δὲ διδάσκαλος βεβαίως ἐπὶ χαρακτῆρος τόσον ἰδιοτύπου καὶ ἰδιοφυοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπίδρασιν. Ἡ προσωπικότης ἀμφοτέρων ἦτο πολὺ μεγάλη, ὥστε ὁ εἷς νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν ἄλλον. Τὴν ἀγαθὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ εὕρωμεν μᾶλλον εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἢ εἰς τὰ καθόλου. Ἴσως ὁ διδάσκαλος νὰ μὴ ἐνέκρινε τὸ κατακτητικὸν σχέδιον τοῦ μαθητοῦ, ἀλλ' ἔτι ὀλιγώτερον τὸ πνεῦμα ὑφ' ὃ ἐγένετο. Ἀπὸ τούτου ὅμως μέχρι τοῦ νὰ εἴπωμεν ὅτι διεκόπησαν αἱ σχέσεις τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητήν, ἡ ἀπόστασις εἶναι μεγάλη· τὰ παραδιδόμενα περὶ παροχῆς ὑλικῆς βοηθείας τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ περὶ ἀποστολῆς φυσικῶν συλλογῶν ὑπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτον ἐξ Ἀσίας, ἴσως νὰ μὴ ἀληθεύουν. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Ἀριστοτέλης, παραμείνας ἄνευ προστάτου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐξ Ἀθηνῶν.

Τὰ δὲ περὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους φερόμενα ἀποδεικνύονται αὐτόχρημα συκοφαντικά. Ἐλέχθη δηλαδὴ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐπέδειξε τὸν πρέποντα σεβασμὸν πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, παντοειδῶς φανεὶς ἀγνώμων. Ἡ φήμη αὕτη βεβαίως ἐξήχθη μεταγενεστέρως ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔργου Ἀριστοτέλους, ἐνιαχοῦ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν καὶ ἐκφράσεις κατὰ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν λίαν βαρεῖαι. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἔργα ταῦτα συνεγράφησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος, αἱ δὲ κριτικαί, πρόσφατοι ἰδίᾳ, κατὰ τῶν διαδόχων καὶ οὐχὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος, δὲν εἶναι κἂν βέβαιον ὅτι ἐδημοσιεύθησάν ποτε, ἐνῷ ἀντιθέτως καὶ μόνη ἡ ἐπὶ εἰκοσαετίαν καὶ συγκεκριμένως ἡ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Πλάτωνος παραμονὴ τοῦ Ἀριστοτέλους παρ' αὐτῷ ἀποδεικνύει πόσον φαντασιώδη εἶναι τὰ περὶ ψυχρότητος τῶν δύο φερόμενα. Δὲν εἶναι βέβαιον κἂν ἂν ὁ Ἀριστοτέλης ζῶντος τοῦ Πλάτωνος ἐπέκρινε τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν· ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ μόνον ὅπερ γνωρίζομεν ἐκ σχολίου τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισέως κ. ἄ. εἶναι, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦ τρίτου ἀνθρώπου, τὸ βασικὸν ἐπιχείρημα κατὰ τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν, εἶχε προβληθῆ ἤδη ὑπὸ τῶν προγενεστέρων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (βλ. Παρμενίδης, Νόμοι) Χαρακτηριστικὸν τέλος εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν συμπεριλαμβάνει συχνότατα καὶ ἑαυτὸν ἐν τοῖς παλαιοτέροις ἔργοις του.

Δὲν εἶναι ἀπίθανον αἱ συκοφαντικαὶ ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ δῆθεν ἀχαριστίας του πρὸς τὸν διδάσκαλόν του νὰ προήρχοντο ἐκ μέρους τῶν φίλων τοῦ Σπευσίππου. Τοῦτο ἐξάγομεν ἐκ τῶν στίχων τῆς ἐλεγείας τῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Εὐδήμου γεγραμμένης, ἐν οἷς μνημονεύεται ὁ Πλάτων:

ὃν οὐδ' αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις

καὶ οἵτινες μόνον προκειμένου περὶ φίλων τοῦ Πλάτωνος ἔχουν νόημα.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους.—Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἀρχαιόθεν πολλὰ τὰ κακὰ ἐλέχθησαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Πλάτωνα, οὗ ἡ φήμη σχεδὸν ἄμεμπτος ὑπῆρξε παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἱστορικοῖς. Κυρίας πηγὰς τῶν κακολογιῶν δυνάμεθα

Digitized by Google

εὐκόλως ν' ἀνεύρωμεν τοὺς περὶ τὴν σχολὴν τοῦ Στευσίππου, εἶτα τοὺς περὶ τὴν σχολὴν τοῦ Ἰσοκράτους, ὡς π. χ. ὁ Κηφισόδωρος καὶ ὁ Τίμαιος, ἡ γραοσυλλέκτρια, καὶ τέλος τὸν Ἐπίκουρον μετὰ δριμύτητος γράψαντα ἐναντίον τοῦ Ἀριστοτέλους, πιθανῶς διὰ λόγους ἀντιζηλίας σχολῶν. Ἴσως εἰς τούτους πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ κατηγορίαι καὶ συκοφαντίαι τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς ὁμάδος τῶν Ἀθηνῶν, οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ διώξωσι φανερῶς τὸν Ἀριστοτέλη, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ μέγας προστάτης του, ἐπεδίωκον νὰ δυσφημήσωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ *Μεγαρικοί*, πρὸς οὓς εὑρίσκετο ὁ Ἀριστοτέλης εἰς ὀξυτάτην διάστασιν. Οὗτοι πάντες διέδωσαν τὰ περιεργότατα τῶν πραγμάτων περὶ Ἀριστοτέλους. Μᾶς παραδίδουν ἕνα Ἀριστοτέλη, ἐν ἁμαρτίαις διαβιώσαντα κατὰ τὴν νεότητά του, πλείστας περιπετείας σχόντα, ἀκόλαστον, ἄφρονα, λάγνον, παλλακαῖς συνημμένον, ἀγροῖκον, φιλάργυρον, ἀχάριστον, κόλακα. Διεδόθη περὶ αὐτοῦ ὅτι συμμετέσχεν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν δῆθεν δηλητηρίασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πάντα ταῦτα ὅμως ἀνατρέπονται ὑπὸ τῶν ἀσφαλῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀριστοτέλους, καθὼς καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου προερχομένων.

Ἐκτὸς τῶν ἐκφράσεων τῶν ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις, ἐν οἷς φωρᾶται ἄνθρωπος μάλιστα ἀγαπῶν τὴν ἀρετὴν καὶ πιστεύων εἰς ταύτην, ἐκτὸς τοῦ ὕμνου του πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑρμείου καὶ τοῦ ἐνεπιγράφου ἀνδριάντος του ἐν Δελφοῖς, τῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Κυπρίου Εὐδήμου ἐλεγείας, ἐκτὸς τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, περιφανῆ δείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς τάξεως τοῦ Ἀριστοτέλους συνάγονται ἐκ τῆς διαθήκης αὐτοῦ. Τὴν ἰδιοκτησίαν ἣν εἶχε πιθανῶς κληρονομήσει ἐκ τῆς μητρός του εἶχεν εἰσέτι ἐν Χαλκίδι, καθὼς καὶ τὴν πατρικήν του οἰκίαν ἐν Σταγείροις. Τὴν θυγατέρα του Πυθιάδα προώριζε διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Προξένου τὸν Νικάνορα· διὰ τὴν παλλακὴν Ἑρπυλλίδα μεριμνᾷ ὥστε οὐδενὸς νὰ στερηθῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Φροντίζει διὰ τοὺς δούλους του. Φροντίζει διὰ τὰ μνημεῖα τῶν ἰδικῶν του καὶ δι' ἀφιερώματα, ζητεῖ συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τῆς συζύγου του Πυθιάδος τὰ ὀστᾶ της νὰ ταφῶσι παρὰ τὰ ἰδικά του, καθ' ὅλου δὲ φαίνεται ἄνθρωπος οὐδὲ σπάταλος, οὐδὲ ἀγνώμων, οὐδὲ ἄπιστος, ὡς ἐχαρακτήρισαν αὐτὸν οἱ ἐχθροί του. Πᾶσαι αἱ ἀσφαλεῖς αὗται ἐνδείξεις, αἵ τε ἐκ τῆς διαθήκης του προερχόμεναι καὶ αἱ ἄλλαι, ἀποδεικνύουν πόσον ἄδικοι καὶ ἀνυπόστατοι ὑπῆρξαν αἱ φῆμαι περὶ τοῦ κακοῦ του χαρακτῆρος.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. *Ἱστορία τῆς σκέψεως αὐτοῦ.*—Ἀφοῦ ἔλαβεν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τῶν ἐλευθέρων παιδείαν καὶ ἔλαβε καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τὴν ἁρμόζουσαν εἰς τοὺς Ἀσκληπιάδας, ἤρξατο τοῦ συγγραφικοῦ του σταδίου. Τὰ πρῶτά του ἔργα ἦσαν διαλογικά, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος γεγραμμένα, καὶ ὅτε οὗτος ἔζη ἀκόμη. Τότε ἔγραψε τὸν προτρεπτικόν, εἶδος προγράμματος τῆς Πλατωνικῆς σχολῆς (κατὰ τὸν *Jaeger*). Ἐν τούτῳ προέτρεπε τοὺς νέους εἰς τὸ νὰ φιλοσοφοῦν, θέτων τὸ δίλημμα ἂν εἶναι καλύτερον νὰ φιλοσοφῇ τις ἢ νὰ μὴ φιλοσοφῇ καὶ λύων τοῦτο διὰ τῆς φιλοσοφίας. Ἐπίσης τότε ἔγραψε καὶ τὸν περὶ ψυχῆς διάλογόν του, ὃν ἐπέγραψεν Εὔδημος, πρὸς τιμὴν τοῦ φίλου του καὶ συμμαθητοῦ Εὐδήμου τοῦ Κυπρίου, ὅστις ἐφονεύθη τῷ 353. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ ὁ Ἀριστοτέλης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πλάτωνος ἀπεδείκνυε δι' ἐπιχειρημάτων κατ' εἰκασίαν καὶ διὰ καθαρῶν μεταφυσικῶν τοιούτων τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς. Καὶ τούτου καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους τῶν γραφέντων κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον μόνον ἀποσπάσματα μᾶς ἔχουν παραδοθῇ.

Εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐν Ἄσσῳ διαμονῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς αὐτόθι διδασκαλίας του δύναται, κατὰ τὸν Jaeger, νὰ ἀναχθῇ ἡ συγγραφὴ τοῦ ἀπολεσθέντος διαλόγου τοῦ ἐπιγραφομένου περὶ φιλοσοφίας. Ἦτο καὶ οὗτος εἶδός τι προγράμματος τῆς σχολῆς ἐν τρισὶ βιβλίοις γεγραμμένον, ἐνῷ κατὰ πρῶτον ἀπετόλμησεν ἐπισήμως κριτικὴν τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν, ἐξακολουθῶν ὅμως νὰ πλατωνίζῃ σαφῶς καὶ ἐν τοῖς καθ' ὅλου καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον.

Τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ περὶ φιλοσοφίας ἔργου παρεῖχεν ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν τῶν κυριωτέρων φιλοσοφημάτων, κατὰ τὸ σύνηθες σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους. τὸ δεύτερον περιλαμβάνει τὴν κριτικὴν τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἐξετίθετο ἡ κοσμολογία καὶ ἡ μεταφυσικὴ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐνεῖχεν ἀκόμη τὸ ἔργον τοῦτο πολὺ τὸ Πλατωνικὸν καὶ τὸ ποιητικόν. Οὕτω τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ ἐξήρτα ἀπό τε τῶν περὶ ψυχῶν συμβαινόντων (καθ' ὅλως πλατωνικὴν σύλληψιν), καὶ ἀπὸ τῶν μετεώρων (*Σέξτος Ἐμπ.* πρὸς δογμ. 320). Κατὰ τὸν Jaeger, ὃν ἀκολουθοῦμεν κατὰ τὰ κυριώτερα ἐν ὁλοκλήρῳ τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ, καὶ πρὸς ὃν πλεῖστοι τῶν νεωτέρων μελετητῶν τοῦ **Ἀριστοτέλους** συνεφώνησαν, τὰ Ἠθικὰ Εὐδήμεια δὲν εἶναι νόθον ἔργον. Ἀνάγεται καὶ τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐν Ἄσσῳ διαμονῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς βαθμιαίας ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐλευθερώσεως αὐτοῦ. Συγχρόνως ἴσως ἐγένετο ἡ συγγραφὴ ἐνίων τμημάτων τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ (τοῦ Α, τοῦ Β κ. ἄ.) καὶ ἴσως, ἂν καὶ πολλαὶ περὶ τούτου ἀμφιβολίαι δύνανται νὰ ἐγερθῶσι, μερῶν τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως.

Ὅτε παρέμενεν ὁ Ἀριστοτέλης παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ, πιθανὸν εἶναι ὅτι ἠσχολήθη μὲ φιλολογικὰς καὶ φυσιολογικὰς μελέτας, ἀποτραπεὶς τῆς καθαρᾶς μεταφυσικῆς ζητήσεως, τῆς Πλατωνικῆς. Ἴσως ἐκεῖ, διὰ τῶν πλουσίων μέσων τὰ ὁποῖα διέθετε, νὰ συνεπλήρωσε τὰς φυσικάς του γνώσεις, ὧν τὸν πλοῦτον γνωρίζομεν ἐκ τῶν σωζομένων φυσικῶν καὶ φυσιογνωμιστικῶν αὐτοῦ ἔργων. Ἐξ ἀντιθέτου δέ, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ἃ μᾶς παραδίδεται, ἐξέδωκε τὸν Ὅμηρον καὶ ἔγραψε ζητήματα Ὁμηρικὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ ὑψηλοῦ μαθητοῦ του.

Κατὰ τὴν τελευταίαν διαμονήν του ἐν Ἀθήναις, ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο ἤδη ἐν πλήρει ἀκμῇ. Εἶχε σαφῶς ἀπαλλαγῆ τῆς Πλατωνικῆς ἐπιδράσεως καὶ στραφῆ πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν ἔρευναν. Ἀσχολεῖται πλέον μὲ καθαρῶς ἱστορικὰς μελέτας καὶ γράφει τὰς Πολιτείας, τὰ Δικαιώματα καὶ τὰ νόμιμα βαρβαρικὰ (τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν γράφει ὅλα μόνος, ἀλλὰ πάντως γράφονται ταῦτα ὑπὸ τὴν ἰδικήν του ἐπίβλεψιν ἐν τῇ σχολῇ του). Γράφει φυσιογνωστικὰς μονογραφίας ὡς αἱ περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι, περὶ ζῴων μορίων, περὶ γενέσεως ζῴων, περὶ ψυχῆς καὶ τὰ σχετικά. Καὶ ἡ μεταφυσική του νῦν λαμβάνει τὴν τελευταίαν αὐτῆς μορφήν, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν τῷ Λ΄ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ (κεφ. 8), ἐν τῷ περὶ κινήσεως ζῴων καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως.

Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἱκανὸν πλῆθος ἐπιστολῶν, αἵτινες ἐκυκλοφόρουν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, θεωρούμεναι ὡς πρότυπα τοῦ εἴδους των (βλ. *Δημητρ.* περὶ Ἑρμην. 230)· τούτων ὅμως σήμερον αἱ πλεῖσται κρίνονται ὡς νόθοι. Τῶν γνησίων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀριστοτέλους μόνον ἀποσπάσματα σῴζονται.

Τὸ ὕφος τοῦ Ἀριστοτέλους.—Οἱ ἀρχαῖοι ἐπῄνεσαν τὰ μέγιστα τὸ ὕφος του, ἐξισοῦντες αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοκρίτου (*Διον. Ἁλικ.* περὶ συνθ. ὀνομ. 24 187). Οἱ ἔπαινοι τοῦ Κικέρωνος ἔχουν τι τὸ διθυραμβικόν. Παραβάλλει τὸν λόγον του πρὸς χρυσοῦν ρεῦμα, οὐδὲ χάνει ποτὲ ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσῃ αὐτὸν διὰ τὴν ἡδύτητα, τὴν πειστικότητά του (de orat. I. 11, 49) καὶ τὸ νευρῶδες αὐτοῦ (Βροῦτος 31, 121). Τῶν στοιχείων τούτων ἐπανευρίσκομεν σήμερον ἐνιαχοῦ μόνον ἀμυδρὰν ἀπήχησιν καὶ μόνον ἔν τισι φράσεσι συντόμοις καὶ ἐπιγραμματικαῖς καὶ τισι σπανίαις ὑψίσταις ἐξάρσεσι τοῦ Ἀριστοτελείου λόγου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπέβλεπον εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ γενικῶς εἰς τοὺς ἐκδεδομένους λόγους, δηλ. τὴν λογοτεχνίζουσαν παραγωγήν του, ἡμεῖς δὲ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ὑπομνηματικὰ καὶ ἀκροαματικά, τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἐπῃνέθη ἄλλο τι εἰμὴ μόνον ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία.

Σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους.—Παρὰ τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν ἐσημειώσαμεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν βαθμιαίαν δηλαδὴ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν πλατωνικὴν ἐπίδρασιν, κατέχομεν ἀρκετὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς συστηματοποιημένης αὐτοῦ φιλοσοφίας, ὥστε ταύτην παρακολουθοῦντες νὰ ἐκθέσωμεν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς ἐξεδηλώθη ἐν τέλει. Θὰ ἔχομεν ὁδηγὸν τὸν πολὺν Hamelin ὅστις, ἀντίθετα τῷ Zeller φρονῶν, νομίζει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἠκολούθησε πράγματι σύστημά τι ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς φιλοσοφίας του, σύστημα τὸ ὁποῖον δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἀκολουθήσωμεν. Τοῦτο βεβαίως δύναται νὰ γίνῃ μέχρι σημείου τινός, διότι αἱ ἀπαιτήσεις συστηματικότητος ἡμῶν τῶν νεωτέρων καὶ δὴ ἐν ἔργῳ τοιούτῳ καὶ πολὺ μεγαλύτεραι καὶ ἔν τισι διάφοροι τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς συστηματικῆς εἶναι. Θὰ ἀκολουθήσωμεν ὅθεν τὸν Ἀριστοτέλη ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπὸ ἔργου εἰς ἔργον, παραβαίνοντες ἐνιαχοῦ τὴν ἀκολουθίαν τῆς διδασκαλίας του καὶ στηριζόμενοι ἐν ἑκάστῃ ἐκθέσει καὶ ἐπὶ ἄλλων ἔργων του πλὴν τοῦ ἀναλυομένου.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη λοιπὸν καὶ τοὺς πλείστους τῶν σχολιαστῶν του, τῶν ἐπιστημῶν αἱ μὲν θεωρητικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ ποιητικαί εἰσι, (Τοπικὰ Θ 1, 157 α 10· βλ. καὶ Μττφ. Ε. 1. 1025 β 25 κ. ἄ.). Καὶ αἱ μὲν θεωρητικαί, τέλος ἔχουσαι τὴν ἀλήθειαν, διαιροῦνται εἰς μαθηματικήν, φυσικὴν καὶ θεολογικήν, αἱ πρακτικαί, ἀποβλέπουσαι εἰς αὐτὴν τὴν πρᾶξιν, διαιροῦνται εἰς πολιτικήν, οἰκονομικὴν καὶ φρόνησιν (ἠθικήν), αἱ δὲ ποιητικαὶ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν δημιουργίαν ἔργου ἐξωτερικοῦ. Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐξήντλησεν ἐν τοῖς ἔργοις του πάσας τὰς ὑποδιαιρέσεις ταύτας τῶν ἐπιστημῶν (οὕτω π.χ. τῆς τρίτης ὁμάδος μόνον ἔργον φαίνεται νὰ ἦτο ἡ Ποιητική του, περὶ δὲ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην ἐλάχιστα ἠσχολήθη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω). Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ἐκ τῆς συχνῆς καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπαναλαμβανομένης διαιρέσεως ταύτης, εἶναι ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συστήματος τελειωμένου καὶ ἀπηκριβωμένου καθ' ὅλα. Ὅπως βλέπει τις εὐκόλως, ὁ κύκλος οὗτος τῶν ἐπιστημῶν ἀποκλείει δύο σπουδαῖα τμήματα τῆς δράσεως τοῦ Ἀριστοτέλους: τὴν λογικήν, ἧς αὐτὸς ἑαυτὸν θεωρεῖ ἱδρυτὴν (Τοπ. 184 α΄ 8 κ. ἑ.) καὶ τὴν ἱστορίαν. Καὶ τὴν μὲν ἱστορίαν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐθεώρει ὡς εἰσαγωγικὴν εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας (βλ. Μττφ. Β΄ ἐν ἀρχῇ κ. ἀ.) τὴν δὲ λογικὴν πρέπει, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἰδικήν του γνώμην (Μττφ. Γ 3, 1005 β΄ 2 κ. ἑξ.) καὶ πρὸς ἀμέσως ὕστερον ἀποκρυσταλλωθεῖσαν τοιαύτην (βλ. Μττφ. α 3,995 α 13 καὶ ἰδίᾳ Ἀλεξ. εἰς τὰ Ἀναλ. πρ. ἐν ἀρχῇ) νὰ θεωρήσωμεν οὐχὶ *μέρος* τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ *ὄργανον* ταύτης προπαιδευτικόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπαλλήλως πρὸς τὸν φιλόσοφον θὰ πραγματευθῶμεν ἐν προοιμίῳ μὲν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶτα δὲ τὸ σύστημα αὐτοῦ.

Λογική. α΄) Γραμματολογία: Τὸ σύνολον τῶν λογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχε λάβει παλαιόθεν τὸν τίτλον Ὄργανον· οὕτω ἐγνώρισε τοῦτο, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, ἐὰν μὴ τὸ ὄνομα ἀπὸ Ἀνδρονίκου ἤδη ἔχῃ τὴν ἀρχὴν (βλ. καὶ Τοπ. Θ. 14,163 β΄ 11). Τὸ κοινὸν ὅμως ὄνομα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης τὴν λογικήν, εἶναι ἀναλυτικά, ἀναλυτικὴ ἐπιστήμη· τοῦτο γνωρίζομεν ἐκ δύο χωρίων του (τοῦ καὶ ἀνωτέρω ἀναφερθέντος Μττφ. Ε 3, 1005 κ. ἑξ. καὶ τοῦ ἐν Ρητορικῇ Α 4 1359 β 10). Τὸ δὲ ὄνομα ἐκφράζει ἐπαρκῶς καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ἀριστοτελείου λογικῆς: πρόκειται σύνθετα στοιχεῖα τῆς σκέψεως νὰ ἀναλυθῶσιν εἰς τὰ ἁπλούστερα καὶ τὰ ἁπλούστατα αὐτῶν συστατικά. Ὁ δὲ σκοπὸς τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης εἶναι πάντως ἡ ἀπόδειξις, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει ἐν ἀρχῇ τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν, καὶ οἱ σχολιασταί του. Οὕτως ἀπὸ ἀναλύσεως εἰς ἀνάλυσιν βαίνοντες εὑρίσκομεν, ὅτι τὸ ἁπλούστατον στοιχεῖον τῆς σκέψεως, ἐξ οὗ ἀπαρτίζεται πρῶτον ἡ πρότασις, εἶτα ὁ συλλογισμὸς καὶ τέλος ἡ ἀπόδειξις, εἶναι ἡ κατηγορία. Περὶ τούτων πραγματεύεται τὸ πρῶτον τῶν κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν τάξιν ἔργων τοῦ ὀργάνου, αἱ κατηγορίαι, τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανώτατα γνήσιον, μὲ ἐπεξεργασίαν μόνον τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ ἔργου (10—15), αἱ ὕστερον κατηγορίαι, ἐνοθεύοντο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀλλὰ πάντως καὶ αὗται ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀμέσους διαδόχους τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸ περὶ ἑρμηνείας, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν προτάσεων καὶ τὸ ὁποῖον νοθευόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, θεωρούμενον δὲ γνήσιον ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων σχολιαστῶν, νῦν ἐκλαμβάνεται ὡς ἔργον τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Ἀριστοτέλους. Πάντως πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι καὶ νόθα ἐὰν εἶναι τὰ ἔργα ταῦτα ἐκφράζουν ἀπολύτως τὴν συστηματικὴν σκέψιν τοῦ φιλοσόφου. Τὰ ἀναλυτικὰ πρότερα ἐν δύο βιβλίοις πραγματεύονται περὶ τοῦ συλλογισμοῦ, τὰ δ' ἐν ἰσαρίθμοις βιβλίοις ἀναλυτικὰ ὕστερα περὶ ἀποδείξεως. Διὰ τούτων κλείει ὁ κύκλος τῶν σωζομένων καθαρῶς λογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τὸ Ὄργανον ὅμως συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ Τοπικὰ ἐν 8 βιβλίοις, γραφέντα κατὰ χρόνους διαφόρους, πραγματευόμενα δὲ περὶ τῶν τόπων, δι' ὧν δύναταί τις νὰ σκέπτηται «περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος προβλήματος ἐξ ἐνδόξων» (Τοπ. ἐν ἀρχῇ). Ὡς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ προκειμένῃ πραγματείᾳ ἐρευνᾶται ὁ διαλεκτὴς συλλογισμὸς «ὁ ἐκ τῶν ἐνδόξων». Πρόκειται περὶ ρητορικῆς ἐφαρμογῆς τῆς λογικῆς. Συμπλήρωσιν τῶν Τοπικῶν ἀποτελοῦν οἱ σοφιστικοὶ ἔλεγχοι, οἵτινες ἐκδίδονται ὡς ἔνατον αὐτῶν βιβλίον, πραγματεύονται δὲ περὶ τῶν καλουμένων σοφισμάτων: «τῶν φαινομένων μὲν ἐλέγχων, ὄντων δὲ παραλογισμῶν». Τὰ Τοπικὰ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ἔργον μὲ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ρητορ. Α 2 1356 β 20) καὶ τῶν ἀναγραφῶν (βλ. *Rose* frgm. *Teubner* σ. 5 κ. ἄ.) μεθοδικά, ὡς πραγματευόμενα τὴν *μέθοδον* τοῦ συλλογίζεσθαι. Εἰς τὰ λογικὰ τέλος συγγράμματα, ἴσως, ἀνῆκον καί τινα μικρὰ ἔργα ἀπολεσθέντα, ὡς τὸ περὶ ἐναντίων, περὶ εἰδῶν, οἱ ὅροι κ. ἄ.

β΄) Συστηματική: Αἱ κατηγορίαι εἶναι τὰ γενικώτερα γένη, τὰ γένη τοῦ ὄντος, ὡς ἀποκαλεῖ ταῦτα ὁ φιλόσοφος· «τὰ δ' αὐτὰ μὲν κατ' ἄλλων κατηγορεῖται, κατὰ δὲ τούτων ἄλλα πρότερον οὐ κατηγορεῖται». Εἶναι αἱ ἰδιότητες ὑπὸ τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἐκδηλοῦται κατὰ κανόνα ὄν τι. Εἶναι δὲ παρ' Ἀριστοτέλει αἱ κατηγορίαι ἐμπειρικῶς ἀπηριθμημέναι καὶ οὐχὶ λογικῶς (Κατηγ. 4 ἐν ἀρχῇ) ὡς ἑξῆς: οὐσία, ποσόν, ποιόν, πρός τι, ποῦ, πότε, κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Εἰς τὴν κατάταξιν ὅμως ταύτην δὲν ἐπιμένει ὁ Ἀριστοτέλης, ἀνάγων τὰς κατηγορίας ἀλλαχοῦ μὲν εἰς 8, παραλείπων τὰς τοῦ κεῖσθαι καὶ τῆς οὐσίας, ἀλλαχοῦ δὲ εἰς 3 (οὐσία, πάθος, πρός τι). Ποία ὅμως εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τῶν κατηγοριῶν τούτων; ἔχου

Digitized by Google

σιν ἀξίαν τινὰ ἀπόλυτον, ἰδίαν τινὰ ὑπόστασιν, ἔξω τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ εἶναι ἁπλῶς μηχανικὰ μέσα πρὸς διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν καὶ ζήτησιν μᾶλλον ἀπηλλαγμένην τῆς ἐριστικῆς; Ἕν ἐξωτερικὸν σημεῖον τὸ ὁποῖον δύναται ὁπωσοῦν νὰ μᾶς καθοδηγήσῃ εἶναι ἡ ποικιλία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατηγοριῶν: ἂν ἦσαν αἱ κατηγορίαι οὐσίαι ἴδιαι καὶ ἀπόλυτοι, δὲν θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ μεταβάλλουν ποσόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κριτικὴ εἰς τὰ αὐτὰ μᾶς ἄγει συμπεράσματα. Διότι οὐ μόνον ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔχει ὁρίσει τὸν ἀριθμὸν τῶν κατηγοριῶν ἀπολύτως, ἀλλὰ καὶ τὰς θεωρεῖ ἀνακτὰς (τὸ ποιόν, ποσόν, πότε, ποῦ εἰς τὴν κίνησιν. πάσας τὰς κατηγορίας εἰς τὴν τῆς οὐσίας Μττφ. Ζ 1 1028 α 13 κ. ἑξ) κτλ. Ὅθεν δὲν πρόκειται περὶ τύπων μνημονικῶν τοῦ νοῦ, οὐδὲ πάλιν περὶ οὐσιῶν ὑπαρχουσῶν ἔξω τῶν πραγμάτων· ἁπλᾶ *σχήματα* εἶναι καὶ *γένη* τῆς πραγματικότητος τὰ ὁποῖα ἡμεῖς αὐτοὶ προσδιορίζομεν. Οὕτω βλέπομεν τὸν Ἀριστοτέλη ἐνταῦθα ἀκολουθοῦντα λεπτήν τινα ὁδὸν μεταξὺ τοῦ ἄκρου *ὀνοματισμοῦ* καὶ τοῦ ἄκρου *πραγματισμοῦ*. Τὰ *Ἀναλυτικὰ πρότερα* εἶναι κατὰ τὸν Hamelin «τὸ μόνον ἔργον ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμε κάτι τὸ ὁποῖον πλησιάζει εἰς τὴν καθαρὰν λογικήν». Ἐν ἀρχῇ ἀναλύει τὰς *προτάσεις* καὶ τοὺς *ὅρους*, τὰ ἁπλούστερα δηλαδὴ στοιχεῖα τοῦ συλλογισμοῦ. Ἡ πρότασις εἶναι λόγος καταφατικὸς ἢ ἀποφατικὸς τινὸς κατά τινος. Οὗτος δὲ ἢ καθόλου (εἰς ταύτας ὑπάγει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὰς ἀτομικὰς προτάσεις) ἢ ἐν μέρει ἢ ἀδιόριστος. Ὅρος δὲ καλεῖται ὁ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, εἶναι δηλ. τὰ στοιχεῖα τῆς *προτάσεως*, τὸ κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται. Ταῦτα μόνον τὰ ὀλίγα δίδει ἐν ἀρχῇ τῶν Ἀναλ. Προτέρων ὁ Ἀριστοτέλης γενικῶς περὶ ὅρων καὶ προτάσεων, εἶτα δὲ (Κεφ. Ζ') μεταβαίνει ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ζήτημα τῆς *ἀντιστροφῆς* τῶν προτάσεων, ἀπαραίτητον προϋποθέσεως διὰ τὴν μελέτην τοῦ συλλογισμοῦ. Διαιρεῖ πρῶτον τὰς προτάσεις ὡς ἑξῆς: πᾶσα πρότασις εἶναι ἢ τοῦ ὑπάρχειν ἢ τοῦ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν ἢ τοῦ ἐνδέχεσθαι ὑπάρχειν. Τὸ χωρίον ὅπου ἐξετάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀντιστροφὴν τῶν πρώτων εἶναι λίαν σύντομον καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσνόητον: τὰς *καθόλου ἀποφατικὰς* προτάσεις (Ε), τὰς ὁποίας ἀποκαλεῖ *καθόλου στερητικάς*, θεωρεῖ *ἀντιστρεπτὰς* κατὰ τοὺς ὅρους· οἷον «εἰ μηδεμία ἡδονὴ ἀγαθόν, οὐδ' ἀγαθὸν οὐδὲν ἔσται ἡδονή». Τοῦτο ἀποδεικνύει διὰ τῶν ἑξῆς: ἔστωσαν Α καὶ Β οἱ ὅροι τῆς προτάσεως· ἐὰν εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν Β ὑπάρχῃ τὸ Α, οὐδὲ εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν Α θὰ ὑπάρξῃ τὸ Β. Διότι ἂν ὑπάρχῃ εἴς τι, π. χ. εἰς τὸ γ, τότε ἡ πρώτη πρότασις οὐδὲν Α εἶναι Β θὰ ἦτο ψευδής, ἀφοῦ τὸ γ ἀνήκει εἰς τὸ Β ἐνῷ εἶναι καὶ τοῦ Α μέρος· ἀλλὰ ἡ ἐν λόγῳ πρότασις εἶναι γνωστὴ ὡς ἀληθής· ἐφθάσαμεν λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα, διότι ὑπεθέσαμεν ὅτι τὸ Β ἠδύνατο νὰ ἀνήκῃ εἴς τινα Α. Τὴν δὲ *καθόλου καταφατικὴν* (Α), *κατηγορικήν*, ὡς λέγει, τὴν ἀντιστρέφει *ἐν μέρει*, διὰ τῆς αὐτῆς ἀποδείξεως: ἀφοῦ τὸ Α ἀνήκει εἰς ὅλον τὸ Β καὶ τὸ Β θὰ ἀνήκῃ τοὐλάχιστον εἰς μέρος τοῦ Α, διότι ἄλλως συμφώνως πρὸς τὰ ἀποδειχθέντα ἀνωτέρω περὶ τῆς καθόλου ἀποφατικῆς, οὐδὲ τὸ Α θὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ Β. Τέλος τὰς *μερικὰς καταφατικὰς* ἀντιστρέφει ἐν μέρει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδίας ἀποδείξεως. Διὰ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς *μερικῆς ἀποφατικῆς* (Ο), ἀρκεῖται ὁ Ἀριστοτέλης νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἀντιστρέφεται εἰς Ο, οἷον, «εἰ τὸ μὲν Β ἔστι ζῷον, τὸ δὲ Α ἄνθρωπος· ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐ παντὶ ζῴῳ, ζῷον δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει».

Ὁ δὲ *συλλογισμὸς* εἶναι «λόγος ἐν ᾧ, τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι». Ἀποτελεῖται δὲ ἐκ *δύο προτάσεων* καὶ ἐκ *τριῶν ὅρων*, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν δύο ἴδιοι λέγονται *ἄκρα*, ὁ δὲ κοινός, ὁ *μέσος ὅρος* ἢ τὸ *μέσον*, εἶναι ὁ συνδέων τὰς δύο προτάσεις καὶ ἡ οὐσία τοῦ *συμπεράσματος*.

Ὁ Ἀριστοτέλης γνωρίζει τὰ τρία πρῶτα *σχήματα* τῶν συλλογισμῶν, διαιρῶν αὐτὰ κατὰ τὸ πλάτος τοῦ μέσου ὅρου, διὰ τοῦτο δέ, φαίνεται ὅτι οὐχὶ ἐξ ἀμελείας παραλείπει τὸ τέταρτον. Τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου σχήματος τὴν ὀρθότητα ἀποδεικνύει διὰ τῆς ἀντιστροφῆς. Τὰ Ἀναλυτικὰ Πρότερα πραγματεύονται ἐπίσης περὶ πλείστων ἄλλων θεμάτων, μελετᾷ δὲ ἰδιαιτέρως τὰ περὶ τοῦ παραδείγματος καὶ περὶ τῆς ἐπαγωγῆς, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν κατωτέρω.

Ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῆς λογικῆς εἶναι ἡ ἀπόδειξις, ὁ δὲ συλλογισμός, ἴσον ἀποδεικνύων τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἐσφαλμένον, δὲν συντείνει εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Τὴν ἀπόδειξιν θὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τοῦ *τελείου συλλογισμοῦ*, ὅστις δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλου τινὸς «*πρὸς τὸ φανῆναι τὸ ἀναγκαῖον*» πρέπει ὅθεν νὰ εἶναι ἀναπόδεικτοι αἱ προτάσεις τοῦ συλλογισμοῦ τούτου. Τοιαῦται ἀναπόδεικτοι προτάσεις εἶναι αἱ *θέσεις*, αἱ *ὑποθέσεις* καὶ τὰ *αἰτήματα*, ὡς καὶ τὰ *ἀξιώματα* ἀπὸ τῶν ὁποίων πρέπει πᾶσα ἀπόδειξις νὰ ἀρχίσῃ. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὅμως, δὲν ὑπάρχουν ἰδέαι *ἐγγενεῖς*, γνῶσις ἔμφυτος τῶν πραγμάτων, αὗται δὲ αἱ ἀρχαὶ τῆς γνώσεως ὀφείλουν νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ νὰ γεννῶνται ἐκ ταύτης τὴν πορείαν τῆς τοιαύτης γνώσεως δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν οὐ μόνον εἰς τοὺς *ὁρισμοὺς* καὶ εἰς τὰ *ἀξιώματα*, ἀλλὰ καὶ σαφέστερον εἰς τὴν *ἐπαγωγήν*, ἥτις τοιοῦτον ἀκριβῶς σκοπὸν ἔχουσα, νὰ ἐξάγῃ γενικὰς ἀρχὰς ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους (Ἀναλ. Ὑστ. ΙΙ 19 100 β 3), ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς «ἡ διὰ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὸ καθ' ὅλου ἔφοδος» (Τοπ. Α 12 105 α. 13). Ἡ λογικὴ δὲ πρᾶξις οὕτω περιγράφεται: «τὸ διὰ τοῦ ἑτέρου [δηλ. τοῦ ἐλάσσονος ἄκρου] θάτερον ἄκρον τῷ μέσῳ συλλογίσασθαι» (Ἀναλ πρ. ΙΙ 23, 68 β 15), ἀντίκειται δὲ ἡ ἐπαγωγὴ τῷ συλλογισμῷ: «ἡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ μέσου τὸ ἄκρον τῷ τρίτῳ δείκνυσιν, ἡ δὲ διὰ τοῦ τρίτου τὸ ἄκρον τῷ μέσῳ». Τὸ βαθύτερον ὅμως φιλοσοφικὸν πρόβλημα τῆς ἐπαγωγῆς δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἔθεσε καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἀριστοτέλης. Μὴ ἀποβλέπων δὲ εἰς τὴν τελείαν ἐπαγωγὴν φαίνεται ὅτι πιστεύει εἰς ἄμεσόν τινα γνῶσιν τοῦ γενικοῦ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ὅπως διδάσκει καὶ περὶ τοῦ ἀξιώματος καὶ τοῦ ὁρισμοῦ. Ἡ πίστις δὲ αὐτή, παρὰ τὴν σκληρότητα τὴν ὁποίαν ἔχει προσλάβει ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ διδασκαλίᾳ, εἶναι, καθὼς πιστεύουν τινές, τὸ μοναδικὸν μυστικὸν στοιχεῖον τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

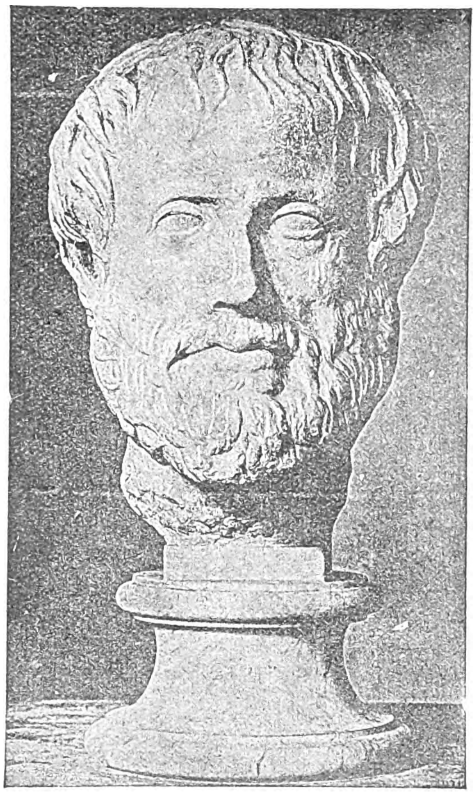

Κεφαλὴ Ἀριστοτέλους.
Ἐκ διπλῆς ἑρμαϊκῆς μαρμαρίνης στήλης (335 – 322 π. Χ.)
[Μουσεῖον Βιέννης.]

Τὰ Τοπικὰ καὶ οἱ Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐπὶ πολὺ περὶ αὐτῶν ἰσχύουν ὅσα κατωτέρω λέγομεν περὶ τῆς ῥητορικῆς τέχνης τοῦ Ἀριστοτέλους: ἐγχειρίδιον διαλεκτικὸν καὶ ἐριστικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ δὲν διστάζει νὰ διδάξῃ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὰς τελευταίας λεπτομερείας τῆς κακοπίστου συζητήσεως, καὶ τὰ χειρότερα μέσα πρὸς ἐπικράτησιν ἐξ αὐτῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς σοφιστικοὺς ἐλέγχους πρέπει νὰ τονισθῇ ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ λεπτότης μὲ τὴν ὁποίαν μελετᾷ ὁ Ἀριστοτέλης τὰ σοφίσματα· ἄλλωστε ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς λογικῆς οὐδὲν ἔχει μεταβληθῆ ἐκ τῆς διατάξεως καὶ τῶν ὅρων τοῦ ἐν αὐτῇ σχετικοῦ τμήματος.

Ἐκ ταύτης ἤδη τῆς συντόμου ἐπισκοπήσεως, δυνάμεθα τρόπον τινὰ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκ τῆς θεωρητικῆς λογικῆς—τῆς καὶ ἀριστοτελείου ὅπως ὀνομάζεται συχνὰ – οὐδὲν ὁ Ἀριστοτέλης παρέλειψε νὰ ἀναφέρῃ καὶ νὰ ἀναλύσῃ, οὐδὲν δὲ βασικὸν ἔκτοτε προσετέθη εἰς αὐτήν. Ἀντιθέτως ἡ μεθοδολογία τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ὑποτυπώδης, τοῦτο δὲ εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτε κατήρτιζε τὸ ὄργανον τῆς ἐπιστήμης, τὸν σκελετὸν της, ἐβασίζετο κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν χρόνων του, ἥτις ἦτο κατ' ἐξοχὴν μαθηματικὴ καὶ συλλογιστική, ἐνῷ ἡ πραγματικὴ ἀντίληψις τοῦ πειράματος καὶ τῆς ἐπαγωγικῆς ἐρεύνης ἐπρόκειτο νὰ ἀναδειχθῇ κατὰ πρῶτον διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, καὶ τῆς σχολῆς του.

Ῥητορική. α) Γραμματολογία: Ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου της διδασκόμεθα νὰ συνάψωμεν τὴν Ῥητορικὴν πρὸς τὴν Λογικήν. Τὴν Ῥητορικὴν εἶχε πραγματευθῆ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Γρύλλῳ, νεανικῷ αὐτοῦ διαλόγῳ μὴ σωζομένῳ. Ἐπίσης εἶχε δημοσιεύσει ῥητορικὸν ἔργον ἐπιγραφόμενον Θεοδέκτεια ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ προώρως ἀποθανόντος μαθητοῦ του *Θεοδέκτου*· δὲν εἶναι ἀπίθανον καὶ τοῦτο νὰ ἦτο ἐκ τῶν παλαιοτέρων του ἔργων, ἀφοῦ γνωρίζομεν ὅτι τὴν ῥητορικὴν ἐδίδασκεν ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Ἀθήναις διαμονῆς του ὁ Ἀριστοτέλης. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Συναγωγὴν τεχνῶν, δηλαδὴ συλλογὴν τῶν παλαιότερον περὶ ῥητορικῆς συγγραφέντων, τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκ τῆς μεθόδου κρίνοντες, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν μεταγενέστερον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Τὰ ὑπὸ τῶν καταλόγων ἀναφερόμενα Ἐνθυμήματα ῥητορικὰ ἴσως ἦσαν εἶδος προτύπων ῥητορικῶν λόγων.

Σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλους σῴζονται μόνον ἡ Ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον, ἔργον ἀσφαλῶς νόθον (βλ. Ἀναξιμένης *ὁ Ἀριστοκλέους*), καὶ ἡ Τέχνη ῥητορική, εἰς 3 βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τρίτον νοθεύεται ὑπὸ πολλῶν, ἀλλὰ κακῶς. Πάντως τὸ ἔργον ἔχει παραδοθῆ εἰς κακὴν κατάστασιν, μὲ τὸ κείμενον παρηλλαγμένον ἐν πολλοῖς καὶ μὲ παρενθήκας. Τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας του, ἂν καὶ ἀρχαιόθεν ἤδη συνεζητήθη, δὲν ἔχει εἰσέτι καθορισθῆ. Πιθανὸν μόνον εἶναι ὅτι τὰ δύο πρῶτα βιβλία του εἶναι λίαν παλαιά, τὸ δὲ τρίτον ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους.

β') Συστηματική: Οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ Ῥητορική, ἢ συνέχεια τῶν Τοπικῶν: μελετᾷ καὶ αὐτὴ τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων δύναταί τις νὰ πείσῃ. Εἰσέρχεται δὲ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον της, εἰς τὴν ἐξέτασιν παντοίων ζητημάτων μετὰ λεπτομερειακοῦ πνεύματος ὄντως ἐκπληκτικοῦ διὰ τὸν σημερινὸν ἀναγνώστην: «αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες ἐπιχειροῦσιν (ἀδικεῖν), ἀδικοῦσι δὲ τοὺς τοιούτους καὶ τὰ τοιαῦτα τοὺς ἔχοντας ὧν αὐτοὶ ἐνδεεῖς ἢ εἰς τἀναγκαῖα ἢ εἰς ὑπεροχὴν ἢ εἰς ἀπόλαυσιν καὶ τοὺς πόρρω καὶ τοὺς ἐγγύς· τῶν μὲν γὰρ ἡ λῆψις ταχεῖα, τῶν δ' ἡ τιμωρία βραδεῖα, οἷον οἱ συλῶντες τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τοὺς μὴ εὐλαβεῖς μηδὲ φυλακτικούς, ἀλλὰ πιστευτικούς· ῥᾴδιον γὰρ πάντας λαθεῖν· καὶ τοὺς ῥαθύμους· ἐπιμελοῦς γὰρ τὸ ἐπεξελθεῖν· καὶ τοὺς αἰσχυντηλούς»... (Ρητ. Α 12, 1372β 32 κ. ἑξ.). Ταῦτα δὲ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν σελίδων.

Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τρία τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται ἡ πίστις διὰ τοῦ λόγου: τὸν *ῥητορικὸν λόγον* (τὸ περιεχόμενόν του δηλαδὴ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ στοιχεῖα τῆς πειθοῦς), τὸν *ῥήτορα*, καὶ τὸν *ἀκροατήν*. Τὰ τεχνικὰ μέσα τοῦ πρώτου στοιχείου, τὸ *ἐνθύμημα*, δηλαδή, καὶ τὸ *παράδειγμα*, τὸν *ῥητορικὸν συλλογισμὸν* καὶ τὴν *ῥητορικὴν ἐπαγωγὴν* ἐξετάζει διὰ μακρῶν, ἰδίᾳ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ. Ἐν αὐτῷ βλέπει τις ἀτελείωτον σειρὰν ῥητορικῶν τεχνασμάτων ἥκιστα ἑλκυόντων τὴν συμπάθειαν. Ὁ ἀναγνώστης ὅμως τῆς ῥητορικῆς ἀνακουφίζεται ταχέως ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον· ἐν αὐτῷ ἐξετάζονται κατὰ πρῶτον τοῦ ῥήτορος τὰ προσόντα (ὁποῖά τινα πρέπει νὰ εἶναι) καὶ εὑρίσκονται ἡ *φρόνησις*, ἡ *ἀρετὴ* καὶ ἡ *εὔνοια*. Εἶτα ἐξετάζει ὁ *ἀκροατής*· ἐπειδὴ δὲ οὗτος πρόκειται πάντως κρίσιν νὰ ἐκφέρῃ, ἡ δὲ κρίσις μεταβάλλεται ὑπὸ τῶν παθῶν, εὑρίσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἀφορμὴν νὰ ἀναλύσῃ εἰς λεπτοτάτας ψυχολογικὰς παρατηρήσεις τὰ διάφορα πάθη τοῦ ἀνθρώπου, οἷον τὴν ὀργήν, τὸν φόβον, τὴν αἰσχύνην κτλ. Ἡ ὀξύτης τοῦ Ἀριστοτελικοῦ πνεύματος χρησιμοποιεῖται ὁλόκληρος εἰς τὰς ἀναλύσεις ταύτας· οὐχὶ δὲ ὀλιγώτερον εἰς τὸ ἀμέσως κατόπιν τμῆμα τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ὅπου μελετᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ ἑκάστης ἡλικίας: τῆς νεότητος, τοῦ γήρατος καὶ τῆς ἀκμῆς. Μετά τινας δὲ ἄλλας ἐρεύνας περὶ τοῦ ἀκροατοῦ, ἐπανέρχεται ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ πρῶτον στοιχεῖον, τὰ ἐνθυμήματα καὶ τὰ παραδείγματα.

Πολὺ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν συστηματικότητά του εἶναι τὸ τρίτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰ ἐξωτερικὰ ἰδίως στοιχεῖα τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν διάταξίν των. Ἀνεξαρτήτως τοῦ σοφιστικοῦ της στοιχείου, ἡ Ῥητορικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἴσως ἐκ πάντων τῶν ἔργων του ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φέρει ἐναργεστέραν τὴν σφραγῖδα τῆς ἐποχῆς του. Αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας του ἔχει παύσει νὰ ἀνταποκρίνεται εἴς τι σαφὲς σήμερον. Ὡς πηγὴ ὅμως γνώσεων καὶ ὡς δεῖγμα τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπουδαιότατον· ἡ παρατήρησις καὶ ἡ κατάταξις ἁμιλλῶνται ἐν αὐτῇ πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν χρησιμοποιουμένων στοιχείων.

Θεωρητικαὶ ἐπιστῆμαι. — Μαθηματική. Ἐκ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν φαίνεται νὰ ἐνδιέτριψε μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας περὶ τὴν *μαθηματικήν*. Ἂν καὶ συχνὰ ἀρύεται τὰ παραδείγματά του ἐκ ταύτης, ἂν καὶ ὁ τύπος τῆς ἐπιστήμης του εἶναι καθαρῶς μαθηματικός, δὲν φαίνεται νὰ εἰδικεύθη ποτὲ πολὺ εἰς τὴν μαθηματικήν· ἠγνόησε τὰ ἀνώτερα μαθηματικά, τοῦτο δὲ εἶναι ἴσως μία τῶν ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ βαθέως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ἂν εἶχε γράψει ἔργα μαθηματικοῦ περιεχομένου, καθὼς μᾶς παραδίδουν τινὲς τῶν μεταγενεστέρων οὐδὲν ἐκ τούτων ἐσώθη.

Digitized by Google

Φυσική. Τὴν φυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους δυνάμεθα σχηματοποιοῦντές πως, εὐκόλως νὰ διαιρέσωμεν γραμματολογικῶς ὅσον καὶ συστηματικῶς εἰς *περιγραφικὴν* καὶ *ἑρμηνευτικήν*.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὰς Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίας καὶ τὰ ἀμφιβόλου γνησιότητος, κατ' Ἀριστοτελικὴν ὅμως σύλληψιν κατὰ τὸ πλεῖστον γεγραμμένα, Φυσιογνωμικά, Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, Προβλήματα μηχανικά, Ἀνέμων θέσεις καὶ προσηγορίαι καθὼς καὶ τὴν Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως διατριβήν, τὴν περιελθοῦσαν εἰς ἡμᾶς ἔκ τινος ἀραβικῆς μεταφράσεως. Ἐπίσης ἐκ τῆς τάξεως ταύτης περιῆλθον, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, τίτλοι τινὲς ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὧν ἄλλα μὲν ἦσαν γνήσια, καθὼς αἱ Ἀνατομαί, ἄλλα δὲ νοθεύονται μετὰ πιθανότητος. Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τὴν Φυσικὴν ἀκρόασιν, τὸ Περὶ οὐρανοῦ, τὰ Μετεωρολογικὰ καὶ τὸ Περὶ ψυχῆς.

Πρώτη κατηγορία: Εἰς ταύτην προέχουν αἱ Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι πιθανῶς τὸ παλαιότερον τῶν σωζομένων φυσικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους. Διαιρεῖται εἰς δέκα βιβλία πραγματευόμενα, μετὰ συστηματικήν τινα εἰσαγωγήν, περὶ τῶν μορίων τῶν ζῴων, περὶ τῆς γενέσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς τροφῆς· τὸ δέκατον αὐτοῦ βιβλίον, τὸ Κ, θεωρεῖται νόθον. Εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης ἀνέδειξε τὰς πλείστας καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀρετῶν του. Αἱ ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις του εἶναι συχνάκις θαυμασταὶ καὶ γεννοῦν τὴν ἀπορίαν τοῦ συγχρόνου ἀναγνώστου. Περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ γράφων ὁ Cuvier λέγει ὅτι δὲν δύναται νὰ τὸ ἀναγνώσῃ χωρὶς νὰ συναρπασθῇ ἀπὸ ἔκπληξιν: «Εἶναι ὄντως ἀδύνατον, γράφει, νὰ συλλάβῃ τις πῶς εἷς μόνος ἄνθρωπος ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ συγκρίνῃ τὸ πλῆθος τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν οἱ πολυπληθεῖς γενικοὶ κανόνες. ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀφορισμῶν οἱ ὁποῖοι περικλείονται εἰς τὸ ἔργον τοῦτο». Χάρις ἰδίως εἰς τὰς Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἀναφέρει περὶ τὰ τετρακόσια εἴδη ζῴων, ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖται σήμερον ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ζῳολογίας. Αἱ γνώσεις του περὶ τῶν ζῴων δὲν ἦσαν βεβαίως πάντοτε ἐξ αὐτοψίας, οὔτε ἄλλωστε ἦτο τοῦτο δυνατὸν ἀπολύτως· πληροφορίας ἐλάμβανε καὶ ἐκ κυνηγῶν, ἁλιέων κ. ἄ., τῶν ὁποίων ὅμως τὴν ὀρθότητα δὲν ἐφρόντιζε πάντοτε νὰ ἐξελέγχῃ. Οὕτω παρὰ τὰς σπουδαίας γνώσεις καὶ παρατηρήσεις τὰς ὁποίας περιλαμβάνει τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα συγγενῆ, εὑρίσκομεν σφάλματα ἐκπληκτικά· π. χ. ὅτι τὰ ἄρρενα τῶν ἀνθρώπων, τῶν προβάτων, τῶν αἰγῶν καὶ τῶν ὑῶν ἔχουν πλειοτέρους ὀδόντας ἀπὸ τὰς θηλείας (περὶ τὰ Ζ. Ἱστ. Β. 2, 501, β. 20), ὅτι τὸ ψῦχος λευκαίνει τὰ πτερὰ τῶν κοράκων, τῶν στρουθῶν καὶ τῶν χελιδόνων (αὐτ. Γ, 12,519, α, 4 κ. ἑξ.) κ.λ.π. Ὁμοίως ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φαινομένων ἐμφανίζεται ὁ Ἀριστοτέλης ἀνεπαρκής· τοῦτο ὅμως εἶναι φυσικόν, διότι ἡ προσπάθειά του ἦτο πολὺ ὑπὲρ τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πρῶτος εἰσηγητής.

Δευτέρα κατηγορία: α') *Γραμματολογία*. Τῶν εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνηκόντων ἔργων κυριώτερα εἶναι τὸ Περὶ οὐρανοῦ, εἰς τέσσαρα βιβλία, Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰς δύο, Μετεωρολογικὰ εἰς τέσσαρα βιβλία, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ τέταρτον ἔχει ἁπλῶς προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ μὲ αὐτὰ ἑνιαῖον ὅλον, τὸ Περὶ ζῴων μορίων ἐπίσης εἰς τέσσαρα, Περὶ ζῴων γενέσεως, Περὶ πορείας ζῴων εἰς ἓν βιβλίον, τὰ καλούμενα Μικρὰ φυσικὰ (περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν, περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, περὶ ἐνυπνίων, περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος, περὶ νεότητος καὶ γήρως καὶ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ἀναπνοῆς). Τὸ περὶ ψυχῆς μᾶς ἔχει παραδοθῆ ἀτελὲς καὶ ἐμφανίζει δύο διαφόρους συντάξεις. Ὡς σώζεται σήμερον, ἀποτελεῖται ἐκ 3 βιβλίων, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι εἰσαγωγικόν, ἱστορικόν, τὸ δεύτερον ὁρίζει καὶ διακρίνει τὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τρίτον ἅπτεται τῶν ὑψίστων ζητημάτων τῆς φιλοσοφίας, περὶ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ νοῦ. Τελευταῖον ἔργον τῆς τάξεως ταύτης εἶναι ἡ Φυσικὴ ἀκρόασις εἰς 8 βιβλία. Ταύτης τὰ μὲν πρῶτα βιβλία (πιθανῶς τὰ I-IV) ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φυσικὰ ἢ περὶ φύσεως, τὰ δὲ ἄλλα περὶ κινήσεως· ἐξαίρεσιν μόνον ἀποτελεῖ τὸ VII, τοῦ ὁποίου ἔχομεν δύο διαφόρους συντάξεις, ἐγράφη δὲ πιθανῶς μετὰ τὸ VIII πρὸς ἐπακρίβωσιν τῶν ἐν αὐτῷ διδασκομένων καθαρῶς μεταφυσικῶν ζητημάτων περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κινήσεως, ἀλλὰ δὲν συνεδέθη ἐπαρκῶς πρὸς αὐτὸ καὶ τὰ ἄλλα ἴσως ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους. Πιθανῶς ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε γράψει καὶ ἔργον Περὶ φυτῶν, τὸ ὁμώνυμον ὅμως ἔργον εἰς δύο βιβλία τὸ περιελθὸν εἰς ἡμᾶς ἐκ μεταφράσεως ἀσφαλῶς εἶναι νόθον. Ὡσαύτως νόθα εἶναι τὰ σωζόμενα Περὶ κόσμου, Περὶ ζῴων κινήσεως, Περὶ πνεύματος, Περὶ χρωμάτων. Καὶ ἔργων τῆς κατηγορίας ταύτης περιῆλθον εἰς ἡμᾶς τίτλοι τινές, ὧν ἡ ταυτότης πρὸς σωζόμενα ἔργα ἔν τισιν ἐξηκριβώθη ἄλλα ἦσαν νόθα, ἄλλα δὲ ἀπωλέσθησαν πράγματι.

β') *Συστηματική*: Ἔν τινι χωρίῳ τῶν Μετεωρολογικῶν ὁ Ἀριστοτέλης χωρίζει τὸν κόσμον, εἰς *κάτω σελήνης* καὶ *ἄνω καὶ μέχρι σελήνης*.

Ἂς ἀκολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν κατάταξιν ταύτην. Ὁ ὑπὲρ τὴν σελήνην κόσμος εἶναι ἀθάνατος καὶ κινεῖται κατὰ φορὰν κυκλικήν. Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες συνίστανται ἐξ οὐσίας οὐχὶ ὁμοίας μὲ τὸν ὑπὸ τὴν σελήνην κόσμον, ἀλλὰ ἐξ αἰθέρος, εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἡ ἀφθαρσία αὐτῶν· δὲν φθείρονται, δὲν γηράσκουν, ἀλλὰ ζοῦν κινούμενοι μακαρίως ἐν τῷ οὐρανῷ δίκην θεῶν. Ὑπὸ τὴν σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὑπάρχουν αἱ ἄλλαι σφαῖραι, αἱ τῶν πλανητῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἑπτά, συμπεριλαμβανομένης τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, συνίστανται δὲ ἐξ οὐσίας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγιζούσας τῇ γηΐνῃ. Αἱ ἀστρονομικαὶ θεωρίαι τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἀξιολογώταται. Μετεχειρίσθη πάντα τὰ προηγουμένως γνωστὰ καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Καλλίππου ἐτελειοποίησεν ὡς ἑξῆς τὸ σύστημα τοῦ Εὐδόξου: Δέχεται τὰς τριάκοντα τρεῖς σφαίρας τοῦ Καλλίππου, στρεφομένας περὶ ἴδιον ἑκάστη ἄξονα, πρὸς ἑρμηνείαν τῆς κυκλικῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ πρὸς ἀπομόνωσιν τῆς κινήσεως τῶν σφαιρῶν τούτων, ἵνα μὴ δηλαδὴ αἱ ἀπώτεραι σφαῖραι, πλέον μετέχουσαι τοῦ εἴδους, ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν γῆν, μετεχούσας τῆς ὕλης, εἰσάγει μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλας, οὕτω δὲ εἰκάζει ὅτι αἱ σφαῖραι ἐν τῷ συνόλῳ εἶναι πεντήκοντα ἐξ ἢ μᾶλλον τεσσαράκοντα ἑπτά.

Ἡ γῆ, ὁ ὑπὸ τὴν σελήνην κόσμος, εἶναι σφαιρικὴ (ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται μετὰ τοῦ Εὐδόξου ὅτι τὸ μῆκος τῆς περιφερείας της ἰσοῦται πρὸς 400.000 σταδίων) ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου. Τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται αὕτη, τὰ ἐπ' αὐτῆς καὶ τὰ περὶ αὐτὴν εἶναι τὰ τῆς παλαιᾶς λαϊκῆς κοσμολογίας καὶ τῆς ἐμπεδοκλείου φιλοσοφίας, τὸ *πῦρ*, ὁ *ἀήρ*, τὸ *ὕδωρ* καὶ ἡ *γῆ*. Καὶ ἀμιγῆ μὲν δὲν ὑποπίπτουν ταῦτα εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ἀλλὰ διὰ τῆς διαρκοῦς αὐτῶν μίξεως καὶ τῆς εἰς ἄλληλα μεταβολῆς ἐμφανίζουν τὸν περὶ ἡμᾶς κινούμενον κόσμον. Αἱ μορφαὶ τῆς κινήσεως, τῆς μεταβολῆς, εἶναι τέσσαρες: ἡ *κατὰ τό τι* (κατὰ τὴν οὐσίαν), οἷον ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορά, ἔνθα ἡ αὐτὴ ὕλη λαμβάνει διάφορον μορφήν, ἡ *κατὰ τὸ ποιόν*, οἷον ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος, ἡ *κατὰ τὸ ποσόν*, οἷον ἡ αὔξησις καὶ ἡ ἐλάττωσις, καὶ ἡ *κατὰ τὸν τόπον*.

Τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὄντα καὶ αὐτὰ ἀπαρτίζονται ἀπὸ τὰ ἴδια συστατικά. Ἡ ζωὴ εἶναι κίνησις, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ψυχῆς κινήσεως τοῦ σώματος. Τὰ γένη τῶν ζῴων εἶναι ὡρισμένα καὶ ἀμετάβλητα ἐκτὸς ἐξαιρέσεων. Ἐλάχισται δὲ διαφοραὶ ἐν τοῖς μορίοις γίνονται ἀφορμαὶ τῆς διαφοροποιήσεως τῶν ζῴων ἀπὸ τῶν φυτῶν καὶ ἀπ' ἀλλήλων: «ἡ γὰρ φύσις μεταβαίνει συνεχῶς ἀπὸ τῶν ἀψύχων εἰς τὰ ζῷα διὰ τῶν ζώντων μὲν οὐκ ὄντων δὲ ζῴων οὕτως ὥστε δοκεῖν πάμπαν μικρὸν θατέρου θάτερον τῷ σύνεγγυς ἀλλήλους» (Περὶ ζῴων μορ. Δ. 5 681 α 12 κ. ἑξ.). Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν πρώτην γένεσιν τῶν ζῴων θεωρεῖ πιθανὴν τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐκ σκωλήκων, οἵτινες γεννῶνται *αὐτομάτως* ἐκ τῆς ἰλύος.

Ἐν τῷ σώματι τῶν ζῴων πρωτεύουσαν θέσιν ἔχει τὸ *αἷμα*, ἐκ τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ μόρια συνίστανται (Περὶ ζῴων μορ. Γ 5 668 α 4 κ. ἑξ.), διὰ τοῦτο «καὶ ὅλως τὰ μὴ ἔναιμα τῶν ζῴων ἐστί, τὰ δ' ἀντὶ τοῦ αἵματος ἔχει ἕτερόν τι μόριον τοιοῦτον» (αὐτ. Β 2 648 α 1 κ. ἑξ.). Τὸ αἷμα διαχέεται ἐν τῷ σώματι διὰ τῶν φλεβῶν, κέντρον δὲ τοῦ σώματος εἶναι ἡ καρδία, μόριον καὶ ἀρχὴ τῶν φλεβῶν (αὐτ. Γ 4 665 β 18 κ. ἑξ. Μικρὰ φυσικὰ κ. ἄ.). Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι «τὸ ψυχρότατον τῶν ἐν τῷ σώματι μορίων», ἔργον ἔχων νὰ ρυθμίζῃ τὴν ἐκ τῆς καρδίας προερχομένην θερμότητα· «ἀεὶ γὰρ ἡ φύσις μηχανᾶται πρὸς τὴν ἑκάστου ὑπερβολὴν βοήθειαν τὴν τοῦ ἐναντίου παρεδρίαν, ἵνα ἀνισάζῃ τὴν θατέρου ὑπερβολὴν θάτερον» (Περὶ ζῴων μορ. Β. 7 652 α 31 κ. ἑξ.).

Διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς *αἰσθήσεως* καὶ τῶν *αἰσθητηρίων*. Ἡ αἴσθησις συνίσταται εἰς κάποιαν ἀλλοίωσιν, εἶναι εἶδος ἀλλοιώσεως («ἀλλοίωσίς τις» Μικρὰ φυσ. 459 β 4). Εἶναι δὲ αἱ αἰσθήσεις πέντε, τῶν ὁποίων πρώτη εἶναι ἡ ἁφή· ταύτας ἀναλύει καθ' ἑκάστην ὁ Ἀριστοτέλης, πιστεύων ὅτι πᾶσαι αἰσθάνονται διὰ κινουμένου τινὸς μέσου σώματος. Ἐπίσης τὸν απησχόλησαν τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ *γένη*, πιστεύει δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἄρρενος λαμβάνει ὁ παῖς τὴν ψυχήν, καὶ ἐκ τοῦ θήλεος τὸ σῶμα.

Ὁ ἄνθρωπος διαφέρει τῶν ζῴων καθ' ὅτι πρὸς τῇ *ψυχῇ* ἔχει καὶ τὸν *νοῦν*. Πρὶν ὅμως ὁρίσωμεν τοῦτον κατὰ τὸ δυνατόν, καλὸν εἶναι νὰ δώσωμεν τὰ γενικώτερα σημεῖα τῆς ψυχολογίας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη. Διὰ νὰ δύνανται νὰ δώσουν ἑνιαίας εἰκόνας αἱ ἐπὶ μέρους αἰσθήσεις, ἀπαιτεῖται κοινὴ τις αἴσθησις ἥτις νὰ συνδυάζῃ τὰ δεδομένα τούτων· ἡ αἴσθησις αὕτη χρειάζεται ἐπίσης διὰ νὰ λειτουργῇ, ὅταν αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις ἀδρανοῦν. Τῆς κοινῆς ταύτης αἰσθήσεως αἰσθητήριον εἶναι πάλιν ἡ καρδία, ἐπικοινωνοῦσα μετὰ τῶν ἐπὶ μέρους αἰσθητηρίων διὰ τῶν *πόρων*. Ἂν προσέτι λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι διὰ τῆς αἰσθήσεως ταύτης αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αἰσθανομένους, δὲν θὰ απομακρυνθῶμεν τοῦ ὀρθοῦ, ἂν τὴν θεωρήσωμεν ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν ψυχολόγων καλουμένην σήμερον *συνείδησιν*. Ἄλλωστε ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐξάγονται καὶ ἄλλαι λειτουργίαι τῆς κοινῆς αἰσθήσεως· οὕτως ἡ *φαντασία* εἶναι λειτούργημα ταύτης, προκαλούμενον διὰ τῶν κατ' ἐπανάληψιν ἐρεθισμάτων, ὅταν ἡ αἴσθησις παραμένει, ἐνισχυομένη διὰ τῶν νέων τοιούτων (Περὶ ψυχῆς, Γ 3 428 β 10 κ. ἑξ.). Ἐπειδὴ δὲ «νοεῖν οὐκ ἔστιν ἄνευ φαντάσματος (Μικρὰ φυσ. 449 β 31· ἔλ. καὶ Περὶ ψυχῆς), ἡ φαντασία εἶναι ἡ βάσις τόσον τῆς ἐμπειρίας ὅσον καὶ τῆς καθαρᾶς θεωρίας.

Ἡ μνήμη εἶναι καὶ αὐτὴ φαντασία τις συσχετιζομένη πρὸς προγενέστερον ἐρέθισμα, ἀτόμως ἐνίοτε· καὶ τὴν μὲν μνήμην ἔχει ὁ ἄνθρωπος κοινὴν μετὰ τῶν ζῴων, τὴν δὲ ἀνάμνησιν, ἤτοι τὴν ἱκανότητα πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς μνήμης, ἴδιον. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ, σχετική, θεωρία τοῦ *ὀνείρου*: ἐρεθίσματα διαλαθόντα κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐξ αἰτίας ἄλλων ἰσχυροτέρων, γίνονται αἰσθητὰ τὴν νύκτα, καθ' ὕπνον· ἄλλα τοιαῦτα ἀνάγονται κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους αἰσθητηρίων εἰς τὸ κοινόν· διὰ τοῦτο δὲν δικαιούμεθα νὰ περιφρονῶμεν ἐντελῶς τὰ δεδομένα τῶν ὀνείρων, διότι ἂν δὲν εἶναι ταῦτα θεόπεμπτα, πολλάκις μᾶς πληροφοροῦν περὶ γεγονότων συμβάντων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου μας, καὶ μάλιστα περὶ ἀλλοιώσεων ἐπισυμβασῶν εἰς τὸ σῶμά μας. Ἀλλὰ καὶ τὸ *ὀρεκτικὸν* ἐπίσης καὶ ἐκ τούτου ἡ βούλησις πᾶσα «οὐκ ἄνευ φαντασίας» (Περὶ ψυχῆς Γ. 11, 433 β 28). Ἐντεῦθεν λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Ἀριστοτέλης νὰ μελετήσῃ τὰ τῆς βουλήσεως· αἱ θεωρίαι του ὅμως οὔτε ἑνότητα παρουσιάζουν, οὔτε σαφήνειαν ἀρκετήν, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ δώσωμεν διὰ τῶν ἔργων του (βλ. καὶ Ἠθ. Νικομ.) σαφῆ τινα ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ αὐτεξουσίου.

Τὸ τρίτον βιβλίον (*ἰδίᾳ* κεφ. 4—5) τοῦ Περὶ ψυχῆς ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους καταλαμβάνει, ὡς εἴπομεν ἡ μελέτη τοῦ *παθητικοῦ νοῦ* καὶ τοῦ «*ποιοῦντος*», τοῦ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων κληθέντος *νοῦ ποιητικοῦ*. Εἴπομεν ὅτι κατὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ *νοῦ* διαφέρει ὁ ἄνθρωπος τῶν ζῴων· ὁποῖός τις ὅμως εἶναι ὁ νοῦς οὗτος, πῶς ὡς *ποιητικὸς* μὲν ἐμφαίνεται ἀΐδιος, ἔξωθεν ἐρχόμενος κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαθὴς καὶ ἀμιγὴς τοῦ σώματος, ὡς *παθητικὸς* δὲ εἶναι φθαρτὸς συγγεννώμενος καὶ συναποθνῄσκων μετὰ τοῦ σώματος, μέσον τι πρὸς τὴν ψυχήν, τοῦτο οὐδαμῶς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους.

Μεταφυσική.— α') *Γραμματολογία*: Τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ὀγδόου βιβλίου τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ 14 βιβλίων. Τὸ ὄνομα ἔλαβον τὰ βιβλία ταῦτα μεταγενεστέρως εἴτε ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ κατατάξει τῶν ἀριστοτελικῶν ἔργων (*Ἀλέξανδρος*), εἴτε καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν τοῦ πραγματευομένου ζητήματα κείμενα *μετὰ τὰ φυσικὰ* (*Σιμπλίκιος*). Ἀρχικῶς δὲν ἀπήρτιζον τὸ ἑνιαῖον ὅλον ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐκδίδονται νῦν, ἡ δὲ πιθανωτέρα αὐτῶν διαίρεσις εἶναι ἡ ἑξῆς: τὸ α ἔλαττον (α), εἶδος εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Φυσικήν, δὲν εἶναι γνήσιον ἔργον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' ἐγράφη κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας, ἴσως ὑπὸ τοῦ *Πασικλέους*, ἀνεψιοῦ τοῦ Εὐδήμου. Τὸ Δ, εἶδος τι Ἀριστοτελικοῦ λεξιλογίου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς Περὶ τῶν ποσαχῶς λεγομένων, ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν πραγματείαν οὐδαμῶς συνδεομένην πρὸς τὸ ὑπόλοιπον ἔργον. Ἐκ τῶν ἄλλων τὰ Α, Β, Γ, Ε, τὸ νῦν γνήσιον θεωρούμενον Κ 1—8, ὅπερ εἶναι τῶν Β, Γ, Ε ἐπιτομή καθὼς καὶ τὸ Μ, Ν καὶ Ι ἀποτελοῦν παλαιότερον ἔργον, ὑπόλειμμα ἴσως διδασκαλίας περὶ τῆς πρώτης φιλοσοφίας. Τὰ βιβλία Ζ, Η, Θ τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ βίου τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματεύονται περὶ τῆς οὐσίας. Σύγχρονον δὲ αὐτῶν εἶναι τὸ ἀνεξάρτητον Λ περὶ τῆς μεταφυσικῆς ὡς ἐπιστήμης.

β') *Συστηματική*: Τὰ ὄντα, ὅπως ἐμελετήσαμεν αὐτὰ μέχρι τοῦδε ἐν συναρτήσει πρὸς ἄλληλα καὶ κατά τινας αὐτῶν ἰδιότητας εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας, εἴδομεν ὅτι ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τοῦ *γίγνεσθαι* καὶ τοῦ *ἀπόλλυσθαι* παρὰ ταύτας ὅμως «ἔστιν ἐπιστήμη τις ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὂν» (Μτφ Γ ἐν ἀρχῇ). Ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ἡ ὑφ' ἡμῶν καλουμένη *μεταφυσική*. Ἡ μεταφυσικὴ λοιπὸν ἐξετάζει τὸ ὂν καθ' ἑαυτὸ καὶ οὐχὶ ἐν ἐξαρτήσει ἄλλου τινός. Πρὸς τὴν ἐξέτασιν ταύτην θὰ ἀχθῶμεν μελετῶντες πρῶτον τὰ στοιχεῖα τῆς μεταβολῆς τῶν ὄντων, ταῦτα δὲ εἶναι τέσσαρα: πρῶτον ἡ *ὕλη*, τὸ ὑποκείμενον τῆς μεταβολῆς, δεύτερον ἡ *μορφὴ* «*τὸ τί ἦν εἶναι*», τρίτον τὸ *ποιητικὸν αἴτιον* καὶ τέταρτον τὸ *τελικὸν αἴτιον*. Εἰς ἓν ἄγαλμα, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ **χαλκὸς** ἢ τὸ μάρμαρον εἶναι τὸ πρῶτον αἴτιον, **ἡ ἰδέα** τοῦ ἀγάλματος εἶναι τὸ δεύτερον, ὁ **χαλκοπλάστης** ἢ ὁ ἀγαλματοποιὸς εἶναι τὸ τρίτον, **καὶ ὁ σκοπὸς** διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται τὸ ἄγαλμα, **ἀφιέρωσις** ἢ

Digitized by Google

στολισμὸς κ.τ.λ., εἶναι τὸ τελευταῖον, τὸ τελικόν. Ἂν ὅμως ἐξετάσωμεν ἐγγύτερον τὰ πράγματα, βλέπομεν ὅτι κυρίως εἰπεῖν πρόκεινται ἐνταῦθα δύο αἰτίαι· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχομεν τὴν μορφήν, τὸ εἶδος, ἀφοῦ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀγάλματος εἶναι ἡ τῆς μορφῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ σκοπὸς ἐπίσης· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὕλην, τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος. Πρέπει ὅμως νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ μορφή, τὸ εἶδος, δὲν ἔχει παρ' Ἀριστοτέλει ἔννοιαν ὁποίαν καὶ σήμερον· τὸ εἶδος διὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσία, συμπεριλαμβάνει δηλαδὴ καὶ τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς λειτουργίας τῶν πραγμάτων. Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη καθ' ἕκαστον τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα τῶν μεταβλητῶν ὄντων. Ἡ μεταβολὴ προϋποθέτει στοιχεῖόν τι παθητικόν, τὸ μεταβαλλόμενον: «δεῖ τι ἀεὶ ὑποκεῖσθαι τὸ γινόμενον» (Φυσ. Α 7, 190 α 14). Εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἀπροσδιόριστον τὸ ὁποῖον μένει ἂν ἀφαιρεθοῦν ὅλαι αἱ ἰδιότητες ἑνὸς ἀντικειμένου· οὕτω δὲ δυνάμεθα καὶ νὰ ὁρίσωμεν ταύτην: «λέγω δ' ὕλην ἣ καθ' αὑτὴν μήτε τι, μήτε ποσόν, μήτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὥρισται τὸ ὄν.» (Μτφ. Ζ 3 1029 α 19 κ. ἑξ.) Φανερὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶναι μόνον τὸ παθητικὸν αὐτὸ στοιχεῖον· ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ποιά τις τάσις πρὸς τὴν μορφήν· διότι πᾶσα ὕλη δὲν δύναται νὰ λάβῃ πᾶσαν μορφήν: «ἄλλῳ γὰρ εἴδει ἄλλη ὕλη (Φυσ. Β, 2, 194 β 10)· δὲν δύναται, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «νὰ ἐνδυθῇ ἡ τεκτονικὴ εἰς αὐλούς» (Περὶ ψυχῆς Α, 3, 407, β 25). Ἡ ὕλη εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ *δυνάμει*, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λάβῃ μορφήν. Ἀναλύοντες ἔτι περαιτέρω τὴν ἔννοιαν τῆς ὕλης, παρατηροῦμεν ὅτι αὐτὴ εἶναι αἰτία τοῦ ἐνδεχομένου καὶ τοῦ τυχαίου ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῆς ἀταξίας ἐν τῇ φύσει, χαρακτηρίζεται δὲ ἐκ τῆς πολλαπλότητος: «ὅσα ἀριθμῷ πολλὰ ὕλην ἔχει» (Μτφ. Δ. 8 1074 α 33).

Τὴν δὲ *μορφὴν* κατὰ πρώτην τινὰ προσέγγισιν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ὡς τὸν σκοπὸν τῆς ὕλης, τὴν ἐντελέχειαν αὐτῆς. Ἡ μορφὴ εἶναι ἡ πράγματι ὑπάρχουσα, διότι ἡ ὕλη ὑπάρχει μόνον δι' αὐτῆς· εἶναι τὸ ἐνεργείᾳ ὑπάρχον, ἡ ἐνέργεια ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὕλην, τὴν δυνάμει μόνον ὑπάρχουσαν.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων αἰτίων τῆς ἐν τῷ κόσμῳ κινήσεως ἐξηγάγομεν δύο γενικώτατα, τὴν *δύναμιν* καὶ τὴν *ἐνέργειαν* ἀκριβῶς δὲ λέγει ὁ Ἀριστοτέλης «ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια ᾗ τοιοῦτον, κίνησίς ἐστιν» (Φυσ. ἀκρ. Γ 1 201 α 10). Ἀλλὰ ἡ κίνησις αὐτὴ καὶ ἡ μεταβολὴ ἂν μεταβαίνῃ ἀπὸ αἰτιατοῦ εἰς αἴτιον δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον· «*ἀνάγκη δὴ στῆναι*» (Μτφ. Δ. 2 1070 α 4). Ὑπὲρ τὸν κόσμον τοῦτον τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς ὑπάρχει ἄλλος κόσμος, ὁ κόσμος τοῦ ἀκινήτου. Καὶ ἂν μὲν ἦτο μόνον ὁ πρῶτος, τότε ὑπάτη καὶ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν θὰ ἦτο ἡ *Φυσική*· νῦν ὅμως εἶναι ἡ *Φιλοσοφία* ἡ ὁποία πραγματεύεται περὶ τοῦ ἀκινήτου.

Ἐρωτᾶται ἤδη τὸ ἀκίνητον τοῦτο, πηγὴν τῆς κινήσεως, πῶς δυνάμεθα νὰ τὸ νοήσωμεν· καὶ πρῶτον, πῶς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἱκανότητά του πρὸς τὸ κινεῖν· εἴπομεν, ὅτι αἰτία τῆς κινήσεως εἶναι ἡ μορφὴ πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ἡ ὕλη· καὶ αὐτὸ ὅμως τὸ εἶδος τείνει πρὸς ἕτερον τελειότερον, ἤτοι ἡ ἐνέργεια ἕλκει πρὸς ἑαυτὴν τὴν δύναμιν: «κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον» (Μτφ. Δ. 1072 β 3). Οὕτω θὰ νοήσωμεν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ὡς εἶδός τι τέλειον καθαρόν, ἐνέργειαν τελείαν, πρὸς τὴν ὁποίαν πάντα ἕλκονται, μὴ ἑλκομένην δὲ ὑπὸ ἄλλης μορφῆς καθαρωτέρας καὶ ἀμιγεστέρας.

Ἐξ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἀπόκρισιν εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα: τὸ κινοῦν ἀκίνητον εἶναι ἐνέργεια καθαρὰ ἄνευ ὕλης, ἁπλοῦν, ἀφοῦ ἡ πολλαπλότης εἶναι ἰδιότης τῆς ὕλης. Τοιοῦτον ὅμως εἶναι μόνον ἡ *νόησις*· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ στρέφεται κατ' ἀνάγκην πρὸς ἑαυτό, ἀφοῦ ἄλλη τις μορφὴ καθαρωτέρα δὲν ὑπάρχει, τὸ κινοῦν ἀκίνητον εἶναι «νοήσεως νόησις» (Μτφ. Λ. 9,1074 β 34), καθαρὰ ἑαυτοῦ θεωρία. Ἀλλὰ τὸ τέλειον τοῦτο ὂν εἶναι ὁ *θεός*.

Βλέπομεν ἐξ αὐτῶν ἐπαρκῶς ποῖον ρόλον παίζει ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ συστήματι. Ὁ θεὸς εἶναι ἡ κορωνὶς τοῦ συστήματος, εἶναι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου· περὶ τὸν θεὸν στρέφονται τὰ πάντα. Ἄμεσόν τινα ὅμως ἐπέμβασιν τοῦ θείου εἰς τὰ ἐγκόσμια ἢ συνεχῆ τινα θείαν πρόνοιαν δὲν ἐπιδέχεται ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους.

Πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι.—α') Γραμματολογία: Τὰς πρακτικὰς ἐπιστήμας πραγματεύονται τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια, τὰ Ἠθικὰ Εὐδήμεια, τὰ Μεγάλα Ἠθικά, τὸ Περὶ Ἀρετῶν καὶ Κακιῶν βιβλίον, τὰ Πολιτικὰ καὶ τὰ Οἰκονομικά. Εἴπομεν ἀνωτέρω πῶς σήμερον θεωροῦνται γνήσια τὰ ἄχρι τοῦ νῦν νοθευόμενα Ἠθικὰ Εὐδήμεια. Τούτων ὅμως ἡ διδασκαλία, ἐν οἷς σημείοις διαφέρει τῆς διδασκαλίας τῶν *Νικομαχείων*, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, ὡς μὴ ἐκφράζουσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ τελειωτικῇ αὐτῆς μορφῇ. Περιλαμβάνεται εἰς ἑπτὰ βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ Δ, Ε, Ζ ἔχουν μεταφερθῆ αὐτούσια εἰς τὰ Νικομάχεια ὡς βιβλία Ε, Ζ, Η, ἴσως ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Γενικῶς τὰ Εὐδήμεια ἀποπνέουν μείζονα *ἰδεολογίαν* ἐν συνδυασμῷ πρὸς πλέον θεωρητικὸν πόθον καὶ πρὸς τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ *ἀπολύτου ἀγαθοῦ*, ἥνπερ τὰ Νικομάχεια Ἠθικὰ ἀρνοῦνται. Τὰ Μεγάλα Ἠθικά, ἂν καὶ ἀσφαλῶς νόθα, ὄντα ἐπιτομὴ τῶν δύο ἄλλων Ἠθικῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν Εὐδημείων, εἶναι ἔν τισι χρήσιμα, ὡς ἐκφράζοντα πιστῶς τὰ διανοήματα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀντιθέτως ἡ Περὶ Ἀρετῶν καὶ Κακιῶν διατριβή, γραφεῖσα ὑπό τινος μεταγενεστέρου ἐκλεκτικοῦ περιπατητικοῦ, ἀπέχει λίαν ἀπὸ τοῦ ἀριστοτελικοῦ πνεύματος, περιορίζεται δὲ εἰς ξηρὰν ἀναγραφὴν ὁρισμῶν τινων καὶ διαιρέσεων ἠθικῶν. Τὰ Πολιτικὰ θεωροῦνται γνήσια κατ' ἀρχὴν ὑπέστησαν ὅμως, φαίνεται, ἀλλοιώσεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν βιβλίων καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἔργου. Διαιροῦνται εἰς ὀκτὼ βιβλία, ὧν τὸ πρῶτον, ὅπερ ἴσως ἦτο ἄλλοτε ἔργον αὐτοτελές, πραγματεύεται περὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Τὰ βιβλία Η καὶ Θ ἠκολούθουν ἀρχικῶς τὸ Γ, ἀπετέλουν δὲ ἓν σύνολον, ἐν ᾧ τὰ πρῶτα βιβλία ἦσαν εἰσαγωγὴ εἰς τὰ δύο τελευταῖα τὰ πραγματευόμενα περὶ τῆς ἰδεώδους πολιτείας· τὸ ἔργον τοῦτο συνεγράφη πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὴν ἐν Ἄσσῳ διαμονήν του, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον αὐτοῦ, ὅτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐλυτροῦτο ἀπὸ τὴν πλατωνικὴν ἐπίδρασιν. Τὰ βιβλία Δ, Ε, Ζ, ἀνάγονται εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, περιλαμβάνουν δὲ θετικὰς ἐρεύνας στηριζομένας ἐπὶ εὐρυτάτων ἱστορικῶν στοιχείων. Τῶν Οἰκονομικῶν (εἰς δύο βιβλία) τὸ δεύτερον εἶναι ἀναμφιβόλως νόθον, τὸ δὲ πρῶτον εἶναι περίληψις ἁπλῆ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Πολιτικῶν.

Περὶ πολιτείας εἶχε γράψει ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ ἀπολεσθέντι αὐτοῦ διαλόγῳ, τῷ Πολιτικῷ, ὅστις, καθὼς καὶ οἱ λοιποί του διάλογοι, ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς συγγραφικῆς δράσεώς του, τὴν συμπίπτουσαν μὲ τὴν πρώτην ἐν Ἀθήναις διαμονήν του. Τὰ τελευταῖα Πολιτικὰ (τὰ βιβλία Δ, Ε, Ζ τῶν Πολιτικῶν) εἶναι τὸ πόρισμα πολυπληθῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν μαθητῶν του ἐπὶ ἑλληνικῶν καὶ βαρβαρικῶν πολιτευμάτων, αἵτινες εἶχον ἐκδοθῆ εἰς ἴδια μακρότατα ἔργα — εἶδος corpus συνταγμάτων, διαρκῶς συμπληρουμένων, ὑπὸ τὸν τίτλον Πολιτεῖαι, Νόμιμα βαρβαρικὰ καὶ Δικαιώματα. Ἐκ τῶν 158 πολιτειῶν αἵτινες ἀπετέλουν τὰς Πολιτείας μόνον μία ἐσώθη, σχεδὸν εἰς ἀκέραιον, ἡ Πολιτεία Ἀθηναίων, ἧς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀνάλυσιν παραθέτομεν κατωτέρω· τῶν δὲ ἄλλων πολιτειῶν καὶ τῶν Νομίμων καὶ τῶν Δικαιωμάτων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἂν καὶ πολυάριθμα δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ ἰδέαν τῶν συνόλων ἔργων καὶ τῆς μεθόδου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ὅμως τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς συγγραφῆς τῶν ἀπολεσθέντων σχετικῶν ἔργων.

Τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν, ἥτις εἶχεν ἀπολεσθῆ, ἐπανεῦρεν ἐπὶ Αἰγυπτιακοῦ παπύρου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ὁ Σὲρ Φρειδερῖκος Κένυον τῷ 1890. Ἀποτελεῖ μέρος τῶν ἀπολεσθεισῶν Πολιτειῶν καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον (κεφ. I.-XLI) εἶναι ἱστορικόν, ἀναγράφον τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος μέχρι τοῦ ἄρχοντος Εὐκλείδου (403 π. Χ.), τὸ δὲ δεύτερον (κεφ. XLII ἕως τέλους) περιγράφει τὴν κατάστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ Ἀριστοτέλης μετεχειρίσθη τοὺς προγενεστέρους ἱστορικοὺς εἰς οὓς συχνάκις παραπέμπει, ἐξ ὧν ὅμως ὀνομαστὶ μόνον τὸν Ἡρόδοτον ἀναφέρει, τοὺς ἀτθιδογράφους καὶ πολεμικὰ ἔργα πολιτικῶν ἀνδρῶν τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἐφ' ὅσον ἠδύνατο ἐχρησιμοποίησε καὶ παρέθεσε κείμενα, ἐπισήμους ἐπιγραφάς, κτλ. Ὅπου δὲ οὐδὲν στοιχεῖον εἶχε, προσεπάθησε, μεταχειριζόμενος ὡς *τεκμήρια* καὶ *σημεῖα* τὰ σύγχρονα αὐτῷ νόμιμα, νὰ συμπεράνῃ περὶ τῶν παλαιοτέρων. Πλὴν τῶν τελευταίων κεφαλαίων ἅτινα δὲν ἔχουν ὑποστῆ πλήρη ἐπεξεργασίαν καὶ φαίνεται ὅτι ἔχουν ἀπομείνει ἡμιτελῆ, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο ἐμφανίζεται ἐξαιρετικῶς εὐσυνείδητος ἱστορικός, προσπαθῶν νὰ κρίνῃ τὰς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων διδομένας πληροφορίας καὶ νὰ συνδυάσῃ ταύτας. Αἱ ἀντιφάσεις, αἵτινες ὑπάρχουν εἴς τινα μέρη, ὀφείλονται ἀκριβῶς εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην πρὸς συμβιβασμὸν τῶν ἀσυμβιβάστων.

Τὸ δεύτερον μέρος διαιρεῖται ὡς ἑξῆς: ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς πραγματεύεται περὶ τῆς ἐγγραφῆς τῶν νεαρῶν δημοτῶν (κεφ. XLII)· τὰ κεφάλαια XLIII ἕως LXII περιλαμβάνουν τὰ περὶ τῶν ἀρχόντων, τὰ δὲ LXIII ἕως τέλους (LXIX) τὰ περὶ τῶν δικαστηρίων· τὰ περὶ τῶν νομοθετῶν καὶ ἄλλα θέματα παραλείπονται ὁλοτελῶς. Πρὸς σύνταξιν τοῦ μέρους τούτου ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐργαζόμενοι μαθηταί του, ἰδίᾳ τὰ δημόσια ἀρχεῖα. Τὰς ὑπαρχούσας ἐλλείψεις του ἄλλοι ἄλλως προσεπάθησαν νὰ ἑρμηνεύσουν, γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι παραμένουν ἀνεξήγητοι. Παρὰ πάντων τὸ δεύτερον μέρος θεωρεῖται πλέον ἐπεξειργασμένον τοῦ πρώτου· ἡ ὀλίγη συμπάθεια τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὰς δημοκρατουμένας Ἀθήνας λανθάνει ἐδῶ.

Ἐν γένει τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Εἰς πλεῖστα σημεῖα ἀνέτρεψεν ἐντελῶς τὰς ἐπὶ τούτων κρατούσας πεποιθήσεις, ἐγένετο δὲ ἐνθουσιωδῶς δεκτὸν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν φιλολόγων. Νοθευθὲν ὑπό τινων κατ' ἀρχὰς ἐν μέρει ἢ ἐν τῷ συνόλῳ του, σήμερον θεωρεῖται γνήσιον, ἂν καὶ βεβαίως, κατὰ τὴν μέθοδον τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ σχολῇ, τὰ στοιχεῖα θὰ συνελέγησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἴσως δὲ καὶ τμήματα τοῦ ἔργου νὰ ἐγράφησαν ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ πάντως ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν του καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην. Εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους· ἴσως νὰ εἰργάζετο ἀκόμη ἐπ' αὐτοῦ, ὅτε ἀπέθανε, τὸ ἐγκατέλιπε δὲ ἡμιτελές.

Πρακτικὰ ἔργα πλὴν τῶν σωζομένων καὶ τῶν ἀναφερομένων ἀνωτέρω εἶχε γράψει ὁ Ἀριστοτέλης πλεῖστα, δευτερευούσης ὅμως φαίνεται ἀξίας, νεανικὰ ὡς π. χ. τοὺς διαλόγους περὶ τἀγαθοῦ, περὶ δικαιοσύνης, συμπόσια ἢ περὶ μέθης, τὸν νόμον συσσιτικόν, τὸ περὶ συμβιώσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ ἄλλα.

β') Συστηματική: Αἱ πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι διαιροῦνται, ὡς εἴπομεν, εἰς πολιτικήν, οἰκονομικήν, περιλαμβάνουσαν τοὺς κανόνας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, καὶ ἠθικήν. Γενικωτάτη πασῶν εἶναι ἡ πολιτική, περιλαμβάνουσα τὰς ἄλλας, ἀλλὰ καὶ ἐξαρτωμένη ἐξ αὐτῶν «μέρος ἐστίν... ὡς ἔοικεν, καὶ ἀρχὴ ἡ περὶ τὰ ἤθη πραγματεία τῆς πολιτικῆς» (Μεγ. Ἠθ. Α 1, 1181 Β' 25 Βλ. καὶ Ἠθ. Νικ. Α 2 1102 α 7 κ. ἑξ), ἡ δὲ οἰκονομική, ὡς εἴπομεν, εἶναι εἰσαγωγὴ εἰς τὴν πολιτικήν. Διὰ τοῦτο ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀρχίσωμεν τὴν μελέτην τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν ἐκ τῆς ἠθικῆς.

Τὸ ὑποκείμενον τῆς *ἠθικῆς* εἶναι ἐκ τῶν πλέον δυσερευνήτων. Διότι ἐνῷ αἱ ἀρχαὶ ἄλλων ἐπιστημῶν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐπαγωγῆς, ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων κ. ἄ., ἡ ἠθικὴ κατ' ἀνάγκην ἔχει τὴν ἀρχήν της ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας· χρειάζεται δὲ πεῖρα μακρὰ καὶ τῶν καθ' ἕκαστα, τῶν ὁποίων γνῶσις γενικὴ δὲν ὑπάρχει, διὰ νὰ καταλήξῃ τις εἰς ἀσφαλῆ ὁπωσδήποτε ἠθικὰ συμπεράσματα. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ εἰς ἄλλους κλάδους τῆς γνώσεως βλέπομεν τοὺς νέους ἐπιδίδοντας, ὁ νέος οὔτε νὰ γνωρίσῃ, οὔτε κἂν νὰ μάθῃ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς εἶναι κατάλληλος: «πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν» (Ἠθ. Νικ. Ζ 9 1142 α 15· βλ. καὶ αὐτ. Α 1 1095 α 2 Α 6 1098 β 3—4)· ἀντιθέτως δὲ διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὰς ἠθικάς μας γνώσεις «δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὁρῶσιν ὀρθῶς» (Ἠθ. Νικ. Ζ 12 1143 β 11 κ. ἑξ.).

Καὶ ἡ μὲν μέθοδος τοιαύτη, τὸν δὲ σκοπὸν τῆς ἠθικῆς, ὅταν θελήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν, θὰ εὕρωμεν τοὺς ἀνθρώπους σχεδὸν ὅλους συμφώνους ὅτι οὗτος εἶναι ἡ *εὐδαιμονία*. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ εὐδαιμονία αὐτή, εἰς τί ἔγκειται, οὐ μόνον ἄλλοι ἄλλα φρονοῦν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος εἰς διαφόρους περιστάσεις ἄλλην τὴν θεωρεῖ οὖσαν «νοσήσας μὲν γὰρ ὑγίειαν, πενόμενος δὲ πλοῦτον» (Ἠθ. Νικ. Α. 2. 1095 α 24 κ. ἄ.). Τινὲς δέ, οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα, ταυτίζουν τὴν εὐδαιμονίαν μὲ τὸ καθ' αὑτὸ *ἀγαθόν*, «ὃ καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά», μὲ τὴν *ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ*. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην δὲν θεωρεῖ ὁ φιλόσοφος ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ συμφωνήσῃ, διότι δὲν ὑπάρχει κοινόν τι ἀγαθὸν συμπεριλαμβάνον πάντα ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ διάφορα καθ' ἕκαστον ἀγαθά. Ἐν τῇ κριτικῇ ταύτῃ, ἄλλωστε λίαν ἀδίκῳ, διότι στρέφεται μόνον κατὰ τοῦ Πλάτωνος ὡς ἐκφράζεται ἡ διδασκαλία του ἐν τῷ νεανικῷ Γοργίᾳ, οὐχὶ δὲ ὡς ἐκφράζεται ἐν τῷ πολὺ μεταγενεστέρῳ Φιλήβῳ, λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Ἀριστοτέλης νὰ ἐκφράσῃ ὅλην του τὴν ἐκτίμησιν πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ φίλον, διὰ τῶν λέξεων αἵτινες ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ περίφημον, «φίλος μὲν Πλάτων, φιλτάτη δὲ ἡ ἀλήθεια (amicus Plato sed magis amica veritas): ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν» (Ἠθ. Νικ. Α 4 1096 α 16). Καὶ ἂν πάλιν, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ὑπῆρχεν ἓν τοιοῦτον ἀγαθόν, μία ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ ἂν ὑπῆρχεν, ἡ γνῶσις τούτου θὰ ἦτο ἄχρηστος: «ἄπορον δὲ καὶ τί ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὑτοῦ τέχνην εἰδὼς αὐτὸ τὸ ἀγαθόν» (Ἠθ. Νικ. Α 4 1097 α 8—10 κ. ἀν.), ἐνῷ ἡ παροῦσα πραγματεία «οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστι ὥσπερ αἱ ἄλλαι, ἀλλ' ἵνα ἀγαθοὶ γινώμεθα» (αὐτ. Β 2 1103 β 26 κ. ἑξ.). Ἀφ' ἑτέρου τὰ διάφορα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι νομίζοντες ὅτι εἶναι ἡ εὐδαιμονία, π.χ. ἡ δόξα, τὸ χρῆμα, ἡ ὑγίεια εἶναι μόνον μέσα πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης, ἐνῷ τὸ τέλειον ἀγαθὸν «αὔταρκες εἶναι δοκεῖ». Ὥστε οὔτε διὰ τῆς γνώμης τῶν πολλῶν, τῶν ἰδιωτῶν, οὔτε δι' ἐκείνης τῶν ὀλίγων, τῶν εἰδικῶν, δυνάμεθα νὰ λύσωμεν τὴν *ἀπορίαν* μας.

Τὴν προσωπικήν του ζήτησιν ἀρχίζει ὁ Ἀριστοτέλης μεταθέτων τὸ πρόβλημα ἀπὸ τῆς *εὐδαι-*

Digitized by Google

μονίας εἰς τὸ *ἄριστον*, ἀφοῦ ταυτίση ἐκείνην πρὸς τοῦτο. Μένει νὰ ζητήσωμεν τί εἶναι τὸ ἄριστον· τοῦτο θὰ ὁρίσωμεν ὡς τὴν ἀγαθὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔργου τοῦ *εἰδοποιοῦ*, δι' ἕκαστον ὄν. Ἀφοῦ δὲ τὸ εἰδοποιὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς *κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου*, «τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν...ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείῳ», δηλαδὴ χωρὶς ἐμπόδιον ἐκ τῶν ἔξω, καὶ κανονικῶς (Ἠθ. Νικ. Α. 6 1098 α 18 κ. ἀν.).

Ἡ ἀρετὴ αὐτὴ τί εἶναι; τῆς ψυχῆς λειτουργία οὖσα, ἢ πάθος πρέπει νὰ εἶναι ἢ δύναμις ἢ ἕξις. Ἀφοῦ δὲ δὲν εἶναι πάθος, διότι δὲν χαρακτηρίζομεν τὸν ἐνάρετον ἢ τὸν φαῦλον κατὰ τὰ πάθη του, οὐδὲ δύναμις ἥτις καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν δύναται νὰ πράξῃ, ἕπεται ὅτι εἶναι *ἕξις* (Ἠθ. Νικ. Β. 4)· ἕξις δὲ πράξεως ἑκουσίας, διότι μόνον προκειμένου περὶ τοιούτων πράξεων χωρεῖ ὁ ἔπαινος ἢ ὁ ψόγος ὅστις ἁρμόζει εἰς τὴν ἠθικήν, οὐδὲ ὀργιζόμεθα ἢ χαίρομεν ἑκουσίως. Ἀναλύσαντες τὸ *εἶδος* τῆς ἀρετῆς πρέπει καὶ τὸ γένος αὐτῆς νὰ ἀναλύσωμεν· εἰς τοῦτο δὲ θὰ ἀχθῶμεν ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς ἄλλους κύκλους τοῦ ἐπιστητοῦ. Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι κατὰ κανόνα πράγματός τινος συνεχοῦς καὶ διαιρετοῦ δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον ἢ τὸ ἴσον: τὸ δὲ ἴσον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπαινοῦμεν. Οὕτως ἀφοῦ εἰς τὰ καλὰ ἔργα τῆς τέχνης, εἰς τὰ ὁποῖα λέγομεν ὅτι οὔτε νὰ προσθέσῃ τις δύναταί τι, οὔτε νὰ ἀφαιρέσῃ, ὁ τεχνίτης τὸ μέσον, ἐπιζητεῖ «ἡ δὲ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική» (Ἠθ. Νικ. Β. 5). Τοῦ μέσου ὅμως ἔχομεν δύο διαφόρους τύπους: ὑπάρχει τὸ μέσον πρὸς ἑαυτό, π. χ. τὸ μέσον μεταξὺ 2 καὶ 10 ὅπερ εἶναι τὸ 6, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ ἠθικὴ μόνον τὸ δεύτερον τοῦτο μέσον δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι καὶ ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν δὲν εἶναι ἴσοι, π. χ. ἀφοῦ διὰ τὸν πένητα καὶ διὰ τὸν πλούσιον ἄλλο θὰ εἶναι τὸ πολὺ καὶ ἄλλο τὸ ὀλίγον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄλλο διὰ τὸν ἕνα ἡ σπατάλη ἢ ἡ φιλαργυρία καὶ ἄλλο διὰ τὸν ἄλλον. Ὡς βλέπομεν δὲ τὴν μεσότητα ταύτην θὰ ὁρίζωμεν ἑκάστοτε δι' ἕκαστον, μέτρον ἔχοντες οὐχὶ τυπικόν τι τοιοῦτον, δι' ὃν λόγον ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, ἀλλὰ τὴν γνώμην τοῦ φρονίμου καὶ ἐμπείρου.

Οὕτω καταλήγομεν εἰς τὸν μνημειώδη ὁρισμὸν τῆς ἀρετῆς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους δοθέντα, καθ' ὃν «ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ κα' ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε» (Ἠθ. Νικ. Β 6 1106 β 36 1107 α 2). Τοῦτο βεβαίως ἰσχύει προκειμένου περὶ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων καὶ τῶν κακιῶν εἰς τὰς ὁποίας χωρεῖ ἀκρότης καὶ μεσότης καὶ οὐχὶ εἰς ὅσα πάθη καὶ πράξεις εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ τὴν φαυλότητα, ὅπως ὁ φθόνος, ἡ χαιρεκακία, ἡ μοιχεία κ.τ.λ.

Καὶ τὰς μὲν ἀρετάς, ὡς εἴπομεν, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν μίαν ἑκάστην χωριστά, διότι γενικοὶ κανόνες, οὓς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἀρετῆς, ἀποκλείονται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἀρετῆς. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης διὰ μακρῶν πραγματεύεται περὶ μιᾶς ἑκάστης τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν συνημμένων αὐταῖς κακιῶν (ἀπὸ τοῦ Γ τῶν Ἠθ. Νικ.). Περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον, ἔστω καὶ ἐν παρόδου εἴδει, νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη φιλίας. Εἰς ταύτην ἀφιεροῖ δύο ὁλόκληρα βιβλία τῶν Νικομαχείων ἠθικῶν, τὰ βιβλία Θ καὶ Ι, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἄλλοτε ἴδιον σύγγραμμα, *Περὶ φιλίας*. Πράγματι δὲ ὁ ἄνθρωπος τῆς μεγάλης φιλίας καὶ τῶν ὑψηλῶν αἰσθημάτων, ὁ καὶ ὑμνήσας ταύτην ἐν στίχοις καλλίστοις, ἦτο ὁ ἁρμοδιώτατος νὰ ἀναλύσῃ τὴν λεπτοτάτην ταύτην καὶ εὐγενεστάτην ἐκδήλωσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου· «ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἕλοιτ' ἂν ζῆν ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα» (Ἠθ. Νικ. Θ 1 1155 α 5). Τῆς φιλίας διακρίνει τρία εἴδη ὁ Ἀριστοτέλης, κατὰ τὸ ἂν ἀποβλέπῃ εἰς τὸ χρήσιμον—αὕτη δὲ εἶναι ἡ τῶν γερόντων—, εἰς τὸ εὐάρεστον—ἡ τῶν νέων—ἢ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἀναλύων δὲ ταύτας εὑρίσκει ὅτι μόνη ἡ στηριζομένη εἰς τὴν ἀρετήν, εἰς τὸ ἀγαθόν, εἶναι μόνιμος. Ἐπίσης ὅμως πολλοῦ λόγου ἄξιαι καὶ δεικνύουσαι ἄνθρωπον ἔμπειρον περὶ τὰ τοιαῦτα, εἶναι διάφοροι ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις, ἃς ποιεῖται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ προόδῳ τῆς μελέτης του: ἡ φιλία ἔγκειται ἰδίως ἐν τῷ ἀγαπᾶν καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ἀγαπᾶσθαι· «ἡ ὑπεροβολὴ τῆς φιλίας τῇ πρὸς αὐτὸν ὁμοιοῦται» (Ἠθ. Νικ. Ι 4 1166 β 1), φράσις ἣν θ' ἀνέμενέ τις νὰ συναντήσῃ εἰς πόρισμα θεωρήματος τοῦ Σπινόζα. Πρῶτος ὁ Ἀριστοτέλης ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ὁ φίλος εἶναι δεύτερον *ἐγὼ* («ἄλλος αὐτός» Ἠθ. Νικ. Ι 4 1166 β 32). Ταῦτα πάντα ὅμως μανθάνοντες δὲν πρέπει βεβαίως νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς φιλίας ἦτο πολὺ εὐρυτέρα ἢ σήμερον παρ' ἀρχαίοις. Τὸ δέκατον καὶ τελευταῖον βιβλίον τῶν Ἠθ. Νικ., τὸ Κ., πραγματεύεται περὶ *ἡδονῆς*, ἀποτελεῖ δὲ καὶ τὴν μετάβασιν πρὸς τὴν *πολιτικήν*, ἤτοι κάλλιον τὴν *οἰκονομικὴν* μελέτην.

Εἰς ἡμᾶς ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν ἄλλα τινὰ θέματα, ὡς τὸ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἀρετῆς, περὶ τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων διὰ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ περὶ τοῦ ἰδανικοῦ τύπου τοῦ ἀνθρώπου κατ' Ἀριστοτέλη. Πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς ἀπαιτοῦνται τρία τινά, ἡ φυσικὴ προδιάθεσις, ἡ συνήθεια καὶ ἡ διδασκαλία (βλ. καὶ Πολιτ.) καὶ ὅτι μὲν ἡ φύσις εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς, τοῦτο φαίνεται τῷ Ἀριστοτέλει ὡς οἴκοθεν νοούμενον: «πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως» (Ἠθ. Νικ. Ζ 13 1144 β' 3)· κατά τινα *θείαν* αἰτίαν καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ ἡμᾶς (Ἠθ. Νικ. Κ 10 1179 β 21 κ. ἑξ.). Ἀλλὰ ἡ *φυσικὴ* αὕτη *ἀρετή*, ὅπου ὑπάρχει, οὐ μόνον ἀνεπαρκὴς εἶναι πρὸς μόρφωσιν βίου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε βλαβερά, ὡς παρὰ τοῖς παισὶ καὶ τοῖς θηρίοις (Ἠθ. Νικ. Ζ 13 1144 β 8)· πρέπει ὡς ἐκ τούτου νὰ τὴν ὠθήσωμεν πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς συνηθείας κατὰ πρῶτον, ἥτις καθιστᾷ ἀδιάφορα τὰ ἀρχικῶς δυσάρεστα, κατόπιν δὲ τὴν συνήθειαν ταύτην νὰ δικαιολογήσωμεν δι' ἐπιχειρημάτων λογικῶν καὶ νὰ συγκρατήσωμεν διὰ νόμων καὶ κυρώσεων (Ἠθ. Νικ. Κ 10). Ταῦτα προκειμένου περὶ τῶν *ἠθικῶν* ἀρετῶν, διότι ἔχομεν καὶ *διανοητικὰς* τοιαύτας, αἵτινες κτῶνται κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς διδασκαλίας (Ἠθ. Νικ. Β ἐν ἀρχῇ) Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ κέντρον τῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου τοῦ Ἀριστοτέλους ἔγκειται ἐν τῇ συνηθείᾳ, δὲν μετεβλήθη δηλαδὴ πολὺ μέχρι τῆς σήμερον ἡ παιδαγωγική, θέτουσα ὡς σκοπόν της «νὰ μεταβιβάσῃ τὸ συνειδητὸν ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ».

Τὰ δὲ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπαραίτητα στοιχεῖα εἶναι, μετὰ τὴν ἀρετήν, φυσικά, ἢ μᾶλλον σὺν τῇ ἀρετῇ, ἡ ἐνέργεια ταύτης (βλ. ἀν.)· εἶναι ἀνάγκη δηλαδὴ οὐ μόνον νὰ εἴμεθα ἀγαθοί, ἀλλὰ τὴν ἀγαθότητά μας νὰ τὴν ἐκδηλῶμεν διὰ πράξεων, διότι ἄλλως εἶναι ὡς νὰ μὴ ὑπάρχῃ, ὡς π. χ. ἐν τῷ ὕπνῳ: «ὥσπερ δ' Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι (τούτων γάρ τινες νικῶσιν), οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπήβολοι γίγνονται» (Ἠθ. Νικ. Α 9 1099 α 3 κ. ἑξ.). Καθὼς δὲ ὁ ἀγαπῶν τι ἀρέσκεται ἐν τῇ ἐπιτεύξει ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷ, οὕτω καὶ ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀρετὴν εἶναι εὐτυχὴς ἐπιτυγχάνων ταύτην. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅμως δὲν σταματᾷ ἐδῶ: θέσας τὴν εὐδαιμονίαν οὐχὶ ἐν τῇ θέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, θεωρεῖ ἀπαραίτητα καὶ ὅσα ἐξωτερικὰ μέσα συντείνουν εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην, π. χ. οἱ φίλοι, ἡ πολιτικὴ ἰσχύς, ὁ πλοῦτος χρησιμεύουν ὡς ὄργανα πρὸς εὐποιίαν, ἐνῷ πάλιν ὡρισμέναι ἐλλείψεις, ὡς ἡ ἔλλειψις εὐτεκνίας, εὐγενίας, κάλλους ἐμποδίζουν τὴν τελείαν εὐτυχίαν (Ἠθ. Νικ. Α 9). Βλέπομεν οὕτω πόσον ἀνθρώπινος, πλησιεστέρα πρὸς τὴν πραγματικότητα, εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ ἠθικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἥτις οὕτω χάνουσα εἰς μεγαλοπρέπειαν καὶ εἰς ἰδανικότητα κερδίζει εἰς δυνατότητα ἐπιτυχίας, ἅτε συγκινοῦσα βαθύτερον τὸν ἰδιώτην ἄνθρωπον. Κατὰ ταῦτα εὐδαίμονα ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης «τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα καὶ τοῖς ἐντὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον μὴ τὸν τυχόντα χρόνον ἀλλὰ τέλειον βίον» (Ἠθ. Νικ. Α 11 1101 α 14 κ. ἑξ.)

Εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων ὑπάρχει ἡ ἀνάλυσις τῆς μεγαλοψυχίας· τὸν *μεγαλόψυχον* φαίνεται ὅτι θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ὡς τὸν ἰδανικὸν τύπον τοῦ ἀνθρώπου: «Δόξειεν δ' ἂν εἶναι μεγαλοψύχου τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα» (Ἠθ Νικ. Δ 7 1123 β 30· βλ. καὶ Πολιτ.). Εἶναι ὁ *καλοκάγαθος* τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνος: «χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκαγαθίας» (ἔνθ. ἀν. 1124 α 3). Ἀξίζει δὲ νὰ ἀναλύσῃ τις τὸν κατ' Ἀριστοτέλη τέλειον ἄνδρα, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἀπόστασιν τῆς ἠθικῆς του διδασκαλίας ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ μεγαλόψυχος γνωρίζει τὴν ἀξίαν του καὶ δὲν περιμένει ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν ἔπαινον· ὁ ἔπαινος ἐρχόμενος ἀπὸ ἄλλους σπουδαίους διὰ σπουδαῖα πράγματα θὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἀλλ' ἐν μέτρῳ, διότι θὰ εἶναι πάντοτε μικρότερος τοῦ ἁρμόζοντος· ἐρχόμενος ἀπὸ κατωτέρους διὰ μικρά, θὰ τοῦ εἶναι τελείως ἀδιάφορος. Θὰ ἐπιδιώξῃ τὸν πλοῦτον καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐν μέτρῳ, οὔτε χαίρων ὑπερμέτρως ἐπὶ τῇ προσκτήσει των, οὔτε ὑπερμέτρως λυπούμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ των.

«Δὲν εἶναι δὲ ριψοκίνδυνος διὰ μικρὰ πράγματα, οὔτε φιλοκίνδυνος, διότι ὀλίγα πράγματα ἐκτιμᾷ. Εἶναι ὅμως ριψοκίνδυνος διὰ τὰ μεγάλα, καὶ ὅταν κινδυνεύῃ δὲν προφυλάττει τὴν ζωήν του, διότι θεωρεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἄξιον νὰ ζῇ ὅπως ὅπως. Καὶ θέλει μὲν νὰ εὐεργετῇ, ἐντρέπεται ὅμως νὰ εὐεργετηθῇ... Καὶ ἀποδίδει τὴν εὐεργεσίαν μὲ περισσότερα. Διότι οὕτω πως ὁ πρῶτος θὰ γίνῃ καὶ χρεώστης καὶ θὰ εἶναι εὐεργετημένος... αὐτὸς δὲ θέλει νὰ ὑπερέχῃ... Εἶναι δὲ ἰδιότης τοῦ μεγαλοψύχου νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἀνάγκην κανενὸς ἢ πολὺ ὀλίγον, νὰ βοηθῇ ὅμως προθύμως, καὶ ἔμπρὸς μὲν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀξιώματα καὶ τοὺς εὐτυχεῖς νὰ παρουσιάζεται μεγάλος, ἔμπρὸς ὅμως εἰς τοὺς μέσους μέτριος. Διότι τὸ νὰ ὑπερέχῃ ἐκείνους εἶναι δύσκολον καὶ μεγαλοπρεπές, ἐνῷ ὅσον διὰ τούτους εἶναι εὔκολον... Καὶ δὲν ἐπιδιώκει τὰς τιμὰς παρὰ μόνον ὅπου ἄλλοι ἔχουν τὰ πρωτεῖα. Καὶ εἶναι ἀργὸς καὶ ἀναβλητικὸς εἰς ὅλα, ἐκτὸς μόνον ὅπου εἶναι μεγάλη τιμὴ ἢ μέγα ἔργον, καὶ ὀλίγοι μόνον ἠμποροῦν νὰ τὸ ἐκτελέσουν ἀλλὰ μεγάλοι καὶ φημισμένοι. Κατ' ἀνάγκην δὲ εἶναι καὶ φανερόμισος καὶ φανερόφιλος. Διότι ἡ *μυστικότης* εἶναι ἰδιότης τοῦ δειλοῦ... Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι εἰλικρινής. Ἐκτὸς μόνον ὅταν προσποιῆται τὸν μικρόν. Προσποιεῖται δὲ τὸν μικρὸν ἔμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν λαόν... Οὔτε δεικνύει θαυμασμὸν εἰς κανένα. Διότι αὐτὸς τίποτε δὲν εὑρίσκει μέγα. Οὔτε εἶναι μνησίκακος. Διότι δὲν εἶναι ἰδιότης τοῦ μεγαλοψύχου νὰ κρατῇ λογαριασμὸν καὶ μάλιστα διὰ τὸ κακόν, ἀλλὰ μᾶλλον παραβλέπει. Οὔτε ὁμιλεῖ διὰ πρόσωπα. Δηλαδὴ οὔτε διὰ τὸν ἑαυτόν του ὁμιλεῖ οὔτε δι' ἄλλον... Καὶ ἡ κίνησις τοῦ μεγαλοψύχου φαίνεται ὅτι εἶναι βραδυκίνητος, καὶ ἡ φωνή του βαρύφωνος, καὶ ἡ ἀπαγγελία του στάσιμος.. Τοιοῦτος λοιπὸν εἶναι ὁ μεγαλόψυχος» (Ἠθ. Νικ Δ. 8 κατὰ τὴν μετάφρ. *Κ. Ζάμπα* σ. 93—95). Δὲν δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ μεγαλοψύχου ἐνέχει τι τὸ πομπῶδες, καὶ δὲν κινεῖ ἐν ἡμῖν τὴν συμπάθειαν· ὁ ἰδεώδης ἄνθρωπος τοῦ Ἀριστοτέλους, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἔχασε πᾶσαν ἐπαφὴν μὲ τὴν *Ἰδέαν* τοῦ ἀγαθοῦ· δὲν μᾶς συγκινεῖ δὲ ὡς ὁ τύπος τοῦ Πλάτωνος, ἢ ὡς ἡ χριστιανικὴ δημιουργία. Ὁ Ἀριστοτέλης φαίνεται ἐνταῦθα ὁ ἄμεσος διδάσκαλος τοῦ *Θεοφράστου*, τοῦ συγγραφέως τῶν Χαρακτήρων.

Εὐτυχῶς παρὰ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ τελείου ἀνθρώπου, κολάζων αὐτὸν τρόπον τινά, θέτει καὶ ἄλλον ὁ Ἀριστοτέλης, τὸν τοῦ *θεωρητικοῦ*. Ἡ ἀρίστη ἐνέργεια, ἡ τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν παρέχουσα, εἶναι ἡ θεωρητική· τοῦτο δὲ ἀφ' ἑνὸς διότι ὁ νοῦς εἶναι τὸ κράτιστον τῶν ἐν ἡμῖν, ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ εἶναι ἡ συνεχεστάτη πασῶν («θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον ἢ πράττειν ὁτιοῦν», Ἠθ. Νικ. Κ. 7 1177 α 21), τέλος δὲ διότι ἡ ἡδονὴ ἡ ἐκ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ αὐταρκεστέρα πασῶν («ἡ τελεία δὲ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου... δευτέρως δ' [ὁ βίος] ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν», Ἠθ. Νικ. Κ. 7-8). Ὁ κατὰ θεωρίαν ζῶν εἶναι ἀκόμη ὁ εὐτυχέστερος, διότι ἀγαπῶν τὰ μᾶλλον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς θεοὺς εἶναι καὶ ὁ θεοφιλέστατος τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ ὁ «τοιοῦτος ἂν εἴη βίος κρείττων ἢ κατ' ἄνθρωπον»· οὕτως ἐνῷ τὸν προσφέρει ὡς τὸν ἀνώτατον ποθητὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς ὁ ἴδιος πάλιν τὸν θέτει ἔξω τοῦ δυνατοῦ. Πάντως εἶναι παρήγορον ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τελειώνων τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια νὰ ἐξαρθῇ ὑψηλότερον τοῦ κοινοῦ ἰδανικοῦ, ὅπερ ἔθεσεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ μεγαλοψύχου.

Τὴν *οἰκονομικὴν* ἐπιστήμην θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἰδίᾳ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Πολιτικῶν. Ἐκεῖ ἀναλύει μὲ σύνεσιν ἀγαστὴν τοὺς κανόνας οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ διέπουν τὰς σχέσεις μεταξὺ κυρίου καὶ δούλου, ἀνδρὸς καὶ γυναικός, πατρὸς καὶ τέκνων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ δούλου πραγματεύεται διὰ μακρῶν, ὑποστηρίζων τὴν ὀρθότητα τοῦ θεσμοῦ ἐκ τῆς διαμορφώσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ φύσεως ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνουν εἰς τὰ χειρωνακτικὰ ἔργα, ἄλλοι δὲ ὥστε νὰ ἐπιδίδουν εἰς τὰ πνευματικά, οὕτω δέ, ὅπως εἰς τὴν ὕλην δεσπόζει τὸ πνεῦμα, καὶ ὁ φύσει πρὸς τὰ ἐλεύθερα καὶ πνευματικὰ ῥέπων πρέπει νὰ ἄρχῃ τοῦ φύσει διαπεπλασμένου διὰ τὰ δουλικά. Τοῦτο ὅμως θεωρεῖ ὀρθὸν μόνον προκειμένου περὶ βαρβάρων, διότι ἄλλως «συμβαίνει πολλάκις καὶ τοὐναντίον τοὺς μὲν τὰ σώματα ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς» (Πολ. Α 2 14). Τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Οἰκονομικῶν, γνήσιον τοὐλάχιστον κατὰ τὸ περιεχόμενον, ὁρίζει καὶ κατὰ λεπτομέρειαν τὰ τῶν καθηκόντων τοῦ κυρίου πρὸς τοὺς δούλους, συνιστῶν τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις τιμῆς μεταδιδόναι, τοὺς δ' ἐργάταις τροφῆς πλῆθος» (Οἰκον. Α 5 1344 α 30) καὶ τὰ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν.

Αἱ σχέσεις τῶν συζύγων μεταξύ των εἶναι σχέσεις ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως καὶ συνεργασίας. Ὁ σύζυγος ὀφείλει νὰ εἶναι πιστὸς πρὸς τὴν σύζυγόν του, νὰ ἄρχῃ δὲ μετ' αὐτῆς τῶν τῆς οἰκίας, ἀλλ' οὐχὶ κατ' ἰσότητα, διότι ἡ γυνὴ πρέπει νὰ ἔχῃ γνώμην συμβουλευτικὴν ἐπὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων τῆς οἰκίας, νὰ ἄρχῃ δὲ μόνον εἰς ἐκεῖνα ὅσα γυναικὶ ἁρμόζει (Ἠθ. Νικ. Θ 12 1160 β 34· βλ. καὶ Πολ. Α. 5,7). Αἱ δὲ τῆς γυναικὸς ἀρεταὶ—συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἠθικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους—εἶναι διάφοροι τῶν ἀνδρικῶν (Πολ. Α 5, 4, 8)· ἐνταῦθα καὶ πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης στρέφεται κατὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ ὑπὲρ τοῦ *Γοργίου*, τοῦ Πλατωνικοῦ πάντοτε, τὸν ὁποῖον ὀνομαστὶ ἀναφέρει. Ἡ κριτική του ὅμως εἶναι ἄδικος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὃν καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρομεν: δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει του τὸν Φίληβον. Ὁ πατὴρ πρέπει νὰ ἄρχῃ τῶν τέκνων του *βασιλικῶς* εἶναι ἀπόλυτος μονάρχης, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Τὸ τέκνον εἶναι ἀτελὲς καὶ δὲν ἔχει κανὲν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ πατρός, ὅστις ὅμως ἔχει ὑποχρεώσεις ἀπέναντί του.

Ὁ *πολιτικὸς* βίος εἶναι ὁ φυσικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἄλλα, εἶναι

Digitized by Google

«φύσει πολιτικὸν ζῷον» (Πολ. Α, 1, 3), ὁ δὲ ἐκ φύσεως ἄπολις, οὐχὶ δὲ διά τινα τυχαῖον λόγον, «ἤ τοι φαῦλος ἐστὶν ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος» (αὐτ.), «ἢ θηρίον ἢ θεός» (αὐτ. Α 1 12). Ἡ δὲ κοινωνία δὲν ὑπάρχει μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν κοινῶν συμφερόντων, ἀλλὰ «*ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐτάρκους*» (Πολ. Γ 9 1288 β 33). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἁπλῆ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν πολιτικὴν (βλ. ἀν.), ἥτις εἶναι κυριωτάτη τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, ἀποβλέπουσα καὶ ἐκείνη εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ πολιτείᾳ θὰ δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ πλησιάσῃ περισσότερον πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι, ὅπως εἴδομεν, ἡ θεωρία. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον στρέφει ὁ Ἀριστοτέλης πάσας τὰς προσπαθείας τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου, ἀποκλείει διὰ τοῦτο πάντα τὰ χειρωνακτικὰ καὶ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα, μεριμνᾷ δὲ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀγωγῆς τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως δι' αὐτοὺς τῶν μέσων τῆς εὐζωΐας. Ἡ πολιτεία φροντίζει ὁποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρὸς γάμον ἡλικία τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ἀνδρός, ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννωμένων τέκνων, ὅστις δὲν πρέπει νὰ ὑπερβάλληται κτλ.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Πλάτωνα—καὶ τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς μεταξὺ μαθητοῦ καὶ διδασκάλου διαφορᾶς—δὲν θέτει ὁ Ἀριστοτέλης ἕνα ἰδεώδη τύπον πολιτείας: αἱ πολιτεῖαι θὰ ρυθμισθῶσιν ἀναλόγως μὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀνάγκας ἑκάστου λαοῦ μὲ μόνον τὸν ὅρον νὰ ἀποβλέπουν εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν εὐημερίαν πάντων τῶν πολιτῶν καὶ ὄχι μόνον τῶν ἀρχόντων. Κατὰ ταῦτα ὁρίζει μορφάς τινας ἀγαθῶν πολιτειῶν τὰς ὁποίας διαιρεῖ ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχόντων, ὅπως καὶ ἄλλοι εἶχον κάμει πρὸ αὐτοῦ (βλ. *Πλάτωνος* Πολιτικ. 300 κ. ἑξ.), «ὅταν μὲν ὁ εἷς ἢ οἱ ὀλίγοι ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσιν, ταύτας μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας, τὰς δὲ πρὸς τὸ ἴδιον ἢ τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ὀλίγων ἢ τοῦ πλήθους παρεκβάσεις» (Πολ. Γ 5). Τὰ ὀρθὰ πολιτεύματα ὀνομάζει *βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν* (*δημοκρατίαν* θὰ ἐλέγομεν σήμερον), τὴν ὁποίαν ὅμως θεωρεῖ τὸ χείριστον τῶν πολιτευμάτων (Ἠθ. Νικ. Θ 12 1160 α 36), τὰς δὲ παρεκβάσεις, *τυραννίδα, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν* (*ὀχλοκρατίαν* θὰ ἐλέγομεν σήμερον). Ἡ προσπάθειά του ὅμως στρέφεται πρὸς τύπον τινὰ ἀριστοκρατίας, ἀνέφικτον ὅμως εἰς τὴν πραγματικότητα· ὡς ἐκ τούτου μεταξὺ τῶν δυνατῶν συμφώνως πρὸς τὰς πεποιθήσεις του προτιμᾷ μέσην τινὰ πολιτείαν *ἴσον* ἀπέχουσαν τῆς *δημοκρατίας* (κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴν ἔννοιαν) καὶ τῆς *ὀλιγαρχίας*.

Φανερὸν εἶναι ὅτι τὰς πολιτικάς του πεποιθήσεις ὁ Ἀριστοτέλης στηρίζει ἐν πολλοῖς οὐχὶ τόσον ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν του γνώσεων καὶ τῶν πλουσιωτάτων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας εἶχε συλλέξει, ἀλλὰ περισσότερον ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς του ἀμέσου πείρας. Ἐπίσης πρέπει νὰ το ἴσωμεν ὅτι τὰ Πολιτικὰ δὲν ἀφήνουν τὴν ἐντύπωσιν ἔργου συμπεπληρωμένου καὶ τελειωμένου. Παρὰ ταῦτα «ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους παρέχει σήμερον ἀκόμη διδάγματα εἰς τοὺς πολιτικούς, καθὼς καὶ πληροφορίας εἰς τοὺς ἱστορικοὺς» *(Boutroux)*.

Ποιητικαὶ ἐπιστῆμαι. — α') Γραμματολογία: Ἀμφίβολον εἶναι ἂν πλὴν τῆς Περὶ ποιητικῆς του καὶ τῆς ἔν τισιν εἰς τὸν κλάδον τοῦτον ἀνηκούσης Ρητορικῆς (βλ. ἀν.) ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης ἄλλο ἔργον καθαρῶς *ποιητικοῦ* περιεχομένου. Διότι τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα Περὶ ὑγείας καὶ νόσου, Γεωργικὰ (ἀμφότερα νοθευόμενα ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων) κ.ἄ. τὰ ὁποῖα ἄλλωστε δὲν περιῆλθον μέχρις ἡμῶν, νοθεύονται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν διὰ λόγους λίαν πειστικούς. Νεώτερος εἶχε γράψει ἴσως διαλόγους τινὰς περιεχομένου παρεμφεροῦς πρὸς τὰ τῶν σήμερον σωζομένων Ποιητικῶν, ἀσφαλῶς ὅμως κατὰ τρόπον λίαν διάφορον καὶ οὐχὶ συστηματικὸν οὐδὲ *ποιητικὸν* (κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴν ὁρολογίαν).

Ἡ δὲ Περὶ ποιητικῆς πραγματεία, τῆς ὁποίας περιεσώθη σήμερον εἰς ἡμᾶς μόνον τὸ πρῶτον, τὸ περὶ τραγῳδίας καὶ ἔπους, βιβλίον, ἀπετελεῖτο ἀρχικῶς ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ ἕτερον ἐπραγματεύετο περὶ κωμῳδίας καὶ σατίρας. Καὶ αὕτη, ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι σήμερον ἐκ τῶν πλέον μελετωμένων καὶ σχολιαζομένων ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων. Μᾶς ἔχει ὅμως παραδοθῆ εἰς κακίστην κατάστασιν ἐπὶ ἑνὸς μοναδικοῦ χειρογράφου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δυσκολεύει πολὺ τὴν παρὰ τὴν συστηματικότητά του ἤδη δύσκολον ἀνάγνωσιν τοῦ μικροῦ τούτου ἔργου.

β') Συστηματική: Ἂν ἐλέχθη πλειστάκις περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πολλαχῶς, ὅτι ἐγένετο ἱδρυτὴς νέων ἐπιστημῶν, τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἰσχύει περὶ τῆς *αἰσθητικῆς*, ἑνὸς τμήματος τῆς ὁποίας θέτει τὰς βάσεις ἐν τῇ Ποιητικῇ του. Θησαυρὸς ὁλόκληρος τεχνικῶν καὶ αἰσθητικῶν παρατηρήσεων περιέχεται εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας τοῦ ἔργου τούτου, στηριζομένου ἐπὶ πλουσιωτάτης γνώσεως τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὰ τῆς διαιρέσεως τῶν εἰδῶν τῆς ποιητικῆς τέχνης, τὰ περὶ τῆς ἑνότητος τῆς πράξεως ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, τὰ τῆς διακρίσεως ἔπους καὶ τραγῳδίας κτλ. Περιφημότατος κατέστη ὁ ὁρισμὸς τῆς τραγῳδίας, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ τραγῳδία εἶναι «μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἐχούσης ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἑκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν» (Ποιητ. 6 1449 β 23 κ ἑξ.).

Ἀπησχόλησε πολὺ τοὺς ἑρμηνευτὰς τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὅρου *κάθαρσις*, ὅστις ὑπάρχει εἰς τὸν ἀνωτέρω ὁρισμόν, τὸν τῆς κωμῳδίας καὶ ἀλλαχοῦ. Πολυάριθμα εἶναι τὰ βιβλία τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γραφέντα καὶ ἰσάριθμοι θεωρίαι ἐξηνέχθησαν, μὴ ἀπέχουσαι ἄλλως τε πολὺ ἀλλήλων. Σήμερον δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν περίπου ὡς ἑξῆς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τούτων: Ἡ *κάθαρσις* ἔχει πηγὴν πυθαγορικήν, σημαίνει δὲ τὴν *ἀπαλλαγὴν τῶν παθῶν (παθημάτων)* ἀπὸ τὸ ὑλικὸν καὶ αἰσθησιακὸν αὐτῶν στοιχεῖον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διανοητικοῦ τοιούτου, συμφώνως πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

Γενικῶς παρατηρεῖ τις ἐν τῇ αἰσθητικῇ ἱκανὴν τὴν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν Ἀριστοτέλη πρόοδον. Πρῶτος ἐξ ὅλων ἴσως καθώρισεν ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἴδιον κριτήριον τοῦ καλοῦ, τὸ *αἰσθητικόν*, ἀποχωρίσας τοῦτο τοῦ *ἠθικοῦ* ἢ τοῦ *παιδαγωγικοῦ*. Ἡ Ποιητική, παρὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς παρεδόθη, παρὰ τὰς παντοειδεῖς ἐλλείψεις της, εἶναι σήμερον ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μνημείων τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, γέμει δὲ ὡς συνήθως λεπτοτάτων ἐπὶ μέρους παρατηρήσεων.

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ. *Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ θρησκεία.*—Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἤδη ἐν τῇ ζωῇ ὢν ὁ Ἀριστοτέλης κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ, βραδύτερον δὲ ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἄθεος. Καὶ ἂν μὲν ἡ δευτέρα αὕτη κατηγορία εἶναι ἀνυπόστατος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν προεκτεθέντων περὶ τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας, ἡ πρώτη δὲν στερεῖται βάσεως. Ἀπὸ τῶν νεανικῶν αὐτοῦ ἔργων ὁ Ἀριστοτέλης εἶχεν ἀσχοληθῆ περὶ τὰς θεολογικὰς ἐρεύνας. Καὶ νεώτερος μέν, ὅτε ἀκόμη εὑρίσκετο ὑπὸ ἀμεσωτέραν τὴν πλατωνικὴν ἐπίδρασιν (βλ. ἀνωτ. *ἱστορία τῆς σκέψεως*), ἔδοσε λύσιν μᾶλλον θεωρητικήν, διδάξας ὅτι ἡ ἔννοια τῶν θεῶν ἦλθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπό τε τῶν περὶ ψυχὴν συμβαινόντων, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς καθ' ὕπνον μαντείας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν μετεώρων, ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν συμβαινόντων (*Σέξτ. Ἐμπ.* πρὸς δογμ. 3, 20). Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐνθυμίζει τὰς ἑρμηνείας τῶν παλαιοτέρων σοφιστῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὴν εἶχε παραλάβει. Βραδύτερον, ὅτε ἡ διάνοια αὐτοῦ μᾶλλον ἐστράφη πρὸς τὰ γήϊνα, τῆς ἀνωτέρω ἑρμηνείας προετίμησεν ἄλλην, βασιζομένην ἐπὶ διδαγμάτων τῶν νεωτέρων σοφιστῶν. Κατὰ ταύτην τὰ περὶ τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος «μυθικῶς ἤδη προσῆκται πρὸς τὴν πειθὼ τῶν πολλῶν καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν». (Μττφ. Λ. 8 1074 β 3 κ. ἑξ). Οὐ μόνον δηλαδὴ ἑρμηνεύει τὴν γένεσιν τῆς εἰς τοὺς θεοὺς πίστεως ὁμοίως μὲ τοὺς νεωτέρους σοφιστάς, ἀλλά, μόνον εἰς τὸ συμφέρον ἀποβλέπων, τὴν θεωρεῖ στοιχεῖον εὐνομίας καὶ τάξεως· καὶ ναὶ μὲν μελετᾷ μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ προσοχῆς τοὺς λαϊκοὺς μύθους, τοὺς ὁποίους συχνάκις μνημονεύει (εἴτε ὅμως χάριν περιεργείας μόνον, εἴτε συχνὰ διὰ νὰ ἀναιρέσῃ αὐτούς), ἀλλὰ ρητῶς λέγει ὅτι τὰ περὶ θεῶν λεγομενα οὔτε *ἀγαθὰ* οὔτε *ἀληθῆ* εἶναι, ἀλλὰ *τυχαῖα* (Ποιητ. 1460 β ἐν τέλει). Γενικῶς ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης, ἂν καὶ μὴ συμμεριζόμενος τὰ κρατοῦντα περι θεῶν παρ' Ἕλλησιν, φαίνεται ὅτι ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ του ἐφάνη πάντοτε πιστῶς ἐκτελῶν τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ὡς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Ἕλληνες φιλόσοφοι. Κατὰ τοῦτο ἄλλωστε διαφέρει τοῦ διδασκάλου του Πλάτωνος, ὅτι θεωρεῖ ἀγαθὴν καὶ χρήσιμον καθ' ὅλου τὴν καθεστηκυῖαν θρησκείαν, οὐδὲ ζητεῖ μεταρρύθμισίν τινα αὐτῆς.

Ἀπόδειξις ἄλλωστε τῆς τυπικῆς αὐτοῦ προσηλώσεως πρὸς τὴν πάτριον θρησκείαν εἶναι καὶ αἱ σωζόμεναι ἐν τῇ διαθήκῃ του θρησκευτικαὶ ὑποθῆκαι.

Ὁ Ἀριστοτέλης ὡς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας. — Ὁ Ἀριστοτέλης, εἰσηγητὴς τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, εἰσήγαγε ταύτην καὶ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Οὕτω, ὡς εἴδομεν ἀπὸ τῶν πρώτων του ἔργων, ἀπὸ τοῦ «Προτρεπτικοῦ», ἐφρόντιζεν, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς εἰς τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἠρεύνα, νὰ ἐκθέτῃ τῶν παλαιοτέρων τὰς γνώμας. Οὕτω πράττει εἰς τὸ Α τῶν Μετὰ τὰ φυσικά, εἰς τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως τὸ πρῶτον βιβλίον εἰς τὸ Περὶ ψυχῆς εἰς τὰ Πολιτικά, καὶ ἀλλαχοῦ. Ὡς ὅμως ἐμφαίνεται ἔκ τε τῶν καταλόγων τῶν ἔργων του καὶ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων, εἶχε γράψει καὶ ἴδια βιβλία εἴτε συνταγματικὰ εἴτε ὑπομνηματικὰ (βλ κατωτ.), ἐν οἷς ἐξέθετε τῶν παλαιοτέρων φιλοσόφων τὰς δόξας, καὶ συναγωγὰς καὶ περιλήψεις αὐτῶν (π. χ. περὶ τῶν Πυθαγορείων, πρὸς τὰ Γοργίου προβλήματα, Δημοκρίτεια, Τὰ ἐκ τῶν νόμων Πλάτωνος, Τὰ ἐκ τῆς πολιτείας Πλάτωνος κ. τ. λ. Τὸ σωζόμενον ψευδεπίγραφον περὶ Μελίσσου, Ξενοφάνους καὶ Γοργίου ἴσως ἔγινεν ἐν μέρει ἐπὶ τῇ βάσει γνησίων αὐτοῦ ἔργων. Ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ἂν ἔγραψε ποτὲ περὶ Παρμενίδου, ὅπερ ἔργον, ἄλλωστε, ἀπεδίδετο καὶ εἰς τὸν *Θεόκριτον*, καὶ περὶ Ξενοφάνους. Τοῦτο δὲ διότι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν φαίνεται νὰ ἐγνώριζε καλῶς τῶν Ἐλεατῶν τὴν φιλοσοφίαν.) Εἰς τὸ δοξογραφικόν του τοῦτο ἔργον δὲν πρωτοτυπεῖ ὁ Ἀριστοτέλης· διότι καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ πρὸ ἔτι τοῦ Πλάτωνος, ἐξ ἀσφαλῶν τεκμηρίων συμπεραίνομεν ὅτι ὑπῆρχον συστήματα δοξογραφικά. Ἡ δὲ ἀξία τῶν ἱστορικῶν ἔργων του δὲν εἶναι μεγάλη. Οὐ μόνον πιθανὸν εἶναι ὅτι μετεχειρίζετο παλαιοτέρας δοξογραφικὰς μελέτας ἐν τῇ ἐργασίᾳ του, ἀλλὰ καὶ ἠδίκει ἐν πολλοῖς τοὺς πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφους, τὸ μὲν ἐξ ἀγνοίας παρερμηνεύων τὴν διδασκαλίαν των, τὸ δὲ ὅπως ἀποδείξῃ αὐτοὺς προδρόμους τοῦ ἰδίου αὐτοῦ συστήματος.

Περίφημος εἶναι ἡ κριτική του τῶν *Πλατωνικῶν* ἰδεῶν. Ἐνῷ δὲ καὶ αὕτη κατ' ἀρχὰς ἐθεωρεῖτο πολλοῦ λόγου ἀξία, ὡς ἐκφράζουσα καὶ κρίνουσα τὴν τελευταίαν προφορικὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος, νῦν θεωρεῖται παρεξηγοῦσα τὴν γνησίαν Πλατωνικὴν διδασκαλίαν.

Ἐν τῇ κριτικῇ ταύτῃ δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐξέλιξίν τινα, καθ' ὅσον ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἔργοις ἡ κριτική εἶναι λίαν ἤπιος, ἐν δὲ τοῖς τελευταίοις καὶ ἰδίᾳ ἐν ὅσοις πολεμεῖ τὸν *Σπεύσιππον* καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, γίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τραχεῖα.

Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ ἐπιστήμη· ἡ γνωσιολογία του.—Παντὸς τελείου φιλοσοφήματος διακρίνομεν τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν περὶ τῆς ὑπαρκτότητος τοῦ περιεχομένου κρίσιν. Ταύτην ἤδη θὰ ἀναζητήσωμεν παρ' Ἀριστοτέλει, τὸ μὲν σταχυολογοῦντες ἐν τῷ συνόλῳ ἔργῳ του, τὸ δὲ σχηματοποιοῦντες· διότι πλῆρές τι σύστημα γνωσιολογικὸν θὰ ἐματαιοπονοῦμεν ἀναζητοῦντες παρ' Ἀριστοτέλει· καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ τὴν μεσότητα ἀκολουθεῖ καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ τὴν τελείωσιν. Πανταχοῦ τῆς ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας διαπιστοῦται δυαδικός τις πραγματισμός, παρόμοιος πρὸς τὸν τῆς ἀφελοῦς πίστεως· ὁ ὁρισμὸς τῆς ἀληθείας, τὸν ὁποῖον δίδει, εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο: «[τὸ λέγειν] τὸ ὂν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι ἀληθές» (Μττφ. Γ 7,1011 β 27). Ὁ πραγματισμὸς ὅμως οὗτος δὲν εἶναι συνεπὴς πρὸς ἑαυτόν, διότι ἀφ' ἑτέρου διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι τῆς γνώσεως ὑποκείμενον δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ ὕλη, αἰτία τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ διαφόρου, ἀλλὰ μόνον τὸ εἶδος, πηγὴ τοῦ ἀναγκαίου· ἐκ τούτου ἡ ἐπιστήμη ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς ἡ γνῶσις τοῦ ἀναγκαίου, ἡ δὲ ἄλλη ἐκείνη πρότασις, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦ ἀτομικοῦ δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη ἀλλὰ μόνον τοῦ γενικοῦ, εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν πρώτην, ἀφοῦ τὸ γενικὸν ταυτίζεται πρὸς τὸ αἴτιον (Ἀναλ. ὕστ. Ι 2 72 α 1 κ. ἀ.). Τέλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν γενικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπαρτίζουν τὴν ἐπιστήμην, ἀπαιτοῦνται ἀφ' ἑνὸς μέν, ὡς εἴπομεν, τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, αἱ ὁποῖαι καθ' ἑαυτὰς εἶναι ἀλάθητοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ψυχολογικὸν ἐκεῖνο ἅλμα τὸν ὁποῖον ὠνομάσαμεν ἐπαγωγήν. Οὕτω βλέπομεν τὴν *δυαρχίαν* διέπουσαν ἀπολύτως τὴν ἀριστοτελικὴν γνωσιολογίαν, οὐχὶ ὅμως συντεθειμένην εἰς ἑνότητά τινα· ἁπλῶς τὰ δύο αὐτῆς τμήματα συνάπτονται, ἄνευ ἐσωτερικῆς συνοχῆς· διότι δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ λύσις τῆς δυσκολίας πρότασις οἵα αὐτὴ καὶ ἄλλαι παρόμοιαι τὰς ὁποίας ἀπαντοῦν παρ' Ἀριστοτέλει οἱ μελετηταί: «φύσει μὲν οὖν πρότερος καὶ γνωριμώτερος ὁ διὰ τοῦ μέσου συλλογισμὸς (δηλαδὴ ὁ παραγωγικός), ἡμῖν δ' ἐναργέστερος ὁ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς...».

Ὑπὸ τὴν ἐπιστήμην, ὅπως τὴν ἐγνωρίσαμεν, ὑπάρχει ἡ *διαλεκτική*, ἡ ὁποία στηρίζεται οὐχὶ ἐπὶ προτάσεων ἀληθῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐνδόξων, ἤτοι ἐπὶ κοινῶς νομιζομένων τοιούτων («ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς»). Ἡ διαλεκτικὴ ἔχει ὡς σκοποὺς τὴν γύμνασιν, τὴν κατάρριψιν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ἀντιπάλου δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρους, τὴν προπαρασκευὴν τῶν *ἀποριῶν* καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιστημῶν. Ἁπλῆ δὲ νοθεία τῆς διαλεκτικῆς εἶναι ἡ *ἐριστικὴ* ἢ *σοφιστική*, ἡ στηρίζουσα τὸν συλλογισμὸν «ἐπὶ φαινομένων μὲν ἐνδόξων, μὴ ὄντων δέ».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ. Συνήθης πλέον ἔχει καταντήσει προκειμένου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἐν τῷ Ἀριστοτέλει ἐνυπάρχοντος Ἀσκληπιάδου, τοῦ γόνου τῆς παλαιᾶς ἰατρικῆς οἰκογενείας, τοῦ *ἐμπειρικοῦ*, καὶ τοῦ *Πλατωνικοῦ*, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος. Ἡ διάκρισις αὕτη δύναται μέχρι σημείου τινὸς νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἐμπειρίαν καὶ παρατήρησιν τῶν ἐπὶ μέρους, συνάμα δὲ καὶ πόθος ὀξὺς πρὸς τὴν σύνθεσιν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐνίοτε ἐπιπολαίαν καὶ ἀνεπαρκῆ παρατήρησιν. Ἡ ἐκ τῶν

Digitized by Google

προτέρων σύλληψις συγκρούεται διαρκῶς παρ' Ἀριστοτέλει μὲ τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ἐὰν ὅμως ἐξετάσωμεν βαθύτερον, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη ἐν πολλοῖς τυγχάνει ἀνεπαρκής, σφαλερὰ δὲ ἐν ἄλλοις: διότι ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἀφίνει ἀμνημόνευτον τὴν ἄμεσον τῶν παλαιοτέρων σοφιστῶν ἐπίδρασιν, ἀφ' ἑτέρου ἐξαίρει ὑπερβολικὰ τὴν ἐλαχίστην ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἔσχεν ὁ Πλάτων ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Θαυμαστὸν δὲ εἶναι πράγματι πῶς ὁ Ἀριστοτέλης, ζήσας ἐπὶ εἰκοσαετίαν παρὰ τὸν ποιητὴν φιλόσοφον, καθ' ἡμέραν ἐρχόμενος μετ' αὐτοῦ εἰς ἐπαφὴν καὶ ἀκούων τὴν λαμπράν του διδασκαλίαν, κατ' οὐδὲν βαθύτερον, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, μετήλλαξε τὴν φύσιν αὐτοῦ. Πρέπει νὰ ἦτο πολὺ δύσπλαστος ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ διὰ νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ περισσότερον ἀπὸ τὸν τόσῳ μακρὸν συγχρωτισμὸν μετὰ τοῦ ἀττικοῦ του διδασκάλου.

Εὐκολώτερον θὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸν χαρακτῆρα τῆς φιλοσοφίας του, ἂν θεωρήσωμεν τὸν Ἀριστοτέλη ὡς τὸν τελευταῖον ἐκπρόσωπον τῆς παλαιᾶς φυσικῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων συγκερασμένης διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν. Παρ' ἐκείνοις, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει, παρατηρεῖται ἡ διαρκὴς αὐτὴ πάλη μεταξὺ τοῦ *μεταφυσικοῦ* πνεύματος καὶ τοῦ *ἐμπειρικοῦ*· καὶ ἐκεῖνοι ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ ἐφ' ὅσον δὲν πλανῶνται ὑπὸ τῆς μεταφυσικῆς των διαθέσεως, προσπαθοῦν νὰ στηρίξουν ἢ νὰ *δικαιολογήσουν* τὴν κοσμολογίαν των διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν γνώσεων. Ἀλλὰ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους βλέπει τις προσέτι σαφῶς, ὅτι οἱ σοφισταὶ ἔχουν διδάξει καὶ ἡ διδασκαλία των ἔχει ριζώσει.

Ἐκ τῶν δύο τύπων τοῦ κατ' Ἀριστοτέλη τελείου ἀνθρώπου, τοὺς ὁποίους ἀνελύσαμεν, ὁ πρῶτος εἶναι καθαρῶς *σοφιστικός*· ὁ ἕτερος ὑπενθυμίζει τὴν παλαιὰν τῶν Ἰώνων *θεωρίαν*. Ἡ ἠθικὴ ὅλη τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι βασισμένη οὐχὶ ἐπί τινος ἀπολύτου ἀρχῆς, ἀλλὰ ἐπὶ βάσεως ἐμπειρικῆς καὶ ἔτι πλέον ἐπὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν σοφιστῶν. Διαρκῶς συμφωνεῖ πρὸς τὸν *Γοργίαν* καὶ διαφωνεῖ πρὸς τὸν *Πλάτωνα*. Προκειμένου περὶ τῆς ρητορικῆς αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν προαναφερομένῳ χωρίῳ λέγει ὅτι ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν διδαγμάτων τῶν προγενεστέρων. Τέλος διὰ τὰ Τοπικὰ ὡς ἑξῆς ἐκφράζεται ὁ Gomperz: «ἂν τὸ ἔργον τοῦτο μᾶς εἶχε περιέλθει ἀνωνύμως καὶ χωρὶς τὴν σφραγῖδα τῆς ἀριστοτελικῆς ὁρολογίας, μὲ πόσην αὐστηρότητα θὰ ἐκρίναμεν τὸν συγγραφέα του... Πόσον ἀθῶα φαίνεται ἡ ὅλως γενικὴ συμβουλὴ τοῦ Πρωταγόρου *τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν* πρὸ τοῦ σωροῦ τῶν μέσων πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ πλήρους διαλεκτικῶν ὅπλων ὁπλοστασίου τούτου.»

Ὁ Ἀριστοτέλης πιστεύει ὅτι «πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει», ὅτι «μανθάνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἥδιστον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως». Πρὸς δικαιολογίαν τῶν ἀνακριβειῶν του φέρει τὸν λόγον ὅτι «διψεῖ φιλοσοφίας». Τοῦτο εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀριστοτελικῆς ἀντινομίας. Ὁ πόθος αὐτὸς τῆς γνώσεως, τὸν ὁποῖον προβάλλει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τοὺς πέριξ ἀνθρώπους, τίνος γνώσεως εἶναι πόθος; Τῶν ἐπὶ μέρους, ὅπως θὰ συνῆγέ τις ἀπὸ τὸ πρῶτον χωρίον, ἢ τῶν καθόλου, ὅπως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ τελευταίου; (βλ. καὶ ἀνωτ.) Ἐνταῦθα ἄλλωστε ἀνευρίσκομεν τὸ ἀδύνατον σημεῖον πάσης ἐμπειρικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας· εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὅμως ἐμφανίζεται ἀκόμη ἐναργέστερον, διότι ἡ πειθαρχία τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶχε καταλάβει τὸν νοῦν τοῦ παλαιοῦ Ἕλληνος τόσον ὅσον καταλαμβάνει τὸν νοῦν τοῦ συγχρόνου ἐπιστήμονος ἢ καὶ τοῦ συγχρόνου φιλοσόφου. Οὕτω μᾶς κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν ἀποδέχεται συχνὰ ἀνεξελέγκτους τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας λαμβάνει, ἐνῷ ἐξ ἴσου θαυμάζομεν τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀπορρίπτει τὰς γνώμας παλαιοτέρων φιλοσόφων καὶ ἐπιστημόνων. Τὸ *ἀδύνατον* ὡς ἐπιχείρημα συχνὰ ἀπαντᾷ παρ' Ἀριστοτέλει, εἴτε μὴ δικαιολογούμενον, εἴτε ἀποδεικνυόμενον διὰ τοῦ ζητουμένου. Τέλος, τελευταία δυσχέρεια παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει εἶναι ὅτι οἱ ὅροι του δὲν εἶναι πάντοτε ἀποκρυσταλλωμένοι, ἐπικρατεῖ δὲ ποιά τις ἀσάφεια εἰς τὴν ἔκφρασιν, ὀφειλομένη καὶ εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεθέσαμεν καὶ εἰς τὸ εἶδος τῶν σωζομένων ἔργων του καὶ λίαν πιθανῶς εἰς τὴν πολυγραφίαν του καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτοῦ. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀδυναμία του ἔχει κοινὴν τὴν ἀφορμὴν μὲ τὴν μεγίστην τῶν ἀρετῶν του. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποτελεῖ, ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, ἀληθῆ ἐγκυκλοπαιδείαν τῆς τότε γνώσεως· οὐδεμία τάξις ἐπιστημῶν ἀφῆκεν αὐτὸν ἀδιάφορον, πλείστων δὲ ὅσων ἐπιστημῶν ἐγένετο ὁ ἱδρυτής. Ἡ λογική, ἡ ἱστορικὴ μέθοδος, καὶ πλεῖσται ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμαι, ὅλον δηλαδὴ τὸ πλαίσιον τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ πολλαὶ ἐπὶ μέρους μορφαὶ αὐτῆς ὀφείλονται εἰς ἐκεῖνον. Εἶναι ὄντως θαυμαστὴ ἡ ἔκτασις τῶν ἐρευνῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅσον καὶ τὸ ποιὸν αὐτῶν· οὐδεὶς οὔτε πρὸ αὐτοῦ οὔτε κατόπιν δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ ἐκεῖνον.

Λέγεται ὅτι ὁ Πλάτων ὠνόμασεν αὐτὸν *ἀναγνώστην*, δηλαδὴ μελετηρόν· ἂν ἐξαντλήσωμεν πᾶσαν τὴν ἀγαθὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κακήν, θὰ πιστεύσωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος ὁ ὁποῖος τοῦ ἁρμόζει.

Ἀριστοτέλης, ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων φυσικῶν· ἂν εἶχεν ἀκμάσει πρὸ τοῦ Πλάτωνος θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ θαυμαστότερος ἐκπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἀριστοτέλης, ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης· ἡ τελικὴ περὶ αὐτοῦ γνώμη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γνώμης ἣν ἕκαστος ἔχει περὶ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.

Ἂν ὅμως εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ κρίνῃ τις περὶ τῆς ἀξίας ἑνὸς φιλοσοφήματος ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἔσχεν ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους, ἀναμφιβόλως ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ὁ *μέγιστος τῶν φιλοσόφων* τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ὀρθῶς ἐλέχθη περὶ τῆς φιλοσοφίας του, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἕως σήμερον ἔπαυσε διδασκομένη. Τὴν ἐπίδρασιν ὅμως τοῦ Ἀριστοτέλους ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν ἱστορικῶς εἰς δύο περιόδους. Οἱ ἄμεσοι διάδοχοί του, ἡ *περιπατητικὴ* σχολή, καὶ πάντες οἱ *περιπατητικοὶ* τῆς ἀρχαιότητος, παρέλαβον ἀπὸ ἐκεῖνον ἰδίως μίαν μέθοδον, ἕνα σύστημα ἐργασίας καὶ οὐχὶ ἀκίνητόν τι περιεχόμενον διδασκαλίας: τὴν ἱστορικὴν καὶ ἀναλυτικὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν εἶχε καθιερώσει ὁ Ἀριστοτέλης, ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διὰ τῶν μεγάλων συλλογῶν τὰς ὁποίας συνεκέντρωνε αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ οἱ μαθηταί του.

Βραδύτερον, τὸ πλῆθος τῶν σχολίων τὰ ὁποῖα ἀπῄτει ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, λόγοι ἄλλοι ἐν οἷς προέχουν ἴσως οἱ οἰκονομικοί, ἔτρεψαν τὸν περίπατον πρὸς ὅλως ἀντίθετον κατεύθυνσιν: ἡ πρωτότυπος ἐργασία, τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους παύουν τελείως καὶ παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὴν μελέτην τοῦ περιεχομένου τῆς ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας, γινομένην ἐνίοτε μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας καὶ πολυμαθείας, ὡς π. χ. παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἀφροδισιεῖ, παρὰ Σιμπλικίῳ, Φιλοπόνῳ κ. ἄ.

Ἡ μελέτη τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ, παρὰ τὴν πλατωνικὴν ἀντίδρασιν, ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος. Ἐν τῇ Δύσει, ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς παρακμῆς μέχρι τοῦ ΙΒ' περίπου αἰῶνος, ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι γνωστὸς μόνον ὡς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ὀργάνου. Εἶτα αἱ συριακαὶ καὶ ἀραβικαὶ μεταφράσεις τὸν ἀποδίδουν καὶ πάλιν εἰς τὴν δυτικὴν διανόησιν, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἡ Ἐκκλησία, κυρία τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς σκέψεως, διετέθη δυσμενῶς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν του. Μετὰ σειρὰν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, γίνεται τέλος ὁ *ἀριστοτελισμός*, χάρις ἰδίᾳ εἰς τὸν Θωμᾶν τὸν Ἀκινᾶτον, ἡ ἐπίσημος φιλοσοφία τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ αἰῶνας.

Ἡ κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὅμως ἀντίδρασις, ἥτις ἐλάνθανε κατὰ τὸν μεσαίωνα, λαμβάνει ἤδη μορφὴν διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ *Λουθήρου*, καὶ καθ' ὅλου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ *Πέτρος Ράμος*, ὁ πολὺς ἀντίμαχος τοῦ Ἀριστοτέλους, γίνεται πρόδρομος τῆς τελικῆς ἐπιθέσεως τοῦ τε *Βάκωνος* καὶ τοῦ *Καρτεσίου* κατὰ τοῦ ἀριστοτελισμοῦ.

Ἀλλ' ἐνῷ ἐφαίνετο ὁριστικῶς δύων ὁ ἀστὴρ τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας, ὁ *Λεϊβνίτιος*, χαρακτὴρ λίαν συγγενὴς πρὸς τὸν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναδεικνύει αὐτὸν καὶ πάλιν, ἔκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσε μελετώμενος ὁ Ἀριστοτέλης μέχρις ἰδίᾳ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁπότε αἱ μεγάλαι ἐκδόσεις του καὶ μεταφράσεις ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἔγιναν ἀφορμὴ νέων καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον λεπτομερειακῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας του. Ἐπίσης, ἂν καὶ ἐμμέσως, ἡ ἀναγέννησις τῶν σχολαστικῶν σπουδῶν καὶ ὁ *Νεο-θωμαϊσμός*, εἶναι ἄλλη ἀφορμὴ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ ἐπιμόνου ἐνασχολήσεως περὶ τὰ ἀριστοτελικά.

Καὶ αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ εὐθεῖα ὁδὸς ἡ ὁποία συνδέει τὸν ἀρχαῖον φιλόσοφον μὲ τοὺς σημερινοὺς χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔμμεσος ἐπίδρασις τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν ὑπῆρξε μικρά. Οὕτως αἱ κύριαι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῆς φθινούσης ἀρχαιότητος, ἰδίᾳ δὲ οἱ Στωϊκοὶ καὶ οἱ Νεοπλατωνικοί, πολλὰ ἐκαρπώθησαν ἐκ τῆς διδασκαλίας του. Ἐπίσης σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασίς του ἐπὶ τῶν ἀλχημιστῶν, οἵτινες καθ' ὅλους τοὺς μέσους χρόνους, στηριζόμενοι ἐπὶ ψευδεπιγράφων ἔργων του, ἐθεώρουν αὐτὸν ἕνα ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἀλχημείας.

Παρ' ἡμῖν, ἡ ὅλη φιλοσοφικὴ κίνησις τοῦ Βυζαντίου περιορίζεται εἰς ἀγῶνα μεταξὺ πλατωνιζόντων καὶ ἀριστοτελιζόντων. Ὁ Ἀριστοτέλης μελετᾶται, σχολιάζεται, παραφράζεται μὲ ἐνδιαφέρον, ὑπομονὴν καὶ ἀγάπην. Ἡ κατάλυσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ κράτους δὲν ἀνέκοψε τὴν μελέτην ταύτην, τοὐναντίον μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐπεφάνησαν ἄνδρες ὁποῖοι ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς καὶ ἄλλοι, μάλιστα συμβαλόμενοι εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — *Ἱστορία τῶν χειρογράφων καὶ διαίρεσις τῶν ἔργων*.—Περιπετειώδης μᾶς παραδίδεται ἡ ἱστορία τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατόν του. Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (Σύλλας) καὶ ἰδίᾳ τὸν *Στράβωνα* (XIII, 1, 54), οὗτινος ἡ μαρτυρία δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ παντελῶς ἀναξιόπιστος, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἀριστοτέλους, περιέχουσαν καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, ἐκληρονόμησεν ὁ *Θεόφραστος*. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου περιῆλθεν ἡ βιβλιοθήκη εἰς τὸν μαθητήν του *Νηλέα* (περὶ αὐτοῦ ἔχομεν καὶ νῦν ρητὴν τὴν βεβαίωσιν ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ Θεοφράστου), ὅστις τὴν μετέφερεν εἰς Σκῆψιν, τὴν πατρίδα του. Ἐκεῖ οἱ διάδοχοί του, *ἰδιῶται ἄνθρωποι*, παρημέλησαν τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἐν τέλει ἀπέκρυψαν ἐντὸς ὑπογείου λάκκου, ὅπου ταῦτα ἐκακοπάθησαν ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν σκωλήκων. Τέλος τὰ χειρόγραφα ἐπωλήθησαν εἰς τὸν *Ἀπελλικῶνα* τὸν Τήιον, ὅστις τὰ ἐξέδωκε. Ἡ ἔκδοσίς του ὅμως ἔγεμε σφαλμάτων, ὅπου ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν χειρογράφων εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ συμπληρώσῃ τὸ κείμενον. Δευτέρα ἔκδοσις ἐγένετο μετὰ πεντήκοντα περίπου ἔτη, ὅτε ὁ Σύλλας καταλαβὼν τὰς Ἀθήνας παρέλαβε τοῦ Ἀπελλικῶνος τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὴν ἔπεμψεν εἰς Ρώμην (86 π. Χ). Ἐκεῖ ἐπεξειργάσθη ἐκ νέου τὰ χειρόγραφα ὁ γραμματικὸς *Τυραννίων*, καὶ ἐξέδωκε κατατάξας *Ἀνδρόνικος ὁ Ρόδιος*, περὶ τὸ 50 π. Χ. *(Πλούταρχος)*. Τμῆμα τῆς ἐκδόσεως ταύτης φαίνεται ὅτι μᾶς ἔχει παραδοθῆ μέχρι τοῦ νῦν, διότι ὁ ἰδικός του κατάλογος, οὗτινος λείψανα μόνον διεσώθησαν, περιλαμβάνει τὴν καταγραφὴν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, καθὼς ἔχομεν ταῦτα, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν βιβλίων κτλ.

Πρὶν ἐκφέρωμεν κρίσιν περὶ τῶν ἀνωτέρω, καλὸν εἶναι νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν μέρει ἤδη ὑπὸ τοῦ ἰδίου, διαιροῦνται εἰς *ἐκδεδομένους* ἢ *ἐξωτερικοὺς λόγους*, τοὺς ὁποίους ὀρθὸν εἶναι νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τοὺς διαλόγους του, καὶ εἰς *ἀκροατικοὺς* ἢ *ἀκροαματικά*, τὰ ὁποῖα ἦσαν σύνταξις τῶν διδασκομένων μαθημάτων. Ἀμφότεραι αἱ τάξεις αὗται τῶν συγγραμμάτων ἀπετέλουν τὰ *συνταγματικὰ συγγράμματα*, τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται πρὸς τὰ ὑπομνηματικὰ τοιαῦτα, περιλαμβάνοντα ἁπλῶς σημειώσεις προσωπικὰς τοῦ Ἀριστοτέλους. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐκδεδομένων λόγων δὲν πρόκειται, καθὼς καὶ οἱ ἴδιοι ἱστορικοὶ μᾶς πληροφοροῦν· οὔτε κυρίως περὶ τῶν ὑπομνηματικῶν, τὰ ὁποῖα μικρὸν ἐνδιαφέρον παρουσίαζον διὰ τοὺς παλαιοὺς μελετητάς. Τὸ ζήτημα τίθεται ἰδίως προκειμένου περὶ τῶν ἀκροαματικῶν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ αἰῶνας τὰ ἔργα ταῦτα δὲν ἐκυκλοφόρουν, ἀφοῦ πλεῖσται ὅσαι μαρτυρίαι καὶ παραπομπαὶ εἰς αὐτὰ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἦσαν γνωστὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἀντιθέτως ἡ ἀθλία κατάστασις τῶν πλείστων ἐκ τῶν παραδεδομένων ἔργων μᾶς ὠθεῖ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὴν τελευταίαν ἐπεξεργασίαν δὲν ἔχουν λάβει οὔτε κἂν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους μαθητὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρώπους ἔχοντας ἀπολέσει τὴν ἀριστοτελικὴν παράδοσιν· πιθανὴν λύσιν σημειοῦμεν τὴν ἑξῆς: «Ἀκροαματικὰ» ὑπῆρχον εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους τμηματικῶς καὶ ἐκυκλοφόρουν βραδύτερον καὶ ἐκτὸς τῆς σχολῆς· αἱ γενόμεναι ὅμως συνολικαὶ ἐκδόσεις ἐβασίσθησαν πράγματι ἐπὶ τῶν κατεστραμμένων ἀριστοτελικῶν χειρογράφων, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ καὶ τὴν κακὴν των σύνθεσιν καὶ τὰς διπλᾶς συντάξεις τὰς ὁποίας ἐμφανίζουν ἐνιαχοῦ.

Χειρόγραφα.—Τὰ νῦν ὑπάρχοντα χειρόγραφα ἀνήκουν κυρίως εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα (Παρισινός, Λαυρεντιανὸς κώδικες). Τοῦ «Ὀργάνου» ἔχομεν χειρόγραφα τοῦ Ι' αἰῶνος, ὁ δὲ Πάπυρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα.

Πηγαί.— Τὰς πλείστας τῶν πηγῶν περὶ Ἀριστοτέλους ἀναφέρομεν ἐν τῇ χρησιμοποιήσει. Τοὺς παλαιοὺς βίους τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς καὶ τὰς ἀναγραφὰς τῶν ἔργων ἐξέδωκεν ὁ *Rose* μετὰ τῶν Ἀποσπασμάτων, εἰς τὴν βιβλιοθήκην Teubner (βλ. καὶ κατωτ. τὰ περὶ Zeller)

Ἐκδόσεις.—*Γενικαί:* Πρώτη ἔκδοσις τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἡ τῶν *Ἄλδων*, 6 τόμοι εἰς φυλ. 1495—98· ἐλλείπει ἡ ρητορική, ἡ ποιητικὴ καὶ τὸ δεύτερον τῶν οἰκονομικῶν. Σπουδαιοτάτη πασῶν ἡ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου (1831—1870)· οἱ δύο πρῶτοι τόμοι (1831) περιλαβάνουσι τὸ κείμενον ἐκδ. ὑπὸ *Bekker*· ὁ τρίτος, παλαιὰς λατινικὰς μεταφράσεις· ὁ τέταρτος, Ἕλληνας σχολιαστὰς ἐκδ. *Brandis* (βλ. κατωτ.)· τὸν δὲ πέμπτον, ἀποτελεῖ ὁ σπουδαιότατος index Aristotelicus, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ *Bonitz*, ἀπαραίτητος διὰ τὴν μελέτην τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ οἱ κατάλογοι καὶ τὰ ἀποσπάσματα ὑπὸ *Rose* (ὧν πληρεστέρα ἔκδοσις, ἡ παρὰ Teubner). Σήμερον αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη γίνονται πάντοτε εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Bekker* (τῆς ὁποίας ἡ σελίδωσις σημειοῦται ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων) ὡς ἑξῆς: ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλοῖ τὴν σελίδα, τὰ στοιχεῖα *α* ἢ *β* τὴν στήλην, ὁ δὲ δεύτερος ἀριθμὸς τὸν στίχον. Σπανίως χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ ἔκδοσις Didot τ. I III, κείμενον καὶ μετάφρασις, τ. IV ἀποσπάσματα, τ. V λατινικὸς κατὰ τὸ πλεῖστον

Digitized by Google

index, λίαν χρήσιμος, ὑπὸ Bussemaker. Προχειρότεραι μερικαὶ ἐκδόσεις εἶναι σήμερον αἱ τοῦ οἴκου Teubner, παρ' οὗ ἐξεδόθησαν σχεδὸν ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. *Εἰδικαί:* Ὄργανον ὑπὸ *Waitz* τ. 2 Λειψία 1844—1846. Μετὰ τὰ Φυσικά, ὑπὸ *Ross*, τόμοι 2, Ὀξφόρδη 1924 Περὶ ψυχῆς, ἔκδ. *Rodier* τόμοι 2, Παρίσιοι 1900. Ἠθικὰ Νικομάχεια ὑπὸ *Burnet*, Λονδῖνον 1900. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ *Κοραῆς* ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τῷ 1821 καὶ 1822 τὰ Πολιτικὰ καὶ τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια. Περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

Βοηθήματα: — Οἱ σχολιασταὶ καὶ ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχουσιν ἐκδοθῆ εἰς 23 τόμους ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου (1882 κ. ἑξ.). Τούτων οἱ πλεῖστοι εἶναι ἀπαραίτητοι βοηθοὶ τόσον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅσον καὶ εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ (*Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς, Σιμπλίκιος, Φιλόπονος, Δαβὶδ κ. τ. λ.*)

Μνημειώδης ἔχει μείνει ἡ παρὰ τῷ *Zeller* συλλογὴ στοιχείων σχετικῶν μὲ τὸν Ἀριστοτέλη. Ἡ ἐργασία τοῦ *Gomperz* (τρίτος τόμος τῶν Gr. Denker) εἶναι ἐνδιαφέρουσα, ἀλλ' αὐθαίρετος ἐν πολλοῖς.—*Geyser;* die Erkenntnistheorie des Aristoteles. Münster 1917.—*Goedeckemeyer;* Aristoteles' praktische Philosophie. Leipzig 1922.—*Hamelin*; Le système d' Aristote. Paris 1920.—*Jaeger;* Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung. Berlin 1923.—*Mansion;* Introduction à la physique aristotelicienne. Louvain-Paris 1913.—*Mayer;* Die Syllogistik des Aristoteles. Tübingen 1896—1900.—*Piat;* Aristote, Paris 1903.—*Ravaisson;* Essai sur la Metaphysique d' Aristote. Paris 1838-1846.—*Ross;* Aristotle. London 1923.—*Svoboda;* L' esthétique d'Aristote. Bruno 1927.

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἐργασιῶν περὶ Ἀριστοτέλους, τῶν ὑπὸ Ἑλλήνων γραφεισῶν, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰς τοῦ *Α. Ἀνδρεάδου*, τοῦ *Ν. Βέη*, τοῦ *Στ. Δραγούμη*, τοῦ *Ι. Καλιτσουνάκι*, τοῦ *Σ. Λάμπρου*, τοῦ *Ι. Ὀλυμπίου*, τοῦ *Ι. Πανταζῆ*, τοῦ *Ν. Γ. Πολίτου*, τοῦ *Α. Σακελλαρίου* καὶ τοῦ *Π. Φωτιάδου*. Περὶ τῆς εἰκονογραφίας τοῦ Ἀριστοτέλους, βλ. *Studniczka;* das Bildnis des Aristoteles Leipzig 1909. Εἰδικὴν βιβλιογραφίαν περὶ Ἀριστοτέλους ἔχει ἐκδόσει, λιθόγραφον, ὁ *Schwab;* Bibliographie d'Aristote. Paris. 1896. Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

— **Ἀριστοτέλης.** Πλὴν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ἀναφέρονται ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα: —1) Ὁ κατόπιν ὀνομασθεὶς *Βάττος*, θεμελιωτὴς τῆς Κυρήνης (*Πίνδ.* Π. 5, 117). —2) Εἷς ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων (*Ξενοφ.* Ἑλλην. 2,2,18). —3) Μαθητὴς τοῦ σωκρατικοῦ Αἰσχίνου, ὁ ἐπονομαζόμενος *Μῦθος* (*Διογ. Λαέρτ.* 2, 7, n. 7, 5, 1, n. 14) —4) Ἔγγονος τοῦ Σταγιρίτου, υἱὸς τοῦ Χρυσίππου (*Σέξτ. Ἐμπειρ.*). —5) Περιώνυμος ναυπηγός. —6) Φιλόσοφος ἐκ Κυρήνης ἐπὶ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (*Διογ. Λαέρτ.* 2, 11, n. 2, 5, 1, n. 14).—7) Ἀργεῖος, φίλος τοῦ *Ἀράτου*. Ἐν ἔτει 223 π. Χ. ἤγειρε τοὺς Ἀργείους εἰς ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ Κλεομένους, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐγκαταλιπὼν τὴν ἄμυναν τοῦ Ἰσθμοῦ.—8) Ῥήτωρ καὶ πολιτικός. Ἐπὶ Διογένους Λαερτίου ἐσώζοντο τριάκοντα πέντε δικανικοὶ λόγοι του.—9) Ἱστορικὸς ἐκ Χαλκίδος, γράψας περὶ Εὐβοίας (*Ἁρποκρ*).—Καὶ ἄλλοι ἀσημότεροι. Α. Δ.

Ἀριστοτέλης (Aristoteles) [*Ἀστρονομ.*]. Κρατὴρ τῆς Σελήνης, κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Εὐδόξου καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς «θαλάσσης τοῦ Παγετοῦ». Αἱ κατὰ προσέγγισιν σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς: μῆκος 12° Δ καὶ πλάτος +50°. Ὁ κρατὴρ οὗτος ἔχει διάμετρον 80 χμ. περίπου καὶ ὕψος περὶ τὰ 3.800 μ., πέριξ δὲ αὐτοῦ διακρίνονται διατεταγμένοι ἀκτινοειδῶς διάφοροι μικροὶ κρατῆρες (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

ἀριστοτελία (ἡ) (Aristotelia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλυριδῶν*. Ταῦτα εἶναι θάμνοι καὶ ἰθαγενῆ τῆς Τασμανίας, τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ τῆς Χιλῆς. Γνωστὰ τέσσαρα εἴδη, ὧν κοινότερον *ἀριστοτελία ἡ μάκκειος* (Aristotelia maqui), καλλιεργουμένη ἐν Εὐρώπῃ εἰς τὰ ἀνθοκήπια ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Εἶναι θάμνος μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα, ᾠοειδῆ καὶ λεπτῶς ὀδοντωτὰ κατὰ τὴν περιφέρειάν των. Τὰ ἄνθη εἶναι λευκὰ ἢ ὑποκίτρινα, εἶναι διατεταγμένα κυματοειδῶς καὶ ἀναφαίνονται εἰς τὰν μασχάλας τῶν φύλλων. Οἱ καρποί της εἶναι μικραὶ δρύπαι μελανοῦ ἢ ἰώδους χρώματος καὶ ἔχουσι γλυκεῖαν γεῦσιν. Ἐξ αὐτῶν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Χιλῆς παράγουσιν εἶδος οἰνοπνευματώδους ποτοῦ. Δ. Ν. Π.

—**ἀριστοτελίας** *φλοιὸς* (cortex Aristoteliae) [*Φαρμακολ.*]. Εἶναι ὁ φλοιὸς τοῦ φυτοῦ Aristotelia maqui. Ὁ φλοιὸς τούτου, λόγῳ τῆς περιεκτικότητος αὐτοῦ εἰς ταννίνην, ἀναγράφεται εἰς τὴν θεραπευτικὴν τῶν χωρῶν εἰς ἃς τὸ φυτὸν φύεται ὡς στυπτικὸν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, τὰ δὲ σπέρματα αὐτοῦ παραγγέλλονται ὡς ἀντιπυρετικόν. Κ. Γ. Μ.

ἀριστοτελίζω· ἀκολουθῶ ἢ μιμοῦμαι τὸν Ἀριστοτέλη || ὑπεραμύνομαι τοῦ *Ἀριστοτελισμοῦ* || συλλογίζομαι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς σχολῆς του.

Ἀριστοτελικοί. Οὕτως ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν νεωτέρων οἱ ὀπαδοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Ἀριστοτέλους. Κυριώτεροι τούτων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι: *Θεόφραστος* ὁ Λέσβιος, *Εὔδημος* ὁ Ῥόδιος, *Ἀριστόξενος* ὁ Ταραντῖνος, *Δικαίαρχος* ὁ Μεσσήνιος, *Φανίας, Κλέαρχος, Καλλισθένης, Λέων* ὁ Βυζάντιος, *Μένων, Δημήτριος* ὁ Φαληρεύς, *Δοῦρις, Χαμαιλέων, Πραξιφάνης, Στράτων* ὁ Λαμψακηνός, *Λύκων, Ἀρίστων, Κριτόλαος, Διόδωρος* ὁ Τύριος, *Εὐμνεύς, Ἱερώνυμος* ὁ Ῥόδιος, *Πρύτανις, Φορμίων, Ἕρμιππος, Σάτυρος, Σωτίων, Ἀντισθένης*. Κατὰ τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους *Ἀνδρόνικος* ὁ Ῥόδιος, *Βόηθος* ὁ Σιδώνιος, *Ξέναρχος, Στασέας* ὁ Νεαπολίτης, *Ἀρίστων, Κράτιππος* ὁ Περγαμηνός, *Νικόλαος* ὁ Δαμασκηνός, *Κικέρων, Οὐάρρων, Κ. Σέξτιος, Σωτίων, Κέλσος, Κορνήλιος, Παπίριος Φαβιανός, Λ. Κρασσίτης* ὁ Ταραντῖνος. Ἐν τοῖς μ. Χ. χρόνοις Ἀλέξανδρος ὁ *Αἰγιεύς, Σωτίων, Ἀχαϊκός, Ἀσπάσιος, Ἄδραστος, Ἑρμῖνος, Ἀριστοκλῆς* ὁ Μεσσήνιος, *Σωσιγένης* ὁ μαθηματικός, *Ἀλέξανδρος* ὁ Ἀφροδισιεύς, *Ὀλυμπιόδωρος*.

Ἀριστοτελικοὶ ἦσαν ἐξ ἄλλου οἱ *Ἄραβες μονοθεϊσταὶ καὶ φυσιοκρατικοί*, ὁ *Ἀλκίντης, Ἀλφαράβη, Ἴμπν Σινάλ, Ἀβικέννας, Ἀλγαζέλης, Ἀβεμπάος (Ἴμπν Μπάντζα), Ἀβερρόης, Ἀβουβέκρ*, καὶ ὁ Ἰουδαῖος *Μαϊμωνίδης*.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα σπουδαιότεροι Ἀριστοτελικοὶ εἶναι *Ἀλβέρτος ὁ μέγας, Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης* καὶ καθόλου οἱ *σχολαστικοὶ* (βλ. καὶ λ. Ἀριστοτέλης, περιπατητικοὶ καὶ σχολαστικοί).

ἀριστοτελικός, —*ή*, —*όν*· ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ἀριστοτέλειος.—Ἐπίρρ. *ἀριστοτελικῶς*.

— **ἀριστοτελικαὶ** *ἑνότητες*. Αὗται καλοῦνται καὶ *κανόνες τῶν τριῶν ἑνοτήτων* τῆς δραματικῆς οἰκονομίας: τῆς ἑνότητος δηλαδὴ τοῦ *χρόνου*, τῆς ἑνότητος τῆς *πράξεως* καὶ τῆς ἑνότητος τοῦ *τόπου*. Κατὰ τοὺς κανόνας αὐτούς, τὸ δρᾶμα δέον ν' ἀρχίζῃ καὶ νὰ τελειώνῃ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας (24 ὡρῶν), ν' ἀποτελῆται ἀπὸ μίαν καὶ μόνον πρᾶξιν σπουδαίαν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσαν, καὶ ἡ πρᾶξις νὰ ἐκτυλίσσηται ἐν τῷ αὐτῷ πάντοτε τόπῳ.

Οἱ τρεῖς ἀνωτέρω κανόνες ἀποτελοῦσι τὴν *θεωρίαν τῶν τριῶν ἑνοτήτων*, αἵτινες καλοῦνται μέχρι τῆς σήμερον *ἀριστοτελικαὶ ἑνότητες*, καίτοι ὁ Ἀριστοτέλης μόνον διὰ τὴν ἑνότητα τῆς πράξεως ἐπιμένει ἐν τῇ Ποιητικῇ του, οὐδὲν λέγων περὶ τῆς τοῦ τόπου ἑνότητος καὶ ἅπαξ μόνον ὁμιλῶν περὶ τῆς τοῦ χρόνου τοιαύτης: «ἡ μὲν γὰρ (ἡ τραγῳδία) ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν», προσπαθεῖ δηλαδὴ νὰ ἐξελίσσηται ἐν μιᾷ περιόδῳ ἡλίου (ἐντὸς δηλ. εἴκοσι τεσσάρων ὡρῶν) ἢ ὀλίγον τι νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ μέτρον τοῦτο (Ποιητ. Ε). Οἱ νεώτεροι, ἐν τούτοις, κριτικοί, ἄνευ πολλοῦ κόπου ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐμνημόνευσε τῆς ἑνότητος τοῦ τόπου, διότι τὴν ἐθεώρει ἀναγκαίαν καὶ αὐτονοουμένην (*Aubignac*, La Pratique du Théâtre, II, 6· πρβλ. *J. Lemaître:* Quomodo Cornelius noster Aristotelis poeticam sit interpretatus), ἤτοι κατὰ τὸν συλλογισμὸν αὐτόν, αἱ ἄλλαι δύο ἑνότητες, ἃς ἐμνημόνευσε, δὲν ἦσαν ἀναγκαῖαι!

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δέον νὰ σημειωθῇ καλῶς εἶναι, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης οὐδέποτε ἐθέσπισεν ἰδίους κανόνας περὶ τῆς δραματικῆς οἰκονομίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων νὰ γράφωνται τὰ δράματα, ἀλλ' ἐξ ὅσων ἀπὸ σκηνῆς εἶδεν ἢ κατ' ἰδίαν ἐμελέτησεν, ἐξήγαγε τὴν περὶ δραματικῆς οἰκονομίας θεωρίαν του καὶ εἶπε: «Ἰδοὺ πῶς ἔγραφον οἱ μεγάλοι δραματικοί μας, καὶ οὕτω γράφοντες, ἔγραφον καλῶς». Διὰ τοῦτο, καὶ ὅταν εἶδεν, ὅτι δὲν ἔδιδον καὶ πολὺ μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος *τρεῖς ἑνότητας* καὶ συχνάκις τὰς παρέβαινον, ἠδιαφόρησε σχεδὸν δι' αὐτάς, ἀπαξιώσας μάλιστα, ὡς ἐλέχθη, νὰ κάμῃ κἂν λόγον διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ τόπου, ἣν καὶ ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς Εὐμενίδας του καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὸν Αἴαντά του παρέβησαν. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξαν καὶ διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ χρόνου. Εἰς τὸν *Ἀγαμέμνονα* τοῦ Αἰσχύλου λ. χ. ἡ Κλυταιμνήστρα, ἅμα τῇ εἰσόδῳ της ἐν τῇ σκηνῇ, ἀναγγέλλει εἰς τὸν χορόν, ὅτι «τὴν νύχτα ποὔχει αὐτὸ τὸ φῶς γεννήσει» (στ. 279), τὴν περασμένην δηλαδὴ νύκτα, ἐκυριεύθη ἡ Τροία ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ τῆς τὸ ἀνήγγειλεν ὁ σύζυγός της διὰ πυρῶν, καθ' ἣν ὑπόσχεσιν τῆς εἶχε δώσει, ἀναχωρῶν ἐξ Ἑλλάδος. Ἀλλὰ μόλις ὁ χορὸς λαμβάνει καιρὸν νὰ ἐκφράσῃ τὴν χαράν του καὶ ἰδοὺ ὁ Ἀγαμέμνων, ὅστις πρὸ ὀλίγων μόλις ὡρῶν ἐτηλεγράφει ἐκ Τροίας, διασχίζων τὸ μεταξὺ αὐτῆς καὶ Μυκηνῶν διάστημα ἐντὸς ἐλαχίστων ὡρῶν, φθάνει μεταξὺ τῶν ὑπηκόων του! Ἄλλην παράβασιν τοῦ αὐτοῦ κανόνος συναντῶμεν εἰς τὰς *Τραχινίας* τοῦ Σοφοκλέους. Ὁ ποιητής, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀποστάσεις. μεταφέρει ἐντὸς ἐλαχίστων ὡρῶν καὶ *κατ' ἐπανάληψιν* καὶ τὸν Ὕλλον καὶ τὸν Λίχαν καὶ τὸν Ἡρακλῆ ἀπὸ τὴν Τραχῖνα εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ τἀνάπαλιν. (Πῶς δικαιολογοῦν τὰς ἀνωτέρω παραβάσεις τινὲς τῶν νεωτέρων, βλ. *Μαθήματα ἱστορίας τοῦ ἀρχ. ἑλλ. θεάτρου* ὑπὸ *Ν. Λάσκαρη* σελ. 25—32.)

Ἄλλοι ἐπίσης ἐκ τῶν νεωτέρων, δραματικοὶ καὶ κριτικοί, προσεπάθησαν νὰ θεσπίσουν ὡς ἀπαραιτήτους κανόνας τὰς *ἀριστοτελικὰς ἑνότητας*, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ben Johnson καὶ ὁ Sidney ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Tirso de Molina καὶ ὁ Servantés ἐν Ἰσπανίᾳ, ὁ Trissino ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ Scaliger, ὁ Chapelain καὶ ὁ Boileau ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐν τῇ «Ποιητικῇ» του ξηρότατα διετύπωσε τὴν θεωρίαν του ὡς ἑξῆς:

Qu'en un lieu, qu'en un jour,
un seul fait accompli,
Tienne jusqu'à la fin
le théâtre rempli.

Τὴν θεωρίαν τῶν τριῶν ἑνοτήτων ἐπολέμησαν ἀποτελεσματικῶς ὡς παρακωλύουσαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς δραματικῆς τέχνης, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀφ' ἑνὸς ὁ Λέσσιγκ ἐν τῇ *Ἀμβουργείῳ δραματουργίᾳ* του, ἀφ' ἑτέρου ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ δράματος αὐτοῦ «Κρόμβελ». Ν. Ι. ΛΑΙΚΑΡΗΣ

ἀριστοτελισμὸς [*Φιλοσ.*]. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὑποδηλοῦται ἡ ἀριστοτελικὴ σχολή. Τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου, ἀποτελοῦντα γενικήν, οὕτως εἰπεῖν, ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ περιέχοντα διδασκαλίαν ἥτις ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας ἐτροφοδότησε τὴν σκεπτομένην ἀνθρωπότητα, ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν πολεμίων του. Ἀλλ' ἡ ὀρθόδοξος φιλοσοφικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν διετηρήθη ἀναλλοίωτος. Οἱ συνεχίσαντες ἀμεσώτερον ταύτην *ἀριστοτελικοὶ* ἤγαγον πέραν τοῦ δέοντος τὴν ἐμπειρικὴν τάσιν τοῦ διδασκάλου, ὑποκαταστήσαντες βαθμηδὸν τὴν φυσικὴν εἰς τὴν μεταφυσικήν. Κατόπιν ὁ *ἀριστοτελισμός*, ἀφοῦ ἐπεδόθη ἰδιαιτέρως εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀπὸ τοῦ Α' μέχρι τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος. ἐστράφη περὶ τὴν Λογικὴν καὶ τὴν Θεολογίαν (βλ. καὶ λ. Ἀριστοτέλης: *Χαρακτηρισμὸς καὶ ἐπίδρασις*).

ἀριστοτεχνία (ἡ)· ἡ ἔξοχος τεχνουργία, τέχνη, ἐργασία.

ἀριστοτέχνημα (τό)· ἔργον ἀρίστης τέχνης, ἀριστούργημα: «ἀριστοτέχνημα μουσικῆς,—ζωγραφικῆς, — ῥητορικῆς, — συγγραφικῆς».

ἀριστοτέχνης (ὁ)· ὁ τεχνίτης ἀρίστων ἔργων: «ἀριστοτέχνης ζωγράφος,—μουσικός,—συγγραφεύς».

ἀριστοτεχνικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνήκων εἰς ἀριστοτέχνην, ὁ ἀρίστης τέχνης: «ἀριστοτεχνικὸς λόγος,—ἔργον, ἐπιχείρημα κττ.».—Ἐπίρρ. *ἀριστοτεχνικῶς*.

Ἀριστότιλε (Aristotile), *Ἀλμπέρτι*, ἐπονομαζόμενος *Ροντόλφο Φιοραβάντι*. Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων γεννηθεὶς τῷ 1415 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1485. Μετακληθεὶς ὑπὸ τῆς Σοφίας Παλαιολόγου εἰς Μόσχαν, ὅταν ἀνῆλθεν αὕτη εἰς τὸν ῥωσικὸν θρόνον, διεκόσμησε διὰ πλείστων οἰκοδομῶν τὸ Κρεμλῖνον καὶ ᾠκοδόμησε τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀναλήψεως. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν οἰκοδομῶν τούτων ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ἐνδόσας εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Θ. Β.

Ἀριστότιμος. Υἱὸς Δαμαγέτου, τύραννος ἐν Ἤλιδι (*Παυσ.* 5,5,1,6,14,11).

ἀριστοτυπία (Aristotypie) [*Γρ. Τέχν.*]. Οὕτω καλεῖται ἡ τύπωσις τῆς φωτογραφικῆς εἰκόνος ἐπὶ χάρτου ἀριστοτυπικοῦ (βλ. λ.). Κ. Γ. Μ.

ἀριστοτυπικὸς χάρτης (Aristopapier Aristotype) [*Φωτογρ.*]. Οὕτω καλεῖται εἶδός τι φωτογραφικοῦ χάρτου ἐκ τῶν ἐμφανοτυπικῶν. Ὁ χάρτης οὗτος φέρει στρῶμα φωτοπαθὲς ἐκ χλωριαργυρούχου ζελατίνης.

Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ ἐπιχρίεται κατάλληλος φωτογραφικὸς χάρτης ὑπὸ γαλακτώματος, λεπτῶς κατανενεμημένου ἐν ζελατίνῃ χλωριούχου ἀργύρου, εἰς ὃ προστίθεται καὶ μικρὰ περίσσεια κιτρικοῦ ἀργύρου καὶ ὀλίγον ἐλεύθερον κιτρικὸν ὀξὺ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς φωτοπαθείας τοῦ χάρτου, ὡς ἐκ τούτου δὲ λέγεται καὶ *κιτρικὸς χάρτης* (papier au citrate). Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀριστοτυπικῶν χαρτῶν ἀπαιτοῦν ἰσχυρὰν τύπωσιν τῆς εἰκόνος τοῦ φωτοτύπου. Κ. Γ. Μ.

ἀριστούργημα (τό)· ἔργον ἄριστον, ἄλλως ἀριστοτέχνημα (βλ. λ).

ἀριστουργηματικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τὰ ἀριστουργήματα: «ἔργον ἀριστουργηματικόν».—Ἐπίρρ. *ἀριστουργηματικῶς*.

ἀριστοφάνειος, —*α*, —*ον*· ὁ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ ἀνήκων εἰς τὸν Ἀριστοφάνην: «ἀριστοφάνειος στίχος».

Digitized by Google

— **ἀριστοφάνειον** *μέτρον [Μετρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν εἰς τὸν ἀναπαιστικὸν καταληκτικὸν τετράμετρον. Τοῦ μέτρου τούτου συνισταμένου ἐξ ἀκαταλήκτου καὶ καταληκτικοῦ διμέτρου ὁ Ἀριστοτέλης ἐποιήσατο μεγάλην χρῆσιν εἰς τὰς κωμῳδίας του. Κατὰ τὸν Ἡφαιστίωνα (κεφ. Η΄) ὁ κωμικὸς Ἐπίχαρμος εἶχε συνθέσει δύο ὅλας κωμῳδίας εἰς τὸ μέτρον τοῦτο.

Ἀριστοφάνης. Ὁ διασημότερος τῶν κωμῳδιοποιῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Υἱὸς Φιλίππου καὶ Τηνοδώρας ἐκ τοῦ δήμου Κυδαθηναίων καὶ ἐκ τῆς Ποντιονίδος φυλῆς, Ἀθηναῖος τὸ γένος. Ἐγεννήθη τῷ 453 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν ὑπερεξηκοντούτης, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐπαίχθη τὸ τελευταῖον ἔργον του ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀραρότα. Ἀφῆκε τρεῖς υἱούς: τὸν Φίλιππον, Νικόστρατον καὶ Ἀραρόταν. Περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐν γένει, ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Ὄχι μόνον διότι δὲν σώζονται ἔργα τῶν ἀνταγωνιστῶν του, ἀλλὰ βεβαίως, διότι καὶ ὁ βίος του ὑπῆρξε πρότυπον ἠθικῆς καὶ σεμνότητος, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ λοιδωρήσωσιν αὐτὸν οἱ ἀντίπαλοί του, ὡς ἔπραττεν οὗτος δι' ἐκείνους. Ἄλλως τε ἐκ τῶν σωζομένων κατὰ τοῦ ὅλου ἔργου του σκωμμάτων, ἓν μόνον ἀφορᾷ ψόγον κατ' αὐτοῦ, ὡς χρησιμοποιοῦντος τὴν γλωσσικὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ ἀνταγωνιστής του ποιητὴς *Κρατῖνος* χλευάζων τὸν Ἀριστοφάνην ἔγραψε περί τινος, ὅτι εἶναι ὑπολεπτολόγος, γνωμιδιώτης, Εὐριπιδαριστοφανίζων.

Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἀνταπαντῶν εἶπε:

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ (τοῦ Εὐριπίδου) τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ
τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἧττον ἢ 'κεῖνος ποιῶ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν περὶ τοῦ βίου του ἐπεισοδίων, ἓν μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλές, ὅτι μετέβη ἐν ἔτει 430 π. Χ. μετὰ τῶν γονέων του εἰς Αἴγιναν καὶ ἔλαβεν ὡς ἰδιοκτησίαν του ἕνα κλῆρον κατὰ τὴν γενομένην ἐν 87ῃ Ὀλυμπιάδι κατακληρούχησιν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διέτριβε τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν Αἰγίνῃ, ἴσως καὶ ἐκεῖ συγγράφων τὰς κωμῳδίας του. Δὲν δύναται ἄλλως καὶ νὰ ἑρμηνευθῇ ὁ ἐν τῇ «παραβάσει» τῶν Ἀχαρνέων (στίχ. 563) κομπορρήμων ἀστεϊσμὸς τοῦ Ἀριστοφάνους, καθ' ὃν οἱ Λακεδαιμόνιοι διεξεδίκουν τὴν Αἴγιναν, διὰ νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸν ποιητὴν αὐτῶν:

διὰ ταῦθ' ὑμᾶς Λακεδαιμόνιοι τὴν εἰρήνην προκαλοῦνται
καὶ τὴν Αἴγιναν ἀπαιτοῦσιν· καὶ τῆς νήσου μὲν ἐκείνης
οὐ φροντίζουσ' ἀλλ' ἵνα τοῦτον τὸν ποιητὴν ἀφέλωνται.

Ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνους.— Ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε κατ' ἄλλους μὲν 54, κατ' ἄλλους 44 καὶ κατὰ τρίτον τινὰ 43 κωμῳδίας. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι περιεσώθησαν τίτλοι μὲν κωμῳδιῶν αὐτοῦ 37, ἐν οἷς καὶ ὁ διπλοῦς τίτλος «Πλοῦτος» διὰ μίαν κωμῳδίαν του, παιχθεῖσαν ἐν ἔτει 408 καὶ ἣν πολλοὶ ἐκλαμβάνουσιν ὡς τὴν περισωθεῖσαν κωμῳδίαν του Πλοῦτος, διδαχθεῖσαν ἐν ἔτει 388.

Ἡ κωμῳδία του αὕτη εἶναι καὶ ἡ τελευταία διὰ τοῦ ἰδίου Ἀριστοφάνους ἐμφανισθεῖσα ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων. Τὰς δύο τελευταίας, κατὰ χρόνον συγγραφῆς, κωμῳδίας του, «Κώκαλον» καὶ «Αἰολοσίωνα» ἐδίδαξε διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀραρότα, ἀλλ' οὐδετέρα αὐτῶν περιεσώθη. Αἱ περισωθεῖσαι κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους ἀνέρχονται εἰς ἕνδεκα καὶ δύναται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς κωμῳδίας πολιτικάς, κοινωνικὰς καὶ φιλολογικάς. Πολιτικαὶ κωμῳδίαι εἶναι τέσσαρες: α΄) Ἀχαρνῆς διδαχθεῖσα ἐν ἔτει 425· β΄) Ἱππῆς ἐν ἔτει 425 γ΄) Εἰρήνη ἐν ἔτει 421 καὶ δ΄) Λυσιστράτη ἐν ἔτει 412. Αἱ περισωθεῖσαι κοινωνικαὶ κωμῳδίαι του εἶναι ἐπίσης τέσσαρες: α΄) Αἱ Νεφέλαι διδαχθεῖσα ἐν ἔτει 423· β΄) οἱ Σφῆκες, ἐν ἔτει 423· γ΄) αἱ Ἐκκλησιάζουσαι, ἐν ἔτει 393 καὶ δ΄) Πλοῦτος, ἐν ἔτει 388. Αἱ τρεῖς ὑπολειπόμεναι, ἐκ τῶν σωζομένων, κωμῳδίαι εἶναι αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον φιλολογικαὶ τὴν θέσιν καὶ ἐπαίχθησαν κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη: α΄) Ὄρνιθες, ἔτος 414· β΄) Θεσμοφοριάζουσαι, ἔτος 411 καὶ γ΄) Βάτραχοι ἔτος 405.

Τὸ γεγονός, ὅτι ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοφάνους περιεσώθη τόσῳ μέγας ἀριθμὸς ἔναντι ἔργων ἄλλων κωμῳδιοποιῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀποδεικνύει καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Διότι εὐνόητον ἀποβαίνει, ὅτι ἔργα διασωθέντα ἐπὶ τόσους αἰῶνας καὶ δὴ κωμῳδίαι, ὧν ἡ ἐξαφάνισις, ἐν ὡρισμένῃ περιόδῳ τοῦ χριστιανικοῦ βίου, εἶχε προσλάβει χαρακτῆρα φανατικῆς προσπαθείας, ἔπρεπε καὶ ἐπιμελῶς νὰ ἀποκρύπτωνται καὶ ἰδίᾳ νὰ κυκλοφορῶσιν εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιγράφων. Ἀμφοτέρων τῶν εὐνοϊκῶν τούτων συνθηκῶν ἔτυχον αἱ κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ Κιντιλιανός, γράφων, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῆς λάμψεως τοῦ ὀνόματός του, διὰ τοῦ κάλλους τῶν ἔργων του, ἐξηφάνισε τὴν δόξαν ὅλων τῶν ὁμοτέχνων του, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, κηρύσσων ὅτι ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του εὑρίσκετο πάντοτε ἓν ἔργον τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀποτελοῦσιν ἀψευδεῖς μάρτυρας τῆς ἀκριβείας τῆς ἄνω παρατηρήσεως. Ὁ Ἀριστοφάνης, ἄλλως τε, ὁ μόνος ἐπιζήσας μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ποιητής, παρέχει καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ὅλης ἐξελίξεως τῆς λεγομένης «Ἀρχαίας Κωμῳδίας» πρὸς τὴν κληθεῖσαν «Μέσην Κωμῳδίαν», τῆς ὁποίας ἀριστοτέχνης μὲν δημιουργὸς ἀνεδείχθη ὁ *Μένανδρος*, ἀλλ' ἀρχικὸς ταύτης ρυθμιστὴς ὑπῆρξε καὶ πάλιν ὁ Ἀριστοφάνης.

Τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὸν μέγαν Ἀθηναῖον ποιητὴν κωμῳδιῶν ὑπῆρξεν, ὅτι ἐνεφανίσθη νεώτερος παντὸς ἄλλου κομίζων ἔργα πρὸς διδασκαλίαν. Ἄγων τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔδωκε πρὸς δύο φίλους του ποιητάς, τὸν Φιλωνίδην καὶ Καλλίστρατον, οὐχὶ δὲ μόνον χοροδιδασκάλους (βλ. χοροδιδάσκαλος) καὶ ὑποκριτάς, ὡς σχολιασταί τινες τοῦ Ἀριστοφάνους ἰσχυρίζονται, τὰς πρώτας τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ. Ἔδωκε δὲ τὰς κωμῳδίας αὐτοῦ εἰς ἄλλους, καθ' ὅσον ὁ ἴδιος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐμφανισθῇ ὡς κωμικὸς ποιητὴς καὶ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τὰ μέσα ἅτινα ἦσαν ἡ νόμιμος, ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἐνίσχυσις πρὸς διδασκαλίαν κωμῳδίας. Διότι ἔθος κατισχῦσαν ὡς νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὴν πρὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους δημοσίαν ἐμφάνισίν τινος ὡς κωμῳδιοποιοῦ. Τοῦτο δὲ διότι ἐνεῖχε μεγάλην πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν σπουδαιότητα τὸ ἔργον τοῦ κωμῳδιογράφου, παρέχον τὸ δικαίωμα δημοσίου ἐλέγχου ἐπὶ παντὸς ἐκτρόπου, ἔν τε τῷ πολιτικῷ, τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ὁ *Πλατώνιος* ἐν τῷ «Περὶ διαφορᾶς κωμῳδιῶν» γράφει: «Τῆς ἰσηγορίας οὖν ὑπαρχούσης ἄδειαν οἱ τὰς κωμῳδίας συγγράφοντες εἶχον τοῦ σκώπτειν καὶ στρατηγοὺς καὶ δικαστὰς τοὺς κακῶς δικάζοντας καὶ τῶν πολιτῶν τινας ἢ φιλαργύρους ἢ συζῶντας ἀσελγείᾳ. Ὁ γὰρ δῆμος τὸν φόβον ἐξῄρει τῶν κωμῳδούντων, φιλοτίμως τῶν τοὺς τοιούτους βλασφημιούντων ἀκούων». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, εἷς ὤν, νεώτατον ὄντα, δὲν θὰ παρεῖχεν ὁ Ἄρχων τὰ μέσα τῆς παραστάσεως τῶν ἔργων του, ἔδωκε τὰ τρία πρῶτα ἐξ αὐτῶν, πρὸς διδασκαλίαν, εἰς τοὺς φίλους του Φιλωνίδην καὶ Καλλίστρατον. Ἐκ τῶν τριῶν πρώτων κωμῳδιῶν του ἀπωλέσθησαν οἱ «Δαιταλῆς» καὶ οἱ «Βαβυλώνιοι», περιεσώθησαν δὲ οἱ «Ἀχαρνῆς». Ὁ Ἀριστοφάνης ὑπαινιττόμενος τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν πρώτων ἔργων του, λέγει εἰς μὲν τοὺς «Σφῆκας» (στίχ. 119) ὅτι ἔγραφε:

Τὰ μὲν οὐ φανερῶς, ἀλλ' ἐπικουρῶν, κρύβδην, ἑτέροισι ποιηταῖς
Εἰς ἀλλοτρίαν γαστέρα ἐνδὺς κωμῳδικὰ πολλὰ χέασθαι.

Εἰς δὲ τὰς «Νεφέλας», παραστατικώτερον ἐν τῇ παραβάσει (στίχ. 529) λέγει:

Κἀγὼ παρθένος γὰρ ἔτ' ἦ κοὐκ ἐξῆν πώ μοι τεκεῖν
ἐξέθηκα. Παῖς δ' ἑτέρα τις λαβοῦσα ἀνείλετο.
Ὑμεῖς δ' ἐξεθρέψατε γενναίως κἀπαιδεύσατε.

Ἐκ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἀφοῦ μόνον τριακονταετὴς ἠδύνατο ὁ κωμῳδιοποιὸς νὰ ἐμφανισθῇ ἀξιῶν διδασκαλίαν τῶν ἔργων του, κακῶς χρονολογεῖται ἡ γέννησις τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν ἔτει 452. Καθ' ὅσον διδαχθέντων τῶν Ἱππέων, ἐν ἔτει 525, δηλαδὴ ἓν ἔτος μετὰ τὴν παράστασιν τῶν Ἀχαρνέων, θὰ ἔπρεπε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐμφανίσεως Ἀθηναίου πολίτου, ὡς ποιητοῦ κωμῳδιῶν ἔπρεπε νὰ συμπίπτῃ μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 28ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὅλως ἀπίθανον, καθ' ὅσον τὰ καθ' ἡλικίαν ὅρια τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις καθωρίζοντο διὰ τοῦ 20οῦ, τοῦ 25ου, καὶ τοῦ 30οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν πολιτῶν. Ἑπομένως τὸ πρῶτον ἔργον του «Δαιταλῆς» ἔδωκεν ὁ Ἀριστοφάνης εἰκοσιπενταετὴς εἰς τὸν Φιλωνίδην, ὅστις τὸ ἐνεφάνισεν ὑπὸ τὸ ἴδιόν του ὄνομα ἐν ἔτει 527 π. Χ.

Αἱ πρῶται κωμῳδίαι.— Ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει γίνεται εὐρυτέρα ἀνάλυσις ἑνὸς ἑκάστου τῶν σωζομένων ἔργων τοῦ Ἀριστοφάνους. Προκειμένου ὅμως διὰ τὰς ἀπολεσθείσας δύο πρώτας τῶν κωμῳδιῶν του, εἶναι χρησιμωτάτη ἡ ἀνάλυσίς των ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ, ὄχι μόνον διότι λίαν σύντομος ἀποβαίνει, ἀλλ' ἰδιαίτατα ἐπειδὴ εὐθὺς ἀμέσως καθοδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς κατευθύνσεως ἣν ἐχάραξεν ὁ μέγας ποιητὴς διὰ τὴν περαιτέρω ἐργασίαν του. «Οἱ Δαιταλῆς» (ἀπὸ τοῦ ρήματος δαιταλόω —ῶ, τουτέστιν οἱ «Συμποσιασταί» — ἢ ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον οἱ «Γλεντζέδες») ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς κωμῳδίας. Οὗτοι ἀφοῦ παρεκάθισαν εἰς συμπόσιον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡρακλέους, οὗτινος ἐπανηγύριζον τὰς ἑορτὰς δι' εὐωχιῶν ἀναλόγων πρὸς τὴν φήμην τοῦ ἀδηφάγου θεοῦ, ἦλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖ συνάπτεται ἀγὼν τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νεωτεριζούσης ἀγωγῆς τῶν νέων. Ἡ μία εἶναι ἡ σώφρων καὶ κοσμία. Ἡ ἑτέρα διεφθαρμένη, ἀσυνείδητος καὶ ἀκόλαστος. Τὴν παλαιὰν ἀγωγὴν ἀντιπροσωπεύει ὁ νεανίας *Σώφρων*. Τὴν νεωτέραν ἐκπροσωπεῖ ὁ ὁμήλικός των *Καταπύγων*. Ὅπως, δηλονότι, ἐν ταῖς «Νεφέλαις», ἀργότερον, οὕτω εἰς τοὺς «Δαιταλῆς», καταδικάζει ὁ Ἀριστοφάνης τὸ κρατοῦν τότε σύστημα παιδεύσεως τῶν νέων. Ὁ Καταπύγων εἶναι ἐχθρὸς πάσης ἐκ τοῦ παρελθόντος ἠθικῆς παραδόσεως. Εἶναι περιφρονητὴς τοῦ κρατοῦντος πρότερον συστήματος τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων, προσκολληθεὶς εἰς τὰ διδάγματα τῆς σοφιστείας τῆς ποιούσης τὸν ἥσσονα κρείττω λόγον (βλ. λ. σοφιστής). Μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ σοφιστοῦ Θρασυμάχου, ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ βίου τοῦ τεθέντος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀδολέσχου καὶ ἀκολάστου νεότητος Ἀλκιβιάδου. Ταῦτα μόνον συνάγονται ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων τῆς κωμῳδίας οἱ «Δαιταλῆς», ὡς καὶ ἔκ τινων μεταγενεστέρων ὑπαινιγμῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ ὑπόθεσις, ἄλλως τε, τοῦ ἔργου ἢ μᾶλλον ἡ ἐν τῇ ὅλῃ ὑποθέσει ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο συστημάτων τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τῶν νέων, εὕρηται, ὡς εἴρηται, ἐν ταῖς «Νεφέλαις», καθόλου μέν, εἰδικώτερον δ' ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ Δικαίου καὶ Ἀδίκου Λόγου.

Τὸ δεύτερον ἔργον τοῦ Ἀριστοφάνους, οἱ «Βαβυλώνιοι», ἐδιδάχθη τὸ ἐπιὸν ἔτος 426 π. Χ. Τὴν διδασκαλίαν των ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Καλλίστρατον, ὅστις ἐδίδαξε τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ἔτος καὶ τοὺς «Ἀχαρνῆς». Ὀρθῶς ἄρα παρετηρήθη, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε τὰ πολιτικά του ἔργα διὰ τοῦ Καλλιστράτου καὶ τὰ κοινωνικὰ διὰ τοῦ Φιλωνίδου. Οἱ «Βαβυλώνιοι» ἐδημιούργησαν εὐθὺς ἀμέσως θόρυβον καὶ ἀνησυχίαν εἰς τοὺς δημοκόπους. Ὁ δημαγωγὸς Κλέων κατήγγειλεν ἀμέσως τὸν χοροδιδάσκαλον Καλλίστρατον, ὡς διακωμῳδήσαντα τὴν πόλιν καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς ἐνώπιον ξένων. Ἡ ὑπόθεσις τῶν Βαβυλωνίων, εἶναι ἡ ἑξῆς: Γνωστὸν τυγχάνει ἐκ μαρτυριῶν πολλῶν συγγραφέων, ὅτι ἐν ταῖς Ἀθήναις ὑπῆρξαν δοῦλοι Βαβυλώνιοι στιγματίαι, οὗτοι δ' εἰργάζοντο εἰς τοὺς μυλῶνας. Μέγαν ἀριθμὸν μυλώνων εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ δημαγωγὸς Εὐκράτης, ὅστις δὲν ὑπῆρξεν ἄλλο τι εἰμὴ ὄργανον τοῦ Κλέωνος, καθ' οὗ καὶ στρέφεται κυρίως τὸ δρᾶμα. Περὶ τῶν Βαβυλωνίων δούλων γράφει ὁ γραμματικός, ὅτι «κατεπλήττετό τις τὴν ὄψιν αὐτῶν». Τοιοῦτοι λοιπὸν Βαβυλώνιοι συγκροτοῦσι τὸν χορὸν τῆς κωμῳδίας. Παραλαβὼν τούτους ὁ Κλέων τοὺς ἐπιδεικνύει ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, ὡς ἐλθόντας ἐκ Βαβυλῶνος ἥτις ἐστασίασε κατὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, πολλὰ δὲ καὶ θαυμάσια ὑποσχομένους. Ὡς δὲ συνέβη μὲ τοὺς «Δαιταλῆς», ὧν τὸ θέμα ἐπανελήφθη ἐν ταῖς «Νεφέλαις», οὕτω προκειμένου καὶ περὶ τῶν ψευδοπρέσβεων, οὓς παρουσίαζον εἰς τὸν δῆμον οἱ δημαγωγοί, γίνεται ἐπανάληψις εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς». Οἱ Βαβυλώνιοι ἔρχονται ὡς δῆθεν ἐκπεμφθέντες εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως. Διότι ὄντως οἱ δημοκόποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ εἰσπηδήσαντες, ἰδίᾳ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, ἐχρησιμοποίουν ἢ ψευδῆ μηνύματα τοῦ Μεγάλου Βασιλέως ἢ χρησμοὺς ἐπιτηδείων διατυπουμένους καὶ ἑρμηνευομένους κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, τοῦτο δ' ἵνα παραπείθωσιν ἑκάστοτε τὸν εὔπειστον δῆμον, πρὸς θεραπείαν ἰδίων συμφερόντων συνδεομένων πρὸς ὠφελήματα ἐκ τῆς κρατούσης ἐμπολέμου καταστάσεως. Εἶναι λίαν φυσικὸν κωμῳδία τοιαύτης ὑφῆς νὰ ἐξεγείρῃ τὴν μῆνιν τῶν δημοκόπων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ μεσουρανοῦντος τότε Κλέωνος. Οὗτος ἐπωφελούμενος τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ ἔργον ἐδιδάχθη κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια, ὁπότε εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον οἱ σύμμαχοι καὶ ξένοι πολλοί, κατηγόρησαν αὐτοὺς ὡς διαφημήσαντας ἐνώπιον ξένων τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς»—λέγει ὁ πρωταγωνιστής, ὅστις ἦτο ὁ Καλλίστρατος πάλιν (ὀρθῶς ἄρα ἐλέχθη, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης τὰ μὲν φιλολογικά του ἔργα ἐδίδασκε διὰ τοῦ Φιλωνίδου καὶ τὰς πολιτικὰς κωμῳδίας του διὰ τοῦ Καλλιστράτου) τὰ ἑξῆς:

Αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ὑπὸ Κλέωνος ἅπαθον
ἐπίσταμαι διὰ τὴν πέρυσι κωμῳδίαν
εἰσελκύσας γάρ μ' εἰς τὸ βουλευτήριον
διέβαλλε καὶ ψευδῆ κατεγλώττιζέ μου.

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω στίχων, ὁ Καλλίστρατος ἐξέφυγεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν πεντακοσίων τὴν καταδίκην. Ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἐνομίσθη ἴσως, ὅτι ὁ Κλέων, θέλων νὰ φιμώσῃ, ὁπωσδήποτε, τοὺς σκώπτοντας καὶ βλασφημοῦντας αὐτὸν ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐπέδωκε καὶ κατὰ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὃν ἐγνώριζε πλέον ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τὸν πραγματικὸν ποιητὴν τῆς κωμῳδίας, «γραφὴν ξενίας», τουτέστιν ὅτι ξένος ὢν ἀντεποιεῖτο δικαιώματα Ἀθηναίου πολίτου. Διότι περὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐλέγετο, ὡς ἀναφέρει ὁ βιογράφος αὐτοῦ, ὁ ἰσχυριζόμενος τὴν περὶ «γραφῆς ξενίας» δίκην, ὅτι ἦτο Ρόδιος ἀπὸ Λίνδου, «οἱ δ' Αἰγινήτην στοχαζόμενοι ἐκ τοῦ πλείστου χρόνου τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι αὐτόθι». Ἀλλ' ὁ αὐτὸς βιογράφος ἀναφέρει τοὺς παρατιθεμένους στίχους τῶν Ἀχαρνέων, ὡς ἀφορῶντας εἰς τὸν Ἀριστοφάνην, ἐνῷ ἀναφέρονται ἀναμφισβητήτως εἰς τὸν διωχθέντα πρωταγωνιστὴν τῆς κωμῳδίας Καλλίστρατον. **Δὲν γίνεται ἄλλως τε ἐν αὐτοῖς**

Digitized by Google

μνεία περὶ «γραφῆς ξενίας». Τοὐναντίον ἐν στίχῳ 501 τῆς αὐτῆς κωμῳδίας ῥητῶς ἀναφέρεται ὁ λόγος δι' ὃν ἐδιώχθη καὶ ὅστις εἶναι ὁ ὑφ' ἡμῶν σημειούμενος :

'Εγὼ δὲ λέξω δεινὰ μέν, δίκαια δὲ
Οὐ γάρ με νῦν διαβαλεῖ Κλέων, ὅτι
ξένων παρόντων, τὴν πόλιν κακῶς λέγω.
Αὐτοὶ γάρ ἐσμὲν οὑπὶ Ληναίῳ τ' ἀγὼν
κοὔπω ξένοι πάρεισιν· οὔτε γὰρ φόροι
ἥκουσιν οὔτε ἐκ τῶν πόλεων οἱ ξύμμαχοι
ἀλλ' ἐσμὲν αὐτοὶ νῦν γε περιεπτισμένοι...

Εἰς τὴν πλάνην ταύτην περιέπεσαν καὶ πάντες οἱ μεταγενέστεροι βιογράφοι καὶ σχολιασταὶ τοῦ 'Αριστοφάνους. Μάλιστα ὑπάρχουσιν οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ Κλέων ἤγειρε καὶ τρίτην κατὰ τοῦ 'Αριστοφάνους «γραφὴν ξενίας» μετὰ τὴν παράστασιν τῶν «Ἱππέων». 'Αλλὰ πάντα ταῦτα οὐδαμοῦ στηρίζονται. Οὐδ' ἦτο ἄλλως τε ἀνάγκη αὐτὸς οὗτος ὁ Κλέων νὰ ἐγείρῃ τὴν γραφὴν ξενίας κατὰ τοῦ τρομεροῦ κατηγόρου του, ἐφ' ὅσον τὸ δικαίωμα ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ πᾶς πολίτης, ὁ δὲ Κλέων, πανίσχυρος τότε, εἶχε πᾶσαν εὐχέρειαν νὰ ἀναθέσῃ τὸ ἔργον τῆς καταγγελίας εἰς ἕνα οἱονδήποτε ἐκ τῶν ἰσχυρῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν του. Ὁ θρῦλος, καθ' ὃν ὁ 'Αριστοφάνης ἦτο ξένος, προῆλθεν ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἀνακριβοῦς βεβαιώσεως τοῦ πρώτου βιογράφου του, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως περισωθέντων στίχων ποιητοῦ τινος παραπονουμένου διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἄλλου νικητοῦ ἐν θεατρικῷ ἀγῶνι, προτιμηθέντος τοῦ ἔργου ἐκείνου ἀντὶ ἰδικοῦ τού τινος. Οἱ περισωθέντες στίχοι ἔχουσιν οὕτω :

.... εὐθὺ γὰρ πρὸς ὑμᾶς τὸ πρῶτον ἀπολογήσομαι
ὅτι μαθόντες τοὺς ξένους μὲν λέγετε ποιητὰς σοφούς.

Οἱ στίχοι οὗτοι, ἄγνωστον διατί, ἀπεδόθησαν εἰς ἔργον τοῦ Εὐπόλιδος, συγχρόνου τοῦ 'Αριστοφάνους. Εἶναι πιθανὸν νὰ ὦσι νεώτεροι κατὰ πολὺ καὶ νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὴν ἐν 'Αθήναις κατὰ τὸ 367 π. Χ. βράβευσιν τῆς τραγῳδίας τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου: «Λύτρα Ἕκτορος», ἧς σῴζονται ἀποσπάσματά τινα. Οὐδὲ δύναται νὰ προβληθῇ ἡ ἀντίρρησις, ὅτι κυριαρχούσης τῆς μέσης πλέον, λεγομένης, κωμῳδίας, δὲν ἀπετέλει ἔθος ἡ διατύπωσις προλόγου ἢ παραβάσεως πρὸς διατύπωσιν προσωπικῆς γνώμης τοῦ ποιητοῦ. 'Αλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἰς τὸν Εὔπολιν ἀπεδίδοντο, θὰ ἀπέβαινεν αὐθαίρετος ἡ κρίσις περὶ ἀναφορᾶς αὐτῶν εἰς τὸν 'Αριστοφάνην, ὡς ἀντιποιούμενον δικαιώματα 'Αθηναίου πολίτου. Θὰ ἠδύνατο μᾶλλον νὰ ἐκληφθῇ ὡς παράπονον ὁμοτέχνου κρίνοντος, ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἐστερεῖτο τῆς ἀξιουμένης σοφῆς κρίσεως ἐπὶ τῶν καθ' ἡμέραν πραγμάτων, ἀφοῦ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου δὲν διέμενεν ἐν 'Αθήναις ἀλλ' ἐν Αἰγίνῃ.

Αἱ γνῶμαι τοῦ 'Αριστοφάνους. — Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ κωμῳδιῶν ἐν ταῖς δημοκρατουμέναις 'Αθήναις ἦτο ἄξιον μεγάλης προσοχῆς. Ὀρθῶς δ' ἐλέχθη, ὅτι μία ἀρχαία ἑλληνικὴ κωμῳδία δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς σύγχρονον ἐφημερίδα, περικλείουσαν τὴν σοβαρότητα ὀργάνου διαδόσεως πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν, ἀσκοῦσαν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς πολιτείας, ἀλλὰ διαθέτουσαν καὶ στῆλας σατίρας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ. Ἐφ' ὅσον δ' ὁ ποιητὴς εἶχε τὸ δικαίωμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς κωμῳδίας νὰ ἀγορεύῃ, ὡς θὰ ἔλεγέ τις, διὰ τοῦ πρωταγωνιστοῦ ἐπί τε τῶν δημοσίων καὶ κοινωνικῶν ὑποθέσεων, πράττων ὡς ἀπὸ βήματος ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ, μετερχόμενος εἰς ἐπίμετρον ἀνεξέλεγκτον ἐλευθερίαν λόγου, κατανοεῖ τις ὁποίαν ἐπίδρασιν ἤσκει ἐπὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ διὰ τῆς κωμῳδίας. Ἔργον τοσούτῳ λεπτὸν ἦτο φυσικὸν νὰ ἀσκῇ ὁ 'Αριστοφάνης. Ἀνὴρ φιλόπολις, ἔντιμος, ἀγαθὸς τὸ ἦθος, ἄψογος τὸν κοινωνικὸν βίον, εἶχε κατακτήσει, οὕτως εἰπεῖν, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχοντος. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν κωμῳδίαν του «'Αχαρνῆς», μεστὸς αὐτοπεποιθήσεως, καταφρονητὴς τῆς ἰσχύος καὶ τῶν ἀπειλῶν τοῦ πανισχύρου Κλέωνος, λέγει, ὅτι κωμῳδῶν πολλὰ θὰ διδάξῃ ἀγαθά, ὥστε νὰ εἶναι εὐδαίμονες οἱ 'Αθηναῖοι πολῖται :

Οὐ θωπεύων, οὐδ' ὑποτείνων μισθοὺς οὐδ' ἐξαπατύλλων
οὐδὲ πανουργῶν, οὐδὲ κατάρδων, ἀλλὰ τὰ βέλτιστα διδά-
πρὸς ταῦτα Κλέων καὶ παλαμάσθω [σκων
καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθω
τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ καὶ τὸ δίκαιον
ξύμμαχος ἔσται κοὐ μὴ ποθ' ἁλῶ
περὶ τὴν πόλιν ὢν ὥσπερ ἐκεῖνος
δειλὸς καὶ λακαταπύγων.

'Αλλ' ὁ 'Αριστοφάνης δὲν ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Κλέωνος, ἐπειδὴ ἐδιώχθησαν ὑπ' ἐκείνου αἱ πρῶται τῶν πολιτικῶν κωμῳδιῶν του. Ὑπῆρξε πολέμιος παντὸς δημοκόπου, λοιδορῶν τοὺς ἀνατροπεῖς τῆς τε πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως, τοὺς διαφθορεῖς τῶν πολιτῶν. Πρῶτος ἐξ αὐτῶν, προσωποποιῶν τὴν τότε ὑφισταμένην διαφθοράν, ἀλλὰ καὶ τὴν δημοκοπικὴν ἐπίδρασιν ἦτο ὁ Κλέων. Κατ' ἐκείνου ἑπομένως ὁ ὀξύτερος ἀλλὰ καὶ τραχύτερος ἀγών. 'Αλλὰ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πνεύματος δὲν ἦτο ὁ μόνος τῶν κωμῳδιογράφων, ὁ ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τοῦ Κλέωνος. Ἤδη μεταξὺ τῆς παραστάσεως τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν 'Αχαρνέων, ὁ Κλέων οὗτος ἐνεφανίζετο ἐν ἄλλῃ τινὶ ἀγνώστῳ παραμενούσῃ κωμῳδίᾳ, ὡσεὶ καταδικαζόμενος ἐπὶ δωροληψίᾳ εἰς πρόστιμον πέντε ταλάντων, ἡ δὲ κωμῳδία ἐκείνη ἐβραβεύθη προφανῶς. Ὁ ἄγνωστος κωμῳδιογράφος ἐνεφάνιζεν, ὡς δύναταί τις νὰ κρίνῃ, τὴν τάξιν τῶν Ἱππέων καταδικάζουσαν τὸν Κλέωνα, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ τάξεις δὲν ἐξέφευγον ἀπὸ τὸ ἀκαταγώνιστον θέλγητρον τοῦ δημεγέρτου. Ὁ 'Αριστοφάνης πανηγυρίζει εἰς τοὺς 'Αχαρνῆς τὸ ἐφεύρημα τοῦ ὁμοτέχνου του, ὡς πραγματικόν, λέγων:

'Εγῶδ' ἐφ' ᾧγε τὸ κέαρ ηὐφράνθην ἰδὼν
τοῖς πέντε ταλάντοις, οἷς Κλέων ἐξήμεσεν
ταῦθ' ὡς ἐγανώθην καὶ φιλῶ τοὺς Ἱππέας,
διὰ τοῦτο τοὔργον ἄξιον γὰρ Ἑλλάδι.

Ἐκ τῶν στίχων αὐτῶν πολλοὶ καὶ σοφοί, ξένοι τε καὶ ἡμέτεροι, συνήγαγον ὅτι ὄντως ὁ Κλέων εἶχε καταδικασθῇ πράγματι ἐπὶ δωροληψίᾳ. Τοιοῦτό τι οὐδέποτε συνέβη καὶ ἡ γνώμη των εἶναι πεπλανημένη.

Ὁ 'Αριστοφάνης ἐχόμενος τῆς παλαιᾶς παραδόσεως, ζῶν κατὰ τὴν τραγικὴν περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἔβλεπε γύρω αὐτοῦ κυριαρχοῦσαν τὴν δημοκοπίαν, ἄγουσαν δὲ τὰς 'Αθήνας καὶ σὺν αὐταῖς σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα πρὸς φθορὰν καὶ καταστροφήν. 'Ανίστατο ὡς κῆρυξ τῆς εἰρηνεύσεως, ἀναστηλωτὴς δὲ τῶν παλαιῶν ὡραίων ἠθῶν τῶν δημιουργησάντων τοὺς Μαραθωνομάχους. Ὡς ἐκ τούτου ἐμάχετο ταυτοχρόνως ἐναντίον τῶν διαστρεφόντων τὴν ἀλήθειαν πρὸς ἐπίτευξιν προσωπικῶν δικαίων καὶ ἀποπλάνησιν τῆς δικαιοσύνης. Οἱ διδάσκαλοι τῆς τέχνης τοῦ ποιεῖν τὸν «ἥττονα κρείσσω λόγον» ὑπῆρξαν δι' ἐκεῖνον ἴσης ἐπιδράσεως, ὡς οἱ δημοκόποι, φθοροποιοὶ τῆς πολιτείας τῶν 'Αθηναίων. Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του εὐγενὴς φανατισμὸς τοῦ ποιητοῦ, ἀποδεικνύει ἡ τόλμη αὐτοῦ ἀναβιβάσαντος ἐπὶ σκηνῆς τοὺς Ἱππῆς. Τὸ ἔργον εἶναι, ὡς γνωστὸν (βλ. Ἱππῆς), μεστὸν ὕβρεων, λοιδορίας καὶ κρίσεων καταδικαστικῶν τῆς πολιτικῆς μεθόδου τοῦ Κλέωνος. 'Ανεβίβασε δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς περίοδον ὑπερτάτης δόξης τοῦ δημοκόπου, μετὰ τὴν ὅλως τυχαίαν, βεβαίως, νίκην ἐν Σφακτηρίᾳ, ἀλλὰ δόξης ἐμπνεούσης καὶ τὸ δέος μέχρι τοσούτου, ὥστε νὰ μὴ εὑρίσκεται σκηνοποιὸς τολμῶν νὰ κατασκευάσῃ προσωπεῖον τοῦ Κλέωνος, οὐδὲ πρωταγωνιστὴς νὰ διδάξῃ τὸ ἔργον, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ ἴδιος νὰ ὑποδυθῇ τὸ πρόσωπον τοῦ τότε κυριάρχου ἐν 'Αθήναις. Ὄχι δὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε οὔτε τὸν Δῆμον νὰ χλευάσῃ, ἀποκαλέσας αὐτὸν γερόντιον ἠλίθιον καὶ ἀναποφάσιστον. Ἐν τῇ ὁρμῇ ἑπομένως τοῦ ἀμειλίκτου ἀγῶνος, ὃν διεξῆγεν ἐναντίον τῶν δημοκόπων καὶ ἐκ παραλλήλου τῶν σοφιστῶν, ὡς διδασκάλων τῆς ἐκλύτου νεότητος, οὐδὲν παρέλειψε πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του. Οὕτω μισῶν τοὺς θεωρουμένους εἰσηγητὰς τῆς νέας παιδεύσεως ἐν 'Αθήναις, φαίνεται νῦν, καὶ κατηγορήθη πολλάκις ἐπὶ τούτῳ, ὡς ἀδικήσας καὶ τὸν Σωκράτην. 'Αλλ' ὄχι μόνον τοῦτο. Ὑπῆρξαν ἀκόμη καὶ οἱ ἀποδίδοντες εἰς τὸν 'Αριστοφάνην τὴν ἠθικὴν αὐτουργίαν διὰ τὴν καταδίκην καὶ θανάτωσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου φιλοσόφου. Τοῦτο δ' ἐπειδὴ ὁ 'Αριστοφάνης ἐμφανίζει ἐν ταῖς «Νεφέλαις» τὴν σοφιστείαν ἐκπροσωπουμένην διὰ τῶν διδαγμάτων τοῦ Σωκράτους, ὃν ἔφερεν ἐπὶ σκηνῆς διδάσκοντα ἀνίερα, ἀνήθικα καὶ στρεβλωτικὰ ψυχῆς τε καὶ διανοίας διδάγματα.

'Αναφέρομεν στίχους τινὰς τῆς κωμῳδίας τῶν «Νεφελῶν» δι' ὧν φαίνεται ἡ κατὰ τοῦ Σωκράτους πολεμικὴ τοῦ 'Αριστοφάνους :

ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ

Ἔπειτ' ἀπὸ ταρροῦ τοὺς θεοὺς οὐ περιφρονεῖς
ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς γῆς, εἴπερ ;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

. . . . οὐ γὰρ ἄν ποτε
ἐξηῦρον ὀρθῶς τὰ μετέωρα πράγματα
εἰ μὴ κρεμάσας τὸ νόημα καὶ τὴν φροντίδα
λεπτὴν καταμίξας εἰς τὸν ὅμοιον ἀέρα.

. . . .

ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ

νόσος μ' ἐπέτριψεν ἱππικὴ δεινὴ φαγεῖν.
ἀλλὰ μὲ δίδαξον τὸν ἕτερον τοῖν σοῖν λόγοιν,
τὸν μηδὲν ἀποδιδόντα· μισθὸν δ' ὅντιν' ἂν
πράττῃ μ' ὀμοῦμαι σοι καταθήσειν τοὺς θεούς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

ποίους θεοὺς ὀμεῖ σύ ; πρῶτον γὰρ θεοὶ
ἡμῖν νόμισμ' οὐκ ἔστιν......

. . . .

καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν λέγει ὁ Σωκράτης.
...εὐφημεῖν χρὴ τὸν πρεσβύτην καὶ τῆς εὐχῆς ἐπακούειν.
ὦ δέσποτ ἄναξ ἀμέτρητ' Ἀήρ, ὃς ἔχει τὴν γῆν μετέωρον
λαμπρός τ' Αἰθὴρ σεμναί τε θεαὶ Νεφέλαι βροντησικέραυνοι
ἄρθητε, φάνητ' ὦ δέσποιναι, τῷ φροντιστῇ μετέωροι.

. . . .

Ἡ μομφὴ ὅμως κατὰ τοῦ 'Αριστοφάνους, ὡς συντελέσαντος εἰς τὴν δίωξιν τοῦ Σωκράτους, εἶναι ἐντελῶς ἄδικος. Ὁ ποιητὴς ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῆς ἀρετῆς ἐν παντὶ καὶ πρὸς συντήρησιν ὑπὲρ τῶν 'Αθηνῶν τῆς ὑπεροχῆς ἣν ἐκτήσατο ἡ πόλις μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, ἦτο φυσικὸν νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς πλημμυρήσαντας τότε τὰς 'Αθήνας σοφιστάς. 'Αλλ' ἀντὶ νὰ προσωποποιήσῃ τὴν τέχνην των ἐν τῇ μορφῇ ἑνὸς τῶν ἔξωθεν εἰσρευσάντων σοφιστῶν, εὗρε τὸν ἰδιόρρυθμον συμπολίτην αὐτοῦ, τότε μόλις ἀρχίζοντα τὸ ἔργον του. Εἶναι δὲ ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους, παρὰ τὴν ἀρξαμένην ἐπίδρασίν της ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς νεότητος ὀργώσης πρὸς μάθησιν καὶ ἀναζητούσης νέους πνευματικοὺς ὁρίζοντας, δὲν ἐνεῖχεν ἀκόμη τὴν μεθοδικότητα τῆς διαλεκτικῆς ἀναζητούσης τὴν ἀλήθειαν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σύστημα καὶ τὴν μέθοδον τῆς σοφιστείας. Τότε γραφεῖσαι αἱ «Νεφέλαι» ἴσως μάλιστα νὰ ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς ὑπόδειξις πρὸς τὸν φιλόσοφον περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ καταστήσῃ μᾶλλον ἀντιληπτὰς τὰς θεωρίας, περὶ ὧν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφαίνετο ἐνδιατρίβων. Δὲν ἀποβαίνει, συνεπῶς, ἄπορον, ὅτι ὁ 'Αριστοφάνης ὑπέλαβε τὴν ἀκαθόριστον εἰσέτι διαλεκτικὴν τοῦ Σωκράτους ὡς καθαρὰν διδασκαλίαν σοφιστικῆς τέχνης. Βεβαίως δ' ἡ περίστασις τῶν Νεφελῶν ἐχρησίμευσεν, ὡς σημειοῦται ἀνωτέρω, ὁδηγὸς τοῦ Σωκράτους, πρὸς διατύπωσιν σαφεστέραν τῶν διδασκομένων θεωριῶν του, ἀφοῦ ἱστορεῖται, ὅτι κατὰ τὴν παράστασιν τῶν Νεφελῶν παρηκολούθησε τὸ ἔργον ὄρθιος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἵνα καθίσταται καταφανέστερος εἰς τοὺς τερπομένους ἐκ τῆς κωμῳδίας συμπολίτας του.

Τοῦ ἄρθρου τούτου σκοπὸς δὲν εἶναι βεβαίως ἡ ἔρευνα τῆς διαφορᾶς μεταξὺ σωκρατικῆς διαλεκτικῆς καὶ διδασκαλίας σοφιστῶν. 'Αλλ' εἶναι δίκαιον, βιογραφουμένου τοῦ 'Αριστοφάνους, νὰ ἀποτραπῇ πᾶσα ὑπόνοια περὶ ἠθικῆς συμπράξεως αὐτοῦ μετὰ τῶν καταγγειλάντων τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα. Ὁ Ἄνυτος, ὁ Μέλιτος καὶ ὁ Λύκων εἶναι οἱ τρεῖς ἀνάξιοι 'Αθηναῖοι, οἱ ὑποστηρίξαντες τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίαν, ξένην ἀπὸ βάσεως πρὸς τὰ σκώμματα τῶν «Νεφελῶν» ἐναντίον τοῦ Σωκράτους. 'Αψευδεῖς περὶ τούτου μαρτυρίαι ὑπάρχουσιν αἱ ἑξῆς: Πρῶτον ἡ θανάτωσις τοῦ Σωκράτους ἐπῆλθεν εἴκοσι τρία ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς παραστάσεως τῶν «Νεφελῶν». Δεύτερον, ὁ Πλάτων ἐμφανίζει, ἔτη τινὰ μετὰ τὴν παράστασιν τῶν «Νεφελῶν», διαλεγομένους ἐν τῷ «Συμποσίῳ» φιλικώτατα τὸν 'Αριστοφάνην καὶ τὸν Σωκράτην· καὶ τρίτον ὁ 'Αριστοφάνης ἐτέλει εἰς ὀξυτάτην πολιτικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς τρεῖς διώκτας τοῦ Σωκράτους, συνεργάτας τῶν ἐν 'Αθήναις τυράννων. Ἄλλως τε διὰ τοὺς συγχρόνους τοῦ 'Αριστοφάνους καὶ τοῦ Σωκράτους οὐδεὶς ὑπῆρξε συσχετισμὸς μεταξὺ τῆς παραστάσεως τῶν «Νεφελῶν» καὶ τῆς δίκης ἐκείνου. Ἡ ἐλαχίστη ἂν ἐκράτει ὑπόνοια περὶ τοῦ ἀντιθέτου, δὲν θὰ ἀφίετο καὶ ἡ γραφὶς τοῦ Πλάτωνος νὰ διατυπώσῃ τόσον εἰλικρινῆ θαυμασμὸν διὰ τὸν κωμῳδιοποιόν, οὗτινος τὰ ἔργα παραμένουσι, μετὰ πάροδον τόσων αἰώνων, μοναδικὰ μνημεῖα χάριτος, εὐθυμίας, φιλοπατρίας καὶ λατρείας πρὸς τὴν ἀρετήν.

Γλῶσσα καὶ ὕφος τοῦ 'Αριστοφάνους.—'Απησχόλησε ποικιλοτρόπως, τοὺς γλωσσολόγους ἡ γλῶσσα τῶν κωμῳδιῶν τοῦ 'Αριστοφάνους. Ἡ περὶ ταύτης ἔρευνα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ ἄρθρου τούτου. 'Αλλ' εὐτυχῶς ὑπάρχει διὰ τοὺς ἐπιστήμονας καὶ τοὺς φιλομαθεῖς ἐν γένει, ἀρίστη ἑλληνικὴ μονογραφία : «Περὶ τῆς γλώσσης τῶν κωμῳδιῶν τοῦ 'Αριστοφάνους», γραφεῖσα καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν ἔτει 1923 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Γ. Π. 'Αναγνωστοπούλου. Ὁ Ἕλλην γλωσσολόγος χαρακτηρίζει ὀρθότατα τὴν ἀριστοφάνειον γλῶσσαν διὰ τῶν ἑξῆς : «Αἱ κωμῳδίαι τοῦ 'Αριστοφάνους ἔθελξαν καὶ θέλγουσι πάντοτε τοὺς μελετῶντας αὐτάς, οὐ μόνον διὰ τὰς ἄλλας κωμικὰς καὶ δραματικὰς ἐν γένει ἀρετὰς αὐτῶν, τὴν χαρίεσσαν καὶ ἀδιάπτωτον εὐτραπελίαν των, τὸ εὔστοχον καὶ εὐφυὲς καὶ πολλαχοῦ δηκτικὸν καὶ δριμὺ τοῦ σκώμματος, τὸ ζωηρὸν καὶ ἀνεξάντλητον τῆς γονίμου φαντασίας, τὴν ἁρμονίαν τοῦ στίχου, τὴν ποικιλίαν τῶν ῥυθμῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ τὴν ἀττικὴν χάριν, τὴν ἀνθηρότητα καὶ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης αὐτῶν, πλήρους ζωῆς καὶ δροσερότητος καὶ φυσικῆς ἀληθείας. Ὑπέροχα γλωσσικὰ καλλιτεχνήματα, εἰς ἃ ἀναμφιβόλως οὐκ ὀλίγον ὀφείλεται ἡ ἀνύψωσις καὶ ἐκλέπτυνσις τῆς φύσει τραχείας καὶ ἀκολάστου λέξεως τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, ὑπελαμβάνοντο παρὰ τοῖς μετέπειτα ὡς ἀληθῆ καὶ τέλεια ὑποδείγματα τῆς καλῆς ἀτθίδος».

Ὄντως δὲ κατὰ τὴν γνώμην ὅλων τῶν ἀσχοληθέντων εἰς μελέτην τοῦ 'Αριστοφάνους, ἀπὸ τῶν συγχρόνων του, κρινόντων αὐτόν, μέχρι τῶν νεωτέρων, Ἑλλήνων τε καὶ ξένων συγγραφέων, ἡ γλῶσσα τοῦ 'Αριστοφάνους εἶναι : «ἡ καθαρὰ καὶ γνησία ἀττικὴ διάλεκτος». 'Εξαίρεσιν μοναδικὴν ἐμφανίζει ὁ *Ψευδοπλούταρχος*, ὃν καὶ νῦν πολλοί, ὡς τὸν Πλούταρχον ἀναφέρουσιν, ὅστις συγκρίνων τὸν 'Αριστοφάνην πρὸς τὸν Μένανδρον κατηγορεῖ τοῦ 'Αριστοφανους διὰ «τὸ φορτικὸν ἐν λόγοις καὶ βάναυσον καὶ θυμελικόν». Ὑπάρχει ὅμως ἐπίγραμμα ἀρχαῖον, ἀποδοθὲν εἰς τὸν Πλάτωνα, χαρακτηριστικὸν τῆς ἐντυπώσεως, ἣν παρεῖχε τὸ ὕφος τοῦ 'Αριστοφάνους παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ :

Αἱ Χάριτες τέμενός τι λαβεῖν ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται
ζητοῦσαι, ψυχὴν εὗρον 'Αριστοφάνους.

Ὡς ἀνωτέρω δὲ ἱστορεῖται, ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Κρατῖνος τὴν μόνην μομφὴν ἣν ἐπέρριψε κατὰ

Digitized by Google

τοῦ ὁμοτέχνου του ἔστρεψε κατὰ τῆς γλώσσης του. Ἄλλως τε αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀριστοφάνης ὁμιλῶν περὶ ἑαυτοῦ ἐπὶ τῷ ψόγῳ, λέγει ἐν «Εἰρήνῃ» (στίχ. 748 καὶ ἑπ.) τὰ ἑξῆς:

Τοιαῦτα ἀφελῶν κακὰ καὶ φόρτον καὶ βωμολοχήματα ἀγεννῆ
ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῖν κἀπύργωσ' οἰκοδομήσας
ἔπεσιν μεγάλοις καὶ διανοίαις καὶ σκώμμασιν οὐκ ἀγοραίοις.
Οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίσκους κωμῳδῶν, οὐδὲ γυναῖκας.

Ὄντως δ' αὐτὸς ἀφήρεσε καὶ τὸν ἀνειμένον κόρδακα ἐκ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας. Ἂν δ' ὑπάρχῃ τὸ βωμολόχον, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς ἀνάγκην ἐξ αὐτῆς τῆς καταγωγῆς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ἐκπηγάσασαν, καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἄνδρες μόνον ἦσαν οἱ διδάσκοντες καὶ ἄνδρες μόνον οἱ θεαταί. Μεταξὺ δὲ κύκλου ἀνθρώπων τοῦ αὐτοῦ φύλου χάνουσιν αἱ λέξεις τὸ βάρος τῆς βωμολόχου ἐννοίας των. Ἐὰν ὑπάρχωσιν οἱ ἀποπλανηθέντες ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς μορφῆς τῆς γλώσσης τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν σύγχυσιν περὶ τὴν παρεμβολὴν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ποικίλων ἰδιωμάτων. Ὡς εἶναι ἀναμφισβητήτως δωρικωτέρα ἡ γλῶσσα ὅλων τῶν κωμικῶν ποιητῶν εἰς τὰ μελικὰ τῶν ἔργων των, ποικίλλει οὕτω περὶ τὴν χρῆσιν ἀπομιμήσεως ξένων τεχνοτροπιῶν ἐν τῷ λόγῳ ἢ βαρβαρισμῶν ἢ καθιερωθείσης ἐπισήμου γλώσσης ἐκ διαφόρων τοῦ δημοσίου βίου ἀναγκῶν. Τούτων ἐποιεῖτο χρῆσιν ὁ ποιητὴς διὰ τῶν εἰσαγομένων ἐν ταῖς κωμῳδίαις του προσώπων. Τοῦτο δὲ σὺν ταῖς νέας κωμικαῖς λέξεσι καὶ διὰ νέων μεταφορικῶν παραστάσεων, ἐπηύξανε τὴν κωμικότητα, ἐν τῷ διαλόγῳ, τῇ παραβάσει καὶ τοῖς ᾄσμασι τοῦ χοροῦ. Προκειμένου ἄλλως τε περὶ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, ἧς ἐποιεῖτο χρῆσιν ὁ Ἀριστοφάνης, ἰδοὺ τί ἔγραψεν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Etudes sur Aristophane» ὁ *Emile Deschanel*: «Ἡ χαρίεσσα αὕτη γλῶσσα, ἡ μοναδικὴ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπέτρεπε νὰ λεχθῶσι καὶ τὰ τραχύτερα τῶν πραγμάτων διὰ τῆς εὐκαμψίας τῆς φράσεως. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο ἐρωτευμένος μὲ τὴν γλῶσσάν του—πλουσίαν, μουσικήν, εὔπλαστον καὶ ὑποκειμένην εἰς τὰς παιγνιώδεις τάσεις τῆς φαντασίας—καὶ ἔπαιζε μὲ αὐτήν, ὡς θὰ ἔπαιζον Ἰταλοὶ τὰ ἐγχώρια μουσικὰ ὄργανά των. Ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας προέρχονται πᾶσαι αἱ ἀστειότητες, αἱ ὀνοματοποιήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν δυσμεταφράστων σημείων ἐν ταῖς κωμῳδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους. Γλῶσσα ἔχουσα τοιαύτην χειριζόμενα πνεύματα ἐκλεκτά, γλῶσσα οὐδέποτε συναντήσασα τὴν ὁμοίαν της, διετήρει τὴν χάριν καὶ ἐν τῇ μᾶλλον παραφόρῳ κραιπάλῃ. Αὐτὴ ἡ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἡ ἐξαγνίζουσα καὶ καλλύνουσα ὅσα ἡ βακχικὴ μέθη ἠξίου νὰ παρεμβληθῶσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κωμῳδίαν». Ἐὰν εἰς τὸ κάλλος τοῦ λόγου προστεθῇ ἡ πλαστικότης τοῦ στίχου, ἡ καταπλήσσουσα τέχνη τοῦ ἀπεικονίζειν τὰ πρόσωπα, ἡ ζωηρότης τῆς φαντασίας, τὸ φιλοπαίγμον τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ὑγιὴς ἀντίληψις τῶν γύρω του τελουμένων, ἐμφανίζεται ὁ Ἀριστοφάνης ὡς ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ἂν διὰ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας καὶ τοῦ Μενάνδρου περιεσώθη ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ τὸ Ἀττικὸν ἰδίωμα διὰ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξήρθη ἐν ὅλῃ τῇ χάριτι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ἔστω ἓν ἀκόμη ἐπιχείρημα, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἦτο γνήσιος Ἀθηναῖος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ἐκδόσεις.— Οἱ ἄριστοι τῶν κωδίκων τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι οἱ R (Ravennas) τοῦ 11ου αἰῶνος καὶ ὁ V (Venetus) τοῦ 12ου αἰῶνος, ἐκδόσεις δὲ τῶν μὲν σχολίων τοῦ Ἀριστοφάνους ἡ τοῦ *G. Dindorf* (Oxonii 1819), ἡ τοῦ *Fr. Dübner* (Didot 1843) καὶ τοῦ *Rutherford* I–III (London 1896–1905), τῶν δὲ κωμῳδιῶν του ἡ τοῦ *G. Dindorf* I–III (Oxonii 1835–7), ἡ τοῦ *Ph. Invernitz* I–XIII (Lipsiae 1794–1834), ἡ τοῦ *Bekker* I–V (Londini 1829), ἡ τοῦ *Meineke* I–IV (Lipsiae 1860–1861), ἡ τοῦ *Th. Bergk* I–II (Teubner 1852, β' ἔκδ. 1872), ἡ τοῦ *Blaydes* (ed. major 1880–1893, ed. minor 1886), ἡ τῶν *Hall-Geldart* (Oxford 1900. Ὁ Α' τόμος ἐξεδόθη τῷ 1906 καὶ εἰς β' ἔκδοσιν). Ἐσχολιασμέναι ἐκδόσεις ἡ τοῦ *Kock*, ἡ τοῦ *Velsen*, ἀποσπασμάτων δὲ ἡ τῶν *Bodin-Mazon*, Extraits d'Aristophane, Paris 1902. Λεξικὰ εἰδικὰ διὰ τὸν Ἀριστοφάνην τὸ τοῦ *J. Sanxay*, Lexicon Aristophaneum. Oxonii 1811. — *Holden*, Onomasticon Aristophaneum (β' ἔκδ.) Cantabrigiae 1902).

Μεταφράσεις.—Μετέφρασαν πολλοὶ εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνους. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπαίχθησαν εἰς τὰ θέατρα κατὰ παραφράσεις καὶ ἀπομιμήσεις. Εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνους εὗρον ἐπίσης μεταφραστάς. Ὡς ἡ ἀρίστη τῶν μεταφράσεων παραμένει πάντοτε ἡ ἔμμετρος εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους μετάφρασις τοῦ ποιητοῦ Γ. Σουρῆ. Ἔμμετρον μετάφρασιν τῶν «Ἐκκλησιαζουσῶν», τῆς «Λυσιστράτης», τῶν «Ὀρνίθων», τῶν «Θεσμοφοριαζουσῶν» ἐξεπόνησεν ὁ πολυγραφώτατος Ἕλλην λόγιος Πολύβιος Δημητρακόπουλος, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ δημοσιογράφος Μᾶρκος Αὐγέρης. Πρὸ τῶν μεταφράσεων αὐτῶν ὑπῆρξε μεταφραστικὴ ἐργασία τοῦ Ἀλεξ. Ραγκαβῆ, μετάφρασις τῶν «Ἀχαρνέων» ὑπὸ Ραπτάρχου ἐκδοθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1856 καὶ μετάφρασις τοῦ «Πλούτου» ὑπὸ Θ. Σολωμοῦ. Ἔκδοσις πλήρης τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι ἡ τοῦ *Νεοφύτου Δούκα* (1854). *Artant et Destainville*: Aristophane, traduction (Paris 1830).

Γενικὰ βοηθήματα.—*Πλατώνιος*: «Περὶ διαφορᾶς κωμῳδιῶν».—*Ἀνώνυμος*, «Βίος Ἀριστοφάνους».—*Ζ νοβίου Κ. Πώπ* «Μετρικὴ εἰς βιβλία δύο (Βιέννη 1803). — *Μύλλερ*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, μετάφρασις *Κυπριανοῦ* (τόμος Β', σελ. 191 καὶ ἑπ.). — *Emile Deschanel*: «Etudes sur Aristophane» (Paris 1867). — *Ettore Romagnioli* «Studi Italiani di filologia classica (τόμος XIII σελ. 83 καὶ ἑπ.) *Bernhardy* σελ. 972. — *Kangisser*, «Die alte Komische Büchne zu Athen.—*Roetscheher*, Aristophanes und sein zeifalter. *Schlegel*, Lectures on Dramatic art and Literature.—«Ἡ δημοσιογραφία κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους («Παρνασσὸς» 1892 σ. 548–555).—*Παπαδημητρακοπούλου* «Ὁ ποιητὴς Ἀριστοφάνης καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἐράσμου» («Ἑλλὰς» 1892 σελ. 96–104, 145, 169, 227–262).—*Παρανίκα*: Μελέτη τῶν «Ὀρνίθων» τοῦ Ἀριστοφάνους (Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως 1880 σελ. 1–9). — *C. Pecz* ἑλληνιστὶ γραφεῖσα πραγματεία «Τὰ μεταφορικὰ σχήματα τοῦ Ἀριστοφάνους» (1893).— Προλεγόμενα εἰς ἔκδοσιν Ἀριστοφάνους ὑπὸ *Ch. Bergk*. — *P. Boudreaux*, Le texte d' Aristophane et ses commentateurs, Bibl. Écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 114, Paris de Boccard 1919, 201 p. *Γ. Κ. Γαρδίκα*, Συμβολαὶ κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαί, Ἀθηνᾶ XXXIII, 25–60. *P. Girard*, Les comédies d'Aristophane, Revue des Cours et conférences, mai-juillet 1914. *P. Groeneboom*, Some notes on Aristophanes, Classical review 1916 183–184. *E. Howald*, Ἀέναοι νεφέλαι, Jahresbericht des Philologischen Vereins, 1922, 23–42. *A. B. Kneisel*, Aristophanes ein Spiegel unserer Zeit: Cöthen-Anhalt Schettler 1913 78 p. *A. Platt*, Aristophanica, Journal of philology XXXIV 239–246. *U. von Wilamowitz-Moellendorff*, Der Chor der Wolken des Aristophanes, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissens., 1921 738–741.

Γ. Κ. ΠΟΠ

— **Ἀριστοφάνης.** Αἰγινήτης, πατὴρ τοῦ Ἀριστοκλείδου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πινδάρου.

— **Ἀριστοφάνης.** Περιώνυμος ἀγγειογράφος, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. Ἐξ ἐπιγραφῶν εὑρισκομένων εἰς δύο κύλικας συνάγεται, ὅτι εἰργάζετο διὰ τὸν ἀγγειοπλάστην Ἐργῖνον. Ἐκ τῶν δύο κυλίκων ἡ μὲν ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου, ἡ δὲ ἀποτελεῖ μέρος τῆς συλλογῆς *Μπρούσκι* (Bruscki) ἐν Κορνέτῳ. Καὶ αἱ δύο εἶναι ἔργα ἀρίστης τέχνης. Ἡ σύνθεσις καὶ τὰ μοτίβα ὑπομιμνήσκουσι τὴν τέχνην τοῦ Φειδίου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἡ δὲ καθόλου τεχνοτροπία τὴν διακοσμητικὴν τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου.

— **Ἀριστοφάνης.** Ἀθηναῖος ἄρχων, ἀκμάσας κατὰ τὸ 6' ἔτος τῆς 112ης Ὀλυμπιάδος (*Διόδ. Σικελ.* 17. 49).

— **Ἀριστοφάνης.** Ἱστορικὸς ἐκ Βοιωτίας ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου.

— **Ἀριστοφάνης ὁ *Βυζάντιος*.** Διάσημος Ἕλλην γραμματικὸς καὶ κριτικὸς (262—185 π. Χ.). Μεταβὰς ἐνωρὶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἥτις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ σημαντικώτερον κέντρον τῆς παιδείας, ἐσπούδασε παρὰ τῷ Ζηνοδότῳ, τῷ Καλλιμάχῳ καὶ τῷ Ἐρατοσθένει, γενόμενος ἐγκρατέστατος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ καταστὰς πολυμαθὴς γραμματικὸς καὶ βαθύνους κριτικὸς τῶν κειμένων. Εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν διεδέχθη Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον ὡς προϊστάμενος τῆς περιωνύμου Ἀλεξανδρεωτικῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Μουσείου, θὰ διετήρει δὲ τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, ἐὰν δὲν ἀπεπειρᾶτο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν αὐλὴν Εὐμένους τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου· ἡ ἀπόπειρα τῆς φυγῆς ἐματαιώθη, διότι συλληφθεὶς ἐφυλάχθη ἐν εἱρκτῇ χρόνον τινά, ἔπειτα δὲ ἀφεθεὶς ἀπέθανεν ἐκ στραγγουρίας.

Αἱ φιλολογικαί του σπουδαὶ περιεστράφησαν περὶ τοὺς δοκίμους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἰδίως τὸν Ὅμηρον, ἀποτέλεσμα δὲ τῶν μακρῶν του τούτων μελετῶν ἦτο νὰ θεμελιώσῃ ἐπιστημονικῶς τὴν γραμματικὴν σπουδὴν καὶ τὴν κριτικὴν τῶν κειμένων, κατ' ἀσφαλῆ μέθοδον καὶ αὐστηρὰς ἀρχάς. Αἱ ἐκδόσεις του τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἐγένοντο μετὰ παροιμιώδους ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας, μολονότι εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Στουδαῖον μέρος τῆς φιλολογικῆς του ἐργασίας εἶναι ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, τῶν ὁποίων ὑπῆρχε προηγουμένη ἔκδοσις γενομένη ὑπὸ τοῦ Ζηνοδότου, μετὰ πολλῶν ὅμως τολμηρῶν μεταβολῶν. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐπειράθη ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς ἐξοβελισθέντας ὑπὸ τοῦ Ζηνοδότου στίχους, ὡς καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ θεωρηθέντας ὡς νόθους. Καὶ οὐ μόνον περὶ τὸν Ὅμηρον ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς λυρικοὺς καὶ τοὺς τραγικοὺς καὶ τοὺς κωμικοὺς ἠσχολήθη. Οὕτως ἐξέδωκε μετὰ σχολίων τὸν Ἡσίοδον, τὸν Ἀλκαῖον, τὸν Ἀνακρέοντα, τὸν Πίνδαρον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ἀριστοφάνην καὶ τὸν Μένανδρον, εἰς τὰς ἐκδόσεις του δὲ ταύτας, πλὴν τῶν γραμματικῶν καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων, ἐξήταζε συνάμα καὶ τὰ μέτρα. Διερρύθμισε τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος εἰς τριλογίας, συνέταξε δὲ καὶ ἐπιτομὴν τοῦ περὶ ζῴων ἱστορίαι συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους. Διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσεν ὡσαύτως τοῦ Καλλιμάχου τοὺς «Πίνακας τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων καὶ ὧν συνέγραψαν», ἔργον περιέχον γραμματολογικὰς πληροφορίας.

Εἰς τὴν κριτικήν του ἐργασίαν, τὴν ἀποκατάστασιν δηλαδὴ τῶν κειμένων, ἐπέτυχε μὲν εἰς πολλά, ἀλλὰ καὶ ἐξωβέλισε πολλοὺς στίχους, ἐνίοτε ἄνευ ἐπαρκοῦς δικαιολογίας, παρασυρθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν λεξικογραφικὴν ἄποψιν τοῦ κειμένου, σπανίως δὲ διὰ λόγους ὑποκειμενικούς. Εἰς τὰ ἐν χρήσει κριτικὰ σημεῖα εἰσήγαγε καὶ νέα. Ἡ προσῳδιακὴ στίξις, οἱ τόνοι, τὰ πνεύματα καὶ ἡ στίξις, ἴσως μὲν νὰ ἦσαν πρότερον γνωστά, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἐχρησιμοποίησε πλήρως ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτοῦ, προφυλάξας οὕτω τοὺς συγγραφεῖς ἀπὸ μεγάλης φθορᾶς. Μέχρι τῆς ἐποχῆς του αἱ λέξεις ἐγράφοντο κατὰ συνέχειαν, ἀχώριστοι καὶ ἄτονοι, ὥστε ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔβλεπε ποῦ τελειώνει ἡ λέξις καὶ πόθεν ἀρχίζει ἡ πρότασις. Ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀττικῆς κωμῳδίας, ἔγραψεν ἰδίας τινὰς μελέτας προελθούσας ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης, περὶ τῶν Ἀθήνησιν ἑταιρίδων, περὶ προσώπων καὶ παροιμίας, ὡσαύτως συνέταξεν ὑποθέσεις τῶν τραγῳδιῶν τῶν τραγικῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις ἔκαμνε λόγον περὶ τοῦ μύθου, τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς καλαισθητικῆς αὐτῶν ἀξίας.

Ἡ λεξικογραφική του ἐργασία ἦτο ὡσαύτως μεγάλη. Ἔκαμε συλλογὰς ξένων καὶ ἀσυνήθων λέξεων καὶ ἐκφράσεων, καὶ ἄλλων τοιούτων, αἵτινες ἐδήλουν εἰδικὰς κατηγορίας σχέσεων καὶ τρόπων. Αἱ «Ἀττικαὶ λέξεις», αἱ «Λακωνικαὶ γλῶσσαι», «περὶ ὀνομασίας ἡλικιῶν», περὶ προσφωνήσεων, τὸ «περὶ συγγενῶν ὀνομάτων», μαρτυροῦν τὴν ἔκτασιν τῆς λεξικογραφικῆς ἐργασίας τοῦ Ἀριστοφάνους, τῆς ὁποίας ἐλάχιστον μέρος διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Πάντως αὕτη ἦτο ἀνυπολογίστου ἀξίας θησαυρός, οὗτινος ἐπωφελήθησαν εὐρέως οἱ γραμματικοὶ τῶν ἑπομένων ἐποχῶν, δι' ὃ καὶ δὲν εἶναι εὐχερὲς ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην ὅ,τι ἐκλάπη ἐκ τοῦ ἔργου του. Οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνήκουν πολλαὶ τῶν παρατηρήσεων αἵτινες ἀπαντῶσιν ἄνευ ὀνόματος συγγραφέως εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου συλλεγέντα σχόλια.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἵδρυσε γραμματικὴν σχολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐφοίτησεν ὁ μετέπειτα ἐπιφανὴς γραμματικὸς Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθραξ (βλ. λ.), Διόδωρος ὁ γραμματικός, Ἀρτεμίδωρος ὁ Καλλίστρατος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς λόγιοι. εἰς τὴν σχολὴν δὲ ταύτην ὀφείλεται καὶ ὁ λεγόμενος Ἀλεξανδρεωτικὸς κανών, ἤτοι ἡ κατὰ σειρὰν ἀξίας κατάταξις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. [Βλ. καὶ λ. Ἀλεξάνδρεια—*Λογοτεχν.*, τ. Γ', σ. 538 β', 539 γ', 541 γ'].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Nauck*, Aristophanis Byzantii grammatici Alexandrini fragmenta, Halle, 1848.—*Villoison*, Prolegomena ad Homerum, σ. 23 κ. ἑξ.—*Wolf*, Prolegomena ad Homerum, σ. 216 κ. ἑξ.—*A. Pierron*, Iliade d' Homère, introd. σ. XXXIV κ. ἑξ.—*Th. O. H. Achelis*, De Aristophanis Byzantii argumentis fabularum, ἐν «Philologus» 1914, 122–123.

Ι. Φ. Δ.

— **«Ἀριστοφάνης».** Ἐφημερὶς πολιτικοσατιρικὴ ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1873 ὑπὸ τοῦ Παναγιώτου Πηγαδιώτη. Κατ' ἀρχὰς ἐνεφανίσθη αὕτη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἐμπαίκτης*» καὶ βραδύτερον «*Διογένης*», ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 78ου ἀριθμοῦ αὐτῆς ἔλαβεν ὁριστικῶς τὸν τίτλον «*Ἀριστοφάνης*» ὑφ' ὃν ἐξηκολούθησεν ἐκδιδομένη μέχρι τὸν 1883. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη, περιλαμβάνουσα πεζὴν καὶ ἔμμετρον ὕλην, ἐσατίριζε καυστικώτατα τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἔκτροπα, ἐδημοσίευε δὲ εἰς ἕκαστον φύλλον καὶ ἐγχρώμους γελοιογραφίας ἀκαλαισθήτους, ὡς ἦσαν ἄλλως τε πᾶσαι αἱ δημοσιευόμεναι γελοιογραφίαι ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐφημερίδος «*Ἀσμοδαῖος*», ἐκδιδομένης ὑπὸ τοῦ Θέμου Ἀννίνου, πρώτου δώσαντος καλλιτεχνικὴν μορφὴν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης. Ἡ πολεμικὴ ἣν διεξῆγεν ὁ «*Ἀριστοφάνης*» ἦτο βιαιοτάτη, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον τῶν στηλιτικῶν. Ὁ «Ἀριστοφάνης» κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς καὶ κατὰ τὴν προφυλάκισιν τοῦ Χαριλάου Τρικούπη λόγῳ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περιφήμου ἄρθρου του «Τίς πταίει», διεξήγαγε διὰ σατιρῶν καὶ γελοιογραφιῶν σφοδρότατον ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὸν διερεθισμὸν τῶν λαϊκῶν ἰδίως τάξεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ κυκλοφορία του ἦτο μεγίστη. Ἀπὸ τοῦ 1875 ἐξηκολούθησε τὴν αὐτὴν πολιτικήν, ὅτε δὲ ἐκηρύχθη ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ «Ἀριστοφάνης» ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος ἐκείνων, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ρωσίας διὰ συλλαλητηρίων καὶ διαδηλώσεων. Ἐκηρύχθη δὲ κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προεδρεύοντος ταύτης ναυάρχου Κωνσταντίνου Κανάρη. Ἡ κυκλοφορία τῆς ἐφημερίδος ταύτης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρξε μεγάλη, ὡς ἐκ τοῦ λαϊκοῦ δὲ αὐτῆς χαρακτῆρος ἐξηπλώθη εἰς πάντα τὰ κοινωνικὰ στρώματα.

Εἰς τὸν «Ἀριστοφάνην» ἤρξατο κατὰ πρῶτον δημοσιεύων τὰ σατιρικὰ αὐτοῦ ποιήματα ὁ Γεώργιος Σουρῆς, συνειργάζοντο δὲ ἐρασιτεχνικῶς καὶ ἕτεροι γνωστοὶ δημοσιογράφοι ἢ λόγιοι. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας, ὅτε ἡ πολιτικὴ ζωὴ ἐν Ἑλλάδι κατέστη ὁμαλωτέρα, ἰδίως ὅτε, μετὰ τὸν θάνατον τῶν πλείστων ἡγετῶν τῆς Βουλῆς, τὰ κόμματα περιωρίσθησαν εἰς δύο, τὸ Κουμουνδουρικὸν καὶ τὸ Τρικουπικόν, ἡ βιαία πολεμικὴ τοῦ «Ἀριστοφάνους» δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὸ δημόσιον αἴσθημα. Εἶχεν ἐπίσης μεταβληθῆ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ σύστασις τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, ὥστε ἡ κατ' αὐτῆς αὐστηρὰ σάτυρα τοῦ «Ἀριστοφάνους», ὑπερβαίνουσα κάποτε τὰ θεμιτὰ ὅρια, δὲν προεκάλει πλέον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεδόθησαν ἕτερα σατιρικὰ καὶ γελοιογραφικὰ φύλλα, οἷα ὁ «*Ἀσμοδαῖος*», ὁ «*Ραμπαγᾶς*» καὶ τὸ «*Μὴ χάνεσαι*», τὰ ὁποῖα ἐγράφοντο ὑπὸ νεωτεριστικὸν ὅλως πνεῦμα, συνεκέντρωσαν δὲ ταῦτα πάντα τὰ ἀναφαινόμενα τότε φιλολογικὰ τάλεντα καὶ ἐφείλκησαν τὴν προσοχὴν

Digitized by Google

τῆς κοινωνίας, ἥτις εἰς τὰς στήλας των εὕρισκον ἐνοπτριζομένην τὴν σύγχρονον ζωήν. Ἤρξατο οὕτως ἡ παρακμὴ τοῦ «Ἀριστοφάνους». ἡ ἔκδοσίς του ἐγένετο ἀραιοτέρα, οἱ ἀναγνῶσται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠλαττοῦντο καὶ κατὰ τὸ 1883 ἔπαυσεν ἐκδιδόμενος. θ. β.

Ἀριστόφιλος Φαρμακοπώλης ἐκ Πλαταιῶν τοῦ Δ' π Χ. αἰῶνος (*Θεόφρ.* Ἱστορ.Φυτ. IX 18, 4). ΑΡ.Π.Κ.

ἀριστόφρων· ὁ ἄριστα φρονήματα ἔχων, ὁ ἄριστα φρονῶν.

Ἀριστόφυλοι [*Ἀρχ.*]. Λαὸς κατοικῶν παρὰ τὸν Παραπάμισον, ὄρος τῆς Ἀσίας, συνέχειαν τοῦ Ταύρου (*Πτολ.* 6, 18, 3).

Ἀριστόφυλος. —1) Ἄρχων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 420 π. Χ. μνημονευόμενος ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου. —2) Εἷς τῶν Τετρακοσίων, μνημονευόμενος ὑπὸ Θουκυδίδου. —3) Υἱὸς Δημοστράτου, πολιτικὸς καὶ ῥήτωρ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος. —4) Κωμικὸς ποιητὴς μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου. —5) Τύραννος Τάραντος ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους.

Ἀριστοφῶν *(—όων), —ῶντος.* Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται ἐν τῇ ἀρχαιότητι πολλοί, ὧν σπουδαιότεροι εἶναι:—1) Ἀθηναῖος ἄρχων ἐν Ὀλυμπιάδι 112,3 (*Διόδ. Σικ.* 17, 62 *Πλουτ.* Δημο. 24. *Ἀρρ.* Ἀν 3,22.2. *Δ* *Ἀλικ.* Δεἰν. 9). —2) Εἷς τῶν τετρακοσίων (*Θουκ.* 8,86). —3) Διάσημος πολιτικὸς καὶ ῥήτωρ, υἱὸς Δημοστράτου ἐξ Ἀζηνίας, γεννηθεὶς τῷ 438 καὶ ἀποθανὼν τῷ 338 π.Χ. (*Ξεν.* Ἑλλ. 6, 3, 2). Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου (403 π.Χ.). Κυρίως εἰσηγήθη τὸν νόμον περὶ ἀναγνωρίσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς πάντα Ἀθηναῖον γεννηθέντα ἐξ ἐλευθέρων γονέων. Λόγῳ τῶν ἀκράτων δημοκρατικῶν φρονημάτων του καὶ τοῦ βιαίου χαρακτῆρός του ὑπέστη πλείστας καταδιώξεις. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐδιώχθη 75άκις ὡς προτείνας παράνομα μέτρα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, χωρὶς ὅμως νὰ καταδικασθῇ ποτε. Ἦτο φίλος τοῦ στρατηγοῦ Χάρητος καὶ ἀντίπαλος τοῦ Τιμοθέου καὶ τοῦ Ἰφικράτους, τοὺς ὁποίους κατηγόρησεν ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἀνήκων εἰς τὴν ἀντιμακεδονικὴν μερίδα εἰσηγήθη μετ' ἄλλων τὴν κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀντίστασιν ἐν τῷ περὶ Ἀμφιπόλεως πολέμῳ. Ὁ Δημοσθένης ὁμιλεῖ εἰς τοὺς λόγους του περὶ αὐτοῦ εὐφήμως, ὡς περὶ διακεκριμένου ῥήτορος. Οὐδεὶς ἐν τούτοις τῶν λόγων του διεσώθη μέχρις ἡμῶν.—4) Υἱὸς Λυσίνου, παγκρατιαστὴς καὶ Ὀλυμπιονίκης, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (6,13.11) λέγει: «Ἀνέθηκε καὶ ὁ Ἀθηναίων δῆμος Ἀριστοφῶντα Λυσίνου παγκρατιαστὰς ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ κρατήσαντα ἄνδρας.—5) Υἱὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀγλαοφῶντος, ζωγράφος, περὶ οὗ λέγεται, ὅτι ἐζωγράφησε τὴν Νεμέαν ἔχουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας καθήμενον τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ὅτι ὅλοι ἔτρεχον καὶ ἔβλεπον τὴν εἰκόνα χαίροντες (*Πλούτ.* Ἀλκ. 16). Μεταξὺ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀναφέρεται καὶ εἰκὼν Φιλοκτήτου (*Πλούτ.* Π. τ. πῶς δεῖ τῶν ποι. ἀκ. 3). —6) Ποιητὴς τῆς μέσης κωμῳδίας. Καὶ ἄλλοι. Ι. Χ. Δ.

Ἀρίστρατος. Τύραννος ἐκ Σικυῶνος (*Πλουτ.* Ἀρατ. 13).

Ἀρίστυλλα. Ἀδελφὴ τοῦ Ἀριστογείτονος.

Ἀριστύλλος. Διάσημος Σάμιος ἀστρονόμος. Οὗτος πρῶτος ἐνήργησεν ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων μετὰ λεπτομερειῶν καὶ παρατηρητικότητος σπανίας, αἱ ἐργασίαι δ' αὐτοῦ ἐχρησίμευσαν βραδύτερον ὡς βάσις τῶν θεωριῶν τοῦ Ἱππάρχου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις καὶ συνεχῶς μνημονεύει αὐτὸν ἐν τῷ Ϛ' βιβλίῳ τῆς Μαθηματικῆς Συντάξεως. Σ. Ι Φ

ἀριστῶ *(—άω)*· τρώγω τὸ ἄριστον, λαμβάνω τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα, προγευματίζω.

Ἀριστὼ (ἡ). Ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐν ἐπιγράμματι τῆς Σαπφοῦς: «Αἰθοπίᾳ με κόρᾳ Λατοῦς ἀνέθηκεν Ἀριστὼ | Ἑρμοκλείταο τῶ Σαοναϊάδα» (Ἀνθ. 6, 269), ἔνθα λέγεται θυγάτηρ Ἑρμοκλείτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαοναϊάδα. Ι. Χ. Δ.

Ἀρίστων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται πολλοί, ὧν κυριώτεροι εἶναι:—1) Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, διαδεχθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 560 π. Χ. τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀγησικλέα καὶ βασιλεύσας κατὰ τὴν παράδοσιν πεντήκοντα ἔτη, θεωρούμενος δίκαιος καὶ ἀγαθὸς μονάρχης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς Τεγεάτας, ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἑβδομήκοντα τέσσαρα ἔτη ἐναντίον των.

—2) Ὁ *Κυρηναῖος.* Ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἐν Κυρήνῃ, προέβη εἰς τὴν ἐγκάθειρξιν ἁπάντων τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος (500 π. Χ.). Τῶν Μεσσηνίων κηρυχθέντων ὑπὲρ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐπηκολούθησε μάχη αἱματηρά. Τέλος συνεφωνήθη, ὅπως ἑκάτερον τῶν κομμάτων κυβερνᾷ ἐκ περιτροπῆς καὶ οὕτως ἀποκατεστάθη ἡ εἰρήνη.

—3) Τύραννος τοῦ Βυζαντίου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ *Ἡροδότου* (4,138).

—4) Υἱὸς τοῦ Σοφοκλέους, τραγικὸς καὶ οὗτος ποιητής.

—5) Υἱὸς τοῦ Ἀριστοκλέους, πατὴρ τοῦ Πλάτωνος καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ εἰς τὴν γυμναστικήν. (*Διογ. Λαέρτ.* 3 1).

—6) Δύο Ἀθηναῖοι ἄρχοντες τοῦ τρίτου ἔτους τῆς 81ης Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ τετάρτου τῆς 89ης.

—7) Ὁ *Μιλτιάδου*, στωϊκὸς φιλόσοφος, Χῖος τὴν πατρίδα. Οὗτος ἐπωνομάζετο καὶ *Φάλανθος* διότι ἦτο φαλακρός. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἐλεάτου Ζήνωνος. Λέγεται δὲ ὅτι δὲν ἦτο πολὺ φρόνιμος κατ' ἀρχάς, ὥστε ἤκουσεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του τὸ περίφημον ἐκεῖνο: «ἀδύνατον εἰ μή σε ὁ πατὴρ μεθύων ἐγέννησεν» (*Διογ. Λαέρτ.* ζ', 18). Ἐν τούτοις παιδευθεὶς παρὰ τῷ Ζήνωνι τόσον ἔγινεν ὡραῖος τὴν ψυχὴν καὶ θελκτικὸς ὁμιλητής, ὥστε ἐπωνομάσθη *σειρήν*. Εἰς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτὸν σοφιστὰς ὅτι κατεδέχετο νὰ ὁμιλῇ μὲ τὸν τυχόντα εἶπεν: «Εἴθε καὶ τὰ θηρία νὰ ἐγνώριζον νὰ ὁμιλοῦν ὡς οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἐννοοῦν τοὺς εἰς ἀρετὴν παρακινοῦντας λόγους». Ἐπίσης ἔλεγεν ὅτι, ὅπως τὸ λουτρὸν τὸ ὁποῖον δὲν καθαρίζει εἶναί τι ἀνωφελές, οὕτω καὶ οἱ μὴ καθαίροντες λόγοι εἶναι περιττοί. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱμύλος γέννα (=χαριτόγλωσσος) λέγεται παρὰ τοῦ σατιρικοῦ Τίμωνος τοῦ Φλιασίου. Ὁ Ἀρίστων ἐφρόνει ὅτι μία εἶναι ἡ ἀρετή, ἡ ὑγεία, τὰ δὲ εἴδη αὐτῆς: φρόνησις, σωφροσύνη, δικαιοσύνη κ.τ.λ., ἐκφάνσεις τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρετῆς. Ὁ σοφός, ἔλεγεν, εἶναι ὅμοιος πρὸς καλὸν ἠθοποιὸν «ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως».

Κατὰ τὸν Ἀρίστωνα, μόνον τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἄξιον σπουδῆς, διότι αὐτὸ μόνον εἶναι χρήσιμον εἰς ἡμᾶς, καθόσον τὸ μὲν φυσικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας εἶναι «ὑπὲρ ἡμᾶς» (=ἀκατανόητον), τὸ δὲ λογικὸν «οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς» (=ἀνωφελές). Καὶ εἶχε δίκαιον λέγει ὁ Κοραῆς (Ἄτακτα γ' 186) «διότι ἡ *φυσικὴ* τότε .... δὲν ἦτο παρὰ τυφλῶν ψηλαφήματα, καὶ ἡ *λογικὴ* ἔγινεν ὅπλον ἀπάτης εἰς τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν σκεπτικῶν φιλοσόφων τὰ στόματα».

Φύσει ὢν ἀνθρωπιστὴς ὁ Ἀρίστων παρεξέκλινε ὀλίγον τῆς σκληρότητος τοῦ διδασκάλου του, διὰ τὸ ὁποῖον τὸν εἰρωνεύθη ὁ μαθητής του Ἐρατοσθένης: «Ἤδη δὲ καὶ τοῦτον πεφώρακα, τὸν τῆς ἡδονῆς καὶ ἀρετῆς μεσότοιχον διορύττοντα καὶ ἀναφαινόμενον παρὰ τῇ ἡδονῇ» (*Ἀθήναιος* 281). Ἐπίσης κατηγορήθη διὰ τὴν ὑποχωρητικότητα ταύτην καὶ ὑπὸ τοῦ Σενέκα καὶ τοῦ Κικέρωνος. Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἐπίστευεν εἰς θεόν.

Ὁ θάνατός του προῆλθεν ἐξ ἡλιάσεως. Συγγράμματα φαίνεται ὅτι δὲν ἄφησεν ὁ Ἀρίστων, διότι τὰ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ἀναφερόμενα, Παναίτιος ὁ Στωϊκὸς τὰ θεωρεῖ ὡς ψευδῶς φέροντα τὸ ὄνομά του. Μόνον αἱ πρὸς Κλεάνθην τὸν συμμαθητήν του ἐπιστολαὶ εἶναι γνήσιαι. Ἐν τούτοις ὁ Σχολιαστὴς Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου γράφων περὶ τῶν Ἀρκάδων, ὅτι ἐπίστευον ἑαυτοὺς γεννηθέντας πρὸ τῆς σελήνης, φέρει μαρτυρίαν ἀπὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀρίστωνος τιτλοφορούμενον «*Θέσεις*» (*Σχολ.* εἰς Ἀργον. δ', 264). Μ. Φ.

—8) Ὁ *Κεῖος.* Περιπατητικὸς φιλόσοφος ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα. Ὁ βίος αὐτοῦ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου, διότι οὗτος ποιεῖται μνείαν μόνον τῶν τεσσάρων κορυφαίων ἀρχηγῶν τῆς περιπατητικῆς Σχολῆς.

Ἀντίοχος ὁ ἐξ Ἀσκάλωνος ἀναφέρει τὸν Ἀρίστωνα ὡς μαθητὴν τοῦ Λύκωνος, ἐπαινεῖ τὴν δεξιότητα αὐτοῦ ὡς συγγραφέως, ἀλλὰ δὲν τὸν θεωρεῖ ὡς φιλόσοφον περιωπῆς (Cic. de fin. V. 13). Ὡς συγγραφεὺς περιωρίσθη εἰς τὴν συγγραφὴν ἔργων ἠθικῆς διὰ τοὺς πολλοὺς προοριζομένων.

—9) Πολιτικὸς ἐκ Μεγαλοπόλεως ἀκμάσας κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. Παρώτρυνε τοὺς Ἀχαιούς, ὅπως πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως (170 π. Χ.). Ἐνετάλη παρ' αὐτῶν νὰ φέρῃ εἰς πέρας διαφόρους πολιτικῆς φύσεως ἀποστολὰς καὶ τέλος ἐστάλη πρὸς τὸν Ἀντίοχον τὸν Γ', ὃν ἔπεισε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Πτολεμαίου.

— 10) Χαλκουργὸς ἐκ Λακωνίας, ἀνήκων εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν σχολήν. Κατεσκεύασε κολοσσιαῖον χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὕψους δέκα ὀκτὼ ποδῶν. Ἐπὶ τοῦ ἐπίσης χαλκοῦ βάθρου ὑπῆρχεν ἐπιγραφή, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Παυσανίας.

— 11) Χαλκουργὸς καὶ χρυσοχόος ἐκ Μυτιλήνης, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἐν τῷ ἀλφαβητικῷ πίνακι (XXXIV) ὡς εἷς τῶν περιφημοτέρων χρυσοχόων τῆς πατρίδος του.

— 12) *ὁ Κῷος.* Περιπατητικὸς φιλόσοφος τοῦ Γ' ἢ Β' π. Χ. αἰ. (*Στράβ.* 6,58). Ἴσως εἶναι ὁ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ μνημονευόμενος γνώριμος τοῦ Κριτολάου ἢ ὁ «discipulus Critolai» (ὁ μαθητὴς τοῦ Κριτολάου) παρὰ τῷ *Κοϊντιλιανῷ* (II 15, 19). Α. Δ.

—13) Ἕλλην ἰατρός, μαθητὴς τοῦ ἐξ Αἰγίνης Πετρωνᾶ (*Fuchs*, Anecd. med. Graec. Rhein. Mus. 49, 1894, σελ. 546) ζήσας περὶ τὸ τέλος τῆς Ε' ἑκατοντ. Τινὲς ἀποδίδουσι τούτῳ τὸ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς τοῦ Ἱπποκράτους.

—14) Ἰατρός, οὗτινος ἐπίθεμα κατὰ τῆς ποδάγρας, φυμάτων καὶ ἄλλων ἀναφέρει ὁ *Κέλσος* (V. XVIII, 33).

—15) Ἰατρὸς ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἀναφερόμενος ὡς θαυμαστῆς σκευασίας τινὸς κωλικῆς (XIII 281). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀρίστων** *Τίτιος* (Titius). Ρωμαῖος νομοδιδάσκαλος τῆς σχολῆς τῶν Σαβινιανῶν ἀκμάσας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ. Εἶναι ἰδίᾳ γνωστὸς ἐκ τῶν φιλικῶν δεσμῶν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πλινίου τοῦ νεωτέρου, ὅστις ἐξαίρει τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν καὶ τὰς ἀρετάς του. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων τοῦ Ἀρίστωνος εἶναι ἄγνωστοι. Α. Δ.

— **Ἀρίστων.** Κατὰ τὰς ἀποστολικὰς διαταγὰς 7, 46 (*Migne* Ἑ. Π. 1, 1053) ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Σμύρνης, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὠνομάζετο Ἀρίστων, ὃν διεδέχθη ὁ Στραταίας ὁ Λωΐδος, ὃν ἕτερος Ἀρίστων. Περὶ τῶν Ἀριστώνων τούτων οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν (βλ. καὶ *Le Quien* Oriens Christianus, τ. Α', Paris 1740, σ. 737—739).

— **Ἀρίστων** ὁ *Πελλαῖος.* Χριστιανὸς ἀπολογητὴς τοῦ δευτέρου αἰῶνος, καταγόμενος ἐκ Πέλλης ἐν Περαίᾳ. Συνέταξε σύντομον ἀπολογίαν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀντιλογία ἢ διάλεξις Παπίσκου καὶ Ἰάσονος περὶ Χριστοῦ», ἐν ᾗ ὁ Ἰάσων, ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανός, ἀπεδείκνυε εἰς τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας Ἰουδαῖον Παπίσκον ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ ἐπληρώθησαν αἱ προφητεῖαι («τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐφαρμόζειν τῷ Ἰησοῦ»). Ἡ ἀπολογία αὕτη ἐγράφη περὶ τὸ 150 καὶ ἤδη ὁ Κέλσος, γράφων τῷ 178 κατὰ τῶν Χριστιανῶν, χαρακτηρίζει αὐτὴν «οὐ γέλωτος ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν» (*Ὠριγένης* κατὰ Κέλσου 4,51). Τῆς ἀπολογίας ταύτης διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα (ἐν *Migne* Ἑ. Π. 5,1277 κ. ἑ.) Βλ. καὶ λ. Ἀπολογηταί. Δ. Σ. Μ.

Ἀριστωνίδας. Γλύπτης, κατασκευάσας τὸν Ἀθάμαντα, οὗτινος παρέστησε τὸ πρόσωπον ἐρυθρόν, χύσας ὁμοῦ σίδηρον καὶ χαλκόν.

Ἀριστώνυμος.—1) Σικυώνιος, πατὴρ τοῦ Κλεισθένους (*Ἡροδ.* 6,126. *Παυσ.* 2,8,1).— 2) Κορίνθιος, πατὴρ τοῦ Εὐφημίδου (*Θουκ.* 2,33. 4, 119) — 3) Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Συμμάχου, ἔγγονος τοῦ Σωκράτους.—4) Πατὴρ τοῦ Κλειτοφῶντος (*Πλάτ.* Πολιτ. 328 β). —5) Ἐφέσιος, υἱὸς τοῦ Δημοστράτου. —6) Τύραννος τῆς Μηθύμνης (*Πολύαιν.* 5,44,3). —7) Ποιητὴς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας (*Ἀθήν.* 3, 87α. 7,284, 287), σύγχρονος, τοῦ Ἀριστοφάνους, τὸν ὁποῖον μάλιστα καὶ ἔσκωπτεν, ὡς ἀναφέρεται ἐν βίῳ Ἀριστοφάνους. Ι. Χ. Δ.

Ἀρίστωφ, *Νικόλαος - Ἰακωβλιέβιτς.* Ρῶσος ἱστορικὸς (1824—1882). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀκαδημίαν Πετρουπόλεως, ἐπί τινα ἔτη μετῆλθε τὸν δημοσιογράφον, κατόπιν διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὸ φιλολογικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Καζάν, εἶτα τῆς Βαρσοβίας καὶ τοῦ Χαρκόβου. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι «Βιομηχανία τῆς ἀρχαίας Ρωσίας», «Μοσχοβιτικαὶ ταραχαὶ καὶ διοίκησις τῆς μεγάλης δουκίσσης Σοφίας». Θ. Β.

Ἀρισὼθ [*Παλ. Διαθ.*]. *Ἀρισὼθ τῶν ἐθνῶν* ἐλέγετο ὁ τόπος τῆς διαμονῆς Σισάρα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Χαναὰν Ἰαβίν, τοῦ ἡττηθέντος ὑπὸ τῆς Δεβώρρας. Ἔκειτο δ' αὕτη παρὰ τὸν χείμαρρον Κισὼν (Κριτῶν δ' 2, 13.16), πιθανῶς παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ἐλ-Χαριτιγιὲ μεταξὺ Κισὼν καὶ Καρμήλου. Π. Ι. Μ.

Ἀρίτα [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ περιοχῇ Χίζεν τῆς νήσου Κιουσιοῦ, ἧς οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ πλουσίων κοιτασμάτων καολίνου καὶ τὴν κατασκευὴν ἐκλεκτῆς ποιότητος πηλίνων ἀντικειμένων.

Ἄριτζ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Χάρβιτς.

ἀρίτης (Arit) [*Ὀρυκτ.*]. Ὀρυκτὸν ἀντιμονιοῦχον καὶ ἀρσενικοῦχον νικέλιον, ἔχον τὸν χημικὸν τύπον Ni(SbAs) καὶ ἀποτελοῦν ὡς ἐκ τούτου ἐνδιάμεσον μέλος μεταξὺ τῶν ὀρυκτῶν βρεϊτχαουπτίτου καὶ νικελίνου. Ὠνομάσθη οὕτω, διότι εὑρέθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ ὄρος Ar εἰς τὸν νομὸν τῶν Basses-Pyrénées. Γ. Κ. Γ.

ἀριτινὸ ἢ *ἀρτινὸ* [*Ἀμπελ.*]. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου· βλ. ἀρτινό. Π. Γ. Κ.

Ἀρίτιον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Λυσιτανίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Εἶναι ἡ σημερινὴ Μπεναβέντε ἢ Σαλβατιέρρα.

Ἀρίτσα (Ariccia) [*Γεωγρ.*]. Ἰταλικὴ πολίχνη παρὰ τὸ ὄρος Ἄλμπανο (Κάτ. 4157). Εἶναι φκο-

Digitized by Google

δομημένη ἐπὶ γραφικωτάτης θέσεως, διακρίνεται δὲ διὰ τὸν ναὸν καὶ τὸ ἀνάκτορον τῶν δουκῶν Κίτζι. Ἡ Ἀρίτσα κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας λατινικῆς πόλεως Aricia, ἥτις ἐξετείνετο μέχρι τῆς κοιλάδος Βαλλερίτσια, 3 χιλιόμ. ἀνατολικῶς παρὰ τὴν σημερινὴν λίμνην Νέμι (lago di Nemi), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε περιώνυμος ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος(Diana nemorensis). Α.Δ.

Ἀριτσέσκου (Aricescu), ***Κωνσταντῖνος***. Ρουμᾶνος ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἔγραψε συλλογὰς στίχων καὶ πραγματείας συναφεῖς πρὸς τὴν πολιτικήν. Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του Τσιμπουλοῦγκ (τῆς Βλαχίας). Α. Δ.

Ἀρίτσι (Arici), ***Καῖσαρ***. Ποιητὴς καὶ νομομαθὴς Ἰταλὸς (1782—1836). Δικαστής, βραδύτερον δὲ καθηγητής, ἐδημοσίευσε τῷ 1808 διδακτικὸν ποίημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ καλλιέργεια τῶν ἐλαιῶν», ὅπερ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ὡς τὸ ἄριστον εἰς τὸ εἶδός του. Τῷ 1814 ἔγραψεν ἄλλο τοιοῦτο ποίημα ἐπιγραφόμενον «La Pastorizza», διὰ τοῦ ὁποίου διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ ἐκτρέφειν πρόβατα. Ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀρίτσι εἶναι: «L'origine delle fonti», «Il campo santo» κτλ. Α. Δ.

ἀρίτσιος (ὁ)· βλ. ἀκροχορδόνες.

Ἀριφάρνης. Βασιλεὺς τῆς Θράκης μνημονευόμενος ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (20.22).

Ἀριφιέ. Σταθμὸς τῶν σιδηροδρόμων Ἀνατολῆς εἰς τὴν γραμμὴν Κωνσταντινουπόλεως—Βαγδάτης εἰς τὸ 131ον χ.μ., εἰς τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ διακλάδωσις τῆς γραμμῆς Ἀδᾶ-Πάζαρ καὶ Ἐσκῆ Σεχίρ.

ἀρίφνητος,—η,—ο· ἰδιωματ., ἀναρίθμητος, ποῦ μετρημὸ δὲν ἔχει: «καὶ τὰ κρυφὰ τῆς μάννας μας ἀρίφνητο λογάρι».

Ἀρίφρων. Ποιητὴς ἐκ Σικυῶνος, γράψας παιᾶνα πρὸς τιμὴν τῆς Ὑγείας, ὃν περιέσωσεν ὁ Ἀθήναιος (XV, 702, A). Τὸ λυρικὸν ᾆσμα τοῦτο εἶναι συντεταγμένον εἰς μέτρον τροχαϊκοδακτυλικόν. Α. Δ.

Ἀρὶφ-Χικμέτ, ***βέης***. Πολιτικὸς Τοῦρκος γεννηθεὶς τῷ 1786. Ἐγένετο εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ παλαιοτουρκικοῦ κόμματος. Τῷ 1846 ἀντικατέστησεν ὡς μουφτῆς τὸν *Μεκκιζαντέχ*, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰσαγάγει μεταρρυθμίσεις. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐπολέμησεν ἐναντίον πάσης προοδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἔκτοτε δὲν ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικήν. Ω.

Ἀρὶ-Χαϊὰν (Ari-Haïan) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ ἔκτασις τοῦ κεντρικοῦ Μαρόκου, τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ μικροῦ *Ἄτλαντος* (3000 μέτρ.). Σημαντικὸν ὑδρογραφικὸν κέντρον.

Ἀρίων *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Κυκλέως, τοῦ εἰσαγαγόντος τοὺς κυκλίους χορούς, καταγόμενος ἐκ Μηθύμνης τῆς Λέσβου. Ἡ μουσικὴ καὶ ποιητική του φήμη τὸν κατέστησε σχεδὸν μυθικόν. Ἔδρασε κυρίως ἐν Κορίνθῳ ἔνθα ἐτύγχανε τῆς εὐνοίας τοῦ τυράννου αὐτῆς Περιάνδρου (600 π. Χ.). Εἰς τὸν Ἀρίωνα ἀποδίδεται ἡ καλλιτεχνικὴ διαρρύθμισις τοῦ διθυράμβου καὶ ἡ προσαρμογὴ αὐτοῦ εἰς τὸ δώριον μέλος. Χορὸς ἐκ πεντήκοντα προσώπων, συμμετρικῶς διατεταγμένων πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διονύσου, ἑώρταζε τὴν γέννησιν καὶ ὑψηλὴν δρᾶσιν τοῦ θεοῦ, ἐνῷ ὁ Διόνυσος περιστοιχιζόμενος ὑπὸ σατύρων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος κατένειμεν ὡρισμένους ῥόλους, ἀπήντα συνοδευόμενος δι' ὀρχήσεων ὑπὸ τοὺς ἤχους φρυγικῶν καὶ δωρικῶν αὐλῶν. Ὁ διθύραμβος, καλούμενος καὶ τραγικὴ δρᾶσις, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς τραγῳδίας καὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος. Ὁ Ἀρίων, ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κυκλεύς, εἰσήγαγεν εἰς τοὺς κυκλίους χοροὺς καὶ τοὺς ἐπιτρίτους ρυθμοὺς τῶν ὁποίων μεγάλην ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Πίνδαρος ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτοῦ καὶ οἵτινες ἀποτελοῦσι σήμερον τὸν κυριώτερον κυκλικὸν λαϊκὸν χορὸν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, ἐν τῷ τόπῳ δηλαδὴ τῆς πρὸ 26 αἰώνων γεννήσεως αὐτῶν.

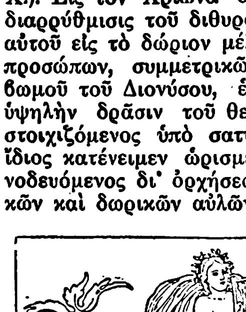

Ἀρίων.

Ἀποκτήσας μεγάλην φήμην περιῆλθε τὴν μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὴν Σικελίαν, πλήρης δὲ πλουσίων κοσμημάτων καὶ θησαυρῶν ἐπεβιβάσθη ἐν Τάραντι διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κόρινθον. Τὸ πλήρωμα ὅμως τοῦ πλοίου, κατόπιν συνωμοσίας, ἐπωφεληθὲν τῆς εὐκαιρίας καθ' ἣν στιγμὴν εὑρίσκετο ἐν ἐκστάσει κιθαρῳδῶν καὶ ἑλκύων πρὸς τὸ πλοῖον τοὺς δελφῖνας, ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεμοίρασε τοὺς θησαυρούς του, φθάσαντες δὲ εἰς Κόρινθον οἱ ναῦται ἀνέφερον ὅτι ἀφῆκαν τὸν Ἀρίονα ὑγιᾶ ἐν Τάραντι. Ἀλλ' ὁ Ἀρίων διασωθείς, κατά τινα παράδοσιν ἐπὶ δελφῖνος, ἐξῆλθεν εἰς Ταίναρον, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κόρινθον ἀπεκάλυψε τὸ ἔγκλημα, ὁπότε οἱ λῃσταὶ συνελήφθησαν καὶ ἐθανατώθησαν δημευθείσης τῆς περιουσίας των. Ὁ Παυσανίας κατὰ τὰς περιηγήσεις του εἶδεν ἐπὶ τοῦ Ταινάρου χαλκοῦν ἄγαλμα παριστῶν ἄνθρωπον ἐπιβαίνοντα δελφῖνος. Τινὲς ἐκφράζουν τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀνωτέρω παραδόσεως. Ἡ κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην διάσωσις τοῦ Ἀρίωνος ἐγένετο γνωστὴ εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπετυπώθη δὲ μάλιστα καὶ εἰς νομίσματα, ὧν πολλὰ εὑρίσκονται ἐν τῷ νομισματικῷ ἡμῶν Μουσείῳ. (*Huge Riemann* Handbuch der Musikgeschichte). Π. Ζ.

—**«Ἀρίων»**. Τίτλος βιβλίου περὶ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐκδοθέντος τῷ 1916 ὑπὸ Π. Δ. Ζαχαρία, τὸ ὁποῖον πλὴν τῶν ἄλλων παρέχει ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀνοματολογίαν τῆς μουσικῆς.

—**Ἀρίων** *(ἵππος)*· βλ. Ἀρείων.

Ἀρίων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Ποταμὸς ἐν Δαλματίᾳ, νῦν Ombia (*Σκύλ.* 24).—2) Ποταμὸς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βυζήρων ἐν τῷ Πόντῳ τῷ Καππαδοκικῷ, ἴσως ὁ νῦν Odscha (*Σκύλ.* 82). Ι. Χ. Δ

ἀρίων (ὁ) (Arion) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *γεωφιλιδῶν*. Τὸ σῶμά του ἔχει σχῆμα λείμακος, εἶναι ἡμικυλινδρικόν, ἐνίοτε τροπιδῶδες. Ἡ κεφαλή του φέρει τέσσαρας προσακτρίδας, ὧν αἱ δύο ἀνώτεραι εἶναι μεγαλύτεραι καὶ φέρουσι κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν ἀνὰ μίαν ὀφθαλμοειδῆ ἐξόγκωσιν. Τὸ περιβάλλον κατὰ τὰ δύο τρίτα τὸ ζῷον χιτώνιον εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τιτανώδους συστάσεως κόκκων. Οἱ πόδες κατὰ τὸ ἄκρον των εἶναι διηυρυσμένοι καὶ χωρίζονται τοῦ σώματος διὰ χαρακτηριστικῆς αὐλακώσεως. Τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα εὑρίσκονται κατὰ τὸ δεξιὸν ἐμπρόσθιον ἄκρον τοῦ χιτωνίου. Τὰ γεννητικὰ μόρια εὑρίσκονται ὑπὸ τὰ ἀναπνευστικὰ τοιαῦτα. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι ἑρμαφρόδιτα. Τὸ γένος των περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν τὰ περισσότερα ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐλάχιστα ἐν Ἀσίᾳ καὶ βορείῳ Ἀμερικῇ, ἐκ δὲ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας ἐλλείπουσι τελείως. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν, εἶναι: *ἀρίων ὁ πυρρὸς* (Arion rufus), γνωστὸς ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα σαλιγκάρια, ἀπαντῶν ἀφθόνως εἰς τὰ ὑγρὰ μέρη καὶ τὰ δάση. Δ. Ν. Π.

Ἀρίων ὁ πυρρός.

Ἀριὼχ *[Βιβλ.]*. Ἑβραϊκὸς τύπος τοῦ βαβυλωνιακοῦ ὀνόματος Ἔρι-Ἀκοῦ=(δοῦλος τῆς σελήνης). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται:—1) Βασιλεὺς τῆς *Ἐλλασάρ*, σύμμαχος τοῦ Χοδολλογομὸρ βασιλέως τοῦ Ἐλάμ, συμμετασχὼν μετὰ τοῦ Ἀμαρφάλ, βασιλέως τῆς Σενναάρ, τῆς ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἐκστρατείας τοῦ δευτέρου, καθ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οὗτοι τοὺς Παλαιστινοὺς βασιλεῖς, κατὰ τὴν ἐπάνοδον δ' ὅμως ὑποστάντες αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν ὑπὸ τοῦ συμμάχου τῶν Παλαιστινῶν βασιλέων Ἀβραάμ, ἡττήθησαν ὑπ' αὐτοῦ (Γένεσ. ιδ' 1 ἑξ.). Ὁ Ἀριὼχ οὗτος δὲν ἦτο βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὡς κακῶς μεταφράζει ἡ Βουλγάτα, ἀκολουθοῦσα τῷ Συμμάχῳ, ἀλλά, κατὰ τὴν πιθανωτάτην καὶ εὐρείας δοκιμασίας τυχοῦσαν γνώμην τοῦ G. Smith, πρόκειται περὶ *Ρὶμ-Ἀκοῦ* ἢ *Ρὶμ-Σὶν* τοῦ Ἐλαμίτου βασιλέως τῆς Λαρσᾶ (Ἐλλασάρ), ὃν μνημονεύουσιν αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί (βλ. Ἀμαρφάλ).
— 2) Βασιλεὺς τοῦ Ἐλάμ, οὗ γίνεται μνεία ἐν τῇ βίβλῳ τῆς *Ἰουδείθ* (α' 6), ἔνθα ὀνομάζεται Εἰριώχ.
— 3) Ἀρχιμάγειρος τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Ναβουχοδονόσορ (*Δανιὴλ* β' 14). Π. Ι. Μ.

Ἄρκ (Arc ἢ Har). *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ *Μποὺς ντὺ-Ρὸν* ἐκχυνόμενος μετὰ ροῦν 85 χ.μ. εἰς τὴν λίμνην Ἐτάνγκ. Τὸ ἴδιον ὄνομα φέρει καὶ χείμαρρος τῆς Σαβοΐας πηγάζων ἐκ τοῦ παγετῶνος Source de l' Arc καὶ ἐκχυνόμενος μετὰ ροῦν 150 μ. εἰς τὸν Ἰζέρ.

—**Ἄρκ** (Arc). Φυσικὴ γέφυρα ἐν τῷ νομῷ Ἀρντὲς τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἔχει ἄνοιγμα 54 μ. καὶ τόξον 32.

—**Ἄρκ** (Arques) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Γαλλίᾳ ἐκχυνόμενος μετὰ ροῦν 50 χμτρ. εἰς τὴν θάλασσαν εἰς Διέττην.

—**Ἄρκ** (Arques) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Πᾶ-ντὲ-Καλαὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄα.

—**Ἄρκ ἀν** *Μπαρουὰ* (Arc-en Barrois) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἄνω Μάρνη ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Aube ποτ. Aujon. Εἶναι παλαιὸν πόλισμα ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ τὸ πλησίον ὡραῖον δάσος.

— **Ἄρκ-λὰ-Μπατάϊγ** (Arques-la-Bataille) *[Γεωγρ.]*. Ἱστορικὴ πολίχνη τῆς Γαλλίας κειμένη εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Μπετὺν καὶ Ἄρκ τῆς περιφερείας Seine Infevieur. Σώζονται ἐρείπια τοῦ κατασκευασθέντος τῷ 1040 πύργου ὑπὸ τοῦ κόμητος Γουλιέλμου, θείου τοῦ Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ. Τοῦτον τῷ 1202 ὁ Φίλιππος Αὔγουστος ἐπεχείρησεν ἀνεπιτυχῶς νὰ κυριεύσῃ, οἱ Ἄγγλοι ὅμως διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Brétigny τῷ 1360 ἐγένοντο κύριοι αὐτοῦ καὶ τὸν ἔδωσαν τῷ 1449 εἰς τὸν Κάρολον Ζ'.

Ἄρκ (Jeanne d'Arc), ***Ἰωάννα ντ'***—. Ἡ ἡρωϊκὴ Γαλλὶς ἐθνομάρτυς, ἡ λεγομένη *παρθένος τοῦ Ὀρλεάν*, ἢ ὅπως μετεφράζετο παλαιότερα ἑλληνιστί, *Ἰωάννα ἡ Αὐρηλιανὴ παρθένος*. Ἐγεννήθη τῷ 1412 καὶ ἀπέθανε καεῖσα ἐπὶ τῆς πυρᾶς τῷ 1431, καταδικασθεῖσα διὰ τὰς ἡρωικὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς πατρίδος της πράξεις ὡς μάγισσα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, τῶν διεξαγόντων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐξοντωτικὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καρόλου τοῦ Ζ' δι' εἰσβολῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν του μέχρις αὐτῆς τῆς καρδίας τῆς Γαλλίας. Ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ εἶναι ἡ μεγάλη ἡρωὶς τῶν Γάλλων, ἡ ἀρθεῖσα εἰς σύμβολον ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ ἡρωικῆς πίστεως διὰ τῆς αὐτοθυσίας, τῆς ὁρμητικῆς της ἐξεγέρσεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χάριτος, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἑορτὴ ἀπὸ τοῦ 1919 κατέστη ἐθνικὴ ἑορτὴ τῶν Γάλλων, καθαγιασθείσης ἐκ παραλλήλου τῆς μνήμης της ὑπὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ, διαφωτισμένη ἱστορικῶς μέχρι τῆς δυνατῆς ἀκριβείας,

Δεκατριέτις ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ ἤκουσε φωνὴν ἐκ Θεοῦ ἐρχομένην.
(Πίναξ τοῦ Lematte)

δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν θάμβωσιν τοῦ ἡρωικοῦ ἐθνικοῦ ἔπους καὶ τοῦ θαύματος. Ὠνομάζετο d' Arc ἢ Daix ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός της, ἢ Romée ἐκ τῆς μητρός της Ἰσαβέλλας Romée de Vouthon, καὶ ἐγεννήθη εἰς τὸ Ντομρεμύ, χωρίον εὑρισκόμενον ἐπὶ τῶν συνόρων Λωρραίνης καὶ Καμπανίας καὶ ἀποτελοῦν μετὰ τοῦ χωρίου Γκρεὺ μίαν ἐνορίαν. Ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκει δικαιώματα προσωπικῆς ἰδιοκτησίας ἀμφισβητούμενα ὅμως ὑπὸ Λωρραινῶν εὐγενῶν. Εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν αὐτὴν τῆς κυριότητος τῆς γενετείρας της ὀφείλεται ὅτι ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ ὠνομάσθη παρὰ πολλῶν ἡ «καλὴ Λωρραινίς». Ὁ πατήρ της Ζὰκ ντ' Ἄρκ κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου d' Arc, ἐκ τοῦ ὁποίου μετέβη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ντομρεμὺ ὅπου ἐνυμφεύθη τὴς Ἐλισσάβετ Romée, τὴν μητέρα τῆς Ἰωάννας. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθησαν πέντε τέκνα, τρεῖς υἱοὶ καὶ δύο θυγατέρες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Ἰωάννα ἦτο ἡ νεωτέρα. Εἰς τὸ Ντομρεμύ, ἔλεγαν τὴν μικρὰν κόρην Ζανέτ. Ἡ ἀδελφή της ὠνομάζετο Αἰκατερίνη. Ἡ Ἰωάννα ἐμεγάλωσε πλησίον τῶν γονέων της, πτωχῶν χωρικῶν καλλιεργητῶν, ἐκτιμωμένων παρ' ὅλων διὰ τὰ ἀγαθὰ των αἰσθήματα καὶ τὴν ἐντιμότητά των. Ἀπησχολεῖτο ὅπως οἱ ἀδελφοί της καὶ αἱ ἀδελφαί της εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ εἰς τὴν οἰκοκυρικήν. Ὡδήγει πολὺ συχνὰ τὰ ζῷα εἰς τὴν βοσκήν, ἀπολαμβάνουσα τὴν ζωὴν τῆς φύσεως, μὲ μοναδικὴν μόρφωσιν τὴν σοφίαν τὴν ἀποκομιζομένην ἐκ τῶν φυσικῶν φαινομένων. Δὲν εἶχε μάθει οὔτε νὰ διαβάζῃ οὔτε νὰ γράφῃ. Δὲν ἐγνώριζε κἂν τὸ ἀλφάβητον. Ἀλλὰ ἡ μήτηρ της τῆς εἶχε καλλιεργήσει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ τῆς εἶχε μάθει τὰς προσευχάς της, τὸ Πάτερ ἡμῶν, τὸ Χαῖρε Μαρία, τὸ Πιστεύω. Εὑρίσκετο πολὺ συχνὰ εἰς τὴν ἐκκλη-

Digitized by Google

Ἡ αἰχμαλωσία τῆς Ἰωάννας ἐν Κομπιέννῃ.
Τοιχογραφία τοῦ Lenepveu ἐν τῷ Πανθέῳ.]

σίαν τὴν ἀφιερωμένην εἰς τὸν ἅγιον Ρεμὺ καὶ ἡ κωδωνοκρουσία τὴν συνεκίνει βαθύτατα. Ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἔβοσκε τὰ πρόβατά της καὶ ἤκουε νὰ κτυπᾷ ἡ καμπάνα τοῦ Ἁγίου Ρεμύ, ἐγονάτιζε καὶ προσηύχετο.

Εἰς τὸ Ντομρεμὺ ἑώρταζαν εἰς ὡρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους ἑορτὰς τοπικὰς ἐκ παραδόσεως προχριστιανικῆς συγχεομένας μὲ τὴν λατρείαν τῆς φύσεως, εἰς τὴν θεραπείαν ἀρρώστων διὰ λουτρῶν εἰς μίαν πηγὴν εὑρισκομένην εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χωρίου. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἐθεωροῦντο ὕποπτοι ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς κληρικούς. Εἰς μίαν τοιαύτην «ἑορτὴν τῶν πηγῶν», ἡ ὁποία ἦτο εὐφρόσυνος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν «πρωτομαγιάν», ἐπήγαινε καὶ ἡ Ἰωάννα μὲ τὰ ἄλλα παιδιὰ τοῦ Ντομρεμύ. Ἀλλὰ πέραν τῆς φαιδρᾶς παιδικῆς συμμετοχῆς της εἰς τὴν ἑορτὴν δὲν ἐγνώριζε τίποτε ἄλλο, οὔτε εἶχε μυηθῆ εἰς μαγείας, ὅπως τὴν κατηγόρησαν ἀργότερα κατὰ τὴν δίκην της. Εἶχε ἀκούσει μόνον νὰ λέγεται ἐκ παραδόσεως, τὴν ὁποία πολλοὶ ἀνῆγον εἰς λόγους ἀρχαίας Σιβύλλης, ὅτι μία παρθένος θὰ ἤρχετο νὰ σώσῃ τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας.

Ὅταν ἡ μικρὰ Ζαννὲτ ἤρχισε νὰ ἐννοῇ, ἤκουε νὰ ὁμιλοῦν διαρκῶς διὰ τὸν πόλεμον τὸν διεξαγόμενον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατὰ τῆς Γαλλίας, διὰ τὸν ἐμφύλιον πολιτικὸν πόλεμον καὶ τὰ φρικτὰ ἀτυχήματα τὰ ἐξαντλοῦντα τὴν Γαλλίαν. Τὸ Ντομρεμὺ εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνουν τὸ Βέλγιον καὶ αἱ παραρρήνιοι ἐπαρχίαι ἐντεῦθεν μὲ τὰς δύο Βουργουνδίας καὶ ἐκεῖθεν μὲ τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἱππεῖς, ταχυδρόμοι, μοναχοὶ καὶ στρατιῶται μεταβαίνοντες ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, διέβαινον διαρκῶς πρὸ τῆς θύρας της. Ἡ Ἰωάννα ἐπληροφορεῖτο διαρκῶς τὰ διαδραματιζόμενα κρίσιμα διὰ τὴν Γαλλίαν τότε γεγονότα.

Οἱ Γάλλοι εἶχον ἤδη ἡττηθῆ τῷ 1415 παρὰ τῶν Ἄγγλων εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀζινκούρ, ὅπου ἔπεσεν ἡρωικῶς τὸ ἄνθος τῆς γαλλικῆς εὐγενείας· ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ ΣΤ' εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ παραφροσύνης τῷ 1392 καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κακοὶ συγγενεῖς διημφεσβήτουν τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας· ὁ υἱός του, ὁ πρίγκιψ διάδοχος Κάρολος, προσεπάθησε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὁ ἐμφύλιος ἀγὼν εἶχεν ἀρχίσει. Οἱ οἰκεῖοί του ἐκρεούργησαν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Μοντερῶ τὸν *Ἰωάννην τὸν Ἄφοβον*, τὸν δοῦκα τῆς Βουργουνδίας. Ἐπρόκειτο περὶ ἀντεκδικήσεως διὰ τὴν πρὸ δώδεκα ἐτῶν δολοφονίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀρλεάν. Ὁ σπαραγμὸς μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐπετάθη. Ἡ σύζυγος τοῦ Καρόλου τοῦ ΣΤ' Ἰζαμπὼ τῆς Βαυαρίας καὶ ὁ Φίλιππος ὁ Καλός, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀφόβου, ὑπέγραψαν μὲ τοὺς Ἄγγλους τὴν συνθήκην τοῦ Τρουά, ἡ ὁποία παρέδιδε τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ νικητὴς τοῦ Ἀζινκούρ, Ἐρρῖκος Ε', κατόπιν τοῦ γάμου του μὲ τὴν Αἰκατερίνην, τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου ΣΤ', ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀντιβασιλεὺς τοῦ βασιλείου τῆς Γαλλίας, τοῦ ὁποίου οἱ κληρονόμοι θὰ ἐλάμβανον ὁριστικῶς τὸ στέμμα. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Βουργουνδία διεμοιράζοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1ην Δεκεμβρίου τοῦ 1420 ὁ Κάρολος ὁ ΣΤ', πάντοτε τρελλός, ἡ Ἰζαμπὼ τῆς Βαυαρίας, ὁ Ἐρρῖκος Ε' τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Φίλιππος ὁ Καλὸς τῆς Βουργουνδίας, ἡνωμένοι διὰ τοῦ ἀξιοθρηνήτου ἐκείνου συμφώνου, εἰσῆλθον ὁμοῦ εἰς Παρισίους.

Ὁ πρίγκιψ διάδοχος Κάρολος, μὴ ἀναγνωρίσας ἐκείνην τὴν συνθήκην τὴν καταλύουσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Γαλλίας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς πέραν τοῦ Λουὰρ ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι μόναι τοῦ ἔμεναν πισταὶ καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν δύο μεγάλων ἐχθρῶν, τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Βουργουνδίων. Τῷ 1423 ὁ βασιλεὺς Ἐρρῖκος ὁ Ε' ἀπέθανεν αἰφνιδίως καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ Κάρολος ὁ ΣΤ'. Ἐρρῖκος ὁ ΣΤ', υἱὸς τοῦ Ἐρρίκου Ε', βρέφος ἀκόμη, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Βουργουνδίων ὡς κληρονόμος τῶν δύο βασιλείων. Οἱ θεῖοί του, ὁ δοὺξ τοῦ Μπεντφὸρ καὶ ὁ καρδινάλιος τοῦ Οὐνσέστερ, ἔγιναν κηδεμόνες του καὶ ἀντιβασιλεῖς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητά του. Ἐξ ἄλλου ὁ Κάρολος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν πιστῶν του ὑπηκόων,

Ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ κατὰ τὴν στέψιν τοῦ βασιλέως.
[Πίναξ τοῦ Ingres ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου.]

ἀλλὰ μακρὰν τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Ρέϊμς, ὑπὸ τοὺς μελαγχολικωτέρους οἰωνούς.

Τὴν 13ην Ἰουλίου 1423 τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἡττήθησαν εἰς τὸ Κρσβὰν καὶ τὴν 17ην Αὐγούστου 1424 εἰς τὸ Βερνέϊγ. Μετὰ τὰς δύο αὐτὰς συμφορὰς τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἐκινδύνευε πλέον τὴν ὕπαρξίν του. Ὁ Κάρολος ὁ Ζ' δὲν κατεῖχε πλέον παρὰ τὸ Μὸν-Σαὶν-Μισέλ, τὸ Τουρναί, τὸ Βωκουλὲρ καὶ τὸ Ὀρλεάν, εὑρισκόμενον εἰς τὸ κέντρον. Εἰς τὸ Βωκουλὲρ εὑρίσκετο τότε διοικῶν τὰ πιστὰ εἰς τὸν Κάρολον στρατεύματα ὁ Ροβέρτος ντὲ Μουντρικούρ, ἐνῷ αἱ γύρω ἐπαρχίαι αἱ τολμῶσαι νὰ μείνουν πισταὶ εἰς τὸν νόμιμον βασιλέα, ἠρημοῦντο ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν, τῶν λεηλασιῶν, τῶν δηώσεων. Ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος ἐκυριάρχουν παντοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ὅπως διηγήθη ἀργότερα πρὸ τῶν δικαστῶν καὶ ἡ Ζὰν ντ' Ἄρκ, ἤκουσεν ἐξ οὐρανοῦ τὴν φωνὴν διὰ τῆς ὁποίας τῆς ἀπεκαλύφθη ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ. Ἦτο τότε μόλις δεκατριῶν ἐτῶν. Εὑρίσκετο εἰς τὸν πατρικὸν κῆπον κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ὅτε ἤκουσε μίαν φωνὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Ἀπηυθύνετο πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς ἔλεγε νὰ εἶναι καλὴ καὶ νὰ περιποιῆται τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ φωνὴ συνωδεύετο ἀπὸ φῶς. Τὴν πρώτην φορὰν ἡ Ἰωάννα ἐφοβήθη. Ἀλλ' ἔπειτα ἀντελήφθη ὅτι ἡ φωνὴ αὐτὴ ἦτο ἐκ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ὁμιλῶν ἦτο ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Τῆς ἐνεφανίσθη μὲ ἐξωτερικὸν ἱππότου καὶ περιεστοιχίζετο ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἀγγέλους. Ἡ φωνὴ ἐπανελαμβάνετο συχνὰ καὶ τῆς ἔλεγε τώρα ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλλίαν. Μετὰ τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ τῆς παρουσιάσθησαν ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη καὶ ἡ Ἁγία Μαργαρίτα. Τὰ θεῖα ὁράματα τῆς παρουσιάζοντο ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ ἤδη τὴν συνεβούλευαν νὰ φύγῃ καὶ νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκετο ὁ βασιλεὺς Κάρολος μὲ τὰ στρατεύματά του. Τότε οἱ Ἄγγλοι ἐπολιόρκησαν τὸ Ὀρλεὰν καὶ ἡ θεία φωνὴ διέταξε τὴν Ἰωάνναν νὰ μεταβῇ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως. Ἔπρεπε νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τοῦ Μουντρικοὺρ διὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ νὰ τὴν παρουσιάσῃ εἰς τὸν βασιλέα. Ἐκείνη ἀπήντησεν εἰς τὴν φωνὴν ὅτι ἦτο μία πτωχὴ κόρη καὶ δὲν ἐγνώριζεν οὔτε ἱππασίαν διὰ νὰ κάμῃ τόσον δρόμον, οὔτε τὴν πολεμικὴν τέχνην. Ἀλλ' αἱ φωναὶ τὴν ἐβίαζον νὰ φύγῃ. Τότε αὐτὴ πεισθεῖσα ὅτι ἦτο ἐκλεκτὴ τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα της, ἔφυγε παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν γονέων της. Κατέφυγεν εἰς ἕνα συγγενῆ της, τὸν Δουράνδον Λασσάρ, καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς τὸν Μουντρικούρ. Εἶπεν εἰς τὸν Γάλλον στρατηγὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν στείλῃ εἰς τὸν βασιλέα, διὰ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ τί νὰ κάμῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Μουντρικοὺρ τῆς ἐφέρθη εἰρωνικῶς καὶ συνεβούλευσε τὸν θεῖόν της νὰ τὴν δείρῃ διὰ νὰ τὴν νουθετήσῃ καὶ νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ εἰς τοὺς γονεῖς της. Καὶ πράγματι τότε ἐπέστρεψε, ἀλλὰ μετὰ τὴν δήωσιν τοῦ Ντομρεμὺ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους καὶ τὴν ἐγκατάλειψίν του μετ' ὀλίγον χρόνον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παρουσίασίν της πρὸ τοῦ βασιλέως.

Τότε ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους τὸ Ὀρλεὰν καὶ τὸ Μὸν-Σαὶν-Μισέλ. Ὅλα ἦσαν σχεδὸν χαμένα. Ἡ φήμη ὅτι εἰς τὴν ἁπλοϊκὴν ἐκείνην κόρην ἀπὸ τὸ Ντομπρεμὺ εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ εἶχεν ἤδη κυκλοφορήσει καὶ πολλοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ πιστεύουν ὅτι μόνον δι' αὐτῆς ἦτο δυνατὴ ἡ σωτηρία. Καμμία ἀνθρωπίνη δύναμις δὲν ἐφαίνετο ἱκανὴ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Γάλλους. Εὑρίσκοντο εἰς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν μοναδικὴ προσφυγὴ εἶναι ἡ ἐλπὶς τοῦ θαύματος. Ὁ Μουντρικοὺρ ἠναγκάσθη τότε νὰ δεχθῇ τὴν Ἰωάνναν καὶ ν' ἀποφασίσῃ νὰ τὴν διευκολύνῃ. Τῆς ἔδωσε τότε γράμματα διὰ τὸν βασιλέα καὶ ἓν ξίφος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βωκουλαίρ, τῆς ἐπρομήθευσαν ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ἕνα ἵππον.

Ἡ Ἰωάννα ἔφθασε μὲ μικρὰν συνοδείαν τὴν μεσημβρίαν τῆς 6 Μαρτίου εἰς τὸ Σινόν, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Κάρολος ὁ Ζ'. Μετὰ μικρὰν χρονοτριβὴν ἐκ μέρους τῶν αὐλικῶν, ἡ νεαρὰ ἱππότις εἰσήχθη πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἐπανέλαβε τὰς συμβουλὰς τὰς ὁποίας τῆς ἔδωσαν αἱ θεῖαι φωναὶ διὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ὀρλεὰν καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν Ἄγγλων ν' ἀφήσουν τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπηκολούθησε μυστικὴ ἰδιαιτέρα στιχομυθία μεταξὺ τῆς νεαρᾶς κόρης καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐπείσθη ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένη τοῦ Θεοῦ. Ἔμεινε τότε εἰς τὸ Σινὸν φιλοξενουμένη ὑπὸ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Μαρίας ἀπηύθυνε πρὸς τὸν βα-

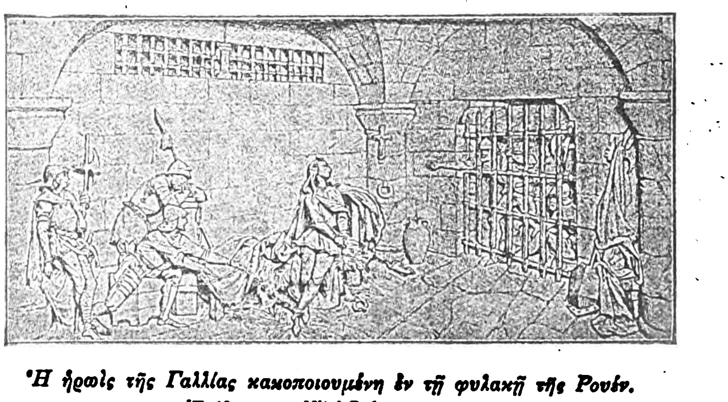

Ἡ ἡρωῒς τῆς Γαλλίας κακοποιουμένη ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Ρουέν.
[Σχέδιον τοῦ Vital-Dubray ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ὀρλεάν.]

Digitized by Google

σιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ τοὺς κηδεμόνας του, καὶ τοὺς συμμάχους των ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου τοὺς συνίστα νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ Ὀρλεὰν εἰρηνικῶς, διὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔστειλεν αὐτὴν τὴν Παρθένον διὰ ν' ἀνακτήσῃ τὰς χώρας τοῦ βασιλέως. Τότε ἐζήτησε ν' ἀποσταλῇ μὲ στρατὸν κατὰ τῶν Ἄγγλων καὶ ὁ βασιλεὺς παρωθούμενος καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην, τὴν δημιουργηθεῖσαν ὑπὲρ τῆς θείας ἐνόπλου ἀποστολῆς της, ἐπείσθη νὰ τῆς ἀναθέσῃ τὴν πολεμικὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἐνισχύσουν ἄλλως τε μὲ ζῳοτροφίας τοὺς πολιορκουμένους. Ἡ Ἰωάννα διέταξε καὶ τῆς κατεσκεύασαν σημαίαν ἐκ λευκοῦ ὑφάσματος μὲ ζωγραφισμένον τὸν Σωτῆρα βαστάζοντα τὴν γηίνην σφαῖραν ἐν μέσῳ κρίνων καὶ δύο ἀγγέλων γονατιστῶν ἐνώπιόν του, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἰησοῦς-Μαρία*. Καὶ μὲ τὴν σημαίαν ἀναπεπταμένην, μὲ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μικροῦ στρατοῦ της ὥρμησε πρὸς τὸ Ὀρλέαν. Κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν δι' ἀσφαλοῦς μέρους καὶ ἔγινε δεκτὴ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ δακρύων εὐγνωμοσύνης. Συνεβούλευσε τότε ἔξοδον ἐκ τῆς πόλεως. Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ἡ ὁποία ἐπηκολούθησεν οἱ Γάλλοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἄγγλους. Ἡ Ζὰν ἐτραυματίσθη, ἀλλὰ δὲν ἀπεχώρησε τοῦ ἀγῶνος. Ἡ μία νίκη ἐπηκολούθησε τὴν ἄλλην καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ Ἄγγλοι ὑπεχώρησαν ἐντελῶς ἐκ τῶν πόλεων τὰς ὁποίας ἐπολιόρκουν. Οἱ στρατηγοὶ ἠθέλησαν τότε νὰ καταδιώξουν τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἡ Ἰωάννα συνεβούλευσε νὰ γίνῃ πρῶτον ἡ στέψις τοῦ βασιλέως εἰς τὸ Ῥέϊμς. Διὰ τῆς τελετῆς αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας θὰ καθηγιάζετο ὁ βασιλεύς, θ' ἀνεπτεροῦτο τὸ φρόνημα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν στέψιν ἐπηκολούθησαν μάχαι μὲ τὴν Ἰωάνναν πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀπεσύροντο πανταχόθεν. Ἀλλὰ τὴν 24 Μαΐου, εἰς μίαν προσπάθειάν της νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κομπιένης, ὅπου τὴν ἄφησαν μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις, ἴσως σκοπίμως ἐκ φθόνου, συνελήφθη αἰχμάλωτος ἀπὸ τοὺς Βουργουνδίους, ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον Μπωρεβουὰρ καὶ μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐπρωτοστάτησε ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Μπωβαὶ Κοσόν, παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους ἀντὶ δέκα χιλιάδων σκούδων. Παρεπέμφθη τότε εἰς τοὺς ἱεροδικαστὰς καὶ κατόπιν βασανιστικῆς δίκης κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον, ὡς μάγισσα, βλάσφημος, αἱρετική, γόησσα, ἀποστάτις, σχισματικὴ καὶ ἐκάη τὴν 30ὴν Μαΐου ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς παλαιᾶς ἀγορᾶς τοῦ Ῥουέν. Εἰς πνευματικὸς καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεφλέγετο ὕψωσεν ἐμπρός της τὸν σταυρὸν διὰ νὰ τὸν ἴδῃ τελευταίαν φοράν, ὅπως τὸν εἶχε παρακαλέσει. Οἱ τελευταῖοι λόγοι της ἦσαν «Ἰησοῦ, Ἰησοῦ, Ἰησοῦ...»

Ἡ κόνις τοῦ ἀποτεφρωθέντος σώματός της ἐσκορπίσθη ἀκολούθως εἰς τὸν Σηκουάναν, διὰ νὰ μὴ μείνῃ λείψανόν της καὶ γίνῃ ἀντικείμενον λατρείας ὑπὸ τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτήν. Τῷ 1450 ὁ Κάρολος ὁ Ζ', ὅταν ἔγινε κύριος τοῦ Ῥουέν, διέταξε τὴν ἀναθεώρησιν τῆς δίκης τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ καὶ διὰ νέας δικαστικῆς πράξεως ἡ ἀπόφασις τοῦ 1431 ἐκρίθη παράνομος καὶ ἐγκληματική, καὶ ἐψάλησαν παντοῦ τῆς ἐλευθέρας Γαλλίας δεήσεις διὰ τὴν ψυχήν της. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ ἐκυρώθη τῷ 1456 ὑπὸ τοῦ πάπα Καλλίστου τοῦ Γ'. Ἀργότερα ὁ Πίος ὁ Β' εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ἀπέδοσε τιμὴν εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν της. Ἔγραψε: «Ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος· τὰ ἔργα της τὸ ἀποδεικνύουν καὶ ἐστάλη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας τὸ πολλάκις ἐνισχυθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ».

Ἀλλ' ἡ λατρεία πρὸς τὴν Ἰωάνναν ντ' Ἄρκ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ εἶχεν ἀρχίσει ἐνωρίτερα. Εἰς τὸ Ὀρλεὰν ὀλίγον καιρὸν μόλις μετὰ τὸν θάνατόν της εἶχε συντεθῆ καὶ ἐπαίζετο τὸ «Μυστήριον τοῦ Ὀρλεάν», εἰς τὸ ὁποῖον θεία ἡρωῒς ἦτο ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ. Ἡ ἐκκλησία τῆς παρεσκεύαζεν ἀποκατάστασιν ἐνδοξοτέραν ἀκόμη Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὸ ὄνομά της εὑρίσκετο εἰς τὸ γαλλικὸν μαρτυρολόγιον καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀφοῦ ὠνομάσθη ὑπὸ πάπα Πίου τοῦ Ι' «bienheureuse» τῆς ἐκκλησίας, καθηγιάσθη ἐπισήμως κριθεῖσα ὡς ἁγία ὑπὸ τοῦ καθολικισμοῦ διὰ τοῦ πάπα Βενεδίκτου ΙΕ' τελετουργήσαντος εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης ἐν μέσῳ τριακοσίων καρδιναλίων, πατριαρχῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων. Ἡ Ἰωάννα ντ' Ἄρκ ἀπησχόλησε μὲ τὴν ἱστορίαν της συγγραφεῖς ὅπως ὁ Κισερά, τοῦ ὁποίου τὸ πολύτομον ἔργον εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἀφιερωθέντων εἰς αὐτήν, ὅπως ὁ Βαλλόν, ὁ Μισελέ, ὁ Μάριος Σεσέ, ὁ Γαβριὴλ Ἀνοτώ, ὁ Ἀνατὸλ Φράνς.

Φιλολογικὰ ἔργα ἐνέπνευσε πάρα πολλά. Ἔγραψε ποιητικὰ ἔργα δι' αὐτὴν ὁ Μαρτὲν λὲ Φράν, ὁ Βιγιόν, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Βολταῖρος, ὁ Σίλλερ, ὁ Καζιμὶρ Ντελαβίν, ὁ Μπαρμπιέ, ὁ Φάμπρ, ὁ Μορύ, ὁ Λεγκί. Ἐσχάτως, μόλις κατὰ τὸ 1925, ὁ μεγαλύτερος ἐκ τῶν ζώντων δραματουργῶν, ὁ Ἄγγλος Μπέρναρ Σόου, τῆς ἀφιέρωσεν ἔργον του μὲ τὸν τίτλον ἡ «Ἁγία Ἰωάννα».

Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ προσέφεραν ἐπίσης τὴν ὡραίαν μερίδα των εἰς τον ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν, διὰ τὴν μνήμην τῆς ἡρωικῆς γυναικός. Μεταξὺ τῶν πινάκων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Ἰωάνναν ντ' Ἄρκ ὑπάρχουν ἔργα τῶν Ντελαρός, Ντεβεριά, Ἔνγκρ, Λεπάζ, Σερρέ, Μπρετόν, ντὲ Μονβὲλ καὶ μεταξὺ τῶν γλυπτικῶν τὰ ἔργα τῶν Μπαριάς, Ρύντ, Φουατιέ, Σαπύ, Φρεμιέ, Ρουλλὼ κ. τ. λ. Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

— **Ἄρκ** (Arcq), *Φίλιππος-Αὔγουστος ντὲ Σαίντ-*

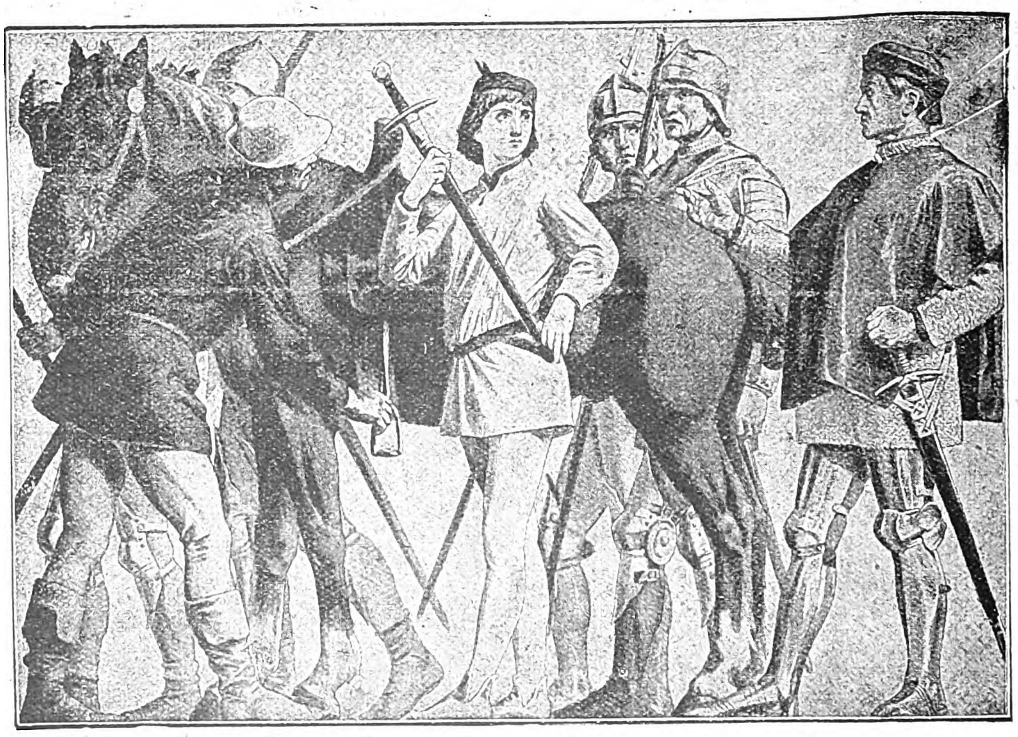

Η Ἰωάννα ντ' Ἄρκ ἀναχωρεῖ ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν ἱερὰν ἐντολήν.

(Τοιχογραφία τοῦ J. E. Lenepveu ἐν τῷ Πανθέῳ.)

Φουά, ἱππότης ντ'—. Γάλλος λογοτέχνης, φυσικὸς υἱὸς τοῦ κόμητος *ντὲ Μοντεσπὰν* γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1721 καὶ ἀποθανὼν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως. Διεκρίθη ὡς στρατιωτικὸς κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1743—45. Τῷ 1748 ἀπεσύρθη τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἔργων μετρίας ἀξίας. Χ. Δ.

Ἄρκα (Arca), *Νίκκολο ντὲλλ'*—. Ἰταλὸς γλύπτης τοῦ ΙΕ' αἰῶνος γεννηθεὶς εἰς Μπάρι καὶ ἀποθανὼν ἐν Βολωνίᾳ τῷ 1494. Εἶναι κυρίως γνωστὸς διότι ἐσμίλευσε τὸ μαρμάρινον κουβούκλιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθη ἡ περίφημος σαρκοφάγος τοῦ ἁγίου Δομενίκου, ἔργον τοῦ *Ν. Πιζάνο*.

Ἄρκα ***Πετράρκα*** (Arqua Petrarca) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἰταλικῆς χώρας Βενετίας, ἔνθα κεῖται τὸ μνημεῖον τοῦ ἐνταῦθα θανόντος τῷ 1374 Πετράρχη.

— **Ἄρκα** *Πολεζίνε* (Arqua Pòlesine). Πολίχνη τῆς Βενετίας ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Κοσταniάρο ἔχουσα ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν καὶ σηροτροφίαν.

Ἀρκὰ *[Παρ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Συρίας πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Ζεμπὲλ Ἄκκα καὶ ἐκβάλλων εἰς 11 μιλ. ΒΑ τοῦ φάρου Ἐλ-Μίνα τῆς Τριπόλεως καὶ δὴ εἰς πλάτ. 34°33'00" καὶ μῆκ. 35°59'10" (χάρτ. ἀγγλ. 2633: *Markhab* to Ras En Nakura: Nahr el Arkà). Σ. Ε. Λ.

Ἀρκαδάδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Κερκύρας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Ἰστωναίων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους *Ἰστώνης* παρὰ τὰ βουνὰ *Κοκκινογκρεμὸ* καὶ *Ἡρακλῆς* καὶ ἔχει κλῖμα ἀνθυγιεινόν, διότι μαστίζεται ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ὀφειλομένης εἰς διαφόρους μικροσυγκεντρώσεις ὑδάτων, προερχομένας ἀπὸ τοὺς διασχίζοντας τὸ χωρίον μικροχειμάρρους. Κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας τὸ ἐν λόγῳ χωρίον δὲν θερμαίνεται ἐπαρκῶς ὑπὸ τοῦ ἡλίου εἰμὴ 5—6 ὥρας καθ' ἡμέραν, καθ' ὅσον τὸ ὑπερκείμενον καὶ διευθυνόμενον πρὸς τὰ ΝΑ ὄρος Ἰστώνη ἐμποδίζει τὸν ἥλιον.

Εἰς τὴν κοινότητα πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 300) ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Καστελλᾶνοι* (κάτ. 400) καὶ *Ἀλειμματάδες* (κάτ. 260), τὸ μὲν ἀπέχον 5', τὸ δὲ 1/2 ὥραν, συνδεόμενα μετὰ τῆς ἕδρας διὰ βατῆς καὶ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Δικαστικῶς ὑπάγονται εἰς τὸ ἐν Σκριπερῷ ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον Ἐπιλιμνίων καὶ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Κερκύρας, ἔχει δ' ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν χωροφυλακῆς Σκριπεροῦ ὡς καὶ μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Καὶ οἱ τρεῖς ὡς ἄνω συνοικισμοὶ ὑδρεύονται διὰ φρεατίων ὑδάτων, χρησιμοποιουμένων συνάμα καὶ ὀμβρίων τοιούτων. Πηγαὶ ὑπάρχουσι μόνον τρεῖς περὶ τὸ χωρίον Καστελλᾶνοι, ἡ μία εἰς θέσιν *Πηγὴ* (15' ἀπ' αὐτῆς), ἡ ἑτέρα εἰς θέσιν *Ριζογκρεμιὰ* (15' ἐπίσης) καὶ ἡ ἄλλη εἰς θέσιν *Ἅγ. Παντελεήμων* (20' ἀπὸ τοῦ χωρίου).

Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς ἕδρας τῆς κοινότητος ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐτυμολογίαι. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐπωνύμου *Ἀρκαδᾶς*, πιθανῶς ἱδρυτοῦ τοῦ χωρίου. Κατ' ἄλλους τὸ ὄνομα Ἀρκαδάδες ἀποδίδεται εἰς τὸ πιθανὸν τῆς καταγωγῆς τῶν πρώτων κατοίκων τοῦ χωρίου ἐξ Ἀρκαδίας. Οἱ Ἀρκαδάδες ἐχρημάτισαν πρωτεύουσα τοῦ τέως δήμου Ἰστωναίων, ἐπὶ ἀγγλικῆς δὲ προστασίας καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔκτοτε ἔτη ἦσαν ἕδρα εἰρηνοδικείου μεταγενεστέρως καταργηθέντος. Ἱστορικὸν μνημεῖον θεωρεῖται κυρίως ἡ ἐκκλησία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς *Ἀρκαδιωτίσσης* καλουμένης, ἧς ἡ κτίσις χρονολογεῖται πρὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, καθόσον ἐν τῷ κτηματολογίῳ της σῴζεται ἔγγραφον τοῦ 1666 μ. Χ.

Τὰ κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι τὸ ἔλαιον (παραγωγὴ κατὰ γόνιμον ἔτος ὀκ. 75.000), ὁ οἶνος (ὀκ. 35,000 ἐτησίως), τὰ γεώμηλα (ὀκ. 16,000), τὰ ἑσπεριδοειδῆ (λεμόνια 2000 τεμ., πορτοκάλλια 10,000 τεμ.) ὡς καὶ ἄλλοι καρποὶ (ἀμύγδαλα 2500 ὀκ., καρύδια 1000 ὀκ., ἀπίδια 1000 ὀκ.) κλπ. Τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ ἀμυγδάλου γίνεται καὶ ἐξαγωγὴ εἰς ἀγορὰς τῆς ἀλλοδαπῆς. Διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ἐλαίου λειτουργοῦσιν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος 13 ἐλαιουργεῖα, ὧν τὸ ἓν ἔχει πιεστήριον μηχανοκίνητον. Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος ὑπάρχουσι λατομεῖα ὡραίου μαρμάρου, οὗτινος γίνεται ἀρκετὴ ἐκμετάλλευσις.

Ἐπίσης αὕτη ἀποδίδει καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ἤτοι καλὸν τυρὸν (15.000 ὀκ.) καὶ ἔρια (800 ὀκ.), καταναλισκομένων ἐπιτοπίως τῶν τελευταίων, μάλιστα διὰ τὴν οἰκοτεχνικῶς ἀσκουμένην κατασκευὴν παρὰ διαφόρων γυναικῶν μαλλίνων εἰδῶν καὶ δὴ περιποδίων, δαντελλῶν, ζακεττῶν, ἐσωρούχων κλπ., ὡς καὶ διὰ τὴν τῇ χρήσει ἱστῶν (ἐργαλειῶν) ὕφανσιν ἰδιαζουσῶν ποικιλοχρώμων γυναικείων γουνῶν (φασκιῶν). Ἡ ἀξία τῆς κατ' ἔτος ἐξαγωγῆς προϊόντων τῆς κοινότητος ἀνέρχεται τὰ 2.500.000 δρχ., τῆς εἰσαγωγῆς δὲ τῶν πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων ἐμπορευμάτων τὰ 1.500.000 δρχ.

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος ὑφίστανται ἓξ συνεταιρισμοὶ ἱδρυθέντες διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν τῶν γεωκτημόνων, ἐκ τῶν ὁποίων 4 ἐν Ἀρκαδάδες, ὁ *Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός*, *Ἐλαιουργικὸς Συνεταιρισμός*, *Ἐλαιουργικὸς Συνεταιρισμὸς «ἡ Ἀθηνᾶ»* καὶ *Ἀγρολαϊκὴ Τράπεζα Ἀρκαδάδων*, ἀνὰ εἷς δὲ Γεωργικὸς πιστωτικὸς εἰς Καστελλάνους καὶ Ἀλειμματάδες.

Ἡ ἕδρα τῆς κοινότητος συνδέεται μετὰ τῆς πόλεως Κερκύρας δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀπέχει δ' ἀπ' αὐτῆς 24 χμτρ. Δ. Ε. Μ.—Β. Σ. Μ.

Ἀρκάδι. Ἱερὰ Μονὴ ἐν Κρήτῃ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων ***Κωνσταντίνου*** καὶ *Ἑλένης*

Digitized by Google

σταυροπηγιακή, καὶ ἀνήκουσα εἰς τὸν τέως ἀγροτικὸν δῆμον Κυριάνας τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Περιβαλλομένη ὑπὸ πιτύων, κυπαρίσσων καὶ ἄλλων μεγάλων δένδρων, κεῖται εἰς τὸ μέσον περίπου ὀρεινοῦ ἀνωμάλου ὀροπεδίου (500 μ. ὕψ) εἰς τὰς δυτικὰς κλιτῦς τῆς Ἴδης. Τὸ κτίριον ἔχει τὸ σύνηθες σχῆμα τῶν μονῶν, εἶναι δηλ. μέγα ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον, τοῦ ὁποίου πᾶσαι αἱ πλευραὶ ἔχουσι διώροφα μοναχικὰ κελλία, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι εἶναι παχύτατοι (1,20 μ.), ἐν εἴδει τείχους φρουρίου μὲ θύραν καὶ παράθυρα πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, φεγγίτας δὲ μόνον πρὸς τὰ ἔξω. Τὰ κατοικήσιμα σήμερον κελλία τῶν μοναχῶν εἶναι 45 περίπου, ὑπάρχει ὅμως πλὴν αὐτῶν καὶ εὐρύχωρος ξενὼν διώροφος ἐκ 13 δωματίων μὲ δύο μεγάλας αἰθούσας. Ἀποθῆκαι τῶν προϊόντων καὶ τῶν τροφίμων τῆς μονῆς καθὼς καὶ τὸ ποιμνιοστάσιον συμπληροῦν τὰ κτίρια αὐτῆς. Εἰς τὸ κέντρον τῆς αὐλῆς εἶναι ἐκτισμένος ὁ ναὸς μὲ δύο κλίτη (δισυπόστατος). Ἐκτὸς τοῦ περιβόλου καὶ πρὸ τῆς μεγάλης πύλης, εἰς ἀπόστασιν 50 περίπου μέτρων, εἶναι οἱ στάβλοι τῆς μονῆς, μέγα οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον συνετέλεσε πρὸς ταχυτέραν ταύτης ἅλωσιν κατὰ τὸ 1866, διότι μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι ὡς τηλεβολοστάσιον. Ὁ ἀρχηγὸς Πᾶνος Κορωναῖος εἶχε συστήσει νὰ κατεδαφισθῇ, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν. Παρὰ τοὺς στάβλους εἶναι ὁ ἀνεμόμυλος, προσωρινὴ ὀστεοθήκη τῶν μαρτύρων τῆς τραγῳδίας ἐκείνης.

Ἵδρυσις τῆς Μονῆς. Ἀσφαλῆ καὶ ἀναμφισβήτητον χρονολογίαν τῆς πρώτης ἱδρύσεως τῆς μονῆς δὲν ἔχομεν. Ὅλως αὐθαίρετος εἶναι ἡ ἔν τισι βιβλίοις ἀναγραφομένη χρονολογία 395 μ.Χ., οὐδαμόθεν πιστουμένη ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Πάντως στηρίζεται εἰς τὴν ἐπωνυμίαν τῆς μονῆς, διὰ νὰ συμπίπτῃ μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τῆς μονῆς (βλ. «Χριστ. Φῶς», ἔτος στ´ σ. 127). Ὁ Tournefort ἀναφέρει ὅτι ἡ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου τῷ 1700 εἶχε 300 μοναχούς. Ἂν λοιπὸν παραδεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν σκέψιν ὅτι διὰ μιᾶς δὲν θὰ ἐγίνοντο οἱ μοναχοὶ 300, ἀλλὰ θὰ ηὐξάνετο ὁ ἀριθμὸς τούτων βαθμηδόν, πρέπει νὰ ὁρίσωμεν τὸν ΙΓ´ ἢ τὸ πολὺ τὸν ΙΒ´ αἰῶνα ὡς χρόνον τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἀρκαδίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔχει τι τὸ αὐθαίρετον.

Δυστυχῶς δὲν εὑρέθη χρονολογία τις ἀρχαιοτέρα τοῦ 1586. Αὕτη εἶναι ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει ὁ Ρωλὲν (Description physique de l'île de Crête I σελ. 129) *ἐνετικήν*, διὰ τὴν τεχνοτροπίαν βεβαίως τῆς κατασκευῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία αὕτη πιθανῶς θὰ ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν πρόσοψιν, μεταγενεστέραν ἀσφαλῶς τοῦ μικροῦ ναοῦ, ἐν ᾧ προσηύχοντο οἱ μοναχοί, πρὶν κτισθῇ ὁ μεγαλύτερος (βλ. «Χριστιανικὴν Κρήτην» Α´ σ. 4).

Καὶ τὰ ἠρειπωμένα δὲ ἴχνη πρὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ βορείῳ πλευρᾷ δεικνύουν ὅτι ἡ μονὴ εἶχε στενοτέραν ἔκτασιν καὶ περιοχὴν πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς φερούσης τὴν χρονολογίαν 1586 προσόψεως. Νεώτεραι ταύτης χρονολογίαι εἶναι 1610 τῶν στάβλων καὶ 1670 τῆς τραπέζης. Σύγχρονος δηλαδὴ πρὸς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἦτο ὀργασμὸς θρησκευτικὸς καὶ τάσις πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, ὡς γράφει ὁ Ξανθουδίδης, ὅτε συμπίπτει ἡ ἵδρυσις μονῶν σπουδαίων, ὡς ἡ τῆς Χρυσοπηγῆς (1550), τῆς Ἁγίας Τριάδος Τζαγκαρόλων (1630), Τοπλοῦ (1600) καὶ ἄλλων.

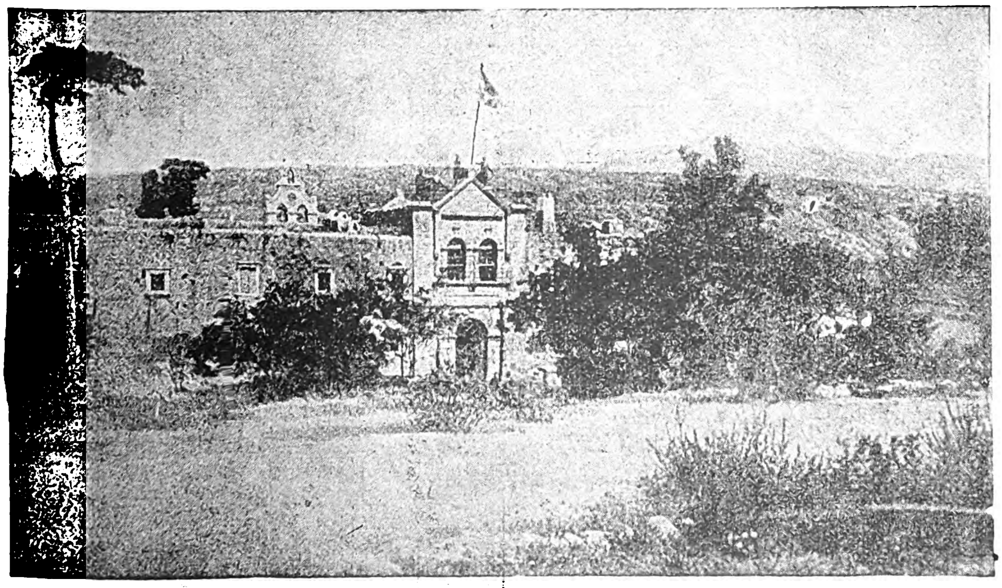

Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου ὡς ἔχει σήμερον.

Κατά τινα παράδοσιν ἡ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου ἐκτίσθη ὑπὸ δύο μοναχῶν ἀποσκιρτησάντων ἐξ ἄλλης μονῆς, τῆς ὁποίας σῴζονται σήμερον ἐρείπια παρὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἅγιος Ἀντώνιος, κειμένην εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας πρὸς Α. τοῦ Ἀρκαδίου. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐξ ὅσων ὁ Ἰταλὸς ἐνετολόγος Evatea ἐν τῷ Δοκιμίῳ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1590—1630 λέγει περὶ τῆς τάσεως τῶν μοναχῶν νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰ μοναστήριά των πρὸς ἵδρυσιν νέων (βλ «Χριστ. Κρήτην», ἔτος β´ τεῦχ. β´ 1914 σελ. 283). Ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἀτελής, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει χρονολογία τοῦ γεγονότος.

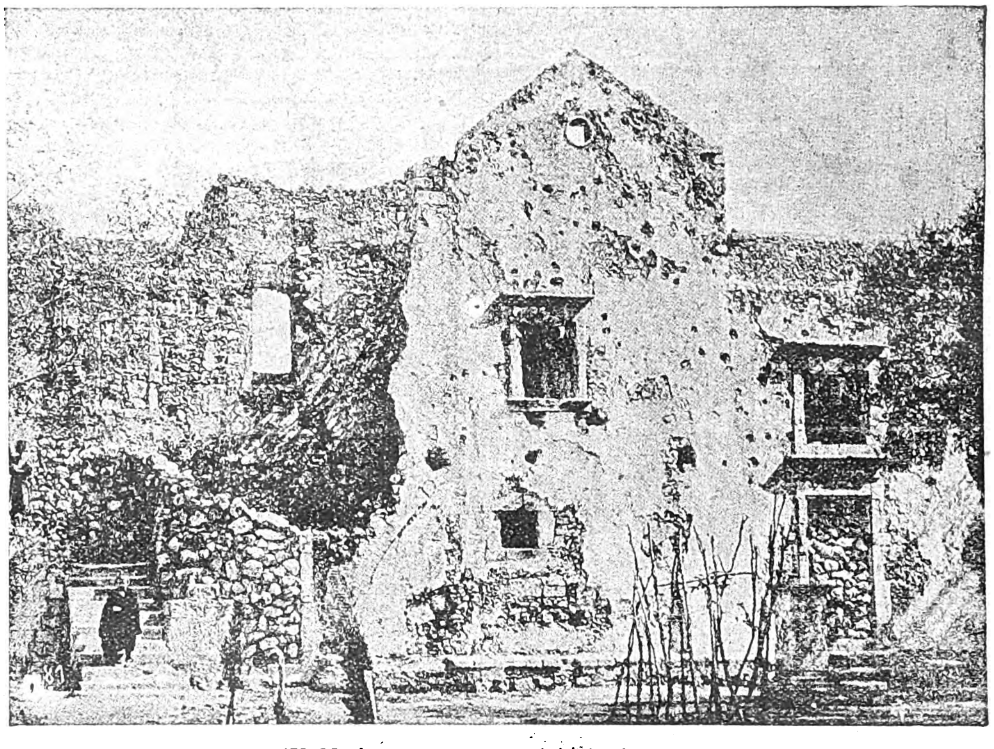

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ τὴν ἀνατίναξιν.

Ἡγούμενοι τῆς Μονῆς. Οἱ ὁπωσδήποτε γνωστοὶ προγενέστεροι τοῦ Γαβριὴλ ἡγούμενοι (οὐχὶ κατ' ἀπηκριβωμένην χρονολογικὴν σειρὰν) εἶναι οἱ ἑξῆς: *Βησσαρίων, Κλήμης, Μητροφάνης, Νεόφυτος, Γεράσιμος, Κύριλλος, Μανασῆς, Κοσμᾶς, Ματθαῖος, Ἰωακείμ.* Ἐκ τούτων ὁ Κλήμης φέρων τὸ ἐπίθετον *Χορτάτσης* (ἢ *Χορτάτσος*) ἀνεκαίνισε τὸν ναὸν καὶ κατεσκεύασε τὴν πρόσοψιν, ὡς ἔχει σήμερον, ἥν, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ὀνομάζει ὁ Ρωλὲν ἐνετικήν. Διότι, ὡς λέγεται, δὲν εἶχε τὴν πρόσοψιν ταύτην ἀπὸ τῆς κτίσεως, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Κλήμεντος, τῷ 1586, κατεσκευάσθη. Ὁ δὲ Νεόφυτος (Δροσάκις) διεσκεύασεν ἐν γένει τὰ τῶν οἰκοδομημάτων τῆς μονῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ὡς ἔχουσι σήμερον. Αἱ δὲ σῳζόμεναι ἐπὶ τοίχων ἢ λίθων ἐπιγραφαὶ τοῦ ΙΣΤ´ ἢ ΙΖ´ αἰῶνος τοὺς δύο τούτους ἀναγράφουσιν ἀνακαινιστὰς ἢ κτήτορας.

Ὁ Γεράσιμος (*Τουρνάκις* ἢ *Τουρνοπατέρας*) κατήγετο ἐκ Μεγαριτῶν Μυλοποτάμου, ἔδρασε δὲ ὡς ἁρματολὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Χαιρέτη (1841). Μικρὸς μὲν τὸ ἀνάστημα ἀναφέρεται, ἀλλὰ γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ ἀτρόμητος τὴν ἀνδρείαν. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι τὸ φυλακτόν του, ὅπερ ἐσώθη καὶ διατηρεῖται εἰς τὸ σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς, καθίστα αὐτὸν ἄτρωτον, δι' ὃ καὶ ἤρχετο εἰς χεῖρας μὲ τοὺς Τούρκους ἀφόβως. Εἰς τοῦτον ἀναφέρεται τὸ κυκλοφορούμενον ἐν Κρήτῃ ἀνέκδοτον, ὅτι συνεπλάκη ποτὲ πρὸς ἐπιβόητον γενίτσαρον ἐκ Μαρουλᾶ (τουρκοχωρίου), Καζιξῆν λεγόμενον, ὅστις κινδυνεύων νὰ φονευθῇ εἶπε πρὸς τὸν Ἡγούμενον: «Μὴ μὲ σκοτώσῃς, Τουρνοπατέρα, γιατὶ δὲ ξαναλειτρουγᾶς» «Κι' ἂ μὲ σκοτώσῃς ἐσύ», ἀπήντησε, «θὰ ξαναλειτρουήσω;» Καὶ ἀμέσως τὸν ἐφόνευσε. Καὶ τῶν λοιπῶν ἡγουμένων, τεθνεώτων καὶ ζώντων, ἡ δρᾶσις ὑπῆρξεν ἐθνικὴ καὶ φιλοπρόοδος ἐν παντί, ἐξυπηρετικὴ δὲ μὲ ἀφοσίωσιν τῶν τῆς μονῆς συμφερόντων.

Ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀρκαδίου, ἐκτὸς τοῦ ἐθνομάρτυρος Γαβριήλ, διακεκριμένην κατέχει θέσιν ὁ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἱεροδιάκονος τῆς μονῆς Νεόφυτος Πατελάρος, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Πατελάρων, ἐξ ὧν πολλοὶ διέπρεψαν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ (βλ. *Σάθα*, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 237, 416—420. *Παρανίκα*, Σχεδίασμα σ 159 *Σταυράκι*, Στατιστικὴ σελ. 177 σημ.). Οὗτος κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν πορθητὴν τῆς νήσου Κυπρισλῆ-πασᾶν ὄχι μόνον ν' ἀφήσῃ ἄθικτον τὴν μονήν, ἀλλὰ καὶ νὰ τῆς χορηγήσῃ τὸ δικαίωμα νὰ κρούεται ὁ κώδων τοῦ ναοῦ, ὡς καὶ πρότερον, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ὁρίσῃ καὶ φρουρὰν πρὸς προστασίαν τῶν μοναχῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει θὰ ἐπεχείρει τις νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κροῦσιν τοῦ κώδωνος. Ἐκ τοῦ προνομίου τούτου ἐπωνομάσθη ἡ μονὴ κωδωνοφόρος: τσανλῆ-μοναστὴρ (*τσάν*, τουρκ. σημαίνει *κώδωνα*).

Κτήματα καὶ κειμήλια. Ἀπέραντα κτήματα κατεῖχεν ἡ μονὴ πρὸ τοῦ τελευταίου ὑπὲρ τῶν ἐφέδρων νόμου, εἰς τὰς περὶ αὐτὴν ἐπαρχίας Ρεθύμνης, Μυλοποτάμου, Ἀμαρίου, Πυριωτίσσας, πλεῖστα ζεύγη βοῶν ἀροτήρων, πολλὰς χιλιάδας αἰγοπροβάτων καὶ ἑκατοντάδας κυψελῶν μελισσῶν. Τὰ μετόχια δέ, ἅτινα κατεῖχεν, ὑπερέβαινον τὰ δεκαπέντε (βλ. *Ξανθουδίδην* ἐν «Ἀθηνᾶς» ΙΕ´ σ. 128 καὶ 151).

Κέκτηται ὡσαύτως ἡ μονὴ πλῆθος ἱερῶν ἀντικειμένων ἀργυρῶν, ἐπιχρύσων, χρυσοπάστων, χρυσοϋφάντων, ἕνδεκα εὐαγγέλια ρωσικῆς τέχνης μὲ ἐπαργύρους καὶ ἐπιχρύσους εἰκόνας, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἔχει καὶ πέντε εἰκόνας ἐκ σμάλτου. Σταυροί, ποτήρια καὶ λυχνίαι ἐπάργυροι καὶ ἐπίχρυσοι, κυτία περιέχοντα ἅγια λείψανα διαφόρων Ἁγίων καὶ ἓν κιβώτιον περιέχον τὰ ἅγια λείψανα τῶν τεσσάρων Κρητῶν νεομαρτύρων. Ἀλλὰ τὸ τιμαλφέστατον πάντων εἶναι ἡ Σημαία τοῦ 1866, διάτρητος ἐκ σφαιρῶν, ράκος αὐτόχρημα. Ἁρπαγεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἅλωσιν ἐξηγοράσθη καὶ ἐπεστράφη καὶ τιμᾶται ὡς τὸ Ἱερὸν Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας. Ἀξίαν λόγου βιβλιοθήκην δὲν ἔχει ἡ μονή, οὔτε φαίνεται νὰ εἶχέ ποτε (βλ. Ἐπιστολαὶ *Σαβαρῆ*, μετ. Ν. Ζυγομαλᾶ σ. 78).

Οἱ μοναχοί, οἵτινες σήμερον ἀνέρχονται εἰς 21, ἐκλέγουν κατὰ τετραετίαν διὰ ψηφοφορίας τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς καὶ δύο συμβούλους ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Τὸ τριμελὲς τοῦτο συμβούλιον διοικεῖ τὴν μονὴν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τῆς Μοναστηριακῆς Ἐποτροπείας Ρεθύμνης. Οἱ μοναχοὶ ζῶσιν οὐχὶ κοινοβιακῶς, ἀλλὰ κατὰ σύστημα ἰδιόρ

Digitized by Google

ρυθμον. Ἕκαστος λαμβάνει 15 δραχμὰς ἡμερησίως, τὸν ἄρτον δωρεὰν καὶ ἀνὰ πᾶσαν εἰκοστὴν ἡμέραν μίαν ὀκᾶν ἐλαίου, τυροῦ, κρέατος.

Τὸ Ἀρκάδι ὡς ἐθνικὸν κέντρον. Δὲν ἔχομεν ἱστορικὰς εἰδήσεις ἐκ τῆς ἐνετοκρατίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὁποίας ὑποθέτομεν ὅτι ἱδρύθη ἡ μονή. Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ὅμως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἑξῆς λαμβάνει τὸ Ἀρκάδι τὴν ἁρμόζουσαν ἐν τῇ κρητικῇ ἱστορίᾳ θέσιν του. Εἰς πᾶσαν ἐπανάστασιν, εἰς πᾶσαν διαμαρτυρίαν τῶν τυραννουμένων τὸ Ἀρκάδι εἶναι ὁρμητήριον. Ἐνταῦθα συγκροτοῦνται αἱ συναθροίσεις, συντάσσονται τὰ ὑπομνήματα, καταφεύγουσιν οἱ διωκόμενοι, προστατεύεται ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς τῶν ἐγγὺς χωρίων. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ὁ στόχος τῶν τυράννων.

Κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ 1821 ἐπανάστασιν ἀναφέρεται ἐκ παραδόσεως, ἀσαφοῦς κάπως, ἡ ἐνταῦθα καταστροφὴ ὁμάδος γενιτσάρων.

Ἐξαιρετικὰ γεγονότα, ὡς πρὸς τὴν μονήν, τῶν ἐπαναστάσεων 1833, 1841 καὶ 1858 δὲν ἔχομεν νὰ μνημονεύσωμεν. Ἡ δόξα ἐπεφυλάχθη νὰ κοσμήσῃ τὸ μέτωπον τοῦ Ἀρκαδίου μὲ τὸν ἀμάραντον στέφανόν της κατὰ τὴν γιγαντομαχίαν τοῦ 1866. Ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως ὡρίσθη ἡ μονὴ ὡς κέντρον τῶν ἐπαρχιῶν Μυλοποτάμου, Ρεθύμνης, Ἁγίου Βασιλείου καὶ Ἀμαρίου. Ἐνταῦθα συνῆλθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1866, πολὺ πρὸ τῆς ἐπισήμου κηρύξεως, καὶ ἐξέλεξαν τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Συνελεύσει τῶν Χανίων ἀντιπροσώπους των. Ἐνταῦθα δὲ ὡρίσθη καὶ ἡ μόνιμος ἕδρα τῆς τμηματικῆς τῆς Ρεθύμνης 16μελοῦς Ἐπιτροπῆς, ἐκλελεγμένη ψήφῳ τοῦ λαοῦ τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν, ἥτις εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1866. Ἐντεῦθεν συνεννοεῖτο μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ καπετανέων τῶν ἐν λόγῳ ἐπαρχιῶν. Μετεῖχον δὲ τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ ὡ πρόεδρος καὶ δύο σύμβουλοι τῆς μονῆς ὁ Χατζῆ Νεόφυτος καὶ ὁ Ζαχαρίας ἱερομόναχος. Ἐκ τῶν 16 μελῶν τὰ 12 εὑρέθησαν ἐν τῇ μονῇ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν Διότι ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ γίνῃ ἐν Ἀρκάδῳ ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀντίστασις, καίτοι ὁ γενικὸς τοῦ τμήματος Ρεθύμνης πολεμικὸς ἀρχηγὸς Π. Κορωναῖος ἐγνωμοδότησε, λαβὼν γνῶσιν τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως, ὅτι τὸ Ἀρκάδι δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ κατὰ πολυαρίθμων ἐχθρῶν. Δὲν εἰσηκούσθη ὅμως ἡ γνώμη αὐτοῦ, εἰς ἥν, φαίνεται, δὲν ἐπέμεινε. Διορίσας δὲ φρούραρχον αὐτοῦ τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐθελοντῶν Δημακόπουλον ἐκ Καλαμῶν ἀπεχώρησεν εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας πρὸς στρατολογίαν.

Ἡ ὁλοκαύτωσις. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου 1866, ἤτοι δύο μῆνας πρὸ τῆς ὁλοκαυτώσεως, ὁ Μουσταφᾶ-πασᾶς ἔστειλεν ἐκ Ρεθύμνης ἐπιστολὴν πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς μονῆς, καλῶν αὐτὸ ν' ἀποπέμψῃ τὴν ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπήν, ἀπειλῶν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὅτι θὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων τὸ Ἀρκάδι. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ πασᾶ δὲν ἐδόθη ἀπάντησις. Μετὰ τὴν περιώνυμον μάχην τοῦ Βαφὲ (βλ. λ.) Ἀποκορώνου, ἐπανελθὼν εἰς Ρέθυμνον πέμπει νέαν ἐπιστολήν, περιέχουσαν τὰς ἰδίας ἀπειλάς, δι' ἧς ἀπῄτει τὴν ἄμεσον παράδοσιν τῶν ὅπλων. Τότε ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ ἀπήντησεν: «*Ὁ ὅρκος καὶ τὸ σύνθημά μας εἶναι ἡ ἕνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἢ ὁ θάνατος, καὶ πλέον τούτου δὲν θέλομεν ν' ἀκούσωμεν τίποτε ἄλλο*».

Συνεπείᾳ τούτου ὁ Μουσταφᾶ-πασᾶς ἐξεστράτευσε μὲ 22 χιλιάδας στρατοῦ ἐναντίον τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπερασπισταὶ ἀνήρχοντο εἰς 300 περίπου πολεμιστάς, ἐξ ὧν 45 ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς μονῆς. Τῇ 6ῃ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου εἶχον καταλάβει οἱ Τοῦρκοι τοὺς πρὸς Δ αὐτῆς λόφους, ἤρχισαν δὲ ἀμέσως τὴν προσβολὴν μὲ τὰ ὀρεινὰ πυροβόλα καὶ τὰ ὅπλα των. Ἀπεκρούσθησαν ὅμως αἱ ἔφοδοι καὶ προσβολαὶ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς πολιορκίας, τὰ δὲ πυροβόλα τῶν Τούρκων ἀπέβησαν σχεδὸν ἀβλαβῆ. Πρὸς δυστυχίαν τῶν πολιορκουμένων βροχὴ ἀδιάκοπος καὶ ῥαγδαία ἠμπόδισε τοὺς ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν ἐπαναστάτας νὰ βοηθήσωσι, διότι τὰ ἐκ πυριτολίθου τότε ὅπλα των καθίσταντο ἐκ τῆς ὑγρασίας ἄχρηστα. Οὕτω δὲ καὶ τὸ σχέδιον τῶν ἀρχηγῶν ἐματαιώθη. Εἶχον δηλαδὴ οὗτοι ἀποφασίσει, ἐὰν ὁ πασᾶς ἐπέμενεν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς μονῆς, μέρος μὲν τῶν ἐπαναστατῶν νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμῇ περὶ αὐτήν, οἱ δὲ ἄλλοι νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς πόλεως Ρεθύμνης καὶ νὰ ἐξαναγκάσωσιν οὕτω τὸν πασᾶν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' αἱ βροχαὶ μετεβλήθησαν εἰς χιονοθυέλλας, ἐματαίωσαν δ' ἐξ ὁλοκλήρου τὸ σχέδιον τῶν ἐπαναστατῶν. Βλέπων οὕτω ὁ πασᾶς ὅτι ἔξωθεν δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ τι ἔκαμε νέας προτάσεις παραδόσεως, αἱ ὁποῖαι περιφρονητικῶς ἀπερρίφθησαν.

Ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς πολιορκίας ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος μάχη, καθ' ἣν ὁλόκληρος μὲν ὁ στρατὸς τοῦ πασᾶ ἦτο εἰς κίνησιν, οἱ ἐκ τῶν ἔξω ἐπίκουροι δὲν ἠδύναντο νὰ βοηθήσωσιν ἕνεκα τοῦ χειμῶνος, ἐκομίσθησαν δὲ καὶ μεγάλης ὁλκῆς πυροβόλα ἐκ Ρεθύμνης. Ἦτο καταφανὲς πλέον ὅτι δὲν θὰ ἀντεῖχον τὰ ἀσθενῆ τῆς μονῆς τείχη εἰς τὰ πυροβόλα ἐκεῖνα. Ἀπὸ τοῦδε λοιπὸν οἱ πολιορκούμενοι βλέπουσιν ἀμετάκλητον τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς ἀτενίζουσι τὸν θάνατον, ἐπιθυμοῦσι δὲ μόνον νὰ κορέσωσι τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως, φονεύοντες ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσοτέρους ἐχθρούς. Ψάλλουσι λοιπὸν οἱ ἱερωμένοι ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ λαϊκοί, ὡς ἄλλοι ἥρωες τῶν Θερμοπυλῶν, πολεμικὰ καὶ πατριωτικὰ ᾄσματα, χαριεντίζονται δὲ ἀποτείνοντες πρὸς τοὺς πλησίον τῶν τειχῶν Τούρκους χλευαστικοὺς καὶ πειρακτικοὺς λόγους, οἵτινες ἀποδίδουσι τὰ ἴσα. Καὶ οὕτως ἡ 7η Νοεμβρίου παρῆλθε μὲ καὶ ὁ Ἀδάμης Παππαδάκις. Φοροῦντες λοιπὸν τουρκικὰ σαρίκια ἐπέρασαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἔρριψαν τοὺς συμπεφωνημένους πυροβολισμούς, μάρτυρας τῆς σωτηρίας των, ἔφθασαν εἰς Ἀμάρι καὶ Μυλοπόταμον, ὡς ὡρίσθη, ἔδωκαν τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπανῆλθον οἱ δύο, τοῦ Παππακρανιώτη μὴ προφθάσαντος.

Ἐνῷ οἱ προειρημένοι ἄνδρες ἐκόμιζον εἰς τὰς ἐπαρχίας τὴν εἴδησιν τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, ὁ ἡγούμενος ἐκάλει διὰ κωδωνοκρουσίας τοὺς ἐν τῇ μονῇ εἰς προσευχὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἡ γενομένη λειτουργία ἦτο συγκινητική, ὑπενθυμίζουσα τὴν τελευταίαν ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετήν. Μετέλαβον ἅπαντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετὰ δακρύων καὶ ἐν ἄκρᾳ

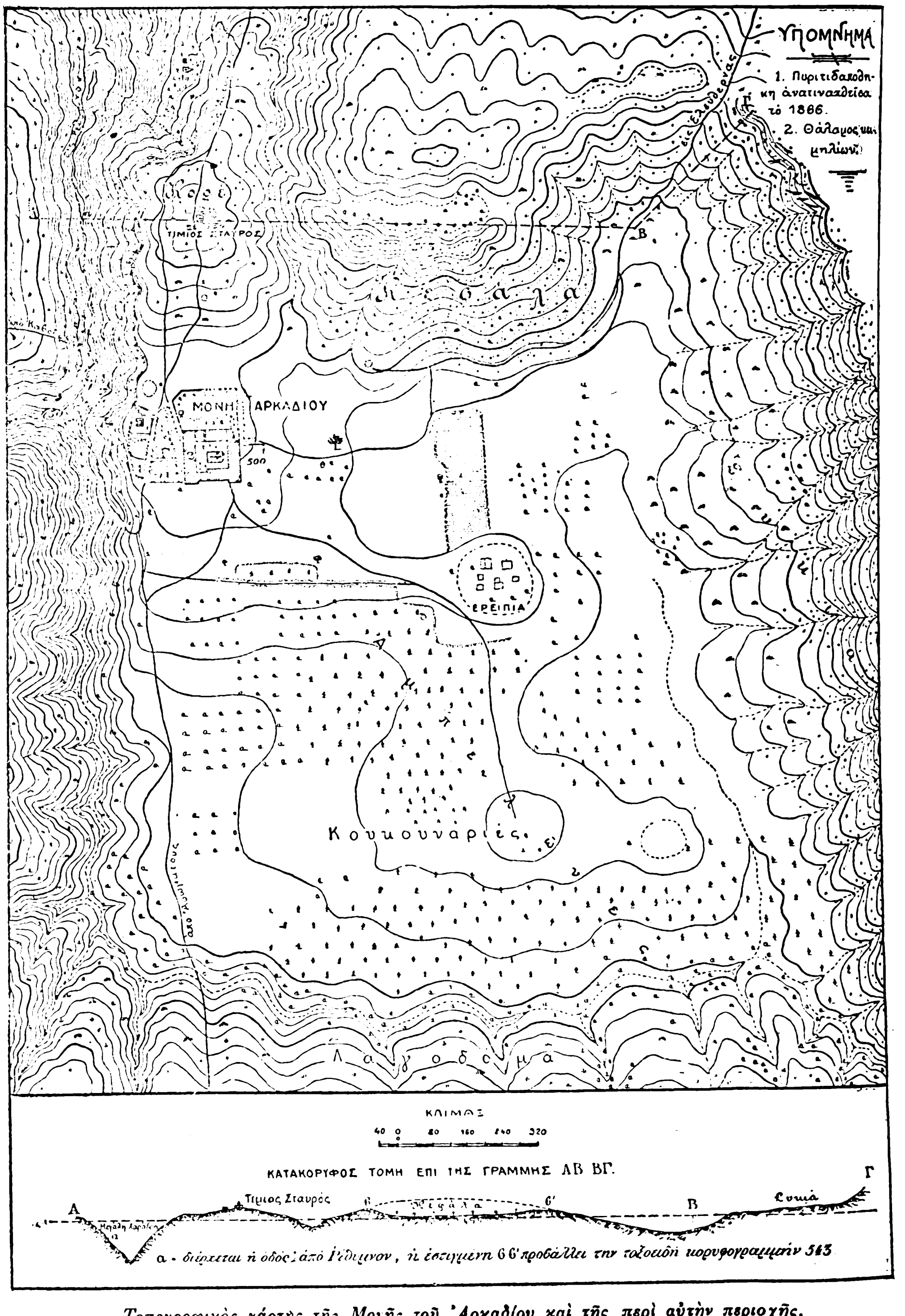

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς περὶ αὐτὴν περιοχῆς.
[Κατὰ σχεδίασμα τοῦ Συνταγματάρχου Β. Στομουλάκη (1922).]

τὴν ἀπόκρουσιν καὶ πάλιν ὅλων τῶν ἐφόδων, παρὰ τὴν πίεσιν τῆς πολιορκίας, τὴν προσέγγισιν τῶν Τούρκων καὶ τὰ ῥήγματα τὰ ὁποῖα ἐπροξένουν τὰ πυροβόλα, ἅτινα προχείρως ἐφράσσοντο ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Ἐν ᾧ δὲ ὁ πασᾶς ἐχαλάρωσε περὶ τὴν ἑσπέραν τὴν πολιορκίαν, διὰ νὰ φύγωσιν, ἂν ἤθελον, οἱ πολιορκούμενοι, οὐδεὶς διενοήθη τοιοῦτό τι. Οὐδεμίαν ὅμως ἐλπίδα σωτηρίας ἔχοντες συνῆλθον οἱ Ἐπίτροποι, οἱ ὁπλαρχηγοὶ καὶ οἱ Σύμβουλοι τῆς μονῆς εἰς τὸ κελλίον τοῦ ἡγουμένου, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, διὰ νὰ λάβωσιν ὁριστικὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἐπομένης. Πάντες μετὰ βραχεῖαν συζήτησιν ἀπεδέχθησαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἀντίστασιν, ἂν καὶ ὁ θάνατος ἦτο προφανής, καὶ νὰ ταφῶσιν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς μονῆς. Τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ἀνέλαβον νὰ κάμωσι γνωστὴν εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας τρεῖς ἄνδρες, ὁ Παππακρανιώτης, ὁ Κοῦβος συγκινήσει. Ἐνεθάρρυνε δὲ πάντας ὁ ἡγούμενος δι' εὐγλώττου προσλαλιᾶς, μὴ ἀποκλείων μὲν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ συνιστῶν νὰ μὴ ἀποδειλιάσωσιν, ἐν ᾗ περιπτώσει ἐπέλθῃ ὁ θάνατος, διότι τοιοῦτος ἔνδοξος θάνατος εἶναι αἰωνία ζωή.

Ἡ 8η Νοεμβρίου εἶναι ἡ τελευταία τῆς πολιορκίας ἡμέρα. Ὁ στρατὸς ἔχει στενότατα περισφίγξει τὴν μονήν. Πλησίον ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου στάβλου εἶναι τοποθετημένον μέγα πυροβόλον. Δὲν εἶχεν ἀκουσθῆ ἡ γνώμη τοῦ Κορωναίου νὰ κρημνισθῇ ὁ στάβλος. Τοῦτο δι' ὀλίγων πυροβολισμῶν καταρρίπτει τὴν μεγάλην δυτικὴν πύλην, γίνεται μέγα ῥῆγμα καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ πρώτη ἔφοδος. Ὁ περίβολος τῆς μονῆς κατακλύζεται καὶ μεταβάλλεται εἰς ἀπέραντον σφαγεῖον. Τὰ ἀγχέμαχα μόνον ὅπλα, ξίφη, λόγχαι καὶ μάχαιραι ἐνεργοῦσιν. Οἱ πυροβολισμοὶ εἶναι ἀραιοί. Οὗτοι

Digitized by Google

δὲ προήρχοντο ἐκ τῶν μοναχικῶν πρὸ πάντων κελλίων, εἰς ἃ κατέφυγον κλεισθέντες ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν φοβερὰν ἔφοδον. Βοαί, ἀλαλαγμοί, βλασφημίαι καὶ ὕβρεις πληροῦσι τὴν μονήν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος βάφεται ἐρυθρὸν μὲ τὸ χυνόμενον αἷμα. Πτώματα ἀναρίθμητα φύρδην μίγδην Χριστιανῶν καὶ Τούρκων στρώνονται, στεναγμοὶ δὲ καὶ ὀλολυγμοὶ ἀποθνησκόντων καὶ ψυχορραγούντων πληροῦσι τὴν ἀτμοσφαῖραν.

Δύο ὑπόνομοι εἶχον κατορυχθῆ, ἡ μὲν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν παρὰ τὴν πύλην καὶ ὑπὸ τὸ κελλίον τοῦ ἡγουμένου, εἰς ἣν ἐρρίφθησαν ἑπτὰ βαρέλια πυρίτιδος, ἡ δὲ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πύλην μεγαλυτέρα μὲ δώδεκα βαρέλια. Κατὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον τῶν Τούρκων ἠλάττωσαν οἱ Χριστιανοὶ τὸ πῦρ παρὰ τὰς ὑπονόμους καὶ οὕτως ἐπυκνώθησαν ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι. Ἐτέθη πῦρ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπόνομον, ἀλλὰ δὲν ἀνεφλέχθη ὑγρανθείσης τῆς πυρίτιδος. Τοῦτο ἀντιληφθεὶς ὁ ἡγούμενος κατῆλθεν ἐκ τοῦ κελλίου του κρατῶν δαυλὸν ἀνημμένον. Ἀλλ' εὑρέθη περικυκλωμένος ὑπὸ τῶν Τούρκων, κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ. Φονεύει τὸν πρῶτον κατ' αὐτοῦ ἐφορμήσαντα Τοῦρκον δι' ἑνὸς πιστολισμοῦ καὶ διὰ δευτέρου αὐτοκτονεῖ, ἀφοῦ ἐπρόφθασε καὶ ἔδωκε τὸ φυλακτόν του εἰς παρατυχοῦσαν γυναῖκα, πρὶν πέσῃ ἄπνους. Ἡ κεφαλή του ἀπεκόπη, τὸ σῶμα ἐγυμνώθη, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὕστερον.

Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν ὑπόνομον δὲν ἐπῆλθεν ἀφλογιστία. Ὑπὸ τὸ παρὰ ταύτην ὑψηλὸν τεῖχος εἶχον συρρεύσει πλεῖστοι Τοῦρκοι. Ἦσαν δὲ καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἐστοιβαγμένα ἐντὸς τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁ Κωνσταντῖνος Γιαμπουδάκις ἐκ τοῦ χωρίου Ἄδελε, ἀτρόμητος πολεμιστής, εἰσορμᾷ κρατῶν πιστόλαν καὶ ἐρωτᾷ τὰ γυναικόπαιδα, ἂν προτιμῶσιν ἔνδοξον θάνατον ἢ ἀτίμωσιν. «Ἐμπρὸς φωτιά!» ἀκούεται γενικὴ κραυγή. Πυροβολεῖ κατὰ τῆς πυρίτιδος, φοβερὰ δόνησις σείει τὴν μονήν, καταρρίπτει τὰ πέριξ κελλία, μέγαν δὲ ἀριθμὸν Τούρκων πλακώνουσιν οἱ πρὸς τὰ ἔξω πεσόντες τοῖχοι. Ὁ ἀπαίσιος δὲ κρότος ἠκούσθη, ὡς ἐλέγετο, εἰς 25 μιλλίων ἀπόστασιν.

Πλῆθος δὲ ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων ἐξετίναξεν ἡ ἔκρηξις εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. Ἅμα δὲ διαλυθέντος τοῦ ἐκ τῆς ἐκρήξεως πυκνοῦ νέφους ἀπαίσιον θέαμα ἐμφανίζεται. Σώματα ἠκρωτηριασμένα, μέλη ἡμίκαυστα, ὀφθαλμοὶ ἐξωρυγμένοι, κρανία τεθραυσμένα, ἐγκέφαλοι χαμαὶ κεχυμένοι, πολτὸς σαρκῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ἐξηκοντισμένος (βλ. Παλμοὶ τῆς Κρήτης *Ε. Γενεράλι* Α' σελ. 32). Πλῆθος ἄλλο ἡρωϊκῶν ἐπεισοδίων εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀκαταβλήτου σθένους τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν παραπειστικῶν ὑποσχέσεων καὶ τῶν παρασπονδιῶν τῶν Τούρκων διὰ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσωσι. Τὰ ὀστᾶ κεχωρισμένα ἐν ἰδιαιτέρᾳ τινὶ κρύπτῃ φυλάττονται καὶ τιμῶνται ὡς ἅγια λείψανα μαρτύρων («Κρητικὸς Ἀστὴρ» Α' 92).

Περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 8ης Νοεμβρίου, ὅτε εἶχε συντελεσθῆ ἡ καταστροφή, ὁ τακτικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ παρετάχθη. Ἐδόθη δὲ ἐπίσημος ὑπόσχεσις ὅτι οὐδεὶς θὰ φονευθῇ πλέον καὶ οὕτω παρεδόθησαν οἱ ἐπιζῶντες, οἵτινες ἐμάχοντο πρότερον ἀπὸ τῶν κελλίων, ἐφ' ὅσον εἶχον φυσίγγια. Οἱ παραδοθέντες ἦσαν 114, ἐκ τῶν ὁποίων 7 ἐθελονταί. Τούτους ἐδίκασαν δῆθεν ἐν στρατοδικείῳ, προχείρως συγκροτηθέντι ἐν τῷ χωρίῳ Μέσῃ, καὶ ἐτυφέκισαν αὐθωρεί. Ὁ Δημακόπουλος προετρέπετο ὑπὸ τῆς Χαρικλείας Δασκαλάκι, συναιχμαλώτου, νὰ ἐνδυθῇ κρητικὰ ἐνδύματα, ὅτε θὰ ἐσώζετο. Ἠρνήθη ὅμως εἰπών: «θὰ ἀποθάνω φορῶν τὴν στολὴν τοῦ Ἕλληνος ἀξιωματικοῦ». Καὶ οὕτως ἐτυφεκίσθη (βλ. *Ψιλάκι, Ἱστορία Κρήτης* τ. Γ' σ. 945).

Τὴν συνοδείαν τῶν αἰχμαλώτων μέχρι Ρεθύμνης ἀνέθηκαν εἰς Τουρκοκρῆτας. Οὗτοι ἀπεμάκρυνον πολλοὺς ἐκ τοῦ δρόμου καὶ ἀπέσφαζον, φεύγοντες οὕτω τῶν κρότον τῶν πυροβόλων ὅπλων.

Τὴν προτεραίαν τῆς καταστροφῆς ὁ Γαβριὴλ συνέταξεν ὀνομαστικὸν κατάλογον τῶν ἐν τῇ μονῇ εὑρισκομένων. Τὸ σύνολον ἀνήρχετο εἰς 943, ὧν 286 οἱ πολεμισταὶ καὶ 657 τὰ γυναικόπαιδα. Οἱ δὲ αἰχμάλωτοι τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ 114. Ἐφονεύθησαν λοιπὸν 829. Ἀλλὰ τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ἀνήρχοντο κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν αἰχμαλώτων, οἱ ὁποῖοι ἐπέζησαν, εἰς 1800.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐν Ἀρκαδίῳ τελεσθεῖσα πατριωτικὴ μυσταγωγία, ἥτις κατέστησεν αὐτὸ νεώτερον ἀδελφὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Σουλίου, τῆς μονῆς τοῦ Σέκου καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ δρᾶμα τοῦ Ἀρκαδίου ἐνέπνευσε ποιητάς, ἐνεθουσίασε μουσουργοὺς καὶ συνεκίνησε τὸν πεπολιτισμένον κόσμον σύμπαντα.

Καὶ μετὰ τὸ 1866 ἡ μονὴ ἀναβιώσασα ἐξηκολούθησε τὸ πατριωτικόν της ἔργον κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως, πολλάκις προστατεύσασα καὶ ποικιλοτρόπως περιθάλψασα τοὺς καταφυγόντας εἰς αὐτὴν ἐπαναστάτας. Τὴν δὲ ἐπέτειον τοῦ μεγάλου γεγονότος, ἤτοι τὴν 8ην Νοεμβρίου, κατ' ἔτος ἔκτοτε τιμᾷ διὰ σεμνῆς τελετῆς, ἡ ὁποία λαμβάνει πολλάκις τὴν μορφὴν ἐπιβλητικοῦ ἐθνικοῦ μνημοσύνου. Τὰ δὲ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια Ρεθύμνης ἔχουσι τακτικὸν κατ' ἔτος προσκύνημα τὸ Ἀρκάδι, καὶ τῶν Χανίων κατὰ περιόδους.

Τὸ τελευταῖον εἰρηνικὸν ἅμα καὶ πολεμικὸν γεγονὸς ἐν Ἀρκαδίῳ εἶναι ἡ κατὰ τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1897 εὐλογία τῆς σημαίας τῆς αὐτονομίας ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Ἱεράρχου Ρεθύμνης Διονυσίου.

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— **«Ἀρκάδι».** Τυνύτλουν καταδρομικὸν ἀτμόπλοιον, λαβὸν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἀρκαδίου, κατασκευασθὲν δὲ ἐν Ἀμερικῇ δαπάναις τῶν ἐν Λονδίνῳ Ἑλλήνων, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Τὸ «Ἀρκάδι» ἔφθασεν εἰς λίαν ἐπίκαιρον στιγμήν, καθ' ἣν πλῆθος ἀστέγων γυναικοπαίδων κατέκλυζε τὰ παράλια τῆς Κρήτης, πεινώντων, ριγούντων καὶ δεομένων ἀντιλήψεως· οἱ πολεμισταὶ εἶχον ἀνάγκην τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἐθελονταὶ δὲ συνέρρεον εἰς Πειραιᾶ πρόθυμοι νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Κρήτην. Ὁ Σκίννερ, ἀνταποκριτὴς τῶν «Καιρῶν» τοῦ Λονδίνου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, οὗτινος ἔχομεν καὶ μονογραφίαν «Σκληραγωγίαι ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ 1867» (μετάφρ. *Θ Γ. Δίξωνος*), λέγει ὅτι τὸ Ἀρκάδι εἶχε καταστῆ μυθικὸν πλοῖον καὶ ὅτι τὸ ὄνομά του μόνον ἐνέπνεε τρόμον καὶ εἰς τὰ μεγάλα τουρκικὰ πλοῖα. Ἐνομίζετο ἄτρωτον ἀπὸ τὰ τουρκικὰ βλήματα, ἔχον ὑπερφυσικήν τινα δύναμιν, δι' ὃ καὶ ἀπεκαλεῖτο Διαβολόπλοιον (Σεϊτὰν - Βαπορού). Ὄντως ἔμπροσθεν αὐτῶν διαλανθάνον ἀπεβίβαζε τροφάς, πολεμοφόδια καὶ ἐθελοντὰς καὶ ἔπαιρνε γυναικόπαιδα χωρὶς νὰ προσβληθῇ. Δώδεκα ἐπιτυχῆ ταξίδια εἶχεν ἐκτελέσει ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐπανάστασιν. Κατὰ δὲ τὸ δέκατον τρίτον ἀπομακρυνόμενον τοῦ ὅρμου τῆς ἀποβιβάσεως τῶν ἐφοδίων συνηντήθη μὲ δύο καταδρομικὰ τουρκικά, περιπολοῦντα τὴν Κρήτην, καὶ τρία μεγαλύτερα πολεμικά. Καταδιωχθὲν κατέφυγεν εἰς Ἀντικύθηρα, ἔνθα ἀπεκλείσθη· συνεπείᾳ ὅμως διαμαρτυρίας τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Δυνάμεις, τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθωσι. Τὸ «Ἀρκάδι» ἔπλευσεν εἰς τὴν Σῦρον ὅπου διώρθωσε τὰς μικράς του βλάβας καὶ ἐξηκολούθησε τὰ ταξίδιά του παρ' ὅλον τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν, ὅστις δὲν ἐφόβιζε τὸν ἀτρόμητον πλοίαρχόν του Ἀγγελικόραν. Τὸ τελευταῖον ταξίδι του ἔγινε τὴν 6 Αὐγούστου 1867. Ἀναχωρῆσαν τὴν πρωΐαν ἐκ Σύρου ἔρριψε τὴν ἄγκυραν εἰς τὴν Ἁγίαν Ρουμέλην Σφακίων τὸ μεσονύκτιον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐξεφόρτωνεν, ἐπεφάνησαν τὰ τουρκικὰ πλοῖα, ἠναγκάσθη δ' ὡς ἐκ τούτου νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν παραλίαν Πρέβελη, ὁπόθεν, ἐπειδὴ παρηκολουθεῖτο ἔσπευσεν εἰς Γαῦδον, ὅπου διημέρευσε. Τὴν νύκτα ἔπλεε πρὸς τὴν Ἁγίαν Ρουμέλην καὶ πάλιν διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐκφόρτωσιν. Ἀναφανέντων τῶν τουρκικῶν πλοίων, τὸ «Ἀρκάδι» ἔπλευσε πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Κριοῦ - Μέτωπον. Ἡ ναυμαχία συνεκροτεῖτο ἤδη. Πλοίαρχος τοῦ Ἀρκαδίου ἦτο ὁ Κουρεντῆς. Ἐπὶ πολλὴν ὥραν τὸ «Ἀρκάδι» ἔμενεν ἄτρωτον. Ἀλλὰ τέλος μία τοῦ τουρκικοῦ σφαῖρα ἔθραυσε τὸν δεξιὸν τροχόν του. Ἀπολέσαν οὕτω τὴν ταχύτητα ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ. Ἔστρεψε τὴν πρῷραν του κατὰ τοῦ πολεμικοῦ «Ἰζζεδίν» καὶ ἐνῷ τὰ πλοῖα ἔβαινον παραλλήλως, οἱ Ἕλληνες ναῦται ὥρμησαν μὲ πελέκεις κατὰ τοῦ τουρκικοῦ. Εἰσεπήδησαν δὲ τρεῖς, οἵτινες καὶ ἐφόνευσαν τοὺς πρώτους εὑρεθέντας πρὸ αὐτῶν ἐκ τῶν καταπλαγέντων Τούρκων ναυτῶν. Ἐφονεύθησαν ὅμως καὶ οὗτοι διατρυπηθέντες ὑπὸ τῶν τουρκικῶν λογχῶν. Τὰ δύο πλοῖα ἐξηκολούθουν νὰ βαίνωσι παραλλήλως σχεδὸν ἀδρανοῦντα, διότι ἦσαν ἐγγύτατα ἀλλήλων. Τέλος τὸ «Ἀρκάδι» ἐκυκλώθη καὶ ἐκινδύνευε νὰ αἰχμαλωτισθῇ. Τότε ὁ Κουρεντῆς κατεβίβασε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, περιεζώσθη αὐτὴν καὶ ἔστρεψε τὸ πλοῖον πρὸς τὴν ἄμμον, ὅπου τὰ τουρκικὰ πλοῖα δὲν ἠδύναντο νὰ προσεγγίσωσιν, οὐδ' ἐπεχείρησαν διὰ τῶν λέμβων. Τὸ «Ἀρκάδι» ἐξεφόρτωσε τὰ πολεμοφόδια καὶ ἀπεβίβασε τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς ἐθελοντάς, κατόπιν δὲ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας ὑπὸ τοῦ ἐξελθόντος εἰς τὴν ξηρὰν πληρώματος. Οἱ Τοῦρκοι πλησιάσαντες ἔσβεσαν τὴν πυρκαϊάν, ἔφεραν δὲ κατόπιν τὸ πλοῖον ἡμίκαυστον εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ὅπου ἐπεδεικνύετο ὡς λάφυρον μεγάλου ναυτικοῦ κατορθώματος.

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— **Ἀρκάδι** Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ἁγίου Θωμᾶ τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου (κάτ. 24). Παρὰ τὸ Ἀρκάδι κεῖται ἡ Μονὴ **Ἁγίου Γεωργίου** τοῦ Ἀπανωσήφη. Παρὰ δὲ τοὺς πλησίον συνοικισμοὺς Δαμάνια καὶ Κεφάλαν τοποθετοῦσί τινες τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἀρκαδίαν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐσώθη ἐν τῷ συνοικισμῷ περὶ οὗ ὁ λόγος. [Βλ. λ. Ἀρκαδία *(Κρήτης)* σελ. 536 γ'.]

Ε. Γ.

Ἀρκάδια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ ἐν Ἀρκαδίᾳ.

Ἀρκαδία Χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἥτις κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα κατελάμβανε τὸ μέγιστον ἐν τῷ κέντρῳ τμῆμα τῆς χερσονήσου, σήμερον δὲ ἀποτελεῖ τὸν φερώνυμον αὐτῇ νομὸν (βλ. κατωτ. Ἀρκαδίας *νομός*).

— **ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.** Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἀρκαδία ἐξετείνετο πολὺ βορειότερον τῶν ἀποτελουσῶν σήμερον τὸν ὁμώνυμον νομὸν ἐπαρχιῶν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ Κυνουρία, ἡ ἀποτελοῦσα σήμερον μίαν τῶν τεσσάρων τοῦ νομοῦ ἐπαρχιῶν, δὲν περιελαμβάνετο εἰς αὐτήν. Ἡ ἀρχαία Ἀρκαδία, ἔχουσα σχῆμα τετράγωνον, οὐδαμοῦ ἐβρέχετο ἀπὸ θαλάσσης, μόνον δὲ εἰς μίαν περίοδον διὰ προσαρτήσεως τμήματός τινος τῆς Τριφυλίας πρὸς Δ ἥπτετο τοῦ Ἰονίου (πάλαι *Σικελικοῦ*) πελάγους. Αἱ πέριξ ταύτης πέντε λοιπαὶ χῶραι σχηματίζουν τὸ ἀπόκλιμα τῆς πυργοειδοῦς καὶ ὀρεινῆς ταύτης χώρας, εἰς ὀλίγα δὲ σημεῖα ὑψηλὰ ὄρη ὁρίζουν ταύτην φυσικῶς. Τὰς γωνίας τῆς τετραγώνου ταύτης χώρας σχηματίζουν: ὁ *Ἐρύμανθος* (Β Δ., νῦν *Ὀλονός*), τὸ *Ἐλαΐον* (Ν. Δ., νῦν *βουνὸ τῆς Σμαρλίνας*), ἡ *Χελυδόρεα* (Β. Α., νῦν *Μαῦρο βουνὸ*) καὶ ὁ *Πάρνων* (Ν. Α., νῦν *Μαλεβός*). Ἡ Χελυδόρεα εἶναι βορεία προέκτασις τῆς *Κυλλήνης*, τοῦ ὑψίστου ὄρους τῆς Ἀρκαδίας (νῦν *Ζίρια*, 2375 μ. ὕψ.), ἔνθα κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ἑρμῆς. Ἐκ τῆς Κυλλήνης ἐκτείνεται πρὸς Ν. ὀροσειρὰ ὁρίζουσα μέχρι τοῦ Πάρνωνος τὴν Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος (*Ἀργολιδοαρκαδικὰ ὄρη*)· εἰς ταύτην ἀνήκουν τὰ ὄρη *Ἀπέλαυρον, Ὀλίγυρτος* (κοιν. *Σκίπεζα*), *Λύρκειον* (κ. *Γούπατο*, ὕψ. 1648 μ.), *Ἀρτεμίσιον* (ὕψ. 1772 μ.), *Παρθένιον* (κ. *Ροϊνό*, 1217 μ.) καὶ *Πάρνων*.

Μεταξὺ τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ τῆς Κυλλήνης, τρίτον ὑψηλὸν καὶ ἐπιβλητικὸν ὄρος εἶναι τὰ *Ἀροάνια* (κ. *Χελμὸς* ὕψ. 2355 μ.) οὗτινος προέκτασις πρὸς Ν. σχηματίζει τὰ ὄρη *Κρᾶθις, Πεντέλεια* (κ. *Δουρδουβάνοι*), *Ὄρυξις* (κ. *Σαϊτᾶς*), περὶ δὲ τὸ μέσον τῆς χώρας ὑψοῦται εἰς τὰ ὄρη *Ὀστρακῖνα* (1981 μ.) καὶ *Μαίναλον* (κ. *Ἀϊδίνι-Ἐπάνω Χρέπα*, 1849 μ.). Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη μετὰ τῆς προεκτάσεως τοῦ Μαινάλου πρὸς Ν., τοῦ χαμηλοῦ ὄρους *Βορείου* (νῦν *Κράβαρι*) χωρίζει τὴν Ἀρκαδίαν εἰς δύο τμήματα, ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν.

Ἡ ἀνατολικὴ Ἀρκαδία ἀποτελεῖται ἐκ κλειστῶν λεκανῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα στεροῦνται ἐπιγείου ἔκρου ὑδάτων. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξ ἁπλῶν βυθισμάτων (δολινῶν) ἢ βαρικῶν (uvalas) ἔχουν ἑνωθῆ πρὸς ἀλλήλας εἰς μεγάλα κλειστὰ ὀροπέδια (polgen), ὅπως τὸ τῆς Τεγέας καὶ Μαντινείας μεταξὺ τοῦ Μαινάλου καὶ τῶν Ἀργολιδοαρκαδικῶν ὀρέων. Ἀπ' ἀλλήλων, ἀφ' ἑνὸς μὲν χωρίζονται δι' ἐγκαρσίων βουνῶν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἑνοῦνται διὰ ἰζημάτων φερόντων ἐρυθρὰν γῆν. Ἀνατολικῶς ἔτι τῆς ἐκ τῆς Κυλλήνης ἀρχομένης κυρίας κορυφογραμμῆς ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ σχηματιζόμενα ρήγματα τῆς Στυμφαλίας καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Μπουγιατίου-Σκοτεινῆς. Τὸ ὕδωρ τῶν λεκανῶν τούτων ἐξέρχεται ὑπογείως διὰ καταβοθρῶν (τὰ *ζέρεθρα* τῶν ἀρχαίων Ἀρκάδων)· τὰ κατερχόμενα ρεύματα φέρουν πρὸς ταύτας ἰλύν, ἐκ δὲ τῆς διαρκούσης προσχώσεως ἢ διανοίξεως ταύτης ὑπὸ τῶν κατερχομένων ὑδάτων ἐξαρτᾶται ὁ σχηματισμὸς ἐνταῦθα ἑλῶν ἢ λιμνῶν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἕλη τῆς Τάκας ἐν τῷ Τεγεατικῷ πεδίῳ, ἡ Καφεατικὴ λίμνη, τὰ ἕλη τῶν Λουσῶν καὶ αἱ λίμναι Φενεὸς καὶ Στυμφαλίς. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὀφείλονται αἱ κατὰ περιόδους ἀποξηράνσεις τῶν λιμνῶν ἢ τὸ κυμαινόμενον ὑψόμετρον τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Λειμῶνες, ἀγροὶ καὶ ἄμπελοι περιβάλλουν τὰ ξηρὰ μέρη τῶν λεκανῶν τούτων, πηγαὶ δ' ὑδάτων καθιστῶσι τὸ ἔδαφος εὔφορον.

Μᾶλλον ἀνοικτὴ εἶναι ἡ δυτικὴ Ἀρκαδία (ἡ σημερινὴ Γορτυνία, ἡ ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως καὶ τμήματα τῶν ἐπαρχιῶν Ὀλυμπίας, Ἤλιδος καὶ Καλαβρύτων). Ἀντὶ ἀποκλειστικοῦ ἀσβεστολίθου ἐναλλάσσεται οὗτος μετὰ φλύσχου καὶ κερατολίθου. Ρύακες καὶ ποταμοὶ εἶναι πολυπληθέστεροι, ἐπιζητοῦντες συνεχῶς διέξοδον πρὸς τὸ Ἰόνιον. Οὗτοι ἀποτελοῦν τὸν ποταμὸν Ἀλφειόν. Ὁ κύριος βραχίων τούτου ἀκολουθεῖ τὴν χαμηλοτέραν κοιλάδα, τὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, ἔχει δὲ τὰς πηγὰς εἰς τὸ ὀροπέδιον τῆς *Ἀσέας* (κ. *Φραγκόβρυσης*), αἱ ὁποῖαι, ὡς φαίνεται, ἀρχὴν ἔχουν τὰ καταδυόμενα ὕδατα τοῦ Τεγεατικοῦ πεδίου. Οἱ ἀρχαῖοι μάλιστα ὡς ἀρχὴν τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ ἐλάμβανον τὸν ἐν τῇ Τεγεάτιδι καλούμενον νῦν *Σαρανταπόταμον*, ὅστις σήμερον μὲν στρέφεται πρὸς τὸ ὄρος Παρθένιον, πάλαι ὅμως διηυθύνετο πρὸς τὴν καταβόθραν τοῦ ἕλους Τάκα. Οὕτω φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλφειὸς πάλαι θὰ εἶχε περισσότερον ὕδωρ. Ἴσως δ' οὗτος εἶναι ὁ λόγος, δι' ὅν, ὡς κύριον Ἀλφειόν, οἱ ἀρχαῖοι ἐξελάμβανον τὸν νότιον τοῦτον βραχίονα, ἐνῷ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ρουφιᾶς* (παραφθορὰ τοῦ *Ἀλφειός*) καλοῦσιν οἱ κάτοικοι τὸν βόρειον βραχίονα, τὸν *Λάδωνα* τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Λάδων πηγάζει δι' ἀναβολῆς προερχομένης ἐκ τῆς λίμνης Φενεοῦ, παρατηρεῖται δ' ὅτι ἡ ποσότης τοῦ ἀναβλυζομένου ὕδατος σχετίζεται μετὰ τοῦ ὕδατος τῆς λίμνης ταύτης. Ὅταν δηλ. φράσσηται ἡ ὑπόγειος συγκοινωνία καὶ τὸ ὕδωρ τῆς Φενεοῦ ἀνέρχεται, ἡ ποσότης τοῦ πηγάζοντος ὕδατος ἐλαττοῦται.

Ἀπὸ τὸ ὀροπέδιον τῆς Φραγκόβρυσης (ὑψόμ. 655 μ.), πλὴν τῶν πηγῶν τοῦ Ἀλφειοῦ, λαμβάνει ὕδωρ καὶ ὁ Εὐρώτας ποταμός, ὁ ὁποῖος ἐρχόμε-

Digitized by Google

νος ἐνταῦθα ὑπὸ διεύθυνσιν ΒΔ, παρακάμπτει τὸ ὀροπέδιον τοῦτο ἀλλάσσων διεύθυνσιν καὶ ἀφίνων εἰς τὸν Ἀλφειὸν ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ βορειοδυτικὸν ῥοῦν. Ἡ διεύθυνσις αὕτη τοῦ Ἀλφειοῦ ἄρχεται κυρίως μετὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ἐκ νότου παραποτάμου αὐτοῦ Θειοῦντος. Ἐκεῖθεν διασχίζων ἐγκάρσια ὄρη δέχεται πλεῖστα ἄλλα μικρὰ ποτάμια (βλ. λ. Ἀλφειός) μέχρι τοῦ *Λάδωνος* καὶ τοῦ *Ἐρυμάνθου* (νῦν *Δουάνα*), ὅστις εἶναι τὸ ὅριον τῆς Ἀρκαδίας μετὰ τῆς Ἤλιδος. Ἀπέναντι τοῦ Ἐρυμάνθου συμβάλλει ἐκ νότου ὁ *Διάγων* (νῦν *Τσεμπερούλα*) σχηματίζων τὰ ὅρια τῆς χώρας μετὰ τῆς βορείου Τριφυλίας. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἔτι ἀνήκει καὶ ὁ ἄνω ῥοῦς τῆς *Νέδας* μέχρι τοῦ Ἐλαίου ὄρους (εἰς τὴν θέσιν Στόμιον ἔνθα καὶ φυσικὴ γέφυρα), ὁπόθεν σχηματίζει μέχρι τῆς θαλάσσης τὰ ὅρια Μεσσηνίας καὶ Τριφυλίας. Τὸ Ἐλάϊον ὄρος εἶναι προέκτασις τοῦ ὄρους *Λυκαίου*, συνεχομένου ΝΑ. καὶ μετὰ τῶν *Νομίων* ὀρέων (κ. *Τετραγίου*).

Λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ τῆς χώρας καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὸ κλῖμα εἶναι μᾶλλον ψυχρὸν καὶ ἠπειρωτικόν, ἀντίθετον πρὸς τὰς γειτονικὰς παραλίας χώρας, τῆς δὲ μεσογειακῆς βλαστήσεως ὑπάρχουν ὀλίγοι ἀντιπρόσωποι. Οὐχ ἧττον τὰ δάση εἰς πλεῖστα μέρη ἀπαντῶνται πυκνά, ἰδίως ἐλάται (εἰς τὸ Μαίναλον καὶ τὴν κεντρικὴν Γορτυνίαν) καὶ δρύες (εἰς τὰ ὄρη τῆς Μεγαλοπόλεως). Βροχὴ πίπτει ἀρκετὴ καὶ δὴ χιὼν (ἐν Τριπόλει 680 χιλιοστ.). Ἐν γένει δὲ ἡ Ἀρκαδία θεωρεῖται ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν εἰδυλλιακὴ χώρα τῶν δασωδῶν καὶ κρημνωδῶν ὀρέων, ἀφ' ὧν ῥύακες καταχυλοῦσι παταγώδη ὕδατα, πηγαὶ ἀναβλύζουν, ὅπου κατὰ τοὺς ποιητὰς λούονται Νύμφαι καὶ Μοῦσαι καὶ ἐκτείνονται λειμῶνες, ὅπου βόσκουσι πλανώμενα τὰ ποίμνια, προφυλαττόμενα εἰς ἤνεμα καὶ ἡλιόλουστα τοπία ἀπὸ τοῦ μανιωδῶς πολλάκις πνέοντος βορρᾶ.

Ἂν καὶ ἡ Ἀρκαδία διὰ τῶν ποταμῶν ἀνοίγεται πρὸς Δ., ἐν τούτοις λόγῳ τῶν δυσβάτων χαραδρῶν, τῶν ποταμῶν καὶ τῶν φαράγγων κωλύεται οὐ μόνον ἡ διὰ τῆς γραμμῆς τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ συγκοινωνία, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μῆκος αὐτοῦ προαγωγὴ πόλεως. Ἡ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀκμάζουσα *Μεγαλόπολις* εἶναι σήμερον μόλις χωρίον, μεγαλύτεραι δὲ ταύτης πόλεις εὑρίσκονται εἰς ὀρεινὰ μέρη ἢ δυσπροσίτους κοιλάδας (*Δημητσάνα, Λαγκάδια, Ὑψοῦς*). Εὐνοϊκωτέραν θέσιν κατέχει ἡ πρωτεύουσα *Τρίπολις*, κειμένη ἐν τῇ Ἀνατ. Ἀρκαδίᾳ καὶ τῷ Τεγεατικῷ πεδίῳ. Διὰ ταύτης τελεῖται ἡ ἐγκαρσία συγκοινωνία τῆς Πελοποννήσου ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ Ν. (βλ. λ. Τρίπολις).

Καίτοι τὰ ὅρια τῶν μικρῶν περιοχῶν ἱστορικῶς ποικίλλουν, ἐν τούτοις δυνάμεθα ὡς ἑξῆς νὰ διαγράψωμεν τὰ κύρια μέρη τῆς χώρας ἐν τῇ ἀρχαιότητι: Πρὸς Α. *Τεγεᾶτις, Μαντινική, Ὀρχομενία* καὶ *Καφυᾶτις*. Πρὸς τὰ ΝΔ. ἡ *Μεγαλοπολῖτις*. Πρὸς Ν *Φιγαλική, Ἡραιῖτις, Θελπουσία, Ψωφιδία*. Πρὸς Β *Κυναιθαία, Κλειτορία, Φενεᾶτις, Στυμφαλία*. Ἡ καλουμένη σήμερον Γορτυνία περιλαμβάνει τὸ βόρειον μέρος τῆς *Μεγαλοπολίτιδος* μετὰ τῆς *Θελπουσίας* καὶ *Ἡραιίτιδος*. Ι. ΣΑΡΡΗΣ

— (ΙΣΤΟΡ.) Ἐν τῇ συνειδήσει οὐ μόνον τῶν Ἀρκάδων ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἐτίθετο ἀνέκαθεν, ὡς ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ἦσαν αὐτόχθονες, οὐδέποτε δηλ. μεταναστεύσαντες ἐξ ἄλλης χώρας. Ἀνάγοντες ὅμως τὴν γένεσίν των εἰς τὸν *Πελασγόν*, υἱὸν τοῦ Διός, ἠρίθμουν βίον ὀλιγώτερον τῶν δισχιλίων ἐτῶν πρὸ Χριστοῦ, ἐνῷ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἀποκαλύπτει πολιτισμοὺς ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπερβαίνοντας τὰς τέσσαρας χιλιάδας ἐτῶν. Ἐντὸς τῆς ἀχλύος λοιπὸν τῶν μύθων καὶ τῶν θρύλων, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν βασιμώτερα δεδομένα ἐξ ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων πηγῶν, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ τὴν Ἀρκαδικὴν μυθολογίαν ἀπὸ περιωπῆς, καθόσον ἴσως ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ψήγματά τινα ἱστορικῶν ἀληθειῶν.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ. *Ἀρκαδικὴ λατρεία*.—Ἂν δεχθῶμεν ὅτι οἱ πανάρχαιοι τῶν Ἑλλήνων θεοί, Κρόνος, Ζεὺς κλπ., ἦσάν ποτε βασιλεῖς, βαθμηδὸν θεοποιηθέντες, ἔχοντες πολεμίους τοὺς Τιτᾶνας καὶ τοὺς Γίγαντας καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη των ὑπόστασις καταδηλοῦται, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων, εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐκφάνσεις τῆς θείας των δυνάμεως ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, δὲν θὰ φανῇ παράξενον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ βίου τῶν θεῶν ἱκανὸν μέρος διεξεδίκησαν ὡς ἐξελιχθὲν εἰς τὴν χώραν των οἱ Ἀρκάδες.

Κατὰ τὴν Ἀρκαδικὴν μυθολογίαν, ἡ Ῥέα, φοβουμένη τὴν ἀκατάσχετον τεκνοφαγίαν τοῦ συζύγου της Κρόνου, ὅταν ἔτεκε τὸν Δία ἐν μοίρᾳ τινὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ Λυκαίου, τὸν παρέδωκεν εἰς τὰς νύμφας Θεισόαν, Νέδαν καὶ Ἁγνώ, αἵτινες λούσασαι τὸ θεῖον νήπιον εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Λουσίου, παρὰ τὴν Θεισόαν τὴν πρὸς Ὀρχομενῷ, ἀνέθρεψαν μυστικῶς αὐτὸ εἰς τοὺς δρυμοὺς τῶν Ἀρκαδικῶν ὀρέων. Ὁ Κρόνος ὅμως ἀντιληφθεὶς τὸ συμβὰν ἔσπευσε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς λεχοῦς, ἥτις κρυπτομένη ἐν σπηλαίῳ τοῦ Θαυμασίου Ὄρους (ἔναντι τῆς Βυτίνης) ἠναγκάσθη νὰ σπαργανώσῃ λίθον καὶ νὰ τὸν δώσῃ εἰς τὸν Κρόνον, ὅστις ἀνύποπτος τὸν κατέπιε. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐγέννησεν ἡ Ῥέα τὸν Ποσειδῶνα, τὸν ἔκρυψε μεταξὺ ποιμνίων παρὰ τὴν κρήνην Ἄρνην (ἔναντι τῶν Τσισιανῶν) καὶ ἀπατήσασα τὸν ἀδηφάγον Κρόνον ἔδωκεν αὐτῷ πῶλον πρὸς κατάποσιν!

Οἱ Ἀρκάδες ἐδείκνυον ἐπὶ τοῦ ὄρους Κυλλήνης χάσμα, δι' οὗ ὁ Πλούτων κατεβίβασεν εἰς τὸν Ἅδην τὴν *Κόρην*, ὅταν τὴν ἥρπασεν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός της Δεσποίνης-Δήμητρος, ἥτις περιεφέρετο θρηνοῦσα εἰς τὰ Ἀρκαδικὰ ὄρη, καὶ ἐλατρεύετο μετὰ τῆς θυγατρός της ἐν Ἀρκαδίᾳ ὡς διδάξασα ἐκεῖ τὸ πρῶτον μετὰ τὴν Ἀττικὴν τὴν γεωργίαν. Ἐπὶ Ἀρκεσιλάου δέ, προγόνου τοῦ Λεωκύδους, ἔζη ἀκόμη ἐν Λυκοσούρᾳ ἡ ἱερὰ ἔλαφος τῆς Δεσποίνης, περιφερομένη γηραιὰ ἐν τῷ Λυκαίῳ. Ἡ Ἄρτεμις ἀφ' ἑτέρου ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν Ἀρκαδικὴ θεά, θηρεύουσα μετὰ πάθους εἰς τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀρκαδίας καὶ λατρευομένη ἐκ παλαιοτάτου ὑφ' ἁπάντων τῶν Ἀρκάδων, ὡς ὀρθία ἢ ὑμνία κλπ.

Οἱ Ἀρκάδες ἐκαυχῶντο καὶ διὰ τὴν γέννησιν τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἐπὶ τῶν Ἀρκαδικῶν ὀρέων, ὡς καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, γεννηθέντος ἐν Θελπούσῃ καὶ ἀνευρεθέντος ὑπὸ τοῦ Αὐτολύκου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λάδωνος. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι ἔξωθεν τῆς Τραπεζοῦντος (παρὰ τὴν Καρύταιναν) ἔγινεν ἡ μάχη τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων, οὓς κατατροπωθέντας ἔκλεισαν ὑπὸ τὴν γῆν οἱ θεοί. Ὁ μῦθος προῆλθεν ἴσως, διότι ἐκεῖ πλησίον ἀναθρώσκουν ἀτμοὶ ἐκ τοῦ ἡφαιστειογενοῦς ἐδάφους καὶ ἀποκαλύπτονται ὀστᾶ προκατακλυσμιαίων ἐλεφάντων, ἅτινα οἱ Ἀρκάδες ἐξελάμβανον ὡς ὀστᾶ γιγάντων. Καὶ τὸν Ἀλφειὸν ἐθεοποίησαν καὶ τὸν ἐφαντάζοντο προελαύνοντα διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους πρὸς τὴν νύμφην Ἀρέθουσαν εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ τὸν Λάδωνα, πατέρα τῆς νύμφης Δάφνης, ἐλάτρευον ὡς θεόν. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως Ἀρκαδικὸς θεὸς ὑπῆρξεν ὁ Πὰν γηγενὴς καὶ τραγόπους, θεὸς τῆς Μουσικῆς καὶ τῶν ποιμνίων. Τὸν ἐφαντάζοντο ἀκόλουθον τοῦ Διονύσου, ὅστις ἔχων τὸν Σειληνὸν καὶ τὸν Πᾶνα ὡς ὑπαρχηγοὺς ἐξεστράτευσε μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἐνίκα παντοῦ χάρις εἰς τὸν πανικὸν ὃν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς μόλις ἐμφανιζόμενος ὁ Ἀρκαδικὸς θεός. Ὀπαδοὶ τοῦ Πανὸς ἦσαν οἱ Σειληνοὶ καὶ αἱ Μαινάδες, πλῆθος δὲ Δρυάδων καὶ Ναϊάδων καὶ Ἐπιμηλιάδων κατέκλυζον τὰ Ἀρκαδικὰ δάση, μεταβάλλουσαι ποιητικῶς τὴν Ἀρκαδίαν εἰς θρυλικὴν χώραν τῶν εἰδυλλίων, ἐν μέσῳ ὑδάτων ῥεόντων ἀπαύστως καὶ δασῶν λικνιζομένων ὑπὸ ζεφύρων.

Οἱ Ἀρκάδες προσέληνοι.— Παριστάνοντες οἱ Ἀρκάδες τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν θεῶν ὡς γεννηθέντας ἐν τῇ ἰδίᾳ των χώρᾳ, ἐκαυχῶντο ὡς γενόμενοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τοῦτο ἐμαρτυρεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ἱστορικῶν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐθνῶν τῆς Πελοποννήσου δύο μόνον, οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Κυνούριοι, ἦσαν αὐτόχθονες, ὅπερ βεβαιοῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν. Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας λόγῳ λέγει, ὅτι ἁρμόζει εἰς τοὺς Ἀρκάδας νὰ μεγαλοφρονῶσιν ἐπὶ ἐλευθερίᾳ, καθόσον μόνον αὐτοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι αὐτόχθονες. Κατὰ τὸν Πολύβιον δύο ἦσαν τὰ μέγιστα ἔθνη τῆς Πελοποννήσου, μᾶλλον δὲ καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, τὸ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Δωριέων.

Ἡ περὶ τοῦ γηγενοῦς πεποίθησις τῶν Ἀρκάδων ἀκλόνητος ἐτηρήθη διὰ πάντων τῶν αἰώνων. Ὅταν ὁ Παυσανίας ὀλίγα ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἐπεσκέφθη τὴν χώραν, εὗρε τοὺς Ἀρκάδας αὐτοχαρακτηριζομένους ὡς *προσελήνους*, ἤτοι ὡς κατοικοῦντας τὴν ἰδίαν χώραν πρὸ πάσης ἱστορικῆς παραδόσεως. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, πρὸ τοῦ Παυσανίου, λέγει ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἀρκάδων ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου ἐγένετο πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς Σελήνης, διωχθέντων τῶν ἀγρίων ἰθαγενῶν, οἵτινες κατὰ τὸν σχολιαστήν του ἔζων ἀνὰ τὰς ἐρήμους καὶ τοὺς βράχους ὡς φυτοφάγοι. Καὶ κατὰ τὸν Ἡσύχιον αἱ ἀρκαδικαὶ νύμφαι ἐλέγοντο *προσεληνίδες*. Ἀρκὰς δέ, ὁ Ἐνδυμίων, ἀνεκάλυψε πρῶτος τὸ σεληνιακὸν ἔτος.

Θεωροῦντες δὲ γενάρχην των οἱ Ἀρκάδες τὸν μυθικὸν Πελασγὸν καὶ ἑαυτοὺς Πελασγούς, ἐπεξέτεινον τὸ στάδιον τῶν καυχήσεων, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι εἰσήγαγον τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν ἐν ἡμιαγρίᾳ καταστάσει εὑρισκομένην ἀνθρωπότητα. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ὁ ἐκ τῆς γῆς ἀναθαλὼν καὶ καθ' Ἡσίοδον αὐτόχθων Πελασγός, πρῶτος ἐπενόησε τὴν κατασκευὴν καλυβῶν, ἵνα προφυλάξῃ τοὺς Ἀρκάδας καὶ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸ ψῦχος, τὴν βροχὴν καὶ τὰ ἡλιακὰ καύματα, καὶ πρῶτος ἐφεῦρε τὴν κατασκευὴν χιτώνων ἐκ τῶν δερμάτων χοίρων, πρῶτος ἐδίδαξε τὴν διάκρισιν τῶν βλαβερῶν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων πρὸς βρῶσιν χόρτων καὶ τῶν ὑγιεινῶν καρπῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἓν εἶδος βαλάνων ὡρισμένου εἴδους φηγοῦ, τὰς ὁποίας καὶ τώρα ἀκόμη ψηνομένας τρώγουν οἱ Ἀρκάδες, ἐξ οὗ καὶ βαλανοφάγοι ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς Πυθίας.

Ἐκαυχῶντο προσέτι οἱ Ἀρκάδες ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ ἤλεσαν τὸν σῖτον καὶ ἐζύμωσαν καὶ ἔψησαν ἄρτον καὶ ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ ἵδρυσαν πόλεις, ἐπιδεικνύοντες τὴν Λυκόσουραν ὡς πρωτίστην ἐξ ὅσων εἶδέ ποτε ὁ ἥλιος, δόντες οὕτω τὸ παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, διατελοῦσαν πρὸ αὐτῶν εἰς ἀγρίαν κατάστασιν.

Διὰ τῶν παραδόσεων τούτων συνεχέετο τελείως ἡ Ἀρκαδικὴ φυλὴ πρὸς τὴν Πελασγικήν, ὥστε νὰ μὴ δύναταί τις νὰ καθορίσῃ ποία ἐκ τούτων προηγήθη. Πάντως ἡ γενικὴ προσωνυμία Ἀρκαδία ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκάδος, υἱοῦ τῆς Καλλιστοῦς, κόρης τοῦ Λυκάονος. Προηγουμένως ὅμως ἡ Ἀρκαδία εἶχεν ἄλλας προσωνυμίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ ζητήματος τὴν διερεύνησιν πλήρης σύγχυσις ἐπικρατεῖ. Κατὰ τὸν Πλίνιον πρὶν κληθῇ Πελασγία ἐλέγετο Δρυμώδης, κατὰ δὲ τὸν Ριανὸν ἀπεκλήθη τὸ πρῶτον Ἀπία ἐκ τοῦ Ἄπιδος, ἐγγόνου τοῦ Ἰνάχου, ἰατροῦ ἐλθόντος ἐξ Ἠπείρου διὰ Ναυπακτίας καὶ ἐξολοθρεύσαντος κατ' Αἰσχύλον τοὺς δηλητηριώδεις ὄφεις. Ἐκ τοῦ Ἄπιδος οἱ Ἀρκάδες ἐκλήθησαν Ἀπιδόνες ἢ Ἀπιδανῆες, ὅπερ ὄνομα ἐτηρήθη μέχρι καὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Εἶτα τὸ ὄνομα Ἀπία ἐξετάθη εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον κατ' Εὐστάθιον. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν Ἀπία ἐκλήθη ἐκ τῶν ἀφθόνων ἀπιδίων ἢ ἀχράδων. Ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἄπιδος Νιόβης ἐγεννήθη ὁ Πελασγός, ὁ δοὺς τὸ ὄνομά του πρῶτον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ εἶτα εἰς τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, κληθείσης Πελασγίας. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἔφορον οἱ Ἀρκάδες ἦσαν κατά τι πολυπληθέστεροι τῶν Πελασγῶν, οἵτινες, μοῖρα αὐτῶν ὄντες, ἐξέλεξαν κατὰ τὸν Εὐστάθιον τὸν στρατιωτικὸν βίον καὶ ἐπικρατήσαντες κατέσχον τὴν ὅλην χώραν ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα, ἐπεκταθέντες καὶ ὡς θαλασσοκράτορες. Κατὰ τὸν Στράβωνα ὁ Δαναὸς ἐπικρατήσας μετωνόμασε τοὺς Πελασγοὺς εἰς Δαναούς. Παραδίδεται καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ Ἀρκαδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν Ἄκρων ὀρέων εἰς ἃ κατῴκησαν οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὸν κατακλυσμόν, μὴ κατερχόμενοι εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ὑδάτων κατακλυζομένας πεδιάδας.

Ὁπωσδήποτε εὔλογον φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐξ ὅλων τῶν Πελοποννησιακῶν διαμερισμάτων μόνον ἡ Ἀρκαδία κατῳκήθη μονιμώτερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, καθ' ὅσον οὐδεμίαν μνημονεύει ἡ ἱστορία ἐκτόπισιν αὐτῶν, τὸ μὲν διὰ τὸ δυσπρόσιτον καὶ τὸ φύσει ὀχυρὸν τῆς χώρας, τὸ δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν μεγάλων καὶ εὐφόρων ἐκτάσεων, αἵτινες θὰ καθίστων αὐτὴν ζηλευτὴν εἰς τοὺς ποικιλωνύμους ἐπιδρομεῖς.

Οἱ μυθικοὶ βασιλεῖς τῆς Ἀρκαδίας.—Πλὴν τοῦ μυθικοῦ Πελασγοῦ ὡς γενάρχου τῶν Ἀρκάδων παρεδίδετο ὅτι πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἀρκαδίας ἦτο ὁ Ἄτλας, οἰκῶν παρὰ τὸ *Θαυμάσιον* ὄρος τῆς Βυτίνης, ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ τοῦ υἱοῦ του Θαύμακος. Ὁ Ἄτλας κατὰ Διονύσιον Ἁλικαρνασσέα ἀπέκτησεν ἐκ τῆς Πληϊόνης ἑπτὰ θυγατέρας, Ἀλκυόνην, Μερόπην, Κελαινώ, Ἠλέκτραν, Στερόπην, Ταϋγέτην καὶ Μαίαν, αἵτινες κατ' Ἀπολλόδωρον ἔμειναν ἀθάνατοι καταστερισθεῖσαι ὡς πλειάδες. Ἐκ μιᾶς τούτων, τῆς Ἠλέκτρας, ὁ Ζεὺς ἐγέννησε τὸν Ἴασον καὶ τὸν Δάρδανον. Καὶ ὁ μὲν Ἴασος δὲν ἐνυμφεύθη, ὁ δὲ Δάρδανος ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πάλλαντος Χρύσης ἐγέννησε τὸν Ἰδαῖον καὶ τὸν Δείμαντα, οἵτινες διεδέχθησαν τὸν Ἄτλαντα ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ἐπελθόντος ὅμως τοῦ κατακλυσμοῦ οἱ Ἀρκάδες ἐτράπησαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ καλλιεργήσωσι τὰς πεδιάδας ἀπεφάσισαν οἱ ἡμίσεις νὰ ἀποικισθῶσιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Δαρδάνου καὶ Ἰασίωνος, τῶν λοιπῶν μεινάντων ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑπὸ τὸν Δείμαντα. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τὸ Ἀρκαδικὸν μεταναστευτικὸν πνεῦμα, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἀσυγκράτητον ἐξακολουθεῖ, τοιαύτην εἶχε τὴν ἀφετηρίαν. Κατὰ τὴν ἄλλην ὅμως ἐκδοχὴν διέδωκαν καὶ ἐφήρμοσαν τοῦτο τὰ πεντήκοντα τέκνα τοῦ Λυκάονος, μυθικοῦ ὡσαύτως βασιλέως, υἱοῦ τοῦ Πελασγοῦ. Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν Ἀρκάδων πρὸς τὸν Παυσανίαν ὁ Λυκάων, σύγχρονος τοῦ Κέκροπος, ἵδρυσε τὴν ἀρχαιοτάτην πόλιν Λυκόσουραν εἰς τὰς ἀνατολικὰς προσβάσεις τοῦ Λυκαίου ὄρους, ὀνομάσας τὸν Δία Λυκαῖον καὶ θεσπίσας ἀγῶνα τὰ *Λύκαια*, προηγηθέντα τῶν Παναθηναίων.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Λυκάων, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν Λύκαιον Δία, ἔθυσεν εἰς τὸν βωμὸν αὐτοῦ βρέφος ἀνθρώπινον καὶ ἔκαμε σπονδὴν μὲ τὸ αἷμά του. Τοῦτο ὅμως παρώργισε τὸν Δία, ὅστις εὐθὺς τὸν μετεμόρφωσεν εἰς λύκον. Ὁ μῦθος ὑπενθυμίζει τὸν παράλληλον καὶ ἴσως ταυτόχρονον τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, καθ' ὃν ὁ Ἀβραάμ, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν Ἰεχωβᾶ, προσήνεγκεν αὐτῷ ὡς θυσίαν τὸν νεαρὸν υἱόν του Ἰσαάκ. Ὁπωσδήποτε οἱ μῦθοι οὗτοι εἶναι ἀπήχησις τῶν παλαιοτάτων ἀνθρωποθυσιῶν, δι' ὧν οἱ ἰσχυροὶ προσεπάθουν νὰ ἐξευμενίσουν τὸ θεῖον. Τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Λυκάονος ὅλως διαφόρως παρέστησεν ὁ Ὀβίδιος ἐν τῷ α' βιβλίῳ τῶν Μεταμορφώσεων. Τοῦ Λυκάονος ὑπῆρξαν πεντήκοντα παῖδες, ἐξ ὧν ὁ μὲν Νύκτιμος, ὁ πρεσβύτατος, τὸν διεδέχθη εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, κατέχων ὅλο-

Digitized by Google

κληρον τὸ κράτος, οἱ δὲ λοιποὶ ἔκτιζον ἐν Ἀρκαδίᾳ πόλεις, ὅπου ἤθελεν ἕκαστος, καὶ ἄλλοι μετηνάστευον εἰς ξένας χώρας, ἱδρύοντες ἀποικίας ἑλληνικάς.

Ἐκ τῶν τέκνων τοῦ Λυκάωνος ἔκτισαν, ὁ Πάλλας τὸ Παλλάντιον, ὁ Ὀρεσθεὺς τὸ Ὀρεσθίσιον, ὁ Φίγαλος τὴν Φιγαλείαν, ὁ Τραπεζεὺς τὴν Τραπεζοῦντα μητρόπολιν τῆς ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ, ὁ Μακαρεὺς τὴν Μακαρίαν, ὁ Ἑλισσὼ τὸν Ἑλισσῶντα, ἐξ οὗ καὶ ὁ ποταμός, ὁ Δασεάτας τὴν Δασέαν, ὁ Ὀρχομενὸς τὸ Μεθύδριον καὶ τὸν πολύμηλον καθ' Ὅμηρον Ὀρχομενόν, ὁ Ὑψοῦς τὸν Ὑψοῦντα καὶ ὁ Μελαινεεὺς τὰς Μελαινεάς, ὁ Αἵμων τὰς Αἱμονιάς, ὁ Θυραιάτας τὸ Θυραῖον, ἐξ οὗ καὶ ἡ Θυρέα ἐν τῇ Ἀργολίδι καὶ ὁ Θυρεάτης κόλπος ὠνομάσθησαν, ὁ Μαντινεὺς τὴν Μαντίνειαν, ὁ Τεγεάτης τὴν Τεγέαν καὶ ὁ Μαίναλος τὴν ὀνομαστοτάτην ἐκ τῶν Ἀρκαδικῶν πόλεων τὸ ἀρχαῖον Μαίναλον, ὁ Κρῶμος τοὺς Κρώμους. ὁ Χαρίσιος τὴν Χαρισίαν, ὁ Τρικόλωνος τοὺς Τρικολώνους, ὁ Πέραιθος τοὺς Περαιθεῖς, ὁ Ἀσεάτας τὴν Ἀσέαν, ὁ Λύκιος τὴν Λυκίαν, ὁ Σουμανεὺς τὴν Σουμανίαν, ὁ Ἀλίφηρος τὴν Ἀλιφείραν, ὁ Ἡραιεὺς τὴν Ἡραίαν. Πάντων νεώτατος κατὰ Παυσανίαν ἦτο ὁ Οἴνωτρος.

Πλὴν τούτων εἶχε κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον καὶ ἄλλους υἱούς, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον ὑπερβαίνει τοὺς πεντήκοντα· τοῦτο προδίδει τὴν καθαρῶς μυθικὴν προέλευσιν τῶν παραδόσεων, ὧν ἐγένοντο ἠχὼ οἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς συλλέκται Ἀρκαδικῶν εἰδήσεων.

Μονάκριβη κόρη, ἐν μέσῳ τόσων ἀρρένων τέκνων τοῦ Λυκάονος, ἦτο ἡ Καλλιστώ, ἧς ἠράσθη κατὰ τὴν πανελλήνιον παράδοσιν ὁ Ζεύς, ἐκ τούτου δὲ ὀργισθεῖσα ἡ Ἥρα τὴν μετέβαλεν εἰς ἄρκτον, ἀλλ' ἡ Ἄρτεμις εὐσπλαγχνισθεῖσα τὴν κατετόξευσε καὶ ὁ Ζεὺς τὴν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν οὐρανὸν μεταβαλὼν αὐτὴν εἰς τὸν πασίγνωστον ἀστερισμὸν τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*, παρὰ τὸν πολικὸν ἀστέρα. Οἱ Ἀρκάδες ὅμως ἐδείκνυον τὸν τάφον τῆς Καλλιστοῦς, ἧς ὁ ἐκ τοῦ Διὸς υἱὸς *Ἀρκὰς* ἐβασίλευσε διαδεχθεὶς τὸν Νύκτιμον.

Ἀπὸ τοῦ Ἀρκάδος τούτου μετωνομάσθη πᾶσα ἡ χώρα εἰς *Ἀρκαδίαν*, ἄρχεται δὲ ὁπωσδήποτε ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του ἱστορικωτέρα ἐποχή, καὶ κυρίως περίοδος μεταναστευτικὴ εἰς ὅλην τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Ὡς κοινὴν ὅμως παράδοσιν ἀνεκοίνωσαν πάντες οἱ Ἀρκάδες εἰς τὸν Παυσανίαν ὅτι τὸ πρῶτον ἱστορικὸν γεγονὸς τὸ ἀφορῶν ἀναντιλέκτως τὴν Ἀρκαδίαν ἦτο ἡ συμμετοχή των εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐπὶ τοῦ βασιλέως των Ἀγαπήνορος. Ἀπὸ τοῦ Ἀρκάδος δὲ μέχρι τούτου ἐβασίλευσαν, ὁ Κλείτωρ, ὁ Αἴνιτος, ὁ Ἄλεος, ὁ Λυκοῦργος καὶ ὁ Ἔχεμος.

Ὁ Ἀρκὰς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Τριπτολέμου τὴν καλλιέργειαν τῶν ἡμέρων καρπῶν, αὐτὸς δὲ ἐδίδαξε τὴν κατασκευὴν τοῦ ἄρτου, τὴν παρασκευὴν ἐρίων καὶ τὴν ὕφανσιν. Νυμφευθεὶς δὲ τὴν Δρυάδα νύμφην Ἐρατὼ ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, τὸν Ἀζᾶνα, τὸν Ἀφείδαντα καὶ τὸν Ἔλατον καὶ ἕνα νόθον πρότερον, τὸν Αὐτόλαον. Εἰς τοὺς τρεῖς γνησίους υἱούς του διένειμε τὴν Ἀρκαδίαν εἰς τρία μέρη, ἅτινα ἐξ αὐτῶν ὠνομάσθησαν Ἀζανία, ἡ παρὰ τὰ Καλάβρυτα, Ἀφειδάντειος κλῆρος, ἡ περὶ τὴν Τεγέαν χώρα καὶ ὁ περὶ τὴν Κυλλήνην κλῆρος ἀπὸ τοῦ Ἐλάτου, ὅστις ἔκτισε τὴν Ἐλάτειαν τὴν ἐν Φωκίδι, συμμαχήσας πρὸς τοὺς Φωκεῖς κατὰ τῶν Φλεγυῶν.

Ὁ Ἀρκὰς θανὼν ἐτάφη ἐν Μαινάλῳ, οἱ δὲ Ἀρκάδες βραδύτερον, συνεπείᾳ τοῦ κατωτέρω χρησμοῦ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, μετέφεραν τὰ ὀστᾶ του εἰς Μαντίνειαν, ἔνθα ἵδρυσαν τάφον:

> Ἔστι δὲ Μαιναλίη δυσχείμερος, ἔνθα τε κεῖται
> Ἀρκάς, ἀφ' οὗ δὴ πάντες ἐπίκλησιν καλέονται.
> Ἔνθα σ' ἐγὼ κέλομαι στείχειν ἐν εὔφρονι θυμῷ
> Ἀρκάδα ἀειραμένου· κατάγειν εἰς ἄστυ ἐραννὸν
> οὗ τρίοδος καὶ τετράοδος καὶ πεντακέλευθος
> ἔνθα τε δὴ τέμενός τε, θυηλάς τε Ἀρκάδι τεύχειν.

Ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀρκάδος ὁ Ἀζὰν ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Κλείτορα, ὅστις κατῴκει ἐν Λυκοσούρᾳ, ἐπὶ τῷ θανάτῳ δὲ τοῦ πατρός του Ἀζᾶνος ἔθηκε τὸ πρῶτον ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀγῶνας. Ὁ Κλείτωρ ἔκτισε τὴν ὁμώνυμον πόλιν Κλείτορα εἰς τὰ μεθόρια σχεδὸν τῶν σημερινῶν ἐπαρχιῶν Καλαβρύτων καὶ Γορτυνίας καὶ κατέστη ἐκ τῶν τριῶν συμβασιλέων τῆς Ἀρκαδίας ὁ δυνατώτατος, ἐκτεινομένης τῆς ἀρχῆς του ἀπὸ τῆς βορειοτάτης μέχρι τῆς νοτιωτάτης Ἀρκαδίας. Ὁ Ἀφείδας ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἄλεον, κληρονομήσαντα τὴν μοῖράν του. Ὁ δὲ τρίτος υἱὸς τοῦ Ἀρκάδος Ἔλατος ἀπέκτησε πέντε υἱούς, τὸν Αἴπυτον, τὸν Περέα, τὸν Ἴσχυν, τὸν Κυλλῆνα, ἐξ οὗ ὠνομάσθη τὸ ὁμώνυμον ὄρος τῶν Καλαβρύτων, καὶ τὸν Στύμφηλον, ἐξ οὗ ἡ Στυμφαλία πηγὴ καὶ ἡ πόλις Στύμφηλος τῶν Καλαβρύτων. Τοῦ Περέως κόρη ἦτο ἡ Νέαιρα, σύζυγος τοῦ Αὐτολύκου τοῦ οἰκοῦντος ἐν τῷ Παρνασσῷ.

Τοῦ ἄπαιδος Κλείτορος διάδοχος ἐγένετο ὁ υἱὸς τοῦ Ἐλάτου Αἴπυτος, ὃν ἐκδραμόντα εἰς θήραν ἐδάγκασε θανατηφόρως μικρὸς ὄφις, σὴψ (σαπίτης κοινῶς) τεφρόχρους καὶ κατάστικτος καρκινικῶς ἕρπων. Τὸν Αἴπυτον διεδέχθη Ἄλεος ὁ Ἀφείδαντος, ὅστις ἵδρυσεν ἐν Τεγέᾳ, ἔνθα μετέφερεν ἐκ Λυκοσούρας τὴν πρωτεύουσαν, τὸν φερώνυμον ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, οὗτινος σώζονται εἰς τὸ Πιαλὶ τὰ ἐρείπια. Τοῦ Ἀλέου θυγάτηρ ἦτο ἡ Αὔγη, ἥτις συλλαβοῦσα μετὰ τοῦ διελθόντος ἐκ Τεγέας Ἡρακλέους ἔτεκεν ἄρρεν, ὅπερ ὁ Ἄλεος παρέδωκε μετὰ τῆς μητρὸς εἰς τὸν φίλον του Ναύπλιον, ἵνα θανατωθῶσι. Κατὰ τὸν Παυσανίαν ἡ Αὔγη τεθεῖσα μετὰ τοῦ παιδὸς ἐντὸς λάρνακος ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Μὴ καταποντισθεῖσα ὅμως ἔφθασεν αὕτη εἰς Ἰωνίαν, ἔνθα τὴν εὗρεν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Καΐκου ὁ δυνάστης τοῦ τόπου Τεύθρας καὶ τὴν ἔλαβεν σύζυγον, θάψας αὐτὴν κατόπιν μεγαλοπρεπῶς ἐν Περγάμῳ. Κατ' ἄλλας πηγὰς τὸ μὲν νεογνὸν ἀφέθη ὑπὸ τοῦ Ναυπλίου εἰς ἓν δάσος καὶ εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ Κορύθου ἀνετράφη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὠνομάσθη Τήλεφος, ἀπὸ τῆς τρεφούσης αὐτὸ ἐλάφου, ἡ δὲ Αὔγη παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ναυπλίου εἰς Κᾶρας, οἵτινες τὴν ἔφερον εἰς τὴν Καρίαν.

Ὁ Ἄλεος εἶχε καὶ τρεῖς ἄρρενας, τὸν Ἀμφιδάμαντα, Κωφέα καὶ Λυκοῦργον, ὅστις καὶ τὸν διεδέχθη θανόντα εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Ἀρκαδίας. Οὗτος ἔσχε δύο υἱούς, τὸν Ἀγγαῖον καὶ τὸν Ἔποχον, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μετέσχε τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας ὡς κυβερνήτης τῆς Ἀργοῦς. Κατόπιν ἐπανελθὼν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου μετὰ τοῦ Μελεάγρου, προσβληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ θηρίου ἀπέθανε. Οὕτω δὲ ὁ Λυκοῦργος εἶδε καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς νεκρούς, διότι καὶ ὁ Ἔποχος εἶχεν ἀποθάνει πρότερον ἐκ νόσου.

Τὸν Λυκοῦργον διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἀλέου Ἔχεμος, υἱὸς Ἀερόπου τοῦ Κωφέως. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινεν ἡ πρώτη κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν ἐκ τῆς Στερεᾶς εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν Ὕλλον, ὃν παρὰ τὸν Ἰσθμὸν ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ ὁ Ἔχεμος, ὅστις συνῴκησε καὶ μετὰ Τιμάνδρας τῆς κόρης τοῦ Τυνδάρεω. Ὁ Ἔχημος ἐξεστράτευσεν μετὰ τῶν Διοσκούρων εἰς Ἀττικὴν καὶ ἐκυρίευσεν αὐτήν, ὁ Πλούταρχος δὲ τὸν λέγει Ἐχέδαμον. Τούτου διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ Ἀγαπήνωρ ὁ Ἀγγαίου, ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας ἡγούμενος τῶν Ἀρκάδων, εἰς οὗ ὁ Ἀγαμέμνων ἔδωκεν 60 πλοῖα, ἵνα μετακομισθῶσι, διότι δὲν εἶχον ἴδιον ναυτικόν. Ἂν ὑπολογισθῇ ὅτι ἐπέβαινον ἑκάστου πολεμικοῦ πλοίου 100 ἄνδρες, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἑξακισχίλιοι Ἀρκάδες μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἡγεῖτο τῆς ἐκστρατείας ὁ Τεῦθις, ὅστις θυμωθεὶς κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐν Αὐλίδι καὶ θελήσας νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε ἠμποδίζετο ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐμφανιζομένης ἐν μορφῇ ἀνδρός. Ὁ Τεῦθις μαινόμενος ἐξ ὀργῆς ἐπλήγωσεν τὸν ἄνδρα εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀρκαδίαν, δεινῶς δὲ νοσήσας καὶ βλέπων τὴν χώραν του οὐδένα παράγουσαν καρπόν, ἐζήτησε χρησμὸν μετὰ τὸν ὁποῖον ἵδρυσε τῇ Ἀθηνᾷ ἐν Τευθίδι τῆς Γορτυνίας ἄγαλμα, φέρον ἐπὶ τοῦ μηροῦ ἐρυθροῦν ἐπίδεσμον, ὅπερ εἶδεν ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Τευθίδα Παυσανίας.

Ἐπιστρέφων ἐκ Τροίας ὁ Ἀγαπήνωρ κατήγαγε, λόγῳ τῶν τρικυμιῶν, τὸν στόλον καὶ τοὺς Ἀρκάδας του εἰς Κύπρον, ἔνθα ἐγένετο οἰκιστὴς τῆς Πάφου, ἱδρύσας ἐν Παλαιπάφῳ καὶ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης. Ἀργότερον ἡ κόρη τοῦ Ἀγαπήνορος, μὴ ἐπιστρέψαντος εἰς Ἀρκαδίαν, ἔπεμψεν ἐκ τῆς Πάφου εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εἰς Τεγέα πέπλον, ὃν εἶδεν ὁ Παυσανίας, ἔχοντα τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

> Λαοδίκης ὅδε πέπλος. Ἑᾷ δ' ἀνέθηκεν Ἀθηνᾷ
> πατρίδα ἐς εὐρύχωρον, Κύπρου ἀπὸ ζαθέης.

Τοιουτοτρόπως λήγει ἡ πρώτη περίοδος τῶν βασιλέων τῆς Ἀρκαδίας, ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς λήξεως τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ πολυπλάνητον Ἀρκαδικὸν εἶχεν ἱδρύσει πολλὰς ἀποικίας, τῶν ὁποίων μάλιστα ἡ ἵδρυσις κυροῦται καὶ ὑπὸ παντοίων ἱστορικῶν πηγῶν.

ΠΡΩΤΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ. *Ἀρκαδικαὶ ἀποικίαι.*— Ὁ θρῦλος τοῦ Ἀρκαδικοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ ταξιδεύοντος ἐναλίως, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, πρὸς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, συμβολίζει ἔκπαλαι προσφυῶς τὴν ἐρριζωμένην εἰς τὸν Ἀρκαδικὸν λαὸν ἕξιν τοῦ ἐγκαταλείπειν τοὺς ἀγόνους βράχους καὶ ζητεῖν νέα ἐδάφη πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ πλουτισμὸν ἄνευ τελείας λησμοσύνης τῆς γενετείρας, ὅπερ κρατεῖ καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Ὁ Ἀρκὰς ὅμως, καὶ τότε καὶ σήμερον μεταναστεύων, δὲν προσφεύγει εἰς ξένην γῆν ἵνα ἀλητεύσῃ, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς λιτότητος καὶ τῆς δραστηριότητος ἐκτοπίσῃ βαθμηδὸν τὸν προκάτοχον, γινόμενος αὐτὸς κυρίαρχος. Εἰς τοῦτο τὸν ὠθεῖ ἀνάγκη ἀδυσώπητος, τὸ λεπτόγαιον τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἀφθονία τῶν γεννήσεων, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει τὴν διαμονὴν πάντων τῶν παίδων ἐν τῇ πατρίδι. Κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὸ Ἀρκαδικὸν ἔθνος ὑπῆρξε πάντοτε πολυανθρωπότερον τῶν πέριξ, ὡς κατέχον χώραν ἐλάσσονα τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς διατροφὴν του.

Αἱ ἀποικίαι τῶν Ἀρκάδων ἱδρύοντο ἀνέκαθεν ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὰ παράλια σημειοῦμεν τὴν Ἀρκαδικὴν Πύλον, ἥτις ἦτο ἐν Τριφυλίᾳ. Παραδόξως κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐξηλείφθη τελείως ὡς γεωγραφικὸς ὅρος ἡ Ἀρκαδία, παραμείνασα ὡς ὄνομα ἑνὸς καζᾶ Μεσσηνιακοῦ περιλαμβάνοντος τὴν σημερινὴν Τριφυλίαν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν πόλιν τῆς Κυπαρισσίας, ἥτις ὠνομάζετο «*Ἀρκαδιά*». Οἱ Καύκωνες τῆς Τριφυλίας ἐθεωροῦντο Ἀρκάδες, περὶ ὧν εὐρέως ὁμιλεῖ ὁ Στράβων, ὡς καὶ οἱ Παρωρεᾶται. Ὁ Δρύοψ ὁ Ἀρκάδος κατῴκησεν εἰς Ἀσίνην. Τὰ πλεῖστα τῶν Πυλιακῶν θεωρεῖ ὁ Στράβων Ἀρκαδικά, ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον.

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ὁ Μαντινεὺς ἦτο πάππος τῶν Ἀργείων βασιλέων Προίτου καὶ Ἀκρισίου. Ὁ Ναύπλιος, ἱδρυτὴς τοῦ λιμένος τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ἦτο κατὰ Κούρτιον ὑπηρέτης τοῦ βασιλέως τῆς Τεγέας. Ὁ Καλλίμαχος ἱστορεῖ ὅτι ἡ νῆσος Πάρος κατοικουμένη ὑπὸ Κρητῶν καὶ Ἀρκάδων ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Ἀρκάδος Πάρου, υἱοῦ τοῦ Παρρασίου. Ἀρκάδες Καφυᾶται καὶ οἱ Τελχῖνες πολεμήσαντες πρὸς τοὺς Παρρασίους καὶ ἀναγκασθέντες εἰς φυγὴν ἔκτισαν τὴν Ρόδον. Καὶ αὐταὶ αἱ νῆσοι Λέσβος Λῆμνος, Σκῦρος καὶ Ἴμβρος κατῳκήθησαν ὑπὸ Πελασγῶν, τῶν ἀνέκαθεν θεωρουμένων ὡς Ἀρκάδων. Μοῖρα δὲ Ἀρκάδων κατέλιπε τὴν ὀρεινὴν Πελοπόννησον καὶ κατέσχεν ἐπὶ πέντε γενεὰς τὴν Θεσσαλίαν κυριαρχικῶς.

Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος οἱ Ἀρκάδες πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης μετηνάστευσαν ὑπὸ τὸν Ἰασίωνα καὶ Δάρδανον, ὅστις ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἱερὸν *Παλλάδιον*, εἰς τὰ παράλια τῆς Θρᾴκης καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον Σαμοθρᾴκην. Φονευθέντος τοῦ Ἰασίωνος, ὁ ἀδελφός του Δάρδανος κατέλιπε τὴν Σαμοθρᾴκην καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Τροίαν, ἔκτισε τὴν Δαρδανίαν εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ἴδης, ἔνθα ἐκόμισε καὶ τὸ Παλλάδιον, διδάξας τοὺς Τρῶας τὰ ἐν Σαμοθρᾴκῃ μυστήρια. Ἐν Ἀσίᾳ μετεκλήθησαν καὶ Βιθυνοί, Ἀρκάδες ὄντες καὶ Μαντινεῖς ἀνέκαθεν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος· ἐκ τούτων δὲ καὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν ἐκ Βιθυνίας Ἀντίνοον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ μεγάλαι τιμαὶ ἐν Μαντινείᾳ.

Ὁ Ἀρκὰς Δάρδανος ἔλαβε σύζυγον τὴν κόρην τοῦ ἐγχωρίου βασιλέως Ἐρίσβην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ πλουσιώτατος τῶν τότε βασιλέων Ἐριχθόνιος. Ἐκ τούτων κατήγετο ἡ δυναστεία τοῦ Πριάμου, ἑπομένως καθ' Ὅμηρον (Υ 215—241) ὅλη ἡ ἀριστοκρατία τῆς Τροίας καὶ μέρος τοῦ λαοῦ της κατήγετο ἐξ Ἀρκάδων, δηλ. ὁ Ἕκτωρ καὶ ὁ Ἀγχίσης ὁ πατὴρ τοῦ Αἰνείου. Ὁ Αἰνείας φεύγων ἐκ Τροίας μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, σὺν τῷ Ἀρκαδικῷ Παλλαδίῳ, διῆλθεν ἐξ Ἀρκαδίας ἔνθα ἔκτισε πόλιν ὀνομάσας αὐτὴν ἐκ τοῦ πάππου του Κάπυος Καφύας, ἀφεὶς δὲ ἐκεῖ τοὺς υἱούς του ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν.

Ἡ Τραπεζοῦς, ἡ κατὰ Ξενοφῶντα Ἑλληνὶς πόλις, ἦτο πανθομολογουμένη ἀποικία τῆς Ἀρκαδικῆς Τραπεζοῦντος. Καὶ παρ' αὐτὴν τὴν Κασπίαν θάλασσαν ὑπῆρχε πόλις Πανῶν καὶ κόλπος Ἀζανίας καὶ κάτοικοι ριζοφάγοι ἐκ Παρρασίας καταγόμενοι.

Ἐν Κύπρῳ πλὴν τῆς κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀγαπήνορος Πάφου ὑπῆρχε καὶ ὁλόκληρον τμῆμα ἐξ ἀποικιῶν Ἀρκάδων, ὑπῆρχε δὲ καὶ πόλις Ἀρκαδία, ὡς καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀλλὰ καὶ ἔναντι τῆς Κύπρου ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς ὑπάρχει καὶ σήμερον ἀρχιεπισκοπὴ Ἀρκαδίας ἀνήκουσα εἰς τὸν θρόνον Ἀντιοχείας. Ἡ ἀρχαία Κυπριακὴ διάλεκτος ἦτο παρεμφερὴς πρὸς τὴν Ἀρκαδικήν.

Ἐν Κρήτῃ οἱ Ἀρκάδες παῖδες τοῦ Τεγεάτου, Κύδων, Ἀρχέλαος καὶ Γόρτυς, ἔκτισαν τὴν Κυδωνίαν, Γόρτυνα καὶ Κατρέαν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ πόλις αὐτόθι ὀχυρὰ Τεγέα, ὑπὸ τοῦ Ἀρκάδος Ταλθυβίου κτισθεῖσα, εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τῆς Κρήτης καὶ πόλις Ἀρκαδία (βλ. λ.). Σήμερον ὁλόκληρος ἐπαρχία πρὸς τὰ νότια τῆς Κρήτης φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐν τῇ περιοχῇ δὲ ταύτης κεῖται καὶ ἡ περίφημος μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου. Ὁ Ὅμηρος κυρῶν τὰ ἀνωτέρω λέγει ὅτι εἰς Κρήτην κατῆλθον Πελασγικὰ φῦλα εὑρόντα ἐκεῖ τοὺς Ἐτεόκρητας.

Ζάκυνθος ὁ Δαρδάνου διεπεραιώθη διὰ πλοίων εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐγένετο πρῶτος οἰκιστὴς τῆς Ζακύνθου, ἐκ τῆς πατρίδος του δὲ Ψωφίδος τῆς Ἀρκαδικῆς ὠνόμασε καὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς Ψωφίδα, ὡς βεβαιοῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης.

Κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον οἱ Τηλεβόαι, λαὸς γνησίως Ἀρκαδικός, κατέλαβον τὴν Λευκάδα καὶ τὰ πέριξ νησίδια, ὡς καὶ τὴν ἔναντι Ἀκαρνανικὴν ἀκτήν, οὗτοι δὲ μετονομασθέντες Τάφιοι κατέστησαν διάσημοι κατόπιν θαλασσοπόροι.

Ἀποικίαι εἰς Ἰταλίαν.—Ἰδιαιτέραν ὅμως ἔχει σημασίαν ἡ εἰς Ἰταλίαν ἀποικιακὴ τάσις τῶν Ἀρκάδων διὰ τὴν ἔκτασιν ἣν διὰ τῶν αἰώνων ἔλαβε. Πρῶτος κατὰ τὴν πεποίθησιν τῶν ἀρχαίων ἐφαρμόσας ἀποικισμὸν ἦτο ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἀρκάδος Λυκάονος Οἴνωτρος. Ἐφοδιασθεὶς οὗτος ὑπὸ τοῦ βασιλεύσαντος ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀδελφοῦ του Νυκτίμου διὰ χρημάτων καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕτερον ἀδελφόν του τὸν Πευκέτιον κατεσκεύασε στόλον, εἰς ὃν ἐπιβι-

Digitized by Google

βάσας μέγαν ἀριθμὸν Ἀρκάδων προσωρμίθη μετὰ τρικυμιώδη πλοῦν εἰς Ἀπουλίαν, πρῶτος αὐτός, δεκαεπτα γενεὰς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν. Ἐν Ἀπουλίᾳ ἔμεινεν ὁ Πευκέτιος καταλαβὼν χώραν ἱκανήν, κληθεῖσαν Πευκετιαν, ἔσπευσαν δὲ παρ' αὐτῷ και ἄλλοι ἀδελφοί του, ὁ Ἰάπυς καὶ ὁ Δαῦνος, ἡ δὲ ὑπ' αὐτῶν καταληφθεῖσα χώρα ὠνομάσθη Ἰαπυγία και Δαυνία.

Ὁ Οἴνωτρος ἄγων τὸ πλεῖστον τῶν μεταναστῶν διέρχεται τὸν Σικελικὸν πορθμὸν καὶ φθάνει εἰς τὸν Αὐσόνιον κόλπον. Ἐκεῖ κατῴκουν βάρβαροι λαοὶ ζῶντες ἐν σπηλαίοις, ἡ χώρα ὅμως ἦτο εὔφορος καὶ καλλιεργήσιμος. Ὁ Οἴνωτρος ἀπεβίβασεν ἀμέσως τοὺς Ἀρκάδας του, τοὺς ὁποίους ἐσφήνωσε κωμηδὸν ἐπὶ τῶν ὀρέων κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν σύστημα, ὠνόμασε δὲ πᾶσαν τὴν χώραν Οἰνωτρίαν, τηρήσασαν τὸ ὄνομα τοῦτο μέχρις οὗ πολὺ βραδύτερον ὁ Ἰταλὸς μετωνόμασε ταύτην εἰς Ἰταλίαν.

Τμῆμα τῶν Οἰνωτρίων τούτων εἶναι οἱ Ἀβοριγῖνες (=ὑπεράκριοι), ὀνομασθέντες οὕτως ὡς ἐν ἄκραις ὀρέων σποραδικῶς οἰκοῦντες κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν καὶ οὗτοι ἔθος. Τὸ τμῆμα τοῦτο ἀξιομαχώτατον καταστὰν κατέλαβε πολλὰ τῆς Ἰταλικῆς χώρας, ἄλλα μὲν τέως ἔρημα, ἄλλα δὲ ἀθλίως οἰκούμενα. Προσήρτησε δὲ καὶ μέρος τῆς Ὀμβρικῆς τῆς Β. Ἰταλίας, ἐξελάσαν τοὺς τέως ἰσχυροτάτους ἐν αὐτῇ Ὀμβρικούς. Ὅτι δὲ Ἀρκάδες ἦσαν οἱ Ἀβοριγῖνες τὸ ἐβεβαίουν πάντες οἱ γενεαλόγοι Ρωμαῖοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπιφανέστατος Π. Κάτων καθ' Ἁλικαρνασσέα. Ἐπειδὴ δέ τινες ἔλεγον αὐτοὺς Σαβίνους, ὁ Οὐάρων ἰσχυρίζετο ὅτι καὶ ἐκ τῶν Σαβίνων οἱ Ρεατῖνοι ἐκαλοῦντο καὶ ἦσαν Ἀρκάδες.

Τμῆμα τῶν εἰς Θεσσαλίαν μεταβάντων Πελασγῶν, οἵτινες ἦσαν μοῖρα τῶν ἀρχαίων Ἀρκάδων, κατέφυγον εἰς Δωδώνην, ἀλλ' ἐκ πείνης ἠναγκάσθησαν καὶ αὖθις νὰ μεταναστεύσωσι, κατασκευάσαντες δὲ στόλον ἀπέπλευσαν εἰς Ἰταλίαν καὶ κατέλαβον ἓν τῶν στομίων τοῦ Πάδου Σπινῆτιν λεγόμενον, παρ' ᾧ ἔκτισαν πόλιν, ἥτις κατόπιν ἤκμασε καὶ ἐθαλασσοκράτησεν ἐπὶ μακρόν, γενομένη κατὰ τοῦτο ἔνδοξος πρόδρομος τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετίας. Εἰς τὴν νεόκτιστον ταύτην πόλιν καταλιπόντες οἱ ἄποικοι τοὺς μὴ δυναμένους στρατεύεσθαι ἐτράπησαν εἰς κατάκτησιν τῆς Ὀμβρικῆς, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὠπισθοχώρησαν πρὸς τὴν ὅμορον χώραν τῶν Ἀβοριγίνων, οἵτινες ταραχθέντες ἡτοιμάζοντο εἰς ἄμυναν. Γνωσθείσης ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ τῆς κοινῆς Ἀρκαδικῆς καταγωγῆς, οἱ Ἀβοριγῖνες ἐδέχθησαν τοὺς ἀποίκους ὡς ὁμαίμους καὶ συμμάχους, ἀπὸ κοινοῦ δ' ἐπολέμησαν τοὺς ἰσχυροὺς Σικελούς, οὓς ἔκτοτε περιώρισαν εἰς τὴν ὁμώνυμον νῆσον, τὴν τέως καλουμένην Τρινακρίαν.

Διὰ τοιούτων ἀλλεπαλλήλων ἀποικισμῶν τὸ ἥμισυ τῆς Ἰταλίας κατεκλύσθη, πλὴν ἐλαχίστων ἀλλοφύλων, ὑπὸ Ἀρκαδικῶν λαῶν, τηρησάντων ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, ἔν τε τῷ ὁπλισμῷ καὶ τῇ λατρείᾳ καὶ ἐν τῷ «φιλοχωρεῖν ἐν ὄρεσι» πελασγικὰ ἤθη, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλ. γλῶσσαν, δι' ἃ πάντα δικαίως ὠνομάσθη βραδύτερον ἡ κάτω Ἰταλία Μεγάλη Ἑλλάς. Ἀλλ' ὅ,τι ἐδόξασεν ἀφθίτως τὴν ἀρχαίαν Ἀρκαδίαν εἶναι ὁ ὑπὸ τέκνων αὐτῆς ἀρχικώτατος συνοικισμὸς καὶ αὔξησις τῆς κατόπιν μεγάλης καὶ κοσμοκράτορος Ρώμης, πολὺ πρὸ τοῦ Ρώμου καὶ τοῦ Ρωμύλου.

Ὁ πρῶτος συνοικισμὸς τῆς Ρώμης.—Πρῶτοι οἱ Ἀρκαδικοὶ Ἀβοριγῖνες διώξαντες βαρβάρους Σικελοὺς κατῴκησάν τινας τῶν περὶ τὴν Ρώμην λόφων, γενάρχαι καταστάντες οὕτω τοῦ τῶν Ρωμαίων γένους. Ἀλλὰ δὲν ἤρκεσε μόνον τοῦτο. Βασιλεύοντος ἐν Ἀρκαδίᾳ 60 ἔτη πρὸ τῶν Τρωικῶν τοῦ Ἀγαμήδους, ὁ ἐκ Παλλαντίου (κειμένου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ δήμου Τριπόλεως) Εὔανδρος, βλέπων τὴν Ἀρκαδίαν ὑπὸ δεινῆς ἀφορίας πιεζομένην καὶ προτραπεὶς ἐξ ὀνείρου τῆς μητρός του Καρμάντης, ἤγειρε κοινῇ γνώμῃ μέγα μέρος τῶν Ἀρκάδων καὶ ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ μετ' ἰσχυροτάτου στόλου εἰς Ἰταλίαν. Στασιάσαντος ὅμως αἴφνης τοῦ δήμου ἔφυγε μὲ δύο μόνον πλοῖα καὶ γενόμενος φιλοφρόνως δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Φαύνου βασιλέως τῶν ὁμαιμόνων Ἀβοριγίνων ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ κατοικήσῃ εἰς ἕνα λόφον, ὃν ὠχύρωσε καὶ ὠνόμασε Παλλαντῖνον ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς μητροπόλεως ἢ τοῦ υἱοῦ του Πάλλαντος.

Πέριξ τοῦ λόφου ἐκείνου ὡς κέντρου ἐξετάθη κατόπιν ἡ κοσμοκράτειρα Ρώμη, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐτάφη ὁ Εὔανδρος καὶ ἐκτίσθη κατόπιν ἀνάκτορον, ἐξ οὗ δι' ἀφαιρέσεώς τινων γραμμάτων καθιερώθη νὰ λέγωνται ταῦτα παλάτια.

Ὁ ἐκπολιτιστικὸς προορισμὸς τοῦ Εὐάνδρου, τιμηθέντος κατόπιν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ἡμιθέου καὶ εὐεργέτου, ἦτο μέγας. Διότι πρῶτοι οἱ Ἀρκάδες ἐμύησαν τοὺς ἀγρίους ἐντοπίους εἰς τὰς τέχνας, τὴν μουσικὴν καὶ τὰ γράμματα, εἰσήγαγον τὴν λατρείαν τοῦ Πανός, τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἔθεντο νόμους καὶ ἐδίδαξαν διὰ τοῦ Ἰκαρίου τὴν ἀμπελουργίαν.

Δεκαὲξ γενεὰς μετὰ τὰ Τρωικά, ὁ Ρωμύλος συνῴκισε τὴν Ρώμην. Ἀλλὰ καὶ ὁ μῦθος τῆς λυκαίνης τῆς θρεψάσης αὐτὸν καὶ τὸν Ρῶμον εἶναι κατὰ Πλούταρχον μίμησις προγενεστέρου Ἀρκαδικοῦ, λεγομένου διὰ δίδυμα ἐκ τοῦ Ἄρεως τέκνα τῆς Φιλονόμης, κόρης τοῦ βασιλέως Νυκτίμου, ἅτινα εὑρὼν ἔκθετα ὁ ποιμὴν Τήλεφος τρεφόμενα ὑπὸ λυκαίνης ὠνόμασε Λύκαστον καὶ Παρράσιον. Οἱ δίδυμοι οὗτοι κατόπιν ἐβασίλευσαν. Καὶ τῶν Ὁρατίων δὲ καὶ Κουριατίων ὁ μῦθος ταυτίζεται πρὸς ἀρχαιότερον Ἀρκαδικὸν ἀφορῶντα τρεῖς ἀδελφοὺς ἐκ μέρους Φενεατῶν καὶ ἑτέρους τρεῖς Τεγεατῶν μονομαχήσαντας πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων τῶν πόλεών των. Σαφεστέρα ὅμως ἀπόδειξις τῆς Ἀρκαδικῆς καταγωγῆς τῆς Ρώμης εἶναι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνῖνος τιμῶν τὴν μητρόπολιν αὐτῆς, τὸ Ἀρκαδικὸν Παλλάντιον, οὐ μόνον ἐπεσκέφθη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πόλιν ἀντὶ κώμης ἐποίησε καὶ τελείως ἀφορολόγητον κατέλιπεν αὐτό. Διὰ ταῦτα πάντα ἱδρύθη ἀπὸ τριῶν αἰώνων ἐν Ρώμῃ ὁ γνωστὸς εἰδυλλιακὸς σύλλογος «*ἡ Ἀρκαδία*».

Κατάλυσις τῆς βασιλείας ἐν Ἀρκαδίᾳ. — Τὸν Ἀγαπήνορον διεδέχθη ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Ἀρκαδίας ὁ ἀπόγονος του Ἀρκάδος Ἱππόθους, ὅστις μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν ἐκ τῆς Τεγέας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα τῆς Παρρασίας. Οὕτως ἡ Τεγέα μετὰ 140 ἔτη ἔχασε μὲν τὸν τίτλον τῆς πρωτευούσης, ἴσως διότι ἦτο ὅμοιος τῆς ἀντιζήλου Σπάρτης καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς ἐπικίνδυνον θέσιν, ἔμεινεν ὅμως πάντοτε τὸ προπύργιον τῆς Ἀρκαδίας, οὐδέποτε ἡττωμένη ὑπὸ Σπαρτιατῶν. Ἐπὶ τοῦ Ἱππόθου ἐπεσκέφθη τὴν Ἀρκαδίαν ὁ Ὀδυσσεὺς ὑποχρεωμένος νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Ποσειδῶνα. Καθ' Ὅμηρον ὤφειλε νὰ λάβῃ ἐπ' ὤμου κώπην καὶ νὰ περιέλθῃ τὴν Πελοπόννησον, ἐκεῖ δὲ ὅπου θὰ εὕρισκεν ἀνθρώπους, οἵτινες δὲν θὰ ἐγνώριζον τί εἶναι αὐτὴ ἡ κώπη νὰ τὴν ἐμπήξῃ καὶ νὰ κτίσῃ ναΐσκον. Κατ' ἀνακάλυψιν τοῦ Σβορώνου εἰς σχετικὸν νόμισμα τοιούτους ἀνθρώπους, μὴ γνωρίζοντας θάλασσαν καὶ κουπιά, μόνον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τριπόλεως ἀνεῦρε. Οἱ Ἀρκάδες ἐδείκνυον εἰς τὸν Παυσανίαν παρὰ τὴν Μαντίνειαν καὶ τὸν τάφον τῆς Πηνελόπης, ἥτις δῆθεν διωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως διότι εἶχε δεχθῆ εἰς τὸν οἶκόν του τοὺς μνηστῆρας, κατέφυγε διὰ Λακεδαίμονος εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Τὸν Ἱππόθουν διεδέχθη ὁ υἱός του Αἴπυτος, ἐφ' οὗ Ὀρέστης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, συνεπείᾳ χρησμῶν μετῴκησεν ἐκ Μυκηνῶν εἰς Ἀρκαδίαν, ἔκτισε πόλιν Ὀρέστειαν παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν καὶ ἀπέθανε δηχθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ ὄφεως καὶ ταφεὶς ἐν Τεγέᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Αἴπυτος τολμήσας νὰ παραβιάσῃ τὸ ἄδυτον τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Μαντινείᾳ ἔχασε τοὺς ὀφθαλμοὺς του καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε. Τὸν Αἴπυτον διεδέχθη ὁ υἱός του Κύψελος, ἐφ' οὗ κατῆλθον οἱ Δωριεῖς εἰς τὴν Πελοπόννησον ὄχι πλέον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἀλλὰ μὲ στόλον διὰ τοῦ Ρίου. Μαθὼν ὁ Κύψελος ὅτι ὁ Δωριεὺς Κρεσφόντης ἦτο ἄγαμος τῷ ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Μερόπην· οὕτω δὲ προσῳκειώθη τοὺς Δωριεῖς καὶ ἀπηλλάγησαν οἱ Ἀρκάδες κινδύνων.

Οἱ Μεσσήνιοι ἐπαναστάντες ἐφόνευσαν τὸν Κρεσφόντην, τούτου δὲ υἱὸς ὁ Αἴπυτος ἀνδρωθεὶς κατόπιν ἐτιμώρησε τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του, τηρήσας εὐμενῆ στάσιν πρὸς τὸν θεῖόν του Ὀλαίαν βασιλεύσαντα ἐν Ἀρκαδίᾳ. Τὸν Ὀλαίαν διεδέχθη ὁ Βουκολίων καὶ τοῦτον ὁ Φίαλος, ὅστις ὠνόμασε τὴν Φιγαλείαν Φιαλίαν. Κατόπιν ἐβασίλευσε Πόμπος ὁ Σίμων, ὅστις φιλιωθεὶς μετὰ τῶν Αἰγινητῶν ὠνόμασε τὸν υἱόν του Αἰγινήτην. Τὸν βασιλέα Αἰγινήτην διεδέχθη ὁ Πολυμήστωρ, ἐφ' οὗ ὁ Χάριλλος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀργείαν, σκοπῶν ἐκεῖθεν νὰ συντρίψῃ καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ἣν καὶ μόνην δὲν ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ ἡ Σπάρτη ἐκ τῶν περιοίκων.

Τότε ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὁ περίφημος καὶ μὲ διπλῆν σημασίαν χρησμός:

> Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς; Μέγα μ' αἰτεῖς· οὔ τοι δώσω.
> Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν
> οἵ σ' ἀποκωλύσουσι. Ἐγὼ δὲ οὔ τοι μεγαίρω.
> Δώσω τοι Τεγέαν ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
> καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἔθετον ὑπὸ τοὺς πόδας των τὴν Τεγέαν καὶ θὰ τὴν ἐξηνδραπόδιζον καὶ ὅτι θὰ κατεμέτρουν τὴν πεδιάδα της μὲ σχοινὶ ἵνα τὴν διανείμουν· ἐπῆλθον λοιπὸν μόνον κατὰ τῆς Τεγέας ἀφέντες ἡσύχους τοὺς ἄλλους Ἀρκάδας. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ὅμως, ὄντα ἀμφίρροπον, ἐπεφάνησαν αἴφνης αἱ Τεγεάτιδες ἔνοπλοι, ἐκ τοῦ λόφου Φυλακτρίδος ὅπου ἐκρύπτοντο, καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Σπαρτιάτας, τῆς Μαρπίσσης αἰχμαλωτισάσης καὶ αὐτὸν τὸν Χάριλλον. Αἱ γυναῖκες τότε ἔθυσαν χωριστὰ τὰ ἐπινίκια καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκ τῶν σφαγίων. Οἱ Τεγεᾶται ἐπανηγύρισαν διὰ τὴν νίκην καὶ περιέβαλον τοὺς αἰχμαλώτους Σπαρτιάτας μὲ πέδας (σχοίνους) ἃς φέροντες οὗτοι ἐκαλλιέργουν βίᾳ τὴν γῆν, οὕτω δὲ ἡρμηνεύθη τοῦ χρησμοῦ τὸ γριφῶδες.

Τὸν Πολυμήστορα, διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Αἶχμις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν Ὀλυμπιάδων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἔγινεν ὁ πρῶτος τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν Μεσσηνίων πόλεμος. Οἱ Ἀρκάδες ἐτάχθησαν φανερῶς ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων ἐκστρατεύσαντες δι' ὅλων των τῶν δυνάμεων. Οἱ ὀρεινοὶ μὴ ἔχοντες θώρακας καὶ ἀσπίδας ἐνεδύθησαν δέρματα λύκων καὶ ἄρκτων, ἐνίκησαν δὲ τοὺς Σπαρτιάτας μετὰ τοῦ Μεσσηνίου Ἀριστοδήμου εἰς τὴν Ἰθώμην τῷ 725 πρὸ Χρ. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ὅμως τῶν Ἀρκάδων οἱ Μεσσήνιοι ἡττηθέντες ἐκένωσαν τὴν Ἰθώμην.

Τοῦ Αἴχμιδος υἱός, ὁ βασιλεὺς Ἀριστοκράτης, ἐγένετο ἐπονείδιστος, διότι ἠτίμασε τὴν παρθένον ἱέρειαν τοῦ ναοῦ τῆς *ὑμνίας* Ἀρτέμιδος, δι' ὃ οἱ σεμνοὶ καὶ εὐσεβεῖς Ἀρκάδες τὸν ἐλιθοβόλησαν, ἔκτοτε δὲ καθιέρωσαν γυναῖκα καὶ οὐχὶ παρθένον ὡς ἱέρειαν. Τὸν Ἀριστοκράτην διεδέχθη ὁ Ἰκέτας, ὅστις ἐβοήθησε τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀπέθανεν ὁ Ἰκέτης, τοῦτον δὲ διεδέχθη ἕτερος Ἀριστοκράτης, ὅστις ἔσχε τὴν τύχην τοῦ πρώτου, διότι λαβὼν χρήματα παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπρόδωσε τοὺς Μεσσηνίους μὴ βοηθήσας τὸν Ἀριστομένην εἰς τὴν Εἶραν. Μόλις δὲ οἱ Ἀρκάδες ἀντελήφθησαν τὴν προδοσίαν ἐλιθοβόλησαν τὸν βασιλέα των καὶ ἔκτοτε κατήργησαν τὴν βασιλείαν διοικούμενοι δημοκρατικῶς.

Ἡ Ἀρκαδία μετὰ τὰ Μηδικά. — Καταλυθείσης τῆς βασιλείας ἵδρυσαν οἱ Ἀρκάδες ὁμοσπονδίαν τινὰ αὐτονόμων πόλεων, ἀλλ' ὁ δεσμὸς τούτων ἦτο ἀσθενέστατος. Κοινὴ φυλετικὴ συνείδησις οὐδέποτε ἀνεπτύχθη ἀκμαία παρὰ τοῖς Ἀρκάσιν. Τὸ *κοινὸν* τῶν Ἀρκάδων καὶ ἡ κοπὴ κοινῶν νομισμάτων ἦσαν τύποι μᾶλλον ἢ οὐσία. Ἐπὶ τῶν Περσικῶν ὅμως πολέμων συνησπίσθησαν οἱ Ἀρκάδες μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὑπερδισχίλιοι δ' ἐξ αὐτῶν ἀντειάχθησαν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων ἐν Θερμοπύλαις, πεντακισχίλιοι δὲ ἐν Πλαταιαῖς. Ἔκτοτε ἤρχισεν ἀτελεύτητος σειρὰ ἐρίδων πρὸς τὴν Σπάρτην, ἥτις ἀπέβαλε πλέον τὸν πόθον ὑποταγῆς τῶν Ἀρκάδων.

Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Ἀρκάδες ἀναμιγνύονται διῃρημένοι, οἱ μὲν ὑπὸ τοὺς Τεγεάτας τασσομένους μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τοὺς Μαντινεῖς μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ καὶ τότε οὐδὲν τὸ ἐπιφανὲς ἐπράχθη ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, λήγοντος δὲ τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται κατέσκαψαν τὴν Μαντίνειαν.

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις ὅμως ἧτταν τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τῶν Θηβαίων ἡ Μαντίνεια ἀνεκτίσθη καὶ περιετειχίσθη, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐμελέτησαν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ὁμοσπονδίας πρὸς πλήρη ἀποτίναξιν τῆς Σπαρτιατικῆς ἐπιρροῆς. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως ἀντέστησαν εἰς ταῦτα καὶ προεκλήθη ἡ ἐπέμβασις τοῦ Ἐπαμεινώνδα, μεθ' οὗ οἱ Ἀρκάδες ἐκστρατεύσαντες ἔφθασαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Σπάρτης. Τότε δὲ ἔλαβε χώραν καὶ τὸ σημαντικὸν γεγονὸς τῆς Ἀρκαδικῆς ἱστορίας, ὁ συνοικισμὸς τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐκ τεσσαράκοντα πόλεων, ἐγκαταλειφθεισῶν ὑπὸ τῶν κατοικούντων αὐτάς, καὶ ἡ ἵδρυσις νέου Ἀρκαδικοῦ δεσμοῦ.

Ἔκτοτε οἱ Ἀρκάδες διαβουκολούμενοι ὑπό τινος δημαγωγοῦ Λυκοδήμους τοσοῦτον ἐπήρθησαν, ὥστε ἐκήρυττον ἑαυτοὺς ἀξίους διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Δυσαρεστηθέντων δ' ἐκ τούτου τῶν προστατῶν αὐτῶν Θηβαίων, οἱ Ἀρκάδες εὑρέθησαν ἀνυπεράσπιστοι, ἐν μάχῃ δὲ παρὰ τὴν Μιδέαν τῆς Ἀργολίδος πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, τῷ 368, ὑπέστησαν δεινὴν ἧτταν, πεσόντων κατὰ τὸν ἄδακρυν ἐκεῖνον πόλεμον διὰ τοὺς Σπαρτιάτας δεκασχιλίων Ἀρκάδων. Καὶ ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἀρκάδες τοὺς Ἠλείους τῷ 365, ἀλλὰ καὶ πάλιν διεσπάσθησαν, ἐκ νέου δὲ κατῆλθεν εἰς Πελοπόννησον ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις συμμαχῶν τοῖς Τεγεάταις ἐνίκησε τῷ 362 ἐν Μαντινείᾳ, ὁπότε καὶ ἐφονεύθη.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβαίων, ἡ Ἀρκαδία συνεχίζει τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς πρὸς τὴν Σπάρτην, τῷ δὲ 344 συντάσσεται πρὸς τὸν Μακεδόνα Φίλιππον, ὅστις νικήσας κατόπιν τοὺς Ἀθηναίους ἐν Χαιρωνείᾳ ταπεινοῖ καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποδίδων τῇ Ἀρκαδίᾳ τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς ὅρια. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶχεν οἰκείως ἡ Ἀρκαδία, συμμετασχοῦσα τῶν κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τούτου ἐγένετο θέατρον πολλῶν μαχῶν, μόνης τῆς Μεγαλοπόλεως φιλοφρονούσης τοῖς Μακεδόσι.

Ἀπὸ τοῦ 243 π.Χ. ἄρχεται διὰ τὴν Ἀρκαδίαν νέα περίοδος δράσεως διὰ τῆς προσχωρήσεως τοῦ Μεγαλοπολίτου Λυδιάδα εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, εἰς ἣν προσεχώρησαν αἱ ἐπισημότεραι τῶν Ἀρκαδικῶν πόλεων. Καὶ μάτην μὲν ὁ Ἆγις ὁ Εὐδαμίδου πολιορκεῖ τὴν Μεγαλόπολιν φονευθεὶς παρ' αὐτήν, ὁ Κλεομένης ὅμως βραδύτερον ἐνίκησε τοὺς Ἀρκάδας, ἐκλήθη δὲ Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰς ἐπικουρίαν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὴν Ἀρκαδίαν τῶν Λακεδαιμονίων, κατέσκαψε δὲ καὶ ἐξηνδραπόδισε τὴν ἀλλοπρόσαλλον Μαντίνειαν, ἣν ὠνόμασαν οἱ Ἀργεῖοι Ἀντιγόνειαν.

Digitized by Google

Τῷ 221 ἐν πολέμῳ τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς τὴν Σπάρτην ἀναδεικνύεται ὑπέροχος μαχητὴς ὁ Μεγαλοπολίτης Φιλοποίμην, ἡττηθέντος κατὰ κράτος τοῦ Κλεομένους. Ἀπὸ τοῦ 207 ἀνακηρύσσεται στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς καὶ ἐλάμπρυνε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ νικηφόρων πολέμων πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, ἐπευφημηθεὶς ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν πόλεων ἐν τοῖς Νεμέοις τοῦ 205 π. Χ. Καὶ ἐνῷ ἐπὶ Φιλοποίμενος κατωρθώθη τὸ πρῶτον τῷ 192 ἡ ὑπαγωγὴ ὅλης τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, ὁ Ρωμαϊκὸς κολοσσός, ὁ ἀπὸ τοῦ 197 ἀναμιχθεὶς διὰ τοῦ Φλαμινίνου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤρξατο ἀπειλῶν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Θανόντος δὲ τῷ 183 τοῦ Φιλοποίμενος, διεδέχθη αὐτὸν ὁ Λυκόρτας, ὁ πατὴρ τοῦ Πολυβίου, ἐφ' οὗ διὰ τοῦ Μετέλλου συνετελέσθη ἡ Ρωμαϊκὴ κατάκτησι, μέχρις οὗ ἐπὶ Αὐγούστου ἐγένετο ἡ Ἑλλάς Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τῆς Ρώμης εἶχον τρομερὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, δὲν ἠδύνατο δὲ καὶ ἡ Ἀρκαδία νὰ ἐξαιρεθῇ τῆς γενικῆς συμφορᾶς, ταχθεῖσα καὶ αὕτη μοιραίως μεθ' ὅλης τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες ἐν τέλει ἡττήθησαν, δηλ. τοῦ Μιθριδάτου, τοῦ Πομπηίου, τοῦ Βρούτου. τοῦ Ἀντωνίου, ὡς ὑποσχομένων τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

ΗΑΡΚΑΔΙΑ ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ. Ὅταν ὁ Στράβων ἐπεσκέφθη τὴν Ἀρκαδίαν εὗρεν ἐρήμους τὰς πλείστας τῶν πόλεων αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ τὴν Μεγαλόπολιν, ἣν ἀποκαλεῖ «μεγάλην ἐρημίαν». Μόνον ἡ Τεγέα διετήρει ὀλίγους κατοίκους. Μετὰ πάροδον 120 περίπου ἐτῶν ἐπεσκέφθη τὴν Ἀρκαδίαν ὁ Παυσανίας, ὅστις ἐξήτασεν αὐτὴν καὶ ἱστορικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς· οὗτος τὴν εὗρεν εἰς ἀνθηροτέραν πως κατάστασιν. Ἡ Μαντίνεια τιμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ λόγῳ τοῦ Ἀντινόου εἶχεν ἀνακτήσει τὴν περιωπήν της καὶ τὸ Παλλάντιον κατέστη ἀπὸ κώμης πόλις, διότι ὑπῆρξε τῆς κοσμοκρατείρας Ρώμης μητρόπολις.

Ἐπὶ Παυσανίου ἡ Ἀρκαδία εἶχεν εὐρύτερα ὅρια τῶν σημερινῶν. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἡ Ἀρκαδία δὲν ἀπετέλεσε χωριστὴν διοικητικὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ περιελαμβάνετο εἰς τὸ θέμα τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐλέγετο βιλαέτι τοῦ Μοριᾶ μὲ τὸν Μορα Βαλεσῆ ἐπὶ κεφαλῆς. Εἰς τὴν περιοχὴν δὲ τῶν ὅρων τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας ἐκτὸς τῶν ἐπαρχιῶν Καρυταίνης, Λεονταρίου, Τριπολιτσᾶς καὶ Ἁγίου Πέτρου καὶ Πραστοῦ περιελαμβάνετο καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων (ὅλα τὰ ὀρεινά), ὀλίγον ἐκ Κορινθίας καὶ ἡ Φιγαλεία τῆς Ὀλυμπίας μετὰ τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Λυκαίου ὄρους. Τὰ πρὸς δυσμὰς πρὸς τὴν Ἠλείαν ὅρια ἐκανόνιζεν ὁ ποταμὸς Ἐρύμανθος, ἴσως δὲ καὶ ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους, δηλ. μετὰ μέρους καὶ τῆς Ἠλείας, ἄνευ συνοικισμῶν σπουδαίων. Μόνον οἱ πρὸς Α. τοῦ Πάρνωνος, οἱ κατερχόμενοι πρὸς τὴν θάλασσαν τέως δῆμοι τῆς Κυνουρίας δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀρκαδίαν, τὰ Δολιανὰ ὅμως, τὰ Βέρβαινα καὶ ὁ Ἅγ. Πέτρος ἀνῆκον εἰς τὴν Τεγεάτιδα χώραν, ἥτις εἶχε σύνορα ὄχι πάντοτε τὰ αὐτὰ πρὸς τὴν γείτονα καὶ ἐχθρικὴν Λακεδαίμονα.

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἡ Ἀρκαδία, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι, ὑπέστη ἀδιακόπως τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἀρξαμένας ἀπὸ τῶν Γότθων, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον κατηρήμωσαν τῷ 365 μ. Χ. καὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Οἱ σκοτεινοὶ οὗτοι χρόνοι ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς Φραγκοκρατίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἀρκαδία ἐγένετο θέατρον πολλῶν σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν, θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν σλαυοφίλων ὡς ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀναμίξασα πολὺ σλαυϊκὸν αἷμα.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι μετὰ τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας παρουσιάζε τὴν Πελοπόννησον μεταμορφωμένην. Ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἀρχαίας παιδείας καὶ τῆς ἀρχαίας λατρείας ἤλλαξαν βαθμηδὸν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνοικισμῶν καὶ τῶν βουνῶν καὶ τῶν ποταμῶν, εἰς ταῦτα δὲ δὲν ὑστερεῖ ἡ Ἀρκαδία. Μαντίνεια, Τεγέα, Ὀρχομενός, Κλείτωρ, Ψωφίς, Τευθίς, Μεθύδριον, Θέλπουσα, Ἡραία, Γόρτυς, Ὑψοῦς, Τραπεζοῦς, Φιλαινία, Λυκόσουρα, Θυρέα, Εὔα, Παλλάντιον κλπ. δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Τὰ σημερινὰ ὀνόματα τῶν συνοικισμῶν ἔχουσιν ἤδη ἀφανῆ, καὶ ἄλλα πάλιν ἐκλιπόντα. Παρὰ τὸν Ὑψοῦντα θάλλει ἡ Δημητσάνα, ἡ διαπρεπὲς τέκνον, ὁ μυστικοσύμβουλος τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ Ἰωάννης Λαμπαρδόπουλος κτίζει τῷ 963 μ Χ. τὴν μονὴν τῆς Παναγίας, ἥτις ἐκ τοῦ παρωνυμίου του ὡς φιλοσόφου ἀπεκλήθη «Μονὴ τοῦ Φιλοσόφου», παρασχοῦσα ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ δουλεῦον γένος πληθὺν ἐπιφανῶν κληρικῶν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τμῆμα μεγαλύτερον τοῦ τῆς σημερινῆς Γορτυνίας ἐλέγετο δρόγγος τῶν Σκορτῶν (Γκόριτσα), ὅπερ φαίνεται παραφθορὰ τῆς λέξεως Γόρτυς. Τὸ ὄνομα Ἀρκαδία μετατοπίζεται εἰς τὴν Τριφυλίαν ὑπὸ τὸν τύπον « *Ἀρκαδιά*», ἴσως ἐξ ἀθρόων μεταναστεύσεων πρὸς παραχείμασιν, ἡ δὲ ὀρεινὴ χώρα καλεῖται πλέον *Μεσαρέα* (μέση χώρα), κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰς ἀποικίας εἰς τὰ δυτικὰ παράλια. Το Μοῦχλι οὗτινος τὰ ἐρείπια σώζονται παρὰ τὸν Ἀχλαδόκαμπον (Παλιόχωρα) εἶναι ἡ ἐπιφανεστέρα Ἀρκαδικὴ πόλις κατὰ τὸν Μεσαίωνα Τοσοῦτον μετα μορφωθεῖσαν καὶ ἐξησθενημένην εὗρον τὴν Ἀρκαδίαν αἱ Φραγκικαὶ ἐπιδρομαι. Εἰς τὴν μόνην ἀντίστασιν τὴν ἀντιταχθεῖσαν κατὰ τοῦ Βιλαρδουίνου τῷ 1207 ἐν Λάκκοις τῆς Μεσσηνίας ἔλαβον μέρος καὶ κάτοικοι τοῦ Νικλίου, κειμένου παρὰ τὴν Τεγέαν, καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Βελιγοσῆς κειμένης ἐν τῷ δήμῳ Φαλαισίας. Ἀπεγνωσμένην πλὴν ματαίαν ἀντίστασιν ἀντέταξε καὶ ὁ *Βουτσαρᾶς Δοξαπατρῆς* ἀπὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀρακλόβου ὅπερ ἠσφάλιζε τὴν εἴσοδον τοῦ δρόγγου τῶν Σκορτῶν. Ἀλλ' αἱ ἀντιδράσεις αὗται ἦσαν ἄσημαν τοι, διότι ἡ Φραγκοκρατία ἐπεβλήθη, η δὲ Ἀρκαδία διῃρέθη, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Πελοπόννησος, εἰς φέουδα καὶ διενεμήθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Βιλαρδουίνου.

Ὁ Γκωτιὲ Δεροζιὲρ ἔλαβε τὴν ΒΔ Γορτυνίαν καὶ ἔκτισε φρούριον σῳζόμενον μέχρι σήμερον καὶ καλούμενον Ἄκοβα Δεν εἶναι κυκλοτερὲς ἀλλ' εἰς τὸ πρανὲς βραχώδους λόφου, πάντοθεν ὠχυρωμένου φυσικῶς, ἀλλὰ καὶ διὰ πύργων ἰσχυρῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Οὖγος Δεβουγὲρ ἔλαβε τὰ νότια τῆς Γορτυνίας, ἔνθα ὁ διάδοχός του ἔκτισε φρούριον ἰσχυρὸν ἐπὶ τοῦ ὑπερθεν τῆς πόλεως Καρυταίνης ἀποτομωτάτου βράχου. Ὁ Ματθαῖος Ντεμὸνς ἔλαβε 4 φέουδα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Βελιγοσήν. Ὁ Γουλιέλμος ἔλαβεν ἓξ φέουδα καὶ τὸ κάστρον τοῦ Νικλίου, ὅπερ ἦτο ἓν τῶν δέκα ἰσχυρῶν φρουρίων, ἃ εὗρον οἱ Φράγκοι ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Γκιοὺν ντὲ Νιβὲλ ἔλαβεν ἓξ φέουδα ἐν τῇ νοτίᾳ Κυνουρίᾳ μὲ πρωτεύουσαν τὸ Γεράκι.

Τὸν βαρῶνον τῆς Καρυταίνης Δεβρυγὲρ διεδέξατο ὁ Γοδεφρεῖδος, ὁ κυρίως καλούμενος αὐθέντης τῆς Καρυταίνης, ἣν ὕψωσεν εἰς περιωπήν, ἀσκήσας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἀρκάδας εἰς τὰ ὅπλα. Οὗτος, συγγενὴς ὢν (γυναικάδελφος) τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουλ. Λαρόσση καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Βιλαρδουίνου, περιεπλέχθη εἰς τοὺς πολέμους τούτων, προτιμήσας νὰ ταχθῇ μὲ τὸν πρῶτον, ὅστις καὶ ἡττήθη τῷ 1258. Τῷ 1259 ἔλαβεν ἀνδρειότατα μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ πόλεμον τοῦ Μιχ. Κομνηνοῦ καί, φυγόντος τοῦ Κομνηνοῦ, ἠχμαλωτίσθη μετὰ τοῦ Βιλαρδουίνου καὶ ἄλλων ἱπποτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πρὸς λύτρωσιν δὲ αὐτῶν ἐστάλη πρεσβεία τοῦ βαρώνου τῆς Καρυταίνης πρὸς τὸ βαρωνίδας τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες συνεδρίασαν εἰς τὸ Νίκλι μετὰ πρωτοφανοῦς συρροῆς καὶ ἐπισημότητος.

Ἡ λύτρωσις ἐπῆλθε μετὰ συνθήκην καθ' ἣν ὁ Βιλαρδουῖνος παρέδωκεν εἰς τὸν Καντακουζηνὸν τὰ κάστρα τῆς Μονεμβασίας, Μάνης καὶ Μιστρᾶ, ἀλλὰ ταχέως μετανοήσας εἰσέβαλεν εἰς Λακωνίαν. Ἀρξαμένων τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ Σκορτινοὶ (Γορτύνιοι) μόνοι ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἐτάχθησαν ἐνθύμως ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, μνήμονες γενόμενοι τῶν ἀγώνων τοῦ Δοξαπατρῆ κατὰ τῶν Φράγκων. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τῶν Βυζαντίνων, μὴ ὢν ἐπαρκής, ἡττήθη ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ὑπεχώρησεν, ὑπέστησαν δὲ οἱ Γορτύνιοι σοβαρὰν λεηλασίαν εἰς τὴν χώραν των. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπαναστάτησαν οἱ Γορτύνιοι καὶ ὑπέστησαν ἐκ νέου τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Τούρκων, προσληφθέντων ὡς μισθωτῶν ὑπὸ τοὺς Φράγκους.

Φίλιππος ὁ Σαβαδικός, εἰς ὃν περιῆλθε τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐπέβαλε σεινὴν φορολογίαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἣ τοὺς κατοίκους ἠνάγκασεν εἰς ἐπανάστασιν ὑπὸ τοὺς Μικρονάδες. Ἀλλ' ἡ παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν γενομένη συνάθροισις τῶν ἐπαναστατῶν διελύθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, καθόσον οἱ Βυζαντινοὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μικρὰν βοήθειαν. Μετὰ ταῦτα δὲ ἡ Ἀρκαδία ἐδοιλώθη οἰκτρῶς, μέχρις οὗ τῷ 1320 ἀνεκτήθη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας Ἀνδρονίκου Ἀσάν, διοριζομένων ἔκτοτε ἰδιαιτέρων ἀρχόντων τῆς Ἀρκαδίας, ἑδρευόντων ἐν Μουχλίῳ.

Ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων βυζαντινῶν χρόνων ὁ στρατηγὸς τοῦ Βαγιαζὴτ Ἐβρενὸς βέης μετὰ τοῦ Γιακοὺβ πασᾶ συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ δεσπότου τοῦ Μορέως Δημητρίου, ἐκυρίευσαν τὸ Λεοντάριον καὶ τὴν Ἄκοβαν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἀρκαδία ἦτο ἔρημος κατοίκων. Τὰ ὀροπέδιά της εἶχον κατασπαρμένα μὴ σπειρόμεναι οὐδὲ φυτουργούμεναι. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ Τουρκικὴ αὐτὴ ἐπιδρομή, καίτοι προκληθεῖσα, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς δεσπότας τοῦ Μορέως Μανουὴλ καὶ Θεόδωρον τὴν ἀνάγκην προσκλήσεως ἐποίκων Ἀλβανῶν, κατῆλθον δὲ ἐν διαστήματι δύο γενεῶν περὶ τὰς εἰκοσαχιλίας οἰκογενείας, οἵτινες ἵδρυσαν ἰδίους συνοικισμούς.

Σήμερον ἐν Ἀρκαδίᾳ οὐδαμοῦ πλέον ὁμιλοῦσιν Ἀλβανιστί. Μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν δίγλωσσοι εἰς τὰ χωρία Δάρα καὶ Λουκᾶ τῆς Μαντινείας, καὶ εἰς Σέρβιον τῆς Ἡραίας. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξηλείφθη καὶ εἰς αὐτὰ κάθε ἴχνος ἀλβανικῆς γλώσσης.

Ἐνῷ δὲ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου διένεμον τὴν Πελοπόννησον ἢ ἤριζον περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐκβιάσαντες τὸν Ἰσθμὸν κατέλυσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας, τῷ μὲν 1452 διὰ τοῦ Τουραχάν, ἀργότερον δὲ τῷ 1458 διὰ τοῦ πορθητοῦ Μωάμεθ. Μόνον ἡ Καρύταινα ἀντέταξεν ἐλαχίστην ἄμυναν ὑπὸ τὸν Σγουρομάλλην.

Η ΑΡΚΑΔΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ Ἀρκαδία οὐδόλως ὑστέρησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς καταβληθέντας εἰς ὅλον τὸ ἔθνος πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν ὁ Πέτρος Μπούας ὁδηγεῖ τοὺς Ἀρκάδας κατὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἣν ὑπεκίνησαν οἱ Ἐνετοὶ διὰ τοῦ Ναυάρχου Λοριδάνου Ὁμοίως συμμετέσχον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δόρια τῷ 1532 καὶ τοῦ 1571. Εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀνάγεται καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐπιφανοῦς ἁρματολικῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Γενάρχης αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Τριανταφυλλᾶκος Τσεργίνης κατοικῶν εἰς τὸ χωρίον Ρουπάκι της Φαλαισίας. Τὸ χωρίον τοῦτο κατεσκάφη ἐντελῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ οἱ μὲν συγγενεῖς τοῦ Τριανταφύλλου κατέφυγον εἰς Μεσσηνίαν, αὐτὸς δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸ Λιμποβίσι, τὸ ἤδη διαλελυμένον χωρίον τοῦ δήμου Φαλαίθου. Ἀπὸ τούτου ἄρχεται ἅλυσις δέκα ἡρώων. Ὁ υἱός του Δημητράκης καὶ ὁ δισέγγονός του Δῆμος ἔδρασαν ὑπερόχως κατὰ τῶν Τούρκων.

Πρὸ τούτου 4 Ἀρκάδες πατριάρχαι, τρόφιμοι τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, διωργάνωσαν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα: ὁ Γερμανός, ὁ Σωφρόνιος, ὁ Θεοφάνης Καράκαλος καὶ ὁ Παΐσιος Λαμπάρδης ἀπὸ τοῦ 1534—1661.

Εἰσβαλόντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ Μοροζίνη, οἱ Ἀρκάδες ἐτάχθησαν ὑπὸ τρεῖς ἀρχηγούς, τὸν ἐκ Χρυσοβιτσίου Χρονᾶν, τὸν ἐκ Καρυταίνης Θανάσην Κουλᾶν καὶ τὸν Παλαιολόγον τῆς Ἀκόβας, οἵτινες ἐζήτησαν βοήθειαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1687 τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης, αἰχμαλωτίσαντες 1300 Τούρκους. Ἐπὶ Ἐνετῶν περιελήφθη ἡ μὲν περιοχὴ τοῦ Λεονταρίου καὶ τῆς Καρυταίνης εἰς τὸν νομὸν Κορώνης, τὰ δὲ βόρεια τῆς Κυνουρίας καὶ ἡ Μαντίνεια εἰς τὸν νομὸν Ρωμανίας, οὗ πρωτεύουσα τὸ Ναύπλιον· ἐμαστίζετο ὅμως δεινῶς ἡ Ἀρκαδία ὑπὸ πενίας καὶ τῆς φορολογίας. Τότε ἡ ὅλη Πελοπόννησος μόλις εἶχεν 100 χιλ. κατοίκων, ἐνῷ τῷ 1691 ὁ πληθυσμὸς ἀνῆλθεν εἰς 190653, τῷ δὲ 1701 εἰς 260 χιλ. ἐκ συρροῆς τῶν πανταχόθεν φυγάδων.

Ἐπὶ Μοροζίνη τῷ 1691 εἶχε κατῳκημένας κώμας 124, ἠρειπωμένας 15, μονὰς 5, οἰκογενείας 3080 μὲ πληθυσμὸν 12207 κατ. καὶ καλλιεργούμενα στρέμματα 2.125584. Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ Ἐνετοῦ Προνοητοῦ Κορνὲρ τοῦ 1688 μανθάνομεν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατεσκεύαζον πυρῖτιδα ἐξ ὑλικῶν τῆς Δημητσάνης καὶ Στεμνίτσης, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται ἡ βραδύτερον ἐπίδοσις τῶν Δημητσανιτῶν εἰς τὴν πυριτιδοποιίαν, ἥτις σημαντικώτατα ἐβοήθησε τοὺς Ἀγωνιστὰς τοῦ 21.

Ἡ εἰρήνη ὅμως τοῦ Πασσάροβιτς τῷ 1718 ἀπέδωκε πάλιν τῇ Τουρκίᾳ τὴν Πελοπόννησον, οὐχὶ πρὸς δυσαρέσκειαν τῶν κατοίκων, οἵτινες εἶχον ὑποστῇ τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν διὰ τῆς ἀπηνοῦς φορολογίας καὶ τῶν ἀγγαρειῶν διὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν παλαιῶν φρουρίων, εἰς ἃ ἐπιδραμόντων τῶν Τούρκων ἀφρόνως ἐκλείσθησαν, ἀφέντες τοὺς ὑποδούλους ἕρμαια τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας.

Οἱ τρεῖς Γορτύνιοι ἄρχοντες ἔσπευσαν πρὸς τὸν βεζύρην Ἀλῆ Κουμουρτζῆν καὶ κατέθεσαν πρὸ τῶν ποδῶν του τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀρκάδων, ἔτυχον δὲ τιμῶν μεγάλων καὶ κυρίως ὁ Σύντυχος. Δὲν ὑπετάγησαν ὅμως τοσοῦτον ἀδόξως πάντες οἱ Ἀρκάδες. Ὁ Δῆμος Κολοκοτρώνης μετὰ τοῦ υἱοῦ του Μπότσικα ἄγοντες διακοσίους μόνον Χρυσοβιτσιώτας, Ἀρκουδορεματίτας καὶ Ἀλωνιστιάνους ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Βεζύρου εἰς τὸν κάμπον τοῦ Δάρα οἱ πλεῖστοι ὅμως αὐτῶν ἐσφάγησαν μετὰ λυσσώδη μάχην.

Ἔκτοτε πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου ὡρίσθη ἡ Τρίπολις, ἐπαγιώθη δὲ ἡ Τουρκοκρατία, διαμαρτυρομένων μόνον τῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων κλεφτῶν, ἐξ ὧν ὀνομαστοὶ ἀπεδείχθησαν οἱ Ἀρκάδες Μπότσικας, Μαντᾶς κλ. Παρὰ τὴν δρᾶσιν ὅμως τῶν κλεφτῶν, ἥτις ὑπεμίμνησκεν εἰς τοὺς *ραγιάδες* ὅτι δύνανται νὰ ζήσουν καὶ ἐλεύθεροι, ἂν λάβουν τὰ ὅπλα, ἔτι ἐπιτυχέστερον ἔδρα ἡ σχολὴ τῆς Δημητσάνης, ἥτις ἀναδιοργανωθεῖσα τῷ 1764 ἐγένετο τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς Πελοποννήσου, ἐξαποστείλασα εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος ἑκατοντάδα ὅλην διαπρεπῶν ἱεραρχῶν, σιωπηρῶν ἀποστόλων τῆς *Μεγάλης Ἰδέας*. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀμισθὶ ὑπηρετούντων διδασκάλων αὐτῆς Γερασίμου Γόκα, Ἀγαπίου Λεονάρδου καὶ Ἀγαπίου Ἀντωνοπούλου θὰ μείνωσιν ἀνεξάλειπτα ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἑλληνικῶν γενεῶν, διότι καὶ βιβλιοθήκην κατήρτισαν καὶ μαθητὰς ἱδρύτὰς πολλῶν νέων σχολῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνέδειξαν.

Τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλὼφ εἰς τῶν κυρίω

Digitized by Google

τάτων ὑποκινητῶν ὑπῆρξεν ὁ Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας Λαμπάρδης, ὃν διὰ τοῦτο ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι τῷ 1767 ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Μιστρᾶ. Ὁ Ἀνανίας ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς ἐν Δημητσάνῃ τῶν δύο πρώτων πυριτιδομύλων.

Μοιραίως ἡ καταστροφὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἐπῆλθεν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως, κατατροπωθέντων τῶν ὀλίγων Ρώσων καὶ τῶν ἀπολέμων ὀπαδῶν τοῦ Μυκωνίου Ἀντ. Ψαροῦ. Ἔκτοτε ἕνεκα τῶν διωγμῶν καὶ τῶν σφαγῶν οἱ Πελοποννήσιοι ἐξεπατρίζοντο, δεινὴ δὲ μάστιξ ἐνέσκηψεν εἰς τὴν χώραν προσκληθέντων δεκακισχιλίων Ἀλβανῶν, οἵτινες κυρίως ἐν Ἀρκαδίᾳ οὐδὲν ἄφησαν ἀλύμαντον. Ἡ σχολὴ ἐκλείσθη, ὁ προεστὼς Δεληγιάννης ἀπηγχονίσθη ἐν Ναυπλίῳ, περιουσίαι διηρπάγησαν, οἱ ναοὶ ἐσυλήθησαν καὶ ἐξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰκόνων, αἷμα δὲ πολὺ ἐχύθη πανταχοῦ.

Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀλβανοὶ ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν, εἰς τοῦτο δὲ ὑπὲρ πάντας τὴν συνέτρεξαν τῷ 1779 οἱ ἐκ νέου ἀνδρωθέντες ἁρματολοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἰδίᾳ ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη Κωνσταντῖνος, ὅστις παρὰ τὴν σημαντικήν του βοήθειαν τὸ ἑπόμενον ἔτος 1780 ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸν πύργον τῆς Καστάνιτσας μετὰ τοῦ ἥρωος Παναγιώταρου Βενετσανάκου.

Προπαρασκευαὶ τῆς ἐπαναστάσεως.—Εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Κ Κολοκοτρώνη, συνέβησαν δύο γεγονότα τὰ ὁποῖα ἔθεσαν τὴν Ἀρκαδίαν εἰς ἀνωτάτην μοῖραν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Μόρα-Βαλέσης ἐσκέφθη ὅτι δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ μένῃ κλεισμένος εἰς τὸ κάστρον τοῦ Ναυπλίου, εὐκόλως ἀποκλειόμενος, ὡς συνέβη ἐπὶ Ἀλβανοκρατίας. Μετέθεσε λοιπὸν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βιλαετίου εἰς τὴν Τριπολιτσάν, ἣν περιέβαλε διὰ τείχους ὀχυροῦ μὲ ἑπτὰ πύλας, ἔχοντος περίμετρον 3500 μ., ὕψος 5 ½ καὶ ἐμβαδὸν 1320 τετρ. χιλιομέτρων. Ἄνωθεν ἑκάστης πύλης εἶχε καὶ μίαν «ντάπιαν» μὲ κανόνια, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Ραϋμπῶ, συμπληρωθὲν ὑπὸ Κονδάκη. Ἔκτοτε ἡ Τριπολιτσὰ κατέστη τὸ κέντρον τῆς κινήσεως ὅλης τῆς Πελοποννήσου.

Δεύτερον γεγονὸς ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Μπαρμπιτσιώτου Ζαχαριᾶ ἵδρυσις τῷ 1785 τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Ἁρματολῶν (βλ *Τ. Κανδηλώρου* «ὁ Ἁρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου»). Εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν ταύτην ἡ Ἀρκαδία ἀντεπροσωπεύθη ἐπαρκέστατα, διότι Ἀρκάδες ἦσαν ὁ ὑπαρχηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ συναρχηγὸς Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Ἀθανάσιος Καράμπελας ἐκ Βερβαίνων, ὁ Μακρυγιάννης ἐκ Θελπούσης, ὁ Κόλιας Βυτινιώτης, ὁ Κόλιας καὶ Ἀθαν. Πλαπούτας, ὁ Κουλοσπύρος ἀπὸ τὸ Ἀρκουδόρεμα, ὁ Ματζάρης ἐκ Τεγέας, ὁ πατὴρ τοῦ Νικηταρᾶ Σταματέλος ἀπὸ τὸν Τουρκολέκα, ὁ Π Κεφάλας ἐκ Δυρραχίου, ὁ Πέτρος Μακᾶς ἐκ Βουρβούρων καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ τὴν Κουνουπιάν· Ὁ τρίτος δὲ ἐκ τῶν συναρχηγῶν ἦτο ὁ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας Ἀθ. Πετιμεζᾶς. Δευτερεύοντα πρόσωπα τῆς ὁμοσπονδίας ἐξ Ἀρκαδίας ἦσαν οἱ Θανάσης καὶ Γαϊτάνης Κολιόπουλος καὶ ἡ γενεὰ τῶν Κολοκοτρωναίων ὁλόκληρος ὡς καὶ ὁ Ν. Τσίγγας, Σωτ. Τσίγγας καὶ Παν. Κούσιος, Ἀντωνάκης Ἁγιοπετρίτης, πρόγονος τῶν Βουγάδων, ὁ Ραμογιάννης καὶ Ἠλίας Μαργελιώτης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἄνδρες τῶν ὅπλων.

Ἡ ὁμοσπονδία ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μόρα Βαλεσῆ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἁρματολισμοῦ ὡς ἐπισήμου ἀρχῆς εἰς πᾶσαν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τοῦ Ζαχαριᾶ ὡς *δερβέναγα*. Ὡς τοιαύτη δὲ ἐξηκολούθησε νὰ διευθύνῃ τὴν ἀστυνομίαν τοῦ τόπου μέχρι τοῦ 1803, ὅτε ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ὑποκινήσει τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἁρματολισμοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Ἀρκάδες ἠσκήθησαν πληρέστερον εἰς τὰ ὅπλα, ἀνεπτερώθη δὲ καὶ τὸ φρόνημα αὐτῶν.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πετιμεζᾶ καὶ τοῦ Κόλια Βυτινιώτου τῷ 1804 ἐδολοφονήθη κατόπιν προδοσίας καὶ ὁ Μαντᾶς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ μέγας ἀρχηγὸς Ζαχαριᾶς, τῷ 1805, ἀπῆλθε δὲ τῷ 1806 εἰς Ζάκυνθον ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετ' ἐλαχίστων ἐκ τῶν συγγενῶν του, τῶν μόνων διασωθέντων. Προηγουμένως μετέβη ἐκεῖ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ κατόπιν ὁ Νικηταρᾶ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἁρματολῶν μεγάλως διέπρεψαν ἐν Πελοποννήσῳ οἱ προεστῶτες, ὑποστηριχθέντες ἐπίτηδες ὑπὸ τῆς Τουρκίας διὰ νὰ μένουν εἰς αὐτὴν πειθήνιοι. Τότε ἀπέκτησεν ἰσχὺν ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος ἐκ Νεμνίτσης, ἡ οἰκογένεια τῶν Δεληγιανναίων ἐκ Λαγκαδίων, ἀποτελουμένη ἐξ ὀκτάδος ἀδελφῶν μεστῶν φιλοπατρίας.

Ὅταν δὲ ἀπηλπίσθη τὸ ἑλληνικὸν ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῶν ξένων καὶ ἀπεφάσισε διὰ τῆς *Φιλικῆς Ἑταιρείας* νὰ ἐγερθῇ μόνον, γενναίως συνέβαλεν εἰς τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς καὶ ἡ Ἀρκαδία. Ὁ πρῶτος κατηχηθεὶς ὡς ἑταῖρος, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1814, ὑπὸ τοῦ Σκουφᾶ ἐν Μόσχᾳ ἦτο ὁ Γεώργιος Σέκερης Τριπολίτης. Ἐκ τῶν 16 ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἀρκάδες ὑπῆρξαν ὁ Ἀθανάσιος Σέκερης ἔμπορος ἐν Ὀδησσῷ, ὁ ἀδελφός του Παναγιώτης μεγαλέμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀρχηγὸς πραγματικὸς τῆς ἑταιρείας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σκουφᾶ μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἤτοι ἐπὶ δύο ἔτη, ὁ Παν. Ἀναγνωστόπουλος ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἀρκαδίας ἐκ τῆς παρὰ τὸ Λύκαιον Ἀνδριτσαίνης καὶ ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἐκ τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου. Ἐκ δὲ τῶν 12 Ἀποστόλων τῆς Ἑταιρείας, Ἀρκάδες ὑπῆρξαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἀντώνιος Πελοπίδας ἐκ Στεμνίτσης, οἵτινες μέχρι τέλους παρέμειναν ἐν ἀδιαλείπτῳ δράσει. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως συνεισέφερεν εἰς τὴν ἐθνεγερσίαν ἡ Ἀρκαδία διὰ τῆς δράσεως τῶν τέκνων της ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀρχηγὸς πάσης κινήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μυήσεων ἦτο ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, τῇ ὑποδείξει τοῦ ὁποίου ἐξελέγησαν ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ὁ καταλληλότερος τῶν προεστώτων καὶ τῶν ἀρχιερέων.

Ὅταν δ' ἐπέκειτο ἡ ἔγερσις, ἐπιφανεῖς Ἀρκάδες, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἐκ Βορρᾶ καὶ ὁ Θ Κολοκοτρώνης μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Νικηταρᾶ ἐκ Ζακύνθου, ἦλθον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ὤθησαν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 εἰς ἄμεσον ἐπανάστασιν, παρὰ τοὺς ἐνδοιασμοὺς τῶν προεστώτων, τοὺς ἐκδηλωθέντας ἐν τῇ συνελεύσει τῆς Βοστίτσης. Εἰς τὰς προσπαθείας καὶ τὰς παρωθήσεις τῶν ἀνδρῶν τούτων ὀφείλεται ἡ ἐπίσπευσις τῶν πραγμάτων, συμπραξάντων ἐκθύμως καὶ τοῦ Τριπολίτου Π. Ἀρβάλη καὶ τῶν Σπηλιωτοπούλων ἐν Δημητσάνῃ, ἥτις εἶχε μεταβληθῆ εἰς μέγα πυριτιδοποιεῖον.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.— Ἀρξαμένου τοῦ Ἀγῶνος ὅλη ἡ Ἀρκαδία ἔλαβε τὰ ὅπλα. Πρώτη ἐπολιορκήθη ἡ Καρύταινα, πλεῖστοι δὲ Ἀρκάδες ἔσπευσαν ὑπὸ τὸν Γ. Πλαπούταν εἰς Λάλα. Ματαιωθείσης τῆς πολιορκίας τῆς Καρυταίνης, διότι ἔφυγαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ τῶν Φαναριτῶν εἰς Τρίπολιν, ἐφονεύθησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι τῶν Λαγκαδίων, ἀμέσως δὲ ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως εἰς ἣν συνέρρευσαν ὅλοι σχεδὸν οἱ Τοῦρκοι τῆς Πελοποννήσου, ἐν οἷς καὶ οἱ τοῦ Λεονταρίου. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔπεισεν ὁ Κολοκοτρώνης πάντας τοὺς Πελοποννησίους νὰ ἱδρύσουν περὶ τὴν Τρίπολιν στρατόπεδον, ἐπηκολούθησαν δὲ μάχαι πολύκροτοι, ὡς ἡ τοῦ Λεβιδίου, ἡ τοῦ Βαλτετσίου, ἡ τῶν Δολιανῶν καὶ Βερβαίνων, ἡ τῆς Γράνας, μεθ' ἣν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821 ἔπεσεν ἡ Τρίπολις, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ Λαλαῖοι εἶχον διαρρεύσει εἰς Πάτρας.

Ἔκτοτε ἡ Ἀρκαδία ἔμεινεν ἀπερίσπαστος ἀπὸ ἐχθρούς, διότι ὁ Δράμαλης δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερβῇ τὸ Ἀργολικὸν πεδίον. Μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰμβραὴμ κατελήφθη πολλάκις, διότι παρὰ τὴν γνώμην τοῦ φυλακισθέντος Κολοκοτρώνη δὲν κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ Τρίπολις, ὥστε νὰ μὴ τὴν ἔχῃ ὁ Αἰγύπτιος πρόχειρον ὁρμητήριον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὅταν μόνον ἡ περιοχὴ τοῦ Ναυπλίου καὶ ἡ τῆς Μάνης ἔμειναν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τὸν Ἰμβραὴμ, ἐπῆλθε δὲ ἡ καταστροφὴ τοῦ Νεοκάστρου, τοῦ Μανιακίου, τοῦ Κρεμμυδίου, τῆς Τραμπάλας καὶ τῶν Τρικόρφων, τὰ ὀρεινὰ τῆς Ἀρκαδίας πειθήνια εἰς τὸν Κολοκοτρώνην συνεκρότουν τὰ μικρὰ ἐκεῖνα σώματα, δι' ὧν ἐπὶ τριετίαν διεξήχθη ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος κλεφτοπόλεμος, ὅστις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἐπιδρομέα νὰ κατέχῃ χῶρον πλειότερον τοῦ κατεχομένου ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του. Τὰ προσκυνοχάρτια, τὰ ὁποῖα ἐμόλυναν τὸν Ἀγῶνα καὶ παρέσυραν πολλὰς ἐκ τῶν παραλίων ἐπαρχιῶν, δὲν εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἥτις ἐπὶ τέλους εἶδε τὴν Τρίπολιν καιομένης καὶ τὸν Ἰμβραὴμ ἀποχωροῦντα ἐκ Πελοποννήσου τῷ 1828.

Κατὰ τὴν ὀκταετῆ ταύτην περίοδον ἡ Ἀρκαδία ἐβοήθησε τὸν Ἑλληνικὸν Ἀγῶνα δι' ἀνδρῶν ἐπιφανεστάτων, οἱ ὁποῖοι παντοιοτρόπως συνέβαλον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς νίκης. Ἐκ Γορτυνίας προῆλθον ὁ Γρηγόριος Ε', ὁ Γερμανὸς Π. Πατρῶν, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ τέκνα του Πᾶνον καὶ Γενναῖον καὶ τοὺς συγγενεῖς του Ἀποστόλην, Μᾶρκον, Γιαννάκην, ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης καὶ οἱ ἓξ ἀδελφοί του, τοῦ Θεοδωράκη θανόντος ὡς ὁμήρου ἐν Τριπόλει, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Δημ. Πλαπούτας μετὰ τοῦ Παρασκευᾶ, οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Σπύρος Σπηλιωτόπουλοι, ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος, ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος κλ. καὶ ὁ ποιητὴς καὶ ραψῳδὸς τῶν μαχῶν Παν. Κάλλας ἢ Τσοπανάκος. Ἐκ Μαντινείας ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ Παπασπυρίδης, ὁ Ἕλους Ἄνθιμος Σκαλιστήρης, οἱ Βαρβογλαῖοι, οἱ ἀδελφοὶ Σέκερη, ὁ Π. Ἀρβάλης, ὁ Ρήγας Παλαμήδης, ὁ Ἰ. Ρεβελιώτης, οἱ Χρηστακόπουλοι, ὁ κ. ἄ. Ἐκ Μεγαλοπόλεως (Λεονταρίου) ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ Νικήτας Φλέσσας, ὁ Νικηταρᾶς καὶ οἱ ἀδελφοί του, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς. Ἐκ Κυνουρίας ὁ Ἀναγνώστης καὶ Ἀνδρέας Κονδάκαι, οἱ Παν. καὶ Ἀναγνώστης Ζαφειρόπουλοι, ὁ Καραμάνος, ὁ Σαρρηγιάννης κλ. Πλὴν τούτων πλεῖστοι κατὰ χωρία ὁπλαρχηγοὶ συνεισέφερον εἰς χρῆμα καὶ αἷμα. Ἀπερίγραπτοι εἶναι αἱ ὑλικαὶ θυσίαι ἃς ὑπέστη ἡ Ἀρκαδία κατὰ τὸν Ἀγῶνα καὶ ἰδίᾳ ἡ Γορτυνία

Ἡ μετὰ τὸν Ἀγῶνα Ἀρκαδία —Ἡ Ἀρκαδία ἀπαλλαγεῖσα τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐπεδόθη μετὰ θέρμης εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα. Πλεῖστα τῶν τέκνων της διεκρίθησαν ὡς πολιτικοί, ἐξ ὧν ὀκτὼ πρωθυπουργοὶ (Ν. Σπηλιάδης, Γενναῖος Κολοκοτρώνης, Θ. Π Δηλιγιάννης, Κ. Κωνσταντόπουλος, Ν. Π. Δεληγιάννης, Ν. Τριανταφυλλᾶκος, Ν. Δημητρακόπουλος, Α. Παπαναστασίου κ. τ. λ.), ὡς ἐπιστήμονες, κληρικοί, ἔμποροι. Ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἡ λῃστεία ἐξέλιπεν ὁλοσχερῶς ἐν τῇ χώρᾳ, οἱ πολῖται εἶναι νομοταγεῖς καὶ φιλοπάτριδες, ὑπάρχουσι δὲ ἐν αὐτῇ καὶ πολλὰ ἱδρύματα κοινωφελοῦς δράσεως, ὡς ἡ διὰ τοῦ Τριανταφυλλιδείου κληροδοτήματος συντηρουμένη ἐν Βυτίνῃ γεωπονικὴ καὶ δασονομικὴ σχολὴ κ.τ.λ. Τ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— (ΑΡΧΑΙΟΛ. Ἡ σημερινὴ περιοχὴ τῆς Ἀρκαδίας δὲν ἐξηρευνήθη ἐπαρκῶς ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν. Καθ' ὅλην ὅμως τὴν ἔκτασιν αὐτῆς συναντῶνται ἐρείπια πόλεων ἀρχαίων, ναῶν καὶ ἄλλων μνημείων. Τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Μαντινείας καὶ τὰ τείχη αὐτῆς σώζονται τρεῖς ὥρας πρὸς Β. τῆς Τριπόλεως ἐπὶ τοῦ Μαντινειακοῦ πεδίου παρὰ τὸν λόφον Γκορτσούλι Πρὸ ἐτῶν ἐσώζοντο λείψανα πολλῶν οἰκοδομημάτων, τῶν ὁποίων εἰκόνας πα-

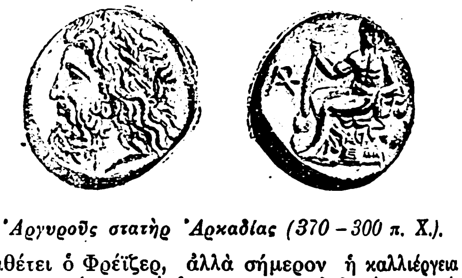

Ἀργυροῦς στατὴρ Ἀρκαδίας (370 – 300 π. Χ.).

ραθέτει ὁ Φρέϊζερ, ἀλλὰ σήμερον ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων καὶ ἡ σφῦρα τῶν λιθοτόμων συνέτριψε τὰ πλεῖστα καὶ μόνον ὁ περίβολος τῆς πόλεως ὁπωσοῦν σώζεται. Τὰ ἐρείπια τῆς Ἀσέας εὑρίσκονται περὶ τὸ Παλιόκαστρον, τὸν λόφον δηλαδὴ τὸν ὀρθούμενον ἐν τῷ ὁμωνύμῳ πεδίῳ (κάμπος τῆς Μαρμαριᾶς) καὶ ὄντα ἄνωθεν ἐπίπεδον. Τὰ λείψανα τοῦ τείχους ὀνομάζει ὁ λαὸς «τοῦ ζουρλοῦ ὁ μύλος». Εἰς τὰ πέριξ τοῦ πεδίου τούτου εἰς πλείστας θέσεις σώζονται ἀξιόλογα ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα.

Τῆς Τεγέας τὰ ἐρείπια εὑρέθησαν ἐν εὐρυτάτῃ χώρᾳ μεταξὺ τῶν χωρίων Παλαιὰ Ἐπισκοπὴ καὶ Πιαλίου. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Τεγέας. Ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψε παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ Πιαλίου τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὅστις ἦτο ὁ μέγιστος τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὸν ναὸν τῆς Ὀλυμπίας (βλ. λ. Ἀλέα). Ἡ ἀγορὰ τῆς Τεγέας ἦτο παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς. Τοῦ Κλαρίου Διὸς ὁ ναὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Σώστη. Τὴν Θεισόαν ἀνεκάλυψεν ἐσχάτως ὁ Γ. Οἰκονόμου μετ' ἐπιγραφῶν φερουσῶν τὸ ὄνομα αὐτῆς. Τὴν ἀκρόπολιν τῆς Τευθίδος ὁ Βογιατζῆς εὗρεν εἰς θέσιν Παλιοκάτουνα ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου, ἔνθα καὶ ἐρείπια ναοῦ.

Ὁ Παυσανίας ἔφθασε μέχρι Τευθίδος διὰ νὰ ἴδῃ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, οὐδὲν ὅμως ἄλλο τοῦ δήμου μέρος ἐπεσκέφθη. Ἐν τούτοις πολλαχοῦ εὑρίσκονται σπουδαῖα ἀρχαιολογικὰ λείψανα.

Ἐν Δημητσάνῃ σώζονται καταφανῆ λείψανα ἀρχαίας πόλεως, ἤτοι τριπλῆ σειρὰ τειχῶν κυκλωπείων, τάφοι κτλ. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ¾ τῆς ὥρας πρὸς Α. Ζυγοβίστιον εὗρεν ὁ Βογιατζῆς λίθους τετραγώνους μεγάλους, φθαρέντας ἤδη, ἐκ διαφόρων δὲ ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι ἦτο μικρὸς συνοικισμὸς αὐτόθι. Ἐκ πολλῶν παρατηρήσεων ἡμεῖς πειθόμεθα ὅτι τὰ ὑπὸ Παυσανίου μνημονευόμενα ἐρείπια τῆς πόλεως Ὑψοῦντος εἶναι τὰ ἐν Δημητσάνῃ, διότι ὁ Παυσανίας δὲν τὰ ἐπεσκέφθη ἀλλ' εἶδε τὸ ὄρος Ὑψοῦντα (Κλινίτσα Στεμνίτσης) ἐκ Μεγαλοπόλεως, εἰς τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ Δημητσάνα.

Τὰ ἐρείπια τοῦ Μεθυδρίου σώζονται εἰς θέσιν Ἑλληνικὰ παρὰ τὸν ποταμὸν Μύλασον πρὸς Ν. τῆς Βυτίνης. Ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου σώζεται ἐν μέρει Εἰς τὰ πέριξ τοῦ Μεθυδρίου εὑρίσκονται πολλὰ λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ καὶ ναῶν.

Ἐν Κεπινῇ εἰς τὴν θέσιν Ἅγ. Ἀθανάσιος εὑρίσκονται πολλὰ λείψανα ἀρχαιολογικά, ἀνεκαλύφθησαν δ' ἐκεῖ καὶ χρυσᾶ νομίσματα καὶ στέφανος χρυσοῦς, ὅπερ σημαίνει ὅτι κατῴκουν εὔποροι ἢ ὑπῆρχε ναὸς συγκεντρῶν πολλὰ ἀφιερώματα.

Ἡ Θέλπουσα ἔκειτο παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Λάδωνος εἰς θέσιν Βάναινα. Ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου σώζονται ἴχνη ἀκροπόλεως, ἐπὶ τοῦ πρανοῦς δὲ μέχρι τοῦ ποταμοῦ εἰσὶν ἐν μέσῳ τῶν ἀγρῶν κατεσπαρμένοι ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ σπόνδυλοι, κιονόκρανα, βάσεις οἰκοδομημάτων, καὶ πολλοὶ ἐνεπίγραφοι λίθοι ἐντετοιχισμένοι εἰς καλύβας ἢ μάνδρας. Παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπίσης πρὸς

Digitized by Google

Digitized by Google

Ν. τῆς Θελπούσης ἔκειτο τὸ Ὄγκειον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἐρινύος Δήμητρος καὶ ἔτι κατωτέρω, παρὰ τὴν δεξιὰν μὲν ὄχθην ἐπὶ τοῦ λόφου ἴσως Τουμπίκι ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀριστερὰ δὲ ναὸς τοῦ Ὀγκαιάτου Ἀπόλλωνος, ἴσως παρὰ τὸ ρυάκιον.

Παρὰ τὴν Βάχλιαν εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου λείψανα ναοῦ καὶ ἔναντι βάθρον ἀγάλματος. Πρὸς Ν. τῆς Διβρίτσης εἰς θέσιν Παλιόπολι εὗρεν ὁ Λεονάρδος καὶ ἑτέρου ναοῦ λείψανα, εἰδώλια κ. λ. Παρὰ τὴν Κλειβοκὰν εὑρέθη ἄγαλμα γυναικὸς γονυκλινοῦς, οὗ ἡ κεφαλὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον Δημητσάνης.

Ὁ Παυσανίας περιγράφει τὴν γνωστὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἡραίαν ὡς φθάνουσαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ, ἔχουσαν λουτρὰ καὶ κεκοσμημένην δι' ὁδῶν μυρσινοστολίστων καὶ δενδροφυτευμένων. Λείψανα τῆς Ἡραίας ἐσώθησαν μέχρι τῆς σήμερον κάτωθεν τοῦ χωρίου Ἀνεμοδοῦρι ἐπὶ λόφου καὶ τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ, παρ' ὃν εὑρίσκονται πλῆθος θραυσμένων ἀγγείων καὶ λείψανα ρωμαϊκῶν κτιρίων καὶ λουτρῶν. Ἐν Ἡραίᾳ ἦσαν ναοὶ τοῦ Διονύσου, τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Ἥρας. Αὐτόθι εὑρέθη καὶ ἡ γνωστὴ συνθήκη τῶν Ἡραιώων καὶ Ἠλείων.

Ἡ ἀρχαία Γόρτυς, ἡ πόλις πρότερον, κώμη δὲ ἐπὶ Παυσανίου, ἔκειτο πρὸς Α. τοῦ χωρίου Ἀτσίχολος παρὰ τὸν Λούσιον· ταύτης σώζεται ὁ τριγωνικὸς περίβολος καλλίστης πολυγωνικῆς τέχνης κατὰ τὸν Λήκ.

Τὰ ἐρείπια τῆς Μεγάλης Πόλεως εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν δύο ὄχθῶν τοῦ χειμάρρου Ἑλισσοντος, ὀλίγα βήματα πρὸς Ν τῆς γεφύρας τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Μεγαλουπόλεως - Καρυταίνης. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης σώζονται ἴχνη τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως, ὅπερ ἦτο τὸ μέγιστον τῆς Ἑλλάδος, ἔχον διάμετρον 144 μ. Ἐσώθη συνάμα σειρὰ κερκίδων καὶ ἑδωλίων μετ' ἐπιγραφῶν. Παρὰ τὴν αὐτὴν ὄχθην εὑρέθη καὶ τὸ γνωστὸν ψηφιδωτὸν πρὸ 4 ἐτῶν. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης εἶναι κατεσπαρμένοι πολλοὶ λίθοι. Σαφὴς εἶναι ἡ θέσις τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς Φιλιππείου στοᾶς. Ὁ τάφος τοῦ Ἀριστοδήμου ἦτο εἰς τὸ ὕψωμα Μαγούλα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης. Τὸ ἄλσος τῆς Δήμητρος εἰς 15' ἀπόστασιν ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ. Τὸ ἱερὸν τῆς Δεσποίνης καὶ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Λυκοσούρας, ἣν πρώτην κατὰ τοὺς Ἀρκάδας εἶδεν ἐκ τῶν πόλεων ὁ ἥλιος εἶναι 12' πρὸς Α τοῦ χωρίου Στάλα. Τὰ τοῦ ναοῦ ἐξηρεύνησεν ὁ Λεονάρδος ὁ εὑρὼν καὶ μεγάλα τμήματα τῶν περιφήμων ἀγαλμάτων τῆς Δήμητρος, τῆς Κόρης καὶ τοῦ Ἀνύτου, ἔργων τοῦ Δημοφῶντος, ὧν αἱ ἔξοχοι ὑπερφυσικαὶ κεφαλαὶ κοσμοῦσι τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ἐπίσης γνωστὸν εἶναι τὸ Λύκαιον ὄρος ἐφ' οὗ ἐσχάτως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἔκαμε σπουδαίας ἀνασκαφὰς παρὰ τὰς Ἄνω Καρυὰς καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς παρ' ἣν ἐτελοῦντο τὰ Λύκαια. Ὁ βαδίζων ἐκ Μύλων πρὸς τὸ Ἄστρος διέρχεται ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους Ζάβιτσα, δι' ὁδοῦ ἣν καὶ ὁ Παυσανίας διῆλθε, καλουμένην τότε Ἀνιγραίαν (Β. XXXVIII κ').Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ πεδίου Ἄστρους μνημονεύει ὁ Παυσανίας κειμένας, μετὰ τὸ πολυάνδριον Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργείων, τὰς πόλεις Ἀθήνην, Εὔαν καὶ Νηρίδα. Ἡ τοποθεσία ἑκάστης τῶν πόλεων τούτων εἶναι ἄγνωστος.

Ὁ Φρέϊζερ (ἐν τόμῳ Γ' σ. 305 κα! ἑξ) συγκεντροῖ πάσας τὰς ἀρχαιολογικὰς πληροφορίας τῶν περιηγητῶν, καθ' ἃς εἰς 6 θέσεις ὑπάρχουν ἐρείπια : 1) Ἐν τῇ παραλίᾳ Ἄστρους ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου *Νησὶ* πρὸς Ν κατὰ τὸν Ἀνεμόμυλον ὑπάρχει σειρὰ κυκλωπείων λίθων, ἴσως τείχους τῶν Αἰγινητῶν. Οἱ ἐγχώριοι λέγουν ὅτι τὰ ἔκτισαν ἑκατόγχειρες. 2) Δύο μίλλια πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Ἄστρους παρὰ τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἄλλα ἐρείπια πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὸ τέλμα τοῦ Μουστοῦ 3) Εἰς τὸ ΝΑ ἄκρον τοῦ πεδίου παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπὶ χαμηλοῦ βράχου εἶναι σημεῖα ἐκτεταμένου φρουρίου περιμέτρου 12 λεπτῶν. Εἰς τὴν κορυφὴν εὑρίσκεται ναΐσκος τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου. 4) Εἰς θέσιν *Ἑλληνικὸ ἢ Τειχιὸ* ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ 2090 ποδ. μεταξὺ Μελιγοῦς καὶ Καλυβίων Μελιγοῦς, πέντε μίλλια πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Ἄστρους, σώζονται λείψανα ἀκροπόλεως ἀρχαίας. 5) Παρὰ τὴν μονὴν τῆς Λουκοῦς πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Τάνου εὑρίσκονται ἄλλα λείψανα πόλεως σπουδαιοτάτα. 6) Κατερχόμενοι τὴν Δ πλευρὰν τῆς Ζάβιτσας συναντῶμεν δύο σκοπιάς, ὧν ἡ μία θὰ ἦτο τῶν Ἀργείων καὶ ἡ ἄλλη τῆς Σπάρτης. Ἡ θέσις λέγεται Τσορόβος.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἁγ. Ἠλία σώζονται ἐρείπια μεγάλου δωρικοῦ ναοῦ, πλῆθος ἐρειπίων παρὰ τὸ Γαρούνι, ἐπὶ λόφου εἰς θέσιν Ἀλώνια σώζονται λείψανα τείχους καὶ οἰκοδομημάτων καὶ πλῆθος ὑπολειμμάτων συνοικισμοῦ. Μεταξὺ τῆς Ζαρακόβης καὶ Καρτερολίου ὑπάρχουν πολλὰ λείψανα ἀρχαίων ναῶν καὶ οἰκοδομημάτων. Πρὸς τὰ ΝΔ τῆς Σιλίμιας εἰς θέσιν Παλιοσιλίμια λείψανα ἀρχαίας ἀκροπόλεως.

Τ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

— **Ἀρκαδίας νομὸς** *[Γεωγρ.]*. Ὁ κεντρικὸς οὗτος νομὸς τῆς Πελοποννήσου ἔχει ἔκτασιν 5258 τετραγ. χιλιόμ. καὶ πληθυσμὸν 151.658 κατ. (κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920), ἤτοι κατ' ἀναλογίαν 38 κατ. ἀνὰ 1 χιλιόμ. Τὰ ὅρια αὐτοῦ δὲν ἀντιστοιχοῦν πανταχοῦ πρὸς τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας. Ὁλόκληροι βόρειοι Ἀρκαδικαὶ περιοχαὶ ὑπάγονται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος (ἡ *Ψωφίδα*, ἡ *Κυναιθαία*, καὶ ἡ *Κυναιθία*) καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας (ἡ *Φενεᾶτις* καὶ ἡ *Στυμφαλία*), δυτικὸν δὲ τμῆμα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας (ἡ *Φιγαλικὴ* καὶ ἡ περιφέρεια τῆς *Ἀλιφείρας*). Ἀντ' αὐτῶν περιλαμβάνει τὴν πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ἐπαρχίαν τῆς Κυνουρίας. Οὕτως ὁ νομὸς Ἀρκαδίας κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν λοιπῶν νομῶν τῆς Πελοποννήσου, ἤτοι ὁρίζεται Β.Δ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, Β Α. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, Ν.Δ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Λακωνίας καὶ ΝΑ. ὑπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Διαιρεῖται δ' εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας· τὴν τῆς *Μαντινείας*, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἀρκαδίαν· τὴν τῆς *Γορτυνίας*, περιλαμβάνουσαν τὸ ΒΔ. τμῆμα, τὴν τῆς *Μεγαλοπόλεως*, περιλαμβάνουσαν τὸ ΝΔ. τμῆμα καὶ τὴν τῆς *Κυνουρίας*, ἔνθα ἡ ἀρχαία Θυρεᾶτις μετὰ τῆς Τσακωνιᾶς σήμερον λεγομένης.

Τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους καὶ αἱ κλεισταὶ μικραὶ περιοχαί, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὴν Ἀρκαδίαν, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλων πόλεων. Μία μόνον κεντρικὴ πόλις ὑπάρχει ἐνταῦθα σήμερον ἐν τῷ εὐρυτέρῳ ἀνατολικῷ ὀροπεδίῳ, ἡ *Τρίπολις* (περὶ τὰς 13 χιλ. κατ.), ἥτις μετὰ δύο ἄλλων συνοικισμῶν ἀποτελεῖ δῆμον. Ἔχει δὲ ἐν ὅλῳ ὁ νομὸς 224 κοινότητας. Ἐκκλησιαστικῶς διαιρεῖται εἰς δύο ἐπισκοπάς, εἰς τὴν Μαντινείας καὶ Κυνουρίας ἑδρεύουσαν ἐν Τριπόλει καὶ τὴν Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ἑδρεύουσαν ἐν Μεγαλοπόλει.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδίας ὑπὸ τὸν καθαρὸν ὀρεινὸν ἀέρα ζῶντες, ἀνέκαθεν εἶχον σῶμα καὶ πνεῦμα ὑγιές. Ἄνδρες ὑψηλοί, εὔσωμοι, νευρώδεις, γενναῖοι, φιλελεύθεροι διεκρίθησαν καὶ διακρίνονται πάντοτε. Οἱ Γορτύνιοι ἰδίως ἀπὸ τὰ ἄγονα ὄρη τῆς πατρίδος των κατέρχονται καθ' ὅλην τὴν πεδινὴν Πελοπόννησον προσφέροντες ποικίλην ἐργασίαν καὶ κερδίζοντες, ἐγκαθίστανται δὲ πολλάκις εἰς τὴν Ἠλείαν, τὴν Τριφυλίαν, τὴν Μεσσηνίαν εἴτε ἐν μέσῳ τῶν κοινωνιῶν τῶν χωρῶν τούτων, εἴτε ἱδρύοντες ἰδίους συνοικισμούς. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλοι ἀποδημοῦντες περαιτέρω, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ πολλοὶ εἶναι ἐγκατεστημένοι, διαπρέποντες ὡς ἐπιστήμονες, ὑπάλληλοι, βιομήχανοι καὶ ἔμποροι.

Ι. ΣΑΡΡΗΣ

— *[Οἰκον. Γεωγρ.]* Ὁ νομὸς Ἀρκαδίας παρὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ δὲν παίζει ἀσήμαντον ρόλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Εἰς οἰκεῖα περὶ ἑκάστης τῶν ἀπαρτιζουσῶν αὐτὸν ἐπαρχιῶν ἄρθρα γίνεται ἀναλυτικώτερον ἐξέτασις τῶν πλουτοφόρων παραγόντων αὐτῶν. Ἐνταῦθα θὰ μνημονεύσωμεν γενικῶς τὰ τῆς παραγωγικῆς ἀποδόσεως τοῦ νομοῦ.

Ἐν πρώτοις ἡ γεωργία εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη, τοῦ σύνολου τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων (στατιστικὴ 1926) ἀνερχομένου εἰς 727.088 στρέμματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδοσις κατὰ τὰ κυριώτερα εἴδη καταφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, δηλωτικὸν καὶ τῆς ὑφ' ἑκάστου καταλαμβανομένης εκτάσεως:

Προϊόντα	*Στρ μ.*	*Παρ γωγὴ*	
Δημητριακὰ	592 853	χιλιόγρ.	33.577.000
Ὄσπρια	23.352	»	1.143.700
Γεώμηλα	8 501	»	4.188 800
Λαχανικὰ	2.7 0	»	1.427 300
Καπνὸς	2 307	»	102 700
Σταφυλαὶ-Γλεῦκος	85.296	»	15.563 900
Ἐλαῖαι-Ἔλαιον	—	»	1.330 50
Ζωοτροφαὶ	11.784	»	1.773.500
Ἑσπεριδοειδῆ	—	τεμάχ.	958.000
Ὀπῶραι	—	χιλιόγρ.	6 8.700
Ξηροὶ καρποὶ	—	»	1.566.800

Ἡ κτηνοτροφία ἔχει μείζονα ἔτι ἀνάπτυξιν, ὡς ἄλλωστε ἐμφαίνουσιν οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ ἐκ τῆς γενομένης τῷ 1926 ἀπαριθμήσεως τῶν ἐν τῷ νομῷ Ἀρκαδίας τρεφομένων ζῴων:

Ζῷα	*Ἀρ θ.*	*Ζῷα*	*Ἀριθ.*
Ἵπποι	9788	Πρόβατα	346869
Ἡμίονοι	17276	Αἶγες	272104
Ὄνοι	8917	Χοῖροι	26534
Βόες	8689	Πουλερικὰ	320121
Ἀγελάδες	4899	Κόνικλοι	8175

Καὶ ἡ γαλακτοκομία ἀποδίδει ἀρκετὰς ποσότητας τυροῦ καὶ βουτύρου, ἔτι δὲ ἐκ τῶν δασικῶν ἐκτάσεων παράγονται σημαντικαὶ ποσότητες ξυλείας καὶ ἑτέρων προϊόντων τῶν δασῶν.

Ἡ βιομηχανία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη, καθ' ὅσον εἰς ὅλον τὸν νομὸν δὲν ἀσκοῦνται εἰμὴ τινες τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὰς ἐπιχωρίους ἀνάγκας βιομηχανιῶν καὶ δὴ εἰς μικρὰν κλίμακα. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1930 ἐπεσημειώθησαν 506 ἐπιχειρήσεις, ὧν αἱ 476 μικροβιομηχανίαι καὶ μικροβιοτεχνίαι (ἰδίως ἀλευρόμυλοι, ἐλαιοτριβεῖα, σιδηρουργεῖα κλπ.) ἀπασχολοῦσαι κάτω τῶν 5 ἐργατῶν ἑκάστη, αἱ 27 μεγαλύτεραι (ἰδίως ἐλαιοτριβεῖα) ἀπασχολοῦσι 6—25 ἐργάτας, αἱ λοιπαὶ δὲ 3 ἀπασχολοῦσαι πλείονας τῶν 25 ἐργατῶν. Ἐκ τούτων αἱ 170 εἶναι μηχανοκίνητοι δυνάμεως 965 ἵππων.

Ὁ νομὸς Ἀρκαδίας ἔχει πλούσιον, σχετικῶς, δίκτυον ἁμαξιτῶν, ἐθνικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ὁδῶν ὡς καὶ βατῶν τοιούτων, διαρκῶς δὲ μελετῶνται καὶ κατασκευάζονται νέαι τοιαῦται. Τὸ συνολικὸν μῆκος τῶν ὁδῶν ἀνέρχεται εἰς 716,5 χλμ., ὧν τὰ 275 εἶναι βατῶν τοιούτων. Διὰ τοῦ νομοῦ διέρχεται καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῶν ΣΠΑΠ ἡ βαίνουσα ἐκ Πειραιῶς, Ἀθηνῶν διὰ Κορίνθου καὶ Ἄργους εἰς Καλάμας, ἔχουσα μῆκος μεταξὺ τῶν δύο ἀκραίων σταθμῶν Ἐλαιοχωρίου (τέως Μάσκλινα) καὶ Ἴσαρι 82 χμτρ.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὰς ὑπηρεσίας Τ. Τ. Τ. ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ λειτουργοῦσι συνολικῶς 77 ταχυδρομικὰ γραφεῖα καὶ 154 τηλεγραφικὰ καὶ τηλεφωνικά, ἅτινα παρουσιάζουσιν ἐτησίαν κίνησιν (στατιστικὴ 1926) 2.133 607 ἀντικειμένων ἀλληλογραφίας ἐν γένει καὶ 99.087 τηλεγραφημάτων.

Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρκαδία** *(Κρήτης) [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις, περὶ ἧς Στέφανος ὁ Βυζάντιος γράφει: «Ἀρκάδες πόλις Κρήτης, ὡς *Ξενίων* ἐν Κρητικοῖς, οἱ πολῖται ὁμοίως Ἀρκάδες. *Δημήτριος* δὲ οὐκ Ἀρκάδας τὴν πόλιν, ἀλλ' Ἀρκαδίαν φησίν, εἰκότως οὖν καὶ τὸ ἐθνικὸν ταύτης Ἀρκάδες». Ὁ Πολύβιος αναφέρει ὅτι τῷ 221 π. Χ. ἡ Ἀρκαδία ἔλαβε μέρος εἰς τὸν μεταξὺ Λύκτου καὶ Κνωσοῦ πόλεμον, ὁπότε ἀποσπασθεῖσα μετ' ἄλλων τῆς Κνωσοῦ, μεθ' ἧς συνεδέετο πρότερον διὰ συμμαχίας, συνεμάχησε πρὸς τοὺς Λυκτίους. Ὀλίγῳ βραδύτερον, τῷ 193, συνῆψε συνθήκην πρὸς τὴν Τέων τῆς Ἰωνίας σχετικῶς πρὸς τὸ δικαίωμα ἀσυλίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διονύσου, διὰ μεσολαβήσεως τῶν Τηΐων προξένων Ἀπολλοδότου καὶ Κολώτα καὶ τοῦ πρεσβευτοῦ, ὃν ἐπέμψεν ὁ βασιλεὺς Περδίκκας. Ἡ συνθήκη αὕτη ἀνενεώθη μίαν γενεὰν βραδύτερον διὰ πρεσβείας Ἡροδότου υἱοῦ τοῦ Μηνοδότου καὶ Μενεκλέους υἱοῦ τοῦ Διονυσίου.

Ἔχομεν καὶ ἐπιγραφικὰ λείψανα συνθήκης μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ τῆς γειτονικῆς πόλεως Ἱεραπύτνης. Ἡ διασωθεῖσα ἐπιγραφὴ ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὸ τέλος τοῦ Γ' αἰῶνος (*Spratt* II, 422). Ἡ Ἀρκαδία ἔλαβε συνάμα μέρος εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν 30 πόλεων τῆς Κρήτης πρὸς τὸν Εὐμένη. Ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Σενέκας ἀναφέρουν ὡσαύτως ὅτι ἐκυριεύθη ποτὲ καὶ ἠρημώθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ πηγαὶ τῆς πόλεως ἐστείρευσαν, μέχρις ὅτου ἐπανῆλθον οἱ κάτοικοι καὶ ἐγεωργήθησαν αἱ πεδιάδες, ὅτε ἀνεφάνησαν πάλιν.

Μισγόλας τις ἐξ Ἀρκαδίας, εἰς ὃν ἡ Κέρκυρα ἐπώλησε γηπεδα κατά τινα ἐπιγραφήν, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Μουστοξύδης, εἶναι πιθανῶς κάτοικος τῆς πόλεως ταύτης, διότι ὅλα σχεδὸν τἀναγραφόμενα ἐν ταύτῃ πρόσωπα εἶναι ἐκ Κρήτης καὶ δὴ ἐκ Φαιστοῦ, Κνωσοῦ, Ἀπτέρων καὶ Τυλίσου. Ἐκ μαρτυρίας τοῦ γεωγράφου Ἱεροκλέους (Συνέκδημος 14,5) πληροφορούμεθα ὅτι ἡ πόλις ὑφίστατο κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἐτιτλοφορεῖτο ἐπίσκοπος τῆς νήσου, ἐξ οὗ διετηρήθη καὶ ὁ σημερινὸς τίτλος «ὁ Ἀρκαδίας». Ἐπὶ δὲ τῶν Ἐνετῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἡ ἐπισκοπὴ Ἀρκαδίας εἶναι Λατινική, καταργηθεῖσα τῷ 1604 (Χριστ. Κρήτη, Β, σ. 248).

Ἡ τοποθεσία τῆς πόλεως ὁρίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰς τὸ κέντρον τῆς Κρήτης μεταξὺ τῶν πόλεων Ραύκου, Λυκάστου, Πυράνθου καὶ Γόρτυνος πλησιέστατα πρὸς τὸ χωρίον Ἀρδάκτια (6λ. λ.) Μονοφατσίου, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως. Ὑπ' ἄλλων δὲ τοποθετεῖται παρὰ τὸν *Ἅγιον Θωμᾶν* τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας.

Ὁ Καλλίμαχος ἐν τῷ πρὸς Δία ὕμνῳ (6-7) ἀναφέρει καὶ ἐκείνους, οἵτινες λέγουσιν ὅτι ὁ Ζεὺς ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ λέγων :

Ζεῦ, σὲ μὲν Ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσί φασι γενέσθαι
Ζεῦ, σὲ δ' ἐν Ἀρκαδίῃ· πότεροι, πάτερ, ἐψεύσαντο;

Καὶ ὁ Κορνήλιος (Sacra Creta I, 22) ἀναφέρει τὴν Ἀρκαδίαν ὡς χώραν, ἐν ᾗ λέγεται ὅτι ἐγεννήθη ὁ Ζεύς.

Ὡς αὐτόνομος πόλις ἔκοψε νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως ἔχουσι κεφαλὴν Διὸς Ἄμμωνος κερασφόρου, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὴν Ἀθηνᾶν κατὰ πρόσωπον, στηριζομένην διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ δόρατος, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ ἀσπίδος. Ἔχουσι δὲ ἐκ δεξιῶν τῆς Ἀθηνᾶς τὰ γράμματα ΔΩΝ ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὰ ΑΡΚΑ. Καὶ δεξιᾷ μὲν τὰ γράμματα βαίνουσιν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἀριστερὰ δὲ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Ἔνια ἔχουσιν εἰς τὴν ἑτέραν ὄψιν στεφάνην δάφνης καὶ τὸ μονόγραμμα ΑΡ (=Ἀρκάδων) ἀντὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἢ καὶ τὸ μονόγραμμα ἐν τῷ κοιλώματι ἄνευ τοῦ στεφάνου· ἢ τὴν κεφαλὴν Ἀθηνᾶς εἰς τὴν μίαν ὄψιν καὶ τὸν Δία γυμνὸν εἰς τὴν ἄλλην μετὰ τῶν γραμμάτων Α/Κ | Ρ/Α. (6λ. Πίνακα II *Σβορώνου* Numismatique de la Crète σ. 26).

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Digitized by Google

— **Ἀρκαδία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεταγενέστερον ὄνομα τῆς *Μέσης Αἰγύπτου*, δοθὲν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του *Ἀρκαδίου* (*Στέφ. Βυζάντ.*).

— **Ἀρκαδία** *[Ἀρχ.]*. Φρούριον ἐν Ζακύνθῳ οὗ ποιεῖται μνείαν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (15.45).

—**Ἀρκαδία** (Arcadia). Ἀκαδημία ποιητικὴ προελθοῦσα ἐκ τῶν συζητήσεων τῶν γενομένων εἰς τὸ μέγαρον τῆς Χριστίνης τῆς Σβεδίας, καὶ ἱδρυθεῖσα περὶ τὸ 1690 εἰς Ρώμην, λαβοῦσα δὲ μεγίστην ἀνάπτυξιν (βλ. καὶ λ. Ἀκαδημία, τ. Γ. 65 α). Γ. Σ. Σ.

— «**Ἀρκαδία**». Βουκολικὸν ἔργον τοῦ *Ἰακώβου Σαναζάρου*, γεγραμμένον εἰς πεζὸν καὶ εἰς στίχους. Εἰς αὐτὸ ψάλλονται οἱ ἔρωτες καὶ τὰ ἔργα τῶν ποιμένων καὶ ἁλιέων τῆς Νεαπόλεως. Θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἰταλικὰ ἔργα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, καίτοι ἀποτελεῖ μωσαϊκὸν ἀρχαϊκῶν μιμήσεων. Γ. Σ. Σ.

—«**Ἀρκαδία**». Ἀγγλικὸν μεταγωγικὸν τορπιλλισθὲν καὶ βυθισθὲν τῇ 15 Ἀπριλίου 1917 εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἀρκαδία. Ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος (*Σουΐδ.*).

Ἀρκαδιά *[Γεωγρ.]*. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐνετοκρατίας τῷ 1718 ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν ἕνα τῶν 24 καζάδων αὐτῆς *Ἀρκαδιάν*, ἥτις οὐδόλως μετέχουσα τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας περιελάμβανε τὴν περιοχὴν τῆς Κυπαρισσίας ἥτις κατὰ τὴν δουλείαν εἶχε λάβει τὸ ὄνομα τοῦτο, ἴσως ἐκ τῶν πυκνῶν Ἀρκαδικῶν ἀποικισμῶν τοῦ παρελθόντος. Ἡ ὀνομασία αὕτη παρ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ Ὄθωνος μετονομασίαν καὶ τῆς πόλεως εἰς Κυπαρισσίαν καὶ τῆς ἐπαρχίας εἰς Τριφυλίαν, παραμένει εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μέχρι τῆς σήμερον (Βλ. λ. Κυπαρισσία). Τ. Χ. Κ.

— **Ἀρκαδιᾶς κόλπος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην εἶναι διεθνῶς ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ναυτικούς μας γνωστὸς ὁ Κυπαρισσιακὸς *κόλπος* (βλ. λ.).

ἀρκαδικός, —ή, —όν ὁ ἐξ Ἀρκαδίας ἢ ὁ τῶν Ἀρκάδων.

—**ἀρκαδικὴ διάλεκτος**. Αὕτη ἦτο μία ἐκ τῶν διαλέκτων τῆς λεγομένης *ἀχαϊκῆς ὁμάδος*, περιλαμβανούσης τὴν Θεσσαλικήν, Αἰολικήν, Βοιωτικήν, Ἀρκαδικήν, Κυπριακήν, ἐν μέρει δὲ καὶ τὴν Παμφυλιακὴν διάλεκτον, ἦτο δὲ συγγενεστέρα ἰδίως πρὸς τὴν Κυπριακήν, ἐξ οὗ πιστοποιεῖται ἡ παρὰ Παυσανίᾳ παράδοσις ὅτι ἐξ Ἀρκαδίας ἀπῳκίσθησαν οἱ Κύπριοι: «Ἀγαπήνωρ δὲ ὁ Ἀγκαίου τοῦ Λυκούργου μετὰ Ἔχεμον βασιλεύσας ἐς Τροίαν ἡγήσατο Ἀρκάσιν. Ἰλίου δὲ ἁλούσης ὁ ταῖς Ἕλλησι κατὰ τὸν πλοῦν τὸν οἴκαδε ἐπιγενόμενος χειμὼν Ἀγαπήνορα καὶ τὸ Ἀρκάδων ναυτικὸν κατήνεγκεν ἐς Κύπρον καὶ Πάφου τε Ἀγαπήνωρ ἐγένετο οἰκιστὴς καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευάσατο ἐν Παλαιπάφῳ τὸ ἱερόν».

Κοινὰ γνωρίσματα τῆς Ἀρκαδικῆς καὶ τῆς Κυπριακῆς ἦσαν τὰ ἑξῆς: 1) Ἡ τροπὴ τοῦ τελικοῦ ο εἰς τὸ κλειστότερον *υ* εἰς τὸ γ' ἑν. πρόσωπον τῆς εὐκτικῆς καὶ ὁριστικῆς τῶν ἱστορικῶν—ἢ ἄλλως παρῳχημένων λεγομένων—χρόνων: *γένοιτυ* = γένοιτο κ.λ. καὶ εἰς τὴν γενικὴν τῶν πρωτοκλίτων ἀρσενικῶν ὀνομάτων: Μιλτιάδαυ, Μίδαυ, Ὀνασαγόραυ, κ. λ.=Μιλτιάδου, Μίδου, Ὀνασαγόρου (ἀντὶ *—αο*). Ἡ τροπὴ αὕτη παρατηρεῖται προσέτι καὶ εἰς τὴν πρόθεσιν *ἀπὺ*=ἀπό. εἰς τύπους οὐδετέρων ὀνομάτων εἰς *—ο*: ἄλλυ=ἄλλο κ.λ. 2) Ἡ τροπὴ τοῦ φωνήεντος *ε* εἰς τὸ ὡσαύτως κλειστότερον *ι* εἰς τὴν πρόθεσιν *ἰν*=ἐν, ἔτι δὲ καὶ εἰς ἄλλας λέξεις πρὸ τοῦ *ν* καὶ *μ*: ἀπεχόμινος = ἀπεχόμενος κ.λ. 3) Ὁ ἰδιαίτερος φθόγγος *σ*: *σίς*=τὶς (εἰς ἐπιγραφὰς Κύπρου καὶ Μαντινείας). 4) Ὀνομαστικὴ εἰς *—ής* ἀντὶ *—εύς*: ἱερής=ἱερεὺς κ.λ. 5) Ὁ σύνδεσμος *κὰς* ἀντὶ τοῦ *καὶ* κ.λ.

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀρκαδικῆς διαλέκτου ἦσαν: 1) οἱ τύποι εἰς *—τοι* ἀντὶ *—ται*: τέτακτοι, γένητοι κ.λ.=τέτακται, γένηται κ.λ.· 2) τὸ ζ ἀντὶ τοῦ *δ* ζέρεθρον=δέρεθρον ἤτοι βάραθρον· 3) ἡ πρόθεσις *ες* ἀντὶ τῆς *ἐκ* πρὸ συμφώνου: ἐσδέλλοντες=ἐκβάλλοντες, ἐσπεράσαι=ἐκπεράσαι κ.λ. (τοῦτο παρετηρεῖτο καὶ εἰς την Θεσσαλικὴν καὶ Βοιωτικήν)· 4) οἱ παρεκτεταμένοι εἰς *—νι* ἀντωνυμικοὶ τύποι: τῶν-νι, τά-νι κ.λ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *M. Gelbe*, De dialecto arcadica (=Curtius' Studien II, 1 κ. ἑξ.). *T. Sp tzer*, Lautlehre des arcadischen Dialectes Diss. Kiel 1883 *H Smith*, The arcado-cyprian dialect (=Trans Am Philol Assoc. XVIII, 59 κ. ἑξ 158 κ. ἑξ. *Hoffmann*, Die griechischen Dialekte κ λ. I. Der Süd-achäische Dialekt. Göttingen 1891, ἔνθα καὶ ἀρκαδικαὶ ἐπιγραφαί. *Fr. Bechtel*, Die griech. Dialekte. I. Göttingen 1921. *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Σύντομος ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων. Α. Ἀθῆναι 1924 σελ. 45 κ. ἑξ. (ἰδίως 62 κ. ἑξ.). Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρκαδινὸ *[Ἀμπελ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ τέως δήμου Ἱστιαίων. Π. Γ. Κ.

Ἀρκαδινόπουλος, Πέτρος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν. Τῷ 1822 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Καρατζᾶν. Κατόπιν ἠκολούθησε διαδοχικῶς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Ἀντρέαν Λόντον, Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ Χρύσανθον Σισίνην εἰς διαφόρους μάχας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Ἐγγρ. ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14850). Λ. Δ. Κ.

Ἀρκαδινοῦ, Κοσμᾶς. Ναύτης ἐκ Σπετσῶν, λαβὼν μέρος εἰς τὰς ἑξῆς κατὰ καιροὺς ναυμαχίας: Τῷ 1821 εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Εὐρίπου ὡς πυροβολητὴς εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Γ. Κοκοράκη διευθυνόμενον βρίκιον «Ἐπαμεινώνδας». Τῷ 1822 μὲ τὸ αὐτὸ πλοῖον καὶ ὑπὸ τὸν ἴδιον πλοίαρχον Κοκοράκην εἰς Σούδαν καὶ μὲ τὸ πυρπολικὸν Λαζάρου Μουσοῦ εἰς Σπέτσας. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1824 ὑπὸ τὸν Γ. Ἀνδρούτσον εἰς τὴν ναυμαχίαν Γέροντα, ὅπου ἐκάη ἓν ἐχθρικὸν βρίκιον 22 κανονίων καὶ ἀργότερον εἰς Κῶ, Μυτιλήνην ὑπὸ τὸν αὐτὸν καὶ εἰς τὰ Ψαρὰ μὲ τὸ πλοῖον «Ἀχιλλεὺς» ὑπὸ τὸν Γ. Ὀρλάνδον. Τέλος τὸν Αὔγουστον τοῦ 1826 εἰς τὴν Σάμον ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μπατζότην (ἀριθ. ἐγγράφων ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14854—14860). Λ. Δ. Κ.

—**Ἀρκαδινοῦ** (ἢ *Πανοῦτζος*), *Κωνσταντῖνος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν. Ὑπηρέτησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὡς μπουλουκτζῆς ὑπὸ τοὺς Καρατζᾶν, Θ. Κολοκοτρώνην καὶ Α. Λόντον, λαβὼν μέρος καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1822 πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν μάχην Σαραβαλίου μέχρι τοῦ 1824, ὅτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Χρυσάνθου Σισίνη ἐφονεύθη μαχόμενος μετὰ 80 ἄλλων Ἑλλήνων εἰς τὴν θέσιν Μάνα τοῦ χωρίου Ριόλου τῶν Πατρῶν (ἀριθ. μητρῴου ὀπαξιωματικῶν 3680. Ἀριθ. ἐγγράφου Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14852). Λ. Δ. Κ.

Ἀρκάδιον *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Μακρᾶς Γεφύρας τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως τῆς Ἀνατ. Θράκης συνοικισμοῦ *Γιαγιαλὰρ Τσιφλίκ*, ὅστις κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν ἠρίθμει 54 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρκαδίου, *μονή*** βλ. λ. Ἀρκάδι.

Ἀρκάδιος. Γραμματικός τις ἐξ Ἀντιοχείας (*Σουΐδ. Στ. Β*) τῆς δευτέρας πιθανῶς ἑκατονταετηρίδος μ.Χ. πολλὰ γράψας, μὴ διασωθέντα πάντα. Τὰ σωζόμενα εἴκοσι βιβλία ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐπιγραφόμενα: «Περὶ τόνων», εἶναι ἀπόσπασμα συγγράμματος τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ὅπερ ἐπεγράφετο: «Καθόλου προσῳδία». Ι. Χ. Δ.

—**Ἀρκάδιος**. Αὐτοκράτωρ τοῦ ἀνατολικορρωμαϊκοῦ κράτους (395—408 μ. Χρ.). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ὅστις πρῶτος διένειμε τὴν μεγάλην ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του, δώσας εἰς μὲν τὸν πρωτότοκον Ἀρκάδιον, γεννηθέντα τῷ 377, τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς δὲ τὸν νεώτερον Ὀνώριον τὴν τῆς Δύσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου αἱ δύο σύγκλητοι τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σεβόμεναι τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου Αὐτοκράτορος, ἀνεκήρυξαν Αὐγούστους τοὺς δύο υἱούς του καὶ οὕτω ἡ μεγάλη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία διενεμήθη ὁριστικῶς. Ὁ Ἀρκάδιος ἔλαβε τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Δακίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὁ δὲ Ὀνώριος τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικήν, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν. Ὁ Θεοδόσιος εἶχεν ἀφήσει ὡς κηδεμόνας τῶν ἀνηλίκων εἰσέτι υἱῶν του, τὸν μὲν Ρουφῖνον (βλ. λ.) τοῦ Ἀρκαδίου, τὸν δὲ Στηλίχωνα (βλ. λ.) τοῦ Ὀνωρίου. Δυστυχῶς ὁ Ἀρκάδιος ἀπεδείχθη ἀνάξιος υἱὸς μεγάλου πατρός, ἀτυχεστάτη δὲ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ρουφίνου ὡς κηδεμόνος του. Ὁ Ἀρκάδιος ἀνέβη εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον μόλις δεκαοκταετής, ἀδύνατον δὲ νοῦν καὶ χαρακτῆρα ἔχων κατέστη ἕρμαιον τῶν ὀρέξεων τοῦ ὠμοτάτου, κενοδόξου καὶ μικρορραδιούργου Ρουφίνου ὅστις διὰ τῆς δολιότητός του κατώρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ πάντας τοὺς ἐναρέτους προέχοντας καὶ νὰ ἀποστερήσῃ τὸν βυζαντινὸν θρόνον ἀνδρῶν ἱκανῶν, ἵνα ἄρχῃ μόνος διὰ τοῦ Ἀρκαδίου, τυραννικῶς καὶ ἀπανθρώπως. Τοιαύτην μάλιστα ἐπιρροὴν ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου, ὥστε τὸν ἔπεισε νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἀνὴρ εὐνόητον ἦτο νὰ ἔχῃ κρυφίους ἀντιπάλους ἰσάξιον αὐτοῦ, τὸν Εὐτρόπιον (βλ. λ.), ἕνα τῶν εὐνούχων τοῦ Ἀρκαδίου· οὗτος ἐπωφεληθεὶς τῆς ἀπουσίας τοῦ Ρουφίνου, ὅστις πρὸς ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς του περιηγεῖτο τὴν Ἀσίαν, ἐπιτηδείως ἐγκωμίασε πρὸς τὸν Ἀρκάδιον τὴν καλλονὴν τῆς Εὐδοξίας, θυγατρὸς τοῦ κόμητος Βαύτου, στρατηγοῦ τῶν ἐπικούρων Φράγκων. Ὁ Ἀρκάδιος θελχθεὶς ἐκ τῆς καλλονῆς τῆς Φραγκίδος ἡγεμονίδος τὴν νυμφεύεται καθ' ὃν χρόνον ὁ Ρουφῖνος ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ρουφῖνος ἐκμανεὶς ὑποκινεῖ τὰς φυλὰς τῶν Οὔννων καὶ Σκυθῶν ὅπως ἐπιδράμωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῷ συγχρόνως οἱ Γότθοι διαβάντες τὸν Δούναβιν ἐπέρχονται κατὰ τῆς Ἀνατολῆς ἥτις διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἀλλ' ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὀνωρίου Στηλίχων ἐγκαίρως καὶ ἀπέκρουσε τὸν κίνδυνον. Οὗτος μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸν Ἀρκάδιον τὰ ἀνατολικὰ στρατεύματα, ὅσα εἶχον μείνει ἐν Ἰταλίᾳ, φθάνει εἰς Θεσσαλονίκην καὶ περισφίγξας τοὺς βαρβάρους συνέτριψεν αὐτούς. Ὁ Ρουφῖνος τότε ἐξ ἀντιζηλίας πείθει τὸν ἄβουλον Ἀρκάδιον νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ Στηλίχωνος ὁδηγούμενον στρατόν του, ἀλλ' οὗτος ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Στηλίχωνα, ὑπέροχον πολεμικὸν ἄνδρα, ἅμα ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φονεύει τὸν Ρουφῖνον, ὃν διεδέχθη ὁ εὐνοῦχος Εὐτρόπιος, ὅστις ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου τὴν αὐτὴν κακοποιὸν ἐπίδρασιν. Ὁ νέος οὗτος εὐνοούμενος δυσηρέστησε τοὺς Γότθους, διότι ἀπεποιήθη νὰ πληρώσῃ πρὸς αὐτοὺς τὰς ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου συμφωνηθείσας συντάξεις. Τότε οἱ Γότθοι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλαρίχου (βλ. λ.) ἐπέδραμον ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν, κατενίκησαν πολλάκις τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ἀρκαδίου, Ἀντίοχον καὶ Γερόντιον, ἐδῄωσαν τὴν Θράκην, τὴν Δακίαν καὶ εἰσήλασαν εἰς Ἑλλάδα κατερημώσαντες αὐτήν. Πάλιν ὁ γενναῖος Στηλίχων ἔσπευσεν ἐναντίον τοῦ Ἀλαρίχου ὃν ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Εὐτρόπιος ἀνακηρυχθεὶς ὕπατος διέπραττε πᾶσαν κακουργίαν, μέχρις ὅτου ὁ Γότθος στρατηγὸς Γαϊνᾶς καὶ ἡ βασίλισσα Εὐδοξία ἔπεισαν τὸν Ἀρκάδιον νὰ ὑπογράψῃ τὴν καταδικαστικὴν αὐτοῦ ἀπόφασιν. Ἔκτοτε ὁ Ἀρκάδιος ἀφῆκε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους εἰς τὴν ὑπεροπτικὴν καὶ φιλόδοξον Εὐδοξίαν (βλ. λ.), ἥτις ἀπηνῶς κατεδίωξε τὸν Χρυσόστομον ὅστις πολλάκις ἤλεγξεν αὐτὴν δημοσίως διὰ τὴν ἀνηθικότητά της καὶ τὰς ὑπερβασίας της. Ὁ Ἀρκάδιος ἀπέθανε μετὰ τριακονταετῆ βασιλείαν, καθ' ἣν τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐξησθένησεν ἐκ τοῦ μακροῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἐξαχρειώσεως τῶν ἠθῶν, ἀφοῦ ἔσχε τὴν ἀτυχίαν νὰ κυβερνηθῇ ὑπὸ αὐτοκράτορος δούλου ἀνηθίκων εὐνοουμένων καὶ κακῆς συζύγου. Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

Ἀρκάδιος, *ὅσιος*. Τῇ 6ῃ Μαρτίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη *Ἀρκαδίου* ὁσίου, ἀσκητοῦ Κυπρίου, ἀκμάσαντος τὸν Δ' αἰῶνα, ὅστις ἦτο «ὀσφὺν νοητὴν ἀρεταῖς ἐζωσμένος». Τῇ δ' 7ῃ Μαρτίου ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τῶν ἐπισκόπων Τριμυθοῦντος Κύπρου *Ἀρκαδίου καὶ Νέστορος*, οἵτινες ἐν εἰρήνῃ ἐτελειώθησαν. Ἑτέρου δ' *Ἀρκαδίου* ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῇ 26ῃ Ἰανουαρίου μετὰ τοῦ πατρός του *Ξενοφῶντος*, τῆς μητρός του *Μαρίας* καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἰωάννου* (βλ. λ. Ξενοφῶν).

— **Ἀρκάδιος**. Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρῳ Κωνσταντίας (630—638), συγγραφεὺς τῆς ἀρχαιοτέρας βιογραφίας Συμεὼν τοῦ στυλίτου (†596), τῆς ὁποίας ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς (Βυζ. Χρονικά, Πετρούπολις 1894 σ. 141—150). Δ. Σ. Μ.

Ἀρκαδιούπολις (τουρκ. *Λουλὲ-Μπουργάζ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀνατ. Θράκης 6 χλμ. βορείως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως-Ἀδριανουπόλεως ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πεδιάδι. Ἀπέχει τῆς μὲν Ἀδριανουπόλεως 54 μίλ., τοῦ δὲ Μπαμπὰ Ἐσκὴ 18 καὶ 5 χλμ. τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ. Ἡ πόλις πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ. ἐκαλεῖτο *Βεργούλη*, *Βεργοῦλαι*, *Βεργούλιον*, καὶ κατὰ μὲν τὸν Κεδρηνὸν ἀνακτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου μετωνομάσθη Ἀρκαδιούπολις πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀρκαδίου, κατὰ δὲ τὸν Θεοφάνην, Λέοντα τὸν Γραμματικόν, Μιχαὴλ Χωνιάτην καὶ ἄλλους ἀνεκτίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρκαδίου. Τὸ νέον ὄνομα τῆς πόλεως διετηρήθη ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα περίπου, μέχρι τοῦ 1361, ὅτε καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων μετωνομάσθη κατ' ἀρχὰς μὲν *Τσαλὰλ-Τεπέ*, διότι ἐνταῦθα διεκλαδίζετο ἡ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Οὑγγαρίαν καὶ Πολωνίαν ὁδός, ἔπειτα δὲ *Λουλὲ-Μπουργάζ*, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τοῦ φρουρίου της, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀσκουμένης βιομηχανίας καπνοσυρίγγων (τουρκ. *λουλᾶς*), ὡς ἀναφέρει ὁ κατὰ τὸ ἔτος 17ο7 εἰς τὰς ὁδοιπορικάς του ἀναμνήσεις ἐκεῖθεν διελθὼν Ἰγνάτιος ὁ Ναζιανζοῦ καὶ ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἐθνομάρτυς Κύριλλος. Τὸ φρούριόν της διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἤδη μόνον λείψανά τινα σῴζονται πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ παρακειμένου ποταμίσκου, παραποτάμου τοῦ Ἐργίνου, καλουμένου ποταμοῦ τῆς Ἰένας. Ἡ ἱστορία τῆς *Βεργούλης* εἶναι σκοτεινὴ καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν Θρακικῶν πόλεων. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀσφαλῶς εἶναι ἀρχαῖον Θρακικόν. Ὑπὸ τίνος καὶ πότε ἐκτίσθη εἶναι ἄγνωστον. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἡ Βεργούλη εἶναι σταθμὸς στρατιωτικός. Κατὰ τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀντωνίνου ἡ Βεργούλη ἀπεῖχε τῆς Βουρτουδιζοῦ, τοῦ κατόπιν Βουλγαροφύγου, μίλλια 18 καὶ τοῦ Urisio μίλ. 7, κατὰ δὲ τὸν Αὐγουσταῖον πίνακα ἀπεῖχε τῆς Βουρτουδιζοῦ μίλ. 17 καὶ τῆς Δρυζιπάρας (τῆς νῦν Καριστιρὰν) 16. Τὰς αὐτὰς πληροφορίας μᾶς παρέχει καὶ τὸ Ὁδοιπορικὸν τῶν Βουρδιγάλων. Ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρει τὴν Βεργούλην ὡς μεγάλην πόλιν τῆς Θράκης, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ ἱστορικοὶ ρητῶς ἀναφέρουσιν ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἐκτίσθη

Digitized by Google

ἡ Ἀρκαδιούπολις. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων, ὅπως πᾶσαι αἱ Θρᾳκικαὶ πόλεις, ἡ Ἀρκαδιούπολις ὑπέστη δεινὴν δῄωσιν καὶ καταστροφήν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος ὁ Θεοδόσιος ὁ Μέγας, μετὰ ἑπταετεῖς ἀγῶνας τῶν Γότθων ἀπαλλαγείς, ἐπηνώρθωσε τὰς βλάβας τῶν τοσαῦτα ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς παθουσῶν πόλεων, τὰς δὲ καταστραφείσας ἀνήγειρεν, ἐν αἷς καὶ τὴν Βοργούλην, ἥτις μετὰ 17 ἔτη ὑπέστη νέαν δῄωσιν ὑπὸ τῶν Βησιγότθων τοῦ Ἀλαρίχου. Ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῆς Βεργούλης δὲν ἀναφέρεται.

Ἡ διάδοχος τῆς Βεργούλης *Ἀρκαδιούπολις*, ἐπὶ Μαυρικίου ἐδῃώθη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Σκλαβήνων καὶ Οὔννων. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ὅτε ὁ Κροῦμος ἐπέδραμεν εἰς Θρᾴκην καὶ πλεῖσται πόλεις τῆς Θρᾴκης κατεστράφησαν, ὡς ἡ Σηλύμβρια, ἡ Ἡράκλεια, ἡ Γάνος, ἡ Δεβελτός, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Μεσημβρία καὶ ἄλλαι, ἡ Ἀρκαδιούπολις ἔσχε καὶ αὐτὴ τὴν ἰδίαν τύχην, διότι πολιορκηθεῖσα ἐκυριεύθη καὶ ἐλεηλατήθη, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὴν καταστροφὴν ὅμως τῶν πόλεων ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ Λέων κατασυντρίψας παρὰ τὴν Μεσημβρίαν τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 970 ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀρκαδιουπόλεως συνεκρούσθησαν τὸ πρῶτον τὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Σβιατοσλαύου καὶ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βάρδα Σκληροῦ. Μετὰ πείσμονα ἀγῶνα οἱ βάρβαροι κατενικήθησαν καὶ ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς διέφυγον εἰς Βουλγαρίαν. Τῷ 1047 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ὁ ἐν Ἀρκαδιουπόλει ἐξόριστος στρατηγὸς Λέων Τορνίκιος συνεννοηθεὶς μετ' ἄλλων ἐκεῖ ἐξορίστων ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατέστησε κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Ἀρκαδιούπολιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ συλληφθεὶς ἐτυφλώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τῷ 1204 μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατελήφθη καὶ ἡ Ἀρκαδιούπολις ὑπ' αὐτῶν, καθὼς καὶ ἡ λοιπὴ Θρᾴκη. Κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος συμμετέσχε καὶ ἡ Ἀρκαδιούπολις τῆς ἐναντίον τῶν Φράγκων ἐπαναστάσεως, ἐπελθόντος ὅμως μετ' ὀλίγον τοῦ Βαλδουίνου οἱ Ἀρκαδιουπολῖται ἡττήθησαν· καὶ αὐτοὶ μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον κατεσφάγησαν, ἡ δὲ πόλις κατεστράφη σχεδὸν καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς συνεπλήρωσεν ὁ μετ' ὀλίγον ἐπελθὼν τέως σύμμαχος των ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Ἰωανίσσης ἢ Σκυλογιάννης, ὅστις τότε ἠρήμωσε δῃώσας πλείστας τῆς Θρᾴκης πόλεις, τὴν Πλωτινούπολιν, Τραϊανούπολιν, Φιλιππούπολιν, Μεσημβρίαν κλ. Ἀργότερον ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀνήγειρε τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀλλ' αὕτη παρέμεινεν ἔκτοτε ἐν παρακμῇ, ὅτε δὲ ἀργότερον οἱ Τοῦρκοι κατελάμβανον τὴν Θρᾴκην, οἱ κάτοικοι ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν, ἥτις κατελήφθη ἄνευ ἀντιστάσεως ὑπὸ τοῦ Ὀρνὸζ βέη.

Τῷ 1912 μετὰ τὴν παρ' αὐτὴν μεγάλην μάχην μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῆς ἥττης αὐτῶν τῷ 1913 παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἀνακατέλαβον τὴν πόλιν. Τῷ 1920 ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἵνα παραδοθῇ καὶ πάλιν μετὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν συμφορὰν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1922. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἀρκαδιούπολις ἦτο μία τῶν εὐπορωτέρων πόλεων τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς εὐφορίας τῆς περὶ αὐτὴν χώρας· Ἠρίθμει 800 ἑλληνικὰς οἰκογενείας, 400 περίπου Τουρκικὰς καὶ 60 Ἰσραηλιτικάς. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης συνετήρει ἑξατάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνεγερθῆ ὡραῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς διδακτήριον, ὅπερ ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν πόλιν, καὶ μέγαν ναὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Σήμερον ἡ Ἀρκαδιούπολις εὑρίσκεται ἐν παρακμῇ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Μέγα μέρος τῶν ἑλληνικῶν οἰκιῶν κατεκρημνίσθη καὶ τὸ ὑλικὸν μετεκομίσθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Ἀρκαδιουπόλει, καθὼς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Θρᾴκην, εἰσήχθη ἐνωρίτατα ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν Ἀποστόλων. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἀρκαδιούπολις ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπισκοπήν, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἀπετέλει μετὰ τῆς Βιζύης μίαν ἐπισκοπήν. Ἐχωρίσθη δὲ καὶ ἀπετέλεσε πάλιν ἰδίαν ἐπισκοπήν, ἡ ὁποία ἀνυψώθη εἰς Μητρόπολιν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἐπίσκοποι ἀναφέρονται ὁ *Λουκιανός*, προσεδρεύσας εἰς τὴν δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἔνθα ὑπογράφεται «Λουκιανὸς ἐπίσκοπος Βιζύης καὶ Ἀρκαδιουπόλεως», ὁ *Σάββας*, συμμετασχὼν τῆς ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ *Ἰωάννης*, παραστὰς εἰς τὴν ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὁ *Σίμων* προσεδρεύσας εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου τοπικήν, ὁ *Νικόλαος* ἢ *Νικηφόρος* ἐπὶ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ὁ *Κωνσταντῖνος* παρευρεθεὶς εἰς τὴν τοπικὴν Σύνοδον τοῦ 1156 ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργου. Μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὁ θρόνος τῆς Ἀρκαδιουπόλεως κατεῖχε τὴν 83ην θέσιν ἐν τῇ κλίμακι τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐπὶ δὲ Ἀνδρονίκου μετέπεσεν εἰς τὴν 104ην. Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Αἱμονίου καὶ τελευταῖον ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως, ὑφ' ἣν διετέλεσε μέχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Θρᾴκης τῷ 1922. Ι. ΤΕΝΤΕΣ

Ἄρκαδις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Καππαδοκίᾳ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μνημονευόμενος.

Ἀρκαδίων *τέως δῆμος* *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἀποτελούντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὸν νομὸν Ζακύνθου 10 δήμων, περιλαμβάνων τὰς περιφερείας τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀλικανᾶ, Γερακαρίου Ἄνω, Γερακαρίου Κάτω, Γερακαρίου Μέσου, Μουσουλίου καὶ Τραγακίου*. Πρὸ τοῦ 1866 ὠνομάζετο *δῆμος Γερακαρίων*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρκαδοπολίτης (ἢ *Κοσμᾶς*) *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀρκαδίας, ὑπηρετήσας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος, συμμετασχὼν εἰς τὰς μάχας Δερβενακίων ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν, Πειραιῶς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, Ἀλαμάνας ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδρούτσον, Νεοκάστρου ὑπὸ τὸν Χατζηχρῆστον καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν Χίου ὑπὸ τὸν Μαυρογιάννην. Τῷ 1827 ταχθεὶς εἰς τὸ τάγμα τοῦ Φαβιέρου ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Θηβῶν (ἀριθ. ἐγγράφου ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14862). Λ. Δ. Κ.

Ἀρκάζιο (Arcasio), *Ἰωάννης Φραγκῖσκος*. Νομομαθὴς Ἰταλὸς (1742—1792). Δικηγόρος καὶ καθηγητὴς τῆς Νομικῆς ἐν Τορίνῳ διεκρίθη διὰ τὴν συγγραφὴν ἐμβριθεστάτων σχολίων, ἀναφερομένων εἰς τὸ ἀστικὸν δίκαιον. Α. Δ.

Ἀρκαθίας. Υἱὸς τοῦ Μιθραδάτου, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἀππιανός.

Ἀρκαῖος ἢ *Ἀσκαῖος [Ἀρχ.]*. Ἐσφαλμένον ὄνομα τοῦ μηνὸς Ἀσκηνοῦ (βλ. λ. καὶ *Ἀντιόχεια πρὸς Πισιδίᾳ*).

Ἀρκαῖος (Arcaeus), *Φραγκῖσκος* Περιώνυμος Ἰσπανὸς χειρουργὸς (1494—1575). Εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν συνέγραψε ἔργον περὶ χειρουργικῆς, ὅπερ μετεφράσθη εἰς πολλὰς ξένας γλώσσας.

Ἀρκάκι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἐν τῇ συστάδι τῶν νησίδων Μαραγκός—Ἄσπρο—Ἀρκάκι—Ρέπι ἢ Τρυπητή, τῶν δεξιᾷ τῷ ἐξ ἀνατολῶν πλέοντι τὸν λιμένα Σκιάθου, μείζων. Ἀπέχουσα ἥμισυ μίλλιον ΝΑ τῆς ΝΑ ἀκτῆς τῆς Σκιάθου, ἔχει μῆκος $^{6}/_{10}$ μιλ. ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ εὖρος $^{3}/_{10}$ μιλ., ὑψόμετρον δὲ 300 ποδῶν. Στενόμακρος χερσονησίζουσα ἀπόφυσις, βραχώδης ἀπορρὼξ ὕψους 60 ποδῶν, ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς της. (πλάτ. 39°08'15'' μῆκ. 23°31'50'', ἀγγλικοὶ χάρται 2072: Scopelos group καὶ 1196*: Skiathos harbour). Λέγεται καὶ *Ἀρκιάκι*. Σ. Ε. Λ.

ἄρκαλος (ὁ)· ἰδιωματικὴ ὀνομασία τοῦ τρόχου (βλ. λ.).

Ἀρκαλοχῶρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 447. Εἰς τὴν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 1353 κατοίκους, ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀληтζανή* (κάτ. 177), *Ἁγία Σεμνή* (κάτ. 29), *Γάσι* (κάτ. 154), *Ζήτα* (κάτ. 169), *Μηλιαρίσσια* (κάτ. 17), *Χουμέρι* (κάτ. 171), *Μουσοουτα* (κάτ. 104) καὶ *Καλὸ-Χωριό* (κάτ. 85). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Πύργου καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Ἡρακλείου, ἔχει ὅμως ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Ὑποδιοίκησιν Χωροφ. Καστελλίου Πεδιάδος, τηλεφ. γραφεῖον καὶ δημοτ. σχολεῖα.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἕνεκα τοῦ πυκνοῦ πέριξ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τὸ Ἀρκαλοχώρι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο πρωτεύουσα μεγάλου δήμου ἔχοντος 24 χωρία, ἦτο καὶ ἕδρα εἰρηνοδικείου. Καθ' ἑκάστην δὲ Παρασκευὴν τῆς ἑβδομάδος συνεκροτεῖτο ἐμπορικὴ ἀγορὰ (παζάρι), εἰς τὴν ὁποίαν συνέρρεον ἐξ ὅλης τῆς Κρήτης, ἰδίως ὅμως ἐκ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, πρὸς ἀγοραπωλησίαν σιτηρῶν μάλιστα καὶ κτηνῶν. Τὸ τοπωνύμιον παρήχθη ἐκ τοῦ *ἄρκαλος* ὡς ὀνομάζεται ἐν Κρήτῃ ὁ ἀσβός, ὁ τρόχος, καθόσον εἰς τὴν ὅλην περιφέρειαν ἔνθα τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ζῶσιν οἱ ἀσβοί. Ε. Γ.

ἀρκάνθρωπος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *μανδραγόρας* (Mandragora). Δ. Ν. Π.

ἀρκανίτης (Arcanit) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ γλασερίτου (βλ. λ.).

Ἀρκάνο (Arcano), *Ἰωάννης ντὶ Μάουρο*. Ἰταλὸς συγγραφεὺς σκωπτικῶν στίχων (1490—1536). Συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Μπέρνι ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Βινιάτσολι (Vignaccioli). Ὁ Ἀρκάνο, ὅστις ἐθαυμάζετο καὶ ἠγαπᾶτο παρ' ὅλων τῶν μεμορφωμένων πνευμάτων τῆς ἐποχῆς, εἶχεν ἕνα καὶ μόνον ἐχθρόν, τὸν Ἀρετῖνο, τὸν ὁποῖον ἄλλως τε εἶχε θίξει σκληρῶς εἰς σάτιράν του ὑπὸ τὸν τίτλον ἡ «Ἱστορία τοῦ ψεύδους». Πολλάκις ἐθεώρησαν τὸν σκωπτικὸν τοῦτον ποιητὴν ἀνώτερον τοῦ Μπέρνι. Αἱ σάτιραί του ὑπὸ τὸν τίτλον «Capitoli» ἐδημοσιεύθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐν ἔτει 1548. Α. Δ.

Ἀρκανσὰς (Arkansas) *[Γεωγρ.]*. Πολιτεία ἀνήκουσα εἰς τὸ ὁμοσπονδιακὸν κράτος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς πολιτείας τοῦ Μισσουρί, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Μισσισσιπῆ, ὅστις χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῶν Πολιτειῶν Τενεσσέ καὶ Μισσισσιπῆ, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Λουϊζιάνας, πρὸς τὸ ΝΔ. ὑπὸ τοῦ Τεξὰς καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῆς χώρας τῶν Ἰνδῶν, ἔχει δὲ ἔκτασιν 139470 περίπου τ.χμ.

Ἡ φυσικὴ διάπλασις τοῦ ἐδάφους ἐμφανίζει τρεῖς διακεκριμένας ζώνας. Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα δυτικῶς τοῦ Μισσισσιπῆ ἐπὶ ἐκτάσεως 50 μέχρι 160 χλμ. ἀνήκει εἰς τὴν τεραστίαν ἀμμώδη ἔκτασιν, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Ὄχιο καὶ Μισσισσιπῆ συνεχίζεται ὁμοιομόρφως πανταχοῦ πεδινὴ καὶ χθαμαλὴ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Εἰς τὸ κέντρον τὸ ἔδαφος καθίσταται στερεώτερον, ὑψοῦται καὶ σχηματίζει τεραστίαν πεδιάδα, ἐλαφρῶς κυματίζουσαν. Πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς χώρας ὑψοῦνται ὀροσειραί τινες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ τῶν ὀρέων Ὄζαρη, μέσου ὕψους 500 μ., καὶ τῶν Μασσέρν ἢ Βασχίτα. Ἐκεῖθεν τῆς ὀρεινῆς ταύτης ζώνης ἐκτείνεται νέα πεδιάς, βαθμηδὸν ὑψουμένη. Τὸ Ἀρκανσὰς ἀρδεύεται ὑπὸ πυκνοῦ δικτύου ποταμῶν, ὧν τὸ ῥεῦμα ἔχει γενικῶς κατεύθυνσιν ἐκ τῶν ΒΔ. πρὸς τὰ ΝΑ. καὶ οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκβάλλουν εἰς τὸν Μισσισσιπῆ. Κυριώτεροι τούτων εἶναι ὁ Λευκὸς ποταμός, ὁ Ἀρκανσάς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ὁλόκληρος ἡ χώρα, ὁ Βασχίτα, ὁ Ἐρυθρὸς ποταμὸς κλπ. Τὸ κλῖμα τῆς χώρας εἶναι εὔκρατον, ὑπόκειται ὅμως εἰς ἀποτόμους μεταβολάς. Τὸν χειμῶνα ὁ χειμὼν πολλάκις εἶναι ἐξαιρετικῶς δριμύς, καθ' ὅσον ἡ χώρα δὲν προστατεύεται ἀπὸ τῶν βορείων ψυχρῶν ἀνέμων.

Τὸ Ἀρκανσὰς ἐπεσκέφθη τὸ πρῶτον τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ Ἰσπανὸς ντὲ Σότο, μετ' αὐτὸν δέ, τὸν ΙΖ' αἰῶνα, οἱ Μαρκέτ, Λὰ Σὰλλ καὶ Τόντι. Τῷ 1685 οἱ Γάλλοι ἵδρυσαν τὸν πρῶτον ἐν τῇ χώρᾳ σταθμόν, τὸ Ἀρκανσὰς-πόστ, ἡ ὅλη δὲ περιφέρεια περιελήφθη εἰς τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν τῆς Λουϊζιάνας, ἣν οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν, τῷ 1803, παρὰ τῶν Γάλλων. Τῷ 1812 κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς χώρας ταύτης εἰς δύο τμήματα, τῆς Λουϊζιάνας καὶ τοῦ Μισσουρί, τὸ Ἀρκανσὰς περιελήφθη εἰς τὸ δεύτερον, ἀπὸ τοῦ 1819 ὅμως ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπαρχίαν ἔχουσαν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ σήμερον σύνορα. Ὡς Πολιτεία περιελήφθη εἰς τὴν ἕνωσιν τῷ 1836. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τὸ Ἀρκανσὰς ταχθὲν ὑπὲρ τῶν Νοτίων κατέστη τὸ θέατρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν στρατηγῶν Βὰν Ντόρν, Πράϊς καὶ Μὰκ-Κοῦλοχ κατὰ τῶν ἑνωτικῶν στρατευμάτων, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κοῦρτις. Ὁ Βὰν Ντόρν ἡττήθη (Μάρτιος τοῦ 1862), οἱ δὲ ὁμοσπονδιακοὶ κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πολιτείας Little-Rock (1813).

Τὸ κογκρέσσον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τζόνσον, ὑπεχρέωσε τὸ Ἀρκανσὰς ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἕνωσιν, ἐνῷ ἡ συνέλευσις ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁμοσπονδιακῶν νόμων καὶ ἀναγνωρίζοντα τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας. Τῷ 1874 ἡ συνέλευσις τοῦ Ἀρκανσὰς ἐψήφισε νέον σύνταγμα (βλ. κατωτ *Πολίτευμα*). Τὸ Ἀρκανσὰς ἤρχισεν ἀποικιζόμενον συστηματικῶς μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τῷ 1820 ἀκόμη ἠρίθμει μόλις περὶ τὰς 14000 κατοίκους. Ὁ πληθυσμὸς ηὐξήθη εἰς 97000 τῷ 1840, 209000 τῷ 1850, 435000 τῷ 1860, 484.000 τῷ 1870, 802000 τῷ 1880. Σήμερον τὸ Ἀρκανσὰς ἔχει πληθυσμὸν 1,751,000. Πρωτεύουσα τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ Little-Rock.

Τὸ Ἀρκανσὰς ἔχει ἔδαφος γονιμώτατον, ὅπερ ἀποδίδει ἐτησίως (στατιστικὴ 1926), 14000 τόννους σίτου (12100 ἑκτάρ. σπειρομένη ἔκτασις), 150.000 τόν. βρώμης (106,000 ἑκτάρ.), 300,000 τόν. ὀρύζης (73,000 ἑκτάρια), 180000 τόν. γεωμήλων, κυρίως δὲ γλυκέων (12500 ἑκτάρ.), 10.000 τόν. ὀσπρίων καὶ δὴ ἐρεβίνθων (4000 ἑκτάρια) καὶ ὑπὲρ τὴν ἑκατοντάδα τόννων διαφόρων καρπῶν καὶ δὴ ὡραίων ροδακίνων, ἀπίων καὶ δαμασκηνῶν. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς περιφερείας ἀνέρχονται τὰ 300,000 περίπου ἑκτάρια, ἀποδίδουσι δὲ σημαντικὰς ποσότητας οἰκοδομησίμου ξυλείας. Ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀξιόλογος συνισταμένη κυρίως εἰς τὴν ἐκτροφὴν (1925) 188000 ἵππων, 339 000 ἡμιόνων καὶ 837000 διαφόρων ἄλλων κτηνῶν, 337000 γαλακτοφόρων ἀγελάδων, 52000 προβάτων, 857000 χοίρων καὶ 7238000 πουλερικῶν, ἐξ 370,000 ἑκταρίων ἀνεχομένων τῶν βοσκησίμων γαιῶν μὲ ἀπόδοσιν 550,000 τόν. ζωοτροφῶν ἐτησίως. Ἡ βιομηχανία τοῦ Ἀρκανσὰς εἶναι ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη, σημειουμένων 96 μεταλλευτικῶν καὶ 1231 ἑτέρων μεγάλων ἐπιχειρήσεων εἰς ἀσχο-

Digitized by Google

λοῦνται πλείονες τῶν 48175 ἐργατῶν καὶ κινουμένων διὰ μηχανῶν ἰσχύος 186519 ἵππων. Ὡς πρὸς τὰς συγκοινωνίας τοῦ Ἀρκανσὰς τὸ ἐν αὐτῷ ὁδικὸν δίκτυον ἔχει μῆκος 130291 χμτρ. Τὸ δὲ σιδηροδρομικὸν 8107 χμτρ., λειτουργοῦσι δ' ἐν αὐτῷ 1445 ταχυδρ. γραφεῖα καὶ εἶναι ἐγκατεστημένα 872157 τηλεφωνικὰ μηχανήματα. ω—

—*(Πολιτ.)* Τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἀρκανσὰς τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1874 σύγκειται ἐκ 19 μόνον ἄρθρων. Ἐν αὐτῷ ρητῶς ἀναγράφεται ἡ ἀρχὴ τοῦ Montesquieu περὶ διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν εἰς νομοθετικήν, ἐκτελεστικὴν καὶ δικαστικὴν (ἄρθρ. IV ἐδ. 1). Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν Βουλῶν, ἰσχύοντος καὶ ἐκεῖ τοῦ συστήματος τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Βουλῆς (ἄρθρ. V ἐδ. 1). Ἡ Γερουσία σύγκειται ἐκ 36 μελῶν, ἡ δὲ Βουλὴ ἐξ 100 μελῶν. Οἱ Βουλευταὶ ἐκλέγονται ἀνὰ διετίαν, οἱ δὲ Γερουσιασταὶ διὰ μίαν τετραετίαν, ἀνανεούμενοι ἀνὰ ἑκάστην διετίαν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, δηλ. τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας (governor), ὅστις ἐκλέγεται, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους, ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ (ἄρθρ. VI ἐδ. 1). Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἀνεξαρτήτως ἐντελῶς τῶν δύο ἄλλων ἐξουσιῶν, τῶν δικαστῶν μάλιστα μὴ διοριζομένων ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς (ἢ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ὅπως συμβαίνει εἰς ἄλλα Κράτη τῆς Βορειοαμερικανικῆς Συμπολιτείας) ἀλλ' ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ὀκτὼ ἔτη, ἐξαιρέσει τοῦ ἀνωτάτου Δικαστοῦ ὅστις διορίζεται ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ, οὔσης ἀπαραιτήτου ὅμως τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ διορισμοῦ του ὑπὸ τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Μεταξὺ τῶν περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων διατάξεων τὰς ὁποίας περιέχουν ἄλλα Συντάγματα, εἰς τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἀρκανσὰς ἐξαίρεται ἰδιαζόντως ἡ ἐνώπιον τῶν νόμων ἰσότης πάντων τῶν πολιτῶν. Η. Γ. Κ.

—**Ἀρκανσὰς** (Arkansas) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν ταῖς Ἠνωμ. Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς παραπόταμος τοῦ Μισσισιπῆ ἔχων ροῦν 3470 χλμτ.

Ἀρκανσάς. Φυλὴ ἐρυθροδέρμων τῆς Β. Ἀμερικῆς, σήμερον ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἐξαφανισθεῖσα.

ἀρκανσίτης (Arkansit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *βρουκίτου*, παρουσιαζομένη ἐξ μεταλλικῶς λάμποντας, σιδηρομέλανας κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, φαινομενικῶς ὁμοιάζοντας πρὸς ἑξαγωνικὰς διπυραμίδας. Εὑρέθη εἰς τὸ Magnet Cove τοῦ Arkansas τῆς Β. Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἀρκαντάσης (ἐκ τοῦ τουρκ. *ἀρκά*=ράχις καὶ *ντάς*, ὅπερ εἶναι κατάληξις σημαίνουσα τὸν σύντροφον) βοηθός, σύντροφος (ἀρχικῶς τῆς ράχεως, πρὸς ἄρσιν βαριᾶ). Λέγεται καὶ *ἀρντάσης*. Ν. Μ.

Ἀρκαντὲλ (Arcadelt), *Ἰάκωβος*. Περίφημος μουσικός, γεννηθεὶς εἰς τὰς Κάτω Χώρας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Μετὰ μακρὰν διαμονὴν ἐν Ρώμῃ προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ καρδιναλίου Καρόλου τῆς Λωρραίνης, δουκὸς τῆς Γκίζης. Κατόπιν διῆλθε πολλὰ ἔτη ἐν Παρισίοις, ἔνθα φέρεται ἀποθανών. Ὁ Ἀρκαντὲλ διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς συνθέτης ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Ἀρκάντζελο (Arcangelo), *Ὀκτάβιος*. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ ἱστοριογράφος ἐκ Σικελίας, γεννηθεὶς ἐν Κατάνῃ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ρώμῃ (1589—1660). Τὰ τοῦ βίου του δὲν εἶναι ἱκανῶς σαφῆ, εἶναι δὲ μᾶλλον γνωστὸς ἐκ τῶν ἔργων του ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ποιήματά του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Σικελικὰ τραγούδια», περιελήφθησαν εἰς τὰς «Muse Siciliane ovvero scelta di tutte le canzioni della Sicilia» (1645—1653), αἱ δὲ ἱστορικαὶ μελέται του, ἄλλαι μὲν ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἄλλαι εὑρίσκονται ἐν χειρογράφοις εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Παλέρμου. Μεταξὺ τούτων εἶναι καὶ ἡ μετάφρασις ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἰς τὴν Ἰταλικὴν τοῦ Διοδώρου. Θ. Β.

Ἀρκὰς *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Καλλιστοῦς, βασιλεὺς καὶ ἐκπολιτιστὴς τῆς Ἀρκαδίας. —2) Ὄνομα κυνὸς τοῦ Ἀκταίονος.

— **Ἀρκάς**. Ἐπώνυμον τοῦ Ἀπόλλωνος.

— **Ἀρκὰς** *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω μία ἐκ τῶν 10 φυλῶν τῶν Θουρίων.

Ἀρκάς, —δος (ὁ)· ὁ κάτοικος τῆς Ἀρκαδίας.

—**Ἀρκάς**, *Ζαχαρίας*. Ἕλλην ναυτικὸς ἐκ Λιτοχωρίου (1793-1866). Ὑπηρέτησεν εἰς τὸ ρωσικὸν ναυτικὸν ὡς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 1839, μεθ' ὃ ἐγκατεστάθη εἰς Νικολάϊεφ, ἐπιμελούμενος τῆς βιβλιοθήκης τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, ἣν ὁ ἴδιος εἶχε καταρτίσει. Ἔγραψε ρωσιστὶ σπουδαίας μελέτας ἐπὶ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας τῶν ἀνὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου ἑλληνικῶν ἀποικιῶν.

—**Ἀρκάς**. *Πολ.* Ψευδώνυμον τοῦ Ἕλληνος συγγραφέως *Πολυβίου Δημητρακοπούλου*. Α. Δ.

Ἀρκάσα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Χωρίον (500 κατ.) καὶ ὅρμος εἰς τὸ νοτιώτατον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Καρπάθου τμῆμα (πλάτ. 35° 29' 40'' μῆκ. 27° 08' 35'' ἀνατ. χάρτης ἀγγλ. 2824: The islands of Scurpanto and Kasso), ἐπέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀρκεσίνης (βλ. λ. καὶ Αἰγαῖον τ. Β' σ. 107 α). Ε. Λ. Σ.

Ἀρκασᾶς *[Γεωγρ.]*. Δύο συνοικισμοὶ (*Ἄνω* καὶ *Κάτω*) τῆς κοινότητος Ξηροκαμπίου τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἀριθμοῦντες ὁ μὲν 81, ὁ δὲ 131 κατοίκους. Ἀμφότεροι λέγονται ὁμοῦ *Ἀρκασάδες*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρκασὸν (Arcachon) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ζιρὸντ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ Μπορντὼ 59 χμτρ. Ἐκτίσθη περὶ μονὴν ὑπάρχουσαν πρὸ τοῦ 1830 μέ τινας ἀγροικίας πέριξ καὶ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ἐν κατάλληλον πρὸς παραχειμασίαν καὶ τὸ ἄλλο πρὸς παραθερισμόν. Τὸ κλῖμα αὐτῆς εἶναι ξηρότατον καὶ λίαν ὑγιεινόν.

—**Ἀρκασὸν** (Arcachon) *[Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς Γαλλίας νοτιοδυτικῶς τοῦ νομοῦ τῆς Γιρόνδης. Εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ εὑρίσκεται ὁ ὅρμος *Λὰ Τὲστ ντὲ Μπὺκ* (La Teste de Buch).

ἄρκασιη (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κυνόδους ὁ δάκτυλος* (Cynodon dactylon). Δ. Ν. Π.

ἀρκεβούζιον (γαλλ. arquebuse ἐκ τοῦ ἰταλ. *arco*=*τόξον* καὶ *bugio*=*ὀπή*) *[Πυροβολ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ πρὸ τῆς χρήσεως τῶν πυροβόλων ὅπλων εἶδος τόξου ἢ βαλλιστρίδος, περιλαμβάνοντος κυλινδρικὸν ἢ ἡμικυλινδρικὸν σωλῆνα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθετο τὸ βλῆμα (βέλος ἢ σφαῖρα λιθίνη) ἐκτοξευόμενον μέσῳ τοῦ τόξου. Ὅταν βραδύτερον ἀνεκαλύφθη ἡ πυρῖτις καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ πρῶτα πυροβόλα ὅπλα, ἐκλήθη *ἀρκεβούζιον* βαρύ τι ὅπλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μετάδοσις τοῦ πυρὸς ἐγίνετο διὰ θρυαλλίδος μέσῳ περιστρεφομένου κεκαμμένου μεταλλικοῦ τεμαχίου, καλουμένου *πυρέφεως*. Κατ' ἐξέλιξιν παρήχθη ἐκ τοῦ ἀρκεβουζίου τὸ γενικευθὲν κατόπιν ἐλαφρότερον καὶ εὐχρηστότερον ὅπλον, τὸ *τυφέκιον*. Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

Ἀρκέζου (Argesu) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως, καλούμενος ἄλλως καὶ *Ἄρσις* (Arschis). Καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ρουμανικοῦ ἐδάφους καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μεγάλης Βλαχίας. Ὁ Ἀρκέζου πηγάζει ἐκ τῶν Τρανσιλβανικῶν Ἄλπεων ἀπὸ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ ὄρους Νεγκόϊ ὕψους 2536 μ. ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ ποταμὸς ἔχει ἐν ἀρχῇ κατεύθυνσιν πρὸς νότον μέχρι τῆς πόλεως Πιτέσκι (Piteski), κατὰ δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τῶν νοτίων κλιτύων τῶν Τρανσιλβανικῶν Ἄλπεων. Ἀπὸ τῆς ἄνω πόλεως κατευθύνεται πρὸς τὰ νοτιανατολικὰ διασχίζων τὴν ὁμοιόμορφον καὶ ἐπίπεδον πεδιάδα τῆς Μεγάλης Βλαχίας, χύνεται δὲ εἰς τὸν Δούναβιν (ἀριστερὰ ὄχθη) παρὰ τὴν ρουμανικὴν πόλιν *Ὀλτενίτσαν* ἔναντι τῆς βουλγαρικῆς πόλεως Τουτρακὰν (Tutrakan). Τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι 250 χιλιομέτρων τὸ δὲ μέγιστον πλάτος 180 μ., τέλος τὸ βάθος αὐτοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3 μ. Ἡ κοιλὰς αὐτοῦ ἔχει ἐμβαδὸν 1166 τετραγ. χιλιομέτρων. Ὁ ποταμὸς Ἀρκέζου εἶναι πλωτός. Παραπόταμος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ εἶναι ὁ διὰ τοῦ Βουκουρεστίου διερχόμενος *Δαμποβίτσα*. Ἡ περιοχὴ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀρκέζου φέρει διοικητικῶς τὸ αὐτὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ μετὰ πρωτευούσης τὴν πόλιν *Πιτέσκι* (Piteski).

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου μέχρι τῆς 5ης Δεκεμβρίου τοῦ 1916 τὰ γερμανοαυστριακὰ στρατεύματα προήλασαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κάτω Ἀρκέζου βαδίζοντα κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Ρουμανίας Βουκουρεστίου. Καὶ ἡ μὲν στρατιὰ τοῦ Δουνάβεως ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κὸς (Kosch) ἐβάδιζε πλησίον τοῦ Δουνάβεως, βορειότερον δὲ ταύτης τὸ σῶμα ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σμετὸβ (Schmettow), τέλος ἀριστερόθεν τούτου τὸ συγκρότημα τοῦ στρατηγοῦ Κοῦνε (Kühne). Τὰ μνημονευθέντα ταῦτα στρατεύματα ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων ἀπὸ βορρᾶ ἐπιχειρούντων, μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν Τρασιλβανικῶν Ἄλπεων, ἐξηνάγκασαν τὸν ρουμανικὸν στρατὸν νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πρωτεύουσαν καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸν ποταμὸν Σερέτην. Ν. Ι. Κ.

Ἀρκεϊγ Κασὰν (Arcueil-Cachan) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία καὶ ὁμώνυμος πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σηκουάνα. Κάτ. 21.320. Εἶναι γνωστὴ διὰ τὸ θαυμάσιον ὑδραγωγεῖόν της.

ἄρκειον ἢ *ἄρκτιον* (τὸ) (Arctium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρδιωδῶν*. Εἶναι φυτὰ ποώδη ἐτήσια ἢ πολυετῆ φύονται ἐπὶ τῶν παρυφῶν τῶν ὁδῶν, εἰς ἀγόνους τόπους καὶ ἐντὸς ἐρειπίων, ἀναδίδουσι δὲ δυσάρεστον ὀσμήν. Γνωστὰ εἶναι ἀρκετὰ εἴδη, ὧν κοινότερον *Ἄρκειον τὸ μεῖζον* (Arctium maior), ἀπαντῶν εἰς τὰ θερμὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς ὀρεινοὺς τόπους καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πλατομαντῆλες* ἢ *κολλητσίδες*. Τὸ φυτὸν τοῦτο εἶναι διετὲς ἢ πολυετές, ἔχει ἐπιμήκεις ρίζας, ἀτρακτοειδεῖς καὶ σαρκώδεις, ὑποφαίους κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν των καὶ ὑπολεύκους ἐσωτερικῶς. Ὁ καυλός του ἔχει ὕψος 1—2 μέτρων, εἶναι εὐθύς, χνοώδης καὶ πολύκλαδος. Τὰ φύλλα εἶναι ἔμμισχα, πλατέα, ἰδίως τὰ παρὰ τὰς μασχάλας τῶν κλάδων φυόμενα, σκοτεινῶς πράσινα κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν μέρος καὶ ὑπόλευκα κάτωθεν. Τὰ ἄνθη εἶναι ἑρμαφρόδιτα κατὰ κῦμα διατεταγμένα καὶ πορφυροῦ χρώματος. Οἱ καρποὶ εἶναι πεπιεσμένοι καὶ σκληροί. Τὸ *Ἄρκειον τὸ μικρὸν* (Arctium minor) εἶναι μικροτέρου ἀναστήματος τοῦ προηγουμένου, γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πλατομαντηλίδα*. Καλλιεργεῖται ἐντατικῶς εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, παραλλαγή τις τούτου διὰ τὰς σαρκώδεις καὶ τρυφερὰς ρίζας του, αἵτινες εἶναι ἐδώδιμοι. Αἱ ρίζαι ἀμφοτέρων τῶν ἀρκείων χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακευτικὴν καὶ εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ρίζαι τῆς βαρδάνας* (Radix bardanae). Δ. Ν. Π.

Ἄρκειον τὸ μεῖζον.

Ἀρκείσιος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρυοδείας, κατ' ἄλλους δὲ μύθους τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Πρόκριδος ἢ τοῦ Κιλλέως, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κεφάλου. Ἦτο πατὴρ τοῦ Λαέρτου καὶ πάππος τοῦ Ὀδυσσέως. Ὑπῆρχε καὶ παράδοσις ὅτι ὁ Ἀρκείσιος εἶχε γεννηθῆ ἐξ ἄρκτου μεταμορφωθείσης κατά τινα χρησμὸν εἰς γυναῖκα. ΚΑΨ

ἀρκέλλα (ἡ) (Arcella) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζώων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμοιβοειδῶν-ριζοπόδων*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρκέλλα ἡ κοινὴ* (Arcella vulgara). Τὸ σῶμά της καλύπτεται ὁλόκληρον ὑπὸ λεπτοτάτου χιτινώδους στρώματος, ὅπερ ἐκκρίνει αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῷον. Τὸ χιτινῶδες τοῦτο περίβλημα διακόπτεται κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος καὶ ἀφίνει τρῆμα, ἐξ οὗ ἐξέρχονται τὰ ψευδοπόδια τοῦ ζῴου. Ζῇ εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἀρκέλλα ἡ κοινή.

Ἀρκέλλιες (Arquelles), *Αὐγουστῖνος*. Ἐπιφανὴς Ἱσπανὸς πολιτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1776 ἐν Ribadesella τῆς Ἀστουρίας. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐσπούδασε νομικὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Oviedo, διορισθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν γραμματείαν τῆς Interpretacion de lenguas. Βραδύτερον ἡ Ἱσπανικὴ Κυβέρνησις ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν διαφόρους σπουδαίας φύσεως ἀποστολὰς εἰς Πορτογαλίαν καὶ Λονδῖνον, κατὰ τὰς ὁποίας διεκρίθη. Ἀπὸ τοῦ 1803 ἤρξατο συνεργαζόμενος μετὰ τῶν «πατριωτῶν», ὅπως ἐκαλοῦντο οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, γενόμενος δὲ μέλος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως (Cortes), συνειργάσθη ἐν τῇ συσταθείσῃ ἐπιτροπῇ πρὸς σύνταξιν σχεδίου Συντάγματος, συντάξας λαμπρὰν ἔκθεσιν ἐπ' αὐτοῦ συνυποβληθεῖσαν κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ προσχεδίου ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει. Διακριθεὶς κατ' ἐπανάληψιν διὰ τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ εὐφράδειαν ἠξιώθη τῆς προσωνυμίας «il divino». Ἡ ἐν ἔτει 1814 ἐπάνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου Ζ', εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἀμείλικτον καὶ γενικὴν κατὰ τῶν ἀντιδραστικῶν καταδίωξιν, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Ἀρκέλλιες συλληφθεὶς τὴν 10 Μαΐου 1814 κατεδικάσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως εἰς δεκαετῆ φυλάκισιν. Ἐπὶ 6 ἔτη, ὅσον τουτέστι χρόνον διήρκεσε πράγματι ἡ φυλάκισίς του εἰς τὰς χειροτέρας φυλακὰς τοῦ Κράτους, οἱ φρουροί του συμπεριεφέρθησαν ἀπέναντι αὐτοῦ βαναύσως, χάρις δὲ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1820, ἀπέκτησε πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του, ὁδηγηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του εἰς Μαδρίτην, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν ταύτην δὲν παρέμεινεν οὐδ' ἐπὶ ἓν ἔτος, καθόσον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ βασιλεὺς θὰ ἐτήρει νῦν πιστῶς τὸ Σύνταγμα, ἠκολούθησε μετριόφρονα πολιτικήν, κατ' ἐπανάληψιν ἐναντιωθεὶς εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ριζοσπαστικῶν, οἵτινες κατόπιν συνεχοῦς σφοδρᾶς ἐναντίον του πολεμικῆς ἐξηνάγκασαν τὸν Ἀρκέλλιες, ὅστις εἶχεν ἄφεθῆ ἀπροστάτευτος καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, νὰ παραιτηθῇ τὴν 1 Μαρτίου 1821, συνεργασθεὶς τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει μετὰ τοῦ Calatrava, ἀρχηγοῦ τοῦ συντηρητικοῦ

Digitized by Google

κόμματος. Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1823 γενομένην ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ τὴν γενομένην ἄρσιν τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὁ Ἀρκέλλιες ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα διέμεινεν ἐπὶ 9 ὅλα ἔτη, ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του τῷ 1832 κατόπιν τῆς ἀπονεμηθείσης ἀμνηστείας. Ἤδη ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει συνειργάσθη μετὰ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, κατ' ἐπανάληψιν ἐκλεγεὶς ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου, πολλάκις δ' ἐκλήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν ὑπουργείου, πλὴν ὅμως οὐδέποτε ἀπεδέχθη. Τῷ 1837 διωρίσθη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης μέλος τῆς νεοσυσταθείσης Γερουσίας, ὅτε δὲ ἡ Μαρία Χριστίνα παρῃτήθη τῆς ἀντιβασιλείας, ὁ Ἀρκέλλιες ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ Κογκρέσσου, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς εἷς τῶν κυριωτέρων ὑποψηφίων τῆς νέας ἀντιβασιλείας· πλὴν ὅμως ἐκλεγέντος ἀντιβασιλέως τοῦ Espartero διὰ 179 ψήφων ἔναντι 103 τὰς ὁποίας ἔλαβεν οὗτος, ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀρκέλλιες ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἡ κηδεμονία τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας. Προαισθανόμενος ὅμως τὸ τέλος τοῦ βίου του παρῃτήθη τῷ 1843 ὅλων τῶν θέσεων τὰς ὁποίας κατεῖχε καὶ ἀπέθανε τῷ 1844 ἐν Μαδρίτῃ. Η. Γ. Κ.

Ἄρκενχολτς (Arckenholz), *Ἰωάννης*. Σουηδὸς συγγραφεὺς (1695—1777). Μέλος τῆς βασιλικῆς γραμματείας ἐν Στοκχόλμῃ κατεπολέμησε τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, διὸ καὶ κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν. Ἐν ἔτει 1746 διωρίσθη βιβλιοθηκάριος τοῦ κόμητος τῆς Ἔσσης ἐν Κάσσελ, τὴν θέσιν δὲ ταύτην διετήρησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Ἀπομνημονεύματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Χριστίναν, βασίλισσαν τῆς Σουηδίας», καὶ «Ἐπιστολαὶ περὶ τῶν Λαπώνων καὶ τῶν Φινλανδῶν». Α. Δ.

Ἀρκέσεια [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Καρπάθου, ἀναφερομένη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν καταλόγων τῶν φόρων τῶν Ἀθηναίων (παρ' *Ἀλεξ. Ραγκαβῇ* 1, σελ. 290).

Ἀρκεσίας. Θεμελιωτὴς τῆς Ἐπιφανείας (*Στέφ. Βυζαντ.*).

Ἀρκεσίλαος [*Μυθολ.*].—1) Ὁ υἱὸς τοῦ Λύκου τῆς Θεοβούλης. Ἐξεστράτευσε μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἡγεμόνων Βοιωτῶν ἐναντίον τῆς Τροίας ὡς ἀρχηγὸς δέκα πλοίων. Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος, τὰ δὲ ὀστᾶ του μετεκόμισεν εἰς τὴν πατρίδα του Λεβάδειαν (κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν), εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε καὶ τὸ μνῆμά του παρὰ τὴν ὄχθην τῆς Ἑρκύνης, ὁ Λήϊτος, εἷς καὶ αὐτὸς τῶν συνεκστρατευσάντων πέντε ἡγεμόνων Βοιωτῶν.—2) Υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Πηνελόπης, γεννηθεὶς μετὰ τὴν ἐκ Τροίας ἐπιστροφὴν τοῦ πατρός του. Ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρόγονος τῶν ἐν Κυρήνῃ *Βαττιαδῶν*.

—**Ἀρκεσίλαος Α'**. Βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, υἱὸς τοῦ Βάττου, τοῦ οἰκιστοῦ τῆς πόλεως. Ὠνομάσθη *Ἀρκεσίλαος* (κατὰ τὸν δωρικὸν τύπον *Ἀρκεσίλας*) ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου του υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἐβασίλευσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦ διαδόχου του ἐδέχθη τοσοῦτο πλῆθος ἀποίκων ἡ Κυρήνη, ὥστε κατέστη πόλις πολυάνθρωπος καὶ ἰσχυρά, δυνηθεῖσα καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν ἐγχωρίους Λίβυας νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ἀπρίην νὰ κατατροπώσῃ.

—**Ἀρκεσίλαος Β'**. Βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, ἔγγονος τοῦ Α', γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον *Χαλεπὸς* ἕνεκα τῶν ἐρίδων του πρὸς τοὺς ἀδελφούς του, ἀναγκασθέντας ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς Κυρήνης καὶ νὰ κτίσωσι τὴν Βάρκην. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου (κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος) ἐπωφελούμενοι ἐκ τῶν ἐν Κυρήνῃ στάσεων οἱ Λίβυες ἀπεστάτησαν καὶ συγκροτήσαντες μάχην πρὸς τοὺς Κυρηναίους ἐνίκησαν αὐτοὺς κατὰ κράτος, φονεύσαντες περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὁπλίτας. Μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ὁ Ἀρκεσίλαος ἐφονεύθη, περὶ τὸ 560 π. Χ., ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Λεάρχου. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀπεικονίζεται καθήμενος καὶ κρατῶν σκῆπτρον, ἐπὶ τοῦ περιφήμου λακωνικοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ παράστασις φορτώσεως *συλφίου*, τοῦ πολυτιμοτάτου καὶ κυριωτάτου τούτου προϊόντος τῆς Κυρήνης. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀρκεσιλάου οἱ Κυρηναῖοι, κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἐκάλεσαν τὸν ἐκ Μαντινείας νομοθέτην Δημώνακτα, ὅστις μετερρύθμισε τοὺς νόμους τῆς Κυρήνης ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον, περιορίσας τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ παραδόσας τὴν ὅλην ἐξουσίαν εἰς βουλὰς καὶ ἄρχοντας ὑπὸ πάντων τῶν πολιτῶν ἐκλεγομένους.

—**Ἀρκεσίλαος Γ'**. Βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, υἱὸς Βάττου τοῦ Γ'. Οὗτος βαρέως φέρων τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὑποκινούμενος καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδόξου μητρός του Φερετίμης ἐπεχείρησε τὴν κατάργησιν τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν τοῦ Δημώνακτος καὶ τὴν εἰς χεῖράς του συγκέντρωσιν τῆς ὅλης ἐξουσίας· στασιάσαντες ὅμως οἱ Κυρηναῖοι καθῄρεσαν τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἀναγκασθέντα νὰ καταφύγῃ πρὸς σωτηρίαν του εἰς Σάμον. Ἠδυνήθη ὅμως ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τῶν Σαμίων καὶ τῶν κατοίκων καὶ ἄλλων ἰωνικῶν πόλεων, νὰ ἐπανέλθῃ περὶ τῷ 530 π. Χ. εἰς Κυρήνην καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐφονεύθη μετ' ὀλίγον ἐν Βάρκῃ, ὅπου εἶχε καταφύγει πρὸς σωτηρίαν του μετά τινα στάσιν ἐν Κυρήνῃ προκληθεῖσαν ἐκ τῆς ἀγριότητος τὴν ὁποίαν ἔδειξε κατὰ τῶν ἐχθρῶν του ἐκ τῶν συμπολιτῶν του, τοὺς ὁποίους ἔκαυσε ζῶντας ἐντὸς ἑνὸς πύργου. Τῶν χρόνων τοῦ Ἀρκεσιλάου τούτου, ἀσφαλῶς, εἶναι ἓν νόμισμα ἀργυροῦν φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ φυτοῦ συλφίου καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τὰς εἰκόνας καρποῦ συλφίου καὶ κεφαλῆς λέοντος ἔμπροσθεν, ὄπισθεν δὲ ἔγκοιλον τετράγωνον μετὰ κεφαλῆς ἀετοῦ κρατοῦντος ὄφιν εἰς τὸ ράμφος του. Ἡ κεφαλὴ τοῦ λέοντος ἐνθυμίζει τὰ νομίσματα τῆς Σάμου καὶ Λίνδου, ἡ δὲ τοῦ ἀετοῦ τῆς Ἰαλυσοῦ δηλ. τῶν πόλεων, αἵτινες ἐβοήθησαν αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Κυρήνης. Μετὰ τὸν φόνον του ἡ φιλόδοξος μήτηρ του ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν, οἵτινες πρὸ ὀλίγου (525 π. Χ.) εἶχον καταλάβει τὴν γείτονα Αἴγυπτον, καὶ δι' αὐτῶν κατέλαβε τὸν θρόνον βασιλεύσασα ὡς ὑποτελὴς τῶν Περσῶν.

—**Ἀρκεσίλαος Δ'**. Υἱὸς Βάττου τοῦ Δ' ὑπῆρξεν, ὡς ὑποτελὴς τῶν Περσῶν, ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Κυρήνης. Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶναι γνωστὸς κυρίως ἐκ τῶν νικῶν του εἰς ἁρματοδρομίας καὶ ἱπποδρομίας ἐν Δελφοῖς (κατὰ τὰ Πύθια) καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τῶν πρὸς τιμήν του ᾠδῶν τοῦ Πινδάρου (Πυθ. IV καὶ V), εἰς τὰς ὁποίας ἐξυμνεῖται ἡ ἱπποτρόφος Κυρήνη, ὁ οἰκιστὴς αὐτῆς Βάττος καὶ τὸ ἐκ Σπάρτης γένος τῶν Αἰγειδῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου κατήγετο ὁ Βαττιάδης Ἀρκεσίλαος. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀπῴκισε διὰ Κυρηναίων τὰς Εὐεσπερίδας τῆς Μεγάλης Σύρτεως, εἰς τὰς ὁποίας καὶ κατέφυγε (μετὰ τὸ 460 π. Χ.) ἐκδιωχθεὶς ἐκ Κυρήνης, κατόπιν στάσεως τῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ἀνεκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν ὡς πολίτευμα τῆς Κυρήνης. Ἐφονεύθη εἰς τὰς Εὐεσπερίδας, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν εἰς αὐτὰς καταφυγήν του, ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ δημοκρατικῶν (βλ. λ. **Κυρήνη** καὶ **Βάττος**).

—**Ἀρκεσίλαος**. Λακεδαιμόνιός τις νικητὴς εἰς ἱπποδρομίαν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ εἰκών του ὡς καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ του, νικητοῦ καὶ τούτου εἰς ἱπποδρομίαν, *Λίχα*.

—**Ἀρκεσίλαος**. Ὁ ἔνατος πρόγονος τοῦ στρατηγοῦ τῶν Μεγαλοπολιτῶν Λεωκύδους. Περὶ τοῦ Ἀρκεσιλάου τούτου, τοῦ ἐκ Λυκοσούρας, ἔλεγον οἱ Ἀρκάδες ὅτι τελευταῖος εἶδε τὴν ἱερὰν ἔλαφον τῆς Δεσποίνης, ἥτις ἔφερε περὶ τὸν τράχηλον ψάλιον μὲ τὸν στίχον «νεβρὸς ἐὼν ἑάλων ὅτ' ἐς Ἴλιον ἦν Ἀγαπήνωρ», συμπεραίνοντες ἐκ τούτου ὅτι ἡ ἔλαφος ἦτο μακροβιώτερον καὶ τοῦ ἐλέφαντος ζῷον. ΚΑΨ.

—**Ἀρκεσίλαος**. Στρατηγὸς τῶν Καταναίων κατὰ τὸ 403 π. Χ., ὅτε παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὸν τύραννον τῶν Συρακοσίων Διονύσιον, εἰσαγαγὼν αὐτὸν κρυφίως εἰς τὴν Κατάνην περὶ τὸ μεσονύκτιον. (Διοδ. XIV 15).

—**Ἀρκεσίλαος**, *Πιταναῖος*. Φιλόσοφος γεννηθεὶς ἐν Πιτάνῃ τῆς Αἰολίας τῷ 316 π. Χ., γενόμενος ὁ ἱδρυτὴς τῆς μέσης Ἀκαδημίας.

Κατὰ τὸν Ἀρκεσίλαον, ἡ γνῶσις τοῦ ὅτι δεδομένη παράστασις γεννᾶται ἐκ πραγματικοῦ τινος καὶ ὄχι φανταστικοῦ ἀντικειμένου προϋποθέτει κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νὰ δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὰς πραγματικὰς παραστάσεις ἀπὸ τῶν φανταστικῶν. Ποῖον εἶναι τὸ κριτήριον τοῦτο; Ἀσφαλῶς ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀνταποκρινομένη παράστασις. Ἀλλὰ κατὰ τίνα τρόπον θὰ δυνηθῶμεν νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ παράστασις εἶναι τοιαύτη; Δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τοῦτο εἰμὴ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κριτηρίου, ἤτοι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ταύτης τῆς παραστάσεως. Τὸ κριτήριον περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κρίνῃ αὐτὸ ἑαυτό. Κατὰ ταῦτα εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ὀρθοῦ κριτηρίου, χωρὶς νὰ περιπέσωμεν εἰς φαῦλον κύκλον. Ὅθεν ὁ σοφὸς δὲν πρέπει νὰ παραδέχεται οὐδεμίαν θεωρητικὴν ἀπόφανσιν, ἀλλὰ ν' ἀρκῆται εἰς τὴν διαδοχικὴν ἀπόρριψίν των, ἀποδεικνύων συγχρόνως καὶ τὸ ἐπισφαλὲς αὐτῶν. Ἡ πρᾶξις ὅμως δὲν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν. Ἡ ζωὴ ἐπιβάλλεται εἰς πάντας, αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτουσι λελυμένα θεωρητικά τινα προβλήματα. Κατὰ ταῦτα, μὴ δυνάμενοι νὰ διακατέχωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὀφείλομεν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς πιθανότητας.

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὁ Ἀρκεσίλαος, καίτοι διαφέρει τῶν Σκεπτικῶν, ἐχάραξεν ὅμως τὴν ὁδὸν εἰς τὸν Πύρρωνα. Οὕτω Διογένης ὁ Λαέρτιος γράφει, ὅτι ὁ Ἀρκεσίλαος ἐμφανίζει ἡμῖν τὸν Πλάτωνα ἐμπρός, τὸν Διόδωρον εἰς τὸ μέσον καὶ τὸν Πύρρωνα ὄπισθεν (*Διογ. Λαέρτ.* IV 33 καὶ 671). Τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ φιλοσοφία ὀφείλει χάριτας εἰς τὸν Ἀρκεσίλαον, εἶναι ἡ ὁριστικὴ ἀπόδειξις, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν φαῦλον κύκλον, ἐμφιλοχωροῦντα κατὰ τὴν ἀναζήτησιν κριτηρίου, ὅταν πιστεύεται, ὅτι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι δέον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτό. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη, εἰς ἣν περιέρχεται πᾶς δογματισμὸς νὰ παραδεχθῇ ἀρχάς τινας μὴ λογικῶς ἀποδεδειγμένας (βλ. καὶ ἀγνωστικισμός). Α. Δ.

—**Ἀρκεσίλαος**. Ἀρχαῖος ἐλεγειακὸς ποιητής, μνημονευόμενος ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου.

—**Ἀρκεσίλαος**. Ἀθηναῖος ποιητὴς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, οὗ ποιεῖται μνείαν Διογένης ὁ Λαέρτιος.

—**Ἀρκεσίλαος**. Λακεδαιμόνιος, ἀποσταλεὶς μετὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος περὶ τὸ 183 π. Χ. πρεσβευτὴς τῶν ἐκ Λακεδαίμονος φυγάδων συνελήφθη ἐν τῷ πελάγει ὑπὸ πειρατῶν καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν (*Πολύβ.* XX 111, 6).

—**Ἀρκεσίλαος**. Ἕλλην ἀγαλματοποιός, ἐργαζόμενος ἐν Ρώμῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ἐποίησεν ἐντολῇ τοῦ Ρωμαίου δικτάτορος τὸ διὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης γενετείρας, καθιερωθέντα τῷ 46 π. Χ., ἄγαλμα τῆς θεᾶς. Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ Νύμφας ἀγομένας ὑπὸ Κενταύρων καὶ Ἔρωτας παίζοντας μετὰ λεαίνης. Ἡ καταγωγή του ἀγνοεῖται (βλ. *Π. Καββαδία*: Ἱστορία τῆς Ἑλλ. τέχνης σελ. 801. Ἀθῆναι 1916-1924). Ω—

—**Ἀρκεσίλαος** Ζωγράφος, υἱὸς Τισικράτους ἐκ Σικυῶνος, διαφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου.

Ἀρκεσίνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς νήσου Ἀμοργοῦ. Ἔκειτο πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς νήσου παρὰ τὸ σημερινὸν *Καστρί*, ἔνθα σῴζονται ἐρείπια τῆς πολίχνης ταύτης καὶ ἀνευρέθησαν ἀρχαῖοί τινες τάφοι. Τῆς Ἀρκεσίνης ὑπάρχουσι καὶ νομίσματα φέροντα ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας μὲν ὄψεως τὴν εἰκόνα κεφαλῆς Διονύσου νεαροῦ, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΡΚΕ καὶ τὰς εἰκόνας κανθάρου καὶ θύρσου. ΚΑΨ

— [*Νεωτ. Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, τῆς ἐπαρχίας Θήρας, τοῦ νομοῦ Κυκλάδων ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Ἄσπρου* ἢ *Κόρακα* καὶ λέγεται συνήθως *Χωριό*, διὸ καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὄρος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων *Βουνὸ τοῦ Χωριοῦ*. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος ὑπάγεται σήμερον μόνον ὁ ἀγροτικὸς συνοικισμὸς τῆς *Κολοφάνας*, μέχρι ὅμως τοῦ 1927 περιελαμβάνοντο καὶ οἱ τὴν κοινότητα *Βρούτσης* ἀπαρτίσαντες συνοικισμοὶ *Βρούτση, Καμάρι, Σκεπασμένες* καὶ *Βίγλες*. Πρὸς Β. τοῦ χωρίου ἐφ' ὑψηλοῦ καὶ ἀποτόμου παραθαλασσίου βράχου διήκοντος μικρὸν πρὸς τὴν θάλασσαν ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις *Ἀρκεσίνη*, ἧς διασῴζονται ἀρκετὰ λείψανα εἰς τὸ σήμερον καλούμενον *Καστρί* (βλ. λ. Ἀμοργός, τ. Γ', σ. 325γ', ὡς καὶ εἰκόνα τῶν ἐρειπίων ἐν σ. 326). Ἐν Ἀρκεσίνῃ ἀπὸ τοῦ 1923 λειτουργεῖ Συνεταιρισμὸς πωλήσεως καπνῶν εἰς ὃν εἶναι ἐγγεγραμμένοι περὶ τοὺς 90 γεωκτήμονες.

Ἡ Ἀρκεσίνη δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀμοργοῦ καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Σύρου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ἀμοργοῦ τῆς ὑποδιοικ. Χωροφ. Θήρας. Ἔχει τηλεφωνικὸν γραφεῖον ὡς καὶ μονοτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 60 μαθηταί. Ἐσχάτως δ' ἱδρύθη τοιοῦτον σχολεῖον καὶ εἰς Κολοφάναν. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀρκεσίνη** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μία τῶν τεσσάρων ἐν Καρπάθῳ πόλεων (*Σκύλ.* 99, *Στράβ.* I ε, 17) ἀποτελέσασα μέρος τῆς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἀθηναίων νησιωτικῆς συμμαχίας, βραδύτερον δέ, πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, τοῦ Ροδιακοῦ Κράτους (Inscr. Graec. I. 257). Τὴν θέσιν της ἐπέχει τανῦν τὸ χωρίον Ἀρκάσα (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ἀρκέσιον Τὸ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου *Νίδας* τῆς Κρητικῆς *Ἴδης* ἱερὸν ἄντρον (*Ἰδαῖον ἄντρον*), ἐν τῷ ὁποίῳ κατὰ τοὺς μύθους ἀπέκρυψεν ἡ μήτηρ Ρέα νεογέννητον βρέφος (ἐν ἄντρῳ τῆς Δίκτης γεννήσασα), τὸν Δία, ἐπονομάζεται *Ἀρκέσιον*. Μῦθοί τινες ὁρίζουσι καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Διὸς εἰς τὸ Ἀρκέσιον, ὡς ἄλλοι τὴν ἀπόκρυψιν καὶ ἀνατροφὴν ἐν τῷ Δικταίῳ. Τὸ ὄνομα σημαίνει *βοήθειαν*, διότι εἰς τοὺς ἀναλαβόντας τὴν ἀνατροφὴν καὶ προστασίαν τοῦ βρέφους Κουρῆτας παρέσχεν ἀσφάλειαν καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὸν Δία κατὰ τῆς ἀνθρωποβόρου μανίας τοῦ Κρόνου (βλ. λ. **Ζεὺς** καὶ **Κρόνος**).

Εἰς τὸ ἄντρον τοῦτο, τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ἐστόλιζεν αἴγειρος διὰ νὰ κρεμῶνται ἀπ' αὐτῆς τὰ ἀναθήματα, ἐλατρεύετο ὁ *Κρηταγενὴς Ζεύς*, ὡς φανερώνουν τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐν αὐτῷ ἀφιερώματα. Τῷ 1884 δηλαδὴ ποιμήν τις ἀνεκάλυψε τυχαίως τὸ ἄντρον. Γνωστοῦ δὲ γενομένου ὁ τότε Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης καὶ βραδύτερον ὁ Fr. Halbherr δι' ἀνασκαφῶν εὗρον πλῆθος παναρχαίων λατρευτικῶν ἀν-

Digitized by Google

τικειμένων, τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται εἰς ὡρισμένον διαμέρισμα τοῦ Μουσείου τοῦ Ἡρακλείου (Προθῆκαι 86 87, 94, 95) «Κατὰ τὸ ἔτος 1884, γράφει ὁ Κ..δδιαδίας (Προϊστορ. Ἀρχαιολογία σελ.413), ἀνεκκαλύφθησαν ἐπὶ τῆς Ἴδης, ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ, πλεῖστα ἀναθήματα, ἤτοι ἀγάλματα χαλκᾶ ἀρχαϊκώτατα, φιάλαι καὶ ἀσπίδες χαλκαῖ, σφυρήλατοι μετὰ κοσμημάτων καὶ μορφῶν αἰγυπτιαζούσης καὶ ἀσσυριαζούσης τέχνης. Ὁ Brunn ἀνεγνώρισεν ἐν τούτοις οὐχὶ φοινικικὰ ἔργα, ὡς ἐπιστεύετο, ἀλλ' ἐγχωρίου τέχνης ἔργα, ἐκτελεσθέντα ὑπὸ ἐπίδρασιν αἰγυπτιακῆς καὶ ἀσσυριακῆς τέχνης». Λεπτομερῆ περιγραφὴν καὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐν αὐτῷ ἀρχαιοτήτων ἐδημοσίευσαν μετὰ σχεδιαγραμμάτων, πινάκων κλπ. οἱ *Halbherr* καὶ *Orsi* ἐν τῷ Museo Italiano di Antichita classica (Vol. II p III) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Antichita dell antro di Zeus Ideo e di altre localita in Creta»). Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Ἄρκεσος. Φιλόσοφος Ἰταλιώτης, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τῶν Πυθαγορείων. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου. Α. Δ.

ἀρκετός,—ή,—όν· ὁ ἀρκῶν, ἐπαρκής, ἱκανός, ὅσος ἀρκεῖ —Ἐπίρρ. *ἀρκετά·* ἱκανῶς, δὲν χρειάζεται περισσότερον.

ἀρκευθίδες (Fructus Juniperi, Baccae Juniperi, Wacholdbeeren, baies de Genevrier) *[Φαρμακολ.]*. Εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ φυτοῦ ἀρκεύθου (βλ. λ.) ἢ *ἰουνιπέρου* (Juniperis Communis, L.). Οἱ καρποὶ οὗτοι περιέχουν 0,4—2 °/₀ αἰθέριον ἔλαιον, 29,5 °/₀ σάκχαρον 8,6 °/₀ ρητινώδεις οὐσίας, 0,3°/₀ ἰουνιπερίνην, μυρμηκικὸν ὀξύ, ὀξικὸν ὀξύ, πεκτινικὰ σώματα, ἰνοζίτην καὶ εἰς τὸ κηρῶδες ἐπίχρισμα γλυκερίδια τοῦ ἰουνιπερικοῦ, παλμιτικοῦ καὶ κηρωτικοῦ ὀξέος. Αἱ ἀρκευθίδες θραύονται καὶ χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψήματος (10—15 γρ. ἀρκευθίδων πρὸς 200 γρ. ὕδατος), ὡς λαϊκὸν διουρητικὸν ἐμμηναγωγὸν καὶ πρὸς διιδρωσιν φάρμακον. Εἰς τὴν γαληνικὴν φαρμακευτικὴν ἀναγράφονται τὰ σκευάσματα: πνεῦμα ἰουνιπέρου (spiritus Juniperi), ὀπὸς ἰουνιπέρου (succus Juniperi), αἰθέριον ἔλαιον ἰουνιπέρου (oleum Juniperi aethereum), ἐκχύλισμα ἰουνιπέρου (extractum Juniperi), οἶνος ἰουνιπέρου (vinum Juniperi), διουρητικὰ εἴδη (species diuretica), ἀλοιφὴ λιβανωτίδος (unguentum Rosmarini). Αἱ ἀρκευθίδες ἦσαν γνωσταὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἀνεγράφοντο δὲ σπανίως εἰς τὴν θεραπευτικὴν κατὰ τοῦ ὕδρωπος καὶ κατὰ τῶν κατάρρων τῶν βρόγχων. Κ. Γ. Μ.

ἀρκευθόβιον (τὸ) (Arceuthobium) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λωρανθωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιοι. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρκευθόβιον τὸ ὀξυκεδρόφιλον* (Arceuthobium oxycedri), ὅπερ ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ *ἄρκευθος ἡ ὀξύκεδρος* (Juniperus oxycedrus). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ παρ' ἡμῖν εἰς τὸν Παρνασσόν. Δ. Ν. Π.

ἄρκευθος ἢ *ἰουνίπερος* (Juniperus) κ. *κέδρος* *[Βοτ.]*. Γένος θάμνων ἢ δένδρων δασικῶν καὶ καλλωπιστικῶν, τῆς τάξεως τῶν *κωνοφόρων* (Pinaceae), περιλαμβάνον περὶ τὰ 40 εἴδη. Εἶναι φυτὰ ἀειθαλῆ, ρητινώδη, δίοικα ἢ μόνοικα. Φύλλα βελονοειδῆ καὶ λεπιοειδῆ. Καρπὸς ραγώδης κῶνος, ἐγκλείων 1—12 σπέρματα. Ὁμοιάζουσι πρὸς *κυπάρισσον* ἢ *κέδρον*, διὸ καλοῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *κέδρος* ἢ *ἄγριο κυπαρίσσι*.

Αἱ *ἄρκευθοι* δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πολύτιμοι θάμνοι ἢ δένδρα διὰ καλλωπιστικοὺς σκοποὺς καὶ διὰ τὴν παροχὴν ξυλείας ἀρίστης ποιότητος, χρησιμοποιουμένης λόγῳ τῆς σκληρότητος καὶ τῆς διαρκείας αὐτῆς εἰς τὴν οἰκοδομικήν, τὴν ἐπιπλοποιίαν, τὴν ναυπηγίαν, εἰς τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων, εἰς τὴν κατασκευὴν στύλων κ.τ.λ. Τὰ διάφορα εἴδη τῆς *ἀρκεύθου* ἀναπτύσσονται εἰς οἱονδήποτε ἔδαφος, ὅπως εἶναι τὸ ξηρόν, πετρῶδες, ἀμμῶδες, μετρίως ὑγρόν, ἀμμοαργιλλῶδες. Φυόμενα εἰς τὰς ἀμμώδεις παραλίας, προσφέρουσι μεγάλας ὑπηρεσίας. Γενικῶς προτιμῶσιν εὐηλίους ἐκθέσεις. Πολλαπλασιάζονται διὰ σπόρων, οἵτινες βλαστάνουσι τὸ δεύτερον ἢ τρίτον ἔτος ἀπὸ τῆς σπορᾶς αὐτῶν. Ἐπίσης δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ διὰ μοσχευμάτων ἢ καταβολάδων.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶνται τὰ ἑξῆς εἴδη: *Ἄρκευθος ἡ δρυπώδης* (J. drupacea). Δένδρον φυόμενον ἐν Λακωνίᾳ καὶ ἀναπτυσσόμενον εἰς ὕψος 12—14 μέτρων. Τὰ φύλλα του εἶναι βελονοειδῆ, οἱ δὲ καρποί του δρυποειδεῖς μεγάλοι. κοιν. κεδρόμηλα, εἶναι ἐδώδιμοι.—*Ἄρκευθος ἡ μακρόκαρπος* (J macrocarpa). Θαμνοειδής, ὕψους 3 ¹/₂ μέτρων. Φύλλα λογχοειδῆ, βελονοειδῆ. Ραγοστρόβιλος 12—15 χτμ. διαμέτρου, χρώματος καστανογλαυκοῦ. Φύεται ἐν Ἀττικῇ. Κρήτῃ καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας. *Ἄρκευθος ἡ ὀξύκεδρος* (J oxycedrus). Δενδρύλλιον ἢ θάμνος ὕψους 3—3 ¹/₂ μέτρων. Φύλλα βελονοειδῆ. Ραγοστρόβιλος διαμέτρου 6—8 χτμ. σφαιρικός, χρώματος ὀρφνερύθρου. Κοινὸν δενδρύλλιον εἰς τοὺς ὀρεινοὺς τόπους τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα ὀνομάζεται *ἀγριόκεδρο, κέδρος, κέντρος* καὶ *φίδα*. *Ἄρκευθος ἡ κοινὴ* (J. communis). Δένδρον ἢ θάμνος, δυνάμενον ν' ἀναπτυχθῇ μέχρι 12 μέτρων ὕψους. Φύλλα γραμμωδῶς λογχοειδῆ, βελονοειδῆ. Καρπὸς (ραγοστρόβιλος) 5—8χτμ., χρώματος βαθέως κυανοῦ ἢ γλαυκοῦ. Εἶδος ἀπαντώμενον ὑπὸ πολλὰς διαφοράς.—*Ἄρκευθος ἡ ἡμισφαιρική*(J. hemisphaerica).—*Ἄρκευθος ἡ νανοφυής* (J. nana).—*Ἄρκευθος ἡ ἐπιμήκης* (J. oblonga) —*Ἄρκευθος ἡ ὑψίκομος* (J. excelsa). Δένδρον ὕψους μέχρι 18 μέτρων. Φύλλα ὠοειδῆ καὶ ὀξέα. Ραγοστρόβιλος 8 χτμ. διαμέτρου, χρώματος κυανομέλανος. Φύεται ἐν ὀρεινοῖς τόποις (ἐν Σύρῳ, Θάσῳ).—*Ἄρκευθος ἡ δυσοσμοτάτη* (J. foetidissima), κοιν. *μηλόκεδρο* ἢ *μαλόκεδρο*. Δένδρον ἢ θάμνος. Φύλλα βελονοειδῆ ὀξέα. Ραγοστρόβιλοι 4—6 χτμ. διαμέτρου, μέλανες. Οἱ βλαστοὶ μωλωπιζόμενοι ἀναδίδουσι δυσάρεστον ὀσμήν.—*Ἄρκευθος ἡ φοινική* (J. phoenicea), τὸ κοινῶς ὀνομαζόμενον *ἀγριοκυπαρίσσι, φίδα, κέδρος, ἥμερος κέδρος*. Θάμνος ἢ δένδρον ὑψούμενος μέχρις 6 μέτρων. Φύλλα ἀμβλέα, ἐν εἴδει λεπίων. Καρπὸς 8—12 χτμ. διαμέτρου, ὀρφνέρυθρος. Π. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—*[Φυτοπαθ.]* Ἐπὶ διαφόρων εἰδῶν τοῦ γένους *ἄρκευθος* παρατηρεῖται ἡ οὐρεδικὴ μορφὴ βασιδιομυκήτων τοῦ γένους *γυμνοσποράγγειον* (Gymnosporangium). Ἐπὶ δὲ τῆς *ἀρκεύθου τῆς ὀξυκέδρου* (Juniperus Oxycedros) παρασιτεῖ τὸ φανερογόνον *ἀρκευθόβιον* (Arceuthobium). Π. Γ. Κ.

Ἄρκευθος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Συρίας (*Στράβ.* 639,46) πηγάζων ἀπὸ τοῦ *Ἀμανοῦ*, διαρρέων τὴν πεδιάδα τῆς Ἀντιοχείας, καὶ συμβάλλων τῷ *Ὀρόντῃ* (σημερ. *Νάχρ-Ἐλ-Ἀαζί*) οὐχὶ ἀπ' εὐθείας κοίτη πρὸς κοίτην, ἀλλὰ τῇ παρεμβολῇ τῆς λίμνης τῆς Ἀντιοχείας (*σημ. Μπάχρ-Ἐλ-Ἀμπιάντ*). Εἶναι ὁ σύγχρονος *Νάχρ-Ἐλ-Καουσίτ*, ὅν, εἰς πλάτ. 36° 27' 10'' καὶ μήκ. 36° 11' 10'' Ἀν. (χάρτ. ἀγγλ. 2632: Gulf of Iskendérun to Markhab), διατέμνει ἡ ἀπὸ Ἀλεξανδρέττας μέσῳ Μπεϋλὰν πρὸς Χαλέπιον ὁδός. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἄρκη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Θαύμαντος, ἀδελφὴ τῆς Ἴριδος· συμπολεμήσασα μετὰ τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διός, ἐρρίφθη ὑπὸ τούτου εἰς τὸν Τάρταρον (*Φωτ.* βιβλ. 153,15).

ἄρκη (ἡ) (Arca) *[Ζῳολ.]*. Γένος *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λεπιδοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κτενιδῶν*. Τὸ μέγεθός των εἶναι διάφορον εἰς τὰ διάφορα εἴδη. Ἡ κόγχη εἶναι ᾠοειδὴς ἢ ἐπιμήκης καὶ τὰ τοιχώματά της παχύτατα. Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν κόγχην θυρίδες εἶναι ἰσομεγέθεις, συμμετρικαί, καὶ συνήθως καλύπτονται κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν ὑπὸ λεπτῆς, λείας ἢ τριχωτῆς ἐπιδερμίδος. Ὁ γίγγλυμος εἶναι εὐθύγραμμος, λεπτὸς καὶ φέρει λεπτοτάτας ὀδοντώσεις. Πάντα τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι ἐδώδιμα. Ζῶσιν εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας τόσον εἰς τὰ παράλια ὅσον καὶ εἰς τὰ μεγάλα βάθη.

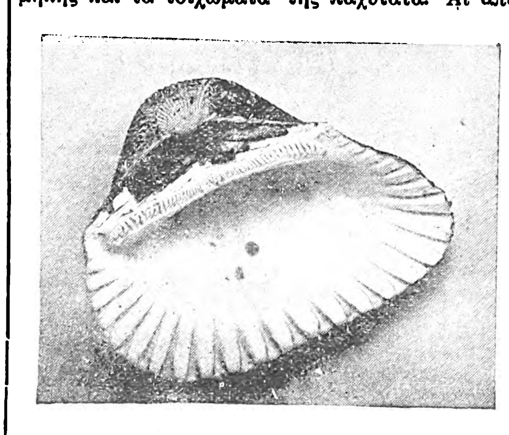

Ἄρκη τοῦ Νῶε.

Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ἡ *ἄρκη τοῦ Νῶε* (arca Noae), ἀπαντῶσα συνηθέστατα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ κόγχη της εἶναι ἐπιμήκης, κολοβωμένη κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον της, φαιὰ μὲ ἐπιμήκεις ὑπερύθρους λωρίδας.

— *[Παλαιοζ.]* Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ 500 περίπου εἴδη. Οἱ ἀρχαιότεροι ἀντιπρόσωποι εὑρέθησαν εἰς τὰ σιλουριακὰ στρώματα τῆς Οὐαλλίας καὶ εἰδικῶς τὸ εἶδος *γλυπτάρκη* (Glyptarca). Τὸ εἶδος *ἀνθρακοάρκη* (Carbonarca) εὑρέθη εἰς τὰ ἀνθρακοφόρα στρώματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ *ἰσοάρκη* (Isoarca) ἀνευρέθη εἰς τὰ ἰουρασιακὰ καὶ κρητιδικὰ στρώματα κτλ. Δ. Ν. Π.

Ἀρκὴ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νησὶς καταμεσῆς τοῦ ἀγκυροβολίου καταφυγῆς τῆς Σουνιάδος (Πόρτο Κάβο Κολῶνες: πλάτ. 37 38'45'', μήκ. 20°01'15'' χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens). Παρά τινων ὀνομάζεται *Ἀρχή*. Σ. Ε. Λ.

Ἀρκιάκι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος προσκειμένη τῇ Σκιάθῳ (βλ. λ. Ἀρκάκι). Σ. Ε. Λ.

Ἀρκιαλλὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ νοτιωτάτη ἄκρα τῆς ἀφοριζούσης τὸν διέκπλουν τῆς Κῶ Μικρασιατικῆς ἀκτῆς (πλάτ. 36°57'20'', μήκ. 27°18'55'', χάρτ. ἀγγλ. 1899: Kalimno, Kappari and Cos channels) ἀπέχουσα τοῦ ἀκρωτηρίου Χουσεΐν (βλ. λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 390 α', ἀρ. 17), 1 μίλ. ἀνατολικῶς. Κατ' αὐτήν, ἡ μεγίστη στενότης τοῦ διέκπλου τῆς Κῶ 2¹/₂ μίλλια. Σ. F. Λ.

Ἀρκιζέβσκι (Arciszewski), *Χριστόφορος*. Πολωνὸς στρατιωτικὸς (1592—1656). Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸν ἀταμάνον τῆς Λιθουανίας Χριστόφορον Ραδζιβὶλ καὶ ἐπολέμησε μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Σουηδῶν. Τῷ 1622 ἐξεπατρίσθη, ἀναλαβὼν δὲ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ὁλλανδικὴν ἑταιρείαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἐστάλη τῷ 1629 εἰς Βραζιλίαν, ὅπου ὡς συνταγματάρχης ἐπολέμησεν ἀνδρείως κατὰ τῶν Ἱσπανῶν. Τῷ 1645 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ὀνομασθεὶς στρατηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Τῷ 1648 ὑπερήσπισε τὴν Λεμπέργ ἐναντίον τῶν Κοζάκων.

ἀρκίζης ἢ *ἀρκίσης* (Harkise) *[Ὀρυκτολ.]* συνώνυμον τοῦ ὀξυκτοῦ μιλλερίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀρκικίτης ἢ *ἀρκτιζίτης* (Arcicite, Arctizite) *[Ὀρυκτολ.]* συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ βερνερίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀρκίλακις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δύο πόλεων τῆς Ἰβηρίας (Ἱσπανίας), ἀναφερομένων ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου: Ἡ μὲν ἐν τῇ Βαιτικῇ (Β,δ,11) ὑπὸ συντεταγμένας μῆκος 8° ³/₄ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 37° ⁵/₄· ἡ δὲ ἐν τῇ Ταρρακωνησίᾳ (Β,στ,61) ὑπὸ μῆκος 11° ¹/₃ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 36° ³/₄. Ἀπαντῶσι καὶ ὡς *Ἀρκιλακίς*. Ἡ ταὐτότης των εἶναι ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἀρκίμβολδος (Arcimboldi), *Ἰωάννης-Ἄγγελος* (Giannangelo). Ἐκ Μιλάνου καταγόμενος κατέστη διαβόητος ὡς μετ' ἀνηκούστου κυνικότητος πωλῶν ἀφέσεις (βλ. λ.) ἐπὶ τοῦ πάπα Λέοντος Γ' (1513—1521) εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ τὰς σκανδιναυικὰς χώρας, πλουτῶν συγχρόνως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἐξυπηρετῶν πάσας τὰς ἰδιοτροπίας τῆς παλλακίδος του Μαγδαληνῆς. Εἰς ἀμοιβὴν ὁ Ἀρκίμβολδος ἔγινε περὶ τὸ 1524 ἐπίσκοπος Νοβάρας καὶ τῷ 1550 ἀρχιεπίσκοπος Μιλάνου καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπέθανε τῷ 1555. [Πρβλ. *B. Zimmermann* De J. A. Arcimboldo, Upsala 1761]. Δ.Σ.Μ.

Ἀρκίνα. Τοποθεσία βουνώδης κειμένη ἐν τῷ Ταϋγέτῳ, ἓξ ὥρας Ν.Δ. τῆς Σπάρτης μεταξὺ τῶν χωρίων Κοτσαντίνης—Γοράνων καὶ τῆς μονῆς Γόλας. Περιβάλλεται πανταχόθεν ἀπὸ ὑψηλοτέρας κορυφάς. Πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν μέρος ὑπάρχει διέξοδος τῶν ἀναβρυόντων ὑδάτων (*Κεφαλόβρυσο*), τὰ ὁποῖα σχηματίζουσι τὸν ποταμὸν *Γερακάρην* (*Γοραντινο*) καὶ προχωροῦντα διὰ τῆς σχηματιζομένης στενῆς φάραγγος πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Λακεδαίμονος χύνονται εἰς τὸν Εὐρώταν.

Κατὰ τὸ 1889, ὅτε ἀνεκαλύφθη ἐν Λακωνίᾳ ὁ τάφος τοῦ Βαφειοῦ, ἀνεσκάφη ἐν Ἀρκίνᾳ ὑπὸ τοῦ Χρ. Τσούντα θολωτὸς τάφος Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ κατασκευὴ τοῦ τάφου εἶναι πενιχρὰ καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν πενιχρότητα τῆς κατασκευῆς εἶναι καὶ τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς αὐτοῦ κτερίσματα. Διὰ τῆς θέσεως ταύτης διήρχετο μία τῶν ὀλίγων ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα εἰς Μεσσηνίαν διὰ μέσου τῶν κορυφῶν τοῦ Ταϋγέτου *Ταλετοῦ* καὶ *Ἀνίνας*. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους *βασιλικὴ ὁδός*, ὡς προκύπτει ἔκ τινος χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1292· καὶ σήμερον δὲ τὸ μεταξὺ τῶν κορυφῶν Ταλετὸς (Προφήτης Ἠλίας) —Ἀνίνα καὶ Μαυροβοῦνα δάσος, δι' οὗ διήρχετο πάλαι καὶ νῦν ἡ ὁδὸς αὕτη καλεῖται *Βασιλική*. Κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰσέβαλεν ὁ Ἀριστομένης εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ διήρπασε τὴν Φάριν (παρὰ τὸ σημερινὸν Ξηροκάμπιον), διότι ἐὰν διήρχετο διὰ τῆς ἑτέρας ὁδοῦ (Λαγκάδας) ἔπρεπε νὰ διέλθῃ δὶς πλησίον τῆς Σπάρτης, ὅπερ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ ἐγκαίρως. Α. ΑΤΣΑΒΕΣ

Ἄρκιννα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐξ ἐκείνων αἵτινες «εἰσὶν ἐν τῇ Δακίᾳ ἐπιφανέστεραι», ὡς τονίζει τοῦτο ὁ Κλ. Πτολεμαῖος ἀναφέρων ὡς συντεταγμένας της (Δακίας θέσεις, Γ' η, 10), μῆκος μὲν 49° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 44° ³/₄. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

ἀρκίτης (Arkit) *[Πετρογρ.]* Οὕτως ὠνόμασεν ὁ Ἀμερικανὸς πετρογράφος Washington πέτρωμά τι πυριγενὲς πλουτώνειον ἐκ τοῦ Magnet Cove τοῦ Arkansas. Ἔχει ἱστὸν πορφυριτικὸν μὲ πορφυρικοὺς κρυστάλλους ψευδολευκίτου, δὲν φέρει ὀλιβίνην καὶ ὀρυκτολογικῶς ἀποτελεῖ ἐνδιάμεσον μέλος μεταξὺ τῶν πετρωμάτων φεργυσίτου καὶ ἰιολίθου. Συνίσταται ἐκ τῶν ὀρυκτῶν ὀρθοσίτου ἀστρίου (3,9 °/₀), λευκίτου (25 5°/₀), νεφελίνου (8 4°/₀), αἰγιρίνου (10 8°/₀), διοψιδίου καὶ μελανίτου (14 5°/₀). Κατὰ τὸν Niggli ἀνήκουν εἰς τὰ οὐριτικὰ φογαϊ-

Digitized by Google

τικὰ (urtitische foyaitische) μάγματα τῆς νατροσειρᾶς μαγμάτων. Γ. Κ. Γ.

Ἀρκίτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Δαφνουσίων τῆς ἐπαρχίας Λοκρίδο τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου Κοινότητος. Κάτ. 392. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 458 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Μελιδόνι* (κάτ. 66). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀταλάντης καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Λαμίας, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Λειβανατῶν τῆς ὑποδιοικ. χωροφυλακῆς Λοκρίδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀπὸ τοὺς Λειβανάτες ἀπέχει 30' καὶ ἀπὸ τῆς Ἀταλάντης 2 ὥρας. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρκίτσα** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λοκρίδος τοῦ φερομένου ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν χαρτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀκρίτσα*. Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου ἐπίσημος φάρος τοῦ Βορείου Εὐβοϊκοῦ, Δ' τάξεως, ἀνεγερθεὶς τῷ 1906 καὶ ἐκπέμπων ζεῦγος ἐκλάμψεων λευκῶν ἐναλλάσσον πρὸς μίαν ἔκλαμψιν ἐρυθρὰν ἀνὰ 10 δ. λ. Σ. Ε. Λ.

ἄρκλα (ἡ) ἐκ τοῦ λατ. arcula· κιβωτίδιον, ἰδίᾳ μικρὸν κιβωτίδιον ἐντὸς μεγάλου παρὰ τὴν στενὴν πλευρὰν πρὸς ἐναπόθεσιν πολυτιμοτέρων τινῶν πραγμάτων· πβλ. *παράκλι*.

Ἄρκλοου (Arklow) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Ἰρλανδίας εἰς τὸ Ἀνατ. μέρος αὐτῆς, ἀριθμοῦσα 4,526 κατ. ἀσχολουμένους κυρίως εἰς τὴν ἁλιείαν.

Ἄρκο (Arco) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ δυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς νήσου *Βεντοτένε* (ἀρχ. *Πανδαταρία*, πλάτ. 40°58', μήκ. 13°25' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 1733: Ponza islands) τῆς ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει, κατέναντι τῆς ἀκτῆς τῆς Καμπανίας, συστάδος τῶν νήσων *Πόντζα* (Ponza islands) τῶν πάλαι *Ποντίων Νήσων*. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρκο** (Arco) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀνατολικὴ τῆς νήσου Ἔλβας ἐσχατιά, οὖσα περὶ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς ἀκτῆς, δεξιᾷ τῷ καταπλέοντι τὸν κόλπον Λογκόνε (Capo Arco: πλάτ. 42°46'30", μήκ. 10°26'15" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 158: Cape Cavallo to Civita Vecchia). Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρκο** (Arco) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα καὶ ἀγκυροβόλιον τῆς ΒΑ ἀκτῆς τῆς Κορσικῆς, ἀντικρύζουσα ἀκριβῶς πρὸς ἀνατολὰς τὴν νῆσον Πιανόζα, τὸν αἰγιαλὸν τοῦ ἀγκυροβολίου, ὡραῖον ψαμμαθῶνα, ἀποτελεῖ προσχωματικὸν βέλος σχηματίσαν τὴν λιμνοθάλασσαν San Damiano ἢ Biguglia (Arco: πλάτ. 42°33'45", μήκ. 9°31'40' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 158: Cavallo to Civita Vecchia). Συνδέεται πρὸς τὴν *Μπάστια*, οὖσαν 9 μίλλ. πρὸς Β, δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρκο** (Arco) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ψαμμαθών, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Καστελλαμάρε ντὶ Στάμπια καὶ Σορρέντο, γραφικωτάτη ΝΑ ἀκτὴ τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως. Ἀποτελεῖ τὸ στόμιον κοιλάδος διηκούσης μεταξὺ τῆς πολίχνης Βίκο Ἐκουένσε καὶ ἀκρωτηρίου Σκούτολο, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου στόμιον (πλάτ. 40° 39' 35", μήκ. 14° 25' 00", χάρτης ἀγγλικὸς 1728: Gulf of Naples) πολύτοξος γέφυρα ἀποτελοῦσα γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας, καὶ δι' ἧς διέρχεται ὁ τροχιόδρομος Castel lamare - Sorrento (βλ. Mediter. Pilot II 298 ἔκδ. 1925). Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρκο** (Arco) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ νοτίου Τυρόλου τῆς περιφερείας Ἴνσμπρουκ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σάρκα. Κάτ. 3.780. Συχνάζεται πολὺ τὸν χειμῶνα διὰ τὸ εὐκραὲς κλῖμά της. Ἔχει λατομεῖα μαρμάρου, παράγει δὲ ἔλαιον, μέταξαν καὶ ὀπωρικά. Εἶναι κοιτὶς μεγάλης γερμανικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας γνωστότερον μέλος εἶναι ὁ κόμης *Νικόλαος ντ' Ἄρκο* (1479 - 1546) γράψας ποιήματα εἰς τὴν λατινικήν.

Ἄρκο (del Arco), *Ἀλόνζος*. Ἱσπανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Μαδρίτῃ (1627—1700). Οἱ πίνακές του, δι' ὧν ἐπλήρωσε τὰς ἐκκλησίας τῆς γενετείρας του, διεκρίνοντο διὰ τὸν ὡραῖον χρωματισμόν των, ἀλλ' ἐμειονέκτουν εἰς σχέδιον. Ἰδιαιτέραν φήμην εἶχον ἀποκτήσει αἱ προσωπογραφίαι του.

— **Ἄρκο** (Arco), *Ἰωάννης - Βαπτιστής - Γεράρδος*. Ἰταλὸς πολιτικός, γεννηθεὶς εἰς Ἄρκο τοῦ Τυρόλου (1739—1791). Ἔγραψε πολλὰς μελέτας πολιτικῆς οἰκονομίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτει τὴν κατάργησιν τῶν πρωτοτοκίων, τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, τὴν ἐλευθέραν ἀνταλλαγὴν κλπ.

— **Ἄρκο** (Arco), *κόμης Κάρολος ντ'*— Ἰταλὸς συγγραφεὺς καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης, γεννηθεὶς ἐν Μαντούῃ (1799—1872). Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι: «Delle arti et degli artifici di Mantova» (1857—1858, 2 τόμ.), ὅπου πραγματεύεται περὶ τῶν ἐκ Μαντούης καλλιτεχνῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς Μαρίας Θηρεσίας, καὶ τὸ τρίτομον «Studi intorno al municipio di Mantova» (1871—1872).

Ἀρκοβάδαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις ἐξ ἐκείνων αἵτινες «εἰσὶν ἐν τῇ Δακίᾳ ἐπιφανέσταται», ὡς τονίζει τοῦτο (Δακίας θέσις: Γ, η, 6) ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος, ἀναφέρων ὡς συντεταγμένας μῆκος μὲν 52° ἀπὸ Φέρρου, πλάτος δὲ 48° ¹/₄. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἀρκόβριγα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ Κελτιβηρίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου, ὡς κειμένη εἰς πλάτ. 41°25' καὶ μῆκ. ἀπὸ Φέρρου 13°25' καὶ ὑπὸ τῶν Itinerarium Antoninianum καὶ Geographus Ravennas ὡς εὑρισκομένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Emerita—Caesaraugusta (βλ. καὶ *Πλιν.* III 24 καὶ *Corp. Inscr. Latinorum* II, No 2419). Πιθανῶς ἐπέχει τὴν θέσιν της ἡ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Guadelete σύγχρονος πόλις *Ἄρκος* (Arcos) ἢ *Ἄρκος ντὲ λὰ Φροντέρα* τοῦ νομοῦ Σεβίλλης (βλ. χάρτην 89, d, B ἐν τῷ ἄτλαντι Vidal Lab'ache). Σ. Ε. Λ.

ἀρκόζης ἢ *ἀρκόσης* (Arkose) *[Πετρογρ.]*. Ἀ στρωθεὶς ψαμμίτης μὲ γρανιτοειδῆ ἐξωτερικὴν ὄψιν. Ὁ ἀστριὸς των ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἰσχυρῶς ἐξηλλοιωμένος καὶ μεταβεβλημένος εἰς καολίνην ἢ μοσχοβίτην. Ἡ ὁμοιότης των πρὸς γρανίτην αὐξάνει διὰ τῆς παρουσίας φυλλιδίων μαρμαρυγίου. Οἱ ἀρκόσαι σχηματίζονται ἐκ προϊόντα καταθρυμματισμοῦ γρανιτῶν ἢ γνευσίων, τὰ ὁποῖα μεταφερόμενα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν συνδέονται ἐπιγενῶς δι' ἀργιλικοῦ πυριτικοῦ ἢ αἱματιτικοῦ ὀρυκτοῦ συνδετικοῦ ὑλικοῦ. Εὑρίσκονται ὡς ἐκ τούτου εἰς ὅλα τὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν ἀμέσως πλησίον γρανιτικῶν ἢ γνευσιακῶν ὀρέων. Συχνὰ διασχίζονται ἀπὸ φλέβας κερατολίθου.

Αἱ ἀρκόσαι παρουσιάζονται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων γεωλογικῶν διαπλάσεων. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων παλαιοζωϊκῶν εἰς τὸ κεντρικὸν Αἰγαῖον (νῆσος Χίος). Γ. Κ. Γ.

Ἀρκοὶ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Συστὰς νησίδων καὶ ἡ πρωτεύουσα ἐν τῇ συστάδι νῆσος (βλ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 413 α) ΒΑ τῆς Πάτμου. Αἱ συντεταγμέναι τῆς κορυφῆς τῆς νήσου Ἀρκοὶ ἐπιστεφομένης ἀπὸ ἐκκλησίδιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἶναι πλάτος 37° 23' 10" μῆκος 26° 45' 45" (ἀγγλ. χάρτ. 1574: The islands of Patmos Arki and Lipso). Σ. Ε. Λ

ἀρκοκάλαμο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ἐρίανθος ὁ ραβέννιος* (Erianthus ravennae). Δ. Ν. Π.

ἀρκόκαπνος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ὑοσκύαμος ὁ λευκὸς* (Hyoscyamus albus). Δ. Ν. Π.

ἀρκόκλημα, (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *κληματὶς ἡ κιρρώδης* (Clematis cirrhosa). Δ. Ν. Π.

ἀρκοκολοκασιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ἄρον τὸ διοσκορίδειον* (Arum Dioscoridis). Δ. Ν. Π

ἀρκοκουτσὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τῶν φυτῶν *λάθυρος ὁ ἐτήσιος* (Lathyrus annuus) καὶ *ἀστράγαλος ὁ στενόφυλλος* (Astragalus angustifolius). Δ. Ν. Π.

Ἀρκόλη (Arcole) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς βορείου Ἰταλίας τῆς ἐπαρχίας Βερώνας, τῆς ὁποίας ἀπέχει 16 μίλλια Α.ΝΑ. παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ χειμάρρου Ἀλπόνε μετὰ τοῦ Ἀντίτζε. Κάτ. 3100. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἱστορικὸν διὰ τὴν παρ' αὐτὸ περιφανῆ νίκην τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν.

— *[Στρ. Ἱστορ.]* Ὁ γαλλικὸς ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην ἐν Βορείῳ Ἰταλίᾳ στρατὸς μετὰ τοὺς συνεχεῖς περιλάμπρους νικηφόρους ἀγῶνας, οὓς διεξήγαγε κατὰ τῶν ἀλλεπαλλήλως κατ' αὐτοῦ ἀποσταλεισῶν αὐστριακῶν στρατιῶν, ἐξηντλημένος, μὴ ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ μεταξύ, ἔφθασεν εἰς κρισιμώτατον σημεῖον. Ἐκινδύνευε νὰ χάσῃ τὴν Ἰταλίαν ἣν τόσον ταχέως καὶ ἀνελπίστως, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Βοναπάρτου, κατέκτησε. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Βοναπάρτου ὅμως πάλιν ἔσωσε τὴν κατάστασιν.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αὐστριακῶν στρατιῶν, Δαβιδόβιτς, Βύρμσερ καὶ Ἀλβίντζι ἠδράνουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὰς ἀσημάντους ἐπιτυχίας των εἰς Καλιάνο καὶ Καλντιέρο (12 Νοεμβρίου 1796). Τὸ σχέδιον τοῦ Βοναπάρτου ἦτο νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ὑπὸ τὸν Ἀλβίντζι εἰς Καλντιέρο αὐστριακὸν στρατὸν καὶ ἐμποδίσῃ οὕτω τὴν ἕνωσιν τούτου μετὰ τοῦ Δαβιδόβιτς εἰς Βερώναν καὶ τοῦ πολιορκουμένου εἰς Μάντουαν αὐστριακοῦ στρατοῦ τοῦ Βύρμσερ, καταλάβῃ δὲ ὁ γαλλικὸς στρατὸς τὴν δεσπόζουσαν ἐπὶ τῆς κάτω κοιλάδος τοῦ Ἀντίτζε (Adige) θέσιν Καλντιέρο.

Διὰ να συγκεντρώσῃ τὸν μεγαλύτερον δυνατὸν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἀλβίντζι ὁ Βοναπάρτης διατάσσει τὸν στρατηγὸν Κιλμαὶν πολιορκοῦντα τὴν Μάντουαν νὰ ἀφήσῃ περὶ τὴν πολιορκουμένην Μάντουαν ἁπλοῦν παραπέτασμα στρατοῦ καὶ μὲ 3000 ἄνδρας νὰ ἔλθῃ εἰς Βερώναν.

Εἰς Β ρώναν εὑρίσκοντο τὰ ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Μασενὰ καὶ Ὠζερὼ γαλλικὰ στρατεύματα. Τὴν ἑσπέραν τῆς 14 Νοεμβρίου 1796 ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Βερώνας ἐτέθη εἰς κίνησιν εἰς τρεῖς φάλαγγας, αἵτινες ἐν πλήρει σιγῇ διέσχισαν τὴν πόλιν, κατευθυνόμεναι πρὸς δυσμάς, διέβησαν διὰ τῶν τριῶν γεφυρῶν τὸν Adige καὶ συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως, ἡ κατεύθυνσις πρὸς δυσμὰς ἔπεισε τοὺς πάντας ὅτι πρόκειται περὶ ὑποχωρήσεως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰς Βερώναν ἐγκλεισθεὶς παρέμεινεν ὁ στρατηγὸς Κιλμαὶν μὲ 1500 ἄνδρας. Ὁ γαλλικὸς στρατός, ὁ ἐξελθὼν τῆς Βερώνας, μόλις διέβη τὸν Adige ἐστράφη ἀριστερὰ καὶ ἤρχισε παρακολουθῶν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πρὸ τῆς αὐγῆς τῆς 15 Νοεμβρίου, ὁ ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην γαλλικὸς στρατὸς μὲ στρατηγοὺς τὸν Μασενὰ καὶ Ὠζερὼ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ρόνκο ὅπου ὁ στρατηγὸς Ἀνδρεοσσὺ ἀκριβῶς ἐπεράτωνε τὴν ἐγκατάστασιν γεφύρας, τὴν ὁποίαν διέβη ἀμέσως ὁ γαλλικὸς στρατός, εὑρεθεὶς οὕτω πάλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Adige καὶ εἰς τὰ νῶτα ἀκριβῶς τῆς ἰσχυρᾶς τοποθεσίας Καλντιέρο ἣν κατεῖχον οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Ἀλβίντζι.

Ὁ Βοναπάρτης μὲ 13 χιλιάδας μόνον ἄνδρας δὲν εἶχεν ἐλπίδας νὰ νικήσῃ τὰς 40 χιλιάδας τοῦ Ἀλβίντζι προσβάλλων αὐτὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου εἰς Καλντιέρο ἀπὸ τὴν Βερώναν, διὰ δὲ τῆς κινήσεως αὐτῆς τῆς νυκτὸς τῆς 14—15 Νοεμβρίου 1796 ἤθελε νὰ μεταφέρῃ τὸ πεδίον μάχης ἐπὶ τῶν μεγάλων ὁδῶν τῶν εὑρισκομένων ἐν μέσῳ ἐκτεταμένων ἑλῶν, ὅπου ὁ ἀριθμὸς εἰς οὐδὲν δύναται να χρησιμεύσῃ. ἡ ἀνδρεία δὲ μόνον τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φαλάγγων τμημάτων θὰ ἔκρινε τὴν μάχην.

Ὁ Ὠζερὼ ἔχων τὸ δεξιὸν ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸν ἥτις βαίνει παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ παραποτάμου τοῦ Adige Ἀλπὸν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ χωρία Ἀρκόλη καὶ Μπονιφάτσιο. Ὁ Μασενὰ ἔχων τὸ ἀριστερὸν τῆς γαλλικῆς παρατάξεως ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸν ἥτις βαίνει παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Adige μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Πορτσίλ. Ἡ ὁδὸς ἣν ἀκολουθεῖ ἡ φάλαγξ Ὠζερὼ διέρχεται διὰ λιθίνης γεφύρας τὸν παραπόταμον Ἀλπὸν εἰς τὸ χωρίον Ἀρκόλη.

Ἡ φάλαγξ Μασενὰ ἀνερχομένη τὸν Adige φθάνει μέχρι τοῦ πέρατος τῆς ζώνης τῶν ἑλῶν εἰς τὸ χωρίον Πορτσίλ, ὁπόθεν ἀντίκρυσε τὰ κωδωνοστάσια τῆς πόλεως Βερώνας.

Ἡ φάλαγξ Ὠζερὼ φθάνει χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ μέχρι τῆς γεφύρας τῆς Ἀρκόλης ἐπὶ τοῦ Ἀλπόν. Εἰς Ἀρκόλην εὑρίσκονται καταυλισμένα 2 τάγματα Κροατῶν μετὰ 2 πυροβόλων πρὸς φρούρησιν τῶν νώτων τοῦ εἰς Καλντιέρο πρὸ τῆς Βερώνας Αὐστριακοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλβίντζι. Οἱ Κροᾶται ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι μὲ τὸ δεξιὸν τῶν στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ χωρίου Ἀρκόλη καὶ τὸ ἀριστερὸν πρὸς τὸ σημεῖον συμβολῆς τοῦ Ἀλπὸν καὶ τοῦ Adige, διὰ τῶν πυρῶν των δὲ ἐπλευροκόπησαν τὴν φάλαγγα Ὠζερώ. Τὰ γαλλικὰ τμήματα ὑπεχώρησαν μέχρι σημείου τινὸς τῆς ὁδοῦ ὅπου δὲν ἐβάλλοντο. Ὁ Ὠζερώ, ἀγανακτήσας διὰ τὴν ὑποχωρητικὴν αὐτὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς του, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ὑπερασπιζόντων τὴν γέφυραν Κροατῶν ἐπὶ κεφαλῆς δύο ταγμάτων γρεναδιέρων, ἀλλὰ δεχθεὶς ζωηρὰ πυρὰ πλευρικῶς ὑποχωρεῖ πρὸς τὴν μεραρχίαν του.

Ὁ Ἀλβίντζι, μαθὼν τὰ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης τῶν Γάλλων, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ τί συμβαίνει, παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ ὑψώματος τοῦ Καλντιέρο καὶ ἀπὸ κωδωνοστάσιά τινα τὴν γενικὴν κίνησιν τῶν Γάλλων. Αἱ ἀναγνωρίσεις Οὐσσάρων ἐπὶ ὅλων τῶν ὁδῶν προσέκρουσαν εἰς γαλλικὰ τμήματα, καταδιωχθεῖσαι παρὰ τοῦ γαλλικοῦ ἱππικοῦ. Δὲν τῷ ἔμενε πλέον καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ Γάλλοι διαβάντες τὸν Adige εὑρίσκοντο εἰς τὰ νῶτά του. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ὁλόκληρος ὁ στρατὸς εὑρίσκεται ἐν μέσῳ ἑλῶν. Ἐνόμιζε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μικρῶν δυνάμεων ἐχουσῶν ἀποστολὴν νὰ παρενοχλήσουν τὰ νῶτά του καὶ καλύψωσιν ἐπίθεσιν ἐκ Βερώνης. Ἐν τούτοις ὅμως ἐπειδὴ πλήρης ἡσυχία ἐπεκράτει πρὸς τὴν Βερώναν, ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον να ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰ ἕλη τὰ ὀλίγα αὐτὰ στρατεύματα. Πρὸς τοῦτο κατηύθυνε μίαν μεραρχίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μιτρόφσκυ πρὸς Ἀρκόλην καὶ μίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Προβέρα πρὸς Πορτσίλ.

Περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ἡ μεραρχία Προβέρα ἐπιτίθεται ζωηρῶς κατὰ τῆς μεραρχίας Μασενὰ ἀντεπιτεθείσης καὶ προξενησάσης σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρόν. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ πρὸ τῆς Ἀρκόλης, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἀπώλεσε πολλοὺς καὶ ἀφῆσεν αἰχμαλώτους καὶ πυροβόλα. Τὰ ἕλη ἐπληρώθησαν πτωμάτων. Διὰ τοὺς Γάλλους ἐπεβάλλετο πλέον ἡ κατάληψις τῆς Ἀρκόλης, ὁπόθεν θὰ ἠδύναντο να καταλάβωσι τὴν γέφυραν τῆς Βιλανόβας ἐπὶ τοῦ Ἀλπόν, ἥτις ἦτο ἀναγκαστικὸν καὶ μοναδικὸν σημεῖον ὑποχωρήσεως τῶν Αὐστριακῶν.

Ἡ Ἀρκόλη ὅμως ἀνθίσταται εἰς τὰς ἐπανειλημ.

Digitized by Google

μένας ἐπιθέσεις τῶν Γάλλων. Ὁ Βοναπάρτης ἀπηλπισμένος ἀποπειρᾶται νὰ παρασύρῃ διὰ τοῦ παραδείγματός του τοὺς στρατιώτας καὶ λαμβάνων μίαν σημαίαν ὁρμᾷ ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ χωρίου Ἀρκόλης λιθίνης γεφύρας καὶ τὴν τοποθετεῖ ἐπ' αὐτῆς. Τὸ τμῆμα ὅπερ τὸν ἠκολούθει ἔχει φθάσει πλέον μέχρι τοῦ μέσου τῆς γεφύρας, ὁπότε πλευρικὰ πυρὰ καὶ ἐνίσχυσις τοῦ ἐχθροῦ διὰ μιᾶς μεραρχίας ἀναγκάζουσι τοὺς Γάλλους εἰς ὑποχώρησιν. Οἱ γρεναδιέροι μὴ θέλοντες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν στρατηγόν των, τὸν σύρουσιν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων του καὶ ὑποχωροῦσιν ἐν μέσῳ νεκρῶν καὶ θνησκόντων καὶ ἐν μέσῳ καπνῶν. Παρασυρόμενος καὶ συνωθούμενος οὕτω ὁ Βοναπάρτης πίπτει εἰς τὰ ἕλη, τὸ ὕδωρ καλύπτει τὸ ἥμισυ τοῦ σώματός του καὶ οἱ ἐχθροὶ τὸν περικυκλώνουσιν. Οἱ γρεναδιέροι βλέπουσιν ὅτι ὁ στρατηγός των κινδυνεύει καὶ μία φωνὴ ἀκούεται: «Στρατιῶται, ἐμπρὸς διὰ νὰ σώσωμεν τὸν στρατηγόν». Οἱ γενναῖοι γρεναδιέροι ἀντεπιτίθενται, ἀπωθοῦσι τὸν ἐχθρὸν καὶ πέραν ἔτι τῆς γεφύρας. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης σώζεται. Ὁ συνταγματάρχης Λὰν ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ δέχεται τρία τραύματα, ὁ δὲ ὑπασπιστὴς τοῦ Βοναπάρτου Μυιρὸν φονεύεται ὑπερασπίζων διὰ τοῦ σώματός του τὸν στρατηγόν του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατηγὸς Γκυὲ διετάχθη ἐπὶ κεφαλῆς ἀποσπάσματος νὰ διαβῇ τὸν Adige διὰ πορθμείου παρὰ τὸ Ἀλμπαρέδο καὶ νὰ προσβάλῃ ἐκ τῶν νώτων τοὺς ἀμυνομένους εἰς Ἀρκόλην. Ὁ Ἀλβίνζυ ἀντιληφθεὶς τὸν κίνδυνον ἐγκαίρως διατάσσει τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Καλντιέρο, καὶ μεταφέρει τοὺς ὄχους, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὰς ἐφεδρείας του δυτικῶς τοῦ παραποτάμου Ἀλπόν. Τὸ ἀπόσπασμα Γκυὲ περὶ τὴν 16ην ὥραν καταλαμβάνει ἄνευ ἀντιστάσεως τὸ χωρίον Ἀρκόλη. Εἶναι ὅμως πλέον ἀργά· ὁ ἐχθρὸς διέφυγε. Ἐν τούτοις αἱ συνέπειαι τῶν ἀγώνων τῆς 15 Νοεμβρίου ἦσαν σημανταντικαί. Ἡ Βερόνα δὲν ἠπειλεῖτο πλέον ἀπὸ τοὺς Αὐστριακούς. Δύο αὐστριακαὶ μεραρχίαι συνετρίβησαν καὶ πολυάριθμοι αἰχμάλωτοι καὶ ἄπειρα λάφυρα διέσχισαν τὸ στρατόπεδον τῶν Γάλλων, οἵτινες οὕτως ἀνέκτησαν τὸ ἠθικόν των καὶ τὴν πεποίθησίν των ἐπὶ τὴν νίκην.

Τὴν νύκτα ὁ Βοναπάρτης διέταξε τὴν σύμπτυξιν τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Ρόνκο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Adige, ἕτοιμος νὰ σπεύσῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ εἰς Ρίβολι γαλλικοῦ τμήματος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βωμποὰ ἀντιμετωπίζοντος τὴν στρατιὰν Δαβίδοβιτς, ἥτις ἐὰν ἀπώθει τὸν στρατηγὸν Βωμποὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς πολιορκουμένης Μάντουας. Τὴν νύκτα αἱ πληροφορίαι ἐκ μέρους τοῦ ἀποσπάσματος Βωμποὰ ἦσαν καθησυχαστικαί. Ὁ Δαβίδοβιτς ἐξηκολούθει ἀδρανῶν.

Τὴν 16ην Νοεμβρίου τὴν 4ην πρωϊνὴν αἱ μεραρχίαι Μασενὰ καὶ Ὠζερῶ ἀναλαμβάνουσι τὴν ἐπίθεσιν μὲ τοὺς αὐτοὺς ὡς τὴν προτεραίαν ἀντικειμενικοὺς σκοπούς. Τὰ ἐπιτιθέμενα τμήματα τῶν Γάλλων θερίζονται κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὰ συγκλίνοντα πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ, πρωτοῦ κατορθώσωσι νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν πρὸς ἔφοδον ἀπόστασιν. Τὴν ἑσπέραν ὁ Βοναπάρτης διατάσσει τὴν ἐκ νέου συγκέντρωσιν τῶν στρατευμάτων του περὶ τὸ Ρόνκο ὡς τὴν προτεραίαν καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς τὴν προηγουμένην λόγους.

Τὴν πρωΐαν τῆς 17ης Νοεμβρίου οἱ ἐμπόλεμοι συμπλέκονται ἐκ νέου. Ὁ ἀγὼν διεξάγεται πεισματώδης καὶ μένει ἐπὶ πολὺ ἀναποφάσιστος. Ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης διατάσσει τὸ 32ον σύνταγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γκαρντὰν νὰ ἐνεδρεύσῃ εἰς ἓν μικρὸν δάσος κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ καὶ πλησίον τῆς γεφύρας τῆς Ἀρκόλης. Εἰς κατάλληλον στιγμὴν τὸ 32ον σύνταγμα ἄρχεται πυρῶν ταχέων κατὰ τοῦ πλευροῦ ἐχθρικῆς φάλαγγος προελαυνούσης εἰς πυκνὴν τάξιν καὶ ἀμέσως ἐπιτίθεται διὰ τῆς λόγχης. Ἡ ἐχθρικὴ φάλαγξ αὕτη ἀποτελουμένη ἐκ 3000 Κροατῶν ῥίπτεται εἰς τὰ ἕλη. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῆς διεσώθη. Καὶ εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα ὁ ἀγὼν διεξήγετο ὡσαύτως σφοδρός. Τὸ ἀριστερὸν εἶχεν ὁ Μασενά, τὸ κέντρον ὁ στρατηγὸς Ρομπέρ, τὸ δεξιὸν ὁ Ὠζερῶ.

Ὁ Βοναπάρτης ὑπολογίσας τὰς κατὰ τὸν τριήμερον ἀγῶνα ἀπωλείας τῆς στρατιᾶς Ἀλβίνζι καὶ βλέπων ὅτι ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπώλεσε κατὰ τὰς τρεῖς αὐτὰς ἡμέρας πλέον τῶν 25 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀλβίνζι δὲν ὑπερτεροῦν ἢ κατὰ τὸ 1/3 τῶν Γάλλων, ἀποφασίζει νὰ ἀγωνισθῇ πλέον ἐπ' ἀνοικτοῦ πεδίου διὰ νὰ ἀπωθήσῃ τὸν ἐχθρὸν δυτικῶς τῆς Βιλανόβα. Πρὸς τοῦτο διατάσσει τὸν στρατόν του, ὅστις μέχρι τῆς 14ης ὥρας τῆς 17 Νοεμβρίου ἐμάχετο ἡρωϊκῶς εἰς τὰ ἕλη, νὰ διαβῇ τὸν Adige διὰ τῶν γεφυρῶν, αἵτινες ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον τοῦ σημείου συμβολῆς τούτου καὶ τοῦ Ἀλπόν. Ταυτοχρόνως διετάχθη, ἵνα τὸ γαλλικὸν ἀπόσπασμα ὅπερ εὑρίσκετο εἰς Λενιάγγο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Λορσὲ ἀποτελούμενον ἐξ 700 περίπου πεζῶν 200 ἱππέων καὶ 4 πυροβόλων βαδίσῃ κατὰ τῶν νώτων τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τὴν 14ην ὥραν τῆς 17 Νοεμβρίου ἐστήριζε τὴν παράταξίν του εἰς μὲν τὸ δεξιὸν ἐπὶ τοῦ παραποτάμου Ἀλπόν, εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν εἰς τὰ ἕλη. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἡ γαλλικὴ παράταξις εἶχε τὸ ἀριστερὸν της εἰς τὸ χωρίον Ἀρκόλη καὶ τὸ δεξιὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Λενιάγγο.

Περὶ τὴν 15ην ὥραν, ἐνῷ τὸ ἀπόσπασμα Λορσὲ ἤρχισε τὸν ἐκ τῶν νώτων κανονιοβολισμὸν τοῦ ἐχθροῦ, εἶχον δὲ ἐμπλακῆ αἱ ἀντιμέτωποι παρατάξεις, εἷς οὐλαμὸς γαλλικοῦ ἱππικοῦ κρυφίως διὰ καλαμώνων προχωρήσας καὶ πλησιάσας πολύ, ἐπελαύνει κατὰ τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ παράταξις τοῦ ἐχθροῦ διασπᾶται καὶ ἐξαναγκάζεται οὗτος εἰς γενικὴν ὑποχώρησιν, ὑφιστάμενος ἀπωλείας μεγάλας. Οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Ἀλβίνζι ὑπεχώρησαν ἀμέσως μέχρι Μπασάνο ὅπου θὰ ἐγένετο ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν δυνάμεών των. Ὁ Βοναπάρτης δὲν ἔκρινεν ἐπαρκεῖς τὰς δυνάμεις του διὰ νὰ καταδιώξῃ ἐπωφελῶς ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον ἔτι καὶ μὴ καταστραφέντα τελείως.

Ἡ νίκη τῆς Ἀρκόλης ἀπήλλαξε προσωρινῶς τὸν Βοναπάρτην ἀπὸ τὸν Ἀλβίνζι καὶ τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιτεθῇ καὶ συντρίψῃ τὸν Δαβίδοβιτς ἐπιχειροῦντα ἐπιτυχῶς τὴν 17ην Νοεμβρίου κατὰ τοῦ Βωμποὰ μὲ σκοπὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Μαντούης καὶ ἑνωθῇ μὲ τὸν Βύρμσερ. Ὁ Ἀλβίνζι κατὰ τὸν τριήμερον ἀγῶνα εἰς Ἀρκόλην ἀπώλεσε 18000 ἄνδρας ἐξ ὧν 6 χιλιάδες ᾐχμαλωτίσθησαν. Οἱ Γάλλοι μεταξὺ τῶν λαφύρων ἔλαβον 18 πυροβόλα καὶ 4 σημαίας, ἔσχον δὲ 900 τραυματίας καὶ 200 περίπου νεκρούς. Δ. ΒΑΚΑΣ

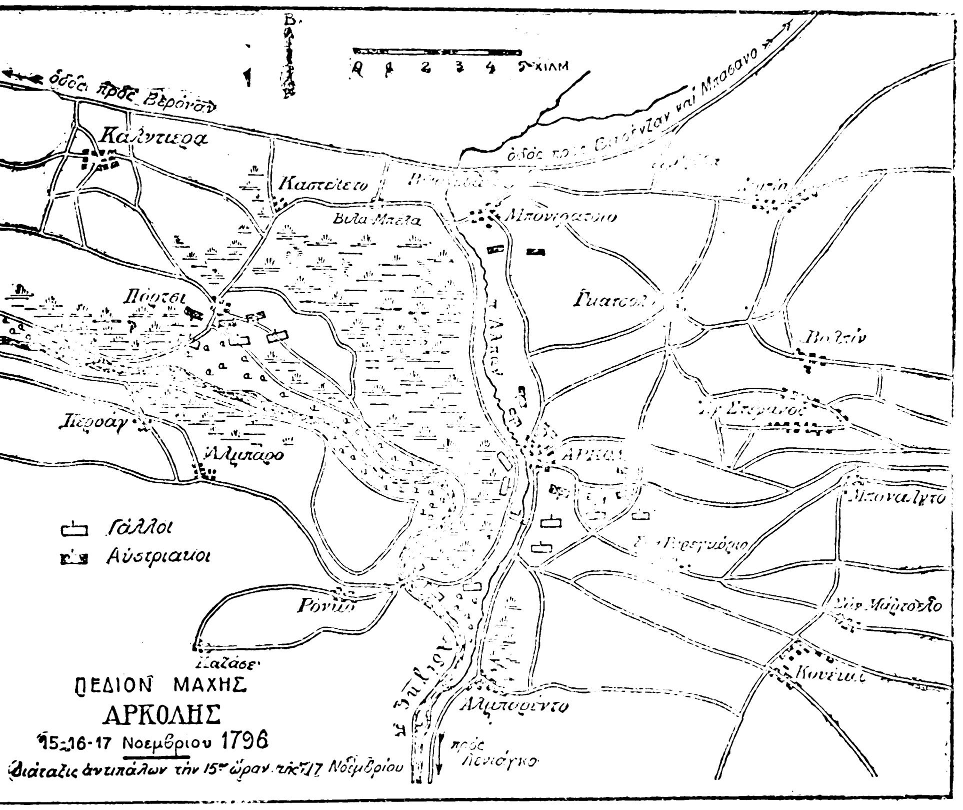

—Ἀρκόλης, τυμπανιστὴς τῆς —· βλ. λ. Ἀντρὲ Στέφανος.

ἀρκολιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ δένδρου *ἀγριελαία* (Olea sylvestris). Δ. Ν. Π.

ἀρκολιζάρι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ἐρυθρόδανος ὁ βραχύπους* (Rubia brachipus). Δ. Ν. Π.

ἀρκολουβιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ἀνάγυρις ἡ δύσοσμος* (Anagyris foetida). Δ. Ν. Π.

ἀρκομουσετιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ δένδρου *ῥοδῆ ἡ κυνορροδῆ* (Rosa sempervirens). Δ. Ν. Π.

Ἀρκόνα *[Γεωγρ.]*. Τὸ βορειότερον σημεῖον τῆς νήσου Ρούγκεν, ὅπου ἄλλοτε ἦτο τὸ κυριώτερον προσκύνημα τῶν Σλάβων εἰδωλολατρῶν τῆς Βαλτικῆς, μὲ τὸν περίφημον ναὸν τοῦ *Σβατοβὶτ* ἢ *Σβαντοβίτ*. Ὁ ναὸς οὗτος, ἔχων ἄπειρα πλούτη, κατεστράφη ὑπὸ τῶν Δανῶν τῷ 1168, οἵτινες διήρπασαν τοὺς θησαυρούς του. Εἰς τὸν τόπον του ἱδρύθη φάρος τῷ 1827.

Ἀρκόννησος *[Ἀρχ. Γεωγ.]*. Νῆσος 4 μιλλ. μακρὰ ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΔ καὶ ὑπὲρ τὸ *μίλλιον* εὐρεῖα, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (560,30) καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀν Ι, 23,3) καὶ τοῦ Πλινίου (V, 133) ὡς κειμένη παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Καρίας (Δωρίδος) καὶ πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἁλικαρνασσοῦ. Ὑπὸ τοιούτους ὁρισμοὺς δὲν δύναται νὰ ᾖ ἄλλη ἢ ἡ σύγχρονος Ὀρὰκ Ἀντασσὶ ἢ σημειουμένη ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Καρὰ Ἀντὰ* ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 1604: Gulf of Cos, Doris and Symi, εἰς πλάτ. 36°58 Β καὶ μῆκ. 27°30 Ἀν. Σ. Ε. Λ.

ἀρκοπογιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ἐρυθρόδανος ὁ βραχύπους* (Rubia brachipus). Δ. Ν. Π.

ἀρκοπεσουρνελιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *προύμνη ἡ ἐμβολιαζομένη* (Prunus insititia). Δ. Ν. Π.

ἀρκόπρασο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *κρόμμυον τὸ στρογγύλον* (Allium rotundum). Δ. Ν. Π.

ἄρκος (ὁ, ἡ)· μεταγενέστ. τύπος τοῦ *ἄρκτος*, ὅθεν τὸ *ἀρκούδι*.

Ἄρκος ντὲ λὰ Φροντέρα (Areos de la Frontera). Πόλις τῆς νοτίου Ἱσπανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κάδις (ἀρχ. Γαδεῖρον), ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Γουαδαλέτε. Πιθανῶς ἡ ἀρχαία Ἀρκόβριγα (βλ. λ.). Κάτοικοι 16.000. Ἡ πόλις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ βράχου, ὕψους 166 μέτρων, βρεχομένου ἐκ τριῶν πλευρῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ δεσπόζοντος ἐπὶ τῆς εὐφόρου πεδιάδος Γουαδαλέτε. Ἀξιοθέατα ἔχει τὴν ἐρειπωμένην ἀκρόπολιν, τὸ θέατρον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῶν δουκῶν τοῦ Ἄρκος. Ἐγγὺς τῆς πόλεως εὑρέθησαν ῥωμαϊκὰ λείψανα.

Ἄρκος (Arcos), *δὸν Ροδρῖγος Πόντιος ντὲ Λεόν, δοὺξ ντ'*—. Ἱσπανός, γενόμενος ἀντιβασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως τῷ 1646. Κατεπίεζε τὸν λαὸν διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν βαρέων φορολογιῶν τὰς ὁποίας εἶχον ἐπιβάλει οἱ Ἱσπανοί, ἔχοντες ἀνάγκην χρημάτων διὰ τοὺς πολέμους των κατὰ τὰς Ἰταλίας καὶ Πορτογαλλίας. Ὁ λαὸς ἐξηγέρθη τῷ 1647 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἁλιέως Μαζανιέλλο. Ὁ ντ' Ἄρκος ὑπεχρεώθη νὰ παράσχῃ ἀμνηστείαν καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς καταπιέσεις του, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν ὑπετάγη εἰμὴ κατόπιν αἱματηροῦ ἀγῶνος πρὸς τὸν διαδεχθέντα τὸν ντ' Ἄρκος, δὸν Ζουὰν τὸν Αὐστριακόν. Ω.

ἀρκοσηψαμμίτης (Arkose Sandstein) *[Πετρογραφ.]* Ψαμμίτης, πλούσιος εἰς ἀλκάλια ὀφειλόμενα εἰς προσμίξεις ἀστρίων καὶ μοσχοβίτου. (βλ. καὶ ἀρκόσης καὶ ψαμμίτης). Γ. Κ. Γ.

ἀρκοσιφωνάρι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *βρόμη ἡ ἄγονος* Avena sterilis), *βρόμη ἡ γενειοφόρος* (Avena barbata) καὶ *βρόμη ἡ ὑψηλὴ* (Avena elatior). Δ. Ν. Π.

ἀρκοσκουρουπαθιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τῶν φυτῶν: *προσωπὶς ἡ στεφανιακὴ* (Prosopis stephaniana) καὶ *ἀκακία ἡ ὑπόλευκος* (Acacia albina). Δ. Ν. Π.

ἀρκοσόλιον *[Χριστ. Ἀρχ.]* Ἐτυμολογουμένη ἡ λέξις ἐκ τοῦ arcus (ἁψὶς) καὶ *σόλιον* (θρόνος βασιλικός, ἔπειτα δὲ μεγαλοπρεπὴς νεκρικὴ κλίνη, τέλος δὲ σαρκοφάγος ἐκ μαρμάρου ἢ πλίνθου) σημαίνει μνημεῖον ἐπιστεφόμενον ὑπὸ ἁψῖδος. Τοιαῦτα μνημεῖα εὑρίσκομεν συνήθως εἰς τὰς κατακόμβας, ὅπου κατ' ἀρχὰς μὲν κατεβάζοντο ἴδιαι καὶ κεχωρισμένως κατεσκευασμέναι σαρκοφάγοι, τοποθετούμεναι εἰς τοὺς καταλλήλους

διευρυνομένους διαδρόμους τῶν κατακομβῶν· ἔπειτα ὅμως διηνοίγοντο εἰς αὐτὸ τὸ ἔδαφος τούτων, τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ τάφου γινομένης καθέτως καὶ πρὸ τὰ κάτω, ὥστε νὰ σχηματίζεται ἐν αὐτῷ τῷ βράχῳ ἡ ἐσωτερικὴ κοιλότης τῆς σαρκοφάγου κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις, τὰς ὁποίας θὰ προσελάμβανεν αὕτη, ἐὰν κατεσκευάζετο κεχωρισμένως.

Τὰ τοιούτου εἴδους σόλια διηνοίγοντο ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ τάφοι ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν διαδρόμων ἢ ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν στοῶν, αἵτινες εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα cubicula. Τὰ τοιχώματα ὅμως καὶ αἱ πλευραὶ αὗται ἔχουσι διεύθυνσιν κάθετον, διὰ νὰ διανοιχθῇ δ' ἐπ' αὐτῶν τάφος τις εἰς σχῆμα σαρκοφάγου, κατ' ἀνάγκην θὰ ἐχρειάζετο προηγουμένως νὰ κατασκευασθῇ κοίλωμά τι, τὸ ὁποῖον θὰ παρεῖχε τὴν ἀναγκαίαν θέσιν, εἰς μὲν τὸν ἐργάτην ὅπως τεθῇ ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς κατὰ βάθος ἐκσκαφῆς, εἰς δὲ τὸν διενεργοῦντα τὴν ταφὴν ὅπως εἰσαγάγῃ μετ' εὐχερείας τὸ πτῶμα εἰς τὸ βάθος τῆς σαρκοφάγου καὶ ὅπως τοποθετήσῃ ἀκολούθως ἐπὶ τοῦ στομίου αὐτῆς τὴν μαρμαρίνην πλάκα, ἥτις θὰ ἔκλειε τοῦτο. Εἰς τὸ κοίλωμα τοῦτο προσεδόθη ἡ μορφὴ καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀψῖδος, διὰ νὰ προέλθῃ τὸ ἀρκοσόλιον, ὀνομασία καθαρῶς χριστιανική, ἀφοῦ πρόκειται περὶ εἴδους τάφου ἐν ταῖς κατακόμβαις κυρίως διαμορφωθέντος.

Αἱ ἀψῖδες τῶν ἀρκοσολίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκοσμοῦντο καὶ δι' εἰκόνων, αἵτινες εἰς περιπτώσεις τινὰς ἐξετείνοντο καὶ ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τῆς σαρκοφάγου. Οὕτως ἡ μορφὴ καὶ τὸ σχῆμα ἐν γένει τῶν ἀρκοσολίων παρουσιάζει πλήρη σχεδὸν ὁμοιότητα πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν θυσιαστήρια τῶν παρεκκλησίων, παρ' οἷς ἡ ἁγία Τράπεζα δὲν ὑψοῦται κεχωρισμένη ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀψιδωτῆς κόγχης τοῦ βήματος, ἀλλ' εἶναι ἐντετειχισμένη ἐντὸς τῆς κόγχης ταύτης. Ἀναμφιβόλως δὲ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χριστιανικοῦ θυσιαστηρίου συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον ἡ μορφὴ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἀρκοσολίου. Διότι, ἐὰν τὰ ἀρκοσόλια τὰ ὑπὸ πλουσίων Χριστιανῶν πρὸς ἰδίαν ταφὴν δαπάναις αὐτῶν κατασκευαζόμενα διηνοίγοντο κατὰ μῆκος τῶν διαδρόμων τῶν κατακομβῶν, τὰ πρὸς ταφὴν τῶν μαρτύρων χρησιμοποιούμενα ἀρκοσόλια διηνοίγοντο δαπάναις τῆς κοινότητος εἰς τὰς ὑπογείους στοὰς ἢ τοὺς μικροὺς ναοὺς τῆς κατακόμβης, ὅπου συνήγοντο οἱ πιστοὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ μαρτυρίου, ἄλλως ἐπέτειον τῶν γενεθλίων τοῦ μάρτυρος καλουμένην, διὰ νὰ ἑορτάσωσιν αὐτήν, τοῦ ἀρκοσολίου τοῦ μάρτυρος χρησιμεύοντος ὡς τραπέζης ἁγίας ἢ θυσιαστηρίου πρὸς τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὥστε τὰ ἀρκοσόλια ἐνωρίτατα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς θυσιαστήρια, καὶ φυσικὸν λοιπὸν ἦτο κατὰ τὴν μετέπειτα ἀνέγερσιν ναῶν ἐν χρόνοις εἰρηνικοῖς νὰ μὴ λησμονηθῇ ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ τὸ σχῆμα τῶν ἀρκοσολίων. Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ ἀρκοσόλια μεγάλως ὁμοιάζοντα καὶ πρὸς τὰ μὴ ἐντετειχισμένα θυσιαστήρια. Διότι εἰς ταῦτα ἡ σαρκοφάγος ὑψοῦται μόνη καὶ ὁλόκληρος ἐν τῇ κρύπτῃ κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ τόξα τῆς ἀψῖδος νὰ ἐφάπτωνται οὐχὶ τῆς πλακός, ἀλλὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν τῆς σαρκοφάγου.

Ἐπὶ τοῦ τοιχώματος τῆς ἀψῖδος τοῦ ἀρκοσολίου εὑρίσκομεν πολλαχοῦ τάφους ὁριζοντίως διηνοιγμένους. Ὁ πόθος τῶν Χριστιανῶν νὰ ταφῶσι πλησίον τῶν μαρτύρων καὶ νὰ διατελῇ τὸ σῶμα αὐτῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ἀναπαυομένου μάρτυρος, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διανοίγωνται οἱ loculi (τάφοι ὁριζόντιοι) οὗτοι, εἰς χρόνους, ὡς φαίνεται, οὐχὶ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος παλαιοτέρους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Martigny*, Diction. des antiq. Chrét. σ. 51. *Cabrol*, Diction. d'arch. et de liturg. eccl.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀρκοσχοιροτούδι (τὸ) /*Βοτ.*/ Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *λευκανθὲς τὸ ἄγριον* (Bellis sylvestris). Δ. Ν. Π.

ἀρκοτρανταφυλλιὰ (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *ροδῆ ἡ κυνορροδῆ* (Rosa sempervirens). Δ. Ν. Π.

ἀρκοτσινάρα (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *κινάρα ἡ κάκτος* (Cynara carduncnlus). Δ. Ν. Π.

ἀρκούδα (ἡ)· μεγεθυντ. τύπος τοῦ *ἀρκοῦδι* ἄρκτος· || μεταφρ. γυνὴ ἀτάσθαλος, ἀτημέλητος, ἄκοσμος.

— /*Λαογρ.*/ Ἐν τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καλεῖται *ἀρκούδα* ἢ *ἄρκτος*. Ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ Πόντου ἡ ἄρκτος λέγεται *ἄρκος* (π. χ. «ἄρκον στὰ ξύλα ἔστειλαν κι' ἐγρίζεψεν—δηλ. ἔξε ρίζωσε—τὸ δάσος») Τὸ νεογνὸν τῆ ἀρκούδας λέγεται *ἀρκουδόπουλο*, *ἀρκουδάκι* καὶ ἐν Τραπεζοῦντι *ἀρκουδόπον* καὶ *ἀρκοπούλι*· ἡ τελευταία λέξις λέγεται θωπευτικῶς πρὸς παιδὶ ἢ ὑβριστικῶς. Ὁ τόπος ἐν τῷ ὁποίῳ διαιτᾶται ἡ ἄρκτος λέγεται *ἀρκουδιὰ* καὶ ἡ φωλεά της *ἀρκουδότρυπα*. Μεταφορικῶς οὕτως ἐν Κρήτῃ λέγεται ἡ μικρὰ καὶ εὐτελὴς οἰκία. Ἡ ἀρκούδα λέγεται καὶ *ἀρκούδι*, μνεία δὲ τῆς λέξεως ταύτης γίνεται παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ *Ὀππιανοῦ* (Ἁλιευτικὰ 312,20). Ἀρκούδι ἐν Κεφαλληνίᾳ λέγεται καὶ μικρὸν ἔντομον τῆς γῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως («ἐβγῆκε τὸ ἀρκούδι»=ἦλθε τὸ ἔαρ). *Ἀρκούδα* λέγεται ἐπίσης ἡ ρωμαλέα, μεγαλόσωμος, πλὴν δυσειδὴς γυνή: «αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀρκούδα». Ἐπίσης ἡ σωματικῶς κακῶς διαπεπλασμένη, ἡ ἔχουσα σῶμα ὄχι ἁρμονικόν. Τὸ ὄνομα εἶναι σύνηθες εἰς τοὺς ποιμένας καὶ ὡς ὀνομασία κυνός, ἡ δὲ φράσις μαλώνουν σὰν τὶς ἀρκοῦδες λέγεται ἐπὶ τῶν ὄχι ἁρμονικῶς διαβιούντων συζύγων. *Ἀρκούδα* ἐν Σάμῳ λέγεται καὶ ὁ ἄβραστος καφές, ὅστις ἀναμειγνυόμενος μετὰ σακχάρεως προσφέρεται εἰς τοὺς μεθυσμένους ἵνα φαγόντες ἀπαλλαγῶσι δῆθεν τῆς ἐκ τῆς μέθης ζάλης (*Ε. Σταματιάδου*, Σαμιακά, τ. 5, σ. 29). Ἐν Λέσβῳ *ἀρκούδα* λέγεται ὁ μετημφιεσμένος ὡς ἀναφέρεται ἔν τινι παραμυθίῳ: «τώρα ἰμεῖς ξέρουμι πῶς τὶς ἀποκριγὲς γινόντι ἀρκοῦδις» (*P. Kretschner*, Der heutige Lesbische Dialekt verglichen mit den übrigen Nordgriechischen Mundarten Wien, 1905. σ. 488). Χ. Γ. Σ.—Ν. Γ. Ξ.

Ἀρκούδαινα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 460. Κεῖται ἐπὶ ὑψηλοῦ συδένδρου λόφου κατόπτου ἐκ τῶν πέριξ. Ἐνταῦθα ὁ ἁρμοστὴς τῆς Κρήτης *Μανώλης Τομπάζης* συνεκρότησε τῷ 1823 (Ἰούλιον) γενικὴν συνέλευσιν τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Κρήτης. Τῷ δὲ 1828 (Αὔγουστον) ὁ περιβόητος Τοῦρκος *Ἀλμπάνης* ἔσφαξεν 90 ἀόπλους Χριστιανοὺς μετὰ τοῦ ἱερέως ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου, καθ' ἣν ὥραν προσηύχοντο. Τὸ χωρίον δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Ρεθύμνης καὶ τὸ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει πρωτοδικεῖον, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ἐπισκοπῆς τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφ. Ρουστίκων. Ἔχει δημοτ. σχολεῖον. Ε. Γ.

Ἀρκουδάρης, ***Μιχαήλ***. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ δήμου Λιμναίου τῆς Κυνουρίας. Ὑπηρέτησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὡς μπουλουξῆς λαβὼν μέρος εἰς τὰς πολιορκίας Μονεμβασίας, Μεσσηνιακῶν φρουρίων, Τριπόλεως καὶ Ναυπλίας, προσέτι δέ, κατὰ πιστοποίησιν τοῦ Π. Γιατράκου ὑφ' ὃν ὑπηρέτει, καὶ εἰς τὰς μάχας Βαλτετσίου, Δεοβενακίων, Ἄργους, Τρικόρφων, Ναυαρίνου καθὼς καὶ εἰς τὰς κατὰ τοῦ Ἰμπραὴμ γενομένας εἰς Βέργαν καὶ Ἀλμυρὸν (ἀριθ μητρώου ὑπαξιωματικῶν 2245, ἐγγράφου ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14864). Λ. Δ. Κ.

Ἀρκουδᾶς /*Γεωγρ.*/. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Βρυσσῶν τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλλου τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. 117. Δ. Ε. Μ.

Ἀρκούδης, ***Ἀλέξανδρος***. Ἐγεννήθη ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐκ γονέων, οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἐκ Κερκύρας. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Ρώμην κατετάχθη εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν Δομινικανῶν, ἀπέθανε δὲ τὸ 1720. Περὶ τοῦ ὀνόματός του ὁ ἴδιος λέγει εἰς ἕνα σύγγραμμα ὅτι παράγεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν *ἄρκτος (ἀρκούδα)*, τὸ ζῶον δὲ τοῦτο ἔφερεν ἀναγεγραμμένον ὡς οἰκόσημον ἡ γενεά του. Ὁ Ἀρκούδης κατέλιπε πολλὰ ἔμμετρα καὶ πεζὰ συγγράμματα γραμμένα εἰς τὴν Ἰταλικήν, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ μόνον ἐδημοσιεύθησαν. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρκουδήσιος, *—α*, *—ο*· ὁ τῆς ἀρκούδας, ἀπὸ ἀρκούδα, «ἀρκουδήσιο κεφάλι»· || ὁ ὅμοιος μὲ ἀρκούδα· «ἀρκουδήσιο μοῦτρο»

ἀρκούδι (τό)· ὑποκορ. τοῦ *ἄρκος*· μικρὰ ἄρκτος, καὶ καθόλου πᾶσα ἄρκτος: ᾆσμ. «φέρνει τὰ λάφια λακινιά, τ' ἀρκούδια μερωμένα».

Ἀρκούδι [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος ἐν τῷ Ἰονίῳ (πλάτ. 38°33', μῆκ. 20°43' Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephallonia islands) καταμεσῆς Ἰθάκης καὶ Μεγανησίου, ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ λιμένος Βαθὺ τῆς Ἰθάκης 11 περίπου μίλλια. Ἐπιμήκης 2 μίλλ. ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ εὐρεῖα 1 μίλλ. ὡς ἔγγιστα, ἐμφανίζεται ὑψηλὴ πρὸς δυσμὰς (411 ποδ.= 135 μέτρα περίπου), τοῦ ἀνατολικοῦ της μέρους σβεννυμένου εἰς χθαμαλὸν πρανές, καλλιεργήσιμον· ἡ περίμετρός της εἶναι 4 $^{1}/_{2}$ μίλλ., τὸ δὲ ἐμβαδόν της 4,6 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Οἰκοῦσιν αὐτὴν εὐάριθμοι ποιμένες καὶ γεωργοὶ ὑδρευόμενοι ἔκ τινος μικρᾶς πηγῆς καὶ ἐξ ὑδροδεξαμενῶν.

Αἱ ἀκταί της, βραχώδεις, φαίνονται οὖσαι καθαραί· ἐν τούτοις σημειοῦται, εἰς 2 δέκατα μιλλίου ἀπὸ τῆς ΝΑ ἄκρας της, ὕφαλος, ἕνεκα τῆς ἀκολούθου αἰτίας: τῷ 1869, τὸ βρεττανικὸν πολεμικὸν «Βελλεροφόντης» προσετρίβη, ἐνῷ παρέκαμπτε τὴν νοτίαν τῆς νησῖδος ἄκραν, ἐπὶ ὑφάλου, ἡ ὁποία παρ' ὅλας τὰς ἔκτοτε γενομένας ἀναζητήσεις δὲν ἀνευρέθη. Ἐν τούτοις εἶναι ἀναμφισβήτητος τῆς ὑφάλου ταύτης ἡ ὕπαρξις, ἀφοῦ ἄλλως τε τὸ αὐτὸ εἶχε συμβῆ καὶ μὲ ἄλλην ὕφαλον, κατά τι βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀρκούδι, ἐγγὺς τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκάτας (Σκπφοῦς Ἄλμα, κάβο Δουκάτο) τῆς Λευκάδος, τὴν ὁποίαν ἐνῷ εἶχεν ἀνακοινώσει ἡ ἀνακαλύψασα αὐτὴν ἀτμοτελωνὶς «Κεφαλληνία» (1882) εἰς μάτην ἀνεζήτουν ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον τὰ ἀγγλικὰ πολεμικὰ «Σάπερμπ» καὶ «Ἔκλα», διὰ νὰ τὴν ἀνεύρῃ κατὰ τύχην τῷ 1883 τὸ πολεμικὸν «Τέμεραιρ».

Ἡ, μόνον εἰς τοὺς ναυτικοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ νήσων γνωστή, μικρὰ αὕτη νῆσος ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1900 γνωστὴ καὶ εἰς εὐρὺν κύκλον ἀρχαιολογούντων χάριν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Doerpfeld ἣν οὗτος συνώψισεν εἰς ἄρθρον του «Das Homerische Ithaka» δημοσιευθὲν εἰς τὰ Melanges *Perrot*. Διότι τοποθετῶν οὗτος τὴν ὁμηρικὴν Ἰθάκην εἰς τὴν σύγχρονον Λευκάδα δι' οὓς λόγους ἀλλαχοῦ ἐθίξαμεν (βλ. Ἀργοστολίου κολπος) καὶ χρειαζόμενος μίαν νῆσον *Ἀστερίδα*, εὗρε προσαρμόζουσαν γεωγραφικῶς εἰς τὴν θεωρίαν του τὴν νῆσον *Ἀρκούδι* (βλ. καὶ *V. Berard* Les Phéniciens et l'Odyssée ἐκδ. 1903 τόμ. Β' σ. 409 - 411) παρὰ τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι

. . . . λιμένες δ' ἔνι ναύλοχοι αὐτῇ ἀμφίδυμοι . . . .

ὡς ρητῶς τονίζει ἡ Ὀδύσσεια διὰ τὴν Ἀστερίδα. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρκούδι** /*Ναυτ. Γεωγρ.*/. Βραχονησὶς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Καλλονῆς τῆς Λέσβου (πλάτ. 39°08', μῆκ. 26°13' ἀν., χάρτης ἀγγλ. 1665*, Mityleni island: Port Kalloni*) εἰς 1/4 μιλ. δυτικῶς τῆς ἄκρας Κακόβουνο σχηματιζούσης τὸ ΝΔ ἄκρον τοῦ ὅρμου Λίμνη. Τὰ βάθη μεταξὺ βραχονησῖδος καὶ ἀκτῆς τῆς μεγαλονήσου 3 — 4 ὀργυιῶν, πλόϊμα εἰς μικρὰ πλοῖα. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρκουδιοῦ** *ὅρμος* [*Γεωγρ.*]. Ὅρμος τῆς νήσου Κύθνου (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β'. σ. 399 β').

Ἀρκούδια (τά). Τοπωνύμιον ἐν Παλουκόβῃ τῆς Ναυπακτίας. Δ. Ν. Λ.

Ἀρκουδιά. Τοπωνυμία ἐν Ἄνδρῳ ἄνωθεν τῆς Βουρκωτῆς καὶ πλησίον τοῦ Ζένιου, ἔνθα στρώματα μαγγανίου ἐπὶ ἱκανῆς ἐκτάσεως καὶ μεγάλης περιεκτικότητος. Οὐ μακρὰν τῆς θέσεως ταύτης καὶ εἰς ἀπόστασιν κάτωθεν τοῦ γαιοδετικοῦ σημείου περίπου 200 μέτρων παρουσιάζονται ἴχνη κρατῆρος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀναπέμπεται καπνός, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι λαμβάνουσι χώραν ἐσωτερικαὶ ἐκρήξεις, προκαλοῦσαι καταπτώσεις καὶ κατολισθήσεις τῶν πέριξ γαιῶν· τούτου ἕνεκα οἱ ἰδιοκτῆται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐκεῖ κτημάτων των, λόγῳ τῶν ἐπανειλημμένων καθιζήσεων τοῦ ἐδάφους. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ κρατῆρος τούτου, εἰς τὴν θέσιν *Λάκκα Πάππου*, παρουσιάζεται μέγα ρῆγμα, προδήλως ἀπότοκον τῶν ἡφαιστειογενῶν τούτων φαινομένων καὶ ἐξ οὗ προῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν στρῶμα μαγγανίου εἰς μεγάλην ἔκτασιν τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ συνθέσεως (βλ. *Δ. Π. Πασχάλη*, Ἱστορία τῆς νήσου Ἄνδρου, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 181). Α. Α. Π.

ἀρκουδιάρης (ὁ)· ὁ ἐπιμελούμενος, ὁ ἐκτρέφων ἄρκτον πρὸς ἐπίδειξιν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἐπαιτείαν· πληθ. *ἀρκουδιάρηδες* καὶ *ἀρκουδιαραῖοι*: «ἤρθαν ἀρκουδιαραῖοι, ἐβγᾶτε νὰ ἰδῆτε».

— /*Λαογραφ.*/ Ὁ περιάγων ἀρκούδας καὶ χρηματιζόμενος ἐκ τοῦ χοροῦ τούτων, χορεύων δὲ ἐνίοτε καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν. Οἱ ἀρκουδιάρηδες παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ θεωροῦνται ὅτι εἶναι Βούλγαροι, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἴς τι δημοτικὸν ᾆσμα τῆς Θεσσαλίας:

Δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρός, Βουργάρ' ἀρκουδιαραῖοι.

Κυρίως ὅμως εἶναι τσιγγάνοι, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τούτων *ἀρκουδόγυφτοι*, λεγομένη καὶ ὡς ὕβρις ἐπὶ ἀνθρώπων βρωμερῶν καὶ ἀκαταστάτων, ζώντων ἀθλίως ὡς οἱ ἀτσίγγανοι.

Οἱ ἀρκουδιάρηδες χορεύουσι τὸν λεγόμενον ἀρκουδιάρικον χορὸν καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη παρέμεινεν ἐν Σάμῳ εἰς εἶδος χοροῦ χορευομένου ὑφ' ἑνὸς πρὸς σαρκασμὸν τινὸς ἢ χάριν ἀστειότητος κατὰ μίμησιν τῶν περιαγόντων ἄρκτους πρὸς χρηματισμὸν καὶ συγχορευόντων μετ' αὐτῶν (*Σταματιάδου* Σαμιακά, τ. Ε' σ. 432).

Οἱ ἀρκουδιαραῖοι πρὸς χρηματισμὸν μεταχειρίζονται καὶ διαφόρους ἀγυρτείας. Οὕτως ἐν Γορτυνίᾳ πωλοῦσι τὰς τρίχας τῆς ἄρκτου εἰς ἀπλοϊκὰς γυναῖκας, αἵτινες μεταχειρίζονται ταύτας ὡς φυλακτόν.

Παρὰ Βυζαντινοῖς ὁ φύλαξ τῶν ἄρκτων ἐλέγετο *ἀρκοτρόφος*, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς ἀνεκδότοις αὐτοῦ. Χ. Γ. Σ.

ἀρκουδίζω· βαδίζω τετραποδητί, ἄλλως μπουσουλάω (λέγεται κυρίως περὶ τῶν νηπίων).

— /*Λαογραφ.*/ Βαίνω ὡς ἡ ἄρκτος τετραποδητί, μιμοῦμαι, περιφέρομαι ὅπως τὰ ζῷα (*Κοραῆ* Ἄτακτα 1,280, «Ἀθηναῖ» ΚΘ' 189). Λέγεται καὶ *ἀρκουδεύω* κυρίως ἐν Πόντῳ, ἐν Κερασοῦντι δὲ καὶ *μουρτσουλεύω*, συνήθως δὲ ἐπὶ τῶν νηπίων. Ἐν Μεγίστῃ λέγεται τὸ παιδὶ πάει ἀρκουδιστά. Τὸ τετραποδητὶ βαδίζειν καλεῖται *ἀρκούδισμα*, κατ' ἀρχαίαν δὲ πρόληψιν τὸ αἰφνίδιον ἀρκούδισμα παιδίου συνηθισμένου ἤδη νὰ βαδίζῃ

Digitized by Google

μὲ τοὺς πόδας του, θεωρεῖται ὡς προάγγελος ἀφίξεως ξένου (Ἀνέκδοτοι εἰδήσεις Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἑλληνικῆς γλώσσης). Τὸ ρῆμα *ἀρκουδίζω* ἢ *ἀρκουδεύω* λέγεται ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τῶν γερόντων (*Σακελλαρίου*, Κυπριακά, τ. 2, σ. 12). Χ. Γ. Σ.

Ἀρκούδιος *Ἀντώνιος*. Κερκυραῖος λόγιος καθολικὸς ἐπίσκοπος τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος, ὅστις ἐξέδωκε νέον ἀνθολόγιον πλῆρες τῶν καθημερινῶν ἀκολουθιῶν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ παλαιοῦ καὶ καθολικοῦ τυπικοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα, τοῦ Στουδίτου καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

— **Ἀρκούδιος, *Πέτρος*.** Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ περὶ τὰ μεσα τοῦ ΙΣΤ´ αἰῶνος. Μετὰ τὰς πρώτας εἰς τὴν πατρίδα σπουδὰς μετέβη εἰς Ρώμην καὶ εἰσήχθη ὡς ὑπότροφος εἰς τὸ ἑλληνικὸν γυμνάσιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Τοῦτο ἱδρυθὲν τὸ 1581 ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ´ παρεῖχεν ἀδάπανον τὴν μάθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας σπουδαστὰς ὡς λαμπρὸν καὶ ἑλκυστικὸν δέλεαρ τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ὁ Ἀρκούδιος ἀποπερατώσας τὰς σπουδάς του καὶ ἀριστεύσας μεταξὺ τῶν πρώτων ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας. Προσελθὼν δὲ εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἀφωσιώθη μετὰ φανατικοῦ ζήλου εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων αὐτῆς. Οἱ πάπαι Γρηγόριος ΙΔ´ καὶ Κλήμης Ζ´ ἐκτιμῶντες τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸν ἔνθερμον ζῆλόν του ἀνέθηκαν εἰς αὐτὸν σπουδαίαν ἀποστολὴν εἰς τὴν Πολωνίαν πρὸς καταπολέμησιν τῆς προτεσταντικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀρκούδιος διέτριψεν ἐκεῖ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὁλόκληρον καὶ κατέβαλε πολλοὺς κόπους πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ἐπιδείξας πάντοτε ἀγχίνοιαν καὶ δεξιότητα καλοῦ διπλωμάτου. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του αὐτὰς ἀπήλαυσε μεγάλων τιμῶν, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, καθὼς ὠνειρεύετο, παρὰ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ πάπα Παύλου Ε´ καρδινάλιον Βοργέζην, ἀπεχώρησεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσιαν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1634 καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἐκκλησίαν του. Τὴν βιβλιοθήκην του καὶ τὰ χειρόγραφα ἐκληροδότησεν εἰς τὸ γυμνάσιον.

Ὁ Ἀρκούδιος ἦτο ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μορφωμένους τῆς ἐποχῆς του καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς Ἕλληνας ἐξωμότας, οἱ ὁποῖοι χωρὶς λόγον διέσυραν καὶ ἐξύβρισαν τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, μὴ ἔχοντες λογικὰ καὶ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα νὰ δικαιολογήσουν τὸν φανατισμόν των. Ὁ ζῆλος τοῦ νὰ φανῇ εὐάρεστος εἰς τοὺς καθολικοὺς καὶ ὁ πόθος πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δογματικῶν διαφορῶν τοῦ καθολικισμοῦ, ὤθησαν αὐτὸν εἰς ἕνα χυδαῖον ὑβρεολόγιον κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ καθολικὸς συγγραφεὺς Εὐσέβιος Ρεναουδότος εὐσυνειδήτως διακηρύττει ὅτι μεταξὺ τῶν λατινοφρονησάντων Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει Ἑλληνομάστιγας, ὁ Ἀρκούδιος ὑπερέβη τοὺς πάντας εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ νὰ ὑβρίζῃ διαρκῶς (perpetuus ecclesiae Graeciae calumniator), ὁ δὲ μαθητής του ἐπίσης ἐξωμότης Παΐσιος Λυγαρίδης ἐκ Χίου εἰς τὸ πρὸς αὐτὸν μετὰ θάνατον ἐπίγραμμα, ἐπισείων κατὰ τῶν πρὶν ὁμοθρήσκων του τὸ φάσμα τοῦ αἰωνίου ὑβριστοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα ὡς μυρία στόματα θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ λαλοῦν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, κατώρθωσε νὰ ἐκδηλώσῃ ὅλον τὸ μῖσος κατὰ τῶν ὁμοεθνῶν του χαρακτηρίσας αὐτοὺς φαυλεπιφαυλοτάτους.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρκουδίου εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Περὶ συμφωνίας τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν ἑπτὰ μυστηρίων (De concordia occidendalis et orientalis in septem sacramentorum administratione libri VII) Παρίσιοι 1619. Διὰ τούτου ὁ Ἀρκούδιος προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν σύμφωνοι ὄχι μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἑπτὰ μυστηρίων. «Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, λέγει ὁ Tabaraud, εἶναι ἀξιοσημείωτον διὰ τὰ ἐπιμελῶς καὶ ἀκριβῶς συλλεχθέντα μνημεῖα, μηδενίζεται ὅμως διὰ τῆς ἐπικρατούσης φανατικῆς παραφορᾶς, τῶν ἐπισεσωρευμένων ὕβρεων καὶ τῶν ἄλλων ἀτοπημάτων». 2) Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (De Purgatorio), Ρώμη 1622. 3) Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς κατα Βαρλαάμ Ρώμη 1637 (ἐξεδόθη μετὰ θάνατον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Παϊσίου Λυγαρίδου). 4) Ἀπάντησις εἰς τὸ περὶ μυστηρίων τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου 5. Περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα. 6) Ἀπάντησις εἰς Κατουμπύρτην. 7) Εὐχολόγιον. Μετέφρασε δὲ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικήν: 1) «Μηνολόγιον τῶν Ἑλλήνων», Ρώμη 1638. 2) Διάφορα συγγράμματα τοῦ Ἰωάννου Βέκκου, Γρηγορίου Παλαμᾶ Βησσαρίωνος, Δημητρίου Κυδώνη καὶ Μαξίμου Πλανούδη συμπεριληφθέντα εἰς τὰ Opuscula aurea theologiae. Ρώμη 1630. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Ἀρκούδιος ἠσχολεῖτο εἰς τὴν συγγραφὴν λατινιστὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικοῦ γυμνασίου, ἀλλὰ τὸ σύγγραμμα ἔμεινεν ἀτελὲς ἕνεκα τοῦ θανάτου του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σάθα Κ.* Νεοελλην. Φιλολογία σ 260—264.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἀρκούδιος, *Φραγκῖσκος*.** Καθολικός, ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐγεννήθη ἐν Παλέρμῳ τῷ 1596. Τυχὼν ἀρτίας μορφώσεως, ἔγινε τῷ 1637 ἐπίσκοπος Beleastro καὶ τῷ 1639 Nusco. Ἀπέθανε τῷ 1641 (*F. Bonnard* ἐν Baudrillart Dict. d'hist. et de géogr. eccl. τόμ. 3, Paris 1914, σ. 1592). Δ. Σ. Μ.

ἀρκουδιστά· ἐπίρρ., τετραποδητί, μὲ τὰ τέσσαρα, μπουσουλῶντας. Λέγεται ἰδίως ἐπὶ τῶν νηπίων τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται ἀκόμη νὰ βαδίσουν ὄρθια.

ἀρκουδόβατος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Ζακύνθῳ τοῦ φυτοῦ *σμῖλαξ ἡ τραχεῖα* (smilax aspera). Δ.Ν.Π.

ἀρκουδόγατος (ὁ)· παχὺς γάτος καὶ μαλλιαρός. Κυρίως λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπων ἀξέστων καὶ ἀπειροκάλων, ἀλλὰ στιβαρῶν (Ἀνέκδ. εἰδήσεις Ἱστορ. Λεξ. ἑλλην. γλώσσης). Χ. Γ. Σ.

ἀρκουδόγυφτος (ὁ)· γύφτος ἀρκουδιάρης· || *μεταφ.* ρυπαρός, ἀπολίτιστος.

Ἀρκουδόλακκα (ἡ). Τοπωνύμιον ἐν Σέλιανῃ τῆς Φθιώτιδος.

ἀρκουδοπούρναρο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Πίνδῳ τοῦ δένδρου *ἐλαιόπρινος ὁ ὀξύφυλλος* (Ilex aquifolium). Δ. Ν. Π.

Ἀρκουδοπούρνι (τό). Τοπωνύμιον ἐν Κολοκυθιᾷ τῆς Φθιώτιδος.

Ἀρκουδόραχη (ἡ). Τοπωνύμιον πολλαχοῦ τῆς Αἰτωλίας. Δ. Ν. Λ.

Ἀρκουδόρεμα. Περίφημον χωρίον τῆς Ἀρκαδίας ἀπέχον τῆς Τριπόλεως 4 ὥρας καὶ τῆς Πιάνης 2, ἀνῆκον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας. Ἐκεῖ καὶ εἰς τὸ ἔναντι αὐτοῦ χωρίον Λιμποβισι ἐγκατέστη ἀπὸ τοῦ 1530, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δόρια, ἡ γενεὰ τῶν Κολοκοτρωναίων. Τὸ Ἀρκουδόρεμα ἀντέστη ἡρωϊκῶς κατὰ τῆς ὁριστικῆς κατακτήσεως τῶν Τούρκων τῷ 1715, ὅτε ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, μισοῦντες τοὺς Ἐνετούς, προθύμως ὑπέκυπτον (βλ. Ἱστορία Γορτυνίας σ. 123). Τὸ ὄνομα ἔλαβε προδήλως ἀπὸ τὰς ἄρκτους, αἵτινες τότε ὑπῆρχον εἰς τοὺς Ἀρκαδικοὺς δρυμοὺς τοῦ Μαινάλου καὶ τοῦ Φαλάνθου, ἴσως δὲ αὗται τὸ καθίστων ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἕνεκα τούτου κατέστη κέντρον θρυλικὸν ἁρματολισμοῦ, διεξάγοντος τότε πολέμους καὶ μὲ σαΐτες, τοῦ ὁποίου τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα ἀφηγεῖται δημοτικὸν ᾆσμα, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ψάλλεται ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων.

Τὸ Ἀρκουδόρεμα κατὰ τὸ 1815 εἶχε 500 κατοίκους, τὸ δὲ Λιμποβίσι 405, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Καποδιστρίου τῷ 1829 κατοίκους 814, τῷ 1851 κατοίκους 454, ἐνῷ τὸ Λιμποβίσι διέρευσε πρὸς τὴν Μεσσηνίαν ἔχον κατοίκους 101, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1897 τὸ Ἀρκουδόρεμα 33 καὶ τὸ Λιμποβίσι οὐδένα, διότι διελύθη τελείως, ἀπομεινάσης μόνον τῆς ἐκκλησίας Παναγίας, εἰς ἣν προσήρχοντο οἱ ἁρματολοί. Σήμερον ἀμφότερα τὰ χωρία κατερειπώθησαν, διότι ὅλοι οἱ κάτοικοι, οἵτινες ἄλλοτε παρεχείμαζον μόνον εἰς τὰ πεδινὰ τῆς Μεσσηνίας, ἀπὸ ἐτῶν ἤδη παρέμειναν ἐκεῖ ὁριστικῶς. Περίφημος ἀπὸ τὸ Ἀρκουδόρεμα Ἀγωνιστὴς ὑπῆρξεν ὁ Ἀδὰμ Κορέλλας, διορισθεὶς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του καὶ τῷ 1823 σταλεὶς μετ' αὐτῶν εἰς πολιορκίαν τῆς Μεθώνης. Ἰδίως διέπρεψε τὸ ἔξοχον αὐτὸ σῶμα κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Ἰμβραήμ, ὅτε διεξήγετο διὰ νυκτὸς συνήθως καταστρεπτικὸς διὰ τὰ στρατεύματά του κλεφτοπόλεμος. Κατὰ τὸν Φωτάκον (Βίοι Πελοποννησίων σ. 158), ὁ Κορέλλας ἦτο περίφημος εἰς τὰς μάχας διὰ την παλληκαριάν του, διότι εἶχε μαζί του τοὺς καλυτέρους στρατιώτας ὡς ἔλεγε τότε, «σὰν τοὺς Ἀρκουδορεματῖτες» οἵτινες ἐφάνησαν καὶ κατ' ἀρχὰς χρήσιμοι εἰς τὰς μάχας τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, διότι παραχειμάζοντες εὑρέθησαν τότε εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπέκτησαν πολλὰ δικαιώματα καὶ ὄνομα παλληκαριᾶς.

Ἤδη οἱ κάτοικοι εἶναι μονίμως διεσκορπισμένοι εἰς τὰς ἐπαρχίας Μεσσηνίας, Τριφυλίας (Φιλιατρὰ) καὶ Πατρῶν. Ἐσχάτως ἐκινηματογραφήθη ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου τῶν Στεμνιτσιωτῶν ἡ περιοχὴ τῶν διαλυθέντων χωρίων. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

ἀρκουδοτόμαρο (τό)· δέρμα ἀρκούδας.

Ἀρκουδότρυπα (ἡ). Τοπωνύμιον ἐν Προυσσῷ τῆς Εὐρυτανίας καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Αἰτωλίας, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν ἐτρύπωνε κάποτε ἀρκούδα.

ἀρκουδούρα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *ὑπερικὸν τὸ οὖλον* (Hypericum crispum). Δ. Ν. Π.

Ἀρκουδοχώριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βερροίας τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα (κάτ. 446). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ναούσης καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Βερροίας, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὴν ὑποδιοίκ. χωροφ. Ναούσης τῆς Δ. Χ. Βερροίας. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακὰ (120.000 ὀκ.), ὁ καπνὸς (150.000 ὀκ.) καὶ τὰ κηπαῖα (10.000 ὀκ.)· οὐχ ἧττον ὅμως ἔχει καὶ ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν ἰδίως αἰγοπροβάτων (2570 κεφ.). Αἱ δασικαὶ δ' ἐκτάσεις του ἀνέρχονται τὰ 8.000 στρεμ. Ἀπὸ τῆς Ναούσης ἀπέχει 1 ὥρ. 45´. Δ.Ε.Μ.

ἀρκουερίτης (Arquerit) *[Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀπαντῶν κατὰ μικρὰ ὀκτάεδρα ἢ δενδροειδῆ σχήματα καὶ ἔχον χρῶμα ἀργυρόλευκον, σκληρότητα 2 ἕως 2,3 καὶ εἰδικὸν βάρος 10,8. Χημικῶς ἐξεταζόμενον εἶναι ὀρυκτὸν ἀμάλγαμα ἀργύρου καὶ ὑδραργύρου μὲ 86,5 - 95 % ἄργυρον. Εὑρίσκεται εἰς τὸ Arqueros παρὰ τὸ Coquimbo τῆς Χιλῆς ὡς καὶ εἰς τὴν Βρεττανικὴν Κολομβίαν. Ὁ τῆς Kongsberg (*κογξβεργίτης*) περιέχει 95,1 % ἄργυρον καὶ 4,9 % ὑδράργυρον. Γ. Κ. Γ.

Ἀρκούλφ. Γάλλος ἐπίσκοπος ταξιδεύσας περὶ τὸ 670 εἰς Παλαιστίνην. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα του, περιπλανηθεὶς λόγῳ τρικυμίας, εὗρε φιλοξενίαν παρὰ τῷ Ἀββᾷ Ἀδαμμανῷ ἐν τῇ σκωτικῇ νήσῳ Ἰωνᾶ. Ὁ Ἀδαμμανὸς κατέγραψε τὰς ταξιδιωτικὰς ἀναμνήσεις τοῦ Ἀρκούλφ καὶ Βέδας ὁ αἰδέσιμος συνέταξε περίληψιν τούτων ὑπὸ τὸν τίτλον «de locis sanctis». Τὸ ὅλον ἔργον, μεγάλης σημασίας διὰ τὰς παρεχομένας πληροφορίας, ἐξεδόθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τὸν τίτλον «Adammani Scotohiberni De situ terrae sanctae...» καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ Πατρολογίᾳ τοῦ *Migne* (88, 779 κ. ἑξ.) Δ. Σ. Μ.

Ἀρκουμάνης, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Σαρδίνινα τοῦ Βάλτου, θανατωθεὶς εἰς Ἄρταν ὑπὸ τῶν Τούρκων δι' ἀγχόνης (ἀριθ. μητρῴου ὑπαξ. 1022, ἐγγρ. ἀρχ. Ἀγωνιστῶν 14867). Λ. Δ. Κ.

Ἀρκούνι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Στάνυχας (1152 ποδ.) τῆς νήσου Σύρου, 1 μίλ. Α. τοῦ μέσου τῆς μεταξὺ τῶν ὅρμων Δελφίνι καὶ Κίνι ἀκτῆς. Γνώρισμα τοῖς κατοπλέουσι πρὸς αὐτοὺς (Χάρτης Σύρου ὑπὸ *Ν. Κοτσοβίλη*). Ἀνώνυμος ἐν τῷ ἀγγλ. χάρτῃ τοῦ Owen Stanley 1542 Syra island. Σ. Ε. Λ.

ἀρκούντως· ἐπίρρ., ἀπὸ τῆς μετοχῆς *ἀρκῶν*· ἀρκετά, ἱκανῶς.

Ἀρκοὺρ (Harcourt) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία καὶ ὁμώνυμος πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἒρ (Eure). Τῷ 1388 ὑπῆρξε πρωτεύουσα κομητείας, τῷ 1519 μαρκιωνίας, τῷ 1700 δουκάτου. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην παρεδόθησαν τῷ 1419 οἱ Ἄγγλοι εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἀρκοὺρ (Harcourt). Μεγάλη οἰκογένεια τῆς Γαλλίας. Τὰ σπουδαιότερα τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι: —1) ***Ἰωάννης ὁ Β´***, χωροδεσπότης τοῦ Ἀρκούρ, στρατάρχης καὶ ναύαρχος τῆς Γαλλίας, ἀποθανὼν τῇ 21 Δεκεμβρίου 1302. —2) ***Γοδοφρεῖδος ὁ Χωλός***, χωροδεσπότης τοῦ Σαὶν Σωβέρ, ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀγγλίας, πεσὼν παρὰ τὴν Κουτὰνς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1356. —3) ***Ἰωάννης ὁ Δ´***, χάριν τοῦ ὁποίου ἱδρύθη ἡ κομητεία τοῦ Ἀρκοὺρ ἐν ἔτει 1338. Οὗτος ἐφονεύθη παρὰ τὸ Κρεσὺ τῷ 1346. —4) ***Ἰωάννης ὁ Ε´***, κόμης τοῦ Ἀρκοὺρ καὶ τῆς Ὠμάλης, ὑποκόμης τοῦ Σατελερῶ, ἀποκεφαλισθεὶς ἐν Ρουὲν τῇ 5 Ἀπριλίου 1355. —5) ***Ἰωάννης ὁ Η´***, κόμης τῆς Ὠμάλης καὶ τοῦ Μορταίν, στρατηγὸς ἐν Νορμανδίᾳ, πεσὼν εἰς τὴν μάχην τοῦ Βερνέϊγ τῇ 17 Αὐγούστου 1424. Μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπεν ὁ πρεσβύτερος κλάδος τῆς οἰκογενείας.

Τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ δευτέρου κλάδου ἤτοι τοῦ *Μογκομμερὺ* (Montgommery) εἶναι: —1) Ὁ ***Ἰωάννης ντ' Ἀρκούρ***, ἐπίσκοπος τῆς Ἀμιένης καὶ τοῦ Τουρναί, βραδύτερον ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ναρβόννης καὶ πατριάρχης τῆς Ἀντιοχείας, ἀποθανὼν τῷ 1452. —2) Ὁ ***Ἰάκωβος***, βαρῶνος τοῦ Μογκομμερύ, φονευθεὶς παρὰ τὸ Παρτεναὶ ἐν ἔτει 1428. —3) Ὁ ***Γουλιέλμος***, σταυλάρχης καὶ θαλαμηπόλος τῶν δουκῶν τῆς Νορμανδίας.

Ἐπίλεκτον μέλος τοῦ τρίτου κλάδου ἤτοι τοῦ τῶν βαρώνων *Μπεβρὸν* (Beuvron) εἶναι ὁ ***Ἐρρῖκος***, στρατάρχης καὶ διοικητὴς τοῦ Τουρναὶ ἐν ἔτει 1693. Συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην τοῦ Νεερβίντεν, ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τῆς στρατιᾶς τῆς Μοζὲλλ τῷ 1695 καὶ δὶς πρεσβευτὴς ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἀπέθανε τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1718.

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), ***Βερνάρδος Ἱππόλυτος Μαρία, κόμης*** — Γάλλος διπλωμάτης, υἱὸς τοῦ *Φραγκ. Εὐγ. Ἀρκοὺρ* (βλ. κατωτ.), γεννηθεὶς τῇ 23 Μαΐου 1821. Εἰσελθὼν νεώτατος εἰς τὴν διπλωματίαν, διωρίσθη πληρεξούσιος ὑπουργὸς ἐν Καρλσρούῃ, εἶτα δὲ ἐν Στουττγάρτῃ (1851). Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 2ας Δεκεμβρίου, ὑπέβαλε τὴν παραίτη-

Digitized by Google

σίν του, ἀποσυρθεὶς εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας. Τῷ 1871 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θιέρσου πρεσβευτὴς παρὰ τῇ Ἁγίᾳ Ἕδρᾳ ἐν Ρώμῃ, εἶτα δὲ ἐν Λονδίνῳ καὶ Βέρνῃ. Ἀλλ' ἀνεκλήθη τῇ 14 Ἰανουαρίου 1879 λόγῳ τῶν μοναρχικῶν του τάσεων.

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), *Ἐρρῖκος*. Γάλλος εὐπατρίδης ἐκ Λωρραίνης, κόμης τῆς Μπριόν, ὑποκόμης τοῦ Μαρσάν, χωροδεσπότης τῆς Βουργουνδίας, δευτερότοκος υἱὸς Καρόλου τοῦ Α' δουκὸς τοῦ Ἐλμπέφ. Κατ' ἀρχὰς διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον τῆς Βοημίας. Ἐν ἔτει 1639 ὁ Ρισελιὲ διώρισεν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς στρατιᾶς τοῦ Πεδεμοντίου. Ἐν ἔτει 1640 κατέλαβεν οὗτος τὸ Τουρῖνον καὶ τὸ Κόνι, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ὑπερήσπισε τὰ σύνορα τῆς Πικαρδίας. Ἡ ἀντιβασίλισσα διώρισεν αὐτὸν πρεσβευτὴν ἐν Ἀγγλίᾳ, βραδύτερον δὲ ἀντιβασιλέα τῆς Καταλανίας (1644). Ἐκυρίευσε τὰς Ρόσας καὶ τὴν Μπαλαγκέρι, ἀλλ' ἡττήθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Λέριντα. Πιστὸς εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν τῆς Σφενδόνης (Fronde), ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς στρατιᾶς τῆς Φλάνδρας, ἐν ἔτει 1649, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Κοντὲ καὶ τὸ Μωμπέζ. Διευθύνων κατόπιν τὸν στρατὸν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Κοντέ. Ἐξαίφνης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν πριγκίπων, ἐγκατέλιπεν ἀποτόμως τὸν στρατὸν καὶ μετέβη εἰς Μπριζάκ, ὅπερ κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τῶν ἐπαναστατῶν, ἦτο δὲ ἕτοιμος νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁπότε ὁ ἀρχιστράτηγος ντὲ λὰ Φερτὲ κατέλαβε τὴν Φιλιππσβούργην, τὸ Μπελφὸρ καὶ ἄλλας ὀχυρὰς θέσεις, ἃς κατεῖχον οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀρκοὺρ (Δεκέμβριος 1653). Ὁ Ἀρκοὺρ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὸ Μπριζάκ. Οὕτως ἔτυχε συγγνώμης καὶ ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν νὰ διοικήσῃ ἄλλην περιφέρειαν ἀντὶ τῆς Ἀλσατίας. Ὁ κόμης Ἀρκοὺρ θεωρεῖται ἐκ τῶν μεγαλυτέρων στρατιωτικῶν τοῦ αἰῶνός του.

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), *Εὐγένιος, κόμης*—. Γάλλος μουσικός, διευθυντὴς ὀρχήστρας (1855—1918).

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), *Κάρολος Λουδοβῖκος Ἕκτωρ, μαρκήσιος*—. Γάλλος πολιτικὸς (1743—1820) φυλακισθεὶς κατὰ τὴν τρομοκρατίαν. Ἐχρημάτισεν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας μέλος τοῦ γενικοῦ συμβουλίου τοῦ Σηκουάνα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν ὁμοτίμων τῇ 4 Ἰουνίου 1814. Στρατηγὸς ἐν ἔτει 1815 ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης τοῦ στρατάρχου Νέϋ.

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), *Κάρολος, Φραγκῖσκος Μαρία, δοὺξ*—. Γάλλος πολιτικὸς καὶ ἀξιωματικὸς γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῇ 21 Ἰουνίου 1835, ἔγγονος τοῦ δουκὸς *Φραγκ. Εὐγεν. Ἀρκούρ*, οὗτινος καὶ τὸν τίτλον ἔφερεν ἀπὸ τοῦ 1865. Τῷ 1871 ὢν μέλος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἀνήκων εἰς τὴν ἄκραν δεξιὰν ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς μερίδος τῶν ὀπαδῶν τῶν Ὀρλεανιδῶν.

— **Ἀρκοὺρ** (Harcourt), *Φραγκῖσκος Εὐγένιος Γαβριήλ, δοὺξ*—. Γάλλος πολιτικὸς (1786-1865). Ὢν ἀξιωματικὸς τῶν οὐσσάρων, παρώτρυνε κατὰ τὸ 1820 τὸν βασιλέα Κάρολον τὸν Ι', ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸν ἀπελευθερωτικὸν τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνα. Ἐχρημάτισεν ἐπανειλημμένως βουλευτής, πρεσβευτὴς ἐν Μαδρίτῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει. Μέλος τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἐν ἔτει 1837, ἐκηρύχθη ἔν τινι μέτρῳ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τῆς ἐλευθέρας ἀνταλλαγῆς. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου, ἐστάλη ὑπὸ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας εἰς Ρώμην, ὅπου προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν πάπαν, ὅπως ἀκολουθήσῃ φιλελευθέραν πολιτικήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ρόσσι δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ Πίον τὸν Θ' ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Γαέταν. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, τοῦ πάπα προσχωρήσαντος εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀντιδραστικῶν, ὁ Ἀρκοὺρ ἔφυγεν ἐκ Ρώμης, ἔκτοτε δὲ ἰδιώτευσεν ἐν Παρισίοις.

ἀρκοψατσὶ (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ τοῦ φυτοῦ *παιωνία ἡ φαρμακευτικὴ* (Paeonia officinalis). Δ. Ν. Π.

Ἀρκράϊτ (Arkwright). Ἄγγλος μηχανικὸς (1732-1792), φερόμενος ὡς ἐφευρέτης μηχανήματος πρὸς κατασκευὴν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα mull-jenny (=ἡ *ὑφαίνουσα* Τζέννυ) ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς θυγατρός του.

Ἀρκτάνες *[Ἀρχ.]*. Λαὸς ἐν Ἠπείρῳ, μνημονευόμενος ὑπὸ Ριανοῦ καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου.

Ἀρκτεία *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ τελετὴ τῶν *ἀρκτευομένων* παρθένων (6λ. λ. Βραυρώνια).

Ἄρκτειοι *[Μυθολ.]*. Ἔθνος μυθικὸν μνημονευόμενον εἰς τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ὀρφέως.

ἀρκτῆ (ἡ) ἡ δορὰ τῆς ἄρκτου (*Ἡσύχ. Ἀνέκδοτ. ἐν Ἀδήλ. 14*).

ἀρκτία (ἡ) (Arctia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἑτεροκέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρκτιιδῶν*. Εἶναι ψυχαὶ μικροῦ μεγέθους. Ἡ κεφαλή των εἶναι μικροτάτη, τὰ ἔλυτρα κτενοειδῆ εἰς τὰ ἄρρενα καὶ βλεφαρωτὰ εἰς τὰ θήλεα. Αἱ περὶ τὸ στόμα κεραῖαι εἶναι βραχεῖαι, ἡ προβοσκὶς ὡσαύτως καὶ ἀνάπτυκτος. Ὁ προθώραξ τριχωτὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Ἡ κοιλία ὀγκώδης, σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐντόμου, ἁπαλὴ καὶ ἔχει συνήθως ζωηρὸν κίτρινον χρῶμα μὲ μελανὰς κηλῖδας καὶ ἐπιμήκεις ὁμοιοχρώμους ραβδώσεις. Αἱ κάμπαι των ζῶσι μεμονωμένως καὶ τὸ σῶμά των καλύπτεται ὑπὸ σκληρῶν καὶ πυκνῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τριχῶν. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς γῆς καὶ ἰδίως ἐν Εὐρώπῃ. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι *ἀρκτία ἡ κοινὴ* (Arctia caja), ἥτις ἀναφαίνεται εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς κήπους. Τὰ ἀνώτερα πτερά της εἶναι φαιὰ καὶ φέρουσιν ἀκανονίστους ὑπολεύκους ραβδώσεις, αἱ κατώτεραι πτέρυγες εἶναι ἐρυθραὶ καὶ φέρουσιν ἐρυθρὰς κηλῖδας μὲ μελανοϋποκυάνους ἀνταυγείας. Δ. Ν. Π.

— *[Ἀμπελ.]* Ἡ κάμπη τοῦ εἴδους Arctia (ἢ Rhyparia) purpurata εἶναι παμφάγος· πλὴν τῆς ἀμπέλου τῆς ὁποίας κατατρώγει τοὺς νεαροὺς βλαστοὺς καὶ βραδύτερον τὰ φύλλα, προσβάλλει καὶ πολλὰ ἄλλα, ἄγρια ἰδίᾳ, φυτὰ ἀνήκοντα εἰς τὰ γένη Tanacetum, Plantago, Gallium, Achillea κλπ. Τὸ μῆκος τῆς κάμπης, ἥτις εἶναι λίαν εὐκίνητος, φθάνει 4,5 ἑκ. τοῦ μέτρου. Τὸ μέλαν σῶμά της καλύπτεται ὑπὸ θηλῶν ἀπὸ τῶν ὁποίων φύονται μικραὶ ἐρυθρωπαὶ τρίχες κατὰ δέσμας τεταγμέναι. Ἡ ψυχὴ φαίνεται κατὰ Ἰούνιον—Ἰούλιον, ἔχει μῆκος 2 ἑκατ. καὶ πλάτος μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας 5 ἑκατ. Αἱ ἐμπρόσθιοι πτέρυγές της ἔχουν χρῶμα κίτρινον μὲ φαιὰς ἢ μελαψὰς κηλῖδας κατὰ γραμμάς, αἱ δὲ ὀπίσθιοι εἶναι ἐρυθραὶ μὲ μελανὰς κηλῖδας.

Καὶ ἡ κάμπη τοῦ εἴδους *ἀρκτία ἡ κοινὴ* προκαλεῖ τὰς αὐτὰς ἢ καὶ σοβαρωτέρας ἔτι βλάβας ἐπὶ τῆς ἀμπέλου. Ἔχει διαδοθῆ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης μέχρι τῆς Ἰαπωνίας, ὡς καὶ εἰς τὴν μέσην Ἀμερικήν. Καὶ τὸ εἶδος τοῦτο παρασιτεῖ ἐπὶ πολλῶν ἀγρίων φυτῶν. Εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην ἔχει μίαν γενεὰν τὸ ἔτος, εἰς τὴν νότιον δύο. Πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ, ὡς βλαπτικοῦ ἐντόμου τῆς ἀμπέλου ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ.

Καὶ ἕτερον εἶδος τοῦ γένους τούτου, τὸ A. villica ἀπαντᾷ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἰδίᾳ εἰς τὴν νότιον, ὡς καὶ εἰς τὴν Μικρασίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ πολλάκις προκαλεῖ τὰς αὐτὰς ὡς καὶ τὰ προηγούμενα εἴδη βλάβας ἐπὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ κάμπη του εἶναι πολυφάγος, τὸ σῶμά της εἶναι μαῦρον μὲ τρίχας φαιάς, φυομένας κατὰ δέσμας, οἱ πόδες καὶ ἡ κεφαλή της ἐρυθρόφαιοι. Αἱ ἐμπρόσθιαι πτέρυγες τῆς ψυχῆς του εἶναι μαῦραι μὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στρογγύλας ἀνοικτοχρόους σχεδόν, λευκὰς κηλῖδας, οἱ ὀπίσθιοι κιτρινωπαὶ καὶ μὲ μαύρας κηλῖδας.

Διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν καμπῶν τῶν ἐντόμων τούτων συνιστᾶται ἡ συλλογὴ καὶ καταστροφὴ αὐτῶν. Π. Γ. Κ.

ἀρκτίδαι (οἱ) (Ursidae) *[Ζῳολογ.]*. Ὁμοιογένεια θηλαστικῶν ζῴων τῆς τάξεως τῶν *ἁρπακτικῶν*, ἀπαντῶσα εἰς πάσας τὰς ἠπείρους πλὴν τῆς Αὐστραλίας. Τὸ σῶμά των εἶναι ὀγκῶδες, ἡ κεφαλὴ ἐλλειψοειδής, προέχουσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τὸ ρύγχος μᾶλλον ὀξὺ ἢ ἐλαφρῶς κολοβωμένον, ἀναλόγως τῶν εἰδῶν· ὁ λαιμὸς ἁδρὸς καὶ βραχύς, τὰ ὦτα ἀνωρθωμένα καὶ βραχέα, οἱ ὀφθαλμοὶ μικροὶ ἀναλόγως πρὸς τὸν ὄγκον τῆς κεφαλῆς. Οἱ πόδες, πρόσθιοι καὶ ὀπίσθιοι, φέρουσι πέντε δακτύλους ἐφωδιασμένους δι' ἰσχυρῶν μὴ συσταλτῶν ὀνύχων. Τὸ πέλμα τῶν ποδῶν εἶναι γυμνὸν καὶ κατὰ τὴν βάδισιν ἀκουμβᾷ δι' ὅλης τῆς ἐπιφανείας του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐξ οὗ καὶ τὰ ζῷα ταῦτα ἐκλήθησαν *πελματοβάμονα*. Ἐκ τῶν ἀρκτιδῶν μόνον αἱ *αἰλουροειδεῖς ἄρκτοι* εἶναι ζῷα *δακτυλοβάμονα*.

Ἀνατομικοὶ χαρακτῆρες. Τὸ ὀδοντικὸν σύστημα τῶν ἀρκτιδῶν εἶναι τελειότατον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀδόντων κυμαίνεται μεταξὺ 36—40 καὶ διακρίνονται εἰς *κοπτῆρας*, ἓξ εἰς ἑκάστην σιαγόνα, *κυνόδοντας*, τέσσαρας εἰς ἑκάστην σιαγόνα, *προγομφίους*, τέσσαρας εἰς ἑκάστην σιαγόνα, *ὀστεοθλάστας* ἢ *ὀστεοκόπους*, ἕνα εἰς ἑκάστην σιαγόνα καὶ *γομφίους* ἢ *τραπεζίτας*, 3 εἰς ἑκάστην σιαγόνα. Οἱ κοπτῆρες εἶναι μεγάλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ φέρουσι πτυχωτὴν στεφάνην. Οἱ κυνόδοντες εἶναι λίαν ἰσχυροί, αἰχμηροὶ καὶ τοῦ αὐτοῦ περίπου μὲ τοὺς κοπτῆρας μεγέθους. Οἱ προγόμφιοι ἔχουσι σχῆμα κωνοειδὲς καὶ φέρουσιν ἀσθενῆ φυμάτια. Οἱ ὀστεοθλάσται εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν προγομφίων καὶ γομφίων καὶ φέρουσι κατὰ τὸ ἄκρον των ὀξείας κορυφάς, εἶναι δὲ κατάλληλοι ὡς καὶ τὸ ὄνομά των δεικνύει πρὸς θλάσιν τῶν ὀστῶν. Οἱ γόμφιοι εἶναι εὐρεῖς, πεπλατυσμένοι, φυματιώδεις καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον διατεταγμένοι ὥστε νὰ ἀνταποκρίνωνται τελείως πρὸς τοὺς κάτω· ἐνίοτε οἱ γόμφιοι ὀδόντες τῆς κάτω σιαγόνος εἶναι ἐπιμηκέστεροι καὶ εὐρύτεροι τῶν γομφίων τῆς ἄνω.

Ὁ σκελετὸς τῶν ἀρκτιδῶν παρουσιάζει ἰδιόρρυθμον διάταξιν, ἥτις εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτος εἰς τὰς λεπτομερείας της. Ὁ σκελετὸς γενικῶς εἶναι ἰσχυρότατος καὶ ἰδίως ἡ σπονδυλικὴ στήλη. Ἡ καθόλου ἐσωτερικὴ ὄψις καὶ σύστασις τῶν ὀστῶν παρουσιάζει μεγάλην ἀντοχήν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν ὀστῶν παρουσιάζει πλείστας ἀνωμαλίας, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν παρατηρουμένων διαυλακώσεων, τῶν διαφόρων ἀποφύσεων καὶ τῶν περιβαλλουσῶν ταῦτα μυϊκῶν ἀποφύσεων. Ἡ κρανιακὴ χώρα εἶναι εὐρεῖα καὶ φέρει ἀνεπτυγμένας κτενοειδεῖς ἀποφύσεις. Οἱ *τραχηλικοὶ* σπόνδυλοι εἶναι ἰσχυροὶ καὶ μᾶλλον βραχεῖς. Οἱ *ραχιαῖοι* σπόνδυλοι εἶναι 20 καὶ ἐκ τούτων ἐκφύονται 15 ζεύγη πλευρῶν. Τὸ *ἱερὸν ὀστοῦν* ἀποτελεῖται ἐκ 3—5 σπονδύλων καὶ ὁ *κόκκυξ* ἐξ 7 μέχρι 34, ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Ἡ γλῶσσα εἶναι λεία, ὁ στόμαχος ἁπλοῦς καὶ ἔχει σχῆμα ἀσκοῦ. Τὰ ἔντερα εἶναι μακρότατα, δὲν παρατηρεῖται δὲ ἴχνος τυφλοῦ ἐντέρου.

Κρανίον ἄρκτου τῆς φαιᾶς.
[Πρόσθια καὶ πλαγία ὄψις.]

Αἰσθήσεις. Μεταξὺ τῶν αἰσθήσεων ἡ ὄσφρησις κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, ἡ ἀκοὴ εἶναι ἀρκούντως λεπτή, ἡ ὅρασις μετρία, ἡ γεῦσις σχεδὸν ἀμβλεῖα καὶ ἡ ἀφὴ ἐλλιπής.

— *[Παλαιοζ.]* Πρῶτος ὁ Paterson Hayn ἀνεῦρε κατὰ τὸ 1672 ἐντὸς σπηλαίων ἀπολελιθωμένα ὀστᾶ ἄρκτων. Αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὰ τριτογενῆ στρώματα ἀπολελιθωμέναι ἄρκτοι παρουσιάζουσι συγκεχυμένους ὀστεολογικοὺς χαρακτῆρας μὲ τινα εἴδη τῆς οἰκογενείας τῶν *κυνιδῶν* καὶ δὴ μὲ τὸν *δεινοκύνα* (Dynocyon) καὶ τὸν *κεφαλοκύνα* (Cephalocyon) ὡς ἐπίσης καὶ μὲ τὸ ἐνδιάμεσον γένος *ὑαινάρκτος* (Hyoenoarctus), ἥτις θεωρεῖται ὡς ὁ πρωτόγονος τύπος πασῶν τῶν ἄρκτων. Τὰ περισσότερα τῶν νῦν ζώντων εἰδῶν ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἀπολελιθωμένῃ καταστάσει. Δ. Ν. Π.

ἀρκτιΐδαι (οἱ) (Arctidae) *[Ζῳολ.]*. Ἔντομα τοῦ ἀθροίσματος τῶν λεπιδοπτέρων. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά των γνωρίσματα εἶναι: Σῶμα τελείως κεκαλυμμένον ὑπὸ πυκνῶν καὶ λεπτῶν τριχῶν, κεφαλὴ καταλήγουσα εἰς προβοσκιδοειδὲς ρύγχος, αἱ στοματικαὶ κεραῖαι εἶναι νηματοειδεῖς. Αἱ κάμπαι των φέρουσιν ὀκτὼ ζεύγη ποδῶν καὶ εἶναι τριχωταί. Δ. Ν. Π.

ἀρκτικός, —ή, —όν (ἀπὸ τοῦ *ἄρχω*) ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ κείμενος, ὁ ἄρχων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν μετ' αὐτὸν κείμενον ἢ τὸν ληκτικὸν ἢ τελικόν: «ἡ ἀρκτικὴ συλλαβή» ‖ γραμμ «*ἀρκτικοὶ χρόνοι*» λέγονται ὁ ἐνεστώς, ὁ μέλλων καὶ ὁ παρακείμενος τῆς ἀρχαίας γλώσσης, διότι συνήθως ἐκ τοῦ θέματος αὐτῶν σχηματίζονται οἱ παραγόμενοι χρόνοι· *ἀρκτικὰ* ρήματα καὶ ὀνόματα εἶναι τὰ ἔχοντα τὴν ἔννοιαν τοῦ κυβερνᾶν, ἐξουσιάζειν, ἄρχειν, καὶ τὰ τούτοις ἀντίστοιχα πτωτικά.

ἀρκτικός, —ή, —όν ὁ πρὸς ἄρκτον κείμενος, βόρειος, ἄλλως *ἀρκτῷος*: «ἀρκτικαὶ χῶραι».

—**ἀρκτικὰ** *γεωσύγκλινα* (Arktische Geosynkline) *[Παλαιογεωγρ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ γεωσύγκλινα, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο—κατὰ τὸν Olaf Holtedahl—εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ σημερινοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ κατὰ τὸν παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα τῆς γῆς. Ὁ Holtedahl συνάγει τὴν παρουσίαν τούτων ὄχι μόνον ἐκ τῆς γενικῆς συμφωνίας εἰς τὴν γεωλογικὴν κατασκευὴν τῶν δύο ἀκτῶν, τῆς ἀνατολικῆς δηλαδὴ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν καὶ τῆς βορειοδυτικῆς τῆς Εὐρώπης — ὅπως ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὁ E. Suess καὶ ἄλλοι εἶχον καταδείξει—ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν μέρει ἐντελῶς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος τῶν πετρωμάτων καὶ τῆς ἀλληλοδιαδοχῆς τῶν ἐντὸς αὐτῶν περικλειομένων πανισκῶν ἀμφοτέρων τῶν περιοχῶν ἀπὸ τῆς *καμβρίου* περιόδου μέχρι τῆς *περμίου*. Γ. Κ. Γ.

—**Ἀρκτικαὶ χῶραι** ἢ **Ἀρκτὶς** *[Γεωγρ.]*. Καλοῦνται *Ἀρκτικαὶ* πᾶσαι γενικῶς αἱ χῶραι καὶ νῆσοι αἱ κείμεναι ἐν τῇ Βορείᾳ Πολικῇ ζώνῃ, ἤτοι πρὸς Β τοῦ Βορείου Πολικοῦ κύκλου τῆς Γῆς. Αἱ χῶραι αὗται, ἐξ ὅσων εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιχειρηθεισῶν εἰς αὐτὰς ἐξερευνήσεων, περιλαμβάνουσιν ἐκτὸς τῶν διαφόρων ἠπειρωτικῶν τμημάτων τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς τῶν κειμένων πρὸς Β τοῦ Βορείου Πολικοῦ κύκλου (66° 32' 24" Βόρ. πλάτ.) ἱκανὸν ἀριθμὸν νήσων καὶ ἀρχιπελάγων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σημαντικῶν. Μεταξὺ τούτων κυ-

Digitized by Google

ριωτέρα εἶναι ἡ Σπιτσβέργη, ἡ Νέα Ζέμβλα καὶ τὸ ἀρχιπέλαγος τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ Β. τῆς Εὐρώπης, ἡ λεγομένη Χώρα τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Β΄, καὶ αἱ νῆσοι τῆς Νέας Σιβηρίας (Β. Δ. τοῦ Δέλτα τοῦ ποταμοῦ Λένα καὶ ἡ νῆσος Βράνγκελ Β. τῆς Ἀσίας, τὸ ἀρχιπέλαγος Πάρυ καὶ τὸ σημαντικὸν σύνολον τῶν χωρῶν, αἵτινες ἐκτείνονται Β. τοῦ Καναδᾶ, τέλος δὲ ἡ Γροιλλανδία. Μέγα τμῆμα τῶν Ἀρκτικῶν χωρῶν, κείμενον πρὸς Β. τῆς σιβηρικῆς Χερσονήσου τῶν Τσοῦκτσις, τοῦ Βεριγγείου Πορθμοῦ καὶ τῆς Ἀλάσκας παραμένει ἀνεξερεύνητον.

Κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγονοι καὶ ἀκατοίκητοι αἱ χῶραι αὗται περιστοιχίζονται ὑπὸ θαλασσίων πάγων καὶ εὑρίσκονται διαρκῶς κεκαλυμμέναι ὑπὸ παγωμένης χιόνος, τῆς ὁποίας ὁ θερμὸς ἥλιος τοῦ βραχέος ἀρκτικοῦ θέρους μόλις δύναται νὰ τήξῃ εἰς μικρὸν βάθος τὴν ἐπιφάνειαν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι ἡ αἰτία τοῦ τόσου σκληροῦ πολικοῦ χειμῶνος. Ἡ θερμοκρασία ποικίλλει μεγάλως εἰς τὰς διαφόρους περιοχάς, πολλαχοῦ δὲ ἐμφανίζει καὶ μεγάλας μεταπτώσεις κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Εἰς Σπιτσβέργην ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους εἶναι —6°,4, εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μπάρροω τῆς φόρους ἐποχάς. Τὰ σύγχρονα γεωλογικὰ φαινόμενα—κυρίως ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ κίνησις τῶν πάγων—, τὸ γεωλογικὸν καὶ παλαιοντολογικόν των παρελθόν, ἡ πτωχὴ εἰς ἀριθμὸν καὶ ποικιλίαν βλάστησις, τὸ ἐν αὐταῖς διαβιοῦντα ζῷα—θηλαστικὰ χερσαῖα χαρακτηριζόμενα ἐκ τοῦ πλουσίου καὶ πυκνοῦ τριχώματός των (ἄρκτοι, ῥέννοι, λύκοι, λύγκες, ἀλώπεκες, κύνες) καὶ θαλάσσια (φάλαινες, φῶκαι), τὰ θαλάσσια πτηνὰ εἰς μέγαν ἀριθμὸν καὶ ἐνδιαφέρουσαν ποικιλίαν εἰδῶν (κύκνοι, πινγκουῖνοι κ.λ.π.) καὶ οἱ ἰχθύες—ὑπῆρξαν ἐπανειλημμένως τὸ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Αἱ ἀνθρώπιναι τέλος, φυλαί, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦσι τὰς ἀρκτικὰς χώρας (Λάπωνες εἰς τὰς Σκανδιναυικὰς χώρας, Σαμογέδαι καὶ Τσοῦκτσις εἰς τὴν Σιβηρίαν, Ἐσκιμῶοι εἰς τὴν Γροιλλανδίαν καὶ τὴν ἀρκτικὴν Ἀμερικήν), ὑπῆρξαν τὸ ἀντικείμενον ἐπισταμένων ἐπίσης μελετῶν ἐθνικογραφικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν.

Τὸ γεγονὸς τῆς προεκτάσεως τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου πέραν τοῦ Βορείου πολικοῦ κύκλου διηυκόλυνε μεγάλως τὴν ἐγκατάστασιν κατοίκων νοτιοτέρων χωρῶν εἰς τὰς σημαντικωτέρας χώρας τῆς ἀρκτικῆς ζώ- ρανίου ἢ τῆς γηΐνης σφαίρας, ἀπέχων ἀπὸ τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ ὁμωνύμου πόλου κατὰ 23° 27′ καὶ περικλείων τὴν λεγομένην *βορείαν* ἢ *ἀρκτικὴν πολικὴν ζώνην*. Σ. Π.

—**ἀρκτικὸς** *πόλος* [*Ἀστρον.*]. Ὀνομασία τοῦ βορείου πόλου τῆς οὐρανίου σφαίρας, προερχομένη ἐκ τῆς γειτνιάσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου*. Κατ' ἀναλογίαν καλεῖται οὕτω καὶ ὁ βόρειος πόλος τῆς Γῆς. Σ. Π.

— **Ἀρκτικὸς** *ὠκεανός*· βλ. λ. ὠκεανός.

Ἀρκτῖνος. Κυκλικὸς ποιητὴς καταγόμενος ἐκ Μιλήτου, κατά τινα δὲ παράδοσιν μαθητὴς τοῦ Ὁμήρου. Εἶναι ὄνομα παραγόμενον, ὡς οὐδὲν ἄλλο ἑλληνικὸν ὄνομα, ἐκ τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς *Ἄρκτου*, ὡς λέγει ὁ Murray. Ὁ Ἀρκτῖνος ἔζησε περὶ τὴν πρώτην ἢ τὴν ἐνάτην ὀλυμπιάδα, κατὰ δὲ τὸν Christ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔζη πρὸ τοῦ ποιητοῦ τῶν νεωτέρων μερῶν τῆς Ὀδυσσείας. Τὰ ποιήματά του «Αἰθιοπὶς» καὶ «Ἰλίου πέρσις» ὁ Πρόκλος τὰ παριστάνει ὡς δύο χωριστὰ ἔπη ἔχοντα μεταξύ των μέγα χάσμα. Ἀντιθέτως ὁ *Robert* (Phil. Untersuchungen V. 223) ἀποφαίνεται ὅτι

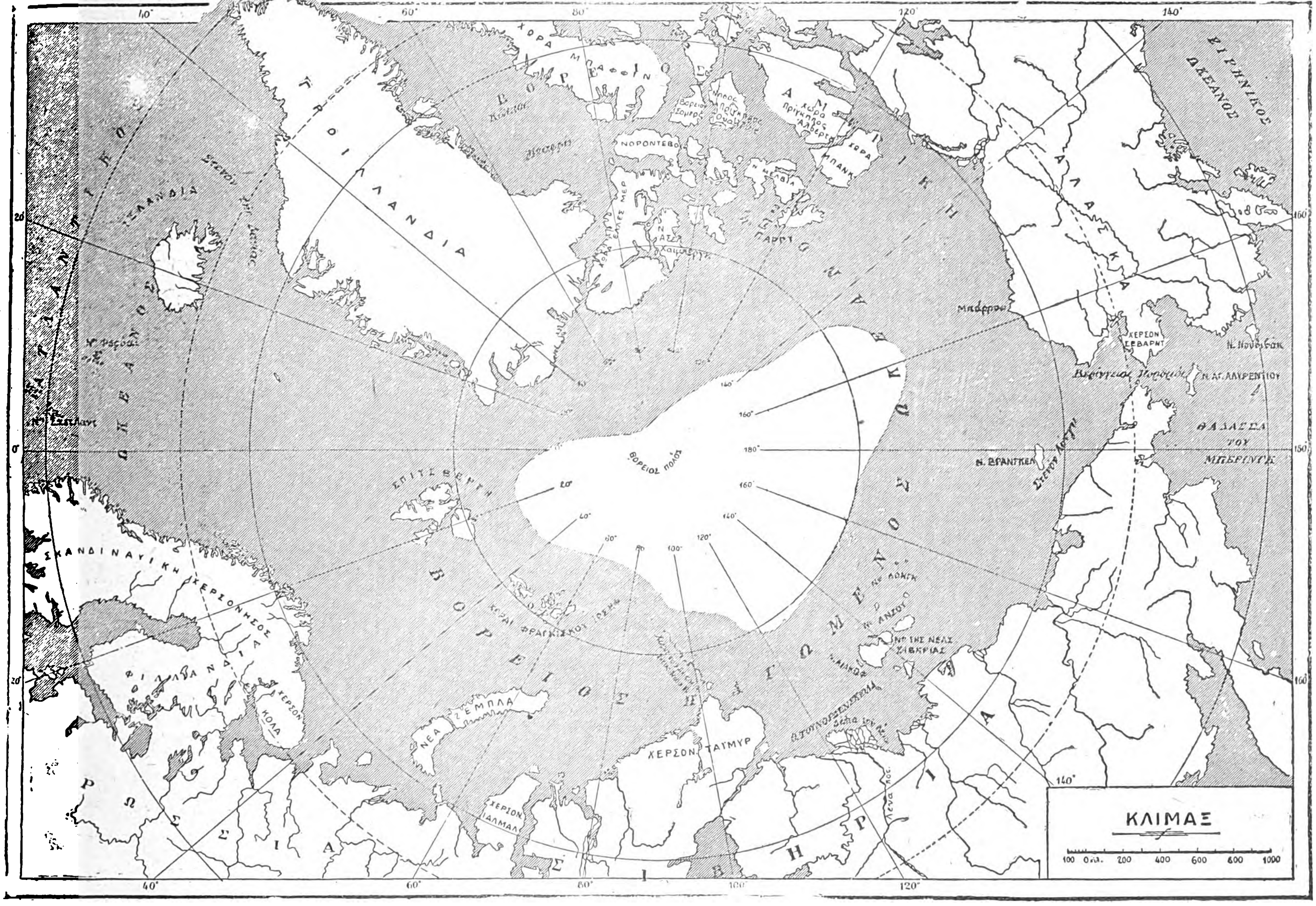

Χάρτης τῶν Ἀρκτικῶν χωρῶν τῆς Γῆς.
(Τὸ περὶ τὸν Βόρειον Πόλον λευκὸν τριγωνικὸν τμῆμα ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴν τῶν «αἰωνίων πάγων»).

Ἀλάσκας—12°,8 (ἐλαχίστη—36°), εἰς δὲ τὸ Γκούντχαμπ τῆς Δυτικῆς Γροιλλανδίας —3°,4 (ἐλαχίστη —20°). Ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἰακούτσκην τῆς Σιβηρίας ἐσημειώθη κατωτάτη θερμοκρασία—60°, εἰς δὲ τὴν βορειότερον κειμένην Βερκουάνσκη—70°. Πέραν τῶν τελευταίων χωρῶν, εἰς τὴν περὶ τὸν Πόλον ἀπέραντον παγετώδη ἔρημον, ἡ θερμοκρασία εἶναι ἔτι χαμηλοτέρα. Οὕτω ὁ Νάνσεν ἐσημείωσε θερμοκρασία—50°, ὁ Κάνι βορείως τῆς χώρας τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ —52°, ὁ Πῆρυ —59°, ἐγγὺς δὲ τοῦ Πόλου —62°.

Ἐν τῇ ἀρκτικῇ ζώνῃ κυριαρχοῦν, σχεδὸν διαρκῶς, δυτικοὶ ἄνεμοι, σχηματίζοντες κυκλικὸν ῥεῦμα πέριξ τοῦ πολικοῦ σημείου, ἔνθα ἐπικρατεῖ ἠρεμία. Οἱ ἄνεμοι οὗτοι εἶναι ξηροί, οἱ ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς παγωμένης θαλάσσης ἀποδιδόμενοι ἀτμοὶ ἐλάχιστοι, ἢ σπανιώτατοι, ἐνῷ αἱ χιονοθύελλαι συχναί. Ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἠλεκτρισμός, ὁ προκαλῶν τὰς καταιγίδας ἐν τῇ πολικῇ ζώνῃ, προκαλεῖ τὸ καλούμενον Βόρειον σέλας, ὅπερ εἶναι ἓν τῶν μεγαλοπρεστέρων ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων (βλ. λ. σέλας), ἰδίως κατὰ τὴν μακρὰν πολικὴν νύκτα.

Παρ' ὅλας τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ἐμφανίζει ἡ ἐξερεύνησις τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν πλεῖσται τούτων ἐξηρευνήθησαν κατὰ διανης. Οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν πλουσίων γαιανθρακοφόρων περιοχῶν τῆς Σπιτσβέργης καὶ ἡ ἵδρυσις μικρῶν ἀποικιῶν ἀρχικῶς μὲν ἐπὶ τῶν Σκανδιναυικῶν παραλίων, ἀκολούθως δὲ εἰς Ἰσλανδίαν, Γροιλλανδίαν καὶ Σιβηρίαν. Τέλος τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη τὰ περισσότερον ἐνδιαφερόμενα διὰ τὰς ἀρκτικὰς χώρας ἐπεξέτειναν μέχρις αὐτῶν τὴν κυριαρχίαν των. Ἡ Γροιλλανδία καὶ Ἰσλανδία ὑπάγονται ἤδη εἰς τὴν Δανίαν, ἡ Σπιτσβέργη εἰς τὴν Νορβηγίαν· αἱ ἄλλαι ἀρκτικαὶ χῶραι ὑπάγονται, αἱ μὲν τοῦ παλαιοῦ κόσμου εἰς τὴν Ρωσίαν, αἱ δὲ ἐκτεινόμεναι βορείως τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν Καναδᾶν.

Ἡ ἐξερεύνησις τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν ἀπῄτησε μεγάλας τοῦ ἀνθρώπου προσπαθείας καὶ πολὺν χρόνον, πλεῖστοι δὲ τολμηροὶ ἐξερευνηταὶ ὑπῆρξαν θύματα τῆς εὐγενοῦς προσπαθείας των, εὑρόντες τὸν θάνατον ἐπὶ τῆς παγετώδους πολικῆς ἐρήμου. (Περὶ τῶν ἐξερευνήσεων βλ. λ. πόλος βόρειος.) Γ. Α. Κ.

—**ἀρκτικὴ** *ζώνη* [*Ἀστρον.*]. Σφαιρικὴ ζώνη, περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ βορείου πόλου καὶ τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου τόσον τῆς Γῆς ὅσον καὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας. Σ. Π.

— **ἀρκτικὸς** *κύκλος* [*Ἀστρον.*]. Κύκλος τῆς οὐἀμφότερα τὰ ποιήματα ἕν τι συναφὲς κατ' ἀρχὰς ἀπετέλουν ἔπος. Τὸ πρῶτον ἀπετελεῖτο ἐκ 5 βιβλίων, τὸ δὲ ἄλλο ἐκ 2· εἷς ὅμως τῶν πινάκων παριστάνει καὶ τὰ δύο ποιήματα ὡς ἓν συνεχὲς ἐξ 9.500 στίχων, τόσοι δὲ θ' ἀπετέλουν τοὐλάχιστον 10 βιβλία. Ἡ «Αἰθιοπίς», τὸ ἀρχαιότατον τῶν κυκλίων ἐπῶν, ἤρχετο ἀπὸ τοῦ στίχου

Ὣς οἵ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἕκτορος, ἦλθε δ' Ἀμαζὼν

καὶ οὕτω συνήπτετο στενῶς πρὸς τὴν τελευταίαν ῥαψῳδίαν τῆς Ἰλιάδος. Τὸ ἔπος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιόπων Μέμνονος, περιγράφει τοὺς ἄθλους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀμαζόνος Πενθεσιλείας καὶ λήγει εἰς τὴν ἔριδα διὰ τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως. Καὶ τὰ πέντε βιβλία τοῦ ἔπους ἦσαν καθ' ἑαυτὰ τέλειαι ῥαψῳδίαι, ἃς δυνάμεθα ἀσφαλῶς ν' ἀποκαταστήσωμεν, ἐξ ὅσων ὁ Πρόκλος παραδίδει ἐν κεφαλαίοις.

Ἡ «Ἰλίου πέρσις» ἐτάσσετο ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ διὰ τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν μετὰ τὴν «Μικρὰν Ἰλιάδα». Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ῥαψῳδίᾳ ἐπραγματεύετο ὁ ποιητὴς τὴν πρὸς τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου προπαρασκευήν, τὸν δόλον τοῦ δουρείου ἵππου καὶ τὰ ἐκ τοῦ Βεργιλίου γνωστὰ τοῦ Λαοκόοντος καὶ τοῦ Σίνωνος. Ἡ δὲ δευτέρα ῥαψῳδία

Digitized by Google

περιεῖχε τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως καὶ τῶν γενομένων ὠμοτήτων καὶ ἐν τέλει προσῆγε λίαν τεχνηέντως τὴν ἀπειλητικὴν μορφὴν τῆς Παλλάδος, ὠργισμένης διὰ τὰς διαπραχθείσας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων σκληρότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kinkel*, Epicorum graecorum fragmenta (1877). *Welcker*, Der epische Cyclus. *Müller*, History of the Literature of Ancient Greece. *Lang*, Homer and the Epic (1893). *Monro*, Journal of Hellenic Studies (1883). Ι. Φ. Δ.

ἄρκτιον (τὸ) (Arctium) *[Βοτ.]* βλ. λ. ἄρκειον.

— *ἀρκτίου ῥίζα* (Radix Bardanae, Arctii tomentosum, L., Arctii Lappa, L.) *[Φαρμ.]* Εἶναι τὸ βαθὺ ῥίζωμα τῶν διετῶν φυτῶν Arctium tomentosum, L. καὶ Arctium Lappa L., ἅτινα εἶναι ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Τὰ φυτὰ ταῦτα δὲν δίδουν δρόγην φαρμακευτικῆς χρήσεως, αἱ ῥίζαι ὅμως αὐτῶν φέρονται ἐνίοτε παρὰ τοῖς δρογοπώλαις ὑπὸ μορφὴν κυκλικῶν τεμαχίων 2—3 ἑκσμ. μήκους καὶ 2 ἑκσμ. διαμέτρου ἢ ὡς ἀκανόνιστα θραύσματα παρουσιάζοντα σαφὲς θραῦσμα καὶ ἐξωτερικῶς ἐπιφάνειαν τεφρόφαιον, ἐσωτερικῶς δὲ κιτρινόλευκον. Τὰ τεμάχια ταῦτα ξηρὰ εἶναι ἄοσμα, νωπὰ ὅμως ἔχουσι ναρκωτικὴν ὀσμήν, γεῦσιν ἀνούσιον καὶ γλοιώδη. Ὡς δραστικὸν συστατικὸν ἐνέχουν πικρὰν οὐσίαν ἢ λαππατίνην· ἐπίσης ἐνέχουν σάκχαρον, ἰνουλίνην, γλοιώδη οὐσίαν, ἴχνη αἰθερίου ἐλαίου, ῥητινωδῶν οὐσιῶν, ἀνθρακικὸν καὶ νιτρικὸν ἀσβέστιον. Ἡ δρόγη ἀναγράφεται ἐνίοτε ὡς λαϊκὸν φάρμακον εἰς δόσιν 5—15 γρ. πρὸς 200 γρ. ὕδατος ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψημάτων, ὡς καθαρτικὸν τοῦ αἵματος, ὡς εἰδικότης κατὰ τῆς συφιλίδος, κατὰ τοῦ ἀρθριτισμοῦ καὶ ὡς ὑγρὸν κατὰ τῆς φαλακρότητος. Κ. Γ. Μ.

Ἀρκτὶς (ἡ), *—ίδος [Γεωγρ.]*. Ἐκλήθη οὕτω τὸ σύνολον τῶν ἀρκτικῶν ἤ, ἄλλως, βορείων πολικῶν χωρῶν, τῶν κειμένων βορείως τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου τῆς Γῆς (βλ. λ. ἀρκτικαὶ χῶραι).

ἀρκτῖτις (ἡ) (Arctitis) *[Ζῳολ.]*· βλ. λ. ἄρκτος.

Ἄρκτο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου *Μυκόνου* (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β′ σ. 401 γ′).

ἀρκτόδους (ὁ) (Arctodus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν προκυονιδῶν (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἀρκτοκέφαλος (ὁ) (Arctocephalus) *[Ζῳολ.]*· βλ. λ. ὠτάρια

ἀρκτοκῆβος (ὁ) (Arctocebus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πιθήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἡμιπιθήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *λεμουριδῶν* (βλ. λ. πίθηκοι καὶ λεμουρίδαι). Δ. Ν. Π.

ἀρκτοκομαρίνη *[Φαρμακογν.]*. Συνώνυμον τῆς ἀρβουτίνης (βλ. λ.).

ἀρκτοκόμαρος (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. λ. ἀρκτοστάφυλος

ἀρκτόκορις (ἡ) (Arctocoris) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κορέων*. Δ. Ν. Π.

ἀρκτοκύων (ὁ) (Arctocyon) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς συνομοταξίας τῶν σαρκοφάγων τῆς οἰκογενείας τῶν *κρεοδοντιδῶν*. Ὁ ἀρκτοκύων ἔζησε κατὰ τὴν ἠώκαινον ἐποχὴν καὶ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν ζῷον πάντων τῶν σαρκοφάγων τῶν τριτογενῶν διαστρώσεων τῆς Εὐρώπης. Τὸ μέγεθός του εἶχε τὸ μέγεθος κυνός, ἀλλὰ οἱ πόδες του εἶναι κατὰ πολὺ βραχύτεροι τούτου. Ἡ οὐρά του ἦτο μακρά. Ἡ ὀδοντοφυΐα του κατάλληλος διὰ χορτοφαγίαν καὶ παραπλήσιος πρὸς τὴν τῶν ἀρκτιδῶν. Δ. Ν. Π.

ἀρκτόλιθος (Arctolite) *[Ὀρυκτολ.]*. Εἶδος ζεολίθου—κατὰ τὸν de Lapparent—περιέχον ἀσβέστιον καὶ μαγνήσιον, συγγενὲς τοῦ πρενίτου. Γ. Κ. Γ.

ἀρκτόμυς (ὁ) (Arctomys) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν τρωκτικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιουριδῶν*. Παρουσιάζουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Σῶμα γενικῶς ἰσχυρότερον τοῦ τῶν σκιούρων καὶ κατὰ πολὺ βαρύτερον. Κυνόδοντες οὐχὶ πεπιεσμένοι ὅπως εἰς τοὺς λοιποὺς ἀντιπροσώπους τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Τὰ ὦτα καὶ ἡ οὐρὰ βραχύτατα. Οἱ πρόσθιοι πόδες φέρουσι τέσσαρας, λίαν ἀνεπτυγμένους δακτύλους μὲ πεπλατυσμένους ὄνυχας. Τὰ ζῷα ταῦτα κατοικοῦσι τὰ βόρεια κλίματα ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ὧν γνωστότερον εἶναι *ἀρκτόμυς ὁ ὀρεινὸς* (Arctomys marmotta). Ὁ ὄγκος τοῦ σώματός του δὲν ὑπερβαίνει τὸν ὄγκον τοῦ σώματος τῆς κοινῆς γαλῆς. Ἡ οὐρὰ εἶναι βραχεῖα. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ τριχώματός του φαιοπυρρὸς ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ ἀνοικτότερος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς. Αἱ γνάθοι εἶναι φαιοκίτρινοι. Ἀπαντᾷ ἰδίως εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ τὰ Καρπάθια ὄρη. Ἄλλοτε τὰ ζῷα ταῦτα εὑρίσκοντο καὶ ἐπὶ τῶν Πυρηναίων ὀρέων, ἀλλὰ σήμερον ἔχουσι τελείως ἐκλείψει. Ἐπὶ τῶν Ἄλπεων ἀπαντᾷ καὶ μέχρι 3.000 μέτρων ὕψους καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν βραχων. Εἶναι ἡμερόβιον ζῷον. Ὁ ἀρκτόμυς τὴν μὲν θερινὴν φωλεάν του κατασκευάζει εἰς μικρὸν βάθος, τὴν δὲ χειμερινὴν τοιαύτην εἰς ἀρκετὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βαθος. Τρεῖς μῆνας τοῦ ἔτους ζῇ ἐν πλήρει κινήσει καὶ τρέχει παντοῦ μετὰ τῶν νεογνῶν του· τοὺς ὑπολοίπους ἐννέα μῆνας μένει κεκρυμμένος ἐντὸς τῆς βαθείας τρώγλης του καὶ παραδίδεται εἰς τὴν χειμερίαν νάρκην, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν χάνει εἰμὴ μόνον 200—300 γραμμάρια ἐκ τοῦ βάρους τοῦ σώματός του. Ἡ ὀχεία λαμβάνει χώραν εὐθὺς μετὰ τὸν χειμέριον ὕπνον καὶ μετὰ πέντε περίπου ἑβδομάδας ἡ θήλεια γεννᾷ 5—6 μικρά, ἅτινα δὲν ἐξέρχονται τῆς τρώγλης των εἰ μὴ μόνον μετὰ τὴν τελείαν ἀνάπτυξίν των. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι εὐκινητότατα καὶ ἀναρριχῶνται μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιδεξιότητος ἐπὶ τῶν βράχων καὶ τῶν δένδρων.

Ἀρκτόμυς ὁ ὀρεινός.

Ἕτερα γνωστὰ εἴδη εἶναι: *Ἀρκτόμυς ὁ βόμβαξ* (Arctomys bombax) ἀπαντῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, καὶ *ἀρκτόμυς ὁ δίχρους* ἀπαντῶν ἐν Ἀμερικῇ κ.τ.λ. Δ. Ν. Π.

Ἀρκτόννησος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς τότε νήσου καὶ τανῦν χερσονήσου τῆς Κυζίκου, ὀφειλομένη εἰς τὸ ἐν αὐτῇ ὄρος Ἄρκτων (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

ἀρκτοπίθηκοι (οἱ) (Arctopitheci) *[Ζῳολ.]*· βλ. λ. πίθηκοι.

Ἄρκτος (ὁ) *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν Κενταύρων καθ' Ἡσύχιον.

ἄρκτος (ἡ) (Ursus) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρκτιδῶν*, τῆς τάξεως τῶν *ἀσπακτικῶν*. Τὸ γένος ἄρκτος περιλαμβάνει ἓξ διακεκριμένας κατηγορίας, τὰς *κυρίως ἄρκτους*, τὰς *μελάρκτους*, τὰς *αἰλουροειδεῖς ἄρκτους*, τὰς *μικράς*, τὰς *μακρορρίνους* καὶ τὰς *κερκολήπτους ἄρκτους*.

α′) Κυρίως ἄρκτοι: Εἶναι οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῶν *ἀρκτιδῶν* καὶ διακρίνονται ἐκ τοῦ ὀγκώδους σώματος, τῆς μακρορρύγχου κεφαλῆς, τῶν μικρῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὤτων, τῶν μετρίου μεγέθους ποδῶν, τῶν γυμνῶν πελμάτων, τῶν οὐχὶ συσταλτῶν ὀνύχων, τῆς κολοβῆς οὐρᾶς καὶ τοῦ πυκνοῦ καὶ τραχέος τριχώματός των. Ἡ κατηγορία αὕτη περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς ἓξ εἴδη:

1) Ἄρκτος ἡ κοινὴ (Ursus arctus), κοιν. *ἀρκούδα*. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 2 περίπου μέτρα καὶ τὸ ἀνάστημά της ἀπὸ τοῦ πέλματος μέχρι τοῦ ἀκρωμίου κυμαίνεται μεταξὺ 1—1,25 μέτρα. Τὸ βάρος της κυμαίνεται μεταξὺ 150—250 χιλιογρ., ἐνίοτε ὅμως φθάνει καὶ τὰ 350 χιλιόγρ. Τὸ σῶμά της καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν τριχῶν, αἵτινες κατὰ τὸ πρόσωπον, τὴν κοιλίαν καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος τῶν σκελῶν εἶναι κατὰ πολὺ πυκνότεραι καὶ μεγαλύτεραι ἢ κατὰ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος. Αἱ τρίχες εἶναι ποικίλων διαστάσεων καὶ μορφῆς, ἄλλοτε εὐθεῖαι καὶ σκληραί, ἄλλοτε μικραί, μαλακαὶ καὶ οὖλαι. Ὁ κύριος χρωματισμός της εἶναι σκοτεινῶς φαιὸς ἢ φαιοϋποκίτρινος, ἐνίοτε ὅμως εἶναι στιλπνῶς φαιὸς μὲ βαθυχρόους ἀργυρᾶς ἀποχρώσεις ἄλλοτε δὲ τελείως ἐπίξανθος. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ὀγκώδης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τὸ μέτωπον μᾶλλον πεπλατυσμένον καὶ κυρτὸν κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ μέρος. Τὸ ῥύγχος εἶναι ἐπίμηκες, τὸ σῶμα ὀγκῶδες καὶ ἄχαρι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ πόδες ποικίλλουσι κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ πάχος καὶ τὸ πέλμα μετρίου μεγέθους σχετικῶς πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ζῴου. Εἶναι ζῷον παμφάγον, προτιμᾷ ὅμως περισσότερον τὰς φυτικὰς ἢ τὰς ζῳϊκὰς τροφάς. Κατὰ προτίμησιν τρώγει δημητριακοὺς καρπούς, τρυφεροὺς κλάδους καὶ φύλλα δένδρων, καρποὺς κτλ. Ἰδιαιτέρως ἀρέσκεται νὰ τρώγῃ τὰς κάμπας διαφόρων ἐντόμων, μύρμηκας κτλ.

Ἄρκτος ἡ κοινή.
(Ἄρρεν καὶ θῆλυ.)

Ἡ θήλεια γεννᾷ 2—3 καὶ σπανιώτερον 1 νεογνόν. Κατασκευάζει τὴν φωλεάν της ἐντὸς βράχων, τοὺς ὁποίους φράσσει πανταχόθεν διὰ κλάδων καὶ φύλλων. Ἐνίοτε γεννᾷ τὰ μικρά της καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ τῆς χιόνος καὶ ὑπερασπίζει ταῦτα γενναίως κατὰ παντὸς κινδύνου.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἄρκτου εἶναι λίαν διαδεδομένον, ἀπαντῶν εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην, τὴν Σιβηρίαν καὶ ἐξαπλούμενον μέχρι τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν Ἱμαλαΐων ὀρέων. Ἐπίσης ἀπαντᾷ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀφρικῆς.

2) Ἄρκτος ἡ μελανὴ ἢ ἀμερικανικὴ (Ursus americanus). Τινὲς φυσιοδίφαι διατείνονται ὅτι ἡ ἄρκτος αὕτη εἶναι ἁπλῆ παραλλαγὴ τῆς *κοινῆς ἄρκτου*. Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 1,50 μέτρα καὶ τὸ ἀνάστημά της μόλις ὑπερβαίνει τὸ μέτρον. Ὁ ὄγκος τοῦ σώματος εἶναι κατά τι μικρότερος τῆς κοινῆς, ἡ κεφαλὴ μικροτέρα καὶ στενοτέρα καὶ τὸ ῥύγχος ὀξύτερον. Τὸ μέτωπον εἶναι τελείως πεπλατυσμένον. Τὸ πέλμα τῶν ποδῶν βραχύτατον. Τὸ δέρμα καλύπτεται ἀναμὶξ ἐκ μακρῶν καὶ βραχειῶν τριχῶν, σκληρῶν ἢ λείων. Ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς εἶναι μέλας καὶ στιλπνὸς ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ τῶν πλευρῶν, ἐνῷ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ ῥύγχους εἶναι ὠχροκίτρινος. Ἄνωθεν τῆς κόγχης τῶν ὀφθαλμῶν ὑπάρχει συνήθως ἐπίξανθός τις ἐπιμήκης κηλίς. Σπανιώτερον φέρει καὶ μεγάλην ἐπιμήκη ἐν εἴδει λωρίδος κηλῖδα ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς κοιλίας. Τὰ νεογνὰ ἔχουσιν ἀνοικτῶς φαιὸν χρωματισμόν, ὅστις μεταβάλλεται εἰς μελανὸν ἐφ' ὅσον ἀναπτύσσονται. Τρέφεται ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν καὶ ἰδίως ἐκ χλόης, φύλλων καὶ διαφόρων καρπῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι διαδεδομένον εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἐνδιαιτᾶται κυρίως εἰς μεγάλα δάση.

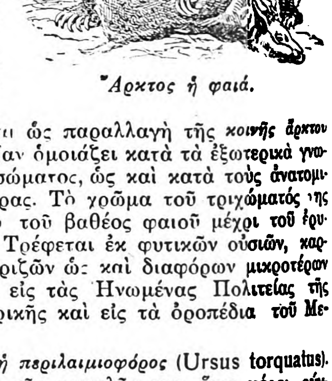

Ἄρκτος ἡ φαιά.

3) Ἄρκτος ἡ φαιὰ (Ursus ferox). Καὶ αὕτη θεωρεῖται ὡς παραλλαγὴ τῆς *κοινῆς ἄρκτου* πρὸς τὴν ὁποίαν ὁμοιάζει κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ σώματος, ὡς καὶ κατὰ τοὺς ἀνατομικοὺς χαρακτῆρας. Τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματός της ποικίλλει ἀπὸ τοῦ βαθέος φαιοῦ μέχρι τοῦ ἐρυθροκαστάνου. Τρέφεται ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν, καρπῶν, ὀρύζης, ῥιζῶν ὡς καὶ διαφόρων μικροτέρων ζῴων· ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ εἰς τὰ ὀροπέδια τοῦ Μεξικοῦ.

4) Ἄρκτος ἡ περιλαιμιοφόρος (Ursus torquatus). Διακρίνεται ἐκ τῆς κεφαλῆς της ἥτις φέρει ῥύγχος ὀξὺ καὶ εὐθύ. Τὰ ὦτα μεγάλα καὶ ἀπεστρογγυλωμένα. Τὰ σκέλη της μᾶλλον βραχέα καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν φέρουσιν ἰσχυροὺς καὶ βραχεῖς ὄνυχας. Τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματός της εἶναι διάφορον ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς της. Ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν νότιον Ἀσίαν καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Σιβηρίαν καὶ ἐνδιαιτᾶται εἰς βαθύσκια δάση, ἀναρριχᾶται δὲ μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιδεξιότητος ἐπὶ τῶν δένδρων.

5) Ἄρκτος ἡ μαλαϊκὴ (Ursus malayanus). Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 1,10 μέτρα, τὸ δὲ τρίχωμά της εἶναι στιλπνῶς μελανὸν πλὴν τῶν πλευρῶν τοῦ ῥύγχους, αἵτινες εἶναι ὑποκίτρινοι. Τρέφεται ἰδίως ἐκ διαφόρων φυτῶν καὶ ἐν Σουμάτρᾳ προξενεῖ μεγίστας ζημίας εἰς τὰς φυτείας τοῦ κακάου. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βόρνεο, τὴν Ἰάβαν, τὴν Σουμάτραν καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Μαλαϊκὴν χερσόνησον.

6) Ἄρκτος ἡ πολικὴ ἢ λευκὴ (Ursus maritimus). Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν, καθ' ὅσον τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 3 περίπου μέτρα, τὸ δὲ ἀνάστημά της τὸ 1,40. Τὸ σῶμά της εἶναι κατὰ πολὺ ὀγκωδέστερον τῆς κοινῆς ἄρκτου, ὁ λαιμὸς χονδρότερος καὶ ἐπιμηκέστερος, ἡ κεφαλὴ ἐπιμήκης καὶ σχετικῶς στενή, τὸ μέτωπον ἐπίπεδον, τὸ ῥύγχος παχὺ κατὰ τὴν βάσιν του καὶ ὀξὺ κατὰ τὸ ἄκρον του, τὰ ὦτα μικρά, βραχέα καὶ ἀπεστρογγυλωμένα, αἱ ὀπαὶ τῶν ῥωθώνων λίαν ἠνεῳγμέναι καὶ τὸ στόμα βαθέως ἐσχισμένον. Οἱ πόδες εἶναι ὑψηλοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ φέρουσι χονδροὺς καὶ κυρτοὺς ὄνυχας.

Τὸ δέρμα της φέρει στιλπνὰς λευκὰς καὶ μαλακὰς τρίχας καὶ μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς περιβάλλει δακτύλιος ἐκ βραχέων λευκοφαίων τριχῶν. Τρέ-

Digitized by Google

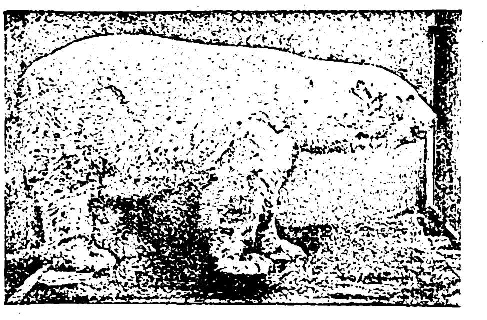

Ἄρκτος ἡ λευκή

φεται ἐκ παντοειδῶν ζῴων καὶ κυρίως ἐξ ἰχθύων καὶ ἄλλων ὑδροβίων ζῴων. Κατοικεῖ εἰς τὰς πολικὰς χώρας, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ἐξακριβωθῆ τὰ ὅρια τῆς ἐξαπλώσεώς της.

β') Μελάρκτοι: Εἰς ταύτας ὑπάγεται ἓν καὶ μόνον εἶδος, *ἄρκτος ἡ μακρόχειλος* (Ursus labiatus). Τὸ μῆκος τοῦ σώματός της φθάνει τὰ 110 ἑκατοστόμετρα ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ῥύγχους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς. Ἡ κεφαλὴ εἶναι πλατεῖα, τὸ μέτωπον εὐρύ, τὸ ῥύγχος εἶναι μακρόν, στενὸν καὶ καταλήγει εἰς προβοσκίδα. Οἱ μυκτῆρες εἶναι λίαν εὐκίνητοι καὶ τὰ χείλη λίαν πλατέα. Τὰ χείλη, ὅταν τὸ ζῷον εὑρίσκεται ἐν ἀκινησίᾳ, προεξέχουσι πέραν τῶν γνάθων, δύνανται δὲ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις νὰ ἀναδιπλωθῶσι ποικιλοτρόπως καὶ σχηματίζουσι σωλῆνα παρόμοιον πρὸς τὴν προβοσκίδα. Τὰ ὦτα εἶναι βραχέα, εὐθέα καὶ καταλήγουσιν εἰς ἀμβλὺ ἄκρον. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μᾶλλον μικροὶ καὶ λοξοί. Οἱ πόδες ἔχουσιν ἀκανόνιστον σχῆμα, εἶναι λίαν ἐπιμήκεις καὶ φέρουσιν ὄνυχας αἰχμηροὺς κεκαμμένους καὶ λίαν ἰσχυρούς. Τρέφεται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν καὶ μικρῶν σπονδυλωτῶν ζῴων, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως προσβάλλει καὶ μικρότερα ζῷα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἰδίως εἰς τὰ Ἱμαλάϊα ὄρη καὶ τὴν νῆσον Κεϋλάνην.

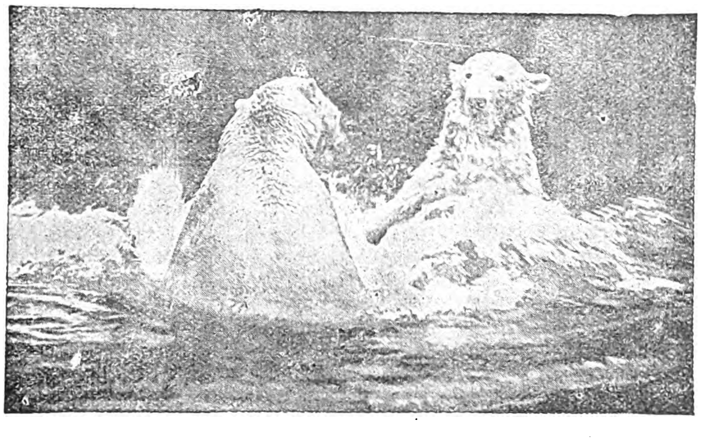

Λευκαὶ ἄρκτοι λουόμεναι.

γ') Ἄρκτοι αἰλουροειδεῖς: Τὰ περιλαμβανόμενα εἰς ταύτας τρία εἴδη ἔχουσιν ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὅτι εἶναι *δακτυλοβάμονα*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα εἴδη ἅτινα γενικῶς εἶναι *πελματοβάμονα*.

1) Ἄρκτος ἡ αἰλουρόπους (Ursus ailuropus). Τὸ σῶμά της εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερον τῆς κοινῆς ἄρκτου, τοῦ μήκους της μὴ ὑπερβαίνοντος τὰ 110 ἑκατοστόμετρα. Ἡ κεφαλή της εἶναι λίαν εὐρεῖα καὶ τὸ ῥύγχος της μικρόν. Οἱ πόδες της εἶναι βραχεῖς καὶ τὸ πέλμα τριχωτόν. Ὅταν βαδίζῃ τὸ ζῷον δὲν πατεῖ ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ πέλματος. Τὸ δέρμα της καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν τριχῶν ποικίλου χρώματος. Τὸ λευκὸν χρῶμα κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς ῥάχεως, τῶν πλευρῶν, τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς κοιλίας. Τὸ μελανὸν χρῶμα παρουσιάζεται ἄνωθεν τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν καὶ ὑπὸ μορφὴν δύο δακτυλιοειδῶν κηλίδων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν πτερυγίων τῶν ὤτων, ἐπὶ τῶν προσθίων ποδῶν, τῶν ὀπισθίων τοιούτων καὶ τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰ βαθύσκια καὶ ὀρεινὰ δάση τοῦ Θιβέτ. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα της δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ἀρκούντως μελετηθῆ.

2) Ἄρκτος ἡ ἐρυθρὰ (Ursus fulgens). Διακρίνεται ἐκ τοῦ μαλακοῦ καὶ πυκνοῦ τριχώματος, ὅπερ καλύπτει τὸ σῶμά της, τῆς πλατείας καὶ βραχείας κεφαλῆς, τοῦ ὀξέος ῥύγχους καὶ τῆς μακρᾶς οὐρᾶς της. Οἱ ὀφθαλμοὶ της εἶναι μικροί, τὰ ὦτα μικρὰ καὶ ἀπεστρογγυλωμένα καὶ οἱ πόδες λεπτοὶ καὶ μὲ πυκνὸν τρίχωμα. Τὸ ἀνάστημά της δὲν ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ ἀνάστημα τῆς οἰκοδιαίτου γαλῆς. Τρώγει μικρὰ πτηνὰ καὶ διάφορα ἔντομα, ἀπαντᾷ δὲ εἰς τὰ νοτιανατολικὰ Ἱμαλάϊα, εἰς ὀρεινὰς ἐκτάσεις μέχρι 2,000 μέτρων ὕψους.

Ἄρκτος ἡ αἰλουρόπους.

3) Ἄρκτος ἡ βιντουρόγγειος (Ursus binturong). Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι κατά τι μεγαλύτερον τῆς *ἐρυθρᾶς ἄρκτου*, τοῦ μήκους της κυμαινομένου μεταξὺ 1,35—1,60 μέτρων, ὧν τὰ 70 περίπου ἑκατοστὰ ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐράν, τὸ σῶμά της εἶναι μᾶλλον ῥωμαλέον, ἡ κεφαλὴ παχεῖα, τὸ ῥύγχος ἐπιμηκες, οἱ πόδες ἰσχυροὶ καὶ βραχεῖς μὲ πέντε δακτύλους καὶ ἰσχυροὺς συσταλτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὄνυχας. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ τριχώματος εἶναι μελανός. Εἶναι σαρκοφάγον ζῷον καὶ κατοικεῖ εἰς τὴν Μαλαισίαν, τὸ Σιάμ, τὴν Ιαβαν, τὴν Βόρνεο καὶ τὸ Ἀσάμ.

δ') Μικραὶ ἄρκτοι ἢ προκύνες: Εἰς ταύτας, ἰθαγενεῖς ἀποκλειστικῶς τῆς Ἀμερικῆς, περιλαμβάνοντα τὰ ἑξῆς 2 εἴδη:

1) Ἄρκτος ἡ πλυντρὶς (Ursus lotor). Διακρίνεται ἐκ τοῦ ἰδιορρύθμου σώματός της, ὅπερ ἔχει μῆκος 65 ἑκατοστομ., ὧν τὰ 25 ἑκ. καταλαμβάνει ἡ οὐρά, ὕψος δὲ ἀπὸ τοῦ ἀκρωμίου μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν 30—35 ἑκατοστομ. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ τριχώματός της φέρει πάσας τὰς παραλλαγὰς ἀπὸ τοῦ ὑποκιτρίνου μέχρι τοῦ κιτρινομέλανος. Τρέφεται ἐκ διαφόρων καρπῶν, πτηνῶν, ὠῶν πτηνῶν, μικρῶν θηλαστικῶν, ἰχθύων, καρκίνων, ὄφεων, ἐντόμων κτλ. Ἀπαντᾷ καθ' ὅλην τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

2) Ἄρκτος ἡ καρκινοφάγος (Ursus cancrivorus). Εἶναι μικροτέρα τῆς προηγουμένης, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ὑψηλοτέρα. Τὸ χρῶμά της ἐπὶ τῆς ῥάχεως εἶναι κιτρινομέλαν, ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τῶν κάτω μερῶν τοῦ σώματος ὑποκιτρινόφαιον, ἡ οὐρὰ φέρει κιτρίνους δακτυλίους καὶ ἄνωθεν ἑκάστου ὀφθαλμοῦ ὑπάρχει ἀνὰ μία κηλὶς ἐπίξανθος. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς παραθαλασσίους ἐκτάσεις τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

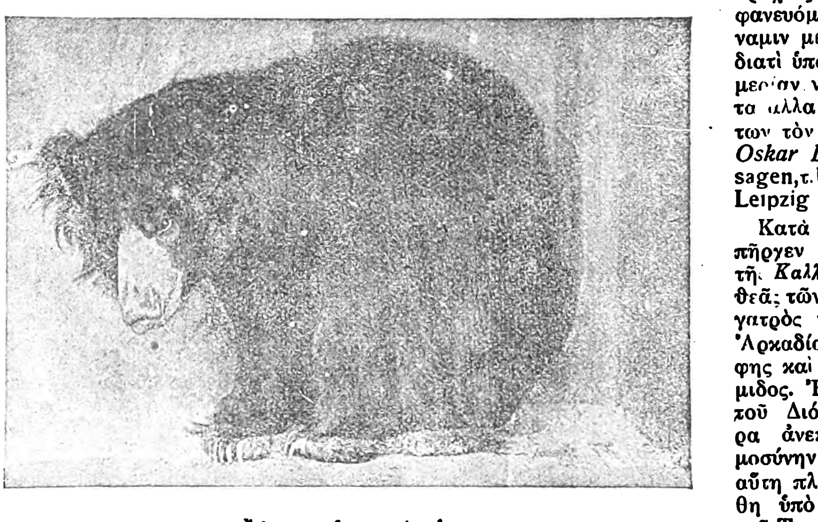

Ἄρκτος ἡ μακρόχειλος.

ε') Μακρόρρινοι ἄρκτοι: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι: Σῶμα ἐπίμηκες, σχεδὸν ἰκτιδοειδές, λαιμὸς βραχύς, κεφαλὴ ὀξεῖα καὶ μακρά, οὐρὰ ἴσου μήκους μὲ τὸ σῶμα καὶ πυκνὸν τρίχωμα, πόδες ἰσχυροί, βραχεῖς, μὲ πλατέα πέλματα καὶ ἀνθεκτικοὺς γαμψοὺς ὄνυχας. Ὦτα βραχέα καὶ ἀπεστρογγυλωμένα, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Εἰς τὰς μακρορρίνους περιλαμβάνονται τὰ εἴδη:

1) Ἄρκτος μακρόρρινος ἡ ἐρυθρὰ (Ursus nasca rufa). Τὸ μῆκος τοῦ σώματός της δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1 μέτρον, οὗ τὰ 50 περίπου ἑκατοστὰ ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐράν, τὸ ἀνάστημά της ἀπὸ τοῦ ἀκρωμίου μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν εἶναι 27—30 ἑκατοστομ. Τὸ τρίχωμά της εἶναι μακρόν, πυκνὸν καὶ στιλπνὸν καὶ ὁ χρωματισμός της ποικίλλει μεταξὺ τοῦ καστανοφαίου καὶ τοῦ ὑποκιτρίνου. Ἄνωθεν τοῦ ὀφθαλμοῦ ὑπάρχει λευκὴ κηλίς. Ἡ οὐρὰ κοσμεῖται διὰ καστανοκιτρίνων καὶ μελανοκαστάνων δακτυλίων. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Παραγουάην.

2) Ἄρκτος μακρόρρινος ἢ λευκόρρινος (Ursus nasua narica). Ὁ ὄγκος καὶ τὸ μῆκος τοῦ σώματος εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὸ τῆς προηγουμένης. Τὸ τρίχωμα τη κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος εἶναι ἀμαυρὸν καὶ κατὰ τὰ πλάγια καὶ τὰ κάτω ξανθὸν πρὸς τὸ καστανόφαιον. Παρὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῶν μέρος ὑπάρχει ὑποκίτρινος ταινία διήκουσα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μέχρι τῆς ῥινός. Τρέφεται ἐξ ἐντόμων, κοχλιῶν, σκωλήκων κ.τ.λ. καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀμερικήν.

Ἄρκτος ἡ βιντουρόγγειος.

στ') Ἄρκτοι κερκολῆπται: Ἀντιπρόσωποι τοῦ εἴδους τούτου ἀνεκαλύφθησαν πρό τινων ἐτῶν εἰς τὴν Ἀμερικήν. Παρουσιάζουσι πλείστας ὅσας ὁμοιότητας μὲ τοὺς ἡμιπιθήκους. Ἐνταῦθα περιλαμβάνεται ἓν καὶ μόνον εἶδος, *ἄρκτος ἡ ἑλικόκερκος* (Ursus caudivolvulus). Τὸ μῆκός της φθάνει τὰ 90 ἑκατοστόμ., ὧν τὰ 50 περίπου ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐράν, τὸ δὲ ὕψος της δὲν ὑπερβαίνει τὰ 17 ἑκατοστόμ. Τὸ τρίχωμά της εἶναι μακρόν, οὖλον, μαλακὸν καὶ στιλπνόν. Τὸ χρῶμα ἀνοικτῶς ὑπόφαιον κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ τὰς πλευρὰς καὶ ὑπέρυθρον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος. Τρέφεται ἐκ γεωμήλων, λαχάνων καὶ διαφόρων θηλαστικῶν· ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν Περουβίαν, τὸ Μεξικόν, τὴν Φλωρίδα καὶ τὴν Λουϊζιάναν. Δ. Ν. Π.

— (ΛΑΟΓΡ.) Σχετικαὶ πρὸς τὴν ἄρκτον παραδόσεις ὑπάρχουσι πολυάριθμοι παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, ἀπὸ τῶν Ἐρυθροδέρμων τῆς Β. Ἀμερικῆς μέχρι τῶν Φινλανδῶν. Εἰς ταύτας μετὰ μεγάλης μυθοπλαστικῆς δυνάμεως καὶ ἐνίοτε μετ' εὐτραπέλου ὕφους παρέχεται ἐξήγησις διαφόρων τῆς ἄρκτου ἰδιοτήτων. Οὕτως ἑρμηνεύεται ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐμπνέουσιν εἰς ταύτην οἱ ἄνθρωποι, διατὶ καταβροχθίζει τὰ ζῷα τὰ ὑπερηφανευόμενα ὅτι ἔχουσι δύναμιν μεγαλυτέραν ταύτης, διατὶ ὑποπίπτει εἰς τὴν χειμερίαν νάρκην, διατὶ μισεῖ τὰ ἄλλα ζῷα καὶ προπάντων τὸν λύκον κ. τ. λ. (βλ. *Oskar Dähnhardt*, Natursagen, τ. III - IV (Tiersagen), Leipzig und Berlin, 1910).

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ὁ σχετικὸς μῦθος τῆς *Καλλιστοῦς*, τῆς πατρίου θεᾶς τῶν Ἀρκάδων, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας Λυκάονος, νύμφης καὶ ὀπαδοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἠγαπᾶτο αὕτη ὑπὸ τοῦ Διός, ὅτε δὲ ἡ Ἥρα ἀνεκάλυψε τὴν ἐγκυμοσύνην της — ἡ σκηνὴ αὕτη πλειστάκις παρεστάθη ὑπὸ τῶν ζωγράφων, τοῦ Τιτιανοῦ, Ρούμπενς καὶ ἄλλων — μετεμορφώθη ἡ Καλλιστὼ ὑπὸ ταύτης εἰς *ἄρκτον*, κατηστερίσθη δὲ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Διὸς ὡς ἄρκτος, καθὼς καὶ ὁ υἱός της *Ἀρκὰς* ὡς *Ἀρκτοῦρος* ἢ *Ἀρκτοφύλαξ* (βλ. λ. Ἄρκτος Μεγάλη, Ἄρκτος Μικρὰ καὶ Ἀρκτοῦρος).

Νεοελληνικὴ περὶ ἄρκτου παράδοσις μία μόνον μακεδονικὴ τοιαύτη ἔχει δημοσιευθῆ ὑπὸ *Δ. Λουκοπούλου* (ἐν «Λαογραφίᾳ» τ. 6, σ. 116), οὖσα σχε-

Ἄρκτος ἡ πλυντρίς.

Digitized by Google

δὸν ἡ αὐτὴ πρὸς ἄλλην βουλγαρικὴν (βλ. παρὰ Stauss die Bulgaren σ. 64—65 Dähnhardt ἔνθ. ἀν. τ. III, σ. 452). Κατὰ ταύτην «ἡ ἀρκούδα ἦτο νεόνυμφος καὶ εἶχε μίαν κακὴν πενθεράν, ἡ ὁποία τὴν ἐκακομεταχειρίζετο πολύ. Μίαν ἡμέραν ἡ πενθερά της τὴν ἔστειλε νὰ πλύνῃ εἰς τὸν ποταμὸν μαῦρα μαλλιὰ καὶ τῆς εἶπε νὰ τὰ ἀσπρίσῃ. Αὐτὴ ἡ δυστυχισμένη ἐκοπίασε πολύ, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τίποτε. Δύνανται ν' ἀσπρίσουν τὰ μαῦρα μαλλιά; Τότε εἰς τὴν ἀπελπισίαν της προσηυχήθη νὰ τὴν κάμῃ ὁ Θεὸς ἄγριον ζῷον διὰ νὰ φάγῃ τὴν πενθεράν της. Ὁ Θεὸς τὴν ἤκουσε. Ἔβγαλε μαλλιὰ καὶ ἔγινεν ἀρκούδα· ἔφαγε τὴν πενθεράν της καὶ ἀπὸ τότε περιπατεῖ εἰς τὰ βουνά.» Κατά τινα ἀνέκδοτον παράδοσιν ἐν τῷ Αἰγίῳ, ὑπάρχουσαν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, ἔζη ποτὲ γυνή τις πτωχὴ μὲν ἴσως, ἀλλὰ καὶ ρυπαρά, ἔχουσα βρέφος καὶ ὀνομαζομένη Ἀρκούδα. Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ἔψηνε πλακοῦντα ἐπὶ τῆς πλακός, ἐκοπρίσθη τὸ τέκνον της. Ἡ Ἀρκούδα ἀντὶ νὰ λάβῃ σπάργανόν τι, ἥρπασε τὸν πλακοῦντα καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀπεσπόγγισεν. Ὀργισθεὶς διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μετεμόρφωσεν αὐτὴν εἰς τὸ ὁμώνυμον θηρίον. Ὅθεν καὶ διατηρεῖ μέχρι τοῦδε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἀνέκαθεν ἡ ἄρκτος ἐθεωρεῖτο ὡς ζῷον ἄγριον καὶ λίαν ἰσχυρόν, ἔχομεν δὲ πολυαρίθμους περὶ τούτου ἀποδείξεις, κυρίως εἰς τὰ μεσαιωνικὰ ἔπη τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ παροιμία (*Πολίτου* Παροιμίαι τ. 2, σ. 460).

Τῆς ἀρκούδας ἅμα βγάλῃς τὴ χαλινάδα,
τότε θὰ τὴν ἰδῇς ἂν εἶν' ἥμερη ἢ ἄγρια,

σημαίνουσα ὅτι τοῦ πονηροῦ ἀνδρὸς ὁ χαρακτὴρ διαγιγνώσκεται ἀσφαλῶς ὅταν δὲν περιστέλληται ὑπὸ τοῦ φόβου ἢ τῆς βίας καὶ δὲν κρίνῃ ἀναγκαῖον νὰ ὑποκρίνηται. Καὶ αἱ τρίχες τῆς ἄρκτου θεωροῦνται πολὺ ἄγριαι, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παροιμίας «ἄρκου μαλλὶν μετάξι κὶ (δὲν) γίνεται», δηλ. ὡς ἐκ τῶν τριχῶν τῆς ἄρκτου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθῇ μετάξι, οὕτω καὶ ἐκ πονηροῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἀγαθὸν πρέπει νὰ προσδοκῶμεν.

Τὸ ὅτι ἡ ἄρκτος ἐθεωρεῖτο ὡς ζῷον λίαν ἰσχυρόν, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Κύπρῳ καὶ ταῖς ἄλλαις χώραις καὶ σήμερον ἔτι *ἀρκουδάμαξα* καλεῖται ἡ πολὺ μεγάλη ἅμαξα, ἡ μόνον ὑπὸ ἄρκτου, οὕτως εἰπεῖν, δυναμένη νὰ συρθῇ. Σημειωτέον ὅτι *ἀρκουδάμαξα* παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐλέγετο εἶδος πολεμικῆς μηχανῆς ἀναφερομένη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Κανανοῦ.

Τὸ δέρμα τῆς ἄρκτου ἐφόρουν ἥρωες, ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν λεοντῆν ὁ Ἡρακλῆς. Παρὰ «Γάμοις Θησέως» ὑπὸ *Ἀνωνύμου* ἀναφέρεται:

οὐδὲ λιθάρι ἀτίμητο, οὐδὲ μαργαριτάρι,
μόνο δερμάτι ἀρκουδιᾶς εἶχεν ἀπάνωφόρι.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ—Ν. Γ. ΞΕΝΟΣ

— [ΕΡΑΛΔ.] Ἡ *ἄρκτος* ἐχρησιμοποιήθη ὡς ζῷον ἐραλδικὸν διὰ τοὺς θυρεοὺς πολλῶν οἴκων εὐγενῶν. Συνήθως ἀπεικονίζεται ἀργυρόχρους μὲ χρυσοῦν περιλαίμιον ἐπὶ λευκοῦ πεδίου.

— **Ἄρκτος** ***Μεγάλη*** (Ursa Major) [*Ἀστρον.*]. Ἀστερισμὸς τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, εὐκόλως ἀναγνωριζόμενος μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐγγὺς τοῦ βορείου πόλου ἀστερισμῶν ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦσιν οἱ ὑπαρτίζοντες αὐτὸν ἑπτὰ κυριώτεροι ἀστέρες καὶ ὡς ἐκ τούτου γνωστότατος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἂν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου, ὅπως καὶ τοῦ παρακειμένου τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου*, οὐδεμίαν παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἄρκτον, ἐν τούτοις τὸ ὄνομα τοῦ ζῴου τούτου ἐδόθη εἰς τοὺς δύο ὁμοιοσχήμους ἀστερισμοὺς ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀκόμη ἀρχαιότητος. Ἀξιοπαρατήρητον ἐπίσης τυγχάνει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τοὺς χάρτας τοῦ οὐρανοῦ, τόσον τοὺς παλαιοὺς ὅσον καὶ τοὺς νεωτέρους, ἀμφότεραι αἱ Ἄρκτοι εἰκονίζονται φέρουσαι μακρὰν οὐράν, ἐνῷ ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ ὁμώνυμον ζῷον δὲν ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τοιαύτης.

Κατά τινας τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἡ κατάταξις τῆς Μεγάλης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν μυθολογεῖται ὡς ἑξῆς: Ἡ Μεγάλη Ἄρκτος παριστᾷ τὴν νύμφην *Καλλιστώ*, θυγατέρα τοῦ Λυκάονος, βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας. Αὐτὴ διὰ τῆς ὡραιότητός της κινήσασα τὸν ἔρωτα τοῦ Διός, μεθ' οὗ ἐγέννησε τὸν *Ἀρκάδα*, ἐφείλκυσε τὸν φθόνον τῆς θεᾶς Ἥρας, ἥτις ἐκ τῆς ζηλοτυπίας της μετεμόρφωσε τὴν φίλην τοῦ συζύγου της εἰς ἄρκτον. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην συναντήσασά ποτε, ἐνῷ περιεφέρετο ἀνὰ τὰ δάση, τὸν υἱόν της Ἀρκάδα, ἔσπευσε πρὸς αὐτὸν ἵνα τὸν ἐναγκαλισθῇ, ἐκεῖνος ὅμως, μὴ ἀναγνωρίσας τὴν μητέρα του καὶ θέλων νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τοῦ ἐπιτεθέντος κατ' αὐτοῦ θηρίου, ὕψωσε τὸ δόρυ διὰ νὰ τὸ φονεύσῃ. Ἀλλ' ὁ Ζεύς, συγκινηθεὶς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς σκηνῆς, ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τὴν μητροκτονίαν, μεταμορφώσας δὲ καὶ τὸν υἱὸν εἰς ἄρκτον, ἀνήρπασεν αὐτὸν μετὰ τῆς μητρός του εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέταξεν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν, ἀποτελέσας οὕτω τὴν *Μεγάλην* καὶ τὴν *Μικρὰν Ἄρκτον*. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Ἥρα ἐξηγριώθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Θέτιδα καὶ τὸν Ὠκεανόν, ὅπως μηδέποτε ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς δύο εὐνοουμένους τοῦ συζύγου της νὰ κατέρχωνται πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς τὰ ὑγρὰ των βασίλεια ὅπως τὰ λοιπὰ ἄστρα.

Οὕτως ἐξήγουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν διαρκῆ περὶ τὸν πόλον περιφορὰν τῶν Ἄρκτων καὶ τὴν συνεχῆ παραμονὴν αὐτῶν ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἀνέκαθεν οἱ ἀστέρες τῶν Ἄρκτων δὲν ἦσαν πανταχοῦ ἀειφανεῖς, διότι ὅσῳ ὁ παρατηρητὴς προσεγγίζει πρὸς τὸν ἰσημερινόν, τόσῳ ὁ πόλος προσεγγίζει πρὸς τὸν ὁρίζοντα, περιοριζομένου δὲ ὁλονὲν τοῦ κύκλου ἀειφανείας, σμικρύνεται ἀντιστοίχως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων καὶ συνεπῶς ὁλονὲν πλειότεροι ἀστέρες τῶν Ἄρκτων ἀνατέλλουσι καὶ δύουσι καθ' ἑκάστην ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἀμφιφανεῖς ἀστέρες. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε ἀδύνατον νὰ ἠγνοεῖτο καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἤδη ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκετο ἐν συνεχεῖ ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τῶν νοτιωτέρων αὐτῆς χωρῶν, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἂν δὲ ὁ Ὅμηρος λέγῃ:

«Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει,
οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο».

ἤτοι ὅτι ἡ Ἄρκτος, ἡ καὶ ἄλλως *Ἅμαξα* ἐπικαλουμένη, οὐδέποτε λούεται εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ὠκεανοῦ, τοῦτο δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι ὁ ἀθάνατος ποιητὴς ἠγνόει τὴν μετὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πλάτους σμίκρυνσιν τοῦ κύκλου ἀειφανείας, ἀλλ' ὅτι εἰς τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ἔζησε καὶ ἔγραψε τοὺς στίχους του ἡ Ἄρκτος ἦτο ἀειφανής.

Παρατηρητέον πρὸς τούτοις ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω στιχων δὲν διασαφηνίζεται ἂν ὁ Ὅμηρος ἐννοῇ τὴν Μεγάλην ἢ τὴν Μικρὰν Ἄρκτον ἢ ἂν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα περιλαμβάνῃ ἀμφοτέρους τοὺς ἀστερισμούς. Πάντως ἐὰν πρόκειται περὶ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, ἥτις ἐκτείνεται εἰς σημαντικὴν ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου ἀπόστασιν, τὸ γεγονὸς ὅτι σήμερον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ὁ ἀστερισμὸς οὗτος δὲν εἶναι πλέον ἐξ ὁλοκλήρου ἀειφανής, ἀλλὰ τινὲς ἐκ τῶν ἀστέρων τῆς οὐρᾶς κατέρχονται ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα τοῦ παρατηρητοῦ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν συνεπείᾳ τῆς μεταπτώσεως βαθμιαίαν ἐν τῷ μεταξὺ μετάθεσιν τοῦ πόλου μεταξὺ τῶν ἀστέρων. Σήμερον λ. χ. εἰς τὸν ὁρίζοντα τῶν Ἀθηνῶν, ἤτοι εἰς γεωγραφικὸν πλάτος 37 58'.20" περίπου, ἐκ τῶν ἑπτὰ λαμπροτέρων ἀστέρων τῆς Μεγάλης Ἄρκτου μόνον οἱ ἓξ εἶναι ἀειφανεῖς, ὁ δὲ ἕβδομος καὶ τελευταῖος τῆς οὐρᾶς αὐτῆς κατέρχεται ὀλίγον ὑπὸ τὸν αἰσθητὸν ὁρίζοντα τοῦ παρατηρητοῦ.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἡ *Καλλιστὼ* μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἥρας μεταμόρφωσιν αὐτῆς εἰς ἄρκτον ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ὁ Ζεὺς ὅμως ἀνύψωσεν αὐτὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ *κυνὸς* τῆς θεᾶς, μεταμορφωθέντος εἰς τὴν Μικρὰν Ἄρκτον. Κατὰ τὸν Ἄρατον αἱ δύο Ἄρκτοι εἶναι αἱ δύο νύμφαι, ἡ *Ἑλίκη* καὶ ἡ *Κυνόσουρα*, αἱ ὁποῖαι ἐξέθρεψαν τὸν Δία ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης. Πλὴν τῆς ὀνομασίας ζῴου, ὁ ἀστερισμὸς οὗτος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ διὰ διαφόρων ἄλλων ὀνομάτων. Οὕτως ἐλέγετο *Ἑλίκη*, λόγῳ τοῦ περὶ τὸν πόλον συνεχοῦς ἑλιγμοῦ αὐτῆς, καὶ *Ἅμαξα*, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, προσομοιαζομένη πρὸς τετράτροχον ἅρμα, κινούμενον βραδέως πέριξ τοῦ πόλου.

Ποικίλαι ὡσαύτως ὀνομασίαι ἐδόθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν διαφόρων λαῶν τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Ὑπὸ τῶν Σινῶν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος ἐκαλεῖτο *Πεϊτέου*, ἤτοι *μέδιμνος*, ὃν ἀπετέλουν οἱ τέσσαρες ἀστέρες τοῦ τετραπλεύρου, τῶν τριῶν ἄλλων σχηματιζόντων τὴν λαβὴν (*Πεΐ*), ἐκαλεῖτο ὅμως ὑπ' αὐτῶν καὶ *Τι-Τσέ*, ἤτοι «*Ἅρμα τοῦ Αὐτοκράτορος*». Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι διέκρινον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον *ἱπποπόταμον*, τὸν ὁποῖον ἐν ταῖς ἱερογλυφικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφέρουσιν ὡς *Ὧρον-Ἀπόλλωνα* (*Ὡραπόλλωνα*). Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας *ἑπτὰ βοῦς* (septem triones), ὁπόθεν προῆλθεν ἡ λατινικὴ ἐπωνυμία τοῦ βορρᾶ: septentrio. Ἂν καὶ ὁ Κικέρων ὁμιλεῖ περὶ ἑπτὰ ἀροτριώντων βοῶν, κατ' ἄλλους Λατίνους συγγραφεῖς ὁ ἀστερισμὸς παριστᾷ *ἄροτρον* συρόμενον ὑπὸ τριῶν βοῶν ἀντιστοιχούντων πρὸς τοὺς τρεῖς ἀστέρας τῆς οὐρᾶς, δι' ὃ καὶ ἐκαλεῖτο ὑπ' αὐτῶν ἁπλῶς *ἄροτρον* (plaustrum). Ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἡ Μεγάλη Ἄρκτος ὠνομάζετο «*Ντουμπ ἀλ-ἀκμπάρ*» (Dubb al akbar), ὅπερ εἶναι κατὰ λέξιν μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ ὅρου, κατ' ἄλλην ὅμως ἐκδοχὴν οἱ Ἄραβες ἐν τῷ ἀστερισμῷ τούτῳ διέβλεπον *φέρετρον νεκρᾶς κόρης* σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἀστέρων τοῦ τετραπλεύρου, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ ἡ νεκρικὴ συνοδεία, εἰκονιζομένη ὑπὸ τῶν τριῶν ἀστέρων τῆς οὐρᾶς. Ἀνάλογον παράστασιν ὑπονοεῖ καὶ ὁ Ἰὼβ καλῶν τὴν Μεγάλην Ἄρκτον *Μπανὶ νὰς* ἢ *Μπανὰτ νάς*, δηλ. κόρην ἢ κόρας τοῦ φερέτρου. Οἱ Ἰνδοὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς διέβλεπον καὶ αὐτοὶ ἀνέκαθεν ἄρκτον εἰς τὸν ὁμώνυμον ἀστερισμόν, ὃν ἐκάλουν «*Ὀκουάρι*», ὅπως καὶ τὸ ὑπονοούμενον ζῷον, κατ' αὐτοὺς ὅμως οἱ ἀστέρες τῆς οὐρᾶς παριστῶσι κυνηγόν, ἀκολουθούμενον ἀπὸ τοὺς δύο σκύλους του. Ὡς ἀναφέρει ὁ Allen, οἱ Ἰνδοὶ παραδέχονται, ὅτι ἡ θήρα τῆς οὐρανίας ἄρκτου διαρκεῖ ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως μέχρι τοῦ φθινοπώρου, ὅτε πληγώνεται τὸ θηρίον καὶ ἀπὸ τὸ αἷμά του βάφονται μὲ ἐρυθρὸν χρῶμα τὰ δάση κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Παρ' ἡμῖν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος φέρεται ὑπὸ διαφόρους δημώδεις ἐπωνυμίας (βλ. κατωτ. *Λαογραφία*).

Ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου κατέταξαν ὁ μὲν Ἵππαρχος 35 ἀστέρας ὁρατοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ δὲ Τύχων μόνον 29 καὶ ὁ Hevelius 73. Ἐκ τούτων οἱ ἑπτὰ λαμπρότεροι

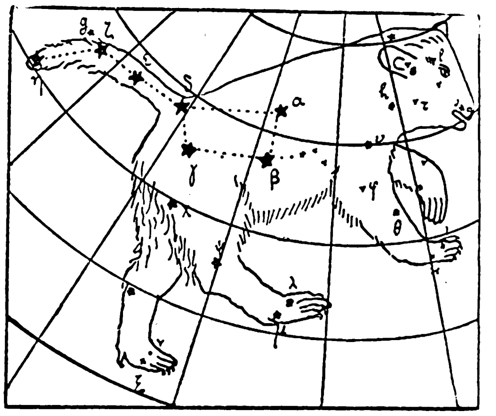

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς Μεγάλης Ἄρκτου.

ὀνομάζονται κατὰ σειρὰν διὰ τῶν ἑπτὰ πρώτων γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα. Ἡ σειρά, ἡ ὁποία ἐτηρήθη ἐν τῇ τοιαύτῃ ὀνομασίᾳ των ἐβασίσθη πιθανῶς εἰς τὴν λαμπρότητα ἣν εἶχον ἄλλοτε οἱ ἀστέρες οὗτοι. Σήμερον ὅμως τὰ μεγέθη των δὲν βαίνουσιν ἐλαττούμενα ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ η. Ὁ Τύχων, ὁ Λογκομοντάνος, ὁ Μτάγερ καὶ ὁ Κέπλερος ἐξετίμων ὅλους τοὺς ἀστέρας τούτους ὡς δευτέρου μεγέθους, ὁ Riccioli ὅμως ἐξετίμα τὸν παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς οὐρᾶς δ ὡς μόλις τρίτου μεγέθους. Τὸ αὐτὸ ὑπεστήριξε καὶ ὁ Hevelius. Τῷ 1835 ὁ Sir John Herschel ἐπὶ τῇ βάσει φωτομετρικῶν παρατηρήσεων συνήγαγε τὰ ἑξῆς μεγέθη:

$\varepsilon=1{,}95$ (1,68) $\zeta=2.45$ (2 40) $\delta=3{,}50$ (3,44)
$\alpha=1{,}96$ (1.95) $\gamma=2.71$ (2 5[illegible])
$\eta=2{,}18$ (1,91) $\beta=2{,}77$ (2,44)

(Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ παριστῶσι τὰ σήμερον παραδεδεγμένα μεγέθη).

Ἐντεῦθεν εἶναι καταφανὲς ὅτι οἱ ἀστέρες οὗτοι δὲν ἔχουσι σταθερὸν μέγεθος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ λάμψις των ὑπόκειται εἰς περιοδικὰς διακυμάνσεις, ὧν ἡ παρακολούθησις, τόσο εὔκολος καὶ ἁπλῆ δὲν παύει ἐν τούτοις νὰ ἀποτελῇ πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς φασματοσκοπικῆς παρατηρήσεως, οἱ πέντε ἀστέρες β, γ, δ, ε καὶ ζ ἀπομακρύνονται τῆς Γῆς, ἐνῷ οἱ δύο ἄλλοι α καὶ η πλησιάζουσι πρὸς αὐτήν.

Ἕκαστον τῶν ἀστέρων τῆς Μεγάλης Ἄρκτου ὠνόμαζον οἱ Ἄραβες δι' ἰδίου ὀνόματος, ἤτοι: *Ντουμπχὲ* (Dubhé), *Μεράκ* (Merak), *Φεγκδὰ* (Phegda), *Μεγκρὲζ* (Megrez), *Ἀλιὸθ* (Alioth), *Μιζὰρ* (Mizar) καὶ *Μπενετνὰς* (Benetnash). Πλησίον τοῦ Μιζάρ, ἤτοι τοῦ δευτέρου ἀστέρος τῆς οὐρᾶς ὑπάρχει μικρὸς ἀστὴρ πέμπτου περίπου μεγέθους, ὁ ὁποῖος καλεῖται ἐνίοτε *Ἱππεὺς* ἢ *Ταχυδρόμος*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος, ὅστις φέρεται συνήθως ὑπὸ τὸ ἀραβοπρεπὲς ὄνομα **Ἀλκὸρ** (Alcor) σημειοῦται ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Bayer ὑπὸ τὸ γράμμα g. Παραδόξως οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι. Ὁ πρῶτος ἀναφέρων αὐτὸν εἶναι ὁ Ἀλ-Σουφῆ, ὅστις ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ οὐρανοῦ, ἣν συνέγραψε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα λέγει: «Ἄνωθεν τοῦ Ἀλ-Ἀνὰκ ὑπάρχει εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ἀστήρ, ὃν οἱ Ἄραβες καλοῦσιν *Ἀλ Σουχᾶ (ὁ μικρὸς παρημελημένος)* ἢ κατ' ἄλλας διαλέκτους *Ἀλ-Σαΐδακ (ἀστὴρ τῆς ἐμπιστοσύνης)*. Περὶ τοῦ ἀστέρος τούτου, ὅστις χρησιμεύει πρὸς δοκιμὴν τῆς ὀξυδερκείας, ὁ Πτολεμαῖος οὐδὲν ἀναφέρει». Ὁ Μιζὰρ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ Ἀλκὸρ ἢ Σαΐδακ κατὰ 11'48", ἤτοι κατά τι πλέον τοῦ τρίτου τῆς φαινομένης διαμέτρου τῆς Πανσελήνου, ὄντος δὲ τοῦ ζεύγους τούτου ἀποτελεῖ ἄριστον μέσον πρὸς δοκιμὴν τῆς δυνάμεως τῶν ὀφθαλμῶν, δι' ὃ καὶ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Δοκιμή*».

Ἐὰν τὸ ζεῦγος τοῦ Μιζὰρ καὶ τοῦ Ἀλκὸρ παρατηρήσωμεν διὰ τηλεσκοπίου θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ πρῶτος ἀναλύεται εἰς διπλοῦν ἀστέρα. Τοῦτο παρετήρησε τὸ πρῶτον ὁ Riccioli τῷ 1650, ἔκτοτε δὲ διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Bradley, τοῦ Herschel, τοῦ Stuve καὶ ἄλλων ἐβεβαιώθη ὅτι πέριξ τοῦ κυρίου ἀστέρος, ὅστις εἶναι μεγέθους 2ου περι-

Digitized by Google

που, περιφέρεται ὁ συνοδός του μεγέθοος 4ου, διαγράφων πλήρη τροχιὰν ἐντὸς 18 — 20 χιλιάδων ἐτῶν! Ἡ φασματοσκοπία ἀπέδειξεν ὅτι καὶ ὁ Ἀλκὼρ εἶναι φασματοσκοπικῶς διπλοῦς ἀστήρ.

Ἕτερος λίαν ἐνδιαφέρων διπλοῦς ἀστὴρ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἄρκτῳ εἶναι ὁ φερόμενος ὑπὸ τὸ γράμμα ξ καὶ ἀραβιστὶ καλούμενος Ἀλούλα (βλ. λ.). Οὗτος ἔχει συνοδὸν 5ου μεγέθους περιφερόμενον περὶ τὸν κύριον ἀστέρα ἐντὸς 60 ἐτῶν περίπου. Ὁ διπλοῦς οὗτος ἀστὴρ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις ἐχρησίμευσε διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ νόμος τῆς ἕλξεως εἶναι πράγματι παγκόσμιος καὶ ἰσχύει καὶ πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος.

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς Μεγάλης Ἄρκτου περιλαμβάνει καὶ πλεῖστα ἄλλα σημεῖα ἐνδιαφέροντα τοὺς διαθέτοντας ἔστω καὶ μικρᾶς ἐντάσεως τηλεσκόπιον. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρομεν τοὺς τρεῖς κυριωτέρους μεταβλητοὺς ἀστέρας R S καὶ T Μεγάλης Ἄρκτου. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς εὐθείας, ἥτις συνδέει τοὺς ἀστέρας α καὶ β Μεγάλης Ἄρκτου μετὰ τοῦ Πολικοῦ καὶ φθάνει κατὰ τὸ μέγιστόν του μέχρις 6ου μεγέθους. ὅτε καθίσταται ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἐλάχιστον κατέρχεται μέχρι 12ου μεγέθους. Ὁμοίως ὁ S κυμαίνεται ἐντὸς 226 ἡμερῶν μεταξὺ 8ου καὶ 12ου μεγέθους καὶ ὁ T ἀπὸ μεγέθους 6,5 κατέρχεται μετὰ 255 ἡμέρας εἰς τὸ 13ον.

Ἐν τῷ ἀστερισμῷ τούτῳ περιλαμβάνεται καὶ εἷς ἐκ τῶν ταχυτέρων ἀστέρων τοῦ σύμπαντος. Ὁ ἀστὴρ οὗτος εἶναι 6,5 περίπου μεγέθους, φέρεται δὲ συνήθως ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 1830, ὑφ' ὃν ἀναγράφεται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Groombridge. Ἡ παράλλαξις τοῦ ἄστρου τούτου ἰσοῦται πρὸς 0'',10, ἡ δὲ ἐκ τῆς Γῆς ἀπόστασις αὐτοῦ ὑπολογίζεται εἰς 33 περίπου ἔτη φωτός. Ὁ ἀπλανὴς οὗτος διασχίζει τὸ ἀχανὲς μετὰ τεραστίας ταχύτητος, μετατιθέμενος ἐτησίως κατ' ἀπόκλισιν μὲν περὶ τὰ 5'',78, κατ' ὀρθὴν ἀναφορὰν δὲ κατὰ 0δ.344 Συνεπῶς βαίνει μετὰ ταχύτητος 7'',03 ἐτησίως, διευθυνόμενος πρὸς τὰ νοτιανατολικά. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἐντὸς ἑνὸς αἰῶνος θὰ μετατοπισθῇ ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου κατὰ 703'', ἤτοι 11'43'', ἐντὸς 255 ἐτῶν θὰ διατρέξῃ διάστημα ἴσον πρὸς τὴν φαινομένην διάμετρον τῆς Σελήνης, ἐντὸς 10 χιλ. ἐτῶν θὰ μετατεθῇ κατὰ 20° καὶ ἐντὸς 180 χιλ. ἐτῶν, ἐὰν ἐκινεῖτο πέριξ ἡμῶν, θὰ διέγραφεν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας πλήρη κύκλον. Ἐπειδὴ ὅπως ὁ ἀστὴρ οὗτος καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀπλανεῖς ἔχουσιν ἰδίαν κίνησιν, εἶναι προφανὲς ὅτι μετὰ πάροδον χιλιετηρίδων ἡ ὄψις τοῦ σχήματος τῶν ἀστερισμῶν θέλει βαθμιαίως μεταβληθῇ ὡς ἐκ τῆς βαθμιαίας μεταβολῆς τῶν σχετικῶν ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν, συνεπείᾳ τῆς ἰδίας κινήσεως αὐτῶν.

Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου ἀποκαλύπτονται τῇ βοηθείᾳ τηλεσκοπίου καὶ διάφοροι νεφελοειδεῖς. Μεταξὺ αὐτῶν ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι: οἱ σπειροειδεῖς νεφελοειδεῖς, οἵτινες φέρονται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Messier ὑπ' ἀριθμὸν M 81 καὶ M 101, ὁ ἀτρακτοειδὴς H.V. 46, ὁ ὁμοιάζων πρὸς κεφαλὴν γλαυκὸς M. 97 καὶ ἄλλοι.

Ἐπειδὴ οἱ ἀστέρες τῆς Μεγάλης Ἄρκτου ἀποτελοῦσιν ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους των εὐδιάκριτον ἀστερισμόν, ὁρατὸν ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος τῶν βορείων πλατῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, διὰ τοῦτο χρησιμεύουσιν ὡς ἀφετηρία πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν λοιπῶν ἀστερισμῶν, οἱ δὲ ἀγρόται μεταχειρίζονται αὐτούς, ὅπως καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀστέρας, ὡς ὡρολόγιον, δεικνῦον τὴν πρόοδον τῆς νυκτὸς διὰ τῆς βραδείας περὶ τὸν πόλον περιστροφικῆς των κινήσεως.

Ἐκ τῆς θέσεως τῆς Μεγάλης Ἄρκτου εὐκόλως δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ὥραν μετ' ἀρκετῆς ἀκριβείας ὡς ἑξῆς: Ἐὰν ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ χάρτου τοῦ οὐρανοῦ θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ εὐθεῖα ἡ ὁποία συνδέει τὸν *Πολικὸν* Ἀστέρα μετὰ τοῦ β *Κασσιόπης* καὶ διέρχεται μεταξὺ τῶν ἀστέρων γ καὶ δ *Μεγάλης Ἄρκτου*, προεκτεινομένη πρὸς τὸν ἰσημερινὸν διέρχεται περίπου διὰ τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ στιγμὴ τῆς μεσουρανήσεως τοῦ σημείου τούτου ἀποτελεῖ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας, διότι κατὰ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν τὸ σημεῖον τοῦτο εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου, τὸ ἀστρικὸν ὡρολόγιον δεικνύει 0ω· 0λ· 0δ

Συνεπῶς, ὅταν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εὑρίσκεται κάτωθεν τοῦ Πολικοῦ Ἀστέρος, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὁρίζοντος, ἡ δὲ προαναφερθεῖσα εὐθεῖα εἶναι κατακόρυφος, τότε τὸ ἐαρινὸν ἰσημερινὸν σημεῖον εὑρίσκεται σχεδὸν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ, ἤτοι μεσουρανεῖ, ἄρα ἔχομεν ἀστρικὸν χρόνον 0ω.0λ.0δ. Ὅταν ἡ αὐτὴ εὐθεῖα εἶναι ὁριζοντία μὲ τὴν Μεγάλην Ἄρκτον πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ παρατηρητοῦ βλέποντος τὸν Πολικὸν Ἀστέρα καὶ τὴν Κασσιόπην ἀριστερά, τότε ἔχομεν ἀριστερὸν χρόνον 6ω. Ὁμοίως θὰ ἔχωμεν 12ω ὅταν ἡ εὐθεῖα γίνῃ πάλιν κατακόρυφος, ἀλλ' ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εὑρίσκεται ἄνωθεν τοῦ Πολικοῦ Ἀστέρος καὶ 18ω ὅταν αὕτη ἔλθῃ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ παρατηρητοῦ, ἡ δὲ Κασσιόπη πρὸς τὰ δεξιά, κ. ο. κ. Κατ' ἀναλογίαν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν πόσας ἀστρικὰς ὥρας πρέπει νὰ δεικνύῃ τὸ ἀστρικὸν ὡρολόγιον, ὅταν ἡ Μεγάλη Ἄρκτος ἢ ἀκριβέστερον ἡ προαναφερθεῖσα εὐθεῖα ἔχῃ ἐνδιαμέσους θέσεις.

Ὅταν ἤδη γνωρίζωμεν ποία εἶναι ἡ ἀστρικὴ ὥρα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παρατηρήσεως, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ τρέψωμεν τὸν ἀστρικὸν χρόνον εἰς μέσον λιακόν, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἰσημερίας (22αν Μαρτίου) οἱ δύο χρόνοι ταυτίζονται καὶ ὅτι ἡ ἡλιακὴ ἡμέρα εἶναι κατὰ 4 λ. περίπου μείζων τῆς ἀστρικῆς.

Τούτων τεθέντων ὑπολογίζομεν πόσοι μῆνες καὶ πόσαι ἡμέραι παρῆλθον ἀπὸ τῆς 22ας Μαρτίου μέχρι τῆς ἡμερομηνίας τῆς παρατηρήσεως· καὶ τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν μηνῶν τὸν πολλαπλασιάζομεν ἐπὶ 2ω, τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ἐπὶ 4λ. καὶ προσθέτομεν τὰ ἐξαγόμενα. Τὸ ἄθροισμα τὸ ὁποῖον θὰ προκύψῃ, ἀφαιρούμενον ἀπὸ τὸν ἐκ τῆς παρατηρήσεως προσδιορισθέντα ἀστρικὸν χρόνον, δίδει τὸν ζητούμενον μέσον ἡλιακόν, εἰς ὃν προσθέτοντες 25λ ἔχομεν τὸν ἐπίσημον.

Ἂν ἐπὶ παραδείγματι τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου παρατηροῦντες τὴν θέσιν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου ἐξετιμήσαμεν τὸν ἀστρικὸν χρόνον ἴσον πρὸς 5ω.30λ.· κατὰ ποίαν ὥραν ἔγινεν ἡ παρατήρησις αὕτη εἰς ἐπίσημον χρόνον;

Ἀπὸ 22 Μαρτίου μέχρι 22 Δεκεμβρίου εἶναι 9 μῆνες καὶ ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου μέχρι 20 Ἰανουαρίου εἶναι 29 ἡμέραι. Ἄρα:

$$9 \times 2^{ω} = 18^{ω}.\ 0^{λ}.$$
$$29 \times 4^{λ} = 1^{ω}\ 56^{λ}$$

Τὸ ἄθροισμα 19ω. 56λ, ἀφαιρούμενον ἀπὸ 5ω 30λ, δίδει 9ω 34λ, ἐξ οὗ προσθήκῃ 25λ εὑρίσκομεν τὸ ζητούμενον, ἤτοι 10ω περίπου.

Ι. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—(ΛΑΟΓΡ.) Πλὴν τῶν σχετικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ ζῴου ἄρκτος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ τὴν ἀρχέγονόν του μυθοπλαστικὴν φαντασίαν ἔπλασε πολυαρίθμους τοιαύτας παραδόσεις καὶ περὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*. Τὸ ὄνομα *Ἄρκτος*, τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες ἀπέδιδον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου—μόνον ταύτην δι' ἰδίου ὀνόματος διέκρινον, τὴν δὲ Μικρὰν ὑπέδειξε πρῶτος ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος—συνεδέετο πιθανώτατα πρός τινα μῦθον, παρόμοιον ἴσως πρὸς τὸν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις πλασθέντα περὶ καταστερισμοῦ τῆς εἰς ἄρκτον μεταμορφωθείσης νύμφης Καλλιστοῦς, (περὶ οὗ βλ. ἀνωτ. [*Ἀστρονομ.*]). Αὕτη πιθανώτατα κατὰ παλαιοτάτους χρόνους ἐτιμᾶτο ὡς ἀρκτόμορφος, ἕνεκα δὲ τῆς μεγάλης σημασίας, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι εἶχεν ἡ ἄρκτος εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην θρησκείαν τῆς Ἀρκαδίας, ἐξηνέχθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Πολίτη ἡ γνώμη ὅτι τὸ ὄνομα *Ἄρκτος* ἐδόθη εἰς τὸν ἀστερισμὸν κατ' ἀρχὰς ἐν Ἀρκαδίᾳ (βλ. λ. ἀρκούδα), ἐκεῖθεν δὲ διαδοθὲν καὶ ἀνὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα κατέστη κοινὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου, διότι ὁ ποιητὴς ἀναφέρει δύο ὀνομασίας τοῦ ἀστερισμοῦ, *Ἄρκτον* καὶ *ἄμαξαν* (βλ. *Ν. Πολίτου* «Λαογρ. Σύμμεικτα» τ. 2, σ. 192). Εἰς τὴν Μαντίνειαν τῆς Ἀρκαδίας ὑπάρχει ἡ ἑξῆς περίεργος διὰ τὸν ἀρχαϊκώτατον χαρακτῆρά της παράδοσις: «τὸν παλαιὸν καιρὸν ὁ οὐρανὸς ἦτο κολλητὸς εἰς τὴν γῆν, ἦτο γυάλινος καὶ μεριὲς-μεριὲς μαλακός. Μερικοὶ ἄνθρωποι ἐκάρφωσαν μιὰν φορὰν ἕν' ἀρκουδοτόμαρο, καὶ τὰ καρφιὰ ἔγιναν ἄστρα καὶ φαίνεται καὶ ἡ οὐρὰ τῆς ἀρκούδας ἀκόμα ὡς τὰ σήμερα εἰς τὸν οὐρανόν». Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ τῆς παραδόσεως ταύτης «μιὰ βασιλοποῦλα ἀπὸ κατάρα ἔγινεν ἀρκούδα, καὶ τὸ τομάρι της ἐκάρφωσαν εἰς τὸν οὐρανόν» (βλ. *Πολίτου* Παραδόσεις ἀρ. 241,242 καὶ σ. 815 κ.ἑξ.). Εἰς πολλὰ πάλιν παραμύθια ἀναφέρονται νεάνιδες φέρουσαι δορὰς ζῴων, ἰδίως ἄρκτου, καὶ πρὸς ταῦτα ταυτιζόμεναι (βλ. *Autti Aarne* Verzeichniss der Märchentypen ἀρ. 402).

Κατὰ τὰς ἀνεκδότους εἰδήσεις τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς ἑλλην. γλώσσης, ὁ ἀστερισμὸς τῆς Ἄρκτου ὀνομάζεται ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος *ἀρκούδα*, πλὴν συνήθως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δίδει τὸ ὄνομα εἰς τοῦτον ἔκ τινος μυθοπλαστίας. Εἶναι δὲ αἱ μυθοπλαστίαι αὗται καθὼς καὶ τὰ συναφῆ ὀνόματα συνήθως τοιαῦτα, ὥστε εὐκόλως νὰ διακρίνεται ἡ ἀφετηρία ἐκ τῆς ὁποίας ὡρμήθησαν. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Σ. Κυριακίδης («Ὁ ἐφταπάρθενος χορός», Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1925, σ. 489 κ.ἑ.) συνηθεστάτη ἀφετηρία εἶναι ἡ παρομοίωσις τοῦ σχήματος συμπλέγματος τῶν ἄστρων ἢ τῆς κινήσεως αὐτοῦ πρὸς πρᾶγμα σύνηθες ἢ κίνησιν γνωστὴν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου. Πλὴν τῆς μελέτης ταύτης περὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Ἄρκτου ὡς καὶ τῆς προαναφερθείσης τοῦ καθηγητοῦ Ν. Πολίτου, ἔγραψεν οὗτος καὶ ἑτέραν σχετικὴν μελέτην εἰς τὰς Παραδόσεις αὐτοῦ, (τ. Β' σ. 815 κ.ἑξ.). Συμφώνως πρὸς τὰς μελέτας ταύτας, παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ εἶναι ἐν χρήσει τὰ ἑπόμενα ὀνόματα πρὸς δήλωσιν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου:

Ἁμάξι τοῦ Δαυίδ. Ἐπειδὴ οἱ μὲν τέσσαρες ἀστέρες τοῦ ἀστερισμοῦ παρομοιάζονται πρὸς τὸν δίφρον, οἱ δὲ τρεῖς πρὸς τὸν ῥυμὸν τῆς ἁμάξης· διὰ τοῦτο εἶναι συνηθεστάτη ἡ ὀνομασία αὕτη εἰς πλείστας γλώσσας. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ Ὅμηρος *ἄμαξαν* καλεῖ αὐτὸν λέγων:

Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Ὁμοίως καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκάλουν τοῦτον *plaustrum* καὶ *currus* καὶ *temo* συνεκδοχικῶς ἀπὸ τοῦ *ῥυμοῦ* (βλ *G. Gundel*, De stellarum appellatione et religione Romana, Giessen 1907 σ. 65 κ. ἑ.). Ὡσαύτως κατ' εἰκασίαν τοῦ Grimm ὠνομάζετο ἀρχικῶς παρὰ τοῖς γερμανικοῖς λαοῖς *ἅμαξα τοῦ Ὀδίνου* (Wuotans Wagn), ἐκ τοῦ πρωτίστου θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, παρόμοιαι δὲ ὀνομασίαι ὑπάρχουσι καὶ παρ' ἄλλοις εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς. Ἐν Ἑλλάδι προσέλαβε χριστιανικόν πως χαρακτῆρα διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *Δαυίδ* καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἰδιάζει καὶ εἰς ἄλλους λαούς. Οὕτως οἱ Ἰταλοὶ ὀνομάζουσι τοῦτον *carro di Davido*, οἱ Γάλλοι *chariot de David*. Ὁ Bartsch προέτεινε τῷ 1624 ὅπως ἡ Μεγάλη Ἄρκτος κληθῇ *ἅμαξα τοῦ Σολομῶντος*.

Ἐν Ἰκαρίᾳ λέγεται *κάραβος* (*Σταματιάδου* Ἰκαριακά, σ. 142) καὶ *ἀναποδοκάραβο* ἐν Ἀργυράδες τῆς Κερκύρας (*Γεр. Σαλβάνου* Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων, Ἀθ. 1918, σ. 19). Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔλαβεν ἐκ τοῦ σχήματος, προσομοιαζομένων τῶν μὲν τεσσάρων ἀστέρων πρὸς τὸ κύτος τοῦ πλοίου, τῶν δὲ τριῶν τοιούτων πρὸς τὴν πρῷραν. Σημειωτέον ὅτι καὶ παρὰ Πορτογάλοις εἶναι εὔχρηστοι αἱ ὀνομασίαι *barca (βάρκα)*, *barquinha (βαρκοῦλα)* καὶ *barca de David (βάρκα τοῦ Δαυίδ)*.

Συνήθης ὀνομασια εἶναι καὶ ἡ *Κιβωτὸς τοῦ Νῶε*. Τὸν αὐτὸν ἀστερισμὸν καλοῦσιν ὡσαύτως ἐν Οὐαλλίᾳ *Arch Noah*, ἄλλον δὲ ἀστερισμόν, τὸν τῆς *Ἀργοῦς*, ὁ Ἰούλιος Schiller ὠνόμασε *Κιβωτὸν τοῦ Νῶε*, ἐνῷ τὴν Μεγάλην Ἄρκτον ὠνόμασε *πλοιάριον τοῦ Πέτρου* (βλ. *Piper* Mythologie der christ. Kunst τ. 1, 2 σ. 305).

Παρὰ Σομαυέρᾳ ἀναφέρεται ἡ ὀνομασία *τριῶνι*, ἥτις εἶναι τὸ παλαιὸν ἰταλικὸν ὄνομα τῆς Ἄρκτου (*Trione del cielo*). Πλὴν ἡ ὀνομασία αὕτη οὔτε τώρα εἶναι γνωστὴ οὔτε θὰ ἦτο εὔχρηστος καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ λεξικογράφου, εἰ μὴ εἴς τινας ἰταλίζοντας.

Κατὰ τὸν Abbott (Macedonian Folklore σ. 70) ἐν Μακεδονίᾳ ἡ Μεγάλη Ἄρκτος ὀνομάζεται καὶ *ἀλέτρι*, ὡσαύτως δὲ οἱ Οἰνούντιοι ὀνομάζουσι ταύτην *ἀλετροπόδα*, ὄνομα ὅπερ συνήθως δίδεται εἰς τὸν *Ὠρίωνα* (*Κουκουλὲ* Οἰνουντιακά, σ. 259). Σημειωτέον ὅτι διάφοροι κελτικαὶ ὀνομασίαι τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου τῶν Ἰρλανδῶν, Οὐαλλῶν κ.λ.π. σημαίνουσιν ἄροτρον.

Ἐν Κύπρῳ λέγεται *ἐφτὰ πλανῆτες* (*Σακελλαρίου* Κυπριακὰ τ. Β' σ. 547), ὡς εἰς τὸ δημοτικὸν ᾆσμα τῶν «ἑκατὸν λόϊα»: «ἐφτὰ πλανῆτες τοὐρανοῦ τὴν ἀαπῶ πλανᾶτε (αὐτ. σ. 43). Ὁ Σίττλ (εἰς *Ἡσιοδ.* Θεογον. στ. 382 σ. 124) ἀναφέρει τὴν ὀνομασίαν τὰ *ἐφτὰ ἀδέρφια*, χωρὶς νὰ ἐξακριβωθῇ ὅμως ποῦ ἐπιχωριάζει τὸ ὄνομα τοῦτο. Κατὰ τὸν Hiller von Gaertingen (Thera IV, 2 σ. 172), ἐν Μιλήτῳ ἡ Μεγάλη Ἄρκτος καλεῖται *ἐφταπάρθενος χορός*, πλὴν ἡ ὀνομασία αὕτη φαίνεται ὅτι ἀποδίδεται γενικῶς εἰς ἄλλους ἀστερισμούς, πιθανῶς τὸν τοῦ *Ἡνιόχου* καὶ τὸν τοῦ *Ταύρου*. Καὶ ἐν Γορτυνίᾳ ἀστερισμός τις, τὸν ὁποῖον δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ὀνομάζεται ὁ *ἐφτάχορος χορὸς* ἢ ὁ *ἐφτὰ-ἐφτὰ χορός*. Τὴν ἀφετηρίαν τῆς ὀνομασίας *ἐφταπάρθενος χορὸς* ὁ καθηγητὴς Ν. Πολίτης εὑρίσκει εἰς τὸν ἀριθμὸν *ἑπτὰ* τῶν ἀστέρων τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, πλὴν ὁ καθηγητὴς Σ. Κυριακίδης εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἀξιόλογον μελέτην του ἀνευρίσκει γνωστικὴν τὴν ἀρχήν.

Ὁ *ἐφταπάρθενος χορὸς* ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ποιητὴν Γρυπάρην τοὺς ἑξῆς στίχους:

Καλοφοράει τὰ ξόμπλια της ἡ Νύχτα ἡ ξελογιάστρα
γυρνάει τὸν ἐφταπάρθενο χορὸ καὶ τὴν ἐξάστρα
καὶ στὸν προσηλιακὸ οὐρανὸ τὸ ἄστρο τῆς μέρας φέρνει.

Εἰς τὴν Δωρίδα τῆς Παρνασσίδος ἐπιχωριάζει τὸ ὄνομα *Κλέφτης* (Λαογραφ. Δ' 423) καὶ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐπεξηγεῖ δημώδης τις παράδοσις τῆς ἐν Θεσπρωτίᾳ Γουμενίτζας. Κατὰ ταύτην «ἕνας παπᾶς καὶ μιὰ παπαδιὰ εἶχαν ἕνα παιδάκι ἑτοιμοθάνατο· ὁ παραγιός των ἐπωφελούμενος τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν ταραχὴν ποῦ ὑπῆρχον εἰς τὸ σπίτι ἕνεκα τούτου, συνεννοήθη μὲ δύο ζωοκλέπτας νὰ κλέψουν τὰ δύο βόδια τοῦ παπᾶ. Μιὰ νύκτα λοιπὸν ἐμπῆκαν κρυφὰ εἰς τὸν στάβλον καὶ ἔκλεψαν τὰ ζῷα. Μόλις ὁ παπᾶς ἀντελήφθη τὴν κλοπὴν καὶ ἐβγῆκε νὰ κυνηγήσῃ τοὺς κλέφτες, τὸν πῆρε τὸ κατόπι ὁ παραγιὸς διὰ νὰ μὴν τὸν ὑποπτευθοῦν, καὶ ἀποπίσω ἀκολουθοῦσε ἡ παπαδιὰ μὲ τὸ ἑτοιμοθάνατο παιδὶ στὴν ἀγκαλιά. Καὶ ὅλους ὁ Θεὸς ἔβαλε εἰς τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ βλέπωμεν καὶ ἀποφεύγωμεν τὴν κλοπήν». Παρομοίως οἱ Κοζάκοι τοῦ ἀνατολικοῦ Τουρκεστὰν ὀνομάζουσι τὸν ἀστερισμὸν *yetti-ughri (ἐφτὰ κλέφτες)* ποῦ γυρίζουν ὁλονὲν καὶ παραμονεύουν νὰ κλέψουν δύο ἄλογα (δηλ. δύο ἀστέρας τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου), τὰ ὁποῖα βόσκουν δεμένα εἰς ἕνα παλούκι (τὸν πολικὸν ἀστέρα).

Κατ' ἄλλην τινὰ παράδοσιν Βοιωτίας ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀστερισμὸς καλεῖται *Συμπεθεριό*. Κατὰ

Digitized by Google

ταύτην «μίαν φορὰν ἕνας νέος ἠπάτησε μίαν νέαν. Λοιπὸν ἔπειτα αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν πάρῃ ὡς σύζυγον καὶ αὐτὴ ἀρραβωνίσθη μὲ ἄλλον νέον. Ὅταν ἔγιναν οἱ γάμοι, αὐτὸς τὴν βρῆκε ἀπατημένην καὶ πήγανε εἰς τὰ δικαστήρια. Ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ βροῦνε ἕνα δικαστήριο νὰ τοὺς δικάσῃ. Καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον αὐτὰ τὰ ἄστρα δὲν βασιλεύουν, ἀλλ' ἐπιστρέφουν πάλιν ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος ὅπου ἀνατέλλουν». Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Πολίτης, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει, εἰ μὴ τὴν παράστασιν ὁμίλου πολλῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει συνήθεια καὶ εἰς ἄλλας παραδόσεις τοιοῦτοι ὅμιλοι νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς γαμήλιος πομπή, ὡς *συμπεθεριό*.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *Μεγάλην Ἄρκτον*, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν διακρίνει δι' ἰδιαιτέρου ὀνόματος τὸν ἀστερισμὸν τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου*. Μόνον ὁ πολικὸς ἀστὴρ εἶναι γνωστὸς ὡς τὸ *ἄστρο τῆς τραμουντάνας* (ὄνομα τὸ ὁποῖον ὑπεμφαίνει ὅτι τὸν ἀστέρα τοῦτον ἐγνώρισεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς), ἢ *τἄστρι τῆς Κλαδευτήρας*.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ—Ν. Γ. ΞΕΝΟΣ

—**Ἄρκτος *Μικρὰ*** (Ursa Minor) [*Ἀστρονομ.*]. Ὁ ἐγγύτατος πρὸς τὸν βόρειον πόλον ἀστερισμός, ὅστις ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸν παρακείμενον αὐτῷ, ἀλλ' ἐκ λαμπροτέρων ἀστέρων ἀπαρτιζόμενον ἀστερισμὸν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου. Ἀποτελεῖται ὅπως καὶ ἐκεῖνος ἐξ ἑπτὰ κυριωτέρων ἀστέρων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν τέσσαρες σχηματίζουσι τετράπλευρον εἰκονίζον τὸ σῶμα, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς τεθλασμένην γραμμήν, ἀποτελοῦσαν τὴν οὐρὰν τοῦ πολικοῦ θηρίου. Οἱ ἑπτὰ οὗτοι ἀστέρες διακρίνονται διὰ γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸ παρατιθέμε-

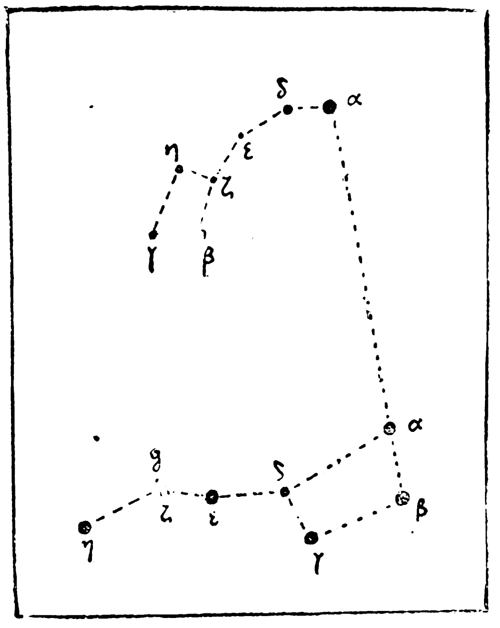

Οἱ ἀστερισμοὶ τῆς Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Ἄρκτου.

νον σχῆμα, εἶναι δὲ πάντες ἀμυδροὶ πλὴν τοῦ τελευταίου τῆς οὐρᾶς, ἤτοι τοῦ α Μικρᾶς Ἄρκτου, ὅστις καλεῖται καὶ *Πολικὸς Ἀστὴρ* λόγῳ τῆς ἐγγύτητος αὐτοῦ πρὸς τὸν βόρειον πόλον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει ἤδη μόνον κατὰ 1°.4′ 54″ 02. (Μέση πολικὴ ἀπόστασις διὰ τὸ ἔτος 1928).

Μεταχειριζόμενοι ὡς ἀφετηρίαν τὴν Μεγάλην Ἄρκτον δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἀνεύρωμεν τὴν Μικρὰν ὡς ἑξῆς: Προεκτείνομεν νοερῶς τὴν εὐθεῖαν, ἥτις συνδέει τοὺς ἀστέρας β καὶ α *Μεγάλης Ἄρκτου* μέχρις οὗ λάβωμεν ἐπὶ τῆς προεκτάσεως ταύτης πέραν τοῦ α μῆκος ἴσον πρὸς τὸ πενταπλάσιον περίπου τῆς ἀποστάσεως βα. Θὰ συναντήσωμεν οὕτω ἐντὸς περιοχῆς πτωχῆς εἰς λαμπροὺς ἀστέρας ἕνα ἀστέρα κατά τι ἀμυδρότερον τῶν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, ὅστις εἶναι ὁ *Πολικός*. Εὑρόντες αὐτὸν εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν τοὺς ἄλλους δύο, μεθ' ὧν ἀποτελεῖ τὴν οὐρὰν καὶ περαιτέρω τοὺς ἄλλους τέσσαρας τοῦ τετραπλεύρου, ἐξ ὧν οἱ δύο ἐγγύτεροι τῆς οὐρᾶς εἶναι ἀμυδρότεροι τῶν δύο ἀπωτέρων αὐτῆς. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον διευκολύνεται περισσότερον, ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι ἀντίστροφον τοῦ τῆς Μεγάλης, ἤτοι ἄνωθεν μὲν τῆς οὐρᾶς τῆς Μεγάλης Ἄρκτου εὑρίσκεται τὸ σῶμα τῆς Μικρᾶς ἄνωθεν δὲ τοῦ σώματος τῆς πρώτης ἐκτείνεται ἡ οὐρὰ τῆς δευτέρας, κεκαμμένη πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῷ ἡ οὐρὰ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου εἶναι κεκαμμένη πρὸς τὰ κάτω.

Ἐν τῷ ἀστερισμῷ τούτῳ ἐσημείωσαν εἰς τοὺς καταλόγους των ὁ μὲν Πτολεμαῖος 8 ἀστέρας ὁρατοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ δὲ Τύχων 7 καὶ ὁ Hevelius 12. Σήμερον ἅπαντες οἱ μέχρι πέμπτου μεγέθους συμπεριλαμβανομένου ἀστέρες τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου ἀριθμοῦνται εἰς 14, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι μικρότεροι ὁρατοὶ διὰ τηλεσκοπίου. Οἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς ἀστρονόμοι ἀπὸ τοῦ Ἱππάρχου μέχρι σήμερον δὲν συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἑπτὰ κυριωτέρων ἀστέρων, εξ οὗ συνάγεται ὅτι ἡ λάμψις των διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὑπέστη ποιάς τινας μεταβολάς. Τὰ σήμερον παραδεδεγμένα μεγέθη εἶναι τὰ ἑξῆς:

α=2 12 γ=3,14 ε=4 40 η=5,04
β=2,24 δ=4,44 ζ=4,34

Ὁ σπουδαιότατος ἀστὴρ τῆς ἑπτάδος ταύτης εἶναι ὁ α *Μικρᾶς Ἄρκτου*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἀστέρες τοῦ ἀστερισμοῦ εἰς ὃν ἀνήκει, εἶναι πάντοτε ὁρατὸς ὑπεράνω τοῦ ἡμετέρου ὁρίζοντος λόγῳ τῆς ἐγγύτητος αὐτοῦ πρὸς τὸν βόρειον πόλον, πέριξ τοῦ ὁποίου γράφει ἐντὸς 24 ὡρῶν κύκλον τόσον μικρόν, ὥστε φαίνεται αἰσθητῶς ἀκίνητος ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας. Ὡς ἐκ τούτου χρησιμεύει οὐ μόνον πρὸς ἀσφαλῆ προσανατολισμόν, ὡς δεικνύων τὴν διεύθυνσιν τοῦ βορρᾶ, ἀλλὰ καὶ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους κατὰ προσέγγισιν μιᾶς μοίρας περίπου, διότι τὸ ὕψος τοῦ Πολικοῦ ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος ἰσοῦται περίπου πρὸς τὴν γωνίαν, ἣν σχηματίζει ὁ ἄξων τοῦ κόσμου μετὰ τοῦ ὁριζοντίου ἐπιπέδου, ἤτοι πρὸς τὸ ἔξαρμα τοῦ πόλου, ὅπερ ἰσοῦται πρὸς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος ἐν ἑκάστῳ τόπῳ.

Ὁ Πολικὸς ἀστὴρ διὰ τηλεσκοπίου παρουσιάζει καὶ συνοδὸν 9ου περίπου μεγέθους εὑρισκόμενον εἰς ἀπόστασιν 18″ ἀπὸ τοῦ κυρίου ἀστέρος, ὅστις πάλιν διὰ τοῦ φασματοσκοπίου ἐλέγχεται τριπλοῦς. Ἐν τῷ τριπλῷ τούτῳ συστήματι οἱ μὲν δύο ἀστέρες στρέφονται περὶ τὸ κοινὸν κέντρον βάρους αὐτῶν ἐντὸς 4 περίπου ἡμερῶν, τὸ δὲ ζεῦγος περιφέρεται περὶ τὸν τρίτον ἀστέρα ἐντὸς 12 ἐτῶν περίπου.

Ἡ παράλλαξις τοῦ πολικοῦ ἀστέρος προσδιωρίσθη ὑπὸ τοῦ Peters τῷ 1842 εἰς 0″,076, ἐντεῦθεν δὲ ἐξήχθη ἡ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασίς του ἴση πρὸς 42 ἔτη φωτός. Λόγῳ τῆς μεταπτώσεως ἡ ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου ἀπόστασις τοῦ α *Μικρᾶς Ἄρκτου* δὲν παραμένει σταθερά, ἀλλὰ βαίνει βαθμηδὸν μεταβαλλομένη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἐὰν ὁ ἄξων τῆς Γῆς προεκταθῇ μέχρις οὗ συναντήσῃ τὴν οὐράνιον σφαῖραν, τὸ ἄκρον του θὰ διαγράφῃ ἐπ' αὐτῆς ἐντὸς 25.765 ἐτῶν ἕνα κύκλον διαμέτρου 47° ἔχοντα κέντρον τὸν πόλον τῆς ἐκλειπτικῆς, ὁ ὁποῖος παραμένει ἀκίνητος. Ὡς ἐκ τῆς μεταθέσεώς του ταύτης τὸ ἄκρον τοῦ ἄξονος τῆς Γῆς ἄλλοτε πλησιάζει πρὸς τὸν ἕνα ἀστέρα καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν ἄλλον ἐν διαστήματι ὁλοκλήρων αἰώνων. Ἐνῷ δηλ. κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱππάρχου εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 12° περίπου ἀπὸ τοῦ α *Μικροῦ Ἄρκτου*, σήμερον ἀπέχει αὐτοῦ μόνον κατὰ 1° 4′, 9 ἐπὶ τῆς εὐθείας ἥτις συνδέει τὸν Πολικὸν μετὰ τοῦ ζ *Μικρᾶς Ἄρκτου* καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὸν α μέχρι τοῦ ἔτους 2105, ὅτε θὰ εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀστέρος τούτου ἴσην μόνον πρὸς 28 πρῶτα λεπτὰ περίπου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἑξῆς τὸ ἄκρον τοῦ γηΐνου ἄξονος θὰ ἀρχίσῃ νὰ ἀπομακρύνεται τοῦ σημερινοῦ Πολικοῦ, ἕως ὅτου ἐντὸς 12.000 ἐτῶν περίπου πλησιάσῃ τὸν λαμπρὸν ἀστέρα α *Λύρας (τὸν Βέγαν)*, ὁπότε μὲ τὴν ἀλλαγὴν πολικοῦ ἀστέρος θὰ μεταβληθῇ καὶ ἡ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ ὄψις τοῦ οὐρανοῦ, διότι ἀστέρες ἤδη ἀφανεῖς θὰ ἀρχίσωσι τότε νὰ ἐμφανίζωνται πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ὁρίζοντος, ἐνῷ πρὸς τὸν βόρειον ἀστέρες ἤδη ἀειφανεῖς θὰ μεταβληθῶσι βαθμηδὸν εἰς ἀμφιφανεῖς.

Ὡς ἀπήχησις τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ φαινομένου τούτου ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων περιεσώθη ἡ πληροφορία καθ' ἣν Πολικὸς ἀστὴρ ἦτο ὁ *μεσαῖος* τῆς οὐρᾶς τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου, δι' ὃ καὶ οἱ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἄλλοι δύο ἀστέρες ἐκαλοῦντο *Χορευταὶ* μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, *Ludentes* δὲ ὑπὸ τῶν Λατίνων, ὡς στρεφόμενοι γύρω τοῦ μεσαίου κατὰ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν τοῦ οὐρανοῦ. Πολὺ ἐνωρίτερον ὅμως, κατὰ τὴν τρίτην ἴσως π. Χ. χιλιετηρίδα, ὡς πολικὸς ἀστὴρ φέρεται ὁ β Μικρᾶς Ἄρκτου, ὅστις ἐχρησίμευε κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐκείνην ἐποχὴν ὡς ὁδηγὸς εἰς τοὺς ποντοπόρους Φοίνικας.

Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἦτο γνωστὸς ὁ παραπόλιος ἀστερισμός, ὃν οἱ Ἕλληνες παρέλαβον ὡς φαίνεται ἀπὸ τῶν Φοινίκων, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὀνομασία τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου, καλουμένης ὑπ' αὐτῶν καὶ *Φοινίκης*. Πλὴν ὅμως τῆς ὀνομασίας ταύτης ἔχομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ πλείστας ἄλλας. Κατὰ τὸν Ἀγλαοσθένην ἡ Φοινίκη ἐκαλεῖτο καὶ *Κυνόσουρις* ἢ *Κυνόσουρα*, ἐκ τῆς ὁμωνύμου τροφοῦ τοῦ Διός, ἂν καὶ κατ' ἄλλους συγγραφεῖς Κυνόσουρα ἐκαλεῖτο μόνον ὁ τελευταῖος τῶν ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου, ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς τοῦ Κυνὸς ἢ τῆς Ἄρκτου, ἣν ἡ φαντασία διέβλεπεν ἐν τῇ ὁμάδι τῶν περιπόλων ἀστέρων.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ ἀστερισμὸς οὗτος παριστᾷ τὸν *κύνα* τῆς νύμφης Καλλιστοῦς, ὅστις μετ' αὐτῆς μετεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς ἄρκτον, ἢ τὸν *κύνα* τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, ἥτις ἐφόνευσε τὴν Καλλιστὼ πλανωμένην εἰς τὰ δάση μετὰ τὴν μεταμορφωσίν της ἢ τέλος τὸν υἱὸν τῆς Καλλιστοῦς Ἀρκάδα (βλ. Ἄρκτος Μεγάλη).

Ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἡ Μικρὰ Ἄρκτος ὠνομάσθη *Ἐλ Νιοὺμπ ἐλ-Ἀσγκέρ*, ὅπερ σημαίνει ὅ,τι καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὅρος, ἢ *Μπεϊὰρ Νὰς ἐλ-σογκρᾶ*, ἤτοι *κόραι τοῦ μικροῦ φερέτρου*. Εἰς τινας τῶν ἀστέρων τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου ἔδωκαν οἱ Ἄραβες ἰδιαίτερα ὀνόματα. Οὕτως ὁ α ἐκαλεῖτο ὑπ' αὐτῶν *Ἐλ-Δζεντὶ* ἤτοι *Τράγος*, ὁ β ὠνομάζετο *Κοχὰμπ* κατὰ συγκοπὴν τοῦ *Κοχὰμπ ἐλ-Σεμαλὶ* ἤτοι *ἄστρον τοῦ Βορρᾶ*, πολλαχοῦ δὲ ἀπαντᾷ καὶ ἡ ὀνομασια *Ἐλ-φερκανταίν*, ἤτοι οἱ *δύο μόσχοι*, ὑφ' ἣν νοοῦνται οἱ ἀστέρες β καὶ γ Μικρᾶς Ἄρκτου.

Ὁμοίως καὶ οἱ Σίναι ἀστρονόμοι ἐκάλουν τὸν α «μέγαν ἄρχοντα τοῦ ὑπάτου οὐρανοῦ», τὸν β «βασιλικὸν ἀστέρα», τὸν γ «αὐτοκρατορικὸν πρίγκιπα», κατ' ἀναλογίαν δὲ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας δι' ὀνομάτων ὑπομιμνησκόντων διαφόρους τίτλους τῆς αὐλῆς τοῦ Οὐρανίου Κράτους.

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου προσέλαβε διὰ μέσου τῶν αἰώνων ποικίλας ὀνομασίας, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπῆρξαν ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῆς Μεγάλης. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκαλεῖτο *Τραμοντάνα*, ἤτοι πέραν ἢ ὑπεράνω τοῦ ὄρους. Ἡ τελευταία αὕτη ὀνομασία ἐδίδετο εἰς ὁλόκληρον τὸν ἀστερισμὸν ἢ καὶ εἰς μόνον τὸν κυριώτερον αὐτοῦ ἀστέρα, φέρει δὲ εἰς τὴν μνήμην τὸν περίεργον καὶ γνωστὸν μῦθον τοῦ *«ὄρους τοῦ βορρᾶ»*, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς κλασικοὺς συγγραφεῖς Ἑβραίους καὶ Ἰνδούς, ὡς καὶ εἰς τὴν Σκανδιναυϊκὴν Μυθολογίαν, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις ἐπιστεύετο μέχρι τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος μ. Χ.

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου δὲν εἶναι πολὺ πλούσιος εἰς ἀντικείμενα προσιτὰ εἰς μικρᾶς δυνάμεως τηλεσκόπια. Πλὴν διαφόρων διπλῶν ἀστέρων, ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Struve ἀνακαλυφθεὶς παρὰ τὸν ἀστέρα δ ἐλλειψοειδὴς νεφελοειδής, παρὰ τὰς δύο κορυφὰς τοῦ ὁποίου διακρίνονται δύο διπλοῖ ἀστέρες, καί τινες μεταβλητοὶ ἀστέρες ὡς οἱ R, S, T, U *Μικρᾶς Ἄρκου κ. ἄ.*

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—**Ἄρκτου *Ἄκρα*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Σαρδηνίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Σαρδοῦς νήσου θέσις Γ, γ, 4) παρέχοντος ὡς συντεταγμένας αὐτοῦ μῆκος 31° ³/₄ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 39° ¹/₂. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ταυτότητος τοῦ ἀκρωτηρίου, δι' ἣν ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν οὐδεὶς ἠσχολήθη, αἱ μὲν συντεταγμέναι οὖσαι σφαλεραὶ οὐδὲν χρησιμεύουσιν, ἀφοῦ καὶ τὸ πλάτος ἀφορᾷ εἰς παράλληλον τέμνοντα τὸ νοτιώτατον τῆς μεγαλονήσου τμῆμα, σειρὰ ὅμως σκέψεων ἄγει εἰς ἀσφαλὲς συμπέρασμα. Ὄντως, τοῦ Πτολεμαίου ἀκολουθοῦντος, ὡς ἐκ τῆς κατατάξεως τῶν τίτλων τῶν κεφαλαίων του φαίνεται, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου σειρὰν γεωγραφικῆς διαδοχῆς: § 2 «Δυτικῆς πλευρᾶς περιγραφή», § 3 «μεσημβρινῆς πλευρᾶς περιγραφή», § 4 «Ἀνατολικῆς πλευρᾶς περιγραφὴ» καὶ ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ φέρεται τὸ ἀκρωτήριον μὲ πλάτος μεῖζον παντὸς ἄλλου σημείου τῆς νήσου καὶ § 5 «Βορείας πλευρᾶς περιγραφὴ» μὲ πλάτη ὁλονὲν φθίνοντα, λογικὸν θὰ ἦτο νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ *Ἄρκτου Ἄκρα* ἦτο τὸ βορειότατον τῆς μεγαλονήσου ἄκρον, τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Capo Marmorata* ἢ τὸ ἐγγὺς αὐτοῦ προπετὲς ἀκρωτήριον *Capo Testa*· ἄλλως τε, ἡ ὀνομασία «*Ἄρκτου*», ὑπὸ τὴν ἀστρονομικὴν τοῦ ὅρου ἔννοιαν, θὰ ἀπετέλει προχειρότατον τοῦ ἐπιχειρήματος συνήγορον. Ἐὰν ὅμως προσέξῃ τις τὴν § 8 τοῦ Πτολεμαίου «Νῆσοι δὲ περὶ τὴν Σαρδώ», θὰ ἴδῃ ὅτι ἀναφέρει πέντε νήσους (*Φίντωνος* νῆσος, *Ἰλούα* νῆσος, *Νυμφαία* νῆσος, *Ἡρακλέους* νῆσος, *Διαβατὴ* νῆσος), αἵτινες, ἐνῷ ἔχουν κατά τι μικρότερον πλάτος τῆς Ἄρκτου ἄκρας, ἔχουν συγχρόνως πᾶσαι καὶ μικρότερον ἢ ἐκείνη μῆκος, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι αὗται αἱ νῆσοι ἦσαν δυτικώτεραι ἢ ἡ Ἄρκτου Ἄκρα. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ νῆσοι αὗται λόγῳ τῆς γειτνιάσεώς των πρὸς τὸ βορειότατον τῆς μεγαλονήσου σημεῖον, δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ἄλλαι ἀπὸ τὰς νήσους *Καπρέρα, Σὰν Στέφανο, Μανταλένα, Σπάρτζι, Σπαρτζιόττο*, τὰς ΝΑ. ἐγγύτατα τοῦ Στενοῦ τοῦ *Μπονιφάτσιο*, ἕπεται ὅτι, οὐχί τι τῶν προμνησθέντων ἀκρωτηρίων ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς Ἄρκτου ἄκρας, ἀφοῦ αἱ νῆσοι εἶναι ἀνατολικώτερον αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ μέγα ἀκρωτήριον *Capo Ferro* (πλάτ. 41° 09′ 15″, μῆκ. 9° 31′ 55″, χάρτης ἀγγλ. 161 b: Sardinia Northern portion). Καὶ εἶναι μὲν τοῦτο κατὰ 6′ νοτιώτερον τοῦ Capo Marmorata, ἀλλὰ τὴν διαφορὰν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτιμήσῃ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τῶν ἃ διέθετε μέσων, πλειστάκις δὲ ἐλανθάνετο ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν ἄκρας τινὸς ὡς ἐσχατιᾶς, κατὰ τὴν ἣν ἐθεώρει διεύθυνσιν.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρκτοστάφυλος (ὁ) (Arctostaphylus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρεικιωδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἀρκτοστάφυλος ὁ φαρμακευτικὸς* (Arctostaphylus officinalis), ἀειθαλὲς φυτὸν τῆς Εὐρώπης, ὕψους 1 περίπου μέτρου μὲ ξυλώδη βλαστόν, φύλλα απα-

Digitized by Google

θοειδῆ μεμονωμένα. Ἄνθη διατεταγμένα εἰς σχῆμα βότρυος καὶ καρποὶ δρύπαι ἐρυθρωπαί. Δ. Ν. Π.

— **ἀρκτοσταφύλου φύλλα** *[Φαρμακογν.]*. Τὰ ὡς δρόγη φερόμενα φύλλα τοῦ εἴδους Arctostaphylus uva ursi εἶναι ἀκέραια μήκους 1, 2—2, 5 ἑκσμ. καὶ πλάτους 8 χστμ. ἕως 1, 2 ἑκσμ. Εἶναι δερματώδη, σκληρὰ καὶ εὔθραυστα, σχήματος σπαθοειδοῦς ἢ σπανιώτερον ἀντιστρόφως ᾠοειδοῦς. Ἡ βάσις αὐτῶν εἶναι κωνική, ἡ δὲ κορυφή των ἐστρογγυλωμμένη καὶ ἐνίοτε κεκαμμένη πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ ἄνω πλευρὰ τοῦ φύλλου εἶναι στιλπνή, σκοτεινοπρασίνη καὶ φέρει δίκτυον νεύρων παρουσιάζον βαθεῖαν ἐσωχήν. Ἡ κάτω πλευρὰ εἶναι ὀλιγώτερον στιλπνή, ὠχροπρασίνη καὶ μετ' ἐλαφρῶς ἐξεχούσης νευρώσεως. Τὰ φύλλα τῆς *ἀρκτοσταφύλλου* συλλέγονται κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ ξηραίνονται, εἶναι δὲ ἄοσμα καὶ γεύσεως δριμείας καὶ πικρᾶς. Ἐξεταζόμενα μικροσκοπικῶς ὡς ἐγκαρσίαν τομὴν αὐτῶν παρουσιάζουν ἐπιδερμίδα ἐκ πολυγωνικῶν κυττάρων, ὧν αἱ ἐξωτερικαὶ παρειαὶ καλύπτονται ὑπὸ πυκνοῦ τοιχώματος φέροντος εἰς τὰ νέα φύλλα τρίχας δικυττάρους κωνικὰς καὶ τρίχας πολυκυτταρικὰς ἐκκριτικάς. Τὸ μεσόφυλλον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἕως τεσσάρων ἀσαφῶν στρωμάτων ἐνεχόντων οὐρσίνην καὶ ὀξαλικὸν ἀσβέστιον Τὰ κύτταρα εἰς ἕκαστον στρῶμα δὲν ἔχουν τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλος ὁ ἱστὸς φαίνεται ἀκανόνιστος. Αἱ ἀγγειακαὶ δέσμαι τῶν νεύρων εἶναι ἐπενδεδυμέναι ὑπὸ χλωροφυλλολιποῦς παρεγχύματος, ὅπερ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν φθάνει μέχρι τῆς ἐπιδερμίδος καὶ φέρει μεμονωμένους μονοκρυστάλλους καὶ στερεοῦται εἰς τὰ παράνευρα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου νεύρου, δι' ἰνωδῶν στοιχείων. Τὰ φύλλα τοῦ ἀρκτοσταφύλου ὡς ἐκ τῆς εὐτελοῦς τιμῆς των σπανίως νοθεύονται, ἐνίοτε ὅμως συγχέονται πρὸς τὰ φύλλα ἄλλων φυτῶν, ὡς τῶν Arctostaphylus alpina Sp., Vaccinium vitis Idaea. L., uliginosum, L., Myrtillus, L., Gaultheria procumbens, L. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ Vaccinium vitis, L. ἐνέχουν βενζοϊκὸν ὀξὺ καὶ βαξινίνην ἢ βενζοϊκὸν γλυκοζίτην.

Τὰ φύλλα τῆς ἀρκτοσταφύλου ἐνέχουν 6% γαλλικὸν ὀξύ, 34% ταννίνην, 3,5% ἀρβουτίνην, μεθυλαρβουτίνην, οὐρσόνην, ἐρικολίνην, ρητινώδη σώματα καὶ 0,01% αἰθερίου ἐλαίου. Τὰ φύλλα ἀναγράφονται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψημάτων ἢ ἐγχυμάτων· εἰς κοχλιάριον σούπας εἰς κύαθον ὕδατος ἢ 10—20 γρ. εἰς 200 γρμ. ὕδατος, ὡς φάρμακον διουρητικὸν κατὰ τῶν κυστιτίδων, νεφριτίδων, χρονίων κατάρρων τῆς κύστεως καὶ ὡς στυπτικὸν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος. Οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀναγράφωνται τὰ φύλλα τῆς ἀρκτοσταφύλου ἢ τὰ ἀφεψήματα αὐτῶν μετὰ σιδηροαλάτων ἢ σιδηριαλάτων ἢ ἀλκαλοειδῶν. Κ. Γ. Μ.

ἀρκτοτρόφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τρέφων ἄρκτους καὶ ἄλλα θηρία πρὸς ἔκθεσιν καὶ ἀργυρολογίαν, θηριοκόμος, κοιν. *ἀρκουδιάρης* (βλ. λ.).

Ἀρκτοῦρος (Arcturus) *[Ἀστρον.]*. Ἀπλανὴς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους ἀποτελῶν τὸν λαμπρότερον ἀστέρα τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Βοώτου* καὶ ἕνα ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ.

Ὠνομάσθη οὕτω κατά τινας μὲν ἐκ τοῦ *Ἄρκτος* καὶ *Οὖρος (=φύλαξ)*, δι' ὃ καὶ παρά τισι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων φέρεται ὡς *Ἀρκτοφύλαξ*, κατά τινας δὲ ἐκ τοῦ *Ἄρκτος καὶ οὐρά*, ὡς εὑρισκόμενος εἰς τὴν προέκτασιν τῆς οὐρᾶς τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας εὐκόλως ἀναγνωρίζεται διὰ τῆς ζωηρᾶς λάμψεως καὶ τοῦ ἐρυθρωποῦ χρώματος αὐτοῦ.

Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἦτο γνωστὸς εἰς τὸν Ὅμηρον, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου δὶς εἰς τὸ σύγγραμμά του Ἔργα καὶ Ἡμέραι (566 καὶ 610), δὲν εἶναι ὅμως σαφὲς ἂν ὁ συγγραφεὺς ἐννοῇ τὸν ἀστέρα ἢ τὸν ἀστερισμὸν εἰς ὃν οὗτος ἀνήκει. Ὁ Ἄρατος, ὁ Ἐρατοσθένης, ὁ Γεμῖνος καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὀνομάζουσι σαφῶς τὸν μὲν ἀστερισμὸν τοῦ Βοώτου *Ἀρκτοφύλακα*, τὸν δὲ λαμπρὸν αὐτοῦ ἀστέρα *Ἀρκτοῦρον*.

Ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὁ Ἀρκτοῦρος ἐκαλεῖτο *Χαρὶς ἐλ-Σεμᾶ*, ἤτοι *φύλαξ τοῦ οὐρανοῦ*, διότι λόγῳ τῆς μεγάλης ἀποκλίσεως καὶ τοῦ μεγάλου πλάτους αὐτοῦ σχεδὸν δὲν ἐξαφανίζεται τελείως ἐντὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ζυγοῦ, ὅτε κεῖται εἰς τὴν ἐγγυτάτην ἀπὸ τοῦ Ἀρκτούρου ἀπόστασιν, ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς δύναται νὰ ἀνεύρῃ αὐτὸν ἀρκετὰ πρὸ τῆς δύσεως ἢ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου. Οὕτω λέγεται ὅτι τῷ 1635 ὁ Morin, εἷς τῶν τελευταίων ἀστρολόγων καὶ ὑπερασπιστῶν τοῦ πτολεμαϊκοῦ συστήματος ἐν Γαλλίᾳ, ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὸν Ἀρκτοῦρον ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου.

Ὁ Ἀρκτοῦρος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐρυθρῶν ἀστέρων. Τὸ χρῶμά του κλίνει πρὸς τὸ πορτοκαλλόχρουν, δι' ὃ ὁ ἀστὴρ οὗτος ὅπως καὶ ὁ Ἀλδεβαρὰν καὶ ἄλλοι θεωροῦνται ἀποτελοῦντες μετάβασιν μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Secchi. Τὸ ἀκριβὲς μέγεθος τοῦ Ἀρκτούρου εἶναι 0,24, ἡ δὲ λαμπρότης

του κατὰ τὸν νόμον τοῦ Pogson ἀνέρχεται εἰς 2,09. Ὁ Steinhel διὰ φωτομέτρου Seidel λαμβάνων ὡς βάσιν τὸν α Λύρας (Βεγαν) καὶ θεωρῶν τὴν ἔντασιν τοῦ φωτὸς αὐτοῦ ὡς 100, εὗρεν ὅτι τὸ φῶς ὅπερ ἐκπέμπει ὁ Ἀρκτοῦρος ἀνέρχεται εἰς 84.

Ἡ παράλλαξις τοῦ Ἀρκτούρου εὑρέθη ἴση πρὸς 0'',127 ἡ δὲ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασίς του δὲν ὑπερβαίνει τὰ 26 περίπου ἔτη φωτός.

Ὁ Ἀρκτοῦρος πλησιάζει τὸ ἡμέτερον σύστημα μὲ ἀκτινικὴν ταχύτητα 6 χμ. κατὰ δευτερόλεπτον, ἡ δὲ ἰδία κίνησις αὐτοῦ ἀνέρχεται κατ' ὀρθὴν ἀναφορὰν μὲν εἰς 0 δ,078 πρὸς δυσμάς, κατ' ἀπόκλισιν δὲ εἰς 1'',97 πρὸς νότον. Συνεπῶς ἡ πραγματική του κίνησις ἀνέρχεται ἐτησίως εἰς 2'',25 πρὸς νοτιοδυτικά.

Κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ συμβολομέτρου (interferometer) προσδιωρίσθη δι' αὐτοῦ ἡ διάμετρος τοῦ Ἀρκτούρου καὶ εὑρέθη ἴση πρὸς 0'',020. Φασματοσκοπικῶς ὁ Ἀρκτοῦρος θεωρεῖται ὡς ὑπόδειγμα ἀστέρος τοῦ τύπου K τῆς κλίμακος τοῦ Harvard (βλ. Βοώτης). Σ. Π.

ἀρκτοῦρος (ὁ) (Arcturos) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰσοπόδων*. Διακρίνονται διὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ τετάρτου θωρακικοῦ κρίκου των, ὅστις ἔχει κυλινδρικὸν σχῆμα. Αἱ κεραῖαι τοῦ δευτέρου ζεύγους ἔχουσιν ἰσχυρότατα κολοβωμένα ἄκρα καὶ τελευτῶσιν εἰς ἀνθεκτικοὺς ὄνυχας. Αἱ κεραῖαι τοῦ ζεύγους τούτου χρησιμεύουσιν ὡς κινητικὰ καὶ συλληπτήρια ὄργανα συγχρόνως. Οἱ πρόσθιοι πόδες εἶναι βραχύτατοι καὶ φυλλοειδεῖς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀπισθίους, οἵτινες εἶναι μακρότατοι. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς βορείους θαλάσσας. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ὧν κοινότερον εἶναι, *ἀρκτοῦρος ὁ μακρόκερως* (Arcturos longicornis) ἀπαντῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀγγλίας. Δ. Ν. Π.

Ἀρκτοφόνος *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν κυνῶν τοῦ Ὠρίωνος.

Ἀρκτοφύλαξ (Arctophylax) *[Ἀστρον.]*. Ὀνομασία κατά τινας μὲν τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Βοώτου*, κατά τινας δὲ τοῦ λαμπροτέρου ἀστέρος αὐτοῦ *Ἀρκτούρου*. Ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐκαλεῖτο Custos Ursae (*Ovid.* Trist. I, 10—15) παρὰ δὲ τῷ Ἀράτῳ (V. 91) καὶ τῷ Μανιλίῳ (I, 313) καλεῖται καὶ *ὁδηγὸς τῆς ἁμάξης* (Βλ. καὶ Ἀρκτοῦρος καὶ Βοώτης.) Σ. Π.

ἀρκτύλος (ὁ)· τὸ νεογνὸν τῆς ἄρκτου.

Ἄρκτων *ὄρος* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς νήσου Κυζίκου τῆς ἐν Προποντίδι, ἥτις τανῦν εἶναι χερσόνησος, τὸ πάλαι δὲ «συναπτομένη γεφύραις δυσὶ πρὸς τὴν ἤπειρον». Ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Ἄρκτων ἐξετείνετο μέγα μέρος τῆς πόλεως Κυζίκου, ἥτις ἦτο ἐκτισμένη πρὸς τὸ μέρος τῶν γεφυρῶν καὶ «εἶχε λιμένα δύο κλειστοὺς καὶ νεωσοίκους πλείους τῶν διακοσίων». Πολλοὶ συγχέουσι τὸ Ἄρκτων ὄρος πρὸς τὸ *Δίνδυμον*, ὄρος τῆς αὐτῆς χερσονήσου· ὁ Στράβων ὅμως τονίζει τὸ ἐναντίον «...Ἄρκτων ὄρος· ὑπέρκειται δ' ἄλλο Δίνδυμον μονοφυές, ἱερὸν ἔχον τῆς Δινδυμήνης μητρὸς θεῶν, ἵδρυμα Ἀργοναυτῶν», (IB, η, 11). Παρὰ τοῦτο ὅμως, τὸ Ἄρκτων ὄρος ὑπῆρξεν ἀνάδοχος ἑτέρου τῆς νήσου ὀνόματος ὡς *Ἀρκτοννήσου*, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (V, 142) καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρκτῷος, *—α*, *—ον*· ὁ πρὸς Ἄρκτον κείμενος, βόρειος, ἄλλως *ἀρκτικός*.

Ἄρκυα *[Μυθολ.]*. Μία τῶν κυνῶν τοῦ Ἀκταίωνος.

Ἄρκυες *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος παρὰ τὸν Εὔξεινον μνημονευόμενον εἰς τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ὀρφέως.

Ἀρκύνια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρη τῆς βορείου Γερμανίας, τὰ σημερινὰ *Χαρτσγκεμπίργκε* (Harzgebirge). Περὶ τῶν ὀρέων τούτων ὁμιλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς **Μετεωρολογικοῖς** (1, 13). Α. Δ.

ἀρκῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀρκετός, ἐπαρκῶ, ἱκανοποιῶ, φθάνω: «μᾶς ἀρκεῖ ὁ οἶνος, τὸ κρέας κτλ.» || ἀπροσώπ., *ἀρκεῖ*· εἶναι ἀρκετόν: «ἀρκεῖ ὅτι διετηρήθημεν ὑγιεῖς», «ἀρκεῖ μόνον νὰ μὲ εἰδοποιήσετε»· || τὸ μέσ. *ἀρκοῦμαι*· εἶμαι εὐχαριστημένος, ἱκανοποιοῦμαι: «ἀρκοῦμαι εἰς ὅ,τι ἔχω, — εἰς ὅ,τι βρεθῇ»· «δὲν ἠρκέσθη εἰς ὅσα ἔλαβε, θέλει καὶ ἄλλα».

Ἄρλ (Arles) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τοῦ γαλλικοῦ νομοῦ Μποὺς-ντὺ-Ρόν, εἰς ἀπόστασιν 88 χιλιομ. ἀπὸ τῆς Μασσαλίας. Κάτ. 29 150 (*Ἀρλεζιανοί*). Βιομηχανία εἰς περιωρισμένην ἀκτῖνα. Τὸ ἀρλεζιανὸν ἔδαφος εἶναι εὔφορον, ἰδίᾳ εἰς δημητριακοὺς καρπούς, ἀμπέλους καὶ ἐλαιῶνας. Ἡ πόλις ἔχει πλεῖστα ἀξιοθέατα ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ μεσαιωνικὰ (βλ. κατωτέρω).

Ἡ κοινότης, ἡ περιλαμβάνουσα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Καμάργκ, εἶναι ἡ ἐκτενεστέρα τῆς Γαλλίας. Ἡ περιφέρεια ἔχει ὀκτὼ καντόνια, 35 κοινότητας καὶ 93.030 κατοίκους. Τὸ ἀνατολικὸν καντόνιον ἔχει 3 κοινότητας καὶ 18.620 κατοίκους, τὸ δὲ δυτικὸν 2 κοινότητας καὶ 19.070 κατοίκους.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἡ σημερινὴ Ἄρλ τῶν Γάλλων εἶναι ἡ ἀρχαία *Ἀρελάτη (ἢ Ἀρέλατον)* τῶν Ἑλλήνων, ἀποικία, κατὰ τὸν Στράβωνα, τῶν Φωκαέων τῆς Μασσαλίας, ἐκτίσθη δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπ' αὐτῶν περὶ τὸν ΙΕ' αἰῶνα π.Χ. ἐπὶ προϋπάρχοντος βαρβαρικοῦ πολίσματος. Ἡ Ἀρελάτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλεῖτο ἐπίσης *Θηγίνη*, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐν λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐπίθετον τῆς πόλεως *mamilaria*. Ἐκτισμένη ἐπὶ θαυμασίας γεωγραφικῆς τοποθεσίας εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Ροδανοῦ καὶ τοῦ Oruentia (νεκροῦ σήμερον βραχίονος τοῦ Ντυράνς) καὶ εἰς τὸ σημεῖον τῆς διακλαδώσεως τῶν τριῶν βραχιόνων τοῦ Ροδανοῦ, ἡ Ἀρελάτη ἀνεπτύχθη ταχέως, ἀποκτήσασα μεγάλην σπουδαιότητα, ἰδίως ἀφ' ὅτου ὁ Μάριος, ἱδρύσας τὸ στρατόπεδον τοῦ Ernaginum (σημ. *Ἅγιος Γαβριήλ*), κατεσκεύασε τὰς περιφήμους διώρυγας, πρὸς τὸν

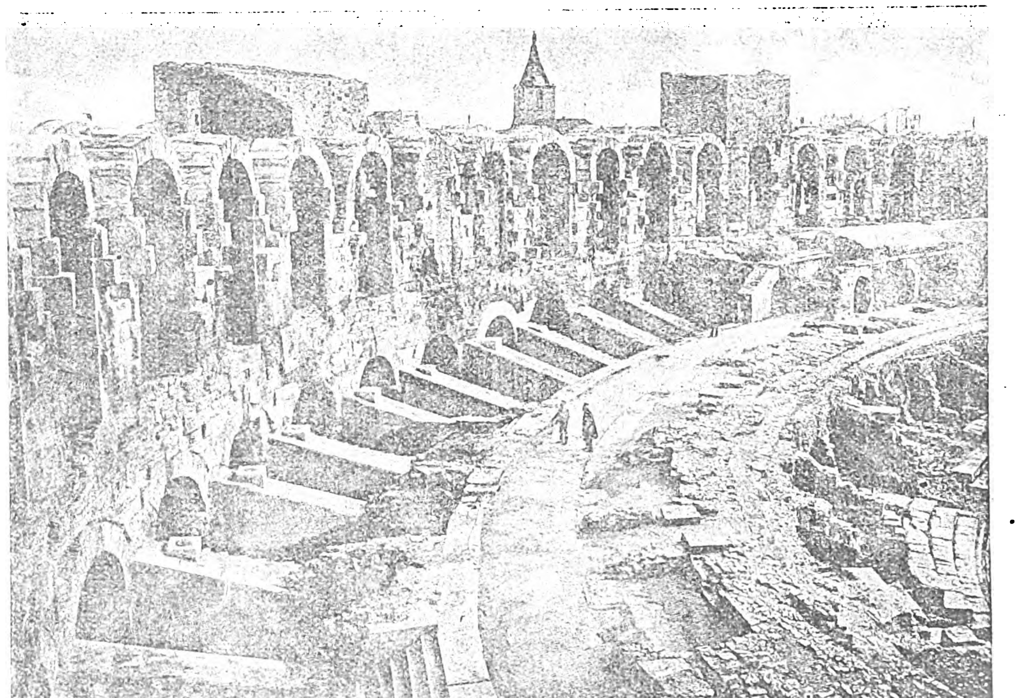

Τὰ ἐρείπια τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἀμφιθεάτρου τῆς Ἄρλ.

Digitized by Google

σκοπὸν ὅπως καταστήσῃ τὴν Ἀρελάτην (Arelatum) βάσιν τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ του. Αἱ διώρυγες αὗται κατέστησαν τὴν Ἀρελάτην κέντρον ζωηροτάτου ἐμπορίου τῆς Γαλατικῆς Προβηγκίας. Ἡ πόλις εἶχε δύο λιμένας· ἕνα, τὸν σημαντικώτερον, ἐπὶ τοῦ Ροδανοῦ, ἐξυπηρετοῦντα τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ ναυσιπλοοῦντας, καὶ ἕτερον, ἐπὶ τῆς Fossa, διὰ τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν προφανῶς, συνδεόμενον διὰ μικροτέρας διώρυγος μετὰ τοῦ πρώτου. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μασσαλίας (49 π.Χ.), ἡ Ἀρελάτη ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις ἐναυπήγησεν ἐν αὐτῇ 12 πλοῖα, ὅπως ἀποκλείσῃ τὸν λιμένα τῆς Μασσαλίας Λακύδωνα. Μετὰ τὴν νίκην του, ὅπως ἀνταμείψῃ τὴν Ἀρελάτην διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν βοήθειαν, ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὑπὸ τὸν Τιβέριον Κλαύδιον Νέρωνα. Ἡ νέα ἀποικία ἦτο διττῆς μορφῆς, στρατιωτικὴ (στρατιῶται τῆς στ' λεγεῶνος) καὶ πολιτική, ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα Colonia Julia Paterna Arelatensium Sextanorum καὶ ὑπῆρξε μία τῶν ἓξ ἀποικιῶν τῶν ἱδρυθεισῶν ὑπὸ τοῦ Τ. Κλ. Νέρωνος, ἔλαβε δὲ τοιαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε ἐπωνομάσθη «Γαλατικὴ Ῥώμη». Τῷ 22 π. Χ., ὅτε ἐπὶ Αὐγούστου ἡ Γαλατία ἀπετέλεσεν ἰδίαν διοικητικὴν διαίρεσιν, ἡ Ἀρελάτη κατέστη μία τῶν 20 civitates, παρέμεινε δὲ τοιαύτη, διοικουμένη ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ *στρατιωτικαὶ ἀποικίαι*, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς αὐ-

Ἡ Ἀφροδίτη τῆς Ἄρλ.
[Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.]

τοκρατορίας, ἐν ἀκμῇ πάντοτε καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τοὺς προηγηθέντας τῆς διαιρέσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ὑπῆρξε δὲ ἡ προσφιλὴς ἕδρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πρὶν οὗτος ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἀγῶνα. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε πλεῖστα ἔργα ἐν αὐτῇ, ἐν οἷς καὶ περίφημα ἀνάκτορα ἐπὶ τῆς δυτικῆς τοῦ Ροδανοῦ ὄχθης, ἀνῳκοδόμησε τὰ τείχη τῆς πόλεως, καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Κρόνου κατά τινα ἐπιδρομήν, καὶ κατεσκεύασε μεγάλην γέφυραν, συνδέουσαν τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ δύο τμήματα τῆς πόλεως. Ἡ Ἀρελάτη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὠνομάσθη *Κωνσταντῖνα*· τὸ ὄνομα τοῦτο ὅμως ἐξέλιπε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Περὶ τὸ 395 ἡ Ἀρελάτη ἀπετέλεσε μίαν τῶν 13 πολιτειῶν τῆς ἐπαρχίας, τῷ δὲ 418 κατέστη πρωτεύουσα αὐτῆς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ πόλις κατέστη τὸ θέατρον τῶν ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τῷ δὲ 411, οὖσα ἕδρα τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Τυράννου, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Κώνσταντος, ὅστις καὶ ἐφυλάκισεν ἐν αὐτῇ τὸν ἀντίπαλόν του.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν βαρβάρων ἐν Γαλατίᾳ ἐσημείωσε διὰ τὴν Ἀρελάτην τὴν ἔναρξιν μακρᾶς περιόδου ταραχῶν καὶ πολεμικῶν γεγονότων, ἅτινα ἔληξαν μόνον μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς περιοχῆς εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν τούτοις τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἀνέκοψαν τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ. ἡ πόλις ἐπολιορκήθη ἐπανειλημμένως. Οὕτω τῷ 429 ὁ Ἀέτιος ἀπέκρουσεν ἐν αὐτῇ τοὺς Βησιγότθους. Τῷ 452 ὁ Θρυσαμοῦνδος καὶ τῷ 457 ὁ Θεοδώριχος

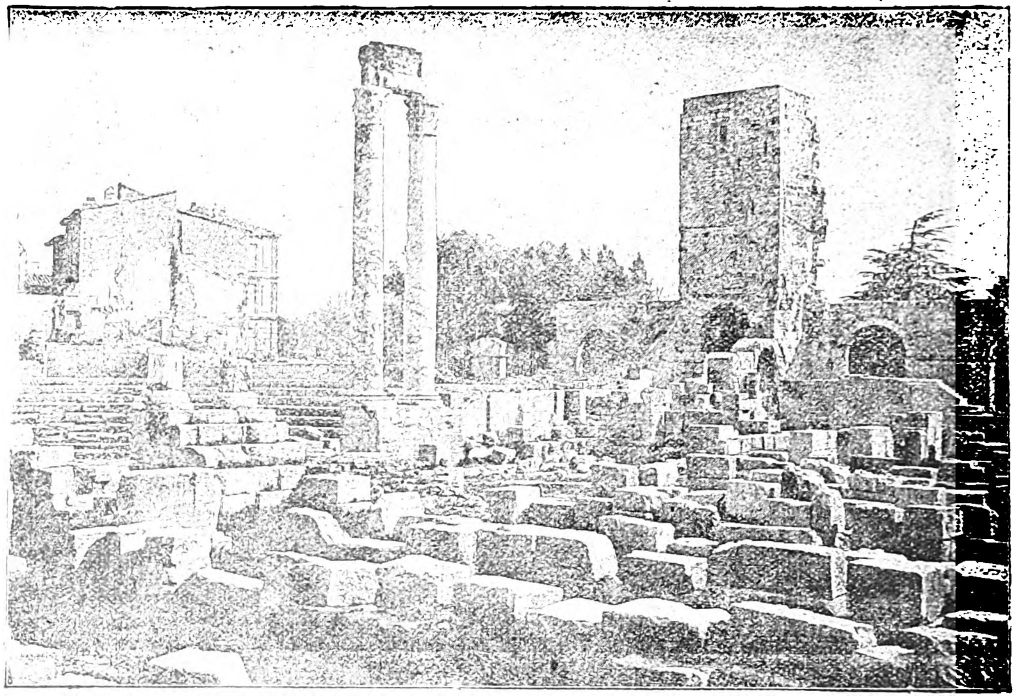

Τὰ ἐν Ἄρλ σῳζόμενα ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως θεάτρου.

Β' ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν ἐπίσης ἀνεπιτυχῶς. Ἀργότερον ὅμως ὁ βασιλεὺς τῶν Βησιγότθων Εὐρίχος καταλυθὼν τὴν πόλιν, ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῇ τὴν αὐλήν του. Ὁ Θεοδώριχος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογότθων, καταλαβὼν τὴν Ἀρελάτην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαρίχου, υἱοῦ τοῦ Εὐρίχου, κατέστησεν αὐτὴν ἕδραν τῆς διοικητικῆς περιφερείας τῆς Γαλατίας. Τῷ 509 ἡ πόλις παρὰ τὴν ἐρρωμένην ἀντίστασιν τοῦ Ὀστρογότθου στρατηγοῦ Ἴβα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστρασιανῶν, ἐν τέλει δὲ περιῆλθεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Νευστρίας. Ἐπὶ τῆς Καρολιγκιανῆς περιόδου, ἡ Ἀρελάτη κατέστη τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως κατέστη καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Λοθαριγκίας. Τῷ 730 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἀνακτηθεῖσα ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλου. Ἡ ἵδρυσις τοῦ βασιλείου τῆς Βουργουνδίας τῷ 879 ὑπὸ τοῦ Βόσωνος δὲν ἀπέδωκεν εἰς τὴν πόλιν τὴν πρώτην αὐτῆς θέσιν, καθ' ὅτι ὁ Βόσων καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Λουδοβῖκος ὁ Τυφλὸς κατέστησαν τὴν Βιέννην (τὴν ἐν Γαλλίᾳ) πρωτεύουσάν των, μόνον δὲ ὁ Οὖγος μετέφερεν αὐτὴν εἰς Ἀρελάτην. Τὸ βασίλειον τοῦτο ἔλαβεν ἀργότερον τὴν ὀνομασίαν «βασίλειον τῆς Ἄρλ». Τῷ 1251 ἡ Ἄρλ περιῆλθεν εἰς τὸν Κάρολον, κόμητα τῆς Προβηγκίας, ἠκολούθησε δὲ ἔκτοτε τὴν τύχην αὐτῆς (βλ. καὶ λ. Ἄρλ *βασίλειον*). Γ. Α. Κ.

—[ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡ.] Ἡ *Ἀρελάτη* κατέστη Ἐπισκοπικὴ ἕδρα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἀρχιεπισκοπὴ ἀπὸ τοῦ 400 μέχρι τοῦ 1801. Ἐνταῦθα συνεκροτήθησαν πλεῖσται ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι ὧν σπουδαιότεραι: ἡ τοῦ 316 διὰ τὸ δονατιστικὸν σχίσμα, παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου· τοῦ 353 διὰ τὴν ἀρειανικὴν ἔριν· τοῦ 475 κατὰ τοῦ Λουκίδου ὅστις ἐκήρυττε τὸν ἀπόλυτον προορισμόν· ἔτι δὲ κατὰ τὰ ἔτη 451, 455, 463, 524 554, 813, 1211, 1234, 1236, 1260 καὶ 1275. Περίφημος εἶναι ἡ μητρόπολις τῆς πόλεως, ἐπ' ὀνόματι τοῦ *ἁγίου Τροφίμου*, τοῦ κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ὁρισθέντος ἐκεῖ ἐπισκόπου, κεκοσμημένη καὶ μὲ περιφήμους εἰκόνας, ἰδίως τῆς μελλούσης κρίσεως. Δ. Σ. Μ.

—[ΑΡΧΑΙΟΛ.] Μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας ἡ *Ἄρλ* καυχᾶται δικαίως διὰ τὰ ἀρχαῖά της μνημεῖα. Ἀναπτυχθεῖσα ἀξιοσημειώτως καὶ εὐημερήσασα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἐκοσμήθη δι' οἰκοδομημάτων, τῶν ὁποίων τὰ μέχρι σήμερον διασωθέντα λείψανα εὐλόγως προκαλοῦσι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρχαιοφίλων. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ *ἀμφιθέατρον* τῆς Ἄρλης· ἀνάγεται τοῦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου, ἀλλ' ἡ συμπλήρωσις τῆς ἱδρύσεώς του θεωρεῖται γενομένη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· τὸ γεγονὸς τοῦτο δικαιολογεῖ τὴν παρατηρουμένην εἴς τινα

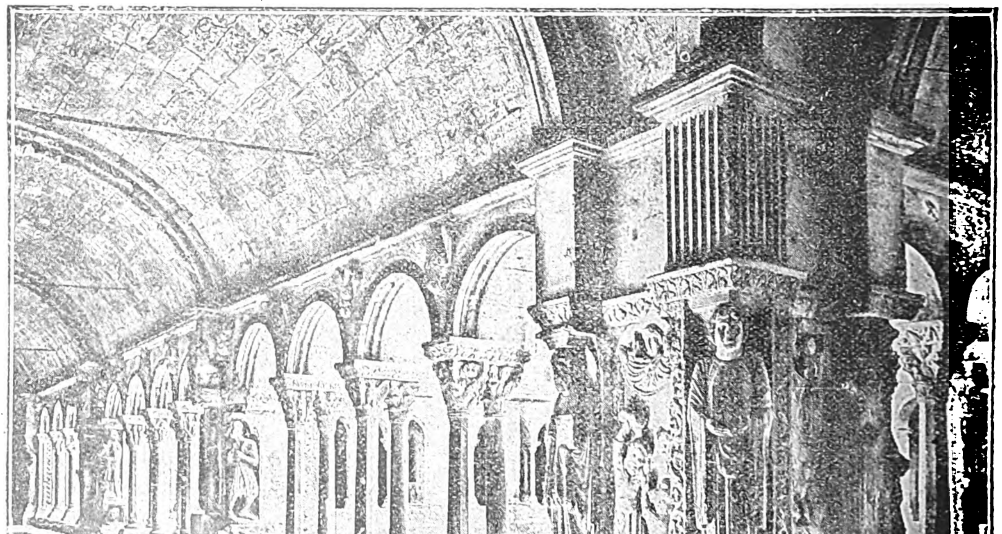

Ἄποψις τῆς θολωτῆς στοᾶς τῆς ἐν Ἄρλ περιφήμου Μονῆς τοῦ Ἁγίου Τροφίμου.

Digitized by Google

σημεῖα αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὴν ἀσυνέπειαν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σειρὰς στοῶν καλυπτομένων ἀπὸ ἁψῖδας· οἱ κίονες τῆς πρώτης σειρᾶς ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ, οἱ δὲ τῆς δευτέρας κορινθιακοῦ· 25.000 προσώπων ἠδύναντο ἀνέτως νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τοῦτο. Ὑπὸ τοὺς Σαρραζηνοὺς κατέστη τοῦτο φρούριον, μετὰ ταῦτα δ' ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον τοῦ πτωχοῦ λαοῦ τῆς Ἄρλης, κατὰ τὰς δυσχερεῖς πολεμικὰς ἡμέρας, κτισθέντων μάλιστα καὶ προχείρων οἰκίσκων ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐξωτερικῶς διατηρεῖ ὁπωσδήποτε ἀκόμη τὴν ἀρχαίαν ἐμφάνισίν του, ἐσωτερικῶς ὅμως ἔχει ὑποστῆ φοβερὰς καταστροφάς.

Παρὰ τὸ ἀμφιθέατρον ἀξιομνημόνευτον εἶναι καὶ τὸ *θέατρον* τῆς Ἄρλ, τοῦ ὁποίου ἡ ἵδρυσις ἀποδίδεται εἰς τὸν Αὔγουστον καὶ εἰς τὴν Λιβίαν, μεταγενεστέρα δέ τις ἀνακαίνισις, ἧς κατελείφθησαν ἴχνη, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Τὸ μνημεῖον τοῦτο, κρινόμενον ὡς ἀρχιτεκτόνημα, ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς ἑλληνικὸν ἢ πρὸς ρωμαϊκὸν θέατρον, εἶχε δὲ ἐπενδυθῆ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ ἐκοσμεῖτο διὰ πλήθους ἀγαλμάτων.

Παρὰ ταῦτα δέον νὰ σημειωθῇ ὁ ἀρχαιότατος τάφος τοῦ *Ἁγίου Ρεμὶ* παρὰ τὴν Ἄρλ, ὑψούμενος μετ' ἀξιοζήλου χάριτος καὶ κομψότητος ἐπὶ βάθρου κατεσκευασμένου ἀπὸ μεγάλας λιθίνας πλάκας 19 μ. μήκους καὶ 3 μ. ὕψους καὶ σχηματίζων πυραμίδα ἀποτελουμένην ἀπὸ ἓν οἱονεὶ τετραγωνικὸν διακεκοσμημένον πλουσίως στυλοβάτην, ἀπὸ μικρὸν στοῖχον κτίσμα φέρον ραβδωτοὺς κίονας μετὰ κορινθιακῶν κιονοκράνων καὶ ἀπὸ μικρὸν κυκλοτερὲς ναϊδιόσχημον ἐπιστέγασμα, τοῦ ὁποίου ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι οἱ δέκα ραβδωτοὶ ἐπίσης μετὰ κορινθιακῶν κιονοκράνων κίονες καὶ ἡ ἐν εἴδει σκούφου κορυφή. Ἀξιοσημείωτος, τέλος, εἶναι καὶ ἡ ρωμαϊκῆς προελεύσεως παρὰ τὴν Ἄρλ θριαμβευτικὴ ἁψίς, τῆς ὁποίας τὸ ἀνώτερον μέρος ἐκοσμεῖτο δι' ὀκτὼ κιόνων καὶ τεσσάρων ἀναγλύφων, κολοβωθέντων πλέον, τὰ ὁποῖα ἀπεικόνιζον ἁλυσοδέτους αἰχμαλώτους. Ι. Μ. Π.

—**Ἄρλ** *βασίλειον τῆς* —. Ὄνομα δοθέν, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, εἰς σύμπλεγμα τόπων, ἀνταποκρινόμενον σχεδὸν πρὸς τὸ παλαιὸν βασίλειον τῆς Βουργουνδίας, ἐξαιρουμένου τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν χωρῶν, τῶν κειμένων πρὸς δυσμὰς τοῦ Σαὼν καὶ τοῦ Ροδανοῦ. Μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος δὲν ἐκαλεῖτο οὕτως εἰμὴ ἡ μεσημβρινὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ περιφέρεια τῆς ἀρχαίας Βουργουνδίας (ἡ Προβηγκία, τὸ Δελφινᾶτον, τὸ Λυονναί, τὸ Μακονναί, ἡ Σαβοΐα, ἡ Ἐλβετία). Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἔλαβε πολὺ μεγαλυτέραν ἔκτασιν περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν βασίλειον τῆς Βουργουνδίας, ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἡ ὀνομασία «*βασίλειον τοῦ Ἄρλ*» ἀναφέρεται ἰδίᾳ εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν Γερμανῶν καγκελλαρίων.

Ἀπὸ τῆς ἑνώσεως τοῦ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰούρα βασιλείου τῆς Βουργουνδίας ἢ Προβηγκίας μετὰ τοῦ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰούρα βασιλείου, ὅπερ ἀπετέλει τὰς κληρονομικὰς μεταβιβαζομένας χώρας Ρουδόλφου τοῦ Β', ἐδόθη καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα βασίλεια τὸ ὄνομα «*βασίλειον τῆς Ἄρλ*» (933). Ἐν προκειμένῳ παρατηρητέον, ὅτι οὐδεὶς τῶν κυβερνησάντων τὸ βασίλειον τοῦτο ἡγεμόνων ἔφερεν ἐπισήμως τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ἀποδοθέντα εἰς αὐτοὺς μόνον ὑπὸ τῶν χρονογράφων καὶ ἱστορικῶν.

Ἡ περίοδος τῆς αὐτονομίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἄρλ διήρκεσεν ἕνα αἰῶνα (933—1033). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ σύνορά του ὀλίγον μετεβλήθησαν. Συμπεριελάμβανε τὰς χώρας, τὰς ἀνταποκρινομένας ἐν γένει πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἄρλ, Αἴξ, Ἀμπρέν, Βιέννης καὶ Ταραντέζ, πλὴν αὐτῶν δὲ τὰς ἐφημερίας τῆς Λυὼν, τῆς Λωζάννης καὶ τῆς Βασιλείας. Κυριώτεραι πόλεις ἦσαν ἡ Ἄρλ, Αἴξ, Φρεζύς, Φορκαλκιέ, Μανόσκ, Ὀράνζ, Σαὶν-Πὼλ-Τρουᾶ-Σατώ, Βαλεντία, Βιέννη, Μπελλέ, Γενεύη καὶ Ἀβάνς. Ἡ κομητεία τῆς Βιέννης δὲν ἀπετέλεσε κατ' ἀρχὰς μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Ἄρλ, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἡ πόλις τῆς Λυὼν ἡνώθη μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἄρλ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος. Ἀνεξάρτητοι βασιλεῖς τῆς Ἄρλ ὑπῆρξαν τρεῖς: *Ρουδόλφος ὁ Β'* (933—937), *Κορράδος ὁ Εἰρηνικὸς* (937—993), καὶ *Ροδόλφος ὁ Γ' ὁ Φυγόπονος* (993—1032).

Τὸ βασίλειον τοῦτο συγκροτηθὲν ἐκ τόπων διαφόρων καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ ἀνυποτάκτων ἡγεμόνων, οἵτινες κατηνάλωσαν τὸν χρόνον αὐτῶν ἀμυνόμενοι κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας ἢ προβαίνοντες εἰς περιπετειώδεις καὶ ἀκάρπους ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιχειρήσεις, διήνυσεν ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα ἐπισφαλῆ ζωὴν πλήρη μεσοβασιλειῶν. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Ἄρλ ἡνώθη βαθμηδὸν μετὰ τῆς Γαλλίας. Δ. Δ.

—**Ἄρλ διῶρυξ** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μία τῶν διωρύγων δι' ὧν ἡ μεγαλοφυΐα Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου ἐξυπηρέτησε τὰς ἀνάγκας τῆς ποταμίου συγκοινωνίας τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας (Midi). Ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Ροδανοῦ ἐγγὺς τῆς πόλεως Ἄρλ, χωροῦσα πρὸς τὰ στόμια τοῦ Δέλτα αὐτοῦ καὶ ἀνατολικῶς τῆς κοίτης του καὶ ἀπολήγουσα εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ λιμένος τοῦ σχηματιζομένου ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μποὺκ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Φὸς (Port Bouc Golfe de Fos), ἔχει ἡ διῶρυξ πλάτος κατὰ μὲν τὰ ἄνω χείλη τῶν κρηπίδων της 72 ποδῶν (22 μετρ.), κατὰ δὲ τὸν πυθμένα της 46 ποδῶν, τοῦ βάθους της ὄντος 6 ποδῶν (χάρτης ἀγγλικὸς 3414: Approaches to Marseille, Port de Bouc*). Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρλ σὺρ Τὲς** (Arles-sur-Tech) [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῶν Ἀνατολ. Πυρηναίων ἔχουσα ἐνδιαφέρον ἐμπόριον δημητριακῶν καὶ ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν. Πρόκειται περὶ παλαιοῦ πολίσματος καταστάντος διασήμου λόγῳ τῆς τῷ 778 ἱδρύσεως ἐν αὐτῷ ἀββαείου βενεδικτίνων. Κατελήφθη δὶς παρὰ τῶν Ἱσπανῶν τῷ 1707 καὶ τῷ 1793. Δ. Ε. Μ.

Ἄρλα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Δύμης τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, πρότερον δὲ τοιαύτη καὶ τῆς Φωσταίνης. Κεῖται εἰς κλιτὺν προλόφων τοῦ ὄρους *Σανταμερίου* καλουμένην *Ἀναμαγκιᾶ*. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ 410 περίπου κατοίκους, ὧν οἱ 300 κατοικοῦσιν εἰς τὴν ἕδραν καὶ οἱ λοιποὶ εἰς τοὺς μικροσυνοικισμοὺς *Γυφτόκαστρον* (κάτ. 30), ἀπέχον 20', *Μπιθιουτέϊκα* (κάτ. 20), ἀπέχον 15', καὶ *Δροβγενίτη* (κάτ. 60), ἀπέχον 30'. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Κάτω Ἀχαΐᾳ ἑδρεῦον Εἰρηνοδικεῖον Δύμης καὶ εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν Σταθμὸν Κάτω Σουδανέικων τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφυλακῆς Ἀχαΐας. Ἔχει μονοτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου ἐν θέσει *Ποταμιὰ* ὑπάρχουσιν ἐρείπια φραγκικοῦ πύργου, κοινῶς καλουμένου *Γυφτόκαστρον*. Ἡ ὀνομασία δ' αὕτη προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς τῆς λέξεως *Αἰγυπτιόκαστρον*, λόγῳ τῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ χρησιμοποιήσεώς του. Τὸ ὄνομα Ἄρλα εἶναι τουρκικόν, ἀποδιδόμενον εἰς μίαν τῶν συζύγων ἀγᾶ τινος.

Ἡ περιφέρεια τῆς Ἄρλας ὁμοῦ μετὰ τῆς κοινότητος Φωσταίνης ἀποδίδουσιν ἱκανὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ὧν σπουδαιότερον ἡ σταφὶς (150 000 χιλιόλιτρ.). Συνδέεται μετὰ τῶν πλησιεστέρων κωμοπόλεων Κάτω Ἀχαΐας καὶ χωρίου Τσουκαλαίικα, ἀφ' ὧν διέρχεται ἡ ἀπὸ Πατρῶν εἰς Πύργον γραμμὴ τοῦ ΣΠΑΠ, διὰ βατῶν ὁδῶν, ἀπέχουσα ἀπ' ἀμφοτέρων 4 ὥρας. Δ.Ε.Μ.

Ἀρλαὶ (Harlay). Ἀριστοκρατικὴ γαλλικὴ οἰκογένεια, καταγομένη ἐκ τοῦ Φρὰνς-Κοντὲ (Franche Comté). Τὰ σπουδαιότερα μέλη αὐτῆς εἶναι: —1) Ὁ *Χριστόφορος, χωροδεσπότης τοῦ Μπωμόν*, σύμβουλος τῆς βουλῆς τῶν Παρισίων (1531), πρόεδρος δικαστηρίου. Ἀπέθανε τῇ 2 Ἰουλίου 1572. —2) *Ἀχιλλεὺς Α', κόμης τοῦ Μπωμόν*, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1536—1619). Διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν ἔτει 1572 ὡς πρόεδρος δικαστηρίου καὶ σύμβουλος τοῦ κράτους. Ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ βασιλέως, ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ δουκὸς τῆς Γκίζης εἰς Παρισίους καὶ κατὰ τὴν «ἡμέραν τῶν ὁδοφραγμάτων» ν' ἀντιτάσσῃ ἐρρωμένην ἄμυναν κατὰ τῶν στασιαστῶν (1588). Συλληφθεὶς καὶ ἐγκαθειρχθεὶς ἐν Βαστίλλῃ, ἀπεφυλακίσθη διὰ προσφορᾶς δέκα χιλιάδων σκούδων. Μεταβὰς εἰς Τούρ, ὑπεστήριξε πάσῃ δυνάμει τὸν Ἐρρῖκον τὸν Δ' ὅστις ἀντήμειψεν αὐτόν, χορηγήσας εἰς αὐτὸν κομητείαν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μπωμόν. Ἐπίσης διεκρίθη διὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῶν δογμάτων αὐτῶν ἀγῶνάς του, καταδικάσας τὰ ἔργα τῶν μελῶν τοῦ Τάγματος τοῦ Ἰησοῦ Μαριάνα καὶ Μπελλαρμέν. —3) *Κάρολος, βαρῶνος τοῦ Ντολό*, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω, ἀποθανὼν τῷ 1617. Ἐξετέλεσε διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολὰς εἰς Γερμανίαν, Πολωνίαν καὶ Ἐλβετίαν. —4) *Ἀχιλλεὺς Β', κόμης τοῦ Μπωμόν*, ἔγγονος Ἀχιλλέως Α', ἀποθανὼν τῇ 7 Ἰουνίου 1671. Ὑπῆρξεν ἐκ περιτροπῆς σύμβουλος τοῦ κοινοβουλίου, διευθυντὴς ἐπὶ τῶν αἰτήσεων καὶ σύμβουλος τοῦ κράτους. Ἐν ἔτει 1661 διεδέχθη τὸν Φουκὲ ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου. —5) *Ἀχιλλεὺς Γ', κόμης τοῦ Μπωμόν, χωροδεσπότης τοῦ Γκρομπουά*, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, ἀποθανὼν τῇ 7 Ἰουλίου 1712, ὑπῆρξε σύμβουλος τοῦ κοινοβουλίου, γενικὸς ἐπίτροπος καὶ τέλος πρῶτος πρόεδρος. Α. Δ.

Ἀρλὰν (Arlanc) [*Γεωγρ.*]. Ἐμπορικὴ κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Puy-de-Dôme ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντολόρ, ἔχουσα ἀρίστας ἰαματικὰς πηγάς.

Ἀρλάντ (Arlandes), *Φραγκῖσκος Λαυρέντιος, μαρκήσιος ντ'* — Περιώνυμος Γάλλος ἀεροπόρος (1742—1809). Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ Πιλάτρ ντὲ Ροζιὲ ἀνάβασιν διὰ μὴ προσδεδεμένου ἀεροστάτου.

Ἀρλαντζὸν (Arlanzon) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας χυνόμενος εἰς τὸν *Πιζουέργκα* μετὰ ροῦν 90 χμτρ. Ἔχει δεξιὸν παραπόταμον τὸν *Ἀρλάντζα*.

Ἀρλὲ (Arleux) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βορρᾶ ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Σκάλδιος Σανσέ. Ἔχει ὀχυρὸν πύργον ὅστις χρησιμεύει ὡς φυλακαί. Εἰς αὐτὸν ἐκρατήθη ἐπὶ διετίαν ὁ *Κάρολος ὁ Κακός*. Ὑπὸ τῶν Γάλλων κατελήφθη τῷ 1645.

—**Ἀρλὲ - ἀν - Γκοὲλ** (Arleux-en-Gohelle) [*Γεωγραφ.*]. Γαλλικὴ ἐπαρχία καὶ ὁμώνυμος πολίχνη ἐν τῷ νομῷ Πὰ-ντὲ Καλαί, ἕνδεκα χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ Ἀρρᾶς. Ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἱματηροτάτων ἀγώνων κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων τῇ 23 Ἀπριλίου 1917.

Ἀρλὲζ (Harlez), *Κάρολος*. Βέλγος ἀνατολιστὴς (1832—1894), συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἰνδῶν, τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου, τὴν ἱστορίαν τῶν Ταρτάρων-Μαντσοῦ κτλ.

Ἀρλεζιανὸς (θηλ. —*ιανὴ* καὶ —*ιάνα*)· ὁ κάτοικος τῆς γαλλικῆς πόλεως Ἄρλ. Αἱ Ἀρλεζιάναι εἶναι περίφημοι διὰ τὴν καλλονήν των. Μὲ τὴν μαύρην ὡς ἔβενος κόμην των, μὲ τοὺς ζωηροὺς καὶ γλυκυτάτους ὀφθαλμούς των, μὲ τὴν ἁβρότητα τοῦ μελαχρινοῦ δέρματός των καὶ τὸ κλασσικῶς μεγαλειῶδες παράστημά των, παραβάλλονται ὡς πρὸς τὸ κάλλος καὶ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐμποιοῦν ἐν Προβηγκίᾳ πρὸς τὰς γυναῖκας τῶν Μιλησίων ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ κόσμῳ.

Ἀρλεκῖνος [*Θεατρ.*]. Κωμικὸν σταθερὸν πρόσωπον τῆς παλαιᾶς ἐκ τοῦ προχείρου ἰταλικῆς τραγῳδίας, τῆς «commedia dell'arte». Ὁ Ἀρλεκῖνος φημίζεται ὡς παλαιοτάτης καταγωγῆς κωμικὸς τύπος καὶ θεωρεῖται ὑπό τινων συγγραφέων οἱονεὶ συνέχεια τοῦ *Bucco* καὶ τοῦ *Macco* τῶν *Ἀττελανῶν* δραμάτων, καίτοι ἐκ τοῦ τελευταίου ὁ Charles Magnin («Origines du théâtre») φρονεῖ ὅτι παρήχθη οὐχὶ ὁ Ἀρλεκῖνος, ἀλλ' ὁ σημερινὸς τῶν Ἰταλῶν *πουλτσινέλας*. Κατὰ τὸν ἡμέτερον *Σάθαν* («*Ἱστορ. δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσ. τῶν Βυζαντινῶν*», σελ. κδ') ὁ Ἀρλεκῖνος ἕλκει τὴν καταγωγήν του πιθανῶς ἐκ τοῦ γελωτοποιοῦ τῶν Βυζαντινῶν *Ἀρμενίου* ἢ *Ἀρμενίνου*.

Ὁπωσδήποτε, ἡ πρώτη τοῦ Ἀρλεκίνου ἐμφάνισις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν Βεργάμῳ τῆς Ἰταλίας, ὑπάρχει δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἑξῆς παράδοσις. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπεκράτει συνήθεια ἐν Βεργάμῳ νὰ προσφέρηται γενικῶς ἀπὸ τοὺς γονεῖς κατὰ τὰς ἀπόκρεω ἀνὰ μία καινουργὴς ἐνδυμασία εἰς τὰ τέκνα των, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῆς λήψεως τοῦ δώρου των ἐφλυάρουν μεταξύ των περὶ τοῦ ὑφάσματος, τοῦ χρώματος καὶ τοῦ σχήματος τῆς ἐνδυμασίας τὴν ὁποίαν τοὺς προετοίμαζον οἱ γονεῖς των.

Κατὰ μίαν τῶν παιδικῶν αὐτῶν συναθροίσεων, καθ' ἣν πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ χρώματος τῶν τότε προετοιμαζομένων ἐνδυμασιῶν, ἓν τῶν παιδίων, ἀποτεινόμενον πρὸς φίλον του τινά, *Ἀρλεκῖνον* ὀνόματι, τὸν ἠρώτησε: «Δὲν μοῦ λές, Ἀρλεκῖνο, ἐσένα τί χρῶμα κοστούμι σοῦ φτιάνουν;». «Ἐμένα δὲν μοῦ φτιάνουν τίποτα», ἀπεκρίθη ὁ Ἀρλεκῖνος, «γιατί εἶναι φτωχοὶ οἱ γονεῖς μου». Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀρλεκίνου, ὅστις ἦτο ἀγαπητὸς εἰς ὅλους, τόσον διὰ τὴν εὐφυΐαν του, ὅσον καὶ διὰ τὴν καλωσύνην του, συνεκίνησε καὶ ἐλύπησεν εἰς ἄκρον τὰ παιδιά. Τὴν ἐπομένην, κατόπιν προηγηθείσης συσκέψεως καὶ ἀποφάσεως, ἕκαστος τῶν φίλων τοῦ Ἀρλεκίνου ἔφερε μικρὸν τεμάχιον ὑφάσματος ἐξ οὗ προητοιμάζετο ἑκάστου παιδιοῦ ἡ ἐνδυμασία. Τὰ πολύχρωμα αὐτὰ ὑφάσματα, συρράψαντες οἱ γονεῖς τοῦ Ἀρλεκίνου, τοῦ κατεσκεύασαν ἐνδυμασίαν, ἣν περιβληθεὶς ὁ μικρὸς εὐφυὴς κατὰ τὰς τότε Ἀπόκρεω, ἀνεστάτωσε τὴν πόλιν μὲ τὴν εὐθυμίαν του καὶ τὰ εὐφυολογήματά του.

Αὐτὴ λέγεται, ὅτι εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρλεκίνου. Ἐν τούτοις ἐν Ἰταλίᾳ ἐπικρατεῖ καὶ ὁ θρῦλος ὅτι ὁ Ἀρλεκῖνος ἕλκει τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς εὐγενοῦς καὶ ἀρχαιοτάτης γαλλικῆς οἰκογενείας τῶν *Harlay*, εἰς ἣν ἐσύχναζεν ἐν Παρισίοις ὁ ὑποδυόμενος τὸ κωμικὸν πρόσωπον τοῦ Ἀρλεκίνου ἠθοποιός, ὅτε μετέβη τὸ πρῶτον ἐκεῖ ἐπὶ Ἐρρίκου τρίτου ὁ ἰταλικὸς θίασος τῶν *Gelosi*. Κάτι παρόμοιον λέγει καὶ ὁ ἡμέτερος *Κωνστ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων* εἰς τὰ «Γραμματικὰ» του: «ὁ τοιοῦτος κωμικὸς θεράπων ὠνομάσθη Ἀρλεκῖνος ἀπὸ Ἀρλεκίνου, παλαιοῦ κωμῳδοῦ ἢ γελωτοποιοῦ Ἰταλοῦ, τὸν ὁποῖον οὕτως ὠνόμασαν οἱ συντεχνῖταί του, διότι ηὐνοεῖτο ἀπὸ τὸν Ἀρλαϊκὸν (Harlais) ἀξιωματικὸν τοῦ Ἐρρίκου Γ' βασιλέως τῆς Γαλλίας».

Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀρλεκίνου ἐγένετο ἐν Βεργάμῳ, ἐξ αὐτῆς δὲ μετεδόθη εἰς ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν θεάτρων. Ὁ Ἀρλεκῖνος, κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐμφάνισιν ἐν Ἰταλίᾳ, ἦτο τύπος ὑπηρέτου εὐήθους, ἀγροίκου, δειλοῦ καὶ λαιμάργου, ἔφερε

Digitized by Google

δὲ ζακέτταν ἀνοικτὴν ἔμπροσθεν καὶ συναπτομένην διὰ ταινιῶν, πανταλόνι στενὸν τελείως ἐφαρμοζόμενον (collant) καὶ φέρον, ὅπως καὶ ἡ ζακέτα του, ἐπιρραμμένα ἀκανονίστως τεμάχια ὑφάσματος διαφόρων χρωμάτων. Ἐπὶ τῆς ἐξυρισμένης κεφαλῆς του ἔφερε πιλίδιον μὲ ἐντομὰς ὀδοντωτάς, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου του μέλαιναν προσωπίδα μετὰ πλατείας περιγναθίδος. Πρὸς δὲ ζώνην μετὰ προσηρτημένου ἐπ' αὐτῆς βαλαντίου καὶ ξυλίνου ξίφους ἄνευ θήκης, ὅπερ ἐν τῇ θεατρικῇ διαλέκτῳ ὀνομάζεται batte. Τὰ ὑποδήματά του ἦσαν λεπτότατα, ἐκαλύπτοντο δὲ ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν ποδῶν διὰ τοῦ πανταλονίου κατερχομένου ἐπ' αὐτῆς ὡς τὰ παρ' ἡμῖν *τουζλούκια* τῶν φουστανελλοφόρων. Τοιοῦτον τὸν παριστᾷ καὶ ἡ παρατιθεμένη ὑπ' ἀριθμ. 1 εἰκών, ληφθεῖσα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν Παρισίοις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Λουδοβῖκος Riccoboni

1.—*Ἀρλεκῖνος* (τοῦ παλαιοτέρου τύπου).

2.—*Ἀρλεκῖνος* (μεταγενεστέρου τύπου).

Μεταγενεστέρως, ἀφ' ἧς ὁ Ἀρλεκῖνος εἰσήχθη ἐν Γαλλίᾳ διὰ τοῦ ἰταλικοῦ θιάσου τῶν Gelosi, ἤλλαξε καὶ χαρακτῆρα καὶ ἐνδυμασίαν. Ἀπὸ εὐήθους καὶ δειλοῦ, ἐγένετο ἀρχικατεργάρης καὶ ἀναιδής, ἀντικατασταθεὶς εἰς τὸν πρώην ρόλον του διὰ τοῦ *Πιερρότου*. Ἡ ἐνδυμασία του, διατηρήσασα τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς τύπον, ἤλλαξε κατὰ τοῦτο: τὰ ἐπ' αὐτῆς πολύχρωμα τεμάχια διενεμήθησαν εἰς συμμετρικὰ τρίγωνα ἢ καὶ ρόμβους, ἡ ζακέττα του συνήπτετο διὰ κομβίων καὶ τὸ πανταλόνι του ἐκόντηνε, φθάνον σχεδὸν κάτωθεν τοῦ γόνατος. Ἐπίσης ἐτροποποιήθησαν ὁ πῖλος του καὶ τὰ ὑποδήματά του, ὡς φαίνεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ ὑπ' ἀριθμ. 2 εἰκόνι. Ἐπὶ πλέον, ἔφερεν ἐφεξῆς προσωπίδα μέλαιναν, φθάνουσαν μέχρι τοῦ ἄνω χείλους τοῦ προσώπου του.

Συνήθως, κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, ὁ Ἀρλεκῖνος ἐξήρχετο ἐπὶ τοῦ προσκηνίου μεταξὺ τῆς κατοιβιβασμένης αὐλαίας καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἄνωθεν καὶ κατὰ τὰ πλάγια τὸ ἄνοιγμα τῆς σκηνῆς πλαισίου καὶ ἀπηύθυνε πρὸς τὸ κοινὸν ἀστεϊσμούς καὶ ἄλλα εὐθυμολογήματα. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, τὸ ἀνωτέρω πρὸ τῆς αὐλαίας πλαίσιον, τὸ παριστῶν συνήθως ἀνεσυρμένον παραπέτασμα, ὠνομάσθη «Manteau d'Arlequin». Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

—«**Ἀρλεκῖνος**» —1) Ὀπερέττα τοῦ Α. Σακελλαρίδου (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β', σ. 261, γ'). —2) Θεατρικὸν ἔργον τῶν Μ. Λιδωρίκη καὶ Ν. Χατζηαποστόλου (βλ. λ. καὶ Ἀθῆναι τ. Β', σ. 262 γ').

ἀρλεκῖνος (ὁ) (Arlecinus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 15 περίπου χιλιοστόμετρα καὶ ὁ χρωματισμός του εἶναι κατὰ τὴν ράχιν μὲν φαιοῦ τοπράσινος, μελανὸς δὲ εἰς τὰ κάτω μέρη μὲ ἐρυθρὰς ἢ ὑπερύθρους ραβδώσεις καὶ κηλῖδας. Τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ποδῶν του ἔχει τὸ διπλάσιον μῆκος τοῦ σώματος, ἐνῷ τὸ ὀπίσθιον ζεῦγος ἔχει τὸ αὐτὸ περίπου μὲ τὸ σῶμα μῆκος. Γνωστότερον εἶδος εἶναι: *ἀρλεκῖνος ὁ μακρόχειρ* (Arlecinus longimanus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ Ν Π.

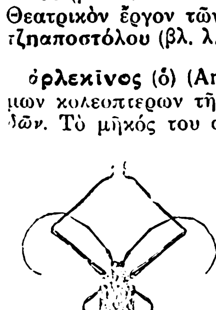

Ἀρλεκῖνος ὁ μακρόχειρ.

ἀρλεκινῳδία *[Θεατρ.]*. Ἡ τῶν Γάλλων arlequinade, ἥτις εἶναι γενικὴ ὀνομασία τῶν θεατρικῶν ἔργων εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πρωτεῖον πρόσωπον ἔχει ὁ *Ἀρλεκῖνος*. Παρὰ τοῖς Γάλλοις ἡ λέξις arlequinade λαμβάνεται καὶ ἐπιθετικῶς: «Pantomime arlequinade», «comédie arlequinade», ἤτοι παντομίμα ἢ κωμῳδία ἐν ᾗ λαμβάνουσι μέρος ὁ Ἀρλεκῖνος καὶ τὰ λοιπὰ τῆς παλαιᾶς ἐκ τοῦ προχείρου ἰταλικῆς κωμῳδίας (commedia del'arte) πρόσωπα. Τὰ τοιαῦτα ἔργα ὁ μακαρίτης Κωνστ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων εἰς τὰ «Γραμματικά» αὐτοῦ τὰ ὀνομάζει *ἀρλεκινῳδη*. «Ὦ ὁμάσθησαν δὲ οὕτω, γράφει, ἀπὸ Ἀρλεκίνου βωμολόχου ὑπηρέτου καὶ γελωτοποιοῦ, τὸν ὁποῖον εἰσῆγον οἱ Ἰταλοὶ μάλιστα εἰς τὰς κωμῳδίας των». Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἄρλεκντον (Arlecdon) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Κούμπερλαντ. Κάτ. 5600. Εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ὑπάρχουν ἀνθρακωρυχεῖα καὶ μεταλλεῖα σιδήρου.

Ἄρλεμ (Haarlem) *[Γεωγρ.]* βλ. Ἄαρλεμ.

Ἀρλεμπὲκ ἢ *Αἱρλεμπὲκ* (Harlebeke ἢ Haerlebeke) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς ἀνατολικῆς Φλάνδρας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λύς. Κάτοικοι 9025. Χ. Δ.

Ἀρλὲρ (Arler), *Ἐρρῖκος*. Γάλλος ἀρχιτέκτων ἀκμάσας τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅστις φέρεται συνεργασθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ οἰκοδομικοῦ σχεδίου τοῦ ἐν Οὔλμῃ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ὁ αὐτὸς ἐσυνέχισε τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ντ' Ἀρρᾶς ἀρξαμένην οἰκοδόμησιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Πράγας, ἣν ἐτερμάτισεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πέτρος κατὰ τὸ ἔτος 1386.

— **Ἀρλὲρ** (Arler), *Ἐρρῖκος ντὲ Γκμούντ*. Ἀρχιτέκτων Λομβαρδός, γερμανικῆς καταγωγῆς, ἐργασθεὶς εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Μιλάνου κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Α. Δ

Ἄρλες (Harless), *Γκόττλιμπ Χριστόφορος Ἀδόλφος*. Αὐστηρὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀπὸ τοῦ 1833 ἔκτακτος καὶ ἀπὸ τοῦ 1836 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν Ἐρλάγγῃ καὶ ἀπὸ τοῦ 1847 ἐν Λειψίᾳ. Τῷ 1850 ἔγινεν ἀνώτατος αὐλικὸς ἱεροκήρυξ ἐν Δρέσδῃ καὶ τῷ 1852 πρόεδρος τοῦ αὐτόσε ἀνωτάτου κονσιστορίου καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του κατὰ τὸ 1879. Ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἐν οἷς ἑρμηνείαν τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς, θεολογικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν, χριστιανικὴν ἠθικήν, θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ἐκκλησιαστικοὺς λόγους, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ διαλεκτική του τάσις. Δ. Σ. Μ.

Ἀρλετᾶς, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Λεχαινῶν τῆς Ἠλείας, τεθεὶς κατὰ τὸ 1821 ὑπὸ τὸν Γ. Σισίνην ὡς μπουλουξῆς, συμμετασχὼν εἰς τὴν πολιορκίαν Πατρῶν καὶ εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ κατὰ τοῦ Δράμαλη ἐκστρατείαν, ὡς καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1823 ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὸν Στάϊκον. Τῷ 1824 πολεμῶν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Σισίνην ἐπληγώθη εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα, καίτοι δὲ χωλωθεὶς ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγόν του εἰς πάσας τὰς μετέπειτα μάχας καὶ μάλιστα εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ κάστρου Χλουμουτζίου κινδυνεύσας νὰ αἰχμαλωτισθῇ καὶ λαβὼν μέρος καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1828 κατὰ τοῦ Ἰμπραὴμ ἐκστρατείαν (ἀριθ. μητρῴου ὑπαξιωματικῶν 442, ἐγγράφου ἀρχείου Ἀγωνιστῶν 14870). Α. Δ Κ.

Ἀρλέττ ἢ *Ἀρλὲττ* (Arlette ἢ Harlette). Μήτηρ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ, δουκὸς τῆς Νορμανδίας καὶ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Πολλοὶ χρονογράφοι καλοῦσιν αὐτὴν *Ἀρλέττε, Ἀρλότ, Ἐρλέβην* ἢ *Ἀλνιέβην*. Εἶναι γνωστὴ ἰδίως ἐκ τοῦ «χρονικοῦ τῶν δουκῶν τῆς Νορμανδίας» τοῦ Ἀγγλονορμανδοῦ τρουβαδούρου *Μπενὲτ* ἢ *Μπενουᾶ*.

Ἡ Ἀρλέττ ἦτο θυγάτηρ δερματοπώλου, ὅστις μετὰ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ, ὡς ἐμπόρου, ἐξήσκει καὶ τὸ τοῦ ζυθοπώλου. Ὁ δοὺξ τῆς Νορμανδίας, *Ροβέρτος ὁ Διάβολος*, συναντήσας αὐτὴν τυχαίως ἐν Ρουέν, τὴν ἠγάπησεν ἐμμανῶς. Θελήσας νὰ ἔχῃ αὐτὴν ὡς ἐρωμένην του, ἔστειλεν ἕνα τῶν ἱπποτῶν του καὶ ἕνα θαλαμηπόλον του, πρὸς τὸν πατέρα της, ὅπως διαπραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ τὴν ὑπόθεσιν. Οὗτος ἠρνήθη κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἔκρινε καλὸν νὰ συμβουλευθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου γηραιὸν ἐρημίτην, γνωστὸν διὰ τὴν μεγάλην ἀρετήν του. Ὁ ἐρημίτης ἀπήντησεν, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς Ἀρλέττ ὤφειλε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν θέλησιν τοῦ ἡγεμόνος καθ' ὅλην τὴν γραμμήν. Οὕτως ἡ κόρη παρεδόθη εἰς τὸν Ροβέρτον, ὅστις μετεχειρίσθη αὐτὴν μετὰ μεγάλης εὐγενείας καὶ τρυφερότητος, ἐκ δὲ τῆς ἀθεμίτου ταύτης ἐρωτικῆς σχέσεως γεννηθὲν τέκνον Γουλιέλμος ἀνετράφη ὡς ἐὰν ἦτο, ὡς λέγει ὁ χρονογράφος, υἱὸς τῆς βασιλίσσης τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροβέρτου, ἡ μήτηρ τοῦ Γουλιέλμου συνεζεύχθη ἱππότην μεγάλης περιωπῆς τὸν *Ἀρλουῖνον ντὲ Κοντεβίλλ*. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἡ Ἀρλέττ ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν *Ροβέρτον* καὶ τὸν *Ὄθωνα* (Odon), ἐξ ὧν ὁ τελ. ἐγένετο ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἕτερος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ κόμητος. Α. Δ

Ἄρλη βλ. Ἄρλ.

ἄρλη (ἡ) (Harle) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *στεγανοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νησσιδῶν*. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ ράμφους της, ὅπερ εἶναι παχύ, εὐθύ, πεπιεσμένον κατὰ τὴν βάσιν του, κυλινδρικὸν καὶ ἀρκετὰ κυρτὸν εἰς τὸ ἄκρον του. Τὰ ἄκρα τῶν σιαγόνων φέρουσιν αἰχμηροὺς μικροτάτους ὀδόντας. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ ὀκτὼ εἴδη, ὧν κοινότερα εἶναι:

Ἄρλη ἡ μεγάλη (Harle magna). Τὸ ἀνάστημά της εἶναι κατά τι μεγαλύτερον τῆς κοινῆς νήσσης καὶ μικρότερον τοῦ χηνός. Τὸ ράμφος της εἶναι μέλαν κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος καὶ ὑπέρυθρον κατὰ τὸ κάτω. Ἡ γλῶσσά της φέρει σκληρὰς καὶ μικρὰς τριχοειδεῖς ἀποφύσεις. Οἱ πόδες ὡς καὶ αἱ μεμβρᾶναι τῶν δακτύλων της εἶναι ἐρυθροί. Ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ εἶναι μελανὴ μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας. Μακρά, λεπτότατα πτερὰ ἀναφαίνονται ἐκ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς καὶ διευθύνονται πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ ράχις εἶναι μελανὴ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῆς τμῆμα καὶ ὑπομέλαινα κατὰ τὸ ἐπίλοιπον. Τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος εἶναι λευκὰ ἢ ὑπόλευκα. Ἡ οὐρὰ ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν κωπαίων πτερῶν καὶ εἶναι φαιά. Ἡ θήλεια εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα τοῦ ἄρρενος καὶ διαφέρει κατὰ τὸν χρωματισμόν. Οὕτω τὰ πτερὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ λαιμοῦ εἶναι ἐρυθρά. Τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ λαιμοῦ της ὡς καὶ τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος τεφρά, ἡ δὲ ράχις, αἱ πλευραὶ καὶ ἡ οὐρὰ εἶναι λευκά. Αἱ νεαραὶ ἄρλαι, ἀνεξαρτήτως γένους, φέρουσι τὸν αὐτὸν χρωματισμὸν μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς των. Τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶναι ἀποδημητικὰ· ἔρχονται εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἄνοιξιν καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος. Αἱ ἄρλαι ἵπτανται εὐχερῶς, παρ' ὅλον τὸ βραχὺ τῶν πτερύγων των. Ὅταν κολυμβῶσιν ἔχουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμα βυθισμένον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ μόνον ἡ κεφαλὴ διακρίνεται. Συχνάκις βυθίζονται ὁλόκληροι εἰς μέγα βάθος, ἀναφαίνονται δὲ μετ' ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα. Εἶναι ἀδηφαγώτατα πτηνὰ καὶ τρέφονται κυρίως ἐξ ἰχθύων τοὺς ὁποίους ἁλιεύουσι μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος. Ἡ ἄρλη ἡ μεγάλη κατασκευάζει τὴν φωλεάν της παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν

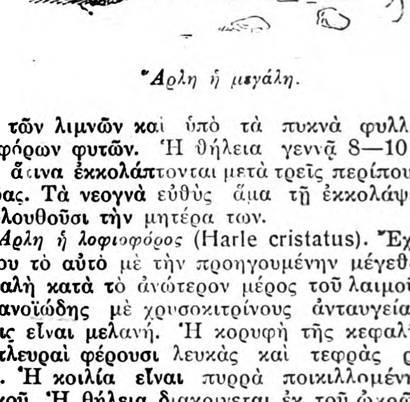

Ἄρλη ἡ μεγάλη.

καὶ τῶν λιμνῶν καὶ ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα διαφόρων φυτῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ 8—10 λευκόφαιά, ἅτινα ἐκκολάπτονται μετὰ τρεῖς περίπου ἑβδομάδας. Τὰ νεογνὰ εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκκολάψει των ἀκολουθοῦσι τὴν μητέρα των.

Ἄρλη ἡ λοφιοφόρος (Harle cristatus). Ἔχει περίπου τὸ αὐτὸ μὲ τὴν προηγουμένην μέγεθος. Ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ λαιμοῦ εἶναι μελανοῦδης μὲ χρυσοκιτρίνους ἀνταυγείας. Ἡ ράχις εἶναι μελανή. Ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς καὶ αἱ πλευραὶ φέρουσι λευκὰς καὶ τεφρὰς ραβδώσεις. Ἡ κοιλία εἶναι πυρρὰ ποικιλλομένη ὑπὸ λευκοῦ. Ἡ θήλεια διακρίνεται ἐκ τοῦ ὠχρῶς ἐρυθροῦ χρώματος τῆς κεφαλῆς καὶ τμήματος τοῦ λαιμοῦ. Ὁ θώραξ εἶναι ὑπέρυθρος καὶ φέρει μελανὰς καὶ λευκὰς ἀνταυγείας. Τὰ νεαρὰ πτηνὰ ἔχουσι φαιὸν χρωματισμόν. Ἀπαντᾷ ἐν Εὐρώπῃ ἀλλὰ σπανιώτερον τῆς προηγουμένης. Δ.Ν Π

Ἄρλιγκτον (Arlington), *Ἐρρῖκος, κόμης*—. Ἄγγλος πολιτικός, ὑπουργὸς ἐπὶ Καρόλου τοῦ Α' (1618—1685). Ὑπῆρξε μέλος τοῦ πολυθρυλήτου ὑπουργείου τῆς *Καββάλας*.

Ἀρλινκοὺρ (Arlincourt), *Βικτωρ-Πρεβό, ὑποκόμης ντ'*—. Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς πλησίον τῶν Βερσαλλιῶν καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1789—1856). Υἱὸς ἀνωτέρου οἰκονομικοῦ ὑπαλλήλου, καρατομηθέντος ἐπὶ ἐπαναστάσεως τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ τοῦ Λαβουαζιέ, ἐδιδάχθη τὰ γράμματα παρά τινος ἱερέως εἰς πύργον τινὰ τῆς Πικαρδίας, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ μήτηρ του. Ὑπηρετήσας τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τοὺς Βουρβώνους, εἰσήχθη εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, μεθ' ὃ ἀποσυρθείς, ἐπεδόθη καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν λογοτεχνίαν πρὸς ἣν ἐκ παιδιόθεν ἐστρέφετο ἡ προτίμησίς του. Τῷ 1810 ἐδημοσίευσε ἐν ποίημά του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Une matinée de Charlemagne», ὅπερ ἦτο ἀπόσπασμα τοῦ μεγάλου ἔπους του Caroléide δημοσιευθὲν δύο ἔτη βραδύτερον εἰς δύο τόμους. Μετὰ τοῦτο ἤρξατο δη

Digitized by Google

μοσιεύων μυθιστορήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἄριστα ἦσαν «le Solitaire» καὶ «Ipsiboë», πολλάκις ἀναδημοσιευθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς πλείστας γλώσσας. Εἶτα κατ' ἔτος σχεδὸν ἔγραφεν ἀνὰ ἓν μυθιστόρημα, γενόμενος ὁ συγγραφεὺς τοῦ συρμοῦ. Τῆς περιόδου ταύτης ἔργα του εἶναι: «les Rebelles Sous Charles V», «le Brasseur roi», «le Double règne», «la Tache de Sang», «le Trois Chateaux» καὶ πλεῖστα ἄλλα. Ἐκτὸς τούτων ἀνεβίβασεν εἰς τὴν σκηνὴν τραγῳδίας τινάς, στίχοι τινὲς τῶν ὁποίων ἐγένοντο δημοτικώτατοι. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1843 καθ' ἣν ἐξεδιώχθη ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος Φίλιππος, ο Ἀρλινκοὺρ διεξήγαγε σφοδρότατον ἀγῶνα. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἡ ὑπερβολὴ τοῦ αἰσθήματος καὶ ἡ κομψότης τοῦ ὕφους, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχήν του ἀπέσπων τὸν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ κατεβρόχθιζε τὰ μυθιστορήματα καὶ ἐχειροκρότει τὰς τραγῳδίας του. Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του ἐλησμονήθησαν σήμερον, ἀλλ' «ἡ Πολιορκία τῶν Παρισίων» ἐξακολουθεῖ ν' ἀναφέρεται ὡς ἓν τῶν ὡραιοτέρων σκηνικῶν ἔργων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Θ. Β.

Ἀρλιώτης, *Δημήτριος*. Κερκυραῖος λόγιος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῇ 28 Νοεμβρίου 1777 ἐκ τῆς ἐξ Ἠπείρου ἑλκούσης τὸ γένος *Ἑλένης Μελανοῦ* καὶ τοῦ *Νικολάου Ἀρλιώτου*, ἐκ τῶν εὐπόρων ἀστῶν Κερκυραίων, εἰς τὸν κατάλογον τῶν *Εὐγενῶν* (Nobili) καταταγέντος κατὰ τὸ 1797. Μετὰ τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ μόρφωσιν ἐν Κερκύρᾳ μετέβη εἰς Ἐνετίαν, ὅπου ἐγνώρισε τὴν Ἰσαβέλλαν Θεοτόκη Ἀλμπρίτζι, πρὸς σπουδὴν τῆς φιλολογίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κέρκυραν, προτοῦ περατώσῃ τὰς σπουδάς του (1797), ἀνεχώρησε τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς Παρισίους πρὸς ἐξακολούθησιν αὐτῶν. Ἐπανακάμψας εἰς τὴν πατρίδα τῷ 1803 μὲ τὸ δίπλωμα τῆς Νομικῆς μετήρχετο τὸν δικηγόρον χωρὶς νὰ παραμελῇ καὶ τὰς φιλολογικὰς μελέτας του.

Διετέλεσε μέλος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας (1807—1814) καὶ κατὰ τὸ 1808 ταμίας αὐτῆς, μέλος τῶν πολιτικῶν συλλόγων «τῶν Φίλων» καὶ «τῆς Πατριωτικῆς Ἑταιρείας», εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐδημηγόρει εὐφραδέστατα, κατὰ προγονικὸν αἴσθημα καὶ φρόνημα ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, καὶ μέλος ἐπίτιμον διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν Ἑταιρειῶν καὶ Συλλόγων. Ἐπίσης ἀνέλαβε καὶ δημοσίαν ὑπηρεσίαν γενόμενος τῷ 1803 μέλος τῆς τριμελοῦς Ὑγειονομικῆς Ἐφορείας, τῷ 1812 Πρωτοδίκης, καὶ τῷ 1814 ἐπιχώριος Σύμβουλος.

Ὁ Ἀρλιώτης συνέγραψεν ἰταλιστὶ βιογραφικὰ ὑπομνήματα περὶ τοῦ Γαΐου Μαρίου καὶ τοῦ Λουκίου Κορνηλίου Σύλλα, βιογραφίαν τοῦ Κυβερνήτου τῷ 1833, ἐν ᾗ μετὰ γλαφυρότητος καὶ πολυμαθείας ὑπερασπίζεται τὸν Κυβερνήτην ἀπὸ τῶν συκοφαντιῶν ἐναντίον του ἀποδεικνύων σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ὁ ἀκραιφνέστερος τοῦ ἔθνους ἔρως ὡδήγησε πάντοτε τὰ περὶ τὸ κυβερνᾶν διαβήματα τοῦ Καποδιστρίου, προσέτι καὶ ποιητικὰ ἔργα πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις, ὡς τὸ ἰταλιστὶ γραφέν: «L'arrivo d'Ulisse alla Isola de Feaci» («Ἡ ἄφιξις τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων»), μελοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Μαντζάρου. Ὁ Ἀρλιώτης ἀπεβίωσε τὴν 19 Ἰανουαρίου 1860. Βιογραφίαν τούτου συνέταξεν ἰταλιστὶ ὁ Μουστοξύδης μετὰ τοῦ λογιωτάτου Ἰωάννου Βευβιτζιώτου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξελληνισθεῖσα ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφημερίδα Κερκύρας «ὁ Παρατηρητής», καὶ ἑτέραν τοιαύτην ὁ εὐπαίδευτος Ἀλέξανδρος Τόμπρος δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα. [Πρβλ. *Βροκίνι Λαυρεντίου*, Βιογραφικὰ Σχεδιάρια Τόμ. Α'] Π. Θ. ΣΤΕΡΙΩΤΗΣ

Ἄρλμπεργ (Arlberg) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸς αὐχὴν μεταξὺ τῶν Ἀλγαβίων καὶ τῶν Ρετικῶν Ἄλπεων (ὑψόμ. 1.797 μ.). Ἐν ὑψομ. 1302 μ. τῷ 1880—1884 κατεσκευάσθη σῆραγξ μήκους 10270 μ. ὁπόθεν διέρχεται ἡ ἐκ Βιέννης πρὸς Βέρνην σιδηροδρομικὴ γραμμή. Δ. Ε. Μ.

Ἄρλντ (Arldt), *Θεόδωρος*. Γεωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Λειψίᾳ τῷ 1876. Ἐδημοσίευσε πολλὰς γεωλογικὰς καὶ γεωγραφικὰς μελέτας. Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι: «Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἠπείρων καὶ τοῦ ζωϊκοῦ των κόσμου» (1907), «Εγχειρίδιον Παλαιογεωγραφίας» κτλ. Γ. Κ. Γ.

Ἀρλὸν (Arlon) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Λουξεμβούργου, ἕδρα ὁμωνύμου καντονίου περιλαμβάνοντος 11 κοινότητας καὶ ἀριθμοῦντος 21857 κατοίκους καὶ διαμερίσματος περιλαμβάνοντος ἓξ καντόνια μὲ 87217 ἐν συνόλῳ κατοίκους. Κεῖται παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Semoy καὶ ἔχει σημαντικὴν ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν ὡς ἐκ τῆς παραγωγικότητος τῆς περιφερείας. Κατὰ τὰ ἔτη 1684—1697 διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων.

Ἀρλόττι (Arlotti), *Ντέτσιο*. Ἰταλὸς ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1691 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1753. Ἔγραψεν ἔπη καὶ τραγῳδίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἴκανη φήμην ἀπέκτησαν τὸ ἔπος «Trionfo di Pompeio magno» καὶ αἱ τραγῳδίαι του «Μωχαμὲτ» καὶ «Ρεσμίνα». Θ. Β.

— **Ἀρλόττι** (Arlotti), *Ροδόλφος*. Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει (1546—1602). Ἔγραψε διάφορα ποιήματα κατ' ἀπομίμησιν δὲ τῆς «Ἐλευθερωθείσης Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσσου, συνέθεσε μακρὸν ἔπος ἐπιγραφόμενον ἡ «Κατάκτησις τῆς Γρενάδας», τὸ ὁποῖον περιέλαβε μετ' ἄλλων ἔργων του εἰς τὴν συλλογήν του ὁ Γκουάσκο. Ὁ ποιητὴς Γκουαρίνι καὶ αὐτὸς ὁ Τάσσος διέκρινον εἰς τὸν Ἀρλόττι βαθὺ αἴσθημα καὶ στιχουργικὴν εὐχέρειαν, ἀλλ' εἰς τὴν «Κατάκτησιν τῆς Γρενάδας» δὲν εὕρισκον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν πιστὴν ἀναπαράστασιν τῶν χαρακτήρων τῶν ἡρώων του. Θ. Β.

Ἀρλουάγκ (Arloing), *Σατουρνῖνος*. Γάλλος κτηνιατρος καὶ φυσιολόγος (1846—1911). Εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην ἀνακάλυψιν ἐμβολίου τοῦ ἄνθρακος καὶ διὰ τὴν μέθοδον αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν τῆς γαγγραίνης. Ἐπίσης ἠσχολήθη μὲ τὴν θεραπείαν τῆς φυματιώσεως. Ὑπῆρξεν ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ διευθυντὴς τῆς κτηνιατρικῆς σχολῆς τῆς Λυών. Α. Δ.

ἀρλούμπα (ἡ)· φλυαρία, κενολογία, ἀνοησία· ‖ χαρακτηριστικὸν πράξεων ἀνοήτων.

ἀρλούμπας (ὁ)· ὁ λέγων ἀνοήτους λόγους ἢ ὁ ἐπιχειρῶν ἀνόητα ἔργα.

ἀρλουμπατζῆς (ὁ)· ταυτόσημον πρὸς τὸ ἀρλούμπας (βλ. λ.).

Ἀρλὺ *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμός, πηγάζων ἐκ τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἰζέρ.

ἄρμ *[Στρατ.]*· λ. γαλλ. (arme=ὅπλον) χρησιμοποιουμένη εἰς στρατιωτικά τινα παραγγέλματα, ὡς: «παρουσιάστε ἄρμ!», «προτείνατε ἄρμ» κ. λ. π.

ἅρμα (τό), —ατος· δίτροχον ἐλαφρὸν ὄχημα, κυρίως πολεμικόν, συρόμενον συνήθως ὑπὸ δύο ἵππων: «ἅρμα δρεπανηφόρον» ‖ «ἅρμα τέθριππον», ἅρμα συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων ἵππων ὡς ἐν ἁρματοδρομίαις (ἀρχ.)· ‖ φρ. «ἐζευγμένος ὑπὸ τὸ ἅρμα τοῦ τάδε», ὑπηρετῶν εἰς τὴν ἐπίδειξιν καὶ προαγωγὴν τοῦ τάδε· ‖ πᾶν ὄχημα ηὐτρεπισμένον πρὸς ἐπίδειξιν, οἷον τὰ ἀνθοφόρα ἅρματα κτλ. Β. Φ.

— (ΑΡΧ.) Τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφόμενα ἅρματα ἦσαν χαμηλὰ καὶ ἀνοικτὰ ὄπισθεν. Ἐπ' αὐτῶν, ἀσκεπῶν ὅλως, ἐπέβαινον οἱ πολεμισταί.

Τὰ κυριώτερα μέρη τοῦ ἅρματος ἦσαν: α') Ἡ *κυρίως ἅμαξα* ἢ ὁ *δίφρος*, κατάφρακτος ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν ἐν κυκλοτερεῖ ἔμπροσθεν σχήματι, τελειώνων ἄνω καὶ πέριξ εἰς τὴν *ἄντυγα*, ἐφ' ἧς ἠρείδοντο οἱ ἐν τῷ δίφρῳ. Ὁ δίφρος ἦτο στερεωμένος ἐπὶ τοῦ κάτωθεν αὐτοῦ ἄξονος. β') Ὁ *ἄξων* ἐκ φηγοῦ (Ἰλ. Ε, 838) ἢ μελίας καὶ πρίνου καὶ πτελέας. Οὗτοι ἐστερεοῦτο εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ σῶμα τοῦ ἅρματος, τὴν *ὑπερτερίαν* καλουμένην, ἐκ λεπτοτέρας ὕλης κατασκευαζομένην (Ὀμ. Ἰλ. Ψ, 335. 436 *Ησ.* Ἀσ. 306). γ') Οἱ *τροχοὶ* οἱ ἄλλως καὶ *κύκλα* καλούμενοι, δύο τὸν ἀριθμόν, στρεφόμενοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν περὶ τὰ ἄκρα τοῦ ἄξονος. Ἑκάτερος τῶν τροχῶν εἶχεν εἰς τὸ κέντρον ὀπήν, τὴν *πλήμνην*, εἰς ἣν εἰσήρχετο ὁ ἄξων (*Ὀμ.* Ἰλ. Ε, 720, Ψ. 339. *Ησ.* Ἀσ. 309) ἢ χοινίκην. Εἶχεν ἐπίσης καὶ τὰς κνήμας, τὰς ἀκτῖνας δηλ., ὀκτὼ συνήθως τὸν ἀριθμὸν (Ἰλ. Ε, 723), αἱ ὁποῖαι ἑνώνουσι τὴν *ἴτυν*, τὴν περιφέρειαν τοῦ τροχοῦ, πρὸς τὴν πλήμνην. Ἡ ἴτυς περιεβάλλετο ὑπὸ χαλκῆς ἢ σιδηρᾶς στεφάνης, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο ἐπίσωτρον· ὁμοίως ὑπὸ μετάλλου περιεβάλλετο ἡ ὀπὴ τοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ τροχοῦ, εἰς ἣν εἰσήρχετο τὸ ἄκρον τοῦ ἄξονος ὡς καὶ αὐτὴ ἡ πλήμνη. Ἡ ἴτυς (Ἰλ. Ε, 723), κατεσκευάζετο ἐκ ξύλων εὐλυγίστων, ὡς ἐξ αἰγείρου (Ἰλ. Δ, 482—486) ἢ καὶ ἐξ ἐρινεοῦ, ὅπως καὶ ἡ *ἄντυξ*. Ἡ κυρτότης τῆς ἴτυος ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς θερμάνσεως. Τὰ τεμάχια, ἐξ ὧν ἀπηρτίζετο ἡ ἴτυς ἐλέγοντο *ἀψῖδες* (*Ησ.* Ε. 326). δ') Ὁ *ρυμὸς* (τὸ *τιμόνι*), ὁ ὁποῖος προέχει ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ἅρματος καὶ ἀπὸ τοῦ ἄξονος, ἔνθα εἶναι στερεωμένος. Κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ρυμοῦ ὑπάρχει ὀπὴ καὶ ἐντὸς αὐτῆς γόμφος, ὁ καλούμενος *ἕστωρ*, ἐμποδίζων τὸν ζυγὸν τῶν ἵππων ἀπὸ τοῦ νὰ κατολισθήσῃ ε') Ὁ *ζυγός*, ὁ ὁποῖος ἦτο ξύλον εὐθύ, ἢ ὀλίγον καμπύλον περὶ τὸ μέσον, συνδεόμενος ἐγκαρσίως διά τινος κατὰ τὸ μέσον ἢ καὶ εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ὑπάρχοντος κρίκου πρὸς τὴν πέζαν, τὸ *ἀκρορρύμιον* δηλ., ὁσάκις δὲν ὑπάρχῃ ἡ ὀπὴ καὶ ὁ ἕστωρ. Ἔχει δὲ ὁ ζυγὸς εἰς τὰ δύο ἄκρα τὰς *ζεύγλας*, καθέτως ἀνὰ δύο ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ στερεουμένας καὶ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τούτων τὰ *λέπαδνα* ἢ τοὺς ἱμάντας, δι' ὧν συνεκρατοῦντο οἱ τράχηλοι τῶν ζῴων ἐντὸς τῶν ζευγλῶν.

Ἐζευγνύοντο δὲ συνήθως δύο ἵπποι, οἱ *δίζυγες* ἵπποι (Ἰλ. Ε, 195, Κ, 473), ἡ *συνωρίς* (Ξεν. Ἑλ. 1. 2, 1). Πολλάκις προσετίθετο καὶ τρίτος ἵππος διὰ ρυτήρων (ἱμάντων ἢ σχοινίων), ὁ *παρήορος*, ἵνα ἀντικαταστήσῃ ἐκεῖνον τῶν δύο, ὁ ὁποῖος ἐκ κοπώσεως ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν καθίστατο ἀνίκανος. Ἀναφέρονται ὅμως καὶ *τέθριππα* ἅρματα. Ἐνίοτε ἠλαύνετο ὁ δίφρος ὑπὸ τεσσάρων ἵππων ἄνευ ζυγοῦ καὶ ρυμοῦ, ὡς φαίνεται ἐπὶ παλαιῶν ἀπεικονίσεων.

Ἐπὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβαινον δύο μόνον ἀνθρω-

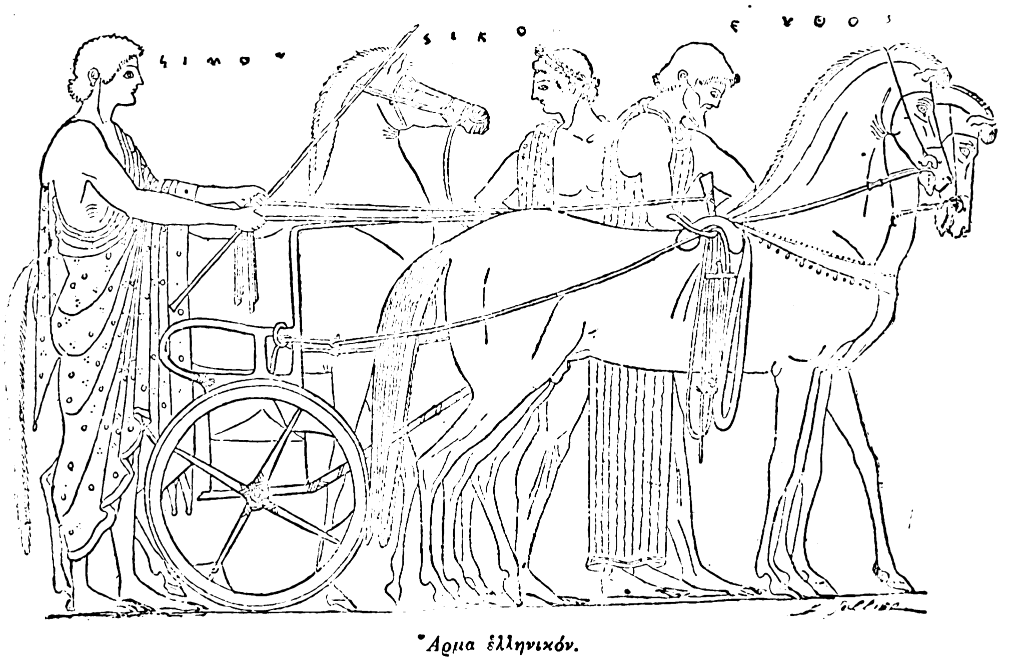

Ἅρμα ἑλληνικόν.

Ἀρλὼ (Arlaud), *Ἰάκωβος Ἀντώνιος*. Ἑλβετὸς μικρογράφος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Γενεύῃ (1668—1743). Σπουδάσας ἀρχικῶς θεολογίαν, μετέβη νέος ἔτι εἰς Παρισίους καὶ ἐγένετο ζωγράφος. Γοητευτικὸς τοὺς τρόπους καὶ χαριέστατος εἰς τὴν συνομιλίαν, ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν καὶ εἰσήγαγε τὴν προσωπογραφίαν εἰς τὴν μικρογραφίαν, ἥτις μέχρις αὐτοῦ περιωρίζετο εἰς τὴν ἁγιογραφίαν. Τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς ζωγραφικῆς προσείλκυεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του τοὺς κυρίους καὶ τὰς δεσποίνας τοῦ προαστείου τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ, ὡς καὶ τοὺς διακεκριμένους ἀλλοδαπούς.

Ὁ Descamps εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἡ ζωὴ τῶν ζωγράφων» ἀναφέρει ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν εἶχε κερδίσει ἐκ τῆς τέχνης του 120 000 ταλλήρων. Ἐκτὸς τῶν τοιούτων μικρογραφιῶν εἶχεν ἀπεικονίσει ἔκ τινος ἀναγλύφου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὴν παράστασιν τῆς «Λήδας καὶ τοῦ Κύκνου», τὴν ὁποίαν ἐπώλησεν εἰς τὸν δοῦκα ντὲ λὰ-Φὸρς ἀντὶ δέκα χιλιάδων λιβρῶν. Ὁ Ἀρλὼ ἦτο ἐπίσης μέγας συλλέκτης εἰκόνων καὶ ἐκδόσεων τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας. Τῷ 1721 μετέβη εἰς Λονδῖνον κομίζων συστατικὴν ἐπιστολὴν τῆς μητρὸς τοῦ ἀντιβασιλέως πρὸς τὴν πριγκίπισσαν τῆς Οὐαλλίας, ἐκεῖ δὲ ἐγνωρίσθη μετὰ τῶν λόρδων καὶ τῶν ποιητῶν, συνέδεσε δὲ στενὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Νεύτωνος, τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὴν εἰκόνα. Ὅταν ἐπέστρεψεν ἐκ Λονδίνου ἠθέλησε καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γενεύην, ἔνθα παρέμεινε κατὰ τὸν ὑπόλοιπον βίον του. Ἀποθανὼν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του, ὄχι μόνον τα ἴδια ἔργα, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς πολυτίμους συλλογάς του. Θ. Β.

Digitized by Google

ποι, ἐξ οὗ καὶ *δίφρος* ἐκλήθη. Ὁ ἕτερος τούτων ἦτο ὁ *ἡνίοχος*, ὁ δ' ἄλλος ἐκαλεῖτο *παραιβάτης*, ὁ ὁποῖος ἵστατο πολλάκις ὄπισθεν τοῦ ἡνιόχου, καίτοι ἦτο ἀνώτερος τούτου.

Ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἅρμα.

Οὕτως ὁ Ἀχιλλεὺς ἵσταται ὄπισθεν τοῦ Αὐτομέδοντος (Ἰλ. Υ, 397). Πολλοὶ δὲ διηύθυνον μόνοι τὰ ἅρματα αὐτῶν, ὅπως ὁ Νέστωρ φέρων τὸν Μαχάονα (Ἰλ. Ι, 512, 517), ἡ Ἥρα τὴν Ἀθηνᾶν (Ἰλ. Ε, 720—775). Καὶ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν κατὰ τὸν Αἰλιανὸν (Π. Ἱστ. Δ. 18) τοῦτο ἔπραττεν: «αὐτὸς μὲν ἡνιοχῶν, παραιβάτην δὲ ποιησάμενος τὸν Πλάτωνα».

Κατὰ τὰς ὁμηρικὰς μάχας πολλάκις ὁ ἐποχούμενος πολεμιστὴς προκαλῶν τὸν ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ ἐκπηδᾷ τοῦ ἅρματος («ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἆλτο χαμᾶζε» Ἰλ. Γ, 29. Π, 426, 427. Ρ, 480—483. *Ἡσ.* ἀσπ. 370—372), μάχεται πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του ὁμοίως ἐκπηδήσαντα τοῦ ἅρματος καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν. Ι. Χ. Δ.

Τὰ ἅρματα τῶν ἄλλων λαῶν.—Τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἅρμα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐφεύρεσις ἑλληνική· πολὺ πρὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ Αἰγύπτιοι ἐχρησιμοποίησαν τὸ ἅρμα πρὸς πολεμικοὺς σκοπούς, ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων δ' ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν Φοινίκων ἔμαθον τὴν χρῆσιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες. Ἦτο δὲ τὸ αἰγυπτιακὸν πολεμικὸν ἅρμα σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ ἑλληνικόν, χαμηλόν, ἐλαφρόν, δίτροχον μὲ 4 ἀκτῖνας εἰς ἕκαστον τροχόν, ἀνοικτὸν ὄπισθεν, κλειστὸν δ' ἔμπροσθεν καὶ συχνὰ καὶ εἰς τὰ πλάγια.

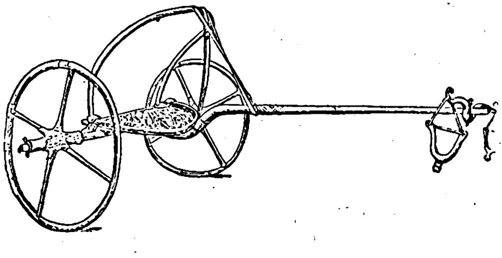

Ἅρμα αἰγυπτιακόν.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ αἰγυπτιακόν, τὸ ἀσσυριακὸν πολεμικὸν ἅρμα ἦτο βαρύτερον, στερεώτερον, ὑψηλότερον, μὲ χονδροὺς τροχοὺς φέροντας ἀνὰ 8 ἀκτῖνας, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ εἴτε εἰς τὸν πόλεμον εἴτε εἰς τὰ κυνήγια τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων καὶ μεγιστάνων. Δύο ἵπποι ἐξεύγνυντο καὶ εἰς τὸ ἀσσυριακὸν πολεμικὸν ἅρμα, ἀνὰ εἷς ἑκατέρωθεν τοῦ ρυμοῦ, ἐνίοτε δὲ προσετίθετο καὶ τρίτος, οὐχὶ ἐζευγμένος, ἀλλ' ἁπλῶς προσδεδεμένος παρὰ τὸν ἕνα τῶν ἐζευγμένων ἵππων. Πρὸς τὰ ἀσσυριακὰ ἅρματα συνήθως ὡμοίαζον καὶ τὰ φοινικικὰ καὶ κυπριακά, καίτοι εἰς αὐτὰ παρατηρεῖται ἐνίοτε καὶ αἰγυπτιακὴ ἐπίδρασις.

Ἡ χρῆσις τοῦ πολεμικοῦ ἅρματος παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις ἦτο συνηθεστάτη· ἐκτὸς ὅμως τῶν πολεμικῶν ἁρμάτων μετεχειρίζοντο οἱ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι στρατηλάται, ἀργότερον δὲ καὶ οἱ Πέρσαι, καὶ τοὺς ἁπλῶς ἐπὶ ἵππων (ἄνευ ἅρματος) καθημένους πολεμιστάς, τοὺς ἱππεῖς.

Τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα.—Οἱ Πέρσαι ἐτελειοποίησαν τὰ πολεμικὰ ἅρματα, προσθέσαντες *δρέπανα* εἰς αὐτά, διὰ τῶν ὁποίων κατέστησαν ταῦτα ἀπὸ ἁπλῶν μέσων ταχείας μεταφορᾶς τῶν πολεμιστῶν πραγματικὰ πολεμικὰ μηχανήματα.

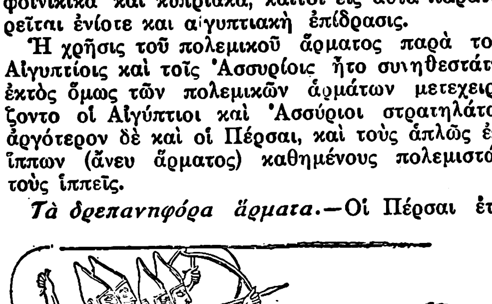

Ἅρμα ἀσσυριακόν.

Τὰ *δρεπανηφόρα* ταῦτα *ἅρματα* τῶν Περσῶν, φέροντα δρέπανα ἀπὸ τῶν ἀξόνων πρὸς τὰ πλάγια καὶ κάτωθεν τῶν δίφρων πρὸς τὴν γῆν βλέποντα, εἶχον καταστῆ περιβόητα ἐν Ἑλλάδι, ἐν τῇ πράξει ὅμως ἀπεδείχθησαν ὄχι τόσον φοβερά, ὅσον ἐνομίζοντο. Οὔτε οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοῦ Κύρου ἔπαθον βλάβην τινὰ ὑπὸ τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων τοῦ Ἀρταξέρξου, τὰ ὁποῖα ἕως τότε ἐξ ἀκοῆς μόνον ἐγνώριζον καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐφοβοῦντο, οὔτε τὰ στρατεύματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατεστράφησαν διὰ τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων τῶν Περσῶν. Μᾶλλον αἰτία ταραχῆς καὶ συγχύσεως ἐγίνοντο τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα εἰς τὸν περσικὸν στρατόν, ἐφ' ὅσον οἱ ἡνίοχοί των δὲν εἶχον τὸ θάρρος νὰ ὁρμήσωσιν εἰς τὸ μέσον τῶν ἀντιπάλων ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ζωήν των καὶ ἐν ὅσῳ ὁ ἐχθρὸς μετὰ τόλμης ἀντίκρυζε ταῦτα, ὡς ἔπραξαν οἱ στρατιῶται τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακοντίσαντες ἵππους καὶ ἡνιόχους πανταχοῦ, ὅπου εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι δρεπανηφόρων ἁρμάτων. Πόσον μικρὰ ἦτο ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν παρεῖχον τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα, ἐνωρὶς κατενόησαν οἱ ἴδιοι οἱ Πέρσαι καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τὰ ἅρματα ἐχρησιμοποίησαν καὶ τοὺς ἐλέφαντας ὡς μέσα πολεμικά, διδαχθέντες πιθανῶς τοῦτο παρὰ τῶν Ἰνδῶν. Ἐπειδὴ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ ἐλέφαντες ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὑπερεῖχον, ἡ χρῆσις τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐφεξῆς περιωρίσθη καὶ μετά τινα χρόνον ἐγκατελείφθη ἐντελῶς.

Ἅλωσις ἅρματος ὑπὸ πεζῶν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἁπλῶν πολεμικῶν ἁρμάτων ἡ χρῆσις, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἦτο συνηθεστάτη ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τὴν Δωρικὴν μετανάστευσιν κατέστη σπανιωτέρα, βραδύτερον δ' ὅλως ἐξέλιπε. Μόνον εἰς τοὺς ἀγῶνας διεκρίθη ἡ χρῆσις ἐλαφρῶν ἁρμάτων ὁμοίων περίπου πρὸς τὰ παλαιὰ πολεμικὰ ἅρματα τῶν ἡρωικῶν χρόνων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀξία τοῦ ἅρματος καὶ τῶν ἵππων ἦτο σχετικῶς μεγάλη, ὁ στέφανος τῆς νίκης ἐν ἁρματοδρομίαις ἦτο μᾶλλον δεῖγμα πλούτου καὶ ἐλευθεριότητος παρὰ τῆς ἀτομικῆς ἱκανότητος ἐν τῇ ἁρματηλασίᾳ (βλ. ἁρματοδρομίαι).

Ρωμαϊκὸν ἅρμα θριάμβου.

Παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις, τὸ ἅρμα ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης κατὰ τοὺς θριάμβους, ἦτο πολυτελέστατα κατεσκευασμένον καὶ ἐσύρετο ὑπὸ ἵππων (συνήθως τεσσάρων) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λευκῶν. Γ. Ι. Κ.

—(ΣΤΡΑΤ. ΤΕΧΝΟΛ.) Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ ἀσχοληθεὶς καὶ περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην καλλιτέχνης Λεονάρδος Νταβίντσι ἔσχε τὴν ἰδέαν τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ *ἅρματος* ἐν τῇ μάχῃ, προσεγγίσας πολὺ μάλιστα εἰς τὴν σημερινὴν τούτου μορφήν. Αἱ πρόοδοι ὅμως τοῦ νέου τότε ὅπλου δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἅρματος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ὁ Ἄγγλος Οὐὲλς εἶχε σχηματίσει τὴν μᾶλλον πρὸς τὴν σημερινὴν μορφὴν προσεγγίζουσαν ἰδέαν τῶν ἁρμάτων. Οὐδεὶς ὅμως τῶν διαφόρων ἐφευρετῶν ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ ἰδέαν ἅρματος δυναμένου νὰ κινηθῇ ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους. Πάντες προϋπέθετον τὴν κίνησιν τῶν ἁρμάτων ἐπὶ ἁμαξιτῶν ὁδῶν ἢ ἐπὶ ὁμαλῶν ἐδαφῶν.

Παγκόσμιος πόλεμος 1914—1918. Αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι κατὰ τὸν πόλεμον 1914—1918 ἐπέτρεψαν τὴν χρησιμοποίησιν πολλῶν ὑλικῶν καὶ ἀψύχων μέσων μειούντων τὰς θυσίας τοῦ ἐμψύχου ὑλικοῦ.

Ἓν ἐκ τῶν μέσων αὐτῶν ἦτο καὶ τὸ πολεμικὸν ἅρμα ἢ *ἅρμα ἐφόδου* (char de combat, ou char d'assaut). Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς *ἀρθρωτῆς ἑρπυστρίας* (chenille) ἐδημιουργήθησαν τὰ αὐτοκίνητα ἕλξεως (tracteurs) δυνάμενα νὰ κινῶνται ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους, ἅτινα καταλλήλως τροποποιηθέντα μετετράπησαν εἰς αὐτοκίνητα πολεμικὰ δυνάμενα νὰ κινῶνται καὶ νὰ μάχωνται ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους, χρησιμοποιοῦντα δὲ ὡς πολεμικὰ μέσα τὰ σύγχρονα πολεμικὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἰδίως δὲ τοῦ καλυπτομένου ὄπισθεν συρματοπλεγμάτων καὶ χαρακωμάτων. Τὴν τοιαύτην χρησιμοποίησιν καὶ μετατροπὴν τοῦ αὐτοκινήτου ἕλξεως ἐπενόησαν σχεδὸν ταυτοχρόνως καὶ κεχωρισμένως ὁ Ἄγγλος τραπεζίτης *Stern* καὶ ὁ Γάλλος συνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ *Estienne*.

Ὁ συνταγματάρχης Estienne, ἀρχηγὸς μεραρχιακοῦ πυροβολικοῦ τυγχάνων, βλέπων δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Somme (1915) τοὺς ἀμερικανικοὺς ἑλκυστῆρας (tracteurs) χρησιμοποιουμένους ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ ἕλξιν μεγάλων βαρῶν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ ἑλκυστῆρος εἰς πολεμικὸν ἅρμα.

Τὸ πρῶτον ἅρμα τοῦ συνταγματάρχου Estienne ἦτο αὐτοκίνητον μὲ ἀρθρωτὰς ἑρπυστρίας (chenilles) ἔχον μῆκος 4 μέτρων, πλάτος 2.60 μ., πάχος θώρακος 15—20 χιλιοστομέτρων καὶ βάρος περίπου 12 τόννων. Ἡ κίνησις ἐδίδετο διὰ κινητῆρος (moteur) βενζίνης 80 ἵππων δυνάμεως, τὸ δ' αὐτοκίνητον ἅρμα ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ταχύτητα 9 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, νὰ θραύῃ τὰς συνήθως συναντωμένας ἀντιστάσεις καθ' ὁδὸν (δένδρα, φράκτας κτλ.), νὰ διέρχηται ἐκσκαφὰς πλάτους 2 μ., νὰ κινῆται ἐπὶ κλίσεως ἐδάφους 20%. Ἐπὶ τοιαύτης κλίσεως ἐδάφους τὸ πρῶτον αὐτὸ ἅρμα τοῦ συνταγματάρχου Estienne ἠδύνατο νὰ σύρῃ τεθωρακισμένην ἅμαξαν βάρους 7 τόννων φέρουσαν 20 ἄνδρας μὲ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν.

Ὁ ὁπλισμὸς τοῦ πρώτου ἅρματος Estienne θὰ ἀπηρτίζετο ἀπὸ 2 πολυβόλα παρέχοντα πυρὰ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις καὶ ἀπὸ 1 πυροβόλον τῶν 37 χιλιοστομέτρων, προωρισμένον διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πολυβόλων. Τὸ ἅρμα αὐτὸ ἐν γένει ὡς καὶ τὸν ὁπλισμόν του θὰ ὡδήγουν καὶ θὰ ἐχειρίζοντο 4 μόνον ἄνδρες (1 ὁδηγός, 2 πολυβοληταί, 1 πυροβολητής). Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις κατόπιν πολλῶν καὶ μακρῶν συζητήσεων, ἐν τέλει τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1916, παρήγγειλε μὲ τροποποιήσεις τινὰς 400 τοιαῦτα αὐτοκίνητα εἰς τὸ ἐργοστάσιον Schneider καὶ οὕτω τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916 ἦσαν ἕτοιμα τὰ πρῶτα γαλλικὰ σύγχρονα ἅρματα μάχης. Ταυτοχρόνως μὲ τὰ ἅρματα Schneider κατεσκευάσθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὰ ἅρματα Saind Chamond. Ἀμφότερα τὰ ἅρματα ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν.

Ἑρπυστριοφόρον ἅρμα Ρενώ.

Digitized by Google

Διαφέρουσι μόνον εἰς τὰς λεπτομερείας (διαστάσεις, βάρος, ὁπλισμὸς κλπ.).

Τὰ ἅρματα μάχης, ἵνα δύνανται νὰ κινῶνται ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους, κυλίονται ἐπὶ ἑρπυστριῶν τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα καλοῦνται *πέδιλα* (patines). Η ἐκ πεδίλων αὐτὴ ἅλυσις ἐκτυλίσσεται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἐμπροσθίου καὶ τοῦ ἀντιστοίχου ὀπισθίου τροχοῦ, καὶ ἀποτελεῖ εἶδος σιδηροτροχιᾶς ἐπὶ τῆς ὁποίας κινοῦνται οἱ τροχοὶ αὐτοί.

Ἕκαστον ἅρμα κινεῖται διὰ δύο ἀρθρωτῶν ἑρπυστριῶν, μιᾶς ἐπὶ ἑκάστης πλευρᾶς. Ἡ κίνησις εἰς τὰς δύο ἑρπυστρίας δίδεται διὰ τῶν δύο ὀπισθίων τροχῶν τοῦ ἅρματος, οἵτινες πάλιν τίθενται εἰς κίνησιν παρὰ τοῦ κινητῆρος τοῦ ἅρματος, ὅπως συμβαίνει καὶ διὰ τὰ αὐτοκίνητα.

Ἅρμα Σνάϊντερ (Schneider). Τοῦτο ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: Μῆκος 6 μέτρ., πλάτος 2 μ., ὕψος 2.40 μ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κυρίως μέρη, ἐμπρόσθιον ἔνθα ὁ κινητὴρ (moteur) καὶ ὀπίσθιον ἔνθα εὑρίσκονται τὰ ὄργανα διευθύνσεως τῶν δύο κινητηρίων τροχῶν. Δύναμις κινητῆρος 60 ἵπποι. Διάμετρος τῶν τεσσάρων τροχῶν ἡ αὐτὴ περίπου. Ὁπλισμός: 1 πυροβόλον βραχὺ μήκους 0μ675 τύπου Schneider, διαμετρήματος 75 χιλ. εὑρίσκεται τοποθετημένον ὀλίγον ἔμπροσθεν καὶ δεξιὰ τῆς μηχανῆς· βεληνεκὲς τούτου μέχρις 600 μέτρων· 2 πολυβόλα συστήματος Hotchkiss 1914, ἓν εἰς ἑκάστην πλευράν. Ταῦτα δύνανται νὰ βάλλωσι κατὰ πλάτος καὶ καθ' ὕψος.

Ἕκαστον ἅρμα Schneider εἶναι ἐφωδιασμένον διὰ 90 ὀβίδων καὶ 4000 φυσιγγίων. Τὸ πλήρωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 ἄνδρας, ἕνα ὁδηγὸν ὅστις εἶναι καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἅρματος, καὶ εἶναι συνήθως ἀξιωματικός, ἕνα ὑπαξιωματικὸν καὶ 4 ἄνδρας (ὧν 1 πυροβολητὴς καὶ 2 πολυβοληταί). Μὲ 160 λίτρας βενζίνης δύναται νὰ ἑλίσσηται ἐπὶ 6—8 ὥρας. Βάρος τοῦ ἅρματος ἐν τάξει μάχης 13,5 τόννοι. Ταχύτης μεγίστη 4 χιλιόμετρα. Δύναται νὰ ἀνέρχηται ἐπὶ ἐδάφους κλίσεως μέχρι 55%, ὑπερπηδᾷ δὲ ἐκσκαφὰς πλάτους μέχρι 1 μ. 80. Πάχος θώρακος κατακορύφως 11,4 χιλ., ὁριζοντίως 5,4 χιλ.

Ἅρμα Σαὶν-Σαμὸν (Saint Chamond). Τοῦτο ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: μῆκ. 7 μ. 91, πλάτ. 2 μ. 67, ὕψος 2 μ. 35, θώρακας ἔμπροσθεν πάχους 11 χιλ., ὄπισθεν 8 χιλ., πλαγίως 8,5 χιλ., ὁπλισμὸς 1 πυροβόλον τῶν 75 τοποθετημένον κατὰ τὸν ἄξονα τῆς πορείας, μὲ 106 βλήματα, 4 πολυβόλα, ἀνὰ ἓν ἔμπροσθεν, ὄπισθεν καὶ ἑκατέρωθεν, συστήματος Hotchkiss 1914, μὲ 7500 φυσίγγια. Πλήρωμα 9 ἄνδρες, ὧν εἷς ἀξιωματικὸς ὁδηγός, 1 ὑπαξιωματικός, 2 πυροβοληταί, 4 πολυβοληταί, 1 μηχανικός. Βάρος ἐν τάξει μάχης 19 τόννοι, ταχύτης 8 χιλιόμ. καθ' ὥραν. Δύναται νὰ ἑλίσσηται ἐπὶ 6—8 ὥρας μὲ 250 λίτρας βενζίνης. Ὑπερπηδᾷ ἐμπόδια πλάτους 2,50 μ. τὸ πολὺ καὶ ἀνέρχεται ἐπὶ ἐδάφους κλίσεως 65%.

Οἱ Ἄγγλοι, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν Γάλλων, προηγήθησαν κατά τι αὐτῶν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἁρμάτων μάχης (tanks), χρησιμοποιήσαντες τοιαῦτα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916 κατὰ τὰς μάχας τοῦ Somme. Τὰ χρησιμοποιηθέντα ἀγγλικὰ τοιαῦτα ἦσαν τύπου Marque I, δὲν ἦσαν ὅμως, οὔτε τέλεια, οὔτε πολυάριθμα ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ κλονίσωσι τὰς γερμανικὰς γραμμάς.

Ὁ τεχνικὸς ἐφοδιασμὸς ἐγένετο παρὰ τῶν Ἄγγλων λίαν προώρως, ἐνῷ οἱ Γάλλοι ἐζήτουν νὰ γίνῃ αἰφνιδιαστικὴ ἀθρόα ἐμφάνισις ἁρμάτων τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1917.

Οἱ Γερμανοὶ ἰδόντες τὰ ἅρματα μάχης τῶν ἀντιπάλων εἰς τὰ πεδία μαχῶν τῆς Somme τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916 ἤρχισαν ἀμέσως, ἀπὸ τοῦ

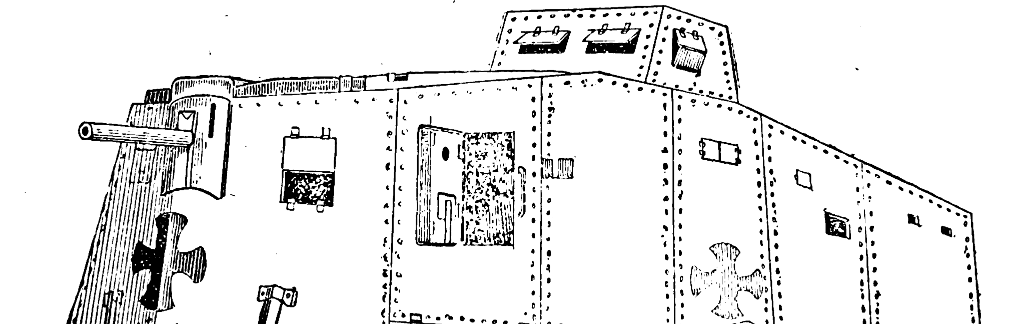

Γερμανικὸν βαρὺ ἅρμα.

Νοεμβρίου 1916, μελέτας πρὸς σχετικὸν ἐφοδιασμὸν καὶ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ 4 πράγματι μῆνας, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1917, ἐπραγματοποίησαν τὸ πρῶτον γερμανικὸν ἅρμα τύπου A.7 V. οὗτινος τὰ χαρακτηριστικὰ ἦσαν: βάρος ἐν τάξει πορείας 30 τόννων, δύναμις κινητήρων 200 ἵππων (2 κινητῆρες τῶν 100), μεγίστη ταχύτης 10 χιλιόμετρα τὴν ὥραν, θωράκισις: 30 χιλιοστ. ἔμπροσθεν, 20 χιλ. ἐπὶ τῶν πλαγίων τοιχωμάτων.

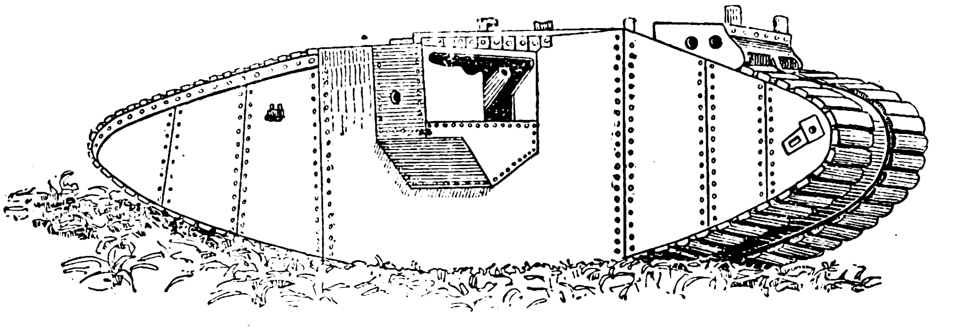

Βαρὺ ἅρμα V.*

Ὁπλισμός: 1 πυροβόλον τῶν 57 χιλιοστ. καὶ 5 βαρέα πολυβόλα. Πλήρωμα 18 ἄνδρες. Δυνατὴ ἀναρρίχησις ἐπὶ ἐδάφους παντοδαποῦ κλίσεως $^1/_{3,5}$.

Ἐλαφρὰ ἅρματα. Τὰ ἀνωτέρω ἅρματα ἦσαν τύπου βαρέος καὶ ὡς ἐκ τούτου λίαν δυσκίνητα, δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ ἑλίσσωνται μετὰ τοῦ πεζικοῦ ὅπως ἀπῄτει ἡ τακτική. Ὁ συνταγματάρχης Estienne συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς κατασκευῆς ἅρματος μέσου τύπου. Κατόπιν συζητήσεων καὶ δοκιμῶν πολλῶν κατέληξε τὸ Γαλλικὸν Στρατηγεῖον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐλαφροῦ λεγομένου ἅρματος μάχης καὶ παρηγγέλθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 1917 τρισχίλια ἐλαφρὰ ἅρματα εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτοκινήτων Renault, ἅτινα ἀνταπεκρίθησαν πλήρως εἰς τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας. Ὡσαύτως οἱ Ἄγγλοι ἐπήνεγκον πολλὰς βελτιώσεις εἰς τὸ βαρὺ αὐτῶν ἅρμα μάχης. Περὶ τὸ τέλος τοῦ Μεγάλου Πολέμου οἱ Ἄγγλοι εἶχον ἐν χρήσει τὸ βαρὺ ἅρμα Mark V*.

Σήμερον εἶναι ἐν χρήσει εἰς μὲν τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα τύπου Vickers καὶ τὸ βαρὺ Mark V*, εἰς δὲ τὸν γαλλικὸν στρατὸν τὸ ἐλαφρὸν τύπου Renault καὶ τὸ βαρὺ Mark V*.

Ἅρμα Ρενὼ (Renault). Τοῦτο ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: Κινητῆρα 39 ἵππων μὲ 1500 στροφὰς καὶ 4 ταχύτητας 1 χιλ. 520, 3 χιλμ., 5 χιλμ., 7 χιλμ. 8. Ἡ πρακτικὴ ταχύτης κυμαίνεται μεταξὺ 1 καὶ 5 χιλιομέτρων. Προστασία διὰ θώρακος πάχους 16 χιλιοστ. εἰς τὰ κατακόρυφα μέρη. 8 χιλιοστ. εἰς τὰ λοξὰ μέρη καὶ 6 χιλιοστ. εἰς τὰ ὁριζόντια. Ὁπλισμός: ἄλλα μὲν δι' ἑνὸς πολυβόλου (ἅρμα-πολυβόλον), ἄλλα δὲ δι' ἑνὸς πυροβόλου (ἅρμα-πυροβόλον) τῶν 37 χιλ. Βάρος ἐν τάξει μάχης: τοῦ ἅρματος πολυβόλου 6500 χιλιόγραμμα, τοῦ ἅρματος πυροβόλου 6700 χιλιόγρ. Ὁ ὁπλισμός του εἶναι προσηρμοσμένος ἐπὶ πυργίσκου στρογγύλου ἐκ χυτοῦ χάλυβος, ὅστις στρέφεται κυκλικῶς διὰ στροφάλου χειριζομένου εὐκόλως διὰ τῆς χειρὸς καὶ δύναται νὰ ἐποχλεύεται διὰ τροχοπέδης τινός. Τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ πυργίσκου τούτου ἐξέχει καὶ καλύπτεται διὰ κινητοῦ καλύμματος τεθωρακισμένου. Δύναται νὰ ἀνοίγεται ὁσάκις παρίσταται ἀνάγκη ἀερισμοῦ καὶ ἐκκενώσεως τῶν ἐκ τῆς βολῆς ἀερίων.

Τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα Renault δύναται νὰ διαβῇ χάνδακα πλάτους 1μ.70—1μ 80 ἢ χαράκωμα 1μ.50, δύναται νὰ διαβῇ συρματοπλέγματα, ν' ἀνατρέψῃ δένδρα ἢ μεμονωμένους ξυλίνους πασσάλους διαμέτρου μικροτέρας τῶν 0μ.20 καὶ μεταλλικοὺς πασσάλους μεμονωμένους διαμέτρου κάτω τῶν 0μ 05. Ὡσαύτως δύναται νὰ διαβαίνῃ φράκτας φύσεως καὶ δάση μικρῶν δένδρων (8—10 ἐτῶν ἡλικίας), νὰ καταρρίπτῃ τοῖχον πάχους 0.40, νὰ ἀνέρχηται ἐπὶ ἐδάφους κλίσεως 100%, ἤτοι 45°, νὰ διέρχεται ῥεῦμα βάθους 0μ.70. Τὰ ἐδάφη τὰ ἀνεσκαμμένα ἀπὸ βολὴν πυροβολικοῦ μεγάλου διαμετρήματος εἶναι ἀδιάβατα ἐμπόδια διὰ τὰ ἐλαφρὰ ἅρματα μάχης.

Μὲ πλήρη ἐφοδιασμόν του δύναται νὰ κινῆται ἐπὶ 8 ὥρας. Ὡς πυρομαχικὰ δὲ φέρει 4800 φυσίγγια (τὸ ἅρμα-πολυβόλον) καὶ 225 ὀβίδας τῶν 37 (τὸ ἅρμα-πυροβόλον). Τὸ πλήρωμά του ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 ἄνδρας: 1 ἀξιωματικὸν ἢ ὑπαξιωματικὸν ἀρχηγὸν χειριστὴν πολυβόλου ἢ πυροβόλου καὶ 1 στρατιώτην μηχανικὸν ὁδηγόν.

Τὸ βαρὺ ἅρμα V*. Τοῦτο ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: Βάρος 32 τόννων, ὁπλισμόν: 4 πολυβόλα ἐλαφρὰ τῶν 7 χιλιοστῶν καὶ 2 πυροβόλα τῶν 57 χιλ. Τινὰ ἔχουσι μόνον 6 πολυβόλα. Ἡ μέση ταχύτης του εἶναι 1—3 χιλιόμ. καθ' ὥραν. Δύναται ν' ἀνέλθῃ ἐδάφη κλίσεως μέχρι 45° καὶ νὰ διαβῇ χάνδακα πλάτους 4 μ. καὶ ὕδωρ βάθους 0 μ. 90. Ἔχει μῆκος 10 μ. Ὁ ἐφοδιασμός του τοῦ ἐπιτρέπει κίνησιν ἐπὶ 6 ὥρας. Φέρει 8400 φυσίγγια καὶ 220 ὀβίδας. Τὰ ἅρματα ἅτινα φέρουσι μόνον 6 πολυβόλα ἔχουσι ἐφοδιασμὸν 16.800 φυσιγγίων. Καταστρέφει ἰσχυρὰ ἐμπόδια (δένδρα μεγάλα συρματοπλέγματα καὶ πασσάλους κτλ.), προχωρεῖ δὲ εὐχερέστερον ἀπὸ τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα εἰς ἀνεσκαμμένον ὑπὸ ὀβίδων ἔδαφος. Ἡ θωράκισις εἶναι πολὺ ἰσχυροτέρα τῆς τοῦ ἐλαφροῦ ἅρματος.

Ἐν Γαλλίᾳ πρό τινος ἐφευρέθησαν δύο νέοι τύποι ἁρμάτων: 1) ***Ἐλαφρὸν ἅρμα Renault en chenille Kegresse.*** Ἔχει ταχύτητα 12 χλμ. καθ' ὥραν καὶ δυνατότητα διαβάσεως ἐμποδίων πλάτους μέχρι 2 μ. 20, χάρις εἰς προστεθέντας μικροὺς τροχίσκους ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω. Ἔχει ἀκουστικὰ διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν ὁδηγοῦ καὶ ἀρχηγοῦ ἅρματος. Ἡ προστασία τοῦ πολυβόλου ἐπιτυγχάνεται διὰ κυλινδροειδοῦς φυλακτῆρος. Ἕκαστον ἐλαφρὸν τοιοῦτον ἅρμα εἶναι ἐφωδιασμένον καὶ δι' ὀργάνου παρατηρήσεως Stromboscope. ὅπερ εὐχεραίνει πολὺ τὴν παρατήρησιν. 2) ***Βαρὺ ἅρμα τύπου 2 C*** Τοῦτο ἔχει βάρος 65 τόνν., ταχύτητα μέχρι 2 χλμ. τὴν ὥραν, ὁπλισμὸν 1 πυροβόλον τῶν 75 καὶ 4 πολυβόλα, δύο πυργίσκους (ἕνα ἐμπρόσθιον καὶ ἕνα ὀπίσθιον δεσπόζοντα), θώρακα ἰσχυρὸν δυνάμενον νὰ ἀνθέξῃ εἰς βλῆμα πυροβόλου τῶν 77 χιλιοστῶν. Ἡ κίνησις ἐπιτυγχάνεται διὰ 2 κινητήρων, ἑκάστου 700 ἵππων δυνάμεως. Οἱ πύργοι εἶναι ἐφωδιασμένοι δι' ὀργάνων παρατηρήσεως συστήματος Stromboscope. Δύναται νὰ διαβῇ ἐμπόδια μέχρι 4 μ. πλάτους καὶ ὕδωρ βάθους 1 μ. 10. Φωτισμὸς ἠλεκτρικός. Πλήρωμα 1 ἀξιωματικὸς καὶ 12 ὁπλῖται.

Ἀντιαρματικὰ μέσα ἀμύνης.—Τὰ ἐν χρήσει μέχρι σήμερον ἅρματα δύνανται νὰ ἐξουδετερωθῶσι: 1) Ὑπὸ βλημάτων πυροβολικοῦ προσκρουόντων ἐπ' αὐτῶν πρὶν ἢ διαρραγῶσι. 2) Ὑπὸ ὑπονόμων (ἀντιαρματικῶν παγίδων). 3) Ὑπὸ ἀντιπάλων ἁρμάτων (τὸ ζήτημα τοῦτο διατελεῖ ἀκόμη ὑπὸ μελέτην). 4) Ὑπὸ ὅπλων εἰδικῶν βαλλόντων εἰδικὰς διατρητικὰς βολίδας διαμετρήματος ἀνωτέρου τῶν 18 χιλιοστομέτρων βαλλομένων ὑπὸ γωνίαν μικροτέραν τῶν 15°. Βολίδες ὅπλων συνήθων ἢ πολυβόλων ἢ θραύσματα ὀβίδων μικροῦ ἢ μέσου διαμετρήματος πυροβόλων οὐδὲν ἀποτέλεσμα δύνανται νὰ ἐπιφέρωσιν ἐπὶ τῶν ἁρμάτων μάχης.

Δ. ΒΑΚΚΑΣ

—[ΤΑΚΤ.] Ἐν τῇ τακτικῇ καλεῖται *ἅρμα ἐφόδου* (char de combat, tank, Kampfwagen) τὸ τεθωρακισμένον αὐτοκίνητον ὄχημα, τὸ φέρον αὐτόματα ὅπλα (τυφέκια) καὶ πυροβόλα, ἱκανὰ νὰ θραύωσι τὰς μικρὰς ἀντιστάσεις, ἀπέναντι τῶν ὁποίων προσκρούει συνήθως τὸ πεζικόν, ἅτε δυνάμενον νὰ προχωρῇ ὑπὸ τὰ ἐχθρικὰ πυρὰ καὶ κατὰ τὰς ἐγγυτάτας ἀποστάσεις καὶ νὰ διέρχεται συγχρόνως διὰ τῶν ἀμυντικῶν κωλυμάτων, ἰσοπεδοῦν καὶ ἐξομαλῦνον ταῦτα. Συνεπῶς εἶναι μηχάνημα, ἔχον ὡς κυρίας χαρακτηριστικὰς τακτικὰς ἰδιότητας: τὴν εὐκινησίαν, ἐξ ἧς προκύπτει ἡ διὰ παντοδαποῦ ἐδάφους προχώρησις καὶ ἡ ἐξομάλυνσις ἐμποδίων διὰ τοῦ βάρους του· τὰ πυρά, ἐξ ὧν προκύ-

Digitized by Google

πτει ἡ καταστροφὴ στόχων μικρᾶς ἀντιστάσεως τὴν αὐτοπροστασίαν, ἐξ ἧς προκύπτει ἡ ἀμυντικὴ ἀντοχή.

Τὸ ἅρμα κατὰ τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐμφάνισίν του (1916) ἐχρησίμευεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἐξομάλυνσιν καὶ τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν ἀμυντικῶν κωλυμάτων, ἐν ᾧ σήμερον χρησιμεύει συνάμα καὶ ὡς μηχάνημα φέρον ὁπλισμὸν κατάλληλον δι' ἐπιθεσιν.

Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἅρματος δὲν προῆλθεν ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν τακτικῶν ἀναγκῶν, τῶν δημιουργηθεισῶν κατὰ τὴν περίοδον 1915—1916 τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Εὐθὺς ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς στασιμότητος (1915), ἤρχισαν οἱ Γερμανοὶ τοποθετοῦντες πρὸ τῶν χαρακωμάτων των πυκνὰς σειρὰς συρματοπλεγμάτων, καθ' ὧν πᾶσα ἐπίθεσις τοῦ συμμαχικοῦ πεζικοῦ, ὄχι μόνον προσέκρουε πρὸ ὑλικῶν δυσκολιῶν ἀνυπερβλήτων, ἀλλὰ συγχρόνως ὑφίστατο μεγάλην τρωτότητα, λόγῳ τοῦ φονικοῦ πυρὸς τῶν Γερμανῶν, τοῦ ἐκπεμπομένου ἐναντίον τοῦ πρὸ τῶν συρματοπλεγμάτων εὑρισκομένου πεζικοῦ. Τὰ πυρὰ τοῦ συμμαχικοῦ πυροβολικοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσι τὰ συρματοπλέγματα ταῦτα, μόνον δὲ ἀραιά τινα ρήγματα ἐπέφερον, λίαν ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν δι' αὐτῶν προχώρησιν τῆς ἐπιθέσεως, ἔχοντα δὲ τὸ μέγα μειονέκτημα τοῦ νὰ ὑποδεικνύωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸν χῶρον οὗτινος ἐζητεῖτο ἡ ἐκβίασις.

Ὠς ἐκ τούτου οἱ σύμμαχοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιζητήσουν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν κατασκευὴν πυροβολικοῦ, δυναμένου, λόγῳ τῆς ποσοτικῆς ἀναλογίας τοῦ διαμετρήματός του καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πυρομαχικῶν του, νὰ ἐπιφέρῃ καταστροφὰς εἰς τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τῶν Γερμανῶν, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ πεζικοῦ διὰ μέσων δυναμένων νὰ τὸ ὑποβοηθήσωσι εἰς τὰς ἐγγὺς ἀποστάσεις, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἔφοδον.

Κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κρίσιμον περίοδον τοῦ πολέμου, παρουσίασε περὶ τὸ τέλος τοῦ 1915 ὁ ἤδη Γάλλος στρατηγὸς Estienne εἶδος ἅρματος, ὀνομασθὲν παρ' αὐτοῦ *χερσαῖον θωρηκτὸν* (cuirassé terrestre), δυνάμενον νὰ συντρίβῃ κατὰ τὴν διάβασίν του τὰ συρματοπλέγματα καὶ λοιπὰ κωλύματα τῶν Γερμανῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μεταφέρῃ αἰφνιδιαστικῶς στρατεύματα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν γερμανικῶν τοποθεσιῶν, διὰ τῆς ρυμουλκήσεως τεθωρακισμένου ὀχήματος φέροντος περὶ τοὺς 20 ἄνδρας. Ἀλλ' ἕως ὅτου τεθῇ ἐν ἐφαρμογῇ ἡ κατασκευὴ τοῦ χερσαίου θωρηκτοῦ τοῦ Estienne, ἐνεφανίσθη τὸ ἀγγλικὸν ἅρμα ἐφόδου, τὸ *τάνκ*, ὅπερ ἐθεωρήθη τότε προτιμότερον, καθ' ὅσον διὰ τούτου ἐπιτυγχάνεται ἥ τε μεταφορὰ ὁπλισμοῦ, χρησίμου διὰ τὰς μικρὰς ἀποστάσεις, καθὼς καὶ ἡ ἐξομάλυνσις τῶν ἐχθρικῶν κωλυμάτων, ἐνῷ διὰ τοῦ χερσαίου θωρηκτοῦ θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἁπλῆ μεταφορὰ στρατεύματος ἐντὸς τῶν ἐχθρικῶν τοποθεσιῶν.

Τὰ ἅρματα εἰς τὴν μάχην.—Ἡ πρώτη ἐμφάνισις ἁρμάτων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατὰ Σεπτέμβριον 1916, εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Somme. Οἱ Γάλλοι διὰ πρώτην φορὰν ἐχρησιμοποίησαν ἅρματα κατ' Ἀπρίλιον 1917, εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Aisne.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐξειλίχθησαν τὰ συμμαχικὰ ἅρματα καὶ ἐτελειοποιήθησαν, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ θέρους 1918 ἠδυνήθησαν νὰ παρουσιάσωσιν ἐπιτυχίας μεγάλας· ὡς π.χ. κατὰ τὴν πλευρικὴν ἀντεπίθεσιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων τοῦ Mangin τὴν 11ην Ἰουνίου 1918 κατὰ τῶν ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Rubercourt-Saint Maur γερμανικῶν στρατευμάτων τοῦ φὸν Hutier κατὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τοῦ Below πρὸς κατάληψιν τῆς Ρὲνς (Reims), τὴν ἑσπέραν τῆς 18 Ἰουνίου 1918· κατὰ τὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν τῶν γαλλοαμερικανικῶν στρατευμάτων τῶν Mangin, Degoutte καὶ Pershing τὴν 18 Ἰουλίου 1918 κατὰ τῆς, μεταξὺ τῶν Μάρνη καὶ Aisne, κατεχομένης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τοποθεσίας Fontenoy - Soissons - Chateau Thierry κατὰ τὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων τοῦ Rawlinson καὶ Debeney τὴν 8 Αὐγούστου 1918, πρὸς ἀπώθησιν τῶν ἐντὸς τοῦ θύλακος τῆς περιοχῆς Santerre, μεταξὺ τῶν Ancre καὶ Avre, Γερμανῶν. Ἡ δρᾶσις τῶν ἁρμάτων κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην εἶναι ὅλως χαρακτηριστική, διότι ὄχι μόνον ἐπέφερε λαμπρὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ ὁμίχλην. Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει ταύτην ὁ *Χίνδεμπουργ* ἐν σχετικῷ συγγράμματί του («Aus meinem leben» 1919): «Τὴν 8 Αὐγούστου ἔπρεπε νὰ δράσωμεν, ὡς εἴχομεν πράξει τόσον συχνάκις ἄλλοτε, προκειμένου περὶ καταστάσεων λίαν ἀπειλητικῶν. Ἀλλ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἡ κατάστασις ἦτο πολὺ σοβαρωτέρα. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐχθρικῶν ἁρμάτων εἶχεν ἐκτελεσθῆ ἐπὶ μεγάλου μετώπου καὶ εἶχε συγχρόνως διεισδύσει ἐντὸς τῶν γραμμῶν μας. Τὰ ἅρματα, ταχυκινητότερα ἢ ἄλλοτε, εἶχον καταλάβει αἰφνιδιαστικῶς ἐπιτελεῖά τινα Μεραρχιῶν ἐντὸς τῶν προκαλυμμάτων των, καὶ εἶχον καταστρέψει τὰς τηλεφωνικὰς συγκοινωνίας τὰς συνδεούσας ταῦτα, μετὰ τῶν μαχομένων στρατευμάτων. Συνεπῶς διεκόπη πᾶς σύνδεσμος καὶ πᾶσα διοίκησις. Ἡ κατάστασις ἦτο τόσον μᾶλλον ἀνησυχητικὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι ἡ ὁμίχλη παρημπόδιζε νὰ βλέπῃ τις τί γίνεται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τὰ ἀντιάρματα πυροβόλα μας ἔβαλλον πρὸς τὸν διεύθυνσιν τοῦ κρότου τῶν κινητήρων καὶ τῶν ἑρπυστριῶν, ἀλλὰ συνήθως προκατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν χαλυβδίνων κολοσσῶν. Ἐξωφρενικαὶ διαδόσεις ἀρχίζουν νὰ διαδίδωνται μεταξὺ τῶν στρατευμάτων μας. Διατείνονται ὅτι μᾶζαι ἀγγλικοῦ ἱππικοῦ εὑρίσκονται ἤδη πρὸς τὰ νῶτα τῶν πρώτων γραμμῶν τοῦ πεζικοῦ μας. Αἱ πρῶται γραμμαὶ θορυβοῦνται, ἐγκαταλείπουσι τὰς θέσεις των, ἐξ ὧν πρὸ ὀλίγου ἀπώθησαν ἰσχυρὰς ἐχθρικὰς ἐπιθέσεις, ἐπιζητοῦσι πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐπαφῆς ἣν ἔχασαν. Ἡ φαντασία παριστᾷ φαντάσματα, καὶ βλέπει ἐν αὐτοῖς πραγματικοὺς κινδύνους». Ἄλλαι σημαντικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν ἁρμάτων ἐσημειώθησαν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἀμερικανικῶν στρατευμάτων τοῦ Πέρσιγκ κατάληψιν, τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1918, τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατεχομένης τοποθεσίας Σαὶν Μιχιὲλ-Τιανκούρ· τέλος κατὰ τὴν ἐξόχως ἐπιτυχῆ δρᾶσιν τῶν ἀγγλοαμερικανικῶν ἁρμάτων, κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς ἀπώθησιν τῶν Γερμανῶν ἐκ Φλάνδρας, κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου 1918.

Διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου, οἱ Γερμανοὶ δὲν ἠκολούθησαν τοὺς ἀντιπάλους των εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἁρμάτων, ἀλλ' ἐπεζήτησαν τὴν καταστροφὴν τῶν συμμαχικῶν ἁρμάτων διὰ τῶν πυροβόλων των καὶ διὰ τοῦ βαρέος βομβοβόλου των *(μινενουέρφερ)*. Οἱ Γερμανοί, διὰ πρώτην φοράν, παρουσιασαν ἅρματα κατὰ τὴν μεγάλην ἐναντίον τῶν συμμάχων ἐπιθεσιν τῆς ἀνοίξεως 1918 (συγκρότημα ἐκ 35 ἁρμάτων), ἅτινα ὅμως ἐλαχίστας ἔσχον ἐπιτυχίας.

Τὸ ἅρμα μετὰ τὸν πόλεμον.—Εὐθὺς μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, πάντα τὰ κράτη ἔστρεψαν τὸ βλέμμα πρὸς τὸ νέον τοῦτο μηχάνημα. Ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξίς του ὑπῆρξε ραγδαία, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε τὸ σύγχρονον ἅρμα νὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς ἀπὸ τὸ τοῦ 1918, συνεπῶς νὰ παρουσιάζῃ τὰς αὐτὰς μὲν βασικὰς τακτικὰς ἰδιότητας, ἀλλὰ πολὺ ἐπηυξημένας· τὴν εὐκινησίαν, λόγῳ τῶν ἑρπυστριῶν· τὴν ἐξομάλυνσιν σημαντικωτέρων ἐμποδίων, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ βάρους τοῦ ἅρματος· τὰ καλύτερα πυρά, λόγῳ τῆς εὐνοϊκωτέρας παρατηρήσεως καὶ τῆς κατασκευῆς *πυργίσκων* (tourelles) δυναμένων νὰ περιλάβωσι πυροβόλα· τὴν αὐτοπροστασίαν, λόγῳ τῆς ἰσχυροτέρας θωρακίσεώς του.

Σήμερον τὸ ἅρμα διαδραματίζει μέγα ἔργον ἐν πάσῃ τακτικῇ μάχῃ· φέρεται δ' ὡς ἀποτελοῦν, μετὰ τοῦ ἀεροπλάνου καὶ τῶν ἀερίων, τὰ τρία κύρια καὶ πρωτεύοντα μαχητικὰ μέσα τοῦ μέλλοντος (ὄχι τὰ μοναδικά)· μεταξὺ δ' αὐτῶν φαίνεται μάλιστα κατέχον τὴν πρώτην θέσιν. Διὰ τοῦτο σήμερον, ὄχι μόνον τὰ κράτη τὰ πρωτοστατήσαντα περὶ τὸ τέλος τοῦ παγκοσμίου πολέμου εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἅρματος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Γερμανία, ἡ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου δυσπίστως ἔχουσα πρὸς αὐτό, ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν του. Μολονότι δὲ διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἀπαγορεύεται αὐτῇ ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ ὁπωσδήποτε χρησιμοποίησις ἁρμάτων, ἐν τούτοις εἰς τοὺς μεταπολεμικοὺς κανονισμούς της περιλαμβάνει διατάξεις περὶ ἁρμάτων (Γερμαν. κανον. διευθύνσεως τοῦ ἀγῶνος, 1923 §§ 524—559).

Καίτοι ἡ κυριαρχοῦσα περὶ ἅρματος ἰδέα ἦτο ἀνέκαθεν, εἶναι δὲ καὶ σήμερον, ἡ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πεζικοῦ κατὰ τὰς ἐγγὺς ἀποστάσεις καὶ τῆς ἐξομαλύνσεως τῶν ἀμυντικῶν κωλυμάτων κατὰ τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον τοποθεσιῶν ἀμυντικῶς ὠργανωμένων, οὐχ ἧττον δὲν πρέπει νὰ παροράται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἅρματος ἐν ἀγῶνι ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου (ἀγῶνι κινήσεων), ὁπότε τὰ μὲν αὐτόματα τυφέκια δὲν ἀποτελοῦσι νησῖδας ἀντιστάσεως, ἀμυντικὰ δ' ἐμπόδια ἰσχυρὰ δὲν ὑφίστανται. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐκλαμβανόμενον τὸ ἅρμα πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς μηχάνημα, χρήσιμον ὅμως δι' ἁπάσας τὰς περιπτώσεις, δεδομένου ὅτι περιπτώσεις οἷαι αἱ παρουσιασθεῖσαι κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι θὰ παρουσιασθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι· ἀλλὰ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει παρουσιασθῶσι παρεμφερεῖς ἀγῶνες, πάντως αὐτόματα ὅπλα καὶ ἐλαφρὰ πυροβόλα ἀποκεκαλυμμένα θὰ παρουσιάζωνται πάντοτε, ὡς π.χ. κατὰ τὰς ἀναγνωρίσεις, τὴν ἀπόκτησιν ἐπαφῆς, τὴν καταδίωξιν, κτλ.

Εἴδη ἁρμάτων.—Ἡ ὕπαρξις ἑνὸς μοναδικοῦ εἴδους ἅρματος, δυναμένου νὰ συνενώσῃ ἐν ἑαυτῷ ἀμφοτέρας τὰς ὡς ἄνω τακτικὰς ἀπαιτήσεις δὲν εἶναι δυνατή, διότι διὰ μὲν τὴν ἐξομάλυνσιν ἰσχυρῶν ἀμυντικῶν ὀργανώσεων (πυκνῶν συρματοπλεγμάτων καὶ μεγάλων τάφρων) καὶ τὴν καταστροφὴν νησίδων ἀντιστάσεως (μικρῶν καὶ ἀφανῶν ἀμυντικῶν ὀργανώσεων, διεσπαρμένων ἐντὸς τῆς τοποθεσίας, ἐχουσῶν δ' ὡς πυρῆνα αὐτόματόν τι ὅπλον ἢ ἐλαφρὸν πυροβόλον) ἀπαιτεῖται ἅρμα βαρύ, ἐνῷ διὰ τὴν ἐξομάλυνσιν ἁπλῶν ἀμυντικῶν ἐμποδίων καὶ τὴν καταστροφὴν ἀποκεκαλυμμένων αὐτομάτων τυφεκίων, ὡς δηλαδὴ παρουσιάζονται ταῦτα ἐν ἀγῶνι κινήσεων, ἀπαιτεῖται ἅρμα ἐλαφρόν. Διὰ τοῦτο, οἱ σύγχρονοι στρατοὶ ἔχουσι δύο εἴδη ἁρμάτων: τὸ *βαρὺ* καὶ τὸ *ἐλαφρὸν* (Γαλλ. καν. ἁρμάτ. 1920 § 4. Γαλλ. διδασκαλ. μεγάλ. μονάδ. 1921 (Ἑλλην. 1923) § 16. Γερμαν. καν. διευθ. ἀγῶνος 1923 § 525). Δι' οὓς λόγους παρίσταται ἀνάγκη ὑπάρξεως διαφόρων εἰδῶν πυροβολικοῦ (ἐλαφροῦ, βαρέος, ὀβιδοβόλων), διαφόρων εἰδῶν αὐτομάτων ὅπλων (ὁπλοπολυβόλου, ἐλαφροῦ ἢ βαρέος πολυβόλου), ἀπαραλλάκτως πρέπει νὰ ὑπάρχωσι διάφορα εἴδη ἁρμάτων.

Ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως ὡς ἐλαφρὸν ἅρμα θεωρεῖται τὸ βάρους 10 - 15 τόννων, ταχυκινησίας 5 - 8 χιλιομέτρων καθ' ὥραν, κατερχομένης ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου εἰς 2-3 χιλιομέτρων, ἐν νυκτὶ δὲ πάντοτε ἐπὶ οἱουδήποτε ἐδάφους εἰς 1 - 2 χιλιομ., διαρκείας κινήσεως περὶ τὰ 20 - 30 χιλιόμ. (διὰ τὰς μακρὰς διαδρομὰς μεταφέρεται ἐπὶ φορτηγῶν αὐτοκινήτων, ὁπότε ἔχει τὴν αὐτοκινητικὴν ταχυκινησίαν καὶ διάρκειαν κινήσεως), τὸ ὡπλισμένον ἢ διὰ δύο πολυβόλων (διδύμων) ἢ δι' ἑνὸς πυροβόλου μικροτάτου διαμετρήματος, θωρακίσεως δὲ τοιαύτης ὥστε νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς βολίδας τοῦ ὅπλου καὶ τῶν αὐτομάτων τυφεκίων. Τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα διαβαίνει κλίσεις ἐδαφικὰς μέχρι 45 %, ἤτοι μέχρις 20° περίπου, ρεῖθρον βάθους 0,70, τάφρον μέχρι 2 μέτρων, καταρρίπτει δὲ τὰ παντὸς εἴδους ἀραιὰ συρματοπλέγματα, τὰ μικρὰ δενδρύλλια, καὶ τοὺς μικροὺς τοίχους.

Ὡς βαρὺ ἅρμα θεωρεῖται τὸ βάρους ἄνω τῶν 25 τόννων· σήμερον ὑπάρχουσιν ἅρματα βάρους περὶ τοὺς 60 τόννους, εἶναι δ' ὑπὸ μελέτην ἅρμα βάρους 100 τόννων (Γάλλος στρατηγὸς *Canonge* ἐν τῇ Revue militaire Française Ἀπρίλιος 1927 σ. 45), ταχυκινησίας περὶ τὰ 10 χιλιομ. καθ' ὥραν (ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει σήμερον ἡ τάσις τῆς θυσίας τοῦ βάρους, ὅπως ἐπιτευχθῇ ταχυκινησία 20—25 χιλιομ.), διαρκείας δὲ κινήσεως περὶ τὰ 150 χιλιόμ. (αἱ μακραὶ διαδρομαὶ ἐκτελοῦνται ἢ διὰ τῆς αὐτοκινήσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἅρματος, ἢ σιδηροδρομικῶς), τὸ ὡπλισμένον διὰ πλειόνων ζευγῶν πολυβόλων (διδύμων), καὶ συγχρόνως διὰ πυροβόλον τῶν 75 χιλ. ἢ μείζονος ἔτι διαμετρήματος (τὸ τῶν 60—70 τόννων δύναται νὰ φέρῃ πυροβόλου τῶν 105 χιλ.), θωρακίστως δὲ τοιαύτης, ὥστε ν' ἀντέχῃ καὶ εἰς τὰς αἰχμηρὰς βολίδας καὶ εἰς τὰ ὁλόσωμα βλήματα τοῦ μικροτάτου διαμετρήματος πυροβόλου (σήμερον φαίνεται ὅτι ἐπετεύχθη θωράκισις ἀνθεκτικὴ καὶ κατὰ τῶν ὁλοσώμων βλημάτων τοῦ ἐλαφροῦ Πυροβολικοῦ. Revue militaire Française Αὔγουστος 1926 σ. 222). Τὸ βαρὺ ἅρμα διαβαίνει τάφρον πλάτους περὶ τὰ 4 μέτρα, ρεῖθρον βάθους περὶ τὰ 2 μ., ἐδαφικὰς κλίσεις περὶ τὰ 80 %, ἤτοι περὶ τὰς 35°, ἐξομαλύνει δὲ καὶ ἰσοπεδώνει ἰσχυρότατα προκαλύμματα καὶ ἀμυντικὰ κωλύματα (πυκνότατα συρματοπλέγματα).

Σήμερον δὲν παρουσιάζονται ἐδαφικαὶ ἀνωμαλίαι καὶ ἀμυντικαὶ ὀργανώσεις μὴ προσπερώμεναι καὶ μὴ ἐξομαλυνόμεναι ὑπὸ βαρέος ἅρματος· διότι αἱ δι' ἑλωδῶν ἐδαφῶν καὶ αἱ δι' ἐδάφους ἀνεσκαμμένου ὑπὸ βλημάτων βαρέος Πυροβολικοῦ προσπεράσεις, αἱ θεωρούμεναι μέχρι τῆς χθὲς ὡς αἱ μόναι ἀδύνατοι, ἐπιτυγχάνονται σήμερον διὰ τῶν ἑρπυστριοφόρων ἁρμάτων (à chenilles)· παραμένουσι δ' ἀπροσπέραστα μόνον τὰ πυκνὰ δασώδη ἐδάφη (πολὺ πυκνὰ καὶ μὲ χονδρὰ δένδρα).

Λόγῳ δὲ τοῦ ὅτι τὸ βαρὺ ἅρμα διέρχεται διὰ τῶν παντὸς εἴδους δυσκόλων ἐδαφῶν, οἱ ἐργάται (travailleurs), οἱ ἄλλοτε ἀπαραίτητοι διὰ τὰς προχείρους ἐπιδιορθώσεις τοῦ ἐδάφους, δι' οὗ θὰ διήρχετο τὸ ἅρμα, εἶναι σήμερον περιττοί.

Ἐπὶ πλέον ὁ μνημονευθεὶς γερμανικὸς κανονισμὸς ὁμιλεῖ (§ 529) περὶ ἅρματος καλουμένου *ἀμφιβίου* (Brückenkampfwagen), ὄντος στεγανοῦ, δι' ὃ δυναμένου νὰ διαβῇ ρεῖθρον ἀρκετοῦ βάθους· ἐὰν δὲ τὸ ἀμφίβιον τοῦτο ἅρμα παραμείνῃ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, χρησιμεύει ὡς γέφυρα, δι' ἧς δύνανται νὰ προσπεράσωσι τὰ λοιπὰ ἅρματα.

Μειονεκτήματα τοῦ ἅρματος. — Διὰ νὰ μὴ ὑπερβάλληται ὅμως ἡ ἀξία καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ ἅρματος, διότι τοῦτο θὰ ἦτο προάγγελος μετατροπῆς τῆς τακτικῆς τοῦ πεζικοῦ, ὑπομιμνήσκομεν τὰ κάτωθι μειονεκτήματα, *ὑποχειριότητας* (servitudes) κατὰ τὴν σύγχρονον ἔκφρασιν, τὰ ἔχοντα ἀμεσωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τακτικῆς χρήσεως:

1) Τὸ ἅρμα ὑφίσταται μεγίστας βλάβας ὑπὸ τῶν ὁλοσώμων βλημάτων τοῦ ἀντιπάλου Πυροβολικοῦ (ἀντιάρματος), λόγῳ τοῦ μεγάλου παρουσιαζομένου ὄγκου, καὶ τῆς μικρᾶς ταχύτητος κινήσεως. Αὐτὸς ἦτο εἷς τῶν λόγων, τῶν τηρησάντων κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐπιφυλακτικοὺς τοὺς Γερμανοὺς διὰ τ' ἅρματα. Ἓν καὶ μόνον ἀντιάρμα πυροβόλον ἠδυνήθη νὰ καταστρέψῃ ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος πλείονα ἅρματα συγχρόνως. Σήμερον δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ καταστραφῇ τὸ ἅρμα διὰ τοῦ βαρέος πυροβόλου.

2) Τὸ ἅρμα καταστρέφεται τελείως, ἅμα ὡς διέλθῃ ἄνωθεν ὑπονόμου, ἢ δέσμης ἰσχυρῶν βομβίδων, ἐκρηγνυομένων ὑπὸ τὴν κροῦσιν τοῦ ἀνυπόπτως προχωροῦντος ἅρματος.

Digitized by Google

3) Ὑφίσταται συχνάκις αὐτομάτους βλάβας προσωρινῆς διαρκείας (pannes), ἀνακοπτούσας ἀποτόμως τὴν περαιτέρω κίνησίν του· συνεπῶς τὸ πεζικὸν πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του ὅτι δυνατὸν ἐν κρισίμῳ τινὶ στιγμῇ νὰ στερηθῇ τῆς ὑποβοηθήσεως ἐκ μέρους τοῦ ἅρματος.

4) Δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ δραστικὴν βολήν, εἰμὴ ἀπὸ μικρῶν μόνον ἀποστάσεων, καίτοι φέρει ὁπλισμὸν ἔχοντα βεληνεκὲς μέγα· τοῦτο δὲ διότι ἡ παρατήρησις δὲν εἶναι ἐξησφαλισμένη· ἐκ τοῦ μειονεκτήματος τούτου προκύπτει ὅτι τὸ ἅρμα εἶναι μηχάνημα χρησιμοποιήσιμον, μέχρι σήμερον τοὐλάχιστον, διὰ τὰς ἐγγὺς μόνον ἀποστάσεις.

5) Ἀδυνατεῖ νὰ παράσχῃ πυρὰ ἐν κινήσει, καθ' ὅσον οἱ κραδασμοὶ αὐτοῦ παρεμποδίζουσι πᾶσαν σκόπευσιν· ἐκ τοῦ μειονεκτήματος τούτου προκύπτει ὅτι τὸ ἅρμα, καθ' ὃν χρόνον βάλλει, καθίσταται στόχος τρωτότατος εἰς τὸ ἀντίπαλον ἀντιάρμα πυροβόλον, καθ' ὅσον παρουσιάζει μέγαν ὄγκον ἀκινητοῦντα.

6) Ἓν τῶν μεγίστων μειονεκτημάτων τοῦ ἅρματος εἶναι ὅτι ἔχει μαχητικὴν ἀξίαν περιωρισμένης χρονικῆς διαρκείας. Διὰ τὰ σημερινὰ ἅρματα παραδέχονται ὅτι μετὰ διήμερον ἀγῶνα πρέπει ν' ἀποσύρωνται τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Διὰ πᾶσαν συνεπῶς δρᾶσιν μακροχρόνιον, ἀπαιτεῖται ἀριθμὸς ἁρμάτων διπλάσιος τοῦ ἑκάστοτε ἀναγκαιοῦντος διὰ τὰς ἐπιθέσεις.

Τὰ ἐλαφρὰ ἅρματα εἶναι μηχανήματα συνοδείας Πεζικοῦ, μαχόμενα ἐν στενῷ μετ' αὐτοῦ συνδέσμῳ, προσφέροντα ὅμως τὰς ὑπηρεσίας των ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, συνεπῶς πόρρω ἀπέχοντα ἀπὸ τοῦ νὰ δύνανται νὰ μετατρέψωσι τὴν τακτικὴν τοῦ Πεζικοῦ. Τὰ βαρέα ἅρματα ἔχουσιν ἀποστολήν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ βάλλωσι κατὰ στόχων ἰσχυρῶν, ὡς π.χ. κατὰ σημείων στηρίγματος ὠργανωμένης τοποθεσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διανοίγωσι διαβάσεις, διὰ μέσου ἐδαφῶν δυσκολωτάτων, διὰ μέσου ἰσχυροτάτων ἀμυντικῶν ὀργανώσεων, χρησίμους διὰ τὴν κατόπιν διέλευσιν τῶν ἐλαφρῶν ἁρμάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ.

Μονάδες ἁρμάτων.— Διὰ νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ ἅρματα, ὀργανοῦνται εἰς μονάδας.

Ἡ μαχητικὴ μονὰς τῶν ἐλαφρῶν ἁρμάτων εἶναι, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ, ἡ διμοιρία, ἤτοι ἄθροισμα 5 ἁρμάτων. Τρεῖς διμοιρίαι ἀποτελοῦσι τὸν λόχον, τρεῖς λόχοι ἐν Γαλλίᾳ, δύο δ' ἐν Γερμανίᾳ, ἀποτελοῦσι τὸ τάγμα, πλείονα δὲ τάγματα ἀποτελοῦσι τὸ σύνταγμα, ἤτοι τὴν μονάδα τὴν δυναμένην νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον, δυνατὸν εἰπεῖν, ὑποβοήθησιν τοῦ ἀγῶνος μιᾶς μεραρχίας, καθ' ὃ ἀντικαθιστῶσαν ἀνὰ διήμερον τὰ ἐν δράσει τάγματα ἁρμάτων.

Ἡ μαχητικὴ μονὰς τῶν βαρέων ἁρμάτων εἶναι, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ, ἡ διμοιρία, ἤτοι ἄθροισμα δύο ἁρμάτων· δύο διμοιρίαι ἀποτελοῦσι τὸν λόχον, τρεῖς λόχοι τὸ τάγμα, πλείονα δὲ τάγματα τὸ σύνταγμα (βλ. λ. μονάς).

Τὰ ἅρματα δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἓν τεθωρακισμένον πεζικόν, δι' ὃ ἀποτελοῦσιν ὑποδιαίρεσιν τοῦ πεζικοῦ (Γαλλικὴ διδασκ. μεγ. μονάδων 1921, Ἑλληνικὴ 1923 § 17).

Τὰ ἐλαφρὰ ἅρματα. —1) Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν. Ἡ συνεργασία τῶν ἁρμάτων μετὰ τοῦ Πεζικοῦ οὐδόλως μεταβάλλει τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς δράσεως αὐτοῦ, οὐδόλως δὲ πρέπει τοῦτο νὰ στηρίζῃ τὴν ἐπιτυχίαν του ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ ἅρματα. Αἱ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδέαι τοῦ Καν. πεζ. 1924 εἶναι σαφεῖς καὶ κατηγορηματικαί.

Κατ' ἀπαράβατον ἀρχήν, συνεργασία Πεζικοῦ μετὰ τῶν ἁρμάτων δὲν ἄρχεται, εἰμὴ ἀφ' ἧς στιγμῆς τοῦτο εὑρεθῇ εἰς τὰς ἐγγὺς ἀποστάσεις. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἅρματος ἀπὸ τῶν μεγάλων ἀποστάσεων ἀντεδείκνυται, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι, λόγῳ τῆς παρουσίας του, θὰ προεδίδετο τὸ ἐπικείμενον τῆς ἐπιθέσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι θὰ κατεστρέφετο ἴσως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μάλιστα πρὶν ἢ χρησιμοποιηθῇ ἀποτελεσματικῶς. Συνεπῶς τὸ ἅρμα πρέπει νὰ ἐμφανίζηται ἀπροόπτως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐνυπάρχῃ τὸ αἰφνιδιαστικόν, μέχρι δὲ τῆς στιγμῆς τῆς χρησιμοποιήσεώς των πρέπει νὰ παραμένωσιν ἐν ἀναμονῇ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν μεγάλῃ ἀποστάσει ὄπισθεν τῶν ἐπὶ κεφαλῆς μονάδων, οὔτε καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πάντοτε θέσει. Ἡ ἀπὸ θέσεώς τινος ἀναμονῆς εἰς ἑτέραν προσπέλασίς των δέον νὰ γίνηται προκεκαλυμμένως (νύξ, ὁμίχλη, ραγδαία βροχή, πτῶσις χιόνος), ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ ἐν ἀναμονῇ ἐγκατάστασίς των νὰ εἶναι προκεκαλυμμένη ἀπό τε τῆς ἐπιγείου καὶ τῆς ἐναερίου παρατηρήσεως (μεγάλη προσφυγὴ εἰς παραλλαγήν). Συνεπῶς ἡ βάσις ἐξορμήσεως τῶν ἁρμάτων χρήζει ὅλως ἰδιαιτέρας προσοχῆς.

Τὰ μέλλοντα νὰ συνεργασθῶσι μετὰ τοῦ πεζικοῦ ἅρματα κατανέμονται καταλλήλως ἐν τῇ ὅλῃ ἐπιθετικῇ διατάξει τοῦ πεζικοῦ κατὰ τοιοῦτον ὅμως τρόπον, ὥστε τ' ἅρματα νὰ διατίθενται εἰς τὰς ἑκάστοτε ἐπὶ κεφαλῆς μονάδας, κατ' ἀναλογίαν μετωπικὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ ὑπάρχωσι πλείονα ἅρματα εἰς τὴν πεζικὴν μονάδα τὴν ὁριζομένην δι' ἐπίθεσιν κατὰ θέσεως ἰσχυρᾶς. Τὰ ἐν ἐφεδρείᾳ ἅρματα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν δρᾶσίν των. Ἐφεδρεία δ' ἁρμάτων θὰ σχηματίζεται πάντοτε διὰ τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῶν ἑκάστοτε ἐκ τοῦ πρώτου κλιμακίου ἀποσυρομένων ἁρμάτων.

Ἐν περιπτώσει συνεργασίας μεθ' ἁρμάτων, ἡ ὀργάνωσις τοῦ πυρὸς τοῦ πεζικοῦ μονάδων ἐκτελεῖται ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχον ἅρματα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ πυροβόλον καὶ τὸν ὅλμον, ἕκαστον τούτων τηρεῖ τὸ πῦρ του ἐν ἐφεδρείᾳ (περίπτωσις, καθ' ἣν ὑπάρχουσι στόχοι, δι' οὓς θὰ παρίστατο ἀνάγκη βολῆς ὑπὸ πυροβόλου ἢ ὅλμου, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον τ' ἅρματα, συνεπῶς ἀφ' ἧς στιγμῆς ἴσως ταῦτα ἐκλείψωσιν).

Πυρὰ καὶ ἐξόρμησις. Τὰ πυρὰ τῶν ἁρμάτων ἐκτελοῦνται κατὰ τὰς κάτωθι γενικὰς ἀρχάς.

Ἕκαστον ἅρμα δὲν δύναται νὰ λάβῃ μέτωπον μεῖζον τῶν 40—50 μέτρων, διότι ὁ θερισμὸς τοῦ τε πολυβόλου καὶ τοῦ πυροβόλου δὲν εἶναι εὐρύς, καθ' ὅσον αἱ σχισμαὶ παρατηρήσεως εἶναι στεναί. Προκειμένου περὶ βολῆς διὰ πυροβόλου, δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ βολὴ πυροβολικοῦ ὑπὸ τὴν συνήθη της ἔννοιαν ἐκλαμβανομένη (δέσμη ἐπιπέδων βολῆς, κανονισμὸς βολῆς κ.τ.λ.), διότι ἡ βολὴ ἐκτελεῖται δι' ἀτομικῆς σκοπεύσεως ἐπὶ τοῦ στόχου. Περὶ διευθύνσεως βολῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος.

Διὰ νὰ δύνανται τ' ἅρματα νὰ ἐκτελέσωσι καλῶς τὰς ἐντολάς των, πρέπει οἱ ἀρχηγοί των νὰ ἔχωσι λάβει σαφεῖς διαταγάς, πρὶν ἢ ἐγκλεισθῶσιν ἐντὸς τῶν ἁρμάτων, διότι ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης μεταβίβασις νέων διαταγῶν εἶναι πάντοτε πολὺ δύσκολος. Κατὰ τὴν ἐξόρμησιν, ἥτις καθορίζεται ἐκ τῶν προτέρων, τὰ ἅρματα ἐξορμῶσιν ὀλίγον πρὸ τοῦ πεζικοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προηγῶνται αὐτοῦ πάντοτε καὶ νὰ διευκολύνωσιν αὐτό, ἀρχικῶς μὲν διὰ τοῦ πυρός, κατόπιν δὲ διὰ τῆς μάζης των (ἰσοπέδωσις).

Ἡ ἐνδεδειγμένη διὰ τὴν ἐξόρμησιν τοῦ ἅρματος ὥρα εἶναι τὸ λυκαυγές. Ἐὰν τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον, ἕνεκα τῶν τακτικῶν ἀναγκῶν, τότε καλὸν εἶναι ἡ ἐξόρμησις νὰ προκαλύπτηται διὰ βολῆς καπνογόνων βλημάτων. Ἡ προκάλυψις αὕτη ἀποβλέπει εἰς τὸν σχηματισμὸν νέφους καπνοῦ πρὸ τῶν πιθανῶν παρατηρητηρίων τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Διὰ νὰ εἶναι πλήρης ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐνέργεια τῶν ἁρμάτων, πρέπει νὰ ἐξουδετεροῦται ὁ κρότος τῶν κινητήρων (moteurs)· τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται διὰ πτήσεως ἀεροπλάνων εἰς χαμηλὰ ὕψη, ἄνωθεν τῶν πρώτων ἐχθρικῶν γραμμῶν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ σύγχρονος ἐξόρμησις ἁπάντων τῶν πρὸς δρᾶσιν ἁρμάτων εἶναι ἀπαραίτητος, ἵνα μὴ δίδηται εἰς τὸν ἀντίπαλον ἡ εὐκαιρία τῆς συγκεντρώσεως τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς καθ' ἑνὸς ἑκάστου ἅρματος κεχωρισμένως, συνεπῶς τῆς καταστροφῆς τῶν ἁρμάτων διαδοχικῶς. Τὸ ἐπακολουθοῦν τ' ἅρματα πεζικὸν ὀφείλει νὰ τηρῇ ἐν ἐφεδρείᾳ τὰ πυρὰ τῶν αὐτομάτων ὅπλων του, δηλαδὴ θὰ προχωρῇ καὶ θὰ τάσσεται ἐπὶ τῶν ἐνδεδειγμένων ἑκάστοτε θέσεων, χωρὶς νὰ βάλῃ, ἵνα τοιουτοτρόπως δύναται ἐν πάσῃ στιγμῇ νὰ πράξῃ τοῦτο, καθ' ὅσον ἡ δρᾶσις τῶν ἁρμάτων δὲν εἶναι διαρκῶς ἐξησφαλισμένη.

Ἐὰν ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἀφίσταται πολὺ ἀπὸ τῆς βάσεως ἐξορμήσεως, τότε τ' ἅρματα δὲν ἐξορμῶσι πρὸ τοῦ πεζικοῦ, οὔτε κἂν συγχρόνως μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ βραδύτερον, καὶ παρακολουθοῦσι τὴν προχώρησιν τοῦ πεζικοῦ διὰ διαδοχικῶν ἁλμάτων ἐκ τοῦ μακρόθεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τηροῦντα τὴν μετὰ τοῦ φιλίου πεζικοῦ ἐπαφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εὑρισκόμενα πάντοτε εἰς ἀπόστασιν καὶ θέσιν τοιαύτας, ὥστε νὰ δύνανται νὰ σπεύσωσιν ἀμέσως πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ πεζικοῦ, εὐθὺς ὡς τοῦτο ἤθελε λάβει ἀνάγκην αὐτῶν.

Ἐφ' ὅσον χρόνον ἐκτελοῦνται πυρὰ ὑπὸ τῶν ἁρμάτων, ὀφείλει τὸ πεζικὸν νὰ παραμένῃ προκεκαλυμμένον, ριπτόμενον χαμαὶ καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπικολλᾶται τρόπον τινὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζῃ ἐμφανῆ εἰς αὐτὰ στόχον.

Προκειμένου περὶ ἰσοπεδώσεως τῶν κωλυμάτων, πρέπει νὰ μὴ ὑπερβάλληται ἡ ἰσχὺς τοῦ ἐλαφροῦ ἅρματος, καθ' ὅσον ἂν τὸ ἅρμα εἶναι ἀνίκανον νὰ φέρῃ ἐξομάλυνσιν καὶ ἰσοπέδωσιν, θὰ περιπλακῇ ἐντὸς χώρου ἀπροσπεράστου, καὶ θ' ἀκινητήσῃ ἀμέσως. Δι' ὅ, εὐθὺς ὡς τὸ ἅρμα εὑρεθῇ πρὸ κωλύματος ἀπροσπεράστου, πρέπει ἀμέσως ν' ἀναστραφῇ, ἀποφεῦγον τὸ ν' ἀκινητήσῃ ἐντὸς ὀλίγου.

Τὸ πεζικὸν δὲν ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ παρακολουθῇ τὸ ἅρμα κατὰ πόδας, διότι τὰ ἐξ αὐτοῦ πλεονεκτήματα εἶναι παροδικά, λόγῳ τοῦ ὅτι, ναὶ μὲν τὸ ἅρμα ἐξομαλύνει καὶ ἰσοπεδώνει τὴν διάβασιν ἀπὸ ἀπόψεως ὁδεύσεως, φθάνον ἐντὸς τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ τὴν καταλάβῃ, καὶ δὴ νὰ τὴν κρατήσῃ. Πρέπει νὰ ἐννοηθῇ καλῶς ὅτι ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ ἅρματος ὑποβοήθησις ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀπαλλάσσει τὸ πεζικὸν τῆς ἐπὶ μακρὸν παραμονῆς πρὸ τῶν κωλυμάτων (συρματοπλεγμάτων) τῆς ἀμύνης, ἡ ἔφοδος ὅμως ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελῇ πάντοτε διὰ τὸ πεζικὸν τὸ ἐπίπονον καὶ κινδυνῶδες ἔργον.

Δεδομένου ὅτι τὰ ἅρματα εἶναι ὑλικὸν ἄψυχον, θὰ διετέλουν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐμψύχου ὑλικοῦ τοῦ ἀντιπάλου κατὰ τὸν ἀγχέμαχον ἀγῶνα, ἐὰν δὲν ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τοῦ φιλίου πεζικοῦ. «Τὸ πεζικὸν ὀφείλει νὰ μεταβαίνῃ παντοῦ, ὅπου μεταβαίνουσι τ' ἅρματα. Ἀποτελεῖ ζήτημα τιμῆς διὰ τὸν πεζικὸν ἡ μὴ ἐγκατάλειψις ἅρματός τινος εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ» γράφει ὁ σύγχρονος καν. πεζικοῦ· καὶ περαιτέρω: «Ὅταν τὰ στρατεύματα ἐφόδου δὲν ἀκολουθῶσι τὰ ἅρματα, συμπεραίνεται ὅτι ὑπάρχει αἰτία τις ἥτις ἐμποδίζει τὴν προχώρησίν των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς διμοιρίας τῶν ἁρμάτων δὲν πρέπει, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, νὰ διστάζῃ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν διμοιρίαν του πρὸς τὸ πεζικόν, εἴτε ὅπως καταστρέψῃ τὰς ἀντιστάσεις, αἵτινες τυχὸν ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν δίοδον τῶν ἁρμάτων, εἴτε ἀκόμη ὅπως προφορικῶς μάθῃ τοὺς λόγους, οἵτινες ἐπέβαλον τὴν ἀνακοπὴν τῆς προχωρήσεως.» Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ ἀντιπαρέλθωμεν τὴν ἐπιφύλαξιν τοῦ ἐν λόγῳ κανονισμοῦ, γράφοντος: «Τὰ ἅρματα θὰ ἐξετίθεντο εἰς ἀσφαλῆ ὄλεθρον, ἐὰν ἐπέμενον νὰ παρασύρωσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς πεζικόν, ὅπερ δὲν δύναται πλέον νὰ προχωρήσῃ». Τότε ἀπαιτεῖται προσφυγὴ εἰς ἄλλα μέσα, ὡς π.χ. βολὴν πυροβολικοῦ, ἀντικατάστασιν τῶν καταπονηθεισῶν μονάδων τοῦ κλιμακίου πυρός, κ.τ.λ.

Ἐπειδὴ ἡ ἐκ τοῦ ἅρματος παρατήρησις εἶναι δύσκολος, οἱ ἐπὶ τόπου ἄνδρες τοῦ πεζικοῦ ὑποδεικνύουσιν ἁπλῶς εἰς αὐτὰ τὰ δρομολόγια καὶ τὰς ὁδεύσεις τὰς ἀγούσας πρὸς τὴν κατάλληλον κατεύθυνσιν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς των. Ἐξαίρεσις τῆς ἀρχῆς ταύτης γίνεται προκειμένου περὶ ἐχθρικῶν ἀντιστάσεων μὴ προβλεφθεισῶν (νησίδων), ὁπότε τὸν καθορισμὸν τῆς ἐντολῆς δίδουσιν αἱ ἐπὶ τόπου ἐνδιαφερόμεναι μικραὶ μονάδες πεζικοῦ. Λόγῳ δὲ τῆς εὐκολίας, ἣν ἔχουσι τὰ ἅρματα τοῦ νὰ διέρχωνται διὰ τῶν κωλυμάτων καὶ προκαλυμμάτων, ἀνατίθεται ἐνίοτε εἰς αὐτὰ ἡ ἐκκαθάρισις τῶν ἐχθρικῶν ὀργανώσεων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀρκεῖ ἡ διέλευσις ἅρματός τινος κατὰ μῆκος τῶν διαφόρων ὀρυγμάτων (χαρακωμάτων, ὀρυγμάτων συγκοινωνίας, συνδετικῶν τοποθεσιῶν κ. τ. λ.), ἵνα ἐπιτευχθῇ πλήρης ἰσοπέδωσις αὐτῶν. Δὲν πρέπει ὅμως ποτὲ νὰ ὑπονοεῖται ὅτι τ' ἅρματα εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐκκαθαρίσωσι πλήρως τὰς ἐχθρικὰς ὀργανώσεις. Τὴν ἐκκαθάρισιν δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ εἰ μὴ ὑλικὸν ἔμψυχον. Κατὰ τὴν τοιούτου εἴδους ἐργασίαν, ἀπαιτεῖται μεγίστη προσοχή, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ τὸ ἅρμα ἐπὶ ὑπονόμων ἢ κομβολογίου βομβίδων· τὸ νὰ προηγῶνται τοῦ ἅρματος μεμονωμένοι τινὲς πεζοί, διερευνῶντες τὸ ἔδαφος, εἶναι τὸ μόνον προληπτικὸν μέσον.

Τ' ἅρματα ἀποσύρονται ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης, εἴτε ἅμα τῷ πέρατι τῆς ἀποστολῆς των (κατάληψις ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ τοῦ τελευταίου ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ), εἴτε ἐπικειμένης τῆς ἐξαντλήσεώς των εἰς καύσιμον ὕλην, εἴτε πρὸς ἀνεφοδιασμόν, ἐπισκευὴν κτλ.

Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι εἰς πόλεμον κινήσεων πρέπει τ' ἅρματα νὰ παραμένωσιν ἐπὶ τόπου, πρὸς ταχεῖαν συνέχισιν τῆς δράσεώς των.

Ὁ διοικητὴς πάσης μονάδος ἁρμάτων ὑπάγεται, ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τῆς μονάδος πεζικοῦ, διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὁποίας ἐτάχθησαν τ' ἅρματα, παραμένων ἀνεξάρτητος διὰ τὴν τεχνικὴν χρῆσιν αὐτῶν.

2) Κατὰ τὴν ἄμυναν. Τὸ ἅρμα χρησιμοποιεῖται συνάμα καὶ ὑπὸ τῆς ἀμύνης.

Μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐγεννήθησαν πεπλανημέναι τινὲς ἀντιλήψεις περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἅρματος διὰ τὴν κατὰ τὴν ἄμυναν ἐκτέλεσιν πλευροκοπικοῦ πυρὸς κατὰ μῆκος τοῦ συρματοπλέγματος. Ἀπὸ τοιούτων ὅμως σφαλερῶν δοξασιῶν ἀποτρέπουν ρητῶς οἱ κανονισμοὶ γράφοντες: «Τὰ ἅρματα, ἅτε ἀποτελοῦντα μέσον δράσεως οὐσιαστικῶς ἐπιθετικόν, εἶναι ἀκατάλληλα ὡ· πλευροκοπικὰ μέσα πυρὸς τοποθεσίας τινος ἀμυντικῶς ὠργανωμένης» (Γαλλ. Καν.) Ἐν ἀμύνῃ, εἶναι σφάλμα τὸ νὰ χρησιμοποιῶνται τ' ἅρματα ὡς ἁπλᾶ μηχανήματα πυρὸς» (Γερμ. Καν.).

Ἡ ἐν ἀμύνῃ ἐνδεδειγμένη δρᾶσις τῶν ἁρμάτων εἶναι κατὰ τὰς ἀντεπιθέσεις· ἀλλὰ τοιούτου εἴδους δρᾶσις εἶναι αὐτόχρημα ἐπιθετικὴ (βλ. λ. ἀντεπίθεσις). Τὰ ἅρματα δὲν συμμετέχουσι τῶν ἑκάστοτε τοπικῶν ἀντεπιθέσεων, ἀλλὰ τῶν γενικωτέρας φύσεως ἀντεπιθέσεων, τῶν ὠργανωμένων εἴτε ὑπὸ ἀνωτέρας τινὸς διοικήσεως τοῦ πεζικοῦ (συντάγματος ἢ μεραρχιακοῦ πεζικοῦ), εἴτε ὑπὸ τῆς μεραρχίας.

Συνεπῶς, τὰ εἴς τινα μονάδα διεξάγουσαν ἀμυντικὴν μάχην παραχωρούμενα ἅρματα τάσσονται πάντοτε μετὰ τῶν ὄπισθεν μονάδων (ἐφεδρειῶν), ἢ ὄπισθεν τῆς τοποθεσίας ἀντιστάσεως (ζώνης κυρίας ἀντιστάσεως, κατὰ τὸν γερμανικὸν ὅρον).

Ἡ πρὸς τὴν βάσιν ἐξορμήσεως τῆς ἀντεπιθέσεως προσπέλασις τῶν ἁρμάτων καὶ ὁ κατόπιν τρόπος δράσεως γίνεται κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, προκειμένου περὶ

Digitized by Google

προσπελάσεως τῶν ἁρμάτων μέχρι τῆς βάσεως ἐξορμήσεως τῆς ἐπιθέσεως, τηρουμένων τῶν ἰδίων ἀκριβῶς ἀρχῶν τῆς προκαλύψεως καὶ τῆς ἐν γένει ἀποκρύψεως τῆς θέσεως τῶν ἁρμάτων.

Δρᾶσις τῶν βαρέων ἁρμάτων.—Ταῦτα ἔχουσιν ἀποστολὴν γενικωτέρας φύσεως, δὲν θεωροῦνται δὲ μηχανήματα συνοδείας πεζικοῦ. Ἅμα ὡς πρόκειται περὶ ἐπιθέσεως κατὰ θέσεων ἰσχυρῶς ὠργανωμένων, ἢ περὶ προχωρήσεως δι' ἐδάφους ἀνεσκαμμένου ὑπὸ τῶν βλημάτων τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ, τὰ ἐλαφρὰ ἅρματα εἶναι ἀνίσχυρα νὰ ὑποβοηθήσωσι τὸ πεζικόν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, γίνεται προσφυγὴ εἰς τὰ βαρέα ἅρματα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέτρα διὰ τὴν προσπέλασιν μέχρι τῆς βάσεως ἐξορμήσεως κτλ., ἐφαρμόζεται ἐπακριβῶς πᾶν ὅ,τι ἀνωτέρω ἐλέχθη διὰ τὰ ἐλαφρὰ ἅρματα.

Ἡ ἀποστολὴ τῶν βαρέων ἁρμάτων ἔγκειται εἰς τὸ νὰ προπαρασκευάσωσιν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐλαφρῶν ἁρμάτων, τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπακολουθήσῃ προχώρησιν τοῦ πεζικοῦ. Δι' ὃ τ' ἅρματα προχωροῦσι καί, ἅμα ὡς φθάσωσιν εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ἧς δύνανται νὰ βάλωσιν, ἄρχονται τοῦ πυρὸς κατὰ τῶν ἀνθισταμένων εἰς τὴν προχώρησίν των ἐχθρικῶν ὀργανώσεων. Ἔστω καλῶς ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ ἰσχυρὸν τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν βαρέων ἁρμάτων ἐπιτρέπει τὴν βολὴν ἐναντίον ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὀργανώσεων ἀρκετὰ ἀνθισταμένων, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ μικρᾶς ἀποστάσεως, ἀφ' ἧς ἐκτελοῦσι βολὴν ἀντιπυροβολικοῦ καὶ βολὴν καταστροφῆς· δύνανται δὲ ν' ἀντιταχθῶσι, διότι ἡ θωράκισίς των τοῖς παρέχει σχετικὴν ἀντιπροστασίαν, συνεπῶς ἡ καταστροφή των δὲν εἶναι τόσον εὔκολος, ὡς ἡ τῶν ἐλαφρῶν. Ἅμα ὡς ἀποκτήσωσι σχετικὴν ἐπικράτησιν πυρὸς ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου ἀντιάρματος πυροβόλου, προχωροῦσι καὶ διὰ τοῦ βάρους των ἐξομαλύνουσι καὶ ἰσοπεδοῦσι τὰ ἐχθρικὰ κωλύματα, διανοίγοντα τοιουτοτρόπως διαβάσεις εἰς τὰ μέλλοντα νὰ ἐπακολουθήσωσιν ἐλαφρὰ ἅρματα. Ἀναμφισβητήτως ἡ προχώρησις καὶ ἡ ἐξομάλυνσις τῶν κωλυμάτων θὰ συνέφερε νὰ ἐγίνετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τ' ἅρματα δὲν ἔχουσιν ἀποκτήσει ἐπικράτησίν τινα πυρὸς ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου ἀντιάρματος πυροβόλου, πιθανὸν νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρὸς αὐτοῦ, δεδομένου ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς κινήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῇ πῦρ. Ἴσως εἴπῃ τις: διατὶ δὲν ἀσχολεῖται τὸ φίλιον πυροβολικὸν κατὰ τοῦ τοιούτου στόχου, ὁπότε τὸ ἅρμα δὲν θὰ ἔχανε χρόνον, ἵνα σταθῇ καὶ βάλῃ; Διότι κατὰ τῶν ἁρμάτων ἐκτελεῖται βολὴ ὑπὸ πυροβόλου μὴ περιπίπτοντος εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ φιλίου πυροβολικοῦ, ἅτε ἐξαίφνης ἀρχίσαντος τὸ πῦρ ἅμα ὡς τὸ ἅρμα προσήγγισε, καὶ οὗ ἡ θέσις εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ εἰς τὸ φίλιον πυροβολικόν, διότι πρόκειται περὶ μικρᾶς καὶ ἀφανοῦς ἀμυντικῆς ὀργανώσεως, ἐχούσης ὡς πυρῆνα ἓν πυροβόλον· ἄλλως τε ληπτέον ὑπ' ὄψει, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἐναντίον τοῦ ἅρματος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διατεθῇ βαρύτατον πυροβόλον, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι, διὰ τῆς ἐκφράσεως ὑπεροχὴ πυρὸς ὑπὸ τοῦ ἅρματος, δὲν ὑπονοεῖται ποτὲ ὑπεροχὴ τῆς συνήθους ἐννοίας, δηλαδὴ ὑπεροχὴ ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς τοπικὴ ἐπικράτησις ἀπέναντι τοῦ ἀντιάρματος πυροβόλου, τοῦ λαβόντος ὡς στόχον τὸ ἐν λόγῳ ἅρμα.

Τὰ βαρέα ἅρματα ἀποτελοῦσι τὴν ἐφεδρείαν τῶν ἁρμάτων· ἐφεδρείαν δὲ οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς χρησιμοποιήσεως δι' ἀντικαταστάσεις, ἀλλ' ὅπου ἤθελε παραστῆ ἀνάγκη.

Ἡ ἐν ἀμύνῃ δρᾶσις τοῦ βαρέος ἅρματος εἶναι ἀπαράλλακτος, ὡς ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα διὰ τὴν ἐπίθεσιν.

Μέτρα ὑπὲρ τῶν ἁρμάτων.—Ἐπειδὴ τὰ ἅρματα εἶναι τεχνικὸν πολεμικὸν μηχάνημα ἔχον ἀνάγκην συνεχοῦς καθάρσεως, ἐπισκευῆς, ἀνεφοδιασμοῦ, δι' αὐτὸ πρέπει, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ πεζικοῦ, μεθ' οὗ θὰ συνεργασθῶσιν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀναλόγως τῆς τακτικῆς καταστάσεως, νὰ ταχθῶσιν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν πρὸς τὰ ὀπίσω αἱ διάφοροι ἀπαραίτητοι διὰ τ' ἅρματα τεχνικαὶ ἐγκαταστάσεις, αἱ συνήθως ἀποκαλούμεναι *τεχνικαὶ βάσεις τῶν ἁρμάτων*, αἵτινες πρέπει νὰ εὑρίσκωνται ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ πεδίου (ἄνω τῶν 20 χιλιομ. ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν), ἀλλ' ὄχι καὶ πολὺ μακράν, ἵνα καθίσταται δυνατὴ ἡ πρὸς τὰς βάσεις ταύτας ταχεῖα μετάβασις, καὶ ἡ ἐκ τούτων ταχεῖα ἐπάνοδος τῶν ἁρμάτων, μετακινούμεναι δ' ἑκάστοτε ἀναλόγως τῆς ἐξελίξεως τῆς μάχης. Τὶς ἡ ἀπόστασις αὕτη δὲν δύναται ἐπακριβῶς νὰ καθορισθῇ· πάντως ὅμως λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἡμερησία πορεία τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων (δι' ὧν ἡ μεταφορὰ τῶν ἐλαφρῶν ἁρμάτων) κυμαίνεται περὶ τὰ 70—80 χιλιόμετρα, συνάγεται ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν τεχνικῶν βάσεων δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ ποτὲ τὰ ἐν λόγῳ χιλιόμετρα. Πολλοὶ συγγραφεῖς θεωροῦσιν ὅτι πρέπει νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ 40 χιλιόμετρα, ἵνα δύνανται τὰ ἅρματα νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰς τεχνικὰς βάσεις των, μεθ' ὃ νὰ ἐπιστρέφωσιν ἐντὸς τοῦ 24ώρου παρὰ ταῖς μαχομέναις μονάσι τοῦ πεζικοῦ. Ἐπιτραπήτω εἰς ἡμᾶς, τοὺς ἔχοντας ὑπ' ὄψει μας διὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεμον κινήσεων, νὰ φρονῶμεν ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν 50—60 χιλιομέτρων εἶναι ἡ μᾶλλον κατάλληλος, ἵνα μὴ παρίσταται ἀνάγκη μετακινήσεως ἑκάστοτε τῶν τεχνικῶν βάσεων. Διὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν αὐτομάτων βλαβῶν (pannes) ἐπωφελοῦνται τ' ἅρματα τῶν κατὰ μῆκος πάσης ὁδοῦ αὐτοκινήσεως εὑρισκομένων σταθμῶν ἐπισκευῆς τῶν διαφόρων αὐτοκινήτων (sections de dépannage). Ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ στρατιωτικὰ συγγράμματα, ὁσάκις ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἔχουσιν ὑπ' ὄψει των πάντοτε σιδηροδρομικὰς μεταφορὰς ὅσον τὸ δυνατὸν πλέον προκεχωρημένας, αὐτοκίνησιν δ' εὐρυτάτην. Ἂς φαντασθῇ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης κατὰ πόσον δύνανται αἱ ἀρχαὶ τῶν μεγάλων στρατῶν νὰ εὑρίσκωσιν ἐφαρμογὴν παρ' ἡμῖν, ἀφοῦ εἰς τὰ πιθανὰ θέατρα πολέμων μας σιδηρόδρομοι δὲν ὑπάρχουσιν, ὁδοὶ δ' αὐτοκινήσεως σπανίζουσιν.

Συνεργασία ἁρμάτων μετὰ ἱππικοῦ. — Διὰ τὴν συνεργασίαν ἁρμάτων μετὰ ἱππικοῦ ἐκλέγονται πάντοτε ἐλαφρὰ καὶ ταχυκίνητα τοιαῦτα, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει καθίστανται τροχοπέδη εἰς τὸ ἱππικόν. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι τὰ λαμβανόμενα μέτρα ὑπὲρ τῶν ἁρμάτων, πρὸ τῆς ὑπαγωγῆς των εἰς πεζικὴν μονάδα, δὲν δύνανται νὰ εὑρίσκωσι πάντοτε ἐφαρμογὴν προκειμένου περὶ ἱππικοῦ, λόγῳ τῆς ταχυκινησίας τοῦ ὅπλου τούτου. Συνεπῶς κατὰ μείζονα λόγον τὸ ἱππικὸν δὲν πρέπει νὰ στηρίζῃ τὴν ἐπιτυχίαν του ἐπὶ τῶν ἁρμάτων.

Ἄμυνα κατὰ τῶν ἁρμάτων. — Πρὸς προστασίαν (ἄμυναν) κατὰ τῶν ἁρμάτων, δύο τρόποι ἐνδείκνυνται· ἐγκατάστασις κομβολογίου ἐξ ἰσχυρῶν βομβίδων ἢ ἐγκατάστασις ὑπονόμων, πυρὰ ἐναντίον τῶν ἁρμάτων. Ὁ πρῶτος τρόπος δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ ὡρισμένας μόνον συνθήκας, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι ἡ παροχὴ χρόνου (δι' ὑπονόμους ἀπαιτοῦνται πολλαὶ ἡμέραι), καὶ ἡ ὕπαρξις τεχνικῶν μέσων (ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, κτλ.), συνεπῶς εἶναι τρόπος χρησιμοποιήσιμος εἰς ἀγῶνας θέσεων, τελείως ὅμως ἀδύνατος εἰς πόλεμον κινήσεων. Σημειωτέον προσέτι ὅτι, καὶ εἰς ἀγῶνας θέσεων, ἡ ἐπιτυχία του δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐξησφαλισμένη, διότι ἐνίοτε ἐπέρχεται ἔκρηξις ἐκ τυχαίας πτώσεως ἐχθρικοῦ βλήματος ἐπ' αὐτῶν. Ἐνῷ ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι ἀποτελεσματικώτερος. Τὰ πυροβόλα, ἰδίᾳ τὰ βαρέα, ἔχουσιν ἀσφαλῆ, δυνατὸν εἰπεῖν, ἀποτελεσματικότητα πυρῶν, ὅταν εὑρίσκωνται τεταγμένα ἐπὶ καταλλήλων ἀφανῶν θέσεων (τὸ ἀφανὲς ἔχει σημασίαν, ὄχι τόσον διὰ τὸ ἅρμα, ὅσον διὰ τὸ φίλιον τῷ ἅρματι πυροβολικόν), ἀφ' ὧν νὰ δύνανται νὰ βάλλωσιν ἀπὸ μικρῶν ἀποστάσεων, καὶ διὰ σκοπεύσεως ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ στόχου (δι' ἀτομικῆς σκοπεύσεως, κατὰ τὸν ὅρον τοῦ Πυροβολικοῦ)· δηλαδὴ τὰ πυροβόλα τὰ χρησιμοποιούμενα ὡς ἀντιάρματα (βλ. λ. ἀντιάρμα).

Βομβαρδισμὸς ἀεροπλάνου, ἀπὸ μικροῦ ὕψους ἐκτελούμενος, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ μεγίστας βλάβας εἰς τὸ ἅρμα.

Τὰ πυρὰ τοῦ πεζικοῦ εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικά, ἀρχικῶς μὲν κατὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ, τῶν παρακολουθούντων τὸ ἅρμα, κατόπιν δ' ἅμα τὸ ἅρμα πλησιάσῃ καὶ κατ' αὐτοῦ τούτου, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ ἅρματος βαρέος· ἰδίως δὲ τὰ πυρὰ τοῦ πολυβόλου, τοῦ ὁπλοβομβοβόλου καὶ τοῦ βομβοβόλου (μινενουέρφερ). Σήμερον γίνεται λόγος ἐν Γερμανίᾳ περὶ εἰδικοῦ ἀντιάρματος πολυβόλου, διαμετρήματος 2 ἑκατοστῶν, μεταφερομένου ἐπὶ τροχοφόρου κιλλίβαντος, δυναμένου νὰ συρθῇ ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν (Militär Wochenblatt 4 Μαΐου 1926).

Ἅμα ὡς ἀρχίσῃ ὁ ἀγχέμαχος ἀγών, τὸ πεζικὸν δύναται νὰ βλάψῃ σημαντικῶς τὸ ἅρμα, ἐκσφενδονίζον ἐναντίον τῶν τροχῶν του ἢ τῶν ἑρπυστριῶν του χειροβομβίδας. Συντελεστικωτάτη, κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῶν φλογοβόλων μηχανημάτων, διὰ τὴν ἐκπομπὴν ὑγροῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν σχισμῶν παρατηρήσεως καὶ σκοπεύσεως τοῦ ἅρματος.

Ἅρματα ἀσυρμάτου. — Σήμερον ὑπάρχουσιν ἅρματα χρησιμεύοντα διὰ τὴν συνεννόησιν, ἀποκαλούμενα δὲ *ἅρματα ἀσυρμάτου*, περὶ ὧν ὁμιλοῦσιν ὅ τε γαλλικὸς καθὼς καὶ ὁ γερμανικὸς κανονισμός. Τ' ἅρματα ταῦτα φέρουσιν ἀσύρματον καὶ περιστεράς, δὲν ἔχουσιν ὁπλισμόν, δὲν μάχονται, χρησιμεύουσι δὲ διὰ τὴν συνεννόησιν μεταξὺ τῶν μαχομένων μονάδων τοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν ἀνωτέρων διοικήσεων αὐτοῦ (συντάγματος, μεραρχιακοῦ πεζικοῦ), καὶ ἀντιστρόφως. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ συνεννοήσεως τοῦ πεζικοῦ, καὶ ὄχι τῶν ἁρμάτων, διότι ταῦτα διεξάγουσιν ἀγῶνα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πεζικοῦ, συνεπῶς τὸ πεζικὸν εἶναι τὸ ἔχον ἀνάγκην συνεννοήσεως.

Κατὰ τὴν μάχην, τ' ἅρματα ἀσυρμάτου κατανέμονται· πλείονα τοιαῦτα ὄπισθεν τοῦ κλιμακίου πυρός, ἀνὰ ἓν δὲ παρὰ τοὺς σταθμοὺς διοικήσεως ἑνὸς ἑκάστου συντάγματος πεζικοῦ καὶ τοῦ διοικητοῦ τοῦ μεραρχιακοῦ πεζικοῦ. Ἡ συνεννόησις μετὰ τῆς μεραρχίας γίνεται διὰ τῶν ἁρμάτων τούτων καὶ τοῦ συνήθους ἀσυρμάτου τῆς μεραρχίας.

Τ' ἅρματα ἀσυρμάτου παρακολουθοῦσι τὰς διαφόρους προχωρήσεις τοῦ κλιμακίου πυρός, καθὼς καὶ τὰς τυχὸν μετατοπίσεις τῶν σταθμῶν διοικήσεως τοῦ πεζικοῦ, τηροῦντα ὅμως ἐνημέρους τοὺς σχετικοὺς διοικητὰς περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν μετατόπισιν τοῦ ἅρματος.

Τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα κατὰ τὰς ἀναγνωρίσεις.— Τὸ ἐλαφρὸν ἅρμα, οὐδέποτε τὸ βαρύ, εὑρίσκει μεγίστην χρησιμοποίησιν κατὰ τὰς ἀναγνωρίσεις τῆς τε μακρὰν καὶ τῆς τε ἐγγὺς ἐρεύνης, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ἀναγνωρίσεις τοῦ πεζικοῦ κατὰ τὴν μαχητικὴν φάσιν τῆς ἐπαφῆς.

Καθ' ἁπάσας τὰς περιστάσεις ταύτας, τὸ ἅρμα ἔχει ἀποστολὴν νὰ διευκολύνῃ τὴν προχώρησιν τῶν πεζῶν ἢ ἐφίππων περιπολιῶν. Ἡ τοιαύτη δ' ἀποστολὴ θεωρεῖται ὡς ἐπέκτασις, τρόπον τινά, τῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἀρξαμένης ὑποβοηθήσεως τῶν ἀναγνωρίσεων διὰ τῶν αὐτοκινήτων-πολυβόλων.

Κατὰ τὴν μαχητικὴν φάσιν τῆς ἐπαφῆς, ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἅρματος δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ἐξομάλυνσιν καὶ ἰσοπέδωσιν τῶν ἐχθρικῶν κωλυμάτων, διότι δὲν πρόκειται περὶ προσπεράσεως αὐτῶν κατὰ τὴν φάσιν ταύτην, ἀλλ' εἰς τὴν βολὴν κατὰ ὀργανώσεων παρεμποδιζουσῶν τὴν προχώρησιν τῶν περιπολιῶν· ἀντὶ δηλαδὴ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς παρεχομένης ἀνέκαθεν ὑπὸ πολυβόλου ἢ πυροβόλου ἀποκεκαλυμμένου, παρέχεται σήμερον τοιαύτη ὑπὸ πολυβόλου ἢ πυροβόλου διατελοῦντος ὑπὸ κινητὴν μεταλλικὴν προκάλυψιν.

Ὁσάκις πρόκειται περὶ ἐρεύνης μακράν, ἡ μεταφορὰ τῶν ἁρμάτων γίνεται αὐτοκινητικῶς, ὁπότε, κατὰ τὸ διάστημα τῆς διαδρομῆς, εἶναι ζήτημα συνεργασίας ἱππικοῦ μετ' ἀποσπάσματος μεταφερομένου αὐτοκινητικῶς, περὶ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου διὰ πρώτην φορὰν σήμερον γίνεται μνεία ἐν τοῖς κανονισμοῖς (Γαλλ. Ἐκστρατ 1924 § 17 τοῦ 4ου παραρτήματος. Γερμαν. διευθυν. ἀγῶνος 1923 § 753)· βλ. λ. ἀπόσπασμα, αὐτοκίνησις.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς γίνῃ ἐκφόρτωσις τοῦ ἀποσπάσματος, συνεπῶς καὶ τῶν ἁρμάτων, ἐκ τῶν αὐτοκινήτων, ἡ δρᾶσις μεταπίπτει εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῶν πεζῶν ἢ ἐφίππων περιπολιῶν, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀναγνωρίσεώς των.

Ἡ πραγματικὴ συμβολὴ τοῦ ἅρματος.— Ἐπειδὴ πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ πολλὰ ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε περὶ ἅρματος, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ δίδηται ἴσως ἡ ἐντύπωσις ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ πλήρους καταρρίψεως τῶν ὑφισταμένων τακτικῶν ἀρχῶν, καὶ πρὸ νέας τακτικῆς ριζικῶς διαφόρου τῆς μέχρι τῆς χθές, ὑπομιμνήσκομεν ὅτι παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὑπεστηρίζετο ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ μέλλοντος θὰ διεξάγεται δι' ἀψύχου μόνον ὑλικοῦ, καὶ ὅτι θὰ εἶναι πόλεμος καθαρῶς τεχνικός.

Τὸ ἅρμα ἐπέφερε σπουδαίαν πρόοδον ἐν τῇ τακτικῇ καὶ προσέδωσε μεγίστην συμβολὴν ἐν τῷ ἀγῶνι· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τοῦ νὰ θεωρηθῇ πρὸς στιγμὴν (κατὰ τὴν μεταξὺ 1918—1923 ἐποχὴν) ὡς μαχητικὸν μέσον, μέλλον νὰ ἐπιφέρῃ πλήρη καὶ ριζικὴν ἐπανάστασιν ἐν τῇ τακτικῇ, ἡ ἀπόστασις εἶναι κολοσσιαία.

Τὸ ἅρμα εἶναι ἓν τῶν ἀπαραιτήτων μηχανημάτων παντὸς συγχρόνου στρατοῦ· οὐδὲν ὅμως πλέον τούτου.

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ἅρμα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πολίχνη τῆς Ταναγραίας τῆς Βοιωτίας. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀπὸ Θηβῶν εἰς Χαλκίδα ὁδοῦ παρὰ τὴν πόλιν Μυκαλησσόν. Αἱ δύο αὗται πολίχναι μετὰ τοῦ Ἐλεῶνος καὶ τῶν Φαρῶν ἀπετέλουν τὴν περὶ τὴν Τάναγραν τετρακωμίαν. Ἡ πόλις ὠνομάσθη *Ἅρμα*, κατὰ τὸν ἐπιχώριον παρὰ Ταναγραίοις μῦθον, διότι παρ' αὐτὴν ἔγινεν ἄφαντον, πεσὸν εἰς τὸ χάσμα τῆς ἀνοιγείσης γῆς, τὸ *ἅρμα τοῦ Ἀμφιαράου* κατὰ τὴν ἐκ Θηβῶν φυγὴν τῶν Ἀργείων ἢ διότι ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐθραύσθη τὸ *ἅρμα τοῦ Ἀδράστου*, σωθέντος μετὰ τοῦτο διὰ τοῦ ἵππου του Ἀρείονος. Τῆς πόλεως ταύτης γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Β, 499). —2) Οὕτως ὠνομάζετο ἡ πρὸς Α. τῆς Κωπαΐδος καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς κοιλάδος τῶν Θηβῶν κειμένη λίμνη *Ὑλική*, πρὶν ἢ λάβῃ τὸ δεύτερον ὄνομά της.

ΚΑΥ.

—**Ἅρμα** *Διὸς ['Αρχ.]*. Ἐπὶ τῆς Πάρνηθος παρὰ τὴν Φυλὴν εὑρίσκετο τόπος (ἢ κατά τινας κώμη ἢ δῆμος), *Ἅρμα* καλούμενος. Ἡ θέσις τοῦ Ἅρματος τούτου κατὰ τὸ μεταξὺ τῆς χαμηλοτέρας δυτικῆς καὶ τῆς ὑψηλοτέρας ἀνατολικῆς κορυφῆς τῆς Πάρνηθος στενόν, διὰ τοῦ ὁποίου διήρχετο ἡ ἀπ' Ἀθηνῶν δι' Ἀχαρνῶν καὶ Φυλῆς εἰς Θήβας ἄγουσα ὁδὸς συνετέλεσεν, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀνομασθῇ τοῦτο *Ἅρμα Διός*, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταστῇ καὶ παροιμιῶδες. Αἰτία τούτου εἶναι τὸ ἑξῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι συνήθιζον νὰ πέμπωσι θυσίαν εἰς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος· ὁ χρόνος ὅμως, κατὰ τὸν ὁποῖον ὤφειλον νὰ ἀποστείλωσι ταύτην, δὲν ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὡρισμένος, ἀλλ' ἐκανονίζετο ἑκάστοτε κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν καλουμένων *Πυθαϊστῶν*. Οὗτοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς ἐσχάρας (βωμοῦ) τοῦ *Διὸς Ἀστραπαίου*, τῆς κειμέ-

Digitized by Google

νης μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ Ὀλυμπίου παρετήρουν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἅρματος «ἐπὶ τρεῖς μῆνας, καθ' ἕκαστον μῆνα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας», ἂν δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔβλεπον ἀστραπὴν πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην, τοῦτο ἦτο σημεῖον, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἀποσταλῇ ἡ θυσία εἰς Δελφούς. Τίνα σχέσιν εἶχεν ἡ ἀποστολὴ τῆς θυσίας εἰς Δελφοὺς πρὸς τὴν ἀστραπὴν καὶ διὰ τί τὸ Ἅρμα νομάσθη «*Ἅρμα Διὸς*» δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν παλαιῶν. Ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅμως, ὅτι ἐκεῖθεν διήρχετο ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Θήβας καὶ Δελφοὺς ὁδὸς καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐσχάρας τοῦ Διὸς Ἀστραπαίου ἐγίνετο ἡ παρατήρησις, εὐκόλως κατανοοῦμεν διὰ τί πρὸς τὸ Ἅρμα ἀπέβλεπον οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι.

Τὸ ὄρος Πάρνης ἕνεκα τοῦ ὕψους καὶ τῆς τοποθεσίας του (ὡς καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ τὸ Λύκαιον) εὐλόγως ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μετεωρολογικός, οὕτως εἰπεῖν, σταθμός, ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ προβλέπωσι τὰς προσεχεῖς μεταβολὰς τοῦ καιροῦ. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἀκριβῶς ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος καὶ βωμὸς *Διὸς Σημαλέου* καὶ ἄλλος βωμὸς Διός, *Ὀμβρίου* καὶ *Ἀπημίου* καλουμένου. Πόσην δὲ σημασίαν ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰς ἀστραπάς, ἰδίως τὰς σημειουμένας ἐπὶ τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας ὀρέων, καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου, ὅτι «ἐπὶ πλειάδι δυομένῃ» (κατὰ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ φθινοπώρου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος) ἐὰν ἀστράψῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς Πάρνηθος, τοῦ Βριλησσοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ἡ ἀστραπὴ περιλάβῃ ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν τῶν τριῶν τούτων ὀρέων, τοῦτο προμηνύει μεγάλην κακοκαιρίαν· ἂν περιλάβῃ τὴν ἔκτασιν τῶν δύο μόνον, ἡ κακοκαιρία θὰ εἶναι μικροτέρα, ἂν δὲ ἀστράψῃ μόνον πρὸς τὸ μέρος τῆς Πάρνηθος, προμηνύεται εὐδία. Καὶ εἶναι μὲν πιθανόν, ὅτι ἡ ἀστραπὴ ἡ κατὰ τὸ Ἅρμα φαινομένη ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Πυθαϊστῶν ὡς δηλοῦσα, ὅτι ἐπέστη ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ ἀποσταλῇ εἰς Δελφοὺς ἡ θυσία, ὄχι διότι αὕτη (ἡ ἀστραπὴ) προεμήνυεν εὐδίαν, ἀλλὰ διότι τὸ Ἅρμα ἔκειτο κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν Δελφῶν, ἑπομένως ἡ ἀστραπὴ ἐθεωρεῖτο ὡς σημεῖον ἐκ Δελφῶν πεμπόμενον. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἰς μετεωρολογικοὺς λόγους, κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον, ὠφείλετο ἡ τοιαύτη πρὸς τὸ Ἅρμα παρατήρησις, ἡ δὲ ὀνομασία Ἅρμα Διὸς καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἐσχάρας τοῦ Διὸς Ἀστραπαίου ὡς τόπου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐγίνετο ἡ παρατήρησις τῶν Πυθαϊστῶν, τοιοῦτό τι δηλοῦσιν. Ἀκριβῶς ὅμως τοῦτο, ὅτι ἡ ἀστραπὴ κατὰ τὸ Ἅρμα ἐκανόνιζε τὸν χρόνον τῆς ἀποστολῆς τῆς θυσίας, ἔγινεν αἰτία νὰ καταστῇ αὕτη παροιμιώδης. Τρεῖς ἡμέραι καὶ τρεῖς νύκτες ἑνὸς μηνὸς ἠδύναντο πολλάκις νὰ παρέλθωσιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀστραπῆς κατὰ τὸ Ἅρμα, τοῦτο δ' ἠδύνατο νὰ συμβῇ ὄχι μόνον καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους δύο μῆνας τοῦ αὐτοῦ ἔτους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐγίνετο ἡ παρατήρησις τῶν Πυθαϊστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἀλλεπάλληλα ἔτη νὰ ἐπαναληφθῇ, ἠδύνατο ὅμως ἐνίοτε νὰ συμβῇ καὶ τὸ ἀντίθετον. Κατήντησε λοιπὸν ἡ παροιμία «ὁπόταν δι' Ἅρματος ἀστράψῃ» ἢ ἁπλῶς «δι' Ἅρματος» νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ τὸ νεώτερον «κάπου-κάπου» ἢ «ἀραιὰ καὶ ποῦ», τουτέστι «κατὰ μακρὰ καὶ ὄχι ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα». Γ. Ι. Κ.

ἅρμα (τό)· βλ. ἅρματα.

Ἅρμα (Arma) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κυανῆς Ἀκτῆς, 2 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ San Remo, ἀπολῆγον εἰς μαστόν, ὃν ἐπιστέφει γραφικώτατη ἐκκλησία «Νόστρα Σινιόρα ντέλλα Γκουάρντια» ἀνάμεσον ἄλσους ἐκτισμένη, λόγῳ τοῦ ὁποίου τὸ ἀκρωτήριον λέγεται καὶ Punta verde (Capo della Arma: πλάτ. 43°49'00", μῆκ. 7°49'55" Α. χάρτης ἀγγλικὸς 3219: Bordighera to Oneglia). Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου φάρος ζεύγους ἐκλάμψεων λευκῶν 26 μιλλίων, ΒΑ δὲ ποτάμιον φερώνυμον καὶ μεταξὺ αὐτῶν χωρίον Μπουσσάνα Νουόβα, οὗ ὁ ὡραῖος ναὸς ἔχων τροῦλλον ἐπιστεφόμενον ἀπὸ ἐπίχρυσον ἄγαλμα, ἀποτελεῖ γνώρισμα τοῖς παραπλέουσι. Σ. Ε. Λ.

ἅρμα (τὸ) (Arma) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *ἡμιπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πενταττομιδῶν*. Τὸ μῆκός των φθάνει τὰ 15 περίπου χιλιοστόμετρα, τὸ σῶμα εἶναι ἐπίμηκες, ἔχει κιτρινόφαιον χρῶμα εἰς τὰ ἄνω μέρη καὶ ὑπέρυθρον εἰς τὰ κάτω. Αἱ κεραῖαι εἶναι ὠχρῶς ἐρυθραὶ καὶ οἱ πόδες ἐπίξανθοι καὶ φέρουσι μελανὰ στίγματα. Κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ γένους εἶναι *ἅρμα ὁ φύλαξ* (Arma custus) ἀπαντῶν συχνάκις ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ θώραξ αὐτοῦ εἶναι λεπτῶς ὀδοντωτὸς κατὰ τὰ ἄκρα καὶ καταλήγει εἰς γωνίας. Δ. Ν. Π.

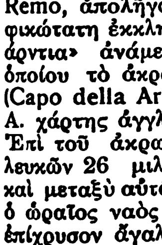

Ἅρμα ὁ φύλαξ.

Ἀρμὰ (Arma). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς δυτικῆς ὁμάδος τῶν φυλῶν τῆς Κολομβίας ἐκλιποῦσα σήμερον. Θ. Χ. Ζ.

Ἀρμαβίρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἀρμενίας ἐπὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ ἐσβεσμένου ἡφαιστείου Ἀλαγκιόζ, κτισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρμενικὰς παραδόσεις ὑπὸ τοῦ *Ἀρμαΐς*, ἐγγόνου τοῦ μυθικοῦ γενάρχου τῶν Ἀρμενίων Χαΐκ περὶ τὸ 1980 π.Χ. Διετέλεσε πρωτεύουσα τῶν Ἀρμενίων βασιλέων μέχρι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει σήμερον τὸ μικρὸν χωρίον *Ταπᾶ-ντιμπῆ*. Ν. Μ.

— **Ἀρμαβίρ** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κουμπάν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κουμπὰν τοῦ Β. Καυκάσου, εἰς ἀπόστασιν 65 χμ. σιδηροδρομικῶς ἀπὸ τῆς Σταυρουπόλεως (Σταβροπόλ), κτισθεῖσα τῷ 1848 πρὸς ἐγκατάστασιν Ἀρμενίων. Σήμερον ἔχει 8000 κατοίκους. Ν. Μ.

Ἀρμάγαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἢ θέσις τῶν «ἀνδρῶν Πειρατῶν», τῆς ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδικῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Ζ, α, 7) ὡς κειμένη εἰς μῆκος 114° 1/8 ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 14° 1/8. Ἐν τῷ *Ἀνωνύμου* «Ἐρυθρᾶς Περίπλῳ» (§ 53), ἀναφέρονταί τινες τῶν τοποθεσιῶν ἃς μετὰ τῶν Ἀρμαγάρων καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἀναφέρει ὁ Πτολεμαῖος, καὶ «καθ' οὓς τόπους εἰσὶ πειραταί». Ἡ μὲν ταὐτότης τῶν Ἀρμαγάρων δὲν εἶναι γνωστή. Κατὰ τὸν Müller (Graec. Geogr. Minores I, 295) ἡ τοποθεσία της θὰ ἦτο μεταξὺ *Βομβάης* καὶ *Γόας*. Σ. Ε. Λ.

Ἀρμαγεδδὼν *[Βιβλ.]*. Οὕτως ὀνομάζεται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου (ΙϚ' 14—16) ὁ τόπος ἔνθα, κατ' αὐτήν, θὰ συναθροισθῶσιν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀντιθέτου δυνάμεως βασιλεῖς τῆς οἰκουμένης, ἵνα πολεμήσωσι κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ. Τὸ ἑβραϊκὸν τοῦτο ὄνομα εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ἂρ (=ὄρος) καὶ τοῦ *Μαγεδδώ*, ἥτις ἦτο πόλις κειμένη παρὰ τὸν Κάρμηλον καὶ τὴν πεδιάδα Ἐσδρηλών, ἔνθα τὸ σημερινὸν *Λετζούν*. Ταύτης ἡ περίχωρος ὑπῆρξε πεδίον πολλῶν μαχῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἱστορίᾳ καὶ διὰ τοῦτο χρησιμοποιεῖται καὶ ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτῆς (*Ἂρ—Μαγεδδώ*=ὄρος τῆς Μαγεδδώ) ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν πεδίου μαχῶν. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη τῆς λέξεως εἶναι πάσης ἄλλης πιθανωτέρα καὶ προτιμοτέρα (βλ. λ. Ἀποκάλυψις). Π. Ι. Μ.

Ἀρμάγος, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μεγάλης Λομποτινᾶς τῆς Ναυπακτίας ὑπηρετήσας ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1824 ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Σαφάκην, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς τὰς μάχας τὰς γενομένας εἰς Μαραφέντι κατὰ τοῦ Βελίμπεη καὶ εἰς Καρπενήσιον κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ Σκόδρα. Τῷ 1825 ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Κραββαρίτην, ἀρχηγοῦντος τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ πολιορκουμένων μέχρι τῆς ἐξόδου τοῦ 1826. Τῷ 1827 μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ταχθεὶς εἰς τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα παρευρέθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ναυπάκτου, συσταθέντων δὲ τῶν ἐλαφρῶν ταγμάτων κατὰ τὸ 1829 κατετάχθη εἰς τὸ τάγμα τοῦ Φαρμάκη (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν ἀριθ. ἐγγράφου 14874).

—**Ἀρμάγος, *Δημήτριος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Δωρίδος, ὑπηρετήσας ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος εἰς διαφόρους μάχας μέχρι τοῦ 1822, ὅτε, κατὰ πιστοποίησιν τοῦ Ἰωάννου Σαφάκου, παρευρεθεὶς εἰς τὴν α' πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἐφονεύθη μαχόμενος ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν ἀριθ. ἐγγράφου 14877). Λ. Δ. Κ.

ἀρμάδα (ἡ)· ἀπὸ τῆς βενετικῆς λέξ. *armada*, ἥτις σημαίνει πλῆθος ἐνόπλων, στρατὸν καὶ ἀκολούθως στόλον.

—*[Ναυτ. Ἱστ.]* «*Ἀρμάδα*» ἢ καὶ «*Μεγάλη Ἀρμάδα*» ὠνομάζετο ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τῶν Ἀγωνιστῶν μας τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος. Βραδύτερον, διὰ τὴν ἀπειρίαν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἡ ὀνομασία αὕτη ἐθεωρεῖτο εἰρωνικὸν προσωνύμιον. Σ. Ε. Λ.

—**ἀρμάδα *ἡ ἀήττητος*** *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Μέγιστος καὶ ἐπιβλητικώτατος στόλος («Invincibile Armada»), ὁ ὁποῖος ἐσημείωσε διὰ μὲν τῆς ναυπηγήσεώς του τὸ ἀπόγειον τῆς ναυτικῆς ἰσχύος τῆς Ἱσπανίας, διὰ δὲ τῆς καταστροφῆς του τὴν ἀπαρχὴν τῆς καταπτώσεώς της ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας.

Ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς λεγομένης τῆς Ναυπάκτου (Lepado), ἡ ἀλαζονεία τῆς Ἱσπανίας κατέστη ἀχαλίνωτος. Ἡ ὑδρόγειος ὅλη ἐξυπηρέτει τὴν χλιδήν της· ἡ Ἀφρικὴ ὡς σιτοβολών της, ἡ Ἀμερικὴ μὲ τὰ χρυσωρυχεῖά της, ἡ Ὠκεανία καὶ ἡ Ἀσία μὲ τοὺς πλημμυρίζοντας τὰ βασιλικὰ θησαυροφυλάκια πολυτίμους λίθους των. Ἓν νεφύδριον ἐν τούτοις, προξενοῦν ποιάν τινα μικροανησυχίαν, ἐξεδηλοῦτο εἰς τὰς ἀπωτάτας θαλάσσας, ὅπου εἷς ἄσημος Ἄγγλος, πειρατὴς ἢ καταδρομεύς, ἔχων ψυχὴν Δαυίδ, ὁ *Φράνσις Δρέηκ*, ἐτρομοκράτει καὶ διήρπαζε τὰς ἱσπανικὰς χρυσοφόρους παραπομπὰς καὶ διημφεσβήτει τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ δεσποτείαν τῆς Ἱσπανίας. Πάντως, τὸ πυροβόλον τῆς Ναυπάκτου δὲν εἶχε τρομοκρατήσει μόνον τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ αὐτοὺς τοὺς τότε τῆς Ἱσπανίας συμμάχους, τοὺς Ποντιφικούς, τοὺς Ἑνετούς, τοὺς Γενουηνσίους καὶ τοὺς Ναπολιτανούς.

Τοιαῦται συνθῆκαι συνέτρεχον, ὅταν ὁ Φίλιππος ὁ Β' συνελάμβανε τὴν ἰδέαν τῆς ναυπηγήσεως τοῦ τρομεροῦ στόλου τῆς «Invincibile Armada», πρὸς καταφορὰν τελειωτικοῦ πλήγματος κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ἐκδίκησις τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας Στούαρτ, ἡ παρεμπόδισις ὑποστηρίξεως τῶν προτεσταντῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης παρὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ τοιούτων ἀπετέλουν τὰ προσχήματα τὰ ὁποῖα Φίλιππος ὁ Β' ἐπεκαλεῖτο πρὸς δικαιολογίαν τῶν φοβερῶν δαπανῶν ἃς ἡ ναυπήγησις τῆς ἀρμάδας ἀπῄτει· ἡ καταστροφὴ διὰ παντὸς μέσου, θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου, τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἀποικιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν βορείων Κρατῶν, ἡ καταδίωξις τῶν ἀπογόνων τῶν Βίκιγγς καὶ ἡ διάθεσις τῆς Νοβάρας τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ὑπὲρ τῆς Ἱσπανίας ὑπῆρξαν τὰ πραγματικὰ ἐλατήρια τὰ ὠθήσαντα εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ μεγαλεπηβόλου τούτου ἐγχειρήματος, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ὅμως τοῦ ὁποίου θὰ ἐχρειάζετο μᾶλλον Καρολομάγνος ἢ Ναπολέων, παρὰ βασιλεὺς μηχανορραφῶν ἀπὸ τῶν ἐν Ἐσκουριὰλ ἀνακτόρων του.

Δὲν ἔμειναν ἐν τούτοις μυστικαὶ αἱ πυρετώδεις αὗται ἑτοιμασίαι, παρὰ τὰ μέτρα ἅτινα εἶχε λάβει τὸ ἱσπανικὸν Κράτος. Πράγματι, ὁ πάπας Σίξτος ὁ Κουῖντος, ὅστις εἶχεν ἀποκαλέσει τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ «ἐπίορκον, ἅρπαγα τοῦ στέμματος, μαινομένην παράφρονα» καὶ ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξαπολύσει κατ' αὐτῆς, τῷ 1570, βοῦλλαν τρομεροῦ περιεχομένου, ἐν τούτοις κατόπιν, ἐν τῇ ἀμπώτιδι τῆς παραφορᾶς του, μεταβάλλων σκέψεις, τῇ ἐκοινοποίει ἐν πάσῃ ἐκτάσει τὰ κατ' αὐτῆς σχέδια τοῦ Φιλίππου, μετ' ἀντιγράφων τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν ἐκείνου. Ἐπειδὴ δέ, ἀκριβοδικαίως σταθμιζομένων, ἡ παρασχεθεῖσα ὑπηρεσία ὑπεραντεστάθμιζε τὴν προηγηθεῖσαν ὕβριν, ἡ μεγάλη ἐκείνη βασίλισσα δὲν παρεπονεῖτο, ἀφοῦ διετέλει ἀπὸ τοῦ 1587 ἐν πλήρει γνώσει τῶν ἐξοπλισμῶν οὓς ἐναντίον της καὶ ἐν πάσῃ μυστικότητι διωργάνου ἡ Ἱσπανία· δὲν εἶχεν ἄλλωστε διστάσει ὁ Σίξτος νὰ τῇ ζητήσῃ δεκαπεντακισχιλίους μαχητὰς καὶ εἴκοσι πλοῖα, ὅπως ἀποσπάσῃ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐν τούτοις ἐθεώρει πιστόν του φίλον τὸν πάπαν· ἡ τότε σύμπνοια τῶν «*Λατίνων*» ἦτο ἁπλῆ σκηνοθεσία κωμῳδίας προοιμιαζούσης τὸ δρᾶμα. Οὐδέποτε στόλος τοσοῦτον ἐπιβάλλων εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τοὺς ναυστάθμους τῆς Ἱσπανίας. Ἡ μεσοπορεία του ἀπετελεῖτο ἐξ 150 σκαφῶν ὁμογενῶν, ἐκτοπίσματος συνολικοῦ 77.250 τόννων. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο τὰ «San Martin» 1000 τόννων 48 πυροβόλων γενικὴ ναυαρχίς, «San Juan» 1050 τόν. 50 πυροβ., «El·Gran·Grin» ναυαρχὶς τῆς Βισκαΐας 1100 τόν. 28 πυροβ., «Senora del Rosario» ναυαρχὶς τῆς Ἀνδαλουσίας 1150 τόν. 46 πυροβ., «Santa Anna» ναυαρχὶς τῆς Γκουϊπουζκόα 1200 τόν. 47 πυρ., «Regazona» ναυαρχὶς τῶν «ἀνατολικῶν ἀκτῶν» 1249 τόν. 30 πυροβ., τῶν λοιπῶν πλοίων τῆς μεσοπορείας ἐχόντων ἐκτόπισμα 650—400 τόν. Πλὴν τούτων ὅμως ὑπῆρχε καὶ ὁ ἐλαφρὸς ἐκ γαλερῶν στόλος, παρασχεθεισῶν ὑπὸ τῆς Σεβίλλης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Γενούης, καὶ πληθὺς πλοίων τῆς παραπομπῆς, ἱππηγῶν καὶ φορτηγῶν. Τὰ πληρώματα τῆς ἀρμάδας ἀνήρχοντο εἰς 40000 ἀνδρῶν, ὁ ἐπιβατικὸς στρατὸς εἰς 55000, τὸ ἐπινήϊον πυροβολικὸν εἰς 1100 πυροβόλα, τὸ ἀποβατικὸν τοιοῦτον εἰς 230 μετὰ ἰσαρίθμων προολκαίων καὶ φορταμαξῶν, ἐξυπηρετούμενον ὑπὸ 1500 ἡμιόνων ἐλάσεως. Ὅλαι σχεδὸν αἱ εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι ἐλαλοῦντο εἰς τὸν συρφετὸν αὐτόν, ἀφοῦ οὔτε Ρῶσοι καὶ Τοῦρκοι ἔλειπον ἀπὸ τὰ ἐρετικά, καὶ ἀφοῦ ὑπῆρχον καὶ Γερμανοὶ καὶ Φλαμανδοὶ στρατιῶται, ἀλλὰ καὶ Ἄγγλοι ἀκόμη δραπέται τῶν κατέργων τῆς πατρίδος των. Ἐνῷ δὲ οὐδεὶς πλοηγὸς τῆς Μάγχης καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης ὑπῆρχεν ἔνδον, ἡ θρησκοληψία ἐπέβαλε τὴν ἐπιβίβασιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἱερέων, ὅπως συγκρατήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς τιμῆς τὰς 95000 ψυχῶν τῶν ἐπιβαινόντων τῆς ἀρμάδας, ὧν πλεῖστοι ἦσαν πάσης ἐθνικότητος τυχοδιῶκται ἐνοικιάσαντες τὸ μὴ ἔχον πατρίδα ξίφος των.

Ὡρίσθη δὲ ἀρχιναύαρχος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πράγματι Καστιλλιανὴν ἔκφρασιν «θὰ ἔρριπτε μακρὰν σκιὰν εἰς τὸν Ὠκεανόν», ὁ *Ἀλόνθο Περὲθ ντὶ Γκούσμαν*, 7ος δοὺξ τῆς Μεδίνα-Σιδώνια, νεαρὸς ἱππότης οὐδεμίαν ποτὲ σχὼν σχέσιν πρὸς τὴν θάλασσαν· τῷ ἔθεσαν ὅμως ὑποτεταγμένους του ὅλους τοὺς ἐνδόξους τῆς Ἱσπανίας ναυάρχους, τὸν *Χουὰν Μαρτινὲθ ντὶ Ρεκάλδο*, τὸν *Μιγκουὲλ Ὀκουένδο* «τὸν Ἕκτορα τοῦ ἱσπανικοῦ στόλου», τὸν *Μαρτὶν Μπερτενδόνα*, τὸν *Οὔγκο ντὲ Μουκάδε*, τὸν *Μάρκος ντὲ Ἀραμπουρού*, τὸν *Διέγο ντὲ Μεδράνο*, τὸν *Μαρτὶν δὲ Ἀβάνδα*. Προβλέπων δὲ πόσον ταχέως θὰ ἐχρειάζοντο οἱ ἐπιβαίνοντες ἐνέσεις ἐνθουσιασμοῦ, εὑρέθη ὡς στρα-

Digitized by Google

τιώτης ἅπλοῦς, καθὼς ὁ Θερβάντες εἰς τὴν Ναύπακτον, ὁ μέγας ποιητὴς *Λόπε ντὲ Βέγκα*.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρμάδα ἧς ἡ ναυπήγησις ἐστοίχισε 1.526.425.498 *μαραβέδις*. Εἰρήσθω, ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Φλάνδρας, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Φαρνέζε δουκὸς τῆς Πάρμας, ἔπρεπε νὰ

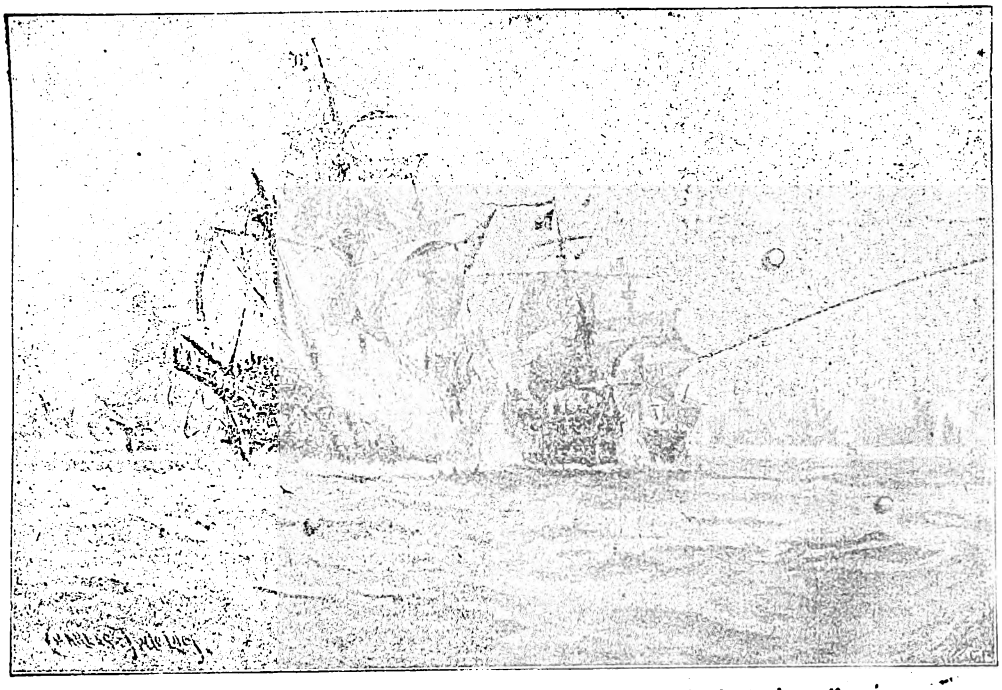

Ἡ ἱσπανικὴ ἀρμάδα ἐμπλεκομένη εἰς ναυμαχίαν πρὸς τὸν ἀγγλικὸν στόλον.

συνδράμῃ, ἐν καιρῷ, τὴν ἀρμάδαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας, εἰσβάλλων διὰ τῶν πλοίων τοῦ ἐλαφροῦ στόλου. Εἶχον ἄλλως τε προπονηθῆ πρὸς τοῦτο οἱ στρατιῶταί του, ἐξασκηθέντες εἰς τὴν ἐπὶ ἄμμου κωπηλασίαν!

Τὸ Ἀγγλικὸν κράτος διέθετε πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου γλίσχρα σχετικῶς ἀμυντικὰ μέσα, ἀλλὰ καὶ δύο ἰσχυρὰ ὅπλα, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀπορθήτου τῆς ἰδίας ἑστίας καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Πράγματι τῷ 1587 ἀπετελεῖτο ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἀπὸ τριάκοντα μόνον πλοῖα διαφόρων μεγεθῶν: Τὸ «Τράϊουμφ» 1600 τόννων 900 ἀνδρῶν 34 πυροβόλων, τὸ «Ἄρτς Ρόαγιαλ» 1200 τόν. 700 ἀνδρ. 31 πυρ., τὸ «Ἄντιλοπ» 600 τόν. 400 ἀνδρ. 18 πυρ., τὸ «Λέστα» (Leicester, τὸ πρῴην «San Filippe» αἰχμαλωτισθὲν ἱσπανικὸν γαλίον), παρ' αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σχεδὸν ἀκάτους «Μπλὰκ Πρίνς» 18 τόν., «Τὲστ» καὶ «Φρὸμ» 15 τόν. Ἀλλ' εἰς τὸν κακῶς ἀποπνιγέντα θόρυβον τῆς ναυπηγήσεως τῆς ἀρμάδας ἡ Ἀγγλία συνεκεντρώθη πρὸ τοῦ κινδύνου: ἡ πόλις τοῦ Λονδίνου παρέδωσε 50 πλοῖα 500—300 τόννων ναυπηγηθέντα καὶ ἐξαρτισθέντα μὲ ὅλως βρεττανικὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξοπλισθέντα μὲ πυροβόλα μικροῦ μὲν διαμετρήματος πλὴν μεγάλου μήκους, καὶ περιέχοντα συνεπῶς καὶ εὐχερῆ χειρισμὸν καὶ μέγα βεληνεκές· δεκακισχίλιοι δὲ θαλασσόλυκοι ἐνθουσιώδεις ἀπετέλεσαν τὰ πληρώματα τῆς μοίρας ταύτης τῆς μητροπόλεως καὶ τοῦ κρατικοῦ στόλου. Καὶ αἱ ἄλλαι ὅμως βρεττανικαὶ πόλεις ἐμιμήθησαν τοῦ Λονδίνου τὸ παράδειγμα, εἰς τρόπον ὥστε περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ 1588 ἠδυνήθη ὁ λόρδος τοῦ Σέϋμουρ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ταμέσεως ἄλλα ἑβδομήκοντα πέντε, ὥστε τὸ σύνολον τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας νὰ ἀνέλθῃ εἰς διακόσια πλοῖα, ὧν ἐπέβαινον 15,800 ναῦται.

Ἡ Ἐλισάβετ μιμουμένη οἱονεὶ τὸν Φίλιππον, ἀνέθεσε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς «Βασιλικῆς Σημαίας» («Royal Standard») εἰς ἕνα χαριτωμένον εἰκοσιπενταετῆ συνταγματάρχην τοῦ ἱππικοῦ, τὸν *Χάουορντ ντ' Ἔφινχαμ*, ὅστις ὅμως δὲν ἦτο ἀνίδεος τῆς θαλάσσης ἀλλ' ἀντιθέτως διάσημος «*γιώτμαν*» (=φίλαθλος ναυτικὸς) καί, κατὰ τὸν χρονικογράφον του, «ἐγνώριζε νὰ διοικῇ τὸ πλοῖόν του ἐξ ἴσου καλῶς ὅπως καὶ τὸν ἵππον του». Ἄλλως τε ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα τοῦτον ὑπηρέτουν ὁ ἀδυσώπητος *Φράνσις Δραίηκ*, ὁ *Οὐῶλτα Ράλεϊ*, ναυτικὸς ἅμα καὶ ποιητής, εὐνοούμενος δὲ τῆς «Χάριτός Της» τῆς Βασιλίσσης, ὁ *Φρόμισα* ὁ ἐξερευνητὴς τοῦ βορείου πόλου, ὁ ὡραῖος *Κάμπερλαντ*, τοῦ ὁποίου τὸν πῖλον δὲν ἔπαυε νὰ στολίζῃ τὸ χειρόκτιον τὸ ὁποῖον ἴσως τυχαίως ἀφῆκε νὰ πέσῃ ἡ Ἐλισάβετ, ὁ *κόμης τοῦ Ὄξφορδ*, ἐπιδιώκων τὰς περιπετείας τῆς μάχης πρὸ παντὸς διὰ νὰ ἀρέσκῃ, καὶ ὁ *Χώσκινς* τοῦ ὁποίου αἱ κατὰ τῆς ἀρμάδας ὑπηρεσίαι ἤγαγον εἰς λήθην τὰς ὡς δουλεμπόρου ὠμότητάς του.

Ἀνάλογοι προφυλάξεις ἐλήφθησαν ἀπὸ ἀπόψεως ἐπακτίου ἀμύνης, εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν κατανεμηθέντων εἰς τὴν ἀπὸ ἀκρωτηρίων Λὰνδ'ς Ἔντ ἕως Νὸρθ Φόρελανδ ἀκτήν, τοποθετηθέντων ἐπὶ πάντων τῶν ἀκρωτηρίων ὀπτικῶν τηλεγράφων, πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ναυαρχείου, δεκαπεντακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων πεντακοσίων ἱππέων στρατοπεδευσάντων εἰς Τίλμπουρι καὶ τέλος τεσσαρακοντατεσσάρων χιλιάδων μαχητῶν καὶ δωδεκακισχιλίων ἐφέδρων τοῦ Μίδδλσεξ καὶ Ἀϊλάνδερς τοῦ Κέμπριτζ ὄντων ἑτοίμων νὰ προσβάλωσι τὸν ἀποβατικὸν στρατὸν τῆς ἀρμάδας καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Φαρνέζε, ἐὰν κατώρθου νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὸ home, εἰς τὴν ἀγγλικὴν πατρίδα.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἤρχιζεν ὁ Ἱσπανοαγγλικὸς αὐτὸς πόλεμος, ὅστις δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες γεννῶσι τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν φιλίαν ἀκόμη, ὅπως ὁ τῆς Ὀλλανδίας μὲ τὸν Ρώϋτερ ἢ τῆς Κριμαίας μὲ τὸν Τοττλέμπεν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων καθ' οὓς ἡ μόνη ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, πρὸ τῆς ἐκρήξεώς των, κατὰ τὴν διεξαγωγήν των καὶ μετὰ τὴν λῆξίν των, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μῖσος ἀχαλίνωτον. Σπανίως δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σκηναὶ βαρβαρότητος κατέστησαν κατώτερα ἑαυτῶν εὐγενῆ κράτη, ὡς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον· διότι ἐὰν ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξεν ἄδικος, τὰ ἀντίποινα κατέστησαν τὸν νικητὴν ἐξ ἴσου ἐγκληματίαν πρὸς τὸν ἡττηθέντα.

Καταστροφὴ τῆς ἀρμάδας.—Τὴν 30 Μαΐου ἡ εἰς Λισσαβῶνα συγκεντρωθεῖσα ἀρμάδα ἐξέπλευσε τοῦ Τάγου ὑπὸ μέτριον λίβαν, ἐπέχουσα πρὸς βορρᾶν καὶ παραπλέουσα ἐν ὄψει τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐστραμαδούρας. Εἰς τὸ ὕψος ὅμως τοῦ ἀκρωτηρίου Ὀρτεγάλ, ἀποκαλυφθέντος τοῦ Βισκαϊκοῦ κόλπου, συνήντησε ΒΑ λαμπροὺς ἀνέμους προξενήσαντας ζημίας εἰς τὰ ἐλαφρὰ ἱστία καὶ ἄλλας τινὰς μικρὰς ναυφθορίας, λόγῳ τῶν ὁποίων ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀπειλητικὸν τοῦ οὐρανοῦ, ἐσήμανεν ὁ ἀρχιναύαρχος πορείαν πρὸς τὸ ἀγκυροβόλιον τοῦ λιμένος τοῦ Φερρός, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλοῦν του πρὸς βορρᾶν, ὡς ἔπρεπε καὶ ὡς ἔπραξε τοῦτο ἡ, μὴ ἀντιληφθεῖσα τὰ σήματα, παραπομπή του. Δύο πολύτιμοι μῆνες διέρρευσαν, πρὸς ἐπισκευὴν τῶν βλαβῶν, πράγματι ὅμως ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ βελτιώσεως τοῦ καιροῦ, καθ' οὓς ἡ ἀνυπομονησία τοῦ Φαρνέζε μετεβλήθη εἰς ἀγωνίαν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἐνῷ ὁ Φίλιππος κατήντησε νὰ γνωρίζῃ περισσότερον τὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἢ τοῦ ἰδικοῦ του· ἀντιθέτως οἱ Ἄγγλοι παρεσκεύασαν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἀσφαλεστέραν τὴν νίκην.

Τέλος τὴν 22 Ἰουλίου, Παρασκευήν, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν προληπτικῶν, ἀπέπλευσεν ἡ ἀρμάδα καὶ οὐριοδρομοῦσα ἔφθασε τὴν 29 ἐν ὄψει τοῦ ἀκρωτηρίου Λιζάρντ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγρυπνοῦντος ἀγγλικοῦ στόλου, προκαλέσαντος, διὰ τὴν ἀσθενῆ του ἐμφάνισιν, τὰ σκώμματα τοῦ Ἱσπανοῦ ἀρχιναυάρχου. Μικρὰ ἀψιμαχία ἤρκεσε νὰ καταδείξῃ τὴν δραστικότητα τοῦ ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ, τὴν ἱκανότητα τῶν σκοπευτῶν του βαλλόντων κατὰ τοῦ σκάφους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἱσπανοὺς βάλλοντας πρὸς ἀφίστωσιν, πρὸ πάντων δὲ τὴν τακτικὴν τοῦ Χάουορντ, ὅπως προσβάλλῃ τὴν ἀρμάδαν διασπάρτως καὶ ἐπιτίθεται ἀθρόως μόνον κατὰ τῶν πλοίων, ἅτινα βλαπτόμενα ἐξήρχοντο τῆς γραμμῆς. Τὴν 2 Αὐγούστου ἐγένετο νέα σύρραξις, καθ' ἣν λόγῳ τοῦ σάλου ἠστόχουν αἱ βολαὶ τῶν Ἄγγλων, δαπανησάντων ἐν τούτοις ὅλα σχεδὸν τὰ πυρομαχικά των. Τοῦ ἀνέμου ὅμως μεταπεσόντος αἰφνιδίως εἰς λίβαν, ἡ ἀρμάδα χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ Π υλούθ, ἐνῷ τὰ πυρομαχικὰ τῶν Ἄγγλων εἶχον προφανῶς ἐλαττωθῆ, ἐσήμανε ἀλλαγὴν πορείας πρὸς ἀνατολάς. Ὁ Χάουορντ ἀντελήφθη ἀμέσως τὴν καταστροφὴν ἥτις ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν ἀρμάδαν, δι' ὃ πλησιάσας τὸ ἀκρωτήριον Στάρτ Πόϊντ διεβίβασε διὰ τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου εἰς τὸ ναυαρχεῖον: «Κρατοῦμεν τοὺς Ἱσπανούς. Ὑποχωροῦν πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Φλάνδρας Στείλατε αὐθωρεὶ εἰς Ντόβερ καὶ Ντάγγενες ὅλην τὴν διαθέσιμον πυρίτιδα· θα μαδήσω πτερὸν πρὸς πτερὸν τὰ βαρειὰ αὐτὰ πουλιά των». Ἐξηκολούθουν οὕτως οἱ στόλοι πλέοντες, ἐν ὄψει ἀλλήλων, μέχρι τῆς 6 Αὐγούστου, ὁπότε ὁ δοὺξ τῆς Μεδίνα, ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ἔσχε τὴν ἀφροσύνην, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν ναυάρχων εἰς ἃς ἀντέτασσε τὸ πεῖσμα τῆς ἀγνοίας του, νὰ ἀγκυροβολήσῃ ὅλον τὸν στόλον του, μηδὲ τῶν ἐλαφρῶν πλοίων ἐξαιρουμένων, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα, εἰς τὸν ἀναπεπταμένον ὅρμον τοῦ Καλαί· ἔσπευσε δὲ ἀμέσως νὰ γράψῃ εἰς τὸν δοῦκα Φαρνέζε ζητῶν βοήθειαν καὶ συμβουλάς, λαβὼν δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἀπάντησιν: «Δὲν ἔχω παρὰ ἵππους καὶ διὰ νὰ διαπλεύσητε χρειάζονται πλοῖα, τοιαῦτα δὲ σεῖς διοικεῖτε». Ἡ νὺξ τῆς 7 Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἐξόχως συννεφώδης καὶ σκοτεινή, κατὰ τὰς πρώτας ὅμως μεταμεσονυκτίους ὥρας ζωηραὶ λάμψεις, παράδοξα πυροτεχνήματα συνοδευόμενα ὑπὸ βροντῆς, κανονοβολισμοὶ ἐφώτισαν τὰς σκιαγραφίας τῶν πλοίων τῆς ἀρμάδας· ἦσαν ὀκτὼ πυρπολικὰ τὰ ὁποῖα ἐξαπέλυσεν ὁ στόλος τοῦ Δραίηκ κατὰ τῆς ἀρμάδας καθ' ἧς εἶχεν ἀνοίξει καὶ πυκνὸν πῦρ. Ἡ σύγχυσις ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, σειραὶ καταστροφῶν ἤρξαντο ἐκδηλούμεναι. Ἡ ἀνδρεία τοῦ Ὀκουένδο, τοῦ Ἀραμπουρού, τοῦ Μπερτενδόνα ἀπέβη ἄκαρπος. Τὸ πλεῖστον τοῦ διαφυγόντος τὴν πυρπόλησιν στόλου τρέπεται πρὸς βορρᾶν παραδοθὲν τῷ ἀνέμῳ, ἄλλα πλοῖα προτιμῶσι νὰ στραφῶσι πρὸς νότον ἀντιμένοντα: ἐξ αὐτῶν ἡ «Santa Anna» βυθίζεται πρὸ τῆς Χάβρης· ἡ «Cuniga» ἔσχε τὴν ἀναίδειαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα, ἐνῷ εἶχεν εἰς τὸ ἐρετικόν της δέκα ὀκτὼ δεσμώτας Γάλλους, οὓς ὁ ἐπιδραμὼν λαὸς ἠλευθέρωσε, τῆς «Cuniga» ἀποπλευσάσης διὰ νυκτός· τὸ φορτηγὸν «Salvator» διελύθη ἐπὶ τῶν ὑφάλων Asnelle, οἵτινες ἔκτοτε καὶ ἕως σήμερον προσέλαβον τοῦ πλοίου τὸ ὄνομα παρεφθαρμένον «Calvados», ὅπερ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὸν κατέναντι τῶν ὑφάλων νομόν· τὸ πλήρωμα τοῦ «San Lorenzo» ἐλπίσαν σωτηρίαν ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Καλαί, ἔσχεν οἰκτρὸν τέλος, τῶν Ἄγγλων οὐδόλως λαβόντων ὑπ' ὄψιν τὴν οὐδετερότητα τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους καὶ ὁρμησάντων εἰς τὴν ἀκτὴν μὲ πελέκεις καὶ μαχαίρας.

Τραγικώτεραι ὅμως ὑπῆρξαν αἱ περιπέτειαι τῶν πρὸς βορρᾶν τραπέντων τμημάτων τῆς ἀρμάδας. Τοῦ ἀνέμου μεταπεσόντος ἐπ' ὀλίγον εἰς σκίρωνα, ὑπὲρ τὰ τριάκοντα τῶν πλοίων της ἀπώλοντο ἐπὶ τῶν ὑφάλων Reytingen, Dyck καὶ Hinders τῶν

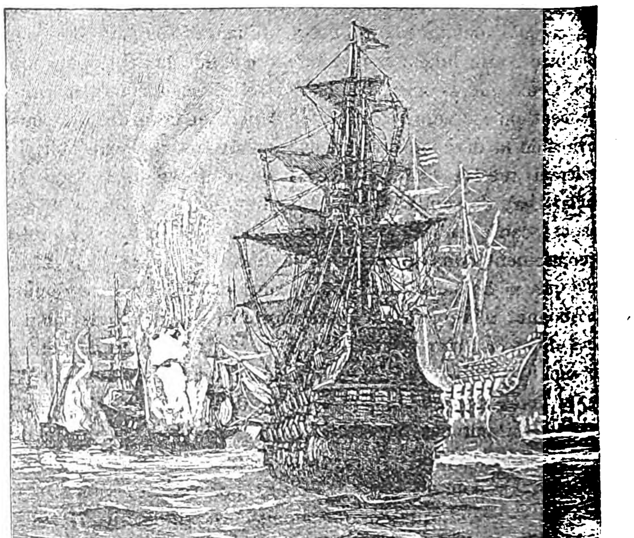

Τὰ κατὰ τῆς ἀρμάδας ἐξαπολυθέντα ὑπὸ τοῦ Δραίηκ πυρπολικά.

ἀκτῶν τῆς Φλάνδρας. Τὸ πλήρωμα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τῆς καραβέλλας «Esposende» κατέφυγεν ἐπί τινος ἀμμώδους ὑφάλου 15 μιλ. ΒΑ τῆς Δουγκέρκης, ἥτις ἀποκαλυπτομένη κατὰ τὴν ρηχίαν ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀναπαυτήριον ὑπὸ τῶν φωκῶν· ἀφοῦ ἔφραξαν οἱ δυστυχεῖς ναυαγοὶ ὡς ἠδύναντο τὰς

Digitized by Google

ὁπὰς τῶν λέμβων των, ἐνέπηξαν ἐπὶ τῆς ἄμμου προχείρως κατασκευασθέντα ἀπὸ δύο κώπας ξύλινον σταυρὸν καὶ γονυπετήσαντες εἰς τὴν ὑγρὰν ἄμμον ἣν ὁλονὲν ἐκάλυπτεν ἡ πλημμυρίς, προσηύχοντο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των· ἐσώθησαν δὲ πάντες οὗτοι, διότι αἱ καλαὶ ἐκεῖναι φῶκαι τοὺς των ἦτο ἀδύνατος, ἀφοῦ ἐβυθίζοντο ἐν τῷ πηλῷ μέχρι γόνατος, καί, ἀφοῦ τοῖς ἀφῄρεσαν πᾶν ὅ,τι ἔφερον, τοὺς ἔσφαξαν ἢ τοὺς ἐτυφέκισαν· καὶ ἡ μὲν πλημμυρὶς ἐκάλυπτε τὸν τόπον τοῦ ἀπαισίου αὐτοῦ δράματος, ἡ δὲ ἄμπωτις ἐπὶ μῆνας ἀπεκάλυπτε πτώματα ὀρθὰ ἐν τῷ πηλῷ, ὡς πασσάλους

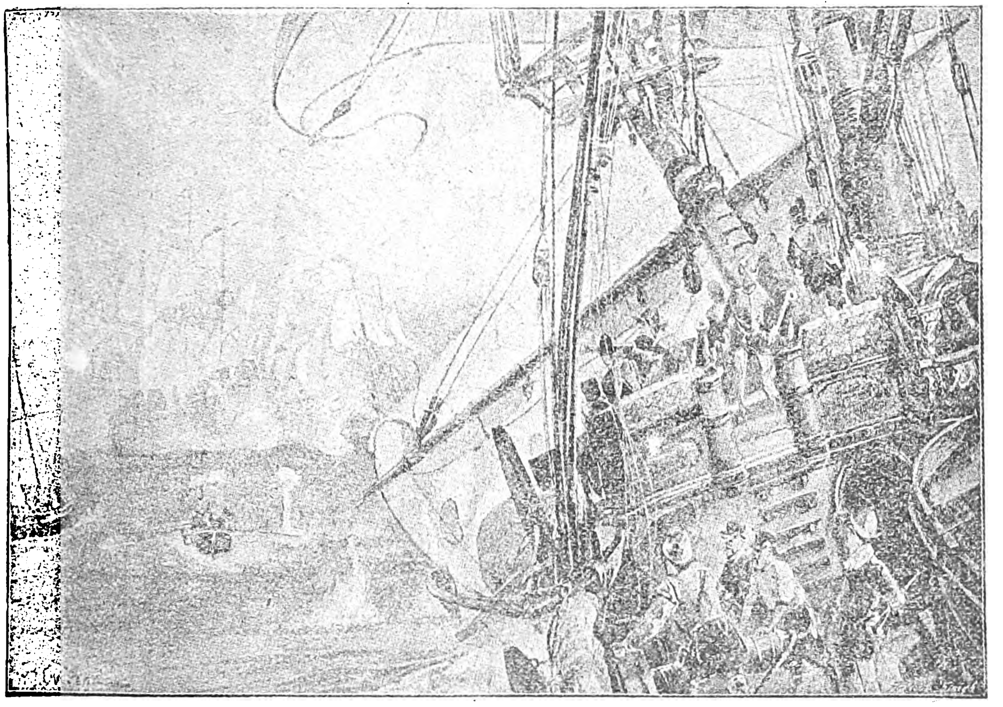

Δίωξις τῆς ἀρμάδας ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Δραίηκ.

ἐπλοήγησαν διὰ μέσου τῶν λαβυρίνθων τῶν ὑφάλων. Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς (*G. Contesse:* La Marine d'Autrefois, 218) «μὴ θέλων νὰ συζητήσῃ τὸ δυνατὸν τοῦ γεγονότος, θεωρεῖ ἑαυτὸν εὐτυχῆ διότι τὸ ἀναφέρει εἰς βιβλίον προωρισμένον δι' ἀναγνώστας οἵτινες, ὡς ναυτικοί, δὲν εἶναι σκεπτικισταί: qui navigant Oceanum credunt, quia cognoscunt pericula ejus».

Ἡ θάλασσα ὅμως αὕτη, ἡ τόσον ἀνηλεὴς διὰ τὰ πληρώματα τῆς ἀρμάδας, συνηθισμένα εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν τῆς κυανῆς Μεσογείου καὶ τὸν παράπλουν τῶν ἡλιολούστων ἀκτῶν της, ἦτο ἀντιθέτως οἰκεία τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου τῆς Ἐλισάβετ, τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἁλιεῖς ρεγγῶν καὶ γάδων τοῦ Ντόγγερ Μπάγκ καὶ τῆς Νέας Γῆς. Αἱ τόσον τρομεραὶ διὰ τοὺς Ἱσπανοὺς ἀκταὶ ἦσαν προστάτιδες τῶν Ἄγγλων, εὑρισκόντων εἰς αὐτὰς τρόφιμα καὶ πᾶσαν διευκόλυνσιν, πρὸ πάντων ὅμως τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ὑπερδιέγερσιν ἣν προκαλεῖ ὁ μέγας ἐκεῖνος συμπυκνωτὴς ἠθικοῦ σθένους, τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος. Ὅσον ἡ δίωξις παρετείνετο, τόσον ηὔξανον αἱ δυνάμεις τῶν Ἄγγλων καὶ τόσον ἐξηντλοῦντο οἱ Ἱσπανοί· καὶ ἡ τραγῳδία αὕτη ὁλονὲν παρετείνετο, τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἀρμάδας ὠθηθέντων ὑπὸ τοῦ ἀνέμου μέχρι τοῦ 62^{0} παραλλήλου καὶ ὑπὸ τὴν ἐξοντωτικὴν δίωξιν τοῦ Δραίηκ καὶ τοῦ Φρόμπισα. «Ὀπίσω εἰς τὴν Ἱσπανίαν», ἠκούετο διαρκῶς· ἀλλὰ πῶς; Μία μόνη λύσις ἀπέμενεν: ἡ παράλλαξις τῶν νήσων Ὀρκὰδ καὶ Σχίτλανδ, ὁ πλοῦς πρὸς νότον καὶ ἐκ δυσμῶν τῶν Βρεττανικῶν νήσων καί, ὅταν ἡ ἐξάντλησις τῶν τροφίμων δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν συνέχισιν τοῦ πλοῦ, ὅπερ ἦτο καὶ ἀναπόφευκτον, ἡ προσάραξις εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀκτὴν καὶ ἡ ἐπίκλησις ἀπὸ τὸν θριαμβεύσαντα ἐχθρὸν τῆς γενναιοψυχίας ἧς δικαιοῦται ἡ ἀτυχήσασα τόλμη. Πόσον ὡραία καὶ μοναδικὴ θὰ ἦτο πράγματι ἡ εὐκαιρία αὕτη εἰς τὸν προτεσταντισμόν, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἀρχαί του προσαρμόζουν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀδελφοσύνην πληρέστερα ἀπὸ τὰς τοῦ παπισμοῦ. Ἀντιθέτως ὅμως, ὅπου οἱ Ἱσπανοὶ ἐνεπιστεύθησαν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς νικητάς, ἐξωντώθησαν ἀνοικτιρμόνως. Συνεχεῖς ἐκτελέσεις καθημάτουν τὰς ἀγγλικὰς ἀκτὰς καὶ ἐκηλίδουν τοῦ εὐγενοῦς ἔθνους τὴν ἱστορίαν· ἡ σφαγὴ δὲν ἔπαυσε παρὰ μόνον ὅταν ἡ τρικυμία δὲν εὕρισκε πλέον θύματα ὅπως τὰ φέρῃ εἰς τοὺς ζωντανούς. Ἡ Ἐλισάβετ ἄφινεν ἀκώλυτον τὴν τοιαύτην βαρβαρότητα· ἐσκέπτετο, ὡς καὶ ὁ δοὺξ τῆς Ἄλμπ, ὅτι «προληπτικῶς, πᾶς ἐχθρὸς εἶναι καταδικασμένος εἰς θάνατον». Χαρακτηριστικὸν τῶν τραγῳδιῶν, αἵτινες ἐξειλίχθησαν εἰς τὰς βασαλτώδεις ἐκείνας ἀκτὰς τῆς ὁμίχλης, εἶναι ἡ ἀκόλουθος σκηνή. Τὴν 20 Αὐγούστου 1588, χίλιοι ἑκατὸν Ἱσπανοὶ ἐζήτησαν ἔλεος εἰς τὸν ὁρμίσκον Σλίγκο (Sligo) τῆς κομητείας Κόννωτ· οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου ἐξηκολούθουν ὄντες καθολικοί, ἀλλ' ὁ ἀκτάρχης καὶ οἱ ἀκτοφύλακες, καθὼς καὶ τὰ πληρώματα τῆς μοίρας τοῦ Δραίηκ, ἥτις τοὺς παρηκολούθει κῦμα πρὸς κῦμα, ἦσαν φανατικοὶ προτεστάνται· συνεκέντρωσαν τοὺς ἀτυχεῖς ἱκέτας εἰς γλοιώδη ἀκτήν, ἀφ' ἧς ἡ φυγὴ ἐπισημάνσεως ἀπαισίους· ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον ὑπάρχει παράδοσις εἰς τὰς γραίας τοῦ Σλίγκο, ὅτι, ὅταν τὴν νύκτα τῆς 20 Αὐγούστου πνέῃ σφοδρὸς ζέφυρος, ἀκούονται ἀπὸ τοῦ πελάγους γόοι καὶ ἀραὶ τρομεραὶ εἰς ἱσπανικὴν γλῶσσαν.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἀρμάδας ἀνεκούφισε καὶ αὐτὰ τὰ καθολικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα μετὰ τρόμου προσέβλεπον τὴν προϊοῦσαν τῆς Ἱσπανίας ἀλαζονείαν. Οὕτως ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας ἔσπευσε νὰ συγχαρῇ τὸν Δραίηκ δι' ἰδιοχείρου ἐπιστολῆς του, ὁ δὲ ἔκφυλος Ἐρρῖκος Γ' τῆς Γαλλίας, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι ὄντως εἶχε καταστραφῆ ὁ στόλος τοῦ Φιλίππου, ἔγραψεν ὁλόκληρον ὑπόμνημα ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ γεγονότος ὡς πρὸς τὴν Γαλλίαν, καταλῆγον διὰ φράσεως ὑπομιμνησκούσης τῆς «Εἰρήνης» τοῦ Ἀριστοφάνους τοὺ στίχους:

Ἥ δομαί γ' ἥδομαι
κράνους ἀπηλλαγμένος

«Nous pouvons doncques rélever la visière et respirer: il n'y a plus d'Armata!» («δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐγείρωμεν τὴν προσωπίδα τοῦ κράνους καὶ νὰ ἀναπνεύσωμεν! δὲν ὑπάρχει πλέον Ἀρμάδα!»

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρμαδιλλίδιον (τὸ) (Armadillidium) *[Ζωολ.]*. Γένος *μαλακοστράκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἰσοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀνισκιδῶν*, διακρινόμενον διὰ τὴν ἰδιόρρυθμον μορφὴν τῶν τελευταίων κοιλιακῶν ψευδοποδίων τού. Κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ γένους εἶναι: *ἀρμαδιλλίδιον τὸ κοινὸν* (Armadillidium vulgarum) ἀπαντῶν συχνάκις ἐν τῇ μέσῃ καὶ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀρμαδίλλος (ὁ) (Armadillus) *[Ζωολ.]*. Γένος *μαλακοστράκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἰσοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀνισκιδῶν*. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ὅτι ὅταν εὑρεθῶσι πρὸ κινδύνου ἀναδιπλοῦνται καταλλήλως καὶ μετασχηματίζουσι τὸ σῶμά των εἰς σφαῖραν. Τὸ σῶμά των, ἐν τῇ φυσικῇ του στάσει εἶναι ᾠοειδὲς καὶ κυρτὸν κατὰ τὴν ραχιαίαν αὐτοῦ ὄψιν. Ἡ κεφαλὴ εἶναι βαθέως κεχωσμένη εἰς τὸν προθώρακα. Αἱ κεραῖαι ἀναφαίνονται κατὰ τὴν κάτω ὄψιν τοῦ θώρακος καὶ εἰς ἀμφότερα τὰ πλάγια. Κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμά του τὸ σῶμα εἶναι ἀπεστρογγυλωμένον καὶ οἱ τελευταῖοι ψευδόποδες, ὧν ἡ βασικὴ ἄρθρωσις εἶναι λεπιδοειδής, κατέχουν τὴν ὑπὸ τῶν τελευταίων ἀρθρώσεων τῆς κοιλίας σχηματιζομένην βαθεῖαν ἐντομήν. Κυριώτερον εἶδος τοῦ γένους τούτου εἶναι, *ἀρμαδίλλος ὁ φαρμακευτικὸς* (Armadillus officinalis) ἀπαντῶν εἰς τὴν μεσημβρινὴν

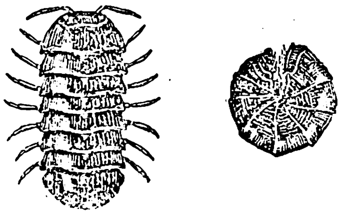

Ἀρμαδίλλος ὁ φαρμακευτικός.

[Δεξιά: Τὸ ζῷον ἐν φυσικῇ στάσει. Ἀριστερά: Τὸ ζῷον συσπειρωμένον.]

Εὐρώπην, τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν. Ἄλλοτε ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ φαρμακευτικῇ, ἐδίδετο δὲ ὡς κόνις μετὰ τὴν ἀποξήρανσίν του ὡς διουρητικόν. Δ. Ν. Π.

Ἀρμαδούρ. Ἐγχώριός τις ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ Τραπεζοῦντος ἐπὶ Μανουὴλ Γ' (1390—1417), τιτλοφορούμενος ἡγεμὼν τῶν Λιμνίων καὶ διατελῶν μὲν αὐτόνομος, ἀλλὰ φόρου ὑποτελὴς εἰς τὸν Μανουήλ.

ἀρμαδούρα *[Ναυτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν *ἀγομένων* εἰδικῆς παρὰ τὴν ἰστοπέδην τοῦ καταστρώματος διασκευῆς (βλ. λ. σκαλμοδόχη). Ἀντίστοιχοι ξενικοὶ ὅροι: γαλλ. le ratelier de tournage, ἀγγλ. rack. Σ. Ε. Λ.

ἀρμάζομαι· ἰδιωματ. (Κυπρ.), νυμφεύομαι, ὑπανδρεύομαι (βλ. *Ξενοφ. Φαρμακίδη*, Κύπρια ἔπη, σ. 30 στίχ. 3: «Μάνα, νὰ τὴν ἁρμάσωμεν τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα»). Τὴν λέξιν εὑρίσκομεν καὶ παρ' *Ἡροδότῳ* 3. 137: «ἅρμοσται τὴν Μίλωνος θυγατέρα Διομήδης γυναῖκα». Κ. Μ. Κ.

ἀρμάθα ἢ *ἀρμαθιὰ* (ἡ)· ὁρμαθός, ἰδίως προκειμένου περὶ καρπῶν καὶ φύλλων καπνοῦ: «μιὰ ἀρμάθα σῦκα».

Ἀρμάθα *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀρκαδιουπόλεως τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολ. Θρᾴκης χωρίου *Σαρμουσακλῆ*, ὅπερ κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν ἠρίθμει 264 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

Ἀρμαθὰ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Ἰώσηπος.

ἀρμαθιὰ (ἡ)· ἡ ἀρμάθα (βλ. λ.).

Ἀρμαθιὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. —1) Μικρὰ νῆσος $1^1/_2$ μίλλ. ΒΔ τῆς Κάσσου 348 ποδῶν ὕψους, ἔχουσα ἀπορρῶγας γύψου ἀνεκμεταλλεύτου. —2) Ὕφαλος ἐπικίνδυνος 24 ποδῶν βάθους, *Ἀρμαθιὰ* ὡσαύτως ὀνομαζομένη, εὑρίσκεται εἰς 1 μίλλ. νοτίως τῆς δυτικῆς τῆς νήσου ἄκρας, εἰς πλάτ. 35^{0}25'15'' καὶ μῆκ. 26^{0}51'55'' Ἀν. κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτ. 2824: Scarpanto and Kasso (βλ. καὶ Αἰγαῖον τ. Β' σελ. 406 γ'). Σ. Ε. Λ.

ἀρμαθιάζω· κάμνω ἀρμαθιές, συσκευάζω εἰς ὁρμαθούς: «ἀρμαθιάζω σῦκα».

ἀρμάθιασμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀρμαθιάζω.

ἀρμαθόδεμα (τό)· δέμα φύλλων καπνοῦ εἰς *ἀρμάθας* συσκευασμένου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δέματα, ἅτινα διὰ *μάτσων* συσκευάζονται. Δ. Ν. Λ.

Ἀρμαῒς ἢ *Ἀρμαῖος*. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου ὃν ὁ Μανεθων κατατάσσει ὡς τελευταῖον εἰς τὴν σειρὰν τῶν βασιλέων τῆς ΙΗ' δυναστείας. Οἱ Αἰγυπτιολόγοι ταυτίζουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενον Χορεμχὲβ (βλ. λ. ὡς καὶ λ. Αἴγυπτος τ. Β' σ. 506 γ' καὶ 572 β').

Ἀρμάϊτι (Armaiti) *[Περσ. Μυθολ.]*. Ἡ θεὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς γῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Ζωροάστρου. Α. Δ.

Ἀρμακάλης *ποταμὸς [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ διῶρυξ, ἡ συνδέουσα τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα (Ἄβυδ. ἐν *Εὐσεβ.*).

ἀρμακᾶς (ὁ)· ἰδιωματ., σωρὸς λίθων ἢ χαλίνων (ἀρχ. «*ἕρμακες*· λίθοι σεσωρευμένοι εἰς τιμὴν τοῦ Ἑρμοῦ»).

ἀρμακιάζω· ἰδιωματ., καταστρέφω, κατερειπώνω τοῖχον καὶ μεταβάλλω αὐτὸν εἰς *ἀρμακᾶν*, ἤτοι εἰς σωρὸν λίθων.

Ἀρμακίδα, *Ἄνω* — *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὡραῖον ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς, εἰς τὸ πρῶτον ἐξ Ἀνατολῶν τεταρτημόριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Δωρίδος (ἀρχ. *Τριόσκον*), χωριζόμενον (πλάτ. 36^{0} 45', μῆκ. 27^{0} 55', χάρτ. ἀγγλ. 1604: The gulf of Kos Doris and Symi) ἀπὸ τοῦ ἀμφιδύμου αὐτῷ ἀγκυροβολίου *Κάτω Ἀρμακίδα*, διὰ τῆς χερσονησιζούσης ἄκρας *Καρά*. Εἰς 12 μιλλ., διὰ θαλάσσης, πρὸς Α. τῆς Ἄνω Ἀρμακίδας, συναντᾷ τις τὸν ἰσθμὸν τῆς χερσονήσου, ἔχοντα μόλις ἡμίσεος μιλλίου εὖρος, ἐνῷ ἡ ἀπὸ τούτου χερσονησίζουσα προβολὴ ἔχει μῆκος 46 ὅλων μιλλίων. Τοῦτον, ὄντα συστάσεως ἡφαιστειογενοῦς, μεγίστης ὅμως ποικιλίας, ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα νὰ διορύξωσι πρὸς διευκόλυνσιν καὶ ἐπίτμησιν τοῦ παράπλου τῆς ἀκτῆς τῆς Καρίας. Οἱ ἐργάται ὅμως, εὑρεθέντες πρὸ πρωτοφανῶς παραδόξου συστάσεως ἐδάφους, ἐφαντάσθησαν ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ εἶχον ἀναμιχθῆ ὑπερφυσικαὶ δυνάμεις, διέκοψαν δὲ τὰς ἐργασίας ἐν ἀναμονῇ τοῦ χρησμοῦ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, πρὸς ὃ οἱ κάτοικοι τῆς χερσονήσου εἶχον ἀποταθῆ· τοῦ μαντείου ὅμως χρησμοδοτήσαντος

Digitized by Google

ὅτι, ἐὰν οἱ θεοὶ ἤθελον τὴν χερσόνησον νῆσον, δὲν θὰ τὴν διεμόρφουν χερσόνησον, ἡ διόρυξις ἐματαιώθη, καὶ ἀντὶ τῆς διώρυγος κατεσκευάσθη τεῖχος, περὶ οὗ ὁ χαρτογραφήσας (1839) τὰ ἔρημα ταῦτα παράλια *Thomas Graves* διὰ τοῦ βρεταννικοῦ πλοίου «Beacon» βεβαιοῖ (Mediter. Pilot IV 1918 σελ. 330) ὅτι πρὸ ὀλίγων τότε ἐτῶν ὑπῆρχον σαφῆ ἴχνη τοῦ τε τείχους καὶ τῶν πύργων του.

Τὸ μέσον τῆς δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἀκτῆς (ἀνατολ.) προεκτείνει ὑφαλέμβολον κινδυνῶδες, ἔνδον ὅμως τοῦ ὁποίου τὸ ἀγκυροβόλιον μετατρέπεται εἰς λιμένα φυσικὸν ἀσφαλέστατον, βάθους 11 ὀργυιῶν. Ἐκβολαὶ διαρκῶς ῥέοντος ποταμίου καθιστῶσι τὸ ἀγκυροβόλιον ἄριστον ὑδρεῖον, πλησίον δὲ αὐτῶν ἀγρόκτημα, τὸ μόνον δεῖγμα ζωῆς εἰς τὸ ἔρημον αὐτὸ τμῆμα τῆς χερσονήσου. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἁρμακτικὰ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰβηρίας ἀναγραφομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

ἅρμαλα (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πήγανος ἡ ἅρμαλα* (Peganus harmala), κοιν. *ἀγριοπήγανος*. Δ. Ν. Π.

ἁρμάμαξα *[Ἀρχ.]*. Ἡ ἁρμάμαξα, ἡ καὶ *ἀπήνη* καλουμένη, ἦτο ὄχημα πρὸς μεταφορὰν ἀνθρώπων. Ἦτο κεκαλυμμένη ἄνωθεν καὶ διὰ παραπετασμάτων περιβεβλημένη (*Διόδ. Σικ.* 11, 56), ἐχρησίμευε δὲ καὶ διὰ νυκτερινὰς ὁδοιπορίας ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν (*Ξεν.* Κ. Π. 4, 2, 15), ἐσύρετο πολλάκις ὑπὸ τεσσάρων ἵππων ἢ ἄλλων ὑποζυγίων καὶ διεκοσμεῖτο πολυτελέστατα ἐνίοτε καὶ δαπανηρότατα (*Διόδ. Σικ.* 17, 35. *Ἀριστ.* Ἀχαρ. 70). Παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐχρησίμευεν εἰς δημοτελεῖς παρατάξεις, εἰς μεταφορὰν γυναικῶν, παίδων, εὐνούχων καὶ βασιλοπαίδων (*Ἡρόδ.* 7, 83. 9, 76. *Ξεν.* Κ. Π. 3, 1, 8). Ἦσαν δ' οὕτω διερρυθμισμένοι, ὥστε οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν καὶ ἄλλοι δὲ τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν ἐν τέλει νὰ δύνανται καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ ὁδοιπορῶσι, κατακλινόμενοι ἐν αὐταῖς (*Ἡρόδ.* 7, 41. *Ξεν.* Κ. Π. 3, 1, 40). Τοιαύτην μεγαλοπρεπεστάτην ἁρμάμαξαν μετεχειρίσθησαν, ἵνα μεταφέρωσι τὸ σῶμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκ Βαβυλῶνος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, πρὸς κατασκευὴν τῆς ὁποίας παρῆλθεν ὁλόκληρος διετία (*Διόδ. Σικ.* 18, 26-28. *Ἀθήν.* Ε, 206. *Αἰλ.* Π. Ἱ. 12, 64).

Καὶ ἐν Ἑλλάδι μετεχειρίζοντο ἐνίοτε τὰς ἁρμαμάξας αἱ Ἑλληνίδες δέσποιναι. Ἀναφέρεται δὲ ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος ὀχουμένη ἐπὶ ἁρμαμάξης συρομένης ὑπὸ ζεύγους λευκῶν βοῶν (*Ἡλιοδ. Αἰθ.* 3 σ. 133). Καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἐφέσου ἀποτυποῦται ἡ ἁρμάμαξα, εἰς ὑποδήλωσιν τοῦ ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐγίνετο χρῆσις αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος [βλ. καὶ λ. ἅμαξα]. Ι. Χ. Δ.

Ἀρμαμίθρης. Υἱὸς τοῦ Δάτιδος, στρατηγὸς τῶν Περσῶν.

Ἀρμὰν (Armand). Ὄνομα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐγένετο γνωστὸς ὁ *Φραγκῖσκος Ὑγκέ*, περίφημος Γάλλος κωμικὸς (1699—1765), διακριθεὶς ὡς πρωταγωνιστὴς εἰς τὸν «Etourdi» τοῦ Φαγκάν, τοὺς «Φιλοσόφους» τοῦ Παλισοῦ καὶ εἰς τὴν «Σκωτσέζα» (Ecossaise) τοῦ Βολταίρου.

—**Ἀρμὰν** (Armand), *Ἀλφρέδος*. Γάλλος ἀρχιτέκτων, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1805—1888). Ἀπὸ τοῦ 1835 ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν τῶν πρώτων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ σταθμῶν. Ὠκοδόμησε τὸν παλαιὸν σταθμὸν τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ἐν Παρισίοις, τὰ κυριώτερα σιδηροδρομικὰ δίκτυα τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Γαλλίας, τοὺς σταθμοὺς τῶν Βερσαλλιῶν, τοῦ Σαὶν Κλού, τοῦ Ἀρράς, τῆς Ἀμιένης, τῆς Λίλλης, τοῦ Καλαὶ καὶ ἄλλων. Ἐκ παραλλήλου ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν νομισματολογίαν γράψας σχετικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Les Médailleurs italiens».

—**Ἀρμὰν** (Armand), *Ἐρνέστος, κόμης ντ'*—. Γάλλος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1829—1898). Υἱὸς βουλευτοῦ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματίαν, τοποθετηθεὶς ἐν Ῥώμῃ. Ὅτε ὁ Γαριβάλδης εἰσήλασεν εἰς τὸ ποντιφικὸν ἔδαφος, ὁ Ἀρμὰν ὑπεστήριξε μετὰ τοιούτου ζήλου τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα Πίου τοῦ Θ', ὥστε ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὡς ἀμοιβὴν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος (1867). Ἐν ἔτει 1870 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Λισσαβῶνι. Τῷ 1889 καὶ 1893 ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Ἀρσὶς-σὺρ-Ὠμπ.

—**Ἀρμὰν** (Armand), *Ἰωάννης-Λουκιανός*. Γάλλος πολιτικὸς καὶ ναυπηγὸς (1811—1873). Ἱδρύσας ἐν Μπορντώ, κατόπιν δ' ἐν Αἰακίῳ, τεράστια ναυπηγεῖα, ἐγένετο εἷς τῶν μεγαλυτέρων ναυπηγῶν τῆς Γαλλίας. Τῷ 1855 ἐβραβεύθη εἰς τὴν παγκόσμιον ἔκθεσιν διὰ τὸ νέον σύστημά του μικτῆς κατασκευῆς πλοίων ἐκ ξύλου καὶ σιδήρου. Τῷ 1857 καὶ 1863 ἐξελέγη βουλευτής, ἀλλὰ λόγῳ τῆς χρεωκοπίας του (1868) ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του. Α. Δ.

—**Ἀρμὰν Ντελὶλλ** (Armand Delille), *Αἰμίλιος Ἐρνέστος*. Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1843—1883). Υἱὸς προτεστάντου πάστορος, ἠκολούθησε κατ' ἀρχὰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐξετέλεσε μακρὰ ταξίδια, μεταβὰς νεώτατος εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸ Μεξικόν. Ἤρξατο ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου εἰς ὃ ὑπηρέτει, μόλις δὲ εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν κατώρθωσε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν, μαθητεύσας παρὰ τῷ Ζερώμ. Κυρίως ἐζωγράφησε τοπία, ὡς τὰ τῆς Νορμανδίας κ. ἄ. Θ. Β.

—**Ἀρμὰν-Ντυμαρὲκ** (Armand-Dumaresq), *Κάρολος Ἐδουάρδος*. Γάλλος ζωγράφος (1826—1891). Μαθητὴς τοῦ *Κουτὺρ* κατ' ἀρχὰς ἔγραψε πίνακας λαμβάνων τὰ θέματα ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, πλεῖστα δὲ ἐκ τῶν τῆς περιόδου ταύτης κοσμοῦσι διαφόρους ναοὺς τῆς Γαλλίας, μουσεῖα καὶ δημόσια ἱδρύματα. Ἐκ τούτων «*ὁ Χριστὸς θνήσκων*», «*ὁ Ἅγιος Βερνάρδος*», «*ὁ Χριστός*», «*Τὰ μαρτύρια τοῦ ἀποστόλου Πέτρου*», ἀγορασθέντα ὑπὸ τοῦ κράτους ἀπεστάλησαν εἰς διάφορα μουσεῖα καὶ ναούς, εἷς δὲ τῶν πινάκων τούτου ἀνηρτήθη εἰς τὸ μέγαρον τῆς Δικαιοσύνης. Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα καταφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ διδασκάλου του· ἀπὸ τοῦ 1855 ὅμως μετέβαλε τρόπον καὶ εἶδος τέχνης καὶ ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἔτους ἐκείνου ὡς στρατιωτικὸς ἱστορικὸς ζωγράφος, ἐκθέτων τὸν περίφημον πίνακά του «*Ἔνδοξος θάνατος*», ἐπεισόδιον τοῦ 1812. Τὰ ἑπόμενα ἔτη ἐξέθεσε τὴν «*Μάχην τοῦ Μοσκόβα*», τὸν «*Θάνατον τοῦ στρατηγοῦ Μπιζό*», ὅστις εὑρίσκεται εἰς τὴν στοὰν τῶν ἀνακτόρων τῶν Βερσαλλιῶν, τὸ «*Ἐπεισόδιον τῆς μάχης τοῦ Σολφερίνου*» ὅπερ εὑρηται εἰς τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν στοάν. Ἀκολουθήσας δὲ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας τῷ 1859 ἀπεικόνισε πλεῖστα ἐπεισόδια τῶν γενομένων μαχῶν. Μεταβὰς βραδύτερον μετά τινος ἀποστολῆς εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἐζωγράφησε πλείστους ἱστορικοὺς πίνακας τοῦ πολέμου τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μεγάλην ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν «*ἡ Προκήρυξις τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας*» καὶ τὸ «*Γεῦμα παρὰ τῷ Οὐασιγκτῶνι*». Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρμὰν-Ντυμαρὲκ εἶναι πολυάριθμα, τὰ πλεῖστα δὲ ἐξ αὐτῶν ἠγοράσθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ εὑρίσκονται εἰς γαλλικὰ μουσεῖα. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐχαλκογραφήθησαν ὑπὸ διαφόρων, τινὰ δὲ ἐκ τούτων ἐχαράχθησαν ὑπὸ τοῦ διασήμου λιθογράφου Πιροντόν. Θ. Β.

Ἀρμὰν (Harmand), *Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Γάλλος πολιτικὸς (1731—1816). Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς ἐν τῇ Συμβατικῇ τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1792, ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς ὑπερορίας τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Μέλος τῆς μερίδος τῶν μετριοπαθῶν ἐστάλη πρὸς ἐκτέλεσιν ἀποστολῆς τινος εἰς τὸν στρατὸν τῆς Μοζέλλ καὶ Αὐγούστου τοῦ 1793, μετὰ δὲ τὴν 9 Θερμιδώρ διωρίσθη εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν. Ὁ Ἀρμὰν εἶναι συγγραφεὺς ἔργων ὑπὸ τὸν τίτλον «Des Anecdotes relatives à quelques personnages et à plusieres documents remarquables de la Révolution» (Παρίσ. 1814). Α. Δ.

Ἀρμανγκὼ (Armengaud) *Ἰάκωβος Εὐγένιος*. Γάλλος μηχανικὸς καὶ ἰχνογράφος (1810—1891). Μαθητὴς τῆς «Σχολῆς τῶν Τεχνῶν καὶ τῶν Ἐπαγγελμάτων» τοῦ Σαλόν, ἐγένετο περίφημος ἰχνογράφος καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἰχνογραφίας εἰς τὴν ὡς ἄνω Σχολήν. Ἀπὸ τοῦ 1851 ἐξέδωκε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Καρόλου*, τακτικοῦ συνεργάτου του, μηνιαῖον περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Le Génie industriel». Ὁ Ἀρμανγκὼ εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων: «L'industrie des chemins de fer ou Dessins et Descriptions des principales machines» «Traité théorique et pratique des moteurs hydrauliques à vapeur», «Nouveau Cours raisonné de dessin industriel appliqué à la mécanique et l'architecture» κλπ. Α. Δ.

—**Ἀρμανγκὼ** (Armengaud), *Ἰωάννης Γερμανὸς Ντεζιρέ*. Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς ἐν Κάστρ (Τὰρν) τῷ 1797 καὶ ἀποθανὼν ἐν Πασσὺ ἐν ἔτει 1869. Ἔμπορος κατ' ἀρχάς, ἐγκατέλιπε τὸν κερδῷον διὰ τὸν λόγιον Ἑρμῆν, ἐπεσκέφθη τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ ἐδημοσίευσε σειρὰν ἔργων μετὰ θαυμασίας εἰκονογραφήσεως. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι: «L'historie des peintres de toutes les écoles, depuis la Renaissance jusqu'à nos jours» ἔργον τερματισθὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καρόλου Μπλάν, «Les galeries publiques de l'Europe», «Les Chefs-d'-œuvres de l' art chretien», «Les trésors de l' art», «Les Chefs d'œuvres de Rubens à la cathédrale d'Anvers» καὶ «Le Panthéon de l'histoire». Α. Δ.

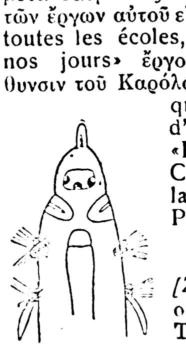

Ἀρμανδία.

ἀρμανδία (ἡ) (Armandia) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυφθαλμιδῶν*. Τὸ ζῷον τοῦτο ἀνευρέθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Σικελίαν ὑπὸ τοῦ Filippi κατὰ τὸ 1862. Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Marenzeller ἀνευρέθη ἕτερον εἶδος τοῦ αὐτοῦ γένους παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, *ἡ ἀρμανδία ἡ ὀλίγωψ* (Armandia oligops). Τὸ μῆκος της εἶναι 5 περίπου ἑκατοστομέτρων. Τὸ σῶμα της τελείως ἄχρουν ἀποτελεῖται ἐξ 27 ἀρθρώσεων. Ἡ κεφαλή της φέρει μοναδικὴν μετωπικὴν κεραίαν καὶ 3 ὀφθαλμούς. Ἑκατέρωθεν τοῦ προστόματος ὑπάρχουσι βλεφαρίδες μὴ συσταλταί. Ὀκτὼ παχεῖαι καὶ βραχεῖαι προσακτρίδες κυκλοῦσι τὴν ἕδραν. Ὁ φάρυγξ εἶναι λεπτὸς καὶ ὁ πεπτικὸς σωλὴν φέρει κατὰ τὴν 6ην ἄρθρωσιν ζεῦγος τυφλῶν ἐντέρων. Δ. Ν. Π.

Ἀρμάνι-Μπαρμπόνι (Armani-Barboni) *ἀντίδρασις [Χημ. Τροφ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ δι' ὀξικῆς βενζιδίνης ἀνίχνευσις τῆς παρουσίας τεχνητοῦ μέλιτος ἐν τῷ φυσικῷ τοιούτῳ. Σ. Γ.

Ἀρμανιὰκ *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία χώρα τῆς Γαλλίας, περιλαμβανομένη εἰς τὸ δουκᾶτον τῆς Γασκώνης. Πρωτεύουσα αὐτῆς ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ Ὂχ (Auch), κατόπιν δὲ ἡ Λεκτοὺρ (Lectoure). Ὁ νομὸς τοῦ Ζὲρ περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ Ἀρμανιάκ, ὅπερ γενόμενον κομητεία κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ηὐξήθη διὰ τοῦ Φεζενσάκ, τοῦ Φεζενσαγκέ, τοῦ Παρντιὰκ κ. τ. λ. Τὴν μεγαλυτέραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ Ἀρμανιὰκ ἐπὶ τοῦ κόμητος *Βερνάρδου Ζ'* ἀλλὰ ταχέως ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Λουδοβῖκος ὁ ΙΑ' τὸ ἀπέσπασε κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τοῦ κόμητος *Ἰωάννου* Ε', εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ *Καρόλου Α'*. Ὁ Κάρολος Η' ἀπέδωσε τὴν χώραν εἰς τὸν τελευταῖον, ὁ διάδοχος τοῦ ὁποίου *Κάρολος δοὺξ τῆς Ἀλανσὸν* ἐνυμφεύθη τὴν Μαργαρίταν, ἀδελφὴν Φραγκίσκου τοῦ Α'. Ὁ δοὺξ τῆς Ἀλανσὸν δὲν κατέλιπε κληρονόμους, ἡ δὲ χήρα αὐτοῦ συνεζεύχθη τῷ 1525 τὸν *Ἑρρῖκον ντ' Ἀλμπρέ*, βασιλέα τῆς Ναβάρρας, καὶ ἔφερεν ὡς προῖκα τὴν κομητείαν, ἥτις ἡνώθη μετὰ τοῦ στέμματος τῆς Γαλλίας τῷ 1607 ἐπὶ Ἑρρίκου τοῦ Δ'. Ἐν ἔτει 1645 Λουδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἵδρυσε νέαν κομητείαν *Ἀρμανιὰκ* χάριν τοῦ *Ἑρρίκου τοῦ Λωρραίνης, κόμητος ντ' Ἀρκούρ*, ἡ οἰκογένεια τοῦ ὁποίου διετήρησε τὸν τίτλον μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως. Α. Δ.

—**ἀρμανιὰκ** (armagnac). Ἀπόσταγμα οἴνου ὀνομαζόμενον οὕτω ἐκ τῆς ὁμωνύμου γαλλικῆς χώρας. Σ. Γ.

Ἀρμανιὰκ (Armagnac). Μεγάλη οἰκογένεια Γάλλων εὐγενῶν, τὰ κυριώτερα μέλη τῆς ὁποίας εἶναι:

— *1) Ἰωάννης ὁ Α'* (1319), ὅστις ἐβοήθησε τὸν κόμητα Ἒ (Eu), μέγαν ἱππάρχην τῆς Γαλλίας εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἄγγλων πόλεμον.

— *2) Βερνάρδος ὁ Ζ'*, ἔγγονος τοῦ ἀνωτέρω, τὸν ὁποῖον διεδέχθη τῷ 1391. Ἦτο μὲν ἀνδρεῖος στρατιώτης, ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ βίαιος. Κατ' ἀρχὰς ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ *κόμητος ντὲ Σαρολαί*. Ἐν ἔτει 1410 ἔδωσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον εἰς τὸν νεαρὸν δοῦκα Κάρολον τῆς Ὀρλεάνης καὶ ἐγένετο ἔκτοτε ἡ ψυχὴ τῆς μερίδος τῶν Ὀρλεανιστῶν κατὰ τοῦ οἴκου τῆς Βουργουνδίας. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐδείχθη σκληρότατος. Μετὰ τὴν ἐν Ἀζινκοὺρ ἧτταν τῶν Γάλλων (1415), ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τοῦ Βερνάρδου, ὅστις κατεδυνάστευσε τοὺς Παρισίους, ἐπέβαλεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς ἐπαρχίας βαρυτάτους φόρους, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δὲ προδοσίας τῆς ὑποθέσεως τῶν Ὀρλεανιστῶν ἐξώρισεν, ἐφυλάκισε καὶ κατεδίκασεν εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν πολλὰ πρόσωπα. Τῇ 30 Μαΐου 1418 οἱ Βουργουνδιοι εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους. Ὁ λαὸς καὶ οἱ ἀστοὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ δὲ Ἀρμανιάκ, μὴ κατορθώσας νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, ἐφονεύθη.

— *3) Ἰωάννης ὁ Δ'* (1395—1450), υἱὸς τοῦ διαδόχου τοῦ ἀνωτέρω (1418). Οὗτος συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἄγγλων μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Τρουά, ἀλλὰ βραδύτερον εἰσῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Καρόλου τοῦ Ζ'.

— *4) Ἰωάννης ὁ Ε'*, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, ὃν διεδέχθη ἐν ἔτει 1450. Κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ἐσκανδάλισεν ὁλόκληρον τὸν χριστιανικὸν κόσμον λόγῳ τῶν ἐρωτικῶν αὐτοῦ σχέσεων μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Ἰσαβέλλας, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τρία τέκνα. Ἐκτὸς τούτου κατηγορήθη ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τῶν Ἄγγλων. Κάρολος ὁ Η' ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ στρατόν, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ἡ πόλις τῶν Παρισίων κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν καὶ ἐδήμευσε τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του. Ὁ Λουδοβῖκος ὁ ΙΑ', τὸν ὁποῖον ἐβοήθησεν εἰς τὰς σκευωρίας καὶ συνωμοσίας του, ἐχορήγησε κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησίν του εἰς τὸν Ἀρμανιὰκ πλήρη ἀμνηστείαν. Ἐν τούτοις ὁ Ἰωάννης δὲν ἡσύχασεν, ἀλλ' ἔδρασεν ὡς μέλος τοῦ ἐπαναστατικοῦ σωματείου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀγαθὸν τοῦ Κοινοῦ», καὶ συμμετέσχεν εἰς ἄλλας πολλὰς κατὰ τοῦ μονάρχου συνωμοσίας. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀντιτάξῃ ἄμυναν κατὰ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀραγῶνα. Τὴν φορὰν ταύτην κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου εἰς θάνατον (1470).

Digitized by Google

Ἀμνηστευθεὶς τῇ παρεμβάσει τοῦ δουκὸς τοῦ Γκουγιέν, ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἀναγκασθεὶς νὰ καταφύγῃ ἐν Λεκτούρ, ἐφονεύθη ἐκεῖ τῷ 1473.

—5) *Κάρολος ὁ Α' ὑποκόμης ντὲ Φεζενσάκ*, **ἀδελφὸς τοῦ** ἀνωτέρω. Συλληφθεὶς **μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ** του ἐρρίφθη εἰς **τὴν Βαστίλλην**, εἰς ἣν ἔμεινεν ἐπὶ δέκα τέσσαρα ἔτη ἐγκάθειρκτος. Κάρολος ὁ Η' ἀπέδωσεν εἰς αὐτὸν τὸ Ἀρμανιὰκ καὶ τὴν Ραδέζ, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡνώθησαν πάλιν μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στέμματος (1497).

—6) *Κάρολος ὁ Β', δοὺξ τῆς Ἀλανσόν*, **ἔγγονος τῆς** Μαρίας ντ' Ἀρμανιάκ, ἀδελφῆς Καρόλου τοῦ Α'. Οὗτος ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν κομητείαν παρὰ τοῦ Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅστις ἔδωσεν εἰς αὐτὸν εἰς γάμον τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν. Ἀπέθανεν ἄνευ τέκνων τῷ 1525, ἡ δὲ χήρα αὐτοῦ συνεζεύχθη τὸν Ἐρρῖκον ντ' Ἀλμπρέ, βασιλέα τῆς Ναβάρρας, τοῦ κατόπιν βασιλέως τῆς Γαλλίας Ἐρρίκου Δ'. **Α. Δ.**

— **Ἀρμανιὰκ** (Armagnac). **Φιλέλλην Γάλλος ἐκ** Τουλούζης πολεμήσας καὶ φονευθεὶς κατὰ τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνας τοῦ 1821. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ διεκρίθη. Ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τὴν 27 Φεβρουαρίου 1827. **Ω–**

— **Ἀρμανιάκ**, *Ἰάκωβος* καὶ *Λουδοβῖκος*· βλ. **Νεμούρ**.

— **Ἀρμανιὰκ** (Armagnacs). Ἓν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, οἱ ἀγῶνες τῶν ὁποίων αἱματοκύλησαν τὴν Γαλλίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου ΣΤ' καὶ Ζ'. Εἶναι τὸ ἄλλως λεγόμενον κόμμα τῶν *Ὀρλεανιστῶν*, ἀντίπαλον δὲ πρὸς τὸ τῶν *Βουργουνδίων*. Τὸ ὄνομά του ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ *Βερνάρδου τοῦ Ζ' ντ' Ἀρμανιάκ*, ἡ θυγάτηρ τοῦ ὁποίου συνεζεύχθη τὸν δοῦκα Κάρολον τῆς Ὀρλεάνης, διεκδικοῦντα τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν (βλ. κατωτέρω). **Α. Δ.**

Ἀρμανκιάγκ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, 11 μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου τοῦ πρὸς τὸν Εὔξεινον (πλάτ. 41° 12' ½ Β., μήκ. 29° 21' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 224: Sea of Marmara καὶ 2238: Bosporus to Kerempeh). Ἀπορρῶγες ἐκ χιμωλίας, εἰς τὴν *«στεφάνην»* τῶν ὁποίων πυραυλοβόλος ναυαγοσωστικὸς σταθμός, οὗ τὸ κτίσμα λευκὴ οἰκία μὲ μελαίνας ζώνας: προβάλλονται δὲ οὗτοι πρὸς βορρᾶν, ἀπολήγοντες εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Καρὰ μπουρνού*, προέχον 1½ μιλ. βορείως τῆς Ἀρμανκιάγκ. Ἡ ἀκτὴ αὕτη, ὀδοντουμένη ὑπὸ προκεχωρημένων σκοπέλων καὶ ἑρκῶν, δέον νὰ παραπλέηται ἐξ ἀποστάσεως. **Σ. Ε. Λ.**

Ἀρμαννῖνο (Armannino). Ἰταλὸς συγγραφεὺς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, γράψας ἱστορικὴν σύνθεσιν μὲ ὕφος συνᾳδὸν πρὸς τὴν νοοτροπίαν τοῦ μεσαίωνος. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη σύνθεσις φέρει τὸν τίτλον «Fiorita»· ὁ συγγραφεὺς ἄρχεται ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ἀφηγεῖται διὰ μακρῶν τὴν ἱστορίαν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τροίας μετὰ τῶν σχετικῶν περιπετειῶν τοῦ Αἰνείου. Εἰς τὸ τέλος εὑρίσκονται γραμμαὶ τινες, ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἀγγλοσαξωνικὸν κύκλον τῆς *«Στρογγύλης Τραπέζης»*. **Α. Δ.**

Ἀρμανσπεργ (Armansperg), ***Ἰωσὴφ Λουδοβῖκος***, *κόμης* —. Βαυαρός, πρόεδρος τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, γεννηθεὶς ἐν Kötzin τῆς Κάτω Βαυαρίας τὴν 16/28 Φεβρουαρίου 1787 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὴν παρὰ τῷ Δέγγενδορφ ἔπαυλίν του τὴν 22/3 Ἀπριλίου 1853. Ἀνῆκεν εἰς ἀρχαῖον εὐγενῆ οἶκον καὶ εἰσῆλθε τῷ 1813 εἰς τὴν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν. Ἔμπλεως ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν βαυαρικὸν στρατὸν καὶ ἀκολουθήσας αὐτὸν προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας τῷ 1813. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐν Παρισίοις εἰρήνης ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διοίκησις τοῦ διαμερίσματος τῶν Βοσγίων, εἶτα δὲ πασῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μεύσιδος χωρῶν. Κληθεὶς εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ *συνέδριον*, συνηγόρησε μετὰ θάρρους, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας, ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Βαυαρίας. Κατὰ τὸ 1816 καὶ 1817 μετέσχεν εἰς τὸ ἔργον τῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Διορισθεὶς εἶτα νομάρχης καὶ ἐπιδείξας ἔκτακτον ζῆλον, ἐγένετο τῷ 1820 διευθυντὴς τοῦ γενικοῦ λογιστηρίου τοῦ κράτους. Ἐκλεγεὶς κατόπιν βουλευτής, ἀπέτυχε δι' ἐλαχίστων ψήφων ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς, ἐξελέγη ὅμως ἀμέσως ὡς ἀντιπρόεδρος αὐτῆς καὶ διεκρίθη κατὰ τὰς μακρὰς συζητήσεις ὡς εὐφραδέστατος ῥήτωρ. Ὑπὸ τὴν νέαν του ταύτην ἰδιότητα ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν συντηρητικῶν φιλελευθέρων καὶ ἐπέμεινε μεγάλως εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν δημοτικῶν συμβουλίων τῆς Βαυαρίας, ἅτινα ὑπῆρξαν ἡ ἀρχὴ τῶν μετέπειτα ψηφισθέντων φιλελευθέρων θεσμῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Ὅταν ὁ πατὴρ τοῦ Ὄθωνος Λουδοβῖκος ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ βαυαρικοῦ θρόνου, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀρμανσπεργ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ κράτους, πάντες δὲ οἱ διοργανωτικοὶ νόμοι ὑπῆρξαν ἔργον αὐτοῦ, μεθ' ὃ ταχέως κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, εἶτα δὲ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ὑπερεμάχησε τῆς ἑνώσεως τῶν τελωνείων πάντων τῶν γερμανικῶν κρατῶν καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς προσωπικῆς του ἐνεργητικότητος ἐπέφερε τάξιν εἰς τὰ δημόσια οἰκονομικὰ τῆς Βαυαρίας, διατελοῦντα ἐν μεγάλῃ ἀνωμαλίᾳ. Ἀπὸ πολλοῦ ἀντιδρῶν συστηματικῶς κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐν Ρώμῃ παπικῆς αὐλῆς, προεκάλεσε τὸ μῖσος τῆς αὐλικῆς καμαρίλλας τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, καθ' οὗ ἀντετάχθη εἰσάγων ἔτι μᾶλλον φιλελευθέρους θεσμούς. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀπώλεια τοῦ χαρτοφυλακίου του. Τοῦ προσεφέρθη ὡς ἀντάλλαγμα ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἡ πρεσβεία τοῦ Λονδίνου, ἀλλ' ὁ Ἀρμανσπεργ μὴ δεχθεὶς ταύτην ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του. Ἀπὸ τοῦ 1828 διετέλει ἰσόβιος σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ὡς τοιοῦτος μέλος τῆς Γερουσίας.

Ἡ ἀντιβασιλεία τῆς Ἑλλάδος.—Ὁ Ἀρμανσπεργ πρόεδρος. Τῷ 1832, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου, προσεφέρθη τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Βαυαρίας Ὄθωνα, τότε δὲ ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἔπεισεν

Ἰωσὴφ Λουδοβῖκος κόμης Ἀρμανσπεργ.

αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν προεδρείαν τοῦ συμβουλίου τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Ἑλλάδος, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ συναφθεῖσαν συνθήκην τῆς 25/7 Μαΐου 1832, ἀνετέθη δὲ εἰς αὐτὸν ἡ διεύθυνσις τῶν ὑποθέσεων τοῦ νέου κράτους. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος τῆς Βαυαρίας, γνωρίζων τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ ἀποβλέπων εἰς τὴν ὀργανωτικήν του πεῖραν, ἐθεώρησε τὸν κόμητα Ἀρμανσπεργ ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον πρόεδρον τῆς ἑλληνικῆς ἀντιβασιλείας, τῆς μελλούσης νὰ κηδεμονεύσῃ τὸν υἱόν του, παρασκευάζουσα καταλλήλως τὴν χώραν, ἐφ' ἧς ἔμελλεν ἐνηλικιούμενος νὰ ἡγεμονεύσῃ.

Ὁ προσωρινὸς θεσμὸς τῆς ἀντιβασιλείας, ἰσχύων μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Ὄθωνος, εἶχε θεσπισθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς συμβάσεως τῆς 25/7 Μαΐου 1832. Δι' αὐτῆς παρείχετο τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον, ἀλλ' εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν διορισθησομένων. Τὸν κόμητα μάλιστα Ἀρμανσπεργ, τέως ὑπουργὸν τῆς Βαυαρίας, εἶχον ὑποδείξει αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις, καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ὡς ἄνδρα ἔμπειρον περὶ τὴν διοίκησιν καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ἕτερα μέλη τῆς ἀντιβασιλείας διωρίσθησαν ὁ νομομαθὴς *Γεώργιος Λουδοβῖκος Μάουερ*, ἀνώτερος ἄλλοτε δικαστικὸς καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, καὶ ὁ συνταγματάρχης *Αἴδεκ*, ὅστις μετασχὼν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος εἶχε προσφέρει σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς αὐτόν. Ὡς βοηθητικὸν μέλος τῆς ἀντιβασιλείας διωρίσθη ὁ *Κάρολος Ἄβελ*, σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ δὲ εἰς Βαυαρίαν ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐγένετο ἀρχηγὸς κόμματος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωθυπουργοῦ.

«Τὸν κόμητα Ἀρμανσπεργ, γράφει ὁ *Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδη*, ἔφερεν ἡ φήμη ὡς δημόσιον ἄνδρα μεγάλης μορφώσεως. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι εἶχε φιλελεύθερον τὸ φρόνημα, καὶ ὅτι ἕνεκεν αὐτοῦ εἶχεν ἀπολέσει τὴν θέσιν ὑπουργοῦ ἐν Βαυαρίᾳ. Τὰ βαυαρικὰ συμβούλια ἐξέφραζον δημοσίᾳ τὴν ἀρέσκειαν αὐτῶν ἐπὶ τῇ οἰκονομικῇ του διοικήσει, πλὴν δὲ τῶν φιλελευθέρων γερμανικῶν φύλλων ἐφκάλον ἐνίοτε καὶ ἀγγλικαὶ καὶ γαλλικαὶ ἐφημερίδες τὸν πανηγυρικόν του». Ὁ Μένδελσων θεωρεῖ ἐπιπόλαια τὰ φιλελεύθερα φρονήματα τοῦ Ἀρμανσπεργ, ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν· προφανῶς τὴν γνώμην ταύτην ἐσχημάτισεν ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Μάουερ ἐκ τῆς ἀντιβασιλείας, ὀγκώδους βιβλίου του περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς ἀντιβασιλείας. Οὐχ ἧττον σημειώνει ὅτι ὁ κόμης Ἀρμανσπεργ ἦτο ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἄψογος ὡς πρὸς τοὺς τύπους τῆς ἐθιμοταξίας, ἐπεδείκνυε προστατευτικὸν ὑπὲρ τῆς καλλιτεχνίας ζῆλον καὶ διέπρεπεν εἰς τὰς αἰθούσας, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν νεώτατον παρισινὸν συρμὸν ἐνδεδυμένης συζύγου του καὶ τῶν τριῶν ἐρασμιωτάτων θυγατέρων του.

Ἡ τριανδρία ἡ ἐκπροσωποῦσα τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐν Ἑλλάδι, ἤρξατο τῶν κυβερνητικῶν της ἐργασιῶν εὑρισκομένη ἀκόμη ἐν Μονάχῳ, πρῶτον δ' ἔργον αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις στρατοῦ Βαυαρῶν ἐθελοντῶν. Δεύτερον ἔργον της ἦτο ἡ ἐξεύρεσις χρημάτων ἀπαραιτήτων εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς κυβερνήσεως καὶ πρὸς συντήρησιν τοῦ μέλλοντος νὰ κατέλθῃ μετὰ τοῦ Ὄθωνος εἰς Ἑλλάδα βαυαρικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δάνειον διὰ τὸ ὁποῖον εἶχον ἐγγυηθῆ *αἱ προστάτιδες δυνάμεις* ἐβράδυνεν, ἡ βαυαρικὴ κυβέρνησις προέβη εἰς καταβολὰς ἀπέναντι τοῦ μέλλοντος νὰ συνομολογηθῇ δανείου, πρὸς δὲ ὁ ἐν Μονάχῳ τραπεζίτης *Αἴχταλ* προκατέβαλεν ἐξ ἰδίων 2 000.000 φρ. Οὕτως διηυκολύνθη ἡ θέσις τῆς ἀντιβασιλείας. Αὕτη προσέλαβεν ἐπίσης διερμηνεῖς γνωρίζοντας τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ἑλληνικήν, ἐξ αὐτῶν δὲ βραδύτερον ἐδημιουργήθη πολυάριθμος ὑπηρεσία.

Εὐθὺς ἀμέσως κατὰ τὴν σύστασιν τῆς ἀντιβασιλείας κατεφάνησαν αἱ δυσχέρειαι αἱ προκαλέσασαι βραδύτερον τοσαύτας ἔριδας μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ὁ ἀπονεμηθεὶς εἰς τὸν Ἀρμανσπεργ τίτλος τοῦ προέδρου, εἰς ὃν μεγάλην ἀπέδιδεν οὗτος σημασίαν, δὲν περιέβαλεν αὐτὸν δι' εὐρυτέρων δικαιωμάτων, καθ' ὅσον εἰς πᾶσαν κυβερνητικὴν ὑπόθεσιν τὸ συμβούλιον ἀπεφάσιζε κατὰ πλειοψηφίαν καὶ τὰ διατάγματα, διὰ νὰ ἔχωσι κῦρος, ἔπρεπε νὰ φέρουν τὰς ὑπογραφὰς πάντων τῶν μελῶν. Ἐπὶ μακρὸν τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας συνεδρίαζον ἐν Μονάχῳ, κατατρίψαντα ὀκτὼ ἐν ὅλῳ μῆνας, ἐνῷ ἀνάγκη ἐπείγουσα ὑπῆρχεν, ὅπως κατέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα εὑρισκομένην εἰς ἀναρχίαν καὶ ἐπιφέρωσι τὴν τάξιν.

Τὴν 6 Φεβρουαρίου 1833 ἀφίκοντο τέλος ὁμοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος καὶ τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας εἰς Ναύπλιον, ἀμέσως δὲ κατέλαβον τὴν ἀρχήν καί, ὡς ἔγραφεν ὁ *Γρόπιος*, ἕνα μετὰ τὴν ἄφιξίν των μῆνα, ἡ ἀντιβασιλεία ἠσχολεῖτο καθ' ὁλοκληρίαν εἰς μελέτας περὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς χώρας. Τὴν κατάστασιν τῆς χώρας, λέγει ὁ Μάουερ, εὗρον ἐν οἰκτρότητι. Τὰ γραφόμενα ὅμως πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ δὲν βασίζονται εἰς τὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ ἀντιβασιλεία ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς τακτικὸν καὶ πειθαρχοῦντα γερμανικὸν στρατὸν καὶ ἱκανὸν ποσὸν ἐκ τοῦ δανείου τῶν 60.000.000, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ Καποδίστριας, οὔτε ἄλλη τις ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπήλαυσε. Ἐπὶ πλέον ὁ λαὸς ἐπόθει τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀναρχίας καὶ ὑπεδέχθη μετ' ἐμπιστοσύνης τὴν ἀντιβασιλείαν.

Ἡ ἀντισυνταγματικότης τῆς ἀντιβασιλείας. Ἡ δυσπιστία ὅμως ἤρξατο ἀφ' ἧς διὰ τῆς προκηρύξεώς της ἡ ἀντιβασιλεία, ὁμιλοῦσα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὄθωνος, οὐδὲν ἀνέφερε περὶ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος εἶχεν ἀναλάβει ἀπέναντι τῶν προστατίδων δυνάμεων τὴν ἐπίσημον ὑποχρέωσιν, ὅτι ὁ υἱός του ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα συνταγματικῶς, ὑποχρέωσιν ἣν δὲν ἐτήρησεν ἡ ἀντιβασιλεία, ἔχουσα ἐπίκουρον τὸν ἀντισυνταγματικὸν ἀπολυταρχισμὸν τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπαφελούμενος ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος τῆς στάσεως ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α' ἠθέλησε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς μόνας τὰς χεῖρας τῆς ἀντιβασιλείας τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἀπέκρουε πᾶσαν παρέμβασιν, ὡς λέγει ὁ Βαρθόλδη, καὶ πᾶσαν ἐπαγρύπνησιν ἑλληνικῆς συνελεύσεως, διεκήρυττε δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πάντες ἄωροι, ὅπως καὶ οἱ Βαυαροί του, πρὸς συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φιλελεύθερος Ἀρμανσπεργ τὰς αὐτὰς εἶχεν ἰδέας καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ συνάδελφοί του δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἀνεχθῶσι τὴν ἀνάμιξιν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων εἰς τὸ ἔργον των. Τὰς γνώμας ταύτας εἶχον καὶ τινες ἐκ τῶν ξένων πρεσβευτῶν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, οἵτινες ἐθεώρουν γενικῶς μὲν τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν πολίτευμα ὡς ἀναρχίαν, εἰδικῶς δὲ ὀλέθριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι δὲ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχον τότε συγκεχυμέναι περὶ συντάγματος ἰδέαι. Εἰς τὸ πρῶτον συσταθὲν ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας ὑπουργεῖον, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Τρικούπη, ὡς προέδρου καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ὡς ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Ψύλλα τῶν Ἐσωτερικῶν, τοῦ Πραΐδη τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη τῶν Ναυτικῶν, ὁ τελευταῖος μόνον ἦτο ὁ προσηλωθεὶς ἀνέκαθεν εἰς τὰς συνταγματικὰς ἰδέας.

Digitized by Google

Διοίκησις τῆς ἀντιβασιλείας. Ἡ ἀντιβασιλεία ἤρξατο τῆς κυβερνήσεως δι' ἀπονομῆς γενικῆς ἀμνηστείας εἰς πάντα τὰ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος διαπραχθέντα πολιτικὰ ἐγκλήματα, ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὴν ἕνωσιν πασῶν τῶν ἐπιδικασθεισῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα δυνάμει τῆς συνθήκης *Καλανδὰρ-Κιόσκ* ἐπαρχιῶν, καθιέρωσε τὰ βασιλικὰ ἐθνόσημα καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἐκανόνισε τὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν τοῦ Κράτους, καὶ συνέστησε τὴν «*Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως*». Προέβη ἐπίσης εἰς ἀπαγόρευσιν τῆς ὁπλοφορίας καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, διατηρήσασα τὸν ὑφιστάμενον τακτικὸν στρατόν, ἀλλὰ διαλύσασα τὰ σώματα τοῦ ἀτάκτου τοιούτου. Οἱ ἀποτελοῦντες τοῦτον ἦσαν οἱ καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα πολεμήσαντες, εὑρίσκοντο δὲ τότε ἔνοπλοι 2.000 Ρουμελιῶται, 500 Σουλιῶται, 600 Ἠπειρῶται καὶ Θεσσαλοί, 400 Μακεδόνες, 800 Κρῆτες καὶ 600 Ἀλβανοί, ἄνδρες τῶν ὅπλων καὶ ἄχρηστοι διὰ τὴν γεωργίαν. Ἡ πρᾶξις τῆς ἀπολύσεως τούτων ἦτο ἀναντιρρήτως ἄστοχος. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας εἶχε δώσει εἰς τοὺς ἀντιβασιλεῖς συνετὸν παράδειγμα, σχηματίσας εἴκοσιν ἐλαφρὰ τάγματα ἐξ αὐτῶν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς ἀντιβασιλείας ἐστηλιτεύθη ὡς δεσποτικὸν μέτρον, ὁ δὲ στρατηγὸς *Τσῶρτς* προέβη εἰς σοβαρὰς πρὸς τὸν κόμητα Ἄρμανσπεργ διαμαρτυρίας, ὑποδείξας ὅτι οἱ ριπτόμενοι εἰς τοὺς δρόμους ἄνδρες κατ' ἀνάγκην θὰ ἐτρέποντο πρὸς τὴν ληστείαν. Ἀλλ' ἡ ἀντιβασιλεία, ὡς λέγει ὁ Γερμανὸς συγγραφεὺς τῶν «Begebenheiten in Griechenland seit 1833», ἐσκέπτετο, ὡς ὁ κόμης *Ἀρτοὰ (Κάρολος Ι')* περὶ τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τοῦ Ναπολέοντος. «Δὲν χρειαζόμεθα πλέον ἀνδρείους». Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς ἀντιβασιλείας, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρμανσπεργ ἀπέδιδεν εἰς τοὺς δύο του συναδέλφους, ἔρριψε τὸν σπόρον τῆς ληστείας καὶ μετέβαλεν, ὡς λέγει ὁ Γερμανὸς ἱστορικός, «τοὺς παλαιοὺς μαχητὰς καὶ τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους εἰς κλέφτας, συνετέλεσε δὲ νὰ μορφώσῃ πυρῆνα ἀρχαιοπαραδότου *Κλεφτουριᾶς* καὶ ἐκθρέψῃ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ τῶν υἱῶν των ἰδέας φόνου καὶ ἐκδικήσεως».

Παρὰ τὰ βασικὰ ταῦτα σφάλματα ἡ ἀντιβασιλεία ἤρξατο ὀργανοῦσα τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους, εἶχε δὲ ἀποφασισθῆ ἡ σύστασις *συμβουλίου ἐπικρατείας*, καὶ διωρίσθησαν μέλη τινὰ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ διοργάνωσίς του ἐματαιώθη ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἀνακλήσεως τοῦ Μάουερ. Τὸ κράτος διηρέθη εἰς νομούς, εἰς ἐπαρχίας καὶ εἰς αὐτονόμους δήμους κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐκ Γαλλίας εἰσαχθεισῶν εἰς Βαυαρίαν διαιρέσεων. δοθέντων ἑλληνικῶν ὀνομάτων εἰς ταύτας. Ἡ δημοτικὴ ἢ κοινοτικὴ διοίκησις, ἡ οὐδέποτε ἐκλείψασα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ὅλης διοικητικῆς ὀργανώσεως, καίτοι ἀφηρέθη ἀπὸ αὐτῆς ἡ ἐκλογὴ δημάρχων.

Ἐπίσης προέβη ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιστήσῃ εἰς ἑκάστην νομαρχιακὴν περιφέρειαν ἀρχιεπίσκοπον, ὑπὸ τοῦτον δὲ εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπίσκοπον. Τοιουτοτρόπως παλαιαὶ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαί, ἕνεκα τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως, ὑπεβιβάσθησαν, χωρὶς νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει οἱ ἱστορικοὶ λόγοι, οἵτινες συνετήρησαν αὐτὰς ἐπὶ αἰῶνας. Τῷ 1833 ἱδρύθη διὰ Β.Δ. ἡ «*Ἐκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος*» καὶ συνεκροτήθη ἡ πενταμελὴς Ἱερὰ σύνοδος· καθ' ὅμοιον τρόπον διωρίσθη καὶ ὁ παρ' αὐτῇ βασιλικὸς ἐπίτροπος, κατὰ τὸ ρωσικὸν σύστημα, ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὁποίου οὐδεμία πρᾶξις τῆς συνόδου ἠδύνατο νὰ ἔχῃ νομικὸν κῦρος. Ἄλλα νομοθετικὰ διατάγματα ἐκανόνιζον τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τῆς διοικήσεως τῶν μονῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὑπήχθησαν αὗται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ διελύθησαν αἱ μὴ ἔχουσαι ἐπαρκεῖς μοναχούς. Αἱ περιουσίαι αὐτῶν διετέθησαν ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου, μέτρον ὅπερ οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθη. Ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν εἷς τῶν ἀντιβασιλέων, ὁ Μάουερ, ἀπεκάλεσε κοσμοϊστορικὸν γεγονός, ἐθεωρήθη ὡς πλήττουσα τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἑνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους, καὶ ἥτις ἤθελε φέρει ἀσφαλῶς τὴν διάσπασιν μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ ὑποδούλων Ἑλλήνων, ἂν μὴ ἡ μακροθυμία καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐθνικὰ ἰδανικὰ πίστις τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Ἐκκλησίας δὲν προελάμβανον αὐτήν, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου προσποιηθέντος ἄγνοιαν τῶν ἐν τῷ ἀρτισυστάτῳ ἑλληνικῷ κράτει γενομένων. Οὕτω προελήφθη ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὸ ἀτυχὲς τοῦτο μέτρον τῆς ἀντιβασιλείας.

Ὀργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀτυχῆ ταύτην πρᾶξιν, ἡ ὀργάνωσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀπέβη πρὸς τιμὴν τῆς ἀντιβασιλείας. Ἅμα τῇ ἀφίξει εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτῆς ὁ Ἄρμανσπεργ προέβη εἰς τὸν διορισμὸν ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην τῆς διοργανώσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐβράδυνε νὰ ὑποβάλῃ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς, ἡ ἀντιβασιλεία προέβη οἴκοθεν εἰς τὴν σύστασιν δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ἐμελέτα δὲ καὶ τοιαύτην τοῦ πανεπιστημίου. Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦτον ἀπεφασίζετο ἡ σύστασις γυμνασίου εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἑκάστου νομοῦ, ἑλληνικοῦ σχολείου εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἑκάστης ἐπαρχίας καὶ ἑνὸς ἢ πλειοτέρων δημοτικῶν τοιούτων εἰς ἕκαστον δῆμον. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐξετελέσθη πλῆρες, ὄχι μόνον ἐκ λόγων οἰκονομικῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Μία ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξε καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου συσταθέντος ὀρφανοτροφείου εἰς ἐπαγγελματικὴν σχολήν, μετατεθεῖσαν εἰς Ναύπλιον. Ἵδρυσεν ἐπίσης ἐν Ναυπλίῳ τὸ πρῶτον διδασκαλεῖον καὶ ἐμερίμνησε περὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν θηλέων, συστήσασα ἐν Ναυπλίῳ παρθεναγωγεῖον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Γαλλίδος παιδαγωγοῦ *Βολμορὰνζ*. Ἐκτὸς τῶν μέτρων τούτων, ἅτινα ἔλαβεν ἐν Ἑλλάδι, ἀπέστειλεν εἰς Μόναχον ἑλληνόπαιδας πρὸς ἐκπαίδευσιν, συνετήρει δὲ δαπάναις τοῦ κράτους 24 τροφίμους εἰς τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, εἰς ὃ ἐφοίτων κυρίως τὰ τέκνα τῶν ἐπιφανῶν Ἀγωνιστῶν Μαυρομιχάλη, Ἀνδρούτσου, Βότσαρη, Καραϊσκάκη, Τομπάζη, Κριεζῆ, Δηλιγιάννη κ. τ. λ. Παρεσκεύασεν ἐπίσης τὸ προσωπικὸν τοῦ μέλλοντος νὰ ἱδρυθῇ πανεπιστημίου, εἰς ὃ περιελάμβανε καὶ τὸν *Ἰάκωβον Φαλλμεράϊερ*, ὅστις κατὰ τὸ 1830 εἶχε δημοσιεύσει τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Μορέως», εἰς ἣν ἀνέπτυσσε τὰς περὶ ἐξαλείψεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς γνωστὰς θεωρίας του.

Ἐπλούτισε τὴν μικρὰν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν, συστήσασα τρεῖς ἐφορείας ἀρχαιοτήτων καὶ θέσασα ὑπεράνω αὐτῶν γενικὸν ἔφορον, διορίσασα ὡς πρῶτον τοιοῦτον, τὸν περίφημον ἀρχιτέκτονα *Βάϊσμπουργ* καὶ δημοσιεύσασα τὸ περὶ διασώσεως τῶν ἀρχαιοτήτων διάταγμα. Εἰς τὴν ἀντιβασιλείαν ἐπίσης ὀφείλεται ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσις τῆς τυπογραφίας καὶ ἡ ἐκτύπωσις πλείστων ἐπιστημονικῶν βιβλίων.

Ἐθνικὴ οἰκονομία καὶ δικαιοσύνη. Εἰς τὴν ἀντιβασιλείαν ἐπίσης ὀφείλονται αἱ πρῶται προσπάθειαι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς συγκοινωνίας, ἡ ἐπέκτασις τῆς ταχυδρομικῆς συγκοινωνίας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ καὶ ἡ ἔναρξις κατασκευῆς δημοσίων ὁδῶν καὶ λιμένων. Μετερρύθμισε ταυτοχρόνως τὸ νομισματικὸν σύστημα προβᾶσα εἰς τὴν ἐκκοπὴν νομίσματος, διαιρουμένου εἰς χρυσοῦν, ἀργυροῦν καὶ χαλκοῦν, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν διοργανωτικῶν ἔργων τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξεν ἡ σύνταξις τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ποινικοῦ κώδικος. Ἡ ἀντιβασιλεία εὗρε τὴν Ἑλλάδα ἄνευ δικαστηρίων, διὸ προέβη ἀμέσως εἰς σύστασιν καὶ ὀργάνωσιν τοιούτων καὶ διώρισε τοὺς ἐπὶ νομομαθείᾳ διακρινομένους τότε ἄνδρας ὡς δικαστάς. Ἵδρυσεν εἰρηνοδικεῖα, πρωτοδικεῖα, ἢ πρωτόκλητα δικαστήρια, ὡς ἐκαλοῦντο τότε, ἐφετεῖα καὶ ἓν ἀκυρωτικόν, τὸν Ἄρειον Πάγον, προέβη δὲ καὶ εἰς τὴν σύστασιν κακουργιοδικείων, εἰσαγαγοῦσα κατὰ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τὸν θεσμὸν τῶν ἐνόρκων. Οὕτως ἡ ἀντιβασιλεία ἀσχοληθεῖσα εἰς τὴν δικαστικὴν ὀργάνωσιν τοῦ νέου κράτους ἀνυψώθη τόσον, ὥστε ὁ *Χάϊγγελ* ἔγραφεν ὅτι οἱ συνταχθέντες κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ Μάνιερ κώδικες «ἦσαν ἀληθῆ ἀριστουργήματα».

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἄρμανσπεργ. Μετὰ τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους συνδέεται ἀναποσπάστως τὸ ὄνομα τοῦ προέδρου τῆς ἀντιβασιλείας κόμητος Ἄρμανσπεργ, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἱστορικοί τινες ἠθέλησαν νὰ μειώσουν τὴν σημασίαν αὐτοῦ, πάντως ἡ ψυχὴ τῆς ὅλης ὀργανώσεως ὑπῆρξεν οὗτος. Τὴν ὀργανωτικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν εἶχεν ἐπιδείξει ἤδη οὗτος ἐν Βαυαρίᾳ, εἴτε ὡς ἀναλαβὼν τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως, εἴτε ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, εἰσαγαγὼν πλεῖστα φορολογικὰ μέτρα. Καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲ ἡ οἰκονομικὴ ἀναδιοργάνωσις εἶναι ἔργον αὐτοῦ. Δι' αὐτῆς τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ηὐξήθησαν σημαντικῶς. Ἐπὶ Καποδιστρίου ταῦτα μόλις ἀνήρχοντο εἰς 2.000.000 φοινίκων, διὰ τῆς ὀργανώσεως δὲ τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἐπιβολῆς νέων φόρων, τὰ ἔσοδα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀντιβασιλείας ἀνῆλθον εἰς 6.000.000 φρ., κατὰ δὲ τὸ δεύτερον (1834) εἰς 10.000.000 τοιαῦτα. Οὕτω τὸ κράτος ἠδύνατο ὅπως δήποτε νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὰς δαπάνας τῆς διοικήσεως.

Διάστασις τῶν μελῶν. Περὶ τῆς εὐδοκιμήσεως τῆς ἀντιβασιλείας εἰς τὸ ὀργανωτικὸν αὐτῆς ἔργον ὑπάρχουν διάφοροι γνῶμαι. Θὰ ἠδύνατο αὕτη νὰ ὀργανώσῃ τὴν χώραν συμφωνότερον πρὸς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς τὰ σφάλματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ δέον νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει ὅτι αὕτη μὴ δεχθεῖσα, ὀρθῶς ἴσως, νὰ θεωρήσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ ὡς πηγὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας προεκάλεσε κατ' αὐτῆς ἐχθρότητας μεγάλας. Εἶχε πρὸς τούτοις τὰς σκευωρίας τῶν ἀναρχικῶν, τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, τὴν ἔλλειψιν πεπειραμένων ἀνδρῶν, τὴν ἐντελῆ ἀπογύμνωσιν τοῦ τόπου καὶ τὴν φανερὰν ἀντίδρασιν τοῦ ρωσικοῦ κόμματος ἥτις κατέληξεν εἰς τὴν περίφημον κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη κατηγορίαν ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως, ἤτοι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ (βλ. λ. Κολοκοτρώνης Θεόδωρος).

Ταχέως ὅμως παρετηρήθη καὶ ἡ ἔλλειψις ὁμονοίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας, αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ πολλῶν ἀτοπημάτων. «Ὁ Ἀρμπανσπεργ, ἀναφέρει ὁ πρεσβευτὴς τῆς Πρωσίας *Λούζη*, εἶχε περιέλθει εἰς διάστασιν πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ ἐπὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων. Παρίστατο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος, ἐνῷ ὁ Μάουερ καὶ ὁ Ἄβελ ἐξεπροσώπουν τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, ὁ δὲ Ἄϊδεκ συνεπάθει τὸ ρωσικὸν κόμμα. Ὁ Ἄγγλος ἀντιπρεσβευτὴς Δώκινς ὑπεδείκνυεν, ὅτι ὁ Ἄρμανσπεργ ἦτο ὁ μόνος πολιτικὸς ἀνήρ, ὅστις ἠδύνατο καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ Ὄθωνος νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῷ τὸν Μάουερ καὶ τὸν Ἄβελ ἐθεώρει ὡς περιορίζοντας τὰ φιλελεύθερα φρονήματα τοῦ κόμητος καὶ ἀντιστρατευομένους εἰς τὰ σοφά του σχέδια».

Ὁ Μάουερ ἀφ' ἑτέρου ὠνόμαζε τὸν Ἄρμανσπεργ «ὡς ἀρχιδιδάσκαλον τῆς ραδιουργίας». Ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας ἔβλαψε μεγάλως τὸ ἀρξάμενον ἔργον τῆς διοργανώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἐνεθάρρυνε τὸ καποδιστριακὸν κόμμα εἰς τὰς προσπαθείας του πρὸς κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ὁ Μάουερ καὶ ὁ Ἄβελ προσεπάθουν νὰ ἀποσείσουν τὴν ἐν τῷ συμβουλίῳ ἐπιρροὴν τοῦ Ἄρμανσπεργ, τὸν ὁποῖον παρίστων ὡς τυφλὸν ὄργανον, τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἀντιπολίτευσις ὅμως ἐστρέφετο κυρίως κατὰ τοῦ Μάουερ, ἕνεκα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς αὐτοῦ, ἐσχηματίσθη δ' ἐν τῷ μεταξὺ μυστική τις ἑταιρεία, τῆς ὁποίας ἐλέγετο ὅτι ἡ διεύθυνσις ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Τσάρου Νικολάου.

Ἡ δίωξις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἡ ἀντιβασιλεία ἥτις διέσπειρε παράσημα πρὸς τοὺς Ἀγωνιστάς, δὲν ἀπένειμε τοιαῦτα οὔτε εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, οὔτε εἰς τὸν Γρίβαν, οὔτε εἰς τὸν Τζαβέλλαν, οὔτε εἰς οὐδένα τῶν ρωσοφρόνων. Ἡ ἀντιβασιλεία οὕτω κατῆλθε μέχρι τῶν διαμαχῶν τῶν φατριῶν καὶ ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν κομματικὴν ἔξαψιν, ἀνερρίπισεν αὐτὴν διὰ τῆς μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς διαστάσεως. Ἀναφορά τις τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὸν τσάρον Νικόλαον Α' καὶ τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον ἐναντίον τῆς ἀντιβασιλείας, ἐθεωρήθη ὡς ἐσχάτη προδοσία, προεκλήθη ὡς ἐκ τούτου ἡ καταδίωξις τοῦ Κολοκοτρώνη ὡς συνομοτοῦντος κατὰ τῆς βασιλείας καὶ καθείρχθησαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἀκροναυπλίας καὶ τοῦ Παλαμηδίου, ἐκτὸς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Γρίβα, καὶ ἄλλοι διάσημοι ἀγωνισταί: ὁ Καρατάσος, ὁ Μαμούρης, ὁ Ρούκης, ὁ Κριεζώτης, ὁ Σπῦρος Μήλιος, ὁ Κῖτσος Τζαβέλλας, ὁ Ἀποστολάρας, ὁ Δημητρακόπουλος καὶ ὁ Ἀλωνιστιώτης. Ἀμέσως δὲ ἐδημοσιεύθησαν καὶ τὰ περὶ λογοκρισίας διατάγματα, ὅπως παρεμποδίσουν τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου δημοσίας ἐν τῷ τύπῳ συζητήσεις. Ἡ καταγγελθεῖσα συνωμοσία τοῦ Κολοκοτρώνη ἐστρέφετο κατὰ τῶν δύο μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τοῦ προέδρου Ἄρμανσπεργ, καθ' ὅσον οἱ ρωσόφρονες ὑπελόγιζον αὐτὸν ὡς φίλον των. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Νικόλαον ἱκέτευεν αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπιρροήν του, ὅπως διαλυθῇ ἡ ἀντιβασιλεία καὶ κηρυχθῇ ἐνῆλιξ ὁ Ὄθων. Ὁ Μάουερ εἰς τὸ σύγγραμμά του διατείνεται ὅτι ὁ κόμης Ἄρμανσπεργ ηὐνόει τὴν συνωμοσίαν, ἐπιθυμῶν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν συναδέλφων του καί, μεταβαλλομένης τῆς καταστάσεως, διατηρηθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν κρατῶν αὐτὸς μόνος τὸ πηδάλιον τῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὰς κατηγορίας τοῦ Μάουερ, ὁ πρόεδρος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπληροφορεῖτο πάντα τὰ ἐνεργούμενα ἐν τῷ ρωσικῷ κόμματι ὑπό τινος ἐκ Σμύρνης δημοσιογράφου Παναγιώτη Νικολαΐδη, ὃν ἀποκαλεῖ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὁ δὲ διερμηνεὺς δόκτωρ *Φράντζ* εἶχε συντάξει δύο ἀναφορὰς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας, δι' ὧν παρεκαλεῖτο «νὰ μεταβάλῃ τὸν ὀλέθριον ὀργανισμὸν τῆς ἀντιβασιλείας καὶ ἀπομακρύνῃ τὰ ἄλλα αὐτῆς μέλη, διατηρῶν τὸν Ἄρμανσπεργ εἰς τὴν Κυβέρνησιν». Τὰ ἀπειλούμενα μέλη δωροδοκήσαντα τὸν Νικολαΐδην κατώρθωσαν νὰ λάβωσι τὰ πρωτόγραφα τῶν ἀναφορῶν τούτων. Αἱ συλλήψεις τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἐγένοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Μάουερ καὶ τοῦ Ἄβελ, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐκ τούτου δὲ προεκλήθη ὑπουργικὴ κρίσις. ὁ δὲ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ Ψύλλας καὶ ὁ Πραΐδης ἀπελύθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀνέλαβον τὰ χαρτοφυλάκια τούτων. Οὕτω παρεσκευάσθη ἡ πολύκροτος δίκη. Τὸ δικαστήριον καθαρισθὲν ἐφαίνετο ὑποκῦπτον εἰς τὰς διαθέσεις τῆς ἀντιβασιλείας. Οὐχ ἧττον μεταξὺ τῶν πέντε δικαστῶν εὑρέθησαν δύο ἄνδρες ἀνεπηρεάστου φρονήματος, ὁ πρόεδρος Πολυ-

Digitized by Google

ζωίδης, καὶ ὁ Τερτσέτης, οἵτινες ἠρνήθησαν νὰ ὑπογράψωσι τὴν ἀπόφασιν, καὶ ἐζητήθη μὲν ἡ ἐκβίασις αὐτῶν διὰ τῶν χωροφυλάκων, ἀλλ' οὐδεμία ἀπειλὴ ἔπεισεν αὐτοὺς ὅπως ὑπογράψωσι ταύτην. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης κατεδικάζοντο εἰς θάνατον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας, ἔμελλε δὲ νὰ ἐκτελεσθῇ αὕτη εἰς τὸ Παλαμήδιον. Ὅταν ἀνεγνώσθη ἡ ἀπόφασις, ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἤκουσεν ἀπαθῶς καὶ εἶπεν: «Εἶδα τόσες φορὲς τὸν θάνατον καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθηκα. Καλύτερα ποῦ σκοτώνομαι ἄδικα παρὰ δίκαια». Ὁ βασιλεὺς Ὄθων μετέβαλε τὴν θανατικὴν ποινὴν εἰς ἰσόβια δεσμὰ καὶ ἔπειτα εἰς εἰκοσαετῆ τοιαῦτα.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Μάνης. Ἡ καταδίκη τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα συνετάραξε τὴν Πελοπόννησον, ἰδιαιτέρως δὲ τὴν Μάνην, ὅπου εἶχε διασπαρῇ φήμη ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἤθελε νὰ βαπτίζωνται τὰ παιδία μετὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος καὶ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ἀφοπλίσῃ τοὺς Μανιάτας καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς *χαράτσι*. Τὴν συνταραχθεῖσαν Μάνην παρηκολούθησεν ἡ Μεσσηνία, ὁ ἀποσταλεὶς βαυαρικὸς στρατὸς πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως συνήντησε μέγιστα προσκόμματα, τάγμα δὲ Βαυαρῶν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου *Σάουτινερ* ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς μικρὸν στῖφος Μανιατῶν, οἵτινες ἀπῄτησαν μεγάλα λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων. Καίτοι τὰ λύτρα κατετέθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, οἱ αἰχμάλωτοι δὲν ἀπεδόθησαν, τὸ δὲ νέον σῶμα τῶν Βαυαρῶν, τὸ διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν *Σμάλτζ* νὰ εἰσβάλῃ εἰς Μάνην διὰ τοῦ Μαραθουεσίου, ἐκινδύνευσε ν' ἀπωλέσῃ καὶ τὸ Πόρτο-Κέλιο, τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ βάσιν. Μόλις δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1835, διὰ τῶν σχηματισθέντων ὑπὸ Μανιατῶν λόχων ὑπὸ τοῦ *Φέδερ* ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία εἰς τὴν ὀρεινὴν ἐπαρχίαν. Οὕτω τὸ στρατιωτικὸν γόητρον τῶν Βαυαρῶν κατέρρευσεν.

Ἀνάκλησις τοῦ Μάουερ καὶ Ἄβελ. — Ἡ ἐσωτερικὴ διχόνοια τῶν μελῶν τῆς ἀντιβασιλείας ἐξηκολούθει, ὁ δὲ Ἄρμανσπεργ ἀπεφάσισε διὰ παντὸς τρόπου ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ὀχληρῶν συναδέλφων του. Ἐπωφελήθη τῶν σφαλμάτων τοῦ Μάουερ κατὰ τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπως ἀπομακρύνῃ αὐτούς, ἐνεργήσας διὰ τοῦ Δώκινς, ἵνα ὁ λόρδος Πάλμερστων ζητήσῃ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Μάουερ καὶ τοῦ Ἄβελ. Εἰς τὴν βιαιότητα τοῦ Πάλμερστων προσετέθησαν καὶ αἱ ἀπειλαὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας Νέσελρωδ ἐξερεθισθέντος διὰ τὴν καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸ ρωσικὸν κόμμα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Μάουερ καὶ τοῦ Ἄβελ, ἀντὶ δὲ τοῦ πρώτου διωρίσθη ὁ *Κόβελλ*, καὶ ἀντὶ τοῦ δευτέρου ὁ *Γκράϊνερ*. Οὕτως ὁ Ἄρμανσπεργ παρέμεινεν ὁ κατ' οὐσίαν ἀντιβασιλεύς, τῶν λοιπῶν τεθέντων εἰς ἀφάνειαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπεφασίσθη καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτευούσης εἰς Ἀθήνας, τὴν δὲ 13 Σεπτεμβρίου 1834 ἐξεδόθη τὸ σχετικὸν διάταγμα. Ὁ βασιλεὺς καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφήσει ὁ ἑπταετὴς πόλεμος. Εἰς τὰς Ἀθήνας διέδραμε μετά τινα χρόνον ἡ φήμη ὅτι ὁ Ὄθων ἔμελλε νὰ νυμφευθῇ μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ ἀντιβασιλέως Ἄρμανσπεργ, πρᾶγμα ὅπερ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔλευσίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ματαιώσῃ τοιοῦτόν τι συνοικέσιον, συνεννοηθῇ δὲ μετὰ τοῦ υἱοῦ του περὶ τῆς μελλούσης συζύγου του. Ὁ Ὄθων ἐπιβὰς τοῦ ἀγγλικοῦ σκάφους «*Μαδαγασκάρη*» ἔπλευσεν εἰς Σμύρνην, εἰς τὸ ταξίδιον δὲ τοῦτο τοῦ βασιλέως ἠθέλησαν ν' ἀποδώσουν πολιτικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν προφανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τοῦτο, ἀφοῦ μάλιστα περὶ αὐτοῦ ὁ Ἄρμανσπεργ εὑρίσκετο ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ. Ἡ μετάβασις εἰς Σμύρνην τοῦ ἡγεμόνος ἦτο παιδικὴ πρᾶξις, ὑπαγορευθεῖσα ἐκ τῆς ἐπιθυμίας του ὅπως συναντήσῃ ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Μαξιμιλιανόν, ἦτο δὲ τοσοῦτο μᾶλλον αὕτη ἀτυχής καθ' ὅσον αἱ μετὰ τῆς Πύλης σχέσεις τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀποκατασταθῆ ἔτι, ὁ δὲ σουλτᾶνος δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν ἐπὶ μῆνας παραμένοντα εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Ἄρμανσπεργ ἀρχικαγκελάριος.—Κατὰ τὴν δεκάμηνον περίοδον ταύτην, ἤτοι μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1835, ὅτε ὁ Ὄθων συμπληρώσας τὸ εἰκοστὸν ἔτος ἀνέλαβε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὁ κόμης Ἄρμανσπεργ ἐκυβέρνησε τὴν χώραν μονοκρατορικῶς. Ἡ ἀντιβασιλεία καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτῆς περιόδους προσέφερε σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας ὀργανώσασα τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους, ἄνευ δὲ τῆς διχονοίας τῶν μελῶν αὐτῆς πολλὰ ἄτοπα ἤθελον ἀποτραπῆ. Ταῦτα δὲ ἦσαν τὰ διεγείραντα παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ξένων καὶ τὴν ἑλληνοποίησιν τῆς ἀρχῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο. Τοὐναντίον τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως, εἰς τὸν κόμητα Ἄρμανσπεργ ἐδόθη τὸ ἀξίωμα, οὐχὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῦ ἀρχικαγκελαρίου. Ἀπετελέσθη τοιουτοτρόπως μεσάζουσά τις μεταξὺ βασιλέως καὶ κυβερνήσεως ἐξουσία. Τὴν θέσιν ταύτην κατέλαβεν οὗτος τῇ ἐπεμβάσει τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμου, πρᾶγμα ὅπερ προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἄλλων δυνάμεων, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ Ὄθωνος ἦτο ἡ ἀπονομὴ ἀμνηστείας εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν, ἥτις ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων ὡς ἐκπλήρωσις παλαιᾶς ὑποχρεώσεως, ἣν εἶχεν λάβει ὁ Ἄρμανσπεργ πρὸς τοὺς φίλους του συνωμότας, καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς προεδρείας τῆς Κυβερνήσεως Κωλέττη. Ἡ νέα Κυβέρνησις προέβη εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, ἐνομοθέτησε τὴν σύστασιν τῆς ἑλληνικῆς φάλαγγος, χάριν τῶν διαπρεψάντων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τὴν 28 Ἀπριλίου τοῦ 1836 ἀνεχώρησεν ὁ βασιλεὺς Ὄθων εἰς Μόναχον, ἀφήσας εἰς τὸν Ἄρμανσπεργ καὶ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον τὴν διαχείρισιν τῆς βασιλείας. Μετέβαινε δὲ ὅπως νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας μεγάλην δούκισσαν Ὄλγαν. Τὸ συνοικέσιον ὅμως τοῦτο ἀπέτυχε καὶ συνεζεύχθη τὴν ἡγεμονόπαιδα Ἀμαλίαν. Ἡ ἀπουσία τοῦ βασιλέως παρετάθη ἐπὶ δέκα καὶ πλέον μῆνας, καθ' οὓς τὴν Ἑλλάδα ἐκυβέρνα καὶ πάλιν ὁ Βαυαρὸς κόμης μονοκρατορικῶς. Κατ' αὐτοῦ ὅμως εἶχεν ἀρχίσει ἐκδηλουμένη ἀντιπολίτευσις, ὡς ἐκπροσωποῦντος κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐν Ἑλλάδι ξενοκρατίαν. Ἤρχισαν ἤδη ἐν Ἀθήναις κυκλοφοροῦσαι διαδόσεις, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὄθων κατὰ τὴν ἐν Γερμανίᾳ διαμονήν του εἶχε μεταστραφῆ ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἰδέας καὶ ὅτι ἔκλινεν ὁριστικῶς πρὸς τὴν αὐστριακὴν καὶ τὴν ρωσικὴν πολιτικήν, ἐγίνετο δὲ λόγος ὅτι ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Ἄρμανσπεργ ὁ Κόββελ. Καὶ ὁ Ἄρμανσπεργ ἐπληροφορεῖτο ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ ἐκλονίζετο, εἰργάζετο δὲ μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Ἐδμόνδου Λαΐονς, πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας, ὅπως στερεώσῃ ταύτην.

Ἀντικατάστασις τοῦ Ἄρμανσπεργ. Τὸ φέρον τοὺς βασιλεῖς ἀγγλικὸν πλοῖον ἐπὶ τέλους ἠγγέλθη ὅτι ἐφάνη παρὰ τὴν Αἴγιναν τὴν 2 Φεβρουαρίου 1837, ἀμέσως δὲ ὁ Ἄρμανσπεργ μετὰ τοῦ Λαΐονς κατῆλθον εἰς Πειραιᾶ, ὅπως ἀνέλθουν ἐπ' αὐτοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν βασιλέων. Ἐκ τῆς κρατούσης ὅμως τρικυμίας, ὁ μὲν ἀρχιγραμματεὺς παρέμεινεν εἰς Πειραιᾶ, ὁ δὲ Λαΐονς ἐπιβὰς λέμβου μετέβη πρὸς συνάντησιν τοῦ βασιλέως, φέρων ἔνδυμα περιπάτου. Ἄνευ περιστροφῶν ἐδήλωσεν οὗτος εἰς τὸν Ὄθωνα, ὅτι, ἂν ἠλήθευον τὰ περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Ἄρμανσπεργ διαδιδόμενα, προεκαλεῖτο ἄφευκτος ἐν Ἀθήναις ἐπανάστασις. Ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις εἰς τὸν Ἄγγλον πρέσβυν ὑπῆρξε λίαν ψυχρά, ὅταν δὲ τὸ πλοῖον εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ ἀνῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἀρχιγραμματεύς, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ἀπεφάσισε νὰ δεχθῇ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθεῖσαν ἄλλοτε παραίτησιν. Κεραυνόπληκτος οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ἐνῷ ἐν ἀγνοίᾳ πάντων ἀπεβιβάζετο μετὰ τῆς βασιλικῆς συνοδείας ὁ νέος πρωθυπουργὸς *Ἰγνάτιος Ρούδχαρτ*, καὶ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι κατηργεῖτο ἡ ἀρχιγραμματεία.

Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἄρμανσπεργ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲν ὑπῆρξεν ἄνευ μεγάλων συνεπειῶν εἰς τὴν μετέπειτα πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐθεωρήθη αὕτη ἐν Λονδίνῳ ὡς ἧττα τῆς Ἀγγλίας καὶ νίκη τῆς ρωσικῆς καὶ αὐστριακῆς πολιτικῆς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ λόρδος Πάλμερστων εἶχε προσενέγκει μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῆς πτώσεως δὲ τοῦ Ἄρμανσπεργ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ μετεστράφη ἐντελῶς, ἡ δὲ δυσμένεια τοῦ Πάλμερστων ἐστράφη καταδήλως ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος, ὅστις προεγράφη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἔκτοτε. Ἀλλ' ἡ δυσμένεια αὕτη δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς χώρας. Ἐστερήθη πάσης προστασίας, καὶ τὰς συνεπείας ὑπέστη μετά τινα ἔτη ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεων τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Ἄρμανσπεργ μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπῆλθε κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου 1837 ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Βαυαρίαν, ζήσας τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του μακρὰν πάσης πολιτικῆς ἀναμίξεως, ἐν μέσῳ στενοῦ φιλικοῦ κύκλου. Παρὰ τὰ διαπραχθέντα παρ' αὐτοῦ πολιτικὰ σφάλματα, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἀναγνωρίσῃ τις ὅτι οὗτος συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν εἶχε κατορθώσει νὰ προσελκύσῃ τὴν εὐμένειαν τῆς Ἀγγλίας, παρ' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἀνέμενε θερμὴν προστασίαν, ἐνῷ ἡ μετ' αὐτὸν μελετηθεῖσα μεταστροφὴ πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν ὑπῆρξεν ἀτυχὴς καὶ ἐπέφερε, δύναταί τις νὰ εἴπῃ τὸν ὄλεθρον τῆς πρώτης δυναστείας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γενομένη ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἄρμανσπεργ, δὲν ἱκανοποίησε τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ζητοῦντος τὴν ἑλληνοποίησιν τῆς διοικήσεως. Ἀντ' αὐτοῦ ἐξεμισθοῦτο ἐπὶ τριετίαν ὡς πρωθυπουργὸς ξένος πάλιν, ἄγνωστος μάλιστα παντελῶς. Ἀπεδεικνύετο οὕτως ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἐγένετο πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἀνακτοβουλίων τῆς Βιέννης καὶ τῆς Πετρουπόλεως.

[Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι, τ. Β', σ. 142 α', 145 α', 171 α' καὶ 214 α'.] Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρμάντ (Armande), *Ἰνέσσα Ἐλισάβετ Θεοδώροβνα.* Διάσημος Ρωσὶς ἐπαναστάτις (1875-1920), στενὴ φίλη τοῦ Λένιν. Γεννηθεῖσα ἐν Ἑλβετίᾳ (ὁ πατήρ της ἦτο Ἄγγλος καὶ ἡ μήτηρ της Γαλλίς), ἐκ παιδικῆς ἡλικίας μετέβη εἰς Μόσχαν παρὰ τῇ θείᾳ της, ἥτις ὑπηρέτει ὡς διδασκάλισσα εἰς τὸν οἶκον τοῦ μεγάλου ἐργοστασιάρχου *Ἀρμάντ*, ὅπου καὶ ἀνετράφη μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Τῷ 1893 ὑπανδρεύθη τὸν υἱὸν τοῦ ἐργοστασιάρχου, ἀλλ' ἡ ἤρεμος καὶ μονότονος οἰκογενειακὴ ζωὴ ἀπήρεσκεν εἰς αὐτήν. Συνέστησε παιδικὴν σχολὴν καὶ εἰργάζετο εἰς τὴν «Μοσχοβιτικὴν ἑταιρείαν πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς γυναικός», ἀγωνιζομένη κατὰ τῆς γυναικείας διαφθορᾶς. Ζῶσα ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου ἀστικοῦ κύκλου, ἤρξατο μελετῶσα αὐτόν, εἰς τὴν διάνοιάν της δὲ ἐγεννήθησαν ποικίλα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὡδήγησαν αὐτὴν εἰς τὸν σοσιαλισμόν. Τῷ 1904 προσήγγισε τοὺς Μπολσεβίκους καὶ εἰργάζετο εἰς τὴν μοσχοβιτικὴν των ὀργάνωσιν. Συλληφθεῖσα τῷ 1905 ἡ Ἀρμάντ ἀπηλάθη εἰς τὸ κυβερνεῖον τοῦ Ἀρχαγγέλου ἐπὶ δύο ἔτη, μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων ἐδραπέτευσεν εἰς Βρυξέλλας, ὅπου ἠκολούθησε φιλοσοφικὰ μαθήματα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης. Τῷ 1910 μετέβη εἰς Παρισίους καὶ συνεδέθη μετὰ τοῦ Λένιν, ἀνεδείχθη δὲ ἐκ τῶν δραστηριωτέρων μελῶν τῆς μπολσεβικικῆς «Παρισινῆς ὁμάδος». Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀπέβη ἡ ψυχὴ τῆς ἐργατικῆς σχολῆς τοῦ Λουζυμὸ (πλησίον τῶν Παρισίων). Τῷ 1912 ἐπετράπη εἰς αὐτὴν ἡ ἐπάνοδος εἰς Ρωσίαν καὶ μετέσχεν ἀμέσως τῶν ἐπαναστατικῶν ὀργανώσεων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου συνελήφθη ἐκ νέου, μετά τινας δὲ μῆνας ἀπηλάθη ἐκ Ρωσίας καὶ μετέβη πλησίον τοῦ Λένιν, ἀναλαβοῦσα τὴν διεύθυνσιν τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος τῶν «*Ἐργατριῶν*», εἰς τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσε μακρὰν σειρὰν ἄρθρων, διαπνεομένων ὑπὸ ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου (1914—1917) εἰργάσθη ἀκαταπονήτως, μετέχουσα εἰς τὰς συνδιασκέψεις τῶν *γυναικῶν* καὶ τῆς *νεολαίας*. Ἀπὸ τοῦ 1915 συνειργάζετο μετὰ τοῦ Λένιν πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως, τῷ δὲ 1916 ἔδρασε μεγάλως ἐν τῷ κύκλῳ τῶν σοσιαλιστῶν. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1917 ἐπέστρεψε διὰ Γερμανίας εἰς Ρωσίαν· μετὰ τὴν ὀκτωβριανὴν μεταβολὴν τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ἐν μέσῳ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν χωρικῶν, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος μετέβη εἰς Παρισίους ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐρυθροῦ σταυροῦ τῶν Σοβιέτ. Ἐπιστρέψασα αὖθις εἰς Ρωσίαν ἀνέλαβε τὴν σύνταξιν τῶν ἐφημερίδων «*Ἀλήθεια*» καὶ «*Ἐργατριῶν*». Καταπονηθεῖσα μεγάλως ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἐργασίας ἀπῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ της εἰς Καύκασον, ὅπως ἐφησυχάσῃ, ἀλλ' ἐκεῖ προσβληθεῖσα ἐκ χολέρας ἀπέθανε Πλουσιωτάτη γυνή, ἀφιέρωσε πάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν της εἰς τὴν μπολσεβικικὴν ἐπανάστασιν. Θ. Β.

Ἀρμαντὰλ (Armadale) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν τῇ κομητείᾳ Λάϊνλιθγκοβ. Κάτοικοι 4700.

Ἀρμάντι (Armandi), *Πέτρος, Δαμιανός.* Ἰταλὸς στρατηγὸς γεννηθεὶς ἐν Φουζιάνο (1778—1855). Ὑπηρέτησεν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας. Ἦτο παιδαγωγὸς τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ναπολέοντος, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ φύγῃ ἐξ Ἰταλίας εἰς Γαλλίαν, διότι ἀνεμίχθη εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Ἰταλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν Γαλλίᾳ διωρίσθη βιβλιοθηκάριος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σαίν-Κλού. Ἔγραψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire militaire des elephants» (Παρίσιοι, 1843). Χ. Δ.

Ἀρμαντιὲρ (Armentières) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βορρᾶ κειμένη παρὰ τὰ Βελγικὰ σύνορα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Λύς*. Κάτ. 14758. Αὕτη ὑπέστη πλείστας περιπετείας ἐκ πολλῶν πολέμων μέχρι τοῦ τελευταίου παγκοσμίου τοιούτου. Τῷ 1339 κατελήφθη καὶ ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, τῷ 1382 διηρπάγη ὑπὸ τῶν Γάλλων, τῷ 1566 κατεστράφη ὑπὸ τῶν καλβινιστῶν, κατελήφθη δὲ τῷ 1645 ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Gassion καὶ Rantzau, ὑπὸ τοῦ ἀρχιδουκὸς Λεοπόλδου τῷ 1647 καὶ ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1667.

— *[Στρατ. Ἱστ.]* Παρὰ τὸ *Ἀρμαντιὲρ* διεξήχθη γερμανικὴ ἐπίθεσις κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1918 (βλ. περὶ ταύτης λ. Λύς).

Ἀρμανώγεια (ἀντὶ *Ἀρμενανώγεια*) *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Τεφελίου τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. 44. Ὁ πρῶτος τούτου συνοικισμὸς ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου ἐγκατάστασιν Ἀρμενίων ἀποίκων ἐν

Digitized by Google

Κρήτη μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἀράβων, ὁπότε ἱδρύθησαν καὶ τὰ χωρία *Ἀρμένοι* καὶ *Ἀρμενοχωριό*. Ε. Γ.

ἀρμάρι (τό)· δημ., ἱματιοθήκη, σκευοθήκη, ὀψοθήκη, ντουλάπα. Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ λατινικοῦ armarium.

— *[Ἀρχαιολ.]* Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἡ λέξις armarium ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὸ ἔπιπλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφυλάσσοντο τὰ ὅπλα (*Isid* XV, 5). Βαθμηδὸν ὅμως ἐπεξετάθη ἡ σημασία της καὶ εἰς πᾶν ἔπιπλον ἐκ ξύλου ἔχον σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, ἀνοιγόμενον διὰ διφύλλου θύρας ἐκ μιᾶς τῶν καθέτων πλευρῶν, μετὰ ἢ ἄνευ βαθμίδων ἐντὸς αὐτοῦ, πρὸς τοποθέτησιν καὶ φύλαξιν ποικίλων ἀντικειμένων, ὡς ὑποδημάτων, ἐνδυμάτων, βιβλίων κλπ.

Οἱ Ἕλληνες θὰ εἶχον ἀσφαλῶς παρόμοιον ἔπιπλον, καίτοι ἡ παράστασίς του δὲν ἀπαντᾶται εἰς ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Παραπλήσια πρὸς τὰ ρωμαϊκὰ ἀρμάρια ἦσαν τὰ *ἑρμάρια*, ἤτοι μικροὶ *Ἑρμαῖ*, διάκενοι, κλειόμενοι διὰ θύρας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔθετον ἀγάλματα τῶν ὧν ἔσεβον θεῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν (146.56) θεωρεῖ τὴν λέξιν *ἀρμάριον* ὡς παραφθορὰν τοῦ *ἑρμάριον*. Σ. Φ.

Ἀρμαρίδα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τὸ βόρειον τῶν τμημάτων εἰς ἃ τό, ἐφ' οὗ φρούριον, ἀκρωτήριον Ἅγιος Νικόλαος χωρίζει τὸν λιμένα *Παλέρμο* (πλάτ. 40°03' Β, μήκ. 19°48' Α., χάρτης ἀγγλικὸς 1589*: Port Palermo) τῆς εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐκχωρηθείσης Βορείας Ἠπείρου. Σ. Ε. Λ.

Ἄρμασα *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Τυρολόης τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ τῆς Ἀνατολ. Θράκης συνοικισμοῦ *Ἄρμασα-Τσιφλίκ* ἀριθμοῦντος κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν 63 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

ἁρμαστὸς (ὁ)· θηλ. *ἁρμαστή* (ἀντὶ *ἁρμοστὸς* ἀπὸ τοῦ *ἁρμόζω*)· ἰδιωματ., ὁ μνηστὴρ καὶ ἡ μνηστή, ἄλλως *συβαστικὸς - συβαστική*.

ἅρματα (τά)· ἀπὸ τοῦ λατ. arma, -orum· ὅπλα οἱαδήποτε εἴτε πυροβόλα εἴτε τέμνοντα: ᾆσμ. «τὸ αἰμά μας τὸ χύνομε | τ' ἄρματα δὲν τὰ δίνομε»· παροιμ. «ἐκεῖ ποῦ κρεμοῦσε ὁ μπέης τ' ἄρματα | κρεμάει ὁ γύφτος τ' ἄργανα», ἐπὶ εὐτελῶν καὶ ἀσήμων πλουτησάντων καὶ κατεχόντων κτήματα ἀγαθῶν ἀνδρῶν περιελθόντων εἰς ἔνδειαν.

Ἄρματα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 700 περίπου κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀρμάτοβον*, ἐσχάτως μετονομασθέν. Κεῖται εἰς τὰς καταφύτους ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Σμόλικα* καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀώου. Τὸ κλῖμα αὐτοῦ καθ' ὃ ὀρεινὸν εἶναι ὑγιεινότατον. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐξ ἀφθόνων πηγαίων ὑδάτων.

Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Κονίτσης καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Ἰωαννίνων, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Πάδων τῆς ὑπὸ διοικήσεως χωροφ. Κονίτσης. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον, τὴν ταχυδρομικὴν δὲ συγκοινωνίαν ἐκτελεῖ ἀγροτικὸς διανομεύς. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶναι δασώδης ἐκ πευκῶν καὶ ἐλατῶν, ἡ ἐκμετάλλευσις δ' αὐτῶν εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Γεωργικὰ προϊόντα ἀποδίδει ὀλίγιστα λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ καὶ δὴ ἀγόνου ἐδάφους, ἰδία δ' ὄσπρια. Μετὰ τῆς ἕδρας τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ (1½ ὥραι). Δ. Ε. Μ.

Ἄρματα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδικῆς, μνημονευομένη ὑπὸ Στεφάνου Βυζαντίου. Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἀρματεῖς, Ἀρματηνοὶ* καὶ *Ἀρματῖται*. Α Δ

ἁρμάτα (ἡ)· ὁ γυναικεῖος στολισμός, ἡ ὡραία ἐνδυμασία (ἐσχηματίσθη ἀπὸ τοῦ *ἁρματώνω* ἀναδρομικῶς).

ἁρμάτειος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ τοῦ ἅρματος, τῆς πολεμικῆς ἁμάξης· || «ἁρμάτειος δίφρος» λατ. sella curulis· ὁ ἐλεφάντινος θρόνος ἐφ' οὗ καθήμενοι οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες τῶν Ρωμαίων, οἱ ὕπατοι, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ τοιοῦτοι, συνεδρίαζον μετὰ τῆς Συγκλήτου ἢ μετὰ τοῦ δήμου.

ἁρματηλασία (ἡ)· τὸ ἁρματηλατεῖν, τὸ νὰ ὀχῆταί τις ἐφ' ἅρματος.

ἁρματηλάτης (ὁ)· ὁ ἐλαύνων ἅρμα, ὁ ὀχούμενος ἐπὶ πολεμικῆς ἁμάξης.

ἁρματηλατῶ *(—έω)*· ἐλαύνω ἅρμα, ὀχοῦμαι ἐπὶ πολεμικῆς ἁμάξης.

Ἀρμάτι (Salvino degli Armati). Σοφὸς ἐκ Φλωρεντίας τραπεζίτης, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1317 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας (Sainte Marie Majeure). Κατὰ τὸν Montucla, συγγραφέα τῆς «Ἱστορίας τῶν Μαθηματικῶν», ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀρμάτι ἦτο κεχαραγμένον ἐπιτύμβιον, καθ' ὃ ὁ Φλωρεντιανὸς τραπεζίτης φέρεται ὡς ἀνακαλύψας τὰ ὀμματοϋάλια. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐθεντικὴ μαρτυρία περὶ τοῦ ἐφευρέτου τῶν διόπτρων, ἀτυχῶς δὲν ὑφίσταται πλέον. Κατ' ἄλλους ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν *Ἀλέξανδρον ντέλλα Σπίνα* (Alessandro della Spina), μοναχὸν δομινικανὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τῆς Πίζης, ὅστις ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ἀπέθανε τῷ 1313. Ὑπάρχει πρὸς τούτοις καὶ τις ἀξιοπίστου πηγῆς πληροφορία, καθ' ἣν ὁ Ἀρμάτι ὑπῆρξε μὲν ὁ πραγματικὸς ἐφευρέτης τῶν διόπτρων ἀλλ' ἐτήρει τὴν ἐφεύρεσίν του μυστικήν, ἕως οὗ τὸ μυστικὸν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ντέλλα Σπίνα, ὅστις διεκοίνωσεν αὐτὸ καὶ κατεσκεύασε μάλιστα καὶ ὀμματοϋάλια. Πάντως εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι τὰ δίοπτρα ἦσαν διαδεδομένα ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὡς μαρτυρεῖ τὸ σύγγραμμα «Inventorium chirurgicalis medicinae» τοῦ ἰατροῦ Gui de Chauliac, ὅπερ, συγγραφὲν τῷ 1363, ἐτυπώθη τῷ 1498 καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν τῷ 1592. Σ. Π.

Ἀρμάτοβον *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἄρματα.

ἁρματοδρομία (ἡ). Ἀγὼν δρόμου ἁρμάτων ἐζευγμένων δι' ἵππων συνήθως, ἢ καὶ δι' ἄλλων ζῴων, ὄνων, ἡμιόνων, κυνῶν, καμήλων κλπ.

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Αἱ ἁρματοδρομίαι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων τὰ ὁποῖα εἶχον μεγάλην διάδοσιν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ καὶ βραδύτερον εἰς τὸ Βυζάντιον ὅπου ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμήν.

Μυθικοὶ καὶ ὁμηρικοὶ χρόνοι. — Ἀπὸ τῶν μυθικῶν καὶ ὁμηρικῶν χρόνων ἀναφέρονται τελούμεναι ἐν Ἑλλάδι ἁρματοδρομίαι. Παρ' Ὁμήρῳ ἀποτελοῦν μέρος τῶν ἀγωνισμάτων τῶν διεξαγομένων πρὸς τιμὴν ἀποθανόντων ἡρώων. Ὁ Ἀχιλλεὺς κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ φίλου του Πατρόκλου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην κατέχει θέσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν σειρὰν τῆς τελέσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα, ἡ ἁρματοδρομία (Ἰλιάδ. Ψ, 257—652). Οἱ συναγωνιζόμενοι ἀναχωροῦν ἐκ τοῦ τόπου τῆς συγκεντρώσεως τῶν θεατῶν καὶ τρέχουν εἰς τὴν ἀνοικτὴν πεδιάδα πρὸς ὡρισμένον σημεῖον (ξύλον ἐμπηγμένον καθέτως εἰς τὴν γῆν καὶ σημειούμενον διὰ δύο λίθων ἑκατέρωθεν), εἶδος πρωτογόνου «*νύσσης*» τὸ ὁποῖον παρακάμπτοντες ἐπανέρχονται εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκκινήσεως.

Τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως τὴν ὁποίαν διέτρεχον δὲν μᾶς εἶναι γνωστόν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἦτο ἀρκούντως μακρά, διότι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀναφέρεται δεικνύων μακρόθεν τὸ σημεῖον τῆς στροφῆς, οἱ δὲ θεαταὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἀντελήφθησαν τὴν πτῶσιν τοῦ Εὐμήλου διακρούσης τῆς διαδρομῆς, ἀλλὰ φιλονικοῦν περὶ τοῦ τίς ὁ ἐρχόμενος πρῶτος καὶ ὁ Αἴας ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ὁ Εὔμηλος. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι ἡ ἀπόστασις τὴν ὁποίαν διέτρεχον ἦτο ἀρκούντως μακρά.

Ἐπίσης ὁ τρόπος τῆς ἐκκινήσεως εἶναι ἄγνωστος. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι αἱ θέσεις τὰς ὁποίας κατελάμβανεν ἕκαστος τῶν ἀνταγωνιζομένων ὡρίζοντο διὰ κλήρου, ἄρα θέσεις τινὲς θὰ ἦσαν πλεονεκτικώτεραι τῶν ἄλλων. Εἰς τὴν ἁρματοδρομίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου λαμβάνουν μέρος πέντε ἀνταγωνισταί, *Διομήδης, Εὔμηλος, Ἀντίλοχος, Μενέλαος* καὶ *Μηριόνης*, ἐπιβαίνοντες τῶν συνήθων πολεμικῶν των ἁρμάτων τῶν συρομένων ὑπὸ ἑνὸς ζεύγους ἵππων. Νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Διομήδης τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀθηνᾶς. Δεύτερος ὁ Ἀντίλοχος, τρίτος ὁ Μενέλαος, τέταρτος ὁ Μηριόνης καὶ τελευταῖος ὁ Εὔμηλος, ὁ κυριώτερος διεκδικητὴς τῆς νίκης κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ὁ ὁποῖος ἡττήθη, διότι ἡ Ἀθηνᾶ ἀνέτρεψε τὸ ἅρμα του διὰ νὰ νικήσῃ ὁ εὐνοούμενός της Διομήδης. Ἄξιαι ἰδιαιτέρας μνείας εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὁμήρου εἶναι αἱ συμβουλαὶ τοῦ Νέστορος πρὸς τὸν υἱόν του Ἀντίλοχον ὡς πρὸς τὸν τρόπον παρακάμψεως τῆς *νύσσης* καὶ τὰ λοιπὰ στρατηγήματα τῶν ὁποίων ἐγίνετο χρῆσις κατὰ τὰς ἁρματοδρομίας. Γενικῶς ὁ Ὅμηρος φαίνεται τέλειος γνώστης τῶν κατὰ τὸ ἀγώνισμα τοῦτο· ἡ ζωηρὰ περιγραφή του οὐδαμοῦ ἀλλοῦ καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀπαντᾶται καὶ οἱ κανόνες τοὺς ὁποίους θέτει ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν ἔκτοτε μὲ ἐλαχίστας παραλλαγάς.

Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει καὶ ἑτέραν ἁρματοδρομίαν, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Νέστωρ (Ἰλιάδ. Ψ. 638—642) τελεσθεῖσαν κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ ἥρωος *Ἀμαρυγκέως* μαζὺ μὲ ἄλλα ἀγωνίσματα. Κατ' αὐτὴν ἡττήθη ὁ *Νέστωρ* ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν τοῦ *Ἄκτορος*, ἐποχουμένων τοῦ αὐτοῦ ἅρματος, διότι ὁ εἷς ἡνιόχει καὶ ὁ ἕτερος ἐκτύπα καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἵππους. Οἱ Τρῶες οὔτε οἱ σύμμαχοί των δὲν ἀναφέρονται οὐδαμοῦ τελοῦντες ἀγῶνας.

Κατὰ τοὺς προομηρικοὺς μυθικοὺς χρόνους εἶναι περίφημος ἡ ἁρματοδρομία τὴν ὁποίαν προεκήρυξεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος *Οἰνόμαος*, ὁ ὁποῖος μὴ θέλων νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα του *Ἱπποδάμειαν*, διότι παλαιὸς χρησμὸς ἔλεγεν ὅτι θὰ ἐφονεύετο ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του, προεκάλει τοὺς μνηστῆρας εἰς διφρηλασίαν καὶ τοὺς ἡττωμένους ἐφόνευε. Τέλος ἐνίκησεν ὁ *Πέλοψ*, χάρις εἰς τὴν πανουργίαν τοῦ ἡνιόχου του *Μυρτίλου*, ὁ δὲ Οἰνόμαχος βλέπων αὐτὸν φθάνοντα πρῶτον εἰς τὸ τέρμα ηὐτοκτόνησε (*Διοδωρ.* IV, 73,3). Ἡ διαδρομὴ τῆς ἁρματοδρομίας ἐκείνης ἦτο ἡ ἀπόστασις ἀπὸ Πίσης τῆς Ἤλιδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χωρὶς στροφήν.

Ἱστορικοὶ χρόνοι ἐν Ἑλλάδι.—Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἁρματοδρομίαι ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ συστηματοποιοῦνται. Ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου ὁ στίβος παρουσίαζε τὸ μειονέκτημα τοῦ μεγάλου μήκους, τὸ ὁποῖον καθίστα δύσκολον εἰς τὸν θεατὴν τὴν παρακολούθησιν ὁλοκλήρου τῆς διαδρομῆς. Ἤδη ἡ δυσκολία αὕτη αἴρεται διὰ τῆς δημιουργίας διπλοῦ παραλλήλου στίβου μὲ δύο νύσσας, μίαν εἰς ἕκαστον ἄκρον. Τοιουτοτρόπως καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐκτέλεσις διαδρομῶν μεγάλου μήκους ἐντὸς μικροτέρου χώρου δι' ἐπανειλημμένης παρακάμψεως τῶν εἰς τὰ ἄκρα νυσσῶν. Δὲν ἔχουν ἀκόμη δημιουργηθῆ τὰ συστηματικὰ ἱπποδρόμια μὲ βαθμῖδας διὰ τοὺς θεατάς, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑορτὰς εἰς τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ λάβουν χώραν ἁρματοδρομίαι ἐκλέγεται προχείρως ὁ κατάλληλος χῶρος, κατὰ προτίμησιν κάτωθεν ὑψώματος, ὅπου τοποθετοῦνται οἱ θεαταί, ἀνεγείρονται δύο νύσσαι καὶ ὁ στίβος εἶναι ἕτοιμος. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στροφῶν ἐπιτείνει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς καλοὺς ἁρματηλάτας νὰ ἐπιδείξουν τὴν τέχνην των. Οἱ ἁρματηλάται κάμπτουν τὴν νύσσαν ἀφίνοντες αὐτὴν πάντοτε πρὸς τὰ ἀριστερά των. Ἡ στροφὴ πρέπει νὰ μὴ εἶναι οὔτε πολὺ ἀνοικτή, διότι χάνουν δρόμον, οὔτε πολὺ κλειστή, διότι ὑπάρχει κίνδυνος προσκρούσεως ἐπὶ τῆς νύσσης καὶ ἀνατροπῆς τοῦ ἅρματος. Αἱ νύσσαι εἶναι συνήθως λίθιναι στῆλαι περιδεδεμέναι διὰ ταινίας. Τὰ ἅρματα εἶναι ἢ *συνωρίδες* (μὲ δύο ἵππους), ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ἢ *τέθριππα*. Τὸ μῆκος τῶν ἱπποδρόμων εἶναι ἀκαθόριστον, ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἑκάστην διαδρομὴν μετεχόντων ἁρμάτων καθὼς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν.

Τὴν 25ην Ὀλυμπιάδα (680) εἰσάγεται καὶ εἰς τοὺς *Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας* τὸ πρῶτον ἁμαξοδρομία μετὰ 4 ἵππων (*Παυσ.* V,8,7). Νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Θηβαῖος *Παγώνδας*. Τὴν 70ὴν εἰσήχθη ἡ *ἀπήνη*, δηλαδὴ ἅρμα συρόμενον ὑπὸ ἡμιόνων, ἀλλὰ καταργήθη κατὰ τὴν 84ην Ὀλυμπιάδα. Τὴν 93ην (408) εἰσήχθη ἡ *συνωρὶς* (μὲ δύο ἵππους). Πρῶτος νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Ἠλεῖος *Εὐαγόρας*. Τὴν 99ην (384) εἰσήχθη τὸ τέθριππον συρόμενον ὑπὸ πώλων. Πρῶτος νικητὴς ὁ Λακεδαιμόνιος *Εὐρυβιάδης*. Τὴν 128ην (268) εἰσήχθη ἡ συνωρὶς συρομένη ὑπὸ πώλων. Τὴν νίκην ἐκέρδησαν οἱ ἵπποι τῆς Μακεδόνος *Βελιστίχης*.

Οἱ τέσσαρες ἀνωτέρω ἀγῶνες καὶ δύο ἀκόμη ἵππων καὶ πώλων ἄνευ ἁρμάτων (κέλητι τελείῳ καὶ κέλητι πωλικῷ), ἀποτελοῦν κυρίως τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν ὄχι μόνον ἐν *Ὀλυμπίᾳ* ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ *Πύθια*, τὰ *Νέμεα*, τὰ *Ἴσθμια*, τὰ *Παναθήναια* καὶ ὅπου ἀλλοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐτελοῦντο ἀγῶνες.

Ὅτε μετὰ τὴν 77ην Ὀλυμπιάδα οἱ ἀγῶνες διεξήγοντο ἐντὸς πέντε ἀντὶ μιᾶς ἡμερῶν, οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο κατὰ τὴν τετάρτην ἡ ὁποία ἦτο καὶ ἡ λαμπροτέρα ἐξ ὅλων, καὶ ἤρχιζον ἀπὸ τῆς πρωΐας (*Σοφοκλ.* Ἠλέκτρ. 699). Τὰ ἅρματα εἶναι μικρά, ἐλαφρά, συρόμενα ἐπὶ δύο μικρῶν τροχῶν ἐχόντων τέσσαρας ἀκτῖνας. Ἐπὶ ἑκάστου ἅρματος ἐπιβαίνει εἷς ἡνίοχος ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ ἱστάμενος ὄρθιος καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὰ ἡνία, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κέντρον ἢ μάστιγα· ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ἑκάστην ἁρματοδρομίαν μετεχόντων ἁρμάτων δὲν ἦτο ὡρισμένος. Ὁ Πίνδαρος ἀναφέρει ἀγῶνα εἰς τὸν ὁποῖον λαμβάνουν μέρος τεσσαράκοντα ἅρματα (*Πινδ.* Πυθ. V, 50). Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι βεβαίως πολὺ ἀπίθανος, δεδομένου ὅτι τεσσαράκοντα τέθριππα σύρονται ὑπὸ 160 ἵππων, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ συναγωνισθοῦν μαζί. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐνεγράφοντο μὲν πολλὰ ἅρματα διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι διὰ τὴν αὐτὴν νίκην, ἀλλὰ πρῶτον ἔτρεχαν καθ' ὁμάδας ἀνὰ ὀκτὼ ἢ δέκα ἐκ τῶν ὁποίων προεκρίνοντο οἱ καλύτεροι διὰ τὸν τελικὸν ἀγῶνα. Ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὴν Ἠλέκτραν (708) ἀναφέρει ἁρματοδρομίαν μὲ δέκα ἅρματα.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν δυστυχημάτων τὰ ὁποῖα συμβαίνουν κατὰ τὰς ἑλληνικὰς ἁρματοδρομίας ἐν σχέσει μὲ τὰς ρωμαϊκὰς ὀφείλεται εἰς τὸ πλῆθος τῶν συναγωνιζομένων. Τὰ ἅρματα εἰσερχόμενα εἰς τὸν ἱππόδρομον διὰ τὸν ἀγῶνα κατελάμβανον ἀνὰ μίαν θέσιν ἕκαστον ἐν τῇ *ἀφέσει*, ὁριζομένην διὰ κλήρου. Ὁ τρόπος τῆς ἐκκινήσεως (*ἀφέσεως*) εἶναι πολύπλοκος καὶ ἀμφισβητούμενος. (Περὶ ταύτης ὡς καὶ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ἱπποδρόμου βλ. λ. ἱππόδρομος καὶ ἄφεσις). Τὸ μῆκος τοῦ ἱπποδρόμου μεταξὺ τῶν δύο νυσσῶν ἦτο δύο σταδίων (*Παυσ.*VI,16,4). Καὶ τοῦτο ὅμως ἀμφισβητεῖται, διότι τότε εἷς ὁλόκληρος κύκλος θὰ ἰσοῦτο

Digitized by Google

πρὸς 4 στάδια, ὁ δὲ Πίνδαρος ἀναφέρει συχνὰ (Πυθ. V, 33—Ὀλυμ. VI, 75) ὅτι ἕκαστος δρόμος ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα πλήρων στροφῶν, δηλαδὴ θὰ εἶχε μῆκος 9228 μέτρων (δεδομένου ὅτι τὸ στάδιον ἰσοδυναμεῖ πρὸς 192 μέτρα). Τόση ἀπόστασις θὰ καθίστα πολὺ κοπιαστικὴν τὴν διαδρομὴν καὶ διὰ τοὺς συναγωνιζομένους ἵππους καὶ διὰ τοὺς θεατὰς—αἱ σημεριναὶ ἱπποδρομίαι εἶναι κατ' ἀνώτατον ὅριον 3 - 4 χιλιομέτρων μήκους—, διὰ τοῦτο δὲ πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁλόκληρος ὁ κύκλος, καὶ ὄχι μόνον τὸ μεταξὺ τῶν νυσσῶν διάστημα, ἦτο μήκους δύο σταδίων.

Ἡ ἁρματοδρομία ἦτο τὸ ἀριστοκρατικώτερον τῶν ἀρχαίων ἀγωνισμάτων. Ἡ διατήρησις τῶν ἵππων, ἁρματηλατῶν καὶ ἁρμάτων ἀπῄτει μεγάλα ἔξοδα, χρηματικὰ δὲ ἔπαθλα, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ καλύπτωνται αἱ δαπάναι δὲν ὑπῆρχον, ὡς συμβαίνει σήμερον εἰς τὰς ἱπποδρομίας. Τὸ ἔπαθλον ὅμως καὶ ἡ δόξα τῆς νίκης δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν νικητὴν ἵππον καὶ τὸν ἡνίοχόν του, ἀλλὰ εἰς τὸν ἰδιοκτήτην του.

Γυναῖκες καὶ βασιλεῖς ἀναφέρονται συχνὰ νικηταὶ εἰς τὰς ἁρματοδρομίας. Τὰ ἅρματα ὁδηγοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ δούλων ἢ ἐπαγγελματιῶν ἡνιόχων, ἐν τούτοις συχνὰ ἀναφέρονται καὶ ἰδιοκτῆται ὁδηγήσαντες τὰ ἅρματά των εἰς τὴν νίκην, ὡς ὁ Θηβαῖος *Θεόδοτος* (*Πινδ.* Ἰσθμ. 1, 15) καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἔνδοξα εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἁρματοδρομιῶν εἶναι τὰ ὀνόματα τοῦ Λακεδαιμονίου *Εὐαγόρα* καὶ τοῦ Ἀθηναίου *Κίμωνος*, πατρὸς τοῦ Μιλτιάδου, νικητῶν καὶ τῶν δύο εἰς τρεῖς διαφόρους ὀλυμπιάδας διὰ τοῦ ἰδίου ἅρματος (*Ἡροδ.* VI, 35 καὶ 103). Περίφημος ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ νίκη τοῦ *Ἀλκιβιάδου*, τὴν ὁποίαν διεξεδίκουν ἑπτὰ του ἅρματα (*Θουκ.* VI 16). Ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς ὀργάνωσις τῶν ἁρματοδρομιῶν ἦτο καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς μεγάλους ἀγῶνας τῆς Ἑλλάδος. (Πλείονας ὅμως πληροφορίας, ἀφορώσας εἰς τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀγωνίσματος εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, τὴν ἡμέραν τῆς τελέσεως κλπ. βλ. εἰς λ. Πύθια, Ἴσθμια, Νέμεα, Παναθήναια καὶ Ὀλύμπια). Εἰς τὰ *Παναθήναια* οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἦσαν ποικιλώτατοι καὶ ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς, ἦσαν δὲ καὶ τὸ πρῶτον εἰσαχθὲν εἰς αὐτὰ ἀγώνισμα. Κατὰ τῶν πολλῶν ἄλλων τελουμένων εἰς αὐτὰ ἀγωνισμάτων ἦσαν καὶ αἱ λαμπαδηδρομίαι καὶ ἀγῶνες ἀποβατῶν (βλ. λ.).

Αἱ ἁρματοδρομίαι ἐν Ῥώμῃ. — Αἱ ἁρματοδρομίαι φαίνονται ἱδρυθεῖσαι ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, διότι ἀναφέρονται τελούμεναι κατ' ἀρχὰς κατὰ τὰς ἑορτὰς equilia καὶ consualia, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις ἀποδίδεται εἰς τὸν Ρωμύλον.

Ἡ *Μουρσική* κοιλὰς (Murcia) κειμένη μεταξὺ τῶν λόφων Παλατίνου καὶ Ἀβεντίνου ἦτο ὁ πρῶτος τόπος τελέσεως ἁρματοδρομιῶν. Κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχεν οἰκοδόμημα, ἀλλὰ οἱ θεαταὶ παρηκολούθουν, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐν Ἑλλάδι, ὄρθιοι ἢ καθήμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (*Ὀβίδ.* Ars Am. I, 107). Ἐπὶ Ταρκυνίου κατεσκευάσθησαν ξύλιναι βαθμῖδες (*Τ. Λίβ.* 1,35). Βραδύτερον ὁ ρωμαϊκὸς ἱππόδρομος (Circus) κατεστραφεὶς ἐκ πυρκαϊᾶς ἀνῳκοδομήθη μεγαλύτερος ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ ἐκαλλωπίσθη καὶ ἐμεγεθύνθη ὑπὸ πολλῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων, ὥστε κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ 385 ἢ 485 χιλιάδας θεατὰς κατὰ τὸ «Notitia urbis Romae». (Τὴν περιγραφήν του καὶ λεπτομερείας περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεώς του βλ. εἰς λ. ἱππόδρομος.)

Ὁ *Ἱππόδρομος* οὗτος ὠνομάζετο *Μέγας* (Circus Maximus). Πλὴν αὐτοῦ ὅμως ὑπῆρχον ἐν Ρώμῃ καὶ ἄλλοι μικρότεροι, ὡς ὁ *Ἱππόδρομος τοῦ Φλαμινίου* (Circus Flaminius), ὁ *Ἱππόδρομος Ἀγκονάλιε* (Circus Agonalis), ὁ *τοῦ Νέρωνος* (Circus Neronianus), ὁ τοῦ *Σαλλουστίου* (Circus Sallustianis) καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἐρείπια σώζονται μέχρι σήμερον εἰς τὰς περισσοτέρας σχεδὸν μεγάλας πόλεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

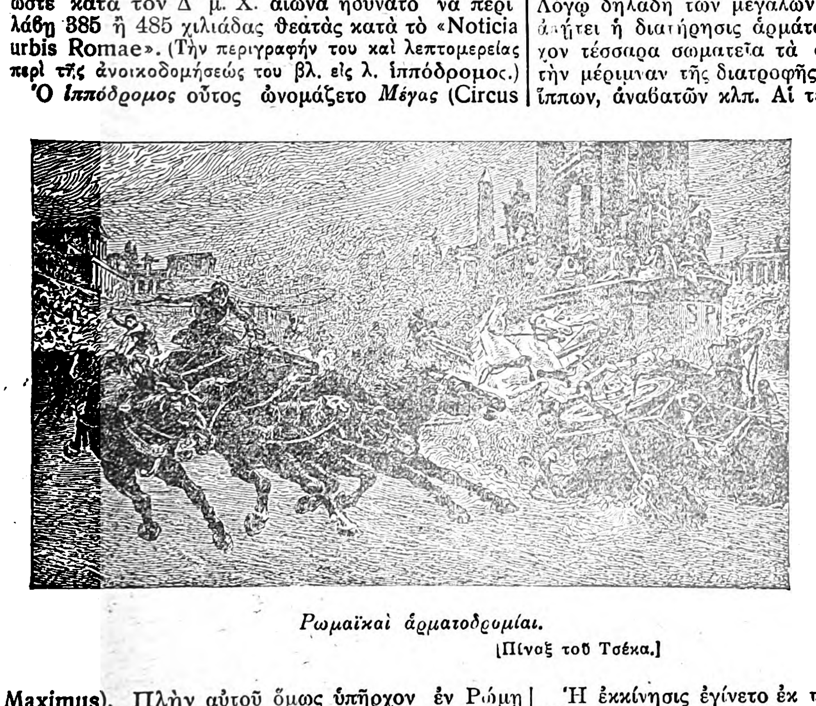

Ρωμαϊκαὶ ἁρματοδρομίαι.

[Πίναξ τοῦ Τσέκα.]

Τὸ κυριώτερον τῶν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ ἱπποδρόμῳ τελουμένων ἀγωνισμάτων ἦτο ἡ ἁρματοδρομία (cursus). Εἰς αὐτὴν ἐλάμβανον μέρος συνήθως τέσσαρα ἅρματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀνῆκεν εἰς

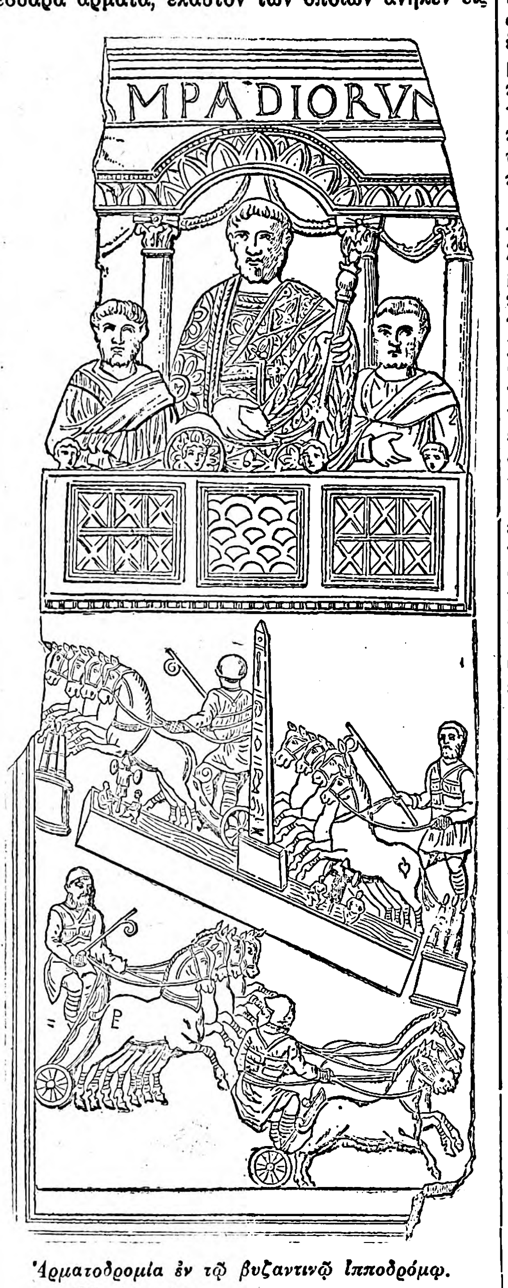

Ἁρματοδρομία ἐν τῷ βυζαντινῷ ἱπποδρόμῳ.

[Ὁ αὐτοκράτωρ παρακολουθεῖ ἀπὸ τοῦ θεωρείου του (*καθίσματος*).]

μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων τάξεων (*δήμων*, factio). Λόγῳ δηλαδὴ τῶν μεγάλων δαπανῶν τὰς ὁποίας ἀπῄτει ἡ διατήρησις ἁρμάτων ὑπὸ ἰδιωτῶν ὑπῆρχον τέσσαρα σωματεῖα τὰ ὁποῖα εἶχον ἀναλάβει τὴν μέριμναν τῆς διατροφῆς καὶ ἐκγυμνάσεως τῶν ἵππων, ἀναβατῶν κλπ. Αἱ τέσσαρες τάξεις ἦσαν: οἱ *πράσινοι* (factio prasina), οἱ *ἐρυθροὶ* (factio russata), οἱ *κυανοῖ* (factio veneta) καὶ οἱ *λευκοὶ* (factio albata), τὰ δὲ ἅρματά των διεκρίνοντο ἐκ τοῦ χρώματος τῆς στολῆς τῶν ἁρματηλατῶν. Τὰ χρώματα ταῦτα ἀντεστοίχουν πρὸς τὰς τέσσαρας ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Τὸ πράσινον πρὸς τὸ ἔαρ, τὸ ἐρυθρὸν πρὸς τὸ θέρος, τὸ κυανοῦν πρὸς τὸ φθινόπωρον καὶ τὸ λευκὸν πρὸς τὸν χειμῶνα. Αἱ τάξεις ἦσαν κατ' ἀρχὰς δύο, τῶν *ἐρυθρῶν* καὶ τῶν *λευκῶν*, καὶ τότε συνηγωνίζοντο μόνον δύο ἅρματα, βραδύτερον ὅμως ηὐξήθησαν εἰς τέσσαρας.

Ἡ ἐκκίνησις ἐγίνετο ἐκ τῆς αὐτῆς γραμμῆς καθέτου πρὸς τὸν σπῖθον, αἱ δὲ θέσεις ὡρίζοντο διὰ κλήρου, μὴ ἐφαρμοζομένου τοῦ πολυπλόκου συστήματος τῆς ἀφέσεως τοῦ ἰσχύοντος ἐν Ἑλλάδι. Τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως ἐδίδετο διὰ τῆς σάλπιγγος ἢ διὰ καταβιβάσεως λευκῆς σημαίας. Ἑκάστη ἁρματοδρομία ἀπετελεῖτο συνήθως ἐξ ἑπτὰ γύρων καὶ ἐτελοῦντο εἰκοσιπέντε εἰς ἑκάστην ἡμέραν ἑορτῆς. Τὸ βραβεῖον ἦτο μέγα χρηματικὸν ἔπαθλον.

Τὰ ἅρματα τῶν ρωμαϊκῶν ἁρματοδρομιῶν ἦσαν *τέθριππα* (quadriga). Ἀναφέρονται ὅμως καὶ *συνωρίδες* (biga) καὶ σπανιώτερον ἄλλα μὲ τρεῖς, ἕξ, ἑπτά, ὀκτὼ καὶ δέκα ἵππους, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο triga, sejuges, septemjuges, octojuges καὶ decemjuges, (*Σουετ. Νέρ.* 24. Corpus Inscr. grec. τ. Γ', 6274 κλπ). Ἐπὶ ἀρχαίου σφραγιδολίθου εἰκονίζεται ἁρματηλάτης ὁδηγῶν ἅρμα συρόμενον ὑπὸ εἴκοσι ἵππων (*Caylus*, Recueil d'antiq. *τόμ.* 1 *πίναξ* LX).

Τὰ χρησιμοποιούμενα ἅρματα ἦσαν ἐλαφρὰ δίτροχα ἀνοικτὰ ὄπισθεν, παρόμοια πρὸς τὰ ἑλληνικά. Οἱ ἵπποι ἦσαν ἐξευγμένοι προκειμένου μὲν περὶ συνωρίδος ἀμφότεροι εἰς τὸν ζυγόν, προκειμένου δὲ περὶ τεθρίππου, οἱ μὲν δύο ἐξευγνύοντο εἰς τὸν ζυγὸν καὶ ἐλέγοντο *μεσαῖοι* (equi jugales ἢ itrojugi) οἱ δὲ ἄλλοι δύο προσεδένοντο ἀνὰ εἷς ἑκατέρωθεν τῶν δύο μεσαίων καὶ ἐλέγοντο *ἀκραῖοι* (equi funales ἢ funarii). Εἰς τὰ ὑπὸ τριῶν ἵππων συρόμενα ἅρματα δὲν ὑπῆρχε παρὰ εἷς ἀκραῖος (funalis), ὁ πρὸς τὰ ἀριστερά. Εἰς ὅλα τὰ ἅρματα (τέθριππα, συνωρίδας κλπ.) ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀκραῖος ἵππος ἐξελέγετο πάντοτε μετὰ προσοχῆς, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ κυριώτερος παράγων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς στροφῆς κατὰ τὴν παράκαμψιν τῆς *νύσσης* (spina), καὶ εἰς αὐτὸν ἀπεδίδετο καὶ μεγαλυτέρα ἀξία καὶ ἡ τιμὴ διὰ τὴν νίκην. Ἐν ἐπιγραφῇ ρωμαϊκῇ ὑπάρχει κατάλογος ὀνομάτων νικητῶν ἐν ἁρματοδρομίᾳ ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ ἀναβάτου (auriga) ἑκάστου ἅρματος καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἵππου, ἐνῷ περὶ τῶν ἄλλων οὔτε μνεία γίνεται. Τὰ δυστυχήματα κατὰ τὰς ρωμαϊκὰς ἁρματοδρομίας εἶναι σπανιώτερα ἢ κατὰ τὰς ἑλληνικάς, λόγῳ τοῦ περιωρισμένου ἀριθμοῦ τῶν συναγωνιζομένων.

Πλὴν τῆς Ρώμης καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐτελοῦντο ἁρματοδρομίαι, ἐκ τούτων δὲ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου ὑπερέβησαν εἰς λαμπρότητα τὰς ἐν Ρώμῃ τελουμένας.

Αἱ ἁρματοδρομίαι ἐν Βυζαντίῳ. — Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον ἤρχισαν νὰ λειτουργοῦν ἐν αὐτῷ αἱ ἁρματοδρομίαι. Ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος εἶχεν ἀρχίσει ἤδη τὴν ἀνέγερσιν ἐν αὐτῷ μεγάλου ἱπποδρόμου, τὸν ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεπεράτωσεν, ἱδρύσας παρ' αὐτὸν καὶ τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα. Ὁ ἱππόδρομος οὗτος διακοσμούμενος διαρκῶς κατέστη ἓν ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων κτισμάτων τῆς πρωτευούσης (βλ. λ. ἱππόδρομος). Ἡ ὀργάνωσις τῶν ἁρματοδρομιῶν ἦτο ὁμοία μὲ τὴν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Οἱ *δῆμοι* ἦσαν κατ' ἀρχὰς τέσσαρες, κατόπιν ὅμως περιωρίσθησαν εἰς δύο, τῶν *Πρασίνων* καὶ τῶν *Βενέτων* (κυανῶν). Οἱ πολῖται συνεπάθουν καὶ ὑπεστήριζον τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν παρατάξεων, ἂν καὶ ὡς φαίνεται δὲν ἦσαν ὅλοι ἐγγεγραμμένοι εἰς αὐτούς. Ὁ κατάλογος τῶν μελῶν ἦτο κατατεθειμένος, εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως, εἰς δὲ σωζόμενος τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου περιέχει 1500 Βενέτους καὶ 900 Πρασίνους. Ὁ φανατισμὸς τῶν θεατῶν ἦτο ἀπερίγραπτος· συχνὰ ἐδημιουργοῦντο συμπλοκαί, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐκάθηντο εἰς χωριστὸν μέρος ἑκάστη παράταξις, οἱ Πράσινοι πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ βασιλικοῦ θεωρείου (*καθίσματος*) καὶ οἱ Βένετοι πρὸς τὰ δεξιά. Αἱ συμπλοκαὶ αὗται ἦσαν πολὺ συχνότεραι εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀλλ' εἶχον ὡς αἰτίαν τὰ στοιχήματα· εἰς τὸ Βυζάντιον ὅμως ἔλαβον σὺν τῷ χρόνῳ μορφὴν πολιτικὴν καὶ διεδραμάτισαν συχνὰ σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰς τύχας τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ηὐνόουν τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν ὠργανωμένων μερίδων τούτων καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργεῖτο ἀντιζηλία μεταξύ των, ἡ ὁποία κατέληγε συχνὰ εἰς σκληροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας καὶ στάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ στάσις τοῦ Νίκα (βλ. λ.), διότι κατ' αὐτὴν ἐκινδύνευσε νὰ χάσῃ τὸν θρόνον του εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ *Ἰουστινιανός*. Ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικινδύνου μορφῆς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον αἱ συμπλοκαὶ τοῦ ἱπποδρόμου οἱ αὐτοκράτορες ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ περιορίσουν τὰς ἁρματοδρομίας καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν δήμων, πρῶτος δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα κατήργησεν αὐτὰς ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Βαθμηδὸν λοιπὸν παρήκμαζον καὶ τέλος διεκόπησαν ἐντελῶς ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Α', ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ τελευταῖος Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ ὁ παρακολουθήσας ἁρματοδρομίας ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. Τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τῶν ἁρματοδρομιῶν ἀπεγυμνοῦτο ἔκτοτε τῶν πολυτίμων κοσμημάτων του, λεηλατηθὲν τέλος ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῷ 1204. Ὅτε δὲ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἐσῴζοντο πλέον παρὰ τὰ ἐρείπιά του τῶν

Digitized by Google

οποίων τὰ ὑπολείμματα κατέχουν μέχρι σήμερον τὴν θέσιν τοῦ λεγομένου *Ἄτ—Μεϊντάν*, ἤτοι *πεδίου* (ἀγορᾶς) *ἵππων*.

Νεώτεροι χρόνοι.—Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔπαυσαν νὰ τελοῦνται συστηματικῶς ἁρματοδρομίαι ὠργανωμέναι κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ἢ ρωμαϊκὸν τρόπον. Ἐξαιρετικῶς εἰς ἱππικὰς ἑορτὰς διεξάγονται ἐνίοτε καὶ συναγωνισμοὶ ἁρμάτων, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν δύνανται φυσικὰ νὰ δώσουν οὔτε ἀμυδρὰν ἰδέαν τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῶν διαφόρων φάσεων τῶν ἀρχαίων ἁρματοδρομιῶν. Παρ' ἡμῖν ἐτελέσθησαν ἤδη τοιαῦται ἁρματοδρομίαι ἐν Ἀθήναις ὡς μέρος τοῦ προγράμματος ἱππικῶν ἑορτῶν εἰς τὸν στίβον τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸν Φαληρικὸν ἱππόδρομον κατόπιν. Αἱ τελούμεναι σήμερον ἱπποδρομίαι *τροχασμοῦ* μὲ *ἐζευγμένους ἵππους* (course au trot atelée), εἶναι εἶδός τι ἁρματοδρομιῶν. Εἰς αὐτὰς λαμβάνουν μέρος *νοθογενεῖς* ἵπποι (Ἀγγλοαραβικοί, Ἀγγλονορμανδικοὶ κλπ.), ἐζευγμένοι ἀνὰ εἷς εἰς ἐλαφρὰ δίτροχα καλούμενα sulky, ἐπὶ τῶν ὁποίων κάθηται ὁ ἀναβάτης (βλ. λ. ἱπποδρομίαι).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *J. H. Krause*, Olympia, 1 τομ. Βενετία 1838. *Ervin Pollack*, Hippodromica, Ἐναίσιμος διατριβή, (Λειψία 1890). *Abbé Gédoyn*, Recherches sur les courses de chevaux et les courses de chars qui étaient en usage dans les jeux Olympiques (Registres de l'Academie des inscr. et belles lettres τομ. VIII σελ. 314, 330 καὶ IX σελ. 360-375). *A. Rambaud*, De Byzantino Hippodromo et circenses factionibus (Παρίσιοι, 1870). *De Bailly*, Institutions hippiques.

Χ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΙΣ

ἁρματολίκι (τό)· ἀπὸ τοῦ *ἁρματολὸς* μετὰ καταλήξεως τουρκικῆς· εἰς τὸν πληθ. *ἁρματολίκια*· περιοχαὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ἡ ἀσφάλεια ἀπὸ τῆς ληστείας εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς ἁρματολικὰς ὁμάδας· τὸ ἁρματολίκι ἔφερε τὸ ὄνομα εἴτε τῆς χώρας εἴτε τοῦ καπετάνου τῆς ὁμάδος: «τὸ ἁρματολίκι τῶν Ἀγράφων», «τὸ ἁρματολίκι τοῦ Μπουκουβάλα,—τοῦ Νικοτσάρα,—τοῦ Μηλιόνη». Β. Φ.

ἁρματολικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀνήκων ἢ ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς ἁρματολούς: «βίος ἁρματολικός».

ἁρματολισμὸς (ὁ)· ἡ ἔννοια τῆς ὑποστάσεως τῶν ἁρματολῶν ὡς ἐκδηλώσεως τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

—*[Ἱστορ.]*· βλ. λ. Ἑλλὰς *[Τουρκοκρατ.]*.

ἁρματολὸς (ὁ)· δημοτ. ὁ φέρων ἅρματα, ὁ ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ ὁπλοφορῇ (ἀπὸ τοῦ *ἁρματολόγος* καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ *ἁρμᾶτος*. Λατ. armatus)· || Ἕλλην ὁπλίτης ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἔχων ὡς ἔργον τὴν διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ (βλ. λ. Ἑλλὰς *[Τουρκοκρατ.]*). Β. Φ.

— «**Ἁρματολοὶ** *καὶ κλέπται*». Δρᾶμα τοῦ Χ. Σαμαρτζίδη (βλ. λ.).

ἁρμᾶτος (ὁ)· Βυζαντ., ὁ ὁπλοφόρος, ὁ στρατιώτης, ἀπὸ τοῦ Λατ. *armatus*.

Ἁρματοῦς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον ἐν Αἰολίδι, ὧν ποιεῖται μνείαν ὁ Θουκυδίδης.

ἁρματωλὸς (ὁ)· βλ. ἁρματολός.

ἁρμάτωμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἁρματώνω*, ὁ ὁπλισμός, ἡ ἐξόπλισις· || μεταφ. ἡ ἐξάρτισις τοῦ πλοίου, ἄλλως *ἁρματωσιά*.

ἁρματώνω· δημοτ., ἐφοδιάζω τινὰ μὲ ἅρματα, ἐξοπλίζω: «ἁρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι»· || τὸ μέσ. *ἁρματώνομαι*· στολίζομαι, καλλωπίζομαι: «ντύσου, ἁρματώσου, λυγερή, καὶ βάλε τὰ καλά σου».

— *[Ναυτ.]* Ὁ ὅρος ἁρματώνω εἶναι συνήθης εἰς τὴν κοινὴν τῶν ναυτικῶν μας γλῶσσαν, διαφόρως ἀντιστοιχῶν εἰς ὅρους τῆς ἐπισήμου τοιαύτης· οὕτω: 1) παρουσιάζει τὸ σύνολον ἀλλὰ καὶ τὴν συνέχειαν τῶν ἐργασιῶν δι' ὧν παρωπλισμένον πλοῖον ἢ νεότευκτον σκάφος ἐξαρτίζεται. Ἔχει δὲ ἀντιστοίχους ὅρους τῆς ἐπισήμου *παρασκευάζω* διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, *ἐξαρτίζω* διὰ τὴν δευτέραν, ξενογλώσσους δὲ gréer ἢ armer (γαλλ.), to rig ἢ to fit out (ἀγγλ.). —2) Ἐπὶ λέμβου, προετοιμάζειν, μετὰ τὴν εἰς τὴν θάλασσαν καθαίρεσίν του, ἐφόλκιον, τοποθετουμένων τῶν σκαρμῶν τοῦ πηδαλίου του εἰς τὰς θέσεις των, τῶν δὲ κωπῶν καὶ τῶν ἱστῶν εἰς θέσιν εὐκολύνουσαν τὴν ἄμεσον αὐτῶν χρῆσιν. —3) Ὡς πρὸς ὄργανα ἢ μέσα ἁλιευτικά, *παρασκευάζω*, λ. χ. παραγάδι, καλαμίδι πρὸ πάντων, πετωνιὰ (βλ. ἁρματωσιά).

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἁρματωσιὰ (ἡ)· δημ., ἐξοπλισμός, πανοπλία.

— *[Ναυτ.]* Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης, διαφόρως ἀντιστοιχῶν εἰς ὅρους τῆς ἐπισήμου τοιαύτης· οὕτω: 1) Πρὸς τὸν *ἄρμενα*, τοὺς ἱστούς, τὰς κεραίας καὶ τὰ ἱστία συλλήβδην καὶ τοὺς ξενογλώσσους les agrès, les objets d'armement (γαλλ.) καὶ ship's stores-mast yards and vais (ἀγγλ.). —2) Πρὸς τὸν *ἐξαρτία* (καὶ παρά τινων, ἴσως μᾶλλον ὀρθῶς, *ἐξαρτισμὸς*) καὶ τοὺς ξενογλώσσους mast's and rigging (ἀγγλ.) καὶ le gréement et la mâture (γαλλ.). Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ ὅρος *ἁρματωσιὰ* χαρακτηρίζει καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἱστιοφόρου, οὗ τὸ ὄνομα ἀναφέρεται· λ. χ. «Ἡ Τριὰς τοῦ Φιλίνη εἶχεν ἁρματωσιὰ *νάβας*, ἡ Ναζαρὲτ τοῦ Κανελλᾶ *μπάρκου*, ἡ Ρόδω τοῦ Μητροπούλου *μπρικιοῦ* κττ.». —3) Ἐξυπακουομένων τῶν ὅρων *τσιμπουκιοῦ, ἀντέννας, πανιοῦ*· πρὸς τὸν *τοπεῖον* (ἐπιστηλίου, κεραίας, ἱστίου) καὶ τοὺς γαλλ. la garniture (d'un petit, mât, d'une vergue, d'une voile) καὶ ἀγγλ. gear, νοεῖ δὲ τὸ σύνολον τῶν τροχίλων, ψελλίων, λαβῶν καὶ σχοινίων τῶν τιθεμένων ἐπὶ κεραίας, ἐπιστηλίου ἢ ἱστίου. —4) Παρ' ἁλιεῦσι ἡ ἐξάρτισις *δόνακος (καλαμιδιοῦ)* δι' *ἁρμιδιοῦ, μεσηνέζας, ἀγκιστριῶν, μολυβήθρας* καὶ *φελλοῦ*· ἀλλά, σπανιώτερον ὅμως, καὶ ἄλλων ἁλιευτικῶν μέσων, *παραγαδιῶν, πετωνιῶν, δικτύων* κττ.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρμάχα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Γερακίου τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. 159. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀρμάχα** (Armacha) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας ἐν τῷ βιλαετίῳ Ἰσμίντ. Κάτ. 6 000 γρηγοριανοὶ Ἀρμένιοι.

ἀρμέγκα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία εἰς πλεῖστα τῶν περιχώρων τῆς Ἀττικῆς τοῦ φυτοῦ *ἀνθεμὶς ἡ χία* (Anthemis chia). Δ. Ν. Π.

ἄρμεγμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀρμέγω, ἡ ἄμελξις.

— *[Ζωοτεχν.]*· βλ. ἄμελγμα.

ἀρμέγω· ἰδιωματ., ἀντὶ ἀμέλγω (βλ. λ.).

Ἀρμὲζ (Armez), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1838. Βουλευτὴς ἐν ἔτει 1876 ἠσχολήθη περὶ τὰ ζητήματα τ' ἀφορῶντα τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἁλιείαν. Ἡ οἰκογένειά του διετήρησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ καρδιναλίου Ρισελιέ, ἥτις, ἀποσπασθεῖσα τοῦ τεταριχευμένου σώματος ἐν ἔτει 1793 κατὰ τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἐν Σορβώνῃ τάφου ὑπό τινος ἐπαναστάτου, ἐδωρήθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀββᾶν Νικόλαον Ἀρμέζ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ὁποίου, πατὴρ τοῦ Λουδοβίκου Ἀρμέζ, ἐπέστρεψεν αὐτὴν εἰς τὸ κράτος, ἐνδοὺς εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ὑπουργοῦ Duruy καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος τοῦ Γ'. Α. Δ.

Ἀρμελέϊα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὕφαλος (Secca Armeleia) τῶν προσγείων τοῦ Τάραντος, ἧς ἡ ἐπιφάνεια παρουσιάζει βολίσματα 5 ½—9 ὀργυιῶν (101 ἕως 165 δεκατομέτρων) καὶ ποιότητα βυθοῦ βράχον καὶ φύκια. Παρὰ τὰ μεγάλα ὁπωσοῦν βάθη της, οἱ νότιοι ἄνεμοι πνέουν ἐκεῖ συνηθέστατα τοσοῦτον σφοδροί, ὥστε τὰ κύματα νὰ θραύωνται ἐπὶ τῆς ὑφάλου (χάρτης ἀγγλικὸς 198 Policastro to cape Santa Maria di Leuca). Σ. Ε. Λ.

Ἀρμελλίνι (Armellini), ***Κάρολος***. Ἰταλὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ τῷ 1777 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βρυξέλλαις ἐν ἔτει 1863. Κατὰ τὴν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνάρρησιν Πίου τοῦ Θ', ἐνετάλη ὅπως προλειάνῃ τὸ ἔδαφος τῶν μεταρρυθμίσεων τῶν γενομένων ἀπὸ τοῦ 1846—1848. Ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ρώμῃ κοινότητος καὶ βουλευτής, ἀπεδέχθη τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ πάπα, συνέταξε τὰ προσχέδια τῶν νομοθετημάτων τῆς συνταγματικῆς συνελεύσεως καὶ διωρίσθη τρίανδρος τῆς Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας μετὰ τοῦ Σάφι καὶ τοῦ Ματζίνι. Ἀντεπροσώπευεν ὡς τοιοῦτος τὸ μετριοπαθὲς στοιχεῖον καὶ ἠσχολήθη ἰδίᾳ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν νομοθεσίαν. Ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ρώμην μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων κατέφυγεν εἰς τὰς Βρυξέλλας. Α. Δ.

Ἀρμὲν *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν 19 μικροσυνοικισμῶν οἵτινες ἀπαρτίζουσι τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων τῆς Κρήτης χωρίον *Κακοδίκι*. Κάτ. 65.

ἄρμενα (τὰ) *[Ναυτ.]*. Καλοῦνται οὕτω (*σκεύη τῆς νεώς*, κοιν. *ἁρματωσιά*, γαλλ. les agrès, ἀγγλ. the rigging) πάντα τὰ χρήσιμα πρὸς ἱστιοδρομίαν σκεύη· ἤτοι οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι καὶ τὰ ἱστία μετὰ τῶν ἐξαρτίων καὶ τῶν ἀγομένων. Πάντα τὰ ἀνωτέρω μετὰ τῶν συσκευῶν ἀποτελοῦν τὸν πλήρη ἐξαρτισμὸν τῶν πλοίων. Τὰ σκεύη τῶν νηῶν τῶν Ἀθηναίων ἀναγράφονται λεπτομερῶς εἰς τὰς ἐν Πειραιεῖ ἐπιγραφάς, διακρινόμενα εἰς *ξύλινα* καὶ *κρεμαστά*. Τὰ πρῶτα ἦσαν οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, αἱ κῶπαι, τὰ πηδάλια, οἱ κοντοί, αἱ κλιμακίδες καὶ οἱ παραστάται, τὰ δὲ κρεμαστά, τὰ ἱστία, τὰ σχοινία, τὰ τοπεῖα. αἱ ἄγκυραι, τὰ ὑποζώματα, ὑποβλήματα, παραβλήματα καὶ παραρρύματα. Π. Σ. ΑΓΓΕΛΗΣ

Ἄρμενα *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Μακρᾶς Γεφύρας τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως τῆς Ἀνατολ. Θράκης χωρίου *Ἐρμενικιοΐ*, ἀριθμοῦντος κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν 436 κατοίκους, ἀσχολουμένους εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Δ. Ε. Μ.

—**Ἄρμενα** *[Γεωγρ.]*. Βουνοκορυφὴ ἐν Ἀντιπάρῳ (βλ. λ.).

Ἀρμενάδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀμφιπαγητῶν τῆς ἀποτελούσης μέρος τοῦ νομοῦ καὶ νήσου Κερκύρας· ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης ἐν συνόλῳ πληθυσμὸν 755 κατοίκων, ὧν οἱ 435 ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἕδραν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Περλεψιμάδες* (κάτ. 235) καὶ *Γαβράδες* (κάτ. 85), συνδεόμενοι μετὰ τῶν Ἀρμενάδων δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, τοῦ μὲν ἀπέχοντος 3 χμτρ., τοῦ δὲ 4 τοιαῦτα. Ὅλα τὰ χωρία, ἅτινα ἔχουσι κλῖμα ὑγιεινόν, ὑδρεύονται διὰ φρεατίων ὑδάτων, ὑπαρχούσης πηγῆς τινος μόνον ἐν Περλεψιμάδες. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Ἁγίοις Δούλοις ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον Ὄρους καὶ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Κερκύρας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Μαγουλάδων τῆς ὑποδιοικ. χωροφ. Σκριπεροῦ. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Παράγει δ' ἐτησίως ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἀραβόσιτον (15 000 ὀκ.), γεώμηλα (10.000 ὀκ.), οἶνον (30 000 ὀκ.) καὶ ἔλαιον (ἐν ἐσοδείᾳ 20.000 ὀκ.). Τοῦ ἐλαίου τὸ ἥμισυ τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ οἴνου τὰ ²/₃ καταναλίσκονται ἐκτὸς τῆς κοινότητος μεταφερόμενα εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κερκύρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ κοινότητι ἐλαιοτριβείων ἀνέρχεται τὰ 12. Ἐν αὐτῇ δὲ λειτουργοῦσι τρεῖς Γεωργικοὶ Πιστωτικοὶ Συνεταιρισμοί. Μετὰ τῆς πόλεως Κερκύρας συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ ἀπέχει αὐτῆς 32 χμτρ. Δ. Ε. Μ.

Ἀρμενανώγεια *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρμανώγεια.

Ἀρμένας. Υἱὸς τοῦ τυράννου Νάβιδος, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πολυβίου.

Ἀρμένη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος τῆς νοτιοανατολικῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀκτῆς ἀναφερόμενος ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (Γαλατίας θέσις Ε, δ, 2) ὡς κειμένη εἰς μῆκ 62°55′ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 43°55′. Ἐν τῷ «Περίπλῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου» τοῦ ὑπὸ *Ἀνωνύμου*, ἀπαντᾷ (§ 40) τὸ τοπωνύμιον εἰς ἀρσενικὸν γένος. «Ἀπὸ δὲ Πρυτάνου ποταμοῦ εἰς Ἀρμένην τόπον στάδια κδ', ἀπὸ δὲ Ἀρμένου τόπου εἰς Πυξίτην ποταμὸν στάδια ξζ'» Geogr. Graeci Minores, ἐκδ. *Didot* τόμ. I, σελ. 441, 33). Ἡ, ἐκ τῶν ἐν τῷ προμνησθέντι περίπλῳ ἀναφερομένων συσχετικῶν ἀποστάσεων, τεκμαιρομένη θέσις εἶναι κατὰ τὸν χάρτην XVIII τοῦ Müller: «Ponti Euxini ora Meridionalis secundum Periplos Arriani et Anonyni et Menippi» (Tabulae in Geographos Craecos Minores, ἐκδ. Didot τόμ. III) εἰς 60 μίλλια ἀνατολικῶς τῆς Τραπεζοῦντος, δηλαδὴ ὅπου σήμερον τὸ ἀγκυροβόλιον Seidol (πλάτ. 41°11′40″, μῆκ. 40°54′20″, χάρτης ἀγγλικὸς 2236: Cape Vasun to port Anakria) τὸ μεταξὺ τῶν ποταμίων Κανὰρ ἢ Ὀντσιὰ-Σοὺ (ἀρχ. Πρυτάνου) καὶ Φορτούνα ἢ Γουΐεζ-Σοὺ (ἀρχ. Πυξίτου).

—**Ἀρμένη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη τοῦ Εὐξείνου ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ καὶ δὴ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Σινώπης καὶ εἰς 300 περίπου μίλλια πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀρμένης τῆς Γαλατίας. Εἶναι τὸ σύγχρονον Ἀκ-Λιμὰν (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ἀρμένη, ***Ἑλένη***· βλ. λ. Μοτσενίγου κόμησσα.

Ἀρμένης, ***Βραΐλας***· βλ. Βραΐλας.

—**Ἀρμένης, *Κάρολος***. Ἰατρὸς Κερκυραῖος, εἷς τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἱδρυθέντος τῷ 1802, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κερκυραίου Ἰωάννου Λασκάρεως, *Ἐθνικοῦ ἰατρικοῦ συλλόγου*. Ὁ Κ. Ἀρμένης διετέλεσε καὶ πρόξενος Κερκύρας ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων (1807—1814). Γνωστὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντων συγγραμμάτων εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον «Ricerche Statistiche intorno alla città e territorio di Prevesa», οὗτινος ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Μουστοξύδης ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ τῶν ἀναγνωσθέντων ὑπομνημάτων ἀπὸ τοῦ 1808 μέχρι τοῦ 1812 εἰς τὴν Ἰονικὴν Ἀκαδημίαν.

Πρβλ. *Χιώτου*, Ἱστορ. Ἀπομνημ. Ἑπταν. Τόμ. ς'. *Βροκίνῃ*: Βιβλιογραφικὰ Σχεδιάρια. Τεῦχ. Α'. *S. Th. Lascaris*: L'Académie Ionienne). Π. Θ. ΣΤΕΡΓΙΩΤΗΣ

ἀρμένια (τά)· ἰδιωμ., χαμομήλια.

Ἀρμένια *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ βορειοτάτου μυχοῦ τοῦ κόλπου τοῦ *Ταγανρώγ*, 5 μίλ. βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως τοῦ Ταϊγανίου (πλάτ. 47° 15′ 20″, μῆκ. 39° 03′ 30″, χάρτης ἀγγλικὸς 2234: Black Sea sheet V: Azov Sea). Ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον ἀγκυροβόλιον διὰ βορείους ἀνέμους ἀλλὰ δι' ἀβαθέστατα πλοῖα κάτω τῶν 4 ποδῶν βυθίσματος. Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου κωμόπολις *Βαρένοβκα*, στάσις τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ταϊγανίου-Ροστὸβ καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Νακχιτσεβὰν ἢ πρὸς Νοβορωσίσκ. Ὀνομάζεται τὸ ἀκρωτήριον καὶ *Κουρίτσι-Ροζχόκ*. Ὁ Πτολε-

Digitized by Google

μαῖος δοὺς καὶ δι' αὐτῆς τῆς Ἀζοφικῆς τόπους ἱκανὰς συντεταγμένας, μᾶς παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐγγὺς τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ὑπῆρχε κώμη *Καρσία*, ἧς τὴν θέσιν ἐπέχει ἤδη εἴτε τὸ *Ταϊγάνιον* εἴτε ἡ *Βαρένοβκα*. Διότι τὴν κώμην ταύτην τῆς «Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ» τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν «Πορίτου ποταμοῦ ἐκβολῶν» καὶ τοῦ «Δυτικοῦ στόματος Τανάϊδος ποταμοῦ» (Γ, ε, §§ 13—14). *Πορίτης* δὲ εἶναι ὁ σύγχρονος *Μῖος* (βλ. λ. Ἀζοφική), *Τάναϊς* δὲ ὁ σύγχρονος *Δόν*, μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν ὁποίων κεῖνται τανῦν αἱ προμνησθεῖσαι πόλις καὶ κωμόπολις.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρμενία. Χώρα τῆς Ἀσίας, νοτίως τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκταθεῖσα ἄλλοτε ἐπὶ τῶν σημερινῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν τῆς Β. Περσίας, ΝΑ. Ρωσίας καὶ ἰδίως τῆς ἀνατολικῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας, μὴ ἔχουσα ὅμως οὔτε φυσικὰ οὔτε ἱστορικῶς καθωρισμένα γεωγραφικὰ ὅρια. Κατὰ τοὺς σημερινοὺς Ἀρμενίους ἱστορικοὺς (*Κ. Ζ. Μπασματζιάν*: Histoire Moderne des Arméniens) ἡ Ἀρμενία, εἴτε ὡς ἀνεξάρτητον εἴτε ὡς ἡμιανεξάρτητον κράτος, ἐξετάθη τμηματικῶς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πρὸς Α. μὲν μέχρι τῆς Κασπίας Θαλάσσης, πρὸς Δ. μέχρι τοῦ σημερινοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Ἀγκύρας, πρὸς Β. μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Γεωργίας, πρὸς Ν. δὲ μέχρι τῆς Μεσογείου, τῆς Συρίας, τῆς Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν καὶ διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα, τὴν *Μεγάλην* ἢ *Μείζονα Ἀρμενίαν*, τὴν *Ἐλάσσονα Ἀρμενίαν* καὶ τὴν *Μικρὰν (Νέαν) Ἀρμενίαν (Κιλικίαν)*. Κατὰ ταῦτα οἱ Ἀρμένιοι, συμπεριλαμβάνοντες ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ μέγα μέρος τῆς Καππαδοκίας, θεωροῦσιν, ὅτι ἡ ἱστορικὴ Ἀρμενία ἐξηπλώθη εἰς ἐδάφη ἔχοντα ἐπιφάνειαν 350.000 τετρ. χιλιομ. (ἡ Ἑλλὰς σήμερον ἔχει 127.000 τ. χ.). Ἡ ἔκτασις αὕτη εἶναι ὑπερβολική. Γενικῶς ἡ Ἀρμενία θεωρεῖται ἐκταθεῖσα κατὰ καιροὺς εἰς τὰ ἐδάφη τὰ περιλαμβανόμενα μεταξὺ 37°—49° Α. μήκους καὶ 37 ½°—41 ½° Β. πλάτους, ἔχοντα δὲ μέγιστον μὲν μῆκος ἐξ Α. πρὸς ΝΔ 975—1050, μέγιστον δὲ πλάτος ἐκ Β. πρὸς Ν. 525 περίπου χιλιομ. καὶ ἐπιφάνειαν 200 000 περίπου τετρ. χμ. Ἀλλὰ καὶ ἡ χώρα αὕτη, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Περσικοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν ἐξ Α. μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς Δ. καὶ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κύρου (τοῦ ἀρχαιοτέρου *Κόρου*, σήμερον δὲ *Κούρα*) ἐκ Β. μέχρι τοῦ Κουρδιστὰν καὶ τῆς Μεσοποταμίας πρὸς Ν. οὐδέποτε ἢ μόνον παροδικῶς ἀπετέλεσεν ἓν ἑνιαῖον κράτος ὑπὸ ἕνα ἡγεμόνα.

—(ΓΕΩΓΡ.) Ἡ γεωγραφικὴ καὶ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἀρμενίας ἦτο διάφορος, ἀναλόγως τῶν ἱστορικῶν περιόδων. Τὰ ὅρια αὐτῆς ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐπαρχιῶν παρήλασσον ἑκάστοτε μετὰ τῶν ποικίλων ἱστορικῶν περιπετειῶν. Μετὰ τὰς προϊστορικὰς ὀνομασίας *(Οὐραρτοῦ)*, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη ἀπαντῶσιν εἰς τοὺς Ἀρμενίους ἱστορικοὺς καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐπεκράτησαν αἱ ἑλληνικαὶ καὶ ρωμαϊκαὶ τοιαῦται, ταύτας δὲ διεδέχθησαν πάλιν ἐν μέρει ἀρμενικαί. Τὴν ὅλην Ἀρμενίαν διῄρουν οἱ ἀρχαῖοι εἰς δύο χώρας, τὴν Μεγάλην καὶ τὴν Μικρὰν ἢ Ἐλάσσονα Ἀρμενίαν. Ἡ τελευταία αὕτη ὡρίζετο πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Καππαδοκίας, ἐνῷ πρὸς Δ. ἔφθανε μέχρι τοῦ ἄνω Εὐφράτου. Τὸ κράτος τοῦτο οὐδὲν τὸ κοινὸν εἶχε μετὰ τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους μεσαιωνικοὺς χρόνους ὑπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ρουπενιδῶν ἐν Κιλικίᾳ ἱδρυθείσης Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἥτις πρέπει μᾶλλον νὰ ὀνομάζεται Νέα Ἀρμενία. Ἐπὶ Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος ἡ Μικρὰ Ἀρμενία ἡνώθη μετὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου, ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας τοῦ Πομπηΐου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ κατὰ τοῦ Τιγράνου, ὁ Πομπήϊος ἐχώρισε τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν καὶ ἀπήρτισεν ἐξ αὐτῆς ἰδιαιτέραν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρώμης. Ἐπὶ Βεσπασιανοῦ ἡ Μικρὰ Ἀρμενία ἡνώθη μετὰ τῆς Καππαδοκίας. Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Μελιτηνὴν (Μαλάτια)*. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἡ Μικρὰ Ἀρμενία διῃρέθη εἰς δύο μέρη: τὴν Πρώτην Ἀρμενίαν μὲ κυριωτέρας πόλεις τὴν *Σεβάστειαν (Σιβὰζ)* καὶ τὴν *Σαταγ (Σατάλα)* καὶ τὴν Δευτέραν Ἀρμενίαν μὲ πόλιν τὴν Μελιτηνήν. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἡ Ἀρμενία διῃρέθη εἰς δύο ζώνας, τὴν μίαν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὴν ἄλλην ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Περσίας. Ἡ πρώτη περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τὴν Ἀκιλησηνήν, τὴν Ξερξηνὴν ἢ Δερξηνὴν (σήμερον Ντερτσάν), τὴν Χορσηνὴν (Χορτζιάν), τὴν Ἐρζερούμ (Καρίν), τὴν Σωφηνὴν (Τσόπσκ) καὶ τὴν Ἰγγιληνὴν (Ἀνρεγ-Ντούμ). Μετὰ τὸν θάνατον Ἀρσὰκ τοῦ Γ' (τῆς δυναστείας τῶν *Ἀρσακιδῶν*) τῷ 390 μ. Χ., ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία ἔπαυσεν οὖσα βασίλειον, ἔγινε δὲ ρωμαϊκὴ Ἀρμενία διοικουμένη ὑπὸ *κόμητος* (Comes Armeniae). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, κατ' ἀρχὰς μὲν διωρίζετο πρὸς διοίκησιν τῆς Ἀρμενίας ταύτης στρατηγὸς φέρων τὸν τίτλον «Magister militum der Armeniam et Pontum Polemoniacum et gentes» (*Μάγιστρος τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν Ἀρμενίαν, τὸν Πολεμωνιακὸν Πόντον καὶ τὰ ἔθνη*, δηλαδὴ τὰ μὴ ρωμαϊκὰ ἔθνη), ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 535 ἡ χώρα αὕτη, ἔχουσα ἱκανὴν ἔκτασιν, διῃρέθη εἰς τέσσαρας Ἀρμενίας. Βραδύτερον μέγα μέρος τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν ἀπετέλεσε τὸ *θέμα* τῶν *Ἀρμενιακῶν*, ἔχον πόλεις τὴν Ἀμάσειαν, τὴν Σινώπην, τὴν Νεοκαισάρειαν κλπ., κατόπιν δὲ τὸ θέμα τῶν Χαρσιανῶν καὶ τῆς Χαλδίας.

Τὴν δὲ Μεγάλην Ἀρμενίαν ἀπετέλεσαν κατὰ τὸν μεσαίωνα αἱ ἑξῆς ἐπὶ τῶν *Βαγρατιδῶν* δέκα πέντε ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων τὰ σύνορα δὲν ἦσαν καλῶς καθωρισμένα: 1) Ἡ *Ἄνω Ἀρμενία* περιλαμβάνουσα τὴν Δερξηνὴν καὶ τὴν Ἀκιλησηνὴν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἤτοι τὴν χώραν τοῦ Ἄνω Τσορὸχ (ποταμοῦ) καὶ τοῦ Ἄνω Εὐφράτου, ὅπου ὑπάρχουσι σήμερον αἱ πόλεις Μπαϊμπούρτ, Γκιουμουσχανὲ (Ἀργυρούπολις) καὶ Ἐρζιντζάν. 2) Ἡ *Σωφηνὴ* ἢ *4η Ἀρμενία*, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ἄνω Εὐφράτου, τῆς ὁποίας κυριωτέρα πόλις εἶναι σήμερον τὸ Χαρποὺτ (ἢ Μαμουρὲτ-οὺλ-Ἀζίζ). 3) Ἡ *Ἀγτσνίκ*, ἐκτεινομένη πρὸς Ν. μέχρι τοῦ Ἄνω Τίγρητος, ἐν τῷ σημερινῷ Διαρμπεκίρ, περιλαμβάνουσα δὲ τὴν ἐπαρχίαν Ἀρζαζηνὴν (Ἀρμ-Ἀρτσοῦ) μὲ πόλεις τὴν Μαρτυρούπολιν καὶ τὰ Τιγρανόκερτα, σήμερον δὲ τὴν πόλιν Μοὺς (Mouch). 4) Τὸ *Τουρουμπεράν*, ἤτοι ἡ ἀρχαία Χορζιανηνή, περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὴν σημερινὴν χώραν τοῦ Ἐρζεροὺμ μέχρι τῆς βορείου παραλίας τῆς λίμνης τοῦ Βάν. 5) Τὸ *Μὸκ* (Γορδυηνή, ἴσως ἡ Μοξοηνὴ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου), περιλαμβάνουσα τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ἀρμενικοῦ Ταύρου μέχρι τῆς λίμνης τοῦ Βάν, πόλεις δὲ σήμερον τὸ Βὰν καὶ τὸ Βιτλίς. 6) Τὸ *Κορτζαΐκ*, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τίγρητος, Ν. τοῦ ἀρμενικοῦ Ταύρου μὲ κυριωτέραν πόλιν σήμερον τὴν Δζεζίρετ-ἐμπν-Ὀμάρ. 7) Ἡ *Παρσκὰ-Χαΐκ* (Περσαρμενία), ἀνήκουσα σήμερον εἰς τὴν Περσίαν μὲ πόλεις τὸ Σαλμὰς καὶ τὴν Οὐρμίαν. 8) Τὸ *Βασπουρακάν*, ΝΑ. τοῦ Ἀραράτ, σήμερον ἐπαρχία περσικὴ καὶ τουρκικὴ μὲ πόλεις τὴν τουρκικὴν Μπαγιαζὶτ καὶ τὰς περσικὰς Χόϊ καὶ Μαράντ. 9) Ἡ *Σιουνὶκ* (Σισακὰν τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀράβων), Β. τοῦ Ἀράξου, περιλαμβάνουσα σήμερον τὰς ρωσικὰς πόλεις Ναχιτσεβάν, Δζουλφὰ καὶ Ὀρδουμπάτ. 10) Τὸ *Ἀρτσάχ*, ἡ σημερινὴ Καραμπὰγ (Μαύρη ἄμπελος). 11) Τὸ *Παϊτακαράν*, ὁπόθεν οἱ Ἀρμένιοι ἐξετάθησάν ποτε προσωρινῶς μέχρι τῶν ὄχθῶν τῆς Κασπίας. 12) Τὸ *Οὐτί*, ἡ Ὀτηνὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐν τῇ ὁποίᾳ κυριωτέρα πόλις εἶναι σήμερον ἡ Γελιζαμπετπὸλ (Γαντζάκ, τουρκ. Γκιοντζέ). 13) Τὸ *Γιουγκάρκ*, ἡ Γογαρηνὴ τῶν Ἑλλήνων, ὀρεινὴ χώρα ἐπὶ τοῦ Ἄνω Κύρου, ὅπου σήμερον αἱ τουρκικαὶ πόλεις Κάρς, Ἀρτβὶν καὶ Ἀρδαχὰν ὡς καὶ ἡ Ἀλεξανδροπόλ. 14) Τὸ *Ταΐκ*, μεταξὺ τοῦ Ἐρζεροὺμ καὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσορόχ. 15) Τὸ *Αἰραρὰτ (Ἀραράτ)*, ὅπου τὰ ἀρμενικὰ κέντρα τοῦ *Ἐριβάν*, πρωτευούσης τῆς σημερινῆς ἀρμενικῆς δημοκρατίας, καὶ τοῦ *Ἐτσμιατζίν*, ἕδρας τοῦ Καθολικοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρμενίων, ἄλλοτε δὲ αἱ πόλεις Ἀρτάξατα, Ἀρμαβίρ, Μπαγκαρὰν καὶ ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἀρμενίας *Ἀνῆ*.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως ἕδρας τῶν Βαγρατιδῶν *(Πακρατουνῆ)*, ἱδρύθη ἡ ἐν Κιλικίᾳ Μικρὰ Ἀρμενία, ἡ ὁποία ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου εἰς μῆκος 500 χιλιομέτρων, ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἀλεξανδρέττας μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μέλανος ποταμοῦ (τουρκ. *Μαναργκαϊ τσάϊ*), ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δὲ ἀνατολικῶς μὲν μέχρι τοῦ Ἀμανοῦ, βορείως δὲ μέχρι τῆς γραμμῆς τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων τοῦ Ταύρου.

Ἡ σημερινὴ Ἀρμενία. — Τὸ σημερινὸν *Κράτος τῆς Ἀρμενίας*, ἱδρυθὲν εὐθὺς μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ *Μπρὲστ-Λιτόβσκι* (Μάρτιος 1918) ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον τὴν 28ην Μαΐου 1918, μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας εἰσῆλθεν εἰς τὴν *Συνομοσπονδίαν τῶν Ὑπερκαυκασίων Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν*, ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς Ἑνώσεως τῶν Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν (ἤτοι τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας), ἥτις περιλαμβάνει ἐκτὸς τῆς Ἀρμενίας, τὴν Γεωργίαν καὶ τὸ Ἀζερμπαϊτζάν. Ἔχει ἐπιφάνειαν 27.000 τ. χμ. καὶ πληθυσμὸν 1.400.000 κατοίκων, τῶν ὁποίων τὰ 86% περίπου εἶναι Ἀρμένιοι, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Ἐριβὰν καὶ Ἀλεξανδροπὸλ καὶ κεῖται μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀράξου καὶ Κύρου, ἐλάχιστον δηλ. μέρος τῆς χώρας τὴν ὁποίαν ὠνειροπόλησαν οἱ Ἀρμένιοι τῷ 1918—20 πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Πρωτεύουσα αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἐριβάν, ἔχουσα σήμερον 90.000 κατοίκων.

Ὁ περιορισμὸς τῆς ἀπολυτρωθείσης Ἀρμενίας εἰς κράτος τόσον μικρὸν ἀφῆκεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀλυτρώτων Ἀρμενίων, τοῦ ὁποίου ὁ καθορισμὸς εἶναι σήμερον δυσχερής. Νεώτεροι Ἀρμένιοι ἱστορικοί, γράφοντες καὶ χάριν προπαγανδικοῦ σκοποῦ, ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἀνήρχοντο κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς 20 ἑκατομμύρια. Κατὰ τὰς ἀρμενικὰς ὡσαύτως πηγὰς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Τουρκίᾳ καὶ Ρωσίᾳ συμπαγῶν ἀρμενικῶν ὁμάδων, ὡς καὶ τῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου διεσπαρμένων Ἀρμενίων ἀνήρχετο τῷ 1915, πρὸ τῶν μεγάλων σφαγῶν, εἰς 4.765.000. Ἀφαιρουμένου ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἑνὸς ἑκατομμυρίου (κατὰ μέγιστον ὅριον) διὰ τοὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου σφαγέντας ἢ ἄλλως ἐξοντωθέντας Ἀρμενίους, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὅτι οἱ ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου Ἀρμένιοι, λυτρωθέντες καὶ ἀλύτρωτοι, ἀνέρχονται εἰς 3.765.000. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικός, διότι ἀναβιβάζει τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμενίους εἰς 2.380.000, ἐνῷ κατὰ τὴν Γαλλικὴν Κιτρίνην Βίβλον (1893—1897) καὶ κατὰ τὸν *Vital Cuinet* ὁ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ ἀρμενικὸς πληθυσμὸς ἀνήρχετο εἰς 1.475.011, κατὰ δὲ τὸν Ἀρμένιον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως *Ὀρμανιὰν* εἰς 1.651.900. Δέον ἄρα νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς Ἀρμενίους τῆς Τουρκίας εἰς 1 ½ τὸ πολὺ ἑκατομμύριον (ἤτοι τὸ $^1/_{10}$ περίπου τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ 20% τῶν ἀρμενικῶν λεγομένων νομῶν), ἐξ οὗ ἴσως νὰ ὑπελείφθη ½ ἑκατομμύριον Ἀρμενίων, εἴτε ὑπολειφθέντων ἐν Τουρκίᾳ (280.134), εἴτε καταφυγόντων εἰς ἄλλας χώρας (30.000 εἰς Ἑλλάδα, ὡσαύτως δὲ εἰς Συρίαν κ. ἀ.).

Εἰς τούτους προσθετέον τὸν πληθυσμὸν τῆς σοβιετικῆς Ἀρμενίας (1.400.000), ἐν τῷ Καυκάσῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ρωσίᾳ 400.000, ἐν Περσίᾳ 140.000, ἐν Ἀμερικῇ 100.000, εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἄλλας ἀποικίας 20.000, ἐν Αἰγύπτῳ 40.000, εἰς τὰς χώρας τῆς τέως Αὐστροουγγρικῆς μοναρχίας 40.000 (ὧν οἱ πλεῖστοι ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἀπολέσαντες πλέον τὴν ἐθνικότητά των), ἐν Βουλγαρίᾳ 40.000, ἐν Ρουμανίᾳ 30.000, ἐν Κύπρῳ, ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας 8.000. Ἐν ὅλῳ 2.718.000 Ἀρμένιοι, ἐκ τῶν ὁποίων 1.300.000 περίπου ἀλύτρωτοι.

Ὀρεογραφία.—Γεωγραφικῶς ἡ Ἀρμενία εἶναι προέκτασις πρὸς Δ. τοῦ Ἰρανικοῦ (βορειοπερσικοῦ) ὀροπεδίου. Πρὸς Β. τὸ ἀρμενικὸν ὑψίπεδον κατέρχεται ἀποτόμως πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον, πρὸς Ν. ὅμως κλίνει κλιμακωτῶς πρὸς τὰ βαθύπεδα τῆς Μεσοποταμίας, πρὸς Α. δὲ καὶ πρὸς Δ. χαμηλοῦται βαθμιαίως πρὸς τὰ χθαμαλότερα ὑψίπεδα τῆς Περσίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπὶ τοῦ ὅλου ὑψιπέδου, ἔχοντος μέσον ὕψος 1500 περίπου μέτρων ὑψοῦται σειρὰ γυμνῶν ὀρέων, τῶν πλείστων ἐσβεσμένων ἡφαιστείων, διήκουσα ἐκ ΒΑ πρὸς ΝΔ, ἔχουσα δὲ ὕψος 2500—3000 μ. καὶ φθάνουσα ἀποτόμως διὰ τοῦ *Ἀραρὰτ* (*Αἰραρὰτ*= πεδίον τῶν Ἀρίων κατὰ τοὺς Ἀρμενίους, *Κοὺχ ἰ-Νοὺχ*=ὄρος τοῦ Νῶε κατὰ Πέρσας καὶ *Ἐγρῆ-Δὰγ*=κεκλιμένον ἢ ἀπότομον ὄρος κατὰ Τούρκους, καὶ σήμερον *Μασὶς* κατὰ τοὺς Ἀρμενίους) εἰς ὕψος πολὺ μεγαλύτερον, ἀνερχόμενον εἰς τὴν κυριωτέραν κορυφὴν τοῦ ἐσβεσμένου τούτου ἡφαιστείου εἰς 5156 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ 4310 μ. ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀράξου, ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους ἀπέχει κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν 20 χμ. Ὡς ἐκ τῆς ἀποτόμου ταύτης ἀνυψώσεως τὸ θέαμα τοῦ ὄρους εἶναι μοναδικὸν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ, διότι τὰ ἄλλα ὑψηλὰ βουνὰ ἐγείρονται ἐπὶ βάσεων λίαν ὑψηλῶν (Λευκὸν ὄρος, Ἔβερεστ) καὶ ἑπομένως χάνουσι πολὺ ἐκ τοῦ ἀπολύτου ὕψους των. Ἡ τοιαύτη θέσις τοῦ Ἀραρὰτ ἐξήσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ τῶν παραδόσεων τῶν πέριξ λαῶν, ἀφοῦ ἄλλως τε ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Γραφῇ ὡς τὸ ὄρος ἐφ' οὗ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐκάθισεν ἡ κιβωτός. Ἐκτὸς τοῦ Ἀραράτ, οὗτινος ἡ δευτέρα κορυφή, τὸ *Μικρὸν Ἀραρὰτ* (τουρκ. *Κιουτσοὺκ Ἐγρῆ-Δάγ*), ἔχει ὕψος 3914 μ., ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἑξῆς ὄρη: Τὸ *Ἀλαγκιὸζ* (*Κυανόφθαλμον*, ἀρμεν. *Ἀραγάτς*), τὸ *Κιαμπὶλ-Δάγ*, τὸ *Καγκοὺρ Δὰγ* καὶ τὸ *Ἀλᾶ-Δάγ*, μεταξὺ τῆς πόλεως Βαγιαζὶτ καὶ τῆς λίμνης τοῦ Βάν, καὶ τὸ *Μπὶν-Γκιὸλ-Δὰγ* (*ὄρος τῶν χιλίων λιμνῶν*) Ν. τῆς Ἐρζερούμ. Πρὸς τὸν Εὔξεινον ὑπάρχει τὸ *Καρτσὰλ-Δὰγ* (*χιονῶδες ὄρος*) ἀνερχόμενον μέχρι 3432 μ. Εἰς τὴν Περσαρμενίαν ὑψοῦται τὸ ὄρος *Σαβαλὰν* (4813 μ.), ἀνατολικῶς δὲ τῆς λίμνης Οὐρμίας τὸ *Σεχὲντ-Κοὺχ* (3546 μ.). Πρὸς Β. ἡ χώρα ταπεινουμένη πρὸς τὸν Κῦρον, ἀνυψοῦται ἅπαξ ἔτι παρὰ τὸν Καύκασον, πλησίον τοῦ Ἀχαλτσὶκ δι' ὑψιπέδου, ὅπερ χωρίζει τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀπὸ τοῦ *Ριὸν* (τοῦ *Φάσιος* τῶν Ἑλλήνων, *Φείσωνος* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης). Πρὸς Ν. ὁ *Ταῦρος* ἀποτελεῖ τὸ σύνορον τῆς κυρίως ἱστορικῆς Ἀρμενίας.

Ὡς ἐκ τῆς ὀρεινῆς ταύτης διαμορφώσεως ἡ Ἀρμενία ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὰς Ἄλπεις. Ὁ Στράβων περιγράφων τὰ ἀρμενικὰ ὄρη ὁμιλεῖ περὶ καταστρεπτικῶν χιονοστιβάδων (φασὶ κατὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὀρῶν πολλάκις καὶ συνοδείας ὅλας ἐν τῇ χιόνι καταπίνεσθαι νιφετῶν γινομένων ἐπὶ πλέον) καὶ ἀλπινιστικῶν ἀναβάσεων μὲ ἰδίου σχήματος ἀλπινιστικὴν ράβδον. «Ἔχειν δέ, λέγει ὁ ἡμέτερος γεωγράφος, καὶ βακτηρίας πρὸς τοὺς τοιούτους κινδύνους, ἃς παρεξαίροντες εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀναπνοῆς τε χάριν καὶ τοῦ διαμηνύειν τοῖς ἐπιοῦσι ὥστε βοηθείας τυγχάνειν, ἀνορύττεσθαι καὶ σώζεσθαι.» Κατὰ ταῦτα δέον νὰ

Digitized by Google

ὑποθέσωμεν, ὅτι αἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀρμενίᾳ ἐν χρήσει ἀλπινιστικαὶ βακτηρίαι ἦσαν κοῖλαι ὡς αὐλοί, χρησιμεύουσαι καὶ πρὸς ἀναπνοὴν τῶν ὑπὸ τὰς χιόνας θαπτομένων καὶ ὡς τηλεβόαι πρὸς ἐπίκλησιν βοηθείας.

Ἕνεκα τοῦ ὀρεινοῦ χαρακτῆρος τῆς χώρας, πολλαὶ πόλεις αὐτῆς κεῖνται λίαν ὑψηλά. Τὸ Κὰρς (σήμερον τουρκικὸν) εἰς ὕψος 1850 μ., ἡ Ἐρζερούμ (λέξις σχηματισθεῖσα κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ Arx Romanorum, ἑλλην. *Θεοδοσιούπολις*, ἀρμεν. *Καρὶν*) ὡσαύτως τουρκική, 1900 μ., ἡ Ἀλεξανδροπὸλ (*Ἀλεξανδρούπολις* ἢ *Γκιοντζὲ*) 1470 μ., τὸ Βὰν (ἡ *Βύανα* τοῦ Πτολεμαίου καὶ *Ἰβὰν* κατὰ Κεδρηνὸν) 1650 μ. Ἡ πόλις Ἐριβὰν ἢ Ἰρβὰν (περσ. *Ρεβάν*), τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ὁ βασιλεὺ Ἐρβὰντ (Γερβάντ), κεῖται εἰς ὕψος 960 μ.

Ποταμοί.—Μεταξὺ ὀρέων ὑπάρχουσιν ὑψηλαὶ κοιλάδες, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα φέρονται πρὸς τὰ χαμηλότερα, σχηματίζοντα ποταμοὺς ἐκβάλλοντας ΒΑ μὲν πρὸς τὴν Κασπίαν, Β. πρὸς τὸν Εὔξεινον καὶ Ν. πρὸς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οἱ κυριώτεροι τῶν ποταμῶν τούτων εἶναι:

1) Ὁ *Ἀράξης* (ἀρμεν. *Erasch*, τουρκ. *Ἀρὰς* καὶ γεωργιστὶ *Ραξῆ*, ὁ *Γηὼν* τῆς Γραφῆς), ὀνομασθεὶς οὕτω κατὰ τὸν Στράβωνα ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητός του πρὸς τὸν Πηνειὸν τῆς Θεσσαλίας, ὅστις ἐπίσης ἐκαλεῖτο Ἀράξης, διότι ἐχώρισε («διὰ τὸ ἀπαράξαι») τὴν Ὄσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ῥήξας τὰ Τέμπη. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ ὁ ἐν Ἀρμενίᾳ Ἀράξης καταβαίνων ἐκ τῶν ὀρέων ἐπλατύνετο καὶ ἐτελματοῦτο εἰς παλαιοτέρους χρόνους «ἐπελάγιζεν εἰς τὰς κάτω πεδιάδας», μὴ ἔχων διέξοδον, μέχρις ὅτου ὁ Ἰάσων, μιμηθεὶς τὰ Τέμπη, ἤνοιξε τὸ στενὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἐκβάλλει ὁ Ἀράξης εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ὥστε κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος—καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὡς οὐχὶ πιθανὴν—ἀναφερομένην ταύτην παράδοσιν, δέον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ Ἀργοναῦται ἔφθασαν μέχρι τῆς Κασπίας, ὅτι δὲ καὶ ἐξετέλεσαν ἐκεῖ τεράστιον ὑδραυλικὸν ἔργον, ὡς τὸ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἐκροῆς μεγάλου ποταμοῦ οἷος ὁ Ἀράξης. Οὗτος πηγάζει ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Μπὶν-Γκιὸλ-Δάγ, 40 περίπου χιλιόμ. Ν. τοῦ Ἐρζεροὺμ εἰς ὕψος 2000 μ. ἐν τῇ σημερινῇ ὑποδιοικήσει Χινὶς καὶ ῥέει διαρκῶς πρὸς Β. Α. εἰσδεχόμενος πλείστους παραποτάμους, ὡς τὸν Χασὰν-Καλὲ-σοῦ εἰς ἀπόστασιν 80 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πηγῆς του, τὸν Καρασοῦ καὶ τὸν διαρρέοντα τὴν ὀχυρὰν πόλιν Κὰρς Ἀρπᾶ τσάϊ, τὸν Ἀχουριὰν τῶν Ἀρμενίων (Ἄρπασος), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἄλλοτε μεγάλη πόλις τῆς Ἀρμενίας Ἀνῆ. Διερχόμενος διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Πασὶν ὁ Ἀράξης λαμβάνει τὸ ὄνομα αὐτῆς, φαίνεται δὲ ὅτι ὠνομάζετο καὶ ἄλλοτε *Πασίν*, ἐξ οὗ ἴσως καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Κύρου Ἀναβάσει ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς τὸν Φᾶσιν. Πέραν τῆς μετὰ τῆς τοῦ Ἀρπᾶ-τσάϊ συμβολῆς αὐτοῦ ὁ Ἀράξης τρέπεται πρὸς τὰ ΒΑ., αὐξανόμενος δὲ σημαντικῶς διὰ διαφόρων παραποτάμων δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, διέρχεται διὰ τοῦ ὀρεινοῦ στενοῦ τὸν Ἀρασιάρ, μεθ' ὃ, χωρίζων τὴν Ρωσίαν (τὸ σημερινὸν κράτος τοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν) ἀπὸ τοῦ περσικοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν ἐχύνετο μέχρι τοῦ 1897 παρὰ τὸ Δζεβάτ, μετὰ συνολικὸν ῥοῦν 1022 χιλιομέτρων εἰς τὸν Κῦρον, ἐκβάλλοντα μετὰ ῥοῦν 27 μόνον χιλιομέτρων εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Καὶ ἦτο μὲν πλουσιώτερος εἰς ὕδατα ὁ Ἀράξης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Κύρου συμβολῆς ὁ ποταμὸς ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου τούτου. Ἀπὸ τοῦ 1897 ὅμως ὁ Ἀράξης ἀλλάξας τὸν κάτω ῥοῦν αὐτοῦ ἐκβάλλει εἰς τὴν Κασπίαν, χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Κιζὶλ-ἀγάτς. Ὁ Ἀράξης εἶναι ποταμὸς ὁρμητικώτατος καταστρέφων συχνάκις τὰς γεφύρας του, ἐξ ὧν μόνον δύο ἢ τρεῖς εἶναι μόνιμοι, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ ἡ παρὰ τὸ Πασὶν Τσομπὰν-Κιοπρουσοῦ, κτισθεῖσα κατά τινα ἀρμενικὴν παράδοσιν ὑπὸ βοσκοῦ. Ἔχει εἰς τὸν ἄνω ῥοῦν αὐτοῦ πολλοὺς καταρράκτας, μόνον δὲ μετὰ τὸ στενὸν τοῦ Ἀρασιὰρ ἡ κοίτη αὐτοῦ εὐρύνεται, σχηματίζονται δὲ τότε καὶ πολλαὶ νησῖδες. Τὸ ὅλον αὐτοῦ λεκανοπέδιον ἔχει ἐπιφάνειαν 36103 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀράξου εἶναι εὐφορωτάτη. Ὁ Στράβων λέγει, ὅτι οἱ ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων αὐλῶνες εἶναι «σφόδρα εὐδαίμονες», ὅτι δὲ ἡ χώρα φέρει καὶ ἐλαίας. Ἐπὶ μιᾶς νησῖδος, εἰς τὸν μέσον ῥοῦν αὐτοῦ, ἔκειτο ἡ πόλις Ἀρτάξατα, ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἀρμενίας.

2) Ὁ *Εὐφράτης*, ὅστις εἰς τὸν ἄνω ῥοῦν αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ δύο βραχιόνων. Τούτων ὁ ἀνατολικός, καλούμενος *Μουρὰτ-σοῦ*, πηγάζει ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀλᾶ-Δάγ, ῥέει δὲ ἀρχικῶς πρὸς Δ. εἰσδεχόμενος πολλὰ ποτάμια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ λεγόμενος περσιστὶ Χὲφτ-ρὲνκ (Ἑπτάχρωμος), πηγάζων ἐκ τῆς λίμνης Ἀγὶρ-γκιόλ. Ὁ δὲ δυτικὸς ὀνομαζόμενος εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ βραχίονα *Καρασοῦ* (*Τηλεβόας* κατὰ Ξενοφῶντα), ἤτοι Μέλας, ὡς ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ χρώματος τῶν ὑδάτων του εἰς τὰς βαθείας χαράδρας, πηγάζων ἐκ παραφυάδος τοῦ Μπὶν-Γκιὸλ-Δάγ, ΒΑ τοῦ Ἐρζερούμ, ἐνισχυόμενος διὰ πολλῶν παραποτάμων καὶ τρεπόμενος ἀποτόμως ἐκ Δ πρὸς Α ἑνοῦται μετὰ τοῦ Μουρὰτ-σοῦ ἐν τῷ νομῷ Μααμουρὲτ-οὺλ-Ἀζὶζ ὅπως ἀποτελέσῃ τὸν Εὐφράτην (*Φρὰτ τουρκιστὶ*) ποταμόν, μέγαν πλέον.

3) Ὁ *Τίγρης* (ὁ *Τεγλὰθ* ἢ *Διγλὰτ* ἢ *Ἰδιγλὰτ* τῶν Ἀσσυρίων, *Χιδδεκὲλ* τῆς Γραφῆς, ἀραβ. *Ντέτσλε*), ὅστις πηγάζων οὐ μακρὰν τοῦ Καρασοῦ ἐκ δύο πηγῶν, ὧν ἡ κυριωτέρα κεῖται νοτίως τῆς λίμνης Γκιολτζὶκ (=μικρὰ λίμνη), κειμένης εἰς ὕψος 1072 μ., ῥέει κατ' ἀρχὰς ΝΑ πρὸς τὸ Διαρβεκίρ, κατόπιν δὲ Δ καὶ διαρρέων τὴν ἀρχαίαν Βαβυλωνίαν ἑνοῦται ἐπὶ τέλους μετὰ τοῦ Εὐφράτου (*Πασίτιγρις* ἢ *Σὰτ-ἐλ-ἀρὰπ*) καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον.

4) Ὁ *Τσορὸχ* (τουρκ. *Τσουροὺκ-σοῦ*=σαπρός, ἐκ τοῦ χρώματος τῶν ὑδάτων του), τὸν ὁποῖον θεωροῦσί τινες ἐσφαλμένως ὡς τὸν ἀρχαῖον Φᾶσιν, ἐνῷ ἄλλοι ἐκλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς τὸν Ἄρπασον. Οὗτος πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Συσπιρίτιδος (Ἰσπίρ), ἐν τῷ σαντζακίῳ Ἐρζιντζάν, ῥέει ἀρχικῶς πρὸς Δ, εἶτα δὲ πρὸς Β, διαρρέει τὴν πόλιν Μπαϊμπούρτ, κλίνει πρὸς Α, κατόπιν πρὸς ΒΑ καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Εὔξεινον μεταξὺ τῶν πόλεων Γκουνιὲ καὶ Βατούμ, ἔχων μῆκος 192 χλμ. καὶ εἰσδεχόμενος πολλοὺς παραποτάμους, ὧν κυριώτερος ὁ Σαμὰν-σοῦ, ὁ Ἰσπὶρ-σοῦ καὶ ὁ Τορτοὺμ-σοῦ. ὅστις ὑπό τινων συγχέεται πρὸς τὸν Τσορόχ. Ὁ *Ριὸν* (ὁ Φᾶσις, Φείσων τῆς Γραφῆς), εἷς τῶν κατὰ τὴν Βίβλον τεσσάρων ποταμῶν τοῦ Παραδείσου, ὅστις πηγάζων ἐκ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Καυκάσου χύνεται εἰς τὸν Εὔξεινον, δὲν θεωρεῖται ποταμὸς τῆς Ἀρμενίας. Οὕτως ἡ Ἀρμενία εἶναι χώρα πολύρρυτος, διαρρεομένη ὑπὸ τῶν τεσσάρων ποταμῶν (Ἀράξου, Εὐφράτου, Τίγριος καὶ Φείσωνος, οἵτινες ἐπότιζον κατὰ τὴν *Γένεσιν* (2, 10-15) τὸν Παράδεισον τῆς Ἐδέμ, ὁ ὁποῖος δέον νὰ ὑποτεθῇ κείμενος κάπου παρὰ τὸ Ἐρζερούμ.

Λίμναι. — Αἱ λίμναι τῆς Ἀρμενίας κεῖνται ἅπασαι εἰς μέγα ὕψος. Ἡ λίμνη τοῦ Βάν, ἡ κατὰ Στράβωνα (529) *Θωπῖτις* ἢ *Ἀρσηνὴ* (ἀρμεν. *Ἀρσισὰ* καὶ νεοαρμεν. *Τζὸβ-Βανὰ*) εὑρίσκεται εἰς ὕψος 1666 μετ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἔχουσα ὁλικὴν ἐπιφάνειαν 6300 τετραγ. χιλιομ. Ἡ *Οὐρμία*, σήμερον ἐν Περσίᾳ, κατὰ Στράβωνα *Σπαῦτα* (ὅπερ ἴσως λάθος τοῦ ἀντιγραφέως, ἀντὶ *Κάπαυτα* ἐκ τοῦ περσικοῦ *Καπαούτ=Κυανῆ*, περσ. *Δεργιὰτ-Σεχινσαχὴ* = λίμνη τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων ἢ *Σαχῆ-γκιὸλ* = λίμνη τοῦ Σάχου) εὑρίσκεται εἰς ὕψος 1330 μ. Ἀμφότεραι μὴ ἔχουσαι ἐκροὴν εἶναι ἁλμυραί, ἡ μὲν τοῦ Βάν, οὖσα «*νιτρῖτις*» «ῥήττει καὶ διαξαίνει τὰς ἐσθῆτας» κατὰ Στράβωνα, ἄρα τὰ ὕδατα αὐτῆς ἐθεωροῦντο ἔχοντα διαβρωτικὴν δύναμιν, ὅπερ σήμερον δὲν παρατηρεῖται, ἡ δὲ Οὐρμία (*Στράβων* 523), ἧς ἡ ἔκτασις ποικίλλει ἀναλόγως τῶν βροχῶν, εἶχεν ἅλατα ἐπανθοῦντα καὶ κρυσταλλούμενα, «κνισμώδη καὶ ἐπαλγῆ». Τὸ ὕδωρ αὐτῆς εἶναι ἁλμυρότατον, τρὶς ἁλμυρότερον τοῦ τῆς *Ἀσφαλτίτιδος (Νεκρᾶς θαλάσσης)*, περιέχον χλωριοῦχον, βρωμιοῦχον καὶ ἰωδιοῦχον νάτριον ὡς καὶ θειικὴν μαγνησίαν. Ἄλλη λίμνη εἶναι ἡ *Γκιοκτσὲ* ἢ *Γκιὸκ-Τσάϊ (Κυανοῦν ὕδωρ)*, ἀρμεν. *Σεβαγκᾶ*, ἴσως ἡ *Κυανῆ* τοῦ Στράβωνος εἰς ὕψος 1925 μ., ἔχουσα μῆκος 70 χμ. καὶ πλάτος 20 χμ. περίπου, ἐν τῇ σημερινῇ δημοκρατίᾳ τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἡ λίμνη τοῦ *Τσαλδιράν*, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἐκρέουσιν εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ Κάρς. Εἰς ἀπόστασιν 49 χλμ. ΒΔ τῆς πόλεως Βαγιαζὶτ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Σινὲκ-Δὰγ (=ὄρος τῶν μυιῶν), ὅπερ εἶναι μία τῶν κορυφῶν τοῦ Ἀραράτ, κεῖται ἡ λίμνη *Μπαλοὺκ-Γκιὸλ* (=λίμνη τῶν ἰχθύων), ἔχουσα ἐπιφάνειαν 50 τετρ. χμ., λίαν ἰχθυοτρόφος.

Κλῖμα.—Ὡς τῆς ἐκ ὑψηλῆς θέσεως τῆς χώρας ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους ἀπὸ τῆς τοῦ χειμῶνος εἶναι μεγάλη. Ἐν Ἀλεξανδροπὸλ τὸ θερμόμετρον ἀνέρχεται τὸν Ἰούλιον εἰς 28°, ἐνῷ τὸν Ἰανουάριον κατέρχεται μέχρι—11°, ἐν Ἐριβὰν 26° καὶ —11°. Ἐν Ἀλεξανδροπὸλ πίπτει ἐτησίως βροχὴ 395 μόνον χιλιοστομέτρων, ἄρα τὸ κλῖμα εἶναι ξηρότατον. Αἱ περισσότεραι βροχαὶ πίπτουσι τὸν Μάϊον καὶ Ἰούνιον. Εἰς πολλὰ μέρη ἡ χιών, πάχους 1 καὶ 2 μέτρων, μένει ἐπὶ ἓξ μῆνας, πολλοὶ δὲ ποταμοὶ παγώνουν καθ' ὁλοκληρίαν. Εἰς τὴν Ἄνω Ἀρμενίαν πίπτει χιὼν ἐπὶ 7—8 μῆνας κατ' ἔτος, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου. Ὀλιγώτερον δριμὺς εἶναι ὁ χειμὼν εἰς τὸ πρὸς τὴν Τουρκίαν μέρος. Ἡ γραμμὴ τῶν αἰωνίων χιόνων τῶν ὀρέων, ἡ ὁποία ἐπὶ τοῦ Καυκάσου ἀρχίζει εἰς τὰ 3100 μ. ἀνέρχεται ὡς ἐκ τῆς ξηρότητος τοῦ κλίματος ἐν τῇ Ἄνω Ἀρμενίᾳ εἰς τὰ 4100 μ., ἑπομένως δὲ μόνον αἱ κορυφαὶ τοῦ Μεγάλου Ἀραρὰτ καὶ τοῦ Ἀλαγκιὸζ εἶναι κεκαλυμμέναι δι' αἰωνίων χιόνων. Τὰ ὄρη τοῦ Κουρδιστὰν καὶ τὸ Μπὶν-Γκιὸλ ἔχουσι τὸ ὅριον τῆς χιόνος εἰς τὰ 3300 μ. Εἰς τὰ θερμότερα μέρη τῆς χώρας τὸ ἔαρ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Μαρτίου, γενικῶς ὅμως ἡ ἄνθησις ἄρχεται μόλις τὸν Ἀπρίλιον, ἡ δὲ σπορὰ γίνεται κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου. Εἰς τὴν πόλιν Ἐρζεροὺμ τὸ ψῦχος γίνεται αἰσθητὸν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου, ὅτε τὴν νύκτα παγώνει ἐνίοτε τὸ ὕδωρ, ἐνῷ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ὡριμάζουσι τότε μόλις τὰ κεράσια καὶ ἀρχίζει ὁ θερισμός. Μετὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας ἐπέρχεται τὸ φθινόπωρον, ὅπερ δὲν διαρκεῖ περισσότερον τοῦ ἔαρος, κατόπιν δὲ ὁ μακρὸς χειμών, καθ' ὃν πνέει βορρᾶς, ἐνῷ τὸ ἔαρ ζέφυρος καὶ τὸ θέρος νότιος καὶ ἀνατολικὸς ἄνεμος. Τὸ ἔδαφος ξηραίνεται εὐκόλως, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐδέησε νὰ ὀρυχθῶσι μετὰ κόπου ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διώρυγες. Τοιαύτας κατεσκεύασεν ἡ *Σεμίραμις* μετὰ «διατειχίσματος» (κατὰ Στράβωνα), χρησιμοποιήσασα τὰ ὕδατα τοῦ φερωνύμου αὐτῇ ποταμοῦ, φέροντος καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ ὄνομα *Σὰχ-Μιριὰμ-σοῦ* καὶ ἀρδεύοντος τοὺς κήπους τῆς πόλεως τοῦ Βάν. Τὸ κλῖμα τῆς Ἀρμενίας εἶναι γενικῶς ὑγιές, ἐξαιρέσει τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἐριβάν.

Πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι.— Εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας ἡ ζώνη τῶν δένδρων φθάνει μέχρι 2550 μέτρων. Δάση σημαντικὰ καλύπτουσι τὰς κλιτῦς τοῦ Ἀραράτ, ἰδίᾳ δὲ τὰς πρὸς Β καὶ Α. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ζώνη τῶν χιόνων ἀρχίζει εἰς τὰ 4000 μέτρα παρεμπίπτει ἱκανὸς χῶρος διὰ τὰ βατώδη δενδρύλλια. Ὁ σῖτος καλλιεργεῖται μέχρις ὕψους 2000 μ., ἡ δὲ κριθὴ μέχρι 2300 μ. ἐπὶ τοῦ Μπὶν-Γκιὸλ-Δάγ. Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων προκόπτουσιν ἡ βερικοκέα (prunus Armeniaca), τῆς ὁποίας οἱ Ἀρμένιοι θεωροῦσι πατρίδα τὴν Ἀρμενίαν, ἡ ῥοδακινέα, ἡ κερασέα, ἡ μηλέα, ἡ ἀπιδέα, ἡ δαμασκηνέα, ἡ ῥοιὰ καὶ ἡ συκομορέα, εἰς δὲ τὰ θερμότερα μέρη, ἐκτὸς τούτων, ἡ ξυλοκερατέα καὶ ἡ συκῆ. Ἐπὶ τοῦ Ἀραράτ, εἰς ὕψος 1300 μέτρων, ἐκαλλιεργοῦντο ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων κλήματα ἀμπέλου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀμπέλου τοῦ Νῶε. Αἱ σταφυλαὶ τοῦ Ἀραρὰτ εἶναι εὔχυμοι καὶ εὔγευστοι. Πρὸς τούτοις καλλιεργοῦνται ὁ βάμβαξ, τὸ σησάμιον, ὁ καπνὸς καὶ τὸ λίνον. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ τῆς χώρας καλλιεργεῖται καὶ ὄρυζα. Οἱ Ἀρμένιοι θεωροῦσι τὴν χώραν των πατρίδα τοῦ *ἐρυθροδάνου* καὶ τοῦ *ὁρμίνου* (Armenius).

Ἡ Ἀρμενία τρέφει κάπρους, ἐλάφους, ὄρυγας, βουβάλους βόας, πρόβατα. Οἱ ἵπποι τοῦ Καραμπὰγ καὶ τοῦ ἀρμενικοῦ Κουρδιστὰν εἶναι διάσημοι διὰ τὴν ὠκυποδίαν των. Τοιούτους ἀπέστελλον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἀρμένιοι ἡγεμόνες πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας (κατὰ μαρτυρίαν τοῦ *Ξενοφῶντος* ἐν Κύρ. Ἀναβ.). Εἰς τὰ δάση ζῶσι τίγρεις, λεοπαρδάλεις, ὕαιναι, ἄρκτοι, λύγγες, λύκοι, ἀλώπεκες, ἄγριοι κύνες, ὄναγροι κλπ. Λέοντες εἶναι σπανιώτατοι. Πτηνῶν καὶ ἰχθύων ὑπάρχουσι πολλὰ εἴδη. Αἱ μέλισσαι παράγουσιν εἰς τὰ πρὸς τὸν Εὔξεινον μέρη ἄφθονον μέλι. Γνωσταὶ εἶναι αἱ ὡραῖαι γαλαῖ τοῦ Βάν, ὀνομαζόμεναι ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων *γάτοι τῆς Ἀγκύρας*.

Τὰ κυριώτερα ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς χώρας εἶναι μάρμαρον, βῶλος ἀρμενικὸς λίαν καλῆς ποιότητος, ἅλας, στυπτηρία καὶ νίτρον, ἐκ τῶν μετάλλων δὲ σίδηρος, χαλκός, ἀρσενικόν, μαγνήτης λίθος, ὑδράργυρος, μόλυβδος, ἄργυρος. Εἴς τινα δὲ μέρη ἰδίως εἰς τὴν ἀρχαίαν Σωφηνήν, ὑπάρχουσι καὶ ἴχνη χρυσοῦ. Τὰ περὶ τούτου ἀναφέρει καὶ ὁ Στράβων λέγων, ὅτι χρυσὸς ὑπῆρχεν ἐν τῇ Συσπιρίτιδι, εἰς τὰ Καβάλλα, ὅπου ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁ Μένων μετὰ στρατιωτῶν ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Ἄλλο ὀρυκτὸν προϊὸν ἀναφέρει ὁ Στράβων τὴν *σάνδυκα* (ἢ *σάνδικα*), ὕλην βαφικὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν πορφύραν, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ «ἀρμένιον χρῶμα» (ἐρυθρόν). Ἐν τῷ νομῷ τοῦ Βὰν ὑπάρχουσι καὶ κοιτάσματα γαιάνθρακος ὡς καὶ μεταλλεῖα ἀργυρούχου μολύβδου, θειούχου ἀρσενικοῦ, ἀμιάντου, βόρακος, κασσιτέρου, ἔτι δὲ καὶ χρωμίου, μαγγανησίου, γραφίτου, λιγνίτου κ. λ., ὡς καὶ ὀρυχεῖα κιμωλίας, ἀσβέστου καὶ γύψου. Βεβαία θεωρεῖται ἡ ὕπαρξις πηγῶν πετρελαίου. Ἁλυκαὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ νομῷ Βάν.

— [ΓΕΩΛΟΓΙΑ] Γεωλογικῶς ἡ Ἀρμενία ἀποτελεῖται ἐξ ἀρχαίων πετρωμάτων, ὑπὲρ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσιν πρὸς Β. μὲν παλαιοζωϊκά, πρὸς Ν. δὲ μεταγενέστερα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν ὑπὸ ἡφαιστειακῶν ἐκρήξεων ἐκταθεισῶν πρὸς Ν. μέχρι τῆς λίμνης τοῦ Βάν. Κατὰ τὸν *J. de Morgan*: Les premières civilisations, σελ. 57, 91, 164), τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἰρὰν καὶ τὸ τοῦ Ἐρζερούμ ἀνυψώθη περὶ τὰ τέλη τῆς τριτογενοῦς περιόδου, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν ἐσχηματίσθησαν καὶ τὰ ἡφαίστεια (Ἀραράτ, Ἀλαγκιόζ, Λελβάρ, Σαβαλάν, Σαχέντ, Δεμαβέντ). Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς γεωλογικῆς ταύτης ἐποχῆς, τὸ Ἀζερμπαϊτζὰν καὶ αἱ γειτονικαὶ χῶραι, μὴ ἀνυψωθεῖσαι ἀκόμη, εἶχον κλῖμα ἀνάλογον πρὸς τὸ τῆς σημερινῆς ζώνης τῶν τροπικῶν, τρέφουσαι ἐλέφαντας, ῥινοκέρωτας καὶ ὅλα τὰ ζῷα τῶν θερμῶν καὶ ὑγρῶν ζωνῶν. Κατὰ τὴν πλειόκαινον ἐσχηματίσθησαν τὰ ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, κατὰ δὲ τὴν τεταρτογενῆ ἐποχὴν ἡ Ἀρμενία, τὸ Ἰρὰν καὶ ὁ Καύκασος ἐκαλύφθησαν ὑπὸ χιόνων. Ἡ δρᾶσις τῶν ἡφαιστείων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ μετὰ τὰς πρώτας ἐκρήξεις μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν κατῴκησεν ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν τῆξιν τῶν χιόνων. Ἐν τῷ περσαρμενικῷ Ἀζερμπαϊτζάν, ὅπου ἐξετάθησαν αἱ ἐν Περσίᾳ μελέται τοῦ J. de Morgan, δὲν ἀπαντῶσιν ἴχνη τοῦ νεολιθικοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀρχαιότεροι τάφοι εἰ-

Digitized by Google

και τῆς ἡλικίας τοῦ χαλκοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1200 π. Χ. ἐμφανιζεται καὶ ὁ σίδηρος (6λ. καὶ Ἀσία).

—[ΑΡΧΑΙΟΛ.]. Ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ δὲν έγιναν συστηματικῶς ἐν τῇ κυρίως Ἀρμενίᾳ. Τὸ 1887—1888 ἀνέλαβε τοιαύτας ὁ καὶ ἐκ τῶν ἐν Περσίᾳ καὶ Καυκάσῳ ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ ἀνασκαφῶν γνωστὸς Γάλλος Jacques de Morgan. Ἀλλ' ἡ αὐτοκρατορικὴ ρωσικὴ Κυβέρνησις ἀπηγόρευσε τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν, ἀναθέσασα τὰς ἀνασκαφὰς εἰς ρωσικὴν ἐπιτροπήν, ἥτις λίαν ἀτελῶς ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας.

Ἤδη, ἐν τῇ ἀνεξαρτήτῳ Ἀρμενίᾳ καταβάλλεται, φαίνεται, μεγαλυτέρα προσοχὴ περὶ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων ἀρμενικῶν μνημείων, ἱδρύθη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ πρὸς προστασίαν αὐτῶν. Εἰς ἓν τῶν τελευταίων δελτίων (Φεβρουάριος 1928) τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης δημοσιεύεται τὸ κείμενον σφηνοειδοῦς ἐπιγραφῆς τοῦ Χαλδαίου βασιλέως *Ρυὺς Α'* (733—714 π. Χ.). Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή, ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου ἱστορικοῦ *Ἀδαλιπεκιὰν* τὸν Ἰούλιον 1927 ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῆς πόλεως *Νὸρ-Μπαγιαζὲτ* (Νέον Βαγιαζίτ). Εἶναι ὄγκος βασάλτου, οὗτινος αἱ δύο πλευραὶ εἶναι πλήρεις σφηνοειδῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται καλῶς. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναγνωσθεῖσα καὶ ἑρμηνευθεῖσα ἔχει μεγάλην ἱστορικὴν σπουδαιότητα, διότι ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναγραφομένη χώρα *Ἐλιχουχῆ (ἢ Βελὶ Κουχῆ)* εἶναι ἡ σημερινὴ ἀρμενικὴ ἐπαρχία Νὸρ-Μπαγιαζέτ. Τὴν Βελὶ-Κουχῆ θεωρεῖ ὁ Ρῶσος καθηγητὴς *Μεστσανίνωφ* ὡς τὴν ἀρχαίαν *Κολχίδα*. Ἂν τοῦτο εἶναι ὀρθόν, ἡ ἐπιγραφὴ δεικνύει ὅτι αἱ χαλδαϊκαὶ κατακτήσεις ἐξετάθησαν πολὺ βορειότερον ἢ ὅσον ὑποτίθεται. Ἐν τῇ τουρκικῇ Ἀρμενίᾳ οὐδέποτε ἐγένοντο σοβαραὶ ἀρχαιολογικαὶ ἐξερευνήσεις, διότι ἀντέδρα πάντοτε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις. Μόνον μελέται τινὲς ἐγένοντο εἰς τὴν πόλιν Βάν, τὴν *Θωπῖτιδα*, κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, περὶ τὴν ὁποίαν στρέφονται αἱ πρῶται προϊστορικαὶ παραδόσεις καὶ τὰ πρῶτα ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἀρμενίας, ἅτε κέντρον τοῦ βασιλείου τοῦ *Βασπουραγκάν*. Αἱ παρὰ τὸ Βὰν ἀρχαῖαι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ *(βανικοὶ)* θεωροῦνται ἀναγόμεναι εἰς ἐποχὴν πολὺ ἀρχαιοτέραν τῆς ἐμφανίσεως τῶν καθαυτὸ Ἀρμενίων εἰς τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἐρζερούμ.

Περὶ ἀρμενικῶν νομισμάτων γίνεται λόγος κατωτέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τέχνῃ τῆς Ἀρμενίας.

— [ΕΘΝΟΛ.—ΑΝΘΡΩΠΟΛ.] Ἡ Ἀρμενία ἐν τῇ ἀρχαίᾳ περσικῇ γλώσσῃ λέγεται *Ἀρμίνα*, ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ περσικῇ καὶ τουρκικῇ *Ἐρμενιστάν*. Ἡ ὀνομασία ὅμως, ἥτις ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἀρμενίους ἐκ τοῦ σημαντικωτέρου ἡγεμόνος καὶ πρώτου ἱδρυτοῦ τῆς φυλῆς αὐτῶν *Χαΐκ*, θανόντος τῷ 2,265 π.Χ., εἶναι *Χαΐκ* ἢ *Χαϊκὰν* (πληθ. τοῦ *Χάϊ*, ὡς λέγεται σήμερον ἀρμενιστὶ ὁ Ἀρμένιος) ἢ *Χαϊγκαζὰν* (ἀπόγονοι τοῦ Χάϊ) ἐξ οὗ καὶ ἡ χώρα αὐτοῦ πρότερον ὠνομάζετο *Χαϊασδάν*. Κατὰ τὸν ὁμόφυλον αὐτοῖς ἱστοριογράφον *Μωυσῆν* τὸν *Χωρηνὸν* (5ος αἰὼν μ.Χ.) οἱ Χαϊκὰν οὗτοι ἐκλήθησαν εἶτα Ἀρμένιοι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ *Ἀράμ*, τοῦ πρώτου διαδόχου τοῦ Χαΐκ, τοῦ κατακτήσαντος τὴν Καππαδοκίαν καὶ διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ *Μεσὲγ* ἱδρύσαντος τὴν *Καισάρειαν*, τὴν πρῶτον μὲν κατὰ Στράβωνα (XIV, 2, 29) ὀνομασθεῖσαν *Μαζάκα*, εἶτα δὲ καὶ *Εὐσέβειαν* καὶ τελευταῖον *Καισάρειαν*, πρὸς τιμὴν τοῦ *Τιβερίου Καίσαρος* (Παρνασ. ἔτ. 1892 σ. 607—608). «Ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Ἀρὰμ ὅλα τὰ ἔθνη καλοῦσιν ἡμᾶς, οἱ μὲν Ἕλληνες *Ἄρμεν*, οἱ δὲ Πέρσαι καὶ Σύροι *Ἀρμενὶκ*» (*Μωϋσ.* Ἱστορ IV, σελ. 12). Ο ἱστορικὸς καὶ ἐθνογράφος *M. V. Ermoni*, φρονεῖ ὅτι οἱ Χαϊκάνιοι ὠνομάσθησαν Ἀρμένιοι οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ἀράμ, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ *Χαΐκ*, τοῦ καλουμένου *Ἀρμενὰκ* (Revue de l'Orient Chr. an 1896 p. 329. *Mayer's*. Convers. Lex. tom. I. p. 1099). Οἱ Ἀρμένιοι ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ *Ἰάφεθ*, τοῦ τριτοτόκου υἱοῦ τοῦ Νῶε, διότι ὁ πρῶτος γενάρχης αὐτῶν, ὁ Χαΐκ, ἦτο υἱὸς τοῦ *Θοργαμᾶ* (Γεν. Χ. 3), οὗτος δὲ ἔγγονος τοῦ Νῶε, δι' ὃ καὶ δεδικαιολογημένως ἐγκαυχῶνται, ὅτι εἰσὶν οἱ πρῶτοι ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωποι μετὰ τὸν Νῶε, ἀφοῦ ἡ κιβωτὸς αὐτοῦ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου κατακλυσμοῦ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ὄρους *Ἀραρὰτ* τοῦ εὑρισκομένου ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρμενίας. Σύροι ὅμως καὶ Χαλδαῖοι διατείνονται ὅτι τὸ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν Κουρδιστὰν ὄρος *Τσουσδὶ* αὐτὸ εἶναι τὸ ὄρος *Ἀραράτ*. Διατείνονται δ' ὅτι τῆς κιβωτοῦ τὰ τεμάχια ἀνακαλυφθέντα ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης τοῦ ὄρους κορυφῆς (ὕψους 16,254 ποδῶν) φυλάσσονται σήμερον ἐν τῇ μονῇ τοῦ *Ἐτζμιατσίν*. Περὶ τῶν τεμαχίων τούτων ἀναφέρει ὁ *Εὐσέβιος* «ἐν ὄρεσιν Ἀραρὰτ ἡ κιβωτὸς καθίσαι λέγεται, καί φασιν εἰς δεῦρο δεικνύεσθαι ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀρμενίας λείψανα τῆς κιβωτοῦ».

Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἕλληνες θεωροῦντες τὴν Ἑλλάδα ὡς τὸ κέντρον τοῦ τότε κόσμου, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληγε καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξεπορεύετο πᾶσα μεταναστευτικὴ καὶ ἀποικιστικὴ κίνησις, διέσωσαν παραδόσεις, καθ' ἃς οἱ πρῶτοι οἰκισταὶ τῆς Ἀρμενίας προήρχοντο ἐξ Ἑλλάδος. Ὁ Στράβων (C 503, 10. 15) ἀναφέρει φήμας καθ' ἃς οἰκιστὴς τῆς Ἀρμενίας ἦτο *Ἄρμενος* ὁ Θεσσαλός, ὅστις συμμετέσχε τῆς ὑπὸ τὸν Ἰάσωνα ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας: «Λέγεται δ' Ἰάσονα μετὰ Ἀρμένου τοῦ Θεσσαλοῦ κατὰ τὸν πλοῦν τὸν ἐπὶ τοῖς Κόλχοις ὁρμῆσαι μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐπελθεῖν καὶ πολλὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηδίας, ὡς μαρτυρεῖ τά τε Ἰασόνια καὶ ἄλλα ὑπομνήματα, τὸν δὲ Ἄρμενον εἶναι ἐξ Ἀρμενίου πόλεως τῶν περὶ τὴν Βοιβηΐδα λίμνην μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσης, τοὺς σὺν τούτῳ τε οἰκίσαι τήν τε Ἀκιλησηνὴν καὶ τὴν Συσπιρῖτιν ἕως Καλαχανῆς καὶ Ἀδιαβηνῆς, καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀρμενίαν ὑπόλοιπον καταλιπεῖν». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡρόδοτος, βασιζόμενος εἰς μακεδονικὰς παραδόσεις, εὐρωπαϊκὴν ἀποδίδει καταγωγὴν εἰς τοὺς Ἀρμενίους, θεωρῶν αὐτοὺς συγγενεῖς τῶν Φρυγῶν, οἵτινες εἶχον μεταναστεύσει ἐκ Μακεδονίας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν (VII, 73): «Οἱ δὲ Φρύγες, ὡς Μακεδόνες λέγουσιν, ἐκαλέοντο πρότερον Βρίγες, χρόνον ὅσον Εὐρωπήϊοι ἐόντες σύνοικοι ἦσαν Μακεδόνων, μεταβάντες δὲ ἐς τὴν Ἀσίην ἅμα τῇ χώρῃ καὶ τοὔνομα μετέβαλον ἐς Φρύγας». Καὶ κατωτέρω: «Ἀρμένιοι δὲ κατάπερ Φρύγες ἐσεσάχατο (δηλ. ἦσαν σεσαγμένοι) ἐόντες Φρυγῶν ἄποικοι».

Γνωστὸν ὅμως εἶναι, ὅτι διὰ τοῦ Βοσπόρου ἢ καὶ πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο ἠπείρων, ὅτε τὰ Στενὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἦσαν ποταμοί, διεξήχθησαν συχναὶ μεταναστεύσεις λαῶν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν καὶ τἀνάπαλιν. Εἰδικῶς δὲ περὶ τῶν Φρυγῶν λέγεται, ὅτι οἰκοῦντες ἀρχικῶς εἰς Ἀσίαν μετηνάστευσαν ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Βοσπόρου ἢ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Θρᾴκην ἢ Μακεδονίαν, ὁπόθεν πάλιν βραδύτερον διεπεραιώθησαν εἰς Ἀσίαν, ὡς ἄλλως τε καὶ οἱ Θρᾷκες, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Στράβων λέγει: «φασὶ δὲ καὶ Θρᾳκῶν τινας τοὺς προσαγορευομένους Σαραπάρους, οἷον κεφαλοτόμους, οἰκῆσαι ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας πλησίον Γουρανίων καὶ Μήδων» (*Στράβων* 455, 45 ἐκδ. Βόννης). Σημειωτέον, ὅτι ἡ λέξις *Σαρίπαρος*, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται ἐνταῦθα ὁ Στράβων, εἶναι περσική, σύνθετος ἐκ τοῦ *σὰρ* (*σὲρ*=κεφαλή) καὶ *πὰρ* (=τέμνειν, *παρὲ*=μικρὸν τεμάχιον, ὁ *παρᾶς*=λεπτόν), καὶ ὀρθῶς μεταφράζει ὁ Στράβων αὐτὴν διὰ τοῦ κεφαλοτόμος. Δεικνύει ἄρα τὸ χωρίον τοῦτο, τοῦ λίαν ἀξιοπίστου Στράβωνος, τὴν συχνὴν ἐπικοινωνίαν, ἥτις ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Προσθίας Ἀσίας. Ἀρκεῖ ὅμως ἓν ἀόριστον «λέγουσι» τοῦ Ἡροδότου, ἐπὶ μακεδονικῶν βασιζόμενον παραδόσεων, πρὸς ἀναμφισβήτητον ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας, καθ' ἣν οἱ Ἀρμένιοι εἶναι συγγενεῖς τῶν Μακεδόνων, ὡς γράφει ὁ J. de Morgan εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire du peuple arménien» ἔργον του (Παρίσιοι 1919) ἢ τῶν Θρᾳκῶν, ὡς ὑποστηρίζουσι σύγχρονοι Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ καὶ τὰ κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς εἰρήνης τῷ 1919—1920 ἐκδοθέντα καὶ διανεμηθέντα ἀρμενικὰ ὑπομνήματα καὶ φυλλάδια; Ἄλλος Ἀρμένιος, ὁ *Κεβὸρκ Μεσρώπ*, γράφων ὡσαύτως μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, θεωρεῖ γενικῶς ἀνεγνωρισμένην ἀλήθειαν τὸ ὅτι οἱ Ἀρμένιοι εἶναι καταγωγῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς. Προσθέτει δὲ ὡς γενικῶς ἐπίσης δεκτὴν τὴν ἐκδοχήν, καθ' ἣν εἰς ἐποχὴν παλαιοτάτην οἱ Ἀρμένιοι ἀπῆλθον ἐκ τῆς χώρας τῆς καταγωγῆς αὐτῶν σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐχωρίσθησαν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θρᾴκης καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ὁπόθεν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν μετακίνησιν αὐτῶν μέχρι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ οἱ Ἀρμένιοι, διαβάντες «ἐκ νέου» τὰ Στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐπέστρεψαν εἰς Ἀσίαν. Πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης ταύτης ὁ Μεσρὼπ ἀναφέρεται εἰς τὴν Armenische Grammatik καὶ εἰς τὰς Armenische Studien τοῦ *Hübschmann*, εἰς τὴν Histoire des Anciens Arméniens τοῦ *M. Dolens* καὶ *A. Χάτς*, εἰς τὴν Esquisse d'une Grammaire de l'arménien classique (Βιέννη 1903) καὶ εἰς ἄλλα γλωσσολογικὰ καὶ ἐθνολογικὰ ἔργα. Κατὰ ταῦτα οἱ Ἀρμένιοι εἶναι συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, ἐλθόντες μετ' αὐτῶν ἀρχικῶς ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην, ὁπόθεν βραδύτερον οἱ Ἀρμένιοι ἐπέστρεψαν εἰς Ἀσίαν.

Κατ' ἄλλας ὅμως ἐθνολογικὰς θεωρίας οἱ Ἀρμένιοι ἦλθον εἰς τὸ ἀρμενικὸν ὀροπέδιον ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας, ἐκ τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Παμὶρ καὶ τοῦ Ἰνδοῦ-Κοὺχ (*Κοὺχ* εἶναι περσικὴ λέξις σημαίνουσα ὄρος). Πάντως θεωρεῖται βέβαιον, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Ἀρμενίων εἰς τὴν χώραν τοῦ *Ναϊρῆ* καὶ τοῦ *Οὐραρτοῦ*, τὴν κατόπιν Ἀρμενίαν, αὕτη κατῳκεῖτο ὑπὸ λαοῦ ἢ λαῶν ἀγνώστων. Ὡς βέβαιον ὅμως θεωρεῖται ὅτι κατὰ τὸν 9ον π. Χ. αἰῶνα ἔζη εἰς τὰς ἀρμενικὰς χώρας λαὸς ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν ἐθνῶν, ἥτις ἦτο διεσπαρμένη καθ' ὅλην τὴν Προσθίαν Ἀσίαν καὶ εἶχε γλῶσσαν ἢ γλώσσας καταγωγῆς οὐχὶ ἀρίας. Μετὰ τῶν πρωτο-Ἀρμενίων τούτων ἦσαν ἀναμεμιγμένα στοιχεῖα σημιτικά, ἀσσυριακῆς ἢ καὶ ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων ἀρίων καὶ μὴ ἀρίων λαῶν ἀναφέρονται οἱ Χαλδαῖοι (Χαλδοί, Χάλυβες) οἱ Μαννάς, οἱ Μαδιανοί, οἱ Συσπιρῖται, οἱ Πάκτιοι, οἱ Μαρδιηνοί, οἱ Τάρκαι, οἱ Μάκρωνες, οἱ Κατάονες, οἱ Μόσχοι, (Mouchkou), οἱ Οὐτηῖνοί, οἱ Ἀλβανοὶ (οἱ τοῦ Καυκάσου), οἱ Ἴβηρες, οἱ Σιούνιοι, οἱ Σεβορδιηνοί, οἱ Γορδυαῖοι, οἱ Σάκοι, οἱ Κάσπιοι κ. λ., ἐπὶ πᾶσι δὲ οἱ Χιττῖται ἢ Χετταῖοι (οἱ *Λευκοσύροι* τοῦ Στράβωνος), τοὺς ὁποίους θεωρεῖ προπάτορας τῶν Ἀρμενίων ὁ ἀποθανὼν Ἀρμένιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως *Ορμανιάν*, συγγραφεὺς μεγάλης ἱστορίας τῆς Ἀρμενίας.

Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης μικτῆς καταγωγῆς αὐτῶν, οἱ Ἀρμένιοι ἐμφανίζουσι διαφόρους φυσικοὺς τύπους. Ὁ Ρῶσος ἐθνολόγος *Χανίκιν*, μελετῶν τοὺς Ἀρμενίους τῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα πόλεως Ἀστραχάν, θεωρουμένους ὡς μὴ ἐλθόντας εἰς ἐπιμειξίαν πρὸς ξένα στοιχεῖα, ἀφότου ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ κατὰ τὸν 14ον μ. Χ. αἰῶνα, εὑρίσκει αὐτοὺς ὑψηλοὺς τὸ ἀνάστημα καὶ δολιχοκεφάλους, ἄρα ἰρανικήν, ἤτοι περσικὴν (ἰνδοευρωπαικήν, ἀρίαν) ἔχοντας τὴν προέλευσιν, μὲ ὀφθαλμοὺς μαύρους, εἰσχωροῦντας ὅμως εἰς τὴν κόγχην βαθύτερον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Περσῶν. Ἡ ῥὶς τῶν Ἀρμενίων τούτων εἶναι περισσότερον ἀέτειος καὶ λίαν ἐπιμήκης, ἐνῷ καὶ τὸ ᾠοειδὲς σχῆμα τοῦ προσώπου των εἶναι ἐπιμηκέστερον τοῦ τῶν Περσῶν. Ὁ *Μπλούμεμπαχ* (Blumenbach), μελετήσας τοὺς ἐν Ἀμστελοδάμῳ Ἑβραίους καὶ Ἀρμενίους ἐμπόρους, εὗρε μεγάλην ὁμοιότητα εἰς τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυσιογνωμίας τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἑβραίων. Ἄλλοι ἐθνολόγοι μελετήσαντες τοὺς Ἀρμενίους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εὗρον διαφορὰς ἀκόμη καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀλλ' οἱ διάφοροι οὗτοι τύποι εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς δύο.

Γενικῶς οἱ Ἀρμένιοι ἔχουσιν ἀνάστημα ὑψηλότερον τοῦ μεσαίου. Εἰς τὸν Καύκασον εὑρέθησαν ἀναστήματα ἀπὸ μ. 1.66 μέχρις 1.68. Ὡς μέσον αὐτῶν ἀνάστημα θεωρεῖται τὸ 1.66 μ. Ἀφ' ἑτέρου διάφοροι ἐθνολόγοι μελετήσαντες τοὺς Ἀρμενίους τοῦ Καυκάσου εὑρίσκουσιν αὐτοὺς ἀναμφισβητήτως βραχυκεφάλους μὲ ἀναλογίαν πλάτους πρὸς μῆκος 84—85, 69 (ἐπὶ μήκους 100). Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οἱ Ἀρμένιοι πλησιάζουσι πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Κούρδους καὶ Λαζούς. Ἔχουσι ῥῖνα ἐπιμήκη καὶ σχετικῶς πολὺ ὀλίγον πλατεῖαν. Ἄρα ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ῥινὸς εἶναι λεπτόρρινοι. Πλατυρρίνους Ἀρμενίους δὲν παρετήρησεν ὁ *Πιττάρ*. Ἴδε *E. Pittard*: Les races et l'Histoire, σελ. 452—458). Ὑπάρχουσιν ὅμως ἀρκετοὶ μεσόρρινοι. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἡ ῥὶς τῶν Ἀρμενίων εἶναι εὐθεῖα μὲ τάσεις πρὸς τὴν ἀέτειον, συχνάκις δὲ τὸ ἄκρον αὐτῆς κλίνει πρὸς τὸ κάτω, ὡς καὶ ἡ τῶν Κούρδων. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Ἀρμενίων εἶναι βαθέως καστανοὶ καὶ μαῦροι (86—89 ἐπὶ τοῖς 100). Ὀλίγιστοι (4 ἐπὶ τοῖς 100) ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς κυανοῦς. Καὶ ἡ κόμη αὐτῶν εἶναι μαύρη ἢ βαθέως καστανή. Ἀρμένιοι μὲ ξανθὴν κόμην δὲν ὑπάρχουσι, ἂν καὶ εἷς ἐθνολόγος ἀναγράφει τοιούτους ἐν ἐλαχίστῃ ἀναλογίᾳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι κατάγονται ἐξ ὁμάδος λαῶν λίαν βραχυκεφάλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται δύο κύριοι τύποι, οἱ ὑψηλόσωμοι (25 ἐ. 100) καὶ οἱ μικροῦ ἀναστήματος (20 ἐ. 100). Πάντως θεωροῦνται λίαν συγγενεῖς τῶν Κούρδων, καταγόμενοι πιθανῶς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς ὁμάδος. Εἶναι ἄρα οἱ δύο οὗτοι λαοὶ ἐκ καταγωγῆς ἀδελφοί, τοὺς ὁποίους αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι κατέστησαν ἐχθρούς, ἀνήκοντας ὅμως εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀνθρωπολογικὴν κατηγορίαν, τὴν *ἀρμενο-κουρδικήν*, προσομοιάζουσαν πιθανῶς πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Μήδων, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον ἐλλείψει ὀστεολογικῶν στοιχείων. Διὰ τὴν προϊστορικὴν ὅμως περίοδον ἐλλείπουσι καθ' ὁλοκληρίαν στοιχεῖα περὶ τῶν Ἀρμενο-Κούρδων. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὑποθέσεις μόνον ἐπιτρέπονται, τοιαύτην δὲ ὑπόθεσιν ἐκφέρει ὁ Pittard θεωρῶν τοὺς Ἀρμενίους ἢ Ἀρμενο-Κούρδους ὡς τοὺς μόνους σημερινοὺς ἀπογόνους τῶν Χαλδαίων, Ἐλαμιτῶν, Ἀραμαίων κ.λ.π., οἵτινες γλωσσικῶς τοὐλάχιστον ἀνήκουσιν εἰς τὴν σημιτικὴν οἰκογένειαν. Οὕτως ὁ Pittard, βασιζόμενος ἐπὶ ἀνθρωπολογικῶν δεδομένων, συμπίπτει πρὸς τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ πρὸς τὸν Ἀρμένιον ἱστορικὸν *Μωϋσῆν* τὸν *Χωρηνόν* (Χωρέν), ἀλλὰ περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν πρὸς τοὺς συγχρόνους Ἀρμενίους ἱστορικοὺς καὶ πρὸς τὸν ἀκολουθοῦντα τούτους J. de Morgan, οἵτινες, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὑποστηρίζουσιν, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι εἶναι Ἄριοι καὶ ἦλθον ἐξ Εὐρώπης καὶ δὴ ἐκ χώρας κειμένης μεταξὺ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Ἰλλυρίας, ἄρα τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως αὕτη τῶν Ἀρμενίων νὰ παριστῶσιν ἑαυτοὺς Εὐρωπαίους, ἰδίᾳ κατὰ τὰς μεταπολεμικὰς συνδιασκέψεις τῆς εἰρήνης, ἴσως νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς πολιτικοὺς λόγους. Ἐν Ἀμερικῇ π.χ. οἱ Ἀρμένιοι ἐδέησε νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν νεωτέραν ταύτην ἐθνολογικὴν θεωρίαν, ὅπως μὴ ἐφαρμοσθῇ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐξ Ἀσίας (Ἰαπώνων) μεταναστῶν νόμος.

Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ νεωτέρα ἐθνολογικὴ αὕτη θεωρία ἐνέχει τοῦτο τὸ ἀληθές, τὸ καὶ ἱστο-

Digitized by Google

ρικῶς ὑποστηριζόμενον σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ὅτι δηλαδὴ μικρὰ ὁμὰς διαβᾶσα, ὡς καὶ ἄλλοι λαοὶ (Φρύγες), διὰ Θράκης εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἦλθεν εἰς ἐπιμειξίαν μετὰ τῶν ἐκεῖ προϋπαρχόντων λαῶν καὶ κυρίως τῶν Χιττιτῶν, μεταναστεύσασα κατόπιν ἀνατολικώτερον πρὸς τὸ ὑψίπεδον τοῦ Καυκάσου καὶ συγχωνευθεῖσα μετὰ τῶν ἐντοπίων ἄλλης καταγωγῆς λαῶν, ἀλλὰ δώσασα εἰς αὐτοὺς τὸ ἴδιον αὐτῆς ὄνομα, ὡς συνέβη ἐν Βουλγαρίᾳ, ὅπου μικρὰ μογγολικῆς καταγωγῆς ὁμὰς ἀφωμοιώθη γλωσσικῶς μετὰ τῶν προηγουμένως ἐλθόντων Σλαύων, ἀλλ' ἐπικρατήσασα ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, καὶ ὡς συνέβη ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου λαὸς γερμανικός, οἱ Φράγκοι, ἐπέβαλον τὸ ἰδικόν των ὄνομα εἰς τοὺς προϋπάρχοντας Γαλάτας.

Τῆς μετὰ τῶν Χετταίων ἢ Χιττιτῶν ἐπιμειξίας ἢ συγγενείας τῶν Ἀρμενίων ἀπόδειξιν νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς Morris Jastrow τοῦ Πανεπιστημίου Πενσυλβανίας παραθέτων εἰς ἔργον του περὶ Μ. Ἀσίας, γραφὲν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τὸν τίτλον «The war and the Bagdad Railway», εἰκόνα σημερινοῦ Ἀρμενίου παρὰ τὴν κεφαλὴν Χετταίου ἐκ τῶν μνημείων τῆς ἐν Μ[π]ογάζκιοϊ (τῆς ἀρχαίας *Πτερίας*) τῆς Καππαδοκίας ἀνακαλυφθείσης πρωτευούσης τῶν Χιττιτῶν.

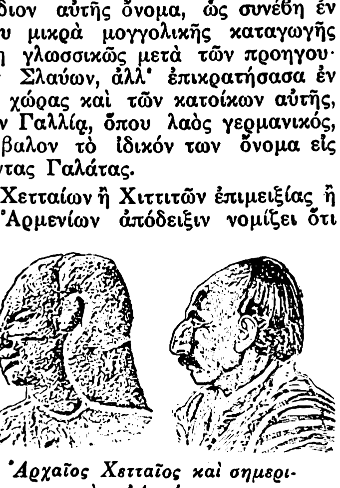

Ἀρχαῖος Χετταῖος καὶ σημερινὸς Ἀρμένιος.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ ὁ Στράβων αὐτός, καίπερ μνημονεύων τὰ περὶ εὐρωπαϊκῆς (Θεσσαλίας) καταγωγῆς τῶν Ἀρμενίων ἀρχαίας ἑλληνικὰς παραδόσεις, κατατάσει ἀλλαχοῦ ἐθνολογικῶς τοὺς Ἀρμενίους μεταξὺ τῶν Ἀσιατῶν, θεωρῶν αὐτοὺς συγγενεῖς τῶν (σημιτῶν) Ἀράβων, λέγων (C 41): «Τὸ γὰρ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος καὶ τὸ τῶν Σύρων καὶ Ἀράβων πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφαίνει κατά τε τὴν διάλεκτον καὶ τοὺς βίους καὶ τοὺς τῶν σωμάτων χαρακτῆρας καὶ μάλιστα καθὸ πλησιόχωροί εἰσι· δηλοῖ δ' ἡ Μεσοποταμία ἐκ τῶν τριῶν τούτων συνεστῶσα ἐθνῶν... καὶ οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Ἀριανοὶ παραπλησίως πως ἔχουσι καὶ πρὸς τούτους καὶ πρὸς ἀλλήλους, εἰκάζει δὲ δὴ καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν τούτων κατονομασίας ἐμφερεῖς ἀλλήλων εἶναι. τοὺς γὰρ ὑφ' ἡμῶν Σύρους καλουμένους ὑπ' αὐτῶν τῶν Σύρων Ἀρμενίους καὶ Ἀραμαίους καλεῖσθαι...».

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνθρωπολογικῆς καὶ ἐθνολογικῆς καταγωγῆς τῶν Ἀρμενίων, γεωγράφοι καὶ ἐθνολόγοι τινὲς θεωροῦσιν, ὅτι μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἀνεμείχθησαν κατὰ μεταγενεστέρους ἱστορικοὺς χρόνους καὶ Ἑβραῖοι.

Κατὰ τὸν *Vital Cuinet*, συγγραφέα πεντατόμου Γεωγραφίας τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας, οἱ Ἀρμένιοι τοῦ Βὰν κατάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑβραίων, ὄντες ἀπόγονοι τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους μετετόπισεν ἐκεῖ ἐκ Παλαιστίνης ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας *Τιγράνης ὁ Β'* (94—54 π. Χ.), ὁ ἐπιλεγόμενος *μέγας*. Οἱ Ἀρμένιοι οὗτοι διετήρουν τὸν χαρακτῆρα τῆς φυλῆς καὶ τοῦ τύπου τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων. Ἦσαν ἱκανώτατοι εἰς τὸ ἐμπόριον, ἠσχολοῦντο δὲ πολὺ καὶ μὲ τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν, ἀπομιμούμενοι ἄριστα εὐρωπαϊκὰς ἐργασίας. Ἦσαν λίαν οἰκονόμοι, ζῶντες γλισχρότατα. Διεκρίνοντο δὲ καὶ διὰ τὴν θρησκομανίαν καὶ δεισιδαιμονίαν των. Ἐγκατάστασις Ἑβραίων αἰχμαλώτων ἐν Ἀρμενίᾳ ἐγένετο καὶ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος. Ἐκ τοιούτων δὲ Ἑβραίων κατήγετο φαίνεται καὶ ἡ ἐν *Ἰσπὶρ* ἐγκαταστᾶσα ἑβραϊκὴ οἰκογένεια τῶν *Βαγρατιδῶν*, ἐξ ἧς κατὰ τοὺς Ἀρμενίους χρονογράφους κατάγεται καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 8ου μ. Χ. αἰῶνος ἐν Ἀρμενίᾳ, Γρουσίᾳ καὶ Ἀβασίᾳ τοῦ Καυκάσου βασιλεύσασα δυναστεία τῶν Βαγρατιδῶν (*Πακρατουνῆ*). Τὴν ἐκδοχὴν ὅμως ταύτην, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ Γερμανῶν (βλ. *Karl Koch*: Reise im Pontischen Gebirge und turkischen Armenien σελ. 40 καὶ 194), ἀντικρούει ὁ J. de Morgan, θεωρῶν καὶ τοὺς Βαγρατίδας ὡς καθαροὺς Ἀρμενίους, καταγομένους ἴσως ἐξ αὐτοῦ τοῦ Χαΐκ.

—**(ΑΡΧ. ΘΡΗΣΚ.)** Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἀρμενίων ἦτο ὁ ζωροαστρικὸς πολυθεϊσμὸς μὲ ἐμφανῆ ἴχνη τῆς ἐξ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐπηρείας, διότι οἱ Ἀρμένιοι ἐλάτρευον ἰδιαιτέρως τὴν *Ἀναΐτιδα* (*Ἀναΐαν* ἢ *Ἀναΐδα*, βλ. λ. Ἀναΐτις). Κατὰ τὸν *Στράβωνα* (C. 532/16) «ἅπαντα τὰ τῶν Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι τετιμήκασι, τὰ δὲ τῆς Ἀναΐτιδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἔν τε ἄλλοις ἱδρυσάμενοι τόποις καὶ ἐν τῇ Ἀκιλισηνῇ· ἀνατιθέασι δ' ἐνταῦθα δούλους καὶ δούλας· καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιεροῦσι παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθείσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον, οὐκ ἀπαξιοῦντος τῇ τοιαύτῃ συνοικεῖν οὐδενός».

Κατὰ ταῦτα ἦτο διαδεδομένη ἐν Ἀρμενίᾳ ἡ λατρεία τῆς *Ἀφροδίτης*, τῆς ἀσταρτικῆς ὅμως Ἀφροδίτης, ἥτις ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μᾶ* ἐλατρεύετο πολὺ καὶ ἐν τῇ γείτονι Καππαδοκίᾳ, ἀφοῦ ὁ Στράβων ὀνομάζει τὰ *Κόμανα* «μικρὰν Κόρινθον» ἔχουσαν «πλῆθος γυναικῶν τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τοῦ σώματος». Τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἀρμενίων λατρευομένων θεοτήτων διεσώθησαν εἰς τὰ ἀρχαῖα δημώδη ἀρμενικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο καὶ μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ παρατιθέμενα εἰς ἀποσπάσματα ὑπὸ *Μωϋσῆ* τοῦ *Χορηνοῦ* καὶ ἄλλων. Ἡ μυθικὴ αὕτη ποίησις ὑμνεῖ τὸν *Ἀραμάσδ* (*Ὠρομάσδην*) «γενάρχην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους», «πατέρα τῶν θεῶν καὶ ἁπάντων τῶν ἡρώων», «ἀρχιτέκτονα τοῦ σύμπαντος», «δημιουργὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς», ἐκτὸς δὲ τούτου τὸν *Μίχρ* (Ἥφαιστον), θεὸν τοῦ ἀοράτου πυρός, υἱὸν τοῦ Ἀραμάσδ, θεὸν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος, τὴν *Νανὰ* (Ἀθηνᾶν), θεὰν τῆς μητρότητος, προστάτιδα τῆς οἰκογενείας, τὴν *Ἀστλὶκ* (Ἀφροδίτην), θεὰν τῆς ὡραιότητος καὶ τοῦ ἔρωτος, προστάτιδα τῶν παρθένων, τὸν *Ἀμανόρ*, θεὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου ἔτους καὶ τῆς φιλοξενίας, τὴν *Ἀναΐτιδα* (Ἀρτέμιδα), θεὰν τῆς γονιμότητος καὶ τῆς σοφίας, «δέσποιναν ἐγκρατῆ καὶ ἄσπιλον» (ἄρα τὸ ἀντίθετον τῆς *Ἀναΐτιδος* τοῦ Στράβωνος, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ εὐφημισμοῦ), «χρυσόπτερον μητέρα», προστάτιδα θεὰν τῆς Ἀρμενίας, τὸν *Βαχὰκν* (Ἡρακλέα), θεὸν τῆς δυνάμεως, ἐραστὴν τῆς Ἀστλίκ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅστις ἐπολέμει τοὺς δράκοντας καὶ ἐθήρευεν ἄγρια θηρία.

—**(ΙΣΤΟΡΙΑ)** Ἡ σύγχυσις τὴν ὁποίαν ἐπέφερον εἰς τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀρμενίων αἱ ἐθνολογικαὶ θεωρίαι, καθ' ἃς οἱ Ἀρμένιοι, συγγενεῖς ὄντες Φρυγῶν καὶ Θρακῶν, μετηνάστευσαν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν, συνεσκότισαν ἔτι μᾶλλον τὴν καὶ προηγουμένως ἤδη ἀσαφῆ καὶ συγκεχυμένην ἱστορίαν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς Ἀρμενίας, διότι ἀποβαίνει πλέον δυσχερής, ἂν μὴ προβληματική, ἡ παρακολούθησις τῶν προϊστορικῶν Ἀρμενίων. Ἐνῷ κατὰ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας περιέσωσε Μωϋσῆς ὁ Χορηνός, τὰ πρῶτα γεγονότα τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας δέον ν' ἀναζητηθῶσιν εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, μετὰ τούτους δὲ εἰς τὰς μετὰ τῶν Μήδων καὶ Περσῶν σχέσεις τῶν Ἀρμενίων, κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐξ Εὐρώπης προελεύσεως τῆς ἀρμενικῆς φυλῆς θὰ ἔπρεπε νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς Ἀρμενίους κατὰ τὴν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν διάβασιν αὐτῶν καὶ νὰ τοποθετήσωμεν ταύτην εἰς λίαν ἀρχαίους προϊστορικοὺς χρόνους, ὅπως εὕρωμεν κατόπιν αὐτοὺς διαβάντας τὸν Εὐφράτην, κινηθέντας πρὸς τὸ ἀρμενικὸν ὑψίπεδον καὶ συγχωνευθέντας μετὰ τῶν εἰς τὴν χώραν ταύτην οἰκούντων λαῶν.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὰ περὶ τοῦ μυθικοῦ γενάρχου τῶν Ἀρμενίων, τοῦ Χαΐκ, ἀπορρίπτονται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας θεωρίας ὡς μυθεύματα. Ὁ Χαΐκ οὗτος θεωρεῖται μὴ ὑπάρξας πράγματι, ἀλλὰ δημιουργηθεὶς ἐκ τῆς ἀρμενικῆς λέξεως *Χαΐ*, ἥτις σημαίνει ἀρχηγὸς καὶ εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν *Χαΐρὶκ*, ἥτις σημαίνει πατήρ. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἱστορικὴ ἐποχὴ τῆς μεταναστεύσεως ταύτης δὲν ἀναφέρεται. Ἴσως ἡ συστηματικωτέρα μελέτη τῶν εἰς Μπογάζκιοϊ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀλλαχοῦ ἀνακαλυφθέντων Χιττιτικῶν μνημείων ἐπιχύσῃ φῶς ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς ταύτης περιόδου καὶ τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Κατὰ τὸν *J. de Morgan* ἡ ἀνάμνησις τῆς διὰ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου διαβάσεως τῶν Ἀρμενίων διεσώθη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ (πατριάρχου) Ἰωάννου τοῦ ΣΤ' γραφεῖσαν Ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας. Καίτοι ὁ ἱστορικὸς οὗτος δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τῶν βιβλικῶν παραδόσεων, ἐν τούτοις, βασιζόμενος ἐπὶ ἑρμηνευτῶν τινων, καθ' οὓς ἡ λέξις *Θοργὸμ* (*Θεγορμᾶ*) εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν λέξιν Θρᾴκη (;), ὑπομιμνήσκει, ὅτι οἱ προπάτορες τῶν Ἀρμενίων κατῴκησαν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἴσως ἡ ἀνάμνησις αὕτη νὰ διετηρεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωάννου εἰς τὰς ἀρμενικὰς παραδόσεις, ἴσως μάλιστα καὶ νὰ τὰς ἀνεῦρεν οὗτος, κατὰ τὸν δὲ-Μοργκάν, εἰς πανάρχαια ἱστορικὰ ἔργα ἐκλιπόντα σήμερον. Τὴν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν διάβασιν τῶν Ἀρμενίων τοποθετεῖ ὁ Μοργκὰν περὶ τὸ 1200 ἢ 1300 π. Χ. Κατὰ τὴν τεταραγμένην ἐκείνην ἐποχὴν οἱ Ἀρμένιοι, ἐλθόντες πιθανῶς προηγουμένως ἐκ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας διὰ τῶν πεδιάδων τῆς Ρωσίας καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Δουνάβεως, ὁπόθεν ἄλλοι κλάδοι τῆς αὐτῆς οἰκογενείας διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Δ. Εὐρώπην, ἐνῷ ἄλλοι κατῆλθον πρὸς Ἰταλίαν καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἵμου, διῆλθον βραδύτερον τὸν Βόσπορον, ὡς βεβαιοῖ ὁ *Πλίνιος* (Hist. Nat. V. 40). Ὡς ἴχνη τῆς διαβάσεως τῶν Ἀρμενίων θεωρεῖ ὁ Μοργκὰν τὸ τοπωνύμιον *Ἀσκανία*, ὅπερ φέρουσι δύο λίμναι, ἡ ἐν Βιθυνίᾳ (*Ἰζνὶκ-Γκιόλ*) καὶ ἡ ἐν Πισιδείᾳ (*Μπουρδοὺρ-Γκιόλ*), ὁ ὁμώνυμος ποταμὸς καὶ ὁ λιμὴν Ἀσκανίας (*Πλίνιος* 39) ὡς καὶ ἡ Ἀσκανία νῆσος, τοπωνύμιον, τὸ ὁποῖον ὁ Μοργκὰν θεωρεῖ παραγόμενον ἐκ τῶν *Ἀσκενάζου* (*Ἀσκενὰζ* τῆς Γραφῆς), ἤτοι τῶν Φρυγῶν, οἵτινες περιλάμβανον καὶ τοὺς Ἀρμενίους.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἀρμενίων εἰς Φρυγίαν μεσολαβεῖ χρονικὸν διάστημα τριῶν ἢ τεσσάρων αἰώνων, καθ' ὃ ἐλλείπει πᾶσα πληροφορία. Πρέπει δὲ νὰ κατέλθωμεν μέχρι τῆς πρὸ τοῦ 8ου π. Χ. αἰῶνος ἐποχῆς, ὅπως εὕρωμεν τοὺς Ἀρμενίους χωρισθέντας πλέον ἀπὸ τῶν Φρυγῶν καὶ προχωροῦντας πρὸς τὴν Καππαδοκίαν, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ κράτους τῶν Χιττιτῶν ἐξ ἧς ἐπωφελήθησαν. Ἄγνωστοι εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ Ἀρμένιοι διῆλθον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸν Εὐφράτην καὶ κατηυθύνθησαν πρὸς τὰ ὄρη τοῦ Ἀραράτ. Γνωστὸν ὅμως εἶναι, ὅτι σπουδαῖαι κινήσεις ἐγίνοντο τότε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες ἵδρυον ἀποικίας οὐχὶ μόνον εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον, τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Σινώπην (766 καὶ 780 π. Χ.). Τὸ ἐπὶ τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Ἀραρὰτ προϋπάρχον βασίλειον τοῦ *Οὐραρτοῦ*, τὸ ὁποῖον ἄλλοι θεωροῦσιν ὡς τὸ πρῶτον ἀρμενικὸν βασίλειον, ὡς καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων, ἔπιπτον, ἐνῷ οἱ Σκύθαι ἐδῄουν ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπωφελούμενοι οἱ Ἀρμένιοι ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν νέαν αὐτῶν πατρίδα.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως ἐποχήν, ἤτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ Η' αἰῶνος ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς χώρας τῆς Προσθίας Ἀσίας οἱ Μῆδοι. Τῷ 713 ὁ Ἀσσύριος στρατηγὸς *Σαργών*, ὁ κατόπιν βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, ὑπέταξε τὸ Μικρὸν τότε Μηδικὸν κράτος τοῦ *Δηϊόκου* (*Δαγιακκοῦ*), ἀλλὰ κατόπιν ὁ διάδοχος τούτου *Φραόρτης* (*Φραβαρτὶ*) ἥνωσε τὴν Μηδίαν μετὰ τῆς κυρίως Περσίας. Ὅταν κατόπιν ὁ *Κυαξάρης* (*Χοὺ-βὰς-Χατρὰ*), βασιλεὺς τῆς μεγάλης πλέον Μηδίας (624—584 π. Χ.), διενεμήθη τὴν Ἀσίαν μετὰ τοῦ συμμάχου αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορος, βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας, ἡ χώρα τοῦ Οὐραρτοῦ ἐδόθη εἰς τοὺς Μήδους. Ὅτε δὲ ἡ βασιλεία περιῆλθεν ἀπὸ τῶν Μήδων εἰς τοὺς Πέρσας (559 π. Χ.), ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων κατοικηθεῖσα περὶ τὸ Ἐρζερούμ χώρα ἔγινεν ἡ 13η σατραπεία καὶ ἡ χώρα τοῦ Οὐραρτοῦ ἡ 18η σατραπεία τοῦ περσικοῦ κράτους. Φαίνεται ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οἱ Ἀρμένιοι δὲν εἶχον ἀκόμη ἀφομοιώσει τοὺς συγγενεῖς πρὸς τοὺς σημερινοὺς Λαζούς, Γεωργιανοὺς καὶ Μιγγρελίους, ἀρχαίους κατοίκους τῆς περὶ τὴν λίμνην τοῦ Βὰν (τῆς ἀρχαίας θαλάσσης τοῦ Ναΐρῆ) χώρας, τῆς κατόπιν Ἀρμενίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιελαμβάνετο καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Οὐραρτοῦ.

Τοῦτο θεωρεῖ Μωϋσῆς ὁ Χορηνὸς ὡς τὴν ἀρχικὴν Ἀρμενίαν περιγράφων εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀρμενικῆς αὐτοῦ ἱστορίας τὴν πόλιν *Δουσὰς* (Βὰν) καὶ ἀφηγούμενος τὴν εἰς τὰς ὄχθας τῆς ὁμωνύμου λίμνης ἐπίσκεψιν τῆς Σεμιράμιδος, ὡς καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐκτελεσθέντα ἐξωραϊστικά, ὀχυρωματικὰ καὶ ὑδραυλικὰ ἔργα. Τῶν τελευταίων τούτων ἴχνη ἐσώζοντο τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε ἔγραφεν ὁ Ἀρμένιος ἱστορικός, σώζονται δὲ ἐν μέρει καὶ σήμερον. Ὁ Χορηνὸς ἀναφέρει ὡσαύτως, ὅτι ἡ Σεμίραμις ἀνήγειρε μνημεῖα καὶ στήλας μετ' ἐπιγραφῶν, διατάξασα νὰ χαραχθῶσι τοιαῦται καὶ ἐπὶ βράχων. Οὕτω πέντε μ. Χ. αἰῶνας τοσοῦτον εἶχεν ἐπιχυθῆ σκότος εἰς τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων χρόνους, ὥστε ἀρμενικὸν βασίλειον ἐθεωρεῖτο τὸ πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀρμενίων ὑπάρξαν βασίλειον τοῦ Οὐραρτοῦ, τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μνημείων τοῦ ὁποίου οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσῃ.

Οὕτω συναντῶμεν πλέον τὸν ἱστορικὸν τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἀρμενίας, τὸν ὁποῖον καὶ θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα ἐν τῇ σκοτεινῇ ἀφηγήσει του. Τὰς πρώτας αὐτοῦ ἱστορικὰς πληροφορίας ἀνάγει ὁ Χορηνὸς εἰς τὸν Μαρ-*Ἰμπᾶς-Κατινᾶ* (ἢ *Μαρ-Ἀμπᾶς-Κατινᾶ*), εἰς ὃν εἷς τῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας, ὁ *Βαλαρσὰκ* (*Βαγαρσάκ*), ἀνέθεσε περὶ τὸ 149 π.Χ. νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὰ σημιτικὰ ἀρχεῖα τῆς ἀρχαίας Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας πᾶν ὅ,τι ἐνδιέφερε τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας. Σήμερον οὐχὶ μόνον αἱ ὑπὸ τοῦ Χορηνοῦ διδόμεναι πληροφορίαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις τοῦ Μαρ-Ἰμπᾶς τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ, ὑποτίθεται δέ, ὅτι ὁ Ἀρμένιος ἱστορικὸς ἐπενόησε τὸ ἀνύπαρκτον τοῦτο πρόσωπον, ὅπως ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸ τὰς ἀσαφεῖς καὶ μυθικὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησε νὰ προσαρμόσῃ πρὸς τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερόμενα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπίστευον πλέον οἱ Ἀρμένιοι νεοφώτιστοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θεόπνευστα. Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας ὁ γενάρχης τῶν Ἀρμενίων Χαΐκ, καταγόμενος ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἰαπετοῦ, ὡς ὀνομάζει ἐξελληνίζων τὸν Ἰάφεθ (υἱὸς Θοργομᾶ υἱοῦ Θιράς, υἱοῦ Γομέρ, υἱοῦ τοῦ Ἰαπετοῦ ἢ Ἰάφεθ), ἱκανώτατος δὲ τοξότης, εἰς τῶν φοβερῶν τὴν δύναμιν καὶ τὸ ἀνάστημα γιγάντων, οἵτινες διενοήθησαν νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν πύργον τοῦ Βαβέλ, ἀλλὰ διελύθησαν συνεπείᾳ συγχύσεως γλωσσῶν, ἐγέννησε τέσσαρας υἱούς, τὸν Κάδμον, τὸν Χόρ, τὸν

Digitized by Google

Μαναβάζ καὶ τὸν *Ἀρμενάκ*, ἕνα τῶν ἡρώων τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους. Υἱὸς τούτου ἦτο ὁ Ἀραμαΐς, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ Ἀμασιά, πατὴρ τοῦ Κεγάμ, ὅστις ἐγέννησε τὸν Χαρμά, οὗτος δὲ τὸν Ἀράμ. Ὁ Χωρηνὸς δὲν περιωρίσθη εἰς τοὺς μύθους τούτους, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ δὴ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ὡς δεικνύει ὁ τύπος τῶν πρώτων τῆς γενεαλογίας ταύτης ὀνομάτων, ἀλλὰ περισυνέλεξε καὶ ἄλλην ἀρχαίαν παράδοσιν συμπίπτουσαν μετὰ τῆς μακεδονικῆς τοῦ Ἡροδότου. Κατὰ ταύτην ὁ Χαΐκ διηυθύνθη μετὰ τῆς συνοδείας του πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ ἐγκατεστάθη εἰς ὑψηλὸν τόπον καλούμενον *Χάρκ* (τμῆμα κατόπιν τῆς ἐπαρχίας Τουρουμπεράν), κατόπιν δὲ ἔκτισε χωρίον ὀνομασθὲν *Χαϊκασὲν* (=κτίσμα τοῦ Χαΐκ). Ἐν μέσῳ τοῦ ὑψιπέδου τούτου, λέγει, πλησίον ὀροπεδίου μὲ βάσιν εὐρεῖαν, ἄνθρωποί τινες ἐγκατασταθέντες ἤδη, ὑπετάγησαν ἐθελουσίως εἰς τὸν ἥρωα. Ταῦτα θεωρεῖ ὁ Μοργκὰν ὡς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐκ Δ., ἤτοι ἐξ Εὐρώπης, προελεύσεως τῶν Ἀρμενίων.

Ὅπως θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Χαΐκ οἱ Ἀσσύριοι, εἰσήλασαν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἐυξερούμ καὶ Βάν. Ἀλλ' ὁ Βῆλος, ἀρχηγὸς τῶν Ἀσσυρίων, ἡττήθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαϊοτζὸρ καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Χαΐκ τῷ 2350 π. Χ. Πρέπει ὅμως ἐκ τῆς χρονολογίας ταύτης τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων νὰ ἀφαιρέσωμεν 1800 περίπου ἔτη, ὅπως συμπέσῃ πρὸς τὰ ἄλλα σύγχρονα γεγονότα, διότι τὸν 24ον π.Χ. αἰῶνα οἱ Ἀρμένιοι θὰ εὑρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἀρίων-Ἰνδοευρωπαίων πατρίδα, ἴσως εἰς τὰς ρωσικὰς στέππας, πρὸ τῆς εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰς Θρᾴκην καθόδου, ὅτε ἀκόμη οὔτε τὸ βασίλειον τοῦ Οὐραρτοῦ, οὔτε τὸ Κράτος τῶν Ἀσσυρίων ὑπῆρχε. Ἁπλῶς δέον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ μετὰ τοῦ Βήλου ἀγὼν τοῦ μυθικοῦ Χαΐκ εἶναι σύμβολον καὶ ἀνάμνησις τῆς ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν συνήντησαν οἱ Ἀρμένιοι, ὅπως ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν νέαν παρὰ τὸ Ἀραρὰτ πατρίδα των. Καὶ τὰ περὶ σχέσεων καὶ ἐρώτων τῆς Σεμιράμιδος (Chamirama) μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀράμ, *Ἀρᾶ* τοῦ *Ὡραίου*, ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων ἱστορούμενα δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μῦθοι συμβολίζοντες ἁπλῶς τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον διεξήγαγον οἱ Ἀρμένιοι κατὰ τῆς Ἀσσυρίας προσωποποιουμένης ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Ἀρμενίων δὲν ἀναγράφεται εἰς τὰ ἀσσυριακὰ κείμενα, ὡς ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ εἰσβολὴ τοῦ Χαΐκ δέον νὰ τοποθετηθῇ ἴσως περὶ τὰ τέλη, ἴσως καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀσσυριακῆς μοναρχίας. Διὰ τὴν μυθικὴν ταύτην περίοδον οἱ Ἀρμένιοι χρονογράφοι ἀναφέρουσι τὰ ὀνόματα 36 ἡγεμόνων (Πατριαρχῶν) μέχρι τοῦ 870 π. Χ., ὅτε ἄρχεται ἡ περίοδος τῶν λεγομένων Χαϊκανῶν βασιλέων, 17 τὸν ἀριθμόν, ἀπὸ τοῦ 870 μέχρι τοῦ 330 π. Χ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια καὶ αἱ χρονολογίαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξελεγχθῶσι καὶ καθορισθῶσιν, οἱ Ἀρμένιοι ἐνισχύθησαν καὶ ἐστερεώθησαν τόσον εἰς τὴν νέαν πατρίδα των, ὥστε ὅτε μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐπῆλθον νέα κύματα εἰσβολῶν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην (Σκυθῶν κ. λ.) ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσι καὶ διασωθῶσι μόνοι αὐτοὶ ἐν Ἀσίᾳ, ὅπου οἱ Ἀσσύριοι, Φρύγες, Λυδοὶ καὶ ἄλλοι ἐσαρώθησαν τελείως, ἐφ' ἐν Εὐρώπῃ ἐπέζων μόνοι οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἰταλιῶται καὶ οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἀνεμίχθησαν μετὰ πολλῶν ἄλλων λαῶν. Δυστυχῶς τὰ σημερινὰ ἱστορικὰ μνημεῖα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ παρακολουθήσωμεν ἐν ταῖς λεπτομερείαις τὴν ἐξέλιξιν ταύτην τῶν Ἀρμενίων, τὴν ὁποίαν μόνον ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν. Γραφὴν δὲν εἶχον οἱ Ἀρμένιοι, ὅπως ἀφήσωσι γραπτὰ μνημεῖα. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς παραπονεῖται διὰ τὴν πρὸ τῆς προσελεύσεως αὐτῶν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀμάθειαν τῶν προγόνων του. Ἴσως ὅτε εὑρίσκοντο ἐν Καππαδοκίᾳ νὰ ἐγνώριζαν τὴν Χιττιτικὴν ἱερογλυφικὴν γραφήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Γερμανὸς *Βίνκλερ* (χάρις εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Μπογάζ-κιοϊ) νομίζει, ὅτι ἀνεκάλυψεν ἐνδείξεις ἰνδοευρωπαϊκάς, ἂν καὶ ὁ λαὸς οὗτος ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε σημιτικῆς μᾶλλον προελεύσεως.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ὑποταγὴ εἰς τοὺς Πέρσας. Ὡς πρῶτον ἐξηκριβωμένον γεγονὸς τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑποταγὴ τῶν Ἀρμενίων εἰς τὸ περσικὸν κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Οὗτοι ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀρμενίαν πατρικῶς, ἀφήσαντες εἰς αὐτὴν πολλὰ προνόμια καὶ κυρίως τὴν ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων διοίκησιν. Κατὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Κύρου οἱ Ἀρμένιοι ἐλπίζοντες ν' ἀνακτήσωσι τὴν αὐτονομίαν των ἐπανεστάτησαν ὁμοῦ μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν φυλῶν.

Ὁ ἀγὼν τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἀρμενίων ὑπῆρξε δεινός, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διασήμου στήλης τοῦ *Μπισουτοὺν (μπι σουτοὺν* σημαίνει νεοπερσιστὶ ἄστηλος, ἄλλως *Μπεχιστοὺν* ἢ *Μπαγιστάν*), ἐφ' ἧς κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου ἐχαράχθη ἐπιγραφὴ διαιωνίζουσα τὰ γεγονότα τῆς ἱδρύσεως τοῦ βασιλείου τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην οἱ Πέρσαι εἴτε διὰ τῶν ὅπλων εἴτε διὰ δόλου κατώρθωσαν νὰ διαιρέσωσι τοὺς Ἀρμενίους, ἀναφέρεται δὲ τὸ ὄνομα Ἀρμενίου διατελοῦντος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δαρείου, τοῦ *Δαδάρσου* ἢ *Δαδαρσῆ*, ὅστις ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἀρμενίων. Κατὰ τὴν παρὰ τὸ φρούριον *Ζουρᾶ* μάχην οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν «*Χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ* Ὠρομάσδου», ὡς λέγει ἡ ἐπιγραφή, τὴν 8ην τοῦ περσικοῦ μηνὸς *Θουραβασχαρᾶ*, (ἤτοι περὶ τὸν Μάϊον-Ἰούνιον) τοῦ 519 π. Χ., εἴκοσι σχεδὸν ἔτη πρὸ τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πρώτης ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου. Δευτέρα μάχη ἐγένετο τὸν Ἰούνιον τοῦ 519 ἐν *Τίγρᾳ* καὶ τρίτη παρὰ τὸ φρούριον *Ἐδναμᾶ*. Ὁ Δαρεῖος ἀναφέρει ἐν τῇ ἀφηγήσει του μόνον τὰς ἀπωλείας τῶν Ἀρμενίων οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς ἰδικάς του. Φαίνεται ὅτι αὗται ἦσαν σημαντικαί, ὅτι δὲ οἱ Ἀρμένιοι προήλασαν καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Περσῶν κατεχόμενον ἀσσυριακὸν ἔδαφος, διότι ὁ Δαρεῖος ὑποπτευθεὶς τὸν Ἀρμένιον Δαδαρσῆ ἔπαυσε καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ *Ὁμίσου*. Ἀποφασιστικὴ μάχη συνεκροτήθη τῷ 518 εἰς Ἀντύαρον, ἐπαρχίαν ἄγνωστον. Ὁ Ὁμίσης φοβούμενος νὰ προχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ ἀρμενικοῦ ἐδάφους ἀνέμενε τὸν Δαρεῖον πολιορκοῦντα τότε τὴν Βαβυλῶνα. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν βορείων λαῶν ν' ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Δαρεῖον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ταύτην. Ἐπὶ τέλους ὅμως οἱ Ἀρμένιοι ὑπέκυψαν, μέρουν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν. Εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν εὑρίσκομεν περιγραφομένην καὶ τὴν Ἀρμενίαν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος κατὰ τὴν διάβασιν τῶν Μυρίων ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ὁδοῦ (Ἀνάβασ. Δ' 3, 4 καὶ ἐφεξῆς). Οἱ Ἕλληνες εὗρον ἐν τῇ δυτικῇ Ἀρμενίᾳ («τῇ πρὸς ἑσπέραν») τρόφιμα δαψιλῆ, σφάγια, σῖτον, οἴνους παλαιοὺς εὐώδεις, ἀσταφίδας (σταφίδας), ὄσπρια παντοδαπά, τῶν ὁποίων ἀπήλαυσαν «ἐν πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ» ροφῶντες οἶνον κρίθινον (ζῦθον) διὰ καλαμίου, παραθέτοντες εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέατα «ἄρνεια, ἐρίφεια, μόσχεια, χοίρεια καὶ ὀρνίθεια σὺν πολλοῖς ἄρτοις, διακονούμενοι ὑπὸ Ἀρμενίων παίδων». Ὁ ὕπαρχος τῆς χώρας, ὁ Τιρίβαζος, Ἀρμένιος, ἦτο φίλος τοῦ βασιλέως, ἀπολαύων τοῦ προνομίου νὰ βοηθῇ αὐτὸν κατὰ τὴν ἵππευσιν, κρατῶν, κατὰ ἀσιατικὸν ἔθιμον, τὸν ἀναβολέα. Ἔτρεφεν εἰς τὴν χώραν ἵππους ἀρίστου γένους διὰ τὸν Βασιλέα, ἔζη δὲ εἰς τὸ στρατόπεδόν του πολυτελῶς, ἔχων κλίνην μὲ ἀργυροῦς πόδας καὶ κύπελα (πώματα).

Κατάκτησις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἀρμενίας, ὅτε Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας νικήσας Δαρεῖον τὸν Κοδομανὸν κατέλυσε τὸ Μέγα Περσικὸν κράτος καὶ ἐξέτεινε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μέχρι τῶν ὄχθῶν τοῦ Γάγγου. Ἡ Ἀρμενία περιῆλθεν ἀπὸ τῆς περσικῆς εἰς τὴν ἑλληνομακεδονικὴν κυριαρχίαν. Ἐλάχιστα ὅμως εἶναι γνωστὰ περὶ τῆς χώρας ταύτης μέχρι τῆς ἐποχῆς Μιθριδάτου τοῦ

Χάρτης τῶν ὁρίων τῆς ἀρχαίας Ἀρμενίας.

ἡ δὲ χώρα αὐτῶν περιελήφθη εἰς τὴν 13ην σατραπείαν τοῦ Περσικοῦ κράτους μετὰ τῆς περιοχῆς τῶν Καρδούχων (Κούρδων), ἐνῷ ἡ ὀρεινὴ χώρα τοῦ Μικροῦ Καυκάσου, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον ἀποικίσει ἀκόμη οἱ ἀπόγονοι τοῦ Χαΐκ, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Σασπίρων καὶ τῶν Ἀλαροδίων, ἀπετέλεσε τὴν 18ην σατραπείαν μετὰ τῶν Μακρώνων καὶ τῶν Μόσχων τῆς Λαζικῆς καὶ τῶν Ματιηνῶν τοῦ κεντρικοῦ Κουρδιστὰν καὶ τοῦ περσικοῦ Ἀζερμπαϊτζάν. Φαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Ἀρμένιοι δὲν εἶχον ἐκταθῇ πρὸς τὴν μέσην κοιλάδα τοῦ Ἀράξου, ἔχοντες μὲν τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βὰν καὶ τοῦ Ἐρζερούμ, ἀλλὰ ὄντες κυρίως ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς πόλεως Ἐρζιντζάν, ἐπὶ τῆς ἐκ Καππαδοκίας εἰς τὸ Ἀραρὰτ ἀγούσης ὁδοῦ. Οἱ λαοὶ τῆς 18ης σατραπείας, ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, ἐπετήρουν τὸ ἀρμενικὸν ὑψίπεδον, ἀπαραίτητον εἰς τοὺς Πέρσας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀμύνης τοῦ κράτους αὐτῶν καὶ ἀσφαλῆ κατοχὴν τοῦ Καυκάσου ὡς προπυργίου κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σκυθῶν, τῶν ὁποίων ἡ Μικρὰ Ἀσία διετήρει φοβερὰν ἀνάμνησιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔγινε καὶ ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου, τῆς ὁποίας φυσικῶς μετέσχον καὶ οἱ Ἀρμένιοι μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀσίας, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ ὁ Ἡρόδοτος.

Ἐπὶ τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἡ διοίκησις τοῦ περσικοῦ κράτους εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐκείνας ἐπαρχίας ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος, καθ' ὃ καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπῆρχε Πέρσης διοικητὴς ἡ ἀληθὴς ἐξουσία ἦτο εἰς χεῖρας ἰθαγενῶν ἡγεμόνων. Ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἀπῄτει παρ' αὐτῶν μόνον πίστιν, συμβολὴν εἰς τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ φόρους, οἵτινες δὲν ἦσαν καὶ πολὺ καταθλιπτικοί. Ὑπὸ τοιαύτην διοίκησιν οἱ ἀσιατικοὶ λαοὶ εὐημέρουν ... Μεγάλου, βασιλέως τοῦ Πόντου. Οἱ Ἀρμένιοι χρονογράφοι ἀναφέρουσιν, ὅτι τῷ 324 π. Χ. οἱ Ἕλληνες ἀπέστειλαν ὡς διοικητὴν τῆς Ἀρμενίας τὸν *Φραταφέρνην* ἢ *Νεοπτόλεμον*, ἀντικατασταθέντα τῷ 322 ὑπὸ τοῦ *Ὀρόντου* (ἀρμεν. *Χράντ Ἐρβάντ*, ἢ *Γερβάντ*), ὅστις διῴκησε τὴν χώραν μέχρι τοῦ 301 π. Χ. Μετά τινας ἄλλους ἡγεμόνας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ὀνομαστὶ ὁ *Ἀρσάμης*, ὅστις ἔκοψε τὸ πρῶτον ἀρμενικὸν νόμισμα (230 π.Χ.), γνωστότερος ἄρχων τῆς Ἀρμενίας εἶναι *Ὀρόντης ὁ Β'* (220-215), εἰς ὃν ἀποδίδεται ἡ ἵδρυσις τῆς Ἐριβὰν (*Γερβαντακέρτ*, πόλεως τοῦ Γερβάντ), τῆς σημερινῆς πρωτευούσης τῆς ἀρμενικῆς δημοκρατίας, εἰς θέσιν δεσπόζουσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν κυριωτέρων διόδων τοῦ Ἀράξου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν στενῶν, τὰ ὁποῖα συνδέουσι τὴν πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ τούτου πρὸς τὴν τοῦ Κύρου, πόλιν τῆς ὁποίας ὁ Χωρηνὸς ἐκθειάζει τὰς φυσικὰς καλλονάς. Τοὺς ὑποτελεῖς τούτους ἡγεμόνας θεωροῦσιν οἱ Ἀρμένιοι χρονογράφοι ὡς πληροῦντας τὴν πρώτην περίοδον τοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενίας, ἀγνοοῦντες τοὺς ὑπὸ τοὺς Ἀχαιμενίδας ἡγεμονεύσαντας, ἐξ ὧν ἀναφέρεται μόνον εἷς, ὁ Τιγράνης τοῦ Ξενοφῶντος.

ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὰ δύο ἀρμενικὰ βασίλεια. Ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία ἐν Ἀρμενίᾳ διήρκεσε μέχρι τοῦ 190 π. Χ., ὅτε Ἀντίοχος ὁ Μέγας ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν Μαγνησίᾳ. Ἡ Ἀρμενία τότε χειραφετηθεῖσα διῃρέθη εἰς δύο βασίλεια, τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Εὐφράτου Μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ τὴν δυτικῶς τοῦ ποταμοῦ τούτου Μικρὰν Ἀρμενίαν. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (170 π. Χ.) Ἀρμένιος ἡγεμών, ὁ *Ζαμὴς* ἢ *Σάμος*, θεωρούμενος ὡς υἱὸς τῆς ***Ἀντιοχίδος***, παλλακίδος Ἀντιόχου τοῦ Δ', συ-

Digitized by Google

ζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας *Ξέρξου* (βλ. *E. Babelon:* Les rois de Syrie, d'Armenie et de Commagène), διωχθεὶς ἐξ Ἀρμενίας συνεπείᾳ εἰσβολῆς τῶν Πάρθων (Περσῶν), ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου πόλιν *Σαμόσατα* καὶ ἵδρυσε τὸ βασίλειον τῆς *Κομμαγηνῆς*, οὗτινος ἡ τύχη συνεδέθη στενῶς πρὸς τὴν τῆς Ἐλάσσονος Ἀρμενίας.

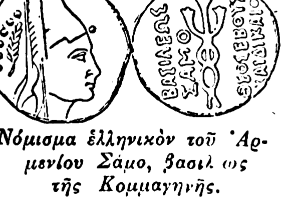

Νόμισμα ἑλληνικὸν τοῦ Ἀρμενίου Σάμο, βασιλέως τῆς Κομμαγηνῆς.

Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἦτο ὁ *Ἀρταξίας* ἢ *Ἀρδασὲς ὁ Α'*, τῆς δὲ Μικρᾶς ὁ *Ζαρίαδρις*, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Στράβων (C. 528) γράφει: «Ἱστοροῦσι δὲ τὴν Ἀρμενίαν μικρὰν πρότερον οὖσαν αὐξηθῆναι διὰ τῶν περὶ Ἀρταξίαν καὶ Ζαριάδριν, οἳ πρότερον μὲν ἦσαν Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου στρατηγοί, βασιλεύσαντες ὕστερον μετὰ τὴν ἐκείνου ἧτταν ὁ μὲν τῆς Σωφηνῆς καὶ τῆς Ἀκισηνῆς καὶ Ὀδομαντίδος καὶ ἄλλων τινῶν, ὁ δὲ τῆς περὶ Ἀρτάξατα, συνηύξησαν ἐκ τῶν περικειμένων ἐθνῶν ἀποτεμόμενοι μέρη ἐκ Μήδων μὲν τὴν Κασπιανὴν καὶ Γωγαρηνὴν πέραν οὖσαν τοῦ Κύρου, Χαλύβων δὲ καὶ Μοσυνοίκων Ξερξηνήν, ἃ τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ἐστὶν ὅμορα ἢ καὶ μέρη αὐτῆς ἐστι. Καταόνων δὲ Ἀκιλησηνὴν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἀντίταυρον, Σύρων Ταρωνῖτιν, ὥστε πάντας ὁμογλώττους εἶναι». Ὁ Ἀραξίας οὗτος ἵδρυσε τὴν πόλιν *Ἀρτάξατα*, ἐπὶ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως ταύτης φαίνονται εἰσέτι παρὰ τὸ χωρίον *Χουβιράπ*, εἰς ἀπόστασιν 30 χιλιομέτρων ΝΔ τῆς Ἐριβάν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξίου ἡ Ἀρμενία ἦτο ἀνεξάρτητος, ἀλλὰ περὶ τὸ 165 ἢ 159 π. Χ. ὑπετάγη ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, φονευθέντος κατὰ τὸν πόλεμον καὶ τοῦ Ἀρταξίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ *Ζαριάδριος (Ζαριαδρὰς ἢ Ζαρὲ)* ἐπεκράτησεν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας δύο Ἀρμενίας μία καὶ μόνη γλῶσσα, ἴσως ἡ ἀρμενική. Τὰ ὀνόματα *Ἀρταξίας* καὶ *Ζαρίαδρις* εἶναι περσικά, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ἂν πρόκειται περὶ Ἀρμενίων καὶ οὐχὶ περὶ Περσῶν ἢ Μήδων (Ἰρανίων). Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς περσικῆς κυριαρχίας οἱ Ἀρμένιοι ἐλάμβανον συχνάκις ὀνόματα περσικά. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἑλληνικὴ ἐπιρροή. Τὰ κυκλοφοροῦντα νομίσματα ἦσαν τὰ τῶν Σελευκιδῶν καὶ τὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τοῦ Εὐξείνου διαδεχθέντα τοὺς χρυσοῦς δαρεικοὺς καὶ τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τῶν Περσῶν βασιλέων καὶ σατραπῶν. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς λέγει ὅτι ὁ Ἀρταξίας ἔκοψεν ἴδιον νόμισμα, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτο διεσώθη. Εὑρέθησαν μόνον νομίσματα τῶν *Χαράσπου* (ἀγνώστου χρονολογίας), *Ἀρσάμου* (περὶ τὸ 230 π. Χ.),

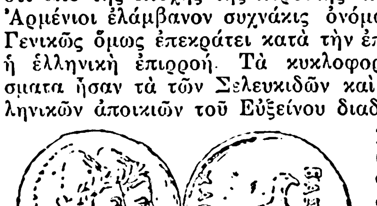

Νόμισμα Χαράσπου.

Ἀβδισάρου (περὶ τὸ 200 π. Χ.) καὶ *Ξέρξου* (περὶ τὸ 170 π. Χ.), τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τοὺς ἀρμενικοὺς καταλόγους βασιλέων, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν *Τιγράνου Β'*, *Ἀρταβάσδου Β'*, (*Ἀρταουάσδου* κατὰ Στράβωνα), *Τιγράνου Γ'*, *Τιγράνου Δ'*, *Τιγράνου Ε'* καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ *Ἐρατοῦς*. Ἅπαντα φέρουσιν ἐπιγραφὰς ἑλληνικάς, ἄρα ἐπίσημος γλῶσσα ἐθεωρεῖτο ἡ ἑλληνική. Οὕτως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεδόθη καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἀπὸ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, ἐξαπλωθεὶς ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

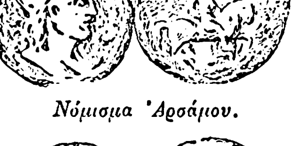

Νόμισμα Ἀρσάμου.

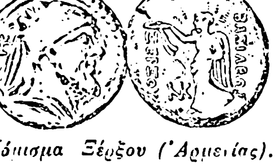

Νόμισμα Ξέρξου (Ἀρμενίας).

Νόμισμα Ἀβδισάρου.

Πόλεμοι πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία τῆς Ἀρμενίας ἦτο ἄγνωστος, μόλις δ' ἐσχάτως διεφωτίσθη κάπως χάρις εἰς νεωτέρας ἐρεύνας. Αἱ ἐφεξῆς περίοδοι εἶναι ἀκριβέστερον γνωσταί, διότι τὰς ἀφηγήσεις τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς περιόδου δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν διὰ τῶν πληροφοριῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἱστορικῶν (Πλουτάρχου, Ἀππιανοῦ, Τακίτου, Στράβωνος, Δίωνος, Διοδώρου, Σουετονίου κ.λ.).

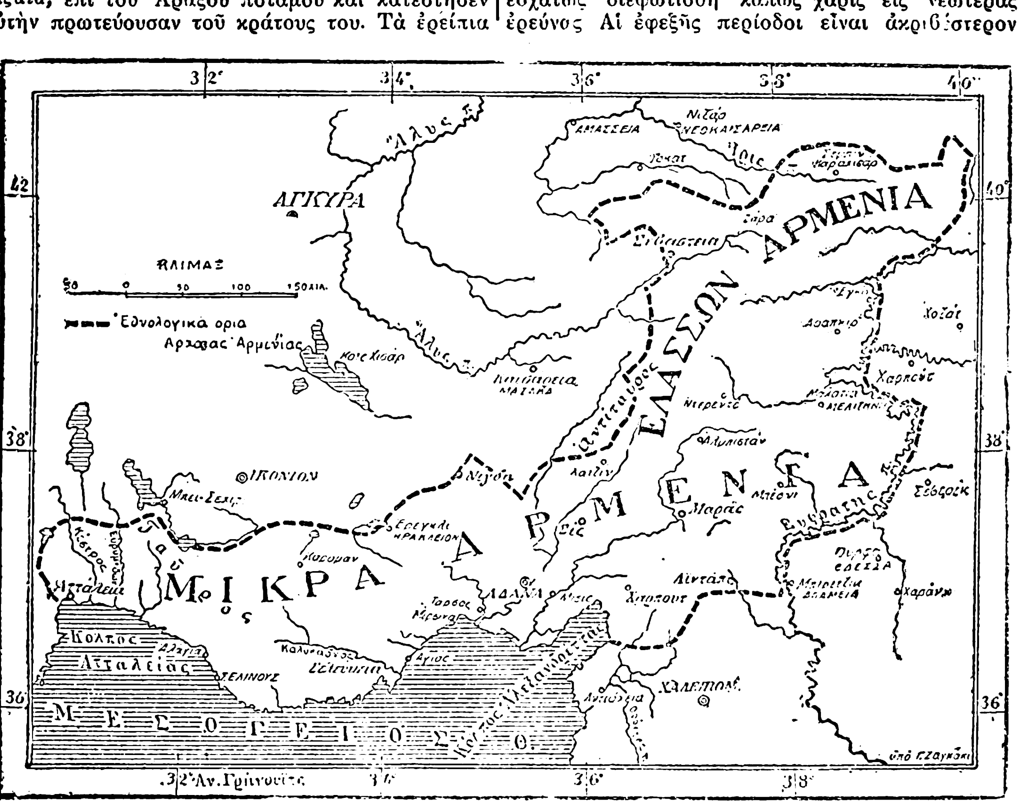

Χάρτης τῆς Μικρᾶς καὶ Ἐλάσσονος Ἀρμενίας.

Κατὰ τὴν βασιλείαν Ἀρταουάσδου τοῦ Β' (περὶ τὸ 112 π. Χ.) ἐνεφανίσθη ἐν τῇ Προσθίᾳ Ἀσίᾳ κράτος ἰσχυρόν, τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ *Μιθριδάτου* τοῦ *ΣΤ'* τοῦ *Μεγάλου*, τοῦ ἐπικληθέντος *Εὐπάτορος*, ἐξέτεινε τὰ ὅρια αὐτοῦ σημαντικῶς, κατακτῆσαν τὴν Κολχίδα, τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον (Κριμαίαν) καὶ μέρος τῆς Ἀρμενίας μέχρι τοῦ Εὐφράτου.

Τετράδραχμον Μιθριδάτου ΣΤ' τοῦ Μεγάλου (Εὐπάτορος).

Ἀλλὰ περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀρμενίας ἡγεμὼν ἱκανώτατος *Τιγράνης ὁ Β' (Δικράν)*, τοῦ ὁποίου τὴν συμμαχίαν ἐπεζήτησε καὶ ἐπέτυχε Μιθριδάτης ὁ Μέγας, δώσας εἰς αὐτὸν εἰς γάμον καὶ τὴν θυγατέρα του, ὅπως ἔχῃ τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Ρώμης δεινὸν ἀγῶνα (Μιθριδατικοὶ πόλεμοι).

Νέος ἀκόμη ὁ Τιγράνης εἶχε παραδοθῇ ὡς ὅμηρος εἰς τοὺς Πέρσας, ὡς τοιοῦτος δὲ ὑπεστηρίχθη ὑπ' αὐτῶν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν βασιλείαν. Τὴν ὑποστήριξιν ταύτην ἐπλήρωσεν ὁ Τιγράνης, παραδώσας εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα ἑβδομήκοντα ὅλας κοιλάδας (αὐλῶνας) τῆς Ἀρμενίας (*Στράβων* C. 532). Ὁ νέος Ἀρμένιος ἡγεμὼν ἠδυνήθη νὰ ἐκτείνῃ ταχέως τὸ κράτος του, κατακτήσας τὴν Σωφηνὴν καὶ ἀνακτήσας τὰ εἰς τοὺς Πέρσας παραδοθέντα ἐδάφη. Ἐπωφελούμενος δὲ ἐπαναστάσεως ἐν Κτησιφῶντι, πρωτευούσῃ τοῦ περσικοῦ κράτους, ὁ Τιγράνης ἔλαβε τὸν τίτλον «*Βασιλεὺς Βασιλέων*», τὸν ὁποῖον ἔφερον μόνοι οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Τῷ 91 π. Χ. ὁ Τιγράνης ἀναλαβὼν καὶ οὗτος τὸν κατὰ τῆς Ρώμης ἀγῶνα τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Μιθριδάτου Β' ἐπετέθη κατὰ τῆς Καππαδοκίας, ἐξεδίωξε τὸν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐγκατασταθέντα βασιλέα *Ἀριοβαρζάνην* καὶ ἐγκατέστησεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν *Ἀριαράθην*, ὅστις θεωρεῖται ὡς υἱὸς τοῦ συμμάχου αὐτοῦ Μιθριδάτου. Ὁ Ἀριαράθης οὗτος ἠθέλησε νὰ συμμετάσχῃ τοῦ κατὰ τῶν Ρωμαίων πολέμου, εὑρισκομένων τότε ἐν Ἀττικῇ, ἀλλ' ἀπέθανε καθ' ὁδόν. Ἐπὶ τέλους ὁ Μιθριδάτης, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἠναγκάσθη διὰ τῆς ἐν *Δαρδάνῳ* (Δαρδανελλίοις) ὑπογραφείσης συνθήκης νὰ παραιτηθῇ πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῆς Καππαδοκίας, ὅπου ἐγκατεστάθη πάλιν ὁ Ἀριοβαρζάνης.

Συνεπείᾳ τῶν ἀποτυχιῶν τοῦ συμμάχου αὐτοῦ, ὁ Τιγράνης ἔκρινε σκοπιμώτερον νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων ἀγῶνα. Στραφεὶς δὲ πρὸς Α ὑπέταξε τὴν *Γορδυηνὴν* (βόρειον Κουρδιστάν), τὴν *Ἀτροπατηνὴν Μηδίαν* (Ἀζερμπαϊτζάν), τὴν *Ἀρδιαβηνὴν* (Μοσούλην) καὶ τὴν *Νίσιβιν* (τὴν σημερινὴν Νισιμπὶν ἢ Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Μυγδονίᾳ), τέλος δὲ καὶ τὸ βασίλειον τῆς *Ἐδέσσης*, ὅπου ἐγκατέστησεν ἡγεμόνα Ἄραβα. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπανέλαβε τοὺς κατὰ τῆς Ρώμης πολέμους. Κατέκτησε διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Σωφηνήν, ἐδῄωσε

Τιγράνης Β' ὁ Μέγας.

τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας καὶ αὐτῆς τῆς Φοινίκης, μὴ συναντῶν ἀντίστασιν τῶν Ρωμαίων. Τότε ἤρχισε νὰ κτίζῃ καὶ νέαν πόλιν τὰ *Τιγρανόκερτα* (Ντιγραναγκέρτ, Τιγρανούπολιν) κατὰ τὰ σχέδια τῆς Νινευΐ καὶ τῆς Βαβυλῶνος, χρησιμοποιῶν πρὸς τοῦτο τοὺς ἐκ Καππαδοκίας, Συρίας καὶ Κιλικίας αἰχμαλώτους, ἤ, ὡς λέγει ὁ *Στράβων*, «ἐκ δώδεκα ὑπ' αὐτοῦ ἐρημωθεισῶν πόλεων Ἑλληνίδων ἀνθρώπους συναγαγών». Συγχρόνως ἐξεκίνησε πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅτε ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς *Λούκουλλος* (Λεύκολλος) ἐπὶ κεφαλῆς τῶν λεγεώνων του. Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν οἱ Ἀρμένιοι εὑρίσκοντο ἀντιμέτωποι τῶν Ρωμαίων.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ Σύγκλητος τῆς Ρώμης ἐπεζήτει νὰ περιποιηθῇ μᾶλλον τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, ἅτε δυναμένης νὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς ὑπηρεσίας κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' αἱ κατὰ τῆς Καπποδοκίας, Συρίας καὶ Κιλικίας ἐπιθέσεις τοῦ Τιγράνου ἐξηρέθισαν τοὺς ἐν Ρώμῃ, οἵτινες, ἂν καὶ γνωρίζοντες τὴν προηγουμένην σύμπραξιν τοῦ Τιγράνου μετὰ τοῦ Μιθριδάτου, ἐδίσταζον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ν' ἀποδυθῶσιν εἰς πόλεμον ἐναντίον ἑνὸς νέου Μιθριδάτου. Συγχρόνως ὅμως ἀπηυθύνθησαν εἰς τὴν Σύγκλητον ὁ Ἀντίοχος καὶ ὁ ἀδελφός του, κληρονόμοι τῶν Σελευκιδῶν, ζητοῦντες τὴν βοήθειαν τῆς Ρώμης, ὅπως ἀνακτήσωσι τὰς χώρας ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐδιώχθησαν. Τὴν ὑπόθεσιν τῶν Σελευκιδῶν ἀνέλαβε τότε ὁ Λούκουλλος, ὅστις ἀπῄτησε παρὰ τοῦ Τιγράνου νὰ παραδώσῃ τὸν Μιθριδάτην, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἀρμενίας. Ἀρνηθέντος τοῦ Τιγράνου, ὁ Λούκουλλος ἐβάδισεν ὁλοταχῶς πρὸς τὰ Τιγρανόκερτα. Ὁ Τιγράνης πληροφορηθεὶς τὴν κίνησιν τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ ἀπηγχόνισε μὲν τὸν κομίσαντα τὴν εἴδησιν ταχυδρόμον, ἔσπευσε δὲ νὰ συλλέξῃ στρατόν, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ

Digitized by Google

μεταξὺ ἐπολιόρκησεν ὁ Λούκουλλος. Τὰ Τιγρανόκερτα ἀντέστησαν κρατερῶς δι' ὅλων τῶν μέσων, μέχρις ὅτου φθάσας ὁ Τιγράνης μὲ 20.000 ἄνδρας συνῆψε μάχην μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λουκούλλου, ὅστις, ἀφήσας 5.000 περὶ τὴν πόλιν, εἶχε μόνον 10.000 ἄνδρας.

Βασιζόμενος ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς του ὁ Τιγράνης, δὲν ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς ἑνὸς τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις συνίστα βραδεῖαν καὶ ἐνοχλητικὴν πολεμικὴν ἐνέργειαν. Ὁ Λούκουλλος, ἐπωφεληθεὶς σφάλματός τινος τοῦ Τιγράνου, ἐφώρμησε διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, ἀφοῦ κατέλαβε δύο ἀνυπεράσπιστα ὑψώματα. Προσβληθεῖσα ἐκ δύο μερῶν ἡ ἔφιππος φρουρὰ τοῦ βασιλέως ὑπεχώρησεν ἐμβαλοῦσα πολλὴν ἀταξίαν εἰς τὸ πεζικόν, ὅπερ μὴ λαβὸν καιρὸν νὰ συνταχθῇ ἐτράπη εἰς φυγήν. Ὁ Τιγράνης ἐσώθη μόνον χάρις εἰς τὴν ὠκυποδίαν τοῦ ἵππου του, ἐγκαταλιπὼν εἰς χεῖρας τῶν Ρωμαίων τὸ διάδημά του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ φρούραρχος τῶν Τιγρανοκέρτων, ὀνόματι *Μανκεός*, ἐπεχείρησε νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἠθικὸν τῆς ἀμυνομένης φρουρᾶς, ἀλλ' οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες αἰχμάλωτοι ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς τοὺς Ρωμαίους (69 π. Χ.). Ὁ Λούκουλλος εὗρεν εἰς τὰς σιταποθήκας 20 ἑκατομ. μεδίμνων (10 ἑκατομ. περίπου ἑκατολίτρων) σίτου καὶ εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον 8.000 τάλαντα χρυσοῦ (45 ἑκατομ. φράγκων), ποσὸν τεράστιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπερ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ πληρώσῃ ὅλα τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ νὰ διανείμῃ ἐν εἴδει ἐκτάκτου ἀμοιβῆς ἀνὰ 100 δηνάρια εἰς ἕκαστον πολεμιστήν. Τὴν πόλιν τῶν Τιγρανοκέρτων «κατέσπασε» κατὰ τὸν Στράβωνα ὁ Λούκουλλος, ἀφήσας εἰς τὴν θέσιν της μικρὰν μόνον κώμην. Τοῦτο εἶναι ὑπερβολὴ τοῦ Στράβωνος, διότι ἡ πόλις πολιορκηθεῖσα μετὰ μικρὸν ἀντέστη ἐφ' ἱκανόν. Διὰ τῆς νίκης τοῦ Λουκούλλου ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τῆς ἀρμενικῆς κυριαρχίας αἱ Ν. τοῦ Τίγρητος ἐπαρχίαι. Ὁ Λούκουλλος ἐγκατέστησεν εἰς Κομμαγηνὴν *Ἀντίοχον τὸν Θεὸν* καὶ ἀποκατέστησε τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Διαρκούσης τῆς μάχης τῶν Τιγρανοκέρτων ὁ Μιθραδάτης εἶχε σπεύσει πρὸς βοή-

Τετράδραχμον Φράττου τοῦ Γ', βασιλέως τῶν Πάρθων, μὲ ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν.

θειαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς 10.000 Ἀρμενίων. Φθάσας πολὺ ἀργά, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ἐξασκήσῃ ὁλόκληρον τὴν ἐπιρροήν του, ὅπως προλάβῃ συνθηκολόγησιν τοῦ Τιγράνου μετὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο βασιλεῖς ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀσίας ζητοῦντες τὴν συνδρομὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἠσέβησε πρὸς τοὺς θεούς των, λεηλατήσας τοὺς ναοὺς καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἱερὸν τῆς *Ἀναΐτιδος*. Ἅπαντες οἱ Ἀσιᾶται ἡγεμόνες ἀπήντησαν εὐνοϊκῶς, μόνος *Φράττης ὁ Γ'*, βασιλεὺς τῶν Πάρθων ἠρνήθη βοήθειαν, διότι δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ ἰσχυρὸν ἐξ Α. γείτονα. Ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἐκ νέου, ὁ δὲ Λούκουλλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ τὰ Ἀρτάξατα, ἀλλά, στασιάσαντος τοῦ στρατοῦ ὡς ἐκ τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐνῷ συγχρόνως εἷς τῶν στρατηγῶν του ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἐντὸς τῶν Τιγρανοκέρτων. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Λούκουλλος ἀνεκλήθη εἰς Ρώμην, ἀπεστάλη δὲ ὁ *Πομπήϊος* κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. Ὁ Τιγράνης βλέπων ἑαυτὸν κινδυνεύοντα, ἔχων νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἰδίου υἱοῦ του—προηγουμένως εἶχε διατάξει τὸν φόνον δύο ἄλλων υἱῶν του—ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Πομπήϊον προτείνων πρὸ παντὸς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Μιθραδάτην.

Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ δεχθῇ ὅρους βαρυτέρους. Ἄνευ βασιλικῆς πορφύρας, μὲ μόνον τὸ διάδημα, ἐνεφανίσθη ἔφιππος πρὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοπέδου καὶ παρέδωκε τὸ ξίφος καὶ τὸν ἵππον του εἰς τοὺς ραβδούχους, ὁδηγηθεὶς δὲ πρὸ τοῦ Πομπηΐου παρέδωκε τὴν τιάραν καὶ τὸ διάδημα καὶ πεσὼν προσεκύνησε. Ἱκανοποιηθεὶς ὁ Πομπήϊος ἀνήγειρε τὸν Ἀρμένιον βασιλέα, ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὸν τὰ βασιλικὰ ἐμβλήματα καὶ μετεχειρίσθη αὐτὸν ἡγεμονικῶς. Ἀλλ' οἱ ὅροι τοὺς ὁποίους ἐπέβαλεν ἦσαν βαρύτατοι. Ὁ Τιγράνης παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην, τὴν Κιλικίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Σωφηνὴν καὶ τὴν Γορδυηνὴν παραιτούμενος πάσης ἐν τῷ μέλλοντι ἐπ' αὐτῶν ἀξιώσεως, κατέβαλε δὲ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 6000 ταλάντων (33.750.000 φράγκων). Ἦτο τόσον πλούσιος ἀκόμη, ὥστε ἀφοῦ ἔχασε προηγουμένως 45 ἑκατομ. φράγκων διέθετεν ἀκόμη ποσὸν μέγα. Μετὰ μικρὸν ὁ Πομπήϊος ἐδώρησεν εἰς τὸν Τιγράνην τὴν Γορδυηνὴν καὶ τὴν Β. Μεσοποταμίαν, τὰς ὁποίας ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν Πάρθων, ἵδρυσε δὲ νέον βασίλειον τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας περιλαμβάνον τὴν Ποντικὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου μὲ

Ἑλληνικὸν τετράδραχμον Τιγράνου τοῦ Μεγάλου (ὄπισθεν ἡ Τύχη τῆς Ἀντιοχείας).

τὴν Τραπεζοῦντα. Ἀμφότεραι αἱ Ἀρμενίαι ἐτέλουν πλέον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρώμης, ἐτίθετο δὲ οὕτω τέρμα εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἥτις εἶχεν ἐπικρατήσει ἐπὶ Μιθραδάτου καὶ Τιγράνου εἰς τὸν Πόντον καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Εἰς τὰ Τιγρανόκερτα ἀνεβιβάζοντο τότε ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μόλις ἀποπερατωθέντος θεάτρου τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς δραματικῆς ποιήσεως. Ἕλληνες γλύπται ἐκλήθησαν πρὸς ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως, εἰς τὴν αὐλὴν οἱ Ἀρμένιοι μεγιστάνες ὡμίλουν καὶ ἔγραφον ἑλληνιστί, ὁ δὲ *Ἀρτάβασδος*, υἱὸς τοῦ Τιγράνου ἔγραφεν ἑλληνιστὶ τραγῳδίας καὶ λόγους, τοὺς ὁποίους ἐπαινεῖ ὁ Πλούταρχος. Τὰ νομίσματα τοῦ Τιγράνου εἶναι τὰ ἄριστα τῆς ἑλληνικῆς νομισματικῆς τέχνης τῆς Ἀσίας.

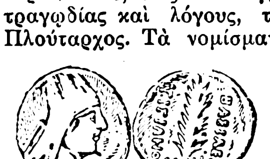

Χαλκοῦν νόμισμα Τιγράνου τοῦ Β'.

Ὁ Τιγράνης ἀπέθανε πιθανῶς τῷ 54 π. Χ. ἀφήσας διάδοχον τὸν ἑλληνομαθέστατον υἱόν του *Ἀρταβασδον* (*Ἀρταουάσδην* κατὰ Στράβωνα). Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐβοήθησε τοὺς Ρωμαίους κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Πάρθων ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς *Ὀρόδην* καὶ *Μιθριδάτην Γ'* πολέμους. Ἡττηθέντος τοῦ *Κράσσου* ὁ Ἀρτάβασδος φοβούμενος πλέον τοὺς Πάρθους προσήγγισε πρὸς αὐτούς, δώσας εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ὀρόδην.

Ἑλληνικὸν νόμισμα Μιθριδάτου Γ', βασιλέως τῶν Πάρθων.

Ὁ γάμος ἐτελεῖτο ἐν *Κτησιφῶντι* ὅτε ἔφθασεν ἐκεῖ ἡ εἴδησις τῆς μεγάλης κατὰ τοῦ Κράσσου νίκης ὁμοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ, ὅστις πληγωθεὶς βαρέως διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν Ρωμαίους πολεμιστὰς νὰ τὸν φονεύσωσιν οἱ ἴδιοι. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κράσσου ἤχθη εἰς τὸ θέατρον τῆς Κτησιφῶντος, ὅπου ἐπαίζοντο ἑλληνιστὶ αἱ «*Βάκχαι*» τοῦ *Εὐριπίδου*.

Νόμισμα τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Ἀρταβάσδου Ι'

Τότε ὁ ἠθοποιὸς ὁ ὑποδυόμενος τὸ πρόσωπον τῆς *Ἀγαύης* ὑποκατέστησε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ εἰς τὴν τοῦ *Πενθέως*, ὅτε ἀπήγγελλε τοὺς στίχους:

ΑΓ. φέρομεν ἐξ ὄρεος
ἕλικα νεότομον ἐπὶ μέλαθρα
μακάριον θήραν.
ΧΟ. ὁρῶ καὶ σὲ δέξομαι σύγκωμον
ΑΓ. ἔμαρψα τόνδ' ἄνευ βρόχων.

Χειροκροτήματα τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Περσῶν ὑπεδέχθησαν τὴν ἐμφάνισιν τῆς κεφαλῆς τοῦ ἡττηθέντος ἐχθροῦ. Οἱ παρθικοὶ οὗτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἐξηκολούθησαν ἐφ' ἱκανόν. Ὁ *Μᾶρκος Ἀντώνιος* ἡττηθεὶς κατὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Πάρθων ἐκστρατείαν (35 π. Χ.) ἐπέρριπτε τὴν εὐθύνην εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Ἀρταβάσδου, γενομένου ἐν τῷ μεταξὺ συμμάχου τῶν Ρωμαίων. Τὸ ἐπιὸν κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου ἐτέλει ἑορτάς. Ἐκεῖ ὁ Ἀρτάβασδος συνελήφθη καὶ περιήχθη σιδηροδέσμιος εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ κράτους του, τῶν ὁποίων ἠναγκάζετο νὰ παραδίδῃ τοὺς θησαυροὺς εἰς τὸν Μᾶρκον Ἀντώνιον. Ὁδηγηθεὶς κατόπιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἔσπευσεν ὁ Ἀντώνιος, ὅπως ἑορτάσῃ μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ. Ταῦτα ἀναφέρων καὶ ὁ *Στράβων* λέγει (C 532) «...Ἀντώνιον δὲ προδιδοὺς Παρθυαίοις ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς πολέμῳ δίκας ἔτισεν· ἀναχθεὶς γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπ' αὐτοῦ δέσμιος πομπευθεὶς διὰ τῆς πόλεως...». Τέλος δὲ ἐθανατώθη βραδύτερον κατὰ διαταγὴν τῆς Κλεοπάτρας. Βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἀνεκηρύχθη τότε ἐν τῷ σταδίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ *Ἀλέξανδρος*, υἱὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀρταβάσδου, βασιλέως τῆς Ἀτροπατηνῆς, ἐνῷ ὁ θρόνος τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας παρεδίδετο εἰς τὸν *Πολέμωνα*, σύζυγον τῆς *Πυθοδωρίδος*, ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀντωνίου (34 π.Χ.). Οἱ Ἀρμένιοι ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι τὸν Ἀλέξανδρον, ἀνακηρύξαντες βασιλέα τὸν *Ἀρτασὲς Β'* (ἢ *Ἀρσὰμ* κατ' Ἀρμενίους) υἱὸν τοῦ ὡς αἰχμαλώτου ζῶντος ἀκόμη βασιλέως αὐτῶν. Ὁ νέος Ἀρμένιος βασιλεὺς (30—20 π. Χ.), καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ *Φράττου Δ'*, βασιλέως τῶν Πάρθων, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸν θρόνον του, ἀμφότεροι δὲ ἡτοιμάζοντο εἰς νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ρωμαίων, ὅτε τὸν θρόνον τῆς Περσίας ἥρπασε *Θιριδάτης ὁ Β'*, ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῶν βασιλέων ἐν Κτησιφῶντι καὶ ἀναγκάσας τὸν Φράττην νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν χώραν τῶν Σκυθῶν.

Δηνάριον τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας (Ἀρμενία ἡττηθεῖσα).

Τετράδραχμον τοῦ Ἀρσακίδου βασιλέως τῶν Πάρθων Φράττου Δ'.

Ἐνῷ ὅμως ἐξηκολούθουν οἱ πόλεμοι μεταξὺ Ἀρμενίων, Πάρθων καὶ Ρωμαίων, ὁ *Ὀκτάβιος* ἐνίκησεν εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀκτίου τὸν Ἀντώνιον. Ὁ νέος κυρίαρχος ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ρώμης ὅλας τὰς Ἀρμενικὰς καὶ ἄλλας χώρας μέχρι τοῦ Καυκάσου. Οἱ Ἀρμένιοι χάρις εἰς τὸ διανεμηθὲν εἰς αὐτοὺς ρωμαϊκὸν χρῆμα ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν *Ἀρτασὲς τοῦ Β'*, τὸν ὁποῖον καὶ ἐθανάτωσαν, ὁ δὲ *Τιβέριος Κλαύδιος Νέρων*, ὁ κατόπιν αὐτοκράτωρ, τότε 22 ἐτῶν, ἐλθὼν εἰς Ἀρμενίαν ἔστεψε βασιλέα *Τιγράνην τὸν Γ'*, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἀρτασές, τὸν ἐπιλεγόμενον *Φιλέλληνα* (20—12 π. Χ.). Ἡ Ἀρμενία περιέπιπτε τότε εἰς ἀπόλυτον ἀναρχίαν. Τιγράνης ὁ Γ' ἀπέθανεν ὑποκύψας εἰς νόσον ἢ δηλητηριασθείς, τὸν θρόνον δὲ κατέλαβε *Τιγράνης ὁ Δ'* μετὰ τῆς ἀδελφῆς του *Ἐρατοῦς* (12—5 π. Χ.), ἔχων ὅμως ὡς ἀντιζήλους καὶ ἄλλους μνηστῆρας τοῦ θρόνου.

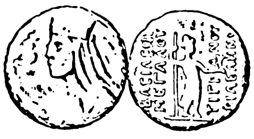

Νόμισμα Τιγράνου τοῦ Φιλέλληνος, βασιλέως τῆς Ἀρμενίας.

Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας ἀποβαίνει σκοτεινὴ ὡς ἐκ τοῦ μακροῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς περσικῆς ἐπιρροῆς. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Φράττης ἀνακτήσας τὸ περσικὸν στέμμα παρῃτήθη πάσης ἐπὶ τῆς Ἀρμενίας ἀξιώσεως. Ἐν τούτοις τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα δὲν ἔπαυσεν ἀπασχολοῦν τόσον τοὺς Ρωμαίους ὅσον καὶ τοὺς Πάρθους. Οἱ Ἀρμένιοι, ἂν καὶ ἐπισήμως

Δηνάριον Αὐγούστου (Armenia capta).

Νόμισμα τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Τιγράνου Δ' μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἐρατοῦς.

θεωρούμενοι ἀνεξάρτητοι, ὑπέκειντο ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ρώμης, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν τῶν Περσῶν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς περιόδου ταύτης τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων ὡς «ξενικὴ δυναστεία».

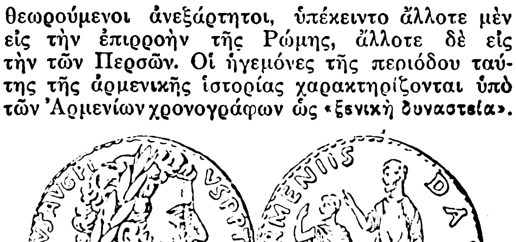

Νόμισμα Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς στέφοντος τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας.

Πρῶτος τούτων ὑπῆρξε ὁ Πέρσης *Ἀριοβαρζάνης* (2 μ. Χ.) βασιλεὺς τῆς Μηδίας τῆς Ἀτροπατηνῆς, στεφθεὶς δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐγούστου. Διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν *Ἀρτάβασδος ὁ Ε'* (2-11 μ.Χ.), τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ Ἑβραῖος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τιγράνης Ε'* (11-14 μ. Χ.).

Digitized by Google

Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος δὲν ἐκυβέρνα κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ λαοῦ, οἱ ἐθνικόφρονες Ἀρμένιοι ἀνεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν *Ἐρατώ*, ἀδελφὴν Τιγράνου τοῦ Δ' (14 15 μ. Χ.). Ταύτην διεδέχθη ὁ Πάρθος *Βονόνης* ἢ *Ονονης* τοῦτον δὲ ὁ *Ζήνων*, υἱὸς τοῦ Πολέμωνος και τῆς Πυθοδωρίδος εγκατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ *Γερμανικοῦ* ὡς *Ἀρδασὲ Γ'* (18—34 μ. Χ.) ὑποτελὴς τῆς Ρώμης. Ἐπεκράτησαν ὅμως πάλιν οἱ Πέρσαι, ἐγκαταστήσαντες ὡς βασιλέα *Ἀρσάκην* (Archak) τὸν Α' (34-35) Κατόπιν ἐβασίλευσεν ὁ ὁ Γεωργιανὸς *Μιθριδάτης* (35-37 καὶ 47-51) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἀν ψιὸς τούτου *Ραδαμιστε*, ἐπίσης Γεωργιανὸς (51 53), διατάξας νὰ στραγγαλισθῇ ὁ θεῖός του και ἡ σύζυγος τούτου, ἀδελφὴ τοῦ Ραδαμίστε, νὰ σφαγῶσι δὲ τὰ τέκνα των.

Νόμισμα Αὐγούστου Καίσαρος Εὐεργέτου καὶ Ἀρταβαζδου Ε' βασιλέως τῆς Αρμενίας.

Ἦτο περίοδος πλήρους ἀναρχίας, τὰ ὅρια τῆς Ἀρμενίας ἤλλασσον καθ' ἑκάστην, ἐπαρχίαι ἀφηροῦντο διὰ μεναι εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἡγεμονίδην, ἢ προσετίθεντο. Τῷ 37 μ. Χ. εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρμενίαν οἱ Πέρσαι. Ὁ Ραδαμίστε ἔφυγεν ἔφιππος φέρων ἐπι τοῦ ἵππου καὶ τὴν σύζυγόν του *Ζηνοβίαν* ἐγκυμονοῦσαν, τὴν ὁποίαν πλήξας κατ' ἰδίαν της παράκλησιν διὰ τοῦ ἐγχειριδίου ἔρριψεν εἰς τὸν Ἀράξην, ὁπόθεν ὅμως αὕτη ἀνεσύρθη ζῶσα ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ Ραδαμίστε ἠθέλησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀρμενίαν, ἀλλ' ἐδιώχθη τότε δὲ κατέλαβε τὸν θρόνον *Θιριδάτης (Τρτάτ)* ὁ Α', ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας *Βολογήσου*. 53—59 καὶ 66—100, γενόμενος ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν *Ἀρσακιδῶν*, ἥτις ἐκυβέρνησε τὴν χώραν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας.

Οἱ Ἀρσακίδαι. Ἐπὶ *Θιριδάτου Α'* ἐπικυρίαρχος τῆς Ἀρμενίας ἦτο ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων (τῆς Περσίας), ἔχων μόνος τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νόμισμα. Μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῦ πρῶτος τὴν τάξιν ἤρχετο ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Νέρων ὅμως ἐνήργησε νὰ διωχθῇ ὁ Θιριδάτης καὶ νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς *Τιγράνης ὁ ΣΤ'* (60—62). Οὗτος ἀπέθανε μετὰ διετῆ βασιλείαν, τότε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἔπεισε τοὺς Ρωμαίους νὰ δεχθῶσιν ὡς βασιλέα τῆς Ἀρμενίας τὸν ἀδελφόν του Θιριδάτην τὸν Α'.

Οὗτος μεταβὰς εἰς Ρώμην μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ 3.000 ἐπιφανῶν ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐν μεγάλῃ πομπῇ. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀρμενιαν ἀνεκαίνισε τὴν πόλιν *Ἀρτάξατα*, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν εἰς *Νερωνίαν*. Τὸν Θιριδάτην διεδέχθη ὁ *Ἐξηδάρης* (100-113). Ἠκολούθησαν κατόπιν ἑπτὰ ἄλλοι Ἀρσακίδαι, ἅπαντες ἐξαρτώμενοι ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ *Μᾶρκος Αὐρήλιος* καὶ ὁ *Λεύκιος Βέρος* ἔφερον τὸν τίτλον Armeniacus, τέλος δέ, ἐνῷ ἐν Περσίᾳ ὁ Σασανίδης *Ἀρτακσατὲρ* (Ἀρταξέρξης) ἵδρυε τὴν δυναστείαν τῶν *Σασανιδῶν*, ἀνατρέψας τοὺς Ἀρσακίδας, εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀρμενίας ἀνῆλθε *Θιριδάτης Β' ὁ Μέγας*, ὅστις ὀνομάζεται καὶ *Χοσρόης Α'* (217—238). Περὶ τῆς βασιλείας τούτου ἔγραψεν ἱστορίαν ἑλληνιστὶ καὶ ἀρμενιστὶ ὁ Ἀρμένιος ἱστορικὸς *Ἀγαθάγγελος*, περιγράφων μεταξὺ ἄλλων πομπωδῶς καὶ ὑπερβολικῶς τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τοῦ πρώτου Σασανίδου ἡγεμόνος, ὅστις ἀποκατέστησεν ἐν Περσίᾳ τὴν θρησκείαν του *Μαγδεϊσμοῦ*. Συγχρόνως ὅμως προύχωρει εἰς τὰς ἀσιατικὰς χώρας καὶ ὁ Χριστιανισμός.

Φοβηθέντες τὰς προόδους τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ Πέρσαι ἐνήργησαν κατὰ τινα θηρευτικὴν ἐκδρομὴν τὴν δολοφονίαν τοῦ Θιριδάτου, ὅστις εἶχε λάβει ἤδη τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα μετὰ τῆς αὐλῆς του. Ἐπηκολούθησε σειρὰ βασιλέων, ἐφ' ὧν ἡ Ἀρμενία διεμοιράσθη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ρωμαίων.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ *Βραμσαπούχ (Βαραχρὰ-Σαπώρ)*, κυβερνήσαντος ἀπὸ τοῦ 392 μέχρι τοῦ 414, ἐπῆλθε γεγονὸς ὑψίστης σπουδαιότητος, ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου.

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Μετὰ τὸν Βραμσαπούχ ἐβασίλευσαν δύο ἀκόμη Ἀρσακίδαι, ὁ *Σαπὼρ* ἢ *Σαμποὺχ* (416 - 420) καὶ ὁ *Ἀρτασὲς Δ'* (423—429) Κατόπιν ἡ χώρα ὑπετάγη εἰς τοὺς Πέρσας. Οὗτοι ἐκυβέρνησαν διὰ διοικητῶν λεγομένων *μαρτζμπάν*, οἵτινες ἦσαν κατὰ μέγα μέρος Πέρσαι. Ἐκ 33 μαρτζμπὰν διοικησάντων τὴν ὑπὸ τοὺς Πέρσας Ἀρμενιαν ἀπὸ τοῦ 430 μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ περσικοῦ κράτους τῶν Σασανιδῶν (652) 7 μόνον ἦσαν Ἀρμένιοι. Εἰς τὰς ἄλλας ἀρμενικὰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι διετέλουν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ διοικηταὶ ἦσαν Ἀρμένιοι φέροντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν τίτλον τοῦ *κουροπαλάτου* ἢ *πατρικίου*, Ἕλληνες (Βυζαντινοὶ) ἢ καὶ Πέρσαι. Ἐπὶ δέκα πέντε τοιούτων διοικητῶν (591—705) ἀναφέρονται ὡς Ἕλληνες οἱ: Θωμᾶς, Μαυριανὸς καὶ Προκόπιος (στρατηγοί). Ὁ κατάλογος τῶν Περσῶν *μαρτζμπὰν* σταματᾷ τῷ 652, ὁ δὲ τῶν ἐκ Βυζαντίου διοριζομένων διοικητῶν τῷ 705 Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διεξήχθη ἐν Ἀρμενίᾳ δεινὸς ἀγὼν μεταξὺ τοῦ *Μαγδεϊσμοῦ*, τὸν ὁποῖον ἤθελον νὰ διαδώσουν οἱ Σασανίδαι Πέρσαι, καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, διεκρίθη κυρίως ὁ στρατηγὸς *Βαρτὰν (Βάρδας) Μαμιγκονιάν*, ἔγγονος τοῦ *ἁγίου Σαχάκ*, ἐκ Περσῶν καταγόμενος. Οὗτος ἀναγορευθεὶς στρατηλάτης ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος *Θεοδοσίου τοῦ Β'* καὶ βοηθούμενος ὑπὸ βυζαντινοῦ στρατοῦ κατέστρεψε τοὺς ἐν Ἀρμενίᾳ ἀνεγερθέντας περσικοὺς ναοὺς καὶ κατέσφαξε τοὺς μάγους. Ἡττηθεὶς ὅμως ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ *Ἀραβαΐρ* (450), τὴν ὁποίαν ἑορτάζει καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία, διότι ἐνικήθησαν μὲν κατ' αὐτὴν οἱ Ἀρμένιοι, ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἐσταμάτησαν ἀναγκασθέντες νὰ στραφῶσι κατὰ τῶν ἐξ Α προελαυνόντων Οὕννων.

Ἡ Ἀρμενία ὅμως ὑπέκυψε μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς Ἄραβας καταλύσαντας τὸ κράτος τῶν Σασανιδῶν. Ἡ ἀραβικὴ κυριαρχία εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα περίοδος τῶν *ὀστικάν*, ὡς ὠνόμαζον οἱ Ἀρμένιοι τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀράβων διοριζομένους διοικητάς, καὶ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 654 μέχρι τοῦ 861. Τὰ τῶν πρώτων εἰσβολῶν περιγράφει ὁ ἐπίσκοπος *Σεβαῖος* ὁ συγγράψας καὶ ἱστορίαν τοῦ *Ἡρακλείου*, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιεσώθη ἐν μεταφράσει καὶ τὸ κείμενον τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολῆς τοῦ *Μωάμεθ*, καλοῦντος αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὸν Ἰσλαμισμόν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ δεινοῦ ἀγῶνος τοῦ Βυζαντίου, καθ' ἣν καὶ ἡ Ἀρμενία ἐγένετο θέατρον τῶν μακρῶν ἐκείνων πολέμων, καταλαμβανομένη ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Δυναστεία τῶν Βαγρατιδῶν (Παχαρατουνῆ). Τῷ 885 εἰς τῶν Ἀρμενίων τούτων διοικητῶν, ὁ *Ἀσὸδ*, ἐκ τῆς ἀρχαίας οἰκογενείας τῶν *Βαγρατιδῶν* ἢ *Παγρατιδῶν*, καταγωγῆς ἑβραϊκῆς, ἐστέφθη βασιλεὺ ὑπὸ τοῦ Χαλίφου *Μουνταμίτ*, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον *Σὰχ ἰ Ἀρμέν*, ἤτοι βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων, ἢ *Σαχανσὰχ* (βασιλεὺ-ς τῶν βασιλέων). Οὕτως ἱδρύθη ἡ δυναστεία τῶν *Βαγρατιδῶν*, ἥτις, ὑποτελὴς οὖσα κατ' ἀρχὰς τῶν Ἀράβων, ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1070, ἑδρεύουσα ἐν τῇ πόλει Ἀνὶ βλ. λ.). Ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας ταύτης, αἰσθανόμενος, ὅτι δὲν θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτονομίαν του ὑπὸ τοὺς Ἄραβας, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ αὐτοκράτορος *Λέοντος τοῦ Σοφοῦ* (886—912), τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ ἀξιοῦσι καταγόμενον ἐξ Ἀρμενίων. Τὰ τῆς ἐν Βυζαντίῳ ὑποδοχῆς τοῦ Ἀρμενίου βασιλέως περιγράφουσι διὰ μακρῶν οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι, ἀναφέροντες συγχρόνως, ὅτι ὑπεγράφησαν τότε δύο ἑλληνοαρμενικαὶ συνθῆκαι, μία πολιτικὴ καὶ μία ἐμπορική, τὸ κείμενον τῶν ὁποίων δὲν διεσώθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκέψεως αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς *Ἀσὸδ* ἔφερεν ἐκεῖ καὶ ἀρμενικὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν πρίγκηπα *Μεγρίκ*, ὅστις ἐβοήθησε τοὺς Βυζαντινοὺς πολεμοῦντας τότε κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἐκ τούτου ὑποτίθεται, ὅτι εἰς ἀντάλλαγμα Λέων ὁ Σοφὸς θὰ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθῇ στρατιωτικῶς τοὺς Ἀρμενίους κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὸ σχέδιο ὅμως Ἀσὸδ τοῦ Α' δὲν ἐπραγματοποιήθη σαν, διότι ἐπανερχόμενος εἰς Ἀρμενίαν ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἐν Τραπεζοῦντι. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ *Σεμπὰτ* ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τόσον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Χαλίφου *Μουτεχὶτ ἰ Μπιλλάχ*, ἀνανεωσάντων τὴν συμφωνίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ὑπογραφῆ μεταξὺ αὐτῶν προηγουμένως διὰ τὸν Ἀσόδ. Ὁ Σεμπὰτ ἀνενέωσε κατόπιν καὶ τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου συμμαχίαν τοῦ πατρός του, ὅπως ἔχῃ τὴν ἑλληνικὴν ὑποστήριξιν ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Τοιαύτην βοήθειαν παρέσχεν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ *Ἀσὸδ Β'*, τὸν ἐπιλεγόμενον *Σιδηροῦν (Γεργαὶλ), Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος*. Ἀλλ' ἡ ἑνότης τῆς Ἀρμενίας δὲν κατωρθώθη νὰ διατηρηθῇ. Τῷ 908, ὁ *Χαχὶκ* ἢ *Χατσὶκ (Σταῦρος)* τῆς οἰκογενείας τῶν *Χαστσρουνιὰ* ἢ *Ἀρτζρουνὴ* ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Χαλίφου *Μοκταδὶρ* βασιλεὺς τῆς ἐπαρχίας τοῦ *Βασπουραγκὰν (Βάν)*, ὅπου οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐκυβέρνησαν μέχρι τοῦ 1080. Ἤρχισε τότε ἡ κατάτμησις τῆς Ἀρμενίας, φθάσασα μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ηριθμοῦντο ἑπτὰ (κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ἐννέα) ὅλα ἀρμενικὰ βασίλεια, ἐνῷ οἱ Βαγρατίδαι ἵδρυον δυναστείαν καὶ ἐν Γεωργίᾳ διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1801.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἀραβικαὶ εἰσβολαί, κατὰ τινα τῶν ὁποίων εἶχε θανατωθῆ καὶ ὁ βασιλεὺς *Σεμπὰτ ὁ Α'*, ἀρνηθεὶς νὰ ἐξισλαμισθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ διαμάχαι ἢ καὶ ἁπλῶς ὁ πόθος ἀναζητήσεως τύχης ἐπροκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν πολλῶν ἐπιφανῶν Ἀρμενίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατελάμβανον ὑψηλὰ ἀξιώματα ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ χάρις καὶ εἰς ἐπιγαμίας μετὰ διαπρεπῶν Βυζαντινῶν οἰκογενειῶν Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀνῆλθον μάλιστα καὶ μέχρι τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ *Λέων* ὁ *Ε'* καὶ ὁ *Ἀρτάβασδος* (742) ἦσαν Ἀρμένιοι καὶ αὐτὸς δὲ *Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς* (ὀρθότερον ἀρμενιστὶ *Τσεμοσκὶκ* ἢ *Τσεμεσγκὶκ*). θεωρεῖται ὡς Ἀρμένιος, καταγόμενος ἐκ τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς οἰκογενείας τῶν *Κουρκούα (Γκουρκὲν* καὶ οὐχὶ *Γκοῦρκεν)*.

Οἱ Ἀρμένιοι ὅμως ἱστορικοὶ καὶ μάλιστα οἱ νεωτεροι, ἐπεκτείνουσιν ὑπερμέτρως τὸν κατάλογον τῶν ἐν Βυζαντίῳ βασιλευσάντων Ἀρμενίων, παραθέτοντες τὰ ὀνόματα 24 αὐτοκρατόρων, 10 καισάρων καὶ σεβαστοκρατόρων καὶ 10 αὐτοκρατειρῶν, ἀξιοῦντες ὅτι Ἀρμένιοι ἦσαν καὶ ὁ *Μαυρίκιος* καὶ ὁ *Ἡράκλειος* καὶ ὁ *Κωνσταντῖνος* ὁ *Πωγωνᾶτος* καὶ *Βασίλειος ὁ Α'* καὶ *Βασίλειος ὁ Β'* και *Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος* ἀκόμη καὶ *Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος*, καὶ *Σαμουὴλ ὁ* Τσάρος τῶν Βουλγάρων. Ἀναφέρουσι δέ, ὅτι καὶ σῶμα ἰδιαίτερον Ἀρμενίων, ὁ numerus Armeniorum ὑπῆρχεν ἐν τῇ Βυζαντινῇ Ἰταλίᾳ ὡς φρουρὰ αὐτῆς. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι καὶ προηγουμένως μέν, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος τὸ βυζαντινὸν κράτος ἦλθεν εἰς στενοτάτην ἐπικοινωνιαν μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἡγεμόνων, συνάψαν μετ' αὐτῶν καὶ συμμαχίας εἴτε διαρκεῖς εἴτε προσωρινάς. Τοιαύτη συμμαχικὴ σχέσις ὑπῆρξεν ἐπὶ *Ἰωάννου* τοῦ *Τσιμισκῆ*, ὅστις, ὡς ἐκ τῆς ἀρμενικῆς ἴσως αὐτοῦ καταγωγῆς, ἠσχολήθη περισσότερον μὲ τοὺς Ἀρμενίους, ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῶν δύο ἐθνῶν ἕνωσιν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχε σχηματισθῆ ἱκανῶς ἰσχυρὸν κόμμα ἐν Ἀρμενίᾳ (βλ. *A. Ter-Mikaelian* Ἀρμενίου γράψαντος γερμανιστί: Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zur Byzantinischen σελ. 76—77) ὑπὸ τὸν καθολικὸν *Βαχάν*, ἀποκηρυχθέντα καὶ ἐκθρονισθέντα ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων. Ἀναλαβὼν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (972/3) τὴν πρώτην αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατείαν ὁ Τσιμισκῆς, ὅστις ἐγνώριζε τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν τῶν Ἀρμενίων, κατηυθύνθη πρῶτον πρὸς τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ τοῦ φρουρίου τοῦ *Αἰσιασπέρτ*, εἴτε ὅπως ζητήσῃ ἐξηγήσεις περὶ τῆς παρὰ τὰ σύνορα συγκεντρώσεως ὅλων σχεδὸν τῶν Ἀρμενίων ἡγεμόνων καὶ ἐπιφανῶν, εἴτε ὅπως ἀπαιτήσῃ τελεσιγραφικῶς τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν σύμπραξιν. Ἐβασίλευε τότε ἐν Ἀρμενίᾳ *Ἀσὸδ ὁ Γ'*.

Οὗτος ἔστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς πρέσβεις τὸν πρίγκηπα *Σεμπὰτ Τορνατσῆ* καὶ *Λέοντα* ἢ *Παντολέοντα* τὸν *Φιλόσοφον*, ὅπως καθησυχάσωσι τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ ὀνομάζουσι «*Κὺρ Ἰωάννην*». Οἱ δύο Ἀρμένιοι πρέσβεις μετέβησαν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγένοντο δεκτοὶ μετὰ τιμῶν. Ὁ *Λέων* ὠνομάσθη «*μέγας διδάσκαλος*» *(ραμπουναμπάτ)* ὁ δὲ *Σεμπὰτ πρωτοσπαθάριος* καὶ *μάγιστρος (μακιστρός)*, λαβὼν οὕτω τίτλον διὰ πρώτην φορὰν δοθέντα εἰς Ἀρμένιον. Κατόπιν ὁ Τσιμισκῆς ἐπορεύθη πάλιν πρὸς τὴν Ἀρμενίαν ὁπόθεν παρέλαβε τὰς εἴτε προηγουμένως εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει δι' εἰδικῆς συνθήκης συμφωνηθείσας ἀρμενικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἀνερχομένας εἰς 10.000 ἀνδρῶν, μετὰ τροφίμων καὶ ἐφοδίων. Τὰ περὶ τῶν σχέσεων καὶ συμφωνιῶν τούτων περιέγραψε κυρίως ὁ Ἀρμένιος ἱστορικὸς *Ματθαῖος* ὁ ἐξ *Ἐδέσσης*, ἐν τῷ «Χρονικῷ» αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ περιέχεται καὶ πολυτιμότατον ἱστορικὸν ἔγγραφον, ἐσχάτως μόλις δημοσιευθέν, ὅπερ διαφωτίζει σημαντικῶς τὰ τῆς δευτέρας κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας τοῦ Τσιμισκῆ (974). Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι ἡ μακρὰ πρὸς τὸν Ἀρμένιον βασιλέα Ἀσὸδ τὸν Γ' ἐπιστολὴ τοῦ Τσιμισκῆ (βλ. *G Schlumberger:* L'épopée byzantine à la fin du Xe siecle, σελ. 247—257), ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν πολεμικὸν δελτίον τῆς εἰς Συρίαν καὶ Παλαιστίνην βυζαντινῆς ἐκστρατείας, ἐκθέτον τὰς νίκας τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸν Ἀρμένιον βασιλέα ὀνομάζει ὁ Τσιμισκῆς «*πνευματικὸν τέκνον*» καὶ «*Σαχανσάχ*» (κατὰ τὸ ἀρμενικὸν κείμενον), ὅπερ δέον νὰ μεταφρασθῇ εἰς «*ἄρχων ἀρχόντων*», διότι τὸν τίτλον αὐτὸν ἢ καὶ ἁπλῶς «*ἄρχων Ἀρμενίας*» ἔδιδεν ἡ βυζαντινὴ ἐθιμοτυπία εἰς τοὺς Ἀρμενίους ἡγεμόνας. Μετὰ τὰς νίκας ταύτας ὁ Τσιμισκῆς προσεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ δευτέραν φορὰν τὸν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον Λέοντα τὸν Φιλόσοφον, ὅπως συνεορτάσῃ μετὰ τὴ νίκης καὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν *σανδαλίων* τοῦ *Ἰησοῦ Χριστοῦ* καὶ τῆς *κόμης Ἰωάννου* τοῦ *Βαπτιστοῦ*.

Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ ἀρξαμένη ἑλληνοαρμενικὴ σύμπραξις δὲν διήρκεσε πολύ. Αἱ θρησκευτικαὶ διαμάχαι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ τῶν Ἀρμενίων διαιρέσεις ἐξηκολούθουν, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐνέσκηψαν εἰς τὸ ἀρμενικὸν ὑψίπεδον οἱ *Τοῦρκοι* (*Σκύθαι* ἢ Ταταρο-Σκύθαι κατὰ τοὺς Ἀρμενίους ἱστορικοὺς) προχωροῦντες ἀκάθεκτοι ἐκ τῶν πεδιάδων τοῦ Ὤξου. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης μετὰ τῶν ὁρμητικῶν τούτων πολεμιστῶν ἐπαφῆς ὁ βασιλεὺς τοῦ Βασπουραγκὰν *Σενεχερὶμ* ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *Ἀρτσρουνῆ* ἀνάγων τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα *Σενεχερὶμ*, ἐνόησεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν, διὸ καὶ παρεχώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν αὐτοκράτορα *Βασίλειον Β'*, κρα-

Digitized by Google

τήσας δι' ἑαυτὸν μόνον τὰς ἀρμενικὰς μονὰς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενα χωρία (τῷ 1021). Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ Βασίλειος ἔδωκεν εἰς αὐτον τὴν πόλιν *Σεβάστειαν* μετ' ἐδάφους ἐκτεινομένου μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ἡ εἰς τοὺς Ἕλληνας παραδοθεῖσα χώρα περιεῖχε 10 πόλεις, 22 φρούρια καὶ 4000 χωρία. Ὁ Σενεχιρὶμ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν περιοχὴν Σεβαστείας μὲ 400,000 Ἀρμενίους, τὸ τρίτον τῶν ὑπηκόων του. Τὰ ἄλλα δύο τρίτα ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες βραδύτερον κατέκτησαν καὶ τὴν μικρὰν ἀρμενικὴν ἀποικίαν τῆς Σεβαστείας, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ χαρακτηρίζουσιν ὡς ἡγεμονίαν. Τὸ σχέδιον Βασιλείου τοῦ Β' ἦτο νὰ ὀργανώσῃ εἰς τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας ἰσχυρὰν ἀμυντικὴν γραμμὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι οἱ διάδοχοί του δὲν ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον του. Ὅτε οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὸ ἀρμενικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἤδρευεν ἐν Ἀνί, ὁ τότε ἡγεμονεύων *Ἰωάννης (Ὀχαννὲς) Σεμπὰτ Γ'* ἐπρότεινε γραπτῶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Β' νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν του μέγα μέρος τοῦ κράτους του μετὰ τῆς πρωτευούσης Ἀνί, ἀλλὰ τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ἔμεινεν ἀνεκτέλεστον εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς ἐπι *Κωνσταντίνου τοῦ Θ'* (1025—1028) καὶ *Μιχαὴλ* τοῦ *Παλαιολόγου* (1034—1041).

Τὸν Σεμπὰτ Γ' διεδέχθη ὁ υἱός του *Χακὶκ Β'* (1042—1045). Ἐπὶ τούτου ὁ αὐτοκράτωρ *Μιχαὴλ ὁ Καλαφάτης* ἐζήτησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς εἰς τὸν πατέρα του δοθείσης ὑποσχέσεως, ἀλλὰ τὸ συμβούλιον τῆς ἀρμενικῆς ἀντιβασιλείας ἠρνήθη νὰ ἐγκρίνῃ τὴν παραχώρησιν ταύτην, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ Μιχαὴλ ἀπέστειλε στρατὸν εἰς Ἀρμενίαν βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου *Βὲστ-Σαρκίς*, ἐλπίζοντος νὰ καταλάβῃ τὸν ἀρμενικὸν θρόνον. Ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἐπολιόρκησε τὴν Ἀνί, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Μετ' ὀλίγον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος* (1042—1055) ἐζήτησε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αἱ ἀρμενικαὶ ἐπαρχίαι αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τῇ προηγουμένῃ συμφωνίᾳ. Ἀλλ' ὁ Ἀρμένιος ἡγεμὼν ἠρνήθη κατ' ἀρχάς, κατόπιν ὅμως, πειθόμενος εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν ἐπιφανῶν τοῦ κράτους του, μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄρνησίν του. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως ἔδειξεν εἰς τὸν Χακὶκ ἔγγραφον τῶν Ἀρμενίων εὐγενῶν διακηρυσσόντων ὅτι εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ θέλουσι νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὴν ἐκτὸς τῶν ζητουμένων ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀρμενικὴν πρωτεύουσαν. Βλέπων ἑαυτὸν τόσον προδοτικῶς ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῆς χώρας του ὁ Χακὶκ παρεχώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος (1045), λαβὼν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν ἐπαρχίαν τῆς *Λυκάνδου* μετά τινων πόλεων παρὰ τὴν Καισάρειαν, συγχρόνως δὲ καὶ ἓν ἀνάκτορον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου μετὰ πλουσίας ἐπιχορηγήσεως ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου. Οὕτω καὶ ἡ καθαυτὸ Ἀρμενία ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία, διοικουμένη ὑπὸ Ἀρμενίου *«κατεπάνου»*. Ὡς τοιοῦτος ἀναφέρεται εἰς μίαν ἐπιγραφὴν ἀνακαλυφθεῖσαν ἐν Ἀνὶ ὁ μάγιστρος *Βαγρὰτ «κατεπὰν»* τῆς Ἀνατολῆς (ἤτοι τῆς ἀνατολικῆς Ἀρμενίας), παρ' αὐτὸν δὲ *σπαταρα καντιτὰτ (σπαθαρο-κανδιδᾶτος)* ὁ *Σαρκίς*. Οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ ὁμοεθνεῖς αὐτῶν κατεδιώκοντο τότε ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων ὡς αἱρετικοί, ὅτι δὲ εἰς τὴν μεταξὺ Ἀρμενίων καὶ Ὀρθοδόξων θρησκευτικὴν ἐχθροπάθειαν καὶ εἰς τὰ ἐκ ταύτης ἐπεισόδια ὀφείλεται καὶ ὁ φόνος τοῦ παρὰ τὴν Καισάρειαν ζῶντος Ἀρμενίου ἡγεμόνος *Χακὶκ* τοῦ *Β'* (1079), ἐκλιπούσης οὕτω τῆς δυναστείας τῶν Βαγρατιδῶν, διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανον, δηλητηριασθέντες, ὡς λέγεται, καὶ οἱ δύο υἱοί του *Ἰωάννης* καὶ *Δαυΐδ*. Μετὰ ἓν ἔτος ἐφονεύοντο τόσον ὁ Ἀρμένιος ἡγεμὼν τῆς Σεβαστείας, ὅσον καὶ ὁ ὕστατος Βαγρατίδης ἡγεμὼν τοῦ *Κάρς*. Διετηρήθησαν ὅμως πλάγιοί τινες κλάδοι τῆς οἰκογενείας τῶν Βαγρατιδῶν. Τὸ ὄνομα αὐτῆς σώζεται καὶ σήμερον ἀκόμη, ὡς ἄλλως τε καὶ τὸ τῶν *Μαμιγκονιὰν* καὶ ἄλλων Ἀρμενίων εὐγενῶν.

Ἡ Μεγάλη Ἀρμενία ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ βυζαντινὴ ἐν Ἀρμενίᾳ κυριαρχία δὲν ἀντέστη ἐπὶ πολὺ εἰς τὸ τουρκικὸν κῦμα. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν, νικήσαντα αὐτοὺς ἐπανειλημμένως. Ἀλλ' ἡ δῄωσις τῶν ἀρμενικῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξηκολούθει.

Τὴν 6 Ἰουνίου 1064 ὁ σουλτᾶνος *Ἄρπ-Ἀρσλὰν* ἐκυρίευσε τὴν ἀρμενικὴν πρωτεύουσαν *Ἀνί*, κατόπιν ἀπέλπιδος ἀντιστάσεως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, διορισθέντος τοῦ Ἀρμενίου δουκὸς *Βαγαράτ*, ὅστις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ μετὰ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Ἡ λεηλασία τῆς πόλεως ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας μὲ σκηνὰς ἀπεριγράπτου ἀγριότητος. Μεταξὺ τῶν ἀφαιρεθέντων θησαυρῶν ἦτο καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ μέγας ἀργυροῦς σταυρός, τὸν ὁποῖον ὁ *Ἄρπ-Ἀρσλὰν* προώριζεν ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ ἐν *Ναχιτσεβὰν* τεμένους καὶ καταπατῆται οὕτω διηνεκῶς τὸ ἔμβλημα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἔκτοτε ἡ ἀρμενικὴ πρωτεύουσα οὐδέποτε ἀνέλαβε τὴν προτέραν ἀκμήν, καταστραφεῖσα τέλος ὑπὸ σεισμοῦ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἐνῷ οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετηνάστευσαν εἰς Γεωργίαν, Κριμαίαν, Μολδαυΐαν καὶ Πολωνίαν.

Τὴν τύχην τῆς Ἀνὶ ὑπέστη καὶ ἡ λοιπὴ Ἀρμενία. Μετὰ τὴν ἐν *Μαντζικὲρτ* (σήμερον *Μαλασγὲρτ*) ἄτυχη ἧτταν *Ρωμανοῦ* του *Διογένους*, ὁ Σελτζουκίδης *Ἄρπ Ἀρσλὰν* καὶ ὁ υἱός του *Μελὶκ Σὰχ* (1072—1092) κατέκτησαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀρμενικῶν ἐπαρχιῶν. Εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ *Ἄρπ Ἀρσλάν*, ὁ ἐμίρης *Σοκμάν*, ἵδρυσε τότε ἐν *Ἀμίδῃ (Διαρμπεκὶρ)* τουρκομανικὴν δυναστείαν λαβὼν καὶ τὸ ὄνομα *Σὰχ-ἰ-Ἀρμὲν* (βασιλεὺς Ἀρμενίας). Ἡ Μεγάλη λεγομένη Ἀρμενία ἦτο πλέον ἁπλῆ ἱστορικὴ ἀνάμνησις.

Ἡ Μικρὰ Ἀρμενία. ***Ἡ βαρωνεία καὶ τὸ βασίλειον τῶν Ρουπενιδῶν.*** Ἐνῷ ἡ κυρίως Ἀρμενία διήρχετο ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Σελτζουκιδῶν (1071—1137) εἰς τοὺς Μογγόλους καὶ διεμελίζετο κατόπιν εἰς μικρὰς ἡγεμονίας, κυβερνωμένας ὑπὸ Ἀράβων, Κούρδων, Τούρκων ἢ Ταττάρων δυναστῶν ὡς οἱ *Ἀσπροπροβατάδες (Ἀκ Κογιουλοῦ)*, οἱ *Μαυροπροβατάδες (Καρᾶ Κογιουλοῦ)* κ. τ. λ., οἱ Ἀρμένιοι ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη, ὅπου πολλοὶ ἐξισλαμίζοντο ἐρχόμενοι καὶ εἰς ἐπιγαμίαν μετὰ τῶν Κούρδων ἢ ἐξηγόραζον τὴν ζωὴν αὐτῶν πληρώνοντες φόρον εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος εἰς Κούρδους φυλάρχους. Ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον αἰῶνας αἱ ἀρμενικαὶ ἐπαρχίαι ἐχρησίμευσαν αἱ ὁδοὶ διαβάσεως διαφόρων ἀσιατικῶν νομαδικῶν φύλων, ἀναζητούντων βοσκὰς διὰ τὰ ποίμνιά των κατὰ τὴν πρὸς τὰς πλουσίας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεταναστευτικὴν κίνησιν. Οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοὶ ἐξεδιώκοντο ἐκ τῶν πεδιάδων, ἡ γεωργία ἐξέλιπε σχεδὸν τελείως, ἡ δὲ ὅλη χώρα ἐξηντλεῖτο, μέχρις ὅτου ἡ καταστροφὴ αὐτῆς συνεπληρώθη διὰ τῶν ὁμαδικῶν σφαγῶν τοῦ *Ταμερλάνου*. Πολλοὶ ὅμως Ἀρμένιοι κατέφευγον εἰς τὰς χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὁπόθεν οἱ μετὰ τοῦ τελευταίου Βαγρατίδου βασιλέως *Χακὶκ* εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθόντες Ἀρμένιοι εὐγενεῖς ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς εἰς αὐτὸν δοθείσας γαίας. Εἷς τούτων, ὁ *Ρουπέν*, ἐκ τῆς ἀρχαίας οἰκογένειας τῶν *Ἀρτζρουνῆ* ἢ κατ' ἄλλους ἐξ αὐτῆς τῆς βασιλικῆς τῶν Βαγρατιδῶν, ἐπαναστατήσας κατὰ τῶν Βυζαντινῶν μετὰ τὸν φόνον τοῦ Χακίκ, κατηυθύνθη πρὸς τὴν Κιλικίαν, ὅπου εἶχον ἤδη ἐγκατασταθῇ ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄλλοι Ἀρμένιοι, ἰδίᾳ δὲ ὁ *Ἀμπουλκαρὶτ Ἀρτζρουνῆ*, τὸν ὁποῖον Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς διώρισε διοικητὴν *Ταρσοῦ* καὶ *Μοψουεστίας*. Εἰσελθὼν εἰς τὴν Κιλικίαν ὁ Ρουπὲν κατέλαβε τὸ φρούριον *Παρτζεπέρτ*, ἐπὶ ἑνὸς παραποτάμου τοῦ Πυράμου (Δζεχὰν-τσάϊ) παρὰ τὸ Σὶς καὶ ἐσχημάτισεν οὕτω τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς *Μικρᾶς* λεγομένης *Ἀρμενίας*, κηρυχθεὶς ἀνεξάρτητος καὶ ἐπικρατήσας τῶν εἰς τὰ πέριξ διαφόρων Ἀρμενίων *βαρώνων*. Ὁ υἱὸς τοῦ Ρουπὲν *Κωνστὰν* ἢ *Κωνσταντῖνος* (1095—1099) ἔλαβε πρῶτος τὸν τίτλον τοῦ *βαρώνου* (ἡ λέξις βαρῶνος, *μπαρόν*, σημαίνει σήμερον ἀρμενιστὶ ἁπλῶς κύριος). Οὗτος κατώρθωσε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν διὰ δόλου τὸ ἐπὶ τοῦ ἄνω Σάρου φρούριον *Φέκε*, δεσπόζον τῆς ἐκ Ταρσοῦ εἰς Καππαδοκίαν ἀγούσης ὁδοῦ, ὁπόθεν ἐφορολόγει τὰς ἐκ τῶν παραλίων εἰς τὰ ἐνδότερα κατευθυνομένας ἐμπορικὰς συνοδείας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἡτοιμάζετο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Κιλικίαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, ὅτε ἐνεφανίσθησαν οἱ πρῶτοι *Σταυροφόροι*. Ὁ Κωνστὰν διεῖδεν ἐπὶ τῇ διαβάσει τῆς στρατιᾶς τοῦ *Γουδεφρείδου* εὐκαιρίαν μοναδικήν, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του, διὸ καὶ τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ ἄλλοι Ἀρμένιοι βαρῶνοι ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ παράσχωσι τρόφιμα εἰς τοὺς πειναλέους Σταυροφόρους. Εἰς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ *κόμητος* καὶ συνῆψε μετ' αὐτῶν ἐπιγαμίας. Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνστάν, *Τορὸς* (Θεόδωρος), ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὴν *Ἀνάζαρβον*, πόλιν ὀχυράν, καὶ τὸ *Σίς*, βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τῶν Φράγκων τῆς Ἀντιοχείας ἐξέτεινε τὰς κτήσεις του, ἀλλ' ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων. *Λέων (Λεβόν)*, ὁ διάδοχος τοῦ Τορός, κατῆλθε μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἤρχισαν διχόνοιαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ Ἀρμενίων καὶ Σταυροφόρων.

Ὁ Λέων συλληφθεὶς διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας *Ραϋμόνδου* τοῦ ἐκ *Πικταβίου* (Raymond Poitiers), ἐνεκλείσθη εἰς ἓν φρούριον, ὁπόθεν ἀπηλευθερώθη μετὰ δύο μῆνας πληρώσας 60,000 χρυσῶν ὑπερπύρων, παραδώσας τὸν υἱόν του ὡς ὅμηρον, ἀποδώσας τὰ *Ἄδανα* καὶ τὴν *Μαμεστίαν* καὶ ἀναλαβὼν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἀλεξίου*. Παρὰ τὴν ἀρμενοφραγκικὴν ταύτην συμμαχίαν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς Κιλικίαν, ἐνίκησαν τοὺς Σταυροφόρους καὶ τὸν Λέοντα καὶ κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Ἀδάνων καὶ τοῦ Ἰσικοῦ κόλπου. Ὁ Λέων, ἀναγκασθεὶς νὰ παραδοθῇ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τοὺς Βυζαντινούς, ἤχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1141, ἐνῷ ὁ πρωτότοκος υἱός του πυρωθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐθανατώθη. Ὁ δευτερότοκος ὅμως υἱός του, *Τορός*, κατορθώσας ἐπὶ *Μανουὴλ* τοῦ *Κομνηνοῦ* νὰ δραπετεύσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ γενουατικοῦ ἢ ἑνετικοῦ πλοίου, ἔφθασεν εἰς Κύπρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀντιόχειαν, ὁπόθεν ἤρχισε τὴν ἀνάκτησιν τῶν κτήσεων τοῦ πατρός του, ἀναγνωρισθεὶς ὡς βαρῶνος ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων. Ἐκ Βυζαντίου ἐστάλη ἐναντίον του *Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνὸς* μὲ στρατὸν 12.000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸν ἐνίκησεν ὁ Τορός, ὅστις ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῶν Τούρκων. Καίτοι δὲ εἶχε διενέξεις καὶ μετὰ τῶν Σταυροφόρων, ὁ Ἀρμένιος βαρῶνος ἐβοήθησεν αὐτοὺς πρὸς κατάκτησιν τῆς *Κύπρου* (1155-1156), ὅπου ὁ φραγκοαρμενικὸς στρατός, κατ' αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τῶν Φράγκων ἱστορικῶν, διέπραξεν ὠμότητας. Ἔσφαξε μέγα μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἀκόμη καὶ ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους, ἀπήγαγε παρθένους καὶ μετέφερεν εἰς τὴν ἀντίπεραν μικρασιατικὴν παραλίαν τοὺς πλουσίους, ἀπολυθέντας μόνον κατόπιν πληρωμῆς κολοσσιαίων λύτρων. Ἐκδικούμενος Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς εἰσέβαλεν εἰς Κιλικίαν ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ 50.000, ἐκυρίευσε τὴν *Ἀνάζαρβον*, τὴν *Ταρσὸν* καὶ ἄλλας πόλεις, ἐνῷ ὁ Τορὸς κατέφευγεν εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Ταύρου.

Τέλος χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἐξ ἀνεψιᾶς γαμβροῦ αὐτοῦ, *Βαλδουΐνου* τοῦ *Γ'* βασιλέως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας *Ρενώ*, ὁ Μανουὴλ ἀπέδωκεν εἰς τὸν Τορὸς μέγα μέρος τῶν κτήσεών του, μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ *Πανσεβάστου*, ἀλλ' ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπικυριαρχίαν του. Ταῦτα ὅμως δὲν ἤρκεσαν, ὅπως καταπαύσωσιν αἱ ἑλληνοαρμενικαὶ διαμάχαι. Ἡ ἱστορία τῆς Κιλικίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι λίαν περίπλοκος ἕνεκα τῶν διηνεκῶν συγκρούσεων καὶ ῥαδιουργιῶν Βυζαντινῶν, Φράγκων, Ἀρμενίων καὶ Τούρκων, ἐξ ὧν ἐπωφελοῦντο γενικῶς οἱ Μουσουλμᾶνοι. Ἐν μέσῳ τῆς καταστάσεως ταύτης ἔφθασεν εἰς Κιλικίαν ἡ 3η σταυροφορία. Εὐκαιρία μοναδικὴ πάλιν διὰ τοὺς Ἀρμενίους, σπεύσαντας νὰ παράσχωσι πᾶσαν βοήθειαν εἰς Ἄγγλους, Γάλλους καὶ Γερμανούς. Ὁ ρουπενίδης βαρῶνος *Λέων ὁ Β'* ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας *Φρειδερίκου* τοῦ *Βαρβαρόσσα* κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν ὑπὸ *Ἐρρίκου τοῦ ΣΤ'*, ἀπέστειλε τῷ 1195 πρὸς τὸν πάπαν *Κελεστῖνον Γ'* πρεσβείαν, ὅπως ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν του καὶ τὸ βασιλικὸν στέμμα. Φρονῶν ὅμως, ὅτι τὸ συμφέρον αὐτοῦ ἦτο μᾶλλον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ πρὸς τὴν Ρώμην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχώριζον τοὺς Ἀρμενίους αἱ δογματικαὶ θεωρίαι τόσον ὅσον καὶ ἀπὸ τῶν Ὀρθοδόξων, ἤρχισε διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Ἂν καὶ τόσον παρακμάσαν, τὸ Βυζαντινὸν κράτος διετήρει ἀκόμη μέγα γόητρον. Ἡ συμμαχία αὐτοῦ ἦτο πάντοτε περιζήτητος, χάρις δὲ εἰς ταύτην οἱ Ἀρμένιοι ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι θὰ κατίσχυον τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων καὶ θὰ ἐπανέκτων τὴν Μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἀλλὰ τὸ ὄνειρον τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι αἱ διαπραγματεύσεις τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλέντων Ἀρμενίων ἐπισκόπων ἀπέτυχον. «Ζητοῦν ἀπὸ ἐμέ, ἔγραφεν ὁ Ἀρμένιος Καθολικὸς *Νερσὲς (Ναρσῆς)*, ν' ἀναγνωρίσω δύο φύσεις ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, νὰ τιμήσω τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, νὰ ἑορτάσω τὰ Χριστούγεννα τὴν 25ην Δεκεμβρίου, νὰ τελῶ τὴν λειτουργίαν δι' ἐνζύμου ἄρτου καὶ ὕδατος καὶ νὰ μὴ μεταχειρίζωμαι τὴν φράσιν «Κύριε ὁ Θεὸς ὁ σταυρωθείς».

Ἕνεκα τῶν τοιούτων ἀπαιτήσεων ὁ Ἀρμένιος βαρῶνος ἐστράφη πρὸς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ διαπραγματεύσεις παρετείνοντο, ἐνῷ ὁ Καθολικὸς Ναρσῆς ἐξηκολούθει ἐπιδιώκων συνεννόησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τῷ 1196 ὁ Λέων ἐλάμβανε παρὰ τοῦ Πάπα χρυσοῦν στέμμα, εἰς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι ἡ αἴτησίς του ἔγινε δεκτή, συνάμα δὲ καὶ τὴν ἀπάντησιν τῆς Ρώμης, προβαλλούσης ἐλαχίστας ἀξιώσεις. Τέλος τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1199 ὁ καρδινάλιος *Κορράδος* ὁ ἐκ *Βιττελσμπαχ*, ἀρχιεπίσκοπος *Μαγοντιακοῦ* (Mayence), παρέδωκεν ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα Κελεστίνου Γ' τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν *Λέοντα Ρουπενιὰν* ἐν τῷ ἐν Ταρσῷ ναῷ τῆς τοῦ *Θεοῦ Σοφίας*, ὁ δὲ Ἀρμένιος Καθολικὸς Ἀβιρὰδ ἔστεψε τὸν Ἀρμένιον ἡγεμόνα, λαβόντα τὸν τίτλον *«Λέων Α' ἐλέῳ τοῦ Ρωμαίου Αὐτοκράτορος (Ἐρρίκου ΣΤ') βασιλεὺς Ἀρμενίας»*, κηρυσσόμενος οὕτω φεουδαρχικῶς ὑποτελὴς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἀντιπροσωπευομένης ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Μετά τινα ὅμως ἔτη ὁ Λέων ἀπέβαλε τὴν ὑποτέλειαν ταύτην τιτλοφορηθεὶς *«βασιλεὺς ἐλέῳ Θεοῦ»*. Οἱ ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐπιβληθέντες ὅροι ἦσαν: ὁ ἑορτασμὸς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν ἄλλων ἑορτῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀνάγνωσις τῶν ὡρῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ ἡ κατάλυσις ἐλαίου καὶ ἰχθύος τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα. Τούτων μὴ γινομένων δεκτῶν ὁ καρδινάλιος Βίττελσμπαχ εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ ζητήσῃ εἰς ἀντάλλαγμα μέγιστον ποσὸν εἰς χρυσόν, ἄργυρον

Digitized by Google

καὶ πολυτίμους λίθους (!) Οἱ ὅροι οὗτοι ἔγιναν δεκτοὶ μὲ τὴν ὀπισθοβουλίαν τῆς ἀθετήσεως. Οὕτως ἱδρύθη τὸ νέον ἀρμενικὸν βασίλειον, ἀναγνωρισθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ὅστις ἐπεχείρησεν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ προσελκύσῃ τὸν Λέοντα ἀποστέλλων πρὸς αὐτὸν ἄλλο στέμμα.

Τὸ βασίλειον τοῦτο διήρκεσεν 176 ἔτη ἀριθμῆσαν 15 βασιλεῖς καὶ βασιλίσσας οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) *Λέων Α'* (1199—1219), 2) *Ἰσαβέλλα* θυγάτηρ του (1219—1252), 3) *Φίλιππος* (1122—1225), 4) *Χετοὺν Α'* (1226—1270), 5) *Λέων Β'* (1270—1289), 6) *Χετοὺν Β'* (1289—1296), 7) *Σεμπὰτ* (1296—1298), 8) *Κωνσταντῖνος Α'* (1298—1299), 9) *Λέων Γ'* (1301-1308), 10) *Ὀσὶν* (1308—1320), 11) *Λέων Δ'* (1320—1342), 12) *Κωνσταντῖνος Β'* (1342—1344), 13) *Κωνσταντῖνος Γ'* (1344—1363), *Λέων ὁ ἐπιβάτης τοῦ θρόνου*, 14) *Κωνσταντῖνος Δ'* (1365—1373), *Μαριὰμ* (1373—1374), 15) *Λέων Ε'* (1374—1375).

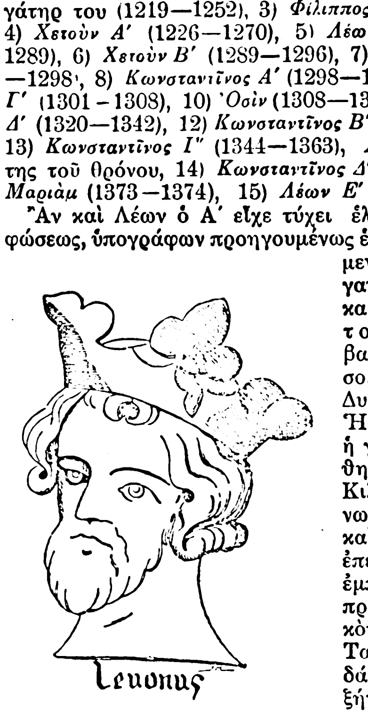

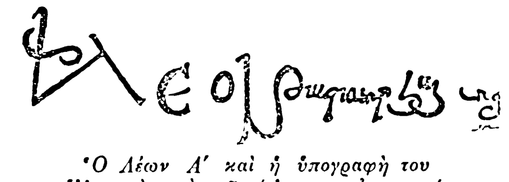

Ὁ Λέων Α' καὶ ἡ ὑπογραφή του ἑλληνιστὶ μετὰ τοῦ τίτλου του ἀρμενιστί.

Ἂν καὶ Λέων ὁ Α' εἶχε τύχει ἑλληνικῆς μορφώσεως, ὑπογράφων προηγουμένως ἑλληνιστί, ἡ ἀρμενικὴ αὐλὴ ὠργανώθη μᾶλλον κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ φραγκικοῦ βασιλείου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν Δυτικῶν ἐν γένει. Ἡ λατινικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ διεδόθησαν τότε ἐν Κιλικίᾳ συγχρόνως δὲ οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Γενουήσιοι ἐπεξέτειναν τὸ ἐμπόριον αὐτῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ Μερσίνης, Ταρσοῦ καὶ Ἀδάνων, ὁπόθεν ἐξήγοντο ἀνατολικὰ προϊόντα. Ἀλλ' οἱ Ἀρμένιοι εἶχαν συχνὰς συγκρούσεις μετὰ τῶν σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου συνάμα καὶ διενέξεις μετὰ τῶν φίλων αὐτῶν Σταυροφόρων, ἐνῷ ἐσπαράσσοντο καὶ ὑπὸ ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, ὅλα δὲ ταῦτα διηυκόλυναν τὰς κατακτητικὰς βλέψεις τῶν Τούρκων. Καὶ ἐνίκησαν μὲν οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες συνασπισθέντες τὸν *Τσεγκὶζ-Χὰν* (1231), ἀλλ' ὁ ἐξ Ἀσίας ὁρμητικὸς χείμαρρος τῶν τουρκικῶν καὶ μογγολικῶν ὀρδῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συγκρατηθῇ. Ὁ βασιλεὺς *Χετοὺν ὁ Α'* ἀναγκασθεὶς νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Μογγόλων, μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν, τὴν *Καρακορούμ*, ἐπὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἐκεῖ δὲ ὑπέγραψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ *Χάνου Μαγκιοῦ*, ἐξ ἧς ἐπωφελήθη ἀνακτήσας τὰς ἐπαρχίας τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτοῦ ὁ Σουλτᾶνος τοῦ Ἰκονίου. Ταῦτα ἀφηγοῦνται λεπτομερῶς οἱ χρονογράφοι τῶν Σταυροφοριῶν. Συνεπείᾳ τῆς συμμαχίας ταύτης ἐσώθη τὸ ἀρμενικὸν βασίλειον, ὅτε ὁ τρομερὸς *Χολαγκιοῦ-Χὰν* προήλασε (1257—1258) μέχρι τῆς καρδίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνατρέψας τὸ Σουλτανᾶτον τοῦ Ἰκονίου, καταστρέψας τὴν Βαγδάτην καὶ σφάξας τὸν τελευταῖον Ἀβασίδην Χαλίφην.

Οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κιλικίας τότε συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Μογγόλων ὡς σύμμαχοι αὐτῶν. Ἐκ τῆς γενικῆς ὅμως ταύτης ἀνατροπῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπωφελούμενοι οἱ *Μαμελοῦκοι* σουλτᾶνοι τῆς Αἰγύπτου, ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως τὴν κατάκτησιν τῆς Κιλικίας, διαπράττοντες ἑκάστοτε ἀπεριγράπτους ἀγριότητας. Συγχρόνως ἤρχισαν ἐν τῷ ἀρμενικῷ βασιλείῳ καὶ θρησκευτικαὶ διαμάχαι πολὺ χειρότεραι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως, διότι οἱ ἐν Κύπρῳ βασιλεύοντες Φράγκοι (Γάλλοι) *Λουζιγνᾶνοι* (Lusignan), συγγενεύσαντες δι' ἀγχιστείας μετὰ τῶν οἴκων τῶν Ρουπενιδῶν καὶ ἀνελθόντες τῷ 1342 εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀρμενίας διὰ *Γουήδωνος Λεζινιὰν* ἢ *Κωνσταντίνου Β'* προσεπάθουν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἐκκλησιαστικὴν ἕνωσιν τῶν Ἀρμενίων, τὴν ὁποίαν ὁ ἀρμενικὸς λαὸς καὶ μεγίστη μερὶς τοῦ κλήρου ἀπέκρουον πεισμόνως, προτιμῶντες τὴν κοσμικὴν κυριαρχίαν Μουσουλμάνου δυνάστου μᾶλλον ἢ τὴν πνευματικὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Πάπα. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς πόλεως τοῦ Σὶς ὑπὸ τῶν Μαμελούκων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλων Μουσουλμάνων, οἱ ἀνθενωτικοὶ Ἀρμένιοι εἰσήγαγον προδοτικῶς τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ φρούριον. Ὁ βασιλεὺς *Λέων ὁ Ε' ὁ Λεζινιὰν* ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, ὑπὸ Ἕλληνος ὅστις διηύθυνε τὴν ἄμυναν, καὶ κατέφυγεν εἰς ἄλλον πύργον τοῦ φρουρίου, ὅπου ἦτο καὶ ἡ βασίλισσα. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, τελευταῖον προπύργιον τῆς Ἀρμενίας (1375). Ὁ σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου ἐπρότεινεν εἰς τὸν Λέοντα νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ, οὗτος ὅμως ἠρνήθη. Ἤχθη αἰχμάλωτος μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ πολλῶν ἐπιφανῶν Ἀρμενίων εἰς Χαλέπιον, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κάϊρον. Ἐκεῖθεν ἔγραψεν εἰς τὸν πάπαν, εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἱκετεύων νὰ ἐπεμβῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσίν του, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέλος χάριν εἰς τοὺς βασιλεῖς *Καστίλης* καὶ *Ἀραγῶνος*, ἀποστείλαντας σημαντικὸν ποσόν, ὁ Λέων ἀπηλευθερώθη (1382). Μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Ρόδον, κατόπιν δὲ εἰς Σαὶντ-Οὐὲν τῆς Γαλλίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 29ην Νοεμβρίου τῷ 1393. Ὁ τάφος αὐτοῦ εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὴν βασιλικὴν κρύπτην τοῦ *Σαὶν-Δενί*.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ἡ Ἀρμενία ὑπὸ τοὺς ξένους ζυγούς. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων κατάκτησιν ἡ ἀνατολικὴ Ἀρμενία κατεκλύσθη ὑπὸ τῶν μογγολικῶν καὶ ταταρικῶν ὀρδῶν τοῦ *Τσεγκὶζ-Χὰν* καὶ τῶν διαδόχων του, κατόπιν δὲ ὑπὸ τοῦ *Ταμερλάνου*. Τῷ 1473 ὑπέκυψε κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ὀσμανιδῶν Τούρκων, τῷ δὲ 1514 μετὰ τὴν ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῆς πεδιάδος τοῦ *Τσαλδιρὰν* νίκην τοῦ σουλτάνου *Σελὶμ Α'* κατὰ τοῦ σαφαβίτου σάχου *Ἰσμαὴλ Α'*, ὁλόκληρος ἡ δυτικὴ καὶ μεσημβρινὴ Ἀρμενία μέχρι τῆς λίμνης Οὐρμίας ἐγένετο τουρκικὴ ἐπαρχία, βραδύτερον δὲ καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐπὶ *Σουλεϊμὰν Α'* (1520—1566). Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς Ἀρμενίας ἀνετέθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ Σελὶμ Α' εἰς τὸν ἱστορικὸν *Ἰδρίς*, Κοῦρδον ἐκ Βιτλίς. Οὗτος εὗρε τὰς πλουσίας καὶ ἐφόρους γαίας τῆς Ἀρμενίας σχεδὸν τελείως ἐγκαταλελειμμένας, τὰ δὲ ὄρη βρίθοντα πύργων κατεχομένων ὑπὸ ἀνεξαρτήτων *πυργοδεσποτῶν (δερε-βέηδων)* κουρδικῆς, ἀραβικῆς ἢ ἀρμενικῆς καταγωγῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑφίσταντο διηνεκεῖς ἔριδες. Ὁ Ἰδρὶς ἠνάγκασε τοὺς Κούρδους νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς ἐρήμους γαίας καὶ διῄρεσε τὴν χώραν εἰς μικρὰς περιφερείας *(σαντζάκια)*, αἵτινες εἰς μὲν τὰς πεδιάδας διῳκοῦντο ὑπὸ Τούρκων ὑπαλλήλων, εἰς δὲ τὰ ὀρεινὰ μέρη ὑπὸ ἐντοπίων φυλάρχων. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀπέδωκε τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν χώραν, ἀλλ' ἐνίσχυσε τὴν ἐπιρροὴν τῶν Κούρδων, ἥτις περὶ τὸ 1534 ἐξετάθη πρὸς Δ μέχρις Ἀγκύρας, γενομένη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἰτία διηνεκῶν ταραχῶν. Τῷ 1551 εἰσέβαλον εἰς Ἀρμενίαν οἱ Πέρσαι. Αἱ περσικαὶ εἰσβολαὶ ἀνενεώθησαν ἐπὶ τοῦ σάχου *Ἀμπὰς* (1604), ὅστις, ἀφοῦ ἠρήμωσε τὴν χώραν, ἔσφαξε μέγα μέρος τῶν κατοίκων καὶ μετέφερε πολλὰς χιλιάδας Ἀρμενίων εἰς Περσίαν, ἱδρύσας πόλιν, τὴν *Νέαν-Δζουλφᾶ*, παρὰ τὸ Ἰσπαχάν, τῆς ὁποίας καὶ σήμερον ἀκόμη μέγα μέρος τῶν κατοίκων εἶναι Χριστιανοὶ Ἀρμένιοι. Τῷ 1620 οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν εἰς τοὺς Πέρσας τὴν ἐπαρχίαν τοῦ *Ἐριβὰν* μετὰ τοῦ *Ἐτσμιατζίν*, ἕδρας τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρμενίων. Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη οἱ Πέρσαι μετεχειρίζοντο καλῶς τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ κατόπιν ἐπανήρχισαν τὰς πιέσεις καὶ τοὺς διωγμούς, τόσον ὥστε οἱ Ἀρμένιοι, πρωτοστατοῦντος τοῦ κλήρου, ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν ἀλλοπίστων.

Τῷ 1678 ὁ Καθολικὸς *Ἰάκωβος Δ'* συνήθροισε μυστικῶς ἐν Ἐτσμιατζὶν τοὺς κυριωτέρους Ἀρμενίους προκρίτους καὶ εἰσηγήθη εἰς αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι τὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Δυνάμεων, ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Ἐπρόκειτο λοιπὸν νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ διὰ τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν ἀρξάμεναι συνεννοήσεις. Ὡρίσθη τότε ἀντιπροσωπεία ἥτις θὰ μετέβαινεν εἰς Ρώμην ὑπὸ τὸν Καθολικόν. Οὗτος ὅμως ἀπέθανε καθ' ὁδόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ δὲ σύνοδοί του ἀποθαρρυνθέντες ἐσταμάτησαν. Μόνος ὁ δεκαεννεαέτης *Ὀρὴ* ἔφθασεν εἰς Γαλλίαν, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν *Λουδοβίκου ΙΔ'*, ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, τέλος δὲ ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Γερμανῶν, ὑποσχεθεὶς τὸ στέμμα τῆς Ἀρμενίας εἰς τὸν Γερμανὸν *Ἰωάννην Γουλιέλμον*, πρίγκιπα τοῦ *Παλατινάτου*. Ὁ Ὀρὴ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀρμενίαν, ὅπως ἑτοιμάσῃ τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ὁ νέος Καθολικός, *Ναχαπὲτ Α'*, ἦτο πολέμιος τῆς μετὰ τῆς Ρώμης ἑνώσεως. Οὐχ ἧττον ὁ Ὀρὴ μετέβη ἐκ νέου εἰς Εὐρώπην, μετά τινων κληρικῶν, ὅπως συνεχίσῃ τὰς ἐνεργείας του. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ *Λεοπόλδος ὁ Β'*, ἀντιλαμβανόμενος ὅτι οὐδὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄνευ τῆς Ρωσίας, συνεβούλευσε τοὺς Ἀρμενίους ν' ἀπευθυνθῶσιν εἰς *Πέτρον* τὸν *Μέγαν*. Οὗτος ἔχων, ὡς γνωστόν, μεγάλα κατακτητικὰ σχέδια, ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξίν του. Ἔστειλε πράκτορας εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἐξεστράτευσε κατόπιν κατὰ τῆς Περσίας (1722). Οἱ Ἀρμένιοι ἐνόμισαν πρὸς στιγμήν, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀπελευθερώσεώς των, ὅτε αἰφνιδίως ὁ τσάρος ἀπέσυρε τὰ στρατεύματά του, ὑπέγραψεν εἰρήνην μετὰ τῶν Περσῶν, παρεχώρησε μετὰ ἓν ἔτος εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Γεωργίαν καὶ τὸ Καραμπὰγ καὶ συνεβούλευσεν εἰς τοὺς Ἀρμενίους τῆς Περσίας νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὰ τουρκικὰ ἐδάφη.

Ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῆς Ρωσίας οἱ Ἀρμένιοι ἐξηγέρθησαν ὑπὸ τὸν ἡγεμονίδην (μελὶκ) *Δαυΐδ*· ἐπελθόντος ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οὗτος συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ ἀδιαλλάκτου ἐχθροῦ τῶν Τούρκων σάχου *Ταμὰσπ* (1723), διορισθεὶς διοικητὴς τοῦ ὑπὸ τῆς Περσίας ἀνακτηθέντος *Καραμπάγ*. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν μακρῶν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας πολέμων, καθ' οὓς αἱ ἀρμενικαὶ καὶ ἄλλαι χῶραι τοῦ Καυκάσου περιήρχοντο ὡς σφαῖρα παιγνιδίου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν δύο μουσουλμανικῶν κρατῶν εἰς τὸ ἕτερον. Οἱ Ἀρμένιοι ὅμως δὲν ἔπαυον ἐλπίζοντες. Πρὸς στιγμὴν διενοήθησαν νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἑνούμενοι εἰς ἓν κράτος μετὰ τῆς Γεωργίας ὑπὸ τὸν βασιλέα *Ἡρακλῆ Β'* (1737—1797). Τῷ 1768, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β', ἐκραγέντος πολέμου μεταξὺ Ρωσίας καὶ Περσίας, οἱ Ἀρμένιοι ἐβασίσθησαν πολὺ εἰς τὸν πρίγκιπα *Γρηγόριον Ἀλεξάνδροβιτς Ποτεμκὶν* (Πατιομκὶν), εὐνοούμενον τῆς Αἰκατερίνης, ὅστις ἐπεδίωκε δι' ἑαυτὸν τὸ στέμμα τοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενίας, Γεωργίας καὶ τῶν ἄλλων ὑπερκαυκασίων χωρῶν. Ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τῶν ρωσικῶν ὑποσχέσεων οἱ Ἀρμένιοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν, ἀλλ' ὁ Πέρσης τοπάρχης συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τοὺς κορυφαίους τῆς συνωμοσίας. Εἷς τούτων, ὁ Καθολικὸς *Χοβχαννὲς* (Ἰωάννης), ἐδηλητηριάσθη ἐν τῇ φυλακῇ. Κατὰ τὸν Ρωσοπερσικὸν πόλεμον τοῦ 1796—97 ἡ Ρωσία κατέκτησε μέρος τῶν περσικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Καυκάσου, τῷ δὲ 1813 διὰ τῆς ρωσοπερσικῆς *συνθήκης τοῦ Γκιουλιστάν*, ἡ Περσία ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν Ρωσίαν ὁλόκληρον τὴν πέραν τοῦ Καυκάσου χώραν. Ἀλλὰ τῷ 1826 ὁ Σάχης *Ἀμπὰς-Μιρζᾶ* ὑποκινήσας ἐπανάστασιν τῶν Μουσουλμάνων τοῦ Καυκάσου εἰσέβαλεν εἰς τὰς διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Γκιουλιστὰν εἰς τὴν Ρωσίαν παραχωρηθείσας ἐπαρχίας. Οἱ Ρῶσοι ἀπήντησαν διὰ πολέμου, καθ' ὃν ἔτυχον καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Γεωργιανῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τὸν Ἀρμένιον στρατηγὸν *Μαδάτωφ*. Οἱ Ρῶσοι προήλασαν ἐντὸς τῆς Β. Περσίας μέχρι τῆς πόλεως *Ταμπρὶζ* καταλαβόντες ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ περσικὸν Ἀζερμπαϊτζάν. Διὰ τῆς συνομολογηθείσης τότε *συνθήκης τοῦ Τουρκμὲν-Τσάϊ* (10 Φεβρουαρίου 1828) ἡ Περσία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ρωσίαν τὰ *Χανᾶτα* τοῦ *Ἐριβὰν* καὶ τοῦ *Ναχιτσεβάν*, ἀποτελοῦντα μέρος τῆς παλαιᾶς Ἀρμενίας, οὕτω δὲ ἐλυτρώθη ἀπὸ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ καὶ ἡ ἕδρα τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρμενίων. Ἐγένετο τότε λόγος περὶ ἱδρύσεως *«ρωσσοαρμενικῆς ἐπαρχίας»*, ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ *Πάσκιεβιτς*, ἀντιβασιλέως τοῦ Καυκάσου.

Ἀμέσως κατόπιν ἤρχισεν ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1828—1829, οὗτινος θέατρον ἐγένοντο καὶ αἱ βορειοδυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἀρμενίας. Οἱ Ρῶσοι ὑπὸ τὸν *Πάσκιεβιτς* κατέλαβον ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἀρμενίαν μέχρις Ἐρζερούμ, ἐνῷ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ προὐχώρουν πέραν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Διὰ τῆς *συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως* (2/14 Σεπτεμβρίου 1829), τῆς ὁποίας τὸ 10ον ἄρθρον ἐπέβαλεν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ρωσία ἀπέδωκεν εἰς τὴν Τουρκίαν (ἄρθρ. 4ον) τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐν Ἀσίᾳ κατακτήσεων αὐτῆς, κρατήσασα μόνον τὴν Ἄναπα, τὸ Πότι, τὸ Ἀχαλχαλὶκ καὶ τὴν πόλιν Ἀχαλτζίχ, ἐνῷ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὁμωνύμου πασαλικίου ὡς καὶ τὰ πασαλίκια τοῦ Κάρς, τοῦ Βαγιαζὶτ καὶ τοῦ Ἐρζερούμ ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν. Μεγάλη ἦτο ἡ ἐκ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπογοήτευσις τῶν Ἀρμενίων, ἐλπισάντων ὅτι θὰ λυτρωθῶσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸν ζυγόν.

Οἱ ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμένιοι. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς κατακτήσεως ἐγκαθίδρυσαν τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῖς Κούρδων. Ἐνῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει *Μωάμεθ ὁ πορθητὴς* ἀνεγνώριζεν ἀπὸ τοῦ 1461 καὶ τοὺς Ἀρμενίους ὡς ἰδιαιτέραν ἐθνότητα *(μιλλέτ)* ἔχουσαν ἐπὶ κεφαλῆς πατριάρχην, ὅστις, καίτοι μὴ ἔχων τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἐτσμιατζὶν καὶ τοῦ ἐν Σὶς ἑδρεύοντος Καθολικοῦ τῆς Κιλικίας, ἐθεωρεῖτο *ἐθνάρχης (μιλλὲτ-μπασῆ)* διὰ τὰς μετὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως σχέσεις. Ἐκτὸς εἰς τὰς ἀνατολικάς, ἤτοι τὰς τέως ἀρμενικάς, ἐπαρχίας τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας ἐμορφώθη εἶδός τι τοπικῆς φεουδαρχικῆς κυριαρχίας τῶν Κούρδων χωροδεσποτῶν. Τὸ καθεστὼς τοῦτο ἦτο ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἀνεκτόν, πάντως δὲ προτιμότερον τῆς προτέρας ἀναρχίας ὑπὸ τοὺς Μογγόλους καταστάσεως, διότι οἱ Κοῦρδοι τιμαριοῦχοι, συμφέρον ἔχοντες νὰ φορολογῶσι τοὺς Ἀρμενίους ἀγρότας, ἄφινον αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡσύχους να καλλιεργῶσι τὴν γῆν καὶ καρπῶνται μέρος τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας των, ἔστω καὶ μικρόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἐπλήρωνον φόρους καὶ εἰς τοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους, ὄντες ὅμως φιλόπονοι ἀπέκτησαν πλοῦτον ἱκανὸν καὶ ἐξηπλώθησαν πρὸς τὴν

Digitized by Google

υτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πληθυνθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ διαβάντες εἰς Θράκην καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὅπου ἄλλως τε ὑπῆρχον Ἀρμένιοι ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Τὸ ἐν ταῖς ἀρμενικαῖς ἐπαρχίαις καθεστὼς τοῦτο, ὅπερ εἶχεν ἐξασφαλίσει ἰσορροπίαν τινὰ οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀνετράπη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ αἰῶνος, ὅτε ὁ σουλτάνος *Σελὶμ* ὁ Γ' καὶ κατόπιν *Μαχμοὺτ* ὁ Β', ἀναλαβόντες τὸν κατὰ τοῦ *τιμαριωτισμοῦ* (τῶν *τιμὰρ-βέηδων* καὶ τῶν *ζαϊμῶν)* ἀγῶνα, εἰσήγαγον τὸ νεώτερον συγκεντρωτικὸν σύστημα ἐν τῇ διοικήσει τῆς Τουρκίας. Οἱ Τοῦρκοι ἔχοντες νὰ πολεμήσωσι τὸν κουρδικὸν φεουδαρχισμὸν *(δερεβεϊσμὸν)*, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ὠργανώθη ὁλόκληρος ἐκστρατεία ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κατόπιν γενικοῦ ἐπιτελάρχου τῆς Πρωσσίας *Χέλμουτ φὸν Μόλτκε*, διατελοῦντος τότε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Τουρκίας (1837—1839), ἐφείδοντο μέχρις ἑνὸς σημείου τῶν Ἀρμενίων καὶ ἄφινον αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ ἱδρύωσι σχολάς. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1719 ἱδρύθη ἱερατικὴ σχολὴ ἐν Χρυσουπόλει (Σκούταρι) τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1790 ἱδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ πρῶται ἀρμενικαὶ κοινοτικαὶ σχολαί, τῷ δὲ 1798 ἐν Σμύρνῃ.

Οὕτως οἱ Ἀρμένιοι κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς σημαντικὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν, κυριαρχήσαντες καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας. Λίαν ἐπιδέξιοι εἰς τὰς τέχνας, συνεκέντρωσαν εἰς χεῖράς των πλεῖστα ὅσα ἐπαγγέλματα, χειρωνακτικὰ καὶ ἐλευθέρια. Ἰατροὶ ἰδιωτικοὶ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, ἀνερχόμενοι μέχρι τοῦ βαθμοῦ ἀρχιάτρου καὶ γενικοῦ ἀρχιάτρου (πασᾶ), δικηγόροι, τυπογράφοι, συντάκται τουρκικῶν ἐφημερίδων, βιβλιοπῶλαι καὶ ἐκδόται, ἐλάμβανον σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν διανοητικὴν κίνησιν τῶν Τούρκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γενικεύσαντες δὲ εἰς τὰς ἀρμενικὰς σχολὰς τὴν διδασκαλίαν τῆς τουρκικῆς, τὴν ὁποίαν παρημέλουν οἱ Ἕλληνες, εἰσήρχοντο εἰς τὰς κυβερνητικὰς ὑπηρεσίας, κατωτέρας καὶ ἀνωτέρας, ἐπωφεληθέντες τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὸ 1821 ἔτη. Ἦτο τότε ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦσαν οἱ μόνοι φιλότουρκοι Χριστιανοί, τὸ πιστὸν ἔθνος *(μιλλέτι σαντικᾶ)* τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ ἀρχιτέκτων *Καζὰζ Ἀρτὶν (Χαρουτιοὺν Μπεζτσιάν)* ἦτο ἔμπιστος τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, ὠφεληθεὶς τῶν σχέσεών του ὑπὲρ τῆς ἀρμενικῆς κοινότητος, οἱ *Δαδιὰν (Μπαρουτιζῆ-μπασῆ)* εἶχον εἰς χεῖράς των τὸ αὐτοκρατορικὸν πυριτιδοποιεῖον, εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὁ *Ἀρτὶν πασᾶς*, ἐγένετο καὶ ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, οἱ *Μπαλλιὰν* ἔκτισαν τὰ σουλτανικὰ ἀνάκτορα τοῦ *Δολμᾶ Βαγ-τσὲ* καὶ τοῦ *Τσιραγάν*, οἱ *Δοὺζ-όγλου* εἶχον τὸ αὐτοκρατορικὸν νομισματοκοπεῖον, ὁ *Ἀγκὼπ πασᾶς* ἐγίνεν ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ *Πορτοκὰλ-πασᾶς* (Ἀρμενοκαθολικὸς) ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἐπὶ τοῦ κατόπιν διώκτου τῶν Ἀρμενίων σουλτάνου *Ἀβδοὺλ Χαμίτ*. Καὶ μέχρις ἐσχάτων δὲ (1912), ἐπὶ νεοτουρκικοῦ καθεστῶτος, οἱ Ἀρμένιοι εἶχον δύο ὑπουργοὺς ἐν τῷ ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ τῆς Τουρκίας, τὸν *Γαβριὲλ* ἐφέντην *Νουραδουγκιὰν* τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸν *Ὀσκὰν* ἐφέντην τῶν Τ.Τ.Τ.

Κοινωνικαὶ διχόνοιαι τῶν Ἀρμενίων. — *Οἱ Ἐθνικοὶ Κανονισμοί*: Ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τοῦ συστήματος τοῦ γεροντισμοῦ καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀρχόντων καὶ λογάδων τοῦ γένους, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρχισεν ἰσχυρὰ κίνησις κατὰ τῶν λεγομένων «*ἀμιράδων*», ἤτοι τῶν ἐξ εὐγενῶν καταγομένων Ἀρμενίων, οἵτινες καταλαμβάνοντες ἀνώτερα ἀξιώματα ἐπεκράτουν καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν πατριαρχικῶν καὶ ἐθνικῶν ὑποθέσεων. Πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ κατηγοροῦντες τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς συμβούλους αὐτῶν ἐπὶ δεσποτισμῷ προὐκάλουν ἐξεγέρσεις, καθ' ἃς ἐπενέβαινεν ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ τιμωροῦσα τοὺς ὑποκινητάς. Ἦτο μία ἀρχὴ ἀγῶνος τάξεων, ἐμφιλοχωρήσασα μεταξὺ τῶν ὑποδούλων Ἀρμενίων, οἵτινες οὕτω διαιρούμενοι εἰς κόμματα ἐπεδίωκαν θεωρητικὰς ἀρχὰς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν! Τῷ 1841 ἐκλείσθη ἡ Ἀρμενικὴ σχολὴ Σκουτάρεως ὡς ἑστία ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Αἱ κομματικαὶ αὗται διαμάχαι ἠνάγκασαν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ ἱδρύσῃ διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 12/24 Δεκεμβρίου 1841 *συμβούλιον ἐξ 24 ἐπαγγελματιῶν καὶ τεχνιτῶν*, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνετίθετο ἡ διεύθυνσις τῶν κοινῶν, ἀπαγορευθέντος εἰς τοὺς *ἀμιράδες* ν' ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ κοινοτικά. Ταχέως ὅμως παρῃτήθη τὸ συμβούλιον τοῦτο, διότι μὴ συμμετεχόντων πλέον τῶν πλουσίων εἰς τὰς δαπάνας ἠλαττώθησαν καταπληκτικῶς αἱ πρόσοδοι τῆς κοινότητος. Ἀνέλαβον δὲ πάλιν τὰ τοῦ Πατριαρχείου οἱ ἀμιράδες, ἀλλ' αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι διεδίδοντο ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῆς νέας γενεᾶς τῶν πλουσίων. Ἐκδοθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ *Χάττι-Χουμαγιοὺν* τῆς 18 Φεβρουαρίου 1856 περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν *Συνθήκην Παρισίων* τῆς 30ῆς Μαρτίου 1856 (ἄρθρον 9ον), συνῆλθε καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Πατριαρχείῳ, ὡς καὶ ἐν Φαναρίῳ, ἀρμενικὴ Ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐψήφισεν ἐθνικοὺς κανονισμοὺς (22—3 Ἀπριλίου 1857) εὐρέως δημοκρατικούς, ἀποκλείοντας τελείως τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, τοὺς ὁποίους ὅμως ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ, ἀντιλέγουσα, ὅτι «δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ Κράτος ἐν Κράτει». Τέλος μετὰ πολλὰ σχέδια, συνδιαλλαγέντων τῶν ἀρχόντων μετὰ τῶν δημοκρατικῶν, ἡ ἀρμενικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τοὺς *ἐθνικοὺς κανονισμοὺς* τῆς 24 Μαΐου (5 Ἰουνίου) 1860, ἢ τὸ *Ἐθνικὸν Σύνταγμα (Σαχμανατρουτιούν)*, ὡς ὠνόμασαν αὐτοὺς οἱ Ἀρμένιοι, τὸ ὁποῖον καὶ ἠθέλησαν νὰ θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν πραξικοπηματικῶς χωρὶς νὰ ὑποβάλωσιν αὐτὸ εἰς τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Ἤρχισεν ὅμως πάλιν ἡ κομματικὴ διαπάλη μεταξὺ τῶν *πεφωτισμένων (λουσαβοριάλ)* καὶ τῶν *ὀπισθοδρομικῶν (χαβαριάλ)* μεθ' ὧν συνετάσσοντο ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος, προκαλέσασα ἐνόπλους συγκρούσεις εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐντὸς τῶν ναῶν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἀφοῦ παρέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν ἀπαθὴς θεατής, ἐπενέβη ἐπὶ τέλους, διέλυσε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, διώρισε *τοποτηρητὴν* καὶ *Μικτὸν Συμβούλιον* καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Ἐθν. Συντάγματος εἰς ἐπιτροπὴν ἐξ Ἀρμενίων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Πύλη ἀνέβαλε τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νέων Ἐθνικῶν κανονισμῶν, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη πάλιν ὑπὸ τῶν ὑποκινούντων αὐτόν, ἐπιτεθεὶς δὲ κατὰ τῶν Πατριαρχείων (1/13 Αὐγούστου 1862) ἐξεδίωξε τὸν Τοποτηρητὴν καὶ τὸ Συμβούλιον. Τέλος τὴν 17/29 Μαρτίου 1863 ἡ Πύλη ἐπεκύρωσε τοὺς *νέους Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς* καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτοὺς ὡς νόμον τοῦ Κράτους, παραμείναντας ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου.

Οἱ Ἀρμενικοὶ Ἐθνικοὶ Κανονισμοὶ ἦσαν πολὺ διάφοροι τῶν ξηρῶν διατάξεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ πνέοντος τότε δημοκρατικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τὸ κόμμα τῶν πεφωτισμένων, ὁμιλοῦσι περὶ ἔθνους, περὶ καθηκόντων τῶν ἀτόμων πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τοῦ Ἔθνους πρὸς τὰ ἄτομα, περὶ ἰσότητος καὶ περὶ ἀντιπροσωπευτικῆς ἐθνικῆς διοικήσεως. Ὁ Πατριάρχης παρέμενεν ὁ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἡ ἐξουσία ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀποτελουμένου *Μικτοῦ Συμβουλίου*, ἐκλεγομένου ὑπὸ Ἐθνοσυνελεύσεως ἐξ 140 μελῶν. Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἐπεκράτει ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Πατριαρχείου. Οὕτως ἐκανονίσθησαν αἱ ἐθνικαὶ ὑποθέσεις τῶν *Γρηγοριανῶν (Λουσαβοριάν, ἐκ Γρηγορίου* τοῦ *Φωτιστοῦ)* λεγομένων Ἀρμενίων.

Οἱ Ἀρμενοκαθολικοί: Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεπτύχθη ἐν Τουρκίᾳ καὶ *Ἀρμενοκαθολικὴ κοινότης* ἢ ἔθνος *(κατολὶκ μιλλετῆ)*, περιλαμβάνουσα τὸν πυρῆνα τῶν *ἑνωτικῶν* Ἀρμενίων τὸν σχηματισθέντα ἀπὸ τῶν μετὰ τῆς Ρώμης διαπραγματεύσεων τῶν Ἀρμενίων βασιλέων τῆς Κιλικίας.

Οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ Οὐνῖται διετήρησαν τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ τέως τυπικὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξησε σημαντικῶς διὰ μεταστάσεων ἐκ τῶν Γρηγοριανῶν. Ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ 1749 καὶ οὗτοι Πατριάρχην Κιλικίας ἑδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων ἀναγνωρισθέντων ὑπὸ τῆς Τουρκίας τῷ 1831, καὶ ἐθνικὸν συμβούλιον, λόγῳ δὲ τῆς ἐκ Ρώμης ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἐτύγχανον τῆς προστασίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας, τῆς τελευταίας ἰδίως ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀρμενοκαθολικοὶ εἶναι οἱ ἐν Βενετίᾳ καὶ Βιέννῃ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῶν *Μεχιταριστῶν*, ἐργασθέντες ἀτρύτως ὑπὲρ τῶν ἀρμενικῶν γραμμάτων.

Διαμαρτυρόμενοι Ἀρμένιοι: Ὑπάρχουσιν ὡσαύτως καὶ *διαμαρτυρόμενοι Ἀρμένιοι* δημιουργηθέντες ἀπὸ τοῦ 1831 χάρις εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς μισσιοναρίους. Τῷ 1846 ὁ πατριάρχης τῶν Γρηγοριανῶν Ἀρμενίων ἀνεθεμάτισεν ἅπαντας τοὺς διαμαρτυρομένους Ἀρμενίους, τότε δὲ οὗτοι ἐσχημάτισαν ἰδίαν κοινότητα τῆς *Εὐαγγελικῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας* (τουρκ. *προτεστὰν μιλλετῆ*), ἀναγνωρισθεῖσαν ὑπὸ τῆς Πύλης χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, ἐνῷ οἱ πρεσβευταὶ Ρωσίας καὶ Γαλλίας ἀντενήργουν.

Οἱ ἐν Ρωσίᾳ Ἀρμένιοι. Ἡ κοινοτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις τῶν ἐν Ρωσίᾳ Ἀρμενίων ἐκανονίσθη πολιτειακῶς τῷ 1836 δι' *αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου (μπολοζένια)*, καθορίζοντος εἰδικῶς τὴν θέσιν τοῦ *Καθολικοῦ* τοῦ *Ἐτσμιατζίν*, τῆς πνευματικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ὁποίου ἐπωφελήθη ἡ Ρωσία, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ἀρμενίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου *Καθολικοῦ* τοῦ Σὶς (Κιλικίας) ὡς καὶ τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου Ἀρμενίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Ρωσία ἐφάνη, ἀπὸ τοῦ 1829, ἐπιδεικνύουσα μέγα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων, ἐξ ὧν πολλοὶ εἰσήρχοντο εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, προβιβαζόμενοι μάλιστα μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ.

Ὁ Ἀρμένιος στρατηγὸς *Λόρις Μελίκωφ* ἦτο παντοδύναμος, ὡς ἔμπιστος τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Β', εἰσηγηθεὶς εἰς αὐτὸν καὶ σχέδιον συντάγματος, συνάμα ὅμως ἐπεδίωξε σχέδιον ἱδρύσεως χωριστοῦ ἀρμενικοῦ κράτους ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ρωσίας. Δολοφονηθέντος ὅμως Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἤρχισεν ἐφαρμόζουσα ἀντιαρμενικὴν πολιτικήν. Ἀρμενικαὶ σχολαὶ ἐκλείοντο, ἡ χρῆσις τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης ἀπηγορεύετο, ἀπόπειραι δὲ ἐγίνοντο πρὸς ἐκρωσισμὸν τῶν Ἀρμενίων ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ νέα ἀρμενικὴ γενεὰ ἐξεδήλου τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους οὐχὶ μόνον ἐναντίον τῆς τουρκικῆς κακοδιοικήσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς τσαρικῆς ἀπολυταρχίας.

Κέντρον τῆς πολιτικῆς ταύτης ἀφυπνίσεως τῶν Ἀρμενίων ἦσαν οἱ Παρίσιοι, ὅπου εἶχεν ἱδρυθῆ ἀρμενικὸν σχολεῖον. Ἐκεῖθεν ἄλλως τε ἐπηρεάζετο καὶ ἡ κίνησις, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερομένους *Ἐθνικοὺς Κανονισμούς*.

ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἐνόσῳ ὅμως ἐξηκολούθει ἡ κίνησις αὕτη τῶν ἐθνικῶν κανονισμῶν καὶ αἱ ἐπεμβάσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, χάρις εἰς τὰς ὁποίας ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ σουλτάνου Μετζὶτ τὸ *Χάττι-Σερὶφ* τοῦ 1839 (τοῦ *Γκιουλχανὲ*) καὶ τὸ *Χάττι-Χουμαγιοὺν* τοῦ 1856, ἐπὶ τοσοῦτον πεισματωδεστέρα ἐγίνετο καὶ ἡ ἀντίστασις τῆς Πύλης κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐνῷ ἐδίδετο ὑπόσχεσις ἀνεξιθρησκείας, τῷ 1843 εἷς Ἀρμένιος ἐξισλαμισθεὶς προηγουμένως καὶ ζητήσας ἤδη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν του θρησκείαν, ἀπηγχονίζετο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας λόρδου *Στράτφορδ Κάνιγκ*. Τῷ 1845 ἐγίνοντο αἱ σφαγαὶ τοῦ *Λιβάνου* προκαλέσασαι εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν. Τῷ 1867, ἐπὶ σουλτάνου *Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ*, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος εὑρίσκετο εἰς ἐπίσκεψιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Γαλλίας Ναπολέοντι Γ' ἐξερράγησαν ταραχαὶ εἰς τὸ ὀρεινὸν διαμέρισμα τοῦ *Ζεϊτοὺν* (Κιλικίας), τοῦ ὁποίου οἱ Ἀρμένιοι κάτοικοι ἀπήλαυον διοικητικοῦ καθεστῶτος σχεδὸν αὐτονόμου. Ὁ σουλτάνος ἠθέλησε νὰ στείλῃ στρατὸν πολύν, ἀλλ' ὁ Ναπολέων κατώρθωσε νὰ τὸν παραπείσῃ.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν μέσῳ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν αἱματηρῶν γεγονότων τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου (ἐπανάστασις Ἑρζεγοβίνης, τουρκοσερβικὸς πόλεμος, ταραχαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ σφαγαὶ τοῦ Μπατάκ), ἅτινα προὐκάλεσαν τὴν *Συνδιάσκεψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1876* καὶ ἀπέληξαν εἰς τὸν *Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877-78*, ὁ λόρδος *Σαλισβουρῆ*, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, διεβίβασεν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὑπόμνημα περὶ Ἀρμενίας, τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἔγγραφον ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν ἀφετηρίαν τοῦ κατόπιν ἐξελιχθέντος ζητήματος τῶν ἀρμενικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ Ἀγγλία ἠκολούθει τότε φιλοτουρκικὴν πολιτικήν, τὸ δὲ διάβημα αὐτῆς τοῦτο ἀπετέλει διπλωματικὴν ἐνέργειαν διευθυνομένην κατὰ τῆς Ρωσίας, ἐνέργειαν τὴν ὁποίαν ἠνείχετο, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἐνεθάρρυνεν ἡ Τουρκία, ὅπως προκαλέσῃ διπλωματικοὺς ἀντιπερισπασμοὺς κατὰ τῆς Ρωσίας εἰς τὰ ρωσσοτουρκικὰ σύνορα. Ἡ τοιαύτη τῆς Ἀγγλίας πολιτικὴ εἶναι ἴσως ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρμένιοι, ἔχοντες πάντοτε ἐστραμμένα τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν, ἔδειξαν πολὺ ὀλίγον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν Ρώσων κατὰ τὸν τότε ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Ἐν τούτοις πολλοὶ Ἀρμένιοι ἐσφάγησαν εἰς τὴν παραμεθόριον ζώνην, ἰδίᾳ ἐν *Βαγιαζίτ*, ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν καὶ Κούρδων λῃστῶν. Μετὰ τὴν ἧτταν ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν προέλασιν τῶν Ρώσων μέχρις Ἐρζερούμ, ἡ Τουρκία φοβουμένη μήπως ἡ Ρωσία προσαρτήσῃ τὰς ὑπ' αὐτῆς καταληφθείσας ἀρμενοκουρδικὰς ἐπαρχίας, ὤθησεν αὐτὴ ἡ ἰδία τοὺς Ἀρμενίους νὰ ζητήσωσι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Οὕτως ὁ Ἀρμένιος πατριάρχης *Νερσὲς* (Ναρσῆς), ἐμφανισθεὶς εἰς τὸ ἐν Ἁγίῳ Στεφάνῳ, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ρωσικὸν στρατηγεῖον τοῦ μεγάλου δουκὸς Νικολάου ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας διὰ τὴν παραχώρησιν διοικητικῆς αὐτονομίας εἰς τὰς ἀρμενικὰς λεγομένας ἐπαρχίας.

Ὅτε ὅμως ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀποσκοπῶν ναυτικὴν ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Ρωσίας, ἡ δὲ Τουρκία ἀπέκτησε τὴν βεβαιότητα, ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς θὰ ἐξεκένωνε τὰς καταληφθείσας ἀρμενικὰς ἐπαρχίας, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀντέστη κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου ὅπερ αὐτὴ ἡ ἰδία εἶχεν εἰσηγηθῆ εἰς τοὺς Ἀρμενίους. Ἡ λέξις «*διοικητικὴ αὐτονομία*» τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λέξεως «*μεταρρυθμίσεις*», οὕτω δὲ τὸ 16ον ἄρθρον τῆς *Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου* (19 Φεβρουαρίου—3 Μαρτίου 1878) συνετάχθη ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ ἡ ὑπὸ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων ἐκκένωσις τῶν ὅσα ἐν Ἀρμενίᾳ κατέχουσιν ἐδαφῶν, ἅτινα δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, θὰ

Digitized by Google

ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ συγκρούσεις καὶ περιπλοκὰς δυναμένας νὰ βλάψωσι τὰς ἀγαθὰς μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν σχέσεις, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πραγματοποιήσῃ ἀμελητὶ τὰς ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν ἀπαιτουμένας μεταρρυθμίσεις εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων οἰκουμένας ἐπαρχίας καὶ νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀσφάλειαν ταύτην ἐναντίον τῶν Κούρδων καὶ Κιρκασίων».

Τὸ Βερολίνειον Συνέδριον. Κατὰ τὸ ἐπακολουθῆσαν *Συνέδριον τοῦ Βερολίνου* (13 Ἰουνίου—13 Ἰουλίου 1878) ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία, ἡ μὲν ὅπως ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τῆς Ρωσίας πρὸς τὰ Στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων ὡς καὶ πρὸς τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἡ δὲ ἐπιδιώκουσα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ κατέλθῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐπέτυχον νὰ περιορίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Αἵμου. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ Ἀγγλία ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὴν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου κάθοδον τῆς Ρωσιας πρὸς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον ἀπὸ τοῦ Μπατούμ, Κὰρς καὶ Ἀρδαχάν, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ὁ ρωσικὸς στρατός. Πρὸς τοῦτο ὁ λόρδος *Βήκονσφιλδ (Δισραέλη)*, ὅστις διηύθυνε τότε τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλιας, διενοήθη νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Τουρκίαν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ὀρθώσῃ αὐτὴν ὡς φραγμὸν κατὰ τῆς καθόδου τῆς Ρωσίας. Συνῆψε λοιπὸν *μυστικὴν σύμβασιν ἀμυντικῆς συμμαχίας*, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σύμβασις τῆς Κύπρου*, (4 Ἰουνίου 1878), ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

«Ἄρθον 1ον. Ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ Βατούμ, τὸ Ἀρδαχὰν ἢ τὸ Κάρς, ἢ μία οἱαδήποτε τῶν ὀχυρῶν τούτων πόλεων κρατηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ἂν καθ' οἱανδήποτε ἐποχὴν ἐγίνετο ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀπόπειρά τις οἱαδήποτε, ὅπως καταλάβῃ μέρος τι οἱονδήποτε τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐδαφῶν τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου, ἅτινα καθορίζονται ὑπὸ τῆς δριστικῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης, ἡ Ἀγγλία ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου διὰ τὴν ἄμυναν τῶν ἐν λόγῳ ἐδαφῶν διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων.

Εἰς ἀντάλλαγμα ἡ Α. Α. Μ. ὁ Σουλτᾶνος ὑπόσχεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν νὰ εἰσαγάγῃ τὰς βραδύτερον ὑπὸ τῶν δύο Δυνάμεων καθοριστέας ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν καλὴν διοίκησιν καὶ τὴν προστασίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἄλλων ὑπηκόων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, οἵτινες εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ἐδαφῶν, ὅπως δὲ καταστῇ δυνατὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀναγκαῖα μέσα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς, ἡ Α. Α. Μ. ὁ Σουλτᾶνος συγκατατίθεται πρὸς τούτοις νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον Κύπρον, ὅπως κατέχηται καὶ διοικῆται ὑπ' αὐτῆς.

Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἐπικυρώσεων ἐγένετο τὴν 15ην Ἰουλίου ἤτοι δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς βερολινείου Συνθήκης.

Ὡς σκοπὸς τῆς ἀγγλο-τουρκικῆς ταύτης συμμαχίας ὡρίζετο σαφῶς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς συμβάσεως τῆς 4ης Ἰουνίου «ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ἐξασφάλισις τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐδαφῶν τῆς Α. Αὐτοκρ. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου». Οὕτως ἡ Τουρκία, ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ εὑρεθῇ ἀντιμέτωπος τῆς Ρωσίας διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ μεταρρυθμίσεων, ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας εἰς ἀντάλλαγμα συμμαχικῆς βοηθείας τῆς τελευταίας ταύτης, ὡς ἐχέγγυον δὲ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς ἡ Ἀγγλία ἐλάμβανεν ὑπὸ τὴν κατοχήν της τὴν Κύπρον, νῆσον ἑλληνικήν. Κατὰ λογικὸν εἱρμὸν σκέψεων, ἂν ἡ Τουρκία ἐφήρμοζε τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἂν ἡ Ρωσία παρῃτεῖτο πάσης περαιτέρω ἐδαφικῆς ἀξιώσεως ἐν τῇ ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, ὁ σκοπὸς τῆς συμμαχικῆς συνθήκης θὰ ἐξέλειπεν, ἑπομένως αὕτη, καίπερ συνομολογηθεῖσα δι' ἀπεριόριστον χρονικὸν διάστημα, θὰ κατέπιπτε καὶ θὰ ἀπεχώρει ἡ Ἀγγλία ἐκ τῆς Κύπρου. Ἐνυπῆρχε λοιπὸν ἐν τῇ ἀγγλοτουρκικῇ συμβάσει τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἂν ἡ Ἀγγλία εἶχε συμφέρον εἰς τὸ νὰ παρατείνῃ τὴν κατοχὴν τῆς Κύπρου, τὸ συμφέρον αὐτῆς τοῦτο ἀπῄτει νὰ μὴ εἰσαγάγῃ ἡ Τουρκία μεταρρυθμίσεις εἰς τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας.

Οὕτω παρεσκευασμέναι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ Βερολίνειον Συνέδριον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Τουρκία, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία, ἐξασφαλίσασα ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐκ τῶν προτέρων τὴν διοίκησιν τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τὴν κατοχὴν τοῦ Σαντζακίου τοῦ Νόβι-παζάρ, δηλαδὴ τὴν ἀφετηρίαν τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ὁδοῦ, συμφέρον εἶχε νὰ μὴ ἐφαρμοσθῶσιν ὑπὸ τῆς Τουρκιας αἱ διὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου προβλεπόμεναι μεταρρυθμίσεις (ἄρθρον 23ον). Ὑπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν εἶναι φανερὸν ποίαν σοβαρότητα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ 16ου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προτάσεων τοῦ λόρδου Σαλισβουρῆ κατὰ τὴν 12ην καὶ 14ην συνεδρίαν συνταχθὲν 61ον ἄρθρον τῆς *Συνθήκης τοῦ Βερολίνου* (13 Ἰουλίου 1878) βλ. τ. Δ' σ. 601 γ' κ. ἑξ.

Οὕτως ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἀρμενίων περὶ ἐπανιδρύσεως ἀρμενικοῦ βασιλείου ἢ ἱδρύσεως αὐτονόμου Ἀρμενίας περιλαμβανούσης τὰς τουρκικὰς ἐπαρχίας τοῦ ἀρμενικοῦ ὑψιπέδου, δυναμένης δὲ ἴσως νὰ περιλάβῃ καὶ τὴν Κιλικίαν μετὰ τῆς παρεμπιπτούσης Καππαδοκίας, ὅπως ἀποκτήσῃ οὕτως ἡ Ἀρμενία καὶ διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀντὶ τούτου οἱ Ἀρμένιοι ἐλάμβανον μόνον τὸ 61ον ἄρθρον ὅπερ ἐδημιούργει ἁπλῶς ζήτημα τοπικῶν μεταρρυθμίσεων, δῶσαν ἀφορμὴν εἰς ξενικὰς ὑποκινήσεις καὶ εἰς τόσας συμφορὰς διὰ τοὺς ἀτυχεῖς Ἀρμενίους. Ἐλησμόνουν οὗτοι, ὅτι, ἐξαιρέσει ἴσως περιωρισμένων περιφερειῶν, εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας ἀπετέλουν τὴν πλειοψηφίαν, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πινακος καταρτισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τουρκικῶν στατιστικῶν τοῦ *V. Cuinet*, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν κατόπιν ὡς βάσεις καὶ διὰ τὰς περὶ Ἀρμενίας γαλλικὰς Κιτρίνας Βίβλους, τὰς ἐκδοθείσας μετὰ τὰς ἀρμενικὰς σφαγὰς τοῦ 1895—96:

Νομὸς	*Μουσουλμᾶνοι-Κοῦρδοι*	*Ἀρμένιοι*	*Ἄλλοι*	*Ὁλικὸν*
Ἀδάνων	158 000	97.450	174.980	403.430
Χαλεπίου	792.450	49.030	154.270	995 750
Ἀγκύρας	7.3. 20	94 29	35.463	892.870
Βιτλὶς	254.000	131.390	13 230	398 620
Διαρβεκὶρ	32 .640	79.130	63.680	471.450
Ἐρζερούμ	500.780	134.960	9.950	645.6 0
Ἰκονίου	989.200	9.800	89 000	1.088 000
Μαμουρὲτ-οὺλ-αζίζ	505.440	69.020	650	575.110
Μοσούλης	248.380	—	51 900	300.280
Σεβαστείας	839.510	170 430	76.060	1.086.000
Τραπεζοῦντος	806 700	47.200	193 800	1.047 700
Βὰν	241.000	80 000	109 000	430 000
	6 427.220	962.000	944.980	8.3 4 900

Ἡ Ρωσία κατὰ τῶν Ἀρμενίων. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν μετὰ τὴν Βερολίνειον συνθήκην ἀπεστάλησαν εἰς Ἀσιατικὴν Τουρκίαν ἐπιτροπαὶ καὶ ἤρχισεν ἡ ἀνταλλαγὴ διακοινώσεων (11 Ἰουνίου 1880 τῶν Δυνάμεων, 5 Ἰουλίου τῆς Πύλης μὲ ὑπογραφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ *Ἀβεδδὶν πασᾶ Ντίνο* ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν) μεταξὺ τῶν Δυνάμεων τῆς «εὐρωπαϊκῆς συναυλίας», ὡς ἀπεκαλεῖτο τότε τὸ συγκρότημα τῶν ἓξ Μεγάλων Δυνάμεων, καὶ τῆς Πύλης. Σπουδαιοτέρα τοιαύτη διακοίνωσις εἶναι ἡ τῆς 7ης Σεπτεμβρίου 1880. Αἱ Δυνάμεις παρετήρουν ὅτι οὐχὶ μόνον οὐδὲν ἐφηρμόσθη ἀλλὰ καὶ χειροτέρευσις ἐπῆλθε τῆς καταστάσεως, ἐζήτουν δὲ πράγματα σχεδὸν ἀδύνατα: διοικητικὸν χωρισμὸν Ἀρμενίων καὶ Κούρδων «ἐφόσον τοῦτο εἶναι πρακτικῶς δυνατόν», συνενουμένων ἐν ἀνάγκῃ εἰς τοὺς αὐτοὺς δήμους Ἀρμενίων καὶ Τούρκων· ἤλεγχον τὸ τουρκικὸν σχέδιον τῆς δημοτικῆς διοικήσεως ὡς λίαν συγκεντρωτικὸν καὶ μὴ ἐξασφαλίζον τὸ αἱρετὸν τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἐζήτουν δημοτικὴν χωροφυλακήν, δικαστήρια συνέδρων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπείας, ἐπρότεινον τὴν ἐπέκτασιν τῶν μεταρρυθμίσεων εἰς τοὺς *Νεστοριανοὺς* (Χριστιανοὺς) ὡς καὶ τὴν χρησιμοποίησιν μέρους τῶν δημοσίων προσόδων διὰ τὰς τοπικὰς ἀνάγκας, συνίστων ἀποκέντρωσιν τῆς διοικήσεως διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῆς εὐθύνης τῶν γενικῶν διοικητῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τῶν ὁποίων «ἡ πραγματοποίησις ἦτο ἀναγκαία ἄνευ ἀναβολῆς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Δυνάμεων». Ἡ Πύλη ἀπήντησε τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1880 ὅτι θὰ ἐφήρμοζε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα μόνη.

Ὁ καιρὸς ὅμως παρήρχετο ἐπὶ ματαίῳ, ἐνῷ ἡ Ρωσία μετέβαλεν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἔναντι τῶν Ἀρμενίων πολιτικήν της. Ἐνδιεφέρετο μὲν ἐνίοτε ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμίσεων πρὸς τὸ θεαθῆναι, κατὰ βάθος ὅμως οὔτε μεταρρυθμίσεις ἤθελε παρὰ τὰ σύνορά της ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ὅλων τῶν Δυνάμεων καὶ κυρίως τῆς Ἀγγλίας, οὔτε τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἀρμενικοῦ στοιχείου ἐπεθύμει, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἰδία κατεδίωκε τοὺς ἰδικούς της Ἀρμενίους ὡς ἐμποτισθέντας ὑπὸ ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν.

Βραδύτερον μάλιστα μετὰ τὰς πρώτας σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων (1895—96), ἐνῷ ἐκόπτετο καὶ διεμαρτύρετο μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων τῆς «συναυλίας», συνῆπτε τῷ 1899 μετὰ τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Χαμίτ, τοῦ σφαγέως τῶν Ἀρμενίων, τὴν μηδέποτε δημοσιευθεῖσαν μυστηριώδη μυστικὴν σύμβασιν περὶ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς ὁποίας τὰς γενικὰς μόνον γραμμὰς ἀπεκάλυψε μετὰ πολλὰ ἔτη ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου *Μιχρὰν* ἐκδιδομένη τουρκικὴ ἐφημερὶς «*Σαμπάχ*». Ἡ Τουρκία ἀνελάμβανεν ἀπέναντι τῆς Ρωσίας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγήσῃ ἐνδεχομένως τὸ προνόμιον τῆς κατασκευῆς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Εὐξείνου Πόντου μόνον εἰς Τούρκους ὑπηκόους, ἐλλείψει δὲ τοιούτων ἀποκλειστικῶς εἰς Ρώσους. Ἔναντι τῆς μονοπωλιακῆς ταύτης προσημειώσεως διὰ προνόμια σιδηροδρομικῶν ἔργων καὶ ἡ Ρωσία βεβαίως θ' ἀνελάμβανεν ὑποχρεώσεις τινάς, αὗται ὅμως οὐδέποτε ἐγνώσθησαν ἐπακριβῶς. Κατὰ βεβαίωσιν ὅμως πρὸς τὸν γράφοντα σημαίνοντος Ἀρμενίου, ἡ ρωσικὴ ὑποχρέωσις ἦτο λίαν ἐχθρικὴ πρὸς τοὺς Ἀρμενίους. Πρωτίστως ἡ Ρωσία θὰ παρεκώλυε τὴν εἰς Τουρκίαν ἐπάνοδον τῶν Ἀρμενίων πολιτικῶν φυγάδων, οἵτινες θὰ κατέφευγον εἰς ρωσικὸν ἔδαφος, ἴσως δὲ καὶ θὰ ἀντέπραττεν ἐναντίον μεταρρυθμίσεων ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Δυνάμεων. Οὕτως ἡ ὅλη ἐν τῷ φανερῷ ἐνέργεια τῆς Ρωσίας ἦτο φενάκη καὶ κωμῳδία.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ τάξις τῶν ἐν Ρωσίᾳ, δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ διανοουμένων Ἀρμενίων, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς τότε λίαν διαδεδομένης ἀνατρεπτικῆς καὶ μηδενιστικῆς κινήσεως ὠργάνωσε *μυστικὰς ἑταιρείας* καὶ *ἀρμενικὰ κομιτᾶτα*, τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις ἐστρέφετο κατ' ἀρχὰς ἐναντίον τῆς τσαρικῆς Ρωσίας. Αἱ τσαρικαὶ ἀρχαὶ ἐλάμβανον εἰς ἀπάντησιν ἀντιαρμενικὰ μέτρα. Τῷ 1882 ἐπαύθη ἡ ἐν Τιφλίδι τοῦ Καυκάσου ἐκδιδομένη ἀρμενικὴ ἐφημερὶς «*Μισάκ*». Τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἐνήργησε νὰ ἐκλεγῇ Καθολικὸς ὁ ἰδικός της ὑποψήφιος *Μακὰρ* (Μακάριος) παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ, συγχρόνως δὲ ἔκλεισε πολλὰς ἀρμενικὰς σχολάς. Οὕτως ἡ Ρωσία, ἥτις διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης ἀνέλαβε νὰ ἀπαιτήσῃ καὶ ἐξελέγχῃ τὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων, κατεδίωκεν ἡ ἰδία τοὺς ἐν Ρωσίᾳ Ἀρμενίους!

Τὰ ἀρμενικὰ κομιτᾶτα. Βλέποντες οἱ Ἀρμένιοι πατριῶται ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς ρωσικῆς ἀστυνομίας ἦτο τόσον τελεία, ὥστε καθίστατο ἀδύνατος ἡ ὕπαρξις καὶ δρᾶσις μυστικῶν ὀργανώσεων εἰς τὰς ἀρμενικὰς καὶ γεωργιανὰς ἐπαρχίας τοῦ Καυκάσου, ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα ἔξω τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἱδρύσαντες ἐκεῖ κομιτατικὰ κέντρα καὶ ἐφημερίδας. Τῷ 1885 ἱδρύθη ἐν Μασσαλίᾳ ἡ ἐφημερὶς «Armenia». Τῷ 1887 ἱδρύθη ἐν Παρισίοις καὶ Γενεύῃ τὸ ἀρμενικὸν ἐπαναστατικὸν κόμμα *χιντσὰκ* (κώδων), ἐκδίδον ὁμώνυμον ἐφημερίδα, ὅπως παρασκευάσῃ ἀρμενικὴν ἐπανάστασιν. Τῷ 1888 ἱδρύθη ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀγγλο-αρμενικοῦ κομιτάτου ἡ γαλλοαρμενικὴ ἐφημερὶς «*Χαϊασιὰν*» συντασσομένη ὑπὸ τοῦ ἑλληνομαθοῦς *Μιχρὰν Σιβασλῆ* καὶ τοῦ *Μπρούσαλι*. Τῷ 1890 ἱδρύθη ἐν Τιφλίδι τὸ ἀρμενικὸν κόμμα *Δασνακτσουτιοὺν* (Ὁμοσπονδία), ἔχον ὡς ὄργανον τὴν ἐφημερίδα «*Δροσὰκ*» (Σημαία). Καὶ οἱ μὲν *Χιντσακισταὶ* ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος, οἱ δὲ *Τασνακισταὶ* τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ καὶ φεδεραλιστικοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἀρμενικὰ κομιτατικὰ κέντρα ὑπῆρξαν τότε καὶ ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐξεδόθη παροδικῶς ἡ «*Χιντσάκ*». Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς ὅ,τι συνέβη κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὡς πρὸς τοὺς Φιλικούς, ὁ ἀρμενικὸς κλῆρος ἔδειξεν ἀδιαφορίαν ἢ καὶ ἐχθρότητα πρὸς τὰ ἀρμενικὰ ἐπαναστατικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξεδήλωσαν τάσεις ἀντιθρησκευτικάς, ἀνατρεπτικὰς τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ σοσιαλιστικὰς τῶν ἄκρων (βλ. *Vicomte R. des Coursons:* La rebellion armenienne, son origine, son but. - Paris, 1895), ἴσως δὲ νὰ εἶναι τοῦτο ἓν τῶν αἰτίων διὰ τὰ ὁποῖα τὰ κομιτᾶτα ταῦτα ἀπέτυχον μὴ ἔχοντα μαζί των ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐχεφρονοῦσα μερὶς κατελόγιζεν εἰς τοὺς διευθύνοντας αὐτὰ προσωπικὰς φιλοδοξίας.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ ἀρμενικὰ κομιτᾶτα κατηγόρουν τοὺς πλουσίους τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους ἐπὶ ἐλλείψει πατριωτισμοῦ. Ζητοῦντα παρ' αὐτῶν χρηματικὰς εἰσφορὰς δι' ἀπειλητικῶν ἐπιστολῶν καὶ ἀποτυγχάνοντα εἰς τοῦτο διέπραττον φόνους καὶ δολοφονικὰς ἀποπείρας ἐν Κωνσταντινουπόλει—μεταξὺ ἄλλων καὶ κατὰ τῶν πατριαρχῶν *Ἀσικιὰν* καὶ *Ὀρμανιὰν*—καὶ ἀλλαχοῦ. Ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων ἀπειλῶν ὡς καὶ συνεπείᾳ τῶν ἐναντίον τῶν Ἀρμενίων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις βιαιοπραγιῶν, ὁ πατριάρχης *Χορὲν Ἀσικιὰν* ἐπέδωκε τῷ 1890 εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὑπόμνημα παραπονούμενος διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς βίας, τὴν ὁποίαν μετήρχετο ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐναντίον τῶν Ἀρμενίων. Τὸ διάβημα τοῦτο οὐδὲν ἔσχεν ἀποτέλεσμα. Τοὐναντίον τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπῆλθον γεγονότα ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν ἔναρξιν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ λαοῦ. Συνεπείᾳ καταγγελίας ὅτι ἐκρύπτοντο ὅπλα ἐντὸς τοῦ ἀρμενικοῦ ναοῦ τοῦ Ἐρζερούμ, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς ἀρμενικὴν ἐπανάστασιν, αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐνήργησαν διὰ τοῦ στρατοῦ ἔρευναν, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκαλύφθη. Κατὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο αἱ ἀρχαὶ μετῆλθον βίαια μέσα, ἐπηκολούθησε δὲ συμπλοκὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν 15 Ἀρμένιοι. Ἦτο ἡ πρώτη «σφαγή». Ἔκτοτε ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευε μοιραίως. Πράκτορες τῶν ἀρμενικῶν κομιτάτων διέτρεχον τὴν Ἀνατολὴν ὑποκινοῦντες διὰ παντοίων μέσων τὸν λαόν, οἱ Τοῦρκοι ἐφανατίζοντο ὁλονὲν πλειότερον, αἱ δὲ ἀρχαὶ ἐνήργουν συλλήψεις κατὰ ἑκατοντάδας καὶ ἐβασάνιζον τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένους Ἀρμενίους. Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1893 ἐπαναστατικαὶ προκηρύξεις ἐτοιχοκολλήθησαν ἐν Ὑοσγάτῃ καὶ εἰς τὸ ἐν Μερζιφοὺν (Μαρσοβὰν) ἀμερικανικὸν Κολλέγιον. Οἱ Χιντσακισταὶ ὅπως ἤθελον οὕτως, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παραστήσωσιν ὅτι καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ μισιονάριοι συνειργάζοντο μετ' αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ προκαλέσωσιν ἀνάμιξις

Digitized by Google

τῆς Ἀμερικῆς συνεπείᾳ τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐλάμβανεν ἡ Τουρκία. Κατηγορήθησαν πράγματι τότε οἱ μισιονάριοι ὡς διαδίδοντες ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις, δύο Ἀρμένιοι διδάσκαλοι τοῦ Κολλεγίου τοῦ Μαρσοβαν συνελήφθησαν καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦ κολλεγίου ἐπυρπολήθη.

Συγχρόνως ταραχαὶ συνέβαινον ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ κατεστέλλοντο ταχέως. Τὰ ἀρμενικὰ ὅμως κομιτᾶτα ὀλίγην εὕρισκον προθυμίαν μεταξὺ τῶν εὐπορούντων χωρικῶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μοὺς καὶ τῶν ὀρεινῶν μερῶν τοῦ Σασούν. Τὸ θερος τοῦ 1893 συνελήφθη Ἀρμένιος ἐπαναστατικὸς πράκτωρ παρὰ τὸ Μούς, ὁ δὲ Τοῦρκος διοικητὴς ἐλπίζων νὰ συλλάβη καὶ ἄλλους διέταξε τὸ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Χαμὶτ ὀργανωθὲν ἄτακτον κουρδικὸν ἱππικὸν *Χαμιδιὲ* νὰ ἐπιδράμη κατὰ τῶν χωρίων τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τοῦ Σασοὺν - Δὰγ 2600 μ.). Οἱ ὀρεινοὶ Ἀρμένιοι ἔχοντες ὅπλα ἀπέκρουσαν τοὺς Κούρδους, ἐπιτεθέντας δὲ πάλιν τὸ ἔαρ τοῦ 1894 τοὺς ἐνίκησαν. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τοῦ Βιτλὶς ἐκάλεσε τότε στρατὸν ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου τῆς 4ης τουρκικῆς στρατιᾶς (Ἐρζιντζάν), ὁ δὲ σουλτᾶνος ἐξέδωκε φιρμάνιον καλῶν τοὺς πιστοὺς νὰ καταστείλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπηκολούθησε σφαγὴ καὶ καταστροφὴ πολλῶν ἀρμενικῶν χωρίων. Εἰς 8000 ἀνήρχοντο οἱ σφαγέντες Ἀρμένιοι κατὰ τὰς πρώτας εἰδήσεις, ἀλλ' ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας μετέσχον καὶ προξενικοὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, ἠλάττωσεν αὐτοὺς εἰς 900, διεπίστωσεν ὅμως ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν οἱ ἐπιτεθέντες καὶ ὅτι δὲν προηγήθη ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἀρμενίων δυνάμενον νὰ δικαιολογήσῃ τὰ μέτρα τῆς τουρκικῆς Κυβερνήσεως.

Νέον σχέδιον μεταρρυθμίσεων. Ἐνῷ ἡ εἴδησις τῶν πραγματικῶν πλέον τούτων σφαγῶν τῶν Ἀρμενίων προὐκάλει θύελλαν ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀληθὴς ἀναρχία ἐβασίλευεν εἰς τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1894—1895 ἡ Ἀγγλία, ὑποστηριζομένη χλιαρῶς ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἀπῄτει παρὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων εἰς τοὺς ἓξ ἀνατολικοὺς (*Ἐρζερούμ, Βάν, Βιτλίς, Σιβάς, Χαρποὺτ καὶ Διαρμπεκίρ*). Ἡ Πύλη ὑπέβαλεν ἀντιπροτάσεις, συγχρόνως ὅμως ἐπαρασημοφόρει δημοσίους ὑπαλλήλους ἐνεχομένους εἰς τὰς σφαγὰς τοῦ Σασούν. Τὴν 11ην Μαΐου 1895 αἱ ἓξ Μεγάλαι Δυνάμεις ὑπέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν *σχέδιον μεταρρυθμίσεων* τόσον περίπλοκον, ὥστε ἐφαρμοζόμενον θὰ ἐπηύξανε μᾶλλον τὰς ἐν Ἀνατολῇ δυσχερείας. Ἦτο τὸ μόνον σχέδιον, εἰς τὸ ὁποῖον συγκατετίθετο ἡ Ρωσία, ἔχουσα συμφέρον νὰ περιπλέξῃ ἔτι μᾶλλον τὰ πράγματα. Τὸ σχέδιον ἐπρότεινε νὰ διορισθῇ εἷς Γενικὸς Διοικητὴς διὰ τοὺς ἓξ νομοὺς καὶ Χριστιανοὶ βοηθοὶ τῶν νομαρχῶν, νὰ περιορισθῶσιν αἱ ἐλευθερίαι τῶν ἀτάκτων κουρδικῶν ἱππικῶν συνταγμάτων (χαμιτικῶν), νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ θεσμὸς τῆς δημαρχιακῆς διοικήσεως, ἐπὶ πᾶσι δὲ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴ πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, διατελοῦσα εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν πρεσβειῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ὁ σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ Χαμίτ, ὅστις ἅμα λαβὼν τὸ σχέδιον ἀνεφώνησεν, ὡς λέγεται: «Ἡ ὑπόθεσις αὕτη θὰ καταλήξῃ εἰς αἷμα», ἀνέβαλλε τὴν ἀπάντησιν, ἡ δὲ Ἀγγλία ἐζήτει νὰ ἐφαρμοσθῶσι πιεστικὰ μέτρα κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἡ Ρωσία ἠρνεῖτο ἔχουσα μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν Γαλλιαν, ἡ δὲ Γερμανία ἀποκτήσασα πλέον καὶ αὐτὴ συμφέροντα ἐν Ἀνατολῇ, ὡς ἐκ τοῦ προνομίου τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης καὶ ἐπιζητοῦσα τὴν φιλίαν τῆς Τουρκίας, ἀντενήργει. Ἐνῷ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις ἔπεσεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ ὑπουργεῖον Ρόζμπερυ (21 Ἰουνίου 1895), ὅτε δὲ ἡ διαδεχθεῖσα τοῦτο κυβέρνησις τῶν συντηρητικῶν ὑπὸ τὸν μαρκήσιον *Σαλισβουρῆ*, ἐπανέλαβε τὰ περὶ ἀρμενικῶν μεταρρυθμίσεων διαβήματα, ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶτ ἐπεκαλέσθη τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας καὶ Γαλλίας κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν τὰ ἀρμενικὰ κομιτᾶτα δὲν ἔμενον ἀδρανῆ: Ταραχαὶ ἐξερράγησαν ἐν *Ταρσῷ* τῆς Κιλικίας. Οἱ μὴ προσχωροῦντες εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ κομιτάτου Ἀρμένιοι ἐφονεύοντο, ἐτίθεντο δὲ εἰς κυκλοφορίαν παντοῖαι φῆμαι, ὡς ὅτι ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπεθύμει νὰ φονευθῶσι μερικοὶ Ἀρμένιοι, ὅπως φέρῃ τὸν ἀγγλικὸν στόλον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1895 Ἀρμένιοί τινες, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ ἔνοπλοι, ἐνεφανίσθησαν ἐν διαδηλώσει πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅπως ἐπιδώσωσιν ἀναφοράν. Ἡ ἀστυνομία διετάχθη νὰ διαλύσῃ αὐτούς. Ἐρρίφθησαν τότε κατὰ τὴν συμπλοκὴν πυροβολισμοί τινες, ὁ κόσμος ἔτρεχεν ἐν πανικῷ κλείων τὰ καταστήματά του, ἐφονεύθησαν δὲ ἱκανοὶ Ἀρμένιοι καί τινες Μουσουλμᾶνοι. Συνεπείᾳ τοῦ αἱματηροῦ τούτου ἐπεισοδίου ἐν μέσῃ Κωνσταντινουπόλει ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπέμενε παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ σχεδίου τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὁ σουλτᾶνος ἐδέχθη τοῦτο τὴν 17ην Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ἐν τῇ ἐθνικῇ των ἑστίᾳ, ἐν Ἀνατολῇ, ἐγίνοντο ἀγριώτεροι. Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου διεπράττοντο σφαγαὶ τῶν Ἀρμενίων ἐν Τραπεζοῦντι, ἐλάμβανον δὲ εἰς ταύτας μέρος καὶ ἔνοπλοι Τοῦρκοι ἀποσταλέντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ σουλτᾶνος ἠρνεῖτο νὰ δημοσιεύσῃ τὸ διάταγμα τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐνῷ ἐκ τῶν ἀρμενικῶν ἐπαρχιῶν ἀνηγγέλλοντο συνεχεῖς σφαγαί. Ἡ Ρωσία ὅμως ἐξηκολούθει ἀρνουμένη νὰ συμμετάσχῃ εἰς πιεστικὰ μέτρα κατὰ Τουρκίας (ρωσικὴ δήλωσις τῆς 19 Δεκεμβρίου 1895), ἐκτὸς χάριν προστασίας τῶν ξένων, δεικνύουσα οὕτω, ὅτι συμφέρον εἶχε νὰ περιπλακῶσι τὰ πράγματα ἔτι μᾶλλον. Τὸ θέρος τοῦ 1896 διεπράχθησαν σφαγαὶ Ἀρμενίων ἐν Βάν, Ἔγκιν καὶ Νιξὰρ (Νεοκαισαρείᾳ), Οὔρφᾳ Ἀραπκίρ.

Τὸ ἔαρ τοῦ 1896 ἐσημειώθησαν συγκρούσεις μεταξὺ στρατοῦ καὶ τῶν Ἀρμενίων τῶν ὀρεινῶν χωρίων τοῦ Ζεϊτοὺν (Κιλικίας), οἱ ὁποῖοι ἔζων σχεδὸν ἡμιανεξάρτητοι μὲ μικρὰν τουρκικὴν φρουρὰν εἰς ἓν παλαιὸν φρούριον. Λέγεται ὅτι οἱ Ἀρμένιοι φοβούμενοι μὴ ὑποστοῦν τὴν τύχην τοῦ Σασοὺν ἐπετέθησαν πρῶτοι. Πολιορκήσαντες τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκους, ἠμπόδισαν ἀλλεπαλλήλους ἐξόδους τῆς φρουρᾶς. Τὸ ἐπεισόδιον ἔληξε χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας. Αἱ ἐνέργειαι ὅμως τῆς Ἀγγλίας πρὸς εὐρυτέραν ἐπέμβασιν διὰ ναυτικῆς δράσεως δὲν ἐτελεσφόρουν. Ἡ Ρωσία ἀντενήργει ἔχουσα ὡς βοηθὸν καὶ τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὰ πρό τινος δημοσιευθέντα διπλωματικὰ ἔγγραφα τοῦ γερμανικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἡ Γαλλία, ὡς σύμμαχος τῆς Ρωσίας, ἐτήρει ἐν τῷ ἀρμενικῷ ζητήματι στάσιν κωλυσιεργίας. Ἐν Γαλλίᾳ Αὐστρίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, πλὴν τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ *Λέψιους*, ὁ τύπος δὲν ἐφαίνετο ἀκόμη ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐν Παρισίοις ἐξεδίδοντο φυλλάδια ἐπιχειροῦντα νὰ ἐνοχοποιήσωσι τοὺς Ἀρμενίους καὶ κυρίως νὰ κατηγορήσωσι τὴν Ἀγγλίαν ὡς ὑποκινοῦσαν αὐτούς, ὅπως ἐπωφεληθῇ τοῦ ἀρμενικοῦ ζητήματος χάριν τῶν ἐν Ἀνατολῇ καὶ Ἀσίᾳ σχεδίων της (βλ. τὸν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον *Vicomte de Coursons*). Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ τουρκικοῦ παροξυσμοῦ τῶν σφαγῶν, ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐφοβεῖτο ἐξέγερσιν τῆς γαλλικῆς δημοσίας γνώμης. Ὁ Ρῶσος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κόμης *Μουράβιεφ* παρεπονεῖτο, ὅτι «ἐν Γαλλίᾳ φαίνονται αὐξάνουσαι αἱ ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων συμπάθειαι» (τόμ. XII σελ. 268 Γερμαν. συλλογῆς διπλωματικῶν ἐγγράφων). Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀγγλικὴ δημοσία γνώμη ἐξηγείρετο. Συλλαλητήρια ἐγένοντο ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, σημαντικὰ δὲ ποσὰ συνελέγοντο ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων. Ὁ λόρδος Σαλισβουρῆ ἐπρότεινεν εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ν' ἀποστείλῃ τὸν ἀγγλικὸν στόλον εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη, διότι τὸ ἐγχείρημα ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνον, ἂν μὴ ἐπετυγχάνετο ἐκ τῶν προτέρων ἡ σύμπραξις τῆς Γαλλίας.

Αἱ μεγάλαι τῶν Ἀρμενίων σφαγαί. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τὰ ἀρμενικὰ κομιτᾶτα μετέφεραν τὴν δρᾶσίν των εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐφελκύσωσιν ἐκεῖ τὴν προσοχὴν τῶν Δυνάμεων. Τὴν 29ην Αὐγούστου 1896 δέκα ἓξ ἄνδρες τοῦ κομιτάτου *Τασνὰκ* ὑπὸ τὸν βραδύτερον βουλευτὴν ἐν τῇ τουρκικῇ Βουλῇ τοῦ 1909 *Παστιρματζιάν*, γνωστὸν ἐν τῷ κομιτάτῳ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀρμὲν Γκαρό*, φέροντες 16 χιλιόγραμμα δυναμίτιδος εἰς σάκκους ὁμοιάζοντας πρὸς τὰ σακκίδια τῶν ἀργυρῶν μετζιτιέδων, εἰσῆλθον αἰφνιδιαστικῶς εἰς τὸ ἐν Γαλατᾷ κεντρικὸν κατάστημα τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης καὶ κλείσαντες τὰς θύρας κατέλαβον αὐτό. Ἐκεῖθεν διεβίβασαν διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς τραπέζης *Ὠπποανὼ* σημείωμα περιέχον σχέδιον μεταρρυθμίσεων διὰ τοὺς ἀρμενικοὺς νομούς, οὗτινος μὴ γινομένου δεκτοῦ θ' ἀνετίνασσον τὴν τράπεζαν. Τὸ κομιτᾶτον ἐνόμιζεν ὅτι ἀπειλοῦν τὸ ξένον κεφάλαιον θὰ ἐξηνάγκαζε τὰς Δυνάμεις εἰς ἐπέμβασιν. Ἀλλὰ τὸ κίνημα ἀπέτυχε, διότι οἱ ἓξ πρέσβεις δὲν ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, οὖσα προφανῶς ἐν γνώσει τοῦ παρασκευαζομένου κινήματος, ὥπλισε τὸν κατώτερον μουσουλμανικὸν ὄχλον διὰ χονδρῶν ξύλων καὶ ὠργάνωσεν αὐτὸν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἀρμενίων. Εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς τραπέζης ἐξῆλθον σώματα Τούρκων, Κούρδων καὶ Λαζῶν σφαγέων εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πόλεως, κυρίως εἰς τὰ τελωνεῖα, τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ ἀχθοφόροι ἦσαν Ἀρμένιοι, ὑποβλεπόμενοι ὑπὸ τῶν Κούρδων, καὶ ἐπεδόθησαν εἰς γενικὴν σφαγὴν παντὸς Ἀρμενίου εἰς τὰς ὁδοὺς ὡς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ καταστημάτων. Οἱ σφαγεῖς ἐπρόσεχον νὰ μὴ θίξωσιν Ἕλληνας, οἱ δὲ Ἀρμενοκαθολικοί, ἐφόσον ἀνεγνωρίζοντο, ἀφίνοντο ἐλεύθεροι, διότι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς Γαλλίας ὡς Καθολικοί. Εἰδικὴ ἀστυνομικὴ ὑπηρεσία κάρρων συνέλεγε τὰ πτώματα τῶν θυμάτων, ἀσπαίροντα εἰσέτι. Εἰς 10.000 (κατὰ τοὺς Ἄγγλους εἰς 6000—7000) ἀναβιβάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγέντων.

Ἡ σφαγὴ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 8ης ὥρας τῆς ἑσπέρας τῆς ἐπιούσης, ὁπότε ἔπαυσε συνεπείᾳ ἀπειλητικωτάτου τηλεγραφήματος τῶν ἓξ πρέσβεων πρὸς τὸν σουλτᾶνον. Ἐνῷ ὅμως ἐσφάζετο ὁ ἀθῷος λαός οἱ 16 τοῦ ἀρμενικοῦ κομιτάτου διεπραγματεύοντο, μεσολαβοῦντος τοῦ α' διερμηνέως τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας Μαξίμωφ, εἰδικῶς ἐξουσιοδοθέντος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, περὶ συνθηκολογήσεως ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς προσωπικῆς των ἀσφαλείας, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπέτυχον μεταφερθέντες ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ τῆς γραμμῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἔφθασαν εἰς Μασσαλίαν.

Ὅλοι οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἀρμενικῶν σφαγῶν δὲν ἀμφιβάλλουσιν, ὅτι τόσον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὀργανωταὶ τῶν σφαγέων ἦσαν αἱ ἀρχαὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένου σχεδίου ἐξοντώσεως τοῦ ἀρμενικοῦ στοιχείου (τῶν *Γρηγοριανῶν*, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ *Εὐαγγελικῶν Ἀρμενίων*) εἰς τοὺς ἓξ νομούς, διὰ τοὺς ὁποίους ἐζητοῦντο αἱ μεταρρυθμίσεις. Ἰακωβῖται, Σύροι καὶ Χαλδαῖοι ἐσφάγησαν παρεμπιπτόντως. Ἐφονεύετο εἰς τὰς ἐπαρχίας πᾶς ἐπιφανὴς Ἀρμένιος δυνάμενος νὰ ὑπηρετήσῃ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὅπου ἐγίνετο ἀπόπειρα ἀμύνης ἐκ μέρους τῶν Ἀρμενίων ἡ σφαγὴ ἐγίνετο ἀγριωτέρα. Εἰς πολλὰ μέρη ἀστυνόμοι καὶ χωροφύλακες συμμετέσχον τοῦ ἔργου τῆς σφαγῆς, ὅπερ ἐτελεῖτο μετὰ στρατιωτικῆς ἀκριβείας, ἀρχόμενον καὶ καταπαῦον διὰ στρατιωτικῶν σαλπισμάτων, κυρίως ὑπὸ Κούρδων, Λαζῶν καὶ Τούρκων τοῦ μουσουλμανικοῦ ὄχλου. Πολλοὶ Μουσουλμᾶνοι ἰδιῶται κατέκριναν τὰς σφαγάς, ὑπάρχουσι δὲ καὶ παραδείγματα Μουσουλμάνων, οἵτινες ἔσωσαν ὁλοκλήρους ἀρμενικὰς οἰκογενείας. Τὰς σφαγὰς συνώδευε λεηλασία καὶ ἁρπαγὴ τῶν ἀρμενικῶν περιουσιῶν. Γρηγοριανοὶ ἱερεῖς καὶ εὐαγγελικοὶ (Ἀρμένιοι) πάστορες ὑπεβάλλοντο εἰς βασανιστήρια, γενικῶς ὅμως ἐπροτίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν ἐξωμοσίαν, ἐνῷ οἱ προτιμῶντες ταύτην Ἀρμένιοι γενικῶς ἐσώζοντο. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων εἰς τὰς ἐπαρχίας ὑπελογίσθη εἰς 25.000, φαίνεται ὅμως ὅτι ἦσαν περισσότεροι. Τὰ αἱματηρὰ ταῦτα γεγονότα, πραγματικὸν αἶσχος διὰ τὸν νεώτερον πολιτισμόν, ἔμειναν ἀτιμώρητα, οὕτω δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας, ἠδυνήθησαν νὰ ὀργανώσωσι βραδύτερον τὸ ἔργον τῆς ἐξοντώσεως ἔτι συστηματικώτερον.

Συνεργασία Ἀρμενίων μετὰ Νεοτούρκων. Νέαι σφαγαί. Ἀπελπισθέντα ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῆς Εὐρώπης τὰ ἀρμενικὰ κομιτᾶτα ἦλθον ἐν Παρισίοις εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἐκεῖ ἑδρεύοντος νεοτουρκικοῦ κομιτάτου τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου περὶ κοινῆς δράσεως κατὰ τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ καὶ κατὰ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος. Φαίνεται, ὅτι ἐκδήλωσις τῆς συνεργασίας ταύτης ἦτο ἡ δυναμιτιστικὴ ἀπόπειρα τῆς 21ης Ἰουλίου 1905, καθ' ἥν, ἐπιστρέφοντος τοῦ Σουλτάνου εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Γιλδὶζ ἐκ τοῦ οὐχὶ μακρὰν κειμένου τζαμίου *Χαμιδιέ*, ἐξερράγη καταχθόνιον μηχάνημα τοποθετημένον ὑπὸ τὸ κάθισμα ἁμάξης εἰδικῶς κατασκευασθείσης καὶ περιέχοντος 80 χιλιόγραμμα μελινίτιδος. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν ἐφονεύθησαν 26 ἄτομα ὧν δύο Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 58, οἱ πλεῖστοι Τοῦρκοι, ἡ ἅμαξα ὅμως τοῦ Σουλτάνου διέφυγε. Τὰς σχετικὰς ἀνακρίσεις διεξήγαγεν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου *Νετζὶπ Μελχαμὲ πασᾶ*, Συροκαθολικοῦ, ἡ δὲ ἔκθεσις αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη γαλλιστὶ (130 σελίδες). Κατὰ τὸ πόρισμα ταύτης μετὰ τῶν ἀρμενικῶν κομιτάτων συνειργάζετο τὸ βουλγαρομακεδονικόν, ὑπῆρχον δὲ μυστικοὶ πράκτορες τοῦ ἀρμενικοῦ κομιτάτου καὶ ἐν Ἀθήναις, ὅπου κατὰ τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει ἀναφερόμενα αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ συνέλαβον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1904 συνεπείᾳ ὑποδείξεως τῆς τουρκικῆς πρεσβείας περὶ τοὺς 30 Ἀρμενίους καὶ κατέσχον 400 βόμβας.

Ὡς ἐκ τῆς συνεργασίας ταύτης οἱ Ἀρμένιοι ἤλπισαν πολλὰ κατὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος (23 Ἰουλίου 1908) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν κυριαρχίαν τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου τῆς *Ἑνώσεως καὶ Προόδου*. Ὀλίγους ὅμως μῆνας κατόπιν, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1909, διαρκοῦντος τοῦ ἀντιδραστικοῦ κινήματος τῆς 31/13 Ἀπριλίου, μετὰ φρίκης ἤκουεν ὁ κόσμος ὅτι ὑπὲρ τοὺς 20000 Ἀρμενίων ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν *Ἀδάνοις, Δὸρτ-γιὸλ* καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κιλικίας. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ὅμως Δυνάμεις οὐδόλως ἐκινήθησαν, ἀναμένουσαι τὴν ἔκβασιν τοῦ νεοτουρκικοῦ πειράματος. Αἱ σφαγαὶ ἔσχον δύο φάσεις, μίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀντιδραστικοῦ κινήματος μέχρι τῆς 3ης Ἀπριλίου καὶ δευτέραν μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ νεοτουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος σταλεὶς στρατὸς ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐξοντωτικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐξετελέσθη ὑπὸ σκηνὰς ἀνηκούστου ἀγριότητος.

Digitized by Google

Ἀνακίνησις τοῦ ἀρμενικοῦ ζητήματος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν πολεμων ἡ Ρωσία ἀνεκίνησε μόνη τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα, οἱ δὲ Ἀρμένιοι καὶ τὸ Πατριαρχεῖον αὐτῶν συνέπραξαν, ἐλπίζοντες νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς νίκης τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Τὴν 26 Νοεμβρίου 1912 ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας *Γκίηρς* ἀπέστελλεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του τηλεγράφημα ἐκθέτον ὅτι ἀπὸ τῶν σφαγῶν τοῦ 1895-96 ἡ κατάστασις τῶν ἀρμενικῶν ἐπαρχιῶν ἐχειροτέρευσεν, αἱ μεταρρυθμίσεις δὲν ἐφηρμόσθησαν, ἐπὶ πλέον δὲ Κοῦρδοι ἐσφετερίσθησαν τὰ κτήματα τῶν σφαγέντων, ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ σφαγὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν γυναικῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ ἀρμενικὸς λαὸς στρέφεται πρὸς τὴν Ρωσίαν ζητῶν μεταρρυθμίσεις ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ταύτης ἢ τὴν ρωσικὴν κατοχήν. Σχεδὸν συγχρόνως ὁ ἐν Ρωσίᾳ καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων *Γεώργιος Ε'* διώρισεν ἀντιπροσωπείαν προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ *Μπογὸς* (Παύλου) *Νουμπὰρ πασᾶ*, υἱοῦ τοῦ ἄλλοτε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως ὑποβάλῃ τὰ αἰτήματα τῶν Ἀρμενίων εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ συνελθοῦσαν συνδιάσκεψιν. Εἶχε μεσολαβήσει ἡ ἀγγλορρωσικὴ συνεννόησις τοῦ 1907 περὶ Ἀσίας, ἡ δὲ Ρωσία, ἔχουσα πλέον ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ ἐπωφελουμένη τῆς ἥττης τῆς Τουρκίας, ἡτοιμάζετο νὰ καταλάβῃ τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας. «Πρέπει, ἔγραφεν ὁ *Γκίηρς* εἰς τὴν κυβέρνησίν του, νὰ ὑπολογίζωμεν ἐπὶ τῆς ἀποτυχίας τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ νὰ προπαρασκευάσωμεν ἐν ἀνάγκῃ τὴν εἴσοδον τοῦ στρατοῦ ἡμῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας». Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας *Σαζόνωφ*, σύμφωνος καθ' ὅλα μετὰ τοῦ Γκίηρς, ἔδωσεν ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐν Βερολίνῳ, Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ Ρώσους πρέσβεις, ἀναθέσας εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ ἀρχίσῃ τὰ σχετικὰ διαβήματα, προειδοποιῶν τὴν Τουρκίαν, ὅτι ἄνευ ἐγκαίρου εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ τὰς μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας σχέσεις.

Ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τὸ 61ον ἄρθρον τῆς Βερολινείου συνθήκης, τὸ ὁποῖον ἤθελε πλέον ἡ Ρωσία νὰ μονοπωλήσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς. Ἡ Πύλη ἀπήντησε διὰ σχεδίου μεταρρυθμίσεων διὰ τέσσαρους νομοὺς (Βάν, Βιτλίς, Χαρπούτ, Διαρμπεκίρ). Τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1912 ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαρκὴς ἀρμενικὴ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέδωκε ψήφισμα ἐγκρῖνον τὴν δήλωσιν τοῦ Πατριαρχείου, ὅτι θέλει προσπαθήσει νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' ἰσχυρῶν ἐγγυήσεων τὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων βασίμων καὶ ὡρίμως μελετημένων. Ἐνῷ ὅμως ἐξηκολούθει ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου καὶ συνεζητοῦντο τὰ περὶ ἀρμενικῶν μεταρρυθμίσεων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀγγλοφίλου *Κιαμὴλ πασᾶ*, τῆς ὁποίας ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ Ἀρμένιος *Γαβριὴλ Νουραδουγκιάν*, οἱ Νεότουρκοι ὑπὸ τοὺς *Ἐμβὲρ* καὶ *Ταλαὰτ* ἀνέτρεπον βιαίως τὴν κυβέρνησιν ταύτην, αἱ δὲ ἀρμενικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐνεταφιάζοντο ἐντὸς πομπώδους προγράμματος ἀνοργανώσεως ὁλοκλήρου τῆς Τουρκίας. Ἔγινε μάλιστα λόγος περὶ μετακλήσεως ἀγγλικῆς προσωπικότητος διὰ τὴν ἀνοργάνωσιν τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς τοῦτο δὲ ἐρρίφθη τὸ ὄνομα τοῦ λόρδου *Μίλνερ* ὡς γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ. Ἤρχισε τότε συνεχὴς ἀποστολὴ διακοινώσεων (τακριρίων) τοῦ ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, καταγγέλλοντος διωγμοὺς τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ὑπὸ τῶν Κούρδων. Ἐντὸς ὀκτὼ μηνῶν ἀπεστάλησαν 176 ὅλα τακρίρια, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας δὲν ἔπαυε ζητῶν παρὰ τῆς Τουρκίας τὴν κατάπαυσιν τῶν παρεκτροπῶν τῶν Κούρδων.

Ἐν τούτοις ἡ ἀμεροληψία ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ποιά τις βελτίωσις εἶχεν ἐπέλθει μεταξὺ τοῦ 1909 καὶ τοῦ 1912 εἰς τὴν θέσιν τῶν Ἀρμενίων τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν κατάστασις ἐβελτιοῦτο, ἐπανήρχοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἐπὶ ἀπολυταρχίας ἐκπατρισθέντων ἢ ἐξορισθέντων. Ἡ παρουσία δέκα Ἀρμενίων βουλευτῶν εἰς τὴν τουρκικὴν βουλὴν δὲν εἶχε παρέλθει ἄνευ ὠφελείας, διότι ἡ μικρὰ αὕτη ὁμὰς ὑποστηρίζουσα τὸ κρατοῦν κόμμα τῶν Νεοτούρκων ἐπετύγχανεν εἰς διαφόρους ἐνεργείας της. Εἶχεν ἀντιληφθῆ, ὅτι μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν ἦτο ἡ μόνη ἐπιβαλλομένη τακτική. Μόνον δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ἤρχισαν οἱ περισσότεροι τῶν Ἀρμενίων βουλευτῶν νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ρωσίας. Τὸ σπουδαιότερον ζήτημα, ὅπερ ἀπησχόλει τότε τοὺς Ἀρμενίους, ἦτο τὸ ἀγροτικόν, δηλαδὴ τῶν γαιῶν, αἱ ὁποῖαι καταληφθεῖσαι κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ Κούρδων, ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτούς. Τοῦτο ἐγίνετο ἐν μέρει τοὐλάχιστον. Ὄπισθεν ὅμως αὐτοῦ διεφαίνετο καὶ ζήτημα γενικωτέρας ἀπαλλοτριώσεως ὑπὲρ ἀκτημόνων Ἀρμενίων χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ προσειλκύοντο ἐκ Ρωσίας ἂν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐψήφιζε σχετικὸν νόμον.

Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῶν ἐν Ρωσίᾳ Ἀρμενίων ἡ κατάστασις εἶχε σημαντικῶς βελτιωθῆ. Εἶχεν εἰσαχθῆ καὶ ἐκεῖ συνταγματικὸν καθεστώς, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου εἶχον ἐργασθῆ καὶ οἱ Ἀρμένιοι. Ἐν Τιφλίδι, πρωτευούσῃ τῆς Γεωργίας, δήμαρχος ἐξελέγη Ἀρμένιος, ὁ κατόπιν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀρμενίας *Ἀλ. Χαδισιάν*. Ἡ Δούμα ἐψήφισε πίστωσιν πρὸς ἐξαγορὰν γαιῶν ἐν τῇ Καυκασίῳ Ρωσίᾳ ὑπὲρ Ἀρμενίων καὶ Τατάρων ἀκτημόνων χωρικῶν. Ἡ δὲ σχετικῶς ἀμερόληπτος διοίκησις τοῦ κόμητος *Βορυντσὼφ-Δάσκωφ* ἀπὸ τοῦ 1908 μέχρι τοῦ 1915 ἐπέτρεψε τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀρμενικῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' οἱ ἡγέται τῆς ἀρμενικῆς κινήσεως ἀπέβλεπον πρὸς τὴν Τουρκίαν ὡς τὴν μέλλουσαν ἐθνικὴν ἑστίαν τῶν Ἀρμενίων, τὸ αὐτὸ δὲ πρόγραμμα εἶχε καὶ ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ὅπως διὰ τῶν Ἀρμενίων ἐπεκταθῇ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας.

Τὰ σχέδια μεταρρυθμίσεων τοῦ 1913—1914. Τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τούτου ἐπεδίωκεν ἤδη μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιμονῆς ἡ ρωσικὴ διπλωματία ἐπωφελουμένη τῆς ἀβεβαιότητος, ἥτις ἐπεκράτει συνεπείᾳ τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου. Ἀντιλαμβανομένη ὅμως ὅτι ἄνευ τῆς Γερμανίας οὐδὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ, διότι καὶ ἡ νεοτουρκικὴ Τουρκία ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην, ἐπεχείρησε νὰ συνεργασθῇ μετ' αὐτῆς. Τὴν 22αν Μαΐου 1913 ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν *Σαζόνωφ* προειδοποιεῖ τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν πρωτοβουλίαν Διεθνοῦς Συνδιασκέψεως διὰ τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα. Τὴν 24ην Μαΐου ὁ *Νεράτωφ* βοηθὸς τοῦ Σαζόνωφ, ἀποστέλλει νέον τηλεγράφημα πρὸς τοὺς ἐν Παρισίοι, Λονδίνῳ, Βερολίνῳ, Βιέννῃ καὶ Ρώμῃ πρεσβευτάς, λέγον, ὅτι ἡ Ρωσία ἐνδιαφερομένη περισσότερον πάσης ἄλλης Δυνάμεως διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως εἰς τὰς παραμεθορίους περιοχάς, φρονεῖ, ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ συζήτησις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου μεταρρυθμίσεων τοῦ 1895. Τὴν πρότασιν τῆς Ρωσίας ἐδέχθησαν ἀμέσως ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐνῷ αἱ κυβερνήσεις τῶν κρατῶν τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας (Γερμανίας, Αὐστρο-ουγγαρίας καὶ Ἰταλίας) ἔδιδον εἰς τοὺς ἐν Κωσταντινουπόλει πρεσβευτὰς αὐτῶν ὁδηγίας νὰ μετάσχωσι τῶν σχετικῶν συζητήσεων ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως: 1ον) Διατηρηθῶσι τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ ἀκεραιότης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ 2ον) συμμετάσχῃ τῶν διαπραγματεύσεων καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανεν ἀμέσως στάσιν φιλότουρκον, ὑποστηρίζουσα ὅτι οἱ Ἀρμένιοι, καίπερ ἀποτελοῦντες τὴν μειονότητα, ἐτήρουν πολλάκις προκλητικὴν στάσιν, ὅτι δὲ ἔπρεπε νὰ περιφρουρηθῶσι καὶ τὰ δίκαια τῶν Κούρδων. Γενικῶς δὲ ἡ γερμανικὴ διπλωματία ἤρχισε κωλυσιεργίαν κατὰ τῶν ρωσικῶν σχεδίων, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὴν Ρωσίαν νὰ μερισθῇ μετ' αὐτῆς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον. Ἐν τούτοις ἡ Ρωσία κατώρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὴν Τουρκίαν ἀπὸ τῶν προκαταρκτικῶν συζητήσεων, θέτουσα οὕτως ἐκποδὼν καὶ ἄλλον παράγοντα κωλυσιεργίας. Συγχρόνως πρὸς καθησύχασιν τῆς γερμανικῆς διπλωματίας ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἐπέδιδε τὴν 25ην Ἰουνίου 1913 εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς τριπλῆς συμμαχίας ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ παρεῖχε τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἡ Ρωσία εἶναι ἀντίθετος πρὸς πᾶσαν ἰδέαν διαμελισμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅτι δὲ ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνευσιν τῶν ἀρμενικῶν βιλαετίων διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἀπαραιτήτων μεταρρυθμίσεων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Δυνάμεων. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διεσταυροῦτο μετὰ τοῦ γερμανικοῦ τοιούτου τῆς 26ης Ἰουνίου, καθ' ὃ τὸ ρωσικὸν μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον (γνωσθὲν ἤδη) ἔβαινε πολὺ πέραν τοῦ προγράμματος τοῦ 1895, ἀκόμη δὲ καὶ πέραν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ Λιβάνου. «Ἂν ἐπραγματοποιοῦντο αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, ἔλεγεν ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν *φὸν Γιάγω*, τὸ ἥμισυ τῆς Ἀνατολῆς θὰ μετετρέπετο εἰς Ἀρμενίαν, ἥτις μικρὸν μόνον δεσμὸν κυριαρχίας θὰ διετήρει μετὰ τῆς Τουρκίας, οὕτω δὲ θὰ ἔφθανον τὰ πράγματα εἰς ἔναρξιν διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, τὸν ὁποῖον ἡ Γερμανία ἐπιμένει ἀπολύτως νὰ ἀποφύγῃ, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐπιθυμεῖ νὰ ληφθῶσι ὑπ' ὄψει καὶ αἱ τουρκικαὶ ἐπιθυμίαι».

Τὸ ρωσικὸν προσχέδιον μεταρρυθμίσεων, ἀριθμοῦν 22 ἄρθρα, προέβλεπε τὴν συνένωσιν τῶν ἓξ ὑπὸ Ἀρμενίων οἰκουμένων νομῶν εἰς μίαν ἐπαρχίαν (εἰς ἣν προσετέθη ἐξ ὑστέρων καὶ ὁ νομὸς Τραπεζοῦντος) ὑπὸ γενικὸν διοικητὴν Χριστιανὸν καὶ κατὰ προτίμησιν Εὐρωπαῖον, διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῇ συγκαταθέσει τῶν Δυνάμεων διὰ μίαν πενταετῆ περίοδον. Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ διατάξεων τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου αἱ κυριώτεραι ἦσαν αἱ ἑξῆς: «Ὁ γενικὸς οὗτος διοικητὴς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας διορίζων καὶ παύων ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς διοικητικοὺς ὑπαλλήλους τῆς ἐπαρχίας περιλαμβανομένων καὶ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν. Ἔχει ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐξουσίαν τὴν δύναμιν τῆς Ἀστυνομίας καὶ τῆς Χωροφυλακῆς, στρατολογουμένας κατ' ἴσην ἀναλογίαν μεταξὺ ἐντοπίων Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, τῇ αἰτήσει του δὲ καὶ αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς Χώρας τίθενται ὑπὸ τὰς διαταγάς του. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ἡ γενικὴ συνέλευσις ἐκλεγομένη διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας κατὰ τὸ σύστημα τῆς στενῆς ἐκλογικῆς περιφερείας, ἀλλ' ὁρίζεται, ὅτι ἐν αὐτῇ Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμᾶνοι ἔχουσιν ἴσον ἀριθμὸν βουλευτῶν. Οἱ ψηφιζόμενοι νόμοι, ὄντες ἐπαρχιακοῦ ἐνδιαφέροντος, ὑποβάλλονται εἰς τὴν κύρωσιν τοῦ Σουλτάνου ἐντὸς διμήνου, οὗτινος παρερχομένου ἡ σιγὴ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας θέλει θεωρεῖσθαι ὡς ἔγκρισις. Εἰς τοὺς νομοὺς (βιλαέτια) καὶ τὰς διοικήσεις (σαντζάκια) λειτουργοῦσι καὶ νομαρχιακὰ συμβούλια ἐξ αἱρετῶν μελῶν ἓξ τὸν ἀριθμόν, τριῶν Χριστιανῶν καὶ τριῶν Μουσουλμάνων. Οἱ δημόσιοι καὶ οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι εἶναι ἐξ ἡμισείας Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμᾶνοι. Αἱ τρεῖς ἐγχώριαι γλῶσσαι, τουρκική, ἀρμενικὴ καὶ κουρδική, ἀπολαύουσι πλήρους ἰσότητος κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τῶν νόμων ὡς καὶ εἰς τὰ δικαστήρια καὶ εἰς ὅλας τὰ δημοσίας ὑπηρεσίας.

Τὸ σφάλμα τοῦ σχεδίου εἶναι κατάδηλον. Ἐπέβαλλεν οὐχὶ τὴν ἀναλογικὴν ἀλλὰ τὴν κατ' ἀπόλυτον ἰσότητα ἀντιπροσωπείαν καὶ τὴν ἐπίσης κατ' ἰσότητα συμμετοχὴν εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἄρα ἐγκαθίδρυε τὴν ἐπικράτησιν τῆς μειονότητος, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ μέρη ὅπου οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀπετέλουν τὴν πλειοψηφίαν.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν μεταρρυθμίσεων συζητηθὲν ἐν συνεδρίᾳ εἰδικῶν ὑπαλλήλων τῶν ἓξ πρεσβειῶν δὲν ἐκυρώθη, διότι ἐπῆλθον διαφωνίαι, κωλυσιεργούσης τῆς Γερμανίας καὶ τῆς συμμάχου αὐτῆς Αὐστρουγγαρίας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ρωσία ἠναγκάσθη νὰ ἐπιζητήσῃ συνεννόησιν μετὰ τῆς Γερμανίας. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1913 οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ρωσίας *Γκίηρς* καὶ τῆς Γερμανίας βαρῶνος *Βάγκεγχάϊμ* ἔμειναν σύμφωνοι ἐπὶ προγράμματος διαιροῦντος τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας εἰς δύο τομεῖς, ὧν ἕκαστος θὰ εἶχε γενικὸν ἐπιθεωρητὴν διοριζόμενον ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Ἡ Πύλη ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐπειγομένη νὰ ἔχῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν αὔξησιν τῶν τελωνειακῶν δασμῶν, ἐπὶ τοῦ προϊόντος τῆς ὁποίας θὰ ἐβασίζετο μέγα δάνειον, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ καὶ τὸ ρωσογερμανικὸν τοῦτο σχέδιον. Ἡ περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς νομοὺς ρωσοτουρκικὴ συμφωνία, ἣν προσυπέγραψε καὶ ἡ Γερμανία, ὑπεγράφη τὴν 8 Φεβρουαρίου 1914. Δι' αὐτῆς ἡ Τουρκία, ὑπὸ τύπον διακοινώσεως ἀπευθυνθείσης καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἰσαγάγῃ τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας μεταρρυθμίσεις, διὰ τὰς ὁποίας θὰ διωρίζοντο δύο γενικοὶ ἐπιθεωρηταί, εἷς διὰ τοὺς νομοὺς Ἐρζερούμ, Τραπεζοῦντος καὶ Σιβὰζ καὶ εἷς διὰ τοὺς νομοὺς Βάν, Βιτλίς, Χαρποὺτ καὶ Διαρμπεκίρ. Ἡ συμμετοχὴ τῶν δύο στοιχείων, μουσουλμανικοῦ καὶ χριστιανικοῦ εἰς τὰ νομαρχιακὰ συμβούλια καὶ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καθωρίζετο ἐξ ἡμισείας μέχρι τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῆς ἀναλογίας τῶν πληθυσμῶν. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν. Διωρίσθησαν μόνον οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρηταί, εἷς Ὀλλανδὸς ὁ *Βέστεμεγκ* καὶ εἷς Νορβηγὸς ὁ *Χόρ*· ὁ τελευταῖος μάλιστα εἶχεν ἀπέλθει καὶ εἰς τὴν θέσιν του, ὅτε ἐπελθὼν ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἀνέτρεψε μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ τὰς ἀρμενικὰς μεταρρυθμίσεις ὑπὸ περιπτώσεις ἐξόχως τραγικάς.

Ἡ ἐξόντωσις τῶν Ἀρμενίων κατὰ τὰ ἔτη 1915 καὶ 1916. Κατὰ τὴν γενικὴν κινητοποίησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1914, οἱ Ἀρμένιοι προσῆλθον ὑπὸ τὰς τουρκικὰς σημαίας, ἐπιστρατευθεισῶν διὰ μιᾶς τριάκοντα ἡλικιῶν (18 μέχρι τοῦ 50οῦ ἔτους), ἐνῷ οἱ ἄνω τοῦ 24ου ἔτους μηδέποτε στρατευθέντες, ὡς μὴ ὑπαρχούσης προηγουμένης ἐν Τουρκίᾳ στρατιωτικῆς θητείας τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἐδυσπίστουν πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, διότι, ὡς ἀπέδειξαν τὰ κατόπιν ἀποκαλυφθέντα, σκοποῦντες νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Ρωσίαν, παρεσκεύαζον ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀκόμη πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐξέγερσιν τῶν Μουσουλμάνων τῆς Καυκάσου καὶ καταστροφὴν τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ (βλ. ἀπόσπασμα πρακτικῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δίκης τῶν σφαγέων τῶν Ἀρμενίων, συνεδρίας 15 Ἀπριλίου 1919, ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ *Aram Andonian:* Documents officiels concernant les massacres arméniens, Paris 1920), ὡς ἐκ τούτου δὲ ἤθελον νὰ ἐκτοπίσωσι τοὺς Ἀρμενίους ἐκ τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν, ὅπως ἔχωσι τὰ νῶτα ἀσφαλῆ. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον (Νοέμβριος 1914) ἀφωπλίσθησαν οἱ Ἀρμένοι στρατιῶται καὶ χωροφύλακες καὶ ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι κατετάγθησαν εἰς τὰ γνωστὰ *ἀμελὲ ταμπουροῦ (ἐργατικὰ τάγματα)*, κέντρα βασάνων καὶ στερήσεων

Digitized by Google

καὶ ἐξοντώσεως τῶν Χριστιανῶν. Συγχρόνως ὅμως τὸ νεοτουρκικὸν κομιτᾶτον τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὸ ἀνωτέρω ἀναλυθὲν σχέδιον μεταρρυθμίσεων, εἶχε καταρτίσει σχέδιον ἐξολοθρεύσεως τοῦ ἀρμενικοῦ στοιχείου.

Φαίνεται ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο κατηρτίσθη κατόπιν περιοδείας ἐν Ἀνατολῇ, προηγηθείσης ἴσως καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, δύο ἐκ τῶν ἰθυνόντων μελῶν τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου, τοῦ *Μπαχαεττὶν Σακὶρ* καὶ τοῦ *Ναζίμ*, ἀμφοτέρων ἰατρῶν, ὡς καὶ ἄλλων κορυφαίων τῆς ὀργανώσεως ταύτης. Συνέβησαν ὅμως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καί τινα ἐπεισόδια, ὡς ἐν *Πελοῦ* τοῦ νομοῦ Βάν, ὅπου ἐμφανισθέντος τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1914, πολὺ πρὸ τῶν σφαγῶν καὶ ἐκτοπισμῶν, ἀγνώστου τινὸς Ἀρμενίου, τὸν ὁποῖον ἠθέλησαν νὰ συλλάβουν οἱ χωροφύλακες, προὐκλήθη πανικός, ὁ δὲ Τοῦρκος ὑποδιοικητὴς καταφθάσας ἐπυρπόλησε τὸ χωρίον, οὗτινος οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν 4 ἐξ αὐτῶν. Ἐπανελθόντων τῶν κατοίκων πρὸς κατάσβεσιν τοῦ πυρὸς ἐπῆλθε συμπλοκὴ μεταξὺ Ἀρμενίων, Κούρδων χωροφυλάκων καὶ στρατοῦ, καθ' ἣν ἐκάη ὁλόκληρον τὸ χωρίον. Τοιαῦτα ἐπεισόδια ἐπανελήφθησαν εἰς τὸν νομὸν Βάν, ὅπου εἶχε φθάσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀρμένιος βουλευτὴς τῆς περιφερείας Βάν, *Βραμιάν*, ἐπεμβαίνων εἰς πᾶσαν συμπλοκήν. Οἱ Ἀρμένιοι εἶχον ὀργανώσει ἀρμενικὰς περιπολίας πρὸς προστασίαν τῶν ἀπειλουμένων χωρίων. Αἱ πρῶται φρικαλέαι σφαγαὶ ἔγιναν εἰς τὸν νομὸν τοῦτον, ὅπου κατὰ τὰς ἀρμενικὰς πηγὰς ὁλόκληρα ἀρμενικὰ χωρία ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ Κούρδων καὶ κατεστράφησαν (βλ. *Henry Barby*: Au pays de l'épouvante.—L'Arménie martyre.—Paris 1917). Κατ' ἔκθεσιν τοῦ ἐν Βὰν Προξένου τῆς Ἰταλίας ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων ἀνῆλθεν εἰς 16 000. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τουρκικὸς στρατὸς προήλαυνεν ἐντὸς τοῦ ρωσικοῦ ἐδάφους, καταλαβὼν τὸ Ἀρτβίν, τὸ Ἀρδαχὰν καὶ ἄλλας πόλεις, ἄτακτα δὲ σώματα εἰσήρχοντο εἰς Περσίαν λεηλατοῦντα τὰς πόλεις *Σαλμὰς* καὶ *Χοσχοβὰ* καὶ σφάζοντα ...ού; ἐκεῖ Χριστιανοὺς (Ἀρμενίους, Νεστοριανούς). Μετὰ τὰς πρώτας σφαγάς, διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν μεταξὺ τοῦ ἀρμενικοῦ κομιτάτου καὶ τοῦ νομάρχου, μεσολαβοῦντος τοῦ προξένου τῆς Ἰταλίας. Ὁ νομάρχης ὅμως συνέλαβε τὸν βουλευτὴν *Βραμιὰν* καὶ ἐνήργησε τὸν φόνον ἑνὸς ἄλλου ἀρχηγοῦ. Τὴν 31ην Μαρτίου 1915 ἐσφάγησαν καὶ ἐτυφεκίσθησαν ἐν τῇ πόλει τοῦ *Βὰν* ...λοι οἱ Ἀρμένιοι δημόσιοι ὑπάλληλοι, διότι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐθεώρησεν ὅτι εὑρίσκετο ἀπέναντι ἐπαναστατικοῦ κινήματος, διὸ καὶ ἔστειλε στρατὸν πρὸς καταστολὴν αὐτοῦ.

Τὴν 1ην. Ἀπριλίου αἱ ἀρμενικαὶ συνοικίαι τῆς πόλεως τοῦ Βὰν ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ. Οἱ Ἀρμένιοι διαθέτοντες ὅπλα, ...ταλέντα προηγουμένως ἐκ Ρωσίας, ἡτοιμάζοντο νὰ ἀντισταθῶσι, παρὰ τὰς ἀποπείρας μεσολαβήσεως τοῦ προξένου τῆς Ἰταλίας (τότε μὴ ἐμπολέμου ἀκόμη), ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ὁποίου λαμβάνομεν ἐνταῦθα τὰς μήπω δημοσιευθείσας λεπτομερείας περὶ τῶν ἐπεισοδίων τῶν προηγηθέντων τῶν σφαγῶν. Τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων Ἀρμένιοί τινες ἀποπειραθέντες νὰ ἐλευθερώσωσιν Ἀρμενίας χωρικὰς ἀπαχθείσας ὑπὸ στρατιωτῶν. Ἐπῆλθε τότε γενικὸς ἀναβρασμὸς ἐν τῇ πόλει. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἤρξατο πυροβολῶν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐβομβάρδισε τὰς ἀρμενικὰς συνοικίας. Οἱ Ἀρμένιοι διαθέτοντες 600 πολεμιστὰς ὠργάνωσαν ταχέως τὴν ἄμυναν, ὀρύξαντες χαρακώματα, ἀνεγείραντες ὁδοφράγματα καὶ καταρτίσαντες τακτικὰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκανονιοβόλησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὸ ἀρμενικὸν μέρος τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τὰς ἀμυντικὰς αὐτῆς θέσεις. Ἑκατὸν περίπου γυναικόπαιδα καὶ τινες ἄνδρες ἐφονεύθησαν. Οἱ Ἀρμένιοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Τούρκων τῶν κατεχόντων τὸ κενὸν ἀγγλικὸν προξενεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπυρπολήθη ὡσαύτως τὸ ὑποκατάστημα τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης, τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ἄλλα κτίρια, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀχυρώσει οἱ Τοῦρκοι. Γερμανὸς ἀξιωματικὸς ἐλθὼν ἐξ Ἐρζεροὺμ ἐπεχείρησεν ἔφοδον κατὰ τῶν Ἀρμενίων, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἀπῆλθεν, ἀφοῦ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπώλεσεν 70 ἄνδρας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρωσικὸς στρατός, ὅστις, νικήσας ἐν *Σαρὶ-Καμὶς* τοὺς κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ρωσικὸν εἰσβαλόντας Τούρκους, προήλαυνε ταχέως, ἔφθασε τὴν 20ὴν Μαΐου εἰς Βὰν ἐνόσῳ ἀκόμη οἱ Ἀρμένιοι ἀνθίσταντο. Ὅλοι οἱ Μουσουλμᾶνοι κάτοικοι τῆς πόλεως ἔφυγον μετὰ τοῦ νομάρχου πρώτου, ἐγκαταλείψαντος τὰ πάντα. Ἀμέσως κατόπιν ἐπυρπολήθη καὶ ἐλεηλατήθη ἡ τουρκικὴ συνοικία. Πρῶτοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν οἱ ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ ὑπηρετοῦντες Ἀρμένιοι ἐθελονταί. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως καὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἡ διοίκησις ἀνετέθη εἰς Ἀρμένιον γενικὸν διοικητήν.

Ὁ ἐκ Βὰν φυγὼν Τοῦρκος νομάρχης *Δζεβδὲτ βέης* κατηυθύνθη εἰς *Σέφτ*, πόλιν τῆς ὁποίας κατέσφαξε τοὺς κατοίκους, κατόπιν δὲ πρὸς τὸ *Βιτλὶς* (τέλη Ἰουνίου 1915), ὅπου ἔσφαξε 15000 Ἀρμενίους μικρὰν μόνον προβαλόντας ἀντίστασιν. Σχεδὸν συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Κοῦρδοι εἶχον περατώσει τὸ ἔργον τῆς σφαγῆς ἐν *Διαρμπεκίρ*, *Σιβὰν* καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Μόνον εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία τοῦ *Σασοὺν* ἀντέστησαν οἱ Ἀρμένιοι μέχρι τῆς 5ης Αὐγούστου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου ἐσφάγησαν οἱ Ἀρμένιοι τῆς πεδιάδος τοῦ *Μούς*. Ἡ ὁμώνυμος πόλις, ἔχουσα ἱκανὸν ἀρμενικὸν πληθυσμόν, ἐβομβαρδίσθη ἐπὶ τετραήμερον, μεθ' ὃ εἰσελθὼν ὁ στρατὸς ἔσφαξεν ὅλους τοὺς Ἀρμενίους. Τα γυναικόπαιδα ἐκάησαν ζῶντα. Πολὺ μικροτέραν ἀντίστασιν εὗρον οἱ Τοῦρκοι ἐν Ἀμασείᾳ, Σαμπὶν-Καρὰ Χισὰρ καὶ Οὔρφᾳ, ἂν καὶ αἱ ἐπίσημοι τουρκικαὶ ἐκθέσεις ὁμιλοῦσι περὶ ὠργανωμένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀρχίσει καὶ εἰς τὰς ἄλλας, μακρὰν τῶν παραμεθορίων μερῶν εὑρισκομένας, ἐπαρχίας ὁ γενικὸς διωγμὸς καὶ ὁ ὁμαδικὸς ἐκτοπισμὸς τῶν Ἀρμενίων. Μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Σμύρνῃ δὲν ἐγένετο γενικὸς ἐκτοπισμός. Τῶν κατὰ τῶν Ἀρμενίων μέτρων προηγήθη τὴν 11ην Ἀπριλίου 1915 ἡ σύλληψις ἐν Κ/πόλει 270 Ἀρμενίων διανοουμένων, κληρικῶν, βουλευτῶν, ἰατρῶν, δημοσιογράφων, δικηγόρων, καλλιτεχνῶν, συγγραφέων, οἵτινες ἐξωρίσθησαν εἰς Ἄγκυραν, κατόπιν ὅμως ἐφονεύθησαν ὅλοι. Ἐν Τραπεζοῦντι ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἐκτοπισμοῦ συνελήφθησαν τὴν 28ην Ἰουνίου 1915 ἑξακόσιοι πρόκριτοι καὶ διανοούμενοι Ἀρμένιοι καὶ ἐπιβιβάσθησαν ἐπὶ ἀτμοπλοίων, ὅπως μεταφερθῶσιν εἰς Σαμψοῦντα. Ἀλλὰ τὰ ἀτμόπλοια ἐπανῆλθον μετ' ὀλίγον κενά. Ὅλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ὁλόκληρος ὁ ἀρμενικὸς πληθυσμὸς τῆς Τραπεζοῦντος ἀνερχόμενος εἰς 14,000 περίπου ὡδηγήθη κατὰ ὁμάδας ἔξω τῆς πόλεως, ὅπως ἀποσταλῇ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀλλ' εἰς μικρὰν ἀπόστασιν οἱ ἄνδρες ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ ἐσφάζοντο ὑπὸ Κούρδων καὶ Τούρκων σφαγέων, δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων, κατόπιν δὲ καὶ ὅλα τὰ ἄνω τῶν 7 ἐτῶν παιδία, ἐνῷ αἱ γυναῖκες ἐξηκολούθουν τὴν πορείαν ὑπὸ ἀνεκδιήγητα βασανιστήρια.

Ὁ Ἕλλην μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρύσανθος καὶ ὁ πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς *Crawford* κατώρθωσαν νὰ σώσωσιν ὁ πρῶτος 200 καὶ ὁ δεύτερος 300 παιδιά. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρέλαβε κατόπιν ὁ Τοῦρκος νομάρχης καὶ ἐτοποθέτησεν εἰς εἰδικὸν ὀρφανοτροφεῖον, ὅπου ὅλα ὑπέκυψαν εἰς τὰς στερήσεις. Αἱ αὐταὶ σκηναὶ ἐπανελήφθησαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ὅπου ὑπῆρχον Ἀρμένιοι. Ἡ διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ἀναχώρησιν διδομένη προθεσμία ἦτο πολλάκις ὀλίγων ὡρῶν. Τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ οἰκιακὰ ἔπιπλα τῶν Ἀρμενίων διηρπάζοντο καὶ ἐπωλοῦντο εἰς ἐξευτελιστικὰς τιμάς. Αἱ εἰς χρυσὸν καταθέσεις τῶν Ἀρμενίων εἰς τὰς τραπέζας κατεσχέθησαν, βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἐκεῖθεν προήρχοντο τὰ 4 ἑκατομ. χρυσῶν τουρκικῶν λιρῶν, τὰ ὁποῖα ἀπεστάλησαν εἰς Βερολῖνον, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς κάλυμμα τοῦ πρώτου τουρκικοῦ πολεμικοῦ χαρτονομίσματος.

Ὅσαι συνοδεῖαι κατώρθωνον νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως—εἰς τὴν νοσηρὰν ἔρημον *Σουλτανιὲ* (Ἰκονίου) καὶ εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην ἐρήμους—ὑπέκυπτον τέλος εἰς τὴν πεῖναν, τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακώσεις.

Ἡ νεοτουρκικὴ κυβέρνησις ἐδικαιολόγησε τὸ μέτρον τοῦ γενικοῦ ἐκτοπισμοῦ τῶν Ἀρμενίων ὡς ἐπιβληθὲν πρὸς προστασίαν τῶν νώτων τοῦ κατὰ τῶν Ρώσων μαχομένου στρατοῦ. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀναφερομένῳ βιβλίῳ τοῦ *Ἀρὰμ Ἀντωνιάν*, ἐκδοθέντι γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Τούρκου διοικητικοῦ ὑπαλλήλου *Ναΐμ βέη*, ἀποδεικνύεται ἡ ἐκ τῶν προηγουμένων ἐσκεμμένη ἐξόντωσις τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου. Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον περιέχει τὰ πανομοιότυπα τῶν κομιτατικῶν καὶ κυβερνητικῶν διαταγῶν (μετὰ ἀριθ. πρωτοκόλλου), ὧν πολλαὶ εἰς κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα ἀποκρυπτογραφηθέντα. Ἡ πρώτη ἐγκύκλιος τοῦ κομιτάτου χρονολογεῖται ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου 1915, πολὺ πρὸ τῶν γεγονότων τοῦ Βάν. Ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων διακρίνονται διὰ τὴν θηριωδίαν αὐτῶν αἱ διαταγαὶ τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν *Ταλαάτ*, φονευθέντος μετὰ τὴν εἰρήνην χάριν ἐκδικήσεως ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου *Τεϊλιριάν*, ὡς ἄλλως τε καὶ ὅλοι οἱ πρωτοστατήσαντες κατὰ τὰς σφαγάς. Ὁ Ταλαάτ εἶναι ἀμείλικτος κατὰ τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, οἵτινες δὲν δεικνύουσιν ἱκανὴν προθυμίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ ἐκτοπισμοῦ καὶ τῆς ἐξοντώσεως τῶν «*γνωστῶν ἀτόμων*», ὡς ὀνομάζονται εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα οἱ Ἀρμένιοι. Ἀπειλεῖ τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δεικνύουσι κάπως φιλεύσπλαγχνα αἰσθήματα βεβαιοῖ ὅτι οὐδεὶς τῶν σφαγέων θὰ καταδιωχθῇ δικαστικῶς, ἀπαγορεύει καὶ αὐτοὺς τοὺς γάμους μετὰ Ἀρμενίδων ἐξισλαμιζομένων, ἐννοεῖ νὰ φονεύωνται καὶ ὅσοι Ἀρμένιοι διακηρύττουσιν ὅτι προσέρχονται εἰς τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν, ἐνῷ κατὰ τὰς προηγουμένας ἀρμενικὰς σφαγὰς οἱ τοιοῦτοι ἐσώζοντο. Λέγει ρητῶς εἰς μίαν διαταγὴν ὅτι τὸ ὄνομα Ἀρμένιος πρέπει νὰ ἐκλείψῃ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μείνουν «οὔτε τὰ παιδιὰ τῆς κούνιας». Ὁ νομάρχης Χαλεπίου, τηλεγραφήσας ὅτι εἶναι «νομάρχης καὶ οὐχὶ δήμιος», ἐπαύθη αὐτοστιγμεί. Οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κιλικίας εἶχον ἀποσταλῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ *Δὲρ-Ζὸρ* μὲ τὰς οἰκογενείας των, ὅπου ἤρχισαν νὰ ἀσχολῶνται εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, κατόπιν ὅμως καὶ ἐκεῖνοι ἐσφάγησαν.

Κατὰ τὴν *ἀγγλικὴν Κυανῆν βίβλον* ὁ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων Ἀρμενίων ἀνῆλθεν εἰς 6 0,000. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρμενικὰς πηγὰς εἶναι πολὺ μεγαλύτερος, διότι ἡ ἔκθεσις τοῦ λόρδου *Bryce*, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ἡ Κυανῆ βίβλος, ὡς καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ *Lepsius* φθάνουσι μόνον μέχρι τοῦ 1915, ἐνῷ αἱ μεγαλύτεραι σφαγαί, αἱ τῶν εἰς τὰς ἐρήμους ἐκτοπισθέντων, ἔγιναν τῷ 1916.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Προσωρινὴ ἀπολύτρωσις τῶν Ἀρμενίων. Αἱ νέαι αὗται ἀρμενικαὶ σφαγαί, ὑπερβᾶσαι κατὰ πολὺ τὰς προηγουμένας ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀγριότητα, προὐκάλεσαν τὴν φρίκην καὶ τὴν ἀγανάκτησιν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Ἡ ἔναρξις αὐτῶν συνέπεσε πρὸς τὰς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ πολέμου νίκας τῶν κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν. Τὰ ρωσικὰ στρατεύματα εἶχον ὑποστῆ σοβαρὰν ἧτταν ἐν Γαλικίᾳ, ἡ δὲ ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων εἶχεν ἀποτύχει. Οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρησαν τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἐξοντωτικοῦ αὐτῶν σχεδίου.

Οὐχ ἧττον αἱ τρεῖς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία ἐξέδωκαν τὴν πρώτην ἑβδομάδα τοῦ Μαΐου διακήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἠπείλουν ὅτι θὰ θεωρήσωσι τὰ μέλη τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως προσωπικῶς ὑπεύθυνα διὰ πᾶσαν νέαν σφαγὴν Ἀρμενίων. Οἱ Τοῦρκοι ἔδωκαν εἰς τὴν ἀπειλὴν ταύτην τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν, ἣν καὶ εἰς τὰς προηγουμένας. Καὶ ἐξηκολούθησαν πολὺ συστηματικώτερον τὸ ἔργον τῆς ἐξολοθρεύσεως κατὰ Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον 1915. Καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ Γερμανίᾳ παρετηρήθη ἀγανάκτησις, ἰδίᾳ τῶν περὶ τὸν καθηγητὴν *Lepsius* (βλ. *J. Lepsius:* Deutschland und Armenien, 1919), διότι πολλοὶ Γερμανοὶ ἐφοβοῦντο, ὅτι ἡ Γερμανία θὰ ἐθεωρεῖτο συνυπεύθυνος διὰ τὰς σφαγάς. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας βαρῶνος *Βάγκεγγχαϊμ*, ὅστις προηγουμένως ἀνέφερεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ὅτι δὲν δύναται ἡ Γερμανία νὰ ἐμποδίσῃ κατ' ἀρχὴν τὰ κατὰ τῶν Ἀρμενίων μέτρα, ἠναγκάσθη κατόπιν νὰ προβῇ εἰς διαβήματα παρὰ τῇ Πύλῃ, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ οἱ διαδεχθέντες αὐτόν, ἰδίᾳ δὲ ὁ κόμης *Βὸλφ-Μέττερνιχ*, ἐπέδωκαν καὶ διακοινώσεις ἐν ταῖς ὁποίαις ἐδήλουν, ὅτι ἡ Γερμανία, ἅτε χριστιανικὴ Δύναμις, δὲν δύναται νὰ μένῃ ἀδιάφορος ἐνώπιον τοιούτων γεγονότων. Συμβουλευτικὰ διαβήματα ἐπεχείρουν παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν δύο ἄλλων συμμάχων τῆς Τουρκίας, τῆς Αὐστροουγαρίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὰ διαβήματα δὲ αὐτῶν ὀφείλεται καὶ ἡ διάσωσις τοῦ εἰς Βαγδάτην ἐξορισθέντος Ἀρμενίου Πατριάρχου *Ζαβέν*. Βεβαιοῦται ὅτι ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας μαρκήσιος *Παλλαβιτσίνι* προέβη ἐν τέλει καὶ εἰς σοβαρώτερον διάβημα ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσήφ.

Εἶχε πλέον συντελεσθῆ ἡ ἐξόντωσις τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμενίων, ὅτε ὁ ρωσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Ἐρζερούμ, τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὰς κοιλάδας τοῦ ἄνω Εὐφράτου καὶ τοῦ ἄνω Τίγρητος. Τὸ θέρος τοῦ 1916 ὁ μέγας δοὺξ *Νικόλαος* ἐξέδωκε προκήρυξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ Ἀρμενία ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν». Ἐν τούτοις προσεπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐπιζῶντας ἐντοπίους Ἀρμενίους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των, διότι ἡ τσαρικὴ Ρωσία ἐσχεδίαζε νὰ ἐγκαταστήσῃ ἀποικίας Κοζάκων εἰς τὰς εὐφόρους κοιλάδας τοῦ Ἀράξου καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἡ ἰδέα ὅμως αὕτη τῶν «Κοζάκων τοῦ Εὐφράτου» ἤχησε κακῶς ἐν Ἀγγλίᾳ. Παρὰ τὰς συμμαχικὰς σχέσεις καὶ συμφωνίας τὰς συνδεούσας τὴν Μεγ. Βρεττανίαν μετὰ τῆς Ρωσίας, ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς διεκήρυξε τὴν 9ην Νοεμβρίου 1916 κατὰ τὸν ἐτήσιον ἐν τῷ δημαρχείῳ τοῦ Λονδίνου λόγον του, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μεγαλειότητος ἀπεφάσισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ ἀρχαίου τούτου λαοῦ (τῶν Ἀρμενίων)».

Μετὰ τὴν ρωσικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917 καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ σοβιετικοῦ καθεστῶτος, ὁ *Λένιν* «ἀνεκήρυξε τὴν ἑνότητα τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν», ἤτοι τῆς ρωσικῆς καὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ. Ἀλλὰ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ *Μπρὲστ Λιτόβσκι* τῆς 3 Μαρτίου 1918 ἡ σοβιετικὴ Ρωσία ἠναγκάσθη οὐχὶ μόνον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατοχὴν τῶν τέως ὑπὸ Ἀρμενίων κατοικουμένων τουρκικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ παραχωρήσῃ

Digitized by Google

εἰς αὐτὴν τοὺς νομοὺς Βατούμ, Κὰρς καὶ Ἀρδαχάν. Ἡ ρωσικὴ Ἀρμενία ἀπετέλεσε τότε μετὰ τῆς Γεωργίας καὶ τῶν Τατάρων τοῦ Καυκάσου τὴν *Ὁμόσπονδον Δημοκρατίαν τῶν Γεωργιανῶν, Ἀρμενίων καὶ Τατάρων.*

Αὕτη προσεπάθησε ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς προελάσεως τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ διαφωνίαι ἀναφυεῖσαι μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ἐθνῶν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβωσι τὰ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Μπρὲστ-Λιτόβσκι εἰς αὐτοὺς παραχωρηθέντα ἐδάφη καὶ νὰ προχωρήσωσι πολὺ πέραν τῶν συνόρων τοῦ 1878, δώσαντες χεῖρα εἰς τοὺς Τατάρους τοῦ Καυκάσου καὶ ἐλπίζοντες νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ Δαγιστάν, πέραν τοῦ Καυκάσου, ἴσως καὶ μέχρι τοῦ Τουρκεστὰν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ παντουρανικοῦ σχεδίου των. Τότε ἐνῷ ἡ Γεωργία ἐκηρύσσετο ἀνεξάρτητος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἱδρύετο μετ' ὀλίγον ἡ Ταταρικὴ δημοκρατία τοῦ *Ἀζερμπαϊτζάν*, καὶ ἡ Ὀρεινὴ τοῦ *Δαγιστάν*, οἱ Ἀρμένιοι τῆς τέως ὑπερκαυκασίου Ρωσίας ἀνεκήρυττον τὴν 28 Μαΐου 1918 τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν μὲ πρωτεύουσαν τὸ *Ἐριβάν*. Ἀλλὰ τὸ πολιτειακὸν καθεστὼς τῆς μικρᾶς ταύτης Ἀρμενίας παρέμεινεν ἀκαθόριστον, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ Αὐστρία ἐσχεδίαζε νὰ θέσῃ τὴν ὑποψηφιότητα κάποιου Αὐστριακοῦ ἀρχιδουκὸς διὰ τὸν ἀρμενικὸν θρόνον, ἐνῷ τὸ κράτος τῆς Γεωργίας θὰ ἐτέλει ὑπὸ γερμανικὴν ἐπιρροήν, ὅπως ἡ Γερμανία δυνηθῇ νὰ ἐκτείνῃ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Καυκάσου τὴν χεῖρα πρὸς τὰ πετρέλαια τοῦ Βακοῦ καὶ πρὸς τὰς πεδιάδας τοῦ Τουρκεστάν, πηγὰς ἀπαραιτήτων πρώτων ὑλῶν, βάμβακος κλπ. Ἡ πρώτη κυβέρνησις τῆς Ἀρμενίας ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὸν ποιητὴν *Ἀχαρονιὰν* μὲ τὸν τέως δήμαρχον Τιφλίδος *Ἀλέξανδρον Χαδισιὰν* ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ κυβέρνησις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν δύο ἄλλων δημοκρατιῶν διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Τούρκων ἐν Βατοὺμ τῇ 11ῃ Μαΐου 1918. Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν ἠρκεῖτο πλέον εἰς τὰ σύνορα τῆς συνθήκης τοῦ Μπρὲστ-Λιτόβσκι. Ἐζήτει καὶ ἄλλα ἐδάφη, συνάμα δὲ καὶ τὴν χρησιμοποίησιν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τῆς γραμμῆς *Ἀλεξανδροπὸλ-Δζουλφᾶ*, τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀνάγκην διὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ἄγγλων πολεμικὰς ἐνεργείας ἐν Περσίᾳ. Ἄλλως τε τὴν 15ην Μαΐου ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν *Ἀλεξανδροπόλ*, διότι αἱ τρεῖς Δημοκρατίαι δὲν συνέπραττον πλέον. Οἱ Τάταροι ἔκλινον ὁριστικῶς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους των Τούρκους. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Μουσουλμᾶνοι τοῦ *Ἀχαλτζὶκ* καὶ τοῦ *Ἀχαλχαλὶκ* ἐζήτουν τὴν ἕνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐνῷ οἱ Γεωργιανοὶ ἀπέκλινον ὁριστικῶς πρὸς τὴν Γερμανίαν. Μόνοι οἱ Ἀρμένιοι ἤθελον νὰ συνεχίσωσι τὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνα.

Τὴν 26 Μαΐου 1918 ἡ κοινὴ Βουλὴ τῶν τριῶν Δημοκρατιῶν διεκήρυττε τὴν διάλυσιν τῆς «*Ὑπερκαυκασίου*», ἀφοῦ ἔζησε πέντε μόνον ἑβδομάδας. Τὴν 28ην Μαΐου ἡ *Γεωργία*, τὸ *Ἀζερμπαϊτζὰν* καὶ ἡ *Ἀρμενία* ἀνεκήρυττον ἑκάστη κατ' ἰδίαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν Γεωργία ἀνέθηκε τὴν ἄμυναν τῶν ἐδαφῶν της εἰς τὸν γερμανικὸν στρατόν, τὸ δὲ Ἀζερμπαϊτζὰν ἐκάλεσε τοὺς Τούρκους καὶ ἀπέβαινε μετ' ὀλίγον ἐξάρτημα τῆς Τουρκίας. Ἠναγκάσθησαν τότε καὶ οἱ Ἀρμένιοι νὰ ὑπογράψωσιν ἐν *Βατοὺμ* τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν 4 Ἰουνίου 1918. Ἡ ἀνεξάρτητος Ἀρμενία περιωρίζετο εἰς 9000 τετρ. χιλιόμ. μὲ 320.000 κατοίκων. Διὰ προσθέτου συνθήκης (ἄρθρ. 3) ἡ ἀρμενικὴ κυβέρνησις «συγκατετίθετο ὅπως ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐνεργῇ διαμετακομιστικῶς στρατιωτικὰς μεταφορὰς διὰ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἐριβάν». Μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην οἱ Τοῦρκοι πολιορκήσαντες ἐπὶ τετράμηνον τὸ Βακοῦ, κατεχόμενον ὑπὸ ρωσοαρμενικοῦ συνασπισμοῦ, κατέλαβον αὐτὸ τῇ βοηθείᾳ τῶν Τατάρων (15 Σεπτεμβρίου 1918) καὶ ἔσφαξαν ἐκεῖ πολλοὺς Ἀρμενίους. Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως οἱ Ἀρμένιοι τοῦ Καυκάσου ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι πάλιν πρὸς τοὺς Τούρκους, φοβούμενοι μήπως δὲν κατορθώσωσι νὰ διατηρήσωσιν οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης ἐκείνης Ἀρμενίας τὴν ἀνεξαρτησίαν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1918 ἀπεστάλη ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀρμενικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τοὺς Ἀχαρονιὰν - Χαδισιὰν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκην ἐξασφαλίζουσαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀρμενικοῦ κράτους. Ἡ νεοτουρκικὴ κυβέρνησις τῶν *Ταλὰτ-Ἐμβὲρ* ἐπεδαψίλευσε πλείστας περιποιήσεις εἰς τοὺς πρώτους Ἀρμενίους ὑπουργούς, ἐξένισε καὶ εἱστίασεν αὐτοὺς ἐφ' ἱκανόν, τέλος δὲ ὑπέγραψε μετ' αὐτῶν συνθήκην, μηδέποτε δημοσιευθεῖσαν, ἥτις ἐχαρακτηρίσθη ὡς ὑποδουλωτικὴ διὰ τὴν Ἀρμενίαν, διότι ἔδιδε καὶ πάλιν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸ δικαίωμα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων τῆς Ἀρμενίας, ὅπως συγκοινωνῶσι μετὰ τῶν ὁμαιμόνων αὐτῶν Τούρκων καὶ Τατάρων τῆς Ἀσίας.

Τὰ παντουρκικὰ ὅμως σχέδια τῶν Τούρκων ἀνέτρεψεν ἡ ἧττα τῆς Γερμανίας. Μετὰ τὴν *ἀνακωχὴν τῆς Λήμνου* (30 Ὀκτωβρίου 1918) αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ὑπεσχέθησαν πάλιν ὅτι θ' ἀποκαταστήσωσι τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος. Προσπάθειαί τινες κατεβλήθησαν, ὅπως συγκεντρωθῶσιν οἱ ἐπιζῶντες Ἀρμένιοι ἐν Κιλικίᾳ, κατεχομένῃ τότε ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἴσως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐγκαθιδρύσωσιν ἐκεῖ τὴν ἀρμενικὴν ἑστίαν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ Ἀγγλία εἰσδύσασα μέχρι Βακοῦ ἐδείκνυεν ἀδιαφορίαν διὰ τὰ ἐπὶ τῆς κυρίως Ἀρμενίας δικαιώματα τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες καὶ εἰς βραχὺν πόλεμον ἀκόμη περιεπλάκησαν μετὰ τῆς Γεωργίας, σταματήσαντα χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ἄγγλων. Οὗτοι, καταλαβόντες καὶ τὸ Βατούμ, ἀνέλαβον τὸν ἔλεγχον ὁλοκλήρου τῆς Ὑπερκαυκασίας.

Ἡ ἵδρυσις Ἀρμενικοῦ κράτους. Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνελθοῦσαν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης ἡ ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ἑδρεύουσα ἐθνικὴ ἀρμενικὴ ἀντιπροσωπεία ὑπὸ τὸν *Νουμπὰρ πασᾶν* συνηνώθη μετὰ τῆς ἐκ τοῦ ἀρτισυστάτου Ἀρμενικοῦ κράτους ἀποσταλείσης ὑπὸ τὸν Ἀχαρονιάν. Ἐγίνετο τότε λόγος περὶ ἑλληνοαρμενικῆς συμπράξεως καὶ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν πρὸς καθορισμὸν τῶν συνόρων τῆς ἐν σχεδίῳ Ἀρμενίας. Οἱ Ἀρμένιοι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐκ τῆς νίκης τῶν συμμάχων γενικῆς μέθης ἐπίστευσαν εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἱδρύσεως «*Μεγάλης Ἀρμενίας*» ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀράξου μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Μεσογείου, κατεβάλλοντο δὲ προσπάθειαι, ὅπως πεισθῇ ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐντολὴν τῶν συμμάχων ἐπὶ τοῦ νέου τούτου Ἀσιατικοῦ κράτους.

Τὴν 12ην Φεβρουαρίου αἱ δύο ἀρμενικαὶ ἀντιπροσωπεῖαι ὑπέβαλον εἰς τὸ *Ἀνώτατον Συμβούλιον* ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέπτυσσον τὰς ἑξῆς ἀξιώσεις:

1) Νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀνεξάρτητον Ἀρμενικὸν κράτος ἀποτελούμενον ἐκ τῶν γνωστῶν 7 ἀσιατικῶν νομῶν τῆς Τουρκίας, τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Ἀρμενικῆς δημοκρατίας τοῦ Καυκάσου· 2) νὰ τεθῇ τὸ κράτος τοῦτο ὑπὸ τὴν συλλογικὴν ἐγγύησιν τῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἢ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, εἰς ἣν καὶ θὰ εἰσήρχετο· 3) νὰ δοθῇ ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης εἰδικὴ ἐντολὴ εἰς μίαν τῶν Δυνάμεων, ὅπως βοηθῇ τὴν Ἀρμενίαν ταύτην κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον ὑπολογιζομένην εἰς εἴκοσιν ἔτη· 4) νὰ ὁρισθῇ ἀποζημίωσις εἰς τοὺς Ἀρμενίους διὰ τὰς ἐκ τῶν σφαγῶν, ἐκτοπισμῶν καὶ λεηλασιῶν ζημίας· 5) νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἐντολοδόχον Δύναμιν ἡ ἐντολὴ νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς ἀναχώρησιν τὰς εἰς τὰ ἐδάφη τοῦ νέου κράτους Τουρκικάς, Ταταρικὰς ἢ ἄλλας ἀρχάς, ν' ἀφοπλίσῃ τοὺς κατοίκους, νὰ ἀπελάσῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους τῶν σφαγῶν, νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ταραξίας καὶ τὰς νομαδικὰς φυλὰς ὡς καὶ τοὺς παρεισάκτους Μουσουλμάνους πρόσφυγας κ.τ.λ.

Ἀλλ' ἐνῷ αἱ Δυνάμεις συνεζήτουν ἐν Παρισίοις, ἐνῷ τὴν 28ην Μαΐου 1919 ἡ ἀρμενικὴ Δημοκρατία τοῦ Καυκάσου, ἐν μέσῳ τοῦ κατὰ τῶν Τατάρων ἀγῶνος, ἐξέδιδε τὴν *διακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἡνωμένης Ἀρμενίας*, ἐνῷ ἡ Γενικὴ Γραμματεία τῆς Συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης ἀπηύθυνεν εἰς τὴν ἀρμενικὴν ἀντιπροσωπείαν ἐπιστολὴν ἀνακοινοῦσαν, ὅτι τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτοῦ τῆς 19ης Ἰανουαρίου 1920 ἀπεφάσισεν, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ ἀρμενικοῦ κράτους θέλει ἀναγνωρισθῇ ὡς πράγματι ὑφισταμένη, ὅτι ὅμως ἡ ἀναγνώρισις αὕτη δὲν προδικάζει τὸ ζήτημα τῶν συνόρων τοῦ κράτους τούτου, οἱ Τοῦρκοι μὴ ἀφοπλισθέντες καθ' ὁλοκληρίαν ἕνεκεν ἀτελοῦς ἐφαρμογῆς τῆς ἀνακωχῆς τῆς Λήμνου (Μούδρου) παρεσκευάζοντο ὑπὸ τὸν *Μουσταφᾶ Κεμὰλ πασᾶν* εἰς ἀντίστασιν καθ' ὅλων τῶν ἀποφάσεων τῶν Δυνάμεων, συγκεντρωθέντες ἀρχικῶς εἰς ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ ἐδάφη, ἅτινα διεξεδικοῦν οἱ Ἀρμένιοι (Ἐρζεροὺμ Σιβάζ). Τὴν 23 Ἰουλίου 1919 ὁ στρατηγὸς Μουσταφᾶ Κεμὰλ πασᾶς συνεκάλεσεν ἐν Ἐρζεροὺμ τουρκικὸν νασιοναλιστικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἐψήφισε τὸν «*ἐθνικὸν ὅρκον*», διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἓξ ἀνατολικοὶ νομοὶ ἐκηρύσσοντο ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ διεκηρύσσετο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι θ' ἀντισταθῶσι κατὰ πάσης ἐπεμβάσεως τῶν ξένων Δυνάμεων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρμενίων. Συγχρόνως ὁ Κεμὰλ εὕρισκε προθύμους συμμάχους τοὺς Μπολσεβίκους ἐπιθυμοῦντας νὰ παράσχωσι πράγματα εἰς τοὺς συμμάχους ἐν Ἀσίᾳ. Ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1918 εἶχεν ἱδρυθῆ ἐν Μόσχᾳ «*Σύνδεσμος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολῆς*». Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 νέον τουρκικὸν νασιοναλιστικὸν συνέδριον συνελθὸν ἐν *Σιβάζ* (Σεβαστείᾳ) ἐπεκύρωσε τὸν «ἐθνικὸν ὅρκον» καὶ διεκήρυσσεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι οὐδὲ σπιθαμὴν ἐδάφους θὰ δώσωσιν εἰς τοὺς Ἀρμενίους.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ τὸν Μάρτιον τοῦ 1920 συνελθοῦσαν συνδιάσκεψιν ἐνεφανίσθη πάλιν ἡ ἀρμενικὴ ἀντιπροσωπεία καὶ ἀνέπτυξε τὰς ἀξιώσεις τῶν Ἀρμενίων, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐζήτει καὶ συνεννόησιν μετὰ τῶν Κούρδων, διότι ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος καὶ περὶ αὐτονόμου Κουρδιστὰν—ὑπογράψασα ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1919 συμφωνίαν μετὰ τοῦ Σερὶφ πασᾶ, Τούρκου στρατηγοῦ, ἐμφανισθέντος ὡς ἀντιπροσώπου τῶν Κούρδων. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1920, κατὰ τὴν ἐν *Σὰν Ρέμο* συνελθοῦσαν συνδιάσκεψιν τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον προσέφερε τὴν ἐπὶ τῆς Ἀρμενίας ἐντολὴν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, διότι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν ἐφαίνοντο διατεθειμέναι νὰ δεχθῶσι ταύτην. Ἀλλ' αἱ ἐν Σὰν Ρέμο μυστικαὶ συμφωνίαι περὶ τῶν πετρελαίων τοῦ Βακοῦ ἐπέσπευσαν τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν τῆς Σ. Ρωσίας πρὸ τοῦ κέντρου τούτου τῶν ρωσικῶν πετρελαίων. Ἡ δὲ προσέγγισις τῶν Ρώσων πρὸς τὸ Βακοῦ ἤγαγε τὰς Δημοκρατίας τῆς Γεωργίας καὶ τῆς Ἀρμενίας εἰς ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας. Εἰς τοὺς ἐν Μόσχᾳ ἀντιπροσώπους τῆς ἀρμενικῆς Δημοκρατίας προσεφέρθη ρωσικὴ βοήθεια, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπὸ τῶν Μπολσεβίκων χρησιμοποίησιν τῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρουπόλεως Κὰρς-Ἐρζερούμ, ὅπως ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Τούρκων τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, δεινῶς πιεζομένων τότε ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἕτοιμοι εἰς πᾶσαν παραχώρησιν πρὸς τὴν Ρωσίαν. Ἡ ἀρμενικὴ ὅμως κυβέρνησις τοῦ Ἐριβὰν συμβουλευθεῖσα τὴν Ἀγγλίαν ἀπέρριψε τὴν ρωσικὴν πρότασιν.

Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν διὰ τὴν Ἀρμενίαν: Τὸ θέρος τοῦ 1920 ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐθνικὴ κυβέρνησις τῶν Τούρκων ἐκάλεσεν ἐπανειλημμένως τὴν ἀρμενικὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἐριβὰν νὰ διαπραγματευθῶσι χωριστὴν εἰρήνην. Ἡ ἀρμενικὴ κυβέρνησις ἐπροτίμησε νὰ συνυπογράψῃ διὰ τῆς ἐν Παρισίοις ἀντιπροσωπείας αὐτῆς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν τῆς 10ης Αὐγούστου 1920, ἥτις ἀνεγνώριζε καὶ de jure τὸ ἀνεξάρτητον ἀρμενικὸν κράτος. Τὸ 88ον ἄρθρον τῆς συνθήκης ταύτης ὥριζεν, ὅτι:

«Ἡ Τουρκία δηλοῖ, ὅτι, ὡς ἔπραξαν ἤδη αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις, ἀναγνωρίζει τὴν Ἀρμενίαν ὡς κράτος ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον».

Τὸ δὲ 89ον ἄρθρον τῆς αὐτῆς συνθήκης ὥριζεν ἀσαφῶς καὶ τὰ σύνορα τοῦ ἀρμενικοῦ κράτους ἐν Τουρκίᾳ λέγον ὅτι:

«Ἡ Τουρκία, ἡ Ἀρμενία ὡς καὶ τὰ ἄλλα ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη συμφωνοῦσι νὰ ὑποβάλωσιν εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ Προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς τὸν καθορισμὸν τῶν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἀρμενίας συνόρων ἐν τοῖς νομοῖς Ἐρζεροὺμ, Τραπεζοῦντος, Βὰν καὶ Βιτλὶς καὶ νὰ δεχθῶσι τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ὡς καὶ πᾶσαν διάταξιν ἣν ἤθελεν ἐπιβάλει σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς τὴν θάλασσαν ἔξοδον τῆς Ἀρμενίας καὶ σχετικῶς πρὸς τὸν ἀφοπλισμὸν παντὸς ὀθωμανικοῦ ἐδάφους συνεχομένου πρὸς τὰ ρηθέντα σύνορα».

Ὥστε ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν περιέκοπτε σημαντικῶς τὰ ἀρχικὰ ἀρμενικὰ ὄνειρα. Οὔτε Καππαδοκία, οὔτε Κιλικία, οὔτε παραλία τοῦ Πόντου, ἀφῃροῦντο δὲ καὶ οἱ νομοὶ Χαρποὺτ καὶ Διαρμπεκίρ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα κατὰ τοὺς Ἀρμενίους παρεχώρει μόνον ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις τοῦ σουλτάνου *Μεχμὲτ Ε' Βαχιδεδδίν*, ἁπλῆ σκιὰ κυβερνήσεως. Τὰ εἰς τὴν Ἀρμενίαν κατακυρούμενα ἐδάφη εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας τῶν νασιοναλιστῶν Τούρκων τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ. Ποῖος θὰ τὰ κατέκτα, ὅπως τὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἀρμενίους; Μόνον ἐν περιπτώσει τελειωτικῆς νίκης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ Ἀρμενία τοῦ Καυκάσου πρὸς τὰ ἐν Τουρκίᾳ διεκδικούμενα ἐδάφη. Φαίνεται ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας πρὸ πάσης σοβαρᾶς ἐπιχειρήσεως κατὰ τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισε πρωτίστως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τῆς Τουρκίας καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διὰ τοῦ Καυκάσου συγκοινωνίαν μετὰ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν τουρκικὸς νασιοναλιστικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας τοῦ Καυκάσου. Ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν τύχην της, ὡς ἄλλως τε μετ' ὀλίγον καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀρμενικὴ δημοκρατία τοῦ Ἐριβάν, μὴ διαθέτουσα καλῶς ὡπλισμένον στρατόν, μικρὰν μόνον ἀντέταξεν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες περὶ τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου 1920 κατέλαβον ἐκ νέου, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ Κάρς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν Ἀλεξανδροπόλ. Ἡ Ἀρμενία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην μετὰ τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ σοβιετικὴ Ρωσία, φοβηθεῖσα ἴσως τὴν πρὸς τὸ Βακοῦ ἐπέκτασιν τῶν Τούρκων, ἀπέστειλεν ἐσπευσμένως εἰς Ἐριβὰν στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Μπολσεβίκων Ἀρμενίων καὶ ἐκάλεσε δι' ἀνοικτοῦ τηλεγραφήματος τοὺς Τούρκους νὰ σταματήσουν τὴν προέλασιν αὐτῶν.

Ἡ Σοβιετικὴ Ἀρμενία. Ἡ ἀρμενικὴ δημοκρατία τοῦ Καυκάσου εἰσήρχετο πλέον εἰς τὴν τροχιὰν τῆς Σοβιετικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὁμοσπονδίας. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1920 ἐγκατεστάθη ἐν Ἐριβὰν σοβιετικὴ ἀρμενικὴ κυβέρνησις ἐν μέσῳ πείνης καὶ γενικῆς κρατικῆς παραλυσίας. Τὴν χώ

Digitized by Google

ραν ἐκυβέρνα τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα ἀριθμοῦν μόλις 1000 μέλη. Χάρις εἰς τὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν τῆς σοβιετικῆς Ρωσιας καὶ τῶν ὁμοσπόνδων —σοβιετικῶν πλέον καὶ τούτων — δημοκρατιῶν τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Ἀζερμπαϊτζάν, ἡ ἀρμενικὴ σοβιετικὴ κυβέρνησις κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην.

Διὰ τῆς ἐν *Ἀλεξανδροπὸλ* μεταξὺ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἐριβὰν καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἀγκύρας ὑπογραφείσης συνθήκης (2 Δεκεμβρίου 192.) ἡ Ἀρμενία, ἥτις εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεκταθῆ μέχρις 60 000 τετρ. χμ., περιωρίζετο εἰς 20.000, αἱ στρατιωτικαὶ αὐτῆς δυνάμεις ὡρίζοντο εἰς 1500 ἄνδρας, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς τὴν Ἀρμενίαν νὰ «παραιτηθῇ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν» Συγχρόνως οἱ Μπολσεβῖκοι ἐνήργουν ἐπιτάξεις καὶ προέβαινον εἰς λεηλασίας, ἐφυλάκιζον 2500 διανοουμένους καὶ ἀπέστελλον εἰς Ρωσιαν 1500 Ἀρμενίους ἀξιωματικούς. Ἔκτοτε ἡ κατάστασις βαθμιαίως ἐβελτιώθη. Γαῖαι χέρσοι καὶ ἄγονοι, βάλτοι καὶ ἕλη κατέστησαν καλλιεργήσιμα χάρις εἰς ἀποξηραντικὰ καὶ ἀρδευτικὰ ἔργα, διεδόθη δὲ ἡ καλλιέργεια βάμβακος καὶ καπνῶν. Ἐπρόκειτο συνάμα νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς ἐκμετάλλευσιν καὶ χαλκουργεῖα ἐν Ἀλλαχβερδῆ καὶ Γατὰρ καὶ νὰ διαδοθῇ ἡ χρῆσις ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ἡ κυβέρνησις διένειμε γαίας εἰς τοὺς ἀκτήμονας, κατηρτίσθη στρατὸς καὶ πολιτοφυλακὴ καὶ εἰσήχθη ἡ ψῆφος τῆς γυναικός. Εἰς τὴν Βουλὴν ὑπάρχουσι τρεῖς γυναῖκες.

Χάρτης τῆς σημερινῆς σοβιετικῆς Ἀρμενίας.

Ἡ Ἀρμενία καὶ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν. Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον ἐν τῇ πέραν τῶν συνόρων τῆς Τουρκίας Ἀρμενίᾳ, ἡ ἐν Εὐρώπῃ ἀρμενικὴ ἀντιπροσωπεία εἰργάζετο ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς πλέον βάσεως τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1920 ὁ *Ἀχαρονιάν*, πρόεδρος τῆς παρὰ τῇ Συνδιασκέψει τῆς εἰρήνης ἀντιπροσωπείας τῆς ἀρμενικῆς Δημοκρατίας, ἀπηύθυνεν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας «λόγῳ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν τῆς καθιερούσης ὁριστικῶς τὴν ὑπὸ τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀρμενικῆς Δημοκρατίας» ἐζήτει «τὴν εἰσδοχὴν τοῦ νέου κράτους εἰς τοὺς κόλπους τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν».

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη εἰσδοχὴ θὰ συνεπήγετο δυνάμει τοῦ 10ου ἄρθρου τοῦ Συμφώνου τῆς Κοινωνίας τὴν ὑποχρέωσιν δι' ὅλα τὰ ἄλλα μέλη ταύτης «νὰ σέβωνται καὶ νὰ διατηρῶσιν ἐναντίον πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ὑφεστῶσαν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν» τῆς Ἀρμενίας. Ἡ κατάστασις ὅμως ταύτης κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς αἰτήσεως ἦτο τόσον ἐπισφαλής, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις αὐτῆς ἠπειλεῖτο. Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως συνεκροτήθη ἐν Γενεύῃ ἡ πρώτη συνέλευσις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὴν 15 Νοεμβρίου 1920. Ἡ αἴτησις τῆς Ἀρμενίας, ἐπικαλεσθείσης ἄλλως τε ἐπανειλημμένως τὴν ἀρωγὴν τοῦ συμβουλίου τῆς Κοινωνίας ἐναντίον τῶν κεμαλικῶν ἐπιθέσεων, παρεπέμφθη εἰς τὰς ὑπογραψάσας τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν Δυνάμεις, συνεζητήθη δὲ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Συνελεύσεως τῆς 17 Νοεμβρίου 1920. Κατ' αὐτῆς πολλὰ ἐλέχθησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων σφαγέων καὶ ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν Ἀρμενίων, ὑπεβλήθη πρότασις ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τερματισμὸν τῶν μεταξὺ Ἀρμενίων καὶ κεμαλικῶν συγκρούσεων, ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ *Νάνσεν* ἡ ἰδέα στρατιωτικῆς ἐκστρατείας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ Ἀμερικὴ δὲν θὰ ἠρνεῖτο τὴν συνδρομὴν αὐτῆς, ἀλλ ὁ *Μπάλφουρ*, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας, παρετήρησεν, ὅτι τὸ Ἱδρυτικὸν Σύμφωνον τῆς Κοινωνίας δὲν ἐπρονόησε περὶ καταστάσεως ὡς ἡ τῆς Ἀρμενίας, ὅτι δὲ ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῆς γνώμης τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Μπάλφουρ ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐντολοδόχος Δύναμις, ἔχουσα ἀπόφασιν νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἀρμενίας, ὑπενθύμισεν ὅμως ὅτι ὅλα τὰ σχετικὰ διαβήματα ἀπέτυχον. Τέλος ἡ Συνέλευσις ἐψήφισεν ἀπόφασιν καλοῦσαν τὸ Συμβούλιον νὰ συνεννοηθῇ μεθ' ὅλων τῶν κυβερνήσεων, ὅπως μία Δύναμις ἀναλάβῃ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς μεταξὺ Ἀρμενίας καὶ κεμαλικῶν ἐχθροπραξίας. Τρεῖς μόνον Δυνάμεις ἀπήντησαν εἰς τὴν ἔκκλησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν *Οὐΐλσων* ἀπήντησε (1 Δεκεμβρίου 1920), ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ προσφέρῃ τὴν «προσωπικήν του μεσολάβησιν». Ἡ Ἱσπανία ἐδήλωσεν, ὅτι ἦτο διατεθειμένη νὰ συνδράμῃ «εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἠθικῆς καὶ διπλωματικῆς φύσεως ὑπερ τῆς Ἀρμενίας». Ἡ *Βραζιλία* ἀπήντησεν ὅτι εἶναι ἑτοίμη νὰ συμπράξῃ ὅπως «τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἀλγεινὴν κατάστασιν τῆς Ἀρμενίας» Την 17ην Δεκεμβρίου ὁ *Τάκε Ἰωνέσκου* ἐπρότεινεν ἐξ ὀνόματος τῆς ρουμανικῆς κυβερνήσεως τὸν καταρτισμὸν σώματος ἐκστρατείας 40.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸ μέγα διασυμμαχικὸν ἐπιτελεῖον, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν Ἀρμενίᾳ. Εἰς τὸ σῶμα τοῦτο θὰ εἰσέφερον ὅλα τὰ κράτη τῆς Κοινωνίας ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ των. Ἡ πρότασις ὅμως αὕτη δὲν ἐνεκρίθη. «Εἴμεθα, εἶπεν ὁ εἰσηγητὴς *Λαφονταίν*, δύναμις εἰρήνης». Εἰς μάτην ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ρουμανίας ἐπέμεινεν. Ὁ *Βιβιανὶ* (Γαλλία) παρετήρησεν, ὅτι ἡ Συνέλευσις δὲν εἶχεν ἐντολὴν νὰ δεχθῇ τὸν καταρτισμὸν τοιούτου σώματος. Ἐν τέλει ἡ Συνέλευσις ἐξέδωκεν ἀκαδημαϊκῶς ἀπόφασιν ἐπιφορτίζουσαν τὸ Συμβούλιον νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς τύχης τῆς Ἀρμενίας.

Συνάμα ἡ Κοινωνία ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῆς Ἀρμενίας περὶ εἰσδοχῆς της ὡς μέλους αὐτῆς. Κατ' ἀρχὰς ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη εὐνοϊκῶς. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ κατάστασις εἶχε χειροτερεύσει ἐν τῇ ἀρμενικῇ Δημοκρατίᾳ. Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Βραζιλία ἐδήλουν, ὅτι εἶναι ἕτοιμοι νὰ μεσολαβήσουν πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Ἀρμενίας, ἡ ἀρμενικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἐριβὰν ὑπέγραφε τὴν *συνθήκην τῆς Ἀλεξανδροπόλ*, διὰ τῆς ὁποίας παρῃτεῖτο τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐνῷ μετ' ὀλίγον ὁ πρόεδρος Οὐΐλσων ἐξέδιδεν ἀπόφασιν κατακυροῦσαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν τοὺς νομοὺς Βάν, Βιτλίς, Ἐρζερούμ καὶ μέρος τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος μὲ ἔξοδον εἰς τὴν θάλασσαν! Ἀφ' ἑτέρου ὅμως αἱ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας διαθέσεις συμμάχων τινῶν Δυνάμεων ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται. Συνεπείᾳ τῆς καταστάσεως ταύτης αἱ κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας ἐτηλεγράφησαν ἐκ Λονδίνου, ὅπου συνεσκέπτοντο τότε οἱ Ὑπουργοί των, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ περὶ εἰσδοχῆς αἴτησις τῆς Ἀρμενίας, ἐδήλουν δὲ συγχρόνως, ὅτι δὲν δύνανται νὰ λάβωσι τὴν εὐθύνην τῆς ἐγγυήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Οὐΐλσων προτεινομένων συνόρων («*Χρόνος*» Παρισίων 6 Δεκεμβρίου 1920). Μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἡ Συνέλευσις ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῆς Ἀρμενίας διὰ ψήφων 21 κατὰ 8, 13 κρατῶν ἀποσχόντων ἢ ἀπουσιαζόντων. Εὐχὰς μόνον ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας ἐξέφραζεν ἡ ψηφισθεῖσα ἀπόφασις. Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἦτο πλέον καταδεδικασμένη νὰ μείνῃ ἄγραφος χάρτης. Δύο τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία, ἤδη ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1921 ἤρχοντο εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ.

Νέαι σφαγαὶ Ἀρμενίων ἐν Κιλικίᾳ (1921). Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1919 τὰ ὑπὸ τὸν λόρδον Ἄλλενμπυ ἀγγλικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα νικήσαντα κατὰ κράτος τοὺς Τούρκους ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ εἶχον προελάσει ἐντὸς τῆς Κιλικίας, ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ γαλλικῶν, διότι δυνάμει προηγουμένων ἀγγλογαλλικῶν συμφωνιῶν καὶ συνεπείᾳ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Σὰν Ρέμο Συνδιασκέψεως, ἡ Συρία παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς ἐντολοδόχον τῶν Συμμάχων. Προηγουμένως εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἡ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς Κιλικίαν μεταφορὰ τῶν Ἀρμενίων τῶν ἐπιζησάντων κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1915 1916, διότι ὑπῆρχε σκέψις νὰ ἱδρυθῇ ἐκεῖ ἡ ἐν σχεδίῳ ἐθνικὴ ἀρμενικὴ ἑστία. Ἐπὶ 400 000 κατοίκων τῆς Κιλικίας ὑπελογίζετο, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἀνήρχοντο κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1919 εἰς 120.000, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ἐν Ζεϊτούν, Μαρὰς καὶ Ἀϊντάπ. Οἱ Τοῦρκοι ἐποφθαλμιῶντες τὴν Κιλικίαν ἔβλεπον μετ' ἀγανακτήσεως τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑστίας ταύτης. Ἐπωφελούμενοι δὲ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἤρχισαν ἄνισον κατὰ τῶν Γάλλων ἀγῶνα διαρκέσαντα καθ' ὅλον τὸ 1920 Τὰ μεμονωμένα μικρὰ γαλλικὰ ἀποσπάσματα, ἅτινα εὑρίσκοντο ἐκεῖ κατ' ἐφαρμογὴν τῆς περὶ ἀνακωχῆς συμβάσεως τοῦ Λήμνου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῶν εἰς τὰ στρατιωτικὰ σύνορα θέσεων αὐτῶν (ἔλ. *E. Bremond* συνταγματάρχου: La Cilicie en 1919-1920, ἐν τῇ Revue des études armeniennes, p. 12). Ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ προσεπάθησε νὰ προκαλέσῃ ἐξεγέρσεις τῶν ἐντοπίων Τούρκων τῆς Κιλικιας κατὰ τῶν Γάλλων. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1920 οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ *Μαρὰς* (Marach). Ἡ πόλις ἐξεκενώθη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς φρουρᾶς, μετ' αὐτῆς δὲ ἀπῆλθον 7.000—8 000 Ἀρμένιοι ὑπὸ δριμύτατον ψῦχος. Οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν 2 000 περίπου Ἀρμένιους μὴ προφθάσαντας νὰ φύγωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μετὰ τῆς γαλλικῆς ὀπισθοφυλακῆς φευγόντων Ἀρμενίων πολλοὶ ἐφονεύθησαν Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ συνθηκολόγησις τῶν ἐν *Οὐρφᾳ* Γάλλων, οἵτινες πολιορκηθέντες ἐκανονιοβολήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων μὲ πυροβόλα τῶν 10 5, ἐνῷ δὲν ἔπρεπε κατὰ τὴν ἀνακωχὴν νὰ ἔχωσι τοιαῦτα. Καθ' ὁδὸν ὅμως οἱ Γάλλοι ἔπεσαν εἰς ἐνέδραν καὶ ἐσφάγησαν ὅλοι ὑπὸ τῶν Τούρκων. Συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι (2,000—3,000 ἄτακτοι Μουσουλμᾶνοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο καὶ Ἀφγανοὶ ἀκόμη ὑπὸ ἀξιωματικοὺς Τούρκους ἢ Γερμανούς) ἔφθασαν μέχρις Ἀδάνων, Μερσίνης, Μποζαντῆ καὶ Χατζίν.

Συνδιάσκεψις Λονδίνου 1921. Ὁ ὅρος «ἐθνικὴ ἑστία» ἐν τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ: Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1921 συνῆλθεν ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις πρὸς διακανόνισιν διαφόρων γερμανικῶν προβλημάτων καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ προβλήματος, τοῦ γεννηθέντος ἐκ τῆς ἀπροθυμίας Δυνάμεών τινων νὰ ἐφαρμόσωσι καὶ ἐν τῇ πράξει τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν.

Ἀφοῦ συνεζήτησε τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα (Θράκης, Μικρᾶς Ἀσίας) ἡ Συνδιάσκεψις ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀπαντήσεως ἐπελήφθη τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀρμενικοῦ προβλήματος. Ὁ *Μπογὸς Νουμπὰρ πασᾶς*, ὁμιλῶν ἐκ μέρους τῶν Ἀρμενίων τῆς Τουρκίας ἐπέμεινε ζητῶν τὴν τήρησιν τῶν περὶ Ἀρμενίας διατάξεων τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, λέγων ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Μπολσεβίκων κατάληψις τῆς Ἀρμενίας δὲν ἦτο λόγος δυνάμενος νὰ ἐμποδίσῃ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς Ἀρμενίους τῆς Τουρκίας. „Εἶναι ἀληθές, ἔλεγεν ὁ Νουμπάρ, ὅτι αἱ εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἀναγνωριζόμεναι ἐπαρχίαι κατείχοντο ὑπὸ τῶν κεμαλικῶν, ἀλλ' οἱ Σύμμαχοι διέθετον ἱκανὰ μέσα πιέσεως, κυρίως δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς τῶν ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν αὐτῶν ἔλεγχον εὑρισκομένων ἐδαφῶν. Διὰ τὴν Κιλικίαν ὁ Νουμπὰρ ἐζήτει αὐτονομίαν, ἂν καὶ ἡ ἐπαρχία αὕτη ἐπεστρέφετο διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἐριβὰν ἀπεκήρυττε τὴν ἐν Ἀλεξανδροπὸλ ὑπογραφεῖσαν ἀρμενο-τουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης, ἐζήτει δὲ καὶ οὗτος τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὴν μόνην δυναμένην νὰ χωρίσῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Μπολ-

Digitized by Google

σεβικικῆς Ρωσίας. Ὁ λόρδος *Curzon* ἐξέθεσεν εἰς τοὺς Ἀρμενίους τὰς δυσχερείας τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ μάλιστα μὲ διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἀπεφάσισεν ὁ Οὐΐλσων. Ἡ ἀρμενικὴ ἀντιπροσωπεία ἀπήντησεν, ὅτι ἦτο ἑτοίμη εἰς θυσίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κιλικίαν ὁ *Μπερτελὼ* ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας, ὅτι ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν δὲν ἐπρονόησε περὶ εἰδικοῦ καθεστῶτος, ὅτι ὅμως θὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων.

Τὴν 12ην Μαρτίου 1921 οἱ Σύμμαχοι ἐπρότειναν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν ἀντιπροσωπείαν σχέδιον λύσεως τοῦ ζητήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τροποποιοῦν τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν. Ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ προσετίθετο ὅτι αἱ περὶ Ἀρμενίας διατάξεις (τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν) θὰ ἀνεθεωροῦντο, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀναγνωρίσῃ ἡ Τουρκία τὰ δικαιώματα τῶν Ἀρμενιων εἰς *«ἐθνικὴν ἑστίαν»* ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς συνόρων. Διὰ τοῦ σχεδίου τούτου ἐθυσιάζετο ὁριστικῶς τὸ ἐν Τουρκίᾳ ἐπὶ τοῦ χάρτου ἱδρυθὲν ἀνεξάρτητον ἀρμενικὸν κράτος, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐπενοεῖτο ὁ πρωτοφανὴς ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ ὅρος *«ἐθνικὴ ἑστία»* ἄνευ ἄλλου νομικοῦ ὁρισμοῦ. Ἐν τῷ πνεύματι τῶν Δυνάμεων, ἴσως νὰ ἐπρόκειτο τότε περὶ «αὐτονόμου ἐπαρχίας». Βαθμιαίως ὅμως αἱ Δυνάμεις περιώρισαν πολὺ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὅρου τούτου. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1923 διαρκουσῶν τῶν συζητήσεων τῆς *συνθήκης τῆς Λωζάννης* ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας κόμης *Μοντάνια*, ὁμιλῶν ἐν τῇ ὑποεπιτροπῇ, εἶπεν ὅτι οὐδὲ ἀρχικῶς ὁ ὅρος *«ἐθνικὴ ἑστία»* περιεῖχε τὴν ἰδέαν αὐτονομίας. «Κατὰ τοὺς Συμμάχους ἡ «ἐθνικὴ ἑστία» ἔδει νὰ συνίσταται ἁπλῶς εἰς τὸ εἰς ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρμενικοῦ πληθυσμοῦ παρεχόμενον δικαίωμα νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς ὡρισμένον μέρος τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' ἡ συγκέντρωσις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ νὰ δημιουργήσῃ κράτος ἐν κράτει. Θὰ προωρίζετο μόνον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπολαύωσιν εὐχερέστερον μέτρων τινῶν, ἅτινα ἔδει νὰ ἐγγυῶνται τὴν διατήρησιν τῆς μορφώσεως καὶ τῆς γλώσσης των. Δὲν θὰ ζητήσωμεν, ὡς ἐπράξαμεν διὰ τοὺς Ρουθήνους τῆς Τσεχοσλοβακίας, Δ'αιταν αὐτόνομον ἀλλ' ἁπλοῦν ἐπιτόπιον καθεστώς, ὅπερ περιφρουροῦν πλήρως τὴν ἑνότητα τοῦ τουρκικοῦ κράτους, θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀρμενίους νὰ διατηρῶσι τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν ἔθιμα. Οὕτως ἡ Ἀρμενικὴ ἑστία δὲν θὰ ἦτο ἔδαφος κλειστὸν εἰς τοὺς ἄλλους κατοίκους τῶν τουρκικῶν ἐδαφῶν, ἀλλὰ μόνον σημεῖον συγκεντρώσεως διὰ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ διεσπαρμένους Ἀρμενίους.» (Ὁ λόγος οὗτος κυκλοφορήσας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν Λωζάννῃ δὲν ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Κιτρίνην, οὔτε εἰς τὴν Κυανῆν βίβλον τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Λωζάννης.)

Γαλλοτουρκικὴ συμφωνία: Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου τοῦ 1921 διελύθη χωρὶς νὰ καταλήξῃ εἰς θετικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐν τοῖς παρασκηνίοις ὅμως ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς Μπριὰν ὑπέγραψε τῇ 9 Μαρτίου 1921 ἰδιαιτέραν συμφωνίαν μετὰ τοῦ *Μπεκὶρ Σαμῆ*, ἀντιπροσώπου τῆς κεμαλικῆς Τουρκίας. Ἀντὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἑλλάδα, προσήγγιζε πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ γαλλο-κεμαλικὴ συμφωνία τοῦ Λονδίνου συνεπληρώθη καὶ κατέστη ὁριστικὴ διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Ἀγκύρας (βλ. λ. Ἀγκύρας συμφωνία τ. Α΄ σ. 144), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐθυσίαζεν ὁριστικῶς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν. Τὸ διάβημα τῆς Γαλλίας ὑπῆρξεν ὀλεθριώτατον διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Κιλικίᾳ διαδραματισθέντων γεγονότων.

Συνθήκη τῆς Λωζάννης. Κατὰ τὴν 2αν Συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (Φεβρουάριος 1921) ἔγινε πάλιν λόγος περὶ τοῦ ἀρμενικοῦ ζητήματος, ἐψηφίζετο δὲ ἀπόφασις, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλεῖτο τὸ Συμβούλιον νὰ ἐπιμείνῃ παρὰ τῷ Ἀνωτάτῳ Συμμαχικῷ Συμβουλίῳ, ὅπως ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς εἰρήνης ληφθῶσι μέτρα πρὸς περιφρούρησιν τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀρμενίας καὶ ἰδιαιτέρως ὅπως δοθῇ εἰς τοὺς Ἀρμενίους *«ἐθνικὴ ἑστία»* καθ' ὁλοκληρίαν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Ἀλλ' ὁ λόρδος *Ρυβέρτος Σέσιλ* παρετήρει ὅτι οἱ κεμαλικοὶ διαφεύγουσι τῆς ἐπιρροῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος *Σεφεριάδης* ἀπηύθυνεν εἰς τὴν συνέλευσιν ἔνθερμον ἔκκλησιν ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων.

Ἡ 2α λοιπὸν συνέλευσις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπεχείρει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τὸν ὅρον «ἐθνικὴ ἑστία» τῶν Ἀρμενίων. Ἀλλ' ἡ ἐν Παρισίοις τὸν Μάρτιον τοῦ 1922 συνελθοῦσα Συνδιάσκεψις διετέλει πλέον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς γαλλοτουρκικῆς συμφωνίας τῆς Ἀγκύρας καὶ τῶν παραπλησίων ἰταλοτουρκικῶν ὡς καὶ τῶν νέων πρὸς τὴν Τουρκίαν διαθέσεων τῆς Ἀγγλίας, ἐπηρεασθείσης ἐκ τηλεγραφημάτων τοῦ ἀντιβασιλέως τῶν Ἰνδιῶν λόρδου *Reading* (*Ἰσαὰκ Ρούφους*) περὶ τοῦ φρονήματος τῶν ἐκεῖ Μουσουλμάνων ὑπὲρ τῆς Χαλιφείας (καταργηθείσης ὅμως κατόπιν ὑπὸ τῶν ἰδίων Τούρκων). Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν τίθεται ἤδη ὁριστικῶς κατὰ μέρος δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀρμενίαν. Αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις τὰς ὁποίας ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ὑπέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ τῆς διακοινώσεως αὐτῶν τῆς 26ης Μαρτίου 1922 ἐξησφάλιζον τὴν «πλήρη τουρκικὴν κυριαρχίαν ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῶν Στενῶν, ἀπὸ τῆς Ὑπερκαυκασίας, τῆς Περσίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου». Περὶ δὲ τῶν Ἀρμενίων εἰδικῶς ἡ ἱστορικὴ ἐκείνη διακοίνωσις ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ θέσις τῶν Ἀρμενίων ἐδέησε νὰ ληφθῇ ὑπὸ εἰδικὴν ἔποψιν τόσον ἕνεκα τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἀναληφθεισῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων Δυνάμεων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὅσον καὶ λόγῳ τῶν δεινοπαθημάτων ἅτινα ὑπέστη ὁ λαὸς οὗτος. Κατὰ συνέπειαν ἐπιζητεῖται ἡ ἀρωγὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπὶ πλέον τῆς εἰς τὰς μειονότητας παρασχεθείσης προστασίας διὰ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πατροπαραδότων πόθων τῶν Ἀρμενίων διὰ τὴν σύστασιν ἐθνικῆς ἑστίας».

Αἱ μεσολαβοῦσαι Δυνάμεις περιέκοπτον πάλιν τὰς εἰς τοὺς Ἀρμενίους ὑποσχέσεις των. Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου τοῦ 1921 δὲν εἶχε μὲν διακηρύξει ῥητῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀρμενικῆς ἑστίας, ἀλλὰ δὲν ἐκηρύχθη καὶ ἐναντίον αὐτῆς. Ἡ νέα συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων ἐθυσίαζε τελείως τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ὑπέσχετο *ἑστίαν*, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λέγῃ ποῦ θὰ ἱδρύετο αὕτη, συνάμα δὲ αἱ Δυνάμεις, νίπτουσαι τὰς χεῖρας, ἀνέθετον τὴν φροντίδα τῆς ἐξευρέσεως καὶ ἱδρύσεως αὐτῆς εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν.

Τέλος, ὅτε μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν αἱ Δυνάμεις ἀπηύθυναν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγκύρας τὴν διακοίνωσιν τῆς 22ας Σεπτεμβρίου 1922, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλουν αὐτὴν νὰ συμμετάσχῃ εἰς συνδιάσκεψιν πρὸς συνομολόγησιν τῆς ὁριστικῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτῶν, τὸ ζήτημα τῆς ἀρμενικῆς ἑστίας ἀπεσιωπήθη.

Ταυτοχρόνως συνήρχετο ἡ 3η συνέλευσις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἥτις περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ λάβῃ «μετ' εὐγνωμοσύνης» ὑπὸ σημείωσιν τὰς περὶ Ἀρμενίας ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως τῶν Παρισίων, ἐχαρακτήρισε δὲ τὴν εἰς τοὺς Ἀρμενίους χορήγησιν «ἐθνικῆς ἑστίας» ὡς ἕνα τῶν οὐσιωδεστέρων ὅρων πάσης μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης.

Ἀλλ' εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης ἡ «ἐθνικὴ ἑστία» τῶν Ἀρμενίων ἐτάφη ὁριστικῶς. Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης τῆς 24ης Ἰουλίου 1923 οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν περὶ Ἀρμενίας, οὐδὲ κἂν ἀρμενικῆς ἑστίας. Ἤδη ἀπὸ τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1922 ὁ πρόεδρος τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ἀρμενικῆς δημοκρατίας, Ἀχαρονιάν, εἶχεν ἀπευθύνει εἰς τὰς κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας διακοίνωσιν, ζητῶν ν' ἀντιπροσωπευθῇ καὶ ἡ Ἀρμενία εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης ὡς συνυπογράψασα τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις ἐδήλωσαν μὲν εἰς ἀπάντησιν (17 Νοεμβρίου 1922) ὅτι ἡ Ἀρμενία εἶναι κράτος, οὗτινος ἡ ἀνεξαρτησία ἀνεγνωρίσθη de jure, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθησαν ταύτην εἰς τὴν συνδιάσκεψιν λόγῳ τῆς σοβιετικῆς μορφῆς τοῦ πολιτειακοῦ αὐτῆς καθεστῶτος. Οὐχ ἧττον αἱ δύο ἀρμενικαὶ ἀντιπροσωπεῖαι, ἐμφανισθεῖσαι εἰς Λωζάννην ἐπέδωκαν τὴν 15ην Νοεμβρίου εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης συγκινητικώτατον ὑπόμνημα ἐκθέτον τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν διεκδικήσεις: «ἐθνικὴν ἑστίαν εἰς τὴν ὁποίαν νὰ εὕρωσιν ἐπὶ τέλους ἀσφάλειαν τῆς φυσικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως τῆς μορφώσεως αὐτῶν». Οἱ Ἀρμένιοι ἀντιπρόσωποι ἐπρόκειτο ν' ἀκουσθῶσιν εἰς μίαν ὑποεπιτροπήν, ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας, ὁ ὁρμητικὸς *Ριζὰ Νούρ*, ἀντέστη λέγων, ὅτι δὲν εἶναι Τοῦρκοι ὑπήκοοι, ὅτι δὲ ἡ ἀρμενικὴ δημοκρατία τοῦ Ἐριβὰν ἔλυσε δι' ἰδιαιτέρας μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκης ὅλα τὰ ἐπίμαχα ζητήματα. Αἱ Δυνάμεις ὑπεχώρησαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἐδέχθησαν κατ' ἰδίαν τὸν *Ἀχαρονιὰν* καὶ τὸν *Γαβριὴλ Νουραδουγκιάν*, ὑποστηρίξαντα τὴν σύστασιν τῆς ἀρμενικῆς ἑστίας ὡς μὴ ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὸν *«ἐθνικὸν ὅρκον»* τῶν νασιοναλιστῶν Τούρκων. Ὡμίλησε διὰ μακρῶν καὶ ὁ Ἀχαρονιάν. Ἀλλ' εἰς μάτην. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ λόρδος *Curzon* εὗρε συγκινητικοὺς λόγους διὰ τὴν τύχην τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπολειπομένων 130.000 Ἀρμενίων καὶ διὰ τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Ἀρμένιοι ἐπὶ ὁλοκλήρους γενεάς, καὶ ὅτι ἐζήτησε νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὴν συνθήκην εἰδικαὶ διατάξεις διὰ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν «ἐθνικὴν ἑστίαν» ὡμίλησε κατὰ τρόπον διδόντα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ ἐπέμενον ἢ ὅτι καὶ θὰ ἐθυσίαζον πλέον τὴν ἰδέαν ταύτην εἰς τὸν βωμὸν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Ἄλλως τε τὴν ἰδέαν τῆς ἀρμενικῆς ἑστίας ἀπέκρουσε κατηγορηματικῶς ὁ α΄ ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας *Ἰσμὲτ πασᾶς* εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ περὶ μειονοτήτων καὶ τουρκικῶν μεταρρυθμίσεων λόγον (συνεδρία τῆς 12 Δεκεμβρίου 1922), ἀποτελοῦντα σφοδρὸν κατηγορητήριον ἐναντίον τῶν ἐπεμβάσεων τῶν Δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας κατὰ τὰς προηγουμένας περιόδους τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ὁμιλῶν εἰδικῶς περὶ τοῦ ἀρμενικοῦ ζητήματος ὁ Ἰσμὲτ πασᾶς ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ γένεσις τούτου ὀφείλεται εἰς τὰς ῥαδιουργίας τῆς Ρωσίας καὶ εἰς τὰς κατόπιν ἐπεμβάσεις τῶν Δυνάμεων. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ἐπιούσης (13 Δεκεμβρίου 1922), ὁ Ἰσμὲτ πασᾶς ἀπέκρουσε διαρρήδην τὴν «ἐθνικὴν ἑστίαν» ὡς νέαν ἀπόπειραν διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. «Οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς ἔχει ἡ Τουρκία, εἶπε, δυναμένην ν' ἀποσπασθῇ». Ὁ λόρδος *Κῶρζον* ἐπανῆλθε μετὰ περισσοτέρας ἐπιμονῆς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἑστίας. Ἀλλ' ὁ Τοῦρκος πληρεξούσιος ἦτο ἀνένδοτος. «Ὑπάρχουσι Δυνάμεις, εἶπε, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα τῆς Τουρκίας». Ὑπεδείκνυε δὲ εἰς τοὺς Ἀρμενίους, τὴν ὁδὸν τῆς Αὐστραλίας καὶ τοῦ Καναδᾶ. Ἐνώπιον τῆς στάσεως ταύτης τῶν Τούρκων τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα ἐγκατελείφθη, ἡ δὲ ἀρμενικὴ ἀντιπροσωπεία περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ἐπιδώσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους καὶ εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν (8 Αὐγούστου 1923), ἐπαφίνουσα εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ κρίνῃ τὴν πρᾶξιν τῶν Δυνάμεων καὶ τονίζουσα ὅτι ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, παρερχομένη ἐν σιγῇ τοὺς Ἀρμενίους, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχον, καὶ ἀφίνουσα ἐκκρεμῆ τὴν τύχην τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς «οὔτε τὴν εἰρήνην οὔτε τὴν δικαιοσύνην ἐξυπηρετεῖ». Ἔκτοτε τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα φαίνεται λησμονηθέν.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἀρμένιοι πρόσφυγες. Ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα ἐπανέρχεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὰς συνελεύσεις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ὡς ζήτημα περιθάλψεως καὶ ἀποκαταστάσεως προσφύγων.

Ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων σφαγῶν τῆς Κιλικίας, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς γαλλοκεμαλικῆς συνθήκης τῆς Ἀγκύρας, οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κιλικίας, παρὰ τὰς περὶ προστασίας αὐτῶν ὑποσχέσεις τῶν Δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν τὰς τέως ἑστίας των ζητοῦντες καταφύγιον ἀλλαχοῦ. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν κρατῶν δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ δεχθῶσιν αὐτούς. Ἐκτὸς τῶν ἐν Συρίᾳ περισυλλεγέντων Ἀρμενίων μόνη ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ διερχομένη τὴν δεινὴν περίοδον τῆς μικρασιατικῆς κρίσεως, ἤνοιξε τὰς φιλοξένους αὐτῆς ἀγκάλας δεχθεῖσα τοὺς ἐκ Κιλικίας πρόσφυγας Ἀρμενίους καὶ χορηγήσασα εἰς αὐτοὺς πᾶσαν περιποίησιν, ὡσαύτως δὲ καὶ βραδύτερον, ὅτε μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Σμύρνης, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1922, συνέρρευσαν καὶ οἱ Ἀρμένιοι τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τοῦ κύματος τῶν Ἑλλήνων προσφύγων. Εἰς 50,000 ἀνῆλθον οἱ οὕτω περισυλλεγέντες Ἀρμένιοι πρόσφυγες, δι' οὓς ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐδαπάνησε περὶ τὰ 100 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἡ φιλοξενία ὅμως αὕτη ἦτο προσωρινή, δι' ὃ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀπηυθύνθη μετὰ δύο ἔτη εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν ἐρωτῶσα ποῦ θὰ ἀποσταλῶσιν οἱ πρόσφυγες Ἀρμένιοι.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἡ Κοινωνία μόλις τῷ 1925 ἔστειλεν εἰς τὴν σοβιετικὴν Ἀρμενίαν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸν *Νάνσεν*, ὅπως ἐξετάσῃ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ οἱ πρόσφυγες Ἀρμένιοι. Ὁ Νάνσεν, ὅστις τόσον φιλανθρώπως ἠσχολήθη περὶ τὸ ὅλον προσφυγικὸν ζήτημα, διεπίστωσεν, ὅτι μόνον 15000—20000 Ἀρμένιοι δύνανται νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τοῦ Ἐριβάν, ἂν ἐκτελεσθῶσιν ἀποξηραντικὰ ἔργα. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς χορηγήσεως προσφυγικοῦ δανείου ἐξ 900,000 ἀγγλικῶν λιρῶν. Ἡ ἐξεύρεσις ὅμως ἦτο ἀδύνατος καὶ διὰ τοῦτο ὁ Νάνσεν περιώρισε τὸ σχέδιόν του εἰς μόνον 300.000 λιρῶν δι' ὀλιγωτέρους ἐποίκους. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλλὰς ἀπέστειλε περὶ τοὺς 15000 Ἀρμενίων εἰς τὴν σοβιετικὴν Ρωσίαν, ἀνταλλάξασα αὐτοὺς ἔναντι ἰσαρίθμων Ἑλλήνων. Σήμερον μένουσιν ἐν Ἑλλάδι 30000 περίπου Ἀρμένιοι πρόσφυγες, διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ μεριμνήσῃ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν. Κατὰ τὴν σύνοδον αὐτῆς τοῦ φθινοπώρου 1927, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος *Α. Μιχαλακόπουλος* ὑπέμνησε κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 26ης Σεπτεμβρίου τὰς θυσίας, ἃς ὑφίσταται ἡ Ἑλλὰς ἐν μέσῳ τῶν ἰδίων της δυσχερειῶν καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶναι ἑτοίμη νὰ καταβάλῃ τὰ 25% τῶν δαπανῶν τῆς μεταφορᾶς τῶν Ἀρμενίων προσφύγων μέχρι τῶν ὁρισθησομένων εἰς αὐτοὺς ἑστιῶν. Διὰ τὸ ὑπόλοιπον κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἐράνων. Ἀλλὰ μόνον ἡ Ρουμανία ἐνεγράφη διὰ χιλίας ἀγγλικὰς λίρας. Τὸ ζήτημα ἔκτοτε ἐκκρεμεῖ. Ὑπάρχει σχέδιον ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀρμενίων προσφύγων εἰς Συρίαν ἢ εἰς νότιον Ἀμερικήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Odysseus*: Turkey in Europe, Λονδῖνον 1901—*H. F. B. Lynch*: Armenia (2 τόμοι) Λονδῖνον 1901.—*Abich*: Geologia des armenisc en Hochlandes, Βιέννη 18..—*Bishop*: Journeys in Persia and Kurdistan, Λονδῖνον 18..—*Bliss*: Turkey and the Armenian atrocities, Λονδῖνον 18..—*Bryce*: Transcaucasia and Ararat, Λονδ. 1899.—*Lepsius*: Armenia and Europa, Λονδ. 1897. *A. Mandelstam*: Le sort de l'Empire Ottoman, Παρίσιοι 1917 καὶ La Société des Nations et les Puissances devant le problème arménien, Παρίσιοι 1926.—*Murray*: Handbook for Asia Minor, Λονδ. 1895.—*Supan*: Die Verbreitung der Armenier in der asiatischen Türkei und in Transkaukasien, ἐν Petermanns Mitteilungen, T. XIII 1896.—*Tozer*: Turkish Armenia and Eastern Asia Minor, Λονδ 1881.—*Cholet*: Arménie, Kurdistan et Mésopotamie.—Sir *Edwin Pears*: Life of Abdul Hamid

Digitized by Google

Λονδ 1917.—*V. Cuinet*: La Turquie d'Asie, 5 τόμ. Παρίσιοι 1898.—*Saint-Martin*: Mémoire historique et géographique sur l'Armenie.—*M. Wagner*: Reise nach dem Ararat, Στουτγάρτη 1848.—*Tchamitehian*: Ἱστορία τῆς Ἀρμενίας (ἀρμενιστί), 3 τ. Βενετία 1784.—*Langlois*: Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, Παρίσιοι, 1867. — *Dulaurier*: Le royaume de la Petite Arménie, ἐν Recueil des historiens des Croisades, T. I 1869.—*Schweiger v Lerchenfeld*: Armenien, Jena 1878.—*Abaza*. Geschichte Armeniens, Πετρούπολις, 1888. — *Curzon*: Armenia, a residence at Erzerum, Λονδ. 1854.—*Issaverdens*; Armenia and the Armenians, Βενετία 1874-75. —*Langlois*: Essai historique et critique sur la constitution sociale et politique de l'Arménie. Πετρούπολις 1860. — *Noël Dolence A. Khatch*: Histoire des anciens Arméniens, Paris 1907.—*Kevork Aslan*: Etudes sur le peuple arménien, Paris 1909.—*J. Sandaldjian*: Histoire documentaire de l'Arménie des temps du paganisme, Rome 1917 —*Meillet*: Grammaire comparée de l'arménien classique, Paris 1903. — *A. J. Toynbee*: The Murder of a Nation, Londres.—*Archak Tchobanian*: Le peuple arménien.—L'Arménie sous le joug turc.— *E. Doumergue*: L'Arménie, les Massacres et la Question d'Orient, Paris — *Viscount Bryce*: The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire, London 1915-1916.— *Marcel Leart*: La Question arménienne à la lumière des documents.— *Michael Chamich* (Ἀρμενίου): History of Armenia.—*Fr. Tournebise*: Histoire politique et religieuse de l'Arménie. — *Viscount Bryce*: Transcaucasia and Ararat — *Noël and Harold Buxton*: Travels and Politics in Armenia. — *Rheinhold-Röhricht*: Geschichte des Königreiches Jerusalem.— *Saint-Martin*: Mémoires sur l'Arménie.— *Μαλαχία Ὀρμανιάν*: (ἀρμενιστί), Οἱ Ἀρμένιοι καὶ ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία.— *P. Jensen*: Hittiter und Armenier, 1898.—*A. Akoulian*: Einverleibung armenischer Territorien durch Byzanz. — *Ev. Hofmeister*: Durch Armenien. Wanderungen und der Zug Xenophons bis zum Schwarzen Meer.—*Garabet ter. Mikirtitschian* (Ἀρμενίου): Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte Ketzerische Erscheinungen in Armenian.— *Gatteyrias*: L'Arménie et les Arméniens, Παρ. 1882.— *A. P. Hakobian*: Armenia and the war 1917.— *Emile Laloy*: Les documents secrets des Archives de Russie, Παρ 1919. — Memorandum of the Armenian Delegation, presented to the Peace Conference, 1919.— Publications of the Armenian Governement in Armenia (1919—1925). — Die Grosse Politik der europäischen Kabinette 1871—1914, τόμ 7-8 (Γερμανικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (1922). — *G. Adossidès*- Arméniens et jeunes Turcs, — Les massacres de Cilicie, Παρίσιοι 1910. — *Mouchech* (Ἀρμενίου ἀρχιεπισκόπου Ἀδάνων): Les vêpres siliciennes, Ἀλεξάνδρεια 1909.—*Νικηφ. Μοσχοπούλου*: Τὸ ἀρμενικὸν ζήτημα: Συμβολὴ εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν. Ἀθῆναι 1924.—*Kevorp Mesrop*: L'Arménie, Κωνσταντινούπολις, 1919.—*Albert Vandal*: Les Arméniens et les réformes de la Turquie, Παρ. 1897.—La Situation des Arméniens en Turquie exposée par des documents, 1908—1912 τοῦ Ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως). — *Kraft-Bonnard*: Le problème arménien, Παρ. 1924.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— **[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡΙΑ]** Εὐθὺς ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς Τουρκίας εἰς τὸν παγκόσμιον πόλεμον (Νοέμβριος 1914), κατέστη καὶ ἡ Ἀρμενία θέατρον πολέμου, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μὲν Ρῶσοι, ὑπὸ τὸν πρίγκιπα *Βορονζῶφ* (ἀντιβασιλέα τοῦ Καυκάσου), ἐτήρησαν ἐν ἀρχῇ ἀμυντικὴν στάσιν, καταλαβόντες θέσεις παρὰ τὴν *Σαρυκαμύς*, ἅτε στερούμενοι ἐπαρκῶν δυνάμεων (οἱ Ρῶσοι ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπησχολημένοι εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ θέατρα πολέμου), οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὑπὸ τὸν *Ἰζὲτ Πασᾶν*, ἠγωνίσθησαν προελαύνοντες ἐξ *Ἐρζερούμ* πρὸς κατάληψιν τῆς γραμμῆς τοῦ Σαρυκαμὺς καὶ ἐκεῖθεν τῆς τοῦ Κάρς· ἡ προχώρησίς των ὅμως ἀνεκόπη διὰ διαφόρων ἀγώνων.

Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπεζήτουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐδαφικὰ κέρδη ἀλλ' ἀνέλαβον ζωηρὰν ἐπίθεσιν, ἵνα διὰ ταύτης ἐπιφέροντες ἀντιπερισπασμὸν προσελκύσωσι ρωσικὰ στρατεύματα εἰς Καύκασον, καὶ οὕτως ἐλαφρύνωσι τοὺς εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ρωσικὸν μέτωπον (ἀνατολικὸν) ἀγωνιζομένους Γερμανούς.

Πράγματι, ἀπὸ τοῦ τέλους Δεκεμβρίου ἐνισχύθη ὁ ρωσικὸς στρατός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ τουρκικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Κιαμὴλ πασᾶ* (3η στρατιά, ἐκ 4 σωμάτων στρατοῦ, ἤτοι 150,000 ἄνδρες), συγκεντρωμένος περὶ τὸ Ἐρζερούμ καὶ ἐξακολουθῶν νὰ ἔχῃ ὡς βασικόν του σχέδιον τὸν ἀντιπερισπασμὸν τῶν Ρώσων.

Ὁ Κιαμὴλ πασᾶς κατέστρωσε, τῇ ἐμπνεύσει καὶ καθοδηγήσει τῶν παρακολουθούντων Γερμανῶν ἀξιωματικῶν, τὸ σχέδιον τῆς διὰ δύο σωμάτων στρατοῦ ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ δεξιοῦ ρωσικοῦ πλευροῦ, καὶ τῆς ἐπιζητήσεως ἀποκοπῆς τῶν ρωσικῶν συγκοινωνιῶν (πρὸς *Ἀρδαχάν*), καθ' ὃν χρόνον ἕτερον σῶμα στρατοῦ, τεταγμένον ΒΑ. τῆς Ἐρζερούμ, θ' ἀπησχόλει τοὺς Ρώσους κατὰ μέτωπον· ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀνελάμβανον ἐπίθεσιν, τότε τὸ σῶμα τοῦτο ἔδει νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς Ἐρζερούμ, ἵνα τοιουτοτρόπως προσελκύσῃ τοὺς Ρώσους εἰς Ἀρμενίαν, τοὺς ἀπομακρύνῃ δὲ οὕτως ἔτι περισσότερον ἀπὸ τῶν γραμμῶν συγκοινωνιῶν των.

Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου 1914, ἀρχίζει ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου. Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1915 καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ *Ἀρδαχάν*, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἀνακαταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ρώσων. Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τοῦτον ἐπιτίθενται οἱ Ρῶσοι, καί, μετὰ μάχην ζωηράν, δοθεῖσαν δυτικῶς τῆς Σαρυκαμύς, κατώρθωσαν νὰ ὑπερκεράσωσι τοὺς Τούρκους, νὰ τοὺς ἐξαναγκάσωσιν εἰς ὑποχώρησιν διὰ στενωποῦ τινος ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων, νὰ τοῖς ἐπιφέρωσι πανωλεθρίαν, να συλλάβωσι πολλὰς χιλιάδας αἰχμαλώτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἕνα διοικητὴν σώματος στρατοῦ καὶ τρεῖς μεράρχους μετὰ τῶν ἐπιτελείων των, τέλος δέ, μετὰ ἀγῶνα παρὰ τὸ *Καραουργκὰν* (8-16 Ἰανουαρίου), ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Τούρκους πρὸς Ἐρζερούμ, ἀπολέσαντας μάλιστα τὸ πλεῖστον τοῦ πυροβολικοῦ των.

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1915, ἐξηκολούθησαν πάμπολλοι ἀγῶνες, τοπικῆς ὅμως καθαρῶς σημασίας, ἐξαιρέσει τῆς κατὰ Μάϊον προελάσεως τῶν Ρώσων πρὸς τὸ *Βάν*, καταληφθὲν τὴν 19ην Μαΐου 1915.

Ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως ὅμως τῆς ἀρχηγίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ τοῦ Καυκάσου ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς *Νικολάου* (Νοέμβρ. 1915), ἤρχισε, μελετώμενον σχέδιον καταλήψεως τῆς Ἐρζερούμ καὶ ἁπάσης τῆς ἀνατολικῆς Ἀρμενίας, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἐδόθη ἡ μάχη, ἡ φερομένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μεγάλη μάχη τῆς Ἀρμενίας τοῦ 1916».

Τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1916, ἡ ρωσικὴ στρατιὰ τοῦ στρατηγοῦ *Youdenitch* ἐπιτίθεται, ὑπὸ θερμοκρασίαν—25°, διὰ δύο φαλάγγων, τῆς μὲν κατὰ τοῦ *Ὀλτύ*, τῆς δὲ κατὰ τοῦ *Κεπρίκιοΐ* (τουρκικὰ ὀχυρά) ἐξ ὧν ἀπωθεῖ τοὺς Τούρκους, ὁπότε, μετὰ τρίτης φάλαγγος προχωρησάσης ἐκ Βάν, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ περιχαρακωμένου στρατοπέδου τῆς Ἐρζερούμ (5 σειραὶ χαρακωμάτων συνενούντων 15 ὀχυρά, καὶ πολὺ βαρὺ πυροβολικόν). Μετὰ σκληρὸν πενθήμερον ἀγῶνα (11-16 Φεβρουαρίου), νικᾷ τοὺς Τούρκους, καταλαμβάνει τὴν Ἐρζερούμ ἄνευ πολιορκίας τὴν 16 Φεβρουαρίου, αἰχμαλωτίζει 12000 Τούρκους καὶ κυριεύει 300 πυροβόλα.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην, δὲν σταματᾷ ὁ ρωσικὸς στρατός, ἀλλὰ παρὰ τὰς μεγάλας ἐδαφικὰς δυσκολίας (ἔδαφος ἐξαιρετικῶς ὀρεινὸν καὶ χιονοσκεπές), ἀναλαμβάνει τὴν καταδίωξιν πρὸς τρεῖς ἀποκλινούσας κατευθύνσεις· ἐκ Βατοὺμ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας πρὸς Τραπεζοῦντα (βάσιν ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ἀρμενίας), ἣν καταλαμβάνει, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στόλου, τὴν 18ην Ἀπριλίου μετὰ ἐξαήμερον ἀγῶνα· ἐξ Ἐρζερούμ πρὸς Ἐρζιντζιάν, ὅπερ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ τότε· ἐκ Βιτλὶς πρὸς Διαρμπεκίρ, ἀπειλῶν, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Τίγρίδος, τὴν διακοπὴν τῆς ἐπαφῆς μεταξὺ τῶν τουρκικῶν στρατιῶν Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας.

Ἡ προέλασις τῶν Ρώσων ἐξηκολούθησεν, ἰδίως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς παραλίας. Αἱ κυριώτεραι ἐπιχειρήσεις ἦσαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πρὸς κατάληψιν τῆς *Μπαϊμπούρ* καὶ τῆς *Γκιουμισχανὲ* συντελεσθεῖσαι τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1916, μὴ ἐξασφαλίσασαι τὴν ὁδὸν Τραπεζοῦντος - Ἐρζερούμ (ἡ Τραπεζοῦς κατέστη βάσις ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ ρωσικοῦ στρατοῦ), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πρὸς κατάληψιν τοῦ *Ἐρζιντζιὰν* συντελεσθεῖσαι τὴν 25 Ἰουλίου 1916, ἔχουσαι δὲ σπουδαίαν σημασίαν, καθ' ὅσον ἐξησφαλίσθη ἡ κοιλὰς τοῦ *Καρασοῦ* καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἄνω κοιλὰς τοῦ *Εὐφράτου*.

Διαρκοῦντος τοῦ φθινοπώρου 1916, διεξήχθησαν ζωηροὶ ἀγῶνες περὶ τὸ *Βὰν* καὶ τὸ *Βιτλίς*, καταλήξαντες εἰς πλήρη ἀπώθησιν τῶν Τούρκων. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1916 ἅπασα ἡ Ἀρμενία εἶχε περιέλθει εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ρώσων.

Διαρκοῦντος τοῦ 1917, δὲν ἐξετελέσθησαν ἐν Ἀρμενίᾳ σημαίνουσαι στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις, καθ' ὅσον πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι τῶν Τούρκων, πρὸς ἀνακατάληψιν σημαινόντων τινων σημείων, ἀπεκρούσθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν Ρώσων.

Τοιαύτη παρέμεινεν ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις ἐν Ἀρμενίᾳ, μέχρις οὗ ἡ ἐπελθοῦσα ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα συνθήκη τοῦ Μπρέστ-Λιτόβσκ (3 Μαρτίου 1918) ἐπέφερε τὴν πλήρη χαλάρωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τῆς ρωσικῆς κατοχῆς ἐν Ἀρμενίᾳ. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

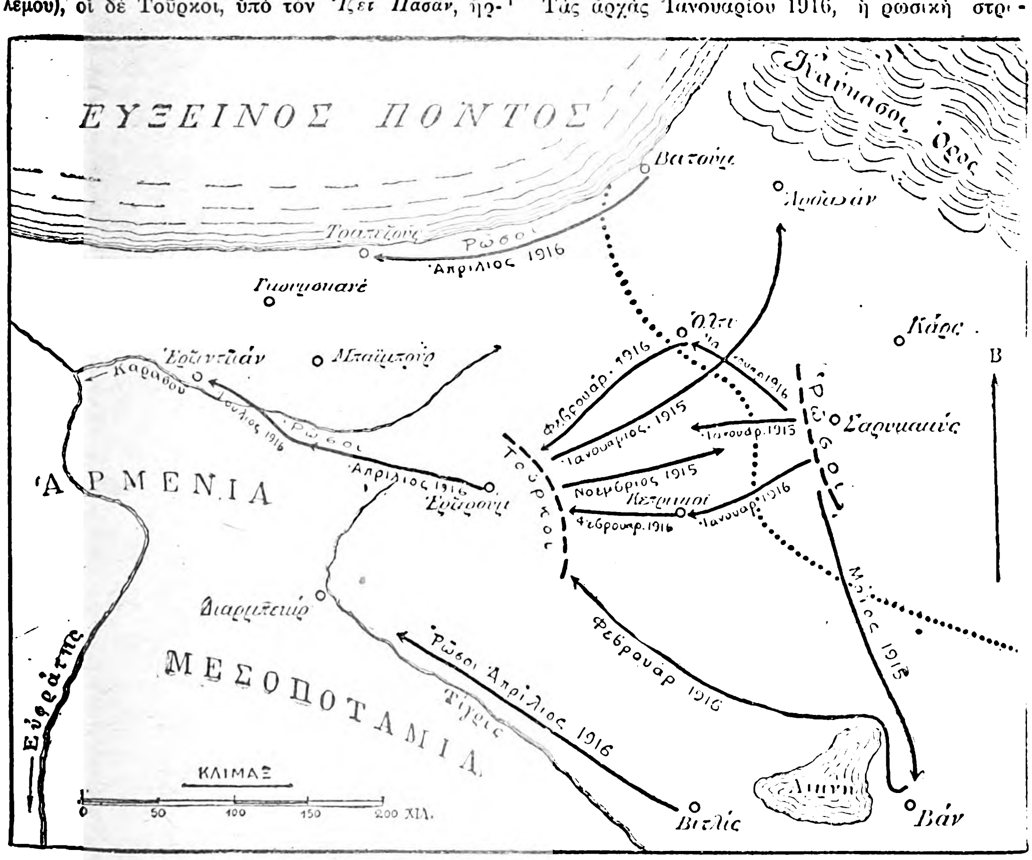

Τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ θέατρον τῶν Ρωσοτουρκικῶν ἐπιχειρήσεων.

— **[ΕΚΚΛΗΣΙΑ]** *Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀρμενίαν.*—Ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀρμενίων εἶναι λίαν σκοτεινὴ ὑπό τινος ζοφώδους πέπλου περιβεβλημένη καὶ μὴ δυναμένη νὰ διευκρινισθῇ ὑπὸ τῶν ὑπαρχουσῶν πρώτων πηγῶν. Ἡ παράδοσις ὅμως αὐτῶν δέχεται ὡς πρῶτον σπορέα τοῦ χριστιανικοῦ σπέρματος τὸν ἀπόστολον *Θαδδαῖον* ἢ *Λεββαῖον* (*Ματθ.* X, 2), τὸν καὶ *Ἰούδαν* καλούμενον (Hier. in Math. X, V, 4) (Filion Sanit. Bibl. tom. VIII. p. 769), τὸν ἀδελφὸν *Ἰακώβου* τοῦ μικροῦ ὀνομαζόμενον (*Λουκ.* VI 15. Πράξ. I, 13), ὅστις ἐλθὼν εἰς Ἀρμενίαν ἐκόμισεν ἐξ Ἱερουσαλὴμ τὴν λόγχην, δι' ἧς ἐκεντήθη ἡ πλευρὰ τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ, καὶ ἀπέθανε θάνατον φυσικὸν (*Νικηφ. Καλλ.* Ἱστ. II 40), ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἀπόστολον *Βαρθολομαῖον*, ὅστις εἰς Ἀρμενίαν μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερε τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τὴν βραδύτερον ἀπολεσθεῖσαν καὶ ὅστις ἀπέθανε θάνατον ἐπὶ σταυροῦ ἢ ἐξεδάρη ζῶν.

Οἱ ἀρχαιότεροι ὅμως ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἱστορικῶν, οἷον ὁ *Ἐζνίκ*, *Κοριούμ*, *Ἐλισαῖος*, *Ἀγαθάγγελος* καὶ *Λάζαρος ὁ Παρβετσῆ*, οὐδὲν μνημονεύουσι περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πρώτου, οὐδὲ ὑπαινιγμόν τινα ποιοῦνται, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ *Μωϋσῆς ὁ Χορὲν* ἐν σιγῇ παρέρχεται τὸν μῦθον τοῦτον, παραληφθέντα, φαίνεται, ἔκ τινων Ἑλλήνων ἁγιογράφων. Ἡ δὲ περὶ *Αὐγάρου* ἱστορία, τοῦ πρώτου Ἀρμενίου ἡγεμόνος τῆς Ἐδέσσης ὡς Χριστιανοῦ καὶ ἐκχριστιανίσαντος τὴν Ἀρμενίαν, εἶναι ἀποκύημα ἐγωϊστικῆς φαντασίας. Καὶ ἡ περὶ Θαδδαίου δημοφιλὴς παράδοσις φαίνεται ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων, ἀξιούντων, ὅτι εἰσὶ διάδοχοι ἑνὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐγκαυχωμένων, ὅτι κάθηνται ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀποστόλου Θαδδαίου. Καὶ ἕτεροί τινες κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγράφονται ὑπό τινων ἱστορικῶν ὡς διαδόσαντες ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὡς ὁ *Θωμᾶς* ὁ καλούμενος *Δίδυμος* (*Εὐσεβ.* Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. Α', κεφ. ΙΓ' καὶ βιβλ. Γ' κεφ. Α'). Μεταγενεστέρα καὶ ὀλιγώτερον δημοφιλὴς εἶναι ἡ παράδοσις ἡ παραδίδουσα ὡς κήρυκα τοῦ εὐαγγελίου παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις τὸν ἀπόστολον *Βαρθολομαῖον*, οὗτινος ὡς τόπον τοῦ τάφου ὁρίζει Μωϋσῆς ὁ Χορὲν τὴν ἄγνωστον πόλιν *Ἀρεβανός*, τὴ ἀναφερομένην μόνον ὑπό τινων Ἑλλήνων, ὡς *Οὐρβανόπολιν*, *Ἀλβανόπολιν* καὶ *Καρβανόπολιν*. Πάντως ὅμως αἱ μυθολογικαὶ αὗται ἀφηγήσεις ἐπιδιώκουσι κυρίως, ὅπως ἀποδείξωσιν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία λίαν πρωΐμως εἰσεχώρησεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀρμενίων, βαθείας ρίψασα τὰς ῥίζας αὐτῆς. Καὶ πράγματι εἶναι γεγονὸς ἱστορικὸν ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἤδη διαδεδο-

Digitized by Google

μένος ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πολὺ ἐνωρίτερον πρὸ τοῦ *Γρηγορίου* τοῦ *Φωτιστοῦ*, ὡς τοῦτο φανεροῦται ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ *Διονυσίου Ἀλεξανδρείας* (248—265) σταλείσης τῷ 252 πρός τινα Ἀρμένιον ἐπίσκοπον *Μερουγιὰν* (230—260) (*Εὐσεβ.* Ἐκκλ. Ἱστορ. *Migne* τόμ. 20 βιβλ. VI σελ. 646), ἐναργέστερον δὲ μαρτυρεῖται τοῦτο ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν Καθολικῶν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ἀπαριθμοῦντα δέκα Καθολικοὺς πρὸ τοῦ Γρηγορίου, καὶ τάσσοντα ὡς πρῶτον τὸν Θαδδαῖον (35—43), ὡς δεύτερον τὸν Βαρθολομαῖον (43—60), ὡς τρίτον τὸν Ἅγιον Ζαχαρίαν (60—76) καὶ μετ' αὐτὸν ἑτέρους ἑπτὰ καὶ ὡς δέκατον τὸν ἄνω μνημονευόμενον Μερουγιὰν (Almanach gener. de l'Hopit. Arm. Constantinople 1909 p. 326—327 καὶ 1900 p. 325—333). Ἡ δὲ πρώτη διάδοσις τοῦ χριστιανικοῦ φωτὸς ἀποδίδεται εἴς τινας Σύρους ἐπιδρομεῖς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἐκ τῆς πόλεως *Νισίβεως* εἰς Ἀρμενίαν ἐπιδραμόντας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν πόλιν ταύτην χαρακτηρίζουσιν ὡς πρῶτον ὁρμητήριον τῆς τῶν Ἀρμενίων ἐκχριστιανίσεως οἱ ταῦτα ἀφηγούμενοι ἱστορικοὶ (Deutsch. Morgenl. Zeitschr. Dresd. 1896 p. 616). Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν παράδοσιν, ἐπὶ οὐδενὸς θετικοῦ καὶ ἀναμφιβόλου ἱστορικοῦ στηρίγματος δυνάμενα νὰ στηριχθῶσι, τὰ δὲ ἱστορικὰ γεγονότα εἶναι, ὅτι ὁ Γρηγόριος ὁ Φωτιστὴς *(Γρηγόρ Λουσαβορίτζ)*, ὁ κυρίως *ἰσαπόστολος* τῶν Ἀρμενίων προσωνυμούμενος, δὲν ἐφύτευσε μέν, ἀλλ' εἰργάσθη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος (301—325) διὰ τὴν ἐξάνθησιν τοῦ χριστιανικοῦ σπέρματος, τὰ μέγιστα συμβαλὼν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξάπλωσιν καὶ τὴν ἀρχικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Οὗτος δὲ κατήγετο ἐκ παρθικοῦ βασιλικοῦ αἵματος, τοῦ σατράπου *Ἀρσακίδου*, ἐκ πατρὸς *Ἀνὰγ* καλουμένου, ὅστις κατά τινα περσικὴν ἐπιδρομὴν διαταγῇ τοῦ Ἀρταξέρξου φονεύσας διὰ στραγγαλισμοῦ τὸν Ἀρμένιον ἡγεμόνα *Χοσρὸπ* κατεδιώχθη εἶτα καὶ φεύγων ἐπνίγη ἐν τῷ Ἀράξῃ ποταμῷ, ἡ δὲ οἰκογένεια τοῦ Ἀνὰγ πανοικεὶ κατεσφάγη (238), διασωθέντος μόνον τοῦ διετοῦς τότε Γρηγορίου ὑπὸ τῆς τροφοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπαχθέντος εἰς Καισάρειαν ἔνθα ἐβαπτίσθη καὶ ἐξεπαιδεύθη. Ὅτε δὲ ἡδρώθη συνεζεύχθη θυγατέρα βασιλικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν βραχυτάτου χρόνου τὴν νεαρὰν σύζυγον ἐγκαταλείψας καὶ ὑπὸ θείου φλεγόμενος ζήλου ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐγγὺς ἔρημον ἐπὶ σκοπῷ μοναχικῆς πολιτείας. Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας *Τιριδάτης* ὁ Γ' μετακαλεσάμενος αὐτὸν ἐκ τῆς μοναστικῆς κέλλης μάτην προσεπάθει ἵνα πείσῃ αὐτόν, ὅπως ἀποπτύσας τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ θύσῃ τοῖς εἰδώλοις πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς *Ἀναχὶτ* ἐν τῷ ἱερείῳ *Ἐυτζιγιὰν* καὶ ἐπὶ τῇ ἀμεταπείστῳ αὐτοῦ ἐμμονῇ ῥίπτει αὐτὸν εἴς τινα βαθὺν καὶ σκοτεινὸν λάκκον, ἐν ᾧπερ διαμένει ἐπὶ ἔτη μακρὰ (12) καὶ ἐξ οὗ οὐδέποτε θὰ ἐξήρχετο ζῶν, ἐὰν μὴ προσεκαλεῖτο ὑπὸ τῆς βασιλίσσης, τῇ ὑποδείξει τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως *Χοσροβιδούχτ*, ἵνα πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐξ ἀθεμιτογαμίας τὴν νόσον τῆς λυκανθρωπίας νοσήσαντος βασιλέως, ἢ κατ' ἄλλους τοὺς βληθέντος ἐκ νόσου τινὸς ἀνιάτου διὰ τὸν φόνον τῶν παρθένων *(Mikâlian:* Das Arm Ymnor. p. 25), δεηθῇ τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν. Τῷ ὄντι δὲ διὰ τῶν θαυματουργῶν προσευχῶν τοῦ Γρηγορίου ὁ βασιλεὺς ἰάθη, καὶ ἡ ἐκ θαύματος θεραπεία συνετέλεσεν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς πίστεως τοῦ θεραπεύσαντος αὐτὸν Θεοῦ. «Λέγεται Τιριδάτην τὸν ἡγεμόνα ἔκ τινος παραδόξου θεοσημείας, συμβάσης περὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, Χριστιανὸν γενέσθαι καὶ πάντας τοὺς Ἀρμενίους ἑνὶ κηρύγματι θρησκεύεσθαι» (*Σωζομ.* Ἐκκλ. Ἱστορ. *Migne* τόμ 67 βιβλ. II. κεφ VII) Τοιουτοτρόπως ἐδέχθη ὁ βασιλεὺς τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ εἴτε βίᾳ καὶ βασιλικῷ διατάγματι, εἴτε μοιραίᾳ μιμήσει ἠκολούθησε καὶ πολὺ τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ πλῆθος, πρὸς ὃ εἶτα συνηνώθησαν καὶ οἱ πρὸ τοῦ Γρηγορίου παρὰ τῶν Σύρων ἐπιδρομέων ἐκχριστιανισθέντες, πρὸς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ἀπὸ Καισαρείας τὸν Γρηγόριον κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς Ἀρμενίαν συνοδεύσαντες εἰκοσακισχίλιοι, οἱ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ βαπτισθέντες. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονὸς φαίνεται ἀπίθανον καὶ ἱστορικῶς δυσεξακρίβωτον, ἀφηγούμενον ὅμως ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Ὑπὸ τοῦ Τιριδάτου ὁ Γρηγόριος ἀμέσως τότε μετὰ πομπώδους συνοδείας ἀποσταλεὶς εἰς Καισάρειαν χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἐπισκόπου αὐτῆς *Λεοντίου* ἐπίσκοπος καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν πάτριον αὐτοῦ χώραν ἐγκαθιδρύεται ὡς πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς νεοσυστάτου ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ πόλει *Ἀστισσὰτ* τῆς ἐπαρχίας *Τιρὸν* πλησίον τῆς Μοσούλης. Ἡ πόλις δὲ αὕτη καὶ πρότερον ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον τῆς προτέρας τῶν Ἀρμενίων εἰδωλολατρείας.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ νεόδμητος ἀρμενικὴ ἐκκλησία πολλαπλασιασθεῖσα διὰ τῶν καρποφόρων ἱεραποστολικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γρηγορίου ἠρίθμει ἤδη τὸν ὑπερβολικὸν ἀριθμὸν τῶν τεσσαράκοντα μυριάδων πιστῶν. Γεγονὸς δὲ ἀναμφίλεκτον εἶναι ὅτι ὁ Γρηγόριος τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας ἔλαβε καὶ οὕτω μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας συνήφθησαν δεσμοὶ ἱεραρχικῶν σχέσεων καὶ διοικητικῆς ὑποτελείας. Ἱστορεῖται δὲ ὅτι οἱ Ἀρμένιοι τὸν Χριστιανισμὸν δεχθέντες καὶ ὑπὸ ζήλου οἰστρηλατούμενοι μετέδωκαν τοῦτον καὶ εἰς τὰς ὁμόρους χώρας, ἤτοι τῶν *Ἰβήρων* (ἀποκρουόντων τοῦτο), τῶν *Ἀλβανῶν* καὶ τῶν καλουμένων *Ὀσροηνῶν*. Ὀσροηνὴ δὲ εἶναι αὐτὴ ἡ περὶ τὴν Ἔδεσσαν χώρα, ὡς ἀναφέρει ὁ ἐκ Καισαρείας ἱστορικὸς Προκόπιος (*Προκ.* Ἱστορ. τομ. I σελ. 83 ἐκδ. Βόννης). «Ἄχρις Ἀμίδης πόλεως Ἀρμενία, πρὸς ἐνίων ὀνομάζεται Ἔδεσσά τε σὺν ἅμα αὐτῆς χωρίοις». Παράδοξος ὅμως φαίνεται ἡ τοῦ Προκοπίου ἀφήγησις αὕτη, ἀφοῦ ἡ παράδοσις τῶν Ἀρμενίων ἀναφέρει ὅτι πρῶτος ὁ Ἀρμένιος βασιλεὺς τῆς Ἐδέσσης εἶναι παρ' αὐτοῖς καὶ τοῦ εὐαγγελίου ὁ κήρυξ.

Ἡ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἐκχριστιάνισις ἐγένετο διά τινος Ἀρμενίδος *Νίνας* καὶ οὐχὶ *Νουνίας*, ὡς ὑπό τινων νεωτέρων ἱστορικῶν ἀναγράφεται, θυγατρὸς τοῦ εἰδωλολάτρου *Βαβύλα* καὶ τῆς *Σιζίνης* ἐκ Καππαδοκίας καταγομένων, εἶτα ὅμως τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα δεχθέντων ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἔνθα αὐτοὶ μὲν παρέμειναν καρέντες μοναχοί, ἡ δὲ Νίνα ἐπιστρέψασα εἰς *Νιαμφορὴν* τῆς Ἀρμενίας συνελήφθη κατά τινα ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν αἰχμάλωτος καὶ ἀπαχθεῖσα εἰς Ἰβηρίαν εἰς τὴν πόλιν *Μοσχὲτ* πρὸς βορρᾶν τῆς Τιφλίδος λίαν ἐπιτυχῶς διὰ τρόπου θαυματουργικοῦ ἐνεφύτευσε παρὰ τοῖς Ἴβηρσι τὸν Χριστιανισμὸν κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Ἡ δὲ τῶν Ἀρμενίων σταθερότης περὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἶναι ἀληθῶς ἀπαραδειγμάτιστος, ἀντιπαρατασσομένων μετὰ ζηλευτῆς αὐταπαρνήσεως καὶ ἀτρομήτως κατὰ τῶν διωκτῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, τῶν ἡγεμόνων τῆς Περσίας *Σαχπώρου*, *Ἰεσδιγέρτου* καὶ *Χοσρόη*. «Λέγεται τῶν τότε μαρτύρων τοὺς ὀνόματι ἀναφερομένους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας εἶναι μυρίους καὶ ἑξακισχιλίους, τὴν δὲ ἐκτὸς τούτων πληθὺν κρείττω ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐργῶδες φαίνεται τὰς αὐτῶν προσηγορίας ἀριθμήσασθαι» (*Σωζομ.* Ἐκκλ. Ἱστορ *Migne* τόμ. 67 κεφ. VIII καὶ *Θεοδωρ.*, *Migne* τόμ 82 κεφ. V 38). Τὴν δὲ σταθερὰν αὐτῶν ἐμμονὴν μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονὸς τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ ἀφηγούμενον (αὐτόθι XIX) «ὅτε ἡ ὠμοτάτη τοῦ Σαβώρου πρόσταξις ἐφοίτα καταδικάζουσα θανάτου τῶν ἑαυτοὺς χριστιανοὺς εἶναι ὁμολογούντων .... αὐτόματοι, μηδενὸς ἄγοντος ἑαυτοὺς κατατέμνειν, ὥστε μὴ τῇ σιγῇ δόξῃ τὸν Χριστὸν ἀπαρνήσασθαι». Τὰ δὲ ἀκατονόμαστα τῶν Ἀρμενίων μαρτύρια πληροφορηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ ἐπ' αὐτοῖς λυπούμενος ἔγραφε πρὸς τὸν Πέρσην βασιλέα τὰ ἀκόλουθα: «Μεγίστην καὶ ἀνάγραπτον χάριν ὁμολογῶ ἕξειν, εἰ φιλάνθρωπος γένοιτο πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν θαυμάζοντας» (αὐτ. XIV καὶ *Θεοδωρ.* βιβλ. VII κεφ. 25). Καὶ τῷ ὄντι ὑπέστησαν οἱ Ἀρμένιοι τοιούτους θρησκευτικοὺς ἅμα καὶ πολιτικοὺς διωγμοὺς ὅσους καὶ οἵους οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ.

Ἀρχικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐκκλησίας.— Ἡ πρώτη ὀργάνωσις καὶ συστηματοποιημένη τις τάξις ἐκκλησιαστική, εἰ καὶ ἀτελὴς ὡς ἀρχική, ἐθεμελιώθη κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Γρηγορίου ὡς Καθολικοῦ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Ζηλωτὴς ὢν μετὰ θελήσεως ἰσχυρᾶς καὶ πνεύματος ὀργανωτικοῦ πεπροικισμένος ἀναλαμβάνει ἱεραποστολικὰς περιοδείας ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἀρμενικὴν χώραν, διδάσκων καρποφόρως καὶ ἐμφυτεύων τὸν Χριστιανισμὸν ἔνθα οὗτος δὲν ἔχει εἰσέτι εἰσχωρήσει, κατὰ δὲ τὰ διαλείμματα τῶν περιηγήσεων διατρίβει ἐν τῇ πόλει *Ἀστισάτ*, ὡς ἕδρᾳ τῆς πνευματικῆς διοικήσεως, ἥτις δὲν συμπίπτει πάντοτε μετὰ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Αὐτὸς δὲ ἐν Ἀστισὰτ ἱδρύει καὶ ναὸν μεγαλοπρεπῆ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου τινὸς εἰδωλολατρικοῦ τεμένους, καθορίζει τὰ τῆς λατρείας προσδώσας καί τινα τύπον ἐθνικόν, χειροτονεῖ πολλοὺς ἐπισκόπους ἐγκαταστήσας αὐτοὺς πρὸς διοίκησιν τῶν ἑκασταχοῦ ἱδρυθεισῶν νέων ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν ὁμόρων Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν, χειροτονήσας μάλιστα κατά τινας ἱστορικοὺς καὶ αὐτὸν τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν ἰδίοις χερσὶν ὡς πνευματικὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἰβηρικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀφήγησις ὅμως εἶναι ἀνακριβὴς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰβήρων ἀποκρουομένη, καθὼς καὶ ἀβασάνιστος φαίνεται ἡ ἀποδοχὴ ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐχειροτόνησε περὶ τοὺς διακοσίους πεντήκοντα καὶ κατ' ἄλλους τετρακοσίους ἐπισκόπους, ἐνῷ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐχειροτόνησε μόνον περὶ τοὺς δώδεκα ἢ δεκαπέντε τοιούτους. Πρῶτος αὐτὸς εἰσάγει τὸν γάμον παρὰ τῷ ἀνωτέρῳ κλήρῳ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, καταστήσας κληρονομικὸν τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς τὸ διατηρηθὲν μόνον ἐπὶ ἕνα αἰῶνα. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν δέχονται παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Καισαρείας ὡς ὁ νεώτερος αὐτοῦ υἱός, ὁ *Ἀριστακὲς* (325—333), ὁ υἱὸς τοῦ *Βαρτὰν* καὶ ἔγγονος τοῦ *Γρηγορίου Χουσίγ*, ὅστις λέγεται χειροτονηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ *Εὐσεβίου* Καισαρείας (341—347), ὁ *Παρὲν* ἢ *Φαρνασὲκ* (348—352), ὁ *Νερσὲς* ὁ *Μὲτζ* (=μέγας) (352—373), ὁ *Σαχὰκ* ὁ Ι' (373—377) καὶ οὕτως ἡ ἑλληνικὴ τῆς Καισαρείας ἐκκλησία ἤσκησεν ἀδιαφιλονίκητον πνευματικὴν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα. Τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος τούτου λαμβάνομεν μαρτυρίαν ἐξ αὐτῶν τῶν πρακτικῶν τῆς α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐν οἷς ἡ φήμη τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας φέρεται ὡς ἀκολούθως: «Λεόντιος Καισαρείας Καππαδοκίας τὸ ταῖς ἐκκλησίαις καλλώπισμα ταῖς κατ' αὐτὴν Καππαδοκίαν, Γαλατίαν, Πόντον, Δεσποῦτον, Παφλαγονίαν, Πόντον πολεμαϊκοῦ (πολεμονιακοῦ), Ἀρμενίαν μικρὰν καὶ τὴν μεγάλην» (*Γελασ.* Πρακτικὰ Συν. Α' σελ. 343). Καὶ ἑπομένως ἡ γνώμη νεωτέρων ἱστορικῶν περί τινος ἀπ' ἀρχῆς αὐτονομίας τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἢ ὅτι πρῶτοι οἱ Ἀρμένιοι παρουσιάζονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς συστήσαντες ἐθνικὴν ἐκκλησίαν εἶναι ἱστορικῶς ἀσύστατος. Ἡ δὲ ὑποτέλεια δὲν ἀναιρεῖται διὰ τοῦ τίτλου *Καθολικός*, ὃν ἀπ' ἀρχῆς ἔφερον οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ὡς πνευματικοὶ ἄρχοντες, καὶ δι' οὗ δείκνυται περιτράνως ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ τῆς πίστεως καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων, διότι ὁ ἑλληνικὸς οὗτος τίτλος ἁπλῶς ἐσήμαινεν Ἐπίσκοπον ἢ Μητροπολίτην ἢ Ἔξαρχον, ὡς ἀποφαίνεται ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος ὁ Καισαρεύς:

«Τὸν τῶν Χριστιανῶν ἱερέα (Ἀρχιερέα) Καθολικὸν καλοῦσι τῇ τῶν ἑλλήνων φωνῇ, ὅτι δὴ ἐφέστηκεν εἷς ὢν ἅπασι τοῖς ἐν Ἀρμενίᾳ χωρίοις» (*Προκοπ.* Καισαρ. Ἱστορ. Α'. σελ. 263). Ὁ Γρηγόριος εἶχε διάδοχον τὸν νεώτερον αὐτοῦ υἱὸν *Ἀρίστακες* (325—333), ὅστις καὶ ἐπαρουσιάσθη ἐν τῇ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ συνόδῳ (325) μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἐπισκόπων τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, τοῦ *Φιοσπόντου Ἀκρίτα Σάβμων* (Σοφάνων) *Ἀρσακίου*, *Σεβαστείας Εὐλαλίου*, *Σατάλων Εὐηθίου* («Ὀρθοδ.» ἔτος Β'. τεῦχ. XVIII Πατερ. Α' Συνοδ. *Κοζ. Δεληκάνη*), ἁπάντων ὑπογραψάντων τὰ πρακτικὰ αὐτῆς. Λελανθασμένως δὲ ἱστορεῖται ὅτι μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ὁ Ἀρίστακες συνεκρότησε σύνοδον ἐν *Βαγαρσαπάτ*, ἐν ᾗ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις τινὲς περὶ τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀναλλοιώτου καὶ τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα. Ἡ σύνοδος εἶναι μυθώδης καὶ μόνη πραγματικὴ εἶναι ἡ ἐπὶ *Νερσὲς* τοῦ Ι' ἐν *Ἀστισὰτ* τῷ 365 συνελθοῦσα. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἀρίστακες τὸν διενεργηθέντα ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν *Σοφάνων Δζόφ*, τῷ 333, τὸν θρόνον τοῦ Καθολικοῦ ἐκληρονόμησεν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Γρηγορίου ὁ *Βαρτὰν* (334—340).

Ἀλλ' ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ ἡ ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας συνειργάζοντο πρὸς ἑδραίωσιν τῆς νέας θρησκείας καὶ ὀργάνωσιν τῆς νεοδμήτου ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ κοινὴ αὕτη σύμπραξις καταπαύει, τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων ἀντιπρατόντων εἰς τὰς ἀγαθὰς ἐνεργείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαρτάν, *Χουσίγ*, θυσιάζει τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ ἡγεμόνος ζωηρᾶς ἀντιστάσεως, ὡς διηγεῖται ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης ὁ Σχολαστικὸς (Σωκρατ. Ἐκκλ. Ἱστορ. *Migne* τόμ. 67 σελ. 453). Ὁ δὲ τοῦτον διαδεξάμενος *Νερσὲς* ὁ Μέγας, ἀνεψιὸς τοῦ Χουσὶγ καὶ δισέγγονος τοῦ Γρηγορίου, γενόμενος Καθολικὸς τῷ 358—373, μετὰ μεγάλου ζήλου ἐπιμελεῖται τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως συμφώνως τῷ ὑποδείγματι τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Οὗτος πεπροικισμένος ὑπὸ τῶν προσόντων τοῦ ὀργανωτοῦ εἰσηγεῖται μεταρρυθμίσεις, οἵ εἶχεν ἀνάγκη ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία, ἐν τῇ ἐν Ἀστισὰτ συνόδῳ τῷ 365, καὶ πρῶτον καθιστᾷ ὑποχρεωτικοὺς τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, ἐκδιδοὺς νέους νόμους περὶ γάμου, καταργήσας τὰς ἐκθεμιτογαμίας τῶν υἱῶν *Νακαράς* (βασιλικῶν πριγκίπων), ὁρίζει τὰς νηστείας, ἱδρύει λεπροκομεῖα, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν, κανονίζει τὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου, θέσας περιορισμούς τινας εἰς αὐτὸν καὶ πολλαπλασιάσας τά τε ἀνδρῷα καὶ τὰ γυναικεῖα μοναστήρια ἱδρύει πολλαχοῦ ναοὺς καὶ σχολὰς πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ συριακῆς γλώσσης, καὶ ὑπ' αὐστηρὸν ἔλεγχον θέτει καὶ αὐτὸν τὸν βίον καὶ τὴν ἐν γένει πολιτείαν τῶν βασιλέων. Ἀλλ' ἡ αὐστηρότης αὕτη προκάλεσε τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως *Ἀρσάκ*, ὅστις ἐκ πνεύματος ἀντιδράσεως διορίζει ἀντικαθολικὸν τὸν *Κουνὰκ* (369), οὗτινος τὴν χειροτονίαν δὲν ἐπιτρέπει, κατὰ τὴν εἰθισμένην τάξιν, ἵνα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τελεσθῇ, ἀλλ' ὑπὸ Ἀρμενίων ἐπισκόπων, καὶ οὕτω ὁ Νερσὲς ἐμμέσως γίνεται δημιουργὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας, τὸν δὲ Νερσὲς προσδέσας ἁλύσεσιν ἀργυραῖς ἐγκλείει εἰς τὸ φρούριον *Νιοὺς Μπέρδ*. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀρσὰκ συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος *Βὰβ*, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπεδείξατο ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Νερσὲς καὶ ἀνακαλεῖ αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας, ἀλλ' ὠμότητές τινες καὶ δημόσιαι παράνομοι πράξεις τοῦ βασιλέως προκαλοῦσι τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τοῦ Καθολικοῦ τούτου, ὅστις αὐστηρὸς τιμωρητὴς τῶν ἁμαρτα-

Digitized by Google

νόντων ὢν, παρακωλύει κατά τινα ἐκκλησιαστικὴν τελετὴν τὴν εἰς τὸν ναὸν εἴσοδον τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ τοιαύτη αὐστηρὰ αὐτοῦ στάσις μετ' οὐ πολὺ προκαλεῖ τὸν διὰ δηλητηριασμοῦ θάνατον, προετοιμασθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βὰβ ἔν τινι γεύματι, δοθέντι ἐν τῷ βασιλικῷ παλατίῳ *Κὰκ* παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Τοιουτοτρόπως ἀπέθανε τῷ 373 ὁ Νερσές. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ ἐθνικιστικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν βασιλέων δημιουργεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν διχοφροσύνην μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐσωτερικὴν ἀντιθρησκευτικὴν κίνησιν, διότι ὁ βασιλεὺς *Χορσὸπ* ἐπικυροῖ μὲν τὴν ἐκλογὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Νερσές, τοῦ *Σαχάκ*, ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Καθολικοῦ, δὲν ἐπιτρέπει ὅμως τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας. Οὕτως αἱ ἐξασθενήσασαι σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὁριστικῶς πλέον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης διαλύονται καὶ συντελεῖται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ἡ παρασκευασθεῖσα διὰ τῶν αὐθαιρέτων καὶ παρανόμων ἐνεργειῶν τοῦ προηγουμένου Ἀρμενίου ἡγεμόνος Βάβ, ὅστις κρατήσας ἐπί τινα χρόνον τὴν ἕδραν τοῦ Καθολικοῦ κενήν, ἐκλέγει εἶτα τὸν *Χουσίγ*, ἐκ τοῦ οἴκου *Ἀγπιανὸς* ἕλκοντα τὴν καταγωγήν, ἀντιπάλου δὲ πρὸς τὸν οἶκον Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, τὸν χειροτονηθέντα οὐχὶ κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἕως τώρα τάξιν. Ὁ τότε ἐπίσκοπος Καισαρεία *Βασίλειος ὁ Μέγας* διεκδικεῖ τὰ δίκαια τῆς ἕδρας αὐτοῦ, στήριγμα εὑρὼν εἰς τὸν ἀρχαῖον κλῆρονς τὸν προσκείμενον πρὸς τὸν Γρηγόριον τὸν Φωτιστήν, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ προσωπικὸς ἀνταγωνισμὸς κατὰ τοῦ Βασιλείου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου *Ἰωάννου Ἀνθίμου*, παρέχει στήριγμα εἰς τὴν μερίδα τοῦ Χουσὶγ καὶ οὕτω διὰ παντὸς ἔκτοτε ἐκφεύγει ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐπισκόπων Καισαρείας ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία.

Ἡ ἐσωτερικὴ ἀντιθρησκευτικὴ κίνησις προήρχετο, διότι, εἰς τὰ ὄμματα τῶν βασιλέων, αἱ εἰσαχθεῖσαι ἐκκλησιαστικαὶ μεταρρυθμίσεις καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἀπομιμήσεις περὶ τὴν ἵδρυσιν τῶν ποικίλων φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων ἐφαίνοντο ἔχουσαι σκοπὸν τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας· ἐντεῦθεν δὲ αἱ πλούσιαι ἐκεῖναι προικοδοτήσεις, αἱ ὑπὸ τοῦ Τιριδάτου καθιερωθεῖσαι καταργοῦνται, τὰ παντοῖα τῆς φιλανθρωπίας καταστήματα καταστρέφονται, ὁ ἀριθμὸς τῶν κληρικῶν ἐλαττοῦται, αἱ κανονικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις χαλαροῦνται καὶ ἐπανέρχονται ἐν ἰσχύϊ ἔν τε τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ τῶν Ἀρμενίων βίῳ τὰ εἰδωλολοτρικὰ ἔθιμα. Τῆς ἐκρύθμου ταύτης καταστάσεως, εἰς ἣν περιέστη ἡ ἐκκλησία, σωτὴρ ἐμφανίζεται ὁ *Σαχάκ*, ὁ πάνυ δικαίως ἐπικληθεὶς *Μέγας*. Οὗτος ἰσχυρῶς ἠσκημένος εἰς τὰς ἑλληνικὰς συγγραφὰς καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐντριβέστατος ὤν, παρατηρητὴς δὲ ἀγχίνους καὶ ὑπὸ ἑλληνικῶν ἐμπνεύσεων οἰστρηλατούμενος, ἐπιμελῶς φροντίζει διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, σκοπῶν δι' αὐτῶν ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ, προσπαθήσας ἰδιαιτέρως διὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς ἀρμενικῆς λειτουργίας πρὸς τὴν βυζαντινήν. Κατ' εὐτυχῆ δὲ συγκυρίαν καὶ ἕτερος τῶν γραμμάτων ἐπιμελητὴς παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ γραμματεὺς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς *Μεσρὼπ ὁ Μασδότζ*, ὁ ἤδη μεταφράζων εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν καὶ συριακὴν τὰ βασιλικὰ διατάγματα τοῦ βασιλέως *Βαχρὰμ Σαχπούρ*. Κατὰ τὸ 405 μετά τινας περιοδείας καὶ ἱκανὰς μελέτας ἐπέτυχε μετὰ τοῦ καλλιγράφου *Ρομανοῦ*, ἵνα συμπληρώσῃ τοὺς ἀρχαίους χαρακτῆρας τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης καὶ νὰ φιλοδωρήσῃ εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ νέον ἀλφάβητον μετὰ τριάκοντα ἓξ γραμμάτων, δημιουργὸς τῆς νέας ἐθνικῆς γλώσσης ἀποδειχθείς, ἧς ὁ σκοπὸς ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ξενικῆς γλώσσης, εἰς ἣν γεγραμμένα ἦσαν τὰ διδάγματα τοῦ *Ζωροάστρου*, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ δημιουργία καθαρᾶς ἀρμενικῆς φιλολογίας καὶ θεολογίας, ἥτις διέτρεχεν ἐπίσης τὸν κίνδυνον, ἵνα ἐξαφανισθῇ ἐν τῇ συγχύσει τῆς περσικῆς, ἑλληνικῆς καὶ συριακῆς γλώσσης.

Οὕτω διὰ τῶν φιλοτίμων ἐνεργειῶν τοῦ Σαχὰκ καὶ διὰ τῶν μόχθων τοῦ γλωσσομαθοῦς Μεσρὼπ κατωρθώθη ἡ γέννησις καθαρᾶς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἡ δημιουργία ἀρμενικῆς γραμματολογίας πλουτισθείσης κατὰ πρῶτον ἀπὸ ἔργα μεταφρασμένα, πρώτιστα ἐκ συριακοῦ κειμένου, διότι τὰ ἑλληνικὰ κείμενα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ὑπὸ τῶν Περσῶν. Καὶ ὁ μὲν Μεσρὼπ μετέφρασε τὰς παροιμίας τοῦ Σολομῶντος καὶ ἄλλα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, ὁ δὲ Σαχὰκ τοὺς προφήτας καὶ τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης. Τῆς συμβάσεως δὲ τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς μετὰ τῶν Περσῶν ἐπωφελούμενος ὁ Μεσρώπ, ἐν συνοδείᾳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Βαρτὰν* τοῦ *Μαμωκονιάν*, ἐπισκέπτεται τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προσομιλεῖ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Θεοδοσίου Β'* (408 450) καὶ μετὰ τοῦ Ἕλληνος Πατριάρχου *Ἀττικοῦ*, καὶ μετὰ χρόνιον διαμονὴν τελειοποιηθεὶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπιστρέφει εἰς Ἀρμενίαν, συναποκομίζων τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῶν εὐαγγελίων μετὰ τῶν πρακτικῶν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατά τινας ὅμως ἱστορικοὺς ταῦτα μετεφράσθησαν εἰς γλῶσσαν ἀρμενικὴν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ *Κοριοὺμ* καὶ τοῦ *Γεβοὺτ* κατὰ τὸν Β' αἰῶνα. Οὕτως ὀργανώσας τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ καὶ ἐπωφελῶς διακυβερνήσας ταύτην ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἀποθνήσκει τῷ 439 ὁ Σαχάκ, ὁ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ τίτλου Μέγας. Ὁ δὲ τοῦτον διαδεξάμενος ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ καθολικοῦ *Μεσρώπ*, μετὰ βραχυτάτην ποιμαντορίαν, ἀποθνήσκει καὶ αὐτὸς τῷ 440, μέγας εὐεργέτης τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἀναδειχθείς. Τινὲς τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἱστορικῶν ἀποδίδουσι στενὸν ἐθνικιστικὸν πνεῦμα εἰς τὸν πρῶτον βασιλέα τῆς χριστιανικῆς Ἀρμενίας, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸν ἱεραπόστολον αὐτῆς Γρηγόριον τὸν Φωτιστήν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Τιριδάτης ὁ Γ' πλουσίως προικοδοτεῖ τὰς ἐκκλησίας τὰς ἱδρυομένας ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ ἀφιεροῖ πάντα τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἱδρύματα εἰς τὴν χρῆσιν τῆς νέας θρησκείας. Ἐπίσης παραδεδεγμένον εἶναι, ὅτι ὁ Γρηγόριος στρατολογεῖ τοὺς πρώτους ἱερεῖς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἱερατικοὺς οἴκους τῶν ἐπιστρεψάντων εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἰδωλολατρῶν.

Ταῦτα ὅμως δὲν σημαίνουσιν ἐθνικιστικὸν πνεῦμα, τοὐναντίον ἡ ἱστορία ἀποδείκνυσι τόν τε Γρηγόριον καὶ τοὺς πρώτους διαδόχους αὐτοῦ ὡς κατεχομένους ἀπὸ πνεῦμα οὐχὶ τοπικισμοῦ ἀλλὰ καθολικισμοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ μετ' αὐτόν, πρὸ πάντων ὁ Σαχάκ, ἔλαβον μόρφωσιν ἐν Καισαρείᾳ καθαρῶς ἑλληνικήν, καὶ εἶτα ἀργότερον ἑλληνικὰς ἀπομιμήσεις εἰσήγαγον ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ λειτουργίαν ἀπὸ τῆς βυζαντικῆς τοιαύτης μεταφρασθεῖσαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐδανείσθησαν καὶ συριακὰ στοιχεῖα καὶ μεταφράσεις συριακῶν κειμένων, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συριακὸν ἀλφάβητον. Ὄχι μόνον ὁ Γρηγόριος ἀλλὰ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ μέχρι τοῦ 377 τὴν χειροτονίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Ἕλληνος ἐπισκόπου Καισαρείας ἐλάμβανον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ βασιλεὺς ἐξώρισε Νερσὲς τὸν Α' καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀντικαθολικοῦ Κουνάκ, ἐκ τοῦ οἴκου Ἀγπιανός, ἀντιπάλου τοῦ Γρηγορίου, πιθανῶς δὲ καὶ συριακῆς καταγωγῆς. Καὶ ὁ διάδοχος Βὰβ κατεδίωξε τὴν ὀργάνωσιν τὴν ἀντιγραφεῖσαν ἀπὸ ξενικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἑλληνικῆς, διακόψας καὶ τὰς σχέσεις τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας πρὸς ἐκείνην. Ἐν γένει δὲ οἱ ἀντίπαλοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς ἀντέταττον αὐτῇ τὴν συριακὴν μόρφωσιν, ἥτις καὶ πράγματι ἐκαλλιεργεῖτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος, ὁ Μπορὰκ ἐφεῦρε τὸ ἀρμενικὸν ἀλφάβητον εἰς Σαμόσατα τῆς Συρίας καὶ ὁ Σαχὰκ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τοῦτο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατεχομένην Ἀρμενίαν, ἀλλ' ὁ Ἕλλην διοικητὴς ἀντέστη εἰς τοῦτο. Τότε ὁ Σαχὰκ παραπονεῖται εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον καὶ οὗτος ἐντέλλεται τοῖς Ἀρμενίοις, ὅπως ὑποταχθῶσιν ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μπορὰκ καὶ τοῦ Σαχάκ, ἐνταῦθα δὲ ἐξήφθη ὁ σεβασμὸς τῶν Ἀρμενίων πρὸς τὸν Θεοδόσιον καὶ ἡ συμπάθεια αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Καὶ διακόπτεται μὲν ἡ πνευματικὴ ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἐξάρτησις τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας καὶ συντελεῖται ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτῆς αὐτονομία, συγχρόνως ὅμως ἀπόλλυται καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ κράτους ἀνεξαρτησία. Οἱ Πέρσαι τῷ 428 κατακτῶσι τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι οἱ Πέρσαι ἡγεμόνες προσπαθοῦσι νὰ ὑποκαταστήσωσι τὴν θρησκείαν τοῦ *Μαγισμοῦ* εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Συγχρόνως δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σφοδρῶς ταράττει τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἡ δογματικὴ πλάνη τοῦ *Νεστορίου*, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (428), οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὁποίου καταδικασθέντες ἐν τῇ Γ' ἐν Ἐφέσῳ (431) συνόδῳ καὶ ἐξωσθέντες τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εὑρίσκουσιν ἀσφαλὲς καταφύγιον ἐν τῇ Περσίᾳ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ ἐνταῦθα ἐνεργοῦντες ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δοξασίας αὐτῶν μεταφράζουσι τὰ νεστοριανίζοντα συγγράμματα *Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας* καὶ *Διοδώρου* τοῦ *Ταρσοῦ*, ἐνσπείροντες ταῦτα παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις, ὅπως καὶ τούτους προσελκύσωσιν εἰς τὴν αἱρετικὴν αὐτῶν γνώμην. Αἱ τάσεις ὅμως αὐτῶν αὗται ἰσχυρῶς καταπολεμηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου *Μελητινῆς Ἀκακίου* καὶ τοῦ τῆς *Ἐδέσσης Βαβύλα* ἀνετράπησαν. Τότε οἱ Ἀρμένιοι ὡς νέοι καὶ ἄπειροι θεολόγοι καὶ μὴ ὄντες ἱκανοί, ἵνα κρίνωσι περὶ θεολογικῶν ζητημάτων φύσεως μεταφυσικῆς (ἀνάγ. κρίσιν *Θεωριανοῦ* περὶ Ἀρμενίων *Migne* τόμ. 233 σ. 292). ἀπετάθησαν διὰ τῶν ἱερέων *Λεοντίου* καὶ *Ἀβερίου* πρὸς τὸν Πατριαρχεύοντα ἐπὶ τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως *Πρόκλον* (434—447) ὅστις καὶ ἀπεφήνατο ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Ἐδέσσης Βαβύλα, τὴν ἀπόφανσιν αὐτοῦ ἐγκλείσας ἐν τῷ τόμῳ τῷ *ἀρμενικῷ* κληθέντι (*Mansi* concil tom. V p. 491-438. Tomus Armenos). Ἡ ἔγγραφος αὕτη ἀπάντησις τοῦ Πρόκλου ἀποδεκτὴ γενομένη ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων καὶ οἱονεὶ θέσιν συμβόλου καταλαβοῦσα παρ' αὐτοῖς, ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καθόλου θεολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ Ἀρμένιοι, ἐμμανεῖς ἀντίπαλοι τοῦ Νεστοριανισμοῦ ἀποδειχθέντες, ἀσυνειδήτως ἐφέροντο εἰς τὴν κατωφέρειαν τῆς μονοφυσιτικῆς γνώμης.

Ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος. — Ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος, ἧς ἡ ἐπίδρασις ἀναδρομικῶς ἦτο πολὺ ἰσχυρὰ ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, κατ' ἀρχὰς παρέμεινεν ἀπαρατήρητος εἰς τὰ ὄμματα τῶν συγχρόνων Ἀρμενίων, ὄντων ἀπερροφημένων ὑπὸ τῶν κατ' αὐτῶν πολέμων τῶν Περσῶν, ἐπιδιωκόντων ὅπως ἐπιβάλλωσιν αὐτοῖς τὴν θρησκείαν τοῦ Μαγισμοῦ. Ὁ δὲ κατ' αὐτῶν ἀντιδράσας μετ' αὐταπαρνησίας Καθολικὸς *Ἰωσὴφ ὁ Α'* (440-454) καὶ ἡττηθεὶς ἀπάγεται εἰς τὰ ἔνδον τῆς Περσίας, ἔνθα μετ' ἄλλων πολλῶν κληρικῶν ὑφίσταται τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 16 Ἰουλίου 454. Τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος τιμῶν αὐτόν τε καὶ τοὺς συναθλητὰς καθορίζει τὴν ἑορτὴν *Γκεχεβοντιὰν* εἰς μνημόσυνον τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν. Καταδυναστευομένης λοιπὸν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας καταπολεμουμένης, δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον καίπερ προσκληθέντες, οὐδὲ εὗρον καιρόν, ὅπως σκεφθῶσι περὶ τῶν μεγάλων θεολογικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία σταθερῶς κρατοῦσα τὸ δόγμα τῆς ἑνότητος τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῆς πλάνης τοῦ Νεστορίου, κακῶς ὅμως καὶ διαστρόφως διδαχθεῖσα τὴν ἔννοιαν τῆς *φύσεως*, τοῦ *προσώπου* καὶ τῆς *ὑποστατικῆς* ἑνώσεως, διὰ πολλῶν περιστάσεων ὡδηγήθη, ὅπως θεωρήσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἱερᾶς συνάξεως ἀντιτιθεμένας πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ συνόδου. Καὶ ὄχι μόνον ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα *Λέοντος* πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως *Φλαβιανὸν* ἀνακριβῶς ἀπέδωκε τὴν ἔννοιαν τῶν ἄνω σημειωθέντων ὅρων, *φύσις* καὶ *ὑπόστασις* ἢ *πρόσωπον*, δώσασα αὐτοῖς φαινομενικὴν νεστοριανίζουσαν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου *Ζήνων* (474—491), μεθ' οὗ πολιτικῶς συνεδέθησαν ἵνα καταπολεμήσωσι τοὺς Πέρσας, ἐδημοσίευσε τὸ *Ἑνωτικὸν* αὐτοῦ (482), ἐν ᾧ ἀπερρίπτετο πᾶσα ὑπόνοια περὶ συνυπάρξεως δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, ἃς ἐπισήμως εἶχεν ἀποδεχθῆ ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος. Προσθετέον δέ, ὅτι ἐν τῇ ἀρμενικῇ γλώσσῃ ἀδύνατον εἶναι, ὅπως διασαφηνισθῇ ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσα διαφορὰ τῶν ὅρων ὑπόστασις ἢ πρόσωπον καὶ φύσις, οὕτως ὥστε οἱ Ἀρμένιοι ἀκούοντες δύο φύσεις ἐν Χριστῷ ἐξελάμβανον ταύτας ὡς δύο πρόσωπα διάφορα ἀπ' ἀλλήλων καὶ συνεπῶς ἐπείθοντο εὐκόλως εἰς τὰς κακοβούλους εἰσηγήσεις τῶν ἀληθῶς ἐχθρῶν τῆς Ὀρθοδοξίας, οἷοι ἦσαν οἱ εἰς τὴν Συρίαν καταφυγόντες ὀπαδοὶ τῆς μονοφυσιτικῆς πλάνης, ὅτι ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἐνεστοριάνισε. Οὐκ ὀλίγην δὲ ἐπιρροὴν ἤσκησαν καὶ αἱ ὑποκινήσεις τῶν Περσῶν, δι' ὧν οὗτοι ἐξάπτοντες τὰς διαφωνίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐξησφάλιζον οὕτω ἀνενόχλητοι τὴν ἐπὶ τῶν δευτέρων ἐπικυριαρχίαν αὐτῶν. Εἶτα δὲ ὁ τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ *Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος* (491—518) συνῆψε μὲν μετὰ τῶν Περσῶν τὴν τοὺς Ἀρμενίους εὐνοοῦσαν συνθήκην, διὰ θεσπισμάτων ὅμως καὶ τῆς βίας ἀκόμη προσεπάθει τὸ *Ἑνωτικὸν* τοῦ Ζήνωνος ἵνα ἐπιβάλῃ καὶ τὴν μονοφυσιτικὴν δόξαν γενικεύσῃ.

Οὕτω δὲ μετὰ τὰ ἄνω ἱστορημένα, ἠκούσθησαν φωναί τινες ὕποπτοι, ἀποδεικνύουσαι τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Διεμαρτυρήθη μὲν *Ἰωάννης ὁ Μαντακουνῆ* ὁ Καθολικὸς (478—490), ἀποδεξάμενος τὴν γνώμην τὴν ἐν Χαλκηδόνι θεσπισθεῖσαν, δὲν εἶναι ἄπορον ὅμως ἐὰν ὁ τούτου διάδοχος Καθολικὸς *Βάβγκεν* (490—515) εἰς τὴν ἐν *Βαγαρσαπὰτ* σύνοδον τῷ 491 ἀνεγνώρισε μὲν τὸ κῦρος τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου καὶ ἀπεδοκίμασε τὸν Νεστοριανισμόν, ἀποδεξάμενος ὡς μόνην ἀληθεύουσαν δογματικὴν διδασκαλίαν τὴν τῶν τριῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων, κατεδίκασεν ὅμως συνάμα καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Ἡ ἀρμενικὴ δὲ αὕτη ἐν Βαγαρσαπὰτ συνέλευσις εἶναι λίαν ἀξιομνημόνευτος, οὐ μόνον διότι πᾶσαι αἱ μετ' αὐτὴν σύνοδοι ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἐν αὐτῇ τεθεσπισμένην δόξαν, ἀλλὰ καὶ διότι σημειοῖ ἅμα καὶ τὸν ἀκριβῆ χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἀρμένιοι ἄρχονται διχογνωμοῦντες ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ χριστολογικοῦ ζητήματος τῶν δύο φύσεων. Διὸ καὶ ἡ ἀμέσως μετ' αὐτὴν σύνοδος ἐν *Τοβίν*, τῷ 527 συνελθοῦσα, οὐ μόνον λαμβάνει τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ εἰσάγει εἰς τὸν Τρισάγιον ὕμνον τὴν θεοπασχιτικὴν φράσιν «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς» τὴν ἐπὶ αἱρετικῇ πάντως ἐννοίᾳ προβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐφευρέτου αὐτῆς *Πέτρου* τοῦ *Κναφέως* καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τοῦ βαπτίσματος ὁρίζει εἰς ταυτόχρονον ἡμέραν τῇ 6 Ἰανουαρίου (*Hefele* Hist. des concil. tom. III. p 1077) Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ *Νερσὲς ὁ Β'* συγκαλέσας τὴν ἐν Τοβὶν σύνοδον λαμβάνει τὴν αὐτὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου γνώμης καὶ ἐπὶ πλέον πρὸς ὁλοσχερῆ διάκρισιν τῶν Ἀρμενίων ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, μεταβάλλει τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου χρονολογικὴν

Digitized by Google

καταμέτρησιν τὴν ἐν χρήσει παρὰ τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, διατάξας τὴν ἀρμενικὴν χρονομετρικὴν ἀρίθμησιν τὴν ἀρχομένην ἀκριβῶς τῇ 11 Ἰουλίου τοῦ 552. Ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀκριβὴς χρονολογία τῶν ἐν Τοβὶν συνόδων δὲν ὑπάρχει, καθὼς ἐπίσης ἀκαθόριστος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Τοβὶν συγκροτηθεισῶν ἀρμενικῶν συνόδων. Ἐν τούτοις παρὰ τὰς ἐναντίας ταύτας ἀποφάσεις, ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία οὐδόλως ἀπεσπάσθη τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου, τοὐναντίον δὲ καὶ συνάφεια μεταξὺ ἀλλήλων ἐπεκράτει, ἀφοῦ προσεκλήθησαν καὶ μέρος ἔλαβον εἰς τὰς μετὰ ταῦτα συγκροτηθείσας οἰκουμενικὰς συνόδους. Οὕτω π. χ. ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ζ′ οἰκουμενικῆς συνόδου «Θεοδόσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Μελετιανῶν τῆς πρώτης Ἀρμενίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα. Στέφανος τῆς τῶν Ἀναβαρζέων μητροπόλεως. Γεώργιος ἐπίσκοπος τοῦ κλίματος Δαρδανάλεως τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Θεόδωρος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Πηδαχθόης». (*Mansi* Concil. tom. II p. 653, 656, 875, 876).

Τῷ δὲ 553 ἡ Ε′ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκληθεῖσα, ἀναγράφει καὶ Ἀρμενίους τινὰς ἀντιπροσώπους, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φεύγων ἐξ Ἀρμενίας ὁ τὸν Πέρσην τύραννον *Σουριένην* ἀποκτείνας *Βαρτᾶς* (*Migne*, τόμ. 132. σελ. 1226) ἐπισκέπτεται τὴν Κωνσταντινούπολιν, τυχαίως δ᾽ ἐνταῦθα συναντηθεὶς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἰουστινιανοῦ* καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ προτραπείς, καλεῖ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνωτέρω σύνοδον Ἀρμενίους τινὰς ἐπισκόπους, οἵτινες καὶ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν καταδίκην τῶν τριῶν κεφαλαίων, ἤτοι τῶν συγγραμμάτων *Θεοδώρου* τοῦ *Μοψουεστίας*, τῆς ἐπιστολῆς τοῦ *Ἐδέσσης Ἰβᾶ* πρός τινα Πέρσην *Μάριν* καὶ τῶν ἔργων τοῦ *Θεοδωρήτου* τοῦ *Κύρου* κατὰ τῶν 12 ἀναθεματισμῶν *Κυρίλλου* τοῦ *Ἀλεξανδρείας*, ἅτινα ἦσαν καὶ μία τῶν ἀφορμῶν τοῦ ἀρξαμένου σχίσματος μετὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Τότε ὅμως τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενα πληροφορηθεὶς ὁ Καθολικὸς *Ἰωάννης ὁ Α′* (557—574) καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὁμοφρονοῦντες ἐπίσκοποι, ἀποκηρύττουσι πάντας τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὴν σύνοδον ἐκείνην Ἀρμενίους ἐπισκόπους, καὶ προσκαλοῦσι τὸν Καθολικὸν τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἵνα συνασπισθῶσι κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

Ἡ πρόσκλησις αὕτη ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Ἰβήρων, τοῦ Καθολικοῦ αὐτῶν ἀπαντήσαντος «ὡς ὁ Πέτρος καὶ ὁ Γρηγόριος οἱ πρὸ ἐμοῦ οὕτω κἀγὼ φρονῶ». Ἡ τοιαύτη ἀπάντησις καὶ στάσις τῆς Ἰβηρικῆς ἐκκλησίας προὐκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀπαγορεύουσι τοῖς Ἀρμενίοις πᾶσαν ἐμπορικὴν δοσοληψίαν καὶ γαμικὴν συνάφειαν μετὰ τῶν Ἰβήρων. Ἀλλ᾽ ὁ Καθολικὸς οὗτος ὁ προτρέψας τοὺς Ἴβηρας πρὸς ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἱερᾶς συναθροίσεως, φεύγων εἶτα εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ *Βαρτᾶς* ἐξεγερθεῖσαν ἐπανάστασιν, ἑνοῦται μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γνώμης καὶ ἐκφράζεται ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς Χαλκηδόνος. Εἶτα δὲ ὁ αὐτοκράτωρ *Μαυρίκιος* (582—602), ἀφ᾽ οὗ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ Πέρσου βασιλέως μέρος τῆς Ἀρμενίας, εἶδεν εἴκοσι καὶ ἕνα Ἀρμενίους ἐπισκόπους νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσαν σύνοδον καὶ νὰ ἀσπάζωνται τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἱερᾶς συνάψεως. Ἀλλ᾽ ὁ Καθολικὸς *Μωϋσῆς* (574—604) προσκληθεὶς καὶ οὗτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, λίαν ἰταμῶς ἀπήντησεν εἰπὼν «οὐ μὴ γὰρ παρέλθω τὸν ποταμὸν Ἀζάτ, οὐδὲ μὴ φάγω φουρνητόριν, οὐδὲ μὴ πίω θερμόν» (*Migne*, τόμ. 132 σελ. 1243)· συγκαλέσας δὲ ἀμέσως τῷ 596 σύνοδον ἀναθέματος ὑπέβαλε τὰς ἀποφάσεις τῆς Χαλκηδόνος, καὶ πάντας τοὺς Ἀρμενίους ἐπισκόπους τοὺς μετάσχοντας εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον ἐκείνην καὶ ἀποβαλόντας τὰς συριακὰς καινοτομίας ὡς καὶ τὸν θαρραλέον ἐπίσκοπον τῆς Ἰβηρικῆς ἐκκλησίας *Κιουρωρίονα* (Σιμεὼν ἢ Πέτρον 590—604) τὸν ἀσπασόμενον τὴν ἑλληνικὴν γνώμην. Εἰς πάντας δὲ τούτους ἀπεδόθη ἡ προσωνυμία *Χαλκηδόνσοι* (Χαλκηδόνιοι) ὡς ὁμοφρονήσαντας τῇ ἑλληνικῇ τῆς Χαλκηδόνος γνώμῃ. Ἡ δὲ ἐμπαθεστέρα συμπεριφορὰ τοῦ Καθολικοῦ Ἀρμενίου *Ἀβραὰμ* (607—615) ἐνέπλησε τοὺς Ἀρμενίους τῆς ἐπαρχίας *Δαρὸν* ἀγανακτήσεως τοσαύτης, ὥστε οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς ἐξελέξαντο ἴδιον Καθολικόν, *Ἰωάννην Β′* τὸν ἀπὸ *Κοκωσιᾶ Παγκράτων* χώρας (*Migne*, τόμ. 132 σελ. 1249) ἐγκαθιδρυθέντα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατεχομένην Ἀρμενίαν, ἀφέντες τὸν Ἀβραὰμ ἐν τῇ Περσαρμενίᾳ. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀρμενία διῃρέθη εἰς δύο ἀποθραύσματα.

Ὁ Ζ′ αἰὼν παρουσιάζει τοῖς Ἀρμενίοις νέαν εὐκαιρίαν διὰ τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεννόησιν. Μετὰ τὴν ἐκ Περσίας νικηφόρον ἐπιστροφήν, ὁ καὶ θεολογικῶς μεμορφωμένος αὐτοκράτωρ *Ἡράκλειος*, ἐπιδιώκων ἵνα ἁπανταχοῦ ἀνορθώσῃ τὴν εἰρήνην, θέτει τὸν θεμέλιον λίθον τῆς μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἑνώσεως, συγκαλέσας σύνοδον εἰς *Καρὶν* ἢ *Ἐρζερούμ* (Θεοδοσιούπολιν) τῷ 633, καὶ εἰς ταύτην, διαρκέσασαν ἐπὶ μῆνα ἕνα καὶ ἐκ πολυαρίθμων Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐπισκόπων ἀποτελουμένην (193), ἀναγνωσθέντος τοῦ ὅρου τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ τῆς ἐγγράφου ὁμολογίας τοῦ θεολόγου αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ἀναγνωρίζεται ἡ ὀρθότης καὶ ἀνακηρύσσεται τὸ κῦρος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἀναθεματίζονται δὲ πάντα τὰ ἐπὶ Νερσὲς τοῦ Β′, Μωυσέως τοῦ Β′ καὶ Ἀβραὰμ πεπραγμένα, ἀποβάλλεται ἀπὸ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου ἡ θεοπασχιτικὴ ἐκείνη φράσις «ὁ σταυρωθεὶς δι᾽ ἡμᾶς» καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν Ἐπιφανίων εἰς δύο καθορίζεται ἡμερομηνίας τοῦ Ἰανουαρίου, τὰς παραδεδεγμένας ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὁ Καθολικὸς *Ἔσδρας*, μετὰ μεγάλης συνέσεως ἅμα καὶ δεξιότητος ἐνεργήσας, καταστέλλει τὰς ἀντιδράσεις τοῦ *Βαρδαπὲτ Ἰωάννου καὶ Σαρκίς*, τιμωρήσας τὸν πρῶτον δι᾽ ἐξορίας, ἀφοῦ προηγουμένως ἐν τῷ μετώπῳ αὐτοῦ προσεκόλλησεν εἰκόνα ἀλώπεκος καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν εἰς Καυκάσου ὄρος. Δυστυχῶς ἡ ἐπιτευχθεῖσα αὕτη ἕνωσις ἦτο ἐφήμερος, διατηρηθεῖσα μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ δημιουργοῦ ταύτης, διότι ὁ θάνατος τοῦ Ἡρακλείου ἀφῆκε τὴν ἐλευθερίαν μὲν εἰς τὰς χριστολογικὰς συζητήσεις ἐντὸς τοῦ κράτους, ἐνῷ ἔξωθεν ὁ Ἰσλαμισμὸς ἠπείλει τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας. Κατὰ τὸ ἔτος 641 γίνεται ἡ κατάκτησις τῆς Ἀρμενίας ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπὶ Καλίφου *Ἀβδὲρ-Ραχμάν*, οἱ δὲ Ἕλληνες στρατιῶται παρεπονοῦντο ὅτι ἀδίκως χύνουσι τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων, ἀφοῦ οὗτοι κατὰ τὴν ἐν Τοβὶν σύνοδον τῷ 645 καὶ αὖθις ἐγνωσιμάχησαν, διότι κατὰ τὴν ἱερὰν αὐτὴν συνάθροισιν ὁ διάδοχος τοῦ Ἔσδρα, *ὁ Νερσὲς ὁ Γ′* (641—661) ὤφειλεν ἵνα ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, δι᾽ ὃ καὶ ὁ Νερσὲς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ν᾽ ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα *Δαΐκ*. Καὶ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπωφεληθεὶς ὁ ἐστιγματισμένος *Βαρδαπὲτ Ἰωάννης*, ὁ ὀξὺς τὸν νοῦν καὶ ἐπιχειρηματικὸς τὸν χαρακτῆρα, γνωρίζων ἐπιτηδείως τὰς προλήψεις καὶ τὰ πάθη τοῦ λαοῦ νὰ ἐκμεταλλεύηται, συγκροτεῖ συνέδριον ἐν *Μαναζκὲρτ* τῷ 650 ὑπὸ τὴν εὔνοιαν τοῦ Καλίφου *Ἀβδ ἐλ-Μελὲκ* συνελθόν, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σύρου Πατριάρχου *Ἀθανασίου* καταδικάζει ἀμφοτέρας τὰς συνόδους, τήν τε ἐν Χαλκηδόνι καὶ τὴν ἐν Καρίν. Μετὰ πάροδον ὅμως τεσσαρακονταετίας, τῷ 689 ἐπὶ αὐτοκράτορος *Ἰουστινιανοῦ* τοῦ *Β′* τοῦ *Ρινοτμήτου* (685—695) καλέσαντος τὸν *Σαχὰκ* τὸν *Β′* (677—705) εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπογράφεται καὶ αὖθις σύμβασις ἑνώσεως. Ἀλλ᾽ ἡ δευτέρα ἐν Τρούλλῳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου τῆς *Μαγναύρας* συνελθοῦσα σύνοδος τῷ 692 καταδικάζει ἀριθμόν τινα λειτουργικῶν ἐθίμων τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας (Καν. 32, 35, 39). Ὁ τριακοστὸς δεύτερος κανὼν τῆς ἐν λόγῳ συνόδου ὁρίζει τὰ ἑπόμενα: «Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀρμενίων χώρᾳ, οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσι, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες, οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες, ὁρίζομεν ταῦτα: Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος (Ἀρμένιος) μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν τάξιν ποιῇ καὶ οἴνῳ ὕδωρ μὴ μιγνύς, ὅτε τὴν ἄχραντον προσάγῃ θυσίαν, καθαιρείσθω ὡς ἀτελῶς ἐξαγγέλλων τὸ μυστήριον καὶ καινίζων τὰ παραδεδομένα».

Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῶν Βυζαντινῶν, ὡς δυσάγωγος ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων χαρακτηρισθεῖσα, ἐρεθίζει αὐτοὺς καὶ ὁ Σαχὰκ κατὰ τὴν εἰς Ἀρμενίαν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ διαρρήγνυσι τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἕνωσιν. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς κατοχῆς, τῶν Ἀράβων ἠπίως καὶ μεμετρημένως συμπεριφερομένων ἀπέναντι τῶν Ἀρμενίων ἠδύναντο οὗτοι νὰ ὑπολογίσωσιν ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τῶν κρατούντων κατὰ παντὸς διώκοντος τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων προσέγγισιν. Διὸ ὅταν ὁ Καθολικὸς τῆς Ἀλβανίας τὴν ὀρθόδοξον γνώμην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ εἰσαγάγῃ ἐπεζήτησε, τότε Ἄραβες στρατιῶται αὐτόν τε καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς χώρας *Σωρὰν* σιδηροδεσμίους εἰς Δαμασκὸν πρὸς ἐγκάθειρξιν βιαίως ἀπήγαγον. Καὶ μετὰ τὰς ἥττας ταύτας οὐδεμία πλέον ὑπελείπετο ἐλπὶς ἐπιτυχίας εἰς τὰς κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἐπιχειρηθείσας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου *Γερμανοῦ Α′* (715—730) ἀποπείρας σταθερᾶς συνεννοήσεως καὶ συνδιαλλαγῆς. Εἶτα δὲ ὁ Καθολικὸς *Ἰωάννης Γ′* ὁ *Ἰμαστασέρ*, ὁ φιλόσοφος ἢ λόγιος, ὅστις κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ *Νερσὲς τοῦ Δ′*, κατά τε τὸν βίον καὶ τοὺς λόγους ἡμιλλᾶτο πρὸς τοὺς μεγάλους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, συγκαλέσας τὴν ἐν *Μαναζκὲρτ* τῷ 719 (*καὶ κατ᾽ ἄλλους* τῷ 727) σύνοδον, ἀποδέχεται μὲν τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἀλλ᾽ ἀρκεῖται εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς φράσεως Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας «μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», μὴ ἑρμηνεύων ὅμως ταύτην κατὰ τὸ ὀρθόδοξον πνεῦμα. Τινὲς ὅμως ἱστορικοὶ καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ὁ πολυγραφώτατος *Hergenröther* (Phot. Patriar. von Constantinopel tom. I p. 480—487), ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ Καθολικὸς οὗτος ἦτο εὔνους πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συναθροίσεως καὶ μάλιστα οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ τούτου διατυπωθεῖσα διδασκαλία δὲν ἦτο παρ᾽ αὐτοῖς πλάνη, ἀλλὰ τὸ μὴ ἀκριβὲς αὐτῆς συνίστατο μᾶλλον εἰς τὴν ῥηματικὴν ἔκφρασιν, ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων σημασίας εἰς τὴν λέξιν *Πνουθιοὺν* (φύσιν). Ὁ δὲ Νερσὲς ὁ Δ′ ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα περὶ τοῦ Καθολικοῦ τούτου πρὸς τὸν Θεωριανὸν κατὰ τὴν μετ᾽ αὐτοῦ προσδιάλεξιν: «Οὗτος ζήλου θείου πλησθεὶς κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν ὥρμητο» καὶ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Καθολικὸς Γρηγόριος ὁ Γ′, γράψας εἰς τὸ τέλος αὐτῆς: «οὕτω πιστεύω καὶ οὕτω φρονῶ κἀγὼ ὡς ὁ Καθολικὸς Ἰωάννης ἐνταυθὶ γέγραφε» (*Migne*, τόμ. 133). Κατὰ δὲ τοὺς πλείστους τῶν σοβαρωτέρων ἱστορικῶν, Ἀρμενίων τε καὶ ξένων, ἡ καταδίκη τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀποδίδεται μᾶλλον εἰς τὸ πολιτικὸν μῖσος τῶν Ἀρμενίων κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἑνωτικαὶ διαπραγματεύσεις Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων.—Ὑπὸ νέαν ὅλως φάσιν, μᾶλλον φιλικὴν καὶ τείνουσαν εἰς ἀληθῆ συνεννόησιν, ἐμφανίζονται αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου. Καὶ πρῶτος ὁ ἀκάματος τῆς ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος *Φώτιος ὁ Μέγας* (858—891), ὁ εἰς τοσαῦτα ἔθνη τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν χορηγήσας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρίδῃ καὶ τοὺς Ἀρμενίους ταλαντευομένους περὶ τὴν πίστιν. Πρὸς συγκράτησιν λοιπὸν αὐτῶν ἐν τῇ ὀρθοφροσύνῃ ἐγγράφους δίδει ἐξηγήσεις περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ἐν Χαλκηδόνι ἀποφάσεων καὶ τῆς ὁμοφροσύνης αὐτῆς μετὰ τῶν τριῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων, πρός τε τὸν ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ πνεύματι διαλλακτικῷ διακρινόμενον βασιλέα τῶν Ἀρμενίων *Ἀχὸδ* καὶ πρὸς τὸν τῇ παιδείᾳ τῇ πολλῇ περιηνθισμένον Καθολικὸν *Ζαχαρίαν* (855—877), τὸν ἀνελθόντα εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ὑφ᾽ ἃς καὶ ὁ Φώτιος. Σύνοδος δὲ συνελθοῦσα ἐν τῇ πόλει *Σχιρακαβάν*, παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ ἄλλων βασιλικῶν πριγκίπων καὶ πολλῶν προκρίτων τῆς χώρας, μετά τινας θυελλώδεις συζητήσεις, τὰς ὁποίας κατεπράϋνεν ἡ εὐγλωττία τοῦ ἐπισκόπου Νικαίας *Ἰωάννου* τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ μέρους τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, ἀνακηρύττει τὸ κῦρος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ ἀποκαθίστησιν οὕτω καὶ αὖθις τὸν δεσμὸν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Καὶ ἀνεκηρύχθησαν μὲν οἱ Ἀρμένιοι ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φωτίου ὡς ὀρθοδοξοῦντες «οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες... τὴν πλάνην ἐκείνην ἀποθέσθαι ἐνεδυναμώθησαν καὶ λατρεύει καθαρῶς καὶ ὀρθοδόξως ἡ τῶν Ἀρμενίων λῆξις τὴν τῶν Χριστιανῶν λατρείαν, Εὐτυχῆ τε καὶ Διόσκουρον καὶ Σευῆρον καὶ τοὺς κατὰ τῆς εὐσεβείας πετροβόλους Πέτρους καὶ Ἁλικαρνασσέα Ἰουλιανὸν καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πολύσπορον διασπορὰν ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία μυσαττομένη καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος ὑποβαλλουσα» (Ἐπιστολ. *Φωτ.* Ἔκδ *Βαλέττα* σελ. 167)· δυστυχῶς ὅμως ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπιτευχθεῖσα ἐκείνη συμφωνία ἐπ᾽ ὀλίγον μόνον χρόνον διετηρήθη, ἀναζωπυρηθέντος καὶ πάλιν τοῦ ἐχθρικοῦ τῶν Ἀρμενίων κατὰ τῶν Ἑλλήνων φρονήματος. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἕνωσιν κατὰ τὴν ἐν *Καρὶν* ἐπὶ Ἡρακλείου σύνοδον καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐν *Σχιρακοβὰν* ἐπὶ Φωτίου ἀσπασθέντες τὰς ἑλληνικὰς γνώμας, ἀπετέλεσαν τοὺς οὕτω κληθέντας *Χαϊκορούμ* (Ἑλληνοαρμενίους), τοὺς μηδόλως ἔκτοτε οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ ἀποστάντας τῆς ὀρθοφροσύνης καὶ τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῶν πειθαρχικῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν σχέσεων αὐτῶν. Οἱ *Χαϊκορούμ* δὲ οὗτοι κατοικοῦσι δώδεκα κώμας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὡς πρωτεύουσαν ἐχούσας τὴν πόλιν *Ἐγκὶν* κειμένην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ *Σιβὰζ* (Σεβάστεια) καὶ ὑποκειμένας ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἕλληνος Μητροπολίτου *Ἀμίδης*, ἀνήκοντος εἰς τὸ κλῖμα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας. Πλεῖστοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἄνδρες διέπρεψαν ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ ἀρεταῖς ἄλλαις καὶ ἀξιώμασιν ὑψηλοῖς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, πολυτίμους καὶ τῷ κράτει καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ παρασχόντες ὑπηρεσίας (οἶκος τῶν Ἀρισταρχῶν· βλ. λ.).

Ἀτυχῶς μετά τινα συμβιβασμὸν πάντοτε ἐναπομένει καὶ τις πυρὴν διαφωνίας. Ἡ περὶ νεστοριανισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐνσφηνωθεῖσα παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ὑποψία οὐδόλως ἀπεβάλλετο, τὸ ἐκ λόγων πολιτικῶν μῖσος καὶ ἀντιπάθεια κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐμειοῦντο, ὁλονὲν δὲ ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο ἡ τῶν Ἀρμενίων αὐτογνώμων πεποίθησις, ταῦτα δὲ πάντα μετὰ τῆς συμφεροντολογικῆς πολιτικῆς τῆς κυριαρχούσης ξενικῆς δυνάμεως συνετέλουν εἰς διάλυσιν τῶν ἑκάστοτε ἐπιτυγχανομένων συμφωνιῶν. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος οἱ Ἀρμένιοι ἐγκαταλείπουσιν ἐπί τινα μόνον χρόνον τὰς περὶ μιᾶς ἢ δύο φύσεων χριστολογικὰς συζητήσεις, ἵνα συγκρατήσωσι τὴν ἑνότητα τῆς κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν ἱεραρχίας, τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διαιρέσεων, ἀλλὰ τοῦ ζητήματος τούτου διακανονιζομένου, εὐκαιρίας διδομένης, ἐπανήρχοντο καὶ αὖθις εἰς τὴν τακτικὴν τῶν διαπραγματεύσεων, καθ᾽ ἃς ὁ *Βαρτὰν* ὁ *Σουνίγ* (968-969), ὁ εἰς ἄκρον εὐσεβόφρων καὶ τῆς ἑνώσεως εἰλικρινὴς ζηλωτής ἐκλεγεὶς Καθολικὸς ἐν τῇ πόλει *Ἀνί*, ἀπροκαλύπτως κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς ἐν Χαλκη-

Digitized by Google

δόνι ἱερᾶς συνάξεως καὶ μάλιστα εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν εἰσάγει τὰς ἑλληνικὰς εἰκόνας καί τινας τύπους τῆς βυζαντινῆς λατρείας. Ἀτυχῶς μετὰ μονοετῆ ποιμαντορικὴν δρᾶσιν καταβιβάζεται ἀπὸ τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ τῶν πολιτευομένων κατὰ τὰς περιστάσεις, δι' οὐδένα ἄλλον λόγον, εἰμὴ διότι ἐζήλου ὑπὲρ τῆς ὀρθοφροσύνης τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ *Στεφάνου* τοῦ *Γ'* τοῦ ὑποστηριζομένου καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀχόδ. Ὁ δὲ Καθολικὸς *Χατζὶκ* (972 - 992) προκατειλημμένος ὡς ὁ θεῖος αὐτοῦ *Ἀνανίας* (943 - 967) κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἠρεθίσθη βλέπων Ἕλληνας ἐπισκόπους ἐγκαθιδρυμένους εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατεχομένης Ἀρμενίας καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὰς προσβολὰς αὐτῶν κατὰ τῆς ἀρμενικῆς διδασκαλίας συνέθετε δριμυτάτην ἀντιρρητικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων συγγραφήν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Χατζὶκ ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα μέχρι τοῦ 1202 τὸ ἀξίωμα τοῦ Καθολικοῦ καὶ αὖθις ἀποκαθίσταται κληρονομικόν, μεταβιβαζόμενον ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἀπὸ θείου εἰς ἀνεψιόν.

Ἡ ἕδρα τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χατζὶκ τοῦ Β' (1054—1060) ἐπὶ πέντε ἔτη παραμένει κενή, διὰ τοῦτο ἡ ἐν *Τζομὲ Γάβ*, πλησίον τῆς Ἀμασείας, σύνοδος ἐξελέξατο *Γρηγόριον τὸν Βικαΐασὲρ* (Μαρτυρόφιλον) τῷ 1065—1113. Οὗτος δὲ καλούμενος πρότερον *Βιχρὰν* ἔλαβε τὸ ὄνομα Γρηγόριος πρὸς τιμὴν Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, ὃν ἡ παράδοσις ἀνέγραφε ὡς συγγενῆ πρὸς τὸν οἶκον τῶν *Παχλαγουνῆ*, ἐξ οὗ κατήγετο καὶ ὁ Βαχρὰν οὗτος. Γρηγόριος ὁ Παχλαγουνῆ ἀναλαβὼν περιοδείας εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἀλεξάνδρειαν καὶ Ἱερουσαλήμ, στενὰς σχέσεις εἴπερ τις καὶ ἄλλος συνῆψε μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἱεραρχῶν, ἀνεγνώρισε τὴν πλάνην τῶν Ἀρμενίων ἐγκαλούντων τοὺς Ἕλληνας ὡς νεστοριανίζοντας καὶ εἰργάσθη πράγματι μετ' εἰλικρινείας ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν διισταμένων ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν καὶ ἐδέχθη παρὰ τοῦ πάπα *Γρηγορίου τοῦ Ζ'* τὸ Pallium. Ὁ Καθολικὸς οὗτος, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ὀνομασίαν τὴν ὁποίαν ἔφερεν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ *Μαῦρον* ὄρος (*Σιὰβ Λιάρν*), ὁπόθεν διεκυβέρνα τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ διά τινων ἐπιτρόπων, ἐγκαταστήσας ὡς τοιούτους τοὺς δύο αὐτοῦ ἀνεψιούς, *Γρηγόριον* καὶ *Βασίλειον*, κατὰ δὲ τὴν ἐπιθανάτιον αὐτοῦ στιγμὴν ὥρισεν ὡς διάδοχον ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Καθολικοῦ τὸν Γρηγόριον. *Ὁ Γρηγόριος ὁ Γ'* ἔχων ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ χειροτονεῖται διάκονος, πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος καὶ Καθολικὸς καὶ οὕτως ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ θρόνου. Κατὰ τῆς ἐκλογῆς ὅμως διαμαρτύρονται ἕτεροι ἔχοντες πλείονα τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς καὶ περισσότερον παντὸς ἄλλου διεκδικεῖ τὴν διαδοχὴν ὁ ἀρχιεπίσκοπος *Ἀγδαμάρ, ὁ Δαβὶδ Θορνικιάν*, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ πρὸς νομιμοποίησιν τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ ἐπιδεικνύων τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην δεξιὰν χεῖρα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, τὴν σήμερον φυλασσομένην ἐν τῇ μονῇ τοῦ *Ἐτζμιατσίν*, τὴν ποιμαντορικὴν αὐτοῦ ῥάβδον, τὴν σιδηρᾶν αὐτοῦ ζώνην καὶ τὸ σανδάλιον τῆς ἁγίας παρθένου *Χριψιμίας*. Ἀλλ' ὁ Γρηγόριος ἁπάσας τὰς ἀξιώσεις τῶν κατ' αὐτοῦ διαμαρτυρομένων κατέρριψε καὶ συγκροτηθείσης συνόδου ἐν *Καρμὶρ - Βάγκ*, ἐν ᾗ παρέστησαν 2,500 ἐπίσκοποι καὶ *Βαρδαπὲτ* καὶ παντὸς βαθμοῦ κληρικοὶ καὶ πρόκριτοι, ἐπευφημήθη ὡς Καθολικὸς ὁ Γρηγόριος (τῷ 1113—1166). Ἀμέσως οὗτος μετέφερε τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς τὸ ἰσχυρὸν φρούριον *Δζὸφκ-Δεγὶκ* ἐντὸς τῆς λίμνης *Καρπὲρτ* (σήμερον Μικρᾶς λίμνης ὀνομαζομένης). Ἡ δὲ ἐν *Ἀντιοχείᾳ* συγκροτηθεῖσα *σύνοδος τῶν Λατίνων* τῷ 1142 προσεκάλεσεν ἐν αὐτῇ καὶ τὸν Γρηγόριον, ὀνομάζουσα αὐτὸν ἐν τῷ προσκλητηρίῳ γράμματι Doctor eximius· ἐν αὐτῇ ἐξέθηκεν οὗτος τὴν δογματικὴν πίστιν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ὑποσχεθεὶς τὴν διόρθωσιν τῶν διαφορῶν ταύτης ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. Αὗται δὲ εἶναι αἱ πρῶται φιλικαὶ σχέσεις τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῶν Λατίνων, αἱ εὐνοϊκώτερον εἶτα καλλιεργηθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἐγκατασταθέντων σταυροφόρων. Ἡ δὲ *Βεατρίκη* σύζυγος *Ρουπὲν τοῦ Α'*, τοῦ μετὰ ταῦτα ἱδρύσαντος τὸ βασίλειον τῆς *Ἀρμενοκιλικίας*, ἐπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν ἀπέναντι ἀποζημιώσεως τοῦ Γρηγορίου, θελήσαντος ν' ἀποκτήσῃ ἕδραν ἀσφαλεστέραν, καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ τὸ φρούριον *Χρομήλα* (*Ροὺμ-καλὲ*) ὅπερ καὶ παρέμεινεν ὡς ἕδρα τοῦ Καθολικοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1293.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἄρχεται ἡ σοβαρωτέρα περίοδος τῶν σχέσεων τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἑλληνικῆς καὶ ἀρμενικῆς, συνεπείᾳ τῶν λίαν σοβαρῶν διαβημάτων, ἅτινα ἀνέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ Πορφυρογέννητος *Μανουὴλ ὁ Κομνηνός*, ἵνα τὴν εἰρήνην εἰσαγάγῃ εἰς πάσας τὰς ἀπεσχισμένας ἐκκλησίας.

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πολλὰς ἐπὶ ἑνώσει γενομένας ἀποπείρας καὶ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐτυχεῖς, οὐδέποτε ὅμως τελείως ἀποτυχούσας. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀνέλαβε ὁ Μανουὴλ διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας παπεύοντος *Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ'* (1159—1181) ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου συνῆψε τοιαύτας καὶ μετὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐπὶ τοῦ Καθολικοῦ *Γρηγορίου τοῦ Γ'* τοῦ συγκεντροῦντος μὲν ἀξιολόγους ἀρετάς, ἔχοντος ὅμως καὶ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τὸ μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀξιώματος. Αἱ διαπραγματεύσεις δὲν ἀπέφερον καὶ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα ἐπελθόντος τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ τὸ 1166. Τοῦτον διεδέξατο ἑτέρα μεγάλη προσωπικότης τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Νερσὲς ὁ Δ'* (1166—1173), ἡ δόξα τῶν Ἀρμενίων, ὁ ἀποκτήσας φήμην θεολόγου ἐμβριθοῦς, διὰ δὲ τῆς ῥητορείας καὶ τῆς ποιητικῆς δυνάμεως τὴν προσωνυμίαν *Σνορχαλῆ*, ἤτοι χαρίεις, ἀποκτήσας.

Οὗτος τῇ προτροπῇ τοῦ πρωτοστράτορος *Ἀλεξίου*, γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Μανουήλ, κατὰ τὴν ἐν *Μοψουεστίᾳ* συνάντησιν, ἔνθα εἶχεν ἀποσταλῇ ἐπὶ ἀποστολῇ εἰρηνοποιητικῇ, ἀποστέλλει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γλαφυρὰν ἔκθεσιν τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ σπανίου τούτου ἐγγράφου ὑπῆρξεν ἀρίστη, ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν δυσμένεια ἠλαττώθη, ἡ συζήτησις κατέστη δυνατή, καὶ κατορθωτὴ ἡ ἐπικοινωνία ἡ ἐγγυωμένη τὰ ἀποτελέσματα εὐοίωνα. Ἀμέσως τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀποστέλλει εἰς Ἀρμενίαν τὸν ἐπὶ ἀμφιλαφεῖ παιδείᾳ καὶ ἀρεταῖς ἀξιολόγοις διακρινόμενον καὶ τὸν τῆς συστηματικῆς θεολογίας κάτοχον, τὸν οἰκεῖον αὐλικόν, τὸν *Μάγιστρον Λυσίαν τὸν Θεωριανόν*, συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ *Ἀτμάνου*, Ἀρμενίου μοναχοῦ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν τῆς Θρᾴκης μονῆς (νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι καὶ ἕτερον συνοδόν, ὀνομάζοντες αὐτὸν *Λίζιον*, ἐν ἀγνοίᾳ βεβαίως, ὅτι τὸ ὄνομα δὲν εἶναι κύριον, δηλοῦν πρόσωπον, ἀλλ' ἐπίθετον ἀποδιδόμενον τῷ Magister, ὅπερ σημαίνει οἰκεῖος· «ἡ γραφὴ τῆς σῆς τιμιότητος ἡ διὰ τοῦ λιζίου ἀνθρώπου τῆς βασιλείας μου τοῦ Μαΐστορος Θεωριανοῦ», *Migne* τόμ. 133 σελ. 233). Ἡ πρὸς διάλυσιν τῶν ἀπορημάτων τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς κατόρθωσιν σταθερᾶς καὶ μονίμου συνεννοήσεως προσδιάλεξις αὕτη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀπεσταλμένου μετὰ τοῦ καθολικοῦ Νερσὲς Δ' ἀποτελεῖ τὴν σημαντικωτέραν σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, διεξαχθεῖσα μετὰ πάσης ἀκριβολογίας δογματικῆς καὶ ἐταστικώτατα ἀνερευνήσασα τὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ Νερσὲς ὡμολογημένα: «Λέγομεν μίαν φύσιν ἐν Χριστῷ οὔτε κατὰ τὸν Εὐτυχέα συγχέοντες· οὔτε κατὰ τὸν Ἁλικαρνασσέα ἐλαττοῦντες, ἀλλὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας, ὅτι μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη».

Διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης τοῦ Νερσὲς περιτράνως καταδείκνυται ὅτι ἡ Ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἀπώσατο τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, οὐχὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν κακουργοῦσα ἀλλ' ἐξ ἀκουσίου παρερμηνείας τοῦ δογματικοῦ αὐτῆς (βλ. *Migne* τόμ. 133 σελ. 122). Ὅταν δὲ ὁ ὅρος οὗτος προσηνέχθη αὐτῷ καὶ τὰ βιβλία εὑρέθησαν ἐξισάζοντα τὴν ἀρμενικὴν γνώμην μετὰ τῆς ἑλληνικῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ Νερσές, ἀσαφεῖς τινες φράσεις ἔτυχον σαφηνείας, τότε ἀνεφώνησεν οὗτος εἰπὼν «ἐγὼ τοῦτον ἀναγνοὺς τὸν ὅρον οὐδὲν ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως εὑρίσκω» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 204). Ὁ Νερσὲς ὁμιλῶν μετ' εἰλικρινείας ἐπαινετῆς ἀνομολογεῖ πρὸς τὸν *Θεωριανὸν* κατὰ τὴν πρώτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν τῷ 1170 «βουλόμεθα οὖν ἀποδειχθῆναι τίνα εἰσί, ἃ ἡμεῖς ἐν τῇ πίστει παρασφαλλόμεθα, καὶ εἰ ἐλεγχθῶμεν κανονικῶς καὶ μετὰ γραφικῶν ἀποδείξεων εὐλόγως καὶ προθύμως ἀποδεξόμεθα τὴν διόρθωσιν» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 127), θέλων νὰ δείξῃ τὸν βαθμὸν τῆς πρὸς τὴν ὀρθοφροσύνην ἐφέσεως καὶ τὸν πρὸς τὴν ἕνωσιν πόθον αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἁπάσης. Καὶ τῷ ἀναχωρήσαντι ὀπίσω *Θεωριανῷ* ἐπιδίδει δύο ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, μίαν φιλικὴν καὶ ἑτέραν ἐπίσημον. Καὶ ὁ Θεωριανὸς ἀφηγεῖται τῷ αὐτοκράτορι *Μανουὴλ* καὶ τῷ πατριάρχῃ *Μιχαὴλ* τῷ ἀπὸ Ἀγχιάλου, τῷ ὑπάτῳ τῶν φιλοσόφων, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετὰ τοῦ Καθολικοῦ συνομιλίας, ἐξ ἧς ἀποδέδεικται ὅτι οὔτε οἱ Ἀρμένιοι μονοφυσιτίζουσι οὔτε οἱ Ἕλληνες νεστοριανίζουσι. Ὁ δὲ πατριάρχης ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τῷ Ναρσὲς ἀπαντῶν, ἐπαινεῖ τὴν πίστιν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας γράφων τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ μὲν οὖν παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος γραφεῖσα....ἔδοξε πλήρης σοφίας καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ἡμετέρας ἁγίας ἐκκλησίας οὐκ ἀλλοτριόφρων οὐδὲ ἀσύνδρομος καὶ μᾶλλον κατά γε τὸν νοῦν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἀκρίβειαν» (*Migne*, τόμ. 133, σελ. 225).

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μεταφέρει τῷ Νερσὲς ὁ τὸ δεύτερον εἰς Ἀρμενίαν ἀποσταλεὶς Θεωριανὸς ἐν συνοδείᾳ τοῦ λογίου Ἀρμενίου μοναχοῦ *Ἰωάννου* καὶ λαμβάνει χώραν δευτέρα προσδιάλεξις μετὰ τοῦ Νερσὲς ἐπὶ παρουσίᾳ ἱεραρχῶν Ἀρμενίων καὶ Σύρων. Καὶ μόνον ὁ ἐπίσκοπος ὁ ἐπιτροπεύων τὸν πατριάρχην τῆς Συρίας *Μιχαὴλ* ἠρνήθη ὅπως μεταβάλῃ τὸν τύπον αὐτοῦ, μίαν δεχόμενος φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ *Θεοῦ Λόγου* μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνῷ ὁ *Βαρτανές*, ὁ ἐπίσκοπος *Ἰωάννης* καὶ ὁ *Γρηγόριος*, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Νερσές, ἐδέχθησαν ὅπως ὑπογράψωσι τοὺς σαφεστάτους μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διόρθωσιν ὑπὸ τοῦ Θεωριανοῦ ὅρους, τοὺς ἀσφαλίζοντας τὴν ἕνωσιν τῆς ἀρμενικῆς μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Καὶ συνέλευσιν συγκαλέσας ὁ Νερσὲς ἐν *Ταρσῷ* ἐν ᾗ παρουσίαζε καὶ ὁ Καθολικὸς τῆς Ἀλβανίας *Στέφανος*, καὶ τῶν Ἀρμενίων *Βαρδαπὲτ* ἐναντιουμένων εἰς τὴν συνεννόησιν συνεπείᾳ τῶν ὑπὸ τοῦ *Ἀταμάνου* ἀποκαλυφθεισῶν μυστικῶν δῆθεν συνεννοήσεων τοῦ Καθολικοῦ Νερσὲς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ Νερσὲς ἠναγκάσθη ἄπρακτος ὅπως διαλύσῃ τὴν σύνοδον, ὑποσχεθεὶς εἰς τοὺς ἐκ ταύτης ἀποχωρήσαντας Ἕλληνας τὴν ἀπάλειψιν τῆς σκανδαλιζούσης τοὺς Ἕλληνας φράσεως. Ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπισυμβὰς τῷ 1173 δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης. Ὁ Νερσὲς παρ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς μεγάλης αὐτοῦ διανοίας καὶ παρ' ὅλην τὴν ἐκ μεγάλης παιδείας αἴγλην, παραμένει ἐν τούτοις ὡς ἄνθρωπος τοῦ κύκλου αὐτοῦ διὰ τοῦ νεποτισμοῦ. Δύο ἀνεψιοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἐπίσκοποι, κατὰ δὲ τὴν ἐπιθανάτιον στιγμὴν παραδίδει τὸν ἐπισκοπικὸν αὐτοῦ δακτύλιον εἰς τὸν νεώτερον ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὁ πρεσβύτερος τῇ συμπράξει καὶ τῇ ἀρωγῇ τοῦ ὠμοῦ καὶ ἀσεβοῦ πρίγκιπος *Μλὲχ* ἐγκλείει αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον *Κοπιτάρα* καὶ οὕτω καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον τοῦ Καθολικοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Γρηγόριος ὁ Δ' ὁ Τγᾶ* (παιδίον) (1117—1193). Ὁ Γρηγόριος δὲ οὗτος παρὰ τὰς μομφὰς διετήρησε τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τῆς συριακῆς Ἐκκλησίας, πατριαρχεύοντος τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ *Μιχαὴλ* (1166—1199), συνεχίσας ἀφ' ἑτέρου καὶ τὰς τοῦ προκατόχου αὐτοῦ διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, δι' ἀνταλλαγῆς ἐπιστολῶν τῷ 1175, (πρὸς τὰς ὁποίας ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαντῶν ἐκφράζει τὴν χαρὰν αὐτοῦ, διότι ἀπεκάλυψεν, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι διὰ τοῦ ὅρου *Πνουθιοὺν* ἠννόουν πρόσωπον), καὶ παρασκευάσας μεγάλην σύνοδον ἐν *Χρομήλᾳ* τῷ 1179 ἐν ᾗ παρουσίασαν ὁ τῆς Ἀλβανίας βασιλεὺς *Στέφανος* καὶ τριάκοντα τρεῖς ἐπίσκοποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ὁ τῆς *Σελευκείας, Ἱεροσολύμων, Σαμοσάτων, Ταρσοῦ, Μοψουεστίας, Κύπρου, Ἀσμνοσάτ, Νερπερκέτ, Σιβὰζ* καὶ *Κουκουσοῦ*. Οἱ πατέρες τῆς συνόδου ταύτης ἐπευφήμησαν μὲν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νερσές, ἀλλὰ περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ἀποδείξωσιν ἑαυτοὺς συμφώνους μόνον πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν τριῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ νὰ καταδικάσωσιν ὡς αἱρετικοὺς τὸν *Ἄρειον* καὶ *Μακεδόνιον* καὶ *Παῦλον* τὸν Σαμοσατέα καὶ *Νεστόριον* καὶ *Εὐτυχῆ*, ἡ σιωπὴ ὅμως αὐτῶν περὶ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ ἡ ἐπιμονὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲν Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος, ἔχει ὅμως μίαν μόνον φύσιν καὶ ἑπομένως καὶ μίαν θέλησιν καὶ ἡ ἀνακριβὴς καὶ ἀμφίρροπος αὐτῶν γλῶσσα ἐμαρτύρει τὸ ἐθνικιστικὸν αὐτῶν πεῖσμα τὸ ἐπικρατῆσαν ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συνόδῳ. Καὶ ὡμολόγησαν μὲν τὸν σεβασμὸν αὐτῶν πρὸς τὴν πίστιν τῶν Ἑλλήνων, ἀπέστειλαν ὅμως ἐπιστολὴν πρὸς Ἕλληνας ἐπισκόπους, ἐν ᾗ περὶ ὑποχωρήσεως μὲν οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο, ὑπεμίμνησκον δὲ ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ μία πίστις καὶ τὸ ἓν βάπτισμα ἐπιβάλλει αὐτοῖς ὡς Χριστιανοῖς τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἀγαπῶσιν ἀλλήλους. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ εἶχεν ἤδη ἀποθάνει τῷ 1180. Ὁ Καθολικὸς Γρηγόριος ἐστερημένος πλέον τοῦ ζήλου, τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἑνώσεως, εἶδεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐκφεύγῃ ἡ ἐλπὶς τῆς συνεννοήσεως μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Γρηγόριος κατείχετο ὑπὸ φόβου ταραχῶν ἀπὸ μέρους τοῦ τρομεροῦ ἀντιπάλου τῆς ἑλληνικῆς συνεννοήσεως, τοῦ μοναχοῦ *Γρηγορίου Τουτεορδῆ*, ὅστις ἐδήλωσεν ὅτι δὲν χορηγεῖ πλέον συμβουλὰς ἀλλὰ δίδει μόνον διαταγάς, καὶ ὅτι δὲν ἀρκεῖται εἰς ἐξορκισμοὺς μόνον ἀλλὰ ἀπειλεῖ καὶ θάνατον (*Tournebize*, Revue de l'Orient Chret., an. 1904, p. 557 559). Τοιοῦτο τὸ τέλος καὶ τῆς μεγάλης ταύτης συνόδου ἐν Χρομήλᾳ. Τινὲς τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ξένων τε καὶ ὁμοφύλων, ποιούμενοι σύγχυσιν τῆς ἐν Χρομήλᾳ συνόδου τῆς συγκληθείσης τῷ 1179 μετὰ τῆς ὀλίγον ἀργότερον ἐν Ταρσῷ συνελθούσεις τῷ 1196 παριστῶσι τὸν ἐν τῇ δευτέρα ταύτῃ λίαν ἐπιτυχῶς δράσαντα *Νερσὲς* τὸν ἐκ Λαμπρὰν ὡς τὴν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ συνόδῳ ἐνεργήσαντα (*Tournebize*, Revue de l'Orient an. 1905 p. 27 καὶ Dictionnaire de l'Hist. et de Géogr. dans le mot Armen. p. 317 Fascicule XIX Paris 1925).

Μέχρι τοῦδε τὸ ἀξίωμα τοῦ Καθολικοῦ κατείχετο ὑπ' ἀνδρῶν τῶν λόγῳ ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως καὶ διοικητικῆς ἱκανότητος λίαν ἐπαξίων, ἀπὸ τοῦ θανάτου ὅμως *Γρηγορίου τοῦ Δ'* τὸν θρόνον καταλαμβάνει *Γρηγόριος ὁ Ε'* (1193—1199) ὁ ἐπικληθεὶς *Μανουκ*, διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, μετὰ θάνατον δὲ ἐπονομασθεὶς *Γκαραβέϊ* διὰ τὸν ἐξ ἀφροσύνης θάνατον αὐτοῦ. Οὗτος μετὰ μονοετῆ ποιμαντορίαν ἐγκλείεται εἰς τὸ φρούριον *Κοπιτάρα* καὶ ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καθαιρεῖται, καὶ ἐπὶ τοῦ χηρεύσαντος θρόνου ἀνέρχεται *Γρηγόριος ὁ ΣΤ' ὁ Ἀπιρὰδ* (κακός), ἐπικληθεὶς οὕτως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς ἑνώσεως, διὰ τὰς πολλὰς καὶ θερμὰς αὐτοῦ ὑπὲρ ταύτης προσπαθείας. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ αἱ διαπραγματεύσεις δὲν διεκόπησαν ἀλλ' ἁπλῶς μόνον ἐσταμάτησαν,

Digitized by Google

διότι αὗται καὶ αὖθις ἐπαναλαμβάνονται, δυστυχῶς ἄνευ καὶ πάλιν σταθεροῦ ἀποτελέσματος, ὑπὸ τοῦ *Ἰσαὰκ τοῦ Ἀγγέλου* (1185 - 1195) καὶ τοῦ Καθολικοῦ *Γρηγορίου* τοῦ *Ἀπιράδ*. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ *Ἀλέξιος ὁ Ἄγγελος* (1195—1203), γνωρίζων πόσον ὁ τῶν Ἀρμενίων ἡγεμὼν *Λέων ὁ Β'* ἐξελιπάρει τὸν Πάπαν *Κελεστῖνον τὸν Γ'* ὑπὲρ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος, ὅπως δεχθῇ τοῦτο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας *Ἐρρίκου τοῦ ΣΤ'* (1190—1197), ἔσπευσε νὰ προλάβῃ αὐτοὺς προσενεγκὼν τῷ Λέοντι διάδημα καὶ τίτλον δι' ὧν ἤθελεν ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὁ διακρινόμενος μᾶλλον διὰ τὰ εὐσεβόφρονα αὐτοῦ αἰσθήματα ἢ διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, συγκαλεῖ σύνοδον ἐν *Ταρσῷ* τῷ 1196 τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρουσίασαν καὶ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι.

Ἡ ψυχὴ τῆς συνόδου ταύτης ἦτο μία μεγάλη προσωπικότης τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ταρσοῦ *Νερσὲς* ὁ ἐκ Λαμπράν. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1153, ἐσπούδασεν ἐν τῇ μονῇ *Σκόμβρᾳ* ὑπὸ τὸν διάσημον διδάσκαλον *Ἰωάννην* καὶ ἐκάρη εἶτα κληρικὸς ὑπὸ τοῦ θείου αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐστάλη εἰς τὴν μονὴν τοῦ *Μαύρου ὄρους (Σιὰβ Λιάρν)*, ἔνθα μελετηρὸς ὢν κατέστη κάτοχος τῆς λατινικῆς, ἑλληνικῆς καὶ συριακῆς γλώσσης, μεθ' ὃ προεχειρίσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Ταρσοῦ. Ὁ Νερσὲς οὗτος ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ταρσοῦ ἐξεφώνησε σπουδαῖον συνοδικὸν λόγον, ἐν ᾧπερ μετὰ ῥητορικῆς δυνάμεως καὶ γλαφυρότητος κατέδειξεν ὅτι δύο εἰσὶν ἐν Χριστῷ φύσεις καὶ ὅτι Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος. Διὰ τῶν ἰσοδυνάμων τούτων ἐκφράσεων ἀπομακρύνεταί τις τόσον ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ Νεστορίου ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν φράσιν μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθησαν οἱ Καθολικοὶ *Ἰωάννης ὁ Ἰμαστασέρ*, ὁ *Ἔσδρας*, ὁ *Νερσὲς ὁ Δ'* καὶ *Γρηγόριος ὁ Γ'*, διὰ ταύτης ἐπεζήτουν οὗτοι ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι διὰ τῆς ἑνώσεως ἀπετελέσθη μία ὑπόστασις, ἓν πρόσωπον, καὶ ὄχι ὅτι ἡ μία συγκραθεῖσα μετὰ τῆς ἑτέρας τέλεον κατεστράφη. Ἐν τῇ σπουδαίᾳ ταύτῃ συνόδῳ σαφέστατα πλέον κατεδείχθη ἡ διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, διότι ὁ Νερσὲς μετὰ τοῦ ὁμωνύμου *Νερσὲς* τοῦ *Σνορχαλῆ* παραδέχονται ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων αὗται διετήρησαν τάς τε ἰδιότητας αὐτῶν καὶ τὰς διαφοράς, οὐχὶ συγχυθεῖσαι ὡς ὁ Εὐτυχὴς ἐδίδασκεν, οὐδὲ διακριθεῖσαι εἰς δύο πρόσωπα ὅπως ὁ Νεστόριος παρεδέχετο (Revue de l'Orient an. 1905 p. 24). Ὁ Νερσὲς περαιτέρω δικαιολογεῖ τὴν δοξασίαν τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς *θείας ἐνσαρκώσεως*, παρατηρῶν ὅτι αἱ ἐν Τοβὶν καὶ Μαναζκέρτ σύνοδοι, καθὼς καὶ οἱ διδάσκαλοι *Στέφανος ὁ Σιουνίγ*, *Ἀνανίας* καὶ *Σιρὰγ* καὶ *Παῦλος ὁ Δαρὸν* εἶχον ἄδικον νὰ συναριθμῶσι μεταξὺ τῶν νεστοριανῶν πάντας, ὅσοι ὑπέγραψαν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

Οἱ Ἕλληνες ἐθαύμασαν τῷ ὄντι τὴν ὀρθοφροσύνην, τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἐλευθεριάζουσαν γνώμην Νερσὲς τοῦ ἐκ Λαμπράν, τοῦ προχωρήσαντος μέχρι τῆς παραδοχῆς, ὅτι χάριν τῆς εὐκταίας ἑνώσεως δέον, ὅπως τελετουργικαί τινες συνήθειαι καὶ ἄλλα ἔθιμα θυσιασθῶσι, πλὴν δὲν ἐμιμήθησαν τὸ ἐλευθεριάζον αὐτοῦ πνεῦμα ἀλλ' ὑπέβαλον τοῖς Ἀρμενίοις τὰς αὐτὰς ἐκείνας προτάσεις, ὅσας καὶ οἵας καὶ ὁ Θεωριανὸς τῷ Νερσὲς τῷ Δ' καὶ ἀπῄτησαν ὅπως οἱ Ἀρμένιοι: α') Ἀναθεματίσωσι πάντα δεχόμενον μίαν ἐν Χριστῷ φύσιν, β') ἀναγνωρίσωσιν ἐν Χριστῷ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, γ') ἀπαλείψωσιν ἐκ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου τὴν φράσιν ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, δ') ἀποδεχθῶσι τὰς ἑπτὰ οἰκουμενικὰς συνόδους, ε') ἑορτάζωσι τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν τῇ 25 Δεκεμβρίου, τὰ Ἐπιφάνια τῇ 6 Ἰανουαρίου καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸν τῇ 25 Μαρτίου, στ') παρασκευάζωσι τὸ ἅγιον μύρον δι' ἐλαίου ἐξ ἐλαίας, τὸν διὰ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἄρτον μετὰ ζύμης, κα ὕδωρ ἐν τῷ οἴνῳ ἀναμιγνύωσι, καὶ τελευταῖον ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας ὅπως ἀνήκῃ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου. Τῶν ἀπαιτήσεων τούτων αἱ μὲν ἐθεωρήθησαν ὡς νόμιμοι, αἱ δὲ ὡς ὑπερβολικαὶ ἐχαρακτηρίσθησαν. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς δύο πρώτας, διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσης διδασκαλίας τοῦ Νερσὲς ἀπεδείχθη ἡ συμφωνία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας πρὸς ταύτας· τὴν τρίτην δὲν ἐδέχθησαν ἰσχυριζόμενοι, ὅτι τὸν τρισάγιον ἐκεῖνον ὕμνον ἀποδίδουσι μόνον τῷ Χριστῷ, πεισθέντες δὲ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς τῶν τριῶν πρώτων, ὑπέγραψαν αὐτάς, διακηρύξαντες συνάμα, ὅτι εἰσὶν ἕτοιμοι καὶ τὰς τῶν Ε', ΣΤ' καὶ Ζ' συνόδων ἀποφάσεις νὰ ὑπογράψωσιν ἅμα ὡς ἀποδειχθῇ αὐτοῖς τὸ σύμφωνον αὐτῶν πρὸς τὰς τῶν πρώτων. Εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, ὑπερβολικὴν τῶν Ἑλλήνων πρότασιν, ὑπερβολικῶς καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἀνταπήντησαν, λέγοντες ὅτι ἡ πρότασις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν ἀρχικὸν πόθον τῶν Ἀρμενίων, θεωρουμένη ὡς μέσον μοναδικὸν ἀσφαλίζον διαρκῆ τὴν ἕνωσιν, καὶ ὅτι ἡ καλυτέρα λύσις ἤθελεν εἶναι ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐνεπιστεύοντο τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας εἰς τὸν Καθολικὸν τῆς Ἀρμενίας, ὅστις ἐκλεγόμενος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως θὰ συνεκράτει ὅλας τὰς ἀρμενικὰς ἐπαρχίας ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἐξάρτησιν τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς.

Ἡ ἐπιθυμία λοιπόν, ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχείας καὶ τὰς προσόδους αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τὸν γαργαλίζοντα πόθον τῆς ἑνώσεως μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ ναυάγιον τῶν διαπραγματεύσεων τούτων δὲν συνετέλεσαν τόσον αἱ ὡς ὑπερβολικαὶ χαρακτηρισθεῖσαι ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων ὅσον αἱ πράγματι ὑπερβολικαὶ ἀνταπαιτήσεις τῶν Ἀρμενίων, εἰς τὰς ὁποίας συνηνώθησαν καὶ αἱ πεισματώδεις ἐνστάσεις τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς *Ζορόγτ*, *Ἀνί*, *Σαναχὶμ* καὶ *Ἀμπάδ*, τῶν ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῶν Χριστιανῶν βασιλέων τελούντων, καὶ εὑρισκομένων ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἑτεροθρήσκων ἀρχόντων, τῶν ἐνδιαφερομένων μόνον ὑπὲρ τῆς τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν διχοφροσύνης καὶ διαφωνίας. Καὶ οὐ μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Β' ἀποστολὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν τῶν βασιλικῶν πριγκίπων καὶ ἡ προσδιάλεξις αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἱεραρχῶν προειδοποιεῖ τὴν ἀποτυχίαν, ἀλλὰ καὶ αἱ πεισματώδεις τῶν μοναχῶν ἐκείνων ἐνστάσεις, τῶν κωφευσάντων εἰς τὰ ἐκκλήσεις τοῦ Νερσές, θέτουν τὴν σφραγῖδα τοῦ ναυαγίου τῶν διαπραγματεύσεων τούτων, οἵτινες ἐκ πεισμοσύνης τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸν νόμιμον Καθολικὸν διαρρήξαντες, ἐξέλεξαν Ἀντικαθολικὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πόλεως *Ἀνὶ Βασίλειον* (1196—1206). Οἱ δὲ προσωπικοὶ ἐχθροὶ τοῦ Νερσές, *Γρηγόριος ὁ Τουτερδὴ* ἐκ τῆς μονῆς *Σαναχίν*, ὁ *Δαβὶδ* ἐκ τῆς μονῆς *Κοποῖρ* καὶ οἱ *βαρδαπὲτ Ἰγνάτιος ὁ Βαρτὰν* καὶ ὁ *Μενιὰρ* καταγγέλλουσι τὸν Νερσὲς παρὰ τῷ Λέοντι ὡς ἐπικίνδυνον νεωτεριστήν. Μετὰ τὸ ὁλοσχερὲς ναυάγιον τοῦτο ὁ Λέων διατάσσει τὴν σύγκλησιν συνόδου τῷ 1198 ἐπιβαλὼν τὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Λίαν προώρως ὁ Νερσὲς ἀποθνήσκει τῷ 1198 ἐν ἡλικίᾳ 45 ἐτῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἕνωσις τῆς ἀρμενικῆς ἤλπιζεν ἐπὶ τοῦ κύρους τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν του, τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς ἐλευθεροφροσύνης. Μετὰ πέντε ἔτη ἀποθνήσκει καὶ ὁ *Γρηγόριος ὁ Ἀπιράδ* καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον *Ἰωάννης ὁΜατζάβορο, ὁ μεγαλοπρεπής* (1203—1221). Οὗτος μόνον κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιμαντορικὴν δρᾶσιν ἔρχεται εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν παπῶν *Ἰννοκεντίου Β'* καὶ *Ὀνωρίου τοῦ Γ'*, ὧν τὸ ὄνειρον ἦτο ἡ προσέλκυσις τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησιας ὑπὸ τὰ παπικὰ δίκτυα. ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἄδικος ἐκείνη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) ἡ τελείως ἀποκλείσασα πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι συνεννόησιν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Ἀρμενίων. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν μετάστασιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐν Νικαίᾳ ὁ Πατριάρχης *Γερμανὸς ὁ Β'* (1228 - 1240) ματαίως ἀνέλαβε διαπραγματεύσεις, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης *Ἡσαΐας* (1321 - 1334) ἐπεχείρησε τοιαύτας ἄνευ ἀποτελέσματος κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα (*Niklosisch*, τόμ. Α' σελ 158. Ess. script. Cathol. armen.). Καὶ τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου καταπαύουσι πλέον αἱ ἐπίσημοι μετὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας διαπραγματεύσεις τηρουμένης μόνον τυπικῆς ἐπικοινωνίας, τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων διαμεινάντων ἄνευ τινὸς ἐπισήμου διακοινώσεως κατὰ τὰς κανονικὰς ἐκκλησιαστικὰς διατυπώσεις, τὰς μαρτυρούσας τήν τε ὁμοφροσύνην καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἅπασαι αἱ ἐξιστορηθεῖσαι διακυμάνσεις περὶ τὴν πίστιν καὶ αἱ ποικίλαι ἀμφιταλαντεύσεις περὶ τὴν ἕνωσιν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἑλληνικῆς, προήρχοντο πρώτιστα ἐκ φανατικῆς τῶν Ἀρμενίων κατὰ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου προκαταλήψεως, ὅτι αὕτη δογματίσασα δύο ἐν Χριστῷ φύσεις ἐνεστοριάνισε διὸ καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἀνατολικοὺς καλοῦσιν οὗτοι μέχρι σήμερον *δυοφυσιτας* (*Orm.* Eglis. Armen p. 82), τῆς προκαταλήψεως ταύτης ὑποστηριζομένης διὰ τῆς κακοβούλου εἰσηγήσεως τῶν ἀληθῶς πρώτων ἐχθρῶν τῆς ὀρθοδοξίας, τῶν Σύρων μονοφυσιτῶν. Ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἠγείρετο ὡς φόβητρον καὶ τρομερὸν φάντασμα εἰς τὰ προκατειλημμένα βλέμματα τῶν Ἀρμενίων· «δέδοικα, ἀναφωνεῖ καὶ αὐτὸς ὁ *Νερσὲς ὁ Σνορχαλῆ*, μήπως φεύγοντες τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς βάραθρον εἰς τὸ τοῦ Νεστορίου ἐμπέσωμεν, διὰ τὰς δύο φύσεις δύο πρόσωπα παρεισάγοντες» (*Migne*, τόμ. 133, σελ. 145). Δὲν διστάζομεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς αἴτια καί τινα σφάλματα τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων, τῶν μὴ πάντοτε προθύμων εἰς βοήθειαν τῶν Ἀρμενίων κατὰ τῶν ἐχθρικῶν αὐτοῖς ἐπιδρομέων, ἅμα δὲ καὶ τοὺς λόγους ἐξωτερικῆς ἐπιρροῆς ὡς ναυάγιον τῶν ἐπιχειρηθεισῶν ἀποπειρῶν νὰ χαρακτηρίσωμεν (οἱ Πέρσαι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, οἱ Ἄραβες τὸν Ζ', οἱ Σελτζοῦκοι κατὰ τὸν Ι', οἱ Μογγόλοι κατὰ τὸν ΙΑ', οἱ Σταυροφόροι κατὰ τὸν ΙΒ', οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν ΙΓ'), τῆς κυριαρχούσης ξενικῆς δυνάμεως ἐφαρμοζούσης τὸ «διαίρει καὶ βασίλευε». Ἀλλ' οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν τοιαύτην στάσιν τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐγχώριοί τινες προλήψεις, προσδώσασαι περιφίλαυτόν τινα ῥοπὴν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καί πως δὲ καὶ αὐτὴ ἡ στενότης τῆς ῥηματικῆς ἐκφράσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν γλώσσης, τῆς μὴ δυναμένης ἵνα τὴν διάκρισιν τῶν ὅρων *φύσις* καὶ *ὑπόστασις* καθαρῶς καὶ σαφῶς διατυπώσῃ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ σήμερον ὑπό τινων οἱ Ἀρμένιοι προσωνυμοῦνται *Μονοφυσῖται*, χωρὶς κατ' ἀκριβολογίαν νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦσιν *ὀρθοδόξους*, χωρὶς νὰ ἔχωσι πλήρη τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς ὀνομασίας ταύτης, διότι «ὀρθοδοξία ἐστὶν ἀψευδὴς περὶ Θεοῦ καὶ κτίσεως ὑπόληψις ἢ ἔννοια περὶ πάντων ἀληθὴς ἢ δόξα τῶν ὄντων καθάπερ εἰσὶν (*Ἀναστασίου Σιναΐτου*, *Migne*, τόμ. 89 σελ. 67). Λίαν μεμελετημένως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀποφαίνεται ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς *Adolf Harnack* ὡς ἀκολούθως: «Ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης δὲν εἶναι τελείως σαφής... διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀνομάζει τις τοὺς ἄλλους ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς τοὺς ἀπορρίπτοντας τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος, Μονοφυσίτας, ἀφ' ἑτέρου δὲ καλεῖ τις διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος μόνον τοιούτους οἵτινες ἐν ταῖς συνεπείαις τῆς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλίας προσχωροῦσι. Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ Κύριλλος δὲν χαρακτηρίζεται ὡς μονοφυσίτης. Κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον ὁρισμὸν ὑπάρχει μερὶς μονοφυσιτῶν, ἥτις ἐν ἀληθείᾳ οὐδόλως εἶναι μονοφυσιτική. Οἱ Σεβηριανοὶ καὶ ἡ Ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἥτις τὴν ἀμφίδοξον κυριλλιακὴν καὶ προκυριλλιακὴν ἔκφρασιν διετήρησε». (Dogmengeshichte Tübingen 1905 σ. 238.)

Προσπάθειαι τῶν δυτικῶν πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἀρμενίων.— Ἡ δημιουργία τοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενοκιλικίας ἐπὶ τῆς Ρουπενικῆς δυναστείας ἔθεσε ταύτην εἰς στενὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας διὰ μέσου κυρίως τῶν σταυροφόρων, διότι οὗτοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφορικῶν ἐκστρατειῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διαμένοντες ἐπεκοινώνησαν μετὰ τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες ἐκ πολιτικῶν δυσχερειῶν ἐπεζήτουν ἀφορμὰς ὅπως τεθῶσιν ὑπὸ τὴν τότε θεωρουμένην προστασίαν αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ρώμης, τοῦτο μετ' ἀκριβείας δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἱστορικῶς, ἀνακριβὴς δὲ φαίνεται ἡ ἀφήγησις ἐνίων ἱστορικῶν Λατίνων, ἰσχυριζομένων ὅτι ἐπὶ τέσσαρας συνεχεῖς αἰῶνας πρὸ τῶν σταυροφοριῶν εἰς συνεχῆ συνάφειαν διετέλει ἡ παπικὴ αὐλὴ μετὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Σημειοῦνται δὲ μόνον περιστάσεις τινὲς τυπικῆς ἐπαφῆς τῆς Ρώμης μετὰ τῆς Ἀρμενίας. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι Ποντίφηκες διὰ παντὸς τρόπου ἐθήρευον τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῶν Ἀρμενίων ὑποδούλωσιν διὰ λόγων καὶ τρόπων φιλοφρόνων, ἔτι δὲ καὶ διὰ δώρων θωπεύοντες τοὺς Ἀρμενίους Καθολικούς. Οὗτοι δὲ πάλιν προθύμως ἐδέχοντο τὰ παπικὰ δῶρα προσαγορεύοντες αὐτοὺς δι' ἐκφράσεων εὐπρεπῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ λίαν ὑπερβολικῶν τὸ τῆς εὐπρεπείας ὕφος ἀκολουθοῦντες. Ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἐτήρουν πολιτικὴν συμβιβαστικὴν πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς βλέψεις χάριν μόνον πολιτικοῦ κέρδους, διότι συνήθως τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα στενῶς καὶ ἀδιασπάστως συνέχονται μετὰ τῶν πολιτικῶν. Πρῶτος ὁ πάπας *Νικόλαος ὁ Α'* ἀναφέρει ἁπλῶς τοὺς Ἀρμενίους (*Mansi* concil. tom XV p 401) καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδον δείκνυσιν ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ὀρθοφροσύνης τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας (*Mansi* concil tom XVI p 304). Μυθώδες δὲ εἶναι το ὑπὲρ Λατίνων καὶ Ἀρμενίων ἱστορικὸν ἀναφερόμενον ταξίδιον εἰς τὴν Ρώμην τοῦ Καθολικοῦ Γρηγορίου τοῦ Β' καὶ ὅτι ἐξ ἀφορμῆς αὐτοῦ συνέθετο οὗτος λαμπρόν τινα ὕμνον πρὸς τὴν παπικὴν ἕδραν. Ὁ δὲ Καθολικὸς Γρηγόριος ὁ Γ' ἐκθέτων πρὸς τὸν πάπαν *Λούκιον τὸν Β'* τὴν ἀθλίαν ἐξ ἀπόψεως πολιτικῶν δυσχερειῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐσωτερικῶν διαφωνιῶν κατάστασιν, ἐξεδήλου αὐτῷ τὴν υἱικὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν παπικὴν ἕδραν ἀφοσίωσιν δι' ἐκφράσεων μόνον τυπικῶν καὶ ὑποχωρήσας εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ πάπα *Εὐγενίου τοῦ Γ'* (1145—1153) ἐδέχθη τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τελετουργικῶν τινων ἐθίμων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀνθ' ὧν καὶ ἐτιμήθη διὰ δώρων παπικῶν, ἤτοι πιννοειδοῦς μίτρας, δακτυλίου καὶ ἐπισκοπικῆς ῥάβδου. Καὶ μόνον μετὰ τὰς ἀποτυχούσας μετὰ τῶν Βυζαντινῶν διαπραγματεύσεις ἐπεχείρησαν οἱ Λατῖνοι ἑνωτικὰς ἀποπείρας μετὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσόδου τῶν Φράγκων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ ἡγεμὼν Λέων ὁ Β', ὀρεγόμενος τοῦ ζηλευτοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως, ἵνα ἀποκτήσῃ τοῦτον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἐρρίκου τοῦ ΣΤ' μὴ ἀποδεχθεὶς τὸν ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου προσφερθέντα, καὶ ἀποτυχούσης τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἑνώσεως, ἐδήλωσε τὴν ὑποταγὴν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν *Κελεστῖνον τὸν Γ'* (1191-1195) τὸν μεσολαβήσαντα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ πόθου αὐτοῦ. Οἱ Ἀρμένιοι ἀποτυγχάνοντες τῶν σχεδίων, ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἔστρεφον τὰ βλέμματα αὐτῶν

Digitized by Google

πρὸς Ρώμην, τὴν ἑτοίμην πάντοτε, σὺν τῇ ἱκανοποιήσει τῶν ἀρμενικῶν ἀπαιτήσεων, ἵνα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς φιλάρπαγον διάθεσιν ἱκανοποιήσῃ. Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἀμέσως παπεύσας *Ἰννοκέντιος ὁ Γ'* (1195 1216) τῆς εὐκαιρίας ἐπωφελούμενος ἀποστέλλει τὸν ἀρχιεπίσκοπον *Μαγεντιακοῦ Κονράδον* τὸν ἀπὸ Wittelsbach κομιστὴν τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος καὶ τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου, κατ' ἄλλους ὅμως τῇ 6ῃ, τοῦ 1199 στέφει αὐτὸν βασιλέα· τὸ χρῖσμα ὅμως τοῦ μύρου ἐπὶ τῇ στέψει τελεῖ ὁ Καθολικὸς *Γρηγόριος ὁ ΣΤ' ὁ Ἀπιρὰδ* πρὸς κατεύνασιν τοῦ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐξεγερθέντος ἐρεθισμοῦ. Καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐκφεύγει πλέον τέλος ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Βυζαντίου ἡ ἐπὶ τῆς Ἀρμενίας επικυριαρχία. τὴν ὁποίαν ματαίως προσεπάθησεν *Ἀλέξιος ὁ Ἄγγελος* ὅπως συγκρατήσῃ. Ἔκτοτε δὲ οἱ πάπαι ἐθεώρουν τὴν ἀρμενικὴν ἐκκλησίαν ὑποτελῆ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τὸ παπικόν, ἐκμεταλλευόμενοι τὰς ὑποχωρητικὰς πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον διαθέσεις καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν Καθολικῶν τῆς Ἀρμενίας. Πλὴν αἱ συναφθεῖσαι σχέσεις δὲν ἦσαν μόνιμοι καὶ διαρκεῖς, διότι παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἀναφαίνονται καὶ ἄνδρες ζηλωταὶ τῶν πατρίων, περι πολλοῦ ποιούμενοι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν φιλοτιμίαν. Οὕτως ὁ Καθολικὸς τῆς πόλεως Ἀνὶ ὁ *Βαροὲγκ* (1195 1206) καθὼς καὶ ὁ τῆς Σεβαστεία *Ἀνανίας* (1204-1206) ἐδείχθησαν ἐχθροὶ τῆς ἀρμενολατινικῆς προσεγγίσεως. Ὅτε δὲ ὁ Λατῖνος πατριάρχης τῆς Ἀντιοχείας ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ἐπι τῆς Ἀρμενίας, ὡς ἀποτελούσης δῆθεν μέρος τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δικαιοδοσίας ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς καθόλου, ὁ ἡγεμὼν *Χετοὺμ ὁ Α'* καὶ ὁ Καθολικὸς *Κωνσταντῖνος ὁ Α'* (1221-1267) ἔκκλησιν ποιησάμενοι πρὸς τὸν πάπαν *Γρηγόριον τὸν Θ'* (1227 1241) καὶ διαμαρτυρηθέντες, ὡμολόγουν πράγματι ὅτι οὐδένα ἄλλον ἀναγνωρίζουσιν ἀνώτερον πλὴν τοῦ πάπα. Ἀμέσως ὁ πάπας οὗτος ἀποστέλλει τῷ Καθολικῷ τὸ Pallium ὡς δεῖγμα ὑποταγῆς μᾶλλον ἢ τιμῆς, διὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν αὐτῷ υἱικὴν ἀφοσίωσιν, ἀφοῦ ὁ Καθολικὸς ὠνόμαζε τὸν πάπαν «πατέρα πάντων», τὴν δὲ ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν «μητέρα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν». Ὁ ἡγεμὼν *Χετοὺμ ὁ Β'* εὑρέθη ἐν πληρεστάτῃ συμφωνίᾳ πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ Καθολικοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Α', ἡ δὲ δυὰς αὕτη θεωρεῖται ὡς ὁ κύριος παράγων τῆς ἀρμενολατινικῆς προσεγγίσεως. Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο τούτων Χετοὺμ ὁ Β' μᾶλλον δουλοπρεπῆ πολιτικὴν ἠκολούθησε, διὸ καὶ καθήρεσε τὸν Καθολικὸν Κωνσταντῖνον τὸν Β' ὡς ἐνιστάμενον εἰς τὰ φιλοπαπικὰ αὐτοῦ σχέδια, ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ μοναχοῦ *Στεφάνου τοῦ Δ'*. Καὶ ὁ Καθολικὸς *Μεκιτὰρ* ἔσπευσε μὲν ὅπως δηλώσῃ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ, ὁμολογήσας τὴν πλήρη συμφωνίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς εἴς τε τὰ κεφάλαια τῆς πίστεως καὶ τῶν λειτουργικῶν ἐθίμων, εἰς τοῦτο ὅμως διεφώνησεν ἡ ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ Καθολικοῦ *Κωνσταντίνου τοῦ Γ'* ἡ εἰς Ἀρμενίαν ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ πάπα *Ἰννοκεντίου τοῦ ΙΓ'* (1316 1334) πρεσβεία ἐκ Δομινικανῶν μοναχῶν ἐξεβλήθη ἔξω τῶν ἀρμενικῶν συνόρων ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐρεθισθέντων ζηλωτῶν τῶν πατρίων. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς ὅμως τοῦ πάπα κατωρθώθη ἡ ἕνωσις τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, συντελεσθεῖσα τῷ 1323, ὁ δὲ Καθολικὸς Κωνσταντῖνος ὁ Γ' ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν *Λέοντος τοῦ Δ'* διατελῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι παπικῆς βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως κατὰ τῶν κυκλούντων τὸ βασίλειον Τατάρων, Αἰγυπτίων καὶ Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἕνωσις αὕτη δὲν ἦτο σταθερά, μᾶλλον δὲ φαινομενικὴ καὶ πρόσκαιρος, διαλυθεῖσα μετὰ πάροδον εἰκοσαετίας, τῷ 1341, διότι ὁ πάπας *Βενέδικτος* ὁ ΙΒ' (1334 1342), τῇ εἰσηγήσει τῆς ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ὀργανωθείσης ἀδελφότητος τῶν ἡνωμένων ἀδελφῶν *Μιαμπανόχ*, ἀπέστειλε μακροσκελέστατον κατηγορητήριον, καταγγέλλων τοὺς Ἀρμενίους ἐπὶ ἑκατὸν δέκα ἑπτὰ πλάναις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς σπουδαιότεραι ἐφέροντο ἡ ἄρνησις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ ἡ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἡ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, ἡ ἄρνησις τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα καὶ ἡ τῆς μετουσιώσεως ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ οἱ Ἀρμένιοι συγκροτήσαντες μεγάλην ἐν *Σὶς* τῆς Κιλικίας σύνοδον τῷ 1372, ἐν ᾗ παρέστησαν ὁ βασιλεὺς Χετοὺμ καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἀντιπρόσωποι, συντάττουσιν ἀπαντητικὸν ὑπόμνημα ἐν ᾧπερ ἀνασκευάζουσιν ἁπάσας τὰς αὐτοῖς ἀποδιδομένας πλάνας (*Hefele*, Hist. des Concil. § 707 p. 833). Πρὸς ταῖς ἱστορούμεναις ταύταις ἐπισήμοις ἀποπείραις συμβαδίζει καὶ ἡ προσηλυτιστικὴ ἐνέργεια τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως, τῶν *Φραγκισκανῶν*, πρὸ πάντων ὅμως τῶν *Δομινικανῶν*, οἵτινες, ὡς ἔθος αὐτοῖς, διὰ μέσων δελεαστικῶν, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ χρημάτων ἀσυστόλως τὰ ἀπαίδευτα ἀρμενικὰ πλήθη προσηλύτιζον, κατορθώσαντες συγχρόνως καὶ ἑστίας πολλὰς νὰ συμπήξωσι καὶ νὰ ὀργανώσωσι σύλλογον ἐξ ἰθαγενῶν Ἀρμενίων ἀφωσιωμένων εἰς τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἕνωσιν, τῶν οὕτως ὀνομαζομένων *Μιαμπανόχ*. Ἡ ἵδρυσις δὲ τοῦ τάγματος τούτου ἐπιτευχθεῖσα ὑπὸ *Βαρθολομαίου τοῦ μικροῦ* συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ *Ἰωάννου τοῦ Κέρνα*, ἐπισήμως δὲ ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ πάπα *Ἰννοκεντίου τοῦ ΣΤ'* (1351—1362) εὐρυτάτην ἤσκησεν ἱεραποστολικὴν ἐνέργειαν. Ἐν τῷ ζήλῳ του ὁ *Κέρνα*, μᾶλλον θαρραλέος ἢ φρόνιμος, ἐκλαμβάνων τὰ μυστήρια τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ὡς ἄκυρα, ἀνεβάπτιζε τοὺς ἤδη βεβαπτισμένους κοσμικοὺς καὶ ἀναχειροτόνει τοὺς ἤδη κεχειροτονημένους κληρικούς. Τὸ ἀρμενικὸν βασίλειον τῆς Κιλικίας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἶχεν ὑποπέσει εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων, ἡ δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τούτου παρακμὴ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἕνδεκα Καθολικοὶ κατέλαβον τὸν θρόνον δι' ἀποτροπαίων μέσων, ἤτοι διὰ δηλητηριασμῶν καὶ δολοφονιῶν καὶ παντοίων ἄλλων ραδιουργιῶν, διενεργουμένων κατ' ἀλλήλων, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ ρωμαϊκὸς προσηλυτισμὸς ἐπιτυχῶς εἰργάζετο ἔν τε τῇ Κιλικίᾳ και τῇ Μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία εἶχε καὶ ἄνδρας ζηλωτὰς τῶν πατρίων, δυναμένους ἵνα ἀντιμετωπίσωσι τοὺς ἐκ τοῦ προσηλυτισμοῦ κινδύνους, οἷοι ἦσαν οἱ τρόφιμοι τῆς σχολῆς *Σουνίκ*, *Ἰωάννης ὁ Ὀρὸν* καὶ *Ζαχαρίας Χαβουτζὰρ* καὶ *ὁ Γριγὸρ ὁ Γαβεθ*.

Ἡ μᾶλλον ὅμως τελεσφόρος ἑνωτικὴ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἀπόπειρα σημειοῦται ἐπὶ τῆς Φλωρεντιανῆς συνόδου τῷ 1439. Ὁ Καθολικὸς Κωνσταντῖνος ΣΤ προσκληθεὶς ἐν ταύτῃ πέμπει πρεσβείαν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ ἐπισκόπου Χαλεπίου *Ἰωάννου* καὶ τριῶν *βαρδαπέτ, Μάλκοπ, Θωμᾶ* καὶ *Σεργίου* καὶ συνάμα ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πάπαν *Εὐγένιον τὸν Δ'*, ἐν ᾗ ὡμολόγει ὅτι εἶναι ἕτοιμος ἐκ τῶν προτέρων ἵνα ἀποδεχθῇ τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου. Ὁ πάπας ἐξέφρασε χαρὰν μεγάλην, διότι τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον ἔθνος, ὡς ὠνόμασεν αὐτὸς τοῦτο, εἶναι ἕτοιμον νὰ ὑποταγῇ τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ρωμαϊκῷ θρόνῳ. Ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀτυχήσασα ἐκείνη ἕνωσις εἶχε τερματισθῆ τῇ 6ῃ Ἰουλίου 1439, οἱ πατέρες ὅμως τῆς συνόδου δὲν εἶχον εἰσέτι ἐκ Φλωρεντίας ἀπομακρυνθῆ, πλὴν τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐπιστρεψάντων εἰς τὰ ἴδια τῇ 20ῇ Αὐγούστου 1439. Ὁ πάπας τότε διορίζει ἰδιαιτέραν ἐπιτροπὴν ἐξ Ἀρμενίων καὶ Ρωμαίων πρὸς λύσιν τῶν διαφορῶν καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ συνεδρίᾳ παρόντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Δ' οἱ Ἀρμένιοι ἐδέχθησαν ἁπάσας τὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποδεκτὰς γενομένας ἀποφάσεις καὶ πάσας καθόλου τὰς ρωμαϊκὰς συστάσεις λειτουργικῶν τινων ἐθίμων, τῇ 22ᾳ Νοεμβρίου 1439 Μεθ' ὃ συντάσσεται ὁ ἑνωτικὸς ὅρος «Exultate Deo» ὃν ὑπέγραψαν ὁ Πάπας, ὀκτὼ Καρδινάλιοι, δύο Πατριάρχαι καὶ τριάκοντα ἓξ Ἐπίσκοποι. Ὁ δογματικὸς δ' οὗτος ὅρος ἐπιβάλλει τοῖς Ἀρμενίοις τὸ σύμβολον τῆς πίστεως Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ Filioque, τὴν διδασκαλίαν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ θελημάτων, τὴν περὶ μυστηρίων διδασκαλίαν, τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα, τὴν ἀποδοχὴν τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ κατάλογον ἑορτῶν, ἃς οἱ Ἀρμένιοι ὤφειλον νὰ τηρῶσι κατὰ τὸν ἐν αὐτῷ ὡρισμένον χρόνον. Οἱ ἀπεσταλμένοι μετέφρασαν τὸν δογματικὸν τοῦτον ὅρον εἰς γλῶσσαν ἀρμενικὴν (*Mansi* XXVI p 1047 –1060). Ἡ τοῦ Πάπα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Καθολικὸν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἐπιδίδεται τῷ Κωνσταντίνῳ λίαν ἀργὰ (1443—1466) καὶ οὗτος ἀπαντῶν πρὸς τὸν πάπα *Νικόλαον τὸν* Ε' (1447—1455) προσφωνεῖ αὐτὸν ὡς ἀκολούθως: «Ἅγιε πάτερ, σὲ θεωρῶ ποιμένα τῆς ἀληθείας, πᾶν δ' ὅ,τι ἀπεφάσισας ὡς ἀνώτατος κριτής, ἀποδέχομαι τοῦτο ἐξ ὅλης μου τῆς καρδίας». Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία πυρετωδῶς εἰργάζετο κατὰ τὸν εἰθισμένον αὐτῇ συστηματικὸν τρόπον διὰ τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως τῶν Ἀρμενίων μετ' αὐτῆς, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι καὶ οὗτοι ἐτήρουν πολιτικὴν συμβιβαστικὴν πρὸς τὰς βλέψεις τὰς παπικὰς μόνον ἐφ' ὅσον προέβλεπον ὠφέλειάν τινα καὶ πολιτικὸν κέρδος, ἄλλως ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν πατροπαράδοτον αὐτῶν πίστιν. (*Orm.* Eglise Arm p. 6368) Καὶ ἔνιοι μὲν τῶν Καθολικῶν ἐδείχθησαν πράγματι φίλοι τῆς ἑνώσεως, ἄλλοι δ' ὅμως ἐμμανεῖς ἀντίπαλοι καὶ πολέμιοι. Ὁ Πατριάρχης *Ὀρμανιαν* ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐκθέσει οὐδὲν μὲν ἀναφέρει περὶ ὑποταγῆς τοῦ Καθολικοῦ *Φιλίππου τοῦ* Α' τοῦ *Ἀλβαὲρ* (1633—1655) πρὸς τὸν πάπαν *Ἰννοκέντιον τὸν* Ι', ἀλλὰ χαρακτηρίζει αὐτὸν τοὐναντίον ὡς θερμὸν ὑπερασπιστὴν τῶν πατρίων. Ἐν τούτοις, ὡς ἀναφέρουσι Λατῖνοί τινες ἱστορικοί, ὁ Καθολικὸς *Στέφανος ὁ Ε'* (1541—1564) ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὁ δὲ Καθολικὸς *Μιχαὴλ* (1564—1570) ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὴν ὁμολογῶν αὐτῷ τὴν ὑποταγὴν διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου *Αὐγάρου* τοῦ ἀπὸ *Τοκὰτ* (*Εὐδοκιούπολις*) καὶ τοῦ *Ἀλεξάνδρου*, ἐπιδωσάντων ἅμα καὶ τὴν ἀξιόλογον ὁμολογίαν τῆς ἀρμενικῆς πίστεως. Πρὸς τούτοις ὁ Καθολικὸς *Ἰάκωβος ὁ Δ'* (1655—1680), ὡς οἱ αὐτοὶ ἱστορικοὶ ἀναγράφουσιν, ἐπεχείρησε τὸ εἰς Ρώμην ταξίδιον μετὰ εἰκοσιπέντε ἐπισκόπων, μέσῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐνταῦθα ἀποθανὼν καὶ ταφεὶς εἰς τὸ ἐν Πέραν ἀρμενικὸν νεκροταφεῖον, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα *Ἰννοκεντίου τοῦ* ΙΑ' (1676—1680)' ὡς ἐκ τούτου παρέδωκε τῷ παπικῷ ἐπιτρόπῳ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Ἀλλ' ἕτεροί τινες ἱστορικοὶ ἀφηγοῦνται ὅτι οὗτος ὁ Καθολικὸς ἦτο πολέμιος τῆς ἀρμενολατινικῆς προσεγγίσεως καὶ ὅτι ἐπεχείρησε δις τὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξίδιον, πρῶτον μὲν τῷ 1644, ἵνα ματαιώσῃ τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς τῆς μετὰ τῆς Ρώμης ἑνώσεως τοῦ ἐπισκόπου Χαλεπίου *Θωμᾶ*, καὶ δεύτερον τῷ 1679 ἵνα παρακωλύσῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐπισκόπου Λεμβέργης τῆς Πολωνίας *Νικογός*, ζητοῦντος ὅπως τοὺς ἐν αὐτῇ ἀποίκους Ἀρμενίους ἑνώσῃ μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπὶ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ ΙΑ'.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρμένιος Πατριάρχης *Ἀβεδὶκ* θελήσας νὰ ἀντιπράξῃ εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ διαδόχου τοῦ Χαλεπίου Θωμᾶ, καὶ τούτου ἐπιζητοῦντος τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἕνωσιν, τῇ ἀπαιτήσει τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλου πρεσβευτοῦ κόμητος *Ferriol*, ἐνεκλείσθη πρῶτον εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Ἑπταπυργίου, ἐντεῦθεν δὲ ἀπήχθη εἶτα εἰς Χίον (οὐχὶ εἰς Τένεδον) καὶ ἐκ τῆς νήσου ταύτης μετεφέρθη εἰς Γαλλίαν καὶ ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1711. (Ἀβασάνιστος φαίνεται ἡμῖν ἡ ἀφήγησις ὅτι ἐν αἰῶνι δεκάτῳ ὀγδόῳ ἐν Ρώμῃ κατεδικάσθη ὁ Πατριάρχης οὗτος εἰς τὸν ἐπὶ πυρᾶς θάνατον). Μετὰ τὰς δοκιμασίας ταύτας ὁ Γάλλος *Ferriol* ἀπετέλει τὸν τρόμον τῶν Ἀρμενίων, διὰ τοῦτο δὲ οὗτοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντενεργήσωσι κατὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τούτου, ἀθρόοι προσήρχοντο εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ἣν δυστυχῶς ματαίως προσεπάθει διὰ τοῦ πάπα *Βενεδίκτου τοῦ ΙΔ'* (1720—1758), ὅπως ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀναδειχθεὶς *Ἀβραὰμ* ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως (Dictionn. Hist. et Géogr. p. 329 Paris 1925 dans le mot Armen.). Καὶ ἱστορεῖται μὲν ὑπό τινων, ὅτι ὁ πάπας Ἰννοκέντιος προσεπάθησεν, ἵνα προσελκύσῃ εἰς τὰ δίκτυα αὐτοῦ τὸν Ἀρμένιον Καθολικὸν *Νιχαπέτ*, ἐν τούτοις ὅμως τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὡς ἀναφέρει ὁ *Hainecius*, ἐναντίον τῆς ἀφηγήσεως τοῦ *Hergenröther* ὅτι ὁ Νιχαπὲτ βλέπων πολλοὺς προπαγανδιστὰς ἱεραποστόλους εἰς Ἀρμενίαν ἐπιδραμόντας ἐπὶ σκοπῷ προσηλυτισμοῦ διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν διοικητὴν τοῦ τόπου *Feisulah*, κατώρθωσε δὲ δι' αὐτοῦ οὐ μόνον τῶν ἑνωθέντων ἤδη Ἀρμενίων μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοὺς δεσμοὺς νὰ διαλύσῃ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἱεραποστόλων τούτων πολλαχῶς νὰ κακώσῃ. Ἐπίσης ὡς ἐχθροὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἑνώσεως ἀπεδείχθησαν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων *Γρηγόριος* καὶ οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Κολὸτ* και *Ἰωάννης ὁ Ναλιάν*, μεγάλως δὲ περιέστειλε τὸν προσηλυτισμὸν καὶ ὁ Καθολικὸς τοῦ Ἐτζμιατσὶν *Ζαχαρίας* (1773—1799). Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀποσιωπηθῶσιν αἱ ἀγαθαὶ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐθνικῆς βελτιώσεως ἐνέργειαι τοῦ Καθολικοῦ *Συμεὼν* (1763—1780), ὅστις συνῆψεν ἐπισήμους σχέσεις μετὰ τῆς Ρωσίας ἐπὶ αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β' (1762—1796), καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἀρμένιοι φεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀθρόοι μετηνάστευσαν εἰς τὸν ρωσικὸν Καύκασον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐπισκόπου *Ἰωσὴφ* τοῦ *Ἀγκοντιάν*, οὗτινος ὁ οἶκος ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατειρας τῆς Ρωσίας διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πρίγκιπος, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ ἐπαινετὰ τῆς φιλοπατρίας αἰσθήματα τοῦ Καθολικοῦ *Νερσὲς τοῦ Ε'* (1848—1857), ὅστις παραδειγματισθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἱεράρχας ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡγούμενος τῆς φάλαγγος τῶν νέων ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Ἐριβάν. Τῶν σχεδίων αὐτοῦ ἐπιτυχών, προσεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ὑπὸ αὐτῆς κατοχὴν τοῦ Ἐριβάν, ἥτις καὶ ἐπεκυρώθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως τῷ 1829.

Ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἄνω ἱστορηθέντων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα ὅπερ κατώρθωσεν ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ὁ προσηλυτισμὸς μερίδος τινὸς τῶν Ἀρμενίων καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν οὕτω κληθέντων Ἀρμενοκαθολικῶν, καθὼς οἱ μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἑνωθέντες ὠνομάσθησαν Χαϊκορούμ. Οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ οὗτοι ἀναγνωρίσαντες τὸ ρωμαϊκὸν πρωτεῖον, τὸ Filioque καὶ πᾶσαν τὴν ρωμαϊκὴν διδασκαλίαν, συνέπηξαν ἰδίαν κοινότητα καὶ ἴδιον ἐξέλεξαν πνευματικὸν ἄρχοντα ἑδρεύοντα πρῶτον μὲν ἐν Βαγαρπαπάτ, εἶτα ἐν Σὶς τῆς Κιλικίας, καὶ τελευταῖον ἐν τῷ Λιβάνῳ ἔν τινι μονῇ «Nôtre-dame de l'Assomption» ἐν Ζμάρ.

Ἡ δογματικὴ πίστις τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας.—Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ἐγκλείεται ἐν τοῖς συμβόλοις καὶ ταῖς ὁμολογίαις τῶν σημαντικωτέρων αὐτῆς ἱεραρχῶν. Οἱ *βαρδαπὲτ* τῶν Ἀρμενίων ἀναγνωρίζουσιν ὡς δόγματα ὑποχρεωτικὰ μόνον τὰ καθορισθέντα ὑπὸ τῶν τριῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων, ἔχοντες τὴν γνώμην ὅτι μέχρι τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ (431) οἰκουμενικῆς συνόδου ἐξεφράσθη καὶ διετυπώθη ἡ δογματικὴ συμφωνία τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δὲ μετ' αὐτὴν ἔριδες ἦσαν ἀπόρροια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων, ὅπερ καθ

Digitized by Google

ημᾶς δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι οὐχὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν θρόνων, ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν ἀπόψεων καὶ αἱ ἀντίθετοι γνῶμαι τῶν ἀλλήλαις ἀντιμαχομένων θεολογικῶν τάσεων ἢ σχολῶν καλουμένων Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας προὐκάλεσαν τὰς χριστολογικὰς συζητήσεις καὶ διχογνωμίας, καὶ ἑπομένως ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία, νομίζουσα ὅτι ἡ Δ' οἰκονομικὴ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος διαρρήξασα τὸν κανόνα ὃν ἐτήρουν αἱ τρεῖς πρῶται, αἱ βεβαιώσασαι τὴν δογματικὴν γνώμην τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξηγήσεως τῶν δογμάτων, ἥνπερ κηρύττει καὶ ἀποδέχεται ὡς ἔργον μόνον τῶν θεολογικῶν σχολῶν, ἀποδέχεται ὡς δόγματα μόνον τὰ καθορισθένται ἐν ταῖς τρισὺν πρώταις οἰκονομικαῖς συνόδοις.

Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἔχει ἐν χρήσει δύο τύπους συμβόλων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος, ὃν συνήθως μεταχειρίζεται ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ βαπτίσματος, εἶναι τὸ λεγόμενον *Ἀθανασιανὸν* σύμβολον, τὸ ἄλλως καλούμενον καὶ *Quicumque*, τὸ υἱοθετηθὲν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Τὸ σύμβολον τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητον τοῦ συμβόλου Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πολλοὶ τῶν θεολόγων Ἀρμενίων τε καὶ ξένων οὐδεμίαν ἐξάρτησιν ἀναγνωρίζουσιν, ἐν τούτοις ἁπλῆ ἀντιπαράθεσις τούτων διαπιστοῖ τὴν μεταξὺ ἀλλήλων ὑπάρχουσαν συγγένειαν. Τὸ Ἀθανασιανὸν τοῦτο σύμβολον ἦτο κατ' ἀρχὰς διαδεδόμενον ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ ἐκ ταύτης εἰσήχθη εἶτα καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, χωρὶς νὰ ἀμφισβητηθῇ, ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων υἱοθέτησις αὐτοῦ δὲν ἐγένετο ἐνωρίτερον τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, καίτοι ὁ Καθολικὸς Βάβγκεν (490—515) ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σύρους ἐπιστολῇ, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τοῦ Ἀθανασιανοῦ. Ἐὰν δὲ κατὰ ἕνα προηγούμενον αἰῶνα, ὁ καθολικὸς Σαχὰκ (388—439) παρεντίθησι τοῦτο ἐν τῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τὸν Πρόκλον δογματικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, τοῦτο σημαίνει ἁπλῶς μόνον, ὅτι οὗτος ἀντέγραψε τὸν μοναχὸν Εὐάγριον, ὅστις μετεχειρίσθη τοῦτο τῷ 399 εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ τὰ διατηρούμενα μόνον ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει. Ἀσφαλῶς τὸ Ἀθανασιανὸν σύμβολον εἰσήχθη μετὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Συντάκτης τοῦ πρωτοτύπου Ἀθανασιανοῦ συμβόλου φέρεται ὑπὸ ἐνίων μὲν ὁ *Μ. Ἀθανάσιος* ἢ εἷς τῶν πρώτων διαδόχων αὐτοῦ, ὡς ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν καὶ θεολόγων (*Χρηστ. Ἀνδρ.* Συμβολ. σελ. 30—31 Ἀθην. 1901), ὑπό τινων ἄλλων ὁ *Βιγκέντιος* ὁ ἐκ Λειρίου (540) ἢ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Θαψοῦ (Thapsus) (*Al. Knöpfler* Lehrb. Kircheng p. 241). Ἡ κατὰ τὴν ἀρμενικὴν λειτουργίαν ἐκφώνησις τοῦ συμβόλου τούτου ἀκολουθεῖται ὑπό τινος συντόμου δοξολογίας, τῆς ἀκολούθου: «Ἡμεῖς δοξάσωμεν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων, προσκυνοῦντες τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν μίαν θεότητα, Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν». Καὶ εἰς ἀναχρονισμὸν ἐμπίπτοντες Ἀρμένιοί τινες ἱστορικοί, ἀποδίδουσι τὴν προσθήκην ταύτην εἰς αὐτὸν *τὸν Γρηγόριον τὸν Φωτιστήν*. Ὁ δὲ δεύτερος τύπος τοῦ συμβόλου, οὗτινος χρῆσιν ποιοῦνται κατὰ τὴν χειροτονίαν, εἰσήχθη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα («Ἐκκλ. Ἀληθ.» ἔτος 1895, σελ. 86).

Μετὰ τὰ σύμβολα ἕπονται αἱ ὁμολογίαι τῆς πίστεως αἱ ἀποκαλυπτικώτατα ἀναπτύσσουσαι τὰ κεφάλαια τῆς δογματικῆς τῶν Ἀρμενίων. Ἡ σπουδαιοτέρα τούτων εἶναι ἡ τοῦ Καθολικοῦ *Νερσὲς τοῦ Σνορχαλῆ*, ἡ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν ἀποσταλεῖσα. Αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ J. Leungiavius (Bâle 1578), εἶτα ὑπὸ τοῦ Ang. Mai, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (Script. vet. nov. collect. tom XI p. 23 Rome. 1832, ἐντεῦθεν παραληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Migne* tom. 133 P. G. col 215) καὶ τελευταῖον ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἀρμενομαθοῦς Δημ. Τσολακίδου («Ἐκκλ. Ἀλήθ.» ἔτος 1895 σελ. 69—71), ὅστις φαίνεται ἀγνοῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Mai προτέραν ἔκδοσιν. Ὡς πηγὴ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρμενίων δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ συνοδικὸς λόγος *Νερσὲς τοῦ ἐκ Λαμπρὰν* ὁ ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἐν Ταρσῷ τῷ 1196 συνελθοῦσαν σύνοδον, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ σπουδαία ἔκθεσις τῆς πίστεως ἡ ὑπὸ τοῦ *Αὐγάρου* τοῦ ἀπὸ Τοκὰτ πρὸς τὸν πάπαν Πῖον τὸν Δ' κομισθεῖσα κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. (Τὸ κείμενον τοῦ α' συμβόλου ἴδε ἐν Dictionnaire de Théologie catholique, τοῦ β' ἐν «Ἐκκλ. ἀληθείᾳ» 1895 σ. 86.) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

α') Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: Ἡ περὶ τούτου διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας εἶναι ὀρθοδοξάτη. Ἔν τε τοῖς συμβόλοις καὶ ταῖς ὁμολογίαις σαφῶς καὶ καθαρῶς διακηρύσσεται ἡ θεότης αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ σχέσις πρός τε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ τῆς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἑπομένως παράδοξά τε καὶ ἀσύστατα τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἱστορικῶν ἀφηγούμενα ὅτι «τοῦ Filioque διδασκαλία εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀπετέλει κεφάλαιον πίστεως ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ». Ἁπλῶς δὲ σημειοῦμεν ὅτι ἐὰν τὸ τοιοῦτον ἠλήθευε καὶ ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦτο ὡμολογουμένη παρὰ τῶν Ἀρμενίων, τότε ἀπαραιτήτως ὁ Θεωριανὸς ἐν τῇ συνδιαλέξει αὐτοῦ μετὰ τοῦ Νερσὲς ἤθελε κάμει παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου κεφαλαίου τῆς πίστεως (*Hefele* Hist. des Concil. tom. VI p. 861—862). Καὶ λοιπὸν ἡ Ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Filioque. Ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει τῶν Ἀρμενικῶν πλανῶν τῇ ὑποβληθείσῃ τῷ πάπᾳ Βενεδίκτῳ τῷ ΙΒ' ὑπὸ τῆς ἀρμενικῆς ἀδελφότητος *Μιαμπαιόχ*, τὰ πρῶτα αὐτῆς ἄρθρα εἶναι οὕτω πως συντεταγμένα ὡσεὶ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐδιδάσκετο παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις. Ἀλλ' ἡμεῖς γνωρίζομεν καὶ ἐξεθέσαμεν ἤδη ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ τῷ 1342 ἐν Σὶς τῆς Κιλικίας συνετάχθη ἀπαντητικὸν ὑπόμνημα, ὅπερ ἀπεστάλη τῷ πάπᾳ Κλήμεντι τῷ ΣΤ' (1342—1352) ἐν ᾧ τερ οἱ Ἀρμένιοι ἀρνοῦνται πάσας τὰς αὐτοῖς ἀποδιδομένας πλάνας καὶ ἐν ᾧ ὡμολόγουν ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν βιβλία πολὺ σπανίως ἀναφέρεται καὶ μόνον ἀποκεκαλυμμένως ἔν τινι λόγῳ ἐκφωνηθέντι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ὅτι ἀνακριβὲς εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ὅτι ἐν τῇ ἐν Μανατζκὲρτ συνόδῳ κατεκρίθη ἡ διδασκαλία αὕτη, ἀφ' οὗ ἡ σύνοδος ἐκείνη οὐδόλως ἠσχολήθη ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. Ἄρα μόνον ἡ διδασκαλία τοῦ Filioque εἰσήχθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας κατ' ἐπιβολὴν ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐν τῇ ἑνώσει ἐκείνης μετ' αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' καὶ τοῦ Ἀρμενίου βασιλέως Χετοὺμ τοῦ Α' (*Hefele* αὐτόθ. ὡς ἄνωτ.).

β') Περὶ ἐνσαρκώσεως: Ἡ περὶ θείας ἐνσαρκώσεως ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην πέτραν τοῦ σκανδάλου. Ἐξ ἀνωμαλιῶν πολιτικῶν ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία μὴ δυνηθεῖσα νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἴσως δὲ καὶ ἐκ πνεύματος δυσαρεσκείας πρὸς τὸν Μαρκιανὸν καὶ τὴν Πουλχερίαν, τοὺς μὴ βοηθήσαντας αὐτοὺς κατὰ τῶν Περσῶν, ἐξεσφενδόνισε τὸ κατὰ τῆς συνόδου ἐκείνης ἀνάθεμα ἐκ λόγων μᾶλλον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἢ δογματικῆς. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἔπραξε τοῦτο καὶ προθυμοποιουμένη, ὅπως τὴν εὔνοιαν τῶν μονοφυσιτῶν αὐτοκρατόρων κερδήσῃ, τὴν ἀναγκαίαν ἵνα διὰ ταύτης τὸν τυραννικὸν ζυγὸν ἀποτινάξῃ, ἔχουσα δ' ἅμα καὶ τὴν προκατάληψιν, ὅτι ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἐνεστοριάνισε, ἀποπλανηθεῖσα εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀληθινῶν τῆς ὀρθοδοξίας ἐχθρῶν, τῶν Σύρων μονοφυσιτῶν, ὡς τοῦτο ρητῶς ὁμολογεῖται ὑπὸ τοῦ Νερσὲς πρὸς τὸν Θεωριανόν, εἰπόντος «ἤκουον παρὰ πολλῶν (ἐννοεῖται Σύρων) ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δύο φύσεις κεχωρισμένας ὡς ὁ Νεστόριος δογματίζουσι, διὰ τοῦτο σφοδρῶς ἀντιμαχόμενοι τῆς μιᾶς φύσεως λέξεως καὶ κατὰ τοῦ κεχωρισμένας τὴν μίαν ἀντιτιθέμεθα» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 181). Πρὸς τούτοις ἡ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία σταθερῶς διαφυλάττουσα τὸ δόγμα τῆς ἑνότητος τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῆς πλάνης τοῦ Νεστορίου, ἐθεώρησε τὰς ἀποφάσεις τῆς Χαλκηδόνος ὡς ἄντικρυς ἀντικειμένας πρὸς τὰς τῆς Ἐφέσου, ὡς ταῦτα πάντα, ὡς ἀληθῆ αἴτια, ἀναγνωρίζουσιν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ξένοι τε καὶ ὁμόφυλοι ἱστορικοί, τῆς διαφωνίας τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἀνατολικήν. Ἐκ τῶν δύο τῶν ἐν χρήσει συμβόλων οὐδόλως ἐξάγεται ἡ μονοφυσιτικὴ αὐτῆς δοξασία. Ἐπιμεμελημένη δὲ ἔρευνα ἀποδεικνυσιν ἀριδήλως, ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν δύο τούτων συμβόλων διδάσκεται «μία κοινὴ φύσις» ὡς ὁ ἱστορικὸς Φιλάρετος Βαφείδης ἰσχυρίζεται (Ἐκκλ. Ἱστορ. τόμ. Β' σελ. 310 καὶ τόμ. Γ' σελ. 257), παρασυρθεὶς φαίνεται ἐκ τοῦ πλανηθέντος Herzog Real. Encykl. ἐκδ. Α' τόμ. Α' σελ. 503)· τοὐναντίον ἀμφότερα τὰ σύμβολα ἀποδέχονται τὸν Χριστὸν «ὄντα τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον, τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καὶ τῷ σώματι μίαν ὑπόστασιν, ἓν πρόσωπον»· (ἐκ τοῦ Β' συμβόλου): «πιστεύομεν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ .... ἐνανθρωπίσαντα, τουτέστι γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ Πνεύματος Ἁγίου, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ πάντα, ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις χωρὶς ἁμαρτίας ἀληθῶς καὶ οὐ δοκήσει ἐσχηκότα».

Ἀλλ' ἡ ψυχολογικὴ ἐκείνη κατάστασις τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς διδασκαλίας τῶν Σύρων καὶ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἐξηγεῖ τὰς διηνεκεῖς ἐκείνας καὶ περιπετειώδεις ἀντιφάσεις καὶ ἀμφιταλαντεύσεις τὰς μαρτυρουμένας ὑπὸ πάσης σελίδος τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Εἰς δὲ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους καὶ τὰς κατηγορίας Νικήτα Βυζαντίου «Ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ ἐπιστολῆς τοῦ ἄρχοντος Ἀρμενίου» (*Migne* τόμ. 105 σελ. 587—666), Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβηνοῦ «Δογματικὴ Πανοπλία. κατ' Ἀρμενίων» (*Migne* τόμ. 130 σελ. 1173—1190), Νικήτα τοῦ Χωνιάτου. «Περὶ αἱρέσεως τῶν Ἀρμενίων» (*Migne* τόμ. 140. σελ. 89—103) καὶ Ἰσαὰκ «Λόγος στηλευτικὸς κατ' Ἀρμενίων» (*Migne* τόμ. 132 σελ. 1153—1257), δύναται ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ν' ἀπαντήσῃ διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐν Ρούμ-Καλὲ καὶ ἐν Ταρσῷ συνόδων, ἐν αἷς καταδικάσασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς παρεδέξατο ἀτυχῶς τὴν ἀμφίδοξον φράσιν «μίαν ἐν Χριστῷ φύσιν σεσαρκωμένην», δι' ἧς καὶ διεπιστοῦτο ἡ παρεννόησις τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ὅτι οὐδόλως ἐκπίπτει τῆς ὀρθοδοξίας ἐὰν ἐπερειδομένη ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας δογματίσῃ μίαν φύσιν ἐν Χριστῷ (*Hefele* Hist. des Concil. τόμ. V p. 1084).

Οἱ μὴ ἡνωμένοι μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας Ἀρμένιοι, οἱ ἄλλως ὡς *Γρηγοριανοὶ* γνωριζόμενοι καὶ σήμερον ὡς *Ἀποστολικοὶ* τιτλοφορούμενοι, τὴν φράσιν δύο ἐν Χριστῷ φύσεις δὲν μεταχειρίζονται μέν, ἀλλ' ἀποδέχονται τὴν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν οὐχὶ ἐν ρηταῖς ἐκφράσεσιν ἐκδηλουμένην ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον ὑπονοούμενον τρόπον, ὡσεὶ αὕτη ἐκπηγάζει καὶ ἀπορρέει λογικῶς ἐκ τοῦ δογματικοῦ τύπου, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρμένιοι πιστῶς φυλάττουσι· διδάσκουσι δηλονότι καὶ ἀποδέχονται, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ἐκλαμβάνοντες τὴν ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων ἐν αὐστηροτάτῃ ἐννοίᾳ, διατείνονται, ὅτι αἱ δύο φύσεις ἑνούμεναι ἀποτελοῦσιν ἑνότητα τελείως διατηρουμένης τῆς διακρίσεως αὐτῶν, καὶ μὴ γενομένης τροπῆς, καθὼς τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἑνούμενα ἀποτελοῦσι τὸν ἄνθρωπον. «Οὔτε ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τροπὴ τῶν ἐξ ὧν συνετέθη φύσεων παρηκολούθησε, οὔτε ἐν τῷ Χριστῷ», λέγει ὁ Νερσές. Οὗτος δὲ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἀρμενικῆς πίστεως καὶ ἐν ταῖς προσδιαλέξεσι μετὰ τοῦ Θεωριανοῦ ἱκανοποιητικὰς δίδει ἐξηγήσεις λέγων τὰ ἑπόμενα: «Τὸ δὲ λέγειν ἡμᾶς μίαν φύσιν μή τις ὑπολάβῃ δι' ἄλλο τι ἢ διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἀχώριστον ἕνωσιν»· «καὶ ἐγένετο καινὴ ἐκ δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν ἀπορρήτως, ἀσυγχύτως» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 217). Ὁ Καθολικὸς οὗτος διδάσκει μὲν μίαν φύσιν οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Εὐτυχοῦς «οὐ κατὰ τὸν Εὐτυχέα συγχέοντες οὔτε κατὰ τὸν Ἀπολλινάριον ἐλαττοῦντες, ἀλλὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐν ὀρθοδοξίᾳ» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 124), δηλονότι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐννοίᾳ τῇ χρησιμοποιηθείσῃ ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου καὶ τῇ ἐπιδοκιμασθείσῃ ὑπὸ πάσης καθόλου τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ δὲ ὀρθοφροσύνη τοῦ Νερσὲς προσεπιμαρτυρεῖται ἐξ ὧν ὁμολογεῖ πρὸς τὸν Θεωριανόν: «Ὁμολογῶ ὅτι τῆς αὐτῆς ὑμῶν πίστεως καὶ ἤμην καὶ εἰμί» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 180). Ἀτυχῶς μόνον, ὅτι ὁ Νερσὲς ἦτο προσκεκολλημένος εἰς λέξιν ἥτις, ὡς ὁ Θεωριανὸς λέγει, «τραχύνει τὴν τῆς ἀληθείας ἀκρίβειαν» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 233), ἀμφίρροπον καὶ ἀμφίδοξον, προτιμᾷ δὲ ταύτην ἀπὸ ἑτέραν καθαρωτέραν, «τῶν δύο φύσεων ἡνωμένων ἐν ἑνὶ προσώπῳ», διότι ἡ ἔννοια τῆς τελευταίας ταύτης ἐκφράσεως ἀπεκηρύχθη καὶ ἐξεσυρίχθη συνεπείᾳ τῶν πολυποικίλων προσβολῶν ἐκ μέρους τῶν μονοφυσιτῶν ἐν πάσῃ καθόλου τῇ Ἀρμενίᾳ διὰ τὸν τοῦ νεστοριανισμοῦ φόβον. Τὸ πρῶτον λοιπὸν αἴτιον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου οὗτος μετεχειρίσθη ἐν τῇ φρασεολογίᾳ αὐτοῦ ἔννοιαν ἀόριστον, συγχρόνως δὲ καὶ ὕποπτον, εἶναι ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος τύπος τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας «μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη», τύπος οὗτινος ἡ ὑπόθεσις ἠκρωτηριάσθη, λαμβανόμενος ἐν στενοτάτῃ ἐννοίᾳ καὶ ἀπομονούμενος ἀπό τε τῆς συνεχείας καὶ ἀπὸ τῶν παραλληλικῶν τοῦ ἰδίου ἐκφράσεων. Περὶ τῆς ἀνερευνήτου καὶ ἀρρήτου συμμίξεως τῶν δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, ὅταν ὁ Νερσὲς ὁμιλῇ εἶναι τοῦτο τρόπος ἐκφράσεως, ἀτυχῶς ὀλίγον ἀκριβὴς καὶ λίαν δύσληπτος, ὄχι ὅμως καὶ ὁμολογία μονοφυσιτικῆς δοξασίας. Τὸ φόβητρον τοῦ Νεστοριανισμοῦ ὡς λέγει ὁ αὐτός, «δέδοικα μήπως φεύγοντες τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς βάραθρον εἰς τὸ τοῦ Νεστορίου ἐμπέσωμεν διὰ τὰς δύο φύσεις δύο πρόσωπα παρεισάγοντες» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 145) καὶ ἀλλαχοῦ «ἐγὼ μίαν φύσιν κατὰ τὴν ἀδιάσπαστον λέγω ἕνωσιν, ἵνα μὴ εἰς δύο μερισθῇ Χριστοὺς ὁ Χριστός», ἐξώθησεν αὐτόν, ὥστε ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἀρμενικὸν ὅρον *Ἀντζν (Antzn)* ὅστις σημαίνει πρόσωπον, προὐτίμησε, ἵνα διατυπώσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου διὰ τοῦ ὅρου *Πνουθιοὺν (Pnouthioun)* τοῦ ὁποίου ἡ σημασία ἀντιστοιχεῖ μᾶλλον εἰς τὴν τῆς φύσεως, ὥστε ὅ,τι οἱ Ἕλληνες καλοῦσι πρόσωπον, τοῦτο οἱ Ἀρμένιοι ὀνομάζουσι φύσιν (Revue de l'Orient. an. 1904 p. 513). Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε καὶ ἡ γνώμη ὅτι οἱ Ἀρμένιοι εἰσὶ *μονοφυσῖται*. Τὴν ἁπλῆν λοιπὸν τῆς ἐκφράσεως διαφωνίαν διάφοροι ἱστορικοὶ ἐξύψωσαν εἰς δογματικὴν διαφοράν, οὐσιωδῶς μὴ ὑπάρχουσαν, καὶ ἐκήρυξαν τοὺς Ἀρμενίους ὡς αἱρετίζοντας, κατ' ἀκριβολογίαν μὴ ὄντας τοιούτους. Ἐὰν ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτῆς προέρχεται καθ' ὃν τρόπον αὐτὸς ὁ Καθολικὸς αὐτῆς Νερσὲς διδάσκει, ἐκ τῆς τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξως ἑρμηνευομένης, εἶναι πράγματι ἄδικον οἱ Ἀρμένιοι νὰ θεωρῶνται καὶ προσονυμοῦνται μονοφυσῖται, ὡς ἀποφαίνεται καὶ ὁ διάσημος Γερμανὸ καθηγητὴς Adolf Harnack γράφων «ist ein Theil der Monophysiten in Wahrheit nicht monophysitisch ... auch die Armenische Kirche» (*Adolf Harmack* Dogmeng. p. 238 Tübingen 1905).

Digitized by Google

γ') Ὁ Τρισάγιος ὕμνος: Ὁ Τρισάγιος ὕμνος «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς» ὁ εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρὸς ὑμνῳδίαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλου τὸ πρῶτον εἰσαχθείς, ὑπὸ δὲ τοῦ Πάπα Φήλικος ὕμνος *Χερουβικὸς* ἐπονομασθείς, κεῖται αὐτολεξεὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου. Τοῦτον δὲ οὐ μόνον ἡ ὀρθόδοξος ἀλλὰ καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία, ἐν ᾗ χρῆσις γίνεται ἐν ταῖς κατανυκτικαῖς ἀκολουθίαις τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ἀναφέρουσιν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα καθόλου. Πρῶτος δὲ ὁ νοθεύσας αὐτὸν εἶναι ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος ὁ Κναφεὺς ἐν τῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνόδῳ τῷ 478, μεταποιήσας τὸ «ἐλέησον ἡμᾶς» διὰ τοῦ «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς», ἵνα ἐκφράσῃ καὶ ἐμπεδώσῃ τὴν θεοπασχιτικὴν αὐτοῦ δοξασίαν. Δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐφευρέτης τοῦ τύπου τούτου μετεχειρίσθη αὐτὸν ἐπὶ ἐννοίᾳ αἱρετικῇ, ἀλλ' ἐὰν καὶ ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ γίνεται ἡ χρῆσις αὐτοῦ, τοῦτο εἶναι συζητητέον. Κατὰ τὰς ὁμολογίας τοῦ Καθολικοῦ *Νερσὲς Σνορχαλῆ,* οὗτος ἀποδίδεται οὐχὶ εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα ἀλλ' εἰς τὸ δεύτερον πρόσωπον ταύτης (*Migne* τόμ. 133 σελ. 185) κατὰ τὸ παράδειγμα, ὡς ἰσχυρίζεται, τριῶν μεγάλων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, Μ. Ἀθανασίου, Ἐπιφανίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, «καί μοι δοκεῖ ἐκ τούτων ὁρμωμένους τῶν χρόνων τοὺς τὴν χρῆσιν ταύτην πεποιηκότας πεποιηκέναι καὶ διδάξαι ἡμᾶς, ὅταν εἰς ἁγίαν Τριάδα ἀναφέρωμεν τὸν ὕμνον μηδεμίαν προσθήκην ποιεῖν, ὅταν δὲ ἐπὶ μόνον ᾄδωμεν τοῦτον τοῦ Υἱοῦ προστιθέναι, πότε μὲν τὸ *ὁ σταυρωθεὶς δι' ὑμᾶς* ἢ τὸ ἀναληφθείς, πότε δ' αὖ τὸ ἀναστὰς πρὸς καιρὸν τοῦ μυστηρίου ἁρμοδίως τὴν προσθήκην ποιουμένους» (*Migne* τόμ. 133 σελ. 185). Καὶ πράγματι ὁ τρισάγιος ὕμνος ψάλλεται ἄνευ τῆς προσθήκης· ὅταν ὅμως ἄγηται δεσποτική τις ἑορτή, μετὰ τὰς λέξεις *ἅγιος ἀθάνατος* προστιθεται ὁ *σταυρωθείς, ὁ ταφείς, ὁ ἀναστάς,* εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἀναφέρει τοῦτον εἰς μόνον τὸν Υἱὸν (*Ἀμβρ.* Σχολ. Καισαρ. Αἱ ἀρχ. λειτουργ σελ. 130).

Οἱ Ἀρμένιοι λοιπὸν εἰ καὶ ἐμμένουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ παρηλλαγμένου τούτου τύπου, ἐν τούτοις ἀποδοκιμάζουσι τὴν αἱρετικὴν αὐτοῦ σημασίαν ἣν αὐτῷ ἔδωκεν ὁ πρῶτος αὐτοῦ παραποιητής, καὶ ἵνα ἀπομακρύνωσι πᾶσαν περὶ τούτου ἀμφιλογίαν, ἐδήλωσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἀπαιτήσαντας τὴν ἀποβολὴν αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐν Ταρσῷ τῷ 1196 συνόδῳ. ὅτι εἰσὶν ἕτοιμοι ἵνα λέγωσι τοῦ λοιποῦ ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.

δ') Ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων: Κατά τινας ἱστορικοὺς ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων εἰσήχθη ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, παραληφθεῖσα καὶ αὕτη παρὰ τῶν Σύρων τῶν μεταχειριζομένων αὐτὰ πρὸς συμβολικὴν παράστασιν τῆς μιᾶς ἐν Χριστῷ φύσεως· ἐν τούτοις ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ ἄζυμα παρεδόθησαν αὐτῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ πολυγραφώτατος *Le Quien* (in oper. St. Joh. Damasceni VI § 30) ἐλέγχων τοὺς Ἀρμενίους, ἰσχυριζομένους τοῦτο, γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Primi omnium in Orientalis Armenii fermentates panes exclusisse a sacrificio Domini noscuntur» («πρῶτοι ἁπάντων τῶν Ἀνατολικῶν οἱ Ἀρμένιοι ἀπὸ τῆς θείας εὐχαριστίας τὸν ἔνζυμον ἄρτον ἀποβαλόντες γνωρίζονται»). Πρὸς τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Καθολικὸς *Ἰωάννης ὁ Ὀϊζνετζῆ* ἐν τῇ ἐν Μαναζκὲρτ συνόδῳ διέταξε τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρτου ἀποβολὴν τῆς ζύμης καὶ τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ τελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ὅπερ πάλιν ἀποδεικνυσιν ὅτι μέχρι τῆς τότε ἐποχῆς οἱ Ἀρμένιοι μετ' ἄρτου ἐνζύμου καὶ οἴνου, ὕδατι μεμιγμένου, ἐτέλουν τὸ μυστήριον τοῦτο (Παπιστ. Ἐλεγ. τόμ. Α'. σελ. 8.

Χρῆται δὲ οἴνῳ μόνῳ ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία, ἰσχυριζομένη ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τοῦ Χρυσοστόμου. Οὗτος ἰδὼν τοὺς ὑδροπαραστάτας λεγομένους, μαθητὰς Μαρκίωνος τοῦ Ποντίου, ὕδωρ μόνον προσάγοντας καὶ οὐχὶ οἶνον καὶ ὕδωρ, ἔγραφε κατὰ τούτων εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ὅτι οὗτοι τὸ ἐναντίον τοῖς εὐαγγελίοις ποιοῦσι (*Migne* τόμ. 133 σελ. 249 καὶ τόμ. 132 σελ. 1173).

Ὁ Χρυσόστομος ἀναιρῶν τὴν τοιαύτην συνήθειαν τῶν ὑδροπαραστατῶν, λέγει τὰ ἑπόμενα: «Ἐπειδὴ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δείκνυσιν, ὅτι ἡνίκα τὸ μυστήριον παραδέδωκε καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίου ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο· ἐκ τοῦ γεννήματος φησὶ τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δ' οἶνον μόνον γεννᾷ» (*Migne* τ. 133 σελ. 249). Ἐλέγχονται δὲ ἐπὶ τούτῳ οἱ Ἀρμένιοι καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου διὰ τὴν παράνομον αὐτῶν ταύτην χρῆσιν ὑπὸ τοῦ 32 κανόνος αὐτῆς. Συμφώνως δὲ τῇ ἀρχαιοτάτῃ συνηθείᾳ (*Epiph.* Haeres. ἐν *Migne P. L.* τόμ. XLI col. 892) ἑορτάζουσιν οἱ Ἀρμένιοι καὶ σήμερον ἀκόμη τῇ 6ῃ Ἰανουαρίου ταυτοχρόνως τήν τε γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐπὶ τῆς συνηθείας αὐτῶν ταύτης ζωηρὰ ἠγέρθη συζήτησις μεταξὺ τοῦ Θεωριανοῦ καὶ τοῦ Καθολικοῦ Νερσές, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος κατέδειξε τῷ δευτέρῳ τὸ σφαλερὸν τῆς συνηθείας ταύτης δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταμαχήτων, μεθ' ἃ ὁ δεύτερος εἶπε τὰ ἀξιοσημείωτα ταῦτα: «Ἀλ' οὐ πολὺς ὁ λόγος ἐμοὶ περὶ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐκκλησίας ἐθῶν, εἰ μόνον περὶ τὴν πίστιν συμφρονήσωμεν» (*Migne* τόμ. 133 σελ 185. 265—268).

ε') Εἰκόνες: Ἀδίκως τοὺς Ἀρμενίους κατηγοροῦσιν ὡς καινοτομήσαντας περὶ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων πολὺ ἐνωρίτερον τῆς ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει ἐμφανίσεως τῶν εἰκονομάχων, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ἐμφανισθέντων αἱρετικῶν τινων ἀποκηρυττόντων αὐτάς, διότι ἐν τῇ ἐν Σις Συνόδῳ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα εἶναι κεκανονισμένον περι αὐτῶν «τιμᾶν τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ οὐδόλως μυκτηρίζειν αὐτὰς ὡς εἰκόνας τῶν ψευδῶν θεῶν» (*Hefele* Hist des Concil. τόμ. VI p 860). Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Καθολικοῦ Νερσὲς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου εἶναι τῷ ὄντι ὀρθοδοξοτάτη.

Πολλάκις ὅμως ἡ ἐπίσημος διδασκαλία διαψεύδεται ὑπὸ τῆς πράξεως τοῦ λαοῦ, καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν οἱ Ἀρμένιοι τιμῶσι τὰς εἰκόνας οὐχὶ ἐν βαθμῷ καὶ τρόπῳ ὡς οἱ ὀρθόδοξοι ἀνατολικοὶ Ἕλληνες· καὶ μόνον ἐξαιρετικῆς τιμῆς ἀπολαύουσι παρ' αὐτοῖς αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου, ὡς καὶ τοῦ ἱεραποστόλου αὐτῶν Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ. Ἕκαστος θόλος τοῦ Ἁγίου βήματος τῆς ἐκκλησίας φέρει τοιχογραφικὰς εἰκόνας τῆς ἀγκαλοφορούσης Παναγίας Παρθένου.

στ') Τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα: Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ποιεῖται διάκρισιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑπάρξεως. Κατ' οὐσίαν ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι εἷς, διότι καὶ ὁ ἱδρυτὴς καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι μοναδικός, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ὅροις τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς αὐτοῦ μορφαῖς ποικίλλει, δηλ. κατὰ τὸ τυπικόν, πειθαρχικόν, τὰ ἔθιμα, τὰς διοικητικὰς καὶ λειτουργικὰς συνηθείας καὶ κατὰ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἴς τε τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα παντὸς μέλους τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα ὑπὸ τῆς ἱεραρχίας ἀσκοῦνται, ἄρα αὐτὴ ἀποτελεῖ σήμερον τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπομένως αὐτὴ δύναται νὰ ποικίλλῃ χωρὶς ἡ οὐσιώδης ἑνότης νὰ καταστραφῇ. Ταύτης δὲ τῆς ἀρχῆς τεθειμένης, εὐκόλως καὶ τὰ συμπεράσματα δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι. Ἡ ἐκκλησία ὡς ἐξ ἀνθρώπων συγκρότημα εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς μία, ὡς καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς σχέσεις, ἀλλὰ ποικίλλει εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς ἐκδηλώσεις ἃς ἕκαστον τῶν συγκροτημάτων τούτων ἔχει πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ, ἤτοι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατριάρχην.

Ἀλλὰ τόσον οἱ Πατριάρχαι ὅσον καὶ οἱ λοιποὶ Ἱεράρχαι εἶναι ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἰσοδύναμοι, διότι τυγχάνουσιν ἀρχηγοὶ μιᾶς ἱεραρχικῆς τάξεως καὶ δὲν εἶναι ἑπομένως ὑποτελεῖς ἀλλὰ συνδιατάττοντες. Ποίαν λοιπὸν θέσιν ἔχει ὁ Πάπας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ; Ὁ Πάπας ὡς ἐπίσκοπος εἶναι ἴσος τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις, ὡς Πατριάρχης ἰσοδυναμοῖ πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας, καὶ μόνον ἔλαβε παρὰ τῶν συνόδων οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τὸ πρωτεῖον τῆς τιμῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν. Τοιαύτη εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου, τόσον τῆς ἀρχαίας ὅσον καὶ τῆς νεωτέρας (*Ormanian* Le Vatic. et les Armen. p. 15 Rome 1873). Ἐν τῇ ἀντιλήψει δὲ ταύτῃ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα εἶναι ἡ πλήρης αὐτονομία τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, ἡ δὲ αὐτονομία αὕτη ἐκπηγάζει ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι ἔργον τῶν Ἀποστόλων, κατ' ἀποστολὴν αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς, τοῦ Χριστοῦ. Δυνάμει τῆς ἀποστολῆς ταύτης οἱ Ἀπόστολοι ἵδρυσαν διαφόρους ἐκκλησίας εγκαταστήσαντες εἰς αὐτὰς διαφόρους συνηθείας καὶ ἔθιμα καὶ διὰ τῆς ποικιλίας τούτων παραστήσαντες τὴν ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν ἐν ἑκάστῃ καὶ ἑπομένως καὶ τὴν αὐτονομίαν ἑκάστης.

ζ') Περὶ καθαρτηρίου πυρός: Ἡ διδασκαλία τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μετὰ θάνατον καταστάσεως αὐτῆς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη πλανῶν. Τινὲς τῶν θεολόγων αὐτῆς ἀποδέχονται τὴν θεωρίαν τῆς *προϋπάρξεως* τῆς ψυχῆς, ὡς ὁ *Βαρτὰν* καὶ *Συμεὼν ὁ Ζουφλᾶ* καὶ ἕτεροι τὴν θεωρίαν τῆς *μεταλαμπαδεύσεως* ἢ *μεταγγίσεως*. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν μετὰ θάνατον κατάστασιν τῶν ψυχῶν, τινὲς τῶν *βαρδαπὲτ* παραδέχονται τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπαλλαγὴν πασῶν τῶν τε δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν ψυχῶν, ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς καθόδου αὐτῶν εἰς τὸν Ἅδην, ὡς τοῦτο διδάσκεται ἐν τῷ δευτέρῳ συμβόλῳ καὶ ἄλλοι ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν αἱ ψυχαὶ μεταβαίνουσιν εἰς χώραν ἀνωτέραν (*Ταϊνάγκ*), ἔνθα ἄνευ ἀμοιβῆς καὶ τιμωρίας ἀναμένουσι τὴν καθολικὴν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν καὶ ἕτεροι τέλος ὅτι τὸ καθαρτήριον πῦρ εἶναι χίμαιρα. Αἱ γνῶμαι ὅμως αὗται εἶναι ὑποκειμενικαί, μὴ φέρουσαι χαρακτῆρα καθολικῆς πίστεως καὶ οὐδέποτε ἀποτελοῦσαι κεφάλαιον διδασκαλίας τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐπίσημος διδασκαλία ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου εὑρίσκεται ἐν τῷ δευτέρῳ συμβόλῳ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας «καταβάντα εἰς τὸν Ἅδην καὶ καλέσαντα τὰ πνεύματα καὶ ἐλευθερώσαντα τὰς ψυχάς», «πιστεύομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν ἔργων τὴν εἰς τοὺς δικαίους ζωὴν τὴν αἰώνιον καὶ εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς κόλασιν τὴν αἰώνιον».

Ἐπὶ ἑνὸς μόνον σημείου οἱ Ἀποστολικοὶ Ἀρμένιοι διαφέρουσι τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ καθαρτήριον πῦρ. Ἔν τινι βιβλίῳ ὑπὸ τὴν καλύπτραν τῆς ἀνωνυμίας γράφεται ὅτι ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἀποδέχεται τὴν ὕπαρξιν τόπου μεταλλαγῆς, ἔνθα αἱ ψυχαὶ παραμένουσι μέχρι τῆς τελευταίας κρίσεως, αἱ μὲν τῶν δικαίων ἐν ἀναπαύσει ἐπὶ ταῖς καλαῖς αὐτῶν πράξεσι καὶ τῇ προαισθήσει τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν ταραχῇ διὰ τῶν τύψεων τοῦ συνειδότος καὶ τῇ προαισθήσει τῆς μελλούσης αὐτῶν τιμωρίας. Τὰς δὲ ἐπὶ τῶν τεθνεώτων εὐχὰς καθὼς καὶ τὰ μνημόσυνα ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία μεταχειρίζεται ὅπως καταστήσῃ τὸν Θεὸν ἵλεων καὶ εὐμενῆ καὶ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία τῶν Ἀποστολικῶν οὐδόλως ἀποδέχεται τὴν διδασκαλίαν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς ὡς καὶ τὰ *συγχωροχάρτια* (indulgentiae), πλὴν τοῦ ἀποδεχομένου τὴν ρωμαϊκὴν διδασκαλίαν ἐπισκόπου Νουριγιάν.

η') Μυστήρια: Κατὰ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὕπαρξις τῶν μυστηρίων δὲν εἶναι δόγμα πίστεως, ἀλλὰ μόνον προέρχονται ταῦτα ἐξ ἑρμηνείας τῆς θεολογικῆς σχολῆς, καὶ ἑπομένως κατὰ θεωρίας μὲν ἀποδέχεται αὐτὴ ὡς μυστήριον μόνον τὸ *βάπτισμα* καὶ τὴν *θείαν εὐχαριστίαν*, ἐνῷ ἐν τῇ πράξει ποιεῖται χρῆσιν καὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τῶν καθολικῶς ἐν τῇ οἰκουμενικῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδεγμένων. Καὶ τὸ μὲν *βάπτισμα* τῶν Ἀποστολικῶν καλουμένων Ἀρμενίων τελεῖται τακτικῶς διὰ τριττῆς ἀναδύσεως καὶ καταδύσεως, ἐκτάκτως δὲ καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ διὰ ραντισμοῦ (βάπτισμα τῶν κλινικῶν). Τελεῖται δὲ τοῦτο πάντοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἀκινήτῳ ἐν αὐτῇ κατατεθειμένῃ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Μετὰ τοῦ βαπτίσματος δὲ συνηνωμένως τελεῖται καὶ τὸ *χρῖσμα* ὑπὸ τοῦ ἱερέως καθ' ὅμοιον ἀπαραλλάκτως τρόπον ὡς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ. *Ἡ θεία εὐχαριστία* τελεῖται δι' ἄρτου ἀζύμου καὶ οἴνου μὴ μεθ' ὕδατος μεμιγμένου. Ὁ ἄζυμος ἄρτος τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας εἶναι εἶδός τι μικρῶν πλακουντίων τεμνομένων καὶ διαμεριζομένων ὑπὸ τοῦ ἱερουργοῦντος ἱερέως, διάφορος δὲ ἀπὸ τὰ ἐν χρήσει παρὰ τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ μικρὰ φολίδια ἢ ψαθύρια. Τὸ μυστήριον τοῦτο μεταδίδεται πᾶσιν ἀνεξαιρέτως ὑπ' ἀμφότερα τὰ εἴδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Καὶ Ἀρμενοκαθολικοὶ ἔλαβον μὲν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Πάπα ὅπως οὕτως ἀπαραλλάκτως μεταδίδωσιν αὐτὸ καὶ τοῖς λαϊκοῖς, πλὴν μόνον κατὰ θεωρίαν συμφωνοῦσι τοῖς Ἀποστολικοῖς Ἀρμενίοις.

Τὸ μυστήριον τῆς *ἱερωσύνης* μεταδίδεται κανονικῶς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ ἰδιαιτέρας διακρίσεως δι' ἕκαστον βαθμόν. Ὁ γάμος παρὰ τῷ ἀρμενικῷ κλήρῳ, ἄλλοτε καθολικὸν δικαίωμα παντὸς βαθμοῦ θεωρούμενος, νῦν ἐπιτρέπεται μόνον τῷ πρεσβυτέρῳ καὶ τῷ διακόνῳ πρὸ τῆς χειροτονίας μετὰ γυναικῶν παρθένων, τοῦ δευτέρου γάμου ἀπολύτως ἀπαγορευομένου τοῖς χήροις. Ἡ δὲ ἀγαμία παρὰ τῷ ἐπισκοπικῷ βαθμῷ εἰσήχθη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα· καὶ ὁ μὲν ὁ διακονικὸς βαθμὸς περιλαμβάνει καὶ τὸν ἀρχιδιάκονον, ὁ ἱερατικὸς τὸν ἔγγαμον, τὸν ἄγαμον ἱερέα καὶ τὸν *βαρδαπὲτ* (ἀρχιμανδρίτην), καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς τὸν ἐπίσκοπον, ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν Καθολικὸν Πατριάρχην. Καὶ ἡ μὲν χειροτονία τῶν ἐπισκόπων τελεῖται ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ συμπαραστατουμένου καὶ ὑπὸ δύο ἑτέρων ἐπισκόπων, ἡ δὲ χειροθεσία τοῦ Καθολικοῦ διὰ δώδεκα ἐπισκόπων καὶ διὰ χρίσεως ἁγίου μύρου. Καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἀρμενοκαθολικοῖς κατὰ παπικὴν συγκατάβασιν ὁ γάμος τῶν ἱερέων ἐπιτρέπεται, πολλῶν τοιούτων ὑπαρχόντων ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ

Τὸ μυστήριον τῆς *ἐξομολογήσεως* τελεῖται καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐκδηλουμένης διὰ συγχωρητικῶν εὐχῶν, καθ' ἕκαστον χρόνον καθ' ὃν εἶναι τεταγμένον ἵνα προσέρχηται ὁ Ἀρμένιος χριστιανὸς πρὸς μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ὡρισμέναι δὲ ἡμέραι πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν Ἐπιφανίων, τοῦ Πάσχα, τῆς Μεταμορφώσεως, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ. Τὸ δὲ *εὐχέλαιον* θεωρητικῶς μόνον τάσσεται μεταξὺ τῶν μυστηρίων, ἐν τούτοις ὅμως ἐξακολουθεῖ ἡ Ἀρμενικὴ ἐκκλησία κατέχουσα τὸ τυπικόν, καθ' ὃ δέον τοῦτο ἵνα τελῆται, καὶ ἵνα διαφυλάξῃ τοῦτο ἀπὸ τῆς παντελοῦς ἐξαλείψεως εἰσήγαγε τὸ μυστήριον

Digitized by Google

τοῦτο τελούμενον πρὸ ἑκάστου Πάσχα ἢ ἄλλης τινὸς μεγάλης ἑορτῆς, καθ' ἣν εἶναι ὡρισμένον ὅπως κοινωνῶσιν οἱ Χριστιανοί. Ο *γαμος* τελεῖται ἐπ' εὐλογίαις τῆς ἐκκλησίας διὰ μακρᾶς τελετῆς ἐπιτρεπομένης μόνον μέχρι τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας. Καὶ ἡ μνηστεία ἐπιτρέπεται κατ' οἶκον· τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τελεῖται ὑποχρεωτικῶς ἐν τῷ ναῷ. Ὁ δεύτερος γάμος ἐπιτρέπεται, τῆς τελετῆς αὐτοῦ τελουμένης κατ' οἶκον. Ὁ γάμος ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ θεωρεῖται ἀδιάλυτος, παρ' ἐκτὸς λόγου πορνείας, τὸ δικαίωμα τῆς κυρώσεως τοῦ διαζυγίου ἔχοντος μόνου τοῦ Καθολικοῦ.

Ναοί, λειτουργίαι, ἑορταί, νηστεῖαι καὶ μοναχικὸς βίος.—Οἱ *ναοὶ* τῶν Ἀρμενίων, τετράγωνοι ἢ ὀρθογώνιοι, οὐδένα ἐθνικὸν ρυθμὸν ἔχουσι, πλειστάκις δὲ καὶ τρισυπόστατοι εἶναι, τοῦ μεσαίου ναοῦ κατέχοντος τὴν κυριωνυμίαν καὶ ἀποληγόντες εἰς αἰγίδα ἢ κόγχην, εἰς τρία μέρη διαιρούμενοι: α') εἰς *πρόναον* ἢ *νάρθηκα (καβήτ)* χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ κιγκλίδων δικτυωτῶν ἐφ' ὧν εἶναι τοποθετημέναι εἰκόνες ἑκατέρωθεν τῆς θύρας τῆς ἀγούσης εἰς τὸν ναόν, πρὸ ἑκάστης δὲ εἰκόνος κρέμαται ἀργυρᾶ ἢ χρυσῆ κανδήλα καὶ μικρὰ δοχεῖα ἔνθα οἱ προσερχόμενοι ἅπτουσι κηρία· β') εἰς *κυρίως ναὸν* διῃρημένον εἰς μεσαῖον χῶρον καὶ εἰς δύο ἑκατέρωθεν κλίτη, ἁπάντων κατεχομένων ὑπὸ θρανίων διὰ τὸ ἐν ὡρισμένοις σημείοις τῆς λειτουργίας κάθισμα τῶν ἐκκλησιαζομένων, καὶ εἰς *σωλέα (τὰς)* χωριζόμενον διὰ κιγκλίδων δρυφάκτων ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀπολήγοντα εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ ἐν ᾧ τερ ἐκτισμένα εἶναι δύο ἑκατέρωθεν μεγάλα στασίδια, ἐξ ὧν τὸ ἀριστερὸν εἶναι ὡρισμένον ὡς θρόνος ἐπισκοπικὸς ἄνευ πολυτελείας καὶ κατὰ ἓν ἢ δύο βαθμα ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τοῦ σωλέα. Ἀπ' ἄνωθεν δὲ τῆς ὀροφῆς τοῦ τε σωλέα καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ κρέμανται διάφοροι πολυτελεῖς πολυέλαιοι. Ἐν τῷ σωλέᾳ ἵστανται τὰ εἰς ὑμνῳδίαν ὡρισμένα πρόσωπα, οἱ ψάλται καὶ οἱ κανονάρχαι, τὰ ἀντιπροσωπεύοντα τὸν λαόν, καὶ συγχρόνως ὁ πρὸς ὑπηρεσίαν τεταγμένος κλῆρος· καὶ γ') εἰς *ἅγιον βῆμα*, ὑπερκείμενον τοῦ σωλέα κατὰ τέσσαρα βάθρα, ἀναπεπταμένον εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἐκκλησιαζομένων ἄνευ εἰκονοστασίου καὶ ἀρμενιστὶ καλούμενον *σεγάν*. Ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι ὑπάρχουσι ἱδρυμέναι τρεῖς τράπεζαι ἢ θυσιαστήρια οὐχὶ πλατέα ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων ἢ πέντε κλιμακωτῶν ἀναβαθμίδων, κατεσκευασμένα ἐκ μαρμάρου καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν ἀναβαθμίδων τὸν ἐσταυρωμένον, τὸ εὐαγγέλιον, διάφορα κηροπήγια καὶ διάφορα μικρὰ μετ' ἀνθέων δοχεῖα, ἀπὸ δὲ τῆς τελευταίας ἀναβαθμῖδος αἴρεται πρὸς τὰ ἄνω εἰκὼν μεγαλοπρεπὴς τῆς ἀγκαλοφορούσης Παρθένου Μαρίας καὶ ἄνωθεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ θυσιαστηρίου τοιχογραφημέναι εἰκόνες. Τὸ κεντρικὸν ἢ τὸ κυρίως θυσιαστήριον καλεῖται ἀρμενιστὶ *βέμ*, ἐφ' οὗ εἶναι ἐπιτετραμμένον μία μόνη λειτουργία νὰ τελεσθῇ. Δύο δὲ παραπετάσματα, ἓν κυκλοτερὲς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἕτερον τὸ καὶ μεγαλύτερον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἑτέρου διῆκον, χωρίζουσι τὸ ἅγιον βῆμα ἀπὸ τοῦ σωλέα· ὁ δὲ ὑδροχόος, ἐφ' οὗ ὅμως οὐδέποτε ὁ ἱερεὺς λειτουργῶν νίπτει τὰς χεῖρας αὐτοῦ, νιπτόμενος πρὸ τοῦ βήματος ἐνώπιον τοῦ πληρώματος τοῦ ναοῦ, εἶναι ἱδρυμένος ἐπὶ μικρᾶς κόγχης δεξιὰ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐπὶ κόγχης εἶναι ἱδρυμένον τὸ παρατραπέζιον ἐφ' οὗ καὶ τελεῖται ἡ προσκομιδή. Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία συμφώνως τῇ ἀρχαιοτάτῃ συνηθείᾳ ἔχει καὶ τὰ οὕτω καλούμενα *παστοφόρια*, τὰ παραλειφθέντα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, ἐξ ὧν τὸ μὲν νότιον ἀποτελεῖ τὸ σκευοφυλάκιον τὸ φυλάττον τὰ διάφορα τοῦ ναοῦ σκεύη καὶ τὰ ἄμφια, εἰς δὲ τὸ βόρειον ἐπὶ τοῦ τοίχου μὲν εἶναι ἱδρυμένη ἡ ἱερὰ κολυμβήθρα ἐκ μαρμάρου, ἀκίνητος, καὶ ἄνωθεν ταύτης μικρὰ κόγχη ἐν ᾗ φυλάσσεται ὁ ἅγιος ἄρτος.

Ἡ ὑπὸ βυζαντινὴν ἐπιρροὴν δημιουργηθεῖσα καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν κλασσικὴν αὐτῆς μορφὴν τελουμένη ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ *ἀρμενικὴ λειτουργία* κατὰ τοὺς ἐναρκτηρίους χρόνους τῆς μεταφραστικῆς σχολῆς τῷ 410 διεσκευάσθη. Ἡ λειτουργία δὲ αὕτη, ἡ τὴν μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἑλληνοσυριακὴν λειτουργίαν τὴν ἐν χρήσει τότε παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἀντικαταστήσασα, διατηρεῖ εἰσέτι εὐδιάκριτα τὰ λείψανα τῆς λειτουργίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐν τῇ βεβαίᾳ δὲ ταύτῃ ἀναμίξει ἐγκατοπτρίζεται καὶ ὁ ἰδιαίτερος χαρακτὴρ ὅντινα ὁ Γρηγόριος ὁ Φωτιστὴς εἰσήγαγεν αὐτὸς πρῶτος ἄνευ ἀμφιβολίας ἐπεξεργασθείς, τῇ συνεργασίᾳ Σύρων καὶ Ἑλλήνων. Ἡ ἀρχικὴ λειτουργία ἐτελεῖτο ἀναμφιβόλως ἐν διπλῇ μορφῇ, συριακῇ καὶ ἑλληνικῇ, ἐν ἑκάστῳ τόπῳ ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατεστέρου στοιχείου. Μονίμως ὅμως κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Lübeck Konrad ἐπικρατεστέρα φαίνεται ἡ συριακὴ ἐπιρροή, ἐνῷ τὴν ἀντίθετον γνώμην ἐκπροσωπεῖ ὁ Auton Baumstark, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ ἑλληνικὴ ἐπιρροή. Καὶ ἀληθεύει μὲν ἴσως ἡ γνώμη τοῦ πρώτου διὰ τὴν πρὸ τοῦ V αἰῶνος λειτουργίαν, διότι ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις φαίνεται ὅτι διεσκευάσθη αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἱεραρχῶν καὶ πρὸ παντὸς ὑπὸ τοῦ *Σαχὰκ τοῦ Μεγάλου*, ἐπηρεασθεῖσα ὑπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν τριῶν βυζαντινῶν λειτουργιῶν. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν ἡ μετὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, περὶ τὴν ἕνωσιν κίνησις ἐπίδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ λειτουργικοῦ ἐδάφους τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας διότι παρελήφθησαν καί τινα στοιχεῖα ἐκ τῆς λατινικῆς λειτουργίας, κυρίως ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τῶν λειτουργούντων προσώπων, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἀποστολικῶν Ἀρμενίων, διότι οἱ Ἀρμένιοι καθολικοὶ πανομοιότυπον ἐδέχθησαν τὴν λατινικὴν λειτουργίαν, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων τινῶν διαφορῶν. Τὰ δὲ χειρόγραφα τῆς ἀρμενικῆς λειτουργίας τὰ σήμερον διατηρούμενα ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς βιβλιοθήκαις δὲν εἶναι νεώτερα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἐκτυπώσεις δὲ ἀρμενικῶν λειτουργιῶν πολυαριθμόταται ἀνεφάνησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς δύο κατηγορίας διαιρούμεναι, εἰς τοιαύτας ὧν τὰ ἐκτυπωτικὰ κέντρα ἦσαν ἡ Κωνσταντινούπολις, Ἱερουσαλήμ, Ἐτζμιατσὶν καὶ Σὶς τῶν Ἀποστολικῶν Ἀρμενίων καὶ εἰς τοιαύτας ὧν ἐκτυπωτικὰ κέντρα ἦσαν ἡ Βενετία, Βιέννη, Ρώμη Ἐτζμιατσὶν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν.

Συντομωτάτην εἰκόνα τῆς *ἀρμενικῆς λειτουργίας* παρέχομεν, ἥτις ἐν ταῖς πρώταις πέντε ἡμέραις τῆς ἑβδομάδος δὲν τελεῖται εἰμὴ μόνον ὅταν συμπέσῃ δεσποτική τις ἢ θεομητορικὴ ἑορτὴ ἢ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου εἶναι τετιμημένος ὁ ναὸς ἐν ᾧ αὕτη τελεῖται. Αἱ κανονικαὶ ὧραι τῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἱερῶν ἐπ' ἐκκλησίας ἀκολουθιῶν, αἱ ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ εἰσηγμέναι εἶναι παραδεδεγμέναι καὶ ὑπὸ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, ἤτοι *μεσονυκτικόν, ὄρθρος, πρώτη, τρίτη, ἕκτη, ἐνάτη, ἑσπερινὸς* καὶ τὸ *ἀπόδειπνον*. Περατωθείσης τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου ἄρχεται ἡ προσκομιδή, προηγηθείσης τῆς ἀμφιέσεως τοῦ λειτουργοῦ ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ καὶ τοῦ νιψίματος τῶν χειρῶν αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος καὶ ἐνώπιον τοῦ παρισταμένου λαοῦ. Ἡ ἐν τῷ παρατραπεζίῳ τελουμένη προσκομιδὴ εἶναι ἁπλουστάτη καὶ σύντομος· προσαγομένου ὑπὸ τοῦ διακόνου τοῦ ἀζύμου ἄρτου, δὲν ἐκκόπτονται μερίδες τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ταγμάτων τῶν ἁγίων, οὐδὲ τελεῖται μνημόσυνον ζώντων καὶ νεκρῶν. Ὁ προσαγόμενος ἄζυμος ἄρτος εἶναι διπλοῦς, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐφ' οὗ εἶναι σεσημασμένος ὁ ἀμνὸς εἶναι προωρισμένος διὰ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ὁ δὲ ἕτερος ὁ φέρων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐσταυρωμένου προώρισται ὡς ἀντίδωρον τῶν ἐκκλησιαζομένων. Ὁ ἄρτος τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ δίσκου ἄνευ ἀστερίσκου, ὁ δὲ οἶνος ἐντὸς τοῦ ποτηρίου μὴ μεμιγμένος μεθ' ὕδατος, καλυπτομένων ἀμφοτέρων διά τινος καλύμματος τοῦ καλουμένου νεφέλη. Λήξάσης δὲ τῆς προσκομιδῆς ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς θυμιᾷ ταῦτα τὰ δῶρα καὶ ἔπειτα ἅπαντα τὸν ἐκκλησιαζόμενον λαόν, περιερχόμενος μετὰ πομπῆς ἅπαντα τὸν ναὸν προπορευομένων τῶν ἑξαπτερύγων καὶ ῥιπιδίων καὶ τῶν ψαλτῶν ᾀδόντων τὰ κατάλληλα ᾄσματα.

Ἡ κυρία λειτουργία ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς...», μεθ' ὃ ὁ χορὸς ψάλλει «ὁ Μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων...», τὸν ὕμνον τὸν μεγαλοπρεπῆ τὸν συνταχθέντα ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου καὶ εἰσαχθέντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρὸς ὑμνῳδίαν κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἢ τοῦ χρέῃ αὐτοῦ τελοῦντος ἱερέως ἐκφώνησιν τῆς μικρᾶς συναπτῆς, ὁ χορὸς ψάλλει τὰ ἑορτάσιμα ἀντίφωνα, ὁπότε ὁ διάκονος λαμβάνει τὸ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κατακείμενον εὐαγγέλιον, καὶ τῶν λαμπάδων καὶ ῥιπιδίων προπορευομένων, ποιεῖται πέριξ μόνον τοῦ θυσιαστηρίου μικρὰν λεγομένην εἴσοδον, καὶ ἀμέσως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ᾄδει μελῳδικῶς τὸν τρισάγιον ὕμνον σειομένων τῶν ῥιπιδίων, ἐξ ὧν παράγεται ἦχος γλυκύφωνος· μεθ' ὃ ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ τὴν ἐκτενῆ καὶ μετ' αὐτὴν ἀκολουθεῖ ὑπὸ τοῦ τεταγμένου προσώπου ἡ ἀνάγνωσις τῶν προφητειῶν καὶ τῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς καὶ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἡ ἀνάγνωσις τοῦ εὐαγγελίου τοῦ βασταζομένου πάντοτε μετά τινος μανδηλίου πολυτίμου. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τούτου ἐκφωνεῖται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, οὗ τινος περατωθέντος, ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐκφωνοῦνται διάφοροι αἰτήσεις, τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων τὸ παράσχου Κύριε. Μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος προτρέπεται τὴν ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀπομάκρυνσιν τῶν κατηχουμένων, τοῦ χοροῦ μελῳδικώτατα ψάλλοντος «Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἐνώπιον ἡμῶν ἐστ, νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἀοράτως ᾄδουσιν ἀκαταπαύστῳ φωνῇ λέγουσαι, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος τῶν δυνάμεων» (ἐνῷ οὔτε ἡ ἀπὸ τοῦ παρατραπεζίου μετακομιδὴ τῶν τιμίων δώρων ἐγένετο, ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτος καὶ οἶνος διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ μετεβλήθησαν εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ).

Ἐν τῇ ἀρμενικῇ λειτουργίᾳ χερουβικὸς ὕμνος δὲν ψάλλεται, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἕτερος εἱρμὸς κατάλληλος πρὸς τὴν πανηγυριζομένην ἑορτήν. Αἰρομένου δὲ τοῦ δίσκου μετὰ τοῦ ποτηρίου ἀπὸ τῆς ἱερᾶς προθέσεως ὑπὸ τοῦ διακόνου, παραδίδονται τὰ ἅγια ταῦτα τῷ λειτουργοῦντι ἀρχιερεῖ ἢ ἱερεῖ, ὅστις πρὸς τὸν λαὸν στρεφόμενος κρατῶν ταῦτα ἀνὰ χεῖρας προσφωνεῖ «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» καὶ ἀμέσως ἐναποθέτει ταῦτα ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης. Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ ἁγιασμὸς τῶν δώρων καὶ μετασχηματισμὸς αὐτῶν εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Πρὸ ὅμως μελῳδικώτατα ᾄδεται ὁ Σεραφικὸς ὕμνος «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαὼθ .... τὸ δὲ «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας» ἐκφωνεῖται οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ διακόνου. Τὸ δὲ λίαν κατανυκτικὸν μέρος τῆς λειτουργίας τῶν Ἀρμενίων εἶναι τὸ μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων καὶ τῶν ζώντων, τοῦ χοροῦ ψάλλοντος τὸ «Μνήσθητι Κύριε καὶ ἐλέησον». Μετὰ τὰ ἀκολουθοῦντα εἰρηνικὰ ἕπεται τὸ ᾆσμα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, εἶτα ἡ μετάληψις τοῦ ἱερέως προηγουμένου τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαζομένων τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ἀσπαζομένων, καθ' ὃν χρόνον ψάλλει «ὁ Χριστὸς ἐπεφάνη», κλειομένου τοῦ πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης κυκλοτεροῦς παραπετάσματος. Μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις, μεθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου κεφ. Α' 1—18, ἀπὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως ἡ τοῦ ἰδίου περικοπὴ κεφ. ΚΑ' 15—18.

Τὰ δὲ *λειτουργικὰ βιβλία* τὰ ἐν συνήθει χρήσει παρὰ τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: α') τὸ Δονατζουῖτς, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ordo divini officii, ὁρίζον τοὺς ἐφ' ἑκάστης ἑορτῆς ψαλλομένους ὕμνους, ᾠδάς, ψαλμοὺς καὶ περικοπὰς ἐκ τοῦ ἀποστολαρίου καὶ εὐαγγελιστηρίου· ἐξετυπώθη τοῦτο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1807 καὶ εἶτα μεταρρυθμισθὲν ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ Συμεὼν ἐγένετο ἀποδεκτὸν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1872. β') Τὸ Βαταρακαμαδζουῖτς, τὸ ἄλλως ὀνομαζόμενον καὶ Χοριουρταδέλερ, λειτουργικὸν βιβλίον τὸ ἐγκλεῖον πᾶν ὅ,τι τῷ ἱερεῖ τεταγμένον πρὸς τέλεσιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. γ') Τὸ Δζασσότ, τὸ περιέχον περικοπὰς προφητειῶν, ἀποστόλων, εὐαγγελίων καὶ προσευχάς. δ') Τὸ Χαϊσμαβούκ, τὸ ἐγκλεῖον τοὺς βίους τῶν ἁγίων καὶ ὁμιλίας ἐκ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν μεταφρασμένας ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς ἀρμενικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Βικαϊσάρ (Μαρτυροφίλου). ε') Τὸ Γιαμαρτίκ, τὸ Ὡρολόγιον μικρὸν καὶ μέγα, τὸ ἐν Ἀμστερδὰμ τῆς Ὁλλανδίας ἐκτυπωθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1664, τὸ ὀνομαζόμενον καὶ ἄλλως *Σαραγκάτζ*, καὶ οὗτινος ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγένετο τῷ 1877. στ') Τὸ Μαζδότς, τὸ ἀληθὲς ἐγχειρίδιον τῶν ἱερέων πρὸς τέλεσιν τῶν διαφόρων ἀκολουθιῶν καὶ μυστηρίων, καὶ τὸ τελευταῖον τὸ Τεβρουτιούν, τὸ περιλαμβάνον πάντα τὰ ὑπὸ τῶν παίδων καὶ κανοναρχῶν ψαλλόμενα ᾄσματα.

Ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἔχει ἰδιαιτέραν διάταξιν τῶν *ἑορτῶν*, διακρινομένην τῆς τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὰς δεσποτικάς, θεομητορικὰς καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἑορτὰς εἰς ὡρισμένας ἡμέρας τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους καθορίζει. Τὸ ἑβδομαδιαῖον σύστημα εἶναι ἐν αὐτῇ ἀρχαιοπαράδοτον εἰσαχθὲν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πᾶσα Κυριακὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ θεωρεῖται ὡς ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ ταύτην ἄλλη τις ἑορτὴ εἰμὴ μόνον δεσποτική, ὡς καὶ πᾶσα Παρασκευὴ ὡς πένθιμος ἡμέρα λογίζεται ὡς καὶ ἡ Τετάρτη, ἡ μὲν πρώτη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ δευτέρα εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐνανθρωπίσεως αὐτοῦ, καθ' ἃς δὲν ἐπιτρέπεται ὁ ἑορτασμός, τὸ δὲ Σάββατον οὐδέποτε μετατρέπεται εἰς ἡμέραν νηστείας ὂν καθωρισμένον πρὸς ἑορτασμὸν ἁγίων, ἀφ' οὗ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Μέγα λεγόμενον Σάββατον εἶναι ὡρισμένη ἡ ἑορτὴ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἐξαιρετικῶς λοιπὸν κατὰ τὴν Κυριακὴν ἐπιτρέπεται ὁ ἑορτασμὸς γεγονότων ἀναφερομένων ἢ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἢ εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ τὴν Θεοτόκον, ἢ εἰς τὸν Σταυρὸν θεωρούμενον ὡς ὄργανον τῆς σωτηρίας ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκλαμβανομένην ὡς ὁδηγὸν τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Καὶ αἱ μὲν Δεσποτικαὶ ἑορταὶ ὀνομάζονται ἀρμενιστὶ *Δὸν Δερουνακάν*, αἱ Θεομητορικαὶ *Δὸν Ἀσφατζαδζίν*, αἱ τοῦ Σταυροῦ *Δὸν Χάτζ*, καὶ αἱ τῆς Ἐκκλησίας *Δὸν Γιεγιερτσβό*. Ἡ δὲ ἀρχαιοτέρα παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχαίας παραδόσεως πανηγυριζομένη ἑορτὴ εἶναι ἡ τῶν *Ἐπιφανίων* τῇ 6 Ἰανουαρίου (*Τζινούντ*), ἡ συγκεντροῦσα ἐν αὐτῇ τὴν γέννησιν ἅμα δὲ καὶ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀναμιμνήσκουσαν σὺν τούτοις τὴν ἐμφάνισιν τῶν Ἀγγέλων καὶ τὴν προσκύνησιν τῶν Μάγων, ἐξ ὧν εἷς ἦτο Ἀρμένιος, ὁ Γασπὰρ καλούμενος. Ἡ μεγάλη αὕτη τῶν Ἀρμενίων ἑορτὴ διαρκεῖ ἡμέρας ἐννέα ἀπὸ 5—14, καὶ ἡ μὲν 5 Ἰανουαρίου ὡς παραμονή, ἡ 6 ὡς κυριώνυμος ἑορτή, ἡ 7 ὡς μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων (*Μερελότς*) καὶ ἡ 14 ὡς ἀπόδοσις. Ἀκριβῶς δὲ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἕκτης Ἰανουαρίου ἢ τὴν 14 Φεβρουαρίου ἄγεται ἡ ἑορτὴ τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῆς Θεοτόκου ἢ τῆς Ὑπαπαντῆς (*Διαρίντ ἀράτζ*). Κατ' ἀκριβῆ δὲ ἀριθμομετρησιν

Digitized by Google

ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως εἶναι καθωρισμένη τὴν ἑβδόμην Ἀπριλίου. Ἡ ἑορτὴ δὲ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (*Ἀϊλανγκερποτιοὺν*) τὴν ἑβδόμην Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ τῆς Ἀναλήψεως τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, ἡ τῆς συλλήψεως τῆς Παρθένου Μαρίας τὴν ἐνάτην Δεκεμβρίου, τῶν Εἰσοδίων τὴν 21 Νοεμβρίου, ἡ τῆς γεννήσεως αὐτῆς τὴν 8 Σεπτεμβρίου, ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τὴν 15 Αὐγούστου. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία θέλουσα νὰ ἐξάρῃ τὴν ἐπισημότητα τῶν ἑορτῶν, ἐὰν αὗται συμπέσωσιν ἐν ἄλλῃ τινὶ ἡμέρᾳ ἐκτὸς Κυριακῆς, μεταθέτει τὸν πανηγυρισμὸν αὐτῶν εἰς τὴν Κυριακήν, οὕτως ὥστε ἐὰν μὲν ἑορτὴ συμπέσῃ τῇ Δευτέρᾳ ἢ Τρίτῃ ἢ Τετάρτῃ τῆς ἑβδομάδος μεταθέτει αὐτὴν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἑορτῆς Κυριακήν, ἐὰν δὲ συμπέσῃ Πέμπτῃ ἢ Παρασκευῇ ἢ Σαββάτῳ, τότε εἰς τὴν μετὰ τὴν ἑορτὴν Κυριακήν. Τοιαῦται δὲ μετατιθέμεναι ἑορταὶ εἶναι αἱ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ τοῦ Σταυροῦ, ἡ τεταγμένη μὲν τῇ 14 Σεπτεμβρίου, πανηγυριζομένη δὲ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, πρὸ ἢ μετά, ἀναλόγως τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος καθ' ἣν ἤθελε συμπέσει.

Κινηταὶ μὲν τῶν Ἀρμενίων ἑορταὶ εἶναι ἡ τοῦ *Πάσχα* ὡς καὶ πᾶσα ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένη. Ἡ μεγάλη αὕτη ἑορτὴ κανονίζεται καὶ ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανονικῶν διατάξεων τῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς Συνόδου, κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ὡς καὶ παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἑπομένως τὸ ἀρμενικὸν Πάσχα ἔπρεπε πάντοτε νὰ συμπίπτῃ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως παρετηρήθη, ὅτι ἐν διαστήματι 532 ἐτῶν οἱ Ἀρμένιοι ἑώρτασαν κατὰ μίαν ἑβδομάδα ἀργότερον τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο ὁ Καθολικὸς τοῦ Ἐτζμιατσὶν Ἐφραὶμ ὁ Α΄ (1809—1831) ἀναγνωρίσας τὸ σφάλμα τοῦτο ἄφησεν ἵνα τὸ Πάσχα τοῦ 1824 ἑορτασθῇ οὐχὶ κατὰ τὴν 13 Ἀπριλίου συμφώνως τῷ ἀρμενικῷ ὑπολογισμῷ ἀλλ' ἀκριβῶς τὴν 6 Ἀπριλίου ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων. Ὁ δὲ πασχαλινὸς κύκλος τῶν Ἀρμενίων περιλαμβάνει ἐν ὅλῳ 24 Κυριακάς, 10 μὲν πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ 14 μετ' αὐτό, ἤτοι ἐν διαστήματι 171 ἡμερῶν ἐν ᾧ ἐγκλείονται πᾶσαι αἱ κινηταὶ ἑορταὶ κατακλειόμεναι διὰ τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως. Πρὸς δὲ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως ὡς ἰδιαιτέραν ἐθνικὴν ἑορτὴν πανηγυρίζει ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία τὴν ἑορτὴν τῆς Εὑρέσεως, τὴν τῆς ἐμφανίσεως ἐν τῷ ὄρει Βαρὰκ (Βαρακὰ Χὰτζ) εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ μετὰ τῆς ἁγίας Χριψέμιας δέκα ὀκτὼ ἅγιαι Παρθένοι ἐξ Ἱερουσαλὴμ μετεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν τεμάχιά τινα τιμίου ξύλου τοῦ Σταυροῦ, πρὸ τῆς καταδίκης ὅμως αὐτῶν ἀπέκρυψαν ταῦτα παρὰ τῷ ὄρει Βαράκ, ἅτινα εἶτα ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Τοτία τῷ 652 κατετέθησαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἐτζμιατσὶν ὡς φυλακτήριον ἁπάσης τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους· ἔπειτα τὴν ἑορτὴν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῷ 351, τὴν τῆς ἐμφανείας τοῦ οὐρανίου τόξου μετὰ τὸν κατακλυσμὸν καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν ῥόδων (Βαρταβὰρ) τὴν ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ παραληφθεῖσαν καὶ ἐκχριστιανισθεῖσαν. Ἑορτὰς δ' ἀναφερομένας εἰς γεγονότα τῆς ἐκκλησίας, τῆς μερικῆς καὶ καθολικῆς, καθώρισαν οἱ Ἀρμένιοι τὴν τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, τὴν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐτζμιατσίν, τὴν τῆς κλήσεως τῶν Ἐθνῶν καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Δείπνου τῆς πρώτης ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν κηρύττει καὶ ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἑορτὰς ὑποχρεωτικὰς ἐκτὸς τῶν 52 Κυριακῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐκ μὲν τῶν κινητῶν τὴν Μ. Πέμπτην, τὴν Δευτέραν καὶ τὴν Τρίτην τοῦ Πάσχα, τὸ τρίτον Σάββατον μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν καὶ τὴν ἑπομένην τῆς Μεταμορφώσεως, ἐκ δὲ τῶν ἀκινήτων τὴν ἑορτὴν τῶν λειψάνων Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ Βαρταβάρ, τὴν ἑπομένην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ· καὶ ἕτεραί τινες ἑορταὶ ὑπάρχουσιν ἐν μὲν τῷ Καυκάσῳ ὡς ὑποχρεωτικῆς ἀργίας, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ ὡς προαιρετικῆς.

Ἡμέρας νηστείας ἔχουσιν οἱ Ἀρμένιοι τὴν *Τετάρτην* καὶ *Παρασκευὴν* ἑκάστης ἑβδομάδος· νηστεύουσιν ἐπίσης καὶ τὴν νηστείαν *Χισὰκ* πρὸ τῶν Ἐπιφανίων, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἦτο πεντηκονθήμερος ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 17 Νοεμβρίου μέχρι τῆς 5 Ἰανουαρίου, ἐπειδὴ δὲ ἐθεωρήθη ὡς βάρος δυσφόρητον ἡ τοσαύτη νηστεία, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐσυντομεύθη οὕτως, ὥστε ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβάλλεται καὶ χρόνος κρεοφαγίας καὶ ἀπὸ 15—21 Νοεμβρίου καὶ ἀπὸ 11 Δεκεμβρίου μέχρι 5 Ἰανουαρίου εἶναι τὰ χρονικὰ διαστήματα τῆς νηστείας. Ἐν δὲ τῇ ἐν Τοβὶν συνόδῳ καθωρίσθη καθ' ἕκαστον μῆνα μία ἑβδομὰς νηστείας, οὕτως ὥστε ἐτησίως δώδεκα ἑβδομάδες εἶναι καθιερωμέναι εἰς νηστείας, ἐκ τούτων δὲ ἡ πρώτη ἑβδομὰς τοῦ Ἰανουαρίου, Μαρτίου, Ἀπριλίου καὶ ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα εἶναι συγκαταλελεγμέναι μετὰ τῶν νηστίμων καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ Φεβρουάριον πρὸ τοῦ Τριῳδίου ὀνομάζεται Πάχα Ἀρταζαβορὰτζ εἰς ἀνάμνησιν τῆς προσελεύσεως εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τῶν Ἀρμενίων καὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν ἐν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ κατὰ παράδοσιν ὁρισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ὑπολειπομένας ὀκτὼ ἑβδομάδας τῆς νηστείας τάσσονται αὗται πρὸ ἑκάστης τῶν ἑπομένων ἑορτῶν· α΄) πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἠλία (*Σοὺρπ Τισγιᾶ Ἠλία*), β) πρὸ τῆς ἑορτῆς Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, γ΄) πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Βαρταβάρ, δ΄) πρὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ε΄) πρὸ τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, στ΄) ἡ ἑβδομὰς ἡ συμπίπτουσα μεταξὺ 15—21 Νοεμβρίου ἤτοι πρὸ τῶν Εἰσοδίων, ζ΄) πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς ἐμφανείας τοῦ Σταυροῦ (*Βαρακᾶ Χὰτζ*) καὶ η΄) ἡ ἑβδομὰς ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων ἤτοι πρὸ τοῦ Πάσχα.

Ἐκτὸς τούτων ὥρισεν ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία καὶ τὴν νηστείαν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Νισίβεως (*Σοὺρπ Ἀγκώπ*), ἥτις καὶ συμπίπτει κατὰ τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς πεντηκονθημέρου νηστείας τῶν Ἐπιφανίων. Καὶ τελευταῖον ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία ἔχει καὶ τὴν νηστείαν τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τὴν Δευτέραν τῆς Τυροφάγου διὰ τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα (*Μὲτζ-Πάχ*). Τρία δὲ εἴδη νηστειῶν ὑπάρχουσι παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις: α΄) ἡ καλουμένη *Βαὰχ* λίαν αὐστηρά, ἐπιβάλλουσα τὴν ἀποχὴν κρέατος, ἰχθύος, ἐλαίου καὶ οἴνου, β΄) ἡ *Δζουΐν*, ὁμοία τῇ πρώτῃ, ἡ ἐπιτρέπουσα ἓν μόνον γεῦμα τὴν ἡμέραν, γ΄) ἡ *Ναβαγατὶκ* καθ' ἣν μόνον ἡ κρεωφαγία ἀπαγορεύεται (*Migne* τόμ. 132 σελ. 1233—38). Ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ δὲν ἀπαντῶνται *μοναχικὰ τάγματα* καὶ *μοναχικαὶ ὀργανώσεις*, ὁ δὲ μοναχικὸς βίος ἀπ' ἀρχῆς γενόμενος δεκτὸς ὠργανώθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἑκάστη μονὴ ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ αὐτοδιοίκητον, διοικουμένη κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῆς καὶ ἀκολουθοῦσα ἰδίας τινὰς ἐν αὐτῇ τηρουμένας παραδόσεις. Ἐν δὲ τοῖς πολυαρίθμοις μοναστηρίοις, 560 τὸν ἀριθμόν, ἐκτὸς τῶν 70 τῶν ἐν Παλαιστίνῃ, τοῖς κατεσπαρμένοις πολλαχοῦ τῆς Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Ἀρμενίας, μικρὸς ἀριθμὸς μοναχῶν ἐνδιαιτᾶται, διανύων βίον αὐστηρόν, πτωχὸν καὶ ἀνενέργητον. Ἐν παλαιοτέροις ὅμως χρόνοις αἱ μοναὶ ἐχρησίμευον παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ὡς πνευματικὰ φυτώρια, ἔνθα ἐλάμβανον οἱ κληρικοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν λοιπὴν πνευματικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, οἱ ἀξιομνημόνευτοι αὐτῶν ἱεράρχαι, ὡς π. χ. ἡ Μονὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας, ἡ ἐν πόλει Ἀρμὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλησίον τῆς Νικομηδείας ἡ ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Βαρθολομαίου τοῦ Καπουτὶκ καὶ τοῦ Μπογὸζ καὶ παρ' αὐτῇ τῷ 1889 ὠργανώθη σχολὴ θεολογικὴ ἡ προορίζουσα τοὺς τροφίμους αὐτῆς διὰ τὸ κληρικὸν στάδιον. Ἐξαιρέσει τῆς ὀργανώσεως *Μιαμπανὸχ (ἡνωμένοι ἀδελφοί)*, οὐδὲν ἕτερον τάγμα παρουσιάζει ἡ ἀρμενικὴ ἐκκλησία μετὰ κεκανονισμένης μοναχικῆς πολιτείας. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἀρμενίων πᾶς τις εἶναι μοναχός, ὁ φυλάττων τὴν παρθενίαν αὐτοῦ αὐστηρῶς ἐν τῷ ἱερατικῷ ὑπουργήματι.

Ἀρκεῖ λοιπὸν διὰ τὸν μοναχικὸν χιτῶνα ἡ ὁμολογία τοῦ περιβαλλομένου αὐτό, ἀγαμίας, νηστείας καὶ πολιτείας διακρινομένης τῆς τῶν πολιτῶν. Τοιοῦτοι δὲ μοναχοὶ ἦσαν παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις οἱ λεγόμενοι βαρδαπέτ, οἱ ἀσκοῦντες αὐστηρὸν βίον ἄγαμον, οἱ ἐκπληροῦντες τὸ καθῆκον τοῦ κηρύττειν καὶ οἱ προωρισμένοι διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ μοναχοὶ τῶν Ἀποστολικῶν ὀνομαζομένων Ἀρμενίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἀρμενοκαθολικοῖς τὸ πνεῦμα τοῦ συναιτερισμοῦ δὲν παρήγαγε εἰμὴ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μοναχικά τινα ὠργανωμένα τάγματα. Τὸ δὲ μᾶλλον φέρελπι παρ' αὐτοῖς τάγμα εἶναι οἱ καλούμενοι Μεχιταρισταὶ ἢ Δομινικανοὶ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὸ δεύτερον τὸ τῶν Ἀντωνιάκ, τὸ ἱδρυθὲν ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Λιβάνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μαρωνιτῶν.

Διοίκησις τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. — Ἡ *ἕδρα τοῦ Καθολικοῦ* τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ὁρισθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἐν *Ἀστισάτ*, ἔνθα τὸ πρῶτον ἥδρευε Γρηγόριος ὁ Φωτιστής, κατ' ἀκολουθίαν ἐκκλησιαστικῶν τινων μεταπτώσεων καὶ ἄλλων λόγων μετετέθη εἰς Τοβὶν (Δούβιον) τῷ 478-931. Λήγοντος τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος ἡ Ἀρμενία ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μαυρικίου διῃρέθη εἰς *Μικρὰν* ἔχουσαν πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Κορὶν* καὶ τὴν *Μεγάλην Ἀρμενίαν* ἔχουσαν τὴν *Τοβίν*. Ἀπὸ δὲ τοῦ 931-967 ἡ ἕδρα μετετέθη εἰς τὸ *Ἀγδαμὰρ (Θωσπῖτις Λίμνη)*, εἶτα τῷ 968-992 ἐν *Ταβπλούρ*. Τῷ δὲ 992-1054 ἡ πόλις *Ἀνὶ* ὡρίσθη ὡς ἕδρα τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῷ 1055-1166 ὁ καθεδρικὸς θρόνος μετεφέρθη ἐν *Τζαμειτὰβ* καὶ τῷ 1166-1293 εἰς *Χρόμηλα* (Ρούμ-Καλὲ) καὶ τελευταῖον τῷ 1293-1440 εἰς τὴν πόλιν *Σὶς (Σήσιον Κάστρον)*. Οἱ Ἀποστολικοὶ Ἀρμένιοι θεωροῦσιν ὡς δημιουργὸν τῆς ἕδρας τοῦ Ἐτζμιατσὶν αὐτὸν τὸν Γρηγόριον τὸν Φωτιστήν, ἀλλὰ ὁ δισχυρισμὸς αὐτῶν στερεῖται βεβαίου τινὸς καὶ ἀναμφιβόλου ἱστορικοῦ ἐρείσματος, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ὁμοφύλων αὐτοῖς ἱστορικῶν παραδέχονται τὴν πόλιν *Βαγαρσαπάτ*, τὴν κειμένην πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἐριβάν. οἱ κρατοῦντες ὅμως μίαν παράδοσιν σεβαστὴν ὀφείλουσι νὰ ἐπιβάλλωσι συγχρόνως καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἡ σιωπὴ αὐτῶν μαρτυρεῖ τὸ ἀπίθανον τῆς παραδόσεως αὐτῆς.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὴν διὰ θαυματουργίας προσέλευσιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Τιριδάτου, ὁ Χριστὸς ἐπε-

Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου ἐν Ἀνί.

φάνη τῷ Γρηγορίῳ ὑποδείξας μάλιστα αὐτῷ καὶ τὴν ἵδρυσιν ἐκκλησίας καθεδρικῆς, ἧς καὶ τὸ σχέδιον δῆθεν αὐτὸς ἐχάραξεν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Γρηγόριος δὲν ἦτο ἱερεὺς καὶ μετὰ τὴν ἐκ Καισαρείας ἐπιστροφήν, ὡς διηγεῖται ὁ Ἀγαθάγγελος, κατέβαλε τὸν πρῶτον θεμέλιον λίθον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἐτζμιατσὶν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐμφανείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς ἣν παρ' αὐτοῦ ἔλαβε. Φαῦστος ὅμως ὁ Βυζαντινὸς ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ *Βαγαρσαπὰτ* ἦτο ἡ ἕδρα τῶν Ἀρμενίων ἡγεμόνων, ἡ δὲ *Ἀστισὰτ* ἦτο τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν αὐτῆς, ἡ πόλις αὕτη κατέστη τὸ κέντρον τῆς νέας τοῦ Χριστοῦ θρησκείας· διὰ τοῦτο δὲ καὶ καλεῖται αὕτη «πρώτη μήτηρ τῶν ἀρμενικῶν ἐκκλησιῶν», «ἡ μεγαλυτέρα πασῶν τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ ἐκκλησιῶν».

Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ βεβαιοῦσιν, ὅτι τὸ *Θορτὰν* ἦτο ὁ τόπος τῶν τάφων Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ καὶ τοῦ Χουσίγ, τὸ δὲ λείψανον τοῦ Ἀριστακὲς καὶ τοῦ Νερσὲς μετεκομίσθη ἐν *Θὶλ* (Thil) ἢ *Τέλλ-Χαμδοῦ*, τοῦ δὲ Σαχὰκ ἐν *Ἀστισάτ*, καὶ εἶτα ἡ μετάθεσις τῆς ἕδρας ἐγένετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας *Τοβὶν* (Δούβιον). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καθολικοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Γ΄ (1439—1440), ἐπειδὴ ἡ διαμονὴ τῶν Καθολικῶν πλησίον τῶν μικρῶν Ἐμιρῶν ἔδιδε πάντοτε ἀφορμὰς εἰς συχνὴν μεταλλαγὴν τῶν Καθολικῶν καὶ ἕνεκα μὲν τῆς φιλάρπαγος διαθέσεως τῶν κρατούντων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς σπουδαρχίας τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων, οἵτινες μέσῳ τῶν δολοφονιῶν, τῶν δηλητηριασμῶν, τῆς προδοσίας καὶ τῶν ῥαδιουργιῶν συνηθέστατα κατελάμβανον τὸν θρόνον τοῦ Καθολικοῦ, διὰ τοῦτο τέσσαρες ἐπίσκοποι οἱ μὴ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ διαδόχου τοῦ θανόντος Καθολικοῦ, ἐκάλεσαν μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτὸν τὸν ἐκλεγέντα εἰς *Ἐτζμιατσὶν* πλησίον τοῦ Ἐριβὰν καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ἁγίου ὄρους Ἀραράτ. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνήσει αὐτοῦ ἀμέσως ἐξέλεξαν τὸν *Κυραγκὸς* τῷ 1441, ὅστις καὶ πρῶτος Καθολικὸς τοῦ Ἐτζμιατσὶν ὑπῆρξε.

Ὁ Κυραγκὸς οὗτος, ὁ *Βιρὰπ* ἐπικαλούμενος, ἦτο ἀνὴρ εὐλαβὴς μὲν καὶ σώφρων, ἀλλὰ πάντῃ ἀνίκανος διὰ τὸ μέγα κυβερνητικὸν ἔργον, καὶ ἑδρεύων πλησίον τοῦ ἁγίου τῆς Ἀρμενίας ὄρους καὶ ἐν τῷ κατὰ παράδοσιν τόπῳ τῆς εὐεργετικῆς δράσεως Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, προσείλκυσε τὴν μεγαλυτέραν καὶ ἰσχυροτέραν μερίδα τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους πρὸς ἑαυτόν, αἰτία δὲ τούτου ἦτο ἡ κυκλοφοροῦσα παράδοσις ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦ Ἐτζμιατσὶν ᾠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ λατρευτοῦ τῶν Ἀρμενίων ἱεραποστόλου καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ ἦσαν κατατεθειμένα τὰ λίαν σεβαστὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, ἤτοι ἡ λόγχη ἣν ἐξ Ἱερουσαλὴμ μετέφερεν ὁ Θεοδόσιος, τὰ τεμάχια τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Νῶε, τὰ διασωθέντα ἐν τῷ ὄρει Ἀραρὰτ καὶ τὸ λείψανον τῆς δεξιᾶς χειρὸς (*Ἄτζ*) τοῦ Γρηγορίου. Ὁ Κυραγκὸς ὅμως μὴ δυνάμενος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν δυσχερῆ τότε κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ

Digitized by Google

μετὰ διετίαν παραιτεῖται, τῷ 1443, καὶ διαδέχεται αὐτὸν ὁ *Γρηγόριος ὁ Γ'* (1443—1466), ὁ ἀνατραπεὶς μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἀγδαμιάρ, ἀλλὰ καὶ αὖθις ἐπανακτήσας τὸν θρόνον ἀνταμείβει τοὺς συνδραμόντας αὐτὸν Ἀριστακὲς τὸν Β' καὶ Σαρκὶς τὸν Β' διὰ πατριαρχικῶν τίτλων μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς διαδοχῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Καθολικοῦ. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ νέον διοικητικὸν σύστημα τῶν βοηθῶν ἐπισκόπων τῶν ἐχόντων δικαίωμα ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, ὅπερ ἐπὶ δύο αἰῶνας διατηρηθὲν ἔφερε σωτηριώδη ἀποτελέσματα, ἐπιβραβεῦον τὸ ἀξίωμα τοῦ Καθολικοῦ εἰς τοὺς ἀρίστους ἐξ αὐτῶν.

Ὁ Καθολικὸς τοῦ Ἐτζμιατσὶν ὡς μοναδικὸς ἄρχων τῆς καθόλου ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται καὶ ἐντεῦθεν φέρει τὸν ἑπόμενον τίτλον: «Δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατριάρχης ὑπέρτατος καὶ Καθολικὸς ἁπάντων τῶν Ἀρμενίων» καὶ δὲν ὑποτάσσονται μὲν αὐτῷ οἱ ἄλλοι Καθολικοί, μεταξὺ ὅμως τούτων αὐτῷ ἀνήκει τὸ πρωτεῖον τῆς τιμῆς, τὸ μαρτυρούμενον οὐ μόνον διὰ τοῦ ἐπιγονατίου, ὅπερ φέρει κατὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τοῦ *Βεγκχὰρ (κουκουλίου)* μετ' ἀδαμαντίνου σταυροῦ τοῦ δωρηθέντος αὐτῷ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ποιμαντορικῶν ἐπιστολῶν ἅς τινας ἀποστέλλει καὶ τοῖς ἄλλοις Καθολικοῖς. Ἑδρεύει δὲ οὗτος ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἐτζμιατσίν, ἥτις περικλείει τρεῖς ναοὺς σχηματίζοντας τρίγωνον, ἐξ ὧν ὁ εἷς καλεῖται *Ἐτζμιατσίν*, ὁ ἕτερος *Ρουμσαμὲχ* καὶ ὁ τρίτος *Γαγενέχ*. Ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ ἐπεκτείνεται πρῶτον ἐπὶ τῆς ρωσικῆς Ἀρμενίας. Ἡ Ρωσία, διὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν πολεμικῆς αὐτῆς ἐπιχειρήσεως τῷ 1828, ἐμετρίασε μὲν τὰ δεινὰ τῶν Ἀρμενίων ἐκ τῆς τυραννικῆς ὑπὸ τοὺς Πέρσας ὑποτελείας, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1836 ὁ Τσάρος Νικόλαος ὁ Α' δι' αὐτοκρατορικοῦ οὐκαζίου μετέβαλε τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, καθ' ὃ ἡ μὲν ὑπόδειξις τῶν προσώπων διὰ τὴν ἐκλογὴν ἀνήκει τῇ ἐκλογικῇ συνελεύσει τῇ ἀποτελουμένῃ ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν μελῶν, ἡ ἐκλογὴ ὅμως ἑνὸς τῶν δύο ὑπὸ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως προτεινομένων ὑποψηφίων ἀνήκει εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ δ' ἔντονος διαμαρτυρία τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους κατὰ τοῦ τοιούτου ἐκλογικοῦ τρόπου, συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ τοῦ ὁριστικῶς ἐφαρμοσθέντος ἀπὸ τοῦ 1882. Ἔπειτα ἡ δικαιοδοσία ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῆς ὑπερκαυκάσου χώρας ἐπὶ τῆς Περσίας, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, καὶ παρ' αὐτῷ λειτουργεῖ σύνοδος ἐπταμελὴς ἐκ ἀρχιεπισκόπων, δύο ἐπισκόπων καὶ δύο βαρδαπὲτ μετὰ τοῦ κυβερνητικοῦ Ρώσου ἐπιτρόπου, καὶ μοναστηριακὴ ἐπιτροπή, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς τυπογραφίας συμβούλιον, ὑπάρχουσι δὲ ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ Ἐτζμιατσὶν καὶ εἴκοσι μοναχοὶ ἐσωκατάκοιλοι τὰς ποικίλας ὑπηρεσίας ἐκτελοῦντες. Κατὰ τὴν κατὰ τὸ 1915 γενομένην στατιστικήν, ὑπὸ τὸν Καθολικὸν τοῦ Ἐτζμιατσὶν ὑπάγονται εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἐπισκοπικαὶ διοικήσεις μετὰ πληθυσμοῦ 1,191,000 Ἀρμενίων.

Δεύτερος Καθολικὸς ἑδρεύει ἐν τῇ πόλει *Σὶς* τῆς Ἀρμενοκιλικίας ἀπὸ τοῦ 13[illegible]. Ἡ τούτου ὅμως ἰσχὺς μεγάλη κατ' ἀρχὰς ἠλαττώθη εἶτα ὁπότε ἡ ἕδρα τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἐτζμιατσὶν ἐθεμελιώθη, ἐπεκτεινομένη σήμερον ἐπὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἀρμενίους, ἀσκουμένη δὲ συμφώνως τῷ κανονισμῷ *Σαχμανατρουτιοὺν* τῷ ἐπικυρωθέντι τῷ 1860 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Ἀζίζ. Ὁ δὲ τίτλος τοῦ Καθολικοῦ τούτου εἶναι ὁ ἀκόλουθος: «Δοῦλος τοῦ Θεοῦ, Πατριάρχης καὶ Καθολικὸς τῆς

Ο καθολικὸς ναὸς τοῦ Ἐτζμιατσίν.

Μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας, Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ὑπουργὸς τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ». Ἡ δὲ δικαιοδοσία αὐτοῦ ἐπεκτείνεται ἐπὶ τοῦ Σιβάζ, Ἀγκύρας, Μεϊμουζὲτ - οὺλ - Ἀζίζ, Ἀδάνων, καὶ Χαλεπίου, ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἐν ὅλῳ ἐπισκοπικῶν διοικήσεων μετὰ πληθυσμοῦ 257.000 Ἀρμενίων.

Τρίτος Καθολικὸς εἶναι ὁ τοῦ *Ἀνδαμὰρ* ἑδρεύων ἐπὶ τῆς μικρᾶς νήσου τοῦ *Βὰν* (*Θεοπῖτις λίμνη*). Κατὰ τὸ 1113 ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης ἠρνήθη ὅπως ἀναγνωρίσῃ ὡς Καθολικὸν τὸν Γρηγόριον τοῦ Παχλαγουνὴ (1113—1166) διεκδικῶν αὐτὸς τὸν θρόνον, καὶ ἀνεκήρυξε μὲν ἑαυτὸν ἀλλὰ καθῃρέθη ὑπὸ τῆς ἐν Καρμὶρ-βαγὴ συνόδου, ἐν τούτοις παραμένει μέχρι σήμερον ὑπάρχουσα ἡ διαδοχὴ αὐτοῦ ἐκλεγομένου ὑπὸ συνελεύσεως ἐκλογικῆς καὶ ἔχοντος ἐξουσίαν μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Βὰν καὶ Βιτλὶς οἰκούντων Ἀρμενίων ἐπὶ δύο μόνον ἐπισκοπικῶν διοικήσεων μετὰ πληθυσμοῦ 95.000 Ἀρμενίων.

Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσι Καθολικοῖς ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι δύο ἀνώτεροι πνευματικοὶ ἄρχοντες, οἱ φέροντες τὸν τίτλον τοῦ *Πατριάρχου*, ὁ τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* καὶ τῶν *Ἱεροσολύμων*. Ὁ Πατριάρχης ὅμως Ἱερουσαλὴμ στερεῖται τοῦ δικαιώματος τοῦ χειροτονεῖν ἐπισκόπους καὶ καθαγιάζειν τὸ ἅγιον μύρον, φέρων τίτλον μᾶλλον ψιλόν, ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου θεωρούμενος, ἑδρεύων δὲ ἐν αὐτῇ καὶ βοηθούμενος ὑπὸ ἑνὸς Ἀρχιεπισκόπου ὡς ἐπιτρόπου αὐτοῦ, δύο ἐπισκόπων καὶ τεσσάρων βαρδαπέτ. Τὸ δὲ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου κατ' ἀρχὰς ἐνοικιάσαντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπομακρύναντες τοὺς Ἀβησσυνοὺς κατώρθωσαν προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ γίνωσι κάτοχοι αὐτοῦ ὡς ἀφηγεῖται τὰ περὶ αὐτοῦ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος. «Ἀπὸ τοὺς Ἀμπεσηνοὺς ἔλαβον τοῦτο τῇ δυνάμει τοῦ Ἐπάρχου Γάζης οἱ Ἀρμένιοι». Ἐπὶ δὲ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνος Πατριάρχου Ἰωαννικίου (1655-1656) καὶ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Γ' ἐζήτουν παρὰ τῆς Πύλης οἱ Ἀρμένιοι τὴν εἰς αὐτοὺς κατακύρωσιν καὶ τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς «ὑπὸ τοῦ Κεχαγιάμπεϊ καὶ τοῦ Ρεΐζ ἐφένδη, τῶν λαβόντων ἀργύρια παρὰ τῶν Ἀρμενίων μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἑρμηνέως Παναγιωτάκη τοῦ σκανδαλισθέντος μετὰ τοῦ Παϊσίου ἀπατηθεὶς ὁ Κιοπρουλῆς ἔδωκε δι' ὁρισμοῦ τοῖς Ἀρμενίοις τὸν ἅγιον Ἰάκωβον», *Δοσίθ*. περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλ. Πατρ. σελ. 1192, 1194, 1204), λαβόντες τότε παρὰ τῶν κρατούντων τὰ δικαιώματα ὅπως ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις τοῦ ἔτους λειτουργῶσιν ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον ὁ Πατριάρχης Ἱερουσαλὴμ ἐκτὸς τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἐτζμιατσὶν φέρει καὶ ἐπιγονάτιον. Ἡ δὲ δικαιοδοσία αὐτοῦ ἐπεκτείνεται ἐπὶ τεσσάρων ἐπισκοπικῶν διοικήσεων μετὰ πληθυσμοῦ 7,000 Ἀρμενίων. Τὸ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον ἱδρύθη κατὰ τὸ ἔτος 1461. Ὡς διηγεῖται ὁ Ὀρμανιὰν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐκθέσει, Μωάμεθ ὁ Β' ὁ κατακτητὴς ἐκάλεσεν ἐκ Προύσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ταύτης ἐπίσκοπον Ἀρμένιον Ἰωακεὶμ ὃν ἀνεγνώρισεν ὡς πνευματικὸν ἄρχοντα τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ Ἀρμενίων, παραχωρήσας αὐτῷ ὅσα δικαιώματα καὶ τῷ πατριάρχῃ τῶν Ἑλλήνων Γενναδίῳ καὶ δὴ καὶ ἔτι πλείονα τούτων, σκοπὸν ἔχων ὅπως ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἔχῃ καὶ ἕτερον χριστιανικὸν στοιχεῖον μᾶλλον πιστὸν καὶ αὐτῷ ἀφωσιωμένον, συνοικήσας τοὺς Ἀρμενίους εἰς ἀπόκεντρα μὲν ἀλλ' ἐπίκαιρα μέρη τῆς πόλεως, ἤτοι πλησίον τοῦ πύργου καὶ τῶν τειχῶν. Ἐκτὸς τῶν παραδοξολογιῶν τούτων καὶ ἕτερά τινα περιφίλαυτα διηγεῖται ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὅτι ὁ Ἀρμένιος πατριάρχης συγχρόνως ἀνεγνωρίσθη ὡς κεφαλὴ καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ οἰκούντων Συρίων, Κοπτῶν, Χαλδαίων, Γεωργιανῶν καὶ Ἀβησσυνῶν (ἐνίων τούτων ἡ ὕπαρξις ἀμφισβητεῖται).

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὑπετάσσετο τῷ Καθολικῷ τοῦ Ἐτζμιατσίν ἀφ' ὅτου ἡ Μεγάλη Ἀρμενία ἐγένετο κτῆσις ρωσικὴ τῷ 1828, ἡ ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐδημιούργησε τῷ Πατριάρχῃ τοιαύτην θέσιν, ἥτις δὲν ἦτο διάφορος τῆς ἀνεξαρτησίας. Οὗτος φέρει τὸν ἀκόλουθον τίτλον «Πατριάρχης πάντων τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμενίων» ἐκλεγόμενος συμφώνως ταῖς διατάξεσι τοῦ κανονισμοῦ τοῦ κυρωθέντος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῷ 1860. Τῷ 1810 οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρμένιοι, ἀποφασίσαντες ἵνα συνενώσωσι τὸ δεδιχασμένον ἔθνος αὐτῶν, συνεπείᾳ τῶν παρ' αὐτοῖς διαφόρων θρησκευτικῶν ὁμολογιῶν, συνεκρότησαν μεγάλην συνέλευσιν, ἀμέσως μὲν τότε διαλυθεῖσαν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν γνωμῶν, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῆς ἀνέλαβεν ἵνα διεκπεραιώσῃ ἰδιαιτέρα ἐπιτροπὴ ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἐργασθεῖσα ἄνευ δυστυχῶς πρακτικοῦ τινος ἀποτελέσματος (1817—1821). Ἀντὶ δὲ τοῦ διωκομένου ὑπ' αὐτῆς σκοποῦ, ἐπὶ Σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Β' ἀνακηρύξαντος τῇ μεσολαβήσει τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τὸ Ἀρμενοκαθολικὸν Πατριαρχεῖον τῷ 1832 εἰς αὐτοκέφαλον, τῷ δὲ 1847 ἀναγνωρίσαντος ταῖς ἐνεργείαις τῆς κυβερνήσεως Ἀμερικῆς καὶ Ἀγγλίας τὴν ὀργανωθεῖσαν προτεσταντικὴν ἀρμενικὴν Κοινότητα, παρουσιάσθη οὕτω τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος δεδιχασμένον εἰς τρία κατ' ἀλλήλων ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Καὶ συνετάχθησαν μὲν οἱ ἐθνικοὶ κανονισμοὶ ἐπὶ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ἐφ' οὗ πάντα τὰ ἔθνη τὰ κατοικοῦντα ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἀπέλαυον σχετικῆς εἰρήνης, ἐπὶ Σουλτάνου Χαμὶτ ὅμως τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν Ἀρμενίων ὑπέστη μεταβολάς τινας, διότι οἱ ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμένιοι ἀπεκλείσθησαν πάσης ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν Καθολικὸν τοῦ Ἐτζμιατσίν, καὶ ὑπήχθησαν τῷ Καθολικῷ τοῦ Σίς, οὗτινος ἡ ἕδρα ἐτάχθη ἡ Ἱερουσαλήμ, τὸ δὲ Πατριαρχεῖον κατηργήθη κυβερνώμενον ὑπό τινος πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. Ἡ δὲ δικαιοδοσία τούτου ἐπεκτείνεται ἐπὶ 51 ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν μετὰ πληθυσμοῦ, κατὰ τὴν τελευταίαν τῷ 1915 γενομένην στατιστικήν, 1.861,000 Ἀρμενίων (*Orm.* Eglis. Arm. p. 181—189).

Οἱ Ἀρμένιοι τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν μᾶλλον ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸν καθολικισμόν, ἡ δὲ ἐν Κιλικίᾳ ἐγκατάστασις τοῦ Ρουπενικοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενοκιλικίας θαυμασίως ἐπενήργησε διὰ τῆς ἐνταῦθα ἐγκαταστάσεως τῶν Σταυροφόρων εἰς τὴν ἀρμενολατινικὴν προσέγγισιν. Γνωσταὶ ἤδη εἶναι αἵ τε διαθέσεις

Ναὸς ἐπὶ τῆς νησῖδος Ἀγδαμὰρ ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Βάν.

καὶ ἐνέργειαι τῶν Ἀρμενίων ἡγεμόνων Λέοντος τοῦ Β' καὶ τοῦ Ε', ὡς καὶ τοῦ Χετοὺμ τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' πρὸς τὴν παπικὴν αὐλήν. Πρῶτος ὁ ἐπίσκοπος Χαλεπίου τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν τῆς Συρίας ἐξελέγη ὡς Καθολικὸς ἢ Πατριάρχης Κιλικίας τῷ 1740. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἑδρεύῃ οὔτε ἐν Σὶς οὔτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα τότε ὡς Καθολικὸς τῶν ἀποστολικῶν Ἀρμενίων εἶχεν ἐκλεγῆ ὁ Μιχαήλ. Ὁ Ἀβραὰμ ἐκλεγεὶς ἔλαβε τὸ ὄνομα *Πέτρος ὁ Α'* καὶ ὡς ἕδραν αὐτοῦ ἐξελέξατο τὴν παρὰ τῷ Βζομὰρ μονὴν Notre Dame de l'Assomption, ἔνθα Πέτρος ὁ Ε' ἵδρυσε ἱεροδιδασκαλεῖον, ὁ δὲ ΣΤ' ἐγκαθίδρυσε ἱεραποστολικὴν ὀργάνωσιν λίαν ἐπιτυχῶς ἀσκήσασαν εὐρύτατον προσηλυτισμὸν ἐν Κιλικίᾳ, ἔνθα οἱ Ἀμερικανοὶ συνέπηξαν ἀκμάζουσαν εὐαγγελικὴν προτεσταντικὴν κοινότητα. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1758 ὁ πάπας Βενέδικτος ὁ ΙΑ' ἐγκατέστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρμενοκαθολικὸν Ἱεράρχην ὑπαγόμενον ὑπὸ τὸν παπικὸν αὐτὸν βικάριον, ὁ δὲ πάπας Πῖος ὁ Η' πρῶτος ἀνέδειξε τοῦτον εἰς ἀρχιεπίσκοπον ἔχοντα δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ ὤφειλον διὰ τὰς πολιτικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις νὰ ἐκλέξωσι πρόσωπον πολιτικὸν ὡς μεσάζον μεταξὺ Πύλης καὶ αὐτῶν, διότι οὗτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1700—1830 διετέλουν ἐξαρτώμενοι διὰ τὰς πολιτικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις ἀπὸ τὸν Καθολικὸν τῶν Ἀποστολικῶν Ἀρμενίων. Διὰ τῆς ἐπεμβάσεως δὲ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας, τοῦ κόμητος Guilleminot, ἐδέχθη ἡ Πύλη ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτῶν ἐξαρτήσεως, ἀφοῦ οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ ὥρισαν ἕνα πολιτικόν, Ναζὶρ καλούμενον, καὶ εἶτα κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἕνα ἱερέα φέροντα τὸν τίτλον τοῦ Πατρίκ. Ὁ Ἀρμενοκαθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος *Ἀβραὰμ Νουριδζιὰν* τῷ 1845 προσέλαβεν ὡς τοιοῦτον πολιτικὸν μεσάζοντά του ὀνόματι *Χασσοὺν* καὶ οὕτω διῃρέθη καὶ ἀπεχωρίσθη ἡ πνευματικὴ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου τοῦ Η' οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ τῆς Κιλικίας ἐπίσκοποι ἐξέλεξαν διάδοχον τὸν *Χασσοὺν* ὅστις μετὰ διετῆ δρᾶσιν παρῃτήθη τοῦ πολιτικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ ἐγένετο μόνον θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Θ'. Ὁ Πάπας Πῖος ὁ Θ' διὰ τῆς παπικῆς αὐτοῦ βούλλας Reservus ἀπεδοκίμασε τοῦτο καὶ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἀπὸ τῆς Κιλικίας μετέφερε τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετά τινα χρόνον ἕνεκα τῆς ἐν Ρώμῃ συνόδου ἀναχωρήσας εἰς Ἰταλίαν ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ ἐν τῇ ἕδρᾳ ταύτῃ τὸν ἐπίσκοπον *Κύπρου, τὸν Γασπαριάν*.

Ἡ ἐκλογὴ ὅμως αὐτοῦ ἦτο ἀτυχεστάτη, διότι οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀντιπάλων καὶ οὕτως ἤρξατο ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν Χασσουνιτῶν καὶ Ἀντιχασσουνιτῶν Ἀρμενίων. Ὁ Χασσοὺν ἐπὶ τέλους ἐκ Ρώμης ἐπιστρέψας εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀμέσως παραιτεῖται τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ ἀποθνήσκει ἐν Ρώμῃ ὡς Καρδινάλιος. Διάδοχος δ' αὐτοῦ ὁ Στέφανος Πέτρος ὁ Ι' τῷ 1877—1899 Κατὰ τὴν τότε δὲ διεγερθεῖ-

Digitized by Google

σαν διαμάχην πολλοὶ τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μαλαχίας Ὀρμανιάν, ὁ μετὰ ταῦτα πατριάρχης τῶν Ἀποστολικῶν Ἀρμενίων, μετὰ πολλῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ ἀπὸ τῆς ἀρμενοκαθολικῆς ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γνησίας αὐτῶν μητρός, τῆς ἀποστολικῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀρμενοκαθολικὸς πατριάρχης *Ἀζαριὰν* ἀνεγνώρισε τὸν ἐθνικὸν ἀρμενικὸν κανονισμὸν τοῦ 1888, τὸν παρέχοντα πολλὰ δικαιώματα εἰς τοὺς κοσμικοὺς τοῦ ἀναμιγνύεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν. καὶ ἐδέχθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον ἐκ δώδεκα ἱερέων ἀποτελούμενον, καὶ τὸ μικτὸν συμβούλιον καὶ δύο ἑτέρας διοικητικὰς ἐπιτροπὰς ἐκ τεσσάρων μελῶν ἀποτελουμένας. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀρχιδιοικήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Πατριάρχης τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν κυβερνᾷ καὶ τὰς τρεῖς Ἐκκλησίας τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἱδρυμένας, ἤτοι τὴν ἐν Λιβόρνῳ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, τὴν ἐν Ρώμῃ τοῦ ἁγίου Βλασίου καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Τολεστίνου, καὶ ἐν Βζομὰρ μοναστήριον.

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἐπὶ βασιλέως τῆς Πολωνίας Καζιμὶρ τοῦ Μεγάλου ἐγκατεστάθησαν Ἀρμένιοι ἐν Λεμβέργῃ (Λεοντόπολι) ἱδρύσαντες ἐπισκοπικὴν ἕδραν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπαγομένην ὑπὸ τὸν Καθολικὸν τοῦ Ἐτζμιατσίν, σὺν τῇ παρόδῳ ὅμως τοῦ χρόνου καὶ ταῖς δραστηρίαις ἐνεργείαις τῶν Ἰησουϊτῶν ἑνοῦται ἡ ἀρμενικὴ τῆς Λεμβέργης ἐπισκοπὴ μετὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, παπεύοντος Οὐρβανοῦ τοῦ Η' κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα (1623—1644). Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1810 ὁ Ἀρμένιος ἀρχιεπίσκοπος ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης, εἶτα ὅμως τῆς πόλεως ταύτης ὑπαχθείσης ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Αὐστρίας κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ διοικητικὸν οὗτος σύστημα ἤλλαξε καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν πνευματικῶν αὐτῆς ἀρχηγῶν, διὰ δὲ θεσπίσματος τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ζ' τῷ 1819 τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀρμενοκαθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Λεμβέργης ἀνῆκε μέχρι τοῦ τελευταίου πανευρωπαϊκοῦ πολέμου εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας.

Μέγας ἐπίσης ἀριθμὸς Ἀρμενίων εἶναι ἐγκατεστημένος καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς ἐν διαφόροις πόλεσι, ἐν Βοστώνῃ, Νέᾳ Ὑόρκῃ, Προβεδὲτς καὶ Σικάγῳ, ὁ δὲ ἐπίσκοπος τῶν ἀρμενικῶν κοινοτήτων ἐν τῇ πόλει Worcester ἑδρεύων ἔχει πάσας ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δικαιοδοσίαν. Αἱ δὲ ἐν Εὐρώπῃ ἀρμενικαὶ κοινότητες, ἤτοι ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ, ἔχουσι τὸν ἐπίσκοπον ἑδρεύοντα ἐν Παρισίοις. Καὶ ἐν Κύπρῳ ἀρμενικαὶ κοινότητες ἀριθμοῦσαι χιλιάδας προσώπων μετὰ τριῶν ἐκκλησιῶν καὶ μιᾶς μονῆς ὑπάρχουσι διοικούμεναι ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου ἢ βαρδαπέτ, ἡ δὲ πολυαριθμοτέρα ἐν Αἰγύπτῳ κοινότης περὶ τοὺς 15.000 Ἀρμενίους μετὰ τριῶν ἐκκλησιῶν διακυβερνᾶται ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου διαμένοντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Κατὰ τὸ 1813 ἡ ἀγγλικὴ Βιβλικὴ ἑταιρεία ἤρξατο ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν τύχην τῶν Ἀρμενίων τῆς Ἀνατολῆς, δαψιλῶς διανέμουσα αὐτοῖς μεταφράσεις ἁγίων γραφῶν· καὶ συνεπείᾳ τούτου ἐγένετο τὸ πρῶτον βῆμα τῆς *προτεσταντικῆς* ἱεραποστολῆς καὶ τῆς ἱδρύσεως κέντρων ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς προσηλυτιστικῆς αὐτῶν ἐνεργείας. Ἀλλ' ὁ ἀνώτερος τῶν Ἀρμενίων κλῆρος βλέπων τὸν κίνδυνον ἀνέλαβε τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 1839 μέχρι τοῦ 1845. Ὁ δὲ Πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων *Ματθαῖος* (1835—1846) ἐξέδοτο ἀπαγορευτικῆς τῆς προσελεύσεως ἐγκύκλιον, οὕτως ὥστε ἡ ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἔλαβε μέτρα τινὰ κατὰ τῶν προσηλυτιστικῶν ἱδρυμάτων. Ἡ ἐπέμβασις ὅμως τῆς Κυβερνήσεως Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς ηὔξησε μὲν τὴν ἐχθρότητα τῶν Ἀρμενίων καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου Ματθαίου τῷ 1846, ὑπεχρέωσε δὲ τὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν ὅπως διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰτισὰπ ἀγκασὶ ἐπισήμως ἀναγνωρίσῃ τὴν προτεσταντικὴν ἀρμενικὴν Κοινότητα τῷ 1847, τῇ μεσολαβήσει τοῦ λόρδου Cowlay καὶ Hartford. Μετὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην ἀναγνώρισιν ἡ ἱεραποστολὴ ἐποιήσατο σημαντικὰς προόδους ἐν Βεβεκίῳ τοῦ Βοσπόρου, ἱδρύσασα *Σεμινάριον* ἀμερικανικὸν τῷ 1840, ὅπερ εἶτα μετέφερε τῷ 1862 εἰς Μαρσιβὰν τῆς Ἀρμενίας, συμπήξασα ἐν διαφόροις πόλεσι προσηλυτιστικὰς ἑστίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, Προύσῃ, Καισαρείᾳ, Βιτλίς, Μαράς, Σμύρνῃ, Τραπεζοῦντι, Χαρποὺτ καὶ Βάν, ἐργαζομένας ἀποτελεσματικῶς, οὕτως ὥστε ἐκ τῶν τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων Ἀρμενίων κατοικούντων ἐν Τουρκίᾳ Περσίᾳ, Ἰνδίαις, Αἰγύπτῳ 40—50.000 εἶναι διαμαρτυρόμενοι. 60—70.000 ἀρμενοκαθολικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἀποστολικοί. Οἱ προτεστάνται δὲ οὗτοι εἶναι διεσπαρμένοι ἐν Βικού, Κιλικίᾳ, Ἐρζεροὺμ καὶ Μαρσιβάν, οὕτως ὥστε ἡ ἀμερικανικὴ εὐαγγελικὴ ἱεραποστολὴ ἀριθμεῖ περὶ τὰς 136 ἐκκλησίας ὠργανωμένας μετὰ 42,802 ὀπαδῶν Ἀρμενίων, 5 θεολογικὰς σχολάς, 49 ἀνωτέρας σχολάς, 49 κατωτέρας μετ' ἀριθμοῦ 4000 μαθητῶν καὶ ἕτερά τινα σχολεῖα μετ' ἀριθμοῦ 16,191 μαθητῶν.

Ἡ *ἐσωτερικὴ διοίκησις* τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντῃ διάφορος πάσης ἑτέρας. Τὸ ἐνοριακὸν σύστημα εἶναι ἄγνωστον παρ' αὐτῇ καὶ ἑπομένως δὲν ἔχει ἐνορίας· ἑκάστη κοινότης ἐκλέγει τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς καὶ ἑκάστη οἰκογένεια ἔχει τὸν ἴδιον αὐτῆς ἱερέα πληροῦντα πάσας τὰς θρησκευτικὰς αὐτῆς ἀνάγκας, θεωρούμενον ὡς προστάτην καὶ φέροντα ἐντεῦθεν καὶ τὸν τίτλον *Ταμερὶτζ-Δζευκτάρ*. Ἐν τῇ ἱερατικῇ τάξει τὸν πρῶτον βαθμὸν κατέχουσιν οἱ Βαρδαπέτ, οἵτινες εἶναι ἱερεῖς ἄγαμοι καὶ περιηνθισμένοι δι' ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἄλλης παιδείας καὶ ἔχοντες ἐντεῦθεν τὸ δικαίωμα τοῦ κηρύττειν καὶ κυβερνᾶν ἐπισκοπικὰς διοικήσεις, εἰς δύο δὲ τάξεις διῃρημένοι, εἰς τοὺς πρωτοβαθμίους *Διαϊραγκιοὺν βαρδαπέτ*, καὶ εἰς δευτεροβαθμίους ἢ *ἁπλοῦς βαρδαπέτ*, καλουμένους *Μασναβόρ*. Οἱ ἐκ τούτων κυβερνῶντες ἐπισκοπικὰς διοικήσεις καλοῦνται *Ἀρατσνόρδ*, ἤτοι ἡγούμενοι ἢ προϊστάμενοι. Τὸν δεύτερον ἱερατικὸν βαθμὸν κατέχουσιν οἱ ἀρχιπρεσβύτεροι ἢ πρωτοπρεσβύτεροι *Ἀβάτζ-γιερέτζ*, τὸν τρίτον οἱ ἄγαμοι ἱερεῖς *Ἀπεγὰ* καὶ τὸν τέταρτον οἱ ἔγγαμοι *Γιερέτζ*. Τὴν δὲ τελευταίαν ἐν τῷ κλήρῳ τάξιν ἔχουσιν οἱ διάκονοι *Σαρκοβάκ*, λαμβανόμενοι ἢ ἐκ τῶν θεολογικῶν σχολῶν ἢ ἐκ τῶν λογιωτέρων τάξεων τῶν ψαλτῶν ἢ διδασκάλων. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος τὴν αὐτὴν τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ καὶ Καθολικῷ ἐξουσίαν ἔχων χειροτονεῖται μόνον ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ μετὰ δύο ἑτέρων ἀρχιεπισκόπων· εἶναι ψιλὸς μόνον τίτλος ἀπονεμόμενος ἢ διὰ τὴν ἔξοχον παιδείαν ἢ διὰ τὰς πολυετεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπηρεσίας καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν τοὺς διακόνους καὶ ἱερεῖς.

Ὁ ὕπατος βαθμὸς τῆς ἀρχιερωσύνης εἶναι ὁ *Καθολικός*, ὁ ἐκλεγόμενος διὰ κληρολαϊκῆς συνελεύσεως, ὑπὸ δώδεκα ἐπισκόπων καθιερούμενος εἰς τὸ ἀξίωμα καὶ χριόμενος διὰ μύρου ἁγίου, φέρων δακτύλιον εἰς τὸν παράμεσον δάκτυλον, χειροτονῶν τοὺς ἐπισκόπους, ἁγιάζων τὸ ἅγιον μύρον καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας ἐπὶ τῶν διαζυγίων. Ἡ δὲ ἐνδυμασία τῶν κληρικῶν τῆς Ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἐκτὸς τοῦ λειτουργικοῦ καθήκοντος φερομένη ἀποτελεῖται ἀπὸ μέλαν ποδῆρες ἔνδυμα μετὰ χειρίδων πλατέων, τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς ἔχοντος σχῆμα κωνοειδὲς καὶ φέροντος ὡς γνώρισμα ἢ τῆς ἀγαμίας ἢ τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ τὸ *Βεγκάρ*

Ἐν τῇ λειτουργικῇ ὅμως ὑπηρεσίᾳ ἐνδυμασία τοῦ μὲν διακόνου εἶναι τὸ στοιχάριον (Σχαπὴκ) καὶ τὸ ὠράριον (Ὀσράρ), τοῦ δὲ ἱερέως α') τὸ στοιχάριον, β') τὸ φελόνιον (Πιλόν), ἔχον σχῆμα κώδωνος καὶ περὶ τὸν τράχηλον περιλαίμιον πλατὺ ἀνωρθωμένον καὶ χρυσοκέντητον μετ' εἰκόνων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν, γ') ἡ ζώνη (Γκοτί), δ') τὰ ἐπιμάνικα (Παπζάν), ε') τὸ ἐπιτραχήλιον (Πορουράρ), στ') τὰ σανδάλια (Χογατὰπ) καὶ ἡ μίτρα ρυθμοῦ βυζαντινοῦ· τοῦ ἀρχιμανδρίτου πρὸς τοῖς ἄνω, ἐπανωκαλύμμαυχον. σταυρὸς ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ῥάβδος (Βαρδαπετὰν ἢ Καβαζὸν) καὶ τέλος τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πλέον φέροντος ὠμοφόριον ἢ ἡμιφόριον καὶ ἀρμενιστὶ καλούμενον, τὸ ἐγκόλπιον (Παναγία), τὴν μίτραν (Τὰκ) πιννοειδῆ τὸ σχῆμα καὶ ὁμοίαν τῇ τῶν Λατίνων, ἅμα δὲ καὶ ῥάβδον, ὁμοίαν καὶ ταύτην τῇ λατινικῇ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία καὶ οἱ Μεχιταρισταί —Οὐδὲν μνημεῖον ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς τῶν Ἀρμενίων θρησκείας σώζεται σήμερον, ἀλλ' ἡ *χριστιανικὴ φιλολογία* αὐτῶν εἶναι σημαίνουσα καὶ πλουσιωτάτη, ἧς ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις συμπίπτει πρὸς τοὺς χρόνους τῆς ἐξευρέσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν γλώσσης. Πρὸ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν γλώσσης ὡς ἔργα χριστιανικῆς φιλολογίας ἀξιομνημόνευτα θεωροῦνται οἱ λόγοι καὶ αἱ προσευχαὶ *Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ*, σωζόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα Στρώματα καὶ τιμώμενα ὡς κειμήλια· ἔπειτα καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Δαρὸν ἡ ἀποδιδομένη εἰς *Ζηνόβιον τὸν Κλὰκ* ἡγούμενον τῆς μονῆς Σοὺρ-Ἀγκὼτ καὶ σύγχρονον τοῦ Γρηγορίου. Ἀλλ' ἐν γλώσσῃ συριακῇ συντεθεῖσα αὕτη ἡ ἱστορία δὲν εὕρηται σήμερον ἐν μεταφράσει (Analecta Bollandiana τόμ. XIV p. 121—122). Διασημοτέρα εἶναι ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὅστις ὀνομάζεται μαθητὴς τῶν Ἑλλήνων, ὡς σπουδάσας ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ τῆς Καισαρείας.

Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς Ἀρμενικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ μεταφραστικόν, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα δημιουργηθέν, ὁπότε ἀκμάζουσιν οἱ πρῶτοι μεταφρασταί, οἱ Καθολικοὶ *Σιχὰκ ὁ Μέγας* καὶ ὁ *Μεσρὼπ ὁ Μασδότζ*. Τὸ δὲ πρῶτον μεταφρασθὲν ὑπ' αὐτῶν ἔργον εἶναι ἡ Ἁγία Γραφὴ μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Πέσχιτο τῷ 410, διότι τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ὑπὸ τῶν Περσῶν, ζητούντων οὕτως, ὅπως διακόψωσι πᾶσαν ἐπικοινωνίαν τῶν Ἀρμενίων μετὰ Ἑλλήνων. Τὸ δὲ ἑλληνικὸν κείμενον μετεφέρθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 432 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μεσρώπ, μεταβάντος ἐκεῖσε πρὸς τελειοτέραν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ὁ μὲν Σιχὰκ μετέφρασε τὸ εὐαγγέλιον καὶ τοὺς προφήτας τῆς Π. Διαθήκης καὶ τὴν βυζαντινὴν λειτουργίαν, ὁ δὲ Μεσρὼπ τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων καὶ ἀργότερον τὸ φιλοσοφικὸν σύγγραμμα Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου, τὸ Χρονικὸν Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας, τὴν Ἀπολογίαν τοῦ Ἀριστείδου τοῦ ἀπολογητοῦ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου καὶ ἕτερά τινα ἥττονος ἀξίας. Πρὸς τοῖς μεταφρασταῖς τούτοις ἀξιομνημόνευτοι εἶναι οἱ συγγραφεῖς ὕλης ἱστορικῆς καὶ θεολογικῆς. Πρῶτος μεταξὺ τούτων τάσσεται ὁ μαθητὴς τοῦ Μεσρώπ, ὁ *Ἐζνίκ*, ὁ συντάξας τέσσαρα βιβλία τῶν ψευδῶν συστημάτων ἢ ἀναίρεσιν τῶν αἱρέσεων τοῦ μαγισμοῦ, τῆς φιλοσοφίας, τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦ γνωστικισμοῦ (κατὰ Μαρκίωνος). Μετ' αὐτὸν δὲ ὁ *Κορισόμ*, καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Μεσρώπ, ὁ συγγράψας τὴν βιογραφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ καὶ ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ἀλλ' ὁ γενικῆς ἀπολαύων ἐκτιμήσεως καὶ ἰδιαιτέρως παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐκτιμώμενος εἶναι *Μωϋσῆς ὁ Χορέν*, ὁ συγγράψας τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Ἀρμενίας καὶ ῥητορικὴν πραγματείαν, εἶτα ὁ *Ἐλισσαῖος*, ὁ τῆς ἱστορίας τῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας συγγραφεύς, ὁ *Βαρτὰν* τῆς ἱστορίας τῶν ἀρμενικῶν πολέμων κατὰ τῶν Περσῶν (ἐπὶ βασιλέως Ἰεσδιγέρτου), εἶτα *Λάζαρος ὁ Παρβετσῆ* ὁ συνθέσας τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας ἐν συνεχείᾳ Φαύστου τοῦ Βυζαντινοῦ, εἶτα *Ἰωάννης ὁ Μονταγκουνῆ*, ὁ συντάξας ὁμιλίας καὶ ὕμνους ἐκκλησιαστικούς. Ἡ δὲ ἐποχὴ ἡ ἀποτελοῦσα τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας εἶναι ὁ Ζ' καὶ ὁ Η' αἰών. Τὰ κατ' αὐτοὺς ἀναφαινόμενα ἄξια μνείας ἔργα εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀβραὰμ περὶ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ἡ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γεωργίας ἀποσταλεῖσα, ἡ ἱστορία τοῦ *Σεβεὸν* περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου. Ὁ δὲ Η' αἰὼν δόκιμον συγγραφέα παρουσιάζει *Ἰωάννην τὸν Ἰμασιασὲρ* (φιλόσοφον ἢ λόγιον) ἐπικληθέντα ἕνεκα τῆς φιλοσοφικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἐγκυκλοπαιδικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, οὗτινος ἔργα εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία αὐτοῦ, ὁ περὶ τοῦ Πάσχα λόγος, ὁ κατὰ τῶν *Φανταστῶν* καὶ *Παυλικιανῶν*, ἤτοι *Ἀφθαρτοδοκητῶν* καὶ τῶν *Ἀφθαρτολατρῶν*, καὶ ὁ συνοδικὸς αὐτοῦ λόγος, καὶ εἶτα *Γεβοὺτ* τὸν ἱερέα τὸν συγγράψαντα τὴν ἱστορίαν τῶν Μωαμεθανῶν καὶ Καλιφῶν. Ὁ δὲ Ι' αἰὼν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ *Ἰωάννην τὸν ἱστορικόν*, οὗτινος συγγράμματα εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἀρμενίας καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀρμενικὴ Φιλολογία. Οὐδεὶς ὅμως ἄλλος παραβάλλεται κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον πρὸς τὸν *Γρηγόριον τὸν Ναρέκ*, τὸν Πίνδαρον τῶν Ἀρμενίων, τὸν συντάξαντα 85 ἱεροελεγεῖα, σχόλια εἰς τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων καὶ ἱστορίαν τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ εὐδαιμονία τοῦ βασιλείου τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας ἐπὶ τῆς Ρουπενικῆς δυναστείας ἐδημιούργησε καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας, ἧς οἱ συγγραφεῖς ἐλάμβανον τήν τε θεολογικὴν καὶ τὴν ἄλλην μόρφωσιν αὐτῶν εἰς τὰς σχολὰς Καισαρείας, Νισίβεως, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθηνῶν καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς φυτωρίοις τῶν *Μονῶν*, ἰδίως τοῦ *Μαύρου Ὄρους* (*Βιὰζ-Λιὰρν*) καὶ *Ταθέβ*. Τούτων ὁ διασημότερος συγγραφεὺς ὥς τε θεολόγος καὶ ποιητὴς καὶ ῥήτωρ καὶ ὑμνογράφος εἶναι *Νερσὲς ὁ Χαρίεις*, ὁ συνθέσας ποίημα ἐξ 8,000 στίχων, «Ἰησοῦς ὁ Υἱός» ἐπιγραφόμενον, ὅπερ λίαν ἐκτιμηθὲν ὑπὸ τῶν νεωτέρων μετεφράσθη εἰς Ἀγγλικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν, ἐλεγεῖον εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Ἐδέσσης, ποιμαντορικὰς ἐπιστολάς, ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, ὁ δόσας τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἀρμενικῆς ὑμνογραφίας καὶ τὴν ὤθησιν εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ὁ ἐκθέσας τὴν περισπούδαστον ὁμολογίαν τῆς ἀρμενικῆς πίστεως, ὁ καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ ὑπερβολικῶς παραβαλλόμενος πρὸς Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Ἐφάμιλλος δὲ πρὸς τὸν μνημονευθέντα, καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ῥητορικὴν δεινότητα συγκρινόμενος πρὸς τὸν Γαλλάτην Fénelon, εἶναι ὁ ὁμώνυμος τοῦ ἀνωτέρω *Ναρσὲς* ὁ ἐκ Λαμπρών, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ταρσοῦ, οὗτινος ἔργα σημαντικὰ εἶναι ὁ Συνοδικὸς αὐτοῦ Λόγος καὶ τὰ λειτουργικὰ σχόλια. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα θεολόγοι, ἐξηγηταί, ποιηταὶ καὶ ὑμνογράφοι τιμῶντες τὴν ἀρμενικὴν φιλολογίαν ἀναφέρονται οἱ ἀκόλουθοι: *Βαρτάν*, ὁ συγγράψας γενικὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ 1210, ὁ *Κυραγκός*, ὁ *Στέφανος ὁ Ὀρβαλιάν*, ὁ *Μεχιτὰρ* καὶ *Αὔγαρος ὁ Εὐδοκιανὸς (Τοκάτ)*. Ὅσῳ ὅμως πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους κατερχόμεθα, τοσούτῳ ἀραιότεροι συγγραφεῖς ἐμφανίζονται. Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα οἱ Ἀρμένιοι ἐκ ζυγοῦ τυραννικοῦ καὶ ἄλλων αἰτιῶν ἤρξαντο ἐκπατριζόμενοι καὶ μεταναστεύοντες οἱ μὲν εἰς Ρωσίαν, οἱ δὲ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγκαθιστάμενοι ἐν Μόσχᾳ, Λονδίνῳ, Ρώμῃ, Λεμβέργῃ, Βενετίᾳ, Βιέννῃ, Τεργέστῃ, Παρισίοις, Λιβόρνῳ, Ἄμστερδαμ, Κωνσταντινουπόλει· ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἵδρυσαν τυπογραφεῖα πλουτίζοντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γραμματολογίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φιλολογικῆς κινήσεως τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν *Μεχιταριστῶν* τοῦ Ἁγίου Λαζάρου ἐν Βενετίᾳ, τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν ὁποίων ἐξεδόθησαν ἐν τοῖς τυπογραφείοις τῆς Βενετίας, Βιέννης καὶ Μόσχας τοσαῦτα ἔργα, ὅσα οὐδεμία ἀκαδημία ἐξέδοτο. Ἀξιομνημόνευτοι δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων εἶναι *Μιχαὴλ ὁ*

Digitized by Google

Τζαμτζιὰν (1708-1823), ὁ *Μεγκερδὶτζ Ἀβεκεριάν*, ὁ *Γαβριὴλ Ἀβεδικιὰν* καὶ ὁ *Χουρμουζιάν*

Ἐν γένει ὅμως καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς λογιωτέροις καὶ τοῖς μᾶλλον μεμορφωμένοις, πρωτότυπος δογματικὴ καὶ καθόλου θεολογικὴ ἐργασία δὲν ἐμφανίζεται, καὶ οὐδεμία γενικοῦ ἐνδιαφέροντος παραγωγικὴ διδασκαλία ὑπάρχει. Ἡ ἀρχικὴ βάσις τῆς πίστεως αὐτῶν, ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῶν τριῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων, ἡ ἀπαραλλάκτως παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις διατηρουμένη μὴ τυχοῦσα δὲ ἰδιαιτέρας ἀναπτύξεως, αὕτη ἀποτελεῖ τὴν δογματικὴν αὐτῶν κληρονομίαν, ἣν ἔχουσι τὸ καθῆκον ὅπως διαφυλάττωσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ πέραν ταύτης ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις καὶ τὸ θεολογικὸν ἐνδιαφέρον δὲν ἐπεξετάθη. Ὅ,τι δὲ ταῖς τρισὶ πρώταις οἰκουμενικαῖς συνόδοις δὲν ὑπάρχει σύμφωνον, τοῦτο ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ θεωρεῖται ὡς πλάνη ἀπόβλητος.

Λίαν ἀποτελεσματικὴ ἐδείχθη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἱστορίας τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἡ δρᾶσις τῶν Μεκιταριστῶν, οἵτινες ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ἀναπτύξεως ἐπλούτισαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν διὰ τῆς μεταγραφῆς καὶ μεταφράσεως ἔργων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ὁμοεθνῶν τε καὶ ξένων. Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας ἀναζητούμενα ὑπ' αὐτῶν ἐτύγχανον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ἀναπτύξεως. Ἐπειδὴ δὲ ἓν ἐκ τῶν πρώτων αὐτῶν μελημάτων ἦτο ἡ ἐθνικὴ τῆς ἀρμενικῆς νεολαίας ἐκπαίδευσις, διὰ τοῦτο οὗτοι οἱ Μεκταρισταὶ ἀνεδείχθησαν καὶ οἱ νεώτεροι πατέρες φιλολογίας, καὶ διὰ τῆς ὠθήσεως αὐτῶν κατέχουσι σήμερον οἱ Ἀρμένιοι σπουδαῖα τυπογραφεῖα ἐν Βενετίᾳ, Βιέννῃ, Μόσχᾳ, Σμύρνῃ, Κωνσταντινουπόλει, Ἐτζμιατσίν, Τυφλίδι Παρισίοις καὶ Καλκούτᾳ. Ὁ Ἀββᾶς *Πέτρος ὁ Μεκιτὰρ* (παρήγορος), Ἀρμένιος τὴν καταγωγήν, ἐκ Σιβάζ, τῷ 1676 γεννηθείς, λίαν πρωΐμως τὸ δόγμα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἀπεδέξατο. Μετὰ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἀρμενίαν, Συρίαν καὶ Κύπρον, μετὰ πολλὰς δυσχερείας ἐθεμελίωσε ἐν Κ/πόλει ἱεροδιδασκαλεῖον μετὰ 10 μόνον μαθητῶν, μὴ δυνηθεὶς ὅμως ν' ἀντιστῇ εἰς τοὺς διωγμοὺς τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἀποστολικῶν λεγομένων Ἀρμενίων καταφεύγει εἰς Μεθώνην τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα καὶ ἱδρύει σχολήν, ἐκκλησίαν καὶ μονήν. Μετὰ τὸν πόλεμον ὅμως τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν, ἠναγκάσθη ἵνα τὸ ἔδαφος τὸ ἑλληνικὸν ἐγκαταλείψῃ καὶ προσφύγῃ εἰς Βενετίαν τῆς Ἰταλίας ὅπου ἀπέκτησεν ὡς ἕδραν τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ τὴν νῆσον τοῦ Ἁγίου Λαζάρου (1717) τῇ συγκαταθέσει τῆς Ἑνετικῆς γερουσίας. Μετὰ θάνατον δὲ τοῦ πρώτου θεμελιωτοῦ τῆς ὀργανώσεως τῶν Μεκιταριστῶν, ἐπειδὴ προεκλήθησαν δυσχέρειαί τινες, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ μετατοπισθῶσιν εἰς Τεργέστην τῆς Αὐστρίας (1773), μεθ' ὃ καὶ ἐκ ταύτης ἐκβληθέντες κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Ναπολέοντος τῷ 1810 ἐγκατεστάθησαν ἐν Βιέννῃ, σχηματίσαντες ἐνταῦθα νέον φιλολογικὸν κέντρον ἀναπτύξεως καὶ καρποφόρου δραστηριότητος. Ὁ δὲ κυρίως σκοπὸς τῆς ὀργανώσεως ταύτης, ἥτις δεχθεῖσα τοὺς κανόνας τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων ὠνομάσθη Βενεδικτῖνοι τῆς Ἀνατολῆς, ἦτο ἡ προαγωγὴ τῆς ἑνώσεως τῆς ἀρμενικῆς μετὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας.

Ἐπὶ *Στεφάνου Μελκονιὰν* οἱ ἐν Βενετίᾳ καὶ Βιέννῃ Μεκιταρισταὶ διῃρέθησαν εἰς ἀντίπαλα στρατόπεδα, ἑκάτεροι διατηρήσαντες διάφορα ἱδρύματα, ἱδρύσαντες τοιαῦτα καὶ ἐν Βενετίᾳ καὶ Βιέννῃ ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας χώρας, εἶτα ἐν Ἐλισαβετουπόλει (Τρανσυλβανία), Κωσταντινουπόλει (Καδίκιοϊ) Χαλκηδόνι, Μουσούλῃ, Τραπεζοῦντι. Οἱ δὲ Μεκιταρισταὶ τῆς Βιέννης ἵδρυσαν τῷ 1800 παρόμοια ἐν Κωνσταντινουπόλει, Τεργέστῃ, Σμύρνῃ καὶ Ἀϊδινίῳ. Πάντες δὲ οὗτοι εἶναι ἡνωμένοι διὰ τῆς ὑπακοῆς πρὸς ἕνα ἀρχηγόν, εἰς (60) ἑξήκοντα μόνον ἀδελφοὺς ἀριθμούμενοι καὶ μίαν κοινότητα ἀποτελοῦντες, ἀλλὰ διατηροῦντες καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν καὶ τὴν προσωπικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μέσων καὶ τῶν πηγῶν ἅτινα ὑπὲρ τοῦ ἔργου αὐτῶν διαθέτουσι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Εὐσεβίου*, Ἐκκλ. Ἱστορία, Migne, τόμ 20. *Ἑρμ. Σωζομένου*, Ἐκκλ. Ἱστορία, Migne, τόμ. 67. *Σωκρ. Σχολαστικοῦ*, Ἐκκλ. Ἱστορία, Migne, τόμ. 67. *Θεοδώρ. Κύρου*, Ἐκκλ. Ἱστορία, Migne, τόμ 82. *Προκοπίου Καισαρέως*, Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris, 1923. *Dictionnaire de l'Hist. et de Géogr. Eccles.*, Paris, 1925 *Raymond Ianin*. Les Eglis. orient et les Rites orientaux, Paris. *Fr. Tournebize*. Hist. polit. et relig. de l'Arménie, Revue de l'Orient an. 1903, 1904-1905. *M. V. Ermoni*, L'Arménie, Revue de l'Orient an. 1896. *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ*, ἔτος Δ' 1860 Ἀθῆναι. *Δημητρίου Τσολακίδου*. Ἐκκλ. Ἀλήθεια ἔτος 1895 καὶ 1888. *Κολωνίας Πολυκάρπου*, Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία, Ἐκκλ. Ἀλήθ. 1910—11. *Φιλαρέτου Βαφείδου*, Ἐκκλ. Ἱστορ. τόμ. Α', Β' καὶ Γ', Κωνσταντινούπολις *Διομήδους Κυριακοῦ*, Ἐκκλ. Ἱστορ. Ἀθῆναι 1878. *Konrad Lübeck*, Die Christlichen Kirch des Orient, München 1911. *Anton Baumstark*, Die Messe im Morgeland, München 1905. *Meyer's* Konversations Lexicon, Hildburghausen 1870. *D'Arteau*, Ἐγκυκλ. Λεξικόν, Σμύρνη 1863, *M. Ormanian*, Le Vatican et les Arméniens, Rome 1873. *Τοῦ ἰδίου*, L'Eglise Arménienne. *Ἀμβροσίου Σχολ. Μητρ. Καισαρείας* Αἱ ἀρχ. καὶ σύγχ Λειτουργίαι, Κων)πολις 1922. *Adolf Harnack*, Dognaeng. Tübingen 1903. *Karl von Hase*, Kirchengesch., Leipzig 1900. *N. ter Mikälian*. Das Armen. Ymnarium. Leipzig 1905. *Hefele*, Hist. des Consil. trad. Leclercq, Paris 1915. Διάλεξις *Θεωριανοῦ* πρὸς Καθολ. Ἀρμ. Migne τόμ. 133. *Ἰσαὰκ Καθολικοῦ*, Λόγος στηλευτικὸς κατὰ Ἀρμεν. Migne τόμ. 132. *Βουτυρᾶ*, Λεξικὸν Ἱστορ. καὶ Γεωγρ. Κων)πολις 1890. *Alois Knöpfler*, Lehrb. der Kircheng. München 1910.

† Ο ΤΡΑΧΕΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΩΤΟΣ

— **[ΓΛΩΣΣΑ]** Ἡ ἀρμενικὴ γλῶσσα θεωρεῖται ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀρίων ἢ ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν (βλ. Ἀσίας γλῶσσαι). Συνεπείᾳ ὅμως τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀρμενίων εἰς τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἀραρὰτ ἡ γλῶσσά των, καίπερ διατηρήσασα τοὺς κυριωτέρους αὐτῆς γραμματικοὺς τύπους, παρέλαβε διάφορα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἰθαγενῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἀπερρόφησαν οἱ Ἀρμένιοι, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν λέξεις ἀσσυριακαί, περσικαί, μηδικαί, λαζικαί, γεωργιαναί, οὐραρτικαί, σκυθικαί, ἑβραϊκαί, ὡσαύτως δέ, ὡς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπικοινωνίας, καὶ ἑλληνικαί, σὺν τῷ χρόνῳ ἀραβικαί, μογγολικαί, κουρδικαί, τουρκικαί, καὶ νεοπερσικαί, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ρωσικαί. Κατὰ τὸν *J. de Morgan* φαίνεται, ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἀπορροφηθέντες ἰθαγενεῖς λαοὶ τοῦ ἀρμενικοῦ ὑψιπέδου ἀνῆκον γλωσσολογικῶς εἰς τὸν σημιτικὸν κλάδον τῶν λαῶν τοῦ Καυκάσου (Γεωργιανῶν, Μιγγρελίων, Λαζῶν κ.λ.), ἄρα ἐν τῇ ἀρμενικῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσι καὶ σημιτικὰ στοιχεῖα. Κυρίως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀρμενικὴν γλῶσσαν διακρίνονται πλεῖσται ὅσαι λέξεις τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μέσης περσικῆς, ἀνευρισκόμεναι καὶ ἐν τῇ νεοαρμενικῇ (οὕτω τὸ χίλια περσιστὶ λέγεται *χεζάρ*, ἀρμενιστὶ *χαζάρ*, τὸ ἑπτὰ ἀρμενιστὶ *ὄχτου*, περσιστὶ *χέφτ*, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν *ἑπτὰ* μετὰ τοῦ δασέος πνεύματος). Ἡ διείσδυσις πολλῶν περσικῶν λέξεων, πολλάκις μάλιστα τῆς αὐτῆς λέξεως δίς, πρῶτον ὑπὸ τὸν παλαιότερον καὶ κατόπιν ὑπὸ νεώτερον τύπον, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ 1000 καὶ πλέον ἔτη ἐκυριάρχησαν τῆς Ἀρμενίας οἱ Πέρσαι, ἐνῷ βραδύτερον ὁ ἀρμενικὸς θρόνος κατελήφθη ὑπὸ νεωτέρου κλάδου τῆς ἐν Περσίᾳ βασιλευσάσης δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν. Ἕνεκα τούτου 200 καὶ πλέον κύρια ἀρμενικὰ ὀνόματα καὶ περὶ τὰ 700 οὐσιαστικά, ἰδίᾳ τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸν στρατόν, τοὺς ἵππους, τὴν θήραν, τὸ ἐμπόριον, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ νομίσματα, τὰ σταθμά, τοὺς πολιτικοὺς θεσμούς, τὴν μουσικήν, τὰς τέχνας, τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ πολλὰ ἀφῃρημένα ἦσαν ἀρχαῖα περσικά. Ἐπίσης περσικαὶ ἦσαν καὶ αἱ λέξεις τῆς ἀρχαίας ἀρμενικῆς θρησκείας, ἐνῷ μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκυριάρχησαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ λέξεις συριακαὶ καὶ ἑλληνικαί. Περσικαὶ ἦσαν ὡσαύτως αἱ λέξεις τῆς κηπευτικῆς καὶ τῆς βοτανικῆς. Ἔνδειξις τῆς ἐπιδράσεως τῆς περσικῆς ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς εἶναι ἐν ἄλλοις ἡ κατάληξις *ιάν*, δι' ἧς λήγουσι πάντα σχεδὸν τὰ ἀρμενικὰ πατρωνυμικά, οὖσα ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν κατάληξιν — *ἀν* τοῦ περσικοῦ πληθυντικοῦ (ἐπὶ προσώπων), διότι τὰ ἀρμενικὰ πατρωνυμικὰ σημαίνουσιν «ὁ ἐκ τῶν» (π. χ. *Μισκιζιὰν* σημαίνει ὁ ἐκ τῶν *μισκιζῆ*, δηλαδὴ ἀρωματοπωλῶν), ὡσαύτως ἡ κατάληξις —*αγκὰν* (οὖσα ἐν ἄλλοις καὶ κατάληξις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἐθνικῶν π. χ. *Κερμαν* πληθ. *Κερμαναγκὰν*=Γερμανοί) καὶ —*αζάν*, προστιθέμεναι εἰς καθαρῶς ἀρμενικὰς λέξεις, ἡ πρόθεσις *χὰμ* ἐπίσης εἰς καθαρῶς ἀρμενικὰς λέξεις, π. χ. *χαμπαριὰμ*=ἐνυφῶ. Ἐκ τῆς περσικῆς ἔλαβον ὡσαύτως οἱ Ἀρμένιοι καὶ τὰ ἐθνικὰ τῶν περιοίκων λαῶν, ὡς *Ταιζὶκ* (βλ. λ. Ἄραβες τ. Ε' σελ. 282) διὰ τοὺς Ἄραβας καὶ κατόπιν διὰ τοὺς Τούρκους, *Ἀρὶκ* διὰ τοὺς Πέρσας (*Ἀρ* μετὰ τῆς καταλήξεως τοῦ πληθυντικοῦ *ικ*), *Καπκὰκ* διὰ τὸν Καύκασον, *Χρασδάν*, *Βασπουραγκὰν* κτλ. καὶ *Χαϊαστὰν* διὰ τὴν Ἀρμενίαν (περσικὴ κατάληξις —*ισταν* μετὰ τοῦ *Χαϊ*=Ἀρμένιος). Τοὺς Ἕλληνας ἐκάλουν οἱ Ἀρμένιοι *Γιουνές*, ὅπερ ὡσαύτως ἐκ τοῦ περσικοῦ *Γιοὺν* (Ἴων), σωζομένου ἐν τῇ σημερινῇ τουρκικῇ ὀνομασίᾳ τῶν Ἑλλήνων (*Γιουνὰν* πληθ. τοῦ *Γιούν*, ἤτοι Ἴωνες), τοὺς Καππαδόκας *Γκαμίρκ* (Κιμμέριοι). Ἄλλως τε αὐτὴ ἡ περσικὴ γλῶσσα ἦτο διαδεδομένη ἐν Ἀρμενίᾳ, ὡς π.χ. κατὰ τὴν Ἀνάβασιν τῶν Μυρίων, ὅτε ὁ Ξενοφῶν συνωμίλησε μετὰ τῶν Ἀρμενίων διὰ Πέρσου διερμηνέως.

Ἀφαιρουμένων τῶν περσικῶν καὶ ἄλλων ξενικῶν λέξεων ὑπολείπεται ἐν τῇ ἀρμενικῇ θησαυρὸς ριζῶν καὶ τύπων ἐπιχωρίων, διεπομένων ὑπὸ κανόνων ὅλως διαφόρων τῶν γλωσσῶν τῆς ἀρίας οἰκογενείας. Οὕτω π. χ. ὁ πληθυντικὸς τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν ὡς καὶ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον πρόσωπον τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ρημάτων σχηματίζεται τῇ προσθήκῃ τοῦ *κ*. Τοῦτο εἰς οὐδεμίαν ἰνδοευρωπαϊκὴν γλῶσσαν ἀπαντᾷ. Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ λήγει εἰς *τς*, ἡ αὐτὴ δὲ κατάληξις παρατηρεῖται εἰς ρηματικούς τινας τύπους. Ἀλλ' ἡ κατάληξις *μ* τοῦ πρώτου προσώπου τοῦ ἑνικοῦ τῶν ρημάτων ὡς καὶ τὸ *ς* τοῦ δευτέρου (π. χ. *μπερὲμ* ἢ *περέμ*, *μπερὲς*=φέρω, φέρεις, ὅπερ εἶναι ἑλληνικὸν) ὑπενθυμίζει τὰς ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡσαύτως δὲ τὸ *ν* τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ εἶναι τὸ ἰνδοευρωπαϊκὸν *ντι* (*ντ* εἰς τὴν περσικήν). Ἀλλ' ὑπάρχουσι τύποι καὶ λέξεις, ὧν ἡ καταγωγὴ εἶναι προβληματική. Διὰ τοῦτο πολλοί, ἐν οἷς ὁ *Frederic Corwallis Conybeare*, συγγραφεὺς τοῦ ἔργου «The ancient Armenian texts of Aristotle» (τὰ ἀρχαῖα ἀρμενικὰ κείμενα τοῦ Ἀριστοτέλους) φρονοῦσιν, ὅτι πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς προελεύσεως πολλῶν ἀρχαίων ἀρμενικῶν λέξεων δέον νὰ μελετηθῇ ἡ γλῶσσα τῶν Μιγγρελίων καὶ τῶν Γεωργιανῶν, ἐνῷ ὁ *S. Bugge* ἀπεπειράθη νὰ ἀνεύρῃ συγγένειαν, μεταξὺ τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἐτρουσκικῆς, ὁ δὲ *P. Jessen* προσεπάθησε νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἀρμενικὴν πρὸς τὰς χιττιτικὰς ἐπιγραφάς.

Ἐνδιαφέρουσαν καὶ σπουδαιοτάτην συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ κατανόησιν τῆς ἀρμενικῆς ετυμολογίας εἰσέφερεν ὁ *Π. Καρολίδης* διὰ τῆς διατριβῆς «Γλωσσάριον συγκριτικὸν Ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων» (Σμύρνη, 1885), ἀνευρίσκων πλείστας κοινὰς λέξεις ἐν τῇ ἀρμενικῇ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καππαδοκικῇ ἥτις ὑπό τινων μὲν θεωρεῖται σημιτική, ὑπὸ ἄλλων δὲ ἀρία, συγγενὴς πρὸς τὴν σανσκριτικὴν καὶ τὰς ἰρανικὰς ἢ πρὸς τὴν φρυγικήν.

Λόγῳ τῆς θρυλλουμένης κοινῆς καταγωγῆς τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Φρυγῶν δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπάρχῃ συγγένεια καὶ μεταξὺ φρυγικῆς καὶ ἀρμενικῆς, ἑπομένως αἱ σχετικαὶ ἔρευναι πρέπει νὰ στραφῶσιν οὐχὶ πρὸς τοὺς Μιγγρελίους, ὡς συνιστᾷ ὁ de Morgan, ἀλλὰ πρὸς Δ., πρὸς τὴν Φρυγίαν καὶ Καππαδοκίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἔχει, ὡς δεικνύει ὁ Π. Καρολίδης διὰ τῆς παραθέσεως πλείστων ὅσων λέξεων (σελ. 63-103), ριζικὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ἀρμενικήν.

Ὅσαν ἀφορᾷ τὴν νεωτέραν ἀρμενικὴν γλῶσσαν, αὕτη ἔχει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀρμενικὴν οἵαν ἀναλογίαν ἡ καθαρεύουσα ἡμῶν γλῶσσα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἐμφανίζουσα ἐπίσης ἱκανὰς διαφορὰς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Ἡ γλῶσσα τοῦ Βὰν καὶ τῆς δυτικῆς ἐν γένει Ἀρμενίας προσεγγίζει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀρμενικὴν μᾶλλον τῆς τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν ἀρμενικήν, ἰδίᾳ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν, εἰσχωρησάσας ἑλληνικὰς λέξεις, αὗται ὑφίστανται ἐλαφράς τινας παραλλαγάς. Οὕτως ὁ τόνος μετατίθεται εἰς τὴν λήγουσαν, τὰ δασέα μετατρέπονται εἰς ψιλά, π.χ. τὸ *φάρος* γίνεται *παρὸς* διατηροῦν τὴν αὐτὴν σημασίαν, τὸ κύριον ὄνομα *Βυζάντιος* γίνεται *Πουζάντ*, τὸ *Δανιήλ*, *Τανιέλ*), τὸ *λ* γίνεται *γ* (ὁ *Βαρθολομαῖος* λέγεται ἀρμενιστὶ *Παρτογομιὸς*) κτλ. Διατηρεῖται ὡσαύτως τὸ δασὺ πνεῦμα ἀκόμη καὶ τὸ πρὸ τοῦ ρ (ἡ λέξις *Ρωμαῖος* λέγεται ἐν τῇ Ἀρμενικῇ *Χορόμ*, οὕτω δὲ καλοῦσι σήμερον οἱ Ἀρμένιοι τοὺς *Ἕλληνας Ρωμιούς*, *Χάϊ - Χορὸμ* δέ, ἢ *Ἀρμενορωμιούς*, τοὺς ἀρμενοφώνους Ἕλληνας τῆς Βιθυνίας). Ἄλλως τε ἀδυναμία τῶν Ἀρμενίων εἶναι νὰ μὴ δύνανται νὰ προφέρωσι τὸ *ρ* χωρὶς νὰ προτάξωσιν αὐτοῦ ἢ τὸ *χ* ἢ ἄλλο τι πνεῦμα. Ἀρμένιοι μὴ ἠσκημένοι εἰς τὴν προφορὰν τῆς γαλλικῆς δὲν λέγουσι *rue* ἀλλὰ *οὐρού*. Ἀνευρίσκεται ὡσαύτως ἐν τῇ ἀρμενικῇ καὶ τὸ δίγαμμα (τὸ κύριον ὄνομα *Λέων* λέγεται ἀρμενιστὶ *Λεβόν*, ὁ *Γεώργιος* λέγεται *Κεβόρκ*, ἔνθα βλέπομεν πάλιν τὸ *γ* μετατραπὲν εἰς τὸ ψιλὸν *κ*). Τὸ *γιε* ἐναλλάσσεται πρὸς τὸ *χ*, π. χ. ὁ *Ἰάκωβος* λέγεται *Χαγκοπός*, καὶ κατ' ἀποκοπὴν τῆς καταλήξεως *Χαγκὸπ* καὶ *Ἀγκώπ*.

Ν. Μ.

— **[ΓΡΑΦΗ]** Οἱ Ἀρμένιοι δὲν εἶχον ἰδίαν γραφὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ τοῦτο δυσχεραίνει σημαντικῶς τὰς περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν μελέτας, διότι δὲν ὑπάρχουσιν ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς καὶ ἄλλοι Ἀρμένιοι ἱστορικοί, ἐπίσης δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, λέγουσιν, ὅτι οἱ Ἀρμένιοι ἐχρησιμοποίουν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους διὰ τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτῶν τὴν *ἑλληνικὴν* καὶ τὴν *πεχλεβικὴν* (ἀρχαίαν περσικήν, προελεύσεως *ἀραμαϊκῆς*) γραφὴν ἢ μεῖγμά τι καὶ τῶν δύο, ὅπερ ἴσως εὑρίσκετο ἐν καταστάσει σχεδίου, ὅταν ὁ *Μεσρὼπ* ἐπενόησε τὴν νεωτέραν ἀρμενικὴν γραφήν. Ἴσως νὰ ἐδοκίμασαν καὶ τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τῶν Περσῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι φωνητικὰ παράγωγα τοῦ χαλδαιο - ἀσσυριακοῦ συστήματος, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου καὶ τῶν ἰδεογραφικῶν σημείων φαίνεται νὰ ἐγίνετο χρῆσις ἐν τῇ χώρᾳ *Οὐραρτοῦ* καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ρωσικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ ἀνεκάλυψε τῷ 1900 εἰς τὰ πέριξ τῆς *Ἀνὶ* ἐπὶ ἀγγείου ἐντὸς τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ περίεργον ἱερογλυφικὴν ἢ ἰδεογραφικὴν γραφὴν λίαν ἀρχαίαν, δεικνύουσαν ὅτι πρὸ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς τῶν παρὰ τὸ Βὰν ἀρχαιοτάτων μνημείων, ἴσως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ βασιλείου τοῦ Οὐραρτοῦ, ὁ λαὸς ὁ ζήσας πρὸ τῶν Ἀρμενίων εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἐριβὰν ἐποιεῖτο χρῆσιν λίαν ἀρχεγόνου γραφικοῦ συστήματος.

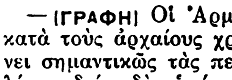

Ἀρχαιοτάτη ἱερογλυφικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ ἀγγείου ἐν Ἀνί.

Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη δὲν ἔσχε συνέχειαν. Ἴσως νὰ ἐγνώρισαν οἱ Ἀρμένιοι εἰς τοὺς κατόπιν ἀρχαίους χρόνους καὶ τὴν φρυγικὴν γραφήν, ἀφοῦ ἔχουσι, κατά τινας ἐθνολόγους, κοινὴν μετὰ τῶν Φρυγῶν καταγωγήν. Ἴσως νὰ ἐδοκίμασαν καὶ τὴν ἀραμαϊκήν, ἥτις ἦτο τόσον διαδεδομένη ἐν Ἀσ-

Digitized by Google

συρίᾳ καὶ Χαλδαίᾳ. Ἀλλὰ τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς, ἐπινοηθὲν διὰ τὰς σημιτικὰς γλώσσας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατοῦσι τὰ σύμφωνα, δὲν ἠδύνατο νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τοὺς φθόγγους (φωνήεντα) τῶν ἀρίων γλωσσῶν. Ὁ *Φιλόστρατος* ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρσάκου οἱ Ἀρμένιοι εἶχον ἴδιον γραφικὸν σύστημα· περὶ τούτου ὅμως οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει πληροφορία. Τὸ γραφικὸν τοῦτο σύστημα τῶν Ἀρμενίων ὑποθέτει ὁ J. de Morgan ὡς μεῖγμα ἑλληνικῆς καὶ συριακῆς γραφῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀπόπειρα νὰ διαδοθῇ ἐν Ἀρμενίᾳ ὁ Χριστιανισμός. Ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη ἀπέτυχεν, ἡ δὲ ἀνάμεικτος αὕτη γραφὴ ἔμεινε γνωστὴ μόνον εἰς ὀλίγους Ἀρμενίους σοφούς, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ φιλόσοφος *Δανιὴλ ὁ Σῦρος*. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἀλφάβητον τοῦτο ἐτελειοποίησεν ἐπὶ τοῦ Καθολικοῦ *Σαχὰκ ὁ πρεσβύτερος (βαρταμπὲτ) Μεσρὼπ* τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἕλληνος μοναχοῦ *Ρουφίνου, Ροφάνου* ἢ *Ραφάνου* (τὸν ὁποῖον οἱ Ἀρμένιοι διατηροῦντες τὸ δασὺ πνεῦμα πρὸ τοῦ ρ, ὀνομάζουσι *Χροπανός*), προσθέσας καί τινα ἑλληνικὰ γράμματα. Ἡ ἀνάγκη νέου ἀλφαβήτου διὰ τοὺς Ἀρμενίους κατεφαίνετο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαχάκ, διότι τὴν μὲν ἑλληνικήν, ἥτις ἦτο διαδεδομένη καθ' ἅπασαν τὴν Ἀρμενίαν καὶ Περσίαν ὡς δευτέρα ἐπίσημος γλῶσσα, κατεδίωκον οἱ Σασανίδαι, τὴν δὲ ἀντ' αὐτῆς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διεισδύουσαν συριακὴν ἐγνώριζον μόνον οἱ κάτοικοι τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν. Πρὸς καταρτισμὸν νέου ἀλφαβήτου, ἀνταποκρινομένου πρὸς τὴν βαρεῖαν φθογγολογίαν καὶ τὰ τραχέα σύμφωνα τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης, ὁ Μεσρὼπ ἔλαβεν ὡς βάσιν τὴν παρὰ τὸ Ἀραρὰτ λαλουμένην διάλεκτον, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἡ ἁγνοτέρα πασῶν καὶ ἦτο ἡ μᾶλλον διαδεδομένη, οὖσα ἄλλως τε καὶ ἡ ἐπίσημος τῆς αὐλῆς γλῶσσα. Βοηθούμενος ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, συριακῆς, ἰρανο-αβεστικῆς καὶ πεχλεβικῆς γραφῆς, ὥρισεν ἰδιαίτερα γράμματα δι' ἑκάστην ἀπόχρωσιν τῶν φωνηέντων, ἁπλᾶ δὲ γράμματα διὰ τὰ ἁπλᾶ καὶ διπλᾶ ἢ περίπλοκα σύμφωνα. Ἡ οὕτως ἐπινοηθεῖσα γραφὴ δὲν ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τῶν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ γραφόντων ἀσιατικῶν λαῶν, ἀλλὰ τὸ τῆς ἑλληνικῆς, ἤτοι βαίνει ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά.

Ἡ νέα γραφή, προσαρμοσθεῖσα ὡς ἐκ τοῦ πλούτου τοῦ ἀλφαβήτου της τελείως εἰς τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν (ὡς ἄλλως τε καὶ εἰς ἄλλας, ἐξ οὗ ὁ Μέγας Βεζύρης *Ἀαλῆ πασᾶς* διενοήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος, κατ' ἀρμενικὰς βεβαίως εἰσηγήσεις, νὰ δεχθῇ αὐτὴν διὰ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν), ἐσημείωσε τὴν ἀφετηρίαν μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους καὶ σημαντικῆς φιλολογικῆς δράσεως.

Ἡ ὑπὸ τοῦ *Σαχὰκ Α΄* καὶ τοῦ *Μεσρὼπ* ἐφεύρεσις τῆς ἀρμενικῆς γραφῆς συνετέλεσαν εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτήσεως τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Οἱ Ἀρμένιοι πιστεύουσιν ὅτι χάρις εἰς τὸ ἀλφάβητον αὐτῶν διεσώθη ὁ ἐθνισμός των, διὸ καὶ κατέταξαν τοὺς ἐφευρέτας αὐτοῦ εἰς τὴν χορείαν τῶν ἁγίων, τοὺς ἀνεκήρυξαν δὲ συνάμα μεγάλους ἄνδρας, ἑορτάζοντες τὸ γεγονὸς ὡς σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ ἔθνους των. Μόνον τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ ἀλφαβήτου τούτου συμπράξαντος Ἕλληνος τεχνίτου καὶ καλλιγράφου *Ραφάνου* ἐλησμονήθη, ἀναφερόμενον ἐν παρόδῳ μόνον ὑπό τινων χρονογράφων. Ν. Μ.

— **ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.** Ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις τῶν Ἀρμενίων περιωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Γραφῆς καὶ ἄλλων ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων *Εὐφραὶμ* τοῦ *Σύρου*, *Βασιλείου* τοῦ *Μεγάλου* (ἑξαήμερος λειτουργία), *Ἰωάννου* τοῦ *Χρυσοστόμου* (καλουμένου ἀρμενιστὶ *Χοβγανὲς Ὀσκεπάτ*), τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ *Εὐσεβίου*, ἔτι δὲ καὶ ἀποκρύφων, ὡς τῆς ἀποκρύφου ἀλληλογραφίας τοῦ *Ἰησοῦ* μετὰ τοῦ *Ἀβγάρου*. Μετεφράσθησαν ὡσαύτως οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ *Μεσρὼπ* καὶ τοῦ *Σαχάκ*. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι διετηρήθησαν ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἐκκλησίᾳ πολλαὶ ἑλληνικαὶ λέξεις καὶ φράσεις, ὡς τὸ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς προχειρίσεως ἐπισκόπων «εἰς πολλὰ ἔτη Δέσποτα», ὅπερ ψάλλεται καὶ σήμερον ἀκόμη ἑλληνιστί, μόλις διακρινόμενον ὑπὸ τὴν ἀρμενικὴν προφοράν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ γράφωνται καὶ πρωτότυπα ἀρμενικὰ συγγράμματα, ὡς ἡ εἰς τὸν Ἀρμένιον *Ἀγαθάγγελον* ἀποδιδομένη ἱστορία τῆς προσελεύσεως τῶν Ἀρμενίων εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἡ ἱστορία τῆς Ἀρμενίας τῶν Ἀρσακιδῶν, ἀποδιδομένη εἰς *Φαῦστον* τὸν *Βυζάντιον*.

Ταῦτα εἶναι τὰ πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας. Διότι πρὸ τοῦ Μεσρώπ, οὐχὶ μόνον τὰ βασιλικὰ γράμματα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐγράφοντο ἑλληνιστὶ ἐπὶ τῶν Ἀρσακιδῶν καὶ πεχλεβιστὶ ἐπὶ τῶν Σασανιδῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Μωϋσῆν τὸν Χωρηνὸν ἀπολεσθέντα χρονικὰ τῶν τότε ἱστοριογράφων, ὡς τὰ τοῦ μυστηριώδους *Μὰρ Ἀπὰς Κατινᾶ* καὶ *Ὀλυμπίου (Ἀγκιοὺπ)* τοῦ ἐξ Ἀνί, ὅστις ἔγραψε τὸν Β μ.Χ. αἰῶνα χρονογραφίαν τῆς ἐποχῆς του. Καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ἔγραφον ἑλληνιστί, ὡς ὁ *Ἀρτάβασδος*, ὁ υἱὸς τοῦ Τιγράνου, ἔτι δὲ ὁ βασιλικῆς καταγωγῆς *Βρουύρ*, ὁ *Παρουὺρ* (*Προαιρέσιος* τῶν Ἑλλήνων), διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς ἐν Ρώμῃ, ὁ ἐπιλεγόμενος βασιλεὺς τῆς ρητορικῆς, περὶ οὗ *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός*, διατελέσας μαθητὴς αὐτοῦ, ὁμιλεῖ μετὰ μεγάλου θαυμασμοῦ.

Δημώδης ἀρμενικὴ ποίησις. Ἡ ἀληθὴς ἀρμενικὴ ποίησις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, ἅτινα συνέθετον καὶ ἀπήγγελλον ἢ ἔψαλλον ραψῳδοὶ ἢ ἀοιδοί, τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα παραθέτουσι *Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς* καὶ *Γρηγόριος ὁ Μάνιστρος (Μακιστρός)*. Ἡ ἀρχαία ἐπικὴ καὶ λυρικὴ ποίησις τῶν Ἀρμενίων ἀνέζησε κατόπιν κατὰ τὸν μεσαίωνα, κυρίως ἐπὶ τῶν *Ρουπηνιδῶν*, ἐν Κιλικίᾳ. Ἡ δημώδης ἀρμενικὴ ποίησις ἔψαλλεν οὐχὶ μόνον τοὺς θεοὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥρωας, τὸν *Χαΐκ*, τὸν διασημότερον τῶν γιγάντων τῆς ἀρμενικῆς μυθολογίας, τὸν *Ἀράμ*, τὸν ὁποῖον αἰχμαλωτίσας Μῆδος βασιλεὺς ἐσταύρωσεν ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ *Ἀρμαβίρ*, τὸν ὡραῖον *Ἀρᾶ*, ὅστις, πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του *Νεβάρτ*, ἠρνήθη τὴν χεῖρα τῆς *Σαμουραμὰτ (Σεμιράμιδος)*, τὸν βασιλέα *Τιγράνην*, ὅστις ἐφόνευσε τὸν τύραννον *Ἀϊδαχάκ*, βασιλέα τῶν Μήδων, τὸν βασιλέα *Ἀρντασὲς Β΄*, νικήσαντα ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς χώρας του, τὸν ἡγεμονίδην *Ἀρτβάσδ*, τὸν ὁποῖον, ὑποπεσόντα εἰς τὸ ἀνάθεμα τοῦ πατρός του Τιγράνου, κατεκρήμνισαν οἱ δαίμονες ἀπὸ τοῦ ὄρους *Μασὶς (Ἀραράτ)* εἰς τὴν ἄβυσσον, ὅπου ἔμενε ζῶν αἰωνίως δέσμιος ἐπὶ βράχου (μῦθος τοῦ Προμηθέως), διότι ἂν ἀφίνετο ἐλεύθερος θὰ κατέστρεφε τὸν κόσμον, τέλος τὸν *Τόρκ*, προσωποποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ὅστις ἔθραυε βράχους μεταξὺ τῶν δακτύλων του καὶ ὁ ὁποῖος ρίψας ἐξ ὑψηλοῦ λόφου κολοσσιαίους βράχους εἰς τὸν Εὔξεινον, κατεπόντισε διὰ τῶν προκληθέντων κυμάτων πολλὰ πλοῖα.

Ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων φαίνεται μᾶλλον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τμημάτων μεγάλου ἔπους, ἀλλὰ περὶ μεμονωμένων ᾀσμάτων, ἐρωτικῶν, ὀρχηστικῶν, ἐπιθαλαμίων καὶ ὕμνων πρὸς θεοὺς καὶ ἥρωας, μεταβιβαζομένων διὰ ζώσης φωνῆς εἰς τὰς κατόπιν γενεάς. Ἴσως νὰ ὑπῆρχον ἀκόμη καὶ πεζαὶ ἢ ἔμμετροι χρονογραφίαι μεταδιδόμεναι ὡσαύτως προφορικῶς. Αὗται ὅμως ὁριστικῶς ἐξέλιπον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰσόδου τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος, ἀντικατασταθεῖσαι ὑπὸ τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρέως χρησιμοποιοῦνται οἱ ἑβραϊκοὶ μῦθοι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐν Κιλικίᾳ ἀρμενικοῦ βασιλείου τῶν *Ρουπηνιδῶν* ἔζησαν Ἀρμένιοι πλανόδιοι ραψῳδοί, οἱ *ἀσούγ*, εἶδος τρουβαδούρων, ψάλλοντες εἴτε ἰδικά των ᾄσματα, εἴτε δημώδη. Συλλογὴν αὐτῶν, ἐξικνουμένων μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, μετὰ τῆς βιογραφίας ἑνὸς ἑκάστου τῶν ποιητῶν τούτων καὶ ὡραίας γαλλικῆς ἐμμέτρου μεταφράσεως τῶν κυριωτέρων λυρικῶν ᾀσμάτων ἐδημοσίευσεν ὁ ἐν Παρισίοις Ἀρμένιος ποιητὴς *Ἀρσὰκ Τσομπανιὰν* (Les trouvères arméniens, Paris 19.6).

Ἀρμένιοι ἱστορικοί. Ἡ ἀρμενικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωχὰκ χάρις εἰς τὴν νέαν γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἄφθονον μεταφραστικὴν φιλολογίαν, ὑπὸ τὴν ἐπηρείαν τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἔφθασεν εἰς μέγαν βαθμὸν τελειότητος, τὸν ὁποῖον ἀνομολογοῦσιν ὅλοι οἱ εἰδικῶς ἐγκύψαντες εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς. Ἰδίᾳ ἡ μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς θεωρεῖται ὡς ἀληθὲς φιλολογικὸν μνημεῖον. Μετὰ τοὺς πρώτους μεταφραστὰς τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων σπουδαίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας κατέχουσι θέσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Δ΄ μέχρι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος γράψαντες Ἀρμένιοι ἱστοριογράφοι, πραγματευθέντες τὴν ἱστορίαν οὐχὶ μόνον τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἔθνους ἀλλὰ καὶ τῶν περιοίκων χωρῶν, ἰδίᾳ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ὁ ἐπίσκοπος *Σηπαῖος* ἢ *Σεβαῖος (Σεπεός)*, ὅστις ἔγραψε τὸν Ζ΄ μ.Χ. αἰῶνα «Ἱστορίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου», ἔργον πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ μετάφρασις αὐτῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν θὰ συνετέλει εἰς διαλεύκανσιν τῶν μακρῶν ἀγώνων τοῦ ἐνδόξου τούτου αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον, γεννηθέντα ἐν *Μελιτηνῇ* τῆς Καππαδοκίας, διεκδικοῦν οἱ Ἀρμένιοι ὡς ὁμόφυλόν των.

Ὁ ἀρχαιότερος τῶν Ἀρμενίων τούτων ἱστορικῶν εἶναι ὁ *Κοριούν*, ὅστις ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ΄ αἰῶνος, γράψας «Ἱστορίαν τοῦ Μεσρώπ». Μετὰ τοῦτον ἔγραψεν ὁ *Ἀγαθάγγελος* (Ἱστορίαν Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ καὶ τοῦ βασιλέως Θιριδάτου) καὶ *Φαῦστος ὁ Βυζάντιος* (Χρονικόν), τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐθεωροῦντο ἄλλοτε γραφέντα ἀρχικῶς ὑπὸ τῶν ἰδίων ἑλληνιστί, ὁ *Ἐλισαῖος* ἢ *Ἐγισὲ* τὴν ἐξέγερσιν τῆς χριστιανικῆς Ἀρμενίας κατὰ τῶν Σασανιδῶν καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα *Βαρδὰν* τοῦ *Μαμιγκονιάν*. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν *Βαγρατιδῶν* ἔγραψαν οἱ *Ἰωάννης ὁ Καθολικός*, *Θωμᾶς Ἀρτσρουνῆ*, ὁ *Στέφανος Ἀσογίκ*, συγγραφεὺς Παγκοσμίου ἱστορίας, ὁ *Οὐχτιχαννὲς* Ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας, ὁ *Ἀρισταγκὲς Λαστιβὲρτ* ἀφηγηθεὶς τὸ τέλος τῶν Βαγρατιδῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀνί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Κιλικίας ἔγραψαν *Ματθαῖος ὁ ἐξ Ἐδέσσης*, ἐξιστορήσας τὰ γεγονότα τῆς περιόδου *Νικηφόρου* τοῦ *Φωκᾶ* καὶ *Ἰωάννου* τοῦ *Τσιμισκῆ*, ὁ *Χεζοὺν κόμης τοῦ Γκοριγκός*, γνωστὸς ἐκ τῶν Χρονολογικῶν του πινάκων καὶ ἄλλοι.

Ὁ γνωστότερος ὅμως τῶν Ἀρμενίων ἱστορικῶν εἶναι *Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός*. Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς *Χωρηνῆς (Χορέν)*, περιφερείας τῆς ἐπαρχίας Τουρουμπεράν. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Καθολικοῦ *Σαχὰκ τοῦ Μεγάλου* καὶ τοῦ πρεσβυτέρου *Μεσρώπ*, ὑφ' ὧν καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὅπως σπουδάσῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν (431 μ. Χ.), διὰ νὰ δύναται νὰ μεταφράζῃ ἑλληνικὰ συγγράμματα εἰς τὴν ἀρμενικήν. Ἐπρόκειτο κατόπιν νὰ μεταβῇ εἰς Ἑλλάδα, ἀλλὰ κωλυθεὶς ἐταξίδευσε χάριν σπουδῶν εἰς Ρώμην. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας τὰς ὁποίας ὀνομάζει «μητέρα πνευματικῆς παιδείας» καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν (440 μ. Χ.), μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀρμενίαν, ὅπου ἐγένετο ἐπίσκοπος τοῦ *Βαγρεβάντ*. Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν *Μοὺς* ἀρμενικῆς μονῆς. Ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας, ἤ, ὡς τιτλοφορεῖται, «Γενεαλογικὸν πίνακα τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας» εἰς τρία βιβλία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἁγίου Μεσρὼπ (δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Γεσδεγὲρτ Β΄, 440 μ. Χ.). Ὁ Χωρηνὸς ἀναφέρεται εἰς συγγραφεῖς ἐν μέρει μὲν γνωστοὺς ἐν μέρει δὲ ἀγνώστους ἢ καὶ φανταστικούς, Ἕλληνας καὶ Σύρους, φαίνεται ὅμως ὅτι βασίζεται κυρίως εἰς ἐντοπίους ἀρμενικὰς πηγὰς (ᾄσματα). Τὸ ἔργον του δὲν ἔχει μεγάλην πολιτικὴν ἀξίαν, ἐγράφη δὲ ὑπὲρ τῶν *Βαγρατιδῶν* καὶ ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν *Μαμιγονιανῶν*. Μεταξὺ ἄλλων ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χωρηνοῦ σύγχυσις χρονολογιῶν, ἀκόμη καὶ διὰ τὰ σύγχρονα αὐτοῦ γεγονότα. Περὶ τοῦ ἥκιστα ἀξιοπίστου τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρηνοῦ, μεταφρασθείσης εἰς τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἔγραψεν ἐν ἄλλοις ὁ Γερμανὸς Alfred von Gudschmidt (Ueber die Glaubwürdigkeit der armenischen Geschichte des Moses von Horen), ἐπιχειρήσας νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἀνακριβείας αὐτῆς διὰ τῆς συγκεχυμένης πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἀρμενίας κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα, συγχεομένης πρὸς τὴν τοῦ ΣΤ΄ καὶ Ζ΄ αἰῶνος.

Ἀλλ' ἐρευνῶν βαθύτερον οὗτος διεπίστωσεν, ὅτι ὑπάρχει σύγχυσις καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν συγγραφέα, ὅστις δὲν δύναται νὰ εἶναι Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός, ὁ μεταφραστής, ὁ ζήσας κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα, ἀλλ' ἄλλος τις γράφων ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα κατὰ τὰ μεταξὺ τοῦ 634 καὶ 642 μ. Χ. ἔτη, διότι τὸ βιβλίον περιέχει γεωγραφικὰ τοπωνύμια καὶ ἐθνογραφικὰς ὀνομασίας τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ Ζ΄ αἰῶνος. Εἰς τὸν αὐτὸν Χωρηνὸν ἀποδίδεται καὶ «Γεωγραφία» γενικὴ καὶ εἰδικῶς τῆς Ἀρμενίας, εἰλημμένη ἐμμέσως ἐκ τοῦ *Κλαυδίου Πτολεμαίου*. Ἐπίσης εἰς τὸν Χωρηνὸν ἀποδίδεται καὶ «Ἐγχειρίδιον ρητορικῆς», ἀφιερωθὲν εἰς τὸν μαθητήν του Θεόδωρον καὶ ἄλλα μικρότερα συγγράμματα.

Παρὰ τοὺς ἱστοριογράφους ἤκμασαν καὶ Ἀρμένιοι θεολόγοι καὶ ὑμνῳδοί, ὧν γνωστότερος ὁ *ἅγιος Ναρσῆς ὁ Χαρίεις*, οὗτινος πολλοὶ ὕμνοι ψάλλονται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὰς ἀρμενικὰς ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ἤκμασε *Νερσὲς (Ναρσῆς) ὁ ἐκ Λαμπρῶν*, κατὰ δὲ τὸν ΙΓ΄ ὁ *Μεχιτὰρ Γκός*, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀρμενικοῦ κώδικος.

Νεοαρμενικὴ φιλολογία. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κέντρον φιλολογικῆς κινήσεως τῶν Ἀρμενίων ἀνεπτύχθη ἐν *Βενετίᾳ* καὶ *Βιέννῃ*, ὅπου ὁ ἐκ Σεβαστείας Ἀρμενοκαθολικὸς μοναχὸς *Μεχιτὰρ* ἵδρυσε τῷ 1740 τὴν μονὴν τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντων *Μεχιταριστῶν* μοναχῶν. Οὗτοι, διατηροῦντες εἰς τὸ ἐξάρτημα τῆς ἐν Βενετίᾳ μονῆς τοῦ *ἁγ. Λαζάρου* καὶ σχολὴν μετὰ τυπογραφείου, παρέσχον μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν νεωτέραν ἀρμενικὴν φιλολογίαν καὶ παίδευσιν, συντάξαντες καὶ ἐκδώσαντες γραμματικὰς καὶ λεξικά, μεταφράσαντες δὲ ἐν ἄλλοις καὶ πολλοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων εἰς τὴν νεοαρμενικήν. Εἰς τὸ τάγμα τῶν *Μεχιταριστῶν* ἀνῆκον ὁ *Μιχαὴλ Τσαμιτσιάν*, συγγραφεὺς τριτόμου ἱστορίας τῆς Ἀρμενίας, ὁ *Λουκᾶς Ἰντζιτζιάν*, γράψας Ἀρμενικὴν ἀρχαιολογίαν κ. ἄ. Διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐμορφώθη ἡ *νεοαρμενικὴ γλῶσσα (ἀσχὰρ χαμπάρ)*, ἐνῷ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅλοι ἔγραφον εἰς τὴν *ἀρχαίαν ἀρμενικὴν (γκραμπάρ)*, οὕτω δὲ ἀνεπτύχθη νέα γενεὰ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ὁ ἐκ Ρωσίας *Χατσαντοὺρ Ἀμποβιὰν* (18.4—1848) ἔκρουσε πρῶτος τὴν πατριωτικὴν λύραν, γράψας καὶ ἐπικὸν μυθιστόρημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ πληγαὶ τῆς Ἀρμενίας», ἐν τῷ ὁποίῳ διεξετραγῴδει τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν καὶ περσικὸν ζυγόν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι διακριθέντες εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς φιλολογίας, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ τὸν περιοδικὸν τύπον, ὡς οἱ *Καμὰρ Κακμπᾶ*, *Ἀγαϊάν*, *Μπαουχουδαριάν*, μεταφραστὴς τοῦ *Γκαῖτε* καὶ τοῦ *Σίλλερ*, *Ὀχαννὲς Χὰν Μασεχιάν*, μεταγλωττίσας τὸν *Σαίξπηρ*, *Παπαζιάν*,

Digitized by Google

'Αρακελιάν, *'Αβετίκ*, *'Αχαρονιάν*, περιγράψας τὰς ἐπὶ *'Αβδοὺλ Χαμὶτ* σφαγὰς καί τινες γυναῖκες, ὁ *Ζοχράπ*, βουλευτὴς ἐν τῇ τουρκικῇ Βουλῇ καὶ καθηγητὴς τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν τῇ νομικῇ Σχολῇ Κωνσταντινουπόλεως, σφαγεὶς καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων 'Αρμενίων βουλευτῶν τῷ 1915, ὁ ἀποθανὼν Πατριάρχης *Μαλαχίας 'Ορμανιάν*, ὁ πρώην πατριάρχης *'Εγισὲ Τουριὰν* καὶ ἄλλοι.

'Εκ τῶν συγχρόνων διακρίνονται ὁ *'Αρσὰκ Τσομπανιάν*, ποιητὴς καὶ πατριώτης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, δράσας κυρίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν Παρισίοις, ὁ *Τιγράν-Γεργούτ*, ἡ *Σιμπύλ*, ὁ *'Αρπιαριάν*, ἡ *Μαρία Σεβατζιάν*, ἡ *'Ανοΐς*, ὁ *Ιερβὰντ 'Οδιὰν* καὶ ἄλλοι πολλοί. Σημειωτέον ὅτι ἡ τάξις τῶν 'Αρμενίων διανοουμένων ἐδεκατίσθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1915—16, ἀπολέσασα ὑπὲρ τοὺς 260 ποιητάς, συγγραφεῖς, δημοσιογράφους καὶ ἐπιστήμονας, συλληφθέντας καὶ σφαγέντας ἅπαντας ἀνηλεῶς.

'Αρμενικὸς τύπος. Ἡ ἀρμενικὴ δημοσιογραφία ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένη, ἐν Ρωσίᾳ, Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ.

Ἡ πρώτη ἀρμενικὴ ἐφημερὶς ἱδρύθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν *Καλκούτᾳ* ὑπὸ τὸν τίτλον *'Ατζαράρ* (νεολόγος). Κατὰ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἐξεδόθη ἐν *Βενετίᾳ* ὑπὸ τῶν *Μεχιταριστῶν* τὸ περιοδικὸν *Γεγανὰκ Πουζαντιὰν* (Βυζαντινὴ ἐποχή), κατὰ δὲ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν αὐτῶν μοναχῶν τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν *Παζμαβέπ*. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξεδόθη ἐν Σμύρνῃ ἡ ἡμερησία ἐφημερὶς *'Αρσαλουΐς 'Αραραδιὰν* (ἡ αὐγὴ τοῦ 'Αραράτ). 'Εν Κωνσταντινουπόλει ἐξεδίδοντο μέχρι τῶν σφαγῶν αἱ ἡμερήσιαι ἀρμενικαὶ ἐφημερίδες: *Μασὶς* ('Αραράτ), γενομένη κατόπιν περιοδικόν, *'Αρεβὲλκ* ('Ανατολή), *Χαϊρενὶκ* (Πατρίς), *Πουζαντιὸν* (Βυζάντιον), *'Αζαταμάρτ*, *Ζαμανάκ*, *Γιοχοβούρτ-Τσαΐν*, ἡ ἀρμενο-καραμανικὴ *Δζεριδέϊ-Σαρκιὲ* (τουρκιστὶ μὲ ἀρμενικοὺς χαρακτῆρας), τὰ περιοδικὰ *Δζαγὶκ* (ἄνθος), *Βοσδὰν* ("Αστυ), *Γερκραχοὺντ* (Σφαῖρα) καὶ διάφορα σατιρικὰ φύλλα. Σήμερον ἔμειναν μόνον ἡ *Ζαμανάκ*, ἡ *'Ασταρὰρ* καὶ ἡ *Νὸρ Δούρ*. 'Ωσαύτως ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ἐξεδίδοντο ἐν Μόσχᾳ, ἐν Τιφλίδι, Βάν, Μούς, 'Ετζμιατσίν, Παρισίοις Μασσαλίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ 'Αμερικῇ.

'Εν 'Αθήναις (ὅπου ὑπάρχει καὶ ἀρμενικὴ κοινότης μετ' ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ναοῦ) ἐκδίδονται ἀπὸ τῆς καθόδου καὶ 'Αρμενίων προσφύγων δύο ἀρμενικαὶ ἐφημερίδες, ἡ *Νὸρ "Ορ* (Νέα 'Ημέρα) καὶ ἡ *'Αρτσακὰγ* ('Ηχώ), ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲ τρεῖς.

N. M.

—**[ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ]** Περὶ τῆς *μουσικῆς* τῶν ἀρχαίων 'Αρμενίων, ὡς καὶ περὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα συνώδευον τὰ δημώδη ᾄσματα οὐδὲν εἶναι γνωστόν. Βέβαιον ὅμως θεωρεῖται ὅτι ἴχνη τῆς ἀρχαίας ἀρμενικῆς περιεσώθησαν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἀρμενικῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ, τῆς ὁποίας τοὺς πρώτους ὕμνους συνέθεσαν, ὡς λέγεται, ὁ Σαχὸκ καὶ ὁ Μεσρώπ. 'Εκτὸς ὅμως τῆς τελευταίας ταύτης ἐμορφώθη κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ δημώδης ἀρμενικὴ μουσικὴ μονόφωνος. Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ εἶναι λίαν σοβαρά, ὁμοιάζουσα κατά τι τὴν ἡμετέραν, ἡ δὲ δημώδης ζωηρά, χαρακτῆρος ἰδιάζοντος εἰς τοὺς 'Αρμενίους μετὰ περσικῶν καὶ τουρκικῶν ἐπιδράσεων. Συλλογὴν δημωδῶν ᾀσμάτων κατήρτισε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ὁ ἐν 'Ετζμιατσὶν ἱεροψάλτης *Κομιτάς*. 'Επὶ τῇ βάσει τούτων συνέθεσε καὶ ἐνηρμόνισεν ἀρμενικὰ ᾄσματα ὁ ἐν Παρισίοις 'Αρμένιος μουσικὸς *'Αλεξανιάν*.

'Εν τῇ συγχρόνῳ εὐρωπαϊκῇ μουσικῇ κινήσει οἱ 'Αρμένιοι διακρίνονται ὡς ἐκτελεσταὶ καὶ κἄπως ὡς συνθέται, ὡς π.χ. ὁ *Τσουχατζιάν*, ὁ συνθέτης τοῦ «*Λεπλεμπιτζῆ Χορχόρ*».

Θέατρον ἀρμενικὸν δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Αρμενίᾳ. "Ησαν μὲν οἱ 'Αρμένιοι θαυμασταὶ δραματικῶν ἔργων, ὡς τοιαῦτα ὅμως ἐγνώρισαν μόνον τὰ τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων. Μετὰ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξηφανίσθη τελείως καὶ ἐν 'Αρμενίᾳ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν θέατρον.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ 'Αρμένιοι διεκρίθησαν ὡς ἠθοποιοὶ ἐν Τουρκίᾳ, καθ' ἣν ἐποχήν, πρὸ τῆς νεοτουρκικῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἀνήρχοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Μέχρι δὲ τῶν συγχρόνων κεμαλικῶν νεωτερισμῶν τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ἐν τῷ τουρκικῷ θεάτρῳ ὑπεδύοντο ἀποκλειστικῶς 'Αρμενίδες καλλιτέχνιδες ἐκμανθάνουσαι καλῶς τὴν τουρκικὴν καὶ ἀπαγγέλλουσαι ἐπιτυχῶς, ἂν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι κριτικοὶ ἐπέκρινον τὴν προφορὰν αὐτῶν, ἀνυπομονοῦντες νὰ ἴδωσιν ἐθνικὴν τουρκικὴν σκηνήν. Οἱ εἰς τουρκικὰ θέατρα λειτουργοῦντες ἀρμενικοὶ θίασοι ἔπαιζον καὶ ἀρμενιστὶ εἰς ἀρμενικὰ τοιαῦτα. 'Αλλ' ἐπὶ 'Αβδοὺλ Χαμὶτ τὸ ἀρμενικὸν θέατρον ἀπηγορεύθη τελείως.

Ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ* καὶ ἡ *γλυπτικὴ* τέχνη τῶν ἀρχαίων 'Αρμενίων εἶναι γνωσταὶ μόνον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. 'Υποτίθεται, ὅτι ἡ ἀρχαία ἀρμενικὴ ἀρχιτεκτονική, οὖσα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπήρειαν τῆς περσικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν 'Αχαιμενιδῶν, ὑπέστη μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Δυστυχῶς οὐδὲν μνημεῖον τῆς ἐποχῆς ταύτης σώζεται, πλὴν τῶν ἐρειπίων ὑποθετικοῦ τινος ἀνακτόρου τοῦ βασιλέως *Θιριδάτου* ἐν *Γρανδί*. Δὲν ἐγένοντο δὲ ἀκόμη ἀνασκαφαὶ εἰς τὰ ἐρείπια τῶν *'Αρταξάτων*, τῶν *Τιγρανοκέρτων* καὶ ἄλλων ἀρχαίων ἀρμενικῶν πόλεων.

Ἡ κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους ἀκμάσασα *γλυπτικὴ* ἐξέλιπε ἀπὸ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ 'Αρμένιοι ἱστορικοὶ ὁμιλοῦσι περὶ *ξοάνων* (ξυλίνων), ὡς καὶ περὶ μαρμαρίνων, χαλκῶν, ἀκόμη καὶ χρυσῶν ἀγαλμάτων τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς. 'Υποτίθεται ὅτι καὶ οἱ 'Αρμένιοι βασιλεῖς ἔσχον τοὺς ἀνδριάντας των. 'Αλλ' ὁ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου Παρισίων σωζόμενος ἀνδριὰς τοῦ *Θιριδάτου* δὲν εἶναι ἔργον ἀρμενικῆς τέχνης.

Τῆς *χριστιανικῆς ἀρμενικῆς τέχνης* τὰ σωζόμενα μνημεῖα ἢ ἴχνη τοιούτων δὲν ἀνάγονται εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν 'Αρμενίᾳ, διότι τὰ τῶν πρώτων χρόνων κατεστράφησαν ὑπὸ σεισμῶν καὶ ἐκ τῶν πολέμων. Βραδύτερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν 'Αρμενίων ὑπέστη κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπήρειαν τοῦ Βυζαντίου, ἀφοῦ ἄλλως τε ἡ 'Αρμενία καὶ πολιτικῶς ἐξηρτᾶτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος, εἰς πολλὰ δὲ τῶν μνημείων ἐτίθετο τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἔκτισαν πολλὰ κτίρια ἐν 'Αρμενίᾳ, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν κατόπιν ὡς πρότυπα. 'Εκ τῆς ἐποχῆς ταύτης σώζονται μνημεῖα τινα τέχνης, ἀλλοιωθέντα ἴσως ἐκ τῶν κατόπιν ἐπισκευῶν, ἀλλὰ διατηροῦντα τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ὁ ἐν 'Ετζμιατσὶν καθεδρικὸς ναός, κτισθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐπισκευασθεὶς τῷ 611 καὶ τῷ 628, ὁ ναὸς τοῦ φρουρίου τῆς 'Ανὶ κτισθεὶς ἀπὸ τοῦ 989 μέχρι τῷ 1001. 'Ο *Στρυγκόβσκι* νομίζει ὅτι καὶ ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς ἀρμενικῆς, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐκ Περσίας ἐπήρειαν εἶχε προσλάβει ἰδίαν τινὰ πρωτοτυπίαν. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην φαίνεται ἀποκλίνων καὶ ὁ *Charles Diehl*.

Ἡ ἀρμενικὴ *μικρογραφικὴ τέχνη* ἐμφαίνει μεγίστην ποικιλίαν, ἐμπνευσθεῖσαν τόσον ἐκ Βυζαντίου ὅσον καὶ ἐκ τῆς περσικῆς καὶ ἀραβικῆς μικρογραφίας. 'Αλλὰ τὰ θρησκευτικὰ μικρογραφήματα εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀπομιμήσεις βυζαντινῶν, ὡς ἄλλως τε καὶ τὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Μεγάλη συλλογὴ τοιούτων μικρογραφημάτων ὑπάρχει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πατριαρχείου τοῦ 'Ετζμιατσίν. 'Εκ τῆς ἐν λόγῳ συλλογῆς καταφαίνεται ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀρμενικῆς ταύτης τέχνης, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἀντιγράφει πιστῶς τὰ βυζαντινὰ πρότυπα, κατόπιν ὅμως δεικνύει τάσεις χειραφετήσεως, ἀναπτυχθείσας ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν *Ρουπηνιδῶν*.

Καὶ ἡ *ἐκκλησιαστικὴ γλυπτικὴ* τῶν 'Αρμενίων ἀκολουθεῖ καθ' ὅλα τὸν Βυζαντινὸν ρυθμόν. 'Υπάρχει ὅμως εἷς περίεργος ναὸς ἐπὶ τῆς ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Βὰν νησῖδος *'Αχταμάρ*, οὗτινος οἱ τοῖχοι καλύπτονται δι' ἀναγλύφων παραστάσεων, εἰκονιζουσῶν τὸν 'Ιησοῦν Χριστόν, τὴν Παρθένον Μαρίαν, διαφόρους 'Αγίους, ἀλλὰ καὶ ζῷα μετὰ φαντασιωδῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα ὑπενθυμίζουσι μακρόθεν τὰς ἐπὶ τῶν βράχων ἐγγλύφους παραστάσεις τῶν Χαλδαίων, 'Ασσυρίων καὶ Χετταίων. 'Ο ναὸς οὗτος, ἐκτισμένος κατὰ τὸν Βυζαντινὸν ρυθμὸν εἰς σχῆμα σταυροῦ, ᾠκοδομήθη κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ Ι' αἰῶνος.

'Εκτὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἡ *πολιτικὴ* καὶ *στρατιωτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ* τῶν 'Αρμενίων εἶναι ἀπομίμησις τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς περσικῆς τῶν Σασανιδῶν. Τὰ ἀρμενικὰ ὅμως μνημεῖα τῆς ἐποχῆς τῶν *Ρουπηνιδῶν*, ἐν Κιλικίᾳ, εἶναι μεῖγμα βυζαντινοῦ καὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ.

'Εκτὸς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν *νομισμάτων* τῶν 'Αρμενίων ἡγεμόνων, δὲν σώζονται τοιαῦτα ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλείου τῶν Βαγρατιδῶν. Τῶν Ρουπηνιδῶν τῆς Κιλικίας τὰ νομίσματα εἶναι τύπου φραγκικοῦ.

'Εν γένει ἡ ἀρμενικὴ τέχνη ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῶν περιοίκων λαῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Βυζαντίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ 'Αρμένιος ἀρχιτέκτων *Τοραμανιάν*, μελετῶν ἀπὸ ἐτῶν τὰ ἀρμενικὰ μνημεῖα, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχει ἐθνικὴ ἀρμενικὴ τέχνη, διαιρουμένη εἰς τέσσαρας περιόδους, ὧν ἡ λαμπροτέρα ἀνεπτύχθη τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πολιτικῆς παρακμῆς. 'Αλλ' εἰς τὴν γνώμην ταύτην ὁ 'Αρμένιος ἀρχιτέκτων δὲν εὑρίσκει ὀπαδούς. Καὶ αὐτὸς ὁ τόσον ἀρμενόφιλος *J. de Morgan* θεωρεῖ τὴν ἀρμενικὴν τέχνην ἁπλοῦν κλάδον τῆς βυζαντινῆς. 'Ικανοποιεῖ ὅμως τὴν ἀρμενικὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν ἐξαίρων τὴν δρᾶσιν 'Αρμενίων τεχνιτῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἔξω τῆς 'Αρμενίας, ὡς τοῦ ἀρχιτέκτονος *Θιριδάτου*, ὅστις ἐπεσκεύασε τὸν τροῦλλον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει *'Αγίας Σοφίας*, παθόντα κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 989 καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐκτὸς ἄλλων τοῦ διασήμου Ρωσοαρμενίου ζωγράφου *'Αϊβαζόφσκυ*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Dulaurier*: Recherches sur la chronologie arménienne.—*Langlois*: Voyage dans la Cilicie.—*Brosset*: Collection d'historiens arméniens.—*Adjarian*: Classification des dialectes arméniens.—*Hübschmann*: Armenische Grammatik καὶ Armenische Studien, 1893 καὶ 1895. *Dolens et A. Khatch*: Histoire des anciens Arméniens.—*Meillet*: Esquisse d'une Grammaire de l'arménien classique, Vienne 1903.—*C. F. Neumann*: Geschichte der armenischen Literatur, Leipzig 1836.—*Sukias Somal* ('Αρμενίου): Quadro della Storia letteraria di Armenia, Βενετία 1829.—*Strygowski*: Die Baukunst der Armenier.—*Grimm*: Monuments d'architecture byzantine en Géorgie et en Arménie.—*Charles Diehl*: Manuel d'Art Byzantin, Paris 1925.

N. M.

—**[ΔΙΚΑΙΟΝ]** Τὸ *πολιτειακὸν σύστημα* τῶν 'Αρμενίων ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φεουδαρχικόν, διατηρηθὲν καὶ κατὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς χώρας εἰς τοὺς Πέρσας. Ἡ εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ὀφειλομένη διαίρεσις τῆς 'Αρμενίας ἐγένετο ἴσως ἡ κυρία αἰτία τῆς κατὰ καιροὺς ὑποδουλώσεως αὐτῆς, διότι ἡ τοῦ βασιλέως ἢ ἡγεμόνος, εἴτε ἀνεξαρτήτου εἴτε ὑποτελοῦς, ἐξουσία περιωρίζετο ὑπὸ τῶν κληρονομικῶν κομήτων *(ναχαράρ)* τόσον ἐπὶ τῶν *Χαϊκανιδῶν*, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν *'Αρσακιδῶν* καὶ τῶν *Βαγρατιδῶν*, ὡς καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὅτε οἱ 'Αρμένιοι βαρῶνοι *(μπαρὸν)* ἐδυσχέραινον τὸ ἔργον τῶν *Ρουπηνιδῶν* βασιλέων.

Τὸ ἀρμενικὸν *οἰκογενειακὸν δίκαιον* ἐμφανίζει καθ' ὁλοκληρίαν τὸν ἰνδοευρωπαϊκὸν τύπον. Κατ' ἀρχὰς ἴσχυεν οἰκογενειακὴ κοινότης ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ οἰκοδεσπότου, τοῦ *τανουτιαίρ*. Τοιαῦται κοινότητες ἐξηκολούθησαν καὶ βραδύτερον ὑφιστάμεναι, τῶν ἀδελφῶν συγκατοικούντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός. Κληρονόμοι εἶναι μόνοι οἱ ἄρρενες γόνοι. Ἡ θυγάτηρ περιωρίζετο εἰς τὴν προῖκα. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἀρχικῶς ἀπέλαυε προνομίων ὁ πρεσβύτερος υἱός, ὁ νεώτερος ὅμως ἐλάμβανεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκαταβολικῶς μερίδιον τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἂν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποκατασταθῆ. "Αν δὲν ὑπῆρχεν υἱὸς ἀλλὰ μόνον θυγάτηρ, αὕτη ἦτο ἡ κληρονόμος καὶ ἐσυνέχιζε τὴν οἰκογένειαν. 'Ο σύζυγος αὐτῆς ἐκαλεῖτο *τουφεσάχ* καὶ κατεῖχεν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰνδικῷ δικαίῳ, ὑποδεεστέραν θέσιν. Τὰ τέκνα ἐθεωροῦντο ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς γυναικός. Τὴν σχέσιν ὅμως ταύτην ἐζήτησαν οἱ κατόπιν νομοθέται νὰ διορθώσωσι κἄπως, ἀναγκάσαντες τὸν γαμβρὸν νὰ καταβάλλῃ τοὐλάχιστον εἰκονικὸν τίμημα. "Αν ὁ σύζυγος ἦτο ἀνίκανος, ὁ νόμος περιεῖχεν ἰδιαιτέρας διατάξεις προνοούσας περὶ τοῦ τί ἔδει γενέσθαι. 'Ως ὑπόλειμμα τοῦ παλαιοῦ τούτου συστήματος ἀνευρίσκεται ἰσχύουσα ἡ διάταξις τῆς Γραφῆς, καθ' ἥν, τοῦ συζύγου ἀποθνήσκοντος ἀτέκνου, ἡ σύζυγος ἔδει νὰ ἔλθῃ εἰς νέον γάμον μεθ' ἑνὸς τῶν ἐγγυτέρων συγγενῶν τοῦ ἀνδρός. *Ο θεσμὸς τοῦ γάμου* ἐπήγαζεν ἐκ τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς ἀγοραπωλησίας τῆς γυναικός. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς γυναικὸς μαρτυρεῖται πολλαχῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀρμενικῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐξυμνεῖται ἐν τῇ ποιήσει. Τὸ τίμημα τῆς γυναικὸς καλεῖται *νάκτ* (ἡ λέξις ὑπάρχει καὶ ἀραβιστὶ καὶ τουρκιστὶ σημαίνουσα «μετρητά») ἢ *μπασλὺ* ἢ *ἀρναγκίν*. Τοῦτο κατεβάλλετο εἰς τὸν πατέρα. Πρὸς τούτοις ἡ νύμφη ἐλάμβανε δῶρα καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεκάλυπτε τὸ πρόσωπον, ὅμοια πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν γαμικὰ δῶρα, παρ' 'Αρμενίοις καλούμενα *γερεστεσούχ*. 'Αλλὰ καὶ ἡ γυνὴ συνεισφέρει προῖκα καλουμένην *μπαζίνχ*, πρὸς δὲ καὶ *προυΐκ* κατὰ τὸ ἑλληνικὸν προίξ, ἥτις δὲν συνίστατο μόνον εἰς ἱματισμὸν καὶ οἰκιακὰ σκεύη ἀλλὰ καὶ εἰς κτήνη καὶ χρήματα. 'Αντεπροσώπευε δὲ τὴν μοῖραν, ἣν ἡ γυνὴ λαμβάνει ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας. Τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου ἠκολούθουν αἱ ἀρχαῖαι τελεταί, τ. ἔ. ἡ παραλαβὴ καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς νύμφης εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ, πρὸς δὲ καὶ ὁ παρὰ τοῖς 'Ινδοευρωπαίοις καὶ τοῖς Σημίταις ἀπαντῶν θεσμὸς τῆς δοκιμασίας τῆς παρθενίας. "Αν ἡ νύμφη δὲν ἀπεδεικνύετο παρθένος, ἀπεστέλλετο ὀπίσω καὶ ὁ γάμος ἦτο ἄκυρος. *Διαζύγιον* ἦτο δυνατὸν μόνον δι' ὡρισμένους λόγους νὰ λάβῃ χώραν, ἰδίᾳ διὰ μοιχείαν. Πλὴν τούτου ὁ γάμος ἠδύνατο νὰ προσβληθῇ δι' ἀνίατον νόσημα ἢ στειρότητα τῆς γυναικός. Κατὰ τὴν διάζευξιν ὁ σύζυγος ὤφειλε νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν γυναῖκα ἀποζημίωσιν, ἰδίᾳ ἐν ᾗ περιπτώσει, ὡς ἐπὶ στειρότητος, ἡ γυνὴ ἦτο ἀθῴα.

Ἡ *υἱοθεσία* ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς 'Αρμενίοις καὶ δὴ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀπομιμήσεως τοῦ τοκετοῦ, τοῦ τέκνου κρυπτομένου γονυπετοῦς ὑπὸ τὴν ποδιὰν τῆς γυναικός. Καὶ ἡ ἐκ γάλακτος συγγένεια ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς 'Αρμενίους ὡς καὶ εἰς διαφόρους φυλὰς τοῦ Καυκάσου. 'Ιδιάζον εἶδος τεχνητῆς συγγενείας μαρτυρεῖ ὁ θεσμὸς τοῦ *χαβόρ*. Οὗτος ἦτο αἱρετὸς συγγενής, ὅστις παρευρίσκετο κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου καὶ παρίστατο παρὰ τοὺς συζύγους καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ γάμου των ὡς σύμβουλος.

Τῷ 1184 ὁ *Μεχιτὰρ Γκὸς* συνέταξε τὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δατασταναγκίρκ* γνωστὸν νομικὸν κώδικα. Πρὸς τῷ ἐξ ἐθίμων ἀρμενικῷ δικαίῳ οὗτος περιέχει καὶ πολὺ *ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον*, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶναι ἀμφίβολον ἂν πράγματι ἐφηρμόσθη, εἰλημμένον κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πρὸς δὲ πολλὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις. Περιέχει τὸ δίκαιον ὡς ἔδει νὰ ἐφαρμόζηται τοῦτο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Γκὸς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, εἰς ἃ

Digitized by Google

συνήθιζον νὰ προσφεύγωσιν οἱ Ἀρμένιοι, καὶ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας, καθ' ἣν ἐδίκαζον κυρίως τὰ ξένα δικαστήρια, ἐθεωρεῖτο ὅμως ζήτημα τιμῆς διὰ τοὺς Ἀρμενίους νὰ στρέφωνται πρὸς τὰ ἐγχώρια ἱερὰ δικαστήρια. Ὀγδοήκοντα ἔτη βραδύτερον, τῷ 1265, συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος *Σεμπὰτ* νέος κῶδιξ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Κιλικίας. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀφίσταται ἐν πολλοῖς τοῦ κώδικος τοῦ *Γκός*. Αἱ διαφοραὶ ὅμως δέον ν' ἀποδοθῶσι κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπιρροὰς τῆς Δύσεως, καθ' ὅτι τὸ βασίλειον τῶν *Ρουπηνιδῶν* εἶχεν υἱοθετήσει τὰς φεουδαρχικὰς ἀρχὰς τοῦ φραγκικοῦ δικαίου. Εἰς λεπτομερείας εἰσέρχονται αἱ διατάξεις, ἃς παρέχει ὁ Γκὸς περὶ τοῦ δικαίου τοῦ γάμου καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς αἱμομιξίας, περὶ τῶν ὁποίων αἱ Σύνοδοι ἐθέσπισαν σειρὰν κανόνων. Ὡσαύτως περὶ τῆς ἀφανείας, τῆς γυναικὸς δυναμένης μετὰ παρέλευσιν ἑπταετίας νὰ ἔλθῃ εἰς νέον γάμον. Ἡ ἐκ *γάλακτος συγγένεια* ὡς κώλυμα γάμου προέρχεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ ἀρχαίου δικαίου τῶν λαῶν τοῦ Καυκάσου.

Ὁ κῶδιξ τοῦ Γκὸς περιέχει καὶ περὶ τοῦ δικαίου τῶν *ἐνοχῶν* λεπτομερεῖς διατάξεις. Ἡ *σύμβασις*, ἦτο σύμβασις solo consensu. Τὸ *ἐνεχυρικὸν δίκαιον* τοῦ *Δασταναγκὶρκ* εἶναι δίκαιον καρπώσεως τοῦ ἐνεχύρου καὶ δὴ κατὰ κανόνα *ἀντιχρήσεις*. Τὸ ἰουδαιοχριστιανικὸν δίκαιον ἐκηρύχθη μὲν κατὰ τῆς *τοκοληψίας*, δὲν ἐπέδρασεν ὅμως ἐν Ἀρμενίᾳ ἀποτελεσματικῶς, διότι εὑρίσκομεν ἐν χρήσει, ὡς καὶ ἐν Συρίᾳ τὴν *ἀντίχρησιν*. Ὁ πωλητὴς εὐθύνεται λόγῳ *ἐκνικήσεως* καὶ *ἐλαττωμάτων τοῦ πράγματος*. Ὁ κῶδιξ Γκὸς γνωρίζει, ἐκ ρωμαϊκῶν προφανῶς πηγῶν, καὶ τὴν *ἐλάττωσιν τοῦ τιμήματος*. Διαλαμβάνει ἐπίσης περὶ συμβάσεων *μισθώσεως πράγματος καὶ ἔργου*, ὡς καὶ *πακτώσεως* ὡσαύτως δὲ περὶ τοῦ *δανείου*.

Τὸ *κληρονομικὸν δίκαιον* εἶναι κατὰ τὸν κώδικα τοῦ Γκός, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, κληρονομικὸν δικαίωμα τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν θυγατέρων καθ' ἑαυτάς, ἡ προικισθεῖσα ὅμως θυγάτηρ ἀποκλείεται. Ἀδελφὸς καὶ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ ἀποκλείουσι τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφῆς. Ἡ διαθήκη συντάσσεται ἐνώπιον κληρικῶν καὶ μαρτύρων παρουσίᾳ τοῦ νομίμου κληρονόμου. Ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου προέρχεται ὁ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης καλούμενος *χογαμπαρτσοῦ*.

Ἐν τῷ *δικονομικῷ δικαίῳ* ἐπεκράτει ἡ αὐστηρὰ ὑποχρέωσις τῆς *ἐμφανίσεως*. Ὁ μὴ ἐμφανιζόμενος συλλαμβάνεται. Μετὰ τριπλῆν ἐρημοδικίαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδοθῇ ἀπόφασις ἐναντίον τοῦ *ἐναγομένου*. *Ἡ μαρτυρικὴ ἀπόδειξις* δέον νὰ διεξαχθῇ διὰ πολλῶν μαρτύρων. *Μαρτυρικὴ κατάθεσις* μὴ Ἀρμενίων εἶναι ἀνίσχυρος, ὁμοίως μαρτυρικὴ κατάθεσις ἀπίστων. Ἡ γυνὴ ἐνταῦθα θεωρεῖται ὡς τὸ ἥμισυ ἑνὸς ἀνδρός. Τὴν κατάθεσίν της ὅμως ποιεῖται μόνον παρεμπιπτόντως. Ἐν πολλαῖς τῶν σχέσεων τούτων πιθανῶς ἐπέδρασεν ὁ Ἰσλαμισμός.

Τὸ ἀρμενικὸν ***ποινικὸν δίκαιον*** προδίδει εἰσέτι εὐδιάκριτα ἴχνη τῆς ἐκδικήσεως τοῦ αἵματος.

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Γκὸς ὁρίζεται διὰ τὴν *ἀναίρεσιν* χρηματικὴ ποινὴ 365 δηναρίων, διότι τοσαῦτα ὀστᾶ ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τὸν *φόνον* ἀπίστου τὸ πρόστιμον ἐλαττοῦται κατὰ τὸ τρίτον. Βραδύτερον τὸ πρόστιμον ἀντικατεστάθη διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς χειρός, ἂν δὲ ὁ φονεὺς ἦτο ἄπιστος διὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς, μετριαζομένης εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῆς χειρὸς ἂν ὁ φόνος διεπράχθη ἀκουσίως. Ὁ Γκὸς κατακρίνει τὴν ἐν χρήσει ποινὴν τοῦ *ἀπαγχονισμοῦ* τῶν κλεπτῶν. Ὁ αὐτὸς νομοθέτης γνωρίζει καὶ τὴν ποινὴν τῆς ἐξορύξεως τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ρινοτομίας καὶ τῆς ἐκτομῆς τῶν γεννητικῶν ὀργάνων διὰ τὴν *μοιχείαν*. Ὁ φόνος ἐν νομίμῳ ἀμύνῃ δὲν τιμωρεῖται, ἀλλ' ὁ φονεὺς ἐγκλείεται εἰς σωφρονιστήριον, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἀκουσίως φονεύων.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ βασιλείου τῆς Κιλικίας, ἐνισχυθέντος τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, ὡς ἐπὶ Σεμπάτ, αἱ ποιναὶ κατέστησαν βαρύτεραι. Εἰσήχθη ὁ διὰ πυρὸς θάνατος διὰ τοὺς *εἰδωλολάτρας*, τὴν *σιμωνείαν* καὶ τὸν *ἐμπρησμόν*, ὁ θάνατος διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας καὶ τῆς προδοσίας πρὸς ὄφελος τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἡ ἀποτομὴ τῆς χειρὸς διὰ τὴν κιβδηλίαν.

Ὁ κῶδιξ Γκὸς μετηνέχθη ὡς κλασσικὴ ἀρμενικὴ νομοθεσία ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων εἰς Πολωνίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς *Καζιμὶρ* ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθῶσι, χαρίσας μεγάλα προνόμια καὶ εὐρείας ἐλευθερίας μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς *ἑτεροδικίας* καὶ ἰδίας βουλῆς. Ὁ *πολωνικὸς κῶδιξ* τῆς Λεμβέργης τοῦ 1518 εἶναι ἀπότοκος τοῦ ἀρμενικοῦ.

Ἐν Τουρκίᾳ οἱ Ἀρμένιοι ἀπήλαυον ἀπὸ τοῦ 1461 τῶν αὐτῶν προνομίων, ὧν καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι, ἐκκλησιαστικῶς καὶ διοικητικῶς. Εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια (νομῶν, διοικήσεων καὶ ὑποδιοικήσεων) παρεκάθηντο *ἐξ ὀφφικίου*, ἐφόσον ὑπῆρχε τοιοῦτος, ὁ Ἀρμένιος ἐπίσκοπος ἢ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος (καλούμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων *μερχασᾶ*) καὶ Ἀρμένιος πάρεδρος. Ταῦτα πάντα ὅμως κατηργήθησαν ὑπὸ τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν 11ην Αὐγούστου 1916, τροποποιηθέντων τῶν ἐθνικῶν κανονισμῶν τοῦ 1863 καὶ καταργηθείσης τῆς Ἀρμενικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Διὰ τοῦ σχετικοῦ διατάγματος κατηργήθη πᾶς ἐκκλησιαστικὸς δεσμὸς τῶν Ἀρμενίων τῆς Τουρκίας μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἐτζμιατσὶν καὶ μετετοπίσθη ἡ ἕδρα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρμενικοῦ πατριαρχείου εἰς Ἱεροσόλυμα, δοθέντος εἰς τὸν Πατριάρχην τοῦ τίτλου *Καθολικοῦ*.

Μετὰ τὸν παγκόσμιον ὅμως πόλεμον ὁ Πατριάρχης ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἔφυγε πάλιν ἐκεῖθεν μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν κεμαλικῶν. Σήμερον ὑπάρχει ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον ἄνευ Πατριάρχου, διοικούμενον ὑφ' ἁπλοῦ *τοποτηρητοῦ*, ἐνῷ ὁμὰς Ἀρμενίων ἐδήλωσε γραπτῶς εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγκύρας, ὅτι παραιτεῖται καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν μειονοτήτων, τῶν ἀναγνωρισθέντων καὶ κατοχυρωθέντων διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Josef Kohler*, Allgemeine Rechtsgeschichte, Λειψία καὶ Βερολῖνον 1914.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρμενιὰ *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Πελοποννήσου ἐν Ἀργολίδι ὕψους 1736 μ., ἐκ τῶν διαχωριζόντων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας.

ἀρμενιάζω· ἰδιωματ., παθαίνω ἐπιλόχιον πυρετόν.

Ἀρμενιάκοι. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει οἱ στρατιῶται οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ λεγόμενα *ἀρμενικὰ τάγματα*. Ἐπὶ τῶν βασιλέων Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου ΣΤ' χίλιοι ἐκ τῶν στρατιωτῶν τούτων ἐστασίασαν ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, συλληφθέντες δὲ κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ κεντητοῦ μέλανος στιγματισμόν, καθὼς λέγει ὁ χρονογράφος Θεοφάνης, ἐπιγραφείσης εἰς τὰ μέτωπά των τῆς φράσεως «Ἀρμενιάκος ἐπίβουλος». Οἱ στιγματίαι οὗτοι στρατιῶται διεσπάρησαν ἐξόριστοι εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὡς ζωντανὰ τεκμήρια τῆς παραδόξου τιμωρίας.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρμενιακός, *—ή*, *—όν*· ὁ τῆς Ἀρμενίας, ὁ παρὰ τὴν Ἀρμενίαν (βλ. καὶ ἀρμενικός).

— **Ἀρμενιακὸν** *θέμα*. Κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους εἰς στρατιωτικὰς περιφερείας, τὰ λεγόμενα θέματα, ὁ δυτικὸς Πόντος ἀπετέλεσεν ἴδιον θέμα λεγόμενον *Ἀρμενιακόν*, οὐχὶ ὡς κατοικούμενον ὑπὸ Ἀρμενίων, ἀλλ' ὡς συνορεῦον μὲ τὴν Ἀρμενίαν. Πρωτεύουσα τοῦ θέματος ἦτο ἡ *Ἀμάσεια*, ἄλλαι δὲ σπουδαῖαι πόλεις αὐτοῦ τὰ *Ἴβωρα* (νῦν *Τσορούμ*), τὰ *Ἄνδραπα*, ἡ *Εὐδοκιὰς* (νῦν *Τοκάτ*), τὰ *Ζῆλα*, τὸ *Ζάλιχοι* τὰ *Κόμανα*, τὰ *Εὐχάϊτα*, ἡ *Ἀμισὸς* καὶ ἡ *Σινώπη*.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρμενίζω· πλέω διὰ τῶν *ἀρμένων* (γαλλ. faire route-être sous voiles· ἀγγλ. to be under way ἢ under sail), ἱστιοπλοῶ· κατ' ἐπέκτασιν πλέω, ταξιδεύω· ‖ μεταφ. παροιμ. «καθὼς τὸν εὕρω τὸν καιρὸ ἔτσι τὸν ἀρμενίζω», συμμορφοῦμαι μὲ τὰς περιστάσεις· ‖ μεταφ. διοικῶ, διευθύνω τὰ κατ' ἐμέ: «δὲν ἀρμενίζεις καλά», ἄλλως: «δὲν πᾷς καλά»· ‖ ἰδιωματ. ἐξίσταμαι τῶν φρενῶν, παραφρονῶ, μαίνομαι μόνον ἐπὶ λεχοῦς παθούσης ἐκλαμψίαν: «ἀρμενίστηκε ἡ γυναῖκα» ‖ βασκαίνομαι, ἐπίσης ἐπὶ λεχοῦς: «ἀρμενίστηκε ἡ λεχῶνα», ἐβασκάνθη.

ἀρμενικός *—ή*, *—όν*· κοιν. *ἀρμένικος*· ὁ ἀρμενιακός, ὁ ἐξ Ἀρμενίας προερχόμενος, ὁ ἀνήκων εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἢ τοὺς Ἀρμενίους· ὁ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἀρμενίων γινόμενος: «ἀρμένικο φαΐ», τὸ κατὰ τὰς συνηθείας τῶν Ἀρμενίων παρασκευασθέν· «ἀρμένικη βίζιτα», ἡ ἐπὶ πολὺ παρατεινομένη ἐπίσκεψις.

— **ἀρμενικὰ** *τάγματα*. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐν τῷ βυζαντιακῷ στρατῷ τὰ τάγματα, τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες ὡρμῶντο ἐκ Πόντου καὶ Καππαδοκίας. Ἡ ὀνομασία ὀφείλεται ἁπλῶς εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι ἐσυνόρευον μὲ τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ὄχι εἰς τὴν ἐθνικότητα τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Ἕλληνες.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρμενίνι (Armenini), *Ἰωάννης Βαπτιστής*. Ἰταλὸς ζωγράφος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Φλωρεντίᾳ (1540-1609). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς τὴν ζωγραφικὴν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Ταδδέο Τσούκκαρο, μεθ' ὃ περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέληξεν εἰς Μιλάνον, ἐργασθεὶς διὰ λογαριασμὸν τοῦ Μπερναντῖνο Κάμπι. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν νεότητά του ἀντέγραψε θαυμασίως τὴν «Τελευταίαν κρίσιν» τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Τὸ μόνον πρωτότυπον γνωστὸν ἔργον του εἶναι ἡ «Ἀνάληψις τῆς Θεοτόκου», τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Φανέτσα. Εἴτε ἐξ ἀπογοητεύσεως, εἴτε ἐξ ἄλλων λόγων, ὁ Ἀρμενίνι ἀφῆκε τὴν πρακτικὴν ἐνάσκησιν τῆς τέχνης του, ἀφοσιωθεὶς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θεωρίαν αὐτῆς, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὸν μοναστικὸν βίον συνέγραψε τοὺς «Ἀληθεῖς κανόνας τῆς ζωγραφικῆς». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκτυπωθὲν ἐν Ραβέννῃ τῷ 1587, ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κυρίων ὁδηγῶν τῆς θεωρίας τῆς γραφικῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, πολλάκις ἀναδημοσιευθέν. Ἡ τελευταία ἔκδοσίς του ἐγένετο ἐν Πίζῃ τῷ 1823 Καίτοι δὲν εἶναι γνωστὰ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς «Ἀναλήψεως τῆς Θεοτόκου», ἐν τούτοις καὶ ἐκ τοῦ μόνου αὐτοῦ πίνακος κρίνεται ὁ Ἀρμενίνι ὡς ζωγράφος πολλῆς δυνάμεως καὶ ἰδίως θαυμάζεται διὰ τὴν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων καὶ τὴν φυσικότητα τοῦ χρωματισμοῦ.

Θ. Β.

Ἀρμενιοὶ *[Γεωγ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Κυπαρισσίας τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν ὁμώνυμον κοινότητα. Κεῖται εἰς πεδιάδα, ἀπέχει δὲ ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Γερανίου καὶ 45' ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὡς καὶ διὰ φρεατίων ὑδάτων. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τοὺς 500 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Κυπαρισσίας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὴν Ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς Τριφυλίας, ἑδρεύουσαν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον καὶ Γεωργικὸν Πιστωτικὸν Συνεταιρισμόν. Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ἡ σταφὶς (400.000 λίτρ.), τὰ δημητριακὰ (80.000 ὀκ.) καὶ τὰ ἑσπεριδοειδῆ (20.000 τεμάχ.). Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται εἰς τὴν ἐκτροφὴν αἰγοπροβάτων (500), βοῶν (20), ἵππων (50) καὶ πουλερικῶν (500). Μεταξὺ τῶν προϊόντων καταλέγεται καὶ τὸ ἔλαιον (25000 ὀκ.), διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ὁποίου λειτουργοῦσι 4 ἐλαιοτριβεῖα, ὡς καὶ ὁ οἶνος (100 000 ὀκ.). Τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου γίνεται σημαντικὴ ἐξαγωγὴ διὰ τῆς Κυπαρισσίας, τῶν ἐξαγομένων προϊόντων ἀντιπροσωπευόντων ἀξίαν μείζονα τῶν 2 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Εἰς τὸ ΒΔ. μέρος τοῦ χωρίου εὕρηται, νεωστὶ κατασκευασθείς, ναὸς τῆς «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», καλούμενος *Καπουτζῆ*, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄλλοτε ὑφισταμένου ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συνοικισμοῦ, οὗτινος ἴχνη σῴζονται καὶ τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὸ παρὰ τὸ Καρὰ-Μπουρνοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, τότε ὀνομασθέντος, χωρίον *Καπουτζῆδες* (νῦν *Στρέφα*). Μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Κυπαρισσίας τὸ χωρίον συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 4).

Δ. Ε. Μ.

Ἀρμένιον *[Γεωγ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀρμενίου τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 545. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Λαρίσης, ἔχει δ' ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Διοίκησιν Χωροφυλακῆς Λαρίσης, δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ ταχυδρομικὸν γραφεῖον. Κεῖται ἐν τῇ εὐφόρῳ πεδιάδι, ἀποδιδούσῃ σῖτον καὶ κριθήν, τῇ μεταξὺ τοῦ ὄρους *Κυνὸς Κεφαλαὶ* καὶ τῆς λίμνης *Βοιβηΐδος (Κάρλας)*. Πρότερον ἐλέγετο *Γκερλὶ* μετονομασθὲν τῷ 1918. Διὰ τοῦ χωρίου διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης.

Δ. Ε. Μ.

Ἀρμένιος, *—ία* (κοιν. *Ἀρμένης*, *—ισσα*)· ὁ κάτοικος τῆς Ἀρμενίας, ὁ ἐξ Ἀρμενίας καταγόμενος· ὑποκορ. *Ἀρμενάκι* καὶ *Ἀρμενόπουλο*.

— **Ἀρμένιος**. Προσωνυμία πολλῶν ἱστορικῶν προσώπων. Περὶ τούτων βλέπε εἰς τὸ κύριον ἑκάστου ὄνομα (π. χ. περὶ τοῦ *Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου* βλ. λ. Λέων, περὶ τοῦ *Βασιλείου Ἀρμενίου* βλ. Βασίλειος κλπ).

— **Ἀρμένιος**. Υἱὸς τοῦ Ζευξίππου, πατὴρ τοῦ Ἠρὸς Παμφύλιος (*Πλάτ* Πολιτ. 10, 614).

Ἀρμενίου, *τέως δῆμος* — *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ 8 δήμων, περιλαμβάνων τὰς περιφερείας τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀρμενίου*, *Δεδέργιαννης*, *Εὐαγγελισμοῦ* (τέως *Χατζόμπασι*), *Κυψέλης*, *Μεγάλου Μοναστηρίου* (τέως *Σακαλάρ*), *Νέου Περιβολίου* (τέως *Ἀβδουλάρ*), *Ριζομύλου*, *Σωτηρίου* καὶ *Χατζημισίου*.

Δ. Ε. Μ.

ἀρμενισιὲς *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας διαλέκτου, ἐννοῶν συλλήβδην τὰς ἱστιοδρομίας *σιὰ πρίμα* (ἐπισήμ. *«ἐξ οὐρίας»*), *ἀπ' τὴ φούσκα* (ἐπισήμ. *ἐπίφορος*), *λασκάδα χυτὰ* (ἐπισήμ. *«εὔφορος»* ἢ *«φορὸς»*) καὶ *τόκα μπουρίνα* (ἐπισήμ. *«ἐγγυιάτη ἐκ κεραίας»*). Ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸν γαλλικὸν ὅρον les allures καὶ τὸν ἀγγλικὸν points of sailing.

Σ. Ε. Λ.

ἀρμένισμα (τό)· ὁ πλοῦς, τὸ ταξίδι.

— *[Ναυτ.]* Ἡ διαγωγὴ τοῦ πλοίου ἐν πλῷ ἀναλόγως τῶν κρατουσῶν συνθηκῶν γενικῶς (la manière de se comporter à la mer—the sailing) καὶ τῶν ναυπηγικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων, ὡς ἐπίσης ἀναλόγως καὶ τῶν μέσων δι' ὧν τὸ πλοῖον κινεῖται (ἱστίων ἢ ἀτμοῦ).

Π. Σ. ΑΓΓΕΛΗΣ

— **ἀρμένισμα** καὶ *ἀρμένιασμα*· ἰδιωμ., ὁ ἐπιλόχιος πυρετός.

Ἀρμενιστὴ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Συκιᾶς τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς. Κάτ. 32.

Digitized by Google

ἀρμενιστὴς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ὀνομάζονται *ἀρμενισταὶ* (κοιν. *γαμπιέροι*) οἱ ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Π. Ναυτικοῦ ἔχοντες τὴν ειδικότητα καὶ τὸν προορισμὸν ν' ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀρμένων, ἀγκυρῶν καὶ συναφῶν φροντίδων. Ἀρχικῶς ὠνομάζοντο «*θωρακῖται*», κατὰ δὲ τὸ ἐπίσημον «Ναυτικὸν ὀνοματολόγιον» τοῦ 1858 ὑποδηλοῦνται αἱ ἀκόλουθοι διαιρέσεις τῶν ἀνδρῶν τοῦ κλάδου τούτου: *Ἴσταρχοι* (κοιν. *οἱ κάποι τῆς κόφας*, γαλλ. les chefs de mât ἢ de hune, ἀγγλ. captains of the mast ἢ of the top)· *θωρακῖται*, δηλ. οἱ ἀρμενισταὶ τοῦ θωρακίου (κοιν. *γαμπιέροι*, γαλ. gabiers, ἀγγλ. the top-men)· *δολωνῖται*, οἱ ἀρμενισταὶ τῶν δολώνων (κοιν *γαμπιέροι* ὡσαύτως, γαλλ. les gabiers des huniers, ἀγγλ. top sail-men)· *φωσωνῖται*, δηλ. οἱ ἀρμενισταὶ τῶν ὑψηλῶν ἱστίων (κοιν. *παπαφιγκέροι*, γαλλ. gabiers volants, ἀγγλ. top galant men)· *ἀρτεμονῖται* οἱ ἀρμενισταὶ τῶν ἀπὸ τοῦ προβόλου ἱστίων (κοιν *φλοκιέροι*, γαλλ. gabiers de beaupré, ἀγγλ. the jibs-men)· *καλωδῖται*, δηλ. οἱ ἀρμενισταὶ οἱ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πρὸς ὁδηγίαν τῶν «ναυτῶν καταστρώματος» κατὰ τοὺς χειρισμοὺς τῶν καλωδίων (κοιν. *σεββιτσιέροι*, γαλλ. les gabiers du pied du mât)· *ἀκατῖται*, δηλ. οἱ ἀρμενισταὶ τῶν μεγάλων ἱστίων (κοιν. *γαμπιέροι τῶν τρέγων*, γαλλ. les hommes des basses vergues, ἀγγλ. the courses-men).

Ἐπὶ τῶν *ἀρμενιστῶν* παντὸς πλοίου ἄμεσον ἐποπτείαν ἔχουσιν οἱ *ὑπαξιωματικοὶ τῶν ἀρμένων*, καὶ ἐπὶ τῶν προηγουμένων γενικῶς ὁ *ἀξιωματικὸς τῶν ἀρμένων*. Λέγονται δὲ οἱ ἀρμενισταὶ καὶ *πτυχιοῦχοι ἀρμενισταὶ* καὶ *πτυχιοῦχοι ναῦται ἀρμένων*. —Ω

Ἀρμενιστὴς *[Ναυτ. Γεώγρ.]*. Ὅρμος τῆς Β ἀκτῆς τῆς νήσου Ἰκαρίας (πλάτ. 37° 38', μῆκ. 26° 01' 1/4, χάρτ. ἀγγλ. 1867: Nikaria Island), ἀμέσως πρὸς ἀν. τοῦ ἀκρωτηρ. Στρεφῶνι (βλ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 414 α'). Ἐν αὐτῷ συνοικισμὸς (κάτ. 25) ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Ραχῶν. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρμενιστὴς** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ΒΔ τῆς νήσου Μυκόνου ἐσχατιὰ (πλάτ. 37° 29' 23'' μῆκ. 25° 19' 23''. Χάρτης ἀγγλικὸς 1815: Tinos, Mykoni, Rhenea and Dhelos islands) ΝΑ ἄκρα τοῦ διέκπλου *Τσικνιᾶς* (Τήνου—Μυκόνου). Ἐδέησε νὰ συμβῇ τὸ ναυάγιον τοῦ «Volta» τῷ 1887, διὰ νὰ φωτισθῇ διὰ τοῦ ὡραίου φάρου, λειτουργήσαντος τῷ 1891 (βλ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 401γ). Ἀνακαινισθέντος τοῦ μηχανήματός του (1928) ἐπετεύχθη «φωτοβολία μηχανήματος» 50 καὶ τι μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

ἀρμενιστί· ἐπίρρ., εἰς ἀρμενικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὸν ἀρμενικὸν τρόπον: «συνομιλοῦσιν ἀρμενιστί»· κοιν. *ἀρμένικα*.

ἀρμενίτης (Arménite) *Ὀρυκτολ.*)· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ λαζουλίθου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἄρμενο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Σύρου (πλάτ. 37° 27' 20'', μῆκ. 24° 57' 35'' χάρτ. ἀγγλ. 1542: Syra island καὶ ἑλληνικὸς Νικ. Κοτσοβέλλη, 1892) εἰς 1 μιλ. βορείως τοῦ Νησακίου τῆς Ἑρμουπόλεως (βλ. καὶ Αἰγαῖον τ. Β', σ. 399 γ'). Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρμενο** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον νήσου Σκύρου (βλ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 419, γ').

ἀρμενοβέλονο (τό) καὶ **ἀρμενοβελόνα** (ἡ)· ἡ βελόνη ἡ κατάλληλος διὰ τὰ ἄρμενα, διὰ τὰ πανιὰ τοῦ πλοίου, ἄλλως *σακκορράφα*.

Ἀρμένοι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς 800 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Βάμου καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Χανίων, ἔχει ἴδιον ἀστυνομ. σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὑποδιοίκ. χωροφυλ. Βάμου καὶ πλῆρες δημοτικὸν σχολεῖον. Κεῖται ἐπὶ ρωμαντικῆς καὶ ὡραίας τοποθεσίας καταρρύτου καὶ καταφύτου. Παρὰ ταύτην ρέει ὁ ρύαξ *Ξειδᾶς* πηγάζων ἐκ τῶν Λ. Ὀρέων καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Ἀμφιμαλλικὸν κόλπον, ἐκεῖ ὅπου πιθανῶς ἔκειτο ἡ παλαιὰ *Κίσαμος*, ἐπίνειον τῶν Ἀπτέρων. Ἡ κτίσις τόσον τοῦ χωρίου τούτου ὅσον καὶ τῶν ἄλλων συνωνύμων τῆς Κρήτης, ἀναφέρεται εἰς *Ἀρμενίους* ἀποίκους τοῦ Θ' μ.Χ. αἰῶνος. Ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ρύακος ὑπάρχει μεγάλη πλάτανος, ὑπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1822 ἐπὶ τῆς ἁρμοστείας Μιχαὴλ Ἀφεντούλλη ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Κρήτης τὸ Ἑλληνικὸν Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ ἐψηφίσθη νὰ ὀνομασθῇ ἡ κωμόπολις *Ἐλευθερόπολις* διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο. Πρὸ τῶν Ἀρμένων ἁπλοῦται ἡ πεδιὰς Ἀποκορώνου ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῶν Λ. Ὀρέων, πλήρης ἐλαιώνων, μορεοδένδρων, ἀμπελώνων, ἑσπεριδοειδῶν καὶ ἄλλων παντοίων δένδρων, τὰ ὁποῖα καθιστῶσι τὴν τοποθεσίαν ἀληθῆ παράδεισον. Καλλιεργοῦνται δὲ καὶ παντὸς εἴδους κηπευτὰ λάχανα, γεώμηλα καὶ λοιπά. Παρὰ τὸν ρύακα κεῖται ἡ ἔπαυλις Σκορδιλιανή, κτίσμα Σκορδίλη τινὸς Βυζαντινοῦ, μὲ ναΐσκον τοῦ γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, ἀνακαινισθεῖσα καὶ ἐξωραϊσθεῖσα ἐπ' ἐσχάτων. Τῇ 11 Ἰουνίου 1878 συνεκροτήθη ἐνταῦθα σφοδρὰ **μάχη, καθ'** ἣν ἐφονεύθησαν 18 Χριστιανοὶ καὶ ἐτραυματίσθησαν περὶ τοὺς 100, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἄνω τῶν 300. Ε. Γ.

— **Ἀρμένοι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὴν κλιτὺν λόφου παρὰ τὸ ὄρος *Βρύσσινας*. Κάτωθι αὐτοῦ δ' ἐκτείνεται ἀμπελόφυτος κοιλὰς γνωστὴ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἀρμενόκαμπος*, ἣν διαρρέουσι τὰ ρεύματα *Τσαγκαρὲς* καὶ *Σωμαθιανός*. Ἔχει κλίμα ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ ἔκ τε φρεατίων καὶ ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Κάτ. 500. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 1200 περίπου κατοίκους, ὑπάγονται δὲ εἰς αὐτὴν οἱ συνοικισμοί: *Κοῦμοι* (κάτ. 300) ἀπέχων 1 1/2 ὥρ. ἀπὸ τῆς ἕδρας, *Φωτεινοῦ* (κάτ. 100) ἀπέχων μίαν ὥραν, *Κάστελλος* (κάτ. 200) ἀπέχων 30', *Σωματᾶς* (κάτ. 50) ἀπέχων ἐπίσης 30' καὶ *Ἅγιος Γεώργιος* (κάτ. 50) ἀπέχων μόλις 15' ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Ρεθύμνης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Καρρὲ τῆς Διοικήσεως Χωροφυλακῆς Ρεθύμνης. Ἔχει τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον, σχολεῖα ὅμως ἔχουσι καὶ οἱ συνοικισμοὶ Κοῦμοι, Φωτεινοῦ καὶ Κάστελλος.

Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ὑπῆρξε κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τὸ θέατρον πολλῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συγκρούσεων, σῴζονται δ' ἔτι εἰς τὰ πέριξ ὑψώματα τουρκικὰ ὀχυρώματα, *κουλέδες*. Ἐνταῦθα ἐφονεύθη τῷ 1822 (Ὀκτώβριον) ὁ Γ. Δεληγιαννάκης μετὰ 20 ἀνδρῶν αὐτοῦ, τῷ δὲ 1828 (Ὀκτώβριον) μετὰ φοβερὰν ἧτταν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 200 καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 300 Ὀθωμανίδες. Εἰς ἀπόστασιν 15' τοῦ χωρίου σῴζονται τὰ ἐρείπια τοῦ πρότερον τουρκικοῦ συνοικισμοῦ *Ἐπάνω Ἀρμένοι*, ἐπίσης ἐν θέσει *Μοναχὴ Ἐλιὰ* εὑρέθησαν λείψανα μνημείων ἀρχαίας ἐποχῆς, ἐν τῷ χωρίῳ δὲ σῴζονται καὶ ἐκκλησίαι ἀνεγερθεῖσαι ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς κοινότητος εἶναι ὁ σμιγὸς (100 000 ὀκ.), ἡ βρόμη (25 000 ὀκ.), οἱ κύαμοι (70.000 ὀκ.), ἡ κριθὴ (20.000 ὀκ.), τὰ γεώμηλα (20 000 ὀκ.) καὶ αἱ τομάται (30 000 ὀκ.), αἱ περισσότεραι δὲ τούτων ποσότητες καταναλίσκονται πέραν αὐτῆς ἐξαγόμεναι διὰ τοῦ λιμένος Ρεθύμνης. Οἱ Ἀρμένοι μετὰ τῆς Ρεθύμνης συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 10). Ε. Γ. - Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρμένοι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασηθίου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ περίπου λεκανοπεδίου περιστεφομένου ἐκ τῆς ἀνατολικῆς μὲν πλευρᾶς καὶ τῆς ΝΔ ὑπὸ τῶν βουνῶν *Ἐπιανὴ Κεφάλα* καὶ *Χανδριανὴ Κεφάλα* καὶ ἐκ τῆς βορείου ὑπὸ λοφοσειρᾶς. Ἔχει κλίμα ψυχρὸν τὸν χειμῶνα ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του (540 μ.), ἀλλὰ ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ διὰ φρεατίων ὑδάτων. Κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1856 ἔπαθε μικρὰς ζημίας.

Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ σήμερον 850 κατοίκους, ἡ ἕδρα δ' αὐτῆς περὶ τοὺς 500. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἐτιὰ* (*Ἰτέα*, κάτ. 30) ἀπέχουσα 20' ἀπὸ τῆς ἕδρας, *Μέσα* καὶ *Ἔξω Ἀπίδια* (κάτ. 147) ἀπέχοντα 1 ὥρ., *Δρογκάρι* (κάτ. 40) ἀπέχον 45', *Τσιπᾶ* (κάτ. 14) ἀπέχον 45' καὶ *Καλὸς Λάκκος* (κάτ. 49) ἀπέχων 1 ὥρ. ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Σητείας καὶ τὸ ἐν Νεαπόλει ἑδρεῦον Πρωτοδικεῖον Λασηθίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Χανδρᾶ τῆς Ὑποδιοικ. Χωροφυλ. Σητείας. Ἔχει τηλεφωνικὸν γραφεῖον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακὰ (σῖτος, κριθή, βρόμη καὶ σμιγὸς ὀκ 120.000), τὸ χαρούπια (ὀκ. 75.000), τὸ μέλι (ὀκ. 2.000), ἡ σταφὶς (ὀκ. 8 000), τὰ γεώμηλα (ὀκ. 40.000) καὶ ὁ οἶνος (ὀκ. 50 000), ὧν γίνεται καὶ μικρὰ ἐξαγωγὴ (500.000 δρ.) εἴτε διὰ τοῦ πλησίον ὅρμου *Μακρὺς Γιαλὸς* (κοινῶς *Γούδουρα*), εἴτε διὰ τοῦ λιμένος τῆς Σητείας, εἴτε καὶ δι' Ἱεραπέτρας. Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται ἐκ τῆς ἐκτροφῆς αἰγῶν καὶ προβάτων, ἀποδίδει δὲ ἐτησίως 1500 ὀκ. τυροῦ, 300 ὀκ. βουτύρου καὶ περὶ τὰ 500 τεμάχια δερμάτων.

Εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀρμένων ἐπὶ γραφικῆς τοποθεσίας καὶ εἰς ἀπόστασιν 15' ἀπὸ τοῦ χωρίου εὕρηται ἡ διαλελυμένη μονὴ τῆς *Ἁγίας Σοφίας*, ἀνεγερθεῖσα, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς σῳζομένης ἐπὶ τῆς θύρας αὐτῆς, κατὰ τὸν μεσαίωνα. Αὕτη δι' ἐπισήμου πράξεως τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς Λασηθίου ὑπήχθη εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῆς Ἐνοριακῆς Ἐπιτροπῆς Ἀρμένων. Ἕτερα παλαιὰ χριστιανικὰ κτίσματα εὕρηνται τόσον εἰς τὴν ἕδραν τῆς κοινότητος ὅσον καὶ εἰς τὸ χωρίον Ἐτιὰ κοσμούμενα δι' ὡραίων τοιχογραφιῶν. Ἐν τῷ τελευταίῳ εὕρηται καὶ ἡμιθρυλούμενον ἑνετικὸν κτίριον.

Ἡ πλησιεστέρα πρὸς τοὺς Ἀρμένους κωμόπολις Σητεία συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ (3 1/2 ὥρ.), ἐν ᾗ πολλαχόθεν λίαν δυσδιάβατος, ἰδίᾳ κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς ἀποστάσεως, ἔνθα εὕρηται χείμαρρος οὗτινος κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ διάβασις εἶναι πολλάκις ἐπικίνδυνος. Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ - Σ. ΚΤΕΝΙΑΔΗΣ

Ἀρμένοι *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χαροκοπιοῦ τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 11.

— **Ἀρμένοι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον παρὰ τὴν Κυπαρισσίαν (βλ. λ. Ἀρμενιοί).

ἄρμενον (τό)· βλ. ἄρμενα || κατ' ἐπέκτ., πλοῖον.

Ἀρμενόπουλος, Κωνσταντῖνος. Μέγας Βυζαντινὸς νομοδιδάσκαλος γεννηθεὶς ἐν Κων)πόλει τῷ 1320 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1380. Κατήγετο ἐξ εὐγενῶν. Ὁ πατήρ του ἦτο κουροπαλάτης, ἡ δὲ μήτηρ του ὠνομάζετο Μουζαλόνα καὶ ἦτο ἐξαδέλφη Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Πεπροικισμένος μὲ μεγάλην εὐφυΐαν, μορφωθεὶς δὲ καὶ χειραγωγηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Καλαυρίας τῆς Ἰταλίας μοναχοῦ Ἀσπασίου ἐπὶ τούτῳ μετακληθέντος ὑπὸ τοῦ πατρός του ἀδρᾷ δαπάνῃ, τοῦ νομοδιδασκάλου Σίμωνος Ἀλλιάτου καὶ τῶν διδασκάλων Φιλαστρίου τοῦ Στουδίτου καὶ Λέοντος τοῦ μοναχοῦ, τοῦ κατόπιν ἀρχιεπισκόπου Μυτιλήνης, ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕπατα δικαστικὰ ἀξιώματα. Εἰς ἡλικίαν εἴκοσι ὀκτὼ ἐτῶν ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ Δικαίου (antecessor), εἰς ἡλικίαν δὲ τριάκοντα ἐτῶν διωρίσθη μέλος τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀργότερον τῷ ἀπενεμήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ δικαστικοῦ συμβούλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου καὶ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐτίμησεν αὐτὸν ὡσαύτως δι' ἀξιωμάτων. Διεδέχθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ οἰκονόμου τοῦ ἀνακτόρου τὸν πατέρα του ὄντα κουροπαλάτην (1356). Ἐνυμφεύθη πλουσίαν γυναῖκα, τὴν Βρυεννίαν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του (1361) τῷ ἀπενεμήθησαν τὰ ἀξιώματα τοῦ πρώτου ἄρχοντος Θεσσαλονίκης, τοῦ σεβαστοφάντου καὶ τοῦ μεγάλου νομοφύλακος. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἠσχολήθη εἰς μελέτας τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ ἐδημοσίευσε διάφορα ἔργα του, ἐκ τῶν χειρογράφων τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχε περιβληθῇ τὰ προρρηθέντα ἀξιώματα.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεώς του πλεῖσται ἀντιφατικαὶ ἀνεπτύχθησαν γνῶμαι, ἀλλ' εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον, ὅτι ὑπῆρξε σύγχρονος Φιλοθέου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τινὲς ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ Ἀρμενόπουλος ἀνῆκει εἰς προγενεστέραν ἐποχήν, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἐν τῷ ἔργῳ του ἀναφέρει τὰς μέχρι τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ διατάξεις καὶ διότι ἰδίᾳ εἰς τὸ ἔργον του «Περὶ ὧν οἱ κατὰ καιροὺς αἱρετικοὶ ἔδοξαν» πραγματεύεται περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν *Βογομήλων* ὡσανεὶ ἔζη κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς (1089—1119): «ἡ τῶν Βογομήλων αἵρεσις, λέγει, οὐ πρὸ πολλοῦ συνέστη τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς». Ὁ Lambecius καὶ ὁ ἐν Παδούῃ καθηγητὴς Νικόλαος Παπαδόπουλος ἀνεσκεύασαν τὴν πλάνην ταύτην. Ὁ τελευταῖος μάλιστα περιγράφει λεπτομερῶς τὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου του ἐν ἔργῳ του ἐκδοθέντι ἐν Νεαπόλει τῷ 1695 «Praenotiones mystagogicae ex jure canonico». Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Παπαδοπούλου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὰν δοκιμασίαν παρὰ τῶν νεωτέρων, ἐξ ὧν ὁ F. Biener τὸν ἀποκαλεῖ μυθογράφον, ὁ Witte ἀμφιβάλλει περὶ αὐτοῦ, διότι ὁ Παπαδόπουλος δὲν ἀναγράφει πόθεν ἤντλησε τὰς πληροφορίας του, ὁ δὲ Αἰμίλιος Χέρζογκ ἐνισχύει τὸν F. Biener ἀποκαλῶν ὡσαύτως τὸν Παπαδόπουλον μυθογράφον. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Κ. Ἀρμενοπούλου ἀπεδείχθη ἡ ὕπαρξις τῶν ἀξιωμάτων ἐκείνων περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Παπαδόπουλος, ἱστορικῶς δ' ἀπεδείχθη ὅτι τὴν «Ἑξάβιβλον» του ἤρξατο ἐπεξεργαζόμενος τῷ 1345 ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ ΣΤ' ἐπιτροπευομένου ὑπὸ Ἰωάννου Ε' τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Ὁ Κων. Ἀρμενόπουλος συνέγραψε τὰ ἑξῆς ἔργα: 1) «Ἐπιτομὴ θείων καὶ ἱερῶν κανόνων», 2) Τὰ «Περὶ ὧν οἱ κατὰ καιροὺς αἱρετικοὶ ἔδοξαν», 3) «Περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως». Τὰ τρία ταῦτα ἔργα ἐξέδωκεν ὁ Λεουγκλάβιους. 4) «Θέσπισμα τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου περὶ τοῦ πάπα τῆς Ρώμης». 5) «Περὶ τῶν τριῶν συνοδικῶν τόμων» τῶν συντεθέντων ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Τινὲς ἀποδίδουσιν αὐτῷ καὶ ἔργον τι ἐστερημένον τίτλου καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν τεσσαρακοστὴν καὶ ἄλλας νηστείας ὡς καὶ τὰ «ὀφφίκια τοῦ παλατίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας». Τὸ σπουδαιότατον ἔργον τοῦ Ἀρμενοπούλου εἶναι: 6) τὸ «Πρόχειρον νόμων» ἢ «Ἑξάβιβλος» (Seu manuale legum dictum Hexabiblos). Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1540. Ὁ *Βερνάρδος Ρὲϋ* (*Bernard Ray*) μετέφρασεν ἐν Κολωνίᾳ τῷ 1547 πρῶτος τὴν Ἑξάβιβλον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου εἰς τὴν λατινικήν. Τελειοτέρα πασῶν ἔκδοσις τῆς Ἑξαβίβλου εἶναι ἡ τοῦ *Γουσταύου Ἕϊμπαχ* τῷ 1851. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς ἀπόκειται παλαιότατον τῶν χειρογράφων αὐτῆς. Ὡς βάσις τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ἀρμενόπουλος ἔλαβε τὸν πρόχειρον Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, τὸν καλούμενον ἄλλως τεσσαρακοντάτιτλον, τὰς Νεαρὰς 166-168 καὶ τὴν Πεῖραν τοῦ Εὐσταθίου. Παραδόξως δὲ ἐποιήσατο ποσῶς χρῆσιν τῶν Βασιλικῶν. Τὰ βιβλία τοῦ «Προχείρου νόμων» τοῦ Ἀρμενοπούλου διαιροῦνται εἰς τίτλους.

Digitized by Google

Ὁ Ζαχαρίας φὸν Λίγκενταλ (Zachariae von Lingenthal) λέγει ὅτι ἡ Ἑξάβιβλος εἶναι ἔργον ἰσχνὸν ἄλλων πληρεστέρων νομικῶν ἔργων συνονθύλευμα. Καθ' ὅλον τὸν ἀπὸ τοῦ 1453 χρόνον τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἐν Τουρκίᾳ ἐφήρμοζον ὡς πρὸς τὰς ἀστικὰς σχέσεις τῶν Χριστιανῶν τὴν Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου, ἀνεγνωρίσθη δ' αὐτῇ νομοθετικὴ δύναμις ἐν τῇ ἐπὶ Καποδιστρίου ἑλληνικῇ πολιτείᾳ. Αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις τοῦ 1822—1827 ἀνεκήρυξαν τοὺς βυζαντινοὺς νόμους, ἤτοι τὰ Βασιλικὰ καὶ τὰς μεταγενεστέρας Νεαρὰς τῶν Β. Αὐτοκρατόρων, ὡς ἀστικὸν νόμον ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ἡ τῶν Βασιλικῶν χρῆσις ἦτο δυσχερὴς καὶ δυσεύρετος. Τὰ κείμενα διεσώθησαν ἠκρωτηριασμένα, τῶν δὲ διασωθέντων, πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Heimbach, σπάνια ὑπῆρχον ἀντίτυπα. Ἐντεῦθεν ὁ λόγος, δι' ὃν τὸ ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1828 ψήφισμα εἰσήγαγε τὴν Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου ὡς ἀστικὸν νόμον. Ὁ Καποδίστριας ἐνόει νὰ ὑποδείξῃ τὴν προχειροτέραν μόνον καὶ ἐν χρήσει ὑπάρχουσαν συλλογήν, ὡς ἐξάγεται ἐκ ψηφίσματος ἑτέρου ἀπὸ 15 Αὐγούστου 1830 περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων (ἄρθρ. 148), καθ' ὃ «τὰ δικαστήρια ἀκολουθοῦσι τοὺς νόμους τῶν αὐτοκρατόρων τοὺς περιεχομένους εἰς τὴν πρόχειρον Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου». Τὸ ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος ἐκδοθὲν τὴν 23 Φεβρουαρίου 1835 νομοθετικὸν διάταγμα ἀνεγνώρισε τὴν Ἑξάβιβλον ὡς ἀστικὸν νόμον ἐν Ἑλλάδι, ἔχει δ' ὡς ἑξῆς: «Οἱ πολιτικοὶ νόμοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἱ περιεχόμενοι ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου, ἰσχύουσι μέχρι ἐκδόσεως τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος, οὗτινος τὴν σύνταξιν διετάξαμεν. Τὰ ἔθιμα ὅμως ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ δικαστικαὶ ἀποφάσεις καθιέρωσαν, ἰσχύουσιν ὅπου ἐπεκράτησαν». Ἡ Ἑξάβιβλος περιέχει πλείστας διατάξεις ἀντιφατικάς, ἀτελεῖς καὶ ἀσαφεῖς, ὡς ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Καλλιγᾶς, ὁ συντάκτης αὐτῆς δὲν ἦτο κάτοχος κριτικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἀλλ' ἀκρωτηριάζων χάριν συντομίας χωρία, συνέχεεν ἐνίοτε καταργηθείσας διατάξεις μετὰ νεωτέρων τοιούτων συνισχυουσῶν, παραλείπων ἰδίᾳ τὴν ρύθμισιν σπουδαιοτέρων ἐννόμων σχέσεων. Ἕνεκα τούτου δὲν ἀποκλείεται ἡ πρὸς ἔρευναν προσφυγὴ εἰς παλαιοτέρας πηγάς, ἐξ ἐναντίας δ' ἐπιβάλλεται αὕτη πρὸς ἀκριβῆ τῆς Ἑξαβίβλου χρῆσιν, ὡς καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν σιωπῆς τῆς Ἑξαβίβλου εἰς ὡρισμένα θέματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μομφερράτου*: Γενικοὶ Ἀρχαὶ. *Π. Παπαρρηγοπούλου*: Ἀστικὸν Δίκαιον I § 1ον ἑπ. *Γ. Fabricii*: Bibliotheca XI σελ. 267. *Ν. Κομν. Παπαδοπούλου*: Praenotiones mystagogicae ex jure canonico. *Witte*: Rheinisches Museum für Jurisprudenz II 288 σημ. 41. *F. Biener*: Geschichte der Novellen σ. 61 σημ. 64. *Iriarte*: Catal. Codd. graec. Matrit. σελ. 350. *Reitz*: Thesauri Meermani Supplem. σελ. 374.

Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ἄρμενος. Θεσσαλὸς Ἀργοναύτης εἰς ὃν ὀφείλει τὸ ὄνομα αὐτῆς ἡ Ἀρμενία κατά τινα παράδοσιν.

Ἄρμενος *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἄνδρου, ἀνώνυμον ἐν τῷ ἀγγλικῷ χάρτῃ (πλάτ. 37° 41' 40", μῆκ. 24° 56' 25" Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 1820 : Andros island and Doro channel) εἰς 2 μιλ. ΒΔ τῆς ἄκρας *Στειό*. Παρ' αὐτὸ ὁμώνυμον χωρίον. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρμενος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον, ἡ δυτικὴ ἐσχατιὰ τοῦ μέσου τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Ἀστυπαλαίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης νήσου ταύτης (πλάτ. 36° 33' 13", μῆκ. 26° 16' 55", χάρτης ἀγγλικὸς 1888: Stampalia island). Εἰς 1 ½ μιλ. πρὸς δυσμὰς ἀκριβῶς ἡ νῆσος Ποντικοῦσα (βλ. καὶ Αἰγαῖον τ. Β', σ. 411 α'). Σ. Ε. Λ.

Ἀρμενοχώριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου ἐν Μακεδονίᾳ νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ σιδηροδρ. σταθμὸς Φλωρίνης. Κάτ. 888. Δικαστικῶς καὶ ἀστυνομικῶς ὑπάγεται εἰς τὰς ἐν Φλωρίνῃ ἀρχάς. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Κύρια προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι τὰ δημητριακὰ (500.000 ὀκ.) καὶ τὰ ὄσπρια, ἰδίως φασίολοι (20.000 ὀκ.). Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρμενοχώριον** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Περβολακίων τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων Κάτ. 108. Ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων λέγεται κοινῶς *Ἀρμενοχωριό*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρμένσκον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου ἐν Μακεδονίᾳ νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Ἤδη καλεῖται *Ἅλωνα*, μετονομασθὲν τῷ 1927. Κεῖται ἐν χαράδρᾳ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς *Βίγλας*, ἔχει κλίμα ὑγιεινότατον καὶ ὑγρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων. Κάτοικοι περίπου 1000, καθ' ὅσον πολλοὶ μεταναστεύουσιν εἰς Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Φλωρίνης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει τμῆμα χωροφυλακῆς. Ἔχει τηλεφωνικὸν γραφεῖον, παρ' οὗ ἐκτελεῖται καὶ ἡ ταχυδρομ. ὑπηρεσία καὶ δημοτικὸν σχολεῖον. Μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Φλωρίνης συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 9). Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ὁ σῖτος (ὀκ. 20.000), ἡ βρίζα (ὀκ. 35.000), ὁ ἀραβόσιτος (ὀκ. 30.000), ἡ κριθὴ (ὀκ. 10.000), ἡ βρώμη (ὀκ. 5000), τὰ γεώμηλα (ὀκ. 40 000) καὶ οἱ φασίολοι (ὀκ. 10.000). Ἐπίσης ἔχει καὶ ἀρκετὴν κτηνοτροφίαν. Τὸ χωρίον ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν τῷ 1903 παρὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, καθ' ἣν ὅλαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι ἐπυρπολήθησαν, ἐσφάγησαν δὲ περὶ τοὺς 120 κάτοικοι, φονευθέντων καὶ πολλῶν Τούρκων. Δ. Ε. Μ.

Ἀρμέντα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία ποταμοῦ τῆς Ἐτρουρίας ἐκβάλλοντος εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, νοτιοανατολικῶς τοῦ *Ἀργενταρίου* ὄρους. Ἀναφέρεται εἰς τὸ Ἰτινεράριουμ Ἀντωνινιάνουμ, τὴν Ταμπουλα Πεουτινγκεριάνα καὶ τὸν Γεωγράφους Ραβέννας. Εἶναι ὁ σύγχρονος *Φιόρα* ἐκβάλλων εἰς τὸ μέσον τῆς μεταξὺ Τσιβίτα Βέκκια καὶ Πόρτο Ἔρκολε ἀκτῆς (R. Fiora: πλάτ. 42° 19' 45", μῆκ. 11° 34' 15" Ἀνατ., χάρτης ἀγγλικὸς 158 : cape Cavallo to Civita Vecchia and adjecent islands). Σ. Ε. Λ.

ἀρμεξιά (ἡ)· δημοτ., ὅσον δύναταί τις νὰ ἀμέλξῃ ἐφάπαξ ἀπὸ ἀγελάδος, αἰγός, προβάτου: «τοῦ ἔδωσα ὅλη τὴν ἀρμεξιά».

ἀρμερία (ἡ) (Armeria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μολυβδαινωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιοι ἢ θάμνοι πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῶν παραμεσογείων μερῶν καὶ φύονται εἰς στέππας καὶ εἰς ἀμμώδεις τόπους, ἰδίως τοῦ παλαιοῦ Κόσμου. Οἱ κλάδοι βραχεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τὰ φύλλα πεπλατυσμένα καὶ τὰ ἄνθη της κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Γνωστὰ εἴδη περὶ τὰ 25, ἐν οἷς κοινότερα εἶναι: *ἀρμερία ἡ ὑπόλευκος* (Armeria canescens) ἰθαγενὴς τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης, καλλιεργούμενον ὡς κοσμητικὸν φυτόν. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς πολλὰ μέρη καὶ δὴ ἐν Λακωνίᾳ, ὅπου εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *χαλαβόχορτο*· *ἀρμερία ὁ σχόλιμος* (Armeria limonium), ἀπαντῶσα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην· *ἀρμερία ἡ πλατύφυλλος* (Armeria latifolia). Ἀπαντᾷ ἐν Σιβηρίᾳ καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Κασπίας Θαλάσσης. Διακρίνεται ἐκ τῆς εὐθυγράμμου καὶ ἐρυθρᾶς της ρίζης: *ἀρμερία ἡ τριγώνη* (Armeria trigona). Φύεται ἐν Σιβηρίᾳ καὶ ὁ φλοιὸς καὶ αἱ ρίζαι της χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν βυρσοδεψίαν. Δ. Ν. Π.

Ἀρμερία ἡ ὑπόλευκος.

— *[Φαρμακογν.]* Τοῦ φυτοῦ τούτου τὸ εἶδος Armeria vulgaris Wild (ἀρμερία ἡ κοινή), ὅπερ εἶναι πόα, ἀνεγράφη ὡς φάρμακον διουρητικόν. Κ. Γ. Μ.

Ἀρμερσμπὰχ *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Χάμερσμπαχ.

Ἀρμὲτ ὑ Πορτανὲλλ (Armet y Portanell), **Ἰωσήφ**. Ἱσπανὸς ζωγράφος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, διακριθεὶς ἰδίᾳ ὡς τοπιογράφος. Ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἱσπανικῆς πρωτευούσης ὑπάρχει τοπίον του, ὅπερ μετ' ἄλλου πίνακος, ἀπεικονίζοντος ἀγρότιδα τῶν περιχώρων τῆς Ρώμης, εἶχεν ἐκτεθῆ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἐκθέσεως τῆς Μαδρίτης τῷ 1864. Α. Δ.

ἀρμεχτὰ ἐπίρρ. ὡς ἀπὸ τοῦ *ἀρμεχτός*· κατὰ τὸν τρόπον ἀρμέγματος: «μιζεύω τὰς ἐλιὲς ἀρμεχτά», διὰ τῶν χειρῶν καὶ οὐχὶ διὰ ραβδίσματος.

ἀρμεχτὴς (ὁ)· ὁ ἀμέλγων, ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ἀρμέξῃ τὰ γαλακτοφόρα.

ἄρμη (ἡ)· δημοτ. τύπος τοῦ ἅλμη (βλ. λ.).

Ἀρμήνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀχ Λιμάν.

Ἄρμι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον ἀποτελοῦν τὴν ΝΔ. τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου ἐσχατιὰν (Capo del'Armi) πλάτ. 37° 56' 55", μῆκ. 15° 41' 13", χάρτ. ἀγγλ. 188: Sicily; Catania to Cefalù and 177 : the Pharo or Strait of Messina). Ἐπισημότατον ἀκρωτήριον διὰ τὴν ναυτιλίαν, ἔχον φάρον, ἐστιακοῦ ὕψους 95 μέτρων, λευκοῦ σκαρδαμύσσοντος φωτὸς ἀνὰ 20 δ. λ. (10 φῶς καὶ 10 ἔκλειψις) 17 μιλλίων, ὃν βλέπουσι πάντες οἱ πρὸς Μασσαλίαν ἰδίως ταξιδεύοντες ἐπιβάται, καὶ σηματοτηλέγραφον εἰς 123 μέτρα ὕψους διὰ τὴν περαιτέρω διαβίβασιν σημάνσεων ἀπὸ πλοίων ἐν τῷ σηματοτηλεγράφῳ σταθμὸς σηματοφορικὸς τοῦ Lloyd. Οὐδεμία δύναται νὰ γεννηθῇ ἀμφιβολία διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ ἀκρωτηρίου «βραχῶδους λευκωποῦ ἀπορρῶγος» κατὰ τὰς ναυτιλ. ὁδηγίας (Mediterranean Pilot 1925, II, 332, 29), ἀφοῦ ὁ Στράβων (Didot 215, 23, πρβλ. *Ἀνωνύμου* «Παράφρασις» 357—374 εἰς II Graec. Geogr. Minores) ἀναφέρει ὅτι «Λευκόπετραν καλοῦσιν ἄκραν ἀπὸ τῆς χρόας» κειμένην εἰς πεντήκοντα περίπου στάδια ΝΑ. τοῦ Ρηγίου (Regio), καὶ ἀποτελοῦσαν τὸν τερματισμὸν τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Ἀπεννίνων (*Στρ.* Didot 176, 23). Γραφικώτατον θέαμα, διὰ τοὺς παραπλέοντας τὴν ὡραίαν ταύτην τῆς Καλαβρίας ἀκτὴν ἐπιβάτας, ἡ αἰφνιδία ἀπόκρυψις καὶ ἡ ἐπανεμφάνισις τοῦ σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ διερχομένου μεγάλην σήραγγα ὑπὸ τὸν φάρον. Σ. Ε. Λ.

Ἀρμίανα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Παρθίας ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (ΣΤ, ε, 2) ὑπὸ συντεταγμένας μῆκ. 101° ἀπὸ Φέρρου καὶ πλατ. 36° ⅙. Ταυτότης ἄγνωστος. Σ.Ε.Λ.

Ἀρμίδα (Armida). Μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἡρωΐδων τῆς «Ἀπελευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τορκουάτου Τάσσου. Διὰ τῶν θελγήτρων αὐτῆς κρατεῖ μακρὰν τοῦ πολέμου τὸν Ρινάλδον, τὸν Χριστιανὸν Ἀχιλλέα, ὅστις, ἐντὸς τῶν γοητευτικῶν φανταστικῶν κήπων της, λησμονεῖ ἐπὶ πολὺ τὴν ὑψηλήν του ἀποστολήν. Γ. Ξ. Σ.

—«Ἀρμίδα». —1) Μελόδραμα εἰς 5 πράξεις τοῦ Γλούκ. Ἓν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγάλου διδασκάλου. Παρεστάθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν (Opéra) τῆς Μουσικῆς τῶν Παρισίων τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1777. —2) «*Ἀρμίδα καὶ Ρινάλδος*» Λυρικὴ τραγῳδία εἰς 5 πράξεις, ποίημα τοῦ Κινὼ (Quinault), μουσικὴ τοῦ Ι. Β. Λούλλι, παρασταθὲν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Β. Ἀκαδημίαν τῆς Μουσικῆς (Opéra) τῶν Παρισίων τὴν 15 Φεβρουαρίου 1686. Εἶναι ἓν τῶν καλυτέρων ἔργων τοῦ Φλωρεντινοῦ συνθέτου. Λ.

Ἀρμίδα (Armida) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 514 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1903 MB. Ἀνεκαλύφθη τῇ 24ῃ Αὐγούστου 1903, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=3,015 T=1941 ημ. e=0,045 ι=3° 52'. L=54° 16' Ω=270° 12' καὶ π=16° 16'. Σ. Π.

ἁρμίδι *[Ναυτ.]* Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης σημαίνων *πεισμάτιον*, ἢ λεπτὸν ἐν γένει σχοινίον, χρησιμεῦον ὅπως διευθύνεται, δι' ἕλξεώς του, αἰρομένη ἢ καθαιρομένη κεραία ἢ ὅ,τι ἄλλο βαρὺ εἶδος, ἢ ὅπως εἰσέλκεται χαλώς, εἰς οὗ τὸ ἄκρον προσδένεται τοῦτο διὰ τοιοῦτον σκοπὸν (βλ. λ. ὁρμίδιον). Σ. Ε. Λ.

ἀρμιλλαρία (ἡ *ἀγαρικόν*) *[Φυτοπαθ.]*. Γένος *βασιδιομυκήτων*. Ἐκ τούτων τὸ εἶδος *ἀρμιλλαρία ἡ μελιτώδης* (Armillaria mellea) ἢ *ἀγαρικὸν τὸ μελιτῶδες* (Agaricus melleus) ἀναπτύσσεται ὡς σαπρόφυτον ἐπὶ νεκρῶν κορμῶν καὶ κλώνων διαφόρων δασικῶν δένδρων καὶ ὡς παράσιτον λίαν πολυφάγον. Ὁ Hartig ἀπέδειξεν, ὅτι προκαλεῖ, ὡς καὶ ὁ μύκης Dematophora ἢ Rosellinia necatrix, μεθ' οὗ ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχέηται, ἀσθένειαν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *σηψιρριζία* ἐπὶ δασικῶν δένδρων ἀνεπτυγμένων ἢ νεαρῶν, ἰδίᾳ ἐπὶ φυτειῶν *πεύκης τῆς ἀγρίας* (Pinus sylvestris) 5—10 ἐτῶν, ἐπὶ καρποφόρων δένδρων, κατὰ προτίμησιν τῶν *γιγαρτοκάρπων*, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς *ἀμπέλου* καὶ τῆς *μορέας*. Ἐξαιρετικῶς ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ θάμνων, ὡς τοῦ *ριβησίου (φραγκοσταφυλιᾶς)*, τῆς *ροδῆς*, ἢ ποωδῶν, φυτῶν, π.χ. τῶν *γεωμήλων*.

Ἐξωτερικῶς παρουσιάζεται ὡς βραδεῖα ἀλλὰ προοδευτικὴ κατάπτωσις τῆς βλαστήσεως τῶν προσβληθέντων φυτῶν. Ἡ ἀρχικὴ μόλυνσις γίνεται διὰ τῆς μεταφορᾶς ἐπὶ ρίζης πληγωθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρότρου ἢ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐδάφει τρωκτικῶν ἢ ἐντόμων σπορίου τοῦ μύκητος τούτου ἢ ἀνεπτυγμένου ἤδη καὶ παρασιτικῶς ἐπὶ νεκρῶν φύλλων ἢ ἐντὸς τῆς χωμάδος βιοῦντος μυκηλίου του.

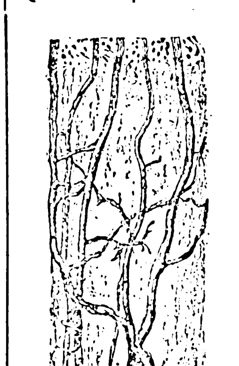

Ἐπιφάνεια ρίζης ἀρμιλλαρίας τῆς μελιτώδους, ἐπὶ τῆς ὁποίας διατρέχουν ριζόμορφοι δέσμαι.

Τὸ ἐκ τοῦ σπορίου ἀναπτυσσόμενον μυκήλιον ἢ τὸ ἀνεπτυγμένον τοιοῦτον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄχροα νήματα, περιορίζεται δὲ κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς πληγῆς νεκροὺς ἱστούς. Κατόπιν κυκλοφορεῖ εἰς τὸν φλοιόν, τὴν βίβλον καὶ τὸ κάμβιον, καταστρέφον τοὺς ἱστοὺς αὐτοὺς καὶ σχηματίζει βραδύτερον μεταξὺ φλοιοῦ καὶ ξύλου λευκὰς λωρίδας φωσφορίζούσας εἰς τὸ σκότος. Αἱ λωρίδες οὗται καθίστανται ὁραταί, εγειρομένου τοῦ ἀποκεκρουθέντος φλοιοῦ. Ἐφ' ὅσον γηράσκει τὸ μυκήλιον ἡ ὄψις του μεταβάλλεται, συνενοῦται εἰς μυκηλιακὰς δέσμας βαθέος μελανῆς, διαμέτρου 3—4 χιλιοστομ. διακλαδιζομένας καὶ ἐνίοτε ἀναστομουμένας, *ριζομόρφους* δὲ καλουμένας.

Digitized by Google

Ἡ διάδοσις τῆς νόσου γίνεται διὰ τῶν ὑπογείων τούτων ριζομόρφων δεσμῶν, αἱ ὁποῖαι κυκλοφοροῦν ἐντὸς τῶν νεκρῶν ἱστῶν, ἕρπουν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ φλοιοῦ καὶ ἐπεκτείνονται περὶ τὰ προσβεβλημένα δένδρα εἰς ἀναζήτησιν ὑγιῶν ριζῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσδύουν καὶ ἐξαπλοῦνται ὑπὸ τὸν φλοιόν των. Οὕτω σχηματίζονται κηλῖδες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμέναι, και τὰ μὲν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς κηλῖδος δένδρα εἶναι νεκρά, τὰ δὲ τῆς περιφερείας μολις προσβεβλημένα. Τοιαῦται κηλῖδες, οὐχὶ σπάνιαι εἷς τινα δάση, ἰδίᾳ εἰς φυτείας πεύκων, μεγεθύνονται εἰς βάρος τῶν πέριξ ὑγιῶν δένδρων ἐφ' ὧν ἡ νόσος ἐπεκτείνεται.

Αἱ καρποφορίαι (τὰ σποριοφόρα στύπη ἢ μυκοστύπη) τοῦ μύκητος τούτου, ὀγκώδεις σχετικῶς, σχηματίζονται τὸ φθινόπωρον ἐπὶ νεκρῶν δέν-

Ἀρμιλλαρία ἡ μελιτώδης.

(Μυκοστύπη μετὰ μυκοπιλίων (καρποφορίαι) ἀνεπτυγμένα ἐπὶ ἀπονεκρωθέντος τμήματος ρίζης.)
[Φυσικὸν μέγεθος]

δρων, σπανιώτερον ἐπὶ νεκρῶν μερῶν, ζώντων ἔτι δένδρων. Ὅταν ὡριμάσουν ἔχουν κιτρίνην γενικὴν χροιάν, τὸ μυκοπιλιόν των ἔχει χρῶμα κίτρινον μελιτῶδες καὶ καλύπτεται διὰ λεπιοειδῶν τριχῶν. Αἱ κάτωθι αὐτοῦ πλάκες κατανεμόμεναι ἀκτινοειδῶς εἶναι ροδόχροοι. Τὸ στύπος, κατ' ἀρχὰς πλῆρες, κενοῦται κατόπιν, φέρει δὲ δακτύλιον.

Γενικῶς ἡ νόσος αὕτη ἐξαπλοῦται ταχέως εἰς ἐδάφη ὑγρὰ ἢ ὄξινα, πλούσια εἰς ὀργανικὰς οὐσίας. Τὰ μᾶλλον ὑποκύπτοντα εἰς τὴν νόσον φυτὰ εἶναι τὰ ἐξησθενημένα, δὲν ὑπάρχει δὲ τρόπος θεραπείας τῶν παθόντων φυτῶν. Ἐπιβάλλεται ὅθεν ἡ λῆψις μόνον μέτρων κατασταλτικῶν πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῆς. Εἰς τὰ δάση πρέπει ν' ἀποκόπτωνται ὅσα δένδρα προσβληθοῦν καὶ εἰ δυνατὸν νὰ ἐκριζοῦνται.

Ἐν περιπτώσει προσβολῆς νεαρῶν φυτειῶν περιορίζεται ἡ ἐπέκτασις ὡς ἑξῆς: ἀποκόπτονται τὰ παθόντα φυτὰ ὡς καὶ ἀρκετὰ ὑγιᾶ περιφερικῶς, συλλέγονται ἐπιμελῶς καὶ καταστρέφονται διὰ τοῦ πυρὸς ἐπὶ τόπου αἱ ρίζαι τῶν φυτῶν καὶ αἱ καρποφορίαι τοῦ μύκητος, γύρωθεν δὲ ἀνοίγεται χάνδαξ 30—50 ἑκατοστομ. βάθους. Αἱ τυχὸν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄχθης τοῦ χάνδακος ἐμφανιζόμεναι καρποφορίαι, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ ὑπολείμματα ἀσθενῶν ριζῶν, τὰ ὁποῖα διέφυγον τὴν καταστροφήν, πρέπει νὰ καταστρέφωνται.

Ἐν περιπτώσει ἐμφανίσεως τῆς νόσου εἰς δενδροκομεῖα ἢ ἀμπελῶνας ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος ἀποκοπὴ καὶ ἀπομάκρυνσις τοῦ ὑπεργείου μέρους τῶν παθόντων φυτῶν, ἡ ἐπιμελὴς συλλογὴ καὶ καῦσις ἐπὶ τόπου τῶν ριζῶν καὶ τῶν ριζομόρφων δεσμῶν. Πέριξ τῆς οὕτω ἀπογυμνωθείσης ἑστίας ἀνοίγεται χάνδαξ βάθους τοὐλάχιστον 50 ἑκατοστομέτρων, ριπτομένου τοῦ χώματος ἐντὸς τῆς κηλῖδος. Οὕτω παρακωλύεται ἡ ἐπέκτασις τῶν ριζομόρφων δεσμῶν, αἵτινες διέφυγον τὴν καταστροφήν. Καλὸν ἐπίσης εἶναι νὰ ρίπτεται καὶ ἀρκετὴ ποσότης ἀσβέστου. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο δὲν θὰ φυτευθοῦν φυτὰ δυνάμενα νὰ προσβληθοῦν ὑπὸ τῆς νόσου παρὰ μόνον μετὰ πάροδον 4 - 5 ἐτῶν.

Π. Γ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρμίλος *['Ιουδ. φιλ.]*. Οὕτω καλεῖται ἐν ταῖς μεταγενεστέραις ραββινικαῖς πηγαῖς ὁ κύριος ἀντίπαλος τοῦ Μεσσίου καὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, οὗ ἡ ἱστορία ἐκτίθεται ἐν τῷ Μιδρὰς Ζερουβαβέλ. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην πρόκειται περὶ τοῦ *Ρωμύλου*, ὡς ἀντιπροσωπεύοντος τὴν κυριωτάτην κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐχθρότητα, τὴν ρωμαϊκὴν (Nöldeke). Τοῦ ὀνόματος τούτου παραφθορὰ εἶναι τὸ *Ἑρμόλαος* (πρβλ. Διδασκαλίαν Ἰακώβου νεοβαπτίστου, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ *Bonwetsch*). Τὸ ὄνομα *Ἀρμίλος* ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ συριακῇ γλώσσῃ. [Βλ. *Schürer* Geschichte des Jüd. Volkes, II σ. 621, ἔνθα ἡ πλήρης βιβλιογραφία.]

Π. Ι. Μ.

Ἀρμιλούστριον *['Αρχ.]*. Τοποθεσία ἐν Ρώμῃ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ρωμ. 23).

Ἄρμιν. Πρώσσος στρατηγὸς (βλ. Σῖξτ φὸν Ἄρμιν).

Ἀρμινιανός· βλ. **Ἀρμίνιος** *Ἰάκωβος*.

Ἀρμίνιος (Arminius). Ἀρχηγὸς τῶν Χερούσκων, γεννηθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 18 π. Χ. καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὸ 20 μ.Χ. Υἱὸς τοῦ Σιγιμήρου, ἔζησεν ἐν Ρώμῃ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν του, γενόμενος δὲ Ρωμαῖος ἱππεὺς ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ στρατεύματι τοῦ Αὐγούστου. Συλλαβὼν τὸ σχέδιον ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του τῆς κυριαρχίας τῶν Ρωμαίων, συνεδέθη μετὰ τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῶν γερμανικῶν φυλῶν καί, ἀπατήσας τὸν Οὐάρον, στρατηγὸν Ρωμαῖον ἐν Γερμανίᾳ, συνώδευσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ, ἥτις ἀπεσκόπει τὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστῶν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Οὐάρος ἐμάχετο εἰς τὸ στενὸν τοῦ Χέλλερσουχτ, ὁ Ἀρμίνιος, ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ ἐξωλόθρευσεν ὁλοσχερῶς τὰς τρεῖς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἔμς καὶ τοῦ Βέζερ ἐν ἔτει 9 μετὰ Χριστόν. Ἡ νίκη αὕτη ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκ τῆς Γερμανίας ἀποδίωξιν τῶν Ρωμαίων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Χερούσκων εὑρὼν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ ἀντιζήλου του Μαρβώδ, ἀρχηγοῦ τῶν Μαρκομάννων, ἠναγκάσθη βραδύτερον νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τῶν ρωμαϊκῶν στρατιῶν, διευθυνομένων κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ (14 μ. Χ.). Κατόπιν ἀλλεπαλλήλων πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν καὶ ἀτυχημάτων, ὁ Ἀρμίνιος ἡττήθη τέλος εἰς μεγάλην μάχην ἐκεῖθεν τοῦ Βέζερ. Δὲν ἔχασεν ὅμως τὸ θάρρος του, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα. Τῷ 17 μ. Χ. ὁ Τιβέριος ἀνεκάλεσε τὸν Γερμανικόν, ἡ δόξα τοῦ ὁποίου προὐκάλει τὸν φθόνον του. Ὁ Ἀρμίνιος ἠγωνίσθη ἀκόμη ἐπί τινα χρόνον καὶ κατήγαγε νίκην περιφανῆ ἐναντίον τοῦ θείου του Ἰγγιομάρου, Γερμανοῦ ἀρχηγοῦ, ὅστις ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ λόγῳ ἁπλῆς ζηλοτυπίας. Μετά τινα χρόνον ὁ Ἀρμίνιος ἐδολοφονήθη κατά τινα συνωμοσίαν ἐξυφανθεῖσαν ἐναντίον του. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ χρόνον ἐλατρεύθη ὡς ἥρως ἀπελευθερωτὴς τῆς Γερμανίας. Ὁ Γερμανὸς ποιητὴς Κλάϊστ ἔγραψε τραγῳδίαν συνδεομένην πρὸς τ' ἀνδραγαθήματα τοῦ Ἀρμινίου καὶ ἐπιγραφομένην «Hermannsschlacht»

Α. Δ.

— **Ἀρμίνιος** (Arminius, κυρίως Harmensen), *Ἰάκωβος*. Γεννηθεὶς τῷ 1560 ἐν Oudewater τῆς Ὁλλανδίας, σπουδάσας Θεολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, διωρίσθη τῷ 1588 ἱεροκήρυξ ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ ἐκεῖ τῷ 1590 ἀπέκρουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ τοῦ Καλβινισμοῦ, τὴν ὁποίαν μετὰ φανατισμοῦ ὑπεστήριξε ὁ Koornheert, διὸ κατηγορήθη ὡς ὀπαδὸς τῆς *πελαγιανικῆς διδασκαλίας* (βλ. λ. Πελάγιος), ἥτις ἀπεδέχετο ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ σωθῇ. Τὸ ζήτημα ἐθεωρήθη λῆξαν μετὰ τὴν δήλωσιν τοῦ Ἀρμινίου ὅτι οὐδὲν παραδέχεται ἀντιτιθέμενον πρὸς τὴν καλβινικὴν διδασκαλίαν, ὡς αὕτη διετυπώθη ἐν τοῖς ἐπισήμοις συμβόλοις, ἀλλὰ νέα του κηρύγματα τῷ 1593 ἔδωκαν νέας ἀφορμὰς προστριβῶν. Τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Ἀρμινίου ἀνέλαβεν ἰδίως ὁ διάσημος οὑμανιστὴς *Οὗγων Γρότιος*. Ὁ Ἀρμίνιος διωρίσθη τῷ 1603 καθηγητὴς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοῦ ἐν Leyden τῆς Ὁλλανδίας Πανεπιστημίου· ὅταν ὅμως τὸ ἑπόμενον ἔτος ἤρχισε νὰ παραδίδῃ καὶ ἑρμηνείαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁ συνάδελφός του *Γόμαρος* (Gomarus) ἐθεώρησε τοῦτο ἐπέμβασιν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του καὶ τὸν κατηγόρησεν εὐθὺς διὰ τὰς περὶ προορισμοῦ γνώμας του. Ὁ Ἀρμίνιος τότε διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν του εἰς θέσεις, δι' ὧν σαφῶς ἀπέκρουε τὸν ἀπόλυτον προορισμόν· ὁ Γόμαρος ἀπήντησε κατηγορῶν τὸν Ἀρμένιον ἐπὶ πελαγιανισμῷ καὶ οὕτως ἐπανήρχισε μετὰ μεγάλης σφοδρότητος ἡ ἔρις (1604). Αἱ θρησκευτικαὶ συνδιαλέξεις ἐν Χάγῃ (1608 καὶ 1609) ἀπέβησαν ἄκαρποι καὶ τῷ 1609 ἀπέθανεν ὁ Ἀρμίνιος. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀρμινίου δὲν ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἔριν, τοὐναντίον συνεχίσθη αὕτη μετὰ μεγάλης σφοδρότητος καὶ ἐπειδὴ οἱ *Ἀρμινιανοὶ* κατηγοροῦντο ὑπὸ τῶν *Γομαριστῶν* ὡς Πελαγιανισταί, ἐπέδωκαν εἰς τὰς ἀρχὰς δήλωσιν (remonstrantia, ἐξ οὗ ἐκλήθησαν καὶ Remonstranten) ἐκ πέντε ἄρθρων, δι' ὧν ἀπεκρούετο ὁ ἀπόλυτος προορισμὸς καὶ ἐδιδάσκετο ἡ γενικότης τῆς Χάριτος. Σύνοδος ἐν Δορδρέχτῃ (1618 - 1619) κατέκρινε τὴν ἀρμινιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπέκλεισε τοὺς ὀπαδούς της τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαυρικίου τῆς Ὀράγγης (1625), ὅστις ἦτο σφοδρὸς πολέμιος τοῦ ἀρμινιανισμοῦ, ἐγένοντο οἱ Ἀρμινιανοὶ ἀνεκτοί, καὶ ἀπὸ τοῦ 1630 τοῖς ἐπετράπη ἡ ἵδρυσις ναῶν καὶ σχολείων. Τότε ὁ φίλος τοῦ Οὔγωνος Γροτίου Uytenbogaert καθώρισε τὰ τῆς διοικήσεως τῶν Ἀρμινιανῶν ὑπὸ συνόδου· πρὸς μόρφωσιν τοῦ κλήρου του ἵδρυσαν σεμινάριον ἐν Ἀμστελοδάμῳ (1643), ὅπερ ἐγένετο ἡ κοιτὶς φιλελευθέρων καὶ διακεκριμένων ἐπιστημόνων, οἵτινες ἔτειναν πρὸς ἡμιπελαγιανικὰς καὶ ὀρθολογιστικὰς ἀπόψεις. Ὁ Ἀρμινιανισμὸς ὅμως οὐδέποτε ἔσχε μεγάλην διάδοσιν.

Ἡ ἀρμινιακὴ διδασκαλία δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς ἑξῆς: Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη μὲ ἐλευθέραν θέλησιν καὶ ἡ θεία Πρόνοια δὲν προορίζει ἀλλὰ μόνον καθοδηγεῖ· κατὰ ταῦτα ἀποκρουστέα ἡ καλβινικὴ διδασκαλία περὶ ἀπολύτου προορισμοῦ, δι' ἧς παρίσταται ὁ Θεὸς ὡς αἴτιος τοῦ κακοῦ καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου δὲν παρίσταται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀξιομισθίας τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τῆς προοριστικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ πτῶσις τῶν πρωτοπλάστων προῆλθεν ἐκ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως αὐτῶν καὶ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀρχεγόνου δικαιοσύνης καὶ μακαριότητος, ἥτις μετεδόθη καὶ τοῖς ἀπογόνοις τούτων, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν τάσεως. Ὁ Χριστὸς ἀπελύτρωσε πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀληθὴς πίστις εἶναι ἡ ἐν ἔργοις ἐκδηλουμένη.

Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρμινίου, σχετικὰ πρὸς τὴν διδασκαλίαν του («Disputations», λόγοι καὶ ἄλλα), ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν τέκνων του εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ ὀλίγον βραδύτερον εἰς πληρεστέραν ἔκδοσιν ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1629 (*J. Arminii* opera theologica).

Δ. Σ. Μ.

Ἀρμιτὰζ (Armitage), ***Ἐδουάρδος***. Ἄγγλος ζωγράφος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ (1817-1896). Μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς σπουδὰς τοῦ σχεδίου, ἃς ἔλαβεν εἰς Λονδῖνον, μετέβη εἰς Παρισίους καὶ εἰσήχθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ περιωνύμου Γάλλου ζωγράφου Ντελαρός, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ὁποίου ἐμορφώθη οὗτος, ἀκολουθήσας τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθούσης γαλλικῆς σχολῆς, τῆς ἀναδειξάσης τοσούτους μεγάλους καλλιτέχνας. Εἰς τὸν κόσμον τῆς τέχνης ἐγένετο γνωστὸς ὅτε συνηγωνίσθη τῷ 1847 διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ τότε ἐγειρομένου ἀγγλικοῦ Βουλευτηρίου πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποτεφρωθέντος παλαιοῦ τοιούτου. Εἶχε γράψει ὁ Ἀρμιτὰζ πίνακα παριστάνοντα τὸν «Ἰούλιον Καίσαρα ἀποβιβαζόμενον εἰς τὴν Ἀγγλίαν». Ὁ πίναξ οὗτος, μέγας καὶ πολυπρόσωπος, διεκρίθη διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν, τὴν πιστὴν ἀνατομίαν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων καὶ τὴν τῶν ἵππων, πρὸς δὲ διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τὴν ὡραιότητα τοῦ τοπίου. Οἱ κριτικοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἔκριναν αὐτὸν εὐμενέστατα, ἔκτοτε δὲ ὁ καλλιτέχνης ἀπέκτησε φήμην στρατιωτικοῦ ζωγράφου εἰκονίζοντος μάχας καὶ ναυμαχίας. Ἠκολούθησε τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Ὁρατίου Βερνέ, αἱ δὲ εἰκονισθεῖσαι παρ' αὐτοῦ μάχαι τοῦ «Μποαλακλαβᾶ,» τοῦ «Ἴκερμαν» καὶ ἄλλαι τοιαῦται τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου τὸν ἀνύψωσαν καὶ τὸν ἔταξαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μεταξὺ τῶν πολεμικῶν ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του. Ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν τούτων εἰκόνων ἐζωγράφησε τὰς τοιχογραφίας τοῦ ἐν Ἴσλιγκτον ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους διακρίνεται ἡ αὐτὴ δύναμις τῆς τέχνης του καὶ ἡ χάρις ἡ διακρίνουσα τὴν γαλλικὴν σχολὴν εἰς ἣν ἐμαθήτευσεν.

Θ. Β.

ἀρμιτσάδα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Λακωνίᾳ τοῦ φυτοῦ *πιστακία ἡ τερέβινθος* (Pistacia terebinthus).

Δ. Ν. Π.

Ἄρμνης. Ἔγγονος Κύρου τοῦ Μεγάλου καὶ πρόπαππος Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους.

ἁρμογὴ (ἡ)· ἡ σύναψις, ἡ συναρμογὴ δύο σωμάτων· || τὸ σημεῖον τῆς συναρμογῆς, ὁ ἁρμός.
—*[Τεχν.]*· βλ. **συναρμογή**.

ἁρμόδιος, *—α, —ον*· ὁ ἁρμόζων, ὁ προσαρμοζόμενος πρός τι, ὁ κατάλληλος: «ὁ ἁρμόδιος τρόπος,—καιρός,—περίστασις» || ὁ ἐπὶ τούτῳ, ὁ τεταγμένος, ὁ κατάλληλος: «ὁ ἁρμόδιος ὑπάλληλος», «ἡ ἁρμοδία ἀρχή»· || ὁ πληθ. *οἱ ἁρμόδιοι* ὡς οὐσιαστ. οἱ ἐπὶ ἔργῳ ἢ ὑπηρεσίᾳ τινὶ τεταγμένοι: «εὐθύνονται οἱ ἁρμόδιοι», «οἱ ἁρμόδιοι ἂς λάβουν τὰ προσήκοντα μέτρα».—Ἐπίρρ. ***ἁρμοδίως***, κατὰ τὸν ἁρμόζοντα τρόπον.

Ἁρμόδιος. Ἀθηναῖος, ὁ *τυραννοκτόνος*, ὁ φονεύσας μετὰ τοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος τὸν υἱὸν τοῦ Πεισιστράτου Ἵππαρχον. [Βλ. λ. Ἀριστογείτων καὶ λ. Ἀθῆναι (τ. Β' σ. 39γ', 41α' 48 γ').]

— «**Ἁρμόδιος *καὶ Ἀριστογείτων***». Τραγῳδία τοῦ Κ. Ἀριστία (βλ. λ.).

—**Ἁρμόδιος**. Κρυπτογραφικὸν ὄνομα τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Δικαίου, τοῦ *Παπαφλέσσα*, κατὰ τὸ κρυπτογραφικὸν λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

—**Ἁρμόδιος** ὁ ***Προξένου***. Ἀθηναῖος ἐκ τοῦ δήμου Ἀφιδνῶν, ἀπόγονος τοῦ *τυραννοκτόνου*. Κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον ἐπολέμησεν ὡς στρατιώτης, βραδύτερον δὲ (ἐν ἔτει 371 π.Χ.) ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου κατεπολέμησε τὴν πρότασιν περὶ ἀπονομῆς τιμῶν εἰς τὸν στρατηγὸν Ἰφικράτη.

Γ. Ι. Κ.

ἁρμοδιότης (ἡ), *—ητος*· τὸ νὰ εἶναί τις ἁρμόδιος, τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας ἢ τῶν ὑποχρεώσεών τινος, ἡ δικαιοδοσία: «αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ἁρμοδιότητός μου».

Digitized by Google

— **ΔΗΜ. ΔΙΚ.)** Καλεῖται *ἁρμοδιότης* ἐν τῷ Διοικητικῷ Δικαίῳ τὸ ὑπὸ ἔποψιν ὕλης καὶ τόπου δικαίωμα καὶ καθῆκον ἀρχῆς ἢ ὑπαλλήλου τινὸς πρὸς διακανονισμὸν ὑποθέσεώς τινος. Τὸ ζήτημα τῆς ἁρμοδιότητος ἐνέχει μεγίστην σημασίαν ἐν τῷ Διοικητικῷ Δικαίῳ, ἀκριβῶς λόγῳ τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπακολουθήσουν πράξεώς τινος ἐνεργηθείσης ὑπὸ ἀρχῆς ἀναρμοδίου, εἴτε κατὰ τόπον, εἴτε καθ' ὕλην, νὰ ἐνεργήσῃ ταύτην (ἀσχέτως ἂν ὅ,τι ἐνηργήθη ἦτο ἀποτέλεσμα διαταγῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς ἢ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου πρὸς ὑφιστάμενον), ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἥτις εἶναι *ἄκυρος*, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐθύνην τοῦ ἀναρμοδίως ἐνεργήσαντος ὑπαλλήλου. Ἡ ἁρμοδιότης ἀρχῆς ἢ ὑπαλλήλου τινὸς καθορίζεται ὑπὸ τῶν σχετικῶν νόμων, οἵτινες ρυθμίζουσι καὶ ὁρίζουσι τὰ ἔργα καὶ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν ἔκτασιν, τὴν περιοχήν, ἐν ᾗ ὁ ἐν λόγῳ ὑπάλληλος ἐνεργεῖ *νομίμως*, εἶναι διοικητικῶς ἁρμόδιος νὰ ἐνεργήσῃ. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν: *τοπικὴν* ἢ *χωρικὴν* ἁρμοδιότητα (ratione loci), ἥτις καθορίζεται εἴτε ὑπὸ τῶν εἰδικῶν περὶ τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας νόμων, εἴτε προσδιορίζεται ὑπὸ ἄλλων, ἄλλης φύσεως, νόμων, (οἵτινες λ. χ. ὁρίζουσι τὰ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους, ἐξ ὧν τεκμαίρεται ἡ κατὰ τόπον ἁρμοδιότης τοῦ Νομάρχου ἢ Δημάρχου π. χ. τοῦ Α' Νομοῦ ἢ Β' Δήμου), καὶ ἐμφανίζει μεγάλην σπουδαιότητα προκειμένου περὶ δύο ὀργάνων *καθ' ὕλην* ἐπίσης ἁρμοδίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ *τοπικῶς* τοιούτων· καὶ τὴν *ὑπὸ ἔποψιν ὕλης* ἁρμοδιότητα (ratione materiae), ἥτις καθορίζεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν σχετικῶν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας νόμων (ἢ καὶ διαταγμάτων), οἵτινες προδιαγράφουσιν ἐπακριβῶς τὸ εἶδος καὶ τὴν φύσιν τῆς ὑπηρεσίας εἰδικῶς. Συνεπῶς, μόνον ὅ,τι καθ' ὕλην ἁρμόδιος ὑπάλληλος ἐνήργησεν εἶναι ἔγκυρον· πᾶσα τῆς οὕτω πως ὑπὸ ἔποψιν ὕλης καθορισμένης ἁρμοδιότητος ὑπέρβασις φέρει ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀκυρότητα τῆς πράξεως ἀλλὰ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακολούθημα πειθαρχικὴν τοῦ ὑπαλλήλου ποινήν, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἀστικὴν ἢ καὶ ποινικὴν αὐτοῦ εὐθύνην (βλ. λ. δημόσιος ὑπάλληλος). Ἡ χωρικὴ καὶ ἡ ὑπὸ ἔποψιν ὕλης ἁρμοδιότης ὑπαλλήλου τινὸς ἀποτελεῖ οὐ μόνον ἀπέναντι αὐτοῦ φραγμὸν (ἀπαγόρευσις ἐνεργείας ἔξω τῶν τοιούτων ὁρίων), ἀλλὰ καὶ φραγμὸν κατὰ παντὸς ἄλλου, μὴ δικαιουμένου νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν *δικαιοδοσίαν* τοῦ τοιούτου ὑπαλλήλου.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἐνέχει μεγίστην σημασίαν τὸ ζήτημα τῆς ἁρμοδιότητος· ὅτι μόνον ἁρμοδίως (κατὰ τόπον καὶ ὕλην) διδομένη διαταγὴ ὑπὸ προϊσταμένου ἁρμοδίου ratione materiae καὶ ratione loci πρὸς ὑφιστάμενον ὑπάλληλον ἐπίσης κατὰ τόπον καὶ καθ' ὕλην ἁρμόδιον, εἶναι *ὑπηρεσιακὴ* διαταγὴ καὶ δέον νὰ ἐκτελεσθῇ, ἄλλως ὁ ὑφιστάμενος δύναται, ἢ κατ' ἄλλην θεωρίαν ὀρθοτέραν ὑποχρεοῦται, ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, οὐδεμιᾶς δι' αὐτὸν δημιουργουμένης εὐθύνης κατὰ τὴν κρατοῦσαν γενικῶς θεωρίαν, καθ' ἣν οὗτος δέον πρὸ παντὸς νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν νόμον, ὅστις καὶ ὁρίζει τὴν (κατὰ τόπον καὶ καθ' ὕλην) ἁρμοδιότητα αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον ὅμως, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ *τρόπου* καθ' ὃν πρᾶξις τις δύναται νὰ ἐνεργηθῇ ὡς ὁ νόμος ὁρίζει, δέον νὰ διακρίνωμεν τὴν «ἀτομικὴν» καὶ τὴν «συλλογικὴν» ἁρμοδιότητα, ἀναλόγως τοῦ ἂν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως τυγχάνῃ ἁρμόδιον ἓν ἢ πλείονα πρόσωπα. (Περὶ τῆς μεταξὺ δικαστηρίων καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν περὶ ἁρμοδιότητος διαφορᾶς, ὡς καὶ περὶ τοιαύτης μεταξὺ διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ διοικητικῶν δικαστηρίων κλπ. βλ. λ. Διοίκησις, Διοικητικὰ δικαστήρια, Διοικητικὸν ἀμφισβητούμενον). Ἐν τῷ Συνταγματικῷ καὶ τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ κρατεῖ ἡ θεωρία: «ἁρμοδιότης τῆς ἁρμοδιότητος» (Kompetenz—Kompetenz) διὰ τῆς ὁποίας ἐκδηλοῦται τὸ δικαίωμα Πολιτείας τινὸς τὸ μόνον ἰδίᾳ βουλήσει καθορίζειν τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἁρμοδιότητος αὐτῆς, δηλαδὴ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπεκτείνειν τὴν ἰδίαν ἁρμοδιότητα κατὰ βούλησιν, οὐδενὸς φραγμοῦ ὑπάρχοντος σχετικῶς, οὐδενὸς τουτέστι νομικοῦ περιορισμοῦ ὑφισταμένου, ἐκτὸς ἐκείνων τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἡ Πολιτεία ἔθεσε δι' ἑαυτήν. Τὴν τοιαύτην δὲ Πολιτείαν ἀποκαλοῦμεν *κυρίαρχον*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἐκείνην ἥτις δὲν ἔχει τὴν ἀποκλειστικὴν ἁρμοδιότητα τῆς ἁρμοδιότητος καὶ ἣν καλοῦμεν *μὴ κυρίαρχον*. Ἡ θεωρία αὕτη ἐφαρμόζεται ἰδίως ἐπὶ Ὁμοσπονδιακῶν Πολιτειῶν (: Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, Β. Ἀμερική, Ἑλβετία, Γερμανία, Αὐστρία κλπ.), εἰς ἃς ἀπαντᾶται ταυτοχρόνως ἡ κυρίαρχος Πολιτεία, ἡ ἔχουσα τὴν ἀποκλειστικὴν ἁρμοδιότητα τῆς ἁρμοδιότητος, ὡς ἡ Γερμανικὴ Ἐπικράτεια, καὶ ἡ μὴ κυρίαρχος, ἡ στερουμένη τοῦ δικαιώματος τοῦ καθορίζειν ἰδίᾳ βουλήσει τὴν ἁρμοδιότητα αὐτῆς, λ.χ. ἡ Βαυαρία, ἡ Πρωσσία καὶ αἱ λοιπαὶ Γερμανικαὶ Πολιτεῖαι.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

—**(ΠΟΙΝ. ΔΙΚΟΝ.)** Ἐν τῇ Ποινικῇ Δικονομίᾳ καλεῖται *ἁρμοδιότης* ἡ ἱκανότης τοῦ δικαστηρίου πρὸς ἄσκησιν τῆς ποινικῆς αὐτοῦ δικαιοδοσίας ἐφ' ὡρισμένου ἀδικήματος, ἤτοι πρὸς ἀνάκρισιν καὶ ἐκδίκασιν αὐτοῦ καὶ ἐπιβολὴν τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένης δι' αὐτὸ ποινῆς. Ἡ ἁρμοδιότης διακρίνεται εἰς τὴν *ἐκ τῆς πράξεως* ἢ *καθ' ὕλην* τοιαύτην, εἰς τὴν *ἐκ τοῦ προσώπου* τοῦ κατηγορουμένου καὶ εἰς τὴν *ἐκ τοῦ τόπου*. Ἡ καθ' ὕλην ἁρμοδιότης ὁρίζεται ἐκ τῆς κατὰ τὸν Ποιν. Νόμον διακρίσεως τῶν ἀδικημάτων εἰς *κακουργήματα, πλημμελήματα* καὶ *πταίσματα*· οὕτω κατὰ κανόνα δικάζουσι τὰ πρῶτα τὰ *κακουργιοδικεῖα*, τὰ πλημμελήματα τὰ *πλημμελειοδικεῖα*, καὶ τὰ πταίσματα τὰ *πταισματοδικεῖα*, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ πρόσωπα, ἅτινα διέπραξαν τὰ ἀδικήματα ταῦτα. Ὑπάρχουσιν ὅμως πρόσωπά τινα, τὰ ὁποῖα κατ' ἐξαίρεσιν, λόγῳ τῆς ἰδιότητος ἣν φέρουσιν, ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα *ἰδίων* ποινικῶν δικαστηρίων. Ἐπειδὴ δὲ ποινικὰ δικαστήρια τὴν αὐτὴν ἀσκοῦντα ποινικὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα καθ' ὕλην ἁρμοδιότητα ὑπάρχουσι, διὰ τὴν ταχυτέραν ἐκδίκασιν τῶν ἀδικημάτων, πολλὰ ἱδρυμένα ἐν τῷ Κράτει, ἕκαστον δὲ τούτων ἔχει περιωρισμένην ἐντὸς διαγεγραμμένων φυσικῶν ὁρίων, ἀποτελούντων τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ, τὴν δικαιοδοσίαν του, ἰδιαίτεροι ἕνεκα τούτου κανόνες (ἄρθρ. 29—35 Ποιν. Δικον.) προσδιορίζουσι τὴν *κατὰ τόπον* ἢ *ἐδαφικὴν* ἁρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου καὶ τῶν ἐντὸς τῆς περιφερείας αὐτοῦ ἀνακριτικῶν ὑπαλλήλων. Περὶ ταύτης τῆς ἁρμοδιότητος γίνεται ἐνταῦθα λόγος, ἐνῷ περὶ τῆς καθ' ὕλην καὶ τῆς ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ κατηγορουμένου βλ. λ. δικαιοδοσία.

Οὕτως, ἡ κατὰ τόπον ἁρμοδιότης ὁρίζεται, ἐπὶ μὲν τῶν πταισμάτων ἐκ τοῦ τόπου τῆς τελέσεως αὐτῶν ἀποκλειστικῶς, ἐπὶ δὲ τῶν κακουργημάτων καὶ πλημμελημάτων τριχῶς: 1) ἐκ τοῦ τόπου τῆς *τελέσεως* τῆς πράξεως· θεωρεῖται δ' αὕτη τελεσθεῖσα ἔν τινι τόπῳ ἂν ἐν αὐτῷ ἔλαβον ὕπαρξιν πάντες οἱ πρὸς σύστασιν αὐτῆς ἀπαιτούμενοι ὅροι· ἄν τινες τούτων ἐπραγματώθησαν ἔν τινι περιφερείᾳ, ἄλλοι δ' ἐν ἑτέρᾳ (π. χ. πυροβολεῖ τις ἐκ μιᾶς περιφερείας κατά τινος εὑρισκομένου ἐν ἑτέρᾳ καὶ ἀποκτείνει τοῦτον, ἢ ὑβρίζει τινὰ εὑρισκόμενον ἐν ἄλλῃ περιφερείᾳ δι' ἐπιστολῆς ἐσφραγισμένης), τότε κατά τινας μὲν (*Κωνῆς*, Faustin-Hélie) ὡς τόπος ἐκτελέσεως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔλαβε χώραν ἡ πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ἀδικήματος ἐνέργεια τοῦ κατηγορουμένου, κατ' ἄλλους δὲ (*Κωνσταντόπουλος*) ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐτελειώθη ἡ πρᾶξις, ἐν ᾧ δηλαδὴ συνεπληρώθησαν πάντα τὰ συστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα· κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ὅμως γνώμην (Garraud, Dalloz, Le Poittevin), ἀμφότεροι οἱ τόποι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τόπος ἐκτελέσεως, θὰ προτιμηθῇ δ' ὁ πρῶτος ἐπιληφθεὶς ἀνακριτικὸς ὑπάλληλος, καθ' ἃ κατωτέρω ῥηθήσεται. Ἐπὶ τῶν κατ' *ἐξακολούθησιν* ἀδικημάτων ὡς τόπος ἐκτελέσεως θεωρεῖται ἐκεῖνος, ἐν ᾧ ἐτελέσθη οἱαδήποτε ἐκ τῶν μερικωτέρων πράξεων, τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὸ ὅλον κατ' ἐξακολούθησιν ἀδίκημα, ἐπὶ δὲ τῶν διαρκῶν ἢ συνεχῶν ἀδικημάτων ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐξεδηλώθη ἡ ἐγκληματικὴ τοῦ δράστου ἐνέργεια. Ἂν τὸ ἀδίκημα ἐπράχθη ἐπὶ τοῦ ὁρίου δύο περιφερειῶν, ἀμφότεραι θεωροῦνται ὡς τόπος τελέσεως αὐτοῦ. 2) Ἡ ἁρμοδιότης ὁρίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς *κατοικίας* τοῦ κατηγορουμένου· ὡς κατοικία θεωρεῖται οὐχὶ ἡ κατὰ τὴν Πολιτικὴν Δικονομίαν τοιαύτη, ἀλλ' ὁ τόπος ἔνθα τις *πράγματι* διαμένει συνήθως καὶ οὐχὶ προσκαίρως· λαμβάνεται δ' ὑπ' ὄψιν ἡ κατοικία, ἣν ἔχει ὁ κατηγορούμενος κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς καταδιώξεως καὶ οὐχὶ ἡ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. 3) Ἡ ἁρμοδιότης προσδιορίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον *προσωρινῆς*, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, *διαμονῆς* τοῦ κατηγορουμένου.

Αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ἐπὶ κακουργημάτων καὶ πλημμελημάτων ἁρμοδιότητες εἶναι *συντρέχουσαι*, ἤτοι οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀποκλείει τὴν ἄλλην. Ἂν ὅμως συμβῇ νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς ἀνακρίσεως ἢ τῆς ἐκδικάσεως πλείονες ἐπίσης κατὰ τ' ἀνωτέρω ἁρμόδιοι ἀνακριτικοὶ ὑπάλληλοι ἢ δικαστήρια, ὡς π.χ. τοῦ τόπου τῆς τελέσεως τοῦ ἀδικήματος καὶ τοῦ τόπου τῆς κατοικίας τοῦ κατηγορουμένου, τότε προτιμᾶται ἡ πρώτη *καλέσασα* τοῦτον ἢ διατάξασα τὴν σύλληψιν ἢ φυλάκισίν του ἀρχὴ (ἄρθρ. 31 Ποιν. Δικ.), εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν ἐπεδόθη ἡ κλῆσις ἢ ἐξετελέσθη τὸ ἔνταλμα, ἀρκούσης ἁπλῶς τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς τῶν ἐγγράφων τούτων.

Εἴς τινας εἰδικὰς περιστάσεις περιορίζεται ἄλλως ἡ ἁρμοδιότης. Οὕτω: 1) Ἂν ἡ πρᾶξις ἐτελέσθη ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἡ ἁρμοδιότης ὁρίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς τελευταίας ἐν τῇ ἡμεδαπῇ κατοικίας ἢ ἐφημέρου διατριβῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἂν δ' αὗται εἶναι ἄγνωστοι, ἢ ἂν οὗτος οὐδέποτε ἔσχε τοιαύτην ἐν Ἑλλάδι, ἁρμόδιαι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἀνακριτικαὶ ἀρχαὶ τοῦ τόπου τῆς ἐν Ἑλλάδι συλλήψεώς του, ἥτις εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς ἐν τῇ ἡμεδαπῇ τιμωρήσεώς του (ἄρθρ. 2 § 3' Ποιν. Δικον.), ἐκτὸς ἂν πρόκειται ν' ἀρχίσῃ ἡ ποινικὴ δίωξις πρὸ τῆς συλλήψεώς του, ὅτε ὡς ἁρμόδιαι πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὰς ἐν Σύρῳ ἀνακριτικὰς ἀρχάς, κατ' ἀνάλογον ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρ. 156 τοῦ Ν. Δ. τῆς 31 Αὐγούστου 1926 «περὶ ὀργανώσεως τῆς κεντρικῆς κλπ. ὑπηρεσίας ὑπουργ. Ἐξωτερικῶν», ῥητῶς τοῦτο κελεύοντος προκειμένου περὶ ἀδικήματος πραχθέντος ἐν ἑτεροδικουμέναις χώραις (Α.Π. 43 τοῦ 1920). 2) Ἂν πραχθῇ κακούργημα ἢ πλημμέλημα ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου, ἁρμόδιον, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τοῦ τόπου τελέσεως, κατοικίας κλπ., εἶναι καὶ τὸ δικαστήριον τοῦ ἑλληνικοῦ λιμένος, εἰς ὃν πρῶτον κατέπλευσε τὸ πλοῖον μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως (ἄρθρα 68 καὶ 70 Κώδικος Ἐμπορ. Ναυτικοῦ). 3) Ἐπὶ τῆς ναυταπάτης καὶ τῆς πειρατείας, πραχθείσης ἐν ἀλλοδαπῇ, ἁρμόδιοι εἶναι πρὸς μὲν τὸ ἀνακρίνειν καὶ οἱ ἀνακριτικοὶ ὑπάλληλοι, εἰς οὓς κατὰ πρῶτον παρεδόθησαν οἱ κατὰ θάλασσαν συλληφθέντες ὑπαίτιοι, πρὸς δὲ τὸ ἐκδικάζειν, τὸ Ἐφετεῖον, ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ ὁποίου ἑδρεύουσιν οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι, ἐκτὸς τῶν κατὰ τ' ἀνωτέρω γενικῶς ἁρμοδίων (ἄρθρ. 12 νόμου Δ' τοῦ 1815 «περὶ ναυταπάτης καὶ πειρατείας») 4) Ἐπὶ τῆς λεγομένης *κατὰ παραπομπὴν ἁρμοδιότητος*, ὅτε ὁ Ἄρειος Πάγος ὁρίζει πρὸς ἐκδίκασιν ἄλλο δικαστήριον ἐκτὸς τοῦ κατὰ τ' ἀνωτέρω ἁρμοδίου. Τοιαύτη κατὰ παραπομπὴν ἁρμοδιότης (ἄρθρ. 60—64 Ποιν. Δικον.) λαμβάνει χώραν: α') ὅταν γίνεται ἐξαίρεσις (βλ. λ.) ὁλοκλήρου τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου ἢ τόσων μελῶν αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἀπομένῃ ἀριθμὸς δικαστῶν· β') ὅταν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συγκρότησις τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου ἕνεκα νόσου ἢ ἄλλης αἰτίας, ὡς ἀπουσίας κ. τ. λ.· γ') ὅταν ἐκ τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως ἐν ᾧ τόπῳ ἑδρεύει τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον ὑπάρχῃ ὑποψία ὅτι θὰ διασαλευθῇ ἡ δημοσία τάξις. Εἰς τὰς δύο πρώτας περιπτώσεις τὴν παραπομπὴν εἰς ἄλλο ὁμοειδὲς καὶ ἰσόβαθμον δικαστήριον δύναται νὰ ζητήσῃ πᾶς διάδικος (κατηγορούμενος, πολιτικῶς ἐνάγων, εἰσαγγελεὺς) δι' αἰτήσεως ὑποβαλλομένης τῷ Εἰσαγγελεῖ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς δὲ τὴν τρίτην περίπτωσιν ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀποφαίνεται κατ' ἰδίαν κρίσιν καὶ πεποίθησιν, ἂν δὲ μετὰ τὴν παραπομπὴν ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως ἐκλίπωσιν οἱ προκαλέσαντες ταύτην λόγοι, ὁ Ἄρειος Πάγος δύναται ν' ἀνακαλέσῃ τὴν περὶ παραπομπῆς ἀπόφασίν του (Ἀρείου Πάγου 225 τοῦ 1924)· δ') ὡς κατὰ παραπομπὴν ἁρμοδιότης πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐπερχομένη μετ' ἀναίρεσιν τῆς ἀποφάσεως· καὶ ε') ὅταν τὸ Συμβούλιον τῶν Ἐφετῶν, κρίνον ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀβλαβῶς ἡ ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως, ὁσάκις χαρακτηρίζῃ ταύτην ὡς πλημμέλημα ἢ πταῖσμα, τὴν παραπέμπῃ εἰς ἄλλο, ἐντὸς τῆς περιφερείας του πάντοτε ἑδρεῦον, δικαστήριον (ἄρθρ. 270 Ποιν. Δικον.). 5) Ἐπὶ *συναφείας* (προκειμένου περὶ τῆς καθ' ὕλην ἁρμοδιότητος) ἢ *συναιτιότητος*· ὅταν δηλαδὴ πρόκειται περὶ πράξεων συναφῶν, τὸ ἁρμόδιον διὰ τὴν βαρυτέραν ἐξ αὐτῶν δικαστήριον εἶναι ἁρμόδιον καὶ διὰ τὰς λοιπάς, ἐάν, κατὰ τὴν κρίσιν του, ἡ συνεκδίκασις δὲν φέρῃ βλάβην. Ἐπίσης, ἂν πλείονες συμμετέσχον καθ' οἱονδήποτε τρόπον τῆς τελέσεως τοῦ ἀδικήματος, ὑπάγονται πάντες εἰς τὸ διὰ τὸν πρωταίτιον (ὅστις κατὰ κανόνα εἶνε ὁ ἄμεσος αὐτουργὸς) ἁρμόδιον δικαστήριον. Περὶ τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου ἐν περιπτώσει ὑπαγωγῆς ἑνὸς τῶν συναιτίων εἰς τὴν ἔκτακτον ἢ ἰδιάζουσαν ὡς καὶ εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν ποινικὴν δικαιοδοσίαν, βλ. λ. δικαιοδοσία ποινική.

Ἂν δύο ἐπίσης ἁρμόδια δικαστήρια ἢ ἀνακριτικαὶ ἀρχαὶ τῆς αὐτῆς ἢ διαφόρου ποινικῆς δικαιοδοσίας ἐπιληφθῶσι τοῦ ἀδικήματος καὶ δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ κατ' ἄρθρον 31 Ποιν. Δικον. προτίμησις τοῦ ἑνὸς ἐκ τούτων, ἀμφοτέρων ἐπιμενόντων νὰ θεωρῶσιν ἑαυτὰ ἁρμόδια, ἢ ἂν δύο ἢ πλείονα ἐπίσης ἁρμόδια δικαστήρια κηρύξωσιν ἑαυτὰ ἀναρμόδια καὶ δὲν ὑπάρχῃ τὸ δικάσαν τὴν πρᾶξιν δικαστήριον, ὑφίσταται *σύγκρουσις ἁρμοδιότητος*, ἥτις ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει καλεῖται *καταφατική*, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ *ἀρνητικὴ* ἢ *ἀποφατική*. Ἵνα ὑπάρξῃ σύγκρουσις ἀπαιτεῖται εἰδικώτερον: α') τὰ ἀμφισβητοῦντα τὴν ἑαυτῶν ἁρμοδιότητα ἢ ἀναρμοδιότητα δικαστήρια νὰ μὴ ὑπόκεινται ἀλλήλοις, ἤτοι νὰ διατελῶσιν εἰς τοιαύτην σχέσιν, ὥστε αἱ ἀποφάσεις καὶ αἱ πράξεις τοῦ ἑνὸς νὰ μὴ ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ ἄλλου, συνεπείᾳ ἀσκήσεως ἐνδίκου μέσου ἐνεργουμένου· β') νὰ πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς ἀξιοποίνου πράξεως καὶ γ') νὰ εἶναι ἀμφίβολος ἢ ἀμφισβητουμένη ἡ ἁρμοδιότης. τοῦθ' ὅπερ ὑφίσταται ὅταν ἀμφότερα τὰ δικαστήρια ἢ ἐπελήφθησαν ἢ ἀρνοῦνται νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς ὑποθέσεως. Ὑφισταμένης συγκρούσεως τὴν ἁρμοδιότητα κανονίζει ὁ Ἄρειος Πάγος, κατόπιν αἰτήσεώς τινος τῶν διαδίκων ὑποβαλλομένης τῷ Εἰσαγγελεῖ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις, προκειμένης καταφατικῆς συγκρούσεως, παραγγέλλει τοὺς ἐπιληφθέντας δικαστὰς ἢ ἀνακριτικὰς ἀρχὰς ν' ἀπόσχωσι πάσης ἐνεργείας μέχρις ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρ. Πάγου, ἀφοῦ δ' ἐξετάσῃ ἂν οἱ ἐν τῇ αἰτήσει λόγοι εἶναι βάσιμοι, εἰσάγει ταύτην ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει εἰς τὸν Ἀρ. Πάγον. Ἂν ἡ αἴτησις γίνῃ δεκτή,

Digitized by Google

ορίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀρ. Πάγου τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον, ἄλλως ἀπορρίπτεται αὕτη, ἂν δ' ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἢ τοῦ πολιτικῶς ἐνάγοντος καταδικάζεται οὗτος εἰς χρημ. ποινὴν δρχ. 50—200 καὶ ἂν ἡ αἴτησις κριθῇ παράλογος, καταδικάζεται προσέτι καὶ εἰς κράτησιν 1—3 ἡμερῶν καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ζημιῶν καὶ ἐξόδων.

Τὴν ἑαυτοῦ ἁρμοδιότητα ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ αὐτεπαγγέλτως καὶ εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τῆς διαδικασίας τὸ δικαστήριον, ἡ δὲ περὶ ἀναρμοδιότητος ἔνστασις, δημοσίας τάξεως οὖσα, προτείνεται παρὰ παντὸς διαδίκου καὶ κατὰ πᾶσαν στάσιν τῆς δίκης (ἄρθρ. 35 Ποιν. Δικον.), οὐχὶ ὅμως καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἀρ. Πάγου, δικάζοντος ὡς ἀκυρωτικοῦ, πλὴν εἰς ἃς περιπτώσεις ἡ ἀναρμοδιότης εἶναι λόγος ἀναιρέσεως.

Αἱ πράξεις τοῦ ἀναρμοδίως ἐπιληφθέντος δικαστηρίου ἢ ἀνακριτικοῦ ὑπαλλήλου καθίστανται ἅμα τῇ κηρύξει τῆς ἀναρμοδιότητος αὐτοδικαίως ἄκυροι καὶ ἀποβάλλουσι πᾶσαν ἰσχύν. Εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν ὁ νόμος ἀναγνωρίζει ὡς ἐγκύρους τὰς πράξεις, τὰς ἀναρμοδίως ἐνεργηθείσας. Κατὰ τὰ ἄρθρα 55 Α καὶ 55 Β Στρατ. Ποιν. Νομοθ., τὰ προστεθέντα διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 20 Νοεμβρίου 1922, ἐν περιπτώσει παραπομπῆς ὑποθέσεώς τινος ἐκ τῶν στρατιωτικῶν εἰς τὰ ἁρμόδια κοινὰ δικαστήρια, αἱ ἐνεργηθεῖσαι ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν δικαστικῶν ἀρχῶν πράξεις παραμένουσιν ἔγκυροι. Εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν οἱ ἀναρμοδίως ἐνεργηθεῖσαι πράξεις εἶναι ἄκυροι καὶ δὲν δύνανται νὰ υἱοθετηθῶσι καὶ ἰσχυροποιηθῶσιν ὑπὸ τοῦ κατόπιν ἐπιληφθέντος ἁρμοδίου ἀνακριτοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ Κωνσταντόπουλος (§ 415) συνάγων τοῦτο ἐκ τοῦ ἄρθρου 37 Στρατ. Ποιν. Νομοθ., καθ' ὃ ὁ Εἰσηγητὴς δύναται νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων, οὓς ἐξήτασαν κοινοὶ ἀνακριτικοὶ ὑπάλληλοι, διότι οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐνήργησαν οὐχὶ ἀναρμοδίως, ἀλλ' ἐν δικαιώματι παρεχομένῳ αὐτοῖς ῥητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου (ἄρθρ. 76 Στρ. Ποιν. Νομοθ.).

Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΠΟΛ. ΔΙΚΟΝ.] Καλεῖται *ἁρμοδιότης* ἡ ἐξουσία δικαστηρίου τινός, ὅπως δικάσῃ ὡρισμένην διαφοράν, αἰτίαν ἔχουσα τὴν ἐν τῷ κράτει ἐγκαθίδρυσιν πολλῶν δικαστηρίων, ἑκάστῳ τῶν ὁποίων καθωρισμένα εἰσὶ τὰ ὅρια τῆς ἁρμοδιότητος. Ἀντιθέτως ἡ τοῦ διαδίκου ὑποχρέωσις, ὅπως ὑποβάλῃ τὴν διαφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸ α ἢ β δικαστήριον, καλεῖται δωσιδικία (βλ. λ.). Σχετικὴ δικονομικὴ ἔννοια πρὸς τὴν ἀνωτέρω ὁρισθεῖσαν ἁρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου εἶναι ἡ *δικαιοδοσία* αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ κατὰ γενικὴν ἀρχὴν ὑπαγωγὴ τῆς διαφορᾶς εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἄλλης ἀρχῆς. Ἡ ἁρμοδιότης διακρίνεται α') εἰς ἁρμοδιότητα *λόγῳ ὕλης* (ratione materiae) καὶ β') εἰς ἁρμοδιότητα *ἐκ τοῦ τόπου* ἢ *τοπικὴν* (ratione loci).

Ἡ λόγῳ ὕλης ἁρμοδιότης ἀπορρέει ἐκ τῆς ὑπάρξεως διαφόρων δικαστηρίων *ἑτεροειδῶν* (εἰρηνοδικείων, πρωτοδικείων, ἐφετείων), εἰς ἃ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου ὑπήχθησαν ἢ ὡρισμέναι ὑποθέσεις ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν, ὡς αἱ τῆς ἁρμοδιότητος τῶν εἰρηνοδικείων (ἄρθρ. 490 πολ. δικ.) ἢ ὡρισμένα πρόσωπα, ὡς ἐπὶ ἀγωγῶν κακοδικίου τὰ Ἐφετεῖα ἢ ὁ Ἀρ. Πάγος, ὁπότε ἡ ἐκ τῶν προσώπων ἁρμοδιότης καλεῖται προσωπικὴ (ratione personae). Ἔτι δὲ ἡ λόγῳ ὕλης ἁρμοδιότης ἀπορρέει ἐκ τῆς ὑπάρξεως διαφόρου βαθμοῦ δικαστηρίων, εἰς ἃ διαδοχικῶς ὑπάγονται πρὸς ὀρθότερον ἔλεγχον αἱ διάφοροι ὑποθέσεις. Ἡ λόγῳ ὕλης ἁρμοδιότης ἀφορῶσα τὴν δημοσίαν τάξιν δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ κατὰ κανόνα διὰ τῆς θελήσεως τῶν διαδίκων (λ. χ. ἀγωγὴ κακοδικίου κατὰ πρωτοδίκου νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον ἀντὶ τοῦ ἁρμοδίου ἐφετείου), ἐφ' ᾧ καὶ αὐτεπαγγέλτως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν· κατ' ἐξαίρεσιν ἐν τούτοις δύναται ἐνίοτε συναινέσει τῶν μερῶν νὰ μεταβληθῇ ἡ λόγῳ ὕλης ἁρμοδιότης (λ. χ. κατ' ἀμοιβαίαν συναίνεσιν δύνανται τὰ πρωτοδικεῖα νὰ δικάσωσιν ὑποθέσεις τῆς ἁρμοδιότητος τῶν εἰρηνοδικῶν).

Ἡ *ἐκ τοῦ τόπου* ἁρμοδιότης (ratione loci) ἀπορρέει ἐκ τῆς ὑπάρξεως πλειόνων ἐν τῷ κράτει δικαστηρίων ὁμοειδῶν, εἰρηνοδικείων, πρωτοδικείων, ἐφετείων, ἅτινα πάντα κατ' ἀρχὴν εἰσιν ἁρμόδια πρὸς ἐκδίκασιν ὡρισμένης διαφορᾶς, ἀλλὰ διὰ τὴν εὔστοχον αὐτῶν λειτουργίαν ἡ ἁρμοδιότης περιωρίσθη εἰς τὴν τοπικὴν ἑκάστου τούτων περιφέρειαν, πέραν τῆς ὁποίας ὑποθέσεις δὲν δύνανται νὰ δικάσωσι. Ἡ ἁρμοδιότης αὕτη ἀφορῶσα οὐχὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, ὡς ἡ λόγῳ ὕλης, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν διαδίκων, ὑπ' αὐτῶν μόνον νὰ προταθῇ δύναται κατ' ἔνστασιν καὶ δὲν ἐξετάζεται αὐτεπαγγέλτως (λ. χ. ἀγωγὴ ἐκ δανείου ὑπαγομένη εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Πατρῶν ὡς ἐκ τῆς ἐκεῖ κατοικίας τοῦ ἐναγομένου δύναται νὰ εἰσαχθῇ συναινέσει τῶν μερῶν εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν).

Ἡ ἁρμοδιότης κανονίζεται κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως, ἤτοι τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὸ πινάκιον, καὶ νὰ μεταβάλλεται ἐκ μεταγενεστέρων γεγονότων λ.χ. ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς ἰθαγενείας ἢ τῆς κατοικίας τοῦ διαδίκου ἢ τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τῆς ratione personae ἁρμοδιότητος· οἷον ἐπὶ πρωτοδίκου ἐναχθέντος διὰ τῆς ἀγωγῆς κακοδικίου ἐγγραφείσης εἰς τὸ πινάκιον δὲν μεταβάλλεται ἡ ἁρμοδιότης, ἐὰν οὗτος μετὰ τὴν ἐγγραφὴν ἀπελύθη καὶ ἀπέβαλε τὴν ἰδιότητα ἣν εἶχεν. Ἡ ἁρμοδιότης διακρίνεται εἰς νόμιμον ἢ συμβατικὴν καθ' ὅσον στηρίζεται εἰς νόμον ἢ συμβάσεις, γενικὴ ἢ εἰδικὴ καθ' ὅσον ἡ διάταξις τοῦ νόμου ἡ κανονίζουσα τὴν ἁρμοδιότητα ἐστὶ γενικὴ ἢ εἰδική, οἰκεία ἢ δοτὴ κατὰ παραπομπὴν τοῦ δικαστοῦ καὶ ἀποκλειστικὴ ἢ συντρέχουσα. Αἱ ἔννοιαι αὗται λεπτομερῶς ἀναπτύσσονται ἐν τῷ οἰκείῳ ἄρθρῳ περὶ δωσιδικίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ* § 29. *Εὐκλείδου* Δικονομία § 43. *Carré*, Compétence A'. 53. *Garsonnet* I § 148.

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΚΑΝΟΝ. ΔΙΚ.] Τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια δικάζουσι τὰς κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῆς ἐκκλησίας παραβάσεις τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν, ἐν τῇ παρ' ἡμῖν δὲ αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡρισμένας παραβάσεις εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀφορώντων πολιτικῶν νόμων. Οὕτω τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον τιμωρεῖ τὰς ὑπὸ τῶν ἐφημερίων παραλείψεις τῶν ὑπὸ τῶν περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων νόμων ἐπιβαλλομένων αὐτοῖς καθηκόντων δι' ἀργίας μέχρι τριῶν ἐτῶν. Τοὐναντίον ἄλλας εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀφορώσας παραβάσεις πολιτικῶν νόμων δικάζουσι πρὸς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις καὶ τὰ κοινὰ ποινικὰ δικαστήρια. Οὕτω πρὸς τῇ ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ἐπιβαλλομένῃ ποινῇ τιμωρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου κοινοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου, καταγιγνωσκομένης ποινῆς α') φυλακίσεως ἓξ μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους ὁ ἄνευ ἐπισκοπικῆς ἀδείας τελέσας γάμον ἱερεύς, τριῶν δὲ μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους ὁ κεχωρισμένως τοῦ γάμου ἱερολογήσας μνηστείαν ἱερεύς· β') χρηματικῆς δραχ. χιλίων μέχρι δεκακισχιλίων ὁ παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα χειροτονῶν μητροπολίτης (Καταστατ. Ἱερᾶς Συνόδου ἄρθρ 68 καὶ 69, Ν Δ. 26-ΙΧ-1925 ἄρθρ 6 καὶ νόμ. «περὶ ἐνοριακῶν ναῶν» ἄρθρ 73). Τὰ ὑπὸ στοιχ. α' καὶ β' πλημμελήματα διώκονται αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου εἰσαγγελέως. Ἡ τυχὸν ἐκδίκασις ἐκκλησιαστικοῦ παραπτώματος ὑπὸ τῶν κοινῶν ποινικῶν δικαστηρίων ἀντὶ τῶν μόνων πρὸς τοῦτο ἁρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν, ἀποτελεῖ ὑπέρβασιν καθήκοντος *ἐξ ἀναρμοδιότητος*, δι' ἣν τὴν ἀναίρεσιν νὰ αἰτήσηται δύναται μόνος ὁ εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου (Ποινικῆς Δικονομίας ἄρθρ. 477). Τοὐναντίον οἱ διαπράττοντες ἀθεμίτους πράξεις ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων προβλεπομένας κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ ὑπόκεινται τοῖς κοινοῖς νόμοις καὶ τοῖς κοινοῖς ποινικοῖς δικαστηρίοις, τῶν ἀρχιερέων ἐχόντων εἰδικὴν δωσιδικίαν (Ποιν. Δικον. ἄρθρ. 36—43, Καταστατ. Ἱερᾶς Συνόδου ἄρθρ. 76 καὶ Ν. Δ. 26 Σεπτεμβρίου 1925 ἄρθρ. 6).

Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τὰ κατὰ τὸν κοινὸν ποινικὸν νόμον ἀδικήματα—πλὴν τῶν πταισμάτων, ἅτινα δικάζονται ἐν τῇ περιφερείᾳ μὲν τῆς μονῆς διαπραττόμενα ὑπὸ τῶν μοναστηριακῶν συνάξεων καὶ γεροντιῶν, ἐν Καρυαῖς δ' ὑπὸ τῆς ἐπιστασίας—δικάζονται ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ ποινικῶν δικαστηρίων. Ἐπιλαμβανόμεναι δ' αἱ δικαστικαὶ τοῦ κράτους ἀρχαὶ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διώξεως πλημμελημάτων ἢ κακουργημάτων ἀποστέλλουσιν ἐκεῖσε ἀνακριτικὸν ὑπάλληλον, ὅστις αἰτεῖται πάραυτα τὴν παρὰ τῆς ἐπιστασίας κατὰ τὰς ἀνακριτικὰς πράξεις παράστασιν ἑνὸς τῶν ἐπιστατῶν, ὅστις ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς τελείας διεξαγωγῆς τῶν ἀνακριτικῶν ἔργων. (Καταστατ. Ἁγίου Ὄρους ἄρθρ. 7 καὶ Ν. Δ. κυρώσεως Καταστατικοῦ Ἁγίου Ὄρους ἄρθρ. 7 παράγρ. 2, ἄρθρ. 9 παράγρ. 1 καὶ 2 καὶ ἄρθρ. 35.) Αἱ κατὰ τῶν κληρικῶν ἀποφάσεις τῶν κοινῶν ποινικῶν δικαστηρίων γνωρίζονται ὑπ' αὐτῶν τῷ ἁρμοδίῳ μητροπολίτῃ. (Καταστατ. Ἱερᾶς Συνόδου ἄρθρ. 75 καὶ νομοθ. διάταγμα 26-ΙΧ-1925 ἄρθρ. 6.)

Ἐπὶ πράξεως κολασίμου κατά τε τὸν κοινὸν ποινικὸν ἢ ἄλλον εἰδικὸν νόμον καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας ἡ δικαιοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων εἶναι παράλληλος καὶ αὐτοτελὴς ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Διὸ δύνανται τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια νὰ ἐπιβάλωσι τὴν ποινὴν τῶν κολασίμων τούτων πράξεων καὶ πρὶν ἢ ἀποφήνωνται ἐπ' αὐτῶν τὰ κοινὰ ποινικὰ δικαστήρια καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτως ἐκείνων. Τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ οὐδὲ δεδικασμένον ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν παράπτωμα ἀποτελοῦσι διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια αἱ ἀθῳωτικαὶ ἢ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων διὰ τὸ αὐτὸ παράπτωμα, ὡς ἀποτελοῦν παράβασιν τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ νόμου. Ταῦτα ὁρίζει καὶ τὸ ἄρθρ. 98 τοῦ Καταστατ. Ἁγίου Ὄρους.

Τῇ τοῦ ἐπισκόπου πειθαρχικῇ ἐξουσίᾳ ὑποβάλλονται πάντες οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ οἰκοῦντες κληρικοί. Τοῦτό ἐστιν ἐπακολούθημα τῆς καὶ ὑπὸ τῶν συνόδων διατυπωθείσης ἀρχῆς, καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν ἀσκεῖ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐπαρχίᾳ, μὴ δικαιούμενος νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ πράγματα ἑτέρων ἐπαρχιῶν. Ὡς συντρέχουσα δωσιδικία ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ τοῦ τόπου τῆς διαπράξεως τοῦ παραπτώματος (forum delicti commissi)· τουτέστιν *ἁρμοδιότητα* ἔχει εἰς ἐκδίκασιν τοῦ παράπτωμα διαπραξαμένου καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐν οὗ τῇ δικαιοδοσίᾳ διεπράχθη τοῦτο, διὸ καὶ τοῖς ἐπιδημοῦσιν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐπαρχίᾳ δύναται ὁ ἐπίσκοπος νὰ ἐπιβάλῃ ποινάς. Οὕτω ὑπὸ Καρχηδονικῆς συνόδου τῷ 412 συγκροτηθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Αὐρηλίου, ἀφωρίσθη ὁ ἐξ Ἰταλίας εἰς Καρχηδόνα μεταβὰς Πελαγιανὸς Καιλέστιος. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος Τριβηρίας Νικήτιος ἀφώρισε τὸν βασιλέα Λοθάριον τὸν Α', καίπερ μὴ ἔχοντα τὴν μόνιμον αὐτοῦ κατοικίαν ἐν τῇ ἐκείνου ἐπισκοπῇ. Καὶ δὲν γίνεται μὲν ἐν ταῖς κανονικαῖς πηγαῖς ἰδιαιτέρα μνεία τῆς δωσιδικίας τοῦ τόπου ἐν ᾧ διεπράχθη τὸ παράπτωμα, ἀλλ' ἡ σιγὴ αὕτη ἐξηγεῖται τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἐδικάζοντο ὑπὸ διαφόρων συνοδικῶν ὀργάνων, τοῦτο δ' ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ λοιποὺς κληρικοὺς οὐδεμία ἦν ἀνάγκη ἀναπτύξεως διατάξεων περὶ τοπικῆς ἁρμοδιότητος, διότι ἐπ' αὐτῶν, κατὰ κανόνα τοὐλάχιστον, συνέπιπτον ἀμφότεραι αἱ δωσιδικίαι.

Τανῦν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν αὐτοκεφάλῳ ἐκκλησίᾳ τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον δικάζει τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραβάσεις τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν, οὐ μόνον τῶν τῇ ἐπισκοπῇ ὑπαγομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαμενόντων (Καταστατ. Ἱερᾶς συνόδου ἄρθρ 43 κα Ν Δ. 26-ΙΧ-1925 ἄρθρ. 5). Τοὐναντίον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὑποπεσόντος μοναχοῦ ἢ κληρικοῦ μὴ ἁγιορείτου εἰς παράπτωμά τι, ποιεῖται τὴν ἀνάκρισιν τὸ δευτεροβάθμιον δικαστήριον, καὶ ἡ δικογραφία πέμπεται τῇ ᾗ ὁ ἐπταικὼς ὑπάγεται ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ, τῶν ἁγιορειτικῶν δικαστηρίων ὄντων ἀναρμοδίων εἰς τὴν ἐκδίκασιν αὐτοῦ (Καταστατικὸν Ἁγίου Ὄρους ἄρθρ. 51).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Μ. Ράλλη* Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις, σελ. 530-534 καὶ *τοῦ αὐτοῦ* Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἐν Ἀθήναις, 1927 σελ. 146—149.

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Ἁρμόζεια *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα ἐπαρχίας τῆς Καρμανίας ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Ἅρμουζαν*. Ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὸ βάθος μυχοῦ μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁρμόζου, τοῦ «Ἁρμόζου ἄκρου», κατὰ Πτολεμαῖον καὶ Στράβωνα, καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ *Ἀνδάνιος* ἢ *Ἀνάμιος*, τοῦ σημερινοῦ *Μινάου*. Ὁ στόλος τοῦ Νεάρχου ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον ἐν ἔτει 325 π.Χ. κατὰ τὴν ἐξ Ἰνδιῶν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῆς Ἁρμοζείας δὲν ὑπάρχει σήμερον, τὸ δὲ ὄνομα *Ὁρμοὺζ* ἐδόθη εἰς τὴν νῆσον *Ὀργάναν* ἢ *Ὤγυριν* τοῦ Πλινίου, ἥτις κεῖται ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ καὶ ἦτο ἔρημος κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Νεάρχου. Ἡ νῆσος αὕτη, κειμένη νοτιοανατολικῶς τῆς μεγαλονήσου Κίσμ, ἐχρησίμευεν ὡς καταφύγιον εἰς τοὺς Πάρσις, ἀποφεύγοντας τὰς καταδιώξεις τῶν Μουσουλμάνων πρὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν ἐκ Βομβάης κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Γεωγράφοι τινὲς πιστεύουσιν ὅτι ἡ λέξις *Ἁρμόζεια* εἶναι παραφθορὰ τοῦ περσικοῦ *Ἀχουραμάσδα*, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς τύπος *Ἁρμόζεια* δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν συνταύτισιν ταύτην, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ὁ ἀραβικὸς τύπος *Ὁρμούζ*. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἄραβος γεωγράφου Ἴμπν Μπατουτάχ, ὅστις ἐν ἔτει 1335 ἐπεσκέφθη τὴν Ὁρμούζ, ὑπῆρχεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην μεγάλη καὶ ὡραία πόλις, διοικουμένη ὑπὸ σουλτάνου. Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ πλοῦτος τῆς νήσου καὶ τῆς πεδιάδος τῆς Ἁρμοζείας, ὥστε κατά τινα ἀραβικὴν παροιμίαν «ἐὰν ὁ κόσμος ἦτο δακτύλιος, δακτυλιόλιθος θὰ ἦτο ἡ Ἁρμόζεια». Ἡ Ἁρμόζεια εἶναι ἡ *Φορμόζα* τοῦ Μάρκου Πόλου.

Α. Δ.

Ἁρμοζικὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰβηρίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

Ἅρμοζον *ἄκρον* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Καρμανίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (ΣΤ, η, 5) ὡς κείμενον εἰς 94° μῆκος ἀπὸ Φέρρου καὶ 23° 2/3 πλάτος. Κατὰ τὸν Müller (χάρτης XV Nearchi navigatio ab Indo ad Euphratem, εἰς Χάρτας ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων ἔκδ. Didot) ἡ ἄκρα αὕτη θὰ ἔκειτό που τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ *Στενοῦ τοῦ Ὁρμοὺζ* (Detr. d'Ormuz, ὅρα χάρτην Vidal Lablache 121: Asie Occidentale: G, e), ἀνατολικοῦ σκέλους τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Ὁμὰν στομίου τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἡ ἠχητικὴ ἄλλως τε ὁμοιότης τοῦ ὀνόματος τοῦ στενοῦ πρὸς τὸ τοῦ ἀκρωτηρίου καθιστᾷ πιθανοφανεστάτην τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

ἁρμόζω· συναρμόζω, συνάπτω δύο τινὰ ἢ πλείονα οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελέσωσιν ἑνότητα, συναρμολογῶ, ταιριάζω· || ἀμετβ. προσαρμόζομαι, εἶμαι κατάλληλος, καίριος: «τὰ ἤπια μέτρα ἁρμόζουν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις», «ἡ αὐστηρότης δὲν ἥρμοζεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου» || ἀπρόσωπ. *ἁρμόζει*· προσήκει, πρέπει: «δὲν ἁρμόζει νὰ ὁμιλῆτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον» || ἰδιωμ. δίδω τὴν θυγατέρα εἰς γάμον, νυμφεύω, ἐγγυῶ.

Ἁρμοθόη *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Ἀμαζόνων.

ἁρμοκάλυμμα ἢ *ἁρμοκαλύπτρα*· βλ. ἁρμός.

Digitized by Google

ἁρμολάϊ (τὸ)· ἰδιωματ. (Αἰτωλ.)· μετρίου μεγέθους λαγωός. Δ. Ν. Λ.

Ἁρμόλια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας Μαστιχοχωρίων τῆς ἀποτελούσης ἴδιον ὁμώνυμον νομὸν τῆς νήσου Χίου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 750 περίπου κατοίκους. Κεῖται εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ βουνοῦ *Τίλη* καὶ ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται διὰ φρεατίων καὶ πηγαίων ὑδάτων. Παρὰ τὸ χωρίον, ὅπερ κεῖται πλησίον καὶ τῶν βουνῶν *Κόφινας* καὶ *Πρινιᾶς*, διέρχονται οἱ χείμαρροι *Χαρχωμαιᾶς*, *Ἀρμεiοπόταμος* καὶ *Ἀφεντικὰ* ἢ *Γλυφός*. Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν Καλαμωτῇ ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον Μαστιχοχωρίων καὶ εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Χίου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Καλαμωτῆς τῆς Δ. Χ. Χίου. Ἔχει δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Παράγει δὲ ἐτησίως περὶ τὰς 25.000 ὀκ. δημητριακῶν, 50 000 ὀκ. ἐλαίου, 15.000 ὀκ. καπνοῦ καὶ 7.000 ὀκ. μαστίχης.

Δυτικῶς τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 700—800 μ, ἐν θέσει λεγομένῃ *Κάστρον* σώζονται μνημεῖα τῆς ἐνετικῆς διαβάσεως εἰς τὴν νῆσον (βλ. λ. Χίος). Εἰς ἀπόστασιν δ' ἑνὸς χμτρ. ἀπ' αὐτοῦ κεῖται ἡ μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καλουμένη κοινῶς *Μονὴ Βρεττοῦ*, ἐν ᾗ σήμερον ἐνδιαιτῶνται μόνον 2 μοναχοί. Τὰ Ἁρμόλια μετὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ συνδέονται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 20). ἐξυπηρετουμένης τῆς συγκοινωνίας καὶ δι' αὐτοκινήτου. Δ. Ε. Μ.

ἁρμολόγημα· βλ. ἁρμός.

ἁρμολόγησις (ἡ)· συναρμογή, συναρμολόγησις, ταιριασμα κ.τ.λ.

— *[Τεχν.]*· βλ. ἅρμοσις, ἁρμός, σύνθεσις.

ἁρμολογῶ *(—έω)*· συναρμόζω, συναρμολογῶ, ταιριαζω.

Ἁρμονβὶλλ (Armonville) ***Ἰωάννης Βαπτιστής***. Μέλος τῆς Συμβατικῆς (1756—1808). Ἁπλοῦς ἐργάτης, ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ Συμβατικῇ, ὡς τοιοῦτος δ' ὑπέγραψε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ'.

Ἁρμονία *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ σύζυγος τοῦ Κάδμου. Εἰς τὸν γάμον της παρευρέθησαν πάντες οἱ θεοὶ κατελθόντες ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν Καδμείαν. Αἱ Μοῦσαι ἔψαλον κατ' αὐτὸν τὸ ᾆσμα τοῦ ὑμεναίου καὶ ἡ νύμφη ἔλαβεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Κάδμου ἢ αὐτῶν τῶν ἀθανάτων πολύτιμα δῶρα, μεγαλοπρεπῆ πέπλον κεντημένον ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ χρυσοῦν περιδέραιον (τὸν περιώνυμον καταστάντα *ὅρμον*), ἔργον τοῦ Ἡφαίστου. Ὁ γάμος των, μὲ τὸν ὁποῖον σχετίζονται αἱ πλεῖσται γενεαλογίαι τῶν Θηβαίων ἡρώων, ὑπῆρξεν εὐτυχὴς καὶ ἡ Ἁρμονία, ἡ πρώτη αὕτη μήτηρ τῶν Θηβαίων, ἐθεωρεῖτο πρότυπον ἀφωσιωμένης συζύγου καὶ φιλοστόργου μητρὸς καταστᾶσα τὸ σύμβολον τοῦ ἀδιαταράκτου καὶ πλήρους γαλήνης οἰκογενειακοῦ βίου. Τέκνα τῆς Ἁρμονίας καὶ τοῦ Κάδμου ὑπῆρξαν ἡ ἐκ τοῦ Διὸς μήτηρ τοῦ Διονύσου *Σεμέλη*, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρισταίου καὶ μήτηρ τοῦ Ἀκταίωνος *Αὐτονόη*, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀθάμαντος καὶ μήτηρ τοῦ Μελικέρτου *Ἰνὼ* (ἡ κατόπιν θαλασσία θεὰ *Λευκοθέα*), ἡ σύζυγος τοῦ Σπαρτοῦ Ἐχίονος καὶ μήτηρ τοῦ Πειθέως *Ἀγαύη* καὶ ὁ *Πολύδωρος* ὁ πατὴρ τοῦ Λαβδάκου, ὁ οἶκος τοῦ ὁποίου (τὸ γένος) ὑπῆρξεν ὁ πλουσιώτερος τροφοδότης τῆς ἀττικῆς τραγῳδίας.

Κατ' ἄλλον μῦθον ἡ Ἁρμονία ἦτο κόρη τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἠλέκτρας. Ὅτε ὁ μῦθος τῆς Ἁρμονίας ἐξῆλθε τῶν στενῶν ὁρίων τῆς Βοιωτίας συνεδέθη καὶ συνανεμίγη μετ' ἄλλων μύθων, καὶ ἰδίως τῶν μύθων τῶν μετὰ τῆς Ἀφροδίτης συνδεομένων θεοτήτων, τῶν Χαρίτων, τῶν Ὡρῶν, τοῦ Ἔρωτος, τῆς Πειθοῦς, τοῦ Ἱμέρου, τοῦ Πόθου. Ἐν Ἀττικῇ, ἔνθα ἔτυχε μεγάλης λατρείας, ὁ μῦθος τῆς Ἁρμονίας μετερρυθμίσθη τοσοῦτον ὑπό τε τῶν τραγικῶν ποιητῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, ὥστε κατέστη μῦθος ἀλληγορικὸς καὶ συνεδέθη πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ φύσει ἁρμονίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Εἰς τὸ λυρικώτατον τῶν χορικῶν τῆς Μηδείας του ὁ Εὐριπίδης ὑμνεῖ τὴν ἁρμονίαν τῆς ὡραίας φύσεως τῆς Ἀττικῆς διὰ τῶν στίχων «ἔνθα ποθ' ἁγνὰς ἐννέα Πιερίδας Μούσας λέγουσι ξανθὰν Ἁρμονίαν φυτεῦσαι» (Μηδ. στ. 830). Ἀπὸ συμβόλου δὲ τῆς τάξεως καὶ τοῦ κάλλους ἐν τῇ φύσει, τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ καλλιτεχνίᾳ καὶ τῇ οἰκογενείᾳ εὐχερῶς ἔπειτα ἔγινε τὸ σύμβολον καὶ τῆς τάξεως ἐν τῇ πολιτείᾳ (τῆς εὐνομίας) καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ (τῆς ὁμονοίας) καὶ ἐν γένει τῆς τάξεως ἐν τῷ ὑλικῷ, πνευματικῷ καὶ ἠθικῷ κόσμῳ. Ὁ μῦθος τῆς Ἁρμονίας ἐνέπνευσε καὶ τοὺς καλλιτέχνας, κατά τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οὕτως εἰς τὸν περίφημον τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος θρόνον μεταξὺ τῶν γλυπτῶν κόσμων αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ γάμος τῆς Ἁρμονίας, κατὰ τὸν ὁποῖον παρίσταντο οἱ θεοὶ κομίζοντες τὰ πρὸς τὴν νύμφην δῶρά των. Ἐπίσης ὁ γάμος τῆς Ἁρμονίας καὶ ἄλλα ἐπεισόδια τοῦ μύθου αὐτῆς ἀπεικονίζοντο εἰς ἀρχαῖα ἀγγεῖα καὶ νομίσματα. Ἐκ τῶν νεωτέρων καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἅτινα οἱ δημιουργοί των ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν μύθων τῆς Ἁρμονίας, ἄξιον μνείας ἰδίως εἶναι ἡ «Ἁρμονία» τοῦ Ἕλληνος καλλιτέχνου Γύζη. ΚΑΨ.

—**Ἁρμονία** *[Ἀρχ.]*. Κύριον ὄνομα γυναικῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ θυγάτηρ τοῦ Συρακουσίου Τυράννου Γέλωνος *(Val. Max.* 3,2). Ι. Χ. Δ.

Ἁρμονία (Harmonia) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 40. Ἀνεκαλύφθη τῇ 31 Μαρτίου 1856, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $\alpha = 2.267$, $T = 1247$ ἡμ. $e = 0.047$, $i = 4^{0}.16'$. $L = 104^{0}.\ 25'$, $\Omega = 94^{0}.\ 14'$ καὶ $\pi = 1^{0}.33'$. Σ. Π.

ἁρμονία (ἡ)· ἡ συναρμογὴ δύο ἢ πλειόνων σωμάτων πρὸς ἄλληλα, οἷον τῶν σανίδων ἐν τῇ ξυλουργικῇ, τῶν λίθων ἐν τῇ τοιχοδομίᾳ *(ἀρχ.)*· || ἡ συμφωνία τῶν ἤχων ἐν τῇ μουσικῇ, ἡ κατὰ τοὺς μουσικοὺς κανόνας ἀπόδοσις τῶν ἤχων· || ἡ συμφωνία, ἡ ἀνάλογος σχέσις τῶν μερῶν ἑνὸς ὅλου πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον, οἷον ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ λογοτεχνίᾳ, τῇ συγγραφικῇ || καθόλου ἡ συμφωνία τῶν μελῶν μιᾶς ὁμάδος: «πᾶσαι αἱ οἰκογένειαι τοῦ χωρίου εἰσὶν ἐν ἁρμονίᾳ».

—**[ΦΥΣΙΚΗ]** Ὁσάκις δύο ἢ περισσότεροι ἦχοι συνυπάρχοντες προκαλοῦσιν ἐν ὑμῖν εὐάρεστον αἴσθημα, λέγομεν ὅτι οἱ ἦχοι οὗτοι παράγουσιν ἁρμονίαν. Ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἁρμονιῶν τῶν παραγομένων ἐκ τῆς συνυπάρξεως δύο ἤχων καταδεικνύεται ὅτι ὁ λόγος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παλμῶν τῶν ἤχων τῶν διαφόρων ἁρμονιῶν παρίσταται δι' ἀκεραίων μικρῶν ἀριθμῶν, μικροτέρων τοῦ 7. Ὅσον δὲ ὁ λόγος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παλμῶν εἶναι ἁπλούστερος (ἤτοι οἱ ὅροι τοῦ ἐκφράζοντος αὐτὸν κλάσματος εἶναι μικρότεροι), τόσον ἡ ἁρμονία εἶναι τελειοτέρα, ἤτοι τόσον μᾶλλον εὐάρεστον αἴσθημα προκαλεῖ ἐν ἡμῖν *(Πυθαγόρας)*. Κ. Π.

—**[ΑΚΟΥΣΤ.]** Ἐν τῇ Ἀκουστικῇ *ἁρμονία* καλεῖται συνήθως τὸ μέρος τῆς Μουσικῆς τέχνης τὸ ὁποῖον πραγματεύεται περὶ τῶν συμπλεγμάτων τῶν συγχρόνως παραγομένων ἤχων καὶ τοῦ τρόπου τῆς διαδοχῆς τούτων, ὡς ἐκ φύσεως προσδεχόμεθα ταῦτα ἐν τῇ συνθέσει τῶν μουσικῶν δημιουργημάτων. Τὰ συμπλέγματα ταῦτα καλοῦνται γενικῶς *συγχορδίαι* (accords). Τὸν τρόπον τῆς ἐπιλογῆς τῶν ἤχων ἐν τῇ συνθέσει τῶν συγχορδιῶν ὑπαγορεύει φύσει αὐτὴ ἡ κατασκευὴ τοῦ ὀργάνου τῆς ἀκοῆς. Ἀλλ' ἡ ἁρμονία δύναται νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, καθαρῶς *ἀκουστικῆς* ἢ *ἐπιστημονικῆς*, ὅταν δηλ. ζητῶμεν ν' ἀνεύρωμεν τοὺς λόγους δι' οὓς δύο ἢ τελειότεροι ἦχοι συνακουόμενοι παράγουσιν ἐν ἡμῖν αἴσθημα εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον, τουτέστι τὰ αἴτια, δι' ἃ τὰ μουσικὰ διαστήματα εἶναι *ἁρμονικὰ* ἢ *παράφωνα*. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς Ἀκουστικῆς καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν συναπτομένης αἰσθητικῆς. Εἶναι ἑπομένως ζήτημα καθαρῶς ἐπιστημονικὸν καὶ ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς μουσικῆς τέχνης.

Ἐν τῇ Ἀκουστικῇ διδασκόμεθα διαφόρους μεθόδους, δι' ὧν προδιορίζεται μετ' ἀκριβείας ὁ

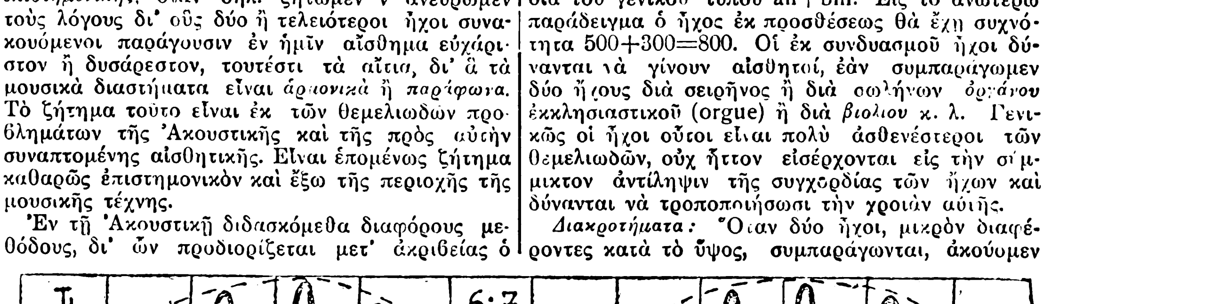

Σχῆμα 1.

ἀριθμὸς τῶν παλμῶν ἑκάστου ἤχου κατὰ δευτερόλεπτον (*συχνότης*). Ἡ γνῶσις τῆς συχνότητος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐκφράσωμεν δι' ἀριθμητικοῦ κλάσματος τὸ μουσικὸν *διάστημα*, ἤτοι τὸν λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παλμῶν δύο ἤχων. Οὕτω λ. χ. ἐὰν ὁ ἦχος do παράγεται ὑπὸ 200 παλμῶν, ὁ δὲ ἦχος sol ὑπὸ 300 παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον, τὸ διάστημα $\frac{sol}{do}$ παρίσταται διὰ τοῦ κλάσματος $\frac{300}{200}$ ἢ $\frac{3}{2}$.

Κατὰ γενικὸν κανόνα εὑρίσκομεν ὅτι τὰ διαστήματα μεταξὺ δύο ἤχων χρησιμοποιουμένων ἐν τῇ Μουσικῇ εἶναι τοσοῦτο μᾶλλον εὐχάριστα ὅσον οἱ ἀριθμητικοὶ λόγοι τῶν παλμῶν αὐτῶν εἶναι ἁπλούστεροι, δηλ. ὅσον οἱ ὅροι τῶν κλασμάτων εἶναι ἀριθμοὶ μικρότεροι, λ. χ. $^{1}/_{1}$, $^{3}/_{2}$, $^{4}/_{3}$ κ. λ. Τοὐναντίον ἐὰν οἱ ὅροι τοῦ κλάσματος εἶναι μεγάλοι ἀριθμοί, ὡς λ. χ. $\frac{271}{197}$, ἡ συνήχησις δὲν προκαλεῖ εὐάρεστον συναίσθημα. Ἀλλ' ὁ γενικώτατος οὗτος κανὼν δὲν ἀρκεῖ βεβαίως νὰ ἐπιλύσῃ ζήτημα τόσον περίπλοκον—τῆς μουσικῆς ἁρμονίας—, νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ δηλ. τὸ φυσικὸν αἴτιον, ὅπερ ἄγει εἰς τὴν εὐάρεστον ἢ δυσάρεστον ἀντίληψιν τῶν συνακουομένων ἤχων. Ὅπως διευκολυνθῇ ἡ ἔρευνα τοῦ προβλήματος τούτου τῆς αἰσθητικῆς, ἡ Φυσικὴ ἔδει νὰ προσφύγῃ εἰς βαθυτέραν ἀνάλυσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῶν κινήσεων ὅσον ἀφορᾷ τοὺς συνυπάρχοντας ἤχους. Αἱ γενόμεναι πειραματικαὶ ἔρευναι ἤγαγον εἰς τὴν σύνθεσιν θεωριῶν πρὸς ἐξήγησιν τῶν νόμων τῆς ἁρμονίας, ἐξ ὧν λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὀνομαστὴ *θεωρία τοῦ Helmholtz*, ἥτις εἰς τὰς κυρίας αὐτῆς γραμμὰς φαίνεται παραδεκτή.

Ἦχοι ἐκ συνδυασμοῦ.—Ἡ Φυσικὴ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μουσικοὶ ἦχοι εἶναι *σύνθετοι*. Ἕκαστος τούτων ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ θεμελιώδους, συχνότητος n, καὶ ἐκ σειρᾶς ἁρμονικῶν, ἀσθενεστέρων ἐκείνου, τῶν ὁποίων αἱ συχνότητες εἶναι 2n, 3n, 4n κλ. Ἀλλ' ὅταν δύο ἦχοι μουσικοὶ παράγωνται συγχρόνως, μετ' ἐντάσεως ὁμοιομόρφου, ἀκούομεν ἐκτὸς αὐτῶν καὶ σειρὰν ἄλλων ἤχων ἀσθενεστέρων, οἵτινες καλοῦνται *ἦχοι ἐκ συνδυασμοῦ*. Οὗτοι διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς ἤχους ἐξ *ἀφαιρέσεως* καὶ ἤχους ἐκ *προσθέσεως*.

Ἦχοι ἐξ ἀφαιρέσεως: Τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τῶν ἤχων τούτων ὀφείλομεν εἰς τὸν Sorge (1740), ἂν καὶ ὁ κυρίως μελετήσας αὐτοὺς εἶναι ὁ Tartini. Οἱ ἦχοι ἐκ διαφορᾶς ἔχουν συχνότητα ἴσην πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς συχνότητος τῶν δύο θεμελιωδῶν. Ἐὰν π. χ. οἱ θεμελιώδεις παράγονται ἐκ 500 καὶ 300 παλμῶν (εἰς 1 δ.), ὁ ἐκ διαφορᾶς ἦχος θὰ παράγεται ἐκ 500—300=200 παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον, δηλ. θὰ ἀκούωμεν συγχρόνως τρεῖς ἤχους μὲ συχνότητας 500, 300 καὶ 200. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου παράγονται ἦχοι ἐξ ἀφαιρέσεως καὶ ἐκ τῶν ἁρμονικῶν αὐτῶν, ἀσθενέστεροι βεβαίως, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἀντιληπτοί. Ἡ συχνότης τούτων εὑρίσκεται διὰ τοῦ τύπου $an-bm$, ἔνθα n καὶ m εἶναι αἱ συχνότητες τῶν κυρίων ἤχων, οἱ δὲ ἀριθμοὶ a καὶ b εἶναι ἀκέραιοι καὶ τοιοῦτοι, ὥστε ἡ ἀνωτέρω διαφορὰ νὰ εἶναι θετικὸς ἀριθμός.

Ἦχοι ἐκ προσθέσεως: Ἀλλ' ὁ Helmholtz ἀνεκάλυψε τὴν συνύπαρξιν καὶ ἄλλων ἤχων, τῶν *ἐκ προσθέσεως*, ἀσθενεστέρων τῶν προηγουμένων, τῶν ὁποίων ἡ συχνότης ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν συχνοτήτων τῶν κυρίων ἤχων ἢ τῶν ἁρμονικῶν αὐτῶν, ἑπομένως δύναται νὰ παρουσιασθῇ αὕτη διὰ τοῦ γενικοῦ τύπου $an+bm$. Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ὁ ἦχος ἐκ προσθέσεως θὰ ἔχῃ συχνότητα 500+300=800. Οἱ ἐκ συνδυασμοῦ ἦχοι δύνανται νὰ γίνουν αἰσθητοί, ἐὰν συμπαράγωμεν δύο ἤχους διὰ σειρῆνος ἢ διὰ σωλήνων *ὀργάνου* ἐκκλησιαστικοῦ (orgue) ἢ διὰ *βιολίου* κ. λ. Γενικῶς οἱ ἦχοι οὗτοι εἶναι πολὺ ἀσθενέστεροι τῶν θεμελιωδῶν, οὐχ ἧττον εἰσέρχονται εἰς τὴν σύμμικτον ἀντίληψιν τῆς συγχορδίας τῶν ἤχων καὶ δύνανται νὰ τροποποιήσωσι τὴν χροιὰν αὐτῆς.

Διακροτήματα: Ὅταν δύο ἦχοι, μικρὸν διαφέροντες κατὰ τὸ ὕψος, συμπαράγωνται, ἀκούομεν περιοδικὰς ἐνισχύσεις καὶ ἐξασθενήσεις τοῦ ἤχου, λίαν εὐκρινεῖς, αἱ ὁποῖαι προκύπτουσιν ἐκ *συμβολῆς* τῶν δύο κυρίων παλμικῶν κινήσεων.

Αὗται καλοῦνται *διακροτήματα*. Συμβαίνει δηλ. ὁτὲ μὲν νὰ προστίθενται αἱ παλμικαὶ κινήσεις τῶν μορίων τοῦ ἀέρος, ὁπότε παράγεται ἰσχυρὰ παλμικὴ κίνησις τούτων, ὁτὲ δὲ ν' ἀντιτίθενται, ὁπότε ἐπέρχεται ἐξασθένησις τῆς παλμικῆς κινήσεως ἢ καὶ κατάργησις αὐτῆς. Γραφικῶς παρίσταται ἡ συμβολὴ τῶν τοιούτων κυμάνσεων διὰ τῶν καμπύλων τοῦ παρατιθεμένου σχήματος 1. Ὁ ἀριθμὸς τῶν διακροτημάτων κατὰ δευτερόλεπτον ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν N_1-N_2 τῶν συχνοτήτων τῶν δύο ἤχων. Οὕτω λ. χ. ἐὰν αἱ συχνότητες τῶν δύο ἤχων εἶναι $N_1=7$ καὶ $N_2=6$,

Digitized by Google

θὰ ἔχωμεν 1 διακρότημα κατὰ δευτερόλεπτον. Ὁμοίως ἐὰν εἶναι $N_1=25$ καὶ $N_2=24$. Ἐὰν ὅμως $N_1=125$ καὶ $N_2=120$, θὰ ἀκούωμεν $125-120=5$ διακροτήματα κατὰ δευτερόλεπτον.

Παρατηροῦμεν ἤδη ὅτι, ὅταν ἔχωμεν μικρὸν ἀριθμὸν διακροτημάτων, τὸ παραγόμενον αἴσθημα δὲν εἶναι δυσάρεστον, καὶ μάλιστα ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας δύναται νὰ εἶναι εὐχάριστον. Τὰ ἀραιὰ καὶ κανονικὰ διακροτήματα προκαλοῦσιν εὐάρεστον ἀποτέλεσμα, λ. χ. εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑμνῳδίας τῇ συνοδείᾳ *ὀργάνου* (orgue). Ὁτὲ μὲν διαχύνονται ὡς βαρέα καὶ ἠχηρὰ κύματα εἰς τοὺς ὑψηλοὺς θόλους τῶν ναῶν, ὁτὲ δὲ διὰ τῆς ἐλαφρᾶς καὶ τρομώδους κινήσεως δίδουσιν εἰς τὸν ἦχον χαρακτῆρα θερμὸν καὶ συγκινητικόν.

Ὅταν ὅμως τὰ διακροτήματα γίνωνται συχνότερα, ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν αὐτὰ ὡς διακεκριμένα πλήγματα, ἀλλ' αἰσθανόμεθα τὸν ἦχον τραχὺν καὶ τὸ ἐντεῦθεν αἴσθημα καθίσταται δυσάρεστον. Ἐν τέλει τὰ διακροτήματα παύουσι νὰ ὦσιν ἀντιληπτὰ καὶ μᾶς παρέχουσι τότε (ὅπως αἱ μεμονωμέναι ἀλλὰ ρυθμικαὶ ἀντιλήψεις αἱ συναποτελοῦσαι τὸν ἑνιαῖον ἦχον) ἓν αἴσθημα ἠχητικὸν συνεχές. Τότε ἀκούομεν ἕνα νέον διακεκριμένον ἦχον ἐκ διαφορᾶς.

Οὕτω πᾶς μουσικὸς ἦχος προκαλεῖ εἰς τὸ ἀκουστικὸν νεῦρον διέγερσιν κανονικῆς διαρκείας, δύο ὅμως ἦχοι διαφόρου ὕψους ἐνίοτε ἀντιτίθενται καὶ παράγουσιν ἠχητικὰ αἰσθήματα διακεκριμένα, γεννῶντα εἰς τὸ ἀκουστικὸν νεῦρον ἐρεθισμοὺς διαλειμματικούς. Παράγουσιν ἑπομένως εἰς τὴν ἀκοὴν ἀποτέλεσμα δυσάρεστον, ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ παράγουσιν, ὡς πρὸς ἄλλα ὄργανα, διεγέρσεις διαλείπουσαι, διαδεχόμεναι ἀλλήλας λίαν ταχέως. Τοῦτο λ.χ. συμβαίνει διὰ τὸ παλλόμενον φῶς τῶν λυχνιῶν, ὅπερ ἐνοχλεῖ τὸν ὀφθαλμόν, ἢ διὰ τὸ ὀχληρὸν αἴσθημα, ὅπερ προκαλεῖ ἡ τριβὴ ψήκτρας ἐπὶ τοῦ δέρματος ἡμῶν. Τὸ αἴσθημα ὅμως τοῦτο εἶναι τὰ μάλα δυσάρεστον διὰ τὸ οὖς, ὅταν οἱ δύο ἦχοι διίστανται ἀπ' ἀλλήλων κατὰ *τόνον* ἢ *ἡμιτόνιον*, ὁπότε οἱ ἦχοι τῆς μέσης κλίμακος παράγουν 20 40 ὠθήσεις ἢ διακροτήματα κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐὰν οἱ δύο ἦχοι διαφέρωσι κατὰ μίαν *τρίτην*, ἡ τραχύτης ἐκλείπει, τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἀνωτέραν μοῖραν τῆς μουσικῆς κλίμακος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν τρίτην ὡς διάστημα *σύμφωνον*. Ὅταν δύο θεμελιώδεις ἦχοι διαφέρωσι τόσον, ὥστε δὲν δύνανται πλέον νὰ παραγάγωσι διακροτήματα, δύνανται νὰ προκαλέσωσι τοιαῦτα οἱ *ἁρμονικοὶ* αὐτῶν, καθιστῶντες τὴν ἀντίληψιν τραχεῖαν.

Ἐν γένει ὑπάρχει τιμὴ τῆς συχνότητος τῶν διακροτημάτων, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ διαστήματος τῶν συμπαραγομένων ἤχων, δι' ἣν ἡ τραχύτης τοῦ ἤχου εἶναι μεγίστη καὶ ἑπομένως τὸ αἴσθημα καθίσταται τὰ μάλιστα δυσάρεστον.

Ἡ περὶ ἁρμονίας θεωρία τοῦ Helmholtz.— Ἡ ὕπαρξις τῶν παραγώγων τούτων ἤχων, ἤτοι τῶν ἁρμονικῶν, τῶν ἐκ συνδυασμοῦ ἤχων ὡς καὶ τῶν διακροτημάτων, βεβαιοῦται διὰ ποικίλων πειραμάτων ἀναμφισβητήτως. Ἡ βαθυτέρα ἀνάλυσις τῶν συμπλόκων φαινομένων, τῶν γεννωμένων κατὰ τὴν συμπαραγωγὴν τῶν ἤχων, ἣν διὰ θαυμασίων πειραματικῶν ἐργασιῶν διεξήγαγεν ὁ Helmholtz, ἤγαγεν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας αὐτοῦ περὶ τῆς μουσικῆς ἁρμονίας. Αὕτη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔχει ὡς ἕπεται:

Οἱ ἐν τῇ μουσικῇ χρησιμοποιούμενοι ἦχοι εἶναι σύνθετοι, ἐκ τοῦ θεμελιώδους καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων ἁρμονικῶν. Ὅταν λοιπὸν ἀκούωμεν δύο ἤχους συγχρόνως, ἀντιλαμβανόμεθα οὐ μόνον τοὺς δύο θεμελιώδεις, ἀλλὰ καὶ τὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρεις σειρὰς τῶν ἁρμονικῶν αὐτῶν, ὡς καὶ τοὺς ἐκ συνδυασμοῦ ἤχους. Ἀκούομεν λοιπὸν συγχρόνως πλῆθος ἤχων, τῶν μὲν ἰσχυροτέρων, τῶν δὲ ἀσθενεστέρων, ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ἀνὰ δύο προκαλοῦνται *διακροτήματα*, ἅτινα ἀναλόγως τῆς συχνότητος αὐτῶν προσδίδουσιν εἰς τὸ σύνθετον αἴσθημα τραχύτητά τινα. Ὅσον ἡ τραχύτης εἶναι μικροτέρα, τόσον τὸ αἴσθημα καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον εὐχάριστον.

Ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἔγκειται τὸ συναίσθημα τῆς *ἁρμονίας*. Ἡ *συμφωνία* διακρίνεται τῆς *παραφωνίας*, καθόσον εἰς μίαν σύμφωνον συγχορδίαν οἱ διάφοροι ἦχοι διαδίδονται κανονικῶς, ἀκωλύτως, ὅπως ἐὰν ἕκαστος τούτων ὑφίστατο μόνος, ἐνῷ ἐν τῇ συμφωνίᾳ οἱ ἦχοι εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἀσυμβίβαστοι, ὅπερ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ν' ἀποσυντίθενται ἀμοιβαίως εἰς περιοδικὰς ὠθήσεις ἢ διακροτήσεις.

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Helmholtz ἀναφέρομεν ἐκείνην, καθ' ἣν διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ εὗρεν οὗτος τὸν τρόπον τῆς μεταβολῆς τῆς ταχύτητος δύο συμπαραγομένων ἤχων, ὅταν ὁ εἷς π.χ. εἶναι do, ὁ δ' ἕτερος μεταβάλλεται ἀπὸ τοῦ do μέχρι τοῦ κατὰ διπλάσιον ὀξυτέρου αὐτοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπολογισμοῦ διετύπωσεν ὁ Helmholtz εἰς λίαν χαρακτηριστικὴν καμπύλην (σχ. 2). Ἡ τραχύτης τοῦ αἰσθήματος καθορίζεται ἐκ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος μεγέθους τῆς τεταγμένης τῆς καμπύλης (ἐν τῇ σκιερᾷ ἐπιφανείᾳ). Παρατηροῦμεν ἑπομένως ὅτι ἡ τραχύτης τοῦ μουσικοῦ διαστήματος μηδενίζεται διὰ τὴν *ὁμοφωνίαν*, τὴν *ὀγδόην*, καὶ τὴν *πέμπτην*, παρουσιάζει δὲ ἐλάχιστα εἰς τὰς βαθμίδας τῆς μουσικῆς κλίμακος.

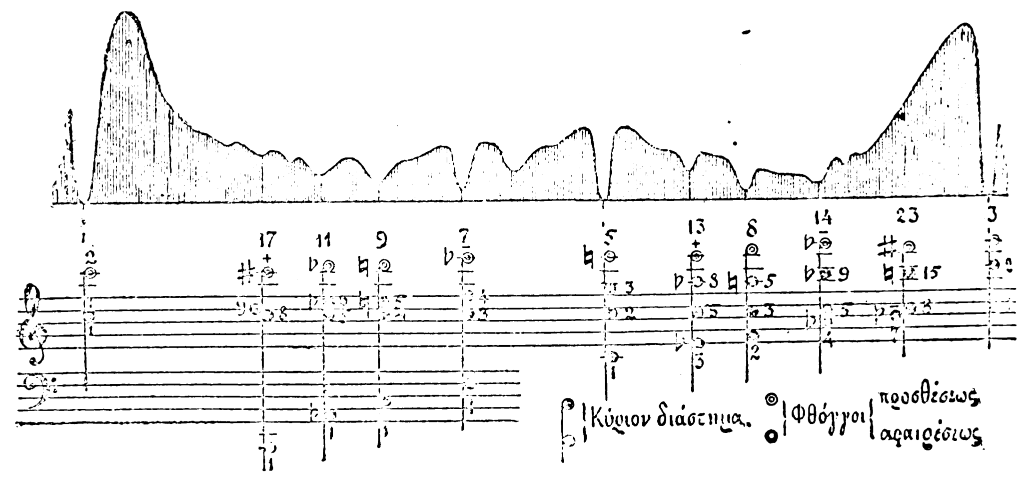

Σχῆμα 2.

Ἀλλὰ καὶ ἐπισκοποῦντες ἁπλῶς τὰ πρῶτα μέλη τῶν ἁρμονικῶν σειρῶν καὶ τῶν ἤχων ἐκ συνδυασμοῦ, δηλαδὴ τῶν θεμελιωδῶν ἤχων καὶ ἐκείνων, οἵτινες προέρχονται διὰ προσθέσεως ἢ ἀφαιρέσεως τῶν συχνοτήτων, τῶν πρώτων, εὑρίσκομεν ὅτι τὸ διάστημα εἶναι τοσούτῳ ἁρμονικώτερον (σύμφωνον) ὅσον οἱ ἐν λόγῳ τέσσαρες ἦχοι προσεγγίζουσι πλειότερον πρὸς ἀλλήλους, τουτέστιν εἶναι πλησιέστερα μέλη μιᾶς *σειρᾶς ἁρμονικῆς*.

Οὕτω λ.χ. ἐὰν δύο ἦχοι εἶναι *ὁμόφωνοι*, ἤτοι ἔχουσι τὴν αὐτὴν συχνότητα, ὁ ἐκ διαφορᾶς ἦχος ($1-1=0$) δὲν ὑφίσταται, ὁ δὲ ἐκ προσθέσεως ἦχος καθίσταται $1+1=2$. Ἀκούομεν λοιπὸν μόνον τοὺς ἤχους 1 καὶ 2. Ἡ σχέσις αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον σύμφωνος καὶ εὐάρεστος εἰς τὸ οὖς. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν συγχορδίαν τῆς *ὀγδόης* συνυπάρχουσιν οἱ δύο ἦχοι 1 καὶ 2, ὧν οἱ παράγωγοι εἶναι $2-1=1$ καὶ $2+1=3$.

Ἄρα συνακούονται οἱ τρεῖς ἦχοι 1, 2, 3, οἱ μικρότεροι τῆς ἁρμονικῆς σειρᾶς. Εἰς τὴν συγχορδίαν τῆς *πέμπτης* εἰσέρχονται οἱ ἦχοι 2 καὶ 3, ὧν οἱ παράγωγοι εἶναι $3-2=1$ καὶ $3+2=5$, ἑπομένως συνακούονται οἱ ἦχοι 1, 2, 3, 5. Ὁμοίως εὑρίσκομεν ὅτι εἰς τὴν *τετάρτην* (do—fa) συνυπάρχουσιν οἱ ἦχοι 1, 3, 4, 7, ὁπότε ἡ συμφωνία καθίσταται μικροτέρα. Ἀλλ' εἰς τὴν *πρώτην* (8, 9 λ. χ. do καὶ re) συνακούονται οἱ ἦχοι 1, 8, 9, 17, ὁπότε ἡ παραφωνία καθίσταται αἰσθητή, εἰς δὲ τὴν *ἑβδόμην* (8, 15) ἡ σειρὰ γίνεται 7, 8, 15, 23 καὶ ἡ παραφωνία μᾶλλον ἐντείνεται. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς καμπύλης, πλησίον τῶν μᾶλλον ἁρμονικῶν διαστημάτων ἡ παραφωνία καθίσταται μεγίστη, διότι ἐκεῖ ἡ καμπύλη παρουσιάζει τὰς μεγίστας σκιερὰς ἐξάρσεις. Γνωρίζομεν ὄντως ὅτι τὸ διάστημα τῆς *πέμπτης*, τῆς *ὀγδόης* εἶναι τελείως ἁρμονικά, ἀρκεῖ ὅμως νὰ μεταβάλλωμεν ἐπ' ἐλάχιστον τὸ ὕψος τοῦ ἑνὸς τῶν δύο ἤχων, ἵνα ἐπέλθῃ ἀφόρητος παραφωνία, διότι ἀμέσως γεννῶνται τὰ ὀχληρὰ διακροτήματα, τὰ διαταράσσοντα τὸ εὐάρεστον συναίσθημα.

Ἡ θεωρία τοῦ Helmholtz ἄγει εἰς πορίσματα, ἅτινα συμφωνοῦσι πλήρως πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐμπειρίας ἐν τῇ τεχνικῇ μουσικῇ. Τοῦτο βεβαίως μᾶς ἄγει νὰ θεωρήσωμεν ταύτην ὡς μᾶλλον πιθανήν.

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἀκόμη πλεῖστα ζητήματα τῆς τεχνικῆς, ἅτινα διασαφηνίζονται διὰ τῶν περὶ ἁρμονίας ἀρχῶν τοῦ Helmholtz. Οὕτω λ. χ. οἱ ἁρμονικοὶ τοῦ θεμελιώδους 1, εἶναι 2, 3, 4, 5.... καὶ τὸ σύνολον περιέχει τοὺς ἤχους 1, 2, 3, 4, 5.... Ἐὰν συμπαράγεται καὶ ὁ ὄγδοος τούτου, δηλ. ὁ ἦχος 2, εἰσάγονται, μετὰ τῶν ἁρμονικῶν αὐτοῦ, οἱ ἦχοι 2, 4, 6, 8, 10.... Βλέπομεν ἑπομένως ὅτι ἡ ὀγδόη δὲν περιέχει οὐσιαστικῶς νέους ἤχους. Συμπαράγοντες λοιπὸν τοὺς ἤχους 1 καὶ 2 (*πρῶτον καὶ ὄγδοον*) ἔχομεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐνισχύσωμεν τινὰς ἐκ τῶν ἁρμονικῶν, τῶν ὑπαρχόντων ἤδη ἐν τῷ θεμελιώδει 1. Ἑπομένως οἱ θεμελιώδεις 1 καὶ 2 δὲν δύνανται πράγματι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δύο χωριστοὶ ἦχοι. Ἡ συγχορδία αὐτῶν (2 : 1) ἀποτελεῖ ἑνιαῖον ἦχον μὲ ποιὸν ἐλαφρῶς τροποποιημένον. Τοῦτο ὄντως ἀντιλαμβανόμεθα εἰς τὰ ὄργανα, ὧν οἱ ἦχοι εἶναι πλούσιοι εἰς ἁρμονικούς, ὡς λ. χ. τὸ *βιολίον*.

Δι' ὁμοίας ἀναλύσεως εὑρίσκομεν ὅτι ἡ *τελεία συγχορδία* (accord parfait) τοῦ θεμελιώδους ἤχου, τῆς *τρίτης μείζονος*, τῆς *πέμπτης* καὶ τῆς *ὀγδόης*, καθίσταται ἔτι μᾶλλον πλήρης, ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τὴν ἀνωτέρω καὶ τὰς δύο βαρυτέρας *ὀγδόας*. Τοῦτο ἀκριβῶς συμφωνεῖ πρὸς ἐκεῖνο ὅπερ καθιέρωσε μακροχρόνιος παράδοσις ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ. Ὄντως ἐν τῇ πολυφωνικῇ μουσικῇ, ἡ συγχορδία αὕτη γράφεται πάντοτε ὡς ἐνδείκνυται εἰς τὸν ἀριθ. 1, οὐδέποτε ὅμως ὡς ἐν τῷ ἀριθ. 2 ἢ ἐν τῷ ἀριθ. 3 (βλ. Σχῆμα 3).

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἐν τῇ τελείᾳ συγχορδίᾳ πάντες οἱ ὑπάρχοντες ἦχοι δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συντείνοντες μόνον, ἵνα ἐνισχύσωσι τὸν θεμελιώδη Κατὰ βάθος ἡ τελεία συγχορδία ἀνάγεται εἰς ἕνα ἦχον μεμονωμένον, λίαν μουσικοῦ χαρα-

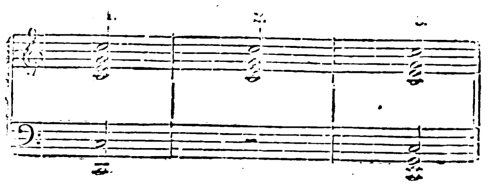

Σχῆμα 3.

κτῆρος, μὲ χροιὰν πλουσιωτάτην καὶ ἄκρως ποικίλην. Ἀγόμεθα ἐντεῦθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ συγχορδίαι εἶναι τοσοῦτον εὐαρεστότεραι εἰς τὸ οὖς, ὅσον ὀλιγώτεροι νέοι ἦχοι προστίθενται εἰς τὸν θεμελιώδη. Εἰς τὴν εὐαρεστοτέραν πασῶν οὐδεὶς νέος ἦχος προστίθεται. Τὸ πόρισμα τοῦτο εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον εὔδηλον, ὅσον οἱ ἦχοι, οὓς διαθέτομεν, εἶναι πλουσιώτεροι εἰς ἁρμονικούς. Ἀληθῶς οἱ ἦχοι τῶν πλείστων ὀργάνων, οἱ χρησιμοποιούμενοι εἰς τὴν μουσικήν, εἶναι σχετικῶς πλούσιοι εἰς ἁρμονικούς. Περιέχουσι σχεδὸν πάντες τοὺς πρώτους πέντε ἁρμονικούς, τὰς ὀγδόας, τὰς πέμπτας, τὰς τρίτας τοῦ θεμελιώδους. Ἐπειδὴ οἱ βαρεῖς ἦχοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου στεροῦνται ἁρμονικῶν, προστίθενται εἰς τοὺς σωλῆνας, τοὺς παρέχοντας τὸν θεμελιώδη, ἕτεροι βοηθητικοὶ σωλῆνες, δίδοντες τοὺς ἁρμονικοὺς αὐτοῦ καὶ συνηχοῦντες πρὸς αὐτόν. Οὕτω δίδομεν εἰς τὸν πτωχὸν βαρὺν ἦχον χροιὰν μᾶλλον διαχυτικὴν καὶ ζωηράν. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, ἣν ἀσκοῦσιν οἱ ἁρμονικοὶ ὡς πρὸς τὸ αἰσθητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μουσικῆς.

Τὰ ἀνωτέρω ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἀκουστικοῦ ἡμῶν ὀργάνου, ὅπερ εὑρίσκει συγχορδίαν τινὰ τοσούτῳ μᾶλλον εὐάρεστον, ὅσον μικροτέραν προσπάθειαν καταβάλλομεν ὅπως ἀντιληφθῶμεν αὐτήν. Ἀληθῶς συμβαίνει ὥστε τὸ οὖς ἡμῶν, ἐν τῇ καθ' ἡμέραν ἀντιλήψει τῶν ἤχων νὰ μὴ χωρῇ εἰς τὴν ἐνσυνείδητον ἀνάλυσιν τῶν συνθέτων ἤχων καὶ εἰς τὴν διάκρισιν ἑκάστου τῶν ἁρμονικῶν, οἵτινες συνοδεύουσι τὸν θεμελιώδη, διότι ἀπέκτησε τὴν ἕξιν ταύτην καὶ οὐδεμία παρίσταται αἰσθητικὴ ἀνάγκη, ὅπως τὸ οὖς ἀναλύῃ ἑκάστοτε τὸ φαινόμενον καὶ εὑρίσκῃ τὰς ἀναλογίας, καθ' ἃς οἱ ἁρμονικοὶ ὑπεισέρχονται εἰς τὸν θεμελιώδη. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον οἱ ἁρμονικοὶ ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἔμειναν ἀπαρατήρητοι.

Ἐν τῇ ἀναλύσει τὸ οὖς ἡμῶν δὲν χωρεῖ πέραν ἐκείνου, ὅπερ εἶναι ἀναγκαῖον. Τοῦτο ὑποτάσσεται ὡσαύτως εἰς τὸν καθολικὸν καὶ θεμελιώδη φυσικὸν νόμον, τοῦ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῇ δαπάνῃ τῆς ἐλαχίστης προσπαθείας, τοῦ ἐλαχίστου δυνατοῦ ἔργου. Ἐν τούτοις τὸ λεπτότατον τοῦτο ὄργανον τῆς ἀκοῆς ἔχει τὴν θαυμαστὴν ἱκανότητα νὰ ἀναλύῃ τοὺς ἤχους, ὁσάκις διαταράσσεται ἡ εὐχάριστος ἀντίληψις τῶν ἁρμονικῶν καὶ δύναται τότε νὰ διακρίνῃ ἀκριβέστατα τοὺς παραφωνοῦντας ἤχους ὡς καὶ τοὺς συνιστῶντας ἁρμονικούς. Οὕτως ὁ ἀρχιμουσικὸς δύναται μεταξὺ τῆς πληθύος συνακουομένων ἤχων μιᾶς ὀρχήστρας, νὰ διαχωρίσῃ ἀκριβέστατα τὸν ἀσύμφωνον ἦχον καὶ νὰ προσδιορίσῃ ἀμέσως τὸ ὄργανον, ἐξ οὗ προέρχεται.

Ἡ ἀντίληψις τῆς καθαρᾶς μουσικῆς συγχορδίας βεβαίως εἶναι ἡ πρώτη βαθμὶς τοῦ μουσικῶς καλοῦ ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν ἐκτελέσεων. Ἡ συμφωνία καὶ ἡ παραφωνία, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ψυχικὴν ἀπόλαυσιν, ἣν παρέχει ἡ μουσική, εἶναι ἁπλῶς τὰ μέσα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται τὸ εὐάρεστον ἠχητικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐν τῇ παραφωνίᾳ τὸ ἀκουστικὸν ὄργανον θορυβεῖται ἢ ἀνησυχεῖ ἐκ τῶν πληγμάτων τῶν ἀσυμβιβάστων ἤχων. Ἐπιθυμεῖ τοῦτο νὰ ἐπανεύρῃ τὴν γαλήνην εἰς τὴν καθαρὰν συμφωνίαν

Digitized by Google

τῶν ἁρμονικῶν ἤχων. Ἕλκεται πρὸς τὴν ἁρμονίαν ταύτην καὶ καθησυχάζει, ὅταν ἐπαναπέσῃ εἰς αὐτήν.

Ἐν συμπεράσματι οἱ νόμοι τοῦ *ποιοῦ* εἶναι θεμελιώδεις διὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐνορχηστρώσεως καὶ περιλαμβάνουν ἅμα ὁλόκληρον τὴν ἁρμονίαν. Δυνάμεθα ἑπομένως νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἑξῆς γενικωτάτην ἀρχήν: Οἱ μουσικοὶ ἦχοι δέον νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς νόμους τῆς ἁρμονίας καὶ αὕτη εἶναι τοσοῦτον τελειοτέρα ὅσον πλειότερον οἱ διάφοροι ἦχοι τῆς συγχορδίας ἐνισχύουσι τὸν θεμελιώδη

Οὕτως ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις ἤχθη νὰ περιλάβῃ εἰς ἕνα γενικώτατον κανόνα τὸ σύνολον τῶν γεγονότων ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μουσικῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.. *H. Helmholtz.* Die lehre von der Tonempfindugen. 1870. *R. Lang*, Wellenlehre und Akustik, 1920. *R. Klimbert*, Lehrbuch der Akustik, III, 1908. *P. Blaserna*, Le son et la musique, 1892 *Γ. Ἀθανασιάδου*, Ἐπίτομος Φυσικὴ 1921.

Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

—(ΜΟΥΣΙΚ.) Ἐν τῇ Μουσικῇ *ἁρμονία* λέγεται ἡ τέχνη καὶ διδασκαλία τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς συνδέσεως τῶν συγχορδιῶν διεπομένη ὑπὸ εἰδικῶν τεχνικῶν νόμων ἐν τάξει πρὸς αἰσθητικόν τινα ἀντικειμενικὸν σκοπόν. Ἄγνωστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καθ' ἃ τοὐλάχιστον μέχρι τοῦδε γνωρίζομεν, ἐμφανίζεται μόλις κατὰ τὴν πρωτάνθησιν τοῦ *γρηγοριανοῦ ᾄσματος* ὡς συμπληρωματικὸν αὐτοῦ καλλώπισμα καὶ ὑπὸ μορφὴν διαδοχικῶν *πέμπτων* ἢ *ὀγδόων* ἐνισχυουσῶν τοὺς *πρώτους ἁρμονικοὺς ἤχους*. Αἱ πρωτογενεῖς αὗται συνοδεῖαι, εὐάρεστοι εἰς τὴν ἀκοήν, ὤθησαν τοὺς μουσουργοὺς τοῦ μεσαίωνος εἰς τὴν προσθήκην καὶ ἄλλων διαστημάτων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησαν ὁτὲ μὲν *καθ' ὁμοιομόρφους διαδοχάς*—σειρὰς *τρίτων* ἢ *ἕκτων*—ὁτὲ δὲ *κατ' ἐναλλαγὴν* καὶ συμφώνως μὲ στοιχειώδεις τινὰς κανόνας οὓς ἐπενόησαν μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ δημιουργήσουν ἁρμονικόν τι σύστημα ἑνιαῖον καὶ μέ τινα καλλιτεχνικὴν ὑπόστασιν. Θὰ ἦτο δύσκολον, ἂν ὄχι ἀδύνατον, νὰ καθορίσωμεν χρονολογικῶς τὰς φάσεις τῆς ἐποικοδομητικῆς ταύτης ἐργασίας τῶν μουσουργῶν ἐκείνων καὶ τῶν διαδόχων των ἐλλείψει ἱστορικῶν ἀποδείξεων· γνωρίζομεν ὅμως ὅτι κατὰ τοὺς ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνας ὁ Λεωνῖνος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν διδάσκαλοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χο-

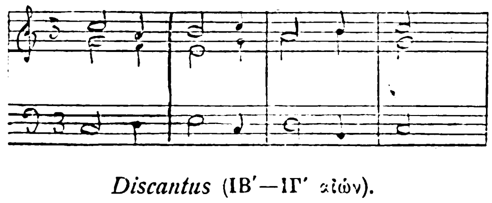

Discantus (ΙΒ'—ΙΓ' αἰών).

ροῦ τῆς *Παναγίας τῶν Παρισίων* ἐκαλλιέργουν ἤδη ἐπιτυχῶς τὸ discantus (*διπλοῦν ᾆσμα*· βλ. ἀντίστιξις).

Μετὰ πολυχρονίους μελέτας καὶ πρακτικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν ἤχων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἐπαλλήλου συνδυασμοῦ των, οἱ κατόπιν θεωρητικοὶ προήχθησαν εἰς τὴν σκέψιν νὰ συστηματοποιήσουν καὶ ἀποκρυσταλλώσουν εἰς κανόνας πλέον σταθεροὺς καὶ ἀπαραβάτους τὴν χρῆσιν τῶν ἁρμονικῶν διαστημάτων, οὕτως ὥστε ἡ μουσικὴ σύνθεσις νὰ βασίζεται ἐπὶ στερεᾶς καὶ ἑνιαίας βάσεως τοῦ λοιποῦ. Πρὸς τοῦτο διῄρεσαν τὰ ἁρμονικὰ διαστήματα εἰς *σύμφωνα* καὶ *διάφωνα*, καθώρισαν τὴν ὑποχρεωτικὴν προετοιμασίαν καὶ λύσιν τῶν διαφώνων, ἀπηγόρευσαν τὴν συνεχῆ διαδοχὴν δύο συμφώνων καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐδογμάτισαν πάντα ὅσα ἐφεξῆς ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας τῆς ἁρμονίας.

Παραλλήλως μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἁρμονίας ἀνεπτύχθη καὶ ἡ *φωνητικὴ πολυφωνία*, τὴν ὁποίαν οἱ ἀντιστικτικοὶ διδάσκαλοι τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος βοηθούμενοι ἀπὸ τὰς προόδους τῆς ἁρμονίας ἀνήγαγον εἰς περίβλεπτον ὕψος, καταλιπόντες ἀληθινὰ ἀριστουργήματα τοῦ εἴδους τούτου. Ἡ ἐμφάνισις τῆς μονῳδίας καὶ τοῦ μελοδράματος (1600), τροποποιοῦσα τοὺς ὅρους τῆς μουσικῆς συνθέσεως, συνέτεινεν ὥστε νὰ ἐπενεχθῶσιν ἀκόμη ριζικώτεραι μεταβολαὶ εἰς τὸ ἀρχικὸν ἁρμονικὸν σύστημα καὶ πρωτίστως συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον καθορισμὸν τῆς τονικότητος εἰς δύο τρόπους, τὸν *μείζονα* καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον *ἐλάσσονα*, μὲ στερεὰ ἐρείσματα τῆς κυρίας συγχορδίας, τῆς *τονικῆς* καὶ τῆς *δεσποζούσης*, εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν αὐθεντικῶν καὶ συνθέτων πτώσεων καὶ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ μονῳδικοῦ ᾄσματος. Βραδύτερον ὁ Λούλλι καθώρισε πλέον τελικῶς τὴν μορφὴν τῆς μελοδραματικῆς χορῳδίας καὶ εἰσήγαγε τὴν *ἁρμονικὴν παρέμβασιν* εἰς τὸ ἀφηγηματικὸν (Recitativo) καὶ τὴν *ἄριαν*. Ὁ Μπάχ, μέγας ὑπέρμαχος τῆς ἀντιστικτικῆς γραφῆς, φαίνεται ἀπέχων ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους, μολαταῦτα συνέτεινεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν πρόοδόν των διὰ τῆς συστηματοποιήσεως τῶν μετατροπικῶν συγχορδιῶν τῶν χαρακτηριστικῶν ἑκάστου τρόπου.

Κατὰ τὸ 1722 ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἐγχειριδίου Ἁρμονίας τοῦ Ραμὼ ἤνοιξε νέους ὁρίζοντας εἰς τοὺς περὶ τὴν μουσικὴν ἀσχολουμένους, ἐνῷ ταυτοχρόνως εἵλκυε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λογίων. Ὁ Ραμὼ θέτει τὰ θεμέλια νέου ἁρμονικοῦ συστήμα-

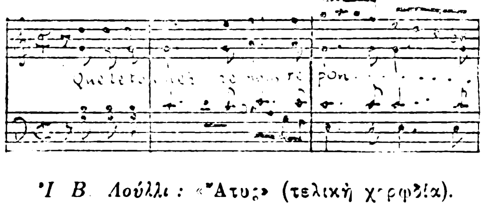

Ι Β. Λούλλι: «Ἄτυς» (τελικὴ χορῳδία).

τος βασιζομένου ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς ἀκουστικῆς καὶ τῶν ἁρμονικῶν ἤχων, καὶ τὸ ὁποῖον μέλει ν' ἀναπτύξῃ εὐρύτερον εἰς ἄλλα μετέπειτα ἔργα του. Τὸ σύστημα τοῦ Ραμὼ διαδοθὲν διὰ τοῦ Μορπούργου ἐν Γερμανίᾳ ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἀββᾶν Ρουσσὲ (1764) τὸ ἐγχειρίδιον τῶν συγχορδιῶν (Traité des accords), τὸ λεξικὸν τῶν συγχορδιῶν (Dictionnaire des accords) κλπ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐντεῦθεν πλεῖστα ὅσα εἰς πᾶσαν χώραν ἐνεφανίσθησαν θεωρητικὰ βιβλία πρὸς διδασκαλίαν ἢ ἑρμηνείαν ἀτομικῶν περὶ τῆς ἁρμονικῆς τέχνης ἀντιλήψεων. Ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ Ταρτίνι, Βαλλόττι, Σαβαττίνι (1790), Δουράντε, Φεναρόλλι, Ματτεΐ κλπ., ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὸν Μορπούργον οἱ Σόργκε, Φόγλερ, Βίμπερ καὶ μετὰ τοὺς διαδόχους των οἱ τωρινοὶ Αἴτινγκεν, Ρῆμαν, Ζιάδασον, Ρίχτερ, ἐδίδαξαν ἕκαστος μὲ τὸ σύστημά του καὶ τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ ἁρμονικὸν λεξικόν. Ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὸν Ραμὼ καὶ τοὺς διαδόχους του τὰ σκῆπτρα τῆς διδασκαλίας ἐκράτησεν ἐπ' ἀρκετὸν ὁ Κατέλ, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἁρμονίας εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως ἱδρυθὲν Κονσερβατόριον. Τὸ ἐγχειρίδιον ἁρμονίας αὐτοῦ (1802) ἦτο ἐγκεκριμένον διδακτικὸν κείμενον μέχρι τοῦ 1862, ὁπότε ἀντικατεστάθη μὲ τὸ τοῦ Ρεμπὲρ συμπληρωθὲν ἀργότερον ἀπὸ τὸν Δυρὰν καὶ Δυμποά.

Συμφώνως μὲ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν ἡ μελέτη τῆς ἁρμονίας εἰς τὸ Παρισινὸν Κονσερβατόριον ἄρχεται μετὰ τὸν ἀνώτερον *σολφαϊσμὸν* (solfège) καὶ πρὸ τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν *ἀντιστίξεως* καὶ *φυγῆς*. Ἡ διδασκαλία διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα. Εἰς τὸ πρῶτον διδάσκεται ἡ *σύμφωνος ἁρμονία* συνισταμένη εἰς τὴν πραγματοποίησιν θεμάτων ἐπὶ ἐνάριθμον βασίμου διὰ τετραφωνίαν, εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ σύνδεσμον τῶν συγχορδιῶν κτλ. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ *διάφωνος* ἢ *χρωματικὴ ἁρμονία*, ὁπότε γίνεται ἐξάσκησις ἐπὶ μετατροπιῶν, καθυστερήσεων, διαβατικῶν ἢ τυχαίων ἀλλοιώσεων κλπ. Ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸ παρελθὸν ἡ διδασκαλία ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Παρτιμέντων (Partimenti) τοῦ Φεναρόλλι, Ματτεΐ καὶ Ραϊμόνδι, ἀπό τινος ὅμως ἐφηρμόσθη εἰς τὰ ἐκεῖ Κονσερβατόρια τὸ ἐν Γαλλίᾳ ἐν χρήσει σύστημα.

Οἱ αὐστηροὶ κανόνες καὶ φραγμοὶ τῆς κλασσικῆς παραδόσεως καὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται θεωρητικῶς τὸ ἁρμονικὸν οἰκοδόμημα τηροῦνται ἀπαρεγκλίτως διαρκούσης τῆς περιόδου τῶν σχολικῶν σπουδῶν. Ἐν τῇ πρακτικῇ ὅμως ἐφαρμογῇ συμβαίνει συχνὸ νὰ παραβιάζωνται, ἔστιν ὅτι δὲ ν' ἀνατρέπωνται οὗτοι τελείως, ὑποχωροῦντες εἰς τὸν ροῦν τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη προχωρεῖ τόσον ραγδαίως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὥστε ὅ,τι χθὲς ἐφαίνετο τολμηρὸν καὶ ἀσύνηθες σήμερον νὰ θεωρῆται ἄχρηστον καὶ πεπαλαιωμένον. Τὴν πρώτην ὤθησιν πρὸς τὰς νέας κατευθύνσεις τῆς τέ-

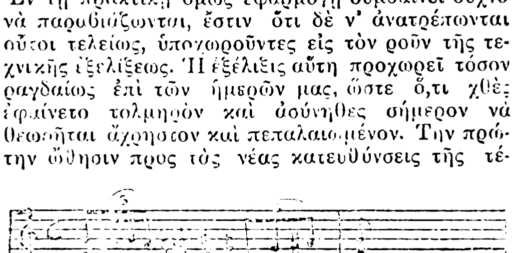

Ντεμπυσσύ: Νυκτῳδία.

χνης ἔδωσαν πρῶτοι οἱ Ρῶσοι συνθέται Ρίμσκυ-Κορσακώφ, Μποροδίν, Γκλαζούνωφ, Σκριαμπὶν κλπ. καὶ κατόπιν οἱ Γάλλοι συνθέται τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος Γαβριήλ, Φωρέ, Φράγκ, Σιοσσόν, Ντεμπυσσύ, οἵτινες καὶ ἤνοιξαν ὁριστικῶς εὐρεῖαν τὴν νέαν λεωφόρον, ἐφ' ἧς ὥρμησαν ἀκά-

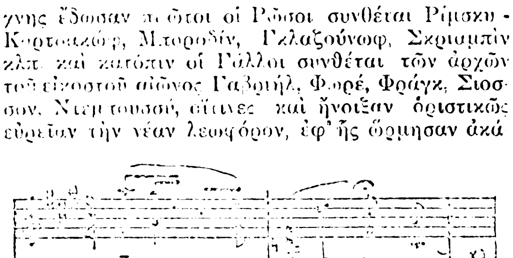

Μ. Ραβέλ: Α' Σονατίνα (1905).

θεκτοι ὀργῶντες πρὸς νέας δημιουργίας οἱ Ραβέλ, Ἀλβέρτος, Ρουσσέλ, Μαλιπιέρ, κλπ.

Τὴν πρωτοπορείαν τῶν νεωτεριστῶν τῆς σήμερον ἀποτελεῖ ὁ Βιενναῖος συνθέτης Ἀρνόλδος Σόνμπεργκ, καταλυτὴς τοῦ ρυθμοῦ, τῆς συμμετρίας, τοῦ τόνου, τοῦ τρόπου καὶ παντὸς νόμου διέποντος τὴν μελῳδικήν, ἁρμονικὴν καὶ ἀντιστικτικὴν κατάστρωσιν, ἐφευρέτης δὲ τοῦ *ἀτονικοῦ συστήματος* (Système Atonal).

Ἡ πλήρης αὕτη ἀνατροπὴ παντὸς μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένου, ἣν ὀνομάζει ὁ ἄνω συνθέτης «ἀπελευθέρωσιν τῆς τέχνης ἀπὸ τὰ δεσμά της», δὲν κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ ἐπιβληθῇ. Τοὐναντίον ἐνέπνευσε δυσπιστίαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν της. Ποία θὰ εἶναι ἡ τελικὴ ἔκβασις τῶν πειραμάτων τούτων, ἀδυνατεῖ τις νὰ προεικάσῃ Τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι πᾶν τὸ φέρον ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τοῦ ἀπολύτως καλοῦ, ὑφ' οἵαν δήποτε μορφὴν καὶ ἂν ἐκδηλωθῇ εἶναι προωρισμένον νὰ ἐπικρατήσῃ. Καὶ ἐν προκειμένῳ τοῦτο θὰ ἀποδείξῃ ὁ προσεχὴς χρόνος.

Διὰ τὴν θεωρητικὴν σπουδὴν τῆς ἁρμονίας ἔχουν γραφῆ πολλὰ καὶ σπουδαῖα βιβλία. Τὰ εὐχρηστότερα τούτων εἶναι τὰ γαλλικά, Traité d'Harmonie τοῦ *Φρ. Μπαζὲν (Fr. Bazin)*, τοῦ *Αὐγ. Δυρὰν (Aug. Durand)*, τοῦ *Ε Ρεμπὲρ (E. Reber)*, τοῦ *Θ. Δυμποὰ* (Leçons d'Harmonie par *Th. Dubois)*, τὰ ἰταλικὰ Lezioni di armonia τοῦ *Κοκάδρι*, Trattato di Armonia τοῦ *Ἀμ Ι κάλλι*, τὰ γερμανικὰ ἐγχειρίδια τοῦ *Ρίχτερ, Ζαδασσόν, Ρῆμαν* καὶ τὸ τοῦ Ρώσου συνθέτου *Ρίμσκυ-Κορσακώφ*. Εἰς τὰ ᾠδεῖα μας μεταχειρίζονται κατὰ προτίμησιν διὰ τὴν διδασκαλίαν, τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ *Ρεμπὲρ* μετὰ τῶν συμπληρωμάτων τοῦ *Δυμποὰ* καὶ *Δυρὰκ* καὶ τὸ τοῦ *Ἀλφρ. Ρίχτερ*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔχει μεταφρασθῆ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ *Δημ. Δούκα* καὶ *Φ. Οἰκονομίδη*. Πρωτότυπα βιβλία ἁρμονίας ἑλληνιστὶ ὑπάρχουν τὸ τοῦ *Δ. Λαυράγκα* Ἐγχειρίδιον Ἁρμονίας (ἔκδ. Φέξη 1903) καὶ τὸ τοῦ *Διον. Ροδοθεάτου* (1875).

Ἁρμονία ἀντιστικτική. — Καλεῖται οὕτω ἡ ἁρμονία τῆς ὁποίας οἱ φθόγγοι τῶν συγχορδιῶν παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν ἀρπισμάτων ἢ ἄλλως πως ρυθμικῶς διατεθειμένοι. Πολλάκις ἡ ἀντιστικτικὴ ἁρμονία ποικίλλεται διὰ διαβατικῶν φθόγγων ἢ καὶ διὰ μεμονωμένων μελῳδικῶν σχεδιασμάτων ἀπορρεόντων ἀπὸ τὴν παραλλακτικὴν προχώρησιν τῶν ἁρμονικῶν μερῶν.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

—(ΡΗΤΟΡ.) Ἐν τῇ ρητορικῇ καλεῖται *ἁρμονία* τὸ εὐάρεστον αἴσθημα ὅπερ γεννᾶται ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς *ποιότητος* ἢ *ποσότητος* ἢ *ποικιλίας* ἢ *εὐαρμοστίας* τοῦ ἤχου τῶν λέξεων. Καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς *ποιότητος* αἴσθημα καλεῖται *μέλος*, τὸ δὲ ἐκ τῆς *ποσότητος ρυθμός*, τὸ ἐκ τῆς *ποικιλίας* τούτων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας *μεταβολή*, ἡ δὲ *συμφωνία* τῶν ἤχων πρὸς τὰ σημαινόμενα *μιμητικὴ ἁρμονία* ἢ *πρέπον*. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων μερῶν ἀποτελεῖται ἡ περὶ ἁρμονίας θεωρία.

Τὸ *μέλος* ἀποτελεῖται: α') ἀπὸ τῆς ποιότητος ἤτοι ἀπὸ τῆς εὐφωνίας τῶν γραμμάτων ἢ τῶν λέξεων καὶ β') ἀπὸ τοῦ τονισμοῦ. Τὸ τονικὸν πάλιν τοῦ λόγου μέλος διττῶς δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν: 1) κατ' ἐπίτασιν καὶ 2) κατὰ διάστασιν. Τὸ τονικὸν μέλος καὶ μάλιστα μὲ τὸ διαστηματικόν, ἀποτελεῖ τὴν οὐσιωδεστέραν βάσιν τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς νεωτέρας ἡμῶν ποιήσεως καὶ τῆς πεζογραφίας. ἔν τε τοῖς κόμμασι, τοῖς κώλοις καὶ τοῖς περιόδοις. Τοσαύτην δὲ δύναμιν ἔχει, ὥστε φυλαττομένου μὲν τοῦ ρυθμοῦ, ἤτοι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν, τασσομένων δὲ ἄλλως τῶν λέξεων, ὅτε καὶ τὸ εὐφωνικὸν καὶ τὸ τονικὸν μέλος συμμεταβάλλονται, καταστρέφεται ἅπασα ἡ ἀρχικὴ ἁρμονία, ἔν τε τῷ πεζῷ καὶ τῷ ἐμμέτρῳ λόγῳ. Οἷον (*Ἰσοκράτης* Πανηγυρικὸς § α): «Πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων» ἢ (*Ἀθαν. Χριστοπούλου* Λυρικὰ ποιήματα) «Οἱ χάρες μὲ τὸν ἔρωτα ἐπῆγαν νὰ διαλέξουν—» μετασκευαζόμενα οὕτω: «τῶν συναγαγόντων τὰς πανηγύρεις καὶ καταστησάντων ἀγῶνας τοὺς γυμνικοὺς πολλάκις ἐθαύμασα» καὶ «μὲ τὸν ἔρωτα οἱ χάρες νὰ διαλέξουν ἐπῆγαν», ἀμφότεροι μὲν οἱ λόγοι χάνουσι τὴν εὐφωνικὴν καὶ τονικὴν αὐτῶν ἁρμονίαν, ὁ δὲ στίχος καὶ τὴν ἔμμετρον αὐτοῦ φύσιν.

Ὅπως ἐκ τῆς ὀξύτητος καὶ βαρύτητος τῶν τόνων γεννᾶται τὸ μέλος, οὕτως ἐκ τοῦ *μήκους* καὶ τῆς *βραχύτητος* τῶν συλλαβῶν ὁ *χρόνος*· ἐξ οὗ κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν ὁ *ρυθμός*. Τὸ ἐξ αὐτοῦ αἴσθημα δύναται νὰ θεωρηθῇ πρῶτον ἐπὶ τῶν συλλαβῶν τῶν λέξεων καὶ δεύτερον ἐπὶ τοῦ λόγου, ἐκ μιᾶς ἢ περισσοτέρων προτάσεων συγκειμένων. Ὅθεν ὁ ρυθμὸς διαιρεῖται: α') εἰς συλλαβικὸν καὶ β') εἰς λογικόν. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας ἢ τοῦ κόρου, τοῦ ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ μέλους καὶ τοῦ ρυθμοῦ, χρησιμεύει ἡ *μεταβολή*, ἤτοι ἡ τοῦ λεκτικοῦ ποικιλία. Κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασέα, ἥδιστον καὶ κάλλιστον παράδειγμα *μεταβολῆς* εἶναι τὸ λεκτικὸν τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους· διότι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῶσιν ἄλλοι τούτων καὶ ἐπεισόδια πλειότερα,

Digitized by Google

καὶ ποικιλίας εὐρωστέρας καὶ σχήματα πολυειδέστερα μεταχειρισθέντες, ὁ μέν, κατὰ τὸν σχηματισμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ὁ δέ, κατὰ τὴν χάριν τῶν διαλόγων· ὁ δὲ Δημοσθένης, κατὰ τὴν χάριν τῶν ἐναγωνίων λόγων.

Ἡ *μιμητικὴ ἁρμονία*, ὡς καὶ ἡ ὀνομασία της δεικνύει, εἶναι μίμησις τῆς φύσεως διὰ τῶν ἤχων, προσαρμοζομένη εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου καὶ δυναμένη νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως συμφώνων, συλλαβῶν ἢ καὶ λέξεων ὁλοκλήρων. Χάρις εἰς τὰ τεχνάσματα ταῦτα καὶ τοὺς καταλλήλους συνδυασμούς κατορθοῦται ἡ ἀκουστικὴ ἀπεικόνισις οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν πράξεων, διὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν οἰκείων εἰς αὐτὰς ἤχων ἢ τῶν ἐχόντων συμβατικὴν σχέσιν. Ἡ ποίησις μὲ τοὺς ποικίλους ρυθμούς της, τὰ ὑπερβατικὰ σχήματα καὶ τὰς *ἀδείας* της παρουσιάζει συχνάκις περιεργότατα μιμητικὰ ἀποτελέσματα. Ὡς παράδειγμα παραθέτομεν τὸν περίφημον στίχον τοῦ *Βεργιλίου* περιγράφοντος τὸν καλπασμὸν ἵππου:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ὡσαύτως τοῦ *Ὁμήρου* (Ἰλ. Π 361):

ροῖζος ὀϊστῶν καὶ δοῦπος ἀκόντων.

Καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον «βρεκεκέξ, κοάξ, κοάξ.»

Ἡ μιμητικὴ ἁρμονία ὁτὲ μὲν γεννᾶται ἀβιάστως ἐκ τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἀναλογίας ἥτις τείνει νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως κἄτι ἐκ τῆς φυσιογνωμίας τῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζει, ὁτὲ δὲ ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὴν φυσικὴν σχέσιν τῶν λέξεων πρὸς τὰς ἐννοίας. Πρέπει δὲ νὰ μὴ εἶναι ἐξεζητημένη, ἀλλὰ νὰ ἀπορρέῃ ἐκ τῆς ἐμπνεύσεως, νὰ μὴ θυσιάζῃ κατ' ἐλάχιστον τὴν ἀληθῆ ἔκφρασιν ἀλλὰ νὰ καθιστᾷ ἀκριβεστέραν καὶ στενοτέραν τὴν μεταξὺ λέξεων καὶ τῆς ἐννοίας σχέσιν. Ι. Φ. Δ.

— [ΑΝΑΤΟΜ.] *Ἁρμονία* λέγεται ἓν ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς μεταξὺ των συνδέσως (ραφή·) τῶν ὀστῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σκελετοῦ (βλ. ἄρθρωσις [*Ἀνατομ.*])

—**ἁρμονία εὐαγγελίων.** Οὕτως ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ διαμαρτυρομένου θεολόγου Α. Ὀσιάνδερ (1537) ἡ χρονολογικῶς διατεταγμένη καὶ διὰ τῶν λέξεων αὐτῶν τῶν εὐαγγελιστῶν παρατιθεμένη εὐαγγελικὴ ἱστορία. Ταύτης σκοπός, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, εἶναι ἡ ἐναρμόνισις τῶν 4 εὐαγγελικῶν διηγήσεων πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες ἕνεκεν τῆς διαφορᾶς τοῦ συγγραφέως, τοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν καὶ τοῦ σκοποῦ πρὸς ὃν ἀπέβλεπον καὶ τῶν ἀναγνωστῶν πρὸς οὓς ἀπηυθύνοντο ἐμφανίζουσι ποικίλας διαφορὰς ἀπ' ἀλλήλων. Ἀποτελεῖ δὲ ἡ ἁρμονία αὕτη, ἧς προηγοῦνται ἔρευναι περὶ τῆς διαρκείας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ καὶ περὶ τῆς χρονολογίας καὶ ἀκολουθίας τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων αὐτοῦ, περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως τῶν ἐπὶ μέρους ὁμοίων ἢ διαφόρων εὐαγγελικῶν διηγήσεων, ἔτι δὲ καὶ ἀνεύρεσις καὶ παράθεσις τῶν παραλλήλων διηγήσεων, τὴν βάσιν πάσης συστηματικῆς ἐκθέσεως τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ καὶ εἶναι διάφορος τῶν ἀπὸ τοῦ Griesbach καὶ ἐντεῦθεν λεγομένων συνόψεων (βλ. λ.), ἐν αἷς αἱ εὐαγγελικαὶ διηγήσεις, κυρίως τῶν συνοπτικῶν, παρατίθενται ἐν παραλλήλοις στήλαις. Ἡ παλαιοτάτη ἀξιόλογος προσπάθεια ἐναρμονίσεως πρὸς ἀλλήλας τῶν 4 εὐαγγελικῶν διηγήσεων, δηλ. ἡ παλαιοτάτη γνωστὴ ἁρμονία τῶν εὐαγγελίων, εἶναι τὸ περίφημον διὰ τεσσάρων λεγόμενον εὐαγγέλιον τοῦ Ἀσσυρίου γνωστικοῦ αἱρετικοῦ *Τατιανοῦ*, γραφὲν περὶ τὸ 175 πρωτοτύπως ἐν γλώσσῃ συριακῇ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα. Ἐπὶ μέρους ἁρμονιστικὰ προβλήματα ἐπραγματεύθησαν ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας γράψας «περὶ διαφωνίας τῶν εὐαγγελίων» καὶ ὁ Ἐπιφάνιος καὶ ὁ Χρυσόστομος καὶ μάλιστα ὁ Αὐγουστῖνος γράψας βιβλίον ἴδιον De consensu evangelistarum, ὅπερ καθορίζει ἀξίας πολλῆς προσοχῆς καὶ ὑγιεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχὰς ἐναρμονίσεως τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις οὐκ ὀλίγων ἐκ τῶν μετέπειτα συγγραφεισῶν ἁρμονιῶν.

Τοῖς ἴχνεσι τοῦ Αὐγουστίνου ἠκολούθησεν ὁ Ἰωάννης Γέρσεν (περὶ τὸ 1418, βραδύτερον δὲ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι Chemnitz (1593), J. Clericus (1699), Bengel (1736), πλὴν τοῦ μνημονευθέντος Osiander, ὅστις ἠθέλησε νὰ χαράξῃ ἰδίαν ὁδόν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Λατῖνοι Cornel. Jansenius, γράψας ἀξιόλογον Concordia Evangelica (1549), B. Lamy (1689), Calmet (1715), ὧν ἄλλος ἄλλην ὁδὸν ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὰ χρονολογικὰ ζητήματα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συνήθως τίθεται ὡς βάσις διὰ μὲν τὴν χρονολογίαν ὁ Ἰωάννης, διὰ δὲ τὴν χρονικὴν σειρὰν ὁ Λουκᾶς, τῆς μεγίστης δυσχερείας ἐγκειμένης κυρίως ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν διαφόρων σημείων τῆς δημοσίας ἐνεργείας τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς ἱστορίας τῆς νηπιότητος καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Ἡ δὲ διάρκεια τῆς δημοσίου ἐνεργείας ἐκλαμβάνεται συνήθως ὡς τριετὴς καὶ οὐχὶ ὡς μονοετής, ὡς διδάσκουσιν ὁ Bebber, ὁ Belser καὶ ἄλλοι τινές (βλ. καὶ λ. Ἰησοῦς). Ὁ καταρτισμὸς τοιούτων ἁρμονιῶν εὐαγγελίων, αἵτινες μετέχουσιν ἱκανῆς ὑποκειμενικότητος τῶν συγγραφέων, αὐτῶν καλλιεργεῖται σήμερον μάλιστα ἐν τῇ Λατινικῇ ἐκκλησίᾳ. Ἄξιαι μνείας νεώτεραι τοιαῦται ἁρμονίαι εἶναι αἱ τῶν P. Lohmann, A. Weber, J. Rambaud, Strond, Tischendorf. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφιλοπόνησε τοιαύτην ἁρμονίαν ὁ μητροπολίτης Πενταπόλεως *Νεκτάριος* (Εὐαγγελικὴ Ἱστορία 1903). Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— **ἁρμονία σφαιρῶν** [*Φιλοσ.*]. Οἱ Πυθαγόρειοι ἐκάλουν *ἁρμονίαν σφαιρῶν* μίαν τῶν ἀκολουθιῶν τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων. Ὅπως δηλαδὴ πᾶν σῶμα ταχέως κινούμενον παράγει ἦχον, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια σώματα κινούμενα παράγουσι τοιοῦτον. Τὸ ὕψος τῶν ἤχων αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου ἀνάλογον πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς κινήσεως, αὕτη δὲ πάλιν ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν καθ' ἕκαστον ἀστέρων καὶ ἡ ἀπόστασις αὕτη ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν τόνων ἐν τῇ *διὰ πασῶν*, οὕτω δὲ προήρχετο ἡ δοξασία, ὅτι οἱ ἀστέρες διὰ τῆς κινήσεως αὐτῶν παράγουσι σειρὰν τόνων, οἵτινες ὁμοῦ ἀποτελοῦσιν ἐναρμόνιον συμφωνίαν, ἣν κατ' αὐτοὺς δὲν ἀκούομεν, διότι ἀπὸ γενετῆς ἐξοικειώθημεν πρὸς αὐτήν, ὡς οἱ χαλκοτύποι διὰ τὴν συνήθειαν δὲν αἰσθάνονται τὸν κρότον ἐν τοῖς χαλκουργείοις καὶ διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιπαραβάλωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν ἐναντίαν σιγήν. Ἡ ἔννοια, ἥτις ὑπόκειται ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῶν σφαιρῶν, φαίνεται οὖσα ὅτι ὅλος ὁ οὐρανὸς εἶναι ἐν ἁρμονίᾳ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Brucker*, Historia critica philosophiae.— *Ritter* καὶ *Preller*, Historia philosophiae græco-romanæ.—*N. Κοτζιᾶ*, Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας κτλ. Ἀθῆναι 1874-1876.— *Μ. Εὐαγγελίδου*, Σύνοψις τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας. Σ. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἁρμονίας παγκοσμίου, τάγμα** —. Τίτλος τῆς ἱδρυθείσης τῷ 1783 ὑπὸ τοῦ Mesmer ἑρμειακοτεκτονικῆς ἀδελφότητος, ἥτις ἐσκόπει διὰ τῆς μυήσεως νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν προσηλύτων, καὶ ταυτοχρόνως διαδώσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ σύστημα τοῦ ἱδρυτοῦ της. Δ.Π.Κ.

Ἁρμονιανῶν *Μονὴ* [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἄργος Ὀρεστικόν.

ἁρμονίαυλος (harmoniflûte)· βλ. ἁρμόνιον.

Ἁρμονίδης. —1) Τρώς, υἱὸς τοῦ Φερέκλου, μνημονευόμενος ἐν Ἰλιάδι Β. 5 60. —2) Βοιωτὸς περίφημος αὐλητὴς (*Λουκ.* Ἁρμ. 1, 2).

ἁρμονίζω· θέτω ἐν ἁρμονίᾳ, καθιστῶ σύνολόν τι ἁρμονικόν.

ἁρμονίκερας (harmonicor). Μετάλλινον ἐμπνευστὸν ὄργανον ἀνάλογον πρὸς τὴν σάλπιγγα, φέρον κυλίνδρους ἀπὸ 3—25.

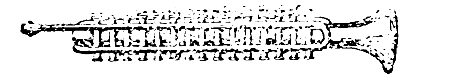

Ἁρμονίκερας.

ἁρμονικὴ (armonica) [*Μουσ.*].—1) Αὐτόφωνον μουσικὸν ὄργανον συγκείμενον ἀπὸ σειρὰν κρυσταλλίνων κυπέλλων τονιζομένων κατὰ διαφόρους βαθμοὺς καὶ ἀναλόγως τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος του ἐντὸς αὐτῶν περιεχομένου. Ἡ ὕψωσις τοῦ ὑγροῦ ἐπιπέδου ἐντὸς τοῦ ἠχητικοῦ σώματος τροποποιεῖ τὴν ἐλαστικότητα αὐτοῦ κα κατ' ἀκολουθίαν ὀξύνει ἢ βαρύνει τὸν ἦχον, ὅστις παράγεται διὰ τῆς προστριβῆς τῶν δακτύλων, ἐξ ὑγρανθέντων πρότερον, ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν κυπέλλων. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον ἐγένετο γνωστὴ ἡ *ἁρμονικὴ* κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὸ ὄργανον τοῦτο ἀπέκτησεν ἀμέσως τὴν ἔννοιαν τοῦ κοινοῦ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὥστε ὁ μέγας Γκλοὺκ δὲν ἀπηξίωσεν, ἐξασκηθεὶς καταλλήλως, νὰ ἐμφανισθῇ μὲ αὐτὸ εἰς Λονδῖνον (1746) ἐκτελέσας σύνθεμα ἰδικόν του τῇ συνοδείᾳ ὀρχήστρας.

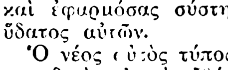

Ἁρμονική.

Κατὰ τὸ 1762 ὁ Βενιαμὶν Φραγκλῖνος ἐπενόησεν ἴδιον τρόπον κατασκευῆς τῆς ἁρμονικῆς, ἀντικαταστήσας τὰ κύπελλα δι' ἡμισφαιρικῶν λεκανῶν καὶ ἐφαρμόσας σύστημα μηχανικῆς πληρώσεως ὕδατος αὐτῶν.

Ὁ νέος οὗτος τύπος τῆς ἁρμονικῆς ἐθεωρήθη μοναδικὸς εἰς τὸ εἶδός του. Ἡ Μαριάννα Κιργκεσνερ τυφλὴ μουσικὸς τὸ ἔπαιζεν ἐνώπιον τοῦ Μοζὰρ ὅστις συνέθεσε πρὸς χάριν της μικρὸν κουϊντέτο δι' ἁρμονικήν, πλαγίαυλον, ὀξυβόαν, βιόλαν, καὶ βιολοντσέλλον (1791). Μέθοδος δι' ἁρμονικὴν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Μύλλερ ἐν Λειψίᾳ τῷ 1788. Τὸ ὄργανον τοῦτο ἐπαίζετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1820. Σήμερον ἀντικατεστάθη ὁλοσχερῶς ἀπὸ τὸ *καριγιὸν* καὶ τὴν *τσέλεστα*.

— 2) Παιδικὸν ἄθυρμα συγκείμενον ἐκ σειρᾶς ἐλευθέρων μεταλλικῶν γλωσσίδων τοποθετημένων καταλλήλως εἰς μικρὸν ὀρθογώνιον κιβώτιον ἐκ λευκοσιδήρου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Παίζεται ὡς ἡ σύριγξ τοῦ Πανὸς περιφερόμενον ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἄκρον τοῦ στόματος.

—3) Ξύλινος σωλὴν τοῦ μεγάλου *ὀργάνου* (orgue), κείμενος πλησίον τοῦ ποδείου (pedalier). Λ.

ἁρμονικός, —ή, —όν· ὁ ἐν ἁρμονίᾳ, ὁ ἔχων ὡς γνώρισμα τὴν ἁρμονίαν: «συμβίωσις ἁρμονική», «ἁρμονικὸν σύνολον».—Ἐπίρρ. *ἁρμονικῶς*· ‖ τὸ θηλ. *ἁρμονικὴ* ὡς οὐσιαστ. ἡ περὶ τὴν ἁρμονίαν τέχνη, ἡ θεωρία τῆς ἁρμονίας.

—**ἁρμονικὰ συζυγῆ** *(στοιχεῖα)*· βλ. ἁρμονικὸς λόγος [*Γεωμ.*]

— **ἁρμονικὴ ἀναλογία, —σειρὰ** [*Μαθημ.*]. Τρεῖς ἀριθμοὶ α, β, γ λέγεται ὅτι εὑρίσκονται ἐν *ἁρμονικῇ ἀναλογίᾳ* ὅταν ἰσχύῃ ἡ ἰσότης $\frac{\alpha-\beta}{\beta-\gamma}=\frac{\alpha}{\gamma}$.

Οἱ ἀριθμοὶ α, β, γ... u ἀποτελοῦσι *σειρὰν καλουμένην ἁρμονικήν*, ὅταν τρεῖς ἐκ τούτων οἱοιδήποτε ἐφεξῆς συνδέωνται δι' ἁρμονικῆς ἀναλογίας.

Τοιαύτη σειρὰ εἶναι τῶν ἀριθμῶν $1, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \ldots$ Ι. Χ.

— **ἁρμονικὴ ἀνάλυσις** [*Φυσική*]. Ὑπὸ τὸν ὅρον *ἀνάλυσις ἁρμονικὴ* ὑπονοοῦμεν γενικῶς τὴν ἀνάλυσιν συνθέτων ταλαντώσεων εἰς ἁπλᾶς τοιαύτας. Ἐν τῇ Φυσικῇ ὡς *ταλάντωσιν* χαρακτηρίζομεν μέγεθος ὅπερ εἶναι περιοδικὴ συνάρτησις τοῦ χρόνου. Οὕτω π. χ. ἡ ἔντασις ἢ ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος ἀποτελεῖ ταλάντωσιν. Τὰ ἐναλλασσόμενα ρεύματα λίαν ὑψηλῆς συχνότητος καλοῦνται ἐπίσης ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις. Ὁμοίως ἡ κίνησις τοῦ ἐκκρεμοῦς ἀποτελεῖ μηχανικὴν ταλάντωσιν, ὁ ἦχος, τὸ φῶς ἐπίσης ἀποτελοῦσι φαινόμενα ταλαντώσεων.

Τὰς ταλαντώσεις γενικῶς διακρίνομεν εἰς *ἁπλᾶς* καὶ *συνθέτους*.

Ἁπλῆ λέγεται ἡ ταλάντωσις ὅταν ἡ μεταβολὴ συναρτήσει τοῦ χρόνου παρέχεται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως.

$$y = A\,\eta\mu\,\omega t = A\,\eta\mu\,2\pi\frac{t}{T} = A\,\eta\mu\,2\pi N t. \quad (1)$$

ἔνθα ω=2π/T=2πN καλεῖται κυκλικὴ συχνότης (Kreisfrequenz), T ἀποτελεῖ τὴν περίοδον, N τὴν συχνότητα καὶ A τὸ πλάτος τῆς ταλαντώσεως. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἁπλῶν ταλαντώσεων διακρίνομεν καὶ τὰς συνθέτους, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐκφρασθῶσι διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐξισώσεως (1).

Ἁπλῆ ταλάντωσις παρίσταται γραφικῶς ὑπὸ τῆς καμπύλης τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (1), ἐν ᾗ αἱ τετμημέναι λαμβάνονται ὡς τιμὴ τοῦ χρόνου, ὡς τεταγμέναι δ' αἱ ἀντίστοιχοι τιμαὶ τοῦ μεγέθους y.

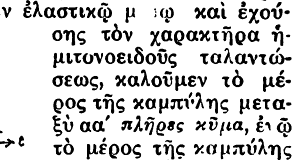

Σχ. 1.

Ἐξ ἀναλογίας δὲ πρὸς τὴν περίπτωσιν διαταράξεως διαδεδομένης ἐν ἐλαστικῷ μέσῳ καὶ ἐχούσης τὸν χαρακτῆρα ἡμιτονοειδοῦς ταλαντώσεως, καλοῦμεν τὸ μέρος τῆς καμπύλης μεταξὺ αα' *πλῆρες κῦμα*, ἐν ᾧ τὸ μέρος τῆς καμπύλης μεταξὺ αα'' *ἡμικυμα*.

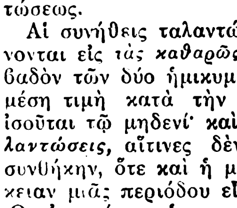

Σχ. 2.

Ὁμοίως ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι 2 δεικνύεται ἡ γραφικὴ παράστασις συνθέτου ταλαντώσεως.

Αἱ συνήθεις ταλαντώσεις πρὸς τούτοις διακρίνονται εἰς τὰς *καθαρῶς ταλαντώσεις*, ἐν αἷς τὸ ἐμβαδὸν τῶν δύο ἡμικυμάτων εἶναι τὸ αὐτό, ὅτε ἡ μέση τιμὴ κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς περιόδου ἰσοῦται τῷ μηδενί· καὶ εἰς τὰς *κυματοειδεῖς ταλαντώσεις*, αἵτινες δὲν πληροῦσι τὴν ἀνωτέρω συνθήκην, ὅτε καὶ ἡ μέση τιμὴ κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς περιόδου εἶναι διάφορος τοῦ μηδενός. Ὡς ἐκ τούτου αἱ κυματοειδεῖς ταλαντώσεις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνιστάμεναι ἐκ συνεχοῦς μεγέθους, ἤτοι μεγέθους διατηροῦντος σταθερὰν τιμὴν ἀνεξάρτητον τοῦ χρόνου καὶ ἐκ μεγέθους ὅπερ εἶναι ἁπλῆ ταλάντωσις.

Οὕτω τὸ ἐξ ἀνορθώσεως ἐναλλασσομένου ρεύματος προερχόμενον ρεῦμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελούμενον ἐξ ἁπλοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος καὶ ἐκ συνεχοῦς τοιούτου.

Ἐν τῇ Φυσικῇ συναντῶμεν συχνάκις τὴν περίπτωσιν τῆς σπουδῆς συνθέτων ταλαντώσεων. Οὕτω ὁ ἦχος ὃν παράγει χορδὴ τετραχόρδου χαρακτηρίζεται ὑπὸ ὡρισμένης χροιᾶς, ἐξ οὗ καὶ διακρίνεται ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἦχον τὸν παραγόμενον ἐξ ἑτέρου ὀργάνου, π. χ. κλειδοκυμβάλου. Ὡς ὅμως πειραματικῶς ἔχει καταδειχθῆ οἱ ἦχοι, οἵτινες παράγονται ἐκ διαφόρων ὀργάνων, δὲν ἀποτελοῦσιν ἁπλῆν ταλάντωσιν, δὲν εἶναι ἁπλοί, ὡς π. χ. ὁ ἦχος, ὃν παράγει *διαπασῶν*, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀποτελοῦσι συνθέτους ταλαντώσεις, καθ' ὅσον πρὸς τὴν ἁπλῆν ταλάντωσιν, ἥτις ἀποτελεῖ ἁπλοῦν ἦχον, προσμίγνυται καὶ σειρὰ ἄλλη ἁπλῶν ταλαν-

Digitized by Google

τώσεων, ἤτοι διάφοροι ἄλλοι ἁπλοῖ ἦχοι, ὧν αἱ συχνότητες εἶναι πολλαπλάσιον τῆς συχνότητος τῆς ἁπλῆς ταλαντώσεως, ἥτις ὡς ἐκ τούτου καλεῖται *θεμελιώδης*, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ καλοῦνται *ἁρμονικαί*. Τοῦτο δ' ἀπέδειξε πειραματικῶς ὁ *Helmholtz* δι' ἀναλύσεως τῶν συνθέτων ἤχων τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ἀντηχείων, δι' ὧν ἐπετύγχανε νὰ προσδιορίζῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμιγνυομένων ἁρμονικῶν πρὸς τὸν θεμελιώδη. Ὁμοίως ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ γνωρίζομεν ὅτι τὰ ρεύματα τὰ παραγόμενα ὑπὸ τῶν ἐναλλακτήρων δὲν εἶναι ἁπλᾶ ἐναλλασσόμενα, ἤτοι δὲν ἀποτελοῦσιν ἁπλᾶς ταλαντώσεις. Τοῦτο πειραματικῶς δεικνύεται εὐχερέστατα διὰ τῆς λήψεως τῆς καμπύλης τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ὀργάνων καλουμένων *παλμογράφων* (oscillographes), ὀφείλεται δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ παραγόμενον ρεῦμα δὲν εἶναι ἁπλοῦν, ἀλλὰ συνίσταται ἐκ τοῦ θεμελιώδους καὶ ἁρμονικῶν τοιούτων, ὧν ἡ συχνότης εἶναι πολλαπλασία τῆς θεμελιώδους.

Ἐν τῇ πράξει ἡ σπουδὴ τῆς συνθέτου ταλαντώσεως διευκολύνεται οὐσιωδῶς διὰ τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς εἰς τὰς ἁπλᾶς ταλαντώσεις ἐξ ὧν συνίσταται. Οὕτω κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐναλλασσομένων ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος ἀπαιτεῖται ἡ γνῶσις τῶν διαφόρων ἁρμονικῶν τῶν προσμιγνυομένων πρὸς τὴν θεμελιώδη ταλάντωσιν. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν κατὰ τὰς ἑξῆς μεθόδους:

1) Δι' ἐφαρμογῆς τῆς σειρᾶς *Fourier*.
2) Ἀριθμητικῶς.
3) Γραφικῶς.
4) Μηχανικῶς διὰ χρησιμοποιήσεως εἰδικῶν συσκευῶν, αἵτινες καλοῦνται *ἁρμονικοὶ ἀναλυταί*.

Α') Σειρὰ Fourier. Ὁ Fourier κατέδειξεν ὅτι πᾶσα περιοδικὴ ἁπλῆ συνάρτησις δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς σειρὰν ἡμιτονοειδῶν συναρτήσεων, ὧν αἱ περίοδοι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὡς οἱ ἀκέραιοι ἀριθμοί.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς σειρᾶς δύναται νὰ εἶναι εἴτε πεπερασμένος εἴτε ἄπειρος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι οἱονδήποτε περιοδικὸν μέγεθος, π. χ. περιοδικὸν ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, δύναται νὰ παρασταθῇ ὑπὸ ἁπλοῦ ἡμιτονοειδοῦς μεγέθους, ὅπερ καλεῖται *θεμελιῶδες* ἢ *θεμελιῶδες κῦμα* (Grundwelle) καὶ ἔχει συχνότητα ἴσην πρὸς τὴν συχνότητα τοῦ περιοδικοῦ μεγέθους, καὶ ἐκ σειρᾶς ἡμιτονοειδῶν μεγεθῶν πεπερασμένου ἢ ἀπείρου πλήθους, ὧν ἡ συχνότης εἶναι διπλασία, τριπλασία, τετραπλασία. . . . τῆς τοῦ θεμελιώδους μεγέθους, καὶ τὰ ὁποῖα καλοῦνται *ἁρμονικὰ* ἢ *ἁρμονικὰ κύματα*, ἢ *ἀνώτερα κύματα* (Oberwellen).

Συνήθως τὸ θεμελιῶδες κῦμα καλεῖται καὶ *πρῶτον ἁρμονικόν*, ἐνῷ τὰ κύματα τὰ ἔχοντα συχνότητα διπλασίαν, τριπλασίαν καλοῦνται *δεύτερον ἁρμονικόν, τρίτον ἁρμονικὸν* κ.λ.π.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξίσωσις περιοδικοῦ μεγέθους περιλαμβάνοντος ἄπειρον πλῆθος ἁρμονικῶν εἶναι:

$$y = \sum_{u=0}^{u=\infty} y_{u\mu}\ \eta\mu\ (u\omega t + \psi_u) \qquad (2)$$

ἔνθα u λαμβάνει τὰς τιμὰς 0, 1, 2, 3 ... ∞

Ἡ ἀνωτέρω παράστασις παριστᾷ τὴν γενικωτέραν μορφὴν σειρᾶς Fourier.

Ἐὰν ἀναπτύξωμεν τὴν ἐξίσωσιν:

$$y_u = y_{u\mu}\ \eta\mu\ (u\omega t + y_u)$$

λαμβάνομεν:

$$y_u = y_{u\mu}\ \sigma\upsilon\nu\ \psi_u\ \eta\mu\ u\omega t + y_{u\mu}\ \eta\mu\ \psi_u\ \sigma\upsilon\nu\ u\omega t.$$

ἐὰν δὲ θέσωμεν:

$$y_{u\mu}\ \sigma\upsilon\nu\ \psi_u = \alpha_u \qquad y_{u\mu}\ \eta\mu\ \psi_u = \beta_u$$

$$y_u = \alpha_u\ \eta\mu\ u\omega t + \beta_u\ \sigma\upsilon\nu\ u\omega t.$$

Ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐξισώσει, ἐν ᾗ y_u παριστᾷ τὴν ἐξίσωσιν ἁρμονικοῦ ἢ ἀνωτέρου κύματος, παρατηροῦμεν ὅτι ἕκαστον ἁρμονικὸν κῦμα δύναται ν' ἀναλυθῇ εἰς δύο τῆς αὐτῆς συχνότητος κύματα διαφέροντα κατὰ τέταρτον περιόδου ὡς πρὸς τὴν φάσιν, παρουσιάζοντα πλάτη α_u καὶ β_u.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅμως ἰσοτήτων προκύπτει ἐπίσης:

$$y_{u\mu} = \sqrt{\alpha_u^2 + \beta_u^2} \text{ καὶ } \varepsilon\varphi\ \psi = \beta_u / \alpha_u$$

διὰ u=o προκύπτει: $y_o = b_o$

ἤτοι μέγεθος σταθερόν, οὗτινος ἡ τιμὴ εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ χρόνου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐξισώσεων ἡ σειρὰ Fourier λαμβάνει τὴν μορφήν:

$$y = \sum_{u=1}^{u=\infty} \alpha_u\ \eta\mu\ u\omega t + \beta_0 + \sum_{u=1}^{u=\infty} \beta_u\ \sigma\upsilon\nu\ u\omega t \qquad (3)$$

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅθεν προκύπτει ὅτι γενικῶς μέγεθος περιοδικὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συγκροτούμενον ἐκ σταθεροῦ μεγέθους (μὴ περιοδικοῦ) καὶ ἐκ σειρᾶς διαφόρων ἡμιτονοειδῶν μεγεθῶν διαφόρου συχνότητος.

Οἱ συντελεσταὶ τῆς σειρᾶς Fourier α_u, β_o καὶ β_u δύνανται νὰ ὑπολογισθῶσιν ὡς ἑξῆς: Θέσωμεν χάριν συντομίας ωt=x. Τὸ μῆκος τοῦ κύματος ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν τετμημένων εἶναι τότε 2π. Ἔστω u ἡ τάξις τοῦ ἀνωτέρου κύματος οὗτινος ἐπιζητοῦμεν τὸν καθορισμὸν τῶν συντελεστῶν καὶ λ αἱ διάφοροι τιμαὶ τοῦ u· ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν πάσας τὰς τεταγμένας y ἐπὶ ημ ux καὶ λάβωμεν τὴν μέσην τιμὴν αὐτῶν ἐντὸς μιᾶς περιόδου αὕτη θὰ εἶναι τῆς μορφῆς:

$$\frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} y\ \eta\mu\ ux\,dx$$

Ἐπειδὴ δὲ εἶναι:

$$y = \sum_{\lambda=1}^{\lambda=\infty} \alpha_\lambda\ \eta\mu\ \lambda x + \beta_0 + \sum_{\lambda=1}^{\lambda=\infty} \beta_\lambda\ \sigma\upsilon\nu\ \lambda x.$$

παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μέση τιμὴ θὰ εὑρεθῇ διὰ ὑπολογισμοῦ ὁλοκληρωμάτων τῶν ἑξῆς τριῶν μορφῶν

α) $$\frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} \alpha_\lambda\ \eta\mu\ \lambda x\ \eta\mu\ ux\,dx$$

β) $$\frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} \beta_o\ \eta\mu\ ux\,dx$$

γ) $$\frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} \beta_\lambda\ \sigma\upsilon\nu\ \lambda x\ \eta\mu\ ux\,dx$$

Ἐκ τῶν ὁλοκληρωμάτων τούτων πάντα ἔχουσι τιμὴν μηδὲν πλὴν τοῦ ὁλοκληρώματος πρώτης μορφῆς διὰ λ=u. Ἡ τιμὴ τούτου διὰ λ=u εἶναι

$$\frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} \alpha_u\ \eta\mu^2\ ux\,dx = \frac{\alpha_u}{2}$$

Ὡς ἐκ τούτου δ' εἶναι: $\alpha_u = \frac{1}{\pi}\int_0^{2\pi} y\ \eta\mu\ ux\,dx$ (4)

Ὁμοίως ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν ἐκ δευτέρου τὰς τεταγμένας ἐπὶ συν ux καὶ σχηματίσωμεν ἀναλόγως ὡς εἰς τὴν προτέραν περίπτωσιν τὴν μέσην τιμὴν ἐντὸς μιᾶς περιόδου εὑρίσκομεν:

$$\beta_u = \frac{1}{\pi}\int_0^{2\pi} y\ \sigma\upsilon\nu\ ux\,dx \qquad (5)$$

Τέλος δ' ἡ μέση τιμὴ τῶν τεταγμένων κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς περιόδου

$$\beta_o = \frac{1}{2\pi}\int_0^{2\pi} y\,dx \qquad (6)$$

Ἰδιάζουσαι μορφαὶ καμπύλων. Θεωρήσωμεν π. χ. περιοδικὸν μέγεθος τοιοῦτον, ὥστε τὸ ἀρνητικὸν ἡμίκυμα νὰ εἶναι τὸ κατοπτρικὸν εἴδωλον τοῦ θετικοῦ ἡμικύματος ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν τετμημένων, ὡς δεικνύεται ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι (3). Ἡ μορφὴ τῶν μεγεθῶν τούτων συναντᾶται ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ ἐν τῇ σπουδῇ τῶν περιοδικῶν ρευμάτων.

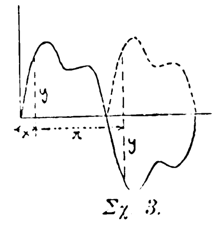

Σχ. 3.

Προκειμένου περὶ τοιούτων μεγεθῶν εἶναι φανερόν, ὅτι δύο τυχοῦσαι στιγμιαῖαι τιμαὶ ἀφιστάμεναι κατὰ ἡμιπερίοδον ἔχουσι τιμὰς ἴσας καὶ ἀντιθέτους, ἤτοι:

$$y_{x+\pi} = -y_x. \qquad (7)$$

Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι ἡ σχέσις (7) πληροῦται τότε μόνον, ὅταν u εἶναι περιττὸς ἀριθμός. Ὅθεν προκύπτει:

Πᾶσα συνάρτησις περιοδικὴ παριστωμένη διὰ καμπύλης, ἧς τὸ ἀρνητικὸν ἡμίκυμα εἶναι τὸ κατοπτρικὸν εἴδωλον τοῦ θετικοῦ ἡμικύματος ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν τετμημένων, περιλαμβάνει μόνον περιττῆς τάξεως ἁρμονικὰ κύματα.

Οἱ συντελεσταὶ α_u καὶ β_u ὑπολογίζονται ἐκ τῶν τύπων:

$$\alpha_u = \frac{2}{\pi}\int_0^{\pi} y\ \eta\mu\ ux\,dx \qquad (8)$$

$$\beta_u = \frac{2}{\pi}\int_0^{\pi} y\ \sigma\upsilon\nu\ ux\,dx \qquad (9)$$

Συνήθης ἐπίσης περίπτωσις εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν ἡ παραστατικὴ καμπύλη εἶναι συμμετρικὴ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν ὡς δεικνύεται ὑπὸ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (4). Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔχομεν:

$$y_{(-x)} = -y_x \qquad y_{(2\pi-x)} = -y_x \qquad (10)$$

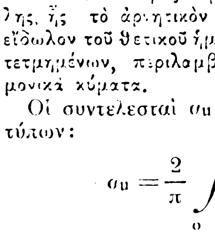

Σχ. 4.

Ἐὰν ἡ παραστατικὴ καμπύλη εἶναι τοιαύτης μορφῆς ὥστε τὸ ἀρνητικὸν ἡμίκυμα νὰ εἶναι τὸ κατοπτρικὸν εἴδωλον τοῦ θετικοῦ ἡμικύματος ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν τετμημένων, πρὸς τούτοις δ' αὕτη εἶναι συμμετρικὴ ὡς πρὸς τὸν ἄξονα, ὡς ἡ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (5), τότε αὕτη θὰ περιέχῃ μόνον μέλη ἡμιτόνου περιττῆς τάξεως.

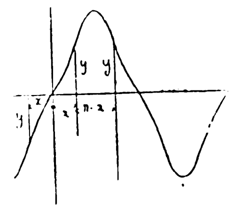

Σχ. 5.

Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην λαμβάνομεν:

$$\alpha_u = \frac{4}{\pi}\int_0^{\frac{\pi}{2}} y\ \eta\mu\ ux\,dx \qquad (11)$$

Ἀριθμητικὰ παραδείγματα. Μία τῶν συνηθεστέρων ἐφαρμογῶν τῆς σειρᾶς Fourier εἶναι ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ κατὰ τὴν σπουδὴν τῶν περιοδικῶν ρευμάτων, ἰδιαζόντως δ' εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ρευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος. Πρὸς κατανόησιν δὲ τῆς ἁρμονικῆς ἀναλύσεως διὰ τῆς σειρᾶς Fourier, θέλομεν ἐφαρμόσει ταύτην εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν περιοδικῶν ρευμάτων.

Θεωρήσωμεν ἐπὶ παραδείγματι περιοδικὸν ρεῦμα οὗτινος ἡ μεταβολὴ συναρτήσει τοῦ χρόνου παρίσταται γραφικῶς ὑπὸ ὀρθογωνίου καμπύλης εἰκονιζομένης ὑπὸ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (6).

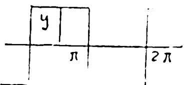

Σχ. 6.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ σειρὰ Fourier συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω λεχθέντα θὰ περιέχῃ μόνον ὅρους περιττῆς τάξεως ἡμιτόνου. Ἐπειδὴ δ' ἡ τεταγμένη y ἔχει τὴν σταθερὰν τιμὴν I ἕπεται ὅτι:

$$\alpha_u = \frac{4}{\pi}\int_0^{\frac{\pi}{2}} I\ \eta\mu\ ux\,dx = \frac{4I}{\pi u}\Big[\sigma\upsilon\nu\ ux\Big]_0^{\frac{\pi}{2}} \frac{4I}{\pi u} \qquad (12)$$

Ἐὰν δ' ἀντὶ u θέσωμεν τοὺς περιττοὺς ἀριθμοὺς 1, 3, 5... προκύπτει:

$$y = \frac{4}{\pi}\,I\ \Big(\eta\mu\ x + \frac{1}{3}\eta\mu\ 3x + \frac{1}{5}\eta\mu\ 5x + ...\Big) \qquad (13)$$

ἤτοι τὰ πλάτη τῶν ἁρμονικῶν εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα τῶν συχνοτήτων. Ἡ ἀνωτέρω καμπύλη ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ εἰς περιοδικῶς ἀντιστρεφόμενον συνεχὲς ρεῦμα.

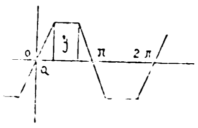

Σχ. 7.

Προκειμένου περὶ συναρτήσεως ἧς ἡ μεταβολὴ εἰκονίζεται ὑπὸ τῆς τραπεζοειδοῦς καμπύλης τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (7), λαμβάνομεν διὰ καταλλήλων μετασχηματισμῶν τὸν τύπον

$$y = \frac{4I}{\pi a}\Big[\eta\mu\ a\ \eta\mu\ x + \frac{1}{9}\eta\mu\ 3a\ \eta\mu\ 3x + \frac{1}{25}\eta\mu\ 5a\ \eta\mu\ 5x + \ldots\Big] \qquad (14)$$

Ἡ ἄνω περίπτωσις ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ λόγῳ τοῦ ὅτι ἀνάλογον μορφὴν παρουσιάζει τὸ πεδίον τῶν μηχανῶν ἐναλλασσομένου ρεύματος.

Λίαν συνήθης ἐπίσης μορφὴ καμπύλης εἶναι ἡ εἰκονιζομένη ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι (8). Ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ συναντῶμεν ρεύματα τοιαύτης μορφῆς προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνορθώσεως ἐναλλασσομένων ρευμάτων (βλ. ἀνόρθωσις).

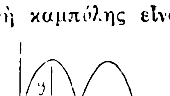

Σχ. 8.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δι' ἐφαρμογῆς τῆς σειρᾶς Fourier εὑρίσκομεν ὅτι ἡ ἐξίσωσις τοῦ ἠνορθωμένου ρεύματος εἶναι

$$y = \frac{2I}{\pi}\Big[1 - \frac{2\ \sigma\upsilon\nu\ 2x}{1.3} - \frac{2\ \sigma\upsilon\nu\ 4x}{3.5} - \frac{2\ \sigma\upsilon\nu\ 6x}{5.7} \ldots\Big] \qquad (15)$$

Β') Ἀριθμητικὴ μέθοδος. Ἀντὶ τῆς διὰ τῆς μεθόδου τῆς σειρᾶς Fourier ἀναλύσεως συνθέτου ταλαντώσεως εἰς τὴν θεμελιώδη καὶ τὰς διαφόρους ἁρμονικάς, ἥτις παρέχει μὲν μεγάλην ἀκρίβειαν ἀλλὰ πάντοτε ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς δὲν εἶναι τόσον ἁπλῆ, ὡς εἰς τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα παραδείγματα, ἐφαρμόζονται ἐν τῇ πράξει μέθοδοι ἀριθμητικαὶ δι' ὧν ἐπιλύεται ἐπίσης τὸ ἀνωτέρω πρόβλημα, ἡ ἀκρίβεια δὲ ἡ ἐπιτυγχανομένη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρκετὴ διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογάς.

Μεταξὺ τῶν ἀριθμητικῶν μεθόδων θέλομεν ἀναπτύξει ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ *Runge* ὑποδειχθεῖσαν, ἥτις καὶ συνηθέστερον ἐφαρμόζεται ἐν τῇ πράξει.

Ὑποδιαιροῦμεν τὴν περίοδον τῆς δοθείσης καμπύλης εἰς 2n ἴσα μέρη καὶ φέρομεν ἀπὸ τῶν

Digitized by Google

σημείων ὑποδιαιρέσεως τὰς ἀντιστοιχούσας τεταγμένας, y_1, y_2,...y_2n , ὅτε ἡ τεταγμένη γλ π.χ. θὰ ἀντιστοιχῇ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ χρόνου tλ =λT/2n. Αἱ τιμαὶ tλ καὶ f (tλ)=yλ δέον νὰ ἐπαληθεύωσι τὴν ἐξίσωσιν τῆς καμπύλης:

$$f(t)=\beta_0+\Sigma 6k \text{ συν } k\omega t+\Sigma \alpha k \text{ ημ } k\omega t. \quad (16)$$

ἔνθα ἡ τιμὴ τοῦ k ἐν τῷ πρώτῳ μὲν ἀθροίσματι λαμβάνεται μεταξὺ τῶν ὁρίων 1 μέχρι n, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μεταξὺ 1 μέχρι n—1.

Κατὰ τὸν ἄνω τρόπον προκύπτουσι 2n ἐξισώσεις, ἐκ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων εὑρίσκονται αἱ σταθεραὶ αk καὶ βk τῆς σειρᾶς Fourier. Αἱ ὡς ἄνω τιμαὶ τῶν συντελεστῶν παρέχονται ὑπὸ τῶν ἰσοτήτων:

$$n\alpha k = \sum_{\lambda=1}^{\lambda=2n} y\lambda \text{ ημ } k\omega t\lambda$$
$$n\beta k = \sum_{\lambda=1}^{\lambda=2u} y\lambda \text{ συν} k\omega t\lambda \quad (17)$$

ἐν αἷς ἡ τιμὴ τοῦ k λαμβάνεται μεταξὺ τῶν ὁρίων 1 καὶ n—1, ἐνῷ διὰ k=o καὶ k=2n ἡ δευτέρα τῶν ἄνω ἐξισώσεων παρέχει τὰς τιμὰς 2nβo καὶ 2nbn ἐνῷ kωtλ =kλπ/n.

Προκειμένου περὶ καθαρῶς ἐναλλασσομένων μεγεθῶν εἶναι β_0=o, πρὸς τούτοις δὲ ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω ἡ καμπύλη περιλαμβάνει μόνον περιττῆς τάξεως ὅρους (ἤτοι k περιττὸς καὶ συνkπ=—1). Ἐὰν δὲ n εἶναι ἄρτιος, τότε ἀνὰ δύο τὰ μέλη δύνανται νὰ συμπτυχθῶσι καθ' ὅσον:

$$\text{ημ}k\omega t_{n-\lambda} = \text{ημ}k\omega t_\lambda \text{ καὶ συν}k\omega t_{n-\lambda} = \text{συν}k\omega t_\lambda.$$

Ὡς ἐκ τούτου τ' ἀθροίσματα δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐντὸς τῆς ἡμιπεριόδου, ἥτις εἶναι ὑποδιῃρημένη εἰς n ἴσα μέρη, τοῦ n ὑποτιθεμένου ἀρτίου.

Αἱ ἀνωτέρω ὅθεν ἐξισώσεις λαμβάνουσι τὴν μορφὴν

$$n\alpha_k = 2y_{\frac{n}{2}} \text{ ημ}k\frac{\pi}{2} + 2\sum_{\lambda=1}^{\frac{n}{z}-1} (y_\lambda + y_{n-\lambda}) \text{ ημ}\frac{k\lambda\pi}{n}$$
$$n6_k = -2y_n + 2\sum_{\lambda=1}^{\frac{n}{2}-1} (y_\lambda - y_{n-\lambda}) \text{ συν}\frac{k\lambda\pi}{n} \quad (18)$$

Θεωρήσωμεν τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν n=12 ὅτε π/n= 15°. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει γράφομεν τὰς τεταγμένας κατὰ τὸν κάτωθι πίνακα καὶ σχηματίζομεν τ' ἀθροίσματα καὶ τὰς διαφορὰς τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου στήλης τεταγμένων

		y_1	y_2	y_3	y_4	y_5	y_6
	y_{12}	y_{11}	y_{10}	y_9	y_8	y_7	
Ἄθροισμα		u_1	u_2	u_3	u_4	u_5	u_6
Διαφοραὶ	v_1	v_2	v_3	v_4	v_5	v_6	

Εἶναι δὲ $v_1=y_5-y_7$, $v_6=-y_{12}$, $u_1=y_1+y_{11}$ κ.ο.κ.

Ἐκ τῶν ἄνω ἐξισώσεων προκύπτει:

$$6\sigma_k = u_1\text{ημ}15k+u_2\text{ημ}30k+....+u_6\text{ημ}90k$$
$$66_k = v_1\text{συν}15k+v_2\text{συν}30k+....+v_5\text{συν}75k+v_6 \quad (19)$$

Ἐὰν δὲ τὰς εἰς τὰς ἄνω ἐξισώσεις ὑπεισερχομένας τριγωνομετρικὰς γραμμὰς μετατρέψωμεν εἰς ἡμίτονα μεταξὺ 0° καὶ 90°, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸν ἀκόλουθον πίνακα:

ημ 15	u_1	—	u_5	u_5	—	u_1
ημ 30	u_2	—	u_2	$-u_2$	—	$-u_2$
ημ 45	u_3	$u_1+u_3-u_5$	$-u_3$	$-u_3$	$u_1+u_3-u_5$	u_3
ημ 60	u_4	—	$-u_4$	u_4	—	$-u_4$
ημ 75	u_5	—	u_1	u_1	—	u_5
ημ 90	u_6	u_2 u_6	u_6	u_6	$-u_2+u_6$	u_6
Ἀθροίσματα	$6\alpha_1$	$6\alpha_3$	$6\alpha_5$	$6\alpha_7$	$6\alpha_9$	$6\alpha_{11}$

Αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν α_1, σ_3 κ.λ. πολλαπλασιάζονται ἐπὶ τὰς τιμὰς τοῦ ἡμιτόνου, τὰς ἀντιστοιχούσας εἰς τὴν αὐτὴν ὁριζοντίαν γραμμήν, τὸ ἄθροισμα δὲ τῶν κατακορύφων στηλῶν παρέχει τὰς τιμὰς τῶν συντελεστῶν σ_k.

Ἐὰν ἀντὶ τῶν τιμῶν u ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πίνακι θέσωμεν πάλιν τὰς ἀντιστοίχους τιμὰς v τότε καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπολογίζομεν τοὺς συντελεστὰς $6\beta_1$,—$6\beta_2$, $6\beta_5$, κ.λ.π. Ἐὰν δὲ θέλομεν ἐκ τοῦ πίνακος νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς τιμὰς σ_k καὶ β_k τότε ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πίνακι γράφομεν τὰ πηλίκα τῶν τριγωνομετρικῶν γραμμῶν διὰ 6 πρὸς 0,04314, 0,08333, 0,11785, 0,14434, 0,16019, 0,16667.

Γ') Μέθοδος γραφικὴ Fischer Hinnen. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀκολούθου ἀρχῆς. Ἐὰν ὑποδιαιρέσωμεν τὸ μῆκος k ἀκεραίων κυμάτων ἡμιτονοειδοῦς γραμμῆς εἰς n ἴσα μέρη καὶ φέρωμεν τὰς τεταγμένας, τότε ἐὰν k : n δὲν εἶναι ἀκέραιος ἀριθμὸς τὸ ἄθροισμα τῶν τεταγμένων ἰσοῦται τῷ μηδενί. Ἐὰν ὅμως k : n εἶναι ἀκέραιος, τότε πᾶσαι αἱ τεταγμέναι ἔχουσι τὸ αὐτὸ μέγεθος καὶ τὸ ἄθροισμα ἰσοῦται n—φορὰς μὲ τὴν ἀρχικὴν τεταγμένην.

Οὕτω ἐὰν δοθῇ ἡ καμπύλη περιοδικῶς μεταβλητοῦ μεγέθους ἧς ἡ ἐξίσωσις τῆς μορφῆς

$$f(t) = \sum_{k=0}^{k=\infty} (\alpha_k \text{ ημ } k\omega t + \beta_k \text{ συν } k\omega t) \quad (20)$$

διαιροῦμεν τὴν περίοδον εἰς n ἴσα μέρη καὶ προσθέτομεν τὰς ἀντιστοίχους τεταγμένας. Ἐφ' ὅσον k $\geqslant$ n. καὶ k/n ἀκέραιος ἀριθμός, τότε θὰ ἔχωμεν

$$S = n \; (\sigma_k \text{ ημ } k\omega t + \beta_k \text{ συν } k\omega t). \quad (21).$$

Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης λαμβάνομεν τὸ πλάτος τῶν ἁρμονικῶν ὧν οἱ δεῖκται εἶναι k, 2k, 3k εἴτε n, 2n, 3n.

Ἀναχωροῦντες δ' ἐκ τῆς τιμῆς t=o λαμβάνομεν δι' ἀθροίσεως τὸ ἄθροισμα ($\beta n + \beta_2 n + \beta_3 n$ +..) πολλαπλασιασθὲν ἐπὶ n, ἐὰν δὲ μετατοπίσωμεν τὴν φάσιν καὶ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ t=T/4 τότε λαμβάνομεν τὸ ἄθροισμα $\pm$ (αn —$\sigma_3 n$ +..) πολλαπλασιασθὲν ἐπὶ n

Διὰ τὴν συνηθεστέραν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ καμπύλη ἔχει τοιαύτην συμμετρίαν ὥστε ἡ σειρὰ νὰ περιλαμβάνῃ μόνον ὅρους περιττῆς τάξεως, τότε διὰ τὰς διαφόρους τιμὰς τοῦ n τὸ ἄθροισμα τῶν τεταγμένων παρέχει διὰ τὰ ἡμίτονα καὶ τὰ συνημίτονα τὰς τιμὰς τὰς σημειουμένας ἐν τῷ κατωτέρῳ πίνακι.

Ἄθροισμα τεταγμένων

o=n	*Διὰ τὰ ἡμίτονα*	*Διὰ τὰ συνημίτονα*
1	$\alpha_1-\alpha_8-\alpha_5$	$\beta_1+\beta_3+\beta_5+-)=o$
3	$3(-\alpha_3+\alpha_9-\alpha_{15}+-)$	$3(\beta_3+\beta_9+\beta_{15}+)$
5	$5(\alpha_5-\alpha_{15}+\alpha_{25})$	$5(\beta_5+\beta_{15}+\beta_{25}-)$
7	$7(-\alpha_7+\alpha_{21}+)$	$7(\beta_7+\beta_{21}+)$

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω μεθόδου δυνάμεθα δοθείσης καμπύλης μεγέθους ἐναλλασσομένου νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς συντελεστὰς τῶν ἁρμονικῶν.

Δ') Μέθοδος Glifford-Finsterwalder. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεθόδων ὑπολογισμοῦ τῶν συντελεστῶν χρησιμοποιοῦνται καὶ ἕτεραι μεταξὺ τῶν ὁποίων θέλομεν ἐν συντόμῳ περιγράψει τὴν τοῦ *Glifford* καθ' ὅσον ἐπὶ ταύτης ἐρείδεται ἡ κατασκευὴ τῶν μηχανικῶν ἀναλυτῶν δι' ὧν δυνάμεθα δι' ἐντελῶς μηχανικῆς μεθόδου νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς συντελεστὰς τῆς σειρᾶς Fourier.

Ἡ μέθοδος Glifford ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀκολούθου ἀρχῆς. Ἐὰν y=F(t) ἡ πρὸς ἀνάλυσιν καμπύλη κατὰ τὴν σειρὰν Fourier, αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν σ_k καὶ 6_k διὰ τὴν περίπτωσιν καμπύλων, ὧν τὸ ἓν ἡμίκυμα εἶναι τὸ κατοπτρικὸν εἴδωλον τοῦ ἑτέρου, παρέχονται ἐκ τῶν τύπων:

$$\alpha_k = \frac{2}{T}\int_0^T y \text{ ημ } k\omega t dt$$

$$6_k = \frac{2}{T}\int_0^T y \text{ συν } k\omega t dt. \quad (22)$$

Φαντασθῶμεν ὅτι περιτυλίσσομεν τὴν περίοδον T ἐπὶ κυλινδρικῆς ἐπιφανείας ἀκτῖνος r ὡς εἰκονίζεται ἐν τομῇ ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι (9) Ἐπειδὴ 2πr=T καὶ ω=2π/T ἕπεται rω=1 καὶ εἰς τὸν χρόνον t θ' ἀντιστοιχῇ ἡ γωνία 2πt/T=ωt. Ἡ προβολὴ τοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ διὰ τοῦ ἄξονος τῶν X διερχομένου ἐπιπέδου εἶναι t, =r(1—συνωt) ὁμοίως διὰ τὴν προβολὴν ἐπὶ ἐπιπέδου διερχομένου διὰ τοῦ ἄξονος τῶν Ψ εἶναι t_2=rημωt. ἐξ ὧν

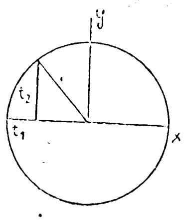

Σχ. 9.

προκύπτει dt,=dt ημωt καὶ dt_2=dt συνωt. Ἡ προβολὴ τῆς ἐπὶ τῆς κυλινδρικῆς ἐπιφανείας εὑρισκομένης καμπύλης παρέχει ἐπὶ ἐπιπέδων διὰ τῶν ἀξόνων X καὶ Ψ προβολὰς F_1, καὶ F_2. Ἐὰν δ' ἐμβαδομετρήσωμεν τὰς ἐπιφανείας ταύτας θὰ ἔχωμεν:

$$F_1 = \int_0^T y dt_1 = \int_0^T y \text{ημ } \omega t dt \quad (23)$$

καὶ $\sigma_1=2F_1/T$ ὁμοίως εὑρίσκομεν $6_1=2F_2/T$. Προκειμένου περὶ τῶν συντελεστῶν σk, 6k τάξεως k, φανταζόμεθα τὴν περίοδον k φορὰς ἐπιμηκυνομένην, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ περιελιχθῇ k φορὰς ἐπὶ τῆς κυλινδρικῆς ἐπιφανείας. Τότε θὰ εἶναι 2πr=kT καὶ ωr=k καὶ κατ' ἀνάλογον τρόπον εὑρίσκομεν dt_1=kdtημkωt καὶ dt_2= kdt συν kωt, ἐκ τῶν προβολῶν πάλιν Fk_1 καὶ Fk_2 ὑπολογίζονται οἱ συντελεσταὶ ἐκ τῶν ἐξισώσεων

$$\alpha_k = 2F_{k_1}/T \text{ καὶ } 6_k = 2F_{k_2}/T \quad (24)$$

Ε') Ἁρμονικοὶ ἀναλύται. Ὑπὸ τὸν ὅρον ἁρμονικοὶ ἀναλυταὶ ὑπονοοῦμεν γενικῶς συσκευὰς αἵτινες ἐπιτρέπουσι διὰ καθαρῶς μηχανικῆς ὁδοῦ τὴν ἀνάλυσιν συνθέτων ταλαντώσεων, ὅταν δοθῇ ἡ παραστατικὴ καμπύλη αὐτῶν, εἰς τὰς συνιστώσας αὐτὰς ἁρμονικὰς ταλαντώσεις. Ἐν τῇ πράξει γίνεται χρῆσις πολυαρίθμων τύπων τῶν ἀνωτέρω συσκευῶν, ἡ πρώτη δὲ χρησιμοποιηθεῖσα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ *Thonson* ὑποδειχθεῖσα

Εἰς τοὺς πλείστους τῶν τύπων τῶν ἀνωτέρω συσκευῶν γίνεται χρῆσις τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης μεθόδου προβολῆς τῶν *Glifford-Finsterwalder*, καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς μετατροπῆς τῆς ἀναλόγως τοῦ ἄξονος τοῦ χρόνου περιστροφικῆς κινήσεως τροχοῦ εἰς παλινδρομικὴν τοιαύτην. Διὰ τῆς ἀνωτέρω διατάξεως ἐπιτυγχάνεται διὰ καθαρῶς μηχανικῆς ὁδοῦ ἡ ὁλοκλήρωσις *(ἐμβαδομέτρησις)*, ἡ ἀναφερομένη ἐν τῇ μεθόδῳ προβολῆς τῶν Glifford-Finsterwalder καὶ ὁ διὰ μηχανικῆς ὁδοῦ ὑπολογισμὸς τῶν συντελεστῶν τῆς σειρᾶς Fourier. Ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου αἱ ἀνωτέρω συσκευαὶ εἶναι συνδεδυασμέναι πρὸς ἐμβαδόμετρα (βλ. λ.).

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων τύπων ἁρμονικῶν ἀναλυτῶν ἀναφέρομεν τὰς συσκευὰς *Yule* καὶ *Le Conte, Henrici* καὶ *Conradi*. Ὁ ἀναλύτης οὗτος περιλαμβάνει τόσα ἐμβαδόμετρα *(ὁλοκληρωτὰς)* ὅσα μέλη ἡμιτόνου καὶ συνημιτόνου περιλαμβάνει ἡ σειρὰ καὶ ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸν τῶν συντελεστῶν nαu καὶ nΓu δι' ἁπλῆς διαδρομῆς τῆς καμπύλης. Λίαν διαδεδομένοι ἐπίσης εἶναι οἱ ἁρμονικοὶ ἀναλύται *Sharp, Ternda, Weichert* καὶ *Sommerfeld*. Τέλος τελειότερος τύπος, ὡς παρέχων τὴν μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἁρμονικῶν ἀναλυτῶν, εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν *Michelson* καὶ *Stratton* ἐπινοηθείς, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τούτου εἶναι λίαν δαπανηρός. Διὰ τοῦ ἁρμονικοῦ ἀναλύτου *Michelson* καὶ *Stratton* εἶναι δυνατὸν δοθείσης ὡρισμένης σειρᾶς νὰ κατασκευάσωμεν τὴν ἀντίστοιχον καμπύλην, ἢ δοθείσης καμπύλης νὰ εὕρωμεν τοὺς ἀντιστοίχους συντελεστάς.

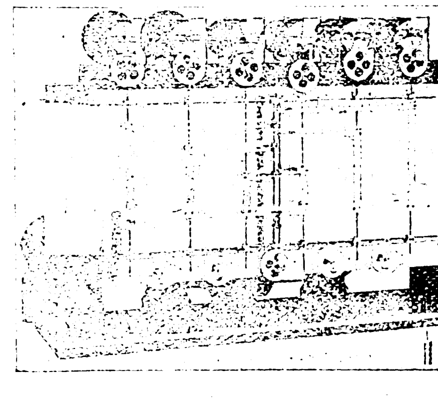

Ἁρμονικὸς ἀναλύτης.

Ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῆς λειτουργίας ὡς καὶ ὁ τρόπος χρήσεως τῶν ἀνωτέρω συσκευῶν παρέχονται ὑπὸ τῶν κατασκευαστῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *W. Jaeger*, Elektrische Messtechnik 1922. *Linker* Elektrotechnische Messkunde 1920. *Berliner Shell.* Physikalisches Handwörterbuch 1924. *Bonasse*, Mathematiques générales 1920. *Froenkel*, Theorie der Wechselströme 1921. *Autenrick - Ennsslin*, Technische Mechanik 1922.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— ἁρμονικὴ *δέσμη* βλ. ἁρμονικὸς λόγος.

— ἁρμονικὴ *κίνησις [Φυσική].* Μεταξὺ τῶν διαφόρων περιοδικῶν κινήσεων, ἃς ἐξετάζομεν ἐν τῇ Φυσικῇ ἁπλουστέρα πασῶν θεωρεῖται ἡ *ἁρμονικὴ κίνησις*. Ἡ σπουδὴ αὐτῆς ἔχει μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ Φυσικῇ, καθ' ὅσον δεικνύεται ὅτι πᾶσα περιοδικὴ κίνησις δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς μικρὸν ἢ μεγάλον ἀριθμὸν (ἐνίοτε καὶ ἄπειρον) *κινήσεων ἁρμονικῶν*.

Ἐξετάσωμεν ἤδη τὰς γεωμετρικὰς καὶ μηχανικὰς συνθήκας κατὰ τὰς ὁποίας λαμβάνει χώραν ἁρμονικὴ κίνησις. Θεωρήσωμεν (σχ. 1) περιφέρειαν κύκλου ἀκτῖνος ΟΑ=α καὶ ἐκ τοῦ κέντρου αὐτῆς Ο ἃς φέρωμεν τὴν διάμετρον ΑΟΒ, ἔστω δὲ ἐπὶ τῆς περιφερείας σημεῖόν τι Ν, ὅπερ φανταζόμεθα ὅτι διαγράφει τὴν περιφέρειαν ὑπὸ σταθερὰν ταχύτητα k. Ἡ προβολὴ Μ τοῦ σημείου Ν, ἐπὶ τῆς διαμέτρου ΑΟΒ. καθ' ὃν

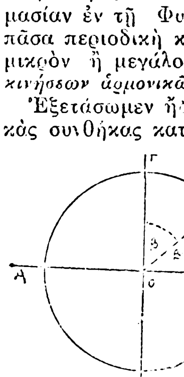

Σχ. 1.

χρόνον τὸ σημεῖον Ν. διαγράφει τὴν περιφέρειαν, ταλαντεύεται μεταξὺ τῶν σημείων Α καὶ Β. Ἡ κίνησις αὕτη τοῦ σημείου Μ καλεῖται *ἁρμονικὴ κίνησις*. Ἐὰν ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὴν κίνησιν τοῦ σημείου Μ, παρατηροῦμεν ὅτι ὅταν τὸ Ν εὑρίσκεται εἰς Γ, τὸ σημεῖον Μ συμπίπτει πρὸς τὸ κέντρον Ο καὶ ἐφ' ὅσον τὸ Ν διαγράφει τὸ α' τέταρτον περιφερείας, ἤτοι τὸ τόξον ΓΒ, τὸ σημεῖον Μ κινεῖται ἐκ τοῦ Ο πρὸς Β ἔνθα τὸ Μ συμπίπτει πρὸς τὸ σημεῖον Ν. Ὅταν τὸ Ν διαγράφῃ τὸ β' τέταρτον περιφερείας, ἤτοι τὸ τόξον ΒΔ, τὸ Μ κινεῖται ἐκ τοῦ Β πρὸς Ο καὶ ὅταν τὸ Ν φθάσῃ εἰς Δ, τὸ Μ συμπίπτει πρὸς τὸ κέντρον τῆς περιφερείας.

Τοῦ Ν διαγράφοντος τὸ γ' τέταρτον περιφερείας τὸ Μ κινεῖται ἐκ τοῦ Ο πρὸς Α, καὶ ὅταν τὸ Ν εὑρίσκεται εἰς Α, τὰ σημεῖα Μ καὶ Ν συμπίπτουσι. Τέλος ὅταν τὸ Ν διαγράφῃ τὸ τελευταῖον τέταρ-

Digitized by Google

τον περιφερείας, ἤτοι τὸ τόξον ΑΓ, τὸ Μ κινεῖται ἐκ τῶν Α πρὸς Ο, καὶ ὅταν τὸ Ν φθάσῃ εἰς Β, τὸ σημεῖον Μ ταυτίζεται πρὸς τὸ Ο. Ἀκολούθως ἡ κίνησις τοῦ σημείου Μ μεταξὺ τῶν σημείων Α καὶ Β ἐπαναλαμβάνεται διαρκῶς ὁμοία πρὸς τὴν περιγραφεῖσαν, ἐφ' ὅσον τὸ σημεῖον Ν ἐξακολουθεῖ διαγράφον ἐπανειλημμένως τὴν περιφέρειαν. Ἡ ἄκρα θέσις τοῦ σημείου Μ, ἤτοι ΟΑ=ΟΒ=α, καλεῖται *πλάτος* τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως, ἡ τῆς ταλαντώσεως, ὁ δὲ χρόνος Τ, ὁ ἀπαιτούμενος ὅπως τὸ σημεῖον Μ ἐκτελέσῃ τὴν διαδρομὴν ΟΒΟΑΟ, καλεῖται *περίοδος* καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν τὸ σημεῖον Ν ὑπὸ τὴν σταθερὰν ταχύτητα k διαγράφει ἅπαξ τὴν περιφέρειαν. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν πλήρων διαδρομῶν ἡ ταλαντώσεων τοῦ σημείου Μ ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν περιόδων ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου καλεῖται *συχνότης* τῆς κινήσεως. Μεταξὺ τῆς περιόδου Τ, τῆς ταχύτητος k τοῦ σημείου Ν ἐπὶ τῆς περιφερείας ὑφίσταται ἡ ἀκόλουθος σχέσις:

$$2\pi a = kT \quad (1)$$

Ἐὰν δὲ s καλέσωμεν τὴν μεταβλητὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου Μ ἀπὸ τοῦ κέντρου Ο, παρατηροῦμεν εὐκόλως ὅτι:

$$s = a \,\eta\mu\, \beta \quad (2)$$

ἐπειδὴ δὲ τὸ σημεῖον Ν κινεῖται ἐπὶ τῆς περιφερείας, ἕπεται ὅτι:

$$\frac{\beta}{2\pi} = \frac{t}{T} \quad (3)$$

καὶ ἐπομένως:

$$\beta = 2\pi \frac{t}{T} \quad (4)$$

καὶ

$$s = a \,\eta\mu\, 2\pi \frac{t}{T} \quad (5)$$

Ἡ τελευταία αὕτη ἐξίσωσις εἶναι θεμελιώδης τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως καὶ παρέχει τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου Μ ἀπὸ τοῦ κέντρου Ο ὡς συνάρτησιν τοῦ χρόνου.

Ἡ γωνία β καλεῖται *φάσις* καὶ καθορίζει τόσον τὴν θέσιν τοῦ σημείου Μ ὅσον καὶ τὴν φορὰν τῆς κινήσεως αὐτοῦ. Μεταβολὴ τῆς φάσεως κατὰ ±2nπ ἔνθα n ἀκέραιος ἀριθμὸς δὲν μεταβάλλει οὔτε τὴν θέσιν τοῦ σημείου Μ οὔτε τὴν φορὰν τῆς κινήσεως αὐτοῦ. Φάσεις διαφέρουσαι κατὰ π ἢ ὅπερ τὸ αὐτὸ κατὰ ±2nπ καλοῦνται *ἀντίθετοι φάσεις*, ἐξ οἱασδήποτε δὲ τυχούσης φάσεως φθάνομεν εἰς τὴν ἀντίθετον μετὰ χρονικὸν διάστημα T/2.

Γενικωτέρα ἐξίσωσις τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως προκύπτει ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ χρόνος κινήσεως λογίζεται ἀπό τινος τυχούσης χρονικῆς στιγμῆς. Οὕτως ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι διὰ t=o τὸ σημεῖον εὑρίσκεται εἰς Mo (σχ. 2) καὶ φέρωμεν τὴν Mo No κάθετον πρὸς τὴν ΑΒ, ἑνώσωμεν δὲ καὶ τὸ σημεῖον No πρὸς τὸ κέντρον Ο τότε εἶναι ΓΟΝ₀=βo ἡ ἀρχικὴ φάσις. Ὅταν τὸ σημεῖον ἐν τῷ χρόνῳ t φθάνῃ ἐκ τοῦ Mo εἰς

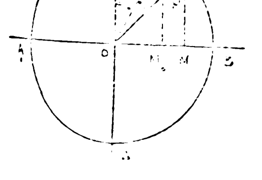

Σχ. 2.

Μ, τότε τὸ ἐπὶ τῆς περιφερείας ὁμαλῶς κινούμενον σημεῖον διαγράφει τὸ τόξον Ν No, ἔστω δὲ NON₀=β₁. Καλέσωμεν τὴν φάσιν τοῦ σημείου Μ διὰ β. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω προκύπτει:

$$s = a \,\eta\mu\, \beta.$$

Ἐπειδὴ δὲ β=β₁+β₀ καὶ β₁=2πt/T, λαμβάνομεν

$$s = a \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta_0\right) \quad (6)$$

Ἡ ἐξίσωσις αὕτη εἶναι ἡ γενικωτέρα ἐξίσωσις τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως.

Ἡ ταχύτης υ ὡς καὶ ἡ ἐπιτάχυνσις γ τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως εὑρίσκονται ἐκ τῶν γενικῶν ἐξισώσεων

$$\upsilon = \frac{ds}{dt} \text{ καὶ } \gamma = \frac{dv}{dt} = \frac{d^2s}{dt^2}$$

εὑρίσκεται δὲ εὐκόλως ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐξίσωσις (5)

$$\upsilon = \frac{2\pi a}{T} \,\sigma\upsilon\nu\, 2\pi \frac{t}{T} \quad (7)$$

Ἐὰν δὲ θέσωμεν $2\pi \frac{t}{T} = \beta$ καὶ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σχέσεως (1) προκύπτει υ=k συν β. Διὰ β=o προκύπτει υ=k ἤτοι ἡ ταχύτης μεθ' ἧς διέρχεται τὸ σημεῖον Μ διὰ τοῦ Ο ἰσοῦται πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς κινήσεως τοῦ σημείου Ν ἐπὶ τῆς περιφερείας.

Ἐὰν δὲ θέσωμεν MN=p, τότε ἐπειδὴ MN=p=α συν β=α συν 2πt/T

$$\upsilon = \frac{2\pi}{T} p. \quad (8)$$

ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ἡ ταχύτης υ μεταβάλλεται ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς καθέτου Μ.Ν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιτάχυνσιν εὑρίσκομεν εὐκόλως ὅτι:

$$\gamma = -\frac{4\pi^2 a}{T^2} \,\eta\mu.\, 2\pi \frac{t}{T} \quad (9)$$

καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τύπου (5) λαμβάνομεν:

$$\gamma = -\frac{4\pi^2}{T^2} s. = -C.s \text{ ἔνθα } C = 4\pi^2/T^2$$

Ἤτοι: Ἡ ἐπιτάχυνσις εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως τοῦ σημείου ἀπὸ τῆς μέσης θέσεως Ο καὶ διευθύνεται διαρκῶς πρὸς αὐτό.

Θεωρήσωμεν ἤδη τίνας μηχανικὰς συνθήκας δέον νὰ πληροῖ ὑλικὸν σημεῖον μάζης m ὅπως ἐκτελῇ ἁρμονικὴν κίνησιν. Ἐπειδὴ ἡ δύναμις ἡ προκαλοῦσα τὴν κίνησιν εἶναι πάντοτε f=mγ ἔνθα γ ἡ ἐπιτάχυνσις, ἡ δὲ ἐπιτάχυνσις ἐν τῇ ἁρμονικῇ κινήσει εἶναι γ=−cs, ἕπεται ὅτι f=−cms.

Ἤτοι: Ὑλικὸν σημεῖον Μ ἐκτελεῖ ἁρμονικὴν κίνησιν περὶ μέσην τινὰ θέσιν Ο, ὅταν ἡ ἐπὶ τούτου ἐνεργοῦσα δύναμις διευθύνεται πάντοτε πρὸς τὸ σημεῖον Ο, ἡ δ' ἔντασις αὐτῆς εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως τοῦ σημείου ἀπὸ τοῦ κέντρου Ο.

Δυνάμεθα νὰ φέρωμεν πλεῖστα παραδείγματα δυνάμεων ἐνεργουσῶν ἐπὶ σημείου καὶ ὧν τὸ μέγεθος νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου ἀπὸ ὡρισμένης μέσης θέσεως. Λίαν συνήθη περίπτωσιν τοιούτων δυνάμεων συναντῶμεν, ὁσάκις ὑλικὸν σημεῖον Μ ἐν τῇ καταστάσει ἰσορροπίας συμπίπτει πρὸς τὸ σημεῖον Ο καὶ ὅταν ἀπομακρύνεται τοῦ σημείου τούτου, ἐξωτερικαὶ δυνάμεις ἀνθίστανται εἰς τὴν ἐκτροπὴν ταύτην τοῦ σημείου καὶ ἐπιζητοῦσι τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχικήν του θέσιν. Τοῦτο πράγματι συμβαίνει κατὰ τὴν ἐλαφρὰν παραμόρφωσιν στερεῶν σωμάτων, ὅταν ἐλαστικαὶ δυνάμεις ἐπιδιώκουσι νὰ ἐπαναφέρωσι τὸ σῶμα εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν. Οὕτως, ἐὰν κάμψωμεν ἐλαφρῶς ἐλαστικὸν στέλεχος στερεωμένον κατὰ τὸ ἓν ἄκρον Α (σχ. 3) εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἄκρον Ο νὰ ἔλθῃ εἰς Μ καὶ ἀφήσωμεν ἀκολούθως ἐλεύθερον, τότε τὸ Μ φέρεται ἐκ νέου πρὸς τὸ σημεῖον Ο ὡς ἐὰν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐνήργει δύναμις διευθυνομένη ἐκ τοῦ Μ πρὸς τὸ Ο. Ἐὰν ΟΜ=s εἶναι λίαν μικρόν, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ δύναμις εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως s καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ σημεῖον Μ ἤτοι τὸ ἐλεύθερον ἄκρον τοῦ στελέχους ἐκτελεῖ συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω ἁρμονικὴν κίνησιν.

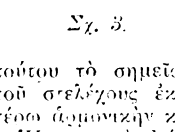

Σχ. 3.

Ἡ *κινητικὴ ἐνέργεια* ὑλικοῦ σημείου μάζης m ἐκτελοῦντος ἁρμονικὴν κίνησιν, καθ' ἣν στιγμὴν διέρχεται διὰ τῆς μέσης θέσεως εἶναι:

$$J_o = \frac{1}{2} m v_o^2 = \frac{2\pi^2 a^2}{T^2} m = \frac{1}{2} ca^2 m$$

Ἡ μέση κινητικὴ ἐνέργεια Jc διὰ μίαν ταλάντωσιν παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$J_c = \frac{\pi^2 a^2}{T^2} m = \frac{1}{2} J_o \quad (11)$$

Ἤτοι Ἡ ἐνέργεια ἐν ἁρμονικῇ κινήσει εἶναι ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τοῦ πλάτους τῆς κινήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σχέσις Jc+Jp=Jo ἰσχύει διὰ τὴν ὅλην διαρκειαν τῆς ταλαντώσεως ἐνῷ Jp ἡ δυναμικὴ ἐνέργεια, ἕπεται ὅτι ἡ μέση κινητικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ μέση δυναμικὴ ἐνέργεια εἶναι Jo/2.

Γραφικὴ παράστασις ἁρμονικῆς κινήσεως. Ἡ ἁρμονικὴ κίνησις ἐκφράζεται ἀναλυτικῶς διὰ τῆς σχέσεως (5), δύναται δὲ νὰ παρασταθῇ καὶ γραφικῶς ὡς ἑξῆς. Ἐπὶ ὀρθογωνίων ἀξόνων ἐν ἐπιπέδῳ λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ ἄξονος μὲν τῶν τετμημένων τὰς διαφόρους τιμὰς τοῦ χρόνου t καὶ ἐπὶ τῶν καθέτων ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν τετμημένων αἵτινες ὁδεύουσι παραλλήλως πρὸς τὸν ἄξονα τῶν τεταγμένων, φέρομεν τὰς ἀντιστοίχους τιμὰς τοῦ t, τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως (5). Ὁ γεωμετρικὸς τόπος τῶν σημείων ὧν αἱ συντεταγμέναι εἶναι t καὶ s παρέχει καμπύλην ὡς ἐκ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος (7), ἥτις ἐκφράζει γραφικῶς τὸν νόμον τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως. Αἱ ἀπολύτως μέγισται τεταγμέναι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰς τιμὰς $\frac{T}{4}$ καὶ $\frac{3T}{4}$ καὶ ἰσοῦνται πρὸς τὸ πλάτος τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως. Ἡ καμπύλη τῆς ἁρμονικῆς κινήσεως ἀποτελεῖται, ὡς ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σχήματος δεικνύεται, ἐξ ἀπείρων ἀριθμῶν ὁμοίων μερῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν ὑφίσταται ἀρχικὴ φάσις ὡς ἡ ἐξίσωσις (6), ὅτε διὰ t=o ἡ ἀπόστασις s δὲν εἶναι μηδέν, ἡ κίνησις παρίσταται πάλιν δι' ὁμοίας μορφῆς καμπύλης ἥτις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀριστερόθεν μετατοπισμένη. Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι

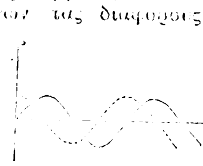

Σχ. 7

δείκνυται δι' ἐστιγμένης γραμμῆς ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ἡ ἀρχικὴ φάσις β₀=π/2, ὅτε διὰ t=o s=α.

Σύνθεσις δύο ἁρμονικῶν κινήσεων τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ τῆς αὐτῆς διευθύνσεως. Θεωρήσωμεν τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ σημεῖον Μ. (σχ. 5) ἐκτελεῖ ἁρμονικὴν κίνησιν ἐπὶ τῆς εὐθείας ΑΒ περὶ τὸ σημεῖον Ο. Καλέσωμεν διὰ Τ τὴν περίοδον, α τὸ πλάτος τῆς κινήσεως καὶ β τὴν ἀρχικὴν φάσιν. Ἐὰν διὰ y καλέσωμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου Μ ἀπὸ τοῦ κέντρου Ο, εἶναι κατὰ τ' ἀνωτέρω:

$$y_1 = a \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta_1\right) \quad (12)$$

Δεχθῶμεν πρὸς τούτοις ὅτι τὸ σημεῖον Ο ἐκτελεῖ ἁρμονικὴν κίνησιν τῆς αὐτῆς περιόδου Τ, ἀλλὰ διαφόρου πλάτους 6 ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας ΑΒ περὶ τὸ σημεῖον O₁ θεωρούμενον ἀκίνητον ἐν τῷ ἐπιπέδῳ. Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι δεικνύεται ὅτι τὸ σημεῖον Ο συμπίπτει πρὸς τὸ O₁ ἤτοι ὅτι τοῦτο δὲν ἤρξατο εἰσέτι τῆς κινήσεως αὐτοῦ.

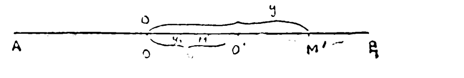

Σχ. 5

Πρὸς σπουδὴν τῆς προκειμένης περιπτώσεως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἡ εὐθεῖα ΑΒ ταλαντεύεται δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ ἐπομένως ὅτι ἕκαστον σημεῖον αὐτῆς ταλαντεύεται περὶ τὸ ἀντίστοιχον σταθερὸν σημεῖον τοῦ ἐπιπέδου. Τὸ σημεῖον Μ, ὅπερ ταλαντεύεται περὶ τὸ σημεῖον Ο μετέχει καὶ τῆς κινήσεως τῆς εὐθείας ΑΒ. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι ἡ εὐθεῖα ΑΒ ἐν χρόνῳ t μετατοπίζεται κατὰ y₂ ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς θέσεως, τότε ἐὰν θέσωμεν O₁ O′=y₂ θὰ ἔχωμεν:

$$y_2 = 6 \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta_2\right) \quad (13)$$

ἔνθα β₂ ἡ ἀρχικὴ φάσις τῆς δευτέρας κινήσεως. Ἡ ἀληθὴς θέσις Μ′ τοῦ κινουμένου σημείου εὑρίσκεται ἐὰν θέσωμεν Ο′Μ=ΟΜ=y. Ἐὰν δὲ διὰ y καλέσωμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου ἀπὸ τοῦ σταθεροῦ σημείου O₁ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἤτοι O₁M′=y καὶ μετροῦμεν τὰ μεγέθη y₁ καὶ y₂ ὡς θετικὰ κατὰ τὴν αὐτὴν φορὰν π.χ. πρὸς τὰ δεξιά, τότε θὰ εἶναι:

$$y = y_1 + y_2 \quad (14)$$

καὶ ἂν ἀντὶ τῆς y₁ καὶ y₂ θέσωμεν τὰς τιμὰς αὐτῶν, τότε ἔχομεν:

$$y = a \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta_1\right) + 6 \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta_2\right) =$$

$$A \,\eta\mu \left(2\pi \frac{t}{T} + \beta\right) \quad (15)$$

ἐξ ἧς λαμβάνομεν

$$A^2 = a^2 + 6^2 + 2a\,6 \,\sigma\upsilon\nu\, (\beta_1 - \beta_2) \quad (16)$$

$$\text{καὶ} \quad \varepsilon\varphi\,\beta = \frac{a \,\eta\mu\, \beta_1 + 6 \,\eta\mu\, \beta_2}{a \,\sigma\upsilon\nu\, \beta_1 + 6 \,\sigma\upsilon\nu\, \beta_2}$$

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει: Δύο ἁρμονικαὶ κινήσεις τῆς αὐτῆς διευθύνσεως καὶ περιόδου ἀλλὰ διαφόρων πλατῶν α καὶ 6 καὶ διαφόρων φάσεων β₁ καὶ β₂ συντίθενται πρὸς μίαν ἁρμονικὴν κίνησιν ἧς τὸ πλάτος καὶ ἡ ἀρχικὴ φάσις παρέχονται ἐκ τῶν ἰσοτήτων (16).

Δυνάμεθα καὶ διὰ γραφικῆς κατασκευῆς νὰ εὕρωμεν τὴν συνισταμένην κίνησιν, ἐὰν στηριχθῶμεν εἰς τὴν δι' ἀνυσμάτων παράστασιν τῆς ἡμιτονοειδοῦς συναρτήσεως.

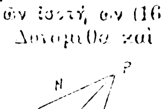

Σχ. 6

Ἐὰν ἀπὸ τῆς εὐθείας ΟΧ (σχ. 6) κατασκευάσωμεν τὰς γωνίας ΧΟΜ=β₁, ΧΟΝ=β₂ ΟΜ=α, ΟΝ=6 καὶ φέρομεν τὴν διαγώνιον τοῦ παραλληλογράμμου ΟΡ τότε εἶναι ΟΡ=Α καὶ ΧΟΡ=β. Ὁμοίως διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς συνισταμένης κινήσεως ἔχομεν τὸν τύπον:

$$J = i_1 + i_2 + 2\sqrt{i_1 i_2} \,\sigma\upsilon\nu\, (\beta_1 - \beta_2) \quad (17)$$

Διακρίνομεν ἤδη τρεῖς περιπτώσεις.

1) Τὰ πλάτη τῶν δύο κινήσεων εἶναι ἴσα: ἤτοι 6=α, τότε εἶναι: i₁=i₂=i καὶ ἐπομένως:

$$A = 2a \,\sigma\upsilon\nu\, \frac{\beta_1 - \beta_2}{2}$$

$$J = 4i \,\sigma\upsilon\nu^2\, \frac{\beta_1 - \beta_2}{2}$$

2) Ἐὰν ἡ διαφορὰ φάσεως εἶναι β₁−β₂=o, ἢ γενικῶς 2νπ ἔνθα ν εἶναι ἀκέραιος ἀριθμός. Τότε ἔχομεν:

$$A = 2a \text{ καὶ } J = 4i$$

Ἤτοι: Τὸ πλάτος τῆς συνισταμένης ταλαντώσεως εἶναι διπλάσιον, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτῆς τετραπλασία τῆς τῶν συνιστωσῶν.

3) Ἐὰν β₁−β₂=π ἢ γενικῶς (2ν+1)π, ἤτοι ὅτι αἱ συντιθέμεναι κινήσεις εἶναι εἰς ἀντίθεσιν φάσεως, τότε προκύπτει.

$$A = a - \beta \quad J = (\sqrt{i_1} - \sqrt{i_2})^2$$

Digitized by Google

ἐὰν δὲ $\beta_1 - \beta_2 = (2n+1)\,\pi$ καὶ α=β, τότε
A=0 καὶ J=0

Ἤτοι: **Δύο ἁρμονικαὶ κινήσεις τοῦ αὐτοῦ πλάτους καὶ ἐν ἀντιθέσει φάσεως ἐξουδετεροῦσιν ἀλλήλας, ἤτοι τὸ σημεῖον εὑρίσκεται ἐν ἠρεμίᾳ.**

Ἀντὶ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου τῆς συνθέσεως ἁρμονικῶν κινήσεων δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σύνθεσιν διὰ γραφικῆς μεθόδου, διὰ κατασκευῆς τῶν ἀντιστοίχων παραστατικῶν καμπύλων καὶ ἀκολούθως διὰ προσθήκης τῶν τεταγμένων τῶν ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν τοῦ t.., ὡς δείκνυται εἰς τὸ παρατιθέμενον σχ. (7) ἔνθα 1 καὶ 2 παριστῶσι τὰς συνιστώσας καὶ 3 τὴν συνισταμένην κίνησιν.

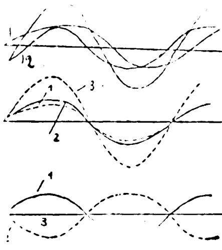

Σχ. 7.

Σύνθεσις ἁρμονικῶν κινήσεων ὧν αἱ διευθύνσεις εἶναι κάθετοι ἐπ' ἀλλήλων καὶ τῆς αὐτῆς περιόδου. Θεωρήσωμεν ὅτι δίδονται (σχ 8) δύο εὐθεῖαι κάθετοι ἐπ' ἀλλήλας XX' καὶ YY', ἔστω δὲ O τὸ σημεῖον τῆς τομῆς αὐτῶν. Φανταζόμεθα ἤδη ὅτι τὸ σημεῖον M ἐκτελεῖ ἁρμονικὴν κίνησιν ἐπὶ τῆς εὐθείας XX' περὶ τὸ σημεῖον O ἤ. τὸ πλάτος εἶναι OA=α καὶ ἡ περίοδος T, πρὸς τούτοις δ' ὅτι ἡ εὐθεῖα XX' ταλαντεύεται ἁρμονικῶς κατὰ διεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὸ μῆκος αὐτῆς, ἔστω δὲ β τὸ πλάτος τῆς κινήσεως καὶ T ἡ περίοδος. Καλέσωμεν διὰ x τὴν μεταβλητὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου M ἀπὸ τοῦ O μετρουμένην ἐπὶ τῆς XX' καὶ διὰ y τὴν μεταβλητὴν ἀπόστασιν τῆς XX' ἀπὸ τῆς μέσης θέσεως ἰσορροπίας αὐτῆς. Ἐὰν φέρωμεν τὴν ΟΓ=ΟΔ=β καὶ διὰ τοῦ Γ καὶ Δ φέρωμεν πρὸς τούτοις τὰς παραλλήλους πρὸς τὴν XX', λαμβάνομεν οὕτω τὰς ὁριακὰς θέσεις τῆς ταλαντευομένης εὐθείας. Τὸ σημεῖον M ὅπερ κινεῖται ἐπὶ τῆς εὐθείας XX' μετέχει προδήλως καὶ τῆς κινήσεως τῆς εὐθείας ταύτης· ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν ἑκάστῃ χρονικῇ στιγμῇ t καθορίζεται ἐὰν εἶναι γνωσταὶ αἱ τιμαὶ τῶν x καὶ y ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰς μεταβλητὰς συντεταγμένας τοῦ σημείου M. Ἐκ τῶν δύο ἐξισώσεων τῶν παρεχουσῶν τὰς τιμὰς τοῦ x καὶ y ὡς συναρτήσεις τοῦ χρόνου t δυνάμεθα δι' ἀπαλοιφῆς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐξισώσεων τοῦ t νὰ εὕρωμεν τὴν ἐξίσωσιν τῆς τροχιᾶς τοῦ σημείου M. Ἐκ τῶν προειρημένων εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ τροχιὰ τοῦ σημείου M θὰ περιλαμβάνεται ἐντὸς τοῦ ὀρθογωνίου ΕΖΗΘΕ, καθ' ὅσον αἱ ἀπόλυτοι τιμαὶ τῶν x καὶ y εἶναι $x \leqslant \alpha$ καὶ $y \leqslant \beta$.

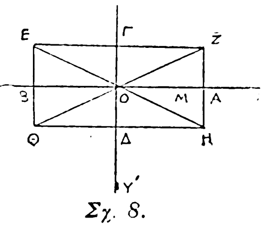

Σχ. 8.

Ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ κίνησις τοῦ σημείου M περὶ τὸ σημεῖον O παρέχεται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως

$$x = \alpha\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T} + \beta_1\right) \qquad (18)$$

ἔνθα β_1 ἡ ἀρχικὴ φάσις.

Ἡ δὲ κίνησις τῆς εὐθείας XX' παρέχεται ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως

$$y = \beta\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T} + \beta_2\right) \qquad (19)$$

ἔνθα β_2 ἡ ἀρχικὴ φάσις· δι' ἀπαλοιφῆς τοῦ t μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐξισώσεων προκύπτει

$$\frac{x^2}{\alpha^2} + \frac{y^2}{\beta^2} - \frac{2xy}{\alpha\beta}\,\sigma\upsilon\nu(\beta_1 - \beta_2) = \eta\mu^2(\beta_1 - \beta_2) \qquad (20)$$

Ἐὰν δὲ θέσωμεν $\beta_1 - \beta_2 = \varphi$ καλεῖται (δὲ τὸ μέγεθος φ *διαφορὰ φάσεως* τῶν δύο κινήσεων) εὑρίσκομεν:

$$\frac{x^2}{\alpha^2} + \frac{y^2}{\beta^2} - \frac{2xy}{\alpha\beta}\,\sigma\upsilon\nu\varphi = \eta\mu^2\varphi \qquad (21)$$

Διακρίνομεν ἤδη διαφόρους περιπτώσεις:

1ον) Ἡ διαφορὰ φάσεως φ=0. Τότε ἡ ἐξίσωσις λαμβάνει τὴν μορφήν:

$$\left(\frac{x}{\alpha} - \frac{y}{\beta}\right)^2 = 0$$

ἢ $y = \frac{\beta}{\alpha}x$. Ἡ ἐξίσωσις αὕτη παριστᾷ εὐθεῖαν καὶ μάλιστα τὴν διαγώνιον ΖΘ. Ἡ κίνησις τοῦ σημείου M ἐπὶ τῆς εὐθείας ταύτης εἶναι ἁρμονική, καθ' ὅσον ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κέντρου O εἶναι $S = \sqrt{x^2 + y^2}$ καὶ ἐὰν ἐν τῇ ἰσότητι ταύτῃ θέσωμεν τὰς τιμὰς τῶν x,y λαμβανομένας ἐκ τῶν ἄνω ἰσοτήτων, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι $\beta_1 = \beta_2 = \beta$, προκύπτει:

$$S = \sqrt{\alpha^2 + \beta^2}\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T} + \beta\right)$$

2) Ἡ διαφορὰ φάσεως φ=π. Τότε ἡ ἐξίσωσις λαμβάνει τὴν μορφήν:

$$\left(\frac{x}{\alpha} + \frac{y}{\beta}\right)^2 = 0 \text{ καὶ } y = -\frac{\beta}{\alpha}x.$$

Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ τροχιὰ τοῦ σημείου M εἶναι εὐθεῖα γραμμὴ καὶ δὴ ἡ διαγώνιος ΕΗ

3) Ἡ διαφορὰ φάσεως $\varphi = \frac{\pi}{2}$ ἢ $\frac{3\pi}{2}$. Ἡ ἐξίσωσις λαμβάνει τὴν μορφὴν

$$\frac{x^2}{\alpha^2} + \frac{y^2}{\beta^2} = 1$$

ἤτοι ἡ τροχιὰ τοῦ σημείου M (σχ. 9) εἶναι ἔλλειψις ἀναφερομένη πρὸς τοὺς ἄξονας συντεταγμένων.

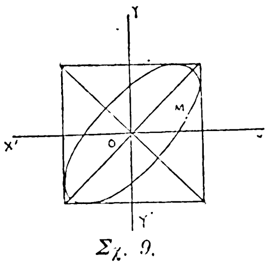

Σχ. 9.

Ειδικὴ ὅλως περίπτωσις εἶναι ὅταν φ=π/2 ἢ 3π/2, πρὸς τούτοις δὲ α=β. Τότε ἡ ἐξίσωσις παρέχει $x^2 + y^2 = \alpha^2$, ἤτοι ἡ τροχιὰ τοῦ κινητοῦ εἶναι περιφέρεια κύκλου. Ἡ κίνησις τοῦ σημείου M ἐπὶ τῆς περιφερείας εἶναι ὁμαλή, ἡ δὲ ταχύτης αὐτοῦ k παρέχεται ὑπὸ τῆς σχέσεως k=2πα/T.

Ἐξετάσωμεν ἤδη τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τοῦ φ ἐκλέγεται αὐθαιρέτως. Ἡ φορὰ τῆς κινήσεως τοῦ σημείου M ἐπὶ τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ δύναται εὐκόλως νὰ καθορισθῇ ὡς ἑξῆς. Ἐξετάζομεν εἰς ποίαν θέσιν εὑρίσκεται τὸ σημεῖον M ὅταν ἔρχεται ἡ δευτέρα τῶν συνιστωσῶν κινήσεων (κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν θετικῶν y) καὶ πρὸς ποίαν περίπου διεύθυνσιν τείνει ἡ περαιτέρω κίνησις αὐτοῦ. Ἔχοντες δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συντεταγμένων συμπίπτει πρὸς τὸ κέντρον τῆς ἐλλείψεως, εὑρίσκομεν ἄνευ δυσκολίας τὴν φορὰν τῆς κινήσεως ὡς ἀκολούθως:

α) $0 < \varphi < \frac{\pi}{2}$. Τὸ σημεῖον M εὑρίσκεται μεταξὺ O καὶ B καὶ διευθύνεται πρὸς B. Ἡ κίνησις λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν MM_1 ἤτοι ἀντιστρόφως τῆς κινήσεως τῶν δεικτῶν ὡρολογίου (σχ. 10).

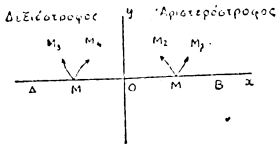

Σχ. 10.

β) $\pi/2 < \varphi < \pi$. Τὸ σημεῖον M εὑρίσκεται μεταξὺ O καὶ B καὶ διευθύνεται πρὸς O. Ἡ κίνησις ὅθεν λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν MM_2, ἤτοι ἀντιστρόφως τῆς κινήσεως τῶν δεικτῶν ὡρολογίου.

γ) $\pi < \varphi < 3\pi/2$. Τὸ σημεῖον M εὑρίσκεται μεταξὺ O καὶ B καὶ διευθύνεται πρὸς O. Ἡ κίνησις λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν MM_3, ἤτοι συμφώνως πρὸς τὴν κίνησιν τῶν δεικτῶν ὡρολογίου.

δ) $3\pi/2 < \varphi < 2\pi$. Τὸ σημεῖον M εὑρίσκεται μεταξὺ O καὶ A, διευθύνεται πρὸς O καὶ ἡ κίνησις τοῦ σημείου M γίνεται πάλιν συμφώνως πρὸς τὴν κίνησιν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου.

Ἑπομένως, συνάγομεν ὅτι ἐφ' ὅσον $0 < \varphi < \pi$ ἡ φορὰ τῆς κινήσεως εἶναι ἀντίστροφος τῆς τῶν δεικτῶν ὡρολογίου, καὶ ἐφ' ὅσον $\pi < \varphi < 2\pi$ ἡ φορὰ τῆς κινήσεως συμπίπτει πρὸς τὴν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου.

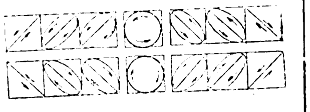

Σχ. 11.

Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι (11) δεικνύονται αἱ τροχιαὶ διὰ 12 διαφόρους περιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι α=β καὶ ὅτι τὸ φ ἐν τῷ διαστήματι 0 μέχρι 2 π λαμβάνει διαδοχικῶς τιμὰς διαφερούσας κατὰ π/6.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι διὰ α=β καὶ φ=π/2 ἢ 3π/2 αἱ τροχιαὶ εἶναι κύκλοι τελείως ὅμοιοι, ἀλλὰ τὸ κινητὸν κατὰ τὰς δύο περιπτώσεις παρουσιάζει ἀντίστροφον φορὰν κινήσεως.

Ἐὰν ἐν ταῖς ἐξισώσεσι θέσωμεν α=β καὶ $\beta_2 = \beta_1 - \frac{\pi}{2}$ αἱ ἀντὶ β_1 γράψωμεν β, προκύπτει:

$$x = \alpha\ \eta\mu\left(2\pi\frac{T}{t} + \beta\right)$$

$$y = -\alpha\ \sigma\upsilon\nu\left(2\pi\frac{T}{t} + \beta\right).$$

Αἱ ἐξισώσεις αὗται παριστῶσι περιφέρειαν κύκλου, ἐνῷ ἡ φορὰ τῆς κινήσεως εἶναι ἀντίστροφος τῆς τῶν δεικτῶν ὡρολογίου.

Ἐὰν τοὐναντίον θέσωμεν α=β καὶ $\beta_2 = \beta_1 - \frac{3\pi}{2}$ προκύπτει:

$$x = \alpha\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T} + \beta\right)$$

$$y = \alpha\ \sigma\upsilon\nu\left(2\pi\frac{t}{T} + \beta\right)$$

ἤτοι πάλιν περιφέρεια κύκλου, ἀλλ' ἡ φορὰ τῆς κινήσεως συμπίπτει πρὸς τὴν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει προδήλως, ὅτι ὁμαλὴ κίνησις ἐπὶ περιφερείας κύκλου ἀκτῖνος α ὑπὸ ταχύτητα k δύναται ν' ἀναλυθῇ εἰς δύο ἁρμονικὰς κινήσεις κατὰ δύο οἱασδήποτε διευθύνσεις καθέτους ἐπ' ἀλλήλας. Ἡ περίοδος τῶν κινήσεων καθορίζεται ἐκ τοῦ τύπου kT=2πα. Τὸ πλάτος αὐτῶν εἶναι α, ἡ δὲ θέσις β δύναται νὰ ἐκλεγῇ αὐθαιρέτως.

Ἀντιστρόφως καθ' ὃν τρόπον κίνησις ὁμαλὴ ἐπὶ περιφερείας ἀναλύεται εἰς δύο ἁρμονικὰς κινήσεις, οὕτω καὶ ἁρμονικὴ κίνησις ἀναλύεται εἰς δύο συνιστώσας κινήσεις ἐπὶ περιφερείας.

Σύνθεσις ἁρμονικῶν κινήσεων διαφόρου περιόδου.

Ἐνταῦθα πάλιν διακρίνομεν δύο περιπτώσεις: 1) Αἱ κινήσεις ἢ αἱ ταλαντώσεις ἔχουσι τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. Τὸ πρόβλημα γίνεται γραφικῶς. Οὕτω παριστῶμεν δι' ἡμιτονοειδῶν καμπύλων 1 καὶ 2 τὰς δύο ἁρμονικὰς κινήσεις, ὧν τὰ πλάτη ἔστωσαν α_1 καὶ α_2, αἱ δὲ περίοδοι T_1 καὶ T_2. Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι (12) ἔχει τεθῆ $T_2 = {}^1/_2\,T_1$. Ἡ κατασκευὴ τῆς συνισταμένης καμπύλης (3) εὑρίσκεται διὰ προσθέσεως τῶν τεταγμένων τῶν καμπύλων (1) καὶ (2) τῶν ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν τοῦ t. Ἐν τῷ σχήματι (12) παρὰ τὴν συνισταμένην καμπύλην παρατίθεται δι' ἐστιγμένης καὶ ἡ καμπύλη (1), ἐξ οὗ καταφαίνεται σαφῶς πῶς μετεβλήθη ἡ (3). Ἡ καμπύλη 4 παριστᾷ τὴν συνισταμένην εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ (2) μετατοπίζεται δεξιόθεν, ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτῆς νὰ συμπέσῃ πρὸς τὸ α. Ὡς ἐκ τῆς εἰκόνος δεικνύεται ἡ συνισταμένη ταλάντωσις δὲν εἶναι πλέον ἁρμονική. Ὁμοίως ἐν τῷ ἑτέρῳ παρατιθεμένῳ σχήματι (13) δεικνύεται ἡ συνισταμένη διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν $T_1 = {}^1/_3\,T_1$. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐξετασθείσας περιπτώσεις (καμπύλη 3) εἶναι τὸ πλάτος 6 λίαν μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸ α' αἱ δὲ φάσεις αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὴν τιμὴν t=0, ἤτοι αἱ φάσεις μηδενὸς συμπίπτουσι.

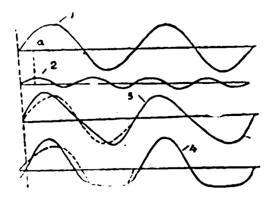

Σχ. 12.

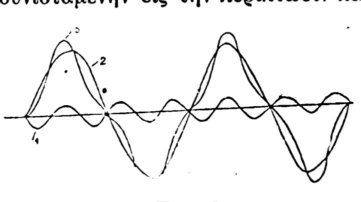

Σχ. 13.

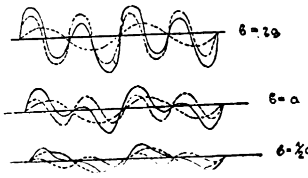

Σχ. 14.

Πολυπλοκωτέραν μορφὴν συνισταμένης εὑρίσκομεν ἐὰν τὸ 6 δὲν εἶναι μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸ α ὡς δεικνύεται εἰς τὰ παρατιθέμενα σχήματα (14 καὶ 15, ἐν οἷς εἰκονίζονται αἱ περιπτώσεις 6=zα, 6=α καὶ $6 = {}^1/_2\,\alpha$. Ὁμοίως πολύπλοκοι μορφαὶ τῆς συνισταμένης προκύπτουν ὅταν αἱ φάσεις μηδενὸς δὲν συμπίπτουν.

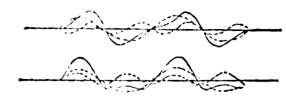

Σχ. 15.

2) Αἱ κινήσεις ἢ αἱ ταλαντώσεις ἔχουσι διευθύνσεις καθέτους.

Ἔστω ὅτι αἱ ἐξισώσεις τῶν δύο κινήσεων εἶναι:

$$x = \alpha\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T_1} + \beta_1\right)$$

$$y = \beta\ \eta\mu\left(2\pi\frac{t}{T_2} + \beta_2\right)$$

δι' ἀπαλοιφῆς τοῦ χρόνου t μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐξισώσεων εὑρίσκομεν τὴν ἐξίσωσιν τῆς καμπύλης ἐφ' ἧς κινεῖται τὸ σημεῖον.

Ἐν τούτοις τὴν τροχιὰν τοῦ σημείου δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εὐκόλως διὰ τῆς ἀκολούθου γραφικῆς κατασκευῆς ἥτις ἐφαρμόζεται ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ περίοδοι T_1 καὶ T_2 εἶναι ἴσαι. Ἔστω ὅτι $T_1/T_2 = p/q$ ἔνθα p καὶ q ἀκέραιοι ἀριθμοί. Λαμβάνομεν σύστημα ὀρθογωνίων ἀξόνων XOX' καὶ YOY' ἐν ἐπιπέδῳ (σχ 16). Ἐπὶ τοῦ ἄξονος XOX' λαμβάνομεν τὰ μήκη OA=OA'=α καὶ ἐπὶ τοῦ ἄξονος YOY' τὰ μήκη OB=OB'=6 ἀπὸ τῶν σημείων δὲ A καὶ A' φέρομεν παραλλήλους τῷ ἄξονι YOY', ἀπὸ δὲ τῶν σημείων B καὶ B', παραλλήλους τῷ ἄξονι XOX' καὶ λαμβάνομεν τὸ ὀρθογώνιον ΓΔΕΖ. Ἤδη ἐπὶ τῆς ΓΔ τῆς διαμέτρου γράφομεν ἡμιπεριφέρειαν, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ΓΕ ὡς διαμέτρου γράφομεν ἡμιπεριφέρειαν καὶ διαιροῦμεν τὰς ἡμιπεριφερείας εἰς 2n ἴσα μέρη (n ἀκέραιος ἀριθμός). Τὰ μέρη εἰς ἃ διαιρεῖται οὕτω ἡ AA' καὶ ἡ BB' παριστῶσι τὰ διαστήματα ἅτινα θὰ διήνυε τὸ κινητὸν ὑποκείμενον εἰς ἑκάστην τῶν συνιστωσῶν κινήσεων ἐν ἴσοις χρόνοις ἐφ' ὅσον $T_1 = T_2$. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὅμως περιπτώσει εἶναι $T_1/T_2 = p/q$

Digitized by Google

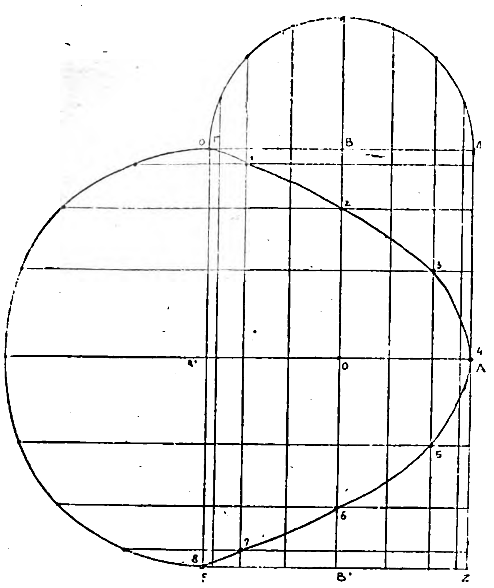

Σχ 16.

καὶ ἑπομένως ὅταν τὸ κινητὸν διανύῃ p μέρη κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΒΒ′ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ θὰ διανύῃ κατὰ τὴν διεύθυνσιν q μέρη τῆς ἄνω ὑποδιαιρέσεως. Ἐὰν ὅθεν γνωρίζωμεν τὴν θέσιν τοῦ κινητοῦ κατά τινα στιγμήν, τότε δυνάμεθα εὐκόλως νὰ εὕρωμεν τὰς θέσεις αὐτοῦ μετὰ παρέλευσιν ἴσων χρονικῶν διαστημάτων. Οὕτω ἐν τῷ πα-

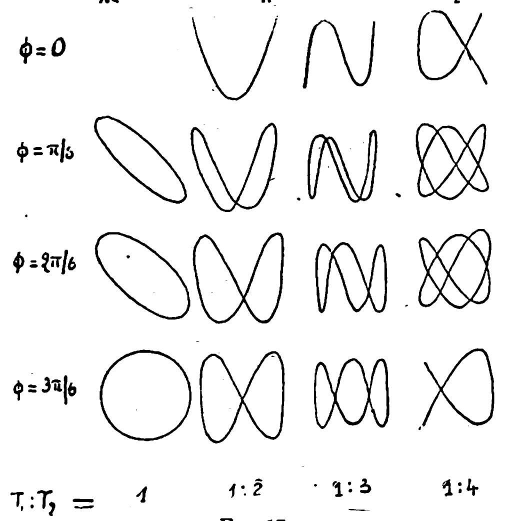

Σχ 17

ρατιθεμένῳ σχήματι (17) εἰκονίζεται ἡ κατασκευὴ τῆς τροχιᾶς σημείου ὑποκειμένη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο ἁρμονικῶν κινήσεων ὧν αἱ περίοδοι εἶναι $T_1 : T_2 = 1 : 2$, καὶ ἐφόσον αἱ δύο κινήσεις δὲν παρουσιάζουσι διαφορὰν φάσεως αἱ ἡμιπεριφέρειαι ἔχουσιν ὑποδιαιρεθῆ εἰς 8 ἴσα μέρη Τὸ παρατιθέμενα σχήματα δεικνύουσι τὰς τροχιὰς τοῦ σημείου ὑποκειμένου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο ἁρμονικῶν κινήσεων διὰ διαφόρους τιμὰς τοῦ λόγου T_1/T_2 καὶ διὰ διαφόρους τιμὰς τῆς διαφορᾶς φάσεως φ.

Αἱ οὕτω προκύπτουσαι εἰκόνες χαρακτηρίζονται ἐν τῇ Φυσικῇ ὡς *εἰκόνες* ἢ *σχήματα Lissajons.* Δυνάμεθα διὰ διαφόρων διατάξεων νὰ ἐπιτύχωμεν πειραματικῶς τὴν παραγωγὴν τῶν εἰκόνων ἢ σχημάτων Lissajons ὡς π. χ. διὰ τοῦ διπλοῦ ἐκκρεμοῦς, διὰ συνδυασμοῦ δύο διαπασῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Chwolson,* Lehrbuch der Physik I 1918. *Grirmsehl,* Lehrbuch der Physik I 1920. *Riecke,* Lehrbuch der Physik 1918.

Κ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

—ἁρμονικὴ *συνάρτησις*· βλ. συνάρτησις.

—ἁρμονικὴ *σχέσις* [*Μουσ.*]. Ἡ σχέσις μεταξὺ δύο διαστημάτων. Κακὴ ἁρμονικὴ σχέσις ὑπάρχει ὅταν προχωρῇ διατονικὸς φθόγγος κατὰ χρωματικὸν ἡμιτόνιον πρὸς ἄλλον ἀνήκοντα εἰς ἕτερον ᾠδικὸν ἢ ὀργανικὸν μέρος. Ἐπίσης κακὴν ἁρμονικὴν σχέσιν ἀποτελεῖ ἡ προχώρησις φθόγγου τινὸς πρὸς ἄλλον, ἑτέρου μέρους, καὶ ἐκ ταύτης σχηματίζεται διάστημα τριτόνου φὰ—σί.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

—ἁρμονικὴ *τετρὰς (σημείων, ἀκτίνων, ἐπιπέδων)*· βλ. ἁρμονικὸς *λόγος*.

—ἁρμονικὸς *ἀναλύτης*· βλ. ἁρμονικὴ *ἀνάλυσις*.

—ἁρμονικὸς *ἦχος* [*Ἀκουστ.*]. Καλοῦνται *ἁρμονικοὶ ἦχοι* ἢ ἁπλῶς *ἁρμονικοί,* ἦχοι ὧν οἱ ἀριθμοὶ τῶν παλμῶν *(συχνότητες)* εἶναι πρὸς ἀλλήλους ὡς ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν 1, 2, 3, 4, 5, 6. Ὁ βαρύτερος τούτων καλεῖται *θεμελιώδης* ἢ *πρῶτος ἁρμονικός,* οἱ δὲ λοιποὶ *δεύτερος, τρίτος, τέταρτος ἁρμονικὸς* κλ. Ἐὰν ὁ θεμελιώδης παράγεται ἐκ N παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον, οἱ ἁρμονικοὶ αὐτοῦ θὰ παράγωνται ἐκ

$$2N, \; 3N, \; 4N, \; 5N \ldots .$$

παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον. Οἱ λόγοι τούτων πρὸς τὸν θεμελιώδη (N) εἶναι οἱ διαδοχικοὶ ἀκέραιοι 2, 3, 4, 5... Ἐὰν λ. χ. ὁ θεμελιώδης N εἶναι ὁ ἦχος do_1, εὑρίσκομεν ὅτι οἱ ἁρμονικοὶ αὐτοῦ θὰ εἶναι οἱ ἑξῆς ἦχοι τῆς φυσικῆς μουσικῆς κλίμακος

do_1	do_2	sol_2	do_3	mi_3	sol_3
1	2	3	4	5	6

Ἡ σημασία τῶν ἁρμονικῶν εἶναι μεγάλη ἐν τῇ ἀκουστικῇ, διότι, ὡς ἀποδεικνύεται πειραματικῶς, ἕκαστος ἦχος μουσικοῦ ὀργάνου, λ. χ. τοῦ βιολίου ἢ ἠχητικοῦ σωλῆνος, εἶναι ἦχος σύνθετος, ἀποτελούμενος ἐκ τοῦ θεμελιώδους καὶ ἐξ ἀριθμοῦ τινος ἁρμονικῶν τούτου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρῶν. Ἐκ τῆς προσμίξεως τῶν ἁρμονικῶν τούτων μετὰ τοῦ θεμελιώδους προέρχεται ἡ *χροιὰ* ἢ τὸ *ποιὸν* τοῦ ἤχου.

Ἡ συμπαραγωγὴ δύο τῶν ἀνωτέρω ἁρμονικῶν παρέχει *συγχορδίαν* (accord) τοσούτῳ μᾶλλον σύμφωνον, ὅσον οὗτοι λαμβάνονται πλησιέστερον πρὸς τὸν θεμελιώδη ἐν τῇ σειρᾷ. Ὄντως ὁ *δεύτερος ἁρμονικὸς* εἶναι ἡ *ὀγδόη* τοῦ πρώτου (2 : 1)· ὁ *τρίτος* (ὅστις ἀνάγεται εἰς $^3/_2 \times 2$) εἶναι ἡ *διπλῆ πέμπτη*· ὁ *τέταρτος ἁρμονικὸς* (ὅστις γράφεται 2×2) εἶναι ἡ *διπλῆ ὀγδόη*· ὁ *πέμπτος ἁρμονικὸς* (ὅστις ἰσοδυναμεῖ πρὸς $\frac{5}{4} \times 4$) εἶναι τετραπλάσιος τοῦ τρίτου. Πρὸς τούτοις, οἱ δύο πρῶτοι ἁρμονικοὶ δίδουσι τὴν *ὀγδόην*· ὁ δεύτερος καὶ τρίτος τὴν *πέμπτην*· ὁ τρίτος καὶ τέταρτος, τὴν *τετάρτην*· ὁ τέταρτος καὶ πέμπτος, τὴν *τρίτην*. Ἑπομένως οἱ ἁρμονικοὶ (τοὐλάχιστον οἱ πρῶτοι τῆς σειρᾶς) παρέχουσι συνηχίας ἢ συγχορδίας συμφώνους, προκαλούσας εὐάρεστον αἴσθημα. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ ὀνομασία τῶν *ἁρμονικῶν*.

Τοὺς ἁρμονικοὺς ἤχους δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν λ. χ. διά τινος χορδῆς τεταμένης ἐπὶ τοῦ ὀργάνου τοῦ καλουμένου *ἠχόμετρον* ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ βιολίου, τῆς κιθάρας κλπ. Πλήττοντες λ. χ. τὴν χορδὴν διὰ τόξου κάμνομεν νὰ παράγῃ τὸν θεμελιώδη ἦχον. Ἐὰν ὅμως ἐγγίσωμεν ταυτοχρόνως διὰ τοῦ δακτύλου ἡμῶν ἢ διὰ πτεροῦ (ἐλαφρῶς) σημεῖόν τι τῆς παλλομένης χορδῆς, τὸ σημεῖον τοῦτο κατ' ἀνάγκην θὰ μένῃ ἀκίνητον, θὰ καταστῇ ἑπομένως τοῦτο *δεσμὸς* τῆς κινήσεως καὶ ἡ χορδὴ θὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς ἴσα μέρη παλλόμενα καὶ δὴ τόσα ὥστε τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἠγγίσαμεν, νὰ εὑρίσκεται εἰς δεσμόν. Ὑποθέσωμεν λ. χ. ὅτι ἡ χορδὴ ἔχει μῆκος 120 ἑκατοστόμετρα καὶ παράγει τὸν θεμελιώδη ἦχον do_1. Ἐὰν ἐγγίσωμεν αὐτὴν εἰς τὸ μέσον (60), θὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς δύο ἴσα μέρη, παλλόμενα, καὶ θὰ δώσῃ τὸν δεύτερον ἁρμονικὸν τοῦ θεμελιώδους ἤτοι τὸ do_2. Ἐὰν ἐγγίσωμεν εἰς τὴν διαίρεσιν 30 θὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς 4 ἴσα μέρη καὶ θὰ παραγάγῃ τὸν ἦχον do_3 ἤτοι τὸν τέταρτον ἁρμονικὸν τοῦ do. Ἐὰν ἐγγίσωμεν εἰς τὴν διαίρεσιν 50 ἡ χορδὴ θὰ χωρισθῇ εἰς 12 μέρη, καθόσον οἱ ἀριθμοὶ 50 καὶ 70 $(50 + 70 = 120)$ ἔχουσι μεγαλύτερον κοινὸν διαιρέτην τὸ 10. Συνεπῶς τὰ ἴσα τμήματα τῆς χορδῆς θὰ ἔχωσι μῆκος 10 καὶ θὰ παράγῃ αὕτη τὸν 12ον ἁρμονικόν. Ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἐὰν θίξωμεν τὴν χορδὴν εἰς τὴν διαίρεσιν 35, θὰ διαιρεθῇ εἰς 24 ἴσα μέρη (μήκους 5) καὶ θὰ παράγῃ τότε τὸν 24ον ἁρμονικόν.

Σημειωτέον ὅτι δύναται ἡ χορδὴ νὰ πάλληται οὕτως, ὥστε νὰ παράγῃ ταυτοχρόνως οὐ μόνον τὸν θεμελιώδη ἀλλὰ καὶ ἁρμονικοὺς αὐτοῦ. Ἐὰν δηλ. ἐγγίσωμεν ἐλαφρῶς εἰς τὸ μέσον τὴν παλλομένην χορδήν, αὕτη, ἐνῷ πάλλεται ἐν τῷ συνόλῳ παράγουσα τὸν θεμελιώδη, ὑποδιαιρεῖται συγχρόνως εἰς δύο τμήματα, παλλόμενα ἰδίᾳ ἀλλὰ μὲ μικρότερον εὖρος παλμοῦ, παράγουσα καὶ τὸν δεύτερον ἁρμονικόν, ὃν ἀκούομεν συγχρόνως μὲ τὸν θεμελιώδη. Ἐν τῇ Μουσικῇ οἱ ἁρμονικοὶ ἦχοι σημειοῦνται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν δι' ἑνὸς ο ὕπερθεν τοῦ φθογγοσήμου.

Τὸ σχῆμα τῆς παλλομένης χορδῆς γίνεται σύνθετον καὶ δύναται ν' ἀποσυντεθῇ τοῦτο εἰς ἁπλᾶς κυμάνσεις, ἀντιστοιχούσας εἰς τοὺς ἁρμονικοὺς τοῦ θεμελιώδους ἤχου τῆς χορδῆς συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ Fourier (βλ. ἁρμονικὴ ἀνάλυσις). Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐξηγεῖ τὸ *ποιὸν* ἢ τὴν *χροιὰν* τῶν μουσικῶν ἤχων, καθόσον ἕκαστος ἦχος εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ θεμελιώδους καὶ ἐκ τῶν ἁρμονικῶν αὐτοῦ ἀσθενεστέρων, οἵτινες συνακουόμενοι δίδουσι τὴν χαρακτηριστικὴν *χροιὰν τοῦ ἤχου.*

Γ. Α.

— ἁρμονικὸς *λόγος* [*Γεωμετρ.*]. Καλεῖται *διπλοῦς (ἢ ἀναρμονικὸς) λόγος* τεσσάρων σημείων Α,Β,Γ,Δ ἄξονος x (εὐθείας ἐφ' ἧς ὡρίσθη ἡ θετικὴ φορά), τῶν σημείων τούτων θεωρουμένων κατά τινα τάξιν, λ.χ. τὴν ἀνωτέρω, τὸ πηλίκον $\frac{(ΑΓ)}{(ΓΒ)} : \frac{(ΑΔ)}{(ΔΒ)}$ τῶν *ἁπλῶν (ἢ μερικῶν) λόγων* τῶν ἀλγεβρικῶν τιμῶν τῶν διανυσμάτων, καθ' ἃ τὸ διάνυσμα $\overline{AB}$ χωρίζεται ὑπὸ τῶν σημείων Γ καὶ Δ.

Σημειοῦται ὁ λόγος οὗτος διὰ τῶν τεσσάρων γραμμάτων παρατασσομένων ἐντὸς παρενθέσεως κατὰ τὴν θεωρηθεῖσαν τάξιν (ΑΒΓΔ)

$$\text{ἤτοι} \quad (ΑΒΓΔ) = \frac{(ΑΒΓ)}{(ΑΒΔ)} = \frac{(ΑΓ)}{(ΓΒ)} : \frac{(ΑΔ)}{(ΔΒ)} = \mu$$

Ἐκτελουμένων ἁπασῶν τῶν δυνατῶν μεταθέσεων (24) τῶν ἐν παρενθέσει στοιχείων, οἱ προκύπτοντες διπλοῖ λόγοι εἶναι ἀνὰ τέσσαρες ἴσοι. Τοῦ ἀρχικοῦ (ΑΒΓΔ) τιθεμένου ἴσου πρὸς μ, εὐκόλως δείκνυται ὅτι αἱ ἓξ διάφοροι τιμαὶ τῶν λόγων εἶναι:

$$\mu, \; \frac{1}{\mu}, \; 1-\mu, \; \frac{1}{1-\mu}, \; \frac{\mu-1}{\mu}, \; \frac{\mu}{\mu-1}.$$

Ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ διπλοῦς λόγος διατηρεῖται διὰ τῆς προβολῆς, ἤτοι ἂν Α′,Β′,Γ′,Δ′ εἶναι αἱ ἐπὶ ἐπιπέδου προβολαὶ ἔκ τινος κέντρου Κ τῶν σημείων Α, Β, Γ, Δ, ὅτι ἰσχύει ἡ ἰσότης (ΑΒΓΔ)= =(Α′Β′Γ′Δ′). Μεταξὺ τῶν τιμῶν τοῦ διπλοῦ λόγου τεσσάρων σημείων ἰδιαιτέραν ὅλως σημασίαν ἔχει ἡ τιμὴ $\mu = -1$. Τὸν διπλοῦν λόγον καλοῦμεν τότε *ἁρμονικόν.* Ἔχομεν ἄρα κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην:

$$\frac{(ΑΓ)}{(ΓΒ)} = -\frac{(ΑΔ)}{(ΔΒ)}$$

Τὰ σημεῖα Α,Β,Γ,Δ ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην *ἁρμονικὴν τετράδα* σημείων, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ Γ καὶ Δ ὀνομάζονται *συζυγῆ ἁρμονικά,* ὡς πρὸς τὸ ζεῦγος τῶν σημείων Α καὶ Β, καὶ ταῦτα ἐπίσης συζυγῆ ἁρμονικὰ ὡς πρὸς τὸ ζεῦγος τῶν Γ καὶ Δ. Τοῦ Γ κειμένου μεταξὺ τῶν Α καὶ Β τὸ Δ κεῖται ἐκτὸς τοῦ τμήματος ΑΒ. Ὅταν δ' ἐκεῖνο κατέχῃ τὴν θέσιν τοῦ μέσου τοῦ τμήματος ΑΒ, τὸ Δ εἶναι τὸ ἐπ' ἄπειρον σημεῖον τῆς εὐθείας ΑΒ, ὁπότε $(ΑΒΓΔ_\infty) = -(ΑΒΓ)$. Ἰσχύει δέ:

Ἡ τετρὰς τῶν ἀκτίνων α,β,γ,δ αἵτινες προβάλλουσι τὰ τέσσαρα ἁρμονικὰ σημεῖα Α,Β,Γ,Δ ἀπό τινος κέντρου Κ καλεῖται *ἁρμονικὴ τετρὰς ἀκτίνων* (αἱ α καὶ β καλοῦνται συζυγεῖς ἁρμονικαὶ ὡς πρὸς τὰς γ καὶ δ καὶ ἀντιστρόφως). Αὕτη σημειοῦται διὰ (αβγδ)=−1.

$$\frac{\eta\mu(\alpha\gamma)}{\eta\mu(\gamma\beta)} : \frac{\eta\mu(\alpha\delta)}{\eta\mu(\delta\beta)} = -1$$

Ἡ τετρὰς τῶν ἐπιπέδων a,b,c,d ἅτινα προβάλλουσι τὰ τέσσαρα ἁρμονικὰ σημεῖα Α,Β,Γ,Δ ἀπό τινος εὐθείας u (ἀσυμβάτου πρὸς τὴν φέρουσαν τὰ σημεῖα εὐθεῖαν), ἢ ἡ τετρὰς τῶν ἐπιπέδων ἅτινα προβάλλουσι τέσσαρας ἁρμονικὰς ἀκτῖνας ἔκ τινος κέντρου Κ, καλεῖται *ἁρμονικὴ τετρὰς ἐπιπέδων* (τὰ a καὶ b συζυγῆ ἁρμονικὰ ὡς πρὸς τὰ c καὶ d καὶ ἀντιστρόφως) καὶ σημειοῦται δι' (abcd) = −1.

Ἡ τομὴ τεσσάρων ἁρμονικῶν ἐπιπέδων ὑπὸ εὐθείας παρέχει τέσσαρα ἁρμονικὰ σημεῖα, ὑπὸ ἐπιπέδου δὲ τέσσαρας ἁρμονικὰς ἀκτῖνας.

Ἐκ τοῦ (ΑΒΓΔ) = −1 πηγάζουσι μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ αἱ ἑπόμεναι ἐνδιαφέρουσαι σχέσεις:

$$1) \quad \frac{1}{(ΑΓ)} + \frac{1}{(ΑΔ)} = \frac{2}{(ΑΒ)}$$

καὶ 2) $(ΑΜ)^2 = (ΜΓ) \times (ΜΔ)$· ἔνθα Μ τὸ μέσον τοῦ ΑΒ.

Εἰς τὰ παρατιθέμενα γεωμετρικὰ σχήματα τὰ τέσσαρα σημεῖα Α,Β,Γ,Δ συνδεόμενα πρὸς ἄλληλα διὰ τῶν ἐν τοῖς σχήμασι σημειουμένων κατασκευῶν ἀποτελοῦσι τετράδας ἁρμονικῶν σημείων. Ἐκ τῶν σχημάτων τούτων συνάγεται ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ τετάρτου ἁρμονικοῦ σημείου δεδομένων τῶν τριῶν.

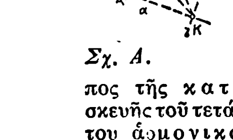

Σχ. Α.

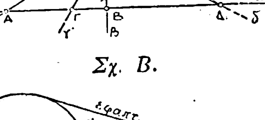

Σχ. Β.

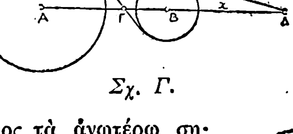

Σχ. Γ.

Ἐὰν συνδέσωμεν δι' εὐθειῶν ἀνὰ δύο τέσσαρα σημεῖα Α,Β,Γ,Δ τοῦ ἐπιπέδου (ἐκ τῶν ὁποίων τρία τυχόντα δὲν κεῖνται ἀπ' εὐθείας) μορφοῦται τὸ καλούμενον *πλῆρες τετρακόρυφον,* οὗτινος τὰ ἀνωτέρω σημεῖα εἶναι αἱ *κορυφαὶ* καὶ αἱ ἓξ ἀπέρατοι εὐθεῖαι ΑΒ, ΒΓ, ΓΔ, ΔΑ, ΑΓ καὶ ΒΔ αἱ *πλευραί του.*

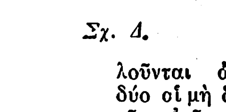

Σχ. Δ.

Ἀντικείμεναι πλευραὶ τοῦ τετρακορύφου καλοῦνται ἀνὰ δύο αἱ μὴ διὰ τῆς αὐτῆς κορυφῆς διερχόμεναι (ΑΒ, ΓΔ), (ΑΔ,ΒΓ), (ΑΓ, ΒΔ). Τὰ σημεῖα Ε Ζ, Π καθ' ἃ τέμνονται αἱ ἀν-

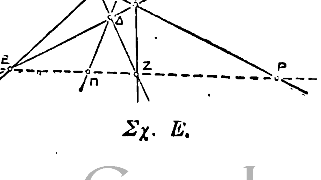

Σχ. Ε.

Digitized by Google

τικείμεναι πλευραὶ καλοῦνται *διαγωνιακὰ* σημεῖα. Ἐὰν Π καὶ Ρ εἶναι τὰ σημεῖα τομῆς τῆς ΕΖ μετὰ τῶν ΑΓ καὶ ΒΔ ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς τὸ οὕτω κατασκευασθὲν γεωμετρικὸν σχῆμα:

$$(ΕΖΠΡ)=(ΑΓΗΡ)=(ΒΔΗΠ)=-1$$

Ἐπὶ τῶν ἁρμονικῶν τούτων ἰδιοτήτων τοῦ πλήρους τετρακορύφου βασίζεται ἡ διὰ τοῦ κανόνος καὶ μόνον κατασκευὴ τοῦ τετάρτου ἁρμονικοῦ σημείου Δ, δεδομένων τῶν τριῶν Α, Β, Γ. Ἐκ τῶν σπουδαίων τούτων ἰδιοτήτων τοῦ πλήρους τετρακορύφου ἀναχωρῶν ὁ C. von Staûdt ἐθεμελίωσε τὴν *Γεωμετρίαν τῆς θέσεως*, ἐν ᾗ ἀνεπτύχθησαν αἱ θεωρίαι τῆς *Προβολικῆς Γεωμετρίας* ἀνεξαρτήτως πάσης μετρικῆς σχέσεως (βλ. Γεωμετρία *προβολική*, Γεωμετρία *θέσεως*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Β. Γεννηματᾶ* Ἀναλυτικὴ καὶ διανυσματικὴ γεωμετρία. Τεῦχ. Α΄. *Ν. Σακελλαρίου* Στοιχεῖα προβολικῆς γεωμετρίας. *Th. Reye* Die Geometrie der Lage. *Enriques* Lezioni Di Geometria Projettiva. *W. Fiedler* Die Darstellende Geometrie. *Hatton* The principles of projective geometry.—Encyclopédie des Sciences Mathematiques (Édit Franc. III—2—1).

Ι. ΧΑΤΖΙΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἁρμονικὸς** ***μέσος*** *[Μαθημ.]*. Καλεῖται *ἁρμονικὸς μέσος* ἀριθμῶν ὡς αἱ α, β, γ... u (ὧν τὸ πλῆθος ἔστω Α) ὁ ὑπὸ τῆς ἰσότητος

$$\frac{Α}{μ}=\frac{1}{α}+\frac{1}{β}+\frac{1}{γ}+\dots\frac{1}{u}$$

ὁριζόμενος ἀριθμὸς μ, ἤτοι ὁ ἀντίστροφος τοῦ μέσου ἀριθμητικοῦ τῶν ἀντιστρόφων τῶν α, β, γ ... u. Οὕτω τῶν α καὶ β ὁ ἁρμονικὸς μέσος εἶναι ὁ ἀριθμὸς $\frac{2αβ}{α+β}$, τῶν α, β, γ ὁ $\frac{3αβγ}{βγ+γα+αβ}$ κ.ο.κ.

Ι. Χ.

— **ἁρμονικὸς** ***νόμος*** *[Ἀστρον.]*. Καλεῖται *ἁρμονικὸς νόμος* ὁ τρίτος νόμος τοῦ Κεπλέρου, καθ᾿ ὃν τὰ τετράγωνα τῶν περιόδων τῶν πλανητῶν εἶναι ἀνάλογα τῶν κύβων τῶν μέσων ἀποστάσεων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ἤτοι: $t_1^2 : t_2^2 = α_1^3 : α_2^3$ (βλ. Κέπλερ).

Σ. Π.

ἁρμόνιον (Harmonium, Armonio) *[Μουσ.]*. Ὄργανον ἀερόφωνον πληκτροφόρον ἄνευ σωλήνων προωρισμένον δι᾿ ἀντικατάστασιν τοῦ *μεγάλου ὀργάνου* εἰς χώρους περιωρισμένων διαστάσεων, εἰς παρεκκλήσια, αἰθούσας συναυλιῶν, σχολεῖα κλ. Οἱ ἦχοι παράγονται ἐκ τῆς δονήσεως διαφόρων σειρῶν ἠχητικῶν ἐλασμάτων ἢ γλωσσίδων ἐγκεκλεισμένων εἰς ἰσάριθμα διαμερίσματα, δι᾿ ὧν διέρχεται διὰ τῆς πιέσεως τῶν πλήκτρων ἀὴρ ἐκπεμπόμενος ἐκ δύο φυσητήρων ποδοκινήτων. Πρῶτος ὁ Κρατσενστέϊν ἐφήρμοσε τὰς ἠχητικὰς γλωσσίδας ἐπὶ τῶν σωλήνων τοῦ μεγ. ὀργάνου κατὰ τὸ 1770 καὶ κατόπιν ὁ ἀββᾶς Βόγλερ (1789) ἀκολουθῶν τὸ σύστημα τοῦτο κατεσκεύασε φορητόν τι ὄργανον, ὅπερ ἀπεκάλεσεν *ὀρχήστριον*. Μετέπειτα ὁ Γρενιὲ ἐπενεγκὼν τροποποιήσεις εἰς τὴν καθόλου κατασκευὴν παρουσίασε κατὰ τὸ 1810 τὸ πρῶτον ἄρτιον ὄργανον τοῦ εἴδους, ὅπερ ὠνομάσθη *ἐκφραστικὸν* (orgue expressif), ἐκ τῆς εὐκολίας τοῦ κανονίζειν τὴν δυναμικὴν ποσότητα τῶν ἤχων διὰ τῆς ταχείας ἢ βραδείας κινήσεως τῶν φυσητήρων. Ἔκτοτε πλεῖστοι ἄλλοι τύποι ἁρμονίων ἐπενοήθησαν ὑπὸ τῶν κατασκευαστῶν τῶν διαφόρων χωρῶν, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐδόθη καὶ ἰδιαίτερον ὄνομα.

Ἡ φυσαρμονική, τὸ *αἰολικόν*, τὸ *αἰολῳδικόν*, τὸ *ἀερόφωνον*, τὸ *μελόφωνον*, ὁ *ἁρμονίαυλος* κλπ. δὲν

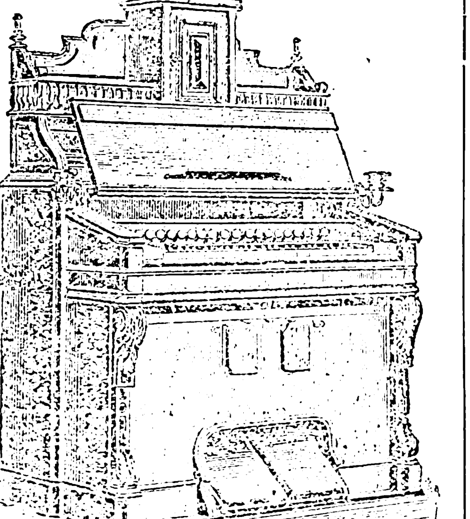

Ἁρμόνιον.

εἶναι ἢ ἁπλαῖ παραλλαγαὶ τοῦ πρώτου ἁρμονίου τοῦ Γκρενιέ. Τοὺς γνώμονας registres) δι᾿ ὧν γίνεται ἀπομίμησις διαφόρων ἐμπνευστῶν ὀργάνων ἐφήρμοσεν ἐπὶ τοῦ ἁρμονίου πρῶτος ὁ Δεμπὲν κατὰ τὸ 1840.

Τὰ σημερινὰ ἁρμόνια, ἐφωδιασμένα ὡς εἶναι μὲ δύο σειρὰς πληκτροφόρων, ποικιλίαν γνωμόνων, ἔκτασιν ἤχων καὶ ἔντασιν ἠχητικότητος ἀναπληροῦσι τελείως τὸ μέγα ὄργανον εἰς πᾶσαν μουσικὴν ἐκτέλεσιν.

Τὰ ὀνομαστότερα ἁρμόνια εἶναι, τοῦ *Ἀλεξάνδρ* (Alexandre) (1835—1874), τοῦ *Μυστὲλ* (1853) καὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐργοστασίου *Ἐστεϋ*. Κατασκευάζονται ἐπίσης ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ ἀξιόλογα ἁρμόνια ἀπολαύοντα καλῆς φήμης.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

Ἁρμόνιος. Υἱὸς καὶ ὀπαδὸς τοῦ Σύρου γνωστικοῦ αἱρετικοῦ Βαρδεσάνου (βλ. λ.). Γεννηθεὶς πιθανώτατα ἐν Ἐδέσσῃ, κατὰ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἦτο κάτοχος καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, σπουδάσας κατὰ Θεοδώρητον ἐν Ἀθήναις. Θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς συριακῆς ὑμνολογίας. Ὁ Σωζόμενος λέγει ὅτι ἐθεώρουν τοῦτον πρῶτον «μέτροις καὶ νόμοις μουσικοῖς τὴν πάτριον φωνὴν ὑπαγαγεῖν καὶ χοροῖς παραδοῦναι, καθάπερ καὶ νῦν πολλάκις οἱ Σύροι ψάλλουσιν, οὐ τοῖς Ἁρμονίου συγγράμμασι ἀλλὰ τοῖς μέλεσι χρώμενοι».

Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ σύνθεσις 150 ψαλμῶν, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ Ἐφραὶμ ὁ Σῦρος ἀποδέχεται συγγραφέα τὸν πατέρα του Βαρδεσάνην [*Σωζομένου* Ἐκκλ. ἱστορ. 3,16, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 67,1089. *Θεοδωρήτου* Αἱρετ. κακομυθίας ἐπιτομὴ 1,22 αὐτ. 83,372]

Δ. Σ. Μ.

ἁρμοπρίων (ὁ)· ἐργαλεῖον τῶν κτιστῶν χρησιμεῦον πρὸς παρεμβολὴν κονιάματος μεταξὺ τῶν ἁρμῶν τῶν λαξευτῶν λίθων· ἔχει μορφὴν τριγωνικῆς σπαθίδος μὲ ἀμβλεῖς ὀδόντας κατ᾿ ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς αὐτῆς.

ἁρμορικανικὸν ***τόξον ὀρέων*** (Armorikanischer Gebirgsbogen) *[Γεωλογ. - Παλαιογεωγρ.]*. Οὕτω ὠνομάσθησαν ἀλύσεις ὀρέων, αἵτινες ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὰς *ἐρκυνίους* λεγομένας πτυχώσεις τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, τὰς γενομένας κατὰ τὴν ἀνωτέραν λιθανθρακοφόρον ὑποπερίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Αἱ ἁρμορικανικαὶ ἀλύσεις ὀρέων ἤρχιζον ἀπὸ τὸ κεντρικὸν γαλλικὸν ὀροπέδιον καὶ ἐξετείνοντο ὑπὸ μορφὴν τόξου ἀνοικτοῦ πρὸς νοτιοδυτικά, ὑπὲρ τὴν Βρετάννην, Devonshire καὶ νοτιοδυτικὰ τῆς Ἰρλανδίας μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐσχηματίσθη καὶ τὸ *βαρίσκιον τόξον ὀρέων*. Καὶ τὰ δύο ταῦτα τόξα δι᾿ ἐπιγενεστέρων μεταπτώσεων κατετεμαχίσθησαν καὶ λείψανά των διασώζονται εἰς τὰ σημερινὰ ὄρη τῶν ἀνωτέρω χωρῶν.

Γ. Κ. Γ.

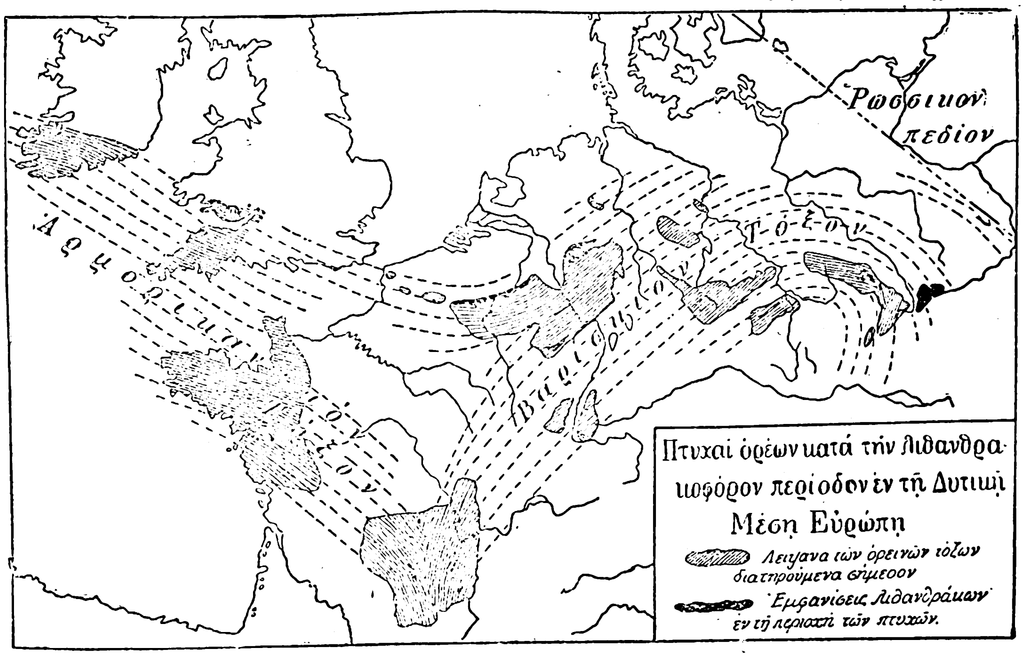

Ἁρμορικανικὸν καὶ βαρίσκιον τόξον.

Ἁρμορικὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρεμορική.

Ἁρμορὸς *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Βαθὺς ὅρμος (42 ὀργ.) εὔρους 1/2 μιλ. καὶ εἰσδύσεως μιλλίου καί τι, σχηματιζόμενος μεταξὺ τῶν νήσων *Καρπάθου* καὶ *Σαριᾶς* (πλάτ. 35° 50′, μῆκ. 27° 14′, χάρτης 2824: The islands of Scarpanto and Kasso) μὲ προσανατολισμὸν ἀπ᾿ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἀνοικτὸς πρὸς Ζέφυρον καὶ ἔχων στενότατον πόρον ὀνομαζόμενον *Ἐποριό*, εἰς τὸν ΝΑ αὐτοῦ μυχόν.

Σ. Ε. Λ.

ἁρμὸς (ὁ)· ἡ συναρμογή, ἡ σύναψις δύο τινῶν· || τὸ μεταξὺ τῶν συναρμοζομένων χάσμα ἢ χάραγμα: «ἀνὰ μέσον ἁρμῶν λίθων παγήσεται πάσσαλος»· «οἱ ἁρμοὶ τῆς θύρας», τὰ μεταξὺ τῶν σανίδων τῆς θύρας διάκενα· || ἡ συναρμογὴ τῶν ὀστῶν τοῦ σκελετοῦ, ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλείδωσις.

—[ΔΟΜΙΚ.-ΓΕΦΥΡΟΠ.] Εἰς τὰς ἐκ φυσικῶν ἢ τεχνητῶν λίθων λιθοδομὰς καλοῦνται *ἁρμοὶ* αἱ ἐπιφάνειαι καθ᾿ ἃς ἐφάπτονται πρὸς ἀλλήλους οἱ λίθοι, ἢ καὶ αἱ γραμμαὶ καθ᾿ ἃς αἱ ἐπιφάνειαι αὗται ἐμφανίζονται εἰς τὰς ὁρατὰς ὄψεις τῶν τοίχων. Εἰς τὰς δι᾿ ὀρθογωνισμένων λίθων τοιχοποιίας οἱ ὁριζόντιοι ἁρμοὶ εἶναι οἱ καλούμενοι *ἁρμοὶ ἑδράσεως*. Οὕτω καλοῦνται καὶ εἰς τοὺς θόλους οἱ διὰ λόγους στατικῆς καὶ αἰσθητικῆς καθέτως ἐπὶ τὴν *ἄντυγα* διστασσόμενοι ἁρμοὶ (βλ. λ. θόλος). Εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ Ἕλληνες ἐπραγματοποίουν εἰς τὰ μαρμάρινα οἰκοδομήματα ἁρμοὺς σχεδὸν ἀφανεῖς. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους παρατηρεῖται τοὐναντίον εἰς τὰ ρωμαϊκὰ κτίρια, ἔτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ δι᾿ ἐγκοπῶν τριγωνικῶν, ὀρθογωνίων, ἢ τραπεζοειδῶν κ.λ. ἔντονος χαρακτηρισμὸς τῶν ἁρμῶν.

Εἰς τὰς μετὰ κονιάματος τοιχοποιίας οἱ ἁρμοὶ ἀποτελοῦσι τὰς μεταξὺ τῶν λίθων στρώσεις τοῦ κονιάματος, τὸ πάχος τῶν ὁποίων κυμαίνεται ἀπὸ 0,5 εἰς 0,15 ἑκ. (σχ. 1). Ὁσάκις ἡ ὁρατὴ ἐπιφάνεια τοίχου δὲν χρίεται διὰ κονιάματός τινος, οἱ ἁρμοὶ τῆς ὄψεως μορφοῦνται συνήθως δ᾿ ἐπιμεμελημένου ἰσχυροῦ τσιμεντοκονιάματος (κοιν. *ἁρμολόγημα*). Εἰς τὰς διὰ λίθων μὴ ὀρθογωνισμένων ὁρατὰς ἐπιφανείας λιθοδομῶν οἱ ἁρμοὶ ἀποτελοῦνται ἐκ συμπλέγματος ἑξαγώνων περίπου κανονικῶν.

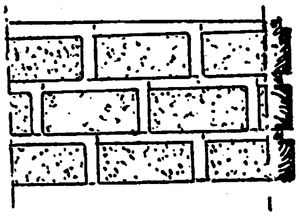

Σχ. 1

Ἁρμοὶ καλοῦνται ἐπίσης αἱ γραμμαὶ ἐπαφῆς τῶν πλακῶν δι᾿ ὧν ἐπιστρώνονται δάπεδα ἢ καὶ τοῖχοι, τῶν σανίδων, τῶν σιδηρῶν ἐλασμάτων κ. ο. κ.

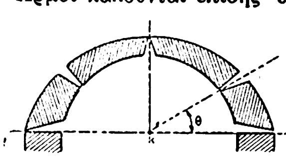

Σχ. 2

Εἰς τὰς θολωτὰς κατασκευὰς γίνεται πολλάκις χρῆσις τοῦ ὅρου *ἁρμὸς διαρρήξεως*. Καλοῦνται δὲ οὕτως αἱ ἐπιφάνειαι καθ᾿ ἃς ρήγνυται θόλος δυσμενῶς πεφορτισμένος. Ἐκ τοῦ πειράματος ἀπεδείχθη ὅτι κατὰ κανόνα θόλος λίθινος οὕτω φορτιζόμενος διασπᾶται ὡς ἐν τῷ σχήμ. 2 εἰς τέσσαρα τμήματα. Ἡ θέσις τῶν μεταξὺ τῆς *κλειδὸς* καὶ τῶν *γενέσεων* ἁρμῶν διαρρήξεως ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς μορφῆς τῶν θόλων εὑρίσκεται εἰς τοὺς ἡμικυκλικοὺς θόλους ἐπὶ τῆς ὡς ἐν τῷ σχήματι εὐθείας ὑπὸ γωνίαν θ=30°. Ἡ γωνία αὕτη εἶναι μεγαλυτέρα (45° ἕως 60°), εἰς θόλους καταβιβασμένους $\left(\frac{1}{3}\text{ ἕως }\frac{1}{4}\right)$. Ἡ θέσις τῶν ἁρμῶν τούτων καὶ ὁ τρόπος τῆς διαρρήξεως (ἐκ τοῦ ἐσωρραχίου πρὸς τὸ ἐξωρράχιον ἢ ἀντιστρόφως) χρησιμεύει λόγῳ τῆς στατικῆς ἀοριστίας διὰ τὴν παραδοχὴν σημείου διαβάσεως τῆς καμπύλης τῶν πιέσεων.

Εἰς τὰς μεταλλικὰς κατασκευὰς διὰ τὴν σύνδεσιν τῶν κατ᾿ ἐπέκτασιν δοκῶν ἢ ράβδων χρησιμοποιοῦνται ἐλάσματα μεταλλικὰ ἅτινα ὀνομάζονται *ἁρμοκαλύμματα* ἢ *ἁρμοκαλύπτραι*.

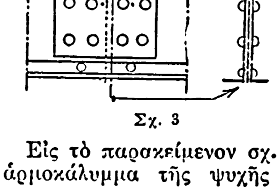

Σχ. 3

Εἰς τὸ παρακείμενον σχ. 3 εἰκονίζεται τοιοῦτο ἁρμοκάλυμμα τῆς ψυχῆς συνθέτου μεταλλικῆς

Digitized by Google

δοκοῦ. Αἱ ἁρμοκαλύπτραι τῶν σιδηροτροχιῶν καλοῦνται ἀμφιδέται (βλ. λ.). Ι. Χ.

— [ΝΑΥΤ.] *Ἁρμὸς ἐπηγκενίδων* (la couture ἢ virure de bordage — the seam) λέγεται ἡ σειρὰ τῶν ἐπηγκενίδων (σανίδων) τῶν τιθεμένων εἰς προέκτασιν ἀλλήλων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ πλοίου εἰς τὸ ἕτερον, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ μεταξὺ δύο ἐπηγκενίδων ἀφιέμενον ἐλάχιστον κενόν. Τοῦτο διανάσσεται διὰ καννιβίνου τίλματος καὶ μετὰ τὴν διάναξιν καλύπτεται ὑπὸ ζέοντος μίγματος πίσσης καὶ κεδρίας. Π. Σ. ΑΓΓΕΛΗΣ

— ἁρμὸς *διαρρήξεως* καὶ — *ἑδράσεως*· βλ. ἀρ-θρωσις. *Γεφ.].*
τορίας κα
νομικῶς δ... *ιαστολῆς [Τεχν.].* Ὀνομάζονται ἁρμοὶ Αἰγίου. ... μεταξὺ τῶν τεμαχίων τεχνητῆς τινος ρι... διάκενα, τὰ ἀφιέμενα ἵνα ἐπιτρέπηται ἡ σχετικὴ τῶν τεμαχίων λόγῳ τῆς ἐκ τῆς θερμότητος διαστολῆς μετατόπισις (ὡς λ. χ. οἱ ἁρμοὶ τῶν σιδηροτροχιῶν). Ι. Χ.

— ἁρμὸς *cardan*· βλ. ἄρθρωσις cardan.

— ἁρμὸς *ὀδόντων ['Ανατομ.]*· βλ. ὀδόντες

Ἁρμόσατα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πολύβιος.

ἅρμοσις (ἡ)· προσάρμοσις, προσαρμογή, ταίριασμα· ἡ σύνδεσις τῶν μερῶν μηχανισμοῦ τινος, ἄλλως *συναρμολόγησις* ἢ *σύνθεσις*.

ἁρμοστεία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἁρμοστοῦ (βλ. λ.)· τὸ σύνολον τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσιῶν ἢ καὶ τὸ κτίριον ἐν τῷ ὁποίῳ αὗται στεγάζονται

ἁρμοστὴρ (ὁ)· ἐργαλεῖον δι' οὗ διευκολύνεται ἡ ἐκτέλεσις συνδέσεων εἰς διάφορα εἴδη τεχνικῶν κατασκευῶν.

ἁρμοστὴς (ὁ)· ὁ ἁρμόζων, ὁ συναρμόζων τι· || ὁ πολιτικὸς ἐπίτροπος, ὁ διοικητὴς χώρας τινος ἐγκαθιστάμενος διὰ διορισμοῦ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον: «ἁρμοστὴς τῆς Ἑπτανήσου»· || «*ὕπατος ἁρμοστὴς*» ἀνώτατος διοικητής.

— [ΕΓΚΥΚΛ.] *Ἁρμοσταὶ* ἢ *ἁρμοστῆρες* ἐκαλοῦντο κατὰ μὲν τοὺς πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου χρόνους οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες διῴκουν τὰς πόλεις τῶν περιοίκων, ἦσαν δὲ οὗτοι ἄρχοντες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἐτήσιοι καὶ ἀνήρχοντο εἰς 20. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ εἰς Κύθηρα κατ' ἔτος ἀποστελλόμενος καὶ Κυθηροδίκης καλούμενος. «Καὶ Κυθηροδίκης ἀρχὴ ἐκ τῆς Σπάρτης διέβαινεν αὐτόσε κατ' ἔτος» (Θουκ. Δ'. 53). Μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἁρμοσταὶ ἐκαλοῦντο οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ εἰς σπουδαίας ἐκστρατείας (Ξεν. Β', δ, 28 Γ', α', 4), εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀπεστέλλοντο ὡς ἡγεμόνες αὐτοῦ οἱ βασιλεῖς, καὶ κυρίως οἱ ἐγκαθιστάμενοι ὡς διοικηταὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὑποτεταγμένων εἰς τὴν Σπάρτην πόλεων Σπαρτιᾶται, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐπικυριάρχου κράτους. Οὗτοι ἔργον εἶχον διὰ τῶν σπαρτιατικῶν φρουρῶν, αἵτινες συνώδευον αὐτούς, νὰ τηρῶσιν ἐν ὑποταγῇ τὰς πόλεις τῶν ὁποίων ἦσαν ἁρμοσταί, νὰ καταλύωσι τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα αὐτῶν καὶ νὰ ἱδρύωσιν ὅμοια πρὸς τὸ τῆς Σπάρτης (τὰς δεκαρχίας ἢ δεκαδαρχίας). Κατὰ θεωρίαν ἦσαν οἱ ἁρμοσταὶ διαλλακταὶ τῶν διαμαχομένων πολιτικῶν κομμάτων, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίσκοποι, πράγματι ὅμως διῴκουν οὗτοι ὡς βασιλεῖς καὶ τύραννοι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Διονύσιος Ἁλικαρνασσεὺς νομίζει ὅτι μόνον κατ' ὄνομα διέφερον οἱ ἁρμοσταὶ τῶν βασιλέων. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ ἀντίληψις τῶν Ἀθηναίων ῥητόρων περὶ αὐτῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς λέξεως «κατεῖχον», τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο περὶ τῆς διοικήσεως αὐτῶν: «Λακεδαιμονίων... τὰ κύκλῳ τῆς Ἀττικῆς κατεχόντων ἁρμοσταῖς καὶ φρουραῖς, Εὔβοιαν, Τανάγραν, Βοιωτίαν ἅπασαν, Μέγαρα, Αἴγιναν...» (Δημ. ΙΗ'. 96). Καὶ ὁσάκις ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὰς πόλεις τὰς προτέρας ἐλευθερίας των οἱ Λακεδαιμόνιοι (ἐπὶ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης) δὲν ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσίν των, ἀλλ' ἄφησαν τὴν διοίκησιν αὐτῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁρμοστῶν. Κατὰ πρῶτον μνημονεύονται ἁρμοσταί, ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐν Ἀμφιπόλει καὶ Τορώνῃ (424 π. Χ.), ἔπειτα ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Λέσβῳ (412 π. Χ.), ἐν Θάσῳ καὶ Ἡρακλείᾳ (410 π. Χ.) καὶ ἐν Χαλκηδόνι καὶ Βυζαντίῳ, ὅθεν ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ὁ Ἀλκιβιάδης. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἐγενικεύθη, μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νίκην τοῦ Λυσάνδρου (405 π. Χ.), οὗτινος καὶ πολιτικὸν πρόγραμμα ἦτο ἡ ἐγκατάστασις ἁρμοστῶν εἰς τὰς ὑποτασσομένας ἑλληνικὰς πόλεις. Τότε ἀπεστάλησαν ἁρμοσταὶ εἰς Ἄβυδον, Σηστὸν καὶ πάσας τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν παραλίων τῆς Θράκης. Ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς ταύτης κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα δὲν ἦτο καθωρισμένη. Οἱ δοκιμώτεροι αὐτῶν παρέμενον εἰς τὴν θέσιν των ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Οἱ ἁρμοσταὶ κατηργήθησαν προσωρινῶς μὲν κατὰ τὸ 399—396 π. Χ. καὶ μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν (394 π. Χ.), ὁριστικῶς δὲ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην (371 π. Χ.). Ὀνομαστότεροι τῶν ἁρμοστῶν ὑπῆρξαν ὁ ἐπὶ τῶν 30 ἐν Ἀθήναις τυράννων Καλλίβιος καὶ ὁ Κλέαρχος τοῦ Βυζαντίου. ΚΑΨ.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.—Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἀπενεμήθη τὸ ὄνομα *ἁρμοστὴς* διὰ τῆς ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1823 ἀποφάσεως τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων σταλέντας ἄνδρας, ὅπως συλλέξωσι παρ' ἑκάστης ἑλληνικῆς νήσου ὡρισμένον τι κατ' ἀναλογίαν ποσὸν ὑπὲρ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος. Ὡς τοιοῦτος λ. χ. ἐστάλη ὁ Τομπάζης εἰς τὴν Κρήτην, τῆς ὁποίας τὸ ποσὸν εἰσφορᾶς ὡρίσθη εἰς 100.000 γρόσια.

Ἁρμοστὴς ἢ *λόρδος ἁρμοστὴς* ἢ *μέγας ἁρμοστὴς* ἐκαλεῖτο ὁ διοικῶν τὰς Ἰονίους νήσους ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας διετέλουν αὗται συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τοῦ 1815. Ἐννέα δὲ διάφορα πρόσωπα ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ ἁρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνώσεως αὐτῶν: *Θωμᾶς Μαῖτλανδ* (1817—1821), *Φρειδερῖκος Ἄδαμ* (1824—1832), *Ἀλέξανδρος Οὐΐτφορδ* (προσωρινῶς, διορισθέντος μετ' οὐ πολὺ τακτικοῦ), *Howard Δούγλας* (1835—1841), *Στιοῦαρτ Μακένζυς* (1841—1843), *Ἰωάννης Σῖτων* (1843—1849), *Γεώργιος Οὐάρδος* (1849—1855), *Ἰωάννης Ὑοὺγκ* (1855—1859), *Γουλιέλμος Γλάδστων* 1859, Ἰανουάριος) καὶ *Ἐρρῖκος Στὸρξ* (1859—1864).

Ὑπὸ τὸν τίτλον *ὑπάτου ἁρμοστοῦ* τῶν Μ. Δυνάμεων, τῇ προτάσει τῆς Ρωσίας ἣν ἀπεδέχθησαν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις καὶ αὐτὴ ἡ Τουρκία, κατῆλθεν εἰς Κρήτην τὴν 9 Δεκεμβρίου 1898 ὁ *πρίγκιψ Γεώργιος*.

Δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2493 τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1920 νόμου «περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως τῆς Σμύρνης μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς», «ἡ διοίκησις τῆς Σμύρνης καὶ τῆς εἰς αὐτὴν προσηρτημένης ἐνδοχώρας ἀνήκουσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀσκεῖται δι' Ἀντιπροσώπου αὐτῆς, ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ὁποίου διατελοῦσιν ὅλαι αἱ ἐκεῖ ἀρχαί, ἐν οἷς καὶ αἱ στρατιωτικαί, ἐφόσον δὲν πρόκειται περὶ πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ ἄλλων καθαρῶς στρατιωτικῶν ζητημάτων ἀσχέτων πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν τοῦ τόπου». Οὗτος ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «*Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ Σμύρνης* διὰ Β. Διατάγματος προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου», χωρὶς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ νὰ εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ τοῦ ὑπουργοῦ. Κατὰ τὸ ἄρθ. 3 τοῦ αὐτοῦ νόμου ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς «ἀσκεῖ πάσας τὰς ἐξουσίας καὶ Νομοθετικὴν ὁσάκις τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον διὰ Διατάγματος συνιστῶν ἀρχὰς διοικητικάς, οἰκονομικὰς καὶ δικαστικὰς ἢ ἄλλας κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου». Κατὰ δὲ τὴν μεταβατικὴν διάταξιν «ὁ ἤδη γενόμενος διορισμὸς τοῦ Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ καὶ πᾶσαι αἱ πράξεις καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ αἱ προγενέστεραι τοῦ παρόντος νόμου ληφθεῖσαι κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς Σμύρνης διατηροῦσι πλῆρες τὸ κῦρός των». Η. Γ. Κ.

ἁρμόσυνοι *['Αρχ.].* Ἐκ τῶν μικροτέρων ἀρχόντων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον οἱ ἁρμόσυνοι ἐπεμελοῦντο τῆς εὐκοσμίας τῶν γυναικῶν. ΚΑΨ

ἁρμότμητος (Harmotom) *['Ορυκτολ.].* Ὀρυκτὸν παρουσιαζόμενον εἰς ὁλοεδρικοὺς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Συνηθέστατοι κρύσταλλοί του εἶναι οἱ δίδυμοι διασταυρώσεως.

Ὁ ἁρμότμητος ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 4 ½, βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,44 - 2,5 καὶ λάμψιν ὑελώδη. Εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαφώτιστος μόνον καὶ γαλακτοειδῶς θολός, ἔχει δὲ χρῶμα λευκὸν ἢ καὶ παρουσιάζεται ἐνίοτε ἄχρους. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι πυριτικὸν βάρυον καὶ ἀργίλιον ἔνυδρον. Ὁ χημικός του τύπος εἶναι $BaAl_2Si_6O_{16} \cdot 6H_2O$ (μὲ 20 % ὀξείδιον βαρύου). Ἐμπεριέχει καὶ μέχρι 2 % ὀξείδιον καλίου.

Παρουσιάζεται ἰδιαιτέρως ἄφθονος καὶ εἰς ὡραίους κρυστάλλους εἰς τὰς μεταλλοφόρους φλέβας τοῦ St. Andreasberg (ἀνδρεασμπεργίτης, ἀντρεόλιθος) τοῦ Kongsberg, Strontian τῆς Schottland (εἰς χαρακτηριστικοὺς διδύμους, ὀνομαζόμενος μορβενίτης). Ἐπίσης εἰς κοιτάσματα μαγνητοπυρίτου τοῦ Bodenmais. Σπανιώτερον εὑρίσκεται εἰς κοιλώματα ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων (ὅπως π. χ. εἰς τὸ Oberstein, Aussig, κλπ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀρμουὰζ (Armoises), *Ἰωάννα.* Γαλλὶς τυχοδιῶκτις, ἥτις, ἐκμεταλλευομένη τὴν καταπληκτικὴν αὐτῆς ὁμοιότητα πρὸς τὴν *Ἰωάνναν ντ' Ἄρκ*, ὑπεδύθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη (1436—1441) τὸ πρόσωπόν της. Οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ ἀνεγνώρισαν αὐτὴν ὡς ἀδελφήν των. Ἐπωφεληθεῖσα ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης, ἐξησφάλισε τὴν προστασίαν ὑψηλῶν προσώπων, ἐν οἷς τῆς δουκίσσης τοῦ Λουξεμβούργου, καὶ συμμετέσχεν εἰς πόλεμον γενόμενον μεταξὺ δύο διεκδικητῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Τρέβ. Κατόπιν συνεζεύχθη εὐγενῆ τινα ἐκ Λωρραίνης, τὸν *Ροβέρτον Ἀρμουάζ*. Μετὰ τὸν γάμον αὐτῆς ἔπεμψε τὸν ἀδελφόν της Ἰωάννην ντὺ Λὺς εἰς Ὀρλεάνην πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἦτο ἀφόρητος εἰς τὴν Ἰωάνναν. Ἐγκαταλιποῦσα τὴν συζυγικὴν ἑστίαν μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν μετά τινος κληρικοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ'. Ἐπιστρέψασα εἰς Γαλλίαν ἤρξατο ἐκ νέου διαδραματίζουσα τὸ πρόσωπον τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ. Ὡς τοιαύτη ἐγένετο δεκτὴ ἐν Ὀρλεάνῃ καὶ Μπούρζ, ἔλαβε δὲ καὶ μέρος ἐνεργὸν εἰς ἐκστρατείαν γενομένην εἰς Πουατοῦ. Προσκληθεῖσα νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸ πανεπιστήμιον, κατώρθωσε ν' ἀποδράσῃ, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ὡμολόγησε τὴν ἀπάτην αὐτῆς. Ἡ Ἰωάννα δὲν ἐτιμωρήθη καὶ ἐξηκολούθησε τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνάς της. Ἀποθανόντος τοῦ συζύγου της, συνεζεύχθη ἄσημόν τινα ἀστὸν τοῦ Ἀνζοῦ. Ἐγκαθειρχθεῖσα δι' ἄγνωστον λόγον εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Σωμύρ, κατεδικάσθη, μετὰ τὴν ἀπότισιν τῆς ποινῆς της, καὶ πάλιν εἰς ὑπερορίαν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Ρενᾶτος τὴν ἠμνήστευσεν ἐν ἔτει 1457. Ἔκτοτε τὰ ἴχνη αὐτῆς ἀπωλέσθησαν. Α. Δ.

Ἀρμούδι *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἄκρα ἐν τῷ ὅρμῳ *Ἅης Παντελέμονας*, τῷ οἱονεὶ προκόλπῳ τοῦ κόλπου τῆς *Καλλονῆς* τῆς Λέσβου (πλάτ. 39° 05' 05", μῆκ. 26° 06' 35", χάρτ. ἀγγλικὸς 1665*: Mityleni island. entrance to Port Kalloni), ἐπὶ τῆς δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἀκτῆς τοῦ στομίου τοῦ κόλπου καὶ εἰς 800 μέτρα ΝΔ τῆς παρακτίου ἀποθήκης τῆς κωμοπόλεως Πολυχνίτου. Ὑδρεῖον ἀρίστου ὕδατος ποσίμου. Σ. Ε. Λ.

Ἀρμουντλὶ *[Ναυτ. Γεωγρ.].* Ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς ἐν τῇ νοτίᾳ ἀκτῇ τῆς κατέναντι τῶν Μουδανιῶν, ἐν Βιθυνίᾳ, *Ἀστακηνῆς* χερσονήσου (Μπεϋλὶκ Καρλὶκ Νταγλάρ). Ἀνεμοσκεπὲς κατὰ βορείων ἀνέμων, οἵτινες καταχύνονται λεῖοι, παρὰ τὸ ὅτι τὸ ἀγκυροβόλιον πρόκειται τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ βουνοῦ Μοσκὸβ Τεπέ, σχηματίζεται ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Μεϋκχὰν-μπουρνοῦ 2 μίλ. ἀνατολικῶς τοῦ Μπὸζ-Μπουρνοῦ, τοῦ Ποσιδείου ἀκρωτηρίου τῶν ἀρχαίων (Armudli anchorage: πλάτ. 40° 32' Β. μῆκ. 28° 47' Α, χάρτης ἀγγλικὸς 224: Sea of Marmara), καθ' ὃ τερματίζεται ἡ χερσόνησος καὶ δὴ τὸ ὄρος αὐτῆς Σαμανλῆ Ντάγ, τὸ ἀρχαῖον Ἀργανθώνιον, ἐν ᾧ (Στράβωνος Didot 482, 49) «μυθεύουσι τὸν Ὕλαν, ἕνα τῶν Ἡρακλέους ἑταίρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς αὐτῷ, ἐξιόντα δὲ ἐπὶ ὑδρείαν ἁρπαγῆναι ὑπὸ νυμφῶν». Πᾶν ἄλλο δὲ ἢ νὰ ἀποκλεισθῇ δύναται τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ νὰ ἀποτελῇ τὸ Ἀρμουντλὶ τὸν τόπον τοῦ μύθου, ἀφοῦ εἶναι τὸ ἐγγύτερον πρὸς τὸ θρυλλούμενον δρομολόγιον τῆς Ἀργοῦς ἀγκυροβόλιον καὶ ἀφ' οὗ ἐκβάλλει ἐν αὐτῷ ρύαξ κελαρίζων. Σ. Ε. Λ.

Ἀρμούρης (ὁ). Ἥρως ᾄσματος τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Τὸ περὶ αὐτοῦ ᾆσμα, «*τοῦ Ἀρμούρη*» καλούμενον, ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ρωσιστὶ καὶ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ Δεστούνη ἐν Πετρουπόλει τῷ 1877, εἶχεν ὅμως πολλὰ σφάλματα ὀρθογραφικά. Κατόπιν ἀνετυπώθη ὅπως εἶχεν εἰς τὸ «Ἀθήναιον» (1879 τ. Η', σ. 385 — 394). Εἰς τὸ ᾆσμα ἐξιστορεῖται ἡ αἰχμαλωσία καὶ φυλάκισις τοῦ Ἀρμούρη, ἡ κατόπιν ἐκστρατεία τοῦ υἱοῦ τούτου κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἡ κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀμιρᾶ ἀποφυλάκισις τοῦ πατρός του μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρεμποδίσῃ τὸν υἱόν του, ὅστις ἐπειδὴ τοὺς

... ηὗρεν ἀρμάτωτους καὶ ἐπῆρεν τους τὴν πρόβαν,
στριγγιὰν φωνὴν ἐλάλησεν ὅσην καὶ ἂν ἐδυνέτον.
Σαρακηνοί, ἀρματωνεσθε, σκυλιὰ μαγαρισμένα,
λουρικωθῆτε γλήγορα . .
εἰς ἀπισύαν μὴ τό χετε ὅτι ἀπέρασεν ὁ Ἀρμούρης,
ὁ Ἀρμουρόπουλος, τοῦ Ἀρμούρη ὁ υἱός, ὁ ἀρευστης,
[ὁ ἀνδρειωμένος».

Περαιτέρω ἐξιστορεῖται ὁ ἀγὼν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τελειώνει τὸ ᾆσμα μὲ τὴν συμφιλίωσιν τῶν Σαρακηνῶν πρὸς τὸν Ἀρμούρην. Ω.

Ἀρμουστῆ ἢ *Ἀρμουτσῆ [Γεωγρ.]*· βλ. λ. Μεγάλη βρύσις.

Ἀρμουτλῆ *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς ἐν Θράκῃ κοινότητος *Μικροῦ Δερείου* τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου, μετονομασθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 12 Μαρτίου 1928 Διατ. εἰς *Ἀπιδοχώρι*.

Ἀρμουΰντεν (Armuynten) *[Γεωγρ.].* βλ. λ. Ἀρνεμουΰντεν.

ἁρμοφανὴς (Harmophane) *['Ορυκτολ.].* Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ κορουνδίου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀρμπὰ (Arbâ) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀλγερίας, ἡ περιοχὴ τῆς ὁποίας ἔχει πλούσια κοιτάσματα ψευδαργύρου καὶ ἀργυρούχου μολύβδου καὶ σημαντικὴν ἀπόδοσιν ἑσπεριδοειδῶν, καπνοῦ καὶ σταφυλῶν.

Digitized by Google

—'Αρμπὰ [Ναυτ. Γεωγρ.]. Ποταμὸς τῆς 'Αλγερίας (Depart. d'Alger: Grande Kabylie) ἐκβάλλων εἰς 6 μίλλ. δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Μπεγκοὺτ (βλ. λ. 'Αλγερία Παρ. Γεωγρ.) εἰς πλάτ. 36 54' καὶ μῆκ. 3°45' 2/3 'Αν. κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρ. 1910: Cape Algier to Bougaroni. Σ. Ε. Λ.

'Αρμπαζία (Arbasia), *Καῖσαρ*. 'Ιταλὸς ζωγράφος ἐκ Πεδεμοντίου, γεννηθεὶς τῷ 1550. 'Εδρασεν ἐν 'Ισπανίᾳ, διακριθεὶς ἰδίᾳ ὡς ζωγράφος τοπίων καὶ πανοραμάτων πόλεων. 'Επιστρέψας τῷ 1595 εἰς Πεδεμόντιον εἰργάσθη ἐν Σαλούτσῳ καὶ Σαβιλιάνῳ.

ἀρμπαῒν (arbaïn). Λέξις ἀραβική, σημαίνουσα *τεσσαράκοντα*. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν αἱ *τεσσαράκοντα παραδόσεις* τοῦ Μωάμεθ.

ἀρμπακανέλλα (ἡ) [Βοτ.]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πελαργόνιον τὸ ἡδύοσμον* (Pelargonium fragrans). Δ. Ν. Π.

'Αρμπὰλ (Arbâl) [Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς 'Αλγερίας 28 χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ 'Οράν, εἰς τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Τεσσαλᾶ, ἔχον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς γραμμῆς 'Αλγερίου—'Οράν. 'Η περιφέρεια αὕτη εἶναι πλήρης ρωμαϊκῶν μνημείων Regiae.

'Αρμπαλοῦ [Ναυτ Γεωγρ.]. "Ορος τῆς 'Αλγερίας (Jebel Arbalû: ὑψόμ. 4330 ποδ., πλάτ. 36°45' Β, μῆκ. 4° 51' Α., χάρτ. ἀγγλ. 1910: Algiers to Cape Bougaroni) εἰς 6 1/2 μιλ. ἔνδον τοῦ μέσου τῆς ἀκτῆς τῆς ἀνατεινομένης ἀπὸ Κὰπ Σιγκλὶ εἰς Κὰπ Καρμπὸν (Departement d' Alger, Grande Kabylie), χρησιμώτατον γνώρισμα ἐν ἡμέρᾳ διὰ τοὺς ἐκ δυσμῶν παραπλέοντας καὶ δὴ τοὺς κατευθυνομένους εἰς *Μπουζί*. Σ. Ε. Λ.

'Αρμπὰν (Arban), *Φραγκῖσκος*. Γάλλος ἀεροπόρος (1815—1849). 'Η πρώτη πτῆσίς του δι' ἀεροστάτου ἐγένετο εἰς Λυών, κατόπιν δὲ ἐπανελήφθησαν αὗται ἐν Γαλλίᾳ, 'Ιταλίᾳ καὶ 'Ισπανίᾳ. Κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν πτῆσίν του ἐκ Βαρκελώνης (7 'Οκτωβρίου 1849) ἐφονεύθη. Τὸν διεδέχθη δὲ ἡ σύζυγός του, ἥτις ἔκαμε καὶ αὐτὴ πολλὰς δι' ἀεροστάτου πτήσεις εἰς διαφόρους πόλεις τῆς 'Ισπανίας καὶ εἰς Λυών.

'Αρμπὰν (Arban), ['Αρχ. Γεωγρ.]. Χωρίον τῆς 'Ασσυρίας ἐπὶ τοῦ *Χαμπούρ*, παραποτάμου τοῦ Εὐφράτου ΝΔ. τῆς Μασσούλ. 'Η ἐκεῖ γενομένη ἀνακάλυψις γλυπτικῶν ἔργων ἀρχαϊκῆς τέχνης ἤγαγε τὸν *Λεγιὰρ* εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὑπῆρχε πόλις ἀρχαιοτέρα τῆς Νινευΐ. Α. Δ.

—'Αρμπὰν *Μιλλιὰ* [Ναυτ. Γεωγρ.]. 'Αραβικὴ ὀνομασία σημαίνουσα «Λευκὴ Πέτρα» καὶ χρησιμεύουσα ὡς τοπωνύμιον τοιαύτης εὑρισκομένης ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς 'Αλγερίας εἰς 6 1/2 μίλ. ἀνατολ. τῆς πόλεως *Νιελλὺς* (Dellys: Depart. d' Alger, Grande Kabylie). 'Ο λευκὸς οὗτος βράχος ἀποτελεῖ σπουδαῖον γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν μονοτόνως ὁμοιόμορφον ἀκτὴν ταύτην (Arban Millia: πλάτ. 36° 54', μῆκ. 3° 56' 1/3 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1910: Algiers to Cape Bougaroni). Σ. Ε. Λ.

'Αρμπανὲρ (Arbanère). Γάλλος συγγραφεὺς καὶ ἀκαδημαϊκὸς (1784—1838).

ἀρμπαρόρριζα (ἡ) [Βοτ.]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πελαργόνιον τὸ εὔοσμον* (Pelargonium odoratissimum). Δ. Ν. Π.

'Αρμπὰτ (Arbath) [Γεωγρ.] βλ. λ. Ραμπὰτ (Rabath).

'Αρμπατὰξ (Arbatax) [Ναυτ. Γεωγρ.]. "Ορμος ἀποτελῶν τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου *Τόρτολι*, εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σαρδηνίας, ἔχων μικρὸν λιμένα μετὰ δύο κυματοθραυστῶν, ὧν ὁ ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι ἔχει φάρον λευκοῦ σκαρδαμύσσοντος φωτός. Εἶναι ἐπίνειον τῆς κωμοπόλεως Τόρτολι (3.500 κατ.), πρὸς ἣν συνδέεται δι' ἀτμοκινήτου τροχιοδρόμου. 'Αριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι μαστός, ἀφ' οὗ ὡραία θέα, Bellavista καλούμενος (Arbatax road*: Cape Bellavista: πλάτ. 39°55"47", μῆκ. 9° 42' 52" 'Ανατ., χάρτ. ἀγγλ. 1128*: Ports in Sardinia) καὶ ἔχων ἰσχυρὸν φάρον σκαρδαμύσσοντος φωτὸς 25 μιλ. διὰ τὴν προσγείωσιν. Σ.Ε.Λ.

'Αρμπατὰς (Arbatache). 'Επαρχία καὶ ὁμώνυμος πόλις τῆς 'Αλγερίας (κάτ. 3.500).

'Αρμπατζὶκ [Γεωγρ.] βλ. λ. Στέρνη.

"Αρμπε (Arbe) [Ναυτ. Γεωγρ.]. Νῆσος τοῦ 'Αδριατικοῦ (πλάτος 41° 46', μῆκος 14° 47') ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν Κροατικῶν νήσων τῶν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Κουαρνέρο (βλ. λ. 'Αδριατικόν, τ. Α' σ. 645, IV § γ) ἔχουσα λιμένα καὶ κωμόπολιν φερώνυμα. Μία τῶν 'Ηλεκτρίδων νήσων [*Σκύλ. Καρυανδ.* Περίπλ. § 21 καὶ χάρτ. III *Müller* εἰς Tabulae in Geographos Graecos Minores ἐκδ. *Διδότου*]. Σ. Ε. Λ.

'Αρμπὲλ, *'Ανδρέας* (André d' Arbelles). Γάλλος διοικητὴς (1770—1825). Καίπερ ὑπηρετήσας κατὰ τῆς Γαλλίας ἐν τῷ στρατῷ τοῦ *Condé*, ἐν τούτοις τῷ 1808 προσελήφθη εἰς τὸ 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν ὑπὸ τοῦ Ταλλεϋράνδου ὡς ἱστοριογράφος. 'Απὸ τοῦ 1806 μέχρι τοῦ 1810, ἐντολῇ Ναπολέοντος τοῦ Α', ἐδημοσίευσε τὰ πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ του ἀπομνημονεύματα, ἀλλ' ἀνωνύμως.

'Αρμπελλὸ (Arbellot), *Φραγκῖσκος*. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1816—1887), γράψας πλεῖστα συγγράμματα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ νομοῦ Haute Vienne, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύεται κυρίως ἡ «'Ιστορία τῆς μητροπόλεως τῆς Λιμόζης» «Etude historique et litteraire sur Ademar de Chabannes» καὶ «Biographies des hommes illustres de lancienne Province du Limousin». Θ. Β.

ἀρμπεντές. Λέξις σημαίνουσα συμπλοκήν, θορυβώδη καυγᾶν, ἔριδα, ταραχὴν (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ *ἀρμπεντὲ*=συμπλοκή). 'Η λέξις εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἐν Κρήτῃ. 'Επίθ. *'Αρμπεντετζῆς*, ὁ ἀγαπῶν τὰς ἔριδας, φίλερις, καυγατζῆς. Ν. Μ.

"Αρμπερ (Arber), *'Εδουάρδος*. "Αγγλος λόγιος καὶ παλαιοφυτολόγος (1836—1912). Καθηγητὴς τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας ἐν τῷ κολλεγίῳ Μπίρμιγκαμ, προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀγγλικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, ἀπροσίτων εἰς τὸ κοινὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 'Εξ ἄλλου ἠσχολήθη μὲ τὴν παλαιοφυτολογίαν, ἧς ἐγένετο ὑφηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβρυγίας. Α. Δ.

"Αρμπες (Arbes), *'Ιακώβ*. Τσέχος διηγηματογράφος καὶ δραματουργὸς περιώνυμος (1840—1914). Εἰς τὰ διηγήματά του «Τὸ αἷμα τοῦ ζωογονεῖ», «'Ο ἐγκέφαλος τοῦ Νεύτωνος» ἀναμιγνύει περιέργως ἐπιστημονικὰς ἰδέας μετὰ φανταστικῶν παραστάσεων. Α. Δ.

ἀρμπέτα (ἡ) [Βοτ.]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ καὶ Πελοποννήσῳ τοῦ φυτοῦ *καρδιαγωγὸν τὸ φαρμακευτικὸν* (Borrago officinalis). Δ. Ν. Π.

ἀρμπιρόλα (ἡ) [Βοτ.]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ τοῦ φυτοῦ *πελαργόνιον τὸ ἐρυθρὸν* (Pelargonium roseum). Δ. Ν. Π.

'Αρμπὶτ (Arbit) [Ναυτ. Γεωγρ.]. 'Η νοτία ἐσχατιὰ (cape Arbit: πλάτ. 44°36'20", μῆκ. 14°17'10" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2711: Gulf of Quarnero from Cape Promontore to Grossa island) τῆς νήσου *Οὔνιε* τῆς ἐν τῇ συστάδι τῶν Κροατικῶν νήσων (βλ. 'Αδριατικὸν τόμ. Α' κεφ. IV § γ'). Σ. Ε. Λ.

'Αρμπλαὶ (Arblay), *Φραγκίσκα Μπέρνυ* (Burney). 'Αγγλὶς λογοτέχνις τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, θυγάτηρ τοῦ μουσικοσυνθέτου *Καρόλου Μπέρνυ*. 'Εγραψε μυθιστορήματα, μεταφρασθέντα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς τὴν γαλλικήν.

"Αρμπογκα (Arboga). Ποταμὸς τῆς Σουηδίας, ῥέων παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν καὶ συνδέων τὴν λίμνην Μαῖλαρ μετὰ τῆς λίμνης Χιέλμαρ.

'Αρμπόκαλα (Arbocala) ['Αρχ. Γεωγρ.]. Πόλις τῆς 'Ισπανίας (βλ. λ. 'Αρβουκάλη).

'Αρμπολέντα (Arboleda), *'Ιούλιος*. Νοτιοαμερικανὸς ποιητὴς καὶ περίφημος ρήτωρ (1817—1862). 'Εξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας τῆς Νέας Γρενάδας ἐν ἔτει 1861, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν. 'Ο 'Αρμπολέντα ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Μοντάνια ντὲ Μπερρούκας.

'Αρμπὸν (Arbon) [Γεωγρ.]. Πόλις τῆς 'Ελβετίας ἐν τῷ καντονίῳ τῆς Τυργκοβίας ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Κωνσταντίας, ἔχουσα θειοῦχον πηγήν.

"Αρμπορα ἢ *Σὰν Τζιόρτζιο ντ' "Αρμπορα* (San Giorgio d'Arbora) [Ναυτ Γεωγρ.]. Παλαιὰ ὀνομασία («Portolano del Mare Mediterraneo, del Mar Nero e Mare di Azof» compilato da *Luigi Lamberti* Professore di Nautica Λιβόρνου 1856) τῆς ἐν τῷ Σαρωνικῷ νήσου *Βελβίνης* τῶν ἀρχαίων, *"Αγιος Γεώργιος* τῆς σήμερον (πλάτ. 37°28', μῆκ. 23°56'). 'Η παλαιὰ αὕτη ὀνομασία *San Giorgio d'Arbora*, ἀπαντῶσα καὶ εἴς τινας παλαιοὺς ἀγγλικοὺς χάρτας ἀκόμη, εἶχε παραφθαρῆ κατόπιν εἰς San Giorgio d'Ardova, καὶ βραδύτερον εἰς San Giorgio διὰ νὰ μείνῃ "Αγιος Γεώργιος ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ. Οἱ ναυτικοὶ μας ἐν τούτοις τὴν ὀνομάζουν *Σὰν Τζώρτζη*. Σ. Ε. Λ.

"Αρμπορε (Arbore) [Ναυτ. Γεωγρ.]. 'Ακρωτήριον (πλάτ. 40°39'45" Β., μῆκ. 14°42'50", χάρ. ἀγγ. 1842: Naples to Cape Bonifati καὶ 1596* Salerno bay) τοῦ κόλπου τοῦ Σαλέρνο τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς μέσης 'Ιταλίας (Campania). Εἰς 1 μίλ. ἔνδον ὡραία φερώνυμος κωμόπολις ἐπὶ τῆς ἀπὸ 'Αμάλφι πρὸς Βιέτρι ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (βλ. λ. 'Αμάλφι). Σ. Ε. Λ.

'Αρμπορέλιους (Arborelius), *'Ολὰφ Πέτρος*. Σουηδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν 'Ορσα τῷ 1842. Δύο ἐκ τῶν πινάκων αὐτοῦ, ἡ «Θύελλα» (ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Στοκχόλμης) καὶ «Τὸ δάσος ἐξ ἐλατῶν» θεωροῦνται ὡς ἀριστουργήματα. Α. Δ.

ἀρμπορίζω [Ναυτ.] βλ. ἀρμπουρίζω.

'Αρμπόριους (Arborious), *Αἰμίλιος Μάγνος*. Ρήτωρ καὶ νομομαθὴς Γαλάτης, γεννηθεὶς ἐν 'Ακουϊτανίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 270 μ. Χ. 'Εδίδαξε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας φιλολογίαν ἐν Τουλούζῃ καὶ Ναρβόννῃ, συγχρόνως δὲ διεκρίθη διὰ τὴν ρητορικήν του δεινότητα. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως τῷ ἀναθέσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν ἑνὸς τῶν υἱῶν το[υ]. 'Αρμπόριους ἔγραψεν ἐλεγειακὸν ποίημα [ὑπὸ τὸν] τίτλον «Ad nympham nimis cultam». ἁρμοὶ -οῦ κο-

ἄρμπορο καὶ *ἀρμπορέτο* [Ναυτ.] βλ. ἄρμπο[υ...].

'Αρμπόροι (Arbore). Φυλὴ ἀφρικανικὴ τῆς Χαμιτικῆς οἰκογενείας τῶν *Γκάλλα*. Θ. Χ. Σ.

'Αρμπουὰ (Arbois) [Γεωγρ.]. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ 'Ιόρα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κουϊζὰνς παραποτάμου τοῦ Λοῦ. "Εχει μεγάλους ἀμπελῶνας ἀποδίδοντας πεφημισμένον οἶνον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ὀχυρὰ πόλις, καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Charles d'Amboise καὶ τοῦ 'Ερρίκου Δ', καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μπιρὸν τῷ 1595, ἑνωθεῖσα δὲ μετὰ τῆς Γαλλίας τῷ 1674.

'Αρμπουὰ (Arboit) *"Αγγελος*. 'Ιταλὸς φιλόλογος (1829—1892). 'Εσπούδασεν εἰς τὴν ἱερατικὴν σχολὴν τοῦ Παταυΐου καὶ εἶτα ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ σημιτικῆς γλώσσης εἰς τὸ Παταυΐαιον 'Αθήναιον, διωρίσθη δὲ ἀμέσως καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Μοδένης. Τῷ 1860 μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ 'Ιωσὴφ Γαριβάλδη, ἐπιστρέψας δὲ ἐξ αὐτῆς ἀφιερώθη εἰς γλωσσολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἡ 'Ακαδημία τῆς Βιέννης ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν μελέτην τῆς λαϊκῆς φιλολογίας τῆς ἐπαρχίας Γκορίτσιας. 'Εκτὸς τῶν μελετῶν τούτων ὁ 'Αρμπουὰ ἐδημοσίευσε τὰ συγγράμματα «Le Memorie della Garnia», «La Storia di un amore», «L'amor nomade», «Misteri di castel Trevano» καὶ «Leopardi; de bello naturale ed artistico». Θ. Β.

—'Αρμπουὰ ντὲ *Ζυμπαινβὶλ* (Arbois de Jubainville), *Μάριος 'Ερρῖκος*. Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1827—1910) χρηματίσας καθηγητὴς τῆς κελτικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας καὶ μέλος τῆς 'Ακαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμάτων. 'Εδημοσίευσε σειρὰν περισπουδάστων ἔργων, συνδεομένων πρὸς τὸν πολιτισμόν, τὴν γλῶσσαν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Κελτῶν κτλ. Α. Δ.

'Αρμπούζωφ, *'Αντώνιος Πέτροβιτς*. Ρῶσος *δεκεμβριστής*, εἷς ἐκ τῶν πρωτοστατῶν τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δεκεμβρίου 1825. Γεννηθεὶς τῷ 1794 εἰσήχθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ ἐξῆλθεν αὐτῆς ἀξιωματικὸς τῷ 1815. Συνδεθεὶς μετὰ τοῦ ποιητοῦ *Ρυλέγιεφ* καὶ τοῦ συνταγματάρχου *Πέστελ* εἰσήχθη παρ' αὐτῶν εἰς τὴν μυστικὴν «*'Εταιρίαν τοῦ Βορρᾶ*», ἥτις εἶχεν ἀποφασίσει τὸν θάνατον τῶν *Ρωμανώφ* καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν δημοκρατίας ἐν Ρωσίᾳ. 'Εκτοτε ἀπέβη εἷς τῶν θερμοτέρων ὀπαδῶν τῆς συνωμοσίας. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1825 διετέλει ταγματάρχης τῆς φρουρᾶς τῆς Πετρουπόλεως, ὅτε ἠγγέλθη ἐκ Ταϊγανίου ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου Α'. Διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ μέγας δοὺξ *Κωνσταντῖνος*, ὅστις ὅμως νυμφευθεὶς τὴν κόμησσαν *Γκρουδσίνσκαν* (βλ. λ. 'Αλέξανδρος Α' *Παύλοβιτς*) εἶχε μυστικῶς παραιτηθῆ τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ θρόνου. 'Η «*'Εταιρία τοῦ Βορρᾶ*» κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἔμενεν ἐκκρεμὲς τὸ διαδοχικὸν ζήτημα, ἀπεφάσισε τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν δὲ 14 Δεκεμβρίου 1825 ἔπεισε μέρος τῶν ἐν Πετρουπόλει στρατευμάτων, ὅτι ἡ παραίτησις τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου ἐγένετο δι' ἐξαναγκασμοῦ καὶ ὅτι ὁ διδόμενος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα *Νικόλαον Α'* ὅρκος ἦτο πράξις ἱερόσυλος. Μεταξὺ τῶν στασιασάντων ταγμάτων ἦτο καὶ τὸ τοῦ *'Αρμπούζωφ*, ὅστις παρέταξεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς *πλατείας τῆς Γερουσίας*, εὑρισκομένης παρὰ τὰ *χειμερινὰ ἀνάκτορα*. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Πετρουπόλεως διεξήχθησαν αἱματηρόταται μάχαι, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις προδοθεῖσα ἀπέτυχεν, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν συνωμοτῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν παρεπέμφθησαν εἰς τὸ στρατοδικεῖον. 'Εκ τούτων οἱ *Ριλέγιεφ, Πέστελ, Μουράβιεφ, Μπεστούζεφ* καὶ *Καχόφσκ* κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Οἱ λοιποὶ διακόσιοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ *'Αντώνιος 'Αρμπούζωφ*, εἰς ἰσόβια καταναγκαστικὰ ἔργα εἰς Σιβηρίαν. Μετεφέρθησαν πάντες εἰς τὰ μεταλλουργεῖα αὐτῆς, οὐδεὶς δὲ οὐδέποτε ἔμαθε τι περὶ τῆς τύχης τοῦ 'Αρμπούζωφ. 'Ο ποιητὴς *Νικόλαος Νεκράσωφ* ἀφιέρωσε δύο ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ποιημάτων του εἰς τὰς συζύγους τῶν ἐπαναστα-

Digitized by Google

των, αἵτινες μὴ δεχθεῖσαι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς διαλύσεως τῶν γάμων των μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἠκολούθησαν αἱ πλεῖσται αὐτῶν τοὺς συζύγους των εἰς τὴν μακρινὴν ἐξορίαν. Θ. Β.

Ἄρμπουνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Κλειτορίας* τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 265 κατοίκους καὶ 400 περίπου δημότας. Κεῖται ἐπὶ λόφου προβούνου παραφυάδος τῶν Ἀροανίων ὀρέων, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται διὰ πηγαίων ὑδάτων.

Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Κλειτορίας καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Καλαβρύτων, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Μαζεΐκων τῆς Δ. Χ. Αἰγίου. Ἔχει μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἀποδίδει ἀρκετὰς ποσότητας γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων ὡς καὶ δασικῶν τοιούτων. Τὸ χωρίον συνδέεται μετὰ τῶν Μαζεΐκων καὶ τῶν Καλαβρύτων διὰ βατῶν ὁδῶν, ἀπέχον τοῦ μὲν 2 ὥρας, τοῦ δὲ 6. Δ. Ε. Μ.

Ἀρμπουνιώτης. Ὁπλαρχηγὸς β′ τάξεως ἐκ τοῦ χωρίου Ἄρμπουνα μετασχὼν εἰς πλείστας μάχας τοῦ Ἀγῶνος (*Φρατζῆ* τόμ. Δ′ σ. 170). Τ. Χ. Κ.

Ἄρμπουρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. **Κορωνούδα.**

ἀμπουρέτο *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης: 1) περίπου ταυτόσημος πρὸς τὰ *στηλίς, στηλίδιον* τῆς ἐπισήμου, τὸ γαλλ. mâtereau καὶ τὸ ἀγγλ. pole-mast, μᾶλλον ὅμως πρὸς τὸ *σφηκίσκος*, δεδομένου ὅτι τὸ *ἀρμπουρέτο* εἶναι *«ἀντενοκάταρτο»* (δηλαδὴ *«σφηκίσκος»*) κατειργασμένον. —2) Ἀκριβὴς ἀπόδοσις τοῦ «παραστήλιον» (βλ. λ.) τῆς ἐπισήμου γλώσσης, ὁπότε τονίζεται *«ἀρμπουρέτο τοῦ πικιοῦ»*. Ὑπὸ ἄλλων λέγεται *ἀρμπορέτο* καὶ *ἀρπορέτο*. Σ. Ε. Λ.

ἀρμπουρίζω *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης σημαίνων: —1) Τοποθετῶ τοὺς ἱστούς, ἱστοθετῶ (βλ. λ.). —2) Φέρω τὰς κώπας εἰς τὴν θέσιν τοῦ *«ὄρθωσον!»* πρὸς ἀπόδοσιν τιμῶν πρὸς ὑψηλὸν πρόσωπον ἢ γενικὸν ἀξιωματικὸν (βλ. ὀρθῶ καὶ τιμαὶ *[Ναυτ.]*). Σ. Ε. Λ.

ἄρμπουρο *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης, σημαίνων τὸν ἱστὸν καὶ ἔχων συνώνυμον τὸν *κατάρτι*. Ὑπονοεῖ δέ, πάντως μὲν τὴν *«κολόμπαν* καὶ τὰ *τσιμπούκια»* (*στήλην* τε καὶ *ἐπιστήλια*), κατά τινας δὲ καὶ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ἀρτημένας κεραίας. Παρά τινων προφέρεται *ἄρμπορο*, παρ' ἄλλων *ἄλμπουρο* καὶ παρ' ἄλλων *ἄρπορο*. Συνηθέστερα ὅμως τὰ *ἄρμπουρο* καὶ *ἄλμπουρο*. Σ. Ε. Λ.

Ἀρμποὺς (Arbus) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Σαρδηνίας ἐν τῷ νομῷ Cagliari παρ' ᾗ ἐνεργεῖται ἐκμετάλλευσις κοιτασμάτων ἀργυρούχου μολύβδου.

Ἀρμπρὲλ (Arbresle) *[Γεωγρ.]*. Γαλλικὸν καντόνιον καὶ ὁμώνυμος πρωτεύουσα αὐτοῦ, 25 χιλιόμ. μακρὰν τῆς Λυὼν ἐπὶ τῆς Μπρεβέν, παραποτάμου τοῦ Ροδανοῦ. Κάτ. τῆς πόλεως 3,200. Τὸ καντόνιον διαιρεῖται εἰς δέκα ἑπτὰ κοινότητας, συνολικοῦ πληθυσμοῦ 17.800 κατ. Α. Δ.

Ἄρμπροθ (Arbroath) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν ἐν τῷ νομῷ Φορφαρσάϊερ (Forfarshire) τῆς Σκωτίας, εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν. Κάτ. 20.000.

Ἀρμπὼ (Arbeau), *Θωανέ*. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ψευδώνυμον τοῦ *Ἰωάννου Ταμπουρὸ* (Jean Tabourot), ἱερέως τοῦ Λάγκρ, ἀκμάσαντος περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Γνωστόν του ἔργον εἶναι ἡ *Ὀρχησιγραφία* δημοσιευθὲν τῷ 1589. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ διδάσκει ἐν εἴδει διαλόγου καὶ διά τινων σχημάτων τὴν τέχνην τοῦ χοροῦ, τὸν τρόπον τοῦ παίζειν αὐλόν, τύμπανον κ.τ.λ. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ὡς φιλολογικὸν περίεργον ἢ ἄλλο τι. Λ.

— **Ἀρμπὼ** *ντὲ Πορσὲρ* (Arbaud de Porchères) Γάλλος ποιητής, εἷς τῶν πρώτων εἴκοσιν ἀκαδημαϊκῶν τῆς Γαλλίας, διαδεχθεὶς τὸν δικηγόρον *Πατρὺ* (1590—1640). Ἔγραψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Madeleine», ὅπερ ὁ Ρακὰν ἐπαινεῖ ἐν ἐπιγράμματι, καὶ μετέφρασε προσέτι ψαλμούς τινας εἰς γαλλικοὺς στίχους. Α. Δ.

Ἀρμπωμὸν (Arbaumont), *Ἰωάννης - Ἰούλιος - Μαλμπὸν ντ'—*. Γάλλος ἱστορικὸς γεννηθεὶς ἐν Κολμὰρ (1831—1901). Ἔγραψε πλείστας ἱστορικὰς μελέτας, ἐκ τῶν ὁποίων ὡς σπουδαιότεραι θεωροῦνται: «Le Clos de Vougeot», «Essai historique de la Sainte-Chapelle de Dijon», «La Noblesse aux Etats de Bourgogne de 1350 à 1789» καὶ πολλαὶ ἄλλαι δημοσιευθεῖσαι εἰς εἰδικὰ περιοδικά. Θ. Β.

Ἄρμστηντ (Armstead), *Ἐρρῖκος Οὖγος*. Ἄγγλος γλύπτης γεννηθεὶς ἐν Λονδίνῳ τῷ 1828. Τὰ ἐκ μαρμάρου, ὀρειχάλκου, λίθου καὶ ξύλου ἔργα του ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ *Χάϋντ-Πάρκ* πρὸς τιμὴν τοῦ πρίγκιπος *Ἀλβέρτου*, ἀπεικονίζουσι μουσικοὺς καὶ ζωγράφους διαφόρων σχολῶν. Ἐπίσης ἐσμίλευσεν ἀγάλματα, συμβολίζοντα τὴν χημείαν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν ρητορικήν. Α. Δ.

Ἄρμστρογκ (Armstrong), *Γεώργιος Γουλιέλμος*. Ἄγγλος μηχανικός, ὅστις, σπουδάσας κατ' ἀρχὰς τὴν νομικήν, ἐπεδόθη εἰς τὴν μηχανικήν, εἰς ἣν καὶ διέπρεψε. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχεδίων τούτου κατεσκευάσθησαν, ὑπερμεσοῦντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὰ εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικὸν ἐν χρήσει ραβδωτὰ καὶ ὀπισθογεμῆ τηλεβόλα. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο τῶν τηλεβόλων, τὸ *κλεῖστρον* ἀνάγεται γενικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *κοχλιωτῶν κλείστρων*, ὧν ἐφευρέτης ὑπῆρξεν ὁ Γάλλος συνταγματάρχης *Treuille de Beaulieu* (1859). Οὐχ ἧττον παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι ἔχει σχῆμα κυλινδρο-κολουροκωνικόν, ἀντὶ κυλινδρικοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο ὑπέστη μέχρι σήμερον οὐσιώδη ἐξέλιξιν παρὰ τῶν ὁμωνύμων τηλεβολουργείων (βλ. λ. κλεῖστρα). Γ. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— **Ἄρμστρογκ** (Armstrong), *Γεώργιος Φράντσις*. Ἄγγλος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1845. Τὰ ποιητικά του πρωτόλεια δημοσιευθέντα τῷ 1869, ἐπῃνέθησαν ὑπὸ τοῦ *Σαὶν Μπέβ* Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκε τὴν τραγῳδίαν «*Οὐγκών*», ἀπὸ δὲ τοῦ 1872—1876 τρία δράματα: τὸν «Βασιλέα Σαούλ», τὸν «Βασιλέα Δαυΐδ» καὶ τὸν «Βασιλέα Σολομῶντα».

— **Ἄρμστρογκ** (Armstrong), *Ἐρρῖκος Ἐδουάρδος*. Ἄγγλος χημικὸς τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος, καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Λονδίνῳ. Εἰργάσθη ἐπιτυχῶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ὀργανικῆς καὶ τῆς ἀνοργάνου χημείας. Εἶναι γνωστὸς ἰδίᾳ διὰ τὰς ἐρεύνας του τὰς συναφεῖς πρὸς τὸ *τερπένιον*, τὴν *ναφθαλίνην* καὶ τὴν *βενζίνην*.

— **Ἄρμστρογκ** (Armstrong), *Ἰωάννης*. Μηχανικὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, ἀποθανὼν τῷ 1758. Ἀποσταλεὶς τῷ 1738 εἰς *Μινόρκαν*, ἐμελέτησε τὴν νῆσον ταύτην καὶ ἔγραψε σχετικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «History of Minorca».

— **Ἄρμστρογκ** (Armstrong), *Ἰωάννης*. Σκῶτος ἰατρὸς καὶ ποιητὴς (1709 - 1779), διακριθεὶς ἰδίᾳ ὡς λογοτέχνης καὶ διανοούμενος. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι διδακτικὸν ποίημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ τέχνη νὰ διατηρῶμεν τὴν ὑγείαν μας». Ἐπίσης ἔγραψε «τὴν Οἰκονομίαν τοῦ Ἔρωτος», ποίημα λίαν ἐλευθεριάζον, καὶ σάτιραν πνευματώδη κατὰ τῶν ἐμπειρικῶν ἰατρῶν ἐπιγραφομένην «Πραγματεία περὶ συντομεύσεως τῆς σπουδῆς τῆς ἰατρικῆς».

— **Ἄρμστρογκ** (Armstrong), *Οὐῶλτερ*. Ἄγγλος τεχνοκρίτης (1850 - 1918), διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης τῆς Ἰρλανδίας ἀπὸ τοῦ 1892 - 1914. Τὰ ἔργα αὐτοῦ περιστρέφονται περὶ τὸν *Βελασκέζ*, τὸν *Γκαίϊνσμπορω (Gainsborough)*, τὸν *Ἰωσουᾶ Ρέϋναλντ (Reynold)*, τὸν *Ἐρρῖκον Ρῆμπερν (Reaburn)* κλπ. Α. Δ.

ἀρμυρ—. Τὰ ἀπὸ τῆς λέξεως *ἁλμυρὸς* παράγωγα καὶ σύνθετα ἀποδίδονται συνήθως εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν διὰ τροπῆς τοῦ *λ* εἰς *ρ*: «ἀρμύρα», «ἀρμυρίζω», «ἀρμυρίθρα», «ἀρμυρίκι», «Ἀρμυροπόταμο» κλπ.

Ἀρμυριὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὁ ΝΔ μυχὸς τοῦ κόλπου τῶν *Κεγχρεῶν* (βλ. λ. **Ἁλμυρή**). Σ. Ε. Λ.

Ἀρμυριώτης, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐξ Ἰθάκης, ὅστις ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὸν Ἀγῶνα τῆς Ἐθνεγερσίας, διακριθεὶς ἰδίως κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Ἀθ. Ρυζικότσικαν. Εἰδήμων τῆς πυροβολικῆς ὢν καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν κανονοστασίων *(μπαταρίας)* ἐχρησιμοποιήθη εὐρέως, ὡς βεβαιοῦσι πλεῖστοι αὐτόπται Μεσολογγῖται περὶ τούτου ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν Ἀγωνιστῶν. Τῷ 1827-8 συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Στερεᾶς, κατὰ δὲ τὸ 1829 εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν τῆς Ναυπάκτου κ.τ.λ., διατελῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κίτσου Τζαβέλα, ὅστις ἐπικαλεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν εὔνοιαν τοῦ Κυβερνήτου. (Μητρῷον ἀξιωματικῶν ἀριθ. 1598, φάκελλος 1519.) Τ. Χ. Κ.

— **Ἀρμυριώτης**, *Παναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας. Μετέσχεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως προήχθη εἰς χιλίαρχον. Μὲ τὸν βαθμὸν αὐτὸν ἔμεινε μέχρι τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀνωτάτης στρατηγίας ὑπὸ τοῦ Ριχάρδου Τζούρτζ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν κατετάχθη εἰς τὴν ἕκτην τάξιν τῆς Φάλαγγος, λαβὼν δὲ τὸ ἀριστεῖον, ἐπροικοδοτήθη ὡς ὑπολοχαγός. Γ. Δ. Κ.

ἀρμυροκουλλοῦρα *[Λαογρ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ κουλλοῦρα, ἡ ὁποία ζυμώνεται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ ἄρτος, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ρίπτουσιν εἰς αὐτὴν ἀφθονώτατον ἅλας. Ταύτην κατασκευάζουσιν αἱ ἐν ὥρᾳ γάμου νεάνιδες κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (24 Ἰουνίου) ἢ συνηθέστερον κατὰ τὴν Καθαρὰν Δευτέραν. Πρὸς τοῦτο ὑποκλέπτουσιν αὗται τὸ ἀπαιτούμενον ἄλευρον ἀπὸ τρία πρωτοστέφανα σπίτια, πρέπει δὲ ἀπαραιτήτως νὰ ζυμώσωσι καὶ νὰ ψήσωσι τὴν κουλλοῦραν παρθένοι. Κατ' ἀνεκδότους εἰδήσεις τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἑλληνικῆς γλώσσης, εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος κατασκευάζουν ταύτην τρεῖς γυναῖκες νυμφευμέναι, τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες νὰ εὑρίσκωνται ἐν τῇ ζωῇ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία προμηθεύεται τὸ ἄλευρον, ἡ ἄλλη τὸ ἅλας καὶ ἡ τρίτη τὸ ὕδωρ. Τὴν ἀρμυροκουλλοῦραν τρώγουσι καθ' ὅλην τὴν Καθαρὰν Δευτέραν αἱ ἄγαμοι νεάνιδες, ἀπέχουσαι ἀπὸ ἄλλην τροφὴν καθὼς καὶ ἀπὸ ὕδωρ. Οὕτω κοιμῶνται καὶ καθ' ὕπνους βλέπουσι τὴν μοῖράν των καὶ τὸν μέλλοντα σύζυγόν των ἢ ἁπλῶς μαντικόν τι ὄνειρον. Τὰ τῆς ἀρμυροκουλλούρας προέρχονται πάντως ἐκ μαγικῆς τελετῆς. Κατὰ Ε. *Μαρίνην* («Ν. Ἑστία» τόμ. Β′, σελ. 262) τὴν ἀρμυροκουλλοῦραν τρώγουσιν ἐν Γορτυνίᾳ καὶ οἱ ἄνδρες, οἵτινες, ἐὰν ἀνθέξωσιν εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς δίψης, τὴν ἄνοιξιν μόνον αὐτοὶ θὰ εὑρίσκωσι τὰς φωλεὰς τῶν περδίκων. Χ. Γ. Σ.

Ἀρμυροπόταμο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*· βλ. **Ἁλμυροπόταμο**).

ἀρμυρός, *—ή, —όν*· δημοτ. τύπος τοῦ ἁλμυρὸς (βλ. λ.)

Ἀρμυρὸς *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται :—1) Ὁ ΒΑ. μυχὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἀποτελῶν ὅρμον, οἱονεί, ἐκτεινόμενον ἀνατολικῶς τῶν Καλαμῶν (πλάτ. 37° 50′ 50″, μῆκ. 22°07′10″) καὶ βορείως τῆς ἄκρας Παλαιόχωρα κειμένης 3 μίλλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Κιτριῶν (πλάτ. 36°54′36″, μῆκ. 22°07′58″ χάρτ. Ἀγγλ. 682: Gulf of Kalamata καὶ 1685: Venetico to Spezzia). Ἡ ὀνομασία τοῦ ὅρμου προῆλθεν ἀπὸ φερωνύμου συνοικισμοῦ (47 κάτ.) τῆς κοινότητος Σελίτσης τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἐκτισμένου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ Σελίτσα. —2) Ἄκρα ἀποτελοῦσα τὸ ΒΑ. κέρας τοῦ ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ ὅρμου τοῦ Κραβασσαρᾶ (πλάτ. 38°54′30″, μῆκ. 21°09′40″, χάρτ. ἑλλην. ὑδρογραφ. ὑπηρεσίας 10: Ἀμβρακικὸς κόλπος) καὶ εἰς $2^1/_2$ μιλλ. ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ ὅρμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἄκρας φερώνυμος ἀγκάλη ἔχουσα δι' ἀνατολικὴν ἀκτὴν τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν τερματισμὸν τοῦ ὅρμου Παλισκλῆ. —3) Κόλπος τῆς βορ. ἀκτῆς τῆς Κρήτης (βλ. Ἀποκορώνου *κόλπος*). —4) Λιμὴν σχηματιζόμενος ὑπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Λοκρίδος καὶ τῆς νήσου Γάϊδαρος εἰς τὸν νοτιώτατον μυχὸν τοῦ Ὀπουντίου κόλπου ἐν τῷ βορείῳ Εὐβοϊκῷ (πλάτ. 38°38′, μῆκ. 23°08′, χάρτ. ἀγγλ. 1556 Gulf of Volo with Oreos and Talanta channel). Ὑδρόμυλοι, ἀρχαῖον τεῖχος καὶ ἀκρόπολις, καὶ μεσαιωνικὸν φρούριον περὶ τὸν ὅρμον. Σ. Ε. Λ.

Ἄρμφελτ (Armfelt), *Γουσταῦος - Μαυρίκιος, δοὺξ τοῦ —*. Γόνος μιᾶς τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς Φινλανδίας, γεννηθεὶς τῷ 1757 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1814. Καταταχθεὶς ἐνωρὶς εἰς τὸν σουηδικὸν στρατὸν ἀπέκτησεν εὐθὺς τὴν συμπάθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Γ′, μεθ' οὗ συνεδέθη καὶ διὰ φιλίας. Δὶς μάλιστα ὁ Ἄρμφελτ διέσωσεν ἐκ προδοσίας καὶ ἐκ βεβαίου θανάτου τὸν βασιλέα του διαρκοῦντος τοῦ κατὰ τῆς Ρωσίας πολέμου (1788—90). Προβιβασθεὶς εἰς ὑποστράτηγον ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς Ρωσίας συνθήκην εἰρήνης, ἥτις καὶ ὑπεγράφη τὴν 14 Αὐγούστου 1790 ἐν Werelä. Ὁ βασιλεὺς Γουσταῦος Γ′ ἐκδηλῶν τὴν ἐκτίμησίν του διώρισε τὸν Ἄρμφελτ ὀλίγας ὥρας πρὸ τοῦ θανάτου του διοικητὴν τῆς Στοκχόλμης καὶ μέλος τῆς ἀντιβασιλείας. Τὸν διορισμὸν ὅμως τοῦτον ἠκύρωσεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΓ′, τὸν ὁποῖον διὰ πολιτικοὺς ἀλλὰ καὶ προσωπικοὺς λόγους ἐμίσει ὁ Ἄρμφερτ· παραπεμφθεὶς δὲ εἰς δίκην ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας του.

Βραδύτερον ὁ βασιλεὺς Γουσταῦος Δ′ διέταξε (1799) ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Ἄρμφελτ τὰ ἀξιώματα ἅτινα ἐκέκτητο, ὡς καὶ ἡ κτηματική του περιουσία, μετακαλέσας δὲ αὐτὸν ἐκ Ρωσίας, ὅπου εἶχε καταφύγει, τὸν διώρισεν ἐν πρώτοις πρεσβευτὴν ἐν Βιέννῃ καὶ βραδύτερον (1805) γενικὸν διοικητὴν τῆς Φινλανδίας. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Γουσταύου Δ′ διωρίσθη (1809) πρόεδρος τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου, παραιτηθεὶς τὸ ἑπόμενον ἔτος. Καταδιωχθεὶς καὶ πάλιν ἠναγκάσθη τῷ 1811 νὰ καταφύγῃ εἰς Πετρούπολιν, ἔνθα ἔτυχε φιλικωτάτης ὑποδοχῆς, ὡς συνηγορήσας θερμῶς κατὰ τὸ 1809 ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Φινλανδίας μετὰ τῆς Ρωσίας, προαχθεὶς εἰς κόμην, διορισθεὶς πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν φινλανδικῶν ὑποθέσεων ἐπιτροπῆς καὶ μέλος τῆς Γερουσίας. Ἂν καὶ ὑπηρετῶν τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν, δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, ἥτις ὀφείλει εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον τὴν διατήρησιν

Digitized by Google

τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος, οὗτινος ἀπέλαυεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕνωσίν της μετὰ τῆς παλαιᾶς Φινλανδίας, ἐπιτυχὼν ἐπὶ πλέον τὴν ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσιν τῶν Φινλανδῶν ἐργατῶν.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1812 ἠκολούθησε τὸν τσάρον, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις. Ἡ ἐπιρροή του παρὰ τῷ τσάρῳ Ἀλεξάνδρῳ Α' ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως μεγάλη· αὐτὸς συνηγόρησε τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πολωνίας καὶ τῆς ἀνασυστάσεως τοῦ πολωνικοῦ Κράτους, ὑπεστήριξε δὲ συνάμα παρὰ τῷ τσάρῳ τὴν ἀνάγκην τῆς παλινορθώσεως τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων ἐν Γαλλίᾳ καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιρροήν του συνέτεινε πρὸ πάντων ἡ εὐρεῖα αὐτοῦ μόρφωσις καὶ ἡ εὐφυΐα του. (Βλ. «Handlingar rörande Sveriges historia», Στοκχόλμη 1830, ἔνθα καὶ ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ Ἄρμφελτ γερμαν. μετάφρ. ἐν Zeitgenossen).

— **Ἄρμφελτ** (Armfelt), *Κάρολος - Γουσταῦος*. Σουηδὸς στρατηγὸς γεννηθεὶς τῷ 1666 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1736. Τῷ 1685 κατετάχθη εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν, τὸ δὲ 1700 ἐπιστρέψας εἰς Σουηδίαν, συμμετέσχε τοῦ κατὰ τῆς Ρωσίας πολέμου, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν ὁ Κάρολος ΙΒ'. Ἀποσταλεὶς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1718 μετὰ 6000 ἀνδρῶν εἰς τὴν βόρειον Νορβηγίαν πρὸς κατάληψιν τοῦ Drontheim, παρέστη κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον εἰς τὸ τραγικὸν θέαμα τῆς ἀποδεκατίσεως τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ στρατοῦ του λόγῳ τῶν κακουχιῶν, τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους. Μετὰ ταῦτα προήχθη εἰς διαφόρους ἀνωτέρας θέσεις ἐν τῷ στρατῷ, ὀνομασθεὶς ἱππότης καὶ διορισθεὶς ἀνώτατος διοικητὴς ἐν Φινλανδίᾳ. Η. Γ. Κ.

Ἄρν (Arne), *Θωμᾶς Αὐγουστῖνος*. Περίφημος Ἄγγλος μουσικὸς γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ (1710—1778). Υἱὸς πλουσίου ταπητουργοῦ, προωρίζετο διὰ τὸ δικηγορικὸν στάδιον, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρός του ἀφωσιώθη εἰς τὴν μουσικήν. Μαθητεύων ἀκόμη ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς συναυλίας τοῦ Κορέλλι καὶ τοῦ Χέντελ, γενόμενος διάσημος βιολιστής. Ἡ ἀδελφή του, συμμεριζομένη τὸ μουσικὸν αἴσθημα αὐτοῦ, ἐγένετο ἀοιδός, εἶναι δὲ αὕτη ἡ περίφημος *Mistress Cibber*. Ὁ Ἄρν ἔγραψε δι' αὐτὴν τὸ πρῶτον του μελόδραμα, «Rosamund» παρασταθὲν τῷ 1733 καὶ σχὸν μεγίστην ἐπιτυχίαν, μετ' αὐτὸ δὲ τὸ κωμικὸν μελόδραμα «Tom Thumb». Τῷ 1740 ἐνυμφεύθη τὴν ἀοιδὸν Καικιλίαν Γιοὺγκ σπουδάσασαν ἐν Ἰταλίᾳ, μετ' αὐτῆς δὲ μετέβη εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα προσελήφθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ Λονδίνου «Drury - Lane», εἰς ὃ ἔπαιζεν ἡ σύζυγός του. Ἀπὸ τοῦ 1745 συνέθεσε διάφορα μουσικὰ τεμάχια διὰ τὰς συναυλίας τοῦ Nauxhall, βραδύτερον δὲ τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας. Συνέθεσεν ἐν τῷ μεταξὺ δύο ὀρατόρια καί τινα μελοδράματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν «Ἐλίζαν», γραφεῖσαν κατὰ τὰς μεθόδους τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς. Ἡ μουσική του εἶναι τρυφερά, χαριεστάτη καὶ κλίνουσα πρὸς τὸ εἰδύλλιον. Ὁ Ἄρν εἶναι ὁ μελοποιήσας τὸν περίφημον ὕμνον τῶν Ἄγγλων «Rule, Britannia» (Κυβέρνα, Βρεττανία) καί τινα ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ. Θ. Β.

Ἄρνα (ἡ) *[Λαογρ.]*· βλ. Ἄρνη.

Ἄρνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιότερον ὄνομα, κατὰ Στέφ. Βυζάντιον, τῆς πόλεως τῆς Λυκίας *Ξάνθου*.

— **Ἄρνα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κοσαντῖνα* (χάρτ. 330). Κεῖται ΝΔ τῆς Σπάρτης, ἀφ' ἧς ἀπέχει ἐξάωρον, ἐπὶ τοῦ Ταϋγέτου, ἀριθμοῦν 750 κατοίκους.

Ἡ Ἄρνα εἰς παλαιοτάτην ἐποχὴν φαίνεται ὅτι κατῳκεῖτο. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας καὶ ἐν τῇ θέσει Ἀρχίνα (βλ. λ.) εὑρέθη θολωτὸς τάφος Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀποδιδόμενος εἰς τοὺς ἐκ Βοιωτίας ἐπιδραμόντας εἰς Λακωνίαν Βοιωτοὺς καὶ Μίνυας. Ἐκτὸς τούτου μεταξὺ τῆς Ἀρχίνας καὶ τῆς Ἄρνης καὶ εἰς τὴν θέσιν «*Σπαρτιᾶς*» εὑρέθησαν εἰς πλεῖστα μέρη πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα εὑρήματα πασῶν τῶν ἐποχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτει ὅτι τὸ μέρος κατῳκεῖτο πάντοτε, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς θέσεως δι' ἧς διήρχετο μία τῶν ὁδῶν, δι' ὧν συνεκοινώνει ἡ Σπάρτη μετὰ τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὸ ἔδαφος τῆς ἦτο πρόσφορον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ σημερινὴ κωμόπολις δὲν εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν ἡ παλαιά, μολονότι ἡ παλαιὰ παρουσιάζει πλεονεκτήματά τινα ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς. Τὸ γεγονὸς φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν καθολικὴν προσπάθειαν τῶν κατοίκων τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ὁρατῶν χωρίων νὰ κτίζωσι τὰ χωρία εἰς θέσεις μὴ ὁρατὰς τὴν νύκτα ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς ἀποφυγὴν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν.

Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν εἰς τὴν Ἄρναν καθὼς καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς κοινότητας Ζελίνης, Καστάνιας, Πρίτσης κ.λ.π. φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν εἰς Λακωνίαν ἐπιδραμόντων Σλαύων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, σύμφωνον ἄλλως τε καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν ὅτι οἱ Σλαῦοι, λαὸς κατ' ἐξοχὴν ποιμενικὸς καὶ γεωργικός, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία τῆς Λακωνίας, πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν σλαυϊκῶν τοπωνυμιῶν, αἵτινες ἀπαντῶνται ἐνταῦθα ὡς *Χομορίνα, Ἄβορνα, Ἀνίνα, Πιάλοβα* κ.τ.λ.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δουλείας ἡ Ἄρνα φαίνεται ὅτι ἀπελάμβανε προνομίων τινῶν ἀναλόγων πρὸς τὰ γειτονικὰ χωρία τῆς Μάνης. Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ἐλάχιστοι Τοῦρκοι κατῴκησαν ἐν αὐτῇ· καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ὑπάρχουν τοπωνυμίαι τουρκικαί. Εἰς τὴν Ἄρναν κατῴκει καὶ ὁ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως στρατηγὸς τῆς Λακωνίας *Παναγιωτάκης Γιατράκος*. Σῴζονται δὲ ἀκόμη δύο πύργοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡρωϊκὰ λείψανα ἡρωϊκῶν χρόνων. Πλησίον τῆς Ἄρνης καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ὄρους Ἀνίνα, σῴζεται σπήλαιον ὑπὸ τὸ ὄνομα «*σπηλιὰ τοῦ Κολοκοτρώνη*». Κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐρρίφθη τὸ πτῶμα τοῦ *Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη*, πατρὸς τοῦ Θεοδώρου, ὅστις πληγωθεὶς ἐν Μικρᾷ Καστάνιᾳ τῇ 22 Ἰουλίου τοῦ 1870, ὅπου εἶχε κλεισθῇ μετὰ τοῦ ἁρματολοῦ *Παναγιώταρου Βενετσανάκη*, κατέφυγεν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, ὅπου ἀνακαλυφθεὶς τὴν ἑπομένην ἐθανατώθη.

Σήμερον ἡ Ἄρνα κειμένη εἰς ὕψος 750 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ ἔχουσα ἄφθονα ὕδατα καὶ διαυγέστατα, εἶναι μία τῶν μᾶλλον συχναζομένων θερινῶν διαμονῶν τῶν κατοίκων τῶν μεγάλων Λακωνικῶν πόλεων. Τὸ ἔδαφος τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εἶναι ἄγονον· διὸ πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν Ἀμερικὴν πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Οἱ μετανάσται οὗτοι, φιλόπονοι καὶ προοδευτικοί, συνέπηξαν σύλλογον ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*Ἅγιος Ἀθανάσιος*», ἀποσκοποῦντα τὴν κατασκευὴν ἐν τῇ γενετείρᾳ των ἔργων κοινῆς ὠφελείας. Ὁ σύλλογος οὗτος περιέθαλψε τοὺς ἐφέδρους τῶν τελευταίων πολέμων, κατεσκεύασεν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς κωμοπόλεως θαυμάσιον ὑδραγωγεῖον καὶ μαρμαρίνην τρίκρουνον βρύσην, τὴν «*Φτιαλίναν*», διέθεσε σεβαστὸν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ σχολείου καί, τὸ κυριώτερον, διέθεσεν ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια διὰ τὴν κατασκευὴν ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μήκους 16 χιλιομέτρων ἀπὸ Πετρίνας εἰς Ἄρναν. Τὰ προϊόντα τῆς κοινότητος ἐλάχιστα, συνίστανται δὲ εἰς εἴδη κηπουρικῆς, γεώμηλα, καρύδια, σῦκα, οἶνον καὶ δημητριακά. Τινὲς ἐκ τῶν κατοίκων ἐπιδίδονται εἰς τὴν ὑλοτομίαν. Α. ΑΤΣΑΒΕΣ

Ἀρνὰ (τὰ) *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἄρνη.

ἀρνάδα (ἡ)· ἰδιωτ. θῆλυ πρόβατον μικρᾶς ἡλικίας, ἀμνὰς ἀνόχευτος ἔτι.

Ἀρνάδα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀμπελάκι τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. 237.

Ἀρνάδος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Δύο Χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Τήνου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἀριθμοῦν 300 περίπου κατοίκους.

Ἀρναὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Χαλκιδικῆς. Ἔκειτο πρὸς Ν. τοῦ Αὐλῶνος καὶ τοῦ Βρομίσκου. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐξεστράτευσε κατά τινα ἡμέραν τοῦ χειμῶνος ὁ Βρασίδας ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασεν, ἀφοῦ ἀνεπαύθη καὶ ἐδείπνησε τὸ ἑσπέρας τοῦ περὶ τὴν δείλην ἐν Βρομίσκῳ καὶ Αὐλῶνι, τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐνῷ ἔπιπτε χιὼν (*Θουκ. Δ' 103*). Τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχει ἓν νόμισμα (*ὀβολός*) τῶν χρόνων τῆς Χαλκιδικῆς συμμαχίας (περὶ τὸ 390 π. Χ.), τὸ ὁποῖον ἐπὶ μὲν τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως φέρει κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΡΝ καὶ λύραν. ΚΑΨ.

Ἀρναὶ - λὲ - ντὺκ (Arnay - le - duc) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Côte-d'Or ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀρρού, ἔχουσα ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν ζυθοποιίας, ἐλαιουργίας καὶ ὑφαντουργικῆς.

Ἀρναία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ περὶ τὴν Θεσσαλικὴν πόλιν Ἄρνην (βλ. λ.) χώρα.

Ἀρναία ἢ *Ἀρνέα*· βλ. Πηνελόπη.

Ἀρναῖος *[Μυθολ.]* Πατὴρ τῆς Μεγαμήδης, τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Θεσπιῶν Θεσπίου.

ἄρνακας (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Πάφῳ τοῦ φυτοῦ *νάρθηξ ὁ κοινὸς* (Ferula communis). Δ. Ν. Π.

ἀρνάκι (τό)· δημ., μικρὸς ἀμνός || κρέας μικροῦ ἀμνοῦ.

ἀρνακὶς (ἡ), —*ίδος*· τὸ προβάτειον δέρμα, ἰδίως τοῦ ἀρνίου, κοιν. *ἀρνιακό*.

ἀρνακὶς (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. ἀρνίκη.

Ἀρνὰλ (Arnal), *Ἰωάννης - Πέτρος*. Ἱσπανὸς ἀρχιτέκτων γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Μαδρίτῃ (1735—1805). Ἦτο οὗτος γαλλικῆς καταγωγῆς καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Τουλούζῃ ζωγραφικήν, γλυπτικὴν καὶ ἀρχιτεκτονικήν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἱσπανίαν ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον τῆς ἀκαδημίας τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, εἰς τὰ σχέδια τῶν μνημείων τῆς Γρενάδας καὶ τῆς Κορδούης, μεθ' ὃ ἐγένετο ἀντιπρόεδρος τοῦ τμήματος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἀκαδημίας ταύτης. Τῷ 1780 ἀνετέθησαν εἰς αὐτὸν αἱ ἀνασκαφαὶ παρὰ τὸ Τολέδον, καθ' ἃς ἀπεκαλύφθη ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου ἀντέγραψε τὰ περίφημα μωσαϊκὰ καὶ ἐξέδωκεν αὐτὰ εἰς χαλκογραφίας. Εἰς τοῦτον ἀποδίδονται πλεῖστα σχέδια μεγάρων, τάφων, ἐπίπλων, ἀκόμη καὶ ἀρχιτεκτονικὰ διακοσμήματα. Ἐσχεδίασεν ἐπίσης τὸ Μέγαρον τῶν ταχυδρομείων τῆς Μαδρίτης, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται σήμερον ὡς ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ πλεῖστα ἄλλα δημόσια κτίρια εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἱσπανίας. Θ. Β.

— **Ἀρνὰλ** (Arnal), *Σκηπίων*. Γάλλος ἱερεὺς καὶ μηχανικὸς (1732—1801). Ἠσχολήθη ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν μηχανικὴν καὶ ἀνεκάλυψεν εἶδος μύλου καὶ μηχανὴν πρὸς καθέλκυσιν ποταμίων πλοίων, κινητοποιουμένων ἀμφοτέρων διὰ τοῦ πυρός.

— **Ἀρνὰλ** (Arnal), *Στέφανος* Διάσημος Γάλλος ἠθοποιὸς γεννηθεὶς ἐν Μηλὰν καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἑλβετίᾳ (1794—1872). Ἤρξατο τοῦ σταδίου του ὡς στρατιωτικὸς καὶ μετέσχε τῆς ἀμύνης τῶν Παρισίων τῷ 1814. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων ἐγένετο ὑπάλληλος εἰς τι ἐργοστάσιον κομβίων, ἑλκυόμενος ὅμως πρὸς τὸ θέατρον, ἠκολούθησε τὰς καλλιτεχνικάς του κλίσεις καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν μικροῦ τινος θεάτρου, παρασκευαζόμενος ὡς ὑποκριτής. Τῷ 1817 προσελήφθη εἰς τὸ τότε ἱδρυθὲν *Θέατρον τῶν Ποικιλιῶν*, ὅπου ἤρξατο ἀποκτῶν φήμην σπουδαίου καλλιτέχνου, ταχθεὶς μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων κωμῳδῶν τῆς ἐποχῆς του. Προσληφθεὶς εἰς τὸ *Θέατρον τοῦ Γυμνασίου* ἔπαιξε διάφορα δράματα, πλάσας οὕτως τοὺς τύπους, καὶ ἐπὶ μίαν πεντηκονταετίαν διῆλθε τὰς σκηνὰς ὅλων τῶν Παρισινῶν θεάτρων. Τῷ 1861 ἐδημοσίευσε τόμον ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Boutades en vers». Θ. Β.

Ἀρνάου (Arnau), *Ἰωάννης*. Ἱσπανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Βαρκελώνῃ τῷ 1595 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1693. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς τέχνης του ἐν τῇ πατρίδι του, μετέβη εἶτα εἰς Μαδρίτην εἰσαχθεὶς εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Εὐγενίου Καξές, καὶ ἐγένετο εἷς ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων σχεδιαστῶν, πρὸς δὲ ζωγράφος πολλῆς δεξιότητος. Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων του εὑρίσκονται ἐν Βαρκελώνῃ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἅγιος Πέτρος φέρων στολὴν ποντίφηκος, ὁ ἅγιος Φραγκίσκος καὶ δύο συνθέσεις εἰκονίζουσαι σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου. Θ. Β.

Ἀρναούτ. Λίμνη Σερρῶν, σπουδαῖον ἁλιευτικὸν πεδίον (βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ' σ. 789).

— **Ἀρναοὺτ-Καλεσὶ** *[Γεωγρ.]*. Θέσις ἐν Θρᾴκῃ ἔνθα κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1828-29) ἡττήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Τοῦρκοι ὑπὸ τῶν Ρώσων (βλ. Ἀδριανουπόλεως *νομός*).

— **Ἀρναοὺτ Κιοΐ** *[Γεωγρ.]*. Προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου, κατοικούμενον ἀποκλειστικῶς παρ' Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων. Εἶναι σκάλα ἀτμοπλοίων τῆς ἑταιρείας Σιρκὲτ ἰ χαϊρίέ. Διέρχεται ἐπίσης δι' αὐτοῦ ἡ τροχιοδρομικὴ γραμμὴ *Ἐμὶν Ὀνοῦ Βεβέκ*. Τὰ στρείδια ὡς καὶ ἡ φρόουλα τοῦ Ἀρναοὺτ-κιοῦ εἶναι περιζήτητα. Ἔχει ὡραίαν ἐξέδραν κατὰ μῆκος τῆς παραλίας μὲ λαμπρὰν θέαν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου (βλ. καὶ Ἀρναοὺτ-Μπουρνού).

— **Ἀρναοὺτ Κιοΐ** *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς περιφερείας Ἀδριανουπόλεως τῆς Ἀνατολ. Θρᾴκης, ὅστις ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἶχε μετονομασθῆ εἰς *Καλονέρι* καὶ ἠρίθμει τῷ 1920 δεκάδα κατοίκων. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρναοὺτ-Μα χαλᾶ** *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἰτεοχώριον

— **Ἀρναοὺτ-Μπουρνοῦ** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, 1 μίλ. Ν. ΝΔ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ρουμιλὶ Χισάρ* (ἀρχ. *Ἕρμαιον*) ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος τοῦ ὁποίου τὸ χωρίον Ἀρναοὺτ κιοΐ (βλ. λ.), εἰς 4 μίλ. Β. ΒΑ τοῦ στομίου τοῦ Κερατίου (πλάτ. 41°03'45", μῆκ. 29°02'50", χάρτ. ἀγγλ. 1198: The Bosporus). Ἐν τῷ ῥόμβῳ, ὃν σχηματίζουσιν εἰς

Digitized by Google

τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τοῦ Βοσπόρου τὰ ἀκρωτήρια Καντιλί, Ρουμιλὶ Χισσάρ, Μπεμπὲκ καὶ Ἀρναοὺτ Μπουρνοῦ ἐκδηλοῦται ἡ μεγίστη ὁρμὴ τοῦ ἀπὸ Εὐξείνου ρεύματος, ἐξικνουμένου εἰς ταχύτητα 5 μιλλίων· διὰ τοῦτο τόσον οἱ Τοῦρκοι ὅσον καὶ οἱ ξένοι καὶ ἡμεῖς τὸ ὀνομάζομεν διὰ ταυτοσήμου ὀνομασίας (*Διαολόρεμμα*, *Σαϊτὰν Νεχίρ*, Devil's current, Courant du Diable). Ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου ὀρθούμενος μιναρὲς τοῦ χωρίου ἀποτελεῖ πολύτιμον γνώρισμα. Εἰς ²/₈ μιλ. νοτιοανατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου, μεταξὺ τῶν ὑφάλων *Ντουϊμὶ* (ἀρχ. *Βυθίας*) καὶ *Κουρού*, τὸ ἀγκυροβόλιον *Κουροὺ Τσεσμέ*, εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ ὁποίου τὸ ἀνάκτορον τῆς *Βαλιδὲ Σουλτάνας* (τῆς Βασιλομήτορος). —2) Ἀκρωτήριον ἀποτελοῦν τὸ δεξιὸν τῷ εἰσπλέοντι (τὸ νοτιοδυτικὸν) κέρας τοῦ κόλπου τῶν Μουδανιῶν (πλάτ. 40°23′, μῆκ. 28°52′, χάρτης ἀγγλικὸς 224: Sea of Marmara) προέχον εἰς μίλλιον δυτικῶς τῆς πόλεως τῶν Μουδανιῶν. Ἡ κωνικὴ αὐτοῦ κεφαλή, ὕψους 370 ποδῶν, τὸ καθιστᾷ εὐδιάκριτον. Σ. Ε. Λ.

Ἀρναουτάκης, *Κωνσταντῖνος*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1805 εἰς τὰ Βουρλὰ τῆς Σμύρνης καὶ καταλιπὼν καὶ συγγενεῖς καὶ περιουσίαν ἦλθεν ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέσχεν εἰς αὐτὸν ὡς μπουλουξῆς. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ὁ μὲν ἀδελφός του ἐφονεύθη, αὐτὸς δὲ ἔλαβε τέσσαρας πληγάς, ἐξ ὧν κατέστη καὶ τὸ πόδι του ἄχρηστον. Τὰς ὑπηρεσίας του βεβαιοῖ ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν ἀγωνιστῶν ὁ Χατζηπέτρος, δι' ὃ καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Ζ' τάξεως (ἀριθ. μητρῴου 1810, φάκελλος 1522). Μετὰ τὸν ἀγῶνα ἐπένετο, ἔχων τέσσαρας θυγατέρας ἀγάμους, διότι ἡ περιουσία του ἐδημεύθη ἐν Σμύρνῃ. Τ. Χ. Κ.

Ἀρναούταλη *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. **Πετρίτσι**.

Ἀρναούτης (ὁ), θηλ. *—ισσα* (ἐκ τοῦ τουρκ. *Ἀρναούτ*)· ὁ Ἀλβανὸς (ἰδίως ὁ ἐκ τῆς Ἄνω Ἀλβανίας).

Ἀρναούτης, *Δημήτριος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Διοφίνης τοῦ δήμου Ἀντικύρρας τῆς Παρνασίδος. Τῷ 1821 ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν καὶ ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος λαβὼν μέρος εἰς τὰς μάχας Σαλώνων, Γραβιᾶς, Ἀλαμάνας, Ἀμπλιανης, Ἀετοῦ, Ἀράχωβας, Διστόμου, Ἀνηφορίτου, Πέτρας καὶ Ἀθηνῶν. Τῷ 1829 κατετάχθη εἰς τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Δυοβουνιώτου (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ ἐγγρ. 14950). Λ. Δ. Κ.

—**Ἀρναούτης**, *Εὐστάθιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Διοφίνης τοῦ δήμου Ἀντικύρρας τῆς Παρνασσίδος ταχθεὶς τῷ 1821 ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὰς μάχας Σαλώνων καὶ Ναυπάκτου καθὼς καὶ εἰς τὰς πολιορκίας Μεσολογγίου καὶ Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Τῷ 1829 κατετάχθη εἰς τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Γιαννάκη Στράτου (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ ἐγγρ 14949). Λ. Δ. Κ.

—**Ἀρναούτης**, *Μανώλης*. Ναυτικὸς ἐκ Κώμης τῆς νήσου Θήρας. Τῷ 1821 κατῆλθεν μεθ' ἑβδομήκοντα συνδημοτῶν του εἰς Σπέτσας, ἐκεῖθεν δὲ ἐπιβιβασθεὶς μετ' αὐτῶν εἰς πολεμικὰ πλοῖα παρευρέθη εἰς τὴν ἐν Ἱερισσῷ πυρπόλησιν ὀθωμανικοῦ τρικρότου ἔνθα καὶ ἐπληγώθη. Κατὰ πιστοποίησιν τῶν προκρίτων τῆς νήσου Θήρας ἐθυσίασε ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. ἐγγρ. 14953—14954). Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἑξῆς ναυμαχίας: τῷ 1821 εἰς ναυμαχίαν τῆς Σάμου μὲ τὸ πλοῖον «Ξενοφῶν» διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ν. Σκλιᾶ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1822 εἰς Σούδαν μὲ τὸ πλοῖον «Καβὰλ δὲ Μάρη» τοῦ Ἰωάννου Μπούκουρα. Τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον τοῦ 1824 πάλιν εἰς Σάμον μὲ τὸ ἴδιον πλοῖον. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1826 εἰς ναυμαχίαν Μεσολογγίου μὲ τὸ πλοῖον «Ξενοφῶν» τοῦ Δημητρίου Σκλιᾶ (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. ἐγγρ. 14953—14954). Λ. Δ. Κ.

ἀρναούτι (τό)· ποικιλία σίτου (βλ. σῖτος).

Ἀρναούτι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ δικόρυφος βορειοδυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς νήσου Κύπρου (πλάτ. 35° 06′, μῆκ. 32° 18′), τὸ ἀκρωτήριον Ἀκάμας (βλ. λ.) τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Ἀρναουτλῆ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. **Σκοτοῦσα** *(Ἄνω—)*.

Ἀρναούτογλου. Μεγάλη τουρκικὴ οἰκογένεια ἐν Πελοποννήσῳ, πλουσιωτάτη καὶ ἔνδοξος (*Φραντζῆ* Δ' σ. 147), ἧς ὁ γενάρχης ἐγκατεστάθη ἐν Τριπόλει ἀπὸ τοῦ 1817, ὅτε οἱ Τοῦρκοι κατέκτησαν ὁριστικῶς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Ἔκτοτε ἡ οἰκογένεια αὕτη ἔδωκε διοικητὰς εἰς πολλὰς ἐπαρχίας. Ἐν Τριπόλει ἦτο ἐγκατεστημένος ὁ *Ἀβδοὺλ μπέης*, τοῦ ὁποίου κόρη ἦτο ἡ περικαλλὴς μελαχρινὴ *Ἀντιλλέ*, ἥτις διεκρίνετο καὶ διὰ τὴν εὐφυΐαν της. Αἰχμαλωτισθεῖσα μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως μετεφέρθη εἰς Σπάρτην καὶ ἐφυλάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, ὅταν δὲ ἀντηλλάγησαν οἱ αἰχμάλωτοι αὕτη δὲν ἠθέλησε νὰ ἀπέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐνυμφεύθη, βαπτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια, τὸν Δημήτριον Τουρναβίτην, ταγματάρχην ἱππικοῦ, ἐκ Βουλγαρίας, ὀπαδὸν τοῦ Χατζηχρήστου, ἔλαβε δὲ προῖκα χιλίων στρεμμάτων εἰς τὰς Μυκήνας καὶ ὠνομάσθη *Χαρίκλεια*.

Κατὰ τὸ 1820 καὶ 1821 διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων ἦτο ὁ *Ἰμβραὴμ Ἀρναούτογλους*, ἔκδοτος κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ οἰνοπότης, ἐκ τούτου δὲ εὐαπάτητος. Συνευωχούμενος μετά τινος τῶν προεστώτων καὶ διαβουκολούμενος ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Κούκα, γραμματέως τοῦ Σωτ. Χαραλάμπη, δὲν ἐλάμβανε καιρὸν νὰ διακρίνῃ τὰ περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα καὶ διαρκῶς ἀνέφερεν εἰς τοὺς ἐν Τριπόλει ὅτι δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἀνησυχῶσι, διότι οὐδὲν δῆθεν τὸ ὕποπτον συνέβαινε, ἀλλ' ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἐντοπίων Τούρκων ἐκ φθόνου ἐσυκοφάντουν τοὺς Ἀχαιούς. Ὅταν ἔμεινε τοποτηρητὴς τοῦ Χουρσὶτ ὁ Μεχμὲτ Σαλήχ, οἱ Ἀχαιοὶ ἔπεισαν τὸν Ἀρναούτογλου ὅτι ἐκ φιλοχρηματίας ἐπεβουλεύετο τοὺς προεστῶτας καὶ δι' αὐτὸ δὲν προσήρχοντο καλούμενοι εἰς τὴν Τρίπολιν, αὐτὸς δὲ τοὺς ἐδικαιολόγει πρὸς τὴν ἐξουσίαν. Ὅταν ὅμως τὴν 14 Μαρτίου ἤρχισαν οἱ φόνοι Τούρκων δεξιὰ καὶ ἀριστερά, τεταραγμένος ἐπῆρε τὸν Ἀράπην φροντιστήν του καὶ ἐπήγαινε τὴν 17ην πρὸς τὴν Τρίπολιν, ὑποκρινόμενος ὅτι θὰ ἔμενεν εἰς τὸ χωρίον Δάρα. Ἀλλ' οἱ Πετιμεζαῖοι καὶ ἄλλοι προσέβαλον καὶ ἐφόνευσαν εἰς Πλατανιὰν τὸν προπορευόμενον φροντιστήν, οὕτω δὲ ὁ Ἀρναούτογλους, ἐγκαίρως λαβὼν γνῶσιν τῆς ἐνέδρας, ἐπέστρεψεν εἰς Καλάβρυτα περίτρομος καὶ ἐκλείσθη μετὰ τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν εἰς τρεῖς πύργους. Κατὰ τὸν Φραντζῆν (τόμ. Α' σ. 444) τὸ ἐπεισόδιον δὲν ἐθεωρήθη σπουδαῖον ἐν Τριπόλει, διαψευσθέντος τοῦ φόνου του. Ἐν τούτοις πολιορκηθεὶς ἐπὶ πέντε ἡμέρας ὑπὸ τῶν σπευσάντων εἰς Καλάβρυτα 600 ὁπλοφόρων Ἑλλήνων τοῦ Χαραλάμπη, Φωτήλα, Θεοχαροπούλου, Πετιμεζαίων, Σουλιώτη κλπ. παρεδόθη, πάντες δὲ οἱ Τοῦρκοι ἀφωπλίσθησαν.

Τρίτος Ἀρναούτογλου, ὁ *Σουλεϊμὰν Ἀγᾶς*, ὑπῆρξε κατὰ τὸ 1820-1821 βοεβόδας τῶν Καλαμῶν, ὅστις ὡς καὶ ὁ ἐν Καλαβρύτοις οὐδὲν ἀντελήφθη ἐκ τῆς περὶ αὐτῶν ἑταιρικῆς κινήσεως. Ὅτε δὲ τὴν 18 Μαρτίου 1821 ἔφθασεν εἰς Σκαρδαμούλαν τῆς Μάνης ἓν πλοῖον ἐκ Σμύρνης πλῆρες πολεμεφοδίων, ἀπεσταλμένων ἐκ τῶν ἐκεῖ ἑταίρων, συνεπείᾳ τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεως τοῦ Δικαίου, κατὰ τὴν ἐκφόρτωσιν μέρους τῶν πολεμεφοδίων καὶ μετακόμισίν του ὑπὸ τοῦ Νικηταρᾶ διὰ διακοσίων ζῴων πρὸς ἀπόκρυψιν εἰς τὴν ξηράν, εἶδεν ὁ βοεβόδας καὶ τοὺς ὁπλοφόρους καὶ τὰ φορτία λόγῳ τῆς ἐπελθούσης ἡμέρας, τότε δὲ μόλις ἐννοήσας τὰ συμβάντα, ἐσκέφθη νὰ καταφύγῃ μετὰ τῶν Τούρκων τῶν Καλαμῶν εἰς Τρίπολιν. Ἀλλ' ὁ Νικηταρᾶς κατέλαβε τὰς διόδους καὶ ἐφόνευσε ἕνα Μουράτην πρωτοπορευόμενον, οὕτω δὲ ἠναγκάσθη ὁ Ἀρναούτογλους νὰ κλεισθῇ τὴν 21 Μαρτίου μετὰ τῶν ὁπλοφόρων του εἰς τὰ ὀχυρὰ σπίτια τῶν Καλαμῶν. Ὁ Φραντζῆς περιγράφει διὰ μακρῶν τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐκπλήξεις τοῦ βοεβόδα, ὅστις τὴν 22 καὶ 23 Μαρτίου εἶδε συγκεντρωμένους εἰς Καλάμας τοὺς Μανιάτες καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, διεπραγματεύθη δὲ πρὸς τὸν Πετρόμπεην παράδοσιν, ἥτις καὶ συνετελέσθη ὁρισθείσης ὀκταμελοῦς ἐπιτροπῆς. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοπλισθέντες ἐκλείσθησαν εἰς τέσσαρας οἰκίας, μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας ἐγερθεισῶν ὑποψιῶν ἀπιστίας διενεμήθησαν οἱ αἰχμάλωτοι εἰς τὰ χωρία τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐπέζησε (*Φραντζῆ*, τόμ. Α' σελ. 328—33). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ὁ βοεβόδας τῶν Καλαβρύτων. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Ἀρναοῦτος, *Ἀναγνώστης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μικρομάνης τῆς Μεσσηνίας ὑπηρετήσας ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἐπὶ κεφαλῆς συγχωρίων του, οὓς συνετήρει ἐξ ἰδίων του, συμμετασχὼν τῶν πολιορκιῶν Τριπόλεως καὶ Μεσσήνης ὡς καὶ εἰς τὰς μάχας Μανιακίου καὶ Βαλτετσίου (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. ἐγγρ. 14956). Λ. Δ. Κ.

ἀρνάρισμα (τό)· ἡ διὰ τῆς ρίνης ξέσις, τὸ ρίνισμα· παροιμ. «μὲ τ' ἀρνάρισμα καὶ τὸ ξύλο γίνεται βελόνη» (ἀπὸ τοῦ ρινάρισμα).

Ἀρνᾶς *[Γεωγρ.]*. Κορυφὴ τοῦ ἐν Ἀργολίδι τῆς Πελοποννήσου ὄρους Ἀραχναίου (βλ. λ.).

Ἄρνασον (Arnason), *Ἰωάννης*. Δανὸς νομομαθὴς ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν νομοθεσίαν τῆς Ἰσλανδίας».

Ἀρνάτσι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Βραχονησὶς μελανωπὴ ὕψους 30 ποδῶν (πλάτ. 36°43′25″, μῆκ. 21°47′30″, χάρται ἀγγλικοὶ 682: Gulf of Kalamata, 207: Nest coast of Morea. from Castro Tornese to Venetico), εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος μιλλίου ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς ἐν τῇ συστάδι τῶν *Οἰνουσσῶν* Μεσσηνίας *(Σαπιέντζες)* νήσου *Σχίζας*. Σ. Ε. Λ.

Ἄρνδτ (Arndt), *Γουλιέλμος*. Γερμανὸς μικρογράφος καὶ χαλκογράφος γεννηθεὶς ἐν Βερολίνῳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Λειψίᾳ (1750—1813). Αἱ κυριώτεραι χαλκογραφίαι του, χαραχθεῖσαι διὰ τὴν ἐκδοτικὴν ἑταιρίαν Δ. Ντεσάου, εἶναι ὁ «Ἔρως» τοῦ Βὰν-Ντάϋκ, «ἡ Δανάη καὶ ἡ χρυσῆ βροχή» τοῦ ἰδίου, «Ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον Ἀλεξάνδρου τοῦ Σκληροῦ» τοῦ Λαιρές. Ἐχάραξεν ἐπίσης πλείστας προσωπογραφίας, ὡς τοῦ στρατηγοῦ Ἐμπλέ, τὸν Λαβουζιέ, καὶ συνθέσεις: «Ἀποχωρισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἀπὸ τῆς οἰκογενείας του», σκηνὰς τοῦ βίου τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ ἄλλας. Αἱ μικροκραφίαι αὐτοῦ δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς ἀξίας ὡς αἱ χαλκογραφίαι του. Θ. Β.

— **Ἄρνδτ** (Arndt), *Ἐρνέστος Μαυρίκιος*. Γερμανὸς πατριώτης γεννηθεὶς τῷ 1769 ἐν Schoritz τῆς νήσου Rügen, ἥτις ἀνῆκεν εἰσέτι εἰς τὴν Σουηδίαν. Ἂν καὶ γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἀπελευθέρου (διότι ὁ πατήρ του ἦτο δουλοπάροικος), ἐπιστάτου τῶν κτημάτων τοῦ κόμητος Malte-Putbus, ηὐτύχησεν ἐπιμελοῦς καὶ πλουσίας ἐκπαιδεύσεως, φοιτήσας τὸ πρῶτον εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Stralsund καὶ συμπληρώσας τὰς μελέτας του τῷ 1789 κατ' οἶκον· ἐπεδόθη εἰς ἀνωτέρας σπουδάς, ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Greifswald, μετὰ ταῦτα δὲ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἰένας, ἔνθα ἂν καὶ σπουδάζων θεολογίαν, παρηκολούθησε καὶ μαθήματα ἱστορίας, στατιστικῆς, φυσικῶν ἐπιστημῶν ὡς καὶ διαφόρων γλωσσῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα παραδίδων ἰδιωτικῶς μαθήματα. Ἐπιχειρήσας κατὰ τὰ ἔτη 1798—1799 μακρὸν ταξίδιον εἰς Αὐστρίαν, ἄνω Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Βέλγιον καὶ Βόρειον Γερμανίαν, περιέγραψε τὰς ἐκεῖθεν ἐντυπώσεις του εἰς τετράτομον βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ταξίδια εἴς τινα μέρη τῆς Γερμανίας, Οὐγγαρίας, Ἰταλίας καὶ Γαλλίας» (1804). Ὅτε ἐξέδωκε τὸ βιβλίον τοῦτο ἦτο ἤδη γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς παρομοίων ἔργων, δημοσιεύσας κατὰ καιρούς, τῷ

Ἐρνέστος Μαυρίκιος Ἄρνδτ.

1797 «Ταξίδια διὰ μέσου τῆς Σουηδίας» (4 τόμ.), τῷ 1799 «Bruchstücke einer Reise durch einen Teil Italiens» (τόμ. 2), τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος τὸ «Reise durch einen Teil Frankreichs» (τόμ. 3). Ἐπιστρέψας ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας καὶ διωρίσθη τὸ ἑπόμενον ἔτος (1800) ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Greifswald ὑφηγητὴς τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας καὶ ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ καθηγητοῦ Quistorp, ἥτις ὅμως ἀπέθανε μετ' οὐ πολύ. Μετὰ παραμονὴν ἑνὸς ἔτους (1803—1804) εἰς Σουηδίαν, ἐπιστρέψας διωρίσθη τῷ 1805 διὰ τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ διδασκαλίαν ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος. Ἤδη εἶχεν ἴδει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς δουλοπαροικίας ἐν Πομμερανίᾳ καὶ Rügen» (1803), διὰ τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῶν ἐν αὐτῷ διατυπουμένων καὶ ὑποστηριζομένων φιλελευθέρων ἀρχῶν, κατηγορήθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας ὑπὸ πολλῶν ἰδιοκτητῶν ἀκινήτων, ὅστις ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνωμολόγησε τὸ δίκαιον τοῦ Ἄρνδτ δι' ὅσα ἔγραψε, προβὰς (τῷ 1806) εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας ἐν Πομμερανίᾳ. Τὸ αὐτὸ ἔτος 1803 ἐδημοσίευσε καὶ ἕτερον βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Γερμανία καὶ Εὐρώπη», διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτει νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸν ἐκ Γαλλίας ἐπαπειλούμενον κίνδυνον. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος καθ' ὃ διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς ἐξέδωκε τοὺς 2 τόμους τοῦ βιβλίου του «Fragmente über Menschenbildung», ὁ τρίτος τόμος τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη μετὰ δέκα τέσσαρα ἐν ὅλῳ ἔτη (1819). Τῷ 1806 ἐξεδόθη τὸ 1ον μέρος τοῦ βιβλίου, δι' οὗ ὁ Ἄρνδτ ἐπέδρασε τὰ μέγιστα ἐπὶ τῶν συγχρόνων του· τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπιγραφόμενον «Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς» ἐξεδόθη πλῆρες τῷ 1877 ὡς 6η ἔκδοσις, εἰς τὸ πρῶτον δὲ μέρος αὐτοῦ προέλεγεν οἱονεὶ προφητικῶς τὰ μέλλοντα νὰ ἐπακολουθήσωσι γεγονότα. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐμονομάχησε μετά τινος Σουηδοῦ ἀξιωματικοῦ βαρέως τραυματισθεὶς· μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰένας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος, κατέφυγε πάλιν εἰς Σουηδίαν, ἔνθα διορισθεὶς εἴς τινα θέσιν εὗρε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ συγγράψῃ τὸ 2ον μέρος τοῦ βιβλίου «Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς», ὅπερ καὶ ἐξεδόθη τῷ 1809 ἐν Λονδίνῳ,

Digitized by Google

δι' οὗ μετὰ φωνῆς ἐνθέρμου πατριωτισμοῦ ὑπεδείκνυε τὴν ὁδὸν εἰς ἣν ὁποίαν ἔδει νὰ βαδίσῃ ἡ Γερμανία ὅπως ἀναλάβῃ τῆς πτώσεως καὶ ἀφανείας. Θανόντος τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Δ', ἠναγκάσθη ὁ Ἄρνδτ τῷ 1809 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν ἥτις εἶχεν ἀποβῆ δι' αὐτὸν ἄσυλον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γερμανίαν, ἔνθα μετὰ μικρὰν ἐν Βερολίνῳ παραμονὴν ἐπανῆλθε καὶ πάλιν, δι' ὀλίγον ὅμως χρόνον, εἰς τὴν ἐν Greifswald καθηγητικήν του θέσιν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεδέθη στενῶς μετὰ πολλῶν Πρώσσων πατριωτῶν, ἡ μεθ' ὧν συνεργασία εἰς ἕνα σκοπὸν ἀπέβλεπε, τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Πρὸς τούτοις περιώδευε πανταχοῦ τῆς Πρωσσίας κηρύσσων τὰς φιλελευθέρας αὐτοῦ ἀρχάς· τῷ 1812 μετέβη εἰς Πράγαν, ὁπόθεν ἐκλήθη εἰς Πετρούπολιν ὑπὸ τοῦ βαρώνου von Stein, ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἄρνδτ ἀνεγνώριζε τὸν ἱκανώτερον ἄνδρα, ὅπως ἐμψυχώσῃ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα τῶν Γερμανῶν, τῇ προτροπῇ δὲ τοῦ Stein συνέταξεν οὗτος πλῆθος ἀνακοινωθέντων, προκηρύξεων, ὑπομνημάτων καὶ ἀντιυπομνημάτων εἰς τὰ ὑπὸ τῶν γαλλικῶν ἀρχῶν ἑκάστοτε ἐκδιδόμενα, καὶ πλείστας ἐπιστολὰς ἀπευθυνομένας εἰς Ἀγγλίαν περὶ συμπράξεως ταύτης μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ Γερμανίας ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος, μετὰ δὲ τὴν ἐν Ρωσσίᾳ ἧτταν τούτου, ὁ Ἄρνδτ ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Stein εἰς Πρωσσίαν, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν διαφόρων φυλλαδίων πατριωτικοῦ περιεχομένου, δι' ὧν ἐπεδείκνυε ν' ἀφυπνίσῃ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα τῶν συμπατριωτῶν του. Μεταξὺ τῶν φυλλαδίων τούτων ἐδημοσίευσε καὶ τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ: «Was bedentet Landwer und Landsturm?», «Deutscher Wolks Katechismus», «Ueber Entstehung und Bestimmung der deutschen Legion», «Grundlinien einer deutschen Kriegsordnung», «Der Rhein, Deutschlands Strom, aber nicht Deutschlands Grenze». Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἐδημοσίευσε καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰς τὰ ὁποῖα ἐξήταζε γενικώτερα ζητήματα τῆς Εὐρώπης, περὶ τῶν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σχέσεων καὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσεως τῆς Γερμανίας κλπ, ἐμφανιζόμενος ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῶν Γάλλων, τοῦ γαλλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης· ἐκ τῶν φυλλαδίων τούτων ἀναφέρομεν: «Ueber Volkshass und über den Gebrauch einer fremden Sprache» (1813), «Ueber das Verhältnis Englands und Frankreichs zu Europa» (1813), «Noch ein Wort über die Franzosen und über uns» (1814), «Das preussische Wolk und Herr» (1813) Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο φυλλάδιον ὑποδεικνύων τὰ μέσα δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀναλάβῃ ἡ Γερμανία ὡς Κράτος, κατέληγεν ὅτι μόνον ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ φέρουν εἰς τὸν ποθούμενον σκοπόν.

Κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον διεκρίθη ὁ Ἄρνδτ ὡς στιχουργὸς πατριωτικῶν καὶ πολεμικῶν ᾀσμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπλήστως ἀναγιγνωσκόμενα μεγάλως συνέτεινον εἰς τὴν ἀφύπνισιν τοῦ καθευδόντος πατριωτικοῦ αἰσθήματος τῶν Γερμανῶν. Ἤδη τῷ 1813 ἐδημοσιεύθη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Lieder für Deutsche», δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἡ συλλογή του: «Πολεμικὰ καὶ στρατιωτικὰ ᾄσματα». Τῷ 1813 ἐδημοσίευσεν ἐπίσης καὶ τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου του: «Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς», ἐν ᾧ ὑπεδείκνυε τοῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ σύγχρονον πολιτειακὸν καθεστὼς ἐν Γερμανίᾳ· τὴν γνώμην του δὲ ταύτην ἀνέπτυξεν εὐρύτερον εἰς τὸ μετὰ ἓν ἔτος (1814) δημοσιευθὲν βιβλίον του «Ueber Künftige, ständische Verfassungen in Deutschland». Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ καθ' ἣν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐμάχοντο ἐπὶ γαλλικοῦ ἐδάφους, ἐξέδωκε πλῆθος φυλλαδίων· οὕτω τῷ 1814 ἐξέδωκε: «Euwurf einer deutschen Gesellschaft», «Blicke aus der Zeit in die Zeit», «Ueber die Feier der Leipziger Schlacht», τῷ δὲ 1815 «Φρειδερῖκος Αὔγουστος τῆς Σαξωνίας», «Die rheinische Mark und die deutschen Bundesfestungen». Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἤρχισεν ἐκδίδων ἐν Κολωνίᾳ τὸ περιοδικὸν «Ὁ Φρουρὸς» (1815—16). Τῷ 1817 ἐνυμφεύθη ἐκ δευτέρου τὴν ἀδελφὴν τοῦ Schleiermacher *Νάννα* (θανοῦσαν τῷ 1869), τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ νεοϊδρυθὲν Πανεπιστήμιον τῆς Bonn.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1818) ἐξέδωκε τὸ βιβλίον του «Märchen und Jugenderinnerungen» καὶ τὸ τέταρτον μέρος «Τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς». Ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὅμως δρᾶσις του δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, καθόσον μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γενομένων καταδιώξεων τῶν «*δημαγωγῶν*» ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας τοῦ Kotzabues, αἵτινες συνέπεσαν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐξεδίδετο τὸ τέταρτον μέρος «Τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς», κατηγορήθη καὶ ὁ Ἄρνδτ, τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 1819 ἐνηργήθη κατάσχεσις τῶν βιβλίων του καὶ τῶν ἄλλων του χειρογράφων· τὸν Νοέμβριον τοῦ ἑπομένου ἔτους ἀπηγορεύθη εἰς αὐτὸν ἡ διδασκαλία ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὸν δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1821 ὑπεβλήθη εἰς ποινικὴν ἀνάκρισιν διὰ δημαγωγικὰς ἐνεργείας· εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὸν Ἄρνδτ ἐκ τῆς ἀνακρίσεως οὐδὲν ἐπιβαρυντικὸν δι' αὐτὸν στοιχεῖον προέκυψεν, ἀνεγνωρίσθη δὲ εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸν μισθόν του, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ διδάσκῃ. Τῆς ὅλης ταύτης ἀνακριτικῆς ἱστορίας πιστὴν εἰκόνα ἔδωκεν αὐτὸς ὁ Ἄρνδτ πολὺ βραδύτερον εἰς τὸ βιβλίον του «Notgedrungenen Bericht aus meinen Leben, aus und mit Urkunden der demagogischen und antidemagogischen Umtriebe» (τόμ. 2, 1847). Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα τῆς ποινικῆς κατ' αὐτοῦ διώξεως ἔτη συνέγραψε τὰ ἑξῆς βιβλία: «Nebenstunden, Beschreibung und Geschichte der Shetländischen Inseln und Orkaden» (1826) «Christliches und Türkisches» (1828), «Die Frage über die Niederlande» (1831), «Belgien und wasdaran hängt» (1834) «Leben G. Assmanns» (1834), «Ἱστορία τῆς Σουηδίας ὑπὸ τὸν Γουσταῦον Γ' καὶ Γουσταῦον Δ' καὶ Ἀδόλφον» (1839), «Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μου βίου» (ἔκδ. γ' 1842). Κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον τῆς πολυγραφικῆς του δράσεως ὑπέστη ὁ Ἄρνδτ τὸ βαρὺ τραῦμα τοῦ θανάτου τοῦ ἐννεαετοῦς υἱοῦ του, πνιγέντος ἐν Ρήνῳ. Μία τῶν πρώτων πράξεων αἵτινες ἐπηκολούθησαν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον (1840) τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ἦτο καὶ ἡ παραχωρηθεῖσα εἰς τὸν Ἄρνδτ ἄδεια νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ μαθήματά του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ν' ἀποδοθοῦν εἰς αὐτὸν τὰ χειρόγραφά του. Τῷ 1841 ἐξελέγη πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου. Ταυτοχρόνως μὴ παύων νὰ συγγράφῃ ἐξέδωκε τὸ «Δοκίμιον περὶ συγκριτικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν» (ἔκδ. 6' 1844), «Schriften jür und auseine lieben Deutschen (1845-55, τόμ. 4), ὡς καὶ συλλογὴν τῶν μικροτέρων του πολιτικῶν μελετῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Rhein=und Ahrwanderungen» (1846).

Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἔτους 1848 ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἄρνδτ ν' ἀφιερώσῃ περισσότερον χρόνον χάριν τῆς χώρας του· ἐκλεγεὶς μέλος τῆς γερμανικῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἔτυχεν ἐν αὐτῇ ἀμερίστου σεβασμοῦ· κατὰ τὰς συζητήσεις περιωρίζετο σπανίως νὰ λαμβάνῃ τὸν λόγον, ἡ δὲ ἀγόρευσίς του ἦτο μᾶλλον κριτικὴ καὶ θερμὴ συνηγορία τῶν ἀπόψεων τοῦ συνταγματικοῦ-κληρονομικοῦ-αὐτοκρατορικοῦ κόμματος. Ἐξελέγη δὲ καὶ μέλος τῆς μεγάλης ἐπιτροπῆς, ἥτις ἐπεφορτίσθη νὰ προσφέρῃ τὸ στέμμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Τὴν 30 Μαΐου 1849 ἀπεχώρησε μετὰ τοῦ κόμματος τοῦ Gagern τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, πεισθεὶς ν' ἀναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παραδόσεις του. χωρὶς ν' ἀποθαρρυνθῇ διὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος του, τὴν τοιούτην δὲ πίστιν του ἐξωτερίκευσε καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ «Blättern der Erinnerung meistens um und auf der Paulskirche in Frankfurt» (1849), ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα τοῦτο: «Manry an alle deutschen Ganen in betreff des schleswigholsteinischen Sache» (1854 «Pro populo germanico» (1854), «Blütenlese aus Altem und Neuem (1857), καὶ τὸ «Meine Wanderungen und Wandelungen mit dem Reichsfreiherrn H K Fr. vom Stein» (1858).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον του ἐνομίσθη ὅτι θίγει τὸν στρατηγὸν Wrede καὶ τὸν βαυαρικὸν στρατόν, κατηγορήθη ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων τῆς Zweibrücken, πρὸ τοῦ ὁποίου μὴ ἐμφανισθείς, κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς φυλάκισιν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἑώρτασε πανηγυρικῶς τὴν 90ετηρίδα του, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἐπέζησεν ἐπὶ πολύ, ἀποθανὼν τῷ 1860.

Πᾶσα κρίσις ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἄρνδτ εἶναι δυνατὴ μόνον, ἐφ' ὅσον λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν του τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζησε καὶ τὸ σύνολον τῶν συνθηκῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων οὗτος ἔδρασεν. Ὡς ποιητὴς διεκρίθη διὰ τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ θουρίων, οὐδενὸς δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑστερῶν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο· εἰς τὰ λοιπὰ ποιητικὰ του ἔργα δὲν ἐμφανίζει τὴν αὐτὴν δύναμιν, δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐπιδείξῃ τι τὸ πρωτότυπον καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ πρὸς τοὺς λοιποὺς μεγάλους ποιητάς. Κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἐπεδείξατο ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν, ἀλλ' ὅ,τι τὸν καθιστᾷ ἀληθῶς μέγαν εἶναι ὁ πατριωτισμός του, ἡ αὐταπάρνησις πρὸς τὸ καθῆκον, ἡ ἀκάματος δραστηριότης του, ἡ ἀκούραστος συγγραφική του δύναμις.

Πέντε ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνήγειραν εἰς ἔνδειξιν τιμῆς εἰς τὴν μνήμην του ἐν Bonn ὀρειχάλκινον ἀνδριάντα τοῦ Ἄρνδτ, εἰς ἀνάμνησιν δὲ αὐτοῦ ἀφιερώθη ἐπίσης εἰς αὐτὸν ὁ ἐξ 21 μ. ὕψους πύργος ἐν Rugard τῆς νήσου Rügen, τῷ 1873. Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἄρνδτ συνέγραψεν ὁ Langenberg (1869), ὁ Baur (1882, ἔκδ. 5), οἱ Rehbein καὶ Keil (1861) καὶ τέλος ὁ Schenkel (2 ἔκδ., 1869). Η. Γ. Κ.

— **Ἄρνδτ** (Arndt), *Ἰωάννης*. Γερμανὸς Λουθηρανὸς θεολόγος (1555—1621), ἀσκητικὸς συγγραφεὺς μὲ μυστικιζούσας τάσεις, ὡς καὶ συνθέτης ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του θεωρεῖται «Vier Buecher von wahren Christentum» (1605). Δ. Σ. Μ.

— **Ἄρνδτ** (Arndt), *Ἰωάννης Φρειδερῖκος Γουλιέλμος*. Σπουδαῖος Γερμανὸς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ (1802—1881), δράσας ἐν Βερολίνῳ ὡς ἱερεύς. Ἐδημοσιεύθησαν διάφοροι συλλογαὶ λόγων του (das christliche Leben 1834, das Leben Jesu Christi 1850, das evangelische Kirchenjahr 1857) καὶ οἰκοδομητικά του ἔργα (Morgenklaenge 1843, Abendklaenge 1848). Δ. Σ. Μ.

Ἄρνδτς (Arndts), *Κάρολος-Λουδοβῖκος, — φὸν Arensberg*. Διαπρεπὴς Γερμανὸς νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1803 ἐν Arensberg. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν Βόννῃ, Ἀϊδελβέργῃ καὶ Βερολίνῳ, σχὼν ὡς διδασκάλους τὸν Welcker τὸν Mackeldey, τὸν Tribaut καὶ τὸν Savigny. Τῷ 1825 ἀνηγορεύθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου διδάκτωρ τοῦ Δικαίου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διατριβῆς του ad legem 25 D. de liberatione legata, ἀπὸ τοῦ ἑπομένου δὲ ἔτους ἐγκατεστάθη ἐν Βόννῃ, νυμφευθεὶς τῷ 1830 τὴν ἐξαδέλφην αὐτοῦ Bertha Arndts. Ἀπὸ τοῦ 1832 ἀπετέλεσε μέλος τοῦ ἐν Βόννῃ συλλόγου τῶν λογίων καὶ τῷ 1837, μετὰ πολυετῆ ὑφηγεσίαν, ἀνεκηρύχθη ἔκτακτος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου. Δύο ἔτη βραδύτερον ἐκλήθη ὡς τακτικὸς καθηγητής, ὡς διάδοχος τοῦ Unterholzner εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βρεσλάου, προετίμησεν ὅμως τὴν βραδύτερον (1839) γενομένην εἰς αὐτὸν πρόσκλησιν ἐκ μέρους τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου διὰ τὴν ἕδραν τοῦ Puchta. Ἐν Μονάχῳ δὲ διωρίσθη τῷ 1844 μέλος τῆς «Νομοθετικῆς Ἐπιτροπῆς» (ἣν θέσιν διετήρησεν ἐπὶ τριετίαν), ἐπιφορτισθεὶς μὲ τὴν σύνταξιν σχεδίου ἀστικοῦ κώδικος.

Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα πολιτικὰ γεγονότα ἐν Γερμανίᾳ ὁ Ἄρνδτς δὲν παρέμεινεν ἀδρανής· τῷ 1848 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῆς Φραγκφούρτης, ἐν ᾗ συνέπραξε μετὰ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς Μεγάλης Γερμανίας κεκηρυγμένου κόμματος, παραιτηθεὶς ὅμως βραδύτερον, τὴν 12 Μαΐου 1849, τῆς θέσεως ταύτης. Τῷ 1855 ἐκλήθη ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης, ἀποδεχθεὶς ἀσμένως τὴν τοιαύτην πρόσκλησιν, παρὰ τὰς προσπαθείας τὰς ὁποίας κατέβαλε τόσον ὁ Βασιλεὺς Λουδοβῖκος Α' ὅσον καὶ ἡ βαυαρικὴ Κυβέρνησις ὅπως ἀποτρέψωσιν αὐτόν. Ὁ Ἄρνδτς θεωρῶν καθῆκόν του νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μετὰ τοὺς πολιτικοὺς σάλους τοῦ 1848 ἐν Αὐστρίᾳ ἀρξαμένην ἀναμορφωτικὴν καὶ ὀργανωτικὴν κίνησιν τῶν Πανεπιστημίων κατὰ τὸ γερμανικὸν σύστημα ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀρχικήν του ἀπόφασιν τῆς μεταβάσεως εἰς Βιέννην, ἔνθα διετήρησε τὴν θέσιν του ἐπὶ ὁλόκληρον εἰκοσαετίαν, διδάσκων καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 70 ἔτους τῆς ἡλικίας του παρὰ τὰ ἐν Αὐστρίᾳ κρατοῦντα ἀκαδημαϊκὰ ἔθιμα. καὶ δὴ μέχρι τοῦ 1874, ὁπότε ἀπεσύρθη. Ἐν Βιέννῃ ἔτυχε κατ' ἐπανάληψιν πολλῶν τιμῶν. Τῷ 1867 διωρίσθη ἰσόβιον μέλος τῆς Αὐστριακῆς Γερουσίας, ψηφίσας (21 Μαρτίου 1869) ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τῆς μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας συνομολογηθείσης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας «συνθήκης» (Konkordat), παρὰ τὸ κρατοῦν ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἀντίθετον φιλελεύθερον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐζήτει τὴν ἐξίσωσιν ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐκ τῶν ἔργων του ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων, μνημονεύομεν τὸ «Lehrbuch der Pandekten», τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του Savigny, ἀριθμοῦν πλείστας ἕως σήμερον ἐκδόσεις καὶ μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς 13ης ἐκδόσεως ὑπὸ *Ἰ. Θ. Κυριακοῦ*: («Ρωμαϊκὸν Δίκαιον» Ἀθῆναι 1889 τόμοι 3), «Juristische Encyklopädie und Methodologie» (ἐπίσης πολλάκις ἀνατυπωθέν), «Die Lehre von den Vermächtnissen» (τόμοι 3) καὶ τὴν τρίτομον συλλογὴν διαφόρων μελετῶν ἀστικοῦ δικαίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Gesammelte zivilistische Schriften». Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Bluntschli καὶ τοῦ Pözl ἐξέδωκε (1851—1858) τὸ περιοδικὸν «Kritische Ueberschau der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft (τόμοι 8). Ἀπέθανε τῷ 1878 ἐν Βιέννῃ. Η. Γ. Κ.

Ἀρνέζεν (Arnesen), *Ἀντώνιος Λουδοβῖκος*. Δανὸς κωμειδυλλιογράφος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Κοπενάγῃ (1808—1860). Οἰκονομικὸς ὑπάλληλος, κατεγίνετο ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸ θέατρον, γράψας διαφόρους λαϊκὰς κωμῳδίας καὶ μεταφράσας πλεῖστα θεατρικὰ ἔργα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπαίζοντο μέν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐδημοσιεύθησαν. Ὡς ἄριστον ἔργον αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ λυρικὴ κωμῳδία του ἡ «Ἰδιότροπος», ἡ ὁποία συνταχθεῖσα πρὸς τέρψιν τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἐπαίζετο ἐπὶ δύο περίπου δεκαετίας εἰς τὰ δανικὰ θέατρα. Θ. Β.

ἄρνειος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ τοῦ ἀρνίου, ἀρνήσιος: «ἄρνεια κρέατα».

Ἀρνεῖος [Ἀρχ]. Ἐκαλεῖτο οὕτω ὑπὸ τῶν Ἀργείων ὁ μήν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελεῖτο ἡ λεγομένη «*Ἀρνηΐς*», ἢ «*Ἀρνίς*», ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ *Λίνου* (βλ. λ. Ἀρνίς).

Ἀρνέϊρο (Arneiro). Πορτογάλος μουσικοσυν-

Digitized by Google

θέτης, γεννηθεὶς ἐν Μακάῳ τῷ 1838. Συνέθεσε μελοδράματα, μπαλλέτα, συμφωνίας καὶ ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν.

Ἀρνὲλ (Arnel καὶ Aruel) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Λιμνοθάλασσα τῆς Προβηγκίας, ἀποτελοῦσα μετὰ τῶν γειτονικῶν αὐτῇ τοιούτων τὸ κλασσικὸν συγκρότημα τῶν λιμνοθαλασσῶν τῆς Αἲγκ Μὸρτ (βλ. λ.). Προσεγγίζουσαι γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι πλάτ. 43° 29', μήκ. 4° 09', Ἀνατ. (χάρτ. ἀγγλ. 1805: Cette to Marseille. Γαλλικὴ γραφὴ *Arnel* [étang d'—], λέγεται ὅμως καὶ Aruel). Σ.Ε.Λ.

Ἀρνέλλος *Βλάχος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Ἠλείας, τεθεὶς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν Γεώργιον Σισίνην, ὑφ' ὃν παρευρέθη εἰς την κατὰ τὸ 1822 πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, εἶτα δὲ ὑπὸ τὸν Δεληγιάννην εἰς τὴν κατὰ τοῦ Δράμαλη ἐκστρατείαν, ὡς καὶ εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ δευτέραν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν κατὰ Κακλαμάμπασα (ἀρ. ἐγγρ ἀρχ. Ἀγων. 14959). Λ. Δ. Κ

Ἀρνεμουίντεν (Arnemuyden) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ὀλλανδίας ἐπὶ τῆς νήσου Walcheren. Ἄλλοτε εἶχεν ὡραῖον λιμένα, ἤδη καταχωσθέντα ὑπὸ τῆς ἄμμου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεχώρησε τὸ πρῶτον διὰ τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ὁλλανδικὸν πλοῖον. Σήμερον ἀποτελεῖ ἁλιευτικὸν κέντρον. Λέγεται καὶ *Ἀρμουύντεν* (Armuyden).

Ἀρνὲμπ (Arneb) *[Ἀστρον.]*. Ἀραβικὴ ὀνομασία τοῦ ἀστέρος α *Λαγωοῦ*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος διὰ τηλεσκοπίου ἀναλύεται εἰς διπλοῦν σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ κύριος ἀστὴρ μεγέθους 2,9 εἶναι κίτρινος, ὁ δὲ συνοδὸς μεγέθους 9 εἶναι λευκός. Σ. Π.

Ἀρνέντο (Arnedo) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς καὶ ὁμώνυμος πόλις τῆς βορείου Ἱσπανίας (Παλαιᾶς Καστίλης), ἐπὶ τοῦ Σιδάκος, παραποτάμου τοῦ Ἔβρου. Κάτ. 4,000. Ὁλόκληρος ὁ νομὸς ἔχει 21,000 κατοίκους.

Ἄρνετ (Arneth), *Ἀλφρέδος*. Αὐστριακὸς ἱστορικὸς γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ (1819—1891). Σπουδάσας τὰ νομικὰ διωρίσθη εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Κράτους καὶ κατόπιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχιγραμματείας. Ἀπὸ τοῦ 1853 ἤρξατο δημοσιεύων ἱστορικὰς πραγματείας, τὸ δὲ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ἦτο ὁ «Βίος τοῦ στρατάρχου κόμητος Γουΐδου Στράχενμπεργ» καὶ εἶτα εἰς τρεῖς τόμους ὁ «Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας».

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν αὐθεντικαὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ, ληφθεῖσαι ἐκ τῶν ἀνερευνήτων ἕως τότε ἀρχείων τοῦ αὐστριακοῦ κράτους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν δὲ πηγῶν ἐγράφη βραδύτερον παρ' αὐτοῦ ἡ «Ἱστορία τῆς Μαρίας Θηρεσίας» εἰς τέσσαρας τόμους, καὶ ἠκολούθησεν ἡ ἄγνωστος μέχρις αὐτοῦ δημοσίευσις τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Μαρίας Ἀντωανέττας μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ ἑτέρα τῆς ἰδίας ἀτυχοῦς βασιλίσσης τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Ἰωσὴφ Β' καὶ Λεοπόλδου Β'. Ἔγραψεν ἐπίσης ἕτερα ἔργα ἱστορικοφιλολογικά, οἷα ὁ «Μπαρτενστάιν καὶ οἱ σύγχρονοί του», «Μπωμαρσαὶ καὶ Σοννεφέλς», καὶ ἠκολούθησαν εἶτα τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα αὐτοῦ συγγράμματα: «Μαρία Θηρεσία καὶ ὁ ἑπταετὴς πόλεμος» καὶ «Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς κυβερνήσεως τῆς Μαρίας Θηρεσίας». Τὸ ἀξιοσημείωτον τῶν ἱστορικῶν μελετῶν τοῦ Ἄρνετ ἔγκειται εἰς τὴν αὐθεντικότητα τῶν πηγῶν ἃς ἤντλει ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀρχείου, τοῦ ὁποίου ἦτο ὑπάλληλος ἐπὶ μακρὰ ἔτη. Θ. Β.

—**Ἄρνετ** (Arneth), *Ἰωσὴφ Καλαζάντσα*. Διαπρεπὴς Αὐστριακὸς νομισματολόγος (1791—1863), ἀπὸ τοῦ 1840 διευθυντὴς τοῦ νομισματικοῦ μουσείου τῆς Βιέννης. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ «Synopsis numorum antiquorum (1837 42) καὶ «Die Monumente des K. K. Münz=und Antikenkabinetts». Α. Δ.

Ἀρνέττ (Arnette) *[Ναυτ. Γεωγρ.]* Ὅρμος τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν κέρας (Arnette: πλάτ. 43° 20' 10''. μήκ. 5° 01' 50'' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 3414: Approaches to Marseille) τοῦ κόλπου τοῦ Φὸς (golfe de Foz). Ἀπέχων 4 μίλ. νοτίως τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Μπούκ (Bouc) παρεκτείνεται πρὸς νότον ὑπὸ ἐπικινδύνων ἀβαθῶν φερωνύμων, τῶν Ragues d'Arnette, σχηματιζόντων ἀνατολικῶς αὐτῶν ὑφαλαυλῶνα, οὗ τὸ στόμιον ἀπέχει 1 μιλ. δυτικῶς τοῦ φάρου Couronne. Σ. Ε. Λ.

ἀρνεύω (ἀπὸ τοῦ *εἰρηνεύω*) ἰδιωματ., καθησυχάζω, ἐξευμενίζω τὸ νήπιον: «στάσου δσο ν' ἀρνέψῃ τὸ παιδί»· ἄλλως *ἡμερώνω*.

Ἄρνη *[Μυθολ.]* Θυγάτηρ τοῦ Αἰόλου καὶ μήτηρ τοῦ Βοιωτοῦ, ἐξ ἧς κατὰ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ διασωθεῖσαν παράδοσιν (IX 40. 5.), ὠνομάσθη ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ ἐν Βοιωτίᾳ ὁμώνυμος πόλις.

Ἄρνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Ἀρχαιοτάτη πόλις τῶν Αἰολέων ἀκμάσασα πρὸ τοῦ ΙΑ' π. Χ. αἰῶνος, δηλ. πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὴν χώραν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Θεσσαλίαν (βλ. λ. Αἰολεῖς τ. Β', σ. 80 β'). Ἔκειτο εἰς εὔφορον κοιλάδα παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν νοτίων Θεσσαλικῶν ὀρέων, ἴχνη δὲ αὐτῆς ἀνευρέθησαν ἐπί τινος βραχώδους ὑψώματος, δεσπόζοντος τῆς περὶ αὐτὸ γονιμωτάτης πεδιάδος, παρὰ τὸ χωρίον *Πύργος Ματαράγκα*, ὄχι μακρὰν τῶν Σοφάδων. Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν φιλίππων Θεσσαλῶν, οἵτινες ἀθρόοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τοῦτο κυρίως τὸ τμῆμα τῆς Θεσσαλίας, τὸ ὁποῖον καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ *Ἀρναίας Θεσσαλιῶτις*, ἡ Ἄρνη μετωνομάσθη *Κιέριον*. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἄρνης οἱ πολλοὶ ἔμειναν εἰς τὴν πατρίδα των ὡς ὑποτελεῖς ἀγρόται τῶν ἱπποτῶν Θεσσαλῶν καὶ ἦσαν οὗτοι οἱ ἐστερημένοι πολιτικῶν δικαιωμάτων πενέσται (βλ. λ.), ἱκανοὶ δὲ κατέλιπον τὴν πατρίδα των καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν βασιλέων καὶ ἱερέων (βλ. λ. Ὀφέλτας καὶ Περιπόλτας) μετηνάστευσαν μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ κινητῶν θησαυρῶν των εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Κωπαΐδος, ἔνθα ἔκτισαν νέαν Ἄρνην παρὰ τὴν ὄχθην μικροῦ τινος ποταμοῦ.

— 2) Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Βοιωτίας, ἡ πολυστάφυλος ὁμηρικὴ *Ἄρνη* (Ἰλ. Β. 507), ἥτις ἔκειτο παρὰ τὰς νοτίους ὄχθας τῆς ἀποξηρανθείσης ἤδη λίμνης Κωπαΐδος. Εἶχε κτισθῇ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἄρνης τῆς Θεσσαλίας μεταναστευσάντων Αἰολέων Βοιωτῶν, οἵτινες μετέφερον εἰς τὴν νέαν πατρίδα των τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, τῆς ὁποίας τὸ ἱερὸν ἀπέβη τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Βοιωτῶν, ὅτε οὗτοι κατισχύσαντες, μετὰ τὴν εἰς Χαιρώνειαν ἐγκατάστασίν των, τῶν Μινυῶν τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν Καδμειόνων τῶν Θηβῶν συνήνωσαν ὑφ' ἑαυτοὺς πάσας τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Βοιωτίαν. Ἡ Ἄρνη αὐτὴ κατεστράφη πολὺ ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν πλημμυρῶν, πλὴν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, οἱ δὲ κάτοικοί της ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Χαιρώνειαν, ὅπου εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ πρῶτοι ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς Ἄρνης μεταναστεύσαντες. Κατὰ τὸν *Θουκυδίδην* (Α'. 12), ἡ βοιωτικὴ Ἄρνη δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, διότι οἱ Ἀρναῖοι μετηνάστευσαν ἐκ Θεσσαλίας 60 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου.

— 3) *Ἄρνη* εἶχεν ὀνομασθῆ κατά τινας μαρτυρίας ἀρχαίων ἐγγράφων (*Παυσ.* IX. 40. 5) καὶ ἡ *Χαιρώνεια* πρὶν ἢ λάβῃ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τοῦ Χαίρωνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν Εἶχε δὲ ὀνομασθῆ Ἄρνη ἀπὸ τῶν πρώτων εἰς αὐτὴν μεταναστευσάντων Θεσσαλῶν *Ἀρναίων*, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν καὶ οἱ *Ἀρναῖοι* τῆς Βοιωτίας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των.

—4) Πηγὴ παρὰ τὴν Μαντίνειαν τῆς Ἀρκαδίας. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ἡ πηγὴ ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοὺς περὶ αὐτὴν ποιμενομένους ἄρνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐτράφη ὡς ἀμνὸς καὶ ὁ *Ποσειδῶν*, ὅτε ἠσφάλισεν αὐτὸν τεχθέντα εἰς τὰς ποίμνας τῆς χώρας ἐκείνης ἡ μήτηρ του Ῥέα, δώσασα εἰς τὸν Κρόνον νὰ καταπίῃ ὡς τεχθὲν παρ' αὐτῆς βρέφος πῶλον ἵππου. ΚΑΨ.

—**Ἄρνη** (ἡ), κοιν. *Ἀρνᾶ* (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ἄνδρου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὀρέων *Πετάλου* καὶ *Κουβάρας*, ἔχει κλῖμα κατὰ τὸ θέρος δροσερὸν καὶ τὸν χειμῶνα ὑγρόν, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγαίων ὑδάτων τὰ ὁποῖα εἶναι ἄφθονα καὶ διαρρέουσι τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος, ἀφ' ἧς διέρχεται καὶ χείμαρρός τις, *Ἀρνιπόταμος* καλούμενος, πηγάζων ἐκ τῆς Κουβάρας καὶ ἐκχυνόμενος εἰς τὸν ἐν τῇ ΒΑ πλευρᾷ τῆς νήσου ὅρμον *Λεῦκα*.

Ἡ Ἄρνη ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 250 κατοίκους, ἡ κοινότης δ' εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Μπαλαῖοι*, *Ἐπανωχῶρι*, *Ρεύματα* καὶ *Ἀτένι* ἀριθμεῖ περὶ τοὺς ὀκτακοσίους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Γαυρείου καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Σύρου, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Μπατσίου τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφυλακῆς Ἄνδρου. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον ἀριθμοῦν ὑπὲρ τοὺς 100 μαθητάς, διὰ τὴν στέγασιν τοῦ ὁποίου ἀνεγείρεται διδακτήριον δαπάνῃ τῶν υἱῶν Ἐπ. Ἐμπειρίκου. Ἐπίσης ἐγκαθίσταται παρὰ τοῦ Κράτους καὶ τηλεφωνικὴ συγκοινωνία. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶναι δασώδης, πλήρης μυρσινῶν, δαφνῶν, δρυῶν, καστανεῶν, ἐλαιῶν, καρυῶν, συκῶν, μορεῶν κλπ. Παράγει δὲ σμιγόν, σῖτον, ἀραβόσιτον, ὄσπρια, κρόμμυα, γεώμηλα, οἶνον, λεμόνια, μῆλα, ἀπίδια. Λειτουργοῦσιν 6 ἐλαιοτριβεῖα καὶ πέντε ὑδρόμυλοι.

Μετὰ τῆς κωμοπόλεως Ἄνδρου συνδέεται διὰ βατῆς ἡμιονικῆς ὁδοῦ (4 ὥρ.), δι' ὁμοίας δὲ συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ ἐπινείου της *Μπατσίου*. Δ.Ε.Μ.

— *[Ἱστορ.]* Ἡ περιφέρεια τῆς Ἄρνης κατέχει τὸ ΒΔ τοῦ τέως δήμου Ἄνδρου καὶ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Γαυρείου κειμένου διαμερίσματα τῆς νήσου, ὅπερ ἐπὶ μὲν Τουρκοκρατίας διῳκεῖτο ἰδιαιτέρως ὑπὸ ἐπιτρόπου, ὅστις ἐτιτλοφορεῖτο *Ἐπίτροπος τοῦ Ἀρνᾶ*, μετὰ δὲ τὴν σύστασιν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Γαυρείου, εἶτα δ' ἀποσπασθὲν ἐξ αὐτοῦ ἀπετέλεσεν ἴδιον ὁμώνυμον δῆμον. Ἡ Ἄρνη κατοικεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἀλβανῶν, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ἐν πολλοῖς διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γαυρείου, τυγχάνουσι δὲ παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἀττικῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔχουσι καὶ ἱκανὰ τῶν ἐπωνυμίων κοινά. Καὶ αἱ Ἀλβανίδες δὲ τοῦ Ἀρνᾶ ἐνεδύοντο μέχρι πρὸ μικροῦ ὁμοιομόρφως πρὸς τὰς γυναῖκας τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἀττικῆς.

Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ Ἀνδριακὴ Ἄρνη δὲν ἔχει ἀρχαίαν τὴν καταγωγήν, παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν της πρὸς ἄλλας ἀρχαιοτάτας ἑλληνικὰς πόλεις· θεωροῦσιν ἄλλως τε ὡς πραγματικὸν ὄνομά της οὐχὶ τὸ ἐπίσημον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν *Ἀρνᾶ*. Σημειοῦμεν ἐν τούτοις ὅτι ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ, ἔνθα οἱ Ἄνδριοι ἐξέπεμψαν τὰς πολυαρίθμους ἀποικίας των, ὑπῆρχε πολίχνη *Ἀρναὶ* ὀνομαζομένη, κειμένη ΒΔ τῆς τῶν Ἀνδρίων ἀποικίας Ἀκάνθου. Σῴζεται δὲ καὶ νόμισμα τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως ἀργυροῦν τῶν χρόνων τῆς χαλκιδικῆς συμμαχίας, πιθανῶς τῶν ἐτῶν 397—392 π. Χ. ἢ καὶ βραδύτερον, φέρον ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ, ὄπισθεν δὲ λύραν μετὰ τῶν γραμμάτων ΑΡΝ. Ἐὰν καὶ ἡ πολίχνη αὐτή, ἐγγύτατα κειμένη τῶν ἀνδριακῶν ἀποικιῶν, ἦτο ὡσαύτως ἀποικία τῶν Ἀνδρίων ἢ ἄλλου τινός, εἶναι ἄγνωστον, ἅτε οὐδεμιᾶς σῳζομένης περὶ τούτου ἀρχαίας μαρτυρίας. Οὐδόλως ὅμως ἀπίθανον τὸ ὄνομα τῶν Ἀρνῶν τῆς Χαλκιδικῆς νὰ μὴ ἦτο ἐντελῶς ξένον πρὸς τὸ τοῦ Ἀρνᾶ τῆς Ἄνδρου, ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα ἔχει ἀρχαίαν τὴν προέλευσιν. Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἐν Ἄνδρῳ Ἄρνης, ἀπαντῶνται πολλαχοῦ ἀρχαῖά τε καὶ μεσαιωνικὰ λείψανα, παρὰ δὲ τὸ *Μπατσί*, ὅπερ εἶναι ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ ἐπίνειον τοῦ τέως δήμου τῆς Ἄρνης, ὑπάρχει μικρὰ κοιλάς, *Λύκειο* ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων κοινῶς μέχρι σήμερον ὀνομαζομένη, πάντως τεκμηριοῦσα τὴν ὕπαρξιν αὐτόθι ἀρχαίου Λυκείου.

Κατὰ μείζονα ὅμως πιθανότητα τὸ τοπωνυμικὸν *Ἀρνᾶ* τῆς Ἄνδρου, γνωστὸν ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας, προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀνόματος Φράγκου τινὸς φεουδάρχου, τοῦ ὁποίου τιμάριον ἦτο τὸ ὁμώνυμον χωρίον. Εἶναι μάλιστα ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον ὅτι ὑπῆρξε τοιοῦτος Φράγκος φεουδάρχης, ἀκμάσας μεσοῦντος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, φέρων τὸ ὄνομα *Ἀρνᾶ* (Arna), θεῖος δὲ τυγχάνων τοῦ Καταλανοῦ Ἀντωνέλλου Καοπένα, δυνάστου τῆς Αἰγίνης, γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἀντωνίου Α' Ἀτζαγιώλη. Περὶ τοῦ Ἀρνᾶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι ἦτο κάτοχος γαιῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα, τῆς ὁποίας τὸ ὄρος Ἀρνᾶ φέρει ἀκόμη τὸ ὄνομά του ἀπὸ τῶν ἐκεῖ που εὑρισκομένων κτημάτων του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Ἀντωνέλλου Καοπένα ἀκλήρου, προβαλὼν ὁ Ἀρνᾶ κληρονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς νήσου Αἰγίνης παρῃτήθη ἐν τέλει τῶν ἀπαιτήσεών του, ἀπονεμηθείσης αὐτῷ συμβιβαστικῶς ἰσοβίας συντάξεως καὶ θέσεως Βενετοῦ ραίκτορος (rettore), ἤτοι διοικητοῦ τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ἠξίου νὰ δυναστεύσῃ κληρονομικῷ δικαιώματι. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρνᾶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπανέλαβε τὰς περὶ τῆς Αἰγίνης ἀξιώσεις του, ἀλλ' ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀπάντησις ὅτι ἡ Βενετία εἶχε στερρὰν ἀπόφασιν νὰ διατηρήσῃ τὴν νῆσον. Ἐχορηγήθη δ' ἐπίσης σύνταξις εἰς αὐτὸν καὶ τὸν οἶκόν του. Εἷς ἐκ τῶν Ἀρνᾶ τούτων ἐβοήθησε πιστῶς τὴν Βενετίαν κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς Αἰγίνης ἐναντίον τῶν Τούρκων τῷ 1537, αἰχμαλωτισθεὶς δὲ μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπέθανεν ἔν τινι τουρκικῷ δεσμωτηρίῳ. Ἀλλ' ἡ Βενετία ἀπηλευθέρωσε διὰ τῆς καταβολῆς λύτρων τὴν σύζυγόν του μετὰ τῶν παίδων, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν εἰς τὴν Βενετίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ἄνευ ἐπισήμου τινὸς τίτλου, περιελθόντες ἐν τέλει εἰς ἔνδειαν. Ἐκεῖ δὲ διέμειναν μέχρι τοῦ 1648, ὅτε ἀπέθανεν ὁ τελευταῖος αὐτῶν ἀπόγονος ὡς ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπονομαζομένου in Bragora.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀρνᾶ καὶ οὐ μακρὰν τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ Μπατσὶ ἐγείρεται ἡ μεγάλη μονὴ τῆς *Ζωοδόχου Πηγῆς* ἢ *Ἁγίας*. Μεταξὺ δὲ τοῦ Μπατσίου καὶ τῆς θέσεως Φοῦρνοι κεῖται ὁ μικρὸς ὅρμος *Ταρσανᾶς*. Ἐνταῦθα ἐπεσκέπτετο συχνὰ ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ ἐπεσκεύαζε προχείρως τὰ πλοῖά του, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὀρμίσκου (βλ. καὶ λ. *Ἀναθεματίστρα*). Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

— **Ἄρνη** *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀν. Θράκῃ, περιφέρεια *Χάφσας (Νίκης)*, χωρίου *Κουζουντζιού*, ἀριθμοῦντος κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν 258 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

— **Ἄρνης, τέως δῆμος**—. Εἷς τῶν ἀποτελούντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Ἄνδρου τεσσάρων δήμων. Ἡ ἵδρυσις τούτου ἐγένετο διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1878 Β. Δ. ἀποσπασθέντων τῶν ἀποτελεσάντων αὐτὸν συνοικισμῶν ἀπὸ τοῦ δήμου Γαυρείου. Εἶχε δὲ περιφέρειαν

Digitized by Google

τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Μπατσίου*, *Ἄρνης*, *Καταχοίλου* καὶ *Ἀπροβάτου*. Δ. Ε. Μ.

Ἄρνη *[Λαογρ.]*. Κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν εἶναι τόπος μακρινὸς εἰς τὸν Ἅδην ἢ εἰς τὰ «τάρταρα τῆ γῆς τὰ κρυοπαγωμένα». Ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ καλουμένη «βρύση τῆς ἀρνησιᾶς», τῆς ὁποίας τὸ νερὸν εἶναι παρόμοιον μὲ τὸ ἀρχαῖον ὕδωρ τῆς *Λήθης*. Ἐντεῦθεν κατὰ παραδόσεις, ἀναφερομένας συνήθως εἰς μοιρολόγια, πίνουσιν οἱ νεκροὶ καὶ ἀπαρνοῦνται τοὺς ζῶντας συγγενεῖς των. Πλὴν τοῦ τύπου *Ἄρνη* εἶναι κοινὸς καὶ ὁ *Ἄρνα*, ἐκτὸς δὲ τῆς βρύσης τῆς ἀρνησιᾶς ἢ ἀρνητιᾶς, ἀναφέρονται καὶ βουνό, καθὼς καὶ λαγκάδια τῆς Ἄρνας.

Ἡ λέξις πιθανώτατα παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος *ἀρνοῦμαι*. Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἴς τινα νεώτερα μοιρολόγια ἀναφέρονται «τῆς Ἄρτας τὰ βουνὰ» (ἢ λαγκάδια) ἀντὶ Ἄρνας. Τοῦτο ἴσως προέρχεται ἐκ τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς πανελληνίου παραδόσεως περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας καὶ τῆς ἐξασθενώσεως τῆς συνοχῆς πρὸς τὰς παλαιὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, λόγῳ τῆς μεταβατικῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Χ. Γ. Σ.

ἀρνηῖδες *ἡμέραι*· βλ. λ. Ἀρνίς.

ἀρνησιδικία (ἡ)· ἡ ἄρνησις τοῦ δικαστοῦ νὰ δικάσῃ.

— *[Νομ.]*· βλ. *κακοδικίας ἀγωγή*.

ἀρνησιθεΐα (ἡ)· τὸ ν' ἀρνῆταί τις τὸν Θεόν.

ἀρνησίθεος (ὁ, ἡ)—*ον* (τό)· ὁ ἀρνούμενος τὸν Θεόν, ὁ ἀποκρούων τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ.

ἀρνησιθρησκία (ἡ)· ἡ ἀπάρνησις τῆς πατροπαραδότου θρησκείας, ἡ ἐξωμοσία.

ἀρνησίθρησκος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἀπαρνούμενος τὴν θρησκείαν του, ὁ ἐξωμότης.

ἀρνησικυρία (ἡ)· τὸ δικαίωμα τοῦ ἄρχοντος νὰ ἀρνηθῇ τὴν κύρωσιν πράξεως ἢ ἀποφάσεως κατωτέρας ἀρχῆς, ἥτις οὕτω καθίσταται ἀνεκτέλεστος.

— [ΣΥΝΤ. ΔΙΚ.] Διὰ τοῦ ὅρου *δικαίωμα ἀρνησικυρίας* ἀποδίδεται παρ' ἡμῖν ὅ,τι εἰς ἄλλα Κράτη ἐννοεῖται σήμερον διὰ τοῦ veto, ἤτοι τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὅπως ἀρνηθῇ ρητῶς τὴν κύρωσιν (βλ. λ.) νόμου τινός, ἤτοι νὰ παρακωλύσῃ ὁριστικῶς ἢ προσωρινῶς τὴν προαγωγὴν εἰς νόμον νομοσχεδίου ἐπιψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Βουλῆς (καὶ τῆς Γερουσίας). Τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας διακρίνομεν εἰς *ἀπόλυτον* καὶ *ἀνασταλτικὸν* ἢ *ἀναβλητικόν*. Τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα ἀρνησικυρίας ματαιώνει ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν γένεσιν νόμου τινός, ἐνῷ τὸ ἀναβλητικὸν veto παρακωλύει προσωρινῶς, ἀναβάλλει, ἀναστέλλει ἐπί τινα χρόνον τὴν γένεσιν ὡρισμένου νόμου.

Διὰ τοῦ ἀπολύτου veto ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας παρακωλύει—ἔχων ἀπεριόριστον πρὸς τούτοις δικαίωμα—ὁριστικῶς τὸ νὰ καταστῇ νόμος νομοσχέδιον ἐπιψηφισθὲν ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων· ἀντιθέτως, ὅταν εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀναγνωρίζεται τὸ (λεγόμενον) ἀναβλητικὸν veto, ἐννοεῖται ὅτι οὗτος ἔχει μὲν τὸ δικαίωμα ν' ἀναβάλῃ τὴν γένεσιν νόμου τινός, ὑποχρεοῦται ὅμως νὰ κυρώσῃ, ἐκδώσῃ καὶ δημοσιεύσῃ τὸν νόμον ἂν αἱ Βουλαὶ εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἐπεστρέφετο τὸ νομοσχέδιον ἤθελον (δι' ὡρισμένης συνήθως πλειοψηφίας) ἐπιψηφίσει πάλιν αὐτό. Τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας ἀπαντᾶται, κατὰ κανόνα, ὡς δικαίωμα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ *νομοθετικοῦ* ἔργου τῶν Βουλῶν, δηλ. ὡς δικαίωμα, τὸ ὁποῖον δύναται οὗτος ν' ἀσκήσῃ ἐναντίον *συντακτικῶν* ἀποφάσεων, ἤτοι ἐπὶ ἀναθεωρημένων διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ὁπότε ἀπαντᾶται ὑπὸ τὴν ἀναβλητικὴν αὐτοῦ μορφήν, ὡς ἀνασταλτικὸν τουτέστι δικαίωμα. Τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν μοναρχικῶν μόνον πολιτευμάτων, καθόσον ἀναγνωρίζεται καὶ εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δημοκρατουμένων κρατῶν.

Ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὸ ἄρθρ. 762 τοῦ Συντ. Νόμου τῆς 16 Ἰουλίου 1875 κέκτηται ἐπίσης ἀναβλητικὸν veto, οὐδέποτε ὅμως ποιεῖται χρῆσιν τούτου (*Esmein* Droit constitutionel 1909 σ. 607 ἑπ.). Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἔχει ὁτὲ μὲν ἁπλοῦν ἀναβλητικόν, ὁτὲ δὲ ἀπόλυτον veto (*Bryce*, La république américaine τ. I σ. 92 ἑπ.). Ἐν Νορβηγίᾳ, ὁ βασιλεὺς ἔχει ἁπλοῦν ἀναβλητικὸν veto ἐπὶ τῶν νόμων (*Morgenstierne*, Das Staatsrecht des Königreichs Norwegen σ. 139). Παρ' ἡμῖν ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας στερεῖται τοῦ δικαιώματος καὶ τοῦ ἁπλοῦ ἀναβλητικοῦ veto. Η. Γ. Κ.

ἀρνήσιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ.

ἀρνήσιος,—*α*,—*ο*, δημοτ. *ἀρνήσος*· ὁ προερχόμενος ἀπὸ ἀρνί, *ἄρνειος*: «ἀρνήσο κρέας», «ἀρνήσια κεφαλή», «κοιλιὲς ἀρνήσιες».

ἀρνησίπατρις (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπαρνούμενος τὴν πατρίδα του, ὁ ἀλλάσσων τὸν ἐθνισμόν του.

ἄρνησις (ἡ)· τὸ νὰ ἀρνῆταί τις, ἡ μὴ ἀποδοχή, ἡ ἀπόκρουσις, ἀντίθ. *συγκατάθεσις*, *ὁμολογία*· «ἀντέταξεν ἐπίμονον ἄρνησιν», «ἄρνησις ὑπηρεσίας».

—[ΣΥΝΤΑΚΤ.] Ἄρνησις λέγεται ἡ δι' ἀρνητικοῦ μορίου ἢ διὰ λέξεως περιεχούσης ἔννοιαν ἀρνητικὴν ἢ ἀπαγορευτικὴν ἄρσις τῆς συζεύξεως δύο ἐννοιῶν. Ὅταν ἓν διανόημα περιέχῃ δύο ἀρνήσεις, τότε αἱ δύο ἀρνήσεις ἀναιροῦνται ὑπ' ἀλλήλων καὶ οὕτω ἀποτελοῦσι κατάφασιν· π. χ. «οὐκ ἄδικος» ἢ «δὲν εἶναι ἄδικος» ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ «εἶναι δίκαιος»· «δὲν ἀντιλέγει, δὲν ἀρνεῖται, δὲν ἀμφισβητεῖ», ἴσον πρὸς τὸ «ὁμολογεῖ, συμφωνεῖ». || ἐπίσης παρ' ἀρχαίοις λέγεται: «οὐδεὶς οὐκ ἔπασχε» ἤτοι «πάντες ἔπασχον»· ἀλλ' ὅμως ἐὰν ἀκολουθῇ σύνθετος ἄρνησις *οὐδείς*, *μηδείς* κ.τ.τ. αἱ ἀρνήσεις δὲν ἀναιροῦνται, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ ἀρνητικὴ ἔννοια τῆς προτάσεως ἐκφέρεται ἐντονώτερον· π. χ. «οὐκ ἔπασχεν οὐδείς» κανεὶς ἀπολύτως δὲν ἔπασχεν. Ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ συνήθως ἀκολουθεῖ ἡ σύνθετος ἄρνησις: «δὲν ἐδέχθη οὐδείς» ἢ «δὲν ἐδέχθη κανείς», ἀλλὰ καὶ προηγεῖται ἐνίοτε: «οὐδεὶς δὲν ἐδέχθη», κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους πρὸς ἐντονωτέραν δήλωσιν τῆς ἀρνητικῆς ἐννοίας. ὅταν γίνεται χρῆσις τοῦ *κανείς* ἀντὶ τοῦ *οὐδείς*, προηγεῖται τοῦτο ἢ ἕπεται ἀδιαφόρως· τὸ φαινόμενον τοῦτο λέγεται *συσσώρευσις ἀρνήσεων*.

Ἀπὸ τῶν ἀρνητικῶν ρημάτων *ἐμποδίζω*, *ἀπαγορεύω* καὶ τῶν ὁμοίων ἐξαρτᾶται ἀρνητικὴ πρότασις χωρὶς δι' αὐτῆς νὰ αἴρεται ἡ ἐν τῷ ρήματι ἐνυπάρχουσα ἄρνησις: «τον ἐμπόδισε νὰ μὴ μπῇ μέσα» ἢ καὶ ἄνευ τῆς ἀρνήσεως: «τὸν ἐμπόδισε νὰ μπῇ μέσα», «τοῦ ἀπαγορεύει νὰ μὴν τὸν βλέπῃ» καὶ «τοῦ ἀπαγορεύει νὰ τὸν βλέπῃ»· τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *πλεονασμὸς ἀρνήσεως*. Β. Φ.

— [ΛΟΓΙΚΗ] Ἐν τῇ Λογικῇ *ἄρνησις* καλεῖται ἡ ἀπόφανσις, ὅτι κρίσις τις δὲν εἶναι ἔγκυρος, ἔχει δὲ σημασίαν μόνον ὡς ἄρσις καταφάσεως ἢ θέσεως.

Κατὰ τὸν *Βοῦντ* ἡ ἄρνησις διαφέρει τῶν θετικῶν συνδέσμων τῶν παραστάσεων κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν πηγάζει ἐξ ὡρισμένων σχέσεων τῆς συγκεκριμένης ἀμέσου ἐποπτείας, ἀλλ' ἔχει τὴν βάσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῆς ἡμετέρας διανοήσεως. Κατὰ ταῦτα ὁ τύπος τῆς ἀρνήσεως ἀποδεικνύει, ὅτι αἱ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος, ὁσονδήποτε καὶ ἂν καθορίζωνται ὑπὸ τῶν πραγματικῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀντικειμένων, δὲν πραγματοῦνται εἰμὴ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς βουλήσεως τοῦ νοοῦντος.

Μόνον κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὸν λόγον, δι' ὃν δυνάμεθα νὰ μὴ προβαίνωμεν εἰς ὡρισμένην τινὰ ἐνέργειαν τῆς νοήσεως, ἢ ν' ἀποκρούωμεν τυχὸν ἔξωθεν προερχομένην κρίσιν. Ὅθεν ἡ ἄρνησις δὲν εἶναι ἀρχική τις ἐνέργεια τῆς νοήσεως, οὐδὲ ἰδιαίτερός τις τύπος αὐτῆς, ἀλλ' ἐκδηλοῦται δι' αὐτῆς ἡ ἐκ τῆς ἑκουσίας χρήσεως τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως ἀπορρέουσα ἱκανότης, ὅπως ἀποποιώμεθα ἔξωθεν προερχομένας ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶν καταρτιζομένας κρίσεις. Ἀκριβῶς δ' ἐπειδὴ ἡ ἄρνησις δὲν εἶναι αὐτοτελὴς μορφὴ τῆς νοήσεως, δύναται νὰ συνδέηται πρὸς πᾶσαν ἄλλην μορφὴν αὐτῆς.

Τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀρνήσεως δυνάμεθα ν' ἀπορρίψωμεν πᾶσαν οἱασδήποτε σχέσιν ἐνυπάρχουσαν μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν. Ἡ οὐσία τῆς ἀρνήσεως συνίσταται οὕτω ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει τῆς βουλήσεως ἡμῶν, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ἀντίθεσις τῶν συναισθημάτων ἢ ἡ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βουλήσει ἐνυπάρχουσα ἐναντιότης μεταξὺ τῆς τάσεως καὶ τῆς ἀντενεργείας. Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ σημασία τῆς ἀρνήσεως ἔγκειται ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ ἐκτοπισμῷ τῆς πλάνης. Ὅπως ἡ πρός τινα ἐρεθισμὸν ἀντίδρασις τῆς βουλήσεως προκαλεῖται ὑπὸ θετικῶν ἐλατηρίων, οὕτως ὑπὸ τὴν ἄρνησιν κρύπτεται συγχρόνως κατὰ κανόνα θετική τις πρόθεσις, ἥτις ἕνεκεν αἰτίας τινὸς οἱασδήποτε δὲν ἐκδηλοῦται ἀπ' εὐθείας. Ἐναργῶς διαφαίνονται οἱ θετικοὶ ὅροι τῆς ἀρνήσεως εἰς τὰς κρίσεις τῆς συναφείας. Ἐν αὐταῖς διακρίνομεν σαφῶς δύο κατ' οὐσίαν διαφόρους ἐνεργείας τῆς ἀρνήσεως. Πρῶτον, ὅταν πρόκειται νὰ δηλώσωμεν τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀρνήσεως ἀόριστόν τινα περιορισμὸν τοῦ κατηγορουμένου, ὃν δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν ἐπακριβῶς διὰ θετικῆς διατυπώσεως. Ὅταν π. χ. λέγωμεν «ἡ οἰκία αὕτη δὲν εἶναι μεγάλη», δὲν θέλομεν μόνον ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως ν' ἀποκρούσωμεν τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ οἰκία εἶναι μεγάλη, ἀλλ' ἡ πρόθεσις ἡμῶν εἶναι συγχρόνως ν' ἀποφανθῶμεν *θετικῶς* περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐν λόγῳ οἰκίας, ἀλλὰ κατά τι ἀορίστως, ὡς ἐὰν ἡ οἰκία αὕτη δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ οὔτε ὡς μεγάλη οὔτε ὡς μικρά. Ἡ *ἀρνητικὴ* αὕτη *προσαγγελτικὴ κρίσις* ἰσοδυναμεῖ πρὸς μίαν *ἀόριστον καταφατικήν*. Δεύτερον, ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν τὴν πλήρη ἀσυμφωνίαν μεταξὺ δύο ἐννοιῶν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς τοιαύτης κρίσεως ἐκφράζομεν τὴν μεταξὺ δύο ἰδεῶν ὑφισταμένην διαφοράν, δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν καὶ θετικῶς τὴν κρίσιν ταύτην χωρὶς ν' ἀλλοιωθῇ ἡ ἔννοια αὐτῆς οὐσιωδῶς. Αἱ κρίσεις, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ Α δὲν εἶναι Β καὶ τὸ Α εἶναι διάφορον τοῦ Β ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ πιθανότητι τῆς πλάνης ἔγκειται πάντως ἡ ἀντικειμενικὴ βάσις τῆς ἀρνήσεως, γεννᾶται ἐξ αὐτῆς ἕτερός τις τύπος, ὅστις, ἀποτελῶν τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τῆς καταφάσεως καὶ τῆς ἀρνήσεως, χαρακτηρίζει ὡς ἀβεβαίαν τόσον τὴν παραδοχὴν ὅσον καὶ τὴν ἀπόρριψιν ὡρισμένης τινὸς κρίσεως. Ἐνταῦθα δηλαδὴ πρόκειται περὶ τῶν *προβληματικῶν κρίσεων*.

Ἀλλ' ἡ ὁμολογία τῆς ἁπλῆς πιθανότητος συνδέσμου τινὸς παραστάσεων ἀξιοῖ πάλιν ὡς ἀντικειμένην ἐνέργειαν τῆς νοήσεως τὴν ἐξασφάλισιν τῆς βεβαιότητος εἰς τὰς *ἀποδεικτικὰς κρίσεις*. Διὸ καὶ ἡ τελευταία χρησιμοποιεῖται τότε μόνον, ὅταν πρόκειται ν' ἀπαλλάξωμεν κρίσιν τινὰ πασῶν τῶν κατ' αὐτῆς ἀπευθυνομένων ἐνστάσεων καὶ ἀμφιβολιῶν. Ὅθεν ὁ ἀποδεικτικὸς ἰσχυρισμὸς ὑποκινεῖται μόνον ὑπὸ τῶν ἀρνητικῶν καὶ προβληματικῶν κρίσεων ἐκεῖ, ἔνθα ἐλέγχονται αὗται τυχὸν ὡς ἐσφαλμέναι, ἐνῷ θὰ ἦτο ἀπολύτως ἄσκοπος ἡ ἀπόδειξις τοῦ κύρους ἢ τῆς ἀναγκαιότητος γενικῶς παραδεδεγμένων ἀληθειῶν. Α. Γ. ΔΑΛΕΖΙΟΣ

— [ΜΑΘΗΜ.] Ὅλως διάφορον σημασίαν ἔχει ἡ ἄρνησις ἐκεῖ ἔνθα, ὡς ἐν τοῖς Μαθηματικοῖς καὶ τῇ Φυσικῇ, πρόκειται περὶ τῆς σχέσεως ποσῶν ἢ δυνάμεων. Ἐνταῦθα ἡ ἑκάστοτε ἐναλλασσομένη ἀντίθεσις τοῦ θετικοῦ πρὸς τὸ ἀρνητικὸν οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμή, ὅτι δύο ποσὰ ἢ δύο δράσεις δυνάμεων αἴρουσιν ἀλλήλας. Ἐν ἀντιθέσει, ἐπὶ παραδείγματι, πρὸς πᾶσαν θετικῶς νοουμένην μηχανικὴν δύναμιν, καλεῖται *ἀρνητικὴ* πᾶσα ἄλλη τείνουσα νὰ κινήσῃ τὸ σῶμα πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Α. Δ.

— [ΑΙΣΘΗΤ.] Ἡ τέχνη δὲν ἀπεικονίζει πάντοτε τὴν ζωὴν ἐν τῇ ἑαυτῆς πραγματικότητι, ἀλλ' ἐκτοπίζει πολλάκις ἐκ τοῦ συνειρμοῦ τῶν φαινομένων αὐτῆς στοιχεῖά τινα, ἀμέσως ἀνήκοντα εἰς τὸν συνειρμὸν τοῦτον. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια καλεῖται κατὰ τὸν Λίππς *αἰσθητικὴ ἄρνησις* (ästhetische Negation). Α. Δ.

— ἄρνησις *ὑπηρεσίας [Διοικ. Δικ.]*. Οὕτως ἐννοεῖται ἡ ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου προβαλλομένη ἄρνησις, ὅπως συμμορφωθῇ πρὸς τὸ κυριώτερον αὐτοῦ ὡς δημοσίου ὑπαλλήλου καθῆκον, νὰ ἐκτελέσῃ τουτέστι τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ὑπηρεσίαν. *Ἄρνησις ὑπηρεσίας* ὑφίσταται ὄχι μόνον ὁσάκις ὁ δημόσιος ὑπάλληλος δὲν ἐκτελεῖ τὴν συνήθη αὐτοῦ ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔτι ἀρνῆται νὰ ἐκτελέσῃ ὑπηρεσίαν νέαν ἀλλὰ καὶ συναφῆ πρὸς τὴν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργουμένην, ἂν καὶ πρὸς τούτοις παραγγελθεὶς ὑπὸ τῆς προϊσταμένης αὐτοῦ ἀρχῆς. Ὡσαύτως καὶ ὅταν ἀποφεύγῃ καταλλήλως νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ διαταγήν. Τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἀρνουμένου νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπηρεσίαν του δὲν προσγίγνεται μόνον ζημία ὑπηρεσιακή, ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ζημιοῦνται καὶ ἰδιωτικὰ συμφέροντα. Διὰ τοῦτο ἡ ἄρνησις ὑπηρεσίας, ἐκτὸς τῆς πειθαρχικῆς εὐθύνης καὶ τῆς πειθαρχικῆς ποινῆς τὴν ὁποίαν συνεπιφέρει διὰ τὸν δημόσιον ὑπάλληλον, δημιουργεῖ καὶ ποινικὴν εὐθύνην δι' αὐτόν, δι' ἣν προνοεῖ ὁ ἡμέτερος ποινικὸς νόμος (ἄρθρ. 480). Ἡ ἔννοια τοῦ ἄρθρου τούτου, συμφώνως πρὸς τὴν κρατήσασαν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ δικαστικῇ πρακτικῇ ἄποψιν, εἶναι ὅτι ὑπάρχει τὸ ἀδίκημα τῆς ἀρνήσεως υπηρεσίας ὁσάκις καλούμενος ὑπάλληλός τις ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν ὑπηρεσίαν του, ἀρνεῖται νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, δικαιολογούμενος σχετικῶς ὁπωσδήποτε ἢ προφασιζόμενος ἀσάφειαν ἢ σιωπὴν τῶν νόμων καὶ οὐχὶ ἂν κληθῇ ὑπὸ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς ἐν ἄλλῃ τινὶ περιπτώσει, ἢ προτραπῇ καὶ παραγγελθῇ ὑπ' αὐτῆς μετὰ πρόσκλησιν ὅμως τῶν ἐνδιαφερομένων, καθόσον πρόκειται ἐνταῦθα περὶ παραβιάσεως ἑτέρου καθήκοντος, τοῦ τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς προϊσταμένους του καὶ οὐχὶ τοῦ ὑπὸ ἄρθρ. 480 τοῦ ποινικοῦ νόμου προβλεπομένου· δὲν ὑφίσταται ἐπίσης ἄρνησις ὑπηρεσίας ἂν ὁ ὑπάλληλος κληθῇ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς ἐνέργειαν ὑπηρεσίας ξένης τῆς ἰδικῆς του (βλ. Α. Π. ποιν. 68, 1868 καὶ 108, 1878). Τὸ ὅτι ὁ Π. Ν. ἐκφράζεται δυνητικῶς, τοῦτο δηλοῖ ὅτι «ὁ νόμος τὴν κακουβουλίαν σκοπεῖ καταστεῖλαι, συμπαθεῖ δ' ἐπὶ τῇ ἀδυναμίᾳ ἢ τῇ μεγάλῃ .. περισκέψει» (*Ν. Ι. Σαρίπολος*, Ποιν. Νομοθ. τ. 3 § 760 σ. 590), τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου μὴ δυναμένου ν' ἀναλάβῃ τὰς εὐθύνας πράξεώς τινος καὶ τούτου ἕνεκα ἠναγκασμένου νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν προϊσταμένην αὐτοῦ ἀρχήν, ζητῶν ἐκεῖθεν ὁδηγίας. Η. Γ. Κ.

ἀρνησισμὸς (ὁ)· βλ. ἀρνητισμός.

ἀρνησίχριστος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀπαρνούμενος τὸν Χριστόν· βλ. καὶ λ. ἀρνητής.

ἀρνητὴς (ὁ) δημοτ. *ἀρνιστής*· ὁ ἀρνούμενος,

Digitized by Google

ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, ὁ μὴ ὁμολογῶν: «νὰ εἶμαι ἀρνιστὴς τοῦ Χριστοῦ ἂν . . . », εἶδος λαϊκοῦ ὅρκου.

ἀρνητικός, *—ή, —όν·* ὁ τῆς ἀρνήσεως, ὁ ἐμφαίνων ἢ ἐκφράζων ἄρνησιν, *ἀποφατικός, ἀπαγορευτικός·* ἀντιθ. *θετικός, καταφατικός:* «ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξεν ἀρνητική».—Ἐπίρρ. *ἀρνητικῶς.*

— **ἀρνητικὰ** *μόρια [Γραμματ.].* Καλοῦνται *ἀρνητικὰ* ἢ *ἀποφατικὰ μόρια* τὰ ἐπιρρήματα ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων ἀναιρεῖται ἡ σύζευξις δύο ἐννοιῶν, τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου· π. χ. «ὁ θεὸς οὐκ ἔστιν θνητός», «ὁ θεὸς δὲν εἶναι ἐκδικητής»· διὰ τῶν μορίων *οὐ* καὶ *δὲν* ἀρνούμεθα ἰδιοτητά τινα τοῦ ὑποκειμένου, ἤτοι ἀναιροῦμεν τὴν σύζευξιν τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ κατηγορουμένου. Ἀρνητικὰ μόρια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦσαν τὰ ἁπλᾶ *οὐ* καὶ *μή,* τὰ σύνθετα *οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ,* τὸ ἀχώριστον *ἀ—* (ἀθάνατος, ἄδικος) καὶ τὸ σπανιώτατον *νη—* (νηποινεί).

Παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις τὸ *οὐ* σχεδὸν ἐξέλιπεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐπεκράτησε τὸ *δέν,* προελθὸν ἀπὸ τὸ οὐδὲν (βλ. λ.) Καὶ διὰ μὲν τοῦ *δὲν* (ἀρχ. *οὐ*) δηλοῦται ὅτι πρᾶγμά τι ἢ διάθεσίς τις δὲν ἔλαβε ἢ δὲν λαμβάνει ἢ δὲν θὰ λάβῃ ὕπαρξιν· π. χ. «ἀφῆκε μνημεῖον τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει (ἢ δὲν ὑπῆρξεν ἢ δὲν θὰ ὑπάρξῃ) λαμπρότερον ἄλλο»· διὰ δὲ τοῦ *μὴ* δηλοῦται προσπάθεια, ὅπως μὴ λάβῃ ὕπαρξιν πρᾶγμά τι ἢ διάθεσίς τις· π. χ. «ἀφῆκε μνημεῖον τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ λαμπρότερον ἄλλο».

Β. Φ.

—**ἀρνητικὴ** *ἀγωγὴ ['Αστικ. Δίκ.].* Μεταξὺ τῶν ποικίλων εν τῷ δικαιώματι τῆς κυριότητος ἐμπεριεχομένων ἐξουσιῶν καταλέγεται καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ *κυρίου,* ὅπως ἀποτρέπῃ πᾶσαν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐνέργειαν τρίτων. Τὸ πρὸς τοῦτο ἔνδικον μέσον εἶναι κυρίως ἡ ἀγωγὴ ἡ λεγομένη *διεκδικητικὴ* (rei vindicatio), ἥτις ὅμως χωρεῖ ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν τρίτος τις ἀντιποιεῖται ἔργῳ ὁλοτελῶς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς *κυριότητος,* παρακρατεῖ δηλονότι ἀδικαιολογήτως καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου τὸ κτῆμα. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ περιπτώσεις ἐν αἷς ὁ τρίτος, χωρὶς κἂν νὰ προβαίνῃ μέχρις ἀφαιρέσεως ἢ παρακρατήσεως τοῦ πράγματος, ἀντιποιεῖται οὐδὲν ἧττον ἔργῳ ἢ λόγῳ περιωρισμένον τι δικαίωμα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς λ. χ. τὴν ἐπικαρπίαν ἢ κτηματικήν τινα δουλείαν ἢ ἐν γένει ἐπιχειρεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρᾶγμα πράξεις συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἢ προσβάλλεται ἀμέσως αὐτὴ αὕτη ἡ κυριότης (ὡς ὅταν ἐκπέμπῃ τις ὑπερβολικὸν καπνὸν) ἢ παρακωλύεται ὁ κύριος ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ διαθέσει τοῦ κτήματος αὐτοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ Δίκαιον χορηγεῖ κατὰ τοῦ διαταράσσοντος ἰδίαν ἀγωγὴν (κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ λατινικοῦ actio negatoria) καλουμένην *ἀρνητικήν.* Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ παῦσις τῆς διαταράξεως, ἡ ἀπαγόρευσις πάσης τυχὸν ἐνοχλήσεως εἰς τὸ μέλλον (Πολ. Δ.κ. 883) καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς προσγενομένης ζημίας.

Ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀρνητικῆς ἀγωγῆς, ὡς ἀγωγῆς ἐκ τῆς κυριότητος, ἕπεται, ὅτι, ἐπ' αὐτῆς, ὁ ἐνάγων ὀφείλει ἀναντιρρήτως ν' ἀποδείξῃ τὸ σύνολον τῶν περιστατικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέρρευσεν ἡ ἰδιοκτησία του. Πέραν τούτου ὅμως οὐδὲν ἕτερον εἶναι οὗτος ὑπόχρεως νὰ πράξῃ. Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται, ὅτι ἔχει πράγματι τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται, τότε ἡ περιορίζουσα τὴν κυριότητα ἀξίωσις φέρει χαρακτῆρα ἀληθοῦς ἐνστάσεως, τῆς ἀποδείξεως αὐτῆς ἀποκειμένης τῷ ἐναγομένῳ. Ἡ ἀντίθετος ἐκδοχή, ἥτις, πρὸς τῇ ἀποδείξει τῆς κυριότητος, ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐνάγοντα προσθέτως τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ὄντως ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ ἐναγόμενος, οὐ μόνον ἄδικος εἶναι, δυσχεραίνουσα μέχρις ἀχρηστεύσεως τὴν ἐκ τῆς ἀρνητικῆς ἀγωγῆς προσδοκωμένην ὠφέλειαν, ἀλλ' ἔχει ἀσφαλῶς ἀντίθετα καὶ πολλὰ ἐκ τῶν κειμένων. Κυρίως ὅμως ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀπορριπτέα διὰ τὸν λόγον, ὅτι παρεισάγει ἐν προκειμένῳ λύσιν θεμελιωδῶς διάφορον ἐκείνης ἣν δέχεται τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐν τῷ θέματι τοῦ ἐνεχύρου, ἔνθα, κατὰ ρητὴν διάταξιν τοῦ *Κώδικος,* ὁ προτείνων δικαίωμα τοιοῦτο δανειστὴς ὀφείλει αὐτὸς νὰ φέρῃ καὶ τὴν ἀπόδειξιν, τοῦ ἐνάγοντος περιοριζομένου πάντοτε εἰς τὴν ἀπόδειξιν μόνης τῆς κυριότητός του ἐπὶ τοῦ ἐπιδίκου ἀντικειμένου.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ νομοθεσίᾳ τὸ ζήτημα τῆς ἀποδείξεως ἐπὶ τῆς ἀρνητικῆς ἀγωγῆς, καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων ἐκ τῆς κυριότητος, ἐμφανίζει ὄψιν ὁλωσδιόλου νέαν (Πρβ. Cod. Civ. 2279 Γερμ. ἀστ. κώδ. 891,1006).

Ν. Π. ΘΗΒΑΙΟΣ

— **ἀρνητικὴ** *ἀντίδρασις [Χημ.].* Ὅταν διά τινος χημικῆς ἀντιδράσεως προσπαθοῦμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἂν σῶμά τι περιέχῃ οὐσίαν τινά, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι δὲν περιέχεται ἡ οὐσία αὕτη εἰς τὸ ἐξετασθὲν σῶμα, τότε λέγομεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀρνητικὸν καὶ τὴν σχετικὴν ἀντίδρασιν καλοῦμεν *ἀρνητικήν*

— **ἀρνητικὴ** *εἰκών·* ἡ εἰκὼν ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ λευκὰ μέρη παρίστανται διὰ μελανοῦ χρώματος καὶ ἀντιστρόφως τὰ μελανὰ διὰ λευκοῦ.

—*[Φωτογρ.]* Εἰς τὴν φωτογραφικὴν καλεῖται *ἀρνητικὴ εἰκὼν* τὸ διὰ τῆς φωτογραφικῆς συσκευῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς σχηματιζόμενον φωτότυπον, ὅπερ καθίσταται ὁρατὸν διὰ τῆς ἐμφανίσεως. Τοῦτο παρουσιάζει ὅλας τὰς φωτεινὰς θέσεις τοῦ φωτογραφηθέντος ἀντικειμένου μελανὰς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀδιαφανεῖς, ἐνῷ ἀπ' ἀντιθέτου ὅλας τὰς σκοτεινὰς θέσεις τοῦ ἀντικειμένου ἐμφανίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαφανεῖς. Εὐνόητον εἶναι προκειμένου περὶ κανονικῆς ἐκθέσεως, ὅτι αἱ ἀντιθέσεις διαφανῶν καὶ ἀδιαφανῶν τοῦ φωτοτύπου τῆς ἀρνητικῆς εἰκόνος εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρότεραι, ὅσον περισσότεραι εἶναι αἱ ἀντιθέσεις φωτὸς καὶ σκιῶν τοῦ ἀντικειμένου. Ἐπὶ μὴ κανονικῆς ἐκθέσεως ἡ ἀρνητικὴ εἰκὼν παρουσιάζεται ἐλλιπὴς καὶ ἐπὶ μὲν ὑπεκθέσεως εἶναι ἀσθενὴς καὶ χρῄζει ἐνδυναμώσεως, ἐπὶ δὲ ὑπερεκθέσεως ἡ εἰκὼν εἶναι ἐντόνως ἰσχυρά, *σκληρὰ* ὡς λέγομεν, καὶ χρῄζει ἐξασθενώσεως. Αἱ ἀντιθέσεις, ἃς δέον νὰ παρουσιάζῃ ἡ καλὴ ἀρνητικὴ εἰκών, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῶσι, διότι αὗται κυρίως ἐξαρτῶνται καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς φωτογραφήσεως. Οὕτω π. χ. ἐπὶ ἐναντιοφώτου τινὸς φωτογραφήσεως, αἱ ἀντιθέσεις εἶναι ἰσχυραὶ καὶ ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀρνητικὴ εἰκὼν ὡς μὴ κανονική. Ἐπὶ τῆς ἀρνητικῆς εἰκόνος εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφαιρεθῶσι διὰ τῆς τέχνης τῆς διορθώσεως ἀσχημίαι τινὲς ἢ βλάβαι, αἵτινες δὲν θέλομεν νὰ τυπωθῶσιν ἐπὶ τοῦ φωτογραφικοῦ χάρτου. Ἡ ἐπιτυχία καλῆς ἀρνητικῆς εἰκόνος ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἐκ τοῦ χρόνου τῆς ἐκθέσεως καὶ ἐκ τῆς καλῆς ἐμφανίσεως, δι' ἧς θὰ ἀποφευχθῶσι διάφορα ἐλαττώματα ἅτινα συνήθως παρουσιάζονται εἰς τὴν ἀρνητικὴν εἰκόνα.

Κ. Γ. Μ.

—**ἀρνητικοὶ** *ἀριθμοὶ [Μαθημ.].* Ἐφ' ὅσον περιοριζόμεθα εἰς τοὺς κοινοὺς ἢ φυσικοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 3......, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκτελοῦμεν πάντοτε τὰς πράξεις, ἀφαίρεσιν καὶ διαίρεσιν, ὡς τὰς ὁρίζει ἡ Ἀριθμητική. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν διαίρεσιν αἴρομεν τὸ ἐμπόδιον διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν *κλασματικῶν* ἀριθμῶν εἰς τοὺς φυσικοὺς ἀριθμούς, τοὺς ὁποίους πρὸς διάκρισιν καλοῦμεν *ἀκεραίους.* Οὕτω π.χ. δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τοῦ 3 διὰ τοῦ 7 ὡς μεταχειριζόμενοι τὸ κλάσμα $\frac{3}{7}$. Τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῇ συντόμως διὰ τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν.

Ἡ ἀφαίρεσις ὅμως, καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν, δὲν εἶναι πρᾶξις πάντοτε δυνατή, ὡς τὴν ὁρίζει ἡ Ἀριθμητική δὲν δυνάμεθα π.χ. νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸ 3 τὸ 8, διότι, κατὰ τὴν ἀριθμητικήν, πρέπει νὰ ἐλαττώσωμεν τὸν μειωτέον 3 κατὰ τόσας μονάδας ὅσας ἔχει ὁ ἀφαιρετέος 8, ὅπερ ἀδύνατον. Ἀδύνατον ἐπίσης νὰ παραστήσωμεν δι' ἑνὸς ἀριθμοῦ τὴν διαφορὰν $0-4$ κ.τ.λ. Πρὸς ἄρσιν τοῦ ἐμποδίου τούτου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέκλειε τὴν ἀριθμητικὴν λύσιν ἀπείρων προβλημάτων ἀπαιτούντων ἀφαίρεσιν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀπὸ μικροτέρου, ἡ ἄλγεβρα δέχεται ὡς ὁρισμὸν τῆς ἀφαιρέσεως τὸν δεύτερον ὁρισμὸν τῆς ἀριθμητικῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον «ἀφαίρεσις καλεῖται ἡ πρᾶξις ἐν ᾗ, δοθέντων δύο ἀριθμῶν, ζητεῖται τρίτος (ἡ *διαφορά*) ὅστις προστιθέμενος εἰς τὸν δεύτερον (τὸν *ἀφαιρετέον*) μᾶς δίδει τὸν πρῶτον (τὸν *μειωτέον*)». Συμφώνως πρὸς τὸν ὁρισμὸν τοῦτον ἡ ἀφαίρεσις $0-\alpha$, ὅπου α οἱοσδήποτε ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀριθμῶν, ἀκέραιος ἢ κλασματικός, ἐκτελεῖται, ἂν δεχθῶμεν ἕνα ἀριθμὸν α' τοιοῦτον, ὥστε $\alpha+\alpha'=0$, διότι τότε θὰ εἶναι $0-\alpha=\alpha'$. Δι' ἕκαστον ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀριθμῶν 4 ἢ 5 κ.τ.λ. δεχόμεθα καὶ ἕνα *ἀντίθετον* τὸν $4'$ ἢ $5'$ κ.τ.λ., δηλαδὴ τοιοῦτον ὥστε $4+4'=0$, $5+5'=0$ κ.λ. Τοὺς νέους τούτους ἀριθμούς, ὡς ὁ α', $4'$, καλοῦμεν *ἀρνητικοὺς* ἀριθμούς, τοὺς δὲ προϋπάρχοντας, ὡς α, 4 κ.τ.λ., καλοῦμεν *θετικούς.*

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀρνητικῶν ἀριθμῶν πᾶσα ἀφαίρεσις, ὡς ἡ $3-8$, καθίσταται δυνατή· πράγματι, κατὰ τὸν ὁρισμόν, ἡ διαφορὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀντίθετος τοῦ 5, ὁ ἀρνητικὸς ἀριθμὸς $5'$; διότι οὗτος προστιθέμενος εἰς τὸ 8 μᾶς δίδει τὸ 3, ἐπειδὴ $5'+8=5'+5+3=3$. Τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον $5'$ θὰ εὑρίσκετο καὶ ἂν ἀντὶ νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν ἀφαίρεσιν $3-8$ ἐξετελοῦμεν τὴν πρόσθεσιν $3+8'$.

Ἐν τῷ λογισμῷ παριστῶμεν τοὺς ἀρνητικοὺς ἀριθμοὺς $4'$, $5'$ κ.τ.λ. διὰ τῶν συμβόλων -4, -5 κ.τ.λ. Ἐν γένει δὲ ἡ ἀφαίρεσις ἀριθμοῦ τινος ἀπὸ ἄλλου ἀνάγεται, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀρνητικῶν ἀριθμῶν, εἰς τὴν *πρόσθεσιν* τοῦ ἀντιθέτου.

Ἡ κατωτέρα δηλαδὴ Ἄλγεβρα, ἐπιδιώκουσα νὰ ἐξαλείψῃ τὰς ἐξαιρέσεις καὶ νὰ δίδῃ πλήρη γενικότητα εἰς τοὺς κανόνας τοῦ λογισμοῦ, ἐζήτησε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀρνητικῶν ἀριθμῶν νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ δυνατὸν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀφαιρέσεως, καὶ ἐπέτυχε συγχρόνως τὴν πλήρη ἀφομοίωσιν τῆς ἀφαιρέσεως εἰς τὴν πρόσθεσιν. Ἀντιστοίχως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν ἐπέτυχεν ὄχι μόνον νὰ καταστήσῃ τὴν διαίρεσιν πρᾶξιν πάντοτε δυνατήν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀναγάγῃ εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν. Ἀμφότερα ἀποτελοῦν σπουδαίους σταθμοὺς προόδου διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀλγέβρας.

Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ἀρνητικῶν ἀριθμῶν δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως ποσῶν ἐπιδεχομένων ἀντίθεσιν, ὡς ἡ μεταξὺ θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ἀριθμῶν, ὡς τὴν ὡρίσαμεν· π.χ. τὰ κέρδη καὶ αἱ ζημίαι ἐπιχειρήσεως ἢ νόμου, αἱ ἐν τραπέζῃ καταθέσεις καὶ αἱ ἀναλήψεις.

Ὁ χρόνος ἐπίσης καθ' ὃν συνέβη γεγονός τι δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ ἀριθμοῦ, καθ' ὅσον συνέβη μετὰ ἢ πρὸ ὡρισμένης χρονικῆς στιγμῆς ἣν θεωροῦμεν ὡς ἀρχὴν τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου μὲ ὡρισμένην μονάδα, τὴν ὥραν, τὴν ἡμέραν κτλ.

Ἐν τῇ *Γεωμετρίᾳ,* διὰ νὰ ὁρίσωμεν συντόμως τὴν θέσιν ἑνὸς σημείου ἐπὶ εὐθείας, λαμβάνομεν ἓν σημεῖον αὐτῆς Ο ὡς ἀρχὴν καὶ ἓν τμῆμα (ΟΕ) ὡς μονάδα μετρήσεως· τότε εἰς πᾶν σημεῖον Μ

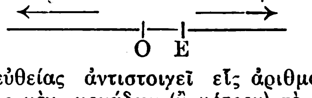

ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀντιστοιχεῖ εἷς ἀριθμός, ὅστις ἔχει πλῆθος μὲν μονάδων (ἢ *μέτρον*) τὸ ἐξαγόμενον τῆς μετρήσεως τοῦ τμήματος (ΟΜ) διὰ τῆς μονάδος (ΟΕ), εἶναι δὲ θετικὸς ἢ ἀρνητικὸς καθ' ὅσον ἡ κατεύθυνσις τοῦ τμήματος (ΟΜ) συμφωνεῖ ἢ ὄχι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ τμήματος (ΟΕ) ὅπερ ἐλήφθη ὡς μονὰς καὶ μετρεῖται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ $+1$· καὶ ἀντιστρόφως, δοθέντος ἀριθμοῦ τινος θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ, ὁρίζεται διὰ τούτου ἓν μόνον σημεῖον ἐπὶ τῆς εὐθείας. Ὁμοίως ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, τῇ βοηθείᾳ δύο τεμνομένων εὐθειῶν (τῶν ἀξόνων) φέρομεν εἰς ὁμοίαν ἀντιστοιχίαν ἕκαστον σημεῖον τοῦ ἐπιπέδου πρὸς ἓν ζεῦγος ἀριθμῶν θετικῶν ἢ ἀρνητικῶν. Ἐν τῷ χώρῳ, τῇ βοηθείᾳ τριῶν εὐθειῶν (ἀξόνων) καὶ τῶν ἀρνητικῶν ἀριθμῶν, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀντιστοιχία ἑκάστου σημείου τοῦ χώρου πρὸς τρεῖς ἀριθμούς, οἵτινες εἶναι ἀναγκαῖοι καὶ ἐπαρκοῦν διὰ νὰ ὁρίσουν τὸ σημεῖον. Ὁμοίως σπουδαία εἶναι ἡ διάκρισις *θετικῆς* καὶ *ἀρνητικῆς διευθύνσεως στροφῆς* ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, *θετικῶν* καὶ *ἀρνητικῶν γωνιῶν* καὶ *τόξων, θετικῶν* καὶ *ἀρνητικῶν ὄγκων* κλπ.

Καὶ ἡ *Φυσική,* βασιζομένη ἐπὶ τῆς Γεωμετρίας, χρησιμοποιεῖ ἐπίσης τοὺς θετικοὺς καὶ ἀρνητικοὺς ἀριθμοὺς πρὸς παράστασιν ποσῶν ἀντιθέτων. Τοῦτο δὲ εὐκολύνει τοὺς λογισμοὺς καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἁπλοποίησιν καὶ γενίκευσιν διαφόρων προτάσεων αὐτῆς. Οὕτως ἔχομεν *θετικὰς* καὶ *ἀρνητικὰς ἐντάσεις δυνάμεων* τῆς αὐτῆς διευθύνσεως, *θετικὰ* καὶ *ἀρνητικὰ ποσὰ ἐνεργείας, θερμότητος, ἠλεκτρισμοῦ, ἔργου, θετικὰς* καὶ *ἀρνητικὰς ροπὰς δυνάμεων* ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, *θετικὴν* καὶ *ἀρνητικὴν θερμοκρασίαν* κλπ.

Α. Μ.

— **ἀρνητικοὶ** *ἐκθέται* βλ. δυνάμεις *[Μαθημ.].*

— **ἀρνητικὸν** *σῆμα [Ναυτ.].* Μεμονωμένον σῆμα σημαῖνον «*ὄχι*» ὑπὸ πάσας τῆς λέξεως ταύτης τὰς ἐννοίας.

Ἐν τῷ Διεθνεῖ Κώδικι σημάτων, τὸ σῆμα τοῦτο εἶναι τὸ *τρίγωνον* D, σχήματος ἰσοσκελοῦς τριγώνου, οὗ τὸ ὕψος εἶναι 2, καὶ ἡ διάστασις τῆς βάσεως 3. Τὸ χρῶμά του εἶναι κυανοῦν μετὰ κύκλου λευκοῦ, οὗ ἡ διάμετρος εἶναι τὸ ἥμισυ τῆς βάσεως, τὸ δὲ κέντρον εἰς τὴν κοινὴν τομὴν τῶν διχοτομουσῶν. Τὸ ἀντίθετον, *καταφατικόν,* ἐξυπακουομένου ὡσαύτως «*σῆμα*».

Ω.—

ἀρνητικοσκόπιον (Negatoscope—Negativoscope). Τὸ ὄργανον δι' οὗ ἀναγιγνώσκομεν τὰς ἀκτινογραφίας ἢ τὸ ἀρνητικὸν μιᾶς φωτογραφίας ὁπωσδήποτε. Ἀποτελεῖται ἐκ κιβωτίου φέροντος εἰς τὴν προσθίαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ἀδιαφανῆ κρυστάλλινον πίνακα, φωτιζόμενον ἔσωθεν διὰ καταλλήλως αὐξομειουμένου εἰς ἔντασιν ἠλεκτρικοῦ φωτός. Ἐπὶ τοῦ ἀδιαφανοῦς πίνακος τίθεται ἡ ἀκτινογραφικὴ πλὰξ ἐμφανίζουσα τὸ ἀρνητικὸν τοῦ φωτογραφηθέντος ἢ ἀκτινογραφηθέντος ἀντικειμένου. Οὕτω, διὰ εἰδικοῦ ρυθμιστῆρος κανονίζοντες τὸν ἔσωθεν ἐκπεμπόμενον φωτισμόν, ἐπιτυγχάνομεν τὴν εὐκολωτέραν ἀναγνώρισιν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀκτινογραφήματος.

Μ. Κ.

ἀρνητισμὸς (Négaticisme) *[Ψυχοπαθολ.].* Καλεῖται οὕτως ἡ ἔμμονος καὶ ἐνστιγματικὴ τάσις ἀντιδράσεως πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν ἢ ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀσθενὴς διατάσσεται ἢ προκαλεῖται νὰ ἐκτελέσῃ. Ὁ πάσχων ἐξ ἀρνητισμοῦ ἀρνεῖται νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἁπλουστέρας τῶν κινήσεων. Δὲν θέλει νὰ περιπατῇ, νὰ γράφῃ, νὰ ἐνδύηται. Σπανιώτερον νὰ ἐκτελῇ τὰς βιολογικάς του ἀνάγκας: δὲν τρώγει, δὲν οὐρεῖ κ. τ. λ.

Ἐνίοτε ὁ ἄρρωστος, μὴ περιοριζόμενος ἁπλῶς ἐν τῇ ἀντιδράσει, προβαίνει εἰς πράξεις ἀντιθέτους πρὸς ἐκείνας, ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὁποίων ζητεῖται παρ' αὐτοῦ.

Βάσις τοῦ ἀρνητισμοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι διαστροφὴ τῆς βουλήσεως ἢ ἔλλειψις τοιαύτης. Ὁ ἀρνητισμὸς εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων συμπτω-

Digitized by Google

μάτων τῆς *ἡβηφρενίας*. Ἐξ ἄλλου ἀπαντᾷ ἐν τῇ ὀξείᾳ διανοητικῇ συγχύσει ἢ ἠλιθιότητι (βλ. ἄνοια). Α. Δ.

ἀρνὶ (τὸ)· βλ. ἀρνίον.

ἀρνιακὸ (τὸ)· δημοτ., τὸ δέρμα τοῦ ἀρνίου, ἡ ἀρνακίς· παροιμ. «περισσότερα ἀρνιακὰ παρὰ προβειές», ὅτι δηλ. τῶν ἀποθνησκόντων περισσότεροι εἶναι νέοι παρὰ παρήλικες, ἄλλως: «περισσότερα ἀρνιὰ 'ς τὸ μακελλειὸ παρὰ προβατῖνες».

ἀρνιδία (ἡ) (Arnidia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἀρνιδιόλη (Arnidiol) ἢ *ἀρνιστερίνη [Φαρμακ.]*. Εἶναι *διατομικὴ φυτοστεριναλκοόλη* $C_{28}H_{44}(OH)_2$· Λαμβάνεται ἐκ τῶν ἀνθέων τῆς ἀρνίκης δι' ἐκχυλίσεως μετ' ἀλκοόλης, ἀφ' οὗ ὅμως προηγουμένως ἐκχυλισθῶσι ταῦτα διὰ πετρελαϊκοῦ αἰθέρος. Φυλλίδια ὀρθογώνια ἢ ἑξαγωγικὰ τηκόμενα εἰς 250° δεξιοστρόφα, δεικνύοντα δὲ καὶ χρωστικὴν ἀντίδρασιν τῆς φυτοστερίνης. Κ. Γ. Μ.

Ἀρνίθα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Ρόδου ἀριθμοῦν περὶ τοὺς 150 κατοίκους, παρὰ τὸ ὁποῖον σώζονται ἐρείπια παλαιῶν χριστιανικῶν κτισμάτων.

ἀρνίκη (ἡ) (Arnica) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν συνθέτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡλιανθεμιδῶν*. Ταῦτα εἶναι πόαι πολυετεῖς καὶ φύονται ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ 10 εἴδη, ὧν τινα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ φυτά. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρνίκη ἡ ὀρεινὴ* (Arnica montana), φυτὸν κοινότατον ἐν Εὐρώπῃ, φυόμενον εἰς ὀρεινοὺς τόπους καὶ ἰδίως εἰς πυριτικὰ καὶ γρανιτικὰ πετρώματα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ Βόσγια, τὸν Ἰόραν, τὰς Ἄλπεις, τὰ Πυρηναῖα καὶ τὰ περισσότερα ὄρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρνίκη ἡ ὀρεινὴ εἶναι πόα πολυετής· τὰ ριζώματά της εἶναι ὑπομέλανα καὶ διευθύνονται ὁριζοντίως πρὸς τὸ ἔδαφος. Ὁ καυλός της ἔχει ὕψος 10-15 ἑκατοστ. καὶ εἶναι ἁπλοῦς. Τὰ φύλλα της εἶναι ἀντίθετα, ὠοειδῆ, λογχοειδῆ καὶ αἰχμηρὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Τὰ ἄνθη της εἶναι ἑρμαφρόδιτα καὶ ἔχουσι κιτρινοπορτοκαλλῶδες χρῶμα. Δ. Ν. Π.

Ἀρνίκη ἡ ὀρεινή.

— *[Φαρμακ.]* Τὰ ἄνθη τῆς *ἀρνίκης τῆς ὀρεινῆς* ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος. Ἀπὸ μακροῦ ὅμως φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευον ὡς λαϊκὸν φάρμακον. Ἐνέχον 0,04 ἕως 0,07 % αἰθέριον ἔλαιον, ὡς δραστικὸν συστατικὸν πικρὰν οὐσίαν, ταννίνην, γλυκόζην, ἴχνη μηλικοῦ ὀξέος, φυτοστερίνην ἢ ἀρνιδόλην, ἀρνιστερίνην $[C_{28}H_{44}(OH_2)]$ καὶ κατά τινας συγγραφεῖς ἀλκαλοειδές τι, τὴν *ἀρνικαΐνην*, ἥτις πάλιν κατ' ἄλλους θεωρεῖται ὡς προϊὸν ἀποσυνθέσεως τοῦ δραστικοῦ συστατικοῦ τῆς δρόγης.

Ἡ δρόγη ἀναγράφεται εἰς δόσεις 0,2—0, 5 γρμ. πολλάκις τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὴν μορφὴν κόνεως ἢ καταποτίων καὶ εἰς δόσιν 6 ἕως 10 γρ. : 200 γρ. ὕδατος ὡς ἀφέψημα, ὡς φάρμακον ἱδρωτικόν, καταπραϋντικὸν τοῦ στομάχου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, κατὰ τῆς ἑλονοσίας, τύφου κλπ. Μεγαλύτεραι δόσεις τοῦ φαρμάκου προκαλοῦν γαστραλγίας, ἐμέτους, ἰλίγγους, διάρροιαν, αἱμορραγίαν καὶ θάνατον ἐξ ἀσφυξίας. Ἀντίδοτα εἶναι ἡ ταννίνη, τὰ ὀπιοῦχα καὶ τὰ καταπραϋντικά.

Ἐκ τῶν ἀνθέων τῆς ἀρνίκης παρασκευάζεται τὸ *βάμμα τῆς ἀρνίκης*, ὅπερ μεμιγμένον μεθ' ὕδατος ἀναγράφεται πρὸς ἐξωτερικὰς χρήσεις ἐπὶ τραυμάτων. Τὸ βάμμα τῆς ἀρνίκης, ἐν μικρᾷ ἀραιώσει, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐκζεματώδεις φλογώσεις, ἐπώδυνον κνησμόν, ἀλγηδόνας τοῦ δέρματος κλπ.

Ἡ ρίζα τοῦ ἰδίου φυτοῦ (Radix arnicæ, Rhizoma arnicae) ἐνέχει ρητινώδεις οὐσίας, ταννίνην καὶ ἀρνικίνην, περαιτέρω δὲ ὀργανικὰ ὀξέα, ὡς βουτυρικὸν ὀξικὸν καὶ μηλικόν, 9, 7% ἰνουλίνην καὶ 0,5—1% αἰθέριον ἔλαιον. Ἄλλοτε ἀνεγράφετο ὡς φάρμακον, ἤδη ὅμως εἶναι σχεδὸν τελείως ἐγκαταλελειμμένον ὑπὸ τῆς θεραπευτικῆς, σπανίως δὲ χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς καταπραϋντικὸν τοῦ στομάχου. Κ. Γ. Μ.

—**ἀρνίκης** *ἔλαιον* (Oleum arnicae) *[Φαρμακ.]*. Τοῦτο ἀποτελεῖ πρασινοκίτρινον ὑγρὸν ἐλαφρῶς πρὸς τὸ κυανοῦν φθορίζον, στρέφον τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς ἀριστερὰ (—1°), ἔχον εἰδ. βάρος 0.990 καὶ διαλυόμενον εἰς αἰθέρα, ἀλκοόλην, χλωροφόρμιον, λιπαρὰ καὶ αἰθέρια ἔλαια. Σύγκειται ἐκ μείγματος μεθυλικῶν αἰθέρων καὶ βουτυρικοῦ, βαλεριανικοῦ καὶ παλμιτικοῦ ὀξέος. Ἐκτὸς τούτων τὸ ἔλαιον ἐν ψυχρῷ ἀφιέμενον καθιζάνει παραφίνην καὶ ἐνέχει ἔτι τὸν διμεθυλικὸν αἰθέρα τῆς θυμοϋδροκινόνης. Κ.Γ.Μ.

ἀρνικίνη (Arnicine) *[Φαρμ. Χημ.]*. Πικρὰ οὐσία ἐνεχομένη εἰς τὰ ἄνθη καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὰς ρίζας τοῦ φυτοῦ *ἀρνίκη ἡ ὀρεινή*, ἀνταποκρινομένη δὲ εἰς τὸν τύπον $C_{20}H_{30}O_4$. Εἶναι κρυσταλλικὴ κόνις, ἄχρους ἄοσμος, πικρᾶς γεύσεως, ὀλίγον διαλυτὴ ἐν ὕδατι, λίαν δὲ διαλυτὴ εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Δι' ὑδρολύσεως ἀποσυντίθεται εἰς γλυκόζην καὶ ἑτέραν τινὰ οὐσίαν μὴ καλῶς ἔτι καθορισθεῖσαν. Κ.Γ.Μ.

Ἄρνικον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἀρμενίας (βλ. λ. **Ἀνῆ**).

Ἀρνικοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Σητείας τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λασηθίου. Κάτ. 81. Δ. Ε. Μ.

Ἄρνιμ (Arnim), *Ἀδόλφος (κόμης τοῦ Arnim-Boitzenburg)*. Πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Πρώσσου πολιτικοῦ Ἀδόλφου *Ἐρρίκου Ἄρνιμ* (βλ. κατωτ.). γεννηθεὶς τὴν 12 Δεκεμβρίου 1832 ἐν Boitzenburg. Σπουδάσας τὰ νομικὰ διωρίσθη κατόπιν εἰς διαφόρους κυβερνητικὰς θέσεις. Συμμετέσχε τῶν πολέμων τοῦ 1864 καὶ 1870 ὡς διοικητὴς τοῦ Γ' σώματος στρατοῦ. Τῷ 1874 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ Ράϊχσταγ, τῷ δὲ 1879 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς πρώτης γενικῆς συνόδου τῆς Βουλῆς τῶν ὁμοτίμων τῆς Πρωσσίας. Τῷ 1880—81 διετέλεσε πρόεδρος τῆς γερμανικῆς βουλῆς (ράϊχσταγ). Ἀπέθανε τῷ 1887. Η. Γ. Κ.

—**Ἄρνιμ** (Arnim), *Ἀδόλφος-Ἐρρῖκος (κόμης τοῦ Arnim-Boitzenburg)*. Πρῶσσος πολιτικὸς ἀνὴρ γεννηθεὶς τὴν 10 Ἀπριλίου 1803 ἐν Βερολίνῳ. Μετὰ τὰς πανεπιστημιακάς του σπουδὰς ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους κυβερνητικὰς θέσεις, τῷ δὲ 1842 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Κατόπιν ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως μέλος τῆς ἡνωμένης πρωσσικῆς Βουλῆς, πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ μέλος τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπουργείας τοῦ *Hansemann*, ὅστις ἐζήτει νὰ φορολογήσῃ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τῶν εὐγενῶν, ἀντέδρασεν ἐνεργῶς κατὰ τοῦ τοιούτου σχεδίου, συμμετασχὼν τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνελθόντος «*κοινοβουλίου τῶν νέων*», καὶ ἐνισχύσας τὴν προκληθεῖσαν ἀντίδρασιν τόσον διὰ τῆς μελέτης του «Αἱ ὑποσχέσεις τῆς 21 Μαρτίου» (1849) ὅσον καὶ ἐν τῇ πρωσσικῇ Βουλῇ. Τῷ 1854, διωρίσθη ἰσόβιον μέλος τῆς Γερουσίας, γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος «μετριοπαθοῦς συντηρητικοῦ κόμματος», ὑποστηρίξας πολλάκις τὴν κυβέρνησιν *Mantenffel*, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ σπανίως ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτῆς ἕνεκα τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἀκολουθουμένου γραφειοκρατικοῦ συστήματος. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν περίοδον ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ἔτους 1863, τὸν ὁποῖον ἠρνήθη νὰ ψηφίσῃ ἡ Βουλή, προτείνας τὴν ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἐπιψήφισιν αὐτοῦ, οὐχὶ μόνον ἀπὸ τοῦ βήματος ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μελέτης του «Τὸ δικαίωμα τῆς Γερουσίας ἐπὶ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ» (1863). Προσβληθείσης μετ' οὐ πολὺ τῆς ὑγείας του ἀπέθανε τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1868. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Ἐλισάβετ*. Σύζυγος τοῦ *Λουδοβίκου Ἄχιμ φὸν Ἄρνιμ*, γνωστοτέρα μᾶλλον μὲ τὸ ὄνομα *Μπεττίνα*, γεννηθεῖσα τῷ 1785 ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ἀποθανοῦσα ἐν Βερολίνῳ τῷ 1859. Διεξήγαγε μετὰ τοῦ Γκαῖτε αἰσθηματικὴν ἀλληλογραφίαν δημοσιευθεῖσαν τῷ 1835 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀλληλογραφία τοῦ Γκαῖτε μεθ' ἑνὸς παιδίου». Βραδύτερον ἀνεμίχθη εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν ἐν Γερμανίᾳ κίνησιν, ἐπέδειξε δὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ πρωτοτυπίαν, ἀλλὰ καὶ ἰδιοσυγκρασίαν ἀνισορρόπου. Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων της εἶναι ἡ ἀλληλογραφία μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Γκαῖτε καὶ μετὰ τοῦ ποιητοῦ (Gœthes Briefwechsel mit einem Kinde; Berlin 1835) καὶ μετὰ τῆς Καρολίνας Günderode (Die Günderode; Berlin 1840). Θ. Β.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Ἐρρῖκος-Ἀλέξανδρος (βαρῶνος τοῦ—)*. Ἐπιφανὴς Πρῶσσος διπλωμάτης καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τὴν 13 Φεβρουαρίου 1798 ἐν Βερολίνῳ. Τῷ 1820 εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πρωσσίας, ταχέως δὲ διακριθεὶς διωρίσθη πρεσβευτής. Εἰς τὰς Βρυξέλλας ὅσον καὶ εἰς τοὺς Παρισίους ἀνεδείχθη ἄριστος διπλωμάτης, ἰδίως δὲ διὰ τῆς συνάψεως τῆς ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1844 μεταξὺ Πρωσσίας καὶ τοῦ Βελγίου ἐμπορικῆς συνθήκης, ἥτις εἰς αὐτὸν κυρίως ὀφείλεται, καθόσον ὄχι μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ ἰδιότητα ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἰδιωτικῶς διὰ τῆς μονογραφίας του «Ἡ ἐμπορικοπολιτικὴ διαθήκη μου» (1844) κατεπολέμησε τὰς κρατούσας τότε περὶ προστατευτικῆς τελωνειακῆς πολιτικῆς ἀντιλήψεις.

Μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848, ὁ Ἄρνιμ ἐμπνεόμενος ἀπὸ φιλελευθέρας ἀρχὰς ἐθεώρησε καθῆκόν του νὰ σπεύσῃ εἰς Βερολῖνον καὶ νὰ ὑποβάλῃ (17 Μαρτίου) εἰς τὸν βασιλέα ὑπόμνημα δι' οὗ προέτεινε τὴν καθιέρωσιν φιλελευθέρων μεταρρυθμίσεων καὶ τὴν ἀνάγκην ὅπως ἀκολουθηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι καθαρῶς γερμανοεθνικιστικὴ πολιτική, ἐπιτυχὼν νὰ πείσῃ εἰς τοῦτο τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ ἐξέδωκε τὴν 21 Μαρτίου τὸ περίφημον ἐκεῖνο διάγγελμα ἀναφορικῶς μὲ τὴν μελλοντικὴν τῆς Πρωσσίας πολιτικὴν πορείαν. Ἀποσυρθεὶς εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐζήτησε διὰ συγγραμμάτων νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν ἀπασχολούντων τότε τὴν Γερμανίαν μεγάλων ζητημάτων.

Τῷ 1849 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ τότε τὸ πρῶτον συγκροτηθείσῃ Βουλῇ, ἐν ᾗ κατεπολέμησε δι' εὐφραδῶν ἀγορεύσεων τὴν κρατοῦσαν εἰσέτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀντίδρασιν κατὰ πάσης μεταρρυθμίσεως. Τὸ τελευταῖόν του βιβλίον «Ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἀντεπαναστάσεως ἐν Πρωσσίᾳ» ἐγένετο ἀφορμὴ ὅπως ἀναχθῇ ὁ Ἄρνιμ ὑπὸ τοῦ φεουδαλικοῦ κόμματος ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου, παρὰ τὴν ὑπέροχον ἀπολογίαν του, κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ποινήν. Ἔκτοτε ἔζησε μακρὰν τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς ζωῆς ἀποθανὼν τὴν 5 Ἰανουαρίου 1861. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Ἐρρῖκος Φρειδερῖκος (κόμης τοῦ Arnim-Heinrichtsdorf-Werbelow)*. Πρῶσσος διπλωμάτης γεννηθεὶς ἐν Werbelow τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1791. Συμμετασχὼν εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῆς Γερμανίας, εἰσῆλθε πρωΐμως εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν. Χρηματίσας τὸ πρῶτον γραμματεὺς ἀλληλοδιαδόχως τῆς ἐν Στοκχόλμῃ καὶ τῆς ἐν Παρισίοις πρεσβείας, ἀπεστάλη τῷ 1831 ὡς πρεβευτὴς εἰς Βρυξέλλας, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ δεκαετίαν, ὁπότε μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ κόμητος ἔλαβε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐν Παρισίοις πρεσβείαν (1841), ὁπόθεν πάλιν μετὰ τετραετίαν ἐστάλη εἰς Βιέννην, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1848. Ἓν ἔτος βραδύτερον διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, παραιτηθεὶς ὅμως μετά τινας μῆνας λόγῳ διαφωνίας του πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γερμανικὴν πολιτικήν. Μετὰ ταῦτα ἐστάλη πάλιν πρεσβευτὴς εἰς Βιέννην (1851), ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1857. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰργάσθη δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του ὑπὲρ τῆς καλῆς μετὰ τῆς Αὐστρίας συνεννοήσεως, πιστεύων ὅτι αὕτη διὰ τὴν Πρωσσίαν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον φίλον καὶ σύμμαχον. Ἀπέθανε τῷ 1859. Η. Γ. Κ.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Ἰωάννης-Γεώργιος*. Πρῶσσος στρατηγὸς (1581—1641), διακριθεὶς κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλλενστάϊν κατήγαγε νίκας τινὰς ἐν Λίγκνιτς καὶ Βοημίᾳ. Λόγῳ τῶν ἐχθρικῶν αὐτοῦ κατὰ τῆς Σουηδίας σχεδίων συλληφθεὶς ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Στοκχόλμην, κατώρθωσεν ὅμως νὰ δραπετεύσῃ καί, ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς Σάξωνας. Α. Δ.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Λουδοβῖκος-Ἄχιμ (κόμης τοῦ—)*. Ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος Γερμανὸς (1781—1831). Τῷ 1809 ἐδημοσίευσε συλλογὴν διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Χειμερινὸς Κῆπος», τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος τὸ μυθιστόρημα ἡ «Ἰσαβέλλα τῆς Αἰγύπτου», ὅπερ εἶναι εἰκὼν τοῦ βοημικοῦ βίου. Ἐξ ὅλων τῶν ποιημάτων ἄριστα θεωροῦνται «Τὰ λαϊκὰ τραγούδια». Τὰ ἅπαντά του ἐδημοσιεύθησαν ἐν Βερολίνῳ ἀπὸ τοῦ 1839 μέχρι τοῦ 1856 εἰς εἴκοσι τόμους. Θ. Β.

— **Ἄρνιμ** (Arnim), *Φρειδερῖκος-Σίξτος*. Γερμανὸς στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Βέτσλαρ τῷ 1851 Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον διηύθυνε τὸ 4ον σῶμα στρατοῦ ἐν Φλάνδρᾳ (1917—1918).

—**Ἄρνιμ** (Arnim), *Χάρρυ (κόμης τοῦ—)*. Ἐπιφανὴς Πρῶσσος διπλωμάτης γεννηθεὶς τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1824 ἐν Moitzelfitz τῆς Πομμερανίας. Σπουδάσας τὰ νομικὰ εἰσῆλθεν ἐνωρὶς εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἔνθα ἀνεδείχθη καταστὰς γνωστότατος, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐν Βατικανῷ συνόδου εἰς ἣν ὑπεστήριξε τὰς ἀπόψεις τῶν Γερμανῶν ἐπισκόπων κατὰ τοῦ δόγματος περὶ ἀλαθήτου τοῦ πάπα. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἀνεκλήθη ἐκ Ρώμης, προσκληθεὶς νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας εἰρήνης. Τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις διεξήγαγεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Φραγκφούρτῃ, μετὰ δὲ τὴν συνομολόγησιν τῆς ὁριστικῆς συνθήκης (29 Ἰουνίου 1871), συμμετέσχε καὶ τῶν ἐπακολουθησασῶν διαπραγματεύσεων περὶ καθορισμοῦ λεπτομερειακῶν τινων ζητημάτων, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1871 σύμβασιν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα διωρίσθη πρεσβευτὴς εἰς Παρισίους, ἔνθα μετῆλθε πολιτικὴν ἀνεξάρτητον καὶ ἐν πολλοῖς ἀντικειμένην εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ Βίσμαρκ, ἀναμιχθεὶς εἰς τὰς κινήσεις τῶν μοναρχικῶν ἐναντίον τοῦ Θιέρσου, προσπαθῶν ταυτοχρόνως δι' ἀναφορῶν, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνεν εἰς τὸν βασιλέα προσωπικῶς, ν' ἀντιναχθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ ἀκολουθουμένην πολιτικήν, μέχρις οὗ οὗτος ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ἕνεκα δημοσιεύσεως εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀπορρήτων διπλωματικῶν ἐγ-

Digitized by Google

γράφων, δι' ὧν προσέβαλε τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Βίσμαρκ, εἰσήχθη εἰς δίκην καταδικασθεὶς εἰς τριῶν μηνῶν φυλάκισιν, ἥτις ὑπὸ τοῦ ἐφετείου ηὐξήθη εἰς ἐννεάμηνον. Κατὰ τῶν καταδικαστικῶν τούτων ἀποφάσεων ὁ Ἄρνιμ ἀπήντησεν ἐξ Ἑλβετίας, ὅπου εἶχε καταφύγει, διὰ τῆς διατριβῆς του «Pro nihilo» (1875), ἐν ᾗ ὑπερημύνετο τῆς πολιτικῆς του, σφοδρὰν ταυτοχρόνως πολεμικὴν ἐξασκῶν ἐναντίον τοῦ Βίσμαρκ. Ἡ δημοσίευσις τοῦ φυλλαδίου τούτου δίδει ἀφορμὴν εἰς νέαν κατὰ τοῦ Ἄρνιμ καταγγελίαν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπὶ ἐξυβρίσει τοῦ ἀρχικαγκελλαρίου, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας, παρὰ τὰς καταβληθείσας ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν του προσπαθείας, ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν 5 ἐτῶν φυλάκισις in contumaciam. Ὁ Ἄρνιμ ἀπὸ τοῦ 1878 ἐγκατεστάθη ἐν Αὐστρίᾳ, ἔνθα ἐδημοσίευσεν εἰσέτι δύο νέα πολιτικὰ φυλλάδια πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀρχῶν του, πολεμῶν τὸν Βίσμαρκ διὰ τὴν ἔναντι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πολιτικήν του. Διατρίβων ἐν Νικαίᾳ ἀπέθανε τὴν 19 Μαΐου 1881. Η. Γ. Κ.

ἀρνιμίτης (Arnimit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ βροχαντίτου (βλ. λ.), παρουσιαζομένη εἰς πράσινα ἐπικαθιζήματα εἰς τὸ Planitz. Γ. Κ. Γ.

ἀρνιόκερας (ὁ) (Arnioceras) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰγοκερατιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρνίον (τό)· κοιν. *ἀρνί*· τὸ μικρᾶς ἡλικίας πρόβατον, ἀμνός· || χαρακτηριστικὸν πραότητος καὶ ἀνεξικακίας: «αὐτὸς εἶναι ἀρνίον ἄκακον», «ἥσυχος σὰν ἀρνί», ἀρχ.: «ἀρνίου μαλακώτερος», «ὅποιος γίνεται ἀρνὶ τὸν τρώει ὁ λύκος», ὅτι καὶ ἡ πραότης ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὅρια.

Ἀρνιπόταμος *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς νήσου Ἄνδρου, πηγάζων ἐκ τοῦ *Πετάλου* καὶ ἐκχυνόμενος εἰς τὸν ἐν τῇ ΒΑ παραλίᾳ αὐτῆς ὁρμίσκον *Λεύκας*.

Ἀρνὶς καὶ *Ἀρνηῒς* *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ ἐξαγνιστικὴ (καθαρμοῦ) τελουμένη ἐν Ἄργει κατὰ τὸ θέρος. Ἡ ἑορτὴ προῆλθε, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, ἐκ τῆς ἑξῆς αἰτίας (*Παυσ.* I. XLIII. 7). Ἡ *Ψαμάθη*, κόρη τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους *Κροτώπου*, ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν *Λίνον*, φοβουμένη δὲ τὴν ὀργὴν τοῦ πατρός της ἐξέθηκε τὸν παῖδα εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν ὄρος, ἔνθα εὑρόντες αὐτὸν οἱ βοσκοὶ τῶν ποιμνίων τοῦ Κροτώπου περιέθαλψαν καὶ ἀνέθρεψαν μετὰ τῶν ἀμνῶν τῆς ποίμνης των. Μίαν ὅμως ἡμέραν οἱ κύνες τῆς ποίμνης ἐξέσχισαν τὸν παῖδα (παθόντες ἐκ λύσσης, ὡς διερρύθμισε βραδύτερον ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς *Στάτιος* τὸν μῦθον εἰς τὴν Θηβαΐδα του) πρὸς μεγάλην θλῖψιν τῶν ποιμένων. Ἡ συμφορὰ αὕτη ἐξώργισε τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις, πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀργείων καὶ τοῦ Κροτώπου, φονεύσαντος τὴν κόρην του, ὅτε ἔμαθεν ὅτι αὕτη εἶχε καταστῆ μήτηρ πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς γάμον, ἔστειλε τὸ τέρας *Ποινήν*, ἡ ὁποία ἥρπαζεν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῶν μητέρων των τοὺς μικροὺς παῖδας. Πρὸς λύτρωσίν των οἱ Ἀργεῖοι ἔστειλαν, κατόπιν χρησμοῦ, τὰς γυναῖκας τῆς πόλεως καὶ τὰς νεάνιδας νὰ κλαύσουν τὸν Λίνον, αὗται ὅμως ἐκτὸς τοῦ Λίνου ἐθρήνουν καὶ τοὺς ἰδικούς των, ἑκάστη, νεκρούς· διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξευμενίσουν τὸν θεόν. Ἔσωσεν ὅμως τοὺς Ἀργείους ὁ Κόροιβος, ὅστις ἐφόνευσε τὴν Ποινήν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν φόνον δὲν ἔσπευσεν ὁ Κόροιβος νὰ καθαρθῇ, ὁ Ἀπόλλων ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν λοιμόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγη τὸ Ἄργος μόνον ὅτε ὁ Κόροιβος μετέβη ἑκουσίως εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ καθαρθῇ ἐκ τοῦ φόνου τοῦ τέρατος. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν των ἐκ τῆς νόσου οἱ Ἀργεῖοι ὥρισαν ἑορτήν, τὴν *Ἀρνίδα*, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτέλουν θυσίαν καὶ ἐφόνευον ὅσους κύνας συνήντων καθ' ὁδόν· διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἑορτὴ ἐκλήθη καὶ *Κυνοφόντις*. Τὰς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς ἐκάλεσαν *ἀρνηΐδας* καὶ τὸν μῆνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελεῖτο ἡ ἑορτή, *Ἀρνειόν*, διότι ὁ Λίνος εἶχεν ἀνατραφῆ ἐν μέσῳ τῶν ἀμνῶν. Ὁ Κόροιβος, ἀφοῦ ἐκαθάρθη ἐν Δελφοῖς, ἔλαβεν ἐντολὴν ἀπὸ τὴν Πυθίαν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλά, ἀφοῦ λάβῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τρίποδα, νὰ βαδίζῃ ἕως ὅτου πέσῃ ἐκ τῶν ὤμων του ὁ τρίπους, ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ νὰ κτίσῃ ναὸν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ νὰ κατοικήσῃ ἐν αὐτῷ. Ὁ Κόροιβος ὑπήκουσε καὶ διερχόμενος τὸ ὄρος τῆς Μεγαρίδος Γεράνια ὠλίσθησεν ἐκεῖ δὲ ἔκτισε τὴν πόλιν *Τριποδίσκους* καὶ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ φόνος τῶν κυνῶν καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λίνου λεγόμενα εὐκόλως ἑρμηνεύονται, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ὡραῖος νεανίας Λίνος οὐδὲν ἄλλο συμβολίζει ἢ τὴν ἐαρινὴν βλάστησιν, ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ κατασπαραχθέντος ὑπὸ κυνῶν δηλοῖ τὴν καταστροφὴν τῆς τοιαύτης βλαστήσεως τὴν ἐπερχομένην διὰ τῶν θερινῶν καυμάτων, τῶν λεγομένων *κυνικῶν*.

Ἡ ἑορτὴ ἐκαλεῖτο, ἴσως, *Ἀρνίς*, διότι οἱ Ἀργεῖοι κατ' αὐτὴν προσεπάθουν διὰ θυσιῶν νὰ ἐξευμενίσουν τὸν *Καρνεῖον* Ἀπόλλωνα, ὅστις ἦτο ἐν ταὐτῷ θεὸς τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ποιμνίων, διὰ νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς τῶν προβάτων των. Πράγματι δὲ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν προβάτων πρὸς τὴν ἐαρινὴν βλάστησιν πρέπει νὰ ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς τὴν ἑορτὴν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀντεστοίχει πρὸς τὰ *Κάρνεια* τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἄλλων Δωριέων (διότι «*κάρνος*» ἐκαλεῖτο ὑπ' αὐτῶν τὸ πρόβατον), τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα *Καρνεῖον*, ἤτοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, ὁπότε, ὡς γνωστόν, ἐτελοῦντο καὶ αἱ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ Λίνου ἑορταὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ ταῦτα *Ἀρνεῖος* μὴν τῶν Ἀργείων καὶ *Καρνεῖος* τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν ὁ αὐτὸς μήν, ἀντεστοίχει δὲ καὶ ἡ Ἀρνηῒς ἑορτὴ πρὸς τὰ Κάρνεια. Ἐν Ρώμῃ ἐθυσίαζον κατὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον κύνας πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῆς λύσσης, ἥτις κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν προσβάλλει τὰ ζῷα ταῦτα, ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ὀλεθρίας ἀντιδράσεως τοῦ *Σειρίου*, διότι οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗτος (ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο καὶ κύων) φέρει τὸν καύσωνα τοῦ θέρους.

Εἰς ἀγγεῖον εὑρεθὲν κατὰ τὸ 1850 εἰς τὸ Chiusi ἀπεικονίζεται ὁ Κρότωπος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἑκουσίας ἐξορίας, ἡ Νίκη ἥτις προσφέρει εἰς αὐτὸν στέφανον ὡς ἀμοιβὴν τῆς θρησκευτικῆς εὐλαβείας του καὶ διατάσσει νὰ θυσιάσῃ ἕνα κύνα, τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἷς ἔφηβος, καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ ὀλέθρου, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ θεὸς σωτὴρ καὶ ἐξαγνιστής, ὅστις τείνει τὸν καθαρτήριον κλάδον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐφήβου (βλ. λ. Ἄδωνις Ὑακίνθια, Λίνος, Κάρνεια). ΚΑΨ.

Ἄρνισσα *[Ἀρχ Γεωγρ.]*.—1) Ἀρχαία πόλις τῆς Ἑορδαίας τῆς Μακεδονίας. Ἡ πόλις αὕτη μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ *Θουκυδίδου* (Δ' 128), ὅτε ὑπεχώρησεν εἰς ταύτην ὁ γενναῖος στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων *Βρασίδας* ἐκ Λυγκηστίδος, μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους ἐβοήθει ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν (424 π.Χ.). Περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς πόλεως ταύτης δὲν συμφωνοῦσιν οἱ γεωγράφοι. Ὁ *Μ. Δήμιτσας* ὑποστηρίζει (βλ. *Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας* σ. 99), ὅτι αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἑορδαϊκοῦ ποταμοῦ, παρὰ τὸ νῦν χωρίον *Ναλμπάνκιοϊ*, ὁ *Kiepert* ὅμως τοποθετεῖ αὐτὴν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον *Ὄστροβον*, τὸ ὁποῖον καὶ μετωνομάσθη Ἄρνισσα (βλ. κατ.). Κατὰ τὸν Δήμιτσαν παρὰ τὸ Ὄστροβον ἔκειτο ἡ *Κέλλη* ἢ *Κέλλαι*, ἥτις ἦτο πολίχνη ρωμαϊκὴ ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ.

—2) Πόλις τῶν ἀρχαίων *Ταυλαντίων* τῆς Ἰλλυρίας. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ νῦν καλουμένου *Γενούσου* ποταμοῦ, πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀρχαίας Ἐπιδάμνου (τοῦ Δυρραχίου). ΚΑΨ.

—**Ἄρνισσα** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης σήμερον 4427 κατοίκους, καλουμένης δὲ πρότερον *Ὄστροβον*. Κεῖται εἰς τὴν ὄχθην σχεδὸν τῆς λίμνης Ὀστρόβου κάτωθι τοῦ ὄρους *Βόρρα*, οὗτινος ἡ κορυφὴ *Καϊμακτσαλὰν* εἶναι γνωστὴ διὰ τὰς περὶ αὐτὴν κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐπιχειρήσεις. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινότατον παρὰ τὴν γειτνίασίν του μετὰ τῆς λίμνης, ἐξ ἧς οὔτε ὑγρασία οὔτε ἑλειογενὲς μίασμα τὴν προσβάλλουσι. Ὑδρεύεται δ' ἐκ τῶν λιμναίων τούτων ὑδάτων, ἅτινα εἶναι καθαρώτατα καὶ εὐχάριστα τὴν γεῦσιν, πηγαίου ὕδατος ἐμφανιζομένου μόνον εἰς ἀπόστασιν 20' ἀπὸ τῆς πόλεως.

Ἡ Ἄρνισσα δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Ἐδέσσης, ἔχει ἴδιον τμῆμα χωροφυλακῆς, τηλεφωνικὸν γραφεῖον ἐκτελοῦν καὶ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τριτάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἡ περιφέρεια αὕτη ἀποδίδει ἀρκετὰς ποσότητας δασικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων. Τὰ περὶ αὐτὴν δάση συνίστανται κυρίως ἀπὸ ὀξυάς, ἐξάγονται δ' ἐξ αὐτῶν ξυλεία οἰκοδομήσιμος, καυσόξυλα καὶ ξυλάνθρακες. Ἐκ τῶν γεωργικῶν δὲ προϊόντων παράγει σίκαλιν, ἀραβόσιτον, κριθὴν καὶ βρόμην. Ἔχει συνάμα δύο μηχανοκινήτους ἀλευρομύλους πρὸς ἄλεσιν τῶν δημητριακῶν τῶν χωρικῶν.

Ἡ Ἄρνισσα συνδέεται μετὰ τῆς Ἐδέσσης διὰ σιδηροδρόμου (χμτρ. 27) καὶ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 22) κεχαραγμένης ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ Σόροβιτς (χμτρ. 22) καὶ δι' αὐτοῦ μετὰ τῆς Φλωρίνης (χμτρ. 57).

Εἰς τὴν κοινότητα πλὴν τῆς ἕδρας (κάτ. 1500) ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἅγιος Ἀθανάσιος* (τέως *Τσέγανη*, κάτ. 1200) ἀπέχων τρίωρον ἀπ' αὐτῆς, *Ζέρβη* (κάτ. 300) ἀπέχουσα δίωρον, *Ξανθόγεια* (τέως *Ροσίλοβον*, κάτ. 550), ἀπέχουσα ἡμίωρον, *Δροσιὰ* (τέως *Δρούσκα*, κάτ. 87) ἀπέχουσα 40' καὶ *Κεδρώνας* (τέως *Κέντροβον*, κάτ. 400) ἀπέχον τρίωρον. Δ. Ε. Μ.

Ἀρνίτζιο (Arnigio), *Βαρθολομαῖος*. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ λογογράφος γεννηθεὶς ἐν Βρεσκίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει (1523-1577). Παιδιόθεν εἰργάζετο εἰς τὸ σιδηρουργεῖον τοῦ πατρός του, εἶτα δὲ ἐσπούδασεν ἰατρικήν, τὴν ὁποίαν ἀπογοητευθεὶς ἐγκατέλιπε διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν φιλολογίαν. Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων του εἶναι: «Rime», «Lettura letta publicamente sopra il sonneto del Petrarca», «Lettere, Rime, ed Orazioni» καὶ πλεῖστα ἄλλα. Θ. Β.

Ἀρνιωτάκης, *Μιχαήλ*. Ἕλλην θιασάρχης καὶ διδάσκαλος τῆς ὑποκριτικῆς, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1841 καὶ ἀποθανὼν τὴν 27 Ἀπριλίου 1910. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν, ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἓν δὲ ἔτος κατόπιν (1862) διωρίσθη ὑπογραμματεὺς τοῦ εἰρηνοδικείου τῆς βορείου πλευρᾶς Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἑκάστοτε διδομένας τότε ὑπὸ ἐρασιτεχνῶν θεατρικὰς παραστάσεις, διακρινόμενος κυρίως εἰς τοὺς τραγικοὺς ρόλους. Εἴς τινας τῶν παραστάσεων αὐτῶν (1865) γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ τότε θιασάρχου Π. Σούτσα, ἐπείσθη παρ' αὐτοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Θέμιδα καὶ νὰ συμμετάσχῃ ὡς τακτικὸς πλέον ἠθοποιὸς εἰς τὸν τότε διδάσκοντα ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου Μπούκουρα θίασον. Οὕτως ὁ Ἀρνιωτάκης ἀνῆλθε τὸ πρῶτον τὴν σκηνὴν ἐπισήμως τὴν 12 Μαρτίου 1866, ὅτε ἐδίδετο διὰ πρώτην φορὰν ἡ «Μερόπη» τοῦ *Βερναρδάκη*, ἣν ὑπεκρίθη λίαν ἐπιτυχῶς ἡ Π. Βονασέρα. Εἰς τὸν Ἀρνιωτάκην εἶχε δοθῆ ὁ ρόλος τοῦ Αἰπύτου.

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἐμφανίσεώς του ἐξετιμήθη ὁ Ἀρνιωτάκης ὡς ἠθοποιός, τοῦ ὁποίου εὐρὺ διηνοίγετο τὸ στάδιον. Ἔκτοτε, ἄλλοτε μὲν μετὰ τοῦ Σούτσα, τοῦ Ταβουλάρη καὶ τοῦ Ἀλεξιάδου, ἄλλοτε δὲ διευθύνων ἰδίους θιάσους μέχρι τοῦ 1877 περιῆλθε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Τουρκίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Ρωσίας ἔνθα ἀφῆκε τὰς καλυτέρας ἀναμνήσεις.

Τῷ 1877 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς δραματικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Δραματικοῦ συλλόγου. Χάρις εἰς τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ, κατώρθωσεν ὁ Ἀρνιωτάκης νὰ συγκεντρώσῃ ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα μαθητάς, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων κατέχουν σήμερον ἀνωτέρας δικαστικάς, διοικητικὰς καὶ διδασκαλικὰς θέσεις. Διὰ τῶν μαθητῶν του ἔδωσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῷ θεάτρῳ Μπούκουρα, εἶτα δὲ ἐν τῷ Δημοτικῷ θεάτρῳ καλλιτεχνικὰς παραστάσεις ἑλληνικῶν πάντοτε ἔργων, αἵτινες ἀφῆκαν τὰς καλυτέρας ἐντυπώσεις. Διαλυθείσης κατόπιν τῆς Δραματικῆς σχολῆς, ὁ Ἀρνιωτάκης ἐσχημάτισεν ἐκ νέου διαφόρους θιάσους, οὓς περιήγαγε καὶ πάλιν ἀνὰ τὴν Ρουμανίαν καὶ Τουρκίαν, ὅπου πλέον ἢ ἅπαξ ἐχειροκροτήθη ὡς Ὀθέλλος, Ταρτοῦφος καὶ ὡς Κορράδος εἰς τὸν «Πολιτικὸν θάνατον» τοῦ *Γιακομέττι*. Εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ρόλους ὑπῆρξεν ἀμίμητος, διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου του ἔτη αὐτοὺς καὶ μόνον ὑπεδύετο πλέον. Ἡ τελευταία ἀπὸ σκηνῆς ἐμφάνισίς του ἐγένετο τῷ 1907 κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τοῦ ἱστορικοῦ δράματος τοῦ *Γερασίμου Βώκου* «ἡ Κυρὰ Βασιλική», ὅτε ἐδημιούργησεν ἀριστοτεχνικῶς τὸν ρόλον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἑορτάσας ἅμα μὲ τὸ ἔργον αὐτό, κατὰ τὴν τρίτην του παράστασιν, τὴν τεσσαρακονταετηρίδα του. Ἔκτοτε, προσβληθεὶς ἀπὸ ἡμιπληγίαν, δὲν ἀνῆλθε πλέον τὴν σκηνήν.

Κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ἔγραψε καὶ δύο δράματα, τὰς «Κοινωνικὰς πληγάς», ὅπερ ἐδιδάχθη ἐν τῷ θερινῷ θεάτρῳ Ἀπόλλων τῷ 1887 ὑπὸ τοῦ θιάσου Ἀλεξιάδου, καὶ τοὺς «Προνομιούχους», διδαχθὲν τῷ 1902 ὑπὸ τοῦ θιάσου Παντοπούλου. Πλὴν αὐτῶν, ἐδημοσίευσε καὶ μελέτην, εὐμενῶς κριθεῖσαν, περὶ Ταρτούφου καὶ Κοκλέν, ἀπήγγειλε δὲ ἑτέραν τοιαύτην ἐν τῷ «Ἑλληνισμῷ» περὶ θεάτρου ὑπὸ ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν, ἥτις τόσην ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον Γιαννόπουλον, ὥστε τὴν ἐδημοσίευ-

Μιχαὴλ Ἀρνιωτάκης.

Digitized by Google

σεν οὗτος ἰδίαις δαπάναις ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει καὶ τὴν διένειμε δωρεάν. Ν. Ι. ΔΑΣΚΑΛΑΡΗΣ

Ἀρνιώτης, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀναβρυτῆς τοῦ δήμου Βρυσεῶν τῆς Λακεδαίμονος. Ταχθεὶς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κωνσταντίνου Γιατράκου, ἠγωνίσθη εἰς τὰς μάχας Φραγκόβρυσης, Βλαχοκερασιῶν, Βερβένων καὶ συμμετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς ἐν Ἄργει κατὰ τοῦ Δράμαλη ἐκστρατείας (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν ἀρ. ἐγγρ. 14967). Λ. Δ. Κ.

—**Ἀρνιώτης *Λεωνίδας*.** Δημοφιλὴς ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἐπιχειρηματίας δημοσίων θεαμάτων. Ὑπῆξεν ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι ἀποπειραθεὶς ἀνύψωσιν δι' ἀεροπλάνου. [Βλ. καὶ λ. Ἀεροπλοΐα *(ἐν Ἑλλάδι)* καὶ λ. Ἀθῆναι, τ. Β' σ. 262 β'].

Ἀρνὸ (Arnot). Ὑγειονομικὸς ἀξιωματικὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ὀργανωτὴς τῆς στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, ἀνήκων εἰς τὴν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Eydoux ἀποστολήν, παρέμεινε δὲ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1911 μέχρις Αὐγούστου 1914.

Ἀρνόβιος, *Ἀπολογητής*. Ὁ Ἀρνόβιος, πιθανῶς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ ὀνόματός του, ἦτο καθ' Ἱερώνυμον διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Sicca Veneria τῆς ἀνθυπατικῆς Ἀφρικῆς, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305). Σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤσθάνθη βαθμηδὸν ἐκτίμησιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τέλος συνεπείᾳ ὀνείρου ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐπίσκοπος, δυσπιστῶν πρὸς αὐτόν, δὲν τὸν ἐδέχετο ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, διὰ νὰ τὸν πείσῃ ἔγραψε λατινιστὶ ἀπολογητικὸν σύγγραμμα ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξ 7 βιβλίων ὑπὸ τὸν τίτλον adversus gentes, καθ' Ἱερώνυμον, ἢ adversus nationes, κατὰ τὸ μοναδικὸν χειρόγραφον τοῦ Θ' αἰῶνος ἐν ᾧ διεσώθη.

Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ πρῶτον μὲν (βιβλ. α' καὶ β') ἀποκρούει ὁ Ἀρνόβιος τὰς παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς κρατούσας κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντιλήψεις, κατόπιν δὲ (βιβλ. γ'-ζ') προβαίνει εἰς πολεμικὴν κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἧς ἐλέγχει τὴν ἀνοησίαν, τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὴν λατρείαν. Ἡ ἀξία τῆς ἀπολογίας ταύτης εἶναι καὶ οὐσιαστικῶς καὶ λογοτεχνικῶς μετριωτάτη, εἶναι δὲ καταφανὴς ἡ παρὰ τοῦ συγγραφέως σύγχυσις καὶ ἀνάμιξις ἐθνικῶν καὶ χριστιανικῶν διδασκαλιῶν· οὕτω λ.χ. τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν θεωρεῖ κύριον καὶ ὕψιστον Θεὸν (Deus princeps, summus), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνικῶν, οὓς ἀποδέχεται ὡς κατωτέρους τινὰς θεούς, ὀφείλοντας τὴν ὕπαρξίν των τῷ Θεῷ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἀπολογία αὕτη ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος, πρὸ τῆς λήξεως τῶν διωγμῶν, καὶ εὑρίσκεται ἐν *Migne* P. L. 4,349-1372. [Περὶ αὐτοῦ ἰδίᾳ *Ἱερώνυμος* de vir. ill. 79 καὶ Χρονικὸν ἔτ. 2343 καὶ ἐπιστ. 58,10.] Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

— **Ἀρνόβιος, ὁ *νεώτερος*.** Γάλλος ἡμιπελαγιανὸς κληρικός, γράψας περὶ τὸ 460 ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν εἰς τοὺς ψαλμοὺς (Commentarii in psalmos)· ἀποδίδονται αὐτῷ καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα ἀλλ' ἐσφαλμένως. [Τὸ ἔργον του καὶ τὰ αὐτῷ ἀποδιδόμενα ἐν *Migne* P. L. τόμ. 53.327 κ. ἑ.] Δ. Σ. Μ.

ἀρνογλωσσοειδῆ (τὰ) (Plantaginaceae). Φυτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, ποώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ. Ὁ καυλός των εἶναι βραχύτατος καὶ μόλις ἀναφαίνεται ἀπὸ τῆς γῆς. Τὰ φύλλα των εἶναι ἐπιμήκη, πλατέα, σχεδὸν λογχοειδῆ καὶ εἶναι διατεταγμένα κυκλικῶς περὶ τὸν καυλόν. Τὰ ἄνθη εἶναι κανονικά, συνήθως ἑρμαφρόδιτα καὶ σπανιώτερον μονογενῆ. Ὁ κάλυξ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν καὶ σπανιώτερον ἐκ τεσσάρων σεπάλων ἐλευθέρων ἢ συνηνωμένων κατὰ τὴν βάσιν των. Τὸ ἀνδρεῖον ὄργανον ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων συνήθως ἐναλλασσομένων στημόνων. Ἡ ᾠοθήκη εἶναι ἐπιφυὴς καὶ διῃρημένη εἰς ἕνα ἢ δύο λοβούς. Ὁ καρπὸς ἀποτελεῖται ἐκ διλόβου κάψης. Τὰ σπέρματα φέρουσιν ἀλμπουμίνην, εἶναι σαρκώδη καὶ περικλείουσιν εὐθὺ ἢ κυρτὸν ἔμβρυον. Τὰ φυτὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν ἐφ' ὅλης σχεδὸν τῆς γῆς, ἀλλ' εἶναι ἀφθονώτατα εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην καὶ τὴν νότιον Ἀμερικήν. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ ἑκατὸν εἴδη, κοσμητικὰ ἢ φαρμακευτικῆς χρήσεως φυτά. Δ. Ν. Π.

ἀρνόγλωσσον (τὸ) (Plantago) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρνογλωσσιδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἐτησίας ἢ πολυετεῖς μὲ ἐναλλασσόμενα φύλλα ἀμέσως ἐκ τῆς γῆς ἀναφαινόμενα. Τὰ ἄνθη των εἶναι σταχυόμορφα. Γνωστὰ πλεῖστα ὅσα εἴδη, ὧν κοινότερα:

1) *Ἀρνόγλωσσον τὸ λογχοειδὲς* (Plantago lanceolatum). Διακρίνεται ἐκ τῶν ἐπιμήκων καὶ πρὸς τὰ ἄνω διευθυνομένων μέχρις ἑνὸς σημείου φύλλων του, ἅτινα φέρουσι 3—5 νευρώσεις καὶ εἶναι ἐλαφρῶς ὀδοντωτὰ κατὰ τὰ ἄκρα των. Περὶ τὴν βάσιν τῶν φύλλων ἀναφαίνονται ἱκανοὶ στάχυες ὧν τὸ ὕψος φθάνει τὰ 40 ἑκατοστόμετρα· Κάλυξ γαμοπέταλος διῃρημένος εἰς δύο τμήματα κολοβωμένα κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον των. Ὁ καρπὸς ἀποτελεῖται ἐκ κάψης ἐκ δύο λοβίων ἀποτελουμένης, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει ἓν καὶ μόνον ᾠοειδές, λεῖον καὶ ἐπιξάνθου χρώματος σπέρμα. Εἶναι κοινότατον ἐν μέσῃ καὶ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ὅπου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πεντάνευρο*. *Ἀρνόγλωσσον τὸ μεῖζον* (Plantago major). Διακρίνεται ἐκ τῶν μεγάλων ᾠοειδῶν φύλλων του, ἅτινα κατὰ τὰ ἄκρα φέρουν ὀδοντώσεις καὶ πέντε νευρώσεις. Τοῦτο εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ *ἀρνόγλωσσον* τοῦ Θεοφράστου καὶ τὸ *ἀρνόγλωσσον μεῖζον* τοῦ Διοσκορίδου. Παρ' ἡμῖν εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πεντάνευρο* ἢ *ἑπτάνευρο*.

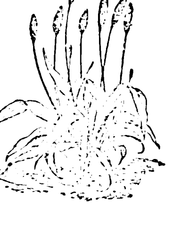

Ἀρνόγλωσσον τὸ λογχοειδές.

2) *Ἀρνόγλωσσον ὁ κορωνόπους* (Plantago coronopus). Διακρίνεται ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ λίαν αἰχμηρῶν κατὰ τὸ ἄκρον φύλλων. Στάχυες ὑψηλοί, λεπτοὶ καὶ κυλινδρικοί. Εἶναι φυτὸν ἐτήσιον καὶ εἴς τινα μέρη καλλιεργεῖται ὡς σαλατικόν. Εἶναι *ὁ κορωνόπους* τοῦ Διοσκορίδου, κοινὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα: *περδικοπάτημα, χηνοπόδι, κορακοπόδι, κυπαρισσόχορτο, ψυλλόχορτο* (Κέρκυρα), *πετεινόχορτο* (Θήρα). Αἱ ῥίζαι του χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακευτικήν. 3) *Ἀρνόγλωσσον τὸ μεσαῖον* (Plantago media). Εἶναι φυτὸν πολυετές. Φύλλα ᾠοειδῆ, λογχοειδῆ, πυκνῶς διατεταγμένα καὶ φέροντα 5—7 νευρώσεις. Στάχυες κυλινδρικοί, ἐπιμήκεις, κολοβοὶ κατὰ τὸ ἄκρον των καὶ ὕψους 30 ἑκατοστομέτρων. Σπέρματα ἐπίπεδα κατὰ τὴν κάτω ὄψιν των. Χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε εἰς τὴν φαρμακευτικήν. 4) *Ἀρνόγλωσσον τὸ ἀμμόφιλον* (Plantago arenaria). Κοινὸν εἰς ἀμμώδεις καὶ παραθαλασσίους ἐκτάσεις. Φύλλα ὑψηλά, λογχοειδῆ. Στάχυες μετρίου ἀναστήματος. Εἶναι φυτὸν ἐτήσιον. Τὰ σπέρματά του χρησιμοποιοῦνται εἴς τινας τόπους πρὸς κατεργασίαν τῆς μουσελίνης. Ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν. 5) *Ἀρνόγλωσσον τὸ ψύλλιον* (Plantago psyllium). Κοινὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *βεντουρόχορτο* ἢ *ψυλλόχορτο*. Εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ἀναφερόμενον *ψύλλιον* ἢ *κονιδῖτις*. Τὰ σπέρματά του χρήσιμα εἰς τὴν φαρμακευτικήν.

Εἴδη μὴ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ εἶναι: *Ἀρνόγλωσσον τὸ ᾠοειδὲς* (Plantago ovata), φυτὸν ἐτήσιον ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, καλλιεργούμενον ἐντατικῶς διὰ τὰ ἄφθονα σπέρματά του. *Ἀρνόγλωσσον τὸ βραζιλιανὸν* (Plantago brasiliensis), ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας, καλλιεργούμενον διὰ τὰ μεγάλα φύλλα του· χρησιμεύει ἰδίως ὡς κοσμητικόν.

Εἰς τὸ γένος *ἀρνόγλωσσον* ὑπάγονται καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἀναφερόμενα φυτά: *στελεφοῦρος, κύνωψ* ἢ *βούπρηστις* καὶ *ἀρνόγλωσσον* ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ἀναφερόμενα *φυτά: ψύλλιον, ἀρνόγλωσσον τὸ μικρὸν* κ. τ. λ. Ὁ Διοσκορίδης μάλιστα εἰς τὰ φυτὰ ταῦτα ἀπέδιδε πλείστας φαρμακευτικὰς ἰδιότητας, ὅπως ἀκριβῶς ἀποδίδουσι τοιαύτας πλεῖστοι παρ' ἡμῖν καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰδῶν τινων ἀρνογλώσσου ὁ στάχυς χρησιμεύει ὡς τροφὴ τῶν πτηνῶν. Δ. Ν. Π.

ἀρνόγλωσσος (ὁ) (Arnoglossus) *(Ζωολ.)*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *πλευρονηκτιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀρνόδερμα (τό)· τὸ δέρμα, τὸ τομάρι τοῦ ἀρνιοῦ, ἀρχ. *ἀρνακίς*, κοιν. *ἀρνιακὸ* καὶ *ἀρνοπέτσι*.

Ἀρνοκόμης *['Αρχ.]*. Ἓν ἐκ τῶν ἐπιθέτων τοῦ Ἀπόλλωνος (βλ. λ.).

ἀρνόκουρα (τά)· τὰ ἔρια τοῦ ἀρνίου ἢ τῶν ἀρνίων, τὰ ὁποῖα λαμβάνομεν διὰ τῆς κουρᾶς· πβλ. *ἀρνοπόκι*.

Ἄρνολδ (Arnold), *Βενέδικτος*. Ἀμερικανὸς στρατηγὸς γεννηθεὶς ἐν Νόργουϊτς (1741—1801). Διεκρίθη κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας. Βραδύτερον ὅμως ἀπεπειράθη νὰ προδώσῃ εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν πατρίδα του, παραδίδων εἰς αὐτοὺς τὸν ναύσταθμον τοῦ Οὐεστπόϊντ. Ἀνακαλυφθεὶς ἔφυγε διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἀπέθανε περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων. Χ. Δ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold) *ντὲ Βινκελρίντ*. Θρυλικὸς ἥρως τῆς Ἑλβετίας γεννηθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ φονευθεὶς τὴν 9 Ἰουνίου 1386. Ἦτο νέος γιγαντιαίου ἀναστήματος καὶ ἀκαταβλήτου σωματικῆς ῥώμης. Ἐν Ἑλβετίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ ἀριστοκρατία ἦτο κυρίαρχος, ἐπεδείκνυε δὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν δυσβάστακτον φορολογίαν. Τοῦτο εἶχε φέρει τοὺς ἀστοὺς καὶ τοὺς χωρικοὺς εἰς ἀπόγνωσιν, ἥτις κατεφόβισε τὴν κρατοῦσαν τάξιν, προαισθανομένη ὅτι ἡ λαϊκὴ ὀργὴ ἠδύνατο ἡμέραν τινὰ νὰ ἐκσπάσῃ κατ' αὐτῆς. Πρὸς ἀπόκρουσιν τοιούτου τινὸς κινδύνου οἱ φεουδάρχαι συνησπίσθησαν, ἀποτελέσαντες τὸν περίφημον «Σύνδεσμον τοῦ λέοντος», τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ δοὺξ *Λεοπόλδος ὁ Αὐστριακός*. Ὁ λαὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων ἀπετέλεσεν ἐπίσης ὁμοσπονδίαν καὶ ἀντετάχθη κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἀρχόντων, κατεδαφίσας πύργους καὶ φρούρια. Περὶ τὸν δοῦκα Λεοπόλδον εἶχον συγκεντρωθῆ ἐκτὸς τῶν ἐγχωρίων μεγιστάνων διάφοροι Αὐστριακοὶ καὶ Γερμανοὶ μαχαιροφόροι καὶ ἱκανὸς καλῶς ὡπλισμένος στρατός. Τὴν 9 Ἰουνίου 1386 οἱ κατέχοντες τὰ ὑψώματα τῆς Σεμπὰχ χωρικοὶ εἶδον ἐκεῖθεν ἀφικνούμενον τὸν ἐχθρικὸν στρατόν, ἀνερχόμενον εἰς 4.000 πεζῶν καὶ ἱππέων. Ὁ Λεοπόλδος διέταξε τοὺς ἱππεῖς ν' ἀφιππεύσωσι καὶ συμπυκνώσας τὰς γραμμὰς ἐπολιόρκησε τοὺς χωρικούς. Τότε οὗτοι ἐφήρμοσαν ἰδίαν τακτικὴν μάχης καὶ κατελθόντες τοῦ λόφου ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ σιδηροῦ ἐκείνου τείχους. Αἱ ἐπιθέσεις ὅμως ἀπέβαινον μάταιαι καὶ πλεῖστοι ἤδη εἶχον πέσει, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ διασπάσωσι τὸν ἐχθρόν, ὅτε ἀναπηδήσας ὁ Ἄρνολδ ἐκτὸς τῆς γραμμῆς ἐκραύγασεν: «ἐγὼ θὰ σᾶς ἀνοίξω δίοδον· μεριμνήσατε σεῖς διὰ τὴν σύζυγόν μου καὶ τὰ τέκνα μου», καὶ ὁρμήσας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν ἱπποτῶν, ἔδραξε τὰς λόγχας, αἵτινες ἔπληξαν αὐτὸν σωρηδὸν καὶ παρασύρας αὐτοὺς ἐν τῇ πτώσει του, ἠνέῳξε δίοδον ἣν διελθόντες οἱ χωρικοὶ πατῶντες ἐπὶ τοῦ πτώματος αὐτοῦ διέσπασαν τὴν λογχοφόρον γραμμὴν τῶν ἱπποτῶν, οἵτινες, κατάπληκτοι πρὸ τῆς τοιαύτης ὁρμῆς τῶν ἐχθρῶν, περιέπεσαν εἰς σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν.

Οἱ φραγμοὶ κατέπεσαν καὶ αὐτὸς ὁ Λεοπόλδος κατερρίφθη νεκρὸς ἀπὸ τῶν κτυπημάτων τοῦ στρατιώτου Σφύτζ. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπέφερε τὴν γενικὴν ὀπισθοχώρησιν καὶ οἱ μεγιστᾶνες δὲ μετὰ τῶν Αὐστριακῶν ἱπποτῶν διωκόμενοι ἐφονεύοντο. Οὕτως ἡ νίκη τοῦ Σεμπὰχ διέλυσε τὸν «Σύνδεσμον τοῦ Λέοντος» καὶ ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἑλβετικῆς ἀριστοκρατίας. Ὑπὸ τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας ἐθεσπίσθη ἐθνικὴ ἑορτὴ εἰς μνήμην τοῦ ἥρωος Ἄρνολδ, ἥτις ἐξακολουθεῖ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐγείρουν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἥρωος τῆς νίκης τοῦ Σεμπάχ, ζητήσαντες νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν θρυλικὸν χαρακτῆρα. Ἀλλ' εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἑλβετικοῦ λαοῦ, ὁ Ἄρνολδ συμβολίζει τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν κατάρριψιν τοῦ ἀρχαίου ἀριστοκρατικοῦ συστήματος, ὅπερ ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας ἡ μάστιξ αὐτοῦ. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἄρνολδ** (Arnold) *ἐκ Βρεσκίας*. Ἐγεννήθη ἐν Βρεσκίᾳ τῆς Ἰταλίας, ἀρχομένου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἐνωρίς, γενόμενος ἀναγνώστης, ἦλθεν εἰς Γαλλίαν καὶ ἔγινε μαθητὴς τοῦ περιφήμου σχολαστικοῦ Ἀβαιλάρδου, ὅστις ἐπέδρασε πολὺ ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἐχειροτονήθη ἱερεύς, ὅπου χάρις εἰς τὸν αὐστηρόν του βίον καὶ τὴν εὐγλωττίαν μεθ' ἧς ἐκήρυττε τὰς ἀρχάς του κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα καὶ τῆς ἀναμίξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱεραρχῶν εἰς τὰ πολιτειακὰ καὶ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὰ κοσμικά, ἐτύγχανε γενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἀγάπης. Ἡ ζωηρὰ πολεμική του συνετέλεσε νὰ ἐξορισθῇ τῷ 1139 ἐξ Ἰταλίας, κατόπιν ἀποφάσεως τῆς ἐν Λατεράνῳ γενικῆς συνόδου. Τότε ἐπανελθὼν ἐν Γαλλίᾳ, συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Ἀβαιλάρδου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ταῖς ἐνεργείαις τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Ἀβαιλάρδου, Βερνάνδου τοῦ ἐκ Κλερβῶ, ἐξορισθεὶς τῷ 1141, ἦλθεν εἰς Ζυρίχην, ὅπου ἔζη ὡς διδάσκαλος. Ἐν Ζυρίχῃ συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ καρδιναλίου Guido. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Β' (1142), ὁ Ἄρνολδ ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ὁ πάπας Εὐγένιος τὸν ἐδέχθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἀφοῦ μεθ' ὅρκου ὑπεσχέθη ὑποταγὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ ταχέως ὁ Ἄρνολδ ἐπανήρχισε τὴν προτέραν του πολεμικήν, ἔτι ἐντονώτερον, κατηγορῶν τοὺς καρδιναλίους ὅτι δὲν ἔζων ἀποστολικὸν βίον καὶ τὸν πάπαν, ὃν ἀπεκάλει ἄνδρα αἱμάτων, ζητοῦντα νὰ στηρίξῃ τὴν ἀρχήν του ἐπὶ πτωμάτων· σημειωτέον ὅτι ἐν Ῥώμῃ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει σφοδρὸς ἀγὼν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα καὶ ὁ πάπας Λούκιος ὁ Β' εἶχεν εὕρει τὸν θάνατον λιθοβοληθεὶς κατά τινα στάσιν τῷ 1145, ὁ δὲ τούτου διάδοχος Εὐγένιος Γ' εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ φύγῃ ἐκ Ῥώμης τῷ 1146 Τῷ 1148 σύνοδός τις, πιθανῶς ἐν Κρεμόνῃ, ἀφώρισε τὸν Ἄρνολδ ὡς αἱρετικόν, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐμείωσε τὴν ἰσχύν του ἐν Ῥώμῃ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ πάπα Εὐγενίου (1149), δεχθέντος ἡ διοίκησις τῆς πόλεως νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς Γερουσίας. Τέλος, τῷ 1155, ὁ πάπας Ἀδριανός, ὑπολογίζων εἰς βοήθειαν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Α' Βαρβαρόσα, ἀπήγγειλε κατὰ τῆς πόλεως τῆς Ῥώμης τὴν φοβερὰν ποινὴν τῆς *ἀπαγορεύσεως* (interdictum), καθ' ἣν ἠμποδίζετο ἡ τέλεσις οἱασδήποτε λειτουργίας, μυστηρίου ἢ ἐκκλ. τελετῆς, ὡς κηδείας κ.λ.· τότε ὁ λαὸς ἠνάγκασε τὸν Ἄρνολδ νὰ φύγῃ ἐκ Ῥώμης. Συλληφθεὶς ἐν Bricola, ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Oddo, ἠλευθερώθη ὑπὸ φίλων του, οἵτινες ὅμως, ἀπαιτήσει Φρειδερίκου

Digitized by Google

Α', παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸν πάπαν· τότε διαταγῇ τοῦ ἐπάρχου Ρώμης ἀπηγχονίσθη, ὑποστὰς τὸ μαρτύριον μετὰ καταπληκτικῆς ψυχραιμίας· τὸ πτῶμά του ἐκάη, ἡ δὲ κόνις ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν (1155).

Ἐν Λομβαρδίᾳ ἰδίως ἐμορφώθη μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἄρνολδ μερὶς *Ἀρνολδιστῶν* ἢ καὶ *Λομβαρδῶν*, ἐμμένουσα εἰς τὰς κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα καὶ τῆς ἱεραρχίας καὶ κατὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν εἰς τὰ κοσμικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα ἀρχὰς τοῦ Ἄρνολδ καὶ φρονοῦσα ὅτι δὲν ἐπενεργοῦσι τὰ μυστήρια, ἐφόσον τελοῦνται ὑπὸ ἀναξίων κληρικῶν. Ὁ πάπας Λούκιος Γ' (1181—1185) τοὺς ἀφώρισεν ὡς αἱρετικοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Βαλδενσίων (6λ. λ.). Δ. Σ. Μ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Γεώργιος-Ἀδάμ.*** Γερμανὸς ζωγράφος τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Λεμβέργῃ. Διεκρίθη διὰ τοὺς ἱστορικοὺς πίνακάς του. Ἓν τῶν ὡραιοτέρων ἔργων αὐτοῦ εἶναι «Ἡ διάλευσις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης». Α. Δ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Γιοῦριζ φὸν —.*** Μουσικὸς γεννηθεὶς ἐν Πετρουπόλει (1811—1898). Κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, παρῃτήθη ὅμως μετὰ τὸν Πολωνικὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν μουσικήν, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθη ὡς συνθέτης καὶ κριτικός. Ἵδρυσεν ἐν Λειψίᾳ τὸ περιοδικὸν «Neue allgemeine Zeitschrift für Theater und Musik» καὶ βραδύτερον σχολεῖον Μουσικῆς ἐν Μόσχᾳ. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα ἐπὶ τῶν παλαιῶν ρωσικῶν ᾀσμάτων καὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἐπίσης ἔγραψεν «Ἀπομνημονεύματα» εἰς τρεῖς τόμους ἐκδοθέντα ἐν Μόσχᾳ. Φ. Σ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Γοδοφρεῖδος.*** Γερμανὸς θεόσοφος (1666 - 1714). Τῷ 1697 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν Giessen καὶ μετὰ ἓν ἔτος παραιτηθεὶς ἔλαβε θέσιν πάστορος εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας. Μυστικίζων ἐνθουσιαστής, ἀσκητικὸς καὶ εὐσεβιστής, διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεύς. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: Unparteiische Kirchen und Ketzerhistorie (εἰς 2 τ., 1699), ἐν τῷ ὁποίῳ ἠθέλησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸ γνήσιον χριστιανικὸν πνεῦμα εὑρίσκεται μᾶλλον εἰς τὰς αἱρέσεις καὶ δὴ τοὺς ἐνθουσιαστάς, παρὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· «Die erste Liebe» (1696) θεοσοφικὴ πραγματεία· κατὰ ταύτην ὁ Ἀδάμ, ἀρχικῶς ἀνὴρ καὶ γυνὴ συγχρόνως, ὅταν ἁμαρτήσας ἀπώλεσε τὴν θείαν σοφίαν, ἔλαβε γυναῖκα ἐκ τῆς γῆς· διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὁ ἀναγεννώμενος ἀπαλλάσσεται τῆς σαρκικῆς ἀγάπης καὶ συμφιλιοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διεκρίθη καὶ ὡς ρήτωρ καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ποιητής· πολλὰ ποιήματά του εὑρίσκονται εἰς τὰ γερμανικὰ προσευχητάρια. Τελευταία περὶ αὐτοῦ ἀξία λόγου μελέτη ὑπὸ *Erich Seeberg* «G. Arnold» (1923). Δ. Σ. Μ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς νομομαθὴς (1826-1883). Καθηγητὴς ἐν ἀρχῇ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βασιλείας, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ 8 συνεχῆ ἔτη, ἐκλήθη τῷ 1863 εἰς τὴν καθηγητικὴν ἕδραν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μάρβουργ. Συνέγραψε πλεῖστα νομικὰ καὶ ἱστορικὰ βιβλία, ὧν μνημονεύομεν: «Συνταγματικὴ ἱστορία τῶν γερμανικῶν ἐλευθέρων πόλεων» τ. 2 (1854), «Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰς γερμανικὰς πόλεις» (1861), «Πολιτισμὸς καὶ νομικὸς βίος» (1865), «Πολιτισμὸς καὶ δίκαιον τῶν Ρωμαίων», «Μελέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ γερμανικοῦ πολιτισμοῦ» (1882) κ. λ. π. Η. Γ. Κ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Γουσταῦος.*** Ἑλβετὸς κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1831. Τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς του διῆλθεν ἐν Ἀγγλίᾳ, κατόπιν δ' ἐγκατεστάθη εἰς Λουκέρνην, ὅπου διέπρεψεν ὡς μουσικοδιδάσκαλος.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Δανιήλ.*** Νομομαθής, γεννηθεὶς ἐν Στρασβούργῳ τῷ 1780. Ἐν ἡλικίᾳ μόλις 26 ἐτῶν διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Γαλλικοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Koblenz, τρία ἔτη μετὰ ταῦτα (1809) καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Στρασβούργου, μετὰ δύο δὲ ἔτη, ταυτοχρόνως, καθηγητὴς τῆς νομικῆς. Ἀπέθανε μόλις 48 ἐτῶν τῷ 1829. Συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, τὸ σπουδαιότερον τῶν ὁποίων, δι' οὗ καὶ κατέστη ἐπιφανής, εἶναι τό: Elementa juris civilis justinianei, cum Codice Napoleoneo et reliquis legum codicibus collata» (1812). Ὁ Ἄρνολδ ὅμως διεκρίθη καὶ ὡς λυρικὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς θεατρικῶν ἔργων, τὸ ὡραιότερον τῶν ὁποίων θεωρεῖται ἡ κωμῳδία του «Ἡ Δευτέρα τῆς Πεντηκοστῆς», γραμμένη εἰς τὴν στρασβουργικὴν διάλεκτον (ἐτυπ. τῷ 1816), πρὸς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γκαῖτε, ὡς πρὸς τὴν ἐν αὐτῇ ἀπαντωμένην σαφήνειαν καὶ πληρότητα τῆς ἰδέας καὶ τὴν εὐφυᾶ ἔκθεσιν τῶν λεπτομερειῶν, δυσκόλως δύναται νὰ παρομοιασθῇ ἄλλη. Η. Γ. Κ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Ἔγκελμπερτ.*** Γερμανὸς ἠλεκτρολόγος (1856 - 1911), καθηγητὴς τοῦ ἐν Καλσρούῃ Πολυτεχνείου. Διάσημος κατέστη ἰδίως διὰ τὸ δεκάτομον ἔργον του «Θεωρία καὶ κατασκευὴ ἠλεκτρικῶν μηχανῶν».

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Ἔδγουϊν.*** Ἄγγλος ἀνατολιστὴς καὶ ποιητὴς (1832 - 1904). Ἐγένετο γνωστὸς δι' ἑνὸς ποιήματός του φέροντος τὸν τίτλον «Belshazzar's Feast». Διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ σανσκριτικοῦ κολλεγίου τῆς Πόνα (1856 - 1861), ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἀγγλίαν συνειργάσθη εἰς τὸν «Daily Telegraph». Μετέφρασε λογοτεχνικὰ ἔργα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ἀραβικῆς, τῆς περσικῆς καὶ τῆς σανσκριτικῆς. Α. Δ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Ἐμμανουήλ.*** Τσέχος ἐπαναστάτης γεννηθεὶς τῷ 1800 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1869. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς Βοεμικῆς ἀναγεννήσεως. Ἀπὸ τοῦ 1848 ἤρξατο ἐκδίδων τὴν «Δημοτικὴν Ἐφημερίδα», ἥτις συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ἔξαψιν τῆς χώρας· ἔγραψεν ἐπίσης τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτικοῦ ριζοσπαστισμοῦ. Τῷ 1854 μετασχὼν τῶν λαβουσῶν χώραν ταραχῶν συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Ἡ ποινὴ αὕτη διὰ χάριτος μετετράπη εἰς εἰκοσαετῆ δεσμά. Ἀμνηστευθεὶς τῷ 1857, περιεπλάκη ἐκ νέου εἰς ἐπαναστατικὰ κινήματα καὶ κατεδικάσθη εἰς δεκαετῆ φυλάκισιν. Ὁ περιπετειώδης αὐτοῦ βίος καὶ ἡ ἀφοσίωσίς του ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐξύψωσαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν εἰς ἥρωα καὶ μάρτυρα τῶν εὐγενεστέρων φιλελευθέρων ἰδεῶν. Θ. Β.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Θωμᾶς.* Διακεκριμένος Ἄγγλος θεολόγος καὶ παιδαγωγὸς (1795—1842), διατελέσας ἀπὸ τοῦ 1827 πρύτανις τῆς σχολῆς ἐν Rugby καὶ ἀπὸ τοῦ 1841 καθηγητὴς τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἐν Ὀξφόρδῃ. Ἦτο φιλελεύθερος θεολόγος καὶ ἐχθρὸς τῶν φιλοκαθολικῶν τάσεων τῶν Ὀξφορδιανῶν. Ὡς παιδαγωγὸς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς ἔθετε νὰ καθίσταται ὁ παιδαγωγούμενος «Christian Gentleman». Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων ρωμαϊκὴν ἱστορίαν εἰς 3 τόμους (1838—1843) καὶ κηρύγματα. Δ. Σ. Μ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Ἰωάννης.* Πρώσσος μυλωθρός, οὗτινος τὸ ὄνομα συνδέεται πρὸς περίφημόν τινα δικαστικὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐποχῆς τοῦ Φρειδερίκου Β'. Ὁ Ἄρνολδ, τοῦ ὁποίου ὁ μύλος ἐλειτούργει δι' ὕδατος προερχομένου ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ κόμητος Γκέρστορφ, ἠρνήθη νὰ καταβάλῃ τὸ συμπεφωνημένον μίσθωμα, μὲ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι ὁ κόμης ἠλάττωσε τὸ ποσὸν τοῦ παρεχομένου εἰς αὐτὸν ὕδατος. Ἡ διαφορὰ ἤχθη μέχρι τῶν δικαστηρίων, ταῦτα δὲ ἐδικαίωσαν τὸν γαιοκτήμονα. Ἀλλ' ὁ μυλωθρὸς παρουσιάσθη τότε ἐνώπιον τοῦ Φρειδερίκου Β' παραπονούμενος ὅτι ἠδικήθη. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν καὶ ἐπὶ πλέον ἐφυλάκισε τοὺς ἐκδόσαντας αὐτὴν δικαστάς· μετὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα ὅμως θάνατον αὐτοῦ ἡ ὑπόθεσις ἀνεψηλαφήθη καὶ οἱ δικασταὶ ἀπελευθερωθέντες ἀποκατεστάθησαν εἰς τὰς θέσεις των.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔδωκε θέμα καὶ εἰς συγγραφὴν εὐθύμων θεατρικῶν ἔργων. —Ω

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Ἰωάννης - Γοδεφρεῖδος.*** Συνθέτης καὶ βιολιστὴς Γερμανὸς (1773—1806), συγγράψας κονσέρτα καὶ συμφωνίας.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Κάρολος.* Υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Γοδεφρείδου Ἄρνολδ* (βλ. ἀνωτ.), γεννηθεὶς τῷ 1794. Ὑπῆρξε διακεκριμένος κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ μουσικοσυνθέτης. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Χριστιανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε (1873), διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν Φιλαρμονικὴν ἑταιρείαν τῆς πόλεως ταύτης.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Κάρολος - Ἰωάννης.* Γερμανὸς ζωγράφος καὶ ξυλογράφος (1829—1898). Ἐσπούδασεν ἀρχικῶς ἐν Κάσσελ, εἶτα ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του ἐν Ἀμβέρσῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μάντσελ. Ἀκολουθῶν τὴν ρεαλιστικὴν σχολὴν καὶ γενόμενος βαθὺς γνώστης τῆς φύσεως, κατέλαβεν ἀμέσως διαπρεπῆ θέσιν, ὡς ζωγράφος ζῴων. Ὁ κάλλιστος τῶν πινάκων του εἶναι ἡ «Θήρα ἐλάφων». Ἐπίσης διακρίνεται διὰ τὰς ὑδρογραφίας του καὶ διὰ τὰς ὡραίας λιθογραφίας καὶ ξυλογραφίας του, τινὲς τῶν ὁποίων περιελήφθησαν εἰς τὸ μέγα ἔργον τοῦ κόμητος Stillfried, τὸ περιγράφον τὰς ἑορτὰς τῆς στέψεως τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου. Θ. Β.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Ματθαῖος.* Ἄγγλος ποιητής, κριτικὸς καὶ θεολόγος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, διατελέσας καὶ καθηγητὴς τῆς ποιητικῆς τέχνης ἐν Ὀξφόρδῃ (1857 - 1867). Δ. Σ. Μ.

—**Ἄρνολδ** *φὸν Μπρουκ* (Arnold von Bruck). Συνθέτης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἀρχιμουσικὸς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Φερδινάνδου Α' ἐν Βιέννῃ. Ἔγραψε πολλὰ γερμανικὰ ᾄσματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου καὶ μή, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ *Ἄϊτνερ* εἰς τὸ ἔργον του «Publikationen». Φ. Σ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), *Ριχάρδος.* Ἄγγλος ἱστοριοδίφης ἀποθανὼν περὶ τὸ 1521. Τὸ «Χρονικόν» δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν Ἀμβέρσῃ τῷ 1502, εἶναι πολύτιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τοῦ Λονδίνου.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Σαμουήλ.*** Γερμανὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Δρέσδῃ (1744 - 1817), μαθητὴς τοῦ Μύλλερ, διακριθεὶς ἰδίως διὰ τὰς κοσμηματογραφίας του, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε τοιχογραφήσας τὸν πύργον τοῦ Pillnitz καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Δρέσδης, διωρίσθη δ' ἕνεκα τῶν τελευταίων τούτων ζωγράφος τῆς σαξωνικῆς αὐλῆς. Θ. Β.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Σαμουήλ.*** Ἄγγλος μουσικὸς γεννηθεὶς ἐν Λονδίνῳ (1740 - 1802), συγγραφεὺς πολλῶν μελοδραμάτων. Ἦτο διδάκτωρ τῆς μουσικῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης καὶ μουσικὸς τοῦ ἀββαείου τοῦ Οὐεστμίνστερ. Ἐδημοσίευσεν ἀνθολογίαν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Cathedral music», περιλαμβάνουσαν ἔργα μεγάλων Ἄγγλων μουσικῶν. Φ. Σ.

—**Ἄρνολδ** (Arnold), ***Χριστόφορος.*** Γερμανὸς ἀστρονόμος (1650 - 1695). Ἁπλοῦς χωρικός, ἐπεδόθη ἀπὸ κλίσεως εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, χάρις δὲ εἰς πρόχειρον τηλεσκόπιον τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπέτυχε νὰ ἐκτελέσῃ ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν κομητῶν τοῦ 1683 καὶ 1686 καὶ ἐπὶ τοῦ πλανήτου Ἑρμοῦ κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἡλίου ἐν ἔτει 1690.

Ἄρνολδ (Arnold) *[Ἀστρον.]*. Κρατὴρ τῆς σελήνης, κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χείλους τοῦ δίσκου αὐτῆς. Αἱ κατὰ προσέγγισιν σεληνογραφικαί του συντεταγμέναι εἶναι αἱ ἑξῆς: μῆκος 37° Δ καὶ πλάτος +68° (βλ. σελήνη). Σ. Π.

Ἀρνόλδι (Arnoldi), ***Ἀλβέρτος.*** Ἰταλὸς γλύπτης γεννηθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ μετασχὼν εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Φλωρεντίας. Οἱ βιογράφοι αὐτοῦ τὸν θεωροῦσιν ὡς ἐπιδέξιον μᾶλλον τεχνίτην ἢ ὡς καλλιτέχνην. Ὁ Πέρκινς ὅμως εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Γλύπται Ἰταλοί», θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀληθῆ καλλιτέχνην, ἡ δὲ «Παναγία μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων τῶν κρατούντων τοὺς κηροστάτας», ἐκτελεσθεῖσα κατὰ παραγγελίαν τῆς Ἀδελφότητος τοῦ Ἐλέους, εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων γλυπτικῶν ἔργων τῆς ἐποχῆς του. Θ. Β.

—**Ἀρνόλδι** (Arnoldi), ***Ἐρνέστος-Γουλιέλμος.*** Ἐπιφανὴς Γερμανὸς βιομήχανος καὶ οἰκονομολόγος (1778 - 1841). Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς εἰσῆλθεν ὡς συνέταιρος εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ πατρός του. Ἡ ἐν αὐτῷ ἀποκτηθεῖσα πεῖρα συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὅπως ἀναπτύξῃ ὁ Ἀρνόλδι σπάνιον ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, ἱδρύσας ἐν Gotha ἐν ἔτει 1804 μέγα ἐργοστάσιον χρωμάτων, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ καὶ νῦν εἰσέτι ὑπὸ τὸν τίτλον «Ernst Arnoldis Söhne» ὡς καὶ τὸ ἐν Elgersburg ἐργοστάσιον πηλίνων ἀγγείων. Τῷ 1821 ἵδρυσεν ἐν Γκότται ἀσφαλιστικὴν ἑταιρίαν πυρὸς καὶ μετὰ ὀκτὼ ἔτη ἀσφαλιστικὴν ἑταιρίαν ζωῆς, τῶν ὁποίων διετέλεσε καὶ διευθυντὴς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ, ἀπὸ τοῦ 1816 ἤδη, εἰργάζετο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως ἐθνικῆς γερμανικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς, ὑπέβαλε δὲ τὸ 1819 εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ὑπόμνημα ὑπογεγραμμένον ὑπὸ 5051 βιομηχάνων, ἐν ᾧ συνηγόρει ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν σιδηροδρομικῶν δικτύων καὶ τῆς κατασκευῆς ἁμαξιτῶν ὁδῶν, ἡ ἔλλειψις τῶν ὁποίων παρεκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς βαρυτέρων τελωνειακῶν δασμῶν ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων βιομηχανικῶν εἰδῶν. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς τελωνειακῆς ἑνώσεως, ἥτις διηυκόλυνε τὰ μέγιστα τὰ σχέδια τοῦ Ἀρνόλδι περὶ ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας ἐν Γερμανίᾳ, ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐπὶ τὰ βελτίω μεταβληθείσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Εἰς αὐτὸν δὲ κυρίως καὶ ἐν πρώτοις ὀφείλεται ἡ καθιέρωσις ἐν τῇ Βορείῳ Γερμανίᾳ τοῦ συστήματος παραγωγῆς σακχάρεως ἐκ τεύτλων. Πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ ἱδρύθη ἐν Gotha ἡ Ἐμπορικὴ Ἀκαδημία τῶν Συντεχνιῶν καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεδεμένη Σχολή. [Πρβλ. *Emminghaus*: Ernst Wilhelm Arnoldi, 1878.] Η. Γ. Κ.

Ἀρνολδισταί· βλ. Ἄρνολδ *ὁ ἐκ Βρεσκίας.*

Ἀρνόλδος (Arnold)· βλ. Ἄρνολδ.

Ἄρνολδσον (Arnoldson), ***Κλὰς-Πόντους.*** Σουηδὸς ἐπιστήμων (1844-1916), μέλος τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἱδρυτὴς τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τῆς Εἰρήνης. Ἔλαβε τῷ 1908, ἐξ ἡμισείας μετὰ τοῦ Δανοῦ *Φρ. Μπάζερ*, τὸ βραβεῖον Νόμπελ.

—**Ἄρνολδσον** (Arnoldson), ***Σιγρίδ.*** Σουηδὶς ἀοιδὸς γεννηθεῖσα τῷ 1861. Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ὄπεραν τῆς Μόσχας τῷ 1886 καὶ διεκρίθη ὡς ὀξύφωνος (σοπράνο). Φ. Σ.

Ἄρνολντ (Arnold)· βλ. Ἄρνολδ.

Digitized by Google

— **Ἄρνολντ** (Arnold) *διάλυμα [Μικροσκ. τέχν.]* βλ. λ. ἀντιδρατήριον.

Ἀρνόλφο (Arnolfo di Cambio), ὀνομαζόμενος και Arnolfo di Lapo. Διάσημος ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης Ἰταλός, γεννηθεὶς πλησίον τῆς Φλωρεντίας (1232-1310). Ἐσπούδασε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ πατρός του καὶ ἐσύχναζεν εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς Ἀναγεννήσεως Τσιμαμποῦε καὶ τοῦ Νικολάου τοῦ ἐκ Πίζης. Ἐκ τοῦ γλυπτικοῦ αὐτοῦ ἔργου οὐδὲν ἕτερον περισώζεται εἰμὴ τάφος τις Καρδιναλίου εὑρισκόμενος εἰς Ὀρβιέτο. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ δοξάσασα αὐτόν. Εἶναι ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὸν *Φλωρεντινὸν γοτθικὸν* ρυθμόν. Τῷ 1294 κατεσκεύασε τὸν ναὸν τῆς Santa Croce τῆς Φλωρεντίας, κατόπιν δὲ τὸ παλαιὸν ἀνάκτορον καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Or-San-Michele. Θ. Β

ἀρνόμαλλο (τὸ)· τὸ μαλλὶ ἀρνίου.

Ἀρνὸν (Arnon) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας διαβρέχων τοὺς νομοὺς Creuse, Allier, Indre καὶ Cher καὶ διὰ Σαρὸστ μετὰ ροῦν 140 χμτρ. ἐκχυνόμενος εἰς τὸν ποταμὸν Σὲρ παρὰ τὸ Βιρζόν.

—**Ἀρνὸν** *[Γεωγρ.]* Χείμαρρος ἐν Παλαιστίνῃ ἐκχυνόμενος ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκτῇ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μετὰ ροῦν 75 χμτρ. Ἐξ αὐτοῦ ἐκλήθη καὶ ἡ πέριξ χώρα *Ἀρνόνα*.

Ἀρνόνε (Arnone), ***Ἀλβέρτος***. Ἰταλὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀποθανὼν τῷ 1721. Μαθητὴς τοῦ Λουκᾶ Τζιορντάνο καὶ τοῦ Μαράττα, διεκρίθη ἰδίως εἰς τὴν προσωπογραφίαν.

— **Ἀρνόνε** (Arnone), ***Γουλιέλμος***. Ἰταλὸς μουσικοσυνθέτης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Συνέθεσε μέγαν ἀριθμὸν τεμαχίων ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐν οἷς προεξάρχουσι τὰ «Magnificat».

ἀρνο-πανίσκη (Arnofauna) *[Γεωλογ.]*· βλ. ἀρνο-στρώματα. Γ. Κ. Γ.

ἀρνοπόκι (τό)· τὰ ἔρια τοῦ ἀρνίου, ποκάρι ἀρνιοῦ: «ἕνα ἀρνοπόκι», τὰ ἔρια ἐν συνόλῳ ἑνὸς ἀρνιοῦ λαμβανόμενα διὰ τῆς κουρᾶς· πβλ. *ἀρνόκουρα*

Ἄρνος (Arno) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Τυσκάνῃ τῆς Ἰταλίας πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Φαλτερόνα καὶ μετὰ ροῦν 220 χμτρ. ἐκβάλλων εἰς τὴν Μεσόγειον, διαβρέχων τὴν Φλωρεντίαν καὶ Πίζαν. Ἔχει διαφόρους παραποτάμους, ἐν οἷς ἐκ δεξιῶν τὸν *Ὀμπρόνε* καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν *Κιάνα*.

— *Στρατ. Γεωγρ.]* Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄρνου ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ἔχει τὸ σχῆμα παμμεγίστου ἀμφιθεάτρου, ὅπερ ἄρχεται ἐν τῇ ὀρεινῇ περιοχῇ, ἔνθα τὰ Τοσκανικὰ Ἀπέννινα συνδέονται μετὰ τῶν Ρωμαϊκῶν Ἀπεννίνων, καὶ περατοῦται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄρνου πλησίον τῆς θαλάσσης συγχέεται μετὰ τοῦ Σέρκιο (Serchio), παραποτάμου ἄλλοτε πιθανῶς τοῦ Ἄρνου. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄρνου καὶ λόγῳ τῆς φυσικῆς αὐτῆς διαπλάσεως καὶ ἕνεκα τῶν ὑφισταμένων συγκοινωνιῶν μετὰ τοῦ ἄνω καὶ μέσου Τιβέρεως, διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀρέτζο (Arezzo) καὶ τῆς περιοχῆς τῆς λίμνης Τρασιμένης, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξακολούθησις τῆς τοῦ Τιβέρεως. Εἰς τὰς ἄνω δύο κοιλάδας ὑπάρχουσιν αἱ μᾶλλον ἀναπαυτικαὶ συγκοινωνίαι μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν τμημάτων τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου, Τοσκάνης καὶ Ὀμβρικῆς.

Τὰς συγκοινωνίας ταύτας ἐχρησιμοποίησαν στρατοὶ ἀπὸ βορρᾶ ὁρμώμενοι καὶ τἀνάπαλιν, ταύτας δὲ ἠκολούθησαν οἱ Βάνδαλοι, Ὀστρογότθοι καὶ Βησιγότθοι κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ Χερσονήσῳ. Τὰ ἀντιστηρίγματα τῶν γειτονικῶν ὀροσειρῶν, εἰσδύοντα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄρνου, ὑποδιαιροῦσι ταύτην εἰς δευτερευούσας κοιλάδας, αἵτινες διατηροῦσιν ἰδιαιτέρους γεωγραφικοὺς στρατηγικοὺς χαρακτῆρας καθιστῶντας ταύτας πολὺ διαφόρους ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ διαδοχὴ τῶν ὑψωμάτων, ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἡ εὔρυνσις καὶ στένωσις τῶν κοιλάδων, καθιστῶσι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρνου περιοχὴν ποικιλόμορφον καὶ ἐπιχαρίτως διαπεπλασμένην, ἔνθα εὐφυὴς πληθυσμὸς καὶ ἐργατικὸς κατέστησε ταύτην παραγωγόν, εἰς πλεῖστα δὲ μέρη μετέτρεψεν ὁλοκλήρους περιοχὰς εἰς ἀληθεῖς κήπους. Αἱ κοιλάδες καὶ ἡ πεδινὴ περιοχὴ εἶναι γενικῶς πλούσιαι, αἱ ράχεις ὅμως, αἱ εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἀπὸ τῆς θαλάσσης κείμεναι, εἰσὶ σχεδὸν πανταχοῦ ἄγονοι ἢ πτωχαὶ εἰς ἀπόδοσιν.

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄρνου κατέχει περίπου τὰ τρία τέταρτα τοῦ πλάτους τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου εἰς τὸ ὕψος τῆς Φλωρεντίας.

Στρατὸς ἐπιχειρῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἄρνου, ἔστω καὶ πολυάριθμος, δύναται νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ εὐκόλως τὰ μέσα διατροφῆς, ἅτινα ἄλλως δύναται νὰ προμηθευθῇ ἐκ τῶν πλησίον ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ἢ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, ἐὰν ὁ στρατὸς οὗτος δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς μίαν ἢ ἀμφοτέρας τῶν ἄνω ἀκτῶν ἔχων τὴν θαλασσίαν ὑπεροχήν.

Ἡ ταχύτης τοῦ ρεύματος τοῦ Ἄρνου μέχρι τῆς πεδιάδος Ἀρέτζο εἶναι μεγάλη, ὁ δὲ ποταμὸς καθίσταται πλωτὸς ἀπὸ τῆς πόλεως Φλωρεντίας. Πρὸς τὸν κατάρρουν τῆς πόλεως Πίζης ὁ Ἄρνος τροφοδοτεῖ πλατεῖαν διώρυγα, ἥτις φέρει εἰς συγκοινωνίαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρνου μετὰ τοῦ Λιβόρνου. Αἱ ἐκβολαὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος εἶναι δυσκόλου προσπελάσεως λόγῳ ἀμμώδους γλώσσης ἀποκλειούσης ταύτας ἀπὸ θαλάσσης.

Τὸ πλάτος αὐτοῦ, ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἀρέτζο, εἶναι 210 μέτρων εἰς τὸ ὕψος τῆς πόλεως Φλωρεντίας καὶ 175 εἰς τὸ ὕψος τῆς Πίζης.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μετρίων βροχῶν ὁ Ἄρνος ἔχει πολλοὺς πόρους καὶ αἱ ὄχθαι αὐτοῦ εἰσὶ γενικῶς προσπελάσιμοι, ἡ δὲ κοίτη αὐτοῦ στερεὰ καὶ κεκαλυμμένη διὰ κροκάλων. Ὁ Ἄρνος ἔχει μέγαν ἀριθμὸν γεφυρῶν πρὸς τὸν ἀνάρρουν τῆς Φλωρεντίας, ἀλλὰ πρὸς τὸν κατάρρουν ταύτης αὗται εἰσὶ σπάνιαι, ὡς π. χ. εἰς Σίγνια (Signa), Ποντεδέρα (Pontedera) καὶ Πίζαν (Pisa).

Ὁ Ἄρνος ἐξαιρέσει τῆς ἐποχῆς τῶν βροχῶν ἢ τῶν μετρίων τοιούτων, ἐξεταζόμενος ὡς γραμμὴ ἀμύνης, δὲν εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ὑπὸ τὰς συνήθεις περιστάσεις εἶναι ἐμπόδιον στρατηγικὸν μετρίας σημασίας. Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

— **Ἄρνου** *ἐκβολαὶ [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἄρνου κεῖνται εἰς 8 μίλλια βορείως τοῦ Λιβόρνου (Fiume d'Arno: πλάτ. 43°40'45'', μῆκ. 10°16'00'' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 157: San Remo to cape Cavallo) τῆς Τοσκάνας. Φρούριον ἐπὶ τῆς νοτίας αὐτῶν ὄχθης προήσπιζε κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰς γαλέρας τῶν Πιζάνων, δεδομένου ὅτι ὁ ποταμὸς εἶναι πλωτὸς εἰς μεγάλας λέμβους μέχρι Φλωρεντίας, ἀπεχούσης 60 μίλλια ποταμοπλοΐας, διὰ μείζονα δὲ πλὴν μικροῦ βυθίσματος πλοῖα, οἷα ἦσαν αἱ γαλέραι, μέχρι τῆς Πίζης. Ἐπ' ἐσχάτων ἤρχιζε νὰ στρέφεται ἡ προσοχὴ τῶν Πιζάνων πρὸς τὸν ἔρημον ἀλλ' ὡραῖον ἐπὶ τῆς νοτίας τῆς ἐκβολῆς ὄχθης ψαμμαθῶνα, ὅπου συνέπηξαν οὗτοι τόπον παραθερισμοῦ, ὀνομάσαντες αὐτὸν *ἐπίνειον τῆς Πίζας* (Marina di Pisa), ἀριθμοῦντα δὲ ἤδη (1925) πληθὺν ὡραιοτάτων ἐπαύλεων, τῆς οἰκοδομῆς τοιούτων ὁλονὲν συνεχιζομένης. Εἰς τοὺς χάρτας τοῦ 1914 οὐδὲ μία τοιαύτη ἔπαυλις σημειοῦται. Πρὸ τῆς ἐκβολῆς ὡραῖον ἀγκυροβόλιον δι' ἀπογείους ἀνέμους, ἐπικινδυνωδέστατον ὅμως διὰ πελαγίους· καταλληλότερος τόπος ἀποβιβάσεως πρὸς ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν τοῦ στομίου τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἄρνου. Μεταξὺ Λιβόρνου, Πίζης καὶ ἐκβολῶν τοῦ Ἄρνου, τάφροι (Fosse), πέντε καθέτως τῇ ἀκτῇ καὶ δύο παραλλήλως αὐτῇ καὶ τῇ συνδεούσῃ τὸ Λιβόρνον πρὸς τὴν Πίζαν διώρυγι, ἀρδεύουσι τὴν εὐφορωτάτην αὐτὴν πεδιάδα.

Κατὰ τὸν Κλαύδ. Πτολεμαῖον (Γ, α, 4) αἱ «Ἄρνου ποταμοῦ ἐκβολαὶ» οὖσαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν «Τούσκων, κατὰ δὲ Ἕλληνας Τυρρηνῶν παρὰ τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος» εἶχον συντεταγμένας μῆκος ἀπὸ Φέρρου 33° 1/8, πλάτος 42° 2/3. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρνοσηρὶς (ἡ) (Arnoseride). Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κιχωριωδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος φυόμενον εἰς τὰ πετρώδη τῆς Εὐρώπης μέρη. Δ. Ν. Π.

Ἀρνόσον, ***Ναοὺμ-Δβόβιτς***. Ρῶσος γλύπτης γεννηθεὶς τῷ 1872 ἐν Κρεσλάβκε ἐξ ἑβραϊκῆς οἰκογενείας καὶ διανύσας τὰς πρώτας σπουδάς του εἰς τὴν Καλλιτεχνικὴν σχολὴν τῆς Βίλνας. Δεκαοκταετὴς μετέβη εἰς Παρισίους καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν διακοσμητικῶν τεχνῶν, μετὰ τὸ πέρας δὲ τῶν σπουδῶν του ἐνεφανίσθη εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου. Ἐκ τῶν γλυπτικῶν ἔργων του ἀξιοσημείωτα εἶναι τὸ ἄγαλμα τοῦ Μπετόβεν εἰς Μπόνναν (1906), καὶ ἡ Κρήνη τῆς Γάντεσμπεργ. Δέον νὰ σημειωθῶσιν ἐπίσης αἱ προτομαὶ τοῦ Λέοντος Τολστόη, τοῦ Φέτ, τοῦ Ἰβὰν Τουργκένιεφ, ἡ «*Κεφαλὴ Γραίας*» εὑρισκομένη εἰς τὸ Ρωσικὸν Μουσεῖον, τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἡροῦς καὶ τοῦ Λεάνδρου κλ., ἔργα εὑρισκόμενα εἰς διάφορα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Θ. Β.

ἀρνο-στρώματα (Arno-Schichten) *[Γεωλογ.]*. Οὕτω καλοῦνται ποταμογενῆ στρώματα (ἄμμοι καὶ πηλοί), εὑρισκόμενα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρνου (Val d'Arno) τῆς Ἰταλίας, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἀνωτάτην πλειόκαινον ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς καὶ περικλείουν ἄφθονον ἀπολιθωμένην πανίσκην θηλαστικῶν ζῴων. Τὰ κυριώτερα εἴδη τῆς πανίσκης ταύτης εἶναι ὁ *Macacus florentinus*, ὁ *Tetrabelodon arvernense*, *ἐλέφας ὁ μεσημβρινὸς* (Elephas meridionalis), *ἵππος ὁ στενώνιος* (Equus Stenonis), *ρινόκερως ὁ Ἐτρουσκος* (Rhinocerus etruscus), *ἱπποπόταμος ὁ μείζων* (Hippopotamus major) καὶ ἄλλα. Γ. Κ. Γ.

ἀρνοτόμαρο (τὸ) καὶ *ἀρνιοτόμαρο*· **δημοτ.**, τομάρι τοῦ ἀρνιοῦ, ἄλλως *ἀρνιακό*, *ἀρνοπέτσι*.

Ἄρνοττ (Arnott), ***Ἀρχιβάλδος***. Σκῶτος ἰατρὸς (1771-1855). Ὑπῆρξε θεράπων ἰατρὸς τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ἁγίαν Ἑλένην, παραστὰς εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του.

—**Ἄρνοττ** (Arnott) ***Νεῖλ***. Ἄγγλος ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Arbroth τῷ 1788 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1874. Ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἀμπερντην, ἐν ᾧ ἐσπούδασε καὶ τὴν ἰατρικὴν μετὰ εἰδικωτέρας σπουδάς, ἐν τῷ Marishal College, ἐν τῇ φυσικῇ ὑπὸ τὸν Copelant. Μετὰ ταῦτα, ἰδίᾳ ὅπως μελετήσῃ τὰς ὑγιεινὰς συνθήκας τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιακῶν στρατευμάτων, ἐπεχείρησε πλεῖστα ταξίδια, ἐπανειλημμένως δ' εἰς Κίναν, ὁπόθεν ἐπανελθὼν ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Λονδίνῳ, γενόμενος ἰδίᾳ γνωστὸς διὰ τῶν διαλέξεων αὐτοῦ περὶ φυσικῆς ἐν σχέσει καὶ ἐφαρμογῇ ἐν τῇ ἰατρικῇ, περὶ ὧν καὶ ἴδιον σύγγραμμα, μεταφρασθὲν εἰς τὰς πλείστας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἔγραψεν. Τῷ 1832 ἐφήρμοσε πρῶτος καὶ κατέστησε γνωστὴν τὴν *ὑδροστατικὴν κλίνην* ἢ τὸ *ὑδάτινον στρῶμα*, τὸ κοῖλον δηλαδὴ ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως ὑπόστρωμα, ἐν ᾧ εἰσήγετο δι' εὐρείας ὀπῆς ὕδωρ, 28°—30° ἢ ἄλλης θερμοκρασίας ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης, δυνάμενον νὰ κενωθῇ δι' ἰδίας στρόφιγγος, ἐφ' οὗ ἠδύναντο νὰ ἐπικάθηνται οἱ μακροχρονίως ἐν τῇ κλίνῃ διαβιοῦντες πρὸς πρόληψιν τῆς ἐκ κατακλίσεως γαγγραίνης. Ὁ Ἄρνοττ ἰδιαίτατα εἰργάσθη ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὑγιεινῆς, σπουδαιότεραι δὲ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ εἶναι ἡ περὶ θερμάνσεως καὶ ἀερισμοῦ (on warming and ventilating) καὶ ἡ περὶ προφυλάξεως ἀπὸ τοῦ τύφου. ΑΡ. Π. Κ.

ἀρνοττία (ἡ) (Arnottia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, ὀνομασθὲν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Σκώτου βοτανικοῦ *Ἄρνοττ*. Περιλαμβάνει ἓν εἶδος φυόμενον εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μαυρικίου. Δ. Ν. Π.

Ἀρνοῦ (Arnoux), ***Ἀλέξανδρος***. Γάλλος μυθιστοριογράφος καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1884. Ἐνεφανίσθη ἐν ἀρχῇ μὲ τρεῖς ποιητικὰς συλλογάς, ἐδημοσίευσε κατόπιν μυθιστορήματα καὶ διηγήματα καὶ συνέγραψεν ἐν τέλει θεατρικὰ ἔργα σημειώσαντα ἱκανὴν ἐπιτυχίαν.

— **Ἀρνοῦ** (Arnout), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής***. Γάλλος ζωγράφος καὶ λιθογράφος, γεννηθεὶς ἐν Διζὸν καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1788-1819). Ὑπῆρξεν εἰδικὸς σχεδιαστὴς ἀπόψεων πόλεων, περιήρχετο δὲ τὴν Εὐρώπην ἀπεικονίζων τὰς θέας τῶν ὡραιοτέρων καὶ γραφικωτέρων αὐτῆς πόλεων. Ἐκ τῶν ἀρίστων λιθογραφιῶν του εἶναι αἱ τῶν Παρισίων, τῆς Πετρουπόλεως, τῆς Μόσχας, τοῦ Λονδίνου, τῆς Βενετίας, τῆς Μαδρίτης, τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Νυρεμβέργης, αἵτινες ἔσχον μεγάλην διάδοσιν.

— **Ἀρνοῦ** (Arnout), ***Λουδοβῖκος-Ἰούλιος***. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1814-1889). Ἠκολούθησε τὴν τέχνην τοῦ πατρός του, καταγινόμενος ἐπίσης εἰς ἀναπαράστασιν ἀπόψεων διαφόρων πόλεων. Πολλάκις πατὴρ καὶ υἱὸς συνειργάζοντο ἐπὶ τῶν αὐτῶν πλακῶν, ἀλλ' ὁ τελευταῖος προετίμα μᾶλλον τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἐσωτερικῶν καθεδρικῶν ναῶν καὶ αὐλῶν τῶν ἀρχαίων μοναστηρίων. Θ. Β.

— **Ἀρνοῦ** (Arnould), ***Σοφία-Μαγδαληνή***. Γαλλὶς ἀοιδὸς τοῦ «Γαλλικοῦ Μελοδράματος», γεννηθεῖσα τῷ 1744 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1802. Ὑπῆρξεν αὕτη διάσημος οὐχὶ μόνον διὰ τὸ ᾆσμά της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐρωτικάς της περιπετείας, τὴν καυστικότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὰς εὐφυολογίας της. Ἐγεννήθη εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον ἔνθα κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου κατεκρεουργήθη ὁ ναύαρχος Κολινύ. Ὁ πατήρ της, ξενοδόχος, τὴν ἐξεπαίδευσε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ διεπλάσθη οὕτως αὕτη μία ἐκ τῶν εὐφυεστάτων γυναικῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ φύσις τὴν εἶχε προικίσει διὰ πνεύματος σπινθηροβόλου, φωνῆς οὐρανίας, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ σύγχρονοι τεχνοκρῖται, καὶ ὀφθαλμῶν ἐξαισίας ἐκφραστικότητος. Τυχαῖον γεγονὸς ὡδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸ θέατρον· ἡ πριγκίπισσα τῆς Μοδένης εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Val-de-Grace προσωρινῶς. Ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ συνήθεια, ὅπως αἱ μεγάλαι δέσποιναι κλείωνται ἐπί τινα χρόνον εἰς μοναστήρια, ὅπως διὰ τῶν προσευχῶν ἀπαλλάσσωνται τῶν ἁμαρτημάτων εἰς ἃ ὑπέπιπτον διαρκοῦντος τοῦ καρναβαλίου. Ἡ πριγκίπισσα κατεπλάγη ἀκούσασα θαυμασίαν φωνὴν τροφίμου τινὸς τῆς μονῆς, ἐπαναλαμβανούσης τὸ μάθημα ᾄσματος ἑσπερινῆς ψαλμῳδίας· ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο ἡ τῆς Σοφίας Ἀρνοῦ. Ἀνεκοίνωσε τὴν ἀνακάλυψίν της ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βερσαλλιῶν, ὁ δὲ Λουδοβῖκος ΙΕ' ἔσπευσε νὰ τὴν προσλάβῃ, παρὰ τὴν θέλησιν τῆς μητρός της, εἰς τὸν χορὸν τοῦ ἀνακτορικοῦ παρεκκλησίου. Ἡ Κυρία ντὲ Πομπαντούρ, ἀκούσασα τὴν Σοφίαν ψάλλουσαν ἀνέκραξεν: «Ὑπάρχει ἐκεῖ κάποια, ἡ ὁποία εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ πριγκίπισσα».

Digitized by Google

Ἡ φιλοδοξία τῆς Ἀρνοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν κρατήσῃ περιωρισμένην εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν ἀνακτόρων. Εἰς ἡλικίαν δέκα τεσσάρων ἐτῶν ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ θέατρον τὴν 5 Δεκεμβρίου 1757. Ἔπαιξεν εἰς τὸ μελόδραμα τοῦ Μουρὲ «Les amours des dieux», μετὰ μικρὸν δὲ ἐγ.νετο ἡ βασίλισσα τοῦ «Γαλλικοῦ μελοδράματος». Ἡ ἀστράπτουσα ὡραιότης της, ἡ γοητευτικὴ χάρις της, ἡ ἐκφραστικὴ μορφή της, ἡ σκηνικὴ της ἰδιοφυΐα, ἡ μελῳδικὴ φωνή της, τὸ πλῆρες συγκινήσεως καὶ πάθους ᾆσμά της, ἔθεσαν τὴν δεκατετραέτιδα κόρην εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἀοιδῶν τοῦ κόσμου. Διηρμήνευσε μετ' ὀλίγον, ὡς πρωταγωνίστρια, τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ραμῶ εἰς τὰ μελοδράματα «Dardanus» καὶ «Castor et Polux» καὶ συνετέλεσε εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν, ἥτις ἐσημείωσε καλλιτεχνικὴν περίοδον. Ὁ μέγας μουσουργὸς ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὴν τὴν τύχην τῆς «Paladius» καὶ τῆς «Ἰφιγενείας» του, ἡ ἐκτέλεσις δὲ τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ὑπ' αὐτῆς ἦτο τοιαύτη, ὥστε εἷς τῶν μεγάλων σοφῶν τῆς ἐποχῆς, ὁ Διδερό, ἐξεφράσθη ὅτι τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ρακίνα οὐδέποτε παρουσιάσθη τόσον τέλειον εἰς τὴν «Γαλλικὴν κωμῳδίαν», καὶ οὐδεμία ἠθοποιὸς ἠδυνήθη νὰ ἐνσαρκώσῃ ποτὲ τὴν ἡρωΐδα, ὅσον ἡ Σοφία Ἀρνοῦ. Εἶτα ἔψαλλε πλεῖστα μελοδράματα διαφόρων μουσουργῶν, ἐν οἷς τά: «Les fêtes de Paphos», «Le Prince de Noisy», «Hercule mourant», «Polyxène», «Silvie», «Adèle de Ponthieu» καὶ ἄλλα. Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων δὲν ἦτο μόνον ἡ γοητεία τῆς φωνῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ καταπλήσσουσα ὑποκριτικὴ τέχνη της. Τὸ κοινὸν ὅπερ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν γοητείαν της, οὐδεμίαν παρέλειπε περίστασιν, ὅπως ἐκδηλώσῃ τὸ θαυμασμόν του πρὸς αὐτήν. Ἡ φήμη της διέδραμεν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ πλεῖστοι μετέβαινον εἰς Παρισίους, μόνον ὅπως ἀκούσωσι τὴν θείαν ἐκείνην φωνήν, ὁμοία τῆς ὁποίας οὐδέποτε εἶχεν ἀντηχήσει ἀπὸ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς. Ὁ μέγας Ἄγγλος ἠθοποιὸς Garrick, μεταβὰς εἰς Παρισίους ἔψαλε τὸ ἐγκώμιον αὐτῆς, ὁ δὲ Γκλὺκ ἔσπευσεν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ τῆς ἀνέθηκε νὰ ψάλῃ εἰς τὴν «Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι» καὶ ἑρμηνεύσῃ τὸ πρόσωπον τῆς Εὐρυδίκης εἰς τὸν «Ὀρφέα» του. Ἡ ᾀοιδὸς διεμοιράσθη τὸν θρίαμβον τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ, τὸ δὲ ᾆσμά της προεκάλεσε τὰ δάκρυα καὶ συνεκίνησε μέχρι τοῦ βάθους τῆς καρδίας των, ὄχι μόνον τοὺς λάτρεις τῆς μουσικῆς ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀδιαφόρους πρὸς τὴν ὡραίαν τέχνην. Ἑκάστη ἐμφάνισίς της ἐσημείωνε καὶ ἕνα θρίαμβον ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τῆς Σοφίας Ἀρνοῦ αἴφνης ἐξησθένησε καί, νέα ἔτι, μόλις ἄγουσα τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἔτος, ἀπεσύρθη τῷ 1778 τῆς σκηνῆς. Ἐν τούτοις καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ εἴδωλον τῶν Παρισίων, οἱ εὐγενέστεροι δὲ τῶν ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας μετέβαινον εἰς τὸν οἶκόν της, ὅπως ἐκφράσουν τὸν θαυμασμόν των καὶ τῆς προσφέρουν τὸν ἔρωτά των.

Ἡ Σοφία Ἀρνοῦ ἐσπατάλα μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφροντισίας τὴν νεότητά της, τὰς εὐφυολογίας της καὶ τὰς γενναιοδωρίας τῶν ἐραστῶν της. Εἰς τὸν οἶκόν της ἐσύχναζεν ὅ,τι διασημότερον εἶχον νὰ ἐπιδείξουν οἱ Παρίσιοι εἰς εὐγένειαν καὶ πνεῦμα. Ἐκεῖ ἔβλεπέ τις τὸν Ἀλαμπέρ, τὸν Διδερό, τὸν Ἑλβέτιους, τὸν Ρουσό, τὸν Ντυκλὸ κτλ. Αἱ εὐφυολογίαι της ἀπέκτησαν τοιαύτην φήμην, ὥστε ὁ Ντεβὶλλ περισυνέλεξεν αὐτὰς καὶ τὰς ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Arnoliana ou Sophie Arnould et ses contemporains». Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο παροιμιώδεις. Ἔθιγεν ἡ Σοφία μετὰ καυστικότητος πάντα, ὅστις ἐπεζήτει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπεροχήν του. Καίτοι δὲ ἦτο δηκτικωτάτη εἰς τὰς ἐκφράσεις της, οὐδένα εἶχεν ἐχθρόν. Ἰδοῦσα κάποτε μίαν ταμπακοθήκην ἔχουσαν τὰς μικρογραφίας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Σουλλὺ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Σουαζέλ, ἀνέκραξε: «Ἄ! νὰ αἱ εἰσπράξεις καὶ αἱ δαπάναι». Εἰς ἕνα δὲ κοῦφον, ὅστις τῆς εἶπε: «Σήμερα τὸ πνεῦμα τρέχει στοὺς δρόμους», ἀπήντησεν: «Εἶναι ὁ θόρυβος τὸν ὁποῖον προκαλοῦν οἱ βλάκες». Ὅταν δὲ εἷς τῶν ἐραστῶν της συνέλαβεν αὐτὴν συνομιλοῦσαν κατὰ μόνας μετά τινος ἱππότου τῆς Μάλτας καὶ τῆς ἀπέτεινε παράπονα: «Τὰ παράπονά σας, τοῦ εἶπεν, εἶναι ἄδικα· ὁ κύριος ἐξετέλει τὸν ὅρκον τοῦ ἱππότου τῆς Μάλτας: ...ολέμει τοὺς ἀπίστους».

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἠγόρασε τὸ πρεσβυτερεῖον τοῦ Λυζὰρς καὶ μετεσκεύασεν αὐτὸ εἰς ὡραίαν ἔπαυλιν, θέσασα εἰς τὴν θύραν της τὴν ἐπιγραφήν: «Ite missa est». Ὁ τρίτος υἱὸς τῆς *Ἀρνοῦ, Κονστὰν ντὲ Μαρανκά*, ἐφονεύθη ὡς συνταγματάρχης εἰς τὴν μάχην τῆς Βαγκράμ. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρνουλ (Arnul). —*1) Ἀρνουλ ὁ Α', κόμης τῆς Φλάνδρας*, ἐπονομαζόμενος *ὁ μέγας*, λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἀναστήματος, καὶ *ὁ γέρων*, ἀποθανὼν τῷ 964. Ἐν ἔτει 918 διεδέχθη τὸν πατέρα του Βωδουῖνον τὸν Φαλακρόν. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς βασιλείας του διεξήγαγε λυσσαλέους ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν.

—*2) Ἀρνουλ ὁ Β', κόμης τῆς Φλάνδρας*, ἐπικαλούμενος *ὁ νέος*, ἀποθανὼν τῷ 989. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ Ντουαί, Ἀρρᾶς καὶ Τερουάν, ἀλλ' ὁ κόμης τοῦ Καμπραΐ, κηδεμὼν Ἀρνουλ τοῦ Β', ἐπανέκτησε τὰς θέσεις ταύτας καὶ ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν νεαρὸν κόμητα. Ἀρνουλ ὁ Β' συνεζεύχθη τὴν Σουσάνναν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Βερεγγέρου.

—*3) Ἀρνουλ ὁ Γ', κόμης τῆς Φλάνδρας*, ἐπονομαζόμενος *ὁ δυστυχής*, υἱὸς Βωδουίνου τοῦ ΣΤ' κόμητος τῆς Φλάνδρας. Ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1071. Ἐναντίον αὐτοῦ ἐστασίασαν οἱ φλαμανδόφωνοι πληθυσμοί, τῶν ὁποίων ἦρχεν. Οἱ ἐπαναστάται ἐβάδισαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ροβέρτου, θείου τοῦ νεαροῦ κόμητος. Ἀρνουλ ὁ Γ' ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην τοῦ ὄρους Κάσσελ τῇ 20 Φεβρουαρίου 1061. Α. Δ.

— **Ἀρνουλ** ἢ *Ἀρνουλφ* (Arnul, Arnulf). Βασιλεὺς τῆς Γερμανίας (850—899). Ἦτο φυσικὸν τέκνον τοῦ Καρλομάγνου, βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ θείου του Καρόλου τοῦ Εὐσάρκου, ἐξελέγη βασιλεὺς ἐν ἔτει 887. Συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως Ἔντ, ἐνίκησε τοὺς Νορμανδοὺς παρὰ τὴν Λουβαίνην (1 Νοεμβρ. 891), ἐξεστράτευσε δὶς εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πάπα Φορμοσίου. Α. Δ.

Ἀρνοῦλ (Arnould), *Ἀρθοῦρος*. Γάλλος λογοτέχνης (1833-1895). Κατ' ἀρχὰς νομαρχιακὸς ὑπάλληλος ἐν Παρισίοις, συνειργάσθη εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὑπέστη πολλὰς τιμωρίας διὰ τὴν ἀνάμιξιν αὐτοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τέλος ἵδρυσε τὸ 1869 ὑπὸ τὸν τίτλον «Journal du Peuple» ἡμερήσιον φύλλον. Ἐν ἔτει 1871 ἐξελέγη μέλος τῆς Κομμούνας, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἑλβετίαν. Καταδικασθεὶς ἐρήμην εἰς ἰσόβιον εἱρκτὴν καὶ βραδύτερον ἀμνηστευθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἠσχολήθη περὶ τὸν ἀποκρυφισμὸν καὶ ἵδρυσε θεοσοφικὴν ἑταιρείαν, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κυανοῦς λωτὸς* (Lotus bleu). Εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων: «Contes humoristiques», «Histoire de l'Inquisition», «L'Etat de la Révolution» κ.τ.λ. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Α. Ματτὲ* (A. Matthey) ἐδημοσίευσε τεσσαράκοντα μυθιστορήματα εἰς ἐπιφυλλίδας. Α. Δ.

—**Ἀρνοῦλ** (Arnould), *Αὔγουστος*. Γάλλος λογοτέχνης καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς (1803-1854). Τῷ 1845 συνεζεύχθη τὴν δεσποινίδα Πλεσσύ, ἥτις ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀρνοῦλ-Πλεσσὺ* (βλ. κατωτ.) καὶ ὑπῆρξε μία τῶν περιωνυμωτέρων ἠθοποιῶν τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῶν θεατρικῶν ἔργων αὐτοῦ κυριώτερα εἶναι «L'homme au masque de fer», «La maschera», «L'Extase» «Amours et Lauriers». Πλὴν αὐτῶν ἔγραψε μυθιστόρημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Struensée ou la Reine et le Favori» καὶ ἱστορικὰ βιβλία: «Les jésuites depuis leur origine jusqu'à nos jours», «Histoire de la Bastille depuis sa fondation jusqu'à sa destruction» κ.τ.λ. Α. Δ.

—**Ἀρνοῦλ** (Arnoult), *Νικόλαος*. Γάλλος χαλκογράφος καὶ ἐκδότης χαλκογραφιῶν τῆς τελευταίας εἰκοσιπενταετίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Διεκρίνετο ἰδίως διὰ τὰς προσωπογραφίας του, τὰς οἰκιακὰς σκηνογραφίας καὶ τὰς ἀμφιέσεις τῆς ἐποχῆς του. Ἐκ τῶν προσωπογραφιῶν ἄρισται θεωροῦνται αἱ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀλλ' αἱ χαλκογραφίαι του αἱ εἰκονίζουσαι ἀμφιέσεις τοῦ ΙΖ' αἰῶνος κατέστησαν σήμερον περιζήτητοι καὶ πληρώνονται εἰς τιμὰς φανταστικάς. Θ. Β.

— **Ἀρνοῦλ-Πλεσσὺ** (Arnould-Plessy), *Ἰωάννα-Συλβανία*. Γαλλὶς ἠθοποιός, γεννηθεῖσα ἐν Μὲτς τῷ 1819 καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1896 ἐν Παρισίοις. Διετέλεσε μαθήτρια τοῦ Σαμψὼν καὶ τοῦ Μισελό. Μαθητεύουσα εἰς τὸ Ὠδεῖον ἀκόμη ἔπαιξεν εἰς μικρὰ θέατρα, ἀλλ' ὅτε ἐγένετο δέκα πέντε ἐτῶν ἐνεφανίσθη τὴν ἑσπέραν τῆς 4 Μαρτίου 1834 εἰς τὸ θέατρον τῆς ὁδοῦ Ρισελιέ, παίξασα τὸν ρόλον τῆς *Ἔμμας* εἰς τὸ δρᾶμα «La fille d'honneur» καὶ καταθέλξασα τὸ κοινόν. Κατόπιν ἐδημιούργησεν ἕνα ρόλον εἰς τὸ δρᾶμα «la Passion» τὸν Σκρίμπ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένετο μέλος τῆς «Γαλλικῆς Κωμῳδίας», ἐκ δὲ τῆς Πετρουπόλεως τῆς ἐγένοντο προτάσεις μεγάλων ἀμοιβῶν, τὰς ὁποίας αὕτη ἀπέρριψεν. Ἔκτοτε ἐδημιούργησε πολυαρίθμους ρόλους καὶ ἐγένετο συμπαθεστάτη, καταλαβοῦσα περιφανῆ θέσιν μεταξὺ τοῦ θεατρικοῦ κόσμου τῶν Παρισίων. Τῷ 1845 αἰφνιδίως κατέλιπε τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν καὶ ὑπανδρευθεῖσα τὸν συγγραφέα *Αὔγουστον Ἀρνοῦλ* (βλ. ἀν.) ἀπῆλθεν εἰς Πετρούπολιν. Ἡ ἑταιρεία τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας ἐνήγαγεν αὐτὴν δικαστικῶς, καὶ κατεδικάσθη νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν 100.000 φρ., τὴν ὁποίαν κατέβαλε πωλήσασα τὴν οἰκίαν της. Παρηγορηθεῖσα ἐκ τῆς μεγάλης ἀμοιβῆς ἣν ἐλάμβανεν ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου τῆς Ρωσίας παρέμεινεν ἐν Πετρουπόλει ἐπὶ δέκα ὁλόκληρα ἔτη, ὅπου ἀπήλαυσε εἰδωλολατρικοῦ θαυμασμοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (1854), ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἡ Γαλλικὴ Κωμῳδία ἐδέχθη αὐτὴν ἐκ νέου, ἡ δὲ περίοδος αὕτη τῆς Ἀρνοῦλ ὑπῆρξε λαμπροτέρα ἀκόμη τῆς πρώτης. Ἡ ἰδιοφυΐα της ἤδη εἶχεν ὡριμάσει, τὴν δὲ χάριν καὶ τὴν κομψότητά της δὲν εἶχε παραφθείρει ὁ χρόνος. Ἀπεσύρθη τοῦ θεάτρου τῷ 1876. Θ. Β.

Ἀρνουλφ (Arnulf). Δοὺξ τῆς Βαυαρίας, υἱὸς τοῦ μαργράβου *Λουϊτπόλδου*, ὅστις ἔπεσεν ἐν ἔτει 907 ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Μαγυάρων. Ὁ Ἄρνουλφ ἐνίκησεν αὐτοὺς τῷ 913 ἐν Γιοὺν καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν δοῦκα, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Κονράδου τοῦ Α', ἀνεγνώρισε δ' ἐν ἔτει 921 Ἐρρῖκον τὸν Α' ὡς βασιλέα, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διατηρήσῃ τὸν τίτλον αὐτοῦ ὡς δουκός. Ἀπέθανε τῷ 937. Α. Δ.

— **Ἄρνουλφ** (Arnulf). —1) Διακεκριμένος γόνος φραγκικῆς οἰκογενείας, γεννηθεὶς τῷ 580 μ. Χ. Διακριθεὶς εἰς πολιτικάς, αὐλικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, τῷ 611 ἢ 612 ἔγινεν ἐπίσκοπος Μέτς, ἀποσυρθείσης τῆς συζύγου του ἔν τινι μονῇ, καὶ ἐξηκολούθει καὶ ὡς τοιοῦτος νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πολιτειακῶν πραγμάτων. Παραιτηθεὶς περὶ τὸ 627 τῆς ἀρχιερωσύνης, ἀπεσύρθη εἰς τὰ Βόσγια, ὅπου ἔζη ὡς μοναχός, πλησίον τοῦ ἐπίσης ἀσκητεύοντος πρώην αὐλικοῦ φίλου του Ρομαρίχου. Ἀπέθανε τῷ 641 καὶ ταχέως ἐτιμήθη ὡς ἅγιος ἐν τῇ Δύσει. Ὁ υἱός του *Ansegisel* ἐνυμφεύθη τὴν Begga, θυγατέρα τοῦ μαγιορδόμου ἐν Αὐστρασίᾳ Πεππίνου, καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖται ὁ Ἄρνουλφ ὡς γενάρχης τῆς *καρολιγγιανῆς δυναστείας*. [Ἴδε *Fehr*, Staat und Kirche im fraenkischen Reiche, Wien 1869, σ. 109-149].

—2) Χρονογράφος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, γράψας εἰς 5 βιβλία «Gesta archiepiscoporum Mediolanensium», ἀπὸ τοῦ 925 μέχρι τοῦ 1077 (ἐν *Migne* P. L. 147, 279 κ. ἑ.).

— 3) Ἐφημέριος τοῦ δουκὸς τῆς Νορμανδίας, τὸν ὁποῖον οἱ Σταυροφόροι εἰσελθόντες εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (15 Ἰουλίου 1099) ἐζήτουν νὰ ἐκλέξουν πρῶτον Λατῖνον Πατριάρχην. Ὁ Ἄρνουλφ ἦτο γνωστὸς διὰ τὸν ἄθλιον βίον ὃν ἦγε, θεωρούμενος *κεφαλὴ πάντων τῶν ἀπίστων, πρωτότοκος τοῦ Σατανᾶ, υἱὸς ὀλέθρου* (quasi caput omnium incredulorum, primogenitus Satanae, filius perditionis). Εὐτυχῶς ἐν τέλει ἀπετράπη ἡ ἐκλογή του καὶ ἐξελέγη Πατριάρχης ὁ *Δαϊβέρτος*, ὁ δὲ Ἄρνουλφ, διορισθεὶς προϊστάμενος (prior) τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς τοιοῦτος ἠσχημόνει καὶ ἐρραδιούργει. [Ἴδε *Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου*, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἱεροσόλυμα 1910, σ. 381-2]. Δ. Σ. Μ.

Ἀρνούλφι (Arnulfi), *Κλαύδιος*. Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν εἰς τὸ Αἲξ (1697-1786). Μαθητὴς τοῦ Βενεδέτου Λοῦτι, ἐσπούδασεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ρώμῃ καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ σχεδίου εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Αἲξ, τὴν ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δουκὸς ντὲ Βιλλὰρ τῷ 1766. Τὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Προβηγκίᾳ, διακρίνονται διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐχέρειαν τοῦ σχεδίου. Τινὰ ἐκ τούτων ἐχαλκογράφησαν οἱ διάσημοι ζωγράφοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Βανλὼ καὶ Κουζέν. Τὸ Μουσεῖον τῶν Βερσαλλιῶν κατέχει τὴν περίφημον προσωπογραφίαν τοῦ ἰατροῦ Σικουαναί, τοῦ ἐπιδείξαντος ἄμετρον ζῆλον κατὰ τὴν μαστίσασαν τὴν Μασσαλίαν πανώλη καὶ γενομένου ἰατροῦ τῶν τέκνων τῆς Γαλλίας, ἤτοι τῶν πριγκίπων τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Θ. Β.

ἀρνοῦμαι (—*έομαι*), *ἀόρ. ἠρνήθην* ἰδιωμ. *ἀρνίστηκα* λέγω ὄχι, δὲν συγκατατίθεμαι, ἀποκρούω, ἀντιλέγω· ἀντίθ. *ὁμολογῶ*: «ἀρνοῦμαι τὴν κατηγορίαν» ‖ ἐγκαταλείπω, ἀποκηρύττω: «ἠρνήθη τὴν ὑπογραφήν του», μ' ἀρνίστηκες, νὰ σ' ἀρνιστῇ ἡ μάννα ποῦ σ' ἐγέννα».

Ἄρνουφις. Αἰγύπτιος μάγος. Ὁ Δίων Κάσσιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἄρνουφις συνώδευσε τὸν Μάρκον Αὐρήλιον εἴς τινα ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Κουάδων. Ἡμέραν τινά, καθ' ἣν ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπομονωθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τόπον ἐστερημένον ὕδατος κατεστρύχετο ὑπὸ τῆς δίψης, ὁ Αἰγύπτιος μάγος προυκάλεσε διὰ τῶν μαγειῶν του πτῶσιν ἀφθόνου βροχῆς, ἥτις ἔσωσε τὸ στράτευμα. Α. Δ.

Ἄρνσβαλντ (Arnswalde) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μπράντεμπουργ τῆς Πρωσσίας. Κάτοικοι 11200. Γαιανθρακωρυχεῖα καὶ χυτήρια σιδήρου. Χ. Δ.

Ἄρνσμπεργ (Arnsberg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Πρωσσίᾳ Βεστφαλίας, ἕδρα ὁμωνύμου τοπαρχίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ρούρ. Κάτ. 11697. Ἡ τοπαρχία καταλαμβάνουσα ἔκτασιν 7694 τετρ. χμτρ. καὶ ἀριθμοῦσα πληθυσμὸν 2.732.317 κατοίκων εἶναι μία τῶν παραγωγικωτέρων περιφερειῶν τῆς Γερμανίας, ἔχουσα ἀξιόλογον βιομηχανίαν. Ἐν τῇ πόλει σώζεται πύργος τῶν παλαιῶν κομήτων τοῦ Ἄρνσμπεργ. Δ. Ε. Μ.

Digitized by Google

῞Αρνσταντ (Arnstadt) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σὰξ τῆς Πρωσσίας πλησίον τῆς Ἐρφούρτης. Κάτοικοι 20000. Ὀρυχεῖα μαγγανησίου καὶ ἀργυραδάμαντος. Τῷ 1198 ἐξελέγη βασιλεὺς ἐν αὐτῇ ὁ *Φίλιππος τῆς Σουαβίας*. Χ. Δ.

῎Αρντ· βλ. ῎Αρνδτ.

῎Αρντ-σὺρ-Κοὺζ (Ardes-sur-Couze). *[Γεωγρ.]*. Καντόνιον καὶ ὁμώνυμος πόλις τοῦ Γαλλικοῦ νομοῦ Ποὺ ντὲ Ντὸμ (Puy-de-Dôme), 22 χιλιόμ. μακρὰν τοῦ Ἰσουάρ, ἐπὶ τοῦ Κοὺζ ντ' ῎Αρντ, παραποτάμου τοῦ Ἀλλιέ. Κάτ. 1402. ῎Εχει πηγὰς σιδηρούχους. Τὸ καντόνιον διαιρεῖται εἰς 18 δήμους καὶ ἔχει κατ. 8.160. Α. Δ.

῎Αρντα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. ῎Αρδα

῎Αρντα - *Μαγκάντι* (Ardha - Magadhi). Ἀρχαῖον γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν κεντρικῶν Ἰνδιῶν, καλούμενον καὶ *Ντζάϊνα-Πρακρίτ*, διότι εἰς αὐτὸ συνετάχθη ὁ καλούμενος *Ντζάϊνα Κανών*. Α. Δ.

῎Αρντα - *Νάρι* (Ardha - Nari) *['Ινδ. Μυθολ.]*. Ἡ λέξις αὕτη σημαίνει γυναῖκα κατὰ τὸ ἥμισυ, εἶναι δὲ ὄνομα διδόμενον εἰς τὸν θεὸν *Σίβαν*, ἐνσαρκοῦντα τὸν πρωτόγονον μῦθον τοῦ ἑρμαφροδίτου θεοῦ, ὅστις διπλασιάζει τὸ φῦλον αὐτοῦ, ὁσάκις πρόκειται νὰ δημιουργῇ. Α. Δ.

Ἀρνταλὰν (Ardalan) *[Γεωγρ.]*. Περσικὸς νομός, κείμενος μεταξὺ τοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ Λουριστὰν πρὸς νότον. Εἶναι γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *περσικὸν Κουρδιστάν*. Κάτοικοι 150,000. Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἡ περιφέρεια αὕτη ὑπῆρξε θέατρον μαχῶν μεταξὺ τῶν Ρώσων καὶ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1917—1918. Ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς διῆλθε διὰ τοῦ Ἀρνταλὰν τὸ ἔαρ τοῦ 1918 κατὰ τὴν προέλασιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κασπίαν.

Ἀρντὰν *ντὺ Πὶκ* (Ardant du Picq), *Κάρολος*. Γάλλος ἀξιωματικὸς καὶ στρατιωτικὸς συγγραφεὺς (1821—1870), πεσὼν τὴν 17 Αὐγούστου 1870 εἰς τὸ Μέτς. Συνέγραψε πραγματείας τινὰς δημοσιευθείσας ἐν τόμῳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Etudes sur le Combat». Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ συγκρίνει τοὺς ὅρους τοῦ συγχρόνου πολέμου πρὸς τοὺς τοῦ πολέμου τῶν ἀρχαίων καὶ τοῦ μεσαίωνος, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν πρὸ παντὸς τὰ ψυχολογικὰ ἐλατήρια, τὰ καθορίζοντα τὴν νίκην. Ὁ Ἀρντὰν ντὺ Πὶκ εἶναι ὁ βαθύτερος καὶ ἐμβριθέστερος τῶν Γάλλων ψυχολόγων στρατιωτικῶν συγγραφέων. Α. Δ.

Ἀρντανοὺτς *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τοῦ πρὸ τοῦ 1878 τουρκικοῦ, κατόπιν ρωσικοῦ, σήμερον δέ, μετὰ τὸ 1918, καὶ πάλιν τουρκικοῦ τμήματος τοῦ Καυκάσου, ἐν τῷ σημερινῷ νομῷ τοῦ Ἀρτβίν, εἰς ἀπόστασιν ὀκτὼ ὡρῶν ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ νομοῦ τούτου, ἐπὶ τοῦ Ἀρντανοὺτς-σοῦ, παραποταμίου τοῦ ποταμοῦ Τσορόχ. Ν. Μ.

Ἀρντὰντ (Ardentes) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις ἐν τῷ νομῷ Indre τῆς Γαλλίας, ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Alerea, ὁπόθεν διήρχετο ἡ ἐξ Avaricum εἰς Argentomagus ρωμαϊκὴ ὁδός.

Ἀρντὰντ (Ardente), ***Ἀλέξανδρος***. Ζωγράφος Ἰταλὸς γεννηθεὶς κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν ἐν Φοέντσα τῷ 1595 Κατέλιπε πολλὰς προσωπογραφίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ τοῦ Καρόλου Ἐμμανουὴλ τῆς Σαβοΐας, καὶ εἰκόνας θρησκευτικοῦ περιεχομένου, «τὸν ῞Αγιον Ἀντώνιον» καὶ τὴν «Βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ» ἐν Λούκᾳ, τὴν «Μεταστροφὴν τοῦ ἁγίου Παύλου» ἐν Τορίνῳ κ.τ.λ. Α. Δ.

῎Αρντασα (Ardasa) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρμενίας, 45 μίλλια ΝΔ τῆς Τραπεζοῦντος. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1916 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρώσων κατὰ τὴν γενικὴν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπίθεσιν. Α. Δ.

Ἀρντασὶρ ἢ *Ἀρντεσὲρ* ἢ *Ἀρντασές*· βλ. Ἀρδάσης καὶ Ἀρταξέρξης.

Ἀρντάτωφ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ κυβερνείου Νιζεγόροδ τῆς Ρωσίας (55"14' β. πλ. καὶ 60"45' ἀν. μ.) ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λεμές, εὑρισκομένη εἰς ἀπόστασιν 161 βερστίων ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ κυβερνείου. Τὸ ἔδαφος ἀσβεστοῦχον. Οἱ κάτοικοι, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀνέρχεται εἰς 5.000 - 6 000, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γεωργοί.

— Ἀρντάτωφ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ κυβερνείου Σιμπίρσκ τῆς Ρωσίας (51°51' 6 πλ. καὶ 63°54' ἀν. μ.) ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀλατίρ, εὑρισκομένη εἰς ἀπόστασιν 165 βερστίων πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ κυβερνείου. Βιομηχανία ἐλαχίστη· ὀλίγιστα βυρσοδεψεῖα, ζυθοποιεῖα, πλινθοποιεῖα καὶ ἀτμόμυλοι. Κατοίκους ἀριθμεῖ περὶ τὰς 7 - 8000.

Ἀρντάχ, *ἐργασίαι χαρτογραφικαὶ ἐν Ἑλλάδι*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὸς ὁ ὑπὸ σμίκρυνσιν 1:50.000 χάρτης, ὁ ὑποτυπωθεὶς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ῎Αγγλου ταγματάρχου K. Ardach καὶ συνταχθεὶς τὴν 27 Νοεμβρίου 1881 ἐν Κωνσταντινουπόλει κατόπιν τῆς περατώσεως τῶν ἐπιτοπίων ἐργασιῶν τῆς συσταθείσης διεθνοῦς ἐπιτροπῆς, ἧς ὁ ἀνωτέρω ταγματάρχης ἦτο μέλος, πρὸς καθορισμὸν τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὁροθετικῆς γραμμῆς, συμφώνως τῇ κατὰ τὴν 24 Μαΐου 1881 ὑπογραφείσῃ συμβάσει.

Ἡ ἄνω διεθνὴς ἐπιτροπὴ ἀπετελεῖτο ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Γερμανίας *(Ἐγκελμπρέχτ)*, Αὐστροουγγαρίας *(Τσάνιτς)*, Γαλλίας *(Μέοτ)*, Ἀγγλίας *(Ἀρντάχ)*, Ἑλλάδος *(Μεταξᾶς)*, Ἰταλίας *(Μποσέλης)*, Ρωσίας *(Σολογούμπ)*, Τουρκίας *(Ταχὴρ βέης)*. Κατὰ τὰς ἐν τῷ πεδίῳ ἐργασίας πρὸς καθορισμὸν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς μεγάλας παρέσχεν ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ῎Αγγλος ἀντιπρόσωπος K. Ardach, κατορθώσας νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἐδάφους παρὰ τὴν ἐσκεμμένην ἐχθρικὴν τῆς Τουρκίας ἀναβλητικότητα πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν εὐνοϊκὴν πρὸς πᾶσαν ἀναβολὴν πολιτικὴν Δυνάμεών τινων. Ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἐδάφους ἐν τῷ χάρτῃ Ἀρντὰχ γίνεται διὰ ἰσοϋψῶν καμπύλων γραμμῶν ἐχουσῶν μεταξὺ αὐτῶν ὕψος περὶ τοὺς 100 ἀγγλικοὺς πόδας (=30 48 μέτρα). Προσδιωρίσθησαν δὲ 6859 ὕψη διὰ τριγωνισμοῦ καὶ 3650 κατὰ προσέγγισιν διὰ τοῦ βαρομέτρου.

Ὁ χάρτης οὗτος ἐχαράχθη καὶ ἐτυπώθη ἐν τῷ Καισαροβασιλικῷ Στρατιωτικῷ Γεωγραφικῷ Ἰνστιτούτῳ ἐν Βιέννῃ, μεταφρασθεὶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐκ τοῦ ὁμοιοτύπου χάρτου τῆς Διεθνοῦς ἐπιτροπῆς, τῇ φροντίδι τοῦ τότε ἀποσταλέντος πρὸς τοῦτο ἐν Βιέννῃ παρὰ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Ἰφικράτους Κοκίδου, ἀντισυνταγματάρχου τῶν Γεν. Ἐπιτελῶν, οὑτινος ὁ χάρτης φέρει τὴν ὑπογραφήν.

Τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ τμῆμα τῆς ἐν τῷ ἄνω χάρτῃ ὁροθετικῆς γραμμῆς ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, 3 χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν τοῦ Καραλῆ Δερβέν, καὶ λήγει εἰς τὸ Πινδικὸν ὄρος Περιστέρι, ἔχον μῆκος 223 χιλιομέτρων. Ἡ ὡς ἄνω χάραξις ἦτο ἐπὶ ὀρεινοῦ ἐδάφους, ἐσχημάτιζε δὲ δύο τόξα ἔχοντα ἐστραμμένον τὸ κυρτὸν αὐτῶν πρὸς τὴν τότε ὅμορον τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Τὰ τόξα ταῦτα συνηντῶντο εἰς τὸ στενὸν τοῦ Καλαμακίου παρὰ τὸν Πηνειόν, καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν εἶχε τὸ κέντρον αὐτοῦ, ὡς ἔγγιστα, πλησίον τῆς Λαρίσης, τὸ δὲ δυτικὸν πλησίον τῶν Τρικκάλων. Ἡ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ὁροθετικὴ γραμμὴ ἐν Θεσσαλίᾳ εὑρίσκετο ἐπὶ ὀρέων ὕψους 500—1500 μέτρων, ὧν αἱ διαβάσεις πρὸς Θεσσαλίαν καὶ τἀνάπαλιν οὐδαμοῦ ὑπερέβαινον τὰ 700 μέτρα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ἀπὸ τοῦ ὄρους Περιστέρι (κορυφῆς Τσουκαρέλι) ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ καθώριζε τὸ μεταξὺ ἐλευθέρας καὶ ὑποδούλου Ἠπείρου ὅριον, ὅπερ ἠκολούθει τὸ ρεῖθρον τοῦ ποταμοῦ τῶν Καλαρυτῶν μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν ῎Αραχθον. Ἀπὸ τῆς συμβολῆς ταύτης ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ ἠκολούθει τὴν κοίτην τοῦ Ἀράχθου μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἔχουσα μῆκος 77 χιλιομέτρων (ἄνευ τῶν μικρῶν καμπῶν) ἀπὸ τῆς κορυφῆς Τσουκαρέλι μέχρι θαλάσσης. Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

Ἀρνταχὰν *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τῆς Τουρκίας εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Κούρ. Κάτ. 4200. Τῇ 17 Μαΐου 1877 καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρώσων, προσηρτήθη εἰς τὴν ρωσικὴν αὐτοκρατορίαν τῷ 1878. Δυνάμει τῆς εἰρήνης Μπρέστ-Λιτόβσκ (1918) καὶ κατόπιν δημοψηφίσματος, ἐπανεδόθη μετὰ τοῦ Βατοὺμ καὶ τοῦ Κὰρ εἰς τὴν Τουρκίαν, κατόπιν περιῆλθεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, διὰ δὲ τῆς συνθήκης τῆς Ἀγκύρας (16 Μαρτ. 1921) ἐδόθη πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν. Α. Δ.

Ἀρντεβὶλ ἢ *Ἀρνταβὶλ* ἢ *Ἐρντεβὶλ* *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Περσίᾳ ἐπαρχίας *Ἀζερμπαϊτζὰν* ἐπὶ τοῦ Μπαλὺκ-Σοῦ, παραποτάμου τοῦ Ἀράξου, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Συβαλὰν - Κούχ. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἦτο σπουδαιότατον ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. ῎Εχει βιβλιοθήκην, ἐν τῇ ὁποίᾳ πολλὰ ἐνδιαφέροντα χειρόγραφα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, καὶ μαυσωλεῖον τοῦ σεΐχου Σοφῆ - Οὐντὶν καὶ τοῦ σάχου Ἰσμαὴλ Α'. Κάτοικοι 20.000.

Ἀρντελαὶ (Ardelay) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Βανδέας, ἐπὶ δεξιοῦ τινος παραποτάμου τοῦ Μαίν, ἔνθα διασῴζονται ἐρείπια τοῦ ἀββαείου τοῦ Γραινετιέρ.

῎Αρντελλ (Ardell), *Ἰάκωβος Μὰκ—*. Διάσημος ῎Αγγλος χαράκτης (1710—1766), ἐκτελέσας ἰδίως θέματα θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος καὶ πολυαρίθμους προσωπογραφίας τῶν Μουρίλλο, Ρέμπραντ, Ροῦμπενς, Βὰν-Ντὺκ καὶ ἄλλων.

῎Αρντεμανς (Ardemans), *Θεόδωρος*. Ἰσπανὸς ἀρχιτέκτων, ζωγράφος καὶ γλύπτης (1661—1726). Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ κατασκευὴ ἑνὸς τμήματος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Γρενάδης καὶ τοῦ παλατίου τοῦ ἁγίου Ἰλδεφόνσου. Τὰ καλύτερα ἐκ τῶν γλυπτικῶν του ἔργων εἶναι τὸ μνημεῖον τοῦ Δελφίνου τῆς Γαλλίας καὶ τῆς βασιλίσσης τῆς Σαβοΐας. Μεταξὺ τῶν ζωγραφιῶν του ἀναφέρονται ἰδιαιτέρως αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Μαδρίτης.

Ἀρντὲν (Ardennes) *[Γεωγρ.]*· βλ. **Ἀρδένναι.**

῞Αρντενμπεργ (Hardenberg), ***Κάρολος-Αὔγουστος**, πρίγκιψ τοῦ—*. Εἷς τῶν διαπρεπεστέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Πρωσσίας (1750—1822) γεννηθεὶς ἐν Essenroda τοῦ Ἀννοβέρου. Ἐσπούδασε νομικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Λειψίας καὶ τῆς Γοτίγγης, τῷ δὲ 1770 διωρίσθη μέλος τοῦ παλαιοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Γερμανίας· ἐνδιατρίψας ἐπί τινα χρόνον, μετὰ ταῦτα, ἐν Regensburg, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ, μετέβη βραδύτερον ἀλληλοδιαδόχως εἰς Γαλλίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς ἀνωτέρας ἐπιστημονικὰς μελέτας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του τῷ 1778, ὁπότε τῷ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ μυστικοσυμβούλου καὶ τοῦ κόμητος, ἀπεστάλη ἐπὶ διπλωματικῇ ἀποστολῇ εἰς Λονδῖνον. Συνεπείᾳ ὅμως διαφορᾶς τινος ἰδιωτικῆς φύσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας ἠναγκάσθη ὁ ῞Αρντενμπεργ ν' ἀποχωρήσῃ τῷ 1782, δεχθεὶς νὰ ὑπηρετήσῃ πλησίον τοῦ δουκὸς τοῦ Braunschweig, ὅστις τὸν προήγαγεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ «ἀληθοῦς μυστικοσυμβούλου», τῷ δὲ 1787 εἰς πρόεδρον τοῦ Ἀνακτορικοῦ Συμβουλίου, τρία δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα εἰς μέγαν τοποτηρητὴν τῆς πόλεως Wolfenbütel, ἔνθα ἦτο καὶ ἡ ἕδρα τοῦ δουκός.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου Β' ὁ ῞Αρντενμπεργ ἀνέλαβε νὰ ἐπιδώσῃ τὴν διαθήκην τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως, ἥτις εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δουκὸς τοῦ Braunschweig, εἰς τὸν διάδοχον ἐκείνου, Φρειδερῖκον Γουλιέλμον Β', ἐξ οὗ ἔλαβεν ἀφορμὴν οὗτος νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ λοιπὰ προσόντα τοῦ ῞Αρντενμπεργ, ὃν καὶ διώρισε τῷ 1791 κυβερνήτην τοῦ Ansbach καὶ Baireuth. Ὡς κυβερνήτης ὁ ῞Αρντενμπεργ ἐπραγματοποίησε τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ansbach καὶ Baireuth καὶ διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς τὰς μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, αἵτινες ὡδήγησαν τῷ 1795 εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βασιλείας. Μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' (1797) ἀνετέθη εἰς τὸν ῞Αρντενμπεργ ἡ ἐν τῷ ὑπουργείῳ διεύθυνσις τῶν ἐξωτερικῶν, ἡγεμονικῶν καὶ δημοσίων ὑποθέσεων, τρία δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα διωρίσθη διοικητὴς ἐν Μάγδεμβουργ, τῷ δὲ 1802 τῆς Newchatel καὶ ταυτοχρόνως ἐπίτροπος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Τεχνῶν.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσσίας κόμητος Haugwitz (1803) εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διωρίσθη προσωρινῶς καὶ τῷ 1804 ὁριστικῶς ὁ ῞Αρντενμπεργ. Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ὑπουργίας του ἐζήτησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του, ἤτοι αὐστηρὰν πολιτικὴν οὐδετερότητος ἔναντι τῆς Ἀγγλίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπεδίωξεν ἐν τούτοις νὰ προσεγγίσῃ ἔτι μᾶλλον, ἀναγκασθεὶς τούτου ἕνεκα, μετὰ τὰς ὑπὸ τῆς Πρωσσίας μετὰ τῆς Γαλλίας συνομολογηθείσας συνθήκας τῆς 15 Δεκεμβρίου 1805 καὶ 15 Φεβρουαρίου 1806, δι' ὧν ἡ Πρωσσία, διευθετοῦσα πλείστας μετὰ τῆς Γαλλίας διαφοράς της, ἐδέχετο νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῆς, νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ λάβῃ ἀόριστον ἄδειαν (24 Ἀπριλίου 1806), ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του Haugwitz. Μετὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα, τὴν μάχην τῆς Ἰένας καὶ τὴν κατ' αὐτὴν νίκην τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τῆς Πρωσσίας (14 Ὀκτωβρίου 1806), ὁ ῞Αρντενμπεργ ἀκολουθήσας τὸν βασιλέα του εἰς τὴν φυγήν, διωρίσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἐπομένου ἔτους πάλιν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλὰ τὴν θέσιν ταύτην δὲν διετήρησεν ἢ ἐπὶ ὀλίγους μόνον μῆνας, καθόσον ὁ Ναπολέων, ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Τίλσιτ, ἔθεσε τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ῞Αρντενμπεργ, ὅστις καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Tempelhof πλησίον τοῦ Βερολίνου κτήματά του, ἔνθα ἔζησε μακρὰν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων μέχρι τοῦ 1810, ὁπότε, παραιτηθέντος τοῦ Stein (6 Ἰουνίου 1810) ἐκλήθη νὰ προεδρεύσῃ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται, κυρίως εἰπεῖν, ἡ ἀνάδειξις τοῦ ῞Αρντενμπεργ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἐκ τῶν σπανίων καὶ τῶν μεγαλυτέρων τῆς Πρωσσίας. Τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν του ἐστήριξεν ἐπὶ τῆς τοῦ προκατόχου του Στάϊν καὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων πιεζόμενος ἐζήτησε νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῆς Γαλλίας· ἐσωτερικῶς δὲ ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Στάϊν μελετηθεισῶν μεταρρυθμίσεων, αἵτινες διηυκόλυνον τὰ μέγιστα τὴν βραδύτερον ἐπελθοῦσαν γενικὴν τοῦ Πρωσσικοῦ Κράτους ἀνασύστασιν καὶ ἀναδημιουργίαν. Βραδύτερον ὅμως, μετὰ τὴν ἐκ Ρωσίας ἀποχώρησιν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, συνέλαβεν ὁ ῞Αρντενμπεργ τὸ μέγα σχέδιον τῆς προσεγγίσεως καὶ συνεργασίας μετὰ τῆς Ρωσίας, πι-

Digitized by Google

στεύσας ὅτι ἐπῆλθεν ἡ στιγμὴ τῆς ἐξυψώσεως τῆς Πρωσσίας· πλὴν ὅμως, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸν σκοπόν του, παρέβλεψε τὴν ἀνάγκην τοῦ καθορισμοῦ ἐπακριβῶς τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς θὰ συνετελεῖτο ἡ ἐν λόγῳ ἀνασύστασις καὶ ἐξύψωσις τοῦ Πρωσσικοῦ Κράτους. Ἀκλόνητος εἰς τὰς πεποιθήσεις του καὶ ἀκούραστος εἰς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν, ἐπέδειξε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμου (1813—1814) ἐπιμονὴν καὶ θάρρος, διευθύνας τὴν καθόλου πολιτικὴν τῆς Πρωσσίας σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μόνος του, σπεύσας προσωπικῶς, μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ναπολέοντος εἰς Παρισίους, ὅπως συνυπαγορεύσῃ καὶ συνυπογράψῃ τοὺς ὅρους τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας συνθήκης εἰρήνης. Ἐνῷ δ' ἔτι διέτριβεν ἐν Παρισίοις, τῷ ἀπενεμήθη (3' Ἰουλίου 1814) ὁ τίτλος τοῦ πρίγκιπος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς ὅλας τὰς διεθνεῖς συνδιασκέψεις καὶ τὰ λοιπὰ διεθνῆ συνέδρια τὰ ὁποῖα συνῆλθον κατὰ καιρούς, ὅπως καθορίσουν τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως, γενικώτερον, τῆς εἰρήνης ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὰ σύνορα τῶν διαφόρων κρατῶν αὐτῆς. Κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης (1814) ὑπεστήριξε τὰς ἀξιώσεις τῆς Πρωσσίας περὶ προσαρτήσεως εἰς αὐτὴν ἐδαφῶν καὶ παραχωρήσεως ἀρκετῶν ἐγγυήσεων κατ' ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως κατ' αὐτῆς τῆς Αὐστρίας ἢ τῆς Γαλλίας, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν καὶ ὁριστικὴν ἧτταν τοῦ Ναπολέοντος, μεταβαίνει αὖθις εἰς Γαλλίαν, ἔνθα συμμετέχει ἐνεργῶς τῶν διαπραγματεύσεων τῆς β' εἰρήνης τῶν Παρισίων (20 Νοεμβρίου 1815) καὶ δὲν παραλείπει νὰ παρακαθήσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὰ ἐπακολουθήσαντα συνέδρια τοῦ Ἀκυϊσγράνου (1818), τοῦ Κάρλσβαχ (1819), τῆς Βιέννης (1819), τοῦ Troppaw (1820), τοῦ Λάϊμπαχ (1821) καὶ τῆς Βερώνας (1822) τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν συνῆλθον πρὸς διακανονισμὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος γενικὴν αὐτῶν ἀνατροπήν. Καθόλου δ' εἰπεῖν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ὁ Ἄρντενμπεργ ἐπεδίωξε τὸ μεγαλεῖον τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους, ἡ δὲ κατ' αὐτὴν ἐπιτυχία του θὰ ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα, ἂν δὲν διέκρινεν αὐτὸν ποία τις ἐπιπολαιότης, τοῦθ' ὅπερ τὸν καθίστα συνήθως ὑποχωρητικόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Πρωσσίας εἰς τὴν ἱερὰν συμμαχίαν καὶ ἡ συνεργασία μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἅτινα καὶ αὐτὸς ὁ Ἄρντενμπεργκα τὰ βάθος κατεδίκαζεν.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ του δὲ πολιτικῇ ἡ αὐτὴ ἀναδημιουργικὴ ἐργασία συνεχίσθη: τῇ ἐπιμονῇ αὐτοῦ ἐξεδόθη τὴν 22 Μαΐου 1815 αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, δι' οὗ παρείχετο ἡ ὑπόσχεσις συντάξεως Συντάγματος καὶ συγκλήσεως Λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας, ἥτις ὅμως δὲν ἐξεπληρώθη· τοῦτο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἄλλο τι, οὐδ' εἰς ἀντιπάθειαν τοῦ Ἄρντενμπεργ εἰς τὴν κατὰ συνταγματικὸν σύστημα διακυβέρνησιν τῆς Πρωσσίας, ὑπὲρ οὗ ἄλλως τε εἶχε συνηγορήσει κατὰ τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης, ἀλλὰ εἰς τὴν φύσιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, εἰς ὅ,τι ἐπίσης πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἂν καὶ ἀνίσχυρος νὰ καταπολεμήσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν, ἥτις ἐκαλλιεργεῖτο παρὰ τῷ Μονάρχῃ, ἐν τούτοις δὲν παρῃτεῖτο. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν πρέπει ὅμως ν' ἀναγνωρίσωμεν καί τινα προσόντα διοικητικῆς φύσεως, παράδειγμα τῶν ὁποίων παρέχει τὸ ἐν ἔτει 1817 ἱδρυθὲν ὑπ' αὐτοῦ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ ὁποίου διωρίσθη καὶ πρόεδρος.

Μετὰ τὸ Συνέδριον τῆς Βερώνας (1822) ἀναχωρήσας ὁ Ἄρντενμπεργ χάριν τῆς ὑγείας του εἰς Ἰταλίαν, ἠσθένησε σοβαρῶς ἐν Παβίᾳ καὶ ἀπέθανε τῷ 1822 ἐν Γενούῃ.

[Περὶ τοῦ Ἄρντενμπεργ ἐκτὸς τοῦ *Klose*, (Leben K. A. Fürsten v. Hardenberg) συνέγραψε καὶ ὁ πολὺς *Ranke*, Denkwürdigkeiten des Staatskanzlers Fürsten von Hardenb rg (1877) τ. 1-5, ἐξ ὧν ὁ 1 καὶ 4 περιέχει τὴν ὑπὸ τοῦ *Ranke* συγγραφεῖσαν βιογραφίαν τοῦ Ἄρντενμπεργ, εἰς τὸν 2 καὶ 3 τ. καταχωροῦνται τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἄρντενμπεργ ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διευθυνθείσης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Πρωσσίας κατὰ τὰ ἔτη 1803-1807, ὁ δὲ 5 τ. τέλος περιέχει διάφορα ἐπίσημα ἔγγραφα. Σχετικῶς μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἄρντενμπεργ βλ. *E. Meier*, Die Reform der Verwaltungsorganisation unter Stein und Hardenberg (Λειψία 1880). Η. Γ. Κ.

—**Ἄρντενμπεργ** (Hardenberg), *Φρειδερῖκος-Αὔγουστος*. Γερμανὸς πολιτικὸς ἀνὴρ (1700—1768), γεννηθεὶς ἐν Oberwieberstadt. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Χάλλε, εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ὁποίας καὶ ἐσπούδασε νομικά, ἐπεχείρησε τῷ 1722 μακρὸν ταξίδιον εἰς Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπόθεν ἐπανελθὼν εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν διορισθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Β. Αὐλὴν τοῦ Braunschweig καὶ μετὰ εἰς τὴν τῆς Βυρττεμβέργης πρῶτος ἐπὶ τῶν τιμῶν (Kammerjunker). Τῷ 1727 διωρίσθη κυβερνητικὸς σύμβουλος, μετὰ ταῦτα δὲ πρόεδρος τοῦ Βασιλικοῦ Θησαυροφυλακίου ἐν Βυρττεμβέργῃ, καὶ εἶτα πρεσβευτὴς καὶ Ἀνώτατος Αὐλάρχης. Διαβληθεὶς ὅμως ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀποσυρθῇ τῷ 1734 εἰς τὰ ἐν Schlöben κτήματά του. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀντιπάλου κόμματος ἐκλήθη ὁ Ἄρντενμπεργ (1741) ὅπως προσφέρῃ καὶ πάλιν τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ Βυρττεμβεργικὸν Κράτος. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς πολιτικῆς του δράσεως ὁ Ἄρντενμπεργ ἤσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν τόσον ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ὑπὸ τὸν δοῦκα εἰσέτι Κάρολον Εὐγένιον, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε μάλιστα εἰς τὸ ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν ταξίδιόν του. Δέκα τέσσαρα ὅμως ἔτη βραδύτερον (1755) ἀπελύθη καὶ πάλιν, διορισθεὶς τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ κόμητος τῆς Hessen-Kassel Γουλιέλμου Η' ὑπουργός. Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ὑπουργίας του ὁ Ἄρντενμπεργ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν προτεσταντικῆς πρωσσικῆς πολιτικῆς, συνισταμένης εἰς τὴν ἕνωσιν ὅλων τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων. Ὁ ἐπακολουθήσας ὅμως ἑπταετὴς πόλεμος ἐπέφερε τὴν χρεοκοπίαν τῶν τοιούτων προσπαθειῶν τοῦ Ἄρντενμπεργ, ὅστις, ἐν τούτοις, ἠδυνήθη νὰ πείσῃ πάντας τοὺς δοῦκας τῶν διαφόρων χωρῶν νὰ συνενωθῶσι μετὰ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ παρέμεινε διαρκῶς ὑπέρμαχος τοῦ τοιούτου σχεδίου τοῦ Ἄρντενμπεργ. Τῷ 1761, θανόντος τοῦ κόμητος Γουλιέλμου Η', ὁ Ἄρντενμπεργ ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου ἐκείνου κόμητος Φρειδερίκου, διορισθεὶς μετ' οὐ πολὺ ὑπουργὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γεωργίου Γ' ἐν Ἀννοβέρῳ, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1768.

Περὶ τοῦ Ἄρντενμπεργ ἐγράφη τῷ 1877 λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Φρειδερῖκος Αὔγουστος τοῦ Hardenberg, ein Kleinstaatlicher Minister des 18 Jahrhunderts», ἐν ᾧ περιέχονται ἀποσπάσματα τοῦ ἡμερολογίου καὶ πολλαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἄρντενμπεργ. Η. Γ. Κ.

Ἀρντέντε (Ardente), *Ἀλέξανδρος*. Ἰταλὸς ζωγράφος τῶν μέσων τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἀποθανὼν τῷ 1595. Ἐκ τῶν ἔργων του γνωστότερα εἶναι ἡ προσωπογραφία τοῦ Καρόλου-Ἐμμανουὴλ τῆς Σαβοΐας καὶ διάφοροι θρησκευτικοὶ πίνακες.

Ἀρντέντζα (Ardenza) /*Ναυτ. Γεωγρ.*/. Γραφικώτατον παράλιον προάστειον τοῦ Λιβόρνου (βλ. λ. Λιβόρνον) Σ. Ε. Λ.

ἀρντέπι βλ. ἀρδέπι.

Ἀρντὲς (Ardèche) /*Γεωγρ.*/. Νομὸς τῆς νοτίου Γαλλίας καταλαμβάνων τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀρχαίας ἐπαρχίας *Βιβαραί*. Εἶναι μεσόγειος καὶ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν νομῶν Λίγηρος πρὸς Β., Ἄνω-Λίγηρος πρὸς ΒΑ., Λοζὲρ πρὸς Δ, Γκὰρντ πρὸς Ν. καὶ Ντρὼμ πρὸς Α., ἐκ τοῦ ὁποίου χωρίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ροδανοῦ. Διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπαρχίας, *Πριβά*, *Λαρζαντιὲ* καὶ *Τουρνόν*, ὑποδιαιρουμένας εἰς 31 δήμους περιλαμβάνοντα 348 κοινότητας. Ἔχει ἔκτασιν 5,530 τετρ. χιλιμτρ., 289,260 κατοίκους καὶ πρωτεύουσαν τὴν Πριβὰ (κάτ. 7300). Ἐκ τῶν βιομηχανικῶν του προϊόντων περίφημα εἶναι τὰ τῶν χαρτοποιείων τοῦ *Ἀινοναί*. Ἔχει ὡσαύτως πολλὰς θερμοπηγὰς ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι τοῦ *Σαὶν-Λωρέν*, τοῦ *Βάλς* κλπ. Χ. Δ.

—**Ἀρντὲς** (Ardèche) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας πηγάζων ἐκ τῆς ὀροσυστάδος τοῦ Ταναργκ καὶ χυνόμενος εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ροδανοῦ παρὰ τὴν γέφυραν Σαὶντ-Ἐσπρὶ μετὰ ῥοῦν 112 χιλιομέτρων. Χ. Δ.

Ἄρντζιχ (Ardjich) [*Γεωγρ.*]. Παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως πηγάζων ἐκ τῶν Τρανσυλβανικῶν Ἄλπεων ἐν Ρουμανίᾳ, περισσότερον γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρκέζου (βλ. λ.).

Ἀρντζούνα [*Ἰνδ. Μυθολ.*]. Εἷς τῶν πέντε ἀδελφῶν *Παντοῦ*, πρὸς ὃν ὁ *Κρίσνα* ἀπευθύνει τὰς συμβουλάς του ἐν τῷ ποιήματι *Μπαγκαβὰτ-Γκῖτα*. Α. Δ.

Ἀρντίγκο (Ardigo), *Ροβέρτος*. Ἰταλὸς θετικιστὴς φιλόσοφος (1828-1920). Μεταξὺ τῶν ἔργων του: «Η ψυχολογία ὡς θετικὴ ἐπιστήμη» (1870), «Η ἠθικὴ τῶν θετικιστῶν καὶ ἡ Κοινωνιολογία» (1879).

Ἀρντὶζ *νταγ* [*Στρατ. Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν ὀρεινῶν ὄγκων τοῦ ὑψηλοῦ ὀροπεδίου, ὅπερ παρεντίθεται, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀγκύρας (*Ἐγκουρὶ τσάϊ*), πρὸς βορρᾶν, καὶ τῆς Ἁλμυρᾶς Ἐρήμου καὶ τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Ἰκονίου, πρὸς νότον. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἡ ὀροσειρά: Ἀλὰ ντὰγ (2500)—Ἰσὶκ ντὰγ (2100)—Ἰλκὰς ντὰγ (2900), διήκουσα ἐν Παφλαγονίᾳ ἀπὸ Δ. πρὸς Α., παραλλήλως τῇ ἀκτῇ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἡ ὀροσειρὰ τοῦ Ταύρου τῆς Κιλικίας (3050, 3575), διήκουσα ὁμοίως ἀπὸ Δ. πρὸς Α. παραλλήλως τῇ παραλίᾳ τῆς Μεσογείου, συνδέονται διὰ μιᾶς καθέτου πρὸς ταύτας ὀρεινῆς ἁλύσεως, φερομένης ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, Κίρκ-Κὶζ ντὰγ (1601)—Ἐλμᾶ ντὰγ (2142)—Καλὲ Γκρότο (1030)—Ρασᾶ ντὰγ—Χασὰν ντὰγ (2400), ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διευθυνομένης. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη διαχωρίζει τὰ ὕδατα, ἃ ὑποδέχεται ὁ Ἅλυς ποταμὸς (Κιζὶλ Ὑρμάκ) πρὸς Α., ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἅτινα εἰσρέουσι πρὸς τὸν Σαγγάριον, καὶ τὰ ὁποῖα περισυλλέγονται εἰς τὰ εὐρέα ὑδατοστάσια τῆς Ἁλμυρᾶς Ἐρήμου (Τοὺζ γκιὸλ) καὶ τοῦ ὑψιπέδου τῆς Λυκαονίας (περὶ τὸ Ἰκόνιον), πρὸς Δ. Ἀπὸ τοῦ Καλὲ Γκρότο ἀποσπᾶται, μὲ διεύθυνσιν ἐπαισθητῶς πρὸς Δ., συγκρότημα ὑψωμάτων, φερόμενον ὑπὸ τὰ ὀνόματα: Ἀρντὶζ ντὰγ (νοτίως τοῦ Γιαπὰν Χαμάμ, τῶν Θερμῶν τῶν ἀρχαίων) —Τσὰλ ντὰγ (1140)—ὕψωμα βορείως Ταμποὺρ Ὀγλοῦ—συγκρότημα ὑψωμάτων Σαπάντζας—Γιλντὶζ ντάγ.

Ἡ ἅλυσις τῶν ὑψωμάτων τούτων κεῖται βορείως τοῦ ποταμοῦ Κατραντζὶ-Γκεούκ, παραποτάμου τοῦ Σαγγαρίου, καὶ περιβάλλει ἀπὸ νότου τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐγκουρὶ τσάϊ (τὴν Γαλατίαν τῶν ἀρχαίων), ἀποτελεῖ δὲ εὐρύτατον ὀροπέδιον, φέρον τὸν χαρακτῆρα λίαν ἐκτεταμένης στέππης, ἐν ᾗ τὰ ὑπερέχοντα τῆς λοιπῆς ἀραιῶς ᾠκημένης ἐκτάσεως ὑψώματά εἰσι διατεθειμένα πεσσοειδῶς.

Τὸ ἐδαφικὸν συγκρότημα τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ πεδίον λυσσώδους ἀγῶνος, ὃν κατ' Αὔγουστον 1921 διεξήγαγεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατὰ τοῦ συνόλου τοῦ κεμαλικοῦ στρατοῦ τῶν Τούρκων (βλ. λ. Σαγγάριος). Ἀπὸ τοῦ Γιλντὶζ ντὰγ ἡ ἅλυσις τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὀροπεδίου τοῦ κειμένου Β. τοῦ Γκεοὺκ διευθύνεται πρὸς Β. (Ἀνατολ. καὶ παραλλήλως τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ), διήκουσα μέχρι τῶν περὶ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου Γορδίου ὑψωμάτων, ἣν ὁμοίως εἶχον ἀμυντικῶς ὀργανώσει τῷ 1921 οἱ Τοῦρκοι. Κατὰ τοῦ *Ἀρντὶζ ντὰγ* εἶχεν ἐπιτεθῇ, τῷ 1921, τὸ Α' ἑλληνικὸν Σ. Σ. καὶ εἶχεν ἁλώσει αὐτὸ διὰ τῶν Ι καὶ ΧΙΙ Μεραρχιῶν αὐτοῦ, συλλαβὸν καὶ αἰχμαλώτους πολλούς.

Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρντίλα (Ardila) /*Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, πηγάζων ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Σιέρρα Τούντια καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Γκουαντουάνα μετὰ ῥοῦν 125 χιλιομέτρ. Χ. Δ.

Ἀρντιμπέεχτ (Ardibehecht) /*Παρσ. Μυθολ.*/. Τὸ παρσικὸν ὄνομα τοῦ *Ἄσα-Βαΐστα*, ἑνὸς τῶν *Ἀμέσα-Σπέντα* (ἀθανάτων εὐεργετῶν) τῆς *Ζὲνδ—Ἀβέστας*. Εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς τελείας ἁγνότητος, βασιλεὺς τοῦ πυρός, ὁ ἰσχυρότερος τῶν Ἀμέσα-Σπέντα, δύναται δὲ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον πάσης ψυχῆς ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἀγαθή. Α. Δ.

Ἀρντίτζα (Ardizza) /*Ναυτ. Γεωγρ.*/. Ὄρος τερματίζον τὰ Ἀπέννινα πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς μέσης ἀνατολικῆς Ἰταλίας (*Πέζαρο* καὶ *Οὔρμπινο*) εἰς 1 ½ μιλ. ΝΑ τοῦ λιμένος Πέζαρο (πλάτ. 43° 55', μῆκ. 12° 54' ½ Ἀν., χάρτ ἀγγλ. 200: Coast of Italy from Ortona to river Po), χρησιμεύον δὲ πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ λιμένος τούτου, καταβαλλομένης ὅμως προσοχῆς, διότι εἶναι ἀλλοκότως πανόμοιον πρὸς τὸ ὄρος *Κόνερο* (Monte Conero) εὑρισκόμενον μόνον 37 μίλ. ΝΑ καὶ ὃν γνώρισμα διὰ τὴν προσγείωσιν εἰς Ἀγκῶνα. Σηματοτηλέγραφος ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων τῆς Ἀρντίτζα δέχεται σημάνσεις παραπλεόντων πλοίων πρὸς περαιτέρω διαβίβασιν διὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ὁδοῦ καὶ ἀντιστρόφως. Σ. Ε. Λ.

ἀρντίτι (Arditi). Ἰταλικὴ λέξις (=οἱ τολμηροί), δι' ἧς προσωνομάζοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἰδικὰ τμήματα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ, προωρισμένα δι' ἐφόδους καὶ τολμηρὰ ἐν γένει πολεμικὰ ἐγχειρήματα.

Ἀρντίτι (Arditi), *Λουδοβῖκος*. Μουσικοδιδάσκαλος, συνθέτης, βιολιστὴς καὶ διευθυντὴς ὀρχήστρας. Ἐγεννήθη ἐν Κρεσεντίνῳ, μικρᾷ πόλει τοῦ Πεδεμοντίου τῷ 1822. Τὴν φήμην τοῦ συνθέτου ὀφείλει εἰς τοὺς δι' ᾆσμα βαλλισμούς του, τὸ φίλημα (il bacio), ἡ ἔκστασις (l' estasi) κτλ., οἵτινες ἐγένοντο δημοφιλεῖς ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν β' αὐτοκρατορίαν, ψαλλόμενα ἀπὸ τὴν διάσημον *Ἀδελίναν Πάττι*. Λ.

ἀρντίτο (ἰταλ. ardito) /*Μουσ.*/. Ρυθμικὴ ἀγωγὴ ὑποδηλοῦσα ἐκτέλεσιν ζωηρῶς ἰσχυρὰν καὶ θεληματικήν. Λ.

Ἀρντμὸρ (Ardmore) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἰρλανδίας παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον καὶ κόλπον εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἀρντόρε (Ardore) /*Ναυτ. Γεωγρ.*/. Ἐπίνειον (Marina d'Ardore: πλάτ. 38°10'00", μῆκ. 16°12'30" χάρτ. ἀγγλ. 1976: Cape Bonifati to Strait of Messina) κωμοπόλεως φερωνύμου ἐν τῇ ἐνδοχώρᾳ, ἀπέχον 16 ½ μιλ. Β. ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου *Σπαρτιβέντο Κάλαμπρο* (τῆς Καλαβρίας), νοτιωτάτης τῆς Ἰταλίας ἐσχατιᾶς (ἀρχ. «Ἡράκλειον, ὃ δὴ τελευταῖον ἀκρωτήριον νεύει πρὸς μεσημβρίαν» *Στράβ*. Διδότου 215,25). Πολὺ περίεργος φαίνεται ἡ ὀνομασία *Κοντογιάννης* (Kondojanni) τοῦ παραρρέοντος τὴν κωμόπολιν καὶ τὸ ἐπίνειον χειμάρρου.

Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀρντόρε γίνεται ἐξαγωγὴ ἐξαιρέτων οἴνων. Σ. Ε. Λ.

Ἀρντουὰ (Ardoye) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἀνατολικῇ Φλάνδρᾳ, ἔχουσα βιομηχανίαν δαντελλῶν. Χ. Δ.

Digitized by Google

Ἀρντουὲν (Ardouin-Dumazet), *Βίκτωρ Εὐγένιος*. Γάλλος δημοσιογράφος γεννηθεὶς τῷ 1852, συνεργάτης τοῦ παρισινοῦ «Χρόνου». Ἠσχολήθη ἰδίως εἰς στρατιωτικὰ ζητήματα, ἀπὸ δὲ τοῦ 1893 ἤρχισε τὴν ἔκδοσιν 60τόμου ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταξίδια ἐν Γαλλίᾳ», βραβευθέντος ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Ἀρντουὲν (Harduin), *Ἐδμόνδος Ἐρρῖκος*. Γάλλος δημοσιογράφος (1846—1908) διάσημος διὰ τὰ καθημερινὰ χιουμοριστικὰ του χρονογραφήματα εἰς τὴν παρισινὴν «Πρωταν», τῆς ὁποίας διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης ἀπὸ τοῦ 1897. Παλαιότερον ἐξέδιδεν ἐπί τινα χρόνον ἐν Ρώμῃ γαλλόφωνον ἐφημερίδα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰταλία», ὑπῆρξε δ' ἐπὶ μακρὸν φιλολογικὸς συνεργάτης τῆς «Ἰλλουστρασιόν».

Ἄρντουικ (Ardwick) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν Μάντσεστερ τοῦ Λανκασσάϊρ τῆς Ἀγγλίας. Κάτ. 33.000. Χ. Δ.

Ἀρντουίνι (Arduini), *Κάρολος*. Ἰταλὸς λογοτέχνης γεννηθεὶς ἐν Τσιβιτέλλᾳ (Τρόντῳ) τῷ 1815. Δημοσιογράφος ἐν Ρώμῃ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1849, ἐξελέγη μέλος τῆς Συνταγματικῆς Συνελεύσεως. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς δημοκρατίας τοῦ Ματζίνι, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἥτις ἐγένετο δευτέρα πατρίς του. Διορισθεὶς καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τῆς Ζυρίχης, ἠσχολήθη περὶ τὴν συγγραφὴν σειρᾶς ἔργων συνδεομένων πρὸς τὴν ἰταλικὴν φιλοσοφίαν, ἱστορίαν καὶ λογοτεχνίαν. Α. Δ.

Ἀρντουίννα, *Ἀρντουινόρα* καὶ *Ἀρντοΐννα*. Θεὰ τῶν Κελτῶν, ἣν οἱ Ρωμαῖοι συνταυτίζουσι πρὸς τὴν Ἀρτέμιδα καὶ ἥτις εἶναι ἰδιαιτέρα θεότης τοῦ δάσους τῶν Ἀρδεννῶν (Silva Arduenna). Α. Δ.

Ἀρντουίνο (Arduino). Μαρκήσιος τοῦ Ivrée ἐκλεγεὶς καὶ στεφθεὶς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐν Παυίᾳ τῷ 1002, μετὰ τὸν θάνατον Ὄθωνος τοῦ Γ'. Ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου Β' (1004) ἀπεσύρθη εἴς τινα μονὴν ἔνθα καὶ ἀπέθανε (1015).

Ἀρντόχρο (Ardochro). Ὄνομα Ἰνδοσκυθῶν βασιλέων φερόμενον εἰς νομίσματα. Οἱ Ἀρντόχρο ἐβασίλευσαν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν τῶν Ἰνδιῶν χώραν κατὰ τὴν Α' μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα εὑρίσκομεν σειρὰν θεοτήτων, ὑποτίθεται δὲ ὅτι *Ἀρντόχρο* εἶναι θεότης βραχμανική, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὴν *Παρβάτι*, ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ *σελήνη*. Α. Δ.

Ἄρντρ (Ardres) *[Γεωγρ.]*. Βιομηχανικὴ πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Πὰ-ντὲ-Καλὰ ἐπὶ ὁμωνύμου διώρυγος, μήκους 5 χιλιομ. κατασκευασθείσης τῷ 1714. Κατὰ τὸν ἑκατονταετῆ πόλεμον ἐγένοντο πολλαὶ ἐναντίον της ἔφοδοι, τῷ 1520 δ' ὑπῆρξε θέατρον συγκρούσεως τῶν Φραγκίσκου Α' καὶ Ἐρρίκου Η'.

Ἀρντρὰχ (Ardrah) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ Γαλλικῆς ἀποικίας τῆς Δαχομένης.

Ἀρντροσσὰν (Ardrossan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σκωτίας ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦ Αγρ ἔχουσα καλὸν λιμένα, δι' οὗ γίνεται ἡ ἐξαγωγὴ τῶν λιθανθράκων ἐκ τῶν πλουσίων κοιτασμάτων τῆς περιφερείας.

Ἄρντς βλ. Ἄρνδτς.

Ἄρντσεν (Arntzen) ἢ *Ἀρντσένιους* (Arntzenius). Ὄνομα ὀλλανδικῆς οἰκογενείας, περιφήμου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν νομικῶν σπουδῶν. Τὰ διαπρεπέστερα τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι:

—1) *Ἰωάννης*, γεννηθεὶς ἐν Βέζελ τῷ 1702, ἀποθανὼν τῷ 1759. Ἐδίδαξε λογοτεχνίαν καὶ ἱστορίαν ἐν Νιμέγῃ καὶ Φράνεκερ. Διεκρίθη διὰ τὴν ἔκδοσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐρηλίου Βίκτωρος καὶ τοῦ Πανηγυρικοῦ τοῦ Πλινίου, διὰ τὰς φιλολογικὰς πραγματείας του, τὰ εἰς τὴν λατινικὴν ποιήματά του κτλ.

—2) *Ὄθων*, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω, γεννηθεὶς ἐν Ἄρνχεμ τῷ 1703, ἀποθανὼν τῷ 1763. Ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Οὐτρέχτῃ, Ντέλφτ καὶ Ἀμστελοδάμῳ. Ἐξέδωκε τὰ «Δίστιχα» τοῦ Κάτωνος καὶ πολλὰς ἄλλας περισπουδάστους πραγματείας.

—3) *Ἰωάννης Ἐρρῖκος*, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου γεννηθεὶς ἐν Νιμέγῃ τῷ 1734, ἀποθανὼν τῷ 1797. Διεκρίθη ὡς καθηγητὴς τοῦ γερμανικοῦ δικαίου ἐν Οὐτρέχτῃ, συγγραφεὺς ἀξιοσπουδάστων ἔργων συνδεομένων πρός τε τὴν νομικὴν καὶ τὴν φιλολογίαν. Α. Δ.

Ἀρντὺ (Hardy), *Ἀλέξανδρος*. Γάλλος συγγραφεὺς θεατρικῶν ἔργων διὰ περιοδεύοντας θιάσους (1570—1631). Συνέγραψε περὶ τὰς 600 τραγῳδίας, ἀναμίκτους συνήθως μὲ κωμικὰ μέρη. Ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως τὰ ἔργα του ὑπῆρξαν ἀνάξια λόγου, ἐκαινοτόμησεν ὅμως σημαντικῶς ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ πρόδρομος τῆς μετέπειτα κλασσικῆς μορφῆς τοῦ γαλλικοῦ δράματος.

— **Ἀρντὺ** (Hardy), *Ἀλφρέδος*. Ἰατρὸς γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῇ 30 Νοεμβρίου 1811, ἐπιμελητὴς (chef de clinique) ἐν τῇ Charité καὶ ἰατρὸς ἀπὸ τοῦ 1851 ἐν τῷ Νοσοκομείῳ St. Louis. Τῷ 1867 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς Παθολογικῆς Κλινικῆς. Κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Béhier τρίτομον ἐγχειρίδιον εἰδικῆς νοσολογίας (Traité élémentaire de pathologie interne, 1844—53). Τὰ περίφημα αὐτοῦ μαθήματα περὶ τῶν νόσων τοῦ δέρματος ἐν τῷ Νοσοκομείῳ St. Louis ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Moysant καὶ Garnier (Leçons sur les maladies de la peau professées à l' hôp. St. Louis, Paris 1859—60). Ἐκτὸς ἄλλων ἐργασιῶν αὐτοῦ ἡ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Montméja ἐκδοθεῖσα φωτογραφικὴ συλλογὴ περιπτώσεων τοῦ Νοσοκομείου St. Louis (Clinique photographique de hôp. St. Louis, 50 πίν. 1868), εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, ὡς καὶ ἡ περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς ἰατρικῆς διδασκαλίας μελέτη του (De quelques modifications à introduire dans l' enseignement médical κτλ., 1875).

Τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρουσι νῦν ἔτι:

1) Τὸ *ὑγρὸν Ἀρντὺ* (Lotion Hardy) κατὰ τῶν ἐφηλίδων, ἀποτελούμενον ἐξ ἄχνης τοῦ ὑδραργύρου (1,0), θειικοῦ ψευδαργύρου καὶ ὀξεικοῦ μολύβδου (ἀνὰ 4,0), οἰνοπνεύματος, ὅσον ἀρκεῖ, καὶ ὕδατος (250,0) καὶ

2) Ἡ *ἀλοιφὴ Ἀρντὺ* (Pommade de Hardy) κατὰ τῆς ψώρας, συγκειμένη ἐκ θείου 2 μερ., ἀνθρακικοῦ καλίου 1 μέρ. καὶ λίπους 12 μερῶν. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀρντὺ ντὲ Περινὶ** (Hardy de Périni). Γάλλος στρατιωτικὸς καὶ συγγραφεὺς (1843—1908). Ἐξελθὼν ἐκ τῆς Σχολῆς τοῦ Σαὶν Σὺρ τῷ 1864 ὡς ἀνθυπολοχαγὸς ἔφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου τῷ 1897. Ἡ δρᾶσις του ὡς ἀξιωματικοῦ ὑπῆρξεν ἀξιόλογος, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ συγγραφικὸν ἔργον του ἐν τῷ κλάδῳ τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας. Ἐκ τῶν βιβλίων του αἱ «Μάχαι τῆς ἄλλοτε» ἐβραβεύθησαν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἔγραψεν ἐπίσης «Ἱστορίας τοῦ στρατῶνος», ποιήματά τινα καὶ ἓν μυθιστόρημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ κυρία ντὲ Βιλλεπρέ».

Ἄρντφερτ (Ardfert) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰρλανδίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μάντερ τῆς κομητείας Κέρρυ. Κάτοικοι 3000.

ἀρντχα-νάρισα (Ardha—narisha) *[Ἰνδ. Μυθολ.]* Ἑρμαφρόδιτος μορφὴ τοῦ θεοῦ Σίβα, συμβολίζουσα τὴν μήπω καταμερισθεῖσαν κοσμικὴν ἐνέργειαν. Α. Δ.

Ἄρνχεμ (Arnhem) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Ὀλλανδίας, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας *Γκουέλντρ* ἐπὶ τοῦ Ρήνου. Κάτοικοι 71600. Ἔχει ὡραῖα προάστεια καὶ ἐξοχάς. Ἐκ τῶν μνημείων της ἀξιομνημόνευτον εἶναι τὸ δημαρχικὸν μέγαρον ὀνομαζόμενον «Duivelhuis» ἤτοι «οἶκος τοῦ διαβόλου». Ἀκμαιότατον ἐμπόριον δημητριακῶν. Φαίνεται ὅτι κατέχει τὴν θέσιν τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως Arenacum. Κατὰ τὸν μεσαίωνα (ΙΓ' αἰῶν) ὁ δοὺξ τοῦ Γκουέλντρ *Ὄθων Γ'* ὠχύρωσε τὴν πόλιν. Βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βουργουνδίας (1472), ὅτε δὲ οἱ δοῦκες τῆς Βουργουνδίας ὑπετάγησαν εἰς τὸν Κάρολον Κουΐντον, τὸ Ἄρνχεμ ἐγένετο ἕδρα τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τοῦ δουκάτου. Χ. Δ.

— **Ἄρνχεμ** (Arnhem), *χώρα [Γεωγρ.]*. Περιοχὴ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Αὐστραλίας, περιβρεχομένη ὑπὸ τῶν θαλασσῶν Τιμὸρ πρὸς Δ., Ἀραφούρα πρὸς Β. καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου Καρπεντάρι πρὸς Α. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1623 ὑπὸ τοῦ ὀλλανδικοῦ πλοίου «Ἄρνχεμ», ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὸ ὄνομα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἐγκατελείφθη ὅμως τῷ 1826 λόγῳ τοῦ ἀνθυγιεινοῦ κλίματός της, παρ' ὅλας δὲ τὰς πρὸς ἀποικισμὸν της προσπαθείας τῆς Αὐστραλιανῆς κυβερνήσεως, ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον νὰ εἶναι ἀραιότατα κατῳκημένη. Χ. Δ.

Ἀρνὼ (Arnaud). Γάλλος τρουβαδοῦρος, γεννηθεὶς ἐν Ριμπεδὰκ κατὰ τὸ ἔτος 1189. Ἐφεῦρεν εἶδος ποιήσεως καλουμένης *σεστὶν* (sestine) καὶ διεκρίθη εἰς τὰ ὁμοιοκατάληκτα ποιημάτια (bouts rimés). Α. Δ.

— **Ἀρνὼ** (Arnauld), *Ἀντώνιος*. Γάλλος νομικὸς (1560-1619), σφοδρὸς πολέμιος τῶν Ἰησουιτῶν, ταῖς ἐνεργείαις ὧν ἐξωρίσθη ἐπί τινα χρόνον. Γνωστὸν ἔργον του εἶναι τὸ «Memoire au roi» (1602). Τὰ 22 τέκνα του διεκρίθησαν διὰ τὸ μῖσός των κατὰ τῶν Ἰησουιτῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἰανσενιστῶν (βλ. λ.) ἐν Γαλλίᾳ. Ἐκ τούτων ἡ *Ἀγγελικὴ* † 1661) ἀπὸ ἡλικίας 11 ἐτῶν ἦτο ἡγουμένη τῆς μονῆς Port-royale, τὴν ὁποίαν ἀνεμόρφωσε καὶ κατέστησε κέντρον τοῦ Ἰανσενισμοῦ (βλ.λ. Ἀγγελική) ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἀδελφή της *Ἀγνὴ* ἐγένετο ἡγουμένη τοῦ Saint Cyr (βλ. λ. Ἀγνή). Ἐκ τῶν υἱῶν του ὁ *Ἀντώνιος*, θερμὸς Ἰανσενιστὴς θεολόγος, διεξήγαγε σφοδρότατον πόλεμον κατὰ τῶν Ἰησουιτῶν, καθ' ὧν ἔγραψε πολλὰ ἔργα (de la fréquente communion, la morale pratique des Jésuites; la théologie morale des Jésuites κτλ.), ἅτινα ἐξεδόθησαν εἰς 45 τόμους ἐν ἐν Λωζάννῃ (1775-1783 «Oeuvres»). Τῷ 1656 κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Σορβόνης, τῷ δὲ 1679 ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κάτω Χώρας καὶ ἀπέθανε τυφλὸς ἐν Βρυξέλλαις τῷ 1694. Δ. Σ. Μ.

Ἀντώνιος Ἀρνώ.

—**Ἀρνὼ** (Arnauld), *Ἀντώνιος - Βικέντιος*. Γάλλος δραματικὸς συγγραφεύς, δημοσιογράφος καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις (1766—1834). Ἐγένετο γνωστὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν δύο δημοκρατικῶν του τραγῳδιῶν «Marius à Miturnes» καὶ «Lucrèce», τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε θριαμβευτική. Αὗται ὅμως δὲν ἐξησφάλισαν αὐτόν. Μετὰ τὴν τρομερὰν ἡμέραν τῆς *10 Αὐγούστου* συνελήφθη εἰς Ντυκὲρκ καὶ μεταφερθεὶς εἰς Παρισίους παρεπέμφθη ἐνώπιον τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου, διεσώθη δὲ τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Φάμβρ ντ' Ἐγκλαντὶν καὶ τοῦ Ρολάν. Παρουσιασθεὶς βραδύτερον εἰς τὸν Βοναπάρτην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λεκλὲρκ ἠκολούθησε τὴν τύχην αὐτοῦ. Ἀπεστάλη ἐκ Βενετίας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαντιλλὺ πρὸς ὀργάνωσιν τῶν Ἰονίων νήσων, αἵτινες περιῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας. Ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαντιλλὺ ἐπὶ τῆς βενετικῆς φρεγάττας «Δόξα» εἰς Κέρκυραν, ἔξωθεν δὲ αὐτῆς συνέταξε τὴν περίφημον προκήρυξιν πρὸς τὸν Ἰόνιον λαὸν τῆς 29 Ἰουνίου 1797, δώσας εἰς αὐτὴν κλασσικὸν ὕφος. Περὶ τῆς προκηρύξεως ταύτης ἔγραφε πρὸς τὸν Βοναπάρτην ὡς ἀκολούθως: «Ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου Ζαντιλλὺ συνέταξα τὴν προκήρυξιν, ἣν θέλομεν δημοσιεύσει κατὰ τὴν ἀπόβασιν ἡμῶν. Εἰς αὐτὴν προσεπάθησα νὰ ἑνώσω τὸ ὕψος τοῦ λόγου μετὰ πάσης δυνατῆς ἀφελείας. Οἱ Ἕλληνες μεθ' ὧν πολιτευόμεθα δὲν εἶναι οὔτε Εὐριπίδαι, οὔτε Πλάτωνες· τοὐναντίον πληροφοροῦμαι ὅτι εἶναι λίαν ἁπλοϊκοὶ ἄνθρωποι».

Ἀντώνιος Βικέντιος Ἀρνώ.

Ὁ Ἀρνὼ κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Βοναπάρτου παρηκολούθει τὴν ἐκστρατείαν ταύτην φέρων βαθμὸν ἀρχηγοῦ μεραρχίας, εἶχε δὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μελετήσῃ τὰ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ νὰ τηρῇ μετ' αὐτοῦ συνεχῆ ἀλληλογραφίαν, ἂν δὲ οἱ κάτοικοι τῶν νήσων ἐδείκνυον τάσεις πρὸς ἀνεξαρτησίαν νὰ θωπεύῃ τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν των. Εἰς τὸ ἔγγραφόν του τοῦτο ὁ Βοναπάρτης δὲν παρέλειψε νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν Ἀρνὼ ὅτι εἰς τὰς προκηρύξεις του ὤφειλε νὰ μνημονεύσῃ περὶ Ἑλλάδος, περὶ Ἀθηνῶν καὶ περὶ Σπάρτης. Ἐκ τῶν ὁδηγιῶν τούτων, ὁ Ἀρνὼ ἀνέφερεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία ἤρχετο νὰ καταστήσῃ ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ συντελέσῃ, ὅπως ἀναφανῶσι καὶ αὖθις ἐν αὐτῇ αἱ ἀρεταὶ τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς περιωπὴν καὶ δόξαν.

Περὶ τῆς προκηρύξεως ταύτης ἔδιδε λόγον, ὡς ἀνωτέρω μνημονεύεται, ὁ Ἀρνὼ πρὸς τὸν Βοναπάρτην. Ὁ Μέγας Πρωτοπαπᾶς τῆς Κερκύρας *Χαλικιόπουλος Μάντζαρος* δεξιούμενος τοὺς ἀφιχθέντας Γάλλους εἶπε πρὸς αὐτούς· «Γάλλοι, εἰς τὴν νῆσον ταύτην εὑρίσκετε λαὸν ἀδαῆ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, δι' ὧν δοξάζονται τὰ ἔθνη. Μὴ περιφρονήσητε ὅμως αὐτόν, ἀλλὰ δεχθῆτε νὰ τὸν ἐκπιμήσητε ἀναγινώσκοντες τὸ βιβλίον τοῦτο» καὶ προσέφερε τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὁμήρου. Περὶ τούτων ὅλων ἔγραφεν ὁ Ἀρνὼ ἐκτενῶς πρὸς τὸν Βοναπάρτην, οὗτος δὲ ἐξέθετε ταῦτα πρὸς τὸ ἐν Παρισίοις Διευθυντήριον.

Καταργηθείσης τῆς ἐνετικῆς ἐξουσίας ἐν Κερκύρᾳ, ὁ Ἀρνὼ ὑπέβαλεν εἰς τὸν στρατηγὸν Ζαντιλλὺ σχέδιον σχηματισμοῦ Δημοτικῆς Διοικήσεως καὶ σχηματισμὸν προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἐχούσης δημοκρατικὸν χαρακτῆρα. Τὴν νέαν ταύτην Κυβέρνησιν ἀπετέλεσαν ἄνδρες ἐκ τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων, τοὺς ὁποίους ἠδυνήθησαν νὰ εὕρω-

Digitized by Google

σιν εὐχερῶς εἰς τὴν νῆσον. Μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς περιελήφθησαν αὐτοδικαίως ὁ Ἕλλην Πρωτοπαπᾶς καὶ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος, πρὸς δὲ τέσσαρες ἐκ τῶν ἐκεῖ εγκατεστημένων Ἰταλῶν καὶ δύο Ἑβραῖοι, μεταξὺ τῶν τριάκοντα μελῶν αὐτῆς.

Ὁ τοιοῦτος ὅμως σχηματισμὸς τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἀπήρεσεν εἰς τὸ πλῆθος, ὅπερ ἀπέκρουε τὴν πρόσληψιν Ἑβραίων, ὡς ἀπίστων, εἰς τὴν διοίκησιν χριστιανικῆς πολιτείας. Ὁ ὄχλος, ὡς συνῆλθεν εἰς συνεδρίασιν ἡ διοικοῦσα ἐπιτροπή, παρασυρόμενος ὑπό τινος ῥάπτου, εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἴθουσαν ζητῶν τὴν ἀποβολὴν ἐξ αὐτῆς τῶν ἀσεβῶν Ἰσραηλιτῶν. Εἶτα ἐξεχύθη εἰς τὰς ὁδοὺς καταδιώκων καὶ ἐξυβρίζων τούτους. Ἡ ἐπικρατήσασα ταραχὴ ἐν τῇ πόλει ἦτο ἀπερίγραπτος, διέτρεχον δὲ κίνδυνον οἱ δισχίλιοι Ἑβραῖοι. Ὁ Ζαντιλλὺ καὶ ὁ Ἀρνὼ κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς κατεύνασιν τοῦ λαοῦ, ὁ τελευταῖος δὲ ἠδυνήθη νὰ περισώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ὀχλαγωγῶν τοὺς Ἑβραίους δημοτικοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὁποίους μετέφερεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τρέμοντας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν συνέταξε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, δι' ἧς ἐκάλει αὐτὸν εἰς λήθην τῶν παρελθόντων παραπόνων. Τῇ ἀπαιτήσει ὅμως τοῦ λαοῦ ἐπυρπολήθη ἡ Χρυσῆ Βίβλος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως καὶ μετ' αὐτῆς παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας τὰ διπλώματα τῶν τίτλων, τῶν κληρονομικῶν διακρίσεων καὶ τῶν λοιπῶν προνομίων. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἀναφέρει διὰ μακρῶν ὁ Ἀρνὼ εἰς τὸ βιβλίον του «Souvenirs d'un Sexagénaire».

Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, ὅπως ἀκολουθήσῃ αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον, ἀνεχώρησεν ἐκ Κερκύρας, ἀλλὰ φθάσας εἰς Μάλταν ἠσθένησε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἀνεβίβασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν τὴν τραγῳδίαν του «les Venitiens» καὶ ἕνεκα τοῦ ὁποίου εἰσήχθη εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεβλήθη κατὰ τὸν γενόμενον ἐκκαθαρισμὸν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΗ'. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ Γαλλίας, ἔγραψε τοὺς πασιγνώστους στίχους:

De la tige detachée,
Pauvre feuille dessechée
Où vas-tu?

περὶ τῶν ὁποίων ὁ Σαὶντ-Μπὲβ λέγει: «Ὡς ὁ Millevoye, οὕτω καὶ ὁ Ἀρνὼ συνήντησεν ἓν ἐκ τῶν φύλλων ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐπιπλέουν, ἓν ἄρωμα, ὅπερ οὐδέποτε θ' ἀποσπασθῇ οὐ ὀνόματός του. Εἶχε γνωρίσει καὶ αὐτός κάποτε τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν ρέμβην». Διαμένων ἐξόριστος εἰς Βρυξέλλας συνειργάζετο εἰς τὸν «Libéral» καὶ ἐπρομήθευεν εἰς τὸ «Miroir» τῶν Παρισίων τὰ αἱματηρὰ ἐπιγράμματα. Ἐκ Βελγίου ἀπέστειλεν εἰς τὴν «Γαλλικὴν Κωμῳδίαν» τὴν τραγῳδίαν του «Germanicus», καὶ τῷ 1819 ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας μετέσχε τῆς διευθύνσεως τῆς «Nouvelle biographie des contemporains», ἐξέδωκε δὲ εἰς δύο τόμους τὸν «Πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν βίον τοῦ Ναπολέοντος». Παρὰ τὸ δημόσια ἀξιώματα τὰ ὁποῖα κατέλαβε καὶ τὴν λοιπὴν δημοσιογραφικὴν ἐργασίαν του, ὁ Ἀρνὼ ἔσχεν ἐπαρκῆ χρόνον νὰ γράψῃ τὰ ἔργα του «Souvenirs d'un Sexagénaire» καὶ «Souvenirs d'un vieil auteur dramatique». Τὰ ἔργα του ταῦτα ἤνοιξαν εἰς αὐτὸν τὰς θύρας τῆς Ἀκαδημίας, τῆς ὁποίας ἐξελέγη διαρκὴς γραμματεύς, ἀντικαταστήσας τὸν Ἀντριέ. Ὁ Ἀρνὼ διετέλεσεν ἐπίσης ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον σύμβουλος καὶ εἶτα γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, καὶ διευθυντὴς τῶν θεάτρων ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν. Εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἕδραν του διεδέχθη αὐτὸν ὁ δραματικὸς συγγραφεὺς Εὐγένιος Σκρίμπ. **Θ. Β.**

—**Ἀρνὼ** (Arnaud), ***Κάρολος-Αὔγουστος***. Γάλλος γλύπτης γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Ροχέλῃ (1825—1883). Ἤρξατο γενόμενος γνωστὸς ἀπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως τοῦ 1846, μετὰ δέκα δὲ ἔτη εἰς τὴν γενομένην παγκόσμιον τοιαύτην τῶν Παρισίων, ἐκρίθη εὐμενέστατα ἓν ἐκ μαρμάρου σύμπλεγμά του «Τὸ φίλημα», εἶτα δὲ ἡ χρυσοκόμος «Ἀφροδίτη» του. Ἐκτὸς διαφόρων προτομῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας ἔγλυψεν ἐντολῇ κοινοτήτων καὶ σωματείων, τὸ κράτος ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἐγερθέντος εἰς τὸν ὁμώνυμον ἐν Παρισίοις ναόν, καὶ τῶν ἑτέρων δύο, ἅτινα παριστάνουν τὸν Ἀκροβολιστὴν καὶ τὸν Ὑπαξιωματικὸν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὴν γέφυραν Ἀλμᾶ, εἶνε δὲ τὰ ἄριστα ἐξ ὧν παρήγαγεν ἡ γλυφὶς αὐτοῦ. **Θ. Β.**

—**Ἀρνὼ** (Arnaud), ***Λουκιανὸς-Αἰμίλιος***. Υἱὸς τοῦ *Φραγκίσκου Ἀρνὼ* (βλ. κατωτ.), γεννηθεὶς ἐν Βερσαλλίαις (1787—1863). Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ὑπηρέτησεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, κατόπιν διωρίσθη νομάρχης καὶ κατέλαβε καὶ ἄλλας δημοσίας θέσεις. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Βατερλώ, συνεμερίσθη ἐθελουσίως τὴν ἐξορίαν τοῦ πατρός του καὶ κατεγίνετο εἰς τὴν λογοτεχνίαν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, ὅτε διωρίσθη ἐκ νέου νομάρχης καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῷ 1848. Συνέγραψε διάφορα δραματικὰ ἔργα μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Pierre de Portugal», «Régulus» τραγῳδίαν τὴν ὁποίαν ἔπαιξεν ὁ Τάλμα, «Le dernier jour de Tibère» κτλ. **Θ. Β.**

—**Ἀρνὼ** (Arnaud), ***Φραγκῖσκος-Θωμᾶς ντὲ Μπακυλὲρ ντ'***—. Γάλλος λογοτέχνης (1718—1805). Μαθητὴς ἀκόμη ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Βολταῖρον στίχους τινὰς καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγῳδίας του «Coliny ou la Saint-Barthélemy». Ὁ Βολταῖρος εὑρισκόμενος μακρὰν τῶν Παρισίων τόσον ἐθέλχθη ἐκ τῶν στίχων του, ὥστε παρέσχεν εἰς αὐτὸν συνδρομὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μετὰ τοῦ Βολταίρου δεσμῶν του, κατὰ σύστασιν τοῦ ὁποίου ἦλθεν ὁ Ἀρνὼ εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσσίας. Οὕτως ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν τὸ περίφημον ποίημά του «La décadence de l'Apollon français», ὅπερ ἔτρωσε βαθέως τὸν Βολταῖρον, καὶ προσεκάλεσε τὸν Ἀρνὼ εἰς Βερολῖνον, ὅπως τὸν παρηγορήσῃ διὰ τὴν παρακμὴν τοῦ Γάλλου Ἀπόλλωνος. Μετέβη οὗτος εἰς Ποτσδὰμ καὶ ἀνέλαβε τὴν φιλολογικὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ βασιλέως, ὅστις ὠνόμασεν αὐτὸν Ὀβιδιόν του. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦτο γνωστὸς εἰμὴ ἐκ τινων ποιημάτων του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ πρὸς τὴν ἐρωμένην του Μανόν, τὸ ὁποῖον ὑπερήρεσεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Β', τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Μοντεσκιέ. Ὅταν μετέβη εἰς Βερολῖνον ὁ Βολταῖρος, ὁ Ἀρνὼ ἀπῆλθεν εἰς Δρέσδην ὡς σύμβουλος τῆς ἐκεῖ πρεσβείας καὶ μετά τινα χρόνον, ἀφήσας τὴν πρωσσικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους ἐπιδοθεὶς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἐδημοσίευσε σειρὰν μυθιστορημάτων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Ρουσσὼ περὶ τοῦ συγγραφέως, δι' ὃν λέγει: «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων γράφουσι μὲ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖράς των· ὁ Ἀρνὼ γράφει μὲ τὴν καρδίαν του». Τὰ μυθιστορήματά του «Fanny ou la Nouvelle Paméla», «Sidney et Lilli», «Le triomphe de la religion» κτλ., λέγει ὁ Σαμπανιάκ, δὲν ζητοῦνται παρὰ μόνον διὰ τὰς χαλκογραφίας, αἵτινες κοσμοῦσιν αὐτά, καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι ἔργα τοῦ Μαριλλιέ. Ἐκτὸς τῶν μυθιστορημάτων ὁ Ἀρνὼ ἔγραψε καὶ πλεῖστα δράματα, ὡς τὰ «Fayel», «Marinval», «Les amants» κτλ. τὰ ὁποῖα ἐπαίχθησαν μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν. Παρ' ὅλην τὴν μεγάλην φιλολογικὴν παραγωγήν του, ἥτις ἐπλούτιζε τοὺς ἐκδότας του, οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ κερδίσῃ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του, περιῆγε δὲ τὴν πειναλέαν μορφήν του εἰς τὰ καφενεῖα καὶ τὰ βουλεβάρτα, προκαλῶν τὴν θλῖψιν τῶν γνωριζόντων αὐτόν. Οὕτω διῆλθε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ποιητής, τὸν ὁποῖον ἐθαύμασαν οἱ μεγάλοι τῆς ἐποχῆς συγγραφεῖς καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Μέγας Φρειδερῖκος ἀπεκάλει Ὀβιδιόν του. Ἑξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του, ἀνευρέθη εἰς ἓν πτωχοκομεῖον ἐπαρχιακῆς πόλεως, μεταξὺ διαφόρων παλαιοχάρτων, ἡ πολύτιμος ἀλληλογραφία του, περιέχουσα πλεῖστα αὐτόγραφα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Μαριβώ, τοῦ Πρεβό, τοῦ Πιρόν, τοῦ Ζιλμπέρ, τοῦ Μοντεσκιέ, πωληθέντα δὲ εἰς μεγάλας τιμάς. Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων του θεωροῦνται «Les épreuves du sentiment», «Les délassements de l'homme sensible» καὶ «Les loisirs utiles». **Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ**

Ἀρνῶν *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Χείμαρρος τῆς Παλαιστίνης, ἐκβάλλων εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν. Σήμερον λέγεται *Βαντὶ-ἐλ-Μοδζὶμπ* καὶ σύγκειται ἐκ δύο ἄλλων χειμάρρων, τοῦ Βαντὶ Σαϊντὲ καὶ τοῦ Ἐνκεϊλέ, περαιτέρω δὲ δέχεται καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ Χεϊνδάν. Ὁ χείμαρρος οὗτος, ὅστις εἶναι βαθὺς καὶ μεγαλοπρεπής, τυγχάνει δὲ ἰχθυοτρόφος, ἀπετέλει παλαιότερον μὲν τὸ βόρειον ὅριον τῆς γῆς Μωάβ πρὸς τὴν τῶν Ἀμορραίων, βραδύτερον δέ, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν μερῶν ἐκείνων ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀπετέλει τὸ μεσημβρινὸν ὅριον τῆς χώρας αὐτῶν πρὸς τὴν γῆν Μωάβ. Εὐστόχως δ' ἀπεκλήθη ὁ Ρουβίκων τῶν Ἰσραηλιτῶν, διότι ἅμα τῇ διαβάσει αὐτοῦ ἤρξατο ἡ ὑπὸ τούτων κατοχὴ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. **Π. Ι. Μ.**

Ἀρνωνὲ (Arnauné), ***Φραγκῖσκος-Αὔγουστος***. Γάλλος οἰκονομολόγος (1855—1926), τοῦ ὁποίου ἀξιολογώτερον ἔργον εἶναι: «Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ τὰ τελωνειακὰ δασμολόγια» (6η ἐκδ., 1926). Ἦτο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1912.

Ἄρξαμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας ἀναφερομένη ὑπὸ Κλ. Πτολεμαίου (Ε, ιη', 11) ὡς κειμένη εἰς μῆκ. ἀπὸ Φέρρου 74° ¼ καὶ πλάτ. 37° ⅔. Ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἄρωμα*, ταυτότης ἄγνωστος. **Σ. Ε. Λ.**

ἀρξουτίτης (Arksutit) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ χιολίθου (βλ. λ.), φέρουσα ξένας προσμίξεις ἰδίᾳ ὀρυκτοῦ κρυολίθου. **Γ. Κ. Γ.**

Ἄρο (Aro) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἱερὰ καὶ τόπος προσκυνήματος τῶν ἰθαγενῶν τοῦ κάτω Νίγηρος, ἐν τῇ νοτ. Ἀφρικῇ. Οἱ κάτοικοί της ἀπολαύουσι γενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν ὁμοφύλων των, ὑφ' ὧν καλοῦνται *Ὁμο-Τσούκου* ἤτοι «τέκνα τοῦ ὑψίστου ὄντος». **Λ. Δ.**

Ἀρόα (Aroa) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Βενεζουέλᾳ τῆς Ν. Ἀμερικῆς εἰς τὴν περιφέρειαν Yaracui. Ἐξ αὐτοῦ ἐκλήθη καὶ ἡ διαρρεομένη ἔκτασις, ἧς εἰς τὰ Β. ΒΔ. κεῖται ὁμώνυμον ὄρος (Sierra Aroa).

Ἀροὰν *[Γεωγρ.]*. Ὄασις τῆς Σαχάρας, 250 χιλιομ. μακρὰν τοῦ Τουμπουκτοῦ, εἰς τὰ περίχωρα τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πηγαὶ μεταλλικῶν ἁλάτων.

Ἀροάνια *[Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Πελοποννήσου (ὕψ. 2355) ἀποτελοῦντα μετὰ τοῦ Τσούγετου, τῆς Ζηρείας (Κυλλήνης) καὶ τοῦ Ἐρυμάνθου (Ὀλωνοῦ) τοὺς κόμβους ἐξ ὧν ἀπορρέει τὸ ὅλον ὀρεογραφικὸν σύστημα τῆς Πελοποννήσου (βλ. καὶ λ. Πελοπόννησος). Τὰ Ἀροάνια, ἅτινα κυρίως εἶναι γνωστὰ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χελμός, εἶναι σχεδὸν πανταχόθεν ἀπότομα, ἡ κορυφὴ δ' αὐτῶν σχηματίζει ἀνώμαλον ἐπίμηκες ὀροπέδιον, ἐφ' οὗ αἱ κοιλάδες φέρουσι τὰ ὀνόματα *Ἐπάνω Λιθάρι*, *Προφήτης Ἠλιού*, *Πονηγυρίστρα*, *Νεραϊδάλωνον*, *Ψηλὴ Κορυφὴ* καὶ *Νεραϊδορράχη*. Ἡ ἐκ τῶν μερῶν τούτων θέα εἶναι ἐξόχως τερπνὴ καὶ γραφική, καθόσον διακρίνεται κάτοπτος πᾶσα σχεδὸν ἡ νότιος Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Στερεᾶς μέχρι τοῦ Ταϋγέτου καὶ ἀπὸ τῆς Ζακύνθου μέχρι τοῦ Αἰγαίου. Ἐκτὸς τῶν θερινῶν μηνῶν, κατὰ τὸ ὑπόλοιπον ἔτος ἡ χιὼν καλύπτει τὰς κορυφὰς καὶ τὰς βαθείας χαράδρας τῶν Ἀροανίων, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀφθόνους πηγὰς διαυγοῦς καὶ ψυχροῦ ὕδατος. Ἐκ τῶν παραφυάδων τῶν ὀρέων τούτων πηγάζουσι ποταμοί τινες τῆς Πελοποννήσου. **Δ. Ε. Μ.**

Ἀροανίας, *τέως δῆμος*—. *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος 13 δήμων, περιλαμβάνων τὰς περιφερείας τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀγριδίου*, *Ἀναστάσοβας*, *Δεσινοῦ*, *Καμενιάνων*, *Σοποτοῦ* καὶ *Χόβολης*, μὲ ἕδραν τὸ *Σοποτόν*. **Δ. Ε. Μ.**

Ἀροάνιος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δύο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ποταμοὶ ἐν Ἀχαΐᾳ. Ἐκ τούτων ὁ εἷς εἶναι ὁ καλούμενος κοινῶς *Κάτσανα*, πηγάζων ἐκ Πλανιτέρου τῶν Καλαβρύτων καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Λάδωνα· ὁ ἄλλος ὀνομάζεται σήμερον *Λειβαρζινὸ ποτάμι*, πηγάζει δὲ παρὰ τὸ Σοποτὸν τῶν Καλαβρύτων καὶ χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Ἐρύμανθον.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου καὶ ποταμὸς παρὰ τὴν ΒΑ Ἀρκαδίαν, ὅστις κάτωθεν τῆς λίμνης Φενεοῦ ἐξαφανίζεται ἐντὸς κοιλωμάτων.

ἀροβίνη (Arhovine) *[Φαρμ.]*. Προϊὸν συνθέσεως τῆς διφαινυλαμίνης καὶ τοῦ θυμυλβενζοϊκοῦ ὀξέος. Ὑγρὸν ἀρωματικὸν καυσῶδες τὴν γεῦσιν, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν δ' ἐν αἰθέρι, χλωροφορμίῳ καὶ οἰνοπνεύματι. Φάρμακον ἀντιβλεννορροϊκὸν καὶ ἀντισηπτικὸν τῶν οὐροφόρων ὁδῶν. Φέρεται ἐν καψυλλίοις ἐκ πηκτώματος, ἅτινα ἐνέχοντα 0.25 ἑκτογρ. ἕκαστον χορηγοῦνται ἀνὰ 3 ἕως 6 δι' ἡμέρας. **Μ. Ν. Κ.**

ἀροδάφνη (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κύπρῳ, Ἀμοργῷ καὶ Ἄνδρῳ τοῦ φυτοῦ *νήριον ἡ ῥοδοδάφνη* ((Nerium oleander). **Δ. Ν. Π.**

Ἀροδαφνοῦ (ἡ) *[Λαογρ.]*· βλ. Ροδαφνοῦ.

ἀ ρόδο *[Ναυτ.]*. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας διαλέκτου, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ *ἀποσαλεύειν* τῆς ἐπισήμου γλώσσης, τὸ γαλλ. rester en grande rade, ἀγγλ. to ride in the offing. Κυρίως σημαίνει τυγχάνειν «ἐπ' ἀγκύρας μακρὰν τῆς ξηρᾶς». Μετέπεσεν ἐν τούτοις ἡ σημασία του καὶ εἰς τὸ κρατεῖν ἢ ἀνακωχεύειν ἔξωθεν λιμένος ἢ ἀγκυροβολίου, πρὸς βραχείας διαρκείας ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς ξηρᾶς ἢ πλοίου εἰς αὐτὰ ἠγκυροβολημένου, καθ' ἣν διάρκειαν δὲν ποντίζεται ἄγκυρα· ἀντιστοιχεῖ δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ *ἀ ρόδο* πρὸς τοὺς νόθους καὶ μὴ ἐπισήμους ὅρους «προσεγγίζω πού ὑπ' ἀτμόν», «...ὑπὸ τὰ ἱστία»· βλ. καὶ λ. ἀγκυροβόλιον. **Σ. Ε. Λ.**

ἀροειδῆ (τά) *[Βοτ.]*· βλ. ἀρώδη.

Ἀροζιαντρίνους (Arosiantrinus). Σουηδὸς ποιητὴς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, θεωρούμενος ὡς ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων του. Τὸ πραγματικόν του ὄνομα εἶναι *Ἄντεος Γιόανσεν*, ἐκλατινισθὲν ἐκ τοῦ Andreas Jonae Arosiensis ἐκ τῆς πόλεως *Ἀροζία (Βεστεράς)*, εἰς ἣν ὑπῆρξε καθηγητής. Ἔγραψε θρησκευτικοὺς ψαλμούς, μετέφρασε τὸ ἐγκώμιον τοῦ Λουθήρου κτλ. **Λ. Δ.**

Digitized by Google

Ἀρόη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας. Κατὰ τὸν ἐπιχώριον μῦθον, τῆς πόλεως ταύτης οἰκιστὴς ἦτο ὁ αὐτόχθων βασιλεὺς τῆς χώρας *Εὔμηλος*, διδαχθεὶς νὰ ἱδρύσῃ πόλιν ἐν τῇ χώρᾳ του ὑπὸ τοῦ *Τριπτολέμου*, ὅστις μετέβη ἐκεῖ διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τὴν σποράν τοῦ σίτου. Μετὰ τὴν Ἀρόην, ὀνομασθεῖσαν οὕτως διότι ἐκτίσθη εἰς καλλιεργημένον τόπον, ἱδρύθη πλησίον αὐτῆς ἡ *Ἄνθεια* εἰς ἀνάμνησιν τοῦ *Ἀνθεία*, υἱοῦ τοῦ Εὐμήλου, ὅστις ἐφονεύθη πεσὼν ἐκ τοῦ ἅρματος τοῦ Τριπτολέμου, εἰς τὸ ὁποῖον, καθ' ὃν χρόνον ἀνεπαύετο ὁ Τριπτόλεμος, εἶχε ζεύξει τοὺς δράκοντας. Τὴν πόλιν ταύτην ἔκτισαν ἀπὸ κοινοῦ Τριπτόλεμος καὶ Εὔμηλος. Μετὰ τὰς δύο ταύτας πόλεις ἐκτίσθη μεταξὺ αὐτῶν ἡ *Μεσάτις*. Ἡ Ἀρόη μετωνομάσθη βραδύτερον, ὅτε οἱ Ἀχαιοὶ ἐξέβαλον τοὺς Ἴωνας ἐκ τῆς χώρας ταύτης, Πάτραι ἀπὸ τοῦ *Πατρέως*, τοῦ υἱοῦ τοῦ *Πρευγένους*. Ἡ πολίχνη Ἀρόη πιθανώτατα ἔκειτο ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς νῦν ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν. Ἀπὸ τῆς Ἀρόης εἶχεν ὀνομασθῆ καὶ ὁ ἐν αὐτῇ λατρευόμενος *Διόνυσος Ἀροεύς*. Εἰς τὴν πολίχνην ταύτην οἱ ἐπιχώριοι ἐδείκνυον τὸ μνῆμα τοῦ *Αἰ ὕπτου*, τοῦ υἱοῦ τοῦ *Βήλου*, καταφυγόντος ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Ἄργει σφαγὴν τῶν υἱῶν του ὑπὸ τῶν Δαναΐδων (βλ. λ. Αἰσυμνήτης, Εὐρύπυλος Πάτραι). ΚΑΨ.

Ἀροὴρ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. — 1) Πόλις τῆς Παλαιστίνης κειμένη πέραν τοῦ χειμάρρου Ἀρνῶν, ἔνθα τὰ σημερινὰ ἐρείπια Ἀραείρ. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ μνημονεύεται αὕτη πολλάκις ὡς παραμεθόριος πόλις τῶν Ἑβραίων πρὸς τὴν Μωὰβ καὶ ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν φυλὴν τοῦ *Ρουβήμ*. — 2) Πόλις τῆς Παλαιστίνης κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀμμωνιτικῆς πόλεως Ραββὰθ Ἀμμὼν (*Ἰησ. Ναυῆ* ιγ' 25, Κριτ. ια' 33). Ἡ τοποθεσία αὐτῆς παραμένει εἰσέτι ἀδιακρίβωτος. — 3) Διὰ τοῦ *Ἀροὴρ* ἀποδίδουσιν ἐνίοτε οἱ Ο' ἑρμηνευταὶ τῆς Π. Διαθήκης τὸ ἑβραϊκὸν Ἀρ, ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ Βίβλῳ μωαβιτική τις πόλις, κειμένη νοτίως τοῦ Ἀρνῶν, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου ἐλέγετο Ἀρεόπολις (βλ. λ.). Π. Ι. Μ.

Ἀρὸκ-Στσάλλας (Arok-Szallas, Jasz-Arokszallas) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς κεντρικῆς Οὐγγαρίας. (κάτ. 11.200), ἔχουσα ἀκμαίαν γεωργίαν καὶ ἀμπελοκομίαν.

ἀροκάρια *[Βοτ.]*· βλ. ἀρωκαρία.

Ἀρόκκαι *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀφρικῆς μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἀρολίθι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 150. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ρουμπάδος* (κάτ. 46). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον καὶ πρωτοδικεῖον Ρεθύμνης, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν Μυριοκεφάλου τῆς Ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς *Ρουστίκων*.

ἀρολόγος (ὁ) καὶ *ἀρυλόγος*· ἰδιωματ. κόσκινον διὰ τοῦ ὁποίου καθαρίζουσι τὸν σῖτον τῶν ἀπορριμμάτων, ἄλλως δριμόνι (βλ. λ.).

Ἄρολσεν (Arolsen) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας πολιτείας *Βαλντὲκ* ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄαρ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βάρμπουργ-Φράγκενμπεργ (κάτ. 3.000). Τὸ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ οἰκοδομηθὲν ἀνάκτορον ἐμπεριέχει σπουδαίαν συλλογὴν νομισμάτων καὶ ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων τῆς Πομπηΐας.

Ἄρομα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Λυδίᾳ, ὅθεν ὁ «ἀρομεὺς οἶνος». Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

ἀρομίτης (Aromite) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον θειικὸν ἅλας τοῦ μαγνησίου καὶ ἀργιλίου. Γ. Κ. Γ.

Ἀρομπὰτ (Arombat) *[Ναυτ. Γεωγρ.]* Ἀγκυροβόλιον τῆς Ἀλγερινῆς ἀκτῆς σχηματιζόμενον εἰς τὸ στόμιον κοιλάδος (Marsa Arobat) δι' ἧς ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Οὐαδὶ Μπάμπ-ἐλ-Ἀτρά, 2 1/2 μίλ. Ν. Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Νοὲ (Cap Noé: πλάτ. 35° 11' Βορ., μήκ. 1° 41' δυτικόν, χάρτ ἀγγλ. 2437: Cape Trés Forcas to cape Ivi). Σ. Ε. Λ.

ἄρον-ἄρον' δημοτ. ἐπιρρηματικὴ ἔκφρασις, ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀμέσως, βιαστικά, χωρὶς διατυπώσεις: «τὸν πήρανε ἄρον ἄρον», «τὸν παντρέψανε ἄρον-ἄρον». Προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φράσεως «ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν».

ἄρον (τὸ) (Arum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀροειδῶν*. Εἶναι πόαι πολυετεῖς φυόμεναι ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν τινα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Τὰ κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους, εἶναι:

Ἄρον τὸ σπιλωτὸν (Arum maculatum), φυτὸν κοινότατον ἐν Εὐρώπῃ, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *δρακοντιά*. Αἱ ῥίζαι του ἐνέχουσι τοξικήν, πτητικὴν οὐσίαν καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ.

Ἄρον τὸ ἰταλικὸν (Arum italicum), γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *δρακόντι* (ἐν Κεφαλληνίᾳ) καὶ *ἄρον τὸ κρητικὸν* (Arum creticum), κοινῶς *φιδόχορτο*. Δ. Ν. Π.

—*[Φαρμακ.]* Οἱ ἀπεξηραμένοι βολβοὶ τοῦ *ἄρου τοῦ στικτοῦ* (Ari chizoma seu tubera) χρησιμοποιοῦνται ὡς λαϊκὸν φάρμακον. Ἔχουσι μορφὴν χονδροῦ λεπτοκαρύου, ἐσωτερικῶς λευκωποῦ, ἐξωτερικῶς κιτρίνου, ἀόσμου καὶ ἐλαφρῶς πικρᾶς γεύσεως. Ἐνέχουσιν 11 % ἄμυλον, 18 % βασσορίνην, 5 % γλοιώδη οὐσίαν, λιπαρὰ σώματα καὶ ὑδροκυάνιον ἐλεύθερον ἢ ἡνωμένον μετὰ τῆς ἀροΐνης. Ἀμυδαλίνη δὲν ἐνέχεται εἰς τοὺς βολβούς. Ὡς λαϊκὸν φάρμακον ἀναγράφονται οἱ βολβοὶ οὗτοι εἰς δόσεις 5—10 γρ. πρὸς 200 γρ. ὕδατος ὡς ἀφέψημα ἐμετοκαθαρτικόν. Κ. Γ. Μ.

Ἀρὸν (Aron) *[Γεωγρ.]* Ποταμὸς ἐν Γαλλίᾳ, παραπόταμος τοῦ Mayenne, ἐξ οὗ καὶ ὁμώνυμος πολίχνη τοῦ νομοῦ Μαγιέν.

Ἀρόνα (Arona) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς λίμνης Ματζόρε. Ἐπὶ πλησίον ὑψώματος σώζονται ἐρείπια πύργου ἔνθα τῷ 1534 ἐγεννήθη ὁ *Ἅγιος Κάρολος Μπορρομέ*, οὗτινος ἔχει ἐγερθῆ τῷ 1697 ἀνδριὰς οὐχὶ μακρὰν τῆς πόλεως.

Ἀρονιάδης *Χρῆστος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κονιάβης τῆς Ευρυτανίας. Ὑπηρέτησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν Γεώργιον Βελῆν εἰς τὰς μάχας Κονισκόβρυσης, Στούγκας, Δραγαμέστου καὶ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην εἰς Δομβραίναν καὶ Δίστομον. ὑπὸ δὲ τὸν Σ. Κοντογιάννην εἰς Καλιακούδα, (Ἀρχ. Ἀγωνιστῶν ἀριθ. ἐγγρ. 14971). Λ. Δ. Κ.

ἀρόνικον (τὸ) (Aronicum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡλιανθεμιδῶν*. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ μὲ ἀνεπτυγμένον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καυλόν, φύλλα ἐναλλασσόμενα, ὠχρῶς πρασίνου χρώματος καὶ δύσοσμα. Γνωστὰ εἴδη τινά ὧν κοινότερον *ἀρόνικον τὸ σκορπιοειδὲς* (Aronicum scorpioides) φυόμενον εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ τὰ Πυρηναῖα καὶ εἰς ὕψος μέχρι 2,000 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Δ. Ν. Π.

ἀρονίτης (ὁ) (Aronites) *[Παλαιοφ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων φυτῶν παραπλησίων ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῶν φύλλων των πρὸς εἴδη τινὰ τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρωδῶν*. Ἀπολιθωμένα τμήματα φυτοῦ εὑρέθησαν εἰς τὰ μειοκαινικὰ στρώματα τῆς Βέρνης. Δ. Ν. Π.

—αρος· κατάληξις μεγεθυντική, θηλυκ. —*άρα*· ἡ κατάληξις αὕτη ὡρμήθη ἀπὸ τῶν εἰς —*άρι* ὑποκοριστικῶν τύπων· ἤτοι ἀπὸ τοῦ *ποδάρι*, *κριθάρι* κτλ. ἐσχηματίσθησαν τὰ μεγεθυντικὰ *πόδαρος* καὶ *ποδάρα*, *κρίθαρος* καὶ *κριθάρα* κτλ.· ἐντεῦθεν ἀπεσπάσθη τὸ —*αρος* καὶ —*άρα* ὡς κατάληξις μεγεθυντική, ἡ ὁποία δύναται νὰ προσκολλᾶται εἰς πᾶν ὄνομα, π. χ. *παίδαρος*, *σύκαρος*, *σπίταρος*, *τεμπέλαρος*, *δουλάρα*, *σπιτάρα*, *σταφυλάρα*, *γυναικάρα* κτλ., ἔτι δὲ καὶ εἰς κύρια ὀνόματα: *Γιάνναρος*, *Βασίλαρος*, *Δημήτραρος*, *Λενάρα*, *Κατερινάρα*, *Μαριγάρα* κτλ.

Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἐπίσης καὶ ἡ μεγεθυντικὴ τῶν κυρίων ὀνομάτων κατάληξις —*άρας*: *Κωστιγάρας*, *Κωστάρας*, *Νικολάρας*, *Σταματάρας* κττ. Β. Φ.

Ἄρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Κιλικίᾳ (*Στέφ. Βυζάντ.*).

— αρός, —*ά* (*καὶ —ή*), —*όν*· κατάληξις ἐπιθέτων ἐκφράζουσα πλησμονήν: ρυπαρός, ἀνιαρός, μαλλιαρός, κ. λ. π.

ἀρόσιμος (ὁ,ἡ), —*ον* (τό)· κατάλληλος πρὸς καλλιέργειαν, δεκτικὸς ἀροτριάσεως: «οἱ ἀγροὶ κατέστησαν ἀρόσιμοι ὑπὸ τῶν βροχῶν».

ἄροσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀροῦν, ἀροτρίασις. κοιν. *ζευγάρισμα*.

—*[Γεωργ.]*· βλ. λ. ἄροτρον καὶ καλλιέργεια ἐδάφους.

ἀροτὴρ (ὁ)· ἐπὶ τῶν κτηνῶν, ὁ δυνάμενος, ὁ ἱκανὸς νὰ ἀροτριᾷ: «βοῦς ἀροτήρ», κοιν. *καματερό*.

—*ἀροτῆρες βόες*. Οὕτω καλοῦνται οἱ πρὸς ἄροσιν χρησιμοποιούμενοι ἐκτομίαι βόες, οἵτινες εἰς τὰ μικρὰ ἰδίως κτήματα εἶναι τὸ σπουδαιότερον ζῷον ἐργασίας. Ὁ βηματισμὸς των εἶναι μὲν βραδὺς ἀλλὰ συνεχής, κανονικός, διὰ τοῦτο δὲ ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ ἐργασιῶν, αἵτινες δέον νὰ ἐκτελεσθῶσι μὲ ταχεῖς βηματισμούς, δύνανται κάλλιστα νὰ ἀντικαταστήσωσι τοὺς ἵππους. Ἔχουσι δύναμιν καὶ ἀντοχὴν μεγάλην, ὄντες πρόθυμοι πάντοτε νὰ σύρωσι καὶ τὰ μεγαλύτερα βάρη καὶ μάλιστα εἰς δρόμους ὑγροὺς καὶ ἀργιλλώδεις. Ἐπίσης παρουσιάζουσι τὸ μέγα πλεονέκτημα, ὅτι ἡ διατροφή των δὲν εἶναι δαπανηρὰ καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας. Ἡ ἐκγύμνασις τῶν βοῶν, ἥτις εἶναι σχετικῶς εὔκολος, γίνεται συνήθως μεταξὺ 1 1/2—4 ἐτῶν, παρ' ἡμῖν δὲ εἰς ἡλικίαν 3—4 ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἐκγύμνασιν ἀπαιτεῖται πάντως προσοχὴ καὶ ὑπομονή· ἰδίως πρέπει νὰ μὴ κουράζωμεν τὰ νεαρὰ ζῷα, καθ' ὅσον χάνουσι τὴν ὄρεξιν αὐτῶν δι' ἐργασίαν καὶ γίνονται ἀπειθῆ καὶ ἀνυπότακτα. Ἡ ζεῦξις τῶν βοῶν γίνεται ἢ διὰ τοῦ ζυγοῦ (βλ. λ.), καὶ μάλιστα τοῦ ἀκρωμιαίου ἢ τοῦ κεφαλικοῦ, ἢ διὰ τοῦ *περιαυχενίου*. Ὁ τελευταῖος τρόπος εἶναι ὁ προτιμότερος, διότι δι' αὐτοῦ ἀναπτύσσουσιν οἱ βόες μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ἔχουσι συγχρόνως πλήρη ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ζωοτεχνικοὶ χαρακτῆρες. Οἱ καλοὶ ἀροτῆρες βόες ἔχουσι δέρμα σκληρὸν καὶ στερεῶς ἐπικαθήμενον, τρίχας τραχείας, πυκνὰς καὶ σχετικῶς μεγάλας, καθόσον τὰ ζῷα ἐκτίθενται εἰς τὰς καιρικὰς συνθήκας, κεφαλὴν σχετικῶς μακρὰν καὶ στενήν, κέρατα ἰσχυρὰ καὶ καλῶς τοποθετημένα, τράχηλον μετρίου μήκους, βαθὺν μᾶλλον καὶ οὐχὶ εὐρύν, λαμυρίδα καλῶς ἀνεπτυγμένην, κορμὸν μᾶλλον ἐπιμήκη, στῆθος εὐρύχωρον καὶ βαθύ, ῥάχιν καὶ ὀσφὺν μετρίου εὔρους, λαγόνα δὲ μακρὰν καὶ μετρίου πλάτους, ἄρθρα ἰσχυρὰ καὶ μακρά, μετὰ εὐρέων, ἰσχυρῶν καὶ ξηρῶν ἀρθρώσεων, τένοντας ἰσχυρούς, μυῶνας καλῶς ἀνεπτυγμένους, ὁπλὰς ἰσχυρὰς καὶ σκληράς. Ἡ εὐστάθεια τῶν ἄκρων δέον νὰ εἶναι κανονική, ὁ δὲ βηματισμὸς εὐρύχωρος. Γενικῶς τὰ ζῷα ὀφείλουσι νὰ παρουσιάζωσιν ἰδιοσυγκρασίαν ἰσχυρὰν καὶ εὔρωστον, ἵνα ἀντέχωσιν εἰς τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας καὶ τὰς δυσμενεῖς καιρικὰς ἐπιδράσεις. Πρὸς τοῦτο ἀνάλογος ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἐκτροφὴ τῶν ζῴων ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν εἶναι ὡσαύτως μᾶλλον ὄψιμος.

Διατροφή. Αὕτη ἀποτελεῖ ἓν τῶν εὐκολωτέρων προβλημάτων τῆς βρωματολογίας, σκοπεῖ δὲ τὴν ἁπλῆν συντήρησιν τῶν ζῴων τούτων ἐν τῇ ζωῇ, τουτέστι τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν εἰς θερμότητα καὶ εἰς ἐνέργειαν χωρὶς νὰ μειωθῇ τὸ ζῶν αὐτῶν βάρος. Πολλαπλᾶ πειράματα ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ βρωματολόγου *O. Kellner* ἀπέδειξαν, ὅτι διὰ τὴν ἁπλῆν συντήρησιν τῶν βοῶν ἐν τῇ ζωῇ ἐπὶ 1000 ὀκ. ζῶντος βάρους ἀρκοῦσι 0,5 ὀκ. πεπτοῦ λευκώματος, καὶ 5,2 ὀκ. θρεπτικῆς ἀξίας εἰς ἄμυλον, ἐφ' ὅσον ἡ θερμοκρασία τοῦ σταύλου κυμαίνεται μεταξὺ 12-16° Κελσίου. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὴν λῆξιν τῶν φθινοπωρινῶν ἐργασιῶν οἱ ἀροτῆρες βόες εὑρίσκονται συνήθως λόγῳ τῆς ἐργασίας εἰς οὐχὶ καλὴν θρεπτικὴν κατάστασιν, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀργίας, δηλαδὴ τὸν χειμῶνα, χρησιμοποιοῦνται πάντοτε εἰς μικρὰς ἐργασίας, καλὸν εἶναι, διὰ νὰ μὴ χειροτερεύσῃ ἡ κατάστασίς των, νὰ δίδωμεν ηὐξημένον κατά τι σιτηρέσιον. Οὕτω ὁ O. Kellner προτείνει δι' ἐνήλικας ἀροτῆρας βόας, δηλαδὴ ἀποπερατώσαντας τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, 0,6 0,8 ὀκ. εἰς πεπτὰς λευκωματώδεις οὐσίας, 6,0 ὀκ. θρεπτικῆς ἀξίας εἰς ἄμυλον καὶ 15-21 ὀκ. ξηρᾶς οὐσίας. Εἰς νεαροὺς βόας θὰ δώσωμεν φυσικῷ τῷ λόγῳ μεγαλύτερον σιτηρέσιον, καὶ ἰδίως εἰς λευκωματώδεις οὐσίας.

Ἐπειδὴ τὰ μεγαλόσωμα ζῷα ἐπὶ ἴσῳ βάρει ἀποβάλλουσι σχετικῶς ὀλιγωτέραν θερμότητα ἢ τὰ μικρόσωμα, καὶ ἐπειδὴ τὰ ζῷα τὰ διατρεφόμενα διὰ σιτηρεσίου ἁπλῆς συντηρήσεως δὲν ἔχουσι πλεόνασμα θερμότητος ὡς τὰ διατρεφόμενα διὰ παραγωγικοῦ τοιούτου, πρέπει κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ σιτηρεσίου τῶν ἀργούντων βοῶν νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει τὸ ζῶν αὐτῶν βάρος.

Οὕτως εἰς τὰ ζῷα διαφόρου βάρους δέον νὰ δώσωμεν τὰς ἑξῆς ποσότητας θρεπτικῆς ἀξίας εἰς ἄμυλον ἐπὶ 1000 ὀκ. ζῶντος βάρους:

Βάρος ἑκάστου ζώου	*Θρεπτικὴ ἀξία εἰς ἄμυλον*
ὀκ. 300	ὀκ. 7.71
» 400	» 7.00
» 500	» 6.50
» 600	» 6.10
» 700	» 5.80
» 800	» 5.55

Αἱ παρουσιαζόμεναι αὗται διαφοραὶ δὲν στεροῦνται οἰκονομικῆς σημασίας, καθ' ὅσον καταδεικνύουσιν, ὅτι ζῷα βάρους 800 ὀκ. θέλουσι πρὸς ἁπλῆν αὐτῶν συντήρησιν ἐν τῇ ζωῇ σιτηρέσιον κατὰ 28 % μικρότερον ἢ τὰ ἔχοντα βάρος 300 ὀκ. Πρὸς διατροφὴν τῶν ἀργούντων βοῶν χρησιμοποιοῦνται χονδροειδεῖς τροφαί, ἤτοι ξηρὸν χόρτον κατωτέρας ποιότητος, σανός, βρόμη, σανὸς βίκου, σανὸς μηδικῆς, ἄχυρον, ἀνεμίδια πάσης φύσεως, χλωρὰ νομή, βοσκὴ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει κ.λ.π.

Οἱ ἀροτῆρες βόες κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας των πρέπει νὰ λαμβάνωσι περισσότερα θρεπτικὰ στοιχεῖα. Ἐπειδὴ ὅμως μυϊκὴ ἐργασία παράγεται καὶ ἐκ τῶν τριῶν θρεπτικῶν στοιχείων, εἶναι εὐνόητον ὅτι θὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ σχετικῶς εὐθηνότερον. Συνήθως εὐθηνότεροι εἶναι οἱ ὑδατάνθρακες. Λίπος οἱ ἐργαζόμενοι βόες δύ

Digitized by Google

νανται νὰ λάβωσι μέχρι 1 ὀκ. ἐπὶ 1000 ὀκ. ζῶντος βάρους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θερμαντικὴ ἀξία τοῦ λίπους εἶναι 2,2 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς τῶν ὑδατανθράκων, ὁ στόμαχος τῶν ζῴων βαρύνεται ὀλιγώτερον ἐφ' ὅσον ταῦτα λαμβάνουσι λίπος. Ὡς κανονικὰ σιτηρέσια προτείνει ὁ O. Kellner, τὰ ἑξῆς:

	ξηρ. οὐσ.	λευκ.	λίπ.	ὑδατ.	θρ. ἀξία
	ὀκ.	ὀκ.	ὀκ.	ὀκ.	ὀκ.
Ἐπὶ ἐλαφρᾷ ἐργασίᾳ	20-25	1.1	0.3	10.6	7.4
» μετρίᾳ »	22-28	1.4	0.5	12.2	9.7
» βαρείᾳ »	25-30	1.8	0.8	14.2	12.8

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς τροφάς, αἱ ὁποῖαι χορηγοῦνται εἰς τοὺς ἐργαζομένους βόας, δέον ἐν πρώτοις νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν χορήγησιν μεγάλων ποσοτήτων χονδροειδῶν τροφῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ βαρυτέρα εἶναι ἡ ἐργασία ἣν οὗτοι ἐκτελοῦσι. Διότι αὗται, ἀφ' ἑνὸς μὲν βαρύνουσι τὸ ζῷον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπαιτοῦσι περισσότερον χρόνον δι' ἀναμηρυκασμόν. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ δίδωμεν μεγάλας ποσότητας ὑδαρῶν τροφῶν, καθότι προκαλοῦσιν ἰσχυρὰν ἐξίδρωσιν καὶ ἐπιδρῶσιν ἀποχαυνωτικῶς ἐπὶ τῶν ζῴων. Ἡ συνήθης διατροφὴ τῶν ἐργαζομένων βοῶν συνίσταται εἰς τὴν χορήγησιν μετρίων ποσοτήτων χονδροειδῶν τροφῶν, συμπληρουμένων ἑκάστοτε καταλλήλως διὰ συμπεπυκνωμένων τροφῶν, καὶ καρπῶν σιτηρῶν, ἢ ψυχανθῶν, πιτύρων, διαφόρων πλακούντων κ.τ.λ. Κατωτέρω παραθέτομεν σιτηρέσιά τινα ἐργαζομένων βοῶν βάρους 300 ὀκ. ἐπὶ διαφόρῳ ἐργασίᾳ.

Ἐπὶ ἐλαφρᾷ ἐργασίᾳ: 3 ὀκ. χόρτου λουμινίων ἢ σανοῦ ἢ βρόμης, ἢ μηδικῆς, 1 ὀκ. ξυλοκεράτων, 1 ὀκ. καρποῦ βίκου, ρόβης, κουκιῶν, λινόπιττας.

β') Ἐπὶ μετρίᾳ ἐργασίᾳ: Τὸ ἄνω σιτηρέσιον προστιθεμένης μιᾶς ὀκᾶς πιτύρων.

γ') Ἐπὶ βαρείᾳ ἐργασίᾳ: Τὸ ὡς ἄνω σιτηρέσιον, προστιθεμένων δύο ἐν ὅλῳ ὀκ. πιτύρων ἢ $1^1/_2$ ὀκ. καρπῶν ψυχανθῶν, ἢ σιτηρῶν.

Τὰ σιτηρέσια ταῦτα μόνον ὡς βάσις δέον νὰ ληφθῶσι. Πρέπει δὲ νὰ παρακολουθῶνται τὰ ζῷα ἐπισταμένως καὶ ἀναλόγως τῆς θρεπτικῆς αὐτῶν καταστάσεως νὰ κανονίζηται ἑκάστοτε τὸ σιτηρέσιον αὐτῶν. Καλὸν εἶναι μετὰ τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα νὰ παρέχηται εἰς τοὺς ἐργαζομένους βόας τοὐλάχιστον δίωρος ἀνάπαυσις διὰ νὰ ἡσυχάσωσι καὶ ἀναμηρυκάσωσι τὴν τροφὴν αὐτῶν. Μάλιστα κατὰ τὸ θέρος ἡ ἀνάπαυσις αὕτη δέον νὰ εἶναι μεγαλυτέρας διαρκείας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ δύναται νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐργασία ἐνωρίτερον τὴν πρωΐαν καὶ νὰ παραταθῇ βραδύτερον τὴν ἑσπέραν.

Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀροτῆρες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. —1) Σκυθικὸς λαὸς παρὰ τὸν Ἴστρον. —2) Ἔθνος τῆς Λιβύης *(Στέφ. Βυζάντ.)*.

Ἄροτοι *ἱεροὶ [Ἀρχαιολ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο τρεῖς θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ἡ πρώτη ἐγίνετο ἐν *Σκίρῳ*, πλησίον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης γενομένης ἐν Ἀττικῇ σπορᾶς, ἡ δευτέρα ἐν τῷ *Ραρίῳ* πεδίῳ, πλησίον τῆς Ἐλευσῖνος, ἔνθα, κατὰ τὴν ἐλευσινιακὴν παράδοσιν, τὸ πρῶτον εἶχε καλλιεργηθῇ κριθὴ καὶ ὑπῆρχεν ἡ ἅλως τοῦ Τριπτολέμου *(Παυσ.* I 38, 6), καὶ ἡ τρίτη ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, εἰς ἕνα ἀγρὸν κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφύετο ὁ προωρισμένος διὰ τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς, πιθανώτατα δὲ καὶ τοῦ *Πολιέως Διός*, σῖτος. Ἡ τελευταία τελετὴ ἐκαλεῖτο *Βουζύγιος ἄροτος* εἰς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης εἰς τὸν ἀγρὸν γενομένης σπορᾶς ὑπὸ τοῦ ἥρωος *Βουζύγου*, ὅστις πρῶτος ἔζευξεν, ὡς ἐπιστεύετο, βοῦς. Πρὶν ἢ πλασθῇ εἰς Βουζύγης (βλ. λ.), ἐθνικὸς ἥρως, διδάσκαλος τῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν, καὶ γενάρχης ἑνὸς ἱερατικοῦ γένους, τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζετο ὅτι κατήγετο ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὁποίου τὰ μέλη εἶχον ἐπιφορτισθῇ μὲ τὸ ἔργον τῶν ἱερῶν ἀρότων καὶ τὴν συντήρησιν τῶν βοῶν τοὺς ὁποίους διετήρουν ἐν Ἀθήναις καὶ Ἐλευσῖνι διὰ τὰς ἱερὰς ταύτας τελετάς, ὑπῆρχεν ἡ λέξις *Βουζυγία* ὡς ἐπίθετον τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἐν Ἀττικῇ ἦτο ἐν ἀρχῇ θεὰ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς σπορᾶς καὶ ἐφευρέτις τοῦ ἀρότρου, καὶ τῆς ὁποίας ἡ λατρεία συνεκράθη μὲ τὴν ἐν Ἐλευσῖνι λατρείαν τῆς Δήμητρος. Οἱ τρεῖς ἀγροὶ εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Βουζύγαι ἐτέλουν τοὺς ἱεροὺς ἀρότους (καλλιεργείας, ὀργώματα) ἦσαν πλησίον ἀλλήλων· διὰ τοῦτο ἠδύναντο οἱ Βουζύγαι νὰ τελῶσι τὴν ἱερὰν ταύτην καλλιέργειαν καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Πιθανώτατα μάλιστα καὶ αἱ τρεῖς αὗται τελεταὶ ἦσαν τρεῖς διαδοχικαὶ πράξεις τῆς αὐτῆς ἑορτῆς. Ὑπάρχουν ὅμως οἱ πιστεύοντες ὅτι οἱ τρεῖς ἱεροὶ ἄροτοι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων δὲν ἐτελοῦντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὅτι ἦσαν ὅ,τι τὰ σήμερον λεγόμενα «*τρία ἀλέτρια*», δηλ. τρεῖς καλλιέργειαι γινόμεναι κατὰ τρεῖς διαφόρους ἐποχάς, τὴν ἄνοιξιν, τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον.

Ἐν Ἀθήναις ἀνεκαλύφθη ζωφόρος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει γλυφῇ τὸ ἀρχαῖον ἀττικὸν ἡμερολόγιον. Οἱ μῆνες ἀπεικονίζονται διὰ συμβόλων τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, μεταξὺ δὲ τούτων ἀναπαρίστανται αἱ ἑορταὶ αἱ τελούμεναι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Μεταξὺ *Σκορπίου* καὶ *Τοξότου* φαίνονται οἱ Βουζύγαι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς σπείρει καὶ ὁ ἕτερος ἀροτριᾷ τὴν γῆν. Οὕτω καθωρίσθη ἡ χρονολογία τῶν ἱερῶν ἀρότων, ἡ πρότερον ἄγνωστος. Ἐτελεῖτο κατὰ τὸν μῆνα Μαιμακτηριῶνα (Νοέμβριον-Δεκέμβριον).

ΚΑΨ.

Ἀρότρια (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τὸ πρότερον ὄνομα τῆς Ἐρετρίας κατὰ Στράβωνα.

ἀροτρίασις ἢ *ἀροτρίωσις* (ἡ) καὶ *ἀροτριασμὸς* (ὁ)· ἡ διὰ τοῦ ἀρότρου ἀνασκαφή, καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, ἄροσις· κοιν. *ζευγάρισμα*.

— *[Γεωργ.]*· βλ. λ. ἄροτρον καὶ καλλιέργεια ἐδάφους.

ἀροτριαστὴς (ὁ)· ὁ ἐκτελῶν ἀροτρίασιν· κοιν. *ζευγᾶς*.

Ἀρότριος. Ἐπώνυμον τοῦ *Ἀπόλλωνος* ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς Ὕμνοις (33,3).

ἀροτριῶ *(—άω καὶ —όω)* καὶ *ἀροτριάζω*· ἀνασκάπτω τὴν γῆν διὰ τοῦ ἀρότρου, κοιν. *ζευγαρίζω*· ‖ ἡ μετχ. τὰ *ἀροτριῶντα* ὡς οὐσιαστ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *κτήνη* (βλ. ἀροτήρ).

ἀροτρίωσις (ἡ)· βλ. ἀροτρίασις.

ἄροτρον (τό)· τὸ ὄργανον δι' οὗ γίνεται ἡ ἄρο*σις*, ἡ ἀνασκάλευσις δηλ. τοῦ ἐδάφους πρὸ τῆς σπορᾶς.

— [ΙΣΤΟΡ.-ΛΑΟΓΡ.] Τὰ πρῶτα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ἦσαν ὅμοια πρὸς τὸ σημερινὸν ἄροτρον. Τοιοῦτον ἐργαλεῖον κατὰ πρῶτον ὑπῆρξε μία αἰχμηρὰ ράβδος, κατάλληλος διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς γῆς, δυσκόλως δὲ πράγματι δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ἁπλούστερον καὶ πλέον πρωτόγονον τούτου γεωργικὸν ἐργαλεῖον. Ἡ ράβδος αὕτη χρησιμοποιεῖται ἀκόμη εἰς τοὺς κατ' ἄθλιον τρόπον ἐκ τῆς γεωργίας ἀποζῶντας λαοὺς τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας, τῆς Ὠκεανίας, εἰς τοὺς Καραΐβας τῆς Ν. Ἀμερικῆς κτλ.

Ἄροτρον τῆς χαλκίνης ἐποχῆς. (εὑρεθὲν ἐν Σουηδίᾳ).

Οἱ προϊστορικοὶ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης δὲν εἶχον γεωργικὰ ἐργαλεῖα ἀνώτερα τῶν ἀναφερθέντων βαρβάρων λαῶν. Εἰς τὰς νεολιθικὰς οἰκήσεις ἔχουσιν ἀνεύρει ἐργαλεῖα ἐκ πυρίτου λίθου, ἑτοίμου συνήθως καὶ ἐνίοτε λελειασμένου. Ἔχουσι ταῦτα σχῆμα λίαν ἐπίμηκες μὲ ἐπίπεδον τὴν μίαν ὄψιν καὶ στρογγύλην τὴν ἑτέραν, ἀκονισμένον δὲ τὸ ἓν ἄκρον καὶ πεπλατυσμένον τὸ ἕτερον. Ὁμοιάζουσι περίπου μὲ σκαπάνας καὶ τὰ ἐχρησιμοποίουν προφανῶς ἀντὶ σιδηρῶν λίσγων.

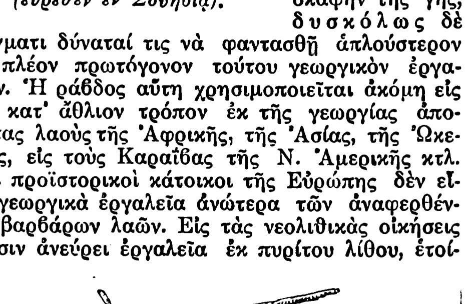

Αἱ πρῶται μορφαὶ τοῦ ἀρότρου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους.

Εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἐκαλλιέργουν πράγματι πλεῖστα φυτὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὤφειλον νὰ γνωρίζουν καλῶς τὴν τέχνην τοῦ ἀνασκάπτειν τὴν γῆν, ἐπειδὴ δὲ μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος τὸν πυρίτην λίθον, συνάγομεν ὅτι καὶ ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ σιδήρου ἦτο ἐν χρήσει τὸ ἐργαλεῖον τοῦτο. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐκτὸς τῶν λίσγων, φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποίουν καὶ ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν εὑρημάτων τῶν παραλιμνίων οἰκήσεων τῆς Ἑλβετίας, ἔνθα ἀνευρέθησαν στεναὶ καὶ ἡμικυκλικαὶ κατὰ τὴν μίαν ὄψιν σμίλαι. Κατ' ἀρχὰς ὡς ἄροτρον ἐχρησιμοποιήθη ἓν μακρὸν ἀγκυλοειδὲς ξύλον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ σύρεται ἐπὶ τῆς γῆς. Σημειωτέον ὅτι τὰ πρωτόγονα ἄροτρα ἀπετελοῦντο καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ ξύλου, κατά τινας δὲ ἐρευνητὰς τοιαῦτα ὑπῆρχον ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἤδη ἐποχῆς, ἂν καὶ οὐδεμία περὶ τούτου ἀπόδειξις ὑπάρχει. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀρότρου ἔσυροντο ταῦτα ὑπὸ γυναικῶν ἢ δούλων. Πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες καθ' ὅλας τὰ ἐποχὰς μετεχειρίζοντο τὸ ἄροτρον, ἔσυρον τοῦτο διὰ βοῶν, καὶ τοῦτο ὑπῆρξε πρόοδος ἀνυπολογίστου σπουδαιότητος (εἰκόνα φαραωνικοῦ ἀρότρου βλ. εἰς λ. Αἴγυπτος τ. Β' σ. 512). Καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν Αἴγυπτον, καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν, δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ ἄροτρον πρωτογόνου τύπου, τοῦ ὁποίου τὸ ὑννίον ὁμοιάζει πρὸς σιδηρᾶν λόγχην, ὅμοιον δὲ σχεδὸν τούτου ὑπῆρχε εἰς τοὺς περὶ τὴν Αἴγυπτον κατοικοῦντας λαοὺς (βλ. *Champollion*, L'Egypte ancienne σ. 186). Τὸ πρωτόγονον τοῦτο ἄροτρον ἐκ τῶν Αἰγυπτίων μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἦτο δὲ τελειοτέρου τύπου τοῦ ἑλληνικοῦ τὸ ὁποῖον λεπτομερῶς περιγράφει ὁ *Ἡσίοδος*.

Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀρότρου δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστή. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπέδιδον τὴν κατασκευὴν τοῦ πολυτίμου τούτου ὀργάνου εἰς τὸν *Τριπτόλεμον*. Οἱ Κινέζοι πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἀνήκει εἰς ἕνα τῶν πρώτων των αὐτοκρατόρων, τὸν θεοποιηθέντα *Chin-Noug* (3203 π. Χ.). Σημειωτέον ὅτι ἀκόμη ἐν Κίνᾳ διατηρεῖται τὸ ἀρχέγονον ξύλινον ἄροτρον. Αἱ ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀρότρου τελειοποιήσεις ἐγένοντο λίαν βραδέως καὶ μόνον ἅμα τῇ ἀνακαλύψει τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τοῦ σιδήρου κατεσκευάσθησαν ὑννία, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ οὖς τοῦ ἀρότρου, τοῦτο πιθανώτατα ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (aurita). Εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἄροτρον βραδύτερον προσετέθησαν τροχοί, τῶν ὁποίων τὴν ἐφεύρεσιν ὁ Πλίνιος ἀποδίδει εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. Τὸ ρωμαϊκὸν ἄροτρον διατηρεῖται ἀκόμη σχεδὸν ἀμετάβλητον εἴς τινα μέρη τοῦ Languedoc, τὸ δὲ κελτικὸν τοιοῦτον, λίαν ἰδιόρρυθμον ὡς πρὸς τὴν κατασκευήν του, εἶναι ἀκόμη ἐν χρήσει εἰς Ἰνδοστάν, Μαρόκκον καὶ Σιάμ. Λίαν ἁπλοῦν ἦτο καὶ τὸ ἄροτρον τῶν Ἐτρούσκων, καθὼς τοῦτο παριστάνεται ἔν τινι ἀγγείῳ, ἴσως δὲ τοῦτο παρέλαβον καὶ ἐτελειοποίησαν οἱ Ρωμαῖοι. Γενικῶς ὅμως οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐπέφερον σπουδαίας τελειοποιήσεις εἰς τὸ ἄροτρον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀνεγνώριζον τὴν ὑψίστην σπουδαιότητα, περίφημον δ' ὑπῆρξε τὸ παράγγελμα τοῦ Κάτωνος, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ μεταβάλωσι τὸ ὑννίον, ὅπερ ἐτηρήθη πιστῶς. Μόνον κατὰ τὸ 1572 ὁ *Αὔγουστος Gallo* ὑπέδειξε σοφὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ ἄροτρον, πλὴν δὲν εἰσηκούσθη, πολὺ δὲ βραδύτερον τοῦτο ἐτελειοποιήθη τοσοῦτον, ὥστε τὸ πρωτόγονον ἄροτρον νὰ γεννᾷ ἤδη τὴν ἀπορίαν πῶς ἠδύναντο διὰ τούτου νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν.

Πλήρην περιγραφὴ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀρότρου κατέλιπεν εἰς ἡμᾶς ὁ *Ἡσίοδος*, τὸν ὁποῖον ἐν τοῖς γεωργικοῖς αὐτοῦ ἐμιμήθη ὁ *Βεργίλιος*, περιγράφων τὸ ρωμαϊκὸν τοιοῦτον. Ὡσαύτως ὀνοματολογίαν τῶν μερῶν τοῦ ἀρότρου κατέλιπεν ὁ *Πολυδεύκης*. Τὸ ἀρχέγονον ἑλληνικὸν ἄροτρον ἀναπαριστάνεται ἔν τινι ἀναγλύφῳ ἐπιταφίου ὑδρίας τοῦ ἀρχαίου ἥρωος *Ἐχχέλου*, ὅστις ἔχων ὡς ὅπλον ἓν ἄροτρον ἐπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν ἐν Μαραθῶνι. Ἔν τινι πάλιν ἀρχαίῳ ἀγγείῳ παριστάνεται γεωργὸς ἀροτριῶν, πλὴν τὴν τελειοτέραν εἰκόνα ἡσιοδείου ἀρότρου παρέσχεν ἡμῖν ὁ Ginzrot (Wagen und Fahrwerke der Alten, München, 1817, σ. 34· πβλ. Daremberg-Saglio, Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines, Paris, 1877 ἐν λ. aratrum). Οὗτος ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Μαγνησίας εὑρέθη ἀνάγλυφον κοσμοῦν τὴν βάσιν ναοῦ τῆς Δήμητρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζετο ἄροτρον, ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως διαφέρον τοῦ σήμερον ἐν χρήσει. Ἀναφέρει πρὸς τούτοις ὅτι τὴν ἰχνογράφησιν τοῦ ἀρότρου, ὡς καὶ τὴν ἑλληνικὴν ὀνοματολογίαν, ὤφειλεν εἰς τὴν εὐγένειαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου *Ἀνθίμου Γαζῆ*, ἐφημερίου τότε τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ Βιέννης, τοῦτο δὲ πείθει ἡμᾶς περὶ τῆς πιστῆς καὶ ἀκριβοῦς ἀναπαραστάσεως τῆς εἰκόνος. Τὸ ἄροτρον τοῦτο εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ τοῦ σήμερον ὑπὸ τῶν χωρικῶν χρησιμοποιουμένου.

Τὸ ἐν Ἑλλάδι σήμερον ἐν χρήσει ἄροτρον, τὸ οὐδόλως σχεδὸν διαφέρον τοῦ ἡσιοδείου, λέγεται κοινῶς *ἀλέτρι*. Καθὼς μανθάνομεν ἐκ τῶν ἀνεκδότων εἰδήσεων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἐν Αἴνῳ λέγεται καὶ *πατάρα*, ἐν Τήλῳ δὲ *ἄλετρο* καὶ ἡ λέξις αὕτη ἐν Κῷ σημαίνει τὴν *ἀροτρίασιν*. Ἐν Σύμῃ λέγεται *ζευγάρι*. Ἡ λέξις αὕτη κυρίως σημαίνει τὸ ζεῦγος τῶν ἀροτριώντων βοῶν, ἐξ ἧς καὶ *ζευγολάτης* ὁ ἐλαύνων τὸ ζεῦγος βοῶν, ὁ ἄλλως λεγόμενος *ζευγᾶς* καὶ *ζευγαρίζω* λεγόμενον ἐν Σύμῃ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *ἀροτριῶ*. Ἄλλαι ἐκ τοῦ ἀλέτρι παράγωγοι λέξεις εἶναι *ἀλετρᾶς* (ὁ) (Ἀδριανούπολις) μὲ τὴν σημασίαν τοῦ *ζευγολάτης* καὶ *ἀλετριὰ* (ἡ) (Σύμη), σημαίνουσα τὰς κοιλότητας τὰς ὁποίας ἀφήνει ἐν τῇ γῇ τὸ ἄροτρον, ἡ λεγομένη κοινῶς *αὐλακιά*

Τὸ ἄροτρον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κυρίως μέρη, τὸν *ζυγὸ* καὶ τὸ *ἀλέτρι*. Ὁ ζυγὸς πάλιν ἀποτελεῖτπι ἀπὸ τὸν κυρίως *ζυγὸ* καὶ δύο *ζεῦλες*, αἵτινες χρησιμεύουν διὰ νὰ συγκρατῶσι τὴν κεφαλὴν τοῦ βοὸς κάτωθεν τοῦ ζυγοῦ. Ἐκτὸς τῶν μερῶν τούτων, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ σπουδαιότερα, εἶναι οἱ *ζυγότρυπες*, τὰ *πιζεύλια*, ἡ *σκάλη* ἢ *κουλλούρα*, τὰ *λουριὰ* ἢ *ζυγόλουρα* καὶ τὸ *κόκκαλο*.

Τὸ κυρίως «*ἀλέτρι*» ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἑξῆς μέρη: α') Τὴν *χερήτραν*, τὴν καὶ *χέραν*, *χερούλι* καὶ *χερολάβι* κατὰ τόπους λεγομένην, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν λαβὴν τοῦ ἀρότρου καὶ ἔχει περίπου τὸ σχῆμα τῆς γωνίας τὴν ὁποίαν σχηματίζει ὁ μηρὸς μετὰ τῆς κνήμης ὅταν καθήμεθα. (Περὶ τῆς *χερήτρας*, τῆς *ἐχέτλης* τῶν παλαιῶν, καὶ τῆς ἀναγωγῆς ταύτης εἴς τι παλαιὸν ὄνομα *ἐγχειρήτρα* διέλαβεν ὁ κα-

Digitized by Google

θηγητής *Γ. Χατζιδάκις* ἐν Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου 1915-16 σ. 25). β') Τὸ *κουντούρι*, ὡς λέγεται εἰς Αἶνον, Εὔβοιαν, ἐνιαχοῦ τῆς Ἠπείρου και Μέγαρα, *κουντούρα* δὲ εἰς Αἰτωλίαν. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι σήμερον γνωστὸν καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀλετροπόδι* ἐν Ἠπείρῳ, Κεφαλληνίᾳ, Λακωνικῇ, Σαράντα Ἐκκλησίαις και Τήνῳ, *λιτροπόδι* ἐν Κυζίκῳ (Ἀρτάκῃ), *λιτρουπόδι* ἐν Βελβενδῷ καὶ Λακκοβικίοις, *ἀλετροπόδα* ἐν Ἀρκαδίᾳ, Ἠπείρῳ, Καλαβρύτοις, Λακωνικῇ, Λεντεκάδᾳ Οἰνοῦντι καὶ λοιπῇ Πελοποννήσῳ, *ἀλιτρουπόδα* ἐν Αἰτωλίᾳ, *ἀλετριπόδα* ἐν Κυζίκῳ, *ἀλετροπόδαρο* ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἄνδρῳ, *ποδάρι* ἐν Μήλῳ καὶ Σύρῳ, *πόδι, ποδάριν* καὶ *ποάρι(ν)* ἐν Κύπρῳ καὶ τέλος ἐνιαχοῦ τῆς Ἠπείρου *ποδαρικό*. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαῖον *ἔλυμα*, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡσίοδος, ὅστις εἰς τὰς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέρσην ὑποθήκας συνιστᾷ εἰς αὐτόν, ὅπως ζητήσῃ ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τοὺς ἀγροὺς *γύην πρίνινον* καὶ ὅταν ἐπιτύχῃ τοιοῦτον νὰ φέρῃ τὸ εὕρημα εἰς τὸν οἶκον καὶ νὰ ἐμπήξῃ αὐτὸ εἰς *ἔλυμα* ἐκ δρυός (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 430 καὶ 436). Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ πρὸς τὸ ἔλυμα ἀντιστοιχοῦν μέρος τοῦ ἀρότρου λέγεται *ἀροτρόπους*, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ κριτὴς τοῦ Ἰσραὴλ Σαγεμὰρ καὶ ἐφόνευσεν ἑξακοσίους ἄνδρας ἀλλοφύλων (Ο', Κριτ. Γ 13). Περὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς θέσεως τοῦ *ἐλύματος*, καθὼς καὶ περὶ ἄλλων μερῶν τοῦ ἀρότρου, πολλαὶ διχογνωμίαι ἐγεννήθησαν, γνωστὸν ὅμως τυγχάνει ὅτι νῦν τὸ ἀλετροπόδι ἀποτελεῖται ἐν τῷ ἐγχωρίῳ ἀρότρῳ ἐξ ἑνὸς τεμαχίου κορμοῦ δένδρου, κατὰ προτίμησιν σκληροῦ καὶ βαρέος, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἓν ἄκρον καθιστάμενον αἰχμηρότερον δέχεται τὴν ὕννιν, τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἔχει φυσικήν τινα προεξοχὴν (οὐράν), τὴν ἀρχαίαν *ἀλύην*, χρησιμεύει ὡς βόσις εἰς τὴν ὁποίαν σφηνοῦται καὶ περιδένεται ἡ *ἐχέτλη* (πρβλ. *Πολυδεύκους* Α 252). γ') Τὸ *ὕννί, ἑννὶ* ἢ *γυννί*, ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μερῶν τοῦ ἀρότρου. δ') Τὸ *σπίτι*, τὸ καὶ ἄλλως *σπίτι τοῦ γυννιοῦ* λεγόμενον. ε') Τὰ *φτερά*, τὰ λεγόμενα καὶ ἄλλως *παραβολή, παράβολο, περάβολο, περιβολάδα*, ἐν Ἠπείρῳ δὲ *αὐτιά*. Ἡ τελευταία αὕτη ὀνομασία ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἀρότρου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ *ὦτα* τῶν Ρωμαίων. Οὔτε ὁ Ἡσίοδος, οὔτε ὁ Πολυδεύκης, ἀλλ' οὔτε και ἄλλος τις τῶν παλαιῶν ἀναφέρει τὰ *ὦτα* ὡς μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρότρου, πλὴν ὁ Βεργίλιος μιμούμενος τὸν Ἡσίοδον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἀρότρου ἀναφέρει μέρη αὐτοῦ σὺν ἄλλοις καὶ «binae aures». στ') Τὸ *σταβάρι* λεγόμενον καὶ *σταβάδι* (Κῶς), *στιβάρι* (Νάξος) καὶ *στοβάρι* (Σίφνος, Σίκινος), ὅπερ ἐσχετίσθη ἐτυμολογικῶς πρὸς τὸν *ἱστοβοέα*. Τὸ *σταβάρι* εἶναι ὁ ρυμὸς τοῦ ἀρότρου ὡς ἓν ὅλον θεωρούμενος. Τὸ σταβάρι συνήθως ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἕν, τὸ ἀμέσως ἐμπηγνύμενον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ *κουντουρίου* (ἐλύματος) *σταβαρότρουπα*, καλεῖται *γούλη*, τὸ δὲ ἕτερον τὸ συμβαλλόμενον, ὡς εἰπεῖν, εἰς τὴν γούλην λέγεται *μάτισμα*. ζ') Αἱ *σφῆνες*, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουν διὰ νὰ συσφίγγωσι τὰ διάφορα τεμάχια τοῦ ἀρότρου, εἶναι δὲ τοιαῦται ἡ *κολόσφηνα*, ἡ *πρωτόσφηνα*, ἡ *σπαθόσφηνα* καὶ ἡ *ξυλόσφηνα* η') Οἱ *μπρογγοί*. Τὴν λέξιν *μπρογγὸς* ὁ *Π. Φουρίκης* εἰς τὴν πραγματείαν του περ τοῦ μεγαρικοῦ ἀρότρου (Ἀθηνᾶς, τ. 30, 1919, σ. 343 κέ.) παράγει ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεως *ὑπουργός*. Ἡ λέξις αὕτη παρ' ἀρχαίοις ἐσήμαινε τὸν βοηθόν, τὸν χρήσιμον εἴς τινα ἐργασίαν, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἄλλα βοηθητικὰ ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα ὠνομάσθησαν ἀπὸ ἐμψύχων. Οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ κύκλῳ τῶν γεωργικῶν εργαλείων παρ' ἀρχαίοις εὑρίσκει τις τοιαύτας μεταφορὰς (πρβλ. *νύμφη, κορώνη*). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ εὑρίσκομεν ὀνομαζόμενα *ἄνθρωπος* (Κύπρος) τὰ δύο τεμάχια τῆς ἐχέτλης (*χερόχι-νοῦρος*), *ἀργάτης* τὸ ἐξέλιτρον, δι' οὗ ἀνασπῶσι τὰς ἀγκύρας καὶ ἄλλα πολλά. θ') Ἡ *σπάθη*, λεγομένη ἐν Μεγάροις *περόνη*. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο καλεῖται πλατὺ ξύλον ἢ ἔλασμα πλάτους 5 ἑκ. περίπου καὶ μήκους 40—50 ἑκ., τὸ ὁποῖον στερεούμενον διὰ τῆς *σφήνας* ἐπὶ τοῦ ἐλύματος κατὰ τὸ μέρος τὸ γειτονεῦον πρὸς τὴν ὕννιν, διήκει πρὸς τὰ ἄνω, ἐλαφρῶς προσκλῖνον πρὸς τὴν ἐχέτλην, καὶ ἐξέρχεται 10 ἑκ. περίπου ὑπεράνω τοῦ ἱστοβοέως διὰ τρήματος αὐτοῦ. Ἡ *σπάθη* χρησιμεύει εἰς τὸν διακανονισμὸν τῆς ἀποστάσεως τοῦ ἱστοβοέως ἀπὸ τοῦ ἐλύματος, ὅπερ τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς τὴν βαθεῖαν ἢ μὴ διείσδυσιν τῆς ὕννιδος εἰς τὴν γῆν. Πλὴν τούτου ἡ *σπάθη* χρησιμεύει καὶ ὡς σύνδεσμος συγχρόνως καὶ ἀντηρὶς τοῦ ἱστοβοέως, ὁ ὁποῖος θὰ ἐθραύετο εὐχερέστερον ἄνευ τῆς τοιαύτης βοηθείας. Ἡ *σπάθη* κατὰ τὸ ἓν τρίτον αὐτῆς, ἀπὸ τῆς κορυφῆς, φέρει κατὰ διαστήματα ὀπάς, εἰς τὰς ὁποίας τίθεται ἧλος ξύλινος ἢ σιδηροῦς, ὀνομαζόμενος *κλειδὶ τῆς σπάθης*, ἐν Μεγάροις δὲ *κλειδι τῆς περόνης*, σκοπῶν νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἱστοβοέα εἰς ὡρισμένον ὕψος. ι') Ἡ *κουρούνα*, ἡ ἀρχαία *κορώνη*. Αὕτη εἶναι τεμάχιον ξύλου σχήματος ἐλλειψοειδοῦς, μήκους 0,30, πλάτους 0,15 καὶ πάχους 0,5, φέρον τρῆμα εἰς τὸ μέσον καὶ τιθέμενον ὑπεράνω τοῦ σταβαρίου, ἀκριβῶς ἐκεῖ ἔνθα διασταυροῦται τοῦτο μετὰ τῆς σπάθης. Ἡ *κουρούνα* χρησιμεύει εἰς τὸν κανονισμὸν τοῦ ὕψους τοῦ σταβαρίου καὶ τῆς ἀποστάσεως τούτου ἀπὸ τοῦ κουντουρίου (ἀλετροπόδας) καὶ τοῦ ὑννίου. ια') Τὸ *γότζι*, ὅπερ ἐν Λεντεκάδᾳ κατὰ μαρτυρίαν χειρογράφου λέγεται *γούζι*, ἐν Καλαβρύτοις δέ, Λιβαρτζίῳ, Τριφυλίᾳ καὶ Δίβρῃ *γκούζι*. Καλεῖται οὕτω κρίκος τις ἤδη σιδηροῦς, παλαιότερον ὅμως ἐσχηματισμένος ἐν σχήματι κουλλούρας, ἐξ ἰσχυροῦ κλώνου δένδρου ἢ θάμνου, ἰδίᾳ κλώνου κέδρου, ὅστις προσδενόμενος στερρῶς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ διὰ τῶν *ζυγόσουρων*, χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτοῦ ὁ *μπρογγὸς* καὶ συνδεθῇ οὕτως ὁ ζυγὸς μετὰ τοῦ ἀρότρου.

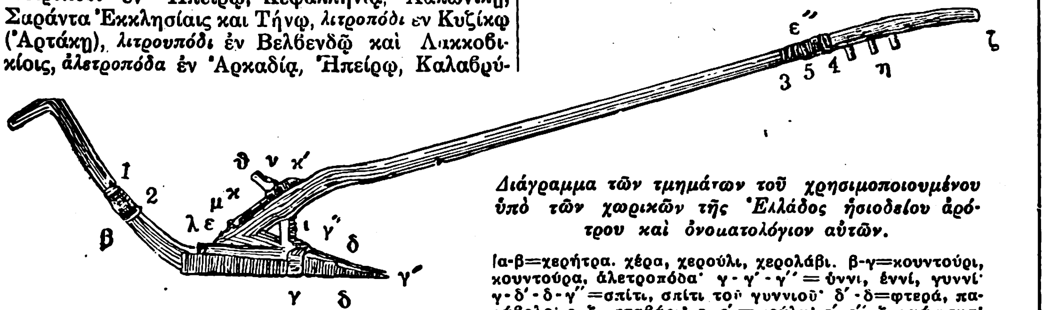

Διάγραμμα τῶν τμημάτων τοῦ χρησιμοποιουμένου ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῆς Ἑλλάδος ἡσιοδείου ἀρότρου καὶ ὀνοματολόγιον αὐτῶν.

(α-β=χερήτρα. χέρα, χερούλι, χερολάβι. β-γ=κουντούρι, κουντούρα, ἀλετροπόδα· γ-γ'-γ''=ὕννι, ἑννί, γυννί· γ-δ'-δ-γ''=σπίτι, σπίτι τοῦ γυννιοῦ· δ'-δ=φτερά, παράβολο· ε-ζ=σταβάρι· ε-ε'=γούλη· ε'-ε''-ζ=μάτισμα· ε-κ=σφῆνα· η=μπρογγοί· θ-ι=περόνη ἢ σπάθη· κ-κ=κουροῦνα· λ-κ-μ=περιβολάδα· ν=κλειδι τῆς περόνης ἢ τῆς σπάθης· 1-2, 3-4=κουλούρα· 5-=πίρος.

Τὸ ἄροτρον κατασκευάζεται συνήθως ἐκ ξύλου πλατάνου, ἐνίοτε δὲ πρίνου, μόνον δὲ ἡ *ἀλετροπόδα* κατασκευάζεται ἐκ δρυός, διότι τὸ ξύλον ταύτης εἶναι πολὺ σκληρὸν καὶ δὲν δύναται νὰ πελεκηθῇ. Δύναται ὅμως νὰ κατασκευασθῇ καὶ ἐκ ξύλου ἄλλων δένδρων, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τοῦ κατωτέρω παραθετομένου ἀποσπάσματος τοῦ «Φωτεινοῦ» τοῦ *Βαλαωρίτου*. Ὡς γνωστὸν εἰς τὸν «Φωτεινὸν» ὁ Βαλαωρίτης μᾶς παρέχει πλείστας ὅσας εἰδήσεις περὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου, εἰς δὲ τὰς σημειώσεις πλὴν τῶν ἄλλων ἀναφέρει καὶ ὀνοματολόγιον τῶν μερῶν τοῦ ἐν Λευκάδι χρησιμοποιουμένου ἀρότρου. Εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ τὰ διάφορα συστατικὸ ἀρίστου ἀρότρου :

Τ' ἀλέτρι σύμμετρο, βαρύ. Τὰ ξύλα του κομμένα
πάντα σε χάση φεγγαριοῦ δὲν εἶχανε κανένα
ποτε τους ροζο ἢ σκεύρωμα. Ἤθελ' ἀπὸ πρινάρι
τὸ χερουλάτη και φτερά, τὸν κέρυ, τὸ σταβάρι.
Ζυνὸ καὶ σπάθη ἀπὸ φτελιά. Κ' ἤθελ' ἀπ' ἀγριλλίδα
νάναι χυτὲς οἱ ζεῦλές τους Μόνο ψωμι του, ἐλπίδα
ἤτανε τὸ ζευγάρι του. Μόνη κυρά του ἀφέντρα
στὰ χέρια του ἡ βυυκέντρα.

Ἐνταῦθα ἀναφέρεται καὶ μία πρόληψις δημώδης περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν δέον νὰ κόπτωνται τὰ ξύλα δι' ὧν κατασκευάζεται τὸ ἄροτρον. Ἡ πρόληψις αὕτη εἶναι κοινὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα προκειμένου ὄχι μόνον περὶ ξύλων δι' ἄροτρον

Ἀττικοὶ κάμποι — Ἄροτρον.
(Φωτογρ. Κ. Θεοχάρη.)

προωρισμένων, ἀλλὰ καὶ δι' οἱανδήποτε ἄλλην χρῆσιν. Πλεῖσται ὅσαι κατὰ τόπους προλήψεις ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τὴν ἀροτρίασιν ἢ σπορὰν τοῦ ἀγροῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνειλεγμέναι ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ. Οὕτως εἰς πολλὰ μέρη ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια νὰ μὴ δίδουν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν πρώτην φορὰν (εἰς τὸ ἔτος ἐκεῖνο) ἔσπειρον εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐργαλεῖον ἢ ἄλλο τι οἰκιακὸν σκεῦος ἔξω τῆς οἰκίας, ὅπως μὴ μεταβῇ τὸ διδομένου ἢ δανειζομένου πράγματος εἰς ἄλλον ἡ εὐδαιμονία τῆς οἰκίας. Εἰς τὴν Θράκην πάλιν, διὰ νὰ καρποφορήσῃ ἀγρός τις πρὶν σπαρῇ, πρέπει εἰς μίαν τῶν γωνιῶν αὐτοῦ νὰ ταφῇ ἀρτιγέννητον γαλίδιον. Εἰς Κρήτην, ὅταν ἀρχίσῃ ὁ γεωργὸς τὸ ἔργον τῆς σπορᾶς τῶν δημητριακῶν, ἐνθέτει ῥοῖον καὶ σκόροδον ἐν τῇ σπειρομένῃ γῇ, μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ ἐξάγει καὶ παραλαμβάνει αὐτά. Εἰς τὸ ἴδιον μέρος κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀροτριῶσιν οἱ γεωργοί, δὲν δίδουν ἐκ τῆς οἰκίας, ἧς ὁ οἰκοδεσπότης γεωργὸς ἐξακολουθεῖ εἰσέτι τὸ ἔργον τῆς ἀροτριάσεως ἢ τῆς σπορᾶς, ἀνημμένους ἄνθρακας εἰς τὴν αἰτοῦσαν πρὸς ἄναψιν πυρὸς ἢ καῦσιν θυμιάματος.

Τὸ ἀλέτρι ἀναφέρεται πολλάκις καὶ εἰς τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Οὕτω:

πουλάκι πῆγε κι' ἔκατσε στ' ἀλέτρι τοῦ χωριάτη

καὶ προήγγειλεν εἰς αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον θάνατόν του.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

— [ΓΕΩΡΓ.] Πᾶσα γεωργικὴ ἐργασία ἀρχίζει ἀπὸ τῆς προετοιμασίας τοῦ ἐδάφους ἥτις διενεργεῖται κυρίως διὰ τοῦ ἀρότρου, ὅταν ἐκτελῆται εἰς σημαντικὰς ἐκτάσεις.

Ἡ πρώτη τοῦ ἀρότρου μορφὴ ἦτο ἁπλουστάτη, ὡς ὑλικὸν δὲ τῆς κατασκευῆς του ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ξύλον. Κατόπιν ἐτελειοποιήθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ σημερινὰ πολύπλοκα ἀλλὰ καὶ τελειότατα ἐργαλεῖα. Τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ἐνταῦθα θ' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ ἡσιοδείου ἀρότρου, ὅπερ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἀντικατασταθὲν μόνον ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἁπλοῦ σιδηροῦ ἀρότρου.

Τὸ *ἡσιόδειον ἄροτρον* εἶναι ἀρχαιότατον, ἁπλούστατον, ξύλινον· τὸ ἐν Ἑλλάδι σήμερον ἐν χρήσει

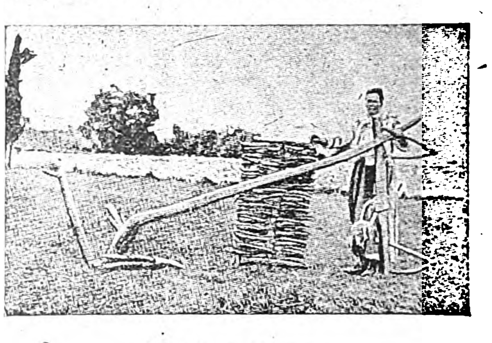

Ἡσιόδειον ἄροτρον.
(Ζυγὸς διὰ βόας καὶ σβάρνα ξυλίνη.)

φέρει ὕννιον σιδηροῦν λογχοειδὲς διαφόρου κατασκευῆς, ἀναλόγως τῶν γεωργικῶν περιφερειῶν, ἀποτελεῖται δέ: 1ον) Ἐκ τοῦ *ἱστοβοέως* (κοιν. *σταβαριοῦ*), εἰς τὸ ἓν ἄκρον τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται τρεῖς ξύλινοι ἧλοι ἀποτελοῦντες τὶς σκάλες καὶ εἰς τὰς ὁποίας προσδένεται δι' ἱμάντος ὁ ζυγός. 2ον) Ἐκ τοῦ *κουντουριοῦ* (ἢ *στρώσης*), τὸ ὁποῖον φέρει μακρὰν προεξοχὴν λεγομένην *χειρολάβαν*, χρησιμεύουσαν διὰ νὰ ὁδηγῇ ὁ ζευγίτης τὸ ἄροτρον. Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ κουντουριοῦ τοποθετεῖται τὸ σιδηροῦν ὕννιον (*ὑννὶ ἢ νί*). Καὶ 3ον) ἐκ τῆς *σπάθης* ἢ *μαχαίρας*, συνδεούσης τὸν ἱστοβοέα μετὰ τοῦ κουντουριοῦ καὶ συγκρατούσης αὐτοὺς εἰς γωνίαν τινὰ ὡρισμένην, ἥτις γινομένη ὀξυτέρα ὑποχρεώνει τὸ ἄροτρον νὰ εἰσέρχεται εἰς μικρότερον βάθος, τοὐναντίον δὲ ὅταν γίνεται ἀμβλυτέρα.

Τὸ ἄροτρον τοῦτο βαίνει συνεχῶς ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ τοῦ σιδηροῦ ἀρότρου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἡσιόδειον, ἀναστρέφει τὴν κοπτομένην λωρίδα τοῦ ἐδάφους καὶ ἀπαιτεῖ διὰ τὴν ἕλξιν ὀλιγωτέραν δύναμιν. Τὸ κύριον προτέρημα τοῦ ἡσιοδείου εἶναι ὅτι εἶναι εὐθηνὸν καὶ ἡ δι' αὐτοῦ κάλυψις τοῦ σπόρου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ φύτρωμα νὰ γίνεται εὐκολώτερον καθ' ὅτι δὲν κολύπτει τὸν σπόρον διὰ τῆς ἀναστρεφομένης λωρίδος, ὅπως κάμνει τὸ σιδηροῦν ἄροτρον, ἀλλὰ παραμερίζον ἁπλῶς τὰς λωρίδας τῆς γῆς ἀφίνει τοὺς σπαρέντας κόκκους νὰ βλαστάνωσι μεταξὺ τῶν λωρίδων τοῦ ἀροθέντος ἐδάφους.

Τὸ σιδηροῦν ἄροτρον. Μεγίστη βελτίωσιν εἰς τὸ ἀρχέγονον τοῦτο ἄροτρον, ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἀτελέστατα ἐν χρήσει τοιαῦτα, ἐπέφερον οἱ Ἄγγλοι, κατόπιν οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ τελευταῖοι οἱ Γάλλοι διὰ τοῦ *Mathieu de Dombale*. Ὁ Γάλλος καθηγητὴς τῆς Γεωργικῆς μηχανῆς *J. Grandvoinnet* ἐμελέτησε πρῶτος τὸ ἄροτρον τῇ βοηθείᾳ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν. Νῦν πάμπολλοι κατασκευασται ἀρότρων ἐπιφέρουν καθημερινῶς βελτιώσεις, αἱ ὁποῖαι τὸ κατέστησαν εὐχρηστότατον καὶ στερεώτατον ἐργαλεῖον. Κυριώτεροι εἶναι ὁ Γερμανὸς *Rud. Sack*, ὁ Ἄγγλος *Ransomes*, ὁ Βέλγος *A. Melotte* καὶ ὁ Γάλλος *Bajac*.

Ἐν Ἑλλάδι τὰ μεγαλύτερα ἐργοστάσια ἀρότρων εὑρίσκονται ἐν Βόλῳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Αἰγίῳ. Τὰ ἑλληνικὰ ἄροτρα εἶναι ἁπλᾶ, ἄνευ προολκέως, ἐλαφρὰ καὶ εὐθηνά, τὰ ἀποτελοῦντα δὲ αὐτὰ μέρη εἶναι τὰ ἑξῆς (βλ. κατωτ. εἰκ.): **χειρολαβίδες ἢ χειρολάβες (1), ἀναστρεπτὴρ ἢ**

Digitized by Google

παράβολον (2), σύνδεσμος ρυθμιστοῦ ἢ τροχοῦ (3 καὶ 9), μάχαιρα ἢ σπάθη μετὰ ἀμερικανικοῦ συνδέσμου (4), ὑννίον ἢ ὑννὶ ἢ ν (5), ἱστοβοεὺς ἢ σταβάρι (6), τροχὸς (7), ράβδος ἕλξεως (8), σταυρὸς ρυθμιστοῦ (10), στρῶσις (11), κλεὶς ἢ κλειδὶ (12), γωνία ἢ σῶμα τοῦ ἀρότρου (13).

Ὁ *ἱστοβοεὺς* (6) εἶναι τὸ μέρος τοῦ ἀρότρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζονται ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη του, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι στερεώτατος. Οὗτος εἶναι εὐθὺς ἢ καμπύλος ἐν σχήματι λαιμοῦ

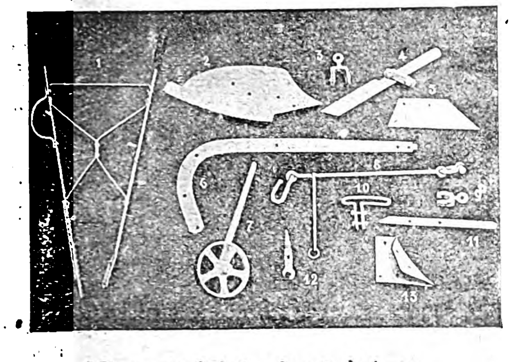

Μέρη τοῦ ἁπλοῦ σιδηροῦ ἀρότρου.

κύκνου, ὁ τελευταῖος δὲ ἐνδείκνυται διὰ τοὺς ἀγροὺς τοὺς κεκαλυμμένους μὲ χόρτα, τὰ ὁποῖα δυνατὸν νὰ συσσωρεύωνται εἰς τὴν γωνίαν τοῦ ἱστοβοέως καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀρότρου, ἐμποδίζοντα οὕτω τὴν ἄροσιν.

Τὸ *ὑννίον* (5) ἔχει σκοπὸν νὰ κόπτῃ τὴν λωρίδα τῆς γῆς ὁριζοντίως, συγχρόνως δὲ τὴν ἀνασηκώνει. Τὸ σχῆμά του εἶναι τραπεζοειδὲς ἢ τριγωνικόν. Ἐπειδὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας

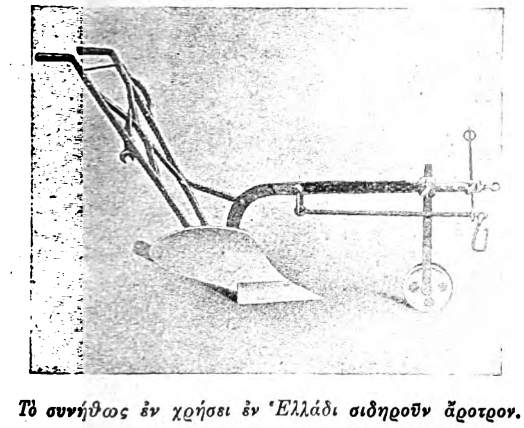

Τὸ συνήθως ἐν χρήσει ἐν Ἑλλάδι σιδηροῦν ἄροτρον.

εἶναι πολὺ παρατεταμένη, οἱ δὲ γεωργοί μας μόλις κατορθώνουν νὰ προμηθευθοῦν ἓν καὶ μόνον ἄροτρον, δέον νὰ ἀγοράζωσι τοιοῦτον ἐκ χάλυβος μὲ ὑννίον κατάλληλον διὰ σκληρὰς γαίας. Ὅταν ἡ αἰχμή του φθαρῇ, ὁ σιδηρουργὸς τὸ ἐρυθροπυρώνει καὶ διὰ σφυρηλατήσεως λεπτύνει τὴν κόψιν του καὶ ἐπιμηκύνει τὴν αἰχμήν του. Τὴν ἐργασίαν ταύτην οἱ γεωργοὶ ὀνομάζουν *παράζυμα*. Μετὰ ἐπανειλημμένα παραζύματα τὸ ὑννίον ἐξαντλεῖται καὶ δέον νὰ ἀντικαθίσταται.

Ἡ *μάχαιρα* (4) ἔχει σκοπὸν νὰ κόψῃ τὸ ἔδαφος κατακορύφως. πρέπει συνεπῶς νὰ εἶναι οὕτω τοποθετημένη ὥστε ἡ αἰχμή της νὰ εἶναι 3 ἑκατοστὰ περίπου ἄνω καὶ ἔμπροσθεν τῆς αἰχμῆς τοῦ ὑννίου. Ἀντὶ τῆς συνήθους μαχαίρας δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ δισκοειδὴς περιστρεφομένη τοιαύτη, ἰδίως διὰ τὰ χορταριασμένα πολὺ ἐδάφη.

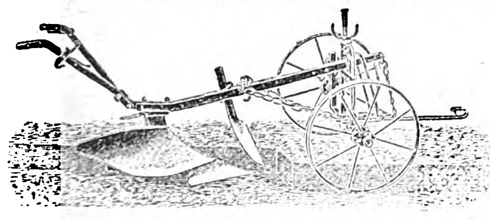

Ἄροτρον τύπου Jack διὰ σκληρὰς γαίας.

Ἡ μάχαιρα αὕτη εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὰ σκληρὰ ἐδάφη.

Ὁ *ἀναστρεπτὴρ* (2) χρησιμεύει διὰ νὰ ἀναστρέφῃ τὴν ὑπὸ τῆς μαχαίρας καὶ τοῦ ὑννίου κοπτομένην λωρίδα τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς αὐτὴν νὰ ἐπαναπέσῃ ἐντὸς τῆς αὔλακος. Ἔχει σχῆμα εἴτε κυλινδρικὸν εἴτε ἑλικοειδές, τοῦ τελευταίου προτιμωμένου διὰ τὰς σκληρὰς γαίας.

Ἡ *στρῶσις* (11) εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν σταθερότητα τοῦ βάθους τῆς ἀρόσεως.

Ὁ *κανονισμὸς τοῦ ἀρότρου* γίνεται διὰ τοῦ λεγομένου ρυθμιστοῦ, ὅστις ρυθμίζει τὴν θέσιν τοῦ σημείου τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἕλξεως (*γάτζον τῆς ἕλξεως*) ἐπὶ τοῦ ἀρότρου. Ὅταν τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνυψοῦται, τὸ βάθος τῆς ἀρόσεως αὐξάνει, ὅταν καταβιβάζεται, ἐλαττοῦται. Ἡ μετακίνησις τοῦ σημείου τούτου ἔχει ἐπίσης ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πλάτους τῆς ἀρόσεως. Ὅταν τὸ σημεῖον τοῦτο μετακινῆται πρὸς τὸ καλλιεργημένον μέρος, τότε τὸ ἄροτρον κόπτει πλατυτέραν λωρίδα γῆς, ὅταν πρὸς τὸ ἀκαλλιέργητον, στενοτέραν.

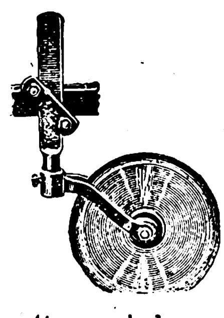

Δίσκος πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς σπάθης.

Ἡ βράχυνσις τῶν τραβηκτῶν ἐλαττώνει τὸ βάθος τῆς ἀρόσεως, τουναντίον ἡ ἐπιμήκυνσις. Ἡ πίεσις ἐπὶ τῶν χειρολαβίδων ἐλαττώνει τὸ βάθος τῆς ἀρόσεως, ἐνῷ ἡ ἀνύψωσις αὐτῶν τὸ αὐξάνει.

Πάντα ταῦτα ἀφοροῦν τὸ ἁπλοῦν ἄροτρον, τὸ ἄνευ τροχοῦ ἢ ἄλλου οἱουδήποτε προολκέως, οἷον τοῦ Jack καὶ λοιπῶν, καθ' ὅτι ὁ κανονισμὸς τοῦ βάθους τῆς ἀρόσεως τῶν μετὰ προολκέως ἀρότρων ἐκτελεῖται διὰ τῆς ἀνυψώσεως ἢ καταβιβα-

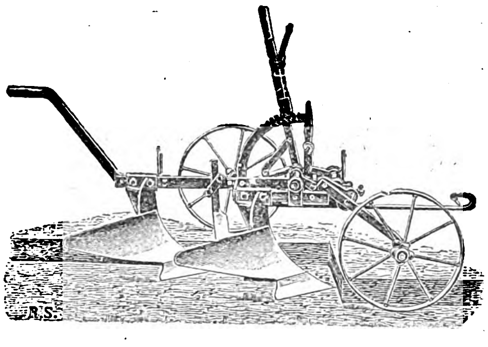

Ἄροτρον δίυννον διὰ μαλακὰς γαίας.

σμοῦ τοῦ ἄκρου τοῦ ἱστοβοέως ἐν σχέσει μὲ τὸν προολκέα.

Τὰ *δίυννα* ἄροτρα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς ἐλαφρὰς ἀρόσεις. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ *τρίυννα* ἢ *τετράυννα*. Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται καὶ διὰ συνήθεις ἢ βαθείας ἀρόσεις, ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ ἕλκωνται ὑπὸ ἀτμομηχανῆς (βλ. ἀτμάροτρα) ἢ ὑπὸ βενζινοκινητῆρος (βλ. βενζινάροτρα), νὰ εἶναι δὲ ἰσχυρότατα κατεσκευασμένα.

Διὰ τὰς *ὁμοιοκλινεῖς ἀρόσεις* χρησιμοποιοῦνται ἄροτρα διπλᾶ, οἷα τὰ *ἀναστρεφόμενα*, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο σώματα ἀρότρου, ἑνὸς δε-

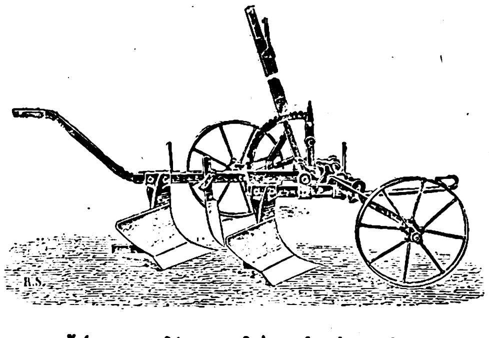

Ἄροτρον δίυννον διὰ σκληρὰς γαίας.

ξιοῦ καὶ ἑνὸς ἀριστεροῦ. Ταῦτα ὅμως εἶναι βαρύτατα ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα δέον νὰ σύρωνται ὑπὸ ἰσχυρῶν ἀροτήρων. Τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐκτελοῦν τὰ *ὑποστρεφόμενα*, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ ἐλαφρότερα τῶν προηγουμένων. Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐν Κρήτῃ. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν χρησιμοποιοῦνται τὰ ἄροτρα συστήματος *αἰώρας* (ἰδίως συστήματος Ransomes).

Τὰ *δισκοφόρα* ἄροτρα ἀντὶ ὑννίου, σπάθης καὶ ἀναστρεπτῆρος, ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς κοίλου λεπτοῦ χαλυβδίνου δίσκου, χρησιμεύοντος εἰς ὅ,τι πάντα ταῦτα τὰ μέρη. Τὰ ἄροτρα ταῦτα κατασκευάζονται ἁπλᾶ, διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ, ἐκτελοῦσι τελείαν ἐργασίαν, ἀναστρέφουσιν ἐντελῶς τὸ ἔδαφος, καλύ-

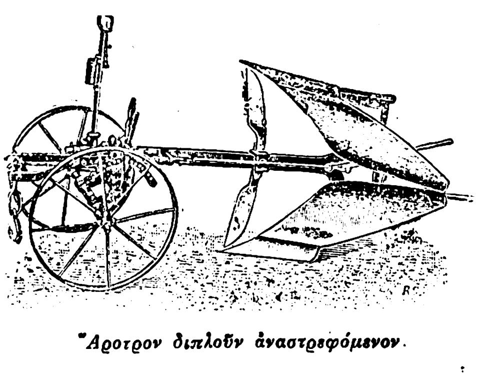

Ἄροτρον διπλοῦν ἀναστρεφόμενον.

πτουσιν ἄριστα τὴν κόπρον καὶ τὰ χόρτα, εἶναι εἰδικὰ διὰ τὰ σκληρὰ ἐδάφη, ἀκατάλληλα ὅμως διὰ τὰ ὑγρά, τῶν ὁποίων τὸ χῶμα κολλᾷ ἐπὶ τῶν δίσκων καὶ οὕτω παρεμποδίζει τὴν ἐργασίαν. Ἡ *ἀντίστασις* τῶν ἀρότρων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποιότητος καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκ τοῦ βάθους καὶ πλάτους τῆς ἀρόσεως. Οὕτω κατὰ τετραγωνικὸν ὑποδεκάμετρον τομῆς τῆς κοπτομένης λωρίδος γῆς εἰς μὲν τὰ σκληρὰ ἐδάφη ἡ ἀν-

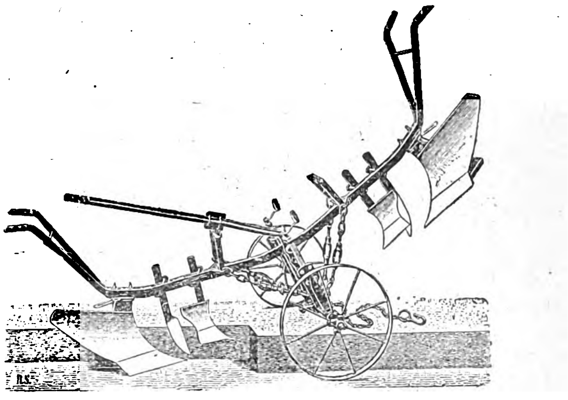

Ἄροτρον συστήματος αἰώρας.

τίστασις δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 70 καὶ πλέον χιλιόγραμμα, εἰς δὲ τὰ μαλακὰ τὰ 20—30.

Εἰς γενομένας δοκιμὰς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ θέρος δι' ἄροσιν 23 ἑκατ. βάθους καὶ 42 ἑκατ. πλάτους ἐχρησιμοποιήθησαν 5 ἰσχυρὰ ζῷα, ἀναπτύξαντα δύναμιν 500 χιλιογράμμων, ἤτοι ἐχρησιμοποιήθη δύναμις 56 χιλιογράμμων κατὰ τετραγωνικὸν ὑποδεκάμετρον.

Τὰ ἐν Ἑλλάδι χρησιμοποιούμενα ἄροτρα εἶναι ἐγχωρίου κατασκευῆς, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐνεργεῖται καὶ ἐξαγωγὴ εἰς Τουρκίαν κυρίως. Ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐλάχιστα εἰσάγονται. Ὁ *εἰσαγωγικὸς δασμὸς* τῶν

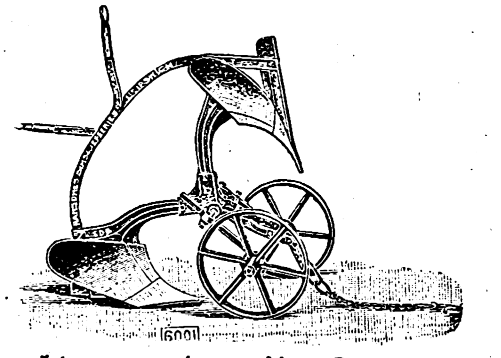

Ἄροτρον συστήματος αἰώρας Ransomes.

εἰσαγομένων ἀρότρων εἶναι: ὁ μὲν συμβατικὸς 15 μεταλλικῶν δραχμῶν ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα, ὁ δὲ γενικὸς 25. Ὁ αὐτὸς δασμὸς βαρύνει καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν, λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ μεταλλικὴ δραχμὴ (ὑπολογιζομένων καὶ τῶν δημοτικῶν, λιμενικῶν καὶ ἄλλων φόρων) ἰσοδυναμεῖ πρὸς 25 χαρτίνας δραχμάς, ἔχομεν συμβατικὸν δασμὸν εἰσαγωγῆς 375 δραχμὰς ἀνὰ ἑκατὸν χιλιόγραμμα, ἤτοι 100—125 δραχμὰς ἀνὰ ἕκαστον ἁπλοῦν ἄροτρον καὶ 10 περίπου δραχμὰς δι' ἕκαστον εἰσαγόμενον ὑννίον.

Σ. Λ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

— (ΑΜΠΕΛΟΥΡΓ.) Διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους τῶν ἀμπελώνων χρησιμοποιεῖται εἰδικὸν

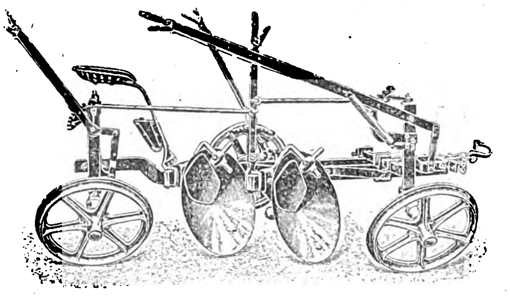

Ἄροτρον δισκοφόρον.

ἄροτρον, τὸ *ἀμπελουργικόν*. Τοῦτο ὁμοιάζει μὲ τὸ κοινόν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀναστρεπτὴρ καὶ τὸ ὑννίον εἶναι τοποθετημένα ἔξω (ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ) ἀπὸ τὸν ἱστοβοέα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ διέρχηται πλησίον τῶν κλημάτων, χωρὶς ταῦτα νὰ θίγωνται ἀπὸ τὰς λαβάς, τὸν ἱστοβοέα ἢ τὸν ἵππον. Αἱ λαβαὶ καὶ ὁ ρυθμιστὴς εἶναι δυνατὸν νὰ μετακινῶνται ὁριζοντίως δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ὥστε οὔτε φόβος ἐκριζώσεως κλήματός τινος ἢ τοῦ στηρίγματός του νὰ ὑπάρχῃ, οὔτε κίνδυνος ἀμυχῆς ἢ τραυματισμοῦ τῶν χειρῶν τοῦ ὁδηγοῦντος τὸ ἄροτρον ἐργάτου ὑπὸ τῶν κληματίδων κλπ.

Τὸ ἀμπελουργικὸν ἄροτρον πρέπει νὰ εἶναι κατὰ

Digitized by Google

τοιοῦτον τρόπον κατεσκευασμένον, ὥστε, ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, νὰ μετατρέπηται εἰς ἐργαλεῖον κατάλληλον δι' ἄλλας ἐργασίας τοῦ ἀμπελῶνος,

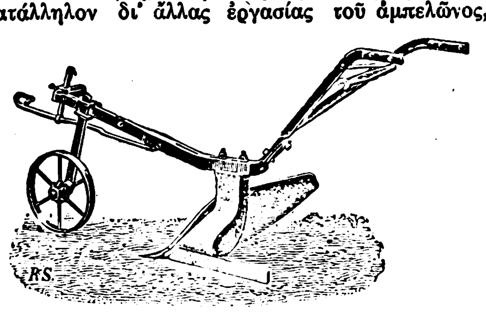

Ἄροτρον ἀμπελουργικόν.

π. χ. εἰς ἱπποσκαλιστήριον ἢ σβάρναν, δι' ἀφαιρέσεως τοῦ πτεροῦ καὶ στηρίξεως ἐπὶ τοῦ ἱστοβοέως τοῦ εἰδικοῦ δι' ἱπποσκαλιστήριον ἢ σβάρναν σώματος. Καλὸν εἶναι διὰ τὸ ζῷον τὸ ὁποῖον ἕλκει τὸ ἀμπελουργικὸν ἄροτρον νὰ χρησιμοποιῆται εἰδικὴ τραβηκτή. Ὑπάρχουν πολλοὶ τύποι τοιούτων ἀρότρων, ὡς καὶ μηχανοκινήτων (βενζιναρότρων) εἰδικῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους τῶν ἀμπελώνων.

Ἡ δι' ἀμπελουργικοῦ ἀρότρου καλλιέργεια εἶναι οἰκονομικωτέρα τῆς δι' ἐργαλείων χειροκινήτων (ἀξίνης, τσάπας). Ἐνῷ διὰ τὰς συνήθεις ἐργασίας τῶν ἀμπελώνων (ξελάκκωμα, σκαφὴν καὶ σκάλισμα) μὲ χειροκίνητα ἐργαλεῖα ἀπαιτοῦνται 5 - 6 ἡμερομίσθια κατὰ στρέμμα, διὰ δύο ὀργώματα δι' ἀρότρου καὶ 2 σκαλίσματα διὰ τῆς ἀμπελουργικῆς σβάρνας, τὰ ὁποῖα ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ ξελάκκωμα, τὴν σκαφὴν καὶ τὸ σκάλισμα χρειάζονται μόνον δύο ἡμερομίσθια ἵππου καὶ 2 ἐργάτου, ἤτοι κέρδος 50%. Βεβαίως ἡ διὰ τῆς ἀξίνης σκαφὴ εἶναι τελειοτέρα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα. Διὰ νὰ εἶναι ὅμως δυνατὴ καὶ οἰκονομικῶς συμφέρουσα ἡ χρῆσις τοιούτων ἀρότρων πρέπει: α') Τὰ κλίματα νὰ εἶναι φυτευμένα κανονικῶς καὶ κατ' ἀποστάσεις τοιαύτας, ὥστε εὐχερῶς νὰ διέρχηται μέσῳ αὐτῶν τὸ ἄροτρον ἢ βενζινάροτρον. β') Νὰ μὴ ὑπάρχουν φράκται γύρῳ τοῦ ἀμπελῶνος, ὥστε νὰ δύναται τὸ ἕλκον τὸ ἄροτρον ζῷον ἢ τὸ βενζινάροτρον νὰ στρέφωνται ὅταν τελειώσῃ ἡ μία γραμμὴ διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ἄλλην. Ἂν ὑπάρχουν φράκται, τότε καταστρέφονται οὗτοι, ἢ ἂν εἶναι ἀπαραίτητοι, ἐκριζοῦνται τὰ πλησίον αὐτῶν κλήματα καὶ ὁδηγεῖται τὸ ἄροτρον ἀπὸ τὴν α' γραμμὴν εἰς τὴν τετάρτην, ἀπὸ τὴν τετάρτην εἰς τὴν δευτέραν, ἀπὸ τὴν δευτέραν εἰς τὴν πέμπτην καὶ οὕτω καθεξῆς. γ') Ἡ ἔκτασις τοῦ ἀμπελῶνος νὰ εἶναι ἀρκετή· π. χ. ἀπαιτοῦνται 40 στρέμματα τοὐλάχιστον διὰ νὰ ἀπασχολῆται ἐπωφελῶς εἷς ἵππος. Συνεπῶς προκειμένου περὶ μικροϊδιοκτητῶν πρέπει νὰ συνε-

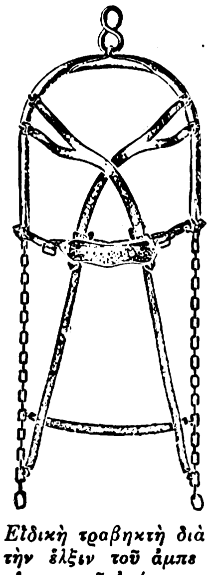

Εἰδικὴ τραβηκτὴ διὰ τὴν ἕλξιν τοῦ ἀμπελουργικοῦ ἀρότρου.

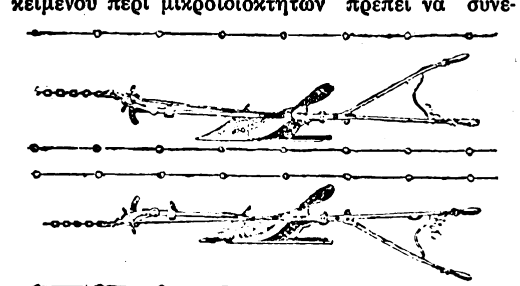

Κάτοψις ἀμπελουργικοῦ ἀρότρου ἑτοίμου ἄνω μὲν διὰ ξελάκκωμα (λαβαὶ καὶ ρυθμιστὴς πρὸς τὰ δεξιά), κάτω δὲ διὰ σκαφὴν ἢ ἰσοπέδωσιν τοῦ ἐδάφους (λαβαὶ καὶ ρυθμιστὴς πρὸς τὰ ἀριστερά).

ταιρίζωνται, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἄροτρον ἢ βενζινάροτρον. δ') Τὸ κλάδευμα νὰ εἶναι κανονικὸν καὶ νὰ μὴ ἀφίνωνται ἐπὶ τῶν κλημάτων μεγάλοι κλῶνοι (βραχίονες, μπράτσα), διότι οὗτοι ἐμποδίζουν τὸ ἄροτρον νὰ πλησιάζῃ εἰς τὰ κλήματα, ὅσον δὲ χαμηλότερα εἶναι ταῦτα τόσον εὐκολώτερον καθίσταται τὸ ὄργωμα. **Π. Γ. Κ.**

ἀροτρόπους (ὁ)· ὁ ποὺς τοῦ ἀρότρου, τὸ κοιν. ἀλετροπόδι (βλ. λ.).

'Αροῦ (Arou ἢ Arrou) *[Γεωγρ.]*. Ὁμὰς νησίδων ἐκ τῶν νοτιωτάτων τῆς Μαλαισίας (Ἀσιατικοῦ ἢ Ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους). Εἶναι κτήσεις ὁλλανδικαί, ὑπάγονται δὲ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀμποΐνας. Ἡ ὁμὰς κεῖται εἰς νότιον πλάτος 5°–7° καὶ μῆκος 134°–135° ἀνατολικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γρήνουϊτς, ἀριθμεῖ δὲ περὶ τὰς ὑπερογδοήκοντα νησῖδας, ὧν ἡ μία σχετικῶς μεγάλη. Εἰς εἰκοσάδα τούτων κατοικοῦσι περὶ τὰς 25,000 ἰθαγενεῖς κάτοικοι, οἵτινες ὁμοῦ μὲ Ὁλλανδοὺς ἐποίκους ἔχουσι προαγάγει σημαντικῶς τὸ ἐμπόριον. **Δ. Ε. Μ.**

'Αρουάδ *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ.λ. 'Αρβάδ.

'Αρουὰκ (*'Αραβάκοι, 'Αρραβάκοι* ἢ *'Αροβάκοι*). Μεγάλη ὁμὰς ἰνδιανικῶν φυλῶν, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν γλωσσικὴν οἰκογένειαν καὶ ἐξηπλωμένων εἰς μεγάλας ἐκτάσεις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν Ἀντιλλῶν, πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Περοῦ, πρὸς νότον μέχρι τῆς Βολιβίας καὶ Παραγουάης, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀμαζονίου καὶ τῆς νήσου Μαράϊο. Ἡ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐκτάσεις ἐξάπλωσις τῶν Ἀρουὰκ δὲν εἶναι ἀποκλειστική, ἀλλ' αὗται κατοικοῦνται καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων φυλῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σημαντικωτέρα εἶναι ἡ τῶν *Καραΐβων*, ἐξηπλωμένων κεντρικῶς, ἐνῷ ἡ ἐπέκτασις τῶν Ἀρουὰκ περὶ τοὺς Καραΐβους εἶναι περιφερειακή. Ἡ τοιαύτη ἐπέκτασις τῶν δύο τούτων φυλῶν ἐχρησίμευσεν ὡς στήριγμα εἰς τὴν γνώμην, καθ' ἣν ἀρχικῶς οἱ Ἀρουὰκ κατῴκουν ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν διασπασθέντες βραδύτερον ὑπὸ τῶν Καραΐβων.

Μεταξὺ τῶν Ἀρουὰκ καταλέγονται αἱ φυλαὶ μὲ τὰς ἰδιαιτέρας διαλέκτους των: *Τσίμπουνε* εἰς τὴν Κούβαν καὶ τὰς Βαχαμαίας νήσους, *Ταΐνο* εἰς τὰς λοιπὰς Μεγάλας Ἀντίλλας, *'Αλλουάγκοι* καὶ *'Ινύερι* εἰς τὰς Μικρὰς Ἀντίλλας, *Βαπισιάνα, Ταρούμα, 'Ατόρα, 'Αραβὰκ* εἰς τὴν Γουαϊάναν, *Μαϊπούρεοι, Παρένε, Τσιρούπα, Καβέρε* παρὰ τὸν Ζάμαν καὶ Ὀρινόκο, *Μπάρε* παρὰ τὸν Κάουρα, *Γκοαζίρο* ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου, *'Ατσάγκουα* παρὰ τὸν Ρίο Μέταν, *Μπανίβα, Πιαπόννο, Κάουρι* παρὰ τὸν Γκουαβιάρην, *"Αντι, Πίρο* παρὰ τὸν Οὐκαϊάλην, *Μανάο* παρὰ τὸν Ρίο Νέγρο, *'Αραούνα, Κατκίνα* παρὰ τὸν Ἰουρούαν, *Καφουάνα, Μοροκένι, Μορούα, Καμπακάμπα* παρὰ τὸν Ὑαπούραν, *'Ιπουρίνα, Παουμάρι, 'Υαμαμάντι* παρὰ τὸν Πούρους, *Μόσιο Μπαούρε, Παϊκονέκ, Σαραβέκ* ἐν Βολιβίᾳ, *Γκουάνα, Τερένο, Λαϊάνο* παρὰ τὸν Ἄνω Παραγουάην, *Παρέσσι* εἰς τὸ Μάττο Γκρόσσο, *Μεχινάκου, Κουστενάου, Σιαλαούπιτ, Βάουρα* εἰς τὴν περιοχὴν τῶν πηγῶν τοῦ Ξιγκοῦ, *'Αρουὰν* παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀμαζονίου καὶ εἰς τὴν νῆσον Μαράϊο, καὶ ἄλλαι τινές.

Ἡ ἐπέκτασις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀρουὰκ περιωρίσθη σήμερον σημαντικώτατα, ἐξέλιπον δὲ εἰς πολλὰς περιοχάς. Ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως εἶχον ἐξοντωθῆ ὑπὸ τῶν Καραΐβων εἰς τὰς Ἀντίλλας. Οἱ Ἀρουὰκ θεωροῦνται ὡς ἡ τυπικὴ καὶ ἡ πλέον ἐξειλιγμένη μορφὴ μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς περιοχῆς τῶν τροπικῶν δασῶν, ἀποτελοῦντες καὶ τὸν ὑποδειγματικὸν τύπον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς ταύτης. Οἱ Ἀρουὰκ ἐγνώριζον τὴν διὰ σκαπάνης καλλιέργειαν. Ἐκαλλιέργουν δὲ καπνόν, ἀραβόσιτον, κανόα κτλ., ἡ δὲ εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ὀνομασία τῶν προϊόντων τούτων Tabaco Mais, κτλ. παρελήφθη ἐκ τῆς ἀρουακικῆς γλώσσης κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν Ἀντιλλῶν. Ἐγνώριζον ἐπίσης τὴν ἀγγειοπλαστικήν, ἥτις μάλιστα θεωρεῖται ἡ ἰδιαιτέρα τέχνη τῶν Ἀρουὰκ καὶ προϊστορικῶς ἀκόμη, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εὑρήματα παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀμαζονίου καὶ εἰς τὴν νῆσον Μαράϊο. Ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν μορφὴν τοῦ βίου, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὰ ὅπλα, τὴν οἴκησιν, τὴν ἀνέγερσιν καλυβῶν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν θρησκείαν καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμόν των, οἱ Ἀρουὰκ παρουσιάζουν γενικώτερον τὸν τύπον τὸν χαρακτηρίζοντα τὸν πολιτισμὸν τῆς περιοχῆς τῶν τροπικῶν δασῶν μὲ διαφορὰς καὶ παραλλαγὰς ἀναλόγως τῶν γεωγραφικῶν ὅρων τῶν χωρῶν τῆς ἐπεκτάσεώς των.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Μεταξὺ ἄλλων: *Schomburgk*, Reisen in Britisch Guiana, 1840–1844. *Brett*, The Indian Tribes of Guiana (London 1868). *Im Thurn Ewerard*, Among the Indians of Guiana (London 1883). *Ehrenreich Paul*, Anthropologische Studien über die Urbewohner Brasiliens, (Braunschweig 1897). Γραμματικὴ ὑπὸ *Quandt* ἐν νέᾳ ἐκδόσει ὑπὸ *Platzmann* (Leipzig 1900). **Θ. Χ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ**

'Αρουάλεις ἢ *'Αρβάλεις*· βλ. ἀδελφοὶ Ἀρουάλεις.

'Αρουάλτης *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος ἐν Λιβύῃ, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

'Αρουὰν ἢ *'Αρούα* (Aruan). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλίας τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀρουὰκ ἐξηπλωμένη βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀμαζονίου καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Μαράϊο. **Θ. Χ. Σ.**

'Αρουαρνοὶ *['Αρχ.]*. Ἔθνος ἰνδικόν, μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

'Αρούβα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρούμπα.

'Αρουδις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας παρὰ τὸν Εὐφράτην (*Πτολεμ.* 5, 15, 14).

'Αρουὲ (Arouet). Ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ *Βολταίρου*. Ὁ *Ρενάτος 'Αρουέ*, συμβολαιογράφος ἐν Σαὶν-Λοῦ, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ (1440-1499), συνέγραψε σειρὰν ἔργων, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἐδημοσιεύσεν. Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ διέμεινεν ἐν Σαὶν-Λοῦ μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κατόπιν δ' ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις, ὅπου ὁ *Φραγκῖσκος 'Αρουέ*, πατὴρ τοῦ Βολταίρου, ἦτο συμβολαιογράφος ἐν Σατελαί. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡ πόλις Σαὶν-Λοῦ, ἥτις θεωρεῖται ὡς γενέτειρα τῆς οἰκογενείας τοῦ μεγάλου συγγραφέως, ἐπωνομάσθη *Βολταίρ*. **Λ. Δ.**

'Αρουερὶς καὶ *Χαροέρι*. Θεότης τῶν Αἰγυπτίων (βλ. Ὧρος).

'Αρουκαῖοι (ἑβρ. *Χααρκί*) *[Βιβλ.]*. Οὕτως ὀνομάζονται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ οἱ Χαναναῖοι κάτοικοι τῆς πόλεως *"Αρκης* (ἀσσυρ. *'Αρκά*, ἐν τοῖς πινακίοις τῆς Ἀμάρνας *'Ιρκατα*), παλαιᾶς φοινικικῆς πόλεως, κειμένης παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Λιβάνου πρὸς ΒΑ. τῆς Τριπόλεως. Τῶν Ἀρουκαίων γίνεται μνεία ἐν Γενεσ. ι' 17 καὶ Α' Παραλειπ. α' 15. Πρβ. καὶ *'Ιωσήπου* Ἰουδ. Ἀρχαιολ. Α' στ' 2. **Π. Ι. Μ.**

'Αρούκας (Arucas) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ μεγάλῃ Καναρίᾳ τοῦ ὁμωνύμου ἀρχιπελάγους, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ὁποίας ἐνεργεῖται ἐντατικὴ καλλιέργεια ζαχαροκαλάμου.

'Αρουκκία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λιβυρνίας, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

ἄρουλα (ἡ) (ἐκ τοῦ λατιν. ara=βωμός, ἑστία). Χθαμαλὴ ἑστία, ἐν χρήσει ἰδίως εἰς τὰς μονάς, διὰ τὴν πρόχειρον παρασκευὴν φαγητῶν ἢ φαρμάκων διὰ τοὺς ἀσθενεῖς.

'Αρουλὰ (Arula). Φυλὴ ἰθαγενὴς τῆς Βορείου Αὐστραλίας. **Θ. Χ. Σ.**

'Αρουλῆνος, *Ρούστικος* (Rusticus Arulenus). Ρωμαῖος πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος, ἀκμάσας ἐπὶ Δομιτιανοῦ (*Δίων Κάσσ.* 67,131). **Λ. Δ.**

'Αρουλλάνι (Arullani), *'Ανδρέας*. Ἐγεννήθη τὴν 10 Μαΐου 1782 εἰς Ἀλιάνο τοῦ Πεδεμοντίου. Ἐκραγέντος τοῦ Ἰταλικοῦ κινήματος ἐξωρίσθη ἐκ τῆς πατρίδος του ὡς ἐπαναστάτης καὶ κατόπιν μετασχὼν τοῦ ὡσαύτως ἀποτυχόντος Ἰσπανικοῦ κινήματος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐκεῖθεν δὲ κατῆλθε πλήρης ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα ὑπηρέτησε μέχρι τέλους τοῦ τακτικὸν αὐτῆς στρατόν. Τὴν 16 Φεβρουαρίου 1825 διωρίσθη λοχαγός, τὴν δὲ 20 Νοεμβρίου 1825 ὡς γρεναδιέρος τῶν ἐπιλέκτων. Τῷ 1826 ἐπολέμησεν εἰς τὸ Χαϊδάρι καὶ εἰς τὰς Θήβας, τὴν δὲ 1 Δεκεμβρίου 1826 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τροφοδότησιν τοῦ φρουρίου, λαβὼν δύο πληγάς, ἐξῆλθε δὲ ἐκεῖθεν τὴν 28 Μαΐου 1827 λόγῳ τῆς Συνθήκης. Ἀπὸ τὸν 8βριον 1827 μέχρι 14 Μαρτίου 1828 μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Χίου μετὰ τοῦ Φαβιέρου, ὅστις πιστοποιεῖ τὴν ἔξοχον καὶ ἀκατάβλητον δρᾶσίν του. Τῷ 1842 ἀπέθανεν ἐν Ἀργινάς ὡς ταγματάρχης, ἀφῆσε δὲ ὀρφανὰς δύο θυγατέρας Κατίγκων καὶ Καρολίναν. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τῶν Ἀγωνιστῶν τὸν ἔταξεν εἰς τὴν Δ' τάξιν (Ἀρ. Μητρ. 454, φακέλ. 1533). **Τ. Χ. Κ.**

'Αρουμὰ (Aruma). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλίας τῆς οἰκογενείας τῶν Καραΐβων, ἐξηπλωμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Μαδέϊρα καὶ Ξιγκοῦ. **Θ. Σ.**

'Αρούμπα (Aruba) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς ὁμάδος τῶν ὑπηνέμων Ἀντιλλῶν, ἔχουσα ἔκτασιν 179 τετρ. χμτρ. καὶ 9021 κατοίκους. Εἶναι ὁλλανδικὴ κτῆσις καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὴν παράλιον πολίχνην Oranjestad.

—**'Αρούμπα** (Aruba). Φυλὴ τῆς Βενεζουέλας ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου ὁλλανδικῆς νῦν νήσου, ἐκλιποῦσα σήμερον. **Θ. Χ. Σ.**

'Αρουμπάκβι ἢ *'Αρραβὰκ* ἢ *'Αραβὰκ* (Arubakwi, Arawak, Arrawak). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Βραζιλιανῆς Γουαϊάνας ἐξηπλωμένη παρὰ τὸν ποταμὸν Τρομπέταν. Οἱ Ἀρουμπάκβι ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *'Αρουάκ*. **Θ. Σ.**

'Αρούν-ἀλ-Ρασσίδ· βλ. Χαροὺν-ἀλ-Ρασσὶδ καὶ λ. Ἀλεξάνδρεια (τ. Γ' σ. 555 α') καὶ Ἀραβία τ. Ε', σ. 304 β').

'Αρούνα (Aruna) *['Ινδ. Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Κασυάπα καὶ τῆς Βινάτα, ἐκπρόσωπος τοῦ λυκαυγοῦς καὶ ὁδηγὸς τοῦ ἅρματος τοῦ Σούρυα.

'Αρουνδέλεια *μάρμαρα*. Ταῦτα, ἄλλως «*Χρονικὸν τῆς Πάρου*» καὶ «*Πάριον χρονικὸν*» καλούμενα, εἶναι μαρμάρινοι ἐνεπίγραφοι πλάκες, εὑρε-

Digitized by Google

θεῖσαι τὸ 1627 ἐν Πάρῳ καὶ ἀγορασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ λόρδου Ἀροῦντελ (βλ. λ.), ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία των. Αἱ πλάκες, μεταφερθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀροῦντελ εἰς Λονδῖνον, κατετέθησαν εἰς τὸν δημόσιον αὐτοῦ κῆπον ἐξ οὗ, κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἄγνωστον πῶς, ἐξηφανίσθησαν. Ἀνευρεθεῖσαι μετὰ καιρόν, ἀλλὰ σπουδαίως ἠκρωτηριασμέναι καὶ βεβλαμμέναι, κατεσχέθησαν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀροῦντελ κατὰ τὸ 1667 καὶ ἐδωρήθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης ἢ Ὀξωνίας, ἔνθα καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν, ὀνομαζόμεναι πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τοῦτο καὶ «*Ὀξώνια μάρμαρα*». Ἐπὶ τῶν πλακῶν ἦσαν ἀναγεγραμμένα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς κτίσεως τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ 264 π. Χ. Ἐπὶ τῶν σήμερον σωζομένων ἐν Ὀξφόρδῃ τεμαχίων αἱ ἐπιγραφαὶ φθάνουν μέχρι τοῦ 354 π. Χ., τὸ ὅλον ὅμως τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι γνωστὸν ἐξ ἀντιγραφῆς τοῦ Σέλδον, γενομένης τῷ 1628, ὅτε ἐσώζοντο ἀκέραιαι αἱ πλάκες. Μεταξὺ τῶν σωζομένων ἐπιγραφῶν, σπουδαιοτάτη διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου εἶναι καὶ ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν Θέσπιν καὶ ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Ἀφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς *(ἐφάνη)*, πρῶτος ὃς ἐδίδαξε *(δρ)ᾶ(μα ἐν ἄ)στ(ει καὶ ἐ)τέθη ὁ (τ)ράγος (ἆθλον)* ἔτη ..». Δυστυχῶς ἡ χρονολογία της εἶναι ἐσβεσμένη· ἐν τούτοις, ὁ *Bentley* (βλ. Διατριβὴν περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φαλάριδος, σελ. 247) λαβὼν ὑπ' ὄψει τὴν προηγουμένην αὐτῆς χρονολογίαν καὶ τὴν μετ' αὐτήν, ὥρισε τὴν ἑξηκοστὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα ὡς ἐποχὴν καθ' ἣν, νεωτερίσας ὁ Θέσπις, ἐδίδαξε *πρῶτος* δρᾶμα. Ν. Ι. Λ.

ἀρουνδιναρία (ἡ) *[Βοτ.]* βλ. λουδολφία.

Ἀρουνταῖϊλ (Arundale). Ἄγγλος ἀρχιτέκτων καὶ ἰχνογράφος (1807-1853). Μαθητὴς τοῦ Αὐγούστου Πυζὲν διὰ τὸν ὁποῖον εἰργάσθη ὡς ἰχνογράφος, εἶναι ἰδίᾳ γνωστὸς ὡς ζωγράφος καὶ ἰχνογράφος μνημείων ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπίσης εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν πραγματειῶν συνδεομένων πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Παλλάντιο, τὰς ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τοὺς αἰγυπτιακοὺς θρύλους κ.τ.λ. Α. Δ.

Ἀρούντας (Aruns). Ἀδελφὸς *Ταρκινίου τοῦ Ὑπερηφάνου*, συζευχθεὶς τὴν Τυλλίαν, θυγατέρα τοῦ Σερβίου Τυλλίου. Ἡ σύζυγός του διενήργησε τὴν δολοφονίαν του καὶ ἦλθεν εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου της, τοῦ Ταρκινίου, ὅστις εἶχε καὶ αὐτὸς δηλητηριάσει τὴν σύζυγόν του (536 π. Χ.). Α. Δ.

— **Ἀρούντας**. Υἱὸς *Ταρκινίου τοῦ Ὑπερηφάνου*, συνεξορισθεὶς μεθ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του. Αὐτὸς καὶ ὁ Βρούτος, κατελθόντες εἰς ἀγῶνα, ἐπέπεσαν κατ' ἀλλήλων μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε ἀμφότεροι διετρυπήθησαν διὰ τῶν ξιφῶν των καὶ ἐφονεύθησαν (536 π. Χ.). Α. Δ.

Ἀρούντας ἢ *Ἀράντας*. Ἰθαγενὴς φυλὴ τῆς Αὐστραλίας εἰς τὸ κέντρον τῆς ἠπείρου, λαλοῦσα αὐτοτελῆ γλῶσσαν, καλουμένην *ἀρουνταϊκήν*.

Ἀροῦντελ (Arundel) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Σοῦσεξ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄρεν. Ἡ πόλις κοσμεῖται δι' ὑπερόχου ἀνακτόρου, ἄλλοτε ἀπορθήτου φρουρίου, ἀνήκοντος σήμερον εἰς τοὺς δοῦκας τοῦ Νορφόλκ, κόμητας τοῦ Ἀροῦντελ. Κάτ. 2.750.

Ἀροῦντελ (Arundel) *κόμητες τοῦ* —. Τίτλος τὸν ὁποῖον ἔφερον ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν *Ἀλμπίνι* κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, *Φίτζαλαν* κατὰ τοὺς ΙΓ'—ΙΣΤ' αἰῶνας καὶ *Χόβαρτ* ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Χ. Δ.

— **Ἀροῦντελ** (Arundel) *Γουλιέλμος Χόβαρτ κόμης Στάφφορντ* (βλ. λ. Στάφφορντ).

— **Ἀροῦντελ** (Arundel), *Θωμᾶς Χόβαρτ, κόμης* —. Ἄγγλος στρατάρχης γεννηθεὶς τῷ 1580 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παδούῃ τῷ 1646. Εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν προστασίαν, ἣν παρέσχεν εἰς τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ διὰ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς τέχνης. Διὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας του ἐχρησιμοποίει τὸν Θεόδωρον Πέττυ (Th. Petty), ὅστις κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τὰ πολυθρύλητα μάρμαρα τῆς Πάρου, γνωστὰ ἔκτοτε καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρουνδέλεια μάρμαρα (βλ. λ.). Ὁ Ἀροῦντελ κατήρτισε πλουσίαν συλλογὴν συνισταμένην ἐκ πινάκων τοῦ Χολμπάϊν. Ἐπίσης ἠγόρασε διάφορα ἔργα τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Ἐρρίκου φὰν ντὲρ Μπόρχτ. Ὁ Ρούμπενς, ὁ φὰν Ντάϊκ καὶ ὁ φὰν Σόμερ ἐφιλοτέχνησαν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τῆς συζύγου του καὶ τῶν τέκνων του. Ὁ Ἀροῦντελ εἶναι ὁ διαγνώσας τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ μεγάλου ἀρχιτέκτονος Ἴνιγκο Τζῶνς καὶ ὁ καλέσας εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν διάσημον Γερμανὸν χαράκτην Χόλλαρ, ὅστις κατ' ἐντολήν του ἀντέγραψε τὰ ὡραιότερα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, δι' ὧν ἐκοσμήθησαν τὰ μέγαρα καὶ οἱ κῆποι τοῦ Ἄγγλου ἀρχαιοφίλου. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιελάμβανε τριάκοντα ἑπτὰ ἀγάλματα, ἑκατὸν εἴκοσι ὀκτὼ προτομάς, διακοσίας πεντήκοντα ἐπιγραφὰς ἐπὶ μαρμάρου, ἀγγεῖα κ.τ.λ. Ὅτε ἐξερράγη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ ἐπανάστασις, ὁ Ἀροῦντελ μετέφερε τοὺς θησαυρούς του εἰς τὴν Ἀμβέρσαν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐν Παδούῃ. Ἡ συλλογή του περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἑνὸς τῶν υἱῶν του, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ διασκορπισθῇ.

Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀροῦντελ, *Λευκὴ* (1583-1649), ὑπερήσπισε, κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας τὸν πύργον τοῦ Βαρντοὺρ ἐναντίον δώδεκα χιλιάδων στρατιωτῶν. Α. Δ.

— **«Ἀροῦντελ»** (Arundel). Ἀγγλικὴ ἑταιρεία, ἱδρυθεῖσα τῷ 1848 ἐπὶ τῷ τέλει ἀντιγραφῆς τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ζωγραφικῆς. Ἡ ἑταιρεία αὕτη προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ γνωστὰ πρὸ παντὸς ἰταλικὰ ἀνάγλυφα δι' ὑδατογραφιῶν καὶ χρωμολιθογραφιῶν, αἵτινες διενέμοντο μεταξὺ τῶν μελῶν. Α. Δ.

Ἀρούντιος *Πατέρκουλλος*. Σικελὸς καλλιτέχνης ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευόμενος.

Ἀρούπα (Arûpa) *[Ἰνδ. Φιλοσοφ.]*. Λέξις σανσκριτικὴ δηλοῦσα τὴν ἀμορφίαν, τὴν ἔλλειψιν μορφῆς. Ὁ ὅρος σημαίνει τὴν ἀνωτέραν νόησιν, εἰς ἣν ἐξαφανίζεται πᾶσα μορφή. Α. Δ.

Ἀρουπῖνοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἰαπόδων ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Στράβων.

ἄρουρα (ἡ), —ης· γῆ καλλιεργημένη ἢ καλλιεργήσιμος || καθόλου γῆ· ἡ λ. ὁμηρική, γνωστὴ ἐκ τῆς συνήθους φράσεως «ἄχθος ἀρούρης» ἢ πληρέστερον «ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης», μάταιον βάρος τῆς γῆς || χώρα ἐν γένει, γῆ, χῶρος, χῶμα, πατρίς || μέτρον γῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Αἰγύπτῳ ἑκατὸν περίπου τετραγωνικῶν πήχεων (Ἡροδ. ΙΙ, 168). Ι. Χ. Δ.

Ἀρουραῖοι *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος τῆς Ἰνδικῆς, ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφερόμενον.

— **Ἀρουραῖοι**, *ἀδελφοί*· βλ. λ. ἀδελφοὶ Ἀρουάλεις.

ἀρουραῖος (ὁ) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυῶν* (βλ. λ. μῦς). Δ. Ν. Π.

Ἀρουσιανός, *Μέσσιος* (Arusianus Messius). Ρωμαῖος γραμματικός, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ε' μ.Χ. αἰῶνα. Εἶναι γνωστὸς ἐξ ἔργου τινὸς ὑπὸ τὸν τίτλον «Quadriga», ἐν ᾧ διαλαμβάνονται κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν παραδείγματα τρόπων ρητορικῶν, παρειλημμένα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Τερεντίου, τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Σαλλουστίου καὶ τοῦ Κικέρωνος. Α. Δ.

Ἀρουσὶν (Arusin). Φυλὴ ἀφρικανικὴ τῆς Δυτικῆς Σαχάρας.

Ἀροῦσσοι (Arussi). Φυλὴ ἀφρικανικὴ τῆς οἰκογενείας τῶν Γκάλλα ἐν Σομαλιλάνδῃ ἐπὶ 4° Β. πλ. περίπου. Θ. Χ. Σ.

Ἀρούτζ (Arudj). Ὁ πρῶτος Τοῦρκος ἡγεμὼν τῆς Ἀλγερίας, ἀδελφὸς τοῦ *Βαρβαρόσα*.

Ἀρουχουίμι (Arouhouimi) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τοῦ Βελγικοῦ Κογκό. Σχηματίζεται διὰ τῆς συνενώσεως τῶν τριῶν ποταμῶν Ἰτουρί, πηγαζόντων ἐκ τῆς λίμνης Ἀλβέρτου. Ἐκβάλλει εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ παρὰ τὸ Μπαζόκο, μετὰ ροῦν 1130 χιλιομ. Εἶναι πλωτός, μόνον δὲ πρὸς τὰς πηγάς του σχηματίζει πολλοὺς καταρράκτας οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν τὴν ναυσιπλοΐαν δύσκολον. Διὰ τῆς συνδέσεώς του πρὸς τὸν Νεῖλον ἐν τῇ λίμνῃ Ἀλβέρτου σχηματίζει φυσικὴν τρόπον τινὰ ὁδὸν μεταξὺ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ Μεσογείου. Ω—.

ἅρπα (ἡ) *[Μουσ.]*. Ἔγχορδον ὄργανον (ἰταλ. arpa, γαλλ. harpe) νυκτόν, τὸ ἀρχαιότερον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν τοῦ εἴδους του. Τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τῆς ἅρπας, οἷον παρίσταται εἰς τὰς παραστάσεις τῶν αἰγυπτιακῶν ἀρχαίων μνημείων (νεκροπόλεις Θηβῶν ΙΗ' π. Χ. αἰών), ἦτο ἐλλειψοειδές. Τοῦτο διετηρήθη ἀναλλοίωτον ἐπὶ πολλοὺς κατόπιν αἰῶνας καὶ μόλις κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπέστη μεταβολήν τινα διὰ τῆς προσθήκης στήλης συνενούσης τὰ δύο ἄκρα τοῦ τόξου, ἥτις καὶ μετέβαλε τὴν ἀρχικῶς ἐλλειψοειδῆ μορφὴν τῆς ἅρπας εἰς τριγωνικήν. Τὸ σχῆμα τοῦτο διατηρεῖται μέ τινας παραλλαγὰς καὶ μέχρι σήμερον.

Ἡ ἅρπα πολὺ διαδεδομένη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος παρὰ τοῖς λαοῖς τῶν Βρεττανικῶν νήσων ἦτο φορητὸν ὄργανον μὲ 10—12 χορδὰς φερόμενον ὑπὸ τοῦ ἐκτελεστοῦ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος, ἐνῷ αἱ χεῖρες ἔκρουον ἀμφοτέρωθεν τὰς χορδάς. Ἡ ἅρπα χρησιμεύει ὡς ἐθνικὸν ἔμβλημα τῆς Ἰρλανδίας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς θρυλικῆς ἅρπας τοῦ O'Brien ὅστις ἐνίκησε τοὺς Δανοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ι' αἰῶνος. Ἐπίσης ὡς ἐθνικὸν κειμήλιον φυλάσσεται εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Ἁγ. Τριάδος (Trinity College) ἡ ἅρπα, ἥτις μέχρι τινὸς ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνήκουσα εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἡ ὁποία βραδύτερον ἀπεδείχθη ἀνήκουσα εἰς ἄλλην ἐποχὴν νεωτέραν (ΙΓ' αἰών). Τὸ ὕψος αὐτῆς εἶναι 80 ἑκ. καὶ φέρει τὰ ἴχνη τριάκοντα σφυρῶν χρησίμων διὰ τὸ δέσιμον καὶ ἀνάτασιν τῶν χορδῶν.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἅρπα ὑπῆρξε τὸ ἀγαπητὸν ὄργανον τῶν εὐγενῶν. Ἡ βασίλισσα Ἰσαβέλλα τῆς Βαυαρίας ἔπαιζε μὲ ἀρκετὴν δεξιοτεχνίαν τὸ ὄργανον τοῦτο καὶ ὅλαι αἱ βασιλικαὶ αὐλαὶ τῆς τότε ἐποχῆς εἶχον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν ἐπίσημον ἁρπιστήν. Τὸ σχῆμά της ἦτο ἀκόμη διαστάσεων περιωρισμένων, ἐκρεμᾶτο δὲ διὰ δερματίνης ταινίας ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ ἁρπιστοῦ, ὅστις ἔπαιζε σχετικὰ ἐμβατήρια, τὰς λιτανείας καὶ τὰς βασιλικὰς πομπάς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐν Ἰταλίᾳ ὁ *Ὁράτιος Μίκης* ὁ ἐπονομασθεὶς *Dall' arpa* (Orazio Micchi dall' arpa) ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὴν *διπλῆν ἅρπαν* (arpa doppia) τὴν ὑπὸ τοῦ Vincenzo Galilei περιγραφομένην. Κατὰ τοῦτον, αὕτη συνέκειτο ἐκ δύο *ἁρποσκελετῶν* προσηρμοσμένων ἐπὶ κοινοῦ ἠχητικοῦ κιβωτίου καὶ φερόντων ἕκαστος ἀνὰ 29 χορδὰς (58 ἐν ὅλῳ). Διὰ τούτων ἐσχηματίζετο κλῖμαξ χρωματικὴ τεσ-

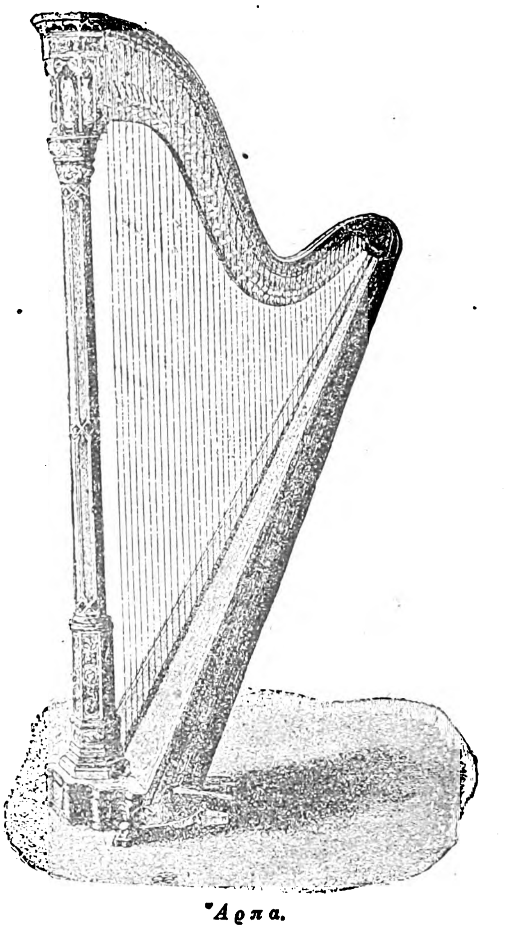

Ἅρπα.

σάρων ὀγδόων ἀπὸ Ρὲ εἰς ρὲ (Ρὲ—ρὲ) ἐκ δεξιῶν —Δὸ δίεσις —δὸ δίεσις ἐξ ἀριστερῶν. Σώζεται σήμερον ἓν καὶ μόνον ὄργανον τοῦ τύπου τούτου, ὅπερ κατέχει τὸ South Museum τοῦ Λονδίνου.

Πλὴν τῆς προσθήκης ὀλίγων ἀκόμη χορδῶν καὶ τῆς κατ' ἀνάγκην αὐξήσεως τοῦ μεγέθους της, οὐδεμία ἄλλη οὐσιώδης μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἅρπας μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ κατασκευαστοῦ τὸ σύστημα τῆς δι' ἀγκίστρων ἀνυψώσεως καθ' ἡμιτόνιον ὅλων τῶν χορδῶν, ὅπερ ἐφαρμοσθὲν μέ τινας τροποποιήσεις ἀπὸ τὸν Βαυαρὸν *Χανσμπρούκερ* ἐτελειοποιήθη οἷον σήμερον εἶναι ἐν χρήσει κατὰ τὸ 1800 ὑπὸ τοῦ *Σεβαστιανοῦ Ἐράρ*. Ὁ κατασκευαστὴς οὗτος ἀντικατέστησε τὸ ἄγκιστρον διὰ νέου μηχανισμοῦ κινητῶν δικρανίων μὲ δύο κινήσεις, ὧν ἑκάστη ἀνυψώνει διαδοχικῶς τὸν ἦχον ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως κατὰ ἓν ἡμιτόνιον. Οὕτω, δοθέντος ὅτι τὸ βασικὸν χόρδισμα τῆς ἅρπας εἶναι εἰς κλίμακα Δὸ ὕφεσις μεῖζον, ἡ πρώτη κίνησις μεταφέρει αὐτὸ εἰς Δὸ φυσικὸν καὶ ἡ δευτέρα εἰς Δὸ δίεσις ἢ Ρὲ ὕφεσις. Τὰς κινήσεις ρυθμίζουν 7 ποδεῖα (pedales), ὧν τρία κυβερνῶνται ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τέσσαρα ὑπὸ τοῦ δεξιοῦ ποδός. Τοιουτοτρόπως τελειοποιημένη ἡ ἅρπα μὲ διπλῆν κίνησιν (à double mouvement) δὲν ἐβράδυνε νὰ καθέξῃ τὴν ἁρμόζουσαν θέσιν εἰς τὴν ὀρχήστραν, ὅπου εἴτε μόνη, εἴτε ἐν συνδυασμῷ ἄλλων ὀργάνων, προσδίδει τὸ ποιητικὸν χρῶμα εἰς τὸ ὀρχηστρικὸν σύνολον (πρβλ. Φανταστικὴν Συμφωνίαν, Καταδίκην τοῦ Φάουστ, *Μπερλιόζ*, Βαλκυρίαν, Τριστᾶνον τοῦ *Βάγνερ* κλπ.). Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

— **ἅρπα αἰολική**· βλ. λ. αἰολικὴ ἅρπα.

— **ἅρπα λαοῦτον** (ἰταλ. arpa liuto, γαλλ. harpe luth) *[Μουσ.]*. Εἰδικὸν ὄργανον κατασκευασθὲν τῷ 1897 ὑπὸ τοῦ *Γ. Λυὸν* (G. Lyon) διὰ νὰ χρησιμεύσῃ

Digitized by Google

εἰς τὰς παραστάσεις τῶν Ἀρχιτραγουδιστῶν (Maîtres chanteurs) τοῦ Βάγνερ εἰς τὸ θέατρον τῆς Μπαϋρόοϊτ ἐλλείψει λαούτου. Τὸ ὄργανον τοῦτο, κομψὸν εἰς σχῆμα, εἶναι παραλλαγὴ τῆς ἅρπας μὲ μικροτέρας διαστάσεις. Λ.

— **Ἅρπα-λύρα** *[Μουσ.]*. Μεγάλη κιθάρα μὲ τρεῖς λαβὰς καὶ 21 χορδὰς ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σαλομὸν τὸ 1827. Λ.

— **Ἅρπα** ***χρωματικὴ*** (γαλλ. Harpe chromatique) *[Μουσ.]*. Νεώτερος τύπος ἅρπας *(Γ. Λυὸν* 1897*)* μὲ 78 διασταυρουμένας χορδὰς κατ' ἀπομίμησιν τοῦ κλειδοκυμβάλου διὰ τὴν εὐκολωτέραν καὶ ἄνευ βοηθείας ποδείων μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τόνου εἰς ἄλλον. Ὁ τύπος οὗτος, ἀνατρέπων τὸν μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει μηχανισμόν, ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν ἐκτελεστῶν, ἐν τέλει ὅμως ἐπεκράτησε καὶ ἀπὸ τοῦ 1902 ἱδρύθη ἰδιαιτέρα ἕδρα διδασκαλίας τῶν μηχανισμῶν της ἐν τῷ Κονσερβατορίῳ τῶν Παρισίων. Λ.

ἅρπα (Harpa) *[Ζῳολ.]*. Γένος *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσωβραγχίων* γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *κτενοβραγχιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς ἀδιατρήτου κόγχης των, ἥτις ἔχει σχῆμα ᾠοειδὲς καὶ καταλήγει εἰς αἰχμηρὸν ἄκρον. Ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίας. Δ. Ν. Π.

ἁρπάγη (ἡ)· ὄργανον φέρον ἄγκιστρα ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀναρτῶμεν κρέατα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα· κοιν. *τσιγγέλι*.

—*[Ἀρχ.]*. Γαμψὸν μετάλλινον ἐργαλεῖον, δι' οὗ συνελαμβάνοντο καὶ εἵλκοντο βάρη, *λύκος* ἄλλως λεγόμενον ἢ *κρεάγρα* καὶ *κρεαγρία*. Τοιοῦτον σιδηροῦν ἐργαλεῖον περιγράφεται ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἱππ. 1002): «Εἶδος ἐργαλείου μαγειρικοῦ χειρὶ παρεοικός, μόνον ἐγκεκαμμένους τοὺς δακτύλους, ἀνιμῶσα τὰ ζεστά, διὰ τὸ τὰς χεῖρας μὴ καίεσθαι.» Παρόμοιον ἐργαλεῖον ἐχρησίμευεν, ἵνα ἀνασπῶσι τοὺς κάδους ἀπὸ τῶν φρεάτων. Τὸ αὐτὸ ἐργαλεῖον λέγεται καὶ *ἅρπαξ*, ἐν πληθυντικῷ ἀριθμῷ *ἅρπαγες*, καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐνοοῦντο ἐν ταῖς ναυμαχίαις τὰ ἐργαλεῖα τὰ ῥιπτόμενα κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἢ ἵνα φέρωσιν αὐτὰ πλησίον καὶ καταστρέψωσιν, ἢ ἵνα ἐφορμήσωσι κατ' αὐτῶν. Τοιαύτας ἁρπάγας μετεχειρίσθη καὶ ὁ Ρωμαῖος ναύαρχος Δουΐλιος κατὰ τῶν Καρχηδονίων ἐν τῇ γνωστῇ πρὸς αὐτοὺς ναυμαχίᾳ. Φαίνεται ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ἁρπάγαι ὡμοίαζον πρὸς τὰς Ρωμαϊκὰς *manus fereas*. Τὴν ἁρπάγην ἐπὶ τοιαύτης χρήσεως λέγεται ὅτι ἐφεῦρεν ὁ Περικλῆς (*Δί Κά*. 49, 3. I, 32. 34 Plin. H. N. 7, 57). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἁρπάγη κρεάγρα.

— *[Τεχν.]* —1) Συγκρότημα τριῶν ἢ τεσσάρων σιδηρῶν ἀγκίστρων, χρησιμεῦον διὰ τὴν ἀνέλκυσιν ἀντικειμένων ἐκ τοῦ βυθοῦ φρεάτων, ποταμῶν, λιμνῶν ἢ θαλάσσης (κοιν. *τσιγγέλι*).

—2)· Ἀγκιστροειδὲς σιδηροῦν ἐξάρτημα προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἄκρον μακροῦ κοντοῦ, ἢ προσδεδεμένον εἰς τὸ ἄκρον σχοινίου, χρήσιμον πρὸς διαφόρους χρήσεις ἑλκύσεως ἐξ ἀποστάσεως, ἢ προσεγγίσεως (ὡς ἐπὶ λέμβων πρὸς πλοῖα ἢ πρὸς τὴν ἀκτήν).

—3) Σιδηροῦν ὄργανον ἀποτελούμενον ἐκ δύο μοχλῶν, καμπύλων κατὰ τὰ πρόσθια ἄκρα των, συνδεδεμένων δὲ κατὰ τὸ μέσον, ἐν εἴδει ἡλάγρας *(τανάλιας)*. Τὰ ὀπίσθια ἄκρα τῶν μοχλῶν ἀπολήγουσιν εἰς κρίκους, εἰς τοὺς ὁποίους προσδένονται ἁλύσεις ἢ σχοινία. Ἄλλοτε ἡ ἀπὸ τῆς ἁλύσεως ἐξάρτησις γίνεται μέσῳ ἀρθρωτοῦ παραλληλογράμμου, ὡς δεικνύει τὸ σχῆμα 1. Διὰ τῆς συσκευῆς ταύτης ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπ' εὐθείας ἀνύψωσις βαρέων ἀντικειμένων διὰ βαρούλκου, χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ περιδεθῶσι ταῦτα διὰ σχοινίου, ὅπως συνήθως γίνεται. Πρὸς τοῦτο ἡ ἁρπάγη φέρεται ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνύψωσιν ἀντικειμένου κατὰ τρόπον ὥστε νὰ παρεντίθεται τοῦτο μεταξὺ τῶν δύο καμπύλων σκελῶν αὐτῆς. Ἐφ' ὅσον τότε ἡ ἁρπάγη ἀνυψοῦται, τὰ σκέλη της τείνουσι νὰ πλησιάσωσιν ἄλληλα, τὸ ἀντικείμεναν συσφίγγεται στερεῶς μεταξὺ αὐτῶν καὶ συγκρατεῖται ἀσφαλῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνυψώσεως.

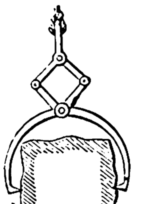

Σχ. 1.

— 4) Παρομοία πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἰσχυρὰ μεταλλικὴ συσκευή, σχήματος ψαλίδος μὲ καμπύλους βραχίονας, διὰ τῆς ὁποίας γίνεται ἀνύψωσις καὶ μεταφορὰ τῶν βλημάτων τῶν πυροβόλων τοῦ Ναυτικοῦ κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν αὐτῶν ἐκ τῶν φορτηγίδων καὶ τἀνάπαλιν κατὰ τὴν ἀποβίβασιν. Εἰδικὴ ἀσφαλιστικὴ διάταξις.

— *[Ναυτ.]* Σκεῦος ἐκ σφυρηλάτου σιδήρου, διαφόρων μορφῶν καὶ χρήσεων:

1) *ἁρπάγη τοῦ μασχαλιστῆρος* (κοιν. *ὁ πεσκαδοῦρος*, γαλλ. le croc de traversière, ἀγγλ. the fish-hook). Ὁ διπλοῦς ἀρθρωτὸς κόραξ τοῦ μασχαλιστῆρος τῶν πλοίων τοῦ ἄλλοτε Ναυτικοῦ (σχ. 2), ἀρτώμενος δίκην ζυγοῦ ἀπὸ τοῦ συσπάστου τοῦ μασχαλιστῆρος· ὁρμίδιον προσδενόμενον ἐπὶ τῆς ἁρπάγης ἐχρησίμευε διὰ τὸν χειρισμὸν αὐτῆς πρὸς σύλληψιν τοῦ ὄνυχος τῆς ἀναδυσάσης ἀγκύρας. Εἰς τὰ μεταγενέστερα πλοῖα, τοῦ μασχαλισμοῦ γενομένου ἀπὸ κρίκου ἐπὶ τῆς ἀτράκτου καὶ κατὰ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς ἀγκύρας, ἡ ἁρπάγη τοῦ μασχαλιστῆρος μετεβλήθη εἰς ἀρθρωτὸν *κόρακα* ἁπλοῦν, ἄλλοτε δὲ ἔχοντα καὶ στρεπτῆρα. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν συγχρόνων πλοίων, τῆς ἀγκύρας οὔσης ὀνυχαρθρώτου, τύπου Martin, ὁ μασχαλισμὸς ἀντικατεστάθη διὰ τῆς εἰσολκῆς τῆς ἀτράκτου ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ συνεπῶς ἡ *ἁρπάγη*, μετὰ τοῦ μασχαλιστῆρος, ἐξέλιπον.

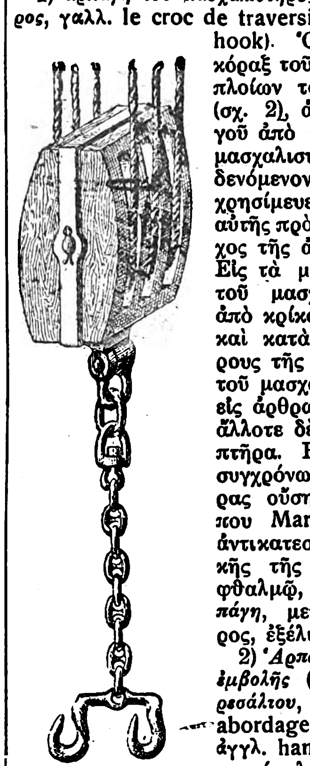

Σχ. 2.

2) *Ἁρπάγη τῶν ἀγημάτων τῆς ἐμβολῆς* (κοιν. τὸ *τσιγκέλι τοῦ ρεσάλτου*, γαλλ. le grapin d'abordage ἢ ἁπλῶς le harpon, ἀγγλ. hand-grapnel), ἐλαφρὸς πεντάχηλος «κερκέτης» (βλ λ. ἄγκυρα) σιδηροῦς, ἀλλὰ μὲ ὄνυχας ἄνευ ὠτίων καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολήγοντας (σχῆμα 3), δυνάμενος νὰ ἐπιρρίπτεται διὰ χειρὸς ὑπό τινος τῶν ἐν τῷ ἀγήματι τῆς ἐμβολῆς, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλοντος πλοίου πρὸς τὸ ἐμβαλλόμενον, εἴτε πολεμικὰ ἦσαν ταῦτα ἐν δράσει, εἴτε ληΐζον τὸ πρῶτον (πειρατικὸν ἢ πολεμικόν, ἀδιάφορον) καὶ λεία τὸ δεύτερον. Ἡ τοιαύτη πολεμικὴ χρῆσις τῆς ἁρπάγης, συνηθεστάτη εἰς τὸ ἄλλοτε Ναυτικόν, κατηργημένη πλέον, χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Θουκυδίδου ὀνομάζοντος αὐτὴν «χεῖρα σιδηρᾶν», τοῦ δὲ Πολυδεύκους «τὸ χειροσίδηρον».

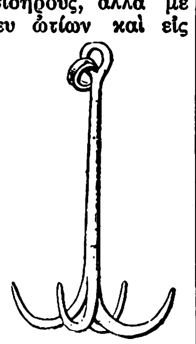

Σχ. 3.

3) *Ἁρπάγη τηλεγραφικῶν καλωδίων* (γαλλ. chatte pour cables, ἀγγλ grapnels for picking up submarine cables), ἔχουσα γενικῶς σχῆμα κερκέτου, μεγάλων ὅμως διαστάσεων καὶ μεγίστης ἀντοχῆς. Ὑπάρχουσι δύο τύποι: ὁ μέν, μετὰ μακρᾶς ἀτράκτου καὶ μακρῶν (σχ. 4) χηλῶν σχετικῶς λεπτῶν καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολῃγουσῶν, τοῦ δακτυλίου της ἀποτελοῦντος ἅμα στρεπτῆρα· ὁ ἄλλος (σχ 5), στιβαρώτερος, ἔχει βραχύτερα πλὴν παχύτερα τήν τε ἄτρακτον καὶ τὰς χηλάς, αἵτινες εἶναι σχεδὸν ἰσοπαχεῖς καὶ ἀπολήγουσιν οὐχὶ ὀξεῖαι ἀλλὰ λοξότμητοι. Διὰ τῆς ἁρπάγης τοῦ πρώτου τύπου *γριπίζομεν*, διὰ δὲ τῆς τοῦ δευτέρου συλλαμβάνομεν τὸ καλώδιον πρὸς ἀνέλκυσιν μετὰ τὸν γριπισμόν. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

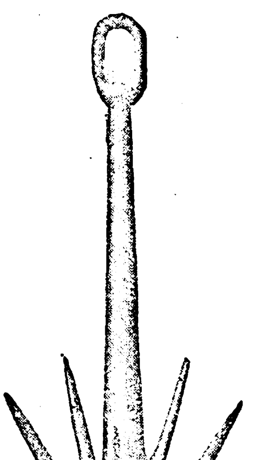

Σχ. 4.

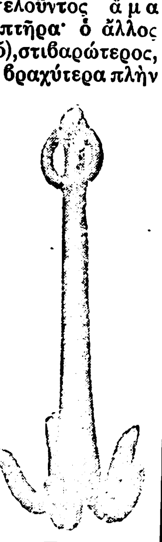

Σχ. 5.

— *[Ἁλιευτ.]*· βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ' σ. 774 γ'.

Ἁρπάγη *[Γεωγρ.]*. Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν Ἀνατ. Θράκῃ, περιφερείᾳ Τυρολόης, χωρίου *Σαχπάζ*, ὅπερ κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀπογραφὴν ἠρίθμει 248 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

ἁρπαγὴ (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁρπάζειν, ἡ βιαία ἀπόκτησις πράγματός τινος: «ζῶσι διὰ τῶν ἁρπαγῶν»· || βίαιον ἀπόκτημα, ἅρπαγμα, «συνάλλαγμα ἀκούσιον, βίαιον» *(Ἀριστοτ.)*.

— *[Ποιν. Νομ.]* Ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ (ἄρθρ. 321) *ἁρπαγὴ* εἶναι ἡ ἀποστέρησις τῆς ἐλευθερίας τινός, εἴτε ἄρρενος εἴτε θήλεος, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀφαιρῆται ἀπὸ τῆς προστασίας τῆς κυβερνήσεως ἢ ἐκείνων, ὑφ' ὧν τὴν νόμιμον ἐξουσίαν διατελεῖ, οἷον τῶν γονέων, ἐπιτρόπων κλπ., νὰ ὑπάγηται δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δράστου.

Ἡ πρᾶξις, ἂν μὲν ἀπευθύνηται κατὰ προσώπου συμπληρώσαντος τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, πρέπει νὰ τελεσθῇ, ἵνα ᾖ ἀξιόποινος, ἢ διὰ βίας (βλ. λ.), φυσικῶς ἢ ψυχολογικῶς ἀσκουμένης εἴτε ἀμέσως κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ παθόντος, εἴτε κατὰ τῶν προσώπων, ὑφ' ὧν τὴν προστασίαν ἢ τὴν ἐπίβλεψιν διατελεῖ, οἷον τοῦ φύλακος, νοσοκόμου κλπ., ἢ *δολίως*, ἤτοι δι' ἀπατηλῶν παραστάσεων. Ἂν ὅμως τὸ πρόσωπον δὲν συνεπλήρωσε τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ πρᾶξις, ὁπωσδήποτε τελουμένη, καὶ ἑκόντος ἔτι αὐτοῦ, εἶναι ἀξιόποινος. Δι' ὃ τοῦ μὲν συμπληρώσαντος τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἡ συναίνεσις ἀποκλείει τὸ ἀξιόποινον, ἐνῷ ἡ τοῦ μὴ ὑπερβάντος τὴν ἡλικίαν ταύτην συναίνεσις οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ ἀξιοποίνου τῆς πράξεως ἀσκεῖ ἐπιρροήν, ἐκτὸς ἂν συντρέχῃ καὶ ἡ συναίνεσις τῶν γονέων ἢ τοῦ ἐπιτρόπου του· κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τοῦ ἐδ. 1 τοῦ ἄρθρ. 321, καθ' ἣν ὁ ἁρπαγεὶς ἀπάγεται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους διὰ νὰ ὑπηρετῇ ἐκεῖ δούλου ἢ θητὸς δίκην, ἡ συναίνεσις τοῦ ἀπαγομένου, οἱανδήποτε καὶ ἂν ἄγῃ ἡλικίαν, οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἀσκεῖ, διότι οὐδεὶς κατὰ τὸ Σύνταγμα δύναται νὰ ὑποβάλῃ ἑαυτὸν εἰς κατάστασιν δούλου ἢ θητός.

Πρέπει προσέτι ἡ ἐνέργεια τοῦ δράστου ν' ἀπορρέῃ ἔκ τῆς ἰδίας προαιρέσεως αὐτοῦ· ἐκ τίνων λόγων ὁρμᾶται καὶ εἰς τίνα ἀπώτερον σκοπὸν ἀπέβλεπεν ὁ δράστης εἶναι ἀδιάφορον. Ἂν ὅμως ἐσκόπει τὴν σύναψιν γάμου διὰ βίας ἢ τὴν πλήρωσιν ἀκολάστων ὀρέξεων, ἡ πρᾶξις προσλαμβάνει τὸν χαρακτῆρα οὐχὶ τῆς ἁρπαγῆς ἀλλὰ τῆς ἀπαγωγῆς (βλ. λ.).

Τὸ ἀδίκημα τῆς ἁρπαγῆς θεωρεῖται τετελεσμένον ἅμα ὡς ἐπέλθῃ ἡ ἀποστέρησις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἁρπαγέντος προσώπου καὶ ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον ἐφ' ὅσον χρόνον διαρκεῖ ἡ στέρησις αὕτη· εἶναι συνεπῶς διαρκὲς ἀδίκημα καὶ ἡ παραγραφὴ αὐτοῦ ἄρχεται ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἁρπαγεὶς ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.

Ποινὴ ἐπιβάλλεται: 1) Ἡ τῶν ἰσοβίων δεσμῶν ἐν ᾗ περιπτώσει ἀπήχθη ὁ ἁρπαγεὶς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους. 2) Ἡ τῶν προσκαίρων δεσμῶν 15-20 ἐτῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ ἁρπαγεὶς ὑπεβλήθη εἰς ναυτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ξένης τινὸς δυνάμεως, ἤ, νεώτερος ὢν τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἀπήχθη ὑπὸ ἀγυρτῶν, ἐπαιτῶν, γοήτων καὶ παρομοίων ἀνθρώπων. Καὶ 3) ἡ τῶν προσκαίρων δεσμῶν 10-15 ἐτῶν, ἐὰν οὐδεμία τῶν προηγουμένων περιπτώσεων συντρέχῃ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τῇ τρίτῃ περιπτώσει, ἐν ὅσῳ ὁ ἁρπαγεὶς δὲν ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἀπολύεται ὁ καταδικασθεὶς τοῦ τόπου τῆς ποινῆς καὶ μετὰ τὴν λῆξιν ἔτι αὐτῆς, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ κρατούμενος μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ κατὰ νόμον ἀνωτάτου ὁρίου τῶν προσκαίρων δεσμῶν, ἤτοι τῶν εἴκοσιν ἐτῶν. Α. Ν. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Κανον. Δικ.]* Κατὰ τὸ ἰουδαϊκὸν δίκαιον ὁ ἁρπάσας γυναῖκα ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἁρπαγεῖσαν ὡς σύζυγον μετὰ τὴν ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι μετάνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ συγγνώμην ὑπὸ τῆς ἁρπαγείσης καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῆς. Τοὐναντίον κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἡ ἁρπαγὴ τιμωρεῖται διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν, ἀποτελεῖ δὲ καὶ κώλυμα πρὸς τέλεσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἁρπάσαντος ἐπιδιωκομένου γάμου, καίπερ συναινούσης πρὸς τοῦτο τῆς ἁρπαγείσης καὶ τῶν γονέων αὐτῆς. Ἐκ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας, ὁ ια' τῆς συνόδου Ἀγκύρας ὥρισεν ὅτι αἱ μνηστευθεῖσαι κόραι αἱ ὑπ' ἄλλων ἁρπαγεῖσαι ἀποδίδονται τοῖς προμνηστευσαμένοις, ἐὰν οὗτοι θέλωσι νὰ λάβωσιν αὐτὰς καὶ βιασθείσας ἔτι, οὐδεμίαν ποιούμενος μνείαν ποινῆς. Τοὐναντίον ὁ ξζ' ἀποστολικὸς κανὼν ἠπείλησεν ἀφορισμὸν τοῖς βιασαμένοις παρθένον ἀμνήστευτον καὶ ὑπεχρέωσε τούτους εἰς συνοίκησιν μετ' αὐτῆς καὶ πενιχρᾶς καὶ ἀναξίας τῷ γένει αὐτῶν οὔσης. Βασιλείου δὲ τοῦ Μ., ὁ μὲν κανὼν λ' ἐπέσεισε τοῖς ἐνόχοις ἁρπαγῆς καὶ τοῖς συνεργοῖς αὐτῶν ἐπιτίμιον τριῶν ἐτῶν, ὁ δὲ κανὼν κβ' ὥρισεν ὅτι οἱ ἁρπάσαντες δὲν γίγνονται δεκτοὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἂν μὴ ἀποκαταστήσωσι τὴν ἁρπαγεῖσαν, μεμνηστευμένην μὲν οὖσαν τῷ μνηστῆρι, ἀμνήστευτον δὲ τοῖς οἰκείοις αὐτῆς, μονάστριαν δὲ τῇ μονῇ, τέλος δ' αὐτεξουσίαν λαϊκήν, εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἐλευθερίαν. Τέλος ὁ κανὼν κζ' τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ ὁ ἐπὶ λέξει ἐπαναλαβὼν τοῦτον κανὼν ϟβ' Τρούλλου, ἠπείλησε τοῖς ἁρπάζουσι γυναῖκας καὶ πρὸς γάμον ἔτι, ὡς καὶ τοῖς συνεργοῖς αὐτῶν, κληρικοῖς μὲν οὖσι καθαίρεσιν, λαϊκοῖς δὲ ἀνάθεμα. (Βλ. λ. γάμου κωλύματα.)

Digitized by Google

[*Κ. Μ. Ράλλη* Ποινικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ἐν Ἀθήναις 1907 σελ. 277-287.]
Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— ἁρπαγῆς *γραφὴ [Ἀττ. Δικ.]*. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν (ἐν δίκῃ φωνηέντων 1), ἡ δίκη αὕτη εἰσήγετο κατὰ τῶν φανερὰ διὰ τῆς βίας ἁρπαζόντων τὰ ἀλλότρια. Οἱ αὐτουργοὶ ἐτάσσοντο οὕτω εἰς τὴν τάξιν τῶν κακούργων καὶ παρεπέμποντο ὡς τοιοῦτοι εἰς δικαστήριον, ὑπαγόμενον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν *Ἕνδεκα*, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπεβάλλετο ποινὴ ὁμοία τῇ εἰς τοιχωρύχους καὶ κλέπτας ἐπιβαλλομένῃ, ἤτοι θάνατος (*Ξενοφ.* Ἀπομν. Α. 2, 61). Α. Δ.

Ἁρπάγιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Εὐβοίᾳ, ὁπόθεν ἡρπάγη κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν ὁ *Γανυμήδης (Ἀθήν.)*.

—**Ἁρπάγιον** καὶ **Ἁρπάγια** (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος και ὁμώνυμος λιμὴν ἐν *Μυσίᾳ*, ὁπόθεν κατά τινα μυθικὴν παράδοσιν ἡρπάγη ὁ *Γανυμήδης (Θουκ.)*. Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἁρπαγιανοί*. Α. Δ.

ἅρπαγμα (τὸ) καὶ **ἁρπαγμὸς** (ὁ)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἁρπάζειν, τὸ ἁρπαγέν, ἡ λεία· || δημ. συμπλοκή, κοιν. *πιάσιμο 'ς τὰ χέρια*.

Ἅρπαγος. Μῆδος στρατηγός, συγγενὴς καὶ ἔμπιστος τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Μήδων Ἀστυάγους, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχεν ἀναθέσει εἰς αὐτὸν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας του. Ὅτε ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀστυάγους Κῦρος ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ πάππου του, ὁ Ἅρπαγος, ὁ ὁποῖος ἐστρατήγει τῶν Μήδων, κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην μάχην ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ Κύρου καὶ συνετέλεσε νὰ περιέλθῃ εἰς τοῦτον ἡ βασιλεία (περὶ τὸ 550 π. Χ.). Τὴν προδοτικὴν ταύτην τοῦ Ἁρπάγου διαγωγὴν ἐδικαιολόγησαν βραδύτερον διά τινος μύθου οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Κατὰ τὴν περσικὴν παράδοσιν δηλ. ὁ Ἀστυάγης, συνεπείᾳ ὀνείρου τινός, ἀποφασίσας νὰ φονεύσῃ τὸ ἐκ τῆς θυγατρός του Μανδάκης γεννηθὲν τέκνον, ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεώς του εἰς τὸν Ἅρπαγον. Οὗτος ὅμως ἔσωσε τὸν Κῦρον καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀστυάγους ἀπανθρώπως, φαγὼν ἐν ἀγνοίᾳ του τὰ κρέατα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του (βλ. λ. Ἀστυάγης καὶ Κῦρος).

Μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Κύρου εἰς τὸν θρόνον καὶ τὴν συνένωσιν τῶν Μήδων καὶ Περσῶν εἰς ἓν κράτος, ὁ Ἅρπαγος κατέλαβε πλησίον τοῦ Κύρου τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχε καὶ πλησίον τοῦ Ἀστυάγους. Μετέσχε τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Κροίσου, βραδύτερον δ' ὑπέταξε τὰς Ἰωνικὰς πόλεις, τοὺς Κᾶρας, Λυκίους καὶ Καυνίους καὶ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ δωρικὰς ἀποικίας. Ἀπόγονος τοῦ Ἁρπάγου τούτου φαίνεται, ὅτι ἦτο ὁ στρατηγὸς *Ἅρπαγος* ὁ νικήσας καὶ αἰχμαλωτίσας τὸν πρωταίτιον τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων *Ἱστιαῖον* τὸν *Μιλήσιον* (τῷ 494 π. Χ.). Γ. Ι. Κ.

Ἁρπαζάκιος· βλ. λ. Ἀρβαζάκιος.

Ἀρπαζὸν (Arpajon) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Seine-et-Oise, ἔχουσα ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν οἰνοποιίας καὶ οἰνοπνευματοποιίας.

Ἀρπαζὸν (Arpajon). Γαλλικὴ οἰκογένεια ἐκ Ρουέργης, ἡ γενεαλογία τῆς ὁποίας ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Γνωστότερος ἐκ τῶν μελῶν της ὁ *Λουδοβῖκος*, μαρκήσιος τοῦ Ἀρπαζόν, ἀποθανὼν τῷ 1736, ὅστις διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Διαδοχῆς τῆς Ἱσπανίας.

ἁρπάζω· ἀόρ. *ἥρπασα*, κοιν. *ἅρπαξα*, παθητ. ἀόρ. *ἡρπάγην*, κοιν. *ἁρπάχτηκα*, παθ. μετχ. *ἡρπασμένος*, κοιν. *ἁρπαγμένος*· ἀφαιρῶ διὰ τῆς βίας, προσκτῶμαί τι διὰ βιαίου τρόπου· || ἀμετβ. «ἅρπαξε το ψωμί», ὅταν ἕνεκα ὑπερβολικῆς πυρακτώσεως τοῦ φούρνου καίεται μὲν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, παραμένῃ δὲ ἐσωτερικῶς ἄψητον· «ἅρπαξε τὸ δάσος», ὅταν ὅλο μαζὶ καὶ εἰς μικρὸν διάστημα ἀναφλέγεται· || μέσ. *ἁρπάζομαι*· ὀργίζομαι σφοδρῶς, θυμοῦμαι ἀμέσως καὶ τρόπον τινὰ ἀπερισκέπτως, ἢ ἀδικαιολογήτως: «μὴν ἁρπάζεσαι τόσον εὔκολα», «μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἁρπάχτηκα καὶ δὲν ἤξευρα τί ἔκαμνα»· ἄλλως *ἀφορπάζομαι*· || ἀλληλοπαθῶς, ἔρχομαι εἰς χεῖρας: «ἁρπαχτήκανε 'ς τὰ καλά»· ἄλλως *πιάνομαι*. Β. Φ.

ἁρπακόδους (ὁ) (Harpacodus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων τῆς οἰκογενειας τῶν *πεταλοδοντιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἁρπακτής· βλ. ἁρπαχτής.

ἁρπακτικὰ (τὰ) (Raptatores) *[Ζῳολ.]*. Τάξις πτηνῶν διακρινομένων ἐκ τῶν ἑξῆς χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων: ράμφος ἰσχυρὸν καὶ κυρτὸν μὲ αἰχμηρὰς σιαγόνας, ὀδοντωτὰς συνήθως. Κεφαλὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλη. Σῶμα εὔρωστον. Πόδες ἰσχυροὶ κεκαλυμμένοι ὑπὸ σκληρῶν λεπίων. Δάκτυλοι ποδῶν τέσσαρες, ἐξ ὧν τρεῖς ἐμπρόσθιοι καὶ εἷς ὀπίσθιος, ἐφωδιασμένοι πάντες δι' ἰσχυρῶν καὶ κυρτῶν ὀνύχων. Πτέρυγες γενικῶς λίαν ἀνεπτυγμέναι. Πάντα τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ τρέφονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ σαρκῶν, πλὴν ἐλαχίστων μικρῶν εἰδῶν ἅτινα εἶναι ἐντομοφάγα. Ἐπίσης τὰ πτηνὰ ταῦτα τρέφονται ἐκ ζώντων πτηνῶν ἢ θηλαστικῶν, πλὴν τῶν *γυπῶν*, οἵτινες τρέφονται ἐκ θνησιμαίων ζῴων.

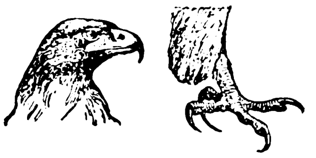

Ράμφος καὶ ὄνυχες ἁρπακτικοῦ πτηνοῦ (ἀετοῦ).

Τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ ἔχουσιν ἀνάλογα ἤθη καὶ ἔθιμα μὲ τὰ ἁρπακτικὰ ζῷα καὶ ἀπαιτῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς· διαιροῦνται δὲ εἰς δύο ὑποταξίας: τὰ *ἡμερόβια ἁρπακτικὰ* καὶ τὰ *νυκτόβια ἁρπακτικά*. Τὰ πρῶτα διακρίνονται κυρίως ἐκ τῆς πεπιεσμένης κεφαλῆς των καὶ τῶν πρὸς τὰ πλάγια τοποθετημένων ὀφθαλμῶν των. Τὰ δεύτερα ἔχουσι τὴν κεφαλὴν στρογγύλην καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μεγάλους, κατὰ τὸ ἔμπροσθεν τμῆμα τοῦ προσώπου τοποθετημένους καὶ περιβαλλομένους ὑπὸ κύκλου μετὰ σκληρῶν καὶ μικρῶν πτερῶν.

Εἰς τὰ ἡμερόβια ἁρπακτικὰ ὑπάγονται αἱ ὁμοιογένειαι, *γυπίδαι, γυπαετίδαι, ἱερακίδαι καὶ ἀστουρίδαι*. Εἰς τὰ νυκτόβια ἁρπακτικὰ ὑπάγεται μία καὶ μόνη οἰκογένεια, οἱ *γλαυκίδαι*. Δ. Ν. Π.

— *[Κυνηγ.]* Τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ ἀραιοῦνται διαρκῶς ἐν Ἑλλάδι, οἱ ὀλίγοι δὲ ἀπομένοντες ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀετῶν, γυπῶν, ἱεράκων, γλαυκῶν κ.λ.π. ἀποσύρονται εἰς ἀσφαλῆ κρησφύγετα μακρὰν τῶν ἀνθρωπίνων συνοικισμῶν. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἡ ἀπηνὴς δίωξις αὐτῶν ἐκ μέρους τῶν κυνηγῶν ἀπεμάκρυναν τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ ἀπὸ τοὺς συνήθεις τόπους, ἐν οἷς ἄλλοτε διεβίουν παμπληθῆ. Ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν σήμερον εἶναι σχεδὸν σπανία καὶ ἡ στάθμευσίς των εἰς πλησίον τῶν πόλεων μέρη ἢ ὅπου ἄλλοτε ἐστάθμευον ἢ περιίπταντο δὲν γίνεται πλέον, ἀναζητοῦσι δὲ ἀσφαλῆ καὶ ἀπρόσιτα μέρη πρὸς ἀνάπαυσιν. Τὰ πλεῖστα αὐτῶν εἶναι ἀποδημητικά, δὲν δύναταί τις δὲ βασίμως νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι καὶ τὰ ὡς ἐπιδημητικὰ θεωρούμενα εἶναι ὄντως τοιαῦτα πάντα, ἐφ' ὅσον πιστοῦται, ὅτι ὁμοειδῆ ἁρπακτικὰ πτηνὰ κινοῦνται πρὸς τὰ ἀκραία βόρεια τῆς Εὐρώπης μέρη καὶ ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀκραίους τῆς μεσημβρίας τόπους, οἷοι εἶναι οἱ ἐν Ἀφρικῇ. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ πτηνοσκοπείου τοῦ Ροσσίτεν καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου παρατηρητηρίου τοῦ Οὐλμερχορστ ἐπὶ τοῦ κουρικοῦ ζωστῆρος μετὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δακτυλιώσεων τῶν πτηνῶν, ἐξακριβοῦσαι τὰς κινήσεις αὐτῶν, δὲν προκαλοῦσιν ἀμφιβολίαν πλέον. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ εἴδη τινὰ ἀνευρίσκονται καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ ἔτους ἐν Ἑλλάδι, δὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι εἶναι ταῦτα ἐπιδημητικά, ἐφ' ὅσον τὰ ὁμοειδῆ πλήθη αὐτῶν κινοῦνται πρὸς ἀποδημίαν.

Οἱ κυνηγοὶ καταδιώκουσιν ἀπηνῶς τὰ ἁρπακτικὰ πτηνά. Προκατειλημμένοι, ὅτι ταῦτα εἶναι ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ θηράματά των, διότι τινὰ αὐτῶν καὶ λαγιδεῖς καὶ λαγωοὺς καὶ πέρδικας τρώγουσιν, οὐδεμίαν ποιοῦσι διάκρισιν τῶν βλαβερῶν καὶ ὠφελίμων ἐξ αὐτῶν. Ἀδιακρίτως φονεύουσι ταῦτα εἴτε συστηματικῶς πρὸς τοῦτο ἐξερχόμενοι εἰς κυνήγιον, εἴτε ὅταν συντύχωσι τοιοῦτος κατὰ τὰς κυνηγετικὰς των ἐκδρομὰς πρὸς σκοπευτικὴν των ἄσκησιν καὶ τέρψιν. Κατώρθωσαν μάλιστα νὰ ἐπιβάλωσι τὴν περὶ αὐτῶν γνώμην των εἰς τὴν περὶ θήρας νομοθεσίαν, ἡ ὁποία οὐ μόνον ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ διευκολύνει ἐξαιρετικῶς τὴν ἐξόντωσίν των. Οὕτω ὁ περὶ θήρας νόμος ἐπιτρέπει καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐξαιρετικῶς τὴν κυνηγεσίαν τῶν ἁρπακτικῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἠραιώθησαν σημαντικῶς αἱ τάξεις τῶν ἐπιδημητικῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε τινὰ ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ ἀναφαίνωνται, ἄλλα δὲ νὰ σπανίζωσι καὶ ἄλλα νὰ εἶναι ὀλιγοπληθέστερα ἢ πρότερον. Ἡ περὶ τῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν ἀντίληψις τῶν κυνηγῶν εἶναι ἄδικος καὶ ἀντίθετος πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν γαιοκτημόνων, ἐνδιαφερομένων μᾶλλον ὑπὲρ τῆς προστασίας τῶν πλείστων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν πτηνῶν τούτων ὡς προστατῶν τῶν προϊόντων τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν μὲ ἀτρύτους μόχθους καλλιεργοῦσιν οἱ γεωργοί. Μάλιστα ἂν ἡ γνώμη τῶν γαιοκτημόνων ἤθελεν ἐπιβληθῇ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ὄντως ἐπιβλαβῶν πτηνῶν θ' ἀπέβλεπε μᾶλλον τὰ πολυπληθῆ θηράματα τῶν κυνηγῶν, τὰ ὁποῖα θέλουσιν οὗτοι νὰ προστατεύσωσιν ἐξοντοῦντες τ' ἁρπακτικά, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπιφέρουσιν ὄντως ὄχι μικρὰς ζημίας εἰς τοὺς καλλιεργημένους ἀγροὺς καὶ τὰ προϊόντα των ἑκάστοτε. Καὶ λαγωοὶ καὶ πέρδικες καὶ τρυγόνες καὶ παντοῖα ἄλλα θηράματα ἐκ τῶν κυνηγεσίμων κατερημοῦσι πολλάκις ἐκτάσεις καλλιεργημένας, χωρὶς νὰ προκαλῆται ἡ διὰ τοῦ νόμου ἀπηνὴς δίωξις αὐτῶν. Ὅτι δὲ τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ δὲν ἀπεγράζονται τὴν ἐξόντωσιν τῶν θηραμάτων των, οἷαν οἱ κυνηγοὶ φαντάζονται, διαπιστοῦται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ οὐχὶ πολὺ ἀπώτερον παρελθόν, καθ' ὃ ἄπειρα ἐν τῇ χώρᾳ ὑπῆρχον ἁρπακτικὰ πτηνά, ἀπειράριθμα ὑπῆρχον καὶ τὰ θηράματα, οὐδεμίαν μείωσιν παρουσιάζοντα. Ἄλλως ἐν Ἀφρικῇ ὑπάρχουσιν ἤδη σμήνη ἁρπακτικῶν ἀλλὰ καὶ συγχρόνως πλήθη πτηνῶν οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ὑφιστάμενα ἐκ τῆς συνυπάρξεως ἀπειραρίθμων ἁρπακτικῶν.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἁρπακτικῶν εἶναι ὠφελιμώτατα, ἐκ τῶν νυκτοβίων μάλιστα πάντα πλὴν τοῦ βύα. Αὐτὰ ἀπαλλάσσουσι τὴν ἀτμοσφαῖραν ποικίλων μιασμάτων, προερχομένων ἀπὸ τὰ θνησιμαῖα, τὰ κατασπειρόμενα εἰς ὄρη καὶ πεδιάδας ἄταφα, οἷον πτώματα προβάτων, αἰγῶν, ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων, κυνῶν κλπ., τὰ ὁποῖα ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι καταβιβρώσκονται ὑπὸ τῶν ἐπιτελούντων τὴν ἀστυνομίαν τῆς ὑγιεινῆς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ ἁρπακτικῶν. Τὰ καλλιεργούμενα τῆς γῆς μέρη ἀπαλλάσσονται τῶν καταστρεπτικῶν μυῶν, σαυρῶν, ἀκρίδων κ.τ.τ. τῇ βοηθείᾳ καὶ συνδρομῇ τῶν εὐεργετικῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν, ἡ ἐλάττωσις τῶν ὁποίων πάντως ἀποβαίνει ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ὑγείας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς. Ἡ φειδὼ ἑπομένως αὐτῶν εἶναι ἔργον συνέσεως, ἡ δὲ ἐπιβολὴ τῆς φειδοῦς ἔργον τοῦ Κράτους.

Τὸ κυνήγιον τῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν, ἀφ' οὗ περιορισθῶσι ταῦτα εἰς τὰ ὁμολογουμένως ἐπιβλαβῆ καὶ μέχρις ἑνὸς σημείου, διενεργεῖται διὰ τῶν δύο τρόπων: διὰ τῆς διώξεως *κατ' ἄτομον*, ἢ *ὁμαδικῶς*, δι' *ἐνέδρας* καὶ διὰ *δηλητηρίου*. Ἡ *κατ' ἄτομον* ἢ *ὁμαδικὴ* δίωξις δὲν ἐνέχει σπουδαῖα ἀποτελέσματα, διότι τὰ ἁρπακτικὰ ἔχοντα ὀξυτάτην τὴν ὅρασιν καὶ εἰς ὕψη καὶ ἀπρόσιτα μέρη καταφεύγοντα δὲν βάλλονται εὐκόλως, ἑπομένως εἰς τὴν συντυχίαν μᾶλλον ἔγκειται ἡ ἐπιτυχία. Ἡ δι' *ἐνέδρας* παρὰ θνησιμαῖον εἶναι ἀποτελεσματικωτέρα, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπαιτεῖται κατασκευὴ *φυλάκτρας* ἀποκρυπτούσης τελείως τὸν κυνηγόν, διότι ταῦτα περιίπτανται πρὶν ἢ ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ θνησιμαίου καὶ ἐπισκοποῦσι τὰ πέριξ πρὸς ἀσφάλειάν των. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πυροβολῶν κυνηγὸς καὶ φονεύων τὸ ἁρπακτικὸν ὀφείλει νὰ μὴ ἐξέρχηται τῆς φυλάκτρας πρὸς παραλαβὴν τοῦ φονευμένου, διότι προσπίπτων εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἁρπακτικῶν ἐκδιώκει ταῦτα ὁριστικῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοῦ τόπου τῆς ἐνέδρας. Ἐκτὸς τούτου, ἐπειδὴ ποικίλα ἁρπακτικὰ ἐπιπίπτουσι κατὰ τοῦ θνησιμαίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὠφέλιμα, δέον κατὰ τὴν πυροβόλησιν νὰ ἐκλέγῃ τὸ ἐπιβλαβὲς ἁρπακτικόν, καθ' ὅσον ἄλλως τε ζημίας ἢ ὠφελείας πρόξενος γίνεται. Τὸ διὰ *δηλητηρίου* κυνήγιον τῶν ἁρπακτικῶν εἶναι ὅλως ἀπόβλητον καὶ ἐπικίνδυνον, ὡς ἐξοντωτικὸν βλαβερῶν καὶ ὠφελίμων ἁρπακτικῶν. Διὰ τοῦτο χρῆσις αὐτοῦ δύναται νὰ γίνῃ ἐν ἀναποφεύκτῳ ἀνάγκῃ καὶ μεθ' ὑψίστης προσοχῆς, ἵνα μὴ ἔχῃ θύματα καὶ ἄκακα ζῷα, ἰδίως κύνας ἢ γάτας.

Διὰ τὸ κυνήγιον τῶν ἁρπακτικῶν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἰσχυραὶ γομώσεις καὶ σκάγια ἀριθ. 2—6 ἀναλόγως τοῦ ὄγκου τοῦ ἁρπακτικοῦ, τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς ἀνθεκτικότητος αὐτοῦ. Φ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

—**ἁρπακτικὰ** *[Ζῳολ.]*. Τάξις θηλαστικῶν σπονδυλωτῶν ζῴων, καλουμένων συνηθέστερον σαρκοβόρων (βλ. λ.).

ἁρπακτικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανὸς νὰ ἁρπάζῃ, ὁ ἔχων φύσιν καὶ κλίσιν πρὸς ἁρπαγήν: «ἁρπακτικὰ ζῷα», «—πτηνὰ» (βλ. ἀνωτ.) || «ἄνθρωπος μὲ ἁρπακτικὰς διαθέσεις», ὁ ἐπιβουλευόμενος τὰ ἀλλότρια. Παραθετ. *ἁρπακτικότερος,—ατος.*—Ἐπίρρ. *ἁρπακτικῶς*.

—**ἁρπακτικὸς** (ὁ) (Harpacticus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κωπεπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γναθοστόμων*. Χαρακτηριστικὰ αὐτῶν εἶναι: κεφαλὴ συνηνωμένη μετὰ τῆς πρώτης θωρακικῆς ἀρθρώσεως· τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν κεραιῶν ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἀρθρώσεων· σιαγονικὴ προσακτρὶς διχαλωτή· τὸ δεύτερον ζεῦγος τῶν σιαγονικῶν ποδῶν τελείως ἀνεπτυγμένον. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς βορείους θαλάσσας τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἁρπακτικότης (ἡ)· ἡ ἱκανότης καὶ ἡ διάθεσις πρὸς ἁρπαγήν.

ἁρπακτός, —ή, —όν (δημοτ. **ἁρπαχτός**)· ὁ διὰ τῆς ἁρπαγῆς ἀποκτηθείς, κλοπιμαῖος.—Ἐπίρρ. δημ. *ἁρπακτὰ* καὶ *ἁρπαχτά*, μετὰ σπουδῆς, ἐν βίᾳ: «ἔφαγα λίγο ἁρπαχτὰ κι' ἔφυγα»· Ἰδιωμ. (ἐν Αἰτωλ.) *ἁρπαχτοῦθε*.

Ἁρπαλεύς. Υἱὸς *Λυκάονος*, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἀπολλόδωρος.

Ἁρπάλη *[Μυθολ.]*. Ἡ μήτηρ τοῦ *Κύκνου* ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος (Σχόλ. Πινδ).

ἁρπάλη (ἡ) (Harpale) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων*, διακρινόμενον ἐκ τοῦ μετρίου μεγέθους τοῦ σώματος, ὅπερ ἔχει ἐπίμηκες σχῆμα, προθώρακα τετραγωνικόν, σχεδὸν τραπεζοειδῆ, ἔλυτρα ἐπιμήκη

Digitized by Google

καὶ παράλληλα. Τὸ τελευταῖον ἄρθρον τῶν σιαγονικῶν προσακτρίδων εἶναι διχιδὲς καὶ κολοβὸν κατὰ τὸ ἄκρον. Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη, τῶν ὁποίων ἡ κατάταξις εἶναι λίαν δυσχερής. Δ. Ν. Π.

Ἁρπαλίων. Υἱὸς τοῦ Πυλαιμένους, Παφλαγόνιος μνημονευόμενος ἐν τῇ Ἰλιάδι.

— **Ἁρπαλίων.** Πατὴρ τῆς *Ἀλκιμαχείας* ἐκ Λήμνου *(Νόνν.)*.

Ἅρπαλος (ὁ *πρεσβύτερος*). Μακεδών, ἀδελφὸς ἴσως τοῦ Μαχάτα, τοῦ πατρὸς Ἁρπάλου τοῦ νεωτέρου, ὁ πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου *Κάλα*. Γ. Ι. Κ.

— **Ἅρπαλος** (ὁ *νεώτερος*). Υἱὸς τοῦ Μαχάτα, παιδικὸς φίλος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ βραδύτερον θησαυροφύλαξ αὐτοῦ. Ὁ Ἅρπαλος μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Νεάρχου καί τινων ἄλλων, ζῶντος ἔτι τοῦ Φιλίππου, ἦσαν τοσοῦτον ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὥστε, ὅτε οὗτος περιῆλθεν εἰς ψυχρότητα πρὸς τὸν πατέρα του Φίλιππον, οὗτοι ἐξωρίσθησαν ὡς ὕποπτοι. Μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν θρόνον οἱ ἐξόριστοι ἐκεῖνοι ἐπανῆλθον καὶ κατέλαβον μεγάλας θέσεις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἅρπαλος ἦτο σωματικῶς ἀνίκανος διὰ πόλεμον, ὁ Ἀλέξανδρος κατέστησεν αὐτὸν θησαυροφύλακά του, εἰς τὴν θέσιν ὅμως ταύτην ὁ Ἅρπαλος δὲν ἐφάνη πιστός. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς Μεγαρίδα, ἄγνωστον ἂν συνεπείᾳ καταχρήσεως ἢ δι' ἄλλον λόγον. Τοσαύτη ὅμως ἦτο ἡ ἀγάπη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς αὐτόν, ὥστε μετ' ὀλίγον ὁ Ἅρπαλος κατέλαβε καὶ πάλιν τὴν θέσιν τοῦ θησαυροφύλακος, διαχειριζόμενος ἤδη τεράστια ποσά, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βαβυλῶνος, τῶν Σούσων καὶ τῶν Ἐκβατάνων, καὶ τὰ ἐκ φόρων εἰσπραττόμενα. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, ὁ Ἅρπαλος διαμένων ἐν Βαβυλῶνι μετεχειρίζετο τὰ χρήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἴδια, ἐξοδεύων εἰς διασκεδάσεις παντὸς εἴδους καὶ ἰδίως διὰ τὴν πολυτελῆ ἐμφάνισιν καὶ τρυφὴν τῶν ἑταιρῶν αὐτοῦ. Ἡ πρώτη τούτων, τὴν ὁποίαν καὶ ἐνυμφεύθη ὁ Ἅρπαλος, ὠνομάζετο *Πυθονίκη* ἢ *Πυθιονίκη* καὶ ἔζη ἐν Βαβυλῶνι ὡς βασίλισσα. Ταύτην ἀποθανοῦσαν ὄχι μόνον ἔθαψεν ὁ Ἅρπαλος μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐτίμησεν. Ὄχι μόνον ἐν Βαβυλῶνι κατεσκεύασε πολυτελέστατον μνημεῖον αὐτῆς, ἀλλὰ βραδύτερον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἀνήγειρεν εἰς ἀνάμνησίν της παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης Πυθονίκης ἢ Πυθιονίκης, ἔδωκε δὲ καὶ 30 τάλαντα εἰς τὸν γαμβρὸν τοῦ Φωκίωνος Χαρικλέα, ἵνα ἐπιμελῆται τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Πυθονίκης προσεκάλεσεν ἐξ Ἀθηνῶν ἄλλην περίφημον ἑταίραν, καλουμένην Γλυκέραν, ἣν ἐγκατέστησεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Ταρσοῦ, ἐπιτρέψας νὰ φέρηται ὡς βασίλισσα ἀπέναντι τῶν κατοίκων καὶ ἱδρύσας ἔν τινι πόλει τῆς Συρίας καὶ ἄγαλμα αὐτῆς. Καίτοι ἡ συμβίωσις τοῦ Ἁρπάλου μετὰ τῆς Γλυκέρας ἐκωμῳδήθη, μάλιστα ἐν Ἀθήναις, ἐν τούτοις χάριν αὐτῆς ἀπέστειλεν οὗτος πλούσια δῶρα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρὸ πάντων μεγάλας ποσότητας σίτου, ἕνεκα δὲ τούτου ἔτυχε πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν Ἀθήναις. Ὅτε ἐν τούτοις μετά τινα χρόνον ὁ Ἅρπαλος ἠθέλησε νὰ εὕρῃ ἄσυλον ἐν Ἀθήναις, κατὰ πρῶτον μὲν δὲν ἔγινε δεκτός· βραδύτερον δὲ ἔγινε μὲν δεκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν, ἐκ τῆς ὁποίας μόλις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Αἰτία τῆς τοιαύτης πρὸς αὐτὸν διαγωγῆς τῶν Ἀθηναίων ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος διὰ δευτέραν φορὰν ἔφυγεν ἀπὸ τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε τάξει αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος, συναποκομίζων καὶ μέγα χρηματικὸν ποσόν.

Ὁ Ἅρπαλος προέβαινεν εἰς μεγάλας σπατάλας, διότι μετὰ τὴν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Ἰνδικὴν δὲν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἐπέστρεφέ ποτε ἐξ αὐτῆς ὁ Ἀλέξανδρος. Ὅτε ὅμως ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Βαβυλῶνα, παραλαβὼν τὴν Γλυκέραν, τὸ ἐκ τῆς Πυθονίκης θυγάτριόν του καὶ 5 χιλιάδας τάλαντα ἔφυγε καὶ πάλιν (φθινόπωρον τοῦ 325 π. Χ.) καὶ (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 324 π. Χ.) μὲ στόλον 30 πλοίων καὶ 6 χιλ. μισθοφόρων κατέπλευσεν εἰς τὸ Σούνιον. Δὲν τοῦ ἐπετράπη ὅμως ἡ ἀποβίβασις εἰς Ἀττικὴν μετὰ τοσαύτης δυνάμεως διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Ἅρπαλος νὰ ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀττικῆς καὶ νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸ Ταίναρον, ὅθεν μετὰ δύο μόνον πλοίων καὶ 700 ταλάντων ἐπανῆλθεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐνεπιστεύθη ἑαυτόν, τὰ πλοῖα καὶ τὰ χρήματά του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. Διαμένων ἐν Ἀθήναις ὁ Ἅρπαλος κατώρθωσε νὰ ἐξαγοράσῃ διὰ χρημάτων τὴν ὑποστήριξιν πλείστων ἰσχυρῶν ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε βραδύτερον ὁ Ἀντίπατρος καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιὰς δι' ἐπιστολῆς ἐζήτησαν τὴν παράδοσίν του, οἱ Ἀθηναῖοι ἠρνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο· ἀπεφάσισαν μόνον τῇ προτάσει τοῦ Δημοσθένους νὰ τεθῇ εἰς φυλακὴν ὁ Ἅρπαλος καὶ νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὰ χρήματά του, ἕως ὅτου ἐπιτήδες ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλεξάνδρου παραλάβῃ ταῦτα. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Δημοσθένης εἰδοποίησε τὸν λαόν, ὅτι τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἀνήρχοντο εἰς 700 τάλαντα, τὴν ἑπομένην, ὅτε ταῦτα κατετέθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εὑρέθη ὅτι ἦσαν μόνον 350. Ἠγέρθη λοιπὸν θόρυβος περὶ τῆς τύχης τῶν ὑπολοίπων καὶ μετὰ ἑξάμηνον ἀνάκρισιν, ἐνεργηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐξηκριβώθη, ὅτι τῆς καταχρήσεως τῶν 350 ταλάντων μετέσχον πολυάριθμοι ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δίκην κατὰ τὸ πλεῖστον κατεδικάσθησαν. Μεταξὺ τῶν τότε καταδικασθέντων ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὸ πενταπλάσιον τοῦ ποσοῦ, τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη ὅτι εἶχε καταχρασθῆ, ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπί τινα χρόνον. Τὰ διασωθέντα 350 τάλαντα τοῦ Ἁρπάλου ἔμειναν ἐν Ἀθήναις ὡς παρακαταθήκη καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων βραδύτερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου. Ὁ Ἅρπαλος ὅμως, ἀφοῦ τόσον πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἀθηναίους εἶχεν ἐξαγοράσει, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ. Φθάσας εἰς Ταίναρον καὶ ἀναλαβὼν τὰ πλοῖα, τοὺς μισθοφόρους καὶ πρὸ πάντων τὰ χρήματά του, τὰ ὁποῖα καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐν Ἀθήναις περιπέτειαν ἀνήρχοντο εἰς μέγιστον ποσόν, ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην· ἐκεῖ ὅμως ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου Θίβρωνος, ὁ ὁποῖος ἔγινε κύριος τῶν χρημάτων καὶ τῶν πλοίων αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἅρπαλος** ὁ *Πτολεμαίου*. Καταγόμενος ἐκ Βερροίας, ὑπῆρξεν ἱερομνήμων τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως ἐν Δελφοῖς, στρατηγὸς αὐτοῦ καὶ πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα Εὐμένη τὸν Β'. Γ. Ι. Κ.

— **Ἅρπαλος**. Ἀστρονόμος, ἄγνωστον πόθεν καταγόμενος καὶ πότε ζήσας, πάντως ὅμως μετὰ τὸν Κλεόστρατον καὶ πρὸ τοῦ Μέτωνος. Ὁ Ἅρπαλος ὥρισε τὸ ἔτος εἰς 365 ἡμέρας καὶ 13 (ἢ κατ' ἄλλους 7) ὥρας. Γ. Ι. Κ.

Ἁρπαλύκεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Φρυγίᾳ. Οἱ κάτοικοι *Ἁρπαλυκεῖς (Στέφ. Βυζάντ.)*.

Ἁρπαλύκη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Κλυμένου καὶ τῆς Ἐπικάστης ἐν Ἄργει, ἥτις προσέφερεν εἰς τὸν πατέρα της ἐν δείπνῳ τὸν ἀδελφόν της, διὰ τοῦτο δὲ καὶ μετεμορφώθη πρὸς τιμωρίαν εἰς πτηνὸν *(Νόνν.)*.

— **Ἁρπαλύκη** Θυγάτηρ τοῦ Ἁρπαλύκου, ἥτις ἁρπαγεῖσα ἔζη ἐντὸς τῶν δασῶν.

— **Ἁρπαλύκη**. Παρθένος, ἥτις ἠρᾶτο τοῦ *Ἰφίκλου* χωρὶς ν' ἀνταγαπᾶται παρ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀπέθανεν ἐκ μαρασμοῦ. Ἐξ αὐτῆς ὠνομάσθη ᾆσμά τι, ᾀδόμενον ἐν ἁμίλλῃ ὑπὸ παρθένων (*Ἀριστόξ.* παρ' *Ἀθην.* 14, 619).

Ἁρπάλυκος *[Μυθολ.]*. Διδάσκαλος τοῦ *Ἡρακλέους* ἐν τῇ πυγμαχίᾳ, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου.

Ἀρπάνια (Arpagna) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς, μεταξὺ τῆς βορείας ἐσχατιᾶς τῆς Κορσικῆς καὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Τοσκάνας, νήσου Καπράϊα (ὑψόμ. 1345 ποδ.) ἐφ' οὗ σηματοτηλέγραφος (Monte Arpagna: πλάτ. 43°01' Β, μήκ. 9°48'1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 158: Cape Cavallo to Civita Vecchia), μεθ' οὗ ἐπικοινωνοῦν τὰ πρὸς Γένουαν καὶ Μασσαλίαν πλοῖα, ὅταν λόγῳ τρικυμίας προβλέπουν ἀδυναμίαν συνεννοήσεως πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ Κάπο Κόρσο τῆς Κορσικῆς σηματοτηλέγραφον Κόρνο ντὶ Μπέκο. Σ. Ε. Λ.

Ἀρπὰντ (Arpad). Οὖγγρος κατακτητὴς καὶ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς τῶν *Μαγυάρων*, οἱ ὁποῖοι ἀναχωρήσαντες περὶ τὸ 825 ἐκ τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Δὸν χώρας των ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς τῷ 860 εἰς Μολδαβίαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ κάτω Δουνάβεως καὶ ἵδρυσαν τὸ κράτος τῆς *Οὐγγαρίας*. Ἐγένετο συνάμα ἀρχηγὸς τῆς πρώτης οὐγγρικῆς δυναστείας τῶν *Ἀρπαντιστῶν*, ἡ ὁποία ἐβασίλευσεν ἐν Οὐγγαρίᾳ μέχρι τοῦ 1301. Ἀπέθανε τῷ 907. Χ. Δ.

ἅρπαξ (ὁ, ἡ), οὐδ. τὸ *ἁρπακτικόν*· ὁ ἁρπάζων, ὁ κλέπτης, ὁ ἐπιθυμητὴς τῶν ἀλλοτρίων· (παραθ. *ἁρπακτικώτερος, ἁρπακτικώτατος)*.

Ἅρπασα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καρίας. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ *Ἁρπάσου*. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου ὑπαγομένου εἰς τὸν μητροπολίτην Σταυρουπόλεως. Ἐρείπια τῆς πόλεως ταύτης εὑρίσκονται παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον *Ἀρπὰς-Καλεσὶ*, τὸ ὁποῖον διέσωσε καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχουσι καὶ νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (ἀπὸ Τραϊανοῦ—Γορδιανοῦ). Ταῦτα φέρουσιν ἀπεικόνισιν τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΙΕΡΑ ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ ποταμίου θεοῦ Ἁρπάσου, ἢ θεᾶς τινος ὁμοιαζούσης πρὸς τὴν Ἄρτεμιν, ἢ τοῦ Διὸς ἢ τῆς Παλλάδος μαχομένης, ἢ τοῦ Κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος μετά τινος τῶν ἑξῆς ἐπιγραφῶν ΑΡΠΑΣΗΝΩΝ ἢ ΔΗΜΟΣ ΑΡΠΑΣΗΝΩΝ ἢ ΑΡΠΑΣΗΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΑΠΟΛΙΤΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ (τὰ συμμαχικὰ Ἁρπάσης καὶ Νεαπόλεως). ΚΑΨ.

ἅρπασμα (τό)· τὸ ἅρπαγμα (βλ. λ.).

Ἅρπασος *[Γεωγρ.]* (τουρκ. *Ἀκ-Τσάϊ*, εἰς τὸν ἄνω ῥοῦν, καὶ *Ἀρπᾶ-σοῦ*, εἰς τὸν κάτω). Παραπόταμος τοῦ Μαιάνδρου, ποταμοῦ τοῦ νομοῦ Σμύρνης (Μικρᾶς Ἀσίας) ἐκβάλλων εἰς αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν. Πηγάζει ἐκ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ Κάδμου *(Μπαμπᾶ ντάγ)*, βορείως τοῦ Μπὸζ-Δάγ, καὶ χύνεται εἰς τὸν Μαίανδρον ἀπέναντι τῆς πόλεως Ἀκτσέ. Ἔχει μῆκος 105 χιλιομέτρων, διαρρέει δὲ τὰ σαντζάκια Δενιζλῆ καὶ Ἀϊδινίου. Ν. Μ.

— **Ἅρπασος** *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ τὴν Ἀρμενίαν διαρρέοντος ποταμοῦ Ἀράξου. Τουρκιστὶ ὀνομάζεται *Ἀρπᾶ σοῦ*, ἀρμενιστὶ δὲ *Ἀχουριάν*. Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου κεῖται σήμερον ἡ ὀχυρὰ τουρκικὴ πόλις Κὰρς (μέχρι τοῦ 1918 ρωσική), ἄλλοτε δὲ ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἀρμενίας Ἀνί. Ν. Μ.

— **Ἅρπασος** *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Κλεινίου, μεταμορφωθεὶς εἰς ἱέρακα.

ἁρπαστὸν (τό) *[Ἀρχ.]*. Μικρὰ σφαῖρα, (τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἁρπάζω), ἣν μετεχειρίζοντο ἐν παιδιᾷ, τῆς ὁποίας τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν· ἐκ τοῦ ἐτύμου καὶ ἐκ τοῦ *Γαληνοῦ* (περὶ μ. σφαίρ. Β, 902. ἔ. Kuhn) φαίνεται, ὅτι ἐρρίπτετο ὑψηλὰ τοιαύτη σφαῖρα μεταξὺ τῶν παιζόντων, ἕκαστος τῶν ὁποίων πάσῃ δυνάμει προσεπάθει νὰ ἁρπάσῃ αὐτὴν (*Πολ.* Θ, 105. 106. *Ἀθην.* I, 14). Καὶ ὁ Λατῖνος ποιητὴς *Μαρτιάλιος* ὁμιλεῖ περὶ ἁρπαστοῦ κονισαλέου (harpasta pulverulenta). Ἡ παιδιὰ αὕτη ἀπῄτει μεγάλην εὐκινησίαν καὶ ἐπιδεξιότητα (*Marti.* VII, 67, 4. Πρβλ. καὶ XIV, 48 — *Kraese* Gymn u. Agon. d. Hel. vol. I, p. 307, 308).

Ἀρπατζὶκ *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Στέρνα.

Ἀρπὰτς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἀνατολ. Θρᾴκῃ περιφερείας Χόσφας (Νίκης), ὅπερ εἶχε μετονομασθῆ ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς *Κριθιὰν* καὶ ἠρίθμει κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 ἀπογραφὴν 318 κατοίκους. Δ. Ε. Μ.

ἁρπάχνα (ἡ)· ἡ ἁρπάγη (βλ. λ.), εἰδικώτερον ἡ χρησιμοποιουμένη πρὸς ἀνέλκυσιν ἀντικειμένων ἐκ τοῦ βυθοῦ φρεάτων· κοιν. *τσιγγέλι*.

ἁρπαχτάρι (τό)· εἶδος μικρᾶς ἀπόχης πρὸς ἄγραν κοχχυλίων.

ἁρπαχτὴς (ὁ), θηλ. *ἁρπάχτρα*· δημοτ., ὁ συνηθίζων ν' ἁρπάζῃ, νὰ κλέπτῃ, νὰ προσκτᾶται τι ἐπὶ ζημίᾳ ἄλλων. Τὸ θηλ. καὶ ὡς οὐσιαστικόν, ἡ ἁρπάγη (βλ. λ.).

ἁρπεδόνη (ἡ)· σχοινίον θηρευτικόν, ἴσως εἶδος βρόχου πρὸς σύλληψιν ἀγρίων θηρίων· καθόλου νῆμα (ἀρχ.)· || πληθ. *ἁρπεδόνες* (οἱ)· τὰ ἄκρα τοῦ στήμονος, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφανθῶσιν.

Ἅρπη *[Μυθολ.]*. Βάκχη ἐκ Θρᾴκης, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Νόννος.

— **Ἅρπη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς *Κερκύρας* κατὰ τὸν Λυκόφρονα.

ἅρπη (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Δρέπανον μακρόν, δι' οὗ ἐκόπτοντο χόρτα, κάλαμοι κτλ. Ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρεται καὶ ὡς πολεμικὸν ὅπλον. Ὁ Ἡρακλῆς ἔκοψε δι' ἅρπης τὴν Ὕδραν, ὁ Περσεὺς τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, ὁ Ἑρμῆς τὸν Ἄργον καὶ ὁ Ζεὺς τὸν Τυφῶνα. Α. Δ.

Ἅρπης ἢ **Ἅρμπης**, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τῆς νήσου Θήρας. Κατὰ πιστοποίησιν τῶν προκρίτων τῆς ἐπαρχίας του, εὐθὺς ὡς ἐξερράγη ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας Ἀγὼν ἐστρατολόγησε πλείστους συνδημότας του, μεθ' ὧν ἐξεστράτευσεν εἰς Κρήτην, ἔνθα ἐπολέμησε μέχρι τοῦ 1822 μετὰ μεγάλης ἀνδρείας. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἠγωνίσθη μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος ἐναντίον τῶν διαρκῶς περιπλεόντων τὴν νῆσον Ὀθωμανῶν, ὡς καὶ κατὰ τῶν διστασόντων φανατικῶν τουρκοφίλων, τῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἐκ νέου ὑποδούλωσιν τῆς νήσου εἰς τοὺς βαρβάρους, πληγωθεὶς μάλιστα ὑπ' αὐτῶν, ἐπειδή, ὡς βεβαιοῖ ὁ τότε ἔπαρχος Εὐάγγελος Μαντζαράκης, διηγεῖτο τὰ ἐν Κρήτῃ ἀνδραγαθήματα τῶν Ἑλλήνων. (Ἀριθ. μητρ. ὑπαξιωμ. 4237, ἀριθ. ἐγγρ. ἀρχ. Ἀγωνιστῶν 14977–14980). Λ. Δ. Κ.

Digitized by Google

Ἀρπησσὸς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Ἕβρου ἐν Θράκῃ, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ.

Ἀρπιδόνι (ἡ) (*Ἀρπηδόνι καὶ Ἀρπηδῶνι*) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νησὶς δεξιᾷ τῷ, πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσῖνος, ἀναπλέοντι τὸ Στενὸν Ναυστάθμου-Σκαραμαγκᾶ, κατέναντι τοῦ βράχου *Ἀράπης* καὶ εἰς 1 $^1/_8$ μιλ. περίπου Α. ΒΑ. αὐτοῦ (πλάτ. 38° 59' 15", μῆκ. 23° 33' 50", χάρτ. ἑλλ. ὑδρ. ὑπηρ. Ἀρ. 3: Ναύσταθμος Σαλαμῖνος καὶ ὅρμος Κερατσινίου, χάρτ. ἀγγλ. 894: Salamis Strait aud San Giorgio channel) εἰς 2)3 μιλ. ΒΑ. τοῦ ἀκρωτηρίου Φυλατούρι, τερματίζοντος πρὸς δυσμὰς τὸν βουνὸν Κορυδαλόν, καὶ ἄλλο τόσον νοτίως τῆς, ἐκ τῶν Φαρμακουσῶν νησίδων, Μεγάλης-Κυρᾶς. Εὑρίσκεται δὲ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Σκαραμαγκᾶ, εἰς τὴν χορδὴν τοῦ στομίου τοῦ ὁποίου, μεταξὺ Μεγάλης-Κυρᾶς καὶ Ἀρπιδόνι, ὁ σταθμὸς τῆς ρυθμίσεως τῶν πυξίδων τῶν πλοίων. Σ. Ε. Λ.

Ἄρπινα. Θυγάτηρ τοῦ Ἀσωποῦ, μήτηρ τοῦ Οἰνομάου, ἀναφερομένη ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου.

—**Ἄρπινα** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πισάτιδος ἄνωθεν τῆς Ὀλυμπίας. Οἱ κάτοικ. *Ἀρπιναῖοι (Στράβ.)*.

Ἀρπίνο (Arpino) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Καμπανίᾳ τῆς Ἰταλίας κειμένη ἐπὶ τῆς λατινικῆς Arpinum, θεωρουμένης ὡς πατρίδος τοῦ *Μαρίου*, τοῦ *Κικέρωνος* καὶ τοῦ ζωγράφου *Καΐζαρι*.

Ἀρπινὺ (Harpignies), *Ἐρρῖκος*. Γάλλος τοπιογράφος καὶ θαλασσογράφος (1819—1916). Ἐκ τῶν πινάκων αὐτοῦ διακρίνονται: «Ὁ ξεροπόταμος τοῦ Βὲρ», «Τὸ πήδημα τοῦ λύκου», «Αἱ ὄχθαι τῆς Ὠιάνς».

Ἄρπιοι *['Αρχ.]*. Λαὸς τῆς Μοισίας παρὰ τὸν Ἴστρον, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

ἀρπίσματα (τὰ) (γαλ. *arpèges*, ἰταλ. *arpeggi*) *[Μουσ.]*. Ἐκτέλεσις διαδοχικὴ ἑνὸς ἑκάστου τῶν φθόγγων συγχορδίας τινός· τὰ ἀρπίσματα παρουσιάζονται κατὰ πρῶτον εἰς τὰς συνθέσεις τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ὡς καλλωπισμὸς σημειούμενος δι' εἰδικοῦ σημείου ἢ διὰ γραμμῆς διαγραφούσης τὴν οὐρὰν τοῦ φθογγοσήμου. Ἡ χρῆσις τῶν ἀρπισμάτων ἐγενικεύθη κατόπιν εἰς τὰς συνθέσεις, διὰ κλειδοκύμβαλον ἰδίως, ὅπου ἡ ἀπομίμησις τῆς ἅρπας γίνεται τελεία. Λ.

ἀρπιστὴς (ὁ), θηλ. *—ίστρια*· ὁ εἰδικὸς εἰς τὴν ἅρπαν μουσικός.

Ἄρπιτσα *[Ναυτ. Γεωγρ.]* Ὅρμος τῆς Νοτίας Ἠπείρου, ἀκριβῶς πρὸς Α. τοῦ ἀκρωτηρίου Κάβο Μπιάνκο (ἀρχ. *Λευκόν*· ἄλλη ἡ *Λευκίμμη*) νοτίας τῆς Κερκύρας ἐσχατιᾶς. Σχηματίζεται δὲ (πλάτ. 39° 22' 20" μῆκ. 20° 17' 50", Χάρτ. Ἀγγλ. 206: Channels ot Corfou from cape Kiephali to Kastrosykia) ἐπὶ τῆς βορείας μασχάλης τοῦ λόφου τῶν 110 ποδῶν, εἰς τὴν νοτίαν τοῦ ὁποίου τοιαύτην ὁ ὅρμος Ἀρίλλα (βλ.λ.), καὶ ἀπέχει ἀπὸ μὲν τοῦ φάρου τοῦ *Μούρτου* (τοῦ ἐπὶ τῆς νησῖδος *Σύβοτα*) 3¾ μιλ. Α. ΝΑ., ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου *Βαρλαὰμ* 4¼ Βορ. Ἔχει ὡραῖον ψαμμαθῶνα καὶ εἶναι ἐπίνειον τοῦ εἰς 2 χιλιόμετρα ἔνδον καὶ ΝΑ. φερωνύμου χωρίου, φερομένου ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἀρπίτσα* ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1920, ὑπαγομένου εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαργαριτίου τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος καὶ ἔχει πληθυσμὸν (1920) 1240 κατοίκων. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐσχάτως μετωνομάσθη εἰς *Πέρδικαν*. Σ.Ε.Λ.

Ἀρπίχορδον (τὸ) *[Μουσ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τὸ κλειδοκύμβαλον, ὅπερ ἀργότερον μετωνομάσθη Spinetta. Λ.

Ἄρπλεια (τὰ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη σπαρτιατικὴ ἐν τῇ κλιτύϊ τοῦ Ταϋγέτου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου.

ἁρπόδους (ὁ) (Harpodus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τελεοστέων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκαπελιδῶν*. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἁρπόδους ὁ μικρόχειρ* (Harpodus microchir), ἀπαντῶν εἰς τὰς ἰαπωνικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἄρποι *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀπουλίας (βλ. λ. *Ἀργυρίππα*).

ἁρπόκερας (ὁ) (Harpoceras) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἀμμωνιτῶν* ὑποδιαιρούμενον εἰς πλεῖστα ὑπογένη καὶ πλῆθος εἰδῶν. Δ.Ν.Π.

Ἁρποκρᾶς. Αἰγύπτιος γραμματικός, ἀκμάσας ἐπὶ αὐτοκράτορος Ζήνωνος *(Σουΐδ.)*.

Ἁρποκράτης Οὕτως ὀνομάζεται ὁ *Ὄσιρις-παιδίον*, τέκνον τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Ἴσιδος κατ' ἐξελληνισμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως *Ἀρπεχρουδή*. Ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ὅστις διαλύων τὰ σκότη τῆς νυκτὸς νικᾷ τὸν πατρικὸν ἐχθρὸν Σὲτ (Τυφῶνα). Οἱ φαραωνῖται τεχνῖται μὴ δυνάμενοι νὰ παραστήσωσι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐπιτυχῶς παρίστανον τὸ παιδίον μὲ μίαν πλεξίδα δεξιὰ πίπτουσαν καὶ μὲ τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα, χαρακτηριστικὸν ὅλων τῶν βρεφῶν λόγῳ τῆς φαγούρας τῶν οὔλων κατὰ τὴν ὀδοντοφυΐαν. Οἱ Ἕλληνες μὴ ἀντιληφθέντες τοῦτο ἐξέλαβον τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα ὡς σημεῖον σιγῆς καὶ ἐνόμισαν τὸν Ἁρποκράτην ὡς θεὸν τῆς σιγῆς (ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις *ἁρποκράτειος σιγή*). Ἐν γένει, οἱ θεοὶ παντὸς τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου διήρχοντο τρία στάδια, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τῆς ἀνατολῆς, τὴν ἀνδρικὴν τῆς μεσουρανήσεως καὶ τὴν γεροντικὴν τῆς δύσεως. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ μετεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ αἰνίγματος τῆς Σφιγγὸς τῶν βοιωτικῶν Θηβῶν, τοῦ λυθέντος ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος. Γ. Λ. Α.

Ἁρποκράτης.
[Ἀγαλμάτιον εὑρεθὲν εἰς τὴν ἐν Τιβούροις ἔπαυλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. — Μουσεῖον Καπιτωλίου.]

Ἁρποκρατιανοί. Ὁ Κέλσος, ὁ γράψας κατὰ Χριστιανῶν κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἀναφέρει αἱρετικοὺς ὀνομαζομένους *Ἁρποκρατιανοὺς* (*Ὠριγένης* κατὰ Κέλσου βιβλ. 5, ἐν Migne Ἑ. Π. II, 1281). Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῶν Καρποκρατιανῶν, τῶν ὀπαδῶν τοῦ αἱρετικοῦ Καρποκράτους (βλ. λ.). Δ Σ Μ.

Ἁρποκρατίων. Διάσημος Αἰγύπτιος ἰατρός, οὗ ποιεῖται μνείας ὁ Πλίνιος. Α. Δ.

— **Ἁρποκρατίων,** *Αἴλιος*. Ἱστορικὸς καὶ σοφιστής, συγγράψας ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «τέχνη ρητορική» πολλάκις μνημονευόμενον ὑπὸ τῶν τεχνογράφων. Παρὰ τοῦ Σουΐδα μανθάνομεν ὅτι ὁ Αἴλιος Ἁρποκρατίων συνέγραψε βιβλίον ὅλον περὶ τοῦ καταψεῦσθαι τὴν Ἡροδότου ἱστορίαν». Ἔγραψεν ὡσαύτως «περὶ τῶν δοκούντων τοῖς ρήτορσιν ἠγνοῆσθαι» καὶ «περὶ τῶν Ὑπερείδου λόγων» (*Spengel*, Rhetor. gr. τ. I σ. 428, 18. 440, 4. 427, 20. 599, 5).

— **Ἁρποκρατίων,** *Βαλέριος* ἢ *Οὐαλέριος*. Ρήτωρ καὶ γραμματικὸς Ἀλεξανδρεὺς (ἐσφαλμένως ὑπό τινων νεωτέρων φέρεται ὡς Ἀλέξανδρος). Τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζησεν ὁ λεξικογράφος οὗτος παρέλιπε νὰ σημειώσῃ ὁ Σουΐδας, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ τῶν βιβλίων του. Κατ' ἄλλους ἤκμασεν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἢ τοῦ Τιβερίου, ἄλλοι ὅμως τὸν καταβιβάζουν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λιβανίου. Πιθανῶς δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν *Ἁρποκρατίωνα*, τὸν ὁποῖον ὁ *Ἰούλιος Καπιτωλῖνος* (vita Veri 2) λέγει διδάσκαλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίου Οὐήρου (Β' μ. Χ. ἑκατ.). Τινὲς ὅμως τὸν τοποθετοῦσι πολὺ ἀργότερον, στηριζόμενοι εἰς ὅσα οὗτος παρέλαβεν ἐκ τοῦ *Ἀθηναίου*. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει καὶ ἄλλους τρεῖς ἢ μᾶλλον δύο ἄνδρας καλουμένους *Ἁρποκρατίωνας*· ὁ ἡμέτερος ἐπικαλεῖται ρήτωρ καὶ μνημονεύεται τελευταῖος, τοῦτο δέ, ὡς παρατηρεῖ ὁ *Christ*, ἔχει σημασίαν πρὸς προσδιορισμὸν τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζησεν.

Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ὡσαύτως λέγεται συγγραφεὺς τοῦ «Λεξικοῦ (ἢ περὶ λέξεων) τῶν δέκα ρητόρων», ὅπερ δὲν περιεσώθη πλῆρες μέχρις ἡμῶν. Τὸ βιβλίον περιέχει ἐξηκριβωμένας καὶ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου ἀττικοῦ δικαίου πολυτιμοτάτας ἑρμηνείας καὶ διασαφήσεις κυρίων ὀνομάτων καὶ δυσνοήτων λέξεων τῶν 10 ἀττικῶν ρητόρων. Βοηθήματα εἰς τὴν ἑρμηνείαν εἶχεν ὁ συγγραφεὺς ἐκ μὲν τῶν παλαιοτέρων τοὺς περιηγητὰς καὶ τοὺς ἀτθιδογράφους, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων γραμματικῶν μάλιστα μὲ τὸν Δίδυμον καὶ προσέτι Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὸν ρήτορα καὶ τὸν λεξικογράφον Διονύσιον τὸν υἱὸν τοῦ Τρύφωνος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς νεωτέρους τῶν φιλολόγων φαίνεται ὅτι ἐμελέτησεν ὁ Ἁρποκρατίων, διότι ἀμφίβολον εἶναι ἂν ὁ ἐν λέξει ἀκὴ ἀναφερόμενος *Νικάνωρ* εἶναι ὁ ἐπιλεγόμενος *Στιγματίας* ὀνομαστὸς γραμματικὸς Νικάνωρ. Τὸ λεξικὸν δὲν συνέταξε κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν, διότι αὕτη κατηρτίσθη ὑπὸ *Blancard* ἐκδόσαντος τὸ λεξικὸν κατὰ τὸ 1683.

Δύο ἐκδόσεις φέρονται τοῦ λεξικοῦ, ἡ μὲν πληρεστέρα, ἡ δ' ἑτέρα ἐπίτομος· ἀλλὰ καὶ τῆς πρώτης τὸ κείμενον εἶναι κεκολοβωμένον, ὡς παρετηρήθη ἐξ ἀντιβολῆς τῶν κοινῶν ἄρθρων πρὸς τὸ εἰδικὸν λεξικὸν εἰς τὸν κατ' Ἀριστοκράτους λόγον τοῦ Δημοσθένους (βλ. Hermes τ. 17 σ. 148 κέ). Κεφαλαιώδης ἔκδοσις μετὰ τῶν σημειώσεων τῶν προηγουμένων ἐκδοτῶν ὑπὸ *G. Dindorf*, Oxon. 1853 εἰς 2 τόμ. Κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ κειμένου ὑπὸ *Imm. Bekker*, Berl. 1833. — *Boysen*, de Harpocrationis fontibus, Kiel 1876. Ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐξήρτηται τὸ Κανταβριγιανὸν λεξικὸν (Lexicon rhetoricum Cantabrigiense) παρὰ *Nauck*, Lexic. Vindob. σ. 329—358. Διορθώσεις καὶ ἑρμηνείας πολλῶν χωρίων τοῦ λεξικοῦ τούτου ἐδημοσίευσεν ὁ *Π. Σ. Φωτιάδης* ἐν «Ἀθηνᾷ» ΙΑ' σ. 1 κέ., ΙΓ' σ. 1 κέ., ΙΔ' σ. 75 κέ., ΙΖ' σ. 3 κέ.

Εἰς τὸν Ἁρποκρατίωνα ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα «Ἀνθηρῶν συναγωγή», εἶδος ἀνθολογίας ἢ χρηστομαθείας μὴ περισωθεῖσα.

— **Ἁρποκρατίων,** *Γάϊος*. Πλατωνικὸς φιλόσοφος ἐξ Ἄργους, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ὡς σύγχρονος τοῦ Καίσαρος. Συνέταξε σχόλια εἰς τὸν Πλάτωνα εἰς 24 βιβλία καὶ λέξεις Πλάτωνος εἰς 2 βιβλία. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν πλατωνικῶν φιλοσόφων, ἐξ ὧν ὁ *Στοβαῖος* ἠρύσατο, κατὰ τὸν Φώτιον, τὰς ἐκλογάς. Πολλοὶ τῶν νεωτέρων συγχέουν τοῦτον πρὸς τὸν *Αἴλιον*, θεωροῦντες ἀμφοτέρους ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ι. Φ. Δ.

ἄρπορο *[Ναυτ.]*· βλ. ἄρμπουρο.

ἅρπυια (ἡ) (Harpya) *[Ζῳολ.]*· εἶδος ἀετῶν [βλ. λ. ἀετὸς (14ον)].

Ἅρπυιαι (αἱ). Τερατόμορφοι ἁρπακτικοὶ δαίμονες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, τῶν ὁποίων ὁ κύριος χαρακτὴρ ἐμφαίνεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ θέματος (ἁρπ-ἅρπω ἁρπάζω) τοῦ ὀνόματός των.

— **[ΜΥΘΟΛ.]** Οἱ περὶ τῶν Ἁρπυιῶν μῦθοι εἶναι ἀρχαιότατοι, γνωστοὶ καὶ εἰς τοὺς δύο ἀρχαιοτέρους Ἕλληνας ποιητάς, τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ἡ μία καὶ μόνη γνωστὴ εἰς αὐτὸν Ἅρπυια, ἡ *Ποδάργη* (*ταχύπους* κατὰ τοὺς ἑρμηνευτάς· καὶ τῶν ἵππων τοῦ Ἕκτορος—Ἰλ. Θ. 185—εἷς ἐκαλεῖτο *Πόδαργος*), εἶναι μήτηρ τῶν ἵππων τοῦ Ἀχιλλέως Ξάνθου καὶ Βαλίου, «τὼ ἅμα πνοιῇσι πετέσθην» (Ἰλ. Π. 149), ἐκ τοῦ ἀνέμου Ζεφύρου, εἶναι δηλ. ταχύπους φορβάς. Κατὰ τὰ Ἡσίοδον (Θεογ. 235) αἱ δύο γνωσταὶ εἰς αὐτὸν Ἅρπυιαι, αἱ «ἠΰκομοι Ἀελλώ, Ὠκυπέτη τε» εἶναι θυγατέρες τοῦ Θαύμαντος (υἱοῦ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γαίας) καὶ τῆς Ὠκεανίδος Ἠλέκτρας καὶ ἀδελφαὶ τῆς Ἴριδος, εἶναι δὲ καὶ κατ' αὐτὸν ταχεῖαι ὅσον αἱ πνοαὶ τῶν ἀνέμων καὶ τὰ πτηνά. Δύο ἦσαν αἱ Ἅρπυιαι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας μυθογράφους (*Ἀπολλόδ.* Ι. 2. 6). Κατὰ τοὺς Λατίνους ὅμως ποιητὰς καὶ μυθογράφους, ἀπὸ τοῦ Βιργιλίου πρώτου, αἱ Ἅρπυιαι ἦσαν τρεῖς, προστεθείσης εἰς τὰς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (*Νικοθόη, Ἀελλόπους, Ὠκυπέτη, Ὠκυθόη, Ὠκυπόδη, Ἀελλώ*) γνωστὰς δύο καὶ τῆς *Κελλαινοῦς* ἢ *Ἀχολόης*. Ὡς ἤλλαξαν τὰ ὀνόματα τῶν Ἁρπυιῶν οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Ἡσιόδου ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι, οὕτω μετερρύθμισαν καὶ τὰ τῆς καταγωγῆς των, εἰπόντες αὐτὰς θυγατέρας τοῦ Ποσειδῶνος ἢ τοῦ Τυφῶνος. Ἀσυμφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ποιητῶν καὶ μυθογράφων καὶ περὶ τῆς κατοικίας τῶν Ἁρπυιῶν, διότι κατ' ἄλλους μὲν κατῴκουν αὗται εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Κόσμου, πρὸς δυσμάς, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ὠκεανοῦ (Ἰλ. Π. 151), κατ' ἄλλους εἰς Θρᾴκην, παρὰ τὴν Σαλμυδησσὸν (*Ἀπολλ.* 1.9.21), ἢ τὴν Σκυθίαν, ἢ τὰς νήσους Καλύδνας τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, ἢ τὰς Στροφάδας τοῦ Αἰγαίου, ἢ τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα ὁ ποταμὸς *Τίγρης* ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἅρπυς*, ἢ εἰς ἓν σπήλαιον τῆς Κρήτης κ. ὁ. κ.

Αἱ Ἅρπυιαι εἶναι, συνήθως, μητέρες τῶν ταχυπόδων ἵππων διαφόρων ἡρώων. Οὕτως, ὡς κατὰ τὸν Ὅμηρον ἡ Ποδάργη εἶναι μήτηρ τῶν ἵππων τοῦ Ἀχιλλέως, κατὰ τὸν Στησίχορον αὕτη εἶναι μήτηρ τῶν ἵππων τῶν Διοσκούρων, Φλογίου καὶ Ἁρπάγου. Ὁμοίως ὁ ἵππος τοῦ Ἡρακλέους Ἀρείων, τὸν ὁποῖον ἐδώρησεν ἔπειτα εἰς τὸν ἥρωα Ἄδραστον, ἐλέγετο μὲν υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Δήμητρος ἢ Ἐρινύος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἢ Ζεφύρου ἐκ μιᾶς τῶν Ἁρπυιῶν. Κατ' ἀρχὰς αἱ Ἅρπυιαι ἦσαν ἀγγελιαφόροι ἢ δαίμονες ἐξυπηρετικοὶ τοῦ θεοῦ τοῦ Ἅδου, ὡς ἡ ἀδελφή των Ἶρις τοῦ θεοῦ τοῦ Οὐρανοῦ. Ὅσοι ναυτικοὶ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου δὲν εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὸν λιμένα τῆς πατρίδος των, εἶχον ἁρπαγῆ κατὰ τὴν πίστιν τῶν ἀρχαίων ὑπὸ τῶν Ἁρπυιῶν. Ὑπὸ τῶν δαιμόνων τούτων ἐπίστευεν ὁ Τηλέμαχος ὅτι εἶχεν ἁρπαγῆ ὁ πατήρ του Ὀδυσσεὺς (Ὀδυσ. Α, 241), καὶ ὑπ' αὐτῶν, κατὰ τὴν παρ' Ὁμήρῳ (Ὀδυσ. Υ, 77-78) παράδοσιν, εἶχον ἁρπαγῆ αἱ θυγατέρες τοῦ Πανδάρου, διὰ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὰς θεὰς τοῦ σκότους Ἐρινῦς, πρὸς τὰς ὁποίας σχετίζονται καὶ πολλάκις συγχέονται. Βραδύτερον ἐξωμοιώθησαν πρὸς τὰς Ἑσπερίδας καὶ ἄλλα χθόνια τέρατα.

Ἡ μορφὴ τῶν Ἁρπυιῶν: Ὡς μετερρυθμίζετο ὁ περὶ Ἁρπυιῶν ἀρχικὸς μῦθος ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν μυθογράφων τῆς ἀρχαιότητος, οὕτω μετερρυθμίζετο ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν μορφή. Ὁ Ἡσίοδος καλέσας αὐτὰς παρθένους μὲ ὡραίαν κόμην καὶ περιγράψας ταχείας ὡς οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ πτηνά, ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς μεταμόρφωσίν των, διὰ τὴν προσθήκην δηλ. εἰς αὐτὰς πτερύγων. Καὶ τῷ ὄντι οὕτως ἀπεικονίζονται εἰς ἓν ἀρχαιότατον αἰγινητικὸν ἀγγεῖον, ὡς παρθένοι μὲ πτέρυγας. Ὡς παρθένοι μὲ πτέρυγας περιγράφονται καὶ ὑπὸ τοῦ

Digitized by Google

Ἀπολλωνίου καὶ τοῦ Βιργιλίου καὶ κατὰ τὰς πτέρυγας διαφέρουσιν ἐν ἀρχῇ τῶν *Εὐμενίδων*, αἵτινες παρίστανται ὡς παρθένοι ἄνευ πτερύγων, καὶ τῶν κοινῶν γυναικῶν. Ἡ ἀγάπη ὅμως τῶν ἀνθρώπων, καὶ περισσότερον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐνεθάρρυνε τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς μυθογράφους εἰς τὴν περαιτέρω μεταμόρφωσιν τῶν Ἁρπυιῶν. Μετὰ τὰς πτέρυγας ἔδοσαν εἰς αὐτὰς ὦτα ἄρκτου, σῶμα πτηνοῦ καὶ κεφαλὴν ἀνθρωπίνην. Οὕτω κατέστησαν ὁ διάμεσος τύπος Ἐρινύων καὶ Εὐμενίδων, ἐκ τῶν ὁποίων (Ἐρινύες καὶ Εὐμενίδες ἐν ἀρχῇ ἦσαν αἱ αὐταί, ἔπειτα διεσχίσθησαν εἰς δύο διαφόρους θεότητας καὶ μορφάς) αἱ πρῶται μὲν παρίσταντο ὡς πτηνά, συνήθως, αἱ δεύτεραι δὲ ὡς κύνες. Ὁμοίως συνετέλεσαν εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῶν Ἁρπυιῶν οἱ συμβολισταί, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἤθελον αὐτὰς μὲ πρόσωπον παρθένου καὶ σῶμα καὶ πτέρυγας πτηνοῦ, οἱ δὲ ὡς φανταστικὰ πτηνὰ μὲ κεφαλήν, κορμὸν καὶ πτέρυγας ὄρνιθος καὶ μηροὺς καὶ βραχίονας ἀνθρωπίνους.

Ἀλλ' ὅλαι αὗται αἱ ἰδιότητες καὶ ποικιλίαι τῶν μορφῶν τῶν Ἁρπυιῶν ἐδόθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὴν Σφίγγα, τὰς Γοργόνας, τὰς Σειρῆνας, τὰς Ἑσπερίδας καὶ πολλὰ ἄλλα μυθικὰ τέρατα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶναι δυσκολωτάτη ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἁρπυιῶν εἰς τὰ διάφορα μνημεῖα καὶ ἀγγεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται μορφαὶ οἷαι αἱ περιγραφεῖσαι. Ἰδίως συγχέονται αἱ Ἅρπυιαι μὲ τὰς ἐπιταφίους Σειρῆνας, δαίμονας καὶ ἀγγελιαφόρους τοῦ θανάτου, σύμβολα ἐπιτάφια ὅλου τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὡς Ἁρπυίας ἀπεδέχοντο ἐκ τῶν μορφῶν, αἵτινες ἐκόσμουν τὴν ζωφόρον ἐπιταφίου τινὸς μνημείου τῆς Ξάνθου, πόλεως τῆς Λυκίας, τὰ εἰς αὐτὸ ἀπεικονιζόμενα μὲ κεφαλὴν μὲν καὶ χεῖρας γυναικός, σῶμα δὲ ὀρνέου, φανταστικὰ ὄντα, ἅτινα παρίσταντο φεύγοντα καὶ ἀποκομίζοντα ἀνθρώπινα εἰδώλια (πιθανώτατα τὰς ψυχὰς ἀποθανόντων). Τὸ περίφημον αὐτὸ μνημεῖον (ἐπιτάφιος πύργος), τοῦ ὁποίου αἱ ἀνάγλυπτοι παραστάσεις μετεφέρθησαν κατὰ τὸ 1842 εἰς τὸ Λονδῖνον ὑπὸ τοῦ Fellows καὶ ἀπόκεινται νῦν εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον, εἶναι τοῦ τέλους τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων μνημεῖον τῶν Ἁρπυιῶν (Harpy monument) ἕνεκα τῶν προειρημένων φανταστικῶν μορφῶν, αἵτινες μετ' ἄλλων (τῶν μορφῶν τῶν ἀφηρωϊσθέντων, πιθανώτατα, νεκρῶν) ἐκόσμουν τοῦτο. Νεώτεραι ὅμως ἔρευναι ἔθεσαν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν γνώμην τῶν Ἄγγλων, καὶ σήμερον ἄλλοι μὲν ὑποστηρίζουσιν ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται εἶναι Ἅρπυιαι, ἄλλοι δὲ ὅτι εἶναι Σειρῆνες ἢ ἄλλοι δαίμονες τοῦ θανάτου. Ὁμοία ἀμφιβολία ὑπάρχει καὶ περὶ τῶν ὁμοίων μορφῶν νομισμάτων τινῶν, ἂν εἶναι δηλ. αὗται μορφαὶ Ἁρπυιῶν, Σειρήνων, ἢ ἄλλων συγγενῶν φανταστικῶν δαιμόνων. Μὲ περισσοτέραν πιθανότητα ὡς Ἅρπυιαν δύναταί τις νὰ δεχθῇ τὴν ἐπὶ ἑνὸς ἀγγείου τοῦ Vulci μορφήν, ἥτις ἔχει κεφαλὴν καὶ χεῖρας ἀνθρωπίνας, ὦτα ζῴου, διπλᾶ ζεύγη πτερύγων, σῶμα καὶ πόδας καὶ οὐρὰν πτηνοῦ καὶ φαίνεται ὅτι πετᾷ ἀποκομίζουσα δύο ἀνθρώπινα εἰδώλια. Καὶ ἐκ τοῦ μνημείου τούτου ὅμως λείπει ὁ μάρτυς ὅστις θὰ καθίστα ἀναμφισβήτητον τὴν γνωριμίαν, ἡ ἐπιγραφή, ἥτις θὰ ὡμίλει περὶ Ἁρπυίας καὶ οὐχὶ περὶ Σειρῆνος ἢ

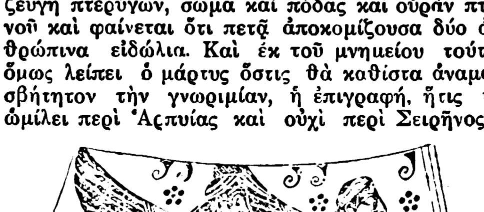

Αἱ Ἅρπυιαι.
[Ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου τῆς Αἰγίνης.]

Γοργόνος. Εἴς τινα μνημεῖα κοσμούμενα ὑπὸ τοιούτων μορφῶν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ἴσως, ὡς ἔνδειξις ὅτι πρόκειται περὶ Ἁρπυιῶν ἡ παρουσία ἵππου, ἀφοῦ αἱ Ἅρπυιαι παρ' Ὁμήρῳ καὶ ἄλλοις, ὡς προελέχθη, ποιηταῖς, φέρονται ὡς μητέρες ἵππων ἡρώων.

Συγχώνευσις τῶν περὶ Ἁρπυιῶν παραδόσεων: Αἱ ποικίλαι περὶ Ἁρπυιῶν παραδόσεις συγχωνεύονται κυρίως εἰς δύο μύθους, ἀρχαιοτάτους ἀμφοτέρους, τὸν μῦθον τοῦ *Φινέως*, καὶ τὸν μῦθον τῶν *θυγατέρων τοῦ Πανδάρου*. Κατὰ τὸν Στράβωνα (C. 302) τὸν μῦθον τοῦ Φινέως εἶχε πραγματευθῆ πρῶτος ὁ Ἡσίοδος εἰς τὸ ἔργον του «Γῆς περίοδος». Μετὰ τὸν Ἡσίοδον γίνονται ὑπαινιγμοὶ περὶ τοῦ μύθου τούτου εἰς τὰς τραγῳδίας τῶν τραγικῶν Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἀργοναυτικοῦ μύθου. Βραδύτερον ἐπανέλαβον τὸν μῦθον τοῦ Φινέως ὁ Ἀντίμαχος, ὁ Πείσανδρος καὶ ὁ Ἀπολλώνιος, οὗτινος οἱ περὶ Φινέως καὶ Ἁρπυιῶν στίχοι τῶν Ἀργοναυτικῶν του διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐκ τοῦ Ἀπολλωνίου μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὸν μῦθον ὁ Βαλέριος Φλάκκος. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ποιητῶν ἐμνημόνευσαν ἢ συνώψισαν τὸν μῦθον τῶν Ἁρπυιῶν καὶ διάφοροι ἱστορικοί, ὑπομνηματισταὶ καὶ μυθολόγοι ὁ Διονύσιος ὁ Μιλήσιος, ὁ Ἑλλάνικος, ὁ Φερεκύδης, ὁ Διόδωρος, ὁ Ἀπολλόδωρος, ὁ Ὑγῖνος, ὁ Παλαίφατος, ὁ Τζέτζης καὶ ἄλλοι ἀκόμη. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὅτε οἱ Ἀργοναῦται κατέπλευσαν εἰς Σαλμυδησσὸν εὗρον ἐκεῖ τὸν μάντιν Φινέα, υἱὸν τοῦ Ἀγήνορος, ἢ κατ' ἄλλον μῦθον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις εἶχε τυφλωθῆ ὑπὸ τῶν θεῶν, διότι προέλεγεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα (κατ' ἄλλον μῦθον ἐτυφλώθη ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τοῦ Βορέου, διότι εἶχε τυφλώσει τοὺς υἱούς του, πεισθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς των), ἢ ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, διότι εἶχε δείξει εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρίξου τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁδόν. Πρὸς μεγαλυτέραν δὲ τιμωρίαν του, κατ' ἐντολὴν τῶν θεῶν, ὁσάκις παρετίθετο εἰς αὐτὸν τράπεζα μετὰ φαγητῶν ἐπέτων πρὸς αὐτὴν πτερωταὶ Ἅρπυιαι, αἵτινες ἄλλας μὲν τῶν τροφῶν του διήρπαζον, ἄλλας δὲ ἐπλήρουν δυσοσμίας, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ φάγῃ αὐτάς. Ὁ Φινεὺς ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἀργοναύτας ὅτι θὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς συμβουλὰς διὰ τὸν εἰς Κολχίδα πλοῦν, ἐὰν ἀπαλλάξωσιν αὐτὸν τῶν Ἁρπυιῶν. Οἱ Ἀργοναῦται ἀπεδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν συμφωνίαν καὶ ὅτε αἱ Ἅρπυιαι ἐπέταξαν διὰ νὰ διαρπάσωσι τὰς τροφὰς ἐκ τῆς παρατεθείσης τραπέζης, οἱ πτερωτοὶ υἱοὶ τοῦ Βορέως Ζήτης καὶ Κάλαϊς, σύροντες τὰ ξίφη των, κατεδίωξαν αὐτὰς μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ἔνθα ἐπνίγη ἡ μία αὐτῶν εἰς τὸν Τίγρην ποταμόν, καὶ Ἐχινάδων, εἰς τὰς ὁποίας κατέφυγεν ἡ ἑτέρα. Ὁ μῦθος οὗτος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε συμπιεσθῆ εἰς τὴν παροιμιώδη φράσιν «ὥσπερ τις ἅρπυια τὰ σιτία αὐτοῦ ἀφελόμενος». Τὸν μῦθον τοῦ Φινέως οἱ καλλιτέχναι τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου εἶχον ἀναπαραστήσει ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου καὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ἔνθα ἀπεικονίζοντο ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς καταδιώκοντες τὰς Ἁρπυίας. Καὶ ὁ Αἰσχύλος μνημονεύει ἕνα πίνακα τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ὑπάρχει καὶ ἀγγεῖον τοῦ ὁποίου τὸν γραπτὸν κόσμον ὁ ἀγγειογράφος ἔχει ἐμπνευσθῆ ἐκ τοῦ κειμένου Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου: ἐνῷ ἀποβιβάζονται οἱ Ἀργοναῦται ἐκ τῆς Ἀργοῦς οἱ πτερωτοὶ Βορεάδαι, φέροντες ξίφος καὶ δόρυ, καταδιώκουσι τὰς δύο Ἁρπυίας, αἵτινες πετῶσιν ἀφίνουσαι νὰ πίπτουν ἐκ τῶν ὀνύχων των τεμάχια τῶν διαρπαγεισῶν τροφῶν. Ὁ Φινεὺς τυφλός, γενειοφόρος, ἐνδεδυμένος βάρβαρον ἐσθῆτα, στηρίζεται εἰς μίαν βακτηρίαν καὶ φαίνεται ὅτι καταρᾶται τὰ τέρατα. Ὁμοίως ὁ μῦθος τοῦ Φινέως ἀναπαρεστάθη καὶ ἐπὶ ἑνὸς κυπέλλου μελανομόρφου, ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον Wurzburg. Ὁ Φινεὺς τυφλὸς κάθηται ἐπὶ μιᾶς κλίνης. Πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχει τράπεζα μετὰ φαγητῶν πρὸς τὰ ὁποῖα ἐκτείνει τὴν χεῖρα, ἀλλὰ καταφθάνουν αἱ Ἅρπυιαι, διαρπάζουν τὰς τροφὰς καὶ φεύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν ὑποδηλώνει μία γραμμὴ κυματοειδὴς καὶ ἰχθύες. Ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς καταδιώκουν αὐτάς, προσπαθοῦντες μὲ τὴν μίαν χεῖρα νὰ συλλάβῃ ἑκάτερος, μίαν ἐξ αὐτῶν καὶ μὲ τὴν ἑτέραν νὰ τὴν κτυπήσῃ διὰ τοῦ ξίφους. Τὸ ἀγγεῖον εἶναι τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς καὶ προέρχεται πιθανώτατα ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν μορφῶν τῆς παραστάσεως περιλαμβάνονται καὶ αἱ Ὧραι. Πιθανώτατα ὁ μῦθος τοῦ Φινέως ἀναπαρίσταται καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἄλλου ἀττικοῦ ἀγγείου.

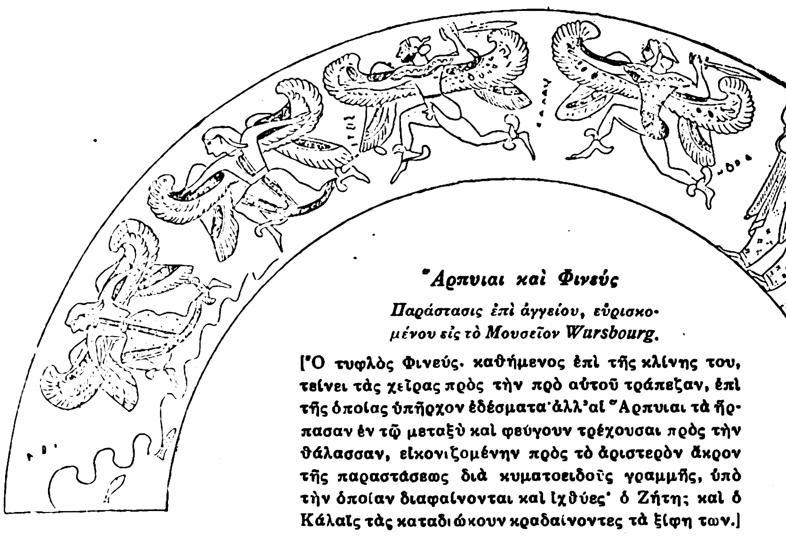

Ἅρπυιαι καὶ Φινεύς
Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου, εὑρισκομένου εἰς τὸ Μουσεῖον Wursbourg.
[Ὁ τυφλὸς Φινεύς. καθήμενος ἐπὶ τῆς κλίνης του, τείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὴν πρὸ αὐτοῦ τράπεζαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχον ἐδέσματα· ἀλλ' αἱ Ἅρπυιαι τὰ ἥρπασαν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ φεύγουν τρέχουσαι πρὸς τὴν θάλασσαν, εἰκονιζομένην πρὸς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς παραστάσεως διὰ κυματοειδοῦς γραμμῆς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διαφαίνονται καὶ ἰχθύες· ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαϊς τὰς καταδιώκουν κραδαίνοντες τὰ ξίφη των.]

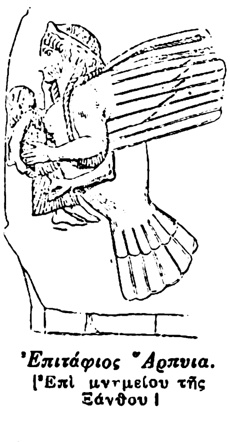

Ἐπιτάφιος Ἅρπυια.
[Ἐπὶ μνημείου τῆς Ξάνθου.]

Ὁ μῦθος τῶν θυγατέρων τοῦ Πανδάρου ἐκληροδοτήθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν καλλιτεχνίαν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ὀδυσ. υ. 66 κ. ἑξ.): Ἐπειδὴ αὗται εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ μείνουν ὀρφαναὶ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας των, ἐπροστατεύθησαν ἐξ οἴκτου ἀπ' αὐτὰς τὰς μεγάλας θεὰς τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ Ἀφροδίτη ἀνέθρεψεν αὐτὰς μὲ τυρόν, οἶνον καὶ μέλι, ἡ Ἥρα ἐπροίκισε μὲ κάλλος καὶ γνῶσιν, ἡ Ἄρτεμις ἐχάρισεν εἰς αὐτὰς ὡραῖον ἀνάστημα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐδίδαξεν ὅσα ἔργα ἁρμόζουσιν εἰς τὰς γυναῖκας. Ὅτε δὲ αὗται εἶχον φθάσει εἰς ὥραν γάμου καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ὄλυμπον διὰ νὰ συμβουλευθῇ αὐτὸν τὸν Δία περὶ καταλλήλων διὰ τὰς προστατευομένας της γαμβρῶν, αἱ Ἅρπυιαι, ἐπωφεληθεῖσαι ἐκ τῆς ἀπουσίας τῆς θεᾶς, ἥρπασαν τὰς ὡραίας νεάνιδας καὶ παρέδοσαν αὐτὰς εἰς τὰς φρικτὰς Ἐρινῦς διὰ νὰ τὰς ὑπηρετῶσι. Ὁ Πολύγνωτος εἶχεν ἀναπαραστήσει εἰς τὴν ἐν Δελφοῖς λέσχην τῶν Κνιδίων τὰς θυγατέρας τοῦ Μιλησίου Πανδάρου, Καμειρὼ καὶ Κλυτίην, ἐστεφανωμένας καὶ παιζούσας ἀστραγάλους.

Ἑρμηνεία τοῦ μύθου: Οἱ ἀρχαῖοι ὑπομνηματισταὶ πρῶτοι ἐπεχείρησαν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μύθου. Αὐτοὶ μὲ ὀξύνοιαν εἶχον παρατηρήσει ὅτι αἱ ἰδιότητες τῶν Ἁρπυιῶν τῆς Ὀδυσσείας ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς τῶν θυελλῶν τῆς Ἰλιάδος. Ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς εἶχον συμπεράνει ὅτι αἱ Ἅρπυιαι ἦσαν ἡ προσωποποίησις τῶν θυελλῶν, τῶν συστροφῶν τῶν βιαίων καὶ ἀνατρεπτικῶν ἀνέμων. Εἰς τὴν σκέψιν των αὐτὴ ἐνισχύοντο καὶ ἀπὸ τὰς ποικίλας παραδόσεις περὶ ἁρπαγῆς κορασίδων καὶ παίδων ὑπὸ τοῦ Βορέου καὶ Ζεφύρου. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἐνίσχυαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔτι μᾶλλον τὰ πορίσματα τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων μύθων λαῶν τινων, συγγενῶν καὶ μή. Σήμερον πιστεύεται ὅτι αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν Ἁρπυιῶν διαδηλοῦσι τὴν προέλευσιν τοῦ μύθου των. Οὕτως *Ἀελλὼ* εἶναι ἡ θυελλώδης, *Ὠκυπέτη* εἶναι ἡ ταχέως πετῶσα, *Νικοθόη* ἡ νικῶσα εἰς τὸν δρόμον, *Ἀελλόπους* ἡ ἔχουσα πόδας θυελλώδεις, *Ποδάργη* ἡ ἔχουσα λευκοὺς πόδας καὶ *Κελαινὼ* ἡ προσωποποίησις τοῦ σκοτεινοῦ νέφους. Αἱ Ἅρπυιαι, κατὰ τοὺς περὶ αὐτῶν μύθους, ἔτρεχον μὲ ἐκπληκτικὴν ταχύτητα, ἐσάρευον τὰ νέφη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐξήγειρον

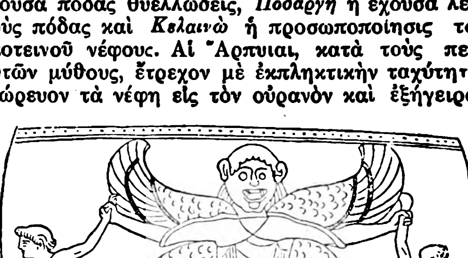

Τερατόμορφος Ἅρπυια.
[Ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου.]

τὰ κύματα τοῦ ἀπεράντου Ὠκεανοῦ. Ἦσαν πράγματι ἄνεμοι καὶ θύελλαι καὶ οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰς διαρρυθμίσεις τῶν μύθων τῶν Ἁρπυιῶν δὲν ἐλησμόνουν ποτὲ τοῦτο. Ἡ περὶ αὐτῶν ἀντίληψις καὶ ὡς θεοτήτων τοῦ θανάτου ἀσφαλῶς προῆλθεν ἐκ τῶν φονικῶν ἀποτελεσμάτων τῶν θυελλῶν καὶ

Digitized by Google

τῶν τοιχυμιῶν. Εἶναι αἱ Ἅρπυιαι συγγενεῖς πρὸς τοὺς βεδικοὺς δαίμονας *Marouts*, οἵτινες ἐμφανίζονται ὡς πολεμισταὶ ἐξαναγκάζοντες τὸ νέφος νὰ χύσῃ τοὺς θησαυρούς του. Ὁ ἀγὼν αὐτός, ὁ ἐχθρικὸς ἐνίοτε, μεταβάλλεται εἰς ἐρωτικὰ ἐπεισόδια, καὶ οἱ Marouts τότε γίνονται οἱ ταῦροι καὶ τὰ νέφη αἱ οὐράνιοι ἀγελάδες. Ἓν τοιοῦτον ἐρωτικὸν ἐπεισόδιον φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἕνωσις Ζεφύρου καὶ Ἁρπυίας Ποδάργης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἡ γέννησις θείων ἵππων. Πλεῖσται εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι ὁμοιότητες Marouts καὶ Ἁρπυιῶν. Ἡ δυσμορφία καὶ ἐν γένει ὁ ἀποκρουστικὸς καὶ ἀποτρόπαιος τύπος τῶν Ἁρπυιῶν (εἶχον τὴν ὄψιν ὠχρὰν ἐκ τῆς πείνης καὶ μακροὺς ὄνυχας διὰ νὰ ἁρπάζουν τὴν λείαν, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ κορέσῃ τὴν αἰωνίαν λαιμαργίαν των· ὥρμων ὡς γῦπες μὲ φοβερὸν κρότον τῶν πτερύγων των, διὰ νὰ διαρπάσουν τὰς τροφὰς καὶ ἔχυνον εἰς αὐτὰς δυσώδη ὀσμὴν) ἦτο ἡ αἰσθητὴ εἰκὼν τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς λαίλαπος, ἥτις ἐξηφάνιζε καὶ κατέστρεφε τὰ πάντα ἐντὸς χειμάρρων βροχῆς.

Παραπλεύρως πρὸς τὴν μετεωρολογικὴν ταύτην ἑρμηνείαν, ἥτις ἐδικαιολόγει τὴν συγγένειαν τῶν Ἁρπυιῶν πρὸς τὸν *Θαύμαντα* (τὰ ἐκπλήσσοντα μετεωρολογικὰ φαινόμενα) καὶ τὴν *Ἠλέκτραν* (τὴν ἀπαστράπτουσαν) καὶ τὴν *Ἶριν* (τὸ γνωστὸν μετεωρολογικὸν φαινόμενον, τὸ συνδεδεμένον μὲ τὰς καταιγίδας), εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μία εὐημεριστικὴ ἑρμηνεία. Κατ' αὐτὴν αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Φινέως, *Ἐρασεία* καὶ *Ἅρπυια*, ἦσαν δύο σπάταλοι καὶ ἄσωτοι ἀδελφαί, αἵτινες κατέστρεψαν τὴν περιουσίαν τοῦ πατρός των καὶ ἐβασάνισαν αὐτόν· διὰ τοῦτο δέ, κατ' αὐτούς, εἶχον ὀνομασθῆ *ἅρπυιαι* αἱ ἄσωτοι καὶ ἄπληστοι ἑταῖραι. Μὲ τὴν σειράν των ἀνεφάνησαν καὶ νεώτεροι εὐημερισταί, οἵτινες ἐπίστευον ὅτι αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς τὰς Ἁρπυίας ἁρπαγαὶ καὶ ἀπαγωγαὶ ἀνθρώπων, διαρπαγαὶ καὶ ἐρημώσεις κατῳκημένων τόπων εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεφανίζοντο αὗται, ἡ εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους διαμονή των, καὶ ἡ καταγωγή των ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πόντου (πατρὸς τοῦ Θαύμαντος) διεδήλουν ὅτι ὑπὸ τὰς Ἁρπυίας ἐλάνθανον πειραταί, οἵτινες μὲ ταχεῖαν κωπηλασίαν προσήγγιζον τὰς κατῳκημένας ἀκτὰς καὶ ἀπήρχοντο, μετὰ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τὰς ὁποίας ἐπέφερον, ἁπλώνοντες τὰ ἱστία των, ταχεῖς ὡς ἐὰν ταχεῖαι πτέρυγες ἔφερον αὐτοὺς ὑπεράνω τῶν κυμάτων. Ὁ Al. Maury, ὅστις ἀπεδέχετο τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ὑπεστήριξεν ὅτι τὰς μὲν μορφὰς τῶν Ἁρπυιῶν ἔπλασαν οἱ Ἕλληνες ἐξ ἀναλόγων μορφῶν αἰγυπτιακῶν ἢ σημιτικῶν μνημείων, ἰδίως τοῦ μυθικοῦ πτηνοῦ τῶν Ἀράβων *Anka*, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγοντο ὅσα καὶ περὶ τῶν Ἁρπυιῶν, τοὺς δὲ μύθους αὐτῶν ἐδημιούργησαν ἐξ ἀφορμῆς ἐπιδρομῶν πειρατῶν. Ὁ Κούρτιος ὅμως, τοῦ ὁποίου τὴν γνώμην ἀποδέχονται σήμερον οἱ πλεῖστοι, ταυτίζει τὰς Ἁρπυίας πρὸς τὰ μυθικὰ (μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλὴν) πτηνὰ τῶν αἰγυπτιακῶν ἐπιταφίων ζωγραφιῶν, τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς αὐτὰς ὡς πετῶντα ὑπεράνω τῶν τάφων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι (ἰδίως οἱ *Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἀπολλώνιος, Βιργίλιος, Βαλλέριος Φλάκκος, Ἀπολλόδωρος,* καὶ *Ὑγῖνος*). *P. Descharme* (μεταφρ. *Ἀδ. Ἀδαμαντίου*) «Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος»· *Fellows* «Discoveries in Lycia». *Π. Καββαδία* «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης» (βλ. καὶ τὴν παρ' αὐτῷ βιβλιογρ.) καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῶν ξένων Ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν (ἰδίως *Ch. Daremberg* et *Ed. Saglio* «Dictionnaire des antiquités κλπ.»

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— (ΛΑΟΓΡ.) Ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι μῦθοι, οὕτω καὶ ὁ μῦθος τῶν *Ἁρπυιῶν*, παρηλλαγμένος, ἀνέζησεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν μυθολογίαν. «*Οἱ Νεράϊδες*», αἱ ὁποῖαι, ὅπως αἱ Ἅρπυιαι τῆς ἀρχαιότητος, συγχέονται μὲ πολλὰ ἄλλα νεοελληνικὰ μυθικὰ ὄντα (*Λάμιες, Στρίγγλες*), δὲν εἶναι μόνον αἱ νύμφαι τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἅρπυιαι (*Ν. Γ. Πολίτου* Παραδόσεις Α' σ. 387—506). Ἄλλαι εἶναι ὡραῖαι μὲ ὡραῖα μακριὰ μαλλιά, ὡς αἱ «ἠΰκομοι Ἀελλὼ καὶ Ὠκυπέτη» (*Ν. Πολίτου* ἔνθ' ἀνωτ. σ. 389 «Οἱ Νεράϊδες») καὶ ἄλλαι ἄσχημοι «κα! ἔχουνε μεγάλα φτερὰ σὰν ἀϊτοῦ» (ἔνθ. ἀν. σ. 391 «Οἱ φτερωταῖς Νεράϊδες»). Εἰς τοὺς νεοελληνικοὺς μάλιστα μύθους εἶναι περισσότερον φανερὰ ἡ προέλευσίς των. Καλοῦνται «ἀνεμικὲς» καὶ «ἀγερικά», ἐμφανίζονται μὲ ἕνα ἀνεμοστρόβιλον καὶ οἱ χοροί των εἶναι συστροφαὶ βιαίων ἀνέμων (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 401 «οἱ Νεράϊδες τοῦ Τρελλοβουνιοῦ») καὶ ὅταν προσεγγίζουν «ἀκούγεται μιὰ βουὴ σὰν ἀπὸ νταβούλια», εἶναι οἱ σφυριγμοὶ τῶν ἀνέμων, ἢ «βλέπουν μπουρλα στὸ βουνὸ καὶ κακοκαιρία» (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 400 «τὸ Νεραϊδόβουνο» καὶ 402 «Ἡ σπηλιὰ τῶν ξουθκῶν»). Ἐκτὸς τῶν πτερύγων ἔχουν καὶ ἄλλας παραμορφώσεις εἰς τὸ σῶμά των, ὡς αἱ Ἅρπυιαι τῆς ἀρχαιότητος: εἶναι «κατσικοπόδαραις» (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 401) ἢ ἔχουν «γαϊδουρινὸ ποδάρι τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο βοϊδινὸ ἢ ἕνα χαλκωματένιο» (*Στ. Κυριακίδου* «Ἑλληνικὴ Λαογραφία» σ. 190). Εἶναι δαίμονες κακοποιοί, ὡς αἱ Ἅρπυιαι, καὶ ἁρπάζουν μικρὰ παιδιὰ (ἐνίοτε καὶ μεγάλους), ἢ τὰ πνίγουν καὶ «ρουφοῦν τὸ αἷμά τους», καὶ «παίρνουν τὴ φωνή» ἢ «λαβώνουν» μεγάλους, δηλ. ἀφίνουν αὐτοὺς μὲ ἓν ἐλάττωμα ἢ μίαν ἀσθένειαν (*Ν. Πολ.* ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 427—4,5 καὶ 436—438 ὁ «Νεραϊδοπαρμένος» καὶ «τὸ Νεραϊδοπαρμένο» σελ. 441 «τὸ λάβωμα τῆς Ἀνεράϊδας» κ.ο.κ.). Εἶναι ὁμοίως ἄπληστοι καὶ λαίμαργοι (ἔνθ. ἀνωτ σ. 497 «Ἡ Λάμια τοῦ Κορωπιοῦ» κ.ἄ.). Οὕτως οἱ *νεράϊδες*, οἱ *λάμιες* καὶ οἱ *στρίγγλες* τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων μὲ τὰς ὁποίας ἐπροίκισεν αὐτὰς ἡ νεοελληνικὴ φαντασία, ἔχουν καὶ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Ἁρπυιῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν συγγενῶν μὲ αὐτὰς Σειρήνων, Ἐρινύων κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις τ. Α'. *Στ. Κυριακίδου*, Ἑλλην. Λαογραφία.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— (ΕΡΑΛΔ.) Εἰς ἐραλδικὴν παράστασιν ἡ Ἅρπυια ἀπεικονίζεται ὡς ἀετὸς μὲ κεφαλὴν γυναικός, ἄνευ βραχιόνων, μὲ ἀνοικτὰς πτέρυγας, μὲ γαμψοὺς ὄνυχας καὶ οὐράν. Α. Δ.

Ἅρπυς, *—υος [Μυθολ.]*. Μυθικὸς ποταμὸς ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ Ἀπολλοδώρου μνημονευόμενος.

— **Ἅρπυς**. Ἐπώνυμον τοῦ Ἔρωτος ὡς ἁρπάζοντος τὰς φρένας (Ἐτ. Μ.).

ἁρπῶ *(—άω)*· ἰδιωμ. τύπος τοῦ ἁρπάζω (βλ.λ.).

Ἄρρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰλλυρίας. Οἱ κάτοικοι *Ἀρραῖοι (Στέφ. Βυζάντ.)*.

— **Ἄρρα** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἄρραν.

Ἄρρα *[Γεωγρ.]*. Βλ. Χάρρα.

Ἀρρα-αρρὰ (Arra-arra). Φυλὴ τῆς Καλιφορνίας ὑπαγομένη εἰς τὴν γλωσσικὴν ὁμάδα τῶν Καρόκ. Θ. Χ. Σ.

Ἀρράβαιος (ἢ *Ἀρραβαῖος*). Ἡγεμὼν τῆς ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Μακεδονίᾳ χώρας Λυγκηστίδος, πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἀμύντου. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Λυγκηστίδος συνεδέετο διὰ συγγενείας πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου ἦτο ὑποτελὴς εἰς αὐτόν. Γ. Ι. Κ.

Ἀρραβάκ· βλ. Ἀρουμπάκβι.

Ἀρραβάκοι· βλ. Ἀρουάκ.

ἀρράβδιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό), καὶ *ἀρράβδιγος*· ὁ μὴ ῥαβδισμένος· λέγεται ἐπὶ τῶν δένδρων τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς συλλέγεται διὰ ῥαβδισμοῦ: «ἀρράβδιστη ἐλιά, — κερατιά».

ἀρράβδωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ῥαβδώσεις: «κίονες ἀρράβδωτοι»· ἀντίθ. *ῥαβδωτός*.

ἀρραβὼν (ὁ), *—ῶνος*· χρηματικὴ προκαταβολὴ ὑπὸ ἀγοραστοῦ, μισθωτοῦ κ.τ.τ. πρὸς ἐπισημοποίησιν τῆς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, ἐνέχυρον, κοιν. *καπάρο*· || μνῆστρον, τὸ ὑπὸ τοῦ μνηστῆρος παρεχόμενον εἰς τὴν μνηστὴν δῶρον, καθόλου, γαμήλιον σύμβολον: «δακτύλιος ἀρραβῶνος», τὸ κατ' ἐξοχὴν μνῆστρον· || συνήθ. πληθ. *ἀρραβῶνες*, ἡ τελετὴ τῆς μνηστείας (βλ. λ.) καὶ ἡ διάρκεια αὐτῆς.

— *[Ἀστικ. Δίκ.]* Προκειμένου περὶ *ἀρραβῶνος* (arrha) ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ περιέχει δύο χωρία, τὸ ἓν ἐν τῷ Κώδικι (Κώδ. 4, 21, 17), τὸ δ' ἕτερον ἐν Εἰσηγήσεσιν (Εἰσ. 3,23 πρ.), ἐκ τοῦ γράμματος τῶν ὁποίων συνάγεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντίφασίς τις δυσεπίλυτος. Ἐν τῷ Κώδικι ὁ Ἰουστινιανὸς ὁμιλεῖ περὶ ἀρραβῶνος δοθέντος κατὰ τὸ στάδιον τῶν διαπραγματεύσεων ἀγοραπωλησίας καταρτισθησομένης ἐγγράφως, ἀποφαίνεται δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅτι, ματαιωθείσης τῆς συμβάσεως, ὁ ὑπαίτιος τῆς ματαιώσεως, ἐὰν μὲν εἶναι οὗτος ὁ διδοὺς ἀπόλλυσι τὸν ἀρραβῶνα ὑπὲρ τοῦ λήπτου, ἐὰν δὲ ὁ λαβὼν ἀποδίδει τοῦτον διπλάσιον. Τὸν ὁρισμὸν τοῦ Κώδικος ἐπανέλαβον οἱ ἐρανισταὶ εἰς τὰς Εἰσηγήσεις. Ἐνῷ ὅμως μέχρι τινὸς τὰ δύο κείμενα ταυτίζονται κατὰ τὸ νόημα, αἴφνης αἱ Εἰσηγήσεις ἐκκλίνουσι τοῦ νομοθετικοῦ αὐτῶν πρωτοτύπου, οὕτω δὲ εἰς τὸ τέλος τοῦ προοιμίου γίνεται πλέον λόγος οὐχὶ περὶ ἀγοραπωλησίας καταρτισθησομένης ἐγγράφως (ἣν καὶ μόνην προβλέπει ὁ Κῶδιξ), ἀλλὰ περὶ συμβάσεως καταρτισθείσης ἤδη εἴτε ἐγγράφως εἴτε προφορικῶς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο τούτων διατάξεων, ἡ διδασκαλία τοῦ ἐφηρμοσμένου ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἐνώπιον τοῦ ῥητοῦ γράμματος τοῦ Κώδικος, ἐδέχθη ἀνέκαθεν, ὅτι, ἐπὶ τῆς μήπω καταρτισθείσης ἀγοραπωλησίας, ὁ ἀρραβὼν ἐπέχει ἀναντιρρήτως θέσιν *ποινῆς*, εἰς τρόπον ὥστε ὁ διδοὺς τὸν ἀρραβῶνα, ἀφιστάμενος, ἀπόλλυσι τὸ δοθέν, ἐνῷ ὁ λήπτης ἀποδίδει τοῦτο διπλάσιον. Ποῖον ὅμως τὸ νόημα τῆς τελευταίας περικοπῆς τῶν Εἰσηγήσεων; Ἔχει ἆρα γε τὸ νόημα, ὅτι ὁ κανὼν ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῆς καταρτισθείσης ἤδη ἀγοραπωλησίας; Καὶ ἐὰν ναί, ποία εἶναι τότε ἡ ἀκριβὴς ἔκτασις τοῦ νεωτερισμοῦ: θεσπίζει τάχα τὸ δικαίωμα τοῦ ἀγοραστοῦ λ.χ. ὅπως ἀπόσχῃ οὗτος τῆς ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως, παραιτούμενος τὸν ἀρραβῶνα ὑπὲρ τοῦ λήπτου, ἢ μήπως μᾶλλον αἱ Εἰσηγήσεις ἀφίνουσιν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τὸν ἀγοραστὴν τὸ ἐκλεκτικὸν δικαίωμα, ὅπως κατ' οἰκείαν κρίσιν ἐμμείνῃ οὗτος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως, ἤ, ἐὰν προτιμᾷ, νὰ καταλύσῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀγοραπωλησίαν, ὁπότε φυσικῷ τῷ λόγῳ θ' ἀποκερδαίνῃ τὸ arrarum nomine δοθέν;

Τὸ ζήτημα καταλέγεται μεταξὺ τῶν μᾶλλον διαπορουμένων τοῦ ἐφηρμοσμένου ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Τόση δὲ κρατεῖ ἐν προκειμένῳ διάστασις, ὥστε δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι κατ' ἀκρίβειαν δὲν ἐδόθη ἀκόμη ὁριστικῶς ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα, σχεδὸν δὲ αἱ γνῶμαι εἶναι τόσαι, ὅσοι καὶ οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ πρόβλημα συγγραφεῖς. Ἐπικρατεστέρα ὁπωσδήποτε φαίνεται ἡ δόξα ἡ ἀποδεχομένη τὸν ποινικὸν χαρακτῆρα τοῦ τοιούτου ἀρραβῶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Παπούλια* Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἀρραβῶνος ἐν τῷ ἐνοχικῷ δικαίῳ 1911 § 14, 15. *Calogirou* Die Arrha im Vermögenrecht 1911. *Pepesco* La fonction pénitentielle des arrhes dans la Vente sous Zustinien. 1925.

Π. ΘΗΒΑΙΟΣ

— *[Κανον. Δίκ.]*· βλ. μνηστεία.

— *[Λαογρ.]*· βλ. γάμος.

— **ἀρραβών**· ἡ λέξις ἐσήμαινεν *ἐπικύρωσιν*, κατὰ τὸ Κρυπτογραφικὸν Λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.

Ἀρραβὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις τῆς Παννονίας *(Μᾶρκ. Ἡράκλ.)*

ἀρραβώνιασμα (τὸ) καὶ *ἀρρεβώνιασμα*, συνήθ. πληθ. *ἀρραβωνιάσματα*· ἡ τελετὴ τῆς μνηστείας: «θὰ σὲ καλέσω 'ς τὰ ἀρραβωνιάσματά μου».

ἀρραβωνιαστικὸς (ὁ)· ὁ μνηστήρ· θηλ. *ἀρραβωνιαστικὴ* ἢ *—ιά*, ἡ μνηστή.

ἀρραβωνίζω, δημοτ. *ἀρραβωνιάζω* καὶ *ἀρρεβωνιάζω*· μνηστεύω, παρέχω ὁμολογίαν, ὑπόσχεσιν γάμου, καὶ ἐπὶ γονέων καὶ ἐπὶ τέκνων: «ἀρραβώνιασα τὴν κόρη μου» καὶ «ὅταν ἀρραβώνιασα τὴ γυναῖκά μου» || μέσ. *ἀρραβωνίζομαι* ἢ *ἀρραβωνιάζομαι*), τελῶ τοὺς ἀρραβῶνάς μου, μνηστεύομαι: «ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ κλπ.», ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸ *στέφεται*· || παθ. μετ. *ἀρραβωνιασμένος* καὶ ὡς οὐσιαστικόν, ὁ μνηστευόμενος, ὁ ἀρραβωνιαστικός.

Ἀρραβωνίτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ δήμου Ἐρινεοῦ τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ ὀροπεδίου πανταχόθεν περιστοιχιζομένου κυκλικῶς ὑπὸ βράχων εἰς ἀκτῖνα 1000 μ. Τὸ κλῖμα αὐτοῦ μέχρι πρό τινος ἦτο ὑγιεινότατον, ἐσχάτως ὅμως ἐνέσκηψεν ἡ ἑλονοσία ἑδράζουσα εἰς τὴν πλησίον *Λίμνην*, ἧς τὰ ὕδατα διατηροῦνται ἐνίοτε καὶ τοὺς θερινοὺς μῆνας. Ἡ ὕδρευσις τούτου ἐπιτελεῖται διὰ φρεατίων ὑδάτων, μόνον δὲ οἱ συνοικισμοὶ τῆς Κοινότητος, *Μαγαζᾶ* καὶ *Λιδωρίκι* ὑδρεύονται ἐκ πηγαίων, διερχομένου παρ' αὐτοῖς τοῦ χειμάρρου *Φοίνικος*.

Οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητος ἀνέρχονται τοὺς 400. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Σινανιὰ* ἀπέχων περὶ τὸ 15', *Λιδωρίκιον* ἀπέχων περὶ τὰ 25', *Μαγαζᾶ* καὶ *Ἅγ. Θεόδωροι* ἀπέχοντες ἀνὰ 30' ἕκαστος. Εἰς τοὺς τελευταίους οἱ πλεῖστοι κάτοικοι τῆς κοινότητος παραχειμάζουσι λόγῳ τῆς εἰς αὐτοὺς γειτνιάσεως τῶν κτημάτων των. Δικαστικῶς ἡ Ἀρραβωνίτσα ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Καμαρῶν καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν Σταθμὸν Καμαρῶν, τῆς Δ.Χ. Ἀχοϊσήλιδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον. Ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐκτελεῖται δι' ἀγροτικοῦ ταχυδρόμου.

Τὸ κύριον προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι ἡ σταφὶς (1,500,000 ὀκ.), ἐξαγομένη εἰς τὴν ἀλλαδαπὴν διὰ τοῦ λιμένος Αἰγίου, καὶ ἀποδίδουσα ὑπὲρ τὰ 5 ἑκατομ. δραχμῶν. Οἱ σταφιδοπαραγωγοὶ τοῦ Λιδωρικίου ἔχουσιν ἱδρύσει καὶ συνεταιρισμὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*Συνεταιρισμὸς σταφιδοκάρπου Λιδωρικίου*» Ἕτερα προϊόντα σημειοῦμεν τὰ δημητριακὰ καὶ δὴ τὸν σῖτον καὶ τὸν ἀραβόσιτον, ὧν ἡ ἐτησία παραγωγὴ ὑπολογίζεται εἰς 12—15 000 ὀκ.

Παρὰ τοὺς Ἁγ. Θεοδώρους σώζονται ἐρείπια παλαιῶν κτιρίων, ἓν τῶν ὁποίων φέρει ἐπιγραφὴν μὲ χρονολογίαν 1729· ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ περιφερείᾳ θέσιν *Πρόξενα* διατηροῦνται τείχη ὁμοίας κατασκευῆς. Εἰς ἀπόστασιν ὥρας εὕρηται μετόχιον τῆς μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν, παρὰ τὸ ὁποῖον τὴν 17 Ἰουλίου 1827 συνήφθη ἱστορικὴ μάχη μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ τῶν Τούρκων, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι μέχρις ἑνὸς ἔπεσαν νεκροί, κατόπιν προδοσίας. Τῷ 1927 ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐστήθη ἀναμνηστικὴ στήλη, τελουμένου ἐτησίως κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου μεγάλου μνημοσύνου. Μετὰ τῆς πλη-

Digitized by Google

σιεστέρας πόλεως Αἰγίου ἢ Ἀρραβωνίτσα συνδέεται διὰ βατῆς ἡμιονικῆς ὁδοῦ (3 ὡρ.), ἀπὸ τῆς σιδηροδρομικῆς δὲ γραμμῆς τῶν ΣΠΑΠ ἀπέχει ἐπὶ δίωρον. Δ. Ε. Μ.

ἀρραγὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ μὴ ρηγνύμενος, ἄθλαστος, στερεός· || ὁ μὴ ραγείς, ὁ μὴ παθὼν ραγάδας, ἀρράγιστος.

Ἀρράγιας (Arrayas) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γκογιάθ, ἐπὶ παραποτάμου τοῦ Παράνα.

ἀρράγιστος, *—η, —ον* καὶ ἰδιωματ. *ἀρράϊστος*· ὁ μὴ ραγισμένος, ὁ μὴ παθὼν ραγάδας: «ἀρράγιστο γυαλί, — σταμνὶ κ.τ.τ.».

Ἀρραγώζαινα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀραγόζενα.

Ἀρράδη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐρήμου Ἀραβίας, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

ἀρραδιούργητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ καταρραδιουργηθείς, ὁ μὴ διὰ τῆς ραδιουργίας διαβληθεὶς ἢ βλαβείς: «κανένα δὲν ἀφίνει ἀρραδιούργητον».

Ἀρράκ (Arrak) *[Χημ. Τροφ.]*. Ἀλκοολοῦχον ποτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποσταγμάτων, οὗτινος ὡς πρώτη ὕλη χρησιμοποιεῖται ὁ *φοινικίτης οἶνος*. Πλούσιον εἰς ἀλκοόλην ποτὸν τῶν ἰθαγενῶν τῶν ἰσημερινῶν χωρῶν, καταναλισκόμενον εἰς μικρὰ ποσὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Σ. Γ.

ἀρρακάχη (ἡ) (Arracacha) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σκιαδανθῶν*. Εἶναι πόαι πολυετεῖς, μὲ ρίζας κονδυλώδεις. Γνωστὰ εἶναι δώδεκα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἀρρακάχη ἡ ἐδώδιμος* (Arracacha esculenta), ἀπαντῶσα εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Αἱ κονδυλώδεις ρίζαι τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι ἐδώδιμοι καὶ ἔχουσι γεῦσιν γεωμήλων. Δ. Ν. Π.

Ἀρράκι (Arraki). Πέρσης ποιητὴς καὶ φιλόσοφος τοῦ ΙΑ´ αἰῶνος, γνωστὸς διὰ τὰ ἠθικὰ του ἀποφθέγματα.

Ἀρραμπλαὶ (Arrablay), *Πέτρος ντ'* —· βλ. λ. Ἀραμπλαί.

Ἄρραν (Arran) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Σκωτίας παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Clyde. Τὸ ἴδιον ὄνομα φέρουσι καὶ δύο ὁμάδες νησίδων τῆς Ἰρλανδίας ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ.

Ἄρραν (Arran), *Τζαῖϊμς Στούαρτ, κόμης*—· Σκῶτος μεγιστὰν ἀποθανὼν τῷ 1596, εὐνοούμενος Ἰακώβου τοῦ ΣΤ´ βασιλέως τῆς Σκωτίας. Ἐκυβέρνησε τὴν Σκωτίαν μετὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Λέννοξ *Ἐσμὲ Στούαρτ* μέχρι τοῦ 1585.

— **Ἄρραν** (Arran), *Τζαῖϊμς Χάμιλτον, κόμης* —. Σκῶτος εὐπατρίδης, ἀποθανὼν ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1575. Διετέλεσεν ἀντιβασιλεὺς τῆς Σκωτίας κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τῆς *Μαρίας Στούαρτ*.

Ἀρρανὲ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Παλαιστίνης, πιθανῶς ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς βιβλικῆς πόλεως Ἀναχερὲθ (βλ. λ.).

ἀρρανζεμὰν (arrangement) *[Μουσ.]*. Μεταφορὰ μουσικοῦ τεμαχίου πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Διασκευὴ ἢ μεταγραφὴ μουσικοῦ ἔργου ἀπὸ ἑνὸς ὀργάνου εἰς ἄλλο. Σύμπτυξις παρτιτούρας ὀρχήστρας ἢ χορῳδίας διὰ κλειδοκύμβαλον, διὰ μικρὰν ὀρχήστραν, μικρὰν χορῳδίαν κλπ. Ἡ διασκευὴ ἦτο ἤδη ἐν χρήσει εὐθὺς ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος. Συνίστατο κατ' ἀρχὰς εἰς ἀλλαγὴν τῶν λέξεων παλαιοτέρων ἢ γνωστῶν συνθέσεων, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος ἀναφαίνονται διασκευαὶ διὰ λαγοῦτον ἢ Μ. ὄργανον πολυφωνικῶν ᾀσμάτων, ὁλοκλήρων λειτουργιῶν κλπ., ἀπαράλλακτα ὅπως σήμερον διασκευάζονται διὰ κλειδοκύμβαλον τὰ μελοδράματα, αἱ συμφωνίαι καὶ ἄλλα πολυφωνικὰ ἔργα. Ὁ *Μπὰχ* διεσκεύασε 16 κοντσέρτα τετραχόρδου τοῦ *Βιβάλδη* διὰ κλειδοκύμβαλον καὶ 3 ἕτερα διὰ Μ. ὄργανον, ὁ δὲ *Χαῖνδελ* ἔκαμε χρῆσιν τῆς διασκευῆς περισσότερον παντὸς ἄλλου. Εἰς τὴν διάδοσιν τῆς διασκευῆς, μεταγραφῆς κλπ. συνέτεινε κατὰ πολὺ τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς συνθέματος προθυμοποιοῦνται νὰ τὸ πολλαπλασιάζουν εἰς ἐκδόσεις διὰ διάφορα ὄργανα καὶ εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς δεξιοτεχνίας, καρπούμενοι ἐκ τούτου πλείονα κέρδη. Λ.

Ἀρ-Ραντῆ-*Μπιλλάχ*. Χαλίφης τῆς Βαγδάτης (909—940) καλλιεργῶν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του τὴν ποίησιν.

ἀρράντιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ραντισθείς, ὁ μὴ διὰ τοῦ ραντίσματος περιβραχείς.

ἄρραντος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἀρράντιστος(βλ.λ.).

Ἄρραπα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀσσυρίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἀρραπαχῖτις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, ἣν ἀναφέρει ὁ Πτολεμαῖος.

Ἀρραπάχοι καὶ *Ἀραπάχοι*. Φυλὴ Ἀλγκονκίνων (βλ. λ.).

ἀρραροῦτι (τό)· βλ. λ. ἄμυλον.

Ἀρρὰς (Arras) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ΒΑ Γαλλίας, ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σκὰρπ εἰς ἀπόστασιν 180 χιλ. Β. τῶν Παρισίων. Κάτ. 29,720. Εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Πᾶ-ντὲ-Καλαὶ καὶ ἰδίας ὁμωνύμου περιφερείας περιλαμβανούσης 16 καντόνια μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 241,750 κατ. Τὸ Ἀρράς, τὸ ὁποῖον διεδραμάτισε σημαντικώτατον ρόλον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας (βλ.λ. Ἀρτουὰ καὶ Γαλλία) ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος ἀκόμη, ἦτο περίφημον διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀκμάζουσαν βιομηχανίαν ταπήτων καὶ ἐρίου· ἦτο δὲ κέντρον ἀκμαιοτάτου ἐμπορίου.

πτεμβρίου 1414 μεταξὺ τῶν *Ἀρμινιακῶν* (Armagnacs) καὶ τῶν *Βουργουνδίων* (Bourguignons), δι' ἧς διηλλάγησαν οἱ δύο διαμαχόμενοι ἡγεμονικοὶ οἶκοι τῆς Γαλλίας. Δι' αὐτῆς *Ἰωάννης ὁ ἀτρόμητος*, δοὺξ τῆς Βουργουνδίας, ὑπεχρεοῦτο, ὅπως μὴ συνάπτῃ τοῦ λοιποῦ συνθήκας βλαπτούσας τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας *Καρόλου τοῦ ΣΤ´*, καὶ μὴ μεταβαίνῃ εἰς Παρισίους ἄνευ προηγουμένης προσκλήσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Ἡ δευτέρα συνθήκη ὑπεγράφη τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1435 μεταξὺ *Καρόλου Ζ´* καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας *Φιλίππου* τοῦ *Ἀγαθοῦ*, υἱοῦ Ἰωάννου τοῦ ἀτρομήτου. Κατὰ τὰς προηγηθείσας ἐν τῷ συγκληθέντι συνεδρίῳ συζητήσεις ὁ *Ἀρθοῦρος ντὲ Ρισεμὸν* πρωτοστάτωρ (connétable) ἐπρότεινεν ἐκτὸς τῆς Νορμανδίας καὶ ἄλλας τινὰς παραχωρήσεις εἰς τοὺς Ἄγγλους ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὁ *Ἐρρῖκος ΣΤ´* νὰ παραιτηθῇ ὁριστικῶς τοῦ τίτλου τοῦ βα-

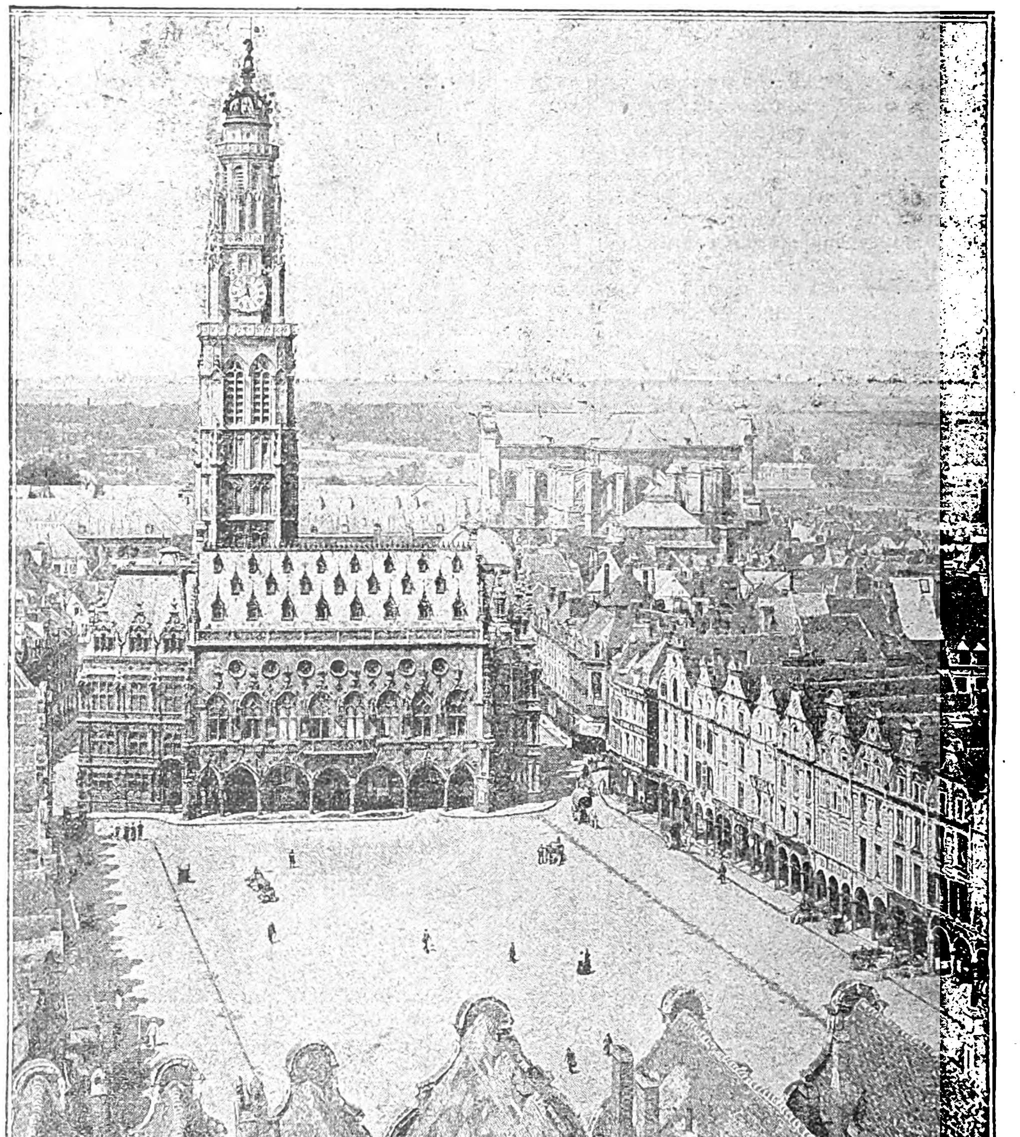

Ἀρράς: *Ἡ κεντρικὴ πλατεῖα καὶ τὸ Δημαρχεῖον πρὸ τῆς καταστροφῆς του.*

Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ὑπέστη τρομερὰς καταστροφάς, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων κτιρίων κατὰ τοὺς ἀλλεπαλλήλους τῆς πόλεως βομβαρδισμοὺς ἠρειπώθησαν καὶ τὸ Δημαρχεῖον τῆς πόλεως μετὰ τοῦ περιφήμου πύργου του, ὅστις ἐθεωρεῖτο εἷς τῶν ὡραιοτέρων ἐν Γαλλίᾳ, ὕψους 75 μ., καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς ναός.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου (1914—1918) κατελήφθη ἡ περιοχὴ τῆς *Ἀρρὰς* (Arras) τὴν 5ην Σεπτεμβρίου 1914 (στρατιὰ τοῦ φὸν *Klück*), ἀνακατελήφθη δ' ὑπὸ τῶν Γάλλων (στρατιὰ τοῦ στρατηγοῦ *Maudhuy*) τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1914, μετὰ πολυήμερον ἀγῶνα (4—9 Ὀκτωβρίου), κατὰ τὰς ἑκατέρωθεν προσπαθείας πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ βορείου πλευροῦ μέχρι τῆς θαλάσσης (πορεία πρὸς τὴν θάλασσαν)· βλ. λ. Ἀρτουά. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— **Ἀρράς, συνθῆκαι.** Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὑπεγράφησαν τρεῖς συνθῆκαι, αἵτινες ἐξησφάλισαν τὴν τύχην τῆς Γαλλίας. Ἡ πρώτη τὴν 4 Σε-

σιλέως τῆς Γαλλίας καὶ τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα νὰ ἐκκενώσουν τοὺς Παρισίους καὶ τὰς ἄλλας κατεχομένας πόλεις τοῦ βασιλείου. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἐρρίκου ΣΤ´ ἀπέκρουσαν τὰς προτάσεις ταύτας μετὰ περιφρονήσεως καὶ ἐπρότειναν, ὅπως ὁ *Κάρολος Ζ´* ἔχῃ μὲν κλῆρόν τινα ἐπί τινων κτήσεων, ἀλλὰ νὰ παραιτηθῇ πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ στέμματος. Ὁ *Φίλιππος*, μὴ συμφωνῶν πρὸς τὰς τοιαύτας προτάσεις τῶν Ἄγγλων, ἐτάχθη πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ντὲ Ρισεμόν. Οἱ Ἄγγλοι ἀντιπρόσωποι ἀντιληφθέντες, ὀλίγον ἀργά, ὅτι ἐνεπαίζοντο παρ' αὐτοῦ, ἀπεσύρθησαν τῆς διασκέψεως, τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Φίλιππος ὁ ἀγαθός, δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἀπαιτητικὸς τῶν Ἄγγλων, ὡς πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα. Ἀλλ' ὁ ντὲ Ρισεμὸν σπεύδων νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην, δι' ἧς ὁλόκληρος ἡ Γαλλία θὰ ἐτίθετο ἀντίθετος τῶν Ἄγγλων, ἀφῆκε τὸν Φίλιππον νὰ ὑπαγορεύσῃ αὐτὸς τοὺς ὅρους αὐτῆς. Ἐν τέλει πάντα τὰ ἄρθρα διετυπώθησαν καλῶς, ὅτε ἐνεφανίσθη νέα δυσχέ-

Digitized by Google

ρ εια' προέκυψε τὸ ζήτημα τῆς ὁρκωμοσίας. Ὁ Φίλιππος ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κάρολον Ζ' βασιλέα, καθόσον εἶχεν ὁρκισθῆ περὶ τούτου εἰς τὸν Ἑρρῖκον ΣΤ', δὲν τοῦ ἐπέτρεπε δὲ ἡ θρησκευτικὴ του συνείδησις νὰ παραβῇ δοθέντα ἤδη ὅρκον. Τότε ὁ καρδινάλιος τοῦ Σαὶν-Κρουᾶ, ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα, τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι ὁ πάπας θὰ ἦρεν ἀπὸ αὐτοῦ τὸν δοθέντα ὅρκον, καὶ τοῦ ἐπροφήτευσεν ὅτι κατακλυσμὸς συμφορῶν θὰ ἐπέπιπτεν ἐπὶ τοῦ οἴκου του, ἂν μὴ συνεφιλιοῦτο μετὰ τῶν Βαλουᾶ, τῶν ἐγγυτέρων συγγενῶν του. Ἐπείσθη οὕτω καὶ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην, ἥτις ὑπῆρξε δεινὸν πλῆγμα κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ τύχη τῆς Γαλλίας ἤλλαξεν. Οἱ Παρίσιοι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Ἄγγλων μετὰ πέντε μῆνας καὶ οἱ στρατοὶ τοῦ Ἑρρίκου ΣΤ' δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιστῶσι πρὸ τῶν ἡγωμένων γαλλικῶν στρατευμάτων, οὕτω δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὰ γαλλικὰ ἐδάφη. Ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Ἀγγλίας ἀπώλεσε διὰ παντὸς μετὰ τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου καὶ τὰς κτήσεις τῆς Νορμανδίας, Ἀνζοῦ, Τουραίν, Μαίν, Μπερύ, Πουατοῦ, Περικόρ, κτλ.

Τρίτη συνθήκη συνωμολογήθη ἐν τῇ πόλει Ἀρρὰς τὴν 23 Δεκεμβρίου 1482, μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας *Λουδοβίκου ΙΑ'* καὶ τοῦ *Μαξιμιλιανοῦ* τῆς Αὐστρίας. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὤφειλε νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ γαλλικοῦ θρόνου, ὡς προῖκα δὲ προσεφέρθησαν τὰ ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας δικαιώματα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Θ. Β

ἄρραφος (ὁ, ἡ), —ον (τό), καὶ ἄρραφτος· ὁ μὴ ἔχων ραφήν, ὁ μονοκόμματος || ὁ μὴ ἐρραμμένος, ὁ μήπω ραφείς: «ἔχω τ' ἀσπρόρουχά μου ἄρραφα», «μ' ἄφησε τὰ ροῦχα ἄρραφτα».

—ἄρραφος χιτὼν [*Βιβλ.*]. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀναφέρει, ὅτι οἱ στρατιῶται οἱ σταυρώσαντες τὸν Ἰησοῦν κατὰ τὸν διαμερισμὸν τῶν ἱματίων αὐτοῦ δὲν ἠθέλησαν νὰ σχίσωσι τὸν ὑφαντὸν καὶ ἄρραφον χιτῶνα ἐκείνου, ἀλλ' ἔβαλον ἐπ' αὐτὸν κλῆρον (*Ἰωάννου* ιθ' 23—24). Ἐν τῇ Βουλγάτᾳ μεταφράζεται ὁ ἄρραφος χιτὼν tunica inconsutilis Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν εἶχεν ὑφάνει τοῦτον ἡ *Παρθένος*. Ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ γίνεται μνεία τοῦ χιτῶνος τούτου, ὃν μεταχειρίζονται διάφοροι ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς συνήθως ὡς σύμβολον τῆς ἀδιαιρέτου ἑνότητος τῆς ἐκκλησίας. Τὸ πρῶτον δὲ γίνεται μνεία τῆς διασώσεως τοῦ χιτῶνος τούτου, ἢ τοὐλάχιστον μέρους αὐτοῦ, ἐν τῷ διὰ τοῦ Amélineau γνωστῷ γενομένῳ ἀραβικῷ βίῳ τοῦ Αἰγυπτίου ἀββᾶ *Σνουντί* († 451), ἔνθα ἐμφανίζεται ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτων εἰς τὸν ἅγιον τοῦτον, ὅτι μέρος τοῦ ποτὲ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων διασχισθέντος χιτῶνος αὐτοῦ διεσῴζετο «ἐν τοῖς θησαυροῖς τῶν βασιλέων» καὶ θὰ ἐμφανισθῇ ποτε πάλιν ἐν τῇ πόλει *Ἀχμείμ*. Σταθερωτέρα ὅμως καὶ δαψιλεστέρα ἐμφανίζεται ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ἀρράφου χιτῶνος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὧν κοινὸν γνώρισμα εἶναι τὸ μέρος ὅπερ ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ διαδραματίζει τὸ μὲν ἡ Θεοτόκος ὡς ὑφάντρια, τὸ δὲ ἡ ἁγία Ἑλένη ὡς δωρήτρια τοῦ χιτῶνος τούτου. Αἱ διάφοροι καὶ λίαν περίπλοκοι παραδόσεις αὗται κατατάσσονται εἰς δύο κατηγορίας, ὧν κατὰ τὴν μὲν ὁ ἱερὸς χιτὼν ἦτο χρώματος φαιοῦ, κατὰ τὴν δὲ καστανόχρους. Ὁ χιτὼν οὗτος, κατά τινα παράδοσιν μεσαιωνικὴν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, λίαν προσφιλῆ εἰς πολλοὺς θεολόγους αὐτῆς, ἀρκούντως δὲ παλαιάν, ἧς εὑρίσκεται ἐν ταῖς Gesta Trevirorum ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐδωρήθη σὺν ἄλλοις παλαιοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις ὑπὸ τῆς ἁγίας Ἑλένης, τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς πατρίδος της, τῶν Τρεβήρων (Trier), ἐπισκοπεύοντος αὐτόθι τοῦ *Ἀγροικίου* († 332). Ἔρεισμα τῆς παραδόσεως ταύτης ἀγωνίζονται νὰ ἀνεύρωσί τινες τῶν παπικῶν θεολόγων ἐν τῷ ἐκ τοῦ Ε' αἰῶνος καταγομένῳ μεγάλῳ ἐξ ἐλεφαντόδοντος πίνακι τοῦ μητροπολιτικοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ Trier, ἔνθα νομίζουσιν οὗτοι ὅτι ἀνακαλύπτουσι παράστασιν τῆς μεταφορᾶς ἱερῶν κειμηλίων ἐπὶ τῆς ἁγ. Ἑλένης, παρούσης δῆθεν ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος πίνακι. Ὑπὸ ἐγκρίτων ὅμως ἀρχαιολόγων (Fr. Kraus, Strzygowski) ἑρμηνεύεται ἄλλως ὁ πίναξ οὗτος, ἀναφερόμενος εἰς γεγονότα μεταγενεστέρων χρόνων. Βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1132 καὶ ἐντεῦθεν γίνεται πολλάκις μνεία τοῦ τρεβηρίου χιτῶνος ὡς γνησίου ἱεροῦ κειμηλίου. Ἐν ἔτει 1196 μετηνέχθη οὗτος ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ θυσιαστηρίου τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Trier, ἐν ἔτει δὲ 1512, τῇ παρακλήσει τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Α', προεβλήθη τῷ λαῷ δημοσίᾳ εἰς προσκύνησιν. Τοῦτο δ' ἐπανελήφθη πολλάκις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους, τῆς τελευταίας προβολῆς γενομένης ἐν ἔτει 1891, συγκατιθέσει τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ', ὅτε περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια προσκυνητῶν παρῆλασαν ἐνώπιον τοῦ ἐν λόγῳ χιτῶνος καὶ πολλὰ θαύματα διεφημίσθησαν ἀνὰ τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ. Ἄξιον δ' ὅμως σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Δύσεως ἐπιδεικνύονται ἄρραφοι χιτῶνες, δῆθεν τοῦ Χριστοῦ, συμποσούμενοι εἰς εἴκοσι τὸν ἀριθμόν, ἐξ ὧν ὁ σπουδαιότερος ἀντίπαλος τοῦ τρεβηρίου εἶναι ὁ τοῦ Argenteuil παρὰ τοὺς Παρισίους. Διὰ ταῦτα καὶ ἕνεκεν ἐλλείψεως ἀποχρωσῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ τρεβηρίου χιτῶνος ἐξήνεγκαν ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ καὶ παπικοὶ θεολόγοι οὐκ ὀλίγοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Beissel*, Geschichte des heiligen Rockes[2] (1889). *Willems*, Der heilige Rock zu Trier (1892). *Kuetz*, Trier und der heilige Rock (1892). Βλ. καὶ ἄρθρα ἐν τοῖς θεολογικοῖς λεξικοῖς ἐν ταῖς λέξεσι Rock, Tunique κλπ.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ἄρραχ (Arrah) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Μπίχαρ - Ὀρίσσα τῶν βρεττανικῶν Ἰνδιῶν (κάτ. 38,549), παρὰ τὴν ὁποίαν ὀλιγάριθμος ἀγγλικὸς στρατὸς κατετρόπωσε τῇ 27 Ἰουλίου 1857 πλῆθος Ἰνδῶν ἐπαναστατῶν.

Ἀρρὰχ (Arrach) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἀλγερίας.

ἀρραχὶς (ἡ) [*Βοτ.*]· βλ. ἀραχίς.

Ἀρραχίων. Ὀλυμπιονίκης ἐκ Φιγαλείας (βλ. λ. ἀθλητισμὸς τ. Β'. σ. 316 β').

Ἀρρὲ (Arrée) [*Γεωγρ.*]. Βουνοσειρὰ ἐν ταῖς περιοχαῖς Φινιστέρου καὶ Κὸτ-ντὺ-Νὸρ τῆς Γαλλίας γρανιτικῆς συστάσεως, ὧν τὸ μεγαλύτερον ὑψόμετρον εἶναι 390 μ.

Ἀρρεὰ (Arreat), *Ἰωάννης Λουκιανὸς* Γάλλος φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Περτυὶ τῷ 1841. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι: «Une éducation intellectuelle», «Les questions sociales contemporaines», «Mémoire et imagination» καὶ «Dix années de philosophie».

Ἀρρεγιάννα (Arreyana) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἀγκυροβόλιον τῆς ΝΑ ἀκτῆς τῆς Ἱσπανίας (νομὸς Γρενάδας: Calla Arreyana: Πλάτ. 36° 43' 10'', μῆκ. 3° 24' 40'' Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 773: Gibraltar to Adra) 3 1/2 μιλ. ἀνατολ. τοῦ ἀκρωτηρίου Σακρατὲφ καὶ εἰς 1 1/2 μιλ. ἀνατολ. τῆς κωμοπόλεως Κάλα Χόντα (Calla Honda). Σ. Ε. Λ.

Ἀρρεμπὸε (Arreboe), *Ἄντερς - Κρίστενσεν*. Δανὸς ποιητὴς (1587—1637). Ὢν ἐπίσκοπος καθῃρέθη τοῦ ἀξιώματός του, ὡς μὴ διάγων κανονικὸν βίον. Μετέφρασεν εἰς τὴν δανικὴν τοὺς ὕμνους τοῦ Δαυὶδ καὶ ἔγραψε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑξάμετρον ἢ αἱ ἑπτὰ ἡμέραι τῆς δημιουργίας» γνωστὸν ποιητικὸν ἔργον κατ' ἀπομίμησιν τῆς «Ἑβδομάδος» (Semaine) τοῦ *Νὺ Μπαρτᾶ*. Θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς Δανίας. Α. Δ.

ἀρρεναγωγεῖον (τό)· ὁ τόπος ἔνθα παιδαγωγοῦνται οἱ ἄρρενες, οἱ παῖδες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *παρθεναγωγεῖον*.

ἀρρενάλη (Arrhenal) [*Φαρμ. Χημ.*]. Εἶναι τὸ δινάτριον ἅλας τοῦ μεθυλαρσενικικοῦ ὀξέος $CH_3ASO(ONa)_2+6H_2O$. Σκευάζεται τῇ ἐπιδράσει μεθυλιωδιδίου ἐπὶ ἀρσενικῶδες νάτριον, παρουσίᾳ περισσείας ἀλκάλεως. Κρύσταλλοι λευκοί, εὐδιάλυτοι ἐν ὕδατι, δυσδιάλυτοι ἐν ἀλκοόλῃ, ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως καὶ γεύσεως, μὴ ὑγροσκοπικοί, ἀποσαθρούμενοι βραδέως ἐν τῷ ἀέρι, καὶ τηκόμενοι εἰς 130°—140°. Ἡ ἀρρενάλη εἰσήχθη εἰς τὴν θεραπευτικὴν τῷ 1902 ὑπὸ τοῦ *A. Gaulin* ἀναγραφεῖσα ὡς ἀντικαταστάτις τῶν κακοδυλικῶν ἀλάτων, ὡς μὴ βαρῦνον τὸν στόμαχον καὶ ὡς ἀποδίδον ἀσθενεστέραν σκοροδώδη ἀπόπνοιαν. Ἡ ἀρρενάλη παρὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς περιεκτικότητα εἰς ἀρσενικὸν (34 %) χορηγεῖται ἀκινδύνως καὶ μέχρι ἡμερησίων δόσεων 0,10—0,15 γρμ. Χορηγεῖται κατὰ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ τῆς φυματιώσεως εἰς ἡμερησίας δόσεις 0,025—0,1 γρμ. χρησιμοποιουμένου διαλύματος 5 % αὐτῆς, οὗτινος χορηγοῦνται 10—20—30 σταγόνες κατὰ τὸ γεῦμα ἐπὶ ἑξάμερον, διακοπτομένης εἶτα τῆς χρήσεως ἐπὶ ἑξάμερον πάλιν καὶ πάλιν ἐπαναλαμβανομένης. Ἡ ἀρρενάλη χορηγεῖται καὶ ἐνέσεις. Διὰ τὰ παιδιὰ αἱ δόσεις τῆς ἀρρενάλης εἶναι μικρότεραι. Κ. Γ. Μ.

ἀρρενάνθηρον (τό) (Arrenantherum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, χαρακτηριζόμενον ἰδίως ἐκ τῶν ἀνθυλλίων του, ἅτινα περιλαμβάνουσι δύο ἄνθη, ἐξ ὧν τὸ ἀνώτερον ἑρμαφρόδιτον καὶ τὸ κατώτερον ἄρρεν. Πλὴν τούτου τὸ ἔλυτρον (κέλυφος) τοῦ ἄρρενος ἄνθους εἶναι δισχιδὲς καὶ φέρει κατὰ τὴν βάσιν του ἐπιμήκη ἄκανθαν. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι τά: *ἀρρενάνθηρον τὸ ὑψιτενὲς* (Arrenantherum elatium), κοινὸν ἐν Εὐρώπῃ, φυόμενον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ κράσπεδα τῶν δασῶν. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου. *Ἀρρενάνθηρον τὸ βολβῶδες* (Arrenantherum bulbosum). Τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἁπλῆ ποικιλία τοῦ προηγουμένου καὶ διακρίνεται διὰ τὸ μικρότερον μέγεθός του, φύεται δὲ ἀναμὶξ μετ' ἄλλων ἀγρωστωδῶν φυτῶν παρακωλῦον τὴν αὔξησιν τούτων. Δ. Ν. Π

Ἀρρενίδης. Ἀθηναῖος ἄρχων, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος (*Διογ. Λαέρτ.*).

Ἀρρένιους (Arrhenius), *Ἰάκωβος*. Σουηδὸς ἱστορικὸς (1642—1725).

—Ἀρρένιους (Arrhenius), *Ἰωάννης*. Σουηδὸς βοτανικὸς (1811—1889), οὗτινος τὸ ὄνομα φέρουσι πολλὰ φυτὰ ἅτινα ἀνεκάλυψε.

—Ἀρρένιους (Arrhenius), *Κλαύδιος*. Σουηδὸς φιλόσοφος καὶ ἱστορικὸς (1627—1695), ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου, γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔργου του «Historiae Suevorum Gothorumque ecclesiasticae».

—Ἀρρένιους (Arrhenius), *Σβάντε-Αὔγουστος* Διάσημος σουηδὸς φυσικὸς καὶ φυσικοχημικός, γεννηθεὶς εἰς τὸν Πύργον Wijk παρὰ τὴν Upsala τὴν 19 Φεβρουαρίου 1859. Ἐσπούδασε φυσικὰς ἐπιστήμας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Upsala (1876—1881), ἐξακολουθήσας τὰς σπουδάς του ἐν Στοκχόλμῃ ὅπου καὶ ἔλαβε τὸ διδακτορικόν του δίπλωμα (1884). Τυχὼν ὑποτροφίας μετέβη πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς Riga, Würtzburg, Graz, Amsterdam καὶ Leipzig παρὰ τοῖς κορυφαίοις τῶν τότε ἐπιστημόνων. Διορίζεται διαδοχικῶς ὑφηγητὴς τῆς φυσικοχημείας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλα (1884), καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Στοκχόλμης (1895), τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισε καὶ πρύτανις (1897—1902), καὶ τέλος διευθυντὴς τοῦ φυσικοχημικοῦ τμήματος τοῦ Ἰνστιτούτου Nobel (1902) Τὸ αὐτὸ ἔτος λαμβάνει τὸ μετάλλιον Davy καὶ τὸ ἑπόμενον (1903) τὸ βραβεῖον Nobel. Ἀπεποιήθη ὅλας τὰς δελεαστικὰς τιμητικὰς θέσεις ὅσας τοῦ προσεφέραν διάφορα ξένα κράτη, παραμείνας μέχρι τέλους τοῦ βίου του ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς πατρίδος του. Ἀπέθανεν ἐν Στοκχόλμῃ τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1927.

Σβάντε-Αὔγουστος Ἀρρένιους.

Ἡ κοσμογονικὴ θεωρία.—Ὁ Ἀρρένιους κατέστη διάσημος χάρις εἰς τὰς ἠλεκτροχημικὰς καὶ τὰς ἀστρονομικάς του μελέτας καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰς θεωρίας του περὶ ἠλεκτρολυτικῆς διασπάσεως καὶ περὶ γενέσεως τῶν κόσμων.

Πρὸς τὰς τότε κρατούσας ἀντιλήψεις ὅτι ἡ διάσπασις τῶν ἠλεκτρολυτῶν ἐκ τῶν διαλυμάτων των συμβαίνει μόνον κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἐφαίνοντο ἀντιστρατευόμενα τὰ μετρητικὰ δεδομένα τῶν ζεσεοσκοπικῶν, κρυοσκοπικῶν καὶ τασιμετρικῶν πειραμάτων καὶ ἡ πολὺ μεγάλη τιμὴ τῆς ὠσμωτικῆς πιέσεως διαλυμάτων ἠλεκτρολυτῶν ἐν ὕδατι. Πρὸς ἑνιαίαν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τούτων ἐξέφρασεν ὁ Ἀρρένιους τὴν ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία σήμερον κατέλαβε κῦρος θεωρίας, ὅτι οἱ ἠλεκτρολύται δὲν διασπῶνται μόνον διὰ τῆς διόδου τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ἀλλὰ διΐστανται ἀφ' ἑαυτῶν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει εὐθὺς ἅμα τῇ διαλύσει των. Ἡ φύσις τῆς διαστάσεως ταύτης εἶναι καθαρῶς ἠλεκτρική. Τὰ ἠλεκτρικῶς οὐδέτερα μόρια τῶν ἠλεκτρολυτῶν διαλυόμενα ἐν ὕδατι διΐστανται εἰς δύο συνιστῶντα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ἐμφάνισιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ των φορτίου, εἰς τὴν ὀξυρρίζαν μὲ φορτίον ἀρνητικὸν καὶ τὴν βασίρριζαν μὲ θετικόν. Τὰ προϊόντα τῆς διαστάσεως ταύτης ἐκλήθησαν γενικῶς *ἰόντα*, ἐξ ὧν *ἀνιὸν* τὸ πεφορτισμένον ἀρνητικῶς, ὡς ὁδεῦον κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν πρὸς τὴν *ἄνοδον*, *κατιὸν* τὸ θετικόν, ὡς ὁδεῦον πρὸς τὴν *κάθοδον*. Ἡ γενικὴ ἔννοια ἰὸν (βλ. λ.) παριστᾷ κατὰ ταῦτα ἀσύνδετον ἄτομον ἢ ἀκόρεστον σύμπλεγμα ἀτόμων μὲ ἐνεργὸν φορτίον ἠλεκτρικῆς. Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ χλωριονατρίου διΐσταται τοῦτο κατὰ 75 % εἰς χλωριόντα καὶ νατριόντα. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου μεταναστεύουν τὰ μὲν πρὸς τὴν ἄνοδον, τὰ δὲ πρὸς τὴν κάθοδον, ὅπου ἀποθέτουν τὸ φορτίον των μεταβαίνοντα εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἀτόμων ἢ ἀκορέστων ῥιζῶν μὲ καθαρῶς χημικὴν δρᾶσιν. Τέλος διάλυμα ἠλεκτρολύτου ἐξατμιζόμενον λαμβάνεται εἰς τὴν προτέραν του συνθέτην κατάστασιν μὲ ἠλεκτρικῶς οὐδέτερα μόρια, ὡς ἐκ τῆς συνενώσεως τῶν ἀντιθέτων ἠλεκτρικῶν φορτίσεων.

Ἡ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπὸ χημικῆς ἀπόψεως ἀστήρικτος αὕτη θεωρία, παρουσιάζουσα τὰς ἰδιότητας τῶν *ἰόντων* τελείως ἀντιθέτους πρὸς τὰς γνωστὰς χημικὰς των ἰδιότητας, ἐνισχύθη καὶ ἑδραιώθη μεταγενέστερον χάρις εἰς τὰς ἐργασίας ἀναριθμήτων ἐρευνητῶν. Ἡ δύναμις ἡ συγκρα-

Digitized by Google

τοῦσα τὰ ἰόντα ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει φαίνεται ἀντλοῦσα τὴν ἰσχύν της ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου. Τὸ ἀκόλουθον χαρακτηριστικὸν πείραμα ἀποδεικνύει τελείως τὸ πρᾶγμα. Εἰς διάλυμα χημικῶς (καὶ ἠλεκτρικῶς) οὐδετέρου ἅλατος, εἰς ὃ ἔχουσι προστεθῆ καὶ ὀλίγαι σταγόνες φαινολοφθαλεΐνης, τοποθετεῖται ὁ θετικὸς πόλος ὑψιτόνου ἠλεκτρικῆς πηγῆς (τάσεως ὀλίγων χιλιάδων βόλτ), ἐνῷ ὁ ἀρνητικὸς συνδέεται πρὸς τὴν γῆν. Ἐκ τῆς μονοπολικῆς ταύτης ἐκκενώσεως προκαλεῖται ἡ γένεσις ἠλεκτρικῆς διπλοστιβάδος, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ συσσώρευσις ἀνιόντων παρὰ τὸν θετικὸν πόλον καὶ ἑπομένως ὁ πλεονασμὸς τῶν κατιόντων ἐν τῷ διαλύματι: ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑφίσταται ἡ ἐνέργεια τοῦ μονοπολικοῦ πεδίου, τὸ διάλυμα χρώννυται ἐρυθρόν, ἅμα δ' ὡς τοῦτο διακοπῇ, ἀποκαθισταμένης τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν ἰόντων, ἀναλαμβάνει τὸ διάλυμα τὴν προτέραν ἄχρουν μορφήν του.

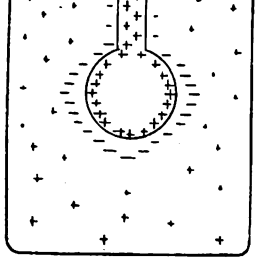

Σχηματισμὸς ἠλεκτρικῆς διπλοστιβάδος καὶ πλεονασμὸς τῶν κατιόντων ἐν διαλύματι ἅλατος.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ *ἰονισμοῦ* τῶν ἠλεκτρολυτῶν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πλέον γονίμων. Ἐπεξετάθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀγωγιμότητος τῶν φλογῶν καὶ τῶν ἀερίων καὶ τῶν ἀερίων τῶν ὑποβαλλομένων εἰς τὴν ἐνέργειαν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων ἢ ἠλεκτρικῆς ἐκκενώσεως. Αἱ ἔρευναι αὗται δὲν φαίνονται ἄσχετοι πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρρένιους σύλληψιν γενικωτέρας ἰδέας τῶν ἐν τῷ σύμπαντι τελουμένων καὶ τοῦ ἐνέπνευσαν νέαν κοσμογονικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία χάρις εἰς τὴν εὐφυΐαν της, τὴν τολμηρότητα καὶ τὴν ἀληθοφάνειάν της προεκάλεσε κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἔκπληξιν, κατόπιν τὸν θαυμασμὸν καὶ τέλος τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου.

Ἡ κοσμογονικὴ θεωρία τοῦ Ἀρρένιους εἶναι συμπλήρωμα τῶν θεωριῶν τοῦ *Laplace*, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν μὲν σαφῆ ἐξήγησιν τῆς γενέσεως καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν πλανητικῶν συστημάτων, ἀδυνατοῦν ὅμως νὰ δώσουν ἐξήγησίν τινα ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν κόσμων.

Ἕλξις καὶ ἀκτινοβολία. Ὁ Ἀρρένιους παραδέχεται τὴν ἐν τῷ σύμπαντι ἐνέργειαν δύο κυρίως δυνάμεων. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ παγκόσμιος βαρύτης ἢ ἡ παγκόσμιος ἕλξις, ἀνακαλυφθεῖσα καὶ διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Newton*, καὶ ἡ δευτέρα εἶναι ἡ πίεσις ἀκτινοβολίας, ἡ ὕπαρξις τῆς ὁποίας εἶχεν ἀποδειχθῆ ὑπὸ τοῦ *Maxwell* (1873) καὶ τοῦ *Bartoli* (1876) καὶ διεπιστώθη τελευταίως ὑπὸ τῶν κλασσικῶν πειραμάτων τοῦ *Lebedew* (1900). Ἡ τιμὴ τῆς πιέσεως ταύτης εἶναι 0,6 mg/m^2 (6 δεκάτων τοῦ χιλιοστογράμμου κατὰ τετραγωνικὸν μέτρον) δι' ἡλιακὰς ἀκτῖνας προσπιπτούσας καθέτως ἐπὶ μελαίνης ἐπιφανείας καὶ εἰς τὴν ἀπόστασιν τῆς γῆς. Εἰς στρώματα πλησιέστερον πρὸς τὸν ἥλιον κείμενα εἶναι αὕτη ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα. Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν κινήσεων τῶν κόσμων, αἱ ὁποῖαι ἀπαρτίζουν τὸ σύμπαν, ἡ δευτέρα δὲ εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἐξελίξεώς των.

Ἡ ἀκτινοβόλος αὕτη ἄπωσις προκαλεῖ τὴν διαρκῆ ἀπώλειαν ὕλης ἐκ μέρους τῶν ἀστέρων. Ἡ φωτοστεφανικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἡλίου συνίσταται ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ὕλης τούτης. Ὑπάρχει ἑπομένως πέριξ τῶν διαπύρων ἡλίων ἢ ἀστέρων μία συνεχὴς ἐκπομπὴ κοσμικοῦ κονιορτοῦ, ἠλεκτρισμένου ἀρνητικῶς. Ἀλλ' ὅπως οἱ ἀστέρες χάνουν διαρκῶς ὕλην, οὕτω καὶ δέχονται τοιαύτην: κομῆται καὶ διάττοντες ἀστέρες διασχίζουν τὸν οὐρανόν. Πολλάκις ὅμως πίπτουν ἐπὶ τῆς γῆς μετεωρῖται, πραγματικὰ ἀνόργανα θραύσματα, ὑπολείμματα συγκρουσθέντων οὐρανίων σωμάτων. Τὸ διάστημα διασχίζεται λοιπὸν ἀπὸ πλανώμενα μέρη ὕλης, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἔχουν διαστάσεις μικροσκοπικάς, ἄλλα δὲ πολὺ μεγαλυτέρας.

Ἐπὶ πλέον τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εὑρισκόμενα *ἀκτινεργὰ σώματα*—ἴσως δὲ καὶ ὅλα τὰ σώματα τὰ συνιστῶντα τὸν ἀνόργανον φλοιὸν—χάνουν ἀδιακόπως *ἥλιον*, τὸ ὁποῖον ἐκλύεται εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν, ἀνέρχεται εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα καὶ διαχέεται εἰς τὸ διάστημα. Τὰ ἀέρια ταῦτα μόρια πλανῶνται εἰς τὸ διάστημα, εἰς μεγάλας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποτελοῦν ἐν τῷ διαστήματι συσσωρεύματα ψυχρῶν ἀερίων, ἡ θερμοκρασία τῶν ὁποίων ὑπολογίζεται εἰς 200° κάτω τοῦ μηδενός. Διότι ἡ θερμοκρασία ἑνὸς ἀερίου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοριακῶν του συγκρούσεων καὶ αὗται εἶναι τόσῳ σπανιώτεραι, ὅσῳ μεγαλύτεραι εἶναι αἱ μεταξὺ τῶν μορίων ἀποστάσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐν τῷ διαστήματι ταξιδίου των, μόλις παρεμπέσουν κόκκοι κοσμικοῦ κονιορτοῦ ἐντὸς τῶν ἐν ἀραιᾷ καταστάσει ἀερίων μαζῶν γίνονται οὗτοι πυρῆνες, περὶ τοὺς ὁποίους συγκεντρώνονται μόρια τῶν ἀερίων. Ὁ ἠλεκτρισμένος κονιορτὸς καθιστᾷ τότε φωτοβόλον τὴν ἀέριον μᾶζαν τόσον περισσότερον, ὅσον ἡ θερμοκρασία εἶναι χαμηλοτέρα. Τὸ ἐν ἀραιᾷ καταστάσει ἀέριον συσσώρευμα γίνεται τότε ὁρατὸν ὡς γαλακτόχρους κηλὶς ἐπὶ τοῦ μέλανος πλαισίου τοῦ οὐρανοῦ. Γεννᾶται οὕτω ἓν νεφέλωμα, τὸ πρῶτον στάδιον τοῦ σχηματισμοῦ ἑνὸς κόσμου. Διὰ τοῦ φασματοσκοπίου ἀνελύθη τὸ φῶς (ἰδ. λ. φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις) τῶν οὕτω καταστάντων ὁρατῶν ἀστέρων καὶ εὑρέθη ὅτι ἀποτελοῦνται μόνον ἐξ ὑδρογόνου, ἡλίου καὶ ἑνὸς τρίτου στοιχείου, μὴ γνωστοῦ εἰσέτι ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *νεφέλιον* (nebulium). Ἐπιστοποιήθη οὕτω ἡ παρουσία ἐν τῷ οὐρανίῳ διαστήματι τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἡλίου, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ μόνα σώματα τὰ παραμένοντα ἐν ἀερίῳ καταστάσει καὶ εἰς τὰς χαμηλὰς θερμοκρασίας.

Τὰ νεφελώματα ταῦτα ἔχουν μίαν προστατευτικὴν ἀποστολήν. Ἀπορροφοῦν κατὰ τὴν διέλευσίν των τὰς θερμικὰς ἀκτινοβολίας τὰς ἐκπεμπομένας ὑπὸ τῶν ἀπειραρίθμων ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ἄνευ τῶν νεφελωμάτων ὁ οὐρανὸς θὰ μᾶς ἐφαίνετο ὡς τεράστιος πύρινος θόλος καὶ ὀργανικὴ ζωὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε καθ' ὅλον τὸ σύμπαν.

Τὰ νεφελώματα συμπυκνοῦνται βαθμηδὸν περὶ τοὺς σχηματισθέντας πυρῆνας ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς παρεμπεσόντων κόκκων τοῦ κοσμικοῦ κονιορτοῦ. Ἡ θερμοκρασία των ὑψοῦται καθ' ὅσον αὐξάνει ἡ συμπύκνωσις καὶ ἀρχίζει ἡ ἀστρικὴ περίοδος. Γεννᾶται οὕτω εἷς ἀστήρ. Ὡς προερχόμενος ἐξ ἑνὸς μέσου εὑρισκομένου ἐν διαρκεῖ κινήσει, ἀποκτᾷ καὶ οὗτος περιστροφικὴν κίνησιν, ἡ ὁποία θὰ ἐξακολουθῇ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ψύξεώς του.

Ἡ περιστροφικὴ κίνησις θὰ ἐπιταχυνθῇ ὅταν αἱ διαστάσεις τοῦ ἀστέρος ἐλαττωθοῦν ἐκ συστολῆς, διότι ἡ συστολὴ αὕτη προκαλεῖ ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τῆς ῥοπῆς ἀδρανείας. Κατ' ἀναλογίαν θὰ αὐξήσῃ ἑπομένως ἡ φυγόκεντρος δύναμις, μέχρις ὅτου ἀποχωρισθῇ ἐκ τοῦ κεντρικοῦ ἀστέρος εἷς *ἰσημερινὸς δακτύλιος*. Ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας προκαλουμένης ἀσυμμετρίας ὁ δακτύλιος οὗτος μοιραίως θὰ θραυσθῇ καὶ θὰ συγκεντρωθῇ εἰς ἕνα *πλανήτην*, ὅστις γεννᾶται οὕτω. Ὁ *Λαπλὰς* εἶχεν ἤδη σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματισμοῦ τῶν πλανητῶν, ἐθεώρει ὅμως ὡς σημεῖον ἀναχωρήσεως νεφέλωμα ἀχθὲν ἤδη εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν. Ὁ Ἀρρένιους ὅμως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα καὶ εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθὸν τῶν ἀστέρων διὰ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ ψυχροῦ νεφελώματος.

Ἐν τοσούτῳ ὁ κοσμικὸς κονιορτὸς ἐξακολουθεῖ τὸ ἀνὰ τὸ σύμπαν ταξίδιόν του ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς πιέσεως τῆς ἀκτινοβολίας. Ὁ Ἀρρένιους ὑπελόγισεν ὅτι εἷς κόκκος κονιορτοῦ διαμέτρου 0,00016 mm ὑφίσταται ἄπωσιν δεκάκις ἐντονωτέραν τῆς δυνάμεως ἕλξεως. Ἐκ τούτου ὑπολογίζεται εὐχερῶς ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος, ἵνα ἓν τοιοῦτο κοκκίδιον διασχίσῃ τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου εἰς τὴν γῆν διάστημα καὶ εὑρίσκεται ὅτι εἶναι 56 ὧραι περίπου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰταλὸς ἀστρονόμος *Ricco* ἐμέτρησεν ὅτι παρέρχεται χρονικὸν διάστημα 54 ὡρῶν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως μιᾶς μεγάλης ἡλιακῆς κηλῖδος καὶ τοῦ ἀντιστοίχου βορείου σέλαος τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῆς ἀφίξεως ἠλεκτρισμένου κονιορτοῦ εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας.

Οἱ ἐκ συμπυκνώσεως τῶν νεφελωμάτων σχηματισθέντες ἀστέρες ἔχουν κατ' ἀρχὰς ἀτμόσφαιραν ὑδρογόνου καὶ ἡλίου. Βαθμηδὸν ἀρχίζει ἐν τῷ νεογεννήτῳ ἀστέρι, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κολοσσιαίων πιέσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν του, ἡ δημιουργὸς ἐξέλιξις. Τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ ἥλιον, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ τελευταῖα ὅρια τοῦ δι' ὑποβαθμίσεως μετασχηματισμοῦ τῆς ὕλης, εἶναι καὶ αἱ πρῶται βαθμῖδες τῶν δι' ὁλοκληρώσεως μετασχηματισμῶν. Ὁ σχηματισμὸς τῶν συνθέτων αὐτῶν συγκροτημάτων τῆς ὕλης, τὰ ὁποῖα ἐκλήθησαν ἁπλᾶ σώματα ἢ στοιχεῖα, γίνεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀστέρων ὑπὸ τὸ κράτος πιέσεων ἀνυπολογίστου ἐντάσεως. Ὁ Ἀρρένιους παραδέχεται, ὅτι εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡλίου ἰσχύει θερμοκρασία τοὐλάχιστον 6.000° C καὶ ὅτι αὕτη προκαλεῖ τὸν σχηματισμὸν ἐνδοθερμικῶν ἑνώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐκρηκτικαὶ οὐσίαι περικλείουσαι ἀφάνταστον ἐνέργειαν.

Εἷς ἀστὴρ γεννηθεὶς θὰ ἐξελιχθῇ· θὰ κινῆται, θὰ ψύχεται· θὰ ἴδῃ νὰ ἀποθνήσκουν περὶ ἑαυτὸν οἱ συνακολουθοῦντες αὐτὸν πλανῆται, ἐφ' ὅσον αἱ ἀκτῖνές του ἔπαυσαν νὰ περικλείουν ἐπαρκῆ θερμογόνον ἐνέργειαν ἵνα τοὺς παράσχουν τὴν ζωήν. Τέλος θὰ ἐπικαλυφθῇ καὶ οὗτος διὰ σκοτεινοῦ φλοιοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θὰ διαρρήγνυται ἀνεπαισθήτως ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν ὑπὸ τὸν φλοιόν του περικλειομένην ἐνέργειαν. Καὶ θὰ ἐξακολουθῇ πλανώμενος ἀνὰ τοὺς οὐρανούς.

Κατὰ τὴν περιπλάνησιν ταύτην δύο τινὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβοῦν: ἢ τὸ σύστημα τοῦτο θὰ συναντήσῃ ἕτερον νεφέλωμα καὶ αἱ σφαῖραι του θὰ γίνουν ἀμέσως κέντρα συμπυκνώσεως, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων θὰ εἶναι ἡ γένεσις ἑνὸς νέου κόσμου, ἢ ὁ νεκρὸς ἥλιος θὰ συναντήσῃ ἐν τῇ τροχιᾷ του πρὸς ἄλλον νεκρὸν ἥλιον.

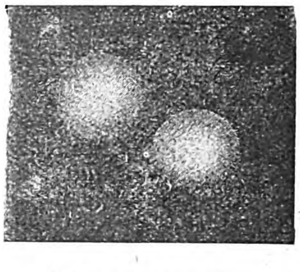

Ἀνάστασις νέου κόσμου: Οἱ δύο κόσμοι πρὸ τῆς συγκρούσεως.

Τότε θὰ συμβῇ μία τρομερὰ σύγκρουσις. Ἡ ποσότης τῆς θερμότητος, ἡ ὁποία θὰ ἐξελύετο ἐκ τῆς ἐνεργοῦ δυνάμεως τῆς συγκρούσεως, θὰ ἦτο ἐπαρκής, ἵνα, αὐτὴ μόνη, ἐξατμίσῃ ἀκαριαίως ὅλην τὴν συνιστῶσαν τοὺς δύο συγκρουσθέντας κόσμους ὕλην. Ἐπὶ πλέον οἱ δύο οὗτοι κόσμοι, κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἐσβεσμένοι, εἶναι πλήρεις ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας ἐκρηκτικὰς οὐσίας, αἱ ὁποῖαι συσσωρευμέναι περὶ τὸ κέντρον ἐλευθεροῦνται ἀποτόμως διὰ τῆς ἀκαριαίας θραύσεως τοῦ περιβλήματος, ἐκλύουσαι οὕτω διὰ μιᾶς ὅλην τὴν θερμότητα, τὴν ὁποίαν ἐπὶ διάστημα ἑκατομμυρίων αἰώνων εἶχον ἀπορροφήσει πρὸς σχηματισμόν των. Συγχρόνως διασπῶνται καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ οὕτως ἀναμφιβόλως γίνεται ἡ ἀτομικὴ ὑποσυγκρότησις, ἡ ὁποία μετασχηματίζει ὅλην τὴν ὑπάρχουσαν ὕλην εἰς τὰς ἐσχάτας μορφάς της, τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ ἥλιον.

Ἡ σύγκρουσις αὕτη εἶναι κατὰ κανόνα πλαγία· ἐκ τοῦ συστήματος ἐκπέμπονται ἀμέσως δύο ἀέρινοι διάπυροι πίδακες ἐν σχήματι σπειροειδεῖ· ἐγεννήθη οὕτως ἓν σπειροειδὲς νεφέλωμα, ἔχον ἐντὸς τῆς μάζης του ἓν ἢ περισσότερα κέντρα

Ἀνάστασις νέου κόσμου: Οἱ δύο κόσμοι ὀλίγον μετὰ τὴν σύγκρουσιν.

συμπυκνώσεως, προερχόμενα ἐκ συσπειρωθέντων θραυσμάτων τῶν συγκρουσθέντων σωμάτων· ἐγεννήθη οὕτως εἷς νέος κόσμος.

Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τοῦ Ἀρρένιους δὲν εἶναι ἁπλῆ σύλληψις μιᾶς ἀνθρωπίνης φαντασίας· τοιαῦται συγκρούσεις ἔχουν παρατηρηθῆ ἐπανειλημμένως ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ὁσάκις ἀναφαίνεται ἐπὶ τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ εἷς νέος ἀστήρ, εἶναι πάντοτε ἀποτέλεσμα τοιούτου φαινομένου.

Οὕτως οἱ κόσμοι ἐξελίσσονται χάνοντες ὕλην καὶ οἱ ἀστέρες πληροῦν τὸ διάστημα διὰ τῶν προϊόντων τῆς ὑποσυγκροτήσεώς των. Ἡ ὕλη αὕτη, τὰ ἄτομα αὐτὰ τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἡλίου συμπυκνοῦνται ἐπὶ τῶν θραυσμάτων ἐσβεσμένων ἀστέρων καὶ ἐπὶ τοῦ κοσμικοῦ κονιορτοῦ. Γεννῶνται τὰ νεφελώματα καὶ μετασχηματίζονται εἰς ἀστέρας, οἱ ὁποῖοι ἐξελίσσονται, ψύχονται καὶ ἀποθνήσκουν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξελίξεώς των ὁ σχηματισμὸς τῶν χημικῶν στοιχείων γίνεται μόνον μετὰ τὴν γέννησιν τῶν ἀστέρων, ἀποτελῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν τελειοποίησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατάπτωσιν, διότι εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν τελικὴν λειτουργίαν. Πολὺ ἀργότερον ἐμφανίζεται ἡ ὀργανικὴ ζωή, διαρκείας ἐφημέρου, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὰ κολοσσιαῖα χρονικὰ διαστήματα, καθ' ἃ διαρκεῖ ἡ ἐξέλιξις ἑνὸς κόσμου. Κατόπιν ἐπακολουθεῖ ἡ ψῦξις, ὁ θάνατος καὶ τέλος ἡ ἀνάστασις διὰ συγκρούσεως ἢ παρεισδύσεως εἰς ἕτερον νεφέλωμα, σχηματισθὲν ἐξ ἀτόμων ἀποσπασθέντων ἀπὸ ἄλλους κόσμους. Οὕτω διαγράφεται ὁ αἰώνιος κύκλος, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον τὸ σύμπαν διαρκῶς ἀνανεοῦται.

Ἡ ἀνανέωσις τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀρρένιους ἐπροχώρησεν ἀκόμη περαιτέρω καὶ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ζωὴ ἀνανεοῦται διὰ μέσου τοῦ διαστήματος καὶ τοῦ χρόνου καὶ ὅτι, ὅπως ὁ κοσμικὸς κονιορτός, οὕτω καὶ τὰ ζωϊκὰ σπέρματα ἠδύναντο νὰ ταξιδεύσουν διὰ μέσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ μεταφέρουν τὴν ζωὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κόσμου εἰς τὸν ἄλλον.

Digitized by Google

Πράγματι τὰ ζωϊκὰ σπέρματα, τοὐλάχιστον τὰ σπέρματα στοιχειωδῶν ὀργανισμῶν, ἔχουν περίπου τὴν πυκνότητα τοῦ ὕδατος καὶ διάμετρον πλησιάζουσαν τὴν κριτικὴν ἐκείνην διάμετρον κάτω τῆς ὁποίας ἡ πίεσις ἀκτινοβολίας, δύναμις ἀπωθητική, ὑπερισχύει τῆς βαρύτητος, δυνάμεως ἑλκτικῆς. Οἱ σπόροι οὗτοι, δοθέντος τοῦ μικροῦ των μεγέθους, ἀπαιτοῦν μέγιστον χρονικὸν διάστημα ἵνα πέσουν διὰ μέσου τῆς ἀερίνης ἀτμοσφαίρας, διότι ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀέρος εἰς τὴν πτῶσιν εἶναι τόσον ἰσχυροτέρα, ὅσον αἱ διαστάσεις τοῦ πίπτοντος σώματος εἶναι μικρότεραι.

Τοιοῦτοι σπόροι δύνανται νὰ παρασυρθοῦν ὑπὸ ἀνιόντος ρεύματος ἀέρος μέχρι τῶν ὁρίων τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας. Ἐκεῖ συναντοῦν τὸν διερχόμενον ἠλεκτρισμένον κονιορτόν, ὅστις τοὺς ἠλεκτρίζει καὶ τοὺς ὠθεῖ πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὑφίστανται τότε τὴν ἐπίδρασιν τῆς πιέσεως ἀκτινοβολίας, ἥτις τοὺς ἐξακοντίζει ἐν τῷ διαστήματι. Μερικοὶ ἐκ τῶν σπόρων αὐτῶν προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν κόκκων τοῦ πλανωμένου κονιορτοῦ καί, ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους, οἱ σπόροι μεταφερόμενοι ὑπὸ τῶν κόκκων φθάνουν μετὰ διέλευσιν 80 ἡμερῶν μέχρι τῆς τροχιᾶς τοῦ πλανήτου Ἄρεως, 4 ἐτῶν μέχρι τῆς τοῦ Διός, 12 ἐτῶν τῆς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ 21 ἐτῶν μέχρι τῆς τροχιᾶς τοῦ Ποσειδῶνος. Θὰ ἐχρειάζοντο ὅμως ὀλίγας χιλιετηρίδας διὰ νὰ φθάσουν τὸν ἀστέρα α τοῦ Κενταύρου, τὸν πρὸς ἡμᾶς πλησιέστερον. Προσκολλώμενοι εἰς κόκκους κονιορτοῦ, ἀπαντωμένους εἰς τὸν δρόμον των καὶ ὑφισταμένους κατά τι ἐντονώτερον τὴν ἐνέργειαν τῆς ἕλξεως ἢ τὴν τῆς ἀπώσεως, θὰ ἠδύναντο οἱ σπόροι νὰ εἰσχωρήσουν μέχρι τοῦ ἐδάφους πλανήτου, εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ ὁποίου εἶχον φθάσει, καὶ νὰ πέσουν βραδύτατα ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτῆς παρεμβαλλομένης ἀντιστάσεως. Εἷς καὶ μόνον σπόρος ἐὰν φθάσῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἀστέρος, ὅπου οἱ ὅροι τῆς ζωῆς εἶναι δυνατοί, θὰ φέρῃ ἐπ' αὐτοῦ τὴν ζωήν. Τὰ ὄντα τὰ ὁποῖα θὰ γεννηθοῦν θὰ ἀρχίσουν τὴν βραδεῖάν των ἐξέλιξιν καὶ ἡ ὀργανικὴ ζωὴ θὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τοῦ πλανήτου.

Ἀλλὰ τὰ σπέρματα ταῦτα θὰ δυνηθοῦν ν' ἀντεπεξέλθουν εἰς τοὺς σκληροὺς ὅρους τοῦ ἐν τῷ διαστήματι ταξιδίου των; Θὰ ἔχουν νὰ ὑποστοῦν τὴν ἐνέργειαν χαμηλοτάτων θερμοκρασιῶν, ὀλίγον ἀπεχουσῶν ἀπὸ τὴν τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς (—273°), θὰ ἔχουν νὰ ὑποστοῦν τὴν μικροβιοκτόνον ἐπίδρασιν τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων καὶ τοῦ κενοῦ. Θὰ ἀντισταθοῦν εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ καταστρεπτικὰ αἴτια;

Οἱ *D'Arsonval, Mac Faydor, Becquerel* ἀπέδειξαν πειραματικῶς ὅτι σπόροι καὶ σπέρματα δὲν χάνουν τὴν βλαστικήν των δύναμιν καὶ μετὰ παραμονὴν πλειοτέρων ἡμερῶν ἢ καὶ μηνῶν ὑπὸ κενὸν ἕως 200° κάτω τοῦ μηδενός.

Ὅσον ἀφορᾷ τ' ἀποτελέσματα ἑνὸς ὑπερβολικοῦ φωτισμοῦ, οἱ *Roux* καὶ *Duclaux* κατώρθωσαν νὰ διαφυλάξουν ὑπὸ κενόν, ἐπί τινας μῆνας, σπόρια ἄνθρακος, ὑποβαλλόμενα εἰς τὴν ἐπίδρασιν σταθεροῦ φωτισμοῦ ἐντόνου ἡλιακοῦ φωτός, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ ἀέρι θὰ κατεστρέφοντο ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος. Τὸ κενὸν καὶ τὸ ψῦχος τοῦ διαστήματος εἶναι τὰ αἴτια τῆς προφυλάξεώς των. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ *Becquerel* ἐπέτυχε τὸν ταχὺν θάνατον ξηρῶν σπορίων ἀσπεργίλλου διὰ τῆς παρατεταμένης ἐπιδράσεως ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, ἀλλὰ εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ἡ φωτεινὴ πηγὴ τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων ἦτο σχεδὸν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν σπερμάτων, ἐνῷ εἰς τὸ διάστημα εἶναι εἰς λίαν μεγάλην ἀπόστασιν, ἡ δὲ ἔντασις τοῦ φωτὸς εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως.

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀρρένιους ἐφαρμόζεται ἤδη καὶ ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως τῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ὀργανικὴ ζωὴ συνίσταται ἑπομένως εἰς μίαν διαρκῆ ἐπανάληψιν, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ τῶν κόσμων ἐν τῷ σύμπαντι.

Ὁ Ἀρρένιους συνέγραψεν, ἐκτὸς ἀπὸ πολυαρίθμους μελέτας, ἀνακοινώσεις καὶ ἄρθρα εἰς τὰ σύγχρονα σουηδικά, γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ περιοδικά, καὶ τὰ ἀκόλουθα βιβλία: Μελέτη ἐπὶ τῆς ἀγωγιμότητος τῶν ἠλεκτρολυτῶν (1901), Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἠλεκτροχημείαν (1901), Κοσμικὴ Φυσική, δίτομος (1903), Αἱ θεωρίαι τῆς Χημείας (1906), Ἡ ἐξέλιξις τῶν κόσμων (1908), Ἡ ζωὴ τοῦ σύμπαντος (1909), Τὸ πεπρωμένον τῶν πλανητῶν (1911), Τὸ πεπρωμένον τῶν ἀστέρων (1915), Ποσοτικοὶ Νόμοι τῆς Βιολογικῆς Χημείας (1915), Ἡ Χημεία καὶ ἡ σύγχρονος ζωὴ (1919).

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρρένιους μετεφράσθησαν εἰς πλείστας γλώσσας, οὐδὲν ὅμως εἰς τὴν ἑλληνικήν. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἀρρενίτης (Arrhénite) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ὅπερ εἶναι προϊὸν ἀποσαθρώσεως τοῦ *πυριτιοτανταλικοῦ ὑττρίου*. Γ. Κ. Γ.

ἀρρενογονία (ἡ)· τὸ νὰ γεννᾷ τις ἄρρενα τέκνα, ἄλλως *ἀρρενοτοκία*· ἀντίθ. *θηλυγονία*.

— *['Αστ. Δίκ.]* *Ἀρρενογονία* (agnatio) εἶναι ἡ σχέσις τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πατρικὴν ἐξουσίαν τελούντων προσώπων. Πάσης ρωμαϊκῆς οἰκογενείας προΐστατο ὁ pater familias, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ἐξουσίαν τὰ τέκνα του καὶ τὴν σύζυγον (uxor) ὑποχείριον (in manu mariti). Ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ προσώπων εἶχε μέχρι τινὸς δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου (jus vitae ac necis). Υἱοθετηθέντες, εἰσποιηθέντες καὶ νομιμοποιηθέντες ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ μόνον τῇ βουλήσει του ἀπηλλάσσοντο ταύτης διότι καὶ ἡ χειραφεσία παρ' αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο, πλὴν ἂν ἐπώλει τρὶς τὸν υἱόν του, ὁπότε ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καθίστατο ἐλεύθερος κατὰ τὸν Δωδεκάδελτον. Διαφέρει ἡ ἀρρενογονία τῆς *ἐξ αἵματος συγγενείας* (cognatio), διότι διασπωμένης τῆς πρώτης ἀπομένει ἡ δευτέρα.

Βάσις τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογενείας δὲν ἦτο ἡ συγγένεια ἀλλ' ἡ ἀπεριόριστος ἐξουσία, ἥτις καὶ προϋπῆρξε τοῦ γραπτοῦ δικαίου. Κληρονόμους τὸ αὐστηρὸν ἀστικὸν δίκαιον τῶν Ρωμαίων ἀνεγνώριζε τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας συγγενεῖς, ἠγνόει τὴν διαδοχὴν τῶν βαθμῶν καθιερωθεῖσαν πολὺ ἀργότερον ὑπὸ τοῦ πραίτορος παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ Δωδεκαδέλτου εἰς ἀντικατάστασιν τῆς διαδοχῆς τῶν τάξεων. Ἡ ἀπώλεια τῆς ἀρρενογονίας συνεπήγετο ἐναλλαγὴν καταστάσεως (capitis deminutio), ἥτις ἐπὶ χειραφεσίας ἦτο ἡ ἐλαχίστη (minima), ἐπὶ αἰχμαλωσίας καὶ πωλήσεως ἡ μεγίστη (maxima) καὶ ἐπὶ καταδίκης εἰς ἐξορίαν ἡ μέση (media). Οἱ δοῦλοι ἐν τούτοις, καίτοι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν τοῦ pater familias, ἤτοι τοῦ οἰκογενειάρχου, ἐξουσίαν (dominica potestas), δὲν ἦσαν ἐξ ἀρρενογονίας συγγενεῖς (agnati)· διότι δὲν ἦσαν πρόσωπα. Θανόντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας δὲν διεσπᾶτο ἡ οἰκογένεια, καθ' ὅσον τὰ μέλη αὐτῆς διατηροῦσιν ἀρρήκτως τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ τεθνεῶτος ὡς ὁμάδα καθ' ἑαυτὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀναδέχονται πλὴν δημοσίων, προνομιακῶν καὶ προσωπικῶν τινων δικαίων αὐτοῦ, πάντα τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀποβιώσαντος ἀρχηγοῦ καὶ τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ κατάστασιν.

Οὐδεμία τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν νομοθεσιῶν καθιεροῖ τὸν θεσμὸν τῆς ἀρρενογονίας, παρ' ἡμῖν δ' ὁ νεώτερος νόμος 2310 ἐμπεδοῖ τὴν *ἐξ αἵματος συγγένειαν*, αἱ ἰνδικαὶ δὲ μόνον φυλαὶ πλὴν τῆς Βεγκάλης ἀκολουθοῦσιν ἔτι τὸν ἀρχαιότατον τοῦτον θεσμόν. Οἱ Σλαῦοι τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ποιοῦνται εἰσέτι διάκρισιν τῶν δύο συγγενειῶν *αἵματος-ἀρρενογονίας* διὰ τῶν ἐκφράσεων «*μεγάλη συγγένεια*» καὶ «*μικρὰ συγγένεια*».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κρασσᾶ* Κληρονομικὸν Δίκαιον 1—10. *Machenzie* Studies in Roman Law 143, 144. *Fustel de Coulanges* La cité autique 58-62, 121, 122. *Kuntze* Excurse über römisches Recht 401. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

— *[Βιολογ.]* Ἀρρενογονία, ἢ ἀρρενοτοκία, ἢ παρθενογονία ὀνομάζεται ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ζῷά τινα (μέλισσαι κ.λ.π.) τίκτουν ᾠὰ ἀγονιμοποίητα, μὴ ὑποστάντα δηλαδὴ τὴν ἐπίδρασιν σπερματοζωαρίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκκολάπτονται μόνον ἄρρενα νεογνὰ (βλ. παρθενογονία).

ἀρρενογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν ἄρρενα (ἐπὶ ζῴων καὶ φυτῶν).

—**ἀρρενογόνον** (τὸ) (Arrenogonum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *γρομφαδιωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς. Γνωστὰ περὶ τὰ 6 εἴδη ὧν κοινότερον τὸ *ἀρρενογόνον τὸ πολυετὲς* (Arrenogonum perennis), φυτὸν δηλητηριῶδες καὶ γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *σκυλλόχορτο*, καὶ *ἀρρενογόνον τὸ ἐτήσιον* (Arrenogonum annua), γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *σκαρολάχανο*. Δ.Ν.Π.

ἀρρενογονῶ *(—έω)*· γεννῶ ἄρρενα τέκνα.

ἀρρενόδους (ὁ) (Arrenodus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ τριάκοντα εἴδη.

ἀρρενόθηλυς, *—εια, —υ*· ὁ ἄρρην ἅμα καὶ θῆλυς, ὁ ἑρμαφρόδιτος (βλ. λ.): «ἀρρενόθηλυν ἀποκαλεῖσθαι αὐτόν, καθάπερ Ἥλιον καὶ Ἑρμῆν καὶ ἄλλους τινὰς θεούς» (Πρόκλος ὁ Διάδοχος εἰς *Πλάτ.* Τίμ. Α', 15 C)· κοιν. *ἀρσενικοθήλυκος* ἢ *σερνικοθήλυκος*.

ἀρρενοκοίτης, ***ἀρρενοκοιτία***, ***ἀρρενοκοιτῶ***· βλ. ἀρσενοκοίτης, ἀρσενοκοιτία, ἀρσενοκοιτῶ.

ἀρρενομανὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ἐπὶ γυναικός, ἡ μαινομένη περὶ τοὺς ἄνδρας, ἡ σφόδρα ἐπιθυμοῦσα ἀνδρός, ἡ *ἀνδρομανής*· ἀντίθ. *θηλυμανής*.

ἀρρενομανία (ἡ)· τὸ πάθος τῶν ἀρρενομανῶν.

ἀρρενομανῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀρρενομανής, ἀνδρομανῶ· ἀντίθ. *θηλυμανῶ*.

ἀρρενομίκτης (ὁ)· ὁ μιγνύμενος ἐρωτικῶς μετ' ἄρρενος, ἀρρενοκοίτης.

ἀρρενομιξία (ἡ)· συνουσία ἄρρενος μετ' ἄρρενος.

ἀρρενοπρεπὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἄρρενι, ἀνδρὶ πρέπων, ἀντίθ. *θηλυπρεπής*.—Ἐπίρρ. *ἀρρενοπρεπῶς*.

ἀρρενόπτερις (ἡ) (Arrenopteris) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτεριδωδῶν* περιλαμβάνον περὶ τὰ τριακόσια εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα κοσμητικά. Γνωστότερα εἶναι: *ἀρρενόπτερις ἡ θηλύπτερις* (Arrenopteris thelypteris) καὶ *ἀρρενόπτερις ἡ κοινὴ* (Arrenopteris vulgara). Αἱ ρίζαι τῆς τελευταίας ταύτης χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Δ. Ν. Π.

— *[Φαρμακ.]* Τὸ ρίζωμα τῆς *ἀρρενοπτέριδος* (Rhizoma filici, rhizome de fougère mâle, d'aspidium filix mas), ἐνέχων φιλικικὸν ὀξὺ ἢ φιλικίνην, φλαβασπιδικὸν ὀξύ, ἀλβασπιδίνην, ἀσπιδινόλην, φιλμαρόνην, 0,04—0,5 αἰθερίου ἐλαίου, 5—6 % μὴ πτητικοῦ ἐλαίου, 10% ταννίνην γλυκοζιτικῆς φύσεως, 11% σάκχαρον καὶ φλορασπίνην.

Τὸ δραστικώτερον ὅμως ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων εἶναι ἡ φιλικίνη. Τὸ ρίζωμα τῆς ἀρρενοπτέριδος νοθεύεται συνήθως δι' ἄλλων ριζωμάτων διακρινομένων ἀπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν πίνακα τοῦ *Planchon*. Ἡ κόνις τῆς ἀρρενοπτέριδος εἶναι κιτρινοπρασίνου χρώματος καὶ χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀμυλοκόκκων. Κόνις καστανῶς τεφροῦ χρώματος δέον νὰ ἀπορρίπτηται ὡς ἀλλοιωθεῖσα. Τὸ ρίζωμα τῆς ἀρρενοπτέριδος λαμβανόμενον εἰς μεγάλας δόσεις προκαλεῖ δηλητηρίασιν ἐνίοτε θανατηφόρον, διότι ἐπιφέρει παράλυσιν τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν λείων ἰνῶν τῶν ἐντέρων. Συμπτώματα ἐπερχόμενα ἐκ τῆς δηλητηριάσεως εἶναι: ἔμετος, διάρροια, ἰσχυρὸς κωλικὸς πυρετός, δύσπνοια, αἱματουρία καὶ τέλος θάνατος. Ἀντίδοτα χρησιμοποιούμενα εἶναι ἡ σαλιπυρίνη, ἡ φαινασετίνη, τὸ ὀξικὸν κάλιον, πλύσις τοῦ στομάχου, δι' ὕδατος ἐνέχοντος ἀνθρακόκονιν καὶ καθαρτικά.

Ἡ ρίζα τῆς ἀρρενοπτέριδος χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τῶν ἑξῆς σκευασμάτων: Extractum filicis aethereum, Electuarium Anthelminticum, Emulsio extracti filicis κ.λ.π. Ἡ ἀρρενόπτερις παραγγέλλεται πρὸς θανάτωσιν τῶν ἐν τῷ ἐντέρῳ βιούντων σκωλήκων καὶ κατὰ τῆς διστομίτιδος (κοιν. *κλαπάτσας*) τῶν προβάτων. Χορηγεῖται εἴτε ὑπὸ μορφὴν κόνεως εἰς δόσεις 2—3 γρμ. διὰ τὰ παιδία καὶ 10—15 γρμ διὰ τοὺς ἐνηλίκους, εἴτε ὑπὸ μορφὴν τοῦ αἰθερικοῦ ἐκχυλίσματος εἰς δόσεις 4—8 γρμ. δι' ἐνηλίκους. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ξηρανθὲν ρίζωμα καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ λαμβανόμενα σκευάσματα οὐδεμίαν ἐξασκοῦσιν ἐνέργειαν, ὡς ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ παραγγέλληται πάντοτε νωπόν, ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ αἰθερικοῦ ἐκχυλίσματος. Τὸ ρίζωμα τῆς ἀρρενοπτέριδος, ἢ τὰ ἐξ αὐτοῦ λαμβανόμενα σκευάσματα, οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀναγράφωνται μετὰ λιπαρῶν σωμάτων, ἅτινα διαλύουσι τὴν φιλικίνην. Ἐπίσης αἰθὴρ δύναται νὰ παραγγέλληται συγχρόνως μετ' αὐτῆς, μόνον εἰς ὑποδορίους ἐνέσεις. Χρῆσις τοῦ φαρμάκου ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας παρουσιάζει δηλητηριώδη συμπτώματα καὶ ἀτροφίαν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου. Αἱ ἀνθελμιντικαὶ ἰδιότητες τῆς δρόγης ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἥτις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Διοσκορίδου. Ὁ χειρουργὸς *Stauffer de Morat* ἐθεράπευσε διὰ τῆς κόνεως τοῦ ριζώματος τὴν *Louise de Vaude*, σύζυγον τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ' καὶ ἐζήτησεν ἐξωφρενικὴν τιμήν, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὸ μυστικὸν τῆς συνθέσεως τοῦ φαρμάκου. Ὁ δὲ φαρμακοποιὸς *Mathieu de Neuchâtel* ἐπώλησε τὸν τύπον τοῦ ἀνθελμιντικοῦ φαρμάκου του, συνισταμένου ἐκ κόνεως ἀρρενοπτέριδος, εἰς τὸν *Φρειδερῖκον* τὸν *Μέγαν* ἀντὶ ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως 200 ταλλήρων. Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

ἀρρενοτοκία (ἡ)· ἡ γέννησις ἀρρένων τέκνων, ἄλλως ἀρρενογονία (βλ. λ.).

ἀρρενοτόκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἐπὶ θήλεος: «ἀρρενοτόκος γυνή», ἡ τίκτουσα ἄρρενα τέκνα.

ἀρρενοτοκῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀρρενοτόκος, τίκτω ἄρρενα τέκνα.

ἀρρένουρος (ὁ) (Arrenurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ἀραχνοειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκάρεων*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ πάχεος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματός των, ὅπερ καλύπτεται εἰς τὰ ἄρρενα δι' ἀνθεκτικῶν σμηρίγγων. Οἱ σμήριγγες ἀπαντῶσι μόνον εἰς τὰ ἄρρενα. Δ. Ν. Π.

Ἀρρεντόνδο (Arredondo), *Ἰσίδωρος*. Ἱσπανὸς ζωγράφος (1653—1702) τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Β' (1685).

ἀρρενωπός, *—ή, —όν*· ἐπὶ γυναικός, ἡ ἔχουσα ὄψιν ἀνδρός, ἡ ἀνδρώδης· || καθόλου, ὁ ἔχων κατ' ἐξοχὴν ἀνδρικὰ γνωρίσματα, ἀνδρικὰς ἀρετάς: «ἀρρενωπὴ φυσιογνωμία»· || τὸ οὐδ. *ἀρρενωπὸν* ὡς οὐσιαστ.· ἡ ἀνδρικότης, τὸ ἀνδρικὸν φρόνημα.

Ἀρρὲστ (Arrest), ***Ἐρρῖκος Λουδοβῖκος***. Γερμανὸς ἀστρονόμος (1822-1875), ἀνακαλύψας ὑπὲρ τὰ διακόσια νεφελώματα καὶ τρεῖς κομήτας, ἐν οἷς τὸν ἐν ἔτει 1851 ἐμφανισθέντα, ὅστις ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς *Κομήτης τοῦ Ἀρρέστ*.

ἀρρετοθήριον (τὸ) (Arretotherium) *[Παλαιοζ.]*.

Digitized by Google

Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὁπληφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνθρακοθηριδῶν*. Λείψανα τούτου εὑρέθησαν εἰς πλεῖστα στρώματα τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου. Δ. Ν. Π.

ἀρρεψία *[Φιλοσ.]*. Ὅρος χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῶν Πυρρωνιστῶν καὶ σημαίνων κατάστασιν ψυχικῆς ἰσορροπίας (ἐκ τοῦ ἀ στερητικοῦ καὶ ῥέπω), μεταξὺ καταφάσεως καὶ ἀρνήσεως, χωρὶς ἡ νόησις ν' ἀποκλίνῃ ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας, δεδομένου, ὅτι τόσῳ ἡ κατάφασις ὅσῳ καὶ ἡ ἄρνησις δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ δι' ἐξ ἴσου πειστικῶν ἐπιχειρημάτων. Συνώνυμοι εἶναι οἱ ὅροι *ἀφασία* καὶ *ἐποχή*. Α. Δ.

Ἄρρη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου.

ἄρρηκτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ῥηγνύμενος, ὁ μὴ διαρρηγνύμενος, ἀρραγής, στερεός, ἰσχυρός: «δεσμοὶ ἄρρηκτοι», «φιλία ἄρρηκτος».—Ἐπίρρ. *ἀρρήκτως*: «συνδεδεμένοι ἀρρήκτως».

ἀρρήμαχτος, —*η*, —*ο*, δημοτ., ὁ μὴ καταστραφείς, ὁ μὴ ἐρειπωθείς, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔγινε ρημάδι (βλ. λ.).

ἀρρήμων (ὁ) (Arremon) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψαλτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *σπιζιδῶν*. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἔχουσι τὸ μέγεθος τῶν στρουθίων, τὸ ῥάμφος ἰσχυρὸν καὶ ὀξὺ κατὰ τὸ ἄκρον, πόδας βραχεῖς καὶ λεπτοὺς καὶ οὐρὰν ἀπεστρογγυλωμένην. Ἀπαντῶσιν εἰς δενδρώδεις ἐκτάσεις, εἶναι ἥμερα καὶ λίαν εὐήθη. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἄρρην (ὁ, ἡ),—*εν* (τό)· ἀρσενικός, ἀντιθ. *θῆλυς*: «τὸ ἄρρεν γένος», «σχολεῖον ἀρρένων» ‖ τίθεται πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ γένους τῶν ἐπικοίνων οὐσιαστικῶν: «ὁ ἄρρην ἀετός», «ἡ ἄρρην ἀλώπηξ», «τὸ ἄρρεν πρόβατον».

— *[Νομ.]* Τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον κατὰ κανόνα δὲν διαστέλλει τὸν ἄρρενα τῆς θηλείας, αἱ δ' ἐνιαχοῦ τοῦ νόμου ὑφιστάμεναι εὔνοιαι ὑπὲρ τῶν γυναικῶν ἤ, ἀντιθέτως, τὰ νομικὰ μειονεκτήματα τούτων ἀποτελοῦσιν ἐξαιρετικὸν δίκαιον. Διὰ τοῦτο κατὰ νομικὸν ἑρμηνευτικὸν κανόνα τὰ ἐν τῷ νόμῳ περὶ ἄρρενος ὁριζόμενα ἐφαρμόζονται συνήθως καὶ ἐπὶ γυναικός, οὐχὶ δὲ καὶ τἀνάπαλιν (πρβλ. Π. 50,16,195 πρ.).

Κατὰ τὸ ἀρχαῖον δίκαιον ἡ διαφορὰ τῶν δύο φύλων ἐκέκτητο σπουδαίαν σημασίαν. Ἡ σημασία αὕτη ἐν τῷ συγχρόνῳ δικαίῳ ὁσημέραι μειοῦται, ἐκδηλουμένη κυρίως εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον (βλ. λ. φῦλον, γυνὴ *[Νομ.]*). Δ. Φ. Π.

— **ἄρρεν** *ἄνθος* *[Βοτ.]*· βλ. λ. ἄνθος.

— **ἄρρεν** *γένος* *[Φυσιολ.]*. Τὸ *ἄρρεν* χαρακτηρίζεται διὰ τῆς παραγωγῆς ἰδίας γεννητικῆς οὐσίας, τοῦ σπέρματος. Τοῦτο συμφυρόμενον πρὸς τὸ ᾠάριον, ὅπερ ἐκπηγάζει ἐκ γυναικείου ἀτόμου τοῦ αὐτοῦ εἴδους, καθιστᾷ αὐτὸ ἐπιτήδειον, ὅπως ἐπιτελέσῃ πάσας τὰς μεταβολὰς διὰ τὴν παραγωγὴν τελείου ἐμβρύου.

Τὸ σπέρμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὑγρὸν λευκόν, ἀντιδράσεως ἀλκαλικῆς καὶ ὀσμῆς ἰδιαζούσης, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τοῦ ἐκκρίματος τοῦ ὄρχεως, ὅπερ κυρίως χρησιμεύει εἰς τὴν γονιμοποίησιν, ἐκ τοῦ ἐκκρίματος τῶν σπερμοδόχων κύστεων, ἐκ τοῦ ἐκκρίματος τοῦ προστάτου καὶ ἐκ τοῦ τῶν ἀδένων τοῦ *Cowper*.

Τὸ σπέρμα ἀποτελεῖται ἐξ ἐμμόρφων στοιχείων, τῶν σπερματοζωαρίων, καὶ ἐξ ὑγροῦ ἰξώδους ἐν τῷ ὁποίῳ ἐναιωροῦνται. Τὰ σπερματοζωάρια τῶν διαφόρων ζῴων εἶναι διάφορα τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις. Ἀποτελοῦνται δὲ ἐκ τῆς κεφαλῆς, τοῦ μέσου μέρους, καὶ τῆς οὐρᾶς. Ἡ κεφαλὴ τῶν σπερματοζωαρίων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πεπιεσμένη καὶ ἀπιοειδής, τὸ δὲ πρόσθιον πέρας ἀπολήγει εἰς ὀξύ, ἔχει δὲ μῆκος μὲν 2—5 μ, πλάτο 2—3 μ καὶ πάχος 1—2 μ. Ἡ δὲ οὐρὰ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἀξονικῆς ἰνός, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ λεπτοτάτων ἰνιδίων. Διακρίνομεν δὲ τὸ μέσον μέρος ὅπερ χωρίζεται τῆς κεφαλῆς δι' αὐχένος, καὶ τὴν κυρίως οὐράν. Τὰ σπερματοζωάρια γεννῶνται ὑπὸ τῶν σπερματικῶν κυττάρων τῶν ἐσπειραμένων σωληναρίων τοῦ ὄρχεος.

Τὰ σπερματοζωάρια ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκτελῶσι διὰ τῆς οὐρᾶς αὐτῶν ρυθμικὰς ζωηρὰς κινήσεις κατὰ παντοίας φοράς, διὰ τῶν ὁποίων τὸ σῶμα ὠθεῖται πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ ταχύτης τῆς κινήσεως τῶν σπερματοζωαρίων εἶναι περίπου 0,15 χλστ. εἰς τὸ 1'', βαθμηδὸν ὅμως οὕτη ἐλαττοῦται καὶ τὸ σπερματοζωάριον ἀκινητεῖ.

Τὰ σπερματοζωάρια διατηροῦσιν ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας τὴν ζωτικότητα αὐτῶν καὶ ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ὅταν εὑρίσκωνται ὑπὸ προσφόρους ὅρους. Οὕτως ὁ *Hausmann* παρετήρησε ταῦτα κινούμενα ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς γυναικὸς ἐπὶ 8 ἡμέρας. Αἱ κινήσεις τῶν σπερματοζωαρίων ἀναστέλλονται ὑπὸ διαφόρων μεταλλικῶν ἁλάτων καὶ μεταλλικῶν ὀξέων ὡς ἡ ἄχνη τοῦ ὑδραργύρου, τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ. Τοὐναντίον δὲ τὰ καυστικὰ ἀλκάλια ἐν ἀραιᾷ διαλύσει διεγείρουσι τὰς κινήσεις τῶν σπερματοζωαρίων.

Τὸ ἄρρεν καθίσταται ἐπιτήδειον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς διαιώνισιν τοῦ εἴδους, οὐχὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς ζωῆς, ἀλλὰ ὅταν συντελεσθῇ ἡ αὔξησις τοῦ ὀργανισμοῦ, ὅτε ἐμφανίζονται οἱ γενετήριοι χαρακτῆρες τοῦ σώματος, καὶ ἡ ὡριμότης τῶν γεννητικῶν ὀργάνων καὶ γεννητικῶν ἀδένων. Ἡ ὡριμότης δὲ εἶναι συντετελεσμένη κατὰ τὸ 16ον ἢ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας.

Τὸ ἄρρεν διαστέλλεται τοῦ θήλεος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ ἔκκρισις τοῦ σπέρματος εἶναι συνεχὴς καὶ οὐχὶ περιοδικὴ ὡς ἡ ἔκκρισις τῶν ᾠαρίων ἐπὶ τοῦ θήλεος, ἔτι δὲ ὅτι ἡ γενετήριος λειτουργία ἐπὶ τοῦ ἄρρενος δὲν παύει οὕτω πρωΐμως ὡς ἐπὶ τοῦ θήλεος, καθόσον αὕτη δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρις βαθέος γήρατος. Ι. Ν. Μ.

Ἀρρήτιον (Arretium, Aretium) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς ἰταλικῆς πόλεως Ἀρέτζο (βλ.λ.).

ἄρρητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ῥηθείς, ὁ μὴ ἐκτεθείς ‖ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ λεχθῇ, ἀνέκφραστος, ἀδιήγητος: παροιμ «ἄρρητα θέματα», λῆροι, ἀνοησίαι, προελθοῦσα ἀπὸ τῆς φρ. «ἄρρητ' ἀθέμιτα» ἀνομολόγητα καὶ μὴ ἐπιτρεπόμενα, ἤτοι αἰσχρά

— *['Αριθμητ.]* Ἄρρητος καλεῖται ὁ ἀριθμός, ὅστις δὲν εἶναι οὔτε ἀκέραιος, οὔτε κλάσμα· εἶναι ὅμως ῥίζα ἀλγεβρικῆς ἐξισώσεως μὲ ἀκεραίους συντελεστάς· π. χ. οἱ $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, ... εἶναι ἄρρητοι, διότι ὁ $\sqrt{2}$ εἶναι ῥίζα τῆς ἐξισώσεως $x^2-2=0$, ὁ $\sqrt{3}$ εἶναι ῥίζα τῆς ἐξισώσεως $x^2-3=0$ κ. ο. κ., ἐνῷ ὁ π δὲν εἶναι ἄρρητος οὔτε ὁ ρ, διότι δὲν ὑπάρχει ἐξίσωσις μὲ ἀκεραίους συντελεστὰς ἔχουσα ῥίζας τὸν π ἢ τὸν ρ· οἱ π καὶ ρ εἶναι ἀριθμοὶ ὑπερβατικοὶ (βλ. λ.).

— *['Αλγεβρ.]* Ἄρρητος καλεῖται ἡ παράστασις, ὅταν εἶναι ἀλγεβρικὴ χωρὶς νὰ εἶναι ῥητή, δηλ. ὅταν ἔχῃ τὴν ἰδιότητα νὰ εἶναι λύσις ἀλγεβρικῆς ἐξισώσεως μὲ συντελεστὰς ἀκεραίους ὡς πρὸς x, y, κλπ. χωρὶς νὰ εἶναι ῥητή: π. χ. ἡ $\sqrt{x}-\sqrt[3]{y}$ εἶναι ἄρρητος παράστασις. Π. Ζ.

Ἄρρητος. Εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Πριάμου, ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου μνημονευόμενος.

Ἀρρηφόρια· βλ. λ. Ἀθηνᾶ τ. Β σ. 26 γ'.

Ἀρρηφόροι· βλ. λ. Ἀθηνᾶ τ. Β' σ. 26 γ'.

Ἀρρηχοὶ *['Αρχ.]*. Ἔθνος παρὰ τὴν Μαιώτιδα λίμνην, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

Ἀρρία (Arria). Ῥωμαία δέσποινα ζήσασα τὸν πρῶτον μ. Χρ. αἰῶνα καὶ ἀποθανοῦσα ἐπὶ βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου. Ἀνήκουσα εἰς ἐπιφανῆ οἶκον τῆς Ῥώμης, ἐγένετο σύζυγος τοῦ *Καικήνα Ποίτου*, ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ταχίτου ὡς ὑπέροχος τύπος ἄκρας στοργῆς καὶ συζυγικῆς ἀφοσιώσεως. Ὁ σύζυγος καὶ ὁ υἱός της κατείχοντό ποτε ταυτοχρόνως ἐξ ἐπικινδύνου νόσου· ὁ υἱὸς ἀπέθανεν, ἡ δὲ Ἀρρία παρεσκεύασε κρυφίως τὰ τῆς ταφῆς τοῦ υἱοῦ της, χωρὶς νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐλαχίστην θλῖψιν καὶ ἀφίνουσα τὸν πατέρα νὰ πιστεύῃ ὅτι ἔζη ὁ υἱός των. Μετά τινα ἔτη ὁ Ποῖτος μετέσχε τῆς συνωμοσίας τοῦ Σκριβωνιανοῦ, καὶ ἤγειρεν ἐν Ἰλλυρίᾳ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Κλαυδίου. Συλληφθεὶς μετεφέρετο εἰς Ῥώμην, τοῦτο δὲ πληροφορηθεῖσα ἡ ἡρωϊκὴ γυνὴ ἐξεμίσθωσεν ἁλιευτικὴν λέμβον καὶ ἔσπευσεν ὅπως συναντήσῃ εἰς τὸ πέλαγος τὸ κομίζον αὐτὸν πλοῖον. Ὁ Καικήνας κατεδικάσθη τῷ 42 μ.Χρ. εἰς θάνατον, ἡ δὲ Ἀρρία προσεπάθησε νὰ σώσῃ αὐτόν, μὴ δυνηθεῖσα ὅμως, τὸν παρεκίνει εἰς αὐτοκτονίαν, ἵνα μὴ θανατωθῇ ἀτίμως ὑπὸ τοῦ δημίου. Ἀλλ' οὗτος ἐδίσταζεν, ὅτε ἡ Ἀρρία δράξασα τὸ ἐγχειρίδιον ἐνέπηξεν αὐτὸ εἰς τὸ στῆθός της, ἔπειτα δὲ ἀποσύρουσα τοῦτο αἱμοσταγὲς ἐκ τῆς πληγῆς της τὸ ἔδωσεν εἰς τὸν κατάπληκτον σύζυγόν της λέγουσα «Paete, non dolet» («Ποῖτε, δὲν πονεῖ!») Οὗτος αἰσχυνθεὶς ἐκ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς γυναικός του, βυθίζει τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸ στῆθός του καὶ ἔπεσε πλησίον της.

Τὸ δραματικὸν τοῦτο ἐπεισόδιον ἐπραγματεύθη πολλάκις ἡ μοῦσα τῆς τραγῳδίας καὶ ἐκόσμισεν ἡ γραφική, ἀλλ' ἄνευ μεγάλης ἐπιτυχίας.

— **Ἀρρία** Θυγάτηρ τῆς προηγουμένης καὶ σύζυγος τοῦ συγκλητικοῦ *Ποίτου Θρασέα*. Ὅταν καὶ οὗτος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ Νέρωνος (66 μ. Χ), ἡ Ἀρρία ἠθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς μητρός της, συμμεριζομένη τὴν τύχην τοῦ συζύγου της. Ἀλλ' οὗτος τὴν παρεκάλεσε νὰ ζήσῃ, καὶ μὴ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς θυγατρός των τὸ μόνον ἐν τῇ ζωῇ στήριγμα. Βραδύτερον ὁ γαμβρός της Ἐλβέτιος Πρίσκος κατεδικάσθη ἐπίσης εἰς θάνατον, αὕτη δὲ μετὰ τῆς θυγατρὸς της *Φαννίας* εἰς ἐξορίαν. Ἡ Φαννία ἐκληρονόμησε τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῶν γυναικῶν τοῦ οἴκου της. Τὰ ἡρωϊκὰ ταῦτα ἐπεισόδια ἀναφέρει Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὡς καὶ ὁ Τάκιτος εἰς τὰ Χρονικά του. Θ. Β.

Ἀρρία, *γενεὰ* (Arria gens). Ὄνομα ῥωμαϊκῆς οἰκογενείας, τὰ διαπρεπέστερα μέλη τῆς ὁποίας εἶναι:

1) *Ἄρριος, Κοΐντος*. Πραίτωρ ἐν ἔτει 73 π. Χ. Ἐνίκησε τὸν Κρίξον, ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τοῦ Σπαρτάκου, φονεύσας εἴκοσι χιλιάδας ἐκ τῶν δούλων αὐτοῦ, βραδύτερον ὅμως ἡττήθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Σπαρτάκου. Ἐκλεγεὶς πραίτωρ ἐδολοφονήθη, καθ' ὃν χρόνον μετέβαινε πρὸς ἀνάληψιν τῆς θέσεώς του. Ὁ Ἄρριος ἦτο φίλος τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Κράσσου, τοῦ Πομπηΐου καὶ τοῦ Καίσαρος.

— 2) *Ἄρριος, Κοΐντος*. Ῥήτωρ μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (Brut. κεφ. LXIX) καὶ μυκτηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Κατούλλου ἐν τῷ 84ῳ ἐπιγράμματι. Ὑπῆρξε πραίτωρ τῷ 83 π. Χ.

— 3) *Ἄρριος, Ἀντωνῖνος*, πρόπαππος ἐκ μητρὸς Ἀντωνίνου τοῦ Πίου. Ἐξελέγη δὶς ὕπατος. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ φίλου του Πλινίου τοῦ Νεωτέρου, ἀφιερώθη κατὰ τὸ γῆρας του εἰς τὴν ποίησιν.

— 4) *Ἄρριος, Ἀντωνῖνος Γάϊος*. Ὕπατος ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἀνθύπατος τῆς Ἀσίας ἐπὶ Κομμόδου, ὅστις τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον.

— 5) *Ἄρριος, Ἄπερ*. Πενθερὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νουμεριανοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν. Ἐν ἔτει 284 μ. Χ. διενήργησε τὸν φόνον τοῦ γαμβροῦ του, ἀλλὰ κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του εἰς θάνατον, ἡ δὲ ποινή του ἐξετελέσθη, διαταγῇ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Α. Δ.

Ἀρριάγκα (Arriaga), *Μανοὲλ ντὲ* —. Πορτογάλος πολιτικὸς (1840—1917), χρηματίσας πρόεδρος τῆς δημοκρατίας (1911—1915). Ἐπίσης δ.ε. κρίθη καὶ ὡς συγγραφεὺς γράψας πολλὰ ἔργα νομικὰ καὶ πολιτικοφιλοσοφικά. Χ. Δ.

Ἀρριανὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Δ. Θράκῃ ἐπαρχίας (ὑποδιοικήσεως) Σαππῶν τοῦ νομοῦ Ῥοδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Κουζλοῦ-Κεμπίρ*. Εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν τουρκικὸν (120 οἰκογένειαι), κεῖται δ' ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κομοτινῆς εἰς ἀπόστασιν 35 χιλιομ. ἀνατολικῶς αὐτῆς, μεθ' ἧς συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀρδεύονται ἐκ φρέατος, καλλιεργοῦσι δὲ 7 χιλ. στρέμματα γῆς. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία καὶ συνοικισμοὶ *Ἤπιον, Γλυκά, Μίσταχας, Στροφή, Νέδα, Ἔβρενον, Κίζαρι, Μοναστήρι, Μικρὸν Πιστόν, Πλαγιά, Ποντίκια, Ἁγιοχῶρι, Νικηταί, Ἴασιον* καὶ *Κίννρα*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρριάνι (Arriani), *Αὔγουστος*. Ἰταλὸς καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Εἶναι ὁ πρῶτος διδάξας τὰς θεωρίας τοῦ Νεύτωνος ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως, συγγραφεὺς δὲ τῆς «Duplicazione del Cubo» καὶ τοῦ «De virium incremento per vectem». Α. Δ.

Ἀρριανοὶ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος καὶ ὁμώνυμος λαὸς τῆς Θράκης (*Θουκυδ.* 8.104).

Ἀρριανός, *Φλάβιος* (Flavius Arrianus). Περίφημος ἱστορικός, γεωγράφος καὶ φιλόσοφος, γεννηθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας περὶ τὸ 95 μ. Χ. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ (117—138 μ. Χ.), Ἀντωνίνου Πίου (138—161) καὶ Μάρκου Αὐρηλίου (162—180 μ. Χ.). Νέος ἔτι ὁ Ἀρριανὸς διετέλεσεν ἐπίλεκτος μαθητὴς τοῦ *Ἐπικτήτου*, πιθανῶς ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, ἔνθα ἐξορισθεὶς ὁ στωικὸς οὗτος (94 μ.Χ.) μετ' ἄλλων φιλοσόφων ἐκ Ῥώμης, διὰ ψηφίσματος τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, εἶχεν ἱδρύσει φιλοσοφικὴν σχολήν. Ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης ἀπελθὼν ὁ Ἀρριανὸς μετέβη πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἕνεκα τῆς εὐρείας αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς παιδείας ἐγένετο πολίτης Ἀθηναῖος καὶ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ «*νέου Ξενοφῶντος*» (*Φωτ* Βιβλ. κῶδ. 58).

Τὴν προσωνυμίαν ταύτην, εἴτε ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατά τινας, εἴτε κατ' ἄλλους ἀπονεμηθεῖσαν μετὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τιμητικὴν ἀμοιβὴν διότι κατέγραψε τοὺς λόγους τοῦ διδασκάλου του Ἐπικτήτου περὶ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, ὀφείλει ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁμοιότητα τῶν κλίσεων καὶ ἐνασχολήσεων ἐν τῷ βίῳ πρὸς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὁμοιότητα ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ εἴδους τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Οὕτως ἐν τῷ Κυνηγετικῷ (1,4) καλεῖται *Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος*, ἐν δὲ τῷ περίπλῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου (12.5) διακρίνει τὸν παλαιότερον Ξενοφῶντα διὰ τῆς προσθήκης ὁ *πρεσβύτερος*, ὁ δὲ Λουκιανὸς ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου (56) καλεῖ τὸν Ἀρριανὸν ἄνευ ἄλλης διακρίσεως ἁπλῶς ὁ *Ξενοφῶν*.

Ἐν Ἀθήναις διατρίβων ἐσχετίσθη πιθανῶς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 126 μ. Χ. μετὰ τὴν πρώτην περιήγησίν του, καθ'

Digitized by Google

ῆν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς ἐν Νικομηδείᾳ, Νικαίᾳ, Κυζίκῳ, ἐπὶ χρόνον τινὰ διέτριψεν, φαίνεται ὅτι ἐπὶ μακρότερον χρόνον παρέμεινεν ἐν Ἀθήναις. Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ἀρριανὸς μετέβη εἰς Ρώμην, ἴσως κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ρωμαίου πολίτου τῷ ἀπένειμε καὶ εἰς τὰ ἀνώτατα τὸν προήγαγεν ἀξιώματα. Τότε προσέλαβε καὶ τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα *Φλάβιος* (Flavius), τὸ ὄνομα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας.

Τῷ 130 ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἀνελθὼν εἰς τὸ ἀξίωμα ὑποκαταστάτου ὑπάτου, ἐχρημάτισεν ἐπὶ ἓξ ἔτη (131—137) τοπάρχης (legatus) τῆς Καππαδοκίας, ἀξίωμα διὰ πρώτην φορὰν ἀπονεμηθὲν εἰς Ἕλληνα. Ὑπηρετῶν εἰς τὴν ἀνωτάτην ταύτην στρατιωτικὴν διοίκησιν ἔδειξε μεγάλας στρατιωτικὰς ἀρετὰς καὶ διοικητικὴν ἱκανότητα. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀληθὲς τὸ ὑπό τινων πιστευόμενον ἐκ παρανοήσεως χωρίου τινὸς τοῦ *Δίωνος Κασσίου* (69,15), ὅτι κατενίκησε τοὺς Ἀλανοὺς καὶ ὅτι χάριν τοῦ πολεμικοῦ τούτου κατορθώματος ἔλαβεν ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου ὑπατικὸν ἀξίωμα. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι διὰ τοῦ φόβου ὃν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Ἀλανοὺς καὶ λοιποὺς Μασσαγέτας συνεκράτησεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσβάλουν εἰς Καππαδοκίαν, κατὰ τὸν ἐκραγέντα ἐναντίον αὐτῶν πόλεμον τῷ 137—138 μ. Χ., ἤτοι πέντε ἔτη ἀφ' ἧς ἐκυβέρνα ὁ Ἀρριανὸς τὴν Καππαδοκίαν.

Ὡς διοικητὴς τῆς Καππαδοκίας ὁ Ἀρριανὸς ἐπιχειρήσας διὰ στρατιωτικοὺς λόγους τὸν περίπλουν τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῷ 131—132 μ. Χ., ἐθεώρησε πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ ἐπιθεωρήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὰς κατὰ τὰ σύνορα φρουράς του καὶ τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς παραλίας νὰ ὀχυρώσῃ. Ἀπὸ Τραπεζοῦντος ὁρμώμενος ἐξέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του, παραπλέων πάντοτε τὴν παραλίαν, ἐπιμελῶς δὲ πάντας τοὺς ποταμούς, λιμένας, πόλεις, νήσους, μετὰ τῶν κατὰ στάδια μεμετρημένων ἀποστάσεων κατέγραψεν, ἀφήσας ἡμῖν πολυτιμοτάτην περιγραφὴν καὶ διὰ γενικωτέρους μὲν λόγους, μάλιστα δὲ διότι ἐκ ταύτης καταφαίνεται πασιφανέστατα, ὅτι πᾶσα ἡ παραλία τοῦ Πόντου, καὶ δὴ ἡ ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Πόντον, κατὰ τὴν Α΄ πρὸς τὴν Β΄ ἑκατοντ. κατῳκεῖτο ὑπὸ Ἑλλήνων (Περίπλους 24: «αὗται πᾶσαι αἱ πόλεις Ἑλληνίδες εἰσίν, ᾠκισμέναι ἐν τῇ Σκυθίᾳ, ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Πόντον»).

Ὁ περίπλους οὗτος ἐγένετο τριχῶς: α΄) Ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Διοσκουριάδος, περιλαμβάνων πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Πόντου καὶ μέρος τῆς μεσημβρινῆς· β΄) Ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι Τραπεζοῦντος, περιλαμβάνων πᾶσαν τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Πόντου. γ΄) Ἀπὸ Διοσκουριάδος μέχρι τοῦ Διὸς Οὐρίου ἐν Βυζαντίῳ, περιλαμβάνων πᾶσαν τὴν βορείαν καὶ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Πόντου.

Πλὴν τῶν μερῶν τοῦ Πόντου, ἅτινα ἰδίοις ὀφθαλμοῖς εἶδε καὶ περιέγραψεν, ἔκ τινων ὑπαινιγμῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ὑποδηλοῦται ὅτι εἶδε καὶ τὴν Λευκάδα, διελθὼν διὰ τοῦ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Ἀκαρνανίας στενοῦ (Ἰνδική, 41.3 4), τὸν ποταμὸν τῆς Θεσσαλίας Πηνειὸν (Ἀνάβ. IV, 6.7) καὶ τὰς κελτικὰς Ἄλπεις (Περίπλ. 11.4).

Ἐν ἔτει 147 εὑρίσκομεν τὸν Ἀρριανὸν ἄρχοντα ἐν Ἀθήναις, αὐτόθι δὲ πάλιν ἐν ἀρχῇ τῆς ὀγδόης δεκαετίας τοῦ Β΄ αἰῶνος φέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς πρώτοις ἐν πρυτανικῇ ἀναγραφῇ.

Καὶ ταῦτα μὲν γινώσκομεν περὶ Ἀρριανοῦ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων καὶ οἰκογενειακῶν αὐτοῦ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχομεν πληροφορίαν, πλὴν μόνον ὅτι εἶχεν ἑταῖρον καὶ σύνθηρον *Μέγιλλόν* τινα (Κυνηγετ. 5,2), ἄγνωστον ἡμῖν ἀλλαχόθεν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180 μ.Χ.) παραιτηθεὶς τῶν ἀξιωμάτων τῆς βασιλείας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του Νικομήδειαν, ἔνθα ἐγένετο ἱερεὺς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης (*Φωτ.* κῶδ. 93). Ἀσφαλῶς δὲ ἐχρησιμοποίησε τὸν χρόνον τοῦτον εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν ἱστορικῶν του συγγραμμάτων, ἰδίως τῆς Ἀναβάσεως καὶ τῆς Ἰνδικῆς. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον· ὑπό τινων τίθεται περὶ τὸ 180 μ. Χ.

Χαρακτήρ. Εἰς τὰ περισωθέντα συγγράμματά του ὁ Ἀρριανὸς ἐμφανίζεται ὡς ἄνθρωπος εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ τὴν συμπεριφοράν, εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας του γινώσκων ν' ἀπονείμῃ ἑκάστῳ τὸ προσῆκον (Περίπλ. 2,4), ἔχων δὲ καὶ συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξίας καὶ ὑπερηφάνειαν δικαίαν διὰ τοῦτο, θεωρεῖ ἑαυτὸν τῶν πρώτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὡς τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις (Ἀνάβ. I, 12,6)· εἶχεν ὡσαύτως, ὡς ὁ Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος, ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ, μεγίστην ἀγάπην εἰς τὰ κυνηγέσια, τὴν στρατηγίαν καὶ τὴν σοφίαν. Τὴν πρὸς τοὺς κύνας ἀγάπην του μαρτυρεῖ οὐ μόνον ἐν ᾧ ὁ ἴδιος λέγει ὅτι «ἄρρην κύων γενναῖος οὐκ ἄνευ θεῶν του εὐμενείας παραγίγνεσθαι ἀνδρὶ κυνηγετικῷ (Κυνηγετ. 32.2), ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τῆς ἐκτεταμένης περιγραφῆς τῆς ἰδίας αὐτοῦ κυνὸς *Ὁρμῆς* ὀνομαζομένης, περὶ τῆς ὁποίας ἐφρόντισε νὰ γινώσκωσιν οἱ μεταγενέστεροι ὅτι ἦτο ὠκυτάτη τε καὶ σοφωτάτη καὶ πρᾳοτάτη (Κυνηγετ. 5,1—7). Ὁ Ἀρριανὸς ἦτο συνάμα στρατηγικός, τοῦτο δὲ μαρτυροῦσι πλεῖστα χωρία ἐκ τῶν συγγραμμάτων του οὐ μόνον τῆς ἀναβάσεως καὶ τῆς ἐκτάξεως κατ' Ἀλανῶν (I. 10), ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τῆς τακτικῆς τέχνης αὐτοῦ (Τακτ. 5.3). Πανταχοῦ σχεδὸν ἐν αὐτοῖς διαλάμπει τὸ φιλάληθες καὶ ἡ μισοκολακεία τοῦ ἀνδρός, καθόσον ψέγει μὲν τὰ ἄξια λόγου, ἐπαινεῖ δὲ τὰ ἄξια ἐπαίνου (Ἀνάβ. VII, 30,3. IV, 7,4-5). Πλαγίως δὲ καὶ ὑπαινισσόμενος, παρεισάγων ἐν τῇ ἀναβάσει τὴν ἀγόρευσιν τοῦ Καλλισθένους (Ἀνάβ. IV, 11,4), προσβάλλει τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων οἵτινες μετὰ θάνατον συνήθως, ἢ καὶ ζῶντες, *θεοὶ* ἐκαλοῦντο. Ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ μεγίστη πασῶν τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, ἡ διαλάμπουσα πανταχοῦ τῶν συγγραμμάτων του καὶ ὡς θεῖόν τι ἄρωμα αὐτὰ διαπνέουσα, εἶναι ἡ πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβεια· ὀπαδὸς ὢν τοῦ πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα ἀποφαίνεται «οὐκ ἀκριβῆ ἐξεταστήν τινα χρὴ εἶναι τῶν ὑπὲρ τοῦ θείου ἐκ τοῦ παλαιοῦ μεμυθευμένων» (Ἀνάβ. V, 1,2).

Συγγράμματα. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραφέντα βιβλία εἶναι ποικίλης φύσεως, μαρτυροῦντα τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ ἀνδρός, φιλοσοφικά, ἱστορικά, γεωγραφικὰ καὶ στρατιωτικά, «φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ ἕτερα γράψαι ἃ οὔπω εἰς ἡμετέραν ἀφίκετο γνῶσιν» (*Φώτ.* ἐν κώδ. 58). Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀρριανοῦ ἀπωλέσθησαν: α΄) *Τὰ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον,* ἐν 10 βιβλίοις· ἦτο ἱστορία τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνέχεια τῆς ἀναβάσεως, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Φωτίου μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ συγγραφέως. Ὁ Φώτιος ἐν κώδ. 92 διέσωσεν ἡμῖν πλουσίας περικοπὰς αὐτῆς, αἵτινες μετὰ τοῦ Ἰουστίνου καὶ Διοδώρου ἀποτελοῦσι τὴν σπουδαιοτέραν πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων. β΄) *Βιθυνικὰ* ἐν 8 βιβλίοις «ἀπὸ τῶν μυθικῶν τῆς ἱστορίας μέχρι τελευτῆς τοῦ ἐσχάτου Νικομήδους» (*Φώτιος* ἐν κώδ. 93)· τὰ ἀποσπάσματα αὐτῶν συνελέχθησαν ὑπὸ C. Müller ἐν τοῖς Hist. Graeci III, 591 κ. ἑξ. γ΄) *Παρθικὰ* ἐν 17 βιβλίοις, ὧν τὰ ἀποσπάσματα συνέλεξεν ὡσαύτως ὁ Müller. δ΄) *Ἀλανικὴ ἱστορία* (*Φώτ.* ἐν κώδ 93). ε΄) *Ὁμιλίαι Ἐπικτήτου* ἐν 12 βιβλίοις, περιέχουσαι φιλικὰς συνδιαλέξεις τοῦ συγγραφέως μετὰ τοῦ διδασκάλου του. Ἐκτὸς τῶν συγγραμμάτων τούτων ὁ Ἀρριανὸς συνέγραψε περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, πραγματείαν θεωρουμένην ὑπό τινων ὡς ἀνύπαρκτον, καὶ βιογραφίας τοῦ Κορινθίου Τιμολέοντος, τοῦ Συρακουσίου Δίωνος καὶ τοῦ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ διαβοήτου λῃστοῦ Τιλλιβόρου.

Περιεσώθησαν ἀφ' ἑτέρου τὰ ἑξῆς: α΄) *Διατριβαὶ Ἐπικτήτου* εἰς 8 βιβλία ἐξ ὧν περιῆλθον ἡμῖν μόνον τὰ 4 πρῶτα. Ἐν αὐταῖς ὁ Ἀρριανὸς κατέγραψε τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἐπικτήτου, ἀποτελοῦν δὲ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην πηγὴν ἐξ ὅσων διεσώθησαν ἐκ τῆς στωϊκῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Ἐπίκτητος ἦτο διὰ τὸν Ἀρριανόν, καὶ μάλιστα ἐν μείζονι μέτρῳ, ὅ,τι ὁ Σωκράτης διὰ τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Ἀρριανὸς ἔγραψε τὰς διατριβὰς ταύτας συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ στόματος διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου του, μάλιστα «αὐτοῖς ὀνόμασιν ὡς οἷόν τε ἦν γραψάμενος», καθὼς λέγει ὁ ἴδιος. β΄) *Ἐγχειρίδιον Ἐπικτήτου·* ἐπιτομὴ τῶν διατριβῶν, περιέχουσα κατ' ἐκλογὴν τὰς κυριωτέρας διδασκαλίας τῆς στωϊκῆς ἠθικῆς. γ΄) *Ἰνδικὴ* γραφεῖσα μετὰ τὴν ἀνάβασιν καὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ ταῖς παλαιοτέραις ἐκδόσεσιν ὡς ὄγδοον βιβλίον μετ' αὐτῆς φερομένη. Ἐν τῷ ἔργῳ του τούτῳ ὁ Ἀρριανὸς περιέχει εἰδήσεις περὶ τῆς θαυμασίας χώρας τῶν Ἰνδιῶν, περιγράφει ἤθη καὶ ἔθιμα, πολιτεύματα καὶ φυλὰς τῶν λαῶν τῆς Ἰνδικῆς, συνάπτει τούτοις ἱστορικὰς παρατηρήσεις καὶ διεξοδικῶς περιγράφει τὸν σφόδρα ἐξηπλωμένον πολιτισμὸν τῶν Ἰνδῶν. Τὸ ἥμισυ τοῦ βιβλίου παρέχει ἀκριβῆ γεωγραφικὴν περιγραφὴν τῆς μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου σχεδὸν ἀγνώστου χώρας· ἀκολουθῶν οὐχὶ ἀκρίτως τῷ ἱδρυτῇ τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας *Ἐρατοσθένει τῷ Κυρηναίῳ* περιγράφει ὅρια, ποταμούς, πόλεις, ποιότητα ἐδάφους, κλῖμα, προϊόντα τοῦ τόπου, καὶ ἀναιρεῖ οὕτω τὰς μετ' ἀνεκδότων καὶ μύθων ἐνυφασμένας εἰδήσεις τοῦ *Κτησίου* περὶ Ἰνδιῶν, ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ ἐθεώρουν ὡς ψευδολόγον. Ἐν τοῖς κεφαλαίοις 18—42 περιγράφει ἀκριβῶς καὶ κατ' ἐπιτομὴν τὸν παράπλουν τοῦ Νεάρχου, ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔχει καὶ γλωσσικὴν ἀξίαν, διότι δύναται νὰ διαφωτίσῃ σημαντικῶς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γεγραμμένον. δ΄) *Περίπλους Εὐξείνου,* γενόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ὅτε ἦτο διοικητὴς τῆς Καπαδοκίας. ε΄) *Ἔκταξις κατ' Ἀλανῶν* καὶ *τέχνη τακτική,* ἅτινα παρέχουσι σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τρόπου τοῦ παλαιοῦ πολέμου. Συνετάχθησαν ἀμφότερα τὰ ἔργα τῷ 137 μ. Χ. Τὸ πρῶτον εἶναι σχέδιον πορείας καὶ παρατάξεως μάχης κατὰ τῶν Ἀλανῶν, ἀνευρεθὲν κατὰ τὴν ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδα. Τὸ δεύτερον περιέχει τὰ περὶ συνδέσεως, καταμερισμοῦ, ὁπλισμοῦ καὶ ἐξασκήσεως τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἰδίως τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος, ἐν εὐλήπτῳ καὶ σαφεῖ παραστάσει. Τὴν πραγματείαν ταύτην ἔγραψε διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς στρατηγούς του πῶς αὐτενεργῶς ν' ἀποκρούωσι τὰς ἐπιθέσεις, ἀλλ' ἀπευθύνεται συνάμα καὶ εἰς ἰδιώτας, διότι οἱ πρὸ αὐτοῦ γράψαντες περὶ τούτων Κλέαρχος, Παυσανίας, Πολύβιος, Εὐπόλεμος, Ἰφικράτης, Ποσειδώνιος ὁ Ρόδιος, προϋπέθετον τὴν γνῶσιν πολλῶν πραγμάτων παρὰ τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν ἀκατάληπτοι. στ΄) *Κυνηγετικός,* ἀποτελῶν συμπλήρωσιν τοῦ ὁμωνύμου συγγράμματος τοῦ Ξενοφῶντος. ζ΄) *Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις,* ἀποτελοῦσα πανηγυρικὸν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου (βλ. VII, 28, 2—3)· ὁ θαυμασμός του πρὸς τὸν κατακτητὴν τοῦτον τὸν ἐξωθεῖ εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὡς θεῶν δῶρον πρὸς οὐδένα ἕτερον δύναται νὰ συγκριθῇ. Ὁ θαυμασμός του λοιπὸν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὰς πράξεις του καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἴδῃ αὐτὰς ἀρκούντως γνωστὰς κατὰ τοὺς χρόνους του καὶ τιμωμένας, αἵτινες, ὡς ὁ ἴδιος μέμφεται ἐν τῷ ἔργῳ του, ἐπεσκοτίσθησαν καὶ κατήντησαν ἄγνωστοι, ἐνῷ ἄλλα ἀσημότερα ἔργα κατέστησαν περιφανῆ καὶ πασίγνωστα, προέτρεψαν αὐτὸν εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου (βλ. Ἀνάβ. I, 12, 2—5). Ὁ Ἀρριανὸς χαρακτηρίζει τὸ ἔργον του ὡς μέλλον νὰ διαλύσῃ πάσας τὰς περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ ψευδεῖς φήμας. Πράγματι ὁ Ἀρριανὸς εἶναι ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας, τοῦτο δὲ δύναταί τις νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως, ὅταν ἀναμνησθῇ τοῦ μυθογραφικοῦ χαρακτῆρος τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζη ὁ Ἀρριανός.

Πηγαὶ τοῦ Ἀρριανοῦ. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος διακρίνεται διὰ τὴν ἔντονον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπην, τὴν ὀξεῖαν κρίσιν, τὴν νηφαλιότητα καὶ τὴν εὐσυνείδητον ἐκλογὴν καὶ ἐξέλεγξιν τῶν πηγῶν του. Οὕτω ἐν τῇ Βιθυνικῇ του ἱστορίᾳ ἀνέφερεν ὡς αἰτίαν τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀναβληθείσης ἐκδόσεώς της τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων βοηθητικῶν βιβλίων. Πρέπει συνάμα νὰ θαυμάσωμεν τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Ἀρριανοῦ, ὅστις μετὰ ὀρθῆς κρίσεως ἐκ τοῦ σμήνους τῶν ἱστορικῶν, οὓς ἡ ἐκστρατεία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου παρήγαγεν, ὡς Ἀναξιμένην, Χάρην, Κλείταρχον, τὸν εὔπιστον Ὀνησίκριτον, Καλλισθένην κλπ., οἵτινες συνέγραψαν τὰς ἱστορίας των μᾶλλον πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν ἢ διδασκαλίαν, ἀκριβῶς ἐκείνους τοὺς δύο ἐξέλεξεν ὡς ὁδηγοὺς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἱστορίας του, οἱ ὁποῖοι συναγωνισταὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου γενόμενοι διεκρίνοντο ἐπὶ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἱστορικῇ ἀξιοπιστίᾳ, ἤτοι *Πτολεμαῖον* τὸν *Λάγου,* γράψαντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ, καὶ *Ἀριστόβουλον* τὸν ἐκ *Κασσανδρείας,* περὶ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ὁ *Niebuhr* λέγει ὅτι ἦσαν λίαν ἀξιόπιστοι καθόλου καὶ ἠδύναντο νὰ περιγράψωσι τὸ ἀληθές.

Ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Ἀναβάσεως ὁ Ἀρριανὸς ὑπισχνεῖται κριτικὴν ἐξέτασιν τῶν πηγῶν του, τὴν ὁποίαν ὄντως ἐξασκεῖ διὰ παντὸς τοῦ ἔργου του, αἱ δὲ ἀρχαὶ ἃς περὶ αὐτῶν ἐκφράζει εἶναι αὐταὶ ἐκεῖναι ἃς πάντες οἱ συνετοὶ ἱστοριογράφοι πάντων τῶν αἰώνων ἐπεδίωξαν, δικαιολογοῦσι δ' ἐντελῶς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνδρῶν ἐξ ὧν ἠρύσατο τὰς πληροφορίας του. Πράγματι ὅπου οἱ δύο διαφέρουσι, ἢ ἐκθέτει τὴν γνώμην ἀμφοτέρων παραλλήλως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἰδίας κρίσεως, ἢ κατὰ τοὺς λόγους τῆς πιθανότητος ἐκλέγει καθόλου τὴν πιθανωτέραν γνώμην.

Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἐχρησιμοποίησεν ἀξιοπίστους πηγὰς τὸν Ἐρατοσθένη, Μεγασθένη, Νέαρχον, Ἀριστον, Ἀσκληπιάδην· ἀναφέρει συνάμα καὶ ἐπιστολὰς Ἀλεξάνδρου καὶ τὰς βασιλείους ἐφημερίδας (ἡμερολόγια).

Ὁ Ἀρριανὸς ὡς συγγραφεύς. Κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ ὡς συγγραφέως εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ ἀκρίβεια, ἡ συνοπτικότης τῆς παραστάσεως, αὐστηρὰ ἀμεροληψία, φιλαλήθεια. Εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν τυφλώττει, ἀλλ' εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ταῦτα. Βεβαίως δὲν ἔχει τὴν ἀρετὴν τοῦ Πολυβίου, ἵνα ἐπισκοπῇ πόρρωθεν τὰ πράγματα, οὔτε κατανοεῖ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καθόλου ἔκτασιν τοῦ σχεδίου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἀρετὰς τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ ἥρωός του, ὃν θεωρεῖ μέγαν στρατηγόν, ἐνῷ ἀντιθέτως δὲν ἐξετίμησεν αὐτὸν ἀρκούντως ὡς πολιτικόν. Ὡσαύτως δὲν ἐξετίμησεν ἢ μᾶλλον δὲν κατενόησε τὴν ἐκπολιτιστικὴν σημασίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀφιστάμενος δὲ τῆς πραγματικῆς ἱστοριογραφίας τοῦ Πολυβίου δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τῶν γεγονότων· ἀντὶ νὰ ἐπιδείξῃ τὰ αἴτια ἐξ ὧν ταῦτα ἐπήγασαν, ἐκφράζει ἁπλῶς κρίσιν τινὰ (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρθὴν) τῶν πράξεων τοῦ ἥρωός του, χωρὶς νὰ συνάψῃ μετ' αὐτῆς χαρακτηρισμόν τινα καὶ παραστήσῃ

Digitized by Google

αὐτὰς συνάμα ὡς ἀναγκαῖα ἀποτελέσματα καὶ ἐνεργείας προϋπαρξάντων αἰτίων.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀρριανοῦ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν χαρακτῆρά του· ἀποφεύγει πᾶσαν κομπορρημοσύνην, ὑπερβολὴν καὶ ῥητορικὴν ἐπίδειξιν. Γνωρίζει ὅμως ν' ἀποφεύγῃ τὴν μονοτονίαν καὶ νὰ χρωματίζῃ ὅπου δεῖ μὲ δραματικὴν ζωηρότητα τὰς περιγραφάς του. Ἐν τούτοις εἰς τὰς συχνὰ ἀπαντώσας δυσαναλόγως μακρὰς περιόδους ἐλλείπουσιν ἐνίοτε ἁρμονία καὶ ρυθμικὴ κανονικότης. Μολονότι ὁ Ἀρριανὸς ἔτυχε τῆς ἐπωνυμίας τοῦ νέου Ξενοφῶντος, ἐν τούτοις δὲν ἀνευρίσκονται ἐν τῷ ἔργῳ του ἴχνη πολλὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀττικοῦ συγγραφέως. Ἀντὶ τῆς ἁρμονικῆς συμμετρίας ἐκείνου ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἀρριανῷ μᾶλλον ἀνώμαλος ἔκφρασις, ἡ κατασκευὴ τῶν περιόδων ἐπιπονωτέρα, στερεότυπος πλαιτύτης, γενικῶς δὲ σχηματίζει τις τὴν ἐντύπωσιν τοῦ προσπεποιημένου καὶ μεμαθημένου διὰ κοπιωδῶν σπουδῶν. Ὁ Ἀρριανὸς ἠκολούθησε τὸν Ἡρόδοτον οὐ μόνον εἰς τὰς ἐκφράσεις καὶ τοὺς τρόπους, ἀλλὰ καὶ εἰς συντακτικά τινα σχήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Νεοφύτου Δούκα*: Ἀρριανοῦ τὰ σῳζόμενα, ἐν Βιέννῃ 1810.— *C. G. Krüger*: Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις Berolini 1835 εἰς 2 τόμους.— Ὡσαύτως τοῦ αὐτοῦ Additamenta critica Ber. 1848.— *Köchly H.*, De libris tacticis, qui Arriani et Aeliani feruntur, Index schol. 4 Turici 1851.— *August Weise*: Woerterbuch zu Arriens Anabasis, Leipzig 1854.— Arriani Anabasis et Indica ex optimo codice Parisino emendavit et varietatem ejus libri retulit.— *Fr. Duebner*, Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri M. fragmenta collegit *Carolus Müller*, Parisiis... Firmin-Didot.— *Θ. Ὀλυμπίου*, Ἀρριανοῦ ἀνάβασις 1885.— *V. Chapot*, Arrien et le périple du pont Euxin. Revue égyptologique 1921 129-154 — *J. Meunier*, Les sources de la monographie d'Arrien sur l'Inde, ἐν Musée Belge 1922 5-24.— *A. G. Roos*, Studia Arrianea, Revu critique 1915 I.— *R. B. Steele*, The method of Arrian in the Anabasis, ἐν Classical Philology, 1919 147-157. *Τοῦ αὐτοῦ*, Arrian's Anabasis and Book XVII of Diodorus, ἐν Classical Philology 1920 282 95.— *P. Chantraine*, Ἰνδική, κείμενον καὶ γαλλ. μετάφρ. Paris, 1927. Ι. Χ. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

— **Ἀρριανός.** Ἐπικὸς ποιητής, γράψας «Ἀλεξανδριάδα» εἰς 24 βιβλία καὶ μεταφράσας τὰ «Γεωργικὰ» τοῦ Βιργιλίου. Ἐπίγραμμα τούτου εὑρέθη εἰς τὴν ἐν Μέμφιδι Σφίγγα.

[*Meineke*, De poeta Arriano εἰς Analecta Alexandrina, Βερολῖνον 1843]. Ι. Φ. Δ.

— **Ἀρριανός.** Ἕλλην συγγραφεὺς πραγματείας περὶ μετεώρων καὶ περὶ τῆς φύσεως τῶν κομητῶν. Οὐδὲν ἀκριβὲς γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέγραψε τὸ σύγγραμμά του, οὐδὲ περὶ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ βίου του ἐν γένει. Φέρεται ὡς ζήσας πιθανῶς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα μ.Χ., ἂν καὶ οὐδὲν στοιχεῖον ὑπάρχει πρὸς βεβαίωσιν τῆς χρονολογίας ταύτης.

Ἐν τῇ ὡς ἄνω πραγματείᾳ του ὁ Ἀρριανὸς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν κομητῶν οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἐκφοβιστικόν, οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς προάγγελος καλοῦ ἢ κακοῦ. Τὴν πραγματείαν ταύτην καὶ τὰς δοξασίας τοῦ συγγραφέως της ὀφείλομεν εἰς τὸν *Φώτιον*, ὅστις ἀναφέρων ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ του τὰ ἀνωτέρω ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι δὲν συμμερίζεται τὰς γνώμας τοῦ Ἀρριανοῦ. Σ. Π.

Ἀρρίας. Ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἀρριβαμπένε (Arrivabene), *Ἰωάννης, κόμης*—. Ἰταλὸς οἰκονομολόγος (1787 — 1878). Τρέφων θερμὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα ἀνεμίχθη νεώτατος εἰς τὸν ἐνωτικὸν ἀγῶνα τῆς Ἰταλίας, γενόμενος δὲ ὕποπτος εἰς τὰς αὐστριακὰς ἀρχὰς ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Τοσκάνην. Συλληφθεὶς εἰς Βενετίαν καθείρχθη ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, ἐξελθὼν δὲ τῶν φυλακῶν ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, καταδικασθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἐρήμην εἰς θάνατον, δημευθείσης καὶ τῆς περιουσίας του. Διαμένων ἐν Ἀγγλίᾳ συνέγραψε τὸ ὡραῖον ἔργον του «Beneficenza della città di Londra». Περιηγηθεὶς εἶτα τὴν Γερμανίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Βέλγιον, ἐδημοσίευσε τῷ 1832 τὸ σύγγραμμά του «Sui mezzi più proprii a migliorare la condizione delli operai», πρὸς δὲ διαφόρους μεταφράσεις.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ περὶ ἀμνηστείας νόμου, ὁ Ἀρριβαμπένε ἐπέστρεψεν εἰς Λομβαρδίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκετο ἐκεῖ ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀπῆλθεν εἰς Βέλγιον, ὅπου ἐγκατασταθεὶς μετέσχε πλείστων οἰκονομικῶν συνεδρίων τῶν Βρυξελλῶν καὶ ἐξελέγη πρόεδρος τῆς «Οἰκονομικῆς Ἑταιρείας τοῦ Βελγίου» καὶ μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου. Μετὰ τὴν γενομένην μεταβολὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἵδρυσε δὲ ἐν Τουρίνῳ τὴν «Οἰκονομικὴν Ἑταιρείαν τῆς Ἰταλίας» καὶ ἐγένετο διαρκὴς πρόεδρος αὐτῆς. Ἤρξατο ἔκτοτε δημοσιεύων τὰς «Ἀναμνήσεις» του, αἱ ὁποῖαι ἀποκαλύπτουσαι τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τὰς ἀστόργους καταδιώξεις τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν, προεκάλεσαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Θ. Β.

— **Ἀρριβαμπένε** (Arrivabene). *Ἰωάννης-Πέτρος.* Ἰταλὸς ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Μαντούῃ. Περὶ τοῦ βίου του ἐλάχιστα εἶναι γνωστά· ἐκ τῶν «Ἐπιστολῶν τῶν διαφόρων συγγραφέων» εἶναι γνωστὸν μόνον ὅτι οὗτος ἔζη τῷ 1546, ὅτι ἦτο εὔπορος καὶ μέλος τῆς λεγομένης «Ἀκαδημίας τῶν Ἀργοναυτῶν». Αἱ διάφοροι ποιήσεις του εἶναι δημοσιευμέναι εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν «Rime di diversi eccelentissimi autori» συλλεγεῖσαι ὑπὸ τοῦ *Ἡρακλέους Μοτριγκάρι*, ἐν Βολωνίᾳ, 1551, καὶ εἰς τὸ ἕκτον βιβλίον τῆς δημοσιευθείσης ἐν Βενετίᾳ τῷ 1553 συλλογῆς τῶν «Rime di Diversi» τοῦ Ruscelli. Ὑπάρχει γνωστὸς ἐπίσης εἷς λόγος του ἐν πεζῷ: «Orazione agli amanti», εἰς ὃν ὁ Ἀρριβαμπένε συμβουλεύει τοὺς ἐραστὰς τὸν πλατωνικὸν ἔρωτα. Θ. Β.

Ἀρριβάντιον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἄνω Μυσίας, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

ἀρριβάρω (ἐκ τοῦ ἰταλ. arrivare)· καταπλέω, προσορμίζομαι καὶ γενικώτερον φθάνω· συνήθως εἰρωνικῶς ἢ κατ' εὐφημισμόν: «*μᾶς ἀρριβάρησε κι' ἡ ἐξοχότης του*» «*νὰ μὴ μᾶς ἀρριβάρῃ χαμμιὰ χολέρα*».

ἀρριβάσαυρος (ὁ) (Arribasaurus) [*Παλαιοζ.*]. Γένος «πολιθωμένων *ἑρπετῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολιοσαυριδῶν*. Λείψανα τούτου εὗρέθησαν εἰς τὰ περμοανθρακοφόρα στρώματα τοῦ Νέου Μεξικοῦ. Δ. Ν. Π.

ἀρριβισμὸς (ὁ)· βλ. τυχοδιωκτισμός.

ἀρριβιστής, θηλ.—*ἴστρια*· βλ. τυχοδιώκτης.

Ἀρριγκέττι (Arrighetti). ***Φίλιππος.*** Ἰταλὸς φιλόλογος (1582—1662). Ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων ἑλληνιστῶν τῆς ἐποχῆς του. Μετέφρασεν ἔργα τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' αἱ μεταφράσεις αὗται δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Α. Δ.

Ἀρρίγκι (Arrighi), *Ἰωσὴφ Μαρία.* Γάλλος συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Στελουκάτο τῆς Κορσικῆς (1768—1834). Ἐδημοσίευσε πλεῖστα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄριστον εἶναι τὸ «Voyage de Lycomède en Corse, et sa relation historique et philosophique sur les moeurs anciennes et actuelles des Corses». Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀφοσίωσιν, ἣν εἶχον οἱ λοιποὶ Ἀρρίγκι πρὸς τοὺς Βοναπάρτας, οὗτος εἶχε ταχθῆ πρὸς τὴν βουρβωνικὴν μερίδα, μετὰ τὴν παλινόρθωσιν δὲ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας, ἐδημοσίευσε βιβλίον περὶ τοῦ πνεύματος τῶν Κορσικανῶν, ὅπερ ἐνεφάνιζεν εὐνοϊκὸν πρὸς τὸν βασιλέα. Κατόπιν διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας ἐν Νεαπόλει ὑπὸ τὸν Σαλιτσέττι. Θ. Β.

—**Ἀρίγκι** (Arrighi). *Κλέτος.* Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ *Καρόλου Ριγγέττι*, Ἰταλοῦ συγγραφέως γεννηθέντος ἐν Μιλάνῳ (1830—1898). Εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μάμμης του ἐσύχναζον ἀνέκαθεν οἱ διαπρεπέστεροι Ἰταλοὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ τῆς Ἰταλίας Βέρρι, Μόντι, Φώσκολος, Μαντζόνι, Γκρόσσι, Ταβέρνα καὶ Βισκόντι. Ἐν τῇ ἀναστροφῇ μετὰ τῶν τελευταίων ἐνεποτίσθη τὰς φιλελευθέρας ἰδέας καὶ τῷ 1848 κατετάχθη εἰς τὸ σῶμα τῶν Ἰταλῶν δραγόνων, προαχθεὶς μετὰ τρεῖς μῆνας εἰς ἀξιωματικόν, καὶ μετέσχε τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Νοβάρας παρῃτήθη τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς νομικῆς. Ἐπανῆλθεν εἰς τὸν στρατόν, ὡς ἁπλοῦς ὁπλίτης τῷ 1859, καὶ εἶτα ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς Γουαστάλλας, μεθ' ὃ ἀφωσιώθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν συγγραφὴν μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων. Οὐδεὶς πλειότερον αὐτοῦ εἰκόνισε τὴν σύγχρονον ζωὴν τοῦ Μιλάνου.

Εἰς τὰ μυθιστορήματά του καὶ εἰς τὰς 35 κωμῳδίας του, οἱ ὁποῖαι ἐχειροκροτήθησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν ἐποχήν του, ὑπῆρξεν ὁ Ἀρρίγκι εἷς ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ἠγωνίσθησαν πρὸς σύστασιν ἐθνικοῦ θεάτρου ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς ὃ ἀνεβιβάσθη καὶ τὸ πρῶτον σκηνικόν του ἔργον «Divorzio o Duello», ἠκολούθησε δὲ εἶτα ἡ ἔκδοσις τῶν ἔργων ἐκείνων, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν διάσημον: «Gli ultimi coriandoli», «La scapiglia tura», «La contessa della Guastalla», «Le memorie di un ex-Republicano», «La battaglia di Tagliacozzo», «Il diavolo rosso» καὶ «I quatro amori di Claudia». Εἰς τὰ ἔργα του ταῦτα ὑπάρχουν ζωηρόταται σκηναὶ τῆς λομβαρδιανῆς ζωῆς, αἱ δὲ ἀναμιγνυόμεναι εἰς αὐτὰς μορφαὶ εἶναι πλήρεις ζωῆς, ἐνθυμίζουσαι τὸν τρόπον τοῦ συγγραφέως τοῦ Μαντζόνι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀρρίγκι διηύθυνε τὴν ἐφημερίδα «L' Unione», ἥτις, μακρὰν τῆς δημοσιογραφικῆς βιαιότητος τῆς ἐποχῆς, ὑπεστήριζε τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς ἑνότητος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους, ἀρχὰς ἑνὸς συγγραφέως ὅστις πᾶν ὅ,τι ἐνεῖχεν εἰς τὴν ψυχήν του ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του. Θ. Β.

—**Ἀρρίγκι** (Arrighi), *Λουδοβῖκος-Ὀνώριος-Ὑάκινθος-Ερνέστος ντὲ Καζανόβα, δοὺξ τῆς Παδούης.* Υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ *Ἰωάννου Ἀρρίγκι*. Γάλλος πολιτικός, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1814—1888). Μαθητὴς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν του ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἔζησεν ἐπί τινα χρόνον ἰδιωτεύων. Ἀκολούθως διωρίσθη νομάρχης τῆς Σαιν-ε Οὐάζ, κατόπιν δὲ μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ Κράτους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἐξελέγη γερουσιαστὴς τῷ 1853. Ἀπὸ τῆς 5 Μαΐου μέχρι τῆς 1 Νοεμβρίου 1859 ὑπῆρξεν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀναγκασθεὶς ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀρχῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1870, ἐγένετο εἷς τῶν εἰλικρινεστέρων ὀπαδῶν τοῦ κόμματος τῶν Βοναπαρτιστῶν. Τῷ 1876 καὶ 1877 ἐξελέγη βουλευτής. Α. Δ.

— **Ἀρρίγκι, ντὶ Καζανόβα** (Arrighi di Casanova), *Ἰωάννης-Θωμᾶς, δοὺξ τῆς Παδούης.* Διάσημος Γάλλος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Κόρτῃ τῆς Κορσικῆς τῷ 1778 καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1853. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, συνδεδεμένη διὰ στενῶν σχέσεων μετὰ τῆς τοῦ Βοναπάρτου, ἀνῆκεν εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας τῆς νήσου. Κατετάχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ δεκαπενταετής, καὶ συνώδευσε τὸν Ἱερώνυμον Βοναπάρτην εἰς Ῥώμην, ὡς γραμματεὺς πρεσβείας. Ἠκολούθησε μετ' ὀλίγον τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην εἰς τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείαν του. Αἱ στρατιωτικαὶ αὐτοῦ ἀρεταὶ τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ εἰκοσαετὴς προήχθη εἰς λοχαγόν. Ἡ ἀξία ἣν ἐπέδειξε κατὰ τὴν μάχην τῆς Σαλεχίας καὶ ἡ ἀνδρεία του κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς Ἰόππης, ὅπου καὶ ἐγκατελείφθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐκληφθεὶς ὡς νεκρός, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἄκρας, τὸν ἀνύψωσαν ἀμέσως μεταξὺ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Εὐρώπην μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Μαρέγκο ὡς ταγματάρχης, μετ' ὀλίγον δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου τῶν δραγόνων. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς τὰς μάχας τοῦ Βέρτιγγεν καὶ τοῦ Ἀούστερλιτς, μετὰ τὴν νίκην δὲ τῆς Φριδλάνδης ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων προήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς στρατηγὸν ταξιαρχίας, καὶ μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἔλσιγκ ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ὁ τίτλος τοῦ δουκὸς τῆς Παδούης καὶ ἐτησία ἐπιχορήγησις 300 000 φράγκων. Μετέσχε κατόπιν τῆς ἐκστρατείας εἰς Ἱσπανίαν (1808) ὡς ἀρχηγὸς τῶν δραγόνων τῆς φρουρᾶς, διακριθεὶς ὅπως πάντοτε διά τε τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, προήχθη δὲ ἀμέσως εἰς ἀρχηγὸν μεραρχίας.

Τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος του κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαγκρὰμ τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τοῦ ἱππικοῦ. Οὕτω πάντας τοὺς βαθμοὺς καὶ πάντα τὰ ἀξιώματα αὐτοῦ ἀπέκτησεν ὁ Ἀρρίγκι ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ. Τὸν στρατηγὸν τοῦτον διέκρινεν ἐπίσης μεγάλη ὀργανωτικὴ ἱκανότης, διὸ ὁ Ναπολέων τῷ 1811 ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐθνικῆς φρουρᾶς, τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ φρουρίου τοῦ παρωκεανικοῦ διαμερίσματος καὶ τὴν διοίκησιν πέντε μεραρχιῶν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ὀργάνωσις τῶν ἐφεδρικῶν ταγμάτων, ἐν ἐλαχίστῳ δὲ διαστήματι κατήρτισεν ἑξήκοντα ὀκτὼ τοιαῦτα, δι' ὧν ἀπέκρουσε τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἄγγλων. Διορισθεὶς διοικητὴς τῆς Λειψίας, ὑπερήσπισε τὴν πόλιν ταύτην γενναίως μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ στρατάρχου Νέϋ. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Λειψίας διέφυγε τὸ τρίτον σῶμα τοῦ ἱππικοῦ, ὑπερασπίσας τὸ προάστειον τῆς πόλεως καὶ ἀγωνισθεὶς ἡρωϊκῶς.

Ὅταν οἱ σύμμαχοι προήλασαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ Ἀρίγκι ὑπεχώρησε βῆμα πρὸς βῆμα, ἀδιακόπως μαχόμενος καὶ προστατεύων ἐν Καμπανίᾳ τὴν ὑποχώρησιν τῶν στρατηγῶν Μερτιὲ καὶ Μαρμόν, ἀντεπεξερχόμενος θαυμασίως εἰς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου τῆς Ῥωσίας, διοικοῦντος προσωπικῶς τὸ ἱππικὸν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ. Διεκρίθη ἐπίσης κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκστρατείαν τῆς Ῥωσίας τῷ 1814 καὶ ἐγένετο γερουσιαστὴς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐξ Ἔλβας τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὴν λεγομένην αὐτοκρατορίαν τῶν Ἑκατὸν-Ἡμερῶν, ὅτε ἀνέλαβε τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν τῆς Κορσικῆς (1815), ὅπως προστατεύσῃ τὴν νῆσον ταύτην ἐκ μελετωμένης εἰσβολῆς τῶν Ἄγγλων.

Ἡ μάχη τοῦ Βατερλὼ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ ἐκεῖθεν. Περιληφθεὶς εἰς τὸ διάταγμα τὴν 24 Ἰουλίου 1815, δι' οὗ ἀπεμακρύνοντο τοῦ στρατοῦ οἱ μετασχόντες κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ναπολέοντος καὶ κατεδικάζοντο εἰς ὑπερορίαν, παραπεμπόμενοι εἰς τὰ στρατοδικεῖα, ἀπεσύρθη εἰς Τεργέστην ὅπου παρέμεινεν ἰδιωτεύων μέχρι τοῦ 1820. Μετὰ τὴν χορηγηθεῖσαν ἀμνηστείαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐπανέκαμψεν εἰς Γαλλίαν τεθεὶς εἰς διαθεσιμότητα, μετὰ τὴν ἔκπτωσιν δὲ τῶν Βουρβώνων ἔλαβε τὴν ἀποστρατείαν αὐτοῦ τῷ 1837. Τῷ 1848 ἐξερράγη ἡ παρισινὴ ἐπανάστασις, ἡ ἐκθρονίσασα τὸν Λουδοβῖκον-Φίλιππον, ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν ναπολεοντείων ἰδεῶν καὶ ὡς προασπιστὴς τῆς τάξεως καὶ τῆς κοινωνικῆς μονιμότητος, ἐξελέγη εἰς πλεῖστα διαμερίσματα καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν προεδρείαν τῆς δημοκρατίας τὴν 10 Δεκεμβρίου 1848. Ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς Βοναπάρτας ὁ Ἀρρίγκι ἠκολούθησε τὸν Λουδοβῖκον Ναπολέοντα καὶ τῷ 1849 ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Κορσικῆς εἰς

Digitized by Google

τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Καίτοι ὁ Ναπολέων ὡρκίσθη πίστιν εἰς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, τὴν 2 Δεκεμβρίου 1851 διέλυσε ταύτην, εἰς τὸ πραξικό πημα δὲ τοῦτο μετέσχεν ὁ δοὺξ τῆς Π·δούης. Ἐγένετο μέλος τῆς ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος γνωμοδοτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀμέσως δὲ άπενεμήθη εἰς αὐτὸν ὁ μεγαλόσταυρος τῆς λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, ἐγένετο γερουσιαστὴς καὶ διοικητὴς τῶν ἀπομάχων, εἰς τὸ μέγαρον τῶν ὁποίων ἀπέθανεν ἰδὼν ἀνερχόμενον εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Εἶχε νυμφευθῆ τῷ 1812 τὴν θυγατέρα τοῦ κόμητος ντὲ Μοντεσενοῦ, ἐξ ἧς ἀπέκτησε μίαν θυγατέρα, τὴν Κυρίαν Thayer καὶ ἕνα υἱόν, τὸν *Ἐρνέστον*, διακριθέντα ἐν τῇ περιόδῳ τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας.
Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἄρριγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ῥιγῶν, ὁ μὴ αἰσθανόμενος τὸ ῥῖγος : «τοῦ σώματος ἀρριγότατον ὁ ὀφθαλμός» (*Ἀριστοτέλ.*).

ἀρρίγωτος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ο(ν)* (τό)· ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐσύρθησαν ῥίγες (εὐθεῖαι γραμμαί) : «ἀρρίγωτο χαρτί».

Ἀρριδαῖος· βλ. Ἀριδαῖος.

Ἀρριέτα (Arrieta), *Ἰωάννης Αἰμίλιος*. Ἰσπανὸς συνθέτης γεννηθεὶς ἐν Πουέντε-λὰ Ρεῖνα (1823 —1894). Εκ τῶν ἔργων του διακρίνονται αἱ *θαρθουέλας* του (Zarzuelas), εἶδος ἰσπανικῶν ὀπερετῶν.

ἀρριζοβόλητος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ο(ν)* (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἀπέκτησε ῥίζας ‖ μετφ. ὁ μὴ στερεωθείς, ὁ μὴ ἀποκτήσας στηρίγματα, ὀπαδούς : «ἀρριζοβόλητοι ἰδέαι».

ἄρριζος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ῥίζας.

—ἄρριζα φυτὰ [*Βοτ.*]· βλ. κρυπτόγαμα καὶ φανερόγαμα.

ἀρρίζωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ῥιζωμένος, ὁ μὴ αποκτήσας ῥίζας ‖ μεταφ. ὁ μὴ ἐγκαθιδρυμένος, ὁ μὴ σταθερός, ἀστερέωτος.

ἀρρίνιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ῥινισθείς, ὁ μὴ ξεσθεὶς διὰ τῆς ῥίνης· κοιν. *ἀλιμάριστος*.

Ἄρριος· βλ. Ἀρρία *γενεά*.

ἄρριπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) καὶ δημοτ. *ἄρριχτος*, *—η*, *—ο*· ο μὴ ῥιφθεὶς ‖ ἐπὶ παιγνιοχάρτ. : «ἄρριχτα χαρτιά».

Ἀρρισβοῦργον [*Γεωγρ.*]· βλ. Χάρρισμπουργ.

Ἀρρὸ (Arros) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς ἐν Γαλλίᾳ εἰς τοὺς νομοὺς τῶν Ἄνω Πυρηναίων καὶ Γκέρς, παραπόταμος τοῦ Ἀντούρ.

Ἀρρογάτε [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Χαρογκάτε.

Ἀρρόγιο (Arroyo) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Πόρτο Ρίκο τῶν Ἀντιλλῶν ἐπὶ τοῦ νοτίου μέρους αὐτῆς. Κάτ. 7 500.

— **Ἀρρόγιο Βακέρο** (Arroyo Vaquero) [*Ναυτ. Γεωγραφ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς ΝΑ ἀκτῆς τῆς Ἰσπανίας (Νομὸς Γρενάδας, Arroyo Vaquero: πλάτ. 36°23'40'', μήκ. 5°11'40'' Δυτ. χάρτ. ἀγγλ. 773: Gibraltar to Adra καὶ 15-8*: Estepona*) 19 μιλ. Β ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Γιούρωπα πόϊντ (Europa point) τοῦ Γιβραλτὰρ καὶ 2½ μιλ. ΔΝΔ τοῦ ἀγκυροβολίου τῆς Ἐστεπόνα.
Σ. Ε. Λ.

Ἀρρόγιο (Arroyo). Ἰσπανὸς ζωγράφος (1498 —1551) διακριθεὶς ἰδίᾳ διὰ τὰς εἰκονογραφήσεις πολλῶν βιβλίων, εὑρισκομένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Μαδρίτῃ μητροπολιτικοῦ ναοῦ.

Ἀρροὲ (Arroé) [*Γεωγρ.*]. Νῆσος τῆς Δανίας νοτίως τῆς νήσου *Φιονί* (Fionie), ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Arroeskiobing. Λέγεται καὶ *Ἐρροὲ* (Aerroé).

ἀρροζία (ἡ) (Arrozie) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν* περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος φυόμενον εἰς τὴν Βραζιλίαν.
Δ. Ν. Π.

ἀρροκάνιστος (ὁ ἡ) καὶ *—η*, *—ον*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν κατειργάσθησαν μὲ τὸ *ῥοκάνι*, ἄλλως *ἀπλάνιστος* ‖ μετφ. ὁ τραχύς.

Ἀρρομὰνς (Arromanches) [*Γεωγρ.*]. Παράλιος πολίχνη τῆς Μάγχης πολίχνη τῆς Γαλλίας ἔναντι τῶν βράχων Καλβάντος, ἔχουσα θαλάσσια λουτρὰ καὶ μικρὸν λιμένα. Διασώζεται ἐν αὐτῇ ἐκκλησία τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.

Ἀρρομοῦνοι ἢ *Ἀρρουμοῦνοι* ἢ *Ἀρρουμᾶνοι*· βλ. Ἀρωμοῦνοι.

Ἀρρόουσμιθ (Arrowsmith). —1) *Ἀαρών*. Ἄγγλος μηχανικὸς καὶ γεωγράφος (1750—1824) κοταρτίσας ὑπὲρ τοὺς διακοσίους γεωγραφικοὺς χάρτας.— 2) *Ἰωάννης*. Ἀνεψιὸς τοῦ ἀνωτέρω. Ἄγγλος ὡσαύτως γεωγράφος (1790—1873) συγγραφεὺς τοῦ «London Atlas of universal geography».
Α. Δ.

ἀρροουσμιθία (ἡ) (Arrowsmithia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνθέτων*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος φυόμενον εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος.
Δ. Ν. Π.

Ἀρρὸς (Arros). Ποταμὸς ἐν τῷ γαλλικῷ νομῷ τῶν Ἄνω Πυρηναίων καὶ τοῦ Ζερ, παραπόταμος τοῦ Ἀντούρ.

— **Ἀρρὸς** (Arros). Παλαιὰ γαλλικὴ βαρωνεία τοῦ Μπεάρν ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Πῶ, ἐξ οὗ παρέλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς οἰκογένειά τις, ἧς σπουδαιότερος εἶναι ὁ Βερνάρδος ντ' Ἀρρός.

ἀρρότυκνος (ὁ) (Arrotycnus) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μεγαλονυχιδῶν*. Ἔζησε κατὰ τὴν πλειστόκαινον περίοδον.
Δ. Ν. Π.

Ἀρροῦ (Arroux) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς ἐν τῇ περιοχῇ Κὸτ-ντ' Ὂρ καὶ Σὼν ἐ Λουάρ, ἐκχυνόμενος μετὰ ῥοῦν 120 χμτρ. εἰς τὸν Λίγηρα (Loire)

Ἀρρούντιος *Στέλλας* (Arruntius Stella). Ποιητὴς γεννηθεὶς εἰς τὸ Παταΐον (Apona tellus), ἀπὸ πατρικιακὴν οἰκογένειαν, υἱὸς πιθανῶς τοῦ Ἀρρουντίου Στέλλα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἐν ἔτει 55 μ. Χ. ἡ ἐπιμέλεια ἀγώνων αὐτοκρατορικῶν (cura ludorum, qui a Caesare parabantur, *Τάκιτ.* ann. 13, 22). Ο ποιητὴς Ἀρρούντιος, ἴσως ὡς ἀγορανόμος καὶ ὡς πραίτωρ, ἐπεμελήθη τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων, διὰ τῶν ὁποίων ἐλαμπρύνθησαν οἱ θρίαμβοι τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ τῷ 89 καὶ τῷ 93 μ. Χ., ἔγινεν εἷς ἐκ τῶν 15 ἀνδρῶν τῶν ἐπιμελουμένων τῶν ἱερῶν (XV vir sacris faciundis), καὶ ὕπατος τῷ 101 μ. Χ. Εἰς τὰ ποιήματά του ὑμνεῖ τὴν φίλην του *Violentilla*, ἐκ Νεαπόλεως πλουσίαν χήραν, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Asteris, καὶ ἐθρήνει διὰ τὸν θάνατον τῆς περιστερᾶς (columba) τῆς φίλης του, ὅπως ὁ Κάτουλλος διὰ τὸν στρουθὸν τῆς Λεσβίας του, ἐνυμφεύθη τέλος αὐτὴν καὶ τοὺς γάμους των αὐτοὺς οἱ φίλοι του ποιηταὶ Στάτιος καὶ Μαρτιάλις ὕμνησαν διὰ γαμηλίων ᾀσμάτων (*Stat.* Silv. I. 2 *Martial* VI, 21). Ὁ Μαρτιάλις ἐξυμνεῖ πολὺ τὴν ποίησιν τοῦ Ἀρρουντίου (βλ. *Martial.* I 7 καὶ V 11 κ. ἀ. π.).
Θ. Α. Κ.

Ἀρρουρὰ (Arrura) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Ἀλγερίας (Departement d'Alger: Grande Kabylie) οὗ ἡ κορυφὴ Jebbel Arrura: πλάτ. 36° 47' ½ μήκ. 4° 31' ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 1910: Algiers to cape Bugaroni) παρὰ τὸ ὅτι ἐγείρεται 17 χιλιομ. ἔνδον τῆς ἀκτῆς ἀποτελεῖ λόγῳ τοῦ ὕψους της (3563 πόδας) πολύτιμον γνώρισμα εἰς τοὺς παραπλέοντας τὴν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Κορμπελὲν καὶ Σιλλὶ (Sigli) Ἀλγερινὴν ἀκτήν.
Σ. Ε. Λ.

Ἀρροὺς [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἐλ Ἀρροὺς (El Arrouch).

ἀρρόχη (ἡ) (Arroche) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν δικοτυληδόνων τῆς οἰκογενείας τῶν *χηνοποδιδῶν*. Εἶναι ποαὶ ἐτήσιαι μὲ φύλλα εναλλασσόμενα καὶ σπανιώτερον ἀντίθετα, ἄνθη μονόοικα ἢ δίοικα, ἐνίοτε πολύγαμα χρώματος ὑποπρασίνου μὲ καρπὸν δρυπώδη περικλείοντα ἓν μόνον σπέρμα. Εἶναι φυτὰ τῶν θερμῶν χωρῶν Γνωστὰ εἶναι ἀρκετὰ εἴδη ὧν τινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς κόσμον
Δ. Ν. Π.

ἀρρυθμία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τι ἄρρυθμον, ἀσυμφωνία τῶν μερῶν ἑνὸς ὅλου πρὸς ἄλληλα, ἔλλειψις αἰσθητικῆς ἀναλογίας, ἀσυμμετρία.

— [*Μουσ.*] Ἔλλειψις ρυθμοῦ ἢ πλημμελὴς κατὰ ρυθμὸν ἐκτέλεσις.

— **ἀρρυθμία καρδίας** [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. καρδία.

ἀρρύθμιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ τυχὼν ρυθμίσεως (βλ. ρύθμισις).

ἄρρυθμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ρυθμόν, ὁ ἄνευ ἀναλογίας τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἀσύμμετρος ‖ ὁ ἐλλιπὴς κατὰ τὸν ρυθμόν, ἀντιθ. *ἔρρυθμος*, *ρυθμικός* —Ἐπίρρ. *ἀρρύθμως*.

ἀρρυμοτόμητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ρυμοτομηθείς, ο μὴ εἰς ρύμας χωρισθείς : «χῶρος—, πόλις ἀρρυμοτόμητος».

ἀρρυμούλκητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ρυμουλκηθείς, ἢ ὁ μὴ ρυμουλκούμενος ‖ μεταφ. ὁ μὴ παρασυρόμενος, ὁ μὴ παραπλανώμενος, ὁ κατὰ τὰς πεποιθήσεις του πράττων.

ἀρρύπαντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ρυπανθείς, ὁ μὴ κηλιδωθεὶς (κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς).

ἀρρυτίδωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ρυτιδωθείς, ὁ μὴ ἔχων ρυτίδας : «πρόσωπον —, δέρμα ἀρρυτίδωτον».

Ἀρρὼ (Arrault), *Κάρολος*. Γάλλος νομομαθὴς (1643—1718), εἷς τῶν μεγαλυτέρων δικανικῶν ρητόρων τῆς ἐποχῆς του. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον : «Abrégé historique de l'établissement de l'hôpital des enfants trouvés».

Ἀρρωνάτικα [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Λάκκας* τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. 41.

ἀρρωσταίνω καὶ *—ένω*· βλ. ἀρρωστῶ.

ἀρρώστημα (τό)· νόσημα, πάθημα, μειονέκτημα: «ἀρρώστημα σωματικόν, — πνευματικόν, — ἠθικόν».

ἀρρωστηματικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἐπίφορος εἰς τὰ ἀρρωστήματα, ὁ ἐπίνοσος, κοιν. *ἀρρωστιάρης*.

ἀρρωστία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναι τις ἄρρωστος, ἀσθένεια, ἀδυναμία, ἔλλειψις ρώμης, ἀντιθ. *εὐρωστία*. ‖ κοιν. *ἀρρώστια*· νόσος, πάθος, ἀσθένεια : «ἀδυνάτισε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια», «δὲν μᾶς ἀφίνουν οἱ ἀρρώστιες νὰ ἡσυχάσωμε», παροιμ. «ἀκάλεστη δὲν ἔρχεται ἡ ἀρρώστια», ὅτι τῆς νόσου αἰτία πολλάκις εἶναι παράβασις διαιτητικῶν παραγγελμάτων ἢ ἄλλο σφάλμα τοῦ πάσχοντος· ἀντιθ. *ὑγεία*.

ἀρρωστιάρης, ἡ *—ις* (ὁ), θηλ. *ἀρρωστιάρα*, οὐδ. *—ἀρικο*· δημοτ., ὁ ἐπίφορος εἰς τὰς νόσους· ὁ ἀσθενῶν συχνὰ καὶ ἕνεκα μικρᾶς ἀφορμῆς, ὁ μὴ ἔχων καλὴν ὑγείαν, ἐπίνοσος· ἀντιθ. *γερὸς* (=ὑγιερός).

ἀρρωστιάρικος, *—η*, *—ο*· *ἀρρωστιάρης*.

ἀρρωστικὰ [*Λαογρ.*]. Οὕτω λέγονται ὑπὸ τῶν Ποντίων τὰ εἰς κλινήρη ἀσθενῆ, κατ' ἔθιμον τοῦ Πόντου, δωρούμενα ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν γνωστῶν καὶ συγγενῶν του διάφορα γλυκίσματα ἢ ὀπῶραι. Ἐὰν δέ τις δὲν δύναται νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἀσθενῆ, δύναται νὰ τοῦ τὰ ἀποστείλῃ. «Ὁ Γιάγκον ἔν ἄρρωστος· ντὸ ἀρρωστικὰ νὰ πάγ' αὐτόν ;» δηλαδή : «ὁ Γιάγκος εἶναι ἀσθενής, τί ἀρρωστικὰ νὰ τοῦ πάγω ;»
Ε. Ι. Χ.

ἀρρωστόξυλον (τὸ) (Arrostoxylum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθιδῶν*. Εἶναι ποαι ἐτήσιαι ἢ θάμνοι πολυετεῖς. Γνωστὰ ἄνω τῶν 100 εἰδῶν, ὧν τὰ πλεῖστα κοσμητικὰ καὶ ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ἀρρωστόξυλον τὸ εὔμορφον* (Arrostoxylum formosum), ἰθαγενὴς τῆς Βραζιλίας θάμνος, διακρινόμενος διὰ τὸν πολυκλαδώδη καυλόν του καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἄνθη του.
Δ. Ν. Π.

ἄρρωστος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ον* (τό)· ὁ ἀσθενής, ὁ πάσχων ἔκ νόσου τινός, ὁ μὴ ὑγιής· «ἄρρωστος ἀπὸ πνευμονίαν, ἀπὸ τύφον κτλ.».

— **ἀρρώστου ἱστορικὸν** [*Ἰατρ.*]. Καλεῖται οὕτω ἡ ἐκ τῆς διαρκοῦς καὶ ἐπισταμένης παρατηρήσεως καὶ ἐξετάσεως τοῦ ἀσθενοῦς λεπτομερὴς ἀναγραφὴ τῆς προϊστορίας τούτου ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν, τῆς πορείας τῆς νόσου καὶ τῶν καθ' ἡμέραν παρουσιαζομένων νοσηρῶν φαινομένων ἢ τῆς ὑποχωρήσεως τούτων.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἀρρώστου ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων· α') τοῦ *ἀναμνηστικοῦ* καὶ β') τῆς *παρούσης καταστάσεως*. Καὶ τὸ μὲν *ἀναμνηστικὸν* περιλαμβάνει πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν προϊστορίαν τοῦ ἀρρώστου ὑπὸ ἔποψιν ὑγιεινήν, ὅσα ὁ ἰατρὸς λεπτομερῶς συλλέγει, ἐρωτῶν ἢ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄρρωστον, ἢ ἐν ἀδυναμίᾳ τούτου τοὺς πέριξ αὐτοῦ, δηλαδὴ περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, τοῦ ἐπαγγέλματος, τῆς προτέρας αὐτοῦ διαμονῆς, τῆς κληρονομικότητος, τῶν τραυμάτων ἢ νόσων, ἃς ὑπέστη κλπ., καὶ ἐπὶ γυναικῶν τῶν τοκετῶν, τῆς πορείας τῆς λοχείας αὐτῶν κλπ. Τὸ ἀναμνηστικὸν συμπληροῦται διὰ τῆς ἀφηγήσεως τῆς ἐνάρξεως τῆς τελευταίας νόσου καὶ τῶν συμπτωμάτων, ἃ ὁ ἄρρωστος ἐνεφάνισε μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ ἰατρὸς ἐπελήφθη τούτου τὸ πρῶτον. Εἰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἁπλῶς καὶ μόνον ἐκ τοῦ *ἀναμνηστικοῦ* καθίσταται πρόδηλος ἡ διάγνωσις τοῦ νοσήματος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων οὐδέποτε ὁ ἰατρὸς δέον νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἐξέτασιν τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς, ἥτις ἀποτελεῖ, ὡς εἴπομεν, τὸ ἕτερον τμῆμα τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ἀρρώστου. Ἐν ταύτῃ ἐξετάζεται λεπτομερῶς καὶ μεθοδικῶς ἓν ἕκαστον τῶν ὀργανικῶν συστημάτων αὐτοῦ (νευρικόν, ἀναπνευστικόν, πεπτικόν, κυκλοφορικόν, οὐροποιητικο-γεννητικὸν κτλ.) καὶ δι' ὅλων τῶν γνωστῶν ἐξεταστικῶν μεθόδων. Ἑκάστοτε δὲ ἐν τῇ ἐπισκέψει προστίθεται ἐν τῷ ἱστορικῷ πᾶσα τυχὸν νεωτέρα παρατήρησις Ἱστορικὰ συνήθως συντάσσονται ἐν τοῖς διαφόροις κλινικαῖς, ἅτινα καὶ διατηροῦνται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν νοσοκομείων. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν ἰατρῶν συντάσσουσι καὶ διατηροῦσι τοιαῦτα.

Ἐκ τοῦ *ἀναμνηστικοῦ* καὶ τῆς ἐξετάσεως τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς, ἐπιτυγχάνεται εὐκόλως ἡ διάγνωσις (βλ. λ.) τῆς νόσου, ἣ

Digitized by Google

ἐπακολουθεῖ ἡ ἀναγραφὴ τῆς καταλλήλου θεραπείας καὶ διαίτης. ΑΡ. Π. Κ.

ἀρρωστῶ *(—έω)*, ἰδιωματ. *ἀρρωστένω* (ἢ *—αίνω*), ἀόρ. *ἀρρώστησα*, παθ. μετχ. *ἀρρωστημένος*· εἶμαι ἄρρωστος, ἀσθενῶ, νοσῶ: «τ' ἀκούει ὁ νιὸς βαριὰ ἀρρωστᾷ», «ὁ ἄντρας μου ἀρρώστησε βαριὰ γιὰ νὰ ποθάνῃ» || μεταφ. «ἀρρωστημένη ψυχή», ὁ ὑπὸ νοσηρῶν σκέψεων κατεχόμενος, μελαγχολικὸς ἄνθρωπος· || μεταβ. κάμνω ἄλλον νὰ ἀσθενήσῃ: «αὐτὲς οἱ στενοχώριες μ' ἀρρώστησαν».

Ἄρς (Ars) *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία διαφόρων χωρίων τῆς Γαλλίας ὧν τὸ κυριώτερον καὶ μεγαλύτερον εἶναι τὸ λεγόμενον καὶ *Ἄρς-ἂν-Ρὲ* (Ars-en-Ré).

Ἄρς *σὺρ-Μοζὲλ* (Ars-sur-Moselle). Βιομηχανικὴ κωμόπολις τῆς Λωρραίνης ἔχουσα χαλυβουργεῖα, ἀπέχουσα δὲ 10 χμτρ. ἀπὸ τοῦ Μέτς.

Ἄρσα (Arsa) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Διάπλους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μέγας αὐλὼν τῆς ΝΑ ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Ἰστρίας (Arsa channel: πλάτ. 40° 57', μήκ. 14° 05', χάρτ. ἀγγλ. 2711: Gulf of Quarnero Cape Promontore to Grossa island) ἔχων εἴσδυσιν 6 ὅλων μιλλίων καὶ πλάτος ἔλασσόν τι τῶν 2/3 καὶ βάθος 6-20 ὀργυιῶν, λαμβάνων δὲ τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ φερωνύμου ποταμοῦ, οὗ καὶ τὰ ὕδατα δέχεται (βλ. Ἄρσια). Γενικῶς παρουσιάζει καλὸν ἀγκυροβόλιον καὶ δὴ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτήν, πλὴν τῆς περιπτώσεως «μπόρας», ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῶν προδρόμων σημείων τῆς ὁποίας δέον τὰ ἠγκυροβολημένα πλοῖα νὰ καταλίπωσι τὸ ἀγκυροβόλιον. Ἐν τῷ μεγάλῳ δὲ τούτῳ αὐλῶνι ἀποσχίζονται καὶ ἐλάσσονες, ὡς ἡ γραφικωτάτη Κάρνιτσα (Carniza) ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τοῦ στομίου, ὁ Γκραδάτς (Gradaz) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς, τὸ Καστελβέκκιο καὶ ἡ Ρούπα, εἰς ὧν τοὺς μυχοὺς χωρία φερώνυμα, εἰς δὲ τὸν τελευταῖον καὶ προβλῆτες φορτοεκφορτώσεως γαιανθράκων. Τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ αὐλῶνος *Ἄρσα*, ὃν συγχρόνως δυτικὸν τοιοῦτον τοῦ διέκπλου τοῦ Κουαρνέρο (Quarnero Grande) φωτίζεται ὑπὸ δύο κατακορύφων λευκῶν σταθερῶν φώτων 10 μιλλίων (βλ. προχείρως χάρτ. γενικὸν ἐν λ. Ἀδριατικὸν τ. Α' σ. 652). Σ. Ε. Λ.

Ἀρσαβήρ. Πενθερὸς τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος *Λέοντος Δ'* καὶ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Νικηφόρου* γενομένης συνωμοσίας.

Ἄρσαδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λυκίας. Οἱ κάτοικοι *Ἀρσαδεῖς*.

ἀρσακειὰς (ἡ)· ἡ φοιτῶσα εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας μαθήτρια καὶ διαιτωμένη καὶ διαπαιδαγωγουμένη ἐν τῷ Ἀρσακείῳ μεγάρῳ αὐτῆς. Κατ' ἐπέκτασιν δὲ ὀνομάζεται οὕτω καὶ πᾶσα μαθήτρια φοιτῶσα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, τά τε ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους λειτουργοῦντα, ὡς καὶ πᾶσα πτυχιοῦχος τῶν διδασκαλείων αὐτῆς.

Ἀρσάκειον (τό)· βλ. λ. Φιλεκπαιδευτικὴ ἑταιρεία.

—Ἀρσακείου στοά· βλ.λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 228α'.

Ἀρσακένα (Arsachena) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Σαρδηνίας διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ὄρσο*, ἀποτελοῦντος τὸ ΒΔ αὐτοῦ κέρας, καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Φέρρο*, ἀποτελοῦντος τὸ ΒΑ τοιοῦτον, ἀνοικτὸς πρὸς βορρᾶν ἀλλὰ καὶ ἀνεμοσκεπὴς ἀπ' αὐτοῦ χάρις εἰς τὰς νήσους Καπρέρα καὶ Μανταλένα. Εὐρέος στομίου ὁ κόλπος μεταξὺ τῶν προμνησθέντων κεράτων του, στενοῦται κατόπιν, μεταξὺ ἄκρων Μόντι (πλάτ. 41° 8' 25", μήκ. 9° 26' 45" Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 161b: Sardinia, Northern portion καὶ 2157: Maddalena and adjacent islands) δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι, καὶ Ἀρσακένα ἀριστερᾷ σχηματιζομένου μυχοῦ εἰσδύοντος ἐπὶ 2 2/3 μιλ. μὲ εὖρος στομίου 3/4 μιλ. μεταξὺ τῶν προμνησθεισῶν ἄκρων, καὶ βυθοῦ ἐπιβολώτατον ταῖς ἀγκύραις 5 ἕως 9 ὀργυιῶν (πηλὸς καὶ φύκη). Μέγιστος ἀριθμὸς πάσης τάξεως πλοίων εὑρίσκει ἀγκυροβόλιον εἰς τὸν ἔρημον ἀλλ' ἀσφαλέστατον αὐτὸν κόλπον, πλειστάκις χρησιμοποιηθέντα ὑπὸ τοῦ λόρδου *Νέλσον* διαρκουσῶν τῶν ἐπιχειρήσεών του, κατὰ τὴν Ναπολεόντειον ἐποχήν, (ἰδίᾳ περὶ τὸ 1803) ἐναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Προβηγκίας καὶ τοῦ Γάλλου ναυάρχου *Λατοὺς-Τρεβὶλλ (Louis Latouche Treville)*. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι οὐδὲν ἐκεῖ ἀτύχημα ἐσημειώθη που τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκείνου στόλου, ὃν ἀπετέλουν δίκροτα ἱστιοφόρα δυσκίνητα λόγῳ τοῦ μεγέθους των, παρὰ τὰ ἀβαθῆ, τὰ στήθη καὶ τὰς βραχονησῖδας, ἅτινα παράκεινται ταῖς ἀκταῖς τοῦ κόλπου, μόνον αὐτὸ θὰ ἤρκει νὰ πείσῃ πάντα τινὰ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς ναυτικῆς πείρας τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν πληρωμάτων. Σ. Ε. Λ.

ἀρσακετίνη (Arsacetin) *[Φαρμ.]*. Εἶναι τὸ ἀκετυλοαμινοφαινυλαρσινικὸν νάτριον

$$CH_3.CO.NH.C_6H_4 - \begin{cases} OH \\ O \\ ONa \end{cases} + 4H_2O.$$

Σκευάζεται ἐπιδράσει ἀκετυλίου ἐπὶ ἀτοξύλην. Κόνις λευκὴ διαλυτὴ ἐν ὕδατι, ἧς τὰ διαλύματα δύνανται νὰ ἀποστειρωθῶσιν εἰς 100°. Ἀνεγράφη ὡς ἀντισυφιλιδικὸν καὶ κατὰ τῆς νόσου τοῦ ὕπνου εἰς δόσιν 0,05 γρμ. τρὶς τῆς ἡμέρας δι' ἐνήλικας καὶ δὶς διὰ παιδία. Ἐνίεται καὶ ὑποδορίως ἐκ φυσίγγων 0.6 γρμ. δὶς τῆς ἑβδομάδος. Κ. Γ. Μ.

Ἀρσάκης. Ὄνομα πλείστων βασιλέων, σατραπῶν καὶ στρατηγῶν Πάρθων, Περσῶν καὶ Βακτριανῶν, ὧν σπουδαιότεροι οἱ ἑξῆς:

—Βακτριανῆς: Ἐκ τῶν Ἑλληνοβακτριανῶν νομισμάτων διαπιστοῦται ἡ ὕπαρξις τριῶν βασιλέων ἐν Βακτριανῇ (Β.Δ. τῶν Ἰνδιῶν) ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀρσάκης*: —1) *Ἀρσάκης Θεός.* Τούτου ἀνευρέθη ἓν νόμισμα τετράγωνον κατὰ τὸν τύπον τῶν νομισμάτων τῆς Βακτριανῆς, ἀλλ' ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ βακτριανοὶ χαρακτῆρες δὲν ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει εἰς τὰ νομίσματα, ἤτοι πρὸ τοῦ 180 π.Χ. Ἐπὶ τοῦ νομίσματος ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΘΕΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ. —2) *Ἀρσάκης Δίκαιος.* Τούτου ἀνευρέθη νόμισμα φέρον ἐπιγραφὴν μὲ ἑλληνικοὺς καὶ βακτριανοὺς χαρακτῆρας. Ὁ ἰνδικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι *Ἀρσάκα.* Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἐν λόγῳ Ἀρσάκης ἀνῆκει εἰς τὴν ἰνδοπαρθικὴν δυναστείαν, ἥτις ἐβασίλευσεν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἰνδὸν χώραν τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα.

—Παρθικῆς: Ὁ *Ἀρσάκης* ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Κράτους τῶν Πάρθων (256 π.Χ.) καὶ τῆς ἐκ τοῦ ὀνόματός του κληθείσης δυναστείας τῶν *Ἀρσακιδῶν*. Διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἀδελφός του *Τιριδάτης* (234 π.Χ.) ὅστις προσέλαβεν, ὅπως καὶ οἱ διάδοχοί του καὶ τὸ ὄνομα *Ἀρσάκης* (βλ. Παρθική). Ω—

—Περσίας: 1) Στρατηγός, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (Πέρσαι 991). —2) Ὕπαρχος τοῦ Τισσαφέρνους, ὁ ὁποῖος ἠδίκει τοὺς Ἀντανδρίους ὅπως καὶ τοὺς Δηλίους, οἱ ὁποῖοι κατῴκησαν τὸ Ἀδραμύττιον, διὰ μηδαμινὰς αἰτίας (*Θουκ.* 8, 108). —3) Ἕτερος Πέρσης εὐνοῦχος (*Πολυαί.* 1,30,4). —4) Σατράπης τῶν Μήδων, περὶ οὗ ὁ Λουκιανὸς (Ἰκαρομ. 15) λέγει: «Ἐτέρωθι δ' αὖ Ἀρσάκην φονεύοντα τὸ γύναιον καὶ τὸν εὐνοῦχον Ἀρβάκην ἕλκοντα τὸ ξίφος ἐπὶ τὸν Ἀρσάκην» (βλ. καὶ *Λουκ.* Νεκ. Δια. 27,3). —5) Τετράρχης διαμερίσματος τῶν Ἰνδιῶν (*Ἀρρ.* Ἀν. 5,29,4).

—Συρίας ἢ Μεσοποταμίας: Ἔκ τινος νομίσματος, φέροντος ἁπλῶς τὰς λέξεις ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΣΑΚΟΥ καὶ προτομὴν αὐτοῦ, μὴ ἔχουσαν οὐδὲν τὸ κοινὸν πρὸς τὴν τῶν Πάρθων βασιλέων, ἀλλὰ ὁμοιάζουσαν μᾶλλον κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς τὴν τῶν βασιλέων τοῦ Πόντου καὶ τῶν Σελευκιδῶν (συλλογὴ *Prokeesch* ἐν Βερολίνῳ) συμπεραίνεται ὅτι Ἀρσάκης τις ἐβασίλευσε περὶ τὸ 180 π. Χ. ἐν Συρίᾳ ἢ Μεσοποταμίᾳ. Ω—.

Ἀρσάκης, *Ἀπόστολος.* Ὁ μέγας τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας εὐεργέτης. Ἐγεννήθη τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1792 ἐν τῷ παρὰ τὴν Πρεμετὴν τῆς Ἠπείρου χωρίῳ *Χοταχόβᾳ*. Κατὰ τὸ 1800 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του πρὸς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ θεῖόν του Γεώργιον, ὅστις κατὰ τὸ 1804 ἔστειλε τὸν νεαρὸν Ἀπόστολον εἰς Βιέννην διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ. Ἡ ἐν Βιέννῃ ἐκπαίδευσίς του διήρκεσε μίαν ἑξαετίαν, ἐδιδάχθη δὲ κατ' αὐτὴν τὰ μὲν ἐγκύκλια μαθήματα ἔν τινι γυμνασίῳ τῆς πόλεως, τὰ δὲ ἑλληνικὰ ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου Δούκα. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Βιέννῃ σπουδῶν του μετέβη ὁ Ἀρσάκης εἰς τὸ ἐν Χάλλῃ τῆς Σαξωνίας πανεπιστήμιον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύχθη κατὰ τὸ 1813 διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς. Κατὰ τὸ 1814 ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Νεώτατος ἔτι ὁ Ἀρσάκης παρέσχε δείγματα καὶ τῆς ἐξαιρέτου φιλολογικῆς μορφώσεώς του καὶ τῆς πρωΐμου διανοητικῆς ὡριμότητός του. Εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, σπουδαστὴς ἔτι ὢν ἐν Χάλλῃ, ἔγραψεν ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ υἱοῦ τοῦ Μ. Ναπολέοντος (1811) ἓν βουκολικὸν εἰδύλλιον εἰς δωρικὴν διάλεκτον, κατ' ἀπομίμησιν τῶν εἰδυλλίων τοῦ Θεοκρίτου. Διὰ τοῦ εἰδυλλίου ἐκείνου ἱκέτευε τὸν πανίσχυρον τότε αὐτοκράτορα νὰ βοηθήσῃ τὴν δούλην Ἑλλάδα πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Κατὰ τὸ 1813, εἰς ἡλικίαν δηλ. 21 ἐτῶν, ὑπέβαλεν ὡς ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴν περισπούδαστον εἰς λατινικὴν γλῶσσαν πραγματείαν «περὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ τῶν ἰχθύων». Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐπῃνέθη πολύ, μετεφράσθη εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ὁ σοφὸς διδάσκαλός του ἀνατόμος *J. Fr. Meckel*, ὑπερήφανος διὰ τὸν μαθητήν του, εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν του μεταξὺ ἄλλων ἔγραφε: «Τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ μελέτῃ σου παρατηρήσεων συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας». Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐδημοσίευσεν εἰς μὲν τὸν Λόγιον Ἑρμῆν κατὰ τὸ 1813 μέρος «ἐκθέσεως συνοπτικῆς τῆς ἰατρικῆς ἱστορίας», εἰς δὲ τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ *Στ. Κομμητᾶ* τὴν ἀρχαιολογικὴν διατριβὴν «περὶ τοῦ εἰ ἐξῆν ταῖς γυναιξὶ ταῖς δραματικαῖς ἐπιδείξεσι παρεῖναι». Ἐνωρὶς ὅμως ἀπέσπασε τὸν Ἀρσάκην τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν του ἡ πολιτική. Κατὰ τὸ 1822 προσελήφθη ὡς ἰδιαίτερος γραμματεὺς ἰθαγενοῦς τινος ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1839 διετέλεσε γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, καὶ κατὰ τὸ 1857 ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ *Ἀλ. Κούζα* ὡς ἡγεμόνος *(δοσποδάρου)* τῆς τε Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυΐας. Μετὰ ταῦτα ὑπῆρξε μέλος τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπείας, ἥτις ἐξελέγη διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν νόμων τῶν δύο ἑνωθεισῶν ἡγεμονιῶν. Κατὰ τὸ 1860 ἔγινεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρουμανίας καὶ ἐπί τινα χρόνον καὶ προσωρινὸς πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς ἡγεμονίας ἐκείνης.

Παραιτηθεὶς μετὰ ταῦτα τοῦ ὑπουργικοῦ ἀξιώματος παρέμεινεν ἐν τῇ Βουλῇ ὡς βουλευτὴς μέχρι Φεβρουαρίου τοῦ 1866, ὅτε ἀπεχώρησε τῆς πολιτικῆς ἀποδοκιμάσας τὴν ἐκραγεῖσαν τότε ἐπανάστασιν, ἥτις ἐξεδίωξε τὸν ἡγεμόνα Κούζαν.

Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ Ἀπ. Ἀρσάκη δὲν κατέστησαν ἔνδοξον οὔτε τὰ πρώϊμα πνευματικὰ προϊόντα τῆς εὐρώστου διανοίας του, οὔτε ἡ πολυμερὴς πολιτικὴ δρᾶσίς του εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἀλλ' αἱ μεγάλαι δωρεαὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν, αἵτινες εἶχον ἐφελκύσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ἐκτίμησιν καὶ εὐγνωμοσύνην σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν δωρεαὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἦσαν ἐκδηλώσεις ὑγιεστάτων σκέψεων ἰσχυρᾶς πολιτικῆς διανοίας, θερμαινομένης ἀπὸ ἄσβεστον φιλοπατρίας πῦρ. Κατενόει ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ ὅτι τὴν ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ὤφειλε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐξάλειψις τῶν στιγμάτων τῆς πολυχρονίου δουλείας καὶ ὅτι ἡ κάθαρσις αὕτη ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῆς ἐξυγιαντικῆς πνοῆς ὑγιοῦς παιδεύσεως καὶ ὀρθῆς ἀγωγῆς. Αἱ σκέψεις αὗται διωχέτευσαν τὸ ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν πατρίδα προοριζόμενον χρηματικὸν ποσὸν τῶν 250 χιλ. δρχ. ἐν ἀρχῇ εἰς τὰ ταμεῖα τῆς Ἑταιρείας, ἥτις ἐπίσης εἶχε κατανοήσει ὅτι τὴν διὰ τῆς ἀνδρείας κτηθεῖσαν πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἠδύνατο νὰ συντηρήσῃ μόνον ἡ ἀρετὴ τῆς νεωτέρας γενεᾶς, ὑπὸ χρηστῶν μητέρων καὶ διδασκάλων διαπαιδαγωγουμένης.

Ἀπόστολος Ἀρσάκης.

Πρώτη πρὸς τὴν Ἑταιρείαν δωρεὰ τοῦ Ἀρσάκη ἦτο ἡ ἀποστολὴ εἰς αὐτὴν 291 χιλ. δρχ. διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ πρώτου αὐτῆς διδακτηρίου. Ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ δευτέρα μεγάλη δωρεὰ αὐτοῦ ἐκ 200 χιλ. δρχ., ἀνωνύμως γενομένη κατὰ τὸ 1866, καὶ ταύτην τρίτη ἐξ 75 χιλ. δρχ. κατὰ τὸ 1871. Ἀπὸ τοῦ 1870, ὅτε εἶχεν ἀναγγελθῆ καὶ ἡ τρίτη δωρεά, ἡ Ἑταιρεία εἶχεν ἀναδεχθῆ ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν της τὰ ἐν Χοταχόβῃ ὑπὸ τοῦ Ἀρσάκη ἱδρυθέντα καὶ «Ἀρσάκεια» ὀνομασθέντα σχολεῖα καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν διδασκάλων αὐτῶν, κυμαινομένην μεταξὺ 2 500 καὶ 3 500 δρχ. ἐτησίως. Πλὴν τῶν εἰρημένων δωρεῶν πλούσιαι ἦσαν αἱ δωρεαὶ αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρσακείου.

Ὁ Ἀρσάκης ὑπῆρξεν ἀγαθὸς καὶ εὐτυχὴς οἰκογενειάρχης, συζήσας ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῆς συζύγου του *Ἀναστασίας*, χάριν τῆς ὁποίας ὥρισεν ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἀρσακείου τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς

Digitized by Google

Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας. Ἐκ ταύτης ἀπέκτησεν ὁ Ἀρσάκης δύο θυγατέρας, τὴν *Ἑλένην*, σύζυγον *Καντακουζηνοῦ*, καὶ τὴν *Ὀλυμπιάδα*, σύζυγον *Λαχοβάρη*, πρεσβευτοῦ τῆς Ρουμανίας. Ἡ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν στοργή του καὶ ἡ πρὸς τὸ συμβούλιον αὐτῆς ἐκτίμησίς του δὲν ἐμειώθη μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Δύο μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του ἔγραψε τὴν τελευταίαν πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἐπιστολήν του, διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν ἀποστολὴν τοῦ τελευταίου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρσακείου ἀφιερώματός του (Ἐπιταφίου καὶ χρυσοκεντήτου Σταυροῦ). Ἡ ἐπιστολή του αὕτη μαρτυρεῖ καὶ τὴν βαθεῖαν χριστιανικὴν πίστιν του καὶ τὴν μέχρι τοῦ γήρατός του ὀρθοφροσύνην του. «Κύριοί μου, ἔγραφε, παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν, θεωρήσας ἀνέκαθεν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ὡς λίαν ἀναγκαίαν καὶ λίαν συντελεστικὴν πρὸς διαμόρφωσιν ἑδραίων καὶ ὄντως χριστιανικῶν χαρακτήρων, ἔγνων νὰ προικίσω τὸ τῷ ὀνόματί μου φερόμενον Παρθεναγωγεῖον δι' ἱεροῦ ἀφιερώματος ...» Διὰ τὸν θάνατόν του (16 Ἰουλίου 1874) διέταξε τὸ Συμβούλιον τεσσαρακονθήμερον πένθος εἰς ὅλον τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἀρσακείου καὶ ἐτέλεσε δημοτελὲς μνημόσυνον ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον «εἶπε τὸν πρέποντα ἔπαινον» ὁ *Κ. Κοντογόνης*. Ἀπὸ τοῦ θανάτου του εὐλογεῖ τὸ ὄνομά του ὡς καὶ τῆς συζύγου του, ἑκάστην μὲν ἑορτὴν ἐν τῷ ναϊδίῳ τοῦ Ἀρσακείου ὁ ἐξ Ἀρσακειάδων ἐκκλησιαστικὸς αὐτοῦ χορὸς ψάλλων τὸ τροπάριον «Ἀποστόλου καὶ Ἀναστασίας τῶν ἀοιδίμων ἱδρυτῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου τεμένους αἰωνία ἡ μνήμη», κατ' ἔτος δέ, κατὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ ἐξεταζόμεναι μαθήτριαι ᾄδουσαι τὸν ἀπὸ τοῦ 1866 πρὸς τιμήν του ποιηθέντα καὶ μελοποιηθέντα «Ἀρσάκειον» καλούμενον «ὕμνον» (βλ. Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία). ΚΑΨ.

Ἀρσακία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μηδίας, κτισθεῖσα ὑπὸ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος. Οἱ κάτοικοι *Ἀρσακίδαι (Στέφ. Βυζάντ.)*.

Ἀρσακίδαι (οἱ). Δυναστεία τῶν Πάρθων, διατηρηθεῖσα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Παρθικοῦ Βασιλείου (Περσία), περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς καταλύσεως αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν Περσῶν Σασσανιδῶν (226 μ. Χ.), ἤτοι περὶ τοὺς πέντε αἰῶνας. Εἰς τὴν δυναστείαν ταύτην, ἥτις ὀφείλει τὸ ὄνομά της εἰς τὸν ἱδρυτήν της *Ἀρσάκην (Ἄρσης, Ἄρσου)*, ὑπάγονται οἱ κατωθι κατὰ σειρὰν βασιλεῖς: 1) *Ἀρσάκης Α'*, ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας· 2) *Τιριδάτης*, ἀδελφὸς τούτου· 3) *Ἀρτάβανος* ἢ *Ἀρταφάνης Α'*· 4) *Πριαπάτιος*· 5) *Φραάτης Α'*· 6) *Μιθραδάτης Α'*· 7) *Φραάτης Β'*· 8) *Ἀρτάβανος Β'*. 9) *Μιθραδάτης Β'* ὁ Μέγας· 10) *Μνασκίρης*· 11) *Σανατράκης*· 12) *Φραάτης Γ'*· 13) *Μιθραδάτης Γ'*· 14) *Ὀρόντης Α'*· 15) *Φραάτης Δ'*· 16) *Φραατάς*· 17) *Ὀρόντης Β'*· 18) *Βονώνης Α'*· 19) *Ἀρτάβανος Γ'*· 20) *Γοτάρζης*· 21) *Βαρδάνης*· 22) *Γοτάρζης* (δευτέρα περίοδος)· 23) *Βονώνης Β'*· 24) *Βολογήσης Α'*· 25) *Πάκωρος*· 26) *Χοσρόης*· 27) *Βολογήσης Β'*· 28) *Βολογήσης Γ'*· 29) *Ἀρτάβανος Δ'* (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις, ὡς καὶ λ. Πάρθοι καὶ Περσία). Πάντες οἱ Ἀρσακίδαι βασιλεῖς ἔφερον καὶ τὸ ὄνομα *Ἀρσάκης* πρὸ τοῦ κυρίου ὀνόματός των.

Ἕτερος κλάδος τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν ἐβασίλευσεν ἐν Ἀρμενίᾳ· τούτων τελευταῖος ὑπῆρξεν ὁ *Ἀρδάσης* ἢ *Ἀρδασὶρ Δ'*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ βασίλειον τῆς Ἀρμενίας προσηρτήθη ὑπὸ τῶν Σασσανιδῶν εἰς τὴν Περσίαν (βλ. λ. Ἀρμενία).

— *Ἀρσακιδῶν τέχνη*. Τὸ ὄνομα τοῦτο δίδεται εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χωρῶν καὶ τοῦ Ἰρὰν, τὴν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς περσικῆς τέχνης προελθοῦσαν διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Καὶ ἡ ἀρχαία περσικὴ τέχνη προέκυψεν ἐκ τῆς ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς μικρασιατικῆς ἑλληνικῆς, δὲν ἐστερεῖτο ὅμως αὕτη καὶ αὐτοτελῶν ἐθνικῶν στοιχείων: ἦτο τέχνη ἐθνικὴ τῶν Περσῶν καὶ ὄχι ἀπομίμησις ἁπλῶς. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν πολυπληθῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἱδρύθησαν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Περσίᾳ, τοσοῦτον ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἐγχωρίαν, ὥστε ἑλληνικὴ καθ' ἑαυτὸ ἀπόχρωσις διακρίνει πάντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ἀσσυροβαβυλωνιακῶν καὶ περσικῶν χωρῶν. Ὄχι μόνον δὲ κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ χῶραι ἐκεῖναι ὑπέκειντο εἰς τοὺς Ἕλληνας διαδόχους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ παρθικοῦ κράτους ἐξέλιπεν ἡ πολιτικὴ ὑποτέλεια εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησαν νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις καὶ ὑπὸ ἔποψιν τεχνικῆς ἀναπτύξεως. Ἐπὶ τῶν *Ἀρσακιδῶν* (Πάρθων βασιλέων) ἡ λεγομένη παρθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρουσιάζει ἐμφανῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, πάντα δὲ τὰ παρθικὰ μνημεῖα ἢ εἶναι ἀπομιμήσεις ἑλληνικῶν (ἐνίοτε μάλιστα χονδροειδεῖς καὶ ἀτυχεῖς) ἢ στηρίζονται ἐπὶ ἑλληνικῶν παραδόσεων.

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἡ περσικὴ τέχνη, ἡ ὁποία καὶ πρότερον ἀπετελεῖτο ἐκ ποικίλων στοιχείων, ἤδη ὡς παρθικὴ τέχνη ἀποβάλλει ὁλοσχερῶς τὴν αὐτοτέλειάν της, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐν Κιγκαβὰρ ναοῦ, ὅπου ἡ ἀρχιτεκτονικὴ συμμετρία ἀκολουθεῖ ἑλληνικὰ ὑποδείγματα, ἡ δὲ κεντρικὴ αἴθουσα καὶ ὁ περίβολος εἶναι προφανῶς ἑλληνικοῦ τύπου.

Καὶ εἰς τὸν ἐν Ἐκβατάνοις ναὸν τῆς Ἀναΐτιδος παρουσιάζονται κίονες παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς δωρικούς, ἑλληνικὴ δὲ καὶ ἑλληνορρωμαϊκὴ ἐπίδρασις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Χάτρα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τίγρητος παρὰ τὴν Μοσσούλην καὶ ἀλλαχοῦ. Μόνον τὰ μέταλλια καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν Πάρθων ὑπενθυμίζουσι τὰ παλαιὰ ἀσσυριακά· πανταχοῦ ὅμως τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα καὶ τὰ ἀγάλματα ἔχουσι τύπον ἑλληνικόν. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ὄχι μόνον δὲν ἐξέλιπε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σκληρῶν ἀγώνων τῶν Πάρθων πρὸς τοὺς Ρωμαίους, ὅτε σφοδρὰ ἔχθρα ἀνεπτύχθη παρ' αὐτοῖς κατὰ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπετάθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς παρθικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ παρθικοῦ κράτους καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ νέου περσικοῦ, τοῦ λεγομένου κράτους τῶν Σασσανιδῶν. Τὸ βυζαντινὸν κράτος ἤδη, τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Περσῶν, κατέστη ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ἐν τῇ τέχνῃ ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίως τοῦ Χοσρόου τοῦ Β', αἱ δ' εἰσβολαὶ περσικῶν στρατευμάτων εἰς Συρίαν καὶ Μικρὰν Ἀσίαν συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐξοικειώσουν ἔτι μᾶλλον τοὺς Πέρσας εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου ἀνεπτύχθη ἡ τέχνη τοῦ νέου περσικοῦ κράτους, ἡ δὲ τέχνη τῆς περιόδου τῶν Ἀρσακιδῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μεσάζουσα βαθμὶς μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας περσικῆς τέχνης. Γ. Ι. Κ.

Ἀρσάκιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Δ. Θρᾴκῃ κοινότητος *Σαππῶν* τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἐπὶ τουρκοκρατίας καλούμενον *Ἀσάκιοϊ*. Κεῖται ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κομοτηνῆς περὶ τὰ 2 χλμ. νοτ. τῶν Σαππῶν καὶ 30 χλμ. ΝΑ. τῆς Κομοτηνῆς. Εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου χιλιομ. ἔχει ἱδρυθῆ προσφυγικὸς συνοικισμὸς ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα μὲ 60 προσφυγικὰς οἰκογενείας ἐξ Ἀ. Θρᾴκης. Αἱ τουρκικαὶ οἰκογένειαι ἀνέρχονται εἰς 120. Μικρὸν τέλμα πλησίον εὑρισκόμενον γίνεται κατὰ τὸ θέρος ἑστία πυρετῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἀρδεύονται ἐκ πηγῆς τροφοδοτουμένης ἐκ παλαιοῦ καὶ ἡμικατεστραμμένου ὑδραγωγείου, οἱ δὲ πρόσφυγες ἐκ φρεάτων. Τὸ κλῖμα εἶναι ὑγρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ θερμότατον κατὰ τὸ θέρος. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καλλιεργοῦντες 10 χιλ. στρέμματα, τὰ δὲ προϊόντα εἶναι δημητριακὰ καὶ καπνός. Ἡ τουρκικὴ συνοικία ἔχει τζαμίον καὶ σχολεῖον, ἡ δὲ ἑλληνικὴ σχολεῖον μονοτάξιον μὲ 40 περίπου μαθητάς. Ι. Τ.

Ἀρσάκιος. —1) *Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης* (404-405). Ὅταν ἐξωρίσθη ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐκ Κων/λεως, ἐνεργείᾳ τῆς βασιλίσσης, τὸν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ ὑπεργοδηκοντούτης πρεσβύτερος *Ἀρσάκιος*, ἀδελφὸς τοῦ πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου διατελέσαντος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως *Νεκταρίου*, καταγόμενος ἐκ Ταρσοῦ. Ὁ Ἀρσάκιος φαίνεται ἀνὴρ ἄνευ ἰσχυρᾶς θελήσεως, δι' ὃ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπωφελούμενοι τούτου προέβαινον εἰς ἀγρίας ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν Χρυσοστομικῶν. Ὁ Χρυσόστομος ἐκφράζεται μετὰ δριμύτητος ἐναντίον του καὶ καλεῖ αὐτὸν «λῆρον, ὃν ἐκάθισεν ἡ βασίλισσα ἐν τῷ θρόνῳ, ... προβατόσχημον λύκον, σχῆμα μὲν ἔχοντα ἐπισκόπου, μοιχὸν δὲ ὑπάρχοντα, οὐ σαρκὸς ἀλλὰ πνεύματος, ζῶντος γὰρ ἐμοῦ ἥρπασε τὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «ἱερέα φαῦλον, λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιπηδῶντα τῇ ἀγέλῃ». Ὁ Παλλάδιος τὸν παριστᾷ ὡς «ἄνθρωπον ἰχθύος ἀφωνότερον καὶ βατράχου ἀπραγότερον», ὁ δὲ χρονογράφος *Ἐφραίμιος* παριστᾷ τὴν ἀρχιερωσύνην του μετὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου ὡς «μεθ' ἥλιον ζόφωσιν». Ὑπὸ τῶν Χρυσοστομικῶν οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀρσάκιος, τοὐναντίον οἱ ἀντιχρυσοστομικοὶ τὸν ἐξῆρον ὡς «δοξάσαντα τὸν Χριστὸν ἐν γῇ». Μετὰ ὀλιγόχρονον πατριαρχείαν ἀπέθανεν ὁ Ἀρσάκιος καὶ τὸν διεδέχθη ὁ *Ἀττικός*, ἡ δὲ μνήμη του ἐπιτελεῖται τῇ 11ῃ Ὀκτωβρίου μετὰ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεω Νεκταρίου, τοῦ καὶ ἀδελφοῦ του (381—397), καὶ Σισινίου Α' (426—427). [Πρβλ. *Ἰω. Χρυσοστόμου* ἐπιστ. 125 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 52, 685 καὶ πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας κ. λ., αὐτ. 52, 521.— *Παλλαδίου* διάλογος ΙΑ', αὐτ. 47, 36 —*Ἐφραιμίου* Χρονικὸν στ. 9655 αὐτ. 143, 353.— *Σωκράτους* Ἐκκλ. ἱστ. 6, 19, αὐτ. 67, 721 κ. ἑ. — *Μ. Ἰ. Γεδεών* Πατρ. πίνακες, Κωνσταντινούπολις, σ. 161—164].

—2) *Ὁμολογητής*. Πέρσης τὸ γένος, κατὰ τὸ 6' ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος, ζῶν ἐν Νικομηδείᾳ. Οὗτος προεῖπε τὸν μέγαν σεισμὸν τῆς Νικομηδείας, καθ' ὃν, εὑρεθεὶς ἐν πύργῳ μὴ πεσόντι, ἀπέθανε, κατόπιν εὐχῆς του, ὡς ἐπιστεύετο, πρὸς τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἐπίδῃ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του (*Σωζομένου* Ἐκκλ. ἱστ. 4, 16, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 67, 1156).

—3) *Ἀρχιερεὺς τῆς ἐθνικῆς θρησκείας* ἐν Γαλατίᾳ, πρὸς ὃν ἔστειλεν ἐπιστολὴν *Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης*, ἐν ᾗ συνιστᾷ μίμησιν χριστιανικῶν τινων θεσμῶν ὡς τοῦ κηρύγματος, τῆς ἐλεημοσύνης κ.λ. (ἐν *Migne* Ἑ. Π. 67, 1261—1264 τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς). Δ. Σ. Μ.

Ἀρσακὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς σημερινῆς λίμνης τοῦ Βάν.

Ἀρσακλῆ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Πανόραμα.

ἀρσαλίτη (Arsalit) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ διμεθυλαμινοτετραμινοαρσινοβενζόλιον: $NHCH_3.(NH_2)_2 C_6H_2.As{=}As.C_6H_2(NH_2)_2 NHCH_3$. Κόνις θειοκιτρίνη, εὐδιάλυτος μετ' ὀξίνου ἀντιδράσεως ἐν ὕδατι καὶ εὐκόλως διασπωμένη. Ἡ ἕνωσις αὕτη δεικνύει ἰσχυρὰν δρᾶσιν κατὰ διαφόρων σαπροχαιτῶν, ὡς καὶ καθ' ὁλοκλήρου σειρᾶς ἄλλων παρασίτων καὶ παθογόνων μικροβίων. Κ. Γ. Μ.

Ἄρσαλος. Μυθικὸς ἡγεμὼν τῶν *Σολύμων*, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀρσάλτη *[Μυθολ.]*. Δαναῒς φονεύσασα τὸν *Ἐφιάλτην* (*Ὑγῖν.* 170).

Ἀρσαμένης. —1) Υἱὸς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους. —2) Πέρσης σατράπης, ὑπὸ *Διοδώρου* τοῦ *Σικελιώτου* μνημονευόμενος.

Ἀρσάμη. Θυγάτηρ τοῦ Δαρείου (*Σουίδ.*).

Ἀρσάμης. —1) Υἱὸς τοῦ Δαρείου, στρατηγὸς τῶν Αἰθιόπων (*Ἡρ.* 7.68). —2) Στρατηγὸς τῶν Περσῶν (*Ξεν* 1,3.8). —3) Νόθος υἱὸς Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (*Πλούτ.*). —4) Στρατηγὸς τῶν Αἰγυπτίων (*Αἰσχύλου* Πέρσ. 37.308). —5) Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (*Πολύαιν.* 4, 17).

Ἀρσαμόσατα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Τίγρητος (*Πτολεμ.* 5,13.19).

ἀρσανᾶς (ὁ)· ὁ νεώσοικος ἢ τὸ νεώριον· βλ. ταρσανᾶς.

Ἀρσάνι. Ἱερὰ μονή, ἐπ' ὀνόματι τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου* τιμωμένη, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης Κρήτης, ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀγροτικὸν δῆμον *Παγκαλοχωρίου*. Ἐξηκριβωμένην χρονολογίαν τῆς ἱδρύσεως τῆς μονῆς δὲν ἔχομεν, ἡ ὑπόθεσις δὲ αὐτῆς προῆλθε πιθανῶς ἔκ τινος εὐσεβοῦς γυναικὸς ἀφιερωτρίας τῆς ἑαυτῆς περιουσίας, ὀνομαζομένης Ἀρσινόης, ἢ μοναχοῦ Ἀρσενίου, ἱδρύσαντος τὴν μονὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἑνετοκρατίας. Ὅτι ὑπῆρχεν οὐχὶ μακρὰν τῆς μονῆς ἀρχαία πόλις, καὶ πιθανώτατα τὸ *Ἄγριον* (ἢ *Ὄριον*, ἢ *Ἄριον*) δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Πολλὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἀνεκαλύφθησαν περὶ τὸ πλησίον τῆς μονῆς ἠρειπωμένον παρεκκλήσιον τοῦ *Ἁγίου Νικολάου* εἰς βάθος 5 καὶ 6 μέτρων. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐχὶ μακρὰν τῆς μονῆς πρὸς ἀνατολὰς κεῖται τὸ χωρίον Βεράν-Ἐπισκοπή, τοῦ ὁποίου ἡ ὀνομασία προῆλθεν ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀγρίου (ἢ Ἀρίου) (βλ. *Ξανθουδίδου* Ἐπαρχίαι καὶ πόλεις Κρήτης σ 50, Χριστιαν. Κρήτη ἔτος Β' σ. 298—310. Creta Sacra πολλαχοῦ), ἐνισχύεται ἡ γνώμη ὅτι ἐκεῖ που πλησίον ἔκειτο τὸ Ἄγριον, εἰς τὴν περιφέρειαν δηλ. τῆς μονῆς. Ἐνισχύεται δ' ἔτι περισσότερον ἡ ἄποψις αὕτη καὶ ἐκ τῆς παρὰ τὸ χωρίον τοποθεσίας «*Ἀγριώτικα*», ὅπερ δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἢ ὡς ἀπήχησις τοῦ ὀνόματος *Ἄγριον*.

Πρὸς Ν. τῆς μονῆς παρὰ τὸ *Χαμαλεύρι* ὑπάρχει σπήλαιον, περὶ τοῦ ὁποίου κάμνει λόγον καὶ ὁ περιηγητὴς *Paschey* (1837), διῆκον εἰς βάθος πέραν τῶν δύο ὡρῶν. Ἐκ τῶν κτημάτων αὐτῆς παράγονται μεγάλαι ποσότητες ἐλαίου καὶ δημητριακῶν.

Τὸ σχῆμα τῆς μονῆς εἶναι τὸ σύνηθες παραλληλόγραμμον κανονιζόμενον ἑκασταχοῦ ἐκ τῆς τοποθεσίας. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ρυθμοῦ βυζαντινοῦ, ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ναΐσκου ἐκ θεμελίων κατὰ τὸ 1888.

Οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων μοναχῶν, προεκινδύνευσαν ἑκάστοτε ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν γενναιότατοι πολεμισταὶ καὶ θύματα ἑκούσια προσηνέχθησαν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος. Κατὰ τὸ 1896 συνεκροτήθη ἐντὸς τῆς μονῆς σφοδρὰ μάχη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἑπτὰ Χριστιανοὶ τῶν πέριξ χωρίων, ἐλεηλατήθη δὲ ἡ μονή. Τῷ δὲ 1897 κατὰ τὴν μάχην τοῦ *Ἄδελε* ἐφονεύθη ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς *Γαβριὴλ Κλάδος* ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἀποκόψαντες δὲ οὗτοι κατόπιν τὴν κεφαλὴν τοῦ *Γαβριὴλ* ἐκόμισαν εἰς τὸ Ρέθυμνον, ὅπου ἀνήρτησαν αὐτὴν εἰς τὴν ἀπαισίαν ἱστορικὴν τῆς *μεγάλης Πόρτας* πλάτανον ἀπὸ τινος κλάδου, οἱονεὶ λογοπαιγνιοῦντες διὰ τὸ ἐπίθετον *Κλά-*

Digitized by Google

δος, καὶ ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν εἶχον ταύτην στόχον σκοποβολίας. Ε. Γ.

Ἀρσανίας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ νότιος βραχίων τοῦ Εὐφράτου, νῦν καλούμενος *Φρὰτ* ἢ *Μουρὰντ* *(Πλούτ.* Λουκ. 31).

ἀρσανυλικὸν *νάτριον* (Arsanilate de soude καὶ Atoxyl) *[Φαρμ. Χημ.]*. Λευκοὶ ἄοσμοι κρύσταλλοι, διαλυτοὶ ἐν 5 ἢ 6 μέρεσιν ὕδατος καὶ μᾶλλον εὐδιάλυτοι ἐν θερμῷ ὕδατι. Γεῦσιν ἔχει ὑφάλμυρον. Διὰ χρόνου τὸ ἐν ὕδατι διάλυμα ὑποκιτρινίζει. Τὸ ἀρσενικὸν τοῦ ἀρσανυλικοῦ ὀξέος βραδύτατα ἐκλύεται ἐν τῷ ὀργανισμῷ, παράγον οὕτω τὰς συνήθεις ἐνεργείας τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλὰ συνεχέστερον καὶ ἧττον δηλητηριωδῶς καὶ ἀνερεθίστως. Παρετηρήθησαν ἐν τούτοις καὶ δηλητηριώδη φαινόμενα ἐκ μεγάλων δόσεων, καίτοι ἡ τοξικότης αὐτοῦ μόλις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς τοῦ τριοξιδίου τοῦ ἀρσενικοῦ. Πάντως οὐδέποτε ἐμποιεῖ ἐρεθισμὸν ἢ ἀποστήματα, ὡς ἄλλα ἀρσενικοῦχα σκευάσματα. Ἐκ μεγάλων δόσεων ἐσημειώθη ἐνίοτε ἐκφύλισις τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, καταλήγουσα εἰς τύφλωσιν. Ἐπηνέθη τὸ φάρμακον πρὸς παθολογικὰς καταστάσεις, καθ' ὧν συνήθως ὠφελεῖ τὸ ἀρσενικόν, οἷαι ἀναιμία, νευρικαὶ παθήσεις καὶ δερματικὰ νοσήματα. Λέγεται ὅτι ἐθαυματούργησε κατὰ τῆς τρυπανοσωμιάσεως τῶν τε ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀνύσιμον δ' ἀπεδείχθη καὶ πρὸς ἄλλας πρωτοζωϊκὰς νόσους, οἷαι ἡ σύφιλις, ἡ ἑλονοσία, τὸ καλααζάρ, κλπ. Χορηγεῖται εἰς δόσεις εἰς 0,02 ἕως 0,20 ἑκατοστογρ. ὑποδερμικῶς παρεχόμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν, αὐξανομένης βαθμηδὸν τῆς δόσεως ἐν ἀνάγκῃ μέχρι 0,65 ἑκατοστογράμ. καὶ ἕως ἂν δοθῶσιν ἐν ὅλῳ 6 γραμ. 50. Ἀπὸ τοῦ στόματος δὲν πρέπει νὰ χορηγῆται τὸ φάρμακον, ἅτε ἀποσυντιθέμενον ὑπὸ τῶν ὀξέων τοῦ στομάχου, ὁπότε καὶ ἐνδέχεται ἵνα ἐπέλθωσι τοξικὰ συμπτώματα. Μ. Ν. Κ.

— **ἀρσανυλικὸν** *ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. π-ἀμινοφαινυλαρσινικὸν ὀξύ.

Ἀρσασὶντ (Arsacides) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχιπέλαγος τῆς Ὠκεανίας (βλ. λ. Σολομῶντος *νῆσοι*).

Ἀρσάφιος. Εἷς ἐκ τῶν μεγιστάνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος *Νικηφόρου Α'*. Τὸ ὄνομά του μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο ξένος τὴν καταγωγήν, πιθανώτατα Ἀρμένιος. Τῷ 811 ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Νικηφόρος ὡς πρεσβευτὴν πρὸς τὸν κυβερνῶντα τὴν Ἰταλίαν *Πιπῖνον*, υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Καρόλου, διὰ νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης. Ἐπειδὴ δὲ πρὶν φθάσῃ ὁ Ἀρσάφιος ἀπέθανεν ὁ Πιπῖνος, ὁ Κάρολος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Γερμανίαν καὶ ὑποσχεθεὶς ὅτι θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος τὰς καταληφθείσας κτήσεις του ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἀπέστειλε μαζὶ τοῦ εἰς τὸν Νικηφόρον τρεῖς πρέσβεις. Ὅταν ὅμως ἔφθασαν οὗτοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τοῦ θρόνου εὑρίσκετο ἤδη ὁ διάδοχος τοῦ Νικηφόρου *Μιχαὴλ Α' Ραγκαβές*. Ὁ Μιχαὴλ δεχθεὶς τοὺς πρέσβεις ἔσπευσε νὰ στείλῃ νέαν πρεσβείαν πρὸς τὸν Κάρολον ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ ἐπισκόπου Μιχαήλ, τοῦ Ἀρσαφίου καὶ τοῦ πατρικίου Θεογνώστου πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματός του καὶ συνομολόγησιν ὁριστικῆς εἰρήνης. Οἱ πρέσβεις συνήντησαν τὸν Κάρολον εἰς τὸ *Ἀκυΐσγρανον* (Aix-la-Chapelle) καὶ ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, ἡ ὁποία ἐγίνεν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς πόλεως, ἀνεγνώρισαν ἐκ μέρους τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμά του. Α. Π.

Ἄρσεν *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρσένιος.

ἀρσεναντιμονιοῦχος *νικελιολαμπρίτης* (Arsenantimonnickelglanz, Korynit) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ κορυνίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀρσεναργυρίτης (Arsenargentit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν εὑρεθὲν εἰς μικροὺς βελονοειδεῖς φυσικοὺς κρυστάλλους. Εἶναι *ἀρσενικοῦχος ἄργυρος*. Γ. Κ. Γ.

Ἀρσεναρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Μαυριτανίας τῆς Καισαρηνσίας, τανῦν *Ἀλγερίας* (Algerie, département d' Oran: Massif de l'Ouarsenis). Κατὰ τὸν Πλίνιον (V, 19), κειμένη μεταξὺ Kartenna καὶ Quiza, ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ ὁποίου διείπετο. Κατὰ τὸν Κλαύδ. Πτολεμαῖον (Δ. 6, § 3 καὶ 4) ἔκειτο μεταξὺ τῶν πόλεων *Θεῶν λιμὴν* (δυτικώτερον τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ *Κούϊζα* ἢ *Βούϊζα Κολωνία*) καὶ *Καρτένναι* (ἢ *Κάρτιννα*) καὶ ἦτο «ἀποικία» προσθέτει δὲ ὁ Πτολεμαῖος τὴν λεπτομέρειαν ὅτι ἡ *Ἀρσεναρία Κολωνία* (πλάτ. $33^{0}\ {}^{5}/_{6}$ καὶ μῆκ. ἀπὸ Φέρρου $13^{0}\ {}^{5}/_{6}$) ἔκειτο μεταξὺ δύο ποταμῶν, τοῦ *Χυλημὰθ* ἢ *Χυλιμὰθ* πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ *Καρτέννου* πρὸς ἀνατολάς. Σαφῆ λείψανα τῆς παραλίου πόλεως ταύτης, ἥτις ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ *Πομπονίου Μέλα* (1,31) καὶ ἐν τῷ Itinerar. Antoninianum καὶ τῇ Geogr. Ravennas καὶ ἐν τῷ Corp. Inscript. Latinorum VIII, 828), ἀνεγνωρίσθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Μαγκρόουα* (Magrowa: πλάτ. 36° 22' 10", μῆκ. 0° 48' 30" Ἀνατολ., χάρτ. ἀγγλ. 1909: Cape Ivi to Algiers. Κατὰ τὸν χάρτην Algerie-Tunisie τοῦ Vidal-Lablache ἡ γραφὴ εἶναι Magroua) μεταξὺ τῶν λιμένων *Μοσταγκάνεμ* (Mostaganem) καὶ *Τενὲς* (Tenez). Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου Vidal-Lablache «Algerie» διαπιστοῖ, ὅτι τῶν προμνησθέντων ποταμῶν ὁ μὲν Χηλιμὰθ λέγεται σήμερον Od Kamich, ὁ δὲ Καρτέννας Od Rass. Σ. Ε. Λ.

Ἀρσένης Οἰκογένεια Ἀγωνιστῶν ἐκ Μαντινείας. Ὁ πατὴρ *Γεώργιος Δ. Ἀρσένης* ἦτο ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος μπουλουξῆς καὶ μετέσχε τῷ 1821 εἰς τὰς μάχας παρὰ τοὺς Μύλους τῆς Ναυπλίας καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ κατόπιν εἰς ἄλλας μάχας, εἰς μίαν τῶν ὁποίων ἔπεσε μαχόμενος, ὡς βεβαιοῦσιν ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Χατζηχρῆστος. Ἀντάξιοι αὐτοῦ ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς υἱοί του. Ὁ *Ἀντώνιος* ὅστις ἔπεσε τῷ 1821 εἰς τὴν μάχην τῶν Βερβαίνων, ταχθεὶς ὡς ἀξιωματικὸς Ζ' τάξεως (ἀριθ. Μητρ. 3105)· ὁ *Ἀθανάσιος* ὅστις ὑπηρετήσας καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ἔπεσε τῷ 1825 εἰς τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου πλησίον τοῦ γαμβροῦ του ἀντιστρατήγου Μήτρου Μποταΐτου (ἀριθ. μητρ. ἀξιωμ. ΣΤ' τάξεως 1613)· ὁ τρίτος *Δημήτριος Ἀρσένης* ἠγωνίσθη ὡσαύτως ἀναδειχθεὶς ἀξιωματικὸς Ζ' τάξεως (ἀριθ. μητρ. 3104). Τ. Χ. Κ.

—**Ἀρσένης**, *Ἰωάννης*. Κεφαλὴν δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Ἐγκατεστημένος ἐν Ἀθήναις ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας, διηύθυνε νεώτατος ἔτι τὸ περιοδικὸν «Καλαὶ Τέχναι» καὶ βραδύτερον τὸ περιοδικὸν «Μοῦσαι». Ἀπὸ τοῦ 1881 μέχρι τοῦ 1914 ἐξέδιδε τακτικῶς κατ' ἔτος τὴν «Ποικίλην Στοάν», φιλολογικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐπετηρίδα εἰς ὀγκώδη τόμον. Ἀπέθανε τῷ 1925.

—**Ἀρσένης**, *Κωνσταντῖνος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κομποθέκνας τοῦ δήμου Ἀμβρακίας, ὑπηρετήσας ἐπὶ κεφαλῆς δεκάδος στρατιωτῶν εἰς Πέτα ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ἴσκον, εἰς Ξηρόμερον ὑπὸ τὸν Καραγιάννην, εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Ἔχασε καὶ δύο ἀδελφοὺς φονευθέντας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος (ἀριθ. μητρ. ὑπαξιωμ. 2700, ἐγγρ. ἀρχ. Ἀγων. 14.983). Λ. Δ. Κ.

ἀρσενιανὸν *σχίσμα*· βλ. Ἀρσένιος *Αὐτωρειανός*.

Ἀρσένιεφ. Ἀξιωματικὸς Ρῶσος σταλεὶς ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου τῷ 1805 εἰς Ἑπτάνησον ὡς ὀργανωτὴς τῶν ἑλληνικῶν ταγμάτων, τῶν προωρισμένων διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ στρατιῶν τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Ρομὰν Φὸν Ἀνρὲπ ἔγραφε τῇ 16 Ἰουνίου 1805 ἐκ Κερκύρας πρὸς τὸν Ἀναγνωσταρᾶν ὅτι στέλλει τὸν χιλίαρχον Ἀρσένιεφ, διὰ νὰ ἑνώσῃ καὶ διαμορφώσῃ τὸ Πελοποννησιακὸν σύνταγμα, συνιστᾷ δὲ τοῦτον ὡς ἔχοντα «ὅλας τὰς ἀρετὰς τὰς προσηκούσας εἰς ἕνα ἀρχιστράτηγον» καὶ ὅτι θὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ αὐτοῦ ἂν τὸν ὑπακούσωσι. Βεβαιοῖ δὲ ὅτι ὁ τσάρος οὐδὲν ἔχει εὐαρεστότερον ἢ νὰ ἀκούσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑποτάσσονται εἰς ὀργανισμοὺς «ἀξίους τῶν παραδειγμάτων τῶν προπατόρων των». Τότε συνεκεντρώθησαν πέντε χιλιάδες Πελοποννησίων οὓς ἐγύμνασεν ὁ Ἀρσένιεφ ὡς τακτικὸν στρατόν. Τὴν ἀξίαν τούτου ἐξαίρει καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐμμ. Παπαδόπουλος ὑπαρχηγὸς ἐν Ἑπτανήσῳ, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁ Ἀρσένιεφ μετέβη εἰς Νεάπολιν καὶ κατόπιν ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Ἀνρὲπ εἰς Ρωσίαν. Τ. Χ. Κ.

— **Ἀρσένιεφ**, *Κωνσταντῖνος Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος γεωγράφος καὶ στατιστικὸς γεννηθεὶς τῷ 1789, ἐχρημάτισε καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετρουπόλεως, συντάκτης παρὰ τῇ ἐπιτροπῇ τῶν Ρωσικῶν νόμων καὶ Ἀκαδημαϊκός, ἱδρύσας (1845) τὴν Ρωσικὴν Γεωγραφικὴν ἑταιρείαν. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Στατιστικὴ τοῦ Ρωσικοῦ κράτους» (1818—19), «Στατιστικαὶ περιγραφαὶ τῆς Ρωσίας» (1848) καὶ «Ἱστορία Πέτρου τοῦ Β'». Π. Λ.

— **Ἀρσένιεφ**, *Νικόλαος*. Θεολόγος, γεννηθεὶς ὑπὸ Ρώσων γονέων ἐν Στοκχόλμῃ τῷ 1888 καὶ ἀνήκων εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Σπουδάσας ἐν Μόσχᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἔγινε τῷ 1914 ὑφηγητὴς τῆς Γραμματολογίας ἐν Μόσχᾳ καὶ τῷ 1916 καὶ τῆς Θρησκειολογίας. Τῷ 1918 ἔγινε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῶν Θρησκειῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Σαρατὼφ· τῷ 1920, ἀναχωρήσας ἐκ Ρωσίας, ἔγινεν ὑφηγητὴς τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Καινιξβέργης καὶ συγχρόνως, ἀπὸ τοῦ 1926, διδάσκει Δογματικὴν θεολογίαν καὶ Ἱστορίαν τῆς θρησκείας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βαρσοβίας ἐν Πολωνίᾳ. Μετέσχε πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν συνεδρίων, ἐν οἷς καὶ τοῦ παγχριστιανικοῦ συνεδρίου τῆς Λωζάννης, κατὰ τὸ 1927. Δ. Σ. Μ.

ἀρσενικικός· βλ. ἀρσενικικὸν *[Χημ.]*.

ἀρσενικισμὸς (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ διὰ τοῦ ἀρσενικοῦ δηλητηρίασις (βλ. ἀρσενικόν).

ἀρσενικοθήλυκος,—η,—ο· λογιωτέρα ἀπόδοσις τοῦ δημοτ. *σερνικοθήλικος*· ἀρρενόθηλυς, ἀνδρογύνης, ἑρμαφρόδιτος.

ἀρσενικώδης· βλ. ἀρσενικὸν *[Χημ.]*.

ἀρσενικὸν (τὸ) (Arsen), κατά τινας καὶ *ἀρσένιον* *[Χημ.]*. Τὸ ἀρσενικὸν (As) εἶναι στοιχεῖον ἀτομικοῦ βάρους 74,96 τὸ ὁποῖον προσομοιάζει πολὺ κατὰ τὰς ἰδιότητάς του ὡς καὶ κατὰ τὰς ἰδιότητας τῶν ἑνώσεών του μὲ τὰ στοιχεῖα φωσφόρον καὶ ἀντιμόνιον, ἔχει δὲ ἐπαμφοτερίζοντα χαρακτῆρα, φερόμενον κυρίως ὡς μεταλλοειδὲς ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ὡς μέταλλον, καὶ σχηματίζον ἀνιόντα ἀλλὰ καὶ κατιόντα.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦσαν γνωσταὶ αἱ δύο μετὰ θείου ἑνώσεις τοῦ ἀρσενικοῦ: ἡ ἐρυθρὰ καὶ ἡ κιτρίνη σανδαράχη, ἀναφερόμεναι ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ Πλινίου καὶ εὑρίσκουσαι ἐφαρμογὴν ὡς φάρμακα καὶ ὡς χρώματα. Κατὰ τὸν ὄγδοον μ. Χ. αἰῶνα ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Geber τὸ «λευκὸν ἀρσενικόν», ἤτοι τὸ τριοξείδιον τοῦ ἀρσενικοῦ. Τὸ μεταλλικὸν ἀρσενικὸν παρεσκευάσθη κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα διὰ τήξεως τοῦ ὀξειδίου μετὰ τῶν θειούχων ἑνώσεων, ἀλλὰ μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος παρεσκευάσθη δι' ἐξαχνώσεως.

Προέλευσις.—Εἶναι λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ φύσει εὑρισκόμενον ὡς *αὐτοφυὲς ἀρσενικόν*, εἰς μικρὰν ἔκτασιν, συνηθέστερον ὅμως ἡνωμένον μετὰ μετάλλων ἢ μετὰ θείου, ἢ καὶ μετ' ἀμφοτέρων. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ὀρυκτῶν του εἶναι ὁ *ἀρσενίτης* (As_2O_3), ἡ ἐρυθρὰ *σανδαράχη* (Reaglar) (As_2S_2), ἡ *κιτρίνη σανδαράχη* (Suripigment) As_2S_3, ὁ *ἀρσενοσιδηρίτης* ($FeAs_2$ καὶ Fe_2As_3), ὁ *ἀρσενοπυρίτης* (FeSAs), ὁ *νικελίτης* (Ni_2As_2) ἢ καὶ χαλκονικέλιον λεγόμενος λόγῳ τοῦ χαλκερύθρου χρώματός του, ὁ *σμαλτίτης* ($CoAs_2$), ὁ *κοβαλτίτης* (CoAsS), ὁ *προυστίτης* (Ag_3AsS_3) ὁ *φαρμακόλιθος* ($HCdAsO_4 . 2,5H_2O$), ὁ *φαρμακοσιδηρίτης* ($4Fe_2O_3 . 3As_2O_5 . 15H_2O$), ὁ *σκοροδίτης* ($Fe_2As_2O_8 . 4H_2O$), ὁ *ἐρυθρίτης* (Cobaltblüte) ($Co_3As_2O_8 . 8H_2O$), οἱ *πολυμεταλλῖται* (Fahlerze), μίγματα θειοαντιμονιούχων καὶ θειοαρσενικούχων ἑνώσεων διαφόρων μετάλλων, ὁ *μιμητησίτης* $3Pb(AsO_4)_2 . PbCl_2$ κ. ἄ. Εἰς μικρὰ ποσὰ ἢ εἰς ἴχνη εὑρίσκεται τὸ ἀρσενικὸν ἐντὸς πλείστων μεταλλευμάτων· εἴς τινα ἰαματικὰ ὕδατα, ὡς τὰ τοῦ Levico καὶ τοῦ Roncegno ἐνυπάρχει ἀρσενικόν, ὡς καὶ ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι εἰς ἐλάχιστα ἴχνη.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀρσενικοῦ εἰς ἴχνη ἐντὸς τῶν πλείστων σχεδὸν μεταλλευμάτων συντελεῖ εἰς τὸ νὰ εἶναι δύσκολος ἡ παρασκευὴ μετάλλων τελείως ἀπηλλαγμένων προσμίξεων ἀρσενικοῦ, ὡς καὶ πλείστων τεχνικῶν προϊόντων. Οὕτω τὸ θειικὸν ὀξύ, παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν ἀερίων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς φρύξεως τῶν πυριτῶν, περιέχει καὶ μικρὰ ποσὰ ἑνώσεων ἀρσενικοῦ, καὶ ὅταν χρησιμοποιηθῇ χωρὶς νὰ καθαρισθῇ προηγουμένως πρὸς παρασκευὴν ἄλλων προϊόντων προσδίδει καὶ εἰς αὐτὰ προσμίξεις ἀρσενικοῦ· οὕτω ὁ φωσφόρος π. χ. περιέχει σχεδὸν πάντοτε προσμίξεις ἀρσενικοῦ προερχομένας ἐκ τοῦ θειικοῦ ὀξέος τοῦ κατὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ φωσφορίτου χρησιμοποιουμένου.

Παρασκευή.—Ἡ μέθοδος τῆς παρασκευῆς τόσον τοῦ μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ ὅσον καὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἑνώσεών του βασίζεται ἐπὶ τῆς πτητικότητος τοῦ μετάλλου καὶ τῶν μετ' ὀξυγόνου καὶ θείου ἑνώσεών του. Τὸ μεταλλικὸν ἀρσενικὸν ἐλαμβάνετο ἄλλοτε δι' ἀναγωγῆς τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος, θερμαινομένου τούτου μετ' ἄνθρακος ἐντὸς σωλήνων ἐξ ἀργίλλου συνδεομένων μεθ' ὑποδοχέως. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὅμως συναποστάζεται πάντοτε καὶ ποσόν τι τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ μὴ ἀναχθέντος, καὶ λαμβάνεται μελανότεφρον προϊὸν μεμιγμένον μετὰ As_2O_3. Ὡς ἐκ τούτου ἔχει ἤδη ἐγκαταλειφθῆ ἡ μέθοδος αὕτη.

Ἤδη ἡ ἐν χρήσει μέθοδος παρασκευῆς μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ βασίζεται εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἀρσενοσιδηρίτου ἢ τοῦ ἀρσενοπυρίτου διὰ θερμάνσεως ἀπουσίᾳ ἀέρος, ὅτε ἀποστάζεται μεταλλικὸν ἀρσενικόν, ἀπομένοντος ὑπολείμματος ἐκ θειούχου σιδήρου ἢ ἐκ μίγματος σιδήρου καὶ ἀρσενικούχου σιδήρου κατὰ τὰς ἀντιδράσεις:

$$2\ Fe\ As\ S = 2\ As + 2\ Fe\ S$$

καὶ

$$2\ Fe\ As_2 = Fe_2\ As_2 + 2\ As.$$

Τὰ ὑπολείμματα τὰ ἐνέχοντα ἔτι ἀρσενικὸν ὑποβάλλονται εἰς φρύξιν ὀξειδωτικήν, ὅτε ἀποστάζεται τὸ δι' ὀξειδώσεως σχηματισθὲν τριοξείδιον τοῦ ἀρσενικοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πύρωσιν τοῦ ἀρσενοπυρίτου ἀποστάζεται κατ' ἀρχὰς μικρὸν ποσὸν θειούχου ἀρσενικοῦ, προστίθεται εἰς τὸ μετάλλευμα ὀλίγη κεκαυμένη ἄσβεστος, ὅτε τὸ θεῖον συγκρατεῖται ἑνούμενον μετ' αὐτῆς. Τὸ κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀπόσταξιν λαμβανόμενον ἀρσενικὸν ὑποβάλλεται εἰς καθαρισμὸν ἀποσταζόμενον ἐκ νέου τῇ προσθήκῃ καὶ κόνεως ἄνθρακος.

Τὸ μεταλλικὸν ἀρσενικὸν εὑρίσκει τεχνικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ κράματος τῶν χόνδρων (σκαγίων), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ μολύβδου μεμιγμένου μετὰ 0,4—0,8 % ἀρσενικοῦ.

Ἀλλοτροπικαὶ μορφαὶ τοῦ ἀρσενικοῦ.—Τοῦ στοιχείου τούτου εἶναι γνωσταὶ τρεῖς ἀλλοτροπι-

Digitized by Google

καὶ μορφαί: μία κιτρίνη διαλυτὴ εἰς θειοῦχον ἄνθρακα, κρυσταλλουμένη εἰς τὸ κανονικὸν σύστημα, καὶ δύο μεταλλικαί, μία τεφρόχρους καὶ μία μέλαινα, ὧν οἱ κρύσταλλοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἑξαγωνικὸν σύστημα.

Ἡ κιτρίνη μορφὴ λαμβάνεται δι' ἀποτόμου ἰσχυρᾶς ψύξεως ἀτμοῦ ἀρσενικοῦ, καὶ προσομοιάζει μὲ τὰ ἄνθη τοῦ θείου. Διαλύεται εἰς θειοῦχον ἄνθρακα, καὶ εἰς μικρὰ ποσὰ καὶ εἰς βενζόλιον, γλυκερίνην καὶ λιπαρὰ ἔλαια. Ἔχει ἰσχυρὰν σκοροδώδη ὀσμήν. Ἐν στερεᾷ καταστάσει εἶναι λίαν ἀσταθές, μεταβαλλόμενον ταχέως εἰς τὴν μέλαιναν μορφὴν τοῦ κατόπτρου τοῦ ἀρσενικοῦ. Ἰδίως τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτὸς ἡ μετατροπὴ αὕτη ἐπέρχεται τάχιστα. Δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐν διαλύματι εἰς θειοῦχον ἄνθρακα (περίπου 8°/₀ εἰς 20°) φυλασσόμενον ἐν σκοτεινῇ φιάλῃ, ἀποτελεῖ δὲ ἔντονον ἀναγωγικὸν μέσον. Τὸ εἰδικὸν βάρος τοῦ κιτρίνου ἀρσενικοῦ εἶναι 3, 9.

Γνωστότεραι καὶ εὐκολώτερον λαμβανόμεναι εἶναι αἱ δύο ἄλλαι μορφαὶ τοῦ ἀρσενικοῦ, αἱ μεταλλικὴν λάμψιν ἔχουσαι, ἡ τεφρόχρους καὶ ἡ μέλαινα. Ἀμφότεραι σχηματίζονται συγχρόνως κατὰ τὴν ἐξάχνωσιν τοῦ στοιχείου. Πλησιέστερον πρὸς τὸ θερμαινόμενον σημεῖον ἀποτίθεται ἡ τεφρόχρους μορφή, ἀπώτερον ἡ πτητικωτέρα μέλαινα μορφή, σχηματίζουσα τὸ λεγόμενον *κάτοπτρον τοῦ ἀρσενικοῦ*. Τὸ μέλαν ἀρσενικὸν ἔχει εἰδικὸν μέρος 4, 7 καὶ θερμαινόμενον εἰς 360° περίπου μεταπίπτει εἰς τεφρόχρουν ἀρσενικόν. Ἡ τελευταία αὕτη μορφή, ἡ τεφρόχρους, εἶναι καὶ ἡ σταθερωτέρα πασῶν, ὑπ' αὐτὴν δὲ ἀπαντᾶται καὶ τὸ αὐτοφυὲς ἀρσενικὸν καὶ ἔχει εἰδικὸν βάρος 5, 73.

Κολλοειδὲς ἀρσενικόν.—Λαμβάνεται δι' ἀναγωγῆς ἑνώσεών του ἐν ἀλκαλικῷ διαλύματι παρουσίᾳ προστατευτικῶν κολλοειδῶν. Ἐπίσης διὰ σχηματισμοῦ ἠλεκτρικοῦ τόξου ἐντὸς ἰσοβουτυλικοῦ πνεύματος, τιθεμένου στρώματος ἀρσενικοῦ μεταξὺ τῶν ἠλεκτροδίων, λαμβάνεται πνευματόλυμα καστανέρυθρον εἰς τὸ διερχόμενον φῶς, καστανομέλαν εἰς τὸ προσπῖπτον, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν διατηρεῖται, θρομβούμενον μετὰ παρέλευσιν ὡρῶν τινων.

Ἰδιότητες.—Θερμαινόμενον εἰς τὸν ἀέρα τὸ ἀρσενικὸν καίεται μὲ κυανῆν φλόγα πρὸς τριοξείδιον, ἐκλυομένης σκοροδώδους ὀσμῆς. Εἰς ρεῦμα ὀξυγόνου καίεται μὲ λαμπρὰν λευκὴν φλόγα. Κόνις δὲ ἀρσενικοῦ ὑγρανθεῖσα θερμαίνεται ἀφ' ἑαυτῆς ὀξειδουμένη πρὸς τριοξείδιον.

Ὑπὸ τοῦ ἀραιοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ὀξειδοῦται πρὸς τριοξείδιον, ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ δὲ HNO_3 ὡς καὶ ὑπὸ βασιλικοῦ ὕδατος ὀξειδοῦται πρὸς ἀρσενικικὸν ὀξύ. Τὸ χλώριον ἑνοῦται μετὰ τοῦ ἀρσενικοῦ διὰ φωτεινοῦ φαινομένου πρὸς τριχλωριοῦχον ἀρσενικόν· τὸ ὑδρογόνον ἐν τῷ γεννᾶσθαι σχηματίζει ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον. Τὸ ὑδροχλώριον ἀπουσίᾳ ἀέρος δὲν προσβάλλει τὸ As· παρουσίᾳ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος σχηματίζεται τριοξείδιον, ὅπερ εἶτα παρέχει τριχλωριοῦχον ἀρσενικόν. Τὸ ἀραιὸν θειικὸν ὀξὺ οὐδεμίαν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν ἔχει, τὸ δὲ πυκνὸν ἀνάγεται πρὸς θειῶδες ὀξὺ μετατρέπον τὸ As πρὸς τριοξείδιον. Μετὰ τῶν μετάλλων σχηματίζει εὔθραυστα κράματα.

Ἀρσενικοῦ ἀντιδράσεις—Τὸ ἀρσενικὸν εἰς τὰ διαλύματα τῶν ἑνώσεών του φέρεται ὡς τριδύναμον ἢ ὡς πενταδύναμον κατιόν, σχηματίζει δὲ ἐπίσης ἡνωμένον μετ' ὀξυγόνου καὶ τὰ ἀνιόντα τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος καὶ τὰ τοῦ ἀρσενικικοῦ ὀξέος.

Τὰ ***κατιόντα τοῦ τριδυνάμου*** ἀρσενικοῦ παρέχουσι τὰς ἑξῆς ἀντιδράσεις:

1) ***Ὑδρόθειον*** προστιθέμενον εἰς οὐδέτερον διάλυμα $As(OH)_3$ χρωματίζει αὐτὸ κίτρινον, σχηματιζομένου κολλοειδοῦς θειούχου ἀρσενικοῦ ὑπὸ μορφὴν ὑδατολύματος· προσθήκῃ σταγόνων ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος θρομβοῦται τὸ κολλοειδὲς σῶμα καταβυθιζομένου κιτρίνου ὑδατοτήγματος. Τὸ σχηματιζόμενον As_2S_3 εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, διαλύεται δὲ εἰς τὰ θειοῦχα ἀλκάλια καὶ εἰς τὸ ἄχρουν θειοῦχον ἀμμώνιον:

$$As_2S_3 + 3(NH_4)_2S = 2(NH_4)_3AsS_3$$

ὁπότε σχηματίζεται θειοαρσενικῶδες ἅλας. Διαλύεται ἐπίσης καὶ εἰς τὸ πολυθειοῦχον ἀμμώνιον, ὅτε ὀξειδουμένου τοῦ ἀρσενικοῦ πρὸς πενταδύναμον σχηματίζεται θειοαρσενικικὸν ἀμμώνιον:

$$As_2S_3 + 3(NH_4)_2S + 2S = 2(NH_4)_3AsS_4$$

Τὰ διαλύματα ταῦτα ὀξινιζόμενα δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἀποσυντίθενται, ἀποβαλλομένου ἐκ μὲν τοῦ θειοαρσενικώδους ἅλατος τριθειούχου ἀρσενικοῦ, ἐκ δὲ τοῦ θειοαρσενικικοῦ ἅλατος ἀποβαλλομένου πενταθειούχου ἀρσενικοῦ. Διαλύεται ἐπίσης τὸ As_2S_3 εἰς ἀμμωνίαν ὡς καὶ εἰς ἀνθρακικὸν ἀμμώνιον, σχηματιζομένου ἀρσενικώδους ἀμμωνίου καὶ θειοαρσενικώδους ἀμμωνίου:

$$As_2S_3 + 3(NH_4)_2CO_3 = \\ = (NH_4)_3AsO_3 + (NH_4)_3AsS_3 + 3CO_2$$

Ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ὀξειδοῦται τὸ As_2S_3 σχηματιζομένου ἀρσενικικοῦ ὀξέος.

2) ***Διχλωριοῦχος κασσίτερος*** παρουσίᾳ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἀνάγει τὸ ἀρσενικὸν πρὸς μεταλλικόν, σχηματιζομένου μέλανος ἰζήματος. Ἡ ἀντίδρασις τελεῖται ἐν περισσείᾳ HCl δι' ἠπίας θερμάνσεως.

Τὰ ***κατιόντα τοῦ πενταδυνάμου ἀρσενικοῦ*** παρέχουσι τὴν ἑξῆς ἀντίδρασιν: ***Ὑδρόθειον*** προστιθέμενον εἰς διάλυμα πενταδυνάμου ἀρσενικοῦ ἀνάγει αὐτὸ πρὸς τριδύναμον, ἀποβαλλομένου συγχρόνως καὶ θείου, εἶτα δὲ σχηματίζει μετ' αὐτοῦ τριθειοῦχον ἀρσενικόν. Ἐὰν ὅμως ἐργασθῇ τις εἰς διάλυμα ἰσχυρῶς ὀξινισθὲν διὰ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ ψυχόμενον εἰς 0° λαμβάνει τὸ ἀρσενικὸν ὡς πενταθειοῦχον. Τοῦτο διαλύεται εἰς θειοῦχον καὶ εἰς ἀνθρακικὸν ἀμμώνιον σχηματιζομένων θειοαρσενικικῶν καὶ ἀρσενικικῶν ἁλάτων.

Τὰ ***ἀρσενικώδη ἀνιόντα*** δίδουσι μετ' *ὀξεικοῦ μολύβδου* λευκὸν ἴζημα διαλυτὸν εἰς ὀξεικὸν ὀξύ. *Νιτρικὸς ἄργυρος* σχηματίζει λευκοκίτρινον ἴζημα ἐξ ἀρσενικώδους ἀργύρου Ag_3AsO_3 διαλυτοῦ εἰς ἀμμωνίαν. Διὰ θερμάνσεως τοῦ διαλύματος τούτου ἀποβάλλεται μεταλλικὸς ἄργυρος. *Διάλυμα ἰωδίου* ἀποχρωματίζεται ὀξειδουμένου τοῦ ἀρσενικώδους ἅλατος πρὸς ἀρσενικικόν. Τὸ *χλωριοῦχον βάρυον* δὲν σχηματίζει ἴζημα.

Τὰ δὲ ***ἀρσενικικὰ ἀνιόντα*** παρέχουσι τὰς ἀκολούθους ἀντιδράσεις: *Χλωριοῦχον βάρυον* σχηματίζει λευκὸν ἴζημα διαλυτὸν εἰς ὑδροχλωρικόν, εἰς νιτρικὸν ὡς καὶ εἰς ὀξεικὸν ὀξύ. *Ὀξεικὸς μόλυβδος* σχηματίζει ἐπίσης λευκὸν ἴζημα ἐξ ἀρσενικικοῦ μολύβδου. *Νιτρικὸς ἄργυρος* δίδει καστανέρυθρον ἴζημα διαλυτὸν εἰς ὀξεικὸν καὶ εἰς νιτρικὸν ὀξύ, ὡς καὶ εἰς ἀμμωνίαν. *Μαγνησιακὸν μῖγμα* (μῖγμα χλωριούχου μαγνησίου, χλωριούχου ἀμμωνίου καὶ ἀμμωνίας) σχηματίζει λευκὸν κρυσταλλικὸν ἴζημα ἐξ ἀρσενικικοῦ ἀμμωνιομαγνησίου, τοῦ ὁποίου ὁ σχηματισμὸς ἐπιταχύνεται διὰ προστριβῆς τῶν τοιχωμάτων τοῦ δοχείου διὰ ραβδίου:

$$Na_2HAsO_4 + MgCl_2 + NH_3 = MgNH_4AsO_4 + 2NaCl$$

τοῦτο ξηραινόμενον καὶ πυρούμενον μετατρέπεται εἰς πυροαρσενικικὸν μαγνήσιον

$$2MgNH_4AsO_4 = Mg_2As_2O_7 + 2NH_3 + H_2O$$

Μολυβδαινικὸν ἀμμώνιον σχηματίζει ἐν θερμῷ κίτρινον ἴζημα διαλυτὸν εἰς ἀμμωνίαν.

Ἀνίχνευσις μικρῶν ποσῶν ἀρσενικοῦ. — Αὕτη βασίζεται ἐπὶ σχηματισμοῦ τοῦ *ἀρσενικούχου ὑδρογόνου* (βλ. κατωτ. *ἀρσενικοῦ ἑνώσεις*) καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. Ἐκτελοῦμεν αὐτὴν διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ Marsh παράγοντες ἐντὸς κωνικῆς φιάλης ὑδρογόνον διὰ ψευδαργύρου καὶ θειικοῦ ὀξέος χημικῶς καθαρῶν, προσθέτοντες καὶ σταγόνας διαλύματος $CuSO_4$ πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς παραγωγῆς τοῦ ἀερίου. Ἡ φιάλη πωματίζεται διὰ δυσδιατρήτου πώματος ἐξ οὗ διέρχονται διαχωριστικὴ χοάνη, ἧς ὁ σωλὴν διήκει μέχρι τοῦ πυθμένος, καὶ ἀπαγωγὸς σωλὴν φέρων χλωριοῦχον ἀσβέστιον πρὸς ξήρανσιν τοῦ ἀερίου καὶ συνδεόμενος μετὰ δυστήκτου σωλῆνος φέροντος πολλὰς στενώσεις καὶ καταλήγοντος εἰς λεπτὴν ὀπήν. Ἀφ' οὗ παραχθῇ ἐπὶ 15′ ὑδρογόνον καὶ ἐκδιωχθῇ τελείως ὁ ἀὴρ ἐκ τῆς συσκευῆς, προστίθεται διὰ τῆς χοάνης τὸ ἐξεταζόμενον ἀρσενικοῦχον ὑγρόν, ὅτε παρουσίᾳ As σχηματίζεται ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον. Τοῦτο ἀναγνωρίζεται ἂν ἀναφλεγῇ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἀπαγωγοῦ σωλῆνος καὶ τεθῇ ἐπὶ τῆς φλογὸς λευκὴ κάψα ἐκ πορσελλάνης· ἀποτίθεται τότε ἐπ' αὐτῆς μελανὴ κηλὶς ἐκ μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ. Ἐπίσης διὰ θερμάνσεως τοῦ δυστήκτου σωλῆνος παρά τι στένωμα ἐπέρχεται ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ ἀερίου καὶ ἐπικάθηται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σωλῆνος μέλας κατοπτρικὸς δακτύλιος ἐξ ἀρσενικοῦ. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ἀνιχνεύεται τὸ ἀρσενικὸν ἐν τῇ *τοξικολογίᾳ*, ὀξειδουμένων τῶν σπλάγχνων τοῦ δηλητηριασθέντος ἀτόμου καὶ ὑποβαλλομένου τοῦ προκύπτοντος ὑγροῦ εἰς τὴν ὡς ἄνω δοκιμασίαν.

Ἐπίσης δύναται νὰ ἀνιχνευθῇ τὸ σχηματιζόμενον AsH_3 ἂν παραχθῇ τοῦτο ἐντὸς δοκιμαστικοῦ σωλῆνος ἐφ' οὗ τίθεται ἠθμὸς διαβεβρεγμένος διὰ πυκνοῦ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου (1 : 1), ὅτε παράγεται κιτρίνη κηλὶς ἥτις τῇ ἐπιδράσει ὕδατος καθίσταται μελανὴ ἀποβαλλομένου μεταλλικοῦ ἀργύρου (βλ. κατωτ. *ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον*).

Ποσοτικὸς προσδιορισμός.—*Σταθμικῶς* προσδιορίζεται τὸ ἀρσενικόν:

1) Ὡς As_2S_3 ὅταν εὑρίσκεται ὡς τριδύναμον καταβυθιζόμενον δι' ὑδροθείου ἐν ψυχρῷ εἰς διάλυμα ἐνέχον πολὺ HCl. Τὸ ἴζημα διηθεῖται διὰ χωνευτηρίου Gooch, ξηραίνεται εἰς 105° καὶ ζυγίζεται.

2) Ὡς As_2S_5 ὅταν εὑρίσκεται ὡς πενταδύναμον, μιγνυμένου τοῦ διαλύματος μετὰ διπλασίου ὄγκου πυκνοῦ HCl ὑπὸ σύγχρονον ψῦξιν διὰ διοχετεύσεως ταχέος ρεύματος ὑδροθείου. Μετὰ τὴν καταβύθισιν πωματίζεται τὸ δοχεῖον ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ καταβύθισις καὶ ἀφίεται ἐπὶ δύο ὥρας, μεθ' ὃ διηθεῖται διὰ χωνευτηρίου Gooch, ξηραίνεται εἰς 105° καὶ ζυγίζεται. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι πολὺ ἀκριβεστέρα τῆς πρώτης.

3) Ὡς $Mg_2As_2O_7$ καταβυθιζόμενον ἐκ διαλύματος πενταδυνάμου ἀρσενικοῦ διὰ μαγνησιακοῦ μίγματος ἐν ψυχρῷ, προστιθεμένης καὶ πυκνῆς ἀμμωνίας ἴσης πρὸς τὸ τρίτον τοῦ ὄγκου τοῦ ὑγροῦ. Τὸ σχηματιζόμενον ἴζημα τοῦ φωσφορικοῦ ἀμμωνιομαγνησίου διηθεῖται μετὰ 24 ὥρας, πλύνεται δι' ὕδατος ἐνέχοντος ἀμμωνίαν, πυροῦται κατ' ἀρχὰς ἠπίως καὶ εἶτα ἐντόνως καὶ ζυγίζεται ὡς $Mg_2As_2O_7$. Ἐπειδὴ τὸ ἴζημα κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ ἠθμοῦ ἀνάγεται, ἀποφεύγομεν ταύτην διαλύοντες τὰ ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ μένοντα μέρη τοῦ ἰζήματος δι' ἀραιοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἐξατμίζοντες ἐν τῷ προζυγισθέντι χωνευτηρίῳ τὸ προκῦπτον διάλυμα.

Ὀγκομετρικῶς προσδιορίζεται τὸ ἀρσενικὸν δι' ὀξειδώσεως διαλύματος τριδυνάμου ἀρσενικοῦ διὰ διαλύματος K/10 ἰωδίου, ἀφοῦ τὸ διάλυμα καταστῇ ἀλκαλικὸν διὰ $NaHCO_3$.

Προκειμένου νὰ προσδιορισθῇ τὸ As εἰς ὀρυκτὰ σιδήρου π.χ. χωρίζεται ἀπὸ τῶν ἑτέρων συστατικῶν διὰ τῆς ἀκολούθου μεθόδου. Τὸ τριχλωριοῦχον ἀρσενικὸν εἶναι πτητικὸν ἤδη εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 100°· ἂν ἑπομένως θερμανθῇ μετὰ περισσείας HCl, ὥστε νὰ παρεμποδισθῇ ἡ ὑδρόλυσίς του, ἀποστάζεται ποσοτικῶς, αὐξάνεται δὲ ἔτι μᾶλλον ἡ πτητικότης του παρουσίᾳ βρωμιούχων ἑνώσεων. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ χωρισμοῦ μίγνυται τὸ διάλυμα μετὰ τετραπλασίου ὄγκου ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος πυκνοῦ, προστίθεται 1 γρ. βρωμιούχου καλίου καὶ τρία γρ. θειικῆς ὑδραζίνης—ἵνα τὸ ἀρσενικὸν ἀναχθῇ πρὸς τριδύναμον—καὶ ἀποστάζεται τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου ὑγροῦ. Τὸ ἀπόσταγμα συλλέγεται εἰς ὕδωρ ἰσχυρῶς ψυχθέν, ἐξ αὐτοῦ δὲ προσδιορίζεται τὸ ἀρσενικὸν ὀγκομετρικῶς ἢ σταθμικῶς κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας μεθόδους. Σ. ΧΟΡΣ

—**ἀρσενικὸν ἀντιμονιοῦχον** (Antimonarsen, Allemontit) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ ἀλλεμοντίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

—**ἀρσενικὸν αὐτοφυὲς** (Arsen) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν παρουσιαζόμενον εἰς κρυστάλλους ρομβοεδρικοὺς τοῦ ἑξαγωνικοῦ συστήματος. Οἱ φυσικοὶ κρύσταλλοι εἶναι σπάνιοι κυβοειδεῖς ἢ βελονοειδεῖς. Παρουσιάζεται ἐπίσης συνήθως καὶ εἰς στυφρὰς χειροπληθεῖς σφαιροειδεῖς μάζας ἐχούσας φλοιοπαγῆ ἱστόν. Μεταξὺ δὲ τῶν φλοιοειδῶν στρωμάτων τῶν μαζῶν παρεμβάλλονται συχνὰ ἐξαιρετικῶς λεπταὶ ἐνδιάμεσοι στρώσεις ἀργυρολεύκου ἀρσενικούχου ἀργύρου. Τὸ αὐτοφυὲς ἀρσενικὸν εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς κονδυλοειδῆ, βοτρυοειδῆ καὶ νεφροειδῆ συσσωματώματα, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μορφὴν λεπτῶν βελονοειδῶν σταλακτιτῶν ἐμπεφυκὸς ἐντὸς ἀσβεστίτου.

Ἔχει σκληρότητα 3 4 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,4—5,9, ἐπὶ προσφάτου δ' ἐπιφανείας παρουσιάζει λάμψιν μεταλλικὴν καὶ χρῶμα λευκίζον μολυβδόφαιον, τὸ ὁποῖον ὅμως μετὰ βραχὺν χρόνον καθίσταται—συνεπείᾳ ὀξειδώσεως—ὠχρὸν ἢ μέλαν. Συρόμενον ἐπὶ πλακὸς ἐκ πορφυρᾶς γῆς δίδει γραμμὴν μέλαιναν.

Χημικῶς ἐξεταζόμενον εἶναι ἀρσενικὸν (As), συχνὰ μετ' ἀργύρου, σιδήρου, ἀντιμονίου, βισμουθίου, κοβαλτίου, νικελίου καὶ χρυσοῦ. Εὑρίσκεται ἐντὸς μεταλλευματοφόρων φλιβῶν μαζὶ μὲ ἀρσενικοῦχα μεταλλεύματα ἀργύρου καὶ κοβαλτίου. Τόποι εὑρέσεώς του γνωστοὶ εἶναι: St. Andreasberg, τὰ Μεταλλευτικὰ ὄρη (Schneeberg, Φραϊβέργη καὶ ἀλλαχοῦ) Pribram τῆς Βοημίας, Wittichen τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ, Markirch τῶν Βοσγίων ὀρέων, τὸ Kongsberg, ἡ Χιλὴ (πολλαχοῦ). Γ. Κ. Γ.

— **ἀρσενικοῦ ἑνώσεις** Τὸ ἀρσενικὸν σχηματίζει πλείστας χημικὰς ἑνώσεις αἵτινες εἶναι ἰσχυρὰ δηλητήρια διὰ τοὺς φυτικοὺς καὶ τοὺς ζωικοὺς ὀργανισμοὺς (βλ. λ. δηλητηριάσεις). Εἰς μικρὰ ποσὰ ὅμως—ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα δηλητήρια—χρησιμεύουσιν ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὡς φάρμακα.

—[ΧΗΜ.] Τὸ ἀρσενικὸν σχηματίζει τρεῖς σειρὰς ἀνοργάνων ἑνώσεων, ὡς *διδύναμον*, ὡς *τριδύναμον* καὶ ὡς *πενταδύναμον*. Ἐκ τῶν ἑνώσεών του τούτων, αἱ τοῦ διδυνάμου εἶναι ἐλάχισται τὸν ἀριθμόν, μετατρεπόμεναι εὐκόλως εἰς ἑνώσεις τριδυνάμου, ἀποβαλλομένου καὶ μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ. Σταθερώτεραι καὶ σημαντικώτεραι εἶναι αἱ τοῦ τριδυνάμου καὶ τοῦ πενταδυνάμου.

Ὀργανικὰς ἑνώσεις σχηματίζει ἐπίσης πλείστας, περιγραφομένας εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα (βλ. καὶ λ. ἀρσῖναι καὶ κατωτ. *Φαρμ. Χημ.*).

Ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον (AsH_3). Εἶναι ἀέριον ἄχρουν, ἀποκρουστικῆς σκοροδώδους ὀσμῆς, δηλητηριωδέστατον. Παράγεται ἐν καθαρᾷ καταστάσει δι' ἐπιδράσεως θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ κράματος ἀρσενικοῦ καὶ ψευδαργύρου:

$$As_2Zn_3 + 3H_2SO_4 = 3ZnSO_4 + 2AsH_3$$

Εὐκολώτερον παράγεται ἠρααιωμένον διὰ πολλοῦ ὑδρογόνου ἐὰν προστεθῇ οἱαδήποτε ἕνωσις ἀρσενικοῦ εἰς μῖγμα ψευδαργύρου καὶ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Τὸ παραγόμενον τότε ὑδρογόνον, ἐν τῷ γεννᾶσθαι εὑρισκόμενον, ἔχει ἐξόχως ἰσχυρὰν ἀναγωγικὴν δύναμιν καὶ ἀνάγει τὸ ἀρσενικὸν εἰς οἱανδήποτε βαθμῖδα σθένους εὑρισκόμενον πρὸς AsH_3. Τὸ ἀέριον τοῦτο ἔχει τὴν ἰδιότητα

Digitized by Google

ἀναφλεγόμενον νὰ καίηται διὰ λευκῆς φλογός· ἐὰν εἰς τὴν φλόγα ταύτην ἐπιθέσωμεν τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν κάψης ἐκ πορσελλάνης, ἀποβάλλεται ὑπ' αὐτῆς μελανὴ κηλὶς ἐκ μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ, διασπωμένου τοῦ ἀερίου εἰς τὰ συστατικά του. Ἐπίσης διασπᾶται τὸ ἀέριον θερμαινόμενον ἐξωτερικῶς· οὕτω ἂν διοχετευθῇ διὰ σωλῆνος ξηροῦ καὶ θερμανθῇ οὗτος ἐξωτερικῶς ἐπέρχεται διάσπασις τοῦ ἀερίου εἰς τὰ συστατικά του, καὶ τὸ μὲν ὑδρογόνον ἀπομακρύνεται, ἐνῷ τὸ ἀρσενικὸν ἀποβάλλεται ὑπὸ μορφὴν μελανῆς κατοπτρικῆς κηλῖδος ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ σωλῆνος. Τῶν ἰδιοτήτων τούτων τοῦ AsH_3 ἐπωφελούμεθα πρὸς ἀνίχνευσιν καὶ ἐλαχίστων ποσῶν ἀρσενικοῦ διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ Marsh (βλ. ἀνωτ. *ἀρσενικοῦ ἀνίχνευσις*).

Τὸ ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον εἶναι 38,9 φορὰς βαρύτερον τοῦ ὑδρογόνου. Εἰς τὸ ὕδωρ, εἰς τὸ οἰνόπνευμα καὶ τὸν αἰθέρα εἶναι ἐλάχιστα διαλυτόν, ἐνῷ διαλύεται ἀφθόνως εἰς τὸ τερεβινθέλαιον. Τῇ ἐπιδράσει χλωρίου, βρωμίου καὶ ἰωδίου σχηματίζονται διὰ ζωηροτάτης ἀντιδράσεως ἁλατογονοῦχοι ἑνώσεις του ἀρσενικοῦ καὶ τὸ ἀντίστοιχον ὀξὺ —HCl, ἢ HBr, ἢ HJ—. Ἐπὶ διαλύματος νιτρικοῦ ἀργύρου ἐπιδρῶν τὸ AsH_3 ἐὰν μὲν τὸ διάλυμα εἶναι ἀραιὸν σχηματίζει μέλαν ἵζημα ἐκ μεταλλικοῦ ἀργύρου, ἂν δὲ εἶναι πυκνὸν σχηματίζει ἕνωσιν κιτρίνου χρώματος συστάσεως $AsAg_6(NO_3)_3$ ἥτις ὅμως τῇ προσθήκῃ ὕδατος ἀποσυντίθεται σχηματιζομένου μέλανος ἰζήματος ἐκ μεταλλικοῦ ἀργύρου καὶ ἀρσενικώδους ὀξέος.

Τριχλωριοῦχον ἀρσενικὸν ($AsCl_3$). Ἐλαιῶδες ὑγρὸν ἄχρουν, ἰσχυρῶς ἀτμίζον εἰς τὸν ἀέρα. Παρεσκευάσθη τῷ 1648 ὑπὸ τοῦ Glauber δι' ἐπιδράσεως μαγειρικοῦ ἅλατος καὶ θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ ἐντὸς ἀποσταγτικοῦ κέρατος, ἐξ οὗ διὰ θερμάνσεως ἀποστάζεται ἡ ἕνωσις αὕτη. Δύναται νὰ ληφθῇ καὶ δι' ἀπ' εὐθείας ἐπιδράσεως ρεύματος χλωρίου ἐπὶ μεταλλικοῦ ἀρσενικοῦ· τὸ ἀποσταζόμενον τότε προϊὸν περιέχει ἐν διαλύσει καὶ χλώριον, πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὁποίου προστίθεται εἰς τὸ ἀπόσταγμα μεταλλικὸν ἀρσενικόν. Τὸ τριχλωριοῦχον ἀρσενικὸν πήγνυται εἰς —18°, ἔχει σημεῖον ζέσεως 130°,2 καὶ εἰδικὸν βάρος 2,1668 εἰς 20°. Διαλύεται εἰς βενζόλιον, εἰς χλωροφόρμιον, τετραχλωριοῦχον ἄνθρακα, αἰθέρα, εἰς πτητικὰ καὶ λιπαρὰ ἔλαια. Ἀποτελεῖ διαλυτικὸν μέσον διαφόρων ἀνοργάνων οὐσιῶν, ὡς θείου καὶ φωσφόρου, καὶ διαφόρων ἰωδιούχων καὶ χλωριούχων ἁλάτων. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται πρὸς ὑδροχλώριον καὶ τριοξείδιον ἀρσενικοῦ· ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶναι παλινστροφος, καὶ παρουσίᾳ περισσείας πυκνοῦ ὑδροχλωρίου δύναται νὰ ἀποσταχθῇ ποσοτικῶς τὸ $AsCl_3$ ἀμετάβλητον. Ἐφαρμογὴ τῆς ἰδιότητος ταύτης γίνεται κατὰ τὸν ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρσενικοῦ (βλ. ἀνωτ.).

Πενταχλωριοῦχον ἀρσενικὸν ($AsCl_5$). Ἕνωσις ἀσταθὴς λαμβανομένη δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ τριχλωριούχου ἀρσενικοῦ εἰς ταπεινὴν θερμοκρασίαν μηδεμίαν τεχνικὴν σημασίαν ἔχουσα.

Τριιωδιοῦχον ἀρσενικὸν (AsJ_3). Ἐρυθρὰ κρυσταλλικὴ οὐσία λαμβανομένη διὰ συντήξεως ἀρσενικοῦ μετὰ ἰωδίου, ἢ διὰ κατεργασίας ἰωδίου καὶ λειοτριβηθέντος ἀρσενικοῦ μεθ' ὕδατος καὶ θερμάνσεως τοῦ μίγματος ἐπὶ ἀτμολούτρου. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 4,39, τήκεται εἰς 146° καὶ ἐξαεροῦται εἰς 400°. Διαλύεται εἰς ὕδωρ καὶ δι' ἐξατμίσεως ἀνακρυσταλλοῦται ἀναλλοίωτον· τὸ ἐν ὕδατι διάλυμα περιέχει ἐλάχιστον ἀριθμὸν κατιόντων ἀρσενικοῦ. Διαλύεται ἐπίσης εἰς πλεῖστα ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα.

Τριφθοριοῦχον ἀρσενικὸν (AsF_3). Παρασκευάζεται δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τῶν στοιχείων του, ἁπλούστερον ὅμως διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Dumas (1826), διὰ θερμάνσεως μίγματος φθοριούχου καλίου καὶ ἀρσενικώδους ὀξέος μετὰ περισσείας πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος. Τὸ προϊὸν ἀποστάζεται συλλεγόμενον ἐν ὑποδοχεῖ ἐκ μολύβδου καὶ φυλάσσεται ἐντὸς δοχείου ἐκ πλατίνης. Εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν, εὐκίνητον, ἀτμίζον εἰς τὸν ἀέρα. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,73, πήγνυται εἰς —8,3 πρὸς κρυσταλλικὴν μᾶζαν καὶ βράζει εἰς 63°.

Τριβρωμιοῦχον ἀρσενικὸν ($AsBr_3$). Παρασκευάζεται κατ' ἀνάλογον τρόπον πρὸς τὸ τριχλωριοῦχον. Ἁπλούστερον παρασκευάζεται διὰ προσθήκης λειοτριβηθέντος ἀρσενικοῦ εἰς μῖγμα βρωμίου μετὰ διθειούχου ἄνθρακος. Λευκὴ κρυσταλλικὴ οὐσία, εἰδικοῦ βάρους 3,66, ἥτις τήκεται εἰς 31°. Προσθήκη οὐσιῶν διαλυτῶν εἰς τὸ τῆγμα ταπεινοῖ ἰσχυρῶς τὸ σημεῖον πήξεως· ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιεῖται τὸ $AsBr_3$ ὡς διαλυτικὸν μέσον ἐν τῇ κρυοσκοπίᾳ.

Μέγας ἀριθμὸς οὐσιῶν διαλύεται ἐν τῷ τριβρωμιούχῳ ἀρσενικῷ, ὡς ὁ διχλωριοῦχος ὑδράργυρος, τὸ ἰωδιοῦχον ἀρσενικόν, τὸ τριχλωριοῦχον καὶ τὸ τριιωδιοῦχον ἀντιμόνιον, ὁ τετραϊωδιοῦχος καὶ ὁ τετραβρωμιοῦχος κασσίτερος, ὁ ὀξυβρωμιοῦχος φωσφόρος, ὡς καὶ πλῆθος ὀργανικῶν οὐσιῶν. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται πρὸς τριοξείδιον ἀρσενικοῦ καὶ ὑδροβρώμιον, τῆς ἀντιδράσεως οὔσης παλινστρόφου ὡς καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ $AsCl_3$. Σχηματίζει εὐκόλως ἑνώσεις προσθήκης μετὰ τῆς ἀμμωνίας.

Φωσφορικὸν ἀρσενικὸν ($AsPO_4$). Λευκὴ κρυσταλλικὴ οὐσία λαμβανομένη διὰ θερμάνσεως πυροφωσφορικοῦ ὀξέος μετὰ τριοξειδίου ἀρσενικοῦ εἰς θερμοκρασίαν 220—250° κατ' ἀναλογίαν ἑνὸς μοριογράμμου $H_4P_2O_7$ πρὸς 1 μοριόγραμμον As_2O_3. Δι' ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας εἰς 280° πήγνυται τὸ μῖγμα πρὸς στερεὰν κρυσταλλικὴν μᾶζαν λίαν δύσθραυστον. Εἶναι σῶμα λίαν ὑγροσκοπικόν, τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται ἀποβαλλομένου κρυσταλλικοῦ As_2O_3. Εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ μέσα εἶναι σχεδὸν ἀδιάλυτον.

Τριοξείδιον ἀρσενικοῦ (As_2O_3)· τὸ συνήθως λεγόμενον καὶ *ἀρσενικῶδες ὀξύ*, τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ἀνυδρίτης, κοινῶς δὲ λεγόμενον *ποντικοφάρμακον*. Εἶναι σῶμα γνωστὸν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος, ληφθὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ Geber διὰ καύσεως τῆς σανδαράχης. Ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Βαλεντίνου περιγράφεται ἡ ἕνωσις ὑπὸ τὸ ὄνομα *καπνὸς τῶν μεταλλουργείων*. Ἀπαντᾶται ὑπὸ τρεῖς μορφάς, μίαν ἄμορφον καὶ δύο κρυσταλλικάς· ἡ πρώτη τούτων ἀποτελεῖ τὸ ὑαλῶδες τριοξείδιον, εἰδικοῦ βάρους 3,71· εἶναι ἡ ἀσταθεστέρα ἐξ ὅλων, μετατρεπομένη ταχέως εἰς τὴν κρυσταλλικὴν ὀκταεδρικὴν μορφὴν παρουσίᾳ καὶ ἐλαχίστων ἔτι ἰχνῶν ὕδατος ὑπὸ ἔκλυσιν θερμότητος. Ἡ συνηθεστέρα μορφὴ εἶναι ἡ ὀκταεδρικὴ εἰδικοῦ βάρους 3,6461· αὕτη θερμαινομένη εἰς 218° ἐξαχνοῦται χωρὶς νὰ τακῇ. Λαμβάνεται διὰ τελείας ψύξεως τῶν ἀτμῶν τοῦ As_2O_3 ὡς μικροκρυσταλλική· ὡραῖα, μεγάλα, καλῶς ἐσχηματισμένα στιλπνὰ ὀκτάεδρα λαμβάνονται δι' ἐξατμίσεως διαλύματος As_2O_3 ἐν ὑδροχλωρικῷ ὀξεῖ. Διαλύεται ἐλάχιστα εἰς τὸ ὕδωρ· εἰς 15° διαλύονται 16,56 γρ. εἰς 1 λίτρον, ἐνῷ τὸ ἄμορφον As_2O_3 διαλύεται περισσότερον, περίπου 37 γρ. εἰς λίτρον. Τὸ ἐν ὕδατι διάλυμα ἔχει ὑπογλυκάζουσαν ἀηδῶς μεταλλικὴν γεῦσιν.

Ἐκτὸς τῆς ὀκταεδρικῆς μορφῆς ἀπαντᾶται τὸ As_2O_3 κρυσταλλούμενον καὶ εἰς τὸ μονοκλινὲς σύστημα. Ἔχει εἰδικὸν βάρος τότε 4,00. Εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν τὸ τριοξείδιον τοῦ ἀρσενικοῦ ἐξ οἱασδήποτε κρυσταλλικῆς μορφῆς μεταπίπτει εἰς τὴν ἄμορφον ὑαλώδη.

Τὸ As_2O_3 μετ' ἄνθρακος πυρούμενον ἀνάγεται πρὸς μεταλλικὸν ἀρσενικόν, μεθ' ὑδρογόνου ἐν τῷ γεννᾶσθαι σχηματίζει ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον, μετὰ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος θερμαινόμενον μετατρέπεται ἐν μέρει εἰς τριχλωριοῦχον ἀρσενικόν, μετὰ πυκνοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ὀξειδοῦται πρὸς ἀρσενικικὸν ὀξύ. Διάλυμα ἰωδίου ἀποχρωματίζεται, ὀξειδοῦν τὸ τριοξείδιον πρὸς ἀρσενικικὸν ὀξύ. Εἶναι ἰσχυρότατον δηλητήριον· ποσότης 0,06 γρ. εἶναι ἱκανὴ νὰ προκαλέσῃ τὸν θάνατον ἐνήλικος ἀνθρώπου. Ἐφαρμόζεται εἰς μικρὰς δόσεις ὡς φάρμακον (βλ. κατωτ. *Φαρμ. Χημ.*), ὡς παρασιτοκτόνον, πρὸς καταστροφὴν τῶν μυῶν, ἐντόμων κτλ. Χρησιμεύει ὡς πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἀρσενικικοῦ ὀξέος, τοῦ ἀρσενικώδους χαλκοῦ, καὶ τῶν ὀργανικῶν ἀρσενικούχων φαρμάκων.

Παρασκευή: Διὰ φρύξεως τῶν ἀρσενικούχων ὀρυκτῶν, καὶ κυρίως τοῦ ἀρσενοπυρίτου καὶ τοῦ κοβαλτίτου—ὅστις χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σμάλτου—ἐκλύεται ὁ ἀτμὸς τοῦ τριοξειδίου, ὅστις συμπυκνοῦται εἰς μακροὺς ὀχετοὺς καὶ σχηματίζει τὸ ἀκάθαρτον προϊόν. Πρὸς κάθαρσιν τούτου ἐκτελεῖται ἐξάχνωσις ἐντὸς σιδηρῶν λεβήτων τῇ προσθήκῃ καὶ ὀλίγου ἀνθρακικοῦ καλίου. Διὰ ταχυτέρας ἢ βραδυτέρας ψύξεως τοῦ προϊόντος τῆς ἐξαχνώσεως λαμβάνονται τὰ δύο εἴδη τοῦ ἐν τῷ ἐμπορίῳ φερομένου ἀρσενικώδους ὀξέος, τὸ κρυσταλλικὸν καὶ τὸ ὑαλῶδες. Πρὸς παρασκευὴν τοῦ ὑαλώδους τριοξειδίου γίνεται ἐξάχνωσις ἐντὸς κλειστῶν δοχείων, ὅπου τὸ ἐξάχνωμα συμπυκνοῦται ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων θερμαινομένων εἰς 400° καὶ τήκεται πρὸς ὑαλώδη μᾶζαν. Ἁπλούστερον παρασκευάζεται διὰ ἰσχυρᾶς πιέσεως τοῦ κρυσταλλικοῦ As_2O_3 —περίπου 2500 ἀτμοσφαιρῶν— εἰς θερμοκρασίαν 150°.

Πεντοξείδιον ἀρσενικοῦ (As_2O_5). Λαμβάνεται ἀφυδραινομένου τοῦ ἀρσενικικοῦ ὀξέος δι' ἀσθενοῦς ἐρυθροπυρώσεως. Εἶναι λευκὴ ἄμορφος μᾶζα, τηκομένη εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ πηγνυμένη εἶτα πρὸς ὑαλώδη διαφανῆ μᾶζαν. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 4,086. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος παρέχει πενταθειοῦχον ἀρσενικὸν καὶ ὕδωρ. Εἰς τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα ἐκτιθέμενον προσλαμβάνει ὑγρασίαν καὶ μετατρέπεται εἰς ἀρσενικικὸν ὀξύ, τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ἀνυδρίτης.

Ἀρσενικῶδες ὀξὺ (H_3AsO_3). Ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει δὲν ὑφίσταται. Διάλυμα τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ ἐν ὕδατι φέρεται ὡς ἐπαμφοτερίζον ἠλεκτρόλυτον, ἀποτελοῦν ὀξὺ ἀσθενέστατον. Τούτου τὰ ἅλατα εἶναι γνωστά, εἶναι δὲ σώματα ἄμορφα, ἐξαιρέσει τοῦ ὀξίνου ἀρσενικώδους καλίου. Τὰ ἀρσενικώδη ἅλατα τῶν ἀλκαλίων εἶναι εὐδιάλυτα ἐν ὕδατι, μετὰ τῶν ἁλάτων δὲ τῶν βαρέων μετάλλων σχηματίζουν ἰζήματα ποικίλης συστάσεως. Μετὰ τοῦ χαλκοῦ σχηματίζει ἀρσενικῶδες ἅλας, τὸ ὁποῖον μετ' ὀξεικοῦ χαλκοῦ ἡνωμένον ἀποτελεῖ πρασίνην ἕνωσιν τοῦ τύπου $Cu(C_2H_3O_2)_2 + 3\,Cu(AsO_2)_2$ χρησιμοποιουμένην ὡς χρῶμα ὑπὸ τὸ ὄνομα *πράσινον τῆς Σβαϊνφούρτη* (βλ. ἑνώσεις χαλκοῦ).

Ἀρσενικικὸν ὀξὺ (H_3AsO_4). Παρασκευάζεται δι' ὀξειδώσεως τοῦ τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ διὰ νιτρικοῦ ὀξέος. Δύναται ἐπίσης νὰ ληφθῇ ὑπὸ μορφὴν τοῦ διὰ νατρίου ἅλατός του διὰ φρύξεως ἀρσενικούχων ὀρυκτῶν παρουσίᾳ πυρωθείσης σόδας· τὸ σχηματιζόμενον ἀρσενικικὸν νάτριον ἐκχυλίζεται δι' ὕδατος, τὸ δὲ προκύπτον διάλυμα ἐξατμίζεται ἐντὸς σιδηρῶν δοχείων. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται ἐπὶ μεταλλευμάτων πλουσίων, ἐνεχόντων τοὐλάχιστον 30% ἀρσενικόν.

Ἀρσενικικὸν κάλιον παρασκευάζεται διὰ πυρώσεως μίγματος ἴσων μερῶν τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ νιτρικοῦ καλίου ἐντὸς χυτοσιδηρῶν κυλίνδρων· τὸ τῆγμα ἐκχυλίζεται δι' ὕδατος, καὶ τὸ προκῦπτον ὑδαρὲς διάλυμα δι' ἐξατμίσεως καταλείπει λευκοὺς κρυστάλλους τοῦ τύπου KH_2AsO_4.

Τὸ ἀρσενικικὸν ὀξὺ κρυσταλλοῦται εἰς ρομβικοὺς διαρρέοντας κρυστάλλους τοῦ τύπου $2H_3AsO_4 + H_2O$. Εἶναι ὀξὺ ἰσχυρὸν διαλῦον τὸν σίδηρον καὶ τὸν ψευδάργυρον ὑπὸ ἔκλυσιν ὑδρογόνου· θερμαινόμενον εἰς 100° χάνει τὸ κρυσταλλικόν του ὕδωρ, εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 140°—180° μετατρέπεται εἰς πυρο-ἀρσενικικὸν ὀξὺ $H_4As_2O_7$, εἰς 200° περίπου σχηματίζεται ἐξ αὐτοῦ μεταρσενικικὸν ὀξὺ $HAsO_3$ καὶ τέλος δι' ἐρυθροπυρώσεως χάνει τελείως τὸ ὕδωρ καὶ σχηματίζει πεντοξείδιον As_2O_5. Τὸ ὀρθοαρσενικικὸν ὀξὺ H_3AsO_4 εἶναι τελείως ἀνάλογον κατὰ τὰς ἰδιότητας πρὸς τὸ ὀρθοφωσφορικὸν ὀξὺ H_3PO_4, καὶ σχηματίζει τρεῖς σειρὰς ἁλάτων ἰσομόρφων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα φωσφορικὰ ἅλατα. Τὸ διὰ μαγνησίου καὶ ἀμμωνίου ἅλας του $MgNH_4AsO_4$ δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι χρησιμεύει διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρσενικοῦ.

Τὸ ὀξὺ εἶναι ἰσχυρὸν ὀξειδωτικὸν μέσον, εὐρίσκον ἐφαρμογὴν εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς φουξίνης, τὴν παραγωγὴν τῆς κινολίνης κ. ἄ., χρησιμεύει ἐπίσης πρὸς παρασκευὴν ὀργανικῶν ἀρσενικούχων ἑνώσεων. Ἐκ τῶν ἁλάτων του τὸ ἀρσενικικὸν νάτριον ἐφαρμόζεται ἐν μεγάλῳ ὡς παρασιτοκτόνον ἐν τῇ γεωργίᾳ, ὡς καὶ ὁ ἀρσενικικὸς μόλυβδος.

Διθειοῦχον ἀρσενικὸν (As_2S_2). Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει ὡς ὀρυκτὸν ἐρυθρὰ σανδαράχη. Τεχνικῶς παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως μίγματος τῶν συστατικῶν του κατὰ τὴν δέουσαν ἀναλογίαν. Κατ' ἀρχὰς θερμαίνεται μῖγμα ἀρσενοπυρίτου καὶ θείου ἢ ἀρσενοπυρίτου καὶ σιδηροπυρίτου ἢ καὶ μῖγμα τῶν στοιχείων As καὶ S, ἐξαχνουμένου τοῦ προϊόντος τῆς ἀντιδράσεως, τὸ ὁποῖον συλλέγεται ἐντὸς καταλλήλου ὑποδοχέως. Τὸ οὕτω λαμβανόμενον προϊὸν δὲν εἶναι καθαρὸν καὶ δὲν ἔχει τὸν κατάλληλον ἐρυθρὸν τόνον χροιᾶς. Πρὸς καθαρισμόν του τήκεται μετὰ θείου ἐν χυτοσιδηροῖς δοχείοις θερμαινομένοις μέχρις ἐρυθροπυρώσεως, μεθ' ὃ τὸ τῆγμα, ψυχόμενον, κονιοποιεῖται.

Κρυσταλλικὴ μᾶζα ὡραίου ἐρυθροῦ χρώματος ἥτις κονιοποιουμένη δίδει κιτρίνην κόνιν· αὕτη ἄλλοτε ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς χρῶμα ζωγραφικῆς. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 3,5—3,6, τὸ δὲ τεχνικὸν προϊόν, περιέχον καὶ τριοξείδιον ἀρσενικοῦ, ἔχει μικρότερον εἰδικὸν βάρος ποικίλλον ἀπὸ 2,3 ἕως 3,3. Διὰ θερμάνσεως τήκεται καὶ ψυχόμενον κρυσταλλοῦται ἐκ νέου, δι' ἰσχυροτέρας δὲ πυρώσεως ἐξαχνοῦται τελείως. Μετὰ νίτρου θερμαινόμενον καίεται μὲ ἰσχυρὸν λευκὸν φῶς, χρησιμοποιεῖται δὲ ἐν τῇ πυροτεχνουργικῇ πρὸς κατασκευὴν τοῦ «ἑλληνικοῦ» λεγομένου λευκοῦ φωτός.

Τριθειοῦχον ἀρσενικὸν (As_2S_3). Ἐν τῇ φύσει εὑρίσκεται ὡς ὀρυκτὸν κιτρίνη σανδαράχη, διὰ βιομηχανικὴν χρῆσιν ὅμως παρασκευάζεται πάντοτε τεχνητῶς, δι' ἐξαχνώσεως μίγματος τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ μετὰ θείου. Τὸ λαμβανόμενον προϊὸν ἀποτελεῖται ἐκ τριοξειδίου, ἐνέχει δὲ τριθειοῦχον ἀρσενικὸν κατ' ἀναλογίαν 2,7—3,4%, ἔχει δὲ τοσοῦτο ἐντονώτερον κίτρινον χρῶμα, ὅσῳ περισσότερον As_2S_3 ἐνέχει.

Ἵνα ληφθῇ ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ ἐμπορίου καθαρὸν τριθειοῦχον ἀρσενικόν, πρέπει νὰ ὑποβληθῇ αὐτὸ εἰς κατεργασίαν διὰ θερμοῦ ὕδατος ἢ ἀραιοῦ ὀξέος, ὅτε διαλύεται τὸ As_2O_3.

Τὸ ἀκάθαρτον τριθειοῦχον ἀρσενικὸν ἐχρησιμοποιεῖτο ἄλλοτε ὡς κίτρινον χρῶμα ἐν τῇ βαφικῇ. Ἐφαρμόζεται ὡς παρασιτοκτόνον καὶ ἐντομοκτόνον, καὶ ὡς ἀποψιλωτικὸν (βλ. λ.) ἐν τῇ βυρσοδεψίᾳ κυρίως καὶ ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Rkusma* ὡς ἀποψιλωτικὸν διὰ καλλυντικὰς χρήσεις. Ἐφαρμόζεται ἐπίσης ὡς ἀναγωγικὸν μέσον τοῦ ἰνδικοῦ, καὶ ἐν τῇ πυροτεχνουργικῇ πρὸς παραγωγὴν κυανῆς φλογός.

Ὡς ἄμορφον λαμβάνεται δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ, διοχετευομένου ὑδροθείου ἐν ὀξινισθέντι διαλύματι τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ. Εἶναι οὐσία ζωηρῶς κιτρίνου χρώματος, τῆς ἀποχρώσεως ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς λεπτότητος τοῦ διαμερισμοῦ του. Τὸ κα-

Digitized by Google

θαρὸν As_2S_8 ἀποτελεῖ κρυσταλλικὴν μαργαριτώδους λάμψεως μᾶζαν, εἰδικοῦ βάρους 3,46. Θερμαινόμενον τήκεται πρὸς ἐρυθρὸν ρευστόν, ὅπερ διὰ ψύξεως μετατρέπεται εἰς ἐρυθρὰν ἄμορφον οὐσίαν εἰδικοῦ βάρους 2, 76. Διαλύεται εὐκόλως εἰς διαλύματα θειούχων ἀλκαλίων ὡς καὶ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου (βλ. ἀνωτ. *ἀρσενικοῦ ἀντιδράσεις*). Προσφάτως καταβυθισθὲν δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ τριθειοῦχον ἀρσενικὸν διαλύεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀπεσταγμένον ὕδωρ, παρέχον ὑγρὸν διαυγὲς κίτρινον· ἐπίσης διὰ διοχετεύσεως ὑδροθείου εἰς διάλυμα τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ ἐν ὕδατι παράγεται τὸ αὐτὸ κίτρινον ὑγρὸν χωρὶς νὰ ἀποβληθῇ ἴζημά τι. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο ἀποτελεῖ τυπικὸν παράδειγμα κολλοειδοῦς ὑδατολύματος, διὰ προσθήκης δὲ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ καὶ ἄλλων ἠλεκτρολύτων καταπίπτει ὑδατόπηγμα κίτρινον (βλ. λ. κολλοειδῆ).

Πενταθειοῦχον ἀρσενικὸν ($As_2 S_5$). Κιτρίνη οὐσία, χρώματος ἀνοικτοτέρου ἢ τὸ τοῦ τριθειούχου ἀρσενικοῦ. Λαμβάνεται διὰ συντήξεως ἀρσενικοῦ καὶ θείου κατὰ τὴν δέουσαν ἀναλογίαν· τὸ ἐν περισσείᾳ ἀπομένον θεῖον ἀπομακρύνεται διὰ βρασμοῦ μετὰ διθειούχου ἄνθρακος. Ὑγροχημικῶς λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως ταχέος ρεύματος ὑδροθείου εἰς διάλυμα ἀρσενικικοῦ ὀξέος ἰσχυρῶς ὀξινισθέντος δι' ὑδροχλωρίου καὶ ψυχόμενον ἐξωτερικῶς εἰς 0°. Τεχνικὰς ἐφαρμογὰς δὲν εὑρίσκει τὸ πενταθειοῦχον ἀρσενικόν· ὁ σχηματισμὸς του χρησιμεύει διὰ τὸν ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρσενικοῦ (βλ. ἀνωτ. *ἀρσενικοῦ προσδιορισμός*).

Θειοαρσενικώδη ἅλατα. Εἶναι ἅλατα τοῦ ὑποθετικοῦ θειοαρσενικώδους ὀξέος. ($H_3 As S_3$) συστάσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν ἀρσενικωδῶν ἁλάτων, περιέχοντα ὅμως ἀντὶ ὀξυγόνου θεῖον. Παράγονται κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ τριθειούχου ἀρσενικοῦ εἰς θειοῦχα ἀλκάλια (βλ. *ἀρσενικοῦ ἀντιδράσεις*).

Θειοαρσενικὰ ἅλατα. Εἶναι ἅλατα τοῦ ὑποθετικοῦ θειοαρσενικικοῦ ὀξέος ($H_3 As S_4$), συστάσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν ἀρσενικικῶν ἁλάτων, ἐνέχοντα ὅμως ἀντὶ ὀξυγόνου θεῖον. Σχηματίζονται κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ πενταθειούχου ἀρσενικοῦ εἰς θειοῦχα ἀλκάλια, ἢ τοῦ τριθειούχου ἀρσενικοῦ εἰς πολυθειοῦχα ἀλκάλια καὶ πολυθειοῦχον ἀμμώνιον (βλ. *ἀρσενικοῦ ἀντιδράσεις*). Σ. Χ.

—*[Φαρμ. Χημ.]* Ἐκ τῶν ἐνώσεων καὶ τῶν σκευασμάτων τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀπὸ φαρμακευτικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσιν ἰδίως αἱ ἑπόμεναι:

Τριοξείδιον ἀρσενικοῦ. Ὁ πρὸς φαρμακευτικὴν χρῆσιν ἀνυδρίτης τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος δέον νὰ ἔχῃ ληφθῇ δι' ἐξαχνώσεως, εἴτε ὑαλώδης, εἴτε πορσελλανώδης. Ἡ ἁγνότης αὐτοῦ ἐλέγχεται ἐκ τῆς τελείας πτητικότητος αὐτοῦ, τῆς διαλυτότητος εἰς θερμὸν ὕδωρ καὶ ἀραιὰν ἀμμωνίαν. Ἡ ἀπουσία τοῦ θειούχου ἀρσενικοῦ ἐλέγχεται διὰ τῆς τελείας ἐν ὕδατι θερμῷ διαλυτότητος ἢ ἐν ἀραιᾷ ἀμμωνίᾳ, ὅτε τὸ ἀμμωνιακὸν τοῦτο διάλυμα ἐξατμιζόμενον δὲν πρέπει νὰ γίνεται κίτρινον. Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀντιμονίου, τὸ τυχὸν συμμεμειγμένον, παραμένει ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, τὰ δὲ γαιώδη προσμείγματα (γύψος, θειικὸν βάριον κρητίς) παραμένουν ὁμοίως ὡς ὑπόλειμμα κατὰ τὴν ἐξάχνωσιν τοῦ ἀνυδρίτου. Ἀσύμβατα τοῦ ἀνυδρίτου τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος εἶναι ἀσβέστιον ὕδωρ, σκευάσματα τοῦ σιδήρου, μαγνησία, ὑδροθειοῦχοι ἑνώσεις, νιτρικὸς ἄργυρος, ἀφεψήματα στυπτικὰ κέρμης, ἅλατα στρυχνίνης κ.λ.π. Ἐν τοῖς φαρμακείοις τὸ ἀρσενικῶδες ὀξὺ φυλάσσεται, ὡς ὁρίζει ὁ φαρμακευτικὸς νόμος, εἰς ἴδιον ἑρμάριον τῶν δηλητηρίων, εἰς ὃ συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἄλλα ἀρσενικοῦχα φάρμακα, ἅτινα εἶναι λίαν δηλητηριώδη. Ὁμοίως χρησιμοποιεῖται ἴδιος ζυγὸς διὰ τὴν ζύγισιν καὶ ἴδια ὑγδία, κοχλιάρια καὶ σπαθίδες δι' αὐτό. Κατὰ τὴν χορήγησιν αὐτοῦ ὡς ποντικοκτόνου ἢ εἰς ἀνατομεῖα κλπ. κλείεται εἰς κυτίον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «δηλητήριον». Πρὸς κονιοποίησιν τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος, ἥτις γίνεται ἐν ὑγδίῳ πορσελλάνης, διαβρέχεται τοῦτο δι' ὀλίγης ἀραιᾶς ἀλκοόλης. Κατὰ τὴν κονιοποίησιν μεγαλυτέρων ποσοτήτων, ἥτις δύναται νὰ γίνῃ ἐν σιδηρῷ ὑγδίῳ, ἀπαραίτητον εἶναι, ὅπως ὁ κονιοποιῶν τοῦτο φέρῃ προσωπίδα εἰδικὴν πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσπνοῆς τῆς δηλητηριώδους κόνεως αὐτοῦ. Ὁ ἀνυδρίτης τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος χρησιμοποιεῖται ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιεῖται ὡς καυτήριον, ἐσωτερικῶς πρὸς παθήσεις τοῦ δέρματος, παθήσεις τῶν πνευμόνων, διαλείποντας πυρετούς, νευραλγίας, ἐπιληψίας, χορείας κλπ. Ἀντενδείκνυται ἐπὶ παθήσεων τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος. Τὸ φάρμακον λαμβάνεται πάντοτε κατὰ τὸ φαγητὸν καὶ οὐδέποτε νήστεως τοῦ στομάχου. Αἱ δόσεις βαίνουσι προοδευτικῶς, διακοπτόμεναι ἐνίοτε. Ἐσωτερικῶς δίδεται εἰς καταπότια ἀνὰ 0,0005—0,001—0,005 κατὰ δόσιν καὶ δι' ἡμέρας 0,002—0,005—0,01. Ἡ μεγίστη ἐφ' ἅπαξ δόσις εἶναι 0,005 γρ. καὶ ἡ ἡμερησία 0,015 (Ἑλλ. Φαρμ. II). Σκευάσματα τοῦ τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ εἶναι τὰ *ἀσιατικὰ καταπότια* (Pilulæ Asiaticæ) συγκείμενα ἐκ τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ, μέλανος πεπέρεως, γλυκορρίζης καὶ γλισχράσματος ἀραβικοῦ κόμμεως. Ἕτερον πρὸς ἐξωτερικὴν χρῆσιν σκεύασμα εἶναι τὸ τοῦ Hebra, ὅπερ σύγκειται ἐκ τριοξειδίου τοῦ ἀρσενικοῦ, κινναβάρεως καὶ ἀλοιφῆς διαρρόδου. Ὁμοίως ἀναγράφονται πλεῖστα ἄλλα σκευάσματα τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος. Τὸ τριοξείδιον τοῦ ἀρσενικοῦ χρησιμεύει καὶ πρὸς ταριχεύσεις. Κ. Γ. Μ.

Ἀρσενικὸν κολλοειδές. Κέκτηται τοῦτο ὅλην τὴν θεραπευτικὴν ἐνέργειαν τῶν ὀργανικῶν ἀρσενικούχων, ἀλλὰ γίνεται ἄμεινον ἀνεκτόν, εἶναι ἧττον τοξικὸν καὶ ἐπιτρέπει θεραπείαν μᾶλλον παρατεταμένην καὶ δραστικωτέραν. Εἶναι δὲ ἰδίως πρόσφορον πρὸς θεραπείαν τῆς χοιραδώσεως, τῆς ἀναιμίας, τῆς φυματιάσεως, τῆς λευχαιμίας καὶ κατὰ τὰς ἀναρρώσεις. Φέρεται εἰς φύσιγγας καὶ ἐνίεται εἰς βαθείας ἐνδομυϊκὰς ἐνέσεις. Μ. Ν. Κ.

Ἰωδιοῦχον ἀρσενικόν. Ἡ ἁγνότης τοῦ σκευάσματος τούτου καταδείκνυται διὰ τῆς πτητικότητος καὶ τῆς διαλυτότητος αὐτοῦ εἰς διθειάνθρακα καὶ αἰθέρα. Τὸ ἰωδιοῦχον ἀρσενικὸν ἀνεγράφη ἐσωτερικῶς ἐπὶ καρκινώματα καὶ δερματοπαθείας εἰς δόσιν 0,001—0,004 γρμ. τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας ἐν καταποτίοις, ἐπίσης ἐχορηγήθη καὶ εἰς παιδία λυμφατικὰ καὶ χοιραδικά. Μεγίστη δόσις αὐτοῦ εἶναι ἐφ' ἅπαξ μὲν 0,01 γρ. καὶ ἡμερησίας 0,06 γρ. Χρῆσις ἐξωτερικὴ τοῦ ἰωδιούχου ἀρσενικοῦ γίνεται εἰς ἀλοιφὰς κατὰ δερμοπαθειῶν καὶ ἕρπητος. Ἐκ τῶν κυριωτέρων σκευασμάτων τοῦ ἰωδιούχου ἀρσενικοῦ εἶναι τὸ ὑγρὸν Donavan (Solutio Donavan), τὰ καταπότια ἰωδιούχου ἀρσενικοῦ (Pilulae arseniijodati) καὶ ἡ ἀλοιφὴ ἰωδιούχου ἀρσενικοῦ(Unguentumarsenii jodati). Κ. Γ. Μ.

Βρωμιοῦχον ἀρσενικόν. Σκεύασμα τοῦ βρωμιούχου ἀρσενικοῦ εἶναι τὸ ὑγρὸν Clemens (Liqueur à l'arsenite de bromure de potassium), ὅπερ σκευάζεται ἐκ 4 μ. ἀρσενικώδους ὀξέος, 4 μ. ἀνθρακικοῦ καλίου, 8 μ. βρωμίου καὶ 372 μ. ἀπεσταγμένου ὕδατος. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο ἐχορηγήθη εἰς δόσιν 3—4 σταγόνων ἐντὸς ὕδατος ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἡμέρας ἐπὶ χρονίας παθήσεις τοῦ δέρματος. Ἕτερον σκεύασμα τοῦ βρωμιούχου ἀρσενικοῦ εἶναι τὸ ὑγρὸν βρωμιούχου ἀρσενικοῦ (Liquor arsenici bromati), ὅπερ λαμβάνεται ἐξ 98 μ. ὑγροῦ Fowler καὶ 2 μ βρωμίου. Κ. Γ. Μ.

Ἀρσενικικὸν ὀξύ. Θεραπευτικὴν ἐφαρμογὴν δὲν ἔχει τὸ ἀρσενικικὸν ὀξύ, ἀναγράφονται ὅμως τὰ ἅλατα αὐτοῦ ὡς ἡ *ἀρσενικικὴ κινίνη* καὶ ἡ *ἀρσενικικὴ στρυχνίνη* (βλ. λ. κινίνη, στρυχνίνη). Κ.Γ.Μ.

Ἀρσενικῶδες ὀξύ. Καὶ τῆς ἐνώσεως ταύτης τοῦ ἀρσενικοῦ μόνον τὰ ἅλατα (ὡς ἡ *ἀρσενικώδης στρυχνίνη* καὶ ἡ *ἀρσενικώδης κινίνη*) χρησιμοποιοῦνται ἐντῇ θεραπευτικῇ (βλ. λ. στρυχνίνη, κινίνη). Κ. Γ. Μ.

ἀρσενοκαζεϊνικαὶ ἐνώσεις (Arsenkaseinate) *[Φαρμ. Χημ.]*. Αὗται λαμβάνονται δι' ἐπιδράσεως ἰωδιούχου ἢ χλωριούχου ἀρσενικοῦ ἐν ἀλκοολικῷ διαλύματι ἐπὶ κονιώδους καζεΐνης. Ὁ *Fraenkel* παραδέχεται ὅτι ἐκ τῶν ἀρσενοκαζεϊνικῶν ἐνώσεων κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν λῆψιν ἀποσπᾶται πρῶτον τὸ ἀρσενικῶδες ὀξὺ καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ δράσῃ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς βλενομεμβράνης τοῦ στομάχου καὶ τοῦ ἐντέρου οὕτως, ὥστε νὰ προκαλέσῃ εἰς περιστάσεις τινὰς γαστροεντερικὰς ἀνωμαλίας. Κ. Γ. Μ

ἀρσενιτεϋλικὸν (ἢ *ἀρσενοσαλικυλικὸν*) *ὀξύ*. Βελονοειδεῖς κρύσταλλοι, δισλυτοὶ ἐν θερμῷ ὕδατι καὶ οἰνοπνεύματι καὶ δυσδιάλυτοι ἐν αἰθέρι. Φαίνεται ἧττον δηλητηριῶδες τοῦ *ἀτοξυλίου*. Χρησιμοποιεῖται ὡς ὀργανικὴ ἀρσενικοῦχος ἕνωσις κατὰ τῶν ἐκ πρωτοζώων νόσων. Μ.Ν.Κ.

ἀρσενικοῦ *σκευάσματα [Φαρμ. Χημ.]*. Ἐκ τῶν περιεχουσῶν ἀρσενικὸν φαρμακευτικῶν σκευασιῶν εὐχρηστότεραι εἶναι αἱ ἑπόμεναι:

Ἀρσενοβενζόλη καὶ *νεοαρσενοβενζόλη* (Arsénobenzol καὶ Novarsénobenzol). Εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Ehrlich προταθὲν Sa varsan (606)· βλ. σαλβαρσάνη. Μ. Ν. Κ.

Ἀρσενογόνον (Arsenogen). Σκεύασμα τοῦ νουκλεϊνικοῦ ὀξέος ἀρσενικοῦχον, φωσφοροῦχον καὶ σιδηροῦχον. Ἡ περιεκτικότης του εἰς ἀρσενικὸν εἶναι 14%, σίδηρον 16.4 καὶ φωσφόρον 2%. Κ. Γ. Μ.

Ἀρσενοσιδηρίνη (Arsenoferratine). Σύνθεσις ἀρσενικοῦ, σιδήρου καὶ λευκώματος, ἐνέχουσα σίδηρον ἐν ὀργανικῇ ἐνώσει ἰσοδυναμοῦσῃ πρὸς 6 % μεταλλικοῦ σιδήρου, ἀρσενικὸν δὲ στοιχειῶδες ὁμοίως πρὸς 0.06 τοῖς 100. Κόνις καστανόφαιος, σχεδὸν ἄοσμος καὶ ἄγευστος, διαλυτὴ ἐν ὕδατι καὶ λίαν εὐδιάλυτος ἐν ἠραιωμένοις ἀλκαλικοῖς διαλύμασιν. Ἐνέργειαν φαρμακολογικὴν ἔχει ἡ σύνθεσις αὕτη οἵαν καὶ αἱ ὀργανικαὶ ἐνώσεις σιδήρου καὶ ἀρσενικοῦ (βλ.ἀρσενοτρισιδηρίνη) ἄρα ἐνδείκνυνται ἔνθα καὶ αὗται. Χορηγεῖται ἀνὰ 0.50 ἑκατοστόγρ. τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας.

Διάλυμα 5 μερῶν ἀρσενοσιδηρίνης πρὸς 5 % τῇ βοηθείᾳ ὀλίγου ὑδροξειδίου νατρίου, εἰς 68 μέρη ὕδατος, 20 γλυκερίνης, 6 οἰνοπνεύματος καὶ 1 αἰθερίου ἐλαίου ἀγγοστούρας ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον φαρμακευτικὸν σκεύασμα (Arsenoferratum). Μ.Ν.Κ.

Ἀρσενοτρισιδηρίνη (Arsen triferrine). Ἕνωσις παρα-πυρηνικοῦ σιδήρου μετ' ἀρσενικοῦ ἐν ὀργανικῇ συνθέσει, ἐνέχουσα 16% σιδήρου, 0.1 % ἀρσενικοῦ μεταλλοειδοῦς καὶ 2.5 φωσφόρου. Κόνις χρυσομηλόχρους, ἄγευστος, διαλυτὴ ἐν ἠραιωμένοις ἀλκαλίοις, ἐξ ὧν καθιζάνεται τῇ προσθήκῃ ὀξέος. Διελαύνει τὸν στόμαχον ἡ οὐσία αὕτη χωρὶς ν' ἀλλοιοῦται, διαλύεται δὲ μόνον ἐν τοῖς ἐντέροις καὶ ἀπορροφεῖται ἐκεῖθεν. Ἕνεκα τῆς ἰδιότητος ταύτης ὁ γαστρικὸς βλενογόνος οὐδαμῶς βλάπτεται ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ. Λέγεται ἀνύσιμον τὸ φάρμακον πρὸς περιπτώσεις ἀναιμίας μὴ ὑποχωρούσας μόνῳ τῷ σιδήρῳ, καὶ πρὸς τὴν νευρασθένειαν, τὴν ὑστερίαν καὶ πρὸς διαφόρους δερματικὰς παθήσεις. Μ. Ν. Κ.

Ἀρσενοφαινυλογλυκινικὸν νάτριον ἢ *σπιραρσύλη* (Arsenophenylglycinnatrium, spirarsyl). Ἀρσενικοῦχον σκεύασμα τῆς Ὀργανικῆς Χημείας τοῦ τύπου:

$$NaOOC.CH_2—HN.C_6H_4—As=$$
$$=As—C_6H_4.NH.CH_2COONa.$$

Κόνις κιτρινωπὴ εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι, εὐκόλως ἀλλοιουμένη ἐν τῷ ἀέρι, διὸ φυλάσσεται ἐντὸς συντετηγμένων σωληναρίων. Προὐτάθη ὑπὸ τοῦ Ehrlich πρὸς διαφόρους θεραπευτικὰς χρήσεις. Κ. Γ. Μ.

Ἀρσιοδύλη (Arsiodyl). Ὑγρὸν περιεχόμενον ἐν φιαλιδίοις σταγονομετρικοῖς, περιέχον τριιωδιοῦχον ἀρσενικὸν χημικῶς καθαρόν. Συνίσταται κατὰ τῆς χοιραδώσεως, τῆς λυμφατικῆς δυσκρασίας, τῆς ἀναιμίας καὶ ἐν γένει ἔνθα ἐνδείκνυνται τὰ ἰωδιοῦχα καὶ τὸ ἀρσενικόν. Μ. Ν. Κ.

Ἀρσυκοδίλη (Arsycodile). Οὕτω καλοῦνται «εἰδικότητες» τῶν ἑλβετικῶν καὶ γαλλικῶν ἐργοστασίων. Αὗται εἶναι σκευάσματα τῶν *κακοδυλικῶν* ἁλάτων, καὶ μάλιστα *κακοδυλικοῦ νατρίου*, προὐτάθησαν δὲ κατὰ τῆς νευρασθενείας, δερματικῶν παθήσεων, ἑλωδῶν πυρετῶν κλπ. Τοῦ σκευάσματος γίνεται χρῆσις ὑποδόριος καὶ ἐσωτερική. Κ.Γ.Μ.

Ἀρσυλίνη (Arsyline). Φωσφορο-ἀρσενικοῦχον λεύκωμα. Κόνις λευκοκίτρινος, ὑγροσκοπική, ὀξίνος τὴν γεῦσιν, ἐνέχουσα 2.6% φωσφόρου καὶ 0.10 ἀρσενικοῦ. Τὸ φάρμακον τοῦτο χορηγεῖται πρὸς τὰς παθήσεις τοῦ δέρματος, τὴν ἐλονοσίαν, τὴν ἀναιμίαν, τὸν διαβήτην κλπ. Μ. Ν. Κ.

Ἀρσενικοῦ σιγαρέττα. Ταῦτα ἐπροτάθησαν ὑπὸ τοῦ Trousseau κατὰ τῆς φθίσεως, ἑτοιμάζονται δὲ ἐκ χάρτου διαβραχέντος διὰ διαλύματος ἀρσενικώδους καλίου. Ὁ χάρτης οὗτος μετὰ τὴν ξήρανσιν κόπτεται καὶ κατασκευάζονται ἐξ αὐτοῦ μικρὰ σιγαρέττα, ἅτινα καπνίζει ὁ ἀσθενής. Κ.Γ.Μ.

[Περὶ τῶν ἀντιδότων κατὰ τῆς δηλητηριάσεως ἐκ τῶν ὀξέων, ἁλάτων ἢ σκευασμάτων τοῦ ἀρσενικοῦ βλ. λ. ἀντίδοτα].

— ἀρσενικοῦ *ὤχρα* (Arsenblüte) *['Ορυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ἀρσενίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀρσενικός,—*ή*,—*όν*· ἰδιωματ. *σερνικὸς* καὶ *σαρνικός*· ὁ ἄρρενος γένους «περιστέρι ἀρσενικό»· χρησιμεύει ὡς προσδιορισμὸς τῶν ἐπικοίνου γένους οὐσιαστικῶν· ἀντίθ. *θηλυκός*· ‖ ἰδιωματ. *τὸ σερνικὸ* ὡς οὐσιαστ., τὸ ἄρρεν τέκνον· ἀντίθ. *θηλυκὸ* ἢ *κορίτσι*: «λείπει τὸ σερνικό μου ἀπὸ τὸ πρωί· δὲν ξέρω ποῦ 'ναι»· παροιμ. «τὰ σερνικὰ εἶναι οἱ στῦλοι τοῦ σπιτιοῦ», ὅτι εἰς τὰ ἄρρενα τέκνα στηρίζονται αἱ ἐλπίδες τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ οἴκου· πρβλ. τὸ ἀρχ.: «στῦλοι γὰρ οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄρρενες» *(Εὐριπίδ.)*.

— ἀρσενικὸν *(γένος) [Γλωσσολ.]*· βλ. γένη.

Ἀρσενικὸς *Δημήτριος*. Ἀγωνιστής, ὀνομαζόμενος πράγματι *Δημήτριος τοῦ Κόλια*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1790 εἰς τὴν Χασιὰν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἔλαβε τὸ παρωνύμιον τοῦτο κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ ἀλβανοφώνων συνήθειαν. Διεκρίθη διὰ τὴν ὁρμητικότητά του εἰς πολλὰς συμπλοκὰς ἔξωθι τῶν Ἀθηνῶν, ἐφονεύθη δὲ τῷ 1825 εἰς Καπανδρίτι.

— Ἀρσενικός, *Θωμᾶς Δημ.* Ἐκ τῶν νεαροτέρων Ἀγωνιστῶν, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1814, ἐν Χασιᾷ τῆς Ἀττικῆς. Ἐστάλη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅπου ἐμαθήτευεν εἰς τὴν Ἀλληλοδιδακτικὴν Σχολὴν τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας, τὴν ἀνασυσταθεῖσαν τῷ 1824. Τόσον ὅμως ἐξηγριώθη διὰ τὸν φόνον τοῦ πατρός του, ὥστε μόλις δωδεκαετὴς ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἀκολουθῶν τὸν Γκούραν ἠγωνίσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει μέχρι τῆς παραδόσεώς της. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἐρίσας πρός τινας Τούρκους τῷ 1830, ὅτε ἀκόμη ὑπῆρχε Τοῦρκος διοικητὴς ἐν τῇ πόλει, ἀντιπρόσωπος τοῦ πασᾶ τῆς Χαλκίδος, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, θρηνηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐθαύμαζαν τὴν φιλομάθειαν καὶ τὴν γενναιότητα τοῦ μικροῦ τούτου Ἀγωνιστοῦ. Ἐφονεύθη μόλις δεκαεξαετής. Γ. Δ. Κ.

—Ἀρσενικός, *Θωμᾶς*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀθηνῶν, ὑπηρετήσας εἰς τὸ τακτικὸν ἑλληνικὸν ἱππικὸν σῶμα

Digitized by Google

καὶ φονευθείς, κατὰ πιστοποίησιν τῶν Παπαδοπούλου καὶ Μακρυγιάννη, ὑφ' οὗ ὑπηρέτησε τῷ 1826, εἰς συμπλοκήν τινα τῆς Καρύστου (ἀριθμ. μητρ. ὑπαξιωμ. 5342, ἐγγρ. ἀρχ. Ἀγων. 14988). Λ. Δ. Κ.

— **Ἀρσενικός, *Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστής. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Τριφυλίαν, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Δικαῖον καὶ ἐφονεύθη μετ' ἐκείνου εἰς Μανιάκι, τῷ 1825

— **Ἀρσενικός, *Παναγιώτης***. Ἔμπορος ἐν Ταϊγανίῳ τῆς Ρωσίας, μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἀναφέρεται ὡς κατελθὼν μεταγενεστέρως ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ὑπηρέτησε τὸ Δημόσιον εἰς διαφόρους θέσεις οἰκονομικάς.

ἀρσενικοσίδηρος (Arseneisen) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ λοιλλιγγίτου (βλ. λ.).

— **ἀρσενικοσιδήρου** *ἰζήματα* (Arseneisen sinter) *Ὀρυκτολ.*· βλ. σιδηρο-ἰζήματα.

ἀρσενικοῦχος (ὁ, ἡ), **— ον** (τὸ) *[Χημ.]*· ὁ περιέχων ἀρσενικόν.

— **ἀρσενικοῦχα** *ὕδατα* (Eaux arsenicales). Οὕτω καλοῦνται τὰ μεταλλικὰ ἐκεῖνα ὕδατα τὰ ἐνέχοντα *ἀρσενικὸν* εἰς ἱκανὰ κατὰ λίτρον χιλιοστόγραμμα, οὕτως ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀποτελῇ τοῦτο δραστικὸν στοιχεῖον. Ἀρσενικὸν εἰς ἀσήμαντα ποσὰ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς πλεῖστα μεταλλικὰ ὕδατα. Τῷ 1851 ὁ Thenard παρετήρησεν, ὅτι τὰ ὕδατα τῆς Bourboule ἐνεῖχον ἀρσενικόν, μετὰ πάροδον δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἐσημειώθη ἡ παρουσία αὐτοῦ καὶ εἰς πλῆθος ἄλλο μεταλλικῶν, ἰδίως δὲ μάλιστα μεταξὺ θειικο-σιδηρούχων ὑδάτων. Ἡ ἐξήγησις τούτου εἶναι ἁπλουστάτη. Τὰ ὕδατα ταῦτα, διερχόμενα διὰ μέσου στρωμάτων εἰς ἃ ὑπάρχουν θειοαρσενικοῦχα ὀρυκτά, ὡς εἶναι ὁ ἀρσενοπυρίτης, εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ὁποίου λαμβάνουν μέρος ὁ σιδηροπυρίτης ἢ ὁ μαρκασίτης καὶ τὸ ἀρσενικόν, ἐμπλουτίζονται διὰ σιδήρου καὶ μικρῶν ποσοτήτων ἀρσενικοῦ. Τινὲς τῶν ταξινομήσεων τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων καταλέγουσι τὰ ἀρσενικοῦχα ὕδατα μεταξὺ τῶν σιδηρούχων, κατ' ἄλλας ὅμως πάλιν ταῦτα ἀποτελοῦν ἰδίαν τάξιν, περιλαμβάνουσαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδομεν, τὰ ἀρσενικοῦχα ὕδατα τὰ ἐνέχοντα ἀρσενικὸν εἰς ἀρκετὰ χιλιοστόγραμμα, ὥστε νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ κύριον θεραπευτικὸν στοιχεῖον τοῦ μεταλλικοῦ ὕδατος. Ἀρσενικὸν ἐνέχουσι καὶ ἄλλαι τινὲς δισανθρακικοχλωριονατριοῦχοι πηγαὶ μὴ σιδηροῦχοι, ὡς εἶναι αἱ: Mont Dore, Royat κλπ., εἰς πολὺ μικροτέραν ὅμως ἀναλογίαν.

Τὰ ἀρσενικοῦχα ὕδατα λαμβάνονται ἐσωτερικῶς κατὰ κοχλιάρια 1—2 δι' ἡμέρας, αὐξάνεται δὲ τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος βαθμηδόν. Ἐνδείκνυνται δὲ γενικῶς ἐπὶ δυστροφιῶν, ὅπου δρῶσιν εὐνοϊκῶς τροποποιοῦσαι τὴν θρέψιν, ὡς ἐπὶ διαβητικῶν καὶ ἀζωτουρικῶν, εἰς παθήσεις τῶν ὀστῶν, εἰς τοὺς ἔχοντας ἐξησθενημένον τὸ νευρικὸν σύστημα, εἰς τοὺς φυματικοὺς παρὰ τοῖς ὁποίοις ἀπαντᾶται δυσθρεψία, καὶ τέλος ὡς εὐνοοῦντα τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἐνδείκνυνται κατὰ τῶν χλωραναιμικῶν, ὅταν ἡ πάθησις ἔχῃ ἐπιφέρει ἐλάττωσιν τῶν αἱμοσφαιρίων καὶ ὀξυαιμοσφαιρίνης. Κατὰ τὸν Gautier, λαμβανόμενον ἐσωτερικῶς δρᾷ ὡς ἔνζυμον· συσσωρευόμενον εἰς ὄργανά τινα, ἰδίᾳ μάλιστα εἰς τὸν θυρεοειδῆ, σχηματίζει ἀρσενικικὰς νουκλεΐνας, αἵτινες διαδιδόμεναι ἐνεργοῦσι τὴν θρέψιν. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ αὔξησις τοῦ βάρους τοῦ σώματος, ἡ περίσσεια τῆς οὐρίας, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων κ.λ.π. Τὰ ἀρσενικοῦχα ὕδατα ἐνδείκνυνται καὶ ἐπὶ δερματικῶν τινων παθήσεων, ὡς δερματώσεων, εἰδῶν τινων ἐκζεμάτων κ. λ. π.

Κυριώτερα ἀρσενικοῦχα ὕδατα εἶναι τὰ ἀκόλουθα, εἰς ἃ ὁ παραπλεύρως σημειούμενος ἀριθμὸς δηλοῖ κατὰ λίτρον περιεκτικότητα εἰς ἀρσενικῶδες ὀξύ: τὰ ὕδατα τοῦ Roncegno (Τυρόλου) 0,015 γρμ., τὰ ὕδατα τοῦ Levico (Τυρόλου) 0,06—0,02 γρμ., τὰ τοῦ Mont-Dore (Puy de Dôme) 0,005—0,006 γρμ., τὰ τῆς Durkheim Maxquelle (Pfalz) 0,0195 γρμ. τὰ τοῦ Val Sinestre (Unterengadine) 0,001—0,0045 γρμ., τὰ τῆς Guberquelle (Strebenica Bosnien) 0,006 γρμ., αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς Bourboule (Puy de Dôme) 0,015—0,028 γρμ., αἱ μετρίως θερμαὶ πηγαὶ αὐτῆς ἐνέχουν 0,005—0,006 γρμ., τὰ ὕδατα τοῦ Barèges εἰς Πυρηναῖα κλπ. Περαιτέρω εἰς τὴν ἰλὺν μεταλλικῶν τινων πηγῶν ἀνευρίσκεται ἀρσενικόν, ὡς εἰς Wiesbaden, Homburger, Karlsbader, Sprudelstein, Kiosingen. Κ. Γ. Μ.

— **ἀρσενικοῦχον** *κοβάλτιον* (Arsenikobalt) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. σαφφλορίτης. Γ. Κ. Γ.

— **ἀρσενικοῦχος** *ἄργυρος* *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. λ. ἄργυρος ἀρσενικοῦχος ὀρυκτός.

— **ἀρσενικοῦχος** *χαλκὸς ὀρυκτὸς* (Arsenkupfer) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ δομεϋκίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀρσενικοφάγοι (οἱ) *[Φαρμακ.]*. Οὕτω καλοῦνται οἱ βαθμηδὸν ἐθισθέντες εἰς τὴν λῆψιν μεγάλων ποσοτήτων ἀρσενικοῦ, αἵτινες παρ' ἄλλοις ἀτόμοις θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι τὸν θάνατον. Οἱ ἀρσενικοφάγοι τρώγουσιν εἴτε τὸ ἀρσενικῶδες ὀξύ, εἴτε τὸ θειοῦχον ἀρσενικὸν ἐν στερεᾷ καταστάσει, εἴτε καὶ πίνουσιν ἰσχυρῶς ἀρσενικοῦχα μεταλλικὰ ὕδατα, ὡς εἶναι πχ. τὰ τοῦ Roncegno. Μεταξὺ τῶν ἀρσενικοφάγων περιλαμβάνονται καὶ τὰ ζῷα ἐκεῖνα, ἰδίᾳ δὲ μάλιστα οἱ ἵπποι, εἰς οὓς δίδουσι μετὰ τῆς φορβῆς αὐτῶν ἀρσενικόν, ὅπως ἀποκτήσωσιν ὡραῖον ἐξωτερικόν. Καὶ τὰ ζῷα ταῦτα ἐθίζονται ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι ὁμοίως εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρσενικοῦ.

Ὁ ἐθισμὸς πρὸς τὸ ἀρσενικὸν παρατηρεῖται ἰδίᾳ εἰς ἀνατολικούς τινας λαούς, εἰς Ἑλβετίαν, Ἀμερικὴν κλπ.

Εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῶν Steiermark καὶ Τυρόλου χωρικοί τινες, κυνηγοὶ κλπ. ἐθίζονται εἰς τὴν λῆψιν μικρῶν ποσοτήτων ἀρσενικοῦ, αἵτινες βαθμηδὸν αὐξανόμεναι φθάνουσι μέχρι 0,4 γρ. ἀπὸ τῆς νεότητος αὐτῶν. Λαμβάνουν δὲ τοῦτο ὡς διεγερτικὸν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γενετησίου ὁρμῆς των. Λέγεται δὲ ὅτι διὰ τῆς χρήσεως αὐτοῦ φθάνουν εἰς ἔσχατον γῆρας ἀπολαμβάνοντες ἐξαιρετικῆς ὑγείας καὶ εὐσαρκίας. Ἐπίσης χωρικαί τινες κόραι καὶ ἠθοποιοὶ λαμβάνουσιν ἐσωτερικῶς ἀρσενικὸν διὰ νὰ ἀποκτήσωσι λάμποντας ὀφθαλμούς, ρόδινον δέρμα καὶ τελείαν διαμόρφωσιν τοῦ σώματος.

Ἐπίσης λέγεται, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι τινὲς ἐθίζονται εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρσενικοῦ, ὡς συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς μορφίνης. Οἱ οὕτως ἐθιζόμενοι λαμβάνουσι μεγαλυτέρας ἐφ' ἅπαξ ἢ ἡμερησίας δόσεις, αἵτινες δύνανται νὰ φθάσωσι εἰς τὴν 5πλασίαν ἢ 10πλασίαν τῆς προκαλούσης τὸν θάνατον δόσεως. Ἡ καλὴ κατάστασις τοῦ ἀρσενικοφάγου εἶναι στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν συνεχῆ χρῆσιν τοῦ φαρμάκου, καθότι διὰ παύσεως τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐπακολουθοῦσι φοβερὰ συμπτώματα.

Πρὸς ἐξήγησιν ἐθισμοῦ πρὸς τὸ ἀρσενικὸν ὁ Gloetta ἐξετέλεσε πολλὰ πειράματα ἐπὶ κυνῶν, κατέληξε δὲ εἰς τὸ ὅτι διὰ τοῦ χρόνου μειοῦται ἡ ἀπορρόφησις τοῦ ἀρσενικοῦ ἀπὸ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος καθισταμένου ὀλιγώτερον διαβατοῦ βαθμηδὸν διὰ τοῦ ἐντερικοῦ βλενογόνου. Δὲν εἶναι γνωστὸν ὅμως ἐὰν γίνεται καὶ γενικὸς ἐθισμὸς τῶν κυττάρων τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρσενικοῦ. Κ. Γ. Μ.

ἀρσενιοπλεΐτης (Arseniopleit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν εὑρεθὲν εἰς τὸ Sjögrube. Εἶναι ἔνυδρον ἀρσενικικὸν ἅλας τοῦ ἀσβεστίου καὶ τοῦ μαγγανίου. Ὁμοιάζει πρὸς τὸν *αἱματόλιθον* ἢ *διαδελφίτην*. Γ. Κ. Γ.

Ἀρσενιος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐπισκοπῆς τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης τοῦ νομοῦ Πέλλης Κάτ. 595. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἄρσεν*, μετονομασθὲν ἐσχάτως, ἦτο δὲ καὶ ἕδρα τῆς κοινότητος. Δ. Ε. Μ

Ἀρσένιος, *ἀββᾶς* ἢ *ἐρημίτης*. Ἐν Ρώμῃ γεννηθεὶς περὶ τὸ 350 καὶ «εὐγενῶν γεννητόρων στέλεχος», ἐντριβὴς εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκὴν σοφίαν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου *Θεοδοσίου* τοῦ *μεγάλου* (379—395) ὡς διδάσκαλος τῶν υἱῶν του Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου. Ἀποστραφεὶς τὸν αὐλικὸν βίον καὶ ἐλθὼν εἰς διένεξιν μετὰ τοῦ *Ἀρκαδίου*, ἀκούσας θείας φωνῆς λεγούσης «εἰ θέλεις σωθῆναι, φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους καὶ σώζῃ», ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον τῆς *Σκήτεως* ἐν Ἀφρικῇ, ἔνθα 40 ὁλόκληρα ἔτη ἔζησε βίον αὐστηροτάτης ἀσκήσεως, ἐκεῖθεν εἰς *Τρύην* ἔναντι τῆς Μέμφιδος τῆς κάτω Αἰγύπτου, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 95 ἐτῶν, περὶ τὸ 450. Ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τὴν 8ην Μαΐου, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν 19ην Ἰουλίου. Τὸ ἐγκώμιόν του ἔγραψε *Θεόδωρος ὁ Στουδίτης* (*Migne* Ἑ. Π. 99 849—882 καὶ πληρέστερον ἐν Byzantinisch-Neugriechische. Jahrbuecher τοῦ 1920 σ. 241—262 ὑπὸ *Th. Nissen*).

Εἰς αὐτὸν τὸν Ἀρσένιον ἀποδίδεται ἡ συγγραφὴ ἔργου φέροντος τὸν τίτλον «Παραίνεσις καὶ διδασκαλία», ὅπερ περιέχει νουθεσίας πρὸς μοναχοὺς νὰ ἀσκῶσιν οὐ μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὡς καὶ πραγματείας φερούσης τὸν τίτλον «Εἰς τὸν πειραστὴν νομικόν», ἤτοι ἑρμηνείαν εἰς τὸ *Λουκᾶ* 10,25 κ. ἑ. (ἀμφότεραι εὑρίσκονται ἐν *Migne* Ἑ. Π. 66, 1617 κ. ἑ.). Εἶναι ὅμως ζήτημα ἂν ὁ ἐρημίτης Ἀρσένιος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῶν ὡς ἄνω ἔργων, διότι οὔτε τὰ ἀποφθέγματα τῶν πατέρων ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ Ἀρσενίου (*Migne* Ἑ. Π. 65, 87 κ. ἑ.), οὔτε ὁ *Θεόδωρος Στουδίτης* εἰς τὸ ἐγκώμιόν του εἰς αὐτὸν ἀναφέρουν περὶ αὐτοῦ ὅτι διετέλεσε καὶ συγγραφεύς, ὅπερ τὸ πρῶτον ἀναφέρει ὁ *Νικηφόρος Κάλλιστος* (ἐκκλησ. ἱστορ. 12,23), οὗτινος αἱ πληροφορίαι δὲν εἶναι τόσον ἀξιόπιστοι. Δ. Σ. Μ.

—**Ἀρσένιος** *Αἰτωρειανός, Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης*. Ὁ Ἀρσένιος, κατὰ κόσμον ὀνομαζόμενος *Γεώργιος*, ἐγεννήθη τελευτῶντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅθεν κατὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204) μετέβη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν· ἐκεῖ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τότε ὠνομάσθη *Γεννάδιος*, κατόπιν δὲ *Ἀρσένιος*· βραδύτερον ἔγινεν ἡγούμενος τῆς μονῆς ἐν *Ὀξείᾳ*, παρὰ τὴν πρωτεύουσαν· ὡς τοιοῦτος ἦλθε τῷ 1254, μετὰ τῶν ἀρχιερέων Κυζίκου καὶ Σάρδεων, ἀπεσταλμένος τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας *Ἰωάννου Γ' Βατάτση* πρὸς τὸν πάπαν *Ἰννοκέντιον Δ'*, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν ἕνωσιν ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποδόσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς Ἕλληνας· αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν κατέληξαν. Ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν ἐνεκλείσθη ἐν ἀσκητηρίῳ παρὰ τὴν *Ἀπολλωνιάδα* λίμνην ἐν Βιθυνίᾳ. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος ἐκλήθη τῷ 1255 ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐν *Νικαίᾳ* ὑπὸ τοῦ ἄρτι διαδεχθέντος τὸν πατέρα του Ἰωάννην Βατάτσην αὐτοκράτορος *Θεοδώρου Β'* τοῦ *Λασκάρεως*, καθόσον ὁ λαοπρόβλητος *Νικηφόρος Βλεμμύδης* δὲν ἦτο ἀρεστὸς τῷ αὐτοκράτορι ἢ δὲν ἐδέχθη. Ὁ Ἀρσένιος διελθὼν εἰς ὀλίγας ἡμέρας τὰ κατώτερα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ἀνηγορεύθη πατριάρχης τῇ 25ῃ Δεκεμβρίου 1255.

Ὅταν, ὡς γνωστόν, τῷ 1258 ἀπέθανε Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ὀκταετῆ υἱόν του Ἰωάννην Β', ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ πρωτοβεστιαρίου Γεωργίου Μουζάλωνος· ἀλλὰ δολοφονηθέντος μετ' ὀλίγας ἡμέρας τοῦ Μουζάλωνος, ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς ὁ *Μιχαὴλ Παλαιολόγος*, ὅστις ἐσφετερίζετο βαθμηδὸν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ τέλος, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, στεφθεὶς μόνος αὐτὸς (1260) ἀπέστειλε τὸν νεαρὸν Ἰωάννην ὑπὸ φυλακὴν εἰς Μαγνησίαν. Ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος καίτοι ὁ Μιχαὴλ πολὺ τὸν περιεποιεῖτο, εἶχε μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὸν Ἰωάννην, ὅπερ ἀπήρεσεν εἰς τὸν Μιχαήλ, διὸ καὶ ὑπέπεσεν ὑπὸ τὴν δυσμένειάν του. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἀρσένιος ἔκρινε καλὸν νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς πρωτευούσης εἰς μοναστήριον· συνοδευθεὶς λοιπὸν ὑπ' ὀλίγων φίλων ἀνεχώρησεν ἐκ Νικαίας καὶ μετέβη πεζῇ εἰς τὴν παρὰ τὰ τείχη τῆς πόλεως κειμένην μονὴν τοῦ *ἀγάλματος*, ὅπου καὶ διενυκτέρευσε· τὴν δ' ἑπομένην μετέβη εἰς τὴν πλησίον ἐκεῖ μονὴν τοῦ *Πασχασίου* καὶ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν μονὴν τοῦ *Διομήδους*, ὅπου δεχθεὶς πρεσβείαν τοῦ ταραχθέντος διὰ τὴν παραίτησιν αὐτοκράτορος, ὅστις τὸν παρεκάλει νὰ ἐπανέλθῃ, ἐπέμεινεν ἀνένδοτος εἰς αὐτήν.

Τότε ἐξελέγη διάδοχός του ὁ Ἐφέσου *Νικηφόρος*· ἀλλὰ θανόντος τούτου μετὰ ἑξάμηνον πατριαρχείαν (1260—61), ὁ Παλαιολόγος ἔκρινε φρόνιμον, καίτοι μὴ κατὰ βάθος ἐπιθυμῶν τοῦτο, νὰ προσκαλέσῃ δι' ἰδίου ἀπεσταλμένου τὸν Ἀρσένιον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Ἀρσένιος ἐδέχθη μὲν τὴν πρόσκλησιν (1261), ἀλλὰ βλέπων ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐξηκολούθει νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην κακῶς, οὐ μόνον μὴ ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς βασιλέα, ἀλλὰ καὶ κρατῶν ἐν περιορισμῷ αὐτόν, δὲν προσήρχετο ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Διομήδους νὰ ἀναλάβῃ τὰ πατριαρχικά του καθήκοντα, οὐδὲ παρέστη εἰς τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Μιχαὴλ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῇ 15ῃ Αὐγούστου 1261. Τέλος μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἐπανῆλθεν ὁ Ἀρσένιος ἐπὶ τοῦ θρόνου του, δεχθεὶς μάλιστα νὰ στέψῃ αὖθις ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Μιχαὴλ αὐτοκράτορα Ρωμαίων, χωρὶς νὰ μνημονευθῇ κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου. Ὅταν ὅμως, κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1261, διαταγῇ τοῦ Μιχαὴλ ἐτυφλώθη ὁ δυστυχὴς βασιλόπαις Ἰωάννης, ὁ Ἀρσένιος βαθύτατα ταραχθεὶς ἀφώρισε τὸν Μιχαήλ· Οὗτος μὴ θέλων νὰ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα ἐδέχθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τυπικήν τινα μετάνοιαν, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀφορισμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀρσένιος ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ αὐτὸν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ὁ αὐτοκράτωρ θυμωθεὶς διέταξε τὴν καθαίρεσίν του καὶ τὴν ἐξορίαν του εἰς *Προικόννησον* τῆς Προποντίδος (1267), ὅπου ἐγκεκλεισμένος ἔν τινι μονυδρίῳ, τῆς *Σούδας* καλουμένῳ, ἀπέθανε μετ' ὀλίγα ἔτη, πιθανώτατα τῷ 1273, «τῆς ἀρετῆς κάλλιστος, ἔμψυχος θρόνος» κατ' *Ἐφραίμιον* (Χρονικὸν στ. 1271 κ. ἑ. ἐν *Migne* Ἑ. Π. 143, 376).

Ὁ Ἀρσένιος εἶχε καὶ ἱκανὴν μόρφωσιν· ἐκτὸς καὶ τῆς διαθήκης του (*Migne* 140, 948—957) καὶ ὑπομνήματος (αὐτ. σ. 940—948), ἔγραψε καὶ «Λόγον περὶ τοῦ πότε καὶ διὰ τίνων ἡ τῆς Ρώμης ἐξέπεσεν Ἐκκλησία», (σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ *Ὀξονίου* ἀνέκδοτος· βλ. *Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου*, Ὀρθ. Ἑλλάς, Λειψία 1872 σ. 46). Κατὰ δὲ τὸν *Νικηφόρον Κωνσταντινουπόλεως*, ὁ Ἀρσένιος ἐνομοθέτησεν ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου νὰ γίνεται δι' 7 ἱερέων (*Migne* Ἑ. Π. 140, 808). Οἱ αὐτῷ ἀποδοθέντες στίχοι εἰς τὴν Λαμπρὰν Κυριακὴν ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὸν Ἀρσένιον Κερκύρας (βλ. λ.).

Ἀρσενιανὸν σχίσμα. Ἅμα τῇ ἐξορίᾳ τοῦ Ἀρσενίου οἱ ὀπαδοὶ καὶ φίλοι του φανατισθέντες διέκοψαν πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν ἐκλεγέντα διάδοχόν του *Γερμανὸν* τέως *Ἀδριανουπόλεως* καὶ μεταξὺ ἄλλων ὁ *Νικόλαος Ἀλεξανδρείας* καὶ ὁ *Μανουὴλ Θεσσαλονίκης*. Οὕτω προέκυψε τὸ κληθὲν *ἀρσενιανὸν σχίσμα*. Τὰ αὐστηρὰ μέτρα τοῦ πατριάρχου *Ἰωσήφ*, ὅστις διεδέχθη τὸν μετ' ὀλιγόμηνον πατριαρχείαν θανόντα Γερμανόν, κατὰ τῶν Ἀρσενιανῶν, ηὔξαναν τὸ πλῆθος καὶ τὸν φανατισμὸν αὐτῶν, εἰς ὃ συ-

Digitized by Google

νετέλεσε καὶ ὁ ἐν τῇ ἐξορίᾳ θάνατος τοῦ 'Αρσενίου, ὅστις διὰ διαθήκης του πάλιν ἀφώρισε («παραδίδωμι τῷ σκτανᾷ») τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ὁπωσδήποτε συνεργήσαντας καὶ συγκατατεθέντας ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας. Ὁ τὸ 1284 διαδεχθεὶς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον αὐτοκράτωρ *'Ανδρόνικος* ἐδέχθη νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα διὰ θείας κρίσεως· ὡρίσθη δηλαδὴ ἡ μερὶς τῶν 'Αρσενιανῶν καὶ ἡ τῶν ἐναντίων, ἧς προΐστατο ὁ πατριάρχης *Γρηγόριος Β'* (1283 - 1289), νὰ ρίψουν ἀμφότεραι γραφήν τινα ἐν μεγάλῳ ἀργυρῷ λέβητι πλήρει πυρὸς καὶ νὰ ἐθεωρεῖτο ὡς νικήτρια ἡ μερὶς ἧς ἡ γραφὴ δὲν θὰ ἐκαίετο· ἐπειδὴ ὅμως ἐκάησαν ἀμφότεραι αἱ γραφαί, οἱ 'Αρσενιανοὶ ἀνεγνώρισαν ὡς κανονικὸν Πατριάρχην τὸν *Γρηγόριον*, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετενόησαν καὶ ἐπανήρχισαν αἱ ἔριδες. Πρὸς καθησύχασιν τῶν πραγμάτων μετά τινας μῆνας, τὸ αὐτὸ ἔτος 1284, τὸ λείψανον τοῦ 'Αρσενίου μετεφέρθη ἐν πομπῇ εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, πρὸς μεγάλην δυσαρέσκειαν τῶν 'Αρσενιανῶν, μετεφέρθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου 'Ανδρέου ἐν κρίσει.

Τέλος τῷ 1315, ἐπὶ Πατριάρχου *Νήφωνος*, ἐπανήχθη τὸ λείψανον τοῦ 'Αρσενίου εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁρισθείσης, κατὰ τὸν χρονογράφον *Νικηφόρον Γρηγορᾶν*, διὰ τὴν ἡμέραν τῆς μεταφορᾶς, γενικῆς νηστείας καὶ γονυκλισίας· συγχρόνως δὲ ἀπεφασίσθη νὰ τιμωρηθοῦν πάντες οἱ προὔχοντες τῶν ἀντιαρσενιανῶν κληρικῶν διὰ 40θημέρου ἀργίας καὶ οὕτω μετὰ πεντηκονταετίαν περίπου κατέπαυσε τὸ συνταράξαν τὴν 'Εκκλησίαν *ἀρσενιανὸν σχίσμα*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Περὶ τοῦ *'Αρσενίου* πηγὰς ἔχομεν τοὺς Βυζαντινοὺς χρονογράφους *Νικηφόρον Γρηγορᾶν* (Ρωμαϊκὴ ἱστορία) καὶ *Γεώργιον Παχυμέρην* (περὶ Μιχαὴλ καὶ περὶ 'Ανδρον κου Πα αιολόνου), τὴν ἀνώνυμον χρονικὴν σύνοψιν ἐν *Κ. Σάθα* Μεσαι ν βιβλιοθήκη τόμ 7, Βενετία 1894, σ. 510 κ ἑ.) Πρβλ. περὶ αὐτοῦ *'Αντ. Μηλιαρά-η* 'Ιστορία το βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ του δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου (204 - 12 1), ἐν 'Αθήναις 1898, σ. 400 κ. ἑ. *L. Petit* ἄρθρον ἐν Dict. de théol. cath. 1, 1992 - 1994. *Μ. Γεδεὼν* Πατρ Πίνακες.Τοῦ *'Αρσενίου* ἔγραψε βίον καὶ ὁ *Μάξιμος Πλανούδης*, περὶ τὸ 1300 (*Κρουμβάχερ-Σωτηριάδη* Ιστ. βυζ. λογοτ. Α', 193). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***'Αλεξανδρείας*** βλ. λ. 'Αλεξάνδρεια [*'Εκκλησ.*] τ. γ', σ. 556. Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***Βατοπεδινός***. 'Ιερομόναχος τῆς ἐν Ἄθωνι μονῆς *Βατοπεδίου*, ἐκ Ζακύνθου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. 'Εστιχούργησεν εἰς ἐλεεινοὺς στίχους ἱστορίαν τῆς μονῆς του, ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τὴν χαλκογραφικὴν εἰκονογραφίαν τῆς μονῆς, ἄνευ οἱασδήποτε ἀξίας. (*Μ.'Ι. Γεδεὼν* «'Ο Ἄθως»,Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 225). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***'Ελασσῶνος ἀρχιεπίσκοπος***. Οὗτος ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, συνώδευσε τὸν Πατριάρχην *'Ιερεμίαν Γ'* ἐλθόντα τῷ 1580 εἰς Ρωσίαν διὰ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ συνέταξεν ἐκτεταμένην εἰς δεκαπεντασύλλαβον στίχον περιγραφὴν τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ διατριβῆς, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κόποι καὶ διατριβὴ τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου 'Αρσενίου, γράφει καὶ τὴν προβίβασιν τοῦ Πατριάρχου Μοσκοβίας». ('Εδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1749· τῷ 1859 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *Ζαμπελίου* «καθίδρυσις Πατριαρχείου ἐν Ρωσίᾳ».) Ὁ 'Αρσένιος ἀνέλαβε διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Λβόβης ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ διετίαν, καὶ ὕστερον ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος *Σουοδολίας* ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου φαίνεται καὶ ἀπέθανεν (Βλ. *Κ. Σάθα* Νεοελ. φιλολογία, 'Αθῆναι 1868, σ. 206—207.) Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***Θηβαΐδος ἐπίσκοπος***. Μελιτιανός, ζήσας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, σύγχρονος τοῦ *Μ. 'Αθανασίου*, ὃν οὗτος ἐσυκοφαντήθη ὅτι ἐφόνευσε. (Βλ. περὶ αὐτοῦ *Σωκράτους* 'Εκκλ. Ἱστορ. 1, 27 ἐν *Migne* 'Ε. Π 67, 156 κ. ἄ. Πρβλ. καὶ λ. Αθανάσιος *'Αλεξανδρείας* ἐν Μ. 'Ε. 'Ε. τ. Β', σ. 5 6'.)

— **'Αρσένιος** ***Θηβαΐδος***. 'Επίσκοπος Θηβαΐδος κατὰ τας ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος 'Ελθὼν εἰς 'Αγγλίαν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν πασχόντων Χριστιανῶν τῆς 'Ανατολῆς, ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ Campbell, ἀρχηγοῦ τῶν Ἄγγλων *ἀνωμότων*, ὧν τὰς περὶ ἑνώσεως προτάσεις ἀνέλαβε νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν *μέγαν Πέτρον* (βλ. λ. ἀνώμοτοι τ. Ε' σ. 34).

— **'Αρσένιος** ***ἱερομόναχος***. Ἔζησε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς φίλον του, ἐν ᾗ διεκτραγῳδεῖ τὰ κατὰ τὸν *Κύριλλον* τὸν *Λούκαριν*. ('Εδημοσιεύθη ὑπὸ *'Αλλατίου* ἐν τῇ de consensu κ.τ.λ. σελ. 1022 κ. ἑ. Πρβλ. *Κ. Σάθα* Νεοελ. φιλολογία, 'Αθῆναι 1868, σ. 402.) Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***'Ιεροσολύμων πατριάρχης***. Διαδεχθεὶς τὸν πατριάρχην Λάζαρον, ὅστις ἀπέθανε περὶ τὸ 1360, ἐπατριάρχευσεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν περίπου καὶ τῷ 1367 μετέσχε τῶν μετὰ τῆς λατινικῆς 'Εκκλησίας ἀτυχῶν διαπραγματεύσεων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὑπό τι ἔγγραφον τοῦ 1344 ὑπογράφεται ὡς πατριάρχης 'Ιεροσολύμων ὁ 'Αρσένιος, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἡ ἐναντίον τοῦ τότε πατριάρχου μερὶς προέβη εἰς ἐκλογὴν τοῦ 'Αρσενίου ὡς πατριάρχου, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαζάρου ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων (*Χρυσοστόμου 'Α Παπαδοπούλου* 'Ιστορία τῆς 'Εκκλησίας 'Ιεροσολύμων, 'Ιεροσόλυμα 1910, σ. 434). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***ὁ Κερκύρας***. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν *Βηθανίᾳ* τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐμαθήτευσεν ἐν Σελευκείᾳ, ὅπου καὶ ἐχειροτονήθη μοναχός, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη πρῶτον εἰς 'Ιεροσόλυμα καὶ ἔπειτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ μεγάλου Φωτίου, οὗτινος ἔχομεν ἐπιστολάς τινας πρὸς τὸν 'Αρσένιον τοῦτον. 'Εν Κωνσταντινουπόλει προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κερκύρας, διεκρίθη δὲ ἐπὶ παιδείᾳ ὑψηλῷ πνευματικῷ βίῳ καὶ ὑμνογραφικῇ δεξιότητι.

Ἔγραψε καὶ δύο ἐγκώμια, εἰς τὸν *'Απόστολον 'Ανδρέαν* καὶ εἰς τὴν παρθενομάρτυρα *Βαρβάραν*, ἅτινα τὸ πρῶτον ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ *'Ανδρ. Μουστοξύδου* ἐν Delle Cose Corciresi, volume primo, Corfù 1848, ὡς καὶ τρίτον «'Εγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Θερῖνον», ἐκδοθὲν ὑπὸ *Σπ. Λάμπρου* ἐν 'Αθήναις τῷ 1882 ἐν τοῖς «Κερκυραϊκοῖς 'Ανεκδότοις» αὐτοῦ, σ. 9—22 (Πρβλ. Διορθώσεις 'Εκκλ. 'Αλήθεια 4,612 κ.ἑξ.). Τούτου πιθανῶς εἶναι καὶ τὸ ἀνακρεόντειον ποίημα εἰς τὴν Λαμπρὰν Κυριακὴν (ἐν *Migne* 'Ε Π. 140 937 κ ἑξ.), τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὸν *'Αρσένιον* Κωνσταντινουπόλεως. Ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν του ὁ 'Αρσένιος κατετάχθη ἐν τοῖς ἁγίοις, ἀρχομένου τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἑορτάζεται δ' ἡ μνήμη αὐτοῦ τῇ 19ῃ 'Ιανουαρίου, ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου του. Ε. Γ. Π.

— **'Αρσένιος** ***Κιέβου μητροπολίτης***. Γεννηθεὶς τῷ 1795 και μορφωθεὶς ἐν τῇ θεολογικῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Πετρουπόλεως, ἀφοῦ ἔδρασεν ὡς διδάσκαλος καὶ διευθυντὴς σεμιναρίων, ἔγινε τῷ 1832 ἐπίσκοπος καὶ τῷ 1860 μητροπολίτης Κιέβου καὶ ὡς τοιοῦτος διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου του (1876). Ἔγραψε λόγους (ἐξεδ. ἐν Πετροπόλει εἰς 5 τόμους 1873), λειτουργικά, ἐγχειρίδιον περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἀποκεκαλυμμένης θρησκείας (Κίεβον 1875) καὶ κατὰ τῶν σχισματικῶν *Μολοκανῶν*, οὓς προσεπάθει νὰ ἐπιστρέψῃ (βλ. *A Palmieri* Dict de théol. cath. ἄρθρον 'Αρσένιος Κιέβου, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ φιλολογία). Δ. Σ. Μ

—**'Αρσένιος** ***Μακραδουνί***. 'Αρμένιος ποιητὴς καὶ λογογράφος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1788 καὶ ἀποθανὼν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1866. Προήρχετο ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρμενικῆς οἰκογενείας τῶν *Μακραδουνὶ* καὶ παιδιόθεν μεταβὰς εἰς Βενετίαν ἠσπάσθη τὸν καθολικισμὸν καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε σχολὴν τῆς μονῆς τοῦ 'Αγίου Λαζάρου, ὅπου ἐδιδάχθη ἄριστα τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἐγκρατὴς τῆς ἰταλικῆς, τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς φιλολογίας, ἐκ τῆς ὁποίας μετέφρασεν ἱστορικά τινα ἔργα. Εἰς Βενετίαν ἐγένετο ἀρχηγὸς ἢ πατὴρ τοῦ τάγματος τῶν *Μεχιταριστῶν*, ἀξίωμα ὅπερ ἐτήρησε καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωήν. Τῷ 1832 ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως συλλέξῃ τὴν ἀναγκαιοῦσαν ὕλην πρὸς σύνθεσιν τῆς εὐρείας ἐποποιίας του *Χάϊγκ*, ἐκ τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσε μερικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἔταξαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν διασήμων ποιητῶν τοῦ ἔθνους του. 'Εκτὸς τοῦ μεγάλου τούτου ἔπους ὁ 'Αρσένιος ἔχει συνθέσει διάφορα ἄλλα ποιήματα, καὶ διδακτικὰ βιβλία, πρὸς τούτοις «πραγματείαν περὶ στιχουργίας» καὶ μίαν τραγῳδίαν ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῶν 'Αρμενίων, μετέφρασε δὲ εἰς τὴν ἀρμενικὴν τὰ «Γεωργικὰ» τοῦ Βιργιλίου καὶ τὴν «Ποιητικὴν» τοῦ 'Ορατίου. 'Επεχείρησε συνάμα νὰ πείσῃ τοὺς συμπολίτας του, ὅπως εἰς τὸν ἀρμενικὸν ἀλφάβητον ἀποδεχθῶσι τοὺς λατινικοὺς τύπους τῆς γραφῆς, ἀλλ' εὗρε τοιαύτην ἀντίδρασιν, ὥστε παρῃτήθη αὐτῆς. 'Ο 'Αρσένιος θεωρεῖται εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων 'Αρμενίων συγγραφέων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Θ Β

— **'Αρσένιος** ***Μονεμβασίας ἐπίσκοπος***· βλ. λ. 'Αποστόλης *'Αριστόβουλος*.

—**'Αρσένιος** ***Νοβογορόδ***. 'Αρχιεπίσκοπος ἐν Ρωσίᾳ, κατὰ τὸν ΙΣΓ' αἰῶνα. Γνωστὸς ὡς ἐκδότης κατηχήσεων *Μιχαὴλ* τοῦ *'Ακομινάτου* (βλ. λ. 'Ακομινᾶτος *Μιχαὴλ* ἐν τόμ. Γ', σ. 130—131). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***ὅσιος ὁ ἐν τῷ Λάτρῳ***. Οὗτος ὁ κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἀκμάσας ὅσιος πατήρ, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταγόμενος, υἱὸς γονέων εὐσεβῶν καὶ εὐγενῶν, ἔλαβεν ὕψιστα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Τὰ πάντα ἐγκαταλείψας ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἔζη αὐστηρότατον βίον ἀσκητοῦ εἰς τὸ ὄρος *Λάτρος* (ἢ καὶ *Λάτμος*), παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον, ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ, ὅπερ ἦτο τότε μέγα ἀσκητικὸν κέντρον. Ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου. Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης***. 'Ο 'Αρσένιος διεδέχθη εἰς τὴν μητροπολιτικὴν ἕδραν τὸν *Μεθόδιον*, παρακαθήσας καὶ ἐν τῇ συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου *'Ιερεμίου Β'* καὶ ἐν ᾗ λόγιος ὢν ἐπραγματεύθη περὶ τῆς καταστρεπτικῆς λύμης τῆς *σιμωνίας*. Ἤκμασε περὶ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Δ.Κ.Μ.

—**'Αρσένιος** ***(Παπαρσένης)***. Περίφημος πολεμιστὴς τοῦ 'Αγῶνος. 'Εγεννήθη τῷ 1779 ἐν Κρανιδίῳ ἐκ πατρὸς Γεωργίου Κρέστα, βαπτισθεὶς 'Αλέξανδρος. Βραδύτερον χειροτονηθεὶς διάκονος μετωνομάσθη 'Αρσένιος. 'Επανελθὼν εἰς Κρανίδιον, ἐγένετο ἡγούμενος τῆς μονῆς Κοιλάδος, ἥτις δαπάνῃ καὶ Κρανιδιωτῶν τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Σχολὴν Δημητσάνης πρὸς ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν. Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς 'Εταιρίας, ἀνεδείχθη ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ 'Αγῶνος ἀρχηγὸς οὐ μόνον τῶν Κρανιδιωτῶν ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας *Κάτω Ναχαγιὲ* ('Επιδαύρου καὶ 'Ερμιονίδος) καὶ διέπρεψεν ὡς ἀτρόμητος πολέμαρχος. 'Απελθὼν μετὰ τοῦ στρατεύματός του τὴν 3 'Απριλίου 1821 εἰς *Κατζίγκρι* 'Αργολίδος ἐπελήφθη μετὰ τῶν ἄλλων τῆς πολιορκίας τοῦ *Ναυπλίου*. Ὅτε εἰσέβαλεν εἰς Πελοπόννησον ὁ *Κεχαγιάμπεης*, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀντιστάσεως κατ' αὐτοῦ ἐν Ἄργει, ἐκλείσθη δὲ ἐν τῇ μονῇ τῆς *Παναγίας* μετὰ 600 γυναικοπαίδων και 'Αργείων. Πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κεχαγιάμπεη ἐξῆλθε τῆς μονῆς τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας ξιφήρης μετά τινων ἐκ τῶν πολιορκουμένων καὶ διασχίσας τοὺς 'Αλβανοὺς διεσώθη ἀβλαβὴς εἰς *Μύλους*. 'Αμνηστεύσας κατόπιν ὁ Κεχαγιάμπεης τοὺς 'Αργείους, ὑποταχθέντας, μόνον τὸν *Παπαρσένην* ἐξῄρεσε τῆς ἀμνηστείας. Κατόπιν, ἐπαναληφθείσης τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἦτο ἐκ τῶν κυριωτέρων ὁπλαρχηγῶν, κρατῶν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ φρουρίου μὲ τοὺς Κρανιδιώτας του. Ὅταν δὲ ὁ *Νικηταρᾶς* ἐξεστράτευσε τῷ 1822 εἰς τὴν ἀνατολικὴν 'Ελλάδα, ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ ὁ 'Αρσένιος καὶ ἠνδραγάθησεν εἰς Στυλίδα καὶ 'Αγίαν Μαρίναν. Κατόπιν εἰσβαλόντος τὸν *Δράμαλη* μετέσχεν ὅλων τῶν μαχῶν καὶ διέπρεψεν εἰς τὰς μάχας τοῦ *'Αγίου Σώστη* καὶ τῶν *Δερβενακίων* καὶ εἰς *'Αγιονόρι*, πολεμῶν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Νικηταρᾶ, ἀφ' οὗ δὲν ἐχωρίσθη ποτέ.

Φυγόντος τοῦ Δράμαλη εἰς Κόρινθον, ὁ 'Αρσένιος καὶ ὁ Νικηταρᾶς ἐτάχθησαν εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην, ἐπιτηροῦντες τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Τούρκων καὶ ἐμποδίζοντες τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτῶν μὲ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ. 'Αμεληθείσης ὅμως λόγῳ τοῦ χειμῶνος τῆς διόδου, διετάχθησαν καὶ πάλιν ὁ Παπαρσένης καὶ ὁ Τσώκρης νὰ καταλάβωσι μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ τὰ στενά, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν εἰς Κουρτέσαν βαδίζοντες πρὸς τὸ Ναύπλιον μὲ πλῆθος τροφίμων.

Ὁ 'Αρσένιος εὐθύμως δειπνήσας μετὰ τοῦ Γενναίου εἰς τὸ Δερβενάκι ἐβάδισε πρὸς τὸν Ἅγιον Σώστην, ἔλεγε δὲ πρὸς τὸν Νικηταρᾶν: «Αὔριον τὸ κεφάλι μου θὰ πέσῃ ἐδῶ, ἀλλὰ σπειρὶ σιτάρι δὲν θὰ μπῇ εἰς τ' 'Ανάπλι». Καὶ ἀγορεύων πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν νύκτα ἔλεγε: «Ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐφοδιάσουν τὸ 'Ανάπλι, ἡ 'Ελλὰς χάνει τὸ πᾶν. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ πολέμου εἶναι ἀπρόοπτοι. Πρὸ ὀλίγου ἤμεθα κύριοι τοῦ Ναυπλίου καὶ μᾶς τὸ ἐπῆρε ὁ Δράμαλης. Μόνον ἂν πάρωμεν τὸ 'Ανάπλι θὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐλευθερώσαμεν τὴν 'Ελλάδα.» Ἔγινε μάχη τὴν ἐπομένην, 28 Νοεμβρίου 1822, ἡμέραν Τρίτην, καθ' ἣν ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον ὁ Νικηταρᾶς καὶ ἔπεσε νεκρὸς ὁ Παπαρσένης, ὡς καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, τῶν ὁποίων ἔγινε μεγαλοπρεπὴς κηδεία ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. Οἱ Τοῦρκοι δὲν διῆλθον τὰ στενά, τὸ δὲ φρούριον τοῦ Ναυπλίου μὴ ἐφοδιασθὲν ἔπεσε μετὰ δύο ἡμέρας τὴν 30 Νοεμβρίου 1882 εἰς χεῖρας τῶν 'Ελλήνων.

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

—**'Αρσένιος** ***Ροστοβίου μητροπολίτης***. 'Ο Ρῶσος *'Αρσένιος Ματζίεβιτς* ἐγεννήθη τῷ 1697· ἐσπούδασε θεολογίαν ἐν Κιέβῳ καὶ τῷ 1742 ἐχειροτονήθη μητροπολίτη *Ροστοβίου*, ἔνθα μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰργάσθη κατὰ τῶν σχισματικῶν *Ρασκολνίκων*. 'Αντιταχθεὶς κατὰ τῆς δημεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, τὴν ὁποίαν ἀπεφάσισεν ἡ αὐτοκράτειρα *Αἰκατερίνη Β'* τῷ 1763, ἐξωρίσθη εἰς *Σιβηρίαν*, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ἐγκεκλεισμένος εἰς τὸ ὀχυρὸν τοῦ *Ρεβὲλ* (1772). Ἔγραψε κατὰ Ρασκολνίκων κ. ἄ. (βλ. *A. Palmieri* ἐν Dict. de théol. cath. 1, 1994—5, ἔνθα καὶ σχετικὴ φιλολογία). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***Σάμου ἐπίσκοπος***. Ἔζησε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γνωστὸς ἡμῖν γενόμενος ἐκ χειρογράφου *Θεοφυλάκτου* τοῦ *Σιμοκάτου* ἀποτεθειμένου ἐν τῇ Εθνικῇ Βιβλιοθήκῃ. Σ. Ι. Φ.

—**'Αρσένιος** ***Σουμελιώτης***· βλ. Σουμελιώτης.

—**'Αρσένιος** ***Στουδίτης***. Μοναχὸς τοῦ *Στουδίου*, κατὰ τον ΙΔ' αἰῶνα. 'Εν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σώζονται τὰ ἑξῆς ἀνέκδοτα ἔργα του: μαρτυρία περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων (ὑπ' ἀριθ. 1258), σχόλια ἀντιρρητικὰ (ὑπ' ἀριθ. 1303), ἐπιστολαὶ καὶ μικραὶ πραγματεῖαι κατὰ Γρηγορίου Παλαμᾶ (πρβλ. *'Ανδρονίκου Δημητρακοπούλου*, 'Ορθόδοξος 'Ελλάς, Λειψία 1872, σ 83. *Κρουμβάχερ - Σωτηριάδη*, 'Ιστορ. βυζ. λογοτ. τόμ. Α', 'Αθ. 1897, σ. 215). Δ. Σ. Μ.

— **'Αρσένιος** ***Στουδίτης, ὁ ὑμνῳδός***. Ἄγνωστον πόθεν κατήγετο καὶ πότε ἤκμασεν, ὡς ἐπίσης

Digitized by Google

ἄγνωστον εἶναι καὶ τίνα τῶν ποιημάτων τῶν ἀποδιδομένων εἰς *Ἀρσένιον* εἶναι ἔργα τούτου ἢ τοῦ *Ἀρσενίου Κερκύρας*. Εἶναι δὲ τὰ ποιήματα ταῦτα ἐν μὲν τῷ *Θεοτοκαρίῳ* Κανὼν εἰς ἦχον γ' μετ' ἀκροστιχίδος «τρίτος, πάναγνε, ψαλμὸς ἐξ Ἀρσενίου», ἐν δὲ τοῖς *Μηναίοις* στιχηρὰ εἰς *Μιχαὴλ* καὶ *Γαβριὴλ* (8 Νοεμβρίου καὶ 6 Σεπτεμβρίου), εἰς *Πέτρον* καὶ *Παῦλον* (29 Ἰουνίου) καὶ εἰς προφήτην *Ἠλίαν* (20 Ἰουλίου). Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ *Κανὼν Ἀρσενίου* εἰς τὸν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἱερομάρτυρα *Ἐπίσκοπον Προύσης* (10 Ἰουνίου) μετὰ τῆς ἀκροστιχίδος «αἶνος Τιμοθέῳ λόγων Ἀρσενίου» καὶ ἄλλος Κανὼν εἰς τὸ Σάββατον τῶν ψυχῶν πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς μετὰ τῆς ἀκροστιχίδος «ψυχαῖς ἁπάσαις αἶνον ἐξ Ἀρσενίου», ὡς καὶ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐχελαίου μετὰ τῆς ἀκροστιχίδος «εὐχῆς ἐλαίου ψαλμὸς ἐξ Ἀρσενίου». Ε. Γ. Γ.

—**Ἀρσένιος** *Τσερνόϊεβιτς*. Σέρβος μητροπολίτης γεννηθεὶς κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσιπενταετίαν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀποθανὼν δὲ ἐν Βιέννῃ τῇ 23 Δεκεμβρίου 1706. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' ἐξελέγη πατριάρχης τῶν Σέρβων ἐν Πάτς. Ὀνειροπολῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ σερβικοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ *Γεωργίου Μπράνκοβιτς* καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας *Λεοπόλδου*. Τῷ ὄντι οἱ Αὐστριακοὶ τῷ 1658 κατέλαβον τὴν Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην. Ἀλλ' ἡ κατάληψις αὕτη ὑπῆρξεν ὅλως προσωρινή, καθ' ὅσον οἱ Αὐστριακοὶ εὑρεθέντες πρὸ μεγάλων ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὰς χώρας, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος ἐκάλεσε τοὺς Σέρβους ὅπως οἰκήσωσι τὴν μεσημβρινὴν Οὐγγαρίαν. Ὁ Ἀρσένιος ἔπεισε περὶ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας οἰκογενειῶν τῆς Παλαιᾶς Σερβίας νὰ μετοικήσωσιν, ἐκεῖ δὲ μετέφερε καὶ τὴν πατριαρχικήν του ἕδραν. Ἡ μετοικεσία ἐγένετο τῷ 1690. Ἀλλὰ τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Βιέννης δὲν ἐξεπλήρωσε τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις καὶ ὁ Ἀρσένιος διαμαρτύρετο ἀδιακόπως. Ἡ μετανάστευσις αὕτη, τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀρχηγός, ἔσχε τὰς θλιβερωτέρας συνεπείας εἰς τὰς τύχας τοῦ Σερβικοῦ ἔθνους. Θ. Β.

— **Ἀρσένιος** **Φιλοθεΐτης**. Μοναχὸς τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ *Φιλοθέου*, κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἔγραψε «σύνοψιν τῶν θείων κανόνων» (ἐν *Migne* Ἑ. Π. 133, 9—62). Δ. Σ. Μ.

ἀρσενιοσιδηρίτης (Arseniosiderit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν εὑρισκόμενον εἰς λεπτοϊνώδη ἢ σφαιροειδῆ συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα 1—2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,8—3,9, λάμψιν μεταλλικήν, χρῶμα ὑποκαστανοκίτρινον καθιστάμενον σκοτεινὸν εἰς τὸν ἀέρα. Εὑρέθη εἰς τὸ *Romanèche* παρὰ τὸ Macon, εἰς τὸ *Schneeberg*, καὶ εἰς τὸ *Wittichen* καὶ *Bulach* εἰς τὸν Μέλανα Δρυμόν. Γ. Κ. Γ.

ἀρσενίτης (Arsenit, Arsenolith, Arsenblüte) *[Ὀρυκτολογ.]*. Ὀρυκτὸν κρυσταλλούμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Συνηθέστατα ἐν τῇ φύσει εὑρίσκεται μόνον ὑπὸ μορφὴν λευκῶν ἀλευρωδῶν ἢ τριχοειδῶν φλοιῶν καὶ ἐπανθημάτων ἐπὶ ἀποσαθρουμένων ἀρσενικούχων μεταλλευμάτων.

Ἔχει θραῦσιν ὀστρεοειδῆ, σκληρότητα $1^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,69—3,79, λάμψιν μεταξοειδῆ καὶ γεῦσιν γλυκάζουσαν στιφήν. Εἶναι ἄχρους καὶ λευκὸς ἢ καὶ κιτρινωπός, διαφώτιστος.

Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι τριοξείδιον τοῦ ἀρσενικοῦ As_2O_3 μὲ 75,78% ἀρσενικόν. Ἐξαχνοῦται εἰς 220° χωρὶς νὰ τακῇ καὶ μεταπίπτει εἰς ἄμορφον λευκὴν *ὕαλον ἀρσενικοῦ*, ἡ ὁποία μετὰ καιρὸν χάνει τὴν ὑελώδη ὑφήν της καὶ μετασχηματίζεται εἰς πορσελλανοειδὲς κρυπτοκρυσταλλικὸν συσσωμάτωμα.

Εἶναι ἐπιγενὲς ὀρυκτόν, προϊὸν ἀποσαθρώσεως ἀρσενικούχων ὀρυκτῶν, ἰδίᾳ τοῦ ἀρσενοπυρίτου καὶ τοῦ σμαλτίνου. Εὑρέθη εἰς τὸ *St. Andreasberg*, *Joachimsthal*, *Markirch*, *Wittichen* καὶ ἀλλαχοῦ.

Παράγεται καὶ ὡς τεχνητὸν προϊὸν κατὰ τὴν φρύξιν ἀρσενικούχων μεταλλευμάτων, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Λαυρίῳ (βλ. ἀρσενοπυρίτης). Γ. Κ. Γ.

Ἀρσὲνν (Arsenne), *Λουδοβῖκος Κάρολος*. Γάλλος ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς (1790—1855) αὐτοδίδακτος. Ἀνεδείχθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τοῦ 1824 μὲ τοὺς πίνακας «Ψυχὴ» καὶ τὴν «Εὐδώρα». Ἀπὸ τοῦ 1827 ἔγραψε τοὺς πίνακας «ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ δάσος τῶν ἐλαιῶν» «ἡ Ἀνάληψις» καὶ «τὸ Πνεῦμα τῶν θρησκευτικῶν ποιητῶν», οἵτινες ἔχουσι καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τούτους δὲν φαίνεται ἀκολουθῶν οὐδεμίαν ἐκ τῶν γνωστῶν σχολῶν καὶ ἡ τεχνοτροπία του ἔχει ἰδίας ἀντιλήψεις, ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ ὡς πρὸς τὴν διαγραφὴν τῶν προσώπων. Βραδύτερον εἰκόνισε τὰς Μούσας καὶ τοὺς δημοσίους Παραδείσους. Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου ἐξήρθη τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ πνεῦμα, εἶναι ὁ μέγας αὐτοῦ πίναξ «Ὁ ἄνθρωπος κυκλούμενος ὑπὸ τοῦ ζόφου καὶ ζητῶν ὡς ὁδηγοὺς του τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φρόνησιν». Ἐν τέλει ἔγραψεν ἑτέραν εἰκόνα καὶ πολυάριθμα σχέδια, τὰ ὁποῖα ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὰς «Μελέτας» τοῦ *Ἀλφόνσου Λαμαρτίνου*.

Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις τῆς τέχνης τοῦ 1830, ἡ δημιουργήσασα τοσούτους μεγάλους καλλιτέχνας καὶ δοξάσασα τὴν γαλλικὴν σχολήν, δὲν ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτοῦ. Παρέμεινεν ὁ ἴδιος φιλόσοφος ζωγράφος, κατέπληξε δὲ τὸ κοινὸν ὁ κατὰ τὸ 1841 ἐκτεθεὶς παμμέγιστος καὶ πολυσύνθετος πίναξ του: «Trait de la vie de Saint Louis à son passage d'Hyères». Κατέγινεν ἐπίσης εἰς τὴν προσωπογραφίαν, ὡς ἀρίστη δὲ θεωρεῖται ἡ τοῦ Λαμαρτίνου. Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων του ἔχουν λιθογραφηθῆ.

Ὁ *Ἀρσὲνν* τὰς περὶ τέχνης ἰδέας του ἐξέφρασε διὰ διτόμου συγγράμματος τῷ 1833 ἐπιγραφομένου «Manuel du peintre et du sculpteur». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐνεποίησε ζωηροτάτην ἐντύπωσιν διὰ τὸ καινοφανὲς τῶν ἰδεῶν καὶ διὰ τὴν θετικότητα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν, οἱ δὲ κριτικοὶ ἐξέφρασαν τὸν θαυμασμόν των, πῶς ὁ Ἀρσένν, χωρὶς νὰ φοιτήσῃ εἰς οὐδεμίαν καλλιτεχνικὴν ἀκαδημίαν, ἐμορφώθη αὐτοδίδακτος εἰς ἰσχυρὸν καλλιτέχνην καὶ πῶς ἀπέκτησε τοιαύτας θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς γνώσεις. Ἀπαντῶν οὗτος ἔλεγεν, ὅτι εἶχε δύο μεγάλους διδασκάλους, τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀδιάκοπον μελέτην, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία ἰδιοφυΐα δύναται νὰ ἀναδειχθῇ. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἰδιορρυθμίαν του δὲν ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ ἰδίαν σχολήν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἐργαζόμενος δὲν ἀπέκτησεν οὐδένα μαθητήν. Θ. Β.

ἀρσενοκοίτης (ὁ)· ὁ μετ' ἄρρενος συγκοιμώμενος ἐπὶ ἐρωτικῇ συνουσίᾳ, ἄλλως *παιδεραστής*.

ἀρσενοκοιτία (ἡ)· ἡ *παιδεραστία*, τὸ νὰ εἶναί τις ἀρσενοκοίτης, ἡ νοσηρὰ ἐπιθυμία τοῦ νὰ συγκοιμᾶται τις μετ' ἄρρενος ἐπὶ ἐρωτικῇ συνουσίᾳ ἀντὶ μετὰ γυναικός.

— *[Νομ.]* βλ. προσβολὴ *ἠθῶν*.

ἀρσενοκοιτῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀρσενοκοίτης, παιδεραστής.

ἀρσενοκροκίτης (Arsénocrocite) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἀρσενικοσιδηρίτου (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀρσενολαμπρίτης (Arsenolamprit, Arsenglanz, Hypotyphit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ἡ δευτέρα φυσικὴ μορφὴ τοῦ ἀρσενικοῦ, πιθανῶς ταυτιζομένη μὲ τὸ τεχνητὸν φαιόλευκον ἀρσενικὸν τοῦ *κατόπτρου ἀρσενικοῦ*. Παρουσιάζεται εἰς ῥαβδοειδῆ φυλλοειδῆ συσσωματώματα καὶ ὁμοιάζει μὲ τὸν τέλειον σχισμόν του, τὴν ἰσχυρὰν μεταλλικήν του λάμψιν καὶ τὸ μολυβδόφαιον χρῶμα του πρὸς τὸν *μολυβδαινίτην*. Ἔχει σκληρότητα 2ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,3—5,5 καὶ δίδει συρόμενος ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης γραμμὴν μέλαιναν. Περιέχει *ἀρσενικὸν* (97 %) καὶ *βισμούθιον* (3 %), μερικαὶ δὲ παραλλαγαὶ του καὶ *σίδηρον* καὶ *θεῖον*. Εὑρέθη εἰς τὸ μεταλλεῖον *Palmbaum* παρὰ τὸ Mariemberg εἰς τὰ μεταλλευτικὰ ὄρη, εἰς τὸ *Copiapó* τῆς Χιλῆς καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἀρσενόλιθος (Arsenolith) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἀρσενίτου (βλ. λ.).

ἀρσενομέλαν (Arsenomelan) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ **σκληροσχίστου** (βλ. λ.).

ἀρσενοπολυβασίτης (Arsenopolybasit) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ **πηαρσίτου** (βλ. λ.).

Ἀρσενόπουλος, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τριπόλεως ὑπηρετήσας ὡς μπουλουξῆς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς *Χατζηχρῆστον* καὶ *Νικήταν Φλέσσαν*, συμμετασχὼν εἰς τὰς μάχας Βαλτετσίου, Βερβένων, Γράνας, Δερβενακίων, Κεφαλᾶρι, Νεοκάστρου, Μανιακίου καὶ εἰς τὰς πολιορκίας Τριπόλεως καὶ Ναυπλίου, εἰς τὰς ὁποίας ἔδειξε μεγίστην ἀνδρείαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνος ἐχρημάτισε διοικητικὸς ὑπάλληλος (ἀριθ. μητρ. ὑπαξιωμ. 219, ἐγγρ. ἀρχ. Ἀγων. 14995 14998). Λ. Δ. Κ.

ἀρσενοπυρίτης (Arsenkies, Arsenopyrit, Mispickel) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν παρουσιαζόμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοι εὑρίσκονται ὁτὲ μὲν ὡς μεμονωμένοι βραχεῖς τραπεζοειδεῖς ἢ στηλοειδεῖς, ὁτὲ δὲ εἰς ἀδένας καὶ ἀθροίσματα ἢ ἀκτινωτὰ συσσωματώματα.

Ὁ ἀρσενοπυρίτης παρουσιάζεται ἐπίσης καὶ χειροπληθὴς καὶ παρενεσπαρμένος, ἢ εἰς κοκκιοπαγῆ ἢ ἀκτινωτὰ ἢ λεπτοϊνώδη συσσωματώματα ἢ καὶ εἰς νεφροειδεῖς μάζας (St. Andreasberg).

Ἔχει θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα $5^1/_2$ 6 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,9-6,2, λάμψιν μεταλλικήν, χρῶμα ἀργυρόλευκον μέχρις ἀνοικτοῦ χαλυβδοφαίου, ὀρειχαλκοκίτρινον ἢ κατ' ἐπιπολὴν φαιόν. Εἶναι δύσξεστος καὶ ἀδιαφανής, συρόμενος δ' ἐπὶ ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν μέλαιναν.

Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ἀρσενικοῦχος σίδηρος μὲ θειοῦχον σίδηρον. Ὁ χημικὸς μοριακὸς τοῦ τύπος παρίσταται FeAsS ἢ $FeAs_2+FeS_2$. Περιέχει 34,3% σιδήρου, 46 % ἀρσενικὸν καὶ **19,7%** θεῖον. Πολλοὶ ὅμως ἀρσενοπυρῖται παραλλάσσουν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν αὐτὴν καὶ **συχνὰ** ἐπίσης περιέχουν κοβάλτιον, νικέλιον ἢ **ἄργυρον**. Οὐχὶ σπανίως ἐμπεριέχουν καὶ χρυσὸν **ἐνίοτε** εἰς ποσὰ σημαντικά, ὅτε καθίστανται **μεταλλεύματα** χρυσοῦ.

Εἶναι κοινὸν ὀρυκτὸν κυρίως φλεβῶν. Συνοδεύει χαρακτηριστικῶς τὰ κοιτάσματα μεταλλευμάτων κασσιτέρου (π. χ. εἰς τὰ μεταλλευτικὰ ὄρη, Κορνουαλλίαν καὶ ἀλλαχοῦ), ἐν **φλέβας** ἀργυρούχων μεταλλευμάτων (π. χ. ἐν Φραϊβέργῃ, εἰς τὰ Μεταλλευτικὰ ὄρη, St. Andreasberg). **Εὑρέθη** ἐπίσης εἰς φλέβας χαλκοπυρίτου (π. χ. εἰς τὸ **Altenberg** χρυσοῦχος, εἰς τὸ **Mitterberg** τοῦ **Σαλτζβούργου**) καὶ χρυσούχων μεταλλευμάτων.

Τέλος παρουσιάζεται καὶ ὡς παρενεσπαρμένος ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων, ἐντὸς πολλῶν ὀφειτῶν (π. χ. Reichenstein τῆς **Σιλεσίας**), ἐντὸς σερικιτικῶν πετρωμάτων, ἐντὸς ἀσβεστολίθου, δολομίτου καὶ εἰς ἴχνη ἐπίσης ἐντὸς λιθανθράκων.

Διακρίνουν πολλὰς παραλλαγὰς τοῦ ἀρσενοπυρίτου.

Ὁ ἀρσενοπυρίτης εἶναι σπουδαῖον μετάλλευμα λόγῳ τῆς περιεκτικότητός του εἰς χρυσόν, ἄργυρον, κοβάλτιον καὶ νικέλιον. Ἡ κυριωτέρα χρησιμοποίησίς του εἶναι πρὸς παραγωγὴν ἀρσενικοῦ καὶ ἀρσενικούχων οὐσιῶν.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη ἀρσενοπυρίτης ἐντὸς τῶν μολυβδούχων φλεβῶν τοῦ Λαυρίου εἰς κοκκώδη συσσωματώματα ὁμοῦ μὲ σιδηροπυρίτην, σφαλερίτην καὶ μαρκασίτην. Εἰς τὸ Λαύριον κατὰ τὴν μεταλλουργίαν τῶν μεταλλευμάτων τοῦ μολύβδου ὁ ἀρσενοπυρίτης παρέχει τὸ ἀρσενικὸν πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἀρσενικώδους ὀξέος. Κατὰ τὸ ἔτος 1925 παρήχθησαν 423 τόννοι ἐκ τούτου μὲ περιεκτικότητα εἰς ἀρσενικὸν 77 %. Γ. Κ. Γ.

ἀρσενοσουλφουρίτης (Arsenosulfurit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τὸ ὁποῖον εἶναι ἕνωσις θείου καὶ ἀρσενικοῦ (SAs). Εὑρίσκεται ὡς ἡφαιστειογενὲς ἐπάνθημα ἐπὶ τοῦ ἡφαιστείου Popandajan ἐν Ἰάβᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἀρσενοτελλουρίτης (Arsenotellurit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χημικὴ ἕνωσις τελλουρίου, ἀρσενικοῦ καὶ θείου. Γ. Κ. Γ.

ἀρσενοφυλλίτης (Arsénophyllite) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἀρσενίτου (βλ. λ.).

Ἄρσενχολτς (Arschenholz), *Ἰωάννης-Γουλιέλμος*. Γερμανὸς ἱστορικὸς (1745—1812). Ἰδίᾳ προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ γνωστὴν τὴν ἀγγλικὴν λογοτεχνίαν καὶ ἱστορίαν, συγγράψας δύο περισπούδαστα σχετικὰ ἔργα ὑπὸ τὸν τίτλον «England und Italien» καὶ «Annalen der britischen Geschichte». Ἐπίσης συνέταξεν ἀξιολόγους πραγματείας, ἀναφερομένας εἰς τὴν Σουηδίαν, τὸν ἑπταετῆ πόλεμον, τὸν πρωσσικὸν στρατὸν καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν Παρισίων.

Ἄρσερ (Archer) βλ. Ἄρτσερ.

Ἀρσὲρ (Arcère), *Λουδοβῖκος-Στέφανος*. Γάλλος ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1698 ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1782 ἐν Λα Ροσέλλ. Εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔργου «Histoire de la villede la Rochelle et du pays d'Aunis», ὅπερ ἔγραψε συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Ζαλλιό.

Ἀρσῆλις. Βασιλεὺς τῆς Καρίας, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πλούταρχος.

Ἄρσην *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Ἀρκαδίᾳ, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (8,25,1).

Ἀρσηνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λίμνη πρὸς νότον τῆς Ἀρμενίας (βλ. Ἀρσίσσα).

Ἄρσης *(Ἀρσῆς, Ναρσῆς* ἢ *Ὀαρσῆς)*. Ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀρταξέρξου Γ' τοῦ Ὤχου, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, δηλητηριασθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ του, τοῦ Αἰγυπτίου εὐνούχου *Βαγώα* (339 π.Χ.). Ὁ Βαγώας δὲν ἀφῆκεν εἰς τὸν Ἄρσην παρὰ τὸν τίτλον μόνον τοῦ βασιλέως, κυβερνῶν αὐτὸς τὴν χώραν κατὰ τὴν ἰδίαν βούλησιν. Ὅπως ἀσφαλισθῇ κατὰ ἐνδεχομένου κινδύνου, προέβη εἰς τὴν δολοφονίαν ὅλων τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἄρση, πλὴν ἑνός, τοῦ Βισθάνη, ὅστις, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν σφαγήν. Ὁ Ἄρσης ἐπεχείρησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὑπουργοῦ του, ἀλλ' ὁ Βαγώας, ἐγκαίρως ἀντιληφθεὶς τὸν κίνδυνον, ἐδολοφόνησε τὸν νεαρὸν βασιλέα (336 π. Χ.). Διάδοχος τοῦ Ἄρση ὑπῆρξε *Δαρεῖος ὁ Κοδομανός*.

Ἀρσὶ (Arcis), *Μάρκος*. Γάλλος γλύπτης (1652—1739). Μαθητὴς τοῦ Ριβάλς, κατεσκεύασε πολλὰ ἀγγεῖα καὶ ἀγάλματα, προωρισμένα διὰ τ' ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν, ἐκλήθη δ' εἰς Πῶ, ὅπως σμιλεύσῃ τὸν ἀνδριάντα Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ἐν ἔτει 1684, ἐξελέγη μέλος τῆς **Ἀκαδημίας**.

Digitized by Google

Ἀρσὶ-σὺρ-Ὡμπ (Arcis-sur-Aube) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις ἐν Γαλλίᾳ, πρωτεύουσα ἰδίου διαμερίσματος, ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ὤμπ. Εἶναι πατρὶς τοῦ Βιλλεαρδουίνου, τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Δ΄ Σταυροφορίας, καὶ τοῦ κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν δράσαντος Ντάντόν.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Τὴν 19ην Μαρτίου 1814, θέλων ὁ Ναπολέων νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ στρατηγοῦ Schwarzenberg, ὥρισεν ὡς χῶρον συγκεντρώσεως τῶν γαλλικῶν δυνάμεων (τῶν τοῦ στρατηγοῦ Oudinot καὶ Macdonal καὶ τῶν τοῦ Ney) εἰς Areis sur - Aube, ἔνθα θὰ μετέβαινε καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἐπομένην. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ναπολέων ἀφίκετο τὴν 20ὴν εἰς Ἀρσί, εὗρε τοὺς στρατηγούς του ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, διότι εἶχον ἀντιληφθῆ ὅτι ὁλόκληρος ὁ στρατὸς τῆς Βοημίας εὑρίσκετο ἤδη συγκεντρωμένος κατὰ τὸν μεταξὺ Arcis καὶ Troyes χῶρον, συνεπῶς δὲν παρείχετο ὁ χρόνος τῆς προσπεράσεως τοῦ ποταμοῦ Aube, καὶ τῆς τοιουτοτρόπως παρενάξεως ποταμίου κωλύματος μεταξὺ Γάλλων καὶ Αὐστριακῶν· ἀντιμετώπισις δὲ τῶν Γάλλων (περὶ τοὺς 20.000 ἄνδρας) ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν (περὶ τοὺς 90.000 ἄνδρας) θὰ ἦτο φύσει ἀδύνατος. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ναπολέων δὲν ἐπείθετο εἰς τὰ λεγόμενα τῶν στρατηγῶν του, ἅτε στηριζόμενος ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τῶν προηγουμένων ἡμερῶν, δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε τὴν ἀντιμετώπισιν, ἀλλὰ περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 20 Μαρτίου εὑρέθη ἀπέναντι τῶν περὶ τὸ Arey συγκεντρωθεισῶν Αὐστριακῶν δυνάμεων (ὁ Schwarzenberg εἶχεν ὄντως κατορθώσει τὴν συγκέντρωσιν κατὰ τὴν 19 Μαρτίου).

Ὁ στρατηγὸς Sébastiani, θελήσας νὰ βεβαιωθῇ ἐκ νέου περὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν Αὐστριακῶν, ἐξετέλεσεν ἐπὶ κεφαλῆς Ἱππικοῦ ἀναγνώρισιν, ἐξ ἧς ἐπείσθη ὅτι ἐχθρικὸν Ἱππικὸν μεγάλης δυνάμεως εὑρίσκετο συγκεντρωμένον, καὶ περὶ ἧς ἐπληροφόρησεν ἀμέσως τὸν Ναπολέοντα. Εὐθὺς ἀμέσως διέταξε τότε ὁ Ναπολέων δύο Μεραρχίας Ἱππικοῦ νὰ σπεύσωσιν, ἵνα ἀποθήσωσι τὸ ἐχθρικὸν Ἱππικόν, ἀλλ' αἱ γαλλικαὶ αὗται Μεραρχίαι Ἱππικοῦ ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι προτροπάδην, ἐν τῇ φυγῇ δὲ ταύτῃ μόλις κατώρθωσεν ὁ Ναπολέων νὰ σωθῇ ταχθεὶς ἐντὸς τετραγώνου πεζικοῦ.

Ἅμα ὅμως παρῆλθεν ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἐκ τοῦ πανικοῦ τούτου, ἐξέρχεται ὁ Ναπολέων τοῦ τετραγώνου, καὶ συγκεντροῖ τοὺς διασπαρέντας ἱππεῖς του, μεθ' ὃ τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Γαλλικοῦ Ἱππικοῦ καὶ δι' ὁρμητικῶν ἐπελάσεων κατώρθωσε ν' ἀνακόψῃ τὴν προχώρησιν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔσπευσε καὶ ὁ Ney μετ' ἀρκετῶν πεζικῶν δυνάμεων, καί, κατόπιν ἐρρωμένης δράσεως, ὑπεβοήθησε μεγάλως τὸν Ναπολέοντα.

Χάρις εἰς τὰς σπευσάσας γαλλικὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἐρρωμένην αὐτῶν ἀντίστασιν, ἐπετεύχθη ἡ συγκράτησις τῶν Γάλλων ἐπὶ τῶν θέσεών των. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ περαιτέρω παραμονὴ ἐπὶ τῶν θέσεων τούτων δὲν ἐπετρέπετο, διότι οἱ Γάλλοι εὑρίσκοντο ἀπέναντι πολὺ ὑπερτέρων ἐχθρικῶν δυνάμεων, δι' αὐτὸ παρέτεινεν ἁπλῶς τὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς νυκτός, ὁπότε, ἐπωφελούμενοι ταύτης, ὑπεχώρησαν ἐντεῦθεν τοῦ Aube, οἱ δ' Αὐστριακοὶ εὑρέθησαν πρὸ κενοῦ τὴν πρωΐαν τῆς 21 Μαρτίου. — Ω.

Ἄρσια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς χερσονήσου τῆς Ἰστρίας, ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον Sinus Flanaticus τῶν Λατίνων γεωγράφων, ὅριον τῆς χώρας τῶν Ἴστρων καὶ τῆς τῶν Λιβερνῶν (*Σκύλλ. Καρυανδ.* Περίπλ. §§ 20—21). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ βίῳ Πομπηΐου (7) ὑπὸ τοῦ Πλινίου (III 44, 129 καὶ 139), ἐν τῷ Πεουτεγγεριανῷ πίνακι, ἐν τῇ Geographus Ravennas, ὑπὸ τοῦ Φλώρου (II 5) καὶ ἐν τῷ Corpus Inscription. Latinorum (V σ. 1). Εἶναι ὁ σύγχρονος ποταμὸς *Ἄρσα (Arsa)*, βραχὺς εἰς μῆκος κοίτης, ἀλλ' ὁρμητικώτατος, πηγάζων ἀπὸ τῆς λίμνης *Γκέσσαρο* (Gessaro) τῆς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ματζόρε (Maggiore) τῆς Ἰστρίας καὶ ἐκβάλλων ἐν τῷ αὐλῶνι *Ἄρσα* τοῦ κόλπου Κουαρνέρο. Σ. Ε. Λ.

Ἀρσιάκ (Arsiac), *Στέφανος, Ἰούλιος Ἀδόλφος Dexmier de Simon, ὑποκόμης ντ —*. Ἐγεννήθη τῷ 1802 εἰς τὴν πόλιν Ῥέϊμς. Ἀπὸ τοῦ 1835 γεωλόγος. Ἐξηρεύνησε τὴν κρητιδικὴν καὶ τὴν τριτογενῆ διάπλασιν τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου. Ἀπὸ τοῦ 1861 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς Παλαιοντολογίας εἰς τὸν Jardin de Plantes. Ἀπέθανεν αὐτοκτονήσας τῷ 1869. Τὰ κυριώτερα τῶν συγγραμμάτων του εἶναι: Μονογραφία «Περὶ τῆς Ἰνδικῆς νουμμουλιτοφόρου διαπλάσεως» (1853), «Ἱστορία τῶν προόδων τῆς Γεωλογίας» (εἰς 8 τόμ.). Γ. Κ. Γ.

Ἀρσίγκη βλ. Ἐρζιγκιάν.

Ἀρσίδα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος τοῦ Σαρωνικοῦ παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Βάρης, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον Ἁγίου Νικολάου, τῶν ἁλυκῶν τῆς Ἀναβύσσου τῶν παρὰ τὸ ἀρχαῖον Ἀνάφλυστον. Ἀπέχει δὲ ἡ νῆσος (πλάτ. 37°42'30", μῆκ. 23°54'20", χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens) ἀπὸ μὲν τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου 7 1/2 μίλλ., ἀπὸ δὲ τῆς πρὸ τῶν Φαλήρων νήσου Φλεβῶν 7 μίλλ. καὶ ἀπὸ τοῦ προλιμένος τοῦ Πειραιῶς 19 μίλλια. Πρόκειται δ' ἀκρωτηρίου, ἀνωνύμου τανῦν, πρὸς ὃ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτό ποτε συνηνωμένη ἡ νῆσος, ὡς δύναταί τις νὰ ὑποψιασθῇ βλέπων τὸ ὑφαλοπλαίσιον τῶν 5 ὀργυιῶν ἐν τῷ προμνησθέντι ὑδρογραφικῷ χάρτῃ· καὶ τὸ μὲν ἀκρωτήριον εἶναι ἡ Ἀττικὴ *Ἀστυπάλαια* τῶν ἀρχαίων, ἡ δὲ *Ἀρσίδα* ἡ νῆσις των *Ἐλεοῦσα*: «μεταξὺ δὲ τῶν λεχθέντων δήμων μακρὰ ἄκρα, πρώτη μετὰ τοὺς Αἰξωνέας, Ζωστήρ· εἶτ' ἄλλη μετὰ Θορέας, Ἀστυπάλαια, ὧν τῆς μὲν πρόκειται νῆσος Φάβρα» (δηλαδὴ αἱ *Φλέβες*) «τῆς δ' Ἐλεοῦσα· καὶ κατὰ τοὺς Αἰξωνέας δ' ἐστὶν Ὑδροῦσα».

Πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως, μνημονεύομεν ὅτι ἡ *Ὑδροῦσα* αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν 3 μίλλια βορείως τῶν Φλεβῶν καὶ παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Γλυφάδας νησῖδα *Πρίσο*. Σημειοῦμεν ὅτι, ὡς προκύπτει ἐκ παλαιῶν ναυτιλιακῶν ὁδηγιῶν (Portolano del Mare Mediterraneo, ὑπὸ Luigi Lamberti Professore di Nautica, Λιβόρνον 1856, τόμος Β΄ σελ. 137) ἡ νῆσος Ἀρσίδα ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ξένων καὶ «*Ἴζολα Ἐλίζα*» καὶ «*Ἴζολα Φραντσέζε*»· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα προκύπτει, τοῦ εἰρημένου ἔργου τονίζοντος καὶ τὴν ὕπαρξιν «κινδυνωδεστάτων ὑφάλων» 1 μιλλ. βορείως τῆς νήσου, εἰς οὓς προσθέτει ἐναυάγησε κατ' Αὔγουστον τοῦ 1853 ὁ πλοίαρχος Prospero Bisso, ὑπαρχόντων δὲ ὄντως τοιούτων, τῶν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «*Κίνδυνοι*» (Kinduni reefs ἐπὶ τοῦ προμνησθέντος χάρτου 1657) γνωστῶν. Σ. Ε. Λ.

Ἀρσιέρο (Arsiero) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βιτσέντσας ἐπὶ τῆς Ποζίνα, παραποτάμου τοῦ Ἄστικο. Λατομεῖα, ἀκμαία βιομηχανία χάρτου.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Περὶ τῶν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 διεξαχθεισῶν ἐπιχειρήσεων περὶ τὸ Ἀρσιέρο (Arsiero), (βλ. λ. Τρεντίνο). Ν. Θ. Κ.

ἀρσίζης (ὁ) καὶ *ἀρσιζικος—η,—ο* (σύνθετον ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ἄρ=ἐντροπὴ καὶ τοῦ τουρκ. στερητ. σιζ) ἀδιάντροπος, ἀναίσχυντος, ξετσίπωτος. Ν. Μ.

Ἀρσιῆται *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος εὐρωπαϊκὸν τῆς Σαρματίας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μνημονευόμενον.

Ἀρσίκας. Τὸ πρότερον ὄνομα τοῦ Ἀρταξέρξου (βλ. λ.), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀρσίλλι (Arsilli), *Φραγκῖσκος*. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ ἰατρὸς ἀκμάσας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῶν παπῶν Λέοντος Ι΄ καὶ Κλήμεντος Ε΄. Περὶ τῆς ἰατρικῆς του δράσεως ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ τοῦ Τιραμπόσκι ὅτι εἶχε μεταφράσει τὸν Ἱπποκράτην, ὅστις ὅμως οὐδέποτε ἐξεδόθη. Ἐκ τῶν ποιημάτων γνωστὸν μόνον τυγχάνει τὸ ἐλεγειακὸν ποίημά του «De poetis urbanis», ὁμιλοῦν περὶ ὅλων τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς του, τὸ ὁποῖον περιέλαβεν ὁ Τιραμπόσκι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλικῆς λογοτεχνίας, δημοσιευθείσης ἐν Μοδάνῃ τῷ 1787. Θ. Β.

ἀρσίν. Ρωσικὸν μέτρον, ἴσον πρὸς 7/9 τῆς ἀγγλικῆς ὑάρδας ἢ πρὸς 0,7112 τοῦ μέτρου. Τὸ ἀρσὶν ὑποδιαιρεῖται εἰς 16 *βερσόκια* ἢ 28 *διούμ*. Τρία ἀρσὶν εἶναι ἴσα πρὸς μίαν *σαζὲν* (ὀργυιάν). Τὸ ἀρσὶν καθιερώθη ὡς μέτρον ἐν Ῥωσίᾳ ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου. Π. Λ.

ἀρσῖναι *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ θεωρητικῶς ἐκ τοῦ ὑδραρσενικοῦ, As H_3, δι' ἀντικαταστάσεως τῶν ὑδρογόνων ὑπ' ἀλκυλίων λαμβανόμεναι ὀργανικαὶ ἐνώσεις. [Βλ. ἀρσενικοῦ ἑνώσεις].

Διακρίνονται ὡς *πρωτοταγεῖς ἀρσῖναι* ὅταν ἓν μόνον ὑδρογόνον ἔχῃ ἀντικατασταθῇ ὑπ' ἀλκυλίου, *δευτεροταγεῖς* ὅταν δύο καὶ *τριτοταγεῖς* ὅταν καὶ τὰ τρία ὑδρογόνα ἔχουν ἀντικατασταθῇ ὑπ' ἀλκυλίων:

R As H_2 πρωτοταγὴς ἀρσίνη
R_2 As H δευτεροταγὴς ἀρσίνη
R_3 As τριτοταγὴς ἀρσίνη

Περαιτέρω εἶναι γνωστὰ παράγωγα τοῦ τύπου R_4 As OH ἅτινα καὶ *τεταρτοταγεῖς ἀρσινοβάσεις* ἢ ἑνώσεις τοῦ ἀρσωνίου καλοῦνται.

Ἐκ τῶν ἀρσινῶν εἶναι σημαντικώτεραι αἱ μετὰ μεθυλίου καὶ αἰθυλίου, ὡς λ. χ. ἡ *μεθυλαρσίνη* καὶ τὰ παράγωγα αὐτῆς, ἡ *διμεθυλαρσίνη* ἧς τὰ παράγωγα καὶ *κακωδυλικαὶ ἑνώσεις* καλοῦνται κ.λ.π.

[Περὶ τῶν διαφόρων μελῶν τῆς τάξεως τῶν ἀρσινῶν ὡς καὶ περὶ τῶν διαφόρων ἄλλων ὀργανικῶν ἑνώσεων τοῦ ἀρσενικοῦ βλ. τὰς οἰκείας λέξεις. Σ. Γ.

Ἀρσινὰρ (Archinard), *Λουδοβῖκος*. Γάλλος στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Χάβρῃ τῷ 1859. Μαθητεύσας ἐν τῇ Πολυτεχνικῇ Σχολῇ, εἰσῆλθε μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν (κλάδον πυροβολικοῦ), καὶ ἔλαβε μετά τινα χρόνον βαθμὸν ταγματάρχου. Προαχθεὶς εἰς ἀντισυνταγματάρχην, ἵδρυσε νέους σταθμοὺς εἰς τὸ Σουδάν, κατέλαβεν ἐν ἔτει 1890 τὸ Σεγκοῦ-Σικόρο, πρωτεύουσαν τοῦ Ἀχμαντοῦ, καὶ τὸ φρούριον Οὐοζεμπούγκου. Τῷ 1891, κατατροπώσας τὸν στρατὸν τοῦ Ἀχμαντοῦ ἐκυρίευσε τὸ Νιόρο καὶ Γιούρι. Κατόπιν ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Σαμόρυ, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν Μπισσαντούγκου. Μετακληθεὶς τῷ 1892 εἰς τὴν Γαλλίαν, προήχθη εἰς συνταγματάρχην, μετά τινα δὲ ἔτη εἰς στρατηγόν. Μεταβὰς καὶ πάλιν εἰς Σουδὰν πρὸς ἐκτέλεσιν στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, διωρίσθη μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδον αὐτοῦ διευθυντὴς τοῦ τεχνικοῦ γραφείου ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἀποικιῶν. Α. Δ.

Ἀρσινάριον *ἄκρον [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον *Λιβύης τῆς Ἐντὸς (Μαρόκκου)*, ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Δ, στ, 6) ὡς κείμενον εἰς μῆκ. ἀπὸ Φέρρου 8° καὶ πλάτ. 12°. Θεωρεῖται ὡς ἀντιστοιχοῦν (*Besnier*, Lexique de Géographie ancienne) πρὸς τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον Cape Blanco τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Μαρόκκου, τὸ ἔχον συντεταγμένας πλάτ. 33° 10' Βορ. καὶ μῆκ. 8° 38' Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 820: (Cape Fdala to cape Blanco, 228: Maconoku island to Lokoja, 1226: Strait of Gibraltar to the river Gambia), ἀπέχον δὲ τοῦ Στενοῦ τοῦ Γιβραλτὰρ (ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Tarifa) 225 μιλλ. Ἀμφότεραι αἱ ὑπὸ Πτολεμαίου παρεχόμεναι συντεταγμέναι ἐλέγχονται ἀνακριβέσταται, πάρα πολὺ ἀπέχουσαι τῆς πραγματικότητος, τοῦθ' ὅπερ φυσικόν, δεδομένου ὅτι αἱ ἀπόκεντροι ἐκεῖναι ἀκταὶ ἐλάχιστα ἦσαν γνωσταὶ τὸ περίεργον δὲ ἐκ πρώτης ὄψεως, τῆς ἐμφανίσεως μείζονος ἀκριβείας εἰς τὸ μῆκος ἢ εἰς τὸ πλάτος, εἶναι εὐεξήγητον, δεδομένου ὅτι ὁ μεσημβρινὸς τοῦ ἀκρωτηρίου ἦτο ἐκ τῶν ἐγγυτάτων τῷ μεσημβρινῷ τῆς Φέρρου καὶ συνεπῶς τὸ μῆκός του δὲν εἶχεν ὑποστῆ ἐπισωρεύσεις σφαλμάτων ἢ πεπλανημένων ἐκτιμήσεων διάματος (βλ. καὶ χάρτην I: Hannonis Navigatio, ὑπὸ *Carol. Müller* εἰς Tabulae in geographos Graecos minores ἐκδόσεως F. Didot). Σ. Ε. Λ.

Ἀρσινόειον *[Ἀρχ.]*. Μαρμάρινον περιφερὲς (διάμ. 17 μέτ.) οἰκοδόμημα ἐν *Σαμοθρᾴκῃ*, οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης, συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Λυσιμάχου. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῶν μεταξὺ τοῦ 288 καὶ 281 χρόνων καὶ παρέχει παράδειγμα συνεχίσεως κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους τῶν κατὰ τὴν 4ην ἑκατονταετηρίδα καὶ δὴ ἀπ' ἀρχαιοτέρων χρόνων κατασκευαζομένων ἐν Ἑλλάδι περιφερῶν θολωτῶν οἰκοδομημάτων. Ἀποτελεῖται ἐξ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τοίχου, ἐφ' οὗ ἐπικάθηνται 44 τετραγωνικαὶ παραστάδες ὑποβαστάζουσαι θριγκὸν δωρικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐσωτερικῶς αἱ παραστάδες ἔχουσι σχῆμα Κορινθιακοῦ ἡμικίονος. Λίθοι μεταξὺ τῶν παραστάδων, κεκοσμημένοι δι' ἀναγλύφων βουκρανίων καὶ ῥοδάκων, ἀπετέλουν εἶδος τι θωρακείου. Ὑπὲρ τοῦτο ἐσχηματίζοντο πιθανῶς παράθυρα, δι' ὧν ἐφωτίζετο ἐσωτερικῶς τὸ οἰκοδόμημα. (βλ. *Π. Καββαδία* «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης» σ. 487). Σ. Δ. Β.

— Ἀρσινόειον *Ἀλεξανδρείας* βλ. λ. Ἀρσινόη Β΄ καὶ Ἀλεξάνδρεια τ. Γ΄ σ. 597.

Ἀρσινόη θυγάτηρ τοῦ *Φηγέως* βλ. Ἀλφεσίβοια

— Ἀρσινόη Θυγάτηρ *Μελεάγρου* τινός, γενομένη παλλακὴ *Φιλίππου* τοῦ Μακεδόνος. Κατόπιν τὴν ἐνυμφεύθη ὁ *Λάγος*, στρατηγὸς τοῦ Φιλίππου. Φαίνεται δ' ὅτι ἦτο ἤδη ἔγγυος ἐκ τοῦ ἐστεμμένου ἐραστοῦ, διότι τὸν γεννηθέντα υἱὸν *Πτολεμαῖον Α΄*, τὸν κατόπιν ἱδρυτὴν τῆς Πτολεμαϊκῆς δυναστείας τῆς Αἰγύπτου, εὕρισκον νὰ ὁμοιάζῃ κατὰ πολὺ πρὸς τὸν Φίλιππον. Αὐτὴ ἐγέννησε καὶ *Πτολεμαῖον* τὸν *Σωτῆρα* εἰς τὰ 367 π. Χ. Γ. Λ. Α.

— Ἀρσινόη. Σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Κυρήνης *Μάγα*, καλουμένη ἄλλως *Ἀπάμα*. Τινὲς ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς *Ἀρσινόης Α΄*, ἥτις μετὰ τὴν ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐξορίαν της (βλ. κατωτέρω) εἶχε καταφύγει πιθανῶς καὶ παρὰ τῷ Μάγᾳ, φρονοῦντες ὅτι τὸν ἐνυμφεύθη· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (258 π. Χ.) ἡ Ἀρσινόη (Ἀπάμα) ἠθέλησε νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα αὐτῆς *Βερενίκην* μετὰ τοῦ *Δημητρίου*, υἱοῦ *Δημητρίου* τοῦ *Πολιορκητοῦ*, οὔσαν μεμνηστευμένην ὑπὸ τοῦ πατρός της μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαίου Γ΄* τοῦ *Εὐεργέτου*. Ἡ Ἀρσινόη ὅμως ἠράσθη τοῦ Δημητρίου, ὅστις κατόπιν συνωμοσίας ἐξυφανθείσης ὑπὸ τῆς Βερενίκης ἐφονεύθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀρσινόης. — Ω.

— Ἀρσινόη Α΄. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης *Λυσιμάχου* καὶ σύζυγος *Πτολεμαίου Β΄ Φιλαδέλφου*. Τούτου τὴν 16έτιδα ἀδελφήν, *Ἀρσινόην* ὡσαύτως ὀνόματι, ἐνυμφεύθη ὁ *Λυσίμαχος* ἐλθὼν εἰς δεύτερον γάμον, ὀφοῦ ἐξεδίωξε τὴν πρώτην του σύζυγον. Τραγικαὶ ὅμως περιπέτειαι τῆς θρᾳκικῆς αὐλῆς (βλ. κατωτέρω) τὴν ἠνάγκασαν νὰ προσφύγῃ χήρα εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ τῷ ἀδελφῷ της. Ἀνακαλυφθείσης ὅμως συνωμοσίας ἐναντίον της, ἡ μὲν *Ἀρσινόη Α΄*, μετέχουσα αὐτῆς ἐξωρίσθη εἰς τὴν *Κυπτόν*, ἡ δὲ χήρα *Ἀρ-*

Digitized by Google

σινόη, υἱοθετήσασα ταύτης τὰ τέκνα ὑπανδρεύθη τὸν ἀδελφόν της ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀρσινόη Β΄*. **Γ. Λ. Α.**

— **Ἀρσινόη Β΄**. Περίφημος βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου. Δεκαεξαέτις ἔγινε σύζυγος τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τῆς Θράκης *Λυσιμάχου* (βλ. ἀνωτ. Ἀρσινόη Α΄), ἐφ' οὗ ἐξήσκει ἀπεριόριστον ἐπιρροήν. Ὁ ἀνάρμοστος αὐτὸς γάμος δυσηρέστησε τοὺς αὐλικούς, ἐξ ὧν ὁ *Τελέσφορος*, εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα «κακῶν κατάρχεις τήνδε Μοῦσαν (τήνδ' ἐμοῦσαν) εἰσάγων» (*Ἀθήν*. ΙΔ΄) ὑπαινισσόμενος ὄχι μόνον τὴν κακὴν ὑγείαν τοῦ στομάχου τῆς *Ἀρσινόης* ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὴν ῥᾳδιουργίαν ῥοπήν της, ἀφοῦ ἐδέχθη ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὴν κλίνην τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τὴν ἐξ αἰτίας της ἐκδιωχθεῖσαν μητέρα τοῦ διαδόχου. Ὁ *Τελέσφορος* ἐγκλεισθεὶς εἰς κλωβὸν ἀφέθη ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ ἐξ ἀσιτίας. Μικρὸν κατόπιν φαίνεται ὅτι ἡ Ἀρσινόη ἐρωτεύθη τὸν διάδοχον *Ἀγαθοκλέα*, καὶ σύζυγον τῆς ἀδελφῆς της, ὅστις ἀπέρριψε τὰς προτάσεις της. Κατ' ἄλλους ἐζήτησε νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἰδίων της τέκνων. Πάντως κατήγγειλεν αὐτὸν εἰς τὸν γέροντα Λυσίμαχον ὡς σπεύδοντα νὰ ἀνέλθῃ τὸν θρόνον.

Οὗτος, ὑπείκων εἰς τὴν Ἀρσινόην, κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς αὐτήν, ἀναθέσασαν εἰς τὸν ἀδελφόν της *Πτολεμαῖον Κεραυνὸν* νὰ τὸν στραγγαλίσῃ ἐν τῇ φυλακῇ (284 π. Χ.). Ἡ χήρα τοῦ Ἀγαθοκλέους *Λυσάνδρα* μὲ τὰ τέκνα της καὶ τὸν ἀνδράδελφόν της Ἀλέξανδρον κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ *Σελεύκου*. Οἱ Θρᾶκες διοικηταὶ τῶν μικρασιατικῶν κτήσεων τοῦ *Λυσιμάχου*, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἤρχισαν νὰ προσχωροῦν πρὸς τὸν Σέλευκον, καὶ πρῶτος ὁ *Φιλέταιρος*, φίλος τοῦ *Ἀγαθοκλέους*, «διαβαλλόμενος» ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης (*Στρ* ΙΓ΄. σ. 623. *Παυσαν*. Α΄. 10.4). Αὐτὴ ἤθελε νὰ τῇ ἐκχωρηθῇ ἡ *Πέργαμος*, ὅπως τῇ εἶχον ἤδη δωρηθῇ αἱ πόλεις *Ἡράκλεια*, *Τῖος*, *Ἄμαστρις*, *Κασσάνδρα*, καὶ αὐτῆς τῆς *Ἐφέσου* μετονομασθείσης εἰς *Ἀρσινόην*. Ὁ *Λυσίμαχος* ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ *Σελεύκου* τὸ ἔαρ τοῦ 281, ἀλλ' ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ *Κορουπεδίου*. Ἡ *Ἀρσινόη* μεταμφιεσθεῖσα ἐδραπέτευσε μὲ τὰ τέκνα της ἐξ *Ἐφέσου* καὶ οὕτως ἐσώθη ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἀδελφῆς της *Λυσάνδρας*, ἡ ὁποία ἠρνήθη καὶ τὴν ταφὴν εἰς τὸν γηραιὸν πάππον της *Λυσίμαχον*. Ἔκτοτε ἡ *Ἔφεσος* ἐπανέκτησε τὸ παλαιόν της ὄνομα.

Ὁ Σέλευκος διελθὼν τὸν Ἑλλήσποντον προήλασεν εἰς Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ ὑφ' ἑνὸς τὰ τέκνα τοῦ Ἀγαθοκλέους εἰς τὸν θρόνον τῆς Θράκης, νὰ καταλάβῃ δ' αὐτὸς τὴν Μακεδονίαν. Καθ' ὃν ὅμως χρόνον ὥδευεν εἰς Λυσιμάχειαν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Κεραυνοῦ, ὅστις σπεύσας εἰς αὐτὴν περιεβλήθη τὸ διάδημα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὅπου ἐπευφημήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Ὁ *Κεραυνὸς* ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ *Ἀντιόχου* διὰ τὸν φόνον τοῦ πατρός του *Σελεύκου* ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφόν του *Πτολεμαῖον Φιλάδελφον* ζητῶν νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ *Ἀντίοχος* ἀποτυχὼν εἰς πάσας τὰς ἐν Μικρασίᾳ ἐπιχειρήσεις του ἔκλεισε συνθήκην εἰρήνης μὲ τὸν *Κεραυνὸν* (280 π. Χ.) Ἀπαλλαγεὶς ἀπὸ τοῦ κινδύνου τούτου ἐζήτησεν ὁ *Κεραυνὸς* νὰ διευθετήσῃ τὸ δυναστικὸν ζήτημα πρὸς τὴν *Ἀρσινόην*. Ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν της *Πτολεμαῖος* διεξῆγε πόλεμον κατὰ τοῦ Κεραυνοῦ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας. Ἡ Ἀρσινόη ἦτο πεπειραμένη εἰς ῥᾳδιουργίας καὶ ἐγνώριζε καλὰ τὸν ἀδελφόν της Κεραυνόν. Οὗτος τῇ ἐπρότεινε λοιπὸν γάμον ὄχι μόνον ὡς εὐτυχῆ λύσιν τῆς δυναστικῆς διαφορᾶς ἀλλὰ καὶ εἰς πλήρωσιν τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτός του. Ἡ ἰδέα νὰ γίνῃ πάλιν βασίλισσα τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν τύχην τῶν τέκνων της ἦτο ἑλκυστική. Καὶ ὅμως ἐδυσπίστει. Τότε ὁ Κεραυνὸς ὄχι μόνον προέβη εἰς ὅρκους ἔρωτος καὶ πίστεως ἀλλὰ ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπέμβασιν τοῦ *Φιλαδέλφου*. Ἡ *Ἀρσινόη* ἐπείσθη νὰ τὸν ὑπανδρευθῇ ἀλλὰ ἔξω τῆς *Κασσανδρείας*, ὅπου ἔμενον τὰ τέκνα της καλῶς φρουρούμενα. Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπέστατοι. Ἡ δὲ Ἀρσινόη πεισθεῖσα εἰς τὰς θωπείας τοῦ συζύγου ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Κασσάνδρειαν διὰ νὰ ἐναγκαλισθῇ τοὺς ποθητοὺς ἀνεψιούς του, γενομένους τώρα υἱούς του.

Ἡ συνέντευξις ὑπῆρξε συγκινητική. Μὲ ὑγρὸν βλέμμα μητρικῆς στοργῆς ἡ Ἀρσινόη εἶδε τοὺς υἱούς της εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ βασιλικοῦ της συζύγου. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ὑπῆρξε στιγμιαία, διότι οἱ ἄνθρωποι τοῦ *Κεραυνοῦ* εἰς ἓν του νεῦμα τὰ κατέσφαξαν. Ἡ *Ἀρσινόη* ἐζήτησε μὲ τὸ σῶμά της νὰ τὰ προστατεύσῃ· παλαίουσα, ἔξαλλος ἐξ ὀδύνης, μὲ κατεσχισμένα τὰ βασιλικὰ καὶ νυμφικά της ἐνδύματα καὶ λυσίκομος τὰ εἶδε νὰ σφάζωνται ἐπὶ τῶν γονάτων της! Εἴτε δραπετεύσασα, εἴτε πιθανώτερον ἐξορισθεῖσα, εὗρε μετ' ὀλίγον ἄσυλον εἰς τὴν Σαμοθράκην εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Καβείρων, τιμηθὲν ἐξαιρέτως ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ της.

Ἡ Ἀρσινόη ἀντελήφθη ἀμέσως ὅτι ἡ ὁμώνυμός της βασίλισσα ἦτο εὐάλωτος λεία. Τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχεν ἀποκτήσει τρία τέκνα ἦτο ἱκανὸν νὰ κινήσῃ τὴν ἐκτίμησιν, ἀλλ' ὄχι πλέον καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ *Φιλαδέλφου*. Εἰς τὰς συζητήσεις καὶ τὰ γεύματα ἔκαμνε βέβαια ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φιλάδελφον ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῆς ἀδελφῆς. Ἀνεπτύχθη φυσικὰ ἡ ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν δύο γυναικῶν καὶ ἡ *Ἀρσινόη Α΄*, συναισθανομένη ὅτι δὲν θὰ καταβάλῃ τὴν παρείσακτον διὰ τῶν ἀτομικῶν αὐτῆς προσόντων, ἐζήτησε νὰ τὴν δηλητηριάσῃ. Ἡ *Ἀρσινόη Β΄* κατακτήσασα σαρκικῶς τὸν *Φιλάδελφον* ἔγινε σύζυγός του. Ἔκτοτε ἡ πρὸς αὐτὴν λατρεία του ὑπῆρξε σταθερά. Ἡ *Ἀρσινόη Β΄* ἐνόησεν ὅτι, διὰ νὰ συγκρατῇ ἄνδρα οἷος ὁ *Φιλάδελφος*, ἔπρεπε νὰ ἐπιδεικνύῃ μὲν ἑαυτὴν ἀπαραίτητον σύντροφον διὰ τὰ πνευματικά της χαρίσματα, νὰ κλείῃ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς μετ' ἄλλων γυναικῶν σχέσεις του. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἦτο πρεσβυτέρα του ἦτο καὶ αὐτὸ ἓν θέλγητρον διὰ τὸν ἔκφυλον Φιλάδελφον καὶ ἐνίσχυε τὴν ἐπιβολήν της.

Ὁ γάμος αὐτὸς ἀπήρεσεν εἴς τινας. Ὁ κιναιδολόγος ποιητὴς *Σωτάδης* ἤλεγξε τὸν βασιλέα, εἰπὼν «εἰς οὐχ ὁσίην τρυμαλιὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς» καὶ ὁ βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς μολύβδινον κιβώτιον καὶ τὸν κατεπόντισεν (*Ἀθήν*. ΙΔ΄ δ). Ἀλλ' οἱ κόλακες ἦσαν πολυαριθμότεροι. Ὁ *Πλούταρχος* διηγεῖται ὅτι ἐπευφημήθη ὁ ῥαψῳδός, ὅστις ὑπέμνησεν ὅτι καὶ ὁ πρόγονος τοῦ *Φιλαδέλφου Ζεὺς* ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφήν του *Ἥραν*. Ἐν τούτοις ὁ *Θεόκριτος*, ὅταν κατόπιν δυσηρεστήθη μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔρριψε τὸν δηκτικὸν ὑπαινιγμὸν «ὅσσον παρθενικὴ προφέρει τριγάμοιο γυναικὸς» (ΙΖ΄ 131). Καὶ ὁ ποιητὴς τῆς αὐλῆς *Καλλίμαχος* ἀπέτισε τὸν ποιητικὸν φόρον τῆς κολακείας του γράψας τὸ ἐπιθαλάμιον «Ἀρσινόης, ὦ ξεῖνε, γάμον καταβάλλομ' ἀείδειν».

Ἡ Ἀρσινόη εὐθὺς μετὰ τὸν γάμον της ἔδειξεν εἰς τὸν Φιλάδελφον ὅτι τῷ ἦτο ἀναγκαία. Δύο τούτου ἀδελφοὶ συνωμότησαν ἐναντίον του, ὅταν οὗτος θὰ περιεπλέκετο μὲ τὸν Ἀντίοχον εἰς Συρίαν. Ἡ Ἀρσινόη ἀνεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐθανατώθησαν ἀμέσως. Ἔκτοτε τὴν πραγματικὴν ἀρχὴν ἀσκεῖ ἡ Ἀρσινόη περιέπουσα τὴν ματαιοδοξίαν τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἀδυναμίας του, διαρκῶς ἐφευρίσκουσα δι' αὐτὸν νέον εἶδος διασκεδάσεως.

Ἀπέθανε τὸν Ἰούλιον τοῦ 270, ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ τούτου ἀρχίζουν τὰ χρυσᾶ της νομίσματα μὲ τὴν παράστασιν τοῦ διπλοῦ κέρατος τῆς *Ἀμαλθείας* καὶ ἡ σειρὰ αὐτὴ τῶν νομισμάτων ἐξακολουθεῖ καὶ ἐπὶ *Εὐεργέτου Α΄* χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ 270

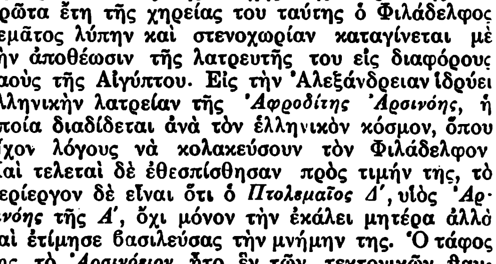

Νόμισμα Ἀρσινόης Φιλοπάτορος.

ὡς πρώτου ἔτους τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀρσινόης. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς χηρείας του ταύτης ὁ Φιλάδελφος γεμᾶτος λύπην καὶ στενοχωρίαν καταγίνεται μὲ τὴν ἀποθέωσιν τῆς λατρευτῆς του εἰς διαφόρους ναοὺς τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἱδρύει ἑλληνικὴν λατρείαν τῆς *Ἀφροδίτης Ἀρσινόης*, ἡ ὁποία διαδίδεται ἀνὰ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὅπου εἶχον λόγους νὰ κολακεύσουν τὸν Φιλάδελφον Καὶ τελεταὶ δὲ ἐθεσπίσθησαν πρὸς τιμήν της, τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ὁ *Πτολεμαῖος Δ΄*, υἱὸς *Ἀρσινόης τῆς Α΄*, ὄχι μόνον τὴν ἐκάλει μητέρα ἀλλὰ καὶ ἐτίμησε βασιλεύσας τὴν μνήμην της. Ὁ τάφος της, τὸ *Ἀρσινόειον*, ἦτο ἓν τῶν τεκτονικῶν θαυμάτων τῆς Πτολεμαϊκῆς μητροπόλεως (βλ. λ. Ἀλεξάνδρεια τ. Γ΄, σ. 597). Εἰς τὰ ἀγάλματά της παριστάνετο κρατοῦσα μὲ τὴν ἀριστερὰν κέρας *Ἀμαλθείας*. Πλὴν τῆς εἰς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀρσινόης σῴζονται καὶ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ἀποκείμεναι εἰς τὰ μουσεῖα Νεαπόλεως καὶ Λούβρου. Πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρσινόης ἐκτίσθησαν πολλαὶ ὁμώνυμοι πόλεις. (Βλ. λ. Ἀρσινόη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.)

—**Ἀρσινόη Γ΄**. Θυγάτηρ *Πτολεμαίου Γ΄* καὶ τῆς *Βερενίκης* θυγατρὸς τοῦ *Μάγα* καὶ τῆς *Ἀπάμας*, ἦτο πολὺ μικρὰ ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατήρ της (221 π. Χ.) καὶ ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός της *Πτολεμαῖος Δ΄* ὁ *Φιλοπάτωρ*. Ὅσον αὕτη ὡμοίαζε τοὺς γονεῖς της, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ ἄριστοι τῆς δυναστείας, τόσον ὁ ἀδελφὸς καὶ μέλλων σύζυγός της ἦτο φαῦλος. Ἀπὸ τούτου ἄρχεται ἡ κατάπτωσις τῆς δυναστείας. Ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ *Ἀντιόχου* καὶ ἡ *Ἀρσινόη* παρηκολούθησε τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Κατὰ τὴν μάχην τῆς *Ραφίας* ὁ *Φιλοπάτωρ* ἡγεῖτο τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἥτις ἐτράπη εἰς φυγήν· ἀλλ' ἡ δεξιά του ἐνίκα καὶ ὁ Ἀντίοχος ἡττήθη προελάσας ἀφύλακτος ὑπὲρ τὸ δέον. Κατὰ τὴν τραγικὴν ἐκείνην στιγμὴν ὁ ἡρωϊσμὸς τῆς Ἀρσινόης καὶ ἡ ἀφοσίωσίς της ἔσωσε τὴν κατάστασιν. Διότι τρέχουσα ἐσταμάτα τοὺς φυγάδας καὶ ὑπέσχετο εἰς ἕκαστον δύο μνᾶς χρυσοῦ. Ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου, ἡ ἀπότομος σωτηρία καὶ νίκη, ὁ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του ἡρωϊσμὸς τῆς νεαρᾶς Ἀρσινόης συνεκίνησαν τὸν Φιλοπάτορα καὶ ὁ γάμος ἐτελέσθη ἀμέσως. Τὴν 8 Ὀκτωβρίου 209 ἐγέννησεν υἱὸν ὅστις ἐβασίλευσε κατόπιν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανής*. Τὸν γάμον ἐπέτρεψαν οἱ σύμβουλοί του, διότι ἡ Ἀρσινόη, ἐνάρετος καὶ ἀξιοπρεπής, ἦτο ἀνίκανος νὰ συγκρατήσῃ τὸν σύζυγόν της καὶ ἑπομένως νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτούς. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ζωὴ τοῦ Φιλοπάτορος ἔσβηνεν ἐκ τῶν ὀργίων καὶ μία μικρὰ ἀντιβασιλεία προσεμειδία εἰς αὐτούς. Ἔσπευσαν λοιπὸν νὰ ἀνακηρύξουν τὸ βρέφος συμβασιλέα τοῦ πατρὸς τὸν Νοέμβριον τοῦ 208. Ἐπιτευχθέντος τούτου ἡ Ἀρσινόη ἦτο περιττὴ καὶ δυσάρεστος. Ἐξηναγκάσθη λοιπὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἐνῷ τὰ ὄργια ἐξηκολούθουν καθ' ἑκάστην. Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ ὁ βασιλεὺς ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς παλλακῆς *Ἀγαθοκλείας*. Οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀπέκρυψαν τὸν θάνατον διὰ νὰ λεηλατήσουν τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀνακτόρων. Τότε ὁ *Ἀγαθοκλῆς*, ἀδελφὸς τῆς Ἀγαθοκλείας, ἐφόνευσε τὴν Ἀρσινόην (βλ. λ. Ἀγαθοκλῆς). Κατὰ τὸν *Πολύβιον* ὁ Φιλοπάτωρ εἶχε παραδώσει τὴν Ἀρσινόην εἰς τὴν Ἀγαθόκλειαν, ἥτις τὴν ἐθανάτωσε τῷ 209 διὰ τοῦ *Φιλάμμωνος*. Χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀρσινόης ἀνέκδοτα ἀφηγοῦνται οἱ Λυρικοὶ (βλ. *Ἀθήν*. Ζ΄. α΄). Ταύτης σῴζονται χρυσᾶ νομίσματα σπανιώτατα, τὸ δ' ὄνομά της ἀπαντᾷ καὶ εἰς αἰγυπτιακὰς καὶ εἰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου της (βλ. Πτολεμαῖος *Φιλοπάτωρ*). **Γ. Λ. Α.**

—**Ἀρσινόη Δ΄**. *Πτολεμαῖος ΙΑ΄* ὁ *Αὐλητὴς* ἀπέκτησε τρεῖς θυγατέρας, τὴν περιώνυμον *Κλεοπάτραν Α΄*, τὴν *Βερενίκην* καὶ τὴν *Ἀρσινόην* ταύτην. Τὴν Βερενίκην ἐθανάτωσεν ὁ πατήρ, ἡ Κλεοπάτρα διεδέχθη αὐτὸν θανόντα, συζευχθεῖσα τὸν πρεσβύτερον τῶν δύο ἀδελφῶν της *Πτολεμαῖον Β΄*, ἡ δὲ Ἀρσινόη ἔμεινεν εἰς τὰ ἀνάκτορα παρθένος. Μετ' ὀλίγον ἡ Κλεοπάτρα ἤρισε μὲ τὸν σύζυγόν της καὶ ἐδραπέτευσεν εἰς Συρίαν, ὁ δὲ σύζυγος φοβούμενος μήπως ἐπιστρέψῃ μετὰ στρατοῦ, ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Πηλούσιον. Ἐκεῖ ἐφιλοξένησε τὸν *Πομπήϊον*. Τότε ὁ *Ἰούλιος Καῖσαρ* κατέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν διώκων τὸν Πομπήϊον. Ἐκεῖ προσῆλθε καὶ ὁ βασιλεύς, ταυτοχρόνως ὅμως εἰσῆλθε διὰ δόλου καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐμφανισθεῖσα ἀμέσως εἰς τὸν Καίσαρα, ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἠράσθη αὐτῆς σφοδρῶς. Ὁ Καῖσαρ ἐζήτησε νὰ τοὺς συμβιβάσῃ χαρίσας εἰς αὐτοὺς μέγα μέρος τοῦ κολοσσαίου πρὸς αὐτὸν χρέους τοῦ πατρός των, καὶ ἀποδίδων τὴν *Κύπρον*, καταληφθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἀρσινόην ὁ μικρότερος ἀδελφὸς *Πτολεμαῖος* τὸ *Παιδίον* καὶ νὰ βασιλεύσωσιν αὐτῆς. Ὁ Καῖσαρ στέργει οὕτω, διότι εἶχεν ἤδη συγκεντρώσει μεγάλας δυνάμεις εἰς τὸν Μ. Λιμένα καὶ κατέσχε τὰ ἀνάκτορα. Ἀλλ' εἷς τῶν αὐλικῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως, ὁ *Γανυμήδης*, παραλαβὼν τὴν Ἀρσινόην ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἀναγορεύσας βασίλισσαν τὴν Ἀρσινόην, ὡς ὄντων αἰχμαλώτων τοῦ Καίσαρος τῶν βασιλέων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καίσαρος. Ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ Αἰγύπτιοι ἐφιλονείκησαν, καὶ ἡ Ἀρσινόη θανατώσασα τὸν στρατηγὸν *Ἀχιλλᾶν* ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν εἰς τὸ ἄξιον Γανυμήδην. Ἡττήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ὁ στρατὸς δολίως ἐζήτησε νὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Καίσαρα. Ἐστάλη τότε τῇ αἰτήσει των ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος νὰ διαπραγματευθῇ τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως, ἀλλ' αὐτὸς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς των, διότι ἐμίσει τὴν Κλεοπάτραν καὶ ἀντελήφθη τοὺς ἔρωτας αὐτῆς καὶ τοῦ Καίσαρος. Ἡττηθεὶς ὅμως καὶ φεύγων ἐπνίγη εἰς τὸν Νεῖλον, ἡ δὲ Ἀρσινόη ᾐχμαλωτίσθη. Ὁ Καῖσαρ ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην ἐδέχθη ἐκεῖ τὴν Κλεοπάτραν μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ τὴν ἐφιλοξένησεν ὡς βασίλισσαν. Ταυτοχρόνως ἐτέλεσε θρίαμβον ἔχων δεξιά του τὴν Κλεοπάτραν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων παρήλασε καὶ ἡ Ἀρσινόη σιδηροδέσμιος μὲ ἁλύσεις χρυσᾶς. Ἐπιστρέψασα εἰς Αἴγυπτον ἡ Κλεοπάτρα τὴν παρέλαβε μεθ' ἑαυτῆς, ἐξορίσασα αὐτὴν εἰς Ἔφεσον ὅπου ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον, ἕως οὗ διαταγῇ αὐτῆς καὶ τοῦ *Ἀντωνίου* ἐθανατώθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς *Ἀρτέμιδος*, ὅπου εἶχε καταφύγει ζητοῦσα ἄσυλον. **Γ. Λ. Α.**

Ἀρσινόη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται πολλαὶ πόλεις κτισθεῖσαι εἰς τιμὴν τῆς *Ἀρσινόης*, ἀδελφῆς ἅμα καὶ γυναικὸς Πτολεμαίου τοῦ Β΄ τοῦ Φιλαδέλφου (βλ. λ. Ἀρσινόη Β΄):

—1) Ἡ *Ἀραβαιγυπτία* καλουμένη ὑπό τινων καὶ *Κλεοπατρίς*, κτισθεῖσα ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου εἰς τὸν βορειοδυτικώτατον μυχὸν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ὅπου ἀπέληγεν ὁ ποταμός, ὃν πρὸς τιμήν του ὠνόμασε «*Πτολεμαῖον*», τερματίζων τὴν διώρυγα δι' ἧς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἥνωσε τὸ Πηλουσιακὸν στόμα τοῦ Νείλου πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Ἡρωοπολίτου κόλπου (τανῦν κόλπου τοῦ *Σουέζ*). Ἦτο δὲ ἡ διῶρυξ αὕτη, ἐκείνη ἣν ἤνοιξε διορύσσων ὁ *Σέσωστρις* ἢ συνέχισεν ὁ *Νεχὼ* ὁ *Ψαμ-*

Digitized by Google

μχίτου καὶ κατόπιν ὁ *Δαρεῖος (Διοδ. Σικελ.* Α, λγ, 9—12, *Στράβ.* ΙΖ, α, 25, *Plinius* V, 25, *Pompon. Melas* III, 80*)*. Ὁ περατώσας δὲ τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦτο ἔργον Πτολεμαῖος ὁ Β′ καὶ οἱ μεταχειρισθέντες αὐτὸ διάδοχοί του «κλειστὸν ἐποίησαν τὸν *Εὔριπον*» (δηλ. τὴν διώρυγα) «ὥστε ὅτε βούλοιντο ἐκπλεῖν ἀκωλύτως εἰς τὴν ἔξω θάλασσαν καὶ εἰσπλεῖν πάλιν». Τῆς διώρυγος ταύτης ἀποθαυμάζων τὰ ἴχνη ὁ *Βοναπάρτης*, ἐλθὼν κατὰ τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Συρίαν στρατείαν του, ἡμέραν τινὰ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1799 εἰς τὴν θέσιν ἣν κατεῖχε ποτὲ ἡ Ἀρσινόη, μικροῦ δεῖν κατεκλύζετο μετὰ τῶν σοφῶν συνοδῶν του *Μὸνζ* καὶ *Μπερτολὲ* (*Monge* καὶ *Bertholet)* ὑπὸ παλιρροιακοῦ κύματος.

Τὴν θέσιν τῆς *Ἀρσινόης* ἐπέχει τανῦν τὸ *Σουέζ*, τὸ νότιον τῆς φερωνύμου διώρυγος στόμιον (πλάτ. $29^{0}\ 57'\ ^{1}/_{2}$ Β., μῆκ. $32^{0}\ 33'$ ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 8a: (The Red Sea, Sheet No 1)· ἐσημειοῦτο δὲ αὕτη καὶ εἰς τὸν *Πευτιγγεριανὸν* χάρτην. Ὁ *Κλαύδιος* ὁ *Πτολεμαῖος* (Δ, ε, 14: Ἀρσινόη Ἀραβαιγυπτίων, πλάτ. $29^{0}\ ^{1}/_{2}$ καὶ μῆκ. ἀπὸ Φέρρου $61^{0}\ ^{2}/_{3}$) εἶχεν ἀρκετὰ προσεγγίσει εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πλάτους τῆς Ἀρσινόης.

—2) Πόλις ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ *Ἡρωοπολίτου* κόλπου, ἀλλὰ νοτιώτερον τῆς προηγουμένης καὶ ἐπὶ τῆς *Τρωγλοδυτικῆς* κατὰ τὸν *Ἀρτεμίδωρον* ἀκτῆς. Ἴχνη αὐτῆς δὲν εὑρέθησαν. Σύγκρισις ὅμως τοῦ χάρτου IV (ἐν ταῖς Tabulae in geogr. graec. minores ἔκδοσ. *Didot*) τοῦ *Carl Müller* (Sinus Arabici pars borealis, secundum Agatharchidem, Artemidorum, Plinium, Ptolemaeum) πρὸς τὸν οἰκεῖον χάρτην καὶ Ναυτολ. ὁδηγίας τοῦ Βρεττανικοῦ ναυαρχείου (8a: The Red Sea, sheet 1 καὶ Red Sea and gulf of Aden Pilot) πείθει ὅτι ἡ Ἀρσινόη αὕτη εἶχε κτισθῆ εἰς 120 μιλ. ΝΝΑ τοῦ Σουὲζ (βλ. ἀνωτέρω), ἐκεῖ ὅπου τὸ ἔρημον πλὴν σωτήριον ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς, τὸ βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου *Ρὰς Σιοὺ Χαῖρ* (Ras Shu Khair, πλάτ. $28^{0}\ 08'\ ^{1}/_{2}$ Βορ., μῆκ. $35^{0}\ 15'$ Ἀν.). Ἐκ τῆς σχετικῆς περικοπῆς τοῦ Στράβωνος (ΙΣΤ′ δ, 5) ἐπιτρέπεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀνέγερσις καὶ ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Σατύρου*, δεδομένου ὅτι παρομοίαν ἀβρότητα ἐξεδήλωσεν οὗτος καὶ δι' ἄλλην τοῦ βασιλέως του ἀδελφήν.

—3) Ἡ νοτιωτάτη πασῶν, ἐπὶ τῆς Ἀφρικανικῆς ἀκτῆς τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἐπικοινωνοῦντος τὸν *Ἀράβιον κόλπον* (Ἐρυθρὰν θάλασσαν) πρὸς τὸν *Αὐαλίτην κόλποι* (Κόλπον τοῦ Ἄδεν), καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰχθυοφάγων καὶ τῶν Κρεοφάγων: «Εἶτ' *Ἀρσινόη*, πόλις καὶ λιμήν, καὶ μετὰ ταῦτα *Δειρή*· καὶ τούτων ὑπέρκειται θήρα τῶν ἐλεφάντων· ἀπὸ δὲ τῆς *Δειρῆς* ἡ ἐφεξῆς ἐστιν ἀρωματοφόρος, πρώτη μὲν ἡ τὴν σμύρναν φέρουσα, καὶ αὕτη» (*Στράβ.* 658,29) Ὁ *Κλαύδιος Πτολεμαῖος* ἀναφέρει αὐτὴν (Δ, ζ, 9) ὡς κειμένην εἰς πλάτ. $10^{0}\ ^{2}/_{3}$ Βορ. καὶ μῆκ. ἀπὸ Φέρρου $73^{0}\ ^{45}/_{60}$· ἐὰν δὲ κατασκευάσῃ τις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συντεταγμένων διαφόρων σημείων τῆς Ἐρυθρᾶς τὸν χάρτην τῆς θαλάσσης ταύτης κατὰ Πτολεμαῖον, ὅστις κατὰ πολὺ προσομοιάζει τὸ πραγματικὸν σχῆμα τῆς ἀκτογραφίας της (βλ. εἰς χάρτ. VIII, τῶν χαρτῶν τῶν ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων, Sinus Arabicus secundum Ptolemaeum), θὰ ἴδῃ ὅτι ἡ *Ἀρσινόη* αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὴν Ἀκίλαν (βλ. λ.) καὶ συμπίπτει πρὸς τὸ ἀγκυροβόλιον τὸ σχηματιζόμενον βορείως τοῦ ἡφαιστειογενοῦς λόφου *Ζεμπὲλ Σιγιὰν* (πλάτ. 12^{0} $28'\ ^{1}/_{2}$ Β, μῆκ. $43^{0}\ 19'$ Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 8 a: The Red Sea, sheet 5) ἐπὶ τῆς Ἀφρικανικῆς ἀκτῆς καὶ κατὰ τὴν μεγίστην στενότητα τοῦ πορθμοῦ *Βὰβ ἐλ-Μανδέβ*.

—4) Πρωτεύουσα τοῦ Ἀρσινοΐτου νομοῦ (βλ.λ.).

—5) Πόλις εἰς τὸ εὐφορώτερον μέρος τῆς *Κυρηναϊκῆς*, ὀνομαζομένη πρότερον *Ταύχειρα* καὶ *Τεύχειρα (Στράβ.* 710,20, *Σκύλ. Καρυανδ.* περίπλους 108). Ὁ *Κλαύδιος Πτολεμαῖος* (Δ, δ, 4. Κυρηναϊκῆς θέσις: *Πενταπόλεως)* τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς πλάτ. $31^{01}/_{3}$ Β καὶ μῆκ. $48^{02}/_{3}$ Α. μεταξὺ *Βερενίκης* (ἢ καὶ ὁ *Κῆπος τῶν Ἑσπερίδων)*, τῆς συγχρόνου *Βεγγάζας*, καὶ *Πτολεμαΐδος*, τῆς συγχρόνου *Τολμέϊττα*, τονίζων ὅτι ἔχει μεγίστην ἡμέραν διαρκείας $14^{1}/_{12}$ ὥρ. «καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας μιᾶς διμοίρῳ καὶ πεντεκαιδικάτῳ (Η, ιε′, 4)». Ἀπετέλει μετὰ τῆς *Βερενίκης*, τῆς *Ἀπολλωνίας*, τῆς *Πτολεμαΐδος* καὶ τῆς *Κυρήνης* τὴν «*Πεντάπολιν*» *(Plin.* V. 5, 1· πρβλ. *Pomp. Melas* I, 40)· ὡσανεὶ δὲ διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς παραδόσεως καθ' ἣν ἡ πόλις ὑπῆρξεν ἀποικία ρωμαϊκή, ὁ *ἀνώνυμος* τοῦ «Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης Θαλάσσης» (§ 56) τονίζει: «Ἀπὸ *Πτολεμαΐδος* εἰς *Τεύχειρα* στάδιοι σν′· πόλις ἐστὶ *Πενταπόλεως* ἀρχαία. Αὕτη καλεῖται *Ἀρσινόη*». Ἀναφέρεται ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ *Ἱεροκλέους* καὶ ἐν τῷ *Πευτιγγεριανῷ πίνακι*. Τὰ ἐρείπιά της διακρίνονται εἰς τὴν θέσιν *Τάουκρα* (πλάτ. $32^{0}32'$ Βορ., μῆκ. $20^{0}27'$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 241: Benghazi to Derna), ἧς τὸ τοπωνύμιον εἶναι προφανὴς παραφθορὰ τῆς ἀρχαίας τῆς πόλεως ὀνομασίας.

—6) Πόλις τῆς παραλίου *Κιλικίας* μετὰ τὸ *Κορακήσιον*, τὸ τανῦν *Ἀλάϊα* καὶ *Ἀλάγια* (*Στράβ.* 571,28). Εἰς ἄλλα χειρόγραφα ἀπαντᾷ, ἀντὶ Ἀρσινόη, τὸ τοπωνύμιον *Σύεδρα* καὶ ὡς ἄλλα τὸ *Αὔνησις* ὅπερ τελευταῖον μεταχειρίζεται καὶ ὁ *ἀνώνυμος* ἐν τῷ «Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης Θαλάσσης». Ὁ Ἀγγλικὸς ναυτικὸς χάρτης 237: Kara Burnu to Karadash Burnu, σημειῶν τὰς ἀρχαίας τοποθετήσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑποδείξεων τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων, ἀποφεύγει νὰ σημειώσῃ τι τὸ θετικὸν εἰς 7 μίλλια ΝΑ τῆς *Ἀλάγια* (δηλ. εἰς 70 στάδια ἀπὸ τοῦ *Κορακησίου*, ὡς ὁ Σταδιασμὸς καθορίζει) καὶ διερωτᾶται, μήτοι τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντα ἐρείπια εἶναι τὰ τῆς ἀρχαίας *Συέδρας* (Ruins: Syedra ? εἰς 36^{0} $27'$ πλάτ. καὶ $32^{0}\ 11'$ Ἀν. μῆκ. ἐν τῷ προμνησθέντι χάρτῃ).

—7) Πόλις ἄλλη αὐτὴ τῆς Κιλικίας, ἐρχομένη μετὰ τὸ *Νάγιδον* (*Στράβ.* 571, 48). Ὁ Κλαύδ. Πτολεμαῖος (Ε, η, 3) ἀναφέρει αὐτὴν ὡς κειμένην εἰς μῆκ. ἀπὸ Φέρρου $65^{0}\ ^{1}/_{2}$ καὶ πλάτ. $36^{0}\ ^{5}/_{6}$ καὶ δὴ μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ *Ἀρυμάγδου* (τανῦν *Ντιρὲκ Ὀντεσὶ*) καὶ *Κελενδερίδος* (τανῦν *Τσελινδρὲ*) εἰς ἀπόστασιν 37 χιλιομ. Α τοῦ *Ἀνεμουρίου*. Θεωρεῖται ὡς πιθανοφανές, ὅτι τὸ σύγχρονον χωρίον *Σοφτᾶ Καλεσσὶ* (πλάτ. $36^{0}\ 06'$ καὶ μῆκ. $33^{0}\ 03'\ ^{1}/_{2}$) ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς συγχρόνου Ἀρσινόης, ὡς ἄλλως τε δέχονται τοῦτο τόσον ὁ Ἀγγλικὸς χάρτης 237: Kara Burnu to Karadash Burnu, ὅσον καὶ ὁ χάρτης ὑπ' ἀρ. XXIV τοῦ Car. Müller (Tabul. in Geogr. Graec. Minores): «Asiae ora maritima a Carno ad Cibyram, secundum Stadiasmns Maris Magni, § § 128—211».

—8) Πόλις ἐν *Κύπρῳ*. Ἐκ περικοπῆς τοῦ *Στράβωνος* (582,26) περιγραφούσης τὴν ἀκτὴν τοῦ συγχρόνου κόλπου τῆς *Φαμαγούστας*, συνάγεται ὅτι *Ἀρσινόη* εἶναι ἡ *Ἀμμόχωστος* ἡ σύγχρονος *Φαμαγοῦστα* (πλάτ. $35^{0}07'$, μῆκ. $33^{0}57'$ Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 2074: Cyprus island), περὶ ἧς ὁ *ἀνώνυμος* τοῦ «Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης θαλάσσης» (§ 304) τονίζει «ἀπὸ δὲ *Πηδαλίου* ἐπὶ νήσους στάδιοι π′ πόλις ἐστὶν ἔρημος λεγομένη *Ἀμμόχωστος*· ἔχει δὲ λιμένα παντὶ ἀνέμῳ· ἔχει δὲ ἐν καταγωγῇ χοιράδας· διαφυλάττου».

—9) Ἄλλη πόλις τῆς Κύπρου. Τοῦ *Στράβωνος* ἀκτογραφοῦντος τὴν μεγαλόνησον κατὰ τὴν φορὰν τῶν δεικτῶν τοῦ ὡρολογίου, ἡ φράσις του (583,5) «εἶτ' ἄκρα *Ζεφυρία* πρόσορμον ἔχουσα καὶ ἄλλη *Ἀρσινόη* ὁμοίως πρόσορμον ἔχουσα καὶ ἱερὸν ἄλσος. Μικρὸν δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ἡ *Ἱεροκηπίς*· εἶθ' ἡ *Πάφος...*» ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν καὶ «ἄλλης», ὡς τονίζει, *Ἀρσινόης*, κειμένης που τῆς ΝΔ ἀκτῆς, πάντως μὲν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ἄσπρο* καὶ *Πάφος*, πιθανώτατα δὲ εἰς τὸ ἀκρωτήριον πλάτ. $35^{0}41'35''$, μῆκ. $32^{0}30'00''$, ὅπερ, ἀνώνυμον ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ *H. H. Kitchener* καὶ τῷ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ καταρτισθέντι ἀγγλικῷ ὑδρογραφικῷ 2074: Cyprus, ταυτίζεται πρὸς τὸ ἀκρωτήριον: *Τρῆτοι* τοῦ Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης θαλάσσης (§§ 300—301), *Τρῆτα* τοῦ *Στράβωνος* (583,2) καὶ *Δρέπανον* τοῦ *Πτολεμαίου* (Ε, δ, 1).

—10) Πόλις ὡσαύτως ἐν *Κύπρῳ*, περὶ ἧς ὁ *Στράβων* (583,15) γράφει: «εἶθ' *Ἀκάμας* ἐστὶ μετὰ *Πάφον*· εἶτα πρὸς ἕω μετὰ τὸν *Ἀκάμαντα* πλοῦς εἰς *Ἀρσινόην* πόλιν καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἄλσος. Εἶτα *Σόλοι* πόλις... εἶθ' ἡ *Κρομμύου ἄκρα*». Πρόκειται ἄρα περὶ πόλεως ἥτις ἠγείρετο εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ συγχρόνου κόλπου τοῦ *Χρυσοχοῦ*. Τοῦ *ἀνωνύμου* δὲ ὁρίζοντος ἐν τῷ «σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης θαλάσσης» (§ 309) τὴν ἀπόστασιν τῆς *Ἀρσινόης*: «ἀπὸ *Ἀκάμαντος* ἔχων δεξιὰν τὴν Κύπρον εἰς *Ἀρσινόην* τῆς Κύπρου στάδιοι σο′ Πόλις ἐστί. Λιμένα ἔχει ἔρημον· χειμάζει βορέου», συνάγεται ὅτι ὁ μὲν ἔρημος λιμὴν εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 7 μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου (βλ. λ. Ἀκάμας, Ἀρναούτι), δηλαδὴ εἰς πλάτ. $35^{0}\ 02'\ 00''$ καὶ μῆκ. $32^{0}\ 24'00$ κατὰ τὸν προμνησθέντα ἀγγ. χάρτην, ἡ δὲ θέσις τῆς πόλεως *Ἀρσινόης* εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ τῆς συγχρόνου *Πόλεως* τοῦ *Χρυσοχοῦ*. Πιθανῶς δὲ εἶναι τὸ *Μάριον Ἑλληνὶς* (δηλ. πόλις) τοῦ *Σκύλακος* τοῦ *Καριανδέως* (περίπλους 103). Ὁ *Κλ. Πτολεμαῖος* φέρει αὐτὴν ὑπὸ συντεταγμένον μῆκος ἀπὸ Φέρρου $64^{0}\ ^{2}/_{3}$ καὶ πλάτ. $35^{0}\ ^{35}/_{60}$, τ. ἔ. ὑπὸ μῆκος τὰ μάλα ἐσφαλμένον καὶ ὑπὸ πλάτος παρέχον ἡμισείας μοίρας προσέγγισιν.

Αἱ ὀνομασίαι αὗται ἐπεβλήθησαν προφανῶς ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν βραχεῖαν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῆς νήσου ὑπὸ τῆς *Κλεοπάτρας* καὶ τῆς ἀδελφῆς της *Ἀρσινόης*, εἰς ἃς ὁ *Ἀντώνιος* εἶχε παραδώσει τὴν νῆσον (βλ. *Στράβ.* ΙΔ, στ, 6, *Πλουτάρ.* Κάτων § § 34—39). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—11) Πόλις αὐτόνομος τῆς ἀρχαίας Κρήτης ἐν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ. Ἐκ τοῦ περὶ αὐτῆς χωρίου *Στεφάνου* τοῦ *Βυζαντίου* «ἐνάτη *Λύκτου*» (ἤτοι τῆς *Λύκτου* ἢ *Λυκτίας* χώρας), εἰκάζεται μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὅτι ἔκειτο μεταξὺ *Μιλάτου* καὶ *Χερσονήσου*, ἐν τῷ κόλπῳ τῶν *Μαλιῶν*, διότι ἡ χώρα τῶν Λυκτίων ἐξετείνετο μέχρις ἐκεῖ. Τῆς Ἀρσινόης σῴζονται πολλὰ νομίσματα ἐξ ὧν 14 ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ *Σβορώνου* εἰς τὴν Νομισματικὴν τῆς ἀρχαίας Κρήτης. Ε. Γ.

—12) Πόλις τῆς *Κάτω Αἰτωλίας* παρὰ τὴν *Λυσιμαχίαν* πόλιν, τῆς ὁποίας τὴν θέσιν κατέχει τὸ σημερινὸν *Ἀγγελόκαστρον*. Ἡ *Ἀρσινόη*, πρότερον κώμη καλουμένη *Κωνώπα*, ἐκτίσθη, κατὰ Στράβωνα, ὑπὸ «Ἀρσινόης, τῆς Πτολεμαίου τοῦ δευτέρου, γυναικὸς ἅμα καὶ ἀδελφῆς, εὐφυῶς ἐπικειμένη πως τῇ τοῦ Ἀχελῴου διαβάσει» (βλ. καὶ λ. Ἀγγελόκαστρον). —Ω

—**Ἀρσινόη** *Ἀφροδίτη [Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Καλεῖται ἐπίσης *Ἀρσινόη Κύπρις* ἢ καὶ *Ζεφυρῖτις Ἀφροδίτη*. Εἶναι ἀρχαία ὀνομασία ἀγκυροβολίου, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον *Ζεφύριον*, παρὰ τὴν *Ταπόσιριν*, τὴν μεταξὺ τῆς τότε νήσου *Φάρου* καὶ τοῦ *Κανωβικοῦ στομίου* τοῦ Νείλου, ὅπερ ἀκρωτήριον ἦν ἄκρα ναΐσκον ἔχουσα Ἀρσινόης Ἀφροδίτης (*Στράβ.* 680,28). Ὁ ἐκ τοῦ Σεραπείου τῆς Μέμφιδος προελθὼν πάπυρος τοῦ Β′ π. Χ. αἰῶνος, ὁ γνωστὸς ὡς πάπυρος τοῦ *Champollion Figeac* ἢ τοῦ *Didot*, περιλαμβάνει καὶ ἓν ἐπίγραμμα τοῦ παρὰ τῇ αὐλῇ Πτολεμαίου τοῦ Β′ τοῦ Φιλαδέλφου ποιητοῦ *Ποσειδίππου*, ἀφορῶν εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον, ἀναγνωσθὲν καὶ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Henri Weil* (Monuments Grecs τοῦ 1879 ἀρ. 8 σελ. 30).

Ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀνέθηκεν εἰς τὸν ναύαρχόν του *Καλλικράτην* τὴν ὑποβολιμαίαν πρωτοβουλίαν τῆς ἀποθεώσεως τῆς ἀδελφῆς ἅμα καὶ συζύγου του Ἀρσινόης, καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τοῦ ἐπιγράμματός του, ἐν εἴδει Ἀγγελίας τοῖς Ναυτιλλομένοις, ἐγνωστοποίει τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης εἰς τοὺς ἐργάτας θαλάσσης, οὓς προέτρεπε νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπίτηδες ὁ ναύαρχος ἐξέλεξεν εὐλίμενον, ἵνα συνεορτάζωσι μετὰ Ἑλληνίδων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ Ἀρσινόη εἶχε τοιαύτην ματαιοδοξίαν, ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν *Κωνώπαν*, τῆς Αἰτωλίας τὴν κώμην, ἀφῆκε τὸ ὄνομά της (*Στράβ.* 395,34). Τοῦ ἀγκυροβολίου τὴν θέσιν κατεῖχε πρότερον κατὰ τὴν παράδοσιν (*Στράβ.* 680,29) πόλις *Θῶνις*, ἐπώνυμος τοῦ βασιλέως τοῦ περιωνύμου διὰ τὴν ἐρωτικήν του ἐπίθεσιν κατὰ τῆς *Ἑλένης*, ἥν τῷ ἀφῆκε πρὸς ἄγρυπνον φύλαξιν ὁ Μενέλαος (βλ. λ. Ἑλένιον), δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὴ ἡ τοιαύτη ταυτότης (βλ. λ. Θῶνις). Λόγῳ τῶν προσεπιχώσεων ἀπὸ τοῦ Νείλου, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀναγνώρισις τῆς θέσεως τῆς *Ἀρσινόης Ἀφροδίτης*, ἥτις ὅμως ἔκειτο πάντως ἐν τῷ κολπίζοντι ὅρμῳ τοῦ *Ἀβουκίρ*, ὄντως ἀνατεινομένου εἰς «Ἰταλὸν Ζέφυρον» καὶ ἀπὸ «*Φαρίης* ἀκτῆς» (σήμ. *Ρὰς Ἀτ Τὶν*) ἕως «στόματος Κανώπου» (τανῦν *Ροζέτα*), ὡς τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ποσειδίππου ἐπιτάσσει. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀρσινόη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Μαυρομματίου (Ἰθώμης)* τῆς ἐπαρχίας *Μεσσήνης* τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 357. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σιμίζα* μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1927 διατάγματος. Δ. Ε. Μ.

Ἀρσινόη (Arsinoe) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 404 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1895 BY. Ἀνεκαλύφθη τῇ 20 Ἰουνίου 1895, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $\sigma = 2.594$ $T = 1{,}526$ ἡμ. $e = 0{,}203$ $i = 14^{0}.4'$. $L = 62^{0}20'$ $\Omega = 92^{0}.48'$ καὶ $\pi = 211^{0}.39'$. Σ. Π.

ἀρσινόη. Ὀνομασία ἣν ὁ *Πλίνιος* δίδει εἰς λίθον ἀκονήματος (κοιν. *ἀκόνι*) σιδήρου (Naturalis historiae XXXVI, 47,1) διὰ τὸ ἐξάγεσθαι αὐτὸν ἐξ Ἀρσινόης, καὶ τῆς παρὰ τὸν Ἀκάμαντα ἐν Κύπρῳ. Σ. Ε. Λ.

Ἀρσινοΐτης *νομός*. Κατεῖχεν οὗτος τὴν ἔκτασιν τῆς σημερινῆς ὀάσεως τοῦ *Φαγιούμ*. Ὁ *Πτολεμαῖος Φιλάδελφος* τιμῶν τὴν μνήμην τῆς συζύγου του *Ἀρσινόης Β′* ἀνέκτισε τὴν ἐν Φαγιοὺμ *Κροκοδειλούπολιν* εἰς πόλιν ἑλληνικὴν μετὰ ναῶν καὶ ἄλλων δημοσίων καταστημάτων καθαρῶς ἑλληνικῶν καὶ τὴν ὠνόμασεν *Ἀρσινόην*. Ἐκεῖ ἐγκατέστησε Μακεδόνας καὶ ἄλλους Ἕλληνας εἰς οὓς διένειμε γαίας. Σήμερον ἡ πόλις διακρίνεται ἐκ τῶν συντριμμάτων τὰ ὁποῖα οἱ ἰθαγενεῖς ὀνομάζουν *Κιμὰν Φααρίς*, ἤτοι «λόφος τῶν ἱππέων». Ἐκ τῆς πόλεως καὶ ὅλος ὁ νομὸς ὠνομάσθη *Ἀρσινοΐτης*.

Ἀρσίνοος. Ἡγεμὼν τῆς Τενέδου, πατὴρ τῆς ὡραίας *Ἑκαμήδης*, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες, αἰχμαλωτισθεῖσαν κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ἐδώρησαν εἰς τὸν Νέστορα (*Ὁμηρ.* Ἰλ. Λ., 624—625).

Ἀρσιντόνα (Archidona) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Μαλάγας τῆς Ἱσπανίας. Κάτοικοι 10.000 —2) Πόλις τῆς ἐν Ἀμερικῇ δημοκρατίας τοῦ Ἰσημερινοῦ ἐπὶ παραποτάμου τοῦ ποτ. Νάπο. Κάτ. 2.500.

Ἀρσιόνη *Ἀραβαιγυπτίων [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δευτέρα ὀνομασία, ἀναφερομένη καὶ αὐτὴ ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου (Δ, ε, 14), τῆς *Ἀρσινόης* τῆς Ἀραβαιγυπτίων. Ἡ προέλευσίς της ἐξ ἀναγραμματισμοῦ τῆς ὀρθῆς ὀνομασίας εἶναι ἐξόφθαλμος. Σ. Ε. Λ.

Ἄρσιππος *[Μυθολ.]*. Πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκ τῆς Ἀρσινόης (*Κικέρ.* de natur. deor. 3,22,57). Α. Δ.

Digitized by Google

ἄρσις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ αἴρειν, ἡ πρὸς τὰ ἄνω ὕψωσις, ἡ ἀνύψωσις, τὸ ἀνέβασμα, ἀνέλκυσις: «ἄρσις βαρῶν», «ἄρσις δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν»· || μεταφ. ἀναίρεσις, ἄρνησις ἰσχύος, κατάργησις: «ἄρσις τοῦ ἀποκλεισμοῦ», «ἡ ἄρσις τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας», «ἄρσις ἀπαγορεύσεως τῆς διατιμήσεως» κ. τ. τ..

—*[Μετρικ.]* Καλεῖται *ἄρσις* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μετρικῶν (*ἄνω χρόνος* κατὰ Πλάτωνα καὶ Ἀριστόξενον) τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο μερῶν παντὸς μετρικοῦ *ποδός*, τὸ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν μετ' ἀσθενεστέρας δυνάμεως σημαινόμενον. Τὸ ἕτερον μέρος, τὸ μᾶλλον τονιζόμενον, καλεῖται *θέσις*. Ἀμφότερα τὰ μέρη καλοῦνται παρ' Ἀριστοξένῳ *χρόνος ποδικὸς* ἢ *χρόνος ποδός*. Οὕτω ἐν τῷ δακτύλῳ: *κήδετο* — ◡◡ *(Ἰλ. Α. 56)* θέσις μὲν εἶναι ἡ μακρὰ συλλαβή: κή, ἄρσις δὲ αἱ δύο βραχεῖαι:—δέτο. Ἐν τῷ ἰάμβῳ: δοκῶ ◡ — (*Σοφ.* Ἠλ. 61) ἡ πρώτη συλλαβή: δο βραχεῖα εἶναι ἄρσις, ἡ δὲ μακρὰ — κῶ εἶναι θέσις. Ὥστε ἐπὶ ἄλλων μὲν ποδῶν προηγεῖται ἡ θέσις, ἐπὶ ἄλλων δὲ ἡ ἄρσις. Οἱ ὅροι ἄρσις καὶ θέσις προῆλθον ἐκ τῆς συνηθείας τῶν ἀρχαίων διδασκάλων τῆς ρυθμικῆς ν' ἀναβιβάζωσι καὶ καταβιβάζωσι τὸν πόδα ἢ τὴν χεῖρα κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ποιήματός τινος πρὸς διαφύλαξιν τοῦ ρυθμοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἀνάβασις ἐγίνετο ἀπαγγελλομένου τοῦ ἀσθενεστέρου μέρους τοῦ ποδὸς (ἐξ οὗ *ἄρσις*), ἡ δὲ κατάβασις ἀπαγγελλομένου τοῦ ἰσχυροτέρου (ἐξ οὗ *θέσις*).

Οὕτω μετεχειρίζοντο τοὺς ὅρους *ἄρσιν* καὶ *θέσιν* πάντες οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ρυθμικοί, καὶ ἐκ τῶν Λατίνων οἱ ἀντλοῦντες ἐκ καλῶν πηγῶν. Κατὰ τοὺς πρώτους ὅμως χριστιανικοὺς αἰῶνας, Ἕλλην τις μετρικὸς συνέφυρεν ἀκρίτως τοὺς ὅρους τούτους. Οἱ ἀρχαῖοι ρυθμικοὶ συνήθιζον, πραγματευόμενοι περὶ χρόνων ποδός, νὰ προτάσσωσι τὴν ἄρσιν τῆς θέσεως. Ἐντεῦθεν παρασυρθεὶς ὁ μετρικὸς ἐκεῖνος ὠνόμασε τὸν μὲν προηγούμενον χρόνον τοῦ ποδὸς πανταχοῦ ἄρσιν, τὸν δὲ ἑπόμενον πανταχοῦ θέσιν. Ἐκ τούτου ἤντλησαν οἱ περισσότεροι τῶν Λατίνων, μεταχειριζόμενοι ἐφεξῆς τοὺς ὅρους κατὰ τὴν διεστραμμένην ταύτην χρῆσιν. Καὶ ταύτην ὅμως παρανοήσαντες ὑπεδήλουν διὰ τοῦ ὅρου *ἄρσις* (arsis) τὸ ἰσχυρότερον τονιζόμενον μέρος τοῦ ποδὸς (*θέσις* τῶν Ἑλλήνων μετρικῶν), διὰ δὲ τοῦ ὅρου *θέσις* (thesis) τὸ ἀσθενέστερον (*ἄρσις* τῶν Ἑλλήνων μετρικῶν). Τὸ λάθος τοῦτο ἐπεκράτησε καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διὰ τοῦ Ἄγγλου κριτικοῦ Ρ. Μπέντλεϋ (R. Bentley), ὅστις ἀκολουθήσας τὰ τῶν Λατίνων μετρικῶν ἐγένετο αἴτιος τοῦ νὰ λέγωνται οἱ ὅροι ἀντιστρόφως ἢ ὡς ἐλέγοντο ἀρχικῶς, δηλαδὴ ἄρσις μὲν ὅ,τι ἐλέγετο θέσις, θέσις δὲ ὅ,τι ἐλέγετο ἄρσις. θ. π.

— *[Ὀρχηστ.]* Οἱ τεχνικοὶ ὅροι: *ἄρσις* καὶ *θέσις* ἀναφέρονται ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ὀρχηστικῆς ἀπόδοσιν τῶν ποδικῶν χρόνων· ἐπὶ μὲν τῆς ἄρσεως ὁ χορευτὴς ἐμετεώριζε τὸν πόδα, ἐπὶ δὲ τῆς θέσεως κατεβίβαζε τοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκ ταύτης τῆς ὀρχηστικῆς κινήσεως ἐγεννήθη καὶ ὁ μετρικὸς ὅρος πούς (βλ. λ.). φ. ε.

— *[Μουσικ.]* Ἐν τῇ Μουσικῇ *ἄρσις* καλεῖται τὸ ἀσθενὲς μέρος τοῦ μέτρου (ἰταλ. levare), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *θέσις* (ἰταλ. battere). Κανὼν *κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν* λέγεται ὑπὸ τοὺς παλαιοὺς κοντραπουντίστας ἐκεῖνος, ἐν ᾧ τὸ θέμα ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὴν ἀπάντησιν ἐν ἀναστροφῇ. λ.

— **ἄρσις** *ἱστίων*, — *δολώνων κλπ.* *[Ναυτ.]*· βλ. ἱστία, δόλωνες.

— **ἄρσις** *πιέσεως ἀέρος*. Τὰ φαινόμενα τὰ παραγόμενα ἐκ τῆς ταχείας ἄρσεως τῆς πιέσεως τοῦ ἀέρος παρατηροῦνται συχνότατα ἐπὶ τῶν ὑπὸ πεπιεσμένον ἀέρα ἐν τῷ ὕδατι ἐντὸς σιδηροκιβωτίων (caissons) ἐργαζομένων διὰ τὴν θεμελίωσιν γεφυρῶν, προκυμαιῶν, ἐπισκευὴν πλοίων κτλ., ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σπογγαλιέων περιβεβλημένων τὸ *σκάφανδρον*. Εἰς ἀμφοτέρους ὁ ἀὴρ διαβιβάζεται ὑπὸ πίεσιν δι' εἰδικῆς ἀντλίας. Συνεπείᾳ τῆς ηὐξημένης ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως διαλύεται ἐν τῷ αἵματι τοῦ δύτου κατὰ τὸν νόμον τοῦ Δάλτωνος, μεγάλη ποσότης ἀερίων καὶ ἰδίως ἀζώτου, καθότι ἡ ἀναλογία αὐτοῦ ἐν τῷ ἀτμοσφαιρικῷ ἀέρι, καὶ ἑπομένως καὶ ἡ μερικὴ πίεσις αὐτοῦ, εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τῶν λοιπῶν ἀερίων. Κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν τοῦ σκαφάνδρου καὶ ἐφ' ὅσον ἡ πίεσις αἴρεται, ἐκλύεται βαθμηδὸν τὸ ἐπὶ πλέον διαλυθὲν ἄζωτον καὶ ἀποβάλλεται διὰ τῶν πνευμόνων. Ἐπὶ ταχείας ὅμως ἀνελκύσεως, καθ' ἣν ἐπιτελεῖται ἀπότομος ἡ ἄρσις τῆς πιέσεως, ἐκλύεται ταχέως καὶ ἀποτόμως τὸ ἄζωτον ὑπὸ μορφὴν φυσαλλίδων. Αἱ φυσαλλίδες αὗται τοῦ ἀζώτου, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ποσότητος αὐτῶν μὴ δυνάμεναι ν' ἀπουληθῶσιν ἅπασαι ἀμέσως διὰ τῶν πνευμόνων, κυκλοφοροῦσιν ἐν τῷ αἵματι καὶ προκαλοῦσιν *ἐμβολὰς* διαφόρων αἱμοφόρων ἀγγείων τοῦ σώματος καὶ μάλιστα εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα. Αἱ ἐμβολαὶ αὗται προκαλοῦσιν *ἰσχαιμίαν* τῆς παρὰ τοῦ ἀποφραχθέντος αἱμοφόρου ἀγγείου ἀρδευομένης χώρας. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἐμβληθείσης χώρας τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος δύνανται νὰ παραχθῶσι βαρεῖαι διαταραχαὶ νευρικαὶ ἤτοι ἡμιπληγία, παραπληγία, ἀφασία κ.τ.τ. ἢ καὶ νὰ ἐπέλθῃ καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος. Τὰ παραλυτικὰ ταῦτα φαινόμενα δύνανται νὰ εἶναι παροδικά, ἢ τοὐναντίον νὰ καταστῶσι μόνιμα, ὅταν ἡ ἀπόφραξις διήρκεσεν ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα, ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ ἀνεπανορθώτους ἀλλοιώσεις τῆς νευρικῆς οὐσίας. Τὰς νόσους ταύτας τῶν δυτῶν ἐμελέτησε καὶ ἐξηκρίβωσε τελείως διὰ πολυαρίθμων κλινικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ δυτῶν καὶ πειραματικῶν ἐρευνῶν ἐπὶ κυνῶν ὁ καθηγητὴς Μ. Κατσαρᾶς (βλ. Recherches cliniques et expérimentales sur les accidents survenant par l'emploi des scaphandres. Archives de Nevrologie. Paris 1889—1890). Ὁ τρόπος τῆς προφυλάξεως συνίσταται, κατὰ τὸν καθηγητὴν Μ. Κατσαρᾶν, εἰς τὴν βραδεῖαν καὶ κατὰ διαλείμματα ἀνέλκυσιν τοῦ δύτου ἢ παντὸς ὑπὸ πεπιεσμένον ἀέρα ἐργαζομένου, οὕτως ὥστε νὰ δίδηται ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος εἰς τὰ ἐν τῷ αἵματι διαλελυμένα ἀέρια νὰ ἐκλύωνται βραδέως καὶ νὰ ἀποβάλλωνται βαθμιαίως ἐκ τῶν πνεμόνων. Ἀνὰ δύο μέτρα ἀνελκύσεως δέον νὰ μεσολαβῇ χρονικὸν διάλειμμα στάσεως 1 λεπτοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἀλλὰ καὶ θεραπευτικῶς ἐπὶ ἐπελθουσῶν τοιούτων διαταραχῶν ἐνδείκνυται ἡ ἐκ νέου καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχεῖα κατάδυσις τοῦ δύτου, εἶτα δ' ἡ βραδεῖα καὶ κατὰ σταθμοὺς ἀνέλκυσις αὐτοῦ. Ι. Μ. ΚΑΤΣΑΡΑΣ

Ἄρσις (Arschis) *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρκέζου.

Ἀρσίσακα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μηδίας (*Πτολ.* 6,2,11).

Ἀρσισζέβσκι (Arciszewski), ***Χριστόφορος***· βλ. Ἀρκιζέβσκι.

Ἀρσίσσα· βλ. Θωσπῖτις.

Ἀρσίτης. Σατράπης τῆς Φρυγίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (16,766), τοῦ Ἀρριανοῦ (1,12,8.16,3,6) καὶ τοῦ Παυσανίου (1,29,10).

Ἀρσῖτις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα ἐν Ὑρκανίᾳ ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος (6,9,5).

Ἀρσιφόνη. Θυγάτηρ τοῦ Ὁμήρου κατὰ τὸν Τζέτζην· ταύτην ὁ πατὴρ ἐξέδωκεν εἰς γάμον πρὸς τὸν Στασῖνον, ποιητὴν τῶν «Κυπρίων ἐπῶν». Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὴν *Ποικίλην ἱστορίαν* του (Θ', 15) συγχέει τὰς πληροφορίας ταύτας, λέγων ὅτι ὁ Ὅμηρος ἔδωκε προῖκα τῆς θυγατρός του πρὸς τὸν γαμβρὸν τὰ «Κύπρια ἔπη».

Ἀρσὸ (Arschot ἢ Aerschot)*[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀερσότ

Ἀρσὸ (Arschot Schoonhoven), ***Φίλιππος Ἰωάννης Μιχαήλ, κόμης ντ'***—. Ἀνὴρ πολιτικὸς γεννηθεὶς ἐν τῷ πύργῳ Voodt τῷ 1771 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1846 ἐν Βρυξέλλαις. Ἐγένετο μέλος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου καὶ πρόεδρος τοῦ καντονίου Loos ἐπὶ τῆς ὑπατίας καὶ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας. Τῷ 1814 διωρίσθη ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ νέου βασιλείου τῶν Κάτω-Χωρῶν, καὶ ἀπετέλεσε μέλος τῆς συνταγματικῆς ἐπιτροπῆς, εἶτα δὲ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ γενικὸς διοικητὴς τῆς Βραβάνδης. Μέλος τῆς πρώτης Βουλῆς, ἀπεστάλη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830 εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Βραβάνδης, καὶ παρήδρευσεν εἰς τὴν Γερουσίαν μέχρι τοῦ 1839. Ὁ βασιλεὺς Λεοπόλδος διώρισεν αὐτὸν μέγαν αὐλάρχην τῷ 1831, διὰ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς ἵδρυσιν τοῦ νέου βασιλείου. θ. β.

ἀρσοΐτης (Arsoït) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *τραχειτῶν*. Εὑρίσκεται ἐν Ἰσχίᾳ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τραχειτικῆς θεμελιώδους μάζης, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκονται πορφυριτικοὶ κρύσταλλοι σανιδίνου, ὀλιγοκλάστου, αὐγίτου καὶ ὀλιβίνου. Κατὰ τὸν Niggli οἱ ἀρσοΐται ἀνήκουν εἰς Βεζουβιτικὰ συηνιτικὰ μάγματα τῆς καλιο-σειρᾶς. Γ. Κ. Γ.

Ἀρσὸν (Arçon), ***Ἰωάννης-Κλαύδιος-Ἐλεωνόρα-Δεμισὼ ντ'***—. Γάλλος μηχανικὸς (1733—1800). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Πολυτεχνικὴν τοῦ Μεζιὲρ Σχολὴν καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν ὡς μηχανικός, ἀνετέθη δὲ εἰς αὐτὸν ἡ χάραξις τοῦ Ἰούρα καὶ τῶν Βοσγίων. Κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον, καθ' ὃν διεκρίθη, εὑρίσκετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου ντὲ Μπρολί. Τῷ 1780 ὡς γενικὸς μηχανικὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ δοῦκα ντὲ Κριγιὸν σώματος στρατοῦ, τοῦ ἐκτελοῦντος τὴν πολιορκίαν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατεχομένου Γιβραλτάρ, ὁ Ἀρσὸν συνέλαβε τὴν μεγαλοφυᾶ ἰδέαν τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ ἰσχυροτάτου τούτου φρουρίου ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ προσεπάθησε νὰ ἐξεύρῃ τὰ μέσα πρὸς τοῦτο. Ἐπενόησε πλωτὰς καὶ ἀφλέκτους κανονοστοιχίας, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῶν Ἄγγλων καὶ ἰδίως τοῦ γενναίου φρουράρχου τοῦ Γιβραλτὰρ σὲρ Τζὼν Ἔλλιοτ. Ἀλλ' ὁ Ἀρσόν, μὴ τυχὼν τῆς δεούσης βοηθείας ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν στρατηγῶν, εἶδε ματαιουμένας τὰς προσπαθείας του. Τὰ λάθη τούτων ὑπῆρξαν μέγιστα, καίτοι ὁ Ἀρσὸν εἶχε διαγράψει ἐν πλήρει λεπτομερείᾳ τὰς κινήσεις τῶν πεζῶν σωμάτων, ὅτε οὗτος διηύθυνε τὰς πλωτὰς κανονοστοιχίας περιλαμβανούσας 150 τηλεβόλα. Οἱ ἀποτυχόντες στρατηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακωμῳδήσουν τὸ σχέδιον τοῦ Ἀρσόν, ἀλλ' ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ἔλλιοτ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν δικαιοσύνην, ἐκφράσας τὸν θαυμασμόν του ἐπὶ τῇ ἐπινοίᾳ τοῦ Γάλλου μηχανικοῦ. Ὅταν δὲ ἐδημοσίευσεν οὗτος τὸ μακρὸν αὐτοῦ ὑπόμνημα ὑποστηρίζων τὴν ἐφεύρεσίν του, οἱ ἄνδρες τῆς ἐπιστήμης ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν πλήρη ἱκανοποίησιν. Ἐδημοσίευσε πλείστας πραγματείας, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύομεν τὰς «Correspondance sur l'art militaire», «Considération militaires et politiques sur les fortifications,» καὶ «Correspondance sur l'art de la guèrre». Ἐγένετο μέλος τοῦ γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ γερουσιαστής. Θ. Β.

Ἀρσονβὰλ (Arsonval), ***Ἀρσένιος ντ'*** —. Γεννηθεὶς τῷ 1851 εἰς Παρισίους, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν Limoges, κατὰ δὲ τὸ 1871 διετέλεσεν ἐπιμελητὴς τοῦ Κλὼδ-Βερνὸρ εἰς τὸ κολλέγιον τῆς Γαλλίας. Ἡ ἐπὶ διδακτορίᾳ ἐναίσιμος αὐτοῦ διατριβὴ φέρει τὸν τίτλον: «Θεωρητικὴ καὶ πειραματικὴ ἔρευνα ἐπὶ τῆς ἐλαστικότητος τῶν πνευμόνων». Βραδύτερον, ὡς ἀναπληρωτὴς τοῦ Μπρόουν-Σεκὰρ καὶ μετέπειτα διάδοχος του, ἐδίδαξεν εἰς τὸ αὐτὸ κολλέγιον τὴν βιολογικὴν Φυσικήν. Τῷ 1894 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται πολλαὶ ἐπιστημονικαὶ συσκευαί, ἐπίσης δὲ καὶ πλεῖσται σημαντικαὶ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὴν περὶ τῆς φυσιολογίας τῶν ζῴων, τὴν περὶ τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων κ. λ. π. Ο. Ρ.

ἀρσονβαλισμὸς ἢ ***ἀρσονβαλίωσις***· θεραπευτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων (βλ αὐτεπαγωγὴ καὶ ἠλεκτροθεραπεία). Σ. Γ. Σ.

Ἀρσόνιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρχαίας Γερμανίας, πιθανῶς ἡ σημερινὴ Ὀζιακὼβ (*Πτολ.* 2, 11, 28).

ἀρσο-τραχείτης (Arsotrachyt) *[Πετρογρ.]*· βλ. ἀρσοΐτης. Γ. Κ. Γ.

Ἀρσοὺς *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀλεξανδρέττας 8 μίλλια ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς-ἐλ-Χαντζήρ, ΝΑ αὐτοῦ κέρατος, καὶ εἰς 17 περίπου μιλλ. ΝΑ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρέττας, ἔχων εὖρος 2 μιλ. καὶ ὡραῖον ψαμμαθῶνα. Εἰς τὸ νότιον τοῦ ὅρμου κέρας ἐκβάλλει ποτάμιον *Ἀρσοὺς Σοῦ* ὑφάλμυρον, ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ὁποίου εἶναι ἐκτισμένον χωρίον φερώνυμον (πλάτ. 36°24'$^1/_2$, μῆκ. 36°08' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2632: Syria: Gulf of Iskanderun to Markhab) χριστιανικόν. Αἱ εἰς 8 χιλμ. ἔνδον τῆς ἀκτῆς ἀρχόμεναι ἀκρώρειαι τοῦ *Ἄλμα Νταγ (Ἀμανὸν ὄρος* καὶ *Πιερία*) μὲ τὰ πυκνότατα δάση των, παρέχουσιν ἱκανὸν πλοῦτον εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου, ἐξάγοντας πολύτιμον ξυλείαν, τόσον ἀπὸ τὸν ὅρμον του ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν εἰς 2 μίλ. ΝΑ ὅρμον Μπουροὺν-Λῆ τοῦ προμνησθέντος ποταμίου ὡς καὶ ἄλλου τινὸς Κουσλὰ-τσάϊ, δαψιλῶς ἀρδευομένων διὰ τῶν κλεισωρειῶν τῆς Πιερίας, τοῦ Ἄλμα Νταγ (ἐκεῖ τὸ ὕψος 5000 πόδ.), χρησιμευόντων μεγάλως διὰ τὴν καταφορὰν τῆς ὑλοτομουμένης ξυλείας. Πολλὰ ἀρχαῖα λείψανα εἰς τὸ χωρίον, τοῦ ὁποίου ἡ σύγχρονος ὀνομασία εἶναι τουρκικὴ παραφθορὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματός του *Ρωσοῦ*, ἣν ὁ Στράβων ἀλλαχοῦ (ἔκδ. *Didot*: ΙΔ, ε, 19 καὶ 20) μὲν φέρει ὡς πόλιν τῆς Κιλικίας, ἀλλαχοῦ δὲ ὡς τοιαύτην τῆς Συρίας (ΙΣΤ, Β, 8), ἣν ἀντίφασιν ὁ M. du Theil (Géographie de Strabon τόμ. V σελ. 205 ὑποσημ. 3) ἐξηγεῖ διὰ τοῦ ὅτι ἡ *Ρωσὸς* ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεθορίου τῶν δύο τούτων χωρῶν. Τὴν Ρωσὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ρῶσσος* (Ε, ιε', 2) ὡς κειμένην ἐν τῷ Συριακῷ πελάγει καὶ εἰς μῆκος 69° $^1/_3$ ἀπὸ Φέρρου καὶ πλάτος 35° $^2/_3$ καὶ ὁ ἀνώνυμος ἐν τῷ Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης θαλάσσης (§ 150 καὶ 151), ὅστις ἀποκαλεῖ καὶ τὸν ὅρμον της *Ρωσαῖον*. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ προμήτωρ τῆς συγχρόνου *Ἀρσοὺς* ὑπῆρξεν ἀποικία Φοινίκων (*Müller* εἰς Graecos Geogr. Minores ἔκδ. *Didot I*, σελ. 476 ὑποσ. § 151), *ρὸς* σημαίνοντος φοινικιστὶ ἀκρωτήριον. Ἐξ αὐτῆς δὲ οἱ ἀρχαῖοι τὸ προμνησθὲν *Ρὰς-ἐλ-Χαντζὴρ* ἐκάλουν *Ρωσικὸν Σκόπελον*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρσοὺφ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀρχαία *Ἀπολλωνία ἡ ἐπὶ Συρίᾳ* (βλ. Ἀρζούφ). Σ. Ε. Λ.

Ἀρτ (Arth), ***Γεώργιος***. Γάλλος χημικὸς (1853—1909), χρηματίσας καθηγητὴς τῆς βιομηχανικῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Νανσὺ καὶ διευθυντὴς τοῦ Χημείου. Πλὴν πολυαρίθμων ἄρθρων, δημοσιευθέντων ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Χημικῆς Ἑταιρείας» (Bulletin de la Société chimique), ἐν τῷ «Ἐπιστημονικῷ Μηνύτορι» (Moniteur Scientifique) κ.τ.λ. ἔγραψε καὶ περισπούδαστον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Recueil des procédés de dosage pour l'analyse des combustibles, des minérais de fer, desfontes, des aciers, des fers». Α. Δ.

Ἀρτ (Art ἢ Arth) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἑλβετίας ἐν τῷ καντονίῳ *Σβάϊτς* παρὰ τὴν λίμνην Zug, ἔχουσα ὡραίαν ἐκκλησίαν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

Ἀρτ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Χάρντ (Hardt).

Digitized by Google

Ἄρτα. Πόλις τῆς Ἠπείρου ἀξιολόγου ἱστορικῆς σημασίας καὶ σπουδαῖον κέντρον βυζαντιακῆς τέχνης, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ *Ἀράχθου*, τοῦ ὁποίου ὁ ροῦς λαμβάνων παρ' αὐτὴν μορφὴν πετάλου τὴν περιβάλλει σχεδόν. Εἶναι ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ τοῦ δήμου *Ἀρταίων*.

— [ΓΕΩΓΡ.] Τὸ πεδινὸν ἔδαφος ἐφ' οὗ ἐγείρεται ἡ Ἄρτα ὑψοῦται εἰς τὸν νοτίως τοῦ Ἀράχθου λόφον *Περάνθη*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ὁ *ἀμυντικὸς στρατών*. Χαρακτηριστικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐκ Φιλιππιάδος εἰς Ἄρταν βαίνοντα προκαλεῖ ἡ δίοδος τῆς πολυθρυλήτου ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου γεφύρας, διὰ μέσου τῆς ὁποίας πρὸ τοῦ 1912 διήρχετο ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὴν γέφυραν ὑψοῦται προαιώνιος πλάτανος, τοῦ ὁποίου τὸν παχὺν κορμὸν μόλις 4 ἄνδρες δύνανται νὰ περιβάλωσιν· οὗτος κατὰ τὴν παράδοσιν ἐχρησίμευε διὰ τὸν παρὰ τοῦ *Ἀλῆ πασᾶ* ἀπαγχονισμὸν τῶν εἰς θάνατον καταδικαζομένων, δι' ὃ καὶ διατηρεῖ τὴν ὀνομασίαν «*πλάτανος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ*».

Κλῖμα. — Τὸ κλῖμα τῆς Ἄρτης εἶναι μᾶλλον ὑγιεινόν, καθότι αἱ περὶ αὐτὴν ἑλώδεις ἐκτάσεις διαρκῶς περιορίζονται. Ἐπίσης λόγῳ τῆς ἐκ φρεατίων καὶ ποταμίων ὑδάτων ὑδρεύσεώς της συχνάκις ἐνδημεῖ ἐν αὐτῇ ὁ τύφος, χάρις ὅμως εἰς τὰ ληφθέντα μέτρα ἠλαττώθη καὶ τούτου ὁ κίνδυνος σημαντικῶς. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἐν τῷ αὐτόθι μετεωρολογικῷ σταθμῷ (γεωγρ. πλάτ. 39°9'20'' καὶ μῆκ. 1°24'20'' Δ. μεσημβρ. Γρηνουΐτς) τῆς τριετίας 1925 - 1927, ἡ μεγίστη θερμοκρασία τῆς πόλεως φθάνει τοὺς 95°2 (31 Αὐγούστου 1925) καὶ ἡ ἐλαχίστη τοὺς —2°,5 (14 Φεβρουαρίου (1927)· τὸ μέγιστον ὕψος τῆς βροχῆς εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 1μ ,011, ἡ ἀπολύτως μεγίστη εἰς 0° βαρομετρ. πίεσις 774,3 (26 Ἰανουαρίου 1925) καὶ ἡ ἀπολύτως ἐλαχίστη 742,1 (26 Νοεμβρίου 1925). Αἱ ἐτήσιαι δ' ἡμέραι αἰθρίας ἀνέρχονται κατὰ μέσον ὅρον τὰς 141, αἱ νεφελώδεις 133 καὶ αἱ νεφοσκεπεῖς τὰς 91.

Ἡ Ἄρτα διοικητικῶς. — Ἡ Ἄρτα ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1881 προσαρτήσεώς της εἶναι πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ ἕδρα τοῦ δήμου *Ἀρταίων*. Ἡ πόλις ἀριθμεῖ (ἀπογραφὴ 1920 μετὰ ἀπογραφῆς τῷ 1923 τῶν προσφύγων) 9310 κατοίκους (ἄρρενες 4669 καὶ θήλεις 4641), ὁ δῆμος δὲ εἰς ὃν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Γλυκόρριζον* καὶ *Λιμήνι* κατοίκους 9932 (ἄρρενες 4953 καὶ θήλεις 4979). Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως κατὰ παλαιοτέρας ἀπογραφὰς διῆλθε τὰς ἑξῆς φάσεις:

Ἔτη	Κάτοικοι	Διαφορὰ
1881	4990	—
1889	7048	+ 2058
1896	7582	+ 534
1907	6860	— 722
1920	7224	+ 364
1923 (προσθ. προσφ.)	9310	+ 2086

Ἡ Ἄρτα εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου μητροπόλεως, ἐχούσης περιφέρειαν τὰ ὅρια τοῦ πρὸ τοῦ 1913 νομοῦ Ἄρτης, εἰς ἣν ὑπάγονται πέντε μοναὶ (*Κάτω Παναγιᾶς, Θεοτοκίου, Μελάτων, Ροβελίστης* καὶ *Μελισσουργῶν*) καὶ 67 ἐνοριακοὶ ναοί. Πλὴν τοῦ νομάρχου ἑδρεύει συνάμα διοίκησις χωροφυλακῆς, πρωτοδικεῖον, εἰρηνοδικεῖον, πταισματοδικεῖον, ὑποθηκοφυλακεῖον, οἰκονομικὴ ἐφορεία, ταμεῖον, γεωμηχανικός, γραφεῖον ἐποικισμοῦ, καπνεργοστάσιον, στρατολογικὸν γραφεῖον, ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον α' τάξεως καὶ δασαρχεῖον. Τὰ ἔσοδα τοῦ δημοτικοῦ ταμείου κατὰ τὴν χρῆσιν 1926—27 ἀνῆλθον, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀγροφυλακῆς εἰσπράξεων, εἰς 971.730 δρχ., τὰ δ' ἔξοδά του εἰς 862.623. Ἤδη ὁ προϋπολογισμὸς τῆς χρήσεως 1928 - 1929 σημειώνει ἔσοδα 2.200.000 δρχ. καὶ ἔξοδα 1.800.000.

Μορφὴ τῆς πόλεως. — Ὅτε ἡ Ἄρτα προσηρτήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε ὄψιν παλαιᾶς τουρκοπόλεως, ἧς ὁ ἐξωραϊσμὸς δὲν ἦτο εὔκολος, λόγῳ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς οἱ κάτοικοι εὑρίσκοντο, ἔχοντες τὴν κτηματικήν των περιουσίαν εἰς τὴν πέραν τῆς γεφύρας τοῦ Ἀράχθου ἠπειρωτικὴν περιοχήν, τὴν ὑποκειμένην μέχρι τοῦ 1912 εἰς τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν τούτοις χάρις εἰς τὰς φροντίδας τῆς ἑκάστοτε δημοτικῆς ἀρχῆς ἡ ὅλη μορφὴ τῆς πόλεως μετεβλήθη ἔκτοτε ἐπαισθητῶς. Τὴν Ἄρταν διασχίζει ἡ ἐκ τῆς γεφύρας τοῦ Ἀράχθου πρὸς *Ἀλυκὴν (Κόπραιναν)* δημοσία ὁδός, ἣν καὶ διαιρεῖ εἰς δύο μεγάλα τμήματα. Τὸ ἓν κείμενον περὶ τὰς ὑπωρείας τῆς *Περάνθης* περιλαμβάνει ὀκτὼ συνοικίας: *Μουχούστη, Παρηγορητίσσης* (κοινῶς *Παριορίτσης), Παντοκράτορος, Ἁγ. Σπυρίδωνος, Ἁγ. Δημητρίου, Ἁγ. Σοφίας, Ἁγ. Γεωργίου*, καὶ *Ἁγ. Θεοδώρων*, τὸ ἕτερον δ' ἐν τῇ πεδιάδι περιλαμβάνει ἐννέα συνοικίας: *Ἁγ. Κωνσταντίνου, Ἁγίας Θεοδώρας, Ἁγ. Βασιλείου, Τουρκοπάζαρο* (ἔνθα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο ἡ ἀγορά), *Ἁγ. Νικολάου, Μητροπόλεως, Ταμπακιάδων, Ἑβραΐικα* καὶ *Ἁγ. Ἰωάννου*. Ἐκκλησιαστικῶς διαιρεῖται εἰς 4 ἐνορίας: *Ἁγ. Δημητρίου, Ἁγ. Γεωργίου, Παντοκράτορος* καὶ *Ἁγ. Νικολάου*. Πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ περὶ ἐνοριῶν νόμου ἀπετελεῖτο ἐξ 11 τοιούτων.

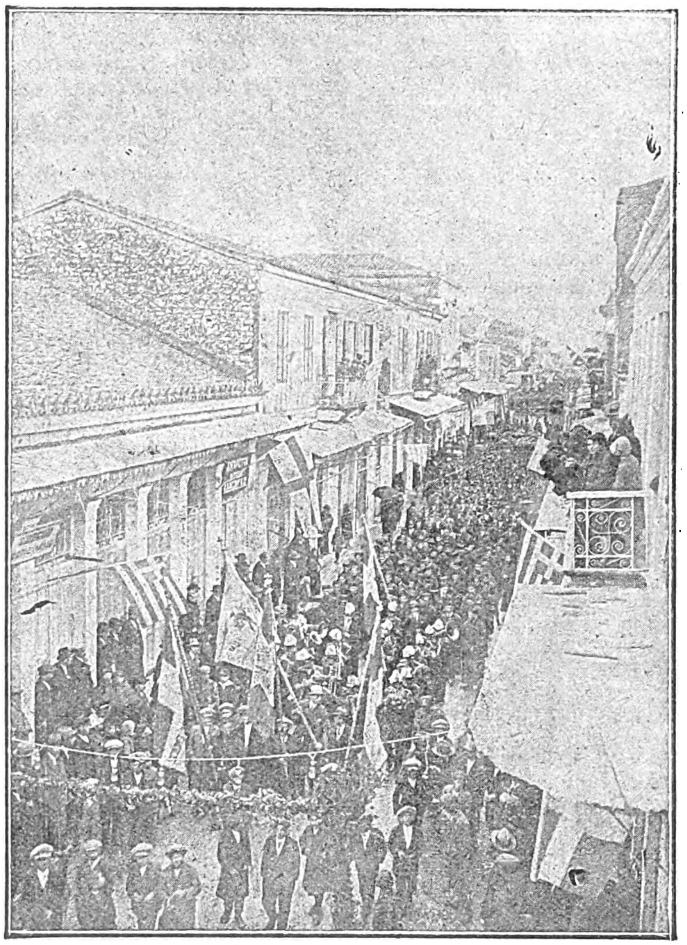

Ἡ ὁδὸς Σκουφᾶ (κεντρικὴ ἀγορὰ) ἐν ἡμέρᾳ τοπικῆς ἑορτῆς.

Ἡ ρυμοτομία τῆς πόλεως διαρκῶς βελτιοῦται ἐπὶ τῇ βάσει νέου σχεδίου, οὗτινος μερικὴ ἐφαρμογὴ ἤρξατο τῷ 1904, διακοπεῖσα τῷ 1907. Αἱ ὁδοὶ αὐτῆς εἶναι στεναὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σκολιαί, ἀπὸ τοῦ 1926 ὅμως ἤρξατο συστηματικὴ ἐργασία γενικῆς ἐπισκευῆς τῶν δημοτικῶν τοιούτων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κατασκευῆς νέων. Ἔχει ἑπτὰ πλατείας, αἵτινες φέρουν τὰ ὀνόματα τοῦ *Νικ. Σκουφᾶ, Κιλκίς, Ἁγ. Δημητρίου, Μονοπωλίου, Ὡρολογίου, Ὀρφανοτροφείου* καὶ *24 Ἰουνίου 1881*. Ἡ πλατεῖα Σκουφᾶ κατασκευασθεῖσα τῷ 1895—1896 εὑρίσκεται εἰς τὸ ΝΔ μέρος τῆς πόλεως ἐν ὑψηλῷ περιόπτῳ σημείῳ, ἐξ οὗ ἡ θέα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀράχθου διασχιζομένης πεδιάδος τῆς Ἄρτης εἶναι μαγευτική, ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Περικλείεται διὰ κιγκλιδωμάτων καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1909 εἶναι πευκόφυτον. Κάτωθι δ' αὐτῆς ἐπὶ χώρου 3000 τ. μετρ. κατασκευάζεται δημοτικὸν ἄλσος. Ἡ πλατεῖα Ἁγίου Δημητρίου εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀγορᾶς. Τῆς πλατείας Μονοπωλίου δύο τμήματα καλοῦνται *Πλάτανος* καὶ *Ψυροπουλειά*. Ἡ Ἄρτα ἀπὸ τοῦ 1926 εἶναι ἠλεκτροφώτιστος, ὑδρεύεται δὲ ἐκ φρεατίων καὶ ποταμίων (τοῦ Ἀράχθου) ὑδάτων. Ἤδη ἐφαρμόζεται εἰδικὴ μελέτη τοῦ *Α. Γεωργαλᾶ* πλήρους ὑδρεύσεως αὐτῆς μετ' ἐγκαταστάσεως πλουσίου ὑδρονομικοῦ δικτύου, ἐπιβληθείσης διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 19043 τῆς 24 Ἀπριλ. 1928 πράξεως τοῦ Ὑπουργ. Συγκοινωνίας τῆς ὑποχρεωτικῆς ὑδροληψίας εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους. Ἔχει δημοτικὸν πυροσβεστεῖον καὶ αὐτοκίνητα βυτία χρησιμοποιούμενα καὶ διὰ κατάβρεγμα τῶν ὁδῶν. Σοβαρὰ ἐπίσης μέριμνα γίνεται διὰ τὰς ἀναδασώσεις, λειτουργοῦντος δημοτικοῦ σπορείου· ἀποκτᾷ ἡ πόλις ὡσαύτως δίκτυον ὑπονόμων.

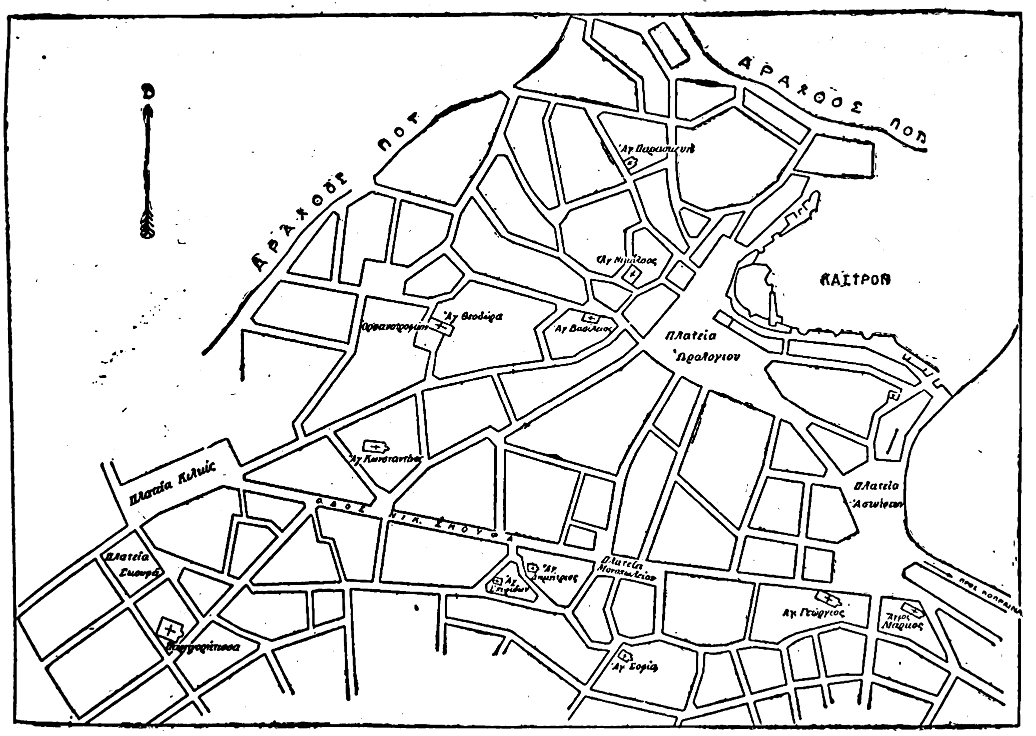

Σχεδιάγραμμα τῆς πόλεως Ἄρτης.

Ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἄποψις τῶν πέριξ εἶναι μαγευτική. Ἀνατολικῶς ὑψοῦνται οἱ λόφοι τοῦ χωρίου *Πέτα* καὶ ΒΑ τὰ ὑψηλὰ *Ἀθαμανικὰ* ὄρη *(Τζουμέρκα)*, βορείως ἐκτείνεται τὸ ἱστορικὸν *Γρίμποβον* καὶ ἡ *Κιάφα*, ΒΔ ἁπλοῦται ἡ καταπρασίνη καὶ πλουσία εἰς ἑσπεριδοειδῆ πεδιὰς τῆς *Ἄρτης*, εἰς τὸ βάθος δὲ ταύτης διακρίνονται τὰ ὄρη τοῦ *Σουλίου*, ΝΔ φαίνεται ὁ *Ἀμβρακικὸς* κόλπος καὶ τὰ ὄρη τῆς *Ἀκαρνανίας*, νοτίως δὲ οἱ δαψιλεῖς εἰς φυτείαν λόφοι τῆς Ἄρτης.

Κοινωνικὴ κατάστασις. — Ἡ Ἄρτα ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐξελίξει της ἐμφανίζει ἀξιόλογον πρόοδον. Τῷ 1890 ἱδρύθη ἐν αὐτῇ ὁ *Ἠπειρωτικὸς σύλλογος «ὁ Σκουφᾶς»* μὲ σκοπὸν μουσικόν, φιλολογικὸν καὶ γυμναστικόν. Διατηρεῖ φιλαρμονικὴν καλῶς κατηρτισμένην, ἵδρυσε πλῆρες γυμναστήριον, διωργάνωσε διαλέξεις, συναυλίας, θεατρικὰς δι' ἐρασιτεχνῶν παραστάσεις κλπ. Σήμερον ἡ δρᾶσίς του περιωρίσθη εἰς τὸ μουσικὸν μέρος, καθότι τὸ φιλολογικὸν τοιοῦτον ἀνέλαβεν ὁ τῷ 1926 ἱδρυθεὶς σύλλογος «*Μικρὸς Ὅμιλος*» εἰς τὸν ὁποῖον μέλη ἐγγράφονται μόνον οἱ ἐν Ἄρτῃ ἐπιστήμονες. Οὗτος ἔχει εὐρύχωρον αἴθουσαν διὰ διαλέξεις μετὰ διαλογικῶν συζητήσεων, λαϊκὰ μαθήματα κλπ., καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην μετ' ἀναγνωστηρίου. Μετὰ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης συνεχωνεύθη καὶ ἡ ἐν μέρει καταστραφεῖσα τοιαύτη τοῦ δήμου Ἀρταίων, ἐν ᾗ περιλαμβάνονται καὶ σπάνιαι ἐκδόσεις μεσαιωνικῶν χρονογράφων ὡς καὶ ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ξένων συγγραφέων. Τὸ σωματεῖον τοῦτο φροντίζει συνάμα καὶ διὰ τὴν περισυλλογὴν ἐγχωρίου λογογραφικοῦ ὑλικοῦ. Ἕτερον φιλολογικὸν σωματεῖον εἶναι οἱ «*φίλοι τοῦ Κρυστάλλη*», μερίμνῃ τοῦ ὁποίου συνελέχθησαν ἔρανοι διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς προτομῆς τοῦ Ἠπειρώτου τούτου ποιητοῦ, φιλοτεχνηθείσης ὑπὸ τοῦ *Θ. Θωμοπούλου*

Digitized by Google

Ἐν Ἄρτῃ ἐκδίδονται ἀτάκτως διάφορα μικρὰ φύλλα, ἐξ ὧν σήμερον κυκλοφορεῖ τακτικώτερον ὁ «*Ἄραχθος*».

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως ἡ Ἄρτα ἔχει νὰ παρουσιάσῃ 42 σωματεῖα, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἐπαγγελματικά. Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐποιία ἐν Ἄρτῃ εἶναι σημαντικῶς διαδεδομένη, λειτουργοῦντος ἀπὸ τοῦ 1845, κατόπιν τῆς διαθήκης τῶν *Μιχαὴλ* καὶ *Χρήστου Ἀλεξοπούλων*, ἰδίου φιλανθρωπικοῦ ὀργανισμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*Ἐλέη τῆς πόλεως Ἄρτης*». Οὗτος διοικεῖται ὑπὸ *ἀδελφάτου* προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ δημάρχου Ἀρταίων καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ δημοτ. συμβουλίου καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου, ἐκπληροῖ δὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους σκοπούς. Ἐκ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων του προικοδοτοῦνται κατ' ἔτος περὶ τὰ 20 ἄπορα κοράσια, παρέχονται βοηθήματα παγίως ἢ ἐκτάκτως εἰς πτωχοὺς ἐν γένει, καταβάλλονται τὰ ἔξοδα κηδειῶν ἀπόρων, παρέχονται φάρμακα, χορηγεῖται ἀντιμισθία εἰς ἰατρὸν ἐπισκεπτόμενον τοὺς ἀπόρους, ἀγοράζονται τὰ βιβλία τῶν ἀπόρων μαθητῶν, ἀποστέλλονται κατ' ἔτος ὡς ὑπότροφοι εἷς νέος εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ μία νεᾶνις εἰς τὸ Ἀρσάκειον κλπ. Τὸ ἵδρυμα τοῦτο ἔχει εὐρύτατον οἰκόπεδον εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅπερ θὰ ἐκμεταλλευθῇ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἐπ' αὐτοῦ 33 ἐμπορικῶν καταστημάτων. Τὰ ἐτήσια ἔξοδα τῶν «*ἐλέων*» ἀνέρχονται εἰς 300.000 δρχ. περίπου καὶ τὰ ἔξοδα εἰς 200.000, ἀπομένοντος κατ' ἔτος τοῦ ποσοῦ τῶν 100.000 δρχ., κεφαλοποιουμένων.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Αὐγούστου 1923 Β. Δ. ἀνεγνωρίσθη καὶ ἕτερος κοινωφελὴς ὀργανισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ἡ «*Φιλανθρωπία*», προεδρευόμενος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἄρτης, μὲ σκοπὸν τὴν φιλάνθρωπον ἐν γένει κοινωνικὴν ἐν τῷ νομῷ ἀντίληψιν. Οὗτος σήμερον ἔχει κεφάλαιον 100.000 δρχ. περίπου, ὅπερ προορίζει ὡς πυρῆνα ἱδρύσεως νοσοκομείου.

Ἐκπαίδευσις.—Ἐν Ἄρτῃ λειτουργοῦσιν ἓν γυμνάσιον (μαθηταὶ 260), δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα (μαθηταὶ 400), δύο τριτάξια δημοτικὰ ἀρρένων (μαθηταὶ 260), ἓν πεντατάξιον θηλέων (μαθήτριαι 240), καὶ ἓν μικτὸν μονοτάξιον ἰσραηλιτικὸν (μαθηταὶ 60). Πλὴν τούτων ἐν Ἄρτῃ ἀπὸ τοῦ 1904 λειτουργεῖ εὐδοκίμως πεντατάξιος Ἱερατικὴ σχολὴ (μαθ. 120), στεγαζομένη εἰς τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον, ἣν ἵδρυσεν ὁ μητροπολίτης Γεννάδιος, ὡς καὶ ὀρφανοτροφεῖον.

Οἰκονομικὴ ἄποψις.— Ἡ Ἄρτα συγκεντροῖ ἐκ τῆς σχετικῶς πλουσίας ἐνδοχώρας προϊόντα γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικά, ἅτινα προσδίδουσιν εἰς αὐτὴν ζωηρὰν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἡ κτηματικὴ περιφέρεια τῆς Ἄρτης εἶναι μία τῶν κυριωτέρων καλλιεργησίμων ἐκτάσεων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, διὰ τοῦ ἔργου δὲ τῆς ἐποικιστικῆς ὑπηρεσίας ἔχει προαχθῇ σημαντικῶς ἀπὸ παραγωγικῆς ἀπόψεως. Βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένην, πλὴν τῆς ταπητουργίας, ἥτις, ἀσκουμένη οἰκοτεχνικῶς, σήμερον ἔχει ἀρκετὴν διάδοσιν. Εἰς τὸ δημόσιον καπνοκοπτήριον εἰσήχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1927 καὶ ἐκόπησαν 14781 χγρ. καπνοῦ, ἐβεβαιώθη δὲ καὶ εἰσεπράχθη κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος τὸ ποσὸν τῶν δρχ. 4.843.380 διὰ φόρον κεκομμένου καπνοῦ καὶ ἔγγειον φόρον.

Συγκοινωνία.— Ἡ Ἄρτα συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν τόσον μετὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δι' *Ἀμφιλοχίας* καὶ *Ἀγρινίου*, ὅσον καὶ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἠπείρου διὰ Πρεβέζης, Φιλιππιάδος καὶ Ἰωαννίνων. Ἐπίνειον αὐτῆς εἶναι ἡ *Ἀλυκὴ* (τέως *Κόπραινα*) ἐν τῷ *Ἀμβρακικῷ* κόλπῳ, δι' ἧς ἐνεργεῖται πᾶσα ἡ ἐξαγωγὴ καὶ εἰσαγωγὴ τῆς Ἄρτης, προσεγγιζόντων καθημερινῶς εἰς αὐτὴν ἀτμοπλοίων.

Ὁ ναὸς Παρηγορητίσσης.

Τὰ ἐκ τοῦ ταχυδρομικοῦ γραφείου τῆς πόλεως διαμειβόμενα κατ' ἔτος ἀντικείμενα ἐν γένει ἀλληλογραφίας ἀνέρχονται εἰς 200.000. Ἡ κίνησις τοῦ τηλεγραφείου ἐμφανίζει μηνιαίως ἀποστολὴν μὲν 1400—1600 τηλεγραφημάτων ἐξ ὧν εἰσπράττονται περὶ τὰς 25—30.000 δρχ., ἄφιξιν δὲ 2000. Ἡ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ταχυδρομικὴ συγκοινωνία ἐνεργεῖται διὰ ξηρᾶς μέσῳ Ἀγρινίου δι' αὐτοκινήτων, ἐκεῖθεν δὲ σιδηροδρομικῶς εἰς Κρυονέριον καὶ πάλιν ἐκ Πατρῶν μέχρις Ἀθηνῶν.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

— [ΑΡΧ. ΓΕΩΓΡ.] βλ. Ἀμβρακία.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ὁ *χρονογράφος τῆς Ἠπείρου* λέγει ὅτι ὁ *Κυριακὸς ἐξ Ἀγκῶνος* ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἄρταν κατὰ τὸ 1336 τὴν ὀνομάζει *Ἀκαρνανικὴν Ἀράχθειαν*, ὁ δὲ *Pouqueville* (Voyage τ. Ε' σ. 200 κ. ἑ.), θέτων τὴν πόλιν εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Ἀργιθέας*, ὑποθέτει ὅτι τὸ ὄνομα *Ἄρτα* ἔλαβεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος τούτου· νεώτεροι ἐρευνηταὶ φρονοῦν ὅτι ἡ πόλις κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας (βλ. λ.). Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος δὲν ἀποδέχεται τοῦτο, ἀλλ' ἐτυμολογῶν τὴν λέξιν *Ἄρτα* ἐκ τοῦ ποταμοῦ *Ἀράχθου* ὑποστηρίζει ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου *Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους*. Τοῦτ' αὐτὸ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Ἄρτης *Σεραφεὶμ* (Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτε ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, σελ. 3. Ἀθῆναι 1884). Ἡ *Ἄρτα*, κατὰ τὸν *χρονογράφον* τῆς *Ἠπείρου*, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο πιθανὸν πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος «διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν σιτηρῶν καὶ λοιπῶν αὐτῆς προϊόντων, δι' ὧν προεμηθεύοντο ἢ ἠρτίζοντο καὶ διάφοροι πόλεις καὶ κῶμαι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Ἠπείρου, ὡς ἄχρι τοῦ νῦν ἀρτίζονται», διὸ καὶ ᾄδεται παρὰ τῶν Ἀρταίων τὸ ἀκόλουθον δίστιχον :

«Ἡ Ἄρτα 'ναι χρυσὸς μπαξές,
γκλουβὶ μὲ πέντ' ἀηδόνια
καὶ ὅποιος τὴν κατηγορεῖ
νὰ τοῦ κοποῦν τὰ χρόνια»

καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ λίαν χαρακτηριστικὸν «Ἄρτα ἀρτυμὴ τοῦ κόσμου». Ἐπίσης μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωρίζομεν ὅτι τὴν ἀποκαλεῖ ἡ *Ἄννα ἡ Κομνηνὴ* (1081), ἀπὸ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦ μοναχοῦ *Πρόκλου* (Η' αἰὼν) μανθάχομεν ὅτι ἡ πόλις ὀνομάζεται *Ἀκαρνανία* («Ἀκαρνανία κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς», ὅτε δηλονότι κατέκτα τὴν πόλιν ὁ τύραννος *Μπογκόης*)· κατὰ δὲ τὸν μοναχὸν *Ἰώβ*, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὠνομάζετο ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐὰν αἱ πληροφορίαι αὗται τοῦ χρονογράφου τῆς Ἠπείρου εἶναι ἀκριβεῖς, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸ τοῦ 552 μ. Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Ἄρτης, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ *Αἰμιλίου Παύλου* παντελῆ καταστροφὴν αὐτῆς, ὑπῆρχε μικρά τις κώμη. Εἰς ταύτην μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν *Γότθων* κατάληψιν τῆς *Νικοπόλεως* (552), ἥτις ἦτο ἕδρα τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου, μετετέθη, προσωρινῶς μὲν κατ' ἀρχάς, ἡ ἡγεμονικὴ ἕδρα, πολλοὶ δὲ τῶν Νικοπολιτῶν ἔσπευσαν νὰ ἐνοικήσουν, ἔκτοτε δ' ἔλαβε μορφὴν πόλεως, μέχρις ὅτου, καταστραφείσης τελείως τῆς Νικοπόλεως (1034) ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐσυνέχισεν αὕτη τὴν ἱστορίαν τῆς Νικοπόλεως. Ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐποικήσεως πολλῶν Ἀκαρνάνων προῆλθεν ἡ ὑπό τινων διδομένη εἰς αὐτὴν ὀνομασία *Ἀκορνανία*, ἣν διετήρησε μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, παραλλήλως πρὸς τὸ ὄνομα *Ἄρτα*.

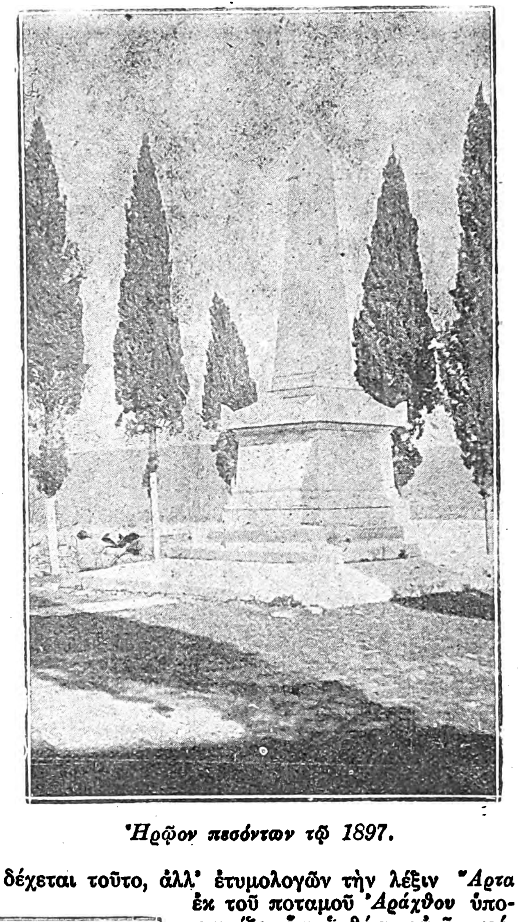

Ἡρῷον πεσόντων τῷ 1897.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.

Μεσαιωνικοὶ χρόνοι (1204—1883).—Ἡ ἱστορία τῆς Ἄρτης ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὅτε κατέστη αὕτη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ὁποίου εἶναι ἀναπόσπαστος, ἤτοι τῆς ἑλληνικῆς ἡγεμονίας τῆς Ἠπείρου, ἐπὶ *Μιχαὴλ Ἀγγέλου* τοῦ ἐπονομαζομένου *Δούκα*. Κυρίως ἡ Ἄρτα κατέστη ἕδρα *δεσποτικὴ* ἐπὶ *Μιχαὴλ Β'* (1229), ἐνῷ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοιαύτη ἦτο ἡ *Ναύπακτος*. Κυριώτεροι δὲ ἔκτοτε δεσπόται τῆς Ἄρτης ἦσαν οἱ *Νικηφόρος Α'* (1269—1294), *Θωμᾶς Α'* (1294—1319), κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ ὁποίου ἐκυβέρνα ἐπιτροπικῶς τὴν δεσποτείαν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἄννα ἡ Καντακουζηνὴ (βλ. λ.), *Ἰωάννης ὁ Α'* (1319—1323), *Θωμᾶς ὁ Β'* (1323—1328), *Ἰωάννης Β'* (1328—1335), εἰς τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀνήκει ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Παρηγορητίσσης (βλ. κατωτ.), ἄνωθεν τῆς θύρας, ἐπιγραφὴ «Ἰωάννης Κομνηνὸς Δεσπότης», *Νικηφόρος ὁ Β'* (1335—1346), *Στέφανος Συμεὼν* (1346). Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ Ἄρτα περιέρχεται εἰς τὴν κατοχὴν τῶν *Σέρβων*, ὅτε δὲ τῷ 1356 ἀπεβίωσεν οὗτος, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ *Πέτρου Λιώσα*, τῷ δὲ 1360 ἐπὶ *Συμεὼν* τοῦ *Β'* μέγα μέρος τῆς πόλεως κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς, ὡς δὲ ἐμφαίνεται ἔκ τινος χρυσοβούλλου πλεῖσται ἀρχαιότητες ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. (Πρβλ. Χρυσόβουλλον *Συμεὼν* βασιλέως τῶν Σέρβων, Ἑλληνομν. σ. 506 κ.ἑ.) Μετὰ τὸν Συμεὼν Β' ὁ *Ἰωάννης Γ' Σπάθης* (1374—1400). Τῷ 1400 ἀνηγορεύθη δεσπότης τῆς Ἄρτης ὁ *Σγοῦρος Σπάτας*, καὶ κατέλαβε μὲν κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος τὴν Ἄρταν ὁ περίφημος τύρρανος *Μπογκόης*, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸν *Σγοῦρον*. Ἀκολούθως κατέλαβεν αὐτὴν ὁ *δοὺξ* τῆς *Λευκάδος Κάρολος Α'* ὁ *Τόκκος*, ὁ διάδοχος τοῦ ὁποίου *Κάρολος Β'* (1429—1448) καὶ μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν *Ἰωαννίνων* εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν μὲ φόρον ὑποτελείας εἰς τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἡ Ἄρτα ἀναφέρεται ὡς ἕδρα Μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαυσε νὰ ἑδρεύῃ εἰς αὐτὴν ἕως τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Περιελάμβανε δὲ ἡ *Μητρόπολις* τῆς *Ἄρτης* καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς *Ναυπάκτου*. Ἡ Ἄρτα ὡς πρωτεύουσα τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου *Κομνηνοδουκάδων* ἤκμασεν ὄχι μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς λαμπρότατα δεικνύουν αἱ σωζόμεναι βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι αὐτῆς (βλ. κατωτ.). Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον *Καρόλου* τοῦ *Β'*, ὁ Σουλτᾶνος *Μουρὰτ Β'* (1449) ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ *Γεωργίου Καστριώτου* κατέλαβε καὶ τὴν Ἄρταν, τῆς ὁποίας ἦρχεν ἡ χήρα τοῦ Καρόλου *Ραμονδῖνα* ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου *Λεονάρδου* τοῦ *Γ'*. Παρ' ὅλας τὰς περιπετειώδης τύχας της κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, ἡ Ἄρτα ὑπέστη σχετικῶς ὀλίγας ζημίας ἐκ τῶν πολέμων, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς.

Digitized by Google

Τουρκοκρατία.—Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἄρτα ἦτο ἕδρα *βοεβόδα*, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του 4 ἐπαρχίας, ἦτο δὲ ἡ δευτέρα πόλις τῆς Ἠπείρου μετὰ τὰ Ἰωάννινα. Ἡ σχετικὴ δὲ ἀκμὴ τῆς πόλεως, ἥτις φαίνεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν εὐφορίαν καὶ τὰ προϊόντα τῶν περιχώρων καὶ ἐκ τοῦ διεξαγομένου ἐμπορίου ὄχι μόνον μὲ ὅλην τὴν Ἤπειρον ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Μεταξὺ τῶν προϊόντων ἐξήγοντο εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δημητριακά, βάμβαξ, λίνον, δέρματα, ζῷα καὶ ναυπηγήσιμος ξυλεία, διὸ τὴν προμήθειαν τῆς ὁποίας οἱ Γάλλοι προέβησαν εἰς τὴν ἵδρυσιν ὑποπροξενείου ἐν αὐτῇ (1705). Εἰς τὴν Ἄρταν ἐχρησίμευεν ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν ἡ ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ *Σαλαχώρα*. Ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης ἐμπορικῆς κινήσεως ἐπῆλθε σημαντικὴ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, εἰς τὴν ὁποίαν συνετέλεσαν καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος εἰσρεύσαντες *Ἑβραῖοι*, ἐκδιωχθέντες ἐκ τοῦ *βασιλείου* τῆς *Νεαπόλεως*. Τοιουτοτρόπως μανθάνομεν ἔκ τινος ἀναγραφῆς ἥτις ἔγινε τῷ 1731, ὅτι ἡ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀνήρχετο εἰς 25.000 κατοίκων. Ὁ πληθυσμὸς ὅμως οὗτος ἤρχισε νὰ ὀλιγοστεύῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πιέζουν τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἠπείρου.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας περιπετειῶν τῆς Ἄρτης, ἡ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1696 προσωρινὴ κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ *Λιβερίου Γερακάκη* καὶ ἡ κατὰ τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου 1794 ἐπισυμβᾶσα πλήμμυρα τοῦ *Ἀράχθου*, ἥτις ἐπροξένησε μεγάλας καὶ σημαντικὰς ζημίας εἰς τὴν πόλιν. Τῷ δὲ 1796 ἡ Ἄρτα περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ *Ἀλῆ πασᾶ*.

Ἐν Ἄρτῃ ηὐδοκίμησαν πολλοὶ ἐπιφανεῖς διδάσκαλοι καὶ μητροπολῖται, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ *Νεόφυτος* μητροπολίτης Ἄρτης (ΙΕ΄ αἰών), ὅστις εἶχεν εἰς τὴν κατοχήν του σημαντικὴν βιβλιοθήκην χειρογράφων, *Δημήτριος Τριβόλης*, συνοπτικὸν κατάλογον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ὁποίου διέσωσε μέχρις ἡμῶν ὁ *Ἰάνος Λάσκαρης* (πρβλ. C. Müller, Neue Mittheilungen über Janos Lascaris ἐν τῷ Centralblatt für Bibliothekswesen 1884 σ. 392 κ. ἑ.), ὁ Ἀθηναῖος *Θεόφιλος* ὁ *Κορυδαλεύς*, ὁ Ἰωαννίνων *Μελέτιος* (1692—1703) καὶ ἄλλοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῶν χρονογράφων καὶ τοῦ χρονικοῦ τοῦ *Πρόκλου* ἔχομεν: *Σεραφεὶμ (Ξενοπούλου)* μητροπολίτου Ἄρτης, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, Ἀθῆναι 1884. *Σταγειρίτου* Ἠπειρωτικά, Βιέννη 1819. *Pouquevlile* Voyage dans la Grèce. τ. Β΄ σ. 92 κ. ἑ. *Κ. Σάθα* Ἑλλην. ἀνέκδοτα, Ἀθῆναι 1867 Τόμ. Α΄. *Ἀναστ. Γορδίου* Βίος Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ (Μεσ. βιβλ. Γ. 462). *Κ. Παρανίκα* Σχεδίασμα, Κωνσταντινούπολις 1867. *Μουστοξύδου* Ἑλληνομνήμων σ. 489 κ. ἑ. Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

Κατὰ τὸν Ἀγῶνα.—Ἡ ἐπαρχία Ἄρτης συνέβαλε σημαντικῶς εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821, παρασχοῦσα αὐτὸν τὸν ἱδρυτὴν καὶ πρῶτον καὶ κύριον χειραγωγὸν τῆς *Φιλικῆς Ἑταιρείας Νικόλαον Σκουφᾶν*, γεννηθέντα εἰς τὸ *Κομπότι*, τρίωρον ἀπέχον τῆς Ἄρτης. Ἕνεκα ὅμως τῆς ἀνηλεοῦς διοικήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις μόνον ἀφωσιωμένους εἰς τὰ ἀτομικά του συμφέροντα ἠνείχετο, μεγάλη ἐξάπλωσις τῆς Φ. Ἑταιρείας δὲν ἐγένετο. Ἐξ Ἄρτης κατήγοντο καὶ οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρείας ἀδελφοὶ *Λουριῶται* (Ἀρχ. Κουντουρ. Δ΄ σ. 584). Ὁ *Μακρυγιάννης* βεβαιοῖ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ὅτι ἐν Ἄρτῃ, ὅπου ἔμεινε δέκα ἔτη πρὸ τοῦ 1821 ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ *Ἀθαν. Λιδωρίκη* καὶ ὡς ἐμπορευόμενος, ἐμυήθη ὑπό τινος ἱερέως αὐτῆς, ὅστις εἶχεν υἱὸν ἐν Εὐρώπῃ οἰκεῖον τοῦ *Καποδίστρια*. Αἱ περὶ Ἄρτης προπολεμικαὶ πληροφορίαι τοῦ Μακρυγιάνη εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι (ἔκδ. Ι. Βλαχογιάννη τόμος Β΄ σελ. 12). Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων τῷ 1820 ἡ Ἄρτα ἐγέμισεν ἀπὸ Τούρκους, οἵτινες προέβησαν εἰς πολλὰς λεηλασίας καὶ ἀτιμώσεις. Ὁ τότε ἐν Ἄρτῃ *Χασὰν πασᾶς* ἤθελε νὰ ἁρπάσῃ τὴν σύζυγον τοῦ *Λιδωρίκη*, καίτοι ἔγγυον, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν. Ἐν Ἄρτῃ ἐμυήθη ὁ *Γῶγος Μπακόλας*, καὶ ὁ *Γεωργάκης Κοράκης* ἐνοικιαστὴς τοῦ *πάλτου*, ἤτοι τῆς ἀποθήκης «τῆς μπαρούτης, τοῦ μολυβιοῦ καὶ τῶν στουρναριῶν» τῆς φρουρᾶς τῆς Ἄρτης. Τοῦτον ἐμύησεν αὐτοβούλως ὁ *Μακρυγιάννης*, ἀμφότεροι δὲ συνήθροιζον πολεμεφόδια καὶ ὥπλιζαν τοὺς πέριξ καπεταναίους διὰ τὸν Ἀγῶνα. Περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1821 ὁ *Μπακόλας* ὁ *Σκαρμίτσιος* καὶ ὁ *Οἰκονόμος* τῆς Ἄρτης ἔστειλαν τὸν Μακρυγιάννην διὰ Πατρῶν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἵνα κανονισθῇ μετὰ τῶν ἐκεῖ ἑταίρων καὶ τὸ ζήτημα τῆς ταυτοχρόνου ἐξεγέρσεως τῆς Ἠπείρου. Ἐπικειμένης τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μακρυγιάννης ἐπέστρεψεν ἐκ Πατρῶν διὰ Πρεβέζης εἰς Ἄρταν ὡς ἔμπορος. Γνωσθέντος δὲ ὅτι αἱ Πάτραι ἐπανεστάτησαν, οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτης συνέλαβον τὸν Μακρυγιάννην καὶ 180 ἄλλους ἐκ Βονίτσης καὶ τοὺς ἔκλεισαν εἰς τὰς φρικτὰς φυλακὰς τοῦ φρουρίου, βασανίζοντες αὐτοὺς διὰ νὰ μαρτυρήσουν τὰ μυστικὰ τοῦ Ἀγῶνος. Εἴκοσιν ἓξ ἐγκάθειρκτοι ἀπηγχονίσθησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἄρτης. Ὁ Μακρυγιάννης ἐσώθη ἀπὸ ἕνα ἐξάδελφον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὀνόματι *Κόνιτσαν*, ὅστις ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸ *Κομπότι*, ὅπου ἦτο τὸ στρατόπεδον τῶν σουλτανικῶν. Ὁ Κόνιτσας παρήγγειλε διὰ τοῦ δραπετεύσαντος κατόπιν Μακρυγιάννη νὰ μὴ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἄρταν, διότι εἶναι ἐκεῖ πολλοὶ Τοῦρκοι, ἀλλὰ νὰ τοὺς πολιορκήσουν καὶ ἐκεῖνοι θὰ φύγουν μόνοι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐπετεύχθη ταχέως. Διότι τὸ ἐν Ἄρτῃ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐχρησίμευεν ἔκτοτε διὰ διπλοῦν σκοπόν. Ἀφ' ἑνὸς νὰ προστατεύῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δυσκολῦνον τὰς ἐφοδιοπομπὰς τῶν πολιορκητικῶν στρατευμάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου ν' ἀποτρέπῃ τὴν προέλασιν τῶν ἐπαναστατῶν Στερεοελλαδιτῶν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰς Ἤπειρον καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Ἤπειρον καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν.

Συμφιλιωθέντων τὸ φθινόπωρον τοῦ 1821 τοῦ *Μπακόλα* καὶ τοῦ *Μάρκου Μπότσαρη* ἐγένετο τέλος ἡ κοινὴ τῶν φίλων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων, κατὰ τῆς Ἄρτης ἐκστρατεία. Ἡ πόλις κατεπατήθη, ἐκυριεύθη καὶ ἐλεηλατήθη, ἠναγκάσθησαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς ἰσχυρῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν οἰκιῶν. Ἀλλ' οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀντιληφθέντες τὴν ἑλληνικὴν μορφὴν τοῦ Ἀγῶνος, ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ *Χουρσὶτ* καὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς Σουλιώτας, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐξ Ἄρτης, ἵνα σώσωσι τὸ ἐπιβούλως πολιορκηθὲν Σοῦλι.

Πεσόντος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὸ Σοῦλι ἐξηκολούθει ἀμυνόμενον, οἱ δὲ Ἕλληνες κατεῖχον τῷ 1822 τὸ χωρίον *Πέτα* εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης, σκεπτόμενοι ἵνα διὰ τοῦ στρατοπέδου τούτου προελάσωσι πρὸς τὴν Ἤπειρον. Ἡ κατὰ τὸν Ἰούλιον ὅμως τοῦ 1822 πολύκροτος καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων εἰς τὸ Πέτα ἀνέστειλε πᾶσαν κατὰ τῆς Ἄρτης ἐπιχείρησιν, οὕτω δὲ μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος ἡ περιοχὴ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης οὐ μόνον ἔμεινεν ἀδιαταράκτως ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἀλλὰ καὶ ἐχρησίμευε κατ' ἔτος εἰς τὸν καταυλισμὸν καὶ ἐφοδιασμὸν τῶν κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατειῶν. Τὸ θέρος τοῦ 1824 εἶχεν ἀποφασίσει ὁ *Μαυροκορδᾶτος* νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τοῦ *Ράγγου* ὡς ἀρχηγοῦ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἄρτης, ἀλλὰ τὰ σχέδια ἀπέτυχον λόγῳ καὶ τῶν ἐρίδων *Ράγγου* καὶ *Καραϊσκάκη* (βλ. ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Κουντουριώτη, τόμ. Γ΄). Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Προσάρτησις εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Διὰ τῆς ἐν Βερολίνῳ συνθήκης (1878, βλ. Ἀνατολικὸν *ζήτημα* τόμ. Δ΄, 601 β ἑπ. καὶ λ. Ἑλλὰς *[Διπλωμ. ἱστορ.]*) εἶχεν ὁρισθῆ ἐν ἀρχῇ ὅτι ὁλόκληρος ἡ Ἠπειρωτικὴ χώρα μέχρι τοῦ *Καλαμᾶ* ποταμοῦ παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατόπιν ἀντιστάσεως τῆς Τουρκίας νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἀπετέλεσε μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τὸ μέχρι μόνου τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου τμῆμα ὅπερ ἀπετέλεσε τὸν νομὸν Ἄρτης. Ν. Ι. Κ.

—[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀγὼν τῆς Ἄρτης* φέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ κατὰ τὴν 6ην Ἀπριλίου 1897 ἐκτελεσθεὶς ὑπὸ τοῦ περὶ τὴν Ἄρταν

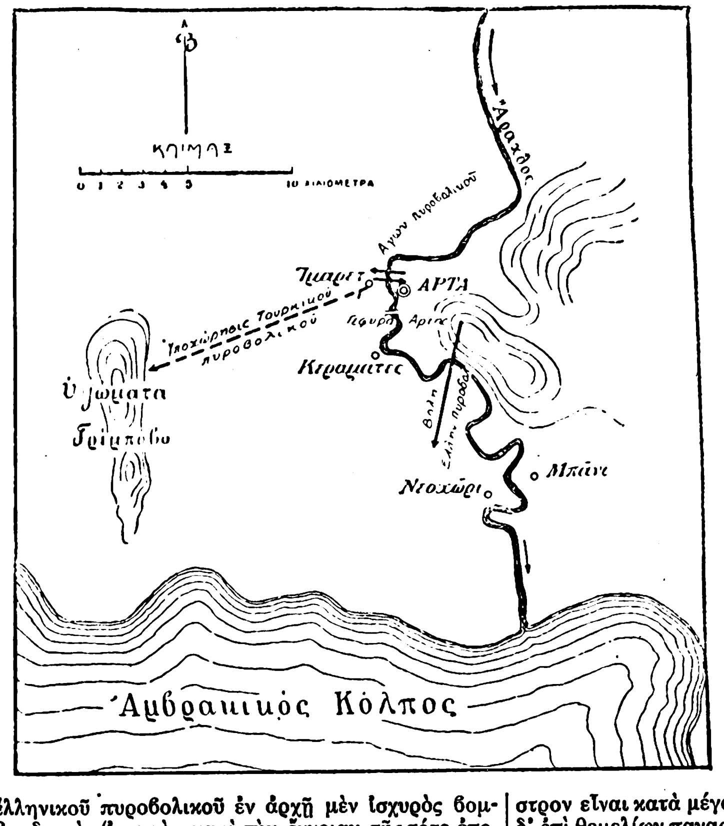

ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐν ἀρχῇ μὲν ἰσχυρὸς βομβαρδισμὸς (ἰσχυρὸς κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς τότε ἐποχῆς) καθ' ὅλων τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης *Ἀράχθου* μεταξὺ *Κεραμάτες—Νεοχῶρι*, τουρκικῶν θέσεων, κατόπιν δὲ ἀγὼν πυροβολικοῦ μετὰ τοῦ ἐν *Ἰμαρὲτ* τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, μὴ διαρκέσας ἐπὶ πολύ, διότι τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν, ὡς ἐκ τῆς ἀδυναμίας του (ἔκφρασις τοῦ *φὸν der Goltz* ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1897) ν' ἀποδεχθῇ τὸν ἀγῶνα τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπεχώρησε καὶ ἐτάχθη ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ *Γριμπόβου*, ὁπόθεν, ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως (18 περίπου χιλιόμ.), καθίστατο ἀδύνατον καὶ νὰ βάλλῃ καὶ νὰ βάλληται.

Ἀλλὰ οἱ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἀναληφθέντες βομβαρδισμὸς καὶ ἀγὼν πυροβολικοῦ ἦσαν τελείως ἄσκοποι, ἅτε μὴ ἀποβλέποντες εἰς προπαρασκευὴν ἐπιχειρήσεώς τινος, ἀλλ' ἁπλῶς εἰς τρομοκράτησιν ἴσως τῶν Τούρκων. Ν. Θ. Κ.

—[ΒΥΖΑΝΤ. ΤΕΧΝΗ.] Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου *Ἄρτα* διέσωσε μέχρις ἡμῶν τόσα πολλὰ καὶ τόσον ἐξαιρετικῶς πολύτιμα Βυζαντινὰ μνημεῖα, ὥστε εἶναι καὶ αὕτη μία ἀληθὴς καὶ σημαντικὴ πόλις τῆς τέχνης. Τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι κυρίως Βυζαντινά, ἤτοι Μεσαιωνικὰ Ἑλληνικά, καὶ δὴ τῆς ἀκμῆς τῆς *Ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων*, ἤτοι ἀνήκουν εἰς τὸν ΙΓ΄-ΙΕ΄ αἰῶνα, ἔχουν δ' ἐντελῶς ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τέχνην. Πρῶτον εἶναι τεκμήρια τῆς δυνάμεως τοῦ *Δεσποτάτου* τῆς *Ἠπείρου* ἢ *Ἑλλάδος* ἢ *Ἄρτης*, ὡς ἐλέγετο διαφοροτρόπως. Ἀλλὰ προσέτι, ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν διακόσμησιν, εἶναι σπουδαιότατα καλλιτεχνικὰ ἔργα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, τῆς ὁποίας μᾶς δεικνύουν νέας καὶ πρωτοτύπους κατευθύνσεις κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον αὐτῆς, τὴν πρὸ τῆς Ἁλώσεως.

Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τοῦ Δεσποτάτου.—Οἱ δεσπόται τῆς Ἠπείρου, καὶ ἰδίως οἱ πρῶτοι *Ἄγγελοι*, ἦσαν ἄνδρες γενναῖοι καὶ τολμηροὶ πολιτικοί, συνεκρότησαν δὲ ἰσχυρὸν κράτος τὸ ὁποῖον μάλιστα, ἐπὶ *Θεοδώρου* τοῦ *Ἀγγέλου* κατέλαβεν ὅλην σχεδὸν τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Β. Ἑλλάδα ἕως τὸ Λατινικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διήγαγε δὲ τὸ δεσποτᾶτον τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ βίον εἰς διηνεκεῖς ἀγῶνας καὶ κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομέων, ἀκόμη καὶ κατὰ τῶν ὁμοφύλων. Εὗρον ἐν τούτοις καιρὸν οἱ δραστηριώτατοι δεσπόται νὰ στρέψουν τὸν νοῦν των καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ εἰς τὴν οἰκοδομίαν διαφόρων κτιρίων. Ὄχι μόνον μοναὶ καὶ ναοί, ἀλλὰ καὶ ἔργα δημοσίας ὠφελείας εἶναι κατεσπαρμένα εἰς ὅλας τὰς χώρας τὰς ὁποίας περιέλαβε τὸ Δεσποτᾶτον ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὴν Θεσσαλονίκην. «Κάστρα καὶ βίγλαι, γέφυραι καὶ ὑδραγωγεῖα, μοναὶ καὶ μάλιστα ναοί, ὧν τὰ ἐγκαταλελειμμένα καὶ τὰ καταρρέοντα ἐρείπια συναντᾷ ἀνὰ πᾶν αὐτοῦ βῆμα ὁ διασχίζων τὴν ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Δυρραχίου καὶ ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Πρεβέζης ἔκτασιν τοῦ Δεσποτάτου, εὐγλώττως πάντα ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ οἰκοδομικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ ζήλου, ὃν ἀνέπτυξαν κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα οἱ *Κομνηνοδουκάδες*» (*Ὀρλάνδου* «Παρηγορήτισσα»).

Περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος, φυσικά, διετηρήθησαν τὰ οἰκοδομικὰ λείψανα τοῦ Δεσποτάτου εἰς τὴν Ἄρταν, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱδρύσεως. Εἰς τὴν Ἄρταν σῴζεται κάστρον καὶ ἔπαυλις, πένται πλούσιαι μοναὶ μετὰ τῶν ναῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι καλὰ διατηρημέναι καὶ πλῆθος μικροτέρων ἐκκλησιῶν. Μερικαὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἠρειπωμέναι, ἀλλὰ διατηροῦνται εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν καὶ ὑψοῦνται ὡς ὡραῖαι παλαιαὶ ἀναμνήσεις μεταξὺ τῶν σημερινῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἄρτα ἀποδεικνύεται πολύτιμον κέντρον τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Τὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτης.—Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου δὲν διέσωσεν ἄξια λόγου παρὰ μόνον ἐκκλησιαστικὰ μνημεῖα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου, τὸν *Μυστρᾶν*, εἰς τὸν ὁποῖον διεσώθησαν παρὰ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης καὶ ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς ἀστικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Πολὺ ὀλίγα εἶναι τὰ μὴ ἐκκλησιαστικὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτης. Τὸ σωζόμενον κάστρον εἶναι κατὰ μέγα μέρος Βυζαντινόν, στηρίζεται δ' ἐπὶ θεμελίων παναρχαίων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ μεγάλους ὀγκολίθους. Ἔχει δὲ ὑποστῆ πολλὰς ἐπισκευάς, καὶ Ἰταλικάς, ἰδίως Τουρκικάς. Σῴζεται δὲ εἰς τὴν Ἄρταν μεγάλη *ἀψὶς* κειμένη παρὰ τὸν ναὸν τῆς *Ἁγίας Θεοδώρας* καὶ εἰς τὸν εὐρυχωρό-

Digitized by Google

τατον περίβολον τῆς Βυζαντινῆς ταύτης μονῆς. Ἡ μεταξὺ σημερινῶν οἰκιῶν ἀψιδωτὴ αὕτη πύλη εἶναι προφανῶς τῆς ἐποχῆς τῶν Δεσποτῶν καὶ ἴσως ἦτο ὑπέρθυρον πυλῶνος Βυζαντινῆς ἐπαύλεως, ἴσως δὲ καὶ τῶν αὐτόθι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κειμένων παλατίων τῶν Δεσποτῶν.

Τὰ ἀξιολογώτατα ὅμως καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτης εἶναι αἱ σῳζόμεναι Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι αὐτῆς. Τὰ ἐρείπια ναῶν παλαιῶν εἶναι πολλά, καὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Ἰδιαιτέρα μελέτη τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐκκλησιαστικῶν μνημείων καὶ ἔργων τέχνης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἄρτης θὰ ἔφερε πλούσιον ἀμητόν.

Οἱ κάλλιστοι καὶ τελειότερον συντηρούμενοι ναοὶ εἶναι ἡ *Παρηγορήτισσα*, ἡ *Ἁγία Θεοδώρα* καὶ ὁ *Ἅγιος Βασίλειος* ἐν τῇ πόλει τῆς Ἄρτης. Εἰς δὲ τὰ περίχωρα ἡ *Κάτω Παναγιά*, αἱ *Βλαχέρναι* καὶ ὁ *Ἅγιος Δημήτριος*. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης, ἐκτὸς τῆς Παρηγορητίσσης, ἐπαναφέρουν τὸν παλαιὸν βασιλικὸν ῥυθμόν. Ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς Παρηγορητίσσης εἶναι μὲν τρουλλωτή, ἀλλ' ἔχει ἐντελῶς ἰδιόρρυθμον ἀρχιτεκτονικὸν τύπον.

Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτης μένουν ἀκόμη ἀνεξερεύνητα. Ἤδη οἱ παλαιοὶ περιηγηταὶ ἐθαύμασαν αὐτὰ καὶ ἔκαμαν περὶ αὐτῶν λόγον. Περὶ τῆς τέχνης τῶν ἐκκλησιῶν ἔχουν ἀσχοληθῆ ὁ Ρῶσος ἀρχιμανδρίτης *Ἀντωνῖνος* (1886) καὶ ὁ ἡμέτερος *Λαμπάκης* (1903). Πρῶτος ὅμως ἤρχισε συστηματικὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας ὁ *Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος*, ὁ ὁποῖος ἐξηρεύνησε ταῦτα ἱστορικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς, ἀρχίσας ἀπὸ τὸ σπουδαιότατον ἐξ αὐτῶν, τὴν *Παρηγορήτισσαν* (1922). Εἰς τὴν ἀξιολογωτάτην μελέτην του παρέχει πολυαρίθμους ἀπεικονίσεις αὐτῆς, κατακορύφους καὶ ὁριζοντίους τομάς, ἰχνογραφήματα τῶν ἐξωτερικῶν ὄψεων καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακομητικῶν λεπτομερειῶν.

Τὰ σωθέντα ἐν Ἄρτῃ μνημεῖα εἶναι, ὡς ἐλέχθη, κυρίως ἐκκλησιαστικά.

Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης ἐπαναφέρουν εἰς τόσον μεταγενεστέρους χρόνους τὸν παλαιὸν *βασιλικόν*, εἴτε *δρομικὸν* τύπον. Εἶναι γνωστὸν ὅτι μετὰ τὸν *Ἰουστινιανόν*, μετὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ἐκυριάρχησεν ὁ διὰ τῆς «μεγάλης ἐκκλησίας» τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰσαχθεὶς τρουλλωτὸς ῥυθμός, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὁ κύριος καὶ ἀληθὴς Βυζαντινὸς ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμός. Ἐν τούτοις συναντῶμεν καὶ εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας *βασιλικάς*, τὸ περίεργον δ' εἶναι ὅτι τὰς συναντῶμεν ὄχι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς μεγάλας πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἐπαναφορὰ αὕτη, λησμονηθέντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου, δεικνύει καὶ τὸν εἰς πολλὰς ἄλλας λεπτομερείας δεικνυόμενον ἰδιαίτερον *δρόμον*, τὸν ὁποῖον διήνυσεν ἡ Βυζαντινὴ τέχνη εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα (βλ. *Millet*, L'Ecole grecque, σ. 17 ἑξ.).

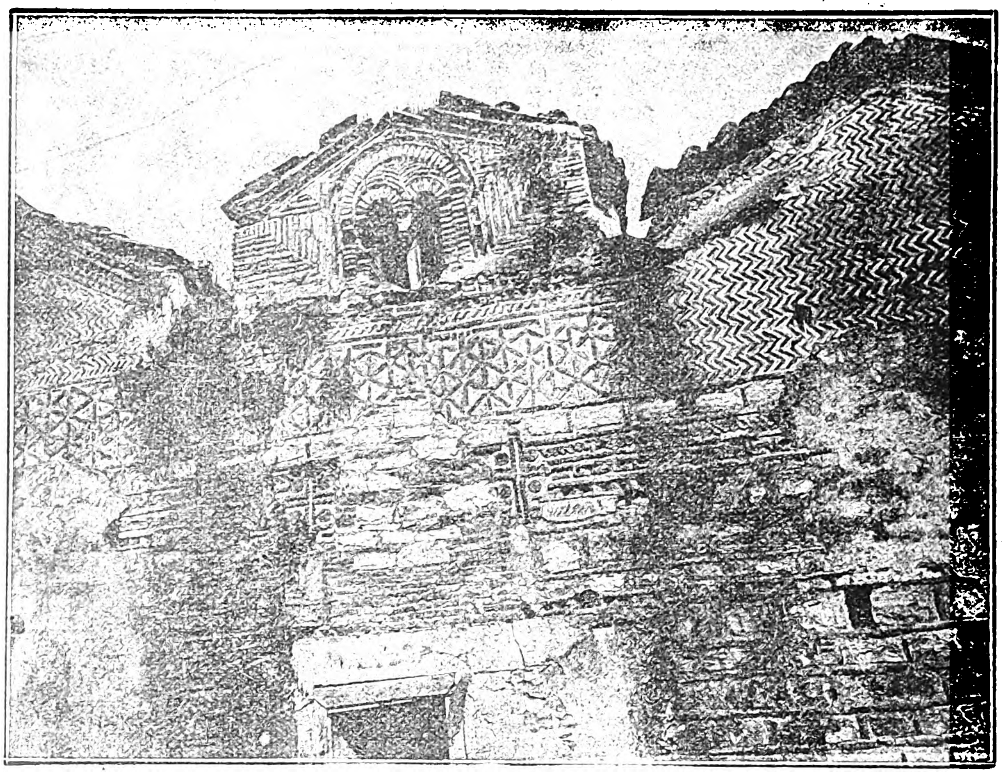

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.
[Μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου μὲ πλουσίας κεραμοπλαστικὰς διακοσμήσεις.]

Αἱ βασιλικαὶ τῆς Ἄρτης, διαιρούμεναι εἰς τρία *κλίτη*, εἴτε *δρόμους*, ἐνθυμίζουν τὰς παλαιὰς Ἑλληνιστικὰς βασιλικάς. Ἔχουν δηλαδὴ ὑψηλοὺς τοίχους μὲ πολλὰ παράθυρα, στέγην καμαρωτήν, μὲ κυλινδρικὸν θόλον (ἀντὶ τῆς συνήθους εἰς τὰς Ἑλληνιστικὰς βασιλικὰς ξυλοδόμου στέγης). Ἐν γένει, τὸ κεντρικὸν κλίτος, εἴτε ὁ κεντρικὸς δρόμος, εἶναι πάρα πολὺ ὑψωμένος. Ἐνίοτε καὶ ἄλλο κλίτος ἐπιτίθεται ἐγκαρσίως, οὕτως ὥστε νὰ διαφαίνεται καὶ ἐξωτερικῶς σχῆμα σταυροῦ μὲ διασταυρουμένας καμάρας.

Ἄλλο κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἄρτης εἶναι αἱ πλούσιαι κεραμοπλαστικαὶ διακοσμήσεις, τὰς ὁποίας δὲν συναντῶμεν πολὺ συχνὰ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, παρὰ μόνον εἰς τὰς βορείους Ἑλληνικὰς χώρας. Τέλος ἡ *Παρηγορήτισσα* παρουσιάζει ὅλως διόλου εἰδικὸν σχέδιον καὶ πρωτοτυπίαν.

Ἡ Παρηγορήτισσα. Ὁ σπουδαιότατος ναὸς τῆς Ἄρτης καὶ ἓν τῶν σημαντικωτάτων μνημείων τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἶναι ὁ ναὸς τῆς *Παρηγορητίσσης*, λαμπρὸν τεκμήριον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου. Ὁ ναός, μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς πόλεως, εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὴν *Παναγίαν* τὴν *Παρηγοροῦσαν*, τὴν *Παρηγορήτισσαν*, κεῖται δὲ εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς σημερινῆς πόλεως καὶ ἐγείρεται ἐπὶ ἐλαφροῦ ὑψώματος τοῦ ἐδάφους, δεσπόζων διὸ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ τῆς εὐρείας καὶ καταφύτου πεδιάδος τοῦ Ἀράχθου. Ἡ ὅλη ὄψις αὐτοῦ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπιβλητική, διότι παρουσιάζει μέγα τετράγωνον κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἐξωτερικῶς φαίνεται διαιρούμενον εἰς τρεῖς ὀρόφους, φέρει δ' ἐπὶ τῆς στέγης πέντε ὑψηλοὺς τρούλλους. Τὸ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ ναοῦ εἶναι σχεδὸν ἴσα, περὶ τὰ 30 μέτρα. Ἄνω τοῦ ἰσογείου διακοσμοῦν τοὺς δύο ἀνωτέρους ὀρόφους σειραὶ μεγάλων διλόβων παραθύρων, ἐπὶ τῆς στέγης δὲ ὑψώνονται οἱ τροῦλλοι μὲ τὰ ἀλλεπάλληλα μονότοξα παράθυρα. Οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι μὲ τὸ κλασσικὸν ἰσοδομικὸν σύστημα τῶν Βυζαντινῶν, δηλαδὴ ὀρθογώνιοι πωρόλιθοι ἐναλλάσσονται μὲ πλίνθους.

Οὕτως ἡ τοιχοδομία γίνεται ποικιλόχρωμος, ἀλλὰ μὲ αὐστηρὰν λιτότητα καὶ μὲ μεγάλην στερεότητα. Αἱ κεραμοπλαστικαὶ διακοσμήσεις τῶν διλόβων καὶ τῶν μονολόβων παραθύρων καθιστάνουσι ποικιλωτέραν τὴν ἐξωτερικὴν ἄποψιν. Ὀδοντωταὶ ταινίαι χωρίζουν τὰς ἐξωτερικὰς ὄψεις εἰς ζώνας καὶ στεφανώνουν τὸ ὅλον κτίριον· μικρὰ ῥομβόσχημα πλακίδια καὶ ἰδίως πλατεῖα ζῳοφόρος εἰς σχῆμα ζατρικίου, ἡ ὁποία ἀπαρτίζεται ἀπὸ τετράγωνα πλακίδια ἐναλλασσομένου χρώματος, δίδουσι σοβαρὰν ποικιλίαν εἰς τὸ ὅλον κτίριον. Τοιουτοτρόπως, ὅταν ὁ ναὸς προσβλέπεται ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ἐμποιεῖ ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν, μὲ τὸ ὀλίγον δὲ βαρὺ τετράγωνον σχῆμα αὐτοῦ ὁμοιάζει μὲ παλάτιον. Ἐὰν δὲ ἀναπλάσσῃ τις τὰς τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς στοάς, αἱ ὁποῖαι περιέβαλλον τὸν ναὸν ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς, καὶ προσέτι τὴν παλαιὰν καινουργῆ ὄψιν, θὰ αἰσθανθῇ ὅλην τὴν ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιβλητικότητα αὐτοῦ.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ: Διερχόμενοι τὸν χῶρον τῆς ἄλλοτε στοᾶς εἰσερχόμεθα εἰς ἐπιμήκη νάρθηκα, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ. Διὰ πέντε θυρῶν τοῦ νάρθηκος εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ

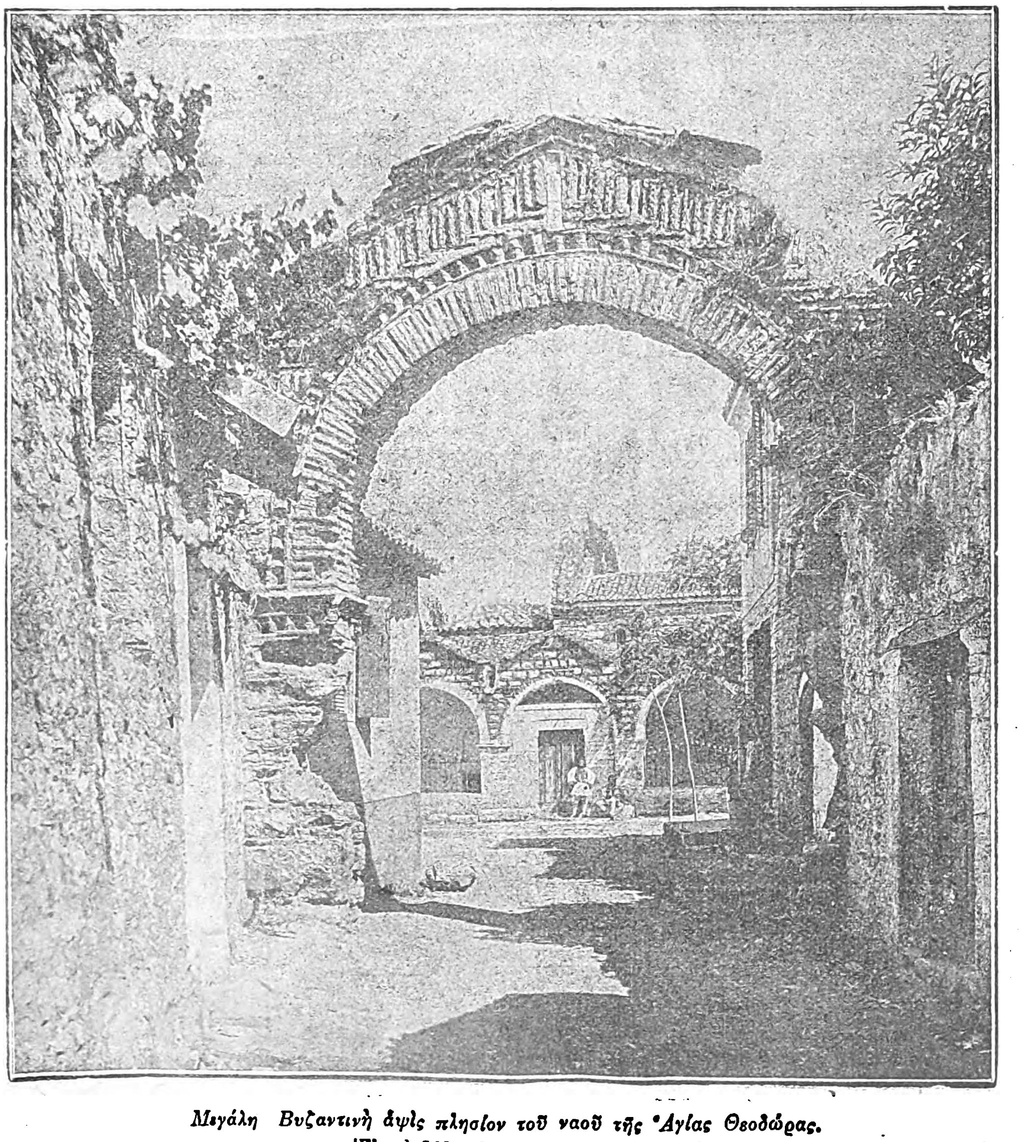

Μεγάλη Βυζαντινὴ ἁψὶς πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.
[Εἰς τὸ βάθος διακρίνεται ἡ Ἁγία Θεοδώρα ἀπὸ τὴν πλαγίαν πλευράν.]

Digitized by Google

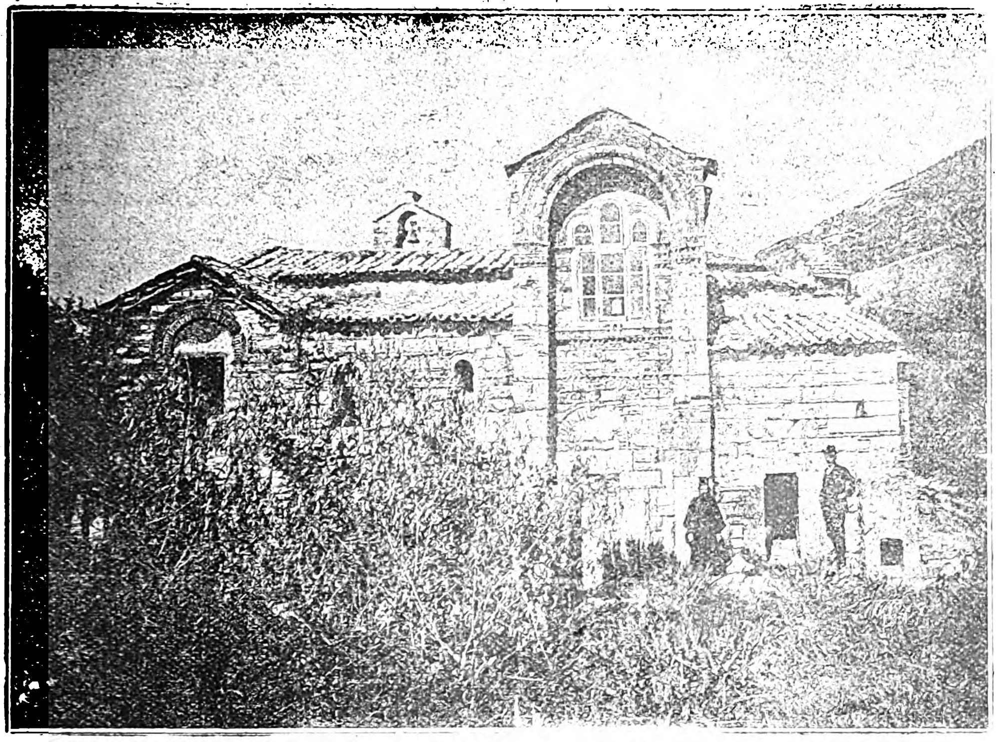

Νοτία πλευρὰ τοῦ ναοῦ τῆς Κάτω Παναγιᾶς.
[Εἰς τὴν στέγην φαίνονται ὑπὸ τὴν ἀμφικλινῆ στέγοσιν αἱ καμάραι (οἱ κυλινδρικοὶ θόλοι), αἱ ὁποῖαι σχηματίζουν τὰ κλίτη τῆς βασιλικῆς. Καὶ ἐδῶ, μεταξὺ τῶν παραστάδων, ὑπάρχει τὸ μονόγραμμα τοῦ Μιχαὴλ Δούκα.]

πλάγιαι θύραι τοῦ νάρθηκος εἰσάγουν εἰς παρεκκλήσια, τὰ ὁποῖα εἶναι ὡς πλάγια κλίτη εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ναοῦ καὶ καταλήγουν ἀνατολικῶς καὶ ἐξωτερικῶς εἰς τριπλεύρους κόγχας. Ὑπεράνω τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν παρεκκλησίων ἐκτείνεται γυναικωνίτης εἰς σχῆμα Π. Ὁ γυναικωνίτης (τὰ *κατηχούμενα*) ἀνοίγεται διὰ τριῶν μεγάλων διλόβων παραθύρων εἰς τὸ κεντρικὸν τετράγωνον τῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὰ μεγάλα ταῦτα δίλοβα παράθυρα ἔχει ὁ ἐπισκέπτης ὡραιοτάτην θέαν τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Ὁ τετράγωνος οὗτος κεντρικὸς χῶρος περικλείεται πλαγίως μὲν ἀπὸ τὰ δύο παρεκκλήσια, τὰ εἰς τὰς πλαγίας πλευρὰς τοῦ ναοῦ πρὸς Α βαίνοντα, πρὸς δυσμάς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς εἰσόδου, ἀπὸ τὸν νάρθηκα καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὰς τρεῖς ὑψηλὰς κόγχας τοῦ ἱεροῦ. Εἶναι δὲ εὐρύτατος ἀνοικτὸς χῶρος (9.15×9.20) καὶ ἀποτελεῖ τὸν κυρίως ναόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐντελῶς ἀναπεπταμένος καὶ στεγάζεται κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑψηλοῦ κεντρικοῦ τρούλλου. Ὁ κεντρικὸς οὗτος χῶρος ὁμοιάζει μὲ ὑψηλότατον πύργον, ὁ ὁποῖος φθάνει ἀπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ κεντρικοῦ τρούλλου ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς. Ὥστε, εἰς τὸ κέντρον ὁ ναὸς εἶναι μονώροφος, εἰς τὰ πλάγια διώροφος, ἐξωτερικῶς ὅμως φαίνεται ὡς νὰ εἶναι τριώροφος.

Ἡ ἀνύψωσις καὶ στήριξις τοῦ τρούλλου: Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκαλύφθη εἷς μέγιστος κεντρικὸς χῶρος δι᾽ ἑνὸς σχετικῶς μικροῦ ῥαδινοῦ τρούλλου, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἐμπόδια εἰς τὸν ἀνοικτὸν χῶρον, χωρὶς δηλαδὴ νὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ μέσον στηρίγματα τοῦ τρούλλου, τὰ ὁποῖα νὰ διακόπτουν τὸν εὐρύτατον τετράγωνον χῶρον, ὁ τρόπος οὗτος εἶναι μοναδικὸς εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο Βυζαντινὸν μνημεῖον συναντᾶται. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ τὸ δύσκολον τοῦτο κατόρθωμα ὁ ἀρχιτέκτων τῆς *Παρηγορητίσσης* εἰργάσθη ὡς ἑξῆς:

Ὁ εἰς τὸ ἔδαφος εὐρύτατος κεντρικὸς χῶρος ἔχει εἰς τὰ ἄκρα ἀνὰ δύο παραστάδας, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται ἀνὰ δύο ἰσχυρὰ ὁριζόντια ὑποστηρίγματα, προεξέχοντα εἰς τὸ κενόν. Ἐπὶ τῶν δύο τούτων ὑποστηριγμάτων ἵστανται ἀνὰ δύο ζεύγη κιόνων. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον προεξέχουν πρὸς τὰ ἄνω ἄλλοι κίονες καὶ ἔπειτα πάλιν ἄλλοι, οὕτως ὥστε ἔχομεν τέσσαρας ὀρόφους κιόνων, οἱ ὁποῖοι ὑπέρκεινται οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, καὶ καθόσον ὑψώνονται πλησιάζουν πρὸς ἀλλήλους. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον σχηματίζουν ἐν τῷ συνόλῳ μίαν γιγαντιαίαν παραστάδα διακεκομμένην καί, τρόπον τινά, αἰωρουμένην εἰς τὸ κενόν, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται τὰ τέσσαρα μεγάλα τόξα, καὶ ἐπὶ τούτων ῥαδινὸς τροῦλλος. Κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ εἰς μέγα ὕψος ἀνυψωμένος τροῦλλος ἔχει διάμετρον πολὺ μικροτέραν ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ κάτω κεντρικοῦ τετραγώνου, καὶ σκεπάζει εὐρύτατον χῶρον μὲ τόλμην σχεδὸν ἀκατανόητον.

Ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις: Μεγάλην ἱστορικὴν καὶ τεχνικὴν σημασίαν ἔχουν αἱ γλυπταὶ διακοσμήσεις, αἱ ὁποῖαι διακοσμοῦν ἐσωτερικῶς τὴν ἐκκλησίαν. Κοσμοῦν δ᾽ αὗται τὰ μεγάλα τόξα τῶν

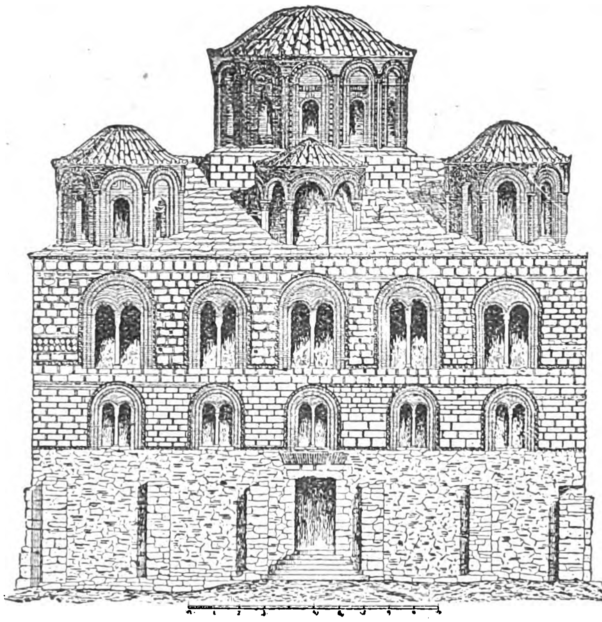

Πρόσοψις τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Παρηγορητίσσης ἀπὸ τοῦ Δ. μέρους (τῆς εἰσόδου).
[Κάτω φαίνονται αἱ παραστάδες τῆς ἐξωτερικῆς στοᾶς.]

διασταυρουμένων καμαρῶν, τὰ εἰς μέγα ὕψος τοποθετημένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ τροῦλλος. Τὰ γλυπτὰ ταῦτα εἶναι εἰς μέγα ὕψος, καὶ μόλις εἶναι ὁρατὰ εἰς τὸν κάτω ἱστάμενον, ὁ ὁποῖος διακρίνει μόνον τὴν περιφερικὴν διάταξιν αὐτῶν. Τοιαύτη περιφερικὴ διάταξις ἐνθυμίζει ὄχι μόνον τὰ τόξα τῶν μεγάλων πυλώνων, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν ὡς ἡ κυρία εἴσοδος τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ Γοτθικῶν καθεδρικῶν ναῶν, ἀλλὰ καὶ Βυζαντινὰ τόξα κιβωρίων, ὁποῖα διαφυλάσσονται εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινὸν μουσεῖον.

Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα παριστάνουν τὴν *Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ*, σχεδὸν ὁμοίαν μὲ παράστασιν ἀναγλύφου εἰς τὸ Βυζαντινὸν μουσεῖον. Εἰς δὲ τὸ ἄλλο τόξον παριστάνεται *ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ* ἐν μέσῳ Εὐαγγελιστῶν καὶ Προφητῶν. Ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν ἔποψιν τὰ ἀνάγλυφα δὲν ἔχουν μεγάλην ἀξίαν, τοὐναντίον ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἔποψιν εἶναι σημαντικώτατα. Ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν καὶ ὅλαι αἱ τεχνικαὶ λεπτομέρειαι δεικνύουν ὅτι ἐφιλοτεχνήθησαν ὑπὸ Φράγκων τεχνιτῶν. Ἀλλ᾽ ἔχομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παρηγορητίσσης καὶ ἄλλα τεκμήρια τῆς Δυτικῆς ἐπιδράσεως: τὰ τόξα εἶναι Γοτθικά, ἤτοι ὀξυκόρυφα, εἰς τὰ τόξα τῶν γωνιῶν ἔχομεν διακοσμήσεις Φραγκικάς, ἀκόμη καὶ *λείρια* (fleurs de lys)· ἔχομεν προσέτι παραστάσεις τεράτων, κιονόκρανα καὶ ἄλλας γλυπτὰς διακοσμήσεις πολυπλόκους. Πάντα ταῦτα ἔχουν ἀναμφιβόλως σκαλισθῆ ὑπὸ Φράγκων καὶ καὶ δὴ Ἰταλῶν μαρμαρογλύφων.

Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς ὁ ναὸς εἶχε καὶ πλουσιωτάτην διακόσμησιν διὰ ψηφιδωτῶν, λείψανα δὲ ταύτης διεσώθησαν εἰς τὸν τροῦλλον καὶ εἰς τὰ λοφεῖα. Εἰς τὸν τροῦλλον εἰκονίζεται ὁ *Παντοκράτωρ*, ὅπως συνήθως, κατὰ τὸν συνήθη Βυζαντινὸν τρόπον. Κάτωθεν δὲ αὐτοῦ οἱ Προφῆται. Εἰς δὲ τὸ ἱερὸν διακοσμοῦσι τὸν ναὸν ἀρκεταὶ τοιχογραφίαι, ὡς ἡ *Πλατυτέρα*, ἀσκηταὶ καὶ ἅγιοι. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι μεταγενέστεραι τῶν ψηφιδωτῶν.

Ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφή: Σημαντικώτατον μνημεῖον εἶναι ἡ τοξωτὴ διακόσμησις, ἡ ὑπεράνω τῆς βασιλικῆς θύρας, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὸν νάρθηκα εἰς τὸν κυρίως ναόν. Ἡ πλατεῖα ἐπιφάνεια τοῦ τόξου φέρει πολλὰς καὶ ὡραίας διακοσμήσεις καὶ παραστάσεις διαφόρων ζῴων καὶ ἰδίως τεράτων. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν εἶναι γεγραμμένη ἡ πολυθρύλητος κτιτορικὴ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία, συμπληρουμένη κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ *Ὀρλάνδου*, πρέπει ν᾽ ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς:

«Κομνηνοδούκας δεσπότης Νικηφόρος, Ἄννα βασίλισσα Παλαιολογῖνα.

Κομνηνόβλαστος δεσπότης μέγας Κομνηνὸς καὶ Δούκας Ἄγγελος».

Ὁ *Νικηφόρος* λοιπὸν καὶ ἡ *Ἄννα* εἶναι οἱ κτίτορες τοῦ ναοῦ. Ὁ Νικηφόρος ἦτο ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ *Μιχαὴλ Β´*, καὶ ἡ *Ἄννα* ἡ δευτέρα σύζυγός του, ἐκτίσθη λοιπὸν ὁ ναὸς εἰς τὰ τέλη τοῦ ΙΓ´ αἰῶνος, ὅπως δι᾽ εὐφυεστάτων ὑπολογισμῶν συμπεραίνει ὁ *Ὀρλάνδος*, καὶ ἀκριβέστερον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1289 καὶ 1296. Πραγματικῶς δὲ καὶ ἡ τεχνικὴ μελέτη τῶν οἰκοδομικῶν λεπτομερειῶν τοῦ ναοῦ εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα φέρει. Εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν

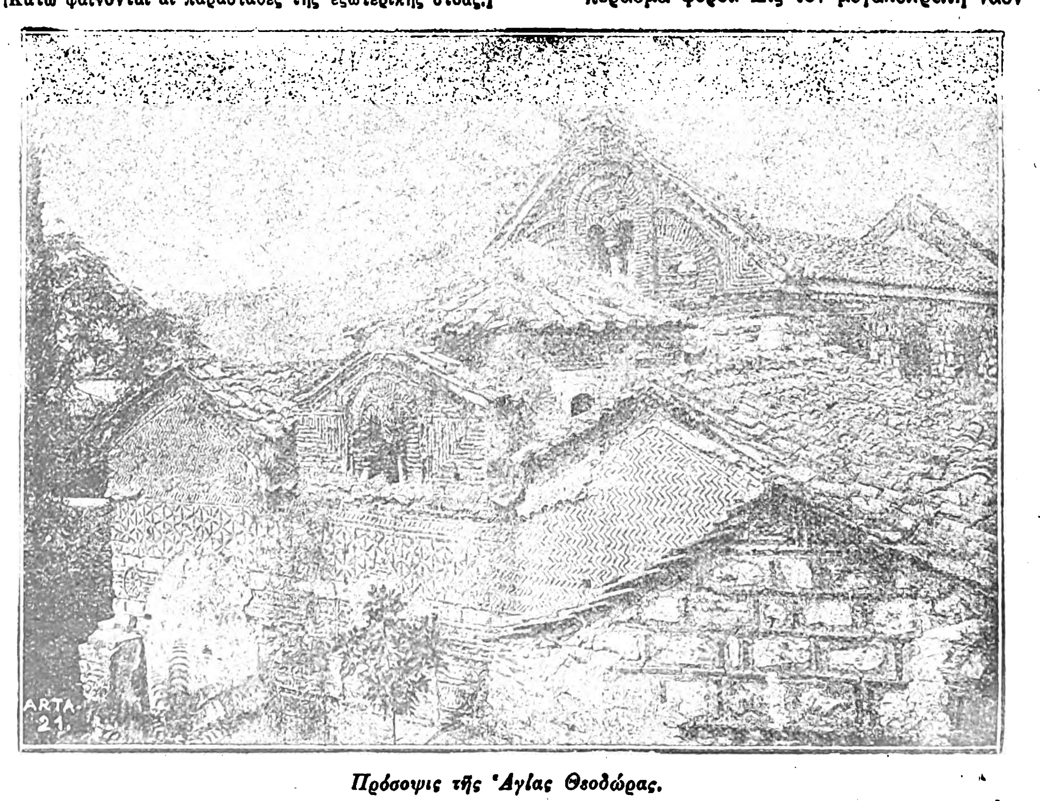

Πρόσοψις τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.
[Τὸ ἄνω παράθυρον εἶναι τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς βασιλικῆς. Αἱ κεραμοπλαστικαὶ διακοσμήσεις εἶναι πλουσιώταται.]

Digitized by Google

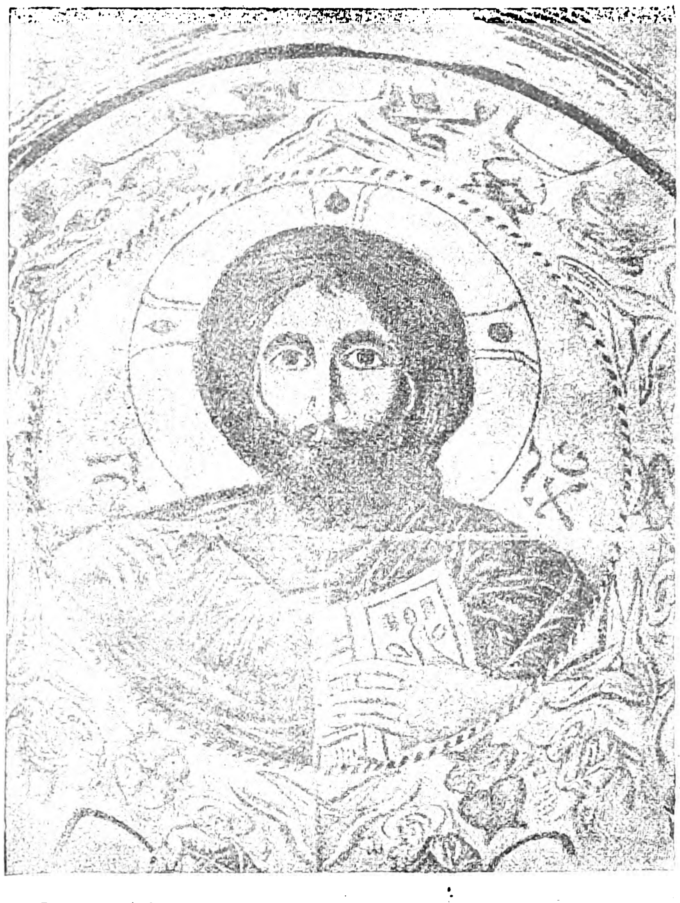

Ὁ Παντοκράτωρ τοῦ τρούλλου εἰς τὸν ναὸν τῆς Παρηγορητίσσης.
[Ψηφιδωτὸν τοῦ ΙΓ΄—ΙΔ΄ αἰῶνος ἐπεσκευασμένος μὲ τοιχογραφίαν.]

τῆς Παρηγορητίσσης ἡ μὲν ἀρχιτεκτονικὴ ἔχει ὑπόδειγμα τὰ μνημεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ γλυπτὴ διακόσμησις, ἡ ὁποία ἔχει ἔντονον χαρακτῆρα Ἰταλικόν, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὰς σχέσεις τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου μὲ τοὺς Φραγκικοὺς οἴκους τῶν *Ὀρσίνη* τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῶν *Ἀνδεγαυῶν* τῆς Νεαπόλεως.

Ἡ Κάτω Παναγιὰ καὶ αἱ Βλαχέρναι. Καὶ αἱ δύο αὗται μοναὶ ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Δεσπότου *Μιχαὴλ* τοῦ *Β΄* (1237—1271), εἶναι λοιπὸν ὀλίγον προγενέστεραι τῆς *Παρηγορητίσσης*, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν τῆς τέχνης.

Ὁ Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ ὁ Β΄ ἦτο μεγαλότολμος ἡγεμών, ἀλλὰ χαρακτῆρος πολὺ ταραχώδους καὶ ἀστάτου. Εἰς τὰ τέλη τοῦ βίου του κατέστη ἡσυχώτερος καὶ μάλιστα διὰ νὰ ἐξιλεωθῇ ἀπὸ τὰς παρεκτροπάς του πρὸς τὴν τιμὴν τῆς συζύγου, ἔκτισε δύο ὡραίας μονάς, «τὴν τῆς Παντανάσσης καὶ τῆς Παναγίας ἐπικεκλημένας», ὡς λέγει ὁ βιογράφος τῆς εὐσεβοῦς συζύγου του *Θεοδώρας* μοναχὸς *Ἰώβ*. Ἡ μονὴ τῆς *Παντανάσσης* φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ μονὴ τῶν *Βλαχερνῶν*, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ἄρτης, εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου καὶ εἰς τὸ χωρίον *Βλαχέρνα*. Ἡ δὲ μονὴ τῆς *Παναγίας* εἶναι ἡ παρὰ τὴν πόλιν *Κάτω Παναγιὰ* ὀνομαζομένη σήμερον.

Ἡ μονὴ τῶν Βλαχερνῶν, ἡ ὁποία σήμερον λέγεται *Βλαχέρνα*, βεβαίως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Β΄, διότι περικλείει τὸν τάφον αὐτοῦ, ἑορτάζει δὲ ἐπὶ τῇ ἱερᾷ καταθέσει τῆς τιμίας τῆς *Θεοτόκου ἐσθῆτος* (2 Ἰουλίου). Αἱ σωζόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶναι ἠκρωτηριασμέναι, καὶ ἐκ τούτου προέρχεται ἡ ἀμφισβήτησις. Ἐξ ἄλλου εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ *Κάτω Παναγιὰ* εἶναι ἡ μονή, τὴν ὁποίαν ὁ *Ἰὼβ* ἀναφέρει ὡς κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Β΄. Εἰς τὴν μονὴν ταύτην σώζονται μονογραφήματα τοῦ Δεσπότου ὡς κεραμοπλαστικὰ κοσμήματα καὶ λείψανα ἐμμέτρου κτιτορικῆς ἐπιγραφῆς.

Καὶ αἱ δύο ἄλλως τε σωζόμεναι ἐκκλησίαι αὗται, καὶ κατὰ τὸ σχέδιον καὶ κατὰ τὴν οἰκοδομίαν, φανερώνουν τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνεγέρσεως, ἤτοι τὰ μέσα τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος. Αἱ *Βλαχέρναι* εἶναι βασιλική, ἡ ὁποία διαιρεῖται εἰς κλίτη διὰ δύο ἑκατέρωθεν κιόνων. Φέρει δὲ καὶ τροῦλλον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγείρεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἱεροῦ, δὲν ἀλλοιώνει δὲ τὸ βασιλικὸν αὐτῆς σχῆμα. Ἐπίσης καὶ ἑκάστη πλαγία κλιτὴ ἔχει ἀνὰ ἕνα μικρότερον τροῦλλον. Ὁ νάρθηξ εἶναι μεταγενέστερος.

Ἡ δὲ *Κάτω Παναγιὰ* δεικνύει ἔτι καθαρώτερον τὸν βασιλικὸν τύπον, διότι δὲν ἔχει τροῦλλον. Ἔχει ὅμως σταυροειδὲς σχῆμα, διότι εἰς τὸ μέσον διακόπτεται διὰ κλιτῆς ἐγκαρσίας (ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Ἡ ἐγκαρσία δ' αὕτη κλιτὴ ἔχει τμῆμα, τὸ ὁποῖον ὑψώνεται ὑψηλότερον ὡς διὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐλλείποντα τροῦλλον. Ὁ νάρθηξ ἀποτελεῖ μέρος τῆς οἰκοδομῆς, αἱ κοσμοῦσαι ὅμως τὸν ναὸν τοιχογραφίαι εἶναι μεταγενέστεραι. Καὶ εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας πλούσιαι εἶναι αἱ κεραμοπλαστικαὶ διακοσμήσεις.

Ἡ Ἁγία Θεοδώρα καὶ ὁ Ἅγιος Βασίλειος. Μεταγενέστεραι ὀλίγον εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς *Ἁγίας Θεοδώρας*, καὶ ἀκόμη περισσότερον ἡ τοῦ *Ἁγίου Βασιλείου* (τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος ἕως τοῦ τέλους τοῦ ΙΔ΄).

Ἡ Ἁγία Θεοδώρα εἶναι χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν ἡ ἰδία ἡ ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἀνήγειρεν ἡ σύζυγος τοῦ *Μιχαὴλ Β΄ Θεοδώρα*, ἡ τόσον εὐσεβής, ὥστε κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ἐτίμησε δὲ αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου* καὶ τὴν ἵδρυσεν ὡς γυναικείαν μονήν. Ἡ κτιτόρισσα τῆς μονῆς *Θεοδώρα* ηὐνόησε πολὺ τὴν ὑπ' αὐτῆς ἱδρυθεῖσαν μονὴν καὶ τὴν ἐπλούτισεν «ἀναθήμασι καὶ σκεύεσι καὶ πέπλοις». Εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ σώζεται ὁ τάφος τῆς *Ἁγίας Θεοδώρας*, μὲ ἄξια προσοχῆς ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα παριστάνουν αὐτὴν μετὰ τοῦ τέκνου της ἐν μέσῳ δύο ἀγγέλων καὶ μὲ τὰ ἐπίσημα σύμβολα τῆς δεσποτείας των. Καὶ ἡ *Ἁγία Θεοδώρα* εἶναι *βασιλικὴ* Ἑλληνιστικὴ σκεπαζομένη μὲ καμάρας, ἤτοι κυλινδρικοὺς θόλους, ἔχουσα ὅμως καὶ τρούλλους.

Ὁ δὲ *Ἅγιος Βασίλειος* εἶναι μικρὰ ἐκκλησία τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος μονοκάμαρος (ἡ στέγη αὐτῆς σήμερον εἶναι ξυλίνη) καὶ κοσμεῖται μὲ μεταγενεστέρας τοιχογραφίας. Εἶναι θαυμασία ἐκκλησία διὰ τὴν ἐξωτερικὴν κεραμοπλαστικὴν διακόσμησιν.

Ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς τὰ περίχωρα ἔχει ἡ Ἄρτα καὶ ἄλλας ἐνδιαφερούσας ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας ἐμελέτησεν ὁ Ὀρλάνδος (βλ. κατωτ. βιβλιογρ.). Ἡ ἀξιολογωτέρα εἶναι ὁ *Ἅγιος Δημήτριος* πρὸς τὸ Θεοτοκιό. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ εἶναι διάφορος ἀπὸ τὰς ἄλλας, διότι παρέχει τὸν συνήθη σταυροειδῆ μετὰ τρούλλου τύπον. Εἶναι ἐκκλησία μεταγενεστέρα, τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, προκαλεῖ δὲ εἰς τὴν κεραμοπλαστικὴν διακόσμησιν τὴν ἰδίαν καλλιτεχνικὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν καὶ αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης.

Πραγματικῶς, ἂν θελήσωμεν νὰ συνοψίσωμεν τὴν ὅλην καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἄρτης, θὰ εὕρωμεν αὐτὴν ἐν τῷ συνόλῳ εἰς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς βεβαίως ποικιλίας καὶ λεπτομερείας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ποικιλωτάτας κεραμοπλαστικὰς διακοσμήσεις αὐτῶν. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς *Παρηγορητίσσης* ἁμιλλᾶται μὲ τὴν ἐξωτερικὴν χάριν, τὴν ὁποίαν προσδίδουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἄρτης αἱ διὰ κεράμων κυρταὶ καὶ κυκλικαὶ γραμμαί, τὰ ρομβοειδῆ καὶ ἀστεροειδῆ σχήματα, αἱ ἄκανθαι, οἱ μαίανδροι καὶ τὰ ἄλλα παμποίκιλα κοσμήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῆς Ἄρτης βλ. τὰ οὐσιώδη εἰς τὴν μεγάλην ἱστορίαν τοῦ *Καρόλου Hopf* (Encyklopädie τοῦ Ersch καὶ Gruber), ἡ ὁποία εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν μεταγενεστέρων ἐργασιῶν. Προχείρως εἰς *Μίλλερ-Λάμπρον*, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι.—Τὸ δοκίμιον περὶ τῆς Ἄρτης τοῦ μητροπολίτου *Σεραφεὶμ* τοῦ Βυζαντίου (1884) εἶναι πεπαλαιωμένον καὶ σχεδὸν ἄχρηστον. *Γ. Λαμπάκης*, Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἑταιρείας, Γ΄, 1903, σ. 71 ἑξ.—*Ἀναστ. Ὀρλάνδος*, Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης, 1921 (ἀπόσπ. ἐκ τοῦ Ἀρχαιολ. Δελτίου). *Τοῦ αὐτοῦ*, Τρεῖς ἀνέκδοτοι Βυζαντινοὶ ναοὶ τῶν περιχώρων τῆς Ἄρτης (Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας, τ. Η΄, 1923, σ. 312—323. *Τοῦ αὐτοῦ*, Μνημεῖα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἡ Κόκκινη ἐκκλησιὰ (ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Β΄ τ. τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν»).

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—(ΛΑΟΓΡΑΦ.) *Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι.* Ἡ κτίσις αὐτοῦ χρονολογεῖται κατ' ἄλλους μὲν κατὰ τὸ 1606, κατ' ἄλλους δὲ τῷ 1602. Ὁ Ἄρτης *Σεραφεὶμ Ξενόπουλος* εἰς τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ἔργον (σ. 379 καὶ ἑξ.) μαρτυρεῖ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του «κηρύσσεται καὶ πιστεύεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων» ὅτι ἡ γέφυρα αὕτη «ἀνηγέρθη ὑπό τινος ὀρθοδόξου Ἀρταίου, παντοπώλου τὸ ἐπάγγελμα, τοὔνομα *Θιακογιάννη Γατοφάγου* ἄνευ τῆς συμπράξεώς τινος ἄλλου κατοίκου, καίτοι ἀπαιτησάντων πολλῶν τοῦτο πλουσίων Ὀθωμανῶν. Οὗτος, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Γιάννης, ἠγοράσας παρὰ τῶν ἐξ Ἀλγερίας πειρατῶν, αἰχμαλωτισάντων καὶ φονευσάντων ἔμπορόν τινα, πίθους τινὰς (καπάσας) περιέχοντας μικρὰν μὲν ἐν ὄψει ποσότητα ἐλαίου, πλῆθος δὲ ἄπειρον χρυσίου, ἐθεμελίωσε, διά τε ψυχικήν του σωτηρίαν καὶ εὐχερῆ διάβασιν τῶν ἐπαρχιωτῶν καὶ συγκοινωνίαν, ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ, δι' ἀρίστων τεχνιτῶν ταύτην, μετὰ τεσσάρων ἀψίδων (καμαρῶν), ἐκτὸς τῆς ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλῆς, δι' ἧς διέρχεται πάντοτε μέν, μᾶλλον δὲ ἐν νηνεμίᾳ καὶ καλοκαιρίᾳ ὁ *Ἴναχος*, τῶν λοιπῶν ἀψίδων διατελουσῶν τότε ἀχρήστων». Ἐν τούτοις κατὰ τὸν *χρονογράφον τῆς Ἠπείρου* ἡ γέφυρα αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ Ρωμαϊκοὺς χρόνους, κατὰ τὸν *Σεραφεὶμ* δέ, ἀνηγέρθη αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Δεσποτοκρατίας καὶ πιθανὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου *Μιχαὴλ* τοῦ *Β΄*. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε ἱστορικὸν «καὶ τὸ ᾀδόμενον τοῦ παντοπώλου ἴσως ἐν μέρει ἐπαληθεύει, γενομένης ἀνανεώσεώς τινος ἢ ἐπιδιορθώσεως τῆς γεφύρας ἐπὶ τουρκοκρατίας». Περὶ τὴν κτίσιν τῆς γεφύρας ταύτης στρέφεται καὶ τὸ πολυθρύλητον τραγούδι «Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι», ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὁποίου ἔχει ἐν ὀλίγοις ὡς ἑξῆς: Χίλιοι τριακόσιοι κτίσται καὶ ἑξήκοντα μαθηταί των ἤρχισαν ποτὲ τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας, ἐν ᾗ ἀπὸ πρωίας μὲν μέχρι ἑσπέρας εἰργάζοντο ἀδιακόπως, τὴν ἄλλην ὅμως ἡμέραν, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον, εὕρισκον τὰ θεμέλια κατηδαφισμένα· τοῦτο δὲ ἐξηκολούθησεν ἐπ' ἀρκετόν, ὅτε κατόπιν πολλῶν καὶ ματαίων προσπαθειῶν ἐνεφανίσθη ἡμέραν τινὰ ἐπὶ τῶν θεμελίων πτηνόν τι καὶ ἤρχισε νὰ τραγουδῇ μὲ ἀνθρωπίνην φωνὴν καὶ νὰ λέγῃ τὸ ἑξῆς:

«Μαστόροι ποὺ τὸ φκιάνετε αὐτό' ναι τ' ἀργυρὸ γεφύρι
Ἂν δὲν στοιχειώσετ' ἄνθρωπο, γιοφύρι δὲν στεργιώνει,
Μουδ' ἄνθρωπον ἀπὸ ταπί, μουδὲ κᾶναν διαβάτη,
Μόνον τοῦ πρωτομάστορη νὰ πάρτε τὴν γυναῖκα».

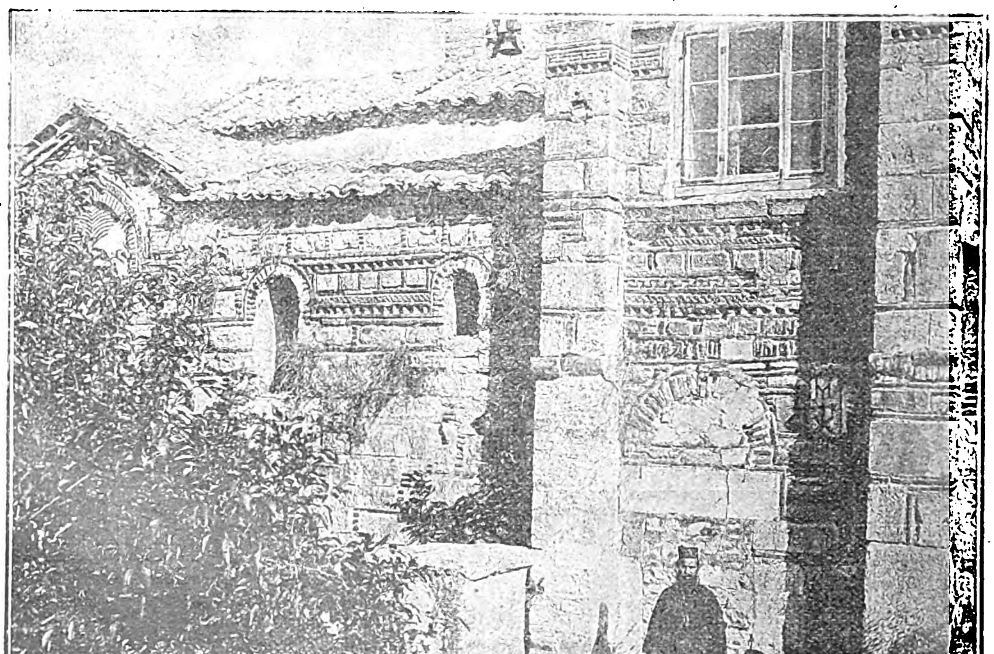

Βορεία πλευρὰ τοῦ ναοῦ τῆς Κάτω Παναγιᾶς.
Εἰς τὴν παραστάδα εἶναι ἐμφανὲς τὸ μονόγραμμα τοῦ Μιχαὴλ (Β΄) Δούκα φιλοτεχνημένον μὲ πλίνθους.]

Digitized by Google

Ὁ ἀρχιτέκτων ἀκούσας τὴν προτροπὴν τοῦ πτηνοῦ, ἐπείσθη ὅτι πρόκειται περὶ θείου προστάγματος, ἐκλαβὼν τὸ πτηνὸν ὡς ἄγγελον τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστειλεν ἕνα ἐκ τῶν μαθητῶν του «..... καὶ πάει νὰ τὴν φέρει».

Καὶ πάγει καὶ τὴν εὕρηκε
Μὲ τὰ μολλάκια ξέπλεγα τὰ χέρια στὸ κεφάλι».

Ὑπακούσασα αὕτη εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ συζύγου της, παρουσιάσθη ἐνώπιόν του καὶ ἠρώτησε τὴν αἰτίαν τῆς προσκλήσεώς της. Ἐκεῖνος προσεποιήθη ἀσθένειαν, καὶ

εὐθὺς τὸν ἴσκιο ἅρπαξε καὶ παίρν' καὶ τὴν στοιχειώνει.

Ἀφοῦ δὲ τῆς ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν ἴσκιο τὸ ἀνάστημά της:

«Σύρε, κυρά μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα».
Κι' ὅσο νὰ πά' στὸ σπίτι της πέφτει καὶ ἀποθαίνει».

Κατόπιν τούτου ἤρχισαν τὴν ἐργασίαν των ἡ ὁποία ἐπερατώθη μετὰ τριετίαν, ἀφοῦ ἐστερεώθησαν τὰ θεμέλια τῆς γεφύρας μὲ τὴν σύζυγον

Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι.
[Φωτογρ. Ἀνδρ. Γεωργαλᾶ.]

τοῦ πρωτομάστορα. Διηγοῦνται, ὅτι δὲν δύνανται νὰ διέλθωσιν ἐπ' αὐτῆς ἄνθρωποι παίζοντες μουσικὰ ὄργανα, διότι τρέμει ὁλόκληρος καὶ κινεῖται.

Ἡ παράδοσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῆς *στοιχειώσεως* διαφόρων μεγάλων κτιρίων διὰ τῆς ἐντειχίσεως ἀνθρώπου, ἥτις πάλιν ἀνάγεται εἰς τὰς παλαιοτάτας ἐποχὰς τῶν ἀνθρωποθυσιῶν (βλ. λ.). Τὸ ᾆσμα τοῦτο εὕρηται παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εἰς πλείστας παραλλαγάς, ἀποδίδεται δὲ κατὰ διαφόρους τόπους καὶ εἰς διάφορα ἄλλα κτίρια, γεφύρια ἢ καμάρες κ.τ.λ. Κατὰ τὸν *Ν. Γ. Πολίτην*, οἱ πραγματευθέντες περὶ τοῦ θέματος τούτου L. Sainéan (Les rites de la construction d'après la poésie populaire de l'Europe orientale ἐν Revue de

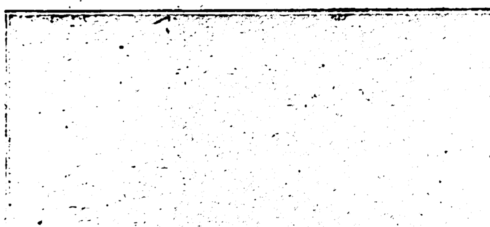

Τμῆμα τῆς Ἄρτης παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀράχθου

l'histoire des religions 1902 τ. 45 σ. 359—396) καὶ K. Dieterich (ἐν Zeitschrift de Vareins f. Volkskunde 1902 σ. 150 κ. ἑξ.) ὡς ἔχοντες πρὸ αὐτῶν ἀνεπαρκέστατα ἑλληνικὰ κείμενα, ἐξήγαγον πορίσματα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως τῶν ὁμοίων παραδόσεων τῶν λαῶν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου λίαν ἀπίθανα.

Κατ' αὐτόν, ὁ θαυμάσιος τρόπος πλουτισμοῦ τοῦ ἐξ Ἄρτης παντοπώλου, δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸν ἀπίθανος' ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς πολλὰς μυθώδεις διηγήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων παλαιότατος τύπος εἶναι ὁ παρὰ *Πλουτάρχῳ* (Κεφαλαίων καταγραφὴ ἑλλην. 34 σ. 298e) περισσότερον παντὸς ἄλλου πλησιάζων πρὸς τὸν τοῦ τραγουδιοῦ τῆς γεφύρας τῆς Ἄρτης

Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόθεσις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ *Ν. Καζαντζάκη* γραφεῖσαν τραγῳδίαν «Πρωτομάστορας» καὶ τονισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ *Μανώλη Καλομοίρη*. Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

—**Ἄρτα** *[Γεωγρ.]*. Συνήθης, ἰδίως εἰς τοὺς χάρτας, ὀνομασία τοῦ ἄλλως καὶ κοινότερον καλουμένου ποταμοῦ τῆς Ἠπείρου Ἀράχθου (βλ. λ.).

—**Ἄρτας** *κόλπος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὑφ' ἣν εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς ξένους ὁ *Ἀμβρακικὸς κόλπος* (Golfe d'Arta, gulf of Arta, Golfo d'Arta). Ἐπ' ἐσχάτων (1924) ἤρχισεν ἀναγραφομένη ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 203: Santa Maura, Ithaca, and Cefallonia islands ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ κόλπου. Σ. Ξ. Λ.

—**Ἄρτης** *νομὸς [Γεωγρ.]*. Ὁ νομὸς οὗτος εἶναι ἐκ τῶν μικροτέρων τῆς Ἑλλάδος κατέχων τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τῆς Ἠπείρου, καθ' ὃ ὑψοῦνται αἱ κορυφογραμμαὶ τῆς νοτίας *Πίνδου*, καὶ δὴ ἡ δυτικωτάτη, φέρουσα τὸ ὄνομα *Ἀθαμανικὰ* ὄρη *(Τζουμέρκα)*.

Τὸ πρῶτον ὁ νομὸς συνέστη τῷ 1883, ἀπαρτισθεὶς ἐκ μιᾶς ἐπαρχίας, τῆς Ἄρτης, ὁριζομένης πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ *Ἀράχθου*, ὅστις μέχρι τοῦ 1913 ἐσχημάτιζε τὸ ὅριον μεταξὺ Ἑλληνικῆς καὶ Τουρκικῆς Ἠπείρου. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ὑπελογίσθη εἰς 1535 τετραγ. χιλιομ. Μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἡνώθη ἐκ τῆς νοτίου Ἠπείρου καὶ τὸ μέχρι τοῦ Λούρου ποταμοῦ τμῆμα, δηλ. μέρος τῆς τέως ὑποδιοικήσεως *Φιλιππιάδος*, ἐκτάσεως 525 περίπου τετραγ. χιλιομ., περιλαμβανομένων καὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον λιμνοθαλασσῶν. Διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου 1925 Ν.Δ. ἀπεσπάσθη τοῦ νομοῦ τούτου διὰ λόγους συγκοινωνίας μικρὸν τμῆμα αὐτοῦ, ὅπερ ἀπαρτίζουσιν αἱ κοινότητες *Καλαρρυτῶν, Ματσουκίου, Πραμάντων, Ραφταναίων καὶ Σκλούπου*, ὑπαχθὲν εἰς τὸν νομὸν *Ἰωαννίνων*.

Ὁ νομὸς Ἄρτης συνορεύει μετὰ τεσσάρων νομῶν, *Αἰτωλοακαρνανίας* (Ν. Α.), *Τρικκάλων* (Α.), *Ἰωαννίνων* (Β. Δ.) καὶ *Πρεβέζης* (Δ.). Τὰ Ν. Α. ὅρια σχηματίζει ὁ χείμαρρος *Λαγκάδι* καὶ ἡ κορυφογραμμὴ τῆς *Ἀλίντας* (1542 μ. ὕψ.). Τὰ ἀνατολικὰ ἐν μέρει ὁ *Ἀχελῷος* ποτ. *(Ἀσπροπόταμος)* καὶ ἡ δυτικῶς τούτου ἐκτεινομένη ὑψηλὴ κορυφογραμμὴ τῶν Ἀθαμανικῶν ὀρέων. Κατὰ ταύτην τὸ ὄρος *Κακαρδίτσα* εἶναι ἡ ὑψίστη κορυφὴ αὐτῶν καὶ ὁλοκλήρου τῆς νοτίας Πίνδου (2428 μ. ὕψ.). Ἄλλη βορειοτέρα κορυφὴ φέρει τὸ ὄνομα *Σοπωτά*, αὕτη δ' ὡς καὶ ἄλλαι ὑπερβαίνουν τὸ ὕψος τῶν 2000 μ. μέχρι τοῦ ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων *Λάκμου (Περιστέρι)*, ὑψουμένου εἰς 2295 μ.

Ὁ νομὸς εἶναι κατὰ μὲν τὴν παλαιὰν ἐπαρχίαν Ἄρτης ὀρεινότατος, κατὰ δὲ τὴν ὑποδιοίκησιν Φιλιππιάδος μᾶλλον πεδινός. Τὰ ὄρη ἀνήκουν εἰς τὸ ὀρεινὸν σύστημα τῆς Πίνδου, τῆς ὁποίας κέντρον εἶναι τὸ ὄρος *Λάκμος* (ἢ *Λάκμων*). Τὸ ὄρος τοῦτο καὶ αἱ πρὸς Ν. προεκτάσεις αὐτοῦ κατέχουν ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα *Τζουμέρκα*· μέχρι τοῦ μέσου τοῦ νομοῦ ὑψοῦνται κορυφαὶ ἄνω τῶν 2000 μ., ὡς ἡ *Σοπωτά*, ἡ *Κακαρδίτσα*, ἡ *Στρουγγούλα* (2018 μ.), τὸ *Καταφύδι* (2394 μ.). Τὰ νοτιώτερα λαμβάνουν μορφὴν λοφώδη καὶ δὴ πρὸς τὸν Ἄραχθον ποταμὸν καὶ τὴν πόλιν Ἄρταν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς Δ. τοῦ Ἀράχθου καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ ἐκτείνεται τὸ ὄρος *Ξεροβούνι*, τοῦ ὁποίου ἡ νοτία κορυφὴ *Σίδερι* ὑψοῦται 1471 μ.

Ὅλον τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ νομοῦ εἶναι πεδινόν. Ἡ ἐνταῦθα *Ἀμβρακικὴ πεδιὰς* ἢ τῆς Ἄρτης εἶναι ποταμόχωστος, πλήρης ἑλῶν καὶ λιμνοθαλασσῶν. Ἀξιόλογοι λιμνοθάλασσαι εἶναι τὸ *Τσουκαλιὸ* καὶ ἡ *Λογαροῦ*, ἔχουσαι ἰχθυοτροφεῖα.

Τὰ Ἀθαμανικὰ ὄρη, παρ' ὅλην τὴν ἐξολοθρευτικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν κατοίκων, φέρουν πολλὰ δάση, καὶ δὴ δένδρα εὐδοκιμοῦντα εἰς ψυχρὸ κλίματα, δηλ. ἐλάτην, ὀξύαν, καστανέαν, εἴδη δρυὸς κ. ἄ. Τὸ ὀρεινὸν τοῦ νομοῦ ἀναγκάζει τοὺς κατοίκους νὰ ἐπιδίδωνται μᾶλλον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Οὐχ ἧττον εἰς τὰ γόνιμα μέρη καλλιεργοῦνται σιτηρά, ὄσπρια, κηπαῖα, βάμβαξ, παρὰ τὴν Ἄρταν δὲ κηπαῖα καὶ πολλὰ ἐσπεριδοειδῆ. Ι. Σ. Σ.

Κλῖμα.—Τὸ κλῖμα τοῦ νομοῦ Ἄρτης εἶναι τὸν χειμῶνα ψυχρὸν πλὴν τοῦ νοτίου αὐτοῦ μέρους ἔνθα εἶναι πλέον εὔκρατον. Πλὴν δὲ τῶν πεδινῶν ἑλωδῶν περιοχῶν, ἔνθα ἡ ἑλονοσία κυριαρχεῖ, καθ' ὅλην τὴν ἄλλην ἔκτασιν, ἥτις τὸ πλεῖστον εἶναι ὀρεινή, εἶναι ὑγιεινότατον. Εἰς 22,000 στρέμματα περίπου ὑπολογίζονται αἱ ἑλώδεις ἐκτάσεις τοῦ νομοῦ, ὧν αἱ μεγαλύτεραι εἶναι αἱ τῶν *Κωστακιῶν* (στρ. 5560), *Ἁγ. Σπυρίδωνος* (στρ. 3500), *Στρογγυλῆς* (στρ. 3000), *Πέτρας - Ρουμπᾶ* (στρ. 2639), *Ράχης* (στρ. 2479) καὶ *Μαραθιοῦ* (στρ. 1682).

Διοικητικὴ διαίρεσις.—Ὁ πρὸ τοῦ 1913 νομὸς Ἄρτης καὶ πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', διῃρεῖτο εἰς 8 δήμους, ἤδη ὅμως ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς δήμου καὶ 36 κοινοτήτων εἰς ἃς προσθετέαι καὶ ἕτεραι 22 κοινότητες ἀνήκουσαι εἰς τὸ προσαρτηθὲν εἰς αὐτὸν μικρὸν τμῆμα τῆς νοτίου Ἠπείρου. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ (1920) καὶ τὴν τῶν προσφύγων (1923) ἀνήρχετο ἐν ὅλῳ εἰς 48.001 κατοίκους, κατὰ δὲ τὴν τῆς 15 Μαΐου τοῦ 1928 ὑπολογίζεται εἰς 52,000 περίπου. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν παλαιὸν νομὸν τέως δῆμοι ἦσαν οἱ *Ἀγνάντων, Ἀρταίων, Ἡρακλείας, Θεοδωρίας, Καλαρρυτῶν, Πέτα Πραμάντων* καὶ *Τετραφυλίας*, σήμερον ὅμως ὑφίσταται εἷς μόνον δῆμος, ὁ τῶν *Ἀρταίων*.

Ἐκπαίδευσις.—Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ Ἄρτης λειτουργοῦσι πλὴν τῶν ἐν Ἄρτῃ σχολείων δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐν *Ἀγνάντοις* καὶ *Βουλγαρελίῳ* καὶ 103 δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς ἃ συνολικῶς φοιτῶσιν 6322 μαθηταὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἐκ τῶν σχολείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 7 εἶναι ἀρρένων, ὧν τὰ 2 τριτάξια καὶ 3 διτάξια, 5 θηλέων, ὧν ἓν πεντατάξιον καὶ 4 μονοτάξια, καὶ 94 μεικτά, ὧν 3 τριτάξια, 5 διτάξια καὶ 86 μονοτάξια.

Γεωργία.—Ἡ γεωργία εἶναι σημαντικὸς πλουτοφόρος παράγων τῆς περιφερείας τοῦ νομοῦ Ἄρτης, ἀντιπροσωπεύουσα ἐτησίαν ἀξίαν προϊόντων 58.835.455 δρχ. (στατιστικὴ 1926). Τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ νομῷ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων ἀνέρχεται τὰ 140.346 στρέμματα, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν καταλαμβανομένων ὑπὸ καρποφόρων κ. λ. π. δένδρων.

Ἡ σπορὰ τῶν δημητριακῶν καταλαμβάνει ἐν συνόλῳ 126.267 στρέμ. καὶ ἔχει ἀπόδοσιν 110.439 μετρ. στατήρων καρπῶν, κατανεμομένων ὡς ἑξῆς (στατιστ. 1926):

Καρποὶ	Στρέμμ.	Μετρ. Στατῆρ.
Σῖτος	21.771	17.007
Κριθὴ	2.386	1.368
Ἀραβόσιτος	84.133	76.233
Βρόμη	17.062	15 307

Τὸ ὑπόλοιπον τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως ἀποδίδει ὄσπρια, γεώμηλα, ἄλλα κηπευτικὰ εἴδη, καπνόν, σταφυλάς, γλεῦκος, βάμβακα, σήσαμι, ἐσπεριδοειδῆ (ἐξ ὧν 12—15 ἑκατ. πορτοκάλια) συνολικοῦ ποσοῦ 40 χιλ. περίπου μ. στατ. Ἔχει ὡσαύτως ὁ νομὸς καὶ ὑπὲρ τὰς 40 χιλ. ἐλαιοδένδρων τὰ ὁποῖα παράγουν ἐκλεκτῆς ποιότητος ἐλαιόκαρπον (20—25000 μ. στ.) καὶ ἔλαιον (1350 μ. στ.).

Εἰς τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας συνετέλεσε σημαντικῶς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου δι' οὗ ἀπηλλοτριώθησαν μεγάλαι ἐκτάσεις ὑπὲρ ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Ἐφηρμόσθησαν οὕτω νεώτεραι μέθοδοι καλλιεργείας, αἵτινες δι' ἐντατικωτέρας ἐργασίας ηὔξησαν τὴν ἀπόδοσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνέτειναν καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς κτηνοτροφίας διὰ τῆς μειώσεως τῆς νομαδικῆς τοιαύτης καὶ αὐξήσεως τῆς χωρικῆς, ἐξελισσομένης εἰς τὴν διατροφὴν ζῴων ἐν τεχνητοῖς λειμῶσι. Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ Ἄρτης λειτουργοῦσι σήμερον 33 κυρίως συνεταιρισμοὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, κατεχόντων ἐκτάσεις 180,000 περίπου στρεμμάτων. Διὰ τῶν συνεταιρισμῶν εἰσήχθη ἡ χρῆσις νεωτέρων γεωργικῶν μηχανημάτων, ἤτοι βενζιναρότρων, ἁλωνιστικῶν μηχανῶν, ὑδραυλικῶν ποτιστικῶν τοιούτων, σιτοκαθαριστηρίων, κορυφολόγων, ψεκαστήρων, θειαφιστήρων κλπ.

Κτηνοτροφία.—Ἡ κτηνοτροφία ἐν τῷ νομῷ Ἄρτης εἶναι μείζονος σημασίας ἀπὸ τὴν γεωργίαν, διότι συντελεῖ εἰς τὴν εὐδοκίμησιν αὐτῆς ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους. Εἰς 1500 στρέμ. ἀνέρχονται αἱ ἐκτάσεις τεχνητῶν βοσκῶν, ἰσάριθμοι δέ, ἂν μὴ πολλαπλάσιαι, εἶναι αἱ φυσικῶν τοιούτων. Κατ' εἴδη τὰ διάφορα ζῷα, κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

Ζῷα	Ἀριθ.	Ζῷα	Ἀριθ.
Ἵπποι	5267	Ἀγελάδες	7802
Ἡμίονοι	904	Πρόβατα	88537
Ὄνοι	720	Αἶγες	66432
Βόες	6195	Χοῖροι	5108

Ἡ γαλακτοκομία ἀποδίδει σημαντικὰς ποσότητας τυροῦ καὶ βουτύρου. Εἰς τὸν νομὸν ἐκτρέφονται ὡσαύτως καὶ 72.290 πουλερικά.

Δάση.—Ἡ περιφέρεια τοῦ νομοῦ Ἄρτης ἔχει ἀρκετὰς δασικὰς ἐκτάσεις. Κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927—28 ἡ παραγωγὴ δασικῶν προϊόντων ἔκ τε τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δασῶν ὡς καὶ τῶν ἀγροκτημάτων (κατὰ στατιστικὴν τοῦ δασαρχείου Ἄρτης) ἦτο ξυλεία (κ. μέτρ. 634), ξυλάνθρακες (ὀκ. 321.450), ἄσβεστος (στατῆρ. 25.078), καυσόξυλα (ζύγια 6.812).

Digitized by Google

Βιομηχανία. — Ἡ βιομηχανία εἰς τὸν νομὸν Ἄρτης δὲν ἔχει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Ἁπλῶς μόνον ὑφίστανται ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς τινὲς ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὰς ἐπιχωρίους ἀνάγκας μικροβιομηχανιῶν, λειτουργοῦσαι διὰ μεθόδων κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιῶν. Κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1920 βιομηχανικὴν ἀπογραφὴν ἐσημειώθησαν 333 ἐπιχειρήσεις, ὧν αἱ 327 μικροβιομηχανίαι καὶ μικροβιοτεχνίαι ἀπασχολοῦν κάτω τῶν 5 ἐργατῶν ἑκάστη, αἱ 5 μεγαλύτεραι ἀπασχολοῦν 6—25 ἐργάτας, μία δὲ (ἁλυκὴ) ἀπασχολεῖ πλείονας τῶν 25 ἐργατῶν. Ἐκ τούτων αἱ 125 εἶναι μηχανοκίνητοι (ἰδίως ὑδροκίνητοι) δυνάμεως 519 ἵππων, ἅπασαι δ' ἀπασχολοῦν προσωπικὸν ἐξ 924 ἀτόμων. Κατὰ τὸ διορρεῦσαν ὅμως ἔκτοτε διάστημα ἐγένοντο ἐγκαταστάσεις πετρελαιοκινήτων ἀλευρομύλων καὶ παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

Δημοσία οἰκονομία. — Αἱ 58 κοινότητες τῆς Ἄρτης μετὰ τοῦ δήμου Ἀρταίων ἐμφανίζουσι (χρῆσις 1926—27) εἰσπράξεις ἐκ κοινοτικῶν φόρων 1.481.075 δρχ., εἰς ἃς περιλαμβάνονται καὶ αἱ ὑπὲρ τοῦ ταμείου ἀγροφυλακῆς τοιαῦται. Αἱ εἰσπράξεις αὗται δαπανῶνται κυρίως εἰς ἐκτέλεσιν συγκοινωνιακῶν ἔργων. Τὰ κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927—28 παρὰ τοῦ ταμείου Ἄρτης βεβαιωθέντα κρατικὰ ἔσοδα ἀνῆλθον εἰς 15.012 877 δραχμάς.

Συγκοινωνία.—Ὁ νομὸς Ἄρτης ἔχει ἀνεπαρκὲς δίκτυον ἁμαξιτῶν ἐθνικῶν, ἐπαρχιακῶν καὶ δημοτικῶν ὁδῶν. Δι' αὐτῶν ὡς καὶ δι' ἄλλων βατῶν τοιούτων συνδέονται τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ νομοῦ μεταξύ των καὶ μετ' ἄλλων ἐπαρχιῶν. Ἡ Ἄρτα συνδέεται δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τοῦ Μεσολογγίου, Σαλαώρας, Φιλιππιάδος, Πρεβέζης, Πέτα, Ἁλυκῆς. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ βαταὶ ὁδοὶ δι' ὧν συνδέεται ἡ Ἄρτα μετὰ τῶν Τρικκάλων, τῆς Καρδίτσης, τῶν Πραμάντων, τῶν Ἀγνάντων κ.τ.λ.

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ λειτουργοῦσι ταχυδρομικὰ γραφεῖα, καὶ δύο τηλεγραφεῖα εἰς Ἄρταν καὶ Βουλγαρέλιον. Αἱ ἕδραι ὅμως τῶν ἐν τῷ παλαιῷ τμήματι τοῦ νομοῦ κοινοτήτων ἔχουν ὅλαι σχεδὸν τηλεφωνεῖα.

Ἐπίνειον τοῦ νομοῦ Ἄρτης εἶναι ἡ *Ἁλυκὴ* (τέως *Κόπραινα*), ἔνθα εἶναι ἐγκατεστημένη τελωνειακὴ ἀρχὴ καὶ λιμενικὸν ταμεῖον, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς πρωτευούσης 8 ½ περίπου χιλιόμετρα.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

—**Ἄρτα** /*Ναυτ. Γεωγρ.*/. Ἡ νοτία ἐσχατιὰ (Arta) τῆς νήσου *Ἔσο*, κειμένης ἐν τῇ συστάδι τῶν Κροατικῶν νήσων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους (πλάτ. 44°03′ Β, μῆκ. 15 07′ Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 2774: Adriatic east coast, Grossa island to Zironna channel)· ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου φανὸς ἐρυθροῦ σταθεροῦ 4 μιλ.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρτα** (Arta) [*Γεωγρ.*] Δύο νῆσοι τῆς Δαλματίας, ἡ *Μεγάλη* καὶ ἡ *Μικρὰ* (Arta Grande καὶ Arta Piccola) εἰς 6 μιλ. ΝΑ τῆς Ζάρα Βέκκια (Zara veccia). Ἡ Piccola (πλατ. 43° 51′ 20″, μῆκ. 16° 33′ 45″ χάρτης ἀγγλικὸς 2774: Grossa island to Zironna channel) συνδέεται δι' ἀβαθεστάτου ὑφαλισθμοῦ πρὸς τὴν Grande, τῆς ὁποίας εἶναι ἐξωφθάλμως ἀπόσπασμα, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ Arta Grande εἶναι τοιοῦτον τῆς Δαλματικῆς ἀκτῆς τοῦ Μιλικαβὰκ (Milicavac). Αἱ νῆσοι αὗται ἀπολοῦν τὸ βόρειον τμῆμα τῆς πολυνησίας τῆς ἀποτελούσης οἱονεὶ τὸ φράγμα τοῦ κολπίζοντος ὅρμου Ζλοσέλα (Zlosela) ἀνατολικῶς τῆς νήσου Μορτὲρ (Morter).

Σ. Ε. Λ.

— **Ἄρτα** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς Ἀλβανίας κείμενον βορείως τῆς Αὐλῶνος, κατοικούμενον δ' ὑπὸ χιλίων περίπου κατοίκων Χριστιανῶν. Ὁμώνυμος τυγχάνει καὶ ἡ παρὰ τὸ χωρίον λιμνοθάλασσα, εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ὁποίας εὑρίσκονται δύο νησῖδες. Ἐπὶ τῆς μιᾶς καλουμένης *Τσβερνὲκ* κεῖται παλαιὰ μονή, ἡ δ' ἄλλη καλουμένη *Κορακονήσι* εἶναι ἀκατοίκητος.

Δ. Ε. Μ.

— **Ἄρτα** (Arta) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς νήσου *Μαγιόρκας* τῶν Βαλεαρίδων (πλάτ. 39° 41′ ½, μῆκ. 3° 21′ ἀνατ.) μεσόγειος 5000 κατοίκων. Ἡ πόλις κεῖται εἰς ἀπόστασιν δέκα χιλιομέτρων ΒΔ. τοῦ ἐν τῇ Α. ΝΑ. ἀκτῇ τῆς μεγαλονήσου **κόλπου τῆς Ἄρτης**. Οὗτος εἶναι ὅρμος μᾶλλον, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀμὲρ (Amer, τὸ ΝΔ κέρας) καὶ Πινὰρ (Pinar, τὸ ΒΑ κέρας: πλάτ. 39° 38′00″, μῆκ. 3° 25′ 50″ ἀνατολ. χάρτης ἀγγλικὸς 1317: Baleari, islands: Majorca and Minorca). Ἡ πόλις Ἄρτα (Arta) συγκοινωνεῖ πρὸς τὸ ἐφ' οὗ φάρος ἀκρωτήριον Πέρα, δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ περιώνυμον ***σπήλαιον Ἄρτα*** εἰς τὰς νοτίας ἀπορρῶγας τοῦ ἀκρωτηρίου Βερμὲϋ (Vermey) ἀπέχοντος τοῦ ἀκρωτηρίου Πινὰρ 2 μίλλια ΒΑ καὶ ἐπιστεφομένου ὑπὸ πύργου γνωστοῦ εἰς τοὺς ναυτικοὺς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Mascot.

Σ. Ε. Λ.

Ἀρταβαζάνης. Δυνάστης ἐν Πόντῳ, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πολύβιος (5, 55).

Ἀρτάβαζος. Ἐπιφανὴς Πέρσης, υἱὸς τοῦ Φαρνάκους, φίλος τοῦ Ξέρξου, μεγάλως τιμώμενος παρ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἀρτάβαζος ἐστρατήγει τῶν Πάρθων καὶ Χορασμίων. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος ὁ Ἀρτάβαζος δὲν ἐνέκρινε τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν περὶ παραμονῆς τοῦ Μαρδονίου εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος, ὑπέκυψεν ὅμως κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον συνώδευσε μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου μετὰ στρατιωτικοῦ σώματος ἐξ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του πρὸς τὸν Μαρδόνιον ἐπληροφορήθη, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ποτιδαίας καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς εἶχον ἐπαναστατήσει, καὶ ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 480/479 π. Χ. ἐκυρίευσε τὴν Ὄλυνθον. Τὴν Ποτίδαιαν ὅμως, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας, δὲν ἠδυνήθη νὰ κυ-

Digitized by Google

ριεύσῃ· καὶ ἡ προδοσία ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐσχεδίασεν ὁ Ἀρτάβαζος, ἀπέτυχε καὶ μεγάλην φθορὰν ὑπέστησαν τὰ στρατεύματά του ἐξ ἐπελθούσης ἀποτόμου ἀνυψώσεως τοῦ θαλασσίου ὕδατος κατόπιν ἀμπώτιδος. Ἕνεκα τούτου κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 479 π.Χ. ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας καὶ ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Μαρδονίου, τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὰ νοτιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἀπεπειράθη ὁ Ἀρτάβαζος νὰ πείσῃ τὸν Μαρδόνιον ν' ἀποφύγῃ κρίσιμον μάχην πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ προσπαθήσῃ διὰ δωροδοκιῶν νὰ καθυποτάξῃ αὐτούς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτή, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μάχης, προβλέπων τὴν ἔκβασιν αὐτῆς, ἀνεχώρησε μετὰ 40 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ διὰ Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης ἔφθασεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁπόθεν διεπέρασεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ φυγὴ αὕτη τοῦ Ἀρταβάζου δὲν ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ὡς ἀπείθεια ἐκ δειλίας προελθοῦσα, ἀλλ' ὡς πρᾶξις φρονήσεως. Διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον (τῷ 477 π. Χ) ὁ Ἀρτάβαζος, ὡς ἔμπιστος τοῦ Ξέρξου, διωρίσθη σατράπης τῆς Φρυγίας ἑδρεύων ἐν Δασκυλίῳ καὶ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ τότε εὑρισκομένου βασιλέως τῆς Σπάρτης; Παυσανίου τοὺς ὅρους τῆς δι' αὐτοῦ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Πέρσας. Μέχρι τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνεκαλύφθη ἡ συνεννόησις τοῦ Παυσανίου μετὰ τῶν Περσῶν καὶ ἐπῆλθε τὸ οἰκτρὸν τέλος αὐτοῦ (468 π. Χ.), ὁ Ἀρτάβαζος ἐξηκολούθησε νὰ σατραπεύῃ τῆς Φρυγίας. Περὶ τῶν περαιτέρω πράξεων καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ οὐδὲν εἶναι γνωστόν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτάβαζος.** Οὗτος κατά τινας καὶ οὐχὶ *Μεγάβαζος* ἐκαλεῖτο ὁ πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα πείσῃ διὰ χρημάτων τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαναγκασθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀνακαλέσωσιν ἐξ Αἰγύπτου τὰ στρατεύματά των, τὰ ὁποῖα (κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος) εἶχον στείλει εἰς βοήθειαν τῶν ὑπὸ τὸν Ἰνάρων καὶ Ἀμυρταῖον ἐπαναστατησάντων Αἰγυπτίων. Ὁ Ἀρτάβαζος οὗτος λέγεται, ὅτι ἐστρατήγει τοῦ Περσικοῦ στόλου κατὰ τὰς περὶ τὴν Κύπρον ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὅτι διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν *Κιμώνειον* εἰρήνην. Πάντα ταῦτα ὅμως, καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις τοῦ Ἀρταβάζου τούτου καὶ ἡ συνομολόγησις εἰρήνης μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Περσῶν, εἶναι ἀμφίβολα καὶ λίαν ἀπίθανα. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτάβαζος.** Υἱὸς τοῦ Φαρναβάζου καὶ τῆς Ἀπάμης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξου τοῦ Β'. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ πάππου του ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ὁ Ἀρτάβαζος (τῷ 365 π. Χ.) ὡς στρατηγὸς κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Δατάμου. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Δατάμου ὁ Ἀρτάβαζος κατέστη σατράπης ἐν Δασκυλίῳ (τῷ 362 π. Χ). Μετ' ὀλίγον ὅμως μετέσχεν αὐτὸς ὁ Ἀρτάβαζος ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ πάππου του καὶ τοῦ θείου του Ὀρόντου, ταχέως ὅμως ὑπετάχθη καὶ ἔτυχε συγγνώμης (περὶ τὸ 360 π. Χ.). Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Ἀρτάβαζος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μέντορος καὶ Μέμνονος τῶν Ροδίων, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχὺν πλησίον αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Β' (τῷ 459 π. Χ.) καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ νεωτάτου υἱοῦ αὐτοῦ Ὤχου ὡς Ἀρταξέρξου τοῦ Γ' (358 π. Χ.) ὁ Ἀρτάβαζος, πιθανῶς φοβούμενος τιμωρίαν διὰ τὴν πρώτην ἀποστασίαν του ἐκ μέρους τοῦ ἐκδικητικοῦ θείου του, ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν (περὶ τὸ 356 π. Χ.) καὶ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χάρητος καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν μισθοφόρων ἀπέκρουσεν ἐπί τινα χρόνον τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ'. Ὅτε δὲ ὁ Χάρης ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι, περιπεπλεγμένοι τότε εἰς πολέμους ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, ἐφοβήθησαν τὰς ἀπειλὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ Ἀρτάβαζος ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τῶν Θηβαίων, οἱ ὁποῖοι ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν 5 χιλιάδας ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Παμμένη (τῷ 353 π. Χ.). Παρὰ τὴν θηβαϊκὴν ὅμως βοήθειαν, ἡττηθεὶς ὁ Ἀρτάβαζος (τῷ 352 π. Χ.) ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ', ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον.

Ἐν Μακεδονίᾳ διέμεινεν ὁ Ἀρτάβαζος μέχρι τοῦ 345 π. Χ., ὅτε ὁ γυναικάδελφός του Μέντωρ, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει σπουδαίαν θέσιν πλησίον τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ', ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ του καὶ ἐπέτυχε συγγνώμην δι' αὐτόν. Ποῦ διέμεινεν ὁ Ἀρτάβαζος μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Περσίαν κατὰ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ' καὶ τίνα θέσιν εἶχε πλησίον τούτου, δὲν εἶναι γνωστόν. Βραδύτερον ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν ἐμπίστων τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Περσίας Δαρείου τοῦ Κοδομαννοῦ, τὸν ὁποῖον, ἡττηθέντα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ φεύγοντα, ἠκολούθησε μέχρι τῆς συλλήψεώς του ὑπὸ τοῦ Βήσσου. Τὴν σύλληψιν τοῦ Δαρείου δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Ἀρτάβαζος, δὲν ἐνέκρινεν ὅμως ταύτην καὶ μόνος αὐτὸς μετὰ τῶν υἱῶν του καὶ 1500 Ἑλλήνων μισθοφόρων δὲν προσεχώρησεν εἰς τοὺς στασιαστάς, ἀλλ' ἐτράπη πρὸς τὰ ὄρη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου κατέφυγε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ σκληρὰ τιμωρία, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιβάλει ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν νεαρὸν γυναικάδελφον τοῦ Ἀρταβάζου Μέμνονα τὸν Ρόδιον, καθίστα τοῦτον μισητὸν εἰς τὸν Ἀρτάβαζον· ἡ συμπεριφορὰ ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέναντι τοῦ τραυματίου Δαρείου καὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἰδίως ὁ ἀγών, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τοῦ Βήσσου ἀφ' ἑνός, ἡ παλαιὰ γνωριμία ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐν Μακεδονίᾳ διαμονῆς τοῦ Ἀρταβάζου ἀφ' ἑτέρου, ἐξήλειψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πᾶσαν ἔχθραν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οὕτως ὁ Ἀρτάβαζος ἐβοήθησε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς περαιτέρω στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις του, ὁ δ' Ἀλέξανδρος εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς ἀφοσιώσεώς του κατέστησεν αὐτὸν σατράπην τῆς Βακτριανῆς. Ὡς τοιοῦτος ὁ Ἀρτάβαζος μετέσχε τῆς κατὰ τῆς Σογδιανῆς ἐκστρατείας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστρατήγει ἑνὸς τμήματος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετὰ τὸ πέρας δὲ ταύτης παρῃτήθη λόγῳ γήρατος ἀπὸ τῆς σατραπείας.

Κατά τινα παράδοσιν ὁ Ἀρτάβαζος ἐκ τῆς Ροδίας συζύγου του ἀπέκτησεν ἕνδεκα υἱοὺς καὶ δέκα θυγατέρας. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως οὔτε τί ἀπέγιναν τὰ τέκνα του, οὔτε πότε καὶ ποῦ ἀπέθανεν ὁ Ἀρτάβαζος. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτάβαζος.** Βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων (βλ. Ἀρτάβασδος).

Ἀρτάβανος. Πέρσης υἱὸς τοῦ Ὑστάσπους, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Δαρείου τοῦ Α', συνεβούλευσε τοῦτον νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ὅπως δὲν εἰσηκούσθη βραδύτερον καὶ παρὰ τοῦ Ξέρξου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ὁ Ἀρτάβανος ἠκολούθησε τὸν Ξέρξην μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁπόθεν ἀπεστάλη ὑπ' αὐτοῦ ὀπίσω εἰς τὴν Περσίαν, ἵνα κυβερνᾷ τὸ κράτος κατὰ τὴν ἀπουσίαν του. Τί ἀπέγινεν ὁ Ἀρτάβανος μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ξέρξου, δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐξ ἅπαντος ὅμως ὁ Ἀρτάβανος οὗτος, ὁ συνετὸς θεῖος τοῦ Ξέρξου, δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς *Ἀρτάβανον τὸν Ὑρκανόν*. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτάβανος.** Ὑρκανός, ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Ξέρξου (465 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐδολοφόνησε τῇ βοηθείᾳ τοῦ εὐνούχου Σπανίθρα ἢ Μιθριδάτου. Αἱ γνῶμαι τῶν ἱστορικῶν διίστανται ἐν προκειμένῳ. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Πολ. 5.8) ὁ Ἀρτάβανος ἐφόνευσε τὸν Ξέρξην, ἀφοῦ ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δαρεῖον, κατηγορηθέντα ψευδῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἀποπείρᾳ πατροκτονίας. Κατ' ἄλλους διενήργησε τὸν φόνον τοῦ Δαρείου δι' Ἀρταξέρξου τοῦ Α', ὃν κατώρθωσε νὰ πείσῃ, ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ συμμετέσχεν εἰς τὴν συνωμοσίαν, ἥτις ἐστοίχισε τὴν ζωὴν τοῦ πατρός των. Ἐπιχειρήσας νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρταξέρξην, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνος εἰς θάνατον. Α. Δ.

— **Ἀρτάβανος.** Πέντε ἐν ὅλῳ Ἀρσακίδαι βασιλεῖς τῶν Πάρθων (βλ. λ. Παρθική), ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο:

— 1) *Ἀρτάβανος ὁ Α'.* Διεδέχθη τὸν πατέρα του Τιριδάτην (τῷ 216 π. Χ) καὶ παραχωρήσας εἰς τοὺς Σελευκίδας τὴν Μηδίαν ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν ἀπὸ τριακονταετίας μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Πάρθων διεξαγόμενον πόλεμον, ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ 196 π. Χ. Κατά τινας ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὁ υἱὸς τοῦ Τιριδάτου, δὲν ὠνομάζετο Ἀρτάβανος, ἀλλ' ἔφερεν ἄλλο ὄνομα, καὶ ἐπομένως Ἀρτάβανος Α' πρέπει νὰ ὀνομάζηται ὁ συνήθως Ἀρτάβανος ὁ Β' λεγόμενος.

— 2) *Ἀρτάβανος ὁ Β (ἢ Α').* Διεδέχθη τὸν ἀνεψιόν του *Φραάτην τὸν Β'* φονευθέντα ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν Σκυθικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον (127 π. Χ) εἶχον εἰσβάλει εἰς τὸ Παρθικὸν κράτος. Κατά τινας οἱ Σκύθαι μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀρταβάνου τοῦ Β' εἰς τὸν παρθικὸν θρόνον ἐξεκένωσαν οἰκειοθελῶς τὴν χώραν, κατ' ἄλλους ὅμως ὑπεχρέωσαν τοῦτον νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς αὐτούς, πιθανῶς δὲ ἀφῄρεσαν καὶ τινα ἔκτασιν κατὰ τὰ μεθόρια εὑρισκομένην. Μετ' ὀλίγα ἔτη (τῷ 124 π. Χ) ὁ Ἀρτάβανος οὗτος ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τῶν Τοχάρων. Οἱ θεωροῦντες τὸν Ἀρτάβανον τὸν Β' ὡς Ἀρτάβανον Α' δέχονται ὡς Ἀρτάβανον Β' ἕνα ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ υἱοῦ τούτου Μιθριδάτου τοῦ Β' (124 - 87 π. Χ.).

— 3) *Ἀρτάβανος ὁ Γ'.* Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Πάρθων βασιλέων, ἐκ θηλυγονίας ἀπόγονος τῶν παλαιῶν Ἀρσακιδῶν. Οὗτος εἶχεν ἀνατραφῇ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Δαῶν (κειμένῃ ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης) καὶ ἐκλήθη εἰς τὸν παρθικὸν θρόνον ὑπὸ τῆς ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ρωμαίους διακειμένης μερίδος, φαίνεται δέ, ὅτι, πρὸ τοῦ βασιλεύσῃ τῆς Παρθικῆς, ἦτο βασιλεὺς τῆς Ἀτροπατηνῆς Μηδίας. Ὁ Ἀρτάβανος ὁ Γ' κατ' ἀρχὰς μέν, ὅτε ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὸν παρθικὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον κατεῖχεν ὁ ἐν Ρώμῃ ἀνατραφεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων βοηθηθεὶς υἱὸς τοῦ Φραάτου τοῦ Δ' *Ὀνώνης*, ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἠδυνήθη ὁ Ἀρτάβανος νὰ νικήσῃ τὸν Ὀνώνην, τὸν ὁποῖον, καίτοι Ἀρσακίδην, ἐμίσει ὁ παρθικὸς λαὸς ὡς ἐκπεφυλισμένον, ἐξηλληνισμένον καὶ φίλον τῶν Ρωμαίων. Οὕτω κατώρθωσεν ὁ Ἀρτάβανος νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῶν Πάρθων καὶ ἠνάγκασε τὸν Ὀνώνην νὰ καταλίπῃ τὴν Παρθικήν. Καὶ ἠδυνήθη μὲν ὁ ἔκπτωτος Ὀνώνης νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρωμαίων νὰ καταλάβῃ τὸν χηρεύοντα θρόνον αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀρτάβανος Γ' ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς εὐγενεῖς Ἀρμενίους κατ' αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ὁ Ὀνώνης, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τιβερίου, νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Συρίαν, ἡ ὁποία τότε ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Μετὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀρταβάνου τοῦ Γ' ἡ δύναμις τῶν Πάρθων ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος διὰ τὰς ἐν Ἀσίᾳ Ρωμαϊκὰς κτήσεις. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ὁ Τιβέριος ἐκεῖ τὸν ἀνεψιόν του Γερμανικόν, ὁ ὁποῖος ταχέως ἠδυνήθη νὰ ὑπαγάγῃ καὶ πάλιν τὴν Ἀρμενίαν ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐπιρροήν, ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ ὡς βασιλέα τὸν φίλον τῶν Ρωμαίων Ζήνωνα, υἱὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος (τῷ 18 μ. Χ.), καὶ ἀναγκάσας τὸν Ἀρτάβανον τὸν Γ' νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν ζητῶν νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Κατὰ ταύτην ὁ Γερμανικὸς ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Ἀρταβάνου τοῦ Γ' καὶ συνήφθη φιλία καὶ συμμαχία μεταξὺ Πάρθων καὶ Ρωμαίων, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὁ μὲν Ὀνώνης ἀπεμακρύνθη ἐκ Συρίας καὶ ἐγκατέστη εἰς τὴν Πομπηϊούπολιν τῆς Κιλικίας, ὁ δὲ Ἀρτάβανος ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Παρθικῆς.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Γερμανικός, ὁ Ἀρτάβανος Γ', φοβούμενος αὐτόν, οὐδὲν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ὅτε ὅμως οὗτος ἀπέθανε, προσεποιήθη μὲν ὁ Ἀρτάβανος Γ' ὅτι ἐλυπήθη σφόδρα καὶ διέταξε καὶ αὐλικὸν πένθος ἐπὶ τῷ θανάτῳ του, πράγματι ὅμως ἐνόμισεν, ὅτι εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἀποπείρας του πρὸς κατάληψιν τῆς Ἀρμενίας. Εἰσέβαλε λοιπὸν καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν βασιλέα τὸν πρεσβύτατον τῶν υἱῶν του Ἀρσάκην, ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Καππαδοκίας, ἐκαυχᾶτο δὲ καὶ ἠπείλει, ὅτι ἔμελλε νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του πάσας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν ἄλλοτε τὸ κράτος τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Πρὸς τούτοις ἀπῄτει παρὰ τῶν Ρωμαίων νὰ ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς θησαυρούς, τοὺς ὁποίους εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Συρίαν καὶ Κιλικίαν ὁ Ὀνώνης.

Ἂν καὶ ὁ ἤδη γέρων Τιβέριος δὲν εἶχε πλέον διάθεσιν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς νέους ἀγῶνας, ἐν τούτοις, πρὸ τῆς θρασείας ταύτης ἀξιώσεως τοῦ Ἀρταβάνου εὑρεθείς, διέταξε τὸν στρατηγόν του Βιτέλλιον νὰ βοηθήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ πρώην βασιλέως Φραάτου τοῦ Δ', Φραάτην καὶ τοῦτον ὀνομαζόμενον, νὰ καταλάβῃ τὸν παρθικὸν θρόνον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φραάτης οὗτος, τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ ὑποστηρίξωσι καί τινες ἰσχυροὶ Πάρθοι δυσηρεστημένοι, ἀπέθανε καθ' ὁδόν, τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Ἀρταβάνου Γ' ἀνέλαβε νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Φραάτου Τιριδάτης. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν του ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ Ἀρτάβανος Γ', ἄλλους μὲν φονεύσας, ἄλλους δὲ διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων προσελκύσας πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Βιτέλλιος καὶ ὁ Τιριδάτης εὗρον συμμάχους τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων Φαρασμάνην καὶ τὸν ἀδελφὸν τούτου Μιθριδάτην, ὁ ὁποῖος διεξεδίκει τὸν θρόνον τῆς Ἀρμενίας.

Τῇ ἐνεργείᾳ λοιπὸν τούτων ἐδολοφονήθη ὁ κατέχων τὸν ἀρμενικὸν θρόνον υἱὸς τοῦ Ἀρταβάνου Ἀρσάκης καὶ ἰβηρικὰ στρατεύματα εἰσήλασαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Καὶ ἔστειλε μὲν κατ' αὐτῶν ὁ Ἀρτάβανος Γ' πολυπληθῆ στρατὸν ὑπὸ τὸν υἱόν του Ὀρόντην, ἀλλ' ὁ Φαρασμάνης προσεκάλεσε τοὺς λαοὺς τοῦ Καυκάσου Σαρμάτας καὶ Ἀλβανοὺς εἰς κοινὴν κατὰ τῶν Πάρθων καὶ Ἀρμενίων ἐπίθεσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὀρόντης ἡττήθη. Ὁ Ἀρτάβανος Γ' τότε, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμόν, ἐξεστράτευσε μεθ' ὁλοκλήρου τῆς παρθικῆς δυνάμεως κατὰ τῆς Ἰβηρίας (τῷ 36 μ. Χ.), ἠναγκάσθη ὅμως ὑπὸ τῆς ἀπειλῆς εἰσβολῆς τῶν Ρωμαίων εἰς Μεσοποταμίαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Παρθικήν. Καὶ ἐκεῖ εὑρέθη περικυκλωμένος ὑπὸ ἐχθρῶν· οἱ ρωμαΐζοντες ἐκ τῶν Πάρθων ὑπερίσχυσαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἀρτάβανον Γ' νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὑρκανίαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξησφάλισε τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰς γυναῖκάς του ἔν τινι φρουρίῳ. Ἐνῷ ὅμως ὁ νεαρὸς Τιριδάτης ἠσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου ἐκείνου, οἱ δυσηρεστημένοι κατ' αὐτοῦ Πάρθοι μεγιστᾶνες μετέβησαν εἰς τὴν Ὑρκανίαν καὶ ἐτέθησαν

Digitized by Google

ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρταβάνου Γ΄, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ σκυθικῶν στρατευμάτων εἰσβαλὼν εἰς τὴν Παρθικὴν ἔφθασε μέχρι τῆς Σελευκείας χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ οὐδαμοῦ ἀντίστασιν. Ὁ Τιριδάτης τότε λύσας τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου κατέφυγεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἐκεῖ ὅμως ὁ στρατός του διελύθη καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη οὗτος νὰ διαβῇ τὸν Εὐφράτην καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Συρίαν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως.

Ἤδη ὁ Ἀρτάβανος Γ΄ εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην θέσιν ἀπέναντι τῶν Ρωμαίων καὶ τοσοῦτον μῖσος ᾐσθάνετο κατὰ τοῦ Τιβερίου, ὥστε ἐτόλμησε νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ, κατηγορῶν αὐτὸν διὰ τὰς μιαιφονίας, τὴν ἀνικανότητα καὶ τὴν τρυφήν του, τὸν προέτρεπεν ἐν τέλει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν μεγίστην καὶ δικαιοτάτην ἐπιθυμίαν τῶν μισούντων αὐτὸν ὑπηκόων του αὐτοκτονῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοῦ Ἀρταβάνου Γ΄ μῖσος τῶν ὁμοεθνῶν του, ὡς φαίνεται, δὲν ἦτο μικρόν. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθη μετ᾽ ὀλίγον οὗτος νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἐπὶ Καλλιγόλα, ἵνα, ἐξησφαλισμένος ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, δυνηθῇ νὰ καταβάλῃ τοὺς ἐσωτερικούς. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ κίνδυνος καθίστατο ὁσημέραι μεγαλύτερος καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ Ἀρτάβανος Γ΄ νὰ καταλίπῃ καὶ πάλιν τὴν Παρθικὴν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀβδιηνῆς Ἰζάτην, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποτελῆ, ἵνα εὕρῃ ἄσυλον πλησίον αὐτοῦ. Ὁ Ἰζάτης ὅμως παραδόξως ὄχι μόνον ἐδέχθη τὸν Ἀρτάβανον Γ΄ εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ καὶ ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν σεβασμόν, τὸν ὁποῖον ἀπῄτει ἡ ἀπέναντι αὐτοῦ θέσις του. Καὶ τὸ σπουδαιότατον, ὁ Ἰζάτης ἐμεσίτευσε παρὰ τοῖς ἀντιπάλοις τοῦ Ἀρταβάνου περὶ συμβιβασμοῦ καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Κίνναμον, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τοῦ Ἀρταβάνου εἶχεν ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῶν Πάρθων, νὰ παραιτηθῇ. Οὕτως ἠδυνήθη νῦν ὁ Ἀρτάβανος Γ΄ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ θεωρῶν ἤδη περιττὴν τὴν ρωμαϊκὴν φιλίαν νὰ καταστῇ καὶ πάλιν ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ διαμείνῃ τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἀρτάβανος ἀπέθανε περὶ τὸ 40 μ. Χ. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐφονεύθη καὶ ὁ ὁμώνυμος υἱός του μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ του, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Γοτάρζου.

—4) ***Ἀρτάβανος ὁ Δ΄.*** Ἀναφέρεται περὶ τὸ 80 μ. Χ. ὡς βασιλεὺς τῶν Πάρθων, μὴ ἀναγνωριζόμενος ὅμως ὑπὸ παντὸς τοῦ παρθικοῦ λαοῦ.

—5) ***Ἀρτάβανος ὁ Ε΄.*** Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τοῦ παρθικοῦ κράτους καὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου τὸ παρθικὸν κράτος διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Καρακάλλαν εἰσέβαλον ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Μηδίαν καὶ ἐλεηλάτησαν φρικτῶς τὴν χώραν, συλήσαντες καὶ τοὺς παλαιοὺς τάφους τῶν βασιλέων (τῷ 216 μ. Χ.). Ἡ δολοφονία ὅμως τοῦ Καρακάλλα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου ὄχι μόνον ἀπήλλαξε τοὺς Πάρθους ἀπὸ φοβεροῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ κατέστησεν εἰς αὐτοὺς δυνατὸν νὰ νικήσωσι τοὺς Ρωμαίους καὶ νὰ ἐπιβάλωσιν ὅρους εἰρήνης εἰς αὐτούς. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ Μακρῖνος, φονεύσας τὸν Καρακάλλαν, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ἐσκέφθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμον, ἵνα εὕρῃ καιρὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Προέτεινε λοιπὸν εἰρήνην πρὸς τὸν Ἀρτάβανον τὸν Ε΄ ὑπισχνούμενος νὰ ἀπελευθερώσῃ ἄνευ λύτρων τοὺς Πάρθους αἰχμαλώτους. Οὗτος ὅμως ἤγειρε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀποζημιωθῇ διὰ πάσας τὰς ζημίας τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τοῦ Καρακάλλα, καὶ ἰδίως διὰ τὴν σύλησιν τῶν βασιλικῶν τάφων· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀξίωσίς του αὕτη δὲν ἐγένετο ἀποδεκτή, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, νικήσας δὲ δὶς τὸν Μακρῖνον, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ πάσας τὰς ἀξιώσεις του. Οὕτως ὁ Ἀρτάβανος ὁ Ε΄ ἐδόξασε καὶ πάλιν τὰ παρθικὰ ὅπλα καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὸ παρθικὸν κράτος καὶ πάλιν ἰσχυρόν, ὅπως ἦτο ἐπὶ Ἀρταβάνου τοῦ Γ΄. Ἀλλ᾽ οἱ μακροχρόνιοι πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἀγῶνες τοσοῦτον ἐξήντλησαν τοὺς Πάρθους, ὥστε, ὅ,τι δὲν ἔπαθον οὗτοι ὑπὸ τοῦ Καρακάλλα καὶ τῶν Ρωμαίων, ἔπαθον μετ᾽ ὀλίγον ὑπὸ τῶν ἐπαναστάντων Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μὲν ὁμόφυλοι πρὸς τοὺς Πάρθους, βαρέως ὅμως ἔφερον τὸ νὰ εἶναι καὶ ἴσοι πρὸς αὐτούς, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε εἶχον ὑποτελεῖς. Ἐπανεστάτησαν λοιπὸν καὶ νικήσαντες εἰς τρεῖς μάχας τὸν Ἀρτάβανον κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Παρθικὴν καὶ ἵδρυσαν τὸ νέον περσικὸν κράτος τῶν *Σασσανιδῶν*. Καὶ ὁ μὲν Ἀρτάβανος ἔπεσεν ἐν τῇ τελευταίᾳ μάχῃ, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν Ἀρταξέρξης ὁ Α΄ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τοῦ νέου ἐκείνου περσικοῦ κράτους τῷ 226 μ. Χ. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρτάβανος.** Ἀρμένιος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν καὶ αὐτομολήσας μετὰ τοῦ πατρός του *Ἰωάννου* (Ἀρσακίδου) καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (527—565). Συμμετέσχε καὶ διεκρίθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Βελισαρίου κατὰ τῶν Βανδήλων τῆς Β. Ἀφρικῆς (534). Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατηγοῦ Βελισαρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχηγίας τῶν στρατευμάτων τῆς Λιβύης ὑπὸ τοῦ ἀνικάνου καὶ ἐκδότου στρατηγοῦ Σεργίου καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ ὁμοίου του Ἀρεοβίνδου, ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ ἐκλονίσθη ἐπικινδύνως, τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ κατέπεσεν, ἐπανειλειμμέναι δὲ στάσεις τῶν ἀξιωματικῶν ἐκορύφωσαν τὴν παραλυσίαν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν. Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην κατάστασιν ἔθεσε τέρμα, ὁ Ἀρτάβανος, ὅστις κατορθώσας νὰ φονεύσῃ τὸν ἀρχιστασιαστὴν *Γόνθαριν* ἐγένετο κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανέφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν ὑχανῆ ἐκείνην ἐπαρχίαν. Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Α΄ ἀμείβων τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀρταβάνου διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον ἁπάσης τῆς Λιβύης (546). Μετά τινα χρόνον ἀνεκλήθη τῇ αἰτήσει του εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ θαυμάζοντος τὰ ἔργα του ἀλλὰ καὶ τὸ παράστημα καὶ τὸ ἦθος του· «ἦν γὰρ εὐμήκης τό τε σῶμα καὶ καλός, τό τε ἦθος ἐλευθέριος καὶ ὀλίγα ἄττα φθεγγόμενος»

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐτιμήθη μεγάλως λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ὑπάτου καὶ διορισθεὶς στρατηγὸς τῶν ἐν Βυζαντίῳ στρατευμάτων καὶ ἄρχων τῶν *Φοιδεράτων*.

Τότε ὁ Ἀρτάβανος ἐπεδίωξε γὰ συζευχθῇ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἰουστιανοῦ Προϊέκταν καὶ ἐπειδὴ οὐ μόνον ὁπερρίφθη ἡ πρότασίς του αὕτη, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ καὶ συζήσῃ μετὰ τῆς ἐν διαστάσει συζύγου του, δυσηρεστήθη κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀνεμίχθη εἴς τινα ἀνόητον ἐναντίον του συνωμοσίαν, ἀνακαλυφθεὶς δὲ καθῃρέθη τῶν βαθμῶν του καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς ἐν τοῖς ἀνακτόροις φυλακάς, ἔνθα ἔμεινε μέχρι τοῦ 550, ὅτε ἀμνηστευθεὶς διωρίσθη στρατηγὸς τῶν ἐν Θρᾴκῃ ταγμάτων καὶ ἐστάλη εἰς Σικελίαν (ἦτο τότε τὸ 15 ἔτος τοῦ πολέμου κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων).

Ἀποβιβασθεὶς ἐκεῖ κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, ἐνίκησε τοὺς Γότθους ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ καὶ εἶτα ἐγένετο κύριος ἁπάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ φρουρίων αἰχμαλωτίσας καὶ τὰς φρουρὰς αὐτῶν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ συμμετέσχεν ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ναρσῆν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν τε Γότθων καὶ τῶν ἐκ Γαλλίας εἰσβαλόντων Φράγκων. Συνέτριψε τοὺς Φράγκους παρὰ τὴν Πίσαυρον (τὴν νῦν Pesaro ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Marche πρὸς Β. τῆς Ἀγκῶνος), κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τοῦ ἐν Φάνῳ (Fano) στρατοπέδου των καὶ ἀπηλευθέρωσε τοὺς ἐκεῖ κρατουμένους αἰχμαλώτους. Συμμετέσχεν ὡσαύτως τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Κασουλῖνον μεγάλης μάχης πλησίον τῆς Καπύης (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 555), καθ᾽ ἣν οἱ Ἕλληνες ἐξώντωσαν τοὺς εἰς Ἰταλίαν εἰσβαλόντας Φράγκους ὑπὸ τὸν Βουτελῖνον. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρτάβασδος (***Ἀρτάβαζος, Ἀρταβάσδης*** ἢ ***Ἀρταουάσδης***). Ὄνομα πολλῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας (βλ. καὶ λ. *Ἀρμενία* τ. Ε΄ σ. 579 β΄), ὧν γνωστότερος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Τιγράνου (50 π.Χ.), ὅστις, ἐξαπατήσας τὸν Ἀντώνιον, ὑπῆρξεν ὁ αἴτιος τῶν ἐν τῇ κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατείᾳ καταστροφῶν αὐτοῦ. Ἀχθεὶς ὑπὸ τοῦ τριάνδρου εἰς τὴν Αἴγυπτον διεπομπεύθη, κατόπιν δὲ—κατὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν—ἐθανατώθη διαταγῇ τῆς Κλεοπάτρας.

Ἕτερος *Ἀρτάβασδος*, ὃν ἐπέβαλεν ὡς βασιλέα τῆς Ἀρμενίας ὁ Αὔγουστος, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν Ἀρμενίων.

Ἄλλος *Ἀρτάβαζος* ἢ *Βαραστάδης*, Ἀρμένιος ἡγεμὼν καταγόμενος ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν *Ἀρσακιδῶν*, ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος ὀλυμπιονίκης, νικήσας εἰς τὴν πυγμὴν (393 μ. Χ.) (βλ. λ. ἀθλητισμός).

—**Ἀρτάβασδος.** Στρατηγὸς τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, Ἀρμένιος τὴν καταγωγήν, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Η΄ αἰῶνος. Οὗτος βοηθήσας τὸν Λέοντα Ἴσαυρον νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του καὶ καθ᾽ ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὑπηρέτησε πιστῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἐστασίασε (742) κατὰ τοῦ διαδόχου του Κωνσταντίνου Ε΄ καὶ ἐπελθὼν ἐναντίον του εἰς Κράσον ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν συλλάβῃ αἰχμάλωτον. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἀμόριον, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ ἀμυνθῇ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ στασιαστοῦ, ὁ δὲ Ἀρτάβασδος καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ προδοσίας τοῦ μαγίστρου Θεοφάνους Μονωτίου ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἐπεκράτησεν εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 743 ὁ Ἀρτάβασδος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἐπεκράτει εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Μάχη πεισματώδης συνεκροτήθη τὸν Μάϊον τοῦ ἰδίου ἔτους πλησίον τῶν Σάρδεων, κατὰ τὴν ὁποίαν νικηθεὶς κατὰ κράτος ὁ Ἀρτάβασδος καὶ καταδιωχθεὶς μέχρι Κυζίκου μόλις ἐσώθη ἐπὶ πλοίου καταφυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐστράφη κατόπιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρταβάσδου Νικήτα, ὅστις συγκροτήσας στρατὸν ἐξ Ἀρμενίας ἐπήρχετο ἐναντίον του. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ συνηντήθησαν παρὰ τὴν Μωδρινὴν πλησίον τῆς Ἀγκύρας τὸν Αὔγουστον τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἡ μάχη ὑπῆρξε κρατερὰ καὶ ἡ νίκη τοῦ Κωνσταντίνου περιφανής. Ἀπαλλαγεὶς τοιουτοτρόπως οὗτος ἐκ παντὸς κινδύνου ἐκ τῶν νώτων ἐπέρχεται κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν κατέλαβε τὴν 2 Νοεμβρίου. Ὁ Ἀρτάβασδος προλαβὼν κατέφυγεν εἰς Νίκαιαν καὶ ἐκεῖθεν εἴς τι φρούριον τῆς Καππαδοκίας, ὅπου συνελήφθη ὑπὸ τῆς καταδιωκούσης αὐτὸν στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἀχθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ περιαχθεὶς δέσμιος εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον ἀπετυφλώθη μαζὶ μὲ τοὺς δύο υἱούς του. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἀρτάβασδος.** Ἕλλην μαθηματικὸς φερόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Νικόλαος Ραβδᾶς ὁ Σμυρναῖος*. Ἔζη ἐν Βυζαντίῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ἔγραψε δέ, ἐκτὸς μικρᾶς ἑλληνικῆς γραμματικῆς ἀνεκδότου, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν υἱόν του Παῦλον, δύο ἐπιστολὰς περὶ ἀριθμητικῆς, ἐξ ὧν ἡ μὲν στοιχειώδης, ἡ δὲ ἀναλυτικωτέρα, καὶ πραγματείαν περὶ τῆς ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμήσεως (ἔκφρασις τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου).

(*L. Tannery*, Notice sur les deux lettres arithmétiques de Nicolas Rhabdas, Not. et extraits 32 I 1886). Ι. Φ. Δ.

ἀρτάβη (*Ἀρχαιολ.*). Περσικὸν μέτρον χωρητικότητος, ἴσον πρὸς ἕνα μέδιμνον καὶ τρεῖς χοίνικας ἀττικὰς (55 λίτρας). Ὡσαύτως ὑπῆρχε καὶ ὁμώνυμον αἰγυπτιακὸν μέτρον. Δ. Α.

Ἄρταβις (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Ποταμὸς τῆς Γεδρωσίας, ὁ σημερινὸς Ἀραμπάχ.

ἀρτάβοτρυς (ἡ) (Artabotrys) (*Βοτ.*). Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνονωδῶν* περιλαμβάνον 15 περίπου εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι θάμνοι ἀναρριχώμενοι. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀρτάβοτρυς ὁ εὔοσμος* (Artabotrys odoratissima), ἀειθαλὲς φυτὸν τῆς Μαλαισίας καλλιεργούμενον πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

Ἀρταβρικὸς ***κόλπος*** (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Κόλπος τῆς Β.Δ. Ἰβηρίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀρτάβρων (*Στρ.* Γ. γ, 5) ἀναφερόμενος ὡς Artabricus Sinus ὑπὸ τοῦ Πομπονίου Μέλα (III, 13). Εἶναι ὁ σύγχρονος ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Γκαλικίας (Galicia: τῆς ΒΔ Ἱσπανίας) κόλπος τῆς *Κορούνια*, ὁ διχαλούμενος εἰς δύο κολπώσεις, κλασικοῦ τύπου, *ἀναχύσεων* (cote à rias· βλ. *ἀκτή*: *γαλικιανοῦ τύπου*), τὴν *Ρία ντὲ Ἐλ Φερρὸλ* (Ria de el Ferrol, ἀρχ. *Ἀρτάβρων λιμὴν*) καὶ τὴν *Ρία ντὲ λὰ Κορούνια* (Ria de la Coruna, ἀρχ. *Βριγάντιον*). Ἐπὶ τοῦ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὴν δευτέραν τῶν κολπώσεων ἀκρωτηρίου, τοῦ λεγομένου τανῦν Torre de Hercules (πλάτ. 43° 23′ 10″, μῆκ. 8° 24′ 15″ Δυτ., χάρτης ἀγγλικὸς 1755: San Ciprian Bay to Cape Finisterre) ἐλειτούργησεν ὁ ἀρχαιότερος γνωστὸς ἐν τῷ κόσμῳ φάρος, ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τῶν Φοινίκων, ἀφιερωσάντων αὐτὸν τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Λατίνου Γεωγράφου (Δ΄ αἰὼν μ. Χ.) Aethicus (Æthici «Cosmographia», Hispania, ἔκδοσις *Erricus Stephanus* 1677), ὅστις τὸν περιγράφει ὡς πολὺ ὑψηλὸν («altissimum farum»).

Ὁ πύργος ἐκεῖνος ζηλοτύπως ἐπεσκευάζετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἔκ τινος δὲ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης παρὰ τὸν σύγχρονον φάρον, ὁ ἐπισκευάσας ἐκεῖνον «ἀρχιτέκτων Lupus, θέλων νὰ συναγωνισθῇ τὰ θαυμάσια τῆς Μέμφιδος, ἀνήγειρε τὸν πύργον ὑψηλότερον, τὸν περιέβαλε διὰ κλίμακος καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτοῦ ἐξεπύρσευε τοῖς ναυτιλλομένοις». Τὴν ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν πυραμίδων τῆς Μέμφιδος ἀνωτέρω εἴδησιν ἐχρησιμοποιήσαμεν ὡς πρόσθετον ἐπιχείρημα, εὐνοϊκῶς κριθέν, ὑπὲρ τῆς γνώμης ἡμῶν, ὅτι τὸ ὕψος τοῦ φάρου τῆς Φάρου ἦτο 157 μέτρων καὶ οὐχὶ κάτω τῶν 100 ὡς γενικῶς ἦτο δεκτόν, ὑποστηρίζοντες καὶ ὅτι ὁ Σώστρατος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεγείρῃ κτίσμα, εἰς ὃ τὸ ὕψος ἦτο σπουδαιότατος παράγων, καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ὕψος βραχύτερον τῶν 144 μέτρων τῆς πυραμίδος τοῦ Χέοπος.

Τὸν *Ἀρτάβρων λιμένα* ὁ Πτολεμαῖος ὀνομάζει «Ἀρταβρῶν λίμνην ἢ λιμένα», θέλων οὕτω νὰ τονίσῃ τὸ ἰδιότυπον τοῦ λιμένος, ὄντος πράγματι κλασσικοῦ τύπου *ἀναχύσεως*. Ὁ Πομπόνιος Μέλας τὸν ἀναφέρει ὡς Ardobriga (III, 2) εἶναι δὲ ὁ σύγχρονος λιμὴν τοῦ *Φερρὸλ* (El Ferrol), οὗ αἱ συντεταγμέναι (τοῦ ναυτικοῦ του ἀστεροσκοπείου) εἶναι πλάτ. 43° 29′ 30″ καὶ μῆκ. 8° 13′ 24″ Δυτικόν. Σ. Ε. Λ.

Ἄρταβροι (*Ἀρχ.*). Λαὸς τῆς Ἰβηρίας, κατοικῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς δυτικῆς Ἰβηρίας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Φινιστέρ.

Ἄρταβρον (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Ἀκρωτήριον τῆς βορειοδυτικῆς Ἰβηρίας εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀρτάβρων (*Στράβ.* Γ, γ, 5) ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλινίου (*Plin.* IV, 35, 1). Διίστανται αἱ γνῶμαι ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα αὐτοῦ, τῶν μὲν ταυτιζόντων αὐτὸ πρὸς τὸ σύγχρονον *Φινιστέριον* (Cabo Finistere), τῶν δὲ πρὸς τὸ *Ὀρτεγκὰλ* (Cabo Ortegel

Digitized by Google

ἀμφότερα τῆς Γκαλικίας (Galicia) τῆς ΒΔ. Ἱσπανίας. Καθ' ἡμᾶς ἡ ταύτισις τοῦ Ἀρτάβρου πρὸς τὸ Φινιστέριον δὲν εἶναι ὀρθή· ἄλλως τε ὁ Στράβων ὀνομάζει αὐτὸ *Νέριον*. Ἀντιθέτως προκύπτει, ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Πλινίου (αὐτόθι) ἡ ταύτισίς του πρὸς τὸ *Ὀρτεγκάλ*, τὸ διαχωρίζον τάς, καθέτως σχεδὸν συγκλινούσας, δυτικὴν καὶ βορείαν τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου ἀκτάς: «... κατόπιν μέγιστον ἀκρωτήριον προβάλλει πρὸς τὴν θάλασσαν· οἱ μὲν τὸ ὀνομάζουν Ἄρταβρον, οἱ δὲ Μέγα Ἀκρωτήριον καὶ ἄλλοι, ἀπὸ γειτονικῶν πόλεων, ἀκρωτήριον τοῦ Ὀλίζιπο. Χωρίζει τὰς ξηράς, τὰς θαλάσσας καὶ τὸν οὐρανόν. Κατ' αὐτὸ δὲ τερματίζεται τῆς Ἱσπανίας ἡ πλευρὰ καί, τούτου παρακαμπτομένου, ἀναφαίνεται τὸ μέτωπον αὐτῆς». Αἱ συντεταγμέναι του συνεπῶς εἶναι πλάτ. 43° 46' 15" Β. καὶ μῆκ. 7° 54' 00" Δυτ. (βλ. χάρτ. ἀγγλ.: 1 Portsmouth to Canary islands, 1104 Bay of Biscay, 1053: Cape Penas to Pontevedra bay καὶ 1755: San Ciprian bay to cape Finisterre). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρτάγειρα, *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρμενίας, μεταξὺ Τίγρεως καὶ Εὐφράτου κειμένη, περὶ ἧς ὁμιλοῦσιν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πατέρκουλος καὶ ἥτις φέρεται συνταυτιζομένη πρὸς τὴν *Ἀρταγιγάρταν* τοῦ Πτολεμαίου ἢ τὴν *Ἀρτεγεράσσαν* τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελίνου. Οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς καλοῦσιν αὐτὴν *Ἀρταζέρ*. Ἡ Ἀρταγιγάρτα τοῦ Πτολεμαίου ἔκειτο κατὰ τὸν γεωγράφον τοῦτον μεταξὺ τῶν Ἀρσαμοσάτων καὶ τῶν Τιγρανοκέρτων.

— **Ἀρτάγειρα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀφρικῆς, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος (4, 6.32).

Ἀρταγέρσης.—1) Στρατηγὸς τοῦ Ἀρταξέρξου (*Ξενοφ*. Ἀνάβ. 1, 7, 11. 8, 24). —2) Ἀρχηγὸς τῶν Καδουσίων μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀρταγιγάρτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρμενίας (βλ. Ἀρτάγειρα).

Ἀρταζώστρη. Θυγάτηρ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου καὶ σύζυγος τοῦ Μαρδονίου (*Ἡρόδ*. 6.43).

ἀρταίνω· βλ. ἀρτύω.

Ἀρταῖοι *[Ἀρχ.]* Ὄνομα διδόμενον εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ τῶν γειτόνων των (*Ἡρόδ*. 7. 61). Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον: Ἀρταῖοι=ἥρωες. Ἐν τῇ σανσκριτικῇ ἡ λέξις rta σημαίνει τὸν φιλαλήθη, τὸν ἀγαθόν, τὸν εὐγενῆ καὶ τὸν ἰσχυρόν.

—**Ἀρταίων τεῖχος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις παρὰ τὸν ποταμὸν Ρύνδακον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Οἱ κάτοικοι *Ἀρταιοτειχῖται (Στέφ. Βυζ.)*.

Ἀρταῖος. Βασιλεὺς τῶν Μήδων (731—692 π. Χ.), μνημονευόμενος ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (2, 32 καὶ ἑφεξῆς).

Ἀρταῖος. Βασιλεὺς τῆς Οὐαλλίας (βλ. λ. Ἀρθοῦρος).

Ἀρταῖος, —α (δημ. *Ἀρτηνός, —ή*)· ὁ κάτοικος τῆς πόλεως Ἄρτης.

— **Ἀρταίων**, *δῆμος*—. Πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ὁ δῆμος Ἀρταίων εἶχε περιφέρειαν πλὴν τῆς τοῦ νῦν *Δήμου Ἀρταίων* (βλ. λ. Ἄρτα) καὶ τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Λουτροτόπου* (τέως *Κάτω Μπάνι*) καὶ *Κομμένου*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρτακάηνα καὶ *Ἀρτακόανα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς ἐν Περσίᾳ χώρας Ἀρίας (*Στράβ*. 11.516).

ἀρτακάμα (ἡ) (Artacama) *[Ζωολ.]*. Γένος *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τερεβελιδῶν*. Οἱ ζωνοσκώληκες οὗτοι ἔχουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Κεφαλικὸς λοβὸς σχηματίζων κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα μέγα χεῖλος βαθέως ἐσχισμένον καὶ μὲ ἐπιμήκεις πτυχάς. Στοματικὸν ἄνοιγμα ἀρκετὰ μικρὸν καὶ σχεδὸν ὁλόκληρον κεκρυμμένον ὑπὸ τὸ χεῖλος. Τελεία ἀπουσία ὀφθαλμῶν. Βράγχια φυλλοειδῆ, βραχέα, πολυάριθμα κατὰ δέσμας διατεταγμένα καὶ κατὰ τὰ πλάγια τῆς κεφαλῆς. Ἐκ τῶν γνωστῶν εἰδῶν κοινότερον εἶναι *ἀρτακάμα ἡ προβοσκιδωτὴ* (Artacama proboscidea), χαρακτηριζομένη ὑπὸ σώματος κυλινδρικοῦ κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος καὶ πεπιεσμένου κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τὸ ὀπίσθιον τμῆμα, ἀποτελουμένου δὲ ἐξ 70—95 ἀρθρώσεων. Προβοσκὶς σχεδὸν κωνικὴ καὶ τελευτῶσα εἰς ἀπεστρογγυλωμένας προσακτρίδας, αἵτινες εἶναι ἀνίσου μεγέθους, μᾶλλον βραχεῖαι, πολυάριθμοι καὶ κατέχουσι καὶ μέγα μέρος τῆς κεφαλῆς. Βράγχια ὅμοια καὶ μακρὰ ὅσον τὸ ἥμισυ τοῦ πλάτους τοῦ σώματος. Χρῶμα ἐρυθροελαιῶδες. Γενικὸν μῆκος σώματος 80 χιλιοστ., πλάτος 5 χιλιοστ. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Σπιτσβέργην καὶ τὰς Νορβηγικὰς ἀκτάς. Δ. Ν. Π.

Ἀρτακάμας. Σατράπης τῆς Μεγάλης Φρυγίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (*Κύρ*. Ἀνάβ. 7. 4 6).

ἀρτακαμίδα (ἡ) (Artacamida) *[Ζωολ.]*. Γένος *ζωνοσκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πολυχαιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τερεβελιδῶν*. Οἱ ζωνοσκώληκες τοῦ γένους τούτου διακρίνονται τῶν λοιπῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐκ τοῦ ὅτι ἡ στοματικὴ ἄρθρωσις ἐπιμηκύνεται πρὸς τὰ πρόσω καὶ σχηματίζει ἀρκετὰ μεγάλην προβοσκίδα κεκαλυμμένην ὑπὸ πλήθους προσακτρίδων. Περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Σπιτσβέργης. Δ. Ν. Π.

Ἀρτάκανα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίου Παρθίας, ἡ σημερινὴ Ἀρντεκοῦν (*Πτολ*. 6. 5. 4).

Ἀρτάκη *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν τῇ Προποντίδι, κειμένη ἐπὶ τῆς *Κυζικηνῆς χερσονήσου* καὶ παρὰ τῇ βορείᾳ παραλίᾳ τοῦ κόλπου τῆς Κυζίκου. Ὑπῆρξε τὸ πάλαι ἀποικία τῶν Μιλησίων, χρησιμεύσασα ὡς βάσις διὰ τὸν περαιτέρω ἀποικισμὸν τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος ὑπὸ τῶν Μιλησίων κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα. Μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων (500—494 π. Χ.) κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες ἕνεκα τούτου εἶχον καταστρέψει αὐτήν, ἀνακτισθεῖσαν βραδύτερον. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἀρτάκη ὡς προάστειον τῆς Κυζίκου. Ἔχει νῦν λιμένα ἀσφαλῆ, ἀνοικτὸν δὲ μόνον εἰς τοὺς ΝΔ. ἀνέμους, ἀλλ' ἄνευ τινὸς οἱουδήποτε τεχνικοῦ ἔργου, ὥστε νὰ διευκολύνωνται αἱ φορτοεκφορτώσεις.

Ἡ πόλις ἤκμαζε πρὸ τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς, ἔχουσα περὶ τὰς 12000 κατοίκους, ὧν 1500 ἦσαν Τοῦρκοι, 500 Κιρκάσιοι καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν, τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῶν ἐσπεριδοειδῶν, εἰς τὴν ἁλιείαν καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν ἁλιπάστων ἰχθύων. Ἦτο ἕδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κυζίκου. Εἰς τὴν πόλιν ἐσῴζοντο ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ λείψανα τειχῶν. Εἰς τὸν ὅρμον τῆς Ἀρτάκης τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ δρῶντος ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπεβιβάσθη ἐπὶ πλοίων καὶ διεπεραιώθη εἰς Ραιδεστὸν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης (5 Σεπτεμβρίου 1922). (Βλ. κατ. *Στρατ. Ἱστορ.*) Ἐπίσης ἐπεβιβάσθη ἅπας ὁ ἑλληνικός, ἀρμενικός, οἱ Κιρκάσιοι καὶ ὅλος ὁ ἀντικεμαλικὸς πληθυσμὸς τοῦ Δορυλαίου, τῆς Προύσης καὶ τῶν παραλίων, τῶν Μικρασιατικῶν, τῆς Προποντίδος. Οἱ Ἀρτακηνοὶ Ἕλληνες καταφυγόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγκατεστάθησαν νῦν εἰς Βατῶντα τῆς Εὐβοίας, παρὰ τὴν Χαλκίδα, καὶ ἵδρυσαν ἤδη ἐκεῖ τὴν *Νέαν Ἀρτάκην*. Ἐν Ἀρτάκῃ νῦν οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέστησαν Βεγγαζίους καὶ Τουρκοκρῆτας πρόσφυγας. Ἡ Ἀρτάκη τουρκιστὶ καλεῖται *Ἐρδέκ*. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης εἴς τινας χάρτας ἀποκαλεῖται καὶ ἡ ὅλη χερσόνησος τῆς Κυζίκου «*χερσόνησος τῆς Ἀρτάκης*». Ν. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατόπιν διαταγῆς τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας, ληφθείσης τὴν 25ην Αὐγούστου 1922, τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ διέταξε τὰς ὑπ' αὐτὸ μονάδας νὰ ἀχθῶσι πρὸς Πάνορμον, ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν εἰς Πάνορμον καὶ Ἀρτάκην. Αἱ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην διεξαχθεῖσαι ἐπιχειρήσεις ἀπὸ 3—6 Σεπτεμβρίου 1922 φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀρτάκης*». Τὴν πρωΐαν τῆς 3ης Σεπτεμβρίου τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ κατεῖχε τὴν γραμμὴν Ντελικλῆ Μπαΐρ-Καγιατζίκ-Μπαϊρὰμ Τεπὲ (βλ. σχεδιάγραμμα). Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 3ης Σεπτεμβρίου ὁ ἐχθρὸς ἤρχισεν ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ καὶ περὶ ὥραν 11ην κατεῖχε τὴν ἐν τῷ σχεδιαγράμματι ἐμφαινομένην γραμμήν. Τὴν 3ην ὥραν τῆς ἡμέρας ταύτης μετὰ προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ τῆς 10ης Μεραρχίας, προσπαθῶν νὰ καταλάβῃ τὸ ὕψωμα Μπαΐρ Τεπὲ καὶ τοιουτοτρόπως δυσχεράνῃ τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀλλὰ μετὰ τοπικάς τινας ἐπιτυχίας ἀνεχαιτίσθη ἡ ἐπίθεσίς του καὶ ἡ 10η Μεραρχία κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ μέχρι τῆς νυκτὸς τὰς θέσεις της. Εἰς τὸν ἀγῶνα συμμετέσχον καὶ 2 ἀντιτορπιλλικὰ τοῦ εἰς Πάνορμον καταπλεύσαντος ἑλληνικοῦ στόλου. Εἰς τὸν τομέα τῆς 3ης Μεραρχίας οὐδεμία ἐχθρικὴ ἐνέργεια ἐξεδηλώθη κατὰ τὴν 3ην Σεπτεμβρίου.

Διὰ τὴν νύκτα τῆς 3—4 Σεπτεμβρίου διετάχθη παρὰ τοῦ Σώματος Στρατοῦ νὰ συνεχισθῇ ἡ ἐπιβίβασις τῶν τμημάτων εἰς Πάνορμον μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ κατόπιν τὰ ὑπόλοιπα τμήματα νὰ ἀποσυρθῶσι πρὸς ἐπιβίβασιν εἰς τὴν Ἀρτάκην. Τὴν κάλυψιν τῆς ἐπιβιβάσεως τῶν τμημάτων εἰς Ἀρτάκην ἀνέλαβεν ἡ 10η Μεραρχία, ἐνισχυθεῖσα δι' ἑνὸς Συντάγματος καὶ I Μοίρας Πυροβολικοῦ τῆς 3ης Μεραρχίας. Διὰ τῶν δυνάμεων τούτων κατέλαβε τὸ ἀμέσως Ν. τοῦ λαιμοῦ τῆς χερσονήσου Ἀρτάκης ὕψωμα Ντελικλῆ—Μπαΐρ. Τὴν 10ην Μεραρχίαν θὰ ὑπεστήριζε διὰ τῶν πυρῶν του καὶ ὁ στόλος καταπλέων ἑκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ τῆς χερσονήσου Ἀρτάκης. Ὁ ἐχθρὸς συνεχίζων τὴν προέλασίν του ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς 10ης Μεραρχίας καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς παρατάξεώς της. Παρὰ τὴν σφοδρότητα ὅμως τῆς ἐπιθέσεως ἡ Μεραρχία ὑποστηριζομένη καὶ ὑπὸ τῶν πυρῶν τοῦ στόλου κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις της μέχρι τῆς νυκτὸς τῆς 4ης Σ/βρίου. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 4ης Σ/βρίου ὡς καὶ τὴν νύκτα τῆς 4—5 Σ/βρίου συνεχίσθη εἰς Ἀρτάκην ἡ ἐπιβίβασις. Ἡ ἐπιβίβασις ἐγένετο ἐπὶ 6 ἀποβαθρῶν ἃς κατεσκεύασε τὸ μηχανικὸν τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀπὸ 1—3 Σεπτεμβρίου.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα εἰς τὴν προκυμαίαν κατέστρεψε τὴν κυριωτέραν τῶν ἀποβαθρῶν. Λόγῳ τῆς πυρκαϊᾶς ἐσημειώθη ἀταξία

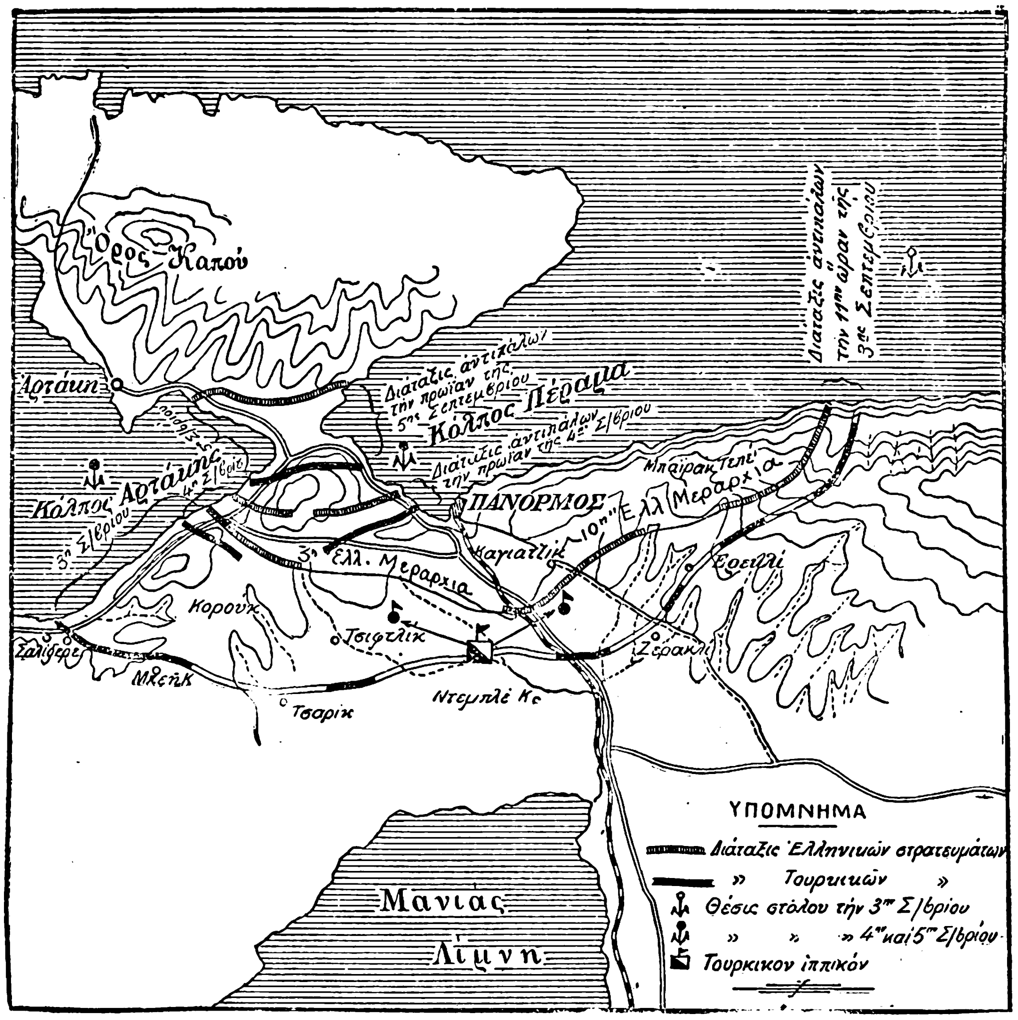

Χάρτης τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Ἀρτάκης (3—6 Σεπτεμβρίου 1922).

Digitized by Google

εἰς τὰ ρυμουλκὰ πλοῖα μέσῳ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων. Τῇ αἰτήσει τοῦ Γ' Σώματος πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ στόλου διετέθησαν ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐπὶ τῶν ρυμουλκῶν, καὶ οὕτω ἡ ἐπιβίβασις ἐσυνεχίσθη κανονικῶς εἰς Ἀρτάκην καὶ Γκόνιαν. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 5ης Σεπτεμβρίου ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ τὸν λαιμὸν τῆς χερσονήσου, λόγῳ τῆς ὑπὸ τοῦ στόλου ἐπιτηρήσεως. Ἡ ἐπιβίβασις ἐπερατώθη τὴν 11ην ὥραν τῆς 6ης Σεπτεμβρίου. Ἅπασαι αἱ μονάδες τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ραιδεστόν.

Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἀρτάκη**, *νῆσος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Νησὶς τῆς ΝΔ ἀκτῆς τῆς φερωνύμου χερσονήσου, εὑρισκομένη πρὸ τοῦ τερματισμοῦ τοῦ φερωνύμου ὄρους: «ἐν ταύτῃ δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κυζικηνῶν ὄρος ἐστὶ εὔδενδρον Ἀρτάκη καὶ νησίον ὁμώνυμον πρόσκειται τούτου» (*Στράβ.* Didot 493,39). Ὁ Τιμοσθένης ἐμέτρησε τὴν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασίν της εἰς ἓν στάδιον (= 190 μέτρα), ὡς ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὁ δὲ Πλίνιος (ἐκδ. Didot V, 44, § 1) ὀνομάζει τὴν νησῖδα *Ἀρτάκαιον*, τονίζων τὴν ὕπαρξις πόλεως ἐπ' αὐτῆς «ante Kyricum...... Artacaeum cum oppido». Τὸ ἀνενδοίαστον τῆς ταυτότητός της οὐδεμίαν παρουσιάζει δυσχέρειαν: εἶναι ἡ σύγχρονος *Ἀγρελοῦδι* ἢ *Ζεϊτὶν-Ἀντά*, ἀναδύουσα εἰς 250 μέτρα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἐφ' ἧς ἡ σύγχρονος πολίχνη Ἀρτάκη (Ἐρντέκ). Βρίθει ἐρειπίων ἀρχαίων σῳζομένων καὶ τῶν λειψάνων ἀρχαίου τινὸς κυματοθραύστου χωροῦντος ἀπὸ τοῦ βορείου της ἄκρου. Πόρος 120 μέτρων εὔρους καὶ 2 ὀργυιῶν βάθους, μεταξὺ τῆς κεφαλῆς τοῦ κυματοθραύστου τούτου καὶ τῆς ἑτέρου τοιούτου χωροῦντος ἀπὸ τῆς χερσονήσου πρὸς τὴν νησῖδα, χρησιμοποιεῖται διαρκῶς ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἱστιοφόρον μικροναυτιλίαν.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρτάκη**, *ὄρος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἓν τῶν τεσσάρων: *Ἄρκτων ὄρος, Δίνδυμον, Ἀρτάκη, Ἀδράστεια*, ἅτινα ὁ Στράβων (ἐκδ. Didot IB' κ, 11) ὀνομάζει ὡς ὄρη τῆς Κυζικηνῶν νήσου.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρτάκης** *χερσόνησος* [*Γεωγρ.*]. Χερσόνησος τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Προποντίδος, καλουμένη ἄλλως *Ἀρκτόννησος* καί, συνηθέστερον, Κυζικηνὴ *χερσόνησος* (βλ. λ.).

Ἀρτακηνή, *χώρα* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος ἐγγὺς τῶν Ἀρβήλων, ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (16,738) ἀναφερόμενος.

Ἀρτακής,—έος. [*Μυθολ.*]. Ἥρως ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου φονευθεὶς (*Ἀπολ. Ρόδ.* 1, 1047).

Ἀρτακίη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία δύο κρηνῶν, ἢ πηγῶν. Ἡ μία τούτων ἀναφέρεται ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (κ. 108):

«...θυγατέρ' ἐσθλῇ Λαιστρυγόνος Ἀντιφάτοιο,
ἡ μὲν ἄρ' ἐς κρήνην κατεβήσετο καλλιρέεθρον
Ἀρτακίην' ἔνθεν γὰρ ὕδωρ προτὶ ἄστυ φέρεσκον

ἀφορῶσα εἰς τὴν πρὸ τῆς πόλεως τῶν Λαιστρυγόνων καλλίρροον ἐκείνην πηγήν, εἰς ἣν κατήρχετο τοῦ Ἀντιφάτου ἡ εὐσταλὴς κόρη, ὅπως λάβῃ ὕδωρ.

Ἡ ἑτέρα ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν τῇ Προποντίδι χώραν τοῦ ἥρωος Κυζίκου, περιποιηθέντος τοὺς Ἀργοναύτας προσεγγίσαντας εἰς τὰ ἀσφαλῆ ἀγκυροβόλια τῆς χώρας του (βλ. καὶ λ. **Ἀρμουντλί**).

Βασιζόμενος ὁ Victor Berard εἰς τὴν ὕπαρξιν πηγῆς *Ἀρτακίης* εἰς τὴν *Ἀρκτόννησον*, δηλαδὴ εἰς τὴν τῆς *Ἀρτάκης χερσόνησον* καὶ ἀναζητῶν τὴν θέσιν τῆς χώρας τῶν Λαιστρυγόνων, συνεδύασε τὸν ἀπὸ τῆς νήσου Αἰολίης (βλ. λ.) πλοῦν τοῦ Ὀδυσσέως, τὴν ὕπαρξιν εἰς τὴν βορείαν Σαρδὼ ἀκρωτηρίου ὀνομαζομένου *Capo Orso* (*Ἄρκτου ἄκρα* κατὰ μετάφρασιν) καὶ πηγῆς ὕδατος ἀφθόνου ἐν τῷ αἰγιαλῷ τοῦ ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον ὅρμου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτόν, ἄγνωστον ὄντα τότε εἰς τοὺς ξένους ναυτικούς, δικρότου τοῦ Νέλσωνος ὠνομάζετο ὅρμος τοῦ *Εϊτζεγκάουτ* (Azincourt)· τοῦτο δέ, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα (Les Phéniciens et Odyssée, τόμ. II σελ. 209 καὶ ἐφεξῆς ἐκδόσεως 1903) ὅτι ὡς χώρα τῶν Λαιστρυγόνων, δέον νὰ θεωρῆται ἡ πρὸς τὸν πορθμὸν τοῦ Μπονιφάτσιο καὶ ἔναντι τῆς συστάδος τῆς Μανταλένα ἀκτὴ τῆς Σαρδοῦς. Ὁ de la Marmora (Itiner. en Sardaigne II 475) καὶ αἱ Γαλλικαὶ Ναυτιλ. ὁδηγίαι (Instr. Nautiques No 778 σελ. 485) γράφουσαι ὅτι τὸ ἀκρωτήριον *Ὄρσο*, τερματισμὸς γρανιτώδους βουνοῦ ὕψους 130 μέτρων, ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν εἰς καταπληκτικὴν ὁμοιότητα τῆς σκιαγραφίας του πρὸς Ἄρκτον, καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον πηγὴ ἦτο τὸ γενικὸν ὑδρεῖον τῶν διαπλεόντων τὸ Μπονιφάτσιο, ἐν τέλει δέ, καὶ πρὸ πάντων αὕτη, ἡ μνεία ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου τῆς Ἄρκτων ἄκρας (β. λ.), πάντα ταῦτα ἔπεισαν τὸν Berard ὅτι ἡ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ναυτιλία, ὀνομάζουσα τὰ ἀκρωτήρια ἰδίᾳ ἀπὸ τὸ σχῆμά των, ἐνόει ὑπὸ τὰς ὀνομασίας Capo Orso καὶ Ἄρκτων ἄκρα τὸ αὐτὸ τῆς Σαρδοῦς ἀκρωτήριον, ὁπότε ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν Ἀργοναυτῶν, **Ἀρτακίης τῆς ἐν Προποντίδι** καὶ Ἄρκτων ὄρους τῆς Ἀρτάκης καὶ τῆς ἐν γένει ναυτιλίας τῆς Δύσεως, Ἀρτακίης τῶν Λαιστρυγόνων καὶ Ἄρκτων ὄρους τῆς Σαρδοῦς ἀπεκαθίστατο πλήρης. Πᾶς τις θὰ συμμερίζετο τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὡς ἐξόφθαλμον, ἐὰν μὴ αἱ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου γεωγραφικαὶ συντεταγμέναι δὲν προεβάλλοντο ὡς διστακτικαὶ σκέψεις τοῦ ἐσφαλμένου ὅμως αὐτῶν πᾶν ἄλλο ἢ νὰ ἀποκλεισθῇ δυναμένου, τὸ τοιοῦτον τοῦ Berard συμπέρασμα, ἂν μὴ ἀπολύτως ἀσφαλές, καθίσταται πάντως λίαν ὁμοιαληθές.

Ὁπωσδήποτε, τὸ ἀπώτατον τῆς ἐποχῆς ἀμφοτέρων τῶν ὡς ἄνω θρύλων καθιστᾷ ἀληθοφανὲς ὅτι ἡ ὀνομασία *Ἀρτακίη* προηγήθη τῆς ὀνομασίας *Ἀρτάκη*.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀρτάκινα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος ἐν Κρήτῃ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (3, 17, 10).

Ἀρτάκιοι καὶ **Ἀρτακοί** [*Ἀρχ.*]. Λαὸς ἐν Θρᾴκῃ ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου μνημονευόμενος (51 27).

Ἀρτάλε (Artale), *Ἰωσήφ*. Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ματζαράνῳ (1628 - 1679). Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς στρατιωτικός, μετασχὼν εἰς τὴν περίφημον πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος τῆς Κρήτης, ἔνθα ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν. Ἐγκαταλείψας τὰ στρατιωτικὰ ἔργα ἀφωσιώθη εἰς τὰ γράμματα καὶ διῆγε βίον ὅλως ἱπποτικόν. Δεινὸς ξιφομάχος, ἐμονομάχει συνεχῶς καταβάλλων τοὺς ἀντιπάλους του, ὡς ἐκ τούτου ἐγένετο γνωστότερος ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα «il cavalier Sanguinario», καὶ ἐθεωρεῖτο εἴς τινας κοινωνικὰς τάξεις ὡς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἱπποτικῆς ἐποχῆς. Ἐδημοσίευσε δὲ πλεῖστα ἔργα ὑπὸ τὸν τίτλον «Del encyclopedia, parte prima» ἐν Βενετίᾳ, 1664, «Parte seconda, ovvero la guerra fra i vivi e i morfi», «Tragedia di lieto fine il Cor di Marte, romanzo» ἐν Νεαπόλει 1672. Ἐκτὸς τούτων συνέθεσεν ἐλεγεῖον ἐπιγραφόμενον «Bellezza Herata» καὶ ἓν δρᾶμα «la Pasife, fatto possibile ovvero l'impossibile» δημοσιευθὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1661.

Θ. Β.

Ἀρτάμας. Δυνάστης τῆς Φρυγίας, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Κύρου Ἀναβάσει (2, 1, 5).

ἀρταμίδαι (οἱ) (Artamidae) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν στρουθῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καμποφαγιδῶν*. Διακρίνονται διὰ τὸ ποικίλον εἰς χρωματισμοὺς πτέρωμά των, τὸ χονδρὸν καὶ αἰχμηρὸν ράμφος των, τὰς εὐρυτάτας κατὰ τὴν βάσιν των καὶ ὀδοντωτὰς κατὰ τὰ ἄκρα των σιαγόνας, τοὺς βραχεῖς πόδας καὶ τὰς λίαν ἀνεπτυγμένας πτέρυγας καὶ οὐράν. Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν, τὴν Τιμόρην καὶ τὴν Νέαν Καληδονίαν. Τρέφονται κυρίως ἐκ τῶν καμπῶν τῶν ἐντόμων.

Δ. Ν. Π.

Ἀρταμίτιον. Δωρικὸς τύπος τῆς λέξεως *Ἀρτεμίσιον*.

Ἀρτάμνης. Υἱὸς τοῦ Σμέρδιος, οὗ ποιεῖται μνείαν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης.

ἄρταμος (ὁ) (Artamus) [*Ζῳολ.*]. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρταμιδῶν*. Εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Μαδαγασκάρης, τὰ κυριώτερα δὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῶν εἶναι: Ράμφος λίαν ἐπίμηκες, ἰσχυρόν, πεπιεσμένον κατὰ τοὺς ρώθωνας καὶ τελευτῶν εἰς ἀγκιστροειδὲς ἄκρον. Ρωθωνικὰ τρήματα ἀπεστρογγυλωμένα, πτέρυγες λίαν ἀνεπτυγμέναι καὶ ἐλαφρῶς αἰχμηραί. Πόδες ἰσχυροὶ καὶ δάκτυλοι φέροντες αἰχμηροὺς καὶ κυρτοὺς ὄνυχας. Πτέρωμα λευκὸν καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον γαλακτῶδες κατὰ τὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος, μελανὸν μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας εἰς τὴν ράχιν καὶ τὴν οὐρὰν καὶ ὑπόφαιον εἰς τὴν κεφαλήν. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, *ἄρταμος ὁ μελανόπτερος* (Artamus melanopterus) ἀπαντῶν εἰς τὰ δάση τῆς Μαδαγασκάρης καὶ τρεφόμενον ἐξ ἐντόμων.

Ἄρταμος ὁ μελανόπτερος.

Δ. Ν. Π.

Ἀρτάμωφ, *Μιχαὴλ Δημητρίεβιτς*. Σύγχρονος Ρῶσσος ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1888 εἰς τὸ Κυβερνεῖον Κοστρόμσκ. Ἀνετράφη μακρὰν τῶν ἀνθρώπων, ἐντὸς δάσους τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ του ἦτο φύλαξ, καὶ δὲν ἀπεμακρύνθη ἐξ αὐτοῦ παρὰ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, καθ' ὃν ἐτραυματίσθη ἐπικινδύνως. Ἀπὸ τοῦ νοσοκομείου ἤρξατο ἀποστέλλων πρὸς δημοσίευσιν ποιήματα καὶ τῷ 1919 ἐξέδωκε τὴν πρώτην συλλογήν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ μητέρα γῆ». Τὰ ποιήματα ταῦτα εἶναι μία ζωηρὰ ἐκδήλωσις ἀγάπης πρὸς τὴν φύσιν. Οἱ στίχοι του ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα δημοτικῆς ποιήσεως, ἡ δὲ γλῶσσά του εἶναι ἡ καθαρῶς λαϊκή. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πρώτης αὐτοῦ συλλογῆς, ἀπῆλθε καὶ αὖθις εἰς τὸ βάθος τοῦ δάσους ἔνθα ἐγεννήθη καὶ ζῇ ἐν αὐτῷ.

Θ. Β.

— **Ἀρτάμωφ** (Artamov), *Πέτρος*. Ψευδώνυμον τοῦ κόμητος *Λαφὶτ ντὲ Πελλεπόρ*.

Ἀρτὰν (Artan), *Λουδοβῖκος*. Βέλγος ζωγράφος (1837—1890). Διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς θαλασσογράφος.

Ἀρτάνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀγκυροβόλιον τῆς ΝΔ ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Βιθυνίας καὶ εἰς τὸ στόμιον τοῦ φερωνύμου ποταμίου *Ἀρτάνου* (*Σκύλ. Καρυανδ.* Περίπλ. § 92: «Σαγγάριος καὶ ἄλλος ποταμὸς Ἀρτάνης»). Ἡ θέσις του, ἐκ τῆς μελέτης καὶ συγκρίσεως τῶν περικοπῶν ἐκ τῶν «περίπλου τοῦ Εὐξείνου Πόντου» τοῦ τε *Ἀρριανοῦ* (§ 17) καὶ τοῦ *Ἀνωνύμου* (§ 3), ταυτίζεται πρὸς τὸ ἀγκυροβόλιον *Κίλια* ἔχον καὶ χωρίον φερώνυμον (πλάτ. 41°09' ½ Β, μῆκος 29°35' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2238: Black Sea, Bosporus to Kerempeh) δυτικῶς τοῦ φερωνύμου ἀκρωτηρίου ἔχοντος ἰσχυρὸν φάρον λευκόν, κτιστὸν γνώρισμα πρὸς ἀναγνώρισιν διὰ τὰς ὁμιχλώδεις ἡμέρας, καὶ πέντε σωστικοὺς σταθμούς, ὧν οἱ τρεῖς εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ ἀγκυροβολίου τῆς *Ἀρτάνης*.

Ω.

ἀρτάνη (ἡ)· τὸ σχοινίον διὰ τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τι, εἶδος θηλειάς.

—[*Ναυτ.*] Ὅρος τοῦ ναυτικοῦ ὀνοματολογίου χρησιμοποιούμενος ὑπὸ διαφόρους ἐννοίας, πάντοτε ὅμως ἐν τῇ γενικῇ σημασίᾳ τοῦ μέσου, δι οὗ *ἀρτᾶταί τι*, καὶ δή:

—1) *Ἀρτάνη κοινὴ* (κοιν. τὸ *σαμπάνιο* γαλλ. l'élingue, ἀγγλ. the sling)· τεμάχιον ἐξ ἁλύσεως ἔχον εἰς τὸ μέσον κρίκον καὶ εἰς τὰ ἄκρα ἀγκιστρα (κόρακας) ἀγκιστρούμενα εἰς κατάλληλα σημεῖα τοῦ ἀντικειμένου, ὅ περ, ἀρτώμενον μέσῳ τῆς ἀρτάνης, πρόκειται νὰ ἀρθῇ πρὸς ἔνθεσιν ἐν τῷ πλοίῳ ἢ πρὸς ἀποβίβασιν ἀπ' αὐτοῦ· ἡ τοιαύτη ἀρτάνη χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀνέγερσιν βαρέων ἀντικειμένων. Ἐὰν πρόκειται περὶ ἄρσεως ἀντικειμένου ἐλαφροτέρου, λ. χ. βυτίου μικροῦ βάρους, χρησιμοποιεῖται ἀρτάνη *κορακωτὴ* ἢ *δακτυλωτὴ* ἀποτελουμένη ἐκ τεμαχίου σχοινίου εἰς οὗ τὰ ἄκρα ἐνάπτονται ἀνὰ εἷς κόραξ, οὗ τὸ σχῆμα ὑπομιμνήσκει τὸ τῆς χειρός, ἧς οἱ δάκτυλοι εἶναι κεκαμμένοι πως πρὸς τὴν παλάμην.

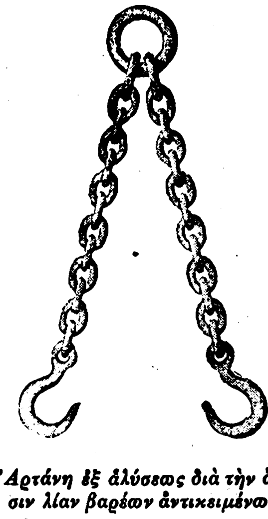

Ἀρτάνη ἐξ ἁλύσεως διὰ τὴν ἄρσιν λίαν βαρέων ἀντικειμένων.

[Προσόμοιαι ἀλλὰ μικροῦ ὡς εἰκὸς πάχους κρίκου εἶναι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἀρτάναι τῶν λέμβων, αἱ ἀγκιστρούμεναι καὶ πρὸς ἑκατέραν τῶν πλευρῶν διὰ σχοινιδίου στερεούμεναι, κατὰ τὰς ἀνακρεμάσεις αὐτῶν]

Οἱ τοιοῦτοι κόρακες (pattes à futailles) ἐνάπτονται εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἐπηγκενίδων (*γτούγιες*, douvelles) τοῦ βυτίου ἢ εἰς τὰ σιδηρᾶ περιλάβεια (*τσέρκια*), δι' ὧν περιβάλλεται τὸ πρὸς ἄρσιν δέμα (*κόλλο*). Ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἀρθῇ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον ὑπόκειται εἰς κίνδυνον ἀποσχίσεως (λ.χ. σάκκοι ἀλεύρου) ἢ διανοίξεως (λ. χ. βυτία ἐλαίου, οἰνοπνεύματος), ἡ ἀρτάνη καταρτίζεται τότε ἐκ τεμαχίου σχοινίου 4-5 μέτρων μήκους, ἀπολήγοντος εἰς *ἀγκύλην* κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ *φίμωμα* κατὰ τὸ ἕτερον, διατιθεμένην περὶ τὸ ἀρθησόμενον ἀντικείμενον, καταρτιζομένου *βρόχου* διὰ τῆς ἀγκύλης καὶ *ξυλοδέσμου* διὰ τοῦ ἑτέρου ἄκρου· ἐὰν μάλιστα πρόκειται περὶ σάκκων ἐξ ἀνθεκτικοῦ πως ὑφάσματος, τότε δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν προχείρως τὴν ἀρτάνην ἐκ τεμαχίου σχοινίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἄκρα ἀμματίζονται ὁμοῦ διὰ σταυροδέσμου, ἓν δὲ τῶν μέσων, ἀφοῦ περιβάλῃ τὸ βάρος, περᾷ εἰς τὸ ἕτερον μέσον καὶ φερόμενον πρὸς τὰ ἄνω ἀγκυρίζεται εἰς τὸν κόρακα τοῦ κάτω τροχίλου τοῦ ἐπάρτου.

Προκειμένης ἄρσεως μεγάλων ζῴων πρὸς ἐπιβίβασιν ἢ ἀποβίβασιν, ἡ ἀρτάνη, προκειμένου μὲν περὶ ἵππων, ἡμιόνων ἢ ὄνων ἢ βοῶν μὴ κερασφόρων, δίον νὰ περιβάλῃ τὴν κοιλίαν τοῦ κτήνους καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ διστρόφου ἔχοντος εἰς τὸ μέσον εὐρεῖαν πλεκτὴν φέρουσαν πρὸς τὴν κοιλίαν τοῦ ζῴου κηρίας (*φασίνες*) ἐκ μαλακῆς κανναβίνης ὀθόνης (*καναβάτσα*). Προ-

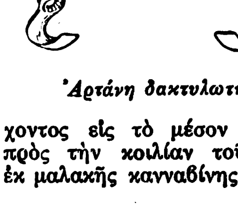

Ἀρτάνη δακτυλωτή.

Digitized by Google

κειμένου ὅμως περὶ μεγάλων κερασφόρων, τὰ ὁποῖα ἐπιβιβάζονται ἀρτώμενα ἀπὸ τῶν κεράτων, ἡ ἀρτάνη εἶναι ἁπλοῦν δίστροφον βροχίζον περὶ τὰ κέρατα.

—2) *Ἀρτάνη κεραίας ἀκατίου* ἢ μεγίστης ἢ ἐπικρίου (κοιν. ἡ *κόβα* ἢ ἡ *κολόνα*, γαλλ. la suspente, ἀγγλ. sling of a yard)· ἰσχυρὸν συρματόσχοινον (ἢ καὶ *ἄλυσις*), τραχηλούμενον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῶν στηλῶν, διερχόμενον πρώραθεν τῶν ζυγίδων τοῦ θωρακίου διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ ὀπῆς καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν ἀνάρτησιν τῶν κεραιῶν τούτων ἀπὸ τοῦ μέσου των ὅταν ὦσιν ἐσταυρωμέναι (βλ. ἄλυσις Σ. εἰς τὸ σχ 2 ἐν λ. ἀγκοίνη). Μόνον αἱ μεγάλαι κεραῖαι ἔχουσιν ἀρτάνην εἰς τὰ μετὰ τετραγώνων ἱστίων πλοῖα.

—3) *Ἀρτάνη κεραίας λέμβου*· «περίαμμα» περιβάλλον, κατὰ τὸ σημεῖον τῆς ἀρτήσεώς των, τὰς κεραίας τῶν μετὰ λατινίων ἢ ψαθωτῶν ἱστίων λέμβων, ἔχον δὲ καὶ ψέλλιον ἐν τῷ ὁποίῳ ἀγκυρίζεται ὁ κόραξ ὅστις εἶναι διαβεβλημένος ἐν τῇ *ἀγκοίνῃ* καὶ ἔχει ἑτέρωθέν του τὰ ὠτία τοῦ ἀγκυλίου εἰς ὃ ἀπολήγει ἡ ὑπέρα (βλ. σχῆμα 4 ἐν λ. ἀγκοίνη).

—4) *Ἀρτάναι λέμβων* (κοιν. τὰ *σαμπάνια* γαλλ. les sangles, ἀγγλ. the boat-slings)· σχοινία ἰσχυρὰ καὶ βραχέα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀγκυρίζομεν τὰ σύσπαστα δι' ὧν ἀνακρεμῶνται αἱ λέμβοι. Ἀφοῦ λάβωμεν διὰ τεμαχίου διστρόφου τὸ μέσον τῆς ἀρτάνης, ἀμματίζομεν κόρακα ψελλιωτὸν εἰς ἕκαστον ἄκρον αὐτῆς, στερεοῦμεν δὲ τὸ ψέλλιον, ἐν ᾧ ἀγκυρίζεται τὸ σύσπαστον, εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀρτάνης θέσιν του, διὰ στραγγαλοδέσμου. Οἱ εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἀρτάνης ψελλιωτοὶ κόρακες ἀγκυρίζονται ὁ μὲν εἰς τὴν στεῖραν (ἢ τὸ ποδόστημα), οἱ δὲ εἰς τὴν τρόπιδα διαπερῶντες τὸ ἐσωτρόπιον. Καθάπτομεν ἐπίσης βαθμιδόσχοινον, ἀπὸ τοῦ ψελλίου τῆς ἀρτήσεως πρὸς κρίκους ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς καὶ ἔσω αὐτῆς, χρησιμεῦον ὡς κεροίαξ διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῆς λέμβου κατὰ τὴν ἀνακρέμασίν των. Πολλοί, ὄχι ὀρθῶς νομίζομεν, ὀνομάζουσιν *ἀρτάνας* καὶ τὰς *πλεκτάς*, δι' ὧν περιβάλλονται αἱ λέμβοι πρὸς ἔχμασιν ὅταν ὦσιν ἀνακρεμασμέναι, συγκρατούμεναι ἐν στερρᾷ ἐπαφῇ πρὸς τὰς ἐπωτίδας. Αἱ *σωτήριοι* λέμβοι ἔχουσιν εἰδικὸν σύστημα ἀρτανῶν, ἐλευθερουσῶν τὴν λέμβον αὐτομάτως διὰ τὴν ταχίστην καθαίρεσιν τῆς λέμβου εἰς τὴν θάλασσαν, πρὸς διάσωσιν ἀνθρώπου πεσόντος εἰς τὴν θάλασσαν. Σ. Ε. Λ.

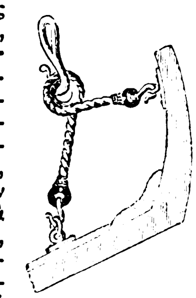

Ἀρτάνη πρὸς ἀνακρέμασιν λέμβου.

— *[Στρατ.]* Ἐν τῇ ἐπισήμῳ ὀνοματολογίᾳ τῆς σαγῆς *ἀρτάνη* καλεῖται ὁ σκύτινος ἱμάς, ὁ χρησιμεύων διὰ τὴν ἐκ τῆς σέλλης ἀνάρτησιν τοῦ ἀναβολέως. Ν. Θ. Κ.

Ἀρτάνης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποτάμιον τῆς Βιθυνίας ἐκβάλλον εἰς τὸν Εὔξεινον καὶ εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον *Ἀρτάνη* (ἡ). Οὐδόλως ποιεῖται μνείαν αὐτοῦ ὁ λεπτομερὴς ἀγγλικὸς ὑδρογραφικὸς χάρτης τοῦ μέρους ἐκείνου («Bosporus to Kerempeh», ἀριθ. 2238). Ἐν τῷ χάρτῃ ὅμως XVII τοῦ Müller) (Tabul. in geogr. graec. minores «Ponti Euxini ora meridionalis, secundum periplos Ariani et Anonymi et Menippi) τὸ μὲν ἀγκυροβόλιον φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Tefileh*, ὑπὸ δὲ τὸ *Bahna* τὸ ποτάμιον ὁ Ἀρτάνης. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτάνης, Υἱὸς τοῦ Ὑστάσπους, ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου (*Ἡροδ.* 7,224).

ἀρτάνθη (ἡ) (Artanthe) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πεπεριδῶν*. Δ. Ν. Π.

Ἀρτανιὰν (Artagnan), ***Κάρολος ντὲ Μπὰτζ ντὲ Καστελμόρ, κόμης ντ'—***. Γάλλος λοχαγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' καὶ ΙΔ', ἐπιφορτισθεὶς τὴν σύλληψιν καὶ τὴν μεταφορὰν εἰς Πινερὶλ τοῦ περιφήμου ὑπουργοῦ Φουκιέ. Ἐγεννήθη τῷ 1611 καὶ ἐφονεύθη τῷ 1673 κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Maestricht. Ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τὰ δημοσιευθέντα ἐν Κολωνίᾳ «Ἀπόκρυφα ἀπομνημονεύματα». Ταῦτα ἐγράφησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοῦ Κουρτὶλτζ ντὲ Σαντράλ, λοχαγοῦ τοῦ συντάγματος τῆς Καμπανίας, καθειρχθέντος εἰς τὴν Βαστίλλην ἐπὶ ἐννέα ἔτη διὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν σκανδαλωδῶν χρονικῶν τῶν Παρισίων. Ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς πατὴρ ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὰ «Ἀπόκρυφα ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀρτανιάν» τὸ περίφημον μυθιστόρημα «Οἱ τρεῖς σωματοφύλακες», οὗτινος ἥρως εἶναι ὁ Ἀρτανιάν, μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν. Θ. Β.

Ἀρτάνισσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰβηρίας, ἡ σημερινὴ Τελάβη (*Πτολ.* 5, 11, 3).

ἀρτανοφόριον *[Στρατ.]*. Ἐν τῇ ἐπισήμῳ ὀνοματολογίᾳ τῆς σαγῆς καλεῖται οὕτω ἡ ἐπὶ τῆς σέλλης προσηρμοσμένη ἀγκυρίς, ἐξ ἧς ἀναρτᾶται ἡ *ἀρτάνη*. Ν. Κ.

Ἀρτάξας· βλ. λ. Ἀρταξίας.

Ἀρτάξατα (*Ἀρταξάτα* καὶ *Ἀρταξιάσατα*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράξου. Ὑπῆρξεν ἕδρα τῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας. Ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀρταξίου καὶ ὀχυρωθεῖσα κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἀννίβα, κατεστράφη ἐν ἔτει 58 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Κορβούλωνος. Βραδύτερον ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Τιριδάτου καὶ ὠνομάσθη *Νερωνία* (βλ. καὶ λ. Ἀρμενία τόμ. Ε' σ. 578,α).

Ἀρταξέρξης Α'. Βασιλεὺς τῆς Περσίας. Υἱὸς τοῦ Ξέρξου καὶ τῆς Ἀνήστριδος (βλ.λ.), ὁ Ἀρταξέρξης (καθ' Ἡρόδ. *Ἀρτοξέρξης*), ὁ ἐπικληθεὶς *Μακρόχειρ*, διότι ἡ μία του χεὶρ ἐκ γενετῆς ἦτο μακροτέρα τῆς ἄλλης, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ 464 π.Χ. μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρός του καὶ τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ Δαρείου, τοῦ καὶ διαδόχου τοῦ θρόνου, ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου τῆς αὐλικῆς φρουρᾶς *Ἀρταβάνου τοῦ Ὑρκανίου*. Ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησίς του συνέπεσε μὲ τὴν εἰς Σοῦσαν ἄφιξιν τοῦ μεγάλου *Θεμιστοκλέους*, τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθη μετ' ἐξαιρετικῆς εὐνοίας ὁ νεαρὸς Ἀχαιμενίδης, καταστήσας αὐτὸν ὁμοτράπεζόν του καὶ συνθηρευτήν του. Τὴν εἰς τὴν αὐλήν του ἄφιξιν τοῦ μεγαλοφυοῦς Ἀθηναίου ἐθεώρησεν ὁ μεγάθυμος νεανίας ὡς ἐξαιρετικὴν εὔνοιαν τῶν θεῶν, οἵτινες ἠθέλησαν, ὡς ἐπίστευε, νὰ σώσουν τὸ περσικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου αἱ στρατιαὶ περίτρομοι, μετὰ τὴν νικηφόρον ναυμαχίαν τοῦ Κίμωνος εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ, εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔμενον εἰς θέσιν ἀμύνης.

Ἀφοῦ ἠσφάλισε τὴν βασιλείαν του καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν του ἀπὸ τοῦ φονέως τοῦ πατρός του Ἀρταβάνου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρί, καὶ τῶν ἐν Βακτριανῇ ἐπαναστατῶν ἔπειτα, τοὺς ὁποίους κατέβαλεν, ἐπεδόθη εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους του. Κατὰ τὸ 460 π.Χ. ὅμως ἀπεστάτησε τῶν Περσῶν ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τὸν Λίβυν Ἰνάρων, τὸν υἱὸν τοῦ Ψαμμιτίχου, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Κίμωνος, καὶ διότι παρεχωρήθησαν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Ἰνάρω πολλαὶ ἐμπορικαὶ προνομίαι εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ διότι ἡ αὐτονομία τῆς Αἰγύπτου ἠσφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὔκολον προμήθειαν σίτου, τοῦ ὁποίου πάντοτε εἶχον ἀνάγκην οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν κατὰ θάλασσαν ἐνέργειαν τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν ἔλεγεν ὁ Ἀρταξέρξης ὅτι θ' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἐξορισθέντος συμπολίτου των Θεμιστοκλέους, δὲν ἔσχεν ὅμως αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν, διότι ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπέθανεν ἢ ηὐτοκτόνησε κατὰ τὸ ἴδιον ἐκεῖνο ἔτος. Ἐπὶ τρία ἔτη αἱ στρατιαὶ τοῦ Ἀρταξέρξου δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ κατισχύσωσι τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἀθηναίων· κατὰ τὸ τέταρτον ὅμως ἔτος ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ *Μεγάβαζος* (*Ἀρτάβαζος κατ' ἄλλους*) ἠδυνήθη, περικλείσας τὰς δυνάμεις των εἰς τὴν νῆσον τοῦ Νείλου Προσωπῖτιδα, νὰ καταστρέψῃ αὐτὰς σχεδὸν ἐντελῶς (*Θουκ.* Α' 109). Ὁ Ἰνάρως συλληφθεὶς ἀνεσταυρώθη, ὀλίγοι δέ τινες Ἕλληνες διεσώθησαν καταφυγόντες εἰς Κυρήνην.

Παρὰ τὴν ἐκ νέου ὅμως ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ Ἀμυρταῖος ἐσυνέχιζε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ ἕλη τοῦ Δέλτα καὶ ὁ Κίμων ἐκυριάρχει κατὰ θάλασσαν κατὰ τὸ 449 π.Χ., ὅτε ἐπῆλθε καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀπέκρυψαν ἀπὸ τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου μέχρι τῆς καταναυμαχήσεως τοῦ στόλου τῶν Περσῶν. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην ἐπῆλθεν εἰρήνη ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κυριαρχοῦντες αὐτοῦ ἦσαν καὶ οἱ τὰ πλούσια κέρδη ἀποκομίζοντες ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτῶν διεξαγομένου καθ' ἅπαντας τοὺς λιμένας τοῦ πελάγους τούτου ἐμπορίου. Ἡ εἰρήνη ἐκείνη, ἡ κληθεῖσα *Κιμώνειος*, ἦτο εἰρήνη ἄγραφος, ἀποτυχούσης τῆς πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρεσβείας τοῦ Ἀθηναίου Καλλίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἱππονίκου· ἦτο μᾶλλον εἷς θρῦλος προελθὼν ἐκ τῆς μετὰ τοὺς θριάμβους τοῦ Κίμωνος δημιουργηθείσης τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων, ὥστε αἱ ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνίδες πόλεις νὰ εἶναι ἐλεύθεραι καὶ ὁ περσικὸς στόλος νὰ μὴ τολμᾷ νὰ κάμῃ τὴν ἐμφάνισίν του εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐν ἀρχῇ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπεχείρησαν νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Πέρσας οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, ἡ ὑπὸ τὸν Κορίνθιον ὅμως Ἀριστέα (βλ. λ.) πρεσβεία δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Περσίαν, διότι συλληφθεῖσα καθ' ὁδὸν ἤχθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐθανατώθη. Καὶ κατὰ τὸ 426 π.Χ. ἐπεχείρησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων νὰ δεχθῶσι τοὺς ὅρους του (ν' ἀναγνωρίσωσι δηλ. αὐτὸν κύριον τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνίδων πόλεων), διότι θὰ ἤρχοντο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πανελλήνιον πρόγραμμα τὸ ὁποῖον εἶχον προκηρύξει κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τὸ 425 π. Χ. οἱ Ἀθηναῖοι συλλαβόντες τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου ἀποσταλέντα εἰς Σπάρτην *Ἀρταφέρνην* ἔπεισαν αὐτὸν νὰ συντελέσῃ νὰ συμμαχήσωσιν οἱ Πέρσαι μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται δὲν κατωρθώθη ν' ἀρχίσωσι, διότι, πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς Σοῦσα ὁ Ἀρταφέρνης μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἀρταξέρξης ἀπέθανε (424 π.Χ.) βασιλεύσας οὕτω περὶ τὰ 30 ἔτη. Τὸ κράτος του ἐκυβέρνησε μετὰ πρᾳότητος, συνέσεως καὶ δικαιοσύνης. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἀρταξέρξης ὁ Β'**, ὁ γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον *Μνήμων*, ἕνεκα τῆς μεγάλης μνήμης του. Ἦτο υἱὸς τοῦ Δαρείου τοῦ Β', τοῦ Ὤχου (Σκληροῦ) ἢ Νόθου, καὶ τῆς Παρυσάτιδος, ἔγγονος Ἀρταξέρξου τοῦ Α' καὶ ἀδελφὸς Κύρου τοῦ νεωτέρου. Οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, χωρὶς νὰ ὁρισθῇ διάδοχος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὡς πρεσβύτερος, τῷ 405 π. Χ. καὶ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ θανάτου του (359 π. Χ.). Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀρταξέρξης ἐμελέτησε τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του Κύρου, διαβληθέντος ὑπὸ τοῦ Τισσαφέρνους ὅτι ἐβυσσοδόμει τὸν φόνον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐν Πασαργάδαις στέψιν του. Ἡ ὑπὲρ τοῦ Κύρου ὅμως παρέμβασις τῆς Παρυσάτιδος, ἥτις ζῶντος τοῦ πατρός του εἶχεν ἐπιδιώξει ὁ Κῦρος ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς διάδοχός του, ὄχι μόνον ἔσωσε τὴν ζωήν του, ἀλλὰ καὶ ἐπέτυχε νὰ δοθῇ μείζων ἐξουσία εἰς αὐτὸν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἔνθα ἦτο σατράπης τῆς Λυδίας, Μεγάλης Φρυγίας, καὶ Καππαδοκίας, ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν αὐτῇ βασιλικῶν στρατιῶν καὶ *κάρανος*. Καὶ συγχωρηθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Κῦρος δὲν ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ὑπεβοήθει ἡ ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ διατρίβουσα βασιλομήτωρ, διασκεδάζουσα πᾶσαν ὑποψίαν τοῦ Ἀρταξέρξου περὶ τοῦ Κύρου.

Διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του ὁ Κῦρος παρασκευάζεται πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐν Μ. Ἀσίᾳ, μετὰ πολλῆς δεξιότητος ἀποκρύπτων τὰ σχέδιά του· ὁ σκοπὸς ὅμως τῶν ἐνεργειῶν του αὐτῶν δὲν διέλαθε τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἐν Φρυγίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγει ἐκ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, διατρίβοντος Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἐνόμισε πρόσφορον τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ συμμαχίαν τοῦ Ἀρταξέρξου μετὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐξασθένησιν τοῦ Κύρου, φανεροῦ φίλου τῶν Λακεδαιμονίων. Πρὶν ὅμως πορευθῇ εἰς Σοῦσα ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του, ἐξωντώθη τῇ κοινῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν τῇ πατρίδι του ἐχθρῶν του (τῶν 30) καὶ τῶν ἐν Σπάρτῃ (ἰδίως Ἄγιδος) ἐν Μελίσσῃ τῆς Φρυγίας (βλ. λ. Ἀλκιβιάδης). Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 401 π.Χ. ὁ Κῦρος ἀφοῦ ἐπερατώθησαν πᾶσαι αἱ παρασκευαί του, ἤρχισε τὴν ἐκστρατείαν του, ἀποκρύπτων τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Ὁ στρατός του ἀνήρχετο εἰς περισσοτέρους τῶν 100 χιλ. ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων 13 χιλ. περίπου ἦσαν Ἕλληνες μισθοφόροι, ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ Λακεδαιμόνιος *Κλέαρχος*.

Ὅτε ὁ στρατὸς ἀντελήφθη τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας εἶχε φρονηματισθῆ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἀκωλύτων διαβάσεων τῶν στενῶν τοῦ Ταύρου, τὰ ὁποῖα ἑκουσίως κατέλιπεν ὁ *Συέννεσις*, καὶ τῶν Κιλικίων πυλῶν, τὰς ὁποίας ἐγκατέλιπεν ὁ *Ἀβροκόμας*, καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τὴν ὁποίαν ἐνέπνεεν ὁ Κῦρος ὁ στρατηλάτης, ὥστε ἤκουσαν τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας ἄνευ διαμαρτυριῶν, ἀρκεσθέντες μόνον—οἱ μισθοφόροι—εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ. Ἡ κρίσιμος μάχη συνήφθη παρὰ τὰ *Κούναξα* κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 401 π. Χ.· καὶ ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν βαρβάρους, ἀλλ' ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην ὁ Κῦρος καὶ διεσκορπίσθη ἡ ἀσιατικὴ στρατιά του μετὰ τὴν πτῶσίν του. Οἱ Ἕλληνες, πλήρεις ἐθνικοῦ φρονήματος, καὶ μετὰ τὸν διὰ δόλου τοῦ Τισσαφέρνους φόνον τῶν στρατηγῶν, ἄνευ ὁδηγῶν καὶ ἄνευ πόρων ἠδυνήθησαν μετὰ ὀκτάμηνον στρατιωτικὴν πορείαν (βλ. λ. Ξενοφῶν, Κύρου Ἀνάβασις καὶ κάθοδος τῶν μυρίων) νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ Βυζάντιον, κήρυκες γενόμενοι τῆς ἀδυναμίας τοῦ περσικοῦ κράτους, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἕως τότε εἷς ἀπρόσβλητος εἰς τὸ ἐσωτερικόν του κολοσσός, καὶ πρόσκοποι τῶν νικηφόρων ἐκστρατειῶν τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις ἐκλόνισε τὸν περσικὸν ἐκεῖνον κολοσσόν, καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις τὸν συνέτριψε.

Τοῦ Ἀγησιλάου, γενομένου κυρίου πλείστων ἐκ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ χωρῶν τοῦ περσικοῦ βασιλείου, ἀπηλλάγη ὁ Ἀρταξέρξης διὰ τῶν χρυσῶν τοξοτῶν (περσικῶν νομισμάτων φερόντων εἰκόνα τοξότου), τοὺς ὁποίους ἐκόμισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ρόδιος Τιμοκράτης. Διὰ τοῦ περσικοῦ χρήματος ὑπεδαύλισεν ὁ Τιμοκράτης τὴν δυσφορίαν τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Θηβῶν καὶ τὸ μῖσος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἄργους κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ *βοιωτικοῦ* καὶ *κορινθιακοῦ πολέμου*, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀνεκλήθη ὁ Ἀγησίλαος. Ἡ διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῶν Περσῶν ἐπιτυχία τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης

Digitized by Google

ἠνάγκασε ταύτην νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν εὔνοιαν τῶν Περσῶν, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχε διὰ τοῦ Ἀνταλκίδα, ἀνταξίου διαδόχου ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ τοῦ Λυσάνδρου. Διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐπέτυχεν ὁ Ἀρταξέρξης ὅ,τι δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ ἐπιτύχωσιν οἱ πρόγονοί του διὰ μεγάλων θυσιῶν αἵματος καὶ χρήματος, νὰ γίνῃ κύριος τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων. Μετὰ τὴν διπλωματικὴν διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης (387 π. Χ.) νίκην τῶν Περσῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀρταξέρξης ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τὸν κατὰ τοῦ πρώην συμμάχου του, τῇ φιλικῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀθηναίου Κόνωνος, **Εὐαγόρου**, βασιλέως τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος, πόλεμον, ὅστις *κυπριακὸς* κληθεὶς εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 394 καὶ διήρκεσε μέχρι τοῦ 385 π. Χ.

Ὁ πόλεμος οὗτος εἶχεν ἀποβῆ ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ διότι ναυτικὸν εἶχεν οὗτος ἄξιον λόγου—διὰ τούτου εἶχε κυριαρχήσει τοῦ Αἰγαίου καὶ ὁ Ἀρταξέρξης ὡς σύμμαχος—καὶ διότι εἶχον συμμαχήσει μετ' αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυον εἰς τὸν ἀγῶνά του καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἄκορις (βλ. λ.) καὶ οἱ Ἀθηναῖοι· κατέληξεν ὅμως ὑπὲρ τοῦ Ἀρταξέρξου, διότι τὰ στρατεύματά του ἐνίκησαν ἐν τέλει καὶ περιέκλεισαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα τὸν Εὐαγόραν, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀνεπαρκῶς ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ τὰ ἀτυχήματα ταῦτα ὁ Εὐαγόρας ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας (385 π. Χ.) ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ εἶναι ὑποτελὴς αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Ἀρταξέρξης ἐδοκίμασε πολλὰς πικρίας, διότι καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἔγιναν πολλαὶ σφαγαὶ καὶ αἱ πλεῖσται τῶν δυτικῶν σατραπειῶν τοῦ κράτους του εἶχον ἀποστατήσει· διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι ἀπέθανεν ἐκ λύπης τῷ 359. ΚΑΨ.

—**Ἀρταξέρξης Γ'**. Ἀρταξέρξην τὸν Μνήμονα διεδέχθη ὁ υἱός του *Ὦχος*, μετονομασθεὶς καὶ αὐτὸς Ἀρταξέρξης. Ὁ βασιλεὺς οὗτος κατέλαβε τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (359 π.Χ.), ἀφοῦ ζῶντος αὐτοῦ εἶχε δολοφονήσει τοὺς πρεσβυτέρους ἀδελφούς του καὶ περὶ τοὺς 80 ἄλλους συγγενεῖς του. Παρὰ τὴν σκληρότητά του ὅμως ὁ Ὦχος (Ἀρταξέρξης Γ') δὲν ἐστερεῖτο ἀξίας, εἶχε δὲ πρὸ πάντων τὴν ἱκανότητα τῆς ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων προσώπων. Διὰ τοῦ Ροδίου Μέντορος, τὸν ὁποῖον προεχείρισε σατράπην τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ τοῦ Πέρσου Βαγώου, τὸν ὁποῖον προσέλαβε συνοδὸν καὶ σύμβουλον εἰς τὰς ἐκστρατείας του πρὸς καταστολὴν τῶν στάσεων εἰς τὰς μεγαλυτέρας ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου του, ἠδυνήθη ὄχι μόνον νὰ καθυποτάξῃ τὰς χώρας καὶ τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ὅσαι ὑπὸ ἰδίους δυνάστας διατελοῦσαι οὔτε φόρον ἐπλήρωνον οὔτε τὸν μέγαν βασιλέα ὡς ἐπικυρίαρχον ἀνεγνώριζον, ἀλλὰ νὰ καταβάλῃ τὴν στάσιν τοῦ Ἀρταβάζου, νὰ ὑποτάξῃ τὴν Φοινίκην, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σιδῶνος, καὶ τὴν Κύπρον, καὶ αὐτὴν τέλος τὴν Αἴγυπτον, κατισχύσας τοῦ ἐγχωρίου ἡγεμόνος Νεκτανεβὼ διὰ τῆς ἐξαιρέτου ἐπιτηδειότητος τῶν εἰρημένων συμβούλων του, καὶ νὰ προαγάγῃ τὸ περσικὸν κράτος εἰς τὴν ἀκμὴν τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸ τῶν περσικῶν ἐπὶ Ξέρξου πολέμων. Κατὰ τὸ 354 π. Χ παρ' ὀλίγον ὁ Ὦχος νὰ περιέλθῃ εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὀλίγον χρόνον δηλαδὴ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ *συμμαχικοῦ πολέμου*. Τὸν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Περσῶν πόλεμον προέλαβε τότε ὁ Δημοσθένης, ὅστις εἶπε πρὸς τοὺς συμπολίτας του ὅτι εἶναι μὲν κοινὸς ἐχθρὸς ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁ μέγας βασιλεύς, ἀλλὰ δὲν εἶναι συνετὸν νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ πρὸ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς. Τὸν Ὦχον ἐδηλητηρίασε κατὰ τὸ 338 π.Χ. ὁ πανίσχυρος *Βαγώας*, ὅστις ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν του, ἀφοῦ ἐφόνευσε τοὺς λοιπούς. ΚΑΨ.

—**Ἀρταξέρξης ὁ** *Σασσανίδης* (ἢ *Ἀρδασὶρ Βαβεγάν*). Οὗτος διοικητὴς ὢν ἐπαρχίας τινὸς τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Πάρθων, τοῦ Ἀρσακίδου Ἀρταβάνου τοῦ Δ' (226 μ. Χ.), κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Πάρθων καὶ ἵδρυσεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ δεύτερον περσικὸν κράτος, γενόμενος ἀρχηγέτης τῶν Σασσανιδῶν. Εἰς τὸ νεοϊδρυθὲν τοῦτο κράτος ὁ Ἀρταξέρξης εἰσήγαγε καὶ τὴν παλαιὰν περσικὴν θρησκείαν, τὸν **μασδαϊσμόν**, τὴν ἱερατικὴν τάξιν τῶν μάγων καὶ τοὺς ἄλλους περσικοὺς θεσμούς. Ὁ Ἀρταξέρξης οὗτος ἀπέθανε κατὰ τὸ 240 μ. Χ. ΚΑΨ.

—**Ἀρταξέρξης**. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται καὶ τέσσαρες βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας ὧν τὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸν καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *Ἀρταξίας*, *Ἀρδάσης* καὶ *Ἀρδασίς* (βλ. λ. Ἀρδάσης).

Ἀρταξίας (ἢ *Ἀρτάξας*). Στρατηγὸς Ἀντιόχου Γ' τοῦ Μεγάλου, ὅστις τοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας τῷ 189 π. Χ. Οὗτος ὑπεδέχθη τὸν τότε φυγάδα Ἀννίβαν καὶ τῇ συμβουλῇ αὐτοῦ ἔκτισε τὰ *Ἀρτάξατα*, ἡ ὁποία τῷ 187 π.Χ. κατέστησε πρωτεύουσαν ὅλης τῆς Ἀρμενίας. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ἀντιόχου Γ' ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὁ Ἀρταξίας συνεμάχησε μετ' αὐτῶν καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεύς· τῷ 180 π. Χ. βασιλεύσας μέχρι τοῦ 159 π. Χ. Περιελθὼν εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἠχμαλωτίσθη καὶ κατεσφάγη. Τ. Ι. Κ.

Ἀρταουάσδης· βλ. Ἀρτάβαζος.

Ἀρτάπανος. Ἰουδαῖος ἑλληνιστὴς συγγραφεὺς ἀκμάσας ἐν Αἰγύπτῳ πιθανῶς κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. Συνέγραψε σύγγραμμα περὶ Ἰουδαίων ἑλληνιστί, ὅπερ ἀποτελεῖ φαντασιοκοπικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς βιβλικῆς ἱστορίας πρὸς ἀγλαϊσμὸν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὸν Ἀρτάπανον οἱ Αἰγύπτιοι ὤφειλον εἰς τοὺς Ἑβραίους οὐ μόνον τὴν σοφίαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἄσκησιν τῆς γεωργίας καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν.

Ἐξ αὐτοῦ παρέθεσε πολλὰ χωρία ὁ Ἀλέξανδρος Πολυΐστωρ (80—40 π. Χ.) ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ περὶ Ἰουδαίων. Ἀποσπάσματα δ' αὐτοῦ διεσώθησαν παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ (Στρωματ. Α' 23) καὶ παρ' Εὐσεβίῳ (Εὐαγγελικ. Ἀποδείξεως Προπαρασκευὴ Θ', 18,23,27). Ἐπίσης ἐπωφελήθη τὸ εἰρημένον βιβλίον καὶ ὁ Ἰώσηπος, συγγράφων τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων*, Περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν τόμ. Β' (Ἀθῆναι 1845) σ. 136.—*Schürer* Geschichte des Jüd. Volkes III 4 σελ. 477 καὶ ἑξ., ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Π. Ι. Μ.

Ἀρταπάτης. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἀππιανός.

Ἀρταρία (Artaria). —1) *Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Ἰταλὸς ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης, γεννηθεὶς ἐν Λουγκάνῳ τῷ 1660. —2) *Ἰωσήφ*, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω (1697—1769). Προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Κολωνίας, διεκρίθη δὲ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς αὐτοῦ ἀπομιμήσεις ἀγαλμάτων ἀρχαίας τέχνης. —3) *Ματθίας*. Γερμανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1814 ἐν Μανχάϊμ. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Ντύσσελντορφ καὶ διεκρίθη ὡς τοπιογράφος. Ἐκ τῶν ἔργων του διακρίνονται τοπία τοῦ Τυρόλου καὶ τῆς Ἱσπανίας, ὅπου ἐπανειλημμένως ἐταξίδευσεν. —Ω.

ἀρταρίνη (Artarin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἐνεχόμενον κατὰ τοὺς Giacosa καὶ Soave εἰς τὸν φλοιὸν τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ Xanthoxylon senegalense (Artar-root). Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ ἐκχυλίζεται ὁ φλοιὸς μετ' ἀλκοόλης καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἐξατμίσεως τῆς ἀλκοόλης παραμένον ἐκχύλισμα καθίσταται ἀλκαλικὸν διὰ καυστικοῦ νάτρου καὶ ἀναταράσσεται μετ' αἰθέρος. Τὰ αἰθερικὰ κατεργάσματα ἀποστάζονται καὶ τὸ ὑπόλειμμα καθιζάνεται δι' ὑδροχλωρίου, ὅτε λαμβάνεται τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας τοῦ ἀλκαλοειδοῦς $C_{21}H_{23}NO_4$, $HCl+4H_2O$, ὅπερ ἀποτελεῖ κιτρίνας κρυσταλλικὰς βελόνας καὶ ἐξ οὗ διὰ διασπάσεως διὰ καυστικοῦ νάτρου λαμβάνεται τὸ ἐλεύθερον ἀλκαλοειδές. Κόνις ἄμορφος, λευκή, τηκομένη εἰς 240° ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως. Κ. Γ. Μ.

Ἀρτασίρης. Πέρσης στρατιωτικός, ὅστις αὐτομολήσας μετὰ πολλῶν συμπατριωτῶν του πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565), κατετάχθη εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατὸν καὶ διεκρίθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων. Ν. Κ.

Ἀρτατόρρε (Artatorre) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον εἰς τὰ ΝΑ πρόσγεια τοῦ κόλπου τοῦ Κουαρνέρο (Quarnero) ἐν τῷ Β. Ἀδριατικῷ (Artatorre: πλάτ. 44°33'30", μήκ. 14°23'50" ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 200: Ortona to River Po). Διανοίγεται ἐν τῇ Β ἀκτῇ τῆς Μπόκκα Γκράντε (Bocca Grande) καὶ χρησιμοποιεῖται ὅταν ἡ μανία τῆς «μπόρα» δὲν ἐπιτρέπει εἴσπλουν εἰς τὸν λιμένα *Λουσσὶν Πίκκολο* (Lussin Piccolo). Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἀπὸ Ν κακοκαιρίας. Σ. Ε. Λ.

Ἄρταυνον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Γερμανίᾳ, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (2, 11, 29).

Ἀρταφάνης· βλ. Ἀρτάβανος.

Ἀρταφέρνης (ἢ *Ἀρταφρένης*). Ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου τοῦ Α'. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τούτου ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείας διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὕπαρχος τῶν Σάρδεων, ἤτοι ἄρχων τῶν παραθαλασσίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Ἀρταφέρνης κατὰ πρῶτον μέν, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τοῦ Ἱππίου ἐζήτησαν τὴν βοήθειάν του κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν Κλεομένην τὸν Α' εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἀττικὴν (τῷ 506 π. Χ.), ἠξίωσε παρ' αὐτῶν νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Πέρσας, ἵνα βοηθήσῃ αὐτούς, βραδύτερον δὲ προσεπάθησε δι' ἀπειλῶν νὰ ἀναγκάσῃ τούτους νὰ δεχθῶσι καὶ πάλιν τὸν Ἱππίαν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς αὐτόν. Πρὸ τοῦ ὅμως προβῇ ἀπὸ τῶν ἀπειλῶν εἰς ἔργα πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ Ἱππίου, περιεπλάκη ὁ Ἀρταφέρνης εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Νάξου τῇ προτροπῇ τοῦ Μιλησίου Ἀρισταγόρου, μετὰ δὲ τὴν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Ἀρισταγόρου ἀποτυχίαν τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ἐκείνης ἠσχολήθη ἐπ' ἀρκετὰ ἔτη εἰς καταστολὴν τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀρισταγόρου προκληθείσης Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως (ἀπὸ τοῦ 498 π. Χ.). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Ἀρταφέρνης, μὴ ἔχων δυνάμεις ἐπαρκεῖς, περιωρίσθη εἰς μόνης τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Σάρδεων τὴν ὑπεράσπισιν. Ὅτε ὅμως ἔλαβεν ἐνισχύσεις, κατεδίωξε τοὺς φεύγοντας ἐπαναστάτας καὶ μετὰ τὴν νίκην τῶν Περσῶν παρὰ τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων, οἱ ὁποῖοι εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἴωνας, ἀνέλαβε τὴν ἅλωσιν τῶν Ἰωνικῶν καὶ Αἰολικῶν πόλεων. Ἐν ᾧ δὲ ἠσχολεῖτο εἰς τοῦτο, ἀνεκάλυψε συνεννόησιν ἐπιφανῶν τινων Περσῶν μετὰ τοῦ Ἱστιαίου τοῦ Μιλησίου περὶ ἐπαναστάσεως καὶ προέλαβε ταύτην φονεύσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἱστιαῖον συλληφθέντα ὑπὸ τοῦ Ἁρπάγου (τῷ 493 π. Χ.) καὶ μετὰ τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν πάντων τῶν ἐπαναστατῶν ἐκανόνισε τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ὥρισε τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώνουν οἱ κάτοικοι ἑκάστης ἐξ αὐτῶν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρταφέρνης** *ὁ νεώτερος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰς τοῦτον τὸν Ἀρταφέρνην καὶ τὸν Μῆδον Δᾶτιν ἀνέθηκεν ὁ Δαρεῖος τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμου. Οἱ δύο οὗτοι στρατηγοὶ ἐκυρίευσαν τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων (ἢ τοὐλάχιστον ἐξηνδραπόδισαν τοὺς κατοίκους αὐτῶν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς πόλεις), κατέστρεψαν τὴν Ἐρέτριαν, ἐξανδραποδίσαντες τοὺς κατοίκους της, καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐκεῖ ὅμως ἡττηθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου ὁ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγει τῶν Λυδῶν καὶ Μυσῶν (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι, τ. Β', σ. 50 α' κ. ἑπ.). Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρταφέρνης**. Πέρσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου τοῦ Α' σταλεὶς πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαίμονα τῷ 425 π. Χ. Δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὸν προορισμόν του, διότι συνελήφθη ἐν Ἠϊόνι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἔφεσον. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρταφέρνης**. Υἱὸς τοῦ Μιθριδάτου τοῦ ΣΤ', βασιλέως τοῦ Πόντου. Μετὰ τὴν τελικὴν ἧτταν τοῦ πατρός του ὁ Ἀρταφέρνης ἐκλείσθη μετὰ τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Φαναγορείας (ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου), ὅπου ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτοὺς (τῷ 63 π. Χ.). Μετ' ὀλίγον παρεδόθη εἰς τὸν Πομπήϊον καὶ ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, τῷ 61 π.Χ. Γ. Ι. Κ.

Ἀρτάχ *[Γεωγρ.]*. Κώμη τετειχισμένη ὀχυρωτάτη πλησίον τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας. Ἁλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀνεκτήθη ὑπὸ τοῦ ἡρωϊκοῦ ὅσον καὶ ἀτυχοῦς βασιλέως Ρωμανοῦ Δ' τοῦ Διογένους (1068-1071). Ἔκτοτε ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Ἀντιοχείας. Ν. Κ.

Ἀρταχαίης. Εἷς τῶν μηχανικῶν τοῦ Ξέρξου, ὅστις συνώδευσε τὸν βασιλέα εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ (480 π. Χ.). Μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ὁ Ἀρταχαίης, υἱὸς τοῦ Ἀρταίου, ἔλαβε τρία ἔτη πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἐντολὴν ν' ἀρχίσῃ τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος, ἥτις ἀπεσκόπει εἰς τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦ συνδέοντος τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω μὲ τὴν στερεάν. Ὁ Ἡρόδοτος (VII, 22 καὶ ἑξῆς) ἀναφέρει περιέργους λεπτομερείας σχετικὰς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν λόγῳ διώρυγος, ἥτις εἶχε μῆκος δύο περίπου χιλιομέτρων. Α. Δ.

Ἄρτβελντ (Artveldt), **Ἀνδρέας**. Φλαμανδὸς ζωγράφος (1590—1652). Εἰργάσθη ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐν Γενούῃ. Διεκρίθη ὡς θαλασσογράφος καὶ τοπιογράφος. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐξωγραφήθη ὑπὸ τοῦ βὰν Ντάϋκ.

Ἀρτβὶν *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα τοῦ Καυκάσου, ἀποτελοῦν ἄλλοτε μὲν μέρος τοῦ πασαλικίου τοῦ Τσιλδίρ, κατόπιν δὲ πρὸ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877-78 τοῦ βιλαετίου Ἐρζερούμ. Ἡ πόλις Ἀρτβὶν κεῖται εἰς ἀπόστασιν 120 χιλιομέτρων περίπου ΒΑ τῆς πόλεως τοῦ Ἐρζερούμ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Τσορὸχ (ἢ Τσουρούχ). Κάτ. 7,000.

Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1877-78 τὸ τμῆμα Ἀρτβὶν προσηρτήθη εἰς τὴν Ρωσίαν. Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πρόελασιν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Καυκάσου (1915), ἐξεκενώθη ὅμως κατὰ τὴν ὑποχώρησιν καθ' ἣν οἱ

Digitized by Google

Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν δυτικῶς καὶ τοῦ Ἐρζερούμ καὶ τῆς Τραπεζοῦντος.

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ρωσικοῦ μετώπου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν συνθήκην τοῦ Μπρέστ-Λιτόβσκ, ἡ περιφέρεια τοῦ Ἀρτβὶν μετὰ τῶν ἄλλων ἄλλοτε τουρκικῶν ἐδαφῶν τῶν πρὸ τοῦ 1878 συνόρων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Σήμερον ἡ περιοχὴ αὕτη ἀποτελεῖ ἴδιον τουρκικὸν νομόν, ὅστις ἔχει πληθυσμὸν 89.630 κατοίκων (1927). Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀρτβὶν εἶναι Γρούσιοι, γλῶσσα δὲ τῶν ἰθαγενῶν, τόσον τῶν Μουσουλμάνων ὅσον καὶ τῶν Χριστιανῶν, εἶναι ἡ γρουσική. Ν. ΜΟΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρτεάγκα (Arteaga), *Ἰωσὴφ-Μαρία.* Μεξικανὸς στρατηγὸς (1833—1865). Ἐπολέμησεν ἐρρωμένως κατὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὸ μεξικανικὸν ἔδαφος. Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος εἰς τὴν μάχην τῆς Σάντα-Ἄνα-Ἀματλάν, ἐτυφεκίσθη, συμφώνως πρὸς τὸ διάταγμα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, καθ' ὃ πᾶς Μεξικανὸς φέρων ὅπλα κατεδικάζετο εἰς θάνατον.

— **Ἀρτεάγκα** (Arteaga), *Στέφανος.* Ἱσπανὸς ἡσουΐτης, φιλόλογος καὶ μουσικός, γεννηθεὶς ἐν Μαδρίτῃ τῷ 1714 καὶ θανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1799. Ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐδημοσίευσε περισπούδαστον βιβλίον περὶ «Ἐπαναστάσεως τοῦ μουσικοῦ θεάτρου», προσέτι σχόλια εἰς τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ Ὁμήρου ὑπὸ Τζεζαρότι καὶ πολλὰς περὶ μουσικῆς μονογραφίας. Λ.

— **Ἀρτεάγκα ὑ Ἀλφάρο** (Arteaga y Alfaro), *Ματθίας.* Ἱσπανὸς ζωγράφος καὶ χαράκτης ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ γενόμενος ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἀκαδημίας τῆς Σεβίλλης. Ἐζωγράφησε μικροὺς πίνακας θρησκευτικοῦ περιεχομένου, κυρίως ὅμως εἶναι γνωστὸς ὡς χαράκτης ἔργων τῶν Μουρίλλο, Χερρέρα, Ἀλόνσο Κάνο κλπ. Χ. Δ.

Ἀρτεᾶται. Περσικὴ οἰκογένεια, μνημονευομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου.

Ἀρτεβέλντε· βλ. Ἀρτεφέλντε.

Ἀρτὲζ [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον, ἀποτελοῦν τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν (Καράμπουρνα) καὶ τὴν πρὸς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης ἀπόληξιν τοῦ βουνοῦ Κουτσοὺκ Μπουρντουβάν, τὴν ἀντικρύζουσαν τὸ *Μεγάλο Ἐγγλεζονῆσι*. Κυρίως εἰπεῖν τὸ ΒΑ (ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι) κέρας τοῦ κόλπου τοῦ Γκιοὺλ Μπαχτσέ, τοῦ διανοιγομένου μεταξὺ τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν ἐκ δυσμῶν καὶ τῆς νήσου Τσιουστὰν καὶ τῆς χερσονήσου τῶν Κλαζομενῶν (τῶν Βουρλῶν) ἐξ ἀνατολῶν. Ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ χάρτου 1645 (Island of Khios and gulf of Smyrna) φέρεται ὑπὸ τὴν γραφὴν Artez εἰς πλάτ. 38°31'50" καὶ μῆκ. 26°38'30". Γ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρτέλ. Ὀνομάζουσιν οὕτως ἐν Ρωσίᾳ τοὺς ἰδιορρύθμους ἐργατικοὺς συνδέσμους, ὧν τὰ μέλη ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζόμενα ἔχουσι κοινὰς τὰς εἰσπράξεις. Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι ὑφίστανται ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἐν Ρωσίᾳ. Ἐν τοιούτο σωματεῖον ἀναφέρεται ὡς λειτουργοῦν ἐν τῷ Μεγάλῳ Νοβογορὸδ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἡ λέξις ὅμως *ἀρτὲλ* ἀπαντᾶται τὸ πρῶτον εἰς κείμενον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὰ ἀρτὲλ σχηματίζονται συνήθως πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν στοιχείων τῆς χώρας, τῆς ἁλιείας, τῆς θήρας, τῆς ποταμοπλοΐας, τῶν μεταλλείων, τῶν δασῶν κ. τ. λ., ἔχουσι δὲ ὀργανισμὸν ἁπλούστατον, ἄνευ γραπτῶν καταστατικῶν, περιπλόκων διοικήσεων, ἀλλὰ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἀλληλεγγύης. Συνήθως ἔχουσιν ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα ἐπόπτην, ὅστις ἔχει μεγάλην ἐξουσίαν φθάνουσαν μέχρι καὶ τῆς τιμωρίας τῶν μελῶν τοῦ ἀρτέλ. Τὸ σύστημα τῶν ἀρτὲλ εἶχεν εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὸν στρατόν, ἐν εἴδει ἐμπορικῶν ἑνώσεων, εἰς τὰς ὁποίας τὰ μέλη ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται τρόφιμα ἢ ἄλλα εἴδη ἐπὶ πιστώσει. Τὸ μέλος τοῦ τοιούτου συνδέσμου καλεῖται *ἀρτέλτσικ*.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑφίσταντο πολυάριθμοι σύνδεσμοι ἀρτέλ, ἀποτελούμενοι ἐκ μελῶν ἀσκούντων τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα. Οἱ ἑταῖροι πολλάκις συσσωματοῦντο πρὸς διενέργειαν κοινῆς τινος ἐπιχειρήσεως, διέλυον δὲ τὸν συνεταιρισμὸν μετὰ τὸ πέρας ταύτης, διανεμόμενοι τὰ κέρδη.

Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι διηυκόλυναν μεγάλως τὴν μετάδοσιν τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν ἐν Ρωσίᾳ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Νικολάου Α', ὑπῆρξαν δὲ τὰ κέντρα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνεπτύχθησαν αἱ φιλελεύθεραι θεωρίαι καὶ ὁ ἀγὼν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δουλοπαροίκων. Αἱ ἑκάστοτε τσαρικαὶ κυβερνήσεις πολλάκις ἐπεζήτησαν τὴν διάλυσιν τῶν συνδέσμων τούτων, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποίησαν τοῦτο πρὸ τοῦ κινδύνου ἐκρήξεως ἐπαναστάσεως. Τὰ ἀρτὲλ ὑπῆρξαν ἡ βάσις τῆς ἐκραγείσης ἐν Μόσχᾳ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις ἐπαναστάσεως, μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου, καὶ ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν.

Μετὰ τὴν μεγάλην ρωσικὴν ἐπανάστασιν, τὸ μπολσεβικικὸν καθεστώς, ὅπερ κυρίως ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν ἀρτέλ, ἐπηύξησε τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ ἀνέπτυξεν ἐπὶ ἄλλου τύπου. Χαρακτηριστικὸν τῶν ἀρτὲλ εἶναι ὅτι ὑφίσταντο ἀπὸ ὀκτακοσίων περίπου ἐτῶν ὑφ' ἣν μορφὴν καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ ἐκφρασθεῖσα γνώμη ὑπὸ τοῦ Vrenden, ὅτι ταῦτα εἰσήχθησαν ὑπὸ τῶν Ταττάρων, δὲν φαίνεται ἱστορικῶς ἀκριβής, διότι τὰ ἀρτὲλ ὑπῆρχον τρεῖς αἰῶνας πρὸ τῆς εἰσβολῆς τούτων εἰς Ρωσίαν. Καὶ ἡ γνώμη ὅτι ἡ λέξις ἀρτὲλ παρήχθη ὑπὸ τῆς ταταρικῆς *ὀρτάκ*, σημαινούσης *σύντροφον*, δὲν φαίνεται ἀσφαλής. Τὸ ἀρτὲλ εἶναι σύστημα ἰθαγενὲς ρωσικόν, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχὴν αἱ ἔρευναι τῶν Ρώσων ἱστορικῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξακριβώσουν. Ὑποτίθεται ἐν τούτοις ὅτι τοῦτο μετεδόθη εἰς τοὺς Ρώσους ἐξ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ διετηρήθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρτέμ, *Θεόδωρος Ἀνδρέγιεβιτς.* Ρῶσος Μπολσεβῖκος (1883—1921), ὀργανωτὴς τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως τῆς Μεσημβρινῆς Ρωσίας, υἱὸς χωρικοῦ ἐκ τοῦ Κυβερνείου Κοῦρσε, ἐσπούδασεν εἰς τὴν πρακτικὴν σχολὴν τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν Τεχνικὴν Σχολὴν τῆς Μόσχας. Ἔκτοτε ἄρχονται αἱ μυθιστορηματικαὶ περιπέτειαι τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Συλληφθεὶς κατά τινα διαδήλωσιν ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς ἐπὶ ἓν ἔτος, ὁπόθεν ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησεν ἐπὶ δύο ἔτη μαθήματα εἰς τὴν ἐκεῖ Ἀνωτέραν ἐλευθέραν Ρωσικὴν Σχολήν.

Ἐπιστρέψας κρυφίως εἰς Ρωσίαν τῷ 1903, μετέβη εἰς τὸ Κυβερνεῖον τοῦ Αἰκατερινοσλὸβ καὶ ἤρχισε προπαγανδίζων ὑπὲρ τῆς μελετωμένης ἐπαναστάσεως. Συλληφθεὶς ἐκλείσθη ἐκ νέου εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Χαρκόβου τῷ 1906, ἀλλὰ κατώρθωσε μετὰ ἑξάμηνον νὰ δραπετεύσῃ καὶ πάλιν καὶ νὰ μεταβῇ μετημφιεσμένος εἰς γυρολόγον ἔμπορον καὶ ὑπὸ ξένον ὄνομα εἰς τὸ βόρειον διαμέρισμα τοῦ Οὐράλη, ὅπου ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὰς ἐνεργουμένας ἐκλογάς. Ἐγείρας τὰς ὑπονοίας τῶν ἀρχῶν καὶ συλληφθεὶς ἐν Πέρμῃ κατεδικάσθη εἰς τριῶν ἐτῶν καταναγκαστικὰ ἔργα καὶ ἀπεστάλη εἰς τὰ μεταλλουργεῖα τῆς Σιβηρίας, ὅπου ἤρχισε προπαγανδίζων ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν συγκαταδίκων του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς, οὕτω δέ, ἑλκύσας τὴν συμπάθειαν αὐτῶν, ἠδυνήθη νὰ δραπετεύσῃ καὶ ἐκ τῶν εἱρκτῶν τῆς Σιβηρίας. Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις μετημφιεσμένος εἰς μοναχόν, κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ τῷ 1910 εἰς Ἰαπωνίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αὐστραλίαν, ὅπου ὅπως κερδήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν μετήρχετο χειρωνακτικὰς ἐργασίας. Ἐν μέσῳ τοῦ κύκλου τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου τῆς χώρας ταύτης κατέλαβεν ἀμέσως ὑπερέχουσαν θέσιν, ἐγένετο μέλος τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Αὐστραλιανὴ Ἠχώ», ἐδημοσίευε δὲ ταυτοχρόνως διάφορα ἄρθρα εἰς αὐστραλιανὰς ἐφημερίδας, πραγματευόμενος ἐργατικὰ ζητήματα καὶ διδων τὴν εἰκόνα τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως ἐν Ρωσίᾳ. Εἰς τὴν Ρωσίαν ἐπέστρεψε τῷ 1917 καὶ ἐπεδόθη ὁλοψύχως εἰς τὴν ἀντιτσαρικὴν ἐπανάστασιν, περιερχόμενος τὰς ἐπὶ τοῦ Δίνα ἐπαρχίας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἐνεργητικότης αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον. Ἐλάμβανεν ὅπλα ἀπὸ τὴν Τούλ καὶ ἐξώπλιζε τοὺς πληθυσμούς, ὀργάνου αὐτοὺς εἰς σωματεῖα καὶ ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1918 ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ αὐτῆς εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ Κάτω Δίνα, αὐτὸς δὲ ἐκήρυξεν ἐκεῖ τὴν Ρωσικὴν Δημοκρατίαν, διέλυσε τὰ ἀριστοκρατικὰ συμβούλια καὶ ἐγκατέστησε τὰς νέας ἀρχάς, καθαρίζων τὸ ἔδαφος ἀπὸ παντὸς ἀντιθέτου στοιχείου. Ἀναλαβὼν διαφόρους διαχειρίσεις ἀποστολὰς ὑπὸ τοῦ μπολσεβικικοῦ καθεστῶτος, ἔφερεν αὐτὰς εἰς πέρας μετὰ καταπλησσούσης ταχύτητος καὶ ἀκριβείας. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1921 εὑρισκόμενος εἰς ἀπόστασιν 164 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Μόσχας καὶ ἀνελθὼν μετὰ τεσσάρων ἄλλων συντρόφων του ἐπὶ ἀεροπλάνου, ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐφονεύθη συνεπείᾳ πτώσεως τοῦ ἀεροπλάνου. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀρτεμᾶς [*Βιβλ.*] Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ εἶναι συγκεχομμένος τύπος τοῦ *Ἀρτεμίδωρος*, ἔφερεν εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προαναγγέλλει εἰς τὸν Τῖτον (Τίτου γ' 12), ὅτι θὰ πέμψῃ αὐτὸν εἰς Κρήτην, πιθανῶς ὅπως ἀναπληρώσῃ αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπουσίαν του. Ἀσφαλεῖς εἰδήσεις δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλαι περὶ αὐτοῦ. Κατά τινα παράδοσιν ἦτο εἷς ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἀποστόλων καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Λύστρων τῆς Λυκαονίας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ τῇ 30 Ὀκτωβρίου. Π. Ι. Μ.

—**Ἀρτεμᾶς** *αἱρετικός·* (βλ. Ἀρτέμων).

ἀρτεματόπους (ὁ) (Artematopus) [*Ζῳολ.*] Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἁπαντῶν εἰς τὴν Βραζιλίαν. Δ. Ν. Π.

Ἀρτεμβάρης. Ἀρχηγὸς τῶν Περσῶν, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Αἰσχύλος (Πέρσ. 29, 971).

Ἀρτεμεισιὰς [*Ἀρχ.*]. Ὄνομα φυλῆς τινος ἐν Θράκῃ, φερόμενον ἐν ἐπιγραφῇ.

Ἀρτεμεισιών. Οὕτως εὑρίσκεται ὁ *Ἀρτεμίσιος* μὴν ἐν Χιακῇ ἐπιγραφῇ «τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ τοῦ Ἀρτεμεισιῶνος». Κατὰ τὸν Κοραῆν, οἱ Χῖοι, χρησιμοποιήσαντες διὰ τοὺς ἐπιλοίπους μῆνας τὰ ἀθηναϊκὰ ὀνόματα, ἤλλαξαν ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς *Ἀρτεμεισιῶνα*, πρὸς τιμὴν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Πανιωνίου συνεδρίου, τοῦ ὁποίου συμμετεῖχον καὶ οἱ Χῖοι. Μ. Φ.

Ἀρτεμένης. Υἱὸς Δαρείου τοῦ Α' (Ἰουστ. 2.10).

ἀρτεμία (ἡ) (Artemia) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυλλοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βραγχιοποδιδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι λεπτότατον καὶ διακρίνεται ἐκ τῆς ἀπουσίας μετωπικῶν προσαρτηματικῶν ἀποφύσεων. Οἱ πόδες των εἶναι εἴκοσι δύο, ἀποτελοῦντες ἕνδεκα ὁμοιόμορφα ζεύγη καὶ διακρίνονται διὰ τὸ φυλλοειδὲς σχῆμά των.

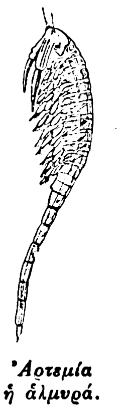

Ἀρτεμία ἡ ἁλμυρά.

Ἐπὶ τῶν ζῴων τούτων ἐπιδρᾷ καταπληκτικῶς τὸ περιβάλλον, ἐν ᾧ ἐνδιαιτῶνται, ἐπιφέρον χαρακτηριστικὰς διαμορφώσεις ἐπὶ τῆς καθ' ὅλου μορφῆς τοῦ σώματός των. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἀρτεμία ἡ ἁλμυρὰ* (Artemia salina), ἀπαντῶσα κατὰ πλήθη εἰς τὰ ἁλμυρὰ ὕδατα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Λόγῳ τῆς σπάνεως ἀρρένων ζῴων, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπιστεύετο, ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα ἦσαν ἑρμαφρόδιτα, ἀλλ' ὁ v. Siebold ἀπέδειξεν, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ ζῷα ταῦτα, ἅπαξ συνουσιασθέντα νὰ δύνανται νὰ ἀναπαράγωσιν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἄρρενος. Δ. Ν. Π.

Ἀρτεμιασταὶ [*Ἀρχ.*]. Λάτρευταὶ τῆς Ἀρτέμιδος (βλ. Ἀθηναϊσταί).

ἀρτεμίδαι (οἱ) (Artemidae) [*Ζῳολ.*]. Ὁμοιογένεια μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκεφάλων*. Διακρίνονται ἐκ τῆς διθύρου κόγχης των, ἥτις ὁμοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς τὴν τῆς *ἀφροδίτης*. Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει ἀρκετὰ γένη καὶ εἴδη ἁπαντῶντα εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἀρτεμίδες [*Μυθολ.*]. Οὕτως ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Φοινίκων αἱ ἑπτὰ θυγατέρες τοῦ Κρόνου ἐκ τῆς Ἀστάρτης. Αὗται ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς *Τιτανίδας* τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Α. Δ.

Ἀρτεμίδι [*Ναυτ. Γεωγρ.*] Ἀκρωτήριον ἐν τῷ κόλπῳ Βιταλί, τῷ ἀπλουμένῳ κατὰ τὴν ΒΑ τῆς Ἄνδρου ἀκτήν, ἀποτελοῦν τὸν ἀνατολικὸν τοῦ ὄρους Ἅγιοι Σαράντα (ὑψόμετρον 2340 ποδ.) τερματισμὸν πρὸς τὴν θάλασσαν (πλάτ. 37°57'40", μῆκ. 24°50'25", χάρτης ἀγγλ. 1820: Andros island and Doro channel). Ἀπέχον τοῦ μὲν ἀκρωτηρίου Καμπανὸς 3 μίλ. ΝΑ, τοῦ δὲ ἐφ' οὗ φάρος ἀκρωτηρίου Γριὰς 7 μίλ., φέρεται ἐπὶ τοῦ προμνησθέντος ἀγγλικοῦ χάρτου ὑπὸ τὸ τοπωνύμιον Artemissia (βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 400 γ'). Σ. Ε. Λ.-Δ. Ε. Μ.

ἀρτεμιδόβλητος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ βληθείς, ὁ πληγωθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος (ἀρχ.).

Ἀρτέμιδος λιμὴν [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Κορσικῆς ἀναφερόμενος ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου (πλάτ. 40° 1/3, μῆκ. ἀπὸ μεσημβρινοῦ Μακάρων 31° 1/3. Βιβλ. Α, κεφ. γ, § 5), ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τοῦ ὁποίου ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀποφανθῶμεν. Πάντως πρόκειται περὶ θέσεως νοτιοστέρας τῆς *Ἀλερίας*. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτεμίδωρος. Εἷς τῶν ἀρχόντων τῆς *Χίου*, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι χαραγμένον ἐπὶ νομίσματος μετὰ ἀμφορέως τῆς τελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. Μ. Φ.

— **Ἀρτεμίδωρος.** Τραλλιανὸς ὀλυμπιονίκης, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Παυσανίας (14 2).

— **Ἀρτεμίδωρος.** Συγγραφεὺς Ἀσκαλωνίτης, ἄγνωστον πότε ζήσας. Ἔγραψε «περὶ Βιθυνίας». Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτεμίδωρος.** Γραμματικὸς ἐκ *Ταρσοῦ* καταγόμενος, πατὴρ τοῦ ἐπὶ Αὐγούστου ζήσαντος γραμματικοῦ *Θέωνος*. Ὁ Ἀρτεμίδωρος οὗτος ἦτο ὀπαδὸς τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου, ὄχι ὅμως καὶ μαθητὴς τοῦ ἰδίου. Ὡς ὀπαδὸς τοῦ Ἀριστοφάνους ὁ Ἀρτεμίδωρος ὠνόμαζεν ἑαυτὸν *Ἀριστοφάνειον*. Ἄλλοι ὅμως, στηριζόμενοι εἰς τὸ ὅτι δὲν ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, τὸν ὠνόμαζον *Ψευδαριστοφάνειον*. Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρτεμιδώρου εἶναι ἐν μέρει γλωσσογραφικὰ καὶ ἐν μέρει λεξικογραφικά. Εἰς ταῦτα ἀνήκει τὸ καλούμενον «ὀψαρτυτικαὶ γλῶσσαι», εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ὁποίου ὁ Ἀρτεμίδωρος μετεχειρίσθη ὡς πηγὴν τὸν ὀψαρτυτικογράφον *Ἐπαίνετον*. Πλὴν

Digitized by Google

τοῦ ἀνωτέρω συγγράμματος ἔγραψεν ὁ Ἀρτεμίδωρος λεξικὸν τῶν κωμικῶν ποιητῶν ὀνομαζόμενον «λέξεις» ἢ λέξεων συναγωγή», ἔγραψε σύγγραμμα «περὶ δωρίδος» (διαλέκτου) καὶ κατήρτισε συλλογὴν τῶν ἔργων τῶν βουκολικῶν ποιητῶν. Γ. Ι. Κ.

— Ἀρτεμίδωρος. Διαλεκτικὸς (τουτέστι φιλόσοφος τῆς Μεγαρικῆς σχολῆς). Ἔγραψε σύγγραμμα κατὰ τοῦ *Χρυσίππου*. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἦτο σύγχρονος ἢ μεταγενέστερος τούτου, ζήσαντος κατὰ τὸν Γ' π.Χ. αἰῶνα (282--209 π.Χ.). Γ. Ι. Κ.

— Ἀρτεμίδωρος. Ζωγράφος μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ *Μαρτιαλίου* ἔν τινι ἐπιγράμματι ὡς κατασκευάσας ἀνεπιτυχῆ εἰκόνα τῆς *Ἀφροδίτης*. Κατά τινας ὅμως ὁ Ἀρτεμίδωρος δὲν ἦτο ζωγράφος, ἀλλὰ συγγραφεύς, ὁ ὁποῖος, ἐρασιτεχνικῶς ἀσχολούμενος καὶ εἰς τὴν ζωγραφικήν, κατεσκεύασε τὴν εἰκόνα ἐκείνην. Δὲν ἀποκλείεται ἐν τούτοις καὶ νὰ μὴ εἶναι πραγματικὸν πρόσωπον ὁ Ἀρτεμίδωρος οὗτος, ἀλλὰ νὰ ἐπλάσθη τὸ ὄνομά του ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς καὶ ἄλλα τῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα οὗτος ἀναφέρει. Γ. Ι. Κ.

—Ἀρτεμίδωρος. Βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς, ἄγνωστον πότε ζήσας. Τὸ ὄνομά του εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν νομισμάτων του, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως εἰς ἑλληνικήν, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης εἰς ἰνδικὴν γλῶσσαν γεγραμμένον. Γ. Ι. Κ.

—Ἀρτεμίδωρος. Ἕλλην ἰατρός, Ἐρασιστράτειος, ἐκ *Σίδης* τῆς Π·μφυλίας, πιθανώτατα ζήσας κατὰ τὴν Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἔγραψε κατὰ Καίλιον Αὐρηλιανὸν (Lib. III, c. 14) περὶ ὑδροφοβίας, ἣν οὐδόλως ἐθεώρει ὡς νέαν νόσον, ἕδραν δ' αὐτῆς ὑπελάμβανε τὸν στόμαχον. ΑΡ. Π. Κ

— Ἀρτεμίδωρος Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ *Πέργης* τῆς Παμφυλίας, γενόμενος Ρωμαῖος πολίτης καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα *Κορνήλιος Ἀρτεμίδωρος*. Ἀλοιφὴ τούτου ἀναφέρεται παρὰ *Νικολάῳ* τῷ *Μυρεψῷ* (III, 38) πρὸς ἰσχιαδικοὺς δι' εὐφορβίου. Εἰς τοῦτον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκει καὶ τροχίσκος, ὃν ἀναφέρει ὁ *Γαληνὸς* (XII. 828) πρὸς τὰς γενείων συκώδεις ἐπαναστάσεις καὶ καταστολὴν παντὸς ὄγκου ΑΡ. Π. Κ.

— Ἀρτεμίδωρος, ὁ *Γεωγράφος*. Οὗτος ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, Ἀθηναίου καὶ ἄλλων. Κατήγετο ἐξ Ἐφέσου, ἤκμασε δὲ περὶ τὸ 100 π.Χ. Ἀποπερατώσας τὰς σπουδάς του ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπεχείρησε μακρὰν περιοδείαν ἀνὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, τὴν Μεσόγειον καὶ μέρος τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐπεσκέφθη τὴν Ἰταλίαν τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Αἴγυπτον, γράψας κατόπιν ὀγκῶδες ἱστορικογεωγραφικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «τὰ γεωγραφούμενα» εἰς ἕνδεκα βιβλία. Ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἠντλησαν ὁ *Στράβων*, ὁ *Παυσανίας*, ὁ *Ἀγαθήμερος* καὶ ἄλλοι. Ὁ *Παυσανίας* μάλιστα, λέγων (V, 5, 9) «ἀκούσας ἀνδρὸς Ἐφεσίου λέγω τὸν λόγον», τὸν Ἀρτεμίδωρον ἔχει ἐν νῷ. Κατὰ τὸν *Kalkmann* ὅμως (Pausanias σ. 159 κ.ἑ.) ὁ Παυσανίας δὲν ἠρύσθη τι ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἀρτεμιδώρου. Ἐκ τοῦ ἔργου του περιεσώθησαν πολλὰ μικρὰ ἀποσπάσματα καὶ ἄλλα ἐκτενέστερα, ἐξ ἐπιτομῆς γενομένης τὴν Ε' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ *Μαρκιανοῦ* τοῦ *Ἡρακλεώτου*, περιεχούσης τὸν περίπλουν τοῦ Εὐξείνου καὶ πληροφορίας περὶ Βιθυνίας καὶ Παφλαγονίας. Εἰς τὸν Ἀρτεμίδωρον ἀποδίδεται καὶ ἕτερον σύγγραμμα ἀπολεσθέν, «τὰ ἰωνικὰ ὑπομνήματα». Εἰς τοῦτον ἡ πατρίς του ἀνέστησε χρυσῆν εἰκόνα ἀνθ' ὧν παρὰ τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου ἐπέτυχε σταλεὶς ὡς πρεσβευτὴς εἰς Ρώμην (*Στράβ.* XIV, 642).

[*E. Müller*, Geographi Graeci minores. *Bunburi*, History of Ancient Geograp y. *Stechle*, Der Geograph Artemidoros von Ephesos ἐν «Philologus» XI (1856) 193—244]. Ι. Φ. Δ

— Ἀρτεμίδωρος *Δαλδιανός*. Οὗτος ἤκμασε κατὰ τὴν Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων, αὐτεκαλεῖτο δὲ *Δαλδιανὸς* ἐκ τῆς γενετείρας τῆς μητρός του *Δάλδιος* τῆς Λυδίας, ὅπου κατῴκει οὗτος, ἐνῷ ὁ πατήρ του κατήγετο ἐξ Ἐφέσου ἐν ᾗ ἐγεννήθη καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος. Συνέγραψε τὸ σῳζόμενον σύγγραμμα «τὰ ὀνειροκριτικὰ» κατὰ παραγγελίαν, ὡς λέγεται, τοῦ διδασκάλου του *Ἀπόλλωνος Δαλδιανοῦ*, ἔργον ἐξόχως ἐνδιαφέρον διὰ τὰς παρεχομένας πληροφορίας περὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν τῶν ἀρχαίων. Ὁ Ἀρτεμίδωρος, κατὰ τὴν Christ, δύναται ἐπίσης νὰ καταλεχθῇ εἰς τοὺς *παραδοξογράφους* ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος. Τὸ μνημονευθὲν ἔργον του εἶναι συντεταγμένον εἰς τέσσαρα βιβλία, μετὰ παραρτήματος, ὅπερ προσεπιγράφεται «περὶ ὀνείρων ἀποβάσεων», περιέχοντος συλλογὴν ὀνείρων ἅτινα ἐπηλήθευσαν. Τὸ τρίτον βιβλίον, ὅπερ ἔχει καὶ ἰδιαιτέραν ἐπιγραφὴν «φιλάληθες ἢ ἐνόδιον» εἶναι ὥσπερ συμπλήρωμα τῶν δύο πρώτων. Τὰ τρία πρῶτα βιβλία, ἅτινα προσφωνεῖ εἰς τὸν φίλον του *Κάσσιον Μάξιμον*, Φοίνικα ῥήτορα (ἴσως τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν *Μάξιμον* τὸν *Τύριον*), πραγματεύονται περὶ ὀνείρων καὶ μαντείας ἐν γένει· τὸ τέταρτον καὶ τὸ παράρτημα ἀφιεροῦνται εἰς τὸν υἱόν του, *Ἀρτεμίδωρον* ὡσαύτως καλούμενον καὶ ἀσκοῦντα τὸ ἔργον τοῦ πατρός.

Ὁ Ἀρτεμίδωρος ἐκθέτει μὲν ἐν τῷ κομψῶς συντεταγμένῳ βιβλίῳ του σπουδαιολογῶν πλήρη θεωρίαν τῆς ὀνειροκριτικῆς, ἀλλὰ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἀφίνει ἀνοικτὰς παντοίας θυρίδας· οὕτω λ.χ. λέγει που, ὅτι τὸ νὰ εἰσπορεύωνται μύρμηκες εἰς τὰ ὦτα εἰς μόνον τοὺς σοφιστὰς εἶναι ἀγαθόν, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς προαγγέλλει θάνατον τὸ ὄνειρον. Τὰ «ὀνειροκριτικὰ» τοῦ Ἀρτεμιδώρου ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτενῆ διὰ τὰς λαϊκὰς ἀνάγκας τῶν κατόπιν χρόνων καὶ δύσληπτα, διὸ ἀντικατεστάθησαν ταχέως διὰ συντομωτέρων ἐν ἰαμβικοῖς στίχοις κανόνων.

Κατὰ τὸν Σουΐδαν, ὁ Ἀρτεμίδωρος ἔγραψεν «οἰωνοσκοπικὰ» καὶ «χειροσκοπικά», τῶν ὁποίων οὐδὲν ἴχνος διεσώθη.

Τὰ «ὀνειροκριτικὰ» ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ *Ἄλδου Μανουτίου* (Ἐνετία 1518), κατόπιν δὲ ἐν Παρισίοις ὑπὸ *N. Rigault (Rigaltius)* τῷ 1603, ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ *J. G. Reiff* (1805) καὶ *R. Herscher* (1864). Ι. Φ. Δ.

—Ἀρτεμίδωρος ὁ *Καπίτων*. Οὗτος ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ. Κατὰ Γαληνὸν (XV, 21) «ἔκδοσιν ἐποιήσατο» τῶν *Ἱπποκράτους* βιβλίων, εὐδοκιμήσασαν οὐ μόνον παρὰ Ἀδριανῷ τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλὰ «καὶ νῦν ἱκανῶς ὑπὸ πολλῶν σπουδαζομένων». Ὑπήλλαξε δὲ καὶ πολλὰς παλαιὰς γραφὰς τούτων. ΑΡ. Π. Κ.

—Ἀρτεμίδωρος ὁ *Κνίδιος*. Γραμματικὸς τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος. Πληροφορηθεὶς τὰ τῆς συνωμοσίας τοῦ *Βρούτου*, ἐγνωστοποίησε ταύτην πρὸς τὸν φίλον του *Καίσαρα*. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Καῖσαρ ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν καὶ πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ τὴν ἀποσφραγίσῃ, οἱ συνωμόται ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Οὐδὲν ἔργον τοῦ Ἀρτεμιδώρου περιεσώθη Α. Δ.

— Ἀρτεμίδωρος *Βιβλ.*]· βλ. Ἀρτεμᾶς.

Ἀρτέμιεφ *Ἀλέξανδρος Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος ἱστορικὸς ἀρχαιολόγος, ἐθνογράφος καὶ στατιστικὸς (1820—1871). Π. Λ.

Ἀρτέμιος. Τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀναστασίου Β' (βλ. λ.).

— Ἀρτέμιος *Διανίων*. Ἐκαλεῖτο καὶ *Λουκιλίνιος Διανίων* (*Μάρκελ. Ἐμπειρ.* De med. XXXVI, 54), ἴσως ἐκ *Διανίου* ἰατρὸς τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατοντ., οὗτινος ὁ Μάρκελλος ὁ Ἐμπειρικὸς διέσωσεν ἡμῖν ὀδοντότριμμα (XIII, 17) καὶ φάρμακον κατὰ τῆς ποδάγρας (XXXVI 54). ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρτέμιος, *μεγαλομάρτυς*. Ὁ Ἀρτέμιος, κατὰ τοὺς συναξαριστάς, δοὺξ καὶ αὐγουστάλιος *Ἀλεξανδρείας* καὶ *πατρίκιος*, ἤλεγξε τὸν αὐτοκράτορα *Ἰουλιανὸν* (361—363) διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποστασίαν του· διό, μετὰ σκληρότατα μαρτύρια, ἀπεκεφαλίσθη ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ἡ μνήμη του ἐπιτελεῖται τῇ 20ῇ Ὀκτωβρίου. Τὸ λείψανόν του μεταφερθὲν ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ *Ἰωάννου* τοῦ *Προδρόμου* ἐν Ὀξείᾳ Κωνσταντινουπόλεως. Διεσώθη μέχρις ἡμῶν «ὑπόμνημα», ἤγουν ἐξήγησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ *Ἀρτεμίου*, συλλεγὲν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας *Φιλοστοργίου* καὶ ἄλλων τινῶν» παρὰ *Ἰωάννου μοναχοῦ* (ἐν *Migne* Ε. Π. 96, 1252 —

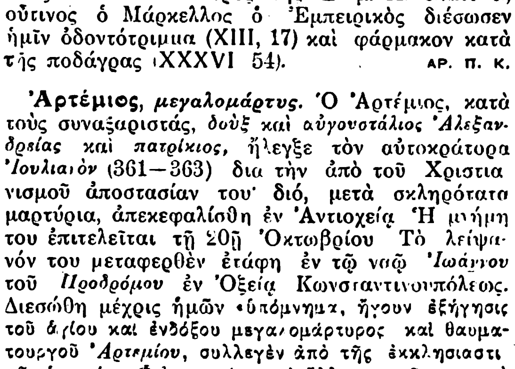

Ἀρτέμιος μεγαλομάρτυς.

1320). Ὁ *Ἰωάννης* οὗτος δὲν εἶναι ὁ *Δαμασκηνός*, ὡς ἐνόμισεν ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὸ κείμενον *A. Mai*, ἀλλὰ *Ἰωάννης* ὁ *Ρόδιος*, κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα (*Κρουμβάχερ-Σωτηριάδη* Ἱστορία βυζαντ. λογοτεχνίας Α', 401). Ἡ «Διήγησις τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου *Ἀρτεμίου*», ἤτοι συλλογὴ 45 θαυμάτων, γραφεῖσα κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως* ἐν Varia graeca sacra (Πετρούπολις 1909) σελ. 1—75 καὶ εἶναι σπουδαῖον γλωσσικὸν μνημεῖον (βλ. βιβλιογραφίαν ὑπὸ *Σ. Β. Κουγέα*, ἐν «Λαογραφίᾳ» 3, 277 κ. ἑ). Ἡ ἐνταῦθα παρατιθεμένη εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου, ἔργον τοῦ δεκάτου αἰῶνος, εὑρίσκεται ἐν κρύπτῃ ὑπὸ τὴν ἀρμενικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχαγγέλου *Μιχαὴλ* ἐν Κωνσταντινουπόλει (βλ. Byzantinisch-neugriechische Jahrbuecher τοῦ 1920 σ. 377 κ. ἑ). Ἡ ἀκολουθία καὶ ὁ βίος του ἐν Λειμοναρίῳ (τόμ. β', Ἑρμούπολις 1856 σ. 63—69). Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἀρτεμίρα ἢ *Ἀρταμίτης [Γεωγρ.]*. Σημερινὸν ὄνομα τοῦ ὄρους Ἀταβύρου (βλ. λ.) τῆς *Ρόδου*.

Ἄρτεμις. Ἑλληνικὴ θεότης (δωριστὶ *Ἄρταμις*), ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας εἶναι ἀβεβαία. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ὄνομα ἦλθε μαζὶ μὲ τὴν θεότητα ἐξ Ἀνατολῆς, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς Περσίας (βλ. κατωτέρω).

Μυθολογία.—Ἐκ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν γέννησιν τῆς Ἀρτέμιδος μύθων ἐπεκράτησεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὁ τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τὴν

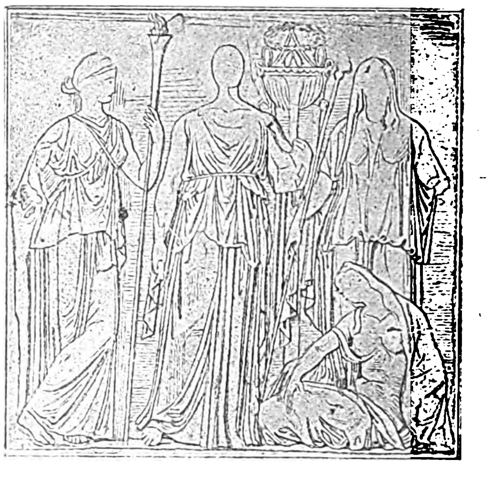

Ἄρτεμις, Ἀπόλλων, Σιβύλλα, Λητώ.
Μαρμαρίνη βάσις ἐν Σορρέντο.

Δῆλον, ὅστις μετεφέρθη κατόπιν αὐτούσιος καὶ εἰς τὴν Ἔφεσον. Κατὰ τοῦτον ἡ *Λητώ*, φίλη τοῦ *Διός*, μείνασα ἔγκυος κατεδιώκετο ὑπὸ τῆς ζηλοτύπου *Ἥρας* καὶ ἐσταμάτησεν εἰς Δῆλον. Ἐκεῖ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους *Κύνθου* καὶ παρὰ τὸν *Ἰνωπὸν* ποταμὸν ἐγέννησε, στηριζομένη ἐπὶ φοίνικος, τὰ δίδυμα *Ἀπόλλωνα* καὶ *Ἄρτεμιν*. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καταδίωξις τῆς Ἥρας ἐξηκολούθει, ἡ Λητώ, παραλαβοῦσα τὰ τέκνα της, μετέβη εἰς *Δελφούς*, ὅπου ὁ Ἀπόλλων ἐφόνευσε τὸν ἀποσταλέντα ὑπὸ τῆς Ἥρας, ὅπως φάγῃ τὰ δίδυμα, δράκοντα *Πύθωνα*.

Ἡ Ἄρτεμις δὲν εἶναι μόνον ἡ θεὰ τῆς *Σελήνης*, ὅπως νομίζεται συνήθως, διότι ἡ λατρεία της ὑπέστη ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μεγίστην ἐξέλιξιν. Ἡ Ἄρτεμις τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν εἰς Περσίαν λατρευομένην, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ τύπος τῶν μνημείων τῆς τέχνης (βλ κατωτέρω). Ἡ Ἄρτεμις εἶναι τότε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ὀνομαζομένη «πότνια θηρῶν», ἡ θεὰ τῶν ἀγρίων ζῴων, ἡ μήτηρ τῆς φύσεως. Ἀφοῦ ὅμως παρελήφθη ἡ Ἄρτεμις εἰς τὸ ἑλληνικὸν πάνθεον, ἐπέδρασεν ὡς ἑλληνικὴ πλέον θεότης ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς, ἥτις καὶ ἐπλησίασε πρὸς τὸν τύπον τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαμορφωθείσης Ἀρτέμιδος. Εἰς τὴν περσικήν της πατρίδα ἡ Ἄρτεμις ἐλέγετο Ἀναΐτις (βλ. λ.).

Τὸν τύπον τῆς ἀνατολικῆς θεότητος εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν πανελληνίου φήμης ἑλληνικὴν ὅμως *Ἐφεσίαν Ἄρτεμιν*, τῆς ὁποίας κέντρον τῆς λατρείας ἦτο ἡ *Ἔφεσος* τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ἡ θεὰ εἶχε περίφημον ναόν. Τὸ ἐντὸς τούτου λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς θεᾶς—γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἐκ μεταγενεστέρων ἀπομιμήσεων—ἦτο ἰδιαιτέρου τύπου καὶ τὴν ἀπεικόνιζεν ὡς θεὰν τῆς γονιμότητος. Ὁ ἀνατολικὸς χαρακτὴρ εἶναι φανερὸς εἰς τὰς ὀργιαστικὰς λατρείας της, ἥτις μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ἡ παρθένος θεά, ὠνομάζετο «*μαινάς*», «*θυάς*», «*φοιβάς*», «*λυσσάς*», ἦτο δηλ. προστάτις καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς πᾶν εἶδος ὀργίων. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱερατικοῦ προσωπικοῦ τῆς λατρείας τῆς Ἐφέσου ἦτο ἀρχιερεὺς ὅστις ἡγεῖτο πλήθους ἱερέων καὶ ἱερειῶν. Οἱ ἱερεῖς ὠνομάζοντο *Μεγάβυζοι* ἢ *Μεγαλόβυζοι*, ἦσαν δὲ εὐνοῦχοι. Κατὰ τὸν *Παυσανίαν* ὠνομάζοντο «*ἐσσῆνες*». Ἀναφέρονται ἀκόμη μεταξὺ τοῦ ἱερατικοῦ προσωπικοῦ καὶ «*ἐπιθυμίατροι*», «*ἱεροκήρυκες*», «*ἱεροσαλπιγκταί*», «*πρόπολοι*», «*νεωκόροι*», «*νεοποιοί*».

Οἱ τελευταῖοι εἶχον τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τῶν ναῶν. Τὴν ἀσφάλειαν καὶ φύλαξιν τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἶχον οἱ «*ἱεροὶ ἵππαρχοι*». Τὸ ἱματοφυλάκιον τῆς θεᾶς ἐφύλαττον οἱ «*κοσμή-*

Digitized by Google

τορες» καὶ αἱ «κοσμήτειραι» αἵτινες ἐνέδυον τὸ ἄγαλμα κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας μὲ τὰ ἐπίσημα ἐνδύματα. Κατὰ παράδοσίν τινα πολὺ παλαιάν τὴν ὁποίαν διασῴζει ὁ *Καλλίμαχος*, τὸ πρῶτον εἴδωλον τῆς θεᾶς εἶχε στηθῆ πρὸ δρυὸς ἀπὸ τὰς διελθούσας ἐξ Ἐφέσου πολεμιστρίας *Ἀμαζόνας* (βλ. λ. Ἀθήναιον *Ἐφέσου*). Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ *Στράβωνος* ὅμως ὁ τύπος τῆς θεᾶς εἶχεν ἐξελληνισθῆ, διότι ἦτο πλέον ἡ κυνηγέτις Ἄρτεμις· μὲ τὴν νέαν ἐμφάνισιν τῆς θεᾶς πρέπει βεβαίως νὰ ἐσχετίζετο καὶ μεταβολὴ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον τῆς Ἀνατολικῆς καὶ ὀργιαστικῆς λατρείας της. Τὸ συνυπάρχον μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἄρτεμιν στοιχεῖον τοῦ φωτὸς δὲν εἶναι ξένον καὶ πρὸς τὴν Ἐφεσίαν, ἥτις βεβαίως δὲν τὸ εἶχεν ἀνέκαθεν, ἀλλὰ τὸ παρέλαβεν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἑλληνικῆς λατρείας. Εἰς ἀφιέρωμα εὑρεθὲν εἰς τὴν Ἔφεσον προσφωνεῖται ἡ Ἄρτεμις «*Λαμπαδηφόρος*».

Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος.
Συλλογὴ De Laborde—Παρίσιοι.

Εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Ἀρτέμιδος ἀφιέρωνον οἱ Ἐφέσιοι ὁλόκληρον μῆνα, τὸν «*Ἀρτεμίσιον*», κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγίνετο ἱερὰ ἀνακωχή, ἡ «*ἀρτεμισιακὴ κρίσις*». Ἐκτὸς τῶν μυστικῶν θυσιῶν καὶ ἄλλων ξένων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν λατρείαν λεπτομερειῶν, παρετίθεντο τότε καὶ συμπόσια καὶ ἡ περίφημος «πομπὴ τῶν *Μεγαβύζων*» καὶ μεγάλοι ἀγῶνες, οἵτινες ἐνθυμίζουν τοὺς ἑλληνικούς. Πρὸς χάριν τῶν ἑορτῶν τούτων προσελαμβάνοντο καὶ ἔκτακτοι ὑπάλληλοι, *ἀκριτοβάται* ἢ *ἀκροβάται*, οἵτινες διεσκέδαζον διὰ ταχυδακτυλουργιῶν, ἀκροβασιῶν κ.λ.π. τοὺς θεατάς, ὅπως ἐγίνοντο κατὰ τὰ ἰδιωτικὰ συμπόσια εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ὑπῆρξε τεραστία καθ' ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Μεσόγειον.

Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν συναντῶμεν ἀκόμη καὶ τὴν Ἄρτεμιν *Λευκοφρυήνην*, ἥτις εἶχε θαυμάσιον ναὸν εἰς τὴν *Λευκόφρυν* τῆς Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρου· μέρος τῆς ζωφόρου τούτου εὑρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ *Λούβρου*. Τὸ ἄγαλμά της ὡμοίαζε μὲ τὸ τῆς Ἐφεσίας. Εἰς τὴν *Παμφυλίαν* μεγάλην φήμην εἶχεν ἡ Ἄρτεμις *Περγαία*, μὲ περίφημον βωμόν. Ἐπίσης εἰς τὴν πόλιν Κολόην, πρὸς βορρᾶν τῶν Σάρδεων, ἐλατρεύετο ἡ Ἄρτεμις *Κολοηνή*, εἰς τὴν Λυδίαν δὲ ὑπῆρχε λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος *Τμωλίας*.

Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους (Η' καὶ Ζ' αἰὼν π. Χ.) ἡ Ἄρτεμις ἦτο ἡ ἰδία ἀνατολικὴ θεά, ἡ θεὰ τῆς φύσεως, ἥτις ἐλατρεύετο εἰς τὰ ὄρη, τὰ δάση καὶ τὰς πηγὰς καὶ συσυνέζη μὲ τὰ ἄγρια θηρία. Πᾶσα καθυστέρησις ἢ ἀσθένεια τῆς βλαστήσεως, εἰς ταύτης τὴν ὀργὴν ἀπεδίδετο καὶ προσεπάθουν νὰ τὴν ἐξιλεώσουν μὲ θυσίας, ἀκόμη καὶ ἀνθρωποθυσίας. (Ὁ μῦθος ὁ σχετικὸς μὲ τὴν εἰς Αὐλίδα θυσίαν τῆς κόρης τοῦ Ἀγαμέμνονος *Ἰφιγενείας* μαρτυρεῖ ὅτι εἰς παλαιοὺς χρόνους διὰ τὴν ἐξιλέωσιν τῆς θεᾶς ἀπαραίτητοι ἦσαν καὶ θυσίαι παρθένων.) Τὸ ὄνομά της ἐλάμβανεν ἑκάστοτε ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον ἐλατρεύετο («*Ἀκραία*» «*Κορυφαία*», ἐφ' ὅσον ἐλατρεύετο εἰς ὄρη «*Λιμνᾶτις*» ἐφ' ὅσον εἰς λίμνας). Εἰς τὴν *Αὐλίδα* ἦτο ἀφιερωμένος εἰς αὐτὴν ἱερὸς λειμών. Ὡς τοιαύτη συνδέεται ἡ Ἄρτεμις καὶ μὲ ἄλλας θεὰς τῆς βλαστήσεως, τὴν *Δήμητραν*, *Δέσποιναν*, *Περσεφόνην*. Ὅλων τούτων ὁμοῦ ὑπῆρχε κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους κολοσσιαῖον σύμπλεγμα, ἔργον τοῦ *Δαμοφῶντος* τοῦ Μεσσηνίου, τὸ ὁποῖον σῴζεται κατὰ τὸ πλεῖστον, εὑρεθὲν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς *Δεσποίνης*. Ἴχνος ἀνθρωποθυσιῶν ἦτο καὶ ἡ μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων συνήθεια τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπως μεταβαίνουν εἰς τὸν ναὸν τῆς *Ὀρθίας* Ἀρτέμιδος, ἵνα δέχωνται μαστιγώματα ὑπὸ τῶν ἱερέων, φορούντων προσωπίδας, πλεῖσται τῶν ὁποίων εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

Μία ἀπὸ τὰς Ἀφροδίτας τῶν Γαβίων.
(*Μαρμάρινον ἀντίγραφον ἐπισκευασμένον*).
[Μουσ. Λούβρου, Παρίσιοι.]

Ὡς θεὰ τῆς φύσεως ἦτο καὶ προστάτις τῆς *μητρότητος*. Ἡ παρθένος Ἄρτεμις ἐμφανίζεται βραδύτερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἡ «*Ἄρτεμις Καλλίστη*» ἐθεωρεῖτο γυνὴ τοῦ *Διὸς* καὶ μήτηρ τοῦ *Ἀρκάδος*. Εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἐγίνετο πρὸς τιμήν της, ὡς τοιαύτης θεᾶς, ἰδιαιτέρα ἑορτή, τὰ *Τιθηνίδια* (ἐπίθετα τῆς Ἀρτέμιδος «*Λεχώ*», «*Λοχεία*», «*Σοωδῖνα*», «*Εἰλείθυια*»). Καὶ μετὰ τὸν ἀποχωρισμόν της ἐκ τῆς Εἰλειθυίας, ἡ Ἄρτεμις ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται θεὰ τοῦ τοκετοῦ. Ἀντιθέτως εἰς τὰς *Φερὰς* ἐλατρεύετο ὡς χθονία θεὰ *(Βριμώ)*.

Ἄρτεμις ἀσιατική.
[Ἀγγειογραφία.]

Ἄρτεμις κυνηγός.
[Μουσεῖον Λούβρου.]

Ἡ ἰδιότης τῆς Ἀρτέμιδος ὡς παρθένου συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀντίληψίν της *ὡς θεᾶς τοῦ κυνηγίου*, ἥτις ἦτο ἡ ἀρχαιοτέρα, ἀπαντῶσα ἤδη εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα. Πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ ἔννοια αὕτη δεικνύουν τὰ πολυάριθμα ἐπίθετα αὐτῆς: *Ἀγραία*, *Ἀγροτέρα*, *Ἐλαφηβόλος*, *Ἐλαφία*, *Λαφρία*, *Ποδάγρα*, *Τοξία*, «*Ἰοχέαιρα*».

Ὡς παρθένος θεὰ εἶναι καὶ ἡ προστάτις τῆς νεότητος καὶ τῆς παρθενίας. Οὕτως ὀνομάζεται «*κουροτρόφος*», «*παιδοτρόφος*», «*φιλομεῖραξ*», «*φιλοπάρθενος*». Εἰς τὰς Ἀθήνας προσέφερον τὰ παιδία εἰς αὐτὴν τὴν κόμην των κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Ἀπατουρίων*. Εἰς τὴν *Σικυῶνα* ἵστατο τὸ ἄγαλμά της εἰς τὸ γυμνάσιον παρὰ τὸ τοῦ *Ἡρακλέους*. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐδίδετο ἑορτὴ «ἐν ὅπλοις» πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος *Ἀγροτέρας* (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 41 γ'), ὁμοίως δὲ εἰς Σπάρτην ἀγῶνες τῶν παίδων πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος *Ὀρθίας*.

Ἄρτεμις ἐλαφηβόλος.
[Ἀγγειογραφία.]

Ἄρτεμις ἱππεύουσα ἔλαφον.
[Ἐπὶ νομίσματος.]

Ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος ὡς θεᾶς τῆς μητρότητος εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ θεωρῆται αὕτη καὶ θεὰ τοῦ *γάμου*, παρὰ τὴν Ἀφροδίτην καὶ Πειθώ, τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν. Νεαραὶ νύμφαι ἐθυσίαζον εἰς τὴν Ἥραν Τελείαν, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὰς Μοίρας. Εἰς τὴν Ἄρτεμιν «*Λιμνάτιδα*» ἐθυσίαζον αἱ παρθένοι πρὸ τοῦ γάμου παιγνίδια, τύμπανα, πλαγγόνας. Ἄλλαι ἀφιέρωνον εἰς αὐτὴν τὴν ζώνην των ἢ βόστρυχον ἐκ τῆς κόμης των. Ἀκόμη καὶ ὡς θεὰν τοῦ *πολέμου* συναντῶμεν τὴν Ἄρτεμιν («*Εὔκλεια*», «*Νικηφόρος*»). Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐθυσίαζεν ὁ Πολέμαρχος εἰς τὴν Ἄρτεμιν Ἀγροτέραν καὶ εἰς τὸν *Ἐνυάλιον*, τῆς ἐθυσιάζοντο δὲ ἐτησίως εἰς ἀνάμνησιν τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος 500 αἶγες. Οἱ Σπαρτιᾶται πρὸ πάσης μάχης ἐθυσίαζον αἶγα εἰς τὴν Ἄρτεμιν Ἀγροτέραν. Μετὰ τὴν ἕνωσίν της μὲ τὴν ἐπικὴν λατρείαν τῆς *Λητοῦς* ἐσχετίσθη ἡ Ἄρτεμις μὲ τὴν *θάλασσαν*, ὅπως πρὶν μὲ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς πηγάς. Πλεῖστα ἱερά της εἶχον κτισθῆ ἐπὶ παραλιῶν, λ.χ. εἰς τὴν *Ναύπακτον* ὁ ναὸς τῆς *Αἰτωλῆς* Ἀρτέμιδος, τῆς *Σαρωνίας* Ἀρτέμιδος εἰς τὴν *Τροιζῆνα*. Ἐπιστεύετο ὅτι ἔδιδεν εὔπλοιαν εἰς τοὺς ναυτικοὺς καὶ ὡδήγει τὴν πορείαν τῶν πλοίων· οὕτως εἰς πλεῖστα πλοῖα ἐδίδοντο ἀντὶ ἄλλου ὀνόματος ἐπίθετα τῆς Ἀρτέμιδος. Πρὸς τιμὴν τῆς *Δελφινίας* Ἀρτέμιδος ἐδίδετο εἰς Ἀθήνας θαλασσία ἑορτή, τὰ «*Δελφίνια*», καὶ εἰς πολλὰς ἑορτάς της ἐθυσιάζοντο ἰχθύες.

Ἀλλὰ καὶ τῆς *ἀγορᾶς* προστάτις ἐθεωρεῖτο ἡ Ἄρτεμις, παίζουσα σπουδαῖον ρόλον ὡς τοιαύτη παρὰ τὸν Δία. Εἰς τὴν *Ἀγοράν*, παρὰ τὸ βουλευτήριον, ὑπῆρχον πομπάλαια ἀγάλματα τῆς Ἀρτέμιδος *Πατρῴας* καὶ τοῦ Διὸς *Μειλιχίου*, ὁμοίως δὲ χάλκινον ἄγαλμα τοῦ Διός, ἔργον τοῦ *Λυσίππου* καὶ ἐπίχρυσον τῆς Ἀρτέμιδος. Εἰς τὴν Σικυῶνα ὑπῆρχε παρὰ τὴν ἀγορὰν ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος *Λιμνάτιδος*, εἰς τὸ Αἴγιον ὁμοίως, εἰς τὴν Ἔφεσον, Πάτρας κ.ἄ. Ὡς σώτειρα καὶ προστάτις τῶν ἀσθενῶν, ὡς *ἰατρὸς θεὰ* εἶναι βέβαιον ὅτι ἐλατρεύετο καὶ ἡ Ἄρτεμις, ἀφοῦ ναοί της ὑπάρχουν ὁμοῦ μὲ τοῦ *Ἀσκληπιοῦ*, ὅπως λ. χ. εἰς *Ἐπίδαυρον*, ὅπου μόνης αὐτῆς ὑπῆρχε ναὸς ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Καὶ τὰ ἐπίθετα «*Εὐάκοος*», «*Λυαία*», «*Λυσαία*», «*Ἰήιος*», «*Λυτηριὰς*» μαρτυροῦν περὶ τῆς ἰδιότητός της ταύτης. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁμοῦ μετὰ τῆς σχέσεώς της πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τοὺς ποταμούς, ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν της αἱ ἰαματικαὶ πηγαί, ὅπως λ. χ. τῶν *Θερμοπυλῶν*, *Ἀστυρηνῆς*, *Φιγαλείας*. Εἰς τὴν Ἤλιδα αὐτὴ θεραπεύει τὸν τραυματισθέντα Αἰνείαν. Πολλάκις δὲ ἐπεκαλοῦντο ταύτην οἱ ἀσθενεῖς ἢ οἱ συγγενεῖς των.

Ἄρτεμις περσική.
(Ἑλληνικὴ ἀναπαράστασις ἐπὶ ὀρειχαλκίνου ἀναγλύφου εὑρεθέντος εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Ὀλυμπίας.

Ὡς θεὰ ζῶσα εἰς τὰ δάση συνεδέθη πολὺ ἐνωρὶς ἡ Ἄρτεμις μὲ τὸν *χορὸν* καὶ τὴν μουσικήν. Εἰς πλεῖστα μέρη κατὰ τὰς πρὸς τιμήν της ἑορτὰς ἐδίδοντο χοροὶ καὶ ᾔδοντο ᾄσματα ὑπὸ τῶν παρθένων. Ἐξ ἑνὸς τοιούτου χοροῦ ἥρπασε κατὰ τὸν μῦθον ὁ *Ἑρμῆς* τὴν *Πολυμήλην*. Ἡ Ἄρτεμις ἐχόρευε καὶ αὐτὴ μετὰ τῆς *Κόρης* καὶ τῆς *Ἀθηνᾶς* (*Εὐριπίδου* Ἑλένη στίχ. 1315), ᾖδε δὲ μὲ τὰς Μούσας συνοδείᾳ τῆς κιθάρας τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἰς τὴν *Λέσβον* ἀπαντᾷ Ἄρτεμις «*ἀρχίχορος*». Ὁ Θησεὺς ἥρπασε τὴν Ἑλένην εἰς χορὸν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος *Ὀρθίας*. Χοροὶ καὶ μιμικαὶ κινήσεις ἐγίνοντο κατὰ τὸν λακωνικὸν χορὸν *Βρυάλλιχα* πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὅμως ἐπὶ ὅλων τούτων τῶν ἰδιοτήτων ἐκυριάρχησε μία, ἡ τῆς *θεᾶς τῆς Σελήνης*. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἔπους ἡ ταύτισις τῆς Ἀρτέμιδος μὲ τὴν Σελήνην δὲν ἀπαντᾷ οὐδόλως. Εἰς τοὺς κλασσικοὺς ποιητὰς παρίσταται ἤδη κρατοῦσα δᾷδας, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς θεὰ τοῦ κυνηγίου ἢ θεὰ τοῦ φωτός. Ἐν ὅσῳ ὅμως ὁ Ἀπόλλων ἐταυτίζετο μὲ τὸν Ἥλιον, ἑπόμενον ἦτο νὰ δοθῇ εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἡ Σελήνη, ὑποχωρησάσης τῆς *Ἑκάτης*, ἥτις ἀντικατεστάθη καὶ ἀφωμοιώθη βαθμηδὸν μὲ τὴν Ἄρτεμιν. Κατ' ἀρχὰς τὸ Ἑκάτη ἦτο μόνον ἐπίθετον τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ συντομίαν ἐκ τοῦ «*Ἑκατηβόλη*» (=ἡ *μακρὰν ρίπτουσα τὰ βέλη*). Οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσε τελείως νὰ ὑπάρχῃ ἡ Ἑκάτη καὶ ὡς ἰδία θεά, θεωρουμένη προστάτρια τῶν θυρῶν καὶ τῶν πυλῶν καὶ ὑποστηρικτὴς τῆς μαγείας. Καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν δοξασίαν ἀκόμη αἱ δύο θεαὶ ἐξηκολούθουν νὰ μένουν κεχωρισμέναι, μὲ ὅλην τὴν ὑποκατάστασιν τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἑκάτης.

Ἄρτεμις Βαβυλωνιακή.
(*Ἡ Θεὰ ἐνδεδυμένη περσικὴν ἐσθῆτα καὶ φέρουσα μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἵσταται ὀρθία ἐπὶ κατακεκλιμένου λέοντος*).
[Ἐπὶ βαβυλων. κυλίνδρου.]

Μῦθοι σχετικοὶ μὲ τὴν Ἄρτεμιν.—Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα *Πύθωνα* κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀπόλλωνος παρουσιάζεται ὡς ἓν τῶν πρώτων κατορθωμάτων τῆς Ἀρτέμιδος. Εἰς τοὺς ἄλλους γνωστοὺς μύθους παρουσιάζεται ὡς ἀγρία, αὐστηρὰ καὶ ἀνένδοτος θεὰ μὲ ἀπάνθρωπα ἐνίοτε χαρακτηριστικά. Εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους παρίσταται συχνὰ εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ὁ φόνος ὑπὸ τῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος τῶν παίδων τῆς *Νιόβης*. Ὅταν ἡ κόρη αὕτη τοῦ βασιλέως *Ταντάλου* ἐκαυχήθη ὅτι ἐγέννησε πολὺ περισσότερα τέκνα ἀπὸ τὴν *Λητώ*, τὰ

Ἄρτεμις μὲ φρυγικὸν ἔνδυμα
[Ἐκ παραστάσεως τῆς ἐκδορᾶς τοῦ Μαρσύου ἐπὶ ἀγγείου.]

Digitized by Google

τέκνα τῆς τελευταίας ὀργισθέντα διὰ τὴν κατὰ τῆς μητρός των προσβολὴν ἐτόξευσαν ὅλα τὰ τέκνα τῆς Νιόβης, ἥτις ἐκ τῆς θλίψεως μετεβλήθη εἰς λίθον. Εἰς τὸ *Σίπυλον* ὄρος τῆς Μαγνησίας ἐδεικνύετο βράχος ὅστις εἰς τὸν πλησιάζοντα ἐφαίνετο ὅμοιος μὲ κατηφῆ καὶ δακρύουσαν γυναῖκα. Ὄχι ὀλιγώτερον ἀγρία ἐδείχθη ἡ Ἄρτεμις πρὸς τὸν δυστυχῆ *Ἀκταίωνα*, ὅστις κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους μῦθον ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ἵνα τὴν βιάσῃ. Ἡ θεὰ ὅμως ἐδείχθη ἀπάνθρωπος. Παρώτρυνε τοὺς κύνας της, ἵνα κατασπαράξουν τὸν Ἀκταίωνα. Εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ὁ Ἀκταίων παρίσταται ὄχι σπανίως φορῶν δέρμα ζῴου μὲ τὸ ὁποῖον προφανῶς τὸν ἐνέδυσεν ἡ Ἄρτεμις, ἵνα εὐκολύνῃ τὴν κατασπάραξίν των ὑπὸ τῶν ἱερῶν της κυνῶν.

Ἡ Ἄρτεμις τῆς Ἐφέσου.

Ὄχι διαφορετικὴ ἦτο ἡ τύχη τοῦ *Τιτυοῦ*, τὸν ὁποῖον δὲν φονεύει μὲν ἡ ἰδία, παρίσταται ὅμως κατὰ τὸν φόνον του καὶ βοηθεῖ τὸν ἀδελφόν της. Παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τῆς μητρὸς τοῦ Τιτυοῦ *Γῆς*, οἱ δύο ἀδελφοὶ δὲν τοῦ ἐσυγχώρησαν ὅτι ἔκαμνεν ἀσέμνους προτάσεις εἰς τὴν μητέρα των *Λητὼ* καὶ τὸν ἐτόξευσαν («*Τιτυοκτόνοι*»).

Ἡ Ἄρτεμις τῆς Νεαπόλεως.

Ἀχώριστος ἀνέκαθεν μὲ τὴν Ἄρτεμιν ἦτο ὁ μῦθος τῶν ὑπερβορείων *Παρθένων*, ὅστις φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη εἰς τὴν Δῆλον, ὅπου ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος των. Αἱ παρθένοι αὗται αἵτινες ὠνομάζοντο κατὰ τὴν παράδοσιν *Λαοδίκη*, *Ὑπεροχή*, *Ὦπις*, *Ἄργη*, *Ἑκαέργη*, *Λοξὼ* ἦλθον ἐκ τῆς χώρας τῶν εὐσεβῶν ὑπερβορείων οἵτινες εἰς τοὺς ἐπισκεφθέντας αὐτοὺς Ἀπόλλωνα καὶ Ἄρτεμιν προσέφερον ἑκατόμβην ὄνων.

Θεότητες συγγενεῖς μὲ τὴν Ἄρτεμιν.—Εἶναι πιθανώτατον ὅτι αἱ ὑπερβόρειαι αὗται παρθένοι δὲν ἦσαν ἄλλαι παρὰ αὐτὴ ἡ Ἄρτεμις, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεχωρίσθησαν ὅταν ἀπέκτησεν αὕτη ἰδιαιτέραν ἰδιότητα. Καὶ ἡ περίφημος μυθολογικὴ ἡρωῒς *Ἀταλάντη*, ἡ κυνηγέτρια, ἡ λαβοῦσα μέρος εἰς τὴν θύραν τοῦ *Καλυδωνίου κάπρου*, φαίνεται ὅτι ἐλατρεύετο ἀρχικῶς ὡς θεά, ὑποκατασταθεῖσα ἀργότερον ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

Ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται καὶ ἡ *Ἰφιγένεια* ὡς ἀρχικῶς συνυπάρξασα μὲ τὴν Ἄρτεμιν. Εἰς τὴν *Ἑρμιόνην* ἡ Ἄρτεμις εἶχε τὸ ἐπίθετον Ἰφιγένεια. Εἰς τὰ Μέγαρα, παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὑπῆρχεν ἡρῷον τῆς Ἰφιγενείας ἥτις κατὰ τοπικὸν μῦθον εἶχεν ἀποθάνει ἐκεῖ, καθ' ὅσον ἡ θεὰ εἶχε στείλει ἀντ' αὐτῆς εἰς τὸν βωμὸν τὸ ἰδικόν της σύμβολον, μίαν ἔλαφον.

Ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς συγγενεῖς της θεότητας, *Δήμητρα* καὶ *Περσεφόνην* ἔχει ἀρκετὴν συνάφειαν ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος. Εἰς τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν φαίνεται ὅτι ἡ Ἄρτεμις ἐφέρετο ὡς κόρη τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, εἰς τὴν Λυκόσουραν δὲ ἐλατρεύετο ὁμοῦ μετὰ τῆς *Δήμητρος*, τῆς *Δεσποίνης* καὶ τοῦ Τιτᾶνος *Ἀνύτου*.

Μὲ τὴν θρακικὴν θεὰν *Βένδιν* ἐταυτίσθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἡ Ἄρτεμις, ἀφοῦ οὗτος σπουδαιοτέρους θρακικοὺς θεοὺς θεωρεῖ τὸν *Ἄρην*, τὸν *Διόνυσον* καὶ τὴν *Ἄρτεμιν*. Εἰς ὑστερωτέρους χρόνους φαίνεται ὅτι καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Θράκην ἐλατρεύετο ἡ Ἄρτεμις ἀντὶ τῆς *Βένδιδος*, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ λατρεία τῆς τελευταίας ἐπεξετάθη εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Βιθυνίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Εἰς τὸν *Πειραιᾶ* ἤδη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος εἰσήχθη ἡ λατρεία τῆς τελευταίας, ἐδίδετο δὲ καὶ ἑορτή, τὰ *Βενδίδεια*. Ἐδῶ δὲ φαίνεται ταύτισις τῆς Βένδιδος μὲ τὴν Ἄρτεμιν, ὅπως ἔγινεν εἰς τόσα ἄλλα μέρη.

Ἅρμα τῆς Ἀρτέμιδος.

(Ἡ θεὰ ἐπιβαίνει ἅρματος συρομένου ὑπὸ ἐλάφων.)

[Ἀέτωμα ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Φιγαλείᾳ.]

Τόποι λατρείας καὶ ναοί—Σπουδαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ λατρεία τῆς *Λαφρίας* Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Αἰτωλίαν (ἐξ ἧς καὶ μὴν *Λαφριαῖος*). Εἰς τὴν Ναύπακτον ὑπῆρχε ναὸς μὲ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Δημοφῶντος. Εἰς τὰς Πάτρας ὑπῆρχε ναὸς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μὲ ἄγαλμα τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο πρότερον εἰς τὴν *Καλυδῶνα*, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ ἀνήρπασεν ὁ *Αὔγουστος*, δωρήσας αὐτὸ εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο τοποθετημένον εἰς τὴν Καλυδῶνα παρὰ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος *Λαφρίου*, ἦτο δὲ ἔργον τῶν Ναυπακτίων *Μεναίχμου* καὶ *Σοΐδα*. Τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Λαφρίας Ἀρτέμιδος, ὅστις ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., εὑρέθησαν τελευταίως σπουδαιότατα ἐρείπια καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ὑπὸ τῶν ἐνεργησάντων ἐκεῖ ἀνασκαφάς, τοῦ Δανοῦ *Πάουλσεν* (*Poulsen*) καὶ τοῦ Ἕλληνος *Ρωμαίου*. Ὑπὸ τὸν ναὸν εὑρέθησαν λείψανα ἄλλων ἀρχαιοτέρων τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ὅστις φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη περὶ τὸ 500 π. Χ. Ἀκόμη ὅμως ἀρχαιότερος (ΣΤ' αἰὼν π. Χ.) ἦτο ὁ ὑπὸ τὸν δεύτερον τοῦτον εὑρεθεὶς ναός, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν σημαντικὰ πήλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἀνάλογα τῶν πρὸ ἐτῶν εὑρεθεισῶν εἰς τὸ *Θέρμον*.

Ἄρτεμις Σελήνη.

(Ἡ Ἄρτεμις ὡς Σελήνη στηρίζεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὠκεανοῦ· αἱ ἑκατέρωθεν αὐτῆς δᾷδες καὶ νεανικαὶ κεφαλαὶ συμβολίζουν τοὺς ἀνατέλλοντας καὶ δύοντας ἀστέρας.)

[Ἐπὶ βάσεως βωμοῦ. – Μουσεῖον Λούβρου.]

Τὰς πρὸς τιμὴν τῆς *Λαφρίας* Ἀρτέμιδος τελουμένας κατ' ἔτος περιέργους τελετὰς περιγράφει λεπτομερῶς ὁ περιηγητὴς τοῦ Β' αἰῶνος μ.Χ. *Παυσανίας*: Συνεκέντρωνον περὶ τὸν βωμὸν της θεᾶς χλωρὰ ξύλα, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶχε μῆκος ἕνδεκα πήχεων, ἐντὸς δὲ τοῦ βωμοῦ ἐτοποθέτουν τὰ πλέον ξηρὰ ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἑορτὴ ἤρχιζεν, ἐρχομένης τελευταίως τῆς ἱερείας ἥτις ἐπέβαινεν ἅρματος φερομένου ὑπὸ ἐλάφων. Τὴν ἑπομένην καὶ ἡ πόλις καὶ οἱ ἰδιῶται συμμετεῖχον εἰς τὴν μεγάλην θυσίαν, ρίπτοντες ἐντὸς τοῦ βωμοῦ πλῆθος πτηνῶν, ὀρνίθων, ἀγριοχοίρων, ἐλάφων, δορκάδων, σκύμνων, λύκων καὶ ἄρκτων, ἀκόμη καὶ μεγάλων θηρίων. Τὸ ἀναπτόμενον πῦρ ἦτο τόσον δυνατόν, ὥστε μετὰ ἀρκετὰ βασανιστήρια, ἀπέθνησκον ὅλα τὰ ζῷα. Ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶναι ὑπόλειμμα

Μάχη τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τοῦ Τιτυοῦ.

(Ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις ἔνοπλοι τοξεύουν τὸν φεύγοντα γίγαντα, τὸν ὁποῖον παρεμβαίνουσα προστατεύει ἡ μήτηρ του Γῆ. Ὁ Ἑρμῆς παρίσταται εἰς τὴν δίωξιν. Ἡ ὄπισθεν τῆς Ἀρτέμιδος γυνὴ εἶναι πιθανώτατα ἡ Λητώ.)

[Παράστασις ἐπὶ μικροῦ ἀμφορέως. — Μουσεῖον Λούβρου.]

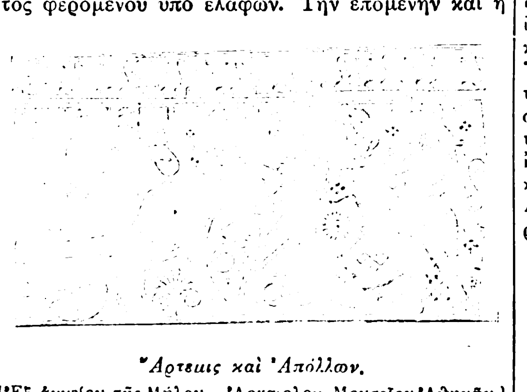

Ἄρτεμις καὶ Ἀπόλλων.

[Ἐξ ἀγγείου τῆς Μήλου.—Ἀρχαιολογ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγίνοντο ἀνθρωποθυσίαι εἶναι φανερόν. Ἡ Λαφρία Ἄρτεμις ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀγρία θεά, ἥτις εἰς παλαιοὺς μὲν χρόνους ἐζήτει ἀνθρώπινον αἷμα, εἰς τοὺς ὑστερωτέρους δὲ ἠρκεῖτο εἰς τὸν τραγικὸν θάνατον τῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς συσσωρευομένων ζῴων καὶ πτηνῶν.

Ἄρτεμις Ἀγροτέρα.

[Μουσεῖον Βατικανοῦ.]

Εἰς τὴν *Ἐπίδαυρον*, νοτιοανατολικῶς τῶν ἀνασκαφέντων ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εὑρέθη καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενος ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος. Εἶναι δωρικὸς ναός, ἀλλ' ἔχει πρωτοφανὲς καὶ παράδοξον σχῆμα: ὁ πρόναός του σύγκειται ἐξ ἑξαστύλου στοᾶς, ἐπειδὴ ὅμως οἱ μακροὶ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ δὲν ἔχουν τὸ ἀπαιτούμενον μῆκος, μεταξὺ τῶν παραστάδων εἰς τὰς ὁποίας τελειώνουν οἱ τοῖχοι καὶ τῶν γωνιακῶν κιόνων τῆς στοᾶς ἐτοποθετήθη ἀνὰ εἷς κίων, ὅστις οὕτω μεσολαβεῖ μεταξὺ σηκοῦ καὶ στοᾶς. Ἐντὸς δὲ τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε στοὰ ἐκ δέκα κιόνων περιθεόντων τὰς τρεῖς πλευράς. Τοῦ ναοῦ τούτου ἀνεκαλύφθησαν ἀρκετὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, οὕτως ὥστε κατωρθώθη νὰ γίνῃ ἐντὸς τοῦ Μουσείου τῆς Ἐπιδαύρου ἀναπαράστασις τοῦ τοίχου τῶν πλευρῶν του. Ἓν ἀκόμη ἰδιαίτερον χαρακτηριστικόν του εἶναι ὅτι ὡς θυρορρέαι, ἀντὶ λεοντοκεφαλῶν, ἐχρησιμοποιήθησαν κεφαλαὶ κυνός, τοῦ γνωστοῦ συμβόλου τῆς θεᾶς. Πλησίον τοῦ ναοῦ εὑρέθη ἄγαλμα τῆς τριμόρφου *Ἑκάτης* μὲ ἐπιγραφὴν «Ἀρτέμιδι Ἑκάτῃ Ἐπηκόῳ Φάβουλλος». Ἡ Ἄρτεμις - Ἑκάτη ἐλατρεύετο προφανῶς εἰς τὸ ἱερὸν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς ἰατρὸς θεά· τοῦτο ἄλλωστε βεβαιοῦται καὶ ἐξ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀποκαλεῖται «*Ὀρθία*» καὶ «*Σώτειρα*». Ἡ λατρεία της εἰς τὸ ἱερὸν δὲν εἰσήχθη πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος. Ὡς ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ ἐχρησίμευον γυναικεῖαι μορφαὶ εὑρισκόμεναι τώρα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

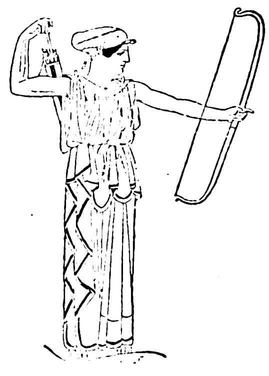

Ἄρτεμις τοξεύουσα τὰ τέκνα τῆς Νιόβης.

Παράστασις ἐπὶ μεγάλου κρατῆρος. – Μουσεῖον Λούβρου.

Εἰς τὴν *Ἐλευσῖνα* πρὸ τῶν μεγάλων προπυλαίων εὑρέθησαν θεμέλια ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ μύσται, προτοῦ εἰσέλθουν διὰ τῶν προπυλαίων εἰς τὸ ἱερὸν τελεστήριον, συγκεντρωνόμενοι εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐλὴν ἐθυσίαζον πρῶτον εἰς τὴν Ἄρτεμιν, τῆς ὁποίας εἴδομεν ἀνωτέρω τὰς σχέσεις μὲ τὰς κατ' ἐξοχὴν ἐλευσινιακὰς θεὰς Περσεφόνην καὶ Δήμητρα.

Καὶ εἰς τὴν *Αἴγειραν* τῆς Πελοποννήσου ἀναφέρεται ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ ὁποίου δὲν εὑρέθησαν ἴχνη. Εἰς τὴν *Δῆλον* εὑρέθησαν παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν τὸ *Ἀρτεμίσιον*, αὐλὴ δηλαδὴ μετὰ στοῶν καὶ δύο ναῶν ὅπου ἐτελεῖτο ἡ λατρεία τῆς θεᾶς. Ὅτι οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι ἀσφαλῶς τῆς Ἀρτέμιδος βεβαιοῦται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πλησίον εὑρεθέντων ἀρχαϊκῶν γυναικείων ἀγαλμάτων τῶν λεγομένων «*Κορῶν*», αἵτινες δὲν ἦσαν ἄλλο ἢ κοσμήματα τοῦ ἱεροῦ τῆς θεᾶς. Εἰς αὐτὰ ἀνήκει καὶ τὸ περίφημον ἀρχαϊκώτατον ἄγαλμα τῆς *Νικάνδρας* (περὶ τὸ 650 π.Χ.) εὑρισκόμενον σήμερον εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Ἡ εἰς τὴν

Ἡ Ἄρτεμις βοηθοῦσα τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους ἔριδα.

[Παράστασις ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἀγγείου.]

Digitized by Google

πλευρὰν τοῦ ἀγάλματος ἐπιγραφὴ διαφωτίζει περὶ τοῦ ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο ἁπλῶς ἀναθηματικόν.

Ἡ Ἄρτεμις ἦτο θεὰ πανελλήνιος καὶ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν πόλις ἢ χωρίον τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶχε τοὐλάχιστον βωμόν, ἂν ὄχι ναόν, αὐτῆς. Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ λατρεία τῆς *Βραυρωνείας* Ἀρτέμιδος ἐν Ἀττικῇ. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὴν *Βραυρῶνα* εἶχεν ἀποβιβασθῆ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια, ὅταν ἔφυγεν ἐκ Ταύρων, ὁπόθεν μετέφερε τὸ παμάρχαιον ξόανον τῆς θεᾶς, τὸ ὁποῖον ἐσῴζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ περιηγητοῦ Παυσανίου. Ὁ μῦθος ἐσχηματίσθη προφανῶς διὰ νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἀρχαιότης τοῦ ξοάνου, τοῦ ὁποίου ἄγνωστος ἦτο ἡ προέλευσις. Πολὺ σπουδαιοτέρα ἦτο ἡ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐκ Βραυρῶνος μεταφερθεῖσα λατρεία τῆς Βραυρωνείας Ἀρτέμιδος. Σημαντικὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Βραυρωνείας Ἀρτέμιδος εὑρέθησαν μεταξὺ Προπυλαίων καὶ Παρθενῶνος, εἰς τὰ δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ.

Desjardins: Ἄγαλμα Ἀρτέμιδος.
[Ἀνάκτορον Βερσαλλιῶν.]

Ἡ Βραυρωνεία Ἄρτεμις ἐλατρεύετο κυρίως ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ τῶν ὑπάνδρων γυναικῶν τῆς Ἀττικῆς, αἵτινες ἔφερον εἰς ταύτην πλεῖστα ἀφιερώματα. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἔργον τοῦ *Πραξιτέλους*. Τὸ ὄπισθεν τοῦ σηκοῦ δωμάτιον, ὁ ὀπισθόδομος, εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς ἱματιοφυλάκιον τῆς θεᾶς, ἥτις ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀναθημάτων ἐλάμβανε παρὰ τῶν γυναικῶν συχνότατα καὶ ἐνδύματα. Πρὸ τοῦ ναοῦ εἶδεν ὁ Παυσανίας χαλκοῦν ἵππον, τὸν λεγόμενον *Δούρειον*, ἔργον τοῦ *Στρογγυλίωνος*, ὀλίγον δὲ μακρότερον τὸ περίτημον σύμπλεγμα τοῦ *Μύρωνος*, παριστάνον τὴν Ἀθηνᾶν ῥίπτουσαν τοὺς αὐλοὺς καὶ τὸν Σειληνὸν Μαρσύαν.

Ἡ ἑτέρα Ἄρτεμις τῶν Γαβίων
(*Ἡ θεὰ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς μικρὸν ἔλαφον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἐκράτει ἀναμφιβόλως τόξον.*)
[Μουσεῖον Λούβρου.]

Εἰς τὴν *Σπάρτην*, σπουδαιότατον κέντρον λατρείας τῆς *Ὀρθίας* Ἀρτέμιδος, εὑρέθη ὁλόκληρος χῶρος μετὰ Ὠνείου ἀφιερωμένος εἰς τὴν θεάν. Κάτωθεν τοῦ ἀμφιθεάτρου τοῦ Ὠνείου ἀνεκαλύφθησαν εἰς διάφορα στρώματα ἴχνη βωμῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν (ἀπὸ τοῦ Η' π. Χ. μέχρι τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος). Ἡ ὕπαρξις ἀμφιθεάτρου εἰς χῶρον ἀφιερωμένον εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς ἐξηγήθη ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου τύπου τῆς *Ὀρθίας*. Εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἐκτίσθη τὸ ἀμφιθέατρον χάριν τῶν θεατῶν οἵτινες παρίσταντο εἰς τὰς ἀνέκαθεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς τελουμένας μαστιγώσεις τῶν νεαρῶν Σπαρτιατῶν ἅμα τῇ εἰσόδῳ των εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐλατρεύετο ἡ Ἄρτεμις ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ μὲ διάφορα ὀνόματα καὶ ἐπικλήσεις εἰς τὴν Τρῳάδα, Μυσίαν, Ἰωνίαν, Λυδίαν, Καρίαν, Λυκίαν, Παμφυλίαν, Πισιδίαν, Λυκαονίαν, Γαλατίαν, Φρυγίαν, Βιθυνίαν, Παφλαγονίαν, Πόντον, Καππαδοκίαν, Κιλικίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην, Βαβυλωνίαν, Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν Ῥώμην ἡ Ἄρτεμις ἦτο γνωστὴ ὡς Diana. Τὸ ἀρχαιότατον ἄγαλμα τῆς Ῥώμης ἦτο ἄγαλμα τῆς Diana, τοῦ τύπου τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος, ἀντίγραφον ἀγάλματος τῆς ἀποικίας τῶν Φωκαέων τῆς Μασσαλίας, ἦτο δὲ ἐστημένον ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου.

Παραστάσεις τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν τέχνην. — Ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (Η' - ΣΤ' αἰών), ὁπότε ἀρχίζουν αἱ μυθολογικαὶ παραστάσεις εἰς τὰ ἀγγεῖα, ἐμφανίζεται ἀρκετὰ συχνὰ ἡ Ἄρτεμις. Εἶναι ἀκόμη τότε ἡ τρομερὰ θεὰ τῆς φύσεως, ἡ «πότνια θηρῶν», καὶ οὕτω παρίσταται εἰς τὰ ἀγγεῖα, κρατοῦσα δύο ζῷα ἐκ τῶν κεράτων. Εἰς πίθον ἐκ Θηβῶν τοῦ τέλους τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς (περὶ τὸ 700 π. Χ.) καθὼς καὶ εἰς ὀλίγον νεώτερον χάλκινον ἔλασμα εὑρεθὲν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ταύτην τὴν ἐμφάνισιν ἔχει. Ὄχι διαφορετικὴ παρουσιάζεται εἰς γνωστότατον ἀμφορέα τοῦ Ζ' αἰῶνος, εὑρεθέντα εἰς τὴν *Μῆλον* ἐπὶ ἅρματος εἶναι ὁ Ἀπόλλων κρατῶν τὴν λύραν καὶ αἱ δύο ὑπερβόρειαι παρθένοι, πρὸ τοῦ ἅρματος δὲ ἡ Ἄρτεμις κρατοῦσα ἐκ τῶν κεράτων ὀρθίαν ἔλαφον. Τὸν τύπον τῆς θεᾶς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος τὸν ἔχομεν εἰς τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα: παρουσιάζεται ἤδη ὡς ἡ κυνηγέτις θεά, ἀκολουθουμένη ἀπὸ τοὺς κύνας καὶ κρατοῦσα τὸ τόξον, φέρουσα δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν φαρέτραν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀρχίζει νὰ παρίσταται καὶ ὁ μῦθος τοῦ *Ἀκταίωνος*, τοῦ νεαροῦ κυνηγοῦ τὸν ὁποῖον ἐφόνευσε διὰ τῶν κυνῶν της ἡ θεά.

Εἰς τὸν Ε' αἰῶνα δὲν ἀλλάσσει σημαντικῶς ὁ τύπος τῆς Ἀρτέμιδος. Εἶναι πάντοτε ἡ κυνηγέτρια θεά, μὲ τὸ τόξον καὶ τὴν φαρέτραν. Ἡ τιμωρία τοῦ Ἀκταίωνος εἶναι καὶ τώρα συνηθέστατον θέμα εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ αὐστηροῦ ἐρυθρομόρφου ῥυθμοῦ. Περίφημον εἶναι ἰδίως ἓν τούτων τοῦ μουσείου τῆς *Βοστώνης*, ὅπου παρίσταται ὁ Ἀκταίων γονατισμένος ἤδη κατὰ γῆς. Οἱ κύνες τῆς Ἀρτέμιδος ἀνελθόντες ἐπ' αὐτοῦ ἔχουν ἀρχίσει ἤδη νὰ τὸν κατασπαράσσουν μάτην τείνει οὗτος ἱκετευτικὴν χεῖρα πρὸς τὴν θεάν. Ἀμείλικτος ἡ Ἄρτεμις τοξεύει μὲ ὁρμὴν κατ' αὐτοῦ, ἵνα καὶ μὲ τὰς ἰδίας της χεῖρας τὸν τιμωρήσῃ. Τὸ ὅμοιον θέμα ὑπάρχει καὶ εἰς μίαν τῶν μετοπῶν τοῦ ναοῦ τῆς *Σελινοῦντος* (περὶ τὸ 460 π. Χ.). Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ θησαυροῦ τῶν *Σιφνίων* εἰς τοὺς *Δελφοὺς* ἡ Ἄρτεμις παρίσταται λαμβάνουσα μέρος εἰς τὴν *Γιγαντομαχίαν* πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀπόλλωνος. Τὸ σύμπλεγμα τῶν μετὰ δυνάμεως ἐπιτιθεμένων δύο ἀδελφῶν εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα τῆς θαυμαστῆς ταύτης ζωφόρου (6 ἥμισυ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ.). Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ *Παρθενῶνος* ἡ Ἄρτεμις δὲν παρίσταται μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς κυνηγετρίας θεᾶς, ἀλλ' ὁμοία μὲ τὰς ἄλλας κάθηται ἥσυχος παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα. Ἀντίγραφον τῆς *Λαφρίας* Ἀρτέμιδος τοῦ *Μεναίχμου* καὶ *Σοΐδα* θεωρεῖται ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα Ἀρτέμιδος τοῦ μουσείου τῆς *Νεαπόλεως*, εὑρεθὲν εἰς *Πομπηΐαν*. Ἡ θεὰ παρίσταται ἐνδεδυμένη τὸν ἰωνικὸν χιτῶνα, μὲ τὴν φαρέτραν εἰς τοὺς ὤμους δὲν ἔχει ἴχνος ἀγριότητος, ἀλλὰ τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα τῆς δίδει ἱλαρὰν ὄψιν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν συνοδῶν της κυνῶν.

Φειδιακὸν ἔργον ἀντίγραφον θεωρεῖται κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ μουσείου τῶν *Θερμῶν* τῆς *Ῥώμης*, ἡ λεγομένη Ἄρτεμις ἐξ *Ἀρικίας* (d'Ariccia). Ἡ θεὰ φορεῖ τὸν δωρικὸν πέπλον μὲ τὸ ἀπόπτυγμα, θὰ ἐκράτει δὲ εἰς τὴν ἐλλείπουσαν χεῖρα τὸ τόξον. Τὸ πρωτότυπον πρέπει νὰ ἦτο χάλκινον, θὰ ἔγινε δὲ ἀσφαλῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ *Φειδίου*, ἴσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Ἐπειδὴ εὑρέθη πλησίον ναοῦ τῆς θεᾶς ἐθεωρήθη ὡς παριστάνον ταύτην.

Περίφημον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους ἦτο χάλκινον ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὰ *Μέγαρα* εὑρισκόμενον, ἔργον τοῦ *Στρογγυλίωνος* (περὶ τὸ 450 π. Χ.). Εἰκόνα τούτου ἔχομεν εἰς νόμισμα τῶν Μεγάρων. Ἡ θεά, ἥτις φέρει βραχὺν χιτῶνα, ὁρμᾷ κρατοῦσα λαμπάδα.

Τὸν τύπον τοῦ Δ' αἰῶνος ἔχομεν εἰς τὴν γνωστὴν Ἄρτεμιν τῶν *Γαβίων*, ἥτις μὲ βραχὺν χιτῶνα ὁρμᾷ ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν κυνῶν της. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο θεωρεῖται ἀντίγραφον τῆς περιφήμου *Βραυρωνείας* Ἀρτέμιδος, εἶχε δὲ κατασκευασθῆ ὑπὸ τοῦ *Πραξιτέλους*. Τοῦ ἀγάλματος τούτου δὲν θὰ εἶχε διαφορετικὴν ἐμφάνισιν καὶ ἡ Ἄρτεμις κυνηγέτρια, περίφημος πίναξ τοῦ *Ἀπελλοῦ*, ὅπου παρίστατο τρέχουσα μὲ τὰς φίλας της, ὅπως περιγράφεται εἰς τὴν *Ὀδύσσειαν*. Εἰς τὴν Ἄρτεμιν τῶν *Βερσαλλιῶν* ἔχομεν ἀντίγραφον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἔργον τοῦ Δ' αἰῶνος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὅτι ἔδιδε τὸν τύπον τῆς ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος. Τῆς *Ἐφεσίας* Ἀρτέμιδος σῴζονται πλεῖστα ἀντίγραφα ῥωμαϊκῆς ἰδίως ἐποχῆς ἡ θεὰ ἔχει τελείως διαφορετικὴν ἐμφάνισιν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν τύπον· τὸ κάτω σῶμά της εἶναι κυλινδρικὸν καὶ τυλιγμένον ὡς εἰς σπάργανα. Ἄνω ἐκπλήσσει τὸ στῆθος

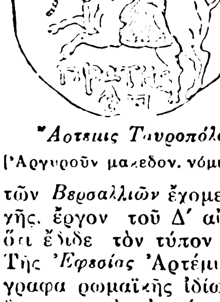

Ἄρτεμις Ταυροπόλος.
[Ἀργυροῦν μακεδον. νόμισμα.]

Ἄρτεμις Κυδωνιάς.
[Νόμισμα Κυδωνιῶν.]

μὲ τοὺς πολλοὺς μαστούς, οἵτινες ἀποδίδουν τὴν ἰδιότητά της ὡς θεᾶς προστάτιδος τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν ὄντων.

Ὡς *Ἄρτεμις Ἑκάτη* ἐμφανίζεται ἡ θεὰ εἰς χάλκινον ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου τῆς *Δήλου*, σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς. Εἶναι ὀρθία πρὸ βωμοῦ, μὲ τὸν βραχὺν χιτῶνα ὑψηλὰ ἐζωσμένον καὶ ἔχοντα μακρὸν ἀπόπτυγμα. Κρατεῖ εἰς τὰς χεῖράς της δύο δᾷδας, ἐκ τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων λαμβάνει πῦρ ὁ Σάτυρος. Ἄλλος εἶναι ὄπισθεν τῆς θεᾶς. Πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς προπαρασκευῆς τῆς «*ἱερᾶς πυρᾶς*», ἥτις θὰ θερμάνῃ τὸν *Διόνυσον* καὶ τὴν συνοδείαν του καὶ θὰ τοὺς δώσῃ δύναμιν εἰς τὰ ὄργιά των. Τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος παράστασιν τῆς Ἀρτέμιδος ἔχομεν εἰς τὸ περίφημον σύμπλεγμα τῆς *Λυκοσούρας*, ἔργον τοῦ γλύπτου *Δαμοφῶντος*. Εἰς τὸ μέσον ἐπὶ θρόνων εἶναι αἱ δύο θεαὶ *Δήμητρα* καὶ *Δέσποινα*, ἑκατέρωθεν δὲ τούτων ὁ Τιτὰν *Ἄνυτος* ὄρθιος καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐπίσης ὀρθία, κρατοῦσα δᾷδας καὶ φέρουσα βραχὺν χιτῶνα. Τοῦ συμπλέγματος τούτου, τὸ ὁποῖον εἶναι κολοσσιαίων διαστάσεων, τὰ μὲν σώματα εὑρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Λυκοσούρας, αἱ δὲ κεφαλαὶ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀρτέμιδος δὲν εἶναι τόσον ἀνέκφραστος ὅπως τῶν ἄλλων, ἔχει δὲ δροσερότητα καὶ νεανικὴν χάριν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hemolle*, De antiquissimis Dianae Simulacris *Pauly-Wissowa*, Realencyclop. ἐν ἄρθρ. Artemis. *Daremberg Saglio*, Dictionnaire des Antiquités ἐν λ. Diana. *Roscher*, Lexicon der Mythologie. Διὰ τὰς στάσεις τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν τέχνην βλ. *Picard* Sculpture antique, τομ. I καὶ II *Collignon* Histoire de la Sculpture, τόμ. I καὶ II, *Pfuhl* Malerei und Zeichnung der Griechen, τόμ. III *Springer-Wolters*, Handbuch der Kunstgeschichte τόμ. I. Das altertum, ἔκδ. 11η. ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΟΥ

—**Ἄρτεμις** ***Ἀλφειωνία.*** Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἡ θεὰ *Ἄρτεμις* καταδιωκομένη ποτὲ ὑπὸ τοῦ *Ἀλφειοῦ* ἤλειψε τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ τῶν *Νυμφῶν* αἱ ὁποῖαι τὴν ἠκολούθουν διὰ πηλοῦ διὰ νὰ μὴ τὴν ἀναγνωρίσῃ οὗτος. Ἐκ τούτου ἡ Ἄρτεμις ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τῆς *Ἀλφειωνίας*, πρὸς τιμὴν τῆς δὲ (*Ἀλφειούσης* ἢ *Ἀλφειώσης*) ὑπῆρχε περίφημον ἱερὸν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Ἀλφειοῦ*, μεταξὺ **Φειᾶς** καὶ **Ἐπιταλίου** εἰς ἀπόστασιν 80 σταδίων (14 ½ περίπου χιλιομ.), ἀπὸ τῆς *Ὀλυμπίας*, ἐν τῇ *Πισατιδι* χώρᾳ. Κ. Μ. Κ.

—**Ἄρτεμις** **Ἀμαρυσία** βλ. λ. Ἀθμούς.

Ἄρτεμις (Diana) [*Ἀστρον.*]. Ἡ Σελήνη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, λατρευομένη ὑπ' αὐτῶν ὡς θεὰ τοῦ νυκτερινοῦ φωτός, ἀδελφὴ τοῦ *Ἡλίου* καὶ θυγάτηρ τοῦ *Ὑπερίωνος*. Σ. Π.

—**Ἄρτεμις** (Artemis) [*Ἀστρον.*]. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 105. Ἀνεκαλύφθη τῇ 16η Σεπτεμβρίου 1868. τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2.373 Τ=1335 ἡμ., e=0.176, i=21°31', L=88°17', Ω=188°15' καὶ π=242°58'. Σ. Π.

ἄρτεμις (ἡ) (Artemis) [*Ζωολ.*]. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λεπιδοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βενεριδῶν*, χαρακτηριζόμενον ὑπὸ κόγχης παχείας, ἀπεστρογγυλωμένης, πεπιεσμένης κατὰ τὰ ἄκρα της, μὲ ὁμοίας θυρίδας, κεκαλυμμένης ὑπὸ λεπτοτάτης ἐπιδερμίδος, στιλβούσης καὶ συνήθως κεκοσμημένης ὑπὸ συγκεντρικῶν διαυλακώσεων ὁμαλῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Ὁ χρωματισμὸς τῶν ζῴων τούτων εἶναι λαμπρότατος. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἄρτεμις ὁ δίσκος* (Artemis discus). Ζῇ ἐντὸς τῆς ἄμμου καὶ εἰς μικρὸν βάθος καὶ ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

— [*Παλαιοζ.*] Ἀπολιθώματα τοῦ ζῴου τούτου εὑρέθησαν εἰς τὰ κρητιδικὰ στρώματα. Δ. Ν. Π.

Ἀρτεμίσια. Ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τῆς ***Ἀρτέμιδος.*** Τοιαῦται ἑορταὶ ἐτελοῦντο σχεδὸν πανταχοῦ, ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες καὶ ὑπῆρχον ναοὶ τῆς θεᾶς. Ἡ ἐπιφανεστάτη ὅμως ἑορτὴ ἦτο ἡ ἐν Ἐφέσῳ τελουμένη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο μεγαλοπρεπὴς πομπὴ καὶ παντοειδεῖς ἀγῶνες. Κατὰ τὴν πομπὴν προηγεῖτο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος φέρον τόξον καὶ φαρέτραν καὶ ἐνδεδυμένον μὲ δέρμα ἀγρίου ζῴου, εἵπετο δ' ὁ λαός. Μεταξὺ τῶν ἀκολουθούντων πολλοὶ ἦσαν μετημφιεσμένοι, ἰδίως νεάνιδες, αἱ ὁποῖαι, παριστῶσαι νύμφας, ἐξετέλουν διαφόρους χορούς. Γ. Ι. Κ.

Ἀρτεμισία (ἡ ***πρεσβυτέρα***). Θυγάτηρ τοῦ *Λυγδάμιος* ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ, πρὸς μητρὸς καταγομένη ἐκ Κρήτης. Ἡ γυνὴ αὕτη, ἄρχουσα τῆς *Ἁλικαρνασσοῦ*, *Κῶ*, *Νισύρου* καὶ *Καλύμνου* ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ της *Πισινδέλιος* μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, μετέσχεν αὐτοπροσώπως μετὰ 5 πλοίων τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου, τοῦ ὁποίου ἦτο ὑποτελής, καὶ διεκρίθη διὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν σύνεσίν της. Κατὰ τὰς παρὰ τὸ *Ἀρτεμίσιον* ναυμαχίας ἡ Ἀρτεμισία ἠγωνίσθη γενναίως, κατὰ δὲ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἔδειξεν ἐπιτηδειότητα τοιαύτην, ὥστε, ὡς λέγεται, ὁ παρατηρῶν τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης ἀνεφώνησε τὸ περίφημον ἐκεῖνο «οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Ἐπειδὴ συνάμα ἡ Ἀρτεμισία κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸ πτῶμα τοῦ Πέρσου ναυάρχου *Ἀριαβίγνου* καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ξέρξη, μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐτίμησεν αὐτὴν

Digitized by Google

ἀκόμη περισσότερον οὗτος καὶ εἰς αὐτήν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἔμπιστον, ἀνέθηκε νὰ μεταφέρῃ εἰς Ἔφεσον νόθους τινὰς παῖδάς του, τοὺς ὁποίους εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν.

Ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Ἀρτεμισίας δὲν εἶναι γνωστή. Τὸ γεγονὸς ὅμως, ὅτι ἡ Ἀρτεμισία, οὖσα γυνή, μετέσχεν αὐτοπροσώπως τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος, εἶχε παρακινήσει τοὺς Ἀθηναίους νὰ προκηρύξωσιν ἀμοιβὴν δέκα χιλιάδων δραχμῶν εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἤθελε συλλάβει ταύτην ζῶσαν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐγένετο αἰτία νὰ πλασθῶσι παράδοξοί τινες διηγήσεις περὶ αὐτῆς. Κατὰ ταύτας ἡ ὑπερώριμος ἤδη τὴν ἡλικίαν Ἀρτεμισία ἠράσθη παραφόρως νεανίου τινὸς *Ἀβυδηνοῦ*. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸν ἔρωτά της, ἡ Ἀρτεμισία ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ κοιμωμένου, ἔπειτα δέ, ἵνα θεραπευθῇ ἀπὸ τοῦ κατατρύχοντος αὐτὴν ἐρωτικοῦ πάθους, ἐπήδησεν ἀπὸ τῆς *Λευκαδίας* πέτρας εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον (βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 392α'). Γ. Ι. Κ.

—, **Ἀρτεμισία** (ἡ *νεωτέρα*). Ἀδελφὴ καὶ σύζυγος τοῦ *Μαυσώλου*, τοῦ ὑποτελοῦς εἰς τοὺς Πέρσας βασιλέως τῆς *Ἁλικαρνασσοῦ* καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν (ἤτοι σατράπου τῆς Καρίας), τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη. Κατὰ τὸ διετὲς διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ Ἀρτεμισία ἐκυβέρνησε τὴν σατραπείαν ἐκείνην (353—351 π. Χ.), οἱ Ῥόδιοι ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσιν αἰφνιδιαστικῶς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἁλικαρνασσόν, ἡττήθησαν ὅμως ὑπ' αὐτῆς, ἥτις μετ' ὀλίγον ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν Ῥόδον. Τὸ τρόπαιον, τὸ ὁποῖον ἔστησεν ἡ Ἀρτεμισία ἐν Ῥόδῳ (παριστῶν αὐτὴν στιγματίζουσαν τὴν Ῥόδον), περιέφραξαν βραδύτερον οἱ Ῥόδιοι εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ φαίνηται, καὶ τὸ ὠνόμασαν *Ἄβατον*. Δεῖγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν σύζυγόν της εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῆς κτισθὲν ἐν Ἁλικαρνασσῷ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον τοῦ *Μαυσώλου* (βλ. λ. Ἁλικαρνασσὸς καὶ λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 392α'). Γ. Ι. Κ.

—**«Ἀρτεμισία»**. Δρᾶμα τοῦ Τιμ. Ἀμπελᾶ (βλ. λ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 263 γ').

Ἀρτεμισία *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τεως δήμου *Ἀλαγονίας* τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1920) 569. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσέρνιτσα*. - Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀλαγονίας καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Καλαμῶν, ἔχει ἴδιον ἀστυνομικὸν σταθμὸν ὑπαγόμενον εἰς τὴν Δ. Χ. Μεσσηνίας, δημ. σχολεῖον (μαθ. 150) καὶ τηλεφωνεῖον. Ἡ περιφέρειά του παράγει κυρίως ἔλαιον (100 150.000 ὀκ. ἐτησίως), ἔχει δὲ καὶ ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν. Ἀπὸ τῆς πλησιεστέρας πολίχνης *Ἀλαγονίας* (τέως *Σίτσοβας*) ἀφ' ἧς ΝΔ κειμένη ἀπέχει 45'. Δ. Ε. Μ.

ἀρτεμισία (ἡ) (Artemisia) *[Βοτ.]*. Πόα θαμνοειδὴς «παρόμοιος ἀψίνθῳ, μείζων δὲ καὶ λιπαρώτερα τὰ φύλλα ἔχουσα» (*Διοσκ.* 3. 127), γένος τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων* περιλαμβάνον περὶ τὰ ἑκατὸν εἴδη. Ἡ ὀνομασία κατ' ἄλλους μὲν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἴδη τινὰ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς ἐμμηναγωγὰ καὶ ἀντιστερικὰ ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ τῶν ἐγγύων, τῶν ὁποίων προστάτις ἐθεωρεῖτο ἡ Ἄρτεμις, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸ ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἀρτεμισίας Β' τῆς Καρίας.

Ἀρτεμισία ἡ κοινή (Art. vulgaris). Εἶναι φυτὸν μακρόβιον μὲ στέλεχος λευκάζον καὶ μὲ ἐρυθρωπὰς ῥαβδώσεις, κλαδωτὸν εἰς τὴν κορυφήν, ὕψους 60—120 ἑκατοστῶν, φύλλα πτερυγοσχιδῆ, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἄνω ἐπιφάνεια εἶναι πρασίνη, ἡ δὲ κάτω λευκωπὴ καὶ χνοώδης, γεύσεως πικριζούσης, ὀσμῆς ἀρωματικῆς. Φύεται εἰς ἀκαλλιέργητα ἐδάφη, ἀναμέσον ἐρειπίων, παρὰ τοὺς φράκτας, κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ ἀνθίζει ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα της χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν θεραπευτικήν.

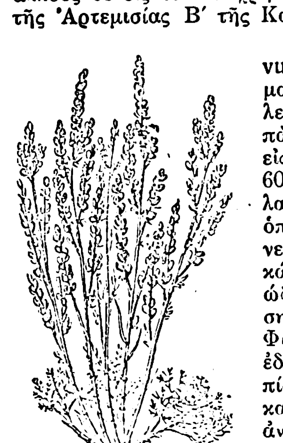

Ἀρτεμισία ἡ κοινή.

Ἀρτεμισία ἡ δρακόντειος (Art. estragonne). Φύεται εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Βορειοανατολικῆς Εὐρώπης, παρὰ τὴν Κασπίαν, εἰς τὴν Σιβηρίαν, τὴν Ταρταρίαν καὶ τὴν Μογγολίαν καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς σαλάτας καὶ πρὸς ἀρωματισμὸν ὄξους καὶ μουστάρδας. Ἐχρησιμοποιήθη ἄλλοτε καὶ εἰς τὴν θεραπευτικὴν ὡ. τονωτικόν, εὐστόμαχον, ὀρεκτικόν.

Ἀρτεμισία ἡ ἀβρότονος (Art. abrotonum). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ὡς διουρητικὴ καὶ ἐφιδρωτική.

Ἀρτεμισία ἡ θαμνώδης (Arborescens). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ὡς *ἀψίνθιον* ἡ *θαλάσσιον*· κοινῶς *ἀψιθιὰ* ἢ *ἀψιφιά*, *μελιτίνη* (Κ..ρος), *πισιδιὰ* (Κρήτη)· χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φαρμακευτικὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀψίνθου πόα* (herde absinthe).

— *[Φυτοπαθ.]* Ἡ *ἀρτεμισία* προσβάλλεται ὑπὸ σκωριάσεως προκαλουμένης ὑπὸ τοῦ βασιδιομύκητος Puccinia Absinthii (βλ. πουκκινία). Π. Γ. Κ.

Ἀρτεμίσιον *[Ἀρχ.]*. Ὀνομασία ναῶν τῆς *Ἀρτέμιδος*:

—1) Ὁ ἐν *Ἐφέσῳ*. Ἐν ἔτει 356 π. Χ. παράφρων τις, Ἡρόστρατος ὀνόματι, ἐνέπρησε τὸν ναὸν τοῦτον. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν πλοῦτον τῶν ἀναθημάτων κατωρθώθη ἀμέσως ἡ ἀνέγερσις ἄλλου ἱεροῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως. Ἡ οἰκοδόμησις εἶχεν ἤδη προχωρήσει ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος *Δεινοκράτους*, ὁπότε ὁ *Μέγας Ἀλέξανδρος*, διερχόμενος ἐκ τῆς Ἰωνίας τῷ 334, προέτεινεν εἰς τοὺς Ἐφεσίους ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὰς δαπάνας τοῦ ναοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅπως χαραχθῇ τὸ ὄνομά του ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπὸ τύπον ἀφιερώσεως, ἀλλ' οἱ Ἐφέσιοι ἠρνήθησαν τοῦτο διαρρήδην.

Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1863 καὶ 1875 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἀρχαιολόγου *Γοὺντ* (Wood) γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς λείψανα τοῦ ναοῦ τούτου. Οἱ κίονες ἐστηρίζοντο ἐπὶ βάθρου κυλινδρικοῦ, κεκοσμημένου δι' ἀναγλύφων. Ὁ καλύτερον διατηρηθεὶς ἀπεικονίζει τὴν *Ἄλκηστιν* ἐπανοδηγουμένην εἰς τὴν γῆν ἐκ τοῦ Ἅδου. Τινὰ τῶν λειψάνων τοῦ ναοῦ ἀπόκεινται ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ.

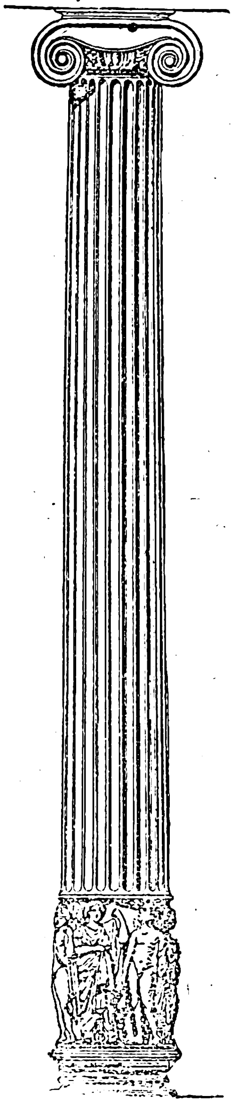

Εἷς ἐκ τῶν κιόνων τοῦ Ἀρτεμισίου τῆς Ἐφέσου.

—2) Ἐν *Ῥώμῃ* (*Ἀππ.*).

—3) Ἐν *Δήλῳ* (*Ἡρόδ.* 4,35).

—4) Ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Λακωνίας *Ἰσσωρίου* (*Πλούτ.* Ἀγησ. 32).

—5) Ναὸς καὶ ἄλσος πλησίον τῆς *Ἀρικίας* ἐν Λατίῳ (βλ. λ. Ἀρικία).

Ἀρτεμίσιον ἢ *Ἀρτεμίτιον*, ἐκτὸς τῶν ναῶν, ὠνομάζετο ἐπίσης καὶ πᾶν ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος. Α. Δ.

— **Ἀρτεμίσιον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς *Εὐβοίας* (βλ. κατωτ.).

—2) Ὄρος καὶ ναὸς πλησίον τῆς *Οἰνόης* ἐν Ἀργολίδι (*Ἀπολλ.* 2,5,2).

—3) Πόλις καὶ ναὸς οὐ μακρὰν τῶν *Μυλῶν*

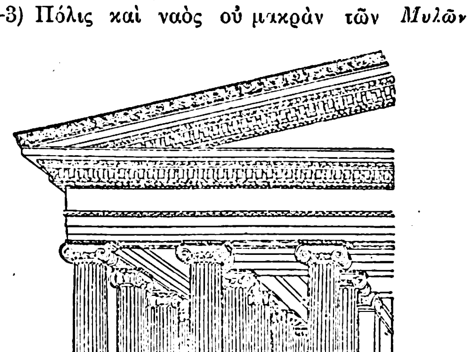

Ἀρτεμίσιον Ἐφέσου.

(Ἀναπαράστασις κατὰ Murray.)

Ἄλκηστις (;) Ἑρμῆς Περσεφόνη (;).

(Ἀνάγλυφον ἐπὶ διασωθέντος βάθρου ἑνὸς κίονος τοῦ Ἀρτεμισίου τῆς Ἐφέσου.)

(τανῦν Milazzo) ἐν Σικελίᾳ, μνημονευομένη ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου (49,8) καὶ τοῦ Ἀππιανοῦ (5.116).

— 4) Ἀκρωτήριον τῆς *Ἱσπανίας*, κατέναντι τῶν *Πιτυουσσῶν* (τανῦν Iviza). Φέρεται καὶ ὑπὸ ἄλλας ὀνομασίας ὡς *Τειέβριον* παρὰ Πτολεμαίῳ (Β, στ, 16), *Διάνιον* παρὰ Στράβωνι (132, 2), *Ferraria* παρὰ Πομπονίῳ Μέλᾳ (διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ὀρυχεῖα σιδήρου καὶ μολύβδου), *Dianium* παρὰ Κικέρωνι (Ver. I, 34). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀπορρῶξ ἀκρωτήριον *Cabo Nao* ἐν τῷ νομῷ Valencia τοῦ κόλπου τῆς ὁποίας εἶναι τὸ νότιον κέρας (πλατ. 38°44', μήκ. 0°13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2158a: Mediterranean Sea, western portion). Τὸ ὄνομά του ὑπομιμνήσκει τὴν ἑλληνικὴν τοῦ προέλευσιν καὶ τὸν ναὸν τῆς *Ἀρτέμιδος* ὅστις τὸ ἐπέστεφε. Σ. Ε. Λ.

— 5) Ἀκρωτήριον τῆς *Καρίας*, «ἄκρα καὶ ἱερόν, εἶτα τὸ Λητῷον ἄλσος» (*Στράβ.* 556,23), σύνορον Καρίας καὶ Λυκίας, δυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου τοῦ *Γλαύκου*. Εἶναι τὸ σύγχρονον *Σουβέλλα Μπουρνοῦ* (πλάτ. 36 35'15", μήκ. 28°54'05" Ἀνατολ., χάρ. ἀγγλ. 1886: Asia Minor South Coast: from Karagatch to Makri) ἀριστερᾷ τῷ καταπλέοντι εἰς τὸν κόλπον τῆς *Μάκρης*. Σ. Ε. Λ.

— 6) Φρούριον κτισθὲν ὑπὸ *Ἰουστινιανοῦ Α'* (527 - 565) εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ παρὰ τὴν *Θεσσαλονίκην* ποταμίου *Ῥηχίου* πρὸς προστασίαν τῶν πέριξ εὐφορωτάτων μερῶν κατὰ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ν. Κ.

— **Ἀρτεμίσιον** *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου *Εὐβοίας* ἀποτελοῦν ἀπόληξιν τῆς ὀροσειρᾶς *Ἅγιος Ἠλίας* (2450 ποδ.), *Ἅγιος Κωνσταντῖνος* (2310 ποδ.) καὶ *Ψαλὰ* (1320 ποδ.), ἅμα δὲ καὶ τὴν ΒΔ τῆς Εὐβοίας ἐσχατιάν (πλάτ. 39°02'30", μήκ. 23°20'30", χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with Oreos and Talanta channels). Τὸ ἀκρωτήριον προεκτείνει νησὶς «*Ποντικονήσος*» ἐφ' ἧς φάρος.

Τὸ Ἀρτεμίσιον ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι κειμένου ἐκεῖ ναοῦ τῆς *Προσηῴας* (τῆς κειμένης πρὸς Ἀνατολὰς) *Ἀρτέμιδος* ἀνήκοντος εἰς τὴν πόλιν *Ἱστίαιον*, τὴν μετέπειτα *Ὠρεόν*. Ὁ ναὸς τῆς Προσηῴας Ἀρτέμιδος κατ' ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν τῷ 1882 ἔκειτο παρὰ τὴν θέσιν *Ἅγιος Γεώργιος*, πλησίον τοῦ χωρίου *Κομμάτσι* τοῦ δήμου Ἱστιαίων. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου πρὸ τοῦ θεατοῦ παρουσιάζεται ἔξοχος θέα πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, πρὸς τὸ Πήλιον καὶ πρὸς τὴν Ὄθρυν.

Τὸ Ἀρτεμίσιον κατέστη περίφημον διὰ τὴν ἐκεῖ ναυμαχίαν κατὰ τὸ 480 π. Χ. μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. —Ω.

Ἡ ἐν Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία. — Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συναθροισθεὶς εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον παρημπόδιζε τὸν περσικὸν στόλον νὰ ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐν *Θερμοπύλαις* ἀμυνομένων Ἑλλήνων. Ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Εὐρυβιάδου* ἀποσταλεῖσα εἰς Ἀρτεμίσιον δύναμις ἀπετελεῖτο ἐκ 271 τριήρεων, ὧν 127 ἦσαν Ἀττικαί. Πλὴν τούτων ἦσαν καὶ 9 πεντηκόντοροι παρασχεθεῖσαι παρὰ τῶν Κείων καὶ Ὀπουντίων Λοκρῶν. Ὁ στόλος οὗτος ἔφερεν 60000 ἄνδρας, τῶν ὁποίων 25.000 ἦσαν Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ *Θεμιστοκλῆς*. Τῶν Κορινθίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ *Ἀδείμαντος*.

Ὁ περσικὸς στόλος, παρακολουθῶν τὴν πρὸς νότον πορείαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξου, κατέστρεψε τὰς ὡς προσκόπους ἀποσταλείσας τρεῖς ἑλληνικὰς τριήρεις. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἅμα τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἀποθαρρυνθεὶς ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Εὐβοϊκοῦ πορθμοῦ. Χάρις εἰς τὰς μεγίστας ζημίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ περ-

Digitized by Google

σικὸς στόλος παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς *Σηπιάδος* ἐκ τρικυμίας, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλθεν ἅμα τῷ ἀκούσματι τούτῳ εἰς Ἀρτεμίσιον, ἔνθα ὡς πρώτην ἐπιτυχίαν ἔσχε τὴν αἰχμαλωσίαν 15 ἐχθρικῶν πλοίων ἐμπεσόντων ἐντὸς τῶν ἑλληνικῶν, ἅτινα ἕνεκα λάθους ἐθεώρησαν ὡς φιλικά.

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης 200 περσικὰ πλοῖα ἐξεπέμφθησαν, ἵνα περιπλέοντα τὴν Εὔβοιαν παρεμποδίσωσι πᾶσαν διαφυγὴν τοῦ ἐν Ἀρτεμισίῳ ἑλληνικοῦ στόλου διὰ τοῦ Εὐβοικοῦ πορθμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἀποφασίσαντες νὰ ναυμαχήσωσι καὶ ἐνθαρρυνόμενοι παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος κατὰ τὸ δειλινόν, παρατάξαντες ἐν κύκλῳ τὰς τριήρεις μὲ τὰς πρύμνας πρὸς τὰ ἔσω καὶ τὰς πρῴρας πρὸς τὰ ἔξω προκαλοῦντες τοὺς ἐχθρούς. Οἱ Π. σ.ι περιέβαλον διὰ μεγαλυτέρου κυκλου τὸν ἑλληνικὸν στόλον. ἀλλὰ τότε οἱ Ἕλληνες διὰ δοθέντος σημείου ἐπῆλθον κατὰ τῶν ἀντιπάλων ραγδαίως, καταστρέψαντες τριάκοντα ἐχθρικὰ πλοῖα. Οἱ Πέρσαι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ἐπενεγκόντες οὐχὶ μικρὰς ζημίας εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἀπεχώρησαν οἱ μὲν Πέρσαι εἰς *Ἀφέτας* (νῦν *Τρίκερι*), οἱ δὲ Ἕλληνες εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Κατὰ τὴν νύκτα καταιγὶς ἐπελθοῦσα ἐπέφερε ζημίας εἰς τοὺς ἐν Ἀφέταις Πέρσας, ἐνῷ ὁ ἑλληνικος στόλος εὑρίσκετο ἐν ἀσφαλείᾳ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον. Συγχρόνως τρικυμία κατέστρεψε τὰ 200 περσικὰ πλοῖα τὰ περιπλέοντα τὴν Εὔβοιαν. Ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ νῦν κόλπου τῆς *Ὀχτονιᾶς* καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Καφηρέως* διάστημα. Τὰ πλοῖα ὠθούμενα παρὰ τοῦ ἀνέμου ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ἀκτῆς συνετρίβοντο ἀγνοοῦντα παντελῶς ποῦ εὑρίσκοντο.

Τὴν ἐπιοῦσαν 53 νέαι ἀττικαὶ τριήρεις προσῆλθον εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες πολυειδῶς ἀναθαρρήσαντες ἐπῆλθον κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου μετὰ μεσημβρίαν. Αὕτη ἦτο ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν μάχης καὶ ἡ δευτέρα ναυμαχία περι τὸ Ἀρτεμίσιον. Κατὰ τὴν προσβολὴν κατέστρεψαν πολλὰ πλοῖα τῶν Κιλίκων, ὁ δὲ περσικὸς στόλος πολλὰ παθὼν τὴν προηγουμένην νύκτα δὲν ἐδέχθη τὴν μάχην.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ περσικὸς στόλος φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ἐξέπλευσε περὶ τὴν μεσημβρίαν βαίνων πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον, μὴ θέλων νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πρωτοβουλίαν τῆς προσβολῆς, ἐξ ἧς οἱ διοικοῦντες παρείχρουν ὅτι καὶ θάρρος ἀπέκτων καὶ γνῶσιν τοῦ τρόπου δι' οὗ οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο. Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν μάχην μὴ ἀπομακρυνθέντες τῆς ἀκτῆς, διότι ἐφοβοῦντο τὴν κύκλωσιν παρὰ τοῦ πολυπληθεστέρου ἐχθρικοῦ στόλου· Ὁ ἀγὼν κατέστη σφοδρότερος καὶ μεγίστη φθορὰ ἐπῆλθεν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πολεμίους. Εὐτυχῶς τὸ πλῆθος τῶν πλοιων τοῦ περσικοῦ στόλου ἐδυσχέραινε τὰς κινήσεις αὐτοῦ, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέφερον εἰς τοῦτον μεγάλας ζημίας, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὑπέστησαν ἀπωλειας, καθότι 5 ἑλληνικαὶ τριήρεις μεθ' ὅλων τῶν πληρωμάτων αὐτῶν περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διεκρίθησαν ὡς ἀγωνισθέντες κάλλιον ὅλων τῶν τμημάτων τοῦ περσικοῦ στόλου.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠρίστευσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ κυρίως ὁ *Κλεινίας* ὁ Ἀλκιβιάδου, ἀλλὰ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος εἶχε πάθει μεγάλας βλάβας, αἱ δὲ ἡμίσειαι τριήρεις αὐτοῦ εἶχον ὑποστῆ σοβαρὰς ζημίας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος μέχρι τῆς στιγμῆς εἶχεν ἐκπληρώσει τὸν προορισμὸν αὐτοῦ προστατεύσας τὸν ἐν Θερμοπύλαις μαχόμενον στρατὸν ἀπὸ πάσης προσβολῆς τοῦ περσικοῦ στόλου δι' ἀποβάσεως εἰς τὰ νῶτα αὐτοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων τοῦ ἐχθροῦ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἀγῶνος καθίστατο προβληματική, διότι ἐλάχιστα πλοῖα ἠδύναντο τὴν ἐπομένην νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἄμυναν τοῦ στενοῦ τοῦ *Εὐρίπου*. Ὁ ἀγὼν τὴν ἑπομένην καθίστατο προβληματικός· ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ὑποχωρήσεως διὰ τοῦ Εὐρίπου, ὅτε ὁ Ἀθηναῖος *Ἀβρώνυχος*, σταθμεύων παρὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ χρησιμεύων ὡς σύνδεσμος τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἔφερε τὴν εἴδησιν εἰς Ἀρτεμίσιον τῆς καταλήψεως τῶν Θερμοπυλῶν παρὰ τοῦ Ξέρξου.

Ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀγγελία ἐπέσπευσε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Εὐρίπου. Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην ἡγοῦντο οἱ Κορίνθιοι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐσχημάτιζον τὴν ὀπισθοφυλακήν. Ὁ *Θεμιστοκλῆς* παρέμεινε τελευταῖος μὲ τὰς ἀρίστας τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρεων, προστατεύων τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στόλου. Διερχόμενος ἐκ τῶν θέσεων, παρ' ὧν θὰ ὑδρεύοντο οἱ ἐχθροί, ἐπέγραψεν ἐν ἐμφανεῖ μέρει ἑλληνιστὶ προσκλήσεις πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν Περσῶν *Ἴωνας καὶ Κᾶρας*, νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς Πέρσας ἢ τοὐλάχιστον ἀναλογιζόμενοι τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχον οἱ Ἕλληνες ἐν γένει, νὰ μὴ συμμετάσχωσιν εἰς μέλλοντας ἀγῶνας, δεικνύοντες οὕτω τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς ὁμαίμονας (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 51α κ. ἑπ.) Ν. Ι. Κ.

—**Ἀρτεμίσιον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Ἱστιαίων* τῆς ἐπαρχίας Ἱστιαίας (τέως Ξηροχωρίου) τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κουρμπατσι* μετονομασθὲν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 60930 τῆς 11 Νοεμβρίου 1926 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀριθμεῖ (1920) 432 κατοίκους, ἡ κοινότης ὅμως εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Πευκὶ* ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 497 κατ. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὰ εἰρηνοδικεῖον Ἱστιαίας καὶ πρωτοδικεῖον Χαλκίδος, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸν σταθμὸν *Ἀγριοβοτάνι* τῆς ὑποδιοικ. χωροφυλ. Ἱστιαίας. Ἔχει δημοτ. σχολεῖον καὶ τηλεφων. γραφεῖον. Ἀπὸ τῆς Ἱστιαίας ἀπέχει 2 ὥρ. 30'. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀρτεμίσιον** *[Γεωγρ.]*. Ὄρος ἐκ τῶν περιβαλλόντων ἀνατολικῶς τὸ ὑψίπεδον τῆς *Τριπόλεως* ὕψους 1772 μ. Ἐπὶ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ πλησίον τοῦ χωρίου *Καρυὰ* ὑπῆρχε ναὸς τῆς *Ἀρτέμιδος* (βλ. καὶ λ. Ἀρκαδία τ. Β' σ. 529γ')· Ν. Ι. Κ.

Ἀρτεμισίων, *τέως δῆμος— [Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἀποτελουντων πρὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὸν νομὸν *Ζακύνθου* 10 δήμων, περιλαμβάνων τὰς περιφερείας τῶν νῦν κοινοτήτων *Γαλάρου Μικροῦ, Λαγκαδακίων, Μπουγιάτου* καὶ *Φιολητίου* μὲ ἕδραν τὸ *Φιολήτι*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρτεμισιών, *Ἀρτεμίσιος* καὶ δωρ. *Ἀρταμίτιος* καὶ *Ἀρτεμίτιος* Σπαρτιατικὸς καὶ μακεδονικὸς μήν, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἀττικὸν μῆνα *Ἐλαφηβολιῶνα*, ἤτοι περίπου τὸν Ἀπρίλιον.

Ἀρτεμίτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Νῆσος τῆς συστάδος τῶν *Ἐχινάδων*, ἑνωθεῖσα λόγῳ τῶν ἀπὸ τοῦ *Ἀχελώου* προσχώσεων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, πρὸς τὴν *Αἰτωλίαν*.

— 2) Πόλις τῆς *Ἐρήμου Ἀραβίας* (*Πτολεμ.* 5, 19, 7).

— 3) Πόλις ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ *Ἀρμενίᾳ*, (*Πτολ.* 5, 13, 21, 8)

— 4) Πόλις τῆς *Ἀσσυρίας* παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ *Διάλα*, οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν *Ρίττερ* εἶναι ἡ σημερινὴ *Κάσρ*, κατ' ἄλλους δ' ἡ *Ἄσσα*, (*Στράβ.* 11, 519. 16, 744. *Πτολ* 6, 1, 6. *Ἰσίδ.* Χάρ. 5) Οἱ κάτοικοι καλοῦνται *Ἀρτεμιτηνοὶ* καὶ *Ἀρταμιτηνοί*.

Ἀρτεμίτιον· βλ λ. **Ἀρτεμίσιον** *[Ἀρχ.]*.

Ἀρτεμίχη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ *Κλινίου* καὶ τῆς *Ἅρπης*, τὴν ὁποίαν ὁ *Ἀπόλλων* μετεμόρφωσεν εἰς πτηνόν.

ἀρτέμονες (οἱ)· κοιν. *οἱ φλόκοι*, γαλλ. les focs, ἀγγλ. the jibs *[Ναυτ.]*. Συλλήβδην ὀνομασία πάντων τῶν τριγωνικῶν ἱστίων τοῦ προβόλου. Τὸ μᾶλλον πρὸς πρύμναν αὐτῶν εἶναι ἡ *ἀρτεμονίς*, τὸ μεσαῖον, τὸ καὶ μεῖζον, ὁ *ἀρτέμων* καὶ τὸ μᾶλλον πρὸς πρῷραν ὁ *πρόθοος* (κόντρα φλόκος). (Διὰ τὸ σχηματικον αὐτῶν διάγραμμα καὶ τὰ «τοπεῖά» των βλ. λ. ἱστία) Οἱ ἀρτέμονες εἶναι ἐπινόησις ὀλίγον προηγηθεῖσα (περὶ τὸ 1785) τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀπογείου τοῦ ἱστιοφόρου ναυτικοῦ, ὀφειλομένη δέ, ὡς λέγεται, εἰς τὸν διάσημον Γάλλον ναυπηγὸν *Σανὲ* (Sanet), ὅστις ἀντικατέστησε διὰ τῶν ἀρτεμόνων τὰ τετράγωνα ἱστία τοῦ προβόλου *(τσιβαδιέρες)*. Περίεργον εἶδος ἱστίων ἅτινα οἱ ξένοι ὠνόμαζον «ἀεροστατικοὺς ἀρτέμονας» (focs-ballons, balloon jibs) μετεχειρίζοντο μέχρις ἐσχάτων, ἴσως δὲ καὶ ἀκόμη, οἱ κέρκουροι καὶ ἄλλα ἱστιοφόρα ψυχαγωγίας, κατὰ τὰ ἀγωνίσματα ἱστιοδρομίας (ρεγκάτες), ὅπως ἐπαυξήσωσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἱστιοφορίας, πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ταχύτητος, πλὴν μόνον κατὰ τὰς ἐξ οὐρίας ἢ αὐστηρῶς ἐπιφόρους ἱστιοδρομίας. Συνίσταντο δὲ τὰ περίεργα ταῦτα ἱστία εἰς ἡμισφαίριον ἐξ ὀθόνης τοῦ ὁποίου τὸ χεῖλος ἦτο ἐρραμμένον εἰς στεφάνην κοίλην (τσέρκι) ἐκ χάλυβος, ἐλαφρὰν πλὴν ἀνθεκτικήν, φέρουσαν δὲ σχοίνινον τετράχειλον εἰς οὗ τὸ κέντρον καθήπτετο ἰσχυρῶς ψέλλιον· διὰ μακροῦ σχοινίου συνεκρατοῦντο, δύο τοιαῦτα, ἓν ἀπὸ τοῦ τραχηλώματος τῆς στήλης καὶ ἕτερον ἀπὸ τοῦ τραχηλώματος τοῦ ἐπιστηλίου τοῦ ἀκατίου, προσομοιάζοντα πρὸς τοὺς «ἀετοὺς» τῶν παιδίων· προηγούμενα δὲ ἱκανῶς τοῦ πλοίου, οἱονεὶ ἐρρεμούλκουν ἀπὸ τοῦ ἀέρος αὐτό. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἀρτεμονὶς (ἡ) καὶ *—ίσκος* (ὁ)· βλ. λ. ἀρτέμονες καὶ ἱστία

ἀρτεμονίτης (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ὀνομάζονται *ἀρτεμονῖται* οἱ ναῦται οἱ τεταγμένοι διὰ τὸν χειρισμὸν τῶν ἀρτεμόνων καὶ τῆς ἐν γένει ἐπιχειρίας τοῦ προβόλου (βλ. λ. ἀρμενιστής). Σ. Ε. Λ.

Ἀρτεμόφσκη *Χουλάκ, Πέτρος*. Εἷς τῶν μεγαλυτέρων Οὐκρανῶν ποιητῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὸ σπουδαιότερον τῶν ποιημάτων του εἶναι μία σάτιρα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ κύριος καὶ ὁ σκύλος» (1818).

ἀρτέμων (ὁ)· βλ. ἀρτέμονες.

Ἀρτέμων. Ζωγράφος τῶν χρόνων τῶν διαδόχων Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀναφέρονται ἡ *Δανάη* αἰφνιδιαζομένη ὑπὸ λῃστῶν, *Ἡρακλῆς καὶ Δηϊάνειρα*, *Ἡρακλῆς ἐν Οἴτῃ* ἀνερχόμενος ἀπὸ τῆς πυρᾶς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἡ μεταξὺ *Λαομέδοντος*, *Ἡρακλέους* καὶ *Ποσειδῶνος* μυθολογικὴ σκηνή. Τὰ δύο τελευταῖα εὑρίσκοντο ἐν τῇ στοᾷ τῆς *Ὀκταβίας* ἐν Ρώμῃ, ἄγνωστον πόθεν καὶ πότε μετακομισθέντα ἐκεῖ. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρτέμων**. Πρύτανις ἐν Ἐφέσῳ, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (14, 10, 12).

—**Ἀρτέμων**. Ἀγαλματοποιὸς τῶν πρώτων αὐτοκρατορικων Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀναφέρεται ὡς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ *Πυθοδώρου* ἐργασθεὶς εἰς τὴν δι' ἀγαλμάτων διακόσμησιν τῶν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου ἀνακτόρων τῶν *Καισαρων*. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρτέμων**. Ἕλλην ἰατρὸς τοῦ πρώτου αἰῶνος, ὅστις κατὰ Πλίνιον (N.H. XXVIII, 2) ἐκ κρανίου ἀναιρεθέντος καὶ μὴ καέντος διὰ πηγαίου ὕδατος νύκτωρ ἐπροπότιζε τοὺς πάσχοντας ἐξ ἐπιληπτικῶν νόσων. Κατὰ Wellmann ἀπ' αὐτοῦ ἴσως ἐκλήθη τὸ παρὰ *Γαληνῷ ἀρτεμώνιον* (XII, 780), οὗτινος χρῆσιν ἐποιεῖτο καὶ ὁ *Βάσσος*, τὸ πρὸς χρόνια νοσήματα τῶν βλεφάρων. οὐλὰς καὶ τύλους καὶ πρὸς ἀταραξίαν τῶν ὀφθαλμῶν μετὰ τὰς ἐγχρίσεις συνιστώμενον. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀρτέμων ὁ** *Κασσανδρεύς*. Γραμματικὸς τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἢ Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἔγραψε σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «περὶ βιβλίων συναγωγῆς» καὶ ἕτερον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τοῦ πρώτου, εἰς δύο τοὐλάχιστον βιβλία, φέρον τὴν ὀνομασίαν «περὶ βιβλίων χρήσεως». Ὁ Ἀρτέμων οὗτος καλεῖται καὶ *Ἀρτέμων ὁ ἱστορικός*, πολλάκις δὲ καὶ *Ἀρτέμων «ὁ ἀπὸ Περγάμου»* (τοῦτ' ἔστιν ὄχι *Περγαμηνός*. ἀλλὰ ὡς διαμένων ἐν *Περγάμῳ*). Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρτέμων** *Κλαζομένιος*. Μηχανικὸς σύγχρονος τοῦ Περικλέους, τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ἐπαναστατησάσης *Σάμου* (ἐν ἔτει 440 439 π. Χ.) καὶ εἰς τὸν ὁποῖον μεγάλας ὑπηρεσίας παρέσχε διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθέντων πολιορκητικῶν μηχανημάτων. Ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐφευρέσεων ἐκείνων τοῦ Ἀρτέμωνος τὸ ὄνομά του κατήντησε περιβόητον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπωνομάσθη *«περιφόρητος»* (=περίφημος). Οἱ μεταγενέστεροι, θέλοντες νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔπλασαν τὴν διήγησιν, ὅτι οὗτος ἦτο χωλός, ὡς ἐκ τούτου δὲ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου μετεφέρετο ἐπὶ φορείου εἰς ὅσα μέρη ἦτο ἀναγκαία ἡ παρουσία του ὡς μηχανικοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο παρὰ πάντων πιστευτόν. Εἰς τοῦτον τὸν Ἀρτέμωνα ἀνῆκε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ *Πολυκλείτου* κατασκευσθεὶς ἀνδριάς. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτέμων** *Κλαζομένιος*. Ἔγραψε διάφορα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὸ «περὶ Ὁμήρου» καὶ «Ὧροι Κλαζομενίων». Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτέμων ὁ** *ἐκ Μαγνησίας*. Ἔζησε πιθανῶς κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς ἢ Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἔγραψε περὶ τῶν «κατ' ἀρετὴν γυναιξὶ πεπραγμένων διηγήματα» μὴ σῳζόμενα. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτέμων ὁ** *Μιλήσιος*. Ἀπατεὼν τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἢ Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν θεραπείαν νόσων δι' ὀνείρων πεμπομένων ὑπὸ τοῦ *Σεράπιδος*. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συνέγραψε καὶ ἔργον περὶ ἐκπληρωθέντων ὀνείρων εἰς 22 βιβλία. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρτέμων ὁ** *Περγαμηνός*. Γραμματικὸς τῆς περγαμηνῆς σχολῆς τοῦ *Κράτητος*. Ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τοὺς ἐπινίκους τοῦ *Πινδάρου*, τοὺς εἰς τοὺς τυράννους τῆς Σικελίας ἀναφερομένους. Τινὲς ταυτίζουν αὐτὸν πρὸς τὸν *Κλαζομένιον Ἀρτέμωνα* τὸν γράψαντα περὶ Ὁμήρου. —Ω

— **Ἀρτέμων ὁ** *«περιφόρητος»*. Ἦτο ἀντεραστὴς τοῦ ποιητοῦ *Ἀνακρέοντος*, παριστώμενος ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐκτεθηλυμένος καὶ τόσον δειλός, ὥστε διέμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἔχων παρ' ἑαυτὸν δύο ὑπηρέτας, οἱ ὁποῖοι ἐκράτουν χαλκῆν ἀσπίδα ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του, ἵνα μὴ πέσῃ τι ἐπ' αὐτῆς. Ἡ τρυφὴ δὲ καὶ ἡ δειλία τοῦ Ἀρτέμωνος, κατὰ τὸν Ἀνακρέοντα (ἢ τοὺς πλάσαντας τὴν διήγησιν περὶ αὐτοῦ), ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ὁσάκις ἠναγκάζετο νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οἰκίας του, ἐφέρετο ἐπὶ χαμηλοῦ φορείου κρεμαμένου ἀπὸ τῶν ὤμων τῶν φερόντων αὐτὸ καὶ ὀλίγον ὑπερέχοντος τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο δ' ἐκλήθη ὁ Ἀρτέμων *περιφόρητος*. Ἔζησε κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Γ. Ι. Κ

Ἀρτέμων ἢ *Ἀρτεμᾶς*. Αἱρετικὸς ἐν Ρώμῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος· ἦτο ἀρχηγὸς τῶν *δυναμικῶν* Μοναρχιανῶν (βλ. λ.), οἵτινες ἀπεδέχοντο τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν οὐχὶ Θεόν, ἀλλ' ἁπλῶς δύναμίν τινα, «ἄνθρωπον ψιλόν, ἐκ Παρθένου γεγεννημένον, τῶν δὲ προφητῶν ἀρετῇ κρείττονα» καὶ ἐνόθευον καὶ παρηρμήνευον, κατὰ τὰς δοξασίας των, τὴν ἁγίαν Γραφήν Θεωρεῖται ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς ἀντιοχειανῆς συνόδου τοῦ 254 καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὡς πρόδρομος τοῦ *Παύλου* τοῦ *Σαμοσατέως* οἱ ὀπαδοί του λέγονται *Ἀρτεμωνιανοί*. Ὁ Ἀρτέμων δὲν φαίνεται δράσας συγγραφικῶς

Digitized by Google

(*Εὐσεβίου*, Ἐκκλ. ἱστ. 5, 28, ἐν *Migne* Ἑ. Π 20, 512 κ. ἑ. — *Θεοδωρήτου*, Αἱρετ. κακομ. ἐπιτομὴ 2, 4 καὶ 5, 11 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 83, 389 καὶ 489.) Δ. Σ. Μ.

— **Ἀρτέμων** *(μάρτυρες)*. Τὰ συναξάρια ἀναφέρουν μνήμην ἁγίου *Ἀρτέμωνος: α')* τῇ 24ῃ Μαρτίου, ἐπισκόπου *Σελευκείας* τῆς Πισσιδίας, ὡς ἐγκαταστάντος τοιούτου ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου *Παύλου* καὶ ἐπισκοπήσαντος θεαρέστως. β') Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ πρεσβυτέρου *Λαοδικείας*, διακόνου τοῦ ἐπισκόπου *Σισινίου*, μεθ' οὗ κατέκαυσε ναοὺς εἰδώλων, διὸ μετὰ πολλὰ βασανιστήρια ἀπεκεφαλίσθη ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. γ') Τῇ 12 Ἀπριλίου ἕτερος *Ἀρτέμων* ξίφει τελειοῦται. Καὶ δ') τῇ 9ῃ Νοεμβρίου ἕτερος *Ἀρτέμων* μετά τινος *Ναρσῆ* ξίφει ἐπίσης τελειοῦνται. Δ. Σ. Μ.

Ἀρτεμὼν *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς νήσου *Σίφνου*, ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ κατ' ἐξοχὴν ἐκ φρεατίων καὶ ὀμβρίων ὑδάτων. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν συνεχομένων συνοικισμῶν, ἀποτελούντων ἰδίας ἐκκλησιαστικὰς ἐνορίας, τῆς *Κόγχης*, τοῦ *Ἁγίου Κωνσταντίνου* καὶ τοῦ *Πέρα Πεταλίου* ἢ *Ἁγίου Ἰωάννου*. Ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 2200 κατοίκους, δημότας δ' ἔχει 3646. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Σίφνου ἑδρεῦον ἐν *Ἀπολλωνίᾳ* καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Σύρου, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Σίφνου ὑπαγόμενον εἰς τὴν Ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς Μήλου. Ἔχει δὲ διτάξια δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος λειτουργοῦσι 17 ἐργαστήρια ἀγγειοπλαστικῆς, τὰ προϊόντα τῶν ὁποίων ἐξάγονται καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. (Βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 402 γ'.) Δ. Ε.

Ἀρτεναὶ (Artenay) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Λουάρ, ἐν ᾗ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1870 διεξήχθησαν μάχαι μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν (βλ. λ. Λουάρ). —Ω.

Ἀρτενὶς (Arthénice). Ψευδώνυμον τῆς ποιητρίας μαρκησίας *ντὲ Ραμπουϊλλιὲ (Cathérine de Vivonne)*.

Ἀρτέντι (Artedi), *Πέτρος*. Σουηδὸς ἰατρὸς καὶ φυσιοδίφης γεννηθεὶς τῷ 1705. Συνδεθεὶς στενῶς μετὰ τοῦ *Λινναίου* ἐβοήθησε τοῦτον σημαντικῶς εἰς τὸ ἔργον του «Ichtyologia, sive opera omnia de piscibus etc.». Ο. Ρ.

ἀρτένω· βλ. ἀρτύω.

ἀρτεργάτης (ὁ), θηλ. *—ᾶτις* καὶ *—άτρια*· ὁ ἐργάτης ἀρτοποιείου, ἀσχέτως εἰδικότητος.

ἀρτερενόλη (Artérénol) /*Φαρμ. Χημ.]*. Τὸ αἰθανολαμιδιον τῆς πυροκατεχίνης $(OH)_2C_6H_3$—CH.OH—CH_2NH_2. Λαμβάνεται δι' ἀναγωγῆς τῆς ἀμινοακετοπυροκατεχίνης. Ἡ ἀρτερενόλη τήκεται εἰς 191°. Τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας αὐτῆς ἀποτελεῖ κρυσταλλικὸν ἄλευρον τηκόμενον εἰς 141°. Ἡ ἀρτερενόλη συμπεριφέρεται μετὰ τοῦ ὑπερχλωρίου σιδήρου ὡς ἡ ἀδρεναλίνη. Κ. Γ. Μ.

Ἄρτερν (Artern) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ (ἐπαρχ. Σάξε), ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Οὔνστρουττ. Κάτοικοι 6000 Ἁλατωρυχεῖα, ζυθοποιεῖα καὶ ἐργοστάσια μηχανῶν. Χ. Δ.

Ἀρτεσία *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρτουά.

Ἀρτεσιανὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται ἐν πεδινῇ τοποθεσίᾳ εἰς ἀπόστασιν 5 χιλμ. ἀπὸ τῆς πόλεως Καρδίτσης, μεθ' ἧς συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Τὸ κλῖμά του δὲν εἶναι ὑγιεινόν, λόγῳ τῶν παρὰ τὸ χωρίον ἑλωδῶν ἐκτάσεων. Ὑδρεύεται ἐξ ἀρτεσιανοῦ φρέατος, τούτου ἕνεκα καὶ ἔλαβε τὴν νέαν ὀνομασίαν τὸ χωρίον, ὅπερ πρότερον ἐκαλεῖτο *Πατσουρί*, μετονομασθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1927 Διατάγματος.

Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 800 κατοίκους. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ Πρωτοδικεῖον Καρδίτσης, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Καρδιτσομαγούλας τῆς Δ. Χ. Καρδίτσης. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι ὁ σῖτος (300,000 ὀκ.), ἡ κριθὴ (30,000 ὀκ.), ὁ ἀραβόσιτος (200,000 ὀκ.), οἱ φασίολοι (80 000 ὀκ.), οἱ ἐρέβινθοι (25,000 ὀκ.), ὁ καπνὸς (30.000 ὀκ.), καὶ εἴδη χορτονομῆς (1.000.000 ὀκ.). Κτηνοτροφικὰ δὲ προϊόντα ὁ τυρὸς (40.000 ὀκ.), τὸ βούτυρον (500 ὀκ.) καὶ τὰ ἔρια (1500 ὀκ.). Ἐκ τῶν προϊόντων τούτων μέγα μέρος, ἀξίας 2.300 000 δρ. περίπου, καταναλίσκεται πέραν τῆς κοινότητος μεταφερόμενον μέσῳ Καρδίτσης.

Εἰς τὸ χωρίον λειτουργοῦσι δύο συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις, ὁ «Συνεταιρισμὸς Ἀποκαταστάσεως καλλιεργητῶν» καὶ ὁ «Γεωργικὸς Πιστωτικὸς Συνεταιρισμός», εὐδοκίμως προάγουσαι τὰ συμφέροντα τῶν συνεταίρων. Δ. Ε. Μ.

ἀρτεσιανός, —ή, —όν· ὁ τῆς *Ἀρτεσίας* (τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Artois). Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπῆρχον κατὰ τὸν μεσαίωνα πολλὰ ὑπόγεια φρέατα τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ ἀνήρχετο αὐτομάτως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀνεπήδα ὑπὲρ αὐτήν· ἐκ τούτου αἱ ὀνομασίαι *ἀρτεσιανὸν φρέαρ, ἀρτεσιανὸν ὕδωρ* κ.λ.π.

— **ἀρτεσιανὸν ὕδωρ** (Artesisches Wasser) /*Ὑδρογεωλογ.*/. Καλεῖται *ἀρτεσιανὸν* (ἢ *ὑπὸ πίεσιν* —) *ὕδωρ* πᾶν ὑπόγειος ὁριζων ὕδατος, τοῦ ὁποίου ὅμως ὄχι μόνον ἡ κατωτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνωτέρα ἐπιφάνεια περιορίζεται (καλύπτεται) ὑπὸ ὑδατοστεγοῦς τινος πετρώματος.

Εἰς ἑκάστην ἀρτεσιανὴν διάστρωσιν ὕδατος διακρίνομεν: α') τὴν περιοχὴν *τροφοδοσίας* (Nährgebiet), ἐκ τῆς ὁποίας ἡ ἀρτεσιανὴ διάστρωσις τροφοδοτεῖται μὲ ὕδωρ ἀτμοσφαιρικῶν καταχρημνισμάτων· β') τὴν περιοχὴν *πιέσεως* (Druckgebiet), ὅλην δηλαδὴ τὴν ὑπόγειον ἔκτασιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ὕδωρ, κείμενον μεταξὺ δύο ὑδατοστεγῶν πετρωμάτων, εὑρίσκεται ὑπὸ πίεσιν καὶ γ') τὴν περιοχὴν *ἐκροῆς* (Abflassgebiet), εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ὑπὸ πίεσιν ὕδωρ ἢ ἐξέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὡς πηγὴ ἢ μεταβάλλεται ἐντὸς τοῦ ἐδάφους εἰς σύνηθες ἐδαφικὸν ὕδωρ. Καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ περιοχαὶ ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ συνόλῳ των *ἓν σύστημα ἀρτεσιανοῦ (ἢ ὑπὸ πίεσιν) ὕδατος*. Εἰς ἕκαστον τοιοῦτον σύστημα καὶ ἡ περιοχὴ τροφοδοσίας καὶ ἡ περιοχὴ ἐκροῆς φέρουν ὕδωρ σύνηθες ἐδαφικὸν (ὕδωρ, δηλ. τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιφάνεια δὲν καλύπτεται ὑπὸ ὑδατοστεγοῦς πετρώματος) καὶ οὐχὶ ἀρτεσιανόν. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων περιοχῶν ἑκάστου τοιούτου συστήματος οὐδεμία δύναται νὰ λείψῃ τελείως, ἀλλ' αἱ διαστάσεις των δύνανται νὰ ἔχουν τιμὰς ἐκτάκτως διαφορετικάς. Οὕτω π.χ. ἡ περιοχὴ τροφοδοσίας δύναται νὰ εἶναι παμμεγίστη ἢ ὑπερμέτρως μικρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν χώραν πιέσεως τοῦ ἀρτεσιανοῦ συστήματος· ἐκ τῆς σχέσεως μάλιστα τῶν δύο τούτων περιοχῶν πρὸς ἀλλήλας ἐξαρτᾶται ἡ παροχὴ εἰς ὕδωρ τῆς ἀρτεσιανῆς φλεβός. Τοὐναντίον ἡ περιοχὴ τροφοδοσίας καὶ ἡ περιοχὴ ἐκροῆς, ἂν καὶ δυνατὸν νὰ μὴν εἶναι ὅμοιαι κατὰ τὴν ἔκτασίν των, ἐν τούτοις θὰ εὑρίσκωνται ἐν ἰσορροπίᾳ εἰσροῆς καὶ ἐκροῆς.

Ἡ ἐπιφάνεια ἑκάστης ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως ὕδατος εὑρίσκεται ὑπὸ πίεσιν. Τὸ ὕψος εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀνέλθῃ τὸ ἀρτεσιανὸν ὕδωρ ἐντὸς φρέατος ἢ ὀπῆς διανοιγομένης εἰς σημεῖόν τι τοῦ ἀρτεσιανοῦ συστήματος καλεῖται καὶ *πιεζομετρικὸν ὕψος*. Τὸ ὕψος τοῦτο δύναται νὰ μετρηθῇ ἐντὸς τῶν φρεάτων ἢ τῶν σωλήνων τῆς διατρήσεως. Ἂν ἑνώσωμεν ὅλα τὰ σημεῖα ἑνὸς συστήματος ἀρτεσιανοῦ ὕδατος εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πιεζομετρικὸν ὕψος εἶναι τὸ αὐτό, τότε ἀποτελεῖ ταῦτα ἓν *πιεζομετρικὸν ἐπίπεδον*. Τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἐπιπέδου τούτου δύνανται νὰ εὑρίσκωνται εἴτε ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, εἴτε ὑπογείως. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ὕδωρ ἐκρέει ἐλευθέρως ἐκ τῶν σωλήνων τῆς διατρήσεως ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ εἰς τὴν δευτέραν τὸ ὕδωρ παραμένει ἐντὸς τῶν σωλήνων κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Τὸ πιεζομετρικὸν ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἀνέλθῃ τὸ ὕδωρ ἐν τῇ ὀπῇ τῆς διατρήσεως, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἀρχῆς τῆς ἀρτεσιανῆς φλεβὸς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς τροφοδοσίας της, ἐκ τοῦ ὕψους τῆς

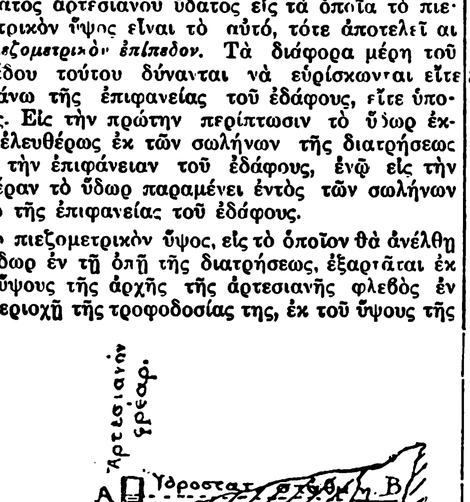

Σχ. 1.

περιοχῆς ἐκροῆς, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τοιαύτη, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἀπωλειῶν τοῦ μηχανικοῦ φορτίου τοῦ ὕδατος, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν τριβῶν καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς πιέσεως. Διότι μόνον, ἂν ἡ ἀρτεσιανὴ διάστρωσις ὕδατος εἶναι ἀρτεσιανὸς θύλακος, δὲν ἔχει δηλ. ἐκροήν—ὡς π.χ. δύναται νὰ συμβῇ, ἢ ἂν τὸ ὑδροπερατὸν πέτρωμα α (σχ. 1) ἀποσφηνοῦται ἐντὸς τῶν δύο ὑδατοστεγῶν β καὶ γ ἢ χάνει δι' ἀλλαγῆς τοῦ χαρακτῆρός του βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἐντὸς τῶν ὑδατοστεγῶν τὴν ὑδροπερατικότητά του, καθιστάμενον τελείως ὑδατοστεγές—, συμβαίνει ὥστε νὰ γίνῃ ὑδροστατικὴ ἰσορροπία καὶ ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὕδωρ εἰς τὸ ἀρτεσιανὸν *Α* τείνει νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρχῆς *Β* τῆς ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ὑδατίνη ἀρτεσιανὴ διάστρωσις ἔχει ἐκροὴν (σχ. 2), τότε τὸ ὕψος τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ὀπὴν τῆς ἀρτεσιανῆς διατρήσεως θὰ τείνῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν *πιεζομετρικὴν γραμμήν*, τὴν γραμμὴν δηλ., ἡ ὁποία ἑνώνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρτεσιανῆς φλεβὸς καὶ τὸ σημεῖον ἐκροῆς της. Τοῦτο γίνεται καταληπτὸν εἰς τὸ σχ 2. Εἰς αὐτὸ ἡ ἀρτεσιανὴ διάστρωσις μορφοῦται ἐντὸς τοῦ ὑδροπερατοῦ πετρώματος *α*, κειμένου μεταξὺ δύο ὑδατοστεγῶν *β* καὶ *γ*, ἔχει δὲ τὴν ἀρχήν της εἰς τὸ σημεῖον *Α* καὶ ἐκροὴν εἰς τὸ σημεῖον *Ε* (ἐν τῇ θαλάσσῃ).

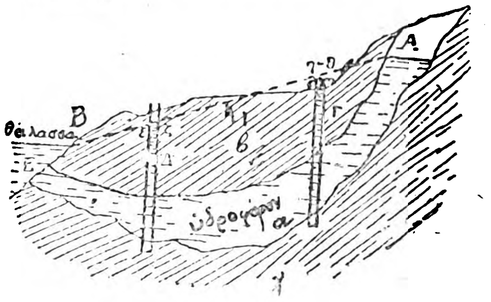

Σχ. 2.

Ἂν ἀνοιχθῶσι δύο ἀρτεσιανὰ εἰς τὰς θέσεις *Γ* καὶ *Δ*, τότε εἰς μὲν τὸ *Γ* τὸ ὕδωρ θὰ τείνῃ νὰ φθάσῃ τὴν πιεζομετρικὴν γραμμὴν *Α - Β* εἰς θέσιν *η - θ* καὶ συνεπῶς θὰ ἐκπηδήσῃ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ εἰς τὸ *Δ* θὰ τείνῃ νὰ φθάσῃ πάλιν τὴν πιεζομετρικὴν γραμμὴν *ΑΒ* εἰς θέσιν *ε - ζ*, καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἐκπηδήσῃ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, ἂν καὶ τὸ σημεῖον *Δ* κεῖται χαμηλότερον καὶ τοῦ σημείου *Α* καὶ τοῦ *Γ*.

Ἀπαιτούμεναι ὑδρογεωλογικαὶ συνθῆκαι. Ἀρτεσιαναὶ διαστρώσεις ὑδάτων δὲν σχηματίζονται ὑπογείως ὁπουδήποτε γῆς. Διὰ νὰ σχηματισθῇ εἴς τι μέρος ὑπογείως ἀρτεσιανὴ διάστρωσις — καὶ συνεπῶς διὰ νὰ ἀνορυχθῇ ἐκεῖ διὰ διατρήσεως ἀρτεσιανὸν φρέαρ — πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν αἱ κάτωθι γεωλογικαὶ συνθῆκαι: α') *πέτρωμα ὑδροπερατὸν* μεταξὺ δύο *ὑδατοστεγῶν πετρωμάτων*· β') τὸ ὑδροπερατὸν πέτρωμα νὰ παρουσιάζῃ *ἐμφάνισιν ἐπιφανειακήν*, διὰ τῆς ὁποίας νὰ γίνηται ἡ συλλογὴ τῶν ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας ὑδατίνων καταχρημνισμάτων· γ') Τὰ τρία πετρώματα, δηλαδὴ τὰ δύο ὑδατοστεγῆ καὶ τὸ ὑδροπερατόν, νὰ μὴ παρουσιάζωσι στρῶσιν ὁριζοντίαν, ἀλλὰ τὰ στρώματά των νὰ κλίνωσι πρὸς τὸ μέρος, πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ ἡ διάτρησις· δ') ἡ γεωτεκτονικὴ διάταξις (διεύθυνσις δηλαδὴ καὶ κλίσις) τῶν πετρωμάτων νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ ἐν τῷ ὑδροπερατῷ πετρώματι μορφουμένη ὑδατίνη φλὲψ νὰ εὑρίσκηται *ὑπὸ πίεσιν*, νὰ ὑπάρχῃ δηλαδὴ διαφορὰ στάθμης μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀρτεσιανῆς φλεβὸς καὶ τοῦ σημείου ἐκροῆς τοῦ διανοιχθησομένου ἀρτεσιανοῦ.

Ἀναγκαῖαι μορφαὶ στρώσεως τῶν πετρωμάτων. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ὑδρογεωλογικῶν συνθη-

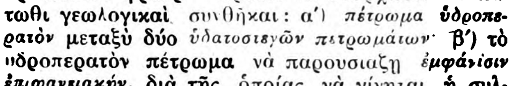

Σχ. 3.

κῶν αἱ δύο τελευταῖαι πληροῦνται κυρίως, ὅταν ὑπάρχῃ μία ἐκ τῶν τριῶν ἀκολούθων μορφῶν στρώσεως τῶν πετρωμάτων: α') σκαφοειδὴς στρῶσις (σχ. 3)· β') μετάκλισις ἢ κάμψις τῶν στρωμάτων (σχ. 4)· γ') ἁπλῶς κεκλιμένη πρὸς ὁρίζοντα

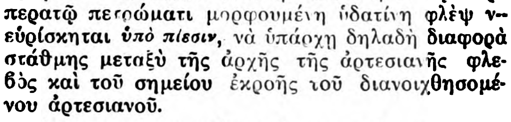

Σχ. 4.

στρῶσις τοῦ ὑδροπερατοῦ καὶ τῶν ὑδατοστεγῶν πετρωμάτων (σχ. 5). Οὐχ ἧττον ὅμως ὑπάρχουν καί τινες ἄλλαι περιπτώσεις στρώσεως πετρωμάτων, αἱ ὁποῖαι ἄγουν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως, ἂν καὶ δὲν πληρῶνται ἅπα-

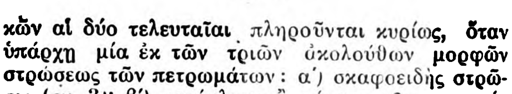

Σχ. 5.

σαι αἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμεναι ὑδρογεωλογικαὶ συνθῆκαι· δ') δύναται καὶ ἐν σύνηθες ρεῦμα ἐδαφικοῦ ὕδατος νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀρτεσιανὸν (ὑπὸ πίεσιν) ὕδωρ, ἂν ἐπὶ τῶν ὑδροπερατῶν στρωμάτων ἐπιστρωθῇ ὑδατοσταγὲς πέτρωμα, τοῦ ὁποίου ἡ κατωτέρα πλευρὰ καὶ ἄκρα νὰ φθάνῃ κάτωθι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος (ἢ διάνοιξις τοῦ ἀρτεσιανοῦ φρέατος θὰ

Digitized by Google

γίνη εἰς τὸ ὑδατοστεγὲς πέτρωμα)· ε') ἁπλῆ ἔνστρωσις ὑδατοστεγῶν στρωμάτων—ὁπωσδήποτε ἀρκετῆς ἐκτάσεως—ἐντὸς ὑδροπερατῶν τοιούτων. Ἀρκεῖ δηλ. ἐνίοτε τὰ ὑδατοστεγῆ πετρώματα νὰ ἀποτελῶσιν ἐκτεταμένας ἐνστρώσεις ἐντὸς τῶν ὑδροπερατῶν· στ') διαφοραὶ εἰς τὴν ὑδροπερατικότητα στρωμάτων ὁμοφώνως ἐστρωμένων καὶ πετρογραφικῶς ὁμοειδῶν (ὡς συμβαίνει, π. χ., εἰς κοιλάδας ποταμῶν ἰσχυρᾶς κλίσεως). Ἡ ὑδροπερατικότης των νὰ καθίσταται μικροτέρα, ὅσῳ βαίνομεν ἐκ τῶν βαθυτέρων πρὸς τὰ ἀνώτερα στρώματα· ζ') σχηματισμὸς ἐντὸς πετρωμάτων ρηγμάτων (μὲ κλίσιν πρὸς ὁρίζοντα) καὶ κοιλωμάτων, τὰ ὁποῖα πληρούμενα ὕδατος χρησιμεύουσιν ὡς δεξαμεναί.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἑπτὰ μορφῶν στρώσεως κυριώτεραι εἶναι αἱ τρεῖς πρῶται, καὶ αὗται εἶναι ἄξιαι λεπτομερεστέρας περιγραφῆς.

α') Ἡ σκαφοειδὴς στρῶσις: Εἰς τὸ σχ. 3 βλέπει τις εἰς τὴν θέσιν *A* στρῶμα ὑδροπερατόν, σκαφοειδῶς ἐστρωμένον (τὸ διὰ στιγμῶν παριστώμενον). Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τὸ στρῶμα τοῦτο περιορίζεται ὑπὸ δύο ὑδατοστεγῶν στρωμάτων *B* καὶ *C* (διὰ γραμμῶν παριστωμένων) Τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανειακῆς ἐμφανίσεως *A* καταπῖπτον ὕδωρ διεισδύει ἐντὸς τοῦ ὑδροπερατοῦ στρώματος καὶ κατέρχεται πρὸς τὰ βάθη (ὅπως δεικνύουν τὰ βέλη). Συλλέγεται εἰς τὸ βαθύτατον τμῆμα τῆς λεκάνης, ἡ ἐπιφάνειά του καθίσταται βαθμηδὸν ὑψηλοτέρα καὶ μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ἐπέρχεται τελικῶς πλήρης κορεσμὸς τοῦ ὑδροπερατοῦ πετρώματος μὲ ὕδωρ. Ἂν τότε διανοιχθῇ ἐντὸς τῆς λεκάνης ὀπὴ (εἰς τὰς θέσεις *D* καὶ *E* εἰς τὸ σχ. 3), ἡ ὁποία νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ὑδροπερατοῦ στρώματος καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτοῦ, τότε τὸ ὕδωρ ἀναπηδᾷ ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τῆς ὀπῆς, διότι τοῦτο εὑρίσκεται χαμηλότερον τῆς πιεζομετρικῆς γραμμῆς τῆς ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως (ἡ πιεζομετρικὴ γραμμὴ εἰς τὸ σχ. 2 παρίσταται διὰ τῆς ἐστιγμένης γραμμῆς).

Τοιοῦτοι σχηματισμοὶ ἀρτεσιανῶν διαστρώσεων ὕδατος παρουσιάζονται πραγματικὰ ἐν τῇ φύσει. Τὸ πλέον ὀνομαστὸν παράδειγμα εἶναι τὰ ἀρτεσιανὰ τοῦ *Passy* καὶ *Grenelle* παρὰ τοὺς Παρισίους. Σχετικῶς ὅμως οἱ τοιοῦτοι σχηματισμοὶ εἶναι σπανιώτεροι, ἀπέναντι ἄλλων ἁπλουστέρων. Ἐπίσης σχηματισμὸς παρόμοιος ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως εἶναι καὶ ὁ τοῦ σχ. 1.

β') Ἡ μετάκλισις ἢ κάμψις τῶν στρωμάτων (σχ. 4): Μία ἐκ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων μορφῶν στρώσεως τῶν πετρωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας σχηματίζονται ἀρτεσιαναὶ διαστρώσεις εἶναι *ἡ μετάκλισις ἢ κάμψις τῶν στρωμάτων*. Κατ' αὐτὴν στρώματα ἐστρωμένα περίπου ὁριζοντίως ἢ ἐλαφρῶς κεκλιμένα, ἀνορθοῦνται αἰφνιδίως κατω τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀποτόμως. Ἂν τὰ τοιαῦτα στρώματα εἶναι ὑδατοστεγῆ καὶ μεταξὺ τούτων ἓν ὑδροπερατὸν καὶ πληροῦνται καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀναγκαῖαι ὑδρογεωλογικαὶ συνθῆκαι, τότε τὸ ὕδωρ συλλέγεται εἰς τὸ βαθύτερον ὁριζόντιον σκέλος ὑπὸ πίεσιν, καὶ ἂν διανοιχθῇ εἰς αὐτὸ ὀπή, τὸ ὕδωρ θὰ ἀνέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ τόσῳ ὑψηλότερον, ὅσῳ ὑψηλότερον εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀνορθωμένον σκέλος ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρτεσιανῆς διαστρώσεως. Τοιοῦτοι σχηματισμοὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν παρὰ τὰ *Βραχώδη* ὄρη (Δακότα, κ. τ. λ.).

γ') Ἁπλῶς κεκλιμένη πρὸς ὁρίζοντα στρῶσις (σχ. 5): Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὰ ὑδροπερατὰ στρώματα *a* καὶ *b*, τὰ ὁποῖα κεῖνται μεταξὺ ὑδατοστεγῶν σχηματισμῶν, ἀπορροφῶσιν ὕδωρ διὰ τῶν ἐπιφανειακῶν των ἐμφανίσεων καὶ ὁδηγοῦσι τοῦτο εἰς τὰ βάθη ὑπὸ κλίσιν. Ἂν διανοιχθῇ ὀπὴ χαμηλότερον, ἡ ὁποία νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν ὑδροπερατῶν τούτων πετρωμάτων, τὸ ὕδωρ θὰ ἀνέλθῃ ἐντὸς τῆς ὀπῆς, τεῖνον νὰ φθάσῃ τὴν πιεζομετρικὴν γραμμήν, καὶ ἀναλόγως ἢ θὰ ἐκπηδήσῃ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἢ θὰ παραμείνῃ ἐν τῇ ὀπῇ εἰς βάθος τι ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Τοιαῦται ἀρτεσιαναὶ διαστρώσεις εὑρίσκονται εἰς τὴν *Wisconsin* τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Ὑδροπαροχὴ ἀρτεσιανῶν διαστρώσεων ὕδατος: Ἡ παροχὴ εἰς ὕδωρ ἀρτεσιανοῦ τινος φρέατος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάμετρον τοῦ φρέατος (οὐχὶ ἀναλόγως) καὶ ἀπὸ τοὺς γενικοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν καὶ τὴν ὑδροπαροχὴν τῶν *ἀρτεσιανῶν πηγῶν*. Ὅταν εἰς μίαν περιοχήν, ὅπου ὑπάρχει ὑπογείως διαμορφωμένη ἀρτεσιανὴ διάστρωσις ὕδατος, διανοίγωνται διὰ πρώτην φορὰν ἀρτεσιανὰ φρέατα, ἡ εἰς ὕδωρ παροχὴ τούτων κατ' ἀρχὰς εἶναι συνήθως μεγάλη. Διανοιγομένων ὅμως κατόπιν περισσοτέρων ἀρτεσιανῶν ἐντὸς τῆς αὐτῆς διαστρώσεως, εἶναι δυνατὸν ταῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους νὰ παρέχουν ποσότητας ὕδατος πολὺ μεγαλυτέρας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἰσέρχονται ἐτησίως εἰς τὴν ἀρτεσιανὴν διάστρωσιν διὰ τῆς περιοχῆς τροφοδοσίας της. Τότε βαθμηδὸν τὸ πιεζομετρικὸν ὕψος χαμηλώνει καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ παροχὴ τῶν φρεάτων ἐλαττοῦται. Τούτου ἕνεκα συχνὰ παρατηρεῖται, ὅτι εἰς φρέατα ἀρτεσιανά, εἰς τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς ἀνεπήδα τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ στομίου των, βαθμηδὸν τὸ ὕψος εἰς τὸ ὁποῖον φθάνει τὸ ὕδωρ καθίσταται χαμηλότερον καὶ τέλος παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως τὸ ὕδωρ ἐξάγηται δι' ἀντλήσεως. Τὸ *Versec*, εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ οὐγγρικοῦ *Alföldes* παρέχει λυπηρὸν παράδειγμα τοιαύτης ἐξαντλήσεως.

Τοπικαὶ ἐπίσης ἐλαττώσεις τῆς ὑδροπαροχῆς πολλῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων γίνονται διὰ βαθμιαίας ἐμφράξεως (ὑπὸ ἄμμου ἢ ἰλύος) τῶν ὀπῶν ἢ συνεπείᾳ σφαλμάτων κατὰ τὴν σωλήνωσιν τῆς ὀπῆς. Διὰ κανονικοῦ καθαρισμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀρχικὴ κατάστασις. Ἐπίσης ἀπόθεσις κολλοειδῶν σιδήρου καὶ σιδηροφυκῶν γίνεται πολλάκις αἰτία νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ὑδροπαροχὴ ἀρτεσιανῶν φρεάτων.

Πολλάκις παρετηρήθησαν εἰς ἀρτεσιανὰ φρέατα, ὅτι ἡ στάθμη τοῦ ὕδατός των ηὔξανεν εἰς ὕψος ἢ ἠλαττοῦτο, δεικνύουσα παλιρροιακὴν κίνησιν, σχετιζομένην μὲ τὰς παλιρροιακὰς κινήσεις γειτονικῆς θαλάσσης.

Ἡ ποσότης τοῦ ὑπὸ ἀρτεσιανοῦ τινος φρέατος παρεχομένου ὕδατος αὐξάνει ὅσῳ ἀντλεῖ τις ὕδωρ ἀπὸ βαθυτέρας στάθμας. Ὑφίσταται μάλιστα ἀριθμητικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ βάθους ἀπὸ τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ ὑδροληψία καὶ τῆς ποσότητος τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρτεσιανοῦ παρεχομένου ὕδατος.

Εἰς ἓν ὅμως ὡρισμένον βάθος ἐπιτυγχάνεται ἡ μεγίστη παροχὴ τοῦ φρέατος καὶ κάτωθεν τοῦ βάθους αὐτοῦ ἡ ὑδροπαροχὴ μένει ἡ αὐτή.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

—*ἀρτεσιανὸν φρέαρ*. Ἀρτεσιανὰ ὀνομάζονται σωληνωτὰ βαθέα φρέατα, συγκοινωνοῦντα πρὸς ὑδροφόρα στρώματα τοῦ ἐδάφους, εἰς ἃ τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ εὑρίσκεται ὑπὸ πίεσιν. Ἐὰν ἡ ὑδροστατικὴ πίεσις τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ὑδροφόρῳ στρώματι εἶναι ἱκανή, τὸ ὕδωρ ὑψοῦται εἰς τὸν σωλῆνα τοῦ φρέατος καὶ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἢ καὶ ἐκτοξευθῇ εἰς ὕψος. Πολλάκις ὅμως εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ὕδατος διὰ τοῦ ἀρτεσιανοῦ φρέατος, οὐχὶ λόγῳ τῆς ὑδροστατικῆς πιέσεως, ἣν ὑφίσταται τὸ ἐδαφικὸν ὕδωρ, ἀλλὰ λόγῳ τῆς τάσεως ἀερίων ἢ ἀτμῶν ἀναπτυσσομένων εἰς τὸ βάθος, μέχρις οὗ ἐξικνεῖται τὸ φρέαρ, ἰδίως δὲ λόγῳ ζωηρᾶς ἀναπτύξεως ἀνθρακικοῦ ὀξέος (θερμαὶ ἀρσεσιαναὶ πηγαὶ τῆς λουτροπόλεως Nauheim τοῦ Ἔσσεν).

Ἐπίσης ὑπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ἃς τὸ διαπερατὸν στρῶμα τοῦ ἐδάφους, μεθ' οὗ συγκοινωνεῖ τὸ σωληνωτὸν φρέαρ, ἀντὶ νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὸν σωλῆνα ὕδωρ, ἀπορροφᾷ ὕδωρ, ὅπερ τυχὸν διοχετεύεται εἰς αὐτόν. Τοιαῦτα φρέατα, χρησιμοποιούμενα πολλάκις πρὸς ἐξυγίανσιν ἢ ἀποστράγγισιν ἐδαφῶν, καλοῦνται *ἀρνητικὰ φρέατα*, ἢ σωληνωτὰ *φρέατα ἀπορροφήσεως*.

Ἡ συνήθης περίπτωσις τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἀφορᾷ τὴν ἀνύψωσιν καὶ χρησιμοποίησιν ἐδαφικοῦ ὕδατος εὑρισκομένου ὑπὸ πίεσιν.

Ἡ διαφορὰ τῆς στάθμης τοῦ ἄνω στομίου τοῦ ὑδραγωγοῦ σωλῆνος τοῦ ἀρτεσιανοῦ φρέατος ἀπὸ τῆς *πιεζομετρικῆς* ἐπιφανείας τοῦ *ἀρτεσιανοῦ ὕδατος* (βλ. ἀνωτ.) καλεῖται *φορτίον* αὐτοῦ. Ἡ δὲ εἰς ὕψος παροχὴ τοῦ φρέατος, ἐκφραζομένη εἰς κυβικὰ μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φορτίου τούτου S, τῆς ἀκτῖνος τοῦ σωλῆνος καὶ τοῦ πάχους τοῦ ὑδροφόρου στρώματος α, ὅπερ πέριξ τοῦ ἀρτεσιανοῦ φρέατος ὑποτίθεται σταθερόν, καὶ προσδιορίζεται ἡ παροχὴ αὕτη διὰ τοῦ τύπου:

$$Q = \frac{K.\,2\,\pi.\,a.\,S}{\log \frac{R}{r}}$$

ἐν ᾧ, K παριστᾷ σταθερόν τινα συντελεστὴν ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ὑδροφόρου στρώματος τοῦ ἐδάφους καὶ R ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ ἀρτεσιανοῦ σωλῆνος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται κινούμενον τὸ ὕδωρ τοῦ στρώματος, ὅπως εἰσρεύσῃ εἰς τὸν σωλῆνα τοῦ φρέατος καὶ μέχρι τῆς ὁποίας ἐπομένως φθάνει ἐν τῷ ὑδροφόρῳ στρώματι ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἀνοιγομένου ἀρτεσιανοῦ φρέατος.

Ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ εἶναι ἄγνωστος ὁ συντελεστὴς K, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀκτὶς τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἀρτεσιανοῦ φρέατος R, προσδιοριζόμενα διὰ πειραμάτων. Τὰ λοιπὰ μεγέθη π, r, α καὶ S, εἶναι γνωστά, εἴτε εὐκόλως δύνανται νὰ μετρηθῶσιν.

Αἱ μετρήσεις καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ οὗτοι ἔχουσιν ἐφαρμογὴν μόνον προκειμένου νὰ γίνῃ ὑδρομάστευσις ὁρίζοντος τινος ὑδροφόρου διὰ σειρᾶς ἀρτεσιανῶν φρεάτων. Καθόσον, προκειμένου περὶ μεμονωμένου φρέατος, ἡ παροχὴ αὐτοῦ προσδιορίζεται δι' ἀμέσου μετρήσεως. Ἐκ τοῦ μνημονευθέντος δὲ τύπου καταφαίνεται, ὅτι ἡ εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ σωλῆνος παροχὴ εἶναι ἀνάλογος τοῦ φορτίου S, οὗ ἕνεκα, ἵνα ἔχωσι τὴν μεγίστην παροχὴν ἔκ τινος ἀρτεσιανοῦ φρέατος, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τοποθετήσωσι τὸ στόμιον τοῦ σωλῆνος, ὅσῳ τὸ δυνατὸν χαμηλότερον πρὸς τὸ ἔδαφος. Ἐὰν ὅμως ἡ στάθμη, εἰς ἣν φθάνει ἐν τῷ σωλῆνι τὸ ὕδωρ, εἶναι χαμηλότερα τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἰς προσιτὸν βάθος, παρίσταται ἀνάγκη χρησιμοποιήσεως ἀντλίας διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ μέχρι τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους. Τὸ βάθος μέχρι τοῦ ὁποίου δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀντλία πρὸς ἀνύψωσιν ἀρτεσιανοῦ ὕδατος δύναται νὰ φθάσῃ ἱκανὰς δεκάδας μέτρων. Ὁπωσδήποτε διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τύπου τῆς χρησιμοποιηθησομένης ἀντλίας, τὴν διαμόρφωσιν τοῦ φρέατος καὶ πάσας ἐν γένει τὰς λεπτομερείας ἰσχύει ὅ τι καὶ διὰ τὰ *κοινὰ φρέατα*.

Ἡ διάτρησις τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐγκαταστάσεως ἀρτεσιανοῦ φρέατος ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας, ἰδίως ὅταν αὕτη ἐξικνῆται εἰς μεγάλα βάθη. Ὡς ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ ριψοκινδυνεύῃ τις εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων ἔργων, ἂν μὴ ὑφίστανται οἱ ὅροι ἐκεῖνοι, οἵτινες καθιστῶσι πιθανὴν τὴν ἀνεύρεσιν ὑδροφόρου ὁρίζοντος μὲ ἐπαρκῆ παροχήν. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως τῶν ὅρων τούτων, πρέπει πρὸ πάσης ἐνεργείας νὰ γίνεται ἔρευνα τῆς περιοχῆς, εἰς ἣν θ' ἀνοιχθῇ τὸ φρέαρ ἀπὸ ἀπόψεως γεωλογικῆς καὶ ὑδρολογικῆς ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιστημόνων.

Ἡ διάτρησις τοῦ ἐδάφους. Ἡ διάτρησις τοῦ ἐδάφους, πρὸς ἐγκατάστασιν ἀρτεσιανοῦ φρέατος γίνεται διὰ χαλυβδίνων γεωτρυπάνων, ἅτινα ἀποτελοῦνται ἐξ ἀκραίου τεμαχίου φέροντος εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ ἑλικωτὸν τρύπανον καὶ ἐνδιαμέσων τεμαχίων ἑλικουμένων βαθμηδόν, ἐφ' ὅσον τὸ τρύπανον προχωρεῖ εἰς τὸ βάθος. Τὸ ἀνώτερον ἀκραῖον τεμάχιον φέρει ὁριζόντιον μοχλόν, ὅστις περιστρέφεται διὰ χειρὸς ὑπὸ ἐργατῶν, ἐργαζομένων ἀπὸ ἰκριώματος, εἴτε καὶ διὰ μηχανικῆς δυνάμεως. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφαρμόζεται διὰ μικρὰ σχετικῶς βάθη. Διὰ μεγαλύτερα δὲ καὶ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν, εἴτε χρησιμοποιοῦνται γεωτρύπανα ἐνεργοῦντα οὐχὶ διὰ περιφορᾶς, ἀλλὰ διὰ κρούσεως προκαλουμένης ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν βάρους, ἀνυψούμενα διὰ κινητήρων καὶ ἀφιέμενα εἶτα νὰ καταπέσωσι θρυμματίζοντα βαθμιαίως τὰ στρώματα τοῦ ὑπεδάφους, εἴτε καὶ χρησιμοποιοῦνται σωλῆνες ἐντὸς τῶν ὁποίων διοχετεύεται ὕδωρ ὑπὸ πίεσιν, ὅπερ ὑποσκάπτει τὸ ὑπὸ τὸ ἄκρον τοῦ σωλῆνος ἔδαφος, οὗτινος τὰ στοιχεῖα μεταβαλλόμενα εἰς πολτὸν ἀνυψοῦνται διὰ τοῦ μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν σωλήνων καὶ τοῦ ἐδάφους κενοῦ.

Ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὴν διατήρησιν τῆς ἀνοιγομένης διὰ τοῦ τρυπάνου ὀπῆς καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἀνάμιξιν ἐνδιαμέσως συναντωμένων βλαβερῶν ὑδάτων, χρησιμοποιοῦσι πρὸς *ἐπένδυσιν* τῆς ἀνοιγομένης ὀπῆς *σιδηροῦν σωλῆνα* κατά τι μεγαλυτέρας τοῦ γεωτρυπάνου διαμέτρου, ὅστις ἐπαυξάνεται κατὰ τὴν πρόοδον τῆς διατρήσεως διὰ τῆς προσθήκης καὶ νέων τεμαχίων. Μόνον δέ, ἐφ' ὅσον ἡ διάτρησις προχωρεῖ ἐντὸς συμπαγοῦς βράχου, δὲν παρίσταται ἀνάγκη χρησιμοποιήσεως τοιούτου ὁπλισμοῦ.

Ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου στρώματος κατασκευάζεται συνήθως ἐπένδυσις διὰ ξύλου ἢ τοιχοποιίας καὶ ὁ οὕτω σχηματιζόμενος χῶρος χρησιμεύει συνάμα ὡς δεξαμενὴ τοῦ ἀνερχομένου ὕδατος. Ἀπὸ τοῦ χώρου δὲ τούτου ἄρχεται κατερχόμενος ὁ σωλὴν τοῦ φρέατος. Ἐνίοτε, ὁσάκις τὸ ἀρτεσιανὸν ὕδωρ ἀνέρχεται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἡ ὑδροληψία γίνεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ ἀρτεσιανοῦ, ὅστις κάμπτεται ὁριζοντίως καὶ προστίθεται εἰς αὐτὸν δικλεῖς, ἥτις διακόπτει τὴν ἐκροήν, ὁσάκις ἡ συνεχὴς ῥοὴ δὲν εἶναι ἐπιθυμητή. Ὅταν ἡ στάθμη τοῦ ὕδατος παραμένῃ χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους καὶ χρησιμοποιηθῇ ἀντλία διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ, ἡ ὑδροληψία γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τοῦ στομίου τῆς ἀντλίας ἀπ' εὐθείας, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ὑδατοπύργου, ἢ τῆς δεξαμενῆς, μέχρι τῶν ὁποίων ἀνυψοῦται τὸ ὕδωρ διὰ τῆς ἀντλίας.

Ἡ διάμετρος τῶν χρησιμοποιουμένων τρυπάνων καὶ τοῦ ἀνυψωτικοῦ σωλῆνος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βάθους τῆς διατρήσεως. Διὰ μικρὰ βάθη ἡ διάμετρος αὐτῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 3.5—4 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Διὰ διατρήσεις μεγάλου βάθους, ὁσάκις ἰδίως γίνεται χρῆσις πρὸς διάνοιξιν τῆς ὀπῆς, ὕδατος ὑπὸ πίεσιν, ἡ διάμετρος αὐτῆς δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 20—30 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

Χημικὴ σύνθεσις τοῦ ὕδατος. Τὸ ὕδωρ τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων παρουσιάζει ποικιλωτάτην χημικὴν σύνθεσιν καὶ διαφορωτάτας φυσικὰς ἰδιότητας. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν χημικὴν σύνθεσιν παρατηρεῖται, ὅτι ἐνῷ εἰς πολλὰς περιπτώσεις τὸ ὑπὸ τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων παρεχόμενον ὕδωρ εἶναι διαυγές, σχετικῶς ψυχρὸν καὶ ἀπηλλαγμένον ξένων ἢ ἐπιβλαβῶν οὐσιῶν καὶ συνεπῶς φέρει ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ καλοῦ ὕδατος, εἰς ἄλλας περιπτώσεις φέρει ἐν διαλύσει μεγάλας ποσότητας ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὑδρογονανθράκων, μαγειρικοῦ ἢ ἄλλων ἀλάτων, ἑνώσεων θείου, πολλάκις ὀξείδια βαρέων μετάλλων καὶ ὀργανικὰς συνθέσεις. Ἡ δὲ θερμοκρασία αὐτοῦ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπερτέρα τῆς μέσης θερμοκρασίας τοῦ τόπου, ὑπερβαίνουσα ἐνίοτε καὶ τοὺς 50° C., ἀνεξαρτήτως τοῦ βάθους τοῦ φρέατος.

Digitized by Google

Χρησιμοποίησις. Συνέπεια τῆς διαφόρου ποιότητος τοῦ ὕδατος τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων εἶναι καὶ ἡ ποικίλη αὐτῶν χρησιμοποίησις. Συνηθέστερον εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος αὐτῶν ἐξαναγκάζει ἡ ἔλλειψις ἄλλων πηγῶν ὕδατος, ἵνα χρησιμοποιῆται διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας πόλεων καὶ συνοικισμῶν ἢ βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἢ διὰ γεωργικοὺς σκοπούς. Ἕνεκεν ὅμως τῶν ἰδιοτήτων, ἃς παρουσιάζει, χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας χρήσεις. Καὶ δὴ λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν θερμοκρασίας διὰ τὴν λειτουργίαν λουτρῶν καὶ πλυντηρίων· λόγῳ τῆς περιεκτικότητος αὐτῶν εἰς θεῖον κλπ. δι' ἐγκατάστασιν ἰαματικῶν λουτρῶν, ὡς π.χ. τὰ ὀνομαστὰ τρία φρέατα τοῦ Nauheim τοῦ Hessen, ὧν τὸ ὕδωρ εἶναι πλούσιον εἰς ἅλατα, ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἄλλα ἀέρια ἔχοντα ἰαματικὰς ἰδιότητας. Εἰς τὸ Gottes gabe παρὰ τὸν Ρῆνον οἱ μετὰ τοῦ ὕδατος ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ ἀρτεσιανοῦ ὑδρογονάνθρακες χρησιμοποιοῦνται πρὸς φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν. Καὶ πλεῖσται ἀκόμη πετρελαιοφόροι πηγαὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἀρτεσιανὰ φρέατα.

Ἱστορικαὶ πληροφορίαι. Φαίνεται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἦτο γνωστὴ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Πρῶτος ὁ Ὀλυμπιόδωρος ἀναφέρει περὶ φρεάτων ἀνοιγέντων ἐν Αἰγύπτῳ διὰ διατρήσεως τοῦ ἐδάφους εἰς μεγάλα βάθη καὶ χρησιμοποιηθέντων πρὸς ἄρδευσιν ἀγρῶν, ὧν τινων τὸ ὕδωρ ἐξεπήδα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Αἱ μεγάλαι ὀάσεις τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Δαχὴλ εἰσὶ σχεδὸν διάτρητοι ὑπὸ γεωτρήσεων, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἤδη καταχωσθῆ, μόλις δὲ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα κατὰ μέρος ἠνοίχθησαν καὶ πάλιν.

Ἐπίσης ἐν Κίνᾳ ἀπαντῶνται τοιαῦτα φρέατα ἐν μεγάλῃ κλίμακι· οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, οὐχὶ μακρὰν τῆς κωμοπόλεως Οὐ-Θοὺνγκ-Θιάδ, ἐπὶ χώρου χιλίων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ὑπάρχουσι πλέον τῶν 10.000 τοιούτων. Τὰ κινεζικὰ φρέατα ἔχουσι βάθος μέχρις 900 μέτρων καὶ διάμετρον 13—15 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Πολλαὶ γενεαὶ λόγῳ τοῦ ἐφαρμοσθέντος συστήματος, ὅπερ ἀπῄτει κατανάλωσιν πολλοῦ χρόνου, ἔπρεπε νὰ ἐργασθῶσι διὰ τὴν διάνοιξιν ἑνὸς τοιούτου φρέατος, πρὶν ἢ κατορθωθῇ ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἀναζητουμένου ὑδροφόρου στρώματος. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ χρῆσις τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἦτο γνωστή, ἐν Μοδένῃ, Βολωνίᾳ καὶ Κάτω Αὐστρίᾳ. Εἰς τὸ μοναστήριον Karthaüser εἰς Lillers ὑπῆρχε τοιοῦτον φρέαρ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1126 μ. Χ. Βραδύτερον μετὰ 500 ἔτη περίπου κατεσκευάσθη τοιοῦτον φρέαρ εἰς τὸ φρούριον Urbain, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἀνήρχετο μέχρι τῶν ἀνωτάτων πατωμάτων τῶν οἰκιῶν.

Ὁ Belidor δίδει ἐν ἔτει 1729 πολυτίμους περιγραφὰς ἀρτεσιανῶν φρεάτων. Ἡ γενικὴ προσοχὴ ἐπὶ τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ εἴδους τούτου ἐφειλκύσθη ἐν τούτοις μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1816, ὁπόταν ἑταιρία τις ἐν Παρισίοις προὐκήρυξεν ἔπαθλον 3000 φράγκων διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν καλυτέρων ὁδηγιῶν διὰ τὴν ἀνόρυξιν ἀρτεσιανῶν πηγῶν. Τὸ ἔπαθλον δὲ τοῦτο ἐκέρδισεν ὁ ἐν Ἀρρᾶς μεταλλειολόγος μηχανικὸς Garnier.

Ὁμοίας σοβαρότητος ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία τοῦ Héricart de Thury, ἥτις κυρίως καθώρισε τὰς γεωγνωστικὰς συνθήκας ἐπιτυχίας τῶν γεωτρήσεων. Ἔκτοτε κατεσκευάσθησαν πολλὰ τοιαῦτα φρέατα ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἀμερικῇ καὶ πολλαχῶς ἐξυπηρέτησαν ταῦτα τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Σοβαρὰ δ' ἐφαρμογὴ αὐτῶν διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς ἐγένετο ἐν Ἀλγερίᾳ.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου γίνεται χρῆσις τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων, κυρίως πρὸς ὕδρευσιν πόλεων καὶ συνοικισμῶν, ὡς π. χ. ἐν Γαστούνῃ, Μανωλάδι, Κιάτῳ κ. λ. π. Ἐσχάτως δὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἔλαβε μεγάλην ἐπέκτασιν ἰδίᾳ ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπου παρέστη ἀνάγκη ἐκτελέσεως γεωτρήσεων εἰς εὐρεῖαν κλίμακα διὰ τὴν ὕδρευσιν προσφυγικῶν συνοικισμῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένετο εὐρεῖα ἐξερεύνησις τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων ἀπὸ γεωλογικῆς καὶ ὑδρολογικῆς ἀπόψεως καὶ ἐμελετήθησαν οἱ ὑδροφόροι ὁρίζοντες τοῦ ὑπεδάφους εἰς διαφόρους περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας ἠγέρθησαν πυκνοὶ συνοικισμοὶ προσφύγων (Περὶ τούτων βλ. *Μαξ. Μαραβελάκι «Γεωφυσικαὶ ἔρευναι ἐν Μακεδονίᾳ»*). Τὰ βάθη τῶν χρησιμοποιηθέντων διὰ τὰς ὑδρεύσεις τοιούτων ὁριζόντων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικρὰ (35-75 μ.). Τὸ δὲ ὕδωρ αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὤθησιν τῆς ὑδροστατικῆς πιέσεως ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν γραμμὴν τοῦ Στρυμῶνος ἡ στάθμη αὐτῶν ὑπερέβη τὰ 6 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος τῶν διατρηθέντων ἀρτεσιανῶν κυμαίνεται μεταξὺ 14° — 18° C., ἡ δὲ ποιότης αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον καλή· ὅπου δὲ αὕτη ἦτο ἐλαττωματικὴ ἐχρησιμοποιήθησαν τεχνικὰ μέσα διὰ τὴν βελτίωσίν του, ἰδίᾳ δι' *καταιονιστῆρος*.

Ἡ παροχὴ τῶν κατασκευασθέντων διὰ τὰς ὑδρεύσεις ταύτας ἀρτεσιανῶν φρεάτων ὑπῆρξεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλέον ἢ ἱκανοποιητική, καθόσον αὕτη εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπερέβη τὰς 100 000 λίτρας κατὰ εἰκοσιτετράωρον (τὸ ἀρτ. φρέαρ π.χ. τοῦ Σὸλ-Μαχαλᾶ 432,000 λίτραι κατὰ εἰκοσιτετράωρον=5 λίτραι κατὰ 1''). Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα τῶν γενομένων γεωτρήσεων ἐν Μακεδονίᾳ, ἐνῷ εἶναι ἐξόχως ἱκανοποιητικὰ προκειμένου περὶ ὑδρεύσεως συνοικισμῶν, προκειμένου ὅμως περὶ ἀρδεύσεως γεωργικῶν καλλιεργειῶν ἀποδεικνύουν τὴν διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς χρησιμοποίησιν τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων τελείως ἀσύμφορον. Διότι καὶ ἡ μεγίστη παρατηρηθεῖσα παροχὴ διὰ τὸ ἀρτεσιανὸν φρέαρ τοῦ Σὶλ-Μαχαλᾶ τῶν 5 λιτρῶν κατὰ 1'' μόλις ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἄρδευσιν 50 στρεμμάτων, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν κατὰ μέσον ὅρον παραδεδεγμένην διὰ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν *συνεχῆ ἰδανικὴν παροχὴν* διὰ τοὺς τεχνητοὺς λειμῶνας καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς μηδικῆς, μιᾶς λίτρας κατὰ δευτερόλεπτον καὶ ἑκτάριον ἀρδευομένης ἐκτάσεως. Αἱ δὲ μεγάλαι δαπάναι τῆς ἐκτελέσεως τοιούτων διατρήσεων ἀποκλείουν ἐν Ἑλλάδι τὴν χρησιμοποίησιν τοὐλάχιστον τῶν βαθέων φρεάτων διὰ τὰς ἀρδεύσεις, καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνόρυξις αὐτῶν εἰς τόσῳ πυκνὴν θέσιν, ὥστε διὰ δικτύου τοιούτων ἀρτεσιανῶν νὰ ἀρδεύωνται μεγάλαι ἐκτάσεις ἄνευ ἀμοιβαίας αὐτῶν ἐπιδράσεως καὶ ἐλαττώσεως τῆς παροχῆς των. Μόνον δὲ ἡ ἀνόρυξις σωληνωτῶν φρεάτων μικροῦ βάθους δι' ἁπλῶν γεωτρυπάνων ἀπεδείχθη ἐπωφελὴς διὰ τὴν μικρὰν καλλιέργειαν, ὅταν αὕτη εἶναι ἐντατικὴ καὶ προσοδοφόρος. Α. Γ. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρτεφέλντε (Artevelde), *Ἰάκωβος, βάν*—. Εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, γεννηθεὶς ἐν *Γάνδῃ* τῷ 1290 καὶ δολοφονηθεὶς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν 17 Ἰουλίου 1345. Οὗτος προήρχετο ἐκ τῆς μεγάλης λεγομένης ἀστικῆς τάξεως, ἥτις ἦτο ἐξίσου ἀξιοσήμαντος ὡς ἡ ἀριστοκρατία. Οἱ πρόγονοί του διεκρίθησαν ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐνισχύσει τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ὁ Ἰάκωβος ἀπομείνας ὀρφανὸς ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, ὑπηρέτησε εἰς τὸν στρατὸν τοῦ κόμητος τοῦ *Νεβέρ*, εἶτα δὲ ἠκολούθησε τὸν δοῦκα τοῦ *Βαλουᾶ*, μεταβάντα εἰς *Ρόδον* πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἱπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἐναντίον τῶν ἀπίστων, καὶ μετέσχε τῶν ἀγώνων τῆς σταυροφορίας ἐκείνης. Ἐπιστρέψας εἰς Γάνδην ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα πλουσίου βιομηχάνου ζυθοποιίας. Ὁ γάμος οὗτος δὲν ὑπεβίβασεν αὐτὸν τῆς κοινωνικῆς του θέσεως, καθ' ὅσον οἱ μεγάλοι βιομήχανοι ἐτάσσοντο ἐν Γάνδῃ μεταξὺ τῶν ἐξοχωτέρων πολιτῶν αὐτῆς. Κατὰ τὴν πρώτην εἰκοσιπενταετίαν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος δὲν ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ δὲν μετεῖχε τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Φλάνδρας, καίτοι ὁ ἀδελφός του *Ἰωάννης*, μέγας καὶ οὗτος βιομήχανος, διεδραμάτιζε σημαίνον πρόσωπον, μεσολαβῶν μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Φλάνδρας. Οὕτω παρέμεινεν ἀπρακτῶν μέχρι τῆς καταπνίξεως τῆς Δημοκρατίας τῆς Γάνδης (1328). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρξατο ἀναμιγνυόμενος εἰς τὰ συμφέροντα τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν ἐργατῶν, ἐφ' ὧν ἐστήριξεν ἅπασαν τὴν μετέπειτα ἰσχύν του. Χηρεύσας τῷ 1320, ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τῆς *Αἰκατερίνης ντὲ Κουρτραί*, καταγομένης ἐκ μεγάλου γένους, ἐκ τοῦ γάμου δὲ τούτου συνεδέθη μὲ τοὺς ἀριστοκρατικοὺς οἴκους τῆς χώρας του καὶ ἠδυνήθη νὰ εὐρύνῃ τὴν πατρικὴν βιομηχανίαν.

Ἰάκωβος Ἀρτεφέλντε.

Ἀπὸ τοῦ 1337, ἤρξατο ἡ πίεσις τῶν ἀριστοκρατῶν ἐπὶ τῶν ἐργατῶν, προεκλήθησαν δὲ ἀνωμαλίαι ἐν τῇ χώρᾳ. Συνέπεσαν τότε καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, αἵτινες ὑπῆρξαν ὁ πρόλογος τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου, καὶ αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν χώραν συντρίψασαι τὴν ἐν ἀκμῇ εὑρισκομένην τότε βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Ταῦτα πάντα εἶχον ἐπιφέρει ἀφόρητον πενίαν ἐν Φλάνδρᾳ, ἡ δὲ δυστυχία τοῦ λαοῦ ὤθησε τὸν Ἀρτεφέρντε εἰς τὴν πολιτικήν.

Οὗτος ἦτο ἀπὸ φύσεως εὔγλωττος ῥήτωρ καὶ δεξιὸς πολιτικός, εἰς δὲ τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατείαν εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην στρατιωτικὴν πεῖραν. Ἐγνώριζε κατὰ βάθος τὰ βιομηχανικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλουν κυρίως πάσας τὰς τάξεις τῆς Γάνδης καὶ τῶν λοιπῶν πόλεων. Ὁ λαὸς εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ ἐξέγερσιν καὶ εἰς τὰ ἐργατικὰ συλλαλητήρια ἠκούοντο αἱ κραυγαί: «ἐργασία καὶ ἐλευθερία». Εἰς τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας ὁ Ἀρτεφέλντε διεδραμάτισε τὸ κύριον πρόσωπον καὶ ἀπέβη τὸ εἴδωλον τοῦ λαοῦ. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐθριάμβευσε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἡ δύναμις του ἐγένετο ἀκατάβλητος. Τὴν 3 Ἰανουαρίου 1338 ἐξελέγη ὁμοφώνως παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προυχόντων ἀρχηγὸς τῆς γανδικῆς κοινότητος, παρὰ τὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου εἰς τὸν καταλαμβάνοντα τοιαύτην ἀρχήν. Παραβλέπων οὗτος τοὺς κινδύνους τούτους, διῴκησε μετ' ἄκρας συνέσεως καὶ προέβη εἰς συνομολόγησιν ἐμπορικῶν συμβάσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας, πάραυτα δὲ εἰσήχθησαν τὰ ἀγγλικὰ ἔρια εἰς τὴν χώραν καὶ ἀνέκτησεν αὕτη τὴν προτέραν βιομηχανίαν της, οὕτω δὲ αἱ ἐργατικαὶ τάξεις εἶδον διαλυόμενον τὸ φάσμα τῆς πείνης, ἥτις ἐμάστιζεν αὐτάς. Μὴ θέλων νὰ προσδεθῇ εἰς τὸ ἅρμα οὐδεμιᾶς τῶν διαμαχομένων δυνάμεων, ἐπρότεινεν εἰρήνην πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ ὑποχωρήσας εἰς πλείστας ἀξιώσεις αὐτῆς διηυκόλυνε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν σιτηρῶν εἰς τὸν στερούμενον τοιούτων τόπον του. Ὀλίγον ὅμως μετὰ τοῦτο ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας, πιστὸς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, ἤρξατο ἐχθροπραξιῶν κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν 21 Μαρτίου ἀπεκεφάλισεν ἐν τῇ εἱρκτῇ του τὸν ἱππότην *Σοϊὲρ λὲ Κουρτρουαζὶν*, γέροντα ἤδη, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι συνωμότει μετὰ τῶν Ἄγγλων, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν σῶμα γαλλικοῦ στρατοῦ προήλαυνε κατὰ τῆς Γάνδης. Ἀλλ' ὁ Ἀρτεφέλντε τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τῆς κοινότητος, ὃν εἶχεν ὁ ἴδιος ὀργανώσει, ἀπώθησε τόν τε κόμητα τῆς Φλάνδρας καὶ τὸ γαλλικὸν σῶμα, διεπραγματεύθη δὲ ταυτοχρόνως συνθήκας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, δι' ὧν ἐξησφάλιζεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν οὐδετερότητα τῆς χώρας του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐμπορικὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

Ἀλλ' ἡ περίοδος αὕτη δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἐξασφαλιζουσῶν μόνιμον κατάστασιν καὶ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν φατριῶν, αἵτινες ἔφερον ὡς ἐμβλήματα, ἡ μὲν τὸν κρίνον ἡ δὲ τὸ ῥόδον. Οἱ ὀπαδοὶ τούτων, εὑρισκόμενοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀρτεφέλντε, ἠπείλησαν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ζωὴν τοῦ προασπιστοῦ τούτου τῆς δημοκρατίας. Ἐκ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως ἤρξατο ῥαγδαία μετανάστευσις τῶν ἐργατῶν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν, μετεφέρετο δ' οὕτως εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ βιομηχανία τῆς ὑφαντουργίας, τῆς ὁποίας τὸ μονοπώλιον κατεῖχε μέχρι τότε ἡ Γάνδη. Ὅπως προλάβῃ τὴν ἀπειλουμένην ὁλοσχερῆ καταστροφήν, ὁ πολυμήχανος πολιτικός, ἠδυνήθη νὰ συμπήξῃ εἰς ὁμοσπονδίαν τὰς κυριωτέρας βιομηχανικὰς πόλεις τῆς Φλάνδρας, ἥτις ἔλαβεν ἔκτοτε τὸ ὄνομα *ὁμοσπονδία τῶν Κάτω Χωρῶν* καὶ ἀπέκτησεν ὅλας τὰς πολιτικὰς καὶ ἀστικὰς ἐλευθερίας, ἀγνώστους εἰσέτι εἰς τοὺς λαοὺς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Οὕτως ἡ ὁμοσπονδία τῶν Κάτω Χωρῶν ἐγένετο ὑπόδειγμα κράτους τοῦ σημερινοῦ τύπου συνταγματικῆς πολιτείας. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον προσωπικὸν τοῦ μεγάλου τούτου πολιτικοῦ ἀνδρός, προηγηθέντος κατὰ πολὺ τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας *Ἐδουάρδος Γ'*, Γάλλος ἐκ μητρὸς καὶ Ἄγγλος ἐκ καταγωγῆς, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν μικρὰν ταύτην ὁμοσπονδίαν. Τὸ ἔργον τοῦ Ἐδουάρδου Γ' ἦτο δυσχερέστατον, καθ' ὅσον δὲν κατεῖχεν οὐδὲ σπιθαμὴν γαλλικῆς γῆς, ἐνῷ αἱ θρησκόληπτοι λαϊκαὶ ὁμάδες τῶν Φλαμανδῶν εἶχον ὁρκισθῆ πίστιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ ἠπειλοῦντο δι' ἀφορισμοῦ, ἐν περιπτώσει παραβάσεως τοῦ ὅρκου των. Ὁ Ἀρτεφέλντε πρὸ τῆς τοιαύτης δυσχερείας, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ «τετελεσμένον γεγονός», ὡς λέγομεν σήμερον. Συνεβούλευσε τὸν Ἐδουάρδον Γ' νὰ προχειρύξῃ τὸν τίτλον αὐτοῦ ὡς βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατ' αὐτῆς, ὅπως ἀνακτήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου κληρονομικὰ του δικαιώματα. Τὴν 23 Ἰανουαρίου 1340 συνωμολόγησε συνθήκην συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐξασφαλίσας μέγιστα ἐμπορικὰ καὶ ναυτικὰ πλεονεκτήματα ὑπὲρ τῆς χώρας του, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ κοινὸν νόμισμα εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπικρατείας. Ὁ Ἀρτεφέλντε ἤγαγε τότε τὰς 60.000 τοῦ στρατοῦ του μετὰ τοῦ ἀγγλικοῦ, ὁ δὲ Ἐδουάρδος Γ' ἐνεφανίσθη μετὰ τοῦ στόλου του εἰς τὰ ὕδατα τῆς Μάγχης, κατεχόμενα ὑπὸ τῶν γαλλικῶν καὶ γενουησιακῶν σκαφῶν, καὶ ἐκβιάσας τὴν δίοδον τῇ βοηθείᾳ τῶν Φλαμανδῶν ναυτῶν, κατήγαγε τὴν νίκην τῆς Ἐκλύζ, τὴν 20 Ἰουλίου 1340. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη νίκη δὲν ἔσχε τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, καθ' ὅσον αἱ κοιναὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Φλάνδρας εὗρον ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς *Τουρναί*, οὕτω δὲ ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος οὗτος ἐπί τινα ἔτη, ἀλλὰ μακρὰν πάντοτε τοῦ βελγικοῦ ἐδάφους.

Ὁ Ἀρτεφέλντε εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὸ κορύφωμα τῆς πολιτικῆς δόξης. Ἡ σύζυγός του ἀνεμίχθη ἐπίσης εἰς τὴν πολιτικήν, καὶ ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τῶν φλαμανδικῶν κοινοτήτων νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἐδουάρδου Γ' τὸ καταβληθὲν μέγα ποσὸν ὑπ' αὐτῶν διὰ τὰς δαπάνας τοῦ στρατοῦ των κατὰ τὸν πόλεμον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀρτεφέλντε συνῆψε δεσμοὺς μετὰ τῆς

Digitized by Google

ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας τοῦ τόπου. Ἡ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγάτηρ του ὑπανδρεύθη τὸν μεγιστᾶνα τοῦ *Ἔρπ*, βαρῶνον τιμαριοῦχον, τοῦ ὁποίου τὰ κτήματα δὲν «ἠδύνατο νὰ ἀφαιρέσῃ εἰμὴ μόνον ὁ Θεός». Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ υἱός του *Ἰωάννης* ἐνυμφεύθη τὴν *Αἰκατερίνην Κουρτουαζίν*, θυγατέρα τοῦ *Σοιὲρ λὲ Κουρτρουαζίν*, ὅστις ἐπλήρωσε διὰ τῆς ζωῆς του τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ἀδελφὴν τριῶν μαχητῶν ἀγωνιζομένων μετὰ τοῦ Ἐδουάρδου, ὅπως ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τοῦ πατρός των καὶ τὴν πατρίδα των. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὗτοι δεσμοὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν τοῦ λαοῦ, οἵτινες δὲν ἐβράδυναν νὰ χαρακτηρίσουν αὐτὰς ὡς προδοσίαν τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Τὰς κατηγορίας ταύτας ὑπέτρεφεν ὁ ἐξόριστος κόμης τῆς Φλάνδρας, ὅστις ἐξήγειρε κατ᾽ αὐτοῦ τοὺς βιομηχάνους καὶ τοὺς ἐργάτας, προεκλήθησαν δ᾽ ἐκ τούτου ῥήξεις καὶ ἔρρευσεν αἷμα. Ἡμέραν τινὰ ἐν τῇ Βουλῇ τῆς Γάνδης, ὁ *Ἰωάννης βὰν Στεενμπέκε*, ἀρχαῖος σκαβῖνος, κατηγόρησε τὸν Ἀρτεφέλντε ἐπὶ τυραννίᾳ. Ἐξωρίσθη οὗτος μετὰ ὀγδοήκοντα ὀπαδῶν του ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη. Μετ᾽ ὀλίγον ὅμως νέαι συνωμοσίαι ἀπεκαλύφθησαν, αἵτινες κατεβλήθησαν διὰ δραστηρίων μέτρων. Ἐν τέλει ἐν Γάνδῃ ἐξηγέρθησαν οἱ ἐργάται ὑπὸ τῶν προέδρων τῶν σωματείων των καὶ τοῦ χρήματος τοῦ κόμητος τῆς Φλάνδρας, ἔσχον δὲ αἱ ταραχαὶ αἱματηρὰς συνεπείας, κατὰ τὴν 2 Μαΐου 1345, ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῶν ὑφαντουργῶν, εἰς τὴν περίφημον ἀγορὰν τῆς Παρασκευῆς, καθ᾽ ἣν ἐφονεύθησαν περὶ τὰ 500 ἄτομα. Εἰς μάτην κατέβαλεν ὁ Ἀρτεφέλντε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν, ὑποδεικνύων τοὺς κινδύνους οὓς διέτρεχεν ἡ χώρα. Ἐγκατελείφθη ὅμως ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ὀπαδῶν του καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἐδουάρδος Γ′ δὲν ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Καὶ μετέβη μὲν ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρτεφέλντε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Ἐδουάρδον καὶ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα, ἀλλ᾽ ἐνῷ ἡ Φλάνδρα ὁλόκληρος ὡρκίζετο εἰς τὸν Ἐδουάρδον, ἡ Γάνδη εὑρίσκετο ἐν ἐξεγέρσει. Ἐξ Ἀγγλίας ἐπέστρεψεν ὁ Ἀρτεφέλντε εἰς τὴν πόλιν τὴν 17 Ἰουλίου 1345. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἀφιξεώς του, οἱ ἐργάται ἐκεῖνοι, οὓς εἶχε σώσει ἐκ τῆς πείνης πρὸ ὀκταετίας, ἐκύκλωσαν τὴν οἰκίαν του. Ἐνεφανίσθη οὗτος εἰς τὸ παράθυρον ὅπως ὁμιλήσῃ εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ᾽ αἱ μανιώδεις κραυγαὶ τῶν πολιτῶν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἀντελήφθη ὅτι εἶχε σημάνει ἡ ὑστάτη ὥρα του. Ὁ ὄχλος ἐξεβίασε τὴν οἰκίαν του, οὗτος δὲ κατέφυγεν εἰς παρακείμενον ναΐδιον. Ἐκεῖ ἐφόνευσαν αὐτὸν διὰ μυρίων πληγῶν, ἐνῷ ὁ *Γεράρδος Νεεὺ* κατήγαγε κτύπημα πελέκεως κατὰ τῆς κεφαλῆς του, κραυγάζων ὅτι φονεύει τὸν σφαγέα τοῦ πατρός του. Το πτῶμά του ἐρρίφθη εἰς τοὺς λάκκους τῶν ἀκαθαρσιῶν τῆς πόλεως. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἐξεδιώχθησαν καὶ πλῆθος τῶν ὀπαδῶν του εὗρον τὴν αὐτὴν μετ᾽ ἐκείνου τύχην.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἐνδόξου τούτου πολίτου, ὅστις ὑπῆρξε τὸ εἴδωλον καὶ τὸ θῦμα τοῦ λαοῦ. Δεκάδες τόμων ἐγράφησαν κατὰ διαφόρους περιόδους ὑπὸ διασήμων ἱστορικῶν, ὅπως ἀποδώσωσι δικαιοσύνην πρὸς αὐτόν. Τῷ 1863, ἡ πόλις τῆς Γάνδης ἤγειρεν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀγορᾶς τῆς Παρασκευῆς, ὅπου εἶχεν ἐκλεγῆ ἀρχηγὸς αὐτῆς, κολοσσιαῖον ἀνδριάντα. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

—**Ἀρτεφέλντε** (Artefelde), ***Φίλιππος***, *βὰν* —. Ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Γάνδῃ τὴν 18 Ἰουλίου 1340 καὶ φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ *Boosebeke* τὴν 27 Νοεμβρίου 1382. Τὸν *Φίλιππον* ἐβάπτισαν παραστάντες ὡς ἀνάδοχοι ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας. Αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τῆς ζωῆς του ὑπῆρξαν οἱ θρίαμβοι τοῦ πατρός του, περιστοιχουμένου ὑπὸ βασιλέων καὶ πριγκίπων, καὶ τὸ δραματικὸν τέλος, ὅπερ εὗρε παρὰ τοῦ λαοῦ. Παιδίον μετεφέρθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀκολουθήσαν τὴν ἐξόριστον οἰκογένειάν του. Γενόμενος ἐνήλικος τῷ 1364, ἐνυμφεύθη ἁπλήν τινα κόρην τῆς Γάνδης, τὴν *Ὑολάνδαν βὰν ντὲν Μπροῦκε*, ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας τῆς ὁποίας ἔζη ἐν γαλήνῃ, προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἱππότης. Ἐκ τῆς ἠρέμου ταύτης ζωῆς τὸν ἀπέσπασεν ὁ ἐκραγεὶς ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας, υἱὸς τοῦ *Λουδοβίκου ντὲ Νεβὲρ*, ἀκολουθῶν τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του, ἠθέλησε νὰ καθυποτάξῃ τὴν Γάνδην, ἥτις πεινῶσα ἐπολιορκεῖτο παρ᾽ αὐτοῦ, ἐζήτει δὲ νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν κατοίκων της, ἐπὶ ὅροις αὐτόχρημα ἀπαισίοις. Τότε ὁ *Βαντὲν Μπὸς* ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐνόπλων ἐργατῶν, ἀναμνησθεὶς τὸν σοφὸν ἄνδρα, ὅστις ἐκυβέρνα τὴν χώραν ἐν εἰρήνῃ καὶ προόδῳ. Ὁ λαὸς κατανοήσας ἀνεμνήσθη ἐπίσης τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς καὶ ἀγαγὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον εἰς τὴν δημοσίαν πλατεῖαν, ὅπως ἄλλοτε τὸν πατέρα του, ἐξέλεξεν αὐτὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Γάνδης καὶ ὡρκίσθη πίστιν εἰς αὐτόν. Οὗτος ἀφῄρεσε τότε τὴν προσωπίδα τῶν προδοτῶν, ἐτιμώρησεν αὐτοὺς καὶ ἔλαβε πάντα τὰ μέτρα πρὸς εἰρήνευσιν τῆς πόλεως καὶ προπαρασκευὴν τοῦ θριάμβου αὐτῆς. Ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς παρεσκευάσθησαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως καὶ προέβη εἰς προτάσεις συνθηκολογίας μετὰ τοῦ κόμητος. Οὗτος ὅμως, ἐπηρμένος ἐκ τῆς νίκης, ἐζήτησεν ὅπως πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Γάνδης ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους ζητήσωσι συγγνώμην παρ᾽ αὐτοῦ, φέροντες σχοινίον εἰς τὸν λαιμόν των. Τὰς προτάσεις ταύτας ἀνεκοίνωσεν ὁ Φίλιππος Ἀρτεφέλντε πρὸς τοὺς πολίτας εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς τῆς Παρασκευῆς, ἐξεγείρας ἀκράτητον τὸ μῖσος τούτων κατὰ τοῦ κόμητος. Ἐκ τῶν τριῶν ἐπικειμένων θανάτων, ἐκ πείνης, διὰ μαχαίρας ἢ ἐκ πολέμου, ἠρώτησεν αὐτούς, τίνα ἐπροτίμων. Πάντες μιᾷ φωνῇ ἀπήντησαν ὅτι προετίμων τὸν ἐν τῇ μάχῃ θάνατον. Πέντε χιλιάδες ἄνδρες πεινῶντες καὶ ὁδηγούμενοι παρ᾽ αὐτοῦ, ἐπωφελούμενοι τοῦ σκότους ἐβάδισαν κατὰ τῆς *Βρούγης*, ὅπου ἐστάθμευεν ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας, καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ στρατοῦ του, καθ᾽ ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἡ πομπὴ τοῦ *Ἁγίου Σάγγ*. Διεσκόρπισαν αὐτόν, ὁ δὲ κόμης τῆς Φλάνδρας διεσώθη μεταμφιεσθεὶς εἰς ὑπηρέτην. Ἡ Βρούγη ἐλεηλατήθη, ὁ δὲ κόμης κατέφυγε παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Γαλλίας. Ὁ Φίλιππος Ἀρτεφέλντε κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν καὶ ἀνεκηρύχθη σωτὴρ τῆς πατρίδος. Ἀλλ᾽ ὁ *Κάρολος ΣΤ′* τῆς Γαλλίας δωδεκαετὴς τότε παρεσκεύασεν εἰσβολὴν κατὰ τῆς Φλάνδρας παρακινούμενος ὑπὸ τῶν θείων του. Ἀκολουθῶν τὴν πατρικὴν πολιτικήν, ὁ Ἀρτεφέλντε ἦλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ᾽ αἱ αἰτηθεῖσαι βοήθειαι ἔφθασαν ἀργά, ἐνῷ Φίλιππος ὁ γενναῖος, δοὺξ τῆς Βουργουνδίας καὶ θεῖος τοῦ βασιλέως Καρόλου ΣΤ′, ὤθει τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ εἰς πόλεμον. Ἡ εἰσβολὴ ἠκολούθησεν ἀμέσως καὶ παρ᾽ ὅλας τὰς προσπαθείας τοῦ Ἀρτεφέλντε, ὅπως συνάψῃ ἔντιμον εἰρήνην, ἠναγκάσθη εἰς πόλεμον, ἔχων δὲ 25 000 στρατοῦ συνεκράτησε τὴν ὁρμὴν τῶν εἰσβαλόντων. Ἡ ὁρμὴ τῶν ἀνδρῶν του ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν κατ᾽ ἀρχάς, ἀλλ᾽ εἶτα συσσωματωθέντες ἐπανέλαβον τὴν μάχην, ἀπώθησαν τοὺς Φλαμανδοὺς εἰς τὰ ἕλη, ἐκεῖ δὲ εὗρεν ὁ Φίλιππος τὸν θάνατον. Θ. Β.

Ἀρτέφιος (Artephius). Ἀλχημιστὴς καὶ φιλόσοφος Ἰουδαῖος ἢ Ἄραψ, ἀκμάσας κατὰ τὸ ἔτος 1130. Εἶναι συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων. Ἡ περὶ τῆς «φιλοσοφικῆς λίθου» πραγματεία του μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Πέτρου Ἀρνὼ εἰς τὴν γαλλικὴν (Παρισ. 1612) καὶ ἀνεδημοσιεύθη πολλάκις.

Ἄρτζ (Artz), ***Δαυὶδ Κωνστάντιος Ἀδόλφος***. Ὀλλανδὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Χάγῃ τῷ 18?7. Ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἰωσὴφ Ἰσραὲλς καὶ ἐσυνέχισεν, ὅπως αὐτός, τὴν παράδοσιν τῶν ζωγράφων τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ 1866-1894 διέμεινεν ἐν Παρισίοις. Ἐν ἔτει 1873 ἔλαβε τὸ μετάλλιον τῆς Βιέννης, τῷ δὲ 1883 τοῦ Ἀμστελοδάμου. Πίνακες τοῦ Ἄρτζ εὑρίσκονται εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Ἀμστελοδάμου καὶ τῆς Ροττερδάμης.

Ἄρτζα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τὸ ἀνατολικὸν κέρας τὸ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Κάτταρο, τοῦ *Μπόκκε ντὶ Κάτταρο* (Bocche di Cattaro), σχηματίζον δὲ πρὸς βορρᾶν του τὸν ὅρμον *Πόρτο Ζανικα* (Porto Zanica) κατὰ τὴν εὐθυγραμμίαν τῶν ἀντικειμένων αὐτῷ, νησῖδος Μάμουλα (Mamula) τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στομίου καὶ ἀκρωτηρίου Ὄστρο (Ostro) δυτικοῦ τοῦ στομίου κέρατος (cape Arza: πλάτ. 42° 24′ 30″, μῆκ. 18° 21′ 30″ Ἀνατ., χάρτ ἀγγλ. 2713: Curzola to Cattaro). Σ. Ε. Λ.

Ἀρτζαμὰς *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρζαμάς.

Ἄρτζανη *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Μακεδονίας παρὰ τὸν Ἀξιὸν συγκοινωνοῦσα μετὰ τῆς νοτιώτερον κειμένης λίμνης τοῦ Ἀματόβου (βλ. λ.), μετὰ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἁλιευτικὸν πεδίον (βλ. λ. ἁλιεία τ. Γ′ σ. 789, 795, 798γ′ κ. ἑ.). Τροφοδοτεῖται ἐκ τῶν ἐκχειλιζόντων ὑδάτων τῆς λίμνης τῆς Δοϊράνης, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν τὸν εἰς αὐτὴν χυνόμενον ποταμὸν *Ἀγιάκ*.

Ἀρτζελλάτι (Argellati).—1) ***Φίλιππος***. Περιώνυμος Ἰταλὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Βολωνίᾳ τῷ 1685 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μιλάνῳ τοῦ 1755. Εἰργάσθη μετὰ τοῦ Μουρατόρι εἰς τὴν περίφημον συλλογὴν τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἰταλίας (Scriptores rerum italicarum). Χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ κόμητος Ἀρκίντα ἵδρυσεν ἐν Μιλάνῳ τὴν «Società Palatina», ἥτις τὸν ἐβοήθησε νὰ ὀργανώσῃ ἓν τῶν μεγαλυτέρων τυπογραφείων τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν πολυσέλιδον ἔργον, συγχρόνως δὲ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν παλαιῶν Ἰταλῶν συγγραφέων καὶ πολυαρίθμων ἰδικῶν του πραγματειῶν. Ἐπίσης ὀφείλεται εἰς αὐτὸν ἡ «Bibliotheca scriptorum mediolanensium».

—2) ***Φραγκῖσκος***: Υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, πολυΐστωρ καὶ φιλόλογος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Βολωνίᾳ (1712—1754). Συνειργάσθη μετὰ τοῦ πατρός του καὶ ἐδημοσίευσε περισπουδάστους φιλολογικὰς πραγματείας ὡς καὶ συλλογὴν ἑκατὸν διηγημάτων κατ᾽ ἀπομίμησιν τοῦ *Δεκαημέρου* τοῦ Βοκακίου.

Ἀρτζὲν *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον τῆς ἀλβανικῆς ἀκτῆς, 3 ½ μιλ. βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου *Παλὶ* καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ *Ἀρτζέν*· οὐχὶ ἀσφαλές. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτζέντα (Argenta) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Βολωνίας ἐπὶ τοῦ Πάδου. Κάτ. 17.200.

Ἀρτζεντάριο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. βλ. Ἀργεντάριον.

Ἀρτζεντάρολλα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρζεντάρολλα

Ἀρτζεντέλλε (Argentelle) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον καλοκαιρινὸν ἐν τῷ ὅρμῳ *Κροβάνι* (Argentelle, Crovani) τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κορσικῆς. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτζέντι (Argenti) ἢ ***Ἀριέντι*** (Arienti), ***Αὐγουστῖνος***. Νομομαθὴς καὶ ποιητὴς Ἰταλός, γεννηθεὶς τῷ 1576. Εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ *Τάσσου* εἰς τὸ εἶδος τῆς βουκολικῆς δραματικῆς ποιήσεως. Α. Δ.

Ἀρτζεντιέρα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρζεντιέρα καὶ Αρζαντιερα

Ἀρτζεντοϊάνου (Argentoianu), ***Κωνσταντῖνος***. Ρουμᾶνος πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Κραγιόβᾳ τῷ 1871. Μετὰ τοῦ *Ἀβερέσκου* καὶ τοῦ *Κανταχουζηνοῦ* ἵδρυσεν ἐν ἔτει 1920 τὸ λαϊκὸν κόμμα. Σήμερον εἶναι εἷς ἐκ τῶν ἰθυνόντων τὸ ἐθνικὸν ἀγροτικὸν κόμμα τῆς Ρουμανίας ὑπὸ τὸν *Μανίου*. Α. Δ.

Ἀρτζέου (Arzeu) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται ἐν Ἀλγερίᾳ: —1) Κόλπος (Golfe d'Arzeu) ὅστις ἁπλοῦται μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Cape Ivi* καὶ *Cape Carbon* εἰς εὖρος 29 μιλ., εἴσδυσιν 11 μιλ. καὶ σχῆμα αἰσθητῶς ἡμικυκλικόν. —2) Νησῖδες αἵτινες ἀναδύουν εἰς 3 μίλλια ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Carbon καὶ εἰς 400 μέτρα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς· μία δὲ τούτων, ἡ Ilot d'Arzeu, ἔχει φάρον ἐρυθρῶν ἐκλάμψεων 13 μιλλίων (πλάτ. 35° 53′ Β., μῆκ. 0° 18′ Δ., χάρτ. ἀγγλ. 2437: Cape Tres Forcas to Ivi καὶ 1766*: Plan of Arzeu). —3) Ἄκρα (Pointe d'Arzeu) εἰς 1 μιλ. νοτίως τῆς νησῖδος *Ἀρτζέου*. Εἶναι ὠχυρωμένη ἰσχυρῶς καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ ὅρμου. —4) Ὅρμος (Rade d'Arzeu), ὅστις παρέχει, λόγῳ τοῦ ἀνεμοσκεποῦς ἀπὸ Ζεφύρου, φυσικὸν ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς ὑπὸ δυτικοὺς καὶ νοτιοδυτικοὺς ἀνέμους, μετὰ βυθοῦ λίαν ἐπιβόλου εἰς τὰς ἀγκύρας. —5) Λιμὴν ὅστις εἶναι ἐντελῶς τεχνητός, ἀποτελούμενος ἀπὸ τοὺς κυματοθραύστας *Ζετὲ Ἀμπρί, Ζετὲ Ἔστ, Ζετὲ Οὐέστ, Ζετὲ ντὲ Νισμπορκαντὲρ* καὶ ἀπὸ δύο μεγάλους λιμνοβραχίονας ὑπὸ κατασκευήν. —6) Πόλις (νομὸς καὶ ἐπαρχία *Ὀράν*), ἥτις συνδέεται σιδηροδρομικῶς πρὸς τὴν γενικὴν γραμμὴν *Ἀλγερίου-Ὀράν*. Εἰς ἀπόστασιν 3 ½ μιλλίων ΝΑ. τῆς πόλεως παράλιος τοποθεσία *Ἀρτζέου-Βιέχο* (Arzeu Viejo), ὅπου πολλὰ λείψανα ρωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων, ἰδίως ὑδροδεξαμενῶν πελωρίων. Ἐξάγει μεγάλας ποσότητας σπάρτου, χόρτου ξηροῦ τροφῆς κτηνῶν, ὡσαύτως πρόβατα καὶ βόας. Κάτοικοι 9,000. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτζὲς (Arges) καὶ ***Ἀρτζίς***. Νομὸς τῆς Ρουμανίας καὶ ὁμώνυμος πόλις, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ (Curtea de Arges). Ἡ πόλις (κάτ. 6297) κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Ἀρκέζου*, παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς *Πιτέσι Ἀρτζές*. Κατὰ τὸν ΙΓ′ αἰῶνα ὑπῆρξεν ἕδρα τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας, φημίζεται δὲ διὰ τὰς ἓξ μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας της. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, ἥτις θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν μεγαλοπρεπεστέρων ναῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐθάπτοντο οἱ Ρουμάνοι βασιλεῖς, εἰς αὐτὴν δὲ ἐτάφη καὶ ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος Α′. Α. Δ.

Ἀρτζὲς ἢ ***Ἀρτζὶς*** (Ardjech). Ὑποδιοίκησις τοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Βάν. Ἡ σημερινὴ ἕδρα τῆς ὑποδιοικήσεως εἶναι ἡ πολίχνη *Ἀγάντζ*, ἀντικαταστήσασα τὴν *Ἀρτζὲς-καλὲ* (φρούριον Ἀρτζές) καταστραφεῖσαν τελείως πρὸ 80 περίπου ἐτῶν ὑπὸ πλημμύρας τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης τοῦ Βάν. Παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης σώζονται μόνον ἐρείπιά τινα τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἥτις διεκρίθη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀρμενικῇ ἱστορίᾳ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, οἵτινες κατέκτησαν αὐτὴν τῷ 1071 μ. Χ. παρὰ τῶν Βυζαντινῶν. Τῷ 1029 τὴν παλαιὰν πόλιν Ἀρτζὲς κατέκτησαν οἱ Γεωργιανοί, τὸ δὲ 1400 ὁ Ταμερλᾶνος. Οἱ Τοῦρκοι κατέχουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1533. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους καὶ ὁλόκληρος ἡ λίμνη τοῦ *Βὰν* ἐκαλεῖτο *Ἀρτζισὲ* (ἀρχ. *Ἄρσησα*). Ν. Μ.

Ἄρτζι *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἔρημος ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τῆς χερσονήσου τοῦ Ταϋγέτου (τῆς Μάνης), διανοιγόμενος εἰς πλάτ. 36° 35′ 40″, μῆκ

Digitized by Google

22° 23′ 20″ (χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia) καὶ ἀπέχων ἀπὸ μὲν τοῦ *Μεζάππου* τέσσαρα μίλλια πρὸς βορρᾶν, ἀπὸ δὲ τοῦ *Λιμενίου* ἓξ μίλλια νοτίως. Πολὺ βαθὺς (29 ὀργ.) καὶ ἀναπεπταμένος πρὸς δυσμάς, δὲν εἶναι κατάλληλος ὡς ἀγκυροβόλιον καταφυγῆς. Οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἄνεμοι καταχύνονται ῥιπαίως σφοδροὶ ἀπὸ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Ταϋγέτου. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτζιβούριον. Παρ' Ἀρμενίοις, *Ἀρτζιβουρίου* ἑβδομὰς καλεῖται, κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦ ἁγίου Σάββα, τὸν Ἀναστάσιον Καισαρείας καὶ ἄλλους, ἡ συμπίπτουσα πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν ἑβδομάδα τὴν πρὸ τῆς Ἀπόκρεως, τὴν ἄλλως *προφωνησιμον* καλουμένην καὶ μεταξὺ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου περικλειομένην. Κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην, πρώτην τοῦ Τριῳδίου, καταλύομεν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις οἱ ὀρθόδοξοι εἰς ἀναίρεσιν κατὰ τὸ ὡς ἄνω τυπικὸν «πονηροῦ ἔθους τῶν Ἀρμενίων», οἵτινες νηστεύουσι κατ' αὐτὴν αὐστηρῶς «δι' ἀπώλειαν κυνός, ᾧ ἐπώνυμον ἦν *Ἀρτζιβούριον*, διὰ τὸ προϊέναι καὶ μηνύειν ἐν πόλεσι καὶ κώμαις τὴν ἐπιδημίαν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν *Σεργίου*. Τὸ γὰρ *Ἀρτζιβούριος* τῇ τῶν Ἀρμενίων διαλέκτῳ μανδάτωρ ἑρμηνεύεται. Ὃν πενθήσας ὁ Σέργιος ὑπὸ θηρίων βρωθέντα ἐπέσκεψε πᾶσι τοῖς Ἀρμενίοις νηστεύειν ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις ὑπὲρ τῆς κυνὸς τελευτῆς». Ἀναφέρει ἐν τούτοις καὶ τὸ τυπικόν, ὅτι, καθ' ἃ οἱ Ἀρμένιοι ἰσχυρίζονται, «εἰς ἀνάμνησιν τῆς τῶν *Νινευϊτῶν* νηστείας» νηστεύουσι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας. Ὅλως διαφόρως ὁ *Βαλσαμὼν* τὴν μὲν νηστείαν τοῦ Ἀρτζιβουρίου θεωρεῖ συμπίπτουσαν πρὸς τὸ μεταξὺ τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανίων παρεμπῖπτον δωδεκαήμερον, ἀποδέχεται δ' ὅτι «κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς πρώτης ἀπόκρεω» νηστεύουσιν οἱ Ἀρμένιοι «διὰ τοὺς Νινευΐτας». Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς Τυροφάγου «νηστεύουσιν οἱ Τετραδῖται οἱ αἱρετικοὶ νηστείαν μεγάλην», διὰ τοῦτο ἡμεῖς «ἀντιπράττοντες τούτοις, ἵνα μὴ δόξωμεν ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς», καταλύομεν κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, τῆς πρώτης ἑβδομάδος τοῦ Τριῳδίου καὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς Τυροφάγου.

Ἐντεῦθεν δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ μετὰ πολλῆς πιθανότητος, πῶς ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τῆς ἑβδομάδος τῶν Ἀπόκρεων (δευτέρας ἑβδομάδος τοῦ Τριῳδίου) ἐκράτησε παρ' ἡμῖν νὰ νηστεύηται αὐστηρῶς, εἰς τρόπον ὥστε παρὰ τῷ λαῷ νὰ θεωρῶνται αἱ δύο αὗται ἡμέραι ὡς *πρώτη σαρακοστή*, νὰ συνυπολογίζωνται δ' αὗται ὑπὸ πολλῶν ἀτλοϊκῶν εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τόσον κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς τῶν Ἀπόκρεων ἑβδομάδος ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἑπομένην ἀθετεῖται ἡ νηστεία τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς, οἱωνεὶ ὡς ἀντιστάθμισμα διὰ τὴν κατάλυσιν τούτων ἐκράτησεν ἡ νηστεία τῶν δύο τούτων ἡμερῶν νὰ εἶναι αὐστηροτέρα, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ παρουσιάζονται οὕτω οἱ ὀρθόδοξοι εἰς διαφόρους ἡμέρας τῶν Ἀρμενίων καὶ Τετραδιτῶν νηστεύοντες.

[*Τυπικὸν* ἁγίου Σάββα Κεφάλ. ΚΖ καὶ ΚΗ, καὶ τὴν ἐν τῷ παραρτήματι «Εἴδησιν ἐν ποίαις ἡμέραις ποιοῦσιν ἀργίαν οἱ μοναχοὶ καὶ ἐν ποίαις λύουσι τὴν νηστείαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ.» *Νικηφόρου Καλλίστου* Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. 1, κεφ. 54. *Ἀναστασίου Καισαρείας* ἐν ὑποσημειώσει Migne I, 655.— *Βαλσαμῶνος* Ἐρωταποκρίσεις... Migne 138, 1000.] Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ἀρτζίς· βλ. λ. Ἀρτζὲς (Arges).

Ἀρτζόνικο (Arzonico) *Ἐρνέστος*. Ἰταλὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1819—1891), διατελέσας ἐπὶ μακρὸν καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Συνέγραψε διάφορα φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔργα καὶ τὰ «Ἀκαδημαϊκὰ μαθήματά» του. Θ. Β.

ἀρτηδία (ἡ) (Artedia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Συρίας. Δ. Ν. Π.

ἄρτηκας (ὁ)· κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *νάρθηξ*.

ἄρτημα (τό)· τὸ ἠρτημένον, πᾶν ὅτι ἀρτᾶται, κρέμαται, οἷον ἐνώτιον κ.τ.τ.

— *[Ναυτ.]* Καλοῦνται *ἀρτήματα* τὰ σχοινία τοῦ σωσιβίου δι' ὧν τοῦτο ἀρτᾶται παρὰ τοὺς χειραγωγούς. Συνήθως ταῦτα ἀποτελεῖ ἓν μόνον σχοινίον προσδενόμενον δι' ἀτλοῦ πλατυδέσμου εἰς τέσσαρα σημεῖα τοῦ σωσιβίου κατὰ τέταρτον περιφερείας ἀλλήλων ἀπέχοντα. Π. Σ. Α.

Ἀρτηνός· δημοτ., ὁ κάτοικος τῆς Ἄρτης, ὁ ἐξ Ἄρτης καταγόμενος· ἄλλως *Ἀρταῖος*.

ἀρτὴρ (ὁ), —*ῆρος*· τὸ ὄργανον δι' οὗ ἀρτᾶταί τι, οἷον ἄγκιστρον κ. τ. τ.

ἀρτηρία (ἡ) *[Ἀνατομ.]*. Καλοῦνται *ἀρτηρίαι* σωλῆνες ἐλαστικοὶ καὶ συσταλτοὶ χρησιμεύοντες ὅπως μεταφέρωσι τὸ αἷμα ἐκ τῆς καρδίας εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος. Διαιροῦνται δὲ ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῶν εἰς *μεγάλας, μεσαίας* καὶ *μικράς*. Τὰς μεγάλας εὑρίσκομεν πλησίον τῆς καρδίας, ἐφ' ὅσον δὲ ἀπομακρυνόμεθα ταύτης αἱ ἀρτηρίαι λεπτύνονται καὶ τελευτῶσιν εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα.

Τὰ *ἀρτηρίδια* ἤτοι αἱ μικρότεραι ἀρτηρίαι μελετῶνται εἰς μικροσκοπικὰς τομάς, συνιστανται δὲ ἐκ τριῶν ἁπλοποιημένων χιτώνων, ἑνὸς ἔσω, ἐνδοθηλιακοῦ, ἑνὸς μέσου, ἐλαστικομυϊκοῦ, καὶ ἑνὸς ἔξω, συνδετικοῦ.

Αἱ *μεσαῖαι* καὶ *μεγάλαι ἀρτηρίαι* διαιροῦνται εἰς ἀρτηρίας *μυϊκοῦ* καὶ *ἐλαστικοῦ* τύπου. Αἱ τοῦ μυϊκοῦ τύπου ἀρτηρίαι χαρακτηρίζονται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μέσος χιτὼν αὐτῶν περιέχει μυϊκὸν στρῶμα. Εἰς τὸν τύπον τοῦτον ἀνήκουσιν αἱ ἀρτηρίαι τοῦ ἄκρου ποδός, τὰ παλαμιαῖα τόξα καὶ ἡ βραχιόνιος. Ἡ ἔσω στιβὰς τῶν ἀρτηριῶν τούτων εἶναι ἐνδοθηλιακή, ἡ δὲ ἔξω συνδετικὴ ἀποτελοῦσα τὸν ἔξω χιτῶνα (adventitia). Αἱ ἀρτηρίαι τοῦ ἐλαστικοῦ τύπου διαφέρουσι τῶν προηγουμένων, ἐπειδὴ ὁ μέσος χιτὼν αὐτῶν περιέχει ἀφθόνους ἐλαστικὰς ἶνας. Ἀρτηρίας ἐλαστικοῦ τύπου ἔχομεν τὴν ἀορτήν, τὰς καρωτίδας καὶ τὴν πνευμονικὴν ἀρτηρίαν.

Ἡ ἐλαστικότης τῶν ἀρτηριῶν χρησιμεύει ὅπως ὑποβοηθῇ τὸ ἔργον τῆς συστολῆς τῆς καρδίας καὶ κανονίζῃ οὕτω καλύτερον τὴν κυκλοφορίαν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν μυϊκὸν τύπον τῶν ἀρτηριῶν, ὁ μυϊκὸς χιτὼν χρησιμεύει ὅπως διευρύνῃ ἢ ἐλαττώνῃ τὸν αὐλὸν αὐτῶν, ἵνα διέρχηται ἄλλοτε ἄλλη ποσότης αἵματος, ἡ δὲ νεύρωσις αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀγγειοσυσταλτικῶν καὶ ἀγγειοδιασταλτικῶν νεύρων. Ὅταν ὁ μυϊκὸς χιτὼν ἀπολέσῃ τὸν τόνον αὐτοῦ, ἡ πίεσις τοῦ αἵματος διαστέλλει καὶ τὰ τριχοειδῆ, ἔχομεν δὲ τότε τοπικὴν ὑπεραιμίαν.

Ἡ ἐλαστικὴ καὶ ἡ συσπαστικὴ ἰδιότης τῶν ἀρτηριῶν ἐξηγεῖ ἡμῖν τὸν τρόπον καθ' ὃν συμπεριφέρονται αἱ ἀρτηρίαι τοῦ ἐλαστικοῦ τύπου ἢ τοῦ μυϊκοῦ τύπου κατὰ τὸν τραυματισμόν. Ὅταν ἐπέλθῃ τραῦμα εἰς ἀρτηρίαν ἐλαστικοῦ τύπου, ὡς λ.χ. εἰς τὴν ἀορτήν, τότε τὰ χείλη ἀπομακρύνονται καὶ δὲν συνενοῦνται, ἐξ οὗ ἐπέρχεται χάσμα, ἐνῷ ὅταν τραυματισθῇ ἀρτηρία μυϊκοῦ τύπου, τότε συνεπείᾳ συσπάσεως τῆς μυϊκῆς στιβάδος τὰ διαχωρισθέντα χείλη προσπελάζουν καὶ προσκολλῶνται, ἡ δὲ ἐπούλωσις γίνεται ταχυτέρα.

Αἱ ἀρτηρίαι νευροῦνται ὑπὸ συμπαθητικῶν ἰνῶν, αἵτινες σχηματίζουσι πολυάριθμα πλέγματα περιβάλλοντα τὴν ἀρτηρίαν καὶ ἑδραζόμενα ἐν τῷ ἔξω χιτῶνι. Ἐκ τῶν πλεγμάτων τούτων ἐκπορεύονται κλωνία σχηματίζοντα δεύτερον καὶ τρίτον πλέγμα ἐντὸς τοῦ μυϊκοῦ χιτῶνος.

[Βλ. ἀορτή, καρωτίς, μηρικὴ ἀρτηρία, βραχιόνιος —, πνευμονικὴ —, νεφρικὴ —, ἀνώνυμος — κ. λ. π.]. Γ. Φ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ

— **ἀρτηρία** *τραχεῖα*· βλ. τραχεῖα.

— **ἀρτηριῶν** *τραύματα* *[Στρατ. Χειρουργ.]*. Τὰ τραύματα τῶν εὐμεγέθων ἀρτηριῶν εἶναι συχνότερα ἐν τοῖς νεωτέροις πολέμοις ἢ ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν σφαιροειδῶν βολίδων. Αἱ ἀρτηρίαι ἄλλοτε διὰ τῶν παλαιῶν βολίδων ἠδύναντο νὰ διαφύγωσι τὴν τρῶσιν, ἐκτρεπόμεναι ἐπὶ τὰ πλάγια· τοῦθ' ὅπερ ἀδύνατον ἀποβαίνει σήμερον διὰ τῶν νέων βολίδων καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν ἀκιδωτῶν, ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ τραύματα τῶν ἀρτηριῶν ἦσαν τὰ πλεῖστα θανατηφόρα ἐπὶ τόπου ἢ μετὰ βραχύ· διὰ τῶν νέων ὅμως βολίδων ἀποτρέπονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἄμεσοι θάνατοι διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἀνευρυσμάτων.

Α') Τραύματα διὰ βολίδων. — Αἱ ἀρτηρίαι πλησσόμεναι ὑπὸ τῶν βολίδων ὑφίστανται *θλάσεις, ἐκτομὰς πλευρικάς, διατρήσεις* καὶ *τμήσεις τελείας*.

1) Αἱ *θλάσεις* εἶναι συχναί, συχνότεραι ἢ τὰ λοιπὰ τραύματα τῶν ἀρτηριῶν, καὶ παράγονται διὰ βολίδος ἐχούσης ἀσθενῆ τὴν ταχύτητα ἢ μεγάλην μέν, ἀλλ' ἐπιψαυούσης τῶν ἀρτηριακῶν τοιχωμάτων κατ' ἐφαπτομένην. Διακρίνονται δὲ τρεῖς βαθμοί:

Κατὰ τὸν *πρῶτον βαθμὸν* ἡ ἀρτηρία φέρει ἐπὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας ἐκχύμωσιν, ἐπὶ δὲ τῆς ἔσω μικρὰς γραμμοειδεῖς αὔλακας ἐγκαρσίας, συστοιχούσας πρὸς τὰ ὁριζόντια μεσοδιαστήματα τῶν μυϊκῶν καὶ ἐλαστικῶν δεσμίδων τοῦ μέσου χιτῶνος.

Κατὰ δὲ τὸν *δεύτερον βαθμόν*, ὁ μὲν ἔξω χιτὼν εἶναι ἐκχυμωτικός, ὁ δὲ μέσος φέρει ῥωγμὰς βαθείας ἐγκαρσίας, διηκούσας δι' ὅλου τοῦ πάχους αὐτοῦ, μετὰ θλάσεως, ὁ δὲ ἔσω αὔλακας βραχείας γραμμοειδεῖς· βλάβας δηλονότι ἐντετοπισμένας πάσας ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς πλήξεως τῆς βολίδος.

Κατὰ δὲ τὸν *τρίτον βαθμὸν* αἱ ὁμοίας φύσεως, ἀλλ' ἐντονώτεραι βλάβαι τοῦ μέσου καὶ τοῦ ἔσω χιτῶνος δὲν εἶναι πλέον περιωρισμέναι, ἀλλ' ἐκτείνονται ἐφ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τῆς ἀρτηρίας· οἱ χιτῶνες μέσος καὶ ἔσω διαιρεθέντες ἐνδιπλοῦνται, ὁ δὲ ἔξω ἐμφανίζει συστοίχως πρὸς τὰς βλάβας ταύτας περίσφιγξιν καὶ μόνος ἀποτελεῖ τὸ ἀγγειακὸν τοίχωμα.

Αἱ γνώσεις αὗται εἶναι σπουδαῖαι πρὸς κατανόησιν τῶν ἀκολούθων ἐπιπλοκῶν τῶν ἀρτηριακῶν θλάσεων.

Μετὰ πᾶσαν ἀρτηριακὴν θλάσιν ἀκολουθεῖ θρόμβωσις, ἥτις ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου βαθμοῦ δυνατὸν νὰ εἶναι μερική, ὅτε ὁ αὐλὸς τῆς ἀρτηρίας στενοῦται μέν, ἀλλὰ παραμένει διαβατός· ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου βαθμοῦ εἶναι ὁλική, ἀποφράττουσα τελείως τὸν αὐλόν. Καὶ ἂν μὲν ἡ ἐπιγιγνομένη παράπλευρος κυκλοφορία εἶναι ἐπαρκής, ὅπερ καὶ συνήθως συμβαίνει, ἡ διὰ τοῦ θρόμβου ἀπόφραξις ἐκδηλοῦται διὰ κυκλοφορικῶν διαταραχῶν, ἂν δὲ ἀνεπαρκής, ὅπερ σπάνιον, δι' ἰσχαιμίας, ἐξαλείψεως τοῦ σφυγμοῦ κάτωθεν τῆς τρώσεως, δι' ἀποψύξεως τοῦ μέλους, οἰδήματος ἀνιόντος κλπ.· σπανίως δ' ἐπέρχεται ἐμβολὴ ἐπὶ τῇ θρομβώσει καὶ ὅλως κατ' ἐξαίρεσιν γάγγραινα. Ἄλλοτε τὸ θλασθὲν ἀρτηριακὸν τοίχωμα λεπτύνεται, εὐρύνεται καὶ ἀνεύρυσμα γνήσιον ἐπακόλουθον ἀναπτύσσεται ἢ ἡ θλασθεῖσα μοῖρα τοῦ τοιχώματος νεκροῦται, ἰδίως ἐπὶ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου βαθμοῦ, ἡ δὲ ἀπόσπασις τῆς νευρωτικῆς ἐσχάρας ἐπάγεται ἐπιγενῆ αἱμορραγίαν, καθ' ἣν τὸ αἷμα ἢ ἐκφεύγει πρὸς τὰ ἔξω ἢ διαχεῖται ἐν τοῖς ἱστοῖς, σχηματιζομένου αἱματώματος. Ἡ ἐπιγενὴς δ' αὕτη αἱμορραγία ἐν τῇ χειρουργικῇ τοῦ πολέμου ἀπετέλει κυρίως τὸ πάλαι τὴν συχνοτάτην τῶν θλάσεων ἔκβασιν, ἀποβᾶσαν τανῦν σπανιωτάτην διὰ τῶν νέων θεραπευτικῶν μεθόδων, δι' ὧν ἀπείργεται ἡ μόλυνσις.

Ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν αἱ διαταραχαὶ τῆς αἰσθητικότητος καὶ τῆς κινητικότητος, αἱ μετὰ θλάσιν ἀρτηριακὴν ἐπερχόμεναι, οὐδὲν τὸ χαρακτηριστικὸν ἔχουσι. Τὰ μόνα σημεῖα, ἅπερ κέκτηνται ἀποχρῶσαν διαγνωστικὴν ἀξίαν καὶ ὧν ἡ ἀναζήτησις εἶναι ἐφικτὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, παρέχουσι τὸ μὲν ἡ φορὰ τῆς βολίδος διὰ τοῦ σώματος ἐν σχέσει πρὸς τὴν πορείαν τῆς ἀρτηρίας, τὸ δὲ ἡ ἐξάλειψις τοῦ σφυγμοῦ ἐν αἷς περιπτώσεσιν οὔτε αἱμορραγία πρωτογενὴς λόγου ἀξία ὑφίσταται οὔτε ἀνεύρυσμα διακριβοῦται.

Πᾶς τραυματίας, ἐφ' οὗ ὑποπτεύομεν θλάσιν εὐμεγέθους ἀρτηρίας, ὀφείλει νὰ μένῃ ἐν τοῖς χειρουργείοις ἀδιακόμιστος καὶ νὰ ἐπιτηρῆται μετὰ προσοχῆς. Ἡ τύχη αὐτοῦ ἐξαρτᾶται μεγάλως ἐκ τῆς ἀσηψίας ἢ οὐ τοῦ τραύματος, ἅτε τῆς σηπτικότητος τούτου ἐπαγομένης τὴν ἀπόσπασιν τῆς νευρωτικῆς ἐσχάρας.

2) ***Πλευρικαὶ ἐκτομαί***, συχναὶ ἐπὶ τῶν εὐμεγέθων ἰδίᾳ ἀρτηριῶν, εἶναι ἐκεῖναι, καθ' ἃς ἡ βολὶς διανοίγει ἐπὶ μοίρας τινὸς τῆς περιφερείας τῆς ἀρτηρίας ἐκτομὴν μᾶλλον ἢ ἧττον βαθεῖαν μετὰ χειλέων συνήθως ὁμαλῶν, ἐνίοτε ἐρρωγότων, καταλείπουσα ἄτρωτον ταινίαν τοῦ τοιχώματος πλατυτέραν ἢ στενοτέραν, δι' ἧς τηρεῖται ἡ συνέχεια τῆς μερικῶς τετμημένης ἀρτηρίας. Ἡ ἐκτομὴ δ' αὕτη δυνάμει τῆς ἐλαστικότητος τῶν τοιχωμάτων τείνει νὰ διευρυνθῇ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐπιμήκη, τῆς συνεκτικῆς ταινίας ἐπιμηκυνομένης καὶ στενουμένης· οὕτω δὲ τὸ ἀρτηριακὸν τραῦμα φαίνεται χαῖνον εὐρύτερον. Ἡ ἄτρωτος δὲ μείνασα ταινία τοῦ τοιχώματος ἐνδέχεται ἐκ τῆς τάσεως νὰ λεπτυνθῇ λίαν καὶ νὰ ῥαγῇ, ὅπερ ἀποτελεῖ σύμβαμα εὔνουν. Ἐπὶ ἐπιπολαίας δ' ἐκτομῆς, διανοιγούσης τὸν αὐλὸν τῆς ἀρτηρίας διὰ στενοῦ τρήματος, δύναται τὸ τρῆμα τοῦτο νὰ συγκλείσῃ προσκαίρως ἢ ὁριστικῶς.

3) Αἱ *διατρήσεις* εἶναι διαμπερῆ τῶν ἀρτηριῶν τραύματα τοῦ ἑνὸς μόνον τοιχώματος (μεθ' ἑνὸς τρήματος), ὅπερ σπανιώτατον, κατὰ κανόνα δὲ ἀμφοτέρων τῶν ἀντικειμένων τοιχωμάτων (μετὰ δύο τρημάτων). Αἱ διαστάσεις τῶν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀρτηριῶν τραυματικῶν τρημάτων ἢ στομίων εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν διάμετρον καὶ τὴν ταχύτητα τῆς βολίδος· ὅσῳ ἐλάσσων ἡ διάμετρος, τόσῳ στενότερα τὰ τρήματα καὶ ὅσῳ ἀσθενεστέρα ἡ ταχύτης τόσῳ ἐλάσσονες αἱ διαστάσεις καὶ τἀνάπαλιν. Ἀπαντῶσι δ' αἱ διατρήσεις κυρίως ἐπὶ τῶν ὀγκωδῶν ἀρτηριῶν, ὧν ἡ ἐγκαρσία διάμετρος εἶναι μείζων ἢ ἡ τῆς βολίδος, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἀορτῆς, τῶν καρωτίδων ἀρτηριῶν, τῆς ὑποκλειδίου τῆς λαγονίου, τῆς μηριαίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀρτηριῶν, ὧν ἡ διάμετρος εἶναι ἐλάσσων ἢ ἡ τῆς βολίδος, ὅτε πρὸς γένεσιν τῆς διατρήσεως ἡ ἀρτηρία πιεζομένη πλατύνεται καὶ ἐπιπεδοῦται. Αἱ διατρήσεις αὗται ἔμενον ἄλλοτε κεχηνυῖαι, μὴ ἐφικτοῦ ὄντος συνήθως τοῦ αὐτομάτου σχηματισμοῦ θρόμβου, καὶ παρεῖχον αἱμορραγίας ἐξωτερικὰς ῥαγδαίας, καθ' ἃς τὸ αἷμα ἐξεχεῖτο διὰ τῶν εὐρυστόμων τραυμάτων καὶ θάνατοι ἐπήρχοντο ἐν ἀκαρεῖ ἢ μετὰ βραχύ. Σήμερον δὲ τὰ στενὰ διὰ τῶν μικρᾶς διαμέτρου βολίδων τρήματα συχνάκις ἐμφράσσονται διὰ θρόμβου καὶ ἡ αἱμορραγία μετριάζεται ἢ καὶ ἐπίσχεται διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἀνευρύσματος διαχύτου. Εὐνόητον δὲ ὅτι διὰ τῶν νέων βολίδων αἱ διατρήσεις τῶν ἀρτηριῶν ἀπαντῶσι συχνότερον.

4) Αἱ *τέλειαι τμήσεις* τῶν ἀρτηριῶν ἀπέβησαν σπάνιαι ἐν τοῖς νῦν χρόνοις διὰ τῶν νέων ὅπλων καὶ παρατηροῦνται ἐπὶ τῶν μέσων καὶ κυρίως ἐπὶ τῶν μικρῶν ἀρτηριῶν· ἐπὶ δὲ τῶν εὐμεγέθων ἡ τελεία τμῆσις εἶναι δυνατή, ὅταν ἡ βολὶς κέκτηται

Digitized by Google

μεγάλην ταχύτητα ἢ κινῆται ἀνωμάλως. Ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁλικῶν τμήσεων τῶν ἀρτηριῶν τὰ τμηθέντα πέρατα αὐτῶν ἀνασπώμενα ἀφίστανται ἀλλήλων. Ἡ ἐγκαρσία δὲ διάρρηξις τῆς ἀρτηρίας, τὰ κροσσωτὰ ῥακία τοῦ μέσου χιτῶνος, τὰ λελεπτυσμένα καὶ ἐπιμεμηκυσμένα ἄκρα τοῦ ἔξω χιτῶνος ἐπὶ τῶν δύο τμημάτων τοῦ ἀγγείου καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀνασπάσεως τῶν τετμημένων περάτων στένωσις τοῦ ἀρτηριακοῦ αὐλοῦ διευκολύνουσι μεγάλως τὸν σχηματισμὸν θρόμβου ἐμφρακτικοῦ, αἱ δὲ ἀρχικαί, αἱ πρωτογενεῖς αἱμορραγίαι ἐπὶ τῶν ὁλικῶν τούτων τμήσεων καὶ εὐμεγέθων ἔτι ἀρτηριῶν διὰ τῶν νέων βολίδων ἐγένοντο σπάνιαι ἐν τοῖς τελευταίοις πολέμοις.

Β') Τραύματα διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell, θραυσμάτων ὀβίδων καὶ ἀγχεμάχων ὅπλων.— Αἱ *σφαιροβολίδες Schrapnell* παράγουσι συνήθως θλάσεις τῶν ἀρτηριῶν, ἧττον δὲ συχνάκις πλευρικὰς ἐκτομάς, διατρήσεις καὶ τμήσεις τελείας.

Τὰ *ὀγκώδη θραύσματα τῶν ὀβίδων* παράγουσι: θλάσεις ἐκτεταμένας μετ' ἐπακολούθου γαγγραίνης· τραύματα ἐμφανίζοντα πολλάκις τοὺς χαρακτῆρας τραυμάτων διὰ διασπάσεως· τὰ πέρατα τῶν διηρημένων χιτώνων εἶναι λελεπτυσμένα, κροσσωτά· ἐνίοτε ὁ ἑλκυσμὸς τῆς ἀρτηρίας, ὁ ἐπενεγκὼν τὴν διάρρηξιν, ἀπεργάζεται ἅμα καὶ βλάβας αὐτῆς ἐν ἀποστάσει· ἐξ οὗ ἡ ἔλλειψις αἱμορραγίας παρὰ τὸ κεχηνὸς τοῦ ἀρτηριακοῦ αὐλοῦ.

Τὰ *μέσου μεγέθους* καὶ τὰ *μικρὰ θραύσματα* ἐνεργοῦσιν, ὡς καὶ αἱ βολίδες, διατρήσεις, πλευρικὰς ἐκτομὰς καὶ τμήσεις τελείας. Ὅταν δ' αἱ γωνίαι ἢ τὰ χείλη αὐτῶν εἶναι τμητικά, παράγουσι τραύματα ἀνάλογα πρὸς τὰ διὰ τμητικῶν ὀργάνων.

Ἐκ τῶν *ἀγχεμάχων ὅπλων* τὰ μὲν αἰχμηρὰ ἀπεργάζονται διατρήσεις τῶν ἀρτηριῶν τοσούτον εὐρείας, ὥστε ἀδύνατον σχεδὸν ἀποβαίνει ἡ τελεία αὐτῶν σύγκλεισις. Τὰ δὲ τμημικὰ παράγουσι τραύματα ἐπιμήκη καὶ ἐγκάρσια. Ἐπὶ τῶν ἐπιμήκων, παραλλήλων τῇ διευθύνσει τοῦ ἀγγείου, ἂν ἡ διάμετρος καὶ τὸ μῆκος αὐτῶν εἶναι λίαν μικρά, τὰ χείλη συμπλησιάζουσι καὶ συνάπτονται πρὸς ἄλληλα. Τὰ δὲ ἐγκάρσια τραύματα εἶναι ἢ ἀτελῆ ἢ τέλεια. Τὰ ἀτελῆ τραύματα, ὅταν μὲν τέμνωσι τὸ τέταρτον τῆς ἀγγειακῆς περιφερείας, ἐμφράσσονται ὑπὸ μικροῦ θρόμβου, οὗ ἡ τυχὸν ἀπόσπασις ἐπάγεται διάχυσιν αἵματος· ὅταν δὲ τέμνωσι τὸ ἥμισυ τῆς περιφερείας, θρόμβος συνήθως δὲν σχηματίζεται καὶ ἡ αἱμοραγία ἐμμένει· ὅταν δὲ τέλος τέμνωσι τὰ τρία τέταρτα τῆς ἀρτηριακῆς περιφερείας, ἡ αἱμορραγία ἐξακολουθεῖ ἐμμένουσα, καὶ ἂν ἡ ἄτρωτος μοῖρα τοῦ ἀρτηριακοῦ τοιχώματος ῥήγνυται, ἡ τρῶσις μεταβάλλεται εἰς τμῆσιν τελείαν. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν ἀτελῶν τμήσεων ἐν γένει εἶναι ἡ δυσκολία τῆς αὐτομάτου ἐπισχέσεως τῆς αἱμορραγίας· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τελείας τμήσεως τὰ δύο ἄκρα ἀνασπώμενα ἐν τῷ ἐλύτρῳ τῆς ἀρτηρίας δύνανται νὰ ἐμφραχθῶσιν ὑπὸ θρόμβου, ὅστις ἐπέχει τὴν αἱμορραγίαν.

Αἱ ἀρτηρίαι τραυματίζονται καὶ ὑπὸ ἐκτινασσομένων ἐκ τῶν καταγνυμένων ὀστῶν *παρασχίδων*, αἵτινες ὁτὲ μὲν ὑπεγείρουσιν ἢ συμπιέζουσι τὸ ἀγγεῖον, ὁτὲ δὲ ἀπεργάζονται διαφόρους βλάβας.

Τῶν ἀρτηριακῶν τρώσεων ἄμεσος μὲν συνέπεια εἶναι ἡ πρωτογενὴς αἱμορραγία, ἀπώτεραι δὲ ἡ ὑστεραία αἱμορραγία, ἡ ἐπιγενὴς αἱμορραγία καὶ τὰ ἀνευρύσματα.

1) ***Πρωτογενὴς αἱμορραγία.*** Ἡ πρωτογενὴς αἱμορραγία, τουτέστιν ἡ ἅμα τῷ τραυματισμῷ ἐπερχομένη, ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ὡς αἰτία ἱκανῶς συχνὴ τοῦ ἀμέσου θανάτου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐπὶ τῶν τελευταίων ὅμως πολέμων κατεδείχθη ὅτι διὰ τῶν νέων βολίδων αἱ πρωτογενεῖς ῥαγδαῖαι αἱμορραγίαι μεγάλως ἠλαττώθησαν ἀποβᾶσαι σπάνιαι καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρτηριακῶν ἀνευρυσμάτων ηὐξήθη ἀναλόγως. Καὶ ἐπὶ μὲν τρώσεως εὐμεγέθους ἀρτηρίας τοῦ θώρακος ἢ τῆς κοιλίας, ἔστω καὶ τῆς μεσεντερικῆς ἢ τινος τῶν ἀγγείων τῶν πυλῶν τοῦ πνεύμονος, ἡ ἐσωτερικὴ πρωτογενὴς αἱμορραγία διὰ τὸ ἀνέφικτον τῆς πήξεως τοῦ αἵματος ἐν ταῖς κοιλότησι ταύταις καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν παντὸς κωλύματος πρὸς παρεμπόδισιν ταύτης ἐπιφέρει μοιραίως τανῦν, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὸν διὰ τελείας ἀναιμίας θάνατον. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τρώσεως ἀρτηριῶν τῶν ἄκρων καὶ ἐν γένει χωρῶν (ὡς τοῦ τραχήλου), καθ' ἃς τὸ αἷμα ἐκρέει μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφθόνως ἐπὶ τὰ ἔξω διὰ τῶν στομίων τοῦ τραύματος, τ. ἔ. ἐπὶ ἐξωτερικῶν αἱμορραγιῶν. Αἱ πρωτογενεῖς αὗται ἐξωτερικαὶ αἱμορραγίαι, αἱ συχνότατα θανατηφόροι διὰ τῶν παλαιῶν βολίδων, ἀπέβησαν ἀναμφισβητήτως σπάνιαι σήμερον διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἀνευρυσμάτων.

Ἐπὶ τῶν σπανίων τούτων ἐξωτερικῶν αἱμορραγιῶν τῆς σήμερον παρατηρητέον ὅτι τὸ μῆκος, ἡ στενότης, τὸ ἀνώμαλον τοῦ τραυματικοῦ πόρου καὶ ἡ μικρότης τῶν στομίων εἰσόδου καὶ ἐξόδου, ὡς καὶ ἡ ὀψιαίτερον ἀσκουμένη ἐπὶ τοῦ ἀγγείου πίεσις τοῦ αἱματώματος, κωλύουσι συχνάκις τὸν ἔκρουν τοῦ αἵματος οὕτως, ὥστε τραύματα καὶ εὐμεγέθων ἀρτηριῶν δυνατὸν νὰ μένωσιν ἀδιάγνωστα μέχρις ἐμφανίσεως ἐπιγενῶν ἐπιπλοκῶν. Τοὐναντίον δ' ὅσῳ ὀγκωδέστερον εἶναι τὸ τετρωμένον ἀγγεῖον καὶ ἐπιπολαιότερον κεῖται, ὅσῳ εὐρύτερον τὸ τραῦμα τούτου καὶ βραχύτερος καὶ εὐρύτερος ὁ τραυματικὸς πόρος, τόσῳ ἀφθονωτέρα καὶ βιαιοτέρα ἡ αἱμορραγία, δυναμένη νὰ θανατώσῃ τὸν τραυματίαν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἢ μετὰ βραχὺ κατὰ τὴν διακομιδήν. Ἡ δὲ βαρύτης τῆς τραυματικῆς ἀναιμίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ ἀπολλυμένου αἵματος· ἀπώλεια 400 γραμμαρίων αἵματος οὐδένα ἐπάγεται κίνδυνον· αἱμορραγία δ' ὅμως 1500—2000 γραμμαρίων εἶναι θανατηφόρος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ῥαγδαιότης καὶ ἡ συχνὴ ἐπάνοδος τῶν αἱμορραγιῶν εἶναι ἄκρως ἐπίφοβοι· αἱμορραγία τῆς μηριαίας αἱμορραγίας ἐπιφέρει θάνατον ἐν δυσὶ πρωτολέπτοις. Ἡ μετ' ἀπώλειαν αἵματος ὀξεῖα ἀναιμία προδιαθέτει εἰς ἐπακολούθους αἱμορραγίας, αὗται δὲ μηκύνουσι τὴν πρὸς ἴασιν ἐξέλιξιν τῶν τραυμάτων καὶ εὐχερεῖς καθιστῶσι τὰς μολύνσεις. Συχνάκις δὲ μετ' ἔκχυσιν αἵματος μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφθόνου ἐπέρχεται ἕνεκα ἐξασθενήσεως τῆς καρδιακῆς λειτουργίας ἐλάττωσις ἢ καὶ ἐπίσχεσις τῆς αἱμορραγίας πρόσκαιρος ἢ ὁριστική, συνεργούσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς ἐπισυμβαινούσης συγκοπῆς.

Αἱ πρωτογενεῖς αὗται ἐξωτερικαὶ αἱμορραγίαι εἶναι ἐκεῖναι, ὧν διηκριβώθη καὶ γενικῶς ἐπιστώθη ἡ ἀδόκητος σπάνις κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους. Ὀφείλεται δὲ ἡ σπάνις αὕτη εἰς τὴν μικρὰν βολίδα, τὴν στενόπορα καὶ μικρόστομα τραύματα διατράττουσαν, ἅτινα εἶναι λίαν εὔθετα εἰς αὐτόματον ἐπίσχεσιν τῆς αἱμορραγίας καὶ εἰς σχηματισμὸν αἱματώματος ἀνευρυσματικοῦ.

2) ***Ὑστεραῖαι αἱμορραγίαι.*** Καλοῦνται οὕτως αἱ αἱμορραγίαι αἱ ἐκ τῆς ἐκτοπίσεως ἢ ἀποσπάσεως τοῦ ἐμφρακτικοῦ θρόμβου ἐπερχόμεναι συνήθως ἐντὸς 24 48 ὡρῶν μετὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτόματον ἢ προκληθεῖσαν αἱμοστασίαν. Αἰτίαι δὲ τῆς ἐκτοπίσεως ἢ ἀποσπάσεως τοῦ θρόμβου καὶ ἄρα τῶν αἱμορραγιῶν τούτων εἶναι ἡ παῦσις τῆς συγκοπῆς, ἡ μυϊκὴ σύσπασις, ἡ ἀποκατάστασις παραπλεύρου κυκλοφορίας, αἱ κινήσεις τοῦ τραυματίου κατὰ τὴν διακομιδήν, οἱ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ τραυματίου καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐπιδέσμου χειρισμοὶ τοῦ χειρουργοῦ.

3) ***Ἐπιγενεῖς αἱμορραγίαι.*** Αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν μόλυνσιν τοῦ τραύματος καὶ ἐπέρχονται ἢ ἀπὸ τῆς 8ης μέχρι τῆς 15ης ἡμέρας καὶ καλοῦνται πρώιμοι ἢ ἀπὸ τῆς 30ῆς μέχρι τῆς 40ῆς, ὅτε καλοῦνται ὄψιμοι. Συχνόταται ἄλλοτε ἐν τοῖς προαντισηπτικοῖς χρόνοις, ὅτε ὑπῆρχον οὗται τὸ ἀπειλητικὸν φόβητρον μετὰ πάντα τραυματισμόν, ἀπέβησαν τανῦν σπάνιαι ἕνεκα τῶν νέων θεραπευτικῶν προόδων ἐν τῇ χειρουργικῇ τοῦ πολέμου καὶ τῶν μικρῶν διαστάσεων τῶν τραυμάτων, ἐξ ὧν ἀπείργεται ἡ μόλυνσις, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐλλείπωσιν.

Αἰτίαι τῶν αἱμορραγιῶν τούτων εἶναι ἡ πυώδης σύντηξις τοῦ θρόμβου, ἡ πρόωρος πτῶσις τοῦ ῥάμματος τῆς ἀπολινώσεως, ἡ ἀπόσπασις ἐσχάρας ἀρτηρίας τεθλασμένης, ἡ ἕλκωσις ἀγγείου ὑπὸ παρασχίδος, ἀλλοτρίου σώματος ἰδίως μεταλλικοῦ ἢ ὑπὸ παρακειμένης πυήσεως.

Αἱ πρώιμοι ἐπιγενεῖς αἱμορραγίαι ἐξαγγέλλονται συνήθως διά τινων προδρόμων, φρικίων, πόνων ἀορίστων καὶ ἐκκρίσεων αἱματηρῶν, χρωννυουσῶν τὸν ἐπίδεσμον δι' ἀσθενοῦς ῥοδοχρόου χρώσεως. Ἡ δ' ἐπιγιγνομένη αἱμορραγία, παρεμφερὴς συνήθως τῇ πρωτογενεῖ, προέρχεται κατὰ κανόνα ἀπὸ ἀγγείου μέσης διαμέτρου.

4) ***Ἀνευρύσματα*** (βλ.λ. *ἀνευρύσματα τραυματικά*).

Θεραπεία.— Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν τοῖς *καταφυγίοις τῶν τραυματιῶν* καὶ τοῖς *σταθμοῖς ἐπιδέσεως*, ἂν ἡ αἱμορραγία εἶναι μετρία, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτομικοῦ ἐπιδέσμου ἐπὶ τοῦ τραύματος ἢ ἐπικάλυψις τούτου διὰ πολλοῦ βάμβακος ἀσηπτικοῦ ἢ ἀντισηπτικοῦ μετὰ περισφίγξεως διὰ ταινίας ἐξαρκεῖ συνήθως πρὸς κατάπαυσιν τῆς αἱμορραγίας.

Ἐπὶ σφοδρᾶς ὅμως αἱμορραγίας ἡ *δακτυλικὴ πίεσις* ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν καρδίαν στελέχους τῆς τετρωμένης ἀρτηρίας καὶ ἡ ἀμέσως ἔπειτα ἐφαρμογὴ *μηχανικῆς πιέσεως* ἢ *περισφίγξεως* τοῦ μέλους συνιστῶσι τὴν πρώτην, τὴν ἄμεσον ἐπικουρίαν. Ἡ δακτυλικὴ πίεσις εἶναι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐπὶ τῶν τραυμάτων τῆς καρωτίδος καὶ τῆς ὑποκλειδίου ἀρτηρίας. Τὰ δὲ τὴν μηχανικὴν πίεσιν συνιστῶντα διάφορα ἴσχαιμα πίεστρα καὶ ἐπίδεσμα, οἷα τὸ μετὰ πόρπης καὶ πιλωτοῦ πίεστρον, ἀναπληρούμενον προχείρως ἐν ἀνάγκῃ διὰ χειρομάκτρου καὶ χάλικος, τὸ διὰ ῥαβδίσκων πίεστρον, τὸ περιλαίμιον τοῦ Mayor—περιλαίμιον μετὰ κόμβου ἐφαρμοζομένου ἐπὶ τῆς διαδρομῆς τῆς ἀρτηρίας—, τὸ μετὰ πιλωτοῦ μοχλοπίεστρον (garrot), ὁ ἐλαστικὸς σωλήν, ἡ ἐλαστικὴ ταινία, ἀναπληρουμένη ἐν ἀνάγκῃ δι' ἐλαστικοῦ ἀναζωστῆρος, εἶναι καλὰ πρόχειρα καὶ ταχυεφάρμοστα βοηθήματα, ἀλλὰ χρῄζουσιν ἀγρύπνου ἐπιτηρήσεως, διότι ἡ ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ὑπὲρ τὰς 3—4, παράτασις τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν δύναται νὰ ἐπενέγκῃ πλὴν ἄλλων βλαβῶν καὶ γάγγραιναν τοῦ μέλους, τὸ δὲ πιλωτὸν καὶ εὐκόλως ἐκτοπίζεται μάλιστα κατὰ τὴν διακομιδήν.

Ἡ *βιαία κάμψις* ἢ *ἔκτασις* τοῦ μέλους ἀσκεῖ αἱμοστατικὴν ἐνέργειαν· οὕτως αἱμορραγίαι λ. χ. τοῦ ἀντιβραχίου καὶ τῆς κνήμης δύνανται νὰ ἐπισχεθῶσι διὰ τῆς βιαίας τοῦ ἀγκῶνος καὶ τοῦ γόνατος κάμψεως ἢ ἐκτάσεως, δι' ὧν αἱ ἀρτηρίαι κατὰ τὴν καμπὴν τοῦ ἀγκῶνος καὶ τὴν ἰγνὺν συγκάμπτονται ἢ τὰ τοιχώματα αὐτῶν συμπίπτουσιν, ἐξαφανιζομένου τοῦ αὐλοῦ.

Ἐν περιπτώσει αἱμορραγίας ῥαγδαίας, ἀπειλητικῆς, ὁ ὑγειονομικὸς ἀξιωματικὸς ἐν τῷ σταθμῷ ἐπιδέσεως πᾶσαν καταβάλλει προσπάθειαν πρὸς σύλληψιν τῶν δύο ἄκρων τῆς τετρωμένης ἀρτηρίας δι' *αἱμοστατικῶν λαβίδων*, ἃς εἶτα καταλείπει ἐν τῷ τραύματι ἐπικεκαλυμμένας διὰ τοῦ ἐπιδέσμου μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ τραυματίου εἰς τὸ χειρουργεῖον, ἔνθα ἐνεργεῖται ἀπολίνωσις.

Ἐν τῷ *χειρουργείῳ*, τῷ μονίμῳ, ὁ τραυματίας, οἱαδήποτε καὶ ἂν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῇ αὐτῷ ἐνταῦθα ὁριστικὴ θεραπεία, ὀφείλει νὰ παραμένῃ ἐν αὐτῷ, ἀπαγορευομένης τῆς περαιτέρω διακομιδῆς. Πρωτεύουσα δὲ χειρουργικὴ ἐπέμβασις ἐν τῷ χειρουργείῳ εἶναι ἡ ἀπολίνωσις, πᾶσα δ' ἄλλη ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν, ἐπικουρικήν.

Ἡ *ἀπολίνωσις*, δι' ἧς ἐπέρχεται ὁριστικὴ ἐπίσχεσις τῆς αἱμορραγίας, ἐνεργεῖται κατὰ προτίμησιν *ἐν αὐτῷ τῷ τραύματι*, ἐμβάλλεται δὲ διπλῆ, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς ἀρτηριακῆς τρώσεως, εἴτε περὶ τμήσεως τελείας τῆς ἀρτηρίας πρόκειται εἴτε περὶ πλευρικῆς ἐκτομῆς αὐτῆς.

Ἡ *ἀπολίνωσις πόρρω τοῦ τραύματος* μεταξὺ τούτου καὶ τῆς καρδίας ἐκτελεῖται μὲν εὐχερέστερον τῆς ἐν αὐτῷ τῷ τραύματι, ἀλλὰ συχνότατα εἶναι ἀτελέσφορος, τοῦ αἵματος ἀναδυομένου διὰ τῶν παραπλεύρων ἀρτηριῶν, ἀλλὰ καὶ κινδυνώδης διὰ τὸν φόβον τῆς γαγγραίνης τοῦ μέλους. Ἐν τούτοις ἡ ἀπολίνωσις αὕτη πολλάκις ἐπιβάλλεται κατ' ἀνάγκην, ὅταν ἀδύνατος καθίσταται ἡ εὕρεσις ἐν τῷ τραύματι τῶν δύο ἄκρων τοῦ τετρωμένου ἀγγείου, ὁ δὲ πωματισμὸς δείκνυται ἀνίσχυρος πρὸς ἐπίσχεσιν τῆς αἱμορραγίας.

Ἡ *πλαγία ἀπολίνωσις* ἢ ἡ *συρραφὴ* τοῦ ἀρτηριακοῦ τραύματος ἐνδείκνυται ἐν οἷς περιπτώσεσιν ἡ ἀπολίνωσις ἀντενδείκνυται. Ἐπὶ ἀρτηριῶν τινων δὲν δύναταί τις ἀποινεὶ νὰ ἐφαρμόσῃ ἀπολίνωσιν· ἡ ἀπολίνωσις λ.χ. τῆς ἀορτῆς ἐκθέτει εἰς θάνατον· ἡ τῆς καρωτίδος ἐπάγεται ἰσχαιμίαν ἐγκεφαλικὴν οὐχὶ ἄμοιρον κινδύνων· ἡ τῆς μηριαίας καὶ τῆς ἰγνυϊκῆς ἐπήνεγκον πολλάκις γάγγραιναν τοῦ μέλους ὡς ἐκ τῆς ἀποτόμου ὁλικῆς ἐπισχέσεως τῆς κυκλοφορίας. Ἐπὶ τῶν ὀγκωδῶν ἀρτηριακῶν στελεχῶν ἐπεζητήθη ἀντὶ τῆς ἀπολινώσεως ἡ συρραφὴ τοῦ ἀρτηριακοῦ τοιχώματος, δι' ἧς ἀφίεται ἐλευθέρα ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος ἐν τῷ αὐλῷ τοῦ ἀγγείου. Ἀλλ' ἡ συρραφή, λεπτεπίλεπτος καὶ δυσέργαστος οὖσα, ἀπαιτεῖ καὶ ἐργαλεῖα εἰδικά, καὶ δεξιότητα χειρουργικὴν καὶ ἀσηψίαν ἄκραν, συνθήκας ἀνεφίκτους ἐν τῇ χειρουργικῇ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Διὸ περιωρίσθη ἡ χρῆσις αὐτῆς μόνον ἐπὶ τῶν ἀρτηριῶν, ἐφ' ὧν ἡ ἀπολίνωσις θὰ ἐπέφερεν ἀφεύκτως τὸν θάνατον τοῦ κάμνοντος ἢ τὴν γάγγραιναν τοῦ μέλους.

Ἐπικουρικὰ τῆς διὰ τῶν ἄνω μεθόδων ἐπιτευχθείσης αἱμοστασίας εἶναι ἡ ἀκινησία τοῦ τραυματίου καὶ τοῦ τετρωμένου μέλους, τοποθετουμένου κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν ἀποκατάστασιν τῆς παραπλεύρου κυκλοφορίας.

Ἡ ἐκ ῥαγδαίας αἱμορραγίας *ὀξεῖα ἀναιμία* καταπολεμεῖται: α') διὰ χαμηλῆς τοποθετήσεως τῆς κεφαλῆς, τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω ἄκρων ὡς καὶ διὰ πιεστικῆς περιβολῆς τῶν ἄκρων κατὰ διεύθυνσιν κεντρόμολον· β') δι' ἐνέσεων καρδιοτονωτικῶν (αἰθέρος, καφουρούχου ἐλαίου, καφεΐνης κ.τ.τ.) καὶ δι' ἀναθερμάνσεως τοῦ τραυματίου διὰ τεχνητῶν θερμαντικῶν βοηθημάτων· καὶ πρὸ πάντων γ') δι' ὑποδορίων ἢ ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων μεγάλων δόσεων ὀροῦ φυσιολογικοῦ ὑποθέρμου, ἢ ὕδατος θερμοῦ ἀπεσταγμένου ἢ προεβρασμένου, ἢ πηκτῆς διαλελυμένης ἐν φυσιολογικῷ ὀρῷ· καὶ δ') διὰ μεταγγίσεως αἵματος, ἧς ὅμως προκριτωτέρα κρίνεται, ἐν τοῖς χειρουργείοις, ἡ ἐνδοφλέβιος ἔνεσις φυσιολογικοῦ ὀροῦ, ὡς εὐχερεστέρα, ταχυεκτέλεστος καὶ ἁπλουστέρα.

Ἐν τοῖς *νοσοκομείοις τῶν μετόπισθεν* ἡ χειρουργικὴ ἀσχολεῖται περὶ τὴν θεραπείαν τῶν ἐπιγενῶν αἱμορραγιῶν καὶ τῶν ἀνευρυσμάτων. Ἐπὶ τῶν ἐπιγενῶν αἱμορραγιῶν ματαία καὶ ἀνωφελὴς ἀποβαίνει ἡ προσπάθεια πρὸς ἀπολίνωσιν τοῦ ἀγγείου ἐν τῷ τραύματι ἐντὸς μεμολυσμένων ἱστῶν. ἡ ἀπολίνωσις ἐνεργεῖται πόρρω τοῦ τραύματος ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν καρδίαν στελέχους τῆς ἀρτηρίας καὶ μετὰ τὴν ἀπολίνωσιν ταύτην ἐφαρμόζεται ἐν ἀνάγκῃ καὶ πωματισμὸς τοῦ τραύματος. Ἐπὶ αἱμορραγιῶν ἀνεπισχέτων, ὑποτροπιαζουσῶν, ἐπιφόβων, ὡς καὶ ἐπὶ γαγγραίνης, ἐνδείκνυται ὡς ἐσχάτη καταφυγὴ ὁ ἀκρωτηριασμός. [Περὶ δὲ θεραπείας τῶν ἀνευρυσμάτων βλ. λ. ἀνευρύσματα]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Chauvel et Nimier.* Traité de chirurgie d'armée, 1890. *Ferraton.* Cours de chirurgie d'armée, 1909—1910 *Reverdin.* Leçons de chirurgie de guerre, 1910 *Delorme.* Précis de chirurgie d'armée, 1914 *Willems* Manuel de chirurgie de guerre, 1916 *Fiole.* Précis-Résumé de chirurgie de guerre, 1916. *Foisy* La Pratique de chirurgie de guerre aux Armées, 1916. *Professeur Broca.* Chirurgie de guerre et d'après-guerre, 1921.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Digitized by Google

ἀρτηριακός,—ή,—όν· ὁ ἀνήκων εἰς τὰς ἀρτηρίας, ὁ τῆς ἀρτηρίας: «ἀρτηριακὸν αἷμα».

— **ἀρτηριακὴ** *πίεσις*· βλ. πίεσις αἵματος, σφυγμομανομετρία, σφυγμομανόμετρον.

— **ἀρτηριακὸν** *αἷμα*. Αἷμα ὀξυγονοβρυθὲς (ἐρυθρὸν) εγκυκλοφορούμενον ἐν ταῖς ἀρτηρίαις. Ι. Π

—**ἀρτηριακὸς** ἢ *Γαλήνειος* ἢ *Βοτάλειος πόρος* [*'Ανατομ.*]. 'Αγγεῖον, δι' οὗ παρὰ τῷ ἐμβρύῳ κοινωνεῖ ἡ πνευμονικὴ ἀρτηρία μετὰ τοῦ κατιόντος μέρους τοῦ ἀορτικοῦ τόξου. Τῶν πνευμόνων μὴ λειτουργούντων κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν περίοδον, τὸ αἷμα τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, τ. ἔ. τῆς δεξιᾶς κοιλίας τῆς καρδίας, διὰ τοῦ πόρου τούτου διοχετεύεται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἀορτὴν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἐμβρύου. Τοῦτο δὲ ἄλλως τε συμβαίνει καὶ διότι τὸ εἰς τὴν δεξιὰν κοιλίαν ἀθροιζόμενον αἷμα ἔχει ἤδη ὀξυγονωθῆ ὡς συμμιγὲν μετὰ τοῦ ἐκ τῆς ὀμφαλικῆς φλεβὸς (τοῦ πλακοῦντος) αἵματος. Ἐφόσον δὲ ὑφίσταται ἡ πλακούντειος ἀναπνοή, ὁ μὲν ἀρτηριακὸς πόρος εἶναι εὐρύς, αἱ δὲ πνευμονικαὶ ἀρτηρίαι ἀνανάπτυκτοι. Μετὰ τὸν τοκετὸν ὅμως, διακοπτομένης τῆς πλακουντείου καὶ ἀρχομένης τῆς πνευμονικῆς ἀναπνοῆς, αἱ μὲν πνευμονικαὶ ἀρτηρίαι ἀνευρύνονται, ὁ δὲ ἀρτηριακὸς πόρος στενοῦται καὶ κατὰ μικρὸν ἀποφράσσεται, μεταβαλλόμενος εἰς σύνδεσμον. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

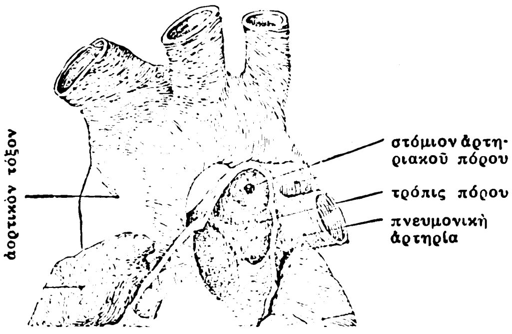

'Αορτικὸν τόξον καὶ ἀρτηριακὸς πόρος νεογνοῦ.

— **ἀρτηριακὸς** *κύκλος* [*'Ανατομ.*]. Καλεῖται ἐπίσης καὶ *ἀρτηριακὸν ἑξάγωνον* καὶ *Βιλλίσειος Στέφανος*. Αἱ ἀρτηρίαι τοῦ ἐγκεφάλου (κλάδοι ληκτικοὶ τῆς ἔσω καρωτίδος καὶ τῆς σπονδυλικῆς ἀρτηρίας) ἑνούμεναι κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ ἀπαρτίζουσι τὸν ἀρτηριακὸν κύκλον, οὗ αἱ μὲν δύο πρόσθιαι πλευραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν προσθίων ἐγκεφαλικῶν ἀρτηριῶν καὶ τῆς προσθίας ἀναστομωτικῆς, αἱ δὲ δύο πλάγιαι ἐκ τῶν ὀπισθίων ἀναστομωτικῶν (πασῶν κλάδων τῆς ἔσω καρωτίδος), αἱ δὲ δύο ὀπίσθιαι ἐκ τῶν ὀπισθίων ἢ ἐν τῷ βάθει ἐγκεφαλικῶν ἀρτηριῶν (κλωνίων τῆς σπονδυλικῆς στήλης). Ι. Π.

ἀρτηρίδιον (τό)· μικρὰ ἀρτηρία (βλ. λ.).

ἀρτηριῖτις [*'Ιατρ.*]. Καλεῖται οὕτω ἡ φλεγμονὴ τοῦ τοιχώματος ἀρτηρίας τινός. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοίχωμα τῶν ἀρτηριῶν ἀνατομικῶς διακρίνεται εἰς ἔξω, μέσον καὶ ἔσω χιτῶνα, διὰ τοῦτο καὶ ἡ φλεγμονώδης ἀλλοίωσις τοῦ τοιχώματος τῶν ἀρτηριῶν, ἀναλόγως τοῦ χιτῶνος, ἐν ᾧ πρωτογενῶς ἑδράζεται αὕτη καὶ ἐξ οὗ εἶτα δύναται νὰ ἐπεκτείνηται καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς χιτῶνας, διακρίνεται εἰς *περιαρτηριῖτιδα*, *μεσαρτηριῖτιδα* καὶ *ἐνδαρτηριῖτιδα*. Ἡ ἀρτηριῖτις δύναται νὰ διατρέχῃ ὀξεῖαν ἢ χρονίαν πορείαν καὶ ἀπαντᾶται ὑπὸ τας ἑξῆς κυρίας μορφάς: 1) *ὀξεῖαι ἀρτηριῖτιδες*, 2) *χρόνιαι ἀρτηριῖτιδες*, 3) *εἰδικαὶ ἀρτηριῖτιδες*.

1ον) 'Οξεῖαι ἀρτηριῖτιδες. Αὗται ἀπαντῶσιν ὑπὸ δύο μορφάς:

α) Ὡς *ὀξεῖαι περιαρτηριῖτιδες*, αἱ ὁποῖαι, ὡς προερχόμεναι κατ' ἐπινέμησιν ἐκ παρακειμένων ταῖς ἀρτηρίαις ἀποστημάτων ἢ μεμολυσμένων τραυμάτων, ἑδράζονται πρωτογενῶς εἰς τὸν ἔξω χιτῶνα καὶ ἐξ αὐτοῦ δύνανται νὰ ἐξικνῶνται μέχρι τοῦ ἔσω χιτῶνος. Ὁ ἔξω χιτὼν κατ' αὐτὰς μικροσκοπικῶς ἐπιδεικνύει φλεγμονώδεις διηθήσεις, ἐπίσης καὶ οἱ λοιποὶ χιτῶνες (μέσος καὶ ἔσω), ὅταν ἡ φλεγμονὴ ἐπινέμηται καὶ εἰς αὐτούς. Ὁ ἔσω χιτὼν κατὰ τὰς ἑστίας τῆς φλεγμονώδους διηθήσεως διογκοῦται ὀζοειδῶς. Ὅταν δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ὀζοειδοῦς ταύτης προεξοχῆς τακῇ, τότε δύναται τὸ πυῶδες περιεχόμενον αὐτοῦ νὰ ἐκχυθῇ ἐντὸς τοῦ αὐλοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐξηλκωμένης ἤδη ἐπιφανείας τοῦ ἔσω χιτῶνος νὰ σχηματισθῶσι θρόμβοι· ἄλλοτε δ' ὅμως ἀντὶ τῆς ἐπεξεργασίας ταύτης ἐπέρχεται παραγωγικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἔσω χιτῶνος πρὸς κάλυψιν τῶν καταστραφέντων μερῶν αὐτοῦ.

β) Ὡς *ὀξεῖα θρομβοενδαρτηριῖτις*, ἥτις παράγεται εἰς τὰς μεγάλας ἀρτηρίας (ἀορτή, πνευμονικὴ ἀρτηρία) ἄνευ καταφανοῦς αἰτίας. Συνήθως ἡ θρομβοενδαρτηριῖτις ἀνσφαίνεται ἐπὶ θρομβοενδοκαρδίτιδος κατ' ἐπέκτασιν αὐτῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ὀφείλεται εἰς ἐμβολὴν τῶν ἀγγείων τῶν ἀγγείων (vasa vasorum). Ἐκ τοῦ ἔσω δὲ τοιχώματος δύναται ἡ φλεγμονώδης ἀλλοίωσις νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν μέσον καὶ τὸν ἔξω χιτῶνα, τηκομένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τούτων. Ἐκ τῶν ἀλλοιώσεων τούτων τὸ τοίχωμα τῶν ἀρτηριῶν, καθιστάμενον εὐένδοτον τῇ πιέσει τοῦ αἵματος ἢ εὔθρυπτον, δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν γνησίων ἢ νόθων *ἀνευρυσμάτων*.

2ον) ***Χρόνιαι ἀρτηριῖτιδες***. Κατ' αὐτὰς πρόκειται περὶ φλεγμονώδους παραγωγικῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἰνώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ, ἐξ οὗ ἀπαρτίζονται ὅ τε ἔξω καὶ ὁ ἔσω χιτὼν τῶν ἀρτηριῶν. Ἡ παραγωγικὴ αὕτη ἀντίδρασις εἶναι ἐπακόλουθος πρωτογενοῦς φλεγμονώδους κυτταρικῆς διηθήσεως αὐτῶν. Ὡς μορφὰς τῶν χρονίων ἀρτηριιτίδων διακρίνομεν τὴν *ἀποφρακτικὴν* ἐνδαρτηριῖτιδα καὶ τὴν *ὀζώδη* περιαρτηριῖτιδα.

α) Κατὰ τὴν *ἀποφρακτικὴν ἐνδαρτηριῖτιδα* ἐπέρχεται ἰσχυρὰ ἀνάπτυξις τοῦ ἔσω χιτῶνος ἐξικνουμένου μέχρις ἀτελοῦς ἢ τελείας ἀποφράξεως τοῦ αὐλοῦ τοῦ ἀγγείου. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις τὴν ἀπόφραξιν ἀποτελεῖ ὀργανοποιηθεὶς θρόμβος τις. Ὁ παχυνθεὶς ἔσω χιτὼν πολλάκις ἀποτιτανοῦται ἢ ὀστεοποιεῖται. Εἰς τὴν μορφὴν ταύτην ὑπάγεται ἡ ἰδιοπαθής, κληθεῖσα, ἀποφρακτικὴ ἐνδαρτηριῖτις τῶν ἄκρων, ἥτις συνεπάγεται διαλείπουσαν χωλότητα (βλ. λ.) αὐτῶν ἢ κάλλιον εἰπεῖν διαλειπούσας κινητικὰς διαταραχάς. Ἀναλόγους διαταραχὰς ὡς εἰς τὰ κάτω ἄκρα παρατηροῦμεν ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἄνω ἄκρα καὶ ὁτὲ μὲν εἰς τὸ ἕν, ὁτὲ δ' εἰς ἀμφότερα, σπανίως δὲ εἴς τε τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἄκρα τοῦ αὐτοῦ πάσχοντος ἀτόμου. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἄκρων περιεγράφησαν τοιαῦται διαλείπουσαι κινητικαὶ διαταραχαί, ἕνεκα ἀποφρακτικῆς ἀρτηριῖτιδος, καὶ εἰς ἕτερα ὄργανα τοῦ σώματος, ὡς τὸ ἔντερον, τὴν γλῶσσαν, τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ τοιούτων διαταραχῶν τῶν ἄκρων.

Ἐνῷ παθολογοανατομικῶς αἱ ἀποφρακτικαὶ ἀλλοιώσεις τῶν ἀρτηριῶν ἐπὶ τοιούτων κινητικῶν διαταραχῶν κατ' ἀρχὰς ἀπεδίδοντο εἰς τὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν, ὁ Benda (1911) καὶ ὁ Schirmann (1919) κ. ἄ. ὑπήγαγον ταύτας εἰς τὰς ἀρτηριῖτιδας.

Μακροσκοπικῶς αἱ ἀρτηρίαι παρουσιάζουν πάχυνσιν, σκλήρυνσιν, συμφύσεις τοῦ ἔξω αὐτῶν χιτῶνος μετὰ τῶν πέριξ, μεγάλην στένωσιν τοῦ αὐλοῦ ἢ καὶ τελείαν ἀπόφραξιν αὐτοῦ. Μικροσκοπικῶς δὲ παρατηρεῖται ἔντονος παραγωγικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἔσω χιτῶνος, καταλήγουσα εἰς σκλήρυνσιν, καταθέσεις αἱμοχρωστικῶν οὐσιῶν, φλεγμονώδεις στρογγυλοκυτταρικὰς διηθήσεις ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἔξω χιτῶνι, ἐὰν δὲ ἐντὸς τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχῃ θρόμβος αἵματος, οὗτος ὀργανοποιεῖται.

Ἐπίσης τοιαῦται ὅμοιαι διαλείπουσαι κινητικαὶ διαταραχαὶ περιεγράφησαν ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων (Erb, Veiel, Greig κ.λ.π.) καὶ ἐπὶ ἀποφρακτικῶν ἐνδοφλεβιτίδων.

β') Κατὰ τὴν *ὀζώδη περιαρτηριῖτιδα* πρόκειται περὶ περιγεγραμμένης φλεγμονῆς τοῦ ἔξω χιτῶνος τῶν ἀρτηριῶν, ἥτις χαρακτηρίζεται διὰ λευκοκυτταρικῆς διηθήσεως καὶ τῶν τριῶν χιτώνων, μετὰ θρομβώσεως ἐν τῷ αὐλῷ αὐτῶν, ὡς καὶ δι' ἀνευρυσμάτων, προερχομένων ἐκ ῥήξεως χιτώνων τινῶν ἢ καὶ τοῦ ὅλου τοιχώματος. Αἱ τοιαῦται ἀλλοιώσεις ἀπαντῶσι καθ' ἑστίας καὶ μάλιστα συχνάκις πολυαρίθμους, αἵτινες ὅταν ἰῶνται ἐναπολείπουσιν οὐλάς, ἀποφρακτικὰς παχύνσεις τοῦ ἔσω χιτῶνος, ὀργανοποιουμένους θρόμβους. Ἡ ἀσθένεια αὕτη προσβάλλει ἀποκλειστικῶς τὰς μυϊκοῦ τύπου ἀρτηρίας καὶ πολλάκις συγχρόνως πολλὰς ἀρτηρίας. Ὡς αἰτία τῆς ἀρτηριῖτιδος ταύτης φέρονται οἱ σταφυλόκοκκοι καὶ διάφορα ἄλλα μικρόβια.

3ον) Εἰδικαὶ ἀρτηριῖτιδες. Τοιαῦται εἶναι αἱ φλεγμονώδεις ἀλλοιώσεις τῶν ἀρτηριῶν, αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὰ βακτήρια τῆς φυματιάσεως καὶ εἰς τὴν συφιλιδικὴν σπειροχαίτην, καὶ ἐκ τούτου διακρίνονται εἰς *φυματικὰς* καὶ εἰς *συφιλιδικάς*.

α) Ἡ *φυματικὴ ἀρτηριῖτις* ἀπαντᾶται ὡς φυματικὴ περιαρτηριῖτις ἢ ἐνδαρτηριῖτις καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐν τοῖς χιτῶσι τούτοις μικρῶν φυματίων, ἅτινα ὅταν συρρέωσι πρὸς ἄλληλα καὶ τυροειδοποιοῦνται σχηματίζουσι μεγάλην τυροειδοποιημένην ἑστίαν, ἐπεκτεινομένην εἰς τὸ ὅλον τοίχωμα, ἥτις δύναται νὰ διαρραγῇ πρὸς τὰ ἐκτὸς τοῦ ἀγγείου ἢ πρὸς τὰ ἐντός, ὁπότε, ἐκχυομένης τῆς τυροειδοῦς μάζης ἐντὸς τοῦ κυκλοφοροῦντος αἵματος, δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν ὀξείας καθολικῆς κεγχροειδοῦς φυματιάσεως, νόσου θανατηφόρου.

β) Ἡ *συφιλιδικὴ ἀρτηριῖτις*, ἀπαντᾶται κατὰ τὸ τριτογενές, σπανίως τὸ δευτερογενές, στάδιον τῆς νόσου. Εἰς τὴν ἀορτὴν ἡ φλεγμονὴ ἐξορμᾶται ἐκ τοῦ ἔξω καὶ μέσου χιτῶνος, ἐνῷ ὁ ἔσω ἐπακολούθως δύναται νὰ συμμετέχῃ, ὑπερπλασσόμενος. Ἡ κατ' ἐξοχὴν δ' ἕδρα τῆς συφιλιδικῆς ἀορτίτιδος εἶναι ὁ ἀνιὼν κλάδος τῆς ἀορτῆς. Παθολογοανατομικῶς ἐξεταζόμεναι αἱ ἀλλοιώσεις ἀποδεικνύεται ὅτι συνίστανται ἐκ κομμιωμάτων, διαφόρου μεγέθους καὶ ἀριθμοῦ. Εἰς τὰς μικρὰς ἀρτηρίας ὁ ἔσω χιτὼν παρουσιάζει παραγωγικὴν ἀνάπτυξιν, ὁ ἔξω χιτὼν ἐκτεταμένην κυτταρικὴν διήθησιν, ἐνῷ ὁ μέσος παραμένει ἀβλαβής. Β. ΦΩΤΑΚΗΣ

ἀρτηριολόγος (ὁ)· ὁ περὶ τὴν ἔρευναν, τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῶν ἀρτηριῶν ἰδίᾳ ἀσχολούμενος.—'Αφηρ. οὐσιαστ. *ἀρτηριολογία*.—'Επίθ. *ἀρτηριολογικός*.

ἀρτηριοξηρία (ἡ) [*'Ιατρ.*]. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου (ἐκ τοῦ *ἀρτηρία* καὶ *ξηρὸς*) καθορίζεται βλάβη τις τῶν ἀρτηριῶν διαφέρουσα τελείως τῆς χρονίας ἀρτηριῖτιδος, ὀφειλομένη δὲ εἰς τὴν ὀργανικὴν ἐξασθένησιν ἢ τὸ πρόωρον γῆρας. Ὁ ὅρος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Boy-Tessier. Μ. Ν. Κ.

ἀρτηριοπάθεια (ἡ)· πάθησις τῶν ἀρτηριῶν (βλ. λ. ἀρτηριῖτις, ἀρτηριοξηρία, ἀρτηριοσκλήρυνσις).

ἀρτηριορραγία (ἡ)· διάρρηξις ἀρτηρίας, αἱμορραγία ἀπό τινος ἀρτηρίας.

ἀρτηριοσκλήρυνσις (ἡ), ἢ ***ἀρτηριοσκλήρωσις*** καὶ ***ἀρτηριοσκληρία***· ἡ σκλήρυνσις τῶν ἀρτηριῶν, ἡ νόσος τῶν ἀρτηριῶν, καθ' ἣν ἐλαττοῦται ἡ φυσικὴ αὐτῶν ἐλαστικότης.

—[ΙΑΤΡ.] Οὕτω κοινῶς καλεῖται ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη πάθησις τῆς προκεχωρηκυίας ἡλικίας τῶν ἀνθρώπων, καθ' ἣν τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα ὑφίστανται ἀπώλειαν τῆς φυσιολογικῆς αὐτῶν ἐλαστικότητος, καθιστάμενα σκληρά. Ἡ σκληρότης αὕτη τῶν ἀγγείων ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν πάχυνσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀποτιτάνωσιν τοῦ τοιχώματος αὐτῶν. Εἰς τὰ μεγάλα ἀγγεῖα ἡ ἐκ τῆς παχύνσεως ταύτης στένωσις τοῦ αὐλοῦ, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης διαμέτρου τούτου, δὲν διαταράσσει τοσοῦτον καταφανῶς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ὅσον εἰς τὰ μικρὰν τὴν διάμετρον τοῦ αὐλοῦ ἔχοντα μικρὰ ἀγγεῖα καὶ δὴ τὰ τριχοειδῆ, τὰ ὁποῖα, ἀποφρασσόμενα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἢ καὶ παντελῶς, προκαλοῦσι σοβαρὰς καὶ ἐπικινδύνους λειτουργικὰς διαταραχὰς τῆς διατροφῆς τῶν ἱστῶν καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος. Ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις προσβάλλει πρὸ παντὸς τὰ πλούσια εἰς ἐλαστικὰς ἶνας μεγάλα ἀγγεῖα (*ἀορτήν, καρωτίδας, λαγονίους ἀρτηρίας* κλπ.), ἀλλὰ συχνάκις ἐπίσης γενικεύεται καθ' ὅλον τὸ ἀγγειακὸν σύστημα καὶ προσβάλλει καὶ αὐτὰ τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα, ὁπότε τὰ ἐπακόλουθα ταύτης εἶναι *μαλάκυνσις* (ἐγκεφάλου), *αἱμορραγίαι*, *ἀτροφίαι*, *νεκρώσεις* καὶ *γάγγραιναι* τῶν ἱστῶν καὶ ὀργάνων τοῦ σώματος. Ἂν καὶ εἶναι πάθησις τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ἐν τούτοις ἡ πρώτη ἔναρξις αὐτῆς ὀπισθοδρομεῖ μέχρις αὐτῆς τῆς νεαρᾶς βρεφικῆς καὶ παιδικῆς ἡλικίας, ὑπὸ οὐχὶ σκληρυντικὴν μορφήν, ἀλλὰ τοὐναντίον ὑπὸ μαλθακὴν τοιαύτην. Τὸ τοιοῦτον ἐγένετο παραδεκτὸν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὰς νεκροτομὰς νεαρῶν ἀτόμων οὐχὶ σπανίως παρατηρεῖται, ὅτι τὰ πρῶτα στάδια τῆς παθήσεως συνίστανται ἐκ λιποειδῶν (μαλθακῶν) ἀλλοιώσεων τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔσω χιτῶνος τῶν ἀγγείων, αἱ ὁποῖαι σαφῶς ἐμφανίζονται ἐπὶ τοῦ ἄλλως στίλβοντος λείου χιτῶνος ὡς κιτρινωπαί, τεθολωμέναι ἑστίαι. Ἡ *λιποειδώσις* αὕτη ὀφείλεται εἰς λιποειδῆ τινα διήθησιν τοῦ ἰνώδους καὶ ἐλαστικοῦ ἱστοῦ, ἐξ οὗ ἀπαρτίζεται οὗτος, ὑπὸ μορφὴν μαλθακῶν ὑποκιτρίνων, οὐχὶ στιλβουσῶν στρογγύλων ἢ ἀκανονίστων κηλίδων, αἱ ὁποῖαι τέλος μεταβάλλονται εἰς πολτώδη μᾶζαν, παρομοίαν πρὸς *ἀθήρην* (ἄλευρον ζειάς καὶ σίτου καὶ ὁ ἐκ τούτων μετὰ γάλακτος βεβρασμένος ζωμός, πολτός, παρ' Αἰγυπτίοις, κοινῶς *κουρκούτι*).

Μικροσκοπικῶς ἐξεταζόμεναι αἱ ἀθηρωματώδεις αὗται ἀλλοιώσεις τῶν ἀγγείων, ἐμφανίζονται ὡς ἀποτελούμεναι ἐκ λιποειδώσεως τοῦ ἔσω ἐλαστικοῦ πετάλου τοῦ ἔσω χιτῶνος αὐτῶν, ὅστις χωρίζει τοῦτον τοῦ μέσου χιτῶνος (μυοελαστικοῦ χιτῶνος). Συνίσταται δ' αὕτη ἐξ ἐναποθέσεως διὰ διηθήσεως λεπτοτάτων κοκκίων ἐστέρων χοληστερίνης ἐν τῇ κολλογόνῳ οὐσίᾳ τῶν ἐλαστικῶν ἰνῶν, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ ἔσω ἐλαστικὸν πέταλον. Ἡ λιποειδὴς αὕτη ἐναπόθεσις συμβαίνει μετὰ προηγουμένην ἐξοίδησιν ἐξ ὀρώδους ἐμποτίσεως τῆς κολλογόνου οὐσίας τῶν ἐλαστικῶν ἰνῶν. Ὁ ὑπεράνω τοῦ ἀφοριστικοῦ καὶ κυκλικοῦ τούτου ἐλαστικοῦ πετάλου ἔσω χιτὼν δύναται ἢ οὐ νὰ ἐπιδεικνύῃ, κατὰ τὰς πρώτας ἐνάρξεις τῆς παθήσεως, ἐλαχίστας ἀλλοιώσεις, συνισταμένας εἰς ἐξοίδησιν τοῦ ἰνώδους καὶ ἐλαστικοῦ αὐτοῦ ἱστοῦ. Σὺν τῇ αὐξήσει τῆς ἡλικίας αὐξάνεται ἡ λιποειδὴς ἐναπόθεσις ἐν τῇ κολλογόνῳ οὐσίᾳ τοῦ ἔσω ἐλαστικοῦ πετάλου, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν ἐλαστικῶν καὶ ἰνοσυνδετικῶν ἰνῶν τοῦ ὅλου ἔσω χιτῶνος (*Benda, Tawara, Aschoff*) καὶ οὕτω παράγεται μία καθαρῶς λιποειδὴς (κυτταρικὴ καὶ μεσοκυττάριος) ἑστία. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ αὐξανομένης τῆς ὀρώδους ἐμποτίσεως τῶν ἰνῶν καὶ κυττάρων, ὡς καὶ τῆς λιπώδους ἐναποθέσεως ἡ ὅλη ἑστία προβάλλει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἐξικνουμένης μέχρι τῆς

Digitized by Google

ἐπιπολῆς ἐνδοθηλιακῆς στιβάδος τοῦ ἔσω χιτῶνος. Ἐπομένως κατὰ τὴν παθολογικὴν ταύτην ἐπεξεργασίαν ἡ ἀρχικὴ καὶ οὐσιώδης ἀλλοίωσις εἶναι ἡ ἐκ τοῦ ἔσω ἐλαστικοῦ πετάλου ἀρχομένη ἐξοίδησις τοῦ ἔσω χιτῶνος τοῦ ἀγγείου, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὴν παρὰ φύσιν ἐξ ὀρώδους ὑγροῦ ἐμπότισιν καὶ ἡ εἶτα προϊοῦσα διάχυτος ἐναποταμίευσις λεπτοκοκκιώδους λίπους. Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν, αἵτινες εἰρήσθω οὐδεμίαν σημαντικὴν διαταραχὴν ἐπιφέρουσι, παραμένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στάσιμοι καὶ δὲν ἐξελίσσονται περαιτέρω. Ὁ σχηματισμὸς τῶν τοιούτων ἑστιῶν τῶν συνισταμένων ἐξ ὀρώδους ἐμποτίσεως καὶ λιπώδους ἐναποταμιεύσεως, ἵνα ἐπέλθῃ ἀνάγκη τῆς συνυπάρξεως δύο συντελεστῶν, ἑνὸς μηχανικοῦ, ὅστις ἐπιτρέπει τὴν διείσδυσιν τοῦ πλάσματος τοῦ αἵματος εἰς θέσεις τοῦ ἔσω χιτῶνος τῶν ἀγγείων, αἵτινες φυσικῶς ὑφίστανται πλειότερον τὴν δύναμιν τῆς πιέσεως τοῦ κυκλοφοροῦντος αἵματος, καὶ ἑνὸς φυσικοχημικοῦ, τῆς ὑπερφορτώσεως τοῦ πλάσματος εἰς λιποειδῆ, ἰδίως εἰς ἐστέρας χολεστερίνης. Ἄνευ τῆς συνυπάρξεως ἀμφοτέρων τῶν παραγόντων τούτων οὐδεμία λιποείδωσις συμβαίνει. Ἡ βρεφικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία ἔχει ὑψωμένην τὴν κατακράτησιν τῶν ἐστέρων τῆς χολεστερίνης ἐν τῷ αἵματι. Δύναται δὲ ἡ χολεστερίνη νὰ ἐξαφανισθῇ πλήρως, ὅταν ἡ παρεχομένη τροφὴ στερῆται λιποειδῶν, ὁπότε, ὡς ἀπέδειξαν καὶ αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου παρατηρήσεις, ἕνεκα τῆς ἐλλιποῦς καὶ ἀτελοῦς διατροφῆς τῶν ἀτόμων, ἡ ἀθηρωμάτωσις ἀνεχαιτίζετο. Ἡ λιποείδωσις τοῦ ἔσω χιτῶνος δυσκόλως εἰσδύει κατὰ βάθος τοῦ τοιχώματος τοῦ ἀγγείου, ἂν καὶ ἀναφέρονται εἴς τινας περιπτώσεις καὶ διεισδύσεις προσβάλλουσαι καὶ αὐτὸν τὸν μυοελαστικὸν μέσον χιτῶνα τῶν ἀγγείων. Ὁ πέριξ τῆς λιποειδοῦς ἑστίας ἱστὸς εἶναι διαπεποτισμένος ὑπὸ ὀρώδους ὑγροῦ. Κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τῆς ζωῆς αἱ λιποειδεῖς αὗται ἑστίαι ἄρχονται τηκόμεναι, καταστρεφομένων ὅλων τῶν ἐν αὐταῖς λιποειδῶς διηθημένων κυττάρων, ἰνῶν καὶ οὕτω μεταβάλλονται εἰς κοίλους χώρους, ἀληθεῖς φλυκταίνας, πλήρεις ἀμόρφου πολτώδους μάζης. Ἡ μᾶζα αὕτη συνίσταται ἐκ λιποσφαιρίων, λεπτοτάτων λιποειδῶν σταγονιδίων. Ἐπειδὴ δ' ἡ πολτώδης αὕτη μᾶζα ὁμοιάζει πρὸς ἀθήρην, διὰ τοῦτο ἡ παθολογικὴ αὕτη ἐπεξεργασία ἐκλήθη *«ἀθηρωμάτωσις»* ἢ *«ἀθηρωματώδης ἀλλοίωσις τῶν ἀγγείων»*, ὑπ' ἄλλων δὲ ὅλως κακῶς καὶ *«ἀθηρωματώδης ἐκφύλισις τῶν ἀγγείων»*, καθότι οὐδεμία ἀθηρωματώδης ἐκφύλισις ὑφίσταται, ἀλλὰ ἀθηρωματώδης ἀλλοίωσις.

Αἱ ἀθηρωματώδεις ἑστίαι δύνανται νὰ λάβωσι καλοήθη ἢ κακοήθη πορείαν. Κατὰ μὲν τὴν καλοήθη δύνανται νὰ συμβῶσιν εἴτε ἀπορρόφησις εἴτε ἀποτιτάνωσις τῆς ἀθηρωματώδους ἑστίας, ὁπότε αἱ μαλθακαὶ ἀθηρωματικαὶ ἑστίαι μεταβάλλονται εἰς λευκοκιτρίνας ἀποτιτανωμένας πλάκας (ἀθηρωματικαὶ πλάκες), αἵτινες, ὅταν εἶναι πολλαπλαῖ ἢ ἔχουσιν ἀρκετὴν κατὰ μῆκος τοῦ ἀγγείου ἐπέκτασιν, ἐπιφέρουσι τὴν κατὰ μῆκος σκλήρυνσιν τῶν ἀγγείων (ἀθηροσκλήρυνσις), εἴτε συμβαίνει οὐλοποίησις, οὐλώδης μεταμόρφωσις τῆς ἀθηρωματώδους ἑστίας, καθ' ἣν ἐπέρχεται παραγωγικὴ ἀντίδρασις τοῦ πέριξ τοῦ ἀθηρώματος ὑγιοῦς ἰνώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ, τουτέστι πλάσσονται κύτταρα ἰνώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ πέριξ τοῦ ἀθηρώματος, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ καλύπτουσι τὴν ὅλην ἑστίαν τοῦ ἀθηρώματος καὶ μεταβάλλουσι ταύτην εἰς στερεάν, σκληράν, οὐλώδη ἑστίαν, ἤτοι εἰς παχεῖαν οὐλήν, ὁπότε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ αἱ ἐν τῷ βάθει ἐγκεκλεισμέναι πολτώδεις μᾶζαι βαθμηδὸν ἀπορροφοῦνται, ἐξαφανίζονται καὶ ἡ ὅλη ἀθηρωματικὴ κοιλότης μεταπίπτει εἰς σκληρὸν οὐλώδη ἱστόν. Ὁ ἱστὸς οὗτος σπανιώτατα δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ὑπόκειται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἀσβεστοποίησιν καὶ ἐνίοτε μάλιστα εἰς ἀποστέωσιν (ἀθηροσκλήρυνσις, ἀρτηριοσκλήρυνσις). Κατὰ δὲ τὴν κακοήθη πορείαν ἡ πολτώδης μᾶζα, ἤτοι ἡ ὅλη ἀθηρωματώδης ἑστία, καθίσταται ὁσημέραι μεγαλυτέρα, ὁπότε ὑπόκειται εἰς ρήξεις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ ἔκχυσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἐν τῷ κυκλοφοροῦντι αἵματι, ὁπότε οὐ μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ προκληθῶσι σοβαραὶ συνέπειαι (μολύνσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐμβολαί, αἱμορραγίαι, ἀνευρύσματα, νεκρώσεις, μαλακύνσεις), ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπέλθῃ αἰφνίδιος θάνατος.

Μετὰ τὴν τελείαν ἢ ἀτελῆ ταύτην ἔκχυσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἀθηρωματικῆς κοιλότητος, αἱ ἀθηρωματικαὶ ἑστίαι μεταβάλλονται εἰς ἕλκη *(ἀθηρωματικὰ ἕλκη)* ἢ καὶ καλύπτονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ ἐπικινδύνων μαζῶν θρόμβων αἵματος, οἱ ὁποῖοι πάλιν, ἀποσπώμενοι ὑπὸ τοῦ ροῦ τοῦ αἵματος, δύνανται νὰ προκαλῶσιν ἐπικινδύνους ἐμβολάς. Τὰ ἀθηρωματικὰ ἕλκη προδιαθέτουσιν εἰς γνήσια ἢ νόθα ἀνευρύσματα.

Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης περιγραφῆς ἐμφαίνεται ὅτι ἡ γεροντικὴ ἀρτηριοσκλήρυνσις δὲν ἄρχεται ὡς σκλήρυνσις τῶν ἀρτηριῶν, ἀλλὰ ὡς νεανικὴ ἀθηρωμάτωσις, ἤτοι ὅτι ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις εἶναι τὸ τελευταῖον στάδιον μιᾶς κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν ἀρχομένης παθήσεως τῶν ἀγγείων, ἐκ τούτου δὲ ὑπὸ τοῦ *Marchand* προὐτάθη ὅπως ἡ εἰρημένη πάθησις ὀνομασθῇ *«ἀθηροσκλήρυνσις»* καὶ οὐχὶ *«ἀρτηριοσκλήρυνσις»*, ὅρος μὴ συμπεριλαμβάνων οὐ μόνον τὰς ἀθηρωματώδεις ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς δυναμένας ν' ἀπαντῶσιν ἀθηροσκληρύνσεις τῶν φλεβῶν. Ὅθεν διὰ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεων γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἀθηρωμάτωσις τῶν ἀγγείων εἶναι ἡ πρωτογενὴς ἀλλοίωσις αὐτῶν, ἡ δὲ σκλήρυνσις εἶναι ἐπακόλουθος ταύτης (δευτερογενὴς ἀλλοίωσις).

Ἡ ἀθηρωμάτωσις τῶν ἀγγείων εἶναι πάθησις, ἥτις παρατηρεῖται εἰς πάσας τὰς ἡλικίας τῆς ζωῆς, κατά τε τὴν ἀνιοῦσαν καὶ κατιοῦσαν περίοδον, ἐνῷ ἡ ἀθηροσκλήρυνσις παρατηρεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τῆς ζωῆς. Ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος ἔδωκεν ὄντως ἀφορμήν, ὅπως ἐξετασθῶσι τὰ πτώματα ἐκείνων τῶν προσώπων, ἅτινα ἔπιπτον ἐν πλήρει ὑγείᾳ νεκρὰ ἐξ ἐχθρικῶν βλημάτων καὶ ἐπιβεβαιωθῇ ἔτι πλεῖον ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχή. Ἐξ ὅλων τῶν δημοσιευθεισῶν στατιστικῶν παραθέτομεν κατωτέρω τὴν τοῦ *Mönckenberg* τὴν ἀφορῶσαν τὴν ἀθηρωμάτωσιν καὶ ἀθηροσκλήρυνσιν τοῦ ἔσω χιτῶνος τῆς ἀορτῆς:

Κάτω	τῶν	20	ἐτῶν	14	περιπτώσεις	ἀθηρωματώσεως,	ἐξ	ὧν	5	ἐπεδείκνυον	ἀθηροσκλήρυνσιν	35,7%
»	»	25	»	45	»	»	»	»	34	»	»	75,6%
»	»	30	»	20	»	»	»	»	18	»	»	90 %
»	»	35	»	15	»	»	»	»	12	»	»	80 %
»	»	40	»	16	»	»	»	»	16	»	»	100 %
»	»	45	»	1	»	»	»	»	1	»	»	100 %

Τοιαύτας περίπου ἀναλογίας ἔσχον καὶ οἱ ἄλλοι παθολογοανατόμοι τοῦ μετώπου.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν μέχρι τοῦ 40 ἔτους τῆς ἡλικίας ἤτοι τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τῆς ζωῆς, καθ' ἣν ἐπικρατεῖ ἡ ἀθηρωμάτωσις, ἀπαντῶσι λεπταὶ κίτριναι γραμμώσεις ἢ λεπταὶ κηλῖδες ἐπὶ τοῦ ἔσω τοιχώματος τῆς ἀορτῆς, ἰδίως ἐν ταῖς θέσεσιν, ἐξ ὧν ἐκπορεύονται ἕτεραι ἀγγειακαὶ διακλαδώσεις. Ἡ *ἀορτὴ* οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑφίσταται ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐλαστικότητά της καὶ οὐδεμίαν ἔκτασιν τῶν τοιχωμάτων αὐτῆς. Ἐπομένως ἡ μέχρι τινὸς οὕτω καλουμένη *«λιπώδης ἐκφύλισις»* τοῦ ἔσω χιτῶνος τῶν νεαρῶν ἀτόμων, νῦν καθορίζεται ὅτι οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ ἐνωρὶς ἔναρξις τῆς ἀθηρωματώσεως. Ἡ ἀθηροσκλήρυνσις τῆς ἀπὸ τοῦ 40 ἔτους κατιούσης ἡλικίας τῆς ζωῆς συνίσταται εἰς ἀνάπτυξιν πλακοειδῶν στρογγύλων ἢ ἐπιμήκων, λείων ἢ ἀνωμάλων προεχουσῶν παχύνσεων, λευκῶν, ὠχροφαίων. Μικροσκοπικῶς ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ παχύνσεις αὗται συνίστανται οὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτῶν διαποτιστικῶν ἐπεξεργασιῶν, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἰσχυρᾶς αὐξήσεως τοῦ ἰνώδους συνδετικοῦ ἱστοῦ τοῦ ἔσω χιτῶνος τῆς ἀορτῆς, ὅστις πάλιν ὑφίσταται νέας βλάβας, ἐξ ὧν ἐπέρχονται τήξεις τῶν μαζῶν τῶν ἰνῶν καὶ ὑαλοειδὴς μεταμόρφωσις. Ἐνῷ κατὰ τὴν ἀνιοῦσαν περίοδον ἡ ἀθηρωματώδης ἐπεξεργασία δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ, κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τὸ τοιοῦτον ἀποκλείεται. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, ὅτι κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τῆς ζωῆς αἱ ἀθηρωματώδεις ἐπεξεργασίαι οὐ μόνον ἐξικνοῦνται εἰς ὑπερβολικὸν μέγεθος, ἀλλὰ καὶ ὑφίστανται περαιτέρω μεταμορφώσεις, αἵτινες ἐλλείπουσιν ἐντελῶς κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν. Οἱ μετὰ λιποειδῶν οὐσιῶν κατὰ τὴν κατιοῦσαν ἡλικίαν τῆς ζωῆς ἐπιφορτωμένοι ἱστοί, κύτταρα καὶ μεσοκυττάριος οὐσία νεκροῦνται καὶ αἱ νεκρώσεις αὗται ἀποσυντίθενται, ἰδίως αἱ λιποειδεῖς οὐσίαι. Οἱ ἐστέρες τῆς χολεστερίνης ἀποσυντίθενται, ἡ χολεστερίνη ἀπελευθεροῦται καὶ κρυσταλλοποιεῖται, σχηματίζουσα πλάκας. Τὰ λιπαρὰ ὀξέα σχηματίζουσι σάπωνας, οἵτινες ἄγουσιν εἰς σκλήρυνσιν καὶ ἀποτιτάνωσιν τῆς ἑστίας τῆς ἀθηρωματώσεως, ὡς καὶ τῆς πέριξ αὐτῆς χώρας (ἀσβεστοποιημέναι, ὀστεώδεις πλάκες), αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν εἰκόνα τῆς ἀθηροσκληρύνσεως. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὅμως ρήγνυνται αἱ ἀθηρωματώδεις μᾶζαι καὶ σχηματίζονται ἀθηρωματώδη ἕλκη. Τὸ διαποτίζον τὸν ἀσθενοῦντα ἔσω χιτῶνα αἷμα ἐναποτέθει κατάθεσιν αἱμοχρωστικῆς, ἥτις ἐπιφέρει μελανοειδεῖς κηλῖδας ἐπὶ τῶν ἀθηρωματωδῶν ἑστιῶν.

Σήμερον πάντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς συμφωνοῦσιν, ὅτι ἡ *ἀθηροσκλήρυνσις (ἀρτηριοσκλήρυνσις)* εἶναι πάθησις κυρίως τοῦ ἔσω χιτῶνος τῶν ἀγγείων, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἐπέρχεται ἐξοίδησις ἐκ παρὰ φύσιν διαποτίσεως ὑπὸ ὀροῦ τῶν τὸν ἔσω χιτῶνα ἀπαρτιζόντων κυττάρων, μεσοκυτταρίου οὐσίας καὶ τῶν ἰνῶν, μετὰ συγχρόνου προσλήψεως καὶ ἐναποταμιεύσεως ὁρατῶν καθισταμένων λιποειδῶν οὐσιῶν (ἐστέρων χολεστερίνης).

Ἀκαθόριστον ὅμως εἶναι εἰσέτι τὸ ζήτημα πόθεν κατάγονται αἱ λιποειδεῖς αὗται οὐσίαι. Ἐνῷ οἱ παλαιότεροι συγγραφεῖς ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι αὗται, ὡς καὶ ἐπὶ λιπώδους ἐκφυλίσεως ἑτέρων ὀργάνων, σχηματίζονται ἐπιτοπίως, τὴν σήμερον ὅμως παραδέχονται ὅτι αἱ οὐσίαι αὗται κατάγονται ἐκ τοῦ αἵματος καὶ ἐναποτίθενται ἐπὶ τοῦ ἠλλοιωμένου ἔσω χιτῶνος. Ἐπειδὴ αἱ λιπώδεις αὗται οὐσίαι ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν ἐλαστικῶν καὶ κολλογενῶν μαζῶν τοῦ ἔσω χιτῶνος, αἵτινες οὐδόλως εἶναι δυνατὸν νὰ μεταμορφωθῶσιν ἢ ἀποσυντεθῶσιν εἰς λιπωειδεῖς οὐσίας, διὰ τοῦτο αὗται διηθητικῶς ἐναποτίθενται ἐπ' αὐτῶν.

Ἡ μόνη δὲ πηγὴ τούτων εἶναι, ὡς καὶ ὁ Virchow τὸ πρῶτον ἐγνωμάτευσε, τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος. Ἡ διήθησις δὲ τῶν λιποειδῶν δὲν εἶναι δυνατὴ ἐὰν προηγουμένως δὲν προπαρασκευασθῇ ὁ ἱστὸς τοῦ ἔσω χιτῶνος διὰ παρὰ φύσιν ἕνεκα μηχανικῶν λόγων (ἐξάσκησις πιέσεως τοῦ αἵματος) διαποτίσεως (ἐξοιδήσεως) αὐτῶν. Ἡ μηχανικὴ δ' αὕτη πίεσις ἐξασκεῖται ἰδίως κατὰ τὰς ἐκ τῆς ἀορτῆς καὶ τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν ἐκφύσεις μικροτέρων ἀρτηριῶν. Ἐπομένως τὸ ἄνευ κατακρατήσεως ἐστέρων χολεστερίνης πλάσμα τοῦ αἵματος, παρὰ τὴν τυχὸν ὑφισταμένην μηχανικὴν προδιάθεσιν, οὐδόλως ἐπιφέρει ἐναπόθεσιν λιποειδῶν καὶ δὲν δύναται νὰ παράγῃ ἀθηρωμάτωσιν.

Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ποσότης τῶν ἐστέρων τῆς χολεστερίνης ἐν τῷ αἵματι ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιφορτίζονται τὰ μηχανικῶς ἐπιβεβαρημένα τμήματα τῆς ἀορτῆς ὑπ' ἐναποταμιεύσεως λιποειδῶν οὐσιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βρεφικὴ καὶ ἐφηβικὴ περίοδος ἔχει ἄφθονον κατακράτησιν ἐστέρων χολεστερίνης ἐν τῷ αἵματι, διὰ τοῦτο ἡ ἀθηρωμάτωσις κατ' αὐτὰς εἶναι μᾶλλον ἐκπεφρασμένη. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ κατακράτησις τῆς χολεστερίνης ἐν τῷ αἵματι, ὅσον δήποτε μεγάλη καὶ ἐὰν εἶναι, οὐδόλως δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἀθηρωμάτωσιν ἄνευ τοῦ μηχανικοῦ συντελεστοῦ, ὅστις παράγει τὴν ἐξοίδησιν τῶν ἰνῶν καὶ τῶν κυττάρων τοῦ ἔσω χιτῶνος, τότε οὗτος δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὁ βασικὸς συντελεστὴς τῆς ἀθηρωματώσεως, ἀθηροσκληρύνσεως. Τίνι τρόπῳ ὅμως ἐπέρχεται ἡ μηχανικὴ αὕτη ὑπερκόπωσις τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος;

Ὁ *Ribbert* ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὴν ὑψωμένην πίεσιν τοῦ αἵματος, ἐξ ἧς ἐπέρχεται λειτουργικὴ ὑπερκόπωσις τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος, ἐνῷ ὁ *Aschoff* εἰς τὴν ἐκ τῆς λειτουργικῆς ὑπερκοπώσεως παρὰ φύσιν σύσπασιν καὶ διεύρυνσιν τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος. Τὸ τοιοῦτο ἐνισχύει καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι αἱ ὀζώδεις μορφαὶ τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως, ἤτοι αἱ περιγεγραμμέναι παχύνσεις τοῦ ἔσω χιτῶνος, ἀπαντῶσι συνήθως εἰς τὰς ἐκφύσεις τῶν πλαγίων κλάδων τῆς ἀορτῆς, ἔνθα, ὡς γνωστόν, ἐξασκεῖται μεγάλη δύναμις πιέσεως αἵματος καὶ σχηματίζονται στρόβιλοι τοῦ αἵματος κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τοὺς πλαγίους κλάδους.

Ἡ μηχανικὴ ἐπήρεια, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως, ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τῶν ἀνατομικῶν παρατηρήσεων, καθ' ἃς ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις παρατηρεῖται ἐπὶ νευρικῶν ἀτόμων, ἐπὶ ἀτόμων, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ὑφίστανται ἀδιακόπως παραλλαγὰς τῆς διαμέτρου τῶν ἀγγείων, κατ' ἀκολουθίαν διακυμάνσεων τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος, ἐξ ἧς ἐπέρχονται λειτουργικαὶ ὑπερκοπώσεις τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ τούτου ὅτι ἡ ἀθηροσκλήρυνσις ὀφείλεται εἰς τὴν συνύπαρξιν δύο συντελεστῶν, ἤτοι εἰς τὴν *μηχανικὴν ἐπήρειαν* καὶ εἰς τὴν *ὑπερχολεστεριναιμίαν*, ἡ αἰτιολογία τῆς παθήσεως ταύτης δὲν ἐξανιλεῖται, ἀλλὰ καθίσταται ἔτι εὐρυτέρα εἰς ἐρωτήματα καὶ δὴ πῶς καὶ πότε ἐπέρχεται ἡ μηχανικὴ ἐπήρεια καὶ ἡ ὑπερχολεστεριναιμία. Αἱ πρότερον ἐπὶ μακρὸν ἐπικρατήσασαι δοξασίαι περὶ τῶν ἐξωγενῶν καὶ ἐνδογενῶν τοξικῶν οὐσιῶν, ὡς αἰτίων τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως, εἰς ἃς ἀνήκουσι τὸ οἰνόπνευμα, ἡ νικοτίνη, ὁ μόλυβδος, ὁ ὑδράργυρος, ὁ ὀρείχαλκος, ὁ ψευδάργυρος, διάφοροι ἄλλαι δηλητηριώδεις οὐσίαι καὶ λοιμώδεις τοξικαὶ νόσοι, ὡς ἡ σύφιλις, φυματίασις, τύφος, αἱ πτωμαῖναι, προϊόντα ἀποσυνθέσεως κ.λ.π., δι' ἃς παρεδέχοντο, ὅτι ἐπιφέρουσιν εἴτε ἀπ' εὐθείας ἀλλοίωσιν τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ τόνου τῶν ἀγγείων, ἣν προκαλοῦσι, τὴν σήμερον κατέπεσον.

Ἄξιον παρατηρήσεως ὅμως εἶναι, ὅτι αἱ διάφοροι ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς δηλητηριώδεις οὐσίαι δύνανται ἐμμέσως διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς διαταραχῆς τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης τῆς χολεστερίνης νὰ ἐπιδρῶσιν αἰτιολογικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀθηροσκληρύνσεως, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐν τῷ αἵματι κυκλοφορούσης χολεστερίνης *(Zinserling, Kawamura)*. Πάντως ὅμως ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ ἐξετασθῶσι καὶ ἐρευνηθῶσιν αἱ νοσηραὶ ἐκεῖναι καταστάσεις, αἵτινες συγχρόνως ἄγουσιν εἰς τὴν ὕψωσιν τῆς κατακρατήσεως τῶν λιποειδῶν ἐν τοῖς ἐπινεφριδίοις καὶ ἐν τῷ αἵματι καὶ αἱ ὁποῖαι συνήθως εἶναι συνδεδυασμέναι μετὰ ἀθηρωματώσεως, ἀθηροσκληρύνσεως.

Ἐνῷ οἱ παλαιότεροι ἰατροὶ ἐξελάμβανον τὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν ὡς μίαν ἀναπόφευκτον πάθησιν τῆς προκεχωρηκυίας ἡλικίας καὶ ἐφρόνουν ὅτι αὕτη ἔδει νὰ ἐμφανίζηται εἰς τοὺς μὲν ἐνωρίτερον, εἰς τοὺς δὲ βραδύτερον, τὴν σήμερον τὸ τοιοῦτον γενικῶς ἐγκατελείφθη, διότι ὄντως βλέ-

Digitized by Google

πομεν κλινικῶς καὶ ἀνατομικῶς, ὅτι ὑπάρχουσι πολλὰ ἄτομα, ἅτινα ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ ἀνωτέρου δυνατοῦ ὁρίου τῆς ἡλικίας καὶ ἀποδεικνύουσι φυσιολογικώτατον ἀγγειακὸν σύστημα. Ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄτομα, ἅτινα φέρουσιν ἀρτηριοσκλήρυνσιν, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διατὶ θέσις τις τοῦ ἀορτικοῦ τοιχώματος γηράσκῃ ἐνωρίτερον ἢ ἄλλη τις θέσις αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον ἡ ἀπόδειξις τῆς συχνῆς ὑπάρξεως ἀρχῶν ἀθηροσκληρύνσεως εἰς τὰ παιδία καὶ τὰ νεαρὰ ἄτομα ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις δὲν εἶναι ἁπλῆ τις, οὕτως εἰπεῖν, πάθησις τῆς ἐξελίξεως τῆς ἡλικίας.

Σήμερον πάντες οἱ συγγραφεῖς σχεδὸν παραδέχονται ὅτι ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις εἶναι χρόνιον πάθος, ὅπερ ἄρχεται κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν ὡς ἀθηρωμάτωσις καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, μετασχηματιζομένη εἰς *ἀθηροσκλήρυνσιν* (κοινῶς *ἀρτηριοσκλήρυνσιν*). Ἐνῷ ὅμως ὡς ἄμεσος αἰτία ταύτης φέρεται ἡ παρὰ φύσιν, κατ' ἀκολουθίαν ὑψώσεως τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος, μηχανικὴ ὀρώδης ἐμπότισις (ἐξοίδησις) καὶ ἡ φυσικοχημικὴ λιποειδὴς διήθησις τοῦ ἱστοῦ τοῦ ἔσω χιτῶνος, ὡς καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα ἀποτιτάνωσις καὶ πάχυνσις αὐτοῦ, ἡ ἔμμεσος αἰτία, ἥτις εἶναι καὶ ἡ ἐνδόμυχος αὐτῆς αἰτία, δὲν διευκρινίσθη εἰσέτι σαφῶς.

Ἐπειδὴ ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις συνήθως δὲν παρέχει πάντοτε ὑποκειμενικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ ἔκδηλα φαινόμενα, διὰ τοῦτο συνήθως παρουσιάζει πλεῖστα ὅσα κλινικὰ προβλήματα κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν διαφόρων ἐπιγενῶν νόσων καὶ ἀσθενειῶν, ὡς καὶ σπουδαίας ἰατροδικαστικὰς δυσχερείας. Αἱ ἀθηροσκληρυντικῶς ἠλλοιωμέναι ἀρτηρίαι, ὅταν αὐτομάτως ἢ κατ' ἀκολουθίαν κακώσεων ἢ τραυμάτων διαρραγῶσι καὶ αἱμορραγήσωσι, παρέχουσιν οὐ μόνον εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ δὴ τοὺς χειρουργοὺς πράγματα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰατροδικαστάς. Οὕτως ἡ ἀπολίνωσις ἀθηροσκληρυντικῶς ἠλλοιωμένων ἀρτηριῶν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος, ἕνεκα τοῦ εὐθράστου τῶν ἠλλοιωμένων τοιχωμάτων. Τούτου ἕνεκα συνιστᾶται, ὅπως ἐντὸς τοῦ πρὸς ἀπολίνωσιν ράμματος συμπεριλαμβάνεται δίκην ὑποστρώσεως δεσμὴ ἐκ τῶν περιαγγειακῶν μαλθακῶν ἱστῶν καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ τούτου δοκιμάζηται ἡ περίπασις τῆς ἀρτηρίας ἢ ἡ κατὰ συνέχειαν αὐτῆς ἀπολίνωσις. Αἱ ἐπακολουθοῦσαι κλινικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἀθηροσκληρύνσεως τῶν ἀγγείων ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς προσβληθείσης μοίρας τοῦ σώματος, ὡς καὶ τοῦ τύπου τοῦ προσβληθέντος ἀγγείου. Ἐπειδὴ αἱ ἀρτηρίαι, ἀναλόγως τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ μυϊκοῦ ἢ ἐλαστικοῦ ἱστοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν χιτῶνι, διῃροῦνται ἀνατομικῶς εἰς τὰς μετὰ μεγάλης διαμέτρου ἐλαστικοῦ τύπου ἀρτηρίας καὶ εἰς τὰς μετὰ μικρᾶς διαμέτρου μυώδους τύπου ἀρτηρίας, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀθηροσκλήρυνσις τῶν μὲν ἀπὸ τῶν δὲ ἐπιδεικνύει διαφοράς τινας. Οὕτως ἐνῷ εἰς τὰς μεγαλυτέρας ἀρτηρίας ἡ ἀθηροσκλήρυνσις ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας ἀλλοιώσεις, εἰς τὰς μικροτέρας ἀρτηρίας αἱ ἑστίαι τῆς λιποειδοῦς ἐναποθέσεως εἶναι μικρότεραι, σπανίως σχηματίζουσιν ἀθηρωματώδεις ἑστίας καὶ μικροσκοπικῶς παρατηροῦνται κυρίως ἰσχυραὶ ὑπερπλασίαι τοῦ ἔσω χιτῶνος. Αἱ μικραὶ ἀρτηρίαι συνήθως καθίστανται κατὰ τὴν φορὰν αὐτῶν ὀφιοειδεῖς καὶ ἡ ἀποτιτάνωσις δύναται νὰ εἶναι λίαν ἐκτεταμένη, οὕτως ὥστε νὰ μεταβάλλωνται εἰς σκληρὸν σωλῆνα, οὗτινος τὰ τοιχώματα κατὰ τὴν διατομὴν δὲν συμπίπτουσιν, ἀλλὰ παραμένουσι χαίνοντα. Ὁ μέσος χιτών, ὅστις εἰς τὰς ἀρτηρίας ἐλαστικοῦ τύπου οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἢ ἀσήμαντόν τινα τοιαύτην δύναται νὰ παρουσιάζῃ, εἰς τὰς ἀρτηρίας μυϊκοῦ τύπου τοὐναντίον ἐμφανίζει σημαντικὰς ἀλλοιώσεις, συνισταμένας εἰς τὴν ἐξοίδησιν καὶ λιποειδωσιν τῆς κολλογόνου αὐτοῦ οὐσίας, μετὰ βλεννώδους ἢ βλενοειδοῦς μαλακύνσεως τῆς φυσιολογικῶς ἐν τῷ μέσῳ χιτῶνι ἀπαντώσης βλενοειδοῦς οὐσίας, ἥτις εἶναι παρομοία πρὸς τὰς τῆς θεμελίου οὐσίας τοῦ χονδρικοῦ ἱστοῦ βλενοειδεῖς (χονδροβλενοειδεῖς) οὐσίας. Συνάμα δὲ ἐν τῷ μέσῳ χιτῶνι παρατηρεῖται καὶ ἀποτιτάνωσις. Ἡ πάχυνσις τοῦ ἔσω χιτῶνος οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ δευτερογενὴς παραγωγικὴ ἀντίδρασις κατὰ τῆς πρωτογενοῦς λιποειδοῦς διηθήσεως αὐτοῦ.

Ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις δὲν ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔντασιν εἰς ὅλον τὸ ἀρτηριακὸν σύστημα· οὕτως ἀναλόγως τῆς ἑδράσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς διακρίνομεν δύο τύπους: Τὴν *κεντρικὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν*, καθ' ἣν ἰσχυρῶς προσβάλλεται ἡ ἀορτὴ καὶ ἐν ἐλαχίστῳ βαθμῷ αἱ περιφερικαὶ ἀρτηρίαι, καὶ τὴν συνηθεστέραν *περιφερικὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν*, καθ' ἣν αἱ περιφερικαὶ ἀρτηρίαι εἶναι ἡ κυρία ἕδρα τῶν ἀλλοιώσεων, ἐνῷ αἱ ἐλαστικοῦ τύπου ἀρτηρίαι καὶ ἡ ἀορτὴ ἐμφανίζουσιν ἐλαχίστην μόνον λιποειδῆ διήθησιν καὶ διάχυτον πάχυνσιν τοῦ ἔσω χιτῶνος. Ἡ περιφερικὴ αὕτη ἀρτηριοσκλήρυνσις ἀπαντᾶται κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς ἀρτηρίας ὀργάνων τινῶν, ὡς εἰς τὰς τοῦ ἐγκεφάλου, τῆς καρδίας, τοῦ παγκρέατος, τῶν νεφρῶν καὶ τοῦ σπληνός. Ἐκ τῶν ἀρτηριῶν τῶν ἄκρων συνηθέστερον προσβάλλονται αἱ τῶν κάτω ἄκρων ἀρτηρίαι. Ἡ ἱστολογικὴ ὑφὴ τῶν σκληρωτικῶν ἀρτηριδίων ἐπιδεικνύει ἔντονον ὑαλοειδῆ ἐκφύλισιν οὐ μόνον τοῦ ἔσω χιτῶνος, ἀλλὰ συχνάκις καὶ τοῦ ὅλου τοιχώματος τῶν ἀγγείων, ὁπότε τὸ ἀγγεῖον παρίσταται ἐξωγκωμένον, ὁ δὲ αὐλὸς αὐτοῦ λίαν ἐστενωμένος. Ἡ σκλήρυνσις τῶν περιφερικῶν ἀρτηριῶν καὶ ἡ ἕνεκα ταύτης συχνάκις ἐπερχομένη θρόμβωσις αὐτῶν ἄγει εἰς παθήσεις τῶν ὑπὸ τῆς ἀγγειακῆς ταύτης σκληρύνσεως προσβεβλημένων ὀργάνων, ἐπειδὴ καταπίπτει ἢ ἀναχαιτίζεται, ὡς ἐκ τῆς στενώσεως ἢ ἀποφράξεως τῶν ἀγγείων ἡ διατροφὴ καὶ λειτουργία αὐτῶν. Συνήθως ἐπὶ σκληρύνσεως τῶν ἀρτηριῶν τοῦ ἐγκεφάλου ἐπέρχονται μαλακύνσεις, μικραὶ καὶ πολλαπλαῖ, αὐτόματοι, ἢ ἕνεκα ἀσημάντων αἰτίων αἱμορραγίαι *(ἀποπληξίαι)*, ἰδίως ἐπὶ σκληρύνσεως τῶν ἀρτηριῶν τῆς βάσεως αὐτοῦ. Ἡ ἀπορία ὅμως, ἥτις δύναται νὰ ἐγερθῇ, τίνι τρόπῳ πεπαχυμένα τοιχώματα ἀρτηριῶν ῥήγνυνται, λύεται εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχουσι κεγχροειδῆ ἀνευρύσματα τῶν ἀρτηριδίων τοῦ ἐγκεφάλου (*Charcot, Bouchard*), εἴτε ἐκ ὅτι τὰ τοιχώματα καίτοι πεπαχυμένα εἶναι εὔθραυστα. Συνήθως ἀπαντᾶται ἀρτηριοσκλήρυνσις τῶν ἀγγείων τῶν νεφρῶν *(ἀρτηριοσκληρυντικὸς ρικνὸς νεφρός)*.

Ἐπὶ ἀρτηριοσκληρύνσεως τῶν ἄκρων ὡς συχνάκις τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ ἀρχαίων διαβητικῶν, πολλάκις ἐπέρχεται γάγγραινα, ὡς ἐπιπλοκὴ τῆς ἀποφρακτικῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως. Ἐπειδὴ ἡ κατακράτησις χολεστερίνης ἐν τῷ αἵματι τῶν διαβητικῶν συνήθως εἶναι ὑψωμένη, ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις ἀποδίδεται οὐχὶ ἀμέσως εἰς τὸν διαβήτην, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐπελθοῦσαν ὑπερχολεστεριναιμίαν. Κατὰ τὴν ἀρτηριοσκληρυντικὴν ταύτην νέκρωσιν τῶν ἄκρων, αἱ ταύταις ἀνήκουσαι ἀρτηρίαι παρουσιάζουσιν ἀπόφραξιν τοῦ αὐλοῦ αὐτῶν, εἴτε ἕνεκα παχύνσεως τοῦ ἔσω χιτῶνος, εἴτε ἕνεκα ἀποφράξεως τοῦ αὐλοῦ διὰ θρόμβου, ὅστις πάλιν ἐσχηματίσθη ἕνεκα τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως.

Ἀπὸ ἰατροδικαστικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσιν αἱ συνέπειαι ἃς δύνανται νὰ ἔχωσι κακώσεις καὶ τραύματα ὡς καὶ ψυχικαὶ διεγέρσεις ἐπὶ ἀρτηριοσκληρικῶν ἀτόμων, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν μορφῶν ἐκείνων τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως, καθ' ἃς τὰ ἄτομα, καίτοι διετέλουν πρὸ τοῦ ἀτυχήματος ὑπὸ συνεχῆ ἰατρικὴν ἐπίβλεψιν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σύμπτωμα ἐπεδείκνυον τῆς ἀρτηριοσκληρυντικῆς παθήσεώς των. Ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουσιν ἐπιβεβαιωμέναι περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἄμεσος συνέπεια τραύματος ἢ ἡ ἔμμεσος τούτου διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς τραυματικῆς νευρώσεως ἢ νευρασθενείας ἐγένοντο ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν ἀρτηριοσκληρύνσεως. Ὁ *Goldmann* περὶ αὐτοῦ ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἀγγειοκινητικὴ νεύρωσις καὶ ἡ ὕψωσις τῆς ὅλης νευρικῆς καὶ ψυχικῆς ἐρεθιστικότητος, μετὰ τῆς ἐπακολούθου ἐπενεργείας των ἐπὶ τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος καὶ τῆς ἀγγειακῆς τάσεως δύνανται νὰ ἐπιφέρωσιν ὀργανικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος. Ὁ δὲ *Oppenheim* παρατηρεῖ ὅτι ἐπὶ μακρᾶς διαρκείας τραυματικῶν νευρώσεων μετὰ μονοπλεύρων ἀγγειοκινητικῶν διαταραχῶν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἀρτηριοσκλήρυνσις τοῦ περὶ οὗ πρόκειται μέρους.

Σπουδαῖον ὅμως ἰατροδικαστικὸν ἐνδιαφέρον ἐγείρουσιν αἱ συνέπειαι κακώσεων καὶ τραυμάτων ἐπὶ ἀρτηριοσκληρυντικῶν ἀτόμων, κυρίως δ' ἐπὶ τῶν φερόντων ἀρτηριοσκλήρυνσιν τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου. Οὕτως ἔχει ἐπακριβῶς παρατηρηθῆ ὅτι κακώσεις ἢ τραύματα τῆς κεφαλῆς ἐπέφερον, ὡς ἐκ τῆς προϋπαρχούσης ἀρτηριοσκληρύνσεως τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου, ἐξασθένωσιν τῆς μνήμης καὶ ἐν γένει ἐλάττωσιν τῆς ἱκανότητος πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν, ἐγκεφαλομαλακύνσεις, ἀποπληξίας κ.τ.λ. Ἀφ' ἑτέρου δυνατὸν ἁπλαῖ κακώσεις καὶ τραύματα ὅλως ἐπιπόλαια τῆς κεφαλῆς νὰ παράγωσι πυώδεις ἢ φυματικὰς μηνιγγίτιδας, ἢ καὶ ἐγκεφαλίτιδας, οὐχὶ ἕνεκα μολύνσεως ἐκ τοῦ τραύματος, ὅπερ δύναται ἐπίσης ἄλλοτε νὰ συμβῇ, ἀλλ' ἐκ συμφορήσεως τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου, ἐξ ἧς δημιουργεῖται πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν νόσου ἐκ μικροβίων, ὧν φορεὺς ἦτο ὁ ὀργανισμός, ἀλλ' ἅτινα, λόγῳ μὴ ὑπάρξεως προσφόρου ἐδάφους, παρέμενον πρὶν ἀνενεργῆ. Ὀρθῶς δ' ὁ *Lehmann* γνωμοδοτεῖ ὅτι ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων οὐχὶ ἡ πάθησις τῶν ἀγγείων κατ' ἀκολουθίαν τοῦ δυστυχήματος ἐπιβαρύνεται, ἀλλὰ τὸ δυστύχημα ἐπισύρει βαρείας, οὐχὶ ἰασίμους ἢ καὶ θανατηφόρους συνεπείας, ἐπειδὴ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀσθενὴς ἔφερεν ἤδη παθολογικὰ ἀγγεῖα.

Β. ΦΩΤΑΚΗΣ

Συμπτωματολογία. — Τὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν προπαρασκευάζει περίοδος ἀρτηριακῆς ὑπερτονίας, ἐλεγχομένης διὰ τοῦ *σφυγμομανομέτρου*. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *προσκληρυντική*, συνοδευομένη ὑπὸ δυσπνοίας ἐν παντὶ ἀγῶνι, παλμῶν, ἐμβοῶν τῶν ὤτων, κεφαλαλγίας, διαταραχῶν τῆς ὁράσεως, ἐλαττώσεως τῆς μνήμης καὶ τῆς πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν διαθέσεως. Ἐπακολουθεῖ ἡ *καρδιαρτηριακὴ* περίοδος, χαρακτηριζομένη ὑπ' ἐκδήλων ἀλλοιώσεων τῶν ἀγγείων τῆς καρδίας καὶ τῶν νεφρῶν· τὰ τοξικὰ φαινόμενα εἶναι ἐντονώτερα, ἡ δύσπνοια μεγαλυτέρα, πολλάκις ἐμφανίζεται ἀϋπνία, ἡ ταχυκαρδία ἐξακολουθεῖ, ὡς καὶ ἡ ὑπερτονία· τάσις ὑπάρχει διαστολῆς τῆς καρδίας καὶ σπλαγχνικῶν καὶ περιφερικῶν οἰδημάτων. Παρατηροῦνται ἐπίσης ὄψις ὠχρά, ἐξόγκωσις καὶ κυματοειδὴς διαδρομὴ τῶν κροταφικῶν ἀρτηριῶν, σκληρότης καὶ σκολίωσις τῶν κερκιδικῶν ἀρτηριῶν καὶ κιρσοί. Αἱ μυρμηκιάσεις, αἱ αἱμωδίαι, ἡ αἴσθησις νεκρῶν δακτύλων, ἡ διαλείπουσα χωλότης μαρτυροῦσι τὴν ἀνεπαρκῆ ἐπὶ τῶν μελῶν κυκλοφορίαν. Ἐπὶ πλέον παρατηροῦνται ἀνευρυσμὸς ἀορτῆς, αὔξησις τοῦ δευτέρου ἀορτικοῦ τόνου, φύσημα ἀορτικῆς ἀνεπαρκείας καὶ καρδιακὴ ὑπερτροφία. Κατὰ τὴν τρίτην περίοδον, τὴν *μιτροειδαρτηριακήν*, ἐμφανίζονται διαστολὴ τῶν καρδιακῶν κοιλοτήτων καὶ πολλάκις τῶν κόλπων, πτῶσις δὲ τοῦ ἀρτηριακοῦ τόνου, μείζων τάσις πρὸς οἰδήματα, ὕδρωψ καὶ σπλαγχνικαὶ συμφορήσεις. Φαινόμενα ὑποσυστολικὰ ἢ καὶ ἀσυστολικὰ μετ' ἐντόνου δυσπνοίας, ἐλάττωσις ἀξιοσημείωτος τῶν οὔρων μετ' ηὐξημένης λευκωματουρίας, συμπληροῦσι τὴν εἰκόνα μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς *καρδιεκτασικῆς* περιόδου, καθ' ἣν ἡ μὲν καρδία διαστέλλεται ἤδη ἐντελῶς, τὰ δὲ οἰδήματα καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα φθάνουσιν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἐντάσεως. Ἡ κατὰ τὴν ἀρτηριοσκλήρυνσιν βαθμιαία ἀπόφραξις ἢ ἡ θρόμβωσις τῶν τροφικῶν ἀγγείων ἐπιφέρει τὴν ξηρὰν γάγγραιναν, ἐξαγγελλομένην δι' ἰσχυρῶν πόνων, κυανώσεως καὶ ψύξεως τοῦ νενεκρωμένου μέρους. Ἡ στένωσις τῶν στεφανιαίων ἀρτηριῶν προκαλεῖ στηθάγχην, ἡ δὲ θρόμβωσις αὐτῶν ἐμβολὰς τοῦ μυοκαρδίου. Ἐκ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἰσχαιμίας προκύπτουσιν, ἐκτὸς τῶν σκοτοδινιῶν, ἀφασία παροδική, νυκτερινὸν παραλήρημα καὶ μαλάκυνσις. Ἡ ἐξέλιξις τῆς νόσου δύναται νὰ παραμείνῃ ἐπὶ ἔτη λανθάνουσα. Ὁ πάσχων ἀποθνήσκει σπανίως μὲν ἐξ ἐκτεταμένης γαγγραίνης, συνηθέστερον ὅμως ἐξ ἀνεπαρκείας τῶν νεφρῶν ἢ τῆς καρδίας, ἐξ αἱμορραγιῶν ἢ μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου.

Θεραπεία. — Ὡς βάσις τῆς θεραπείας τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ γενικῶς ἡ δίαιτα, ἰδίως ἡ γαλακτοφυτική, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ κανονισμοῦ τῶν συνηθειῶν τῆς ζωῆς καὶ μετὰ τῆς καταλλήλου φαρμακευτικῆς ἀγωγῆς.

Ὡς πρὸς τὴν *δίαιταν* ἐνδείκνυται ἡ μεικτὴ τροφή· δύο λίτραι γάλακτος, ᾠὰ ροφητὰ δύο τὴν ἡμέραν, κρέας λευκὸν ὀλίγον, λαχανικὰ βραστὰ καὶ ὀπτοὶ καρποί. Ἡ ἀπόλυτος γαλακτοτροφία ἐπὶ δυσπνοίας καὶ κεφαλαλγιῶν ἢ καὶ ἡ περιοδικὴ ἀπεδείχθησαν λίαν ἀνύσιμοι. Ὁσάκις τὸ γάλα δὲν εἶναι ἀνεκτόν, μειγνύεται ὀλίγῳ ἀσβεστίῳ ὕδατι ἢ δισανθρακικῷ νατρίῳ. Τὰ ἐδέσματα δέον νὰ περιέχουν ὀλίγον νωπὸν βούτυρον καὶ ὀλίγον μαγειρικὸν ἅλας. Φευκτέα τὰ θηράματα, τὰ διατετηρημένα τρόφιμα, τὰ καρυκεύματα, οἱ ξηροὶ τυροὶ καὶ τὸ οἰνόπνευμα ὑπὸ πᾶσαν αὐτοῦ μορφήν. Ἐνίοτε δύναται νὰ χορηγῆται ἐλάχιστος οἶνος. Ὡς ποτὰ χορηγοῦνται τὰ ὕδατα Evian, Contrexéville καὶ Vittel, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐλαφρότερα τῶν ἄλλων. Περιορίζονται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἢ ἀπαγορεύονται ἀπολύτως τὸ τεῖον, ὁ καφές, ὁ καπνός.

Ὡς πρὸς τὴν *ὑγιεινήν*, συνιστᾶται ἡ ἐν ὑπαίθρῳ ζωή, εἰς τόπους ἡλιολούστους, ἔχοντας ὁμαλὴν θερμοκρασίαν, ἀπηλλαγμένους σφοδρῶν ἀνέμων. Οἱ τόποι οὗτοι δέον νὰ κεῖνται ὁπωσδήποτε μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς ὕψη ἀνώτερα τῶν 500 - 600 μέτρων. Συνιστῶνται ἐπίσης μετρία ἄσκησις, ἄκοπος περίπατος, ἐνασχόλησις εἰς κηπουρικὴν μὴ προκαλοῦσα κάματον, ἐλάττωσις πάσης διανοητικῆς ἐργασίας, ἐντριβαὶ ξηραὶ ἢ δι' ὕδατος Κολωνίας ἢ μαλάξεις τῶν βραχιόνων καὶ τῶν κνημῶν, ἀποφυγὴ ἠθικῶν συγκινήσεων.

Ὡς πρὸς τὴν *φαρμακευτικὴν ἀγωγήν*, δέον νὰ τονισθῇ ὁ κίνδυνος, ὃν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἡ κατάχρησις τῶν εἰδικῶν φαρμάκων εἰς νόσημα ἐξαιρετικῶς τοξικόν, ὡς εἶναι ἡ ἀρτηριοσκλήρυνσις. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ πολὺς *Huchard* πρὸ πολλοῦ ἔκρουσε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, συστήσας ἅμα, ἵνα εἰς ἑκάστην περίοδον τῆς παθήσεως ταύτης ἐφαρμόζηται ἰδία θεραπεία, ἀνάλογος πρὸς τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίοδον, τὴν κληθεῖσαν *ἀρτηριακὴν* ἢ *προσκληρυντικήν*, συνιστᾷ τὴν καταπολέμησιν τῆς τοξικότητος κυρίως διὰ τῆς γαλακτοφυτικῆς διαίτης, χορηγῶν συγχρόνως τὰ διουρητικὰ διὰ τὴν ἀπέκκρισιν τῶν δηλητηρίων, οἷον τὴν θεοβρωμίνην ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ θυμινικοῦ ὀξέος, διαλυτικοῦ τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος.

Ἐπὶ πλέον, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς ὑπερτονίας, συνιστᾷ τὴν ἀνάτριψιν καὶ τὴν μυϊκὴν γυμναστικήν, ἀγγειοδιασταλτικά τινα φάρμακα (νιτρογλυκερίνην κλπ.), τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα μεταλλικὰ ὕδατα, τὰ ἰωδιοῦχα (κάλιον ἢ νάτριον ἢ iodine κλπ.), ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνεκτά, καὶ τέλος τὴν χρῆσιν τῆς δι' ὑψισύχνων ρευμάτων ποσότητος αὐτεπαγωγῆς. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίοδον, τὴν *καρδιαρτηριακὴν* κληθεῖσαν, τὴν χαρακτηριζομένην ὑπ' ἐκδήλων ἀλλοιώσεων τῶν ἀγγείων τῆς καρδίας καὶ τῶν νεφρῶν, συνιστᾷ εἰσέτι τὴν καταστο-

Digitized by Google

λὴν τῆς ὑπερτονίας διὰ τῆς γαλακτοφυτικῆς ἢ τῆς ἀπολύτου γαλακτικῆς διαίτης, χορηγῶν συγχρόνως τὰ ἀγγειοδιασταλτικὰ φάρμακα ἐν μεμετρημένη δόσει. Εἰς δὲ τὴν τρίτην περίοδον, τὴν ἄλλως κληθεῖσαν *μιτροειδαρτηριακήν*, καθ' ἣν παρατηροῦνται καρδιακὴ διαστολή, ἀρτηριακὴ ὑποτονία, τάσις πρὸς οἰδήματα καὶ συμφορήσεις, ἔντονος δύσπνοια, ἐλάττωσις οὔρων, μετὰ μείζονος λευκωματουρίας ἢ κατὰ τὰς προηγουμένας δύο περιόδους, συνιστᾷ τὴν ἀπόλυτον γαλακτικὴν δίαιταν, τὴν χρῆσιν τῆς θεοβρωμίνης καὶ τῆς δακτυλιδίνης εἰς μικρὰς δόσεις. Τέλος κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον, τὴν κληθεῖσαν *καρδιεκτασικήν*, καθ' ἣν οὐδόλως ἰσχύουν πλέον ἥ τε θεοβρωμίνη καὶ ἡ δακτυλιδίνη, συνιστᾷ ὁ Huchard τὴν ὑγρὰν δίαιταν (1—1,5 λίτρ. γάλακτος), ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς συμπτωματικῆς θεραπείας τῶν διαφόρων συμπαρομαρτουσῶν ἐπιπλοκῶν στηθάγχης, πνευμονικοῦ οἰδήματος κλπ.

Κατὰ τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως συνεστήθησαν ἐπίσης πλεῖσθ' ὅσα ἄλλα φάρμακα, ὧν τινα παρέχουσι πλείονας ὑποσχέσεις ἢ πραγματικὰ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρονται ὁ ὀρὸς τοῦ *Trunececk*, διάφοροι ἰωδιοῦχοι ἑνώσεις (sajodine, iodocatéchine κλπ.), ἡ σκληρολυσίνη, ἡ ἀρτηριοβαζίνη κλπ. Συνεστήθησαν ὡσαύτως τὰ χλιαρὰ γενικὰ λουτρά, τὰ ὑδρηλεκτρόλουτρα, αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες κλπ. Ἀνύσιμος ἀπεδείχθη ἐπίσης ἡ ἐπὶ τόπου ποσιθεραπεία διὰ τῶν ψυχρῶν θειούχων, ἀσβεστιούχων, μαγνησιούχων κλπ. ὑδάτων τῶν Contrexéville, Martigny, Vittel, τῶν δισανθρακικασβεστιούχων τοῦ Evian καὶ τῶν θερμῶν χλωριονατριούχων τοῦ Bourbon-Lancy. Καὶ εἰς τὰς ἀλκαλικὰς δέ, ὀλιγομεταλλικὰς ἁλιπηγὰς τοῦ Λουτρακίου ἀποστέλλονται προσκληρυντικοὶ ἄρρωστοι, ὁσάκις ἡ δοκιμὴ τῆς διουρήσεως ἀποδειχθῇ ἱκανοποιητική· δὲν συνιστᾶται ὅμως ἡ ἀποστολὴ εἰς ὅσους ἐμφανίζουν μόνιμον ἀρτηριακὴν ὑπερτονίαν, βλάβας τῶν ἀρτηριακῶν τοιχωμάτων, καρδιακὴν ὑπερτροφίαν καὶ λευκωματουρίαν. ΣΤ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἀρτηριοσκληρωτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ πάσχων ἀρτηριοσκλήρωσιν· || ὁ παρῆλιξ, ὁ γέρων· || μεταφ. *ἀρτηριοσκληρωτικοὶ* λέγονται πρὸς ὀνειδισμὸν οἱ ἐπιμονώτερον ἐχόμενοι τῶν παραδόσεων, οἱ μὴ ἐπίφοροι εἰς νεωτερισμούς.

ἀρτηριοστένωσις (ἡ) *['Ιατρ.]*· στένωσις ἢ ἐντελὴς ἀπόφραξις τοῦ αὐλοῦ ἀρτηρίας, ἐκ διαφόρων αἰτίων ἐξωαγγειακῶν ἢ ἐνδαγγειακῶν. Σ.Γ.Σ.

ἀρτηριοστέωσις (ἡ) *['Ιατρ.]*· ἡ δι' ἐναποθέσεως ἀσβεστιούχων ἁλάτων ἐπὶ τῶν ἠλλοιωμένων τοιχωμάτων τῶν ἀρτηριῶν ἀποτιτάνωσις αὐτῶν (βλ. **ἀρτηριοσκλήρυνσις**). Σ. Γ. Σ.

ἀρτηριοτομία (ἡ) *['Ιατρ.]*· ἡ πρὸς χειρουργικὸν σκοπὸν (ἀφαίμαξιν, ἀφαίρεσιν διαφόρων ἐμβόλων, μετάγγισιν αἵματος) διάνοιξις ἀρτηρίας τινός. Τὸ εἰδικὸν πρὸς ταύτην χειρουργικὸν ἐργαλεῖον καλεῖται *ἀρτηριοτόμον*. Σ. Γ. Σ.

ἀρτηριοφλεβοτομία (ἡ) *['Ιατρ.]*· ἡ κατὰ τὴν φλεβοτομίαν, τὴν ἐνεργουμένην πρὸς ἀφαίμαξιν, σκόπιμος ἢ καὶ ἀκουσία ταυτόχρονος διάνοιξις ἀρτηρίας τινός. Σ. Γ. Σ.

ἀρτηρῖται (Arterite) *[Πετρογρ.]*. Οὕτως ὀνομάζονται πετρώματα, τὰ ὁποῖα εἶναι παραγνεύσιοι οὐχὶ τελείως ὁμογενεῖς, ἀλλὰ παρουσιάζοντες ἐντὸς τῆς ἐπικρατούσης, ὁμοίας πρὸς μαρμαρυγιακὸν σχιστόλιθον μάζης των, φλέβας ἀνοικτοτέρου χρώματος, αἱ ὁποῖαι ἔχουν περισσότερον ὑφὴν γρανίτου. Αἱ φλέβες αὐταὶ θεωροῦνται ὑπό τινων πετρογράφων ὡς πλευρικὰ ἐκκρίματα, προελθόντα ἐκ τῶν περιβαλλόντων τοὺς ἀρτηρίτας πετρωμάτων καὶ παθόντα εἶδός τι ὑπερμεταμορφώσεως. Ἄλλοι ὅμως θεωροῦν τὰς φλέβας τῶν ἀρτηριτῶν ὡς ἐνέσεις γρανιτικοῦ ὑλικοῦ ἐντὸς γνευσίων. Τὰ πετρώματα ταῦτα, καὶ ἰδιαιτέρως αἱ φλέβες, δεικνύουν συχνὰ χαρακτηριστικὴν ἔντονον πτύχωσιν, ἡ ὁποία ἐξηγεῖται ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ὑλικόν των ἐκινεῖτο ἐν ἡμιρρεύστῳ καταστάσει.

Οἱ ἀρτηρῖται κατὰ τὸν Sederholm κατατάσσονται εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μιγματιτῶν (βλ. λ.), ἀπαντῶνται δὲ μεταξὺ τῶν πετρωμάτων τοῦ ἀζωικοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀρτηρῖτις (ἡ)· βλ. **ἀρτηριίτις**.

ἀρτηριώδης *φλέψ* *['Ανατομ.]*. Οὕτω καλεῖται ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἡ πνευμονικὴ *ἀρτηρία* (βλ.λ.). Ι.Π.

Ἄρτης, *Χρῖστος*. Μεσολογγίτης Ἀγωνιστής. Κατήγετο ἐξ Ἄρτης ἀλλὰ εἶχε μεταβῆ ἀπὸ μικρὸς εἰς Μεσολόγγιον ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ μονίμως καὶ νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀναστασίου Καψάλη. Εἶχε μεγάλην περιουσίαν, ἔχαιρε δὲ πολλῆς ἐκτιμήσεως διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὸν πλοῦτόν του. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἐν Ἄρτῃ κτήματά του ἐδημεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη διωρίσθη γενικὸς φροντιστὴς ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἐπολέμησεν εἰς ὅλας τὰς πολιορκίας. Ἀπέθανεν ἐκ τῶν κακουχιῶν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐξόδου τῷ 1826. Ὁ υἱός του *Γεώργιος*, δεκαετὴς κατὰ τὴν ἔξοδον, συνελήφθη αἰχμάλωτος μαζὺ μὲ τὴν μητέρα του καὶ τὸν ἐκ πατρὸς θεῖόν του *Σπυρίδωνα*. Βραδύτερον ἐξηγοράσθη ὡς καὶ ἡ μήτηρ του, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξε μὲ βαθμὸν ὑπαξιωματικοῦ. Ὁ μετ' αὐτοῦ συλληφθεὶς Σπυρίδων ἀπέθανε τῷ 1836 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ο

ἄρτι· ἐπίρρ., πρὸ ὀλίγου, ἐλαχίστου ἢ οὐδενὸς χρονικοῦ διαστήματος μεσολαβήσαντος: «εἴπομεν ἄρτι», «βιβλίον ἄρτι ἐκδοθέν»· λέγεται καὶ *ἀρτίως*· ἀντίθ. *πάλαι*, πρὸ πολλοῦ.

ἀρτι —· πρῶτον συνθετικὸν πολλῶν λέξεων, προσδίδον τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ διὰ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ σημαινόμενον συνέβη ἢ ἐξετελέσθη προσφάτως: ἀρτιφανής, ἀρτιφυής, ἀρτιδρεπής, ἀρτίπλουτος, ἀρτίσκαπτος κτλ.

ἀρτιάζω· παίζω «μονὰ ἢ ζυγά».

ἀρτιάκις· ἐπίρρ. κατ' ἄρτιον ἀριθμόν, ἀντίθ. *περισσάκις*: «ἡ πεντὰς ἂν μὲν ἀρτιάκις λαμβάνηται, τὸν δέκα ποιεῖ τέλειον, ἂν δὲ περισσάκις, ἑαυτὸν τέλειον ἀποδίδωσιν» (ἀρχ.).

ἀρτιασμὸς (ὁ)· ἡ παιδιὰ τοῦ ἀρτιάζειν, τὸ παιγνίδιον «μονὰ ἢ ζυγά».

ἀρτιγενὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἄρτι γενόμενος, ὁ πρὸ ὀλίγου γεννηθεὶς ἢ λαβὼν ὑπόστασιν.

ἀρτιγέννητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πρὸ ὀλίγου γεννηθείς: «ἀρτιγέννητον βρέφος».

Ἀρτιγὶς (λατ. Artigi) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς *Βαιτικῆς Ἱσπανίας* πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ Ἄνα καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κορδούης πρὸς τὴν Ἀουγκοῦστα Ἐμέριτα. Ὁ Πλίνιος (III. 10) καὶ ὁ Πτολεμαῖος (II, 4. 14) ἀναφέρουσι καὶ ἄλλην ὁμώνυμον πόλιν, κειμένην νοτιώτερον. Α. Δ.

Ἀρτίγκας (Artigas) *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν νομῶν τῆς Οὐρουγουάης.

Ἀρτίγκας (Artigas), *Ἰωσήφ*. Στρατηγὸς τῆς Οὐρουγουάης (1764—1850). Διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Ἱσπανῶν ἐπανάστασιν διωρίσθη ἀρχηγὸς ἀνεξάρτητος τῆς Banda orientale. Ἔλαβε μέρος κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν νοτιοαμερικανικῶν κρατῶν, ἀλλ' ἡττηθεὶς τῷ 1820 ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Παραγουάην, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Χ. Δ

ἀρτίγονος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ προσφάτως γεννηθείς, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν χρονολογεῖται ἀπὸ μακροῦ ἡ ὕπαρξις.

— **ἀρτίγονα** *ὀργανικὰ λείψανα* (rezente organische Ueberreste) *[Γεωλογ.-Παλαιοντ.]*. Οὕτω καλοῦνται τὰ λείψανα ζῴων ἢ φυτῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐντὸς ἀποθεμάτων (στρωμάτων), σχηματισθέντων μετὰ τὴν ἔναρξιν ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σημερινῆς γεωλογικῆς περιόδου. Γ. Κ. Γ.

ἀρτίδιον (τό)· μικρὸς ἄρτος, κοιν. *ψωμάκι*.

Ἀρτιέντα (Artieda), *Ἀνδρέας*. Ἱσπανὸς φιλόλογος, ἐπιστήμων καὶ λογοτέχνης (1560—1605).

ἀρτιέπεια (ἡ)· λόγος ἐπ' ἀκριβὲς συντεταγμένος, ἀκριβολογία, αὐτάρκεια περὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων.

ἀρτίζω· δημοτ., ἀντὶ ἀρτύω (βλ. λ.), ἄλλως *ἀρταίνω* ἢ *ἀρτένω*.

ἀρτίζωος (ὁ) *['Ιατρ.]*· ὁ βραχύβιος, ὁ ὀλιγόζωος, ὁ ὀλιγοχρόνιος· εἶναι ὅρος εἰσαχθεὶς εἰς τὴν μαιευτικὴν ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους ἐκσημαίνων τὸ ταχέως μελλοθάνατον τῶν ἐμβρύων. Μ. Ν. Κ.

ἀρτιθανὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποθανών.

Ἀρτὶκ (Artic) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς *Δαλματίας*, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἐκ βορρᾶ τὸν διέκπλουν τῆς *Ζάρας* (Artic: πλάτ. 44° 15′ 40″, μῆκ. 15° 06′ 40″, χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel). ΝΑ κέρας τοῦ, μεταξὺ νήσου *Pentadura* καὶ Δαλματικῆς ἀκτῆς διανοιγομένου, κολπίζοντος ὅρμου *Brevilacqua*. Σ. Ε. Λ.

Ἀρτίκης, *Δημήτριος*. —1) Ἀγωνιστὴς ἐκ Κυνουρίας ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ συμμετασχὼν ἐπὶ κεφαλῆς εἴκοσι συγχωρίων του εἰς τὰς πολιορκίας Τριπόλεως, Ναυπλίου καὶ Κορίνθου, εἰς τὰς κατὰ τοῦ Δράμαλη ἐν Δερβενακίοις καὶ Ἄργει συναφθείσας μάχας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ. — 2) Ἀγωνιστὴς ἐξ Εὐρυτανίας ὑπηρετήσας ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1826 ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κ. Βελῆν, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν εἰς διαφόρους μάχας καὶ εἰς τὴν ἔξοδον Μεσολογγίου, ὅπου καὶ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Λ. Δ. Κ.

Ἀρτίκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Ἀετοῦ* τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται μεταξὺ τῶν λόφων *Ὑψηλὴ Ράχη* πρὸς Α καὶ *Ράχη-Γκορτσιὰ* πρὸς Δ, νοτίως δὲ τοῦ χωρίου διέρχεται ὁ χείμαρρος *Ξηροπόταμος*. Ἔχει κλῖμα ἑλῶδες. Ἡ κοινότης ἐν συνόλῳ ἀριθμεῖ 260 κατοίκους, ἡ ἕδρα δ' αὐτῆς 190. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται καὶ οἱ μικροσυνοικισμοὶ *Παναγιὰ* (κάτ. 30) καὶ Κρίτσι (κάτ. 40). Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀετοῦ καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Κυπαρισσίας, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Ἀετοῦ τῆς Δ. Χ. Τριφυλίας. Ἔχει ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον. Μετὰ τοῦ πλησιεστέρου συγκοινωνιακοῦ κέντρου *Ἄνω Κοπανακίου*, δι' οὗ διέρχεται ἡ ἀπὸ Πατρῶν πρὸς Καλάμας σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῶν ΣΠΑΠ, συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ (1 ½ ὥρ). Δ. Ε. Μ.

ἀρτικουλᾶτα (Articulata) *[Παλαιοντ.]*. — 1) Τάξις μαλακιοειδῶν *βραγχιοπόδων* ζῴων, ὀνομασθεῖσα οὕτω ὑπὸ τοῦ Huxley. Τὰ βραγχιόποδα τῆς τάξεως ταύτης φέρουσιν ὄστρακον ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ δύο θύρας συνηνωμένας διὰ γιγγλύμου, καὶ βραχιόνιον σκελετόν. Πολλὰ ὅμως στεροῦνται τοιούτου σκελετοῦ. Ὁ πεπτικός των σωλὴν (στόμαχος-ἔντερον) καταλήγει τυφλῶς (εἰς τὰ ζῶντα σήμερον γένη).

Τὰ ἀρτικουλᾶτα βραγχιόποδα ὑποδιῃροῦντο ἄλλοτε ἀναλόγως τῆς εἰς αὐτὰ ὑπάρξεως ἢ ἀπουσίας βραχιονίου σκελετοῦ ὡς καὶ ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς κατασκευῆς τούτου εἰς ἀφανεροπήγματα, ἀγκιστροπήγματα, ἑλικοπήγματα καὶ ἀγκυλοπήγματα. Σήμερον ὑποδιαιροῦνται κατὰ τὸν Zittel εἰς πέντε ὑπερ-οικογενείας (Superfamilien): τὰ *στροφομεναχιοειδῆ*, τὰ *πενταμεραχιοειδῆ*, τὰ *ρυγχονελλακιοειδῆ*, τὰ *σπιριφεραχιοειδῆ* καὶ τὰ *τερεβρατουλακιοειδῆ*.

Ἡ τάξις ἀρτικουλᾶτα τῶν βραγχιοπόδων φέρει καὶ ἄλλας ὀνομασίας, π.χ. *ἀρθροπώματα* (κατὰ τὸν Owen), *ἀπύγια*, *τεστικαοδῖναι* (κατὰ τὸν Bronn), *κλιστεντερᾶτα* (κατὰ τὸν King).

—2) Τάξις τῶν κρινοειδῶν πελματοζῴων *ἐχινοδέρμων* ζῴων, ὀνομασθεῖσα οὕτω ὑπὸ τοῦ J. Müller. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπολιθωμένα κρινοειδῆ, τὰ ὁποῖα ἔζησαν ἀπὸ τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, ἀφ' ἑτέρου καὶ γένη ζῶντα καὶ σήμερον εἰς τὰς θαλάσσας.

Ἡ τάξις αὕτη φέρει καὶ ἄλλα ὀνόματα ὡς *νεοκρινοειδῆ*, *καναλικουλᾶτα*, *πενταχρινακιοειδῆ*. Γ. Κ. Γ.

ἀρτιμέλεια (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀρτιμελοῦς. ἀντίθ. ἰατρ. ὅροι: *διαμαρτία περὶ τὴν διάπλασιν* καὶ *ἀναπηρία*.

ἀρτιμελὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἄρτια τὰ μέλη, ἀκέραια καὶ ὑγιῆ· *ἀντίθ. ἀνάπηρος*.—Ἐπίρρ. *ἀρτιμελῶς*.

Ἄρτιμο *[Γεωγρ.]*. Βραχώδης νησὶς ἔναντι ὁμωνύμου ἄκρας τῆς *Τροιζηνίας*, ἀπέχουσα ἓν ναυτικὸν μίλλιον περίπου ἀπὸ τοῦ νοτίου ἀκρωτηρίου τῆς νήσου Πόρου. Τὰ συνιστῶντα αὐτὴν πετρώματα εἶναι ἀπολιθωματοφόρα.

Ἀρτίμπασα *[Μυθολ.]*. Ὄνομα τῆς *Οὐρανίας Ἀφροδίτης* παρὰ τοῖς Σκύθαις (*Ἡρόδ.* 4,59). Παρ' *Ἡσυχίῳ* ἀπαντᾷ ὁ ἐσφαλμένος τύπος *Ἀρτιμήασα*.

Ἀρτιμπονίτε (Artibonite) *[Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου Ἀϊτῆς μήκους 220 χιλιομτρ. Πηγάζει ἐκ τῶν εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου ὀρέων καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον Γκοναΐβες, παρὰ τὸ στενὸν τῆς Ζαμάϊκας. Χ. Δ.

ἀρτινὸ ἢ *ἀριτινὸ* *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ μαύρας σταφυλάς, καλλιεργουμένη παρὰ τὸν Βόλον εἰς ἀναδενδράδας ἐπὶ συκῶν, ἐλαιῶν καὶ ἄλλων δένδρων. Π. Γ. Κ.

Ἀρτινὸς *Ἀθανάσιος Γεωργίου*. Κατήγετο ἐξ Ἄρτης καὶ διέμενεν εἰς Κισνόβιον τῆς Βεσσαραβίας, ἔνθα τῷ 1821 ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας (*Φιλημ.* Α' σελ. 388). Ι. Χ. Κ.

—**Ἀρτινός**, *Βασίλειος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Βράτου τῶν Θηβῶν ταχθεὶς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον καὶ Ἀνδρῖτσον Σαφάκην καὶ ἀκολουθήσας αὐτοὺς εἰς διαφόρους μάχας. Διοργανωθέντων τῶν ἐλαφρῶν ταγμάτων κατετάχθη ὑπὸ τὸν Στάθην Γαβρήλην εἰς τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Νικολάου Κριεζώτου. Λ. Δ. Κ.

—**Ἀρτινός**, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίου Βασιλείου τοῦ δήμου Κλεωνῶν τῆς Ἀργολίδος, λαβὼν μέρος εἰς διαφόρους μάχας ὑπὸ τὸν Σταῖκον Σταϊκόπουλον, τὸν Γεώργιον Βούλγαρην, τὸν Γιαννάκην Κάρογλου καὶ τὸν Χρῆστον Φωτομάραν. Λ Δ. Κ.

ἀρτίνσκιος *βαθμὶς* (Artinsk-Stufe) *[Γεωλογ.]*. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῶν Ρω-

Digitized by Google

σων γεωλόγων—καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Karpinsky τῷ 1874—σύμπλεγμα στρωμάτων, παρουσιαζομένων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν *Οὐραλίων* ὀρέων ἀμέσως ὑπεράνω τῶν στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου περιόδου καὶ εἰς τὴν βάσιν τῶν στρωμάτων τῆς περμίου ἢ δυαδικῆς. Τὰ στρώματα τῆς ἀρτινσκίου βαθμῖδος εἶναι ψαμμο-μάργαι συχνὰ καθιστάμεναι κροκαλοπαγῆ, καὶ ἄργιλοι καὶ περιέχουν κοιτάσματα λιθανθράκων ὡς καὶ πλῆθος ἀπολιθωμένων φυτῶν, ἀμμωνιτῶν (θαλασσίων κεφαλοπόδων), καὶ βραγχιοπόδων (Athyris, Spirifer, Productus). Τὰ χαρακτηριστικώτερα γένη τῶν ἀπολιθωμένων ἀμμωνιτῶν εἶναι ἡ Medlicottia (καὶ δὴ τὰ εἴδη M. Orbignyana καὶ Artiensis), ὁ Popanoceras, Pronorites (praepermicus), Parapronorites (tenuis), Daraelites, Thalassoceras, κλπ. Ἐκ τῶν τριακοσίων μέχρι σήμερον γνωστῶν ἀπολιθωμένων εἰδῶν ζῴων τῶν εὑρισκομένων ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς ἀρτινσκίου βαθμῖδος, τὸ ἥμισυ περίπου εὑρέθη καὶ ἐντὸς τῶν ὑποκειμένων στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου. Τοὐναντίον τὰ ἀπολιθωμένα φυτὰ εἶναι εἴδη καθαρῶς τῆς περμίου περιόδου.

Στρώματα ἀνάλογα πρὸς τὰ στρώματα τῆς ἀρτινσκίου βαθμῖδος τῶν Οὐραλίων εὑρέθησαν εἰς τὴν Νότ. Εὐρώπην (Καρνικαὶ Ἄλπεις, Σικελία, Φιοῦμε κτλ.), ἐν Ἀσίᾳ (Darwas τῆς Βουχάρας, Ἰνδίαι, νῆσος Timor) καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ἀρτινὺ (Artigny) ***Ἀντώνιος Γασέ, ντὲ***—. Γάλλος λογοτέχνης (1704—1778), ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ εἰς μελέτας βιβλιογραφικὰς καὶ κριτικάς. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι: «Relation d'une assemblée tenue au bas du Parnasse pour la réforme des belles lettres» καὶ «Nouveaux Mémoires d'histoire, de critique et de littérature».

ἀρτιο—· πρῶτον συνθετικὸν διαφόρων λέξεων, ἐχουσῶν τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ διὰ τοῦ δευτέρου των συνθετικοῦ σημαινόμενον εἶναι ἄρτιον, δηλ. πλῆρες, σύμμετρον, ἄνευ ἐλλείψεων ἢ μειώσεων: «ἀρτιόμορφος», «ἀρτιόσωμος» «ἀρτιόπλευρος» κλπ.

ἀρτιοδάκτυλα (τὰ) (Artiodactyla) *[Ζῳολ.]*. Ζῷα θηλαστικὰ τῆς ὁμοταξίας τῶν *ὁπλωτῶν*, χαρακτηριζόμενα ἐκ τοῦ ἀρτίου ἀριθμοῦ τῶν δακτύλων των, ἐξ ὧν δύο ἅπτονται τοῦ ἐδάφους, οἱ ὑπόλοιποι δὲ δύο κεῖνται ὑψηλότερον καὶ καλοῦνται *ψευδοδάκτυλοι*. Τὰ ἀρτιοδάκτυλα ἀντιτίθενται πρὸς ἕτερα ζῷα τῆς αὐτῆς ὁμοταξίας, ἅτινα καλοῦνται *περιττοδάκτυλα* (perissodactyla) καὶ ὧν οἱ δάκτυλοι εἶναι περιττοί.

Τὰ ἀρτιοδάκτυλα, ἀναλόγως τῆς σωματικῆς αὐτῶν μορφῆς καὶ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλα ἀθροίσματα, τὰ *ἀμηρύκαστα* καὶ τὰ *μηρυκαστικά*.

Α΄) *Ἀμηρύκαστα* (Non ruminantia). Τὸ ἄθροισμα τοῦτο ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Σῶμα ὀγκῶδες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, δέρμα ἄτριχον ἢ σμηριγγῶδες, ἀπουσία κεράτων, ὀδοντοφυΐα τελεία, ἤτοι φέρουσι καὶ τὰ τρία εἴδη τῶν ὀδόντων, κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ τραπεζίτας· ἐνίοτε οἱ κυνόδοντες ἀναπτύσσονται ὑπερβαλλόντως, ὁπότε καλοῦνται χαυλιόδοντες. Εἰς τὸ ἄθροισμα τοῦτο ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι: *ὀγκώδη* (Obesa) καὶ *συΐδαι* (Suina). Ἡ πρώτη οἰκογένεια περιλαμβάνει τὸ γένος: *ἱπποπόταμος* (Hippopotamus), οὗ ἀντιπρόσωπος εἶναι *ἱπποπόταμος ὁ ἀμφίβιος* (Hippopotamus amphibius). Ἡ δευτέρα οἰκογένεια περιλαμβάνει τὸ γένος: *σῦς* (Sus) καὶ τὰ εἴδη: *σῦς ὁ ἄγριος* (Sus scrofa) κοιν. *ἀγριόχοιρος* ἢ *ἀγριογούρουνο, σῦς ὁ ἰνδικὸς* (Sus indicus), ὅστις θεωρεῖται πρόγονος τοῦ εἴδους *σῦς ὁ ἥμερος* (Sus vulgaris) κοιν. *χοῖρος* ἢ *γουρούνι*.

Β΄) *Μηρυκαστικὰ* (Ruminantia). Τὸ ἄθροισμα τοῦτο παρουσιάζει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Σῶμα λεπτότερον καὶ ἐπιμηκέστερον τοῦ προηγουμένου ἀθροίσματος, κεφαλὴν μικράν, λαιμὸν μακρόν, σκέλη λεπτὰ καὶ μακρά. Φέρουσιν ἔμπροσθεν δύο μεγάλους δακτύλους κεκαλυμμένους ὑπὸ ὁπλῶν καὶ ὄπισθεν τούτων ἑτέρους δύο, ψευδοδακτύλους καλουμένους (οἱ ψευδοδάκτυλοι οὗτοι ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὴν κάμηλον). Ἐκ τοῦ ὀδοντικοῦ συστήματος οἱ κοπτῆρες τελείως ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς ἄνω σιαγόνος καὶ ἀντικαθίστανται ὑπὸ σκληροῦ τυλώματος. Ἡ κάτω σιαγὼν ἔχει ὀκτὼ κοπτῆρας (τὰ γένη *κάμηλος* καὶ *αὐχενία* ἐξαιρετικῶς ἔχουν 2 κοπτῆρας εἰς τὴν ἄνω σιαγόνα καὶ 6 τοιούτους εἰς τὴν κάτω). Οἱ κυνόδοντες ἐλλείπουσιν ἐκ τῶν περισσοτέρων εἰδῶν (ἐξαιρετικῶς κυνόδοντας φέρει ἡ κάμηλος καί τινα εἴδη ἐλάφων). Οἱ τραπεζῖται εἶναι δώδεκα (6 εἰς τὴν ἄνω σιαγόνα καὶ 6 εἰς τὴν κάτω) καὶ χωρίζονται τελείως διὰ μεγάλου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χάσματος ἀπὸ τῶν κυνοδόντων. Ὁ στόμαχος τῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τούτου ἔχει ἰδιάζουσαν κατασκευὴν (κατάλληλος διὰ τὰς φυτικὰς δυσπέπτους τροφὰς ἃς τρώγουσιν) καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων σάκκων εἰς τοὺς ὁποίους ἐκβάλλει ὁ διπλοῦς οἰσοφάγος. Ἡ τροφὴ μετὰ τὴν μάσησιν κατέρχεται διὰ τοῦ οἰσοφάγου καὶ μεταβαίνει εἰς τὸν πρῶτον σάκκον ἢ τὴν *μεγάλην κοιλίαν*, ἐκεῖθεν δὲ ἀφοῦ διαλυθῇ τῇ βοηθείᾳ τοῦ γαστρικοῦ ὑγροῦ εἰσχωρεῖ εἰς τὸν δεύτερον σάκκον, ὅστις εἶναι μικρότερος τοῦ προηγουμένου καὶ καλεῖται *κεκρύφαλος*. Εἰς τὸν κεκρύφαλον ἡ τροφὴ συμπιέζεται καὶ σχηματίζεται εἰς βώλους, οἵτινες διὰ καταλλήλων κινήσεων τοῦ στομάχου, ἀνέρχονται διὰ τοῦ οἰσοφάγου εἰς τὸ στόμα.

Ἀφοῦ ἡ ὑπὸ μορφὴν βώλων τροφὴ μασηθῇ διὰ δευτέραν φορὰν κατέργεται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν τρίτον στόμαχον, ὅστις εἶναι φυλλώδους συστάσεως καὶ καλεῖται *ἐχῖνος*, καὶ τέλος ἐκ τούτου μεταβαίνει εἰς τὸν τέταρτον σάκκον, *ἤνυστρον* καλούμενον, ὅπου καὶ περατοῦται ἡ πέψις. Ὁ ἐντερικὸς σωλὴν τῶν μηρυκαστικῶν εἶναι 12—28 φορὰς μακρότερος τοῦ μήκους τοῦ σώματός των.

Εἰς τὸ ἄθροισμα τοῦτο ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι.

1) *Τυλόποδα* (Tylopoda). Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει τὰ γένη: *κάμηλος* (Camelus) καὶ *αὐχενία* (Auchenia). Εἰς τὸ γένος κάμηλος ὑπάγονται τὰ εἴδη: *κάμηλος ἡ βακτριανὴ* (Camelus bactriana) καὶ *κάμηλος ἡ δρομὰς* (Camelus dromas). Εἰς τὸ δεύτερον γένος ὑπάγεται τὸ εἶδος *λάμα* ἢ *αὐχενία ἡ κοινὴ* (Auchenia lama).

2) *Ἐπικλινῆ* (Devexa). Περιλαμβάνει τὸ γένος *καμηλοπάρδαλις* (Camelopardalis), οὗ ἀντιπρόσωπος εἶναι ἡ *καμηλοπάρδαλις ἡ ἀφρικανικὴ* (Camelopardalis giraffa).

3) *Ἐλαφίδαι* (Cervidae). Εἰς ταύτην ὑπάγεται τὸ γένος *ἔλαφος* (Cervus), ὅπερ περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *ἔλαφος ἡ κοινὴ* (Cervus elaphus), *ἔλαφος ἡ δάμα* (Cervus dama), *ἔλαφος τὸ αἰγίδιον* (Cervus capreolus), *ἔλαφος ἡ ἄλκη* (Cervus alces), *ἔλαφος ἡ τάρανδος* (Cervus tarandus).

4) *Μοσχίδαι* (Moschidae). Περιλαμβάνει τὸ γένος *μόσχος* (Moschus), οὗ εἶδος εἶναι ὁ *μόσχος ὁ μοσχοφόρος* (Moschus moschiferus).

5) *Κοιλόκερα* (Cavicornia). Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς γένη: α΄) *ἀντιλόπη* (Antilope), ἥτις περιλαμβάνει τὰ εἴδη: *ἀντιλόπη ἡ ὀρεινὴ* (Antilope rupicapra) καὶ *ἀντιλόπη ἡ δορκὰς* (Antilope dorcas) κ. *ζαρκάδι*· β΄) *αἶξ*, εἰς ὃ ὑπάγονται τὰ εἴδη *αἶξ ἡ γνησία* (Capra hircus), *αἶξ ἡ αἴναγρος* (Capra aegagrus), *αἶξ ἡ ἴβηξ* (Capra ibex), *αἰγόκερων τὸ στικτὸν* (Aegocerus pictus) καὶ *αἶξ ἡ δορκὰς* (Capra dorcas)· γ΄) *πρόβατον (ὄϊς)* περιλαμβάνον τὸ εἶδος *πρόβατον τὸ κοινὸν* (Ovis aries)· δ΄) *βοῦς*, ὅπερ περιλαμβάνει τὰ εἴδη *βοῦς ὁ ταῦρος* (Bos taurus), κοιν. *βόδι*, *βοῦς ὁ βούβαλος* (Bos bubalus) κοιν. *βουβάλι* καὶ *βοῦς ὁ ἀμερικανικὸς* ἢ *βίσων* (Bos americanus). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τὰ ζῷα τῆς ὁμοταξίας ταύτης ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον τόσον ἐν Εὐρώπῃ, ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν, γενῶν καὶ εἰδῶν βαίνει κατ' αὔξουσαν ἀριθμητικὴν κλίμακα ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου ἐποχῆς μέχρι σήμερον. Τὰ ἀρτιοδάκτυλα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ὑποδιαιροῦνται, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἰς δύο διακεκριμένα ἀθροίσματα τὰ *ἀμηρύκαστα* καὶ *μηρυκαστικά*, ἅτινα κατὰ τοὺς παρῳχημένους χρόνους φαίνεται ὅτι εἶχον τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Οὕτως ἐκ τῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμβλυοπόδων*, ἅτινα εἶχον πέντε δακτύλους, προῆλθον τὰ δύο ἕτερα ἀθροίσματα τῶν ὁπλωτῶν ἢ ὀνυχωτῶν ζῴων, τὰ *ἀρτιοδάκτυλα* καὶ τὰ *περιττοδάκτυλα*. Εἰς τὴν ἀνωτέραν ἠώκαινον καὶ εἰς τὴν ὀλιγόκαινον ἀνεφάνη ὁ *προτερόδους*, εἶδος πενταδακτύλου θηλαστικοῦ, ὅπερ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ συστήματος προσομοιάζει πρὸς τὰ ἔτι σήμερον ζῶντα μηρυκαστικά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἕτερα ὁπλωτά, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ἀπώλεσαν ὄχι μόνον τὸν πρῶτον δάκτυλον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίστοιχον ὀστοῦν τοῦ καρποῦ καὶ ἐγένοντο τετραδάκτυλα. Δ. Ν. Π.

ἄρτιον (τό)· οὐσιαστικοποιημένον οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *ἄρτιος*· ὁλόκληρος ἡ ἀξία πράγματός τινος: «τὸν ἐξώφλησα εἰς τὸ ἄρτιον», ὁλόκληρον τὴν ὀφειλήν· «αἱ ὁμολογίαι θὰ πληρωθοῦν εἰς τὸ ἄρτιον», ἡ πληρωμή των θὰ γίνῃ εἰς τὴν ὀνομαστικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἀδιαφόρως τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ παρούσης τιμῆς των.

— *[Χρηματιστ.]* Ἐὰν νόμισμά τι Α ληφθῇ ὡς μονάς, ὁ λόγος τοῦ βάρους τοῦ καθαροῦ μετάλλου τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰς ἕτερόν τι νόμισμα Β πρὸς τὸ βάρος τοῦ καθαροῦ μετάλλου τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰς τὸ νόμισμα Α καλεῖται *εἰς τὸ ἄρτιον* ἀξία τοῦ νομίσματος Β. Π. χ. ἡ εἰς τὸ ἄρτιον ἀξία τῆς χρυσῆς ἀγγλικῆς λίρας ὡς πρὸς μονάδα τὸ χρυσοῦν φράγκον εἶναι 25.2215 (βλ. **νόμισμα**).

Διὰ τὰς μετοχὰς καὶ ὁμολογίας *ἄρτιον* καλεῖται ἡ ὀνομαστικὴ ἀξία τούτων, ἤτοι τὸ ποσὸν τὸ ἀναγραφόμενον εἰς αὐτήν. Οὕτως ὑπάρχουσιν αἱ ἐκφράσεις: ἔκδοσις εἰς τὸ ἄρτιον, ἐξόφλησις εἰς τὸ ἄρτιον, κλήρωσις εἰς τὸ ἄρτιον, ἡ τιμὴ εἶναι ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τὸ ἄρτιον κλπ.

Εἰς τὸ χρηματιστήριον, ὅταν χρηματιστηριακοῦ τινος πράγματος ἡ τιμὴ προθεσμίας εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τιμὴν τοῖς μετρητοῖς, τότε λέγουσιν ὅτι αἱ τιμαὶ εἶναι al pare ἢ au pair κατὰ καθιερωμένας ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ ἐκφράσεις ἢ ἐνίοτε ἑλληνιστὶ *εἰς τὸ ἄρτιον* (βλ. *χρηματιστηριακαὶ πράξεις*). Τ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ

ἀρτιοπέρισσος (ὁ)· οἱ Πυθαγόρειοι ἐκάλουν οὕτω πάντα ἀριθμὸν ὅστις διαιρούμενος διὰ 2 δίδει πηλίκον ἀριθμὸν περιττὸν (ὡς π.χ. ὁ 10, ὁ 18 κ. λ. π.).

ἄρτιος, —ία, —ον· ἀκέραιος, πλήρης, ἄνευ ἐλλείψεων, ὁ μὴ ὑποστὰς ἐλάττωσιν, ἀμείωτος: «ἄνθρωπος σωματικῶς ἄρτιος», «ἀρτία παίδευσις»· || τὸ οὐδέτ. ἄρτιον ὡς οὐσιαστικὸν (βλ. λ.). — Ἐπίρρ. *ἀρτίως*, ὁλοκληρωτικῶς, εἰς τὸ ἀκέραιον (βλ. καὶ ἄρτι).

— ἄρτιος *ἀριθμός*· ὁ ἀριθμὸς ὁ διαιρούμενος διὰ 2, κοιν. *ζυγὸς* (βλ. λ. Ἀριθμητικὴ τ. Ε΄ σ. 480 α΄).

ἀρτιότης (ἡ), *—ητος*· τὸ νὰ εἶναί τις ἄρτιος, τὸ ἀνελλιπές: «ἡ ἀρτιότης τοῦ κεφαλαίου»· || ἐντέλεια, τελειότης: «ἄνθρωπος ἐπιστημονικῆς ἀρτιότητος».

ἀρτιπαγὴς (ὁ, ἡ)· ὁ πρὸ ὀλίγου παγείς, ἱδρυθείς, στερεωθείς.

ἀρτίσκος (ὁ)· ὁ μικρὸς ἄρτος, ψωμάκι.

Ἀρτίσκος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Θράκης, ῥέων διὰ τῆς χώρας τῶν Ὀδρυσσῶν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἕβρον (*Ἡροδ.* 4, 92)· ὀνομάζεται σήμερον *Ἄρδας*.

— Ἀρτίσκος *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἐλευθεραί.

ἀρτίστας (ὁ), θηλ. *—ίστα* *[Θεατρ.]*. Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν θεατρικὸν λεξιλόγιον, διὰ τῆς ξενικῆς λέξεως *ἀρτισται* ὀνομάζονται οἱ παντὸς εἴδους ἠθοποιοί, κυρίως οἱ διαπρέποντες εἰς ἓν οἱονδήποτε θεατρικὸν εἶδος, εἴτε εἰς τὸ δρᾶμα, εἴτε εἰς τὸ μελόδραμα, εἴτε εἰς τὴν ὀπερέτταν. Ἡ λέξις μετεφυτεύθη παρ' ἡμῖν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ (artiste) καὶ ἰταλικοῦ (artista) θεατρικοῦ λεξιλογίου, ἅτινα βεβαίως τὴν παρέλαβον ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, τοῦ ὁποίου οἱ παντὸς εἴδους ἠθοποιοὶ ἐκαλοῦντο «περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται», καθόσον artiste καὶ artista εἶναι καθαρὰ μετάφρασις τῆς λέξεως *τεχνίτης*. «Περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται» καὶ ἁπλῶς «τεχνῖται» ἐκαλοῦντο καὶ πάντες οἱ *σκηνικοὶ* τοῦ βυζαντινοῦ θεάτρου μέχρι τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος. Διὰ τοὺς ἐξέχοντας τῶν ἠθοποιῶν, ἐπικρατεῖ ἐπίσης παρ' ἡμῖν ἡ ξενικὴ φράσις artista di cartello: «ὁ δεῖνα ἠθοποιὸς εἶναι ἀρτίστας ντὶ καρτέλλο» Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀρτισύστατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πρὸ ὀλίγου συσταθείς, ἱδρυθείς, νεοσύστατος.

Ἄρτιτσε (Artice) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ βορειοδυτικωτάτη ἐν φερωνύμῳ συστάδι νησίδων προεκτεινουσῶν τὴν Δαλματικὴν νῆσον *Ἄρτα Γκράντε* πρὸς βορρᾶν. Ἐπὶ τῆς νησῖδος φάρος (Artice: πλάτ. 43°51'50", μῆκ. 15°31'50", χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel). *Ἄγκα* ἐκπέμπων ζεῦγος πρασίνων ἐκλάμψεων, διὰ τὸν πρὸς τὴν *Ζάρα Βέκκια* (Zara Vecchia) πλοῦν ἐκ νότου. Σ. Ε. Λ.

ἀρτιῶ *(—όω)*· καθιστῶ τι ἄρτιον, ἀκέραιον, συμπληρῶ· || τελειοποιῶ.

ἀρτίως· ἐπίρ. ἄρτι, πρὸ ὀλίγου: «καθὼς εἴπομεν ἀρτίως».

ἀρτίωσις (ἡ)· ἡ ὁλοκληρωτικὴ συμπλήρωσις ἔργου τινός.

Ἄρτλεϋ (Hartley). Ἄγγλος ἱεραπόστολος, δράσας προπαγανδιστικῶς ἐν Αἰγίνῃ ἀπὸ τοῦ 1827. Γνωρίζων τὴν ἑλληνικήν, ἐκήρυττε καὶ ἵδρυσε σχολήν, τῇ ἀνοχῇ τῶν ἡμετέρων, τόσον ὥστε ὡμίλει καὶ ἐν ὀρθοδόξοις ναοῖς πρὸ τοῦ ἐπισκόπου κα[ὶ] ἄλλων ὀρθοδόξων κληρικῶν. Ἔκαμε περιοδείαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ φιλοξενηθεὶς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἠθέλησε νὰ λειτουργήσῃ τὴν κατ' αὐτὸν λειτουργίαν ἐν τῷ ἐκεῖ ναῷ· ἡ πρότασίς του ὅμως αὕτη ἀπεκρούσθη. Ἐλθόντος τοῦ Καποδιστρίου, ὁ Ἄρτλεϋ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, «ἀτελεσφόρητος», κατ' *Οἰκονόμον*. Περὶ τῆς σκανδαλώδους προπαγανδιστικῆς ἐνεργείας τοῦ *Ἄρτλεϋ*, ὡς καὶ τοῦ *Κίγγ*, τοῦ *Χίλδνερ* καὶ ἄλλων ἱεραποστόλων πληροφορεῖ ἡμᾶς φυλλάδιον ὑπό τινος *Ξ. Π. Ρ.* «Τίς ὁ ὑποκεκρυμμένος σκοπὸς τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἱεραποστόλων τῆς βιβλικῆς ἑταιρείας...» (Ἀθῆναι καὶ Παρίσιοι 1836). [Πβλ. *Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων* Τριακονταετηρὶς ἐκκλησιαστική, εἰς τὰ σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμματα, τόμ. Β΄, Ἀθῆναι 1864 σ. 48-49. Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β΄ σ. 188 γ΄ καὶ ἱεραπόστολοι *ἐν Ἑλλάδι*.] Δ. Σ. Μ.

Ἀρτὸ (Artôt). Οἰκογένεια διαπρεπῶν μουσικῶν, τῆς ὁποίας τὸ πραγματικὸν ὄνομα ἦτο *Μοντανιέ*. Ὁ *Μαυρίκιος Μοντανιὲ* (1772-1829) ὑπῆρξεν ἀρχιμουσικὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Εἷς τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὁ *Ἀλέξανδρος Ἰωσὴφ Ἀρτὸ* (1815-1845), ὑπῆρξε διάσημος βιολιστὴς καὶ μουσικοσυνθέτης, ἡ δὲ ἐγγονή του *Μαργαρίτα Ἰωσηφίνη Ντεζιρὲ Ἀρτὸ* δραματικὴ ὑψίφωνος καταγαγοῦσα περιφανεῖς θριάμβους ἐν Ἰα-

Digitized by Google

λίᾳ, Βερολίνῳ, Ρωσίᾳ καὶ Λονδίνῳ. Αὕτη συνεζεύχθη τὸν Ἱσπανὸν ἀοιδὸν *Παντίλλια ντὲ Ράμος*, ἐξ οὗ ἀπέκτησε θυγατέρα τὴν *Δόλα ντὲ Παντίλλια*, ἀοιδὸν ἐν τῷ μελοδραματικῷ θεάτρῳ τοῦ Βερολίνου. Φ. Σ.

Ἀρτοὰ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀρτουά.

Ἀρτοάρτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρει ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω ὄνομα μίαν πόλιν ἐν Ἰνδοσκυθίᾳ (7, 1, 56) καὶ ἑτέραν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τὸ πλησίον τοῦ Ταύρου ὄρος Παροπάμισον, κατοικουμένην ὑπὸ τοῦ ἔθνους τῶν *Παροπαμισαδῶν* (6, 18, 4). Χ. Δ.

Ἀρτοβαζάνης. Ἄλλο ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαρείου Ἀριαμένους (βλ. λ.).

ἀρτοβιομήχανος (ὁ)· ὁ διατηρῶν ἐργοστάσιον ἢ ἐργοστάσια παραγωγῆς ἄρτου εἰς μεγάλην ποσότητα, διὰ τεχνικῶν μέσων. Ἀφῃρημ. οὐσιαστ. *ἀρτοβιομηχανία*.

ἀρτόδενδρον (τὸ) *[Βοτ.]*· βλ. ἀρτόκαρπος.

ἀρτοδοσία (ἡ)· δόσις, διανομὴ ἄρτου, τεμαχίων ἄρτου ἢ μικρῶν ἀρτιδίων, οἷον κατὰ τὰ μνημόσυνα.

ἀρτοδοτῶ *(—έω)*· διανέμω ἄρτον.

ἀρτοδότης (ὁ)· ὁ διανέμων ἄρτον.

ἀρτοθήκη (ἡ)· ἡ θήκη, ὁ δοχεῖον ἐν τῷ ὁποίῳ φυλάσσεται ὁ ἄρτος, λατ. panarium.

ἀρτοκαρπίδαι (οἱ) (Artocarpidae) *[Βοτ.]*. Φυτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων* τῆς τάξεως τῶν *οὐρτικωδῶν* ἢ *κνιδωδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ γαλακτώδους χυμοῦ των, ὅστις εἰς εἴδη τινὰ εἶναι δηλητηριώδης. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι, τά: *ἀντίαρις ἡ τοξικὴ* (Antiaris toxicaria), *ἀρτόκαρπος* (Artocarpus), *βρώσιμον τὸ χρήσιμον* (Brosimum utile), *καστιλλοΐα ἡ ἐλαστικοφόρος* (castilloa elastica) κ. τ. λ. Δ. Ν. Π.

ἀρτόκαρπος (ὁ) (Artocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ἀρτοκαρπιδῶν (βλ. λ.). Εἶναι δένδρα ἀειθαλῆ μὲ γαλακτώδη χυμόν, ἐλαφρὸν καὶ ἀρίστης ποιότητος ξύλον, μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἁπλᾶ καὶ κολπώδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀκολουθούμενα, κατὰ κανόνα, ὑπὸ δύο πλαγίως κειμένων φυλλαρίων. Τὰ ἄνθη εἶναι μονόοικα καὶ διατεταγμένα κατὰ ἰούλους. Τὰ θήλεα ἄνθη ἔχουσι σχῆμα ᾠοειδὲς ἢ σφαιροειδὲς καὶ τὰ ἄρρενα εἶναι κυλινδρικά. Τὰ πρῶτα φύονται ἐπὶ τῶν συμπιέσεων τῆς κοινῆς σπερμοδόχης καὶ ἕκαστον ἀποτελεῖται ἐξ ἁπλοῦ περιανθίου σωληνοειδοῦς, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἡ ἐλευθέρα ᾠοθήκη, ἥτις κατὰ τὴν ὡρίμανσιν περικλείει ἓν μόνον σπέρμα, τοῦ ὁποίου τὸ σαρκῶδες ἔμβρυον ἀμοιρεῖ ἀλμπουμίνης. Οἱ ἀρτόκαρποι εἶναι ἰθαγενεῖς τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αὐστραλίας, καὶ καλλιεργοῦνται διὰ τοὺς μεγάλους ἐδωδίμους καρπούς των καὶ τὸ ἐκλεκτὸν ξύλον των. Γνωστὰ εἶναι περὶ τὰ εἴκοσιν εἴδη, ὧν ἀξιολογώτερα:

Ἀρτόκαρπος ὁ ἐντετμημένος (Artocarpus incisa). Εἶναι ἰθαγενὲς δένδρον τῆς Ἰάβας καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅπου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀρτόδενδρον* καὶ καλλιεργεῖται εἰς μεγάλας ἐκτάσεις διὰ τοὺς μεγάλους, ἐδωδίμους καὶ λίαν θρεπτικοὺς καρπούς του, οἱ ὁποῖοι νωποὶ ἢ ἐψημένοι ἀποτελοῦσι τὴν κυριωτέραν τροφὴν τῶν ἰθαγενῶν τῶν μερῶν ἐκείνων. Λέγεται, ὅτι δύο ἕως τρία τοιαῦτα δένδρα ἐπαρκοῦν διὰ νὰ διαθρέψωσιν ἕναν ἄνθρωπον ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐπίσης καὶ τὰ σπέρματα τῶν δένδρων εἶναι ἐδώδιμα· συνήθως τοὺς τρώγουσι βεβρασμένους ἢ ἐψημένους εἰς τὴν στάκτην. Τὸ δένδρον τοῦτο μετηνέχθη ὑπὸ τοῦ *Sonnerat* εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μαυρικίου καὶ κατὰ τὸ 1793 εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἁγίου Βικεντίου καὶ τὴν Ἀμερικὴν ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου *Bligh*

Ἀρτόκαρπος.
[a—ἄρρεν ἄνθος, b=θῆλυ ἄνθος, c—τομὴ καρποῦ]

Ὁ ἀρτόκαρπος ὁ ἐντετμημένος ἔχει ἀνάστημα 15-20 μέτρων· ὁ κορμός του ἐκκρίνει γαλακτώδη ὀπόν, ἐξ οὗ παρασκευάζουσιν εἶδος ἐλαστικοῦ κόμμεως. Τὸν κορμόν του χρησιμοποιοῦσι διὰ τὴν κατασκευὴν μονοξύλων, τὴν ἐντεριώνην του διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνδυμάτων καὶ τὰ μεγάλα καὶ πλατέα φύλλα του ἀντὶ σκέπης εἰς τὰς καλύβας των.

Ἀρτόκαρπος ὁ ἀκεραιόφυλλος (Artocarpus integrifolia). Δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Μαλαισίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Καλλιεργεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν Κίναν καὶ τὰς κλιτῦς τῶν Ἱμαλαΐων ὀρέων. Κατὰ τὸ 1782 μετηνέχθη ἐκ Ζαμάϊκας καὶ τῆς νήσου τοῦ Ἁγίου Δομινίκου ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ *Rodney* εἰς τὴν Βραζιλίαν κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα εἰς τὰς νήσους τοῦ Μαυρικίου. Οἱ καρποί του εἶναι μεγαλύτεροι τῶν καρπῶν τοῦ προηγουμένου, ἔχουσι μῆκος μέγιστον 50 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ ζυγίζουσι 12—15 ὀκάδας. Εἶναι ἐδώδιμοι ἀλλ' ὀλιγώτερον περιζήτητοι τοῦ προηγουμένου εἴδους καὶ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τῶν μερῶν ἐκείνων ὑπὸ τὸ ὄνομα *ζάκα*. Τὰ σπέρματά του εἶναι ἐπίσης ἐδώδιμα, ἔχουσι γεῦσιν καστάνου καὶ τρώγονται ἐψημένοι ἢ βεβρασμένοι.

Ἀρτόκαρπος ὁ πολύφημος (Artocarpus Polyphemus). Εἶναι μικρότερον δένδρον τοῦ προηγουμένου, ἰθαγενὲς τῆς Κελέβης καὶ τῆς Ταϊτῆς. Οἱ καρποί του ἂν καὶ μικρότεροι τοῦ προηγουμένου εἴδους εἶναι γλυκύτεροι καὶ ἐπίσης ἐδώδιμοι. Δ. Ν. Π.

ἀρτοκλασία (ἡ)· ἐκκλ., ἡ κλάσις, ὁ τεμαχισμὸς τῶν ἄρτων καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τὸ ἐκκλησίασμα μετὰ τὴν ἀπόλυσιν.

— ΛΕΙΤΟΥΡΓ.] Καλεῖται *ἀρτοκλασία* ἡ μετὰ τὴν εὐλογίαν ἄρτων (πέντε), ἰσαρίθμων πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐλογηθέντας, κλάσις καὶ διανομὴ αὐτῶν ἐν τῷ ἑσπερινῷ. Ἀποτελεῖ τουτέστιν ἡ ἀρτοκλασία ἐν τῷ ἑσπερινῷ ἀντίστοιχόν τι πρὸς τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας εὐλογίαν καὶ διανομὴν τοῦ ἀντιδώρου. Καὶ παρενεβάλλετο τὸ πρῶτον αὕτη εἰς τοὺς ἑσπερινοὺς τῶν μεγάλων ἑορτῶν, οἵτινες παρηκολουθοῦντο παρὰ ταῖς μοναστικαῖς ἀδελφότησιν ὑπὸ ὁλονυκτίου ἀγρυπνίας, καθ' ἣν οἱ μοναχοὶ δὲν ἀπεμακρύνοντο τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ παρέμενον ἐν αὐτῷ μέχρι πρωΐας ἀκροώμενοι ἐν συνεχείᾳ καὶ τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς ἐπακολουθούσης λειτουργίας. Ἵνα λοιπὸν παρέχηται εἰς τοὺς ἐν τῷ ναῷ ἐν ἀποχῇ ἀπὸ τοῦ ἑσπερινοῦ των δείπνου προσκαρτεροῦντας παραμυθία τις καὶ στήριξις διὰ τὸν κόπον τῆς ἀγρυπνίας, εἰσήχθη ἡ ἀρτοκλασία, καθ' ἣν ἐκτὸς τῶν εὐλογουμένων πέντε ἄρτων προσκομίζονται ἐντὸς δοχείων οἶνος καὶ ἔλαιον. Καὶ ὁ μὲν οἶνος εἰς μεγαλυτέραν ποσότητα ἄλλοτε κομιζόμενος, εἰς «στάμνον μεστήν», διενέμετο εἰς τοὺς ἀγρυπνοῦντας μοναχοὺς μετὰ τοῦ ἄρτου, μάλιστα ἐν ταῖς παραμοναῖς Δεσποτικῶν ἢ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, ὧν προηγεῖτο νηστεία αὐστηρά, δι' ἣν καὶ ἡ διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἐνίσχυσις ἔπρεπε νὰ εἶναι δαψιλεστέρα. (Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐν τῷ Τριῳδίῳ διάταξις ὁρίζει διὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Μ. Σαββάτου, ὅτι «γίνεται ἡ εὐλόγησις τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ οὐκ ἐξερχόμεθα τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ κελλαρίτης ἐπιδίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς ἀνὰ κλάσμα τοῦ ἄρτου καὶ ἀνὰ ἓξ ἰσχάδας ἢ φοίνικας καὶ ἀπὸ ἑνὸς κρασοβολίου οἴνου».) Τὸ δὲ ἔλαιον πιθανῶς ἐρρίπτετο ἐν τῇ κανδήλᾳ τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου, ἐξ ἧς λαμβάνοντες κατὰ τὰς ἐν τοῖς Μηνολογίοις σωζομένας ἔτι τυπικὰς διατάξεις ἐχρίοντο πρὸς εὐλογίαν αὐτῶν οἱ ἀδελφοί.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἀργῶς ψαλλόμενοι ἑσπερινοὶ καὶ ἐπακολουθοῦσαι εἰς αὐτοὺς ἀγρυπνίαι ἐλάμβανον χώραν ἐν παραμοναῖς μεγάλων ἑορτῶν, διὰ τοῦτο ἡ ἀρτοκλασία εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐθεωρήθη ὡς τελετὴ προσιδιάζουσα εἰς τὰς πανηγύρεις. Ἕνεκα τούτου εἰς τὰς πανηγύρεις, καθ' ἃς οἱ πιστοὶ δὲν συναθροίζονται ἐν τῷ ναῷ ἀπὸ τοῦ ἑσπερινοῦ, μετατίθεται ἡ ἀρτοκλασία εἰς τὸν ὄρθρον, εὐλογουμένων τῶν ἄρτων εὐθὺς μετὰ τὴν δοξολογίαν καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς θείας λειτουργίας. Καὶ βεβαίως ἡ ἐπακολουθοῦσα κατὰ τὴν λειτουργίαν διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου παρουσιάζει πλεονάζουσαν τὴν ἀρτοκλασίαν, ἀλλ' οὕτη ἤδη μετέπεσεν εἰς ἁπλοῦν τῆς πανηγύρεως κόσμον.

Ἡ τελετὴ τῆς εὐλογίας τῶν ἄρτων ἐν τῇ ἀρτοκλασίᾳ γίνεται συνδεδυασμένη σήμερον μετὰ τῆς λιτανείας, ἥτις ἐγίνετο ἄλλοτε ἐν τῷ νάρθηκι ψαλλομένης τῆς λιτῆς. Ἐὰν προσέξωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ Εὐχολογίῳ διάταξιν τοῦ ἑσπερινοῦ, ἥτις εἶναι καὶ ἀρχαιοτέρα, ἡ ἀκολουθία τῆς εὐλογίας τῶν πέντε ἄρτων εἶναι συντομωτάτη, συνισταμένη εἰς βραχεῖαν εὐχήν, τὴν ὁποίαν ἀνεγίνωσκε μετὰ τὰ ἀπόστιχα ὁ ἱερεὺς λαμβάνων εἰς χεῖρας ἕνα ἐκ τῶν ἄρτων. Ὅλαι δὲ αἱ σήμερον προτασσόμεναι τῆς εὐχῆς ταύτης αἰτήσεις καὶ εὐχαὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς *Λιτῆς*, κεχωρισμένως ἄλλοτε ἀπὸ τῆς ἀρτοκλασίας ἀπαγγελλόμεναι πρὸ τῶν ἀποστίχων. (Πρβλ. *Συμεὼν Θεσσαλονίκης* περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν κεφ. τμβ, *Migne* 155, 617. *Εὐχολόγιον Goart* ἔκδ. δευτέρα σελ. 32—34.) Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ἀρτοκλίνης, ***Κωνσταντῖνος.*** Βυζαντινὸς ἀξιωματικὸς μὲ βαθμὸν «κατεπάνω» ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατείρας *Ζωῆς*. Ἡ αὐτοκράτειρα ἐρασθεῖσα αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ τὸν νυμφευθῇ, ἂν καὶ ἦτο ἔγγαμος, καὶ τὸν ἀναγορεύσῃ αὐτοκράτορα. Ἡ σύζυγός του ὅμως, ἡ ὁποία ἐπληροφορήθη τὰ μελετώμενα σχέδια, τὸν ἐδηλητηρίασε. Ω—.

ἀρτοκοπτικός, *—ή, —όν* (τό)· ὁ πρὸς κοπὴν ἄρτου προοριζόμενος.

— *ἀρτοκοπτικὴ μηχανή*. Συσκευὴ χρήσιμος διὰ ταχεῖαν καὶ κανονικὴν κοπὴν τοῦ ἄρτου εἰς τεμάχια, εἴτε πρὸ τῆς πλήρους αὐτοῦ ἐψήσεως (κατὰ τὴν κατασκευὴν διπυρίτου), εἴτε εἰς τὰ ἑστιατόρια, νοσοκομεῖα κλπ. διὰ τὴν κοπὴν τοῦ ἐψημένου ἄρτου εἰς τεμάχια (μερίδες).

ἀρτόκρεας (τό)· ἄρτος μετὰ κρέατος παρεσκευασμένος, κρεατόπιττα.

ἀρτολάγανον *[Ἀρχ.]*. Εἶδος πλακοῦντος, ὅστις παρεσκευάζετο κατὰ τὸν *Ἀθήναιον* (3,113) ἐξ οἴνου, πεπέρεως, γάλακτος καὶ ἐλαίου ἢ λίπους.

Ἄρτομ (Artom), *Ἰσαάκ, βαρῶνος* —. Ἰταλὸς διπλωμάτης ἰσραηλιτικῆς καταγωγῆς (1829—1900). Ἐχρημάτισεν ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Καβούρ, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του διεκρίθη ὡς πρεσβευτὴς ἐν Κοπεγχάγῃ, Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Ἀλβέρτου Μπλὰν* ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Κοινοβουλευτικὸν ἔργον τοῦ Καβοὺρ» (Παρίσιοι 1860)· ἔγραψεν ἐπίσης ποιήματα πατριωτικοῦ περιεχομένου, ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ᾠδὴ τὴν ὁποίαν συνέθεσε κατὰ τὸν θάνατον τοῦ *Βίκτωρος Ἐμμανουήλ*. Θ. Β.

ἀρτόμελι (τό). Ἔμπλαστρον ἐξ ἄρτου καὶ μέλιτος συνιστώμενον ὑπὸ τοῦ *Γαληνοῦ* (X, 692,780) καὶ ἄλλων ἀρχαίων ἰατρῶν (*Ἀέτιος, Λέων κτλ.*). ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρτόνιους (Artonius), ***Πέτρος.*** Πολωνὸς ποιητὴς (1552—1609). Τὸ πραγματικόν του ὄνομα ἦτο *Πέτρος Κρεζοίχλεμπ*. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν κρατοῦντα ἐν Πολωνίᾳ φανατισμὸν τοῦ καθολικισμοῦ, ὁ Ἀρτόνιους ἠσπάσθη τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἀρχὰς τοῦ *Λουθήρου* καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν, ἐναντίον τῶν καθολικῶν, οἵτινες κατέβαλον μεγάλας προσπαθείας, ὅπως παρασύρουν εἰς τὸν καθολικισμὸν τὴν Ρωσίαν. Ὁ Ἀρτόνιους ἀντεπεξῆλθε διὰ βιβλίων κατ' οὕτων, ἐν τέλει δ' ἐγένετο πάστωρ. Ὡς ποιητὴς συνέθεσε διαφόρους θρησκευτικὰς ᾠδὰς περιληφθείσας εἰς συλλογὴν πολλάκις ἀνατυπωθεῖσαν. Αἱ ᾠδαὶ αὗται δὲν ἔχουσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐστηρότητα. Τὸ ποιητικόν του ἔργον προκαλεῖ τὴν αἰσθητικὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν παρατηρεῖ τις εἰς τὰ μετὰ διακόσια καὶ πλέον ἔτη συντεθέντα ποιήματα τοῦ *Μισκέβιτς*, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἀρτόνιους ὡς πρόδρομος τῆς νέας πολωνικῆς ποιήσεως. Αἱ ᾠδαί του καὶ σήμερον ἔτι ἐξακολουθοῦν ἀνατυπούμεναι καὶ περιλαμβανόμεναι εἰς τὰ διδακτικὰ βιβλία, διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ ὕφους των καὶ τὴν διαύγειαν τῶν ἰδεῶν· τοῦτο δ' ἀποτελεῖ γνώρισμα τῆς μεγάλης ἀξίας αὐτῶν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἀρτοπλασία (ἡ)· ἡ πλάσις, ἡ κατασκευὴ τῶν ἄρτων.— Ἐπίθ. ***ἀρτοπλαστικός,*** *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀρτοπλασίαν: «ἀρτοπλαστικὰ σκεύη».

ἀρτοποιεῖον (τό)· ἐργαστήριον ὅπου κατασκευάζονται ἄρτοι (βλ. λ. ἄρτος)

ἀρτοποίησις (ἡ)· ἡ εἰς ἄρτους μεταβολὴ τῶν ἀλεύρων. — Ἐπίθ. ***ἀρτοποιητικός,*** *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀρτοποίησιν, ὁ εἰς αὐτὴν χρήσιμος: «ἀρτοποιητικὴ μηχανή» (βλ. λ. ἄρτος)· ***ἀρτοποιήσιμος***, ὁ δυνάμενος, ὁ κατάλληλος ν' ἀρτοποιηθῇ.

ἀρτοποιΐα (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀρτοποιός, ἡ τέχνη τοῦ κατασκευάζειν ἄρτους.

ἀρτοποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ κατασκευαστὴς ἄρτων, ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν ἀρτοποιίαν, κοιν. *ψωμᾶς*.

ἀρτοπωλεῖον (τό)· τὸ κατάστημα, ὁ τόπος ὅπου πωλοῦνται ἄρτοι.

ἀρτοπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς ἄρτων· θηλ. ἡ *ἀρτοπῶλις, —ιδος* καὶ ἀρχ. *ἀρτόπωλις*.

ἀρτορρίζεια (τὰ) (Artorhiziae) *[Βοτ.]*. Ἄθροισμα μονοκοτυληδόνων φυτῶν. Εἰς τὸ ἄθροισμα τοῦτο ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι *δισκορίδαι* καὶ *τακκίδαι*. Αἱ ρίζαι τῶν φυτῶν τούτων εἶναι σαρκώδεις καὶ χρησιμοποιοῦνται ἐνιαχοῦ καὶ ὡς τροφαὶ τῶν ἀνθρώπων. Δ. Ν. Π.

ἄρτος (ὁ)· τὸ ἐκ σιτίνων ἀλεύρων φύραμα ψηνόμενον ἐν κλιβάνῳ, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὴν *μᾶζαν*, ἥτις σημαίνει τὸ ἐκ κριθίνων ἀλεύρων *(ἀλφίτων)* φύραμα (ἀρχ.)· ‖ καθόλου τὸ ψημένον φύραμα ἐξ ἀλεύρων οἱωνδήποτε ὡς κατ' ἐξοχὴν τροφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὸ *ὄψον (τὸ προσφάγι)* κοιν. *ψωμί*: «ἄρτος λευκός,—μέλας»· ‖ «ἄρτος διπυρίτης» ἢ ἁπλῶς «διπυρίτης», κοιν. *παξιμάδι* ‖ «ἄρτος μεταξωτὸς» (μεσαιων.) κοιν. «ξεσησιτμένο ψωμί»· ‖ «ἄρτος ζυμίτης» ἢ «—ἔνζυμος» ὁ μετὰ ζύμης παρεσκευασμένος, κοιν. «ἀνεβατὸ ψωμί»· «ἄρτος ἄζυμος», κοιν. «λειψὸ ψωμί»· ‖ τὸ ὅλον τοῦ ἄρτου, ὁ ἐσχηματισμένος ἄρτος, κοιν. *καρβέλλι* ἢ *ψωμί*: «δύο —, τρεῖς —, πέντε ἄρτοι», «μικρὸς —, μέγας

Digitized by Google

ἄρτος», «διπλοῦς ἄρτος» κατὰ ἀπόδοσιν τοῦ κοιν. «διπλὸ ψωμί». Β. Φ

— (ΧΗΜ. ΤΡΟΦ.). Αἱ εἰς τὰ σπόρια τῶν σιτηρῶν καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὸ ἄλευρον ὑπάρχουσαι θρεπτικαὶ ὗλαι περιβάλλονται ὑπὸ τῶν κυτταρικῶν μεμβρανῶν καὶ εὑρίσκονται ἐπιπροσθέτως ὑπὸ μορφὴν στιφρὰν καὶ ἐλευθέραν ὕδατος, ἐπομένως ἐὰν τὸ ἄλευρον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τροφὴ ἀπ' εὐθείας, μόνον μέρος τῶν θρεπτικῶν αὐτοῦ ὑλῶν θὰ ἦτο χρησιμοποιήσιμον ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Ἄρα τὸ ἄλευρον πρὸ τῆς χρησιμοποιήσεώς του δέον νὰ μετατραπῇ εἰς εὔπεπτον μορφήν, τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς ἄρτον. Δι' ἀρτοποίησιν εἶναι κατάλληλα μόνον τὰ ἐκ σίτου καὶ σικάλεως ἄλευρα, τὰ ἄλλης δὲ προελεύσεως ἄλευρα χρησιμοποιούμενα πρὸς παρασκευὴν ἄρτου ἀποτελοῦσι νοθείαν. Ἡ παρασκευὴ τοῦ ἄρτου ἐπιτελεῖται εἰς τρία στάδια, ἤτοι εἰς τὴν *παρασκευὴν τῆς ἀρτοζύμης*, τὴν *διόγκωσιν* αὐτῆς καὶ τὴν *ἔψησιν*.

Παρασκευὴ τῆς ἀρτοζύμης.— Τὸ ἄμυλον καὶ τὰ λευκώματα τοῦ ἀλεύρου ἔχουν μεγάλην ἱκανότητα διογκώσεως κατὰ τὴν πρόσμιξιν καὶ μάλαξιν μεθ' ὕδατος, τοιουτοτρόπως δὲ προκύπτει μαλακὴ καὶ ὅλκιμος μᾶζα, ἡ *ἀρτοζύμη*. Διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ἀρτοζύμης ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν ἡ καλὴ καὶ ἐπιμελὴς *μάλαξις (κοιν. ζύμωμα).*

Εἰς τὰ μικρὰ ἀρτοποιεῖα ἡ μάλαξις ἐπιτελεῖται συνήθως διὰ τῶν χειρῶν, ἐνῷ εἰς τὰ μεγαλύτερα καὶ μᾶλλον σύγχρονα γίνεται μηχανικῶς δι' εἰδικῶν ἀναμικτικῶν καὶ μαλακτικῶν συγχρόνως μηχανῶν (εἰκ. 1). Ἡ χρησιμοποιουμένη ποσότης ὕδατος κυμαίνεται, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀλεύρου, πάντως ὁ ἀρτοποιὸς δι' ἐπαφῆς τῆς χειρὸς ἀντιλαμβάνεται πότε πρέπει νὰ παύσῃ ἡ προσθήκη τοῦ ὕδατος· κατὰ μέσον ὅρον δὲ διὰ 100 γρ. ἀλεύρου ἀπαιτοῦνται 60 γρ. ὕδατος. Τὸ χρησιμοποιούμενον ὕδωρ πρέπει νὰ πληροῖ τοὺς ὅρους καλοῦ ποσίμου ὕδατος. Συνήθως εἰς τὴν ἀρτοζύμην προστίθεται καὶ ποσότης τις μαγειρικοῦ ἅλατος εἰς ἀναλογίαν 20—30 γρ. δι' ἓν χιλιόγραμμον ἀρτοζύμης.

Εἴς τινα ζυμαρικὰ χρησιμοποιεῖται ἀντὶ ὕδατος γάλα, ὁπότε ἡ ἀρτοζύμη καθίσταται λευκοτέρα, πλαστικωτέρα καὶ ἐλαστικωτέρα.

Διόγκωσις τῆς ἀρτοζύμης.—Ὅσον καλῶς καὶ ἂν ἔχῃ μαλαχθῆ ἡ ἀρτοζύμη, ἐὰν τεθῇ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν κλίβανον θὰ παράσχῃ βαρύν, στερεὸν καὶ ὑγρὸν ἄρτον, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον πρέπει ἡ ἀρτοζύμη πρὸ τῆς ἐψήσεως νὰ ὑποστῇ *διόγκωσιν* (κοιν *ἀνέβασμα*). Ἡ διόγκωσις δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ κατὰ τρεῖς τρόπους· ἤτοι διὰ *ζύμης* (κοιν. *μαγιὰ τῆς μπύρας*), δι' *ὀξίνου ἀρτοζύμης* (κοιν. *προζύμη*) ἢ διὰ τεχνητῆς ζύμης.

Α΄) ***Ζύμη***. Αἱ ζύμαι εἶναι μικροσκοπικῶς μικροὶ φυτικοὶ ὀργανισμοὶ πολλαπλασιαζόμενοι δι' ἐκβλαστήσεως, ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν *σακχαρομυκήτων* (εἰκ. 3). Αἱ διὰ τὴν ἀρτοποιίαν ζύμαι παρασκευάζονται εἰς εἰδικὰ ἐργοστάσια καλούμενα ἐργοστάσια *πεπιεσμένης ζύμης*. Καλὴ πεπιεσμένη ζύμη πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν τῆς προσφάτου ζύμης, νὰ μὴ ἔχῃ οὐδεμίαν δυσάρεστον ἄλλην ὀσμὴν καὶ νὰ μὴ εἶναι σκοτεινῶς κεχρωσμένη.

Ἡ ζύμη ἐκχέει ἔνζυμον, τὴν *ζυμάσην*, ἥτις διασπᾷ τὸ σάκχαρον εἰς ἀλκοόλην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἄρτου ἀναμιγνύονται 30—35 γρ. πεπιεσμένης ζύμης καλῶς μεθ' ἑνὸς χιλιογράμμου ἀρτοζύμης καὶ ἀφίνονται ἐπί τινας ὥρας ἐν ἠρεμίᾳ εἰς θερμὸν χῶρον. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διὰ τῶν διαστατικῶν ἐνζύμων τοῦ ἀλεύρου μέρος τοῦ ἀμύλου μετατρέπεται εἰς σάκχαρον, ἐπὶ τοῦ σακχάρου δὲ τούτου δρᾷ ἡ ζυμάση σχηματίζουσα ἀλκοόλην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Τὸ τοιουτοτρόπως καθ' ὅλην τὴν μᾶζαν τῆς ἀρτοζύμης σχηματιζόμενον ἀνθρακικὸν ὀξὺ προσπαθεῖ διαρκούσης τῆς ζυμώσεως καὶ τῆς ἐψήσεως νὰ ἐκφύγῃ καὶ οὕτω προκαλεῖται ἡ διόγκωσις. Ἡ θερμοκρασία τῆς ἀρτοζύμης διαρκούσης τῆς ζυμώσεως πρέπει νὰ διατηρῆται περὶ τοὺς 30—35°, διότι εἰς τὴν θερμοκρασίαν αὐτὴν ἐπιτελεῖται ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν κυττάρων τῆς ζύμης ταχύτερον καὶ ἐπομένως παράγεται ἀφθονώτερον ζυμάση, ἥτις προκαλεῖ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ὑψηλοτέρα ἢ χαμηλοτέρα τῆς ἀνωτέρω θερμοκρασίας δρᾷ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς ζύμης καὶ ἐπομένως ἐπὶ τῆς διογκώσεως.

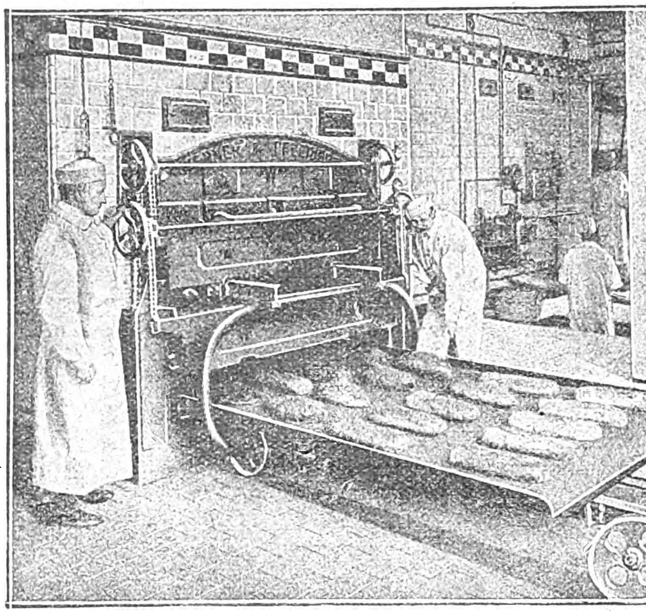

Εἰκ. 2.—Σύγχρονος κλίβανος ἀρτοποιίας.

Β΄) ***Ὄξινος ἀρτοζύμη***. Ἐὰν τεμάχιον ἀρτοζύμης παραμείνῃ, προσπίπτουσιν ἀμέσως διάφορα βακτήρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκονται *βακτήρια γαλακτικῆς ζυμώσεως*, ἅτινα μετατρέπουν τὸ σάκχαρον εἰς γαλακτικὸν ὀξύ, ὡς ἐπίσης καὶ κύτταρα ζύμης (εἰκ. 4). Διὰ τῆς δράσεως τῶν βακτηρίων τῆς γαλακτικῆς ζυμώσεως ἡ ἀρτοζύμη καθίσταται βαθμηδὸν ὄξινος. Τὰ πλεῖστα τῶν βακτηρίων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζύμην εἶναι λίαν εὐπαθῆ εἰς ὄξινα μέσα, δι' ὃ καὶ ἡ αὔξησις αὐτῶν σταματᾷ καὶ ἐπομένως ἐν τῷ τεμαχίῳ τῆς ἀρτοζύμης μετά τινα χρόνον παραμένουσι μόνον βακτήρια γαλακτικῆς ζυμώσεως καὶ κύτταρα ζύμης. Τὰ κύτταρα τῆς ζύμης δὲ συντελοῦν εἰς τὴν παραγωγὴν ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ἐπομένως διογκοῦν τὴν ἀρτοζύμην. Τοιαύτη ἀρτοζύμη εἰς ἣν ὑπάρχουσιν ἐν ἀνσμίξει βακτήρια γαλακτικῆς ζυμώσεως καὶ κύτταρα ζύμης ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην *ὀξίνην ἀρτοζύμην*. Ἐν τῇ πράξει οἱ ἀρτοποιοὶ διατηροῦν ἐκ τῆς ἑτοίμης ἀρτοζύμης τῆς ἡμέρας ποσότητά τινα διὰ τὴν ἀρτοζύμην τῆς ἑπομένης. Ὄξινος ἀρτοζύμη χρησιμοποιεῖται συνήθως διὰ τὸν ἐκ σικάλεως ἄρτον, ἐνῷ διὰ τὸν ἐκ σίτου κατὰ προτίμησιν χρησιμοποιεῖται πεπιεσμένη ζύμη.

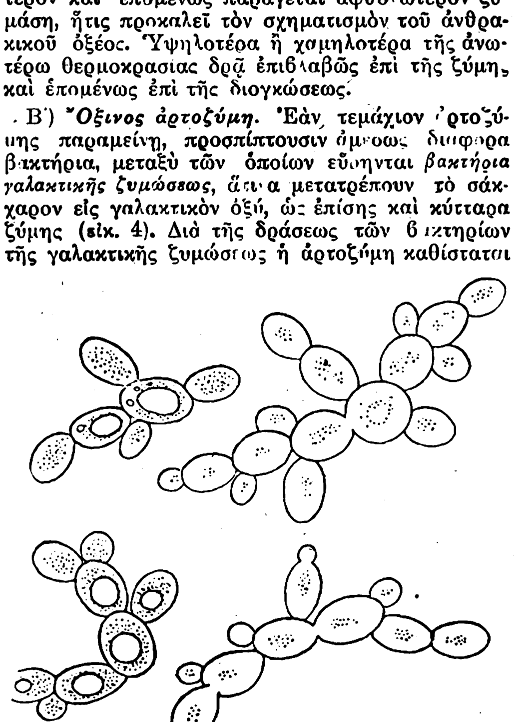

Εἰκ. 3 —Ζυθοζύμη ἀρτοποιίας.

Γ΄) ***Τεχνητὴ ζύμη***. Ἡ διόγκωσις τῆς ἀρτοζύμης ἐπιτελεῖται διὰ τοῦ διὰ βιολογικῶν μέσων ἐκλυομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἀλλ' ἔκλυσις ἀνθρακικοῦ ὀξέος δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ καὶ διὰ χημικῆς ὁδοῦ, αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν τεχνητῶν ζυμῶν. Πρὸς παρασκευὴν τεχνητῆς ζύμης ἀναμιγνύεται ἓν ἀνθρακικὸν ἅλας, συνήθως ὄξινον ἀνθρακικὸν νάτριον, μετὰ στερεοῦ εἰς ὕδωρ διαλυτοῦ ὀξίνου σώματος. Ἐν ξηρᾷ καταστάσει τὰ δύο συστατικὰ δὲν ἐνεργοῦν ἐπ' ἀλλήλων, πρὸς μεγαλυτέραν δὲ ἀσφάλειαν προστίθεται συνήθως εἰς ποσότητα 10% περίπου καὶ ἀδρανής τις ὕλη ἔχουσα τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίζῃ τὴν πλήρη ἐπαφὴν τῶν δύο ἐνεργῶν συστατικῶν. Ὅταν ἡ τεχνητὴ αὕτη ζύμη ἀναμιχθῇ μετὰ τῆς ὑφύγρου ἀρτοζύμης, τότε διαλύονται τὰ δύο συστατικὰ αὐτῆς καὶ ἐνεργοῦν ἐπ' ἀλλήλων ἐκλύοντα ἀνθρακικὸν ὀξὺ ὅπερ καὶ προκαλεῖ τὴν διόγκωσιν.

Ὡς ὄξινον συστατικὸν χρησιμοποιεῖται συνήθως τρυγία, ἀλλὰ πλὴν αὐτῆς ἐπίσης δισόξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον κ.λ.π. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασιζόμεναι ὑπάρχουσι πλεῖσται ὅσαι τεχνηταὶ ζύμαι ἐξ ἄλλων μιγμάτων συνιστάμεναι. Ἐπίσης ὡς τεχνηταὶ ζύμαι ἀλλὰ βραδύτατα ἐπιφέρουσαι διόγκωσιν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ ἁπλᾶ ἅλατα, ὡς λ.χ. ὄξινον ἀνθρακικὸν νάτριον μόνον, ὄξινον ἀνθρακικὸν ἀμμώνιον μόνον, κ.λ.π. Τεχνηταὶ ζύμαι χρησιμοποιοῦνται συνήθως δι' εἴδη ζαχαροπλαστικῆς καὶ σπανιώτατα διὰ τὸν συνήθη ἄρτον.

Ἔψησις. — Ἡ διὰ τοῦ μέσου διογκώσεως ἀναμιχθεῖσα καὶ ἀρκούντως διογκωθεῖσα ἀρτοζύμη, ἀφοῦ ἐπικαλυφθῇ ἐξωτερικῶς διὰ μικρᾶς ποσότητος ἀλεύρου φέρεται εἰς τοὺς καταλλήλους κλιβάνους, ὧν ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται διὰ μὲν τὰ μεγάλα τεμάχια ἄρτου μεταξὺ 230—250°, διὰ δὲ τὰ μικρὰ μεταξὺ 200—230°. Ἐντὸς τῶν κλιβάνων τὸ διὰ τῶν μέσων διογκώσεως σχηματισθὲν ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἐκφεύγει τελείως, συμπληρουμένης οὕτω τῆς διογκώσεως τοῦ ὅλου ἄρτου (εἰκ. 2).

Χημικαὶ μεταβολαὶ κατὰ τὴν ἔψησιν. Διὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν μεταβολῶν τούτων διακρίνομεν εἰς τὸν ἄρτον δύο μέρη, ἤτοι τὸ ***φλόγωμα*** (ἢ ***κροῦσταν***, ἢ ***κόραν***) καὶ τὴν ***ψίχα***. Εἰς τὸ φλόγωμα ἡ θερμοκρασία ἐπιδρᾷ ἐντονώτερον ἢ εἰς τὴν ψίχα καὶ ἕνεκα τούτου ἐπέρχονται ἰσχυρότεραι διασπάσεις. Ἡ σπουδαιοτέρα διάσπασις, ἥτις ἐπιτελεῖται εἰς τὸ φλόγωμα, εἶναι ἡ μερικὴ ὑδρόλυσις τοῦ ἀμύλου εἰς δεξτρίνην καὶ μαλτόζην καὶ ποιά τις καραμελοποίησις τοῦ σχηματιζομένου σακχάρου. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἀρτοζύμης πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔψησιν ἐπιχρίεται δι' ὕδατος, διαλύονται τὰ προϊόντα ὑδρολύσεως τοῦ ἀμύλου καὶ οὕτω προκαλεῖται ἡ ἐπιφανειακὴ στιλπνότης τοῦ ἄρτου, ἡ δὲ φαιὰ χρῶσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἄρτου ὀφείλεται εἰς τὴν καραμελοποίησιν τῶν διαλυτῶν προϊόντων ὑδρολύσεως τοῦ ἀμύλου. Εἰς τὸ φλόγωμα ἡ περιεκτικότης εἰς ὕδωρ κατέρχεται κατὰ 10—20%. Εἰς τὸ φλόγωμα ἐπέρχεται πιθανῶς καὶ μικρά τις διάσπασις τοῦ λίπους. Ἂν καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ κλιβάνου εἶναι πάντοτε ἀνωτέρα τῶν 200°, ἐν τούτοις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄρτου λόγῳ τοῦ δυσθερμαγωγοῦ τῆς ἀρτοζύμης ἡ θερμοκρασία δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 100°, δι' ὃ καὶ εἰς τὴν ψίχα ἐπέρχονται πολὺ μικρότεραι διασπάσεις. Τὸ λεύκωμα πήγνυται ἐν μέρει καὶ ἀλλοιοῦται ἡ διαλυτότης αὐτοῦ, πιθανῶς δὲ ἐπέρχεται καὶ ἀπόσπασις ὡρισμένων ὁμάδων, ἐπίσης δὲ τὸ ἄμυλον ὑδρολύεται ἐν μέρει.

Ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος εἰς ἄρτον καλῶς παρασκευασθέντα κυμαίνεται μεταξὺ 37 καὶ 45%. Τὸ λίπος καὶ τὰ ἀνόργανα συστατικὰ παραμένουσιν ἀναλλοίωτα, πλὴν ἐννοεῖται τῆς αὐξήσεως, ἥτις

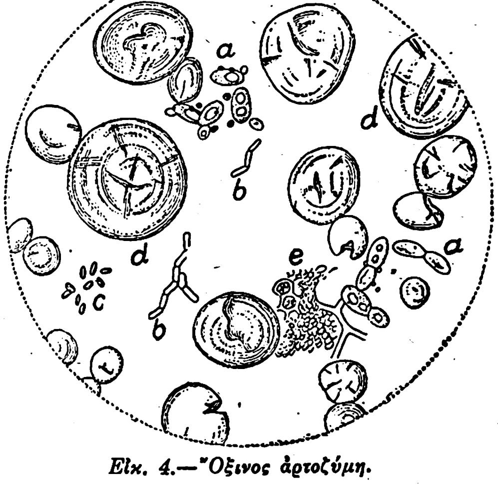

Εἰκ. 4.—Ὄξινος ἀρτοζύμη.

a=ζύμη, b=βακτήρια γαλακτικῆς ζυμώσεως, c=ἄλλα βακτήρια, d=διωγκωμένοι κόκκοι ἀμύλου, e=τεμάχια ἱστῶν τῶν σιτηρῶν.)

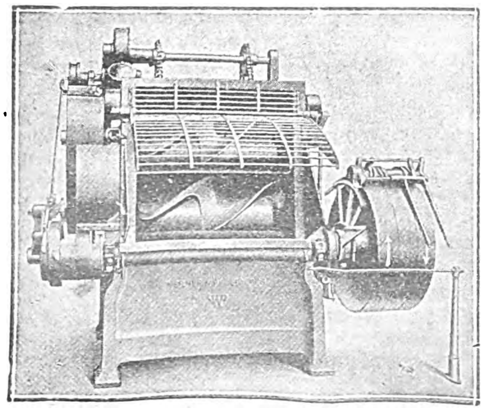

Εἰκ. 1.—Σύγχρονος ἀναμικτικὴ καὶ μαλακτικὴ μηχανὴ ἀρτοποιίας.

Digitized by Google

ἐπέρχεται εἰς τὰ τελευταῖα λόγῳ τῆς προσθήκης τοῦ μαγειρικοῦ ἅλατος. Ὁ δι' ὀξίνης ἀρτοζύμης διογκωθεὶς ἄρτος περιέχει γαλακτικὸν ὀξύ. Το κατὰ τὴν ζύμωσιν σχηματιζόμενον ἀνθρακικὸν ὀξὺ ὡς καὶ ἡ ἀλκοόλη ἐκφεύγουν σχεδὸν τελείως κατὰ τὴν ἔψησιν. Ὁ παρατιθέμενος πίναξ ἐκθέτει τὰ ἀποτελέσματα μελέτης τοῦ H Mohorocie ἐκ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῶν διαφορῶν, αἵτινες παρατηροῦνται εἰς τὰ συστατικὰ τῶν κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἄρτου χρησιμοποιουμένων πρώτων ὑλῶν.

Πρῶται ὗλαι	Ὕδωρ	Πρωτεῖναι	Τέφρα	Κυτταρίνη	Λίπος	Ἄμυλον καὶ Γλυκογόνον	Πεντόζαι	Πεντοζάναι	Σάκχαρον (Δεξτρόζη)	Δεξτρίνη	Κόμμεα καὶ λοιπαὶ ἰχνυλ. ὗλαι
1595 γρ. ἀλεύρου	209.—	143.	16 —	5 —	28 5	1011.5	26 -	76.—	18	12	50.—
10 γρ. ζύμης	76 —	12.	2.—	1.—	1.—	6.—	—	1.—	—	—	1.—
1000 γρ. ὕδατος	999.5	—	0.5	—	—	—	—	—	—	—	—
50 γρ. ἅλατος	0.5	—	49.5	—	—	—	—	—	—	—	—
2745 γρ. ἄθροισμα	1285 —	155.—	68.—	6.—	29 5	1017 5	26.—	77.—	18.—	12.—	51.—
2437 γρ. ἄρτος	.007.—	147.—	71.—	6 —	32.—	738 —	47.—	49.—	116.—	16[illegible].—	60.—
Διαφορὰ	—278	—8	—	0	+2.5	—279.5	+21	—28	+98	+152	+9

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος καταδεικνύεται ὅτι κυρίως μεταβολὰς ὑφίσταται τὸ ἄμυλον, ἐπίσης δὲ καὶ αἱ πεντοζάναι αἰσθητῶς ἀλλοιοῦνται, ἐνῷ ἡ κυτταρίνη παραμένει ἀμετάβλητος. Περαιτέρω μικρὰν ἀπώλειαν ὑφίστανται καὶ αἱ πρωτεῖναι, ἐνῷ τὸ λίπος παρουσιάζει μικράν τινα αὔξησιν ἥτις ὀφείλεται εἰς σχηματισμὸν μικρᾶς ποσότητος νέου λίπους ὑπὸ τῆς ζύμης.

Μεταβολαὶ τοῦ ἄρτου κατὰ τὴν παραμονήν.— Τὰς κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἄρτου ἐπερχομένας μεταβολὰς χαρακτηρίζομεν διὰ τοῦ γενικοῦ ὅρου ***παλαίωσις τοῦ ἄρτου***. Τὸ εὔθραυστον τοῦ φλογώματος συνεχῶς ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς ἐπερχομένης μαλακότητος. ἡ δὲ ψὶξ χάνει τὴν πλαστικότητα αὐτῆς καὶ καθίσταται ξηρὰ καὶ μαλακή. Ὡς ἀπέδειξαν νεώτεραι ἔρευναι αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν ὀφείλονται εἰς ἀπώλειαν ὕδατος ἀλλ' εἰς μεταβολὴν τῆς διογκωτικῆς ἱκανότητος καὶ διαλυτότητος τῶν συστατικῶν τοῦ ἄρτου. Κατὰ τὴν παλαίωσιν ἐπέρχεται ἐλάττωσις τῆς διογκωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀμύλου, ἐλαττουμένης τῆς περιεκτικότητος εἰς δεξτρίνην καὶ λοιποὺς ἀδιαλύτους εἰς τὴν ἀλκοόλην καὶ διαλυτοὺς εἰς τὸ ὕδωρ πολυσακχαρίτας. Τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος μεταβιβάζεται ἀπὸ τοῦ ἀμύλου εἰς τὸν σκελετὸν τοῦ λευκώματος.

Κατὰ τὸν *Katz* ἐν τῷ ἄρτῳ ὑπάρχει φυσικοχημικὴ ἰσορροπία μεταξὺ δύο διαφόρων καταστάσεων τοῦ ἄρτου, τὰς ὁποίας καλεῖ *α* καὶ *β κατάστασιν*. Ἐπὶ ὑψηλοτέρων θερμοκρασιῶν (70°) ὑπάρχει ἡ σταθερὰ *α κατάστασις* τοῦ προσφάτου ἄρτου, τῶν δὲ χαμηλοτέρων θερμοκρασιῶν ἡ *β κατάστασις*, τοῦ παλαιωθέντος ἄρτου. Κατὰ τὴν ψῦξιν ἡ α κατάστασις ἔχει τὴν τάσιν νὰ μετατραπῇ εἰς τὴν β, καὶ ἐπειδὴ ἡ μεταβολὴ αὕτη ἀπαιτεῖ ἱκανὸν χρονικὸν διάστημα, διὰ τοῦτο ὑπάρχει ἐπὶ ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα ἡ κατάστασις τοῦ προσφάτου ἄρτου. Ἡ παλαίωσις ἑπομένως εἶναι μερικὴ ἐπάνοδος εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐψήσεως κατάστασιν, ἐξ ἧς εἶχεν ἀπομακρυνθῆ διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς θερμοκρασίας. Τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς γνωστὸν φαινόμενον καθ' ὃ δι' ἐπαναθερμάνσεως τοῦ παλαιωθέντος ἄρτου καθίσταται οὗτος ἐκ νέου πρόσφατος, ἀλλ' οὐχὶ ὅμως διὰ μακρὸν χρονικὸν διάστημα.

Ἀσθένειαι καὶ ἐλαττώματα τοῦ ἄρτου.— Ὡς τοιαῦται θεωροῦνται:

1) Ἡ ***εὐρωτίασις***. Αὕτη εἶναι ἡ συνηθεστέρα ἀλλοίωσις τοῦ ἄρτου, προκαλεῖται δὲ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως μυκήτων οἵτινες τρέφονται ἐκ τῶν θρεπτικῶν ὑλῶν τοῦ ἄρτου. Ὁ οὕτως ἀλλοιωθεὶς ἄρτος προσκτᾶται τὴν χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν καὶ γεῦσιν τοῦ εὐρῶτος. Τὰ σπόρια τῶν μυκήτων τούτων εὑρίσκονται ἀφθόνως ἐν τῷ ἀέρι καὶ διὰ τῶν ρηγμάτων τοῦ φλογώματος εἰσδύουσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄρτου, ὅπου καὶ ἀναπτύσσονται ταχέως καὶ κυρίως ὅταν ἡ εἰς ὕδωρ περιεκτικότης τοῦ ἄρτου εἶναι ηὐξημένη.

2) ***Ἄρτος ἰνώδης***. Κατὰ τὸν τεμαχισμὸν τοιούτου ἄρτου παρατηροῦνται γλοιώδεις λευκαὶ ἶνες, παρέχουσαι ἀποκρουστικὴν ὄψιν, ὀσμὴν καὶ γεῦσιν. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη ὀφείλεται ἐπίσης εἰς ἀνάπτυξιν μικροοργανισμῶν (ὡς ὁ Bacillus mesentericus vulgaris κλπ.).

3) ***Ἄρτος ἐρυθρός***. Ἐνίοτε παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ἄρτου ἐρυθραὶ κηλῖδες ὀφειλόμεναι εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ μύκητος Bacillus prodigiosus ὅστις παρέχει ἐρυθρὰν χρωστικήν.

4) ***Σφάλματα ἀρτοποιήσεως***. Συνήθως προκύπτει ἐλαττωματικὸς ἄρτος ἐξ ἀπροσεξιῶν κατὰ τὴν παρασκευὴν καὶ ἔψησιν τῆς ἀρτοζύμης. Ὅταν ἡ ἀρτοζύμη εἶναι λίαν συνεκτική, τότε τὸ κατὰ τὴν ζύμωσιν ἀναπτυσσόμενον ἀέριον δὲν δύναται νὰ ἐκφύγῃ κανονικῶς καὶ ὅταν ἀναπτυχθῶσι σημαντικαὶ ποσότητες τούτου ἐπέρχεται ἀπότομος ἐκφυγὴ σχηματιζομένων μεγάλων ρωγμῶν. Εἰς ἀναλόγους αἰτίας ὀφείλονται αἱ παρατηρούμεναι ρωγμαὶ μεταξὺ φλογώματος καὶ ψιχός. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἐπίσης ἀνήκει καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς διόγκωσις τοῦ ἄρτου.

Εἴδη ἄρτου.—Ἄρτος παρασκευάζεται κυρίως ἐξ ἀλεύρου σιτου, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἄλευρον σικάλεως (βρίζης) δύναται ἄριστα νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ὁ ἐκ σικάλεως ἄρτος εἶναι βαρύς, σπογγώδης, ἰδιαζούσης ὀσμῆς καὶ γεύσεως καὶ χρώματος καστανοῦ. Ἐκ μίγματος ἀλεύρου σίτου καὶ σικάλεως παρασκευάζεται ὁ *σμιγὸς* ἄρτος τῶν χωρικῶν, ὅστις εἶναι τόσῳ καλύτερος ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ εἰς ἄλευρον σίτου περιεκτικότης αὐτοῦ.

Ἐπίσης εἴς τινας τόπους παρασκευάζεται ἄρτος ἐξ ἀλεύρων κριθῆς, βρόμης, ἀραβοσίτου, φαγοπύρου κλπ. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἴδη ἄρτου ὅμως ὑστεροῦσι πολὺ ὡς πρὸς τὰς ἰδιότητας ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐκ σίτου ἄρτον. Ὁ πρὸς διατροφὴν τῶν στρατιωτῶν παρασκευαζόμενος ἄρτος προέρχεται ἐξ ἀλεύρου σίτου πλήρους ἀλέσεως.

[Περὶ τῶν ἀναμίξεων τοῦ σιταλεύρου μετὰ ἀλεύρου ἀραβοσίτου, γεωμήλων, ὀρύζης ὡς καὶ μετὰ πιτύρων βλ. λ. ἀραβόσιτος, γεώμηλα, ὄρυζα καὶ πιτυρα].

Νοθεύσεις.— Ἡ συνηθεστέρα νοθεία εἶνε ἡ ηὐξημένη περιεκτικότης εἰς ὕδωρ, περαιτέρω δὲ ἡ προσθήκη ξένων ἀλεύρων, ἡ χρησιμοποίησις ἀλλοιωθέντων ἀλεύρων καὶ ἡ προσθήκη ἀνοργάνων προσμίξεων.

Ἡ χημικὴ ἐξέτασις τοῦ ἄρτου καὶ ἡ γνωμάτευσις γίνεται κατὰ τὰ ἐν τοῖς εἰδικοῖς συγγράμμασιν ἀναφερόμενα.

Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

—(ΥΓΙΕΙΝΗ) Ὁ ἄρτος εἶναι ἄριστον θρεπτικὸν μέσον, ἐσθιόμενος καθ' ἑκάστην εὐαρέστως καὶ ἄνευ κόρου καὶ ἀποτελεῖ ἐπί τινων κοινωνικῶν τάξεων μέχρι τῶν 45% τῆς ὅλης τροφῆς αὐτῶν, χρησιμοποιούμενος ἐν ποσότητι 600—700 γραμμαρίων καθ' ἑκάστην (ἅτινα ἀποδίδουσιν 1500—1700 θερμίδας). Ὁ λευκὸς ἄρτος ὁσημέραι χρησιμοποιεῖται πλειότερον, ἀπορροφεῖται δ' ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ εὐκολώτατα καὶ ἂν ἔτι ληφθῇ ἐν μεγάλῃ ποσότητι.

Οἱ καλοὶ ἀλευρόμυλοι παράγουσι κατὰ τὴν ἄλεσιν τῶν σιτηρῶν 80% καθαροῦ *ἀλεύρου* καὶ 20% *πιτύρων*. Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὸ πρὸς ἀρτοποιίαν χρησιμοποιούμενον καὶ ἐκ τοῦ σίτου ἐξαγόμενον ποσὸν τοῦ ἀλεύρου ἀνῆλθε μέχρις 95%· ὁλόκληρος δηλ. σχεδὸν ὁ κόκκος μετετρέπετο εἰς ἄλευρον (=*αὐτόπυρος ἄρτος*). Τὰ πίτυρα περιέχουσιν ἀρκετὸν ποσὸν λευκώματος, λίπους καὶ ὑδατανθράκων, παρὰ τὸ ποσὸν ὅμως τοῦτο τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν τὸ πίτυρον θεωρεῖται παρὰ πολλῶν ὡς ἀκατάλληλον πρὸς διατροφὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν ἔτι μετατραπῇ εἰς λεπτοτάτην κόνιν, διότι τὸ ἀνθρώπινον ἔντερον ἀδυνατεῖ ν' ἀπορροφήσῃ μεγάλας ποσότητας αὐτοῦ. Προσπάθεια ὅμως καταβάλλεται (καὶ ὑπάρχουσι σημεῖα ὑποδηλοῦντα ὅτι αὕτη θέλει στεφθῆ ὑπὸ ἐπιτυχίας), ὅπως διὰ διαφόρων τεχνητῶν μέσων κατασταθῇ δυνατὴ ἡ ὑπὸ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρόφησις αὐτοῦ, ὅτε μέγιστα κέρδη θέλουσι προκύψει εἰς τὴν καθόλου οἰκονομίαν. Τὸ ζήτημα τοῦ εὐπέπτου τῶν διαφόρων ποιοτήτων τοῦ ἄρτου διήγειρε σφοδρὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν εἰδικῶς περὶ τούτου ἀσχοληθέντων ἐπιστημόνων, μέχρι τοῦδε ὅμως δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐπίτευξις συμφωνίας ἐπὶ τούτου. Μέγας ἀριθμὸς διακεκριμένων ὑγιεινολόγων, ὧν ἡγεῖται ὁ *Rubner*, ρητῶς ἀντιτάσσονται καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τῆς ἐν τῷ ἄρτῳ ὑπάρξεως οἱασδήποτε ποσότητος πιτύρων, φρονοῦντες ὅτι ὅσῳ περισσότερον πίτυρον περιέχει ὁ ἄρτος, τοσούτῳ δυσπεπτότερος καθίσταται. Κατ' αὐτοὺς τὸ ἐν τῷ ἄρτῳ πίτυρον οὐ μόνον δὲν πέπτεται, ἐπιβαρύνον ἀσκόπως τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα, ἀλλὰ δυσχεραίνει συνάμα καὶ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν λοιπῶν συστατικῶν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐπί τινων ἀνθρώπων ὁ πιτυροῦχος ἄρτος ἐπιφέρει σφοδρὰς ἐνίοτε ἐνοχλήσεις, καὶ αἴσθημα πληρώσεως κατὰ τὴν κοιλιακὴν χώραν, ἀνάπτυξιν ἀερίων κττ. Ἰδίως δ' οἱ πάσχοντες τὸν πεπτικὸν σωλῆνα, οἱ ἀναρρωννύοντες καὶ πολλὰ μικρὰ παιδία δὲν ἀνέχονται τὸν πιτυροῦχον ἄρτον. Καίτοι δὲ τὸ πίτυρον περιέχει μέγα σχετικῶς ποσὸν θρεπτικῶν οὐσιῶν, διότι ἐν αὐτῷ περιλαμβάνεται τὸ πλεῖστον τῶν ὑπὸ φυτικοῦ λευκώματος πεπληρωμένων κυττάρων, ἐν τούτοις ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ μεγάλης ποσότητος τῆς κυτταρίνης διέρχεται τελείως ἄπεπτον τὸ ἔντερον, μηδὲ μικροῦ μέρους τῶν ἐν αὐτῷ θρεπτικῶν οὐσιῶν ἀπορροφουμένου. Ὅθεν οἱ περὶ τὸν *Rubner* ἀποκρούουσι κατηγορηματικῶς τὴν χρῆσιν πιτυρούχου ἄρτου, συνιστῶντες ὅπως τὸ πίτυρον χρησιμοποιηθῇ ἀποκλειστικῶς πρὸς διατροφὴν τῶν ζῴων, ὧν ὁ ἐντερικὸς σωλὴν εὐχερέστερον ἐπεξεργάζεται καὶ ἀπορροφεῖ τοῦτο. Οὕτω δὲ οὐδεμία οἰκονομικὴ ζημία ἐπέρχεται, διότι τὰ δι' αὐτοῦ διατρεφόμενα ζῷα ἀποδίδουσι πολλαπλάσιον τὸ ἀντίτιμον αὐτοῦ ὑπὸ μορφὴν κρέατος, γάλακτος, βουτύρου, ᾠῶν κττ. Η δὲ ἀπώλεια τῶν ἐν τῷ πιτύρῳ βιταμινῶν, ἐνζύμων καὶ ἀλάτων, οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ταῦτα διὰ τῆς βρώσεως λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, περιεχόντων ἐν ἀφθονίᾳ τὰς οὐσίας ταύτας.

Τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον τῶν ὑγιεινολόγων ἐκφέρει γνώμας τελείως ἀντικειμένας πρὸς τὰ ἤδη λεχθέντα. Ἐν πρώτοις ὑπομιμνήσκει ὅτι οἱ λαοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων διατρέφονται δι' ἄρτου προερχομένου ἐκ δυσπεπτοτέρων δημητριακῶν καρπῶν, ὡς κριθῆς, ἀραβοσίτου, βρίζης, πρὸς δὲ καὶ ἐκ σίτου, τοῦ ὁποίου τὸ ἄλευρον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἀλέσεως ὁλοκλήρου τοῦ κόκκου ἄνευ τῆς ἀπορρίψεως μηδὲ τῆς ἐλαχίστης ποσότητος πιτύρων, παραγομένου οὕτως ἄρτου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν *αὐτόπυρον* (pain intégral τῶν Γάλλων). Μόνον δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐτελειοποιήθησαν οἱ ἀλευρόμυλοι εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ παρέχουν ἄλευρον περιέχον ἐλάχιστον ποσὸν πιτύρων. Ὑποστηρίζουσιν ἐπίσης ὅτι τὰ ἐν τῷ λεπτεπιλέπτῳ πιτύρῳ πολύτιμα συστατικά, ὡς τὸ φυτικὸν λεύκωμα, τὸ ἄμυλον, τὸ λίπος, αἱ βιταμῖναι, τὰ ἔνζυμα καὶ τὰ ἅλατα ἀπορροφοῦνται ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος· ὅτι τὰ ὑπολειπόμενα στοιχεῖα τοῦ πιτύρου διευκολύνουσι μεγάλως τὰς ἐντερικὰς κενώσεις· ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πεπτικὸς σωλὴν τῶν ζῴων δὲν δύναται ν' ἀπορροφήσῃ ὅλας τὰς ἐν τῷ πιτύρῳ θρεπτικὰς οὐσίας, ἀλλὰ μέρος μόνον αὐτῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀσκόπως καταδαπανᾶται τοῦτο πρὸς διατροφὴν τῶν ζῴων, ἐνῷ ἠδύνατο ν' ἀναπληρωθῇ ὑπὸ εὐωνοτέρων τροφίων, ὡς ἀχύρου κ.τ.τ.· ὅτι ὁ ἐκ πιτυρούχων ἀλεύρων ἄρτος εἶναι εὔωνος, εὔγευστος, θρεπτικὸς καὶ παρέχει δι' ἐλάσσονος ποσότητος τὸ αἴσθημα τοῦ κόρου, ὅπερ ἀπαραιτήτως ἐπιζητοῦσιν αἱ ἐργατικαὶ ἰδίως τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ τέλος ὅτι καθίσταται ἄριστα ἀνεκτὸς οὐ μόνον παρὰ τῶν ὑγιῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν θηλαζόντων ἔτι, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων.

Ἕτεροι τέλος παρατηρηταί, ὡς ὁ καθηγητὴς von Noorden καὶ ἄλλοι, στηριζόμενοι οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πειραμάτων, ἀλλ' ἐπὶ καθημερινῆς καὶ μακροχρονίου παρακολουθήσεως ὑγιῶν καὶ ἀσθενῶν ἀνθρώπων, ἐπιδεικνύουσιν ἡμῖν τὴν ὁδόν, ἐφ' ἧς πρέπει νὰ βαδίσωμεν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀντιφατικῶν καὶ ἀμοιβαίως συγκρουομένων γνωμῶν τούτων· οὗτοι παραδέχονται ὅτι ὅσῳ λευκότερα τὰ ἄλευρα καὶ ὁ ἄρτος καὶ ὅσῳ ὀλιγώτερον πίτυρον περιέχουσι, τοσούτῳ ἐντελέστερον χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐντέρου καὶ τοσούτῳ μικρότερον μηχανικὸν καὶ χημικὸν ἐρεθισμὸν ἐπιφέρουσιν ἐν αὐτῷ. Ἐκ μακρᾶς δὲ παρατηρήσεως καὶ πειραμάτων ἐδείχθη ὅτι ἡ συνύπαρξις πιτύρων ἐν τῷ ἐκ σιταλεύρου ἄρτῳ παρακωλύει μὲν ἐν μέρει τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ἐν τῷ ἄρτῳ θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ θεωρηθῇ τὸ πιτυροῦχον ἄλευρον ἀπορριπτέον ἀπὸ ὑγιεινῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως· ὁ πιτυροῦχος ἄρτος ὡς αὐξάνων τὸ ποσὸν τῶν ἀποχωρημάτων ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέστερον τῶν διαιτητικῶν μέσων πρὸς ἐπίτευξιν ἀφθόνων καὶ τακτικῶν κενώσεων καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῆς τόσῳ συχνῆς ἰδίως παρὰ τῷ γυναικείῳ φύλῳ δυσκοιλιότητος. Διὰ τῆς ἐξοικειώσεως αὐξάνει ἡ δεκτικότης τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος καὶ πρὸς λίαν δύσπεπτον ἔτι ἄρτον, ὡς ἀπεδείχθη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον· ὁ ἐρεθισμὸς δ' οὗτος συνίσταται εἴτε εἰς μείζονα πολλαπλασιασμὸν ἐκείνων ἐκ τῶν ἐντερικῶν μικροβίων, ἅτινα ὑποβοηθοῦσι τὴν πέψιν τοῦ ἀλεύρου, εἴτε εἰς τὴν παρὰ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀφθονωτέραν ἔκκρισιν τῶν εἰδικῶν ἐνζύμων. Τὸ κοινὸν ἐτράπη ἐσχάτως σφαλερὰν ὁδόν, διότι εἴτε ἕνεκα μιμήσεως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ συρμοῦ καταναλίσκει μεγάλην ποσότητα λευκοτάτου ἄρτου, ὅστις ὅπου δὲν ἐπιβάλλεται ὑπὸ ἰατρικῶν καὶ ὑγιεινῶν λόγων, ἀποτελεῖ σιτίον πολυτελείας, ὅπερ ἔδει βαρύτατα νὰ φορολογῆται παρὰ τοῦ Κράτους. Ἡ χρῆσις τοῦ λευκοῦ ἄρτου δὲν ἀποτελεῖ ἀνάγκην ἀπαραίτητον πρὸς διατροφὴν ἐπὶ οἰκονομικῆς μάλιστα δυσπραγίας τῆς χώρας. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς τέχνης κατέστη δυνατὴ ἡ παρασκευὴ εὐγεύστου καὶ εὐπέπτου πιτυρούχου ἄρτου, εἶναι σφάλμα νὰ κρίνωμεν τὸ κυριώτατον τῶν τροφίμων τοῦ λαοῦ ἐκ μόνης τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως καὶ τῆς λευκῆς χροιᾶς, παραβλέποντες τὴν χημικὴν σύστασιν, τὴν θρεπτικὴν ἀξίαν, τὴν εὐάρε

Digitized by Google

στον γεῦσιν καὶ τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν αὐτοῦ. Τὸ ποσὸν τοῦ σίτου, τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἡμῶν, πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ κατ' ἐλάχιστον ὅρον εἰς 850 χιλ. τόννων ἐτησίως, ἐξ ὧν 500—600 χιλ. τόννων (ἀναλογῆς τῆς ἐντοπίου ἐσοδείας) εἰσάγονται ἔξωθεν. Καὶ σίτου μὲν εἰσάγονται 400—500 χιλ. τόννων, ἀλεύρου δὲ 100—125 χιλ. τόννων. Παρασκευάζονται δὲ σήμερον εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κωμοπόλεις δύο εἴδη ἄρτου, ὁ *λευκὸς* ἐξ ἀλεύρου 70% (ἀφ' οὗ ἀπεχωρίσθησαν ἅπασαι αἱ ἐν τῷ σίτῳ ξέναι ὗλαι, τὸ πίτυρον καὶ 9% ἐκ τοῦ τρίτου ἀλεύρου) καὶ ὁ *πιτυροῦχος* ἐξ ἀλεύρου 91%. Ἀλλ' εἰς τὸ οὕτω παρασκευαζόμενον πιτυροῦχον τοῦτο ἄλευρον προστίθεται καὶ τὸ *τρίτον ἄλευρον*, ὅπερ ἐξήχθη, κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν λευκῶν ἀλεύρων, ἐπομένως ὡς ἐκ τῆς προσθήκης ταύτης ὁ πιτυροῦχος ἄρτος περιέχει δυσπέπτους οὐσίας πλείονας ἐκείνων, ἃς θὰ περιεῖχεν ἂν παρεσκευάζετο μόνον ἐξ ἀλεύρου 91%.

Ἐν Ἰταλίᾳ τῷ 1926 ἐπεβλήθη διὰ νομ. διατάγματος ὁ *ἑνιαῖος ἄρτος* ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους: Τὰ μὲν σιτηρὰ κανονικῆς ἐμπορικῆς ποιότητος καὶ εἰδικοῦ βάρους 78 χιλιογράμμων κατὰ ἑκατόλιτρον πρέπει ν' ἀλέθωνται εἰς ἑνιαῖον τύπον 85%, τὰ δὲ κατωτέρου εἰδικοῦ βάρους, οὐχὶ κάτω τῶν 80%, ἀπαγορευομένης πάσης ἀφαιρέσεως ἄλλων ὑλῶν ἐξ αὐτῶν πλὴν τοῦ πιτύρου. Ἡ παρασκευὴ ἄρτου πολυτελείας ὡς καὶ ἰδιωτικοῦ ἄρτου οἱουδήποτε τύπου ἀπαγορεύεται αὐστηρότατα. Ὁ οὕτω παρασκευαζόμενος ἄρτος ἔχει καλὴν ὄψιν καὶ γεῦσιν, ὧν ἀνώτερος τοῦ παρ' ἡμῖν πιτυρούχου.

Κ. ΣΑΒΒΑΣ

— (ΛΑΟΓΡ.) Ἀνέκαθεν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ὁ ἄρτος ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα τροφή του, ὡς δηλοῦται διὰ πολλῶν σχετικῶν εἰδήσεων καὶ διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς παροιμίας «ξύλα τὰ φάδια τῆς κοιλιᾶς καὶ τὸ ψωμὶ στηλόνι», ἡ μεταφορὰ τῆς ὁποίας ἐλήφθη ἐκ τῆς ὑφαντικῆς, σημαίνει δὲ ὅτι μόνον ὁ ἄρτος εἶναι ἡ κυριωτέρα τροφή, αἱ δὲ ἄλλαι εἶναι ἐπουσιώδεις. Συνεκδοχικῶς ὁ ἄρτος σημαίνει καὶ τὴν συνήθη ἑστίασιν, τῆς ὁποίας οὗτος ἀπετέλει τὸ κυριώτερον στοιχεῖον: Πᾶμε νὰ φᾶμε ψωμί:=νὰ γευματίσωμεν. Ἐκ τούτου ἡ φράσις «ἔφαγε ψωμὶ στὸ σπίτι του» σημαίνει ἐφιλοξενήθη ἢ ἐπροστατεύθη παρά τινος ἢ ὑπηρέτησεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι κατὰ πιθανήν τινα γνώμην ὁ θεσμὸς τῆς ξενίας βασίζεται ἐπὶ τῆς κοινωνίας τῆς τραπέζης, καθ' ὅσον αὕτη καθιστᾷ τὸν ξένον ἱερόν (βλ. *Fustel de Coulanges*, La cité antique, μετάφρ. Τιμ. Φιλήμονος, σ. 142). Διὰ τοῦ ἄρτου ἁπλῶς δηλοῦται ἡ κοινωνία τῆς τραπέζης, γίνεται δὲ χρῆσις ταύτης ἐν τῇ δημώδει φράσει «ἐπάτησε τὸ ψωμί», ἡ ὁποία λέγεται ἐπὶ τῶν παραβαινόντων τοὺς ὅρκους τῆς φιλίας. Ὑπάρχει καὶ τὸ σύνθετον ἐπίθετον ψωμοπάτης, διὰ τοῦ ὁποίου χαρακτηρίζεται ὁ προδότης φίλος. Παραπλησία παροιμιώδης φράσις εἶναι ἡ: «τὸ ψωμὶ ποῦ τρώῃς νὰ μὴ τὸ πατῇς», τῆς ὁποίας πιθανώτατα ἡ ἔννοια εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὸ Πυθαγόρειον σύμβολον «τὸν ἄρτον μὴ καταγνύναι» (βλ. *Ἰαμβλίχου* π. τοῦ *Πυθαγόρ.* β. 18, 86 σ. 184). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ρωμαίων ὁ ἐκ φαρὸς ἄρτος (fareus panis) καὶ ἐν τοῖς φαρρακίοις (confarreatio), ὡς λέγει ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, τῷ ἱερῷ γάμῳ, καὶ ἐν τῇ διαλύσει τοῦ γάμου (diffarreatio), ἦτο τὸ σύμβολον τῆς κοινωνίας τῆς τραπέζης. Παρὰ τῶν Ρωμαίων ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία παρέλαβε τὰ φαρράκια ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ γάμου ὁρίσασα τὸν ἄρτον καὶ οἶνον ὡς σύμβολον τῆς κοινωνίας τῆς τραπέζης.

Συναφὲς πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ τὸ ἐν τοῖς γάμοις ἔθιμον τοῦ κοινοῦ ποτηρίου παραθετομένου καὶ ἄρτου, τεμάχια τοῦ ὁποίου ἀφοῦ ἐμβαπτισθῶσιν εἰς τὸ ποτήριον δίδονται εἶτα πρὸς βρῶσιν εἰς τοὺς νυμφίους μετὰ τοῦ οἴνου, ὡσαύτως εἴτε εἰς τὸν παράνυμφον εἴτε εἰς ἄλλους τῶν κεκλημένων. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ στεφανώματος δὲν παρελήφθησαν τὰ περὶ τῆς βρώσεως τοῦ ἄρτου, τηρεῖται ὅμως εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ συνήθεια αὕτη, παρομοία τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ἡ ἐνιαχοῦ ἐπικρατοῦσα τοιαύτη τοῦ νὰ παραθέτωσιν εἰς τοὺς νεονύμφους μετὰ τὴν στέψιν κοινὴν τροφήν, συνήθως ἄρτον ἢ ἄλλο ἔδεσμα (βλ. *Ν. Πολίτου* Γαμήλια σύμβολα ἐν «Λαογραφ. Σύμμεικτοις» τ. Β', σ. 238). Καὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας ἡ νύμφη ἅμα εἰσήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ τῇ προσεφέρετο ἐπὶ δίσκου ἄρτος μετὰ ἅλατος, ἐξ οὗ ἐλάμβανε δύο δαχνιάς, τῶν ὁποίων τὴν μίαν ἔτρωγεν αὐτή, τὴν δ' ἑτέραν προσέφερεν εἰς τὸν γαμβρὸν (βλ. Θρᾳκ. Ἐπετηρ. 1897 σ. 193).

Τὸ κοινὸν δεῖπνον, τὸ δηλούμενον καὶ διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρτου, δηλοῦται κατὰ συνεκδοχὴν ὡσαύτως καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς τραπέζης, διὰ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, διὰ τοῦ ἅλατος μόνον καὶ συνηθέστατα διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ἅλατος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πασίγνωστος παροιμιώδης φράσις «ἐφάγαμε ψωμὶ κι' ἁλάτι», λεγομένη ὑπὸ τοῦ θέλοντος νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς φίλον του τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἡ φιλία ἐπιβάλλει ἢ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν ὅτι καὶ ἂν τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντα γεγονότα δύνανται νὰ διαλύσωσι τὴν φιλίαν των, ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῇ ἰσχυροὺς τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνδέοντας ἀμφοτέρους (βλ. περὶ τούτων ἐν *Πολίτου* Παροιμίαις τ. Α', σ. 436 κέ.).

Κατὰ τοὺς ὅρκους, καθ' οὓς ὡς μάρτυς καὶ τιμωρὸς τούτων καλεῖται πρᾶγμά τι, ὡς τὸ πῦρ, ὁ ἥλιος, ἡ γῆ, εἶναι συνηθεστάτη ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἄρτου π. χ. μὰ τὸ ψωμί. Ὁ ἐπὶ τοῦ ἄρτου ὁρκιζόμενος ἐὰν κατὰ τύχην εὑρίσκεται τεμάχιον ἄρτου ἐνώπιον αὐτοῦ, λαμβάνει τοῦτο καὶ ὁρκιζόμενος ἀσπάζεται αὐτὸ (βλ. *Κυριακίδου* Ἑλληνικὴ Λαογραφία, σ. 126). Συνηθέστατος εἶναι καὶ ὁ ὅρκος εἰς τὸ ψωμὶ καὶ τ' ἁλάτι, δηλ. εἰς τὴν φιλίαν τὴν ὑπὸ τῆς κοινωνίας τῆς τραπέζης καθιερωθεῖσαν. Οὗτος ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Διήγησιν τοῦ *Ἀπολλωνίου* (τοῦ Παρισινοῦ κώδ. 390): «ἰδοὺ καὶ μνήσθητι ἐμοῦ εἰς τὸ ψωμὶ καὶ εἰς τ' ἅλας» (*Wagner* Carmina gr. med. aevi σ. 253 στ. 148). Σημειωτέον ὅτι ὁ ὅρκος οὗτος εἶναι κοινὸς καὶ εἰς ἄλλους λαούς, ὡς εἰς τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς Βεδουίνους, τοὺς Ρώσους, τοὺς Γερμανούς, συνηθίζετο δὲ καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις.

Τὸν ἄρτον μεταχειρίζονται καὶ διὰ νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὶς νεράϊδες. Εἶναι δηλ. οὗτος ἓν ἀπὸ τὰ διάφορα ἀποτρόπαια, καθὼς τὸ μπαρούτι, τὰ σκόρδα, τὰ κόκκαλα χελώνας καὶ ὀχιᾶς, φυλαχτάρι σαραντοβ...ημένο κ.τ.λ., τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑποφέρουν οἱ νεράϊδες (βλ. *Κυριακίδου* Ἑλληνικὴ Λαογραφία, σ. 187).

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

—*ἄρτος ἅγιος* [*Λειτουργ.*]. Οὕτω καλεῖται ὁ κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς Σῶμα Χριστοῦ καθαγιαζόμενος ἄρτος. Εἰδικώτερον δὲ καλοῦσιν οὕτω τὰς ἐξ αὐτοῦ πρὸς κοινωνίαν κυρίως τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀποθνῃσκόντων φυλαττομένας μερίδας, αἵτινες συνήθως κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην λαμβανόμεναι παρασκευάζονται δι' ἐμποτίσεως εἰς τὸν καθηγιασμένον οἶνον καὶ καταλλήλου ἀποξηράνσεως διὰ τὴν καθ' ὅταν τὸ ἔτος χρῆσιν.

Ἡ τοιαύτη λῆψις καὶ διατήρησις μερίδων καθηγιασμένου ἄρτου ἐκ τοῦ κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν προσφερομένου τοιούτου εἰσήχθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων, μαρτυρουμένων ἔτι ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ (ad uxor. II, 5) καὶ τοῦ Κυπριανοῦ (de lapsis 26). Συνετέλεσε δὲ εἰς τοῦτο ἡ φροντίς, τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τῶν διωγμῶν ἐλάμβανεν ἕκαστος τῶν Χριστιανῶν νὰ μὴ εὑρεθῇ ἀνέτοιμος εἰς περίπτωσιν αἰφνιδίας συλλήψεως καὶ ἀπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὸ μαρτύριον (Πρβλ. Cypr. Epist. 56). Λαμβάνοντες διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ μερίδας τοιαύτας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ἐκοινώνουν διὰ τούτων μόνοι, ἄλλοι μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν (*Hieron.* Epist. 71, *Tertul.* ad uxor. II, 5) ἄλλοι δὲ ὁσάκις ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ν' ἀναζωπυρήσωσι τὴν πίστιν αὐτῶν, ἢ ὁσάκις διέβλεπον κίνδυνόν τινα ἐπαπειλοῦντα τὴν ζωήν των. Μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τηρούμενον τὸ ἔθος, κυρίως καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἐν ἐρήμῳ μοναζόντων, οἵ τινες εἰς μέρη ἀπόκεντρα διατρίβοντες «κοινωνίαν οἴκοι κατέχοντες ἀφ' ἑαυτῶν» μετελάμβανον' ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Αἰγύπτῳ πιστῶν «ἕκαστος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶχε κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ ὅτε ἐβούλετο, μετελάμβανε δι' ἑαυτοῦ» (*Μ. Βασιλ.* Ἐπιστολὴ πρὸς Καισαρίαν πατρικίαν).

Οὔτε λοιπὸν ἡ ὑπὸ τῶν πιστῶν μεταφορὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ἐθεωρήθη ἀπηγορευμένη, οὔτε ἡ κατ' εὐθεῖαν ὑπ' αὐτῶν λῆψις καὶ κοινωνία διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ἄνευ τῆς παρεμβάσεως λειτουργοῦ (*Cypr.* de lapsis 26). Τοῦτο ἄλλως ἐπιμαρτυρεῖται τόσον ὑπὸ τῆς παλαιᾶς περιπτώσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερομένης (Ἐκκλ. Ἱστ. 6,44), καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν ἐπιθανάτιον *Σεραπίωνα* ἀπέστειλε μερίδα ἁγίου ἄρτου χρησιμοποιήσας ὡς κομιστὴν αὐτῆς παιδά τινα, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς περιπτώσεως τοῦ νεαροῦ *Ταρσικίου*, ὅστις ἐκακοποιήθη καὶ ἔπληγη θανασίμως ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ παραδώσῃ εἰς τούτους τὸν ἅγιον ἄρτον, τὸν ὁποῖον ἐκόμιζεν εἰς τοὺς ἐν φυλακῇ μάρτυρας (Martyrol. Rom die aug. 18). Ἡ ἐλευθερία μάλιστα τῆς λήψεως καὶ μεταφορᾶς ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῦ ἁγίου ἄρτου ἐπεξετάθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἤδη κατ' αὐτὸν τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπετρέπετο οἱ πιστοὶ νὰ λαμβάνωσι τοῦτον μεθ' ἑαυτῶν καὶ ταξιδεύοντες ἔτι, ἵνα δύνανται καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου των νὰ κοινωνῶσι (Greg. Dialog. I. III c. 36).

Καθ' ὅσον ὅμως ὁ πρὸς συνεχῆ κοινωνίαν ζῆλος τῶν πιστῶν ἀπεψύχετο, κατὰ τοσοῦτο καὶ τὸ ἔθος τῆς εἰς οἶκον μεταφορᾶς καὶ τηρήσεως ἡγιασμένου ἄρτου ἐλησμονεῖτο, ἕως οὗ, εἰς χρόνους πάντως μεταγενεστέρους τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἡ διαφύλαξις μερίδων ἁγίου ἄρτου ἐθεωρήθη ἀναγκαία μόνον καὶ μόνον διὰ ἀνάγκας ἐκτάκτους, καὶ δὴ διὰ τὰς περιπτώσεις τῶν ἐπὶ κλίνης ἀσθενῶν καὶ τῶν ἀποθνῃσκόντων, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν νηστιῶν. Οὕτω σήμερον ὁ ἅγιος ἄρτος φυλάττεται μόνον ἐν ἀρτοφορίῳ (βλ. λ.) εἰδικῷ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, εἰδικῶς παρασκευαζόμενος.

Ὁ πρὸς τὴν εἰδικὴν δὲ ταύτην παρασκευὴν ἅγιος ἄρτος λαμβάνεται κατ' ἔθος μαρτυρούμενον ἤδη ὡς ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν πιστῶν τῆς Σελευκείας ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος (*Ἰωάν. Εὐκρατᾶ* Λειμων. *Migne* 87,2936) ἐκ τοῦ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μ. Πέμπτης καθαγιαζομένου. Οὐδεὶς ὅμως κανὼν ἢ ἄλλη διάταξις καθορίζει τοῦτο, οὔτε θὰ ἐκρίνετο ὡς ἀπηγορευμένον ἐν περιπτώσει ἐξαντλήσεως τῆς παρακαταθήκης τοῦ ἁγίου ἄρτου, νὰ ληφθῇ τοιοῦτος ἐκ τοῦ καθ' οἱανδήποτε ἡμέραν καθαγιασθέντος. Ἡ εἰδικὴ δὲ προπαρασκευὴ τοῦ ἁγίου ἄρτου ἔγκειται πρῶτον μὲν εἰς τὴν διαπότισιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ αἵματι διὰ τῆς λαβίδος γινομένην' ἀκολούθως εἰς τὸν κατατεμαχισμὸν αὐτοῦ εἰς μικρὰς μερίδας, *μαργαρίτας* συνήθως καλουμένας, καὶ τέλος εἰς τὴν κατάλληλον ἀποξήρανσιν αὐτοῦ, γινομένην συνήθως ἐπὶ πυραύνου, ἐφ' οὗ τίθεται πρῶτον μετάλλινος δίσκος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ δισκάριον, ἐφ' οὗ οἱ μαργαρῖται, ἵνα μὴ διὰ τῆς ἀμέσου πρὸς τὸ πῦρ ἐπαφῆς καταχαῶσιν οὗτοι. Οὕτω εἷς ἕκαστος τῶν μαργαριτῶν φέρει ἐν ἑαυτῷ καὶ τίμιον αἷμα, τοῦ οἴνου τοῦ χρησιμοποιημένου κατὰ τὴν λῆψιν τῶν μαργαριτῶν τούτων χρησιμοποιοῦντος οὐχὶ πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ καθηγιασμένου οἴνου ἀλλὰ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς καταπόσεως. Καὶ μαρτυρεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου, ὅτι ἐκράτει συνήθεια ἐν τῇ Δύσει ἐκτὸς τοῦ ἁγίου ἄρτου νὰ φυλάττεται εἰς εἰδικὰ δοχεῖα καὶ ἡγιασμένος οἶνος διὰ τὰς κατ' ἰδίαν κοινωνίας τῶν πιστῶν (Epist. ad Rustic.), ἀλλ' ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα περίπτωσις τοῦ γέροντος Σεραπίωνος εἶναι πολλῷ ἀρχαιοτέρα. Κατὰ ταύτην δὲ ἐνεχειρίσθη τῷ παιδαρίῳ μόνον μερὶς ἐκ τοῦ Παναγίου "Ἄρτου μετὰ τῆς συστάσεως, ἵνα καθυγράνῃ ταύτην καὶ ἐγχύσῃ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐπιθανατίου. (Βλ. καὶ *Martigny* Diction. des Antiqu. Chrét. σελ. 168.)

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— *ἄρτος ἄζυμος* βλ. λ. ἄζυμος ἄρτος καὶ ἄζυμα.

Ἀρτὸς (τό). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο σῴζονται ἐρείπια συνοικισμοῦ πλησίον τῶν χωρίων *ἁγίου Κωνσταντίνου*, *Ἁγίου Γεωργίου* καὶ *Ζουριδίου* τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας ἦτο, κατὰ τὸν *Ξανθουδίδην*, ἀναγεγραμμένον ὡς Arto εἰς τοὺς καταλόγους τῶν χωρίων Ρεθύμνης. Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὅτι ἦτο ἐκ τῶν σημαντικῶν τῆς συνοικισμῶν. Σῴζονται καὶ δύο ἐκκλησίαι μὲ τοιχογραφίας ἀρκετὰ ζωηράς καὶ ἡ μία εἶναι τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου*. Κατά τινα παράδοσιν ἡ καταστροφὴ αὐτῆς ἐπῆλθεν ὡς ἑξῆς (βλ. «*Κρητικὸν* Ἀστέρα» *Λελεδάκι* Ἀριθ. 26 Δεκέμβριος 1907 Χανιά), Ὁ *Χουσεΐν πασᾶς*, ἀφοῦ ἐξεπόρθησε τὸ Ρέθυμνον τῷ 1646, ἐστράφη πρὸς τὰ ἐκτὸς τῆς πόλεως χωρία, τὰ ὁποῖα ὑπέταξε. Μὴ περιμένων ἀντίστασιν ἦλθε καὶ πρὸς τὸ Ἀρτός. Αἱ προτάσεις του ὅμως περὶ παραδόσεως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς καὶ αἱ στρατιωτικαὶ του δυνάμεις. Ὁ Χουσεΐν πασᾶς ἐπανῆλθε μετὰ ἓν περίπου ἔτος μὲ μεγαλυτέρας δυνάμεις. Οἱ Ἀρτινοὶ ἔπεσον μέχρις ἑνός. Ἐσφάγησαν πάντες οἱ ἐπιζήσαντες, ἀπηγορεύθη δὲ ἡ εἰς τὸ μέλλον ἀνίδρυσις τοῦ χωρίου. Ε. Γ.

Ἀρτοτίβα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Προσχίου* τῆς ἐπαρχίας *Ναυπακτίας*, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ λόφου οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ *Εὐήνου*. Ἔχει κλίμα ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 250 κατοίκους καὶ ἡ κοινότης, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Διασελάκι* (τέως *Σέλιφα* κατ' 180), ἔχει 430. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ ἐν *Πλατάνῳ* ἑδρεῦον εἰρηνοδικεῖον καὶ τὸ πρωτοδικεῖον *Μεσολογγίου*, ἀστυνομικῶς δὲ εἰς τὸν σταθμὸν Πλατάνου τῆς ὑποδιοικήσεως χωροφυλακῆς Ναυπακτίας. Ἥ τε ἕδρα καὶ ὁ συνοικισμὸς ἔχουσι μονοτάξια μεικτὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐν τῇ πλησίον θέσει Μαγγαναριὰ ἀνευρέθησαν ἀρχαῖα κοιτάσματα ἀσφαλτολίθου.

Τῷ 1780 τουρκικὸν ἀπόσπασμα ἐπυρπόλησε τὴν Ἀρτοτίβαν καὶ τὰ ἐξωκκλήσια αὐτῆς. Μετὰ εἰκοσιπενταετίαν συνῳκίσθη καὶ αὖθις. Εἰς τὴν ἱστορικὴν γέφυραν τῆς Ἀρτοτίβας ὁ ὁπλαρχηγὸς *Ἀγγελάκης* συνῆψε μάχην τῷ 1818 πρὸς τὸν ντερβέναγαν τοῦ *Ἀλῆ-πασᾶ*. Ἡ Ἀρτοτίβα ἀπέχει ἀπὸ μὲν τοῦ Κεφαλοβρύσου $3^1/_2$ ὥρας, ἀπὸ δὲ τῆς Ναυπάκτου 9, συνδεομένη μετ' αὐτοῦ διὰ πλατείας βατῆς ὁδοῦ. —Ω

Ἀρτοτίνα [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἀκριβῶς εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ καὶ κατὰ τὰ πλάγια βουνοῦ συστάσεως σχιστολιθικῆς ἔναντι τοῦ ὄρους *Κόρακος* (*Βαρδούσια*). Ἔχει κλίμα ἐξόχως ὑγιεινόν, διὰ τοῦτο δέ, παρὰ τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους, ὁ νόμιμος πληθυσμὸς τοῦ χωρίου αὐξάνει ἀνερχόμενος σήμερον εἰς 2 χιλ. περίπου μετὰ τῶν ξενιτευμένων (400 εἰς Ἀμερικήν), ἐνῷ ὁ πραγματικὸς μόλις ὑπερβαίνει τοὺς χιλίους. Εἰς τὴν Ἀρτοτίναν ἐγεννήθησαν ὁ *Σκαλτσοδήμος*, ὁ *Θανάσης Διάκος* καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ τοῦ Ἀγῶνος, εἰς $1^1/_2$ δὲ ὥρας ἀπόστασιν σῴζεται ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅπου ἐμόνασεν ὁ Ἀθ-

Digitized by Google

νάσιος Διάκος πρὶν ἢ ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἁρματολικὸν βιον. Ἡ κωμόπολις ἔχει εἰρηνοδικεῖον ὑπαγόμενον εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Παρνασσίδος, ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρ. καὶ τηλ. γραφεῖον κ ὶ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Προϊόντα τῆς περιφερείας εἶναι κυρίως ἡ σταφὶς και ὁ τυρός, τῆς ὁποίας ὅλη σχεδὸν ἡ παραγωγὴ ἐξάγεγεται. Δ. Ν. Λ —Δ. Ε. Μ.

Ἀρτοτυρῖται. Κατὰ τὸν *Ἐπιφάνιον* οἱ αἱρετικοι Ἀρτοτυρῖται ἦσαν μερὶς Μοντανιστῶν (βλ λ.), οἵτινες ἐκαλοῦντο οὕτω, διότι ἐν τοῖς μυστηρίοις των μετεχειρίζοντο ἄρτον καὶ τυρόν. Κατὰ τὸν πρεσβύτερον *Τιμόθεον* «γάλακτι φυρῶντες ζύμην, τοῖς οἰκείοις μύσταις ὀρέγουσι», ἀπέρριπτον τὴν ἀναστασιν καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ἀπεδέχοντο μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον. [*Ἐπιφάνιος* αἱρ. 49 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 41, 880—881. *Τιμόθεος* πρεσβύτ. περὶ τῶν προσερχομένων τῇ ἁγ. ἐκκλ., αὐτ 86, 1, 16. Πρβλ. καὶ *Αὐγουστίνου* αἱρ. 18, ἐν *Migne* P. L. 42,91] Δ. Σ. Μ.

Ἀρτουὰ (Artois) *[Γεωγρ.]*. Εὔφορος καὶ παραγωγικη περιοχὴ τῆς Γαλλίας τμῆμα τοῦ νῦν νομοῦ *Πα-ντὲ Καλαὶ* (Pas-de-Calais). Δ. Ε. Μ

Θυρεὸς τοῦ Ἀρτουᾶ.

— [ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤ.] Ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μάχαι τῆς Ἀρτουᾶ» φέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ τρεῖς ἐπιχειρήσεις, αι διεξαχθεῖσαι ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀρτουὰ (Artois) κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον: Μάϊος-Ἰούνιος 1915 (1η μάχη). Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 1915 (2α μάχη), Ἀπρίλιος-Μάϊος 1917 (3η μάχη).

1η Μάχη. — Τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1915 ἐξέδωκεν ὁ Γάλλος Ἀρχιστράτηγος *Joffre* τὴν διαταγὴν ὅπως ἐκτελεσθῇ, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Ἄγγλων, ἐπίθεσις εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἀρτουά, μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ *Scarpe* (πρὸς τὸ Douai), ἐπὶ τῷ σκοπῷ διαρρήξεως τοῦ γερμανικοῦ μετώπου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχεν ἤδη ὀργανωθῇ ἀμυντικῶς (τέσσαρες διαδοχικαὶ τοποθεσίαι χαρακωμάτων, μεθ' ὅλων τῶν νέων μέσων ἀμύνης, τοποθεσίαι δ' ἀποτελούμεναι ἐκ διαφόρων ὀχυρῶν, ὧν τὰ κυριώτερα ἦσαν τὸ *Carency*, τὸ *Vimy*, τὸ *Souchez*, καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως τὸ ἀποκληθὲν *Λαβυρινθος* λόγῳ τῆς πληθύος τῶν γραμμῶν χαρακωμάτων του, τῶν συρματοπλεγμάτων του καὶ τῶν ὑπογείων συγκοινωνιῶν του). Πρὸς τοῦτο ἡ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρτουὰ 10η γαλλικὴ στρατιὰ κατέστρωσε τὸ ἑξῆς σχέδιον διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ μετώπου τῆς 6ης στρατιᾶς: Κυρία ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὀροπεδίου *Vimy*, τοῦ δεσπόζοντος ἐφ' ὅλης τῆς πεδιάδος τῆς Lens. Δεξιὰ πλευρικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ *Thélus*. Ἀριστερὰ πλευρικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ *Souchez*.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐπίθεσις τῶν Ἄγγλων κατὰ τοῦ γερμανικοῦ μετώπου *Bassée Armentières*. Μετὰ προπαρασκευὴν ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ,

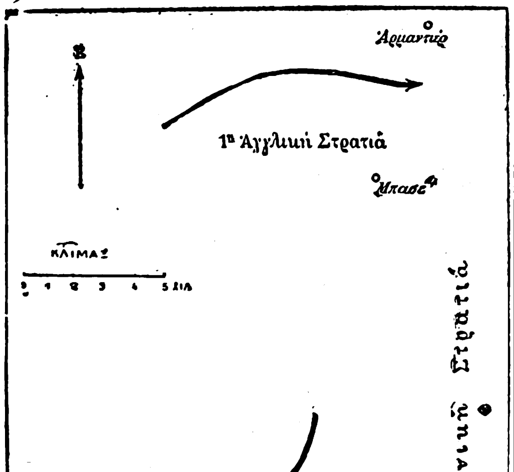

Σχ. 1.—Πεδίον τῆς πρώτης μάχης.

διαρκέσασαν 6 ὁλοκλήρους ἡμέρας, ἄρχεται τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Μαΐου ἡ γαλλοαγγλικὴ ἐπίθεσις. Οἱ Ἄγγλοι, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς βαρέος πυροβολικοῦ, μόλις περὶ τὸ τέλος Μαΐου κατώρθωσαν νὰ προαγάγωσι τὸ μέτωπόν των κατὰ 800 περίπου μέτρα. ἀφ' οὗ συνῆψαν αἱματηροὺς ἀγῶνας, ὧν ὁ κυριώτερος ἦτο ὁ περὶ τὸ *Festubert* (20-22 Μαΐου). Αἱ ἑκατέρωθεν ὅμως ἀπώλειαι ὑπῆρξαν μέγισται (7.000 Ἄγγλοι, 8 000 Γερμανοι).

Μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, κυριώτεροι ἀγῶνες εἶναι: ὁ τοῦ ὀροπεδίου *Lorette*, ἔνθα κατώρθωσαν οἱ Γάλλοι μέχρι τῆς 13ης-20ῆς νὰ καταλάβωσι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὀροπεδίου· ὁ τοῦ *Carency*, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐξετελέσθη σοβαρὸς βομβαρδισμὸς ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ πυροβολικοῦ (20.000 βλήματα ἐντὸς 3 ὡρῶν). μεθ' ὃν κατελήφθη τὴν 12ην Μαΐου· ὁ τοῦ *Neuville St Waast*, (10-15 Μαΐου)· ὁ τοῦ *Souchez*. μη καταληφθέντος ὑπὸ τῶν Γάλλων· ὁ τοῦ *Λαβυρίνθου*, ἔνθα διεξήχθη σοβαρώτατος ἀγών, καθ' ὅσον ὁ κατ' αὐτοῦ ἀγὼν ἀνελήφθη τὴν 30ὴν Μαΐου, ὁπότε ἠδυνήθησαν οἱ Γάλλοι νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ τριῶν κατευθύνσεων, διήρκεσε δ' οὗτος ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ἑβδομάδας, ἡμέρας τε καὶ νυκτός, μόλις δὲ τὴν 19ην Ἰουνίου ἐπετεύχθη ἡ ὁλοκληρωτικὴ κατάληψις τοῦ Λαβυρίνθου ὑπὸ τῶν Γάλλων. (Ἡ διαδοχικὴ προχώρησις τῶν Γάλλων κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐμφαίνεται εἰς τὸ σχ. 1.)

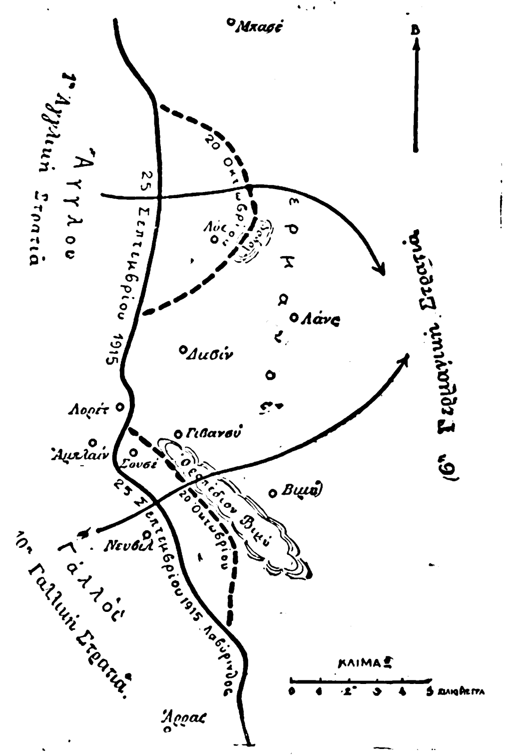

Σχ. 2.—Δευτέρα μάχη.

2α Μάχη.— Τὴν δευτέραν ἐν Ἀρτουὰ ἐπίθεσιν κατα τοῦ μετώπου *Ἀρρὰς-Bassée* ἐξετέλεσαν ἡ 1η ἀγγλικὴ στρατιὰ μὲ κατεύθυνσιν πρὸ *Loos* καὶ ἡ 10η γαλλικὴ στρατιὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν *Vimy*, μὲ τὴν ἐντολὴν ὅπως, μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ γερμανικοῦ μετώπου, ἐπιτεθῶσιν αἱ στρατιαὶ αὗται διὰ συγκλινουσῶν γραμμῶν κατὰ τῆς *Lens*. Οἱ Ἄγγλοι λίαν ταχέως κατέλαβον τὸ Loos, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου ἐπηκολούθησε ζωηρὸς ἀγὼν διὰ λόγχης καὶ χειροβομβίδος. Οἱ Γάλλοι, ἐξακολουθοῦντες τὴν ἀπὸ Μαΐου 1915 πρόθεσίν των τοῦ νὰ καταλάβωσι τὸ Vimy, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. (Ἡ κατὰ τὴν μάχην ταύτην προχώρησις τῶν Ἀγγλογάλλων ἐμφαίνεται εἰς τὸ σχ. 2.)

Αἱ ἐν Ἀρτουὰ ἀνταντικαὶ ἐπιθέσεις τῆς τε ἀνοίξεως καὶ τοῦ φθινοπώρου 1915 δὲν ἀπέδωσαν τ' ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, διότι διάσπασις τῆς γερμανικῆς παρατάξεως δὲν ἐπῆλθεν. Οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς θεωροῦσιν ὡς αἴτιον τῆς ἀποτυχίας τὴν μὴ ἐπιζήτησιν στρατηγικοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Αἱ μακροχρόνιοι προπαρασκευαὶ διὰ βομβαρδισμοῦ πυροβολικοῦ ἔδωσαν τὸν χρόνον εἰς τοὺς Γερμανοὺς τῆς μεταφορᾶς σοβαρῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ ρωσικοῦ θεάτρου (4 Μεραρχίαι κατὰ Σεπτέμβριον καὶ 8 κατὰ Ὀκτώβριον).

3η Μάχη.—Τὴν τρίτην ἐν Ἀρτουὰ ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ μετώπου *Loos—Croisilles*, ἐκτάσεως 25 περίπου χιλιομέτρων (6η γερμανικὴ στρατιὰ) ἐξετέλεσαν ἡ 1η ἀγγλικὴ στρατιὰ καὶ ἡ 3η ἀγγλικὴ στρατιά, αἱ ἱππασταὶ ἐπὶ τοῦ *Scarpe* εὑρισκόμεναι.

Τὴν 9ην Ἀπριλίου ἀναλαμβάνεται ἡ ἐπίθεσις, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξετελέσθη σφοδρὰ προπαρασκευὴ διὰ πυρὸς πυροβολικοῦ (4.000 πυροβόλα) καὶ ἀεροπλοίας, κατορθοῦται δ' ἡ κατάληψις τοῦ

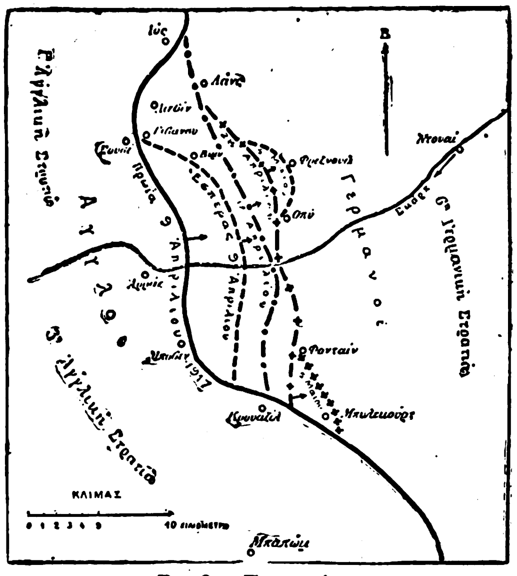

Σχ. 3.—Τρίτη μάχη.

περιφήμου ὀροπεδίου τοῦ *Vimy*. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ *Scarpe* (νοτίως) ἐπιζητεῖται ἡ κατάληψις τῆς γερμανικῆς τοποθεσίας δι' ὑπερκεράσεως· δι' ὃ, ἀνατίθεται εἰς τὸ ἱππικὸν νὰ διέλθῃ διὰ διηθήσεως τὴν κοιλάδα τοῦ Scarpe, καθ' ὃν χρόνον (22—25 Ἀπριλίου) τὸ πεζικὸν μετὰ τῶν ἁρμάτων θὰ ἐπετίθετο κατὰ μέτωπον. (Ἡ διαδοχικὴ προχώρησις τῶν Ἄγγλων ἐμφαίνεται εἰς τὸ σχ. 3.)

Ἡ ἐν Ἀρτουὰ ἐπίθεσις τῆς ἀνοίξεως 1917 ἀπεσκόπει τὸν στρατηγικὸν ἀντιπερισπασμὸν τῶν Γερμανῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προσελκυσθῶσι μονάδες γερμανικοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ μετώπου *Soissons - Reims* καὶ τῆς *Καμπανίας*, ἔνθα ἐπρόκειτο κατὰ τὸν ἴδιον τοῦτον χρόνον (ἄνοιξις 1917) ν' ἀναληφθῇ ἡ κυρία ἐπίθεσις ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὅπως δήποτε, ἡ ἀγγλικὴ αὕτη ἐπίθεσις τῆς Ἀρτουὰ δὲν ἀπέδωκε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ φθορὰν μεγίστην ἐπέφερεν εἰς τὰ στρατεύματα αὐτῆς. Ὡς αἴτιον τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀνταντικῆς ταύτης ἐπιθέσεως ἀποδίδουσιν οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀνυπαρξίαν στρατηγικοῦ αἰφνιδιασμοῦ (ἐξετελεῖτο πάντοτε μακροχρόνιος προπαρασκευὴ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ), ἀφ' ἑτέρου δέ, τὸ καὶ κυριώτερον, τὴν σύμπτυξιν τῶν Γερμανῶν πρὸς τὴν ἀμυντικὴν γραμμήν, τὴν ἀποκληθεῖσαν *γραμμὴν Χίνδεμπουργ*, πρὸς δὲ τὰς καταστροφὰς τῶν συγκοινωνιῶν, τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὴν πρὸς τὴν γραμμὴν Χίνδεμπουργ ἀποχώρησίν των. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀρτουὰ ντὲ Μπουρνονβὶλλ (Artois de Bournonville), *Ἰούλιος-Φραγκῖσκος-Ἀρμάνδος ντ'*—. Γάλλος λογοτέχνης καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς (1845—1912). Ἔγραψε πολλὰ δράματα, κωμῳδίας καὶ δύο μυθιστορήματα.

Ἀρτοῦζι (Artusi), *Ἰωάννης-Μαρία*. Ἰταλὸς ᾀσματοποιὸς καὶ μουσικὸς κριτικὸς γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1612. Τὰ γνωστὰ ποιήματά του εἶναι ἐρωτικά τινα ᾄσματα, τονισθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ ᾀδόμενα καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ταῦτα φέρουσι τὸν τίτλον «Canzonette à 4 voce» καὶ «Cantate Domino», ἐδημοσιεύθησαν δὲ τῷ 1598 καὶ 1599 ἐν Βενετίᾳ. Τὸν Ἀρτοῦζι κατέστησε διάσημον ὁ ἀγὼν ὃν διεξήγαγεν ὑπὲρ τῆς νέας μουσικῆς τὴν ὁποίαν ἐνεκαινίασεν ὁ *Μοντεβέρντι*. Τὰ περὶ μουσικῆς βιβλία του ἐχρησίμευσεν ὡς διδακτικὰ ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας. Θ. Β.

ἀρτοφαγία (ἡ)· τὸ νὰ τρώγῃ τις ἄρτον περισσότερον τοῦ ἀναγκαίου· πβλ. *χορτοφαγία*· ἡ διατροφὴ δι' ἄρτου ὡς γνώρισμα τοῦ προηγμένου ἀνθρώπου· ἀντίθ. *βαλανηφαγία, καρποφαγία.*

ἀρτοφάγος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ κατ' ἐξοχὴν δι' ἄρτου τρεφόμενος, ὁ τρώγων ἄρτον περισσότερον τοῦ ἀναγκαίου· πβλ. *χορτοφάγος*· ὁ διατρεφόμενος δι' ἄρτου καὶ οὐχὶ διὰ καρπῶν μόνον· ἀντίθ. *βαλανηφάγος, καρποφάγος.*

ἀρτοφόριον (τό)· τὸ ἐν ᾧ φέρονται, κομίζονται καὶ ἀποτίθενται οἱ ἄρτοι, κοιν. *πανέρι* (βλ. ἀρτοθήκη)· πυξίον, μικρὰ θήκη, ἔνθα φυλάσσεται ὁ προηγιασμένος ἄρτος.

— *[Λειτουργ.]* Ἐκκλησιαστικὸν σκεῦος ἀρχαιόθεν μαρτυρούμενον, ἐν τῷ ὁποίῳ φυλάσσεται ὁ ἅγιος ἄρτος διὰ τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας τῶν πιστῶν καὶ δὴ πρὸς κοινωνίαν ἀσθενῶν καὶ μελλοθανάτων καὶ διὰ τὰς προηγιασμένας λειτουργίας. Λέγεται δὲ τοῦτο καὶ *πυξίον* ἢ καὶ *περιστέριον* ἢ *περιστερά*, διότι πολλάκις κατεσκευάζετο εἰς σχῆμα περιστερᾶς· ὁ δὲ *Κυπριανὸς* καλεῖ τοῦτο *κιβωτὸν* («arca»). Τὸ ἀρτοφόριον κεῖται ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ κατασκευάζεται ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου ἢ ἄλλης ὕλης, ἀναλόγως τῶν μέσων τῆς ἐκ-

Digitized by Google

κλησίας· ἐνίοτε ἐκρέματο ὑπεράνω τῆς ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ κολυμβήθρας, ἵνα οἱ βαπτισθέντες ἅμα τῇ ἀναδύσει αὐτῶν μεταλαμβάνωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων. [Πρβλ. *Κ. Ν. Καλλινίκου* ὁ χριστιαν. ναός, Ἀλεξάνδρεια 1921, σ. 234—236. *H. Leclercq* ἐν Dict. d' arch. chrét. et. de liturgie, τόμ. 3, Paris 1914. σ. 2231—2234.] Δ. Σ. Μ.

Ἀρτοφόριον *[Γεωγρ.]* Ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀδριανουπόλεως μικροσυνοικισμοῦ *Ἐκμεκτσῆ-Κιοΐ*, ὅπερ ἐπὶ ἑλλην. κατοχῆς ἠρίθμει περὶ τοὺς 25 κατοίκους.

ἀρτοφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μεταφέρων ἢ ὁ φέρων ἄρτους, ὁ πρὸς μεταφορὰν ἄρτων χρήσιμος: «ἀρτοφόρον κάνιστρον».

Ἄρτς (Arch), *Ἰωσήφ*. Ἄγγλος σοσιαλιστής, γεννηθεὶς ἐν Μπάρφορντ τῷ 1826. Ὑπηρέτης ἀγροτῶν, κατώρθωσε νὰ ἐκπαιδευθῇ σχεδὸν ἄνευ διδασκάλου καὶ νὰ κάμνῃ εἰς τοὺς Ἄγγλους χωρικοὺς ἐνδιαφερούσας διαλέξεις, συναφεῖς πρὸς τὴν τέχνην των. Τῷ 1872 ἵδρυσε τὸν «Ἐθνικὸν σύλλογον τῶν γεωργῶν». Τῷ 1885 καὶ τῷ 1892 ἐξελέγη μέλος τῆς Βουλῆς τῶν κοινοτήτων. Α. Δ.

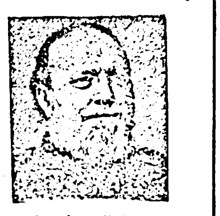
Ἰωσὴφ Ἄρτς.

Ἄρτσε (Arce), *Γασπὰρ - Νουνιές*. Ἱσπανὸς ποιητὴς καὶ ἀκαδημαϊκός, γεννηθεὶς τῷ 1834. Ἔγραψεν ἔργα θεατρικά, ἐξ ὧν τέσσαρα μόνον ἐδημοσιεύθησαν· κυρίως διεκρίθη ὡς λυρικὸς ποιητής.

— **Ἄρτσε** (Arce), *Ἰωσήφ, ντὲ* —. Ἱσπανὸς γλύπτης, ὅστις ἐν ἔτει 1657 ἐσμίλευσεν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς *Σεβίλλης* ὀκτὼ κολοσσιαῖα ἀγάλματα εὐαγγελιστῶν καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας.

Ἀρτσένα (Archena) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σεγκούρα ἔχουσα θειούχους θερμὰς πηγάς.

Ἄρτσερ (Artcher), *Θωμᾶς*. Ἄγγλος ἀρχιτέκτων, εἰς σχέδιον τοῦ ὁποίου ὀφείλεται ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Οὐεστμίνστερ*, καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ *Κλῆφντεν* ἐν τῇ κομητείᾳ *Μπούκιγκαμ*. Ἀπέθανε τῷ 1743.

— **Ἄρτσερ** (Archer), *Τζαΐμς*. Σκῶττος ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1824. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν πινάκων αὐτοῦ εἶναι: «Ὁ Πουριτανός», «Ὁ αἰὼν Καρόλου τοῦ Α'», «Ἐρρῖκος Ἴρβιγκ καὶ Κάρολος ὁ Α'», «Ἡ φωτεινὴ καὶ ἡ σκοτεινὴ εὐμορφιά» καὶ «Αἱ τρεῖς ἀδελφαί».

Ἄρτσες *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Νάρκισσος.

ἄρτσι-βοῦρτσι· βλ. ἀρτζιβούριον.

ἀρτσίδι· ἰδιωμ. ἄκλιτος τύπος σημαίνων τὸν κατάβροχον, τὸν κατάρρυτον: «ἐγίνηκ' ἀρτσίδι μὲ τὴ βροχή».

Ἀρτσιμπάσεφ, *Μιχαὴλ Πέτροβιτς*. Ρῶσος συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1878 εἰς Χάρκοβον καὶ ἀποθανὼν ἐν Βαρσοβίᾳ τῷ 1927. Αὐτοδίδακτος ὢν ὁ Ἀρτσιμπάσεφ ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ζωγραφικήν, εἶτα δὲ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, γενόμενος ταχέως ἀρχισυντάκτης, ἐν ἡλικίᾳ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν, τοῦ ἀρίστου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Ρωσίᾳ «Περιοδικοῦ δι' ὅλους». Εἰς τὸν κόσμον τῶν Ρωσικῶν γραμμάτων ἔγινεν ἰδίᾳ γνωστὸς ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1906 δημοσιεύσεως τοῦ πολυκρότου αὐτοῦ μυθιστορήματος «ὁ Σάνιν». Τὸ ἔργον διακρίνεται διὰ τὸν ὠμὸν αὐτοῦ πραγματισμὸν καὶ τὴν προσπάθειαν φωτογραφικῆς ἀποδόσεως τοῦ περιβάλλοντος τῆς τότε Ρωσίας. Ὁ ἔρως ἐν τῇ βιαιοτέρᾳ καὶ κτηνωδεστέρᾳ αὐτοῦ μορφῇ εἶναι τὸ κίνητρον τῶν ἡρώων του, αἱ δὲ περιγραφαὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν εἶναι λίαν ἀρεσταὶ εἰς τὸν συγγραφέα. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τὰ ὁποῖα ἐπανευρίσκονται καὶ εἰς τὰ ἑπόμενα ἔργα του, εἰς τὰς «Πρωϊνὰς σκιάς», τὸ «Αἷμα», τὸν «ὑπαξιωματικὸν Γόλομπωφ», τὰ «Ἑκατομμύρια», τὸν «Πόλεμον»», τὸ «Εἰς τὸ ἔσχατον ὅριον» ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐπικληθῇ ὁ Ἀρτσιμπάσεφ *«ποιητὴς τῆς ἐρωτομανίας»*.

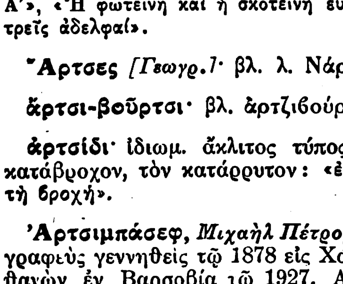
Ἀρτσιμπάσεφ.

Ὁ Ἀρτσιμπάσεφ διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὸ κομμουνιστικὸν καθεστώς, τὸ ὁποῖον ἐπολέμησε καὶ καθ' ὅσον χρόνον ἦτο ἐν Ρωσίᾳ καὶ ὅτε τῷ 1923 κατορθώσας νὰ διαφύγῃ ἐκ Ρωσίας ἦλθεν εἰς Βαρσοβίαν, ὅπου ἐγκαταλιπὼν τελείως τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν ὡς συνεργάτης τοῦ ἀντιμπολσεβικικοῦ τύπου.

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ Ἀρτσιμπάσεφ ἦτο ἀσύνηθες: εἶχε μικρὸν ἀνάστημα, στῆθος κυρτόν, κόμην μακράν· ἦτο ἐνδεδυμένος παράδοξον περιβολήν. Τὰ ὦτά του ἦσαν προσβεβλημένα ἐκ φυματιώσεως. Ἀπέθανεν ἐκ φυματιώδους μηνιγγίτιδος.

Σπουδαίαν κριτικὴν περὶ Ἀρτσιμπάσεφ εἶχε γράψει ὁ *Ἀλέξανδρος Ἀμφιπάτρωφ*. Πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του ἔχουν μεταφρασθῆ εἰς τὴν ἑλληνικήν. —Ω

Ἀρτσιμπόλντι (Arcimboldi), *Ἰωσήφ*. Ἰταλὸς ζωγράφος (1533—1593). Οὗτος εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ζωγραφίζῃ διάφορα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐξ ἀποστάσεως παρατηρούμενα ἐφαίνοντο ὡς εἰκόνες ἀνθρώπων.

Ἀρτσινιάνο *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρζινιάνο.

Ἀρτσῖνοι (Artsines). Λαὸς τοῦ Καυκάσου.

Ἀρτσιντόνα *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀρσιντόνα.

Ἀρτσίστα. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους *Ροϊνίκου*, παραφυάδος τοῦ Μιτσικελίου, καὶ ἀριθμεῖ ὑπὲρ τοὺς 500 κατ. Κατά τινα παράδοσιν ἡ Ἀρτσίστα συνῳκίσθη μετὰ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ *Ρεβνίκου* καὶ ἄλλων πέριξ συνοικισμῶν. Ἐν Ἀρτσίστῃ συνετηρεῖτο σχολεῖον ἐν ᾧ ἐδίδαξεν ὁ *Ψαλίδας*. Σήμερον ἔχει ἑλλ. καὶ δημ. Σχολεῖον, ταχυδρομεῖον, τηλεφωνεῖον καὶ ἀστυν. σταθμόν. Δικαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Κονίτσης. Εἰς τὴν κοινότητα Ἀρτσίστης ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Βετσικὸν* (κάτ. 64). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Ἀρτσιχόβσκιη, *Βλαδίμηρος Μαρτίνοβιτς*. Ρῶσος βοτανικὸς γεννηθεὶς τῷ 1876, γνωστὸς διὰ τὰς βοτανικὰς αὐτοῦ ἐρεύνας ἀνὰ τὴν Σιβηρίαν καὶ τὸν Καύκασον. Θ. Β

Ἀρτύκας. Βασιλεὺς τῆς *Μηδίας* (*Διόδ. Σικελ.* 2. 32).

ἄρτυμα (τό)· πᾶν ὅ,τι ἀρτύει, ἡδύνει, νοστιμίζει τὰς τροφάς, οἷον τὰ μυρωδικὰ κττ.· τὸ καρύκευμα κοιν. *μεζές*· || μεταφ. «ἄρτυμα τοῦ λόγου, — τῆς διηγήσεως» πᾶν ὅ,τι καθιστᾶ τὸν λόγον, τὴν διήγησιν κομψοτέραν, νοστιμωτέραν.

— *[Χημ. Τροφ.]* Ταῦτα εἶνε μέρη φυτῶν ἅτινα δι' ὡρισμένων ἐν αὐτοῖς ὑπαρχόντων σωμάτων παρέχουν εἰς τὰ φαγητὰ εὐχάριστον ὀσμὴν καὶ γεῦσιν καὶ συγχρόνως ἐπενεργοῦν εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς πέψεως τῆς τροφῆς.

Τὰ ἀρτύματα δύνανται νὰ εἶναι φύλλα καὶ ἄνθη φυτῶν, σπέρματα καὶ καρποί, ὑπόγεια μέρη τῶν φυτῶν ἢ καὶ φλοιοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρτυμάτων εἶναι οἱ ἑξῆς: *ζιγγίβερι, κιννάμωμον, καρυόφυλλα* (γαρύφαλα), *κρόκος* (ζαφορά), *πέπερι, καρδάμωμον, πιμέντα, ἱσπανικὸν πέπερι, κάρον, κύμινον, κορίανδρον, μάραθον, ἄνισον, ἄνισον τὸ ἀστεροειδές, βανίλλη, σίναπι, μοσχοκάρυα* κλπ., περὶ ὧν ἐκτενέστερον βλ. τὰς οἰκείας λέξεις. Σ. Γ.

— *[Ὑγιειν.]* Τὰ ἀρτύματα (ὡς καὶ τὰ ἡδύσματα) συντελοῦσιν ὅπως διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὀσμῆς τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν καταστήσωσιν αὐτὰς εὐγευστοτέρας. Ταῦτα ἐν μέρει μὲν εὑρίσκονται ἐκ φύσεως ἀναμεμιγμένα μετά τινων σιτίων (ὡς τὸ ἄρωμα, τὰ ὀξέα καὶ τὸ σάκχαρον τῶν ὀπωρικῶν), ἐν μέρει δὲ προστίθενται κατὰ τὴν ἐν τῷ μαγειρείῳ ἑτοιμασίαν (=καρυκεύματα) καὶ ἐν μέρει τέλος γεννῶνται ἐκ μετατροπῆς ἑτέρων ὀργανικῶν οὐσιῶν κατὰ τὴν διὰ τῆς θερμάνσεως παρασκευὴν τῶν ἐδεσμάτων, ὡς λ. χ. τοῦ κρέατος.

Εἰς τὴν τάξιν τούτων ἀνήκουσι τὸ χλωριοῦχον νάτριον, τὸ σάκχαρον, ὀργανικά τινα ὀξέα, ὡς τὸ ὄξος, τὸ κιτρικόν, τρυγικὸν καὶ μηλικὸν ὀξύ, εἶτα δὲ πικραί τινες καὶ δριμεῖαν γεῦσιν καὶ ὀσμὴν ἔχουσαι οὐσίαι, ὡς αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸ πέπερι, τὰ σίναπι, τὰ κρόμμυα, τὰ σκόροδα κλπ. ὡς καὶ εἰς τὸν πρὸς παρασκευὴν τοῦ ζύθου χρησιμοποιούμενον λυκίσκον. Ἐνταῦθα ἐπίσης ἀνήκουσιν αἱ εὔγευστοι καὶ εὔοσμοι ἐκχυλισματικαὶ οὐσίαι τοῦ κρέατος, αἱ παρέχουσαι εἰς τὸν ζωμὸν τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ γεῦσιν, καὶ τέλος τὰ αἰθέρια ἔλαια τοῦ κινναμώμου, τοῦ μοσχοκαρύου κ. τ. τ. Αἱ οὐσίαι αὗται, ἐπενεργοῦσαι διὰ τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὀσφρήσεως, προκαλοῦσι τὴν πρὸς παραλαβὴν ἐπαρκοῦς ποσοῦ τροφῆς ὄρεξιν καὶ διεγείρουσι τὰ πεπτικὰ ὄργανα, διότι διὰ τῆς ἁπλῆς ὀσφρήσεως εὐόσμου φαγητοῦ, ὡς καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ στόμα εἰσαγωγῆς αὐτοῦ, ἐκκρίνεται μείζων ποσότης σιάλου, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν στόμαχον εἴσδυσιν ἐπέρχεται αὔξησις τῆς ἐκκρίσεως τοῦ γαστρικοῦ ὑγροῦ καὶ ζωηροτέρα συστολὴ τοῦ στομάχου, δι' ὧν ἡ πέψις συντελεῖται κάλλιον.

Τούτου δ' ἕνεκεν ὡς προδόρπιον λαμβάνεται συνήθως ποσότης τις ἡλισμένου χαβιαρίου ἢ ἁλιστὴ σαρδίνη καὶ συγχρόνως ποσόν τι οἰνοπνεύματος. Κατὰ δὲ τὰ ἐπὶ κυνῶν πειράματα διὰ τῆς ὀσμῆς ἢ τῆς γεύσεως τῶν εἰς τὸ στόμα εἰσαχθέντων ἀρτυμάτων διεγείρεται ἡ ἔκκρισις τοῦ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ, ἴσως δὲ καὶ τοῦ ἐντερικοῦ καὶ τῆς χολῆς, οὕτω δὲ διευκολύνεται ἡ πέψις, ἡ ἀπορρόφησις, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ κρείσσων χρησιμοποίησις τῆς τροφῆς. Κ. Γ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀρτυμὴ (ἡ)· δημοτ. τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀρτύον τὰ φαγητά, τὸ ἔλαιον, τὸ βούτυρον, τὸ λίπος: «αὐτὸ τὸ φαΐ δὲν ἔχει διόλου ἀρτυμή» ἢ «τοῦ λείπει ἀρτυμή» || τὸ μὴ νηστίσιμον ἔδεσμα, τὸ πασχαλινόν: παροιμ. «πότε αὐγὰ πότε τυρί, δὲ μᾶς λείπει ἡ ἀρτυμή».

Ἀρτυμπὺ (Artuby) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας διασχίζων τὸν νομὸν τοῦ *Βὰρ* (Var).

Ἀρτύνης. Βασιλεὺς τῆς Μηδίας.

Ἀρτυνία (ἢ *Ἀπολλωνιὰς*) *[Στρατ. Γεωγρ.]*. Λίμνη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ δυτικῶς τῆς Προύσης, ἐν τῇ χώρᾳ τῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένῃ «ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίᾳ» ἢ «Μυσίᾳ». Ἔχει μῆκος (ἀπ' Α. πρὸς Δ.) 23 χλμ., πλάτος δὲ (ἀπὸ Β. πρὸς Ν.) μέγιστον μὲν 12 χλμ., ἐλάχιστον δὲ 4 χλμ., καὶ βάθος περὶ τὰ 10 μ. Παρ' αὐτήν, ἐπὶ χερσονήσου, ἔκειτο ἡ *Ἀπολλωνία*, ἀκμάζουσα ἑλληνικὴ κωμόπολις, ἐξ ἧς πολλάκις προσλαμβάνει τὸ ὄνομα καὶ ἡ λίμνη. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἑλληνικὰ χωρία ἀκμάζοντα ὑπῆρχον πρὸ τοῦ 1922 περὶ τὴν Ἀρτυνίαν, ὧν ἤδη οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ πλεονάζοντα ὕδατα τῆς λίμνης, δι' ἐκχυτοῦ ποταμοῦ, ἔχοντος βάθος περίπου 2 μ., διοχετεύονται εἰς τὸν ποταμὸν *Μάκεστον*. ΒΔ. τῆς λίμνης, ἐκβάλλοντα εἰς τὴν Προποντίδα. Παρὰ τῇ βορείᾳ ἀκτῇ τῆς λίμνης βαίνει ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Πανόρμου—Προύσης, ἣν ἠκολούθησε κατ' Αὔγουστον τοῦ 1922 τὸ ἑλληνικὸν Γ' Σ. Σ., ἀποχωροῦν ἐκ Μ. Ἀσίας πρὸς ἀνατολικὴν Θρᾴκην. Παρὰ τῇ νοτίᾳ ὄχθῃ τῆς λίμνης βαίνει καρροποίητος ὁδὸς ἀπὸ Κρεμαστῆς πρὸς Προῦσαν. Ν. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἄρτυνοι (οἱ), ἢ *ἀρτῦναι* *[Ἀρχ.]*· βλ. βουλευταί.

Ἀρτύντης Υἱὸς τοῦ *Ἰθαμάρτου*, στρατηγὸς τῶν *Πακτύων* εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου.

ἀρτύνω· βλ. ἀρτύω.

Ἀρτὺς (Artus), *Θωμᾶς*. Γάλλος λογοτέχνης τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἔγραψεν ἀλληγορίαν σατιρικὴν συνδεομένην πρὸς τὰ ἤθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς.

—**Ἀρτὺς** (Artus), *Λουδοβῖκος*. Γάλλος κριτικὸς καὶ θεατρικὸς συγγραφεύς.

ἄρτυσις (ἡ)· ἡ καρύκευσις, ἡ προσθήκη ἀρωματικῶν οὐσιῶν εἰς τὸ φαγητὸν διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο εὐγευστότερον. Παρ' ἀρχαίοις ἡ λέξις ἐσήμαινε καὶ τὴν ἀνάμειξιν μετάλλων κατὰ τὴν καμίνευσιν, ὡς καὶ διαφόρους συσκευασίας (medicamina, conditurae) πρὸς διατήρησιν τῶν οἴνων.

ἄρτυσμα (τό)· τὸ ἄρτυμα (βλ. λ.).

ἀρτύω· ἐπὶ ἐδεσμάτων, ἡδύνω, καρυκεύω· || δημοτ. *ἀρτένω*, ἀόρ *ἄρτυσα*, παθ. *ἀρτύθηκα*, παθ. μετχ. *ἀρτυμένος*: «αὐτὸ τὸ φαΐ δὲν ἀρτένει, ὅλως διόλου θράσο» || μεταβ. κάμνω τινὰ νὰ παραβῇ τὴν θρησκευτικὴν νηστείαν, νὰ φάγῃ ἀπηγορευμένην τροφὴν καθ' ἡμέραν νηστείας: «μ' ἄρτυσε ὁ ἀθεόφοβος χωρὶς νὰ τὸ ξέρω» || μέσ. *ἀρτένομαι*· παραβαίνω τὴν θρησκευτικὴν νηστείαν: «τέτοια μέρα δὲν ἀρτένομαι», «ἀρρώστησα κι' ἀρτύθηκα», «εἶσαι ἀρτυμένος;» παροιμ. «ἂν ἀρτυθῇς ἄς εἶν' λαρδί, κι' ἂν κλέψῃς ἄς εἶν' λογάρι».

ἀρτῶ *(—άω)*· τὸ ἁπλοῦν τοῦ *ἀναρτῶ, ἐξαρτῶ*.

Ἀρτὼ (Artaud de Mondor) *Ἀλέξιος, Φραγκῖσκος, ἱππότης* —. Γάλλος διπλωμάτης συγγραφεὺς καὶ ἀκαδημαϊκὸς (1772—1849). Ἔγραψε «Considérations sur l'état de la peinture en Italie», «Histoire de l'Italie», «Machiaveli, son génie et ses erreurs», «Voyages dans les catacombes de Rome», «Etudes sur Aristote», «Histoire des Souverains Pontifes romains» εἰς 8 τόμους «Histoire du pape Pie VII», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ κυρίως τὴν φιλολογικήν του δόξαν. Θ. Β.

—**Ἀρτὼ** (Artaud), *Ἀντώνιος*. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1767—1858). Θ. Β

—**Ἀρτώ**, *Ἰούλιος*. Φυσιολόγος ἰατρὸς ἐν Παρισίοις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ο. Ρ.

—**Ἀρτὼ** (Artaud) *Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Γάλλος λογοτέχνης (1732—1796). Συνέθεσεν ἔμμετρον κωμῳδίαν «L' Heureuse entrevue», δρᾶμα Sophie» ὡσαύτως ἔμμετρον, κωμικὸν μελόδραμα «Le Troc» κτλ. Θ. Β.

Digitized by Google

—**Ἀρτὼ** (Artaud), *Κάρολος*. Ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὸν Ἅγιον Δομίνικον. Συνέγραψε καὶ περὶ «Ὑδροφοβίας». Ο. Ρ.

—**Ἀρτὼ** (Artaud), *Νικόλαος*. Γάλλος λογοτέχνης καὶ ἑλληνιστὴς (1794—1861). Μετέφρασεν ἔργα τοῦ Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀριστοφάνους κλπ., καὶ ἔγραψεν «Essai littéraire sur le génie poétique au XIX siècle», «Etudes sur la littérature depuis Homère jusqu' à l'école romantique» κλπ.

Ἀρτώκης. Βασιλεὺς τῶν Ἰβήρων.

Ἀρτώριος, *Μᾶρκος*. Ἕλλην ἀσκληπιάδης, μαθητὴς *Ἀσκληπιάδου* τοῦ Προυσιέως, ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, οὗτινος ἔσωσε τὴν ζωήν. Ἡ πόλις Σμύρνη, ἴσως πατρὶς αὐτοῦ, κατ' ἐπίγραμμά τι (CIG 3285) ἐτίμησεν αὐτὸν «πολυμαθίης χάριν». Ἀπέθανε κατά τι ναυάγιον. Ἔγραψε περὶ μακροβιοτίας καὶ ὑδροφοβίας, ἧς ἔδραν ἐθεώρει τὸν στόμαχον *(Cael. Aurel.* Acut.) III, 11, 14). ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρυα - Βάρτα (Arya Varta) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα τῶν βορείων Ἰνδιῶν κατὰ τὴν ἰνδικὴν ἀρχαιότητα.

—**Ἀρυα** - *Μπάτα* (Arya Bhata). Ὁ παλαιότερος τῶν Ἰνδῶν μαθηματικῶν, συγγραφεὺς ἀστρονομικοῦ συστήματος.

— **Ἀρυα-Σάγκχα** (Arya Sangha). Εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ *Βούδδα*, ἱδρυτὴς τῆς πρώτης σχολῆς *Γιογκατσάρνα*.

Ἀρυαμάν. Εἰς τὴν βεδικὴν θρησκείαν ὁ τρίτος θεὸς μετὰ τὸν Βαρούνα καὶ Μίθρα, «ὁ ἀγαθός, ὁ ἄνευ παρακλήσεων χορηγῶν». Δ. Σ. Μ.

Ἀρυάτ. Ἀβυσσηνὸς στρατηγὸς ὑποτάξας ὅλην τὴν *Υεμένην* καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀβυσσηνίας ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ Ἀρυὰτ ἐδολοφονήθη ὑπό τινος δούλου. Τ. Ι. Κ.

ἀρυβαλλίς (ἡ) ἢ *ἀρυβαλλίς*· βλ. λ. ἀρύβαλλος.

ἀρύβαλλος (ὁ) (κατά τινα παλαιὰν ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ *ἀρύω*=ἀντλῶ καὶ *βάλλω*=ρίπτω) *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κυρίως τὸ δε ματινον ἢ πλεκτὸν βαλλάντιον, τὸ ὁποῖον ἐκλείετο ἑλκόμενον δι' ἱμάντος. Ἀπὸ τούτου διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος ἐκλήθη *ἀρύβαλλος* τὸ στενὸν ἄνω καὶ πλατὺ κάτω δοχεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθετο τὸ μύρον ἢ τὸ ἔλαιον τὸ χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς παλαίστρας ἢ εἰς τὰ λουτρὰ πρὸς ἐπάλειψιν τοῦ σώματος. Ὁ ἀρύβαλλος συνήθως ἐκρέματο ἀπὸ τοῦ βραχίονος δι' ἱμάντος, ἦτο πολλάκις πολὺ μικρός, πάντοτε ὅμως κομψὸς καὶ μετ' ἐπιμελείας κεκοσμημένος διὰ ζωγραφιῶν, παρὰ πάσας τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας παρεῖχεν εἰς τοὺς ἀγγειογράφους ἡ σμικρότης αὐτοῦ. Πολυάριθμοι ἀρύβαλλοι ὑπὸ Ροδίων καὶ Κορινθίων μάλιστα καλλιτεχνῶν κατασκευασθέντες ἀνευρέθησαν, ὅπως καὶ πολλαὶ ἀπομιμήσεις τούτων ὑπὸ τεχνιτῶν τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἐν Ἀθήναις τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τῶν τοιούτων ἀγγείων ἦσαν διάφορα· ἡ λήκυθος τῶν Ἀθηναίων ἀντεστοίχει πρὸς τὸν ἀρύβαλλον τῶν Δωριέων, ἦτο δὲ πολὺ κομψοτέρα αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

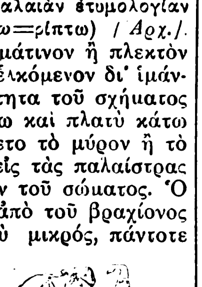

Ἀρύβαλλος: Ἐπάλειψις γυναικὸς διὰ μύρου ἐν λουτρῷ.

Ἀρύββας ἢ **Ἀρύμβας**. Βασιλεὺς τῶν *Μολοσσῶν* κατὰ τὸ 390 π. Χ. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλέξ. 2) ἦτο ἀδελφὸς τῆς *Ὀλυμπιάδος*, συζύγου τοῦ Φιλίππου.

Ἀρυέλ (Aruel) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν λιμνοθαλασσῶν (étang d' Aruel) τῆς Αἰγκ Μόρτ ἐν Προβηγκίᾳ (βλ. Ἀρνὲλ καὶ Αἰγκ Μόρτ). Σ. Ε. Λ.

ἀρυλανιλῖναι· βλ. ἀνιλίνη.

ἀρύλιον *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλεῖται γενικῶς ἡ ρίζα ἥτις παραμένει ὅταν ἐκ τῶν ἀρωματικῶν ὑδρογονανθράκων ἀφαιρεθῇ ἓν ἄτομον ὑδρογόνου. Ἀναλόγως τοῦ ὑδρογονάνθρακος ἐξ οὗ προέρχεται φέρει καὶ ἴδιον ὄνομα, ὡς λ.χ. *φαινύλιον* κ.τ.λ. Σ. Γ.

ἀρύλογος (ὁ), *ἀρήλογος* ἢ *ἀραιολόγι* (τό)· δημοτ. εἶδος κοσκίνου διὰ τοῦ ὁποίου ἀποχωρίζουσι τὴν αἶραν ἐκ τοῦ σίτου.

Ἀρύμβας· βλ. Ἀρύββας.

ἀρύομαι ἀόρ. *ἠρύσθην*· ἀντλῶ, λαμβάνω ὕδωρ, οἶνον, ἔλαιον κ.τ.τ.: «ἀρύομαι ἀπὸ τῆς πηγῆς» ‖ μετφ. λαμβάνω, πορίζομαι: «πόθεν ἤρυσθη αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα».

ἀρύς, —**ιά**, —**ύ**· ὁ ἀραιός· ἐπὶ ὑφασμάτων ὁ ἀραιόπλεκτος.

ἀρύταινα (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω τὸ χαλκοῦν σκεῦος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐρρίπτετο τὸ ἔλαιον εἰς τοὺς λύχνους, εἶδος δηλαδὴ ἐλαιοδοχείου. Ἐπίσης καὶ τὸ σκεῦος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχύνετο ἀντλούμενον ἀπὸ τοῦ λέβητος τὸ θερμὸν (χλιαρὸν) ὕδωρ εἰς τοὺς λουομένους ἐν τοῖς βαλανείοις. Τὸ σκεῦος τοῦτο ἦτο σχετικῶς μεγάλων διαστάσεων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πολὺ μικρὸν ἀρύβαλλον (βλ. λ.), μετὰ τοῦ ὁποίου συχνὰ ἀναφέρεται προκειμένου περὶ βαλανείων καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀντιτίθεται. Γ. Ι. Κ.

ἀρυταινοειδής (ὁ, ἡ), —**ές** (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἀρύταιναν (βλ. λ.).

— **ἀρυταινοειδεῖς** ἢ *μεσαρυταινοειδεῖς μύες* *[Ἀνατομ.]*. Μύες τοῦ λάρυγγος, ἀνήκοντες εἰς τοὺς στενοῦντας τὴν γλωττίδα μῦς, κείμενοι μεταξὺ τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας αὐτῶν, ὁ *λοξὸς ἀρυταινοειδὴς* καὶ ὁ *ἐγκάρσιος ἀρυταινοειδής*. Ὁ λοξὸς ἀρυταινοειδὴς μῦς, διφυὴς ὢν καὶ ἐπιπολῆς κείμενος, ἐκφύεται ἑκατέρωθεν ἐκ τῆς βάσεως τοῦ ἑτέρου τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων καὶ φερόμενος λοξῶς ἐπὶ τὰ ἄνω καταφύεται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀντιστοίχου ἀρυταινοειδοῦς, τῶν ἰνῶν αὐτοῦ χιαζομένων ἐν τῷ μέσῳ τῆς πορείας πρὸς τὰς τοῦ ἀντιστοίχου. Ὁ δὲ ἐγκάρσιος ἀρυταινοειδὴς μῦς, ἑνιαῖος οὗτος, πληροῖ τὸ μεταξὺ τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων διάστημα καὶ προσφύεται εἰς τὸ ἔξω χεῖλος ἑκατέρου τούτων, καλυπτόμενος μὲν ὑπὸ τοῦ λοξοῦ μυός, καλύπτων δὲ τὰς ὀπισθίους ὑποκοίλους ἐπιφανείας τῶν προκειμένων χόνδρων. Νευροῦνται δὲ ἀπὸ τοῦ κάτω (ἢ παλινδρόμου) λαρυγγικοῦ νεύρου.

— **ἀρυταινοειδεῖς** *χόνδροι* *[Ἀνατομ.]*. Δύο μικροὶ χόνδροι κατὰ τὸ ἀνώτερον καὶ ὀπίσθιον μέρος τοῦ λάρυγγος, παρεμφερεῖς πρὸς τρίγωνον πυραμίδα, ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλήλων περὶ τὸ 1 ἑκ., ἔχοντες ὕψος 1 - 1,4 ἑκ., πλάτος δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους καὶ πάχος ἐν τῷ μέσῳ 2 - 3 χιλ., ἐπικαθήμενος δὲ διὰ τῆς βάσεως ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τῆς πεταλίδος τοῦ ἀνωνύμου ἢ κρικοειδοῦς χόνδρου. Ἡ κορυφὴ τούτων ῥέπουσα ἐπὶ τὰ ὀπίσω καὶ ἔσω ἔχει πέρας ὑποστρόγγυλον, ἐφ' οὗ κεῖνται οἱ *κερατοειδεῖς* ἢ *σαντοριανοὶ* χόνδροι. Ἡ βάσις φέρει δύο ἀποφύσεις, ὧν ἡ μὲν ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔσω, καλουμένη *φωνητικὴ ἀπόφυσις*, χρησιμεύουσα πρὸς πρόσφυσιν τῶν κάτω φωνητικῶν συνδέσμων, ἡ δὲ ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔξω, καλουμένη *μυϊκὴ ἀπόφυσις*, χρησιμεύουσα πρὸς πρόσφυσιν τοῦ πλαγίου καὶ τοῦ ὀπισθίου ἀνωνυμαρυταινοειδοῦς μυός. Ι. Π.

— **ἀρυταινοειδεπιγλωττιδικὸς** *μῦς καὶ σύνδεσμος* *[Ἀνατομ.]*. Α') Ὁ ἀρυταινοειδὴς μῦς, ἐντὸς τῆς ἀρυταινοειδεπιγλωττιδικῆς πτυχῆς κείμενος, ἀποτελεῖ δεσμίδα, ἥτις συνέχεια οὖσα τῶν ἀρυταινοειδῶν μυῶν, φέρεται ἐκ τοῦ ἔξω χείλους ἑκατέρου αὐτῶν πρὸς τὸ σύστοιχον πλάγιον χεῖλος τῆς ἐπιγλωττίδος.— Β') Ὁ δὲ ἀρυταινοειδὴς σύνδεσμος εἶναι δύο πτυχαὶ τοῦ βλεννογόνου ὑμένος τοῦ λάρυγγος, φερόμεναι ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῶν πλαγίων χειλέων τῆς ἐπιγλωττίδος ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν ἀρυταινοειδῶν χόνδρων καὶ ἀφορίζουσαι ἐκ τῶν πλαγίων τὴν εἴσοδον ἢ τὸ ἄνω στόμιον τοῦ λάρυγγος. Ι. Π.

Ἄρυτος. Μεταποντῖνος φιλόσοφος, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τῶν Πυθαγορείων.

Ἀρφάδ. Πόλις τῆς Συρίας, ἧς γίνεται μνεία ἔν τε ταῖς ἀσσυριακαῖς (σφηνοειδέσιν) ἐπιγραφαῖς, ἔνθα ὀνομάζεται *Ἀρπαδδόν*, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Δ' Βασιλ. ιη' 34, ιθ' 13, Ἡσ. ι' 9 κλπ.). Διεδραμάτισε σπουδαῖον μέρος ἐν τῷ κατὰ τῆς ἀσσυριακῆς δυνάμεως ἀγῶνι τῶν κατ' αὐτῆς συνησπισμένων κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Τῷ 740 κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Τιγλὰθ-Πιλεσὲρ* ὑπήχθη ὑπὸ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ἣν εἰς μάτην ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως νὰ ἀποσείσῃ. Ἀνευρέθη αὕτη ἐν τοῖς σημερινοῖς ἐρειπίοις, ἅτινα διετήρησαν τὸ παλαιὸν τῆς πόλεως ὄνομα, ὀνομαζόμενα *Τέλλ Ἐρφὰδ* ἢ *Ἀρφὰδ* καὶ κείμενα περὶ τὰ 20 χ.μ. βορείως τοῦ Χαλεπίου (Ἀλεππό). Π. Ι. Μ.

ἀρφακική διάλεκτος (arfakish). Ἰδίωμα λαλούμενον ὑπὸ τῶν *Παπούας* ἐν τῇ Ὀλλανδικῇ Νέᾳ Γουϊνέᾳ.

Ἄρφακς (Arfaks) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸν συγκρότημα τῆς Νέας Γουϊνέας, οὗτινος ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ φθάνει τὰ 5.000 μ.

ἀρφάνεια, *ἀρφανεύω, ἀρφανός*, κ.τ.λ.· βλ. λ. ὀρφάνεια, ὀρφανεύω, ὀρφανὸς κτλ.

Ἀρφάνης, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Καστανιὲς τῆς Λακεδαίμονος λαβὼν μέρος εἰς πλείστας μάχας. Λ. Δ. Κ.

Ἀρφαξάδης (*Ἀρφαξάδ*). — 1) Υἱὸς τοῦ *Σήμ*, ζήσας 438 ἔτη καὶ ἀποθανὼν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ γῇ τῆς Ἐπαγγελίας.—2) Βασιλεὺς τῶν Μήδων σύγχρονος τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Σ. Γ. Σ.

Ἀρφαρά *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Ἀμφείας* τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν (κάτ. 1537 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920) ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν Καλαμῶν, τῶν ὁποίων ἀπέχει περὶ τὰ 18 χιλιόμετρα, σιδηροδρομικῶς. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ παράγει ἐξαιρέτου ποιότητος ἔλαιον. Εἰς τὰ Ἀρφαρὰ τελεῖται ἡ μεγάλη κατ' ἔτος ἐμπορικὴ πανήγυρις κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτις διαρκεῖ πέντε ἡμέρας καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν γίνονται καὶ ἀγοραπωλησίαι ζῴων. Ἡ κωμόπολις εἶναι ἕδρα εἰρηνοδικείου ὑπαγομένου εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Καλαμῶν, ἔχει ὡσαύτως ἀστυνομικὸν σταθμόν, ταχυδρομεῖον καὶ τηλεγραφεῖον, ἑλληνικὸν καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

— **Ἀρφαρά** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Αἰγείρας* τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ κλιτύος βουνοῦ εἰς ὕψος 700 μ. περὶ τὰ βουνὰ *Βελλά*, *Ράχωβα* καὶ *Βίγλα*. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Τὰ Ἀρφαρὰ ἀριθμοῦσιν 600 κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ 780, ὑπαγομένου εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ ἐπὶ δίωρον ἀπέχοντος συνοικισμοῦ *Μάρμαρα*. Δικαστικῶς ὑπάγονται εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον Ἀκράτας καὶ τὸ πρωτοδικεῖον Πατρῶν, ἀστυνομικῶς δ' εἰς τὸ τμῆμα Ἀκράτας. Ἔχει δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ τηλεφωνικὸν γραφεῖον. Προϊόντα τῆς περιφερείας κυρίως εἶναι σταφὶς καὶ ἔλαιον. Δ. Ε. Μ.

Ἄρφε (Arphe) *Ἀντώνιος, νιὲ* —. Ἱσπανὸς χρυσοχόος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Σήμερον διασῴζεται εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ *Σαντιάγο* μία περίφημος «Κουστωδία» του, ἑτέρα δὲ εἰς τὴν *Σάντα Μορία* τῆς Μεδίνης, αἵτινες ἀποτελοῦν ἀληθῆ δόξαν τῆς ἱσπανικῆς τέχνης. Θ. Β.

—**Ἄρφε** Arphe), *Ἐρρῖκος ντὲ*—. Ἱσπανὸς ἀργυροχόος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τῷ 1515 ἐκλήθη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐπιτροπῆς τῆς μητροπόλεως *Τολέδου* ὅπως ἐκτελέσῃ ἐπὶ σχεδίων τοῦ *Ἰωάννου Βουργουνδίου* μέγα ἀρτοφόριον ἐξ ἀργύρου. Ἡ ἐπεξεργασία αὐτοῦ διήρκεσεν ἐπὶ ἐννέα ὅλα ἔτη, τὸ δὲ βάρος του ἀνέρχεται εἰς 661 μάρκα ἀργυρᾶ καὶ ἡ δαπάνη του ὑπερέβη τὸ 1.000.000 ἱσπανικῶν ρεαλίων. Τὸ ἀρτοφόριον τοῦτο ἀποτελεῖ ὁμοίωμα γοτθικοῦ ναοῦ καὶ διακοσμεῖται ἐκ πολυαρίθμων ἀναγλύφων καὶ διακοσίων ἑξήκοντα τεσσάρων ἀγαλματίων, τὸ δὲ ὕψος του ἀνέρχεται εἰς δύο μέτρα καὶ 52 ἑκατ. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀργυροχοΐας ἐπεχρυσώθη τῷ 1594, ὑπὸ τοῦ διασήμου ἐπίσης χρυσοχόου *Φραγκίσκου Μαρίνο*. Θ. Β.

—**Ἄρφε** (Arphe y Villafane), *Ἰωάννης ντὲ*—. Ἱσπανὸς χρυσοχόος (1535-1602), ὁ διασημότερος τῆς οἰκογενείας *Ἄρφε*, καὶ εἷς τῶν διασημοτέρων τοῦ κόσμου. Τὸ ἀρτοφόριον τῆς μητροπόλεως τῆς Σεβίλλης, ὅπερ εἶναι ἔργον του, θεωρεῖται ὡς ἀριστούργημα. Τὸ ἀρτοφόριον τοῦτο ἀποτελεῖ φορητὸν ναΐσκον, περιφερόμενον κατὰ τὰς λιτανείας. Τὸ ὕψος του εἶναι τριῶν μέτρων καὶ 36 ἑκατοστῶν, τὸ δὲ βάρος του ἀνῆλθεν εἰς 2,174 μάρκα, ἤτοι 501 χιλιόγραμμα.

Ἕτερον ἔργον τοῦ Ἄρφε τὸ ὁποῖον διακρίνουσιν οἱ τεχνοκρῖται εἶναι τὸ ἀρτοφόριον τῆς μητροπόλεως τοῦ *Μπούργος*. Θ. Β.

ἀρφεδσονίτης (Arfvedsonit) *[Ὀρυκτ.]*. Ὀρυκτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *μονοκλινῶν ἀμφιβόλων* καὶ δὴ τῶν ἀλκαλιούχων. Εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς νατριοῦχος ἀμφίβολος τῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων, πλούσιος εἰς σίδηρον (27-30%). Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι σπάνιοι, μεγάλοι καὶ πρισματικοί (ἐκ Γροιλανδίας) ἢ πολὺ μικροὶ καὶ πινακοειδεῖς (ἐκ τοῦ Langesund). Εὑρίσκεται ἐπίσης εἰς ραβδοειδῆ συσσωματώματα καὶ κοκκία. Ἔχει σκληρότητα 5½—6ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,44, λάμψιν ὑελοειδῆ, χρῶμα βαθὺ κυανομέλαν καὶ δίδει συρόμενος ἐπὶ πλακὸς ἀλαμποῦς πορσελλάνης γραμμὴν σκοτεινὴν κυανόφαιον. Εὑρέθη ὡς οὐσιῶδες συστατικὸν ἐντὸς πολλῶν ἐλαιολιθικῶν συηνιτῶν τῆς Γροιλανδίας καὶ εἰς ἄλλα ἐκρηξιγενῆ πλουτώνεια πετρώματα τῆς Νορβηγίας. Ἐπίσης καὶ ἐντὸς παντελλεριτῶν πετρωμάτων ἐκρηξιγενῶν. Γ. Κ. Γ.

Ἀρφιὰν (Arfian), *Ἀντώνιος, ντὲ*—. Ἱσπανὸς ζωγράφος ἀκμάσας ἐν Σεβίλλῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

Ἀρχαβα (Arkhaba) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τηλεγραφικὸς σταθμὸς τῆς παραθεούσης τὴν ἀκτὴν ἀπὸ Βατοὺμ εἰς Βόσπορον γραμμῆς (Arkhaba: πλάτ. 41° 22' ½, μήκ. 41° 17', ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Black Sea; Cape Yasun to Fort Anakria) εἰς 23 μίλ. ΝΔ τοῦ Βατοὺμ. Μὴ παρουσιάζοντος τοῦ μέρους ἀγκυροβόλιον, δέον νὰ ἀναζητηθῇ τοιοῦτον εἰς *Κισὲ* (ἀρχ. *Κίσσα Ποταμοῦ ἐκβολαί*) 5 μίλ. ΒΑ. Εἶναι δὲ ἡ σύγχρονος Ἄρχαβα ἡ ἀρχαία *Ἀρχαβὶς* εἰς τὰς ἐκβολὰς ὁμωνύμου ποταμοῦ ἐκτισμένη, ὀνομαζομένου ὡσαύτως καὶ *Ἀρκάδιος* (*Πτολεμαῖου* Ε, στ. 6: Ἀρχάβιος ἢ Ἀρκάδιος ἐκβολαί: μήκ. ἀπὸ

Digitized by Google

μεσημβρινοῦ Μακάρων 71° 55/60, πλάτ. 44°, συντεταγμέναι ὑπερβολικῶς τῆς πραγματικότητος ἀφιστάμεναι). Σ. Ε. Λ.

Ἀρχάβιος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Καππαδοκίας τῆς Ποντικῆς. Ἐλέγετο καὶ *Ἄρκαδις*, ἐξ οὗ τεκμαίρεται ἡ ταυτότης του πρὸς τὸν *Ἄρχαβιν* (βλ. λ. Ἄρχαβα).

Ἄρχαβις· βλ. Ἄρχαβα.

Ἀρχάγαθος ἢ *Ἀγάθαρχος*. Πρεσβύτατος τῶν υἱῶν του τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Τῷ 310 π. Χ. ὁ Ἀρχάγαθος ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς τὴν Ἀφρικήν, ὅπου κατὰ τὴν πρώτην μάχην ἡγούμενος τῆς δεξιᾶς πτέρυγος συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῶν Καρχηδονίων. Ἔκτοτε ὁ Ἀρχάγαθος κατέστη ὁ κυριώτατος βοηθὸς τοῦ πατρός του, καί, ὅτε οὗτος (τῷ 307 π. Χ.) ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ δύο χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Σικελίαν, ἔνθα οἱ Καρχηδόνιοι καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ σύμμαχοί των εἶχον καταστῆ ἐπικίνδυνοι εἰς τοὺς Συρακουσίους, εἰς τὸν Ἀρχάγαθον ἀνέθηκε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ στρατοῦ. Τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Καρχηδονίων ἐξηκολούθησεν ἤδη οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς, μ' ὅλον ὅτι οἱ στρατιῶταί του διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτόν, διότι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου (309 π. Χ.) κατόπιν ἔριδος εἶχε φονεύσει ἐν Τύνιδι προσφιλῆ τινα εἰς αὐτοὺς ἀξιωματικόν, ὀνομαζόμενον Λυκίσκον, καὶ εἶχε καταπνίξει αἱματηρῶς τὴν ἐπακολουθήσασαν στάσιν τῶν στρατευμάτων. Ὅτε ὅμως οἱ Καρχηδόνιοι ἠδυνήθησαν νὰ παρατάξωσι μεγαλυτέρας δυνάμεις κατὰ τοῦ Ἀρχαγάθου, ἠναγκάσθη οὗτος, μὴ ἔχων καὶ μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ στρατεύματά του, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Τύνιδα καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ πατρός του. Πράγματι ὁ Ἀγαθοκλῆς, ὅστις εἶχε διευθετήσει τὰ ἐν Σικελίᾳ, ἔσπευσεν εἰς Ἀφρικήν, εὗρεν ὅμως τὸν ἐκεῖ στρατόν του εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τὸ μῖσος τῶν στρατιωτῶν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ των καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων εἶχον παραλύσει τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα. Μόνον μία νίκη θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ὁ Ἀγαθοκλῆς νὰ συνάψῃ μάχην πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ἡττηθεὶς ὅμως ἀπέβαλε πᾶσαν ἐλπίδα. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐξ Ἀφρικῆς ἀναχώρησις τοῦ στρατοῦ ἐφαίνετο ἤδη εἰς αὐτὸν ἀδύνατος. Θέλων λοιπὸν ὁ Ἀγαθοκλῆς νὰ σώσῃ ἑαυτόν, ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ κρυφίως ἐξ Ἀφρικῆς, ἀφίνων εἰς τὴν τύχην των τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς δύο υἱούς του Ἀρχάγαθον καὶ Ἡρακλείδην. Κατά τινας καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἠθέλησε νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Ἀγαθοκλῆς· μαθὼν ὅμως τοῦτο ὁ Ἀρχάγαθος, δυσηρεστήθη καὶ εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στρατευμάτων. Ὁ Ἀγαθοκλῆς λοιπὸν συνελήφθη, συνελήφθησαν δὲ καὶ οἱ δύο υἱοί του, ἵνα πάντες συμμερισθῶσι τὴν τύχην τῶν στρατιωτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως μετ' ὀλίγον ὁ Ἀγαθοκλῆς κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ, οἱ ἐξαγριωθέντες διὰ τοῦτο στρατιῶται ἐφόνευσαν τὸν Ἡρακλείδην, ὁ δὲ πρώην φίλος τοῦ τυράννου Ἀρκεσίλαος ἐφόνευσε καὶ τὸν Ἀρχάγαθον (ἐν ἔτει 307 π. Χ.). Ὁ στρατὸς μετὰ ταῦτα, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ πλεῖστον συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων, παρεδόθη εἰς τοὺς Καρχηδονίους (βλ. καὶ λ. Ἀγαθοκλῆς).

—**Ἀρχάγαθος *ὁ νεώτερος***. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας διεκρίνετο διὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀνδρείαν του, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ γηραιὸς πάππος του Ἀγαθοκλῆς, ὁ ὁποῖος (περὶ τὸ 290 π. Χ.) προητοίμαζε πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις, ἵνα καὶ πάλιν ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατὰ τῶν Καρχηδονίων, ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων του. Ὁ νεαρὸς Ἀρχάγαθος ἤλπιζεν ἤδη, ὅτι ἔμελλε νὰ καταστῇ καὶ διάδοχος τοῦ πάππου του. Ἐν ᾧ ὅμως οὗτος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ εὑρίσκετο περὶ τὴν Αἴτναν, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἀγαθοκλέους, Ἀγαθοκλῆς καὶ αὐτὸς ὀνομαζόμενος, ἔπεισε τὸν πατέρα του νὰ καταστήσῃ αὐτὸν διάδοχόν του καὶ μετέβη ὅπως παραλάβῃ παρ' αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων. Ὁ Ἀρχάγαθος ὅμως ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ πάππου του, ἀλλὰ καὶ συλλαβὼν διὰ δόλου τὸν θεῖόν του Ἀγαθοκλέα ἐφόνευσεν αὐτόν. Ἡ μεταξὺ πάππου καὶ ἐγγόνου ῥῆξις ἐφαίνετο ἤδη ἀναπότρεπτος. Ὁ Ἀρχάγαθος ὅμως προέλαβε ταύτην, δηλητηριάσας διὰ τοῦ Ἐγεσταίου δούλου Μένωνος (ἢ Μαίνωνος) τὸν γέροντα Ἀγαθοκλέα (τῷ 289 π. Χ.). Δὲν ὠφελήθη ὅμως ἐκ τούτου οὐδὲν ὁ Ἀρχάγαθος, διότι ὁ Ἀγαθοκλῆς πρὸ τοῦ θανάτου του, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν ἔγγονόν του, εἶπεν, ὅτι ἀποδίδει τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Συρακουσίους, οἱ ὁποῖοι ἄλλως τε ἐμίσουν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἀνέμενον τὸν θάνατόν του, ἵνα ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῶν τυράννων. Οὕτω εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐγκατέστη δημοκρατία ἐν Συρακούσαις, ἐδημεύθη ἡ περιουσία τοῦ ἀποθανόντος τυράννου καὶ καθηρέθησαν οἱ ἀνδριάντες αὐτοῦ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ Ἀρχάγαθος ἤθελεν ἐπέλθει μετὰ τῶν στρατευμάτων του κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἵνα διεκδικήσῃ τὸν θρόνον. Προελήφθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Μένωνος, ὁ ὁποῖος, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τῶν Συρακουσῶν καὶ διατρίβων πλησίον αὐτοῦ, τὸν ἐδολοφόνησε, τεθεὶς δ' ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων του, ἐπεχείρησε νὰ καταστῇ αὐτὸς τύραννος τῶν Συρακουσῶν (βλ. καὶ λ. Ἀγαθοκλῆς.). Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

—**Ἀρχάγαθος**. Υἱὸς τοῦ Λυσανίου, Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Πελοποννήσου, μεταναστεύσας τῷ 218 π. Χ. εἰς Ῥώμην, ὁ πρῶτος κατὰ Πλίνιον τῶν εἰς Ῥώμην ἐλθόντων, δηλ. τῶν ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένων, ἰατρῶν. Οὗτος καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ἐκλήθη ἐν ἀρχῇ *vulnerarius*, ὡς ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τραυμάτων, ἔτυχε δὲ καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου καὶ ἰατρείου ἐν κεντρικῇ τῆς Ῥώμης θέσει, εἶτα ὅμως ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν αὐτοῦ ἐκλήθη carnifex (H. N. XXIX, 1, 6). Ἔμπλαστρον τούτου διεσώθη παρὰ Κέλσῳ (V, 19, 27). ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀρχάγαθος**. Ἕλλην ῥήτωρ, ἱστορικός, κριτικὸς καὶ φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Καλῇ Ἀκτῇ τῆς Σικελίας περὶ τὰ μέσα τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀπὸ *Καλῆς Ἀκτῆς* ἢ *Καλακτίτης* λεγόμενος. Ὁ Ἀρχάγαθος οὗτος ἐν Ῥώμῃ ἦτο γνωστὸς ὑπὸ τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα *Καικίλιος*. Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ἡ οἰκογένειά του ἀπό τινος Ῥωμαίου καλουμένου Καικιλίου (πιθανώτατα τοῦ κατὰ τὸ 70 π. Χ. διοικητοῦ τῆς Σικελίας Λευκίου Καικιλίου Μετέλλου). Τὰ λεγόμενα, ὅτι ὁ Ἀρχάγαθος κατήγετο «ἀπὸ δούλων», ἢ ὅτι ἦτο «ἀπελευθερικὸς ἄνθρωπος» (libertinus), καθιστῶσι πιθανόν, ὅτι πράγματι ὁ πατήρ ἢ ἕτερος πρόγονός του εἶχε χρηματίσει δοῦλος, ἀπελευθερωθείς. Πλὴν τῆς ἀπὸ δούλων καταγωγῆς ὁ Καικίλιος Ἀρχάγαθος ἐθεωρεῖτο καὶ «ἔνοχος τῷ ἰουδαΐζειν». Ἡ ἐνοχὴ του αὕτη δὲν ἀποδεικνύει μὲν ἰουδαϊκὴν τὴν καταγωγήν του, καθιστᾷ ὅμως πιθανόν, ὅτι ὁ ἀπελευθερωθεὶς δοῦλος πρόγονος τοῦ Ἀρχαγάθου δὲν κατήγετο ἐκ Σικελίας, ἀλλ' ἦτο ἐκ τῶν λεγομένων προσηλύτων εἰς τὸν ἰουδαϊσμὸν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Λεύκιος Καικίλιος Μέτελλος ἦτο διοικητὴς τῆς Σικελίας, οὗτος εὑρίσκετο μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Καλῇ Ἀκτῇ. Ὁ Ἀρχάγαθος ὑπῆρξε μετὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα ὁ σπουδαιότατος ῥήτωρ καὶ κριτικὸς τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ἀπέθανε δ' εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου. Πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπῆρξαν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρχαγάθου. Ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς ἱστορικά, εἰς καθ' αὐτὸ ῥητορικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ καὶ κριτικά. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων του μνημονεύονται: 1) τὸ «περὶ ἱστορίας», τουτέστι θεωρία περὶ τοῦ τρόπου συγγραφῆς ἱστορίας (τοῦτο δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς φιλολογικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἔργον), καὶ 2) «σύγγραμμα περὶ τῶν δουλικῶν πολέμων». Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὁ Σικελιώτης συγγραφεὺς μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος πραγματεύεται τὰ περὶ τῶν ἐξεγέρσεων τῶν δούλων, ἐν Σικελίᾳ ἰδίως, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς του, καὶ περὶ τῆς ἑκάστοτε αἱματηρᾶς καταστολῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ῥητορικῶν ἔργων τοῦ Ἀρχαγάθου ἀναφέρονται: 1) «τέχνη ῥητορική»· 2) «περὶ σχημάτων», εἰς τὸ ὁποῖον τὰ παραδείγματα λαμβάνονται ὄχι μόνον ἐκ τῶν ῥητόρων καὶ ἰδίως τοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν (Θουκυδίδου, Ἡροδότου) καὶ ἐκ τῶν ποιητῶν (Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Εὐπόλιδος)· 3) «περὶ ὕψους», μικρόν, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας συντεταγμένον συγγραμμάτιον, περιλαμβάνον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὕψους καὶ τῶν εἰδῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ πλουσίαν συλλογὴν παραδειγμάτων· 4) «κατὰ Φρυγῶν» εἰς δύο βιβλία, ἐριστικὸν σύγγραμμα κατὰ τῶν Ἀσιανῶν ῥητόρων, τοὺς ὁποίους σκωπτικῶς καλεῖ *Φρύγας*, καὶ κατὰ τοῦ πομπώδους ὕφους αὐτῶν, καὶ 5) «τίνι διαφέρει ὁ Ἀττικὸς ζῆλος τοῦ Ἀσιανοῦ», τὸ ὁποῖον εἶναι ἔργον ῥητορικὸν καὶ κριτικόν, ὅπως ἐν γένει πάντα τὰ ῥητορικὰ ἔργα τοῦ Ἀρχαγάθου εἶναι ὄχι λόγοι ῥητορικοί, ἀλλὰ συγγράμματα ῥητορικὰ προωρισμένα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως ἔργον τοῦ Ἀρχαγάθου, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτος ἔτη πολλὰ κατηνάλωσε καὶ πολλοὺς κόπους κατέβαλεν, ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως τὸ ἐπιγραφόμενον «περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν δέκα ῥητόρων». Ἐκ τῶν σῳζομένων ἀποσπασμάτων τοῦ ἔργου τούτου καταφαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ὅ,τι διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐδηλοῦτο, ἤτοι πραγματεία περὶ τοῦ ὕφους τῶν δέκα ῥητόρων, ἀλλὰ πολὺ γενικώτερον. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Ἀρχάγαθος ἐξιστόρει τὸν βίον ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν δέκα ῥητόρων καὶ ἐξήταζε τὴν γνησιότητα τῶν εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀποδιδομένων λόγων, διότι ἡ τοιαύτη ἐξέτασις ἀπετέλει τὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἡ κρίσις περὶ τοῦ ὕφους αὐτῶν. Πλὴν ὅμως τοῦ γενικοῦ τούτου ἔργου (ἀπὸ τοῦ ὁποίου προφανῶς ἤντλησεν ὁ γράψας τοὺς εἰς τὸν Πλούταρχον ἀποδιδομένους βίους τῶν δέκα ῥητόρων), μνημονεύονται καὶ ἴδια, εἴς τινας ῥήτορας ἀναφερόμενα, συγγράμματα τοῦ Ἀρχαγάθου. Ἂν πράγματι τὰ συγγράμματα ἐκεῖνα ὑπῆρξαν αὐτοτελῆ ἔργα, μονογραφίαι προηγηθεῖσαι τῆς συγγραφῆς τοῦ μεγάλου ἔργου, ἢ ἂν τμήματα αὐτοῦ ἔφερον ἰδίας ὀνομασίας, δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ. Ὁπωσδήποτε ἀναφέρονται τοιαῦτα συγγράμματα τοῦ Ἀρχαγάθου τὰ ἑξῆς· 1) «σύνταγμα περὶ Ἀντιφῶντος»· 2) «περὶ Δημοσθένους, ποῖοι αὐτοῦ γνήσιοι λόγοι καὶ ποῖοι νόθοι»· 3) «συγγράμματα ὑπὲρ Λυσίου» ἢ «σύγκρισις Πλάτωνος καὶ Λυσίου», ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεὺς ὑπερασπίζει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λυσίου τὴν ῥητορικὴν ἐναντίον τῆς διαλεκτικῆς, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ὁ Πλάτων. Κατά τινας ἡ ἐμπάθεια τοῦ Ἀρχαγάθου κατὰ τοῦ Πλάτωνος ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἐν τῷ συγγράμματί του τούτῳ νὰ διαφαίνηται μᾶλλον τὸ μῖσός του ἐναντίον τοῦ Πλάτωνος παρὰ ἡ συμπάθειά του πρὸς τὸν Λυσίαν· 4) «σύγκρισις Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος». Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὁ Ἀρχάγαθος οὔτε τὸν Δημοσθένη θεωρεῖ κατώτερον τοῦ Κικέρωνος, οὔτε τὸν Κικέρωνα τοῦ Δημοσθένους, συγκρίνων αὐτοὺς εὑρίσκει, ὅτι ὁ μέγιστος τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων καὶ ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων ἔφθασαν εἰς τὴν τελειότητα, ἑκάτερος εἰς τὸ εἶδός του· 5) «σύγκρισις Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου». Τέλος ὁ Ἀρχάγαθος ὡς βοήθημα καὶ κατακλεῖδα τοῦ μεγάλου ἔργου του συνέγραψε καὶ λεξικὸν ῥητορικόν, ἢ μᾶλλον δύο τοιαῦτα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ὠνομάζετο «ἐκλογὴ ὀνομάτων» τὸ δ' ἕτερον «λεξικὸν ῥητορικόν». Τὸ πρῶτον ἔφερε καὶ τὴν ὀνομασίαν «καλλιρρημοσύνη».

Πλὴν τούτων, συνέγραψε καὶ ἕτερα καθαρῶς κριτικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράματα, ἤτοι 1) «περὶ τοῦ ἱστορικοῦ παρὰ τοῖς ῥήτορσι» καὶ 2) «περὶ τῶν καθ' ἱστορίαν ἢ παρ' ἱστορίαν εἰρημένων τοῖς ῥήτορσιν». Εἰς τὸ δεύτερον διὰ πλήθους παραδειγμάτων λαμβανομένων ἐκ τῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων ἐπιβεβαιοῖ ἢ διαψεύδει τὰ ὑπὸ τῶν ῥητόρων ἀναφερόμενα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ῥήτωρ ἄλλοτε μὲν ἀναφέρει τὰ πραγματικὰ γεγονότα, ἄλλοτε δὲ ἀναφέρει ἀνύπαρκτα πράγματα.

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχαγάθου τὸ πλεῖστον μέρος δὲν σῴζεται. Ἡ ἀπώλεια αὕτη συνετέλεσεν, ἵνα ἐπὶ μακρὸν ἐπικρατήσῃ ἐσφαλμένη ἰδέα περὶ αὐτοῦ. Οὕτω, τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων ἐθεώρησαν τὸν Ἀρχάγαθον ὡς «Ἰουδαῖον κριτικὸν μετὰ θράσους προβαίνοντα εἰς κρίσεις ἐπιπολαίας». Ἡ ἀνακάλυψις ὅμως ὁλονὲν νέων ἀποσπασμάτων ἐδικαίωσε μᾶλλον τὸν Βιλαμόβιτς, ὁ ὁποῖος καλεῖ τὸν Ἀρχάγαθον «τὸν ἐριστικώτατον, λογιώτατον καὶ δραστηριώτατον τῶν Ἀττικιστῶν» καὶ «ἄνδρα ἐμβαθύναντα εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων». Ὡς ἱστορικὸς βεβαίως ὁ Ἀρχάγαθος δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πρωτευόντων· ὡς διδάσκαλος ὅμως τῆς ῥητορικῆς, καίτοι δὲν ἐγένετο ἱδρυτὴς νέας σχολῆς οὔτε εἰσήγαγε νέον σύστημα, ἀναμφιβόλως καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ ὕφους καὶ ὑπὸ φιλολογικήν, κριτικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἔποψιν θεωρούμενος. Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

ἀρχαγγελικὴ (ἡ) (Archangelica) *[Βοτ.]*· βλ. ἀγγελική.

ἀρχάγγελος (ὁ)· ὁ ἄρχων ἄγγελος, ὁ πρῶτος τῶν ἀγγέλων.—Ἐπίθ. **ἀρχαγγελικός**, ὁ ἀνήκων εἰς τοὺς ἀρχαγγέλους.

— *[Δογμ.]* Ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἀποδίδονται εἰς τὸν ἀγγελικὸν κόσμον διάφοροι ὀνομασίαι: *ἄγγελοι, ἀρχαί, δυνάμεις, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι, ἀρχάγγελοι, Χερουβείμ, Σεραφείμ* (Ρωμ. 8,38 Κολοσ. 1,16. Ἡσ. 6,2. Ἰεζ. 10,3). Ῥητῶς ἀρχάγγελος ὀνομάζεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ μόνον ὁ *Μιχαὴλ* (Ἰούδ. 9) καὶ ἄρχων (Δαν. 10,13 καὶ 21)· καὶ ὁ *Γαβριὴλ* «παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Λου. 1,19), ἐπικαλεῖται καὶ αὐτὸς ἀρχάγγελος. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ὁ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα πιθανώτατα ἀκμάσας συγγραφεὺς τῶν εἰς Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδομένων συγγραμμάτων (*Ψευδοδιονύσιος Ἀρεοπαγίτης*) κατατάσσει τὸν ἀγγελικὸν κόσμον εἰς 3 τριαδικὰς διακοσμήσεις, κατὰ τὸ ἑξῆς σχῆμα:

Σεραφείμ, Χερουβείμ, θρόνοι
κυριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίαι,
ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι.

[Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας κεφ. θ', ἐν Migne Ε.Π. 3,25]. Βλ. καὶ λ. ἄγγελοι. Δ. Σ. Μ.

Ἀρχάγγελος *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ βορείου τμήματος τῆς δυτικῆς Κερκύρας, ἀποτελοῦν τὸ νότιον κέρας (βλ. Ἀρίλλα) τοῦ κολπίζοντος ὅρμου *Ἅγιος Γεώργιος* τῆς ΒΔ Κερκύρας, ὑπάρχοντος καὶ ἄλλου ὁμωνύμου ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς μεγαλονήσου (βλ. Ἀστρακάρης). Ὁ Ἀγγλικὸς χάρτης (206 Channels of Corfu, cape Kiephali to Castrosykia: πλάτ. 30°40'15'', μήκ. 19°41'25'') σημειοῖ αὐτὸ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Cape Palacrum, κατὰ προφανῆ παραφθορὰν τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας *Φαλακρόν*, ὑφ' ἣν τὸ ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, τῆς τοιαύτης δὲ ταυτότητος ἀποδεικνυομένης ἐκ τῆς, ἕως σήμερον διασωθείσης, παραδόσεως—ἥτις ὅμως κακῶς εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ

Digitized by Google

Πλινίου, συγχύσαντος τὸ ἀκρωτήριον πρὸς παρακείμενην αὐτῷ νησῖδα—ὡς πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ πλοίου τοῦ Ὀδυσσέως εἰς βράχον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὄψις τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου, ἀποτελοῦντος ἀπόληξιν τοῦ νοτίου πλοκάμου τοῦ ὄρους Παντοκράτορος, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος, διὰ τὸ φαλακρὸν αὐτοῦ, καθ' ὅσον οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει εἰς τοὺς ἀγριωπῶς γραφικωτάτους ἐρυθρωποὺς ἀπορρῶγάς του (ὑψ. 1081 ποδῶν), οὓς ἐπιστέφει, ἐπαυξᾶνον τὴν μεγαλειώδη τοῦ ἀκρωτηρίου γραφικότητα, φρούριον μεσαιωνικὸν (*Ἰωσὴφ Πάρτς-Περ. Βέγια* «Ἡ νῆσος Κέρκυρα»), πιθανῶς ἐνετικὸν (Mediter. Pilot 1908 τόμ. III, 287), τὸ *Ἀγγελόκαστρον*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἀρχάγγελος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἐλάσσων ὅρμος ἀποτελῶν τον ΝΑ μυχὸν τοῦ ὅρμου τῆς *Ξυλῆς*, τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, ἤτοι τῆς δυτικῆς τῆς χερσονήσου τοῦ *Ἕλους* (ἢ *Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς*). Ἀπέχει τοῦ Γυθείου 25 μίλ. ΝΑ. Δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον, ἀκρωτήριον ὀνομαζόμενον ἐπίσης *Ἀρχάγγελος* (πλάτ. 37°38'20'', μῆκ. 22°52'00'', χάρτ. ἀγγλ. 3372: Gulf of Lakonikos καὶ 1436* Xyli bay), ἀποτελοῦν τὸν τερματισμὸν τοῦ βουνοῦ *Ἀστράτηγος* (1041 π.), τοῦ ὄρους *Ἄσπρο* (2180 ποδ.). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρχάγγελος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐπιμήκης, παράλληλος τῇ ΒΔ ἀκτῇ τῆς Λέρου (Δωδεκανήσου), ἧς ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ ἔχει ὑψόμετρον 428 πόδα., πλάτ. 37°12'05'' καὶ μῆκ. 26°47'50'' κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 1666: Lero and Kalymno (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 413 α'). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀρχάγγελος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς τῆς Ρόδου ἀκτῆς (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β', σ. 407 α' β'). Παρ' αὐτό, ὁμώνυμος κωμόπολις (πληθ. 2500 κατοίκων), πλησίον τῆς ὁποίας ἐπὶ βραχώδους λόφου σῴζεται φρούριον, οὗτινος ἡ ἀνέγερσις ἀνάγεται εἰς τοὺς πρὸ τῆς κατοχῆς τῶν Ἱπποτῶν χρόνους.

— **Ἀρχάγγελος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (τέως Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, πρότερον καλούμενον *Ὀσσιανη*. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ (1920) 826 κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ 1349 ὑπαγομένου εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ συνοικισμοῦ *Τρία Ἔλατα* (τέως Λέσκοβον). Β. Α. τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν 1 ὥρ. 30' κεῖται ἡ *Μονὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρχάγγελος (ρωσ. *Ἀρχάντζελσκ*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ρωσίας εκτισμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης καὶ παρὰ τὸ δέλτα τοῦ ποταμοῦ Δβίνα εἰς ἀπόστασιν 40 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Λευκῆς Θαλάσσης. Εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου Κυβερνείου (βλ. κατωτ.), ἀριθμεῖ δὲ περὶ τὰς 34.000 κατοίκων. Ἡ πόλις κειμένη ἐν μέσῳ ἀπεράντου ἐκτάσεως μὴ ἐμφανιζούσης ἐδαφικὰς πτυχώσεις, 2° περίπου νοτίως τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου τῆς Γῆς, καλύπτεται ὁλοσχερῶς ὑπὸ πάγων σχεδὸν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ τέλους Μαΐου. Παρὰ τοῦτο ὅμως ἀπὸ ἐμπορικῆς ἀπόψεως ἡ πόλις ἐμφανίζει μέγιστον ἐνδιαφέρον. Πρὸ τῆς Μπολσεβικικῆς επαναστάσεως ὁ Ἀρχάγγελος κατεῖχε μίαν τῶν σημαντικωτέρων θέσεων, ἀπετέλει δὲ τὸν σπουδαιότερον λιμένα (ἐξαγωγὴ ξυλείας ἰδίως) τῆς Ρωσίας ἐπὶ τοῦ Βορείου Παγωμένου Ὠκεανοῦ. Ὁ Δβίνα, ὅστις εἶναι πλωτὸς ποταμός, ἑνούμενος διὰ διωρύγων μετὰ τοῦ Βόλγα καὶ τοῦ Νέβα, συνδέει τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἐν τῇ Βαλτικῇ καὶ τῇ Κασπίᾳ ἐμπορικῶν κέντρων. Μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ συνδέεται διὰ σιδηροδρόμου. Μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἁλιείαν τῆς φαλαίνης, τῆς ἀρίγγης καὶ τῆς μορούνας. Οἰκοδομήματα ἄξια λόγου ὁ Ἀρχάγγελος δὲν ἔχει.

Ἡ πόλις ἱδρύθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 1584. Κατὰ τὸ 1553 ἀκόμη, ὅταν ὁ Τσάνσελλορ, ἀναζητῶν ὁδὸν πρὸς τὴν Κίναν διὰ τοῦ Βορείου Παγωμένου Ὠκεανοῦ, προσωρμίσθη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἱδρύθη ἀργότερον ἡ πόλις, δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἓν μοναστήριον. Κατόπιν ειδικῆς ἐμπορικῆς συμφωνίας μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ἱδρύθη λιμὴν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δβίνα. Ἔκτοτε ἡ πόλις, ἡ ἀφιερωθεῖσα εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ, ἤρχισε συνεχῶς ἀκμάζουσα, μέχρι του 1702, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη ἡ Πετρούπολις. Ὁ Μέγας Πέτρος ἦρε τότε τὰ προνόμια τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα ἀπέδωκε πάλιν εἰς αὐτὴν ἡ Αἰκατερίνη Β' μετὰ τεσσαρακονταετίαν.

Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου ὑπῆρξε μέγας πολεμικὸς λιμὴν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας, ἐν τῇ Λευκῇ Θαλάσσῃ. Ἐν τῷ *μεταβατικῷ* τοῦ ἐκεῖ Ναυστάθμου, ἔχοντος τὰ ἀπαραίτητα διὰ τάς, οὐχὶ μεγίστης σημασίας, ἐπισκευὰς τῶν πλοίων, συνεργεῖα, ὑπῆρχε διαρκὴς παρακαταθήκη καὶ προσωπικὸν παντός, ἐν τῇ πρεπούσῃ ἀναλογίᾳ, βαθμοῦ καὶ κλάδου, πρὸς θεραπείαν τῶν ἑκάστοτε προκυπτουσῶν ἀναγκῶν συμπληρώσεως τοῦ προσωπικοῦ τῶν πληρωμάτων τοῦ στολίσκου «τοῦ Παγωμένου Ὠκεανοῦ» ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ναυτικὴν βάσιν τὸν Ἀρχάνιζελσκ.

Ὁ λιμήν, παρὰ τὸ ὅτι ἐχαρακτηρίζετο ὡς «τὸ πρὸς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην παράθυρον», ἦτο ἀρκούντως μεμακρυσμένος τῶν θεάτρων τοῦ Μεγάλου Πολέμου καὶ ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου δὲν ἐσημείωσε καθαρῶς πολεμικὰς ἐνεργείας. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ παραμένει ἐπὶ διάστημα ὑπερβαῖνον κατά τι τοὺς ἑπτὰ μῆνας κλειστὸς λόγῳ τῶν πάγων, ὁ Ἀρχάγγελος ἀπώλεσεν ἐντελῶς τὴν στρατιωτικήν του σημασίαν, ἀφ' ἧς ἱδρύθη νέος πολεμικὸς λιμὴν εἰς Μουρμάνσκ, ὅστις ὢν ἐλεύθερος πάγων, ἔστω καὶ διὰ τῆς βοηθείας παγοθραυστῶν, καθ' ὅλον περίπου τὸ ἔτος, εἶναι σχεδὸν διαρκῶς ἀνοικτὸς εἰς τὴν ναυτιλίαν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917, ὁ Ἀρχάγγελος ἐγένετο ἑστία τῆς πάλης τοῦ Λευκοῦ Στρατοῦ ἐναντίον τῶν Μπολσεβίκων. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον συνέτρεξαν ἐν ἀρχῇ οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι. Ὁ Ἀγγλικὸς στρατός, ἦτο ἀσήμαντος εἰς ἀριθμόν· παρὰ τοῦτο ἐν τούτοις, σχηματισθέντων ὑπὸ ἀξιωματικῶν Ρώσων τμημάτων ἐκ χωρικῶν ὁμοϊδεατῶν καὶ ἐθελοντῶν Πολωνῶν, κατωρθώθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς περὶ τὸν Ἀρχάγγελον χώρας καὶ ἡ συστηματικὴ εἰς αὐτὴν στράτευσις, κατορθωθείσης οὕτω τῆς συμπήξεως εἰς Ἀρχάγγελον ἑνὸς συντάγματος Πεζικοῦ, μιᾶς μοίρας Πυροβολικοῦ καὶ ἑνὸς τάγματος Τάνκς, εἰς ἐλαττωμένην ὅμως δύναμιν λόγῳ τῆς κυβερνητικῆς ἀβουλίας καί, ἰδίᾳ τῶν σοσιαλιστικῶν τάσεων ἐνίων τῶν μελῶν αὐτῆς. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ διοίκησις εἶχε κατ' οὐσίαν περιέλθει εἰς τοὺς Ἄγγλους μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ στρατηγοῦ Miller, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἀρχαγγέλῳ στρατοῦ ὠνόμασεν ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν τῆς ἐκτάσεως Ἀρχαγγέλου (30 Ἀπριλίου 1919) καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κολτσάκ. Κατὰ Μαΐον κατέφθασαν εἰς Ἀρχάγγελον νέοι Ἄγγλοι ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀϊρονσάιδ (Ironsaid) καὶ αὐξηθεὶς οὕτω ὁ ἐν Ἀρχαγγέλῳ στρατὸς ἐγένετο σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κολτσὰκ μαχομένου εἰς Σιβηρίαν καὶ τοῦ λευκοῦ ἐπίσης στρατοῦ τοῦ στρατηγοῦ Ἰουντένιτς (Ioudenich) ἔχοντος βάσιν δράσεως τὴν Ἐσθονίαν.

Μετὰ ἓν ἔτος ὁ ἐν Ἀρχαγγέλῳ λευκὸς στρατὸς καὶ ἀρκετὸς ἦτο καὶ καλῶς συγκροτημένος, σχηματισθείσης καὶ ἐθνοφυλακῆς ἀπὸ ἰδιώτας ἐθελοντάς. Ἡ φήμη ὅμως καθ' ἣν ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς θὰ ἀπεσύρετο ἐξ Ἀρχαγγέλου, ἐδημιούργησε προπαγάνδαν ὑπὲρ τῶν Μπολσεβίκων καὶ προυκάλεσε στάσεις εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ παμμηκεστάτου αὐτοῦ μετώπου. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Ἀϊρονσάιδ, ὅστις ἐξ αἰτίας τῶν σφαλμάτων του περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς κυβερνήσεώς του καὶ προστριβὰς πρὸς τὴν τοπικὴν κυβέρνησιν τῶν «Λευκῶν» ἤγαγε τὴν Βρεττανικὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνακλήσεως τῶν στρατευμάτων της, καὶ πρὸς τοῦτο ἔφθασε κατὰ Ἰούλιον ὁ στρατηγὸς Ρόλλινσον (Rollinson), εἰδικὸς εἰς ζητήματα ἐκκενώσεων, ὅστις προσεφέρθη εἰς τὸν ρῶσον στρατηγὸν Miller νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ τὰ στρατεύματά του. Ὁ Μίλλερ ὅμως ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου καὶ τῶν διοικητῶν τῶν μονάδων του, ἀπεφάσισε τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Μπολσεβίκων παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ τὰς δυσχερείας, ἃς συνεπήγετο ἡ τοιαύτη ἀπόφασίς του. Μετὰ τῶν Ἄγγλων ἀνεχώρησαν καὶ οἱ Γάλλοι, παρέμεινε δὲ οὕτω μόνος ὁ Μίλλερ, ὅπως συνεχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Μπολσεβίκων ἀγῶνα. Τῆς ἐκκενώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων προηγήθη ἡ καταστροφὴ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ ἐν Ἀρχαγγέλῳ συγκεντρωμένου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, διαφυγόντος τοῦ πολέμου. Ὁ Μίλλερ κατώρθωσε νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῶν Μπολσεβίκων μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1920, ὁπότε ὁ Ἀρχάγγελος, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν Λευκῶν κατεχόμεναι ἐν τῇ Βορείῳ Ρωσίᾳ χῶραι, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἐρυθροῦ Στρατοῦ. Ω —

— **Ἀρχαγγέλου, *Κυβερνεῖον***. Κυβερνεῖον τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας (ἐν τῷ «Ἀπωτάτῳ Βορρᾷ» τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τμήματος), καταλαμβάνον ἔκτασιν 450 400 τετρ. χλμ. καὶ ἔχον πληθυσμὸν 438 700 κατ. Πρωτεύουσα ἡ ὁμώνυμος ἐπὶ τοῦ Δβίνα πόλις (βλ. ἀνωτ.). Ἐπὶ τοῦ τσαρικοῦ καθεστῶτος τὸ Κυβερνεῖον κατελάμβανε πολὺ μεγαλυτέραν ἔκτασιν, ἀλλὰ περιωρίσθη ἐπὶ Μπολσεβίκων, λόγῳ τῆς ἱδρύσεως τῆς Δημοκρατίας τῆς Καρελίας πρὸς Δ. καὶ τοῦ αὐτονόμου ἐδάφους τοῦ Κόμι (Ζυριάνων) πρὸς Α. Ἡ περιφέρεια εἶναι πλουσία εἰς δασικὰς ἐκτάσεις, ὧν ἡ ἐκμετάλλευσις παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Σοβιετικῆς Κυβερνήσεως εἰς Ἀγγλικάς, Νορβηγικὰς καὶ Ὁλλανδικὰς ἑταιρείας (βλ. καὶ λ. Ρωσία). Ω —

— **Ἀρχαγγέλου *φρούριον***. Τὸ ἄλλως λεγόμενον *φρούριον τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου* ἐν Ρώμῃ (βλ. λ. *Ἀγγέλου Ἁγίου φρούριον*).

Ἀρχάγγελσκη, *Νικόλαος Μιχαήλοβιτς*. Ρῶσος καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν (1787—1857). Ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ 1830 ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Χαρκόβου. Εἶναι γνωστὸς ἰδίως διὰ μεταφράσεις εἰς τὴν Ρωσικὴν τῶν ἔργων τῶν διασήμων μαθηματικῶν Εϊλέρ, Μποσιοῦ καὶ ἄλλων.

Ἀρχαγέτης. — 1) Ἐπώνυμον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ὁ *Ἀσκληπιὸς* ἐν περιφήμῳ ναῷ τῆς Φωκίδος, ἑβδομήκοντα σταδίους μακρὰν τῆς Τιθορέας. —2) Ἐπώνυμον τοῦ *Ἀπόλλωνος* ἐν Ἱεραπόλει, Φρυγίᾳ, Νάξῳ καὶ Σικελίᾳ. Α. Δ.

Ἀρχαγόρας *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τῆς Νιόβης.

—Ἀρχαγόρας Υἱὸς τοῦ *Θεοδότου*, μαθητὴς τοῦ Πρωταγόρου (*Διογ. Λαέρ.* 9, 8, π. 5).

ἀρχαὶ (αἱ)· βλ. λ. ἀρχή.

— *[Δογμ.]*· βλ. ἀρχάγγελοι.

ἀρχαία (ἡ) (Archœa) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἀραχνῶν εὑρεθὲν εἰς τὰ τριτογενῆ πετρώματα τῆς Βαλτικῆς καὶ περιγραφὲν ὑπὸ τοῦ Koch κατὰ τὸ 1854. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται κυρίως ἐκ τοῦ λίαν ἀνεπτυγμένου κεφαλικοῦ λοβοῦ των καὶ τῶν τεσσάρων ἀκροτάτων καὶ λίαν πλησίον ἀλλήλων εὑρισκομένων ὀφθαλμικῶν κογχῶν των. Τὸ στόμα των καταλήγει εἰς ἐπιμήκες καὶ ὀξὺ χεῖλος. Τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν τέσσαρα ἀπολιθωμένα εἴδη, τὰ ἑξῆς: *ἀρχαία ἡ παράδοξος* (Archœa paradoxa), *ἀρχαία ἡ κωνικὴ* (Archœa conica), *ἀρχαία ἡ πουγνέτιος* (Archœa pugnetti) καὶ *ἀρχαία ἡ λεία* (Archœa loevigata). Δ. Ν. Π.

ἀρχαΐζω· μιμοῦμαι τοὺς ἀρχαίους κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰ ἤθη κ.τ.τ.: «ὁ λόγος του ἀρχαΐζει ὀλίγον»· «ὕφος λόγου ἀρχαΐζον»· ἀντίθ. *νεωτερίζω*.

ἀρχαϊκός, —ή, —όν· ὁ ἀρχαΐζων, ὁ κατὰ τοὺς τρόπους, τὰ ἤθη ἢ τὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων: «ἀρχαϊκὸς βίος, — ἔνδυμα κ.τ.τ.» || ἀφελής, ἁπλοϊκός: «παιδάριον εἶ καὶ ἀρχαϊκὰ φρονεῖς» (ἀρχ.) || «*ἀρχαϊκὴ τέχνη*» ἡ πρὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς τέχνη, ἡ μὴ προηγμένη.— Ἀφηρ. οὐσιαστ. *ἀρχαϊκότης*, ἡ ἰδιότης τοῦ ἀρχαϊκοῦ, τὸ ἀρχαϊκὸν ἦθος, ἡ ἁπλοϊκότης.—Ἐπιρρ. *ἀρχαϊκῶς*.

— *ἀρχαϊκὴ τέχνη*. Μὲ τὸ ὄνομα *ἀρχαϊκὴ τέχνη*, ἡ *ἀρχαϊκὴ ἐποχή*, ἐννοοῦν συνήθως οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης πᾶσαν τέχνην εὑρισκομένην εἰς τὴν πρὸ τῆς κατακτήσεως τῶν τεχνικῶν μέσων βαθμίδα, τὴν *προκλασσικὴν* δηλαδὴ *τέχνην*· εἰδικῶς ὅμως *ἀρχαϊκὴ τέχνη* λεγεται ἡ περίοδος τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἡ ἀκολουθήσασα τὴν γεωμετρικὴν καὶ προηγηθεῖσα τῆς κλασσικῆς τέχνης.

Ἄλλοτε, ἐπειδὴ ἐκρίνετο ἀπὸ τῆς νατουραλιστικῆς ἀπόψεως, ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη περιεφρονεῖτο, θεωρουμένη νηπιώδης καὶ ἀτελής. Σήμερον ὅμως ἕνεκα ἀκριβῶς τῶν δῆθεν ἀτελειῶν της, τῆς ἀφελείας, τῆς ζωῆς καὶ δυνάμεώς της, θαυμάζεται ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε, ὄχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι πρόδρομος τῆς κλασσικῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἰδικήν της αὐτοτελῆ ἀξίαν.

Ἡ ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους: α') τὴν *πρώϊμον ἀρχαϊκὴν ἐποχήν*, ἥτις ἀρχίζει μετὰ τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς τέχνης καὶ τελειώνει μὲ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. (700-520 π. Χ. περίπου) καὶ β') *τὴν ὥριμον ἀρχαϊκὴν ἐποχήν*, ἥτις τελειώνει κατὰ τοὺς ἀμέσως μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους χρόνους (520-470 π. Χ. περίπου).

Πλαστικὴ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.—Ἡ γέννησις τῆς πλαστικῆς, δηλαδὴ τῆς δημιουργίας ἀγαλμάτων ἐκ λίθου καὶ μαρμάρου, εἶναι ἔργον τῶν τεχνιτῶν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν προηγηθεῖσαν γεωμετρικὴν ἐκυριάρχει ἡ ξοανοποιία, ἡ ἐκ ξύλου κατασκευὴ ἀγαλμάτων, τῶν ξοάνων. Τώρα ὅμως ἀρχίζουν οἱ καλλιτέχναι νὰ ἐπεξεργάζωνται καὶ τὸν λίθον καὶ τὸ μάρμαρον. Αἱ πρῶται προσπάθειαί των δὲν ἔδωσαν βεβαίως πρώτης τάξεως ἔργα, εἶναι ὅμως σημαντικαί, διότι ἄνευ αὐτῶν ἡ εὐρωπαϊκὴ πλαστικὴ δὲν θὰ εἶχε πιθανώτατα τὴν μορφὴν τὴν ὁποίαν ἔχει σήμερον. Ὁμοίως ἡ *χαλκοπλαστική*, ἡ χύσις δηλ. μεγάλων ἀγαλμάτων, μόλις κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν διαδίδεται ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἡ γέννησις τοῦ ἀγάλματος. Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ ἀγάλματος δὲν συνετέλεσεν αἰσθητικὴ ἀνάγκη ἀλλὰ θρησκευτική. Ὁ φόβος τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ νεκροῦ ἦτο ἀφορμὴ νὰ κατασκευασθοῦν ὁμοιώματα τῆς ἀνδρικῆς καὶ γυναικείας μορφῆς, τὰ ὁποῖα ἢ ἔπρεπε νὰ στολίσουν τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ἢ νὰ στηθοῦν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ νεκροῦ. Τὴν διττὴν ταύτην σημασίαν ἔχουν τὰ γνωστὰ ἀνδρικὰ ἀγάλματα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, οἱ λεγόμενοι «*κοῦροι*», καθὼς καὶ τὰ ἀντίστοιχα γυναικεῖα, αἱ λεγόμεναι «*κόραι*». Καθόσον εὑρίσκονται εἰς ἱερὰ θεῶν ἢ θεαινῶν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὁμοιώματα τῶν θεῶν ἢ ἁπλῶς μορφαὶ κοσμητικαὶ τῶν ναῶν· ὅταν ὅμως ἐστήνοντο ἐπὶ τοῦ τάφου, πρέπει νὰ ἦσαν μία γενικὴ εἰκὼν τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς νεκρᾶς. Δὲν πρέπει δὲ βεβαίως νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαϊκοὺς καλλιτέχνας προσπαθείας ρεαλιστικῆς ἀποδόσεως τῆς μορφῆς.

Οἱ ἀρχαιότεροι «κοῦροι» δίδουν τὸ πρόβλημα τῆς παραστάσεως τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ τῶν πρώτων καλλιτεχνῶν. Ἡ κεφαλὴ προσβλέπει ἐμπρός, αἱ χεῖρες εἶναι προσκεκολλημέναι ἐπὶ τῶν μηρῶν, ὁ ἀριστερὸς ποὺς προβάλλεται χωρὶς νὰ κάμπτεται

Digitized by Google

τὸ γόνυ. Ἡ κόμη πίπτει ὄπισθεν ἢ ἐν μέρει καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς βοστρύχους σχηματοποιημένους. Ἡ ὅλη στάσις ἐνθυμίζει τὰ Αἰγυπτιακὰ ἀγάλματα, ἀρκεῖ ὅμως καὶ μικρὰ προσεκτικὴ παρατήρησις διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις ὅτι ἄλλως ἀντελήφθησαν τὸ πρόβλημα οἱ Ἕλληνες. Ναὶ μὲν ὁ τύπος τοῦ ἀγάλματος παρελήφθη πιθανῶς ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ἀνενεώθη ὅμως τόσον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε πρέπει νὰ θεωρηθῇ δημιούργημά των. Οὕτως ἐνῷ οἱ Αἰγύπτιοι καλλιτέχναι ἐνέδυον πάντοτε τὰ ἀγάλματά των, οἱ Ἕλληνες τὰ ἐγύμνωσαν. Ἐκτὸς ἑνὸς ἢ δύο παραδειγμάτων, ὅλοι οἱ Κοῦροι εἶναι πάντοτε γυμνοί, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη ταύτης ἐθαύμαζον οἱ Ἕλληνες τὸ ἀνδρικὸν σῶμα καὶ τὸ ἐθεώρουν ἄξιον αἰσθητικῆς μελέτης καὶ ἀπεικονίσεως. Ἡ μελέτη τῆς ἀνατομίας ἦτο βέβαια σπουδαιότατον μέλημά των. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐχρησιμοποίουν πρότυπον, ἀλλ' εἰργάζοντο ἐξ ἀναμνήσεως, ἡ ἀνατομία των εἶναι συμβατική, ἀπέχουσα πολὺ τῆς κατὰ φύσιν τοιαύτης. Οὐδὲν ὅμως δίδει τόσην αἰσθητικὴν ἱκανοποίησιν ὅσον ἡ ἐνατένισις ἑνὸς σφριγῶντος ἐκ ζωῆς ἀρχαϊκοῦ σώματος, μὲ τοὺς μῦς τῶν γονάτων καὶ τοῦ στήθους, τὰς συνεσφιγμένας χεῖρας, τὸ τυπικὸν μειδίαμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἔξω. Τὸ *«ἀρχαϊκὸν»* λεγόμενον τοῦτο μειδίαμα εἶναι τὸ μέσον ἐκφράσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ἀντίθετον πρὸς τὴν σοβαρὰν καὶ ἐκπνευματισμένην συγκέντρωσιν τῶν μορφῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς.

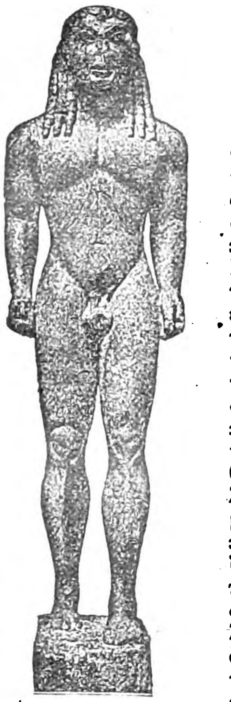

Πολυμήδης εἰς τύπον Ἀθηναϊκοῦ κούρου.
[Μουσεῖον Δελφῶν.]

Πολλοὶ ἐκ τῶν κούρων τούτων εἶναι κολοσσιαίου μεγέθους, ὅπως ὁ εὑρεθεὶς εἰς τὸ Σούνιον καὶ ὅστις ἀσφαλῶς παριστάνει θεόν, ἴσως ἕνα τῶν *Διοσκούρων*. Οἱ κοῦροι εἶναι γνωστοὶ καὶ μὲ τὸ ὄνομα *«Ἀπόλλωνες»*, τὸ ὁποῖον τοὺς εἶχον δώσει ἄλλοτε.

Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῶν ἀρχαϊκῶν κούρων εἶναι ὁ «νόμος τῆς μετωπικότητος» ὅστις τοὺς διέπει. Ὁ νόμος οὗτος συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐὰν σύρωμεν κάθετον φανταστικὴν γραμμήν, ἐκ τοῦ μετώπου ἀρχομένην, διαιρεῖται ἡ μορφὴ εἰς δύο ἴσα μέρη. Συμβαίνει τοῦτο διότι ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐκτελοῦν τὰς ἰδίας κινήσεις, ἡ κεφαλὴ προβάλλεται ἐμπρός, χωρὶς νὰ στρέφεται πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ὦμον, οὐδὲν γόνατον κάμπτεται, ἑκάστη χεὶρ στηρίζεται μὲ συνεσφιγμένην τὴν πυγμὴν ἐπὶ τῆς κνήμης. Περὶ τὸ β' ὅμως τέταρτον τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ἡ μετωπικότης διασπᾶται, διότι ὁ προβαλλόμενος ποὺς κάμπτεται κατὰ τὸ γόνυ, ἡ κεφαλὴ στρέφεται πρὸς τὸν ἕνα ὦμον, αἱ χεῖρες ἐπίσης κάμπτονται, ἀλλ' ἑκάστη κατ' ἄλλον τρόπον· εἶναι ἀδύνατον οὕτω νὰ διαιρεθῇ τὸ σῶμα εἰς δύο ἴσα μέρη διὰ τῆς καθέτου γραμμῆς. Ὁ λεγόμενος *«Ἀπόλλων τοῦ Ὀμφαλοῦ»* τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀντιπροσωπεύει τὴν φάσιν τὴν ἀμέσως διαδεχθεῖσαν τοὺς ἀρχαϊκοὺς κούρους.

Τὸ ἀντίστοιχον τῶν κούρων εἶναι αἱ περίφημοι *«κόραι»*, τῶν ὁποίων ἡ λαμπροτέρα συλλογὴ ὑπάρχει εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως (βλ. λ.). Ὅλαι εἶναι ἐνδεδυμέναι· αἱ περισσότεραι φοροῦν τὸν ἐσωτερικὸν ἰωνικὸν χιτῶνα μὲ τὰς χειρίδας καὶ ἄνωθεν τούτου τὸ ἱμάτιον, εἶδος ἐπανωφορίου τὸ ὁποῖον ρίπτεται ἐπὶ τῶν ὤμων κατὰ διαφόρους τρόπους, ἢ σκεπάζον καὶ τὸ στῆθος ἢ ἀποκαλύπτον αὐτό. Ἡ κόμη πίπτει εἰς βοστρύχους ἐπὶ τῶν ὤμων, ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου σχηματίζει μικροὺς δακτυλίους, κατὰ τὸν συνήθη εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν τρόπον σχηματοποιήσεως. Διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κρατοῦν τὴν ἄκραν τοῦ ἱματίου, διὰ δὲ τῆς ἄλλης, καμπτομένης κατὰ τὸν ἀγκῶνα εἰς ὀξεῖαν γωνίαν, θὰ ἐκράτουν πτηνὸν ἢ ἄνθος. Ἄλλοτε ἐθεωροῦντο ἱέρειαι τῆς Ἀθηνᾶς, τώρα ὅμως, ἐπειδὴ εἰς ὅλα τὰ ἱερὰ γυναικείων θεοτήτων εὑρέθησαν τοιοῦται, ἀναγνωρίζονται γενικῶς ὡς κοσμήματα τῶν ναῶν, εἶδος πλαγγόνων μὲ τὴν μορφὴν ὡραίων παρθένων. Μεταξὺ τῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἄλλαι εἶναι ἔργα Ἀθηναίων γλυπτῶν, ὅπως ἡ κόρη τοῦ γλύπτου *Ἀντήνορος*, ἄλλαι Ἰώνων καλλιτεχνῶν. Δύο ἐκ τῶν κορῶν εἶναι ἀσφαλῶς Σαμίων καλλιτεχνῶν, οἵτινες εἴτε εἰργάσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας κληθέντες ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, εἴτε ἔστειλαν ἐκ τῆς Σάμου τὰ ἔργα των εἰς τὸ ἱερὸν τῆς προστάτιδος τῶν Ἀθηνῶν θεᾶς. Πολλαὶ ἀρχαϊκαὶ κόραι εὑρέθησαν καὶ εἰς τὴν Δῆλον καὶ πρέπει ἑπομένως νὰ θεωρηθοῦν ἀφιερώματα εἰς τὴν *Ἄρτεμιν* ἢ ὡς ὁμοιώματά της.

Τὸν ἀρχαιότατον τύπον κόρης ἔχομεν εἰς τὸ γνωστότατον ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος τὸ ὑπὸ τῆς Νικάνδρας ἀφιερωθὲν εἰς τὴν θεάν, τὸ ὁποῖον εὑρεθὲν εἰς Δῆλον, ὑπάρχει σήμερον εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ σῶμα εἶναι ὅμοιον μὲ σανίδα, ἥτις στενεύει εἰς τὸ μέσον διὰ τὴν δήλωσιν τῆς ὀσφύος καὶ καταλήγει κάτω εἰς τοὺς δύο πόδας. Ἡ κεφαλὴ περιβάλλεται ὑπὸ ἀφθόνου κόμης, οἱ βόστρυχοι τῆς ὁποίας πίπτουν ἐπὶ τῶν ὤμων (650 π.Χ. περίπου). Ὀλίγον ἀργότερον ἡ σανὶς στρογγυλεύεται, αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι δηλώνονται κάπως καλύτερον, τὸ ἔνδυμα παρίσταται ἔχον λεπτὰς πτυχάς. Τὸν τύπον τοῦτον ἔχομεν εἰς τὴν Ἥραν τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, ἔργον Σαμίου καλλιτέχνου, τοῦ *Χηραμύους*. Ἀπὸ τῆς μορφῆς ταύτης μέχρι τῶν νεωτέρων κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἀπόστασις εἶναι μεγάλη, εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι τὰ χαριτωμένα ταῦτα ἔργα κατάγονται ἐκ τῶν παλαιῶν δημιουργημάτων τῶν πρώτων ἀρχαϊκῶν καλλιτεχνῶν.

Ἐκτὸς τοῦ τύπου τῆς ὀρθίας γυναικείας καὶ ἀνδρικῆς μορφῆς οἱ ἀρχαϊκοὶ καλλιτέχναι ἐμελέτησαν καὶ τὸν τῆς *καθημένης μορφῆς*. Ἐπειδὴ τὸ κάθεσθαι ἦτο τιμητικὴ διάκρισις παραχωρουμένη εἰς τοὺς θεούς, ἥρωας, νεκροὺς ἢ τυράννους, τὰ ἀγάλματα τῶν καθημένων μορφῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς παριστάνοντα κοινοὺς θνητούς. Εἰς πολὺ ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν (μέσα Ε' αἰῶνος π.Χ.) ἀνάγονται τὰ ἐκ τῆς *«ἱερᾶς ὁδοῦ»* τοῦ *Διδυμαίου τῆς Μιλήτου*, προερχόμενα ἀγάλματα, τὰ εὑρισκόμενα σήμερον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον. Ἓν ἐξ αὐτῶν παριστάνει τὸν κυρίαρχον τῆς Τειχιούσης *Χάρητα*, ὅστις κάθηται ἐπὶ θρόνου, φορῶν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ἔχον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων. Καὶ τὴν *ἡμικεκλιμένην μορφὴν* ἐδημιούργησαν οἱ ἀρχαϊκοὶ καλλιτέχναι, ὅπως δεικνύει γυναικεῖον ἄγαλμα εὑρισκόμενον εἰς τὸ Τηγάνι τῆς Σάμου, ἔργον τοῦ γλύπτου *Γενέλεω*, συγχρόνου τοῦ Χηραμύους.

Ἀκόμη δυσκολώτερα προβλήματα παρουσίασεν ἡ δημιουργία τῆς *πετώσης μορφῆς*. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς πετώσης *Νίκης* ἀνήγετο εἰς τον Χῖον καλλιτέχνην *Ἄρχερμον*, ὅστις πρέπει νὰ ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς του ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. Ἰδέαν του ἔργου του λαμβάνομεν ἐξ ἀγάλματος Νίκης εὑρεθέντος εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ πόδες δὲν ἐγγίζουν τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἔνδυμα συνδέει τὸ σῶμα μετὰ τῆς βάσεως. Πτέρυγες εἰς τὴν ράχιν, τοὺς πόδας, ἐλαφρὰ στροφὴ τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ ἀριστερά, ἀνυψωμέναι χεῖρες, αὐτὸ ἦτο τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἀρχέρμου. Ἀπὸ τὴν δύο σχεδὸν αἰῶνας νεωτέραν της Νίκην τοῦ *Παιωνίου* ἀπέχει πολύ, ἀλλ' ὅμως ἡ τελευταία δὲν θὰ ἐγίνετο ποτὲ ἂν δὲν προϋπῆρχεν ἡ προσπάθεια τοῦ ἀρχαϊκοῦ καλλιτέχνου. Δὲν περιορίζονται ὅμως εἰς τοὺς προαναφερθέντας οἱ τύποι τῶν ἀγαλμάτων τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, ἔχοντες καὶ οὗτοι τὴν ἀρχήν των εἰς τὴν προηγουμένην ἐποχήν, τὴν γεωμετρικήν. Συνηθέστατα εἶναι τὰ χάλκινα ἀγαλμάτια τὰ παριστάνοντα τὸν Δία ὁρμῶντα ἵνα ἐξακοντίσῃ τὸν κεραυνὸν τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὴν δεξιάν· ἀνάλογα εἶναι τὰ ἐπίσης ἄφθονα ἀγαλμάτια τῆς Ἀθηνᾶς φερούσης τὴν αἰγίδα καὶ τὸ κράνος καὶ ὁρμώσης μὲ τὴν ἀσπίδα εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ τὸ προβαλλόμενον δόρυ εἰς τὴν δεξιάν.

Ἡ πετῶσα Νίκη τοῦ Ἀρχέρμου.
ΣΤ' π. Χ. αἰών.]

Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, ἂν καὶ ἀκολουθεῖ ἡ τέχνη ἕνα ρυθμὸν καὶ ὁμοίαν ἐξέλιξιν, ὑπάρχουν τοπικαὶ παραλλαγαί, διότι κατὰ ταύτην ἀκμάζουν ὅσον οὐδέποτε τὰ τοπικὰ ἐργαστήρια. Ἐκτὸς τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἀττικῆς, σημαντικὰ ἐργαστήρια ὑπῆρχον τότε εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἰδίως εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὴν Σικυῶνα, καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν κ.ἄ.

Πρώιμος ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ (Ζ' καὶ ΣΤ' αἰὼν π. Χ.). — Ἡ τέχνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Δωρικὰς χώρας. Ἡ ἐπίδρασις τῆς *Κρητικῆς* τέχνης ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰδικῶς τῆς Σπάρτης, βεβαιοῦται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Τρεῖς Κρῆτες ἀγαλματοποιοί, ὁ *Χειρίσοφος*, ὁ *Δίποινος* καὶ ὁ *Σκύλλις*, μετέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰργάσθησαν εἰς ἀρκετὰς πόλεις, ὅπως τὴν Τεγέαν (ὁ Χειρίσοφος), τὴν Σικυῶνα κλπ. (ὁ Δίποινος καὶ Σκύλλις). Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦσαν μαθηταὶ τοῦ μυθικοῦ *Δαιδάλου*, εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν ἐδίδετο τὸ ὄνομα *Δαιδαλίδαι*. Φαίνεται ὅτι εἰδικότης τοῦ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος ἦσαν τὰ ξόανα· οὕτως ὁ περιηγητὴς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος Παυσανίας εἶδεν εἰς τὸ Ἄργος ἔργα των, ἀγάλματα τῶν Διοσκούρων, τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐκ ξύλου, ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγα μέρη τῶν ἵππων τῶν Διοσκούρων, ἅτινα ἦσαν ἐξ ἐλέφαντος. Παμπάλαιον ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, εὑρισκόμενον εἰς τὴν Σικυῶνα, ἐθεωρεῖτο ἔργον τοῦ Διποίνου καὶ τοῦ Σκύλλιδος.

Λακωνικὸν ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον.

Ὅτι πραγματικῶς εἰς τὴν *Κρήτην* ἤκμασαν εἰς παλαιοτάτους χρόνους σπουδαῖοι καλλιτέχναι, βεβαιοῦν, ἐκτὸς τῆς σχετικῆς παραδόσεως, καὶ τὰ εὑρεθέντα ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς μνημεῖα. Εἰς τὸν *Πρινιᾶ* τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείου, εὑρέθη ναὸς μὲ σημαντικώτατα γλυπτά. Ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ εἶναι δύο γυναῖκες καθήμεναι· εἰς τὴν κεφαλὴν φέρουν πόλον, ἔχουν τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα, εἰς τὸ ἔνδυμα δὲ δὲν διπλώνονται αἱ πτυχαί. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ζωφόρος τοῦ ναοῦ μὲ ἀναγλύφους ἱππεῖς, ἀρχαϊκωτάτης τέχνης. Ἡ θύρα καὶ μέρος τῆς ζωφόρου τοῦ ναοῦ ἀναπαρασταθεῖσαι, εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον Ἡρακλείου. Ὀλίγον περισσότερον προωδευμένον εἶναι ἄγαλμα γυναικὸς τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, ἐκ Κρήτης προερχόμενον, καὶ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἡ κυρία τῆς Ὠξέρης» (Dame d'Auxerre). Εἶναι τοῦ τύπου τῶν «Δαιδαλικῶν» ἀγαλμάτων, ὅμοιον τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης Νικάνδρας. Οἱ πόδες εἶναι συνηνωμένοι, ἡ μία χεὶρ κρέμαται ἡνωμένη μετὰ τοῦ σώματος, ἡ ἄλλη εἶναι πρὸ τοῦ στήθους. Τῆς πλουσίας κόμης ἀρκετοὶ βόστρυχοι μοιράζονται ἑκατέρωθεν ἑκάστης παρειᾶς καὶ πίπτουν ἐπὶ τῶν ὤμων. Χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἐνδύματος εἶναι ὁ κάθετος μαίανδρος, ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ φθάνων μέχρι τῶν ποδῶν. Εἰς τὴν αὐτὴν βαθμίδα μὲ τὸ ἄγαλμα τοῦτο εὑρίσκεται κορμὸς ἀγάλματος τοῦ μουσείου τοῦ Ἡρακλείου, εὑρεθεὶς εἰς τὴν *Ἐλεύθερναν* τῆς Κρήτης («τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευθέρνης»). Ἰδιάζουσα εἰς τὰ Κρητικὰ ταῦτα ἔργα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐξ Ἰωνίας καὶ Ἀττικῆς προερχόμενα τῆς ὁμοίας ἐποχῆς, εἶναι ἡ σοβαρὰ ἔκφρασις τοῦ προσώπου· δὲν φαιδρύνει τὸ πρόσωπον τὸ γνωστὸν ἀρχαϊκὸν μειδίαμα, τὸ στόμα δὲν ἔχει σχῆμα καμπύλης ἀνοικτῆς πρὸς τὰ ἐπάνω, ἀλλ' εὐθείας γραμμῆς, ἥτις καὶ προκαλεῖ τὴν ἔκφρασιν ταύτην τῆς σοβαρότητος.

Πολὺ σημαντικὰ ἔργα τῆς Κρητικῆς τέχνης καὶ διδακτικὰ περὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἀνατολῆς εἶναι αἱ ἀρχαιόταται (Η' αἰὼν) χάλκιναι ἀσπίδες τοῦ *Ἰδαίου ἄντρου*, μὲ φοινικίζουσαν διακόσμησιν, ἐκτελεσθεῖσαι ὅμως ἀπὸ ἐγχωρίους καλλιτέχνας. Τὰ ἀγάλματα τῆς Ἐλευθέρνης, τοῦ Πρινιᾶ καὶ ἡ «κυρία τῆς Ὠξέρης» χρονολογοῦνται περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ' αἰῶνος. Περισσότερον πάσης ἄλλης χώρας τῆς Πελοποννήσου, εἶναι φανερὰ ἡ Κρητικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἐπίσης δωρικῆς *Λακεδαίμονος*. Οἱ Λακεδαιμόνιοι καλλιτέχναι *Θεοκλῆς*, *Μέδων* καὶ *Δορυκλείδας* ἐθεωροῦντο μαθηταὶ τοῦ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Ἀγάλματα τούτων ἐκ ξύλου, χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος εἶδεν ὁ Παυσανίας εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Πολυμερέστερος καλλιτέχνης, ἀρχιτέκτων, γλύπτης καὶ τορευτὴς μαζί, ἦτο ἄλλος Λακεδαιμόνιος, ὁ *Γιτιάδας*, ὅστις ἐκόσμησε μὲ χάλκινα ἐλάσματα φέροντα μυθολογικὰς παραστάσεις ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἐκ τούτου ὠνομάσθη

Digitized by Google

Χαλκίοικος. Τῆς τέχνης τῶν Δαιδαλιδῶν τῆς Λακεδαίμονος λαμβάνομεν ἰδέαν ἐξ ἐλεφαντίνων ἀγαλματίων εὑρεθέντων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος, εἰς τὴν Σπάρτην. Ἔχουν τὰς χεῖρας κεκολλημένας ἐπὶ τοῦ σώματος, εἰς ἄλλα μάλιστα δὲν ἔχουν καθόλου δηλωθῆ αἱ χεῖρες.

Ἰδέαν τῆς Σπαρτιατικῆς τέχνης, τῆς ἀνεξαρτήτως πλέον τῶν Κρητῶν καλλιτεχνῶν διαμορφωθείσης, λαμβάνομεν ἐξ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, σπουδαιότερον τῶν ὁποίων εἶναι ἓν εὑρεθὲν εἰς τὰ *Χρύσαφα* τῆς Λακωνικῆς. Παρίστανται δύο νεκροὶ ἢ ἥρωες καθήμενοι ἐπὶ θρόνου, τὸν ὁποῖον περιβάλλει τὸ σύμβολον τῶν χθονίων δυνάμεων, εἷς ὄφις. Πρὸ τῶν ἡρώων εἶναι εἰς πολὺ μικρότερον μέγεθος τούτων δύο θνητοί, οἱ ἱκέται οἱ ἀφιερώσαντες τὸ ἀνάγλυφον, κρατοῦντες τὰ συνήθως πρὸς τοὺς νεκροὺς προσφερόμενα δῶρα. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀναγλύφου τούτου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα, εἶναι τὸ ἀπότομον κόψιμον τοῦ περιγράμματος τῶν μορφῶν· δὲν σβήνουν αὗται βαθμιαίως καὶ μὲ ἐλαφρότητα ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ ἀναγλύφου, ἀλλὰ χωρίζονται μὲ δύναμιν ἀπ' αὐτό, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἁπαλότητα τοῦ περιγράμματος τῶν Ἰωνικῶν ἀναγλύφων.

Πολὺ ὁμοία ὡς πρὸς τὴν τέχνην εἶναι μία κάπως ὑστερωτέρα ἐπιτυμβία στήλη τοῦ μουσείου τῆς Αἰγίνης, παριστῶσα καθημένην νεκρὰν καὶ πρὸ αὐτῆς ὀρθίαν τὴν θνητήν. Ἡ *Αἴγινα* ἄλλωστε, ὡς Δωρικὸς τόπος, ἦτο φυσικὸν νὰ βλέπῃ μὲ ὅμοιον τρόπον τὰ πράγματα. Πολὺ ἐνωρὶς εἶχε καὶ αὐτὴ τὴν καλλιτεχνικήν της σχολήν. Ὁ *Σμίλις*, παλαιὸς Αἰγινήτης ξοανοποιός, εἶχεν ἐργασθῆ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τὴν Σάμον. Διὰ τὴν Ὀλυμπίαν κατεσκεύασε χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τῶν *Ὡρῶν*, διὰ δὲ τὴν Σάμον ἀνθρωπόμορφον ξόανον τῆς *Ἥρας*. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ἡ Αἰγινητικὴ σχολὴ ἔχει διασήμους καλλιτέχνας, ἰδίως δὲ χαλκοπλάστας.

Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα δείγματα τῆς Πελοποννησιακῆς γλυπτικῆς εἶναι παναρχαία πωρίνη κεφαλὴ τῆς Ἥρας τοῦ μουσείου τῆς Ὀλυμπίας, εὑρεθεῖσα εἰς τὰς ἐκεῖ ἀνασκαφὰς καὶ ἀνήκουσα πιθανώτατα εἰς τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς θεᾶς. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ Κρητικὰ ἀγάλματα τῆς ἐποχῆς ταύτης, κάποια προσπάθεια μειδιάματος ζωογονεῖ τὴν μορφήν, ἥτις ὅμως ἔχει ἀρκετὰ ἠλίθιον ὕφος. Ἱερατικὴν ἐμφάνισιν δίδει εἰς τὴν κεφαλὴν ὁ ἐπ' αὐτῆς πόλος. Πιθανώτατα πρέπει νὰ χρονολογηθῇ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τὴν Πελοποννησιακὴν σχολὴν προέρχεται πολὺ ἀρχαϊκὸν ἔλασμα εὑρεθὲν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ φυλασσόμενον σήμερον εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Κοσμεῖται μὲ ἀναγλύπτους παραστάσεις εἰς τέσσαρας ζώνας διῃρημένας· σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ κατωτέρα, εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταται ἡ Ἄρτεμις μὲ τὸν ἀνατολικόν της τύπον, ὡς «πότνια θηρῶν», πτερωτὴ καὶ κρατοῦσα ἀνὰ λέοντα ἐξ ἑκάστης χειρός. Εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν ζώνην εἶναι ὁ Ἡρακλῆς τοξεύων τὸν Κένταυρον. Ἀνήκει λοιπὸν τὸ ἔλασμα εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μυθολογικαὶ παραστάσεις ἔχουν γίνει θέμα τῆς τέχνης (περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος).

Ἀπὸ τὰ σπουδαιότατα Πελοποννησιακὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἦτο ἡ μὴ σῳζομένη *λάρναξ τοῦ Κυψέλου*, ἀφιερωθεῖσα ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Κυψέλου εἰς τὴν Ὀλυμπίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Ἡ λάρναξ αὐτὴ ἦτο ἐκ ξύλου κέδρου καὶ ἐκοσμεῖτο μὲ μορφάς, ἄλλας ἐνθέτους ἐξ ἐλασμάτων χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ἄλλας σκαλισμένας ἐπὶ τοῦ ξύλου. Αἱ παραστάσεις εἶναι χωρισμέναι εἰς πέντε ζώνας, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς περιέθεον τὴν κυρίαν ὄψιν τῆς λάρνακος· ἐκ τῶν ζωνῶν τούτων αἱ ἡμίσεις ἦσαν σχήματος ζωφόρου, αἱ ἄλλαι δέ, ἐναλλασσόμεναι μὲ τὰς πρώτας, εἶχον σχῆμα μετοπῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ θέματα ἦσαν μυθολογικά, ὡς λ. χ. ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἀμφιαράου, ἡ μάχη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Ἡρακλέους διὰ τὸν τρίποδα· ὑπῆρχεν ὅμως καὶ συμβολικὴ παράστασις, ὡς λ. χ. ἡ Δικαιοσύνη κτυπῶσα τὴν Ἀδικίαν. Πλησίον ἑκάστης μορφῆς ἦσαν ἐπιγραφαὶ ἐξηγοῦσαι τὰ θέματα καὶ χάρις εἰς αὐτὰς ἠδυνήθη νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ ὁ περιηγητὴς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος Παυσανίας, ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὁποίου γνωρίζομεν τὴν λάρνακα.

Τῆς ἀρχαϊκῆς Δωρικῆς τέχνης τῆς Ἰταλίας λαμβάνομεν ἰδέαν ἐκ τῶν σῳζομένων μετοπῶν τοῦ ναοῦ C τῆς *Σελινοῦντος*. Ὁ ναὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πρόδομον, σηκὸν καὶ ἓν δωμάτιον ὄπισθεν αὐτοῦ, ἐστερεῖτο ὅμως ὀπισθοδόμου. Τέσσαρες κίονες ἦσαν πρὸ τῆς εἰσόδου, περιέθεε δὲ τὸν ναὸν στοὰ κιόνων, ἓξ εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς καὶ δεκαπτὰ εἰς τὰς μακράς. Σπουδαιότεραι ἦσαν δύο μετόπαι, εἰς τὴν μίαν τῶν ὁποίων παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς μὲ τοὺς δύο Κέρκωπας, εἰς τὴν ἄλλην ὁ Περσεὺς φονεύων παρουσίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς τὴν Μέδουσαν· ἡ γέννησις τοῦ Πηγάσου παρεστάθη ἀρκετὰ παιδαριωδῶς, τοποθετηθέντος τούτου εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Μεδούσης. Ἡ διήγησις καὶ ἡ ἑνότης τοῦ θέματος εἶναι ἐλλιπεῖς, διότι αἱ μορφαὶ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ πλαγίου, εἰς στενὴν σχέσιν μεταξύ των, ἀλλὰ στρέφουν τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν θεατήν. Τὰ σώματα εἶναι μᾶλλον κοντά, μὲ βαρείας ἀναλογίας, ἐνθυμίζοντα τὰς Πελοποννησιακὰς σχολάς, τὰ περιγράμματα ἔντονα μετὰ πλαστικότητος καὶ ἀρκετὰ ἀνάγλυφα.

Ἀττικὴ ἀρχαϊκὴ πλαστική. Χάρις εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκροπόλεως ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἡ Ἀττικὴ πλαστικὴ ὄχι μόνον δὲν ὑπελείπετο τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, ἀλλὰ καὶ εἶχεν ἰδικήν της δύναμιν, ζωὴν καὶ αὐτοτέλειαν. Τὰ σωθέντα πλαστικὰ λείψανα προέρχονται ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη διαφόρων ναῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὅταν οὗτοι ἀνῆλθον πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ εὐσεβεῖς Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν διάσωσίν των ἀπεφάσισαν ν' ἀνεγείρουν νέους ναοὺς εἰς τοὺς θεούς, οἵτινες, κατὰ τὴν ἰδέαν των, συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν νίκην των. Τὰ λείψανα ὅμως τῶν καταστραφέντων ναῶν δὲν τὰ ἐπέταξαν, ἀλλὰ τὰ ἔθαψαν ὑπὸ τὸ ἔδαφος καί, οὕτως εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ λεγόμενον «Περσικὸν στρῶμα», τὸ περιέχον δηλαδὴ γλυπτὰ καὶ ἀγγεῖα χρονολογούμενα πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Τὸ *ἀέτωμα τῆς Λερναίας Ὕδρας*, εὑρισκόμενον εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως, προέρχεται ἐξ ἑνὸς μικροῦ ναοῦ ἢ μᾶλλον θησαυροῦ τῆς πρωΐμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς φονεύων τὴν Λερναίαν Ὕδραν μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ φίλου του Ἰολάου. Τὸ ἀνάγλυφον εἶναι ἐλαφρότατον καὶ ἡ ἀδεξιότης τοῦ τεχνίτου φανερά. Ὁ Ἰόλαος λ. χ., ἐνῷ ἔχει ἐστραμμένον τὸ σῶμα τελείως πρὸς τὰ δεξιά, στρέφει τὴν κεφαλὴν ὄπισθεν.

Θαυμάσιον δεῖγμα τῆς Ἀττικῆς τέχνης τῶν περὶ τὸ 600 π. Χ. χρόνων εἶναι μεγάλη κεφαλὴ Σφιγγὸς εὑρεθεῖσα ὄχι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλ' εἰς τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἀνήκουσα προφανῶς εἰς ἐπιτύμβιον μνημεῖον. Ἡ κεφαλὴ αὐτή, εὑρισκομένη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, ἔχει πλατὺ μέτωπον, μεγάλους ὀφθαλμούς, βαθείας ἐπιφανείας διὰ τὰς παρειάς. Ἡ κόμη της εἶναι θαῦμα ἐργασίας καὶ λεπτῆς διακοσμήσεως. Ὀλίγον νεώτερον τῆς κεφαλῆς ταύτης (περὶ τὸ 570 π. Χ.) καὶ πολὺ περισσότερον τοῦ ἀετώματος τῆς Ὕδρας εἶναι ἄλλο πώρινον ἀέτωμα τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ ὁποίου σῴζονται σπουδαῖα λείψανα. Εἰς τὸ δεξιὸν τμῆμα ἦτο τρισώματον τέρας, τελειῶνον κάτω εἰς σῶμα ὄφεως (βλ. λ. *Ἀλχημεία*, εἰκ. ὑπ' ἀριθ. 8)· φέρει εἰς τὰς χεῖρας ἀντικείμενα συμβολίζοντα τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ τὴν πτῆσιν καὶ ἐξηγήθη ἕνεκα τούτων ὡς *Νηρεύς*, ὁ «*ἅλιος γέρων*» ὅστις ἠδύνατο νὰ μεταμορφωθῇ καὶ εἰς τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα. Ἡ μία τῶν κεφαλῶν, ἡ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα *κυανοπώγων*, διὰ τὸ κυανοῦν χρῶμα τοῦ πώγωνος, εἶναι μοναδικῆς δυνάμεως ἐκφράσεως. Μία ἀγαθότης καὶ προσήνεια λάμπει εἰς τὸ πρόσωπον μὲ τοὺς κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον ἐξωγκωμένους ὀφθαλμούς, τὸν ἁδρὸν μύστακα καὶ τὴν γενειάδα. Ἄλλοτε εἰς τὸν τρισώματον αὐτὸν δαίμονα ἐδίδετο τὸ ὄνομα «*τριτοπάτορες*», εἶναι πολὺ προτιμότερον ὅμως νὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς Νηρέα. Ἀπετέλει τὸ ἥμισυ ἄκρον ἀετώματος, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ἄλλο ἥμισυ, σῳζόμενον καὶ αὐτὸ εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀκροπόλεως, παριστάνετο ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὸν Τρίτωνα. Τὸ κάτω σῶμα τούτου ἀπέληγεν εἰς ἰχθύος, ἀποτελοῦν οὕτω ἀντίστοιχον πρὸς τὸ σῶμα ὄφεως τοῦ Νηρέως, ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἐξηπλωμένος κατὰ

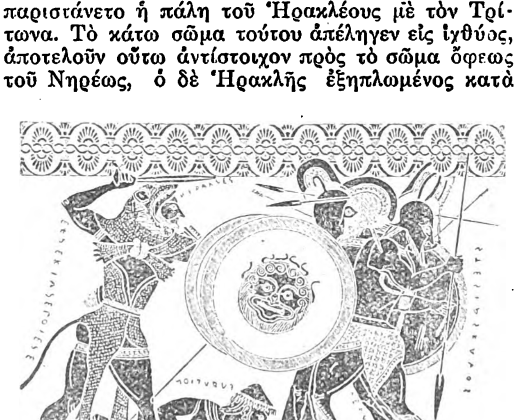

Ἡρακλῆς καὶ τρισώματος Γηρυόνης.
[Ἐξ ἀμφορέως τοῦ Ἐξεκίου.]

γῆς παλαίει κατ' αὐτοῦ. Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως σῴζονται καὶ ἄλλα ὑπόλοιπα ἀετωμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ σχετικῶς μὲ τὸ πλῆθος τῶν ναῶν οἵτινες κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ἔκειντο ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως· οὕτω λ.χ. τὸ πώρινον ἐπίσης ἀέτωμα μὲ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ὄλυμπον. Τὸ μέσον τοῦ ἀετώματος κατέχει ὁ Ζεύς, καθήμενος ἐπὶ θρόνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ Ἀθηνᾶ παρουσιάζει τὸν Ἡρακλῆ, ὅστις ἔχει χαριέντως ἀφελῆ ἐμφάνισιν παρ' ὅλην τὴν λεοντῆν ἣν εἶναι περιβεβλημένος. Οἱ ὡραῖοι χρωματισμοὶ τῶν μορφῶν καὶ τοῦ γείσου τοῦ ἀετώματος συντείνουν πολὺ εἰς τὴν εὐχάριστον ἐντύπωσιν τοῦ συνόλου. Ἡ κεφαλὴ ἰδίως καὶ ὁ πούς τοῦ Διὸς θαυμάζονται δικαίως διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας.

Σύγχρονον σχεδὸν τοῦ ἀετώματος τοῦ Ἡρακλέους εἶναι ἄλλο μικρὸν πώρινον ἀέτωμα τοῦ

Ἀθηνᾶ καὶ γίγας.
[Ἐξ ἀετώματος ἀρχαίου ναοῦ (520 π. Χ. περίπου).— Μουσεῖον Ἀκροπόλεως.]

Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο, φαίνεται, ὁ φόνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου *Τρωΐλου* ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸ θέμα τοῦτο, γνωστότατον ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα τοῦ Η' αἰῶνος, ἀπῄτει καὶ παράστασιν τοπίου, διότι κατὰ τὸν μῦθον ὁ φόνος ἔγινε πλησίον κρήνης, ὅπου ὁ Τρωΐλος εἶχε μεταβῆ ἵνα ποτίσῃ τοὺς ἵππους του. Πράγματι τὸ κέντρον τοῦ ἀετώματος κατέχει οἰκοδόμημα ὁμοιάζον πρὸς κρήνην· ἔμπροσθεν ταύτης εἶναι μία γυνὴ φέρουσα ὑδρίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της καὶ ἄλλη γυνὴ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κρήνης. Ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον παρεστάθη ὄπισθεν τοῦ οἰκοδομήματος τὸ ἀπαραίτητον δένδρον. Ἂν καὶ λείπουν αἱ κύριαι μορφαὶ Τρωΐλος καὶ Ἀχιλλεύς, δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ μύθου τούτου.

Εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους, πρὸς τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἀνάγονται τὰ σπουδαιότατα λείψανα μαρμαρίνου—ὄχι πλέον πωρίνου—ἀετώματος μὲ παράστασιν Γιγαντομαχίας. Κατά τινας, τὸ ἀέτωμα τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὸ νεώτερον Ἑκατόμπεδον, τὸ μεταρρυθμισθὲν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Πεισιστρατιδῶν. Τὸ ἀρχαιότερον ἑκατόμπεδον εἶχε σχῆμα ναοῦ ἐν παραστάσει· τὸ ἄνωθεν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ἀέτωμα πρέπει νὰ ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην πάντοτε, τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν πώρινον μὲ τὸν Νηρέα, τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Τρίτωνα. Πέριξ τοῦ παλαιοτέρου τούτου προσέθεσαν οἱ Πεισιστρατίδαι στοὰν («περίστασιν») ἐκ μαρμαρίνων κιόνων, ἀντικατέστησαν δὲ τὸ παλαιὸν πώρινον ἀέτωμα μὲ νέον μαρμάρινον, εἰς τοῦτο δὲ ἀνήκουν τὰ λείψανα τῆς Γιγαντομαχίας. Τὸ κέντρον κατέχει ἡ *Ἀθηνᾶ*, ἥτις ὀρθία, μὲ τὸ κράνος καὶ τὴν αἰγίδα ὁρμᾷ ἐναντίον τοῦ γίγαντος *Ἐγκελάδου*, τὸν ὁποῖον ἔχει καταβάλει σχεδόν. Ἡ θεὰ ἔχει τὸν τύπον τῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἰδανικὸς γυναικεῖος τύπος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην: φέρει τὸν Ἰωνικὸν χιτῶνα καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον τὸ ὁποῖον σχηματίζει πλαγίως ὡραίας πτυχάς. Ἐπὶ ἑκάστου τῶν ὤμων πίπτουν οἱ βόστρυχοι τῆς κεφαλῆς καὶ εἰς τὸ πρόσωπον εἶναι τὸ γνωστὸν ἀρχαϊκὸν μειδίαμα, τὸ ὁποῖον, παρ' ὅλην τὴν σοβαρότητα τῆς περιστάσεως, ἐθεώρησε καλὸν νὰ διατηρήσῃ ὁ τεχνίτης. Τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἀετώματος κατεῖχον οἱ δύο ἡμικεκλιμένοι γίγαντες, οἱ σῳζόμενοι σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως. Μεταξὺ ὅμως τοῦ κεντρικοῦ συμπλέγματος καὶ τῶν ἀκρινῶν γιγάντων πρέπει νὰ ὑπῆρχεν ἄλλο ἓν σύμπλεγμα θεοῦ καὶ γίγαντος εἰς ἑκάστην πλευράν.

Ἡ τέχνη τοῦ παλαιοτέρου τούτου φέρει πλησίον εἰς ἄλλο Ἀττικὸν ἔργον τῶν χρόνων τούτων, τὰ γλυπτὰ τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφούς. Ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ἀνέλαβεν ἐργολαβικῶς τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ νέου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ κτισθέντος εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ καταστραφέντος τῷ 548 π. Χ. παλαιοτέρου, εἶναι δὲ πιθανώτατον ὅτι Ἀθηναίους γλύπτας ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὰ ἀετώματα. Ἡ ὁμοιότης τῆς τέχνης τῶν γλυπτῶν τούτων μὲ μίαν κόρην τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (βλ. ἐν λ. Ἀκρόπολις εἰκ. ἀριθ. 72), ἔργον τοῦ Ἀθηναίου *Ἀντήνορος*, εἶναι τόσον καταφανής, ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ Ἀντήνωρ οὗτος νὰ ἐκλήθη εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ ἐργασθῇ εἰς τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ. Κατ' ἀντίθε-

Digitized by Google

σιν πρὸς τὰς ἄλλας Ἰωνιζούσας κόρας, ἡ τοῦ Ἀντήνορος ἔχει αὐστηρὰν καὶ ἐπιβλητικὴν ἐμφάνισιν· ἀνετέθη εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς βάσεως, ὑπὸ τοῦ κεραμέως *Νεάρχου*, γνωστοῦ ἐξ ἀγγείων εὑρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ «Περσικὸν στρῶμα».

Παραλλήλως πρὸς τὰς κόρας ἔχομεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλων εἰδῶν ἀναθήματα, ἰδίως ἀνδρικὰς μορφάς. Σημαντικὸν εἶναι τὸ ἄγαλμα τοῦ λεγομένου «*Μοσχοφόρου*» (βλ. ἐν λ. Ἀκρόπολις εἰκ. ἀριθ. 70) ἀνδρὸς φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων μόσχον, δῶρον προφανῶς πρὸς τὸν θεόν. Ὁ μοσχοφόρος οὗτος, ὁ *Ρόμβος* ὀνομαζόμενος εἰς τὴν ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος ἐπιγραφήν, εἶναι τοῦ τύπου τῶν ἀρχαιοτέρων «κούρων», ὡς πρὸς τὴν ὅλην τοποθέτησιν τοῦ σώματος· ἔχει κάποιαν ἰδιαιτέραν ἔκφρασιν ζωηρότητος, ὀφειλομένην εἰς τὰς κενὰς σήμερον κόρας τῶν ὀφθαλμῶν, πεπληρωμένας τότε ἐξ ἄλλης ὕλης ἢ ἐξ ἐγχρώμου μαρμάρου.

Ἡ πλαστικὴ εἰς τὰς Ἰωνικὰς χώρας. Ὁ καλλιτεχνικὸς ὀργασμὸς ὅστις ἐπεκράτει εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ κυριαρχήσῃ καὶ εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς ὁποίας ἦτο, ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν περισσότερον ἐνδεδειγμένων πρὸς δημιουργίαν. Κειμένη πλησίον τῆς Ἀνατολῆς—ὁμιλοῦμεν καὶ διὰ τὰ Μικρασιατικὰ παράλια καὶ διὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου—ἠδυνήθη νὰ παραλάβῃ ὅ,τι τῆς ἐχρειάζετο ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων πολιτισμῶν, τὸ ἀφωμοίωσε καὶ τὸ παρουσίασεν ὡς ἰδιαιτέρως ἑλληνικὸν κατασκεύασμα. Ποτὲ δὲν ἐμιμήθησαν δουλικῶς οἱ Ἴωνες, ἐπωφελήθησαν μόνον τῶν διαμορφωθεισῶν παραδόσεων, ἵνα δημιουργήσουν νέα πράγματα.

Σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἰωνικῆς πλαστικῆς, ἐν συγκρίσει ἰδίως πρὸς τὴν Ἀττικήν, εἶναι ἡ ἁπαλότης τῶν ἐπιφανειῶν καὶ περιγραμμάτων καὶ ἡ ἐλαφρότης τοῦ ἀναγλύφου, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ Ἀττικὰ ἔργα ἔχει πολὺ περισσοτέραν πλαστικότητα. Ἡ *Σάμος*, ἡ ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως χρησιμεύουσα ὡς μεσάζουσα μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, εἶχε πολὺ σφύζουσαν καλλιτεχνικὴν ζωὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ τὰ ἑλληνικὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἤκμαζ ν. Κατὰ τὴν παράδοσιν δύο Σάμιοι καλλιτέχναι, ὁ *Ροῖκος* καὶ ὁ *Θεόδωρος*, ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας νὰ χύνουν κοῖλα ἀγάλματα. Ἐπειδὴ ἡ τέχνη αὐτὴ ἦτο γνωστὴ πολὺ πρὶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι ἐκεῖ τὴν ἐδιδάχθησαν οὗτοι. Εἰς τὴν Ἔφεσον ὑπῆρχε χάλκινον ἄγαλμα τῆς *Νυκτός*, ἔργον τοῦ Ροίκου, ὁ δὲ Θεόδωρος κατεσκεύασε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ ξόανον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ χάλκινον ἀνδριάντα ἰδικόν του («αὐτανδριάντα»), τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς ἱερόν τι.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ὅμως μαρτυροῦν πολὺ περισσότερα περὶ τῆς παραγωγικότητος τῶν Σαμίων καλλιτεχνῶν. Ἐκτὸς τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν γνωστῆς Ἥρας τοῦ Χηραμύου τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, ὅμοιον γυναικεῖον ἄγαλμα ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Τηγανίου, φέρον χαραγμένον τὸ ὄνομα τῆς δωρητρίας ἢ τῆς παριστανομένης: *Φιλίππη*. Προέρχεται καὶ τοῦτο, καθὼς καὶ καθημένη ἀκέφαλος γυνή, ἐκ βάσεως εὑρεθείσης πλησίον τοῦ Ἡραίου. Ἐξ ἐπιγραφῆς χαραχθείσης ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν μορφῶν τούτων μανθάνομεν τὸ ὄνομα τοῦ γλύπτου, ὅστις ἐλέγετο *Γενέλεως*. Ὅτι ἡ πρὸς τὸ Ἡραῖον φέρουσα ὁδός, ἡ *ἱερὰ ὁδός*, ἦτο πλήρης ἀναθημάτων, κυρίως δὲ κούρων, βεβαιοῦται ἐκ τῶν εὑρεθέντων ὑπολειμμάτων (ποδῶν κλπ.) κολοσσιαίων κούρων.

Περὶ τῆς *διακοσμητικῆς* δυνάμεως τῶν Σαμίων καλλιτεχνῶν ὁμιλοῦν αἱ βάσεις καὶ τὰ κιονόκρανα τοῦ Ἡραίου, τὰ κοσμούμενα μὲ λεπτότατον κυμάτιον, καθὼς καὶ τὰ μοναδικῆς τρυφερότητος ἀνθέμια τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν τῆς Σάμου (μουσεῖα Βαθέος, Τηγανίου καὶ Ἡραίου). Ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ἔργα ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἔχομεν ἐπίσης ἀρκετά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα καθήμενα ἀγάλματα τῶν Βραγχιδῶν τῆς Μιλήτου, σπουδαῖον μνημεῖον εἶναι τὰ γλυπτὰ τοῦ *Ἀρτεμισίου* τῆς *Ἐφέσου*. Οἱ κίονες τοῦ ναοῦ τούτου, μὴ διαφέροντες οὐσιωδῶς ἀπὸ τοὺς κίονας τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου, ἦσαν στολισμένοι εἰς τὸ κάτω μέρος μὲ γλυπτὰς μορφάς, πολὺ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἰωνικῆς τέχνης τῆς πρωΐμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (550 π.Χ. περίπου). Τὰ πρόσωπα, παρ' ὅλον τὸ μειδίαμα, δὲν ἔχουσι ζωὴν οὔτε λεπτότητα, εἶναι ὅμως μετ' ἐπιμελείας εἰργασμένα. Καὶ οἱ Σάμιοι ὅμως καλλιτέχναι, οἱ τόσον λεπτολόγοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἱματίων, δὲν φαίνεται ὅτι ἤξευραν νὰ ἐμψυχώσουν τὰ πρόσωπα. Μία τοὐλάχιστον Σαμιακὴ μορφή, ἡ μόνη σχεδὸν σώζουσα καὶ τὸ πρόσωπον, ἡ κόρη τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ἥτις, ὅπως δεικνύει ἡ τεχνοτροπία, εἶναι ἀσφαλῶς ἔργον Σαμίου καλλιτέχνου, ἔχει ἔκφρασιν μᾶλλον δυσάρεστον, χωρὶς πνοήν, οὔτε ζωϊκὴν ἔντασιν.

Ὀλίγον ἀρχαιότερα τῶν γλυπτῶν τοῦ Ἀρτεμισίου τῆς Ἐφέσου εἶναι τὰ ἀνάγλυφα παλαιοῦ Δωρικοῦ ναοῦ τῆς *Ἄσσου* τῆς Μ. Ἀσίας, μετόπαι καὶ ζωφόρος. Εἰς τὴν ζωφόρον παρίστανται Σφίγγες, ἀγῶνες μεταξὺ ζῴων, μάχη τοῦ Ἡρακλέους ἐναντίον τοῦ Τρίτωνος κ.λ.π. Αἱ μορφαὶ εἶναι ἐλαφρῶς ἀνάγλυφοι καὶ χωρὶς ἀπόδοσιν τῶν ἀνατομικῶν λεπτομερειῶν. Αἱ χειρονομίαι ὅμως τῶν μορφῶν, ἡ ζωηρότης τῆς διηγήσεως δίδουν ἀρκετὰ εὐχάριστον ὄψιν εἰς τὸ σύνολον. Εἰς πολὺ νεωτέραν ἐποχὴν ἀνήκει ἄλλο σημαντικὸν μνημεῖον τῆς Μικρασιατικῆς πλαστικῆς, τὸ λεγόμενον «Μνημεῖον τῶν Ἁρπυιῶν», τὸ ὁποῖον ἦτο τάφος τῆς Λυκίας, κοσμούμενος εἰς τὴν ἐξωτερικήν του ὄψιν μὲ ἀνάγλυφα, ἐκ τῶν ὁποίων ὠνομάσθη καὶ τὸ ὅλον μνημεῖον. Διότι εἰς τὴν μίαν πλευρὰν παρίσταται πολεμιστὴς προσφέρων ὅπλα εἰς γέροντα καθήμενον πρὸ αὐτοῦ, ἐνῷ ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ ὁμίλου δύο δαίμονες τοῦ θανάτου—γνωστοὶ ὡς Ἅρπυιαι, πιθανώτατα ὅμως Σειρῆνες—ἀπάγουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων, αἵτινες ἔχουν μορφὴν πλαγγόνων. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἀναγλύφου, χαρακτηριστικῶς Ἰωνική, ἐνθυμίζει τὰ Σαμιακὰ ἔργα: λεπτόταται πτυχαί, ἁπαλότης τῶν περιγραμμάτων, κομψότης κινήσεως καὶ τοῦ συνόλου.

Ἡ *Χιακὴ* σχολή, ἥτις πρέπει νὰ ταχθῇ εἰς τὰς Ἰωνικάς, δὲν ὑστέρησεν εἰς καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὀνομαστὴ οἰκογένεια μαρμαρογλύφων: ὁ πρόγονος ὁ *Μικκιάδης*, ὅστις θὰ ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὑστερώτερον δὲ ὁ υἱός του *Ἄρχερμος* καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ τελευταίου *Βούπαλος* καὶ *Ἄθηνις*, τῶν ὁποίων ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς ἔχθρας των μὲ τὸν ποιητὴν *Ἱππώνακτα*, ζήσαντα μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος.

Ὅλοι εἰργάσθησαν καὶ εἰς ἄλλους τόπους ἐκτὸς τῆς πατρίδος των· διὰ τὸν Ἄρχερμον λ.χ. ἐλέγετο ὅτι πρῶτος αὐτὸς κατώρθωσε νὰ παραστήσῃ ἄγαλμα πετώσης Νίκης. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δήλου εὑρέθη ἄγαλμα πολὺ ἀρχαϊκὸν Νίκης πετώσης, ἐθεωρήθη τοῦτο ἰδικόν του ἔργον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ἀργότερον ἀναληθές. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὕτω πρέπει νὰ φαντασθῶμεν καὶ τὴν Νίκην τοῦ Ἀρχέρμου. Κατά τινας ὁ τύπος τῶν «κορῶν» εἶναι δημιούργημα τῶν Χίων καλλιτεχνῶν, τοῦτο δὲ εἶναι συζητήσιμον, δεδομένου ὅτι ἄφθονος ἦτο ἡ ἐκ τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν νήσων ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, αἱ δὲ κόραι ἔχουν τελείως Ἰωνικὴν ἐκζήτησιν καὶ πολυτέλειαν ἐμφανίσεως. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι πολλοὶ μαζὶ Ἴωνες τεχνῖται ἔπλασαν τὸν ἰδανικὸν διὰ τὴν ἐποχήν των τύπον τῆς γυναικός.

Ἔργα τοῦ *Βουπάλου*, ἀγάλματα τῆς *Τύχης* καὶ τῶν *Χαρίτων*, ἦσαν εἰς τὴν Σμύρνην, ἄλλα δὲ ἔργα τοῦ Βουπάλου καὶ τοῦ Ἀθήνιδος ὁμοῦ ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐστόλισαν οἰκοδομήματα τοῦ Αὐγούστου.

Ὥριμος ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ (520—470 π. Χ.). Οὐδέποτε ἴσως ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη παρήγαγε τόσον ἀριθμὸν ἔργων ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τὰ δημιουργικὰ κέντρα ἐξακολουθοῦν καὶ τώρα νὰ εἶναι σκορπισμένα εἰς πολλὰ μέρη, Πελοπόννησον, νήσους, Ἰωνίαν, Θεσσαλίαν, Ἀττικήν· ἡ συγκέντρωσις ὅλης τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ τῶν μεγαλυτέρων πνευμάτων εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχισε κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ταύτης. Δὲν θὰ ἀπαριθμήσωμεν πλέον ἐδῶ τὰ ἔργα κατὰ σχολάς, ἀλλὰ μεμονωμένως καὶ ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητός των.

Τὰ Αἰγινητικὰ ἀετώματα. Εἰς τὴν Αἴγιναν τὴν ἐξηπλωμένην καλλιτεχνικῶς ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἤκμασαν ἀρκετὰ σπουδαῖοι καλλιτέχναι. Ἡ παράδοσις διετηρήθη καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὁπότε ἔζησαν ὀνομαστοὶ γλύπται, ὁ *Ἀναξαγόρας, Γλαυκίας, Ὀνάτας κ. ἄ.* Τὸν Ἀναξαγόραν ἐξέλεξαν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν οἱ Ἕλληνες καὶ τοῦ παρήγγειλαν χάλκινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς κολοσσιαίων διαστάσεων (4.50 μ. ὕψος), ἀναθέσαντες αὐτὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Σπουδαῖον ἔργον τοῦ Ὀνάτα ἦτο ἄγαλμα τοῦ *Ἀπόλλωνος*, καθὼς καὶ ἄλλο τοῦ *Ἑρμοῦ* φέροντος κριὸν ὑπὸ τὴν μασχάλην, ἀφιερωθὲν ὑπὸ τῶν Φενεατῶν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος λαμβάνομεν ἐκ μικρῶν χαλκίνων ἀγαλματίων εὑρεθέντων εἰς τὸ Λύκαιον ὄρος τῆς Μεγαλοπόλεως. Κατὰ παραγγελίαν τῶν Θασίων κατεσκεύασεν ὁ Ὀνάτας τέθριππον ἅρμα μετὰ τοῦ ἡνιόχου, παραγγελθὲν ἀπὸ τοὺς τυράννους τῶν Συρακουσῶν.

Πολὺ διδακτικώτερα ὅμως τῶν παραδόσεων τούτων σχετικῶς μὲ τοὺς Αἰγινήτας καλλιτέχνας εἶναι τὰ γλυπτὰ τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας, ἀπέχοντος τρίωρον ἀπὸ τῆς πόλεως Αἰγίνης, τὰ ὁποῖα, ἀνακαλυφθέντα τῷ 1811, εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ τελειοτέρα τοποθέτησις τῶν μορφῶν ἔχει γίνει ὑπὸ τοῦ *Φουρτβαίγκλερ* καὶ λαμβάνει κανεὶς οὕτω πλήρη ἰδέαν τῶν συμπλεγμάτων καὶ τοῦ συνόλου. Τὸ κέντρον τοῦ ἀετώματος κατέχει ἡ Ἀθηνᾶ, κατενώπιον ἐμφανιζομένη, μὲ τοὺς πόδας ἐκ τοῦ πλαγίου—κατὰ τὸν γνωστὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον—, φέρουσα τὴν αἰγίδα, τὸ κράνος καὶ κρατοῦσα τὸ δόρυ. Καὶ εἰς τὰ δύο ἀετώματα ἑκατέρωθεν τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι τὰ συμπλέγματα τῶν μαχομένων, φαίνεται δὲ ὅτι εἰς μὲν τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα παρίσταται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῆς Τροίας, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν ἡ ἐκστρα-

Θνήσκων πολεμιστής.
[Ἐκ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας εἰς Αἴγιναν. Μουσεῖον Μονάχου.]

τεία τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐπίσης κατὰ τῆς Τροίας. Ὡραῖα συμπληρώνονται τὰ δύο ἄκρα τῶν ἀετωμάτων μὲ τοὺς πληγωμένους πολεμιστάς. Εἷς τούτων τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν γῆν ψυχορραγῶν· εἶναι ἀπὸ τὰς πρώτας ἀποπείρας ἀποδόσεως τῆς μεταβάσεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν ἀδράνειαν καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ πόνου. Τὰ γλυπτὰ τοῦ ἀετώματος ἦσαν, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, χρωματισμένα καὶ εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου ἔχει γίνει προσπάθεια ἀναπαραστάσεώς των μὲ τὰ χρώματά των, ὅπως πρέπει νὰ ἦσαν εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐκ τῶν *Ἀττικῶν* ἔργων τῆς ὡρίμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς χαρακτηριστικὰ εἶναι πολλὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ «*Περσικοῦ*» στρώματος· εἰς τὰ ἀμέσως πρὸ τοῦ 480 κατασκευασθέντα ἔργα συγκαταλέγονται ἡ ὡραία κεφαλὴ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ «*ξανθὸς ἔφηβος*» ὀνομαζόμενος. Τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα ἔχει ἐξαφανισθῆ πλέον ἐκ τοῦ προσώπου του καὶ ἀντιθέτως ἐπικρατεῖ μία ἔκφρασις σοβαρότητος καὶ ἐλαφρᾶς περισκέψεως, πρόδρομος τῆς ἐκφράσεως τῶν μορφῶν τοῦ Παρθενῶνος. Πολλὴν ζωὴν δίδουν εἰς τὸ πρόσωπον καὶ αἱ διατηρούμεναι μαῦραι κόραι τῶν ὀφθαλμῶν.

Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ τάσιν ἀνήκει καὶ ἡ γνωστὴ «*Κόρη τοῦ Εὐθυδίκου*» τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (βλ. λ. Ἀκρόπολις εἰκ. ἀριθ. 71), ὀνομασθεῖσα οὕτω ἐκ τοῦ ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐνομίσθη ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει βάσις μὲ ἐπιγραφὴν ἀναφέρουσαν ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς βάσεως ἀνάθημα ἀφιερώθη ὑπὸ Εὐθυδίκου τινός. Δὲν ἔχει ἡ κόρη αὐτὴ τὴν σκέψιν τοῦ ἐφήβου, ἀλλὰ μία ἀντίδρασις πρὸς τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα εἶναι καταφανής· τὰ χείλη συσπῶνται εἰς σοβαρὰν ἔκφρασιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὴ ἡ κόρη τοῦ Εὐθυδίκου μὲ τὸ ἐπίθετον «ἡ θυμωμένη» (la boudeuse).

Ἐξ Ἀττικοῦ ἐργαστηρίου προέρχεται τὸ περὶ τὸ 520 χρονολογούμενον θαυμάσιον σύμπλεγμα τοῦ *Θησέως καὶ Ἀντιόπης*, εὑρεθὲν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Ἐρέτριαν καὶ φυλαττόμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Χαλκίδος. Ὁ Θησεύς, ὡραῖος ἀγένειος ἔφηβος μὲ ἀρχαϊκοὺς σχηματοποιημένους ἰούλους εἰς τὸ μέτωπον, ἔχει ἁρπάσει ἐκ τῆς ὀσφύος τὴν βασίλισσαν τῶν Ἀμαζόνων Ἀντιόπην, τοῦ τύπου τῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, μὲ στεφάνην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τοὺς

Ἡρακλῆς καὶ Κερυνῖτις ἔλαφος.
[Μετόπη τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων εἰς Δελφούς.]

βοστρύχους πίπτοντας ἐπὶ τῆς ράχεως. Ὡς πρὸς τὴν θέρμην τῆς ἐκφράσεως, τὴν δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ τὴν τελειότητα τῆς τεχνικῆς εἶναι ζήτημα ἂν ἡ μορφὴ τοῦ Θησέως ἔχει τὴν ἐφάμιλλον της εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν πλαστικήν.

Τὰ γλυπτὰ τοῦ *θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων* εἰς τοὺς

Digitized by Google

Δελφούς, τριάκοντα δύο τὸ ὅλον μετόπαι, εἶναι διδακτικώτατα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀττικῆς τέχνης κατὰ τοὺς ἀμέσως πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων χρόνους. Ἀντικείμενον τῶν παραστάσεων ἦσαν οἱ ἆθλοι τῶν δύο Ἑλλήνων ἡρώων, Θησέως καὶ Ἡρακλέους. Καλύτερον τῶν ἄλλων διατηροῦνται δύο, παριστάνουσαι ἡ μία τὸν *Ἡρακλῆ* συλλαμβάνοντα τὴν *Κερυνῖτιδα* ἔλαφον καὶ ἡ ἄλλη τὴν μάχην Ἡρακλέους καὶ τοῦ Κύκνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἄρεως. Εἰς τὴν πρώτην ὁ Ἡρακλῆς κλίνει ζωηρῶς τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν σχηματιζομένην καμπύλην κατορθώνει νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς μετόπης. Οἱ μῦς τῆς κοιλίας ἔχουν δηλωθῆ κατὰ τὸν χαρακτηριστικὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον, σχηματοποιημένοι καὶ ὑπερβολικοὶ εἰς τὰς λεπτομερείας, μὲ δύναμιν ὅμως ἥτις συντελεῖ εἰς τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐντάσεως καὶ ζωϊκῆς ὁρμῆς. Μοναδικῆς τέχνης καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ σχεδιαστικοῦ τρόπου τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ἀνηρτημένης φαρέτρας ἐναποτεθειμένον ἱμάτιον τοῦ Ἡρακλέους, ἐνθυμίζον ἐντελῶς τὸ εἰς τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα σχεδιαζόμενον ἱμάτιον τοῦ Ἡρακλέους, ὁσάκις παρίστανται ἆθλοι τοῦ ἥρωος.

Πολὺ εὐχάριστα ἔργα τοῦ 500 π. Χ. περίπου, τῆς προπερσικῆς δηλ. ἐποχῆς, εἶναι αἱ δύο ἀνάγλυφοι βάσεις ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων, προερχόμεναι ἐκ τοῦ *Θεμιστοκλείου τείχους* τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον ἐντειχισθῆ, παραληφθεῖσαι ἐκ πλησίον κειμένου τάφου. Καὶ αἱ δύο ἔχουν ἀναγλύφους παραστάσεις εἰς τὰς τρεῖς ὄψεις των, τὰς μόνας ὁρατὰς πιθανώτατα· πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρουσαι ὅμως εἶναι αἱ παραστάσεις τῆς μιᾶς βάσεως. Εἶναι σκηναὶ ἐκ τῆς παλαίστρας: σφαιροβολία, πάλη καὶ ἀκόντιον καὶ μία μετὰ τὰ γυμνάσια παιδικὴ ἀπόλαυσις τῶν ἐφήβων, πάλη κυνὸς καὶ αἰλούρου. Θαυμαστὴ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀγωνιζομένων ἐφήβων καὶ ἡ διάπλασις τῶν σωμάτων των: οἱ μῦς δηλοῦνται λεπτομερῶς καὶ μὲ πλαστικότητα, τὸ ἀνάγλυφον τῶν περιγραμμάτων εἶναι ἀρκετὰ δυνατόν, αἱ πτυχαὶ τῶν ἱματίων μεγάλης διακοσμητικῆς δυνάμεως. Ἡ σχέσις τῶν ἀναγλύφων μὲ τὴν ἀγγειογραφίαν εἶναι καταφανής· συντελεῖ πρὸς τὴν ἐντύπωσιν ταύτην τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ βάθους τοῦ ἀναγλύφου, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ μαῦρον βερνίκι τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Ἡ δευτέρα βάσις ἔχει γίνει ἀπὸ ἄλλον καλλιτέχνην καὶ μὲ διαφορετικὰς καλλιτεχνικὰς ἀρχάς. Τὸ ἀνάγλυφον εἶναι ἐλαφρόν, ἐνθυμίζον τὰ ἰωνικὰ ἔργα, τὰ σώματα ὀλιγώτερον ἀρχαϊκά, μὲ ἄνεσιν καὶ ἐλαφρότητα. Παρίσταται εἰς τὰς δύο πλευρὰς ἁρματοδρομία καὶ εἰς τὴν ἄλλην νέοι *κερητίζοντες*, παίζοντες δηλ. σφαῖραν μὲ ῥάβδους καμπυλουμένας εἰς τὸ ἄκρον. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν σωμάτων εἶχον δηλωθῆ μὲ χρώματα τὰ ὁποῖα δὲν σῴζονται πλέον. Σημαντικὰ δείγματα τῆς καλλιτεχνικῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι καὶ αἱ *ἐπιτύμβιοι στῆλαι*, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας δὲν ὑστέρησαν καθόλου αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας. Λαμπρᾶς τέχνης εἶναι ἡ στήλη τοῦ ὁπλιτοδρόμου, τῶν περὶ τὸ 500 π. Χ. χρόνων, εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταται πολεμιστὴς τρέχων κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον: μὲ κεκαμμένους τοὺς πόδας, τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ στήθους, κεκλιμένην τὴν κεφαλήν. Ἄλλοτε, ὅτε ἡ ἀρχαϊκὴ σχηματοποίησις δὲν ἦτο τόσον γνωστή, ἡρμήνευον τὸν ὁπλιτοδρόμον τοῦτον ὡς δρομέα θνῄσκοντα, τοῦ εἶχον δώσει μάλιστα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μαραθωνοδρόμου *Λάδα*.

Ἡ *Ἰωνικὴ πλαστικὴ* ὡρίμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς δὲν παρουσιάζει ἄνθησιν εἰς τὰ ἄλλοτε πολιτικὰ κέντρα τῆς Ἰωνίας· ἡ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων καταστροφὴ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ Περσῶν ἔφερε μοιραίως καὶ ἀποδήμησιν τῶν καλλιτεχνῶν. Ὁ Σάμιος λ.χ. *Πυθαγόρας* μετέβη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὁ Φωκαεὺς *Τηλεφάνης* εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Θεσσαλῶν δυναστῶν, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Περσίαν, ἐργασθεὶς ἐκεῖ κατὰ παραγγελίας τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου. Ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλίαν προέρχεται τὸ ὡραῖον ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα τῆς *καθημένης θεᾶς* τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, πιθανώτατα ἔργον Ἴωνος καλλιτέχνου. Ἡ θεὰ φορεῖ, ὅπως καὶ αἱ κόραι τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν κομψὸν Ἰωνικὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον τὸ ὁποῖον σχηματίζει ἐπὶ τῶν γονάτων ὡραίας πτυχάς. Διὰ τῆς ὠμοπλάτης της στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ πατεῖ ἐπὶ σκίμποδος ἔχοντος ἀναγλύπτους πλευράς. Τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖράς της δὲν εἶναι εὔκολον νὰ συμπεράνωμεν σήμερον· πιθανὸν μόνον εἶναι ὅτι εἰς τὴν μίαν χεῖρα ἐκράτει ἄνθος ἢ καρπὸν καὶ εἰς τὴν ἄλλην πτηνόν.

Ὁ λεγόμενος *θρόνος Λουδοβίζι* (Ludovisi) εἶναι ἀκόμη περισσότερον χαρακτηριστικὸς τῶν Ἰωνικῶν ἐργαστηρίων τῆς Κάτω Ἰταλίας. Τὰ κοσμοῦντα τὰς πλευράς του ἀνάγλυφα ἔργα τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἔχουν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον διὰ τὸν περιεχόμενόν των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τέχνην των. Τὰ σώματα εἶναι μαλακά, ἐλαφρῶς ἐξέχοντα ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ἀναγλύφου· αἱ λεπτόταται διαφανεῖς πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων δίδουν τὴν ἐντύπωσιν μοναδικῆς διαφανείας καὶ ὑγρότητος. Εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν φαίνεται ὅτι εἰκονίζεται ἡ θεὰ *Ἀφροδίτη*, ἐξερχομένη ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ὑποβασταζομένη ὑπὸ δύο γυναικῶν, Ὡρῶν ἴσως, αἵτινες πατοῦν ἐπὶ χαλίκων. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς παρίσταται ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο λατρειῶν τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Πανδήμου καὶ τῆς Οὐρανίας. Ἀριστερὰ εἶναι ἑταίρα γυμνή, ἥτις καθημένη ἐπὶ προσκεφαλαίου παίζει αὐλόν, δεξιὰ δὲ νεαρὰ γυμνὴ—νύμφη πιθανῶς—μὲ σεμνοτάτην ἐμφάνισιν. Ἔχουσα κεκαλυμμένην καὶ τὴν κεφαλὴν μὲ τὸ ἱμάτιον φαίνεται ὅτι καίει λιβανωτὸν εἰς θυμιατήριον.

Τὸ πλῆθος τῶν Ἰωνικῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν τῆς ὡρίμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς εἶναι μέγιστος συντελεστὴς εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Ἰωνικῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιδράσεώς της. Διότι δὲν εὑρέθησαν μόνον εἰς τὰς κυρίως Ἰωνικὰς χώρας ἐπιτύμβιοι στῆλαι μὲ Ἰωνικὴν τεχνοτροπίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Βοιωτίαν, ἀκόμη δὲ καὶ Ἀττικήν, ἥτις ἀπὸ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ ἰδίαν ὀντότητα, ἀποκρούουσα τὰς ξένας ἐπιδράσεις. Μὲ τὴν τέχνην τῶν Θεσσαλικῶν στηλῶν συμφωνεῖ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα παράδοσις, ὅτι ὁ Φωκαεὺς γλύπτης Τηλεφάνης μετέβη, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Θεσσαλῶν τυράννων. Ἐκ τῶν Βοιωτικῶν στηλῶν αἱ *Θεσπιακαὶ* φαίνεται ὅτι κατεσκευάζοντο ἐπὶ τόπου εἰς ἐργαστήρια ὑποκείμενα εἰς τὰς Ἰωνικὰς ἐπιδράσεις καὶ τὰ ὁποῖα ἤκμασαν, ἄλλωστε, καθ' ὅλον τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα π. Χ.

Τὰ πρῶτα γλυπτὰ τὰ ὁποῖα μεταβιβάζουν ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς εἰς τὴν κλασσικὴν εἶναι αἱ μετόπαι καὶ τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν πρέπει νὰ καταταχθῇ, ἂν καὶ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κατασκευασθέν, τὸ εἰς τὴν Σπάρτην εὑρεθὲν ἄγαλμα τοῦ *Λεωνίδα* (Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσεῖον). Ἂν καὶ λείπουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες τοῦ ἀγάλματος, εὔκολον εἶναι νὰ ἀναπαρασταθῇ ἡ στάσις του· προφανῶς ὥρμα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ (μὴ παρασταθέντος) κρατῶν τὴν ἀσπίδα εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ τὸ δόρυ εἰς τὴν δεξιάν. Φορεῖ τὸ κορινθιακὸν κράνος μὲ προμετωπίδας ἐν σχήματι κεφαλῆς κριοῦ καὶ ἔχει γενειάδα, ὄχι ὅμως μύστακα. Θαυμαστῆς δυνάμεως εἶναι ἡ ἀνατομικὴ διάπλασις τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς ῥάχεως, ἥτις ἀπέχει τῶν ἀρχαϊκῶν κούρων καὶ μεταφέρει πρὸς τὸ κλασσικὸν ἰδανικόν. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἄλλωστε κατατάσσεται εἰς τὰ τελευταῖα ἔργα τὰ ἐκπροσωποῦντα τὴν ἀρχαϊκὴν τέχνην καὶ μεταβιβάζοντα πρὸς τὰ γλυπτὰ τῆς Ὀλυμπίας, μαζὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἐκπροσωπεῖ τὴν Πελοποννησιακὴν σχολὴν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Σχετικῶς μὲ τοὺς ζωγράφους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς γνωρίζομεν μόνον ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἀόριστα ἀνέκδοτα, διασωθέντα τὰ περισσότερα ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων. Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωγραφικῆς εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν πολλά, χάρις εἰς τὰ ἄπειρα σωθέντα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Τότε ἄλλωστε, ἐπειδὴ τὰ τεχνικὰ μέσα τῆς ζωγραφικῆς ἦσαν ἐλάχιστα, δὲν ἐχώριζε ταύτην ἀπὸ τῆς ἀγγειογραφίας ἡ ἀπόστασις ἥτις ὑπῆρξε μεταξὺ τῆς κλασσικῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀγγειογραφίας.

Ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ γλυπτικὰ ἐργαστήρια, τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ μὲ τὰ ἀγγειογραφικὰ κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν· ἐνόσῳ δὲν εἶχον καταστῆ ἀκόμη αἱ Ἀθῆναι καλλιτεχνικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἤκμαζον καὶ ἄλλα ἐργαστήρια ἀγγειογράφων, μέχρις ὅτου περὶ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα λαμβάνουν τὴν ὑπεροχὴν καὶ σβήνουν τὰ ἄλλα.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος, μετὰ τὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, ἀπαντοῦν τὰ λεγόμενα *πρωτοκορινθιακά*, τῶν ὁποίων κέντρον κατασκευῆς ἦτο πιθανώτατα ἡ *Σικυών*. Ἔχουν ἁπλουστάτην διακόσμησιν, ἀλλ' ἡ αὐστηρότης των εἶναι ἡνωμένη μὲ πολλὴν αἴσθησιν τῶν ὡραίων σχημάτων. Ἁπλαῖ γραμμαὶ στολίζουν τὴν ἐπιφάνειάν των καὶ συχνότατα μία σειρὰ τρεχόντων ζῴων, ὑπόλειμμα τῆς γεωμετρικῆς διακοσμήσεως. Τὰ συνηθέστερα σχήματα τοῦ πρωτοκορινθιακοῦ ῥυθμοῦ εἶναι οἱ ἀρύβαλλοι καὶ ἰδίως τὰ κομψὰ ληκύθια τὰ περιέχοντα μυρωδικὰ ἢ ἀλοιφὰς διὰ τοὺς ἀθλητάς.

Καθ' ὅλον τὸν Ζ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος κυριαρχοῦν εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν τὰ λεγόμενα «ἀγγεῖα τοῦ ἀνατολίζοντος ῥυθμοῦ», ὀνομασθέντα οὕτως ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διακοσμήσεώς των, τοῦ ἐνθυμίζοντος τάπητας τῆς Ἀνατολῆς οἵτινες προφανῶς ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῶν. Τὸ ἀγγεῖον διαιρεῖται συνήθως κατὰ ζώνας, πλήρεις ἀγρίων ζῴων, τίγρεων, λεόντων καὶ μυθολογικῶν τεράτων, Σφιγγῶν κ.λ.π. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων εἶναι συνήθως κιτρινωπὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐζωγραφοῦντο αἱ μορφαὶ ὡς σιλουέτται μαῦραι ἢ διὰ περιγραφῆς. Ἡ μονοχρωμία ἀποφεύγεται ἐπιτιθεμένου ἰώδους χρώματος πρὸς δήλωσιν τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐνδυμάτων καὶ λευκοῦ ἐπὶ τῶν γυμνῶν μερῶν τῶν γυναικῶν. Τὰ σπουδαιότερα ἀγγεῖα τοῦ ἀνατολίζοντος ῥυθμοῦ εἶναι τὰ *Κορινθιακά*, τὰ *Βοιωτικά*, ἅτινα ἀπομιμοῦνται τὰ πρῶτα, τὰ *Ἀττικοκορινθιακὰ* λεγόμενα (ἢ ἀγγεῖα τοῦ Βουρβᾶ). Ἐκ τῶν Ἰωνικῶν χωρῶν τὸν ἀνατολίζοντα ῥυθμὸν ἐκπροσωποῦν τὰ *Ροδιακὰ* καὶ τὰ *Δηλομηλιακά*.

Πρὸς τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἰδίως ὅμως περὶ τὰ τέλη του, ἀρχίζει ὁ ἀποκλειστικῶς διακοσμητικὸς ἀνατολίζων ῥυθμὸς νὰ στρέφεται πρὸς ἄλλο εἶδος, τὸ διηγηματικόν. Οἱ ἀγγειογράφοι δὲν θέλουν πλέον νὰ διακοσμήσουν μίαν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ νὰ διηγηθοῦν μίαν ἱστορίαν. Ἐμφανίζονται τότε αἱ μυθολογικαὶ παραστάσεις εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν, μία νέα πλουσία πηγὴ καλλιτεχνικοῦ πλούτου. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων σχετικῶς ἀγγείων τοῦ εἴδους τούτου εἶναι δύο Δηλομηλιακὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἀνατολίζοντος ῥυθμοῦ εἶναι φανερά· ἡ σειρὰ τῶν νησσῶν ἄνωθεν τῆς παραστάσεως, τὰ ἄπειρα κοσμήματα — ῥόδακες, στιγμαί, σταυροὶ—τὰ γεμίζοντα τὴν ἐπιφάνειαν μαρτυροῦν ὅτι διατηρεῖται ἀκόμη ἡ παράδοσις τοῦ ἀνατολίζοντος ῥυθμοῦ. Μέγα ὅμως μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου καταλαμβάνει μία μυθολογικὴ παράστασις, ἡ Ἄρτεμις ὀρθία πρὸ ἅρματος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβαίνει ὁ Ἀπόλλων καὶ αἱ δύο ὑπερβόρειαι παρθένοι.

Τὴν αὐτὴν μεταβατικὴν κατάστασιν ἐκπροσωποῦν καὶ τὰ λεγόμενα *πρωτοαττικὰ* ἀγγεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων διασημότερος εἶναι ἀμφορεὺς τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου μὲ παράστασιν τοῦ Ἡρακλέους φονεύοντος τὸν Κένταυρον *Νέσσον* (ὡς *«ἀμφορεὺς τοῦ Νέσσου»* γνωστός).

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἐπικρατεῖ νέος ῥυθμός, ὁ *μελανόμορφος*, ὅστις ἐκτείνεται βεβαίως εἰς ὅλα τὰ ἐργαστήρια, ἔχουν ὅμως ἀρχίσει πλέον αἱ Ἀθῆναι νὰ δίδουν τὰ καλύτερα εἴδη. Τὰ Ἀττικὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα ὑπερβαίνουν καὶ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς διακοσμήσεως καὶ ὡς τὴν ὡραιότητα τῶν σχημάτων τὰ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων, ἰδίως τοῦ Χαλκιδικοῦ, Κορινθιακοῦ καὶ Λακωνικοῦ. Ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἀττικῶν μελανομόρφων ἀγγείων σχετίζεται μὲ νέαν ζωὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς βάρος τοῦ Κορινθιακοῦ, τοῦ περιελθόντος εἰς παρακμὴν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος.

Ἡ τεχνικὴ τῶν μελανομόρφων ἀγγείων συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: μόλις παρέδιδεν ὁ ἀγγειοπλάστης τὸ ἀγγεῖον εἰς τὸν ἀναλαβόντα τὴν διακόσμησίν του, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐσχεδίαζε μὲ μαῦρον βερνίκι τὰς ἀνθρωπίνους μορφὰς καὶ τὰ κοσμήματα, ἐχάραττε τὰς λεπτομερείας τῶν πτυχῶν καὶ τέλος ἐστίλβωνε τὸ ἀγγεῖον. Τὰ γυμνὰ μέρη τῶν πτυχῶν ἐσχηματίζοντο λευκά, διὰ δὲ τὰς πτυχὰς τῶν ἐνδυμάτων, τὰς ταινίας τῶν πτυχῶν κ.λ.π. ἐγίνετο χρῆσις ἰώδους ἢ πορφυροῦ χρώματος. Ἡ ἀδιακόσμητος ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου εἶχε τὸ πορτοκαλλόχρουν χρῶμα τοῦ πηλοῦ, πρὸς τὴν θερμὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὁποίου πολὺ συνετέλει ἡ στίλβωσις τοῦ ἀγγείου.

Τὸ περιφημότερον μελανόμορφον ἀγγεῖον εἶναι τὸ λεγόμενον *«ἀγγεῖον τοῦ Φρανσουά»* τοῦ Μουσείου τῆς Φλωρεντίας, φέρον τὴν ἐπιγραφήν: «Κλιτίας μ' ἔγραφεν, Ἐργότιμος μ' ἐποίησεν». Ἡ διακόσμησις εἶναι κατὰ ζώνας, ὅπως εἰς τοὺς ἀνατολίζοντας ῥυθμούς. Παρίστανται εἰς τὰς δύο κεντρικὰς ζώνας οἱ γάμοι τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος καὶ ὁ φόνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου Τρωΐλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως.

Οἱ σπουδαιότατοι τῶν ἀγγειογράφων τοῦ μελανομόρφου ῥυθμοῦ εἶναι ὁ *Ἐξηκίας* καὶ ὁ *Ἄμασις*, θαυμάσιοι διακοσμηταὶ οἵτινες μὲ τὰς λεπτοτάτας ἐγχαράξεις ἐπάνω εἰς τὰς μαύρας σιλουέττας ἔδωσαν ἀμίμητα ἔργα.

Συμπόσιον. (Ἀγγειογραφία τοῦ Βρύγου.)

Digitized by Google

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος (530—520) ὁ μελανόμορφος ρυθμὸς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἀντίποδός του, τοῦ *ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ*, εἰσαχθέντος πιθανώτατα ἐκ Μ. Ἀσίας. Αἱ μορφαὶ δὲν εἶναι πλέον μαῦραι σιλουέτται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κοκκινωποῦ πηλοῦ χαράσσεται πρῶτον τὸ περίγραμμά των, τὸ δὲ μένον κενὸν μέρος τοῦ ἀγγείου γεμίζεται μὲ μαῦρον βερνίκι. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐνδυμάτων, ἀνατομίας κλπ. δὲν χαράσσονται πλέον ὅπως εἰς τὸν μελανόμορφον ρυθμόν, ἀλλὰ σχεδιάζονται.

Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς λέγονται «τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ» καὶ θεωροῦνται δικαίως τὰ ἀνώτερα δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς ἀγγειογραφίας. Οἱ ἀγγειογράφοι *Εὐφρόνιος, Εὐθυμίδης, Ἐπίκτητος, Δοῦρις, Μάκρων, Βρύγος* εἶναι διακοσμηταὶ παγκοσμίου σημασίας. Δὲν εἶναι δὲ ἄξια μελέτης τὰ προϊόντα των μόνον διὰ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ περιεχόμενόν των, τὰς παραστάσεις. Ὅλος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, παλαίστρα, γυμνάσια, γυναικωνίτης θάνατος, γάμος, συμπόσια, μυθολογία, θρησκευτικαὶ πομπαί, περικλείεται εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα, ἄνευ τῶν ὁποίων θὰ ἦτο ἀτελεστάτη ἡ γνῶσις τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Ὁ αὐστηρὸς ἐρυθρόμορφος ρυθμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 530—470, περιλαμβανόμενος εἰς τὴν ὥριμον ἀρχαϊκὴν ἐποχήν.

Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης.— Ἡ νεότης καὶ ἡ δροσερότης μιᾶς ζωῆς, ὅπως τὴν ἐδημιούργησεν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἰς χρόνους πλήρεις δράσεως καὶ ἐμπορικῆς ἀκμῆς, ἀλλὰ καὶ διαμορφώσεως, κατοπτρίζεται εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν τέχνην. Βεβαίως οἱ πρῶτοι καλλιτέχναι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ δώσουν ἔκφρασιν εἰς τὰ ἔργα των. Βαθμηδὸν ὅμως τὰ ἀγάλματα ζωογονοῦνται, λαμβάνουν ἔκφρασιν καὶ κίνησιν. Ἂν καὶ ἐμελέτησαν τὴν φύσιν οἱ ἀρχαϊκοὶ καλλιτέχναι, δὲν τὴν ἐμιμήθησαν, δὲν ἐξηρτήθησαν ἀπολύτως ἐξ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα των ἔχουν μεγάλην διακοσμητικὴν δύναμιν, φανερὰν κυρίως εἰς τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ ἀγγεῖα. Τὸ ἀνδρικὸν σῶμα ἦτο δι' αὐτοὺς ἀντικείμενον ἀκαταπαύστου θετικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ εἰς τοὺς κούρους φαίνεται ὅλη ἡ δύναμις τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τὸ τάλαντον τῶν γλυπτῶν. Εἰς τὸν γυναικεῖον τύπον, τὰς κόρας, εὑρίσκομεν τὸ ἰδανικὸν τῆς κοινωνίας ἥτις μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἰωνίας ἤρχισε νὰ ἀγαπᾷ τὸ ἐξεζητημένον καὶ φορτωμένον ἀπὸ κοσμήματα. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῶν Περσικῶν πολέμων ἡ στροφὴ πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐμφανίσεως καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς ἐκφράσεως φέρει πρὸς τὸ κλασσικὸν πνεῦμα, τὴν Φειδιακὴν τέχνην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lechat*, La sculpture attique avant Phidias.—*Τοῦ ἰδίου*, Au Musée de l' Acropole d' Athènes.— *Schrader* Auswahl Archaischer Marmorskulpturen im Acropolismuseum.—*Τοῦ ἰδίου*, Poroskulptur im Acropolismuseum.—*Perrot-Chipiez*, Histoire de l' art τόμοι VII–X (ἀρχιτεκτονική, γλυπτική, κεραμεική).— *Τσούντα*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.— *Picard*, Sculpture Antique τόμ. Α΄.— *Langlotz* Frühgriechsche Bildhauerschulen.

ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΟΥ

—**ἀρχαϊκὸς αἰὼν** ἢ **ἀρχαϊκὸν ἄθροισμα στρωμάτων** (Archaïkum) [Γεωλ.] 6λ. ἀζωϊκὸς αἰὼν καὶ αἰών. Γ. Κ. Γ.

ἀρχαιοβέλος (τό)· (Arhaeobelus) [Παλαιοζ.]. Γένος ἀπολιθωμένων ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κλεψυδροπιδῶν*. Συντρίμματα εὑρέθησαν εἰς τὰ περμικὰ στρώματα τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀρχαιογνωσία (ἡ)· ἡ γνῶσις τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ ἀρχαίου βίου.

ἀρχαιοδίφης (ὁ)· ὁ ἀναδιφῶν, ὁ ἐρευνῶν καὶ μελετῶν τὰ τῆς ἀρχαιότητος.

ἀρχαιοζωϊκὸς αἰὼν ἢ **ἀρχαιοζωϊκὸν ἄθροισμα στρωμάτων** (Archäozoikum)· 6λ. αἰὼν καὶ προτεροζωϊκὸς αἰών. Γ. Κ. Γ.

ἀρχαιόθεν· ἐπιρρ., ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀρχαιότητος.

ἀρχαιοκαλαμῖται (οἱ) (Archaeocalamites)/Παλαιοφ./. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἴς τινας κυλινδρικοὺς ἀπολιθωμένους κλάδους (6λ. ἀστεροκαλαμῖται). Δ. Ν. Π.

ἀρχαιοκάπηλος (ὁ, ἡ)· ὁ κάπηλος τῶν ἀρχαιοτήτων, ὁ παρὰ τοὺς νόμους ἐμπορευόμενος ἔργα ἀρχαίας τέχνης.—Ἀφηρ. οὐσιαστ. *ἀρχαιοκαπηλεία*, τὸ ἔργον τοῦ ἀρχαιοκαπήλου, ἡ παράνομος ἐμπορία ἀρχαιοτήτων.—Ἐπιθ., *ἀρχαιοκαπηλικός, —ή, —όν*, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀρχαιοκαπηλείαν.

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος ἡ Ἑλλὰς εἶχε νομοθετήσει μέτρα κατὰ τῶν ἀρχαιοκαπήλων καὶ πολὺ ἑπομένως πρὸ τοῦ νόμου τοῦ ὑπὸ τῆς *Ἀντιβασιλείας* θεσπισθέντος (10 Μαΐου 1834) ἐν Ναυπλίῳ. Τοιουτοτρόπως ἐν τῇ «Διατάξει Διοικήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας», τῇ ψηφισθείσῃ τὴν 1 Μαΐου 1827 ἔτους ἐν Τροιζῆνι παρὰ τῆς ἐκεῖ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, εὑρίσκομεν τὸ ἄρθρον ΦΠ', ἔχον οὕτω: «Ὁ Διοικητὴς χρεωστεῖ νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ πωλῶνται καὶ νὰ μὴ μεταφέρωνται ἐκτὸς τῆς Ἐπικρατείας αἱ ἀρχαιότητες».

Τέλος ἡ Ἐθνικὴ Δ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἐξέδωκεν ἐν Ἄργει τῇ 2 Αὐγούστου 1829 ἔτους τὸ ἑξῆς ψήφισμα:

Α΄) Τὰ ψηφισθέντα παρὰ τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσεως κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος ἐπικυροῦνται. Β΄) Δίδεται ἡ ἄδεια εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ συγχωρῇ τὴν ἐξαγωγὴν μόνον τῶν συντριμμάτων τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ ὅταν μόνον ζητῶνται ὡς συντελοῦντα εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας ἐπιστημονικοῦ τινος καταστήματος ὁποιασδήποτε κυβερνήσεως κλπ.

Ὁ Γάλλος φιλόσοφος Cousin ἔγραφε περὶ τῶν νόμων τούτων ὅτι «ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος, καὶ πάντες οἱ φίλοι τῶν τεχνῶν ἐπευφήμησαν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης». Ν. Δ. ΛΕΒΙΔΗΣ

ἀρχαιοκίδαρις (ἡ) (Archaeocidaris) [Παλαιοζ.]. Γένος ἀπολιθωμένων ἐχίνων τῆς οἰκογενείας τῶν *περισχεχινιδῶν*. Τὰ ζῷα τοῦ γένους τούτου διακρίνονται ἰδίως ἐκ τῆς περιβαλλούσης τὸ σῶμά των κόγχης, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν σειρῶν πλακῶν ἑξαγωνικοῦ σχήματος μὲ χονδρὴν κωνικὴν ἀπόφυσιν διάτρητον κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς. Αἱ πλάκες αἱ καλύπτουσαι τὸ ζῷον εἶναι ὀδοντωταὶ κατὰ τὰ ἄκρα των καὶ φέρουσι σπειροειδεῖς ἀκάνθας. Γνωστὰ εἶναι πλεῖστα εἴδη εὑρεθέντα εἰς τὰ ἀσβεστολιθικὰ στρώματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κυριώτερα ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἀπολιθωμένων εἰδῶν, εἶναι τά: *Εὐκίδαρις* (Eucidaris) φέρουσα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους καὶ εὑρεθεῖσα εἰς τὰς δεβονιακὰς διαστρώσεις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰ ἀσβεστοανθρακοφόρα τῆς Εὐρώπης. *Λεπιδοκίδαρις* (Lepidocidaris) διακρινομένη ἐκ τῶν λίαν ἀνεπτυγμένων μεσαίων πλακῶν τοῦ σώματος της, αἵτινες ἔχουσι σχῆμα ἑξαγωνικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πλαγίως τοῦ σώματος εὑρισκομένας πλάκας, αἵτινες εἶναι πενταγωνικαὶ καὶ σχηματίζουσιν 8—9 παραλλήλους σειράς. Εὑρέθησαν εἰς τὰ ἀσβεστοανθρακοφόρα στρώματα τοῦ Jowa. *Λεπιδεχῖνος* (Lepidechinus). Τὸ σῶμά του καλύπτεται ὑπὸ 9—11 σειρῶν κεκολοβωμένων κατὰ τὰ ἄκρα των πλακῶν. Ἀνευρέθησαν εἰς τὰς δεβονιακὰς καὶ ἀνθρακοφόρους διαστρώσεις τοῦ Jowa. *Ἀναυλοκίδαρις* (Anaulocidaris). Διακρίνεται ἐκ τῶν μεμονωμένων, κυρτῶν καὶ ἑξαγωνικοῦ σχήματος πλακῶν, αἵτινες καλύπτουσι τὸ σῶμα της. Εὑρέθη εἰς τὰ ἀνώτερα τριασικὰ στρώματα τοῦ Τυρόλου. Δ. Ν. Π.

ἀρχαιολεπὰς (ἡ) (Archaeolepas) [Παλαιοζ.] Γένος ἀπολιθωμένων μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *λεπαδιδῶν*. Ἄφθονα ἀπολιθώματα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν εἰς κρητιδικὰ καὶ σιλουριακὰ στρώματα. Δ. Ν. Π.

ἀρχαιολογία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη μὲ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα Τὴν λέξιν μεταχειρίζονται ἤδη οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν σημασίαν, περιλαμβάνοντες εἰς αὐτὴν γενικώτερον πᾶσαν περὶ τῆς ἀρχαιότητος γνῶσιν, κατὰ δὲ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐννοοῦντες τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν. Μόνον κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εὑρίσκομεν αὐτὴν μὲ τὴν νεωτέραν της σημασίαν, δηλαδὴ ὑπὸ τὴν στενοτέραν της ἔννοιαν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἐξέτασιν μόνον τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα μᾶς κατέλιπεν ἡ ἀρχαιότης. Μνημεῖα δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κατεσκεύασεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὰ ὡρισμένην μορφὴν ὁρμώμενος ἐκ τῆς φύσεως πρὸς τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἀνάγκας, ἠθικὰς καὶ πνευματικάς. Τὴν δὲ φύσιν μετεχειρίσθη ὁ ἄνθρωπος εἴτε ἀναπαριστῶν ἀναλόγως τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἑκάστοτε ἔχει περὶ αὐτῆς προεκτείνων τὰς φυσικὰς μορφάς, αἱ ὁποῖαι τοῦ χρησιμεύουν ὡς ἀφορμὴ εἰς δημιουργίαν τῶν τεχνητῶν, καὶ τροποποιῶν ἢ ἀντιγράφων αὐτὰς ἐν φυσικῷ ἢ εἰκονικῷ χώρῳ, εἴτε λαμβάνων ἐκ τῆς φύσεως στοιχεῖα καὶ δημιουργῶν δι' αὐτῶν ἴδια ἔργα ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ὡς πρὸς τὴν μορφὴν ἀπ' ἐκείνην. Οὕτω εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δημιουργεῖ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει ὁ ὅρος *εἰκαστικαὶ τέχναι*, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς πρακτικὰς καὶ *διακοσμητικὰς τέχνας* καὶ τὴν *ἀρχιτεκτονικήν*. Ἐν ἀρχῇ ἄλλως πᾶσαι αἱ τέχναι ὑπηρετοῦν πρακτικοὺς σκοποὺς καὶ ὁ τεχνίτης ὁ κατασκευάζων τὸ ταπεινὸν ἀγγεῖον ἐργάζεται μὲ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ θεωρεῖται ἄξιος καὶ ἱκανὸς ὅσον καὶ ὁ γλύπτης ἀγαλμάτων θεῶν. Διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν λοιπὸν πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς ὡς ὀργάνου τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης του.

Ἀλλ' εἰς τὸν ἀνωτέρω ὁρισμὸν τῆς ἀρχαιολογίας μένει ἀκαθόριστος ὁ ὅρος *ἀρχαιότης*, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ διαγράψωμεν ἀκριβῶς τὰ τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια διὰ νὰ εἶναι σαφής.

Οἱ πρῶτοι μεταχειρισθέντες τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχον ὑπ' ὄψιν, ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν, μόνον τοὺς Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν ἠσχολήθησαν μέχρι τινὸς καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι. Ἀλλὰ βαθμηδὸν διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπεξετάθη τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρχαιολόγων καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῶν κλασσικῶν χωρῶν, ὄχι μόνον διὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς καὶ διὰ τὴν ἐξάρτησιν ἢ ἐξάπλωσιν τοῦ πολιτισμοῦ των εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μελέτην αὐτοῦ τούτου τοῦ πολιτισμοῦ τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Καὶ θεωρητικῶς μὲν ἀντικείμενον τῆς ἀρχαιολογίας εἶναι πᾶσαι αἱ χῶραι, τῶν ὁποίων μνημεῖα διεσώθησαν ἢ δύνανται νὰ ἀποκαλυφθῶσι, οὕτω δὲ καὶ διεμορφώθησαν βαθμηδὸν εἰδικοὶ κλάδοι σχετικοί, ὅπως ἡ *αἰγυπτιακή*, ἡ *μεσοποταμιακή*, ἡ *ἰνδική*, ἡ *σινική*, ἡ *ἀμερικανικὴ* κλπ. ἀρχαιολογία, πρακτικῶς ὅμως αὕτη περιωρίσθη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐλθόντων εἰς σχέσιν ἢ αὐτοτελῶν περὶ τὴν Μεσόγειον λαῶν, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῶν μνημείων αὐτῶν.

Χρονικῶς πάλιν ἐπεξετάθησαν τὰ ὅρια τῆς ἀρχαιολογίας πρὸς τὰ ἄνω μὲν μέχρι τῶν πρώτων ἰχνῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς χώρας ταύτας καὶ ἀπετελέσθη οὕτω ἡ *προϊστορικὴ ἀρχαιολογία*, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ γραπτὰ μνημεῖα μᾶς βοηθοῦν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας πλέον. Πρὸς τὰ κάτω δὲ σταματᾷ συνήθως ἡ περιοχὴ τῆς καθ' αὐτὸ ἀρχαιολογίας εἰς τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε ἀρχίζει πλέον ἡ ἰδιαιτέρα διαμόρφωσις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ λαμβάνουν νέαν μορφὴν καὶ αἱ τελευταῖαι ἐκφάνσεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ *βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας* καὶ ὁμοίων κλάδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας. Ὁ ἀρχαιολόγος μάλιστα W. Déonna θέλει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχαιολογίαν μέχρι σήμερον καὶ νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῇ ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης (γενικώτερον λαμβανομένης καὶ ὄχι μόνον τῶν καλῶν τεχνῶν) ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου μέχρι σήμερον (*W. Déonna*, L'Archéologie, 1922). Οὐδὲν βεβαίως ἐμποδίζει εἰς τὴν τοιαύτην διεύρυνσιν τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν ὁρίων τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ διὰ πρακτικοὺς λόγους καὶ διὰ τὴν εἰδικὴν δι' αὐτὴν ἀπαιτουμένην καὶ διαμορφωθεῖσαν μέθοδον ἐργασίας ἡ ἔρευνα περιορίζεται εἰς τὸν μνημονευθέντα κύκλον.

Ἡ μελέτη, ὅσον καὶ συνοπτική, τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιολογίας δύναται νὰ μᾶς δείξῃ ὄχι μόνον τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἔκαμεν αὕτη εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς βοηθήσῃ μεγάλως εἰς τὴν διευκρίνισιν τῆς ἐννοίας ἐν τῇ ἐξελίξει της καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει σήμερον, ὅτε ἀνυψώθη εἰς ἀληθῆ ἐπιστήμην. Διὰ τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διεξέλθωμεν συντόμως τὰ κύρια σημεῖα τῆς προόδου τῆς ἀρχαιολογίας.

Ἱστορία τῆς ἀρχαιολογίας.— Ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἤρχισεν ἡ μελέτη τῶν μνημείων, κυρίως ὅμως κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον, ὅτε διὰ τῶν σοφῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ κριτικὴ ἔρευνα ἀπετέλεσε τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς πνευματικῆς δράσεως. Μονογραφίαι ἀναφερόμεναι εἰς ποικίλα θέματα τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει καὶ περιγραφαὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν καλλιτεχνῶν συγγράφονται διάφοροι.

Ὁ ἔγγονος καὶ μαθητὴς τοῦ Λυσίππου *Ξενοκράτης* γράφει περὶ καλλιτεχνῶν· ὁ ἐκ Καρύστου *Ἀντίγονος* ἀσχολεῖται μὲ τὰς διαφόρους καλλιτεχνικὰς σχολάς, τὰς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ διακρίνῃ ἀπονέμων εἰς ἑκάστην ἔργα· *Δοῦρις ὁ Σάμιος* συγγράφει περὶ ζωγράφων καὶ ὁ *Πολέμων* περιγράφει διάφορα μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Οὐχὶ ὀλίγα θὰ παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ βραδύτερον καὶ ὁ περίφημος περιηγητὴς *Παυσανίας* (2ον αἰῶνα μ. Χ.), τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον μᾶς εἶναι πολυτιμότατον βοήθημα σήμερον. Ὁ *Βιτρούβιος* συνθέτει τὸ γνωστόν του ἔργον περὶ ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ πλείστας πληροφορίας μᾶς παρέχει περὶ τῆς ἀρχαίας τέχνης ὁ *Πλίνιος*. Συλλογαὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων καταρτίζονται καὶ εἰς ἐπαύλεις τῶν Ρωμαίων γίνονται μουσεῖα καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν.

Ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον περὶ τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐξεγείρεται πάλιν πράγματι μόνον ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁπότε ἀρχίζει ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν μνημείων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀνὰ τὴν Μεσόγειον. Πρῶτος ὁ *Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος* ἀπὸ τοῦ 1424 εἰς ἐπανειλημμένα ταξίδια ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα συλλέγει ἄφθονον ὑλικὸν ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων μνημείων, ἐνῷ καλλιτέχναι, φιλόλογοι, ἡγεμόνες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν συλλογήν, ἀνεύρεσιν καὶ μελέτην τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ διὰ τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἀπὸ τοῦ *Ραφαὴλ* μέχρι τοῦ ἀρχαιολόγου *Ἀνδρέου Φουλβίου Σαβίνου*, τῶν παπῶν καὶ τοῦ *Φουλβίου Οὐρσίνου*.

Δὲν ἐσταμάτησε βέβαια ἡ μελέτη καὶ ἡ προσκόμισις ὑλικοῦ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἂν καὶ οὐχὶ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς δη-

Digitized by Google

μιουργικῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως, ἥτις ἄλλως εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην εὕρισκε τὰ ἰδανικά της. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεφάνησαν ἄνδρες εὐρείας μορφώσεως καὶ ζήλου πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὸν ἐκ Προβηγκίας *Κλαύδιον Peiresc* (1580—1637) εὐρυτάτων ἀρχαιολογικῶν γνώσεων, τὸν ἐκ Λυὼν *Ἰάκωβον Spon* (1647—1685), τοῦ ὁποίου τὰ ταξίδια εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Wheler μᾶς παρέσχον πολυτιμοτάτας καὶ ἀκριβεῖς ἀρχαιολογικὰς παρατηρήσεις, τὸν *Βενεδικτῖνον Montfaucon* (1655—1714) μὲ τὸ δεκάτομον ἔργον του περὶ τῆς ἀρχαιότητος, τὸν κόμητα *Caylus*, τὸν *Diderot*, τὸν γλύπτην *Falconet*, ὅστις ἂν καὶ θαυμαστὴς τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐπολέμησε ζωηρότατα τὸν κλασσικισμὸν χάριν τῆς συγχρόνου ζωντανῆς τέχνης, τὸν Γερμανὸν *Lippert* καὶ τὸν ζωγράφον *Meugs*, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο τελευταῖοι ἐγένοντο πρόδρομοι τοῦ μεγάλου *Βίγκελμαν*. Πάντες οὗτοι, συλλέγοντες ἄφθονον ὑλικὸν καὶ μᾶλλον ἐκ τῆς φιλολογίας ὁρμώμενοι καὶ εἰς αὐτὴν στηριζόμενος, ἐπροσπάθουν νὰ γνωρίσουν τὴν ἀρχαίαν τέχνην, τῆς ὁποίας ὅμως ὄχι μόνον τὴν ἐξέλιξιν δὲν ἠδύναντο νὰ συλλάβουν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐν μέρει ὀρθῶς νὰ ἀντιληφθοῦν, προπαρεσκεύαζον ὅμως τὸν δρόμον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἐξωτερικὰ γεγονότα συνετέλεσαν εἰς αὐτόν. Αἱ γενόμεναι τυχαῖαι ἀνακαλύψεις τοῦ Ἡρακλείου (1711 καὶ 1738) καὶ τῆς Πομπηΐας (1748) ἔχυσαν ἀφθονώτερον φῶς εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα μὲ μεγαλοφυῆ διαίσθησιν διεῖδε καὶ συναπήρτισεν ὁ *Βίγκελμαν* εἰς τὸ κύριον ἔργον, ἂν καὶ πεπαλαιωμένον σήμερον, τὴν «Ἱστορίαν τῆς Τέχνης» (1764). Εἰς αὐτὸ πρῶτος ἀνεγνώρισε καὶ μὲ σαφήνειαν διετύπωσε τὰς κεφαλαιώδεις γραμμὰς τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς μάλιστα τέχνης, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν ζωὴν διὰ μέσου τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν ἀντιγράφων. Παραλλήλως πρὸς τὸν μέγαν ἐρευνητὴν ἕδρα ὁ διδάσκαλος *Heyne*, ὁ πρῶτος μεταχειρισθεὶς καὶ τὸν ὅρον *ἀρχαιολογία*.

Συγχρόνως ἔθεσε τὰς βάσεις εὐσυνειδήτου καὶ ἐξηκριβωμένης περιγραφῆς τῶν ἀρχαίων μνημείων ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐργαζομένη ἀγγλικὴ Society of Dilettanti μὲ τὰ θαυμάσια ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματά της περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν τοῦ *Stuart* καὶ *Revett*, τῆς Ἰωνίας βραδύτερον κτλ. Μεγίστης δὲ σημασίας διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ἦτο ἡ εἰς Αἴγυπτον Ναπολεόντειος ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἐμελετήθη ὑπὸ ἐπιτελείου εἰδικῶν ἡ χώρα εἰς τοὺς ἐκτάκτως εἰκονογραφημένους μεγάλους τόμους. Ἐπίσης πλουσίαν τροφὴν παρέσχε καὶ ἡ συγκέντρωσις διὰ τοῦ Ναπολέοντος πλουσίων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν ἐν Παρισίοις καὶ ἡ εἰς Λονδῖνον μεταφορὰ τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τοῦ Ἐλγίνου. Ἐν Γαλλίᾳ τότε ὁ *Millin* διὰ τῆς πολυμεροῦς του δραστηριότητος δημοσιεύων καὶ μελετῶν ποικίλα ἀρχαῖα καὶ ὁ *Quatremère de Quincy* κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ὑλικὸν καὶ βαθυτέραν κατανόησιν τῆς τέχνης προσέφεραν, ἐνῷ ὁ *Champollion* ἀνεγίνωσκε τῷ 1824 τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ διήνοιγε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Ἐν Ἀγγλίᾳ πάλιν ὁ *Ληκ* διὰ τῶν ταξιδίων του ἐθεμελίωνε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀρχαιολογικὴν τοπογραφίαν (1777—1860), ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι ἀπεκαλύπτοντο τὰ γλυπτὰ τῆς Αἰγίνης, ὁ ναὸς τῆς Φιγαλείας μετὰ τῶν ἀναγλύφων του καὶ μετ' ὀλίγον ἐγίνετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀνασκαφῆς τῆς Ὀλυμπίας.

Τότε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δὴ ἐν Ρώμῃ ἤρχισαν δραστηριώτεραι αἱ ἀρχαιολογικαὶ μελέται, ὅπου μετὰ τὸν περίφημον *Visconti* μὲ τὰς μεγάλας δημοσιεύσεις του, ὁ Ἰταλοδανὸς *Zoëga* (1755—1809) ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ Βίγκελμαν ἐπεκτείνων καὶ ὑπερβαίνων αὐτό. Μεγίστην ὅμως ὤθησιν ἔλαβεν ἡ ἀρχαιολογία διὰ τοῦ ἱδρυθέντος τότε ἐν Ρώμῃ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ὑπὸ Γερμανῶν ἐπιστημόνων (1829), τῶν ὁποίων τὸ κέντρον ἀπετέλει ὁ *Gerhard*. Συγχρόνως ὁ *K. O. Müller* μὲ ζῆλον ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην πλείστων προβλημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐξονυχίζων τὰ πάντα, μάλιστα ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ πεδίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀναγόμενος εἰς συνολικὰς ἀπόψεις καὶ ἔθεσεν οὕτω στερεὰς τὰς βάσεις τῆς ἐπιστήμης. Τοῦτον ἠκολούθησε μὲ περισσότερον αἴσθημα προικισμένος ὁ *Welcker* καὶ ὁ πολυμερὴς μέν, ἀλλὰ νηφάλιος καὶ σαφὴς *O. Jahn*.

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀνεδείχθησαν δραστήριοι ἀρχαιολόγοι, ὁ *Lenormant*, ὁ δοὺξ τοῦ *Luynes*, ὁ *Blacas*, ὁ *Raoul Rochette*, ὁ *Clarac*, οἱ ὁποῖοι τὸ μὲν ὡς συλλογεῖς, τὸ δὲ ὡς μελετηταὶ ἀκούραστοι ἐβοήθησαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀρχαιολογίας. Ἀλλ' ἐν Γερμανίᾳ ἰδίᾳ ἐνεβάθυναν εἰς τὰ προβλήματα αὐτῆς καὶ συνετέλεσαν ὥστε νὰ καθορισθοῦν τὰ ὅρια καὶ ἡ ἔννοιά της. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν πόσον σαφῶς καὶ ὀρθῶς ὥρισε περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος τὴν ἀρχαιολογίαν ὁ *L. Preller*. Οὗτος ὑπῆγεν ὑπὸ τὸν γενικώτερον ὅρον τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιότητος (Altertumswissenschaft) ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν τεχνικὴν φιλολογίαν, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον εἶναι ἡ κλασσικὴ λογοτεχνία, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν τεχνικὴν ἀρχαιολογίαν, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον ἔθετε τὸ σύνολον τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ μνημεῖα δὲ ταῦτα περιλαμβάνονται καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ οὐχὶ ὡς πρὸς τὸ φιλολογικόν των περιεχόμενον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικήν των μορφήν, τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων κτλ.

Ἡ μελέτη ὅμως τῶν μνημείων ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ γίνεται ὑπὸ τὴν προστασίαν οὕτως εἰπεῖν τῆς φιλολογίας, ἥτις ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς ἑρμηνείας των. Καὶ αὐτὸ τὸ μέγα καὶ μνημειῶδες ἔργον τοῦ *H. Brunn*, ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, ἦτο κυρίως φιλολογικο-ἱστορικόν. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς δεινὸς φιλόλογος ἦτο καὶ λεπτότατος τεχνοκρίτης καὶ πρῶτος συνεκέντρωσε τὴν παρατήρησιν ἐπ' αὐτῶν τῶν μνημείων, ἀναγαγὼν τὴν σύγκρισιν καὶ μελέτην τῆς τέχνης καὶ τοῦ ρυθμοῦ των εἰς κυριώτατον μέσον ἐπεξεργασίας τῶν μνημείων. Δι' αὐτοῦ ἤρχισαν τώρα νὰ ἐξετάζωνται ταῦτα καθ' ἑαυτὰ ὡς μορφολογικὰ φαινόμενα, νὰ μελετῶνται αἱ συνθῆκαι τῆς γενέσεώς των, ἡ τεχνική των ἐκτέλεσις, ἡ μορφή των, ἡ καλλιτεχνική των ἔκφρασις. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν παραμελοῦνται καὶ αἱ φιλολογικαὶ μαρτυρίαι, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀφήσωμεν νὰ ὁμιλήσῃ τὴν ἀψευδῆ του γλῶσσαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἠνοίχθη τὸ πεδίον τῆς ἀπροσκόπτου ἐρεύνης αὐτῆς καὶ ἤρχισεν ἡ διερεύνησις τῶν μεσοποταμιακῶν καὶ αἰγυπτιακῶν μνημείων διὰ σπουδαίων ἀποστολῶν. Ἡ δὲ μελέτη αὕτη εὐωδώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη διὰ τῆς ἱδρύσεως ἐπιστημονικῶν σωματείων, τῶν Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῶν Ἀκαδημιῶν καὶ Ἀρχαιολογικῶν Ἑταιρειῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου διὰ τῶν συζητήσεων καὶ τῆς μορφώσεως ἐπιστημόνων ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἐβελτιώθησαν τὰ μέσα καὶ αἱ μέθοδοι. Καὶ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς «Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» (1837) ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὴν περισυλλογήν, διάσωσιν καὶ μελέτην τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐπιστημονικώτερον ὠργανωμένα τώρα ταξίδια καὶ ἀνασκαφαὶ ὡς τοῦ *Ross* (τοῦ πρώτου καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ) καὶ τῆς Expédition de Morée ἐν Ἑλλάδι, τοῦ *Texier* ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὅπου ὁ *Rawlinson* ἀνεκάλυψε (1851) τὴν ἐπὶ βράχου ἐπιγραφὴν τοῦ Behistun καὶ ἀνέγνωσε δι' αὐτῆς τὴν σφηνοειδῆ γραφήν, ἡ μεγάλη Γερμανικὴ ἀποστολὴ εἰς Αἴγυπτον τοῦ *Lepsius* καὶ μετὰ ταῦτα τῶν Γάλλων (*Mariette*) συνεισέφερον νέον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἔτι περισσότερον ἐπληθύνθη διὰ τῶν ἀρξαμένων πλέον συστηματικωτέρων ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Τώρα καὶ νέα προβλήματα προέκυψαν καὶ νέοι πολιτισμοὶ ἦλθον εἰς φῶς. Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ *Schliemann* ἐν Τροίᾳ, Τίρυνθι καὶ Μυκήναις (1871—1890) κατέπληξαν τὸν κόσμον, ἡ δὲ ἀποκάλυψις τῆς Ὀλυμπίας (1875—1881) καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐρεύνης ἐτελειοποίησε καὶ ὑπὸ νέον φῶς παρουσίασε τὰ μνημεῖα. Καθόσον ἐνῷ πρότερον ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἀρχαιοτήτων ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεμονωμένη, τώρα ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασκαφὴ ὁλοκλήρου συμπλέγματος μνημείων διαφόρων χρόνων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. Ἐδῶ ἔπρεπε νὰ ἀνευρεθοῦν ὄχι μόνον τὰ ἐκ τοῦ Παυσανίου γνωστὰ κτίρια τοῦ τεμένους, ἀλλὰ νὰ καθορισθῇ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἐξέλιξις, νὰ μελετηθοῦν ἐπακριβῶς τὰ ποικίλα εὑρήματα καὶ οὕτω ν' ἀνασταθῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς φαντασίας ἡμῶν ἡ εἰκὼν ἑνὸς ἀρχαίου ἱεροῦ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῇ ἱστορικῇ ζωῇ.

Τότε ἤρχισαν (1877—1894) καὶ αἱ μεγάλαι ἀνασκαφαὶ τῆς Δήλου ὑπὸ τῶν Γάλλων, αἱ ὁποῖαι ἐπαναληφθεῖσαι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος ἀπεκάλυψαν τὴν νέαν ταύτην Πομπηΐαν τῆς Ἑλλάδος, ἔγινεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Δωδώνης ὑπὸ τοῦ *Καραπάνου*, μετ' ὀλίγον ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Περγάμου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ αἱ ἀποτελεσματικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν Ἐπιδαύρῳ, Ἐλευσῖνι, Ἀκροπόλει. Τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος ἔγιναν αἱ ἀποκαλύψεις σπουδαίων ἀρχαίων πόλεων, ὡς τῆς Μαγνησίας ἐπὶ Μαιάνδρῳ, τῆς Ἐφέσου, τῆς Πριήνης, τῆς Μιλήτου ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ τῶν Δελφῶν, τῆς Θήρας, τῶν Κυκλάδων, τῆς Κορίνθου, ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ εἰκοστὸς αἰὼν ἐπεφύλασσεν ἀκόμη μεγαλυτέρας ἐκπλήξεις διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κρήτης, τοῦ ἀρχαιοτάτου νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐν γένει τοῦ ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἰδιοφανοῦς προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἐπικληθέντος *ἑλλαδικοῦ*, παραλλήλου ἀλλὰ συγγενοῦς πρὸς τὸν *κρητικόν*. Πρὸς τούτοις εἰσέδυσεν εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην τῆς πολεμικῆς Σπάρτης, τῆς Σάμου κτλ., ἐνῷ ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ ἔρευναι εἰς διάφορα μέρη τῆς δυτικῆς Ἀσίας, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας καὶ εἰς τὰ ΝΑ αὐτῆς ἀνεγνωρίσθησαν τὰ λείψανα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ μυστηριώδους λαοῦ τῶν Χετταίων. Τέλος ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μακεδονίας, τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας ἀναμένει τὴν σκαπάνην διὰ νὰ διευκρινίσῃ τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν της.

Πρὸς τούτοις οἱ ἱδρυθέντες διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἀρχαίων τόπων ἐπιστημονικοὶ ὀργανισμοὶ ἔδειξαν μεγίστην δρᾶσιν ὄχι μόνον διὰ τῶν ἀνασκαφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ περιοδικῶν δημοσιευμάτων, διὰ τῆς συνολικῆς δημοσιεύσεως τῶν ποικίλων μνημείων καὶ κατὰ ἑνιαίας σειρὰς (corpus τῶν ἐπιγραφῶν, τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, αἱ σαρκοφάγοι, corpus τῶν ἀγγείων) καὶ κατὰ συγκεντρωτικὰς τοπικὰς ἑνότητας (Ὀλυμπία, Θήρα, Πέργαμον, Τροία, Πριήνη, Ἐπίδαυρος κτλ.), διὰ τῆς ἀναστηλώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν μνημείων, διὰ τῆς κατατάξεως καὶ μουσειακῆς ἐπιδείξεως καὶ διὰ τῆς συγκλήσεως διεθνῶν συνεδρίων.

Πάντα ταῦτα ἐστερέωσαν τὴν βαθυτέραν καὶ εὐρυτέραν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν, ὥστε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ν' ἀρχίσουν καὶ προσπάθειαι συστηματικωτέρας ἐξετάσεως τοῦ ὑλικοῦ καὶ μάλιστα τῆς τέχνης, ὥστε νὰ καθορισθοῦν αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τῆς μορφολογικῆς της ἐξελίξεως καὶ γενικώτερον νὰ ἐπιχειρηθῇ μία ἀνωτέρα σύνθεσις τοῦ ἐκ τῶν μνημείων ἐκπηγάζοντος πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει καὶ ἐν τῇ συναρτήσει αὐτοῦ πρὸς τὸν ὅλον πνευματικὸν καὶ ὑλικὸν βίον τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ καλυτέρα δὲ γνῶσις τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τῶν κλασσικῶν λαῶν, ὡς καὶ τῶν γειτόνων αὐτῶν ἔδωκε τὴν ὤθησιν εἰς συγκρίσεις καὶ παραλλήλους ἐξετάσεις αὐτῶν, ὥστε ὄχι μόνον καθ' ἑαυτὰς νὰ διαφωτισθοῦν αἱ λεπτομέρειαι τοῦ βίου ἑκάστου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ διευκρινηθοῦν αἱ ποικίλαι σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξηγοῦν πλείστας μορφὰς τῆς ἐμφανίσεώς των. Οὕτω ηὐρύνθη ἔτι μᾶλλον ὁ κύκλος τῆς ἀρχαιολογίας, αἱ ἔρευναι συνεχίσθησαν στενώτερον καὶ ἀνεγνωρίσθη ὅτι παρὰ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰδικεύσεως ἑκάστου κλάδου ὁ ἀρχαιολόγος δὲν πρέπει νὰ χάνῃ τὴν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς παραπλεύρως αὐτοῦ δρῶντας καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν διὰ τὴν ἀρτιωτέραν κατανόησιν τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἀναπτυχθέντων πολιτισμῶν.

Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προέβη ἡ σύνθεσις. Διὰ τῆς παρεξετάσεως τῶν καλλιτεχνικῶν φαινομένων διαφόρων λαῶν, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ γίνουν ἀντικείμενον τῆς ἀρχαιολογίας, ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγῃ αὕτη πορίσματα περὶ τῆς παραπλησίας ἐξελίξεως αὐτῶν κατὰ ὡρισμένους κανόνας ἢ κύκλους, οἱ ὁποῖοι ἐπαναλαμβάνονται κατὰ περιόδους ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ ἀποτελοῦν οἱονεὶ τὸν θεμελιώδη σκελετόν, περὶ τὸν ὁποῖον ὑφαίνονται μὲ παραλλαγὰς ὅλαι αἱ τέχναι.

Σκοπός.—Ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τῆς ἀρχαιολογίας κατανοοῦμεν καὶ τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει αὕτη καὶ τῶν ὁποίων τὴν τελευταίαν σύνθεσιν ἐδώσαμεν εἰς τὰς ἀμέσως προηγουμένας γραμμάς. Ἐδῶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διαγράψωμεν τοὺς ἀμεσωτέρους σκοπούς.

Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως σκοπὸν ἡ προσκόμισις καὶ συσσώρευσις ὁσημέραι νέου ὑλικοῦ, οὐδὲ ἡ κατατριβὴ εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφήν, κατάταξιν καὶ ἐξονυχιστικὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ πραγματικοῦ περιεχομένου του, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ βαθυτέρα ἐπεξεργασία αὐτοῦ ὑπὸ πάσας τὰς ἀπόψεις. Καὶ ἐν πρώτοις ἐπειδὴ ἡ ἀρχαιολογία ἀσχολεῖται μὲ τὰ μορφὴν ἔχοντα μνημεῖα, ὁ κυριώτερος σκοπός της εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς μορφῆς ταύτης. Ἡ δὲ μορφή, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευαζόμενα ἀντικείμενα, εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ψυχικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν καλλιτεχνικήν. Ἡ ἐξέτασις λοιπὸν τῆς τέχνης εἶναι ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς ἀρχαιολογίας. Ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ δημιουργοῦντος ἀνθρώπου, τοῦ καλλιτέχνου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῶν τῶν ἔργων. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἔχομεν νὰ εὕρωμεν τοὺς καλλιτέχνας, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, διότι εἰς μὲν τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ὅπως καὶ εἰς τὴν τέχνην τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ὄχι μόνον δὲν ἀναφέρονται ὀνόματα καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσωπα, εἰς δὲ τὴν Αἴγυπτον συναντῶνται μὲν πέντε ἢ ἓξ ὀνόματα, ἀλλ' οὔτε ἡ καλλιτεχνική των ἐξέλιξις δύναται νὰ παρακολουθηθῇ, οὔτε ἡ καλλιτεχνική των ἀτομικότης νὰ καθορισθῇ. Μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην τὸ καλλιτέχνημα εἶναι ἔργον μιᾶς προσωπικότητος, καὶ τοῦτο βεβαίως εἰς προχωρημένας περιόδους αὐτῆς, τὴν προσωπικότητα δὲ ταύτην προσπαθοῦμεν νὰ ὁρίσωμεν τὸ μὲν ἐξ ἀρχαίων πληροφοριῶν, ὅπερ κατώρθωσεν ὁ μεγαλοφυὴς *H. Brunn* συλλέξας αὐτὰς καὶ δώσας ζωὴν εἰς τὰς ξηρὰς ἀπαριθμήσεις ὀνομάτων, τὸ δὲ ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν τῶν ἔργων. Ἀλλ' ἡ μελέτη αὕτη σκοπὸν ἔχει μάλιστα νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ συλλάβωμεν αὐτὸ τὸ καλλιτεχνικὸν πρόβλημα, δηλ. νὰ κατανοήσωμεν τὸ τρόπον τοῦ βλέπειν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κύριος παράγων τῆς μορφικῆς ἐμφανίσεως τῶν ἔργων καὶ ὁ ἀποτελῶν τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ἑκάστης ἐποχῆς, τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ, νὰ ἐξετάσωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ συγκρίσεως τὰς ἀντικειμενικὰς συνθήκας τῆς καλλιτεχνικῆς των ὑποστάσεως. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν τῶν καλλιτεχνικῶν τρόπων θὰ κα-

Digitized by Google

θορίσωμεν τὰς περιόδους, θὰ διακρίνωμεν τὰς σχολὰς καὶ θὰ εἰκάσωμεν τὰς προσωπικὰς ἀτομικότητας. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰ ὑψηλότερα καλλιτεχνήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κοινῆς χρήσεως ἀντικείμενα, ὅπου αὐτὸ τὸ ὑλικὸν καὶ ἡ χρῆσις ὁρίζουν τὴν μορφήν, ὀφείλομεν νὰ μελετήσωμεν τὰς διαφόρους ἀλληλοεπιδράσεις καὶ μεταβολάς.

Ἐκτὸς τῆς μορφῆς ὅμως, τὰ μνημεῖα ἔχουν καὶ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον πρέπει ἡ ἀρχαιολογία νὰ ἐρευνήσῃ. Ἓν ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον δὲν εἶναι μόνον ἔργον τέχνης, τοῦ ὁποίου θὰ ἐξετάσωμεν τὸ σχῆμα, τὸν ρυθμόν, τὰς πλαστικὰς ἀξίας, τὰ παραστατικὰ καὶ ἐκφραστικὰ μέσα, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύει πρὸς ἔκφρασιν θρησκευτικῆς τινος ἰδέας, τὴν ὁποίαν ἐνσαρκώνουν καὶ αὐτὸ τὸ ἀνάγλυφον ὡς μνημεῖον καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ εἰκονιζόμεναι παραστάσεις. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν τελείως τὸ μνημεῖον τοῦτο, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν σημασίαν τῆς παραστάσεως, τὴν πραγματικήν της ἔννοιαν. Οὕτω τὸ περιεχόμενον τοῦ μνημείου δύναται νὰ ἀναφέρεται εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, θρησκείαν, μυθολογίαν, δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον καὶ ἀποτελεῖ ἓν δεῖγμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα δι' αὐτῶν νὰ ἀναπαραστήσωμεν.

Ἐντεῦθεν φανερὰ εἶναι ἡ σχέσις τῆς ἀρχαιολογίας πρὸς ἄλλας συγγενεῖς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας παρέχει καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας λαμβάνει βοήθειαν. Ἐν πρώτοις ἡ ἱστορία, τῆς ὁποίας μέρος ἀποτελεῖ μετὰ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιότητος παρέχουν τὴν βάσιν καὶ τὰ πρῶτα δεδομένα διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἥτις πάλιν παρέχει εἰς αὐτὰς στοιχεῖα διὰ τὴν συνολικὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν συνθέτουν. Ἔπειτα ἡ ἐθνολογία, ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ ἱστορία τῶν θρησκειῶν, ἡ γενικὴ ἱστορία τῆς τέχνης, ὅπου εὑρίσκει ἄφθονον συγκρίσεως ὑλικόν, καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία διὰ τῆς αἰσθητικῆς, εἶναι ἀπαραίτητοι βοηθητικαὶ ἐπιστῆμαι, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ ἀρχαιολόγος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ του.

Ἀλλ' ὅπως ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι, οὕτω καὶ ἡ ἀρχαιολογία βεβαίως ἀσχολεῖται μὲ τὸ παρελθόν, συγχρόνως ὅμως μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὸ παρόν, διότι τοῦτο εἶναι γέννημα τοῦ παρελθόντος, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ὅλη μας ἡ ζωὴ ἄλλως εἶναι ἀποτέλεσμα παρελθούσης ἐνεργείας, πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς. ἡ δὲ ἀνθρωπότης, κατὰ τὴν ὡραίαν φράσιν τοῦ Aug Comte, συνίσταται ἀπὸ νεκροὺς καὶ ζῶντας, ἀλλ' οἱ νεκροὶ εἶναι οἱ πολυαριθμότεροι. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὰς διαφόρους μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ μας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ μελετήσωμεν τὰς μορφὰς τοῦ παρελθόντος, μάλιστα δὲ τὰς τῶν κλασσικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἔρριψαν τὰ σπέρματα ὅλων σχεδὸν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, πολλῶν δὲ μᾶς ἀφῆκαν τοὺς χυμώδεις καρπούς.

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον διὰ τῆς ἀρχαιολογίας γνωρίζομεν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν ὡρισμένην πνευματικήν του ἐκδήλωσιν, τὴν καλλιτεχνικήν, διότι ἡ ἀρχαιολογία ἀναγομένη εἰς γενικωτέραν σύνθεσιν διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν καλλιτεχνικῶν φαινομένων καὶ καθορίζουσα τὰ γενικὰ ἐλατήρια καὶ τοὺς κανόνας, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὰ οἱαδήποτε, ὁπουδήποτε καὶ ὁποτεδήποτε γεννηθέντα ταῦτα φαινόμενα, παρουσιάζει πρὸ ἡμῶν σαφῆ τὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ πάλῃ του πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐν τῇ εὐγενεστέρᾳ δημιουργικῇ του δράσει εἰς μίαν συνεχῆ καὶ ἐν ἀλληλουχίᾳ συνηρτημένην ἐξέλιξιν.

Μέθοδοι.—Ἵνα ἐπιτύχῃ τοὺς μεγάλους ἐκείνους σκοποὺς ἡ ἀρχαιολογία μεταχειρίζεται ἰδίας μεθόδους, τὰς ὁποίας βαθμηδὸν διεμόρφωσεν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου της, ὅπως εἶναι φυσικὸν ἑκάστη ἐπιστήμη νὰ τελειοποιῇ τὰς μεθόδους της, ἐφόσον προχωρεῖ, καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὰς κατὰ τὰς παρουσιαζομένας περιστάσεις. Ὁπωσδήποτε ὅμως τρία τινὰ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν μελέτην παντὸς μνημείου. Πρῶτον ἡ εὕρεσις αὐτοῦ, ἔπειτα ἡ ἀποκατάστασις καὶ συντήρησις καὶ τέλος ἡ ἑρμηνεία του.

Ἐν πρώτοις καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ μνημεῖα δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν μας, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ εὕρωμεν αὐτὰ ἐν μέρει μὲν βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως, κυρίως ὅμως διὰ τῶν ἀνασκαφῶν. Εἶναι δυνατὸν βεβαίως τυχαῖα γεγονότα νὰ συνετέλεσαν εἰς ἀνακάλυψιν ἀρχαιοτήτων ἢ διὰ λαθραίων ἀνασκαφῶν νὰ ἦλθον εἰς φῶς πολλὰ ἀρχαῖα, ἀλλὰ πρωτίστως συστηματικῶς ἐκτελούμεναι ἀνασκαφαὶ μᾶς παρέχουν τὰς μεγαλυτέρας γνώσεις περὶ αὐτῶν, ὄχι μόνον γνησίας καὶ ἀπηκριβωμένας, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τελειωτικὰς εἰς ἓν ὡρισμένον σημεῖον καὶ ἐπὶ ὡρισμένων ἀντικειμένων.

Σπουδαῖον βοήθημα εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν ἀρχαίων μνημείων εἶναι αἱ σῳζόμεναι πληροφορίαι τῶν ἀρχαίων γεωγράφων καὶ περιηγητῶν, Στράβωνος, Παυσανίου κτλ., οἱ ὁποῖοι μᾶς διαφωτίζουν περὶ τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας καὶ μᾶς παρέχουν ἐνδείξεις περὶ τῶν ἀνασκαπτέων τόπων. Ἀλλὰ καὶ τυχαῖα εὑρήματα καὶ ἐξωτερικαὶ ἐνδείξεις (ἐρείπια, λίθοι, τεμάχια ἀγγείων ἢ κεράμων κτλ.) μᾶς ὁδηγοῦν πολλάκις. Προέχει ὅμως τὸ ζήτημα τῆς τεχνικῆς διεξαγωγῆς τῆς ἀνασκαφῆς, ἥτις μεγίστην ἔχει σημασίαν, διότι πρέπει νὰ εἶναι ἐξαντλητικὴ καὶ νὰ γίνεται μετὰ ἐντεταμένης προσοχῆς καὶ ἠσκημένης παρατηρητικότητος πρὸς διαπίστωσιν τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρέθη ἀρχαῖόν τι, πρὸς ἀκριβῆ μελέτην τῶν στρωμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρημάτων κτλ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λεπτολογήσωμεν ἐδῶ περὶ ὅλης τῆς ἀπαιτουμένης τεχνικῆς ὀργανώσεως πρὸς ἐκτέλεσιν μιᾶς ἀνασκαφῆς, ἵνα οὕτω ἀποδώσῃ πλούσια καὶ ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Ἂς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐργασίας, καθ' ὃ τὸ ἀντικείμενον ὑπάρχει. Τότε εἶναι ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἐξωτερική του ἀρχικὴ μορφή, διότι εἶναι πιθανὸν νὰ ἔπαθεν ἀλλοίωσίν τινα ἐκ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπιδράσεων, ἐκ τῆς ἐπηρείας τῶν γηΐνων στρωμάτων, ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπεμβάσεως κτλ., ὁπότε πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκατάστασις τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς διὰ καθαρισμοῦ (ἐὰν εἶναι χαλκᾶ τὰ ἀντικείμενα,) διὰ συγκολλήσεως καὶ ἀσφαλοῦς συμπληρώσεως (τεμαχίων ἀγαλμάτων, ἀγγείων) κτλ. Προκειμένου περὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων ἡ ἀποκατάστασις προβαίνει μετὰ μεγίστης προσοχῆς, περιοριζομένη μόνον εἰς τὴν ἐπανατοποθέτησιν καὶ ἀνασύστασιν μόνον τῶν σωζομένων τεμαχίων, χωρὶς νὰ γίνεται καὶ νέα κατασκευή. Ἀλλ' ἀπαραίτητος εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς γραφικὴν ἀναπαράστασιν τῶν σῳζομένων ἐρειπίων, ἵνα τοιουτοτρόπως παρέχηται ἀκριβεστέρα ἰδέα τῆς ὅλης ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς ἑνὸς μνημείου ἢ συμπλέγματος μνημείων, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν πραγματικῶν δεδομένων καὶ ὑποθετικῶν εἰκασιῶν, ὅπου ἡ φαντασία καὶ τὸ ὑποκειμενικὸν γοῦστο παίζουν τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον. Τοῦτο ὅμως εἶναι τὸ τελικὸν στάδιον τῆς ἐπεξεργασίας ἑνὸς ἀρχιτεκτονικοῦ μνημείου καὶ τὸ κορύφωμα τῆς καθ' ἑαυτὸ κατανοήσεώς του καὶ ἑρμηνείας. Ἔπειτα ἔρχεται ἡ φροντὶς τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως ἢ εἰς τὰ μουσεῖα, καὶ πρὸς τοῦτο ἔχουν ἀναπτυχθῆ εἰδικοὶ κλάδοι πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τούτων.

Καὶ τελευταῖον ἀπομένει τὸ στάδιον τῆς ἑρμηνείας τοῦ μνημείου. Ἡ ἑρμηνεία περιλαμβάνει διαφόρους ἐργασίας, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς περιγραφήν, χρονολογίαν καὶ κυρίως ἑρμηνείαν. Ἡ περιγραφὴ εἰς μεμονωμένας δημοσιεύσεις ἢ καταλόγους πρέπει νὰ εἶναι σαφής, λιτή, ἀκριβὴς καὶ νὰ ἐξαίρῃ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ νὰ εἶναι ἀντιληπτή, ἀλλὰ νὰ γίνεται φανερὰ καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀντικειμένου.

Ποικίλοι πάλιν εἶναι οἱ τρόποι, διὰ τῶν ὁποίων χρονολογικῶς προσδιορίζομεν τὰ μνημεῖα, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ φιλολογικῶν μαρτυριῶν, ἐξ ἐπιγραφῆς, διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν συνθηκῶν τῆς εὑρέσεως, ἐκ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς καὶ διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς τέχνης καὶ τοῦ μορφολογικοῦ των ρυθμοῦ.

Ἀλλ' ἡ πλήρης κατανόησις τῶν μνημείων γίνεται διὰ τῆς ἑρμηνείας των. Αὕτη κατ' ἀρχὰς θὰ ὁρμηθῇ ἐκ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς χρήσεως, δι' ἣν προωρίσθησαν, ὅπερ πολλάκις φαίνεται ἐκ τῆς μορφῆς αὐτῶν, συνήθως ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ μεγάλη συγκριτικὴ ἐργασία πρὸς τοῦτο. Ἔπειτα πρέπει νὰ εὑρεθῇ τὸ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἶναι ἁπλῶς διακοσμητικὸν ἢ πραγματικόν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει εἶναι ποικίλη καὶ περίπλοκος ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα πρὸς καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου, τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν μορφήν, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὑλικοῦ, τῆς φύσεως τοῦ περιεχομένου, τοῦ προορισμοῦ τοῦ μνημείου, τῆς καλλιτεχνικῆς παραδόσεως, ἐκ τοῦ δημιουργοῦντος καλλιτέχνου καὶ ἀκόμη ἐκ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν συνισταμένην τῶν ἑκάστοτε ὑφισταμένων συνθηκῶν τοῦ πολιτισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Stark*, Handbuch der Archaeologie der Kunst, 1880 *Sittl*, Handbuch der Archaeologie, 1895. *Flinders Petric*, Methods aud aims in archaeology, 1904. *J. de Morgan*, Les recherches archéologiques, 1905. *Koepp*, Handbuch der Archaeologie, 1909. *S. Reinach*, La méthode archéologique ἐν De la mét ode dans les sciences II, 1911. *W. Déonna*, L'archéologie, 3 τόμ. 1912. *H. Bulle*, Handbuch der archaeologie, 1913. *W. Déonna* L'archéologie, son domaine, son but, 1922.

Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

— **ἀρχαιολογία *Βιβλική*.** Οὕτως ὀνομάζεται τὸ βοηθητικὸν ἐκεῖνο τῆς ἐξηγήσεως τῆς Βίβλου μάθημα, ὅπερ ἀσχολεῖται περὶ τὰς ἀρχαιότητας ἐκείνης. Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀρχαιότητες τῆς Βίβλου εἶναι κυρίως αἱ ἀρχαιότητες τοῦ κατ' ἐξοχὴν βιβλικοῦ λαοῦ, τοῦ ἑβραϊκοῦ, διὰ τοῦτο ἡ Βιβλικὴ Ἀρχαιολογία λέγεται ὑπό τινων καὶ *Ἑβραϊκὴ Ἀρχαιολογία*, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν τῶν ποικίλων σχέσεων τοῦ βίου τοῦ ἐν λόγῳ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ μέχρι τῆς καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἐν ἔτει 70 μ. Χ. ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὰς σχέσεις ταύτας ἢ πρὸς τὰ εἴδη τῶν ἀρχαιοτήτων ἡ Βιβλικὴ Ἀρχαιολογία διαιρεῖται συνήθως εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ α' πραγματεύεται περὶ τοῦ *ἰδιωτικοῦ* βίου, τὸ β' περὶ τοῦ *πολιτικοῦ* καὶ *κοινωνικοῦ* καὶ τὸ γ' περὶ τοῦ *θρησκευτικοῦ* βίου τῶν Ἑβραίων. Τούτων δὲ προτάσσεται συνήθως τμῆμα πραγματευόμενον περὶ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων τῆς Παλαιστίνης. Εἰς τὰ τμήματα δὲ ταῦτα προστίθεται ὑπό τινων ἀρχαιολόγων καὶ ἄλλο τμῆμα, ἔνθα ἐξετάζονται ἡ φιλολογία καὶ ἡ τέχνη τῶν Ἑβραίων.

Ἡ Βιβλικὴ Ἀρχαιολογία ἀντλεῖ τὸ ὑλικὸν αὐτῆς κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἔπειτα δ' ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ Ἰωσήπου παὶ τοῦ Φίλωνος, τῆς ραββινικῆς φιλολογίας καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων συγγραφέων, τῶν ὁπωσδήποτε περὶ τὴν Ἀνατολὴν ἀσχολουμένων. Σπουδαιοτάτας πηγὰς παρέχουν αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι φέρουν εἰς φῶς μνημεῖα τῆς τέχνης καὶ ἄλλα λείψανα. Ἐπίσης τὰ μνημεῖα τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ τὰ φιλολογικὰ τῶν λαῶν ἐκείνων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς οὓς μάλιστα ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν οἱ Ἑβραῖοι, ὡς τῶν Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων, Ἀράβων κλπ.

*Ἱστορία τῆς **Βιβλικῆς** Ἀρχαιολογίας.* Αἱ ἀρχαὶ τοῦ μαθήματος τούτου ἀνάγονται μέχρις *Εὐσεβίου* τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας, γράψαντος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ», ὅπερ βραδύτερον μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Ἱερώνυμος, ἐπενεγκὼν καὶ μεταβολάς τινας καὶ προσθήκας, καὶ μέχρι τοῦ *Ἐπιφανίου*, γράψαντος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν». Ἐκτὸς τούτων καὶ τινων ὁδοιπορικῶν (Itineraria) τῆς ἁγίας Γῆς οὔτε ἡ παλαιὰ ἐκκλησία οὔτε ὁ μεσαίων ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀξιολόγους συμβολὰς εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμην. Τὸ περὶ τὰς βιβλικὰς ἀρχαιότητας ἐνδιαφέρον ἤρξατο ἀναζωογονούμενον κυρίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ὁ Ἱσπανὸς ἀνατολιστὴς *Ἄριος Μοντᾶνος*, ὅστις ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1593 βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Antiquitates Judaicae». Ὁ ἐντεῦθεν ἀναπτυχθεὶς διὰ τὰς τοιαύτας μελέτας ζῆλος ὑπῆρξε τοσοῦτος, ὥστε ὁ *Ugolini* ἐχρειάσθη 34 ὅλους τόμους, ἵνα περιλάβῃ τὰ πλεῖστα τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του δημοσιευθέντων βιβλικοαρχαιολογικῶν συγγραμμάτων ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντι «Thesaurus antiquitatum sacrarum» (1744—1769). Ἅπασαι δ' ὅμως αἱ ἐργασίαι αὗται στεροῦνται ἱστορικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀσχοῦνται κατὰ κόρον τυπολογίαν, ἐξαιρέσει τοῦ *J. Spencer*, ὅστις ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «de legibus Hebraeorum ritualibus» (1675) ἐφήρμοσε τὴν ἱστορικὴν μέθοδον, ἧς οὗτος θεωρεῖται ὡς πατὴρ ἐν τῇ βιβλικῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ. Καὶ ἐν τούτοις ἐδέησε νὰ παρέλθῃ αἰὼν καὶ πλέον, ἵνα ἐπιβληθῇ ἡ ἱστορικὴ μέθοδος, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον εἶναι ἡ ἰσχύουσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ. Ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤρξαντο ἀναπτυσσόμενοι ἰδιαιτέρως διάφοροι ἐπὶ μέρους κλάδοι τῆς Βιβλικῆς Ἀρχαιολογίας διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν *Bochart* (Geographia sacra 1646, Hierozoicon 1663) *Schenchzer* (Physica sarca 1731), *Reland* (Palaestina ex monumentis veterum illustrata 1714), *Michaelis* (1770), *Saalschütz* (1846 κ. ἄ. Μεγάλως ὠφελήθησαν αἱ βιβλικοαρχαιολογικαὶ σπουδαὶ ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιδόσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν διαφόροις χώραις τῆς παλαιᾶς ἐγγὺς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ καὶ δὴ ἐν Παλαιστίνῃ, διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐξερεύνησιν τῆς ὁποίας ἐναμίλλως ἐργάζονται Γερμανοί, Γάλλοι, Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοὶ ἐρευνηταί. Νέα δ' ἐποχὴ ἤρξατο ἐν τῇ Βιβλικῇ Ἀρχαιολογίᾳ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος, ἀφ' ὅτου ἤρξατο ἡ ὑπὸ τοῦ *Wellhausen* συστηματικὴ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως ἐφαρμογὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραήλ, τοῦ ὁποίου παρεγνωρίσθη μὲν τελείως ἡ ἰδιοφυΐα ὑπὸ τοῦ Wellhausen καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἤρξατο δ' ὅμως νὰ κατανοῆται κάλλιον ἡ ἱστορία διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἱστορικῆς μεθόδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ταύτην δημοσιεύματα εἶναι: α') Βιβλικαὶ ἀρχαιολογίαι, ὧν ἄξιαι μνείας ἐνταῦθα αἱ τῶν διαμαρτυρομένων *Ewald* (γ' ἐκδ. 1866), *Keil* (β' ἐκδ. 1875), *Nowack* (1894), *Benzinger* (β' ἐκδ. 1907), *Thomsen* (1913) καὶ *Volz* (1914) καὶ τῶν παπικῶν *Scholz* (1868), *Haneberg* (1869), *Schegg* (1887), *Schäfer* (1891), *Kortleitner* (1906 καὶ 1917), ὡς καὶ τοῦ ἡμετέρου *Κοντογόνου* (1844)· β') «βιβλικὰ λεξικά», οἷα τῶν Γερμανῶν *Winer*, *Schenkel*, *Riehm*, *Guthe*, τῶν Ἄγγλων *Cheyne-Black* καὶ *Hastings* καὶ τοῦ Γάλλου *Vigouroux*· γ') εἰδικὰ ἀρχαιολογικὰ περιοδικά, οἷα τὸ Quarterly Statement, ὄργανον τῆς Palestine Exploration Fund καὶ τὰ Proceedings of the Society of Biblical Archeology. Zeitschrift des deutschen Palästina-Vereins, ἡ Revue Biblique κ. ἄ. καὶ τέλος δ') ἀπειράριθμοι μονογραφίαι.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— **ἀρχαιολογία χριστιανική** βλ. τέχνη χριστιανική, — **βυζαντινὴ** καὶ τὰ περὶ τῆς τέχνης ἑκάστου λαοῦ εἰδικὰ ἄρθρα (ὡς **Ἰταλικὴ τέχνη**, **Ἱσπανικὴ** — κ.λ.π.).

ἀρχαιολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν: «**ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαί, —ἔρευναι** κτλ.».—Ἐπίρρ. **ἀρχαιολογικῶς.**

—**Ἀρχαιολογικαὶ (ξέναι) σχολαί** βλ. Ἑλλὰς [*ξέναι σχολαί*].

Digitized by Google

— **Ἀρχαιολογικὴ** ***Ἑταιρεία.*** Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις τῇ 7η Ἰανουαρίου 1837, κατ' ἄλλους μὲν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ *Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ*, κατ' ἄλλους δὲ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ βαρώνου *Κ. Μπέλιου*, τῇ συμπράξει ἐκλεκτῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ τὸ πρῶτον ὡς «ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία» ἱδρυθεῖσα, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 1848, ὡς «Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία» ρητῶς μετονομασθεῖσα, ἀπὸ δὲ τοῦ 1862 μέχρι σήμερον πάλιν ὡς «ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία» ὑφισταμένη, σκοπὸν εἶχεν ἀπὸ μὲν τοῦ 1837 — 1848 «νὰ συνδράμῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, ἀνέγερσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτήτων», ἀπὸ δὲ τοῦ 1848 «νὰ φροντίζῃ περὶ συλλογῆς καὶ διατηρήσεως, ἐπισκευῆς καὶ συμπληρώσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτήτων, περὶ ἀνασκαφῆς καὶ ἀνευρέσεως τῶν ὑπὸ γῆν κρυπτομένων, καὶ νὰ ἀσχολῆται περὶ ἀρχαιολογικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐρεύνας καὶ νὰ ἐκδίδῃ ὑπομνήματα περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων».

Πρώτη περίοδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. — Ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς περιόδου (1837—1848) ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία παρίσταται ὡς πολύτιμος ἀρωγὸς τοῦ κράτους ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς πράγμασι, μᾶλλον δὲ συγκεντρώνει τὸ πλεῖστον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς κινήσεως. Ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1848 εὐρύνουσα τὴν δρᾶσιν αὐτῆς περιλαμβάνει πάντα τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν ἀρχαιολογικὴν ζωήν, τήν τε διοικητικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικήν. Τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας διακρίνεται καθόλου εἰς ἀνασκαφικόν, δημοσιευτικόν, συλλεκτικὸν καὶ ἀναστηλωτικόν, εἶναι δὲ ἄξιον ἐξάρσεως ὅτι εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῶν βημάτων οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι καὶ φιλάρχαιοι, οἱ ἀποτελέσαντες τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ καθιδρύματος, ὥστε μετ' ἀσφαλείας νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν αὐτοῦ.

Πρώτη ἀνασκαφὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξεν ἡ τοῦ *Ὡρολογίου Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου* τῷ 1838 ἤτοι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, διότι μόλις τότε ἀνῆλθον τὰ ἔσοδα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἰς 2791 δρχ. καὶ ἐπέτρεπον ποιάν τινα κίνησιν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατήρξατο ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ *Διονυσιακοῦ Θεάτρου*, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεψεν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς. Ὡσαύτως κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς ἔτη ἀνέσκαψεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως *περὶ τὸν Παρθενῶνα*, τὰ *Προπύλαια* καὶ τὸ *Ἐρέχθειον*. Ἤδη δὲ τῷ 1840—41 ἐσκέφθη νὰ ἀνασκάψῃ τὰς *Μυκήνας* καὶ προέβη εἰς κάθαρσιν τῆς *πύλης τῶν λεόντων*.

Χαρακτηριστικὸν πρὸς τούτοις τῶν κατευθυνάντων τὰ πρῶτα βήματα τῆς Ἑταιρείας εἶναι ὅτι πρωϊμώτατα κατενόησαν τὴν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν τε ἀνασκαπτομένων καὶ τῶν ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατακειμένων ἀρχαίων μνημείων. Τὴν πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν ἀρχαίων μνημείων διάθεσιν αὐτῆς ἔδειξε τὸ πρῶτον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Παρθενῶνα. Ἀπὸ τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1844 ἀφιερώθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ *Παρθενῶνος* καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τῆς *Ἀθηνᾶς Νίκης*. Μετά τινα βραχὺν κλονισμὸν τῷ 1844 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κατώρθωσε νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς μέχρι τοῦ 1848. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Παρθενῶνος, ἐκαθάρθη ἡ βορεία πρόστασις τοῦ Ἐρεχθείου καὶ ἐγένετο ἔναρξις ἀνασκαφῶν πρὸς νότον τοῦ Παρθενῶνος καὶ παρὰ τὰ Προπύλαια. Τῷ 1846 συντελέσθη δαπάναις αὐτῆς ἡ ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Παλάσκα γενομένη μελέτη τοῦ Ὡρολογίου τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐτοποθετήθησαν οἱ ἀναγκαῖοι μετάλλινοι γνώμονες, ὥστε τὸ ὡρολόγιον νὰ ἀναλάβῃ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ὡς ἡλιακὸν ὡρολόγιον τῆς πόλεως. Παρὰ τὴν τελειότητα τῶν σημερινῶν ὡρολογίων, ἡ λειτουργία τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ὡρολογίου δὲν θὰ προσέκρουεν εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμόν, ἐὰν διετηρεῖτο καὶ μετέπειτα ὡς δεῖγμα τοῦ ἱστορικοῦ αἰσθήματος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Καὶ τῆς συλλεκτικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας αἱ ἀρχαὶ εὑρίσκονται ἤδη εἰς τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἔτη. Τῷ 1845—6 ἐδαπάνησε 270 δρχ. «πρὸς ἀγορὰν ἀρχαίων τινῶν». Ἀλλὰ καὶ Μουσείου ἐκμαγείων τὸν πυρῆνα ἐσχημάτισαν οἱ περὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν κατὰ τὰ ἔτη 1846—8 συγκεντρώσαντες ἐκμαγεῖα, δωρηθέντα κατόπιν ἐκκλήσεως αὐτῶν ὑπό τε τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, καὶ τοποθετήσαντες αὐτὰ προσωρινῶς ἐν τῷ παρὰ τὸ Ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου δημοσίῳ οἰκοδομήματι.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ δημοσιευτικὸν ἔργον, ὡσαύτως δὲν ὑστέρησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καθ' ὅλου ἐδημοσιεύθη εὐθὺς τῷ 1837 «Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν» ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τὰ ἔτη 1837/8—1846/7, ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί, διὰ δὲ τὸ ἔτος 1841/2 καὶ κεχωρισμένως ὡς «Πρακτικὰ τῆς 6ης γενικῆς συνεδρίας τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», οὕτω δὲ ἐτέθη ἡ ἀρχὴ πολυτίμου ἐπετηρίδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν «Πρακτικῶν», ἅτινα, μετά τινων διακοπῶν, ἐξακολουθοῦσι μέχρι σήμερον ἐκδιδόμενα καὶ ἀποτελοῦντα ἀσφαλὲς κάτοπτρον τῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς δράσεως τῆς Ἑταιρείας.

Παραλλήλως πρὸς τὰ «Πρακτικὰ» ἤρχισεν ἐκδιδομένη τῷ 1837 ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς. Ἡ ἔναρξις αὕτη κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δὲν εἶναι ἁπλῆ σύμπτωσις, ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβητήτως ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἵδρυσαν καὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν. Αὕτη δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπαρκεῖς πόρους, ὅπως ἐκδίδῃ καὶ ἐπιστημονικὸν περιοδικόν· διὰ τοῦτο ἐκλήθη ἀρωγὸν τὸ Κράτος, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐλάμβανε σημαντικὴν ὤθησιν διὰ τῆς ἱδρύσεως Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Καὶ αὐτὰ ἄλλως τε τὰ Πρακτικὰ τῆς ἑταιρείας ἐτυποῦντο ἐν τῷ Ἐθνικῷ Τυπογραφείῳ. Παρὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα τὴν ἐκδιδομένην ὑπὸ τοῦ *Κ. Πιττάκη*, ἐξεδίδοντο ἀπὸ τοῦ 1842—1855 γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ *Ἀλεξ. Ραγκαβῆ*, δαπάναις ὡσαύτως τῆς Κυβερνήσεως, αἱ «Antiquités Helléniques».

Πρωτεργάται τῆς ἀρχαιολογικῆς κινήσεως τῶν πρώτων ἐκείνων χρόνων ἦσαν ὁ *Ἀλ. Ραγκαβῆς*, ὁ *Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός*, ὁ *Κυριακὸς Πιττάκης*. Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ραγκαβῆ συνετέλεσεν, ὥστε ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑταιρείας νὰ κλονισθῇ, ἐκδηλωθεῖσα δὲ διχόνοια νὰ συμπαρασύρῃ αὐτὴν εἰς φθίνουσαν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν καὶ τέλος περὶ τὸ 1855 εἰς νεκροφάνειαν, ἤτοι μόλις ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1848 ψηφίσεως νέου ὀργανισμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ραγκαβῆς καὶ οἱ συνεργάται αὐτοῦ ἐρρύθμισαν τὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον καὶ ἠθέλησαν νὰ προσδώσωσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ἐκδήλωσιν καὶ ἔμφασιν Ἀκαδημίας, εἰ καὶ οὐχὶ καὶ τὸ ὄνομα.

Δευτέρα περίοδος.—Ἀπὸ τοῦ 1858 ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὅτε ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας *Χ. Χριστόπουλος* διὰ Β. Δ. ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν ἐκ νέου τὸν ὀργανισμὸν τοῦ 1837 καὶ ἐξελέγη διοικ. συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ *Ν. Κωστῆ* καὶ τὴν γραμματείαν τοῦ *Κ. Πιττάκη*, ἔχον ὡς μέλη ἐν ἄλλοις καὶ τὸν *Εὐθ. Καστόρχην* καὶ τὸν *Στ. Κουμανούδην*. Τῷ 1859 γίνεται πρόεδρος ὁ *Φ. Ἰωάννου*, ἀντιπρόεδρος ὁ *Κ. Πιττάκης* καὶ γραμματεὺς ὁ *Στ. Κουμανούδης* μετὰ μελῶν τῆς Ἐφορείας, ὡς ἐκαλεῖτο τότε τὸ συμβούλιον, τοῦ *Καστόρχη*, τοῦ *Καυταντζόγλου*, τοῦ *Εὐστρατιάδου* καὶ τοῦ *Παπαδοπούλου*. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μονιμοποιεῖται, πλὴν τινων ἐπουσιωδῶν μεταβολῶν, ἡ σύνθεσις τοῦ συμβουλίου, ἡ δὲ ὁμοιογένεια αὐτοῦ ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὸ μακροβιότητα καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀπορρέουσαν θετικὴν καὶ ἀδιάκοπον ἐργασίαν. Εὐτύχημα ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐπὶ τριάκοντα ἓξ ὅλα ἔτη κατεῖχε συνεχῶς τὴν γραμματείαν (1858—1894) ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τοῦ Στ. Κουμανούδη, πολύτιμοι συνεργάται τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Εὐθ. Καστόρχης, ὁ Σπ. Φιντικλῆς καὶ ὁ Ἀλ. Κοντόσταυλος. Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τῆς Β' περιόδου ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ εἰδικὴν ἀρχαιολογικὴν μόρφωσιν ἔχοντες, διὰ τοῦτο δὲ παρὰ τὸ ὀργανωτικὸν καὶ αὐτὸ τὸ οὐσιαστικὸν ἀρχαιολογικὸν ἔργον ἔπιπτε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κουμανούδη ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἐπὶ τοῦ Ραγκαβῆ. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ, δὲν ἀνελαμβάνοντο μείζονες ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐργασίαι ἢ μόνον ἐκτάκτως καὶ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον κατάλληλα πρόσωπα, καὶ ταῦτα δὲ συχνὰ οὐχὶ εἰδικὰ ἀπολύτως. Ἐκ τούτου εἶναι προφανὲς ὅτι αἱ Ἀθῆναι ὑπῆρξαν τὸ μόνον κέντρον τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην 25ετίαν τῆς Β' περιόδου, μόλις δὲ περὶ τὸ 1880 καὶ ἐφεξῆς ἐμφανισθέντων εἰδικῶς μεμορφωμένων ἀρχαιολόγων (Καββαδίας, Τσούντας, Φίλιος, Λεονάρδος, Στάης εἶτα δὲ Σκιᾶς, Σοφούλης καὶ ἄλλοι) ἄρχεται εὐρυτέρα ἀνασκαφικὴ δρᾶσις τοῦ ἱδρύματος καὶ ἐμφανίζεται ἡ συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐξερεύνησις τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῶν ἔργων τῆς Ἑταιρείας συνετέλεσεν οὐχὶ μόνον ἡ παρουσία νέων προσώπων, ἀλλὰ καὶ ἡ αὔξησις τῶν πόρων αὐτῆς ἰδίᾳ διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ εἰδικοῦ ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων λαχείου (1874), ὅπερ κυρίως προέκοψεν ἀπὸ τοῦ 1887, ὅτε ὁ Χαρ. Τρικούπης, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, κατέστησεν αὐτὸ προνομιοῦχον καὶ μοναδικόν. Ἀλλὰ καὶ δωρεαὶ καὶ ἄλλαι ἔκτακτοι προσφοραὶ ἐπηύξησαν σπουδαίως τὸ ταμεῖον τῆς ἑταιρείας ἐπὶ τῆς γραμματείας τοῦ Κουμανούδη, ὥστε νὰ δύναται ἐλευθέρως νὰ κινῆται αὕτη. Τότε δὲ ἤρχισαν ἢ καὶ συνετελέσθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ *Διονυσιακοῦ θεάτρου* (1859—1879), τῆς *Στοᾶς τῶν Γιγάντων*, τῆς *Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου*, τοῦ *Διογενείου Γυμνασίου*, τῆς *Στοᾶς τοῦ Εὐμένους*, τοῦ *Κεραμεικοῦ*, τοῦ *Ἀσκληπιείου*, ἡ σπουδαιοτάτη ἀνασκαφὴ τῆς *Ἀκροπόλεως* (1882 — 1883 καὶ 1885 — 1888), ἡ τῆς *Ἀδριανείου Βιβλιοθήκης* καὶ τῆς λεγομένης *Ἀγορᾶς* τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ *Ὀλυμπιείου*, τοῦ *Πειραιῶς* (θεάτρων, νεωσοίκων κλπ.). Ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν κύριοι τόποι ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξαν ἡ Τεγεᾶτις, αἱ Πλαταιαί, αἱ Θῆβαι, ἡ Θήρα, ἡ Κόρινθος, ἡ Πρόνοια, οἱ Δελφοί, ὁ Ραμνοῦς, ἡ Τανάγρα, ἡ Ἀργολίς, τὰ Σπάτα. ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἐλευσίς, τὸ Ἀμφιάρειον, αἱ Μυκῆναι, τὸ Βαφιό, πλεῖστοι τόποι τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὀφείλει δὲ νὰ ἐξαρθῇ ὅτι πλεῖστον ἐβοήθησαν τὴν Ἑταιρείαν καὶ ὁ Εὐστρατιάδης καὶ ἰδίᾳ ὁ Σταματάκης, ὁ Καστόρχης, ὁ Φιντικλῆς καὶ ἄλλοι.

Παρὰ τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον ἡ Ἑταιρεία ἐξηκολούθησεν εὐρύτερον ἐπὶ Κουμανούδη καὶ τὸ ἔργον τῆς συντηρήσεως τῶν ἀρχαίων, ἐξετέλει δὲ καὶ ἐπιθεωρήσεις τῶν ἀρχαίων τόπων καὶ περισυναγωγὴν ἀρχαίων καὶ καταρτισμὸν συλλογῶν, συντελοῦσα οὕτω κρατικὰ ἔργα καὶ σῴζουσα τὰ ἀρχαῖα καὶ διὰ διορισμοῦ φυλάκων καὶ ἄλλου προσωπικοῦ. Καὶ πλείστας ὑποστηρίξεις καὶ ἀναστηλώσεις ἐξετέλεσε τότε ἡ Ἑταιρεία.

Ἀλλ' ἓν τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων τῆς γραμματείας τοῦ Κουμανούδη εἶναι τὸ μουσεῖον τῆς Ἑταιρείας. Ἀπὸ τοῦ 1858 ὁ Καστόρχης ἐγκατέστησε τὸ μουσεῖον τὸ πρῶτον ἔν τινι αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου, οὕτω δὲ ἠδυνήθη ἀπὸ τοῦ 1859 ὁ Κουμανούδης νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν περισυλλογὴν τῶν ἀρχαίων, τὴν κατάταξιν, τὴν καταγραφὴν καὶ τὴν ἔκθεσιν καθ' ὅλου αὐτῶν. Τὸ μουσεῖον τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξε σχεδὸν τὸ μόνον μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (1891). Ἀπὸ τοῦ 1865 τὸ μουσεῖον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Βαρβάκειον, ἀπὸ τοῦ 1877 εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον ἐν μέρει, ἀπὸ δὲ τοῦ 1881 καὶ ἐξ ὁλοκλήρου. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀεὶ αὐξανομένη δρᾶσις τῆς Ἑταιρείας καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν προεκάλεσε τὴν δωρεὰν τοῦ *Μπερναρδάκη*, ὥστε ἤδη ἀπὸ τοῦ 1881 νὰ ἀρχίσῃ ἡ οἰκοδομία τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς ὁδοῦ Πατησίων. Δι' ἀγορὰν ἀρχαίων ἐδαπάνησεν ἡ ἑταιρεία ἀπὸ τοῦ 1858 - 1894 δραχμὰς 286108 Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀρχαίων, τὰ ὁποῖα κατετέθησαν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, παρέδωκεν ἡ Ἑταιρεία καὶ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖον 22946 νομίσματα καὶ 508 ἐκμαγεῖα νομισμάτων.

Καὶ τὴν σύστασιν βιβλιοθήκης δὲν ἠμέλησαν οἱ τότε ἰθύνοντες τὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ὡς πρὸς δὲ τὰ δημοσιεύματα εὐλόγως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορος ἡ ἐφορεία τῶν χρόνων ἐκείνων. Τῷ 1860 ἔπαυσεν ὁ Πιττάκης ἐκδίδων τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα, ἡ δὲ Κυβέρνησις τῷ 1861 ἀνέθηκε διὰ Β. Δ. εἰς τὴν Ἑταιρείαν τὴν ἔκδοσιν, ἀλλ' αὕτη ἀνωμάλως ἐκδοθεῖσα ἐπί τινα ἔτη, ἔπαυσεν ἐκδιδομένη τῷ 1874, ἀναπληρουμένης μετέπειτα τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Καστόρχη καὶ τοῦ Κουμανούδη ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Ἀθηναίου» (1872 - 1881). Τῷ 1883 ἤρχισεν ἐκ νέου ἐκδιδομένη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, δὲν διέκοψε δὲ ἔκτοτε μέχρι σήμερον τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, ἀποτελοῦσα μνημεῖον σπουδαῖον τοῦ παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικοῦ βίου καὶ ἐπιστημονικὸν ὄργανον παγκοσμίου ἀναγνωρίσεως. Σπουδαῖον παράλληλον δημοσίευμα, ἴσης πρὸς τὴν Ἐφημερίδα ἀπολαῦον τιμῆς, ἐξηκολούθησε τακτικῶς ἐκδίδουσα ἡ Ἑταιρεία ἀπὸ τοῦ 1859 τὰ «Πρακτικὰ» αὐτῆς, περιέχοντα τὰς περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ ἀνασκαφῶν ἐκθέσεις. Καὶ τὰ Πρακτικὰ ἐξακολουθοῦσιν ἐκδιδόμενα μέχρι σήμερον, ἐπικρατήσαντος κυρίως τοῦ ὀνόματος τούτου ἀπὸ τοῦ 1870. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν τούτων δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ τῷ 1860, τῷ δὲ 1879 ἡ Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ 1837 - 1879 τοῦ Εὐθυμίου Καστόρχη.

Τῷ 1894 ἀπεχώρησεν ὁ Στέφανος Κουμανούδης ἔκ τε τῆς γραμματείας καὶ τοῦ συμβουλίου, καταλείπων φωτεινότατον παράδειγμα ἐθνικῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ ἀθορύβου θετικῆς δράσεως. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου εἰσέρχεται εἰς ἐνεργοτέραν ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ δρᾶσιν ἐκλεγεὶς γραμματεὺς αὐτῆς, ὁ *Παν. Καββαδίας*. Ἡ γραμματεία τοῦ Καββαδία, διελθοῦσα ἐν ἀκαταπονήτῳ δράσει, διήρκεσεν ἄνευ μὲν διακοπῆς μέχρι τοῦ 1910, μετά τινων δὲ διαλειμμάτων μέχρι τοῦ 1920. Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τοῦ 1894—1896 ὑπῆρξεν ὁ *Δημοσθένης Τσιβανόπουλος*. Ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἐξηκολούθησεν ἡ προεδρία τοῦ Τσιβανοπούλου, καὶ μετὰ τὸ 1896, ὅτε, ἀνακηρυχθέντος μονίμου προέδρου τῆς ἑταιρείας τοῦ *Διαδόχου Κωνσταντίνου*, ὁ Τσιβανόπουλος παρέμεινεν ὡς ἀντιπρόεδρος μέχρι τοῦ 1910, ὠφελήσας πολλαχῶς

Digitized by Google

αὐτὴν καὶ συντελέσας διὰ τῆς λελογισμένης αὐτοῦ διοικήσεως εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἔργου της, ὅπως τοῦτο διεγράφετο διὰ τῆς μετὰ τῶν ειδικῶν ἀρχαιολόγων συνεργασίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ γραμματέως.

Καὶ ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην διοικητικὴν σύνθεσιν ἡ ἑταιρεία ἐξηκολούθησε τὸ θαυμαστὸν ἔργον τὸ ἀρξάμενον ἐπὶ τῶν παρελθουσῶν γενεῶν. Συντελεστικώτατον πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῶν ἐκ τοῦ λαχείου εἰσοδημάτων αὐτῆς σχεδὸν εἰς τὸ τριπλάσιον. Δυστυχῶς ἡ συγχώνευσις τοῦ λαχείου μετὰ τοῦ μετέπειτα ἱδρυθέντος λαχείου τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, ἐφ᾽ ᾧ τὸ πρῶτον ὑπετέθη εὐεργετική, κατέληξε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς πλήρη σχεδὸν ἐξάτμισιν τῶν ἐκ τοῦ κοινοῦ λαχείου ἀποδιδομένων ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν εἰσοδημάτων, ὡς ἐκ τούτου δ᾽ αὕτη, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, εὑρέθη ἠναγκασμένη νὰ ἀποβλέπῃ εἰς μόνα τὰ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς περιουσίας εἰσοδήματα, ἅτινα δὲν εἶναι ἀνάλογα πρὸς τάς, λόγῳ ἰδίᾳ τῆς νομισματικῆς πτώσεως, ὀγκωθείσας δαπάνας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Ἑταιρεία ἀπὸ τοῦ 1904 μέχρι τοῦ 1910 καὶ τὰς παλαιὰς ἀνασκαφὰς ἐξηκολούθησε καὶ νέας ἤρχισε, καὶ ἀναστηλώσεις ἀρχαίων μνημείων καὶ στερεώσεις αὐτῶν, ἰδίᾳ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, συνετέλεσε καὶ τὰ δημοσιεύματα αὐτῆς, τά τε περιοδικὰ καὶ τὰ αὐτοτελῆ. ἀξίως ἐσυνέχισε καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογίας διηυκόλυνε διὰ τῆς ἱδρύσεως ὑποτροφιῶν πρὸς σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἡ τελευταία αὕτη πρόνοια εἶναι ἀξία πάσης ἐξάρσεως, διότι μέχρι τοῦ 1908 ἐμορφώθησαν ἱκανοὶ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι, ἡ δὲ ὕπαρξις αὐτῶν κατέστησε δυνατὴν τὴν συνέχειαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογικῆς παραδόσεως ἐν Ἑλλάδι. Σημαντικὸς ἐπίσης σταθμὸς τῆς μετὰ τὸ 1894 σταδιοδρομίας τῆς Ἑταιρείας εἶναι καὶ ἡ ἀπόκτησις ἰδιοκτήτου μεγάρου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκοδομία συνετελέσθη τῷ 1899. Ἐγκατασταθεῖσα πλέον μονίμως ἐν αὐτῷ, ἡ Ἑταιρεία ἠδυνήθη οὐχὶ μόνον εὐπρόσωπον παράστασιν, ἀξίαν τῆς ἱστορίας αὐτῆ, νὰ ἀποκτήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν κινητὴν αὐτῆς περιουσίαν, τὰ δημοσιεύματα νὰ ἐξασφαλίσῃ, καὶ τὴν ἀξιόλογον αὐτῆς βιβλιοθήκην νὰ προαγάγῃ εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν περιωπήν.

Ἐκ τῶν πλείστων ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ἀνασκαφῶν τῆς προσφάτου ταύτης περιόδου ἀξιόλογοι εἶναι αἱ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ τε Κεραμεικοῦ καὶ τῆς Ἀγορᾶς κλπ., τοῦ Πειραιῶς, τοῦ ἐν τῇ Ὠρωπίᾳ Ἀμφιαρείου, τῶν Θηβῶν, τῆς Ἐλευσῖνος, τοῦ Σουνίου κ.ἄ. τόπων τῆς Ἀττικῆς, τῶν Κυκλάδων, πολλῶν τόπων τῆς Θεσσαλίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Δημητριάδος, τῆς Ν. Ἀγχιάλου καὶ τοῦ Διμηνίου καὶ Σέσκλου τῆς Πέλλη., τῶν Σερρῶν, τῆς Νικοπόλεως, τοῦ Θέρμου, τῆς Κεφαλληνίας, τῆς Ἀχαΐας, τῆς Μεσσήνης, τῆς Πύλου, τοῦ παρὰ τὴν Σπάρτην Ἀμυκλαίου, τῶν Μυκηνῶν, τῆς ἱερᾶς Ἐπιδαύρου, τῆς Λυκοσούρας, τοῦ Λυκαίου, τῆς Τεγεάτιδος, τῆς Σάμου, τῆς Ἐφέσου, τῶν Κλαζομενῶν καὶ πλείστων ἄλλων τόπων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξερεύνησις πληροῖ τοὺς ὀγκώδεις τόμους τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ὡς καὶ τόμους τινὰς τῆς αὐτοτελῶς δημοσιευομένης ὑπὸ τῆς ἑταιρείας βιβλιοθήκης, ἀριθμούσης μέχρι σήμερον 23 ἀριθμούς. Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ ἐδημοσιεύθησαν ὁ Κατάλογος τοῦ Ἐπιγρ. Μουσείου (1899), τοῦ *Π. Καββαδία* τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ (1900) καὶ ἡ Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1900), τὰ Comptes rendus du Congrès international d'Archéologie (1905), τὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος Ι (1906), ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ *Καββαδία* καὶ *Καβεράου* (1907), τοῦ *Τσούντα* αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις τοῦ Διμηνίου καὶ Σέσκλου (1908), τοῦ *Παπαβασιλείου* περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων (1910), τοῦ *Κουρουνιώτη* Κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς Λυκοσούρας (1911), τοῦ *Γ. Οἰκονόμου* αἱ Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας (1915) καὶ τὸ De profusionum receptaculis sepulcralibus (1921), τοῦ *Δ. Κεραμοπούλου* ἡ τοπογραφία τῶν Δελφῶν (1912—1917) καὶ ὁ «Ἀποτυμπανισμὸς» (1923), τοῦ *Βαλ. Στάη* Τὸ Σούνιον καὶ οἱ Ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς (1920).

Δὲν ἐφρόντισε δὲ μόνον περὶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μνημείων ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν χριστιανικῶν καθ᾽ ὅλου, πρότερον μὲν συντηροῦσα καὶ στηρίζουσα αὐτὰ (Δαφνί, Μετέωρα, Μυστρᾶς κλπ.) δι᾽ ἁδρᾶς δαπάνης, νῦν δὲ καὶ δι᾽ ἀνασκαφῶν ἐρευνῶσα τὴν ἐθνικὴν ταύτην περίοδον (Νικόπολις, Ν. Ἀγχίαλος, Θῆβαι, Γορτυνία κ.ἄ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Εὐθ. Καστόρχη*, Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837—1879 Ἐν Ἀθήναις 1879. *Παν. Καββαδία*, Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τοῦ 1837—1900. Ἐν Ἀθήναις 1900. Διὰ τὰ μετὰ τὸ 1900 ἔτη μέχρι σήμερον εἰκόνα τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας παρέχουσι τὰ Πρακτικὰ αὐτῆς.

Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

— **«Ἀρχαιολογικὴ *Ἐφημερίς*»** βλ. Ἀρχαιολογικὴ *Ἑταιρεία*.

— **ἀρχαιολογικὸν** *μουσεῖον (Ἀθηνῶν)* βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β σ. 247 κ. ἑξ.

ἀρχαιολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενος, ὁ μελετῶν τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος.

ἀρχαιομάθεια (ἡ)· ἡ γνῶσις πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀρχαιογνωσία.

ἀρχαιομανὴς (ὁ ἡ), —*ές* (τό)· ὁ μετὰ πάθους ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀρχαιότητα ἢ τὰς ἀρχαιότητας.—Οὐσιαστ. ἀφῃρ. *ἀρχαιομανία*.

ἀρχαιόμετρον ἢ *ἀρχαιομέτρης [Ἀποκρυφολ.]*. Εἶναι τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου παριστῶντες τεχνικῶς ἐπὶ κύκλου 360° διὰ σημείων, γράμματος, φράσεως, ὀνόματος ἢ καὶ ὅλης παραστάσεως, τὰ κυριώτερα πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, δυνάμεθα ἀκριβῶς ν᾽ ἀντιληφθῶμεν ποία ἦτο ἡ ἀρχιτεχνία καὶ ἀρχιεπιστήμη τῆς ζωῆς. ἥτις ὡς ἀπαρτίζουσα τὸ κοινὸν σύνθεμα, ἐξ οὗ ἀπέρρευσαν αἱ σημεριναὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἑνιαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων σοφία. Τὸ ἀρχαιόμετρον συνάγει ὅλα τὰ μέτρα εἰς πραγματικὰς μετρικὰς μονάδας καὶ συναθροίζει ὡς δημιουργὸς λόγος ὅλας τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας εἰς μίαν κοινὴν σύνθεσιν παρέχουσαν συγχρόνως τὴν κλεῖδα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν προσαρμογῶν τῆς ἀρχαιότητος. Εἶναι συνάμα ἡ κλεὶς τῆς διαβαθμίσεως τῶν χρωματικῶν τόνων τοῦ ζωγράφου, τῶν τύπων τοῦ ἀρχιτέκτονος, τῆς ἠχομετρικῆς κλίμακος τοῦ μουσικοῦ. Εἶναι τέλος τὸ μέτρον τοῦ διὰ τοῦ ἡλίου ἀλληγορουμένου σύμπαντος. Τὸ ἀρχαιόμετρον ἐφευρέθη τῷ 1903 ὑπὸ τοῦ Joseph d' Alveydre (βλ. λ. Ἀλβέντρ).

Δ. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρχαιόμυς (ὁ) (Archaeomys) */Παλαιοζ./*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυῶν*. Ἦσαν ζῷα μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους καὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἠώκαινον καὶ μειόκαινον ἐποχήν.

Δ. Ν. Π.

ἀρχαιονίσκος (ὁ) (Archaeoniscus) */Παλαιοζ./*. Γένος ἀπολιθωμένων μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἰσοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰγιδῶν*. Ἔχουσι τὰ κάτωθι χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: σῶμα ᾠοειδές, κεφαλὴν μικράν, θώρακα ἡμικυκλικὸν καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ ἓξ ἀρθρώσεις, ἐξ ὧν αἱ δύο πρῶται εἶναι συμφυεῖς. Τὸ μῆκος των δὲν ὑπερέβαινε τὸ ἓν ἑκατοστόμετρον. Εὑρέθησαν εἰς τὰ ἀσβεστολιθικὰ στρώματα τοῦ Purbech (Ἀγγλία) καὶ ἦσαν παράσιτα ἰχθύων.

Δ. Ν. Π.

ἀρχαιόπλασμα (τό) *[Ἰατρ.]*. Διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης καθορίζεται κοιλιακὴ διόγκωσις γενικῶς κατὰ βάθος κειμένη καὶ παραμένουσα στάσιμος ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα· ὀφείλεται δ᾽ αὕτη συνήθως εἰς ἀλλότριον σῶμα ἐντὸς τῶν ἐντέρων εὑρισκόμενον, ἢ εἰς συσσώρευσιν σκληρῶν περιττωματικῶν ὑλῶν.

Μ. Ν. Κ.

Ἀρχαιόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ὀχυρὰ τῆς μεσαιωνικῆς Λαζικῆς ἐκτισμένη ἐπὶ βραχώδους λόφου παρὰ τὰς ὄχθας παραποταμίου τινὸς τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Α΄ (531—578) ἐπιδιώκων τὴν ἀπόκτησιν λιμένος ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου ἐπεζήτησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Λαζικήν, οὖσαν ὑποτελῆ καὶ σύμμαχον τῶν Βυζαντινῶν· ἐγκαίρως ὅμως ἀποσταλέντα στρατεύματα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ ἐματαίωσαν τὰ περσικὰ σχέδια. Τῷ 553 30 χιλ. περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μερμερόην κατώρθωσαν διὰ θαυμασίας πορείας νὰ φθάσωσι μέχρι τῶν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου ἐκβολῶν τοῦ Φάσιδος καὶ νὰ διασκορπίσωσι τὸν ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένον εὐάριθμον βυζαντινὸν στρατόν, μεθ᾽ ὃ ἐτράπησαν πρὸς ἅλωσιν τῆς Ἀρχαιοπόλεως ὑπερασπιζομένης ὑπὸ τρισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο ἀνδρείων ἀξιωματικῶν, τοῦ *Ὀδονάχου* καὶ τοῦ *Βάβα*. Ἡ ὁρμητικὴ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν κατεπτόησε τὴν βυζαντινὴν φρουράν, ἀλλ᾽ οἱ ἀρχηγοὶ της τάξαντες ἐπὶ τῶν τειχῶν ὀλίγους τινὰς ἄνδρας ἤνοιξαν αἰφνιδίως τὰς πύλας καὶ ἐπετέθησαν ὁρμητικοὶ κατὰ τῶν πολιορκητῶν.

Οἱ Πέρσαι καταπτοηθέντες ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἄτακτον διωκόμενοι καὶ σφαζόμενοι ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Τέσσαρες χιλιάδες Περσῶν καὶ τρεῖς στρατηγοὶ ἔπεσον κατὰ τὴν φυγὴν ἐκείνην, τέσσαρες δὲ περσικαὶ σημαῖαι, πᾶσαι αἱ πολεμικαὶ μηχαναὶ καὶ ὁλόκληρον τὸ ὑλικὸν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ἐπὶ πλέον 20 χιλ. ἵππων ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν διὰ μέσου δυσβατωτάτων καὶ δασωδῶν ἐδαφῶν, συντρίμματα δέ τινα μόνον διεσώθησαν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Μερμερόη, εἰς τὴν Μουχείρησιν, δύο ἡμέρας ἀπέχουσαν τῆς Ἀρχαιοπόλεως.

Τὸ ἐπιὸν ἔτος οἱ Πέρσαι ἐπεζήτησαν καὶ πάλιν νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀρχαιόπολιν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσβάλωσιν αὐτὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων. Ἔκτοτε ἡ πόλις αὕτη ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Λαζικῆς (βλ. λ.).

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρχαιοπρεπὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ πρέπων, ὁ ἁρμόζων εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὁ ὅμοιος πρὸς ἀρχαῖα πρότυπα: «ἀρχαιοπρεπὴς ρυθμός», «ἀρχαιοπρεπὲς οἰκοδόμημα, —ὕφος κττ.».—Ἀφῃρ. οὐσιαστ. *ἀρχαιοπρέπεια*.—Ἐπιρρ. *ἀρχαιοπρεπῶς*.

ἀρχαιοπτερίς (ἡ) (Archaeopteris) */Παλαιοφ./*. Γένος ἀπολιθωμένων φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτερίδων*· εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων γνωστῶν φυτῶν.

Δ. Ν. Π.

ἀρχαιοπτέρυξ (ὁ) (Archaeopteryx) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων πτηνῶν. Ὁ ἀρχαιοπτέρυξ θεωρεῖται πτηνὸν τῆς κατωτάτης ζῳολογικῆς τάξεως καὶ ὁ ἐνδιάμεσος τύπος μεταξὺ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἑρπετῶν. κυρίως τῶν *δεινοσαύρων*. Πλησιάζει πρὸς τὰ ἑρπετὰ κατὰ τοὺς ἀνατομικοὺς χαρακτῆρας καὶ πρὸς τὰ πτηνὰ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τοῦ σώματος, ἰδίως ἐκ τῆς παρουσίας πτερῶν ἅτινα ἐκάλυπτον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σώματός του.

Ἀρχαιοπτέρυξ.

Δ. Ν. Π.

ἀρχαιοπώλης (ὁ)· ὁ πωλῶν ἀρχαιότητας μὴ ἀπηγορευμένας ὑπὸ τοῦ νόμου. || Τὸ κατάστημα τοῦ ἀρχαιοπώλου: *ἀρχαιοπωλεῖον*.

ἀρχαῖος, —*α*, —*ον*· ὁ τῆς ἀρχῆς χρονικῶς, ὁ πάλαι λαβὼν ὕπαρξιν, ὁ παλαιός· ἀντίθ. *ὁ νῦν, ὁ ὕστερος*: «ἀρχαῖος φίλος», «κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους», «οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες», «ἀρχαῖοι νόμοι, —ἤθη, —ἔθιμα», «ἀρχαία πόλις, —ἀνδριάς, —ναὸς κ.τ.τ.» || «ἀρχαῖοι συγγραφεῖς» ἢ «παλαιοὶ συγγραφεῖς», οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *μεταγενεστέρους* ἢ *μεσαιωνικούς*, ἢ *νεωτέρους* || «ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία» ἡ φθάνουσα μέχρι τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *μεσαιωνικὴν* καὶ τὴν *νεωτέραν*. || Τὸ συγκριτ. *ἀρχαιότερος*· ὁ προγενέστερος, ὁ προγενεστέρως λαβὼν ὑπόστασιν: «ἀρχαιότερος ἰατρός, — ἀξιωματικὸς κ.τ.τ.». || Τὸ οὐδ. *ἀρχαῖον*· πρᾶγμα, ἀντικείμενον ἀρχαῖον: «πωλοῦνται—, ἀγοράζονται ἀρχαῖα».

ἀρχαῖος (ὁ) (Archaeus), ὁ ἄρχων, ἢ μᾶλλον τὸ ἄρχον). Ὅρος κακόζηλος χρησιμοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Παρακέλσου καὶ εἶτα τοῦ Βαν-Ἑλμὼν πρὸς δήλωσίν τινος ἐν τῷ σώματι δῆθεν ἐνυπαρχούσης καὶ ἀρχούσης ζωϊκῆς δυνάμεως, δι᾽ ἧς ἐπιτελοῦνται πᾶσαι αἱ φυσικαὶ καὶ ψυχικαὶ λειτουργίαι τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἐκ διαταράξεως τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τῆς ὁποίας ἐπέρχονται αἱ διάφοροι νόσοι (βλ. λ. Παράκελσος, Βὰν-Ἑλμών). Πρόκειται δηλαδὴ ἐπακριβῶς περὶ ἐπαναλήψεως ὑπὸ ἄλλο ὄνομα τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐκτεθείσης θεωρίας, ἣν ὁ μὲν Ἱπποκράτης καθώριζε διὰ τοῦ ὅρου *φύσις*, ὁ Γαληνὸς διὰ τοῦ ὅρου *πνεῦμα*, οἱ δὲ νεώτεροι διὰ τῶν ὅρων *ψυχή*, *φύσις* καὶ *ζωϊκὴ δύναμις* (anima, nature, force vitale).

ΑΡ. Π. Κ.

ἀρχαιόσαυρος (ὁ) *[Ζωολ.]*· βλ. ἀρχηγόσαυρος.

ἀρχαιότης (ἡ), —*ητος*· τὸ νὰ εἶναί τι ἀρχαῖον, παλαιότης: «ἡ ἀρχαιότης τοῦ δακτυλιολίθου δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη» || ἡ ἀρχαία ἐποχή: «ἡ κλασσικὴ —, ἡ ἔνδοξος ἀρχαιότης» || πρᾶγμα, ἀντικείμενον οἱονδήποτε ἀρχαῖον, ἰδίως εἰς τὸν πληθ. *ἀρχαιότητες* (βλ. λ.)· || ἡ χρονικὴ διάρκεια ἔν τινι καταστάσει: «ἡ ἀρχαιότης ἔν τινι ὑπηρεσίᾳ ἢ βαθμῷ», «προβιβασμοὶ κατ᾽ ἀρχαιότητα».

— */Διοικ. Δίκ.]* Ὑπὸ τὸν ὅρον *ἀρχαιότης* νοεῖται τὸ ἐκ τῆς προτεραιότητος κατὰ τὸν διορισμὸν ἢ τὸν προβιβασμὸν παραγόμενον δικαίωμά τινος ἀπέναντι τῶν ἄλλων τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ ἢ τῆς αὐτῆς τάξεως πολιτικῶν ὑπαλλήλων. Ἡ ἀρχαιότης ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων δημιουργεῖ συνήθως τιμητικὰ μόνον δικαιώματα, ὡς λ.χ. τοῦ προβαδίσματος. Οὕτω κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων οἱ ἀρχαιότεροι κατέχουσι τὴν τιμητικωτέραν θέσιν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων ὁμοβάθμων. Μεταξὺ δύο ἢ πλειόνων πολιτικῶν ὑπαλλήλων διορισθέντων ταὐτοχρόνως, ἀρχαιότερος λογίζεται ὁ κατὰ τὴν ἡλικίαν προεδρεύων (βλ. λ. δημόσιος *ὑπάλληλος*.)

Η. Γ. Κ.

— */Στρ. - Ναυτ./* Οὕτω καλεῖται ἡ μεταξὺ τῶν ὁμοιοβάθμων ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν σειρὰ προτεραιότητος, λαμβανομένη ὑπ᾽ ὄψιν εἰς τοὺς προβιβασμοὺς (ἐξαιρέσει τῆς κατ᾽ ἐκλογὴν προαγωγῆς), εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὑπηρεσίας (τοῦ ἀρχαιοτέρου δυναμένου νὰ προΐσταται ἢ δίδῃ διαταγὰς πρὸς τὸν νεώτερον), εἰς τὴν πειθαρχίαν

Digitized by Google

τοῦ ἀοχαιοτέρου δικαιουμένου νὰ ἀξιώση ἀπονομὴν σεβασμοῦ καὶ ὑποταγὴν παρὰ τοῦ νεωτερου), εἰς τὰς παρατάξεις (προτασσομένου τοῦ ἀρχαιοτέρου κ. τ. λ.). Ἡ ἀρχαιότης τῶν αξιωματικῶν κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡμερομηνίας τῆς ὑπογραφῆς τοῦ διατάγματος περὶ ἀπονομῆς τοῦ βαθμοῦ. Μεταξὺ πολλῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸ αὐτὸ διάταγμα ἡ ἀρχαιότης κανονιζεται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀναγραφῆς τῶν προβιβαζομένων ἢ κατατασσομένων, δι' ἣν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ εἰς τὸν προηγούμενον βαθμὸν μεταξύ των ἀρχαιότης, ἐκτὸς ἂν ἔλαβε χώραν προαγωγὴ κατ' ἐκλογήν, ἢ ἡ σειρὰ ἐπιτυχίας εἰς τὰς ἐξετάσεις προκειμένου περὶ κατατάξεως. Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀρχαιότητος** ***στέρησις*** *[Καν. Δικ.]*. Ἐν τῷ ἱερατικῷ βαθμῷ εἶναι ἡ ποινὴ δι' ἧς ἀποβάλλει ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὴν χειροτονίαν κληρικὸς τὸ δικαίωμα τοῦ ἡγεῖσθαι καὶ προκαθέζεσθαι τῶν κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐν τῷ αὐτῷ ἱερατικῷ βαθμῷ νεωτέρων. Οὕτω κατὰ τὸν κανόνα Ζ' Τρούλλου ὁ οἱονδήποτε ἔχων ἐκκλησιαστικὸν ὀφφίκιον διάκονος καὶ καθεζόμενος ἐξ ἀλαζονείας πρὸ τῶν πρεσβυτέρων ὑποβιβάζεται εἰς τὸν ἔσχατον τόπον τοῦ οἰκείου βαθμοῦ καὶ καθίσταται πάντων τῶν διακόνων ὑποβάθμιος, εἰ μὴ εἰς ἑτέραν πόλιν ἐπέμφθη περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, ὅτ' ἐπέχει τὸν τόπον ἐκείνου τιμώμενος ὡς τοποτηρητὴς αὐτοῦ. Οὐδαμῶς δ' ἄπορον ὅτι ὁ κανὼν ιστ' τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπειλεῖ διὰ παράπτωμα ἐλαφρότερον, οἷόν ἐστι τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων καθέζεσθαι τὸν διάκονον, ποινὴν αὐστηροτέραν, οἵα ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῆς διακονίας παῦσις, διότι ὁ κανὼν οὗτος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κανόνα ζ' Τρούλλου ἀφορᾷ εἰς διάκονον καθεσθέντα ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐν καιρῷ ἱερουργίας. Κατὰ τὸν ε' κανόνα τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου (ἔτ. 787) οἱ καυχώμενοι ὅτι διὰ δόσεως χρημάτων ἐτάχθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὀνειδίζοντες τοῖς ἄνευ δόσεως χρημάτων, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν βίου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱρεθεῖσι, λαμβάνουσι τὸν ἔσχατον βαθμὸν τοῦ οἰκείου τάγματος, ἐπιμένοντες δὲ διορθοῦνται ἐπιτιμίῳ. Ἡ ποινὴ τῆς στερήσεως τῆς ἀρχαιότητος, καὶ δὴ τοῦ ὑποβιβασμοῦ εἰς τὸν ἔσχατον τόπον τοῦ οἰκείου ἱερατικοῦ βαθμοῦ ἦτο ἤδη κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα γνωστὴ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Οὕτως ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος *Λέων* ὁ *Α'* τῷ 448 δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ***Βενεβέντου*** Δῶρον δριμέως ἐμέμψατο οὐ μόνον τοῦτον, ὡς ἐπιτρέψαντα δυσὶ πρεσβυτέροις τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας νὰ παραιτήσωνται τὴν ἑαυτῶν πρωτοκαθεδρίαν ὑπὲρ φιλοδόξου, μόλις δὲ πρὸ μικροῦ χειροτονηθέντος πρεσβυτέρου, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο τούτους πρεσβυτέρους ὡς παραβάτας τῶν ἔκπαλαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νενομισμένων, οἱονεὶ ἀποφηναμένους ἑαυτοὺς ἀναξίους τοῦ κατέχειν τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς τάξιν, διόπερ καὶ ἔδει νὰ ὑποβιβασθῶσιν εἰς τὸν ἔσχατον τόπον ἐν τοῖς πρεσβυτέροις τοῦ Βενεβέντου [Βλ. ***Κ. Μ. Ῥάλλη*** Ποινικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας 1907 σελ. 49—52 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου 1927 σελ. 110]. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀρχαιότητες (αἱ)· πληθ. τοῦ ἀρχαιότης (βλ. λ.)· τὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα καὶ ἔργα τέχνης: «αἱ ἀρχαιότητες τῶν Ἀθηνῶν, —τῆς Σπάρτης κτλ.», «ἀγορὰ καὶ πώλησις ἀρχαιοτήτων».

—*[Δημ. Δικ.]* Τὸ ζήτημα τῶν ἀρχαιοτήτων ἐνδιαφέρει τὸ δημόσιον δίκαιον καὶ δή: ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης τὸ διοικητικὸν δίκαιον, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου τὸ διεθνὲς δίκαιον. Παρ' ἡμῖν περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων διαλαμβάνουσι πλεῖστοι νόμοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐκδοθέντες, βάσιν τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν τὸ ἀπὸ 10 Μαΐου 1834 Διάταγμα καὶ ὁ ΨΜΘ' νόμος τῆς 13 Δεκεμβρίου 1870 καὶ ,ΑΝΓ' τῆς 16 Ἰουνίου 1882. Αἱ ἀρχαιότητες ἀποτελοῦν κτῆμα ἐθνικὸν ὅλων τῶν Ἑλλήνων (ἄρθρ. 61 τοῦ Διατάγματος τοῦ 1834). Τὰ τῆς κυριότητος ἀνευρισκομένων ἀρχαιοτήτων ρυθμίζουσι τὰ ἄρθρα 62 καὶ 64 τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος. Διὰ τὴν ἐνδεχομένην καταστροφήν, ἐξαγωγὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κτλ. προβλέπει ὁ ποινικὸς νόμος εἰς τὰ ἄρθρα 701 καὶ ἐπ., τὸ δὲ ἄρθρ. 83 τοῦ ὡς ἄνω Διατάγματος τοῦ 1843 δι' ἐνδεχομένην ὑποθήκευσιν, ἐκποίησιν κλπ. τοιούτων ἀρχαιοτήτων παραπέμπει εἰς τὰ ἄρθρ. 371 ἐπ. καὶ 385 ἐπ. τοῦ ποιν. νόμου διὰ τὴν καταμέτρησιν τῆς ποινῆς εἰς τὸν παραβάτην τῶν ὡς ἄνω διατάξεων τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος τοῦ 1843. Ἀνάλογοι νόμοι ἰσχύουσι καὶ ἐν Γερμανίᾳ, Αἰγύπτῳ, Ἰταλίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς τύχης τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν καιρῷ πολέμου πλεῖστοι ὅσοι διεθνεῖς κανόνες ἀπαντῶνται εἰς διαφόρους διεθνεῖς συμβάσεις [δήλωσις τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1874 (ἄρθρ. 8, 17), συμφωνία τῆς Χάγης περὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1907 (ἄρθρ. 27), ἡ τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας ἑτέρα συμφωνία τῆς Χάγης περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου (ἄρθρ. 5) κλπ.] οἵτινες ἀφοροῦν ὄχι μόνον τὰς *ἀρχαιότητας* ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔργον τέχνης, ἢ ἐπιστημονικὸν ἢ θρησκευτικὸν τοιοῦτον, ἀσχέτως ἂν ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ εἶναι ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων ἢ καὶ τῆς συγχρόνου εποχῆς. Γενικῶς, διὰ την ἐν καιρῷ πολέμου ὀφειλομένην προστασιαν τῶν ἀρχαιοτήτων, παρατηροῦμεν ὅτι ἐν περιπτώσει βομβαρδισμοῦ πολεως δέον πάσῃ φροντίδι ν' ἀποφεύγηται ἡ καταστροφὴ αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν τοιαῦται ἀρχαιότητες ἔχουσι μεταβληθῆ εἰς ὀχυρώματα. Ὁ κανὼν οὗτος ἰσχύει τόσον διὰ τὸν ἀπὸ ξηρᾶς, ὅσον καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἐνεργούμενον ἀποκλεισμόν. Προκειμένης καταλήψεως πόλεως ἀπαγορεύεται ἡ κατάσχεσις καὶ ἡ βλάβη τῶν ἐν αὐτῇ ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἀσχέτως ἂν αὗται ἀποτελοῦσιν ἀποκλειστικῶς ἰδιοκτησίαν τοῦ κράτους ἢ ἀνήκουσιν εἰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς (βλ. *Clemen-Paul*, Kunstschutz im Kriege, τόμ. 2 1919). Η. Γ. Κ.

— «**Ἀρχαιότητες** ***ἑλληνικαί***» (Antiquités Helléniques)· βλ. λ. Ἀρχαιολογικὴ ***Ἑταιρεία***.

ἀρχαιοτροπία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀρχαιότροπον, η κατα τὸν ἀρχαῖον τρόπον ὑπόστασις, τὰ ἀρχαῖα ἤθη.

ἀρχαιότροπος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατ' ἀρχαῖον τρόπον ὑφιστάμενος, ὁ ὁμοιάζων πρὸς τὸν ἀρχαῖον τρόπον τοῦ ζῆν, τοῦ διαιτᾶσθαι: «ἀρχαιότροπα ἤθη,—ἐνδύματα κ.τ.τ.».—Ἐπίρρ. *ἀρχαιοτρόπως*.

ἀρχαιοφανὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἐμφάνισιν ἀρχαίου, ὁ ὁμοιάζων πρὸς ἀρχαιότητα.

ἀρχαιόφιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φιλῶν, ὁ ἀγαπῶν τὰς αρχαιότητας.—Ἀφηρ. οὐσ. ***ἀρχαιοφιλία***.

ἀρχαιοφύλαξ (ὁ, ἡ)· ὁ φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων.

ἀρχαιρεσία (ἡ)· συνήθ. πληθ. *ἀρχαιρεσίαι* (αἱ)· ἡ ἐκλογὴ νέων ἀρχόντων, νέου διοικητικοῦ συμβουλίου: «ἀρχαιρεσία δημοτικῶν ἀρχόντων, — τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου κ. τ. τ.».

— *[Διοικητ. Δίκ.]* Περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν βουλευτῶν, δημοτικῶν ἀρχῶν, νομαρχιακῶν καὶ κοινοτικῶν συμβουλίων κλπ., βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.

ἀρχαϊσμὸς (ὁ)· τὸ ἀρχαΐζειν, τρόπος ἀρχαϊκός, μίμησις τοῦ τῶν ἀρχαίων τρόπου· ‖ χρῆσις λέξεως ἢ συντάξεως παλαιωθείσης, μὴ ἁρμοζούσης εἰς τὸν νεώτερον λόγον: «ἡ χρῆσις τοῦ μέσου ἀορίστου, τῆς μετὰ δοτικῆς συντάξεως ρημάτων καὶ ὀνομάτων εἶναι ἀρχαϊσμός».

ἀρχαϊστὴς (ὁ)· ὁ ἀρχαΐζων, ὁ ἀρεσκόμενος εἰς τὴν χρησιν αρχαϊκῶν στοιχείων λόγου, ὁ μεταχειριζόμενος ἀρχαϊσμούς.

ἀρχαϊστικός, *—ή,—όν* (τό)· ὁ ὁμοιάζων ἢ ὁ μιμούμενος τοὺς ἀρχαϊκοὺς τρόπους, ἰδίως ἐν τῇ τέχνῃ.

—**Ἀρχαϊστικὴ** ***τέχνη***. Λέγεται οὕτω πᾶσα τέχνη ἐπιδιώκουσα καὶ μιμουμένη ἀρχαϊκοὺς τύπους, ἐνῷ ἡ ἐποχὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἔχει προχωρήσει πολὺ περισσότερον. Εἰδικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας τέχνης *ἀρχαϊστικὴ* τάσις λέγεται πᾶσα μίμησις τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκαμψίας καὶ σχηματοποιήσεως, γενομένη εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν χρόνους.

Αἱ ἀρχαϊστικαι τάσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἔχουν δύο κυρίως ἀφορμάς: α') τὴν θρησκευτικὴν συντηρητικότητα καὶ διατήρησιν τῶν παραδεδομένων τύπων καὶ β') καθαρῶς καλλιτεχνικὴν προτίμησιν πρὸς τὰ ἀρχαϊκὰ πρότυπα.

Ὁ *θρησκευτικὸς ἀρχαϊσμὸς* ἐνεφανίσθη πολὺ ἐνωρίς, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος. Πολλὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ἐνῷ δεικνύουν διὰ τῆς εξειλιγμένης ἐμφανίσεώς των ὅτι ἀνήκουν εἰς σχετικῶς νεωτέραν ἐποχήν, ἀφ' ἑτέρου παρουσιάζουν εἰς μερικά των μέρη στοιχεῖα ἀρχαϊκά, σχηματοποίησιν καὶ ἐπιτετηδευμένην ἀκαμψίαν.

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς Δ' π. Χ αἰῶνος μὲ ἀρχαϊστικὴν παράστασιν Ἀθηνᾶς Προμάχου.

Καὶ αἱ τετράγωνοι *Ἑρμαῖ*, οἵτινες ἐστόλιζον τὰς ὁδούς, ἀρχαΐζουν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος· ἐνῷ ἡ ἔκφρασις καὶ ἡ ἐργασία τοῦ προσώπου μαρτυροῦν τεχνοτροπίαν τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἡ κόμη ἔχει τελείως ἐσχηματοποιημένους βοστρύχους καὶ ἡ γενειὰς διατηρεῖται, ἐνῷ εἰς τὸν Ε' αἰῶνα οἱ περισσότεροι θεοὶ δὲν παριστάνονται πλέον γενειοφοροῦντες. Τὴν ἀρχαϊστικὴν ταύτην παράδοσιν διετήρησεν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Φειδίου, ὁ *Ἀλκαμένης*, εἰς τὸ περίφημον ἔργον του, τὸν *Ἑρμῆν Προπύλαιον*, τοῦ ὁποιου ἀντίγραφον εὑρέθη εἰς τὴν *Πέργαμον* Εἶναι πιθανώτατον ὅτι μόνον θρησκευτικοὶ λόγοι ἠνάγκασαν τὸν Ἀλκαμένη νὰ ἀρχαΐσῃ εἰς τὸν Ἑρμῆν του, τὸν ὁποῖον εἶχον στήσει οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν καὶ εἰς ἄλλο περίφημον ἔργον του, τὸ ἄγαλμα τῆς *Ἑκάτης ἐπιπυργιδίας*, ἐπίσης ἀρχάϊσεν ὁ Ἀλκαμένης.

Ἑρμῆς Προπύλαιος τοῦ Ἀλκαμένους.

Κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' π. Χ. αἰῶνα ὁ θρησκευτικὸς ἀρχαϊσμὸς εἶναι φανερός, περισσότερον παντὸς ἄλλου μνημείου, εἰς τοὺς Παναθηναϊκοὺς ἀμφορεῖς. Ἐπειδὴ οὗτοι ἐδίδοντο ὡς βραβεῖα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγώνων, οἵτινες ἐθεωροῦντο τρόπον τινὰ ὡς ὀφείλοντες τὴν νίκην των εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ἐξηκολούθησαν νὰ διακοσμοῦνται κατὰ τὸν μελανόμορφον ρυθμόν, ἐνῷ ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἶχεν ἐπικρατήσει ὁ ἐρυθρόμορφος. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀθηνᾶς προμάχου, τῆς παριστωμένης κατὰ κανόνα εἰς τὴν μίαν ὄψιν τῶν ἀμφορέων, ἔχει πολὺ ἀρχαϊκὸν τύπον· τὰ ἄκρα τοῦ χιτῶνός της δὲν πίπτουν κατὰ φύσιν, ἀλλὰ σχηματίζουν τὰς συνήθεις εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν «οὐρὰς χελιδονιοῦ». Ἡ νεωτέρα ἐποχὴ ὅμως εἶναι φανερὰ ἀπὸ τὴν ἐλαφρότητα τοῦ σώματος τῆς θεᾶς καὶ ἀπὸ τὰς διαφορετικὰς ἀναλογιας. Ὁ ἀρχαϊστικὸς τύπος τῆς Ἀθηνᾶς Προμάχου ἐσώθη καὶ εἰς ὁλόγλυφα ἀγάλματα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀντίγραφα ἔργων τοῦ Ε' αἰῶνος.

Ὁ *καλλιτεχνικὸς ἀρχαϊσμὸς* φαίνεται ὅτι ἤρχισεν ἀπὸ τὸν σύγχρονον περίπου τοῦ Ἀλκαμένους γλύπτην *Καλλίμαχον*, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν γνωρίζομεν τίποτε θετικόν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου καὶ κατοπιν ἦσαν οἱ σπουδαιότεροι λάτρεις τῶν ἀρχαϊκῶν ἔργων, τῶν ὁποίων ἐζήτησαν νὰ ἔχουν ἀπομιμήματα, δώσαντες οὕτω μεγάλην ὤθησιν εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν ἀρχαϊσμόν. Οἱ *«νεοαττικοί»* οὗτοι γλύπται ἀντέγραφον ἔργα τῆς Φειδιακῆς καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἢ ἄλλοτε κατεσκεύαζον ἰδικά των ἀγάλματα ἔχοντες ὡς πρότυπα ἀρχαϊκὰ ἔργα. Ἰδίως οἱ μαρμάρινοι κρατῆρες ἢ ἐπενδύσεις φρεάτων τῆς ἐποχῆς ταύτης κοσμοῦνται μὲ ἀρχαϊστικὰ ἀνάγλυφα, εἰς τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων παριστάνεται ὁ *Ἑρμῆς* ὁδηγῶν τὰς νύμφας ἢ αἱ *Χάριτες*. Τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον ἀπέκτησε τοιοῦτον μέγα μαρμάρινον ἀγγεῖον μὲ ἀρχαϊστικὴν παράστασιν Χαρίτων, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Καὶ τὰ *Ἑκαταῖα*, τὰ ἀγάλματα τῆς τριπλῆς Ἑκάτης, ἀρχαΐζουν σχεδὸν κατὰ κανόνα εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς.

Τὰ ἀρχαϊστικὰ ἔργα, μολονότι προέρχονται ἀπὸ πεπειραμένους καὶ καλοὺς τεχνίτας, δὲν ἠμποροῦν νὰ σταθοῦν πλησίον τῶν γνησίων ἀρχαϊκῶν. Τὰ τελευταῖα εἶναι ἄμεσα δημιουργήματα μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἔχουν ὅλην τὴν δροσερότητα τοῦ πρωτοτύπου ἔργου, ἐνῷ τὰ ἀρχαϊστικὰ ὡς μιμούμενα παλαιοὺς καὶ ἀχρηστευθέντας τύπους ἐνδιαφέρουν ὄχι τόσον ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως, ὅσον διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν πνευματικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγιναν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Schmidt* Archaïstische Kunst in Griecheland und Rom. *Bulle* Archaïsirende griechische Rundplastik. *Brauchitz* Panathenäische Preisamphoren.

ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΟΥ

Ἄρχανδρος. Υἱὸς ἢ ἔγγονος τοῦ *Ἀχαιοῦ* ἐκ τῆς *Πυθίας*, γαμβρὸς τοῦ Δαναοῦ, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τὴν *Ναύκρατιν* *Ἀρχάνδρου πόλεως* κατὰ τὴν παράδοσιν (*Ἡροδ.* 2,98, *Παυσ.* 2,6,5.7,1,6).

Ἀρχανδρούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. Ἄρχανδρος.

Ἀρχάνες (*Ἐπάνω—*) *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας *Τεμένους* τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἡ κωμόπολις ἀριθμεῖ 3215 κατοίκους, ἡ δὲ κοινότης, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ μικροσυνοικισμοὶ *Βαθύπετρο*

Digitized by Google

(κάτ. 41) καὶ *Καρνάρι* (κάτ. 19), κατοίκους 3275. Εἶναι ἕδρα εἰρηνοδικείου, ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ, ἔχει ταχ. καὶ τηλ. γραφεῖον, ἡμιγυμνάσιον (μαθηταὶ 40) καὶ δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων (μαθ. 311) καὶ θηλέων (μαθ. 250). Ἡ κωμόπολις διακρίνεται διὰ τὴν καθαριότητά της, τὰς εὐρείας καὶ κανονικὰς ὁδούς, τὰς οἰκοδομάς της, στολίζεται δὲ ὑπὸ πλήθους ἐξαιρέτων κήπων. Ἡ κωμόπολις ἠλεκτροφωτίζεται. Ἐκ τῶν προϊόντων της σημαντικώτερον εἶναι αἱ σταφυλαὶ τῶν ὁποίων γίνεται καὶ ἐξαγωγή. Δ. Ε. Μ.—Μ. Ε. Κ.

— *[Ἱστορ.]* Ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ 450 π. Χ. συνάγεται ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐλέγετο εἰς τὸν ἑνικὸν ἀριθμὸν *(τὸ Ἄρχον)*. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ ἡ κωμόπολις ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον. Ὡς ἐκ τῆς μικρᾶς της ἀποστάσεως ἐξ Ἡρακλείου, αὕτη ἦτο ὁ στόχος τῶν τουρκικῶν ἐπιθέσεων κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις. Διὰ τοῦτο πλεῖσται παρ' αὐτῇ μάχαι συνεκροτήθησαν, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὡς στρατόπεδον τῶν Χριστιανῶν καὶ ὡς προμαχὼν τριῶν ἐπαρχιῶν. Κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1897 συνεκροτήθη ἐνταῦθα παγκρήτιος συνέλευσις, οἱ δὲ πληρεξούσιοι δὲν συνεφώνησαν ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν ἢ μὴ τῆς χορηγηθείσης αὐτονομίας καὶ παρ' ὀλίγον ἤρχοντο εἰς ἐμφύλιον σπαραγμόν. Ε. Γ.

—**Ἀρχάνες** *(Κάτω—)* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας *Τεμένους* τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 350. Ὑπάγεται εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῶν *Ἐπάνω Ἀρχανῶν*, ἔχει δὲ παραγωγὴν τῶν αὐτῶν προϊόντων. Ἐνταῦθα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1889 ἐπιδραμόντες αἰφνιδίως πολυπληθεῖς Τοῦρκοι πρὸς λεηλασίαν ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ε. Γ.

Ἀρχάνιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τεως δήμου Μακρακώμης τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου προῆλθεν ἔκ τινος Τούρκου *Ἀρχὰν Ἀγᾶ*, διατελέσαντος ἰδιοκτήτου αὐτοῦ. Παράγει κυρίως καπνόν. Συνδέεται μετὰ τῆς Λαμίας δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (31 χμτρ.). Δ. Ε. Μ.

Ἀρχαπ *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Ἀραβίας (βλ. λ., τ. Ε' σ. 295 β').

ἀρχάριος, *—α, —ον*· ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ τέχνης ἢ ἐπιστήμης εὑρισκόμενος: «ἀρχάριος δικηγόρος, — γιατρὸς κ.τ.τ.», ὁ διὰ πρώτην φορὰν ἀσκῶν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου, τοῦ ἰατροῦ· ‖ ἄπειρος ἔτι, ἀδέξιος: «εἶναι ἀκόμη ἀρχάριος καὶ δὲν τὰ καταφέρνει καλά», ἀντίθ. *καταγινωμένος, ἔμπειρος* (ἀπὸ τῆς λ. *ἀρχὴ* καὶ τῆς λατινικῆς καταλήξεως —*arius*· πβλ. *ἀποθηκάριος, κοιτωνάριος* κ. ἄ.).

ἀρχὰτ (arhat) *[Ἰνδ. Θεολ.]*. Ὁ ἀποκτήσας τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν μύησιν καὶ λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἱεραποστόλου, ὁ εὑρισκόμενος ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ τῆς ἐκπνευματώσεως καὶ ἀποκτῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν νιρβάναν (βλ. βουδδισμός). Α. Δ.

Ἀρχατζικάκης, *Ἰάκωβος*. Γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ, ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἱεροσολύμοις, εἶτα ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Χάλκης καὶ τέλος ἐν τῇ παλαιοκαθολικῇ θεολογικῇ σχολῇ τῆς Βέρνης ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἐπανελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἱερατικῆς σχολῆς καὶ μέλος τῆς ἱερᾶς συνόδου. Ἐλθὼν εἰς προστριβὰς ἐκεῖ, ἐξωρίσθη καὶ ἦλθεν εἰς Σμύρνην, μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ματθαίου τοῦ Κυπρίου, καὶ ἐκεῖ ἔδρασεν ὡς ἱερατικὸς προϊστάμενος καὶ διδάσκαλος τῆς κοινότητος *Βουτσᾶ*. Κατὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν τοῦ 1922 συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπήχθη εἰς τὸν ναὸν ἐν ᾧ ἐφημέρευε καὶ ἐν μέσῳ σκληροτάτων βασάνων ἐφονεύθη κατατεμαχισθείς. Ἐδημοσίευσε διαφόρους πραγματείας ἐν τῇ «Νέᾳ Σιὼν» τῶν Ἱεροσολύμων, ἐν αἷς «αἱ κυριώτεραι ἑορταὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ», ἥτις καὶ ἰδιαιτέρως ἀνετυπώθη (1910)· ταύτην εἶχεν ὑποβάλει ὡς ἐναίσιμον διατριβὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βέρνης. Γαλλιστὶ δ' ἐδημοσίευσε «Χριστιανισμὸς καὶ ὑλισμὸς» (Γενεύη 1903), «Τὸ θεοσύστατον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας» καὶ «ἡ πλάνη τῶν Διαμαρτυρομένων» (Ἱεροσόλυμα 1906). [Πρβλ. περιοδικὸν «Ἀνάπλασις» 1922 φύλ. 21 καὶ 23.] Δ. Σ. Μ.

Ἀρχέβιος. Εἷς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων δημοκρατικῶν τοῦ Βυζαντίου, συντελέσας μετὰ τοῦ ὁμόφρονός του *Ἡρακλείδου* νὰ ἀποσπασθῇ ἡ πατρίς του ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ νὰ τεθῇ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων, ὅτε (ἐν ἔτει 391 π. Χ.) τεσσαράκοντα ἀθηναϊκὰ πλοῖα κατέπλευσαν ἐκεῖ ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον, ὁ ὁποῖος εὐθὺς μετέβαλε καὶ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα τοῦ Βυζαντίου εἰς δημοκρατίαν. Διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Βυζαντίου οἱ Ἀθηναῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον θαλασσίας ὁδοῦ καὶ ἠδυνήθησαν ἐν καιρῷ μεγίστης ἀχρηματίας νὰ εἰσπράξωσιν ἀρκετὰ χρήματα ὡς διόδια ἀπὸ τῶν διερχομένων πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅτε βραδύτερον ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ Λακωνίζουσα ὀλιγαρχικὴ μερὶς ἐν Βυζαντίῳ καὶ ὁ Ἀρχέβιος ἐξωρίσθη, ἀνεκήρυξαν αὐτὸν οἱ εὐγνωμονοῦντες Ἀθηναῖοι πρόξενον καὶ εὐεργέτην αὐτῶν καὶ ἔδοσαν εἰς αὐτὸν καὶ γενικὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς εἴδους φόρου (ἀτέλειαν ἁπάντων). Γ. Ι. Κ.

Ἀρχέβουλος· βλ. Ἀρχίβουλος.

ἀρχέγονος (ὁ, ἡ)· ὁ κατὰ τὴν πρώτην ἀρχήν, ὁ παλαιότατα γενόμενος, ὁ μὴ τυχὼν ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως: «ἀρχέγονος πολιτισμός,—βίος,—δίαιτα»· «ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἔθνους τούτου εὑρίσκεται εἰς ἀρχέγονον κατάστασιν».

—**ἀρχέγονος** *κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου [Δογμ.]*. Κατὰ τὴν Γένεσιν (1,26) ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας διακρίνουσι τὴν εἰκόνα τῆς ὁμοιώσεως παραδεχόμενοι κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα «τὸ μὲν κατ' εἰκόνα εὐθὺς μετὰ τὴν γένεσιν εἰληφέναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ὕστερον κατὰ τὴν τελείωσιν μέλλειν ἀπολαμβάνειν». Τινὲς ὅμως τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων δέχονται μετὰ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας «οὐδὲν ἕτερον τὸ κατ' εἰκόνα δηλοῖ πλὴν ὅτι καθ' ὁμοίωσιν». Ὁμοιότης λοιπὸν ὑπάρχει μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἡ ὁμοιότης δ' αὕτη ἔγκειται οὐχὶ εἰς τὸ σῶμα, ὡς οἱ *ἀνθρωπομορφῖται* ἐδέχοντο, καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος, ἀλλ' εἰς τὸ πνεῦμα καὶ δὴ τὸν νοῦν καὶ τὸ αὐτεξούσιον. Κατὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος ὁμοιάζει πρὸς τὸν Θεὸν ὡς ἔχων *νοῦν καὶ αὐτεξούσιον*. Μετὰ τῆς εἰκόνος συνεδέετο ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῶν ζῴων καὶ πάσης τῆς γῆς, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ πάσης ἀσθενείας καὶ πάθους καὶ ἡ ἀθανασία, ἅτινα θὰ ἐπετυγχάνοντο διὰ τῆς συνεργείας τῆς θείας χάριτος μετὰ τῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις ἐμφύτων δυνάμεων, οὕτω δὲ θὰ ἀπετελεῖτο ἡ ἀρχέγονος δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας (Ἐφ. 4,24 Κολ. 3,11).

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας φυσικὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου ἦσαν τὸ *σῶμα* καὶ ἡ *ψυχή*, ὑπερφυσικὰ δὲ δῶρα τὸ ἄρχειν ἐπὶ τῶν ζῴων, τὸ ἀπαθὲς καὶ ἄλυπον, τὸ ἀθάνατον καὶ καθόλου ἡ ἀρχέγονος δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας ἡ ἀρχέγονος δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας ἦτο φυσική τις κατάστασις τῶν πρωτοπλάστων. Ὁ Θεὸς μετέδωκεν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον βεβαίαν περὶ Θεοῦ γνῶσιν, φόβον Θεοῦ καὶ πεποίθησιν εἰς αὐτόν, τὸ δὲ σῶμα τῶν πρωτοπλάστων ἦτο ἀπηλλαγμένον παντὸς πάθους, ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου. Πάντα ταῦτα, ἅτινα αἱ ὁμολογίαι τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας καλοῦσιν ἀρχέγονον δικαιοσύνην, θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντα τὴν φύσιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Κατὰ ταῦτα ἐνῷ ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν ἀρχέγονον δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα τῆς ἀληθείας ὥς τι ὑπερφυσικὸν δῶρον, ἡ δὲ διαμαρτυρομένη ὡς φυσικόν, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία θεωρεῖ ταύτην ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συνεργείας τῆς θείας χάριτος μετὰ τῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις ἐμφύτων δυνάμεων. Ἡ γνώμη τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας συμφωνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Κ. Ι. Δ.

Ἀρχέδημος (δωρ. *Ἀρχέδαμος*). Ἀθηναῖος ῥήτωρ καὶ δημαγωγὸς τοῦ τέλους τοῦ Ε' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Πήληκες καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν Λεοντίδα φυλήν. Ὁ Ἀρχέδημος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μὲν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του ὠνομάζετο *Ἀρχέδημος ὁ Πήληξ*, ἀπὸ δὲ τοῦ παθήματος τῶν ὀφθαλμῶν του *Ἀρχέδημος ὁ γλάμων*, φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο καθαρῶς Ἀττικῆς καταγωγῆς, σκώπτεται δὲ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἐθεωρεῖτο ὁ Ἀρχέδημος ὡς ἄνθρωπος μοχθηρός, φθονῶν ἕνεκα τῆς πενίας του τοὺς πλουσίους πολίτας καὶ πολλάκις κλέπτων τὰ δημόσια. Ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος παριστάνεται ὡς πτωχὸς ἀλλ' ἱκανὸς ῥήτωρ, διὰ δωρεῶν καὶ τιμῶν ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τοῦ Κρίτωνος, ἵνα χρησιμοποιῆται ὑπ' αὐτοῦ ὡς μέσον ἀμύνης κατὰ τῶν πολυαρίθμων συκοφαντῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφθόνουν τὰ πλούτη αὐτοῦ. Εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἀθηναίων ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ὁ Ἀρχέδημος ἐν ἔτει 406 π. Χ. κατέχων θέσιν τινά. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο ἤδη ἀνεγνωρισμένος πολιτικὸς (προεστηκὼς τοῦ δήμου) καὶ ἦτο ἐπιμελητὴς τῆς *διωβελίας* (δηλαδὴ τῆς διανομῆς χρημάτων εἰς τοὺς ἀπόρους διὰ τὰς ἑορτάς). Ὡς τοιοῦτος ὁ Ἀρχέδημος ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἐπιφανῆ Ἀθηναῖον Ἐρασινίδην ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του πρόστιμόν τι, ἐπειδὴ δ' ὁ Ἐρασινίδης κατέφυγεν εἰς τὸ δικαστήριον, ἵνα ἀκυρώσῃ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ προστίμου ἐκείνου, ὁ Ἀρχέδημος, δικαιολογῶν τὴν πρᾶξίν του, παρέστησεν εἰς τὸ δικαστήριον τὸν Ἐρασινίδην διὰ τῶν μελανωτάτων χρωμάτων καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχε καταχρασθῆ χρήματα τοῦ δημοσίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐστρατήγει ἐν Ἀργινούσαις, δὲν ἐξετέλεσε μετὰ τὴν νίκην τὸ ἱερὸν καθῆκον, τὸ ὁποῖον εἶχε, νὰ περισυλλέξῃ τοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα εἶχον καταστραφῆ, καὶ νὰ θάψῃ τοὺς νεκρούς. Ἡ ἕνεκα τῶν κατηγοριῶν τούτων προφυλάκισις τοῦ Ἐρασινίδου ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀνακινηθῇ ὁλόκληρον τὸ ζήτημα τῆς εὐθύνης τῶν ἐν Ἀργινούσαις ὀκτὼ στρατηγῶν διὰ τὴν τοιαύτην παράλειψιν καὶ νὰ καταδικασθῶσιν ἅπαντες οὗτοι εἰς θάνατον. Ὅτε μετὰ τὴν θανάτωσιν τῶν στρατηγῶν ἀντελήφθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ μέγεθος τοῦ σφάλματος, τὸ ὁποῖον εἶχον διαπράξει, ὁ Ἀρχέδημος, ὁ ὁποῖος καὶ προηγουμένως ἐμισεῖτο ὑπὸ μεγάλης μερίδος πολιτῶν, κατέστη ἔτι μισητότερος εἰς αὐτήν, ἐμισήθη δὲ καὶ κατεφρονήθη καὶ ὑπὸ τῶν πλείστων ἐκ τῶν συμπολιτῶν του, ἰδίως ὅτε βραδύτερον ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Θηβαϊζούσης μερίδος. Ἄγνωστος εἶναι ἡ περαιτέρω τύχη αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέδημος.** Φιλόσοφος ζήσας πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. Παρεδέχθη τὸ ἡλιοκεντρικὸν τῶν Πυθαγορείων σύστημα. Οὕτω λέγει ὁ Σιμπλίκιος· «Τοῦ πυρὸς ἄρα οἰκεῖος ὁ τόπος ὁ μέσος· ταύτης τῆς δόξης νεώτερος μὲν τοῦ Ἀριστοτέλους Ἀρχέδημος γέγονε». (Εἰς *Ἀριστοτ.* περὶ Οὐρανοῦ, Β', 13, 229 b). Ε. Μ. Α.

—**Ἀρχέδημος.** Εἷς τῶν στρατηγῶν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀναφερόμενος.

—**Ἀρχέδημος.** Στωϊκὸς φιλόσοφος ἐκ Ταρσοῦ, πιθανῶς μαθητὴς τοῦ ἐκ Σελευκείας Διογένους τοῦ καλουμένου Βαβυλωνίου. Ἔζησε κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέδημος.** Ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης ἐκ Θήρας. Διεκόσμησε τὸ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν (παρὰ τὴν Βάρην), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνευρέθησαν ἐπιγραφαὶ φέρουσαι τὸ ὄνομά του καί τινα ἀνάγλυφα. Μεταξὺ ἄλλων παρίσταται εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχέδημος κρατῶν σφῦραν καὶ κανόνα. Γ. Ι. Κ.

Ἀρχεδίκη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ.

—**Ἀρχεδίκη** Θυγάτηρ τοῦ τυράννου τῶν Ἀθηνῶν Ἱππίου καὶ σύζυγος τοῦ Αἰαντίδου, υἱοῦ τοῦ τυράννου τῆς Λαμψάκου Ἱππόκλου (βλ. λ. Αἰαντίδης).

—**Ἀρχεδίκη** Μήτηρ τοῦ Ἀλεύα, βασιλέως τῆς Θεσσαλίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀρχέδικος *[Μυθολογ]*. Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους (*Ἀπολλ.* 2, 7, 8).

—**Ἀρχέδικος** Ποιητὴς τῆς νέας κωμῳδίας καταστηλιτεύσας τὴν ἀκολασίαν τοῦ Δημοχάρους (*Πολυβ.* Ἱστ. XII, 13 καὶ *Meineke* I, 459). Μνημονεύεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (7, 292) καὶ τοῦ Σουΐδα.

ἀρχειακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἀρχεῖον: «ἀρχειακὸν ἔγγραφον»· ‖ «ἀρχειακὴ ἐργασία», ἐργασία διὰ τὸν καταρτισμὸν ἀρχείου.

ἀρχειοθήκη (ἡ)· ἡ θήκη, τὸ κιβώτιον τὸ χρησιμεῦον πρὸς ἐναπόθεσιν ἀρχείου.

ἀρχεῖον (τό)· ὁ τόπος, τὸ κατάστημα ἢ διαμέρισμα, ἔνθα φυλάσσονται δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα· ‖ αὐτὰ ταῦτα τὰ φυλασσόμενα ἔγγραφα κ.τ.τ.· ‖ «ἀρχεῖα τοῦ κράτους», τὰ ἀποκείμενα ἔγγραφα, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, ὡς ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἡ ὑπηρεσία ἡ προωρισμένη πρὸς συλλογήν, φύλαξιν καὶ κατάταξιν αὐτῶν· «ἱστορικὸν ἀρχεῖον», συλλογὴ ἐγγράφων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων χρησιμοποιουμένων ὡς ἱστορικῆς πηγῆς· ‖ «ἀρχεῖον τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ», συλλογὴ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς λαλουμένης ἑλληνικῆς καὶ μάλιστα τῆς ἰδιωματικῆς γλώσσης κατατεταγμένου ἀλφαβητικῶς μετὰ παραδειγματικῶν φράσεων πιστουσῶν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν σημασίαν καὶ χρῆσιν ἑκάστης ἑκασταχοῦ λέξεως· ‖ καθόλου *ἀρχεῖον* λέγεται πᾶσα συλλογὴ ἐπιστημονικῶν εἰδήσεων εἴτε πρὸς συγγραφὴν βιβλίου ἢ πραγματείας εἴτε πρὸς ἄλλην ἐπιστημονικὴν χρησιμοποίησιν. (Βλ. καὶ λ. ἀρχειοφύλαξ.) Β. Φ.

—*[Ἀρχαιολ.]* Ἐκαλεῖτο *ἀρχεῖον* ἢ *ἀρχεῖα* ὁ τόπος ἔνθα συνήδρευον αἱ ἀρχαὶ (*Σχολ. Αἰσχ.* 2,85), ἰδίᾳ δὲ ἔνθα ἐτηροῦντο τὰ δημόσια ἔγγραφα ἐν τῷ *Μητρῴῳ*, ἱερῷ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, τῆς *Ῥέας*, ὑπὸ τοὺς βορείους πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως (*Παυσ.* 1,2,3). Ἀκόμη ἐσήμαινεν ἡ λέξις καὶ δημόσιον τόπον εἰς ἀρχήν τινα ἀνήκοντα· ἐλέγετο δ' ἐνίοτε καὶ *δημόσιον* (*Δημοσθ.* περὶ τοῦ Στ. 275). Τὰ ἐν τῷ Μητρῴῳ φυλασσόμενα δημόσια ἔγγραφα ἦσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιτήρησιν τοῦ προέδρου τῶν πεντακοσίων, τοῦ *ἐπιστάτου* καλουμένου.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

— **ἀρχεῖον** *λαογραφικόν*· βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 246 γ'.

— **Ἀρχεῖα** *Γενικὰ κράτους*· βλ. λ. Ἀθῆναι, τ. Β' σ. 246 γ'.

— «**Ἀρχεῖα** *τῆς ἰατρικῆς*». Ἰατρικὴ ἐφημερὶς

Digitized by Google

ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις (βλ. λ., τ. Β' σ. 254 γ').

—«Ἀρχεῖα φαρμακευτικῆς». Φαρμακευτικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις (βλ. λ., τ. Β' σ. 255 α').

ἀρχειοφυλακεῖον (τὸ) ἢ *ἀρχειοφυλάκιον*· ὁ τόπος ἢ ἡ θήκη ἔνθα φυλάττεται ἀρχεῖον.

ἀρχειοφύλαξ (ὁ)· ὁ ὑπάλληλος ὁ ἐπιτεταγμένος τὴν ταξινόμησιν καὶ φύλαξιν τῶν ἀρχείων δημοσίας τινὸς ἀρχῆς.

— *[Δημ. Δίκ.]* Εἰς εἰδικοὺς *ἀρχειοφύλακας* εἶναι ἀνατεθειμένη ἡ φύλαξις τῶν ἀρχείων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, παντὸς πολυμελοῦς δικαστηρίου, τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, τῶν Νομαρχιῶν καὶ τῶν Γεν. Διοικήσεων. Ἡ βαθμολογία τῶν ὑπαλλήλων τούτων καθορίζεται ὡς ἑξῆς: *Ἀρχειοφύλαξ α' τάξεως*, ἔχων βαθμὸν γραμματέως α' τάξεως, λαμβάνων δὲ ἀποδοχὰς ἴσας πρὸς τὰς τοῦ τμηματάρχου β' τάξεως· *ἀρχειοφύλαξ β'* ἢ *γ' τάξεως* μὲ βαθμὸν γραμματέως β' τάξεως, ἀποδοχὰς δὲ τῶν μὲν δευτέρας τάξεως γραμματέως α', τῶν δὲ γ' τάξεως γραμματέως β' τάξεως. Η Γ.Κ

— *[Στρατ.]* Ἀπὸ τοῦ 1914, ἔχει ὀργανωθῆ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ σῶμα ἀξιωματικῶν *ἀρχειοφυλάκων*, ἐχόντων προορισμὸν τὴν τήρησιν τῶν στρατιωτικῶν ἀρχείων, ὑφ' οὓς ὅρους καὶ ἀρχὰς τηροῦνται τ' ἀρχεῖα ὑπὸ πάσης ἑλληνικῆς ὑπηρεσίας (βλ. λ. ἀξιωματικός). Ν. Θ. Κ.

— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ Ναυτικῷ οἱ *ἀρχειοφύλακες* εἶναι ἀξιωματικοὶ τοῦ κλάδου τῶν «*ἀξιωματικῶν τῶν πληρωμάτων*», ἰσόβαθμος δὲ ὁ μὲν γ' τάξεως πρὸς ἀνθυπολοχαγόν, ὁ δὲ β' πρὸς ὑπολοχαγὸν καὶ ὁ α' πρὸς λοχαγόν. Προέρχονται ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὑπαξιωματικῶν γραφέων διὰ προαγωγῆς καὶ κύριον καθῆκον ἔχουν τὴν τήρησιν τῶν ἀρχείων τῶν μεγάλων ναυτικῶν ὑπηρεσιῶν, ἐκτελοῦσιν ὅμως καὶ ἄλλας βοηθητικὰς ὑπηρεσίας οἰκονομικῆς φύσεως. Ι. Α. Λ.

Ἀρχελαΐς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καππαδοκίας. Εἶναι τὰ πρώην *Γαρσαύιρα*, μεγεθυνθέντα ὑπὸ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Καππαδοκίας *Ἀρχελάου*, εἰς ὃν ὀφείλεται καὶ τὸ νέον ὄνομα τῆς πόλεως. Σήμερον καλεῖται *Ἀκ-Σεραΐ*.

— **Ἀρχελαΐς** *[Βιβλ. Γεωγραφ.]*. Κώμη ὀχυρὰ κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐθνάρχου *Ἀρχελάου*, υἱοῦ τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου, κειμένη πιθανώτατα πλησίον τῆς Φασαηλίδος καὶ τῆς Ἱεριχοῦς (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Ἀρχαιολογ. ΙΖ ιγ' 1, ΙΗ' β' 2, *Πλινίου* XIII 4, 44, *Πτολεμαίου*, Ε' 16, 7). Π. Ι. Μ.

Ἀρχέλαοι. Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου *Κλεισθένους* (596-570 π. Χ.) εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν Δωριέων ὑποταγθέντας παλαιοὺς ἰθαγενεῖς *Ἀχαιούς*, ἀποτελέσαντας τετάρτην φυλήν, ἥτις ἦρχεν ἐπὶ τῶν τριῶν ἄλλων δωρικῶν, τῶν Ὑλλέων, Παμφύλων καὶ Δυμάνων, οὓς ὁ τύραννος ὠνόμασε περιφρονητικῶς Ὑάτας, Ὀνεάτας καὶ Χοιρεάτας. Α. Δ

Ἀρχέλαος. Κατά τινα παράδοσιν, οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας τῶν *Ἀργιαδῶν*. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Ἀρχέλαος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡρακλείδου *Τημένου*, ἐκδιωχθεὶς δ' ἐξ Ἄργους ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του, μετέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐβοήθησε τὸν βασιλέα *Κισσέα*, εὑρισκόμενον εἰς δεινὴν θέσιν ἔν τινι πολέμῳ, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει, ὅτι οὗτος ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὸν Ἀρχέλαον γαμβρὸν καὶ διάδοχόν του. Ὁ Κισσεὺς ὅμως, ἀφ' οὗ παρῆλθεν ὁ κίνδυνος, ὄχι μόνον δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του, ἀλλὰ καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου, ρίπτων τοῦτον διὰ δόλου εἰς λάκκον πλήρη ἀνημμένων ἀνθράκων. Τοῦτο πληροφορηθεὶς ὁ Ἀρχέλαος, ἔρριψεν αὐτὸς εἰς τὸν λάκκον τὸν Κισσέα, ἔφυγεν ἐκεῖθεν, καί, κατὰ χρησμὸν δοθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἠκολούθησε μίαν αἶγα, ἡ ὁποία τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔκτισε τὴν πόλιν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀπὸ τῆς αἰγὸς ἐκείνης *Αἰγάς*. Ἐκεῖ ἐγκατασταθεὶς ὁ Ἀρχέλαος ἐγένετο ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ γένους τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πατρίδος αὐτοῦ ἐκλήθη γένος τῶν *Ἀργιαδῶν*. Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Ἀρχελάου δὲν εἶναι πολὺ παλαιά. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἐξ Ἄργους καταγωγῆς τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἀγνοεῖ ἐντελῶς τὸν Ἀρχέλαον. Ὁ Εὐριπίδης, ἴσως, χάριν τοῦ φίλου του βασιλέως τῆς Μακεδονίας *Ἀρχελάου*, ἔπλασε τὸν μῦθον περὶ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Ἀρχελάου ὡς γενάρχου τῶν Ἀργιαδῶν. Τοὐλάχιστον τοῦτον εἶχεν ὡς ἥρωα τοῦ ἐπιτηδες χάριν τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου ποιηθέντος δράματός του, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο «Ἀρχέλαος» καὶ τὸ ὁποῖον ἐγράφη κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς τοῦ ποιητοῦ ἐν Μακεδονίᾳ (βλ. κατωτέρω *Ἀρχέλαος, υἱὸς Περδίκκα*). Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρχέλαος.** Παλαιὸς βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐκ τοῦ γένους τῶν *Ἀγιαδῶν*, υἱὸς τοῦ *Ἀγησιλάου*, πατὴρ δὲ καὶ προκάτοχος τοῦ *Τηλέκλου*, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων ὀλίγον πρὸ τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀρχέλαος ἔζησε κατὰ τὸν 9ον π. Χ. αἰῶνα, εἰς αὐτὸν δ' ἀποδίδεται καὶ ἡ κατάκτησις τῆς παρὰ τὰ Ἀρκαδικὰ σύνορα χώρας τῆς καλουμένης *Αἰγύτιδος*. Ἀμφίβολα ὅμως εἶναι πάντα τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Ἀρχελάου, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ προσωπικὴ ὕπαρξις αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρχέλαος.** Ἀθηναῖος φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ *Ἀπολλοδώρου*, μαθητὴς τοῦ *Ἀναξαγόρου* τοῦ Κλαζομενίου. Ἔζησε κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, κατά τινα δὲ ἀναληθῆ παράδοσιν ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀρχέλαος ἠκολούθει τὰς ἰδέας τοῦ διδασκάλου του Ἀναξαγόρου, εἰς τὰς λεπτομερείας δὲ μόνον τῆς κοσμογονίας ἔμεινε πιστὸς εἰς τοὺς παλαιοτέρους φυσικοὺς τῆς Ἰωνικῆς *σχολῆς* (βλ. λ.). Ὁ Ἀρχέλαος ἐφρόνει ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαιροειδής· τοῦτο δ' ἀπεδείκνυε διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, ὅτι, ἂν αὕτη ἦτο ἐπίπεδος, ἔπρεπε νὰ ἀνατέλλῃ πανταχοῦ ταυτοχρόνως ὁ ἥλιος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει. Τὸν *κόσμον* (σύμπαν) ἐθεώρει φθαρτὸν (*Στοβ. φυσ.* Α', κ'), τὸ *πᾶν* δὲ ἄπειρον. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρχέλαος.** Νόθος υἱὸς *Περδίκκα τοῦ Β'*, ἐκ τῆς *Σιμμίχης*, δούλης τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἀλκέτα* ὃν εἶχεν ἐκβάλει τῆς ἀρχῆς. Ὁ Περδίκκας εὐνοῶν τὸν Ἀρχέλαον ἕνεκα τῆς πανούργου διανοίας του καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ χαρακτῆρός του, θνήσκων τῷ 413 π. Χ. τὸν υἱοθέτησε καὶ διώρισεν αὐτόν, εἰς ὥριμον ὄντα ἡλικίαν, ἐπίτροπον τῆς βασιλείας καὶ κηδεμόνα τοῦ ἑπταετοῦς νομίμου διαδόχου τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος, φιλόδοξος καὶ ἐπιθυμῶν νὰ βασιλεύσῃ μόνος, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐξολοθρεύσῃ πάντας τοὺς νομίμους κληρονόμους τοῦ θρόνου. Γενόμενος βασιλεὺς ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς θέσεώς του, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἡ Μακεδονία ἐξεπολιτίσθη καὶ ἀπέκτησε μεγάλην στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἔνθερμος προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, μετεκάλεσεν εἰς Μακεδονίαν τοὺς τραγικοὺς ποιητὰς *Εὐριπίδην* καὶ *Ἀγάθωνα* ὡς καὶ τὸν ἐποποιὸν *Χοιρίλον*. Ἐκάλεσε καὶ τὸν *Σωκράτην*, ὅστις ὅμως ἀπεποιήθη ἀπαντήσας ὅτι ἐν Ἀθήναις τέσσαρες μὲν χοίνικες ἀλεύρου τιμῶνται ὀβολοῦ, ἄφθονον δὲ ὕδωρ ὑπάρχει. Τὴν νέαν καθέδραν τοῦ κράτους *Πέλλαν* κατεκόσμησεν ὁ Ἀρ-

Ἀρχελάου ἀργυροῦς στατὴρ (413—399 π. Χ.)

χέλαος δι' ἔργων τέχνης, τὰ δὲ ἀνάκτορά του ἐκόσμησε διὰ γραφῶν ἃς ἐξετέλεσεν ὁ *Ζεῦξις*. Οὕτω ἡ Πέλλα ἀπέβη τὸ ἐντευκτήριον παντὸς εἴδους ἀριστοτεχνῶν. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ἀνεξάρτητον πόλιν *Πύδναν*, ἣν κατεκτήσατο τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ *Θηραμένους* τῷ 410—409 π. Χ. Ὁ Ἀρχέλαος ἦτο τραχύς, ἀκόλαστος καὶ δεισιδαίμων. Παρὰ τὰ ἐλαττώματά του ὅμως ταῦτα, αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ Φιλίππου, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδείξεως τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀρχέλαος βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 413 π. Χ. ἀπέθανε τῷ 399 δολοφονηθεὶς ἐν κυνηγεσίῳ διὰ προσωπικοὺς λόγους ὑπὸ δύο Θεσσαλῶν, τοῦ *Κραταίου* καὶ τοῦ *Ἑλλανοκράτους*, μεθ' ὧν συνέπραξε καὶ ὁ Μακεδὼν *Δεκάμνιχος*. Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

—**Ἀρχέλαος.** Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος ἀναφέρεται καὶ ἕτερος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Οὗτος πιθανώτατα ἦτο ὁ κηδεμὼν τοῦ ἀνήλικου βασιλέως *Ὀρέστου Ἀέροπος* (396—392 π.Χ.), λαβὼν τὸ ὄνομα Ἀρχέλαος ἀπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος βασιλέως Ἀρχελάου (βλ. ἀνωτέρω).

—**Ἀρχέλαος** Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας *Ἀμύντου τοῦ Γ'* καὶ τῆς *Γυγαίας*, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως *Φιλίππου τοῦ Β'*, πρὸς τὸν ὁποῖον διημφεσβήτει τὸν Μακεδονικὸν θρόνον. Ὁ Ἀρχέλαος οὗτος, πεσὼν εἰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου τοῦ Β', ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς Θεοδώρου. Διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στρατηγὸς τῆς *Σουσιανῆς*. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους του μεταξὺ τῶν στρατηγῶν, ὁ Ἀρχέλαος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Μεσοποταμίας. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς Ἀνδρόκλου. Εἷς τῶν ἑταίρων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου διωρίσθη διοικητὴς τῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποίαν ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς *Ἀόρνου*, πόλεως τῆς Βακτριανῆς. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Μακεδὼν φρούραρχος τῆς *Τύρου*. Ταύτην μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ θησαυροῦ ἀνερχομένου εἰς 800 τάλαντα παρέδωκεν ὁ Ἀρχέλαος εἰς τὸν *Ἄτταλον* τὸν συγγενῆ τοῦ Περδίκκα, ὅτε οὗτος (ἐν ἔτει 321 π.Χ.) ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἐκστρατείαν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν του.

—**Ἀρχέλαος.** Στρατηγὸς καὶ φίλος τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Σελεύκου καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Βαβυλῶνος. Ὅτε ὁ Δημήτριος (ἐν ἔτει 311 π.Χ.) ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῶν στρατευμάτων του, τῶν πολιορκούντων τὴν Βαβυλῶνα, εἰς τὸν Ἀρχέλαον ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως. Ταύτην ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ὁ Ἀρχέλαος, μέχρις ὅτου, συναφθείσης ἐν τῷ μεταξὺ εἰρήνης μεταξὺ Ἀντιγόνου τοῦ πατρὸς τοῦ Δημητρίου καὶ Σελεύκου, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Μακεδών, φρούραρχος ἐν Κορίνθῳ. Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν (τῷ 243 π. Χ.) ὁ Ἀρχέλαος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπηλευθερώθη ἄνευ λύτρων. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς Ἀπολλωνίου, *Πριηνεὺς* γλύπτης. Κατεσκεύασε τὸ περίφημον ἀνάγλυφον, τὸ ὁποῖον, εὑρεθὲν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ρώμης ἀπόστασιν νοτιανατολικῶς παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδόν, παριστᾷ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ *Ὁμήρου* καὶ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνάθημα ποιητοῦ τινος ἐπὶ νίκῃ αὐτοῦ ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, εὑρισκόμενον νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ, παρουσιάζει πολλὰ τὰ διάφορα ἀπὸ τῶν ἀναγλύφων τῆς παλαιοτέρας ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης. Τὸ σπουδαιότατον εἶναι, ὅτι δὲν ἀποτελεῖ καλλιτεχνικὸν σύνολον,

Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ὁμήρου.
[Ἀνάγλυφον τοῦ Ἀρχελάου.]

ἀλλ' ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀλλεπαλλήλους σειρὰς εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι μάλιστα πολλάκις εἶναι πιστὰ ἀντίγραφα παλαιοτέρων τύπων, ὡς λ.χ. αἱ εἰκόνες τῶν μουσῶν, πολλάκις ὅμως παριστῶσιν ἀφῃρημένας ἐννοίας ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφήν, ὡς λ. χ. τὸν Χρόνον καὶ τὴν Οἰκουμένην, Ἱστορίαν καὶ Ποίησιν, Τραγῳδίαν καὶ Κωμῳδίαν, Ἀρετήν, Μνήμην, Πίστιν, Σοφίαν, τὰ ἔργα τοῦ Ὁμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν καὶ αὐτὴν τὴν βατραχομυομαχίαν. Αἱ τοιαῦται εἰκόνες καὶ ἄλλοι παρόμοιαι εἶναι ἀκατάληπτοι καθ' ἑαυτὰς εἰς τὸν θεατὴν καὶ διὰ τοῦτο ἐπεξηγοῦνται δι' ἐπιγραφῶν. Πλὴν τοῦ Ὁμήρου διακρίνεται ἐν τῷ ἀναγλύφῳ καὶ ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἀνέθηκεν αὐτό. Οὗτος εἶναι ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ πρὸς τὸ ἄκρον, ὁ δὲ παρ' αὐτὸν τρίπους εἶναι τὸ βραβεῖον τῆς νίκης του. Πότε ἀκριβῶς κατεσκευάσθη τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ. Πάντως οἱ τελευταῖοι Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι ἢ οἱ χρόνοι τῶν πρώτων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς κατασκευῆς του. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Ρόδιος φιλόσοφος τοῦ Α' π.Χ. αἰῶνος, διδάσκαλος τοῦ Ρωμαίου Κασσίου, πρὸς τὸν ὁποῖον, ἀπεσταλθέντα βραδύτερον εἰς Ρόδον μὲ ἐχθρικωτάτας διαθέσεις, ἔστειλαν οἱ Ρόδιοι τὸν Ἀρχέλαον ὡς πρεσβευτήν, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος. — Ω

—**Ἀρχέλαος.** Κύπριος μυθογράφος καὶ ἱστορικὸς (*Πτολεμ.* Ἡφαιστ. 4, 320). Κ. Μ. Κ.

—**Ἀρχέλαος.** Ὁ ἱκανώτατος πάντων τῶν στρατηγῶν τοῦ *Μιθραδάτου τοῦ ΣΤ'* τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, ἑλληνικῆς πιθανῶς καταγωγῆς. Ὁ Ἀρχέλαος καλεῖται πολλάκις *Καππαδόκης*, διότι ἦτο

Digitized by Google

ὑπήκοος τοῦ Καππαδοκικοῦ κράτους τοῦ Μιθραδάτου καὶ ὄχι διότι πράγματι ἦτο Καππαδόκης κατὰ τὴν φυλήν. Πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρώτου Μιθραδατικοῦ πολέμου οὐδὲν περὶ τοῦ Ἀρχελάου ἀναφέρεται. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐκείνου ὁ Ἀρχέλαος ἐπολέμησε κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ συμμάχων τῶν Ῥωμαίων. Καὶ τὸν μὲν βασιλέα τῆς Βιθυνίας *Νικομήδη* τὸν Γ', ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὸ κράτος τοῦ Μιθραδάτου, κατενίκησεν ὁ Ἀρχέλαος (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 88 π. Χ.)· εἰς τὴν Μαγνησίαν ὅμως, τὴν ὑπὸ τὸ ὄρος Σίπυλον κειμένην, ἀπήντησε τόσον μεγάλην ἀντίστασιν, ὥστε, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ἐτραυματίσθη, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἄπρακτος. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀρχέλαος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐξεγείρῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων τοὺς Ἕλληνας, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶχον ἤδη ταχθῆ μὲ τὸ μέρος του.

Ἀφοῦ κατὰ πρῶτον κατέλαβεν ὁ Ἀρχέλαος τὰς Κυκλάδας, καταβαλὼν τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐν Δήλῳ Ῥωμαίων καὶ ῥωμαϊζόντων Ἑλλήνων, καὶ ἐφόνευσε πλέον τῶν 20 χιλιάδων ἀνδρῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον Ῥωμαίων καὶ ἄλλων Ἰταλῶν, τὴν μὲν νῆσον ἐκείνην παρέδωκεν εἰς τους Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι, πρὸ ὀλίγου ἐπιχειρήσαντες νὰ κυριεύσωσι ταύτην, εἶχον ἀποκρουσθῆ μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν, αὐτὸς δὲ πλεύσας εἰς Εὔβοιαν ἐκυρίευσε ταύτην καὶ κατέστησε τὴν ὀχυρὰν Χαλκίδα στρατιωτικὴν βάσιν διὰ τὰς περαιτέρω ἐνεργείας του. Ἀπὸ τῆς Χαλκίδος ὁ Ἀρχέλαος μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ φίλου καὶ συμμάχου του Ἀριστίωνος (βλ. λ.), ἐνῷ ἄλλα Ποντικὰ στρατεύματα ἐτράπησαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ ἕτερον στρατηγόν. Διοικητὴς δὲ τῆς Χαλκίδος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀρχελάου διωρίσθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Νεοπτόλεμος*. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἠσχολεῖτο ἐν Ἀττικῇ νὰ προσελκύσῃ συμμάχους, καὶ κατώρθωσε πράγματι, πλὴν τῶν Ἀθηναίων, νὰ προσλάβῃ ἐκ μὲν τῶν Πελοποννησίων τοὺς Λάκωνας καὶ Ἀχαιούς, ἐκ δὲ τῶν λαῶν τῆς μέσης Ἑλλάδος τοὺς Βοιωτούς, πλὴν τῶν Θεσπιέων, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς ὁποίους ἐπολιόρκησεν ὁ Ἀρχέλαος. Τὰ εἰς Θεσσαλίαν ὅμως ἀποσταλέντα Ποντικὰ στρατεύματα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρατηθῶσιν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι μετά τινα ἐπιτυχῆ ἐναντίον τοῦ στόλου των ἐπίθεσιν τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τὸν *Βρούττιον Σούραν*, ἂν καὶ πολυάριθμος ἀσιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Μιθραδάτου *Ἀριαράθην* διὰ Θρᾴκης ἐλθὼν εὑρίσκετο ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐβάδιζεν εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἐκεῖ φίλων καὶ συμπολεμιστῶν. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων, ἐνῷ μικραὶ ῥωμαϊκαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν *Σέντιον* ἠσχολοῦντο νὰ ἀνακόψωσιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐπιβραδύνωσι τὴν ἐκ βορρᾶ προέλασιν τοῦ Ἀριαράθου, ὁ Σούρας προχωρήσας εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα συνεκρούσθη ἐν Βοιωτίᾳ πρὸς τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Ἀριστίωνα, κατόπιν δὲ τριημέρων ἀμφιρρόπων ἀγώνων ὑπεχώρησεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοί του, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀναλάβωσιν εἰσέτι ἐπιθετικὴν στάσιν, ὑπεχώρησαν ἐπίσης εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἵνα ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν τειχῶν τῶν πόλεων ἐκείνων ἀναμείνωσι τὴν ὑπὸ τὸν Ἀριαράθην προσδοκωμένην βοήθειαν, ἀφοῦ ἄλλως τε εἶχεν ἐπέλθει ἤδη καὶ ὁ χειμών.

Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔαρ (τοῦ 87 π. Χ.) πρὶν ἢ ὁ Ἀρχέλαος ἐνεργήσῃ τι, ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας μετὰ νέας στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐλθὼν ἐξ Ἰταλίας ὁ *Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας* καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, ἀναχωρήσαντος τοῦ Σούρα εἰς Μακεδονίαν. Ταχέως ἤδη ὁ Σύλλας ἠδυνήθη νὰ περιορίσῃ τὸν μὲν *Ἀριστίωνα* ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν, τὸν δ' *Ἀρχέλαον* ἐν Πειραιεῖ, ἀφήσας δὲ μικρὸν μέρος τῆς δυνάμεώς του νὰ ἀπασχολῇ τοὺς Ἀθηναίους, αὐτὸς μετὰ τοῦ πλείστου τῶν στρατευμάτων του ἐπολιόρκησε τὸν *Πειραιᾶ* καὶ ἐπεχείρησεν ἀπεγνωσμένας ἐφόδους κατὰ τῶν ὀχυρῶν αὐτοῦ τειχῶν. Τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλας, διότι ἡ μακροχρόνιος πολιορκία ἦτο ἀσύμφορος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ὀλίγας δυνάμεις εἶχε (30 χιλ. ἀνδρῶν) ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μεγάλας δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων του, ἂν ὁ Ἀριαράθης ἤθελε συνενώσει τὰς δυνάμεις του πρὸς τὰς ὑπὸ τὸν Ἀρχέλαον, καὶ τροφῶν καὶ χρημάτων ἐστερεῖτο, ἕνεκα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν (βλ. λ. Σύλλας). Δὲν ἠδύναντο ἄλλως τε καὶ οἱ στρατηγοί του νὰ ἀπασχολῶσιν ἐπὶ μακρὸν οὔτε τὰς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ δυνάμεις τοῦ Ἀριαράθου, οὔτε τὴν ἐν Χαλκίδι φρουρὰν τὴν διατελοῦσαν ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀρχελάου *Νεοπτόλεμον*. Πάσας ὅμως τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ῥωμαίων ἠδυνήθη νὰ ἀποκρούσῃ ὁ Ἀρχέλαος καὶ δι' ἐπανειλημμένων ἐξόδων καὶ ἀντεπιθέσεων προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατώρθωσε, διότι δὲν εἶχε τὴν ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν· ἐπειδὴ ὅμως ἐθαλασσοκράτει, οὔτε τροφῶν ἐστερεῖτο ἐν Πειραιεῖ οὔτε βοηθειῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν στρατευμάτων τῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ τὰς Κυκλάδας μετεκομίσθησαν κατὰ θάλασσαν εἰς Πειραιᾶ, σπουδαία δ' ἐπικουρία ὑπὸ τὸν *Δρομιχαίτην* ἐλθοῦσα ἐξ Ἀσίας ἔδωκε τὸ θάρρος εἰς τὸν Ἀρχέλαον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Πειραιῶς συνήφθη ἤδη (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 87 π.Χ.) μάχη φονικωτάτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅμως ἡττηθεὶς ὁ Ἀρχέλαος ἐκλείσθη καὶ πάλιν ἐντὸς τῶν τειχῶν, περιμένων διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου νὰ κατατρίψῃ τὰς δυνάμεις τοῦ Σύλλα, μέχρις οὗ λάβῃ νέαν ἐξ Ἀσίας βοήθειαν. Οὕτω κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 87—86 π.Χ. αἱ ἐχθροπραξίαι ἐσταμάτησαν, ἀποσυρθέντος τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, μικραὶ δὲ μόνον ἐπιθέσεις τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀρχελάου ἐγίνοντο κατὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι Ῥωμαίων. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ χειμῶνος, κατόπιν ἀποτυχούσης νέας σφοδρᾶς ἐφόδου τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Πειραιῶς, διέκοψεν ὁ Σύλλας προσωρινῶς τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Ἀρχελάου καὶ ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὁποῖαι δεινῶς ὑπέφερον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς πείνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς τυραννικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἀριστίωνος. Καὶ τὰς μὲν Ἀθήνας ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ δι' ἐφόδου (τῇ 1 Μαρτίου τοῦ 86 π. Χ.), ἐπολιόρκησε δὲ καὶ τὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καταφυγόντα Ἀριστίωνα. Ὁ Σύλλας ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἐν Πειραιεῖ εὑρισκομένου Ἀρχελάου καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐκκενώσῃ τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ὀχυρὰν *Μουνιχίαν*. Ὁ Ἀρχέλαος, κατὰ διαταγὴν ἴσως τοῦ Μιθραδάτου, ἀνεχώρησε διὰ θαλάσσης ἐκ Πειραιῶς καὶ μετέβη εἰς Χαλκίδα, ἵνα ἐκεῖθεν μεταβῇ εἰς τὰς Θερμοπύλας πρὸς συνάντησιν τοῦ Ταξίλου, ἀντικαταστήσαντος τὸν ἀποθανόντα Ἀριαράθην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ Μακεδονίας ἐρχομένου στρατοῦ. Ὁ Σύλλας γενόμενος κύριος τοῦ Πειραιῶς κατέστρεψε τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἐπυρπόλησε τὴν ὁπλοθήκην, τοὺς νεωσοίκους καὶ ὁλόκληρον τὴν πόλιν, μετὰ τοῦτο δ' ἔσπευσεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παρὰ τὴν *Χαιρώνειαν* αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις τοῦ Ἀρχελάου καὶ τοῦ Ταξίλου, ὑπερβαίνουσαι τὰς 100 χιλιάδας στρατιωτῶν, εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι τῶν ὑπὸ τὸν Σύλλαν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα μόλις ἀνήρχοντο εἰς τὸ τρίτον τοῦ Ποντικοῦ στρατοῦ. Ἐν τούτοις ἡ στρατηγικὴ καὶ τακτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ῥωμαίων ἀπέναντι τῶν Ἀσιανῶν ἐθριάμβευσε καὶ ὁ Σύλλας κατήγαγε περιφανῆ νίκην (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 86 π. Χ.). Μόλις ἠδυνήθη αὐτὸς ὁ Ἀρχέλαος μετὰ 10 χιλιάδων ἀνδρῶν νὰ διασωθῇ εἰς Χαλκίδα· ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς τοῦ Μιθραδάτου ἐφονεύθη, ᾐχμαλωτίσθη ἢ διεσκορπίσθη.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέος στρατὸς ἡτοιμάσθη ἐν Ἀσίᾳ καὶ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 85 π. Χ. κατέφθασεν εἰς τὴν Χαλκίδα ἀνερχόμενος εἰς 80 χιλιάδας ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν *Δορύλαον*. Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἤδη μεταξὺ τῶν Ποντικῶν στρατευμάτων ἐψιθυρίζετο, ὅτι ἡ ἀπροσδόκητος ἐκείνη ἧττα ὠφείλετο εἰς προδοσίαν διαπραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου. Τοῦτο εἶχε περιέλθει εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν ἤδη νὰ ὑποκύψῃ εἰς την ἀξίωσιν τοῦ Δορυλάου περὶ ταχείας συνάψεως μάχης. Πράγματι ὁ Ἀρχέλαος μετὰ τοῦ Δορυλάου εἰσέβαλον εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ συνῆψαν νέαν μάχην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὸν *Ὀρχομενόν*. Καὶ κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ Σύλλας ὑπερίσχυσε καταπληκτικῶς, τὰ δὲ Ποντικὰ στρατεύματα καταδιωχθέντα εἰς τὰ ἕλη τῆς Κωπαΐδος ἔπαθον ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἠδυνήθη ὁ Ἀρχέλαος νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χαλκίδα, ἐκεῖθεν δὲ νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου διῆλθε τὸν χειμῶνα (τοῦ 85-84 π. Χ.) παρασκευαζόμενος διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἤδη ὅμως ὁ Μιθραδάτης, μετὰ τὰς τόσας ἥττας τῶν στρατευμάτων του ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἀρχέλαον νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Σύλλα περὶ εἰρήνης. Πράγματι κατόπιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ Ἀρχέλαος συνηντήθη προσωπικῶς μετὰ τοῦ Σύλλα παρὰ τὸ *Δήλιον* καὶ συνεφώνησε μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, συνώδευσε δ' αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἔμελλε νὰ ἐπικυρωθῇ ἡ εἰρήνη καὶ ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος εὗρισκε βαρεῖς τοὺς ὅρους αὐτῆς, ὁ Ἀρχέλαος συγκαταθέσει τοῦ Σύλλα ἀπῆλθε πρὸς τὸν Μιθραδάτην καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν πρὸς τὸν Σύλλαν καὶ νὰ κανονίσῃ αὐτοπροσώπως μετ' αὐτοῦ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης. Πράγματι ὁ Μιθραδάτης καὶ ὁ Σύλλας συνηντήθησαν ἐν *Δαρδάνῳ* καὶ συνωμολόγησαν ἐκεῖ τὴν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν πρῶτον Μιθραδατικὸν πόλεμον (ἐν ἔτει 84 π. Χ.)

Ἐν τούτοις ὁ Ἀρχέλαος ἕνεκα τῶν συχνῶν σχέσεών του μετὰ τοῦ Σύλλα καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε δείξει πρὸς αὐτόν, κατέστη ὕποπτος εἰς τὸν Μιθραδάτην, ὁ ὁποῖος ἐσκέπτετο νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Ὁ Ἀρχέλαος πληροφορηθεὶς τοῦτο κατέφυγεν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ δευτέρου Μιθραδατικοῦ πολέμου (τῷ 83 π.Χ.) εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ εἰδοποίησε τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν *Λεύκιον Λικίνιον Μουρήναν* περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Μιθραδάτου, ἔπεισε δ' αὐτὸν νὰ προλάβῃ τὴν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ἐσχεδίαζεν ὁ Μιθραδάτης, ἐπιτιθέμενος πρῶτος κατ' αὐτοῦ. Καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ τρίτου Μιθραδατικοῦ πολέμου (74 π. Χ.) λέγεται, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐβοήθησε τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν *Λούκουλλον* καὶ τοὺς συμμάχους τῶν Ῥωμαίων Κυζικηνούς. Ἄγνωστον πότε καὶ ποῦ ἀπέθανεν. (Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 60 α'). **Γ. Ι. Κ.**

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐν ἔτει 63 π. Χ. ἔλαβε παρὰ τοῦ Πομπηΐου τὸ ἀξίωμα τοῦ *ἀρχιερέως* τῆς *Ἐννοῦς* ἐν τῇ πόλει τοῦ Πόντου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *Κόμανα*. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἰσοδυνάμει μὲ βασιλικὸν καὶ παρεῖχε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὸν κατέχοντα αὐτό. Ὅτε μετά τινα ἔτη (τῷ 56 π. Χ.) ὁ Ῥωμαῖος διοικητὴς τῆς Συρίας *Γαβίνιος* ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Πάρθων, ὁ Ἀρχέλαος προσεφέρθη νὰ μετάσχῃ τῆς ἐκστρατείας, ἀλλὰ δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εὗρε καιρὸν νὰ καταλάβῃ ἄξιον λόγου βασιλικὸν θρόνον. Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαῖος ὁ Αὐλητὴς* κατόπιν στάσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχεν ἀποβληθῆ ἀπὸ τοῦ θρόνου του, ἀντ' αὐτοῦ δ' εἶχεν ἀναγορευθῆ βασίλισσα ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ *Βερενίκη*. Ταύτην ἐνυμφεύθη ὁ Ἀρχέλαος, προσποιηθείς, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου τοῦ ΣΤ', καὶ κατέστη βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλεία του ὅμως δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Ὁ Γαβίνιος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καί, νικήσας τὸν Ἀρχέλαον, φονευθέντα ἐν τῇ μάχῃ μετὰ ἑξάμηνον μόλις βασιλείαν (τῷ 55 π. Χ.), ἀπέδωκε τὸν Αἰγυπτιακὸν θρόνον εἰς τὸν Πτολεμαῖον. Τὸ πτῶμα δὲ τοῦ Ἀρχελάου ἔθαψε μετὰ βασιλικῶν τιμῶν ὁ τότε ἀξιωματικὸς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Γαβινίου Μᾶρκος Ἀντώνιος. **Γ. Ι. Κ.**

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου καὶ διάδοχός του εἰς τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ ἐν Κομάνοις ἱεροῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 51 π. Χ. μετέσχε τῶν κατὰ τοῦ διεκδικοῦντος τὸν θρόνον τῆς Καππαδοκίας Ἀριαράθου τοῦ Ι' ἐνεργειῶν, ἠναγκάσθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο διοικητὴς τῆς Κιλικίας, νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Καππαδοκικῆς ἐπικρατείας, μετά τινα δ' ἔτη (τῷ 47 π. Χ.) ἀπώλεσε καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, ἀφαιρεθὲν ἀπ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. **Γ. Ι. Κ.**

—**Ἀρχέλαος.** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, *βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας*. Ὁ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀπὸ τῆς ἀρχιερατείας τῶν Κομάνων καθαιρεθεὶς Ἀρχέλαος εἶχε σύζυγον τὴν περίφημον διὰ τὸ κάλλος της *Γλαφύραν*. Ἡ γυνὴ αὕτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς δευτέρας τριανδρίας Μᾶρκος Ἀντώνιος διέτριβεν ἐν Ἀνατολῇ, τοσοῦτον ἔρωτα ἐνέπνευσεν εἰς αὐτόν, ὥστε κατώρθωσε διὰ τούτου νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν υἱόν της, *Ἀρχέλαον* ἢ *Σισίνην* ὀνομαζόμενον, εἰς τὸν θρόνον τῆς Καππαδοκίας (τῷ 41 π. Χ.). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Καππαδοκικὸς θρόνος κατείχετο τότε ὑπὸ τοῦ Ἀριαράθου τοῦ Ι', ὁ ὁποῖος πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχε διαδεχθῆ τὸν ἐξωσθέντα ἀδελφόν του *Ἀριοβαρζάνην τὸν Γ'*, ὁ Ἀρχέλαος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ παντὸς τοῦ Καππαδοκικοῦ λαοῦ ὡς νόμιμος βασιλεύς, καὶ διὰ τοῦτο, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ μιᾶς μερίδος, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀριαράθου. Ὁ ἀγὼν ὅμως παρετάθη ἐπ' ἀρκετὰ ἔτη, διότι ὁ ὑποστηρικτὴς τοῦ Ἀρχελάου Ἀντώνιος δὲν ἠδυνήθη νὰ βοηθήσῃ εὐθὺς αὐτὸν πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου τῆς Καππαδοκίας, ἀναγκασθεὶς ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀρχελάου ὡς βασιλέως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰταλίαν. Μόνον ὅτε (περὶ τὸ 36 π. Χ.) ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ὁ Ἀντώνιος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἠδυνήθη τῇ βοηθείᾳ τούτου ἡ ὑποστηρίζουσα τὸν Ἀρχέλαον Καππαδοκικὴ μερὶς νὰ ἐπικρατήσῃ. Ὁ Ἀριαράθης μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τότε ὁ Ἀρχέλαος κατέστη πράγματι βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας (ἀπὸ τοῦ 34 π. Χ.).

Κατὰ τὸν τελικὸν μεταξὺ *Ὀκταβιανοῦ* καὶ *Ἀντωνίου* ἀγῶνα, ὁ Ἀρχέλαος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ εὐεργέτου του Ἀντωνίου καὶ ἐπολέμησεν ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τὸ *Ἄκτιον*. Ὅτε ὅμως εἶδεν ὅτι ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ Ὀκταβίου, ἔσπευσε νὰ προσχωρήσῃ εἰς αὐτόν, ἵνα ἀποφύγῃ τὰς συνεπείας τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου ἀγῶνα. Πράγματι δὲ ὁ Ὀκταβιανὸς ὄχι μόνον δὲν ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου τὴν βασιλείαν τῆς Καππαδοκίας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὅτε ἔγινε μόνος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τὸν τίτλον αὐτοκράτωρ Αὔγουστος, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ μέρος τῆς Κιλικίας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν. Οὕτω κατέστη ὁ Ἀρχέλαος βασιλεὺς κράτους ἀρκετὰ μεγάλου, νυμφευθεὶς δὲ μετ' ὀλίγον τὴν χήραν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου *Πολέμωνος* (ἀποθανόντος περὶ τὸ 1 μ. Χ.) ὀνομαζομένην *Πυθωρίδα*, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ παλαιοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου. Αἱ σχέσεις ὅμως πρὸς τοὺς ὑπηκόους του δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε καλαί. Ἤδη, προ-

Digitized by Google

του προσαρτήση τὸν Πόντον, κατηγορήθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰς ρωμαϊκὰς ἀρχάς, ἵνα δ' ἀποκρούση τὰς κατηγορίας μετεχειρίσθη ὡς συνήγορον τὸν πρόγονον τοῦ Αὐγούστου καὶ μετέπειτα διάδοχόν του *Τιβέριον*. Ἡ φιλία ὅμως μεταξὺ Ἀρχελάου καὶ Τιβερίου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ μετεβλήθη εἰς ψυχρότητα κατ' ἀρχάς, ἄσπονδον δὲ μῖσος κατόπιν ἐκ μέρους τοῦ Τιβερίου. Ὅτε δηλαδὴ ὁ Τιβέριος, ἐλθὼν εἰς διάστασιν πρὸς τὴν σύζυγόν του *Ἰουλίαν*, τὴν θυγατέρα τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἴσως περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος, διέμενεν ἐν Ρόδῳ (6 π.Χ.—2 μ. Χ.), ὁ Ἀρχέλαος ὄχι μόνον οὐδὲν σημεῖον φιλίας πρὸς αὐτὸν ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν περιποιήσεων, τὰς ὁποίας ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὸν μεταβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸν τῆς Ἰουλίας Γάϊον Καίσαρα, τὸν ὁποῖον ὁ Αὔγουστος προώριζεν ὡς διάδοχόν του, κατέστησε τὸν Τιβέριον ἀπὸ φίλου ἐχθρόν.

Μία ὁλόκληρος δεκαπενταετία παρῆλθεν ἔκτοτε καὶ ὁ Τιβέριος δὲν ἀπέβαλε τὸ μῖσος κατὰ τοῦ ἀχαρίστου Ἀρχελάου. Ὅτε, προαποθανόντων τῶν ἀμέσων κληρονόμων τοῦ Αὐγούστου, διεδέχθη ὁ Τιβέριος τὸν Αὔγουστον, προσείλκυσε διὰ δόλου τὸν Ἀρχέλαον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφρόντισε νὰ γίνῃ κατηγορία τις κατ' αὐτοῦ πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ κατηγορία ἐκείνη ἦτο πράγματι ἀστήρικτος καὶ ἀπέβλεπε μόνον καὶ μόνον εἰς τὸ νὰ κατακρατῇ ἐπ' ἀόριστον χρόνον τὸν Ἀρχέλαον ἐν Ρώμῃ ὡς ὑπόδικον. Οὗτος ὅμως τοσοῦτον ἐταράχθη καὶ εἰς τοιαύτην σωματικὴν καὶ πνευματικὴν κατάπτωσιν εὑρίσκετο ἀπό τινος χρόνου (ἤδη ὁ Αὔγουστος εἶχε θέσει αὐτὸν ἕνεκα ταύτης ὑπὸ κηδεμονίαν), ὥστε ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως, προτοῦ δικασθῇ ὑπὸ τῆς συγκλήτου (τῷ 17 μ. Χ.). Τὸ Καππαδοκικὸν βασίλειον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου κατέστη ἐπαρχία Ρωμαϊκή. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀρχέλαος** *[Ἰουδ. Ἱστορ.]*. Υἱὸς *Ἡρῴδου* τοῦ μεγάλου ἐκ τῆς Σαμαρείτιδος συζύγου αὐτοῦ *Μαλθάκης*, εἰς ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ διὰ τῆς τελευταίας του διαθήκης κατέλιπε τὴν Ἰουδαίαν, τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν σὺν τῷ βασιλικῷ τίτλῳ. Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρῴδου ἐξερράγη ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τῆς ἡρῳδείου δυναστείας στάσις (4 μ. Χ.), ἣν ὁ ἄξιος κατὰ τὴν σκληρότητα υἱὸς τοῦ πατρὸς (πρβ. καὶ *Ματθ.* 6. 22) κατέπνιξεν ἐν τῷ αἵματι (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Ἀρχαιολογίας ΙΖ' θ' 1). Πρεσβεία τότε τῆς ἰουδαϊκῆς ἀριστοκρατίας ἔσπευσεν εἰς Ρώμην, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Συρίας προσάρτησιν τῆς Ἰουδαίας, καθ' ὃν χρόνον ὁ μὲν Ἀρχέλαος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἡρῴδου τοῦ Ἀντίπα ἐξελιπάρουν ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν εὔνοιαν τοῦ Αὐγούστου, ἡ δὲ Παλαιστίνη ἐγίνετο ἀνάστατος δι' ἀναρριπίσεως τῶν περὶ Μεσσίου ἐλπίδων τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ τυράννου ἀπολυτρώσει.

Πρὸς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἀνευρίσκουσι πολλὴν ὁμοιότητα νεώτεροι ἐξηγηταὶ ἐν τοῖς ἐκτιθεμένοις ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εὐγενοῦς παραβολῇ αὐτοῦ (*Λουκ.* θ' 12—14), ἐν ᾗ οὐχὶ ἀστόχως νομίζουσιν ὅτι ὑπαινίσσεται τὰ τότε λαβόντα χώραν. Καὶ ἐπέτυχε μὲν τότε ὁ Ἀρχέλαος τὴν κατὰ μέγιστον μέρος ἐπικύρωσιν τῆς διαθήκης τοῦ πατρός του, δὲν κατώρθωσε δ' ὅμως νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς *βασιλεύς*, εἰμὴ μόνον ὡς *ἐθνάρχης*, ὃν τίτλον φέρει καὶ ἐν τοῖς νομίσμασι, τοῦ βασιλικοῦ τίτλου ἐπιφυλαχθέντος εἰς αὐτόν, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν ἀποδειχθῇ τούτου ἄξιος. Ἂν δ' ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ γίνεται λόγος περὶ *βασιλείας* τοῦ Ἀρχελάου (*Ματθ.* 6' 22), τοῦτο λέγεται κατὰ τὴν δημώδη ἀντίληψιν. Ὁ Ἀρχέλαος ἀνέλαβεν οἰκοδομικά τινα ἐγχειρήματα, μὴ σεβασθεὶς ὅμως τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα τοῦ λαοῦ, παρὰ τὸν νόμον τοῦ ὁποίου συνεζεύχθη μετὰ τῆς οὐχὶ ἀτέκνου χήρας τοῦ ἀδελφοῦ του *Γλαφύρας* καὶ ὠμὸς καὶ τυραννικὸς ἐν τῇ διοικήσει ἀποδειχθεὶς προεκάλεσεν ἐπίσημον καθ' ἑαυτοῦ καταγγελίαν ἐν Ρώμῃ διὰ πρεσβείας τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ σαμαρειτικῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ Αὔγουστος τότε μετακαλέσας αὐτὸν καὶ μὴ εὑρὼν ἐπαρκῆ τὴν ἀπολογίαν του ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς Βιέννην τῆς Γαλλίας (Vienna Allobrogum νοτίως τῆς Λυὼν) ἐν ἔτει 6 μ. Χ., ἀναδείξας τὴν τετραρχίαν αὐτοῦ ἰδιαιτέραν ἐπιτροπικὴν περιφέρειαν, προσηρτημένην τῇ Συρίᾳ (*Κασσ. Δίωνος* 27 καὶ *Στράβωνος* ΙΣΓ' 2. 46).

[*Schürer* Geschichte des Jud. Volkes I. σ. 449 ἑξ. καὶ *Π. Μπρατσιώτου* Συμβολαὶ εἰς τὴν Βιβλικὴν Ἱστορίαν σ. 38 ἑξ. καὶ 47 ἑξ.]. Π. Ι. Μ.

— **Ἀρχέλαος** ***Καισαρείας***. Ἐπίσκοπος ἐν Καππαδοκίᾳ, ὅστις κατὰ Φώτιον (Μυριόβιβλον 52 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 103, 89), περὶ τὸ 440, ἐξέδωκε 24 ἀναθεματισμοὺς κατὰ τῶν αἱρετικῶν Μεσαλιανῶν (βλ. λ.).

— **Ἀρχέλαος** ***Κασχάρων***. Τὸν τίτλον *Ἀρχελάου ἐπισκόπου Κασχάρων ἐν Μεσοποταμίᾳ Πράξεις* (Acta disputationes Archelai), φέρει ἀντιμανιχαϊκὸν ἔργον, συγγραφὲν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὑπὸ τοῦ Ἡγεμονίου (βλ. λ.). Δ. Σ. Μ.

Ἀρχέμαχος. Ἱστορικὸς ἐξ Εὐβοίας, συγγραφεὺς τῶν Εὐβοϊκῶν, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἀθηναίου.

— **Ἀρχέμαχος**. Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἐκ Ταράντων, αναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου.

Ἀρχέμορος. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Νεμέας *Λυκούργου*. Ἀρχικῶς *Ὀφέλτης* καλούμενος, μετωνομάσθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ Ἀρχέμορος. Ὅτε οἱ ἑπτὰ ἡγεμόνες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβῶν, φθάσαντες εἰς Νεμέαν ἐζήτουν ὕδωρ. Ἡ τροφὸς τοῦ Ὀφέλτου Ὑψιπύλη, καταλιποῦσα τὸν Ἀρχέμορον, ὡδήγησε τοὺς στρατηγοὺς εἰς κρήνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτῆς δράκων ἐφόνευσε τὸν παῖδα. Οἱ στρατηγοὶ ἐπανελθόντες μετ' ὀλίγον ἀπέκτειναν τὸν δράκοντα καὶ ἔθαψαν τὸν Ὀφέλτην ὃν μετωνόμασαν Ἀρχέμορον, μετὰ μεγάλων τιμῶν. Εἰς τὴν μετονομασίαν δὲ ταύτην προέβησαν, διότι ὑπέλαβον τὸν θάνατον αὐτοῦ ὡς προοιωνίζοντα τὸν ἴδιον ἑαυτῶν θάνατον καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀγῶνός των. Α. Δ.

Ἄρχεννος· βλ. Ἄρχερμος.

Ἀρχενσόλα· βλ. Ἀργκενσόλα.

Ἀρχενχόλτς (Archenholz), ***Ἰωάννης - Γουλιέλμος***. Γερμανὸς συγγραφεὺς (1745-1812). Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἀπῆλθεν εἰς δεκαετῆ περιοδείαν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Ἐπιστρέψας εἰς Γερμανίαν ἤρχισε νὰ γράφῃ, κατόπιν δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, γενόμενος ἐκδότης δύο ἐφημερίδων.

Τὸ σύγγραμμά του περὶ «Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας» μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡς καὶ τὸ ἕτερον «Χρονικὰ τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας». Τὴν ἱστορικὴν ὅμως ἀξίαν τοῦ συγγραφέως εὑρίσκει τις κυρίως εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου». Θ. Β.

Ἀρχεπτόλεμος ὁ ***Σάμιος***. Μετοικήσας νέος καὶ πολιτογραφηθεὶς εἰς Ἀθήνας ἀπέκτησε φήμην δικαίου ἀνδρός. Ὑπῆρξεν ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ δημαγωγοῦ *Κλέωνος*. Μ. Φ.

Ἄρχερμος. Ἀγαλματοποιὸς Χῖος, υἱὸς τοῦ *Μικκιάδου*, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, πατὴρ τῶν ἐπίσης ἀγαλματοποιῶν *Βουπάλου* καὶ *Ἀθήνιδος*, κυριώτατος ἀντιπρόσωπος καὶ ἴσως ἱδρυτὴς τοῦ Χίου ἐργαστηρίου ἢ Χίας σχολῆς. Ἂν ὁ πατὴρ τοῦ Ἀρχέρμου Μικκιάδης ἦτο ἐπίσης ἀγαλματοποιός, ὅπως νομίζουσί τινες, δὲν εἶναι βέβαιον. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Ἄρχερμος καὶ οἱ υἱοί του εἰργάζοντο ἔχοντες ὡς ὑλικὸν τὸ μάρμαρον. Ἔργα τοῦ Ἀρχέρμου ἀναφέρονται ἐν Λέσβῳ καὶ Δήλῳ, ἔνθα μάλιστα καὶ ἀνευρέθη γυναικεία μορφὴ καὶ παρ' αὐτὴν ἐπιγραφὴ δηλοῦσα, ὅτι αὐτὴ ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχέρμου. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀρχέρμου ἐκ τῶν πτερύγων, τὰς ὁποίας εἶχε, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ εἴτε ὡς Ἶρις, εἴτε ὡς Ἄρτεμις πτερωτή, εἴτε ὥς τι ὅμοιον (βλ. εἰκ. ἐν λ. ἀρχαϊκὴ τέχνη). Ἐπειδὴ ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι ὁ *Ἄρχεννος* πρῶτος κατεσκεύασε τὴν Νίκην πτερωτήν, ἀγαλματοποιὸς δ' Ἄρχεννος δὲν εἶναι μέχρι τοῦδε γνωστός, ὑποτίθεται, ὅτι περὶ τοῦ Ἀρχέρμου πρόκειται καὶ ὄχι περὶ Ἀρχέννου καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Ἀρχέρμου τὸ εὑρεθὲν ἐν Δήλῳ παριστᾷ Νίκην. Πράγματι δὲ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Νίκη τοῦ Ἀρχέρμου» εἶναι τοῦτο γνωστόν. Γ. Ι. Κ.

Ἀρχέστρατος. Στρατηγὸς Ἀθηναῖος, ὅστις ἔζη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ. Συμμετέσχεν εἰς τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἑκατοννήσων, εἰς ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ *Καλλικρατίδου*. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ *Νοτίου* (407 π. Χ.) ὁ Ἀρχέστρατος ἀντικατέστησε τὸν *Ἀλκιβιάδην* ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων.

— **Ἀρχέστρατος**. Δραματικὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

— **Ἀρχέστρατος**. Ἀθηναῖος πολιτικός, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους. Ἀνῆκεν εἰς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, συνειργάσθη δὲ μετὰ τοῦ *Ἐφιάλτου* κατὰ τὸ ἔτος 462 π. Χ. ἐπὶ τῷ τέλει, ὅπως περιορίσῃ τὴν δύναμιν τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς ἥτις ἐξεπροσώπει, ὡς γνωστόν, τὴν μερίδα τῶν ἀριστοκρατικῶν. Α. Δ.

—**Ἀρχέστρατος** ὁ ***Γελαῖος***. Ποιητὴς ἀκμάσας περὶ τὸ 330 π. Χ., σύγχρονος Διονυσίου τοῦ νεωτέρου. Φοβερὸς γαστρίμαργος, περιηγήθη πολλὰς χώρας πρὸς συλλογὴν πληροφοριῶν περὶ τῶν γαστρονομικῶν συνηθειῶν αὐτῶν, κατόπιν δὲ συνέθεσε κωμικὸν διδακτικὸν ἔπος ἐπιγραφόμενον «Ἡδυπάθεια». Τοῦτο μετέφρασε βραδύτερον ἐλευθέρως εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Ἔννιος ὑπὸ τὸν τίτλον Hedyphagetica (ἡδυφαγητικά). Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρχεστράτου παρῳδοῦντος μετὰ χάριτος τὸ ὕφος τῶν παλαιῶν διδακτικῶν ποιητῶν—δι' ὃ καὶ ὁ ποιητὴς ἀπεκλήθη ὁ *Ἡσίοδος* ἢ ὁ *Θεόγνις* τῶν ὀψοφάγων—διεσώθησαν 300 στίχοι παρὰ τῷ *Ἀθηναίῳ*. [Βλ. *Ribbeck* Archestrati reliquiae (1887) καὶ *Schmid* de Archestrati Gelensis fragmentis (1896).] Ι. Φ. Δ.

ἀρχέτυπος (ὁ, ἡ), *-ον* (τό)· ὁ ἐν ἀρχῇ τετυπωμένος, ὁ πρῶτος κατεσκευασμένος, πβλ. *ἀρχέγονος*. ‖ τὸ οὐδ. ***ἀρχέτυπον*** ὡς οὐσιαστ., τὸ πρωτότυπον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *ἀντίτυπον* ἢ *ἀντίγραφον*· ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν, παράδειγμα, ἄλλως *πρότυπον*.

—*[Ἀποκρυφολ.]* Ἀρχέτυπον εἶναι ὁ ἀφῃρημένος ἐκεῖνος ἀρχικὸς τύπος, ἐξ οὗ τὰ πάντα προῆλθον καὶ μεθ' οὗ τὰ πάντα τείνουσι νὰ ἑνωθῶσιν. Δ.Π.Κ.

—**ἀρχέτυπα** ***βιβλία*** (λατ. incunabula). Ὀνομάζονται οὕτω τὰ ἔντυπα ἐκεῖνα βιβλία τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν μὲ κινητοὺς τυπογραφικοὺς χαρακτῆρας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφικῆς τέχνης. Καὶ ὁ λατινικὸς δὲ ὅρος incunabula τοῦτο θέλει νὰ σημάνῃ, τῆς λέξεως παραγομένης ἐκ τοῦ in cuna=ἐν τῷ λίκνῳ, δηλαδὴ τὸ λίκνον, ἤτοι τὰς ἀπαρχὰς τῆς τυπογραφίας. Εἰς τὴν κατηγορίαν λοιπὸν ταύτην τῶν *ἀρχετύπων* ἐπεκράτησε νὰ περιλαμβάνωνται τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα ἐξετυπώθησαν πρὸ τοῦ 1501. Εἰς ταῦτα δὲν περιλαμβάνονται τὰ ἐκτυπωθέντα ἀπὸ ξυλίνων πλακῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐχαράχθη προηγουμένως τὸ κείμενον, τουτέστι τὰ ξυλόγραφα.

Τὰ ἀρχέτυπα ἀπαρτίζουν σήμερον εἰς τὰς δημοσίας βιβλιοθήκας ἰδιαιτέρας συλλογάς, ἡ δὲ σπουδὴ αὐτῶν ἀπὸ βιβλιογραφικῆς ἀπόψεως ἔχει κεφαλαιώδη σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχῆς τῆς τυπογραφίας, καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων τυπογραφείων. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχετύπων εἶναι: 1) Τὸ πάχος, ἡ ἀνομοιότης καὶ τὸ κιτρινωπὸν τοῦ χάρτου. 2) Τὸ ἀκανόνιστον καὶ τὸ χονδροειδὲς τῶν τυπογραφικῶν χαρακτήρων. 3) Ἡ ἔλλειψις τῆς δι' ἀλφαβητικῶν στοιχείων ἀριθμήσεως τῶν τυπογραφικῶν φύλλων, τῶν στοιχείων τοποθετουμένων μετὰ τὸν τελευταῖον στίχον τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ φύλλου. 4) Ἡ ἔλλειψις ἰδιαιτέρας ζωγραφισμένης προμετωπίδος (frontispice). 5) Ἡ ἔλλειψις τοῦ ὀνόματος τοῦ τυπογράφου, τοῦ τόπου καὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐκτυπώσεως. Αἱ πληροφορίαι αὗται δὲν ἤργησαν νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα τῶν τόμων, ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἑλληνιστὶ *κολοφὼν* (explicit), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *ἀρχὴν* (incipit). 6) Ἡ πληθώρα τῶν συντμήσεων. 7) Ἡ σπανιότης παραγράφων καὶ κεφαλαίων. 8) Ἡ ἔλλειψις μεγάλων ἀρχικῶν γραμμάτων εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κεφαλαίων, διὰ τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ τυπογράφοι τῶν πρώτων χρόνων ἄφιναν λευκὴν τὴν θέσιν τοῦ πρωτογράμματος, τὸ ὁποῖον ἐγράφετο διὰ χειρὸς τοῦ καλλιγράφου διὰ χρωμάτων· καὶ 9) Ἡ ἔλλειψις τῶν σημείων τῆς στίξεως.

Ὁ πρῶτος γενικὸς κατάλογος τῶν ἀρχετύπων ὀφείλεται εἰς τὸν Ὁλλανδὸν βιβλιογράφον *Corn. Van Beughem*, τοῦ ὁποίου τὸ εὑρετήριον ἐξεδόθη τῷ 1688. Ἔκτοτε διάφοροι κατάλογοι ἀρχετύπων ἐνεφανίσθησαν, τῶν ὁποίων σπουδαιότερος μέχρι τοῦ 1925 ἦτο ὁ τοῦ *Hain* «Repertorium bibliographicum (1826-1838) περιλαμβάνων 16299 τίτλους ἀρχετύπων βιβλίων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεώς του μέχρι τοῦ 1925 πλεῖστα ὅσα ἀρχέτυπα ἀνεκαλύφθησαν, αἱ βιβλιογραφικαὶ μέθοδοι ἤλλαξαν τελείως, ὡς ἐκ τούτου δὲ κατέστη ἀναγκαία ἡ σύνταξις ἑνὸς νέου καταλόγου. Οὕτω τῷ 1904, τῇ προστασίᾳ τοῦ πρωσσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ *Haebler*, ἱδρύθη ἡ «Ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν τοῦ γενικοῦ καταλόγου τῶν ἀρχετύπων». Ἡ ἐπιτροπὴ ἤρχισε πάραυτα τὰς ἐργασίας της, ἀφοῦ προηγουμένως καθώρισε τὰς μεθόδους ποὺ θὰ ἠκολούθει εἰς τὴν σύνταξιν τῶν δελτίων. Πάντα τὰ κράτη ἔδειξαν μεγίστην προθυμίαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου καὶ παρέσχον ἀφειδῶς τὴν συνδρομήν των.

Ὁ νέος κατάλογος, ὅστις θὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς παγκοσμίου ἐπιστημονικῆς προσπαθείας, παρέχει ὅλας τὰς δυνατὰς ἐγγυήσεις πλήρους εὑρετηρίου καὶ θὰ περιλάβῃ ὅλα τὰ ἀντίτυπα τὰ τυπωθέντα μέχρι τοῦ 1500, χρονολογίας ἥτις ὡρίσθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὡς τὸ ἔσχατον ὅριον διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀρχετύπων. Κατὰ γενομένους ὑπολογισμοὺς τὰ καταγραφησόμενα ἀρχέτυπα θ' ἀνέλθουν εἰς 450 χιλιάδας. Ἡ ἐκτύπωσις ἤρχισε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1923 ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Hirsemann.

Ὁ πλήρης κατάλογος θὰ ἀπαρτισθῇ ἐκ 12 τόμων, ὧν ἕκαστος ἐκ 400 περίπου σελίδων, εἰς μέγα 4ον. Οἱ δέκα πρῶτοι τόμοι θὰ περιλάβουν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, τὴν περιγραφὴν ὅλων τῶν ἀρχετύπων, ἅτινα ἡ ἐπιτροπὴ ἠδυνήθη νὰ ἐξηκριβώσῃ ὡς ὑπάρχοντα. Παραπομπαὶ θὰ διευκολύνουν τὴν χρῆσιν τοῦ καταλόγου, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ κατοπτρίζωνται καθαρῶς ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι αἱ τυπογραφικαὶ καὶ θὰ καθορισθῇ οὕτω τελειωτικῶς ἡ καταγωγὴ τῶν ἀρχετύπων τὰ ὁποῖα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως εἰς τὰς καθαρῶς τεχνικὰς περιγραφὰς θὰ προταχθοῦν σημειώσεις ἐπὶ τῶν συγγραφέων καὶ ἀνάλυσις φιλολογικὴ ἑκάστου ἔργου. Θὰ γίνουν γνωσταὶ αἱ διάφοροι ἐκδόσεις τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ θὰ γίνῃ μνεία τῶν διαφόρων προσώπων ἅτινα ἔχουν οἱανδήποτε σχέσιν μὲ τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο ἀρχέτυπον. Οἱ δύο τελευταῖοι τόμοι θὰ περιλάβουν τοὺς πίνακας. Ὁ γενικὸς κατάλογος τῶν ἀρχετύπων (Gesamt-

Digitized by Google

katalog der Wiegendrucke) θὰ εἶναι ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα βιβλιογραφικὴ ἔκδοσις τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἤδη τοῦ καταλόγου τούτου ἐξεδόθησαν ὁ α΄ τόμος περιλαμβάνων τὰς λέξεις Abano-Alexius (1925) καὶ ὁ β΄ Alfarabius-Arznei (1926).
Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ἀρχεύω· ἰδιωματ., ἀρχίζω, κάμνω ἀρχήν: «κεῖνος ἄρχεψε νὰ μὲ βαράῃ».

ἀρχὴ (ἡ)· τοπικῶς καὶ χρονικῶς, τὸ πρῶτον σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου τι λαμβάνει ὑπόστασιν· ἀντίθ. *τέλος*· «ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, —τῆς ὁδοῦ, —τῆς γραμμῆς», «ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ», «κάθ' ἀρχὴ δύσκολη»· «ἀρχὴ ἥμισυ παντός» βραχυτέρα ἔκφρασις τοῦ «ἀρχὴ πλεῖον ἢ ἥμισυ παντός» (*Ἡσίοδ.* Ἔργ. 40)· || φρ. «*κάμνω τὴν ἀρχή*», πρῶτος ἀρχίζω: «αὐτὸς ποῦ ἔκαμε τὴν ἀρχὴ θὰ τιμωρηθῇ»· || ἀξίωμα ἀπὸ τοῦ ὁποίου τις ὁρμᾶται: «ἀρχὴ συλλογιστική, —ἠθική, —ἀποδεικτική, —ἐπιστημονική»· «κατ' ἀρχὴν ἀπαράβατον δὲν δέχομαι δῶρα», «ἄνθρωπος μὲ ἀρχάς»· || ἡ κινοῦσα ἀρχή, ἡ γεννητικὴ ἀρχή, ἡ αἰτία: «αὐτὸς ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ», αὐτὸς προεκάλεσε τὸ κακόν· || ἡ ἐξουσία, τὸ κράτος: «ἡ ἀρχὴ τῆς θαλάσσης»· || τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα: «ἀρχαὶ πολιτικαί, — στρατιωτικαί, — θρησκευτικαί»· παροιμ. «ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι».

Φράσ. ἐπιρρημ. «ἀπ' *ἀρχῆς*»: «φτοῦ κι' ἀπ' ἀρχῆς», ἐπὶ ματαιώσεως ἐργασίας καθιστώσης ἀναγκαίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάληψιν· || «*ἐξ ἀρχῆς*», ἀπὸ τὴν ἀρχήν: «πάλιν ἐξ ἀρχῆς λέγε»· || «*κατ' ἀρχάς*», ἐν ἀρχῇ, τὸ πρῶτον: «κατ' ἀρχὰς μοῦ ὑπεσχέθη, ἀλλ' ἔπειτα μετενόησε».
Β. Φ.

— *[Φιλοσ.]* Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, τοῦ ἀδημιουργήτου δηλονότι στοιχείου ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ ἄλλα ἐγεννήθησαν, ὑπῆρξε τὸ πρωτεῦον μέλημα ἰδίᾳ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Τοιαῦται ἀρχαὶ ἐθεωρήθησαν ἰδίᾳ τὸ *πῦρ*, ὁ *ἀήρ*, οἱ *ἀριθμοί*, ὁ *αἰθὴρ* κτλ. (περὶ ὧν βλ. οἰκείας λέξεις ὡς καὶ λ. προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι).

Ἐν τῇ *Λογικῇ* καλοῦνται *ἀρχαὶ* προτάσεις μὴ ἀποδεικνυόμεναι δι' ἄλλων, τιθέμεναι δὲ ἐκτὸς ἀμφιβολίας κατὰ τὴν ἔρευναν. Αἱ τοιαῦται ἀρχαὶ καλοῦνται καὶ ἀξιώματα (βλ. λ.).

Ἐν τῇ *Ἠθικῇ* καὶ τῇ *Πολιτικῇ* καλοῦνται ἀρχαὶ κανόνες τινὲς ἐνεργείας σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς κρατούσης ἠθικῆς.
—Ω.

— *[Δημ. Δικ.]* Ὑπὸ τὸν ὅρον *ἀρχὴ* ἐννοεῖται ἡ ὑπηρεσία ὡς φορεὺς δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, ἀσχέτως τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἑκάστοτε ἐν αὐτῇ, τὸ πολιτειακὸν ἐκεῖνο ὄργανον τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὑπὸ ἄλλης τινὸς ἐξουσίας τοῦ Κράτους, πρὸς ἐξάσκησιν ὡρισμένου κύκλου πολιτειακῶν ὑποθέσεων. Τὸ τὴν ἀρχὴν κατέχον πρόσωπον εἶναι ἁπλῶς τὸ ὄργανον ἀνωτέρας βουλήσεως, τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας, εἶναι ἡ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει «φωνὴ» τῆς Πολιτείας. Ἀναλόγως δὲ τῆς φύσεως τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀρχῆς διακρίνομεν αὐτὴν εἰς κρατικὴν ἀρχήν, δημοτικὴν ἀρχήν, νομαρχιακὴν ἀρχήν, κοινοτικὴν ἀρχήν, κ. τ. λ., ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως τοῦ κύκλου τῆς ἁρμοδιότητός της εἰς δικαστικὴν ἀρχὴν καὶ διοικητικὴν ἀρχήν. Δικαστικαὶ ἀρχαὶ εἶναι τὰ δικαστήρια. Αἱ διοικητικαὶ ἀρχαὶ καθορίζονται ἐκ τῶν κλάδων εἰς οὓς διαιρεῖται ἡ Διοίκησις (ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπουργείων) καὶ ἐκ τῶν διοικητικῶν διαιρέσεων τοῦ Κράτους (εἰς νομούς, δήμους κ. τ. λ.). Ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ κατέχον αὐτὴν πρόσωπον· τοῦτο, δυνατὸν νὰ εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος ἀλλὰ καὶ μὴ (ὁ δήμαρχος λ. χ., οἱ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι κ. τ. λ. ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν νομάρχην καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς). Τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄργανον δυνατὸν νὰ εἶναι ἓν φυσικὸν πρόσωπον ἢ καὶ πλείονα. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει φορεὺς τῶν «ὑπηρεσιακῶν λειτουργιῶν» εἶναι εἷς, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ συμπράττοντες ὑπάλληλοι δὲν εἶναι «αὐτοτελῆ» ὄργανα, ὡς ὑποχρεούμενα νὰ ἐνεργῶσι κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἀνωτέρου των (τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας κ.τ.λ.). Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει τὰ πλείονα πρόσωπα ἴσα ἀπέναντι ἀλλήλων, ἀποτελοῦντα collegium, ἐνεργοῦσι κατὰ πλειοψηφίαν (οἱ ἔνορκοι, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον κτλ.).

Αἱ ἀρχαὶ διακρίνονται ἐπίσης εἰς *προϊσταμένας* καὶ *ὑφισταμένας*. Μεταξὺ δικαστικῶν ἀρχῶν ἡ τοιαύτη διάκρισις ἐμφαίνεται ἐν τῇ ὑφισταμένῃ δυνατότητι τῆς προσβολῆς ἀποφάσεώς τινος κατωτέρου (πρώτου βαθμοῦ) δικαστηρίου ἐνώπιον ἀνωτέρου (δευτέρου ἢ τελευταίου βαθμοῦ: Ἐφετείου, Ἀρείου Πάγου). Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ προσώπων οὐδόλως θίγει τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς.
Η. Γ. Κ.

— *ἀρχὴ ἐγγράφου ἀποδείξεως [Δικονομ.]*· βλ. λ. μάρτυρες, ἀπόδειξις.

Ἀρχὴ *[Γεωγρ.]*. Νησὶς παρὰ τὸ Σούνιον (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β΄ σ. 382γ΄, 383α΄).

ἀρχηβίωσις (ἐκ τοῦ *ἀρχὴ* καὶ *βίος*) *[Βιολογ.]*. Ὅρος ἀποδιδόμενος εἰς τὴν κατὰ *Huxley* παλαιὰν θεωρίαν καθ' ἣν ἐγένετο παραδεκτὴ ἡ παραγωγὴ ζώντων ὄντων προερχομένων ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἀκατεργάστου ὕλης. Συνώνυμα τούτου εἶναι: *ἀβιογένεσις* καὶ *αὐτόματος γένεσις*.
Μ. Ν. Κ.

ἀρχηγεῖον (τό)· ὁ τόπος, τὸ κατάστημα ὅπου παραμένει ὁ ἀρχηγός, τὸ γραφεῖον τοῦ ἀρχηγοῦ.

— *[Στρατ.]* Ἡ διοίκησις καὶ τὸ ἐπιτελεῖον ὑπηρεσιῶν τινων καλεῖται ὑπὸ τῶν συγχρόνων κανονισμῶν *ἀρχηγεῖον* (ἀρχηγεῖον πυροβολικοῦ, μηχανικοῦ, χωροφυλακῆς· βλ. λ. ἀρχηγός).

Εἰς παλαιὰς ἐποχὰς ἐχρησιμοποιήθη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ ἀρχηγεῖον ὡς στρατιωτικὴ διοικητικὴ μονάς, διότι ἦτο ἡ ἀνωτέρα διοίκησις ἁπασῶν τῶν στρατιωτικῶν μονάδων καὶ ὑπηρεσιῶν (τῆς χωροφυλακῆς συμπεριλαμβανομένης) τῶν ἑδρευουσῶν ἐν ὡρισμένῃ ἐδαφικῇ περιοχῇ.

Ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ πολέμου 1897, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διετέλεσεν ὠργανωμένος πάντοτε εἰς τρία ἀρχηγεῖα *Λαρίσης, Μεσολογγίου, Ἀθηνῶν.*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν 1880—1886 ὑφίστατο ἐν Ἑλλάδι *ἀρχηγεῖον πυροβολικοῦ*, ἔχον ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἁπάσας τὰς τότε μονάδας καὶ ὑπηρεσίας τοῦ πυροβολικοῦ.
Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ἀρχηγέσια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ ἐν *Ἁλικαρνασσῷ* πρὸς τιμὴν τοῦ *Ἀπόλλωνος Ἀρχηγέτου*, ὅστις ἐλατρεύετο ἐκεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο.

ἀρχηγέτης (ὁ)· ὁ ἄρχων, ὁ ἡγούμενός τινος, ὁ ἀρχηγός· θηλ. *ἀρχηγέτις* (ἡ), *—ιδος*.

— *[Ἀρχ.]* —1) Διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐδηλοῦτο γενικῶς ὁ πρῶτος ἡγέτης ἢ οἰκιστὴς πόλεως ἢ γενάρχης οἰκογενείας τινός, ἀρχηγός, ἡγεμών. —2) Προσωνυμία τοῦ *Ἀπόλλωνος* ὡς αἰτίου τῆς ἱδρύσεως τῶν πόλεων *Κυρήνης* καὶ *Νάξου* τῆς Σικελίας. Ὁ Θουκυδίδης (6, 3) λέγει: «Ἑλλήνων δὲ πρῶτοι Χαλκιδεῖς ἐξ Εὐβοίας, πλεύσαντες..., Νάξον ᾤκισαν καὶ Ἀπόλλωνος Ἀρχηγέτου βωμόν... ἱδρύσαντο». Εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὡς προστάτης νέων ἐποικισμῶν (*Πινδ.* Πυθ. 5 60), ὁμοίως ἐν Ταυρομενίῳ καὶ ἐν Ἱεραπόλει. —3) Προσωνυμία τοῦ *Ἀσκληπιοῦ* ἐν Φωκίδι καὶ τῶν βασιλέων τῆς *Σπάρτης*. —4) Θηλ. *ἀρχηγέτις*, ἐπώνυμον τῆς *Ἀθηνᾶς* ἐν Ἀθήναις. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερε πρόστυλον σῳζόμενον πρὸς Ν τῆς Ἀττάλου στοᾶς· ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ προστύλου τούτου ἐπιγραφὴ δεικνύει, ὅτι ἦτο ἀφιερωμένον εἰς *Ἀθηνᾶν ἀρχηγέτιδα* καὶ ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὸ ἔτος 27 π. Χ., ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν τοῦ Αὐγούστου (*Judeich* St. Athen σ. 330).
ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ἀρχηγεύω· εἶμαι ἀρχηγός, ἐκτελῶ καθήκοντα ἀρχηγοῦ.

ἀρχηγία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀρχηγός, ἡγεμονία: «ἡ ἀρχηγία τοῦ βασιλέως»· || τὸ ἀξίωμα, ἡ ἀρχή, ἡ ἐξουσία τοῦ ἀρχηγοῦ: «ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ, —τοῦ ναυτικοῦ, —τῆς χωροφυλακῆς κττ.».

ἀρχηγὶς (ἡ) *[Ναυτικ.]*. Ἐννοεῖται ναῦς. Τὸ πλοῖον οὗτινος ἐπιβαίνει ὁ *ἀρχηγὸς* (the flag-ship —le vaisseau amiral ἢ le bâtiment du commandant en chef). Ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τοῦ πλοίου τούτου ἐπαίρεται καὶ τὸ σῆμα τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸ καλούμενον *ἀρχηγικὸν σῆμα*· εἶναι δὲ τοῦτο ἀνάλογον πάντοτε πρὸς τὸν βαθμόν του, τοῦ σήματος τοῦ πλοιάρχου ἀρχηγοῦ ἢ μοιράρχου ὄντος πάντοτε ψαλιδωτοῦ.
Π. Σ. Α.

ἀρχηγὸς (ὁ), θηλ. δημοτ. *ἀρχηγίνα*· ὁ ἄρχων, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ἄλλων, ὁ ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιτάσσειν: «ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, —τῆς χωροφυλακῆς»· «ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος, —τῶν ἐκδρομέων».

— *[Στρατηγ.-Τακτ.]* Ὑπὸ τῶν συγχρόνων κανονισμῶν ἀποκαλεῖται ἀρχηγὸς ὁ διοικητὴς πάσης μεγάλης μονάδος (μεραρχίας συμπεριλαμβανομένης καὶ ἄνω), ἐχούσης ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελῆ δρᾶσιν.

Οἱ σύγχρονοι κανονισμοὶ ἀποκαλοῦσιν ἀρχηγοὺς τοὺς διευθύνοντας μίαν ἑκάστην τῶν ἑξῆς ὑπηρεσιῶν, παρ' ἑκάστῃ μεγάλῃ μονάδι: 1) τοῦ ἐπιτελείου, 2) τοῦ πυροβολικοῦ, 3) τοῦ μηχανικοῦ, 4) τῆς ἀεροπλοΐας, 5) τῶν ἁρμάτων ἐφόδου, 6) τῆς ὑπηρεσίας τῶν συνδέσμων (τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας), 7) τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, 8) τῆς ἐπιμελητείας, 9) τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας, 10) τῶν ἱππωνείων, 11) τῶν μεταφορῶν, 12) τῆς ὑπηρεσίας μετόπισθεν.

Ὁ διοικῶν τὸ μεραρχιακὸν πεζικὸν (τὰ τρία πεζικὰ συντάγματα ἑκάστης μεραρχίας) καλεῖται παρ' ἡμῖν *ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ*, ἐν τῇ διοικητικῇ ὅμως μόνον ὑπηρεσίᾳ, καθ' ὅσον ἐν τοῖς κανονισμοῖς ἀποκαλεῖται οὗτος *διοικητὴς* τοῦ μεραρχιακοῦ πεζικοῦ (Ἑλλην. Καν. Πεζ. 1924 § 138).

Ὑπάρχουσι καὶ *ἀρχηγοὶ* μικροτάτων μονάδων, ὡς π. χ. ὁμάδος μάχης πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, στοιχείου πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ, στοιχείου πυροβολικοῦ, συνεργείου μηχανικοῦ κ.τ.λ.
Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—*[Ναυτ.]* Τίτλος ὃν φέρει πᾶς γενικὸς ἀξιωματικὸς τοῦ Π. Ναυτικοῦ διοικῶν ἀνεξάρτητον στόλον ἢ μοῖραν. Ὁ τίτλος οὗτος ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς ἐπωνυμίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἣν διοικεῖ. Πλοίαρχος τὸν βαθμὸν φέρει τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ ὁσάκις διοικεῖ μοῖραν ἀνεξάρτητον. Δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀντιναύαρχος ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Εἰρηνικοῦ (Vice Amiral Commandant en chef la Flotte du Pacifique—Vice Admiral Commander in Chief - Pacific Fleet). Πλοίαρχος ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου (Commandant en chef la division de la mer Ionienne—Commodore Ionian Sea). Παρ' Ἄγγλοις ὁ πλοίαρχος ἀρχηγὸς ἢ πλοίαρχος μοίραρχος φέρει τὸν τίτλον τοῦ Commodore. *Κομμοδῶρος* καὶ παρ' ἡμῖν ποτε ἐκαλεῖτο κατὰ θεσπισμένα τότε ἔθιμα ὁ πλοίαρχος, ὁ ἀρχηγὸς ἅμα καὶ κυβερνήτης τοῦ ἐφ' οὗ ἐπέβαινε πλοίου. Ὁ ἀρχηγός, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ ὃν φέρει, ἔχει εὐρυτάτην ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν δικαιοδοσίαν, ὑποχρέωσίς του δὲ πρωτίστη εἶναι ἡ φροντὶς τῆς τελείας ἐκγυμνάσεως τῶν ὑπὸ τὰς διαταγάς του πληρωμάτων.
Π. Σ. Α.

ἀρχηγόσαυρος (Archegosaurus) *[Παλαιοντ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἀμφιβίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λαβυρινθοδοντιδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *στεγοκεφαλίδων*. Τὸ ζῷον τοῦτο παρουσιάζει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: σπονδυλικὴ στήλη ἀτελοῦς διαπλάσεως παρομοιάζουσα μᾶλλον πρὸς νωτοχορδὴν κατωτέρων τινῶν σπονδυλωτῶν ζῴων. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν νωτοχορδὴν σπόνδυλοι εἶναι ἀμφίκυλοι. Ὀδόντες αὐλακωτοὶ μὲ πλῆθος ἁπλῶν πτυχώσεων. Τὸ μοναδικὸν εὑρεθὲν γένος ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος *ἀρχηγόσαυρος ὁ κοινὸς* (Archegosauros vulgaris), ὅστις ἔχει ἐπίμηκες, τριγωνικόν, πεπιεσμένον κρανίον, ῥύγχος κεκολοβωμένον (ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς τὸ ῥύγχος τῶν σημερινῶν κροκοδείλων), φέρει τρεῖς θωρακικὰς πλάκας ὧν ἡ μεσαία ἔχει ῥομβοειδὲς σχῆμα. Ὁ θώραξ ὁ προστατεύων τὴν κοιλίαν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν χονδρῶν καὶ ἀνθεκτικῶν λεπίων λοξῶς πρὸς τὸ πρόσθιον καὶ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ σώματος διευθυνομένων. Τὰ μέλη εἶναι ἀσθενῆ σχετικῶς πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ζῴου καὶ χρησιμοποιοῦνται ἰδίως διὰ τὴν νῆξιν. Ἀπολιθώματα τοῦ ἀρχηγοσαύρου εὑρέθησαν εἰς τὰ ἀνθρακοφόρα καὶ περμικὰ πετρώματα τῆς Γερμανίας.
Δ. Ν. Π.

ἀρχηγῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀρχηγός, ἔχω τὴν ἀρχηγίαν.

Ἀρχήδιος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Τεγεάτου, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κύδωνος καὶ τοῦ Γόρτυνος. Ὁ Ἀρχήδιος μετηνάστευσε μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ ἀδελφῶν εἰς Κρήτην, ἔνθα ἵδρυσε κατὰ τοὺς Τεγεάτας τὴν πόλιν Κατρέα.
Α. Δ.

ἀρχῆθεν· ἐπίρρ., ἐξ ἀρχῆς, ἀνέκαθεν.

Ἀρχήνωρ *[Μυθολ.]*. Εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῆς *Νιόβης*.

ἀρχήτερα· βλ. ἀρχύτερα.

Ἀρχὶ *[Βιβλ.]*· βλ. λ. Ἀραχί.

ἀρχι—· πρῶτον συνθετικὸν λέξεων τῆς ἀρχαίας ἑλλην. γλώσσης, σημαινουσῶν τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν ὁμοίων, τὸν ἄρχοντα ἢ προϊστάμενον τῶν ὁμοίων: ἀρχιερεύς, ἀρχιθέωρος, ἀρχιτέκτων κ. ἄ. Κατὰ τὰ πρότυπα ταῦτα ἐσχηματίσθησαν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις πλεῖστα σύνθετα, σχηματίζονται δὲ καὶ σήμερον εὐχερέστατα ἐν τῇ ἰδιωτικῇ γλώσσῃ, εἴτε πρὸς δήλωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐννοίας εἴτε πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐν μεγίστῳ βαθμῷ ἔχοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ εἴτε καὶ ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν: ἀρχίατρος, ἀρχιδικαστής, ἀρχιμηχανικός, ἀρχιμουσικός, ἀρχιναυπηγός, ἀλλὰ καὶ ἀρχιαγύρτης, ἀρχικλέφτης, ἀρχιψάλτης, ἀρχικατέργαρος κλπ. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ *ἀρχι—* τοῦτο κατέστη ἤδη αὐτοτελὲς στοιχεῖον, διότι τὸ *ἄρχω*, τοῦ ὁποίου τὴν ἔννοιαν ἐκφράζει, δὲν λέγεται· κατέστη δηλ. αὐτοτελὲς ἀχώριστον μόριον ὡς παρ' ἀρχαίοις τὸ *δυσ—*.
Β. Φ.

ἀρχιαναστενάρης (ὁ)· βλ. λ. ἀναστενάρια.

Ἀρχίας *[Μυθολ.]*. Παῖς, οἰνοχόος τοῦ Οἰνέως, φονευθεὶς δι' ἑνὸς κονδύλου (μπάτσου) ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰς συμπόσιον ἕνεκα ἑνὸς σφάλματός του (*Ἀθην.* Δειπνοσ. 9 410, F)· φέρεται καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα (*Χερίας* ἢ *Εὔνομος* ἢ *Ἔννομος* ἢ *Εὐρύνομος* ἢ *Κύαθος*) καὶ ὡς υἱὸς τοῦ Ἀρχιτέλους. Ἐνίοτε ἀναφέρεται ὡς συγγενὴς τοῦ Οἰνέως. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλοδώρου (2, 7, 6. 3) καὶ ὁ Τζέτζης (Σχόλ. εἰς Λυκ. 50 καὶ Βιβλ. Ἱστορ.—χιλιάδ. 456 κ. ἑ.) ἀναφέρουν τὸ γεγονὸς ὡς γενόμενον κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἡρακλέους μετὰ τῆς Δηϊανείρας, ὁ δὲ Παυσανίας ἀναφέρει τοῦτο μὲ τὴν παραλλαγὴν ὅτι τῷ δακτύλῳ παίσας ὁ Ἡρακλῆς τὸν παῖδα τοῦ Οἰνέως (*Κύαθον*) φονεύει ἐν Φλειοῦντι, καὶ ὅτι ἐκεῖ οἱ Φλειάσιοι ἵδρυσαν οἴκημα παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ ἀγάλματα παριστῶντα τὸν Κύαθον Ἡρακλεῖ κύλικα ὀρέγοντα.

—Ἀρχίας. Κορίνθιος, υἱὸς Εὐαγήτου, Ἡρακλείδης, ὁ δέκατος ἀπὸ Τημένου ἀπόγονος. Ἱδρυτὴς τῶν Συρακουσῶν (*Θουκυδ.* 6,3,2). Κατά τινα ποιητικὴν παράδοσιν ὁ Ἀρχίας ἐγκατέλιπεν ἐξ ἀνάγκης τὴν Κόρινθον, διὰ νὰ ἐξιλεωθῇ διὰ τὸν φόνον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐρωμένου Ἀκταίωνος *(Διοδ.*

Digitized by Google

Βιβλ. 8 ἀπόσπ. 10). Πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς Σικελίαν, διὰ νὰ ἱδρύσῃ τὰς Συρακούσας, συνεβουλεύθη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν πολλοὶ Τενεᾶται (*Τενέα*, κώμη Κορινθίας). Κατὰ τὴν εἰς Σικελίαν μετάβασίν του ἐβοήθησε καὶ τὸν Μύσκελλον ἱδρύοντα τὴν Κρότωνα (*Στράβ.* 6,262.269) ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ. Ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου του Τηλέφου (*Πλουτ.* ἐρωτ. διηγήσ. Β').

—**Ἀρχίας** Σπαρτιάτης, μάχεται γενναίως καὶ πίπτει ἐν τῷ πολέμῳ τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τοῦ Σαμίου τυράννου Πολυκράτους (526 π.Χ.) καὶ θάπτεται μετὰ τιμῶν ὑπὸ τῶν Σαμίων αὐτῶν (*Ἡρόδ.* 3,55). Ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει καὶ ἄλλον *Ἀρχίαν*, ἔγγονον τοῦ Σπαρτιάτου, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ συνηντήθη ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς ἐν Σάμῳ.

—**Ἀρχίας**. Θηβαῖος, ὁ μετὰ τοῦ Λεοντιάδου καὶ τοῦ Φιλίππου συναρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν, παραδώσας μετὰ τῶν ἄλλων τὴν Καδμείαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας (Φοιβίδαν) τὸ θέρος τοῦ 382 π. Χ. (*Ξενοφ.* Ἑλλ. 5,2,25 κ. ἑ. *Διόδ. Σικελ.* 15,20. *Πλουτ.* Πελοπ. 5). Τῷ 379 γίνεται μετὰ τοῦ Φιλίππου πολέμαρχος ἐν Θήβαις, ἀλλὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἰδίου ἔτους ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ γραμματέως αὐτῶν Φιλλίδα καὶ ἀνθρώπων τοῦ Πελοπίδα κεκρυμμένων ὑπὸ ἐνδύματα γυναικῶν (*Ξενοφ.* Ἑλλ. 5,4,2 κ. ἑ.). Πρὸς τὸν Ἀρχίαν ἦλθε τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὀλίγον πρὸ τῆς δολοφονίας γραμματοφόρος ἐξ Ἀθηνῶν κομίζων εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ὁμωνύμου φίλου του Ἀθηναίου *Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου*, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος τοῦ ἀπεκάλυπτε τὰ τῆς συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς του, καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν, ἐπιδίδων τὴν ἐπιστολήν: «Ὁ ταύτην πέμψας ἐκέλευσεν εὐθὺς ἀναγνῶναι· περὶ σπουδαίων γάρ τινων γεγράφθαι». Ὁ Ἀρχίας τότε μεθύων καὶ πρὸς τὸν Φιλλίδαν ἀνυπόπτως διαλεγόμενος, εἶπε τὸ περιλάλητον ἐκεῖνο: «Οὐκοῦν ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα» καὶ ἔθηκε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον.

—**Ἀρχίας**, Ἀθηναῖος ἱεροφάντης (βλ. ἀνωτ.), καταδικασθεὶς δι' ἀσέβειαν (*Δημοσθ.* κατὰ Νεαίρας 151).

—**Ἀρχίας**. Θουριεύς, ἐπονομασθεὶς *φυγαδοθήρας*, διότι ἀνεδέχθη παρὰ Ἀντιπάτρου τοῦ Μακεδόνος ἐν Ἀθήναις τὴν ἐντολὴν νὰ ἀναζητήσῃ καὶ συλλάβῃ τοὺς ἀντιμακεδονίζοντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἀνηγγέλθη ὅτι πλησιάζει εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀντίπατρος καὶ Κρατερός, ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Καὶ ἐπέτυχε μὲν τὴν σύλληψιν τοῦ Ὑπερείδου, Ἀριστονίκου τοῦ Μαραθωνίου καὶ Ἱμεραίου, τοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Αἰάκειον τῆς Αἰγίνης, ἀλλ' ὅταν ἔπειτα ἠθέλησε νὰ ἀποσπάσῃ καὶ τὸν Δημοσθένην ἀπὸ τὸ ἐν Καλαυρίᾳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος, οὗτος προλαβὼν ἔπιε δηλητήριον. Ὁ Ἀρχίας οὗτος ἦτο ποτε καὶ ὑποκριτὴς τραγῳδιῶν, καὶ διδάσκαλος ἐν τῇ ὑποκριτικῇ τέχνῃ τοῦ ὀνομαστοτάτου ὑποκριτοῦ Πώλου τοῦ Αἰγινήτου, μαθητὴς δὲ Λακρίτου τοῦ ῥήτορος καὶ Ἀναξιμένους (*Πλουτ.* β. Δημοσθ. κεφ. 28). Ἀλλὰ τὸ τέλος του ὑπῆρξεν ἀντάξιον ὧν ἔπραξε, διότι ἀπέθανεν «ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀτιμίᾳ» (*Φώτιος* σελ. 217 R).

—**Ἀρχίας**. Υἱὸς Ἀναξιδότου ἐκ Πέλλης, ὑπαρχηγὸς τοῦ μακεδονικοῦ στόλου ἐν ἔτει 325 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ξὺν τριακοντόρῳ διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου, ἀναγγέλλει εἰς αὐτὸν ὅτι ἦσαν ἐκεῖ δύο νῆσοι πελάγιαι κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου, μία πλησίον, ἡ ὁποία κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὠνομάσθη τότε *Ἴκαρος*, καὶ ἡ ἄλλη μακρότερον. *Τύλος* ὀνομαζομένη (*Ἀρριαν.* Ἀναβ. 7, 20. 3—7).

—**Ἀρχίας**. Αἰγύπτιος διοικητὴς τῆς Κύπρου, θελήσας τὴν Κύπρον προδοῦναι τῷ Δημητρίῳ (βασιλεῖ τῆς Συρίας) πεντακοσίων ταλάντων (τῷ 151 π. Χ). καὶ φωραθεὶς καὶ εἰς κρίσιν ἀχθεὶς καλῳδίῳ τῶν ἐκ τῆς αὐλαίας παραπεπετασμένων ἑαυτὸν ἀπεκρέμασεν (Πολύβ. 33, 5). Πιστεύεται ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον πρόσωπον μὲ τὸν Ἀρχίαν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 164—163 π. Χ. ἠκολούθησε Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα, ὁ ὁποῖος ἐκπεσὼν τῆς βασιλείας ἀπήρχετο πεζῇ εἰς Ρώμην (*Διοδ.* 31, 18).

—**Ἀρχίας**. Ἕλλην ποιητὴς ἐξ Ἀντιοχείας, ὀνομαστὸς γενόμενος ἀπὸ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον τοῦ Κικέρωνος (pro Archia poeta). Νέος ἔτι ἐταξίδευσεν ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς Ρώμην περὶ τὸ 102 π. Χ. Εἰς τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας περιήρχετο, ἀπήγγελλε ποιήματα τέρπων τοὺς ἀκροατάς του, μάλιστα ἐκ τοῦ προχείρου ποιῶν καὶ ἀπαγγέλλων. Ἐν Ρώμῃ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς οἴκους, ἀναδειχθεὶς πανταχοῦ ἀνώτερος τῆς φήμης του, ἡ ὁποία προέτρεχεν αὐτοῦ. Ὕμνησεν εἰς ἐπικόν του ποίημα τὰς πολεμικὰς πράξεις τοῦ Μαρίου εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κίμβρων, ἔπειτα τοῦ Λουκούλλου, τοῦ ἰδιαιτέρου προστάτου του, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. Τῷ 93 π. Χ. ἔλαβε διὰ τοῦ Λουκούλλου τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου καὶ κατὰ τὴν παρὰ Ρωμαίοις συνήθειαν ὠνομάζετο ἔκτοτε καὶ αὐτὸς μὲ τρία ὀνόματα *Λεύκιος Λικίνιος Ἀρχίας* (L. Licinius Archias), τὰ δύο πρῶτα λαβὼν ἀπὸ τὸν προστάτην του Λεύκιον Λικίνιον Λούκουλλον. Ἀλλὰ τῷ 62 π. Χ. κάποιος Gratius ἠμφεσβήτησε τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ Ἀρχίου, ἔγινε δίκη καὶ εἰς τὴν δίκην αὐτὴν τὸν ὑπερήσπισεν ὁ Κικέρων. Ἡ ὑπεράσπισις ἦτο πολὺ εὔκολος, διότι ὑπῆρχον ἀρκετοὶ μάρτυρες καὶ μάλιστα ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι πολῖται, οἱ ὁποῖοι ἐβεβαίουν τὴν σύμφωνα μὲ τοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἀπόκτησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Κικέρων τὸ περισσότερον μέρος τοῦ λόγου του ἀφιερώνει εἰς ὕμνον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ὁ Κικέρων ἐξαίρει μίαν ἰδιαιτέραν ἱκανότητα τοῦ Ἀρχίου, τὴν εὐστροφίαν νὰ πραγματεύεται εὐδοκίμως ἐκ τοῦ προχείρου τὸ αὐτὸ θέμα κατὰ διαφόρους τρόπους. Εἰς τὴν Παλατίνην Ἀνθολογίαν ὑπάρχουν πολλὰ ἐπιγράμματα Ἀρχίου, ἀλλὰ πολλοὶ ἀμφισβητοῦν ἂν εἶναι κανὲν ἀπὸ αὐτὰ τοῦ ἐξ Ἀντιοχείας ποιητοῦ, διότι εἰς τὴν αὐτὴν Ἀνθολογίαν μνημονεύονται καὶ ἄλλοι *Ἀρχίαι* ποιηταὶ ἐπιγραμμάτων (*Ἀρχίας Μακεδών*, *Ἀρχίας Βυζάντιος*, *Ἀρχίας Μυτιληναῖος* ἀκόμη καὶ *Ἀρχίας νεώτερος*). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι μερικὰ ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτῶν εἶναι τοῦ Ἀντιοχέως ποιητοῦ (βλ. *Pauly-Wissowa* Realencyclop. τόμ II, στήλ. 463—464).

— **Ἀρχίας**. Ἀλεξανδρεὺς γραμματικὸς τοῦ Α' μ. Χ αἰῶνος, διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς τοῦ ἐκ Χαιρωνείας *Ἐπαφροδίτου*, ὁ ὁποῖος ἀπὸ δούλου τοῦ Ἀρχίου ἔγινε ὀνομαστότατος γραμματικός.

— **Ἀρχίας** Υἱὸς Ἀπολλωνίου τοῦ ἐκ Μαραθῶνος, καλλιτέχνης τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος.

— **Ἀρχίας**. Κορίνθιος ἀρχιτέκτων, κατασκευάσας τὴν πελωρίαν ἐκείνην ναῦν, τὴν ὁποίαν ὁ Συρακόσιος Ἱέρων ὁ Β' ἐδώρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Ἀθήναιος (5, 206 d — 209 e). Θ. Α. Κ.

— **Ἀρχίας**. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν οἷς: —1) Ὁ ἐξ Αἰγίνης *Ἀρχίας*, διδάσκαλος, μετασχὼν τῶν ἐν Δελφοῖς *σωτηρίων* (Γ' αἰῶνος π. Χ. λήγοντος ἢ Β' ἀρχομένου). —2) Ἀθηναῖος, υἱὸς Διογένους Ἀναφλύστιος, στρατηγὸς ἐπὶ τὸ ναυτικὸν τῷ 95 — 94 π. Χ. —3) Δύο Δελφικοὶ ἄρχοντες, ὧν ὁ δεύτερος Ἀρχίας, υἱὸς Ἀρχελάου. — 4) ὁ Ὑβλαῖος, υἱὸς Εὐκλέους, ἐνίκησεν εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ὀλυμπιάδας ὡς κῆρυξ πρῶτος τῶν ξένων, περὶ τὸ 350 π. Χ.· ἐνίκησεν ἐπίσης καὶ εἰς τὰ Πύθια ἐν Δελφοῖς, ὅπου καὶ εἰκὼν αὐτοῦ ἱδρύθη καὶ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης (Ὀνομαστ. 4. 90). —5) Πρύτανις ἐν Λέσβῳ, μνημονευόμενος εἰς ἓν ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Πρωτέων, μεταξὺ 222—205 π. Χ. — 6) Υἱὸς Ἀπολλωνίου τοῦ ἐκ Μαραθῶνος, καλλιτέχνης κατὰ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα. Θ. Α. Κ.

ἀρχίατρος (ὁ) [*Στρατ.*]. Ἐν τῷ Στρατῷ *ἀρχίατρος* καλεῖται ὁ ὑγειονομικὸς ἀξιωματικός, ὁ ἔχων βαθμὸν ἰσότιμον πρὸς τὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, ***γενικὸς ἀρχίατρος*** ὁ ἔχων ἰσότιμον πρὸς τὸν τοῦ συνταγματάρχου. Ὁ μὲν ἀρχίατρος εἶναι συνήθως ἢ διευθυντὴς Νοσοκομείου 2ας τάξεως ἢ ἀρχηγὸς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας Μεραρχίας, ὁ δὲ γενικὸς ἀρχίατρος εἶναι ἢ διευθυντὴς Νοσοκομείου 1ης τάξεως ἢ ἀρχηγὸς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας Σώματος Στρατοῦ ἢ διευθυντὴς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἢ πρόεδρος τῆς ἀνωτάτης ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Στρατοῦ. Ν. Θ. Κ.

— [*Ναυτ.*] Ἐν τῷ Π. Ναυτικῷ ἀρχίατρος λέγεται ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ ὑγειονομικοῦ κλάδου ὁ ἰσόβαθμος τῷ ἀντιπλοιάρχῳ, καὶ ***ἀνώτερος ἀρχίατρος*** ὁ ἰσόβαθμος τῷ πλοιάρχῳ. Ὁ ἀρχίατρος ἐκτελεῖ καθήκοντα διευθυντοῦ ναυτ. νοσοκομείου, προέδρου τῆς ἀνωτάτης ναυτ. ὑγειον. ἐπιτροπῆς, ἀρχιάτρου παρὰ τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ στόλου, καὶ εἰδικὴν ὑπηρεσίαν εἰς ἄλλας ναυτικὰς θέσεις. Ι. Α. Λ.

ἀρχιατρὸς [*Ἱστ. Ἰατρ.*]. Ἀγνοοῦμεν πότε ἐπακριβῶς ἤρξατο ἀπονεμόμενος ὁ τίτλος οὗτος, ὃν ἀπαντῶμεν κυρίως κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐπισήμως δὲ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος (*Θεοδ. Κῶδ.* XIII, 3). Ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφέρεται ἀρχηγὸς τῶν ἰατρῶν, ἀξίωμα διατηρηθὲν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ τινων ἄλλων ἡγεμόνων ἐν Ἀνατολῇ, οἷον τοῦ Μιθραδάτου. Ἰατρὸς καὶ φίλος τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου (116—95 π. Χ.) ὁ ἐξ Ἀντιοχείας Κρατερός, ἀναφέρεται ὡς ἀρχιατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τῆς Βασιλίσσης. Παπίας δέ, ὁ υἱὸς τοῦ ἐξ Ἀμίδης Μηνοφίλου, ὡς ἀρχιατρὸς τοῦ Μιθραδάτου. Κατ' ἀκολούθους χρόνους τὸν τίτλον τοῦτον εὑρίσκομεν ἀποδιδόμενον εἰς τοὺς διακεκριμένους τῶν ἰατρῶν (οἷον εἰς τὸν Θεμίσωνα ἐν Σχολ. Juvenal. X, 221 καὶ παρ' Ἀρεταίῳ, Ἐρασιστράτῳ), ἰδίᾳ δ' εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους ἰατροὺς τῶν Καισάρων, οἷον τὸν ἰδιαίτερον ἰατρὸν τοῦ Αὐγούστου Σαβινιανόν, τὸν τοῦ Τιβερίου καὶ Κλαυδίου Στερτίνιον Ξενοφῶντα (τὸν ἀρχιατρὸν θεῶν σεβαστῶν *Bull. Hellén. V*, 479), τὸν τοῦ Δομιτιανοῦ Σεμβρονιανὸν Ἀσκληπιάδην, τὸν τοῦ Τραϊανοῦ Καλπώρνιον Ἀσκληπιάδην ἐκ Προύσης κ.τ.λ., ὡς τοῦτο δηλοῦται κυρίως ἐξ ἐπιγραφῶν.

Ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ λατινικῇ γραμματείᾳ οὐδόλως ἀπαντῶμεν τὸν τίτλον τοῦτον, οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Πλινίῳ, ὅστις ὀνομαστὶ πλείστων ἰατρῶν μνημονεύει. Ὁ Γαληνὸς ἀναγράφει ὅτι ὁ Ἀνδρόμαχος, ὁ τοῦ Νέρωνος ἰατρός, πρῶτος τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιατροῦ ἔλαβεν (XIV. 211), παρὰ τοῦτον δ' ἀναφέρει καὶ ἑτέρους δύο συγχρόνους, τὸν Μάγνον, ἰδιαίτερον ἰατρὸν τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου, καὶ τὸν Δημήτριον τὸν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου. Ἰδιαίτερα προνόμια καὶ τιμαὶ ἤρξαντο εἶτα ἀπὸ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἀπονεμόμενα τοῖς ἀρχιατροῖς. Κυρίως δ' ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σευήρου ἀναφέρονται οἱ κληθέντες *ἀρχιατροὶ τῆς αὐλῆς* ἢ τοῦ *παλατίου* («archiatri palatini ἢ sancti palatii». *Cod. Just.* X. 53, 11), ἑπτὰ ὄντες τὸν ἀριθμόν, ὧν ὁ εἷς μόνον ἐλάμβανε μισθὸν οἱ δὲ λοιποὶ τρόφιμα (σῖτον, ἔλαιον κ.τ.λ.). Οὗτοι εἶχον διακεκριμένην θέσιν ἐν τῇ αὐλῇ, ἐτύγχανον πολλῶν τιμῶν καὶ ἐλάμβανον τὸν τίτλον *κόμητος* πρώτης ἢ δευτέρας τάξεως (comites primi ἢ secundi ordinis). Πολλοὶ δὲ μάλιστα τούτων ἐτιμῶντο καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ὡς ὁ Στερτίνιος Ξενοφῶν, ὅστις ἔτυχε καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ γραμματέως τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων, ἐξυπηρετήσας μάλιστα ταύτας μεγάλως, καὶ ὁ Καλπώρνιος Ἀσκληπιάδης, ὅστις ἔλαβε παρὰ τοῦ Τραϊανοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου δι' ἑαυτόν, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

Ἀπὸ τῶν τοῦ παλατίου ἀρχιατρῶν τούτων διεκρίνοντο οἱ τὸ πρῶτον ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ κατασταθέντες *τῆς πόλεως ἀρχιατροὶ* ἢ *δημοτικοὶ* (archiatri municipales ἢ populares), ὧν πολλὰ ὀνόματα διεσώθησαν ἐν ἐπιγραφαῖς. Τούτων ὑπῆρχεν ἐν ἑκάστῃ πόλει ὡρισμένος ἀριθμός, ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος αὐτῆς. Οὕτως εἰς μὲν τὰς μικρὰς τούτων ὑπῆρχον 5, εἰς τὰς μείζονας 7, εἰς τὰς μεγάλας 10, ἐν Ρώμῃ 14, δηλαδὴ ἀνὰ 1 εἰς ἕκαστον τῶν διαμερισμάτων αὐτῆς, ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει 7. Ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν οἱ ἀρχιατροὶ οὗτοι οὐχὶ σπανίως ἀνελάμβανον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Οἱ *τῆς πόλεως ἀρχιατροὶ* ἀπετέλουν ἴδιον *κολλέγιον* (collegium), ἐπροτείνοντο δ' ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῶν πολιτῶν, εἶτα αὐτὸ τοῦτο τὸ κολλέγιον ἐξέλεγε τοὺς νέους ἀρχιατρούς, ὧν τὴν ἐκλογὴν ἐπεκύρου ὁ αὐτοκράτωρ (*Θεοδ. Κῶδ.* XIII, 3. 8). Κατὰ νεωτέραν διάταξιν ὁ ὑποψήφιος ἀρχιατρὸς ἔδει νὰ λάβῃ τοὐλάχιστον τὴν ψῆφον τῶν 7 ἀρχαιοτέρων ἀρχιατρῶν, ἵνα ἐκλεγῇ, πάντως δὲ κατελάμβανε τὴν τελευταίαν θέσιν ἐν τῷ κολλεγίῳ (*Θεοδ. Κῶδ.* XIII 3.9.13). Οὗτοι ὑπεχρεοῦντο ὅπως τοῦτο μὲν ἀμισθὶ ἐπισκέπτωνται τοὺς πτωχοὺς ἀσθενοῦντας, τοῦτο δὲ διδάσκωσι τὰ ἰατρικὰ μαθήματα. Παρὰ τῶν ἀπορωτέρων καὶ τῶν ἀναρρωννυόντων ἐπετρέπετο, ἵνα λαμβάνωσιν ἀντιμισθίαν, μὴ ἐπιτρεπομένου ὅμως αὐτοῖς, ὅπως ἀπαιτῶσι τὰ ὑπὸ τῶν βαρέως πασχόντων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου ὑπισχνούμενα.

Ἡ τάξις τῶν ἀρχιατρῶν πρὸς τούτοις ἐπέβλεπε τοὺς ἄλλους ἰατρούς, ἐξήλεγχε δὲ καὶ ἐτιμώρει τὰ σφάλματα τούτων (*Dig.* I, 18), ἰδιαίτατα δ' ὁ πρῶτος τῶν τοῦ παλατίου ἀρχιατρῶν ἔκρινε τὰς μεταξὺ τῶν ἰατρῶν ἀναφυομένας διαφορὰς (*Cassiod. Var.* VI, 19). Παρὰ τοὺς τοῦ παλατίου καὶ τοὺς τῆς πόλεως, τὸν τοῦ ἀρχιατροῦ τίτλον ἔφερον οἱ προϊστάμενοι τῶν ἰατρικῶν σωματείων καὶ τῶν σχολῶν (archiatri scholares) καὶ οἱ ἰατροὶ τοῦ *ξυστοῦ* (xystus, τῶν *δημ. γυμνασίων*) καὶ οἱ τῶν *Ἑστιάδων* (vestales).

Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐξηκολούθησεν ἀποδιδόμενος ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιατροῦ, μετ' εὐδόκιμον δὲ καὶ μακρὰν ὑπηρεσίαν ὁ ἀρχιατρὸς τῶν αὐτοκρατόρων ἐλάμβανε τὸν τίτλον «*κόμης ἀρχιατρῶν*» (comes archiatrorum), ὡς vir spectabilis—ἔκλαμπρος ἀνὴρ—προσφωνούμενος.

Κατὰ νεωτέρους χρόνους τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιατροῦ διετήρησαν οἱ ἰατροὶ τῶν παπῶν καὶ πολλοὶ τῶν ἰατρῶν τῶν βασιλέων, ὡς π. χ. τῆς Γαλλίας. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παρ' ἡμῖν, καλοῦνται ἀρχίατροι (βλ. λ.) οἱ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ ἰατροί. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρχίβιος Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Α' αἰῶνος μ.Χ. μετὰ Ἀσκληπιάδην, οὗτινος σποδοειδῆ σκευασίαν ἐκ τῶν Μάγνου φέρεται μεταβαλών πως (*Γαλ.* XIII. 849).

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου καὶ ἕτερος ἰατρὸς γράψας πρὸς Ἀντίοχον βασιλέα Συρίας (XVIII 70). ΑΡ. Π. Κ.

ἀρχιβλάστη [*Ἀνατομ.*]. Τὸ κύριον μέρος τῆς καταβολῆς τοῦ ἐμβρύου, ἐξ οὗ κατὰ τὸν His διαπλάσσονται οἱ *ἀρχιβλαστογενεῖς ἱστοί*, ἤτοι τὸ γνήσιον ἐπιθήλιον, τὸ ἀδενικὸν ἐπιθήλιον, ὁ μυϊκὸς ἱστός, καὶ ὁ νευρικὸς ἱστός. Γ. Φ. Κ.

Ἀρχίβουλος. Λυρικὸς ποιητής, Θηβαῖος ἢ Θηραῖος, κατὰ τὸν Σουΐδαν, ὅστις παραθέτει τὴν

Digitized by Google

πληροφορίαν, καθ' ἣν ὁ Ἀρχίβουλος ἦτο διδάσκαλος τοῦ Εὐφορίωνος, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τρίτου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ τούτου οἱ μετρικοὶ ὠνόμασαν λυρικόν τι μέτρον *ἀρχιβούλειον*. Α. Δ.

ἀρχιγάλλος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γάλλων (βλ. λ.), τῶν ἱερέων τουτέστι τῆς Πεσσινουντίας θεᾶς, τῆς Κυβέλης (*Serv.* εἰς *Βιργιλ.* Αἰνειάδ. IX στ. 619). Ὁ Πλίνιος (ἐν βιβλ. XXXV, κεφ. 10 § 5), ἀναφέρει ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἀρχιγάλλος* μίαν εἰκόνα τοῦ Παρρασίου, τῆς ὁποίας ἡ αἰσχρότης (σημειωτέον ὅτι οἱ Γάλλοι ἦσαν εὐνοῦχοι, *semimares* καὶ *semiviri* καλούμενοι, τουτέστιν *ἡμίανδροι*) τόσον ἤρεσεν εἰς τὸν Τιβέριον, ὥστε τὴν ἠγόρασε καὶ τὴν ἀνήρτησεν εἰς τὸν κοιτῶνά του. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀρχιγένεσις ἢ *ἀρχιγονία [Βιολ.]*· βλ. λ. γένεσις αὐτόματος.

Ἀρχιγένης. Διαπρεπέστατος Ἕλλην ἰατρὸς καὶ χειρουργὸς ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας, υἱὸς τοῦ ἰατροῦ καὶ φαρμακολόγου Φιλίππου, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ ἐν Ρώμῃ, ἔνθα καὶ ὡς ἰατρὸς τοῦ στρατοπέδου διεκρίθη. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀγαθίνου, ὅν, παθόντα ἐκ μανίας κατόπιν κοπιώδους σπουδῆς καὶ μακρᾶς ἀϋπνίας, ἐθεράπευσεν ὁ Ἀρχιγένης διὰ θερμοῦ ἐλαίου καταχεομένου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ (*Ἀέτ.* III, 172. 168). Ὡς μαθητὴς τοῦ Ἀγαθίνου ἠκολούθει τὰς τῶν πνευματικῶν γνώμας. Ἐτύγχανε δὲ πολλῆς τιμῆς ὑπό τε τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων. Κατὰ Σουίδαν ἐγένετο 63 ἐτῶν καὶ ἔγραψε πολλὰ ἰατρικά τε καὶ φυσικά. Δυστυχῶς τίτλους μόνον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ γνωρίζομεν, τοὺς ἑξῆς: α΄) Περὶ τόπων πεπονθότων εἰς 3 βιβλία (*Γαλ.* IX. 670), β΄) Περὶ ὀξέων καὶ χρονίων παθογνωμονικὰ εἰς 4 βιβλία (VIII, 203), γ΄) Θεραπευτικὰ τῶν ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν (*Ὀρειβ.* II, 146, ἅτινα κυρίως ἔσχε, κατὰ Wellmann, ὑπ' ὄψει ὁ Ἀρεταῖος πρὸς σύνταξιν τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ ἔργου, δ΄) Περὶ τῶν ἐν ταῖς νόσοις καιρῶν εἰς 2 βιβλία (VII. 461), ε΄) Περὶ πυρετῶν σημειώσεως εἰς 10 βιβλία (IX 668), στ΄) Περὶ τύπων *[πυρετῶν]* (IX. 672), ζ΄) Περὶ σφυγμῶν (VIII 754), η΄) Περὶ τῶν κατὰ γένος φαρμάκων εἰς 2 βιβλία (*Γαλ* XII. 468). θ΄) Περὶ βοηθημάτων (;), ι΄) Περὶ καστορίου χρήσεως (XII. 337), ια΄) Περὶ δόσεως ἐλλεβόρου (XVI. 124). Ἄδηλον ἂν ὁ Ἀνώνυμος ὁ ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Rohde (περὶ ἰοβόλων καὶ δηλητηρίων φαρμάκων) στηρίζεται ἐπὶ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Ἀρχιγένους (*Rhein. Mus.* XXVIII, 1873, 264), ιβ΄) Σύνοψις τῶν χειρουργουμένων εἰς πλείονα βιβλία (III, 646. 689), ιγ΄) Ἐπιστολαὶ εἰς 11 βιβλία πρὸς φίλους αὐτοῦ, πρὸς Μάρσον (VIII. 150), Ἀρίστωνα (*Ἀέτ.* III. 184) καὶ Ἀττικὸν (Παῦλ. Αἰγ. III. 45). Τινὰ τούτων ἴσως εἶναι ἁπλᾶ κεφάλαια τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ἐν τῇ νόσῳ ὁ Ἀρχιγένης διέκρινε 4 στάδια, *ἀρχήν ἀκμήν, παρακμὴν* καὶ *ἄνεσιν* (*Γαλ.* VII, 424). Ἕδραν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐθεώρει τὴν καρδίαν (VIII 19), ἥτις διὰ μὲν τῆς συστολῆς ἀπελάμβανεν ἀέρα, διὰ δὲ τῆς διαστολῆς τὰ καπνώδη καὶ λιγνυώδη ἀπέβαλλε (V. 162,713, XIX, 366). Διέκρινε δὲ 8 εἴδη σφυγμοῦ, ὅστις κατὰ τὰς γνώμας αὐτοῦ προήρχετο ἐκ κανονικῆς κινήσεως τῶν ἀρτηριῶν καὶ τῆς καρδίας. Τον πυρετὸν ἐθεώρει προερχόμενον ἐξ ἀνωμάλου αὐξήσεως τῆς τε θερμότητος καὶ ξηρότητος, ἐθεράπευε δὲ τοῦτον διὰ καθαρσίων. Τοὺς πυρετοὺς δὲ διέκρινεν εἰς πυρετοὺς μιᾶς ἡμέρας, σηπτικοὺς καὶ ἐκτικούς, κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν εἰς *κατόξεις, ὀξεῖς, χρονίους* καὶ *βραχυχρονίους*. Λαμπρὰ εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς λέπρας, ἥτις διεσώθη μέχρις ἡμῶν (*Ἀέτ* IV. 1.20). Ἐξαίρετος χειρουργὸς καὶ γυναικολόγος ὁ Ἀρχιγένης ἐχειρούργει τὸν καρκίνον τῆς μήτρας καὶ τοῦ μαστοῦ, ἀπεβρόχιζε δὲ καὶ διέρραπτε τὰ ἀγγεῖα (βλ. λ. ἀπολίνωσις) καὶ μετεχειρίζετο τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον καὶ τὸ μητροσκόπιον. Δι' ἐμετικῶν τέλος ἐθεράπευε τὸν λήθαργον καὶ τὴν μανίαν, διὰ τῆς ἱερᾶς δὲ τὴν μελαγχολίαν.

Ὁ Ἀρχιγένης ὑπῆρξε πράγματι εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν καὶ χειρουργῶν, τὰ δὲ συγγράμματα αὐτοῦ ἔσχον ὑπ' ὄψει οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγενεστέρων ἰατρῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γαληνὸς καὶ ὁ Ἀρεταῖος. Πάνυ δὲ δικαίως ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς λέγει ὅτι ὑπῆρξε «θειότατος εἴπερ τις καὶ ἄλλος». ΑΡ. Π. Κ.

Ἀρχιγένης, *Σαράντης*. Ἕλλην ἰατρὸς καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ Αὐτοκρ. Ἰατρικῇ Σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γεννηθεὶς ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Θρᾴκης Ἐπιβάταις τῷ 1809. Ἐνωρίτατα ἀπορφανισθείς, μετὰ δυσχερείας, ἐλλείψει πόρων, ἠκολούθησε τὰ ἐγκύκλια αὐτοῦ μαθήματα, ὅτε δὲ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1836, ὅπως σπουδάσῃ τὴν ἰατρικήν, μόνον τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας Ρεσσὶτ πασᾶ καὶ ἐπιχορηγήσει σουλτανικῇ ἠδυνήθη νὰ περατώσῃ τὰς σπουδάς του, ὑποσχεθεὶς ὅπως ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν ἐν Τουρκίᾳ. Πράγματι δὲ μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Γαλλίᾳ σπουδῶν αὐτοῦ καὶ τελειοποίησιν ἐν Ἀγγλίᾳ, Βελγίῳ, Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, κληθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Κων)πολιν, διορισθεὶς καθηγητὴς τῶν μαθημάτων τῆς Παθολογίας καὶ Χειρουργικῆς, ἃ ἐπὶ 25 συναπτὰ ἔτη ἐδίδαξεν. Ὁ Ἀρχιγένης ἐξέδοτο ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ «Ὑγιεινονομίαν, ἤτοι κανόνας πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγιείας» (Παρίσιοι, 1841, 8ον σελ. 245. Τύποις *Φιρμίνου Διδότου*) καὶ «Στοιχειώδη ἰατρικὴν Παθολογίαν» ἑλληνιστὶ (Παρίσιοι, 18.3, 8ον). Φύσει φιλάνθρωπος δὲν ἠρκέσθη ὅπως παράσχῃ ἀφιλοκερδῶς τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ βοήθειαν τοῖς ἀπόροις, ἀλλὰ ἀνήγειρε καὶ τὰ *Ἀρχιγένεια* κληθέντα *Καθιδρύματα* (1857) μετὰ παρθεναγωγείου, ὀρφανοτροφείου, νηπιαγωγείου, καὶ ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγ. Τεσσαράκοντα μαρτύρων. Παρὰ τὸ ἵδρυμα τοῦτο ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἑλένη ἀνήγειρε χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀρρένων Ἑλληνοπαίδων τὸ Ἑλένειον ἐκπαιδευτήριον (1867). Ὁ Ἀρχιγένης ἀπέθανεν ἐν Κων)πόλει τῷ 1874 καὶ ἐτάφη ἐν Ἐπιβάταις. Ὁ δι' ἔλλειψιν τέκνων υἱοθετηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ Μαδύτου ἰατρὸς Φώτιος Κωνσταντινίδης (*Ἀρχιγένης*) ἐγένετο διευθυντὴς τῶν Ἀρχιγενείων καθιδρυμάτων. ΑΡ. Π. Κ.

ἀρχιγραμματεὺς (ὁ). Οὕτως ἀπεκλήθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ὅτε οὗτος ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν ἐξάσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὁ διαπιστευθεὶς μὲ τὴν διεύθυνσιν τῆς κυβερνήσεως κόμης Armansperg, ἐπέχων θέσιν πρωθυπουργοῦ· οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ ἐκαλοῦντο γραμματεῖς τῆς ἐπικρατείας, τὰ δὲ ὑπουργεῖα γραμματεῖαι. Τὰ τοῦ διορισμοῦ, τῆς θέσεως καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς ἐπικρατείας καθώρισαν τὸ Β. Διάταγμα τῆς 20 Μαΐου (1 Ἰουνίου) 1835 περὶ διορισμοῦ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς ἐπικρατείας καὶ τὸ Β. Διάταγμα περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρχιγραμματέως (βλ. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἔτους 1835 σ. 2 καὶ σ. 3 ἑπ.). Ἡ βραδύτερον ὅμως γενομένη ἀπόλυσις τοῦ Ἀρμανσπεργ (Β Διάταγμα 2/14 Φεβρουαρίου 1837) ἐπήνεγκε καὶ τὴν κατάργησιν δι' ἑτέρου Διατάγματος τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας τῆς θέσεως τοῦ ἀρχιγραμματέως (βλ. καὶ λ. γραμματεία) Η. Γ. Κ.

Ἀρχιδάμεια. —1) Ἱέρεια τοῦ ἐν Αἰγίλῃ τῆς Λακωνικῆς ἱεροῦ τῆς *Δήμητρος*. Αὕτη ἀπέλυσε τὸν Μεσσήνιον ἥρωα *Ἀριστομένην*, ἐξ ἔρωτος πρὸς αὐτόν, ὅτε οὗτος θελήσας ν' ἀπαγάγῃ τὰς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Δήμητρος πανηγυριζούσας γυναῖκας εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ ὑπ' αὐτῶν (βλ. λ. Αἴγιλα καὶ Ἀριστομένης). —2) Μάμμη τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης *Ἄγιδος* τοῦ Γ΄. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀποδεχθεῖσα τὰς πολιτειακὰς μεταρρυθμίσεις (τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν νόμων τοῦ *Λυκούργου*) τοῦ ἐγγόνου της, διένειμε τὴν ἰδίαν περιουσίαν εἰς τὸν λαόν, ὅτε δὲ κατίσχυσαν οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ μεταρρυθμιστοῦ βασιλέως ὑπὸ τὸν ἕτερον βασιλέα τῆς Σπάρτης *Λεωνίδαν* ἀπηγχονίσθη ἐν βαθεῖ γήρατι (241 π. Χ) παρὰ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἄγιδος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀμφάρους (βλ. λ. Ἆγις Γ΄). Ἡ Ἀρχιδάμεια εἶχε διακριθῆ διὰ τὴν ἀνδρείαν της κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν ἀπόπειραν αὐτοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην (272 π. Χ.). ΚΑΨ.

Ἀρχιδάμειος *πόλεμος*. Φράσις παροιμιώδης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, λεγομένη περὶ παντὸς ὀδυνηροῦ πολέμου. Ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου τοῦ Β΄ εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη *Ἀρχιδάμειος πόλεμος* καὶ ἡ πρώτη περίοδος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—421 π. Χ.). [Βλ. λ. Ἀρχίδαμος (2).] ΚΑΨ.

Ἀρχίδαμος. Σύνηθες ὄνομα βασιλέων τοῦ γένους τῶν Προκλειδῶν ἢ Εὐρυπωντιδῶν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης.

—1) Πρῶτος μνημονεύεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἷς υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Θεοπόμπου (βλ. λ.), ὅστις ἀπέθανε ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του (κατὰ τὸν α΄ μεσσηνιακὸν πόλεμον (743—724 π.Χ.) ἀφήσας υἱὸν τὸν Ζευξίδαμον.

—2) Ἀρχίδαμος ὁ Α΄. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν β΄ μεσσηνιακὸν πόλεμον (645—628 π Χ.), 12ος βασιλεὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀναξιδάμου, υἱοῦ τοῦ Ζευξιδάμου, δισέγγονος ἄρα τοῦ προηγουμένου βασιλόπαιδος Ἀρχιδάμου. Περὶ τοῦ Ἀρχιδάμου τούτου ὡς καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ του Ἀγησικλέους λέγεται ὅτι διετέλεσαν εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ὁμόρων ἑλληνικῶν κρατῶν.

— *3) Ἀρχίδαμος ὁ Β΄*. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοῦ 469 π. Χ μέχρι τοῦ 427, 18ος βασιλεὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ζευξιδάμου καὶ ἔγγονος τοῦ Λεωτυχίδου τοῦ νικήσαντος μετὰ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ (479 π. Χ.). Εἰς τὴν βασιλείαν διεδέχθη τὸν εἰρημένον πάππον του Λεωτυχίδην, ὅτε οὗτος κατηγορήθη ὅτι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν. Ὁ πατήρ του εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τῆς εἰς Τεγέαν φυγῆς τοῦ πάππου του. Ἀνέλαβε λοιπὸν τὴν βασιλείαν ὁ Ἀρχίδαμος, ἐνῷ κατηδαφίζετο ὁ πατρικὸς οἶκος καὶ κατάραι ἐξετοξεύοντο κατὰ τῆς μνήμης τοῦ πάππου του (*Ἡροδ.* ΣΤ΄ 72).

Τὰς πρώτας πρὸς τὴν πατρίδα του ὑπηρεσίας προσέφερεν ὁ Ἀρχίδαμος κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του (464 π. Χ.), ὅτε σεισμὸς φοβερὸς συνετάραξε τὴν ὡραίαν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, χάσματα γῆς ἀνεῴχθησαν, ἕνεκα αὐτοῦ βράχοι κατεκρημνίσθησαν ἐκ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ταϋγέτου, οἰκίαι καὶ ναοὶ τῆς Σπάρτης κατέπεσον, πολλοὶ πολῖται ἐθανατώθησαν, ἡ τάξις διεσαλεύθη καὶ οἱ πολῖται ἦσαν περίφοβοι ἐκ τῆς θεομηνίας αὐτῆς· ἡ οἰκτρὰ δὲ αὕτη κατάστασις τῆς Σπάρτης ἐπεδεινώθη καὶ ἐκ τῆς ἀποστασίας τῶν εἱλώτων, οἵτινες μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας ἔδραμον κατὰ τῆς πόλεως. Ὁ ἀνδρεῖος Ἀρχίδαμος ὄχι μόνον ἠδυνήθη τότε ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐπίθεσιν τῶν εἱλώτων κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ νὰ νικήσῃ αὐτούς, ἐπιμένοντας εἰς ἀγῶνας ἐκ τοῦ συστάδην ἐναντίον τῶν δεσποτῶν των, κατ' ἐπανάληψιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἀποστατήσασαν Μεσσηνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταφύγει οἱ ἡττηθέντες εἵλωτες, καταλαβὼν τὰς δύο ἑστίας τῆς ἀποστασίας, Θουρίαν καὶ Ἄνθειαν, τὸ πρῶτον, καὶ αὐτὴν τὴν ὀχυρὰν Ἰθώμην μετὰ παρέλευσιν ἱκανῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀποστασίας (*Θουκ.* Α΄ 101). Ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ ἐπικληθεὶς *τρίτος μεσσηνιακὸς* (464 — 455 π. Χ.) ὑπῆρξεν ἡ αἰτία καὶ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν ὀστρακισμοῦ τοῦ Κίμωνος, διότι πείσας οὗτος τοὺς Ἀθηναίους νὰ παράσχωσι τὴν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ζητηθεῖσαν βοήθειαν ἔγινεν ὑπαίτιος νὰ προσβληθῶσιν αἱ Ἀθῆναι, ὅτε ἀπεπέμφθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ὁ πρὸς βοήθειάν των ἀποσταλεὶς στρατὸς ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην αὐτοῦ.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον ἀρχαίου ἀγάλματος, ὅπερ ὑποτίθεται ὅτι παριστᾷ τὸν Ἀρχίδαμον Β΄.
Ἐθν. Μουσ. Νεαπόλεως.

Ἀρχηγὸς ὢν τοῦ ἐν Σπάρτῃ φιλειρηνικοῦ πολιτικοῦ κόμματος καὶ φίλος καὶ ξένος τοῦ Περικλέους ὁ συνετὸς καὶ σώφρων, ὡς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ μέγας ἱστορικὸς (*Θουκ.* Α΄ 79 κ.ἑξ.), Ἀρχίδαμος ἠγωνίσθη μετὰ παρρησίας, καὶ χωρὶς νὰ πτοηθῇ ὑπὸ τῆς κρατούσης φιλοπολέμου κοινῆς γνώμης, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, συμβουλεύσας τοὺς συμπολίτας του νὰ σκεφθῶσι καλῶς πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωσιν, ἐπειγόμενοι, πόλεμον, τοῦ ὁποίου ἀπρόοπτον ἔμελλε νὰ εἶναι τὸ τέλος. Ἀτυχῶς οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἤκουσαν τὰς ὀρθὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀρχιδάμου παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐφόρου *Σθενελαΐδα*, ὅστις πᾶσαν ἀναβολὴν τοῦ πολέμου ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν καὶ οὕτως ἐξερράγη ὁ ἐπάρατος ἐκεῖνος πόλεμος. Ὅτε τέλος μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς σφαγὴν τῶν Θηβαίων ἐξερράγη ὁ πόλεμος, ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος ἐξεκίνησεν ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ 431 π.Χ. ἄγων 60 χιλ. (κατ' ἄλλους 100 χιλ.) ὁπλιτῶν, διὰ τῆς Μεγαρίδος βραδέως πορευόμενος πρὸς τὴν Ἀττικήν, διότι ἤλπιζε μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς εἰς συνδιαλλαγήν. Ὅτε ὅμως ἐπέστρεψεν ἄπρακτος ὁ κομίσας τὰς τελευταίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις Σπαρτιάτης Μελήσιππος, ὁ Ἀρχίδαμος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἐν Κιθαιρῶνι φρουρίου τῆς Ἀττικῆς Οἰνόης (σημερινοῦ Γυφτοκάστρου), ἔνθα διέτριψεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, ἐλπίζων ὅτι οἱ γαιοκτήμονες τῆς Ἀττικῆς βλέποντες ἀπειλουμένους τοὺς ἀγρούς των θ' ἀναγκάσωσι τὴν πόλιν των εἰς διαλλαγὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀφοῦ δὲ ἐξέλιπε καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐλπίς του κατῆλθεν ἐξ Οἰνόης εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὸ Θριάσιον πεδίον καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, ἀφοῦ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐναντίον του ἀποσταλέντας ἱππεῖς, μέχρι τῶν Ρειτῶν λιμνῶν (σήμερον *Κουμουνδούρου)*, κειμένων ἐπὶ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα ὁδοῦ. Ἔπειτα ἀντὶ νὰ βαδίσῃ διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐστράφη πρὸς ἀνατολάς, ἔχων πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ ὄρος Αἰγάλεων καὶ ἔφθασεν εἰς Ἀχαρνὰς (τὸ σημερινὸν *Μενίδι*), τὸν μέγιστον τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς δῆμον, καὶ ἤρχισε τὴν δῄωσιν. Οἱ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν τότε Ἀχαρνεῖς ἐθορύβησαν, ἀλλ' ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ἀκάμπτου Περικλέους, ὅστις ὡς στρατηγὸς δὲν ἐπέτρεψε τὴν σύγκλησιν ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν δῄωσιν τῆς περὶ τὰς Ἀχαρνὰς χώρας ὁ Ἀρχίδαμος ἐλεηλάτησε τοὺς μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Βριλησσοῦ (Πεντελικοῦ) δήμους τῆς Ἀττικῆς καὶ περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ἀπῆλθε διὰ τοῦ Ὠρωποῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον διατρίψας οὕτως εἰς τὴν Ἀττικὴν περὶ τὰς 30—40 ἡμέρας.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἐπιόντος ἔτους 430 π.Χ.

Digitized by Google

ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐλεηλάτησε καὶ τοὺς μεσημβρινωτέρους δήμους τῆς Ἀττικῆς μέχρις αὐτοῦ τοῦ Σουνίου, ἀπῆλθε δέ, χωρὶς νὰ προκαλέσῃ διὰ τῶν λεηλασιῶν του τὴν δυσφορίαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον μείζονα ἐμπιστοσύνην τότε εἰς τὸ ἐφαρμοζόμενον πολεμικὸν πρόγραμμα τοῦ Περικλέους, μετὰ 40 ἡμέρας ἐκ φόβου μὴ μεταδοθῇ καὶ εἰς τὸ στράτευμά του ὁ ἐκραγεὶς εἰς Ἀθήνας τότε λοιμός. Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀρχίδαμος ἀπέφυγε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, τῆς ὁποίας οἱ μὲν ἀγροὶ εἶχον ἐρημωθῆ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη καὶ εἶχον μείνει ἀκαλλιέργητοι, ἡ δὲ πρωτεύουσα ἐδεινοπάθει ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, καὶ εἶχε διευθυνθῆ πρὸς τὰς Πλαταιάς, τῶν ὁποίων καὶ τὴν κατάληψιν ἐπεδίωξε τὸ ἐπιὸν ἔτος διὰ διαπραγματεύσεων.

Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του (νὰ παραδώσωσιν οἱ Πλαταιεῖς τὴν χώραν των ἀποχωροῦντες ἐξ αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ νὰ ἐπανέλθωσι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ, ὅτε θ' ἀνελάμβανον τὴν περιουσίαν των, ἥτις θ' ἀπεγράφετο κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ὑπὸ τὸν ὅρον καὶ τῆς διατροφῆς των ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς μετοικεσίας των) κατὰ συμβουλὴν τῶν Ἀθηναίων, ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ὁ Ἀρχίδαμος ἐξ ἐφόδου, καὶ δι' ἀνεγέρσεως προχώματος παρὰ τὸ τεῖχος καὶ διὰ πυρπολήσεως ἀκόμη τῆς πόλεως διὰ τῆς συσωρεύσεως ξύλων παρὰ τὰ τείχη της. Ἀφοῦ ὅμως οὐδὲν ἐπέτυχε διὰ τῶν εἰρημένων μέσων, ματαιωθέντων τῶν μὲν πρώτων διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ δραστηριότητος τῶν κατοίκων, τοῦ δὲ τελευταίου διὰ τυχαίας ραγδαίας βροχῆς κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πυρκαϊᾶς, κατέφυγεν εἰς τὸν τακτικὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Πλαταιῶν περιτειχίσας διὰ διπλοῦ τείχους τὴν ὅλην πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ τεραστίου τούτου ἔργου ἐπέστρεψεν ὁ Ἀρχίδαμος εἰς Σπάρτην ἀναθέσας τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως εἰς φρουρὰν ἐκ Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιόντος ἔτους (427 π. Χ.) ἀπέθανεν ὁ συνετὸς καὶ χρηστὸς Ἀρχίδαμος ἐν Σπάρτῃ, βασιλεύσας ἔτη 42 περίπου. Ἀπ' αὐτοῦ εἶχεν ὀνομασθῆ ἡ πρώτη δεκαετία τοῦ φρικτοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκρηξιν εἶχε προσπαθήσει, ὡς προελέχθη, νὰ ματαιώσῃ, *πόλεμος Ἀρχιδάμειος*.

Υἱοὶ τούτου ἦσαν ὁ *Ἆγις ὁ Β'* καὶ ὁ *Ἀγησίλαος*, θυγάτηρ δὲ ἡ *Κυνίσκα*, ἥτις πρώτη γυναικῶν ἱπποτρόφησε καὶ ἀνεκηρύχθη νικήτρια κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας.

—*4) **Ἀρχίδαμος ὁ Γ'***, υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τῆς Κλεόρας, ἔγγονος τοῦ Ἀρχιδάμου Β' καὶ 22ος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Ἐγεννήθη τὸ 401 π. Χ. καὶ ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 361—338 π. Χ. Αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι του ἤρχισαν πρὸ τοῦ ν' ἀναλάβῃ τὴν βασιλείαν, ζῶντος ἔτι τοῦ μεγάλου πατρός του. Κατὰ τὸ 371 π. Χ., ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἐν Λεύκτροις ἧττα τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κλεομβρότου, ὁ Ἀρχίδαμος, ἀσθενοῦντος τοῦ πατρός του, ἀπεστάλη μετὰ στρατιᾶς διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ στρατοπέδου τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τῶν Θηβαίων (*Ξεν.* Ἑλλ. VI. 4. 18). Πρὶν ἢ ὅμως ἡ στρατιὰ αὕτη φθάσῃ εἰς Βοιωτίαν οἱ ἐν Λεύκτροις ἡττηθέντες Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἀποχωρήσει, κατόπιν σπονδῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους, τῆς Βοιωτίας καὶ διὰ Κρεύσιος εἶχον φθάσει εἰς Αἰγόσθενα τῆς Μεγαρίδος, ἔνθα καὶ συνηνώθησαν μετὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀρχιδάμου, ὅστις ἡγούμενος τῆς ὅλης στρατιᾶς, ἀφοῦ εἶχεν ἐκπληρωθῆ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας του (ἡ διάσωσις τῶν ἐπιζησάντων ἐν Λεύκτροις), ἀπεχώρησεν εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ ἀπέστειλε τοὺς συμμάχους εἰς τὰς πατρίδας των, ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην. Τὸν ἡρωϊκὸν Ἀρχίδαμον κατέστησεν ἔνδοξον τὸ πρῶτον ἡ κατὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων νίκη του κατὰ τὸ 368 π. Χ. περὶ Μιδέας προκληθεῖσα ἐκ τῆς ὑπερφροσύνης τῶν Ἀρκάδων ὡς ἑξῆς. Μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν προέλασιν τοῦ Ἐπαμεινώνδα, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀκολουθήσει αὐτὸν μετὰ προθυμίας καὶ εὐπειθείας καὶ οἱ Ἀρκάδες, εὐγνωμονοῦντες διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἐπιτευχθεῖσαν κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδα, οὗτοι ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς τύχης των κατελήφθησαν ὑπὸ τοσούτου τοπικοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὥστε ἐνόμισαν ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἠδύναντο νικηφόρως ν' ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ οἴησίς των δὲ κατέστη ἀφόρητος μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀσίνην νίκην των κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησαν ἐπιδρομαί των εἰς τὰ παραμεθόρια τῆς Λακωνικῆς καὶ ἡ εἰς ἀποστασίαν παρακίνησις τῶν κατοίκων τῆς κοιλάδος Οἰνοῦντος. Διὰ πάντα ταῦτα ἀγανακτῶν ὁ Ἀρχίδαμος ἐπωφελήθη τῆς ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀπουσίας τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τῆς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἀποστολῆς Κελτῶν μισθοφόρων παρὰ τοῦ τυράννου Διονυσίου καὶ κατέλαβε τὰς Καρυὰς Οἰνοῦντος, τῶν ὁποίων τοὺς κατοίκους κατέσφαξε, εἰσέβαλε δὲ ἔπειτα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ παύσῃ τὰς ἐν αὐτῇ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις του, διότι οἱ Κελτοί, προφασιζόμενοι ὅτι εἶχε λήξει ὁ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου χρόνος τῆς μισθώσεώς των, ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀρκαδίας.

Ἡ ἀποχώρησις τῶν Κελτῶν, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησε καὶ ἡ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐθράσυνε τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους καὶ ἐπετέθησαν οὗτοι κατὰ τῶν ἀποχωρούντων Κελτῶν ἐμποδίζοντες τὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν κατάβασίν των. Πρὸς βοήθειαν ὅμως τῶν Κελτῶν ἔσπευσε προσκληθεὶς ὁ Ἀρχίδαμος καὶ ἐπιτεθεὶς ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους εἰς τὴν προρρηθεῖσαν μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἐξ αὐτῶν, ἐνῷ λέγεται ὅτι οὐδὲ εἷς ἐφονεύθη ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν (*Ξενοφ.* Ἑλλ. VII. 1. 32). Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πολυθρύλητος *ἄδακρυς μάχη* τῆς Μιδέας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνωρθοῦτο καὶ πάλιν ἡ Σπάρτη μετὰ πλείστας ὅσας συμφοράς. Ἡ νίκη αὕτη τόσον ἐνεθουσίασε τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε πάντες οἱ πολῖται τῆς Σπάρτης, ἡγουμένου τοῦ γηραιοῦ Ἀγησιλάου καὶ τῶν ἐφόρων, ἐξῆλθον πρὸς προϋπάντησιν τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ. Ἐκ τῆς ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ τοῦ πατρός του Ἀγησιλάου ἐσώθη καὶ ἡ Σπάρτη κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 362 π. Χ., ὅτε ὁ Ἐπαμεινώνδας κατελθὼν διὰ νυκτὸς ἐκ τῆς Τεγέας εἰσήλασεν εἰς αὐτὴν ἐλπίσας ὅτι θὰ εὕρῃ ἀφύλακτον τὴν πόλιν τῆς ὁποίας πάντες οἱ ὁπλῖται ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον εἶχον στρατοπεδεύσει ἐν Μαντινείᾳ ἀναμένοντες τὴν ἐναντίον των ἐπίθεσιν τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἐξορμῶντος ἐκ Τεγέας. Τὴν κρυφίαν νυκτερινὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐκ τῆς Τεγέας κάθοδον τοῦ Ἐπαμεινώνδα εἶχε καταδώσει πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὁ Θεσπιεὺς Εὔθυνος ἢ Εὐώνυμος (κατὰ τὸν Ξενοφῶντα Κρής τις) καὶ ὁ Ἀγησίλαος εἶχεν ἀναγγείλει ἐν καιρῷ εἰς τοὺς ἐφόρους δι' ἀγγελιαφόρου του τὴν μελετωμένην αὐτὴν ἔφοδον κατὰ τῆς Σπάρτης, εἶχε σπεύσει δὲ πρὸς βοήθειάν της καὶ αὐτὸς μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς του καὶ οὕτως ἐσώθη τότε ἡ Σπάρτη, διότι ὁ Ἀρχίδαμος εἶχεν ἀποφράξει μὲν τὰς παρόδους, εἶχε τοποθετήσει δὲ ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν τοὺς γέροντας, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία διὰ νὰ ρίπτωσι λίθους κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας μὴ εὑρὼν τὴν νεοττιὰν παντάπασιν ἔρημον τῶν ἀμυνομένων (*Ξεν. VII* 5. 10), ὡς ἤλπιζεν, ἠναγκάσθη μετὰ τὴν ἧτταν μάλιστα μοίρας τινὸς τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπιτεθέντος κατ' αὐτῆς μὲ 100 μόνον ἄνδρας, ὅτε «οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νενικηκότες τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλείους καὶ προσέτι ὑπερδέξια χωρία ἔχοντες οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐνέκλιναν», ν' ἀπέλθῃ τῆς Σπάρτης, κατανοήσας ὅτι ἡ ἅλωσις πόλεως ἀτειχίστου ὑπὸ τοιούτων ἡρώων ἀμυνομένης ἦτο δυσχερεστέρα τῆς ἁλώσεως πόλεως τετειχισμένης.

Κατὰ τὸν *ἱερὸν πόλεμον* (355—345), ὅτε εὑρίσκετο ὁ Ἀρχίδαμος μετὰ χιλίων ὁπλιτῶν ἐν Φωκίδι καὶ ὅτε ἤθελε δυνηθῆ, ἴσως, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Λεωνίδα ν' ἀνδραγαθήσῃ ὑπεραμυνόμενος τῶν Θερμοπυλῶν, κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἐπέστρεψεν ἀδόξως εἰς τὴν Σπάρτην, διότι οἱ εἰς Πέλλαν ἀπεσταλμένοι τῆς Σπάρτης ἠπατήθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὅστις ὑπεσχέθη ὅτι θ' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰ ἀρχαῖα ἐν Δελφοῖς προνόμιά των. Ἡ ἐν Φωκίδι παρουσία τοῦ Ἀρχιδάμου ἔσωσε μόνον τοὺς Δελφοὺς ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φωκέων, πεισθέντων ὑπ' αὐτοῦ, κατεδαφίσεώς των καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ.

Ἡ δίψα ἀγώνων περιπετειωδῶν καὶ ριψοκινδύνων ἔφερε τὸν ἡρωϊκὸν Ἀρχίδαμον καὶ εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κάτω Ἰταλίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του. Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν εἶχε μεταβῆ κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἀποίκων τῆς Σπάρτης Ταραντίνων, οἵτινες εἶχον περιέλθει εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Λευκανούς. Κατὰ τούτων ἐπολέμησεν ὁ Ἀρχίδαμος ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην, ἡγούμενος τῶν στρατιῶν τοῦ Τάραντος καὶ ἔπεσε μαχόμενος κατ' αὐτῶν κατὰ τὸ 338 π. Χ., κατὰ τὸ αὐτὸ δηλ. ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον διεμελίζετο τὸ κράτος τῆς Σπάρτης, ἀποκοπτομένων ἐξ αὐτοῦ πασῶν τῶν χωρῶν, τῶν ὁποίων εἶχε δεσπόσει ἡ Σπάρτη διὰ κατακτήσεων (τῶν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν κλιτύων τοῦ Ταϋγέτου, τῆς Βελμινάτιδος, τῆς Σκυρίτιδος, τῆς Θυρεάτιδος κ. ο. κ.), καὶ συνήπτετο ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη, ἥτις ἐγίνετο ἡ ἀρχὴ νέας περιόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοῦ ἡρωϊκοῦ τούτου βασιλέως πρώτου, ὡς ἀποθανόντος μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ στερουμένου ἐν αὐτῇ τάφου, ἔστησαν ἀνδριάντα ἐν Ὀλυμπίᾳ οἱ Σπαρτιᾶται. Εἰς τὸν Ἀρχίδαμον τοῦτον ἀναφέρεται καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους γραφείς, ἀλλὰ μὴ λεχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου, ἐπιδεικτικὸς λόγος του «Ἀρχίδαμος» (βλ. λ. Ἰσοκράτης).

— *5) **Ἀρχίδαμος ὁ Δ'***. 25ος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐδαμίδα Α', υἱοῦ Ἀρχιδάμου τοῦ Γ' καὶ ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν περὶ τὸ 300 π. Χ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἐπολιόρκησε τὴν Σπάρτην κατὰ τὸ 295 π. Χ. ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Ἡ Σπάρτη διέφυγε τὴν ἅλωσιν τότε, διότι ὁ Δημήτριος ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ νὰ εὑρίσκεται πλησίον τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας τὸν θρόνον ἐπωφθαλμία καὶ ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ κατὰ τὸ 294 π. Χ.

— *6) **Ἀρχίδαμος ὁ Ε'***. Ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐδαμίδα Β' καὶ ἔγγονος Ἀρχιδάμου τοῦ Δ'. Τὴν βασιλείαν ἀνέλαβε μετὰ τὸν φόνον τοῦ τὴν πολιτειακὴν ἀνόρθωσιν τῆς Σπάρτης ἐπιχειρήσαντος ἀδελφοῦ του Ἄγιδος Γ' (241 π. Χ.). Φοβηθεὶς τὸν ἐκ τοῦ ἑτέρου βασιλικοῦ οἴκου βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην ἔφυγε πρὸς τὸν ἐν Μεσσηνίᾳ πατρικὸν φίλον του Νικαγόραν. (Κατὰ τὸν Πλούταρχον δὲν ἐπρόφθασε νὰ συλλάβῃ αὐτόν, φυγόντα κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ φόνου τοῦ Ἄγιδος, ὁ βασιλεὺς Λεωνίδας.) Βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀρχίδαμος πιστεύσας ὅτι οὐδένα παρὰ τοῦ Κλεομένους διέτρεχε κίνδυνον μετὰ τὰς γενομένας συνθήκας αὐτοῦ πρὸς τὸν φίλον του Νικαγόραν (*Πολυβ* V. 37. 3), ἀλλ' ἠπατήθη, διότι ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένους (226 π. Χ) ὡς ὤν, πιθανώτατα, πρόσκομμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμιστικῶν σχεδίων του. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἀρχίδαμος**. Ἰατρός, πατὴρ τοῦ Διοκλέους τοῦ Καρυστίου, ζήσας κατὰ τὸ τέλος τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. ὀπαδὸς τῆς ἐμπεδοκλείου Ἰταλικῆς Σχολῆς. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου («Ἀρχίδαμος») ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐξέδοτο ἔργον, ἐν ᾧ ὅμως οὐδόλως ἠκολούθει τὰς ἰδέας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς περὶ ξηροτριβίας καὶ δι' ἐλαίου τρίψεως διχογνωμίας αὐτῶν (*Γαλ.* XI, 471—4). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀρχίδαμος**. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονεύονται καὶ ἄλλοι ὑπὸ τῶν συγγραφέων, οἵτινες δὲν ἀνῆκον εἰς τὸ βασιλικὸν ἐν Σπάρτῃ γένος τῶν Εὐρυπωντιδῶν, ὡς ἦσαν ὁ μετὰ τοῦ Πελοπίδα ὡς πρεσβευτὴς τῶν Ἠλείων ἀποσταλεὶς πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην· ὁ *Ἀρχίδαμος ὁ Αἰτωλὸς* ὁ κατὰ τὸ 216 π. Χ φονευθεὶς ἐν Αἰγείρᾳ τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει διὰ δόλου ἐν καιρῷ νυκτὸς κ. ἄ. ΚΑΨ.

ἀρχιδεσμοφύλαξ (ὁ, ἡ)· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῶν δεσμοφυλάκων.

Ἀρχίδημος ὁ *Ταρσεύς*. Στωϊκὸς φιλόσοφος, ἀκμάσας κατὰ τὴν Β' π Χ. ἑκατονταετηρίδα. Διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὴν ρητορικήν του δεινότητα καὶ τὰς πρὸς τὸν *Ἀντίπατρον* λογομαχίας αὐτοῦ, καίτοι ὁ τελευταῖος οὗτος συνεμερίζετο τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις του κατ' οὐσίαν Πράγματι ἡ θεωρία τοῦ Ἀρχιδήμου, ὅτι τὸ ἀγαθὸν συνίσταται ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ τὸ θεμελιῶδες ἀξίωμα τῆς Στοᾶς, διατυπούμενον δι' ἄλλων λέξεων. Α. Δ.

—**Ἀρχίδημος** ἢ *Ἀρχέδημος*. Ἱπποτρόφος τῶν μεταχριστιανικῶν χρόνων, οὗ σκευασίαι διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν (*Ἱππ.* Gryn. XXI, 2). ΑΡ.Π.Κ.

ἀρχίδι (τό)· δημοτ. ἀντὶ *ὀρχίδιον*, ὑποκορ. τοῦ ὄρχις (βλ. λ.).

ἀρχιδιακονία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιδιακόνου.

ἀρχιδιάκονος (ὁ)· ὁ πρῶτος τῶν διακόνων. — *[Καν. Δικ.]* Τὸ ἀξίωμα (ὀφφίκιον) τοῦ *ἀρχιδιακόνου* τοῦ καλουμένου καὶ *πρωτοδιακόνου*, ἢ *ἡγουμένου* τῶν *διακόνων* ἢ *μεγάλου διακόνου*, ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει. Ὁ ἀρχιδιάκονος, πρῶτος τῶν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ διακόνων: 1) ἐμερίμνα περὶ τῶν χηρῶν, ὀρφανῶν, αἰχμαλώτων καὶ πενήτων· 2) ἔλυεν ἔριδας τῶν διακόνων· 3) ἐγνώριζε, μάλιστα ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν Η' καὶ Θ' αἰῶνα, τῷ ἐπισκόπῳ ἐκ τῶν εἰς τὴν μετάνοιαν ἀφορώντων τὰ μείζονος σπουδαιότητος, ὧν ἐλάμβανε γνῶσιν παρὰ τῶν ἱερέων, μάλιστα δὲ τὰ περὶ τοῦ βίου ὃν διῆγον οἱ ἐν μετανοίᾳ τελοῦντες, δυνάμενος καὶ νὰ ἀποκλείῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἔστεργον εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιβληθέντων ἐπιτιμίων· 4) ἤσκει ἐποπτείαν τοῦ βίου τῶν κληρικῶν καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν τελέσεως τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων. Οὕτως ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν κανόνα 20 τῆς συνόδου Ἀγάθης, ἔτους 506, ἐδύνατο νὰ κείρῃ τὴν κόμην τοῦ μὴ στέργοντος εἰς ἀφαίρεσιν ταύτης κληρικοῦ· 5) ἐδίδασκε τοῖς κληρικοῖς τὰ καθήκοντα αὐτῶν· 6) ἐβεβαίου τὴν ἀξίαν καὶ ἱκανότητα τῶν χειροτονηθησομένων. Οὕτω λ. χ. ὁ ἐπίσκοπος Ἐδέσσης *Ἴβας* ἐκωλύθη παρὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου εἰς τὴν χειροτονίαν τοῦ *Βαβυνῶν* ἐπισκόπου (πρὸ τῆς Δ' οἰκουμενικῆς συνόδου), βραδύτερον δὲ προσῆγε μόνον τῷ ἐπισκόπῳ τοὺς χειροτονηθησομένους, καθάπερ δῆλον γίγνεται ἐκ τῆς εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας *Μάρκου* ἀποκρίσεως *Θεοδώρου* τοῦ *Βαλσαμῶνος* («Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων» *Γ. Α. Ράλλη* καὶ *Μ Ποτλῆ* Δ' σ. 480)· 7) προσήρχετο εἰς τὰς συνόδους μετὰ τῶν ἐπισκόπων ἢ ὡς ἀπεσταλμένος αὐτῶν καὶ ἐπεῖχεν ἐν αὐταῖς τὸν τόπον τούτων. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐξεπροσώπησεν ὁ μὲν ἀρ-

Digitized by Google

χιδιάκονος *Φωτῖνος* τὸν ἐπίσκοπον Πισινοῦντος *Θεόκτιστον* καὶ τὸν Νεοκαισαρείας *Δωρόθεον*, ὁ δ' ἀρχιδιάκονος *Πορφύριος* τὸν ἑαυτοῦ ἐπίσκοπον, ἤτοι τὸν τῆς ἐν Φοινίκῃ Ἐμέσης *Οὐράνιον*. Ἐτέλει δ' ἐνίοτε ἐν ταῖς συνόδοις τὰ τῶν νοταρίων, ἤτοι συνέταττε τὰ πρακτικά, ἀνεγίνωσκε δ' αὐτά, ὡς καὶ κανόνας ἀρχαιοτέρων συνόδων· 8) μετεῖχε τῆς διοικήσεως τῆς ἐπισκοπῆς χηρεύοντος τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου. Οὕτω λ. χ. μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀλεξανδρείας *Διοσκούρου* ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἐνετείλατο διὰ συνοδικοῦ γράμματος τῷ ἀρχιδιακόνῳ *Εὐθαλίῳ* καί τισιν ἄλλοις κληρικοῖς, ἵνα διοικήσωσι τὴν ἐπισκοπήν, μεριμνῶντες περὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐκκλησιαστικῶν, μέχρι τῆς καταστάσεως τοῦ νέου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ὃν θὰ ἐλογοδότουν· 9) ἐκόμιζε τὰς ἐπιστολὰς ἐπισκόπων πρὸς ἑτέρους ἐπισκόπους· 10) εἶχε λειτουργικά τινα καθήκοντα καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν: α') τὸ λέγειν τὰ πρῶτα εἰρηνικά, β') τὸ *εἰσοδεύειν* μετὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ γ') τὸ ἀναγιγνώσκειν τὸ εὐαγγέλιον. Οὕτω κατὰ τὴν τοῦ *Σωζομένου* Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ Η' κεφ. 1 θ': «ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνταῦθα (τ. ἔ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ) μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις διάκονοι». Ἀλλὰ βραδύτερον τὸ καθῆκον τοῦτο εἶχεν ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις, καθάπερ δῆλον γίγνεται ἐκ τῆς ἑρμηνείας ὀφφικίων Μ. ἐκκλησίας (ἐν Συντάγματι ἱερῶν κανόνων Ε' σ. 538 σημ. καὶ ἐκ τοῦ Μ. εὐχολογίου). Ἀνεγίγνωσκε δὲ κατὰ τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου *Παϊσίου* πρὸς τὸν Μόσχας *Νίκωνα* ὁ ἀρχιδιάκονος τὸ εὐαγγέλιον ἐπ' ἄμβωνος. Ἐν τῇ Μ. ἐκκλησίᾳ εἴθισται ἵνα τὸ τελευταῖον τῶν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς Μ. Πέμπτης ἀναγιγνωσκομένων εὐαγγελίων ἀναγινώσκῃ ἐπ' ἄμβωνος ὁ Μ. ἀρχιδιάκονος (βλ. «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» ἔτ. 1914 σ. 165. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ εὐαγγελίου δύναται κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀρχιδιακόνου νὰ γένηται καὶ ὑπὸ τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων ἢ ἄλλου τινὸς τῶν διακόνων. Ἀρχιδιάκονος καθίστατο ἀρχαιότερον μὲν κατ' ἐλευθέραν κρίσιν τοῦ ἐπισκόπου, βραδύτερον ὅμως ὁ ἀρχαιότερος τῶν διακόνων. Παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ ἀπὸ 8/20 Ἰανουαρίου 1834 ΒΔ.—καταργηθέντος ὅμως τῷ 1838—εἶχεν ὁρισθῇ ἵνα ἐν ἑκάστῃ τῶν μονίμων δέκα ἐπισκοπῶν τοῦ βασιλείου ὑπάρχῃ—πρὸς τῷ πρωτοσυγκέλλῳ—καὶ ἀρχιδιάκονος, ὅστις θὰ διέτριβεν ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς, θὰ ἐδύνατο ὅμως κατὰ πρότασιν τοῦ ἀρχιερέως νὰ μετατεθῇ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἐγκρινούσης καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμματείας, εἰς τὴν πρωτεύουσαν προσωρινῆς ἐπισκοπῆς. Ὁ ἀρχιδιάκονος ὡς γραμματεὺς τῆς ἐπισκοπῆς θὰ διηύθυνε τὸ τῆς ἐπισκοπῆς γραφεῖον, θὰ ἐτήρει τὰ βιβλία καὶ τὴν σφραγῖδα, θὰ προσυπέγραφε τὰ τῆς ἐπισκοπῆς ἔγγραφα καὶ θὰ ἐφύλαττεν ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐπισκοπῆς. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀρχιδικαστής (ὁ)· βλ. λ. δικαστής.

«Ἀρχίδοξον *μαγικόν»* *[Ἀποκρυφ.]*. Τίτλος συγγράμματος τοῦ ἰατροφιλοσόφου ἀλχημιστοῦ καὶ καββαλιστοῦ Παρακέλσου. Τὸ βιβλίον αὐτό, συγγραφὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ βιβλία· ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους εἶναι πλῆρες μὲ ἰατρικὰς ὑποδείξεις, οὐδεμίαν σχέσιν ἐχούσας μὲ τὰς μεθόδους τοῦ Ἱπποκράτους ἢ τοῦ Γαληνοῦ, ἀλλ' ἀποπνεούσας τὸ πνεῦμα τοῦ πρωτοτύπου αὐτῶν συγγραφέως, ὁ ὁποῖος μὲ δριμύτητα καὶ καυστικότητα ἐμαστίγωσε τὴν δοκησισοφίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν τῶν ἐπισήμων ἰατρῶν καὶ φαρμακοποιῶν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Παράκελσος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστην περὶ τῶν ἀποκρύφων ἰατρικῶν ἰδιοτήτων τῶν μετάλλων, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐπηρείας τῶν ἄστρων, τόσον πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἰάσεως καὶ ἀποδόσεως τῆς ὑγιείας διὰ καταλλήλου χρησιμοποιήσεως αὐτῶν, ὅσον καὶ διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ διάδοσιν τῶν ἀσθενειῶν. Παρέχει ὡσαύτως ὑποδείξεις πρὸς θεραπείαν ἀσθενειῶν διὰ καββαλιστικῶν καὶ ἀστρολογικῶν σχημάτων κτλ. Α. Φ. ΧΑΛΑΣ

ἀρχιδόρις (ἡ) (Archidoris) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀπισθοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δοριδῶν*. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους, ᾠοειδοῦς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματός των καὶ τῶν βραγχίων των ἅτινα εἶναι κυκλικῶς τοποθετημένα περὶ τὸ πρωκτικὸν τμῆμα. Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ὧν γνωστότερον *ἀρχιδόρις ἡ κοινή* (Archidoris vulgaris). Τὸ μαλάκιον τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τὴν Μεσόγειον καὶ διακρίνεται ἐκ τοῦ λαμπροῦ χρωματισμοῦ τοῦ σώματός της. Δ. Ν. Π.

ἀρχιδούκισσα (ἡ)· βλ. ἀρχιδούξ.

ἀρχιδούξ θηλ. *ἀρχιδούκισσα* (archidux). Ὁ τίτλος οὗτος ὑπῆρξεν ἀρχαιότατος ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ντάγκομπερ, καθ' οὓς ἀναφέρεται εἷς τοιοῦτος τῆς Αὐστρασίας. Βραδύτερον δὲ ὑπάρχουν τοιοῦτοι οἱ τῆς Λωρραίνης καὶ τῆς Βραβάνδης. Τὸν τίτλον τοῦτον ἀπένειμεν ἐν Αὐστρίᾳ ὁ Ὄθων, ὁ Ἐρρῖκος Α' καὶ ὁ Φρειδερῖκος Α', ἀλλ' ἱστορικῶς δὲν εἶναι γνωστὸν διατί ἀπενεμήθησαν. Κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας οἱ τίτλοι τοῦ *ἀρχιδουκὸς* καὶ τῆς *ἀρχιδουκίσσης* ἐν Αὐστρίᾳ ἀπενέμοντο πρὸς πάντας τοὺς πρίγκιπας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Θ. Β.

ἀρχιεπισκοπεία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

ἀρχιεπισκοπή (ἡ)· τὸ οἴκημα ἢ τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀρχιεπισκόπου· ἡ περιφέρεια εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτείνεται ἡ δικαιοδοσία του.

—*[Καν. Δίκ.]* βλ. ἀρχιεπίσκοπος.

ἀρχιεπίσκοπος (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ μέγιστος τῶν ἐπισκόπων.

— *[Καν. Δίκ.]* Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Οὕτω ὁ *Μ. Ἀθανάσιος* ἐν τῇ κατὰ Ἀρείου β' ἀπολογίᾳ ἀποκαλεῖ τὸν Ἀλεξανδρείας *Ἀλέξανδρον ἀρχιεπίσκοπον*. Τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐτιμῶντο ἤδη κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, εἶτα δὲ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, οἷς προσῆκει καὶ ὁ τίτλος τοῦ πατριάρχου (βλ.λ.). Ἡ Δ' οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀπεκάλεσε τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης Λέοντα τὸν Α', *οἰκουμενικὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ πατριάρχην*. Τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐτιμήθησαν καὶ οἱ ἐπίσκοποι Κύπρου, Νέας Ἰουστινιανῆς, Ἰβηρίας, οἱ ἐπίσκοποι Ἐφέσου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι ὧν αἱ ἕδραι εἶχον ὡσαύτως ἐκκλησιαστικήν, ἱστορικὴν ἢ πολιτικὴν σπουδαιότητα, ὡς ἐν τῇ Δύσει οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ῥαβέννης, Ἀκυληΐας, Ἀρβορέας τῆς ἐν Σαρδηνίᾳ καὶ Μεδιολάνου.

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τίτλος προσήκει συνήθως τοῖς προέδροις αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, ἐλογίζετο δ' ἀνώτερος τοῦ τοῦ μητροπολίτου· ὡς λ. χ. ἐν ταῖς ἀρχιεπισκοπαῖς Α' Ἰουστινιανῆς-Ἀχριδῶν, Πεκίου, ἐν αἷς τῷ προέδρῳ αὐτῶν ἀρχιεπισκόπῳ ὑπέκειντο οἱ τοῦ κλίματος μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι. Καὶ τανῦν τιμῶνται τῷ τίτλῳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου οἱ πρόεδροι τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν Κύπρου καὶ Ἑλλάδος. Ἀλλ' οὐχὶ ἀείποτε ἐλογίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὑπέρτερος τοῦ τοῦ μητροπολίτου, καθάπερ δῆλον γίγνεται καὶ ἐκ πλείστων συνοδικῶν πράξεων ἀφορωσῶν εἰς προβιβασμοὺς ἀρχιεπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις. Οὕτω λ. χ. προεβιβάσθησαν εἰς μητροπόλεις διὰ χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, Ῥωμανοῦ, Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, κυρωθέντων ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Πατρῶν* ἡ ἔχουσα τότε ὑφ' ἑαυτὴν τρεῖς ἐπισκοπάς, τὴν τῆς Μεθώνης, τὴν τῆς Λακεδαίμονος καὶ τὴν τῆς Σαρκοκορώνης, διὰ τοῦ ἀπὸ Νοεμβρίου 1324 χρυσοβούλλου ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Βρύσεως*, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Σουγδαίας* ἢ *Σουγδίας* ἑνωθεῖσα μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς *Φούλλων* ἢ *Φύλλων*, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1767 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Χαλδίας*, ἐπὶ Γερασίμου τοῦ Γ' κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1794 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Δημητριάδος*, ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε' κατ' Ἰούνιον τοῦ 1797 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Σίφνου* προεβιβάσθη εἰς μητρόπολιν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σίφνου* καὶ *Μήλου*, περιλαμβάνουσαν ἔτι τὰς νήσους Ἀμοργόν, Φολέγανδρον, Ἀστυπάλαιαν, Μύκονον, Ἀνάφην, Ἴον, Σίκινον καὶ Ἡράκλειαν.

Ὡσαύτως προεβιβάσθησαν εἰς μητροπόλεις ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Ζ' κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1799 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου*, ὡς καὶ ἡ *Λευκάδος* ἢ *Ἁγίας Μαύρας*, ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Δ' κατ' Αὔγουστον τοῦ 1810 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Ζαράτης*, ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' τῷ 1838 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Προικοννήσου*, ἐπὶ Ἀνθίμου τοῦ Ε' τῇ 1 Ἰουνίου 1841 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ *Σάμου*, ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Ε' κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1887 αἱ δύο ἀρχιεπισκοπαὶ *Λεσκάτης* καὶ *Νευροκοπίου*.

Ὁ προβιβασμὸς ἐπισκοπῆς εἰς ἀρχιεπισκοπὴν γίνεται ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου. Οὕτω ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως προεβιβάσθησαν εἰς ἀρχιεπισκοπὰς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Α' (715—730) ἡ τῇ μητροπόλει Καισαρείας ὑποκειμένη ἐπισκοπὴ Ῥιζαίου, ἐπὶ Τιμοθέου τοῦ Β' (1612—1621) ἡ ἐπισκοπὴ Ζητουνίου καὶ Πτελεοῦ, ἐπὶ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1632 ἡ ἐπισκοπὴ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ἐπὶ Παϊσίου τοῦ Α' κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1651 ἡ ἐπισκοπὴ Κερνίτζης, ἐπὶ Καλλινίκου Β' τοῦ Ἀκαρνᾶνος κατ' Ἰούλιον τοῦ 1694 ἡ ἐπισκοπὴ Ῥαιδεστοῦ, ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Γ' τῷ 1719 ἡ ἐπισκοπὴ Δαμαλῶν καὶ Πεδιάδος, ἐπὶ Καλλινίκου τοῦ Δ' κατὰ Μάϊον τοῦ 1757 ἡ ἐπισκοπὴ Δημητριάδος, ἐπὶ Σεραφεὶμ τοῦ Β' τῷ 1760 ἡ τῇ μητροπόλει Ἀδριανουπόλεως ὑποκειμένη ἐπισκοπὴ Ἀγαθουπόλεως, ἐπὶ Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1763 ἡ ἐπισκοπὴ Ὠλένης, ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Ε' (1887—1890) ἡ τῇ μητροπόλει Δράμας ὑποκειμένη ἐπισκοπὴ Ἐλευθερουπόλεως. Ἀρχιεπισκοπὴ δύναται νὰ ἑνωθῇ μετὰ μητροπόλεως. Οὕτως ἐν τῷ κλίματι τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡνώθησαν εἰς μίαν διὰ συνοδικῶν πράξεων τῶν πατριαρχῶν Παρθενίου Α' τοῦ Γέροντος (1638—1644) ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητζάνης τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας, Ἰωαννικίου Β' τοῦ Λινδίου τῷ 1655 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ταλαντίου καὶ Διαυλείας τῇ μητροπόλει Ἀθηνῶν, Παρθενίου Δ' τοῦ Μογιλάλου τῷ 1675 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Χαλδείας τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, Σωφρονίου τοῦ Β' κατ' Αὔγουστον τοῦ 1777, εἶτα δ' ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Ζ' κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1791 ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητζάνης τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας. Ὡσαύτως δύνανται να ἑνωθῶσιν εἰς μίαν μητρόπολιν δύο ἀρχιεπισκοπαί. Οὕτως ἐν τῷ κλίματι τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἡνώθησαν διὰ συνοδικῆς πράξεως τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' κατ' Ἰούνιον τοῦ 1797 αἱ δύο ἀρχιεπισκοπαὶ Μήλου καὶ Κιμώλου καὶ Σίφνου καὶ Μυκόνου εἰς μίαν μητρόπολιν, τὴν τῆς Σίφνου καὶ Μήλου. Ὡσαύτως δύναται ἀρχιεπισκοπὴ ἀποτελοῦσα αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν νὰ ὑπαχθῇ πατριαρχικῷ θρόνῳ, ἀναιρουμένου οὕτω τοῦ αὐτοκεφάλου αὐτῆς. Οὕτως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ συνεχωνεύθησαν τῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ἡ αὐτοκέφαλος ἀρχιεπισκοπὴ *Ἀχριδῶν* μετὰ τῶν ταύτῃ ὑποκειμένων μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν, ἤτοι τῆς Καστορίας, Πελαγωνείας, Βοδενῶν, Κορυτζᾶς, Βελεγράδων, Στρουμνίτζης, Γρεβενῶν, Σισανίου, Μογλενῶν, Πρεσπῶν, Δεβρῶν, Κόρας καὶ Βελισσοῦ, ὡς καὶ ἡ *Πεκίου* μετὰ τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ μητροπόλεων, ἤτοι τῶν Σκοπίων, Πρεσρένης, Γενὶ Παζαρίου, Μπόσνας, Οὐζίτζης, Ἑρσεκίου, Βελιγραδίου, Νύσσης, Κεστενδηλίου καὶ Σαμακοβίου.

Ὡσαύτως ἀρχιεπισκοπὴ δύναται νὰ δοθῇ κατ' ἐπίδοσιν μητροπολίτῃ τινί. Οὕτως ἐν τῷ κλίματι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπεδόθησαν διὰ τῶν συνοδικῶν πράξεων τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου ΙΓ' τοῦ Γλυκέως καὶ δὴ διά τινος ἀχρονολογήτου τοιαύτης τῷ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Μαρωνείας, διὰ τῆς ἀπὸ Μαΐου 1317 τῷ μητροπολίτῃ Χριστουπόλεως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δράμας, διὰ τῆς ἀχρονολογήτου συνοδικῆς πράξεως τοῦ πατριάρχου Καλλίστου τοῦ Α' τῷ μητροπολίτῃ Βιζύης ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκους, διὰ τῶν συνοδικῶν πράξεων τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου καὶ δὴ διὰ τῆς ἀπὸ Μαΐου 1365 τῷ μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Λευκάδος, διὰ τῆς ἀπὸ Αὐγούστου 1369 τῷ μητροπολίτῃ Πισσιδείας ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῶν Μυσθίων. Ἀλλὰ κατ' ἐπίδοσιν νὰ δοθῶσι δύνανται μητροπολίτῃ μητρόπολις ἅμα καὶ ἀρχιεπισκοπή. Οὕτως ἐν τῷ κλίματι τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς ἀχρονολογήτου συνοδικῆς πράξεως τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου ἐπεδόθησαν τῷ μητροπολίτῃ Καισαρείας Μεθοδίῳ αἱ μητροπόλεις Τυάνων καὶ Μωκησοῦ ὡς καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ναζιανζοῦ.

[Βλ. *Κ. Μ. Ῥάλλη* Περὶ τοῦ ἐπισκοπῆς προβιβασμοῦ κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας 1911 σελ. 1 σημ. 1, σελ. 3 σημ. 3· καὶ *Κ. Μ. Ῥάλλη* Περὶ ἑνώσεως καὶ ἐπιδόσεως ἐπισκοπῶν 1911 σελ. 2 σημ. 2 καὶ 3, σελ. 3 σημ. 8, σελ. 15 σημ. 3 καὶ σελ. 16 σημ. 4.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀρχιεπιστάτης (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ἄλλων ἐπιστατῶν, οἷον εἰς ἔργα ἀπασχολοῦντα πλῆθος ἐργατῶν.

ἀρχιεπιστολεὺς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ὁ ἀξιωματικός, ὅστις προΐσταται ἀμέσως τοῦ ἐπιτελείου στόλου ἢ μοίρας. Καθήκοντα αὐτοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς: Βοηθεῖ τὸν διοικητὴν (ἀρχηγὸν) τῆς ναυτικῆς δυνάμεως εἰς πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς κινήσεις τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως, λαμβάνων ἀπ' εὐθείας τὰς διαταγάς του ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς ὑπηρεσίας καὶ μεταδίδων αὐτὰς ἐπ' εὐθύνῃ του διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐκτελέσεώς των. Εἰδικώτερον δέ, τηρεῖ διὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν προσωπικοῦ τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν, τὸ ἀπόγραφον τῶν παραγγελμάτων τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸ ἱστορικὸν ἡμερολόγιον, τὸ σηματόγραφον, τὰ βιβλία τῶν ἡμερησίων ἀναφορῶν τῶν πλοίων, τῶν μεταβολῶν καὶ ποινῶν τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Φροντίζει διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, δίδει τὰς δεούσας διαταγὰς πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἡμερησίας ὑπηρεσίας καὶ διανέμει εἰς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἐπιτελεῖς τὴν ὑπηρεσίαν. Διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐπιθεωρεῖ τὰ σκάφη τὰ κυβερνώμενα ὑπὸ νεωτέρων τοῦ κατὰ βαθμὸν ἢ ἀρχαιότητα. Ἐν ὥρᾳ μάχης ἵσταται παρὰ τῷ ἀρχηγῷ. Ἐν περιπτώσει θανάτου ἢ ἐμποδίου τοῦ ἀρχηγοῦ, ἂν δὲν εἶναι ὁ ἀνώτερος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου, γνωστοποιεῖ τὸ συμβὰν (ἐν ὥρᾳ μάχης μυστικῶς) εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ στόλου, εἰς ὃν δέον νὰ περιέλθῃ ἡ ἀρχηγία καὶ ἐξακολουθεῖ τὰ καθήκοντά του μέχρις οὗ ἀποφασίσῃ ὁ ὑπουργός. Δύναται νὰ ᾖ καὶ κυβερνήτης ἀρχηγίδος.

Ὑπὸ ἀντιναύαρχον ἀρχηγὸν ὁ ἀρχιεπιστολεὺς

Digitized by Google

δύναται νὰ φέρῃ βαθμὸν ὑποναυάρχου, ὑπὸ ὑποναύαρχον πλοιάρχου καὶ ὑπὸ πλοίαρχον ἀντιπλοιάρχου.

Ἐκ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας ἐπεξετάθη ἤδη ἡ τοποθέτησις ἀρχιεπιστολέως καὶ εἰς ναυτικὰς ὑπηρεσίας ξηρᾶς παρὰ τῷ γενικῷ διευθυντῇ ναυστάθμου καὶ τῷ ἐπόπτῃ ναυτικῆς ἐκπαιδεύσεως (ἐν Πόρῳ). Ι. Α. ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀρχιερατεία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως, ἄλλως *ἀρχιερωσύνη*.

ἀρχιερατεῖον (τό)· τὸ σύνολον τῶν ἀρχιερέων, ἡ ἱεραρχεία.

ἀρχιερατεύω· εἶμαι ἀρχιερεύς, τελῶ τὰ τοῦ ἀρχιερέως.

ἀρχιερατικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀνήκων, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἀρχιερέα: «ἀρχιερατικὴ στολή,—ἄμφια»· ‖ «ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον» μνημόσυνον τελούμενον τῇ συμμετοχῇ τοῦ ἀρχιερέως.—Ἐπίρρ. *ἀρχιερατικῶς*.

— **ἀρχιερατικὴ** ***προσευχή***. Οὕτως ὀνομάζεται ἐν τῇ θεολογικῇ γλώσσῃ ἀπὸ τοῦ διαμαρτυρομένου θεολόγου Χυτραίου (†1600) ἡ μεγάλη καὶ κατανυκτικὴ προσευχή, ἣν ἀπηύθυνεν ὁ Ι. Χριστός, ὡς ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς τῆς νέας διαθήκης, πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὑπερῴου, ἔνθα ἐτέλεσε τὸν μυστικὸν δεῖπνον, πρὸ τοῦ μεταβῇ εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ. Ἡ προσευχὴ αὕτη, ἥτις διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (κεφ. ιζ') ἀναγινώσκεται παρ' ἡμῖν ἐν τῷ α' ἐκ τῶν 12 εὐαγγελίων τῆς Μ. Πέμπτης καὶ ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων «Πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε», ἀποτελεῖ ἐπισφράγισιν τῆς προηγηθείσης μακρᾶς ἀποχαιρετιστηρίου ἅμα καὶ παραμυθητικῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁμιλίας τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν ἐκ τῆς αἰθούσης ἔξοδον τοῦ προδότου (ιγ' 31—ιστ' 33). Π. Ι. Μ.

—**'Αρχιερατικὸν** (τὸ) *[Λειτουργ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ πρὸς λειτουργικὴν χρῆσιν τῶν ἀρχιερέων κατ' ἐπιτομὴν τοῦ Εὐχολογίου καταρτισθὲν βιβλίον. Ὅμοιον κατά τε τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ὀνομασίαν πρὸς τὸ ἐν τῇ Παπικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπονομαζόμενον Pontificale Romanum δὲν παρουσιάζει τοσούτῳ πλῆρες καὶ ἀποκλειστικὸν τὸ περιεχόμενον, ὅπως ἐκεῖνο. Ἀφ' ἑνὸς τινὲς ἐκ τῶν τελετῶν, αἵτινες ὑπὸ μόνου τοῦ ἀρχιερέως τελεσιουργοῦνται (ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων καὶ ἡ τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ἁγίου Μύρου), δὲν ἐμπεριέχονται εἰς αὐτό, ἀφ' ἑτέρου δὲ πάλιν περιλαμβάνονται ἐν αὐτῷ καὶ εὐχαὶ ἢ ἀκολουθίαι τελετῶν οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων τελούμεναι ἢ ἀναγιγνωσκόμεναι.

Λεπτομερῶς δ' ἐκτιθέμενον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς: Προτάσσονται κατὰ σειρὰν αἱ τρεῖς λειτουργίαι, καὶ ἐπακολουθοῦσιν αἱ ἀπολύσεις τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν αἱ καθ' ἑσπερινὸν καὶ ὄρθρον καὶ λειτουργίαν, καθὼς καὶ εὐχαὶ διάφοροι (τῶν κολύβων, τῶν μετανοούντων δύο, συγχωρητικαὶ εἰς τεθνεῶτας δύο, εἰς τὸ εὐλογῆσαι βαΐα, ἐδέσματα κρεῶν τοῦ Πάσχα, τυρὸν καὶ ὠά, εἰς μετάληψιν σταφυλῆς τῇ 6 Αὐγούστου). Μετὰ τὸ τμῆμα τοῦτο, ὅπερ ἐμπεριέχει ἀκολουθίας καὶ εὐχάς, τὰς ὁποίας δύναται καὶ πᾶς πρεσβύτερος νὰ τελέσῃ, ἕπεται τὸ καθ' αὐτὸ ἀρχιερατικόν, ἤτοι τὸ περιλαμβάνον τάξεις γινομένας ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου, ὑποδιακόνου, διακόνου, πρεσβυτέρου, ἐπισκόπου· καὶ ἐπὶ χειροθεσίᾳ ἡγουμένου, ἀρχιμανδρίτου, ἀρχιδιακόνου ἢ Μ. Οἰκονόμου. Τούτου καὶ μόνου τοῦ τμήματος δὲν δύνανται νὰ ποιήσωνται χρῆσιν καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Τέλος ἐμπεριλαμβάνεται εὐχὴ εἰς ταξιδιώτην καὶ αἱ ἀκολουθίαι τοῦ ἀρραβῶνος, τοῦ στεφανώματος καὶ τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ, καθὼς καὶ εὐχαί τινες τῆς μεταλήψεως, καὶ ταῦτα κοινὰ καὶ τῇ λειτουργικῇ διακονίᾳ τῶν πρεσβυτέρων τυγχάνοντα.

Ἀντιθέτως τὸ Ρωμαϊκὸν Pontificale ἐμπεριλαμβάνει μόνας τὰς ἀκολουθίας τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τελουμένας, καὶ πάσας ταύτας.

[«Ἀρχιερατικὸν ἐμπεριέχον... ἐκδοθὲν ἤδη εἰς χρῆσιν τῶν ἀρχιερέων», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1820.— Pontificale Romanum Clementis VIII jussu restitutum atque editum, Romae 1595]

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀρχιεργάτης (ὁ)· ὁ πρῶτος ἐργάτης, ὁ προϊστάμενος τῶν ἄλλων ἐργατῶν: «ἀρχιεργάτης τυπογραφείου,—ὑφαντουργείου κ.τ.λ.».

ἀρχιεργοδηγὸς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ναυτικὸς βαθμὸς (α' καὶ β' τάξ.) τοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ τῶν συνεργείων τοῦ ναυστάθμου καὶ ραδιοτηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Οἱ βαθμοφόροι οὗτοι ἤδη ἔχουσι μετονομασθῆ *ἀνθυποπλοίαρχοι, σημαιοφόροι* καὶ *ἀρχικελευσταί*. Ι. Α. Λ.

ἀρχιεργοστασιάρχης (ὁ) *[Ναυτ.]*. Κατηγημένος βαθμὸς τῶν συνεργείων τοῦ Π. Ναυστάθμου. Τὸ προσωπικὸν τῆς ὑπηρεσίας ταύτης κέκτηται ἤδη ἀνώτερον μὲν βαθμὸν τὸν τοῦ *ἀνθυποπλοιάρχου τεχνίτου* τελευταῖον δὲ βαθμὸν ἀξιωματικοῦ τὸν τοῦ *σημαιοφόρου τεχνίτου* Ι. Α. Λ.

ἀρχιερεὺς (ὁ),*—έως*· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων.

— *['Αρχαιολ.]* Ἀνώτατον ἱερατικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἔφερε κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἰδίως, ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων ναοῦ τινος ἢ ναῶν τοῦ αὐτοῦ θεοῦ ἢ τῆς πόλεως ἢ τοῦ κοινοῦ. Ἐν Ἀσίᾳ ὑπῆρχεν εἷς ἀρχιερεὺς ἔχων ἀντιπροσώπους εἰς τὰς πόλεις ὅπου τὸ «*κοινὸν Ἀσίας*» εἶχεν ἱερά, ὡς ἐν Περγάμῳ, Σμύρνῃ, Ἐφέσῳ, Κυζίκῳ καὶ Σάρδεσιν. Ὁ τίτλος του ἦτο «*ἀρχιερεὺς Ἀσίας*». Ἔν τινι ἐπιγραφῇ ἀναφέρεται καὶ «ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας ναῶν τῶν ἐν Περγάμῳ», ἐν ἄλλῃ δὲ «ἀρχιερεὺς Ἀσίας ναοῦ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ» καὶ ἐν ἑτέρᾳ «—κοινοῦ τῆς Ἀσίας». Ἀρχιερεὺς ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος, ἔχων ὑπ' αὐτὸν ἐπιτελεῖον ἱερέων καλουμένων *Μεγαβύζων* ἢ *Μεγαλοβύζων*, οἵτινες ἦσαν εὐνοῦχοι (*Στράβ.* XIV, 641. *Ξεν.* Ἀνάβ. V. 3. 6), καὶ ἱερειῶν καλουμένων *ἱερῶν, παριέρων, ἱεροποιῶν* (Corp. inscr. gr. 3001—3003).

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως εἴτε ἦτο κληρονομικὸν ἔν τισιν οἰκογενείαις (ἀρχιερατικὸν γένος), εἴτε ὑπενέμετο κατ' ἐκλογὴν προσκαίρως ἢ διὰ βίου. Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Παμφιλίας ἐξελέγετο διὰ μίαν τετραετίαν, ἐπιμελούμενος τῆς ἀγωνοθεσίας τῆς μεγάλης πεντετηρικῆς ἑορτῆς, ἥτις ἐτελεῖτο ἐκ περιτροπῆς εἰς διαφόρους πόλεις, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὴν τετραετίαν του τελουμένων ἀγώνων. Ἀναφέρεται καὶ ἀρχιερεὺς Γαλατίας, τοῦ ὁποίου ἡ *ἀρχιερωσύνη* ἦτο πρόσκαιρος, ἄγνωστον ὁπόσης διαρκείας.

Ἐν Ρώμῃ, ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν ἀθλητικῶν σωματείων, τοῦ *ξυστοῦ*, κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα ἔφερε τὸν τίτλον *ἀρχιερέως τῆς συνόδου*, ἀπὸ δὲ τοῦ 143 τὸν τοῦ *ἀρχιερέως τοῦ σύμπαντος ξυστοῦ*. Ἰδιαιτέρως κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἀρχιερεὺς ὠνομάζετο ὁ ξυστάρχης, ἀρχηγὸς τοῦ ἀθλητικοῦ σωματείου τῶν «Herculani» (=Ἡρακλείων), οὕτω καλουμένων ὡς λατρευόντων τὸν Ἡρακλέα, ἐκτελῶν καὶ χρέη ἱερέως τοῦ ναοῦ τοῦ σωματείου. Οὗτος φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν λουτρῶν τοῦ αὐτοκράτορος (Cop. inscr. gr. 5906—5913).

Ἐκτὸς τῶν ἀρχιερέων ὑπῆρχον καὶ *ἀρχιέρειαι*. Ἐνίοτε ἡ ἀρχιέρεια ἦτο ἁπλῶς ἡ σύζυγος τοῦ ἀρχιερέως, ὃν ἐβοήθει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του «ἀρχιέρεια συναρχιερωμένη τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς» (ἔ.θ. ἀν. 4363). Ἄλλοτε ὅμως ἤσκει ἴδιον καὶ ἀνεξάρτητον ὑπούργημα, ὡς πρώτη μεταξὺ τῶν ἱερειῶν ναοῦ τινος.

Τὸν θεσμὸν εἶχον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ἀντίστοιχος δὲ παρὰ Ρωμαίοις ἦτο ὁ τοῦ ποντίφηκος (βλ. λ.). Ι. Φ. Δ.

—*[Παλ. Διαθ.]* Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱερατείου τῆς Π. Διαθήκης ἵστατο ὁ ἀρχιερεύς, ὅστις περιλαμβάνων ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν ἀντεπροσώπευε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς δὲ μόνος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρῃ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐξιλασμοῦ θυσίαν ἐξιλαστήριον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, ὅτε καὶ μόνον εἰσήρχετο εἰς τὸ ἅγιον τῶν ἁγίων, ἵνα ραντίσῃ δι' αἵματος τὸ ἱλαστήριον τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης. Αὐτὸς ἐπίσης ἐπηρώτα τὸν Θεὸν ἐν σπουδαίαις περιστάσεσι τῆς ἰσραηλιτικῆς θεοκρατίας διὰ μέσου τῶν Οὐρεὶμ καὶ Θουμεὶμ (βλ. λ.), αὐτὸς ἀπετέλει τὴν ἀνωτάτην ἐν αὐτῇ θρησκευτικὴν αὐθεντίαν καὶ αὐτὸς τέλος εἶχε τὸ προνόμιον νὰ χρίῃ τὸν βασιλέα. Μετὰ δὲ τὴν βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν ἀνεγνωρίσθη οὗτος ὑπὸ τῶν Περσῶν, βραδύτερον δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ὡς ὑπάτη ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀρχή, ὡς ἐθνάρχης, καὶ αὐτὸς προήδρευε τοῦ λεγομένου μεγάλου συνεδρίου. Ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν τελετουργικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐφόρει ἰδιαιτέραν ἐνδυμασίαν (βλ. λ. ἄμφια: *ἐν τῇ Παλ. Διαθήκῃ*). Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἐν τῇ ἰσραηλιτικῇ θεοκρατίᾳ θέσιν καὶ πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ, προσδιοριζομένη πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ ὑποχρεώσεων οἷαι ἡ τῆς ἀποφυγῆς πάσης λευϊτικῆς ἀκαθαρσίας δι' ἐγγίσεως νεκροῦ (βλ. λ. ἀκάθαρτα) κ.τ.τ., ἔτι δὲ καὶ πάσης ἐκδηλώσεως πένθους καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ θανάτῳ τῶν γονέων καὶ ἡ τῆς συνάψεως γάμου μόνον μετὰ παρθένου, συμπεριφορὰ καθόλου ἀνθρώπου τελείως καὶ ἀποκλειστικῶς τῷ Θεῷ ἀφιερωμένου.

Πρῶτος ἀρχιερεὺς ἐγένετο ὁ *Ἀαρών*, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχιερωσύνη μετεβιβάσθη εἰς τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ *Ἐλεάζαρ* καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ μέχρι τοῦ προκατόχου τοῦ *Ἠλεί*, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸ γένος τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ Ἀαρών, τοῦ *Ἰθάμαρ*. Μετὰ τὸν θάνατον *Ἀχιμέλεχ* τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ἠλεί, ἀνεγνωρίσθη μὲν ὁ ἐκ τῆς γραμμῆς τοῦ Ἐλεάζαρ καταγόμενος *Σαδδὼκ* ὡς ἀρχιερεύς, ὑφίστατο δ' ὅμως παραλλήλως καὶ ἕτερος ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἰθάμαρ, *Ἀβιάθαρ*, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιμέλεχ (Β' Βασιλ. ιε' 24), ἐξ ὧν οὗτος μὲν παρέμεινε παρὰ τὴν παλαιὰν σκηνὴν ἐν Γαβαών, ἐκεῖνος δ' ἐν Ἱερουσαλὴμ (Α' Παραλειπ. ιστ' 39), μέχρις ὅτου, ἐξωσθέντος τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀβιάθαρ, ἀνεγνωρίσθη ὡς μοναδικὸς ἀρχιερεὺς ὁ Σαδδὼκ (Γ' Βασιλ. α' 7, β' 26). Ἐν τῷ οἴκῳ δὲ αὐτοῦ παραμείνασα ἡ ἀρχιερωσύνη μέχρις Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς, μετὰ βραχεῖαν διακοπήν, περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν ἐκ τοῦ Ἐλεάζαρ ἐπίσης καταγομένων *Μακκαβαίων* ἢ *Ἀσμοναίων* διὰ τοῦ *Ἰωνάθαν*, ὅστις πρῶτος περιεβλήθη τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Παραμείνασα δὲ κληρονομικὴ καὶ ἰσόβιος ἡ ἀρχιερωσύνη καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ (τῆς ἰσοβιότητος καὶ κληρονομικότητος ἀποτελεσάσης πάντοτε τὸ διπλοῦν σπουδαιότατον ἔρεισμα τῆς μεγίστης δυνάμεως αὐτῆς) ἐξηυτελίσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἡρῴδου καὶ τῶν Ρωμαίων, ὅτε οἱ ἀρχιερεῖς ἀνεβιβάζοντο καὶ κατεβιβάζοντο ἀδιακρίτως καὶ αὐθαιρέτως μέχρις ὅτου, σὺν τῇ καταστροφῇ τοῦ ναοῦ, ἐξέλιπε καὶ αὐτή. (Βλ. βιβλικὰς Ἀρχαιολογίας καὶ βιβλικὰ λεξικά. Π. Ι. Μ.

— *[Καν. Δίκ.]*· βλ. ἐπίσκοπος.

ἀρχιερεὺς (ὁ) *['Αρχ.]*. Ὁ δέκατος μὴν τῶν Κυπρίων, ἀπὸ 11 Ἰουνίου ἕως 11 Ἰουλίου περιλαμβανομένης.

ἀρχιεροθύτης (ὁ)· βλ. ἱεροθύται.

ἀρχιερωσύνη (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως, τὸ νὰ εἶναί τις ἀρχιερεύς.

ἀρχιευνοῦχος (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῶν εὐνούχων εἰς τοὺς τουρκικοὺς γυναικωνίτας (βλ. λ. εὐνοῦχος).

ἀρχίζω· κάμνω ἀρχήν, ἔναρξιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *τελειώνω, παύω*: «ἀρχίζω τὸ γράψιμο, —τὸ διάβασμα,—τὴ δουλειὰ κ.τ.τ.» ἢ «ἀρχίζω νὰ γράφω, — νὰ διαβάζω, — νὰ δουλεύω»· ‖ ἀμετβ. «ἀρχίζει ἡ δουλειά», «ἄρχισε ὁ πόλεμος,—ἡ μάχη,—ἡ φωτιά»· ‖ κάμνω ἔναρξιν, ἄνευ ἀντιθέσεως πρὸς τὸ *παύω* ἢ *τελειώνω*: «ἄρχισα νὰ γηράσκω», «ἄρχισαν νὰ γίνωνται τὰ σταφύλια», «ἄρχισε νὰ βάνῃ γνῶσι», «ἀρχίζω νὰ καταλαβαίνω».

ἀρχιθαλαμηπόλος (ὁ, ἡ)· ὁ πρῶτος τῶν θαλαμηπόλων, ὁ ἐπιστατῶν τοὺς ἄλλους θαλαμηπόλους.

ἀρχιθέωρος *['Αρχαιολ.]*. Ὠνομάζοντο οὕτως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι οἱ πλούσιοι πολῖται οἱ ἀναλαμβάνοντες ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἐνισχυόμενοι ἐν μέρει καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας, τὴν διεξαγωγὴν τῶν *θεωριῶν* (βλ. λ. θεωροί). Ἡ λειτουργία αὕτη ἐτύγχανε λίαν δαπανηρά, καθόσον ὁ ἀρχιθέωρος, ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν πολιτείαν, ὤφειλε νὰ φανῇ μεγαλοπρεπής: ἐκτὸς τῶν ἄλλων δαπανῶν οὗτος εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἀπεστέλλετο ἡ θεωρία, καθήμενος ἐπὶ λαμπροῦ ἅρματος μετὰ συνοδείας πομπώδους καὶ φέρων ἐπὶ κεφαλῆς στέφανον χρυσοῦν. Ὁ πλούσιος *Νικίας* ἐξετέλεσέ ποτε τὴν εἰς Δῆλον θεωρίαν μετ' ἐξαιρετικῆς λαμπρότητος, δαπανήσας πλείονα τῶν ἀπαιτουμένων· ὁ δὲ *Ἀλκιβιάδης* κατέπληξε πάντας τοὺς εἰς τὰ Ὀλύμπια παρευρεθέντας διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ἵππων αὐτοῦ καὶ τῆς πολυτελείας τῶν ἁρμάτων. *Ἀρχιθέωρος* ἐν Δήλῳ, ἐπιμελούμενος τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Δηλίων, ἦτο Ἀθηναῖος (*Πλούτ.* Νικ. 3). Ω.

ἀρχιϊπποκόμος (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῶν ἱπποκόμων.

ἀρχικαγκελλάριος (ὁ) (Archicancellarius, Erzkanzler). Ἀξίωμα τοῦ ἀρχαίου Γερμανικοῦ - Ρωμαϊκοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ πρόσωπον· τὸ ὁποῖον ἤσκει τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ταυτοχρόνως δὲ προήδρευε τοῦ μυστικοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου, Ἀντιστοιχεῖ, κατὰ τὸν Πολίτην, πρὸς τὸ τοῦ *Μεγάλου Λογοθέτου* τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔφερον ἐν ὅλῳ τρεῖς: ὁ τῆς κυρίως Γερμανίας, ὁ τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ τοῦ Burgrund, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπεκυρώθη διὰ τῆς χρυσῆς βούλλας τῷ 1356, καθ' ἣν τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔφερεν ὁ *ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μαγεντίας* ἐκλέκτωρ καὶ ἀρχικαγκελλάριος τῆς Γερμανίας, ὁ τῆς *Κολωνίας* ἀρχικαγκελλάριος τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ τοῦ *Τριδέντου* ἀρχικαγκελλάριος τοῦ Burgrund. Τούτων οἱ δύο τελευταῖοι ἀπέβησαν μετὰ ταῦτα μόνον ψιλῷ ὀνόματι ἀρχικαγκελλάριοι. Τὸν ἀρχικαγκελλάριον ἀντικαθίστα ὁ ἀνταρχικαγκελλάριος, τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο κληρονομικόν, ἀλλ' ἀπενέμετο κατ' ἀρχὰς εἰς ἐπισκόπους, βραδύτερον εἰς Doctores juris, ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Rudolf Β' εἰς ὑψηλὰ πρόσωπα τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ ἀρχικαγκελλάριος προηγεῖτο τῶν ἐκλεκτόρων, προήδρευε τῆς Συνελεύσεως αὐτῶν, προΐστατο τοῦ γραφείου τοῦ αὐτοκράτορος, διηύθυνε τὰ δημόσια πράγματα καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ αὐτοκράτορος. (Ἀλλὰ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος ἐκέκτητο ἴδιον ἀρχικαγκελλάριον τὸν Abt von Fulda, ὅστις, κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ Καρόλου Δ' τοῦ

Digitized by Google

1356, ἔργον εἶχε νὰ κρατῇ τὸ στέμμα, νὰ τὸ ἐπιθέτῃ καὶ νὰ τὸ ἀφαιρῇ τῆς κεφαλῆς, καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὰ τῆς ἱεροτελεστίας.) Μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Μαγεντίας εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχικαγκελλαρίου ἀπενεμήθη εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρεγενσβούργου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Βορειογερμανικῆς Συμπολιτείας τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων εἶχεν ὁ (πρωθυπουργὸς) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας διατελῶν «καγκελλάριος τῆς Ὁμοσπονδίας» (βλ. λ. καγκελλάριος). Διὰ τοῦ νέου Γερμανικοῦ Συντάγματος τῆς 11 Αὐγούστου 1919 ἡ θέσις καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ «*ἀρχικαγκελλαρίου*» μετεβλήθη οὐσιωδῶς καὶ τοῦ λοιποῦ εἶναι ὅ,τι καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Κράτη ὁ «*πρωθυπουργός*». Η. Κ. Ι.

ἀρχικαπελλᾶνος (ὁ). Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ προϊστάμενος τοῦ κλήρου τῆς αὐλῆς (capella regis) ἐν Γαλλίᾳ, ὅστις βαθμηδὸν προσλαβὼν καὶ πολιτικὴν δύναμιν κατέστη τέλος ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος, προηγούμενος πάντων τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχιεπισκόπων, διὸ καὶ προσέλαβεν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος τὸν τίτλον τοῦ ἀρχικαγκελλαρίου (βλ. λ.). Βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀρχικαγκελλάριος ὠνομάζετο ἀποκλειστικῶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μαγεντίας καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἀρχικαπελλάνου ἦτο δηλωτικὸς πραγματικοῦ αὐλικοῦ ἀξιώματος, ἀντικατασταθεὶς ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος διὰ τοῦ τίτλου τοῦ *ἐλεημοσυναρίου* (elemosynarius). Δ. Σ. Μ.

ἀρχικελευστὴς (ὁ) [*Ναυτ.*]. Ὁ ἀνώτερος ὑπαξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, ἰσόβαθμος τῷ ἀνθυπασπιστῇ. Ἀναλόγως τῆς ἐκπαιδεύσεώς του κατὰ τὴν κατάταξιν φέρει καὶ ὡρισμένην *εἰδικότητα* (εἰς μάχιμον ὑπηρεσίαν) ἢ *ἐπάγγελμα* (εἰς μὴ μάχιμον ὑπηρεσίαν). Εἰς τὰ μεγάλα σκάφη χρησιμοποιεῖται ὡς ὑπόλογος τῆς διαχειρίσεως μιᾶς *ἐπιστασίας* τοῦ πλοίου συμφώνως πρὸς τὴν εἰδικότητά του, εἰς δὲ τὰς ἄλλας ἐν τῇ ξηρᾷ ναυτικὰς ὑπηρεσίας ἐκτελεῖ ἀνάλογα καθήκοντα. Ι. Α. Λ.

Ἀρχικλῆς. Ἀγγειογράφος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Ἀνευρέθησαν ἀρκεταὶ κύλικες, ὑπ' αὐτοῦ μόνου ἢ ἀπὸ κοινοῦ μετά τινος *Γλαυκύτου* ποιηθεῖσαι, μελανόμορφοι καὶ κατὰ τὸν Ἀττικὸν τρόπον. Πιθανὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρχικλῆς ἦτο Ἀθηναῖος, οὐχὶ ὅμως καὶ βέβαιον. Γ. Ι. Κ.

ἀρχικομπάρσος (ὁ) [*Θεατρ.*]· ὁ ἀρχηγὸς τῶν κομπαρσων, τῶν βωβῶν προσώπων ἔν τινι θεατρικῇ παραστάσει (βλ. λ. κομπάρσος).

ἀρχικός, -ή, -όν· ὁ ἱκανός, ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ ἄρχειν: «ἀνὴρ ἀρχικός», ἀντίθ. *ὑπηρετικός* || ὁ ἀγαπῶν νὰ ἄρχῃ, ὁ φίλαρχος, ὁ δεσποτικός || ὁ τῆς ἀρχῆς, ὁ πρῶτος κατὰ σειράν: «ὁ ἀρχικός μου σκοπὸς ἦτο ἄλλος, κατόπιν μετέβαλα γνώμην», «τὸ ἀρχικὸν γράμμα,—ψηφίον», «ἡ ἀρχικὴ τιμή». —Ἐπίρρ. *ἀρχικῶς*.

—**ἀρχικὰ** *ῥήματα* [*Γραμμ.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ ῥήματα τὰ σημαίνοντα ἀρχήν, ἐξουσίαν, ὑπεροχήν, ὡς τά: *βασιλεύω, δεσπόζω, τυραννῶ, ἄρχω, κρατῶ*. Ταῦτα συντάσσονται μὲ γενικήν.

—**ἀρχικαὶ** *τάσεις* [*Κατασκ.*]. βλ. τάσεις.

—**ἀρχικὴ** *αὔλαξ* [*Ἀνατ.*]. Ἐπιμήκης αὔλαξ ὁρωμένη κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς διαπλάσεως τοῦ ἐμβρύου, ἐπὶ τῆς μέσης γραμμῆς τῆς ραχιαίας αὐτοῦ ἐπιφανείας, ἀποτελουμένη δὲ ἐκ τῶν χειλέων τοῦ ἀρχεγόνου στόματος, τοῦ γαστριδίου τῶν ζῴων. Ἡ ἀρχικὴ αὔλαξ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ράχιν τοῦ ἐμβρύου. Γ. Φ. Κ.

—**ἀρχικοὶ** (οἱ)· βλ. πριμιτιβισμός.

—**ἀρχικὸν** *σημεῖον πορείας* [*Τακτ.*]· βλ. πορεία.

ἀρχικοτσάμπασης (ὁ)· βλ. κοτσαμπασισμός.

ἀρχικτηνίατρος [*Στρατ.*]. Καλεῖται *ἀρχικτηνίατρος* ὁ κτηνιατρικὸς ἀξιωματικός, ὁ ἔχων βαθμὸν ἰσότιμον πρὸς τὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, *γενικὸς δὲ ἀρχικτηνίατρος* ὁ ἔχων ἰσότιμον πρὸς τὸν τοῦ συνταγματάρχου. Ὁ ἀρχικτηνίατρος εἶναι συνήθως ἡ διευθυντὴς νοσοκομείου κτηνῶν ἢ ἀρχηγὸς τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας Σώματος Στρατοῦ, ὁ δὲ γενικὸς ἀρχικτηνίατρος εἶναι διευθυντὴς τῆς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν. Ν. Θ. Κ.

ἀρχικυβερνήτης [*Ναυτ.*]. Τίτλος ἐν χρήσει ἄλλοτε ἐν τῷ Π. Ναυτικῷ ὑποκατασταθεὶς ἤδη ὑπὸ τοῦ τίτλου «*ἀνώτερος ναυτικὸς διοικητής*». Τὸ σῆμα τοῦ ἀρχικυβερνήτου «*ἀρχικυβερνητικὸν σῆμα*». Π. Ζ. Α.

ἀρχικυνηγὸς (ὁ)· ὁ ἐπὶ κεφαλῆς κυνηγῶν || τίτλος ἀνακτορικῶν βαθμούχων.

— [*Ἐγκυκλ.*] Τὸ ἀξίωμα τοῦ *ἀρχικυνηγοῦ* (grand veneur) ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς, ὑπῆρξε δὲ ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὁ ἀρχικυνηγὸς εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του τοὺς κυνηγούς, τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ Καρολομάγνου. Ἅπαντες οὗτοι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Παλατίου, ἔργον δὲ εἶχον νὰ φροντίζουν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν θηρευτικῶν κυνῶν καὶ τὴν προετοιμασίαν τῶν κυνηγίων.

Τὸ ἀξίωμα τοῦτο, καταργηθὲν ὑπὸ τῆς πρώτης Δημοκρατίας, ἀνασυνεστήθη ὑπὸ Ναπολέοντος Α' διατηρηθὲν δὲ κατὰ τὴν Παλινόρθωσιν κατηργήθη ἐκ δευτέρου ὑπὸ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ ἀνασυνεστήθη πάλιν ὑπὸ τῆς Β' Αὐτοκρατορίας, ἐκλιπὸν κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Γ' Δημοκρατίας. Ἐν Ἑλλάδι ὑφίστατο ὁ τίτλος τοῦ ἀρχικυνηγοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας. —Ω.

Ἀρχίλαος. Ἱππίατρος, οὗ τροχίσκος διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἐν collectio Grynaei. ΑΡ. Π. Κ.

ἀρχιληστὴς (ὁ)· ὁ ἀρχηγὸς ληστῶν (βλ. λ.).

ἀρχιλιμενοφύλαξ (ὁ) [*Ναυτ.*]. Βαθμὸς ἀνωτέρου ὑπαξιωματικοῦ τοῦ λιμενικοῦ σώματος, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἀνθυπασπιστήν. Οἱ ἀρχιλιμενοφύλακες διακρίνονται εἰς α' καὶ β' τάξεως.

Ἀρχίλοβιτς, *Ἀλέξανδρος, πρίγκιψ Ἰμερετίας*. Ἀξιωματικὸς τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἀνώτατος διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ (1674—1710). Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Νάρβα (1700) συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Σουηδῶν. Ἀπέθανεν ἐν Σουηδίᾳ μετὰ δεκαετῆ αἰχμαλωσίαν.

ἀρχιλόχειον *βέλος*. Λέγεται συνήθως πᾶν ὅ,τι ὑπενθυμίζει τὴν καυστικὴν σάτιραν τοῦ Ἀρχιλόχου (βλ. λ.). Τὸ σκωπτικὸν πνεῦμα τοῦ Ἀρχιλόχου ἀφῆκε τόσον ἀνεξάλειπτα ἴχνη εἰς τὴν μνήμην τῶν λογίων, ὥστε ἐξ αἰῶνος βραδύτερον ἐκάλουν ἐν Ρώμῃ archilochia edicta τοὺς ἐναντίον τοῦ Καίσαρος τοιχοκολλουμένους λιβέλλους.

— **ἀρχιλόχειον** *μέτρον*. Συνήθης ὀνομασία εἶναι *ἀρχιλόχειοι δακτυλικαὶ στροφαί*. Αὗται, ὑπὸ τοῦ *Ἀρχιλόχου* ἐξευρεθεῖσαι ἐν οὐδενὶ ἑλληνικῷ ποιήματι διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν ἀπομιμήμασι Ρωμαίων ποιητῶν καὶ μάλιστα τοῦ Ὁρατίου. Εἶναι δὲ διτταί: α') Μετὰ τὸ ἡρῷον ἐπιφέρεται ἡ καταληκτικὴ δακτυλικὴ τριποδία, ἤτοι τὸ β' ἡμιστίχιον τοῦ ἐλεγείου· σύγκειται δὲ ἡ στροφὴ αὕτη ἐκ τριῶν ἴσων κώλων, ὧν τὸ τελευταῖον καταληκτικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατάληξις κεῖται ἐν τῷ τέλει μόνον, ὁ ρυθμὸς εἶναι ἧττον κεκινημένος ἢ ἐν τῷ ἐλεγειακῷ διστίχῳ (πρβλ. *Horat*. Od. 4 7). β') Τῷ ἡρῴῳ ἐπιφέρεται ἡ δακτυλικὴ τετραποδία μετ' ὑποθέσεως σπονδειακῆς (τροχαϊκῆς). ἡ δὲ συναίρεσις ἐγχωρεῖ κατὰ πάσας τὰς χώρας (πρβλ. *Horat* Od. 1,7. Epod. 12). Ἕνα μόνον στίχον τοῦ Ἀρχιλόχου διέσωσεν ὁ Ἡφαιστίων («καὶ τὸ τετράμετρον καταληκτικὸν εἰς δισύλλαβον, ᾧ πρῶτος μὲν ἐχρήσατο Ἀρχίλοχος ἐν ἐπῳδοῖς»): φαινόμενον κακὸν οἴκαδ' ἄγεσθαι. —Ω.

Ἀρχίλοχος ὁ *Πάριος*. Ἔξοχος ποιητής, ὁ περιφημότερος τῶν ἰαμβογράφων, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου π. Χ. αἰῶνος, πάντως οὐχὶ πρὸ τοῦ Γύγου τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν (687—652), τοῦ πλούτου τοῦ ὁποίου μνημονεύει ἐν τῷ στίχῳ «οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει». Ἐκ πατρὸς εἷλκε τὸ γένος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Πάρου.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν (Χ, 28, 1), Τέλλις ὁ πάππος τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἀπεικονισμένος ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Δελφῶν ὑπὸ τοῦ Πολυγνώτου μετὰ τῆς ἱερείας Κλεοβοίας, ἥτις εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν *Θάσον*. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ *Τελεσικλῆς* κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Παρίων εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον. Μεταξὺ τῶν ἀποίκων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις κατά τινα μάχην πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἀπέναντι στερεᾶς ἔρριψε τὴν ἀσπίδα τρεπόμενος εἰς φυγήν, καὶ κατόπιν ἔλεγε κωμικοὺς ἀστεϊσμοὺς διὰ τὸ πάθημά του. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἐμνηστεύθη τὴν *Νεοβούλην*, θυγατέρα σεβαστοῦ πολίτου τῆς Πάρου, τοῦ *Λυκάμβου*, τὴν ὁποίαν περιπαθῶς ἠγάπησε. Ἀλλ' ὁ Λυκάμβης διέλυσε τὴν μνηστείαν, ὁ δὲ Ἀρχίλοχος ἐλύσσα καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ἐναντίον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς κόρης. Οἱ ψόγοι του ἦσαν τόσον πικροί, ὥστε λέγεται ὅτι ὁ Λυκάμβης καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ ἐκρεμάσθησαν. Ἴσως τοῦτο νὰ ἐπενοήθη πρὸς δήλωσιν τῆς θανατηφόρου πικρίας τῶν ἰάμβων τοῦ ψογεροῦ, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Πίνδαρος, ποιητοῦ. Ὁ Ἀρχίλοχος φιλοκίνδυνος ὢν ἔζη βίον εὐμετάβολον καὶ πλήρη μόχθων, ποτὲ ὡς μισθοφόρος, ποτὲ ὡς πειρατής, ἐνίοτε δὲ ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὴν ποίησιν, ὡς ὁ ἴδιος σεμνύνεται:

Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίοιο ἄνακτος
καὶ Μουσέων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.

Μετέσχε τοῦ κατὰ τῆς Εὐβοίας πολέμου καὶ τέλος ἔν τινι πολέμῳ πρὸς τοὺς Ναξίους ἐφονεύθη ὑπό τινος Καλώνδα. Τοῦτον καταφυγόντα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπεδίωξεν ἡ Πυθία εἰποῦσα: «Μουσάων θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ».

Ὡς ποιητὴς ὁ Ἀρχίλοχος καταλέγεται εἰς τοὺς ἰαμβοποιούς, ὧν ἡ ποίησις ἔχει τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἰαμβικοῦ ρυθμοῦ. Οὗτος δ' ὁ ρυθμός, ὅστις εὑρίσκετο ἤδη ἐν ταῖς μελῳδίαις τοῦ *Τερπάνδρου*, ἔχει τι τὸ κεκινημένον, τὸ ἀνήσυχον, ὅπερ ἐνέκειτο μὲν ἐν τῇ γοργῇ ἐπακολουθίᾳ τῶν ἄρσεων τοῦ τρισήμου ρυθμοῦ $^3/_8$ (γένος διπλάσιον), ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξεφαίνετο διὰ τῶν ἄρσεων τῶν ἰαμβικῶν στίχων. Ἐκ τούτου ἡ ἰαμβικὴ ποίησις ἀπέστη τῆς σεμνότητος τῶν δακτυλικῶν ὕμνων καὶ προσήγγισε πρὸς τὸ γοργὸν ἦθος τῆς τότε ὁμιλουμένης γλώσσης. Ἀλλ' ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς μετρικῆς μορφῆς εἶχεν ἀκόλουθον ὁμοίαν καὶ ἀνάλογον ὕλην, διότι οἱ ἰαμβικοὶ στίχοι ἦσαν ἀπήχημα τῶν ᾠδῶν τοῦ βίου καὶ τοῦ θορύβου τῆς ἀγορᾶς. Καὶ ἀπαντᾷ μὲν ὁ ρυθμὸς οὗτος καὶ ἐν ἱεραῖς τελεταῖς, οὐχὶ ὅμως ἐν τοῖς σεμνοῖς τρόποις τῶν ἱερέων τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀκολάστοις ἱεραῖς τελεταῖς τῶν νέων θεοτήτων, τοῦ Ἰάκχου καὶ τῆς Δήμητρος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Ἴωσιν ἐν Νάξῳ, Πάρῳ καὶ Ἀττικῇ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τῶν θεῶν τούτων, εἰς τὸ ἰωνικὸν φῦλον ἀνῆκε κυρίως ἡ ἰαμβικὴ ποίησις. Μέχρι τοῦ Ἀρχιλόχου ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ὡς μέτρον εἶχε μόνον τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, οὗτος ὅμως ἐδημιούργησε νέα μέτρα, τὸν *ἴαμβον* ⏑ — καὶ τὸν *τροχαῖον* — ⏑.

Ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο ποιητὴς θεόπνευστος, ἔνθους, σφόδρα παθητικός, ὀξυδερκής, αἰσχροεπὴς καὶ ψογερός, ἔσκωπτε δὲ οὐ μόνον τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν φαυλότητα τῶν ἐχθρῶν του ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους του. Ὑπῆρξε τόσον σκωπτικὸς ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν του, ὥστε ἐξηναγκάσθη ὑπ' αὐτῶν νὰ φύγῃ ἐκ Πάρου, ἐπανῆλθε δὲ εἰς αὐτὴν κατόπιν περιφανοῦς θριάμβου τὸν ὁποῖον ἦρεν εἰς τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας διὰ τοῦ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ὕμνου του. Τὴν ἔξοχον ποιητικήν του ἀξίαν οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ, ἐν τῷ ἀλεξανδρεωτικῷ δὲ κανόνι περιελήφθη τοὺς ἰαμβογράφους μετὰ τοῦ *Σιμωνίδου* καὶ τοῦ *Ἱππώνακτος*. Ὁ Ἀρχίλοχος ἐπεσκίασε πάντας τοὺς προγενεστέρους ἰαμβογράφους καὶ ἐθεωρεῖτο κοινῶς ὡς ὁ ἄριστος, τασσόμενος πλησίον τοῦ Ὁμήρου, διότι ὡς ἐκεῖνος ἐδημιούργησε καὶ τέλειον κατέστησε τὸ ἔπος, οὕτω καὶ οὗτος τελείαν ἀπέδειξε τὴν ποίησιν τῶν ἰδίων αἰσθημάτων καὶ τοῦ δηκτικοῦ σκώμματος. Ἦτο ἐκ τῶν δυνατῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες δὲν ἀνέχονται τὴν ἧτταν. Δὲν ἀγαπᾷ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν πραγμάτων, θέλει θέματα τοιαῦτα, ὥστε νὰ αἰσθάνεται τὴν ὑπεροχήν του. Τὸ πολεμικὸν μένος του ἐκδηλοῖ εἰς πολλὰ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων του. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν λέγει: «Τρώγω μὲ τὴν σπάθην μου, μὲ τὴν σπάθην μου γεύομαι τὸν Θρακικὸν οἶνον καὶ πίνω κεκλιμένος μὲ τὴν σπάθην μου».

Μεγάλως ἐτίμων οἱ ἀρχαῖοι τὸν Ἀρχίλοχον ὡς ἐξευρόντα νέας μετρικὰς μορφάς, διότι πλὴν τῶν ἐλεγείων ἐποίησε καὶ ἰαμβικοὺς τριμέτρους καὶ ἰαμβικοὺς τετραμέτρους καὶ συνάψας πρὸς τούτους στίχους διαφόρου μήκους, ἰαμβικὸν τρίμετρον πρὸς ἰαμβικὸν δίμετρον, καὶ διαφόρου ρυθμοῦ, τοῦ τε ἴσου καὶ διπλασίου γένους, εἰς μίαν περίοδον εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὰς *ἐπῳδοὺς* καὶ τὰ ἀσυνάρτητα κῶλα καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῆς κυρίως λυρικῆς ποιήσεως. Καὶ νέον δὲ τρόπον καταλογῆς (ἀπαγγελίας) ἐξεῦρε, τὴν *παρακαταλογήν*, δι' ἧς ἐτηρεῖτο μέση τις ὁδὸς μεταξὺ τῆς τελείας ᾠδῆς καὶ τῆς ἁπλῆς καταλογῆς, καθ' ὅσον ὁ καταλέγων ραψῳδὸς τὸ μὲν ᾖδεν, τὸ δ' ἀπαγγέλλων ἐν μόνοις τοῖς κυρίοις χωρίοις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς κρούσεως ὀργάνου τινός, τῆς *ἰαμβύκης*.

Ὁ Ἀρχίλοχος ἐνεωτέρισε καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, τὰ δὲ ποιήματά του ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῶν μετέπειτα Ἀττικῶν· ὑπῆρξε δὲ ὁ κατ' ἐξοχὴν πρόδρομος τῶν κωμικῶν. Δυστυχῶς ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ ἐξόχου τούτου ποιητοῦ πενιχρὰ λείψανα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀνεκαλύφθησαν νέα τοῦ Ἀρχιλόχου ἀποσπάσματα ἐν Αἰγυπτιακοῖς παπύροις. Ταῦτα εἶναι τεμάχια στίχων δύο ἐπῳδῶν καὶ αἱ ἀρχαὶ 8 ἐλεγειακῶν στίχων. Τὸ δ' ἀξιολογώτερον εἶναι ἐπιγραφὴ μνημείου ἱδρυμένου ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ποιητοῦ Πάρῳ, μνημονεύουσα ὅτι ὁ Δημέας εἶχε γράψει περὶ «τοῦ πολίτου αὐτῆς Ἀρχιλόχου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Bergk*, Poetae lyrici Graeci τ. Β'. *Diehl*, «Λυρικὴ Ἀνθολογία» (Λειψία 1924). *Bergk*, Griechische Literaturgeschichte τ. Β' σ. 181 κ. ἑξ. *A. Hauvette*, Archiloque, sa vie et ses poésies (Paris 1905). Ι.Φ.Δ.

— **Ἀρχίλοχος** *Ἀθηναῖος*. Ἀρχιτέκτων ἐργασθεὶς κατὰ τὸ 408—407 εἰς τὸ Ἐρέχθειον ὡς διάδοχος τοῦ διευθύνοντος ἀρχιτέκτονος Φιλοκλέους. —Ω.

Ἀρχίλοχος [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Δραγουλᾶς.

ἀρχιμάγειρος (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαγείρων.

ἀρχιμανδρίτης (ὁ). Ὁ προϊστάμενος τῆς πνευματικῆς μάνδρας, ἄλλως ὁ ἡγούμενος μονῆς τινος. Εἰσαχθεῖσα τὸ πρῶτον ἡ ὀνομασία αὕτη ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὅπου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐπιφανίου (κατὰ αἱρέσ. 80, 6) τὰ μοναστήρια «*μάνδραι*» ἐνωρίτατα ἐκλήθησαν, ἐγένετο οἰκεία καὶ εἰς τὰς

Digitized by Google

κατὰ τὴν Συρίαν μονάς, ἐκεῖθεν δὲ βραδύτερον καὶ εἰς χρόνους τοῦ τετάρτου αἰῶνος μεταγενεστέρους προσελήφθη ὁ τίτλος οὗτος καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐν Ἀνατολῇ Ἐκκλησιῶν. Οὕτως οἱ ἀρχαιότεροι ἀρχιμανδρῖται ἀνήκουσιν εἰς τὴν Περσίαν καὶ τὴν Συρίαν, ἐνῷ ἐξ ἄλλου καθ' ἅπαντα τὸν τέταρτον αἰῶνα ἡ ὀνομασία αὕτη τυγχάνει ἄγνωστος οὐ μόνον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου, τὴν Αἴγυπτον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ὀνομασία ἀρχιμανδρίτης ἐσήμαινεν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ αἱ *«πατήρ»*, *«προεστώς»*, *«ἡγούμενος»*, *«καθηγούμενος»*, ὡς πείθουσι περὶ τούτου οὐ μόνον ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ πλεῖσται μαρτυρίαι (*Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας* ἐπιστ. ΙΑ πρὸς Κελεστῖνον, *Mansi*, Sacrorum Concil. collectio τόμ. 6, σελ. 752). Ἔπειτα ὅμως, (ἀπὸ τοῦ Ε' μὲν αἰῶνος κατ' ἐνδείξεις ἀμφιβόλους, ἀπὸ τοῦ ΣΤ' δὲ κατὰ μαρτυρίας σαφεῖς), οἱ ἀρχιμανδρῖται ὑψώθησαν ὑπεράνω τῶν ἡγουμένων, διευρυνθείσης τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν ἐπὶ πλειόνων τοῦ ἑνὸς μοναστηρίων. Οὕτω κατὰ Κύριλλον τὸν Σκυθοπολίτην, *Θεοδόσιος* ὁ ἐπικληθεὶς κοινοβιάρχης προεβλήθη «ἀρχιμανδρίτης τῶν ὑπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν κοινοβίων», ὁ δὲ «ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Σάββας» κατεστάθη «ἀρχιμανδρίτης τε καὶ νομοθέτης τῶν ὑπὸ Παλαιστίνην λαυρῶν». Διεκρίθη διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιμανδρίτης τοῦ ἡγουμένου (πρβ. *Mansi* τόμ. 8,906—911), μολονότι δὲ τιμητικῶς ἐπεδίδετο εἰς σπανίας τινὰς περιπτώσεις καὶ εἰς ἁπλοῦς ἡγουμένους, χωρὶς νὰ παρέχηται εἰς αὐτοὺς δικαιοδοσία τις ἄλλη ἔξω τοῦ μοναστηρίου των (*Mansi* 13, 152—156), ἐν τούτοις ὁ τίτλος *ἀρχιμανδρίτης* μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐσήμαινε κυρίως τὸν ἐπὶ πολλῶν μοναστηρίων προϊστάμενον, τὸν ἄλλως «ἔξαρχον τῶν μοναστηρίων» καλούμενον.

Ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνυψώσεως τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἐπιρροὴ αὐτοῦ, φθάσασα εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον αὐτῆς κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα, ἤρχισε μετὰ ταῦτα νὰ ἐξασθενῇ, διότι τὴν ἐκπροσώπησιν τοῦ πατριάρχου ἢ τοῦ ἐπισκόπου ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου μοναῖς δὲν ἔχει πλέον οὗτος, ἀλλ' ἀνέλαβεν ὁ μέγας σακελλάριος, ὅστις βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σακελλίου καὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν μοναστηρίων ἔχει μετὰ τὸν Ζ' αἰῶνα «τῶν κατὰ τὴν πόλιν καὶ τῶν ἐνοριακῶν μοναστηρίων τὴν μέριμναν» (*Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Σύνταγμα, τόμ 4, 534). Ἐκτὸς τοῦ μεγάλου σακελλαρίου ἀντίζηλος τοῦ ἀρχιμανδρίτου παρουσιάζεται διὰ τὰ ἐν οἱᾳδήποτε ἐπισκοπῇ ἐγκατεστημένα σταυροπηγιακὰ μοναστήρια, τὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου διατελοῦντα, ὁ λεγόμενος *«ἔξαρχος»* τοῦ Πατριάρχου, ὅστις καὶ ἐξεπροσώπει αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιτηρήσει τῶν μοναστηρίων τούτων. Δὲν γνωρίζομεν ἐν τούτοις λεπτομερῶς, ποία κατανομὴ δικαιωμάτων καὶ ἐξουσιῶν ἐγένετο μεταξὺ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τῶν ἀντιζήλων αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ι' αἰῶνα χρόνους εὑρίσκομεν τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἁπλῶς καὶ μόνον ὡς τίτλον τιμητικὸν ἀπονεμόμενον εἰς κληρικοὺς ἀγάμους διακριθέντας καὶ εἰς ἡγουμένους ὡρισμένων μοναστηρίων, συναντῶμεν ὅμως καὶ ἀρχιμανδρίτας διατηροῦντας τὴν παλαιὰν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν. Οὕτω Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος ἐκφωνεῖ «ἐπιτάφιον εἰς τὸν μακαρίτην ἀρχιμανδρίτην τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων κὺρ Νεόφυτον», ἀνευρέθη δ' ἐσχάτως καὶ ἐπιτάφιος πλὰξ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐφ' ἧ ἡ ἐπιγραφὴ «Μοναχὸς Ἰωάννης καὶ καθηγούμενος τῆς μονῆς ταύτης καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ Ὀλύμπου ὄρους».

Σήμερον ἀπέμεινεν ὁ τίτλος οὗτος ψιλὸς καὶ μόνον τιμητικός, παρέχων τὸ δικαίωμα εἰς τὸν λαβόντα τοῦτον νὰ φέρῃ σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπανωκαλύμμαυχον καὶ ἐπιγονάτιον, νὰ προηγῆται δὲ καὶ νὰ προκάθηται πάντων τῶν λοιπῶν πρεσβυτέρων καὶ ὀφφικιούχων, μηδ' αὐτῶν τῶν πρωτοσυγκέλλων ἐξαιρουμένων, πλὴν μόνον τοῦ λεγομένου μεγάλου πρωτοσυγκέλλου. Τινὲς δὲ τῶν ἀρχιμανδριτῶν ἡγουμενεύοντες εἰς ἐπισήμους καὶ ἱστορικὰς μονὰς φέρουσι κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ μανδύαν μετὰ εἴδους τινὸς ῥάβδου ποιμαντικῆς. Ἐν Ῥωσίᾳ, ὅπου μετὰ μεγαλυτέρας ἢ παρ' ἡμῖν φειδοῦς ἀπονέμεται ὁ τίτλος, οἱ ἀρχιμανδρῖται φέρουσι καὶ μίτραν.

Ἀπονέμεται δὲ ὁ τίτλος σήμερον μὲν εἰς ἀγάμους ἢ ἐν χηρείᾳ διατελοῦντας πρεσβυτέρους, ἄλλοτε ὅμως ἀπενέμετο ἐνίοτε καὶ εἰς ἀγάμους διακόνους (*Mansi* 4. 1101 καὶ 6, 753) ἀκόμη δὲ καὶ εἰς ἁπλοῦς μοναχοὺς (αὐτόθ. τόμ 6, 752, 753) Σπανιώτατα ἀπαντῶνται καὶ παραδείγματα, καθ' ἃ ἡγουμένη μοναστηρίων γυναικείων (ὅπως ἡ *ἁγία Εὐπραξία*) ὠνομάζετο *ἀρχιμανδρίτισσα* ἢ *ἀρχιμανδρῖτις*.

Ἐκ τῶν εἰς τὰς ἑκασταχοῦ ἐκκλησίας κρατουσῶν συνηθειῶν ὡς πρὸς τὴν ἀπονομὴν τοῦ τίτλου τούτου μνημονεύομεν τῆς ἐν τῇ μονῇ Σινᾶ, ὅπου διὰ νὰ χειροθετηθῇ τις εἰς ἀρχιμανδρίτην θεωρεῖται ἀναγκαῖον νὰ προδιατελέσῃ ἐπὶ τριετίαν ἢ τετραετίαν ἐν τῷ ὀφφικίῳ τοῦ πρωτοσυγκέλλου. Ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπάρχει καὶ ὁ τίτλος τοῦ λεγομένου *μεγάλου Ἀρχιμανδρίτου*, τὸν ὁποῖον φέρει ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐφημερευόντων πρεσβυτέρων.

Ἡ ἀκολουθία τῆς εἰς ἀρχιμανδρίτην χειροθεσίας ἁπλουστέρα παρ' ἡμῖν ἔγκειται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως σταυροειδῆ πρῶτον σφράγισιν τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροθετουμένου καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ἔπειτα, τοῦ χειροθετοῦντος λέγοντος: «Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος προχειρίζεταί σε ἀρχιμανδρίτην τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως». Ἀκολούθως ἀναγινώσκεται εὐχὴ ὑπάρχουσα ἐν τῷ Ἀρχιερατικῷ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἀρχιερεὺς ἀπευθυνόμενος πρὸς «τὸν ποιμένα τὸν καλὸν καὶ ἀρχηγέτην τῆς λογικῆς μάνδρας» εὔχεται νὰ ἀναδείξῃ «τὸν προχειρισθέντα εἰς ἀρχιμανδρίτην δόκιμον καὶ ἐξαίρετον μέρος τῆς ἀδελφότητος, ὥστε ἀμέμπτως καὶ κατὰ τὸ ἅγιον Αὐτοῦ θέλημα πολιτεύεσθαι, πιστῶς τε καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐξυπηρετεῖν ταῖς χρείαις τῆς ἱερᾶς ταύτης Μονῆς». Ἐκ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ εἰς ἀρχιμανδρίτην χειροθεσία προϋποθέτει τὴν ἐν μονῇ διαβίωσιν καὶ ἐπιστασίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Ῥωσίᾳ ἡ εἰς ἀρχιμανδρίτην χειροθεσία γίνεται ἐπισημότερον κατὰ τὴν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ εἴσοδον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ διὰ τελετῆς συνθετωτέρας, ἐπειδὴ συνήθως συνδυάζεται καὶ μετὰ τῆς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου ἐγκαταστάσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *J. B. Cotelier*, Ecclesiae Graecae monumenta Paris 1686 τόμ. 2, 761, τόμ. 4, 16.—*Χριστιανικῆς ἀρχαιολογ. ἑταιρίας* Δελτίον τεῦχ. 2. 1894 σελ. 83.—*Σπ. Λάμπρου* Μιχαὴλ Ἀκομινάτου σωζόμενα, Ἀθῆναι 1879, τόμ. 1, 259.—*Cabrol*, Diction. d'Arch. et de lit. ἐν λ. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

—**ἀρχιμανδρίτης καὶ εὐεργετικός**. Οὕτως ἐκαλεῖτο κρυπτογραφικῶς ὁ *Ἰωάννης Καποδίστριας*, κατὰ τὸ Κρυπτ. Λεξικὸν τῆς *Φιλικῆς Ἑταιρείας*.

Ἀρχιματθαῖος (Archimatthaeus). Ἰατρὸς ἐν Σαλέρνῳ τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς δύο πραγματειῶν, ὧν ἡ μὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «περὶ ἐπισκέψεως ἰατροῦ πρὸς πάσχοντα» (De adventu medici ad aegrotum s. de instructione medici), ἡ δ' ἑτέρα ὑπὸ τὸν τίτλον «Practica», δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ de Renzi (Collect. Salernit. II σελ 72 καὶ V σελ. 350). Ὑπό τινων (Erchenbrecher) οὗτος θεωρεῖται συγγραφεὺς καὶ τρίτης τινὸς πραγματείας—τῆς «Modo medendi»—ἀποδιδομένης μέχρις ἐσχάτων εἰς τὸν Κόφωνα. Ὁ Ἀρχιματθαῖος ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς *Matthaeus de Archiepiscopo*, συγγραφέα μικρᾶς πραγματείας περὶ οὔρων (de urinis ἐν Coll. Salern. IV 506).

ΑΡ. Π. Κ

ἀρχιμήδειος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ τοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ κατὰ τὸν Ἀρχιμήδην: «ἀρχιμήδειος ἀρχή», «ἀρχιμήδειος ἕλιξ» (βλ. Ἀρχιμήδης).

Ἀρχιμήδης. Ὁ ἐπιφανέστερος μαθηματικὸς καὶ μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος, γεννηθεὶς εἰς τὰς Συρακούσας τῆς Σικελίας τῷ 287 π. Χ. Υἱὸς τοῦ ἀστρονόμου Φειδίου, ἐκ πλουσίας καὶ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, συγγενευούσης, κατὰ Πλούταρχον, πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνα, ἐμαθήτευσεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἔγινεν οἰκεῖος τοῦ ὀνομαστοῦ μαθηματικοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Δοσιθέου. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ εὑρισκομένην Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ τραγικοῦ θανάτου του, ὑπερασπιζόμενος αὐτὴν μὲ τὰς θαυμασίας μηχανικὰς ἐφευρέσεις του, δι' ὧν ἐπὶ μακρὸν ἐματαίου τὰς πολιορκητικὰς τέχνας τῶν Ῥωμαίων, καὶ καταγινόμενος εἰς τὰς προσφιλεῖς του μαθηματικὰς μελέτας.

Ὡς πρῶτον ἔργον τοῦ Ἀρχιμήδους φέρεται ἡ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἱέρωνος κατασκευὴ τεραστίου πλοίου, τῆς *«Συρακουσίας»*. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ πολυτέλεια τοῦ πλοίου τούτου ἦσαν μυθώδη, πρὸς περιγραφὴν δὲ τοῦ θαύματος ἐκείνου τῆς μηχανικῆς ὁ σύγχρονος Μοσχίων ἔγραψεν ὁλόκληρον βιβλίον. Περιεῖχε τριάκοντα δωμάτια, ἰδιαίτερον δὲ διαμέρισμα ἐκ τριῶν δωματίων καὶ αἰθούσης ἦτο ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ, παριστάνοντος εἰκόνας ἐκ τῆς Ἰλιάδος. Εἶχεν ἐπίσης ναὸν τῆς Ἀφροδίτης, ἐστρωμένον διὰ πολυτίμων σικελιακῶν λίθων, ἀναγνωστήριον, βιβλιοθήκην, ὡρολόγιον καὶ κῆπον. Τὸ μεγαλούργημα τοῦτο τοῦ Ἀρχιμήδους, ἐκτελεσθὲν διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος *Ἀρχίου τοῦ Κορινθίου*, καθειλκύσθη διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἐφευρεθέντος ἀτέρμονος κοχλίου καὶ ἀπεστάλη ὡς δῶρον ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετ' αὐτοῦ δὲ μετέβη καὶ ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ ὁποῖος παρέσχεν ἐκεῖ καὶ νέον δεῖγμα τῆς μηχανικῆς μεγαλοφυΐας του, ἐφευρὼν τὴν φερώνυμον ἕλικα χάριν τῆς κανονικῆς χρήσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς πλημμύρας αὐτοῦ σχηματιζομένων ἑλῶν.

Τὴν μεγαλυτέραν του ὅμως ἐφευρετικότητα ἀνέπτυξεν ὁ Ἀρχιμήδης κατὰ τὴν ἐπὶ τριετίαν ἄμυναν τῶν Συρακουσῶν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Οὕτω λέγεται ὅτι διὰ καυστικῶν κατόπτρων συγκεντρούντων τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας κατέκαιε τὰ ῥωμαϊκὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤθελον πλησιάσει τὸ τεῖχος εἰς βολὴν τόξου. Τὴν εἴδησιν ταύτην, ἣν ἀναφέρει ὁ Λουκιανός, θεωροῦσι τινὲς ὡς ἀμφίβολον, καθόσον οὐδεμίαν περὶ αὐτῆς μνείαν ποιοῦσιν ὁ Πολύβιος, ὁ Λίβιος καὶ ὁ Πλούταρχος, οἵτινες ἐξ ἄλλου διηγοῦνται μυθώδη ἀνδραγαθήματα, ἐπιτελεσθέντα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἐπινοηθεισῶν ἀποκρουστικῶν μηχανῶν. Οὐχ ἧττον δὲν δύναται ν' ἀπορριφθῇ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὡς ὑπέρτερον τοῦ δαιμονίου πνεύματος τοῦ Ἀρχιμήδους. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ἀσφαλῶς, καθόσον ὁ μέγας ἐκεῖνος ἐφευρέτης δὲν ἀπέδιδε σημασίαν εἰς τὰς πρακτικὰς ἐφευρέσεις του, αἵτινες καὶ τὸν κατέστησαν διάσημον, θεωρῶν αὐτὰς ὡς κατωτέρας τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης, διὸ καὶ οὐδεμίαν ἀφῆκε περιγραφὴν αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῆς ἀπολεσθείσης πραγματείας του τῆς ἐπιγραφομένης «Σφαιροποιία», εἰς ἣν περιέγραφε συσκευήν, ἀποτελουμένην ἐξ ὑαλίνων σφαιρῶν ἐγκεκλεισμένων τῶν μὲν ἐντὸς τῶν δὲ καὶ κινουμένων ὑδραυλικῶς, παριστῶσαν δὲ τὸ σύστημα τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Εὐδόξου πιθανῶς.

Σπουδαιοτέρα, ὡς συνδεομένη πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἀνακάλυψιν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑδροστατικῆς καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς θεμελιώσεως ὁλοκλήρου ἐπιστήμης, εἶναι ἡ ἱστορία, καθ' ἣν ὁ Ἱέρων παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀρχιμήδην στέφανον, ὅπως ἐξετάσῃ ἂν ἦτο κατεσκευασμένος ἐξ ἀμιγοῦς χρυσοῦ ἢ περιεῖχε καὶ ἄργυρον (βλ. κατ. Ἀρχιμήδους *ὑδροστατικὴ ἀρχή*).

Πλὴν τῶν εἰς πεζὸν λόγον ἔργων τοῦ Ἀρχιμήδους (περὶ ὧν κατωτέρω) φέρεται καὶ πρόβλημά του εἰς δίστιχα εἰς ἰωνικὴν διάλεκτον, περὶ τῶν βοῶν τοῦ Ἡλίου, τὸ «βόειον πρόβλημα» λεγόμενον, ὅπερ ὁ Ἀρχιμήδης ἀπέστειλε πρὸς λύσιν δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γραμματικὸν Ἐρατοσθένη. Τὸ ποίημα τοῦτο, εὑρεθὲν ἐν χειρογράφῳ τοῦ Wolfenbüttel ὑπὸ τοῦ Λέσιγγ, ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1773, ἀνάγεται δὲ εἰς τὴν λύσιν δι' ἀκεραίων ἀριθμῶν τῆς ἐξισώσεως $x^2 - 2.3.7.11.29.353\, y^2 = 1$, ἔνθα y δέον νὰ εἶναι ἀριθμὸς διαιρετὸς διὰ 2.4657. Ὁ ζητούμενος ἀριθμὸς θὰ εἶχε 206.545 ψηφία, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῇ. Τοιαῦτα ἀδύνατα προβλήματα ἠρέσκετο ἰδιαιτέρως νὰ ὑποβάλῃ ὁ Ἀρχιμήδης εἰς τοὺς μαθηματικοὺς τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Ἀρχιμήδης ἀπεβίωσε τῷ 212 π. Χ. κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου. Παρὰ τὴν ῥητὴν διαταγὴν τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ νὰ μὴ θιχθῇ ὁ σοφὸς Συρακούσιος, ἔπεσεν οὗτος κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν γενικὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων, πληγεὶς ὑπὸ ἀγροίκου Ῥωμαίου στρατιώτου, ἐνῷ κατεγίνετο, βυθισμένος ὅλος, εἰς τὸ νὰ χαράσσῃ γεωμετρικὰ σχήματα ἐπὶ τῆς ἄμμου. Κατά τινα ἐκδοχήν, ὁ Ἀρχιμήδης βλέπων πλησιάζοντα τὸν στρατιώτην ἐπὶ τῶν σχημάτων του, ἀνεφώνησε: «Παρὰ κεφαλὰν καὶ μὴ παρὰ γραμμάν», προτιμῶν τὴν βλάβην τῆς κεφαλῆς του ἢ τῶν σχημάτων του· κατ' ἄλλους δέ: «Ἀπόστηθι, ὦ ἄνθρωπε, τοῦ διαγράμματός μου» ἢ τὸ γνωστὸν «Μή μου τοὺς κύκλους τάραττε».

Ὁ Μάρκελλος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του, ᾐσθάνθη μεγάλην λύπην διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνδρός· διέταξε νὰ τὸν θάψουν μεγαλοπρεπῶς καὶ συνελυπήθη τοὺς ἐπιζήσαντας οἰκείους. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀρχιμήδους, ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπέστησαν κύλινδρον περιλαμβάνοντα σφαῖραν, εἰς μνήμην τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλύψεως τοῦ λόγου τῶν ὄγκων καὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῆς σφαίρας πρὸς τὸν περιφερῆ κύλινδρον. Ὁ τάφος του παρημελήθη καὶ ἐλησμονήθη τελείως ὑπὸ τῶν Συρακουσίων μέχρι τοῦ 75 π. Χ., ὁπότε ὁ Κικέρων, ἔχων τὴν ταμιακὴν διοίκησιν τῆς Σικελίας, τὸν ἀνεκάλυψε παρὰ τὴν Ἀκραγαντίνην πύλην ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ κεχαραγμένων συμβόλων, κεχωσμένον ἐν τῷ μέσῳ ἀκανθῶν, καὶ τὸν ἀνῳκοδόμησε (*Cic.* Tusc. V 23 24). Ω.—

Ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους.—Τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους διεσώθησαν μόνον ἐν μέρει καὶ ὄχι πάντα εἰς καθαρὰν ἑλληνικήν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως διαφόρων στοιχείων συνδεομένων μὲ πρόσωπα ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους, ὡς ὁ Κόνων, ὁ Ζεύξιππος, ὁ Δοσίθεος, ὁ βασιλεὺς Γέλων, καθὼς καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως διαφόρων ἐγγράφων τὰ ὁποῖα περιεῖχον διαφόρους προτάσεις, προγενεστέρως ἀποδειχθείσας, ἐξήχθη ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ κατὰ σειρὰν ἀνακαλύψεως εἶναι τὰ ἑξῆς (βλ. *Torelli* pref. p. XIII καὶ *Heiberg* Questionae Archimedeæ Copenhagen p p. 10—13):

1) Βιβλίον Ι «Περὶ ἐπιπέδων ἰσορροπιῶν ἢ κέντρα βαρῶν ἐπιπέδων», εἰς 15 προτάσεις, τῶν ὁποίων προηγοῦνται 8 ἢ 9 αἰτήματα.

2) «Ὁ τετραγωνισμὸς τῆς παραβολῆς» εἰς 24 προτάσεις.

3) Βιβλίον ΙΙ. «Περὶ ἐπιπέδων ἰσορροπιῶν» κλπ. εἰς 10 προτάσεις.

4) «Περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου» εἰς δύο βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον μὲ 50 προτάσεις καὶ 5 αἰτήματα καὶ τὸ δεύτερον μὲ 10 προτάσεις.

5) «Κύκλου μέτρησις» εἰς 3 προτάσεις.

Digitized by Google

6) «Περὶ ἑλίκων» εἰς 28 προτάσεις.

7) «Περὶ κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν» εἰς 40 προτάσεις.

8) «Ψαμμίτης», ὅστις ἀφιερώθη εἰς τὸν Γέλωνα.

9) «Περὶ ὀχουμένων» ἢ «περὶ τῶν ὕδατι ἐφισταμένων» εἰς δύο βιβλία, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ προτάσεων 9 καὶ τὸ δεύτερον ἐκ 10, σωθὲν μόνον εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Tartaglia (Venice, 1543 καὶ 1565) ἐξ ἑνὸς ἑλληνικοῦ κώδικος, μὴ διασωθέντος, ἐνῷ ὁ τίτλος «περὶ τῶν ὀχουμένων» ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (1, σελ. 54).

Παρατηρητέον ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἔγραφε μονογραφίας ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εἰς τὰς ὁποίας περιείχοντο κυρίως τὰ ὑπ' αὐτοῦ εὑρισκόμενα καὶ ἐρευνώμενα θέματα, αἱ δὲ ἀνακαλύψεις του ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπίπεδον Γεωμετρίαν, εἰς τὴν Στερεομετρίαν, εἰς τὴν Ἄλγεβραν καὶ τὴν Ἀριθμητικήν, εἰς τὴν ἀρίθμησιν καὶ εἰς τὴν Μηχανικήν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔργα του, τὰ διασωθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν αὐτὴν μορφὴν εἰς τὴν ὁποίαν τὸ πρῶτον ἐγράφησαν. Οὕτω π. χ. τὸ ἔργον του «περὶ τετραγωνισμοῦ τῆς παραβολῆς» συνεπληρώθη ἢ προσετέθη τι βραδύτερον, καὶ πολλὰ τῶν βιβλίων του ἐγράφησαν εἰς ἀττικὴν διάλεκτον παρὰ τὴν συνήθειαν τοῦ συγγραφέως νὰ μεταχειρίζεται τὴν δωρικὴν διάλεκτον τῶν Συρακουσῶν.

Ἐκτὸς τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ Ἀρχιμήδους εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτος ἔγραψε καὶ ἀρκετὰ ἄλλα ἔργα ἢ καὶ ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν ἄλλα τοιαῦτα. Οὕτως ἔγραψε πραγματείαν «περὶ τῶν ἡμικανονικῶν πολυέδρων», ἤτοι περὶ δεκατριῶν τὸν ἀριθμῶν στερεῶν, τὰ ὁποῖα περατοῦνται εἰς κανονικὰ ἀλλ' ἀνόμοια πολύγωνα δύο ἢ τριῶν εἰδῶν (βλ. *Torelli*, Pref. XV. καὶ *Heiberg* Q. Archim. ch. V. De Dialecto Arch. pp. 69). Αὐτὸς ὁ Ἀρχιμήδης ἀναφέρεται ἐν τῷ Ψαμμίτῃ του εἰς τὴν ἀριθμητικὴν πραγματείαν του, τὴν καλουμένην «πρῶται ἀρχαί», ἥτις ἀφιερώθη εἰς τὸν Ζεύξιππον. Ὁ Πάππος ἀναφέρει (κεφ. VIII 24, σελ. 1068) τὸ ἔργον αὐτοῦ «περὶ ζυγῶν»· ὁ Θέων ἀναφέρει «τὰ κατοπτρικὰ» αὐτοῦ. Οἱ Ἄραβες ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν «ἑπτάγωνον ἐντὸς κύκλου» (δηλαδὴ τὴν ἐγγραφὴν τοιούτου εἰς κύκλον), τὸ «περὶ ἐπαφῆς περιφερειῶν», τὸ «περὶ παραλλήλων γραμμῶν», τὸ «περὶ τριγώνων», τὸ «περὶ ἰδιοτήτων ὀρθογωνίων τριγώνων» καὶ «περὶ ὁρισμῶν».

Αὐτὸς ὁ Ἀρχιμήδης ἀποδίδει ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις του τὰς περιεχομένας εἰς τὰ βιβλία «περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου», εἰς τὰς ὁποίας πρόκειται περὶ ἀποδείξεως τριῶν νέων προτάσεων: 1) «ὅτι ἡ ἐπιφάνεια μιᾶς σφαίρας εἶναι τετραπλασία ἑνὸς μεγίστου κύκλου της»· 2) «ὅτι ἡ ἐπιφάνεια ἑνὸς τμήματος σφαίρας ἰσοῦται μὲ τὴν ἐπιφάνειαν κύκλου ἔχοντος ἀκτῖνα τὴν ἀπόστασιν τῆς κορυφῆς τοῦ μέρους μέχρι τῆς περιφερείας τοῦ βασικοῦ κύκλου τοῦ μέρους», καὶ 3) «ὅτι ὁ κύλινδρος ὅστις ἔχει βάσιν μέγιστον κύκλον σφαίρας τινὸς καὶ ὕψος τὴν διάμετρον ταύτης δηλαδὴ ὁ περιγεγραμμένος εἰς σφαῖραν κύλινδρος, εἶναι τρία δεύτερα φορὰς τοῦ τῆς σφαίρας, ἡ δὲ ἐπιφάνειά του τρία δεύτερα φορὰς τῆς ἐπιφανείας ταύτης». Ἐπειδὴ ὁ Ἀρχιμήδης ὑπερηφανεύετο ἰδιαιτέρως διὰ τὰς τρεῖς ἀνωτέρω προτάσεις του, λέγεται ὅτι ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ χαραχθοῦν αὗται ἐπί τινος λίθου τοῦ τάφου αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κύλινδρον εὗρεν ὁ Κικέρων, ὡς προηγουμένως ἀναφέρεται, τὸ αὐτὸ δὲ περιείχετο καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς πόλεως τῶν Συρακουσῶν εἰς ἀνάμνησιν προφανῶς τοῦ μεγάλου Ἀρχιμήδους.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ Ἕλληνος μαθηματικοῦ περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου, εἰς τὴν 4ην καὶ 5ην πρότασιν τοῦ βιβλίου (βλ. Archimed. ἐκδ. *Heiberg* I, 210 καὶ ἐκδ. *Nizze*, 91), παρουσιάζει δύο ἀκόμη προτάσεις ἀφορώσας εἰς τὴν σφαῖραν, αἵτινες ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸν ἀπησχόλησαν. «Σφαῖρά τις νὰ τμηθῇ ὑπὸ ἑνὸς ἐπιπέδου οὕτως, ὥστε αἱ ἐπιφάνειαι καὶ οἱ ὄγκοι τῶν δύο μερῶν εἰς τὰ ὁποῖα θὰ χωρισθῇ αὕτη νὰ ἔχουν δοθέντας λόγους». Τὸ πρῶτον πρόβλημα δὲν παρουσιάζει δυσκολίαν τινά, ἐν ὅσῳ εἶναι γνωστὸν τὸ θεώρημα περὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ μέρους σφαίρας προκύπτοντος διὰ τομῆς ταύτης ὑπὸ ἐπιπέδου. Τὸ δεύτερον τούτων πρόβλημα λύεται μόνον τότε, ὡς ῥητῶς λέγει ὁ Ἀρχιμήδης, ὅταν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἓν μῆκος x, τὸ ὁποῖον ἐπαληθεύει τὴν ἀναλογίαν $(\alpha-x):\beta=\gamma^2:x^2$· δηλαδὴ ἂν δύναται νὰ εὑρεθῇ λύσις τῆς τριτοβαθμίου ἐξισώσεως $x^3-\alpha x^2+\beta\gamma^2=0$. Ὁ Ἀρχιμήδης κάμνει ἓν μέγα βῆμα περαιτέρω, δίδων τὸν *διορισμὸν* ὡς λέγει τοῦ προβλήματος. Παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὸν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει $\gamma=2(\alpha-\gamma)$ καὶ μόνον τῇ ἐφαρμογῇ ἑνὸς $\alpha-\gamma$, μεγαλυτέρου τοῦ β. Ἤτοι, ὀνομάζει τὴν ἐξίσωσιν $x^3-\alpha x^2+\frac{4}{9}\alpha^2\beta=0$ *λυομένην* ὑπὸ θετικῆς ῥίζης, ἂν εἶναι $\beta<\frac{\alpha}{3}$· Καὶ τὰ δύο, ἐξακολουθεῖ ὁ Ἀρχιμήδης, δηλαδὴ ἡ ἀναγκαιότης τοῦ διορισμοῦ καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ προβλήματος, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι πληροῦται ἡ ἐν λόγῳ συνθήκη, πρέπει νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως αὐτοῦ. Ὡς πρὸς τὰ κωνοειδῆ καὶ σφαιροειδῆ τοῦ Ἀρχιμήδους ἀναφέρονται ταῦτα εἰς τὴν γεωμετρίαν τοῦ χώρου τριῶν διαστάσεων. Μεταχειρίζεται ὡς τοιαῦτα στερεὰ παραγόμενα ἐκ περιστροφῆς μιᾶς παραβολῆς, μιᾶς ἐλλείψεως, μιᾶς ὑπερβολῆς. Ταῦτα διαιρεῖ δι' ἐπιπέδων παραλλήλων καὶ ἰσάκις ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οὕτω λαμβάνει ἓν στοιχεῖον τοῦ σώματος περιεχόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν τεμνόντων ἐπιπέδων, καὶ τὸ ὁποῖον περιέχεται ἐντὸς ἑνὸς κυλίνδρου καὶ περιέχει ἐντὸς αὐτοῦ ἕνα ἄλλον τοιοῦτον. Ἡ ἄθροισις πάντων τῶν μεγαλυτέρων ἑκάστοτε καὶ τῶν μικροτέρων τοιούτων κυλίνδρων δίδει δύο ἀθροίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται ὁ ὄγκος τοῦ δοθέντος ἐκ περιστροφῆς σώματος, καὶ τὰ ὁποῖα διαφέρουν τόσῳ ὀλιγώτερον ὅσῳ περισσότερον πλησιάζουν μεταξύ των τὰ τέμνοντα ἐπίπεδα. Οὕτως εὑρέθη βαθμηδὸν ὁ κυβισμὸς τῶν σωμάτων.

Εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον περὶ τῶν ἀνωτέρω δεικνύει ὁ Ἀρχιμήδης εἰς τὰς προτάσεις 8, 9 καὶ 10, πῶς δι' ἑκάστην ἔλλειψιν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἀπείρους κώνους καὶ κυλίνδρους, ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων νὰ κεῖται αὕτη, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρχὴ προοπτικῆς ἰδιότητος τῶν στρεβλῶν γραμμῶν.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀρχιμήδους διαιρεῖται κατ' οὐσίαν εἰς 3 μέρη· τὸ *γεωμετρικόν*, τὸ *ἀριθμητικόν*, καὶ τὸ *μηχανικόν*, καίτοι αἱ διακρίσεις αὗται δὲν ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἰδίου. Οὕτως ἐν τῷ τετραγωνισμῷ τῆς παραβολῆς αἱ προτάσεις VI—XIV εὑρέθησαν εἰς προτάσεις ἀποδειχθείσας εἰς προηγούμενον πρῶτον βιβλίον αὐτοῦ περὶ ἐπιπέδων ἰσορροπιῶν. Ἡ τρίτη πρότασις εἰς τὸ περὶ μετρήσεως τοῦ κύκλου εἶναι μία προσπάθεια αὐτοῦ νὰ εὑρεθῇ ἀριθμητική τις τιμὴ διὰ τὸν λόγον μεταξὺ περιφερείας καὶ τῆς διαμέτρου αὐτῆς, καὶ ἡ ἔρευνα τούτου ἐγκλείει τὴν ἐξαγωγὴν τῆς $\sqrt{3}$.

Ὁ τετραγωνισμὸς τῆς παραβολῆς ἀρχίζει μὲ μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δοσίθεον, εἰς τὸν ὁποῖον γνωρίζει τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Τοῦτο περιέχει δύο λύσεις τοῦ προβλήματος, τὴν μίαν μηχανικήν, καὶ τὴν ἄλλην γεωμετρικήν. Αἱ προτάσεις I—III εἶναι ἁπλαῖ προτάσεις, ἀναφερόμεναι εἰς κωνικὰς τομὰς ἄνευ ἀποδείξεων. Αἱ προτάσεις IV καὶ V εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ἀλλ' ἔχουν καὶ τὰς ἀποδείξεις. Αἱ VII—XVII περιέχουν τὴν μηχανικὴν ἀπόδειξιν ὅτι «τμῆμα περιλαμβανόμενον μεταξὺ εὐθείας γραμμῆς καὶ τῆς τομῆς ἑνὸς ὀρθογωνίου κώνου εἶναι τὰ $\frac{4}{3}$ (ἐπίτριτον) ἑνὸς τριγώνου ἔχοντος τὴν αὐτὴν βάσιν καὶ τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὸ τμῆμα». Ὁ Ἀρχιμήδης ἀρχίζει ὡς ἑξῆς (πρότ. VI): ΑΒΓ εἶναι εἷς μοχλός, ἔχων τὸ Β ὡς μέσον ση-

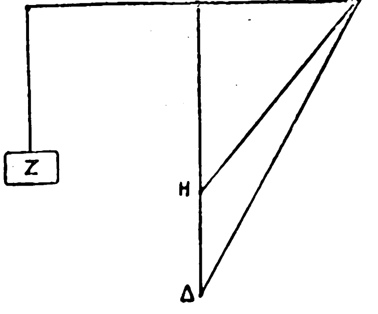

Σχ 1.

μεῖον· ὀρθογώνιον τρίγωνον ΒΔΓ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν Β καὶ Γ, τῆς ὀρθῆς γωνίας οὔσης εἰς τὸ Β, ἐνῷ ἡ πλευρὰ ΒΓ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ μοχλοῦ κατὰ τὸ μῆκος. Τοῦτο ἰσορροπεῖται διὰ μιᾶς ἐπιφανείας Ζ, ἐξαρτωμένης ἀπὸ τοῦ Α. Τότε δεικνύει ὅτι τὸ Ζ εἶναι τὸ τρίτον τοῦ τριγώνου. Ἂν ἀντὶ τοῦ ἀνωτέρω τριγώνου ἐξαρτήσωμεν τὸ ΓΔΗ ἐκ τῶν Β καὶ Γ θὰ εὕρωμεν πάλιν ὅτι τὸ Ζ εἶναι τὸ τρίτον τοῦ ΓΔΗ. Ἐὰν ἐξαρτήσωμεν τραπέζιον ΔΚΡΤ, τοῦ ὁποίου αἱ μὴ παράλληλοι πλευραὶ διέρχονται διὰ τοῦ Γ, ἐνῷ αἱ παράλληλοι τοιαῦται εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὸν μοχλόν, εὑρίσκεται ὅτι τὸ ἰσορροποῦν τοῦτο σχῆμα Ζ καὶ εἰς τὸ Α ἐξαρτώμενον περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν $\frac{ΒΕ}{ΒΓ}$ καὶ $\frac{ΒΗ}{ΒΓ}$ τοῦ τραπεζίου.

Περαιτέρω προβαίνει ὁ Ἀρχιμήδης εἰς τὴν ἐξάρτησιν ἑνὸς παραβολικοῦ τμήματος. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματείας του ἀναφέρει ἰδιότητάς τινας τῆς καμπύλης ταύτης καὶ ἀκολούθως δεικνύει ὅτι, ἂν ἡ χορδὴ ΒΓ, ἥτις ὁρίζει τὸ μέρος τῆς παραβολῆς, διαιρεθῇ εἰς ὁσαδήποτε μικρὰ μέρη, καὶ ἐξ ἑκάστου σημείου διαιρέσεως ταύτης ἀχθῇ παράλληλος πρὸς τὴν ΚΔ, ἀπὸ δὲ τῶν τομῶν τῶν παραλλήλων τούτων μετὰ τῆς παραβολῆς ἀχθοῦν εὐθεῖαι συνδέουσαι ταῦτα μετὰ τοῦ Γ καὶ προεκταθοῦν πέραν τῆς παραβολῆς μέχρι τῆς ἑπομένης παραλλήλου, τὸ παραβολικὸν τμῆμα θὰ περιλαμβάνεται μεταξὺ δύο ἀθροισμάτων τῶν ὁποίων οἱ ὅροι ἀντιστοιχοῦν εἰς τραπεζοειδῆ σχήματα. Ἐὰν ἀναζητήσωμεν τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον ἐξαρτώμενον

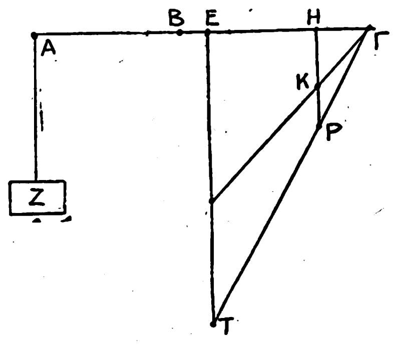

Σχ. 2.

εἰς τὸ Α ἰσορροπεῖ ἕκαστον μικρὸν τραπέζιον, δι' ἐφαρμογῆς τῶν προηγουμένων προτάσεων περὶ ἰσορροπίας τριγώνου καὶ τραπεζίου εὑρίσκομεν

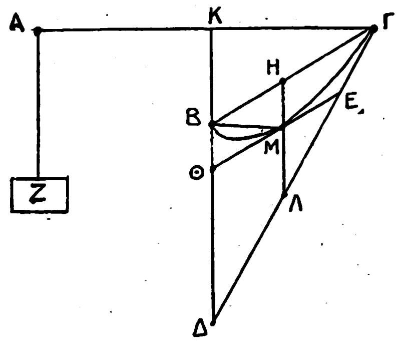

Σχ. 3.

ὅτι τὸ παραβολικὸν τμῆμα εἶναι ἰσοδύναμον μὲ τὸ τρίτον τοῦ τριγώνου ΒΓΔ. Ἐὰν ΕΜΘ εἶναι ἐφαπτομένη εὐθεῖα τῆς παραβολῆς παράλληλος τῆς ΒΓ, Μ τὸ μέσον τῆς ΗΛ, ἐνῷ τὸ Η εἶναι μέσον τῆς ΒΓ καὶ Λ τὸ τῆς ΓΔ, θὰ εἶναι $ΗΜ=\frac{ΒΔ}{4}$· Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι τὸ παραβολικὸν τμῆμα εἶναι τὰ τέσσαρα τρίτα τοῦ τριγώνου ΒΜΓ. Αἱ προτάσεις XVIII—XXIV περιέχουν τὴν γεωμετρικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀνωτέρω, γίνεται δὲ αὕτη ὡς ἑξῆς. Ἂν διὰ τοῦ μέσου Μ τῆς χορδῆς ΒΓ τοῦ παραβολικοῦ τμήματος ἀχθῇ εὐθεῖα παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τῆς παραβολῆς, ἡ ἐφαπτομένη ταύτης εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς της Θ θὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν χορδήν. Οὕτως ἡ ἀπόστασις ΘΚ τῆς τομῆς Θ ἀπὸ τῆς χορδῆς θὰ εἶναι ἡ μεγίστη τῶν ἀποστάσεων τῶν σημείων τῆς παραβολῆς ἀπὸ τῆς ἐν λόγῳ χορδῆς, ἢ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ ὑψηλότερον τρόπον τινὰ σημεῖον τοῦ παραβολικοῦ τμήματος ὡς πρὸς τὴν χορδήν του. Ἐντεῦθεν ἕπεται περαιτέρω, ὅτι τὸ παραβολικὸν τμῆμα περιέχεται εἰς τὸ ὀρθογώνιον τὸ ἔχον ὡς βάσεις τὴν χορδήν του καὶ τὴν πρὸς ταύτην παράλληλόν της καὶ ὕψος τὴν ἐν λόγῳ ἀπόστασιν τῆς χορδῆς.

Σχηματίζομεν τώρα τὸ τρίγωνον τὸ ἔχον ὡς βάσιν τὴν χορδὴν ΒΓ καὶ κορυφὴν τὸ Θ τὸ ΒΘΓ. Τοῦτο διαφέρει τοῦ δοθέντος παραβολικοῦ τμήματος κατὰ δύο νέα μικρότερα παραβολικὰ τμήματα καὶ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ ὀρθογωνίου, τοῦ ἔχοντος βάσιν τὴν ΒΓ καὶ ὕψος τὴν ΘΚ, ὡς ἐγγεγραμμένον δ' εἰς τὸ παραβολικὸν τμῆμα θὰ εἶνε μεγαλύτερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ τμήματος, ἀλλὰ μικρότερον τοῦ ὅλου. Δυνάμεθα ἀντιστρόφως νὰ εὕρωμεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τμήματος εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ τριγώνου, ἀλλὰ μικροτέρα τῆς διπλασίας τούτου.

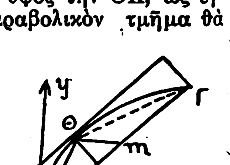

Σχ. 4.

Εἰς ἕκαστον τῶν νέων μικρῶν παραβολικῶν τμημάτων θὰ γραφῇ ὁμοίως ἀνὰ ἓν νέον τρίγωνον, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει περισσότερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς αὐτὸ παραβολικοῦ χωρίου καὶ ἀκριβῶς τὸ ὄγδοον μέρος τοῦ πρώτου τριγώνου. Τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν, τὴν ὁποίαν ὄντως μετεχειρίσθη προηγουμένως ὁ Εὐκλείδης, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι, «αἱ ἐπιφάνειαι κύκλων ἔχουν λόγον ἴσον μὲ τὸν λόγον τῶν τετραγώνων τῶν διαμέτρων των». Τὸ παραβολικὸν τμῆμα θὰ θεωρηθῇ οὕτω κατὰ δευτέραν προσέγγισιν μεγαλύτερον ἢ $1\,^1/_4$ καὶ μικρότερον ἢ $1\,^1/_2$ τοῦ πρώτου τριγώνου, τοῦ ἐγγεγραμμένου εἰς αὐτό. Εἰς τὰ νέα μικρότερα παραβολικὰ τμήματα θὰ ἔχωμεν νέα τρίγωνα καὶ ἀνάλογα ἐξαγόμενα. Οὕτω θὰ ἔχωμεν νὰ εὕρωμεν τὸ ἀθροι-

Digitized by Google

σμα $1+\frac{1}{4}+\frac{1}{4^2}+\frac{1}{4^3}+\cdots$, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ὅρος 1 παριστάνει τὸ ἐμβαδὸν τοῦ πρώτου τριγώνου καὶ τὸ ἄθροισμα τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ὅλου παραβολικοῦ χωρίου. Ὁ Ἀρχιμήδης εἶχε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου ἐμμέσως καὶ περιωρίζετο μὲ τὴν ἄθροισιν τῆς πεπερασμένης σειρᾶς, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πλῆθος τῶν ὅρων της, τῆς ὁποίας τὸν τελευταῖον ὅρον παριστάνομεν διὰ τοῦ $\frac{1}{4^{\nu}}$. Τὸ ἄθροισμα τῆς σειρᾶς ταύτης εἶναι μόνον κατὰ τὸ τρίτον μέρος τοῦ μικροτέρου ὅρου της μικρότερον τοῦ $\frac{4}{3}$, δηλαδὴ ἴσον μὲ $\frac{4}{3}-\frac{1}{3}\cdot\frac{1}{4^{\nu}}$ καὶ ἐντεῦθεν συνάγει τὸ ἀναγωγικὸν μέρος τῆς ἀποδείξεώς του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἄλλας κωνικὰς τομάς, τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης δὲν ἔδωκε μεγάλην προσοχὴν διὰ τὴν πρώτην, ἐνῷ ἐζήτησε τὸν τετραγωνισμὸν τῆς ἐλλείψεως καὶ εὗρε τοῦτον καὶ παρενέβαλεν αὐτὸν εἰς τὰς ἐρεύνας του περὶ τῶν κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν (Archimed. ἔκδ. *Heiberg*, I, 312—316 καὶ ἔκδ. *Nizze*, 160—161), ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν κωνοειδῆ παράγονται διὰ περιστροφῆς παραβολῆς ἢ ὑπερβολῆς περὶ τὸν ἄξονά των, τὰ δὲ σφαιροειδῆ ἐκ περιστροφῆς ἐλλείψεως, καὶ διακρίνονται τὰ τελευταῖα εἰς *παραμάκεα* ἢ *ἐπιπλατέα*, καθ' ὅσον ἡ ἔλλειψις στρέφεται περὶ τὸν μεγάλον ἢ τὸν μικρὸν ἄξονά της. Εἰς τὸ θέμα περὶ τοῦ τετραγωνισμοῦ τῆς ἐλλείψεως εὑρίσκεται (πρότασις VII) ὅτι, «ἐλλείψεις ἔχουν λόγον πρὸς ἀλλήλας ὡς τὰ γινόμενα τῶν ἀξόνων των», κατωτέρω δὲ ὅτι, «αἱ ἐπίπεδοι τομαὶ τῶν τε κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν εἶναι κωνικαὶ τομαὶ» (πρότασις XII—XV). Αἱ προτάσεις XVI—XIX τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου ἀναφέρονται εἰς ἐπίπεδα ἐφαπτόμενα τῶν στερεῶν τούτων, ἡ XX εἰς τὴν διαίρεσιν ἑνὸς σφαιροειδοῦς εἰς δύο ἴσα μέρη, αἱ XXI—XXII εἶναι προπαρασκευὴ διὰ τὸν κυβισμὸν τούτων, περὶ τοῦ ὁποίου ἐκάμαμεν λόγον ἀνωτέρω. Εἰς τὴν πρότασιν XXIII—XIV ἀποδεικνύει ὅτι, ἕκαστον παραβολικὸν ὀρθογώνιον κωνοειδὲς ἔχει λόγον πρὸς ἕνα κῶνον, ἔχοντα τὴν αὐτὴν βάσιν καὶ τὸ αὐτὸ ὕψος, ἴσον μὲ $^3/_2$· εἰς τὴν πρότασιν XXV—XXVI δεικνύει ὅτι, τμήματα ἑνὸς παραβολικοῦ κωνοειδοῦς (ἀποκοπτόμενα ὑπὸ ἐπιπέδων ἀγομένων κατὰ μίαν διεύθυνσιν) ἔχουν λόγον πρὸς ἄλληλα ὡς τὰ τετράγωνα τῶν ἀξόνων των. Αἱ προτάσεις XXVII—XXIX ἀφιεροῦνται εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἀμβλυγωνίων ὑπερβολικῶν κωνοειδῶν καὶ τοὺς ὄγκους τῶν τομῶν τῶν σφαιροειδῶν, τεμνομένων ὑπὸ ἐπιπέδων, εἴτε διερχομένων διὰ τοῦ κέντρου εἴτε μή.

Μεταξὺ τῶν γεωμετρικῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἀρχιμήδους καταλέγονται ἀκόμη καὶ ἄλλαι τινὲς μεμονωμέναι προτάσεις κατ' ἐκλογήν, φέρουσαι τὸν τίτλον «λήμματα». Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον βιβλίον, ἀποτελούμενον ἐκ 15 προτάσεων τῆς ἐπιπέδου Γεωμετρίας, μετεφράσθη ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν (βλ. Liber assuptorum, Archimed. ἔκδοσ. *Heiberg*, II, 428—446 καὶ ἔκδ. *Nizze* 254—262). Τινὲς τῶν προτάσεων τούτων φαίνονται νὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν μόνον αὐτῶν ἀρχιμήδειον, καθὼς αἱ IV, V, VI, XI, XIV, VIII. Εἰς τὰς προτάσεις IV καὶ XIV ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ τὸ ἐμβαδὸν δύο καμπυλογράμμων σχημάτων, τὰ ὁποῖα καλεῖ ὁ Ἀρχιμήδης *ἄρβηλον* καὶ *σάλινον*. Τὸ πρῶτον περιορίζεται ὑπὸ τριῶν ἡμιπεριφερειῶν, τῶν ὁποίων τὰ κέντρα κεῖνται ἐπ' εὐθείας γραμμῆς. Τὸ ἐμβαδὸν τούτου ἰσοῦται μὲ τὸ τοῦ κύκλου τοῦ γραφομένου ἐπὶ τῆς ΔΒ καθέτου ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν τῶν κέντρων. Τὸ *σάλινον*, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει μὲ *κόσκινον (σάλαξ)* περιορίζεται ὑπὸ τεσσάρων ἡμιπεριφερειῶν, τῶν ὁποίων τὰ κέντρα κεῖνται ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, δύο τῶν ὁποίων ἔχουν κέντρα συμπίπτοντα εἰς τὸ Α. Τὸ ἐμβαδὸν τούτου εἶναι ἴσον μὲ τὸ τοῦ κύκλου, τοῦ γραφομένου ἐπὶ τῆς ΒΓ ὡς διαμέτρου. (Ὁ Heiberg ὑποστηρίζει ἐν σελ. 25 ὅτι τὰ λήμματα ταῦτα IV καὶ XIV εἶναι ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρχιμήδους «περὶ ἐφαπτομένων κύκλων».)

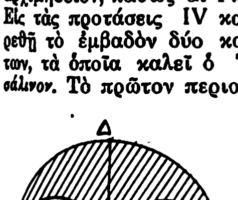

Σχ. 5.

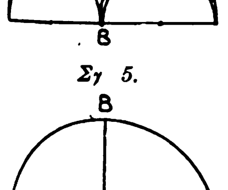

Σχ. 6.

Ἡ πρότασις XI ἐξετάζει ὅτι, ἂν ἐν κύκλῳ δύο χορδαὶ τέμνωνται καθέτως, τὰ τετράγωνα τῶν τεσσάρων τμημάτων τῶν χορδῶν τούτων ἔχουν ἄθροισμα ἴσον μὲ τὸ τετράγωνον τῆς διαμέτρου. Εἰς τὴν πρότασιν VIII ἐξετάζεται τὸ ἑξῆς θέμα: «Ἐὰν ἐν κύκλῳ, ὅστις ἔχει κέντρον τὸ Δ, ἀχθῇ χορδή τις ΑΒ καὶ προεκταθῇ μέχρι τοῦ σημείου Γ, ὥστε νὰ εἶναι τὸ ΒΓ ἴσον μὲ τὴν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου, συνδέσωμεν τὸ Γ καὶ Δ διὰ τῆς εὐθείας ΓΔ, ὅτε τέμνει αὕτη τὴν περιφέρειαν ἔστω εἰς τὸ Ζ, καὶ προεκταθῇ ἡ ΓΔ μέχρι τῆς τομῆς αὐτῆς μὲ τὴν περιφέρειαν εἰς τὸ Ε, τὸ τόξον ΑΕ θὰ εἶναι τριπλάσιον τοῦ ΒΖ». Πρὸς τοῦτο φέρομεν τὴν εὐθεῖαν ΕΗ παράλληλον πρὸς τὴν ΑΒ καὶ τὰς ἀκτῖνας ΔΒ καὶ ΔΗ. Ἕνεκα τῆς παραλληλίας τῶν ΑΒ καὶ ΕΗ θὰ εἶναι γωνία Γ=γωνία Ε. Θὰ εἶναι ἀκόμη, ἕνεκα τῶν ἰσοσκελῶν τριγώνων, γωνία Γ=γωνία ΒΔΓ, καὶ γωνία Ε=γωνία Η, καὶ ἀκόμη γωνία ΓΔΗ=2.γωνία Ε = 2.γωνία Γ=2.γωνία ΒΔΓ καὶ γωνία ΒΔΗ=3 γωνία ΒΔΓ· ἑπομένως τόξον ΒΗ = τόξον ΑΕ = 3 τόξον ΒΖ. Αἱ δύο ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαι προτάσεις φαίνεται ὅτι ἔχουν καὶ ἄλλην σημασίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς γενικωτέρας ἰδέας, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισεν ὁ Ἀρχιμήδης. Διὰ τῆς τελευταίας προτάσεως λέγεται (παράβ. *Cantor*, Geschichte der Math. Bd. I, σελ. 285), ὅτι ὁ Ἕλλην μαθηματικὸς ἐσκέφθη τὴν ἐπιτυχίαν τῆς τριχοτομήσεως τοῦ τόξου ΑΕ. Αὕτη ἐπετεύχθη διὰ τῆς προτάσεώς του, ἐφ' ὅσον δοκιμαστικῶς φέρομεν μίαν χορδήν, τῆς ὁποίας ἡ προέκτασις ἀπὸ τοῦ Β μέχρι τῆς τομῆς αὐτῆς μετὰ τῆς εὐθείας τῆς συνδεούσης τὸ σημεῖον Ε μετὰ τοῦ κέντρου τῆς περιφερείας ἔχει τὸ μῆκος τῆς ἀκτῖνος. Ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ σαλίνου δὲν ἦτο ἄσχετος πρὸς ἀποπείρας τοῦ Ἀρχιμήδους νὰ παραβάλῃ τὸ ἐμβαδὸν τοῦ κύκλου ἢ μᾶλλον νὰ ἐξισώσῃ αὐτὸ μὲ τὸ ἐμβαδὸν ἄλλων σχημάτων, πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησε καὶ τὸν Ἱπποκράτην τὸν Χῖον (430 π. Χ.), μὲ μόνην ἴσως τὴν διαφοράν, ὅτι οἱ σκοποί των ἦσαν ἀντίθετοι, καθόσον εἰς τὸν Ἀρχιμήδη ἦτο πλέον γνωστὸς ὁ κύκλος ἐκ τῆς μετρήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τούτου.

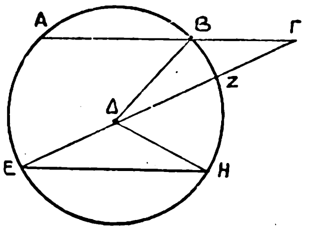

Σχ. 7.

Ἡ *μέτρησις τοῦ κύκλου* περιελαμβάνετο εἰς τρεῖς μόνον προτάσεις. Ἡ πρώτη τούτων ἐκφράζει ὅτι: «ἕκαστος κύκλος εἶναι ἰσοδύναμος μὲ ὀρθογώνιον τρίγωνον, τοῦ ὁποίου αἱ κάθετοι πλευραὶ εἶναι ἴσαι μὲ τὴν ἀκτῖνα καὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου». Ἡ ἀπόδειξις ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἔστω ὁ κύκλος μὲ κέντρον Ν, ὅστις ἔχει τὴν ὑπὸ τῆς προτάσεως διατυπουμένην σχέσιν ὡς πρὸς τὴν ἀκτῖνα καὶ τὴν περιφέρειάν του πρὸς τὸ τρίγωνον Ε. Λέγω ὅτι οὗτος εἶναι ἰσοδύναμος μὲ τὸ τρίγωνον. Διότι, ἐὰν εἶναι δυνατόν, ἔστω ὅτι ὁ κύκλος εἶναι μεγαλύτερος τοῦ τριγώνου· θὰ ὑπῆρχε τότε μία διαφορὰ μεταξὺ τούτων καὶ θὰ ἦτο δυνατὸν δι' ἐγγραφῆς τοῦ τετραγώνου ΑΒΓΔ εἰς τὸν κύκλον καὶ διὰ συνεχοῦς διχοτομήσεως τῶν οὕτω προκυπτόντων τόξων τῆς περιφερείας του νὰ κατασκευάσωμεν ἓν πολύγωνον, τὸ ὁποῖον νὰ πληροῖ τὸν κύκλον μέχρις ἐλαχίστων τινῶν μερῶν, τὸ ἄθροισμα τῶν ὁποίων δύναται νὰ γίνῃ μικρότερον τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τοῦ τριγώνου. Οὕτω ἐὰν παραστήσωμεν διὰ Κ τὸ ἐμβαδὸν τοῦ κύκλου Π, τὸ τοῦ ἐγγεγραμμένου εὐθυγράμμου σχήματος (πολυγώνου) καὶ Τ τοῦ τριγώνου Ε, θὰ ἔχωμεν Κ>Π>Τ, καὶ ἀφ' ἑτέρου σ<Σ, ἂν σ παριστάνῃ τὸ μῆκος τῆς περιμέτρου τοῦ εὐθυγράμμου σχήματος καὶ Σ τὸ τῆς περιφερείας, στηρίζεται δ' ἡ σχέσις αὕτη εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρχιμήδους διατυπουμένην ὑπόθεσιν ὅτι, «ἡ εὐθεῖα γραμμὴ εἶναι ἡ συντομωτάτη ἐκ τῶν συνδεουσῶν δύο σημεῖα».

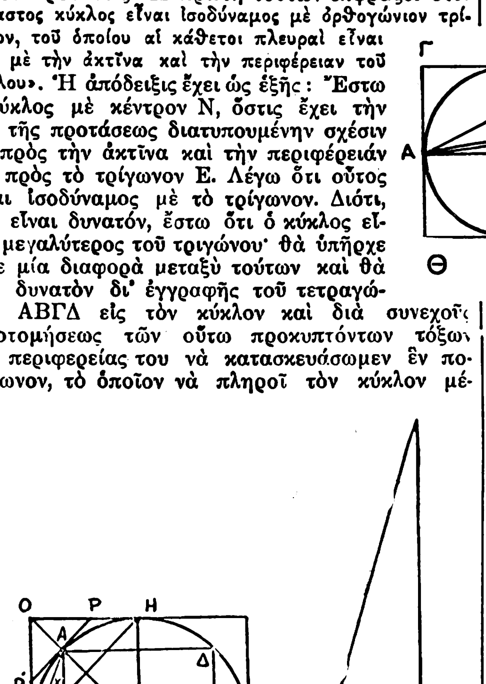

Σχ. 8.

Παρατηροῦμεν τώρα ὅτι, τὸ Π εἶναι ἰσοδύναμον μὲ ὀρθογώνιον τρίγωνον, ἔχον ὡς μεγαλυτέραν μὲν κάθετον πλευρὰν τὸ μῆκος σ. καὶ ὡς μικροτέραν τὴν κάθετον εὐθεῖαν ΝΧ, ἥτις ἄγεται ἐκ τοῦ κέντρου Ν ἐπὶ μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ πολυγώνου, εἶναι δὲ αὕτη μικροτέρα τῆς ἀκτῖνος τοῦ κύκλου. Ἤτοι εἶναι $\Pi=\frac{\sigma.(NX)}{2}$, ἐνῷ τὸ ἐμβαδὸν $T=\frac{\Sigma.\varrho}{2}$, ἂν ρ παριστάνῃ τὴν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου, καὶ ἐπειδὴ ἔχομεν Π>Τ, εἶναι σ. (ΝΧ)> Σ. ρ, ἐνῷ ἕκαστος τῶν παραγόντων τοῦ μεγαλυτέρου γινομένου εἶναι μικρότερος τοῦ ἀντιστοίχου του τοῦ ἄλλου (μικροτέρου του) γινομένου. Οὕτω περιεπέσαμεν εἰς ἄτοπον. Ἔστω πάλιν, ἂν εἶναι δυνατόν, ὅτι ὁ κύκλος εἶναι μικρότερος τοῦ τριγώνου, δηλαδὴ ἔστω ὅτι εἶναι Κ<Τ. Περιγράφομεν τετράγωνον εἰς τὸν κύκλον καὶ διὰ συνεχοῦς διαδοχικοῦ διπλασιασμοῦ τῶν πλευρῶν τούτου καὶ τῶν οὕτω προκυπτόντων καὶ περιγεγραμμένων πολυγώνων εἰς τὸν κύκλον (ὡς π. χ. ἂν φέρωμεν τὴν ἐφαπτομένην ΡΑΡ' τῆς περιφερείας εἰς τὸ σημεῖον Α, μέσον Α τοῦ τόξου ΘΗ), εὑρίσκομεν ἓν περιγεγραμμένον εἰς τὸν κύκλον πολύγωνον, τοῦ ὁποίου τὸ ἐμβαδὸν Π' πρέπει νὰ πληροῖ τὴν ἀνισότητα Κ<Π'<Τ, ἐνῷ τὸ μῆκος τῆς περιμέτρου του σ' εἶναι σ'>Σ, καὶ ἡ ἀπόστασις τοῦ κέντρου Ν ἀπὸ μιᾶς τῶν πλευρῶν του, ἡ ΝΑ, ἰσοῦται μὲ τὴν ἀκτῖνα τοῦ κύκλου. Ἐν τούτοις ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἐνταῦθα $\frac{\sigma'.\varrho}{2}<\frac{\Sigma.\varrho}{2}$ ἢ σ'<Σ, καὶ ἀκόμη σ'>Σ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄτοπον καὶ οὕτω θὰ ἔχωμεν $K=T=\frac{\Sigma.\varrho}{2}$, ἤτοι ὁ κύκλος Ν εἶναι ἰσοδύναμος μὲ τὸ τρίγωνον Ε. Παρατηρητέον ὅτι ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς ἀνωτέρω προτάσεως περιέχεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι «ὑπάρχει μία εὐθεῖα γραμμὴ ἔχουσα μῆκος τὸ Σ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου», ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει καὶ ὁ Δεινόστρατος (περὶ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα π. Χ.)

Ἡ δευτέρα πρότασις ἔχει οὕτω: «Κύκλος τις ἔχει λόγον πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς διαμέτρου του ἴσον μὲ 11 : 14 κατὰ μεγάλην προσέγγισιν». Ἡ ἀπόδειξις ἔχει ὡς ἑξῆς: Λαμβάνομεν κύκλον Ο μὲ διάμετρον ΑΒ, καὶ ἔστω τὸ τετράγωνον ΓΘΗΔ περιγεγραμμένον εἰς αὐτόν, ἡ δὲ ΔΕ διπλασία τῆς πλευρᾶς ΓΔ καὶ ἡ ΕΖ τὸ ἕβδομον μέρος τῆς ΓΔ. Οὕτω τὸ τρίγωνον ΑΓΕ ἔχει πρὸς τὸ ΑΓΔ τὸν λόγον 21 : 7 καὶ τὸ ΑΓΔ ἔχει πρὸς τὸ ΑΕΖ τὸν λόγον 7 : 1, ἑπομένως τὸ τρίγωνον ΑΓΖ εἶναι πρὸς τὸ ΑΓΔ καθὼς 22 : 1. Ἀλλὰ τὸ τετράγωνον ΓΗ εἶναι τετραπλάσιον τοῦ τριγώνου ΑΓΔ· ἄρα τὸ τρίγωνον ΑΓΖ ἔχει λόγον πρὸς τὸ ΓΗ ἴσον μὲ 22 : 28 ἢ 11 : 14. Καὶ τὸ τρίγωνον ΑΓΖ εἶναι ἰσοδύναμον μὲ τὸν κύκλον, ἐπειδὴ ἡ ΑΓ εἶναι ἴση μὲ τὴν ἀκτῖνα καὶ ἡ ΓΖ μὲ τὴν περιφέρειαν (ἥτις ὡς θὰ δειχθῇ εἶναι κατὰ μεγάλην προσέγγισιν $3\frac{1}{7}$ τῆς διαμέτρου). Ἑπομένως ὁ κύκλος ἔχει λόγον πρὸς τὸ τετράγωνον ΓΗ τὸν λόγον 11 : 14 κατὰ μεγάλην προσέγγισιν. Παρατηρητέον ὅτι ἐγράφη ἐνταῦθα τὸ *κατὰ μεγάλην προσέγγισιν* ἀντὶ τοῦ *ἔγγιστα*, ἂν καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὸν Wallis. Ἡ πρότασις αὕτη θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς τρίτη, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ $\pi=3\frac{1}{7}$ ἦτο πολὺ κοινὴ προσέγγισις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρχιμήδους. Ὁ Ἥρων εἰς τὴν Γεωμετρίαν του (ἔκδ. *Hultsch*, σελ. 115 καὶ 136) ἀναφέρεται ὡς πρὸς τοῦτο εἰς τὸν Εὐκλείδην πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Ἀρχιμήδην. Ἡ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων δοθεῖσα τιμὴ εἰς τὸν π ἦτο 3,1604, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (ἔκδ. *Halma* VI,7), χρησιμοποιουμένη $3\frac{17}{120}=3,14166$.

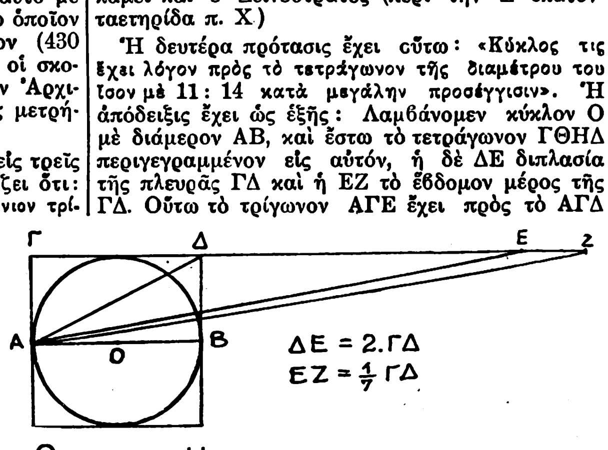

Σχ. 9.

Ἡ τρίτη πρότασις ἔχει οὕτω: «Ἡ περιφέρεια ἑνὸς κύκλου ὑπερέχει τὸ τριπλάσιον τῆς διαμέτρου της κατὰ ἓν μέρος τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερον τοῦ $^1/_7$ ἀλλὰ μεγαλύτερον τοῦ $\frac{10}{71}$ τῆς διαμέτρου». Ἡ ἀπόδειξις ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἔστω κύκλος μὲ διάμετρον ΑΓ, κέντρον Ε καὶ ἐφαπτομένην ΓΛΖ, πρὸς δὲ ἡ γωνία ΖΕΓ τὸ τρίτον ὀρθῆς γωνίας. Θὰ εἶναι ΕΖ : ΖΓ=306 : 153 καὶ ΕΓ : ΓΖ>265 : 153. (Παρατηρητέον ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους παρελείφθη ἡ ἐνδιάμεσος σχέσις ΕΖ = 2.ΖΓ, ἄρα $(ΕΓ)^2 = 3.(ΖΓ)^2$, καὶ $\frac{(ΕΓ)}{(ΖΓ)}=\sqrt{3}>\frac{265}{153}$, δὲν εἶναι δὲ γνωστὸν πῶς ἐπέτυχεν οὗτος τὴν προσέγγισιν

Digitized by Google

ταύτην). Φέρομεν τὴν ΕΗ διχοτόμον τῆς γωνίας ΖΕΓ. Οὕτω ἔχομεν ΖΕ : ΕΓ = ΖΗ : ΗΓ. Δι' ἐναλλαγῆς καὶ χωρισμοῦ εὑρίσκομεν ἀκολούθως. ΖΕ + ΕΓ : ΖΓ = ΕΓ ΓΗ. Διὰ τοῦτο ΓΕ : ΓΗ > 571 : 153· ἑπομένως $ΕΗ^2 : ΗΓ^2 > 349450 : 23409$ καὶ ΕΗ : ΗΓ < 591 $\frac{1}{8}$: 153. Διχοτομοῦμεν πάλιν

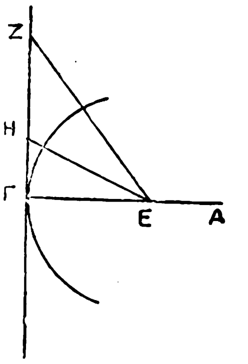

Σχ. 10

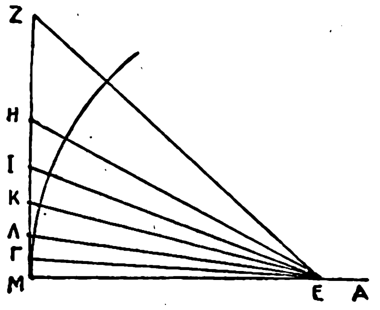

Σχ. 11.

τὴν γωνίαν ΗΕΓ διὰ τῆς ΕΡ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ΕΓ : ΓΡ > 1162 $\frac{1}{8}$: 153 [ἤτοι ΕΗ : ΕΓ = = ΗΡ : ΡΓ, ἑπομένως εἶναι (ΕΗ + ΕΓ) : ΕΓ = = (ΗΡ + ΡΓ) : ΡΓ καὶ (ΕΗ + ΕΓ) : (ΗΡ + ΡΓ = = ΕΓ : ΡΓ· ἀλλ' ἐδείχθη ἀνωτέρω ὅτι ΓΕ : ΓΗ > 571 : 153 καὶ ΕΗ : ΓΗ > 591 $\frac{1}{8}$: 153· ἄρα ΕΓ : ΡΓ > (571 + 591 $\frac{1}{8}$) : 153]. Ἑπομένως εἶναι ΡΕ : ΡΓ > 1172 $\frac{1}{8}$: 153. (Εἶναι $ΡΕ^2 = ΡΓ^2 + ΓΕ^2 >$ 1373943 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{6^4} > \left(1172\frac{1}{8}\right)^2$, τὸ $\left(1172\frac{1}{7}\right)^2$ εἶναι τὸ πλησιέστερον). Διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΡΕΓ διὰ τῆς ΕΚ. Θὰ εἶναι ΕΓ : ΓΚ > 2334 $\frac{1}{4}$: 153. Ἑπομένως ΕΚ : ΓΚ > 2339 $\frac{1}{4}$: 153. Διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΚΕΓ διὰ τῆς ΛΕ. Οὕτω εἶναι ΕΓ : ΛΓ > 4673 $\frac{1}{2}$: 153. Ἡ γωνία ΛΕΓ εἶναι $\frac{1}{48}$ τῆς ὀρθῆς. Εἰς τὸ Ε κατασκευάζομεν τὴν γωνίαν ΓΕΜ = = ΛΕΓ καὶ προεκτείνομεν τὴν ΖΓ μέχρι τοῦ Μ. Ἡ γωνία ΛΕΜ εἶναι $\frac{1}{24}$ τῆς ὀρθῆς. Ἄρα ἡ ΛΜ εἶναι πλευρὰ πολυγώνου μὲ 96 πλευρὰς (U_{96}) περιγεγραμμένου εἰς τὸν κύκλον.

Ἀφοῦ ἐδείχθη ὅτι ΕΓ : ΓΛ > 4673 $\frac{1}{2}$: 153 καὶ ΑΓ = 2. ΕΓ καὶ ΛΜ = 2. ΓΛ, ἔπεται ΑΓ : ΛΜ > 4673 $\frac{1}{2}$: 153. Ἄρα ΓΑ : περιφέρειαν τοῦ U_{96} > 4673 $\frac{1}{2}$: 14688. Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων ὁ τελευταῖος εἶναι τρὶς φορὰς ὁ πρῶτος + 667 $\frac{1}{2}$, ὅστις εἶναι < $\frac{4673\frac{1}{2}}{7}$. Διὰ τοῦτο ἡ περιφέρεια τοῦ U_{96} εἶναι τρὶς φορὰς ἡ διάμετρος + ἓν μέρος μικρότερον τοῦ $\frac{1}{7}$. Κατὰ μείζονα λόγον ἡ περιφέρεια τοῦ κύκλου εἶναι < 3 $\frac{1}{7}$ τῆς διαμέτρου.

Δεύτερον λαμβάνομεν ἕνα κύκλον μὲ διάμετρον ΑΓ καὶ κατασκευάζομεν τὴν γωνίαν ΒΑΓ ἴσην μὲ τὸ $\frac{1}{3}$ ὀρθῆς. Τότε εἶναι ΑΒ : ΒΓ < 1351 : 780, ἀλλὰ ΑΓ : ΓΒ = 1560 : 780 Διχοτομοῦμεν τὴν ΒΑΓ διὰ τῆς ΗΑ. Τότε ἐπειδὴ εἶναι γων. ΒΑΗ = γων.

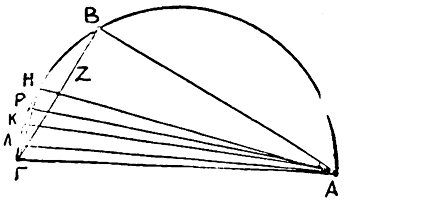

Σχ. 12.

ΗΓΒ καὶ = γων. ΗΑΓ, ἔπεται γων. ΗΓΒ = γων. ΗΑΓ. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γωνία ΑΗΓ εἶναι κοινή. Ἑπομένως τὸ τρίτον γων. ΗΖΓ = τὸ τρίτον γων. ΑΓΗ. Ἄρα τὰ τρίγωνα ΑΗΓ καὶ ΓΗΖ εἶναι ἰσογώνια καὶ ΑΗ : ΗΓ = ΓΗ : ΗΖ = ΑΓ : ΓΖ. Ἀλλὰ ΑΓ : ΓΖ = ΓΑ + ΑΒ : ΒΓ ἑπομένως ΓΑ + ΑΒ : ΒΓ = ΑΗ ΗΓ· ἄρα ΑΗ : ΗΓ < 2911 : 780, ἀλλὰ ΑΓ : ΓΗ < 3013 $\frac{11}{24}$: 780. Διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΓΑΗ διὰ τῆς ΑΡ. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἔχομεν ΑΡ : ΡΓ < 5924 $\frac{11}{24}$: 780 ἢ < 1823 : 240, ὅστις εἶναι $\frac{4}{13}$ τοῦ προηγουμένου, ἀντιστοίχως. Διὰ τοῦτο ΑΓ : ΓΡ < 1838 $\frac{9}{11}$: 240. Διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΡΑΓ διὰ τῆς ΚΑ. Τότε εἶναι ΚΑ : ΚΓ < 3661 $\frac{9}{11}$: 240, ἢ (διαιροῦντες διὰ $\frac{11}{40}$) < 1007 : 66. Ἑπομένως ΑΓ : ΓΚ < 1009 $\frac{1}{6}$: 66. Τέλος διχοτομοῦμεν τὴν γωνίαν ΚΑΓ διὰ τῆς ΑΛ, ὅτε ΑΛ : ΛΓ < 2016 $\frac{1}{6}$: 66· ἀλλὰ ΑΓ : ΓΛ < 2017 $\frac{1}{4}$: 66. Ἀντιθέτως εἶναι ΓΛ : ΑΓ > 66 : 2017 $\frac{1}{4}$ καὶ ἡ περιφέρεια τοῦ ἐγγεγραμμένου πολυγώνου : διάμετρον > 6336 : 2017 $\frac{1}{4}$. Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων ὁ πρῶτος εἶναι > 3 $\frac{10}{71}$ τοῦ δευτέρου. Κατὰ μείζονα λόγον ἡ περιφέρεια τοῦ κύκλου εἶναι > 3 $\frac{10}{71}$ τῆς διαμέτρου.

Εἰς τὰς γεωμετρικάς του ἐρεύνας ὁ Ἀρχιμήδης φαίνεται ἀσφαλῶς ὅτι ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰς κωνικὰς τομὰς ἐν γένει. Ὑπετέθη μάλιστα ὅτι ἔγραψε «στοιχεῖα κωνικά» δηλαδὴ εἰδικὸν ἔργον ἀφορῶν εἰς τὰς κωνικὰς τομάς, καὶ τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν πραγματείαν του περὶ τοῦ τετραγωνισμοῦ τῆς παραβολῆς καὶ περὶ τῶν κωνοειδῶν καὶ σφαιροειδῶν παραπέμπει εἰς ἓν τοιοῦτον ἔργον, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ.

Ἀξιολογώτατον ἔργον ἐκ τῶν διασωθέντων τῆς ἐπιπεδομετρίας τοῦ Ἀρχιμήδους εἶναι τὸ βιβλίον αὐτοῦ «περὶ ἑλίκων». Ἡ *ἕλιξ τοῦ Ἀρχιμήδους* εἶναι ἡ πρώτη ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθεῖσα καμπύλη γραμμή, ἥτις παράγεται διὰ διπλῆς κινήσεως. Ὁ ὁρισμὸς ταύτης εἶναι ὁ ἑξῆς: «Ἐὰν μία εὐθεῖα γραμμὴ κειμένη ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου, κινῆται ὁμαλῶς περὶ ἓν ἄκρον αὐτῆς, διατηρούμενον ἀκίνητον, μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃ εἰς τὴν θέσιν ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεχώρησε, καὶ ἐὰν συγχρόνως ἐπὶ τῆς κινουμένης εὐθείας σημεῖόν τι κινῆται ὁμαλῶς, ἀναχωροῦν ἀπὸ τοῦ ἀκινήτου σημείου αὐτῆς, τὸ σημεῖον τοῦτο διαγράφει μίαν ἕλικα ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου». Ἀκολούθως λέγει ὁ Ἀρχιμήδης ὅτι, ἡ ἐπιφάνεια ἥτις περικλείεται ὑπὸ τῆς ἕλικος καὶ τῆς εὐθείας γραμμῆς μετὰ μίαν πλήρη περιφοράν, εἶναι τὸ τρίτον κύκλου, ἔχοντος κέντρον τὸ ἀκίνητον σταθερὸν σημεῖον καὶ ἀκτῖνα τὸ μέρος τῆς εὐθείας, τὸ ὁποῖον διατρέχει ἐπ' αὐτῆς τὸ κινητὸν σημεῖον κατὰ μίαν περιφορὰν τῆς εὐθείας (πρότασις XXIV).

Περαιτέρω λέγει ὅτι, ἐὰν εὐθεῖά τις γραμμὴ ἐφάπτεται τῆς σπείρας εἰς τὸ ἔσχατον πέρας αὐτῆς, καὶ ἐκ τοῦ σταθεροῦ σημείου ἀχθῇ κάθετος ἐπὶ τὴν στρεφομένην εὐθεῖαν (μετὰ μίαν πλήρη στροφήν), προεκταθῇ δ' αὕτη μέχρις ὅτου τμήσῃ τὴν ἐφαπτομένην, ἡ κάθετος αὕτη εὐθεῖα εἶναι ἴση μὲ μίαν περιφέρειαν κύκλου, γραφομένου μὲ κέντρον τὸ σταθερὸν σημεῖον καὶ μὲ ἀκτῖνα τὴν στρεφομένην εὐθεῖαν μετὰ μίαν πλήρη περιφορὰν (πρότασις XVII). Περαιτέρω ἐὰν ἡ στρεφομένη εὐθεῖα μὲ τὸ ἐπ' αὐτῆς κινούμενον σημεῖον κάμῃ περισσοτέρας ὁλοκλήρους στροφάς, ἡ ἐπιφάνεια ἡ περικλειομένη ὑπὸ τῆς δευτέρας στροφῆς εἶναι τὸ ἥμισυ τῆς περικλειομένης ὑπὸ τῆς τρίτης, ἡ δὲ περικλειομένη ὑπὸ τῆς πρώτης εἶναι τὸ ἕκτον τῆς περικλειομένης ὑπὸ τῆς δευτέρας κλπ. (πρότασις XVII). Εἰς τὴν πρότασιν XXVIII λέγει, ἐὰν εἰς τὴν ἕλικα μιᾶς περιφορᾶς ληφθοῦν δύο σημεῖα καὶ γραφοῦν δύο ἡμιπεριφέρειαι μὲ κέντρον τὸ σταθερὸν σημεῖον καὶ ἀκτῖνας τὰς ἀποστάσεις τούτου ἀπὸ ἕκαστον τῶν ληφθέντων σημείων, προεκταθῇ δ' ἡ μικροτέρα εὐθεῖα μέχρις ὅτου τμήσῃ τὴν μεγαλυτέραν τῶν ἡμιπεριφερειῶν, τὰ ἡμισέληνα τὰ περιεχόμενα μεταξὺ τῶν ἡμιπεριφερειῶν, τῆς ἕλικος, καὶ τῶν εὐθειῶν γραμμῶν ἔχουν πρὸς ἄλληλα δοθέντα λόγον. Οὕτω ἂν Ο εἶναι τὸ σταθερὸν σημεῖον καὶ Α.Γ σημεῖα τῆς ἕλικος, γράφομεν μὲ κέντρον τὸ Ο καὶ ἀκτῖνας ΟΑ καὶ ΟΓ ἡμιπεριφερείας, προεκτείνομεν τὴν ΟΑ μέχρι τοῦ Η, ὅτε ἡ ἐπιφάνεια III ἔχει λόγον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν II ὡς τὸ ΟΑ + $\frac{2}{3}$ ΑΗ πρὸς τὸ ΟΑ + $\frac{1}{3}$ ΗΑ.

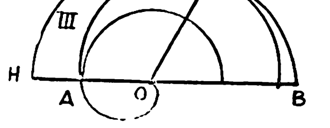

Σχ. 13

Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἀρχίζει μὲ λήμματά τινα ἀφορῶντα εἰς κατασκευὰς (πρότασις I—IX) καὶ με δύο προτάσεις, αἱ ὁποῖαι κυρίως ἐξετάζουν τὰς προόδους 1, 4, 9, . . ., $ν^2$ καὶ α, 2α, 3α, . . ., να, ἀκολουθοῦν δὲ προτάσεις τινὲς ἀφορῶσαι εἰς ἐφαπτομένας εἰς τὴν ἕλικα καὶ εἰς εὐθείας τεμνούσας ταύτην καὶ διερχόμενας διὰ τοῦ σταθεροῦ σημείου (προτάσεις XII—XVII). Περαιτέρω ἐξετάζεται τὸ ἐμβαδὸν τοῦ περιεχομένου χωρίου ὑπὸ τῆς ἕλικος καὶ τῆς στρεφομένης εὐθείας, καὶ πρὸς τοῦτο διαιρεῖται τοῦτο εἰς τομεῖς, ἔχοντας ἴσας γωνίας καὶ κορυφὰς τὸ σταθερὸν σημεῖον Ο. Ἕκαστος τούτων εἶναι μεγαλύτερος ἑνὸς και μικρότερος ἄλλου ὁμοίων κυκλικῶν τομέων, καὶ προκύπτει ὅτι, δύνανται νὰ εὑρεθοῦν δύο ἐπίπεδα σχήματα, ἀποτελούμενα ἀπὸ ὁμοίους κυκλικοὺς τομεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν κεῖται ἐντὸς καὶ τὸ ἄλλο ἐκτὸς τῆς ἕλικος καὶ τοιαῦτα, ὥστε ἡ διαφορὰ τούτων νὰ εἶναι ὅσον θέλομεν μικρά.

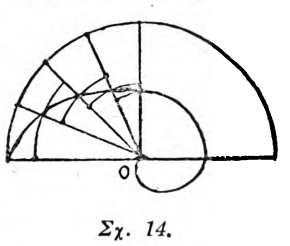

Σχ. 14.

Ὁ Ἀρχιμήδης ἀνεκάλυψε πρὸς τούτοις καὶ τὴν φερώνυμον *ὑδροστατικὴν ἀρχὴν* (βλ. κατωτέρω).

Εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἀποδίδεται καὶ ἡ λύσις τοῦ ἀορίστου προβλήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ζητοῦνται νὰ προσδιορισθοῦν τέσσαρες ἄγνωστοι ἀκέραιοι ἀριθμοί, οἵτινες ἐπαληθεύουν τρεῖς δοθείσας ἐξισώσεις πρώτου βαθμοῦ ὡς πρὸς αὐτούς. Ἐπίσης ἠσχολήθη οὗτος καὶ μὲ τοὺς καλουμένους *τετραγώνους ἀριθμούς*. Οὕτως εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῶν ἑλίκων ἐζήτησε καὶ εὗρε τὸ ἄθροισμα τῶν τετραγώνων τῶν διαδοχικῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 καὶ ἑξῆς, περιβάλλει δὲ τὸν τύπον ὅστις λύει τὸ πρόβλημα τοῦτο εἰς τὴν ἑξῆς πρότασιν: «Ἐὰν ἔχῃ τις πλῆθός τι γραμμῶν, αἵτινες ἔχουν ἴσας διαφορὰς ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, ἡ δὲ μικροτέρα τούτων ἰσοῦται μὲ τὴν διαφορὰν καὶ ληφθῇ ἓν ἄλλο πλῆθος ἄλλων γραμμῶν, ἰσοπληθὲς μὲ τὸ πρῶτον, αἵτινες χωριστὰ εἶναι ἴσαι μὲ τὴν μεγίστην ἐξ ἐκείνων, τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν τετραγώνων ἐξ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἴσαι μὲ τὴν μεγαλυτέραν, σὺν τὸ τετράγωνον αὐτῆς τῆς μεγαλυτέρας καὶ τὸ ὀρθογώνιον μεταξὺ τῆς ἐλαχίστης καμιᾶς γραμμῆς, ἥτις ἔχει μέγεθος ἴσον μὲ τὸ ἄθροισμα πασῶν τῶν κατ' ἴσας διαφορὰς διαφερουσῶν, θὰ εἶναι τρὶς φορὰς τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν τετραγώνων τῶν διαφερουσῶν κατ' ἴσας διαφορὰ γραμμῶν (βλ. Archimed ἐκδ *Heiberg* II, 34 40 ἐκδ *Nizze*, 125—128 *Cantor* Gesch der Math. Bd I p. 298). Ἤτοι ἔχομεν συμβολικῶς $(ν+1)(να)^2 + α[α+2α+..+να] = 3[α^2+(2α)^2+...+(να)^2]$. Ἡ ἀπόδειξις ἐγένετο ὡς ἑξῆς: Εἶναι $να = (ν-1)α+1α = (ν-2)α+2α = (ν-3)α+3α = .. = 1α+(ν-1)α$. Ὑψοῦντες ταῦτα εἰς τὸ τετράγωνον, λαμβάνομεν διαφόρους μορφὰς τοῦ $(να)^2$, ἤτοι: $(να)^2 = ((ν-1)α)^2+(1α)^2+2(ν-1)α\,1α = ((ν-2)α)^2+(2α)^2+2(ν-2)α\,2α = ((ν-3)α)^2+(3α)^2+2.(ν-3)α.3α = ... = (1α)^2+((ν-1)α)^2+2.1α(ν-1)α$. Ἑκάστη τῶν μορφῶν τούτων ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τέλεια τετράγωνα καὶ ἓν διπλάσιον γινόμενον. Ἐὰν προσθέσωμεν πάσας τὰς μορφὰς καὶ προσέτι $2(να)^2 = (να)^2+(να)^2$ καὶ διατάξωμεν τὰ τετράγωνα πρῶτον κατὰ τάξιν κατιοῦσαν καὶ ἔπειτα κατ' ἀνιοῦσαν τῶν βάσεων, τὰ δὲ διπλάσια γινόμενα κατὰ κατιοῦσαν τάξιν τοῦ πρώτου παράγοντος, θὰ εὕρωμεν: $(ν+1)(να)^2 = (να)^2+((ν-1)α)^2+((ν-2)α)^2+ ... +(1α)^2+(1α)^2+...((ν-2)α)^2+((ν-1)α)^2+(να)^2+2[(ν-1)α.1α+(ν-2)α.2α+ ... +1α(ν-1)α]$ Ἂν εἰς τὰ μέλη προστεθῇ τὸ $α(α+2α+ ... +να)$, λαμβάνομεν $(ν+1)(να)^2+α(α+2α+ ... +(να)) = 2[α^2+(2α)^2+...+(να)^2]+2[(ν-1)α\,1α+(ν-2)α.2α+ ... +1α(ν-1)α]+α[α+2α+ ... +(να)]$. Οὕτως ἀπεδείχθη ἡ ἀνωτέρω διατυπωθεῖσα πρότασις, ἀπαιτεῖται μόνον νὰ δειχθῇ ἀκόμη ὅτι $α^2+(2α)^2+ ... +(να)^2 = 2[(ν-1)α.1α+(ν-2)α\,2α+ ... +1α.(ν-1)α]+α[α+2α+...+να]$. Αἱ δύο ἐκφράσεις εἰς τὸ δεύτερον μέλος τῆς ἰσότητος εἶναι τῆς μορφῆς α Α καὶ α Β ἢ α.(Α+Β) ὅπου ἐτέθη

$$Α = 2(ν-1)α+4(ν-2)α+...+(2ν-2).1α$$

$$Β = να+(ν-1)α+(ν-2)α+...+1α$$

$$Α+Β = 1.να+3.(ν-1)α+5(ν-2)α+...+(2ν-1).1α$$

$$(Α+Β).α = α[1.να+3.(ν-1)α+5.(ν-2)α+ ... + (2ν-1).1α] = P.$$

Ἐκ τῶν ν τετραγώνων, τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα πρόκειται νὰ δειχθῇ ὅτι ἰσοῦται μὲ P, τὸ μέγιστον εἶναι $(να)^2$, ἢ μετεσχηματισμένον $α(1.να+(ν-1)ν.α)$. Ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα $(ν-1)α+(ν-2)α+...+1.α$ ἰσοῦται μὲ $\frac{(ν-1).ν.α}{2}$, ὁ τύπος δ' οὗτος ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους, ὡς γνωστόν. Ἑπομένως εἶναι: $(ν-1)να = 2[(ν-1)α+(ν-2)α+...+1.α]$ καὶ $(να)^2 = α[1.να+2(ν-1)α$

Digitized by Google

$+3(\nu-2)\alpha+\ldots+2.1.\alpha]$. Ἂν τὴν τιμὴν ταύτην ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸ P, μένει ὑπόλοιπόν τι, ἔστω P_1 ὁμοίας μορφῆς ὡς τὸ P, δηλαδὴ $\alpha[1(\nu-1)\alpha+3(\nu-2)\alpha+\ldots+(2\nu-3).1\alpha]=P_1$. Δυνάμεθα να μετασχηματίσωμεν τώρα το $(\nu-1)\alpha^2$ καὶ νὰ ἀφαιρέσωμεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ P_1, ὅτε θὰ προκύψῃ ὑπόλοιπόν τι P_2, νὰ ἐξακολουθήσωμεν δ' ὁμοίως, ὅτε δὲν μένει τίποτε, δηλαδὴ εἶναι $\alpha^2+(2\alpha)^2+\ldots+(\nu\alpha)^2=P$, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ δειχθῇ.

Εἰς τὰ περὶ μετρήσεως τοῦ κύκλου ὑπελόγισε κατὰ προσέγγισιν ὁ Ἀρχιμήδης ἓν πλῆθος τετραγωνικῶν ριζῶν. Παρετήρησεν ὅτι εἶναι:

$$\frac{1351}{780}>\sqrt{3}>\frac{365}{154},\ \sqrt{349450}>591\frac{1}{8},\ \sqrt{1373943\frac{33}{64}}>1172\frac{1}{8},\ \sqrt{5472132\frac{1}{16}}>2339\frac{1}{4},$$

ἐγεννήθη δὲ τὸ ζήτημα τοῦ πῶς εὗρε τοὺς ἀριθμοὺς τούτους.

Τοῦτο ἐξητάσθη πολλαπλῶς καὶ πᾶσαι αἱ περὶ τούτου γνῶμαι συνέπεσαν εἰς τὸ ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ Ἀρχιμήδους συμπίπτει κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον μὲ τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν συνεχῶν κλασμάτων, ἤτοι τῶν

$$\sqrt{\alpha^2+\beta}=\alpha+\cfrac{\beta}{2\alpha+\cfrac{\beta}{2\alpha+\cfrac{\beta}{2\alpha+\ldots}}}$$

καὶ

$$\sqrt{\alpha^2-\beta}=\alpha-\cfrac{\beta}{2\alpha-\cfrac{\beta}{2\alpha-\cfrac{\beta}{2\alpha-\ldots}}}$$

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ κατὰ προσέγγισιν τιμὴ τοῦ $\sqrt{2}=\sqrt{1+1}=1+\cfrac{1}{2+\cfrac{1}{2+\cfrac{1}{2+\ldots}}}$ εὑρίσκεται εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὡς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θέωνος τοῦ ἐκ Σμύρνης (περὶ τὰ 140) «Expositio rerum mathematicarum ad legendum Platonem utilium, Theonis Smyrnaei philosophi Platonici», ἔκδ. *Hiller*, Leipzig 1878), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πορεία τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν ὁ Εὐκλείδης διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου εἶναι ὁμοία μὲ τὴν ἐφαρμοζομένην εἰς τὰ συνεχῆ κλάσματα, ἡ σύγκρισις τούτων δεικνύει ὅτι αἱ τιμαί, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίει ὁ Ἀρχιμήδης ὡς προσεγγιζούσας τιμὰς τετραγωνικῶν ριζῶν, δὲν προκύπτουν ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀνωτέρω συνεχῶν κλασμάτων. Οὕτως, αἱ ἀναγραφεῖσαι τιμαὶ τοῦ Ἀρχιμήδους διὰ τὴν $\sqrt{3}$ δὲν προκύπτουσιν ἐκ τοῦ $\sqrt{4-1}=2-\cfrac{1}{4-\cfrac{1}{4-\cfrac{1}{4-\ldots}}}$, ἀλλ' αἱ διαδοχικαὶ τιμαὶ τῶν κατὰ προσέγγισιν κλασμάτων τούτου εἶναι αἱ $2, \frac{7}{4}, \frac{26}{15}, \frac{97}{56}, \frac{362}{209}$.

Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἀρχιμήδους τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Ψαμμίτης» (λατιν. «arenarius») πραγματεύεται οὗτος περὶ τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος τῆς ἀριθμήσεως (βλ. λ. ἀριθμητική) καὶ εἶναι ἐκτὸς τούτου τὸ σπουδαιότερον ἀρχαῖον ἀστρονομικὸν ἔργον. Ὁ Ἀρχιμήδης ἀσχοληθεὶς καὶ μὲ τὴν Ἀστρονομίαν ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἱκανότητα εἰς τὴν κατασκευὴν ἀστρονομικῶν ὀργάνων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ρώμην, ἓν δὲ τούτων ἐστήθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Νίκης, ἐνῷ τὸ ἄλλο διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ὅστις Μάρκελλος μετὰ θαυμασμοῦ ἀναφέρει καὶ τὴν ἀστρονομικὴν ἐφεύρεσιν τοῦ Ἀρχιμήδους. Μεταξὺ ἄλλων, ὁ Ἀρχιμήδης εὗρεν ὅτι ἡ φαινομενικὴ διάμετρος τοῦ Ἡλίου εἶναι ἐλάσσων τῶν 32′56″ καὶ μείζων τῶν 27′0″, ὅπερ ὀρθόν: «Τὰν διάμετρον τοῦ ἁλίου μείζονα εἶμεν τᾶς τᾶς γᾶς, ὁμοίως τὰ αὐτὰ λαμβάνων τοῖς πλείστοις τῶν προτέρων ἀστρολόγων» (*Ἀρχιμήδους Ψαμμίτης*, Α′, η′). «Τὰν διάμετρον τᾶς γᾶς μείζονα εἶμεν τᾶς διαμέτρου τᾶς σελήνης» (Α′, η′)

Αἱ ἀστρονομικαὶ ἔρευναι τοῦ Ἀρχιμήδους φαίνεται ὅτι ὡδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν κατόπτρων καὶ τὴν εὕρεσιν τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς διαθλάσεως τοῦ φωτός. Ἐπί τινα χρόνον διέμεινεν ὁ Ἀρχιμήδης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνεκάλυψε τὴν ἕλικα, ἥτις λέγεται καὶ *ἑλικοειδὴς ἀντλία*. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνοικτὸν σωλῆνα καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα του καὶ περιεστραμμένον ἑλικοειδῶς, καὶ ἥτις ὅταν ἔχῃ κατάλληλον κλίσιν καὶ περιστρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της ἀναβιβάζει τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχει βυθισθῇ τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ. Ἐπίσης εὗρεν ὁ Ἀρχιμήδης ἄλλα λίαν εὐφυῆ μηχανήματα, τὰ ὁποῖα σήμερον καλοῦνται «ἁπλαῖ μηχαναί», ὡς τὸν *τρισπαστον*, τὸν *κοχλίαν*, τὸν ἀτέρμονα *κοχλίαν*, ὅστις θέτει εἰς κίνησιν ὀδοντωτοὺς τροχοὺς διὰ σχοινίων τροχαλιῶν καὶ πολυσπάστων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τὸν Ἀρχύταν (400 π.Χ. περίπου), κατώρθωσε δὲ δι' αὐτῶν ὁ Ἀρχιμήδης νὰ καθελκυσθῇ μέγα πλοῖον τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἱέρωνος. Ἡ σπουδὴ τῶν μηχανημάτων τούτων ὡδήγησε τὸν Ἀρχιμήδη εἰς τὴν διατύπωσιν νόμων τινῶν τῆς ἁπλῆς μηχανικῆς, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὸ ρητὸν αὐτοῦ, «πᾶ βῶ καὶ χαριστιωνι τὰν γᾶν κινήσω πᾶσαν» ἢ «δός μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γᾶν κινήσω» τὸ ὁποῖον μεθ' ὑπερηφανείας ἔλεγεν.

Κατὰ τὸ 1906 εὑρέθη εἰς βιβλιοθήκην τῆς Κωνσταντινουπόλεως χειρόγραφον τοῦ Ἀρχιμήδους ὑπὸ τοῦ H. Heiberg, εἰς τὸ ὁποῖον καθορίζεται ἡ μέθοδος αὐτοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν θεωρημάτων του καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ὁ βραδύτερον ἀνακαλυφθεὶς ὁλοκληρωτικὸς λογισμός.

Ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους χαρακτηρίζει πρωτοτυπία καὶ βαθεῖα σκέψις τοῦ συγγραφέως, ὁ δὲ Leibnitz εἶπε περὶ αὐτοῦ ὅτι ὁ «ἐννοῶν τὸν Ἀρχιμήδη θαυμάζει ὀλιγώτερον τὰς ἐφευρέσεις τῶν νεωτέρων καὶ μεγαλυτέρων σοφῶν». Ν. Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

— **Ἀρχιμήδης**. —1) Φιλόσοφος ἐκ Τράλλεων (*Σουΐδας*). —2 Ἄρχων Ἀθηναῖος ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (4, 24, 5).

— **«Ἀρχιμήδης»**. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις ἅπαξ τοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολυτεχνικοῦ Συλλόγου, ἐπιμελείᾳ κατ' ἀρχὰς Ἠλία Ι. Ἀγγελοπούλου καὶ κατόπιν τῆς Ἐφορείας τοῦ Συλλόγου. Ἱδρύθη τῷ 1899, ἐκδίδεται δὲ μέχρι σήμερον. Ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ δημοσιεύονται τεχνικαὶ μελέται ἀναγόμεναι εἰς τὴν μηχανικήν, μηχανουργικήν, γεωλογίαν καὶ λοιπὰς σχετικὰς ἐπιστήμας. Ἐπίσης δημοσιεύει καὶ παραρτήματα περιέχοντα τὴν νομοθεσίαν τῶν Δημοσίων Ἔργων. Δ. Μ.

— **Ἀρχιμήδους *ὑδροστατικὴ ἀρχή***. Εἰς τὸν Ἀρχιμήδην ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ὑδροστατικῆς, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους περιείχετο εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ «περὶ ὀχουμένων» ἢ «περὶ τῶν ἐν ὕδατι ἐφισταμένων», τοῦ ὁποίου περιεσώθη λατινικὴ μετάφρασις (De iis que vehuntur in aqua, 1543 καὶ 1565, βιβλ. 2) Ἐν τούτῳ ἐκτίθεται ἡ ἐν λόγῳ ἀρχή, ἐπακολουθοῦσι δὲ ἔρευναι ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας τῶν σφαιρικῶν τμημάτων ὡς καὶ τῶν τμημάτων παραβολοειδοῦς, βεβυθισμένου ἐν ὕδατι, τέλος δὲ καὶ ἡ θεωρία τοῦ μετακέντρου.

Ὁ Βιτρούβιος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ de architectura (Lib IX 3) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἤχθη εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς φερωνύμου ἀρχῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος: Ἱέρων ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἔδωκεν εἰς χρυσοχόον δέκα λίτρας χρυσοῦ ὅπως κατασκευάσῃ στέφανον. Ὑποπτευθεὶς ὅμως ὅτι ὁ χρυσοχόος ἐδολιεύθη αὐτὸν, ἀναμίξας τὸν χρυσὸν μετ' ἀργύρου, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀρχιμήδην ὅπως ἀνακαλύψῃ τὸν δόλον, χωρὶς ὅμως νὰ καταστρέψῃ τὸν στέφανον. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἀρχιμήδης, εἰσερχόμενος ἐν τῷ ὕδατι εἴς τινα λουτῆρα, συνέλαβε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ἀνακαλύψας ἅμα τὴν περίφημον αὐτῷ ἀρχήν. Παρετήρησε δηλ. ὁ Ἀρχιμήδης ὅτι ἐντὸς τοῦ ὕδατος τὸ σῶμα αὐτοῦ καθίστατο ἐλαφρότερον καὶ ἤχθη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τοῦτο χάνει τόσον βάρος ὅσον εἶναι τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὕδατος, ὅπερ καὶ ἐκ ζυγίσεως ἐπεβεβαίωσεν ἀκολούθως, περισυλλέξας καὶ ζυγίσας τὸ ἐκχυθὲν ὕδωρ.

Ὄντως· ἐὰν Χ καὶ Ψ εἶναι τὰ βάρη τῶν ἀναμιχθέντων ποσῶν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, θὰ ἔχωμεν $X+\Psi=P$, τῷ ὁλικῷ βάρει τοῦ στεφάνου. Ἐὰν δ' ὁ χρυσὸς ἀποβάλῃ τὰ $\frac{\alpha}{100}$ τοῦ βάρους του ἐν τῷ ὕδατι, ὁ δὲ ἄργυρος τὰ $\frac{\beta}{100}$ τοῦ βάρους του, ἡ ὁλικὴ ἀπώλεια Κ τοῦ βάρους τοῦ στεφάνου, εἰσαγομένου ἐν τῷ ὕδατι, ἔσται

$$\frac{\alpha}{100}X+\frac{\beta}{100}\Psi=K,$$

ἣν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ζυγίζοντες τὸν στέφανον βεβυθισμένον εἰς τὸ ὕδωρ. Οἱ ἀριθμοὶ α καὶ β εὑρίσκονται ἐπίσης διὰ ζυγίσεως ὄγκων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, πρῶτον μὲν ἐν τῷ ἀέρι, ἀκολούθως δὲ βεβυθισμένων τῶν αὐτῶν ὄγκων ἐν ὕδατι.

Ἐσκέφθη ἑπομένως ὁ Ἀρχιμήδης ὅτι ἂν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦτο ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου θὰ ἔχανε μὲν πάντοτε τὸ αὐτὸ βάρος ἐκ τῆς βυθίσεως ἐν τῷ ὕδατι, ἀλλὰ τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀπολλυμένου βάρους θὰ ἦτο διάφορον ἂν τὸ σῶμα ἀπετελεῖτο ἐκ χρυσοῦ ἢ ἂν ἀπετελεῖτο ἐξ ἀργύρου, διότι τὰ σώματα ταῦτα, ὑπὸ ἴσον ὄγκον λαμβανόμενα, ἔχουσι διάφορον βάρος. Οὕτως ἤχθη νὰ ὑπολογίσῃ ἀκριβῶς τὸ βάρος τοῦ ἀναμιχθέντος μὲ τὸν χρυσὸν ἀργύρου καὶ ν' ἀνακαλύψῃ τὸν δόλον τοῦ χρυσοχόου. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀναφέρεται συνήθως εἰς τὰ βιβλία Ἀλγέβρας καὶ ἄγει εἰς σύστημα δύο ἐξισώσεων μετὰ δύο ἀγνώστων. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης κατελήφθη ὑπὸ τοιούτου ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὥστε ἐξελθὼν γυμνὸς ἐκ τοῦ λουτροῦ, περιήρχετο ἔξαλλος τὰς ὁδοὺς τῶν Συρακουσῶν, φωνάζων «εὕρηκα! εὕρηκα!».

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους διατυποῦται ὡς ἕπεται: «Πᾶν σῶμα ἐμβαπτιζόμενον ἐντὸς ὑγροῦ ὑφίσταται ἄνωσιν, ἥτις εἶναι ἴση πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ». Τὴν ἀρχὴν ταύτην δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν *θεωρητικῶς* καὶ *πειραματικῶς*.

Εἰς τὴν διὰ συλλογισμοῦ εὕρεσιν τῆς ἀρχῆς ἀγόμεθα ὡς ἑξῆς (Stavin). Γνωρίζομεν ὅτι τὰ σώματα, βυθιζόμενα ἐντὸς ὑγροῦ, ὑφίστανται πιέσεις ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος ὑγροῦ. Ἐὰν λ.χ. ἀνοίξωμεν ὀπὴν ἐπὶ τοῦ πυθμένος δοχείου, βυθιζομένου ἐντὸς ὕδατος, βλέπομεν τὸ ὕδωρ εἰσερχόμενον διὰ τῆς ὀπῆς, ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι τὸ τοίχωμα, ἐν ᾧ ἠνοίχθη ἡ ὀπή, ὑφίστατο πίεσιν ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Αἱ πιέσεις, ἃς τὸ ὑγρὸν ἐπιφέρει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σώματος βεβυθισμένου, εἶναι πάντοτε κάθετοι ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, ἑπομένως μεταβάλλονται *κατὰ διεύθυνσιν* ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον. Μεταβάλλονται ὅμως καὶ *κατ' ἔντασιν*, διότι ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἀποστάσεως τοῦ πιεζομένου σημείου ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ.

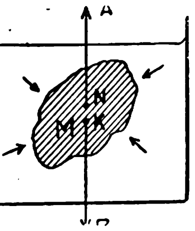

Σχ. 1.

Τούτων τεθέντων, λάβωμεν ἤδη ὑγρὸν ἰσορροποῦν ἔν τινι δοχείῳ καὶ ἀπομονώσωμεν νοερῶς μᾶζάν τινα αὐτοῦ Μ, οἱουδήποτε σχήματος, ἣν φανταζόμεθα στερεοποιηθεῖσαν (σχ. 1). Ἡ μᾶζα αὕτη Μ ὑφίσταται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς πιέσεις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ὑγροῦ, ἐχούσας διαφόρους διευθύνσεις καὶ ἐντάσεις. Ἀλλ' ἡ συνισταμένη πασῶν τούτων τῶν πιέσεων θὰ εἶναι μία δύναμις ἴση καὶ ἀντίρροπος πρὸς τὸ βάρος τῆς ὑγρᾶς μάζης, διότι ἡ μᾶζα αὕτη ὑποτίθεται ἐν ἰσορροπίᾳ ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ. Ἡ συνισταμένη αὕτη τῶν πιέσεων καλεῖται *ἄνωσις*, ὡς διευθυνομένη κατακορύφως πρὸς τὸ ἄνω.

Ἐὰν ἤδη νοήσωμεν ὅτι εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑγρᾶς μάζης τίθεται ἕτερον σῶμα, λ. χ. μᾶζα χαλκοῦ, τοῦ αὐτοῦ ὄγκου καὶ σχήματος πρὸς τὴν Μ, τὸ σῶμα τοῦτο θὰ ὑφίσταται προδήλως τὰς αὐτὰς πιέσεις ἐκ μέρους τοῦ ὑγροῦ, ἃς καὶ ἡ ὑγρὰ μᾶζα Μ, ἄρα θὰ ὑφίσταται καὶ τὴν αὐτὴν ἄνωσιν Α, ἥτις ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος τῆς ὑγρᾶς μάζης Μ. Ἑπομένως συνάγομεν ὅτι πᾶν σῶμα ἐμβαπτιζόμενον εἰς ὑγρὸν ὑφίσταται ἄνωσιν ἴσην πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ.

Τὸ σημεῖον Ν, εἰς ὃ ἐφαρμόζεται ἡ συνισταμένη τῶν πιέσεων, ἤτοι ἡ ἄνωσις ΑΝ, καλεῖται *κέντρον ἀνώσεως*. Τοῦτο δὲν συμπίπτει πάντοτε πρὸς τὸ κέντρον βάρους Κ τοῦ ἐμβεβαπτισμένου σώματος. Ἐὰν τὸ σῶμα τοῦτο εἶναι *ὁμογενές*, ἔχῃ δηλ. τὴν αὐτὴν πυκνότητα κατὰ πάντα αὐτοῦ τὰ σημεῖα, τότε τὰ δύο *κέντρα*, ἤτοι τὸ τῆς ἀνώσεως Ν καὶ τὸ κέντρον βάρους Κ, συμπίπτουσιν. Ἐὰν ὅμως τὸ σῶμα εἶναι *ἀνομοιογενές*, τότε τὰ κέντρα Ν καὶ Κ δὲν συμπίπτουσιν, ἀλλ' εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου, ἐφ' ὅσον τὸ ἐμβεβαπτισμένον σῶμα εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέπεια τῆς γενικῆς ἀρχῆς τῆς ὑδροστατικῆς, καθ' ἣν ἡ διαφορὰ τῶν πιέσεων, ἥτις ἐπιφέρεται εἰς δύο σημεῖα τῆς ὑγρᾶς μάζης ἐν ἰσορροπίᾳ, ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος ὑγρᾶς στήλης, ἥτις ἔχει ὕψος τὴν κατακόρυφον ἀπόστασιν τῶν δύο τούτων σημείων.

Ὑποθέσωμεν λ. χ. ὅτι ἐμβαπτίζεται ἐν ὑγρῷ τὸ ὀρθὸν πρίσμα ΑΒΓΔ (σχ. 2), οὗτινος αἱ βάσεις ΑΒ καὶ ΓΔ εἶναι ὁριζόντιαι. Αἱ πρὸς τὰ πλάγια ἕδραι ΑΓ καὶ ΒΔ ὑφίστανται πιέσεις ἴσας καὶ ἀντιθέτους, καταργουμένας ἀνὰ δύο. Ἀλλ' αἱ πιέσεις ἐπὶ τῶν ὁριζοντίων ἑδρῶν ΑΒ καὶ ΓΔ εἶναι ἀντίθετοι καὶ ἄνισοι. Ὄντως ἡ ἄνω ἕδρα ΑΒ ὑφίσταται πίεσιν ἐκ τῶν *ἄνω* πρὸς τὰ *κάτω* ἴσην τῷ βάρει ὑγρᾶς στήλης, ἡ ὁποία ἔχει βάσιν τὴν ΑΒ καὶ ὕψος τὴν ἀπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας.

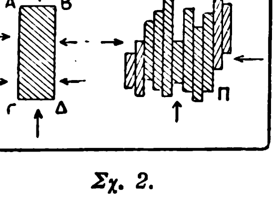

Σχ. 2.

Ἡ κατωτέρα ὅμως ἕδρα ΓΔ τοῦ πρίσματος ὑφίσταται πίεσιν *ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω*, ἴσην πρὸς τὸ βάρος ὑγρᾶς στήλης ἐχούσης βάσιν τὴν ΓΔ καὶ ὕψος τὴν κατακόρυφον ἀπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ.

Ἑπομένως τὸ πρίσμα ΑΒΓΔ ὠθεῖται ἐκ τῶν κάτω ὑπὸ δυνάμεως ἴσης πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν δύο τούτων πιέσεων, ἥτις προδήλως εἶναι ἴση πρὸς τὸ βάρος τοῦ ὄγκου τοῦ ὑγροῦ, τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑπὸ τοῦ πρίσματος.

Ἀλλ' ἡ ἀπόδειξις αὕτη ἐφαρμόζεται οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ ἐμβαπτιζομένου σώματος. Διότι δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν λ. χ. τὸ σχῆμα Π ὡς συγκείμενον ἐξ ἀπειρίας ὀρθῶν καὶ κατακορύφων πρισμάτων στοιχειωδῶν, ὧν ἡ βάσις ἔχει ἔκτασιν ἀπείρως μικράν. Ἀρκεῖ πρὸς

Digitized by Google

τοῦτο νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὸ σχῆμα τέμνεται ὑπὸ ἐπιπέδων κατακορύφων καὶ παραλλήλων, κειμένων εἰς ἐλαχίστην ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ὧν τὰ μὲν ἔχουσιν ὡρισμένην κατακόρυφον διεύθυνσιν τὰ δέ, ὄντα κατακόρυφα, εἶναι ἅμα κάθετα ἐπὶ τὰ πρῶτα. Οὕτω τὸ σῶμα τέμνεται εἰς ἄπειρον πλῆθος ἢ εἰς δέσμην στοιχειωδῶν ὀρθῶν πρισμάτων. Ἑπομένως δυνάμεθα δι' ἕκαστον τούτων νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν προηγουμένην ἀπόδειξιν, ἐξ ἧς προκύπτει ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἀποτελούντων τὸ σῶμα πρισμάτων ὑφίσταται ἄνωσιν ἴσην τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ.

Πειραματικὴ ἀπόδειξις: Ὑπάρχουσι διάφοροι διατάξεις ὅπως ἀποδειχθῇ διὰ τοῦ πειράματος ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους. 1) Λάβωμεν δύο μεταλλίνους κυλίνδρους Α καὶ Β, ὧν ὁ μὲν Α κοῖλος, ὁ δὲ Β πλήρης, εἰσχωρῶν ἀκριβῶς ἐν τῷ πλήρει κυλίνδρῳ, ἐξαρτήσωμεν δὲ τούτους ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς φάλαγγος ζυγοῦ, θέτοντες τὸν πλήρη Β ὑπὸ τὸν Α. Προσθέτοντες σταθμὰ εἰς τὸν δίσκον Μ, ἀποκαθιστῶμεν τὴν ἰσορροπίαν ἐν ὁριζοντιότητι τῆς φάλαγγος καὶ βυθίζομεν ἀκολούθως τὸν κύλινδρον Β ἐντὸς ὕδατος, ὁπότε παρατηροῦμεν ὅτι ἡ φάλαγξ κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν σταθμῶν Μ. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ κύλινδρος Β, ἐμβαπτιζόμενος ἐν τῷ ὕδατι, ὑφίσταται ἄνωσιν, ἤτοι χάνει μέρος τοῦ βάρους του. Ὅπως ἴδωμεν ἤδη πόσον βάρος ἔχασε, χύνομεν ὕδωρ εἰς τὸν κοῖλον κύλινδρον Α διά τινος οἰνηρύσεως, ὁπότε παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἰσορροπία τοῦ ζυγοῦ ἐπανέρχεται ὅταν ὁ κύλινδρος Α πληρωθῇ ἀκριβῶς δι' ὕδατος. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἐμβαπτισθεὶς κύλινδρος Β ἔχασε τόσον ἐκ τοῦ βάρους του ὅσον εἶνε τὸ βάρος τοῦ ὕδατος, τοῦ χωροῦντος εἰς τὸν κύλινδρον Α, ὅπερ ἔχει ὄγκον ἴσον πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἐμβαπτισθέντος κυλίνδρου.

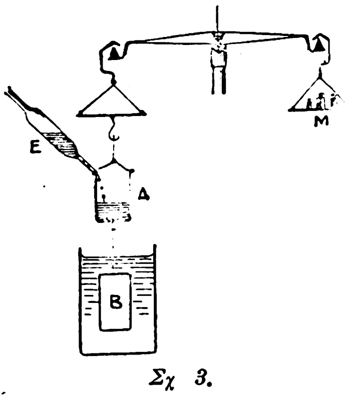

Σχ 3.

Τὸ αὐτὸ πείραμα γίνεται καὶ ὅταν ὁ κύλινδρος Β δὲν ἐμβαπτίζεται ὁλόκληρος ἐν τῷ ὕδατι, ἀλλὰ μόνον ἐν μέρει. Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν καταδεικνύεται πειραματικῶς ὅτι ἡ ἄνωσις, ἣν ὑφίσταται τὸ ἐμβαπτιζόμενον σῶμα, ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ.

2). Ἑτέρα διάταξις τοῦ πειράματος εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Ἐξαρτῶμεν τὸ σῶμα Μ διὰ λεπτοῦ νήματος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν δίσκων τοῦ ὑδροστατικοῦ ζυγοῦ, θέτοντες ἐπὶ τοῦ δίσκου τούτου καὶ τὸ δοχεῖον K_1, ἰσοβαρὲς πρὸς ἕτερον δοχεῖον Κ. Ἰσορροποῦμεν τὸ σῶμα Μ ἐν τῷ ἀέρι διὰ σταθμῶν τιθεμένων εἰς Β, εἶτα δὲ βυθίζομεν τὸ σῶμα Μ ἐν τῷ ὕδατι τοῦ δοχείου Π, ὅπερ ἐν ἀρχῇ πληροῖ τὸ δοχεῖον μέχρι τοῦ ἐκφορητικοῦ σωλῆνος σ. Βυθιζομένου τοῦ σώματος ἐν τῷ ὕδατι ἐκχύνεται διὰ τοῦ σωλῆνος σ εἰς τὸ δοχεῖον Κ ὄγκος ὕδατος ἴσος πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ σώματος Μ. Παρατηροῦμεν τότε ὅτι ἡ φάλαγξ κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν σταθμῶν, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι τὸ Μ ἔχασε μέρος τοῦ βάρους του. Ἐὰν ἤδη ἀφαιρέσωμεν τὸ δοχεῖον K_1 ἐκ τοῦ δίσκου καὶ θέσωμεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ δοχεῖον Κ, τὸ φέρον τὸ ἐκτοπισθὲν ὕδωρ, ἡ ἰσορροπία ἀποκαθίσταται, ἐξ οὗ συνάγεται τὸ ἀληθὲς τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδους.

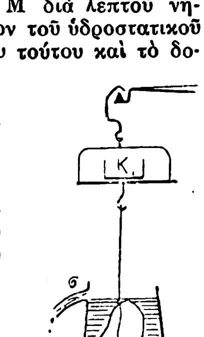

Σχ. 4.

Συνέπειαι τῆς ἀρχῆς: Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγάζει ὅτι πᾶν σῶμα ἐμβαπτιζόμενον ἐντὸς ὑγροῦ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν δύο δυνάμεων κατακορύφων, ἤτοι τοῦ βάρους αὐτοῦ Ρ, διευθυνομένου ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐφαρμοζομένου εἰς τὸ κέντρον βάρους Κ, καὶ τῆς ἀνώσεως Α, διευθυνομένης ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐφαρμοζομένης εἰς τὸ κέντρον ἀνώσεως Ν. Ἐὰν τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ σῶμα Μ εἶναι σώματα ὁμογενῆ, τὰ δύο σημεῖα Κ καὶ Ν συμπίπτουσι καὶ αἱ δυνάμεις Ρ καὶ Α κεῖνται ἐπ' εὐθείας. Ἐὰν ὅμως τὸ ὑγρὸν ἢ τὸ σῶμα δὲν εἶναι ὁμογενές, τὰ δύο σημεῖα ταῦτα δὲν συμπίπτουσι καί, ἐπειδὴ αἱ δύο δυνάμεις Ρ καὶ Α εἶναι παράλληλοι, θὰ ἔχωσι συνισταμένην ἴσην πρὸς τὴν διαφορὰν αὐτῶν Ρ—Α. Ἑπομένως διακρίνομεν τρεῖς περιπτώσεις:

1) Ρ—Α>0. Ὅταν δηλαδὴ τὸ βάρος τοῦ σώματος εἶναι μεῖζον τοῦ βάρους τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, βυθιζόμενον τὸ σῶμα φέρεται πρὸς τὰ κάτω καὶ ἄγεται εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου, ὑποκείμενον εἰς δύναμιν Ρ—Α. Οὕτω λ. χ. λίθος ῥιπτόμενος ἐν τῷ ὕδατι ἄγεται εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου· ὁμοίως συμβαίνει δι' ᾠὸν ἐν ἀπεσταγμένῳ ὕδατι.

2) Ρ=Α. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ βάρος τοῦ σώματος Ρ ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος Α τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ (ἤτοι ὅταν τὸ σῶμα καὶ τὸ ὑγρὸν ἔχωσι τὴν αὐτὴν πυκνότητα) τὸ σῶμα ἰσορροπεῖ ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι αἱ δύο δυνάμεις κεῖνται ἐπ' εὐθείας. Παράδειγμα τούτου παρέχει ᾠὸν βυθιζόμενον ἐντὸς διαλύματος μαγειρικοῦ ἅλατος καταλλήλου πυκνότητος. Τὸ ᾠὸν ἰσορροπεῖ, μὴ ἀνερχόμενον οὐδὲ καταπῖπτον ἐν τῇ ὑγρᾷ μάζῃ.

3) Ρ<Α. Ἐὰν τέλος ἡ ἄνωσις Α εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ βάρους τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, τὸ στερεὸν βυθιζόμενον ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ἀναδύεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὠθούμενον πρὸς τὰ ἄνω διὰ δυνάμεως ἴσης πρὸς Α—Ρ. Καθόσον τὸ σῶμα ἀναδύεται ἐκ τοῦ ὑγροῦ, ἡ ἄνωσις ἐλαττοῦται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἐνῷ ταυτοχρόνως ὁ ὄγκος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ ἐλαττοῦται, ὅταν δὲ τέλος ἡ διαφορὰ Α—Ρ γίνῃ μηδέν, τότε τὸ σῶμα ἰσορροπεῖ ἐπιπολάζον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Οὕτω λ. χ. συμβαίνει εἰς τεμάχιον φελλοῦ βυθιζομένου εἰς ὕδωρ. Ὁ φελλὸς ἀναδύει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐπιπολάζει, ὅταν τὸ βάρος τοῦ φελλοῦ καταστῇ ἴσον τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ὕδατος, ἀλλ' ὁ ὄγκος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὕδατος εἶναι τότε προδήλως μικρότερος τοῦ ὅλου ὄγκου τοῦ φελλοῦ.

Τὴν περίπτωσιν ταύτην συναντῶμεν εἰς τὴν ἰσορροπίαν πλοίου ἐπιπλέοντος. Τὸ βάρος τοῦ πλοίου ἰσοῦται τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, ἐὰν ὅμως τεθῇ πρόσθετον φορτίον ἐπὶ τοῦ πλοίου, τὸ σκάφος βυθίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐκτοπίζῃ ἐπὶ πλέον ὕδωρ, ἰσοβαρὲς πρὸς τὸ βάρος τοῦ προσθέτου σώματος. Ὁ σίδηρος ῥιπτόμενος ἐν τῷ ὕδατι φέρεται εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου, τοὐναντίον ῥιπτόμενος ἐντὸς ὑδραργύρου φέρεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐπιπολάζει διότι ὁ ὑδράργυρος εἶναι βαρύτερος ἴσου ὄγκου σιδήρου. Ὁμοίως ἐπιπολάζει ὁ πάγος ἐν τῷ ὕδατι. Τὰς τρεῖς ἀνωτέρω περιπτώσεις δυνάμεθα νὰ δείξωμεν διά τινος συσκευῆς, καλουμένης *κολυμβητὴς τοῦ Καρτεσίου*.

Εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας ἐπιπλέουσι πολλάκις παμμέγιστοι ὄγκοι πάγου, ἐξέχοντες ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης 30 ἕως 60 μέτρα καὶ πλέον. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διαφορὰν βάρους μεταξὺ θαλασσίου ὕδατος καὶ ἴσου ὄγκου πάγου, ἥτις εἶναι κατὰ μονάδα ὄγκου ἴση πρὸς 1,026—0,918=0,108 χιλγρ., εὑρίσκομεν ὅτι ὁ ἐμβαπτισμένος ὄγκος τοῦ παγοβούνου εἶναι 8 ἢ 9 φορὰς μεγαλύτερος τοῦ ἐξέχοντος τμήματος.

Ἀρχιμήδους ἀντίστροφος ἀρχή: Ἐκ τῆς προτάσεως τοῦ Ἀρχιμήδους συνάγεται ἡ ἑξῆς διατύπωσις, ἥτις καλεῖται ἀντίστροφος ἀρχὴ Ἀρχιμήδους. Πᾶν σῶμα, ἐμβαπτισθὲν ἐντὸς ὑγροῦ ἐν ἰσορροπίᾳ, ἐπιφέρει ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ πίεσιν κατακόρυφον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἴσην τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἰσορροποῦμεν τὸ περιέχον ὕδωρ δοχεῖον Π, θέτοντες αὐτὸ εἰς τὸ ἕνα τῶν δίσκων τοῦ ζυγοῦ Δ. Εἶτα ἀναρτῶμεν ἐξ ὑποστηρίγματος ἀνεξαρτήτου τοὺς δύο κυλίνδρους τοῦ προηγουμένου πειράματος, τὸν πλήρη Α καὶ τὸν κοῖλον Β, οὕτως ὥστε ὁ Α νὰ βυθίζηται καθ' ὁλοκληρίαν ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ χωρὶς νὰ ἐγγίζῃ τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου. Παρατηροῦμεν τότε ὅτι ἡ φάλαγξ ῥέπει πρὸς τὸ μέρος, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ δοχεῖον. Ἵνα ἐπανέλθῃ ἡ ἰσορροπία δέον ν' ἀφαιρέσωμεν τόσον ὑγρὸν ἐκ τοῦ δοχείου Π, ὅσον ἀπαιτεῖται ἵνα πληρωθῇ ὁ κοῖλος κύλινδρος Β. Ἑπομένως κατὰ τὴν βύθισιν τοῦ σώματος Α ἐν τῷ ὑγρῷ ἐπέρχεται αὔξησις τῶν κατακορύφων πιέσεων ἐπὶ τοῦ δοχείου, ὅσον εἶναι ἀκριβῶς τὸ βάρος τοῦ ὑπὸ τοῦ σώματος ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, ἤ, ὅπερ ταὐτό, ὅση εἶναι ἡ ἄνωσις ἣν ὑφίσταται ἐκ τοῦ ὑγροῦ τὸ βεβυθισμένον σῶμα Α.

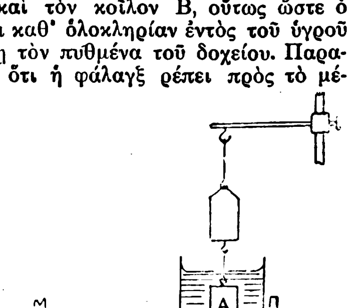

Σχ. 5.

Τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται ἐκ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς *Δυναμικῆς* (ἐν τῇ Μηχανικῇ), καθ' ἥν, ὅταν σῶμα ἐνεργῇ ἐπὶ ἄλλου, ἡ ἀναπτυσσομένη δρᾶσις ἰσοῦται τῇ ἀντιδράσει. Ἑπομένως τὸ ὑγρὸν ἐπιφέρει ὦσιν εἰς τὸ ἐμβαπτιζόμενον σῶμα ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἴσην πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἐμβαπτιζομένου ὑγροῦ, ἀλλ' ὑφίσταται ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ σώματος, ἀκριβῶς ἴσην καὶ ἀντίθετον, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ αὔξησις τοῦ βάρους τοῦ δοχείου Π.

Συνθῆκαι ἰσορροπίας τῶν ἐπιπολαζόντων σωμάτων: Ἵνα σῶμα ἐπιπολάζον εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ πρέπει νὰ πληρῶνται δύο συνθῆκαι:

1ον) Τὸ βάρος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ (ἄνωσις) νὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὸ βάρος τοῦ σώματος.

2ον) Τὸ κέντρον βάρους Κ τοῦ σώματος καὶ τὸ κέντρον Ν τῆς ἀνώσεως τοῦ ὑγροῦ πρέπει νὰ εὑρίσκωνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου. Πράγματι ὅταν αἱ δύο αὗται συνθῆκαι πληρῶνται, τὸ ἐπιπολάζον σῶμα ἰσορροπεῖ, διότι ὅταν αἱ δύο δυνάμεις Ρ καὶ Α εἶναι ἴσαι καὶ ἀντίρροποι, ἰσορροποῦσιν ἀλλήλας. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἀνωτέρω συνθῆκαι εἶναι ἀναγκαῖαι, καθόσον ἐὰν ἡ πρώτη δὲν πληρῶται, τουτέστιν ἂν τὸ βάρος τοῦ σώματος Ρ εἶναι διάφορον τῆς ἀνώσεως, τὸ σῶμα θέλει βυθισθῇ ἢ θέλει ἀνέλθει ἐπὶ μᾶλλον. Ἂν ἀφ' ἑτέρου αἱ δύο δυνάμεις Ρ καὶ Α εἶναι ἴσαι, ἀλλὰ τὰ σημεῖα Κ καὶ Ν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν δὲν εὑρίσκωνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου, τὸ σῶμα δὲν θὰ εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, καθόσον αἱ δύο δυνάμεις Α καὶ Ρ ἀποτελοῦσι ζεῦγος, ὅπερ τείνει νὰ περιστρέψῃ τὸ σῶμα μέχρις ὅτου τὰ δύο σημεῖα Κ καὶ Ν τεθῶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου. Οὕτω τὸ σῶμα μετά τινα ἀριθμὸν ταλαντώσεων τίθεται ἐν ἰσορροπίᾳ.

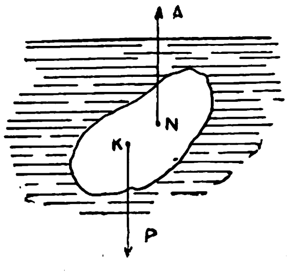

Σχ 6.

Ἀλλ' ἡ ἰσορροπία τοῦ ἐπιπολάζοντος σώματος δύναται νὰ εἶναι *εὐσταθής, ἀσταθής* ἢ *ἀδιάφορος*. Ἡ εὐστάθεια ἢ μὴ τῆς ἰσορροπίας τοῦ ἐπιπολάζοντος σώματος, ἐφ' ὅσον τὸ σχῆμα τοῦ βεβυθισμένου μέρους αὐτοῦ δὲν ὑφίσταται μεταβολὴν κατὰ τὰς μετατοπίσεις τοῦ σώματος, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ κέντρου τοῦ βάρους ἐν σχέσει πρὸς τὸ κέντρον τῆς ἀνώσεως.

Ἐὰν τὸ κέντρον βάρους Κ κεῖται κάτωθεν τοῦ κέντρου ἀνώσεως (ὡς ἐν τῷ σχ. α καὶ β), ἡ ἰσορροπία εἶναι εὐσταθής. Ἐὰν λ.χ. λάβωμεν σωλῆνα ὑάλινον κλειστόν, φέροντα κατὰ τὸ κάτω ἄκρον ἕρμα ἐκ μολύβδου, καὶ βυθίσωμεν αὐτὸν ἐν ὕδατι, ἐπειδὴ τὸ κέντρον βάρους Κ κεῖται κάτω τοῦ κέντρου ἀνώσεως Ν, ὁ σωλὴν θὰ ἔχῃ ἰσορροπίαν εὐσταθῆ. Καθόσον, ἂν μετακινηθῇ ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας, τὸ ζεῦγος τῶν δυνάμεων Ρ καὶ Α τείνει νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν ἐκ τῆς θέσεως (β) εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν ἰσορροπίας (α). Ἐὰν τοὐναντίον ἀνατρέψωμεν τὸν πλωτῆρα, ὥστε τὸ ἕρμα νὰ εὑρίσκεται πρὸς τὰ ἄνω (γ), τὸ κέντρον βάρους Κ τίθεται ὑπεράνω τοῦ κέντρου ἀνώσεως Ν, καὶ ἡ ἰσορροπία καθίσταται ἀσταθής, καθότι τὸ ζεῦγος τῶν δυνάμεων Ρ καὶ Α τείνει νὰ ἀναστρέψῃ τὸν σωλῆνα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν εὐσταθοῦς ἰσορροπίας (α), καθ' ἣν τὸ κέντρον βάρους κεῖται κάτωθεν τοῦ κέντρου ἀνώσεως.

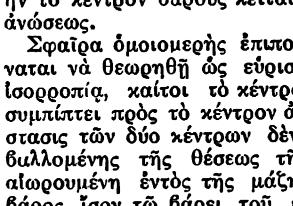

Σχ. 7.

Σφαῖρα ὁμοιομερὴς ἐπιπολάζουσα ἐν ὑγρῷ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εὑρισκομένη ἐν ἀδιαφόρῳ ἰσορροπίᾳ, καίτοι τὸ κέντρον βάρους αὐτῆς δὲν συμπίπτει πρὸς τὸ κέντρον ἀνώσεως, διότι ἡ ἀπόστασις τῶν δύο κέντρων δὲν μεταβάλλεται μεταβαλλομένης τῆς θέσεως τῆς σφαίρας. Σφαῖρα αἰωρουμένη ἐντὸς τῆς μάζης ὑγροῦ, ἅτε ἔχουσα βάρος ἴσον τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ, εὑρίσκεται ἐν ἀδιαφόρῳ ἰσορροπίᾳ, διότι τὸ κέντρον βάρους αὐτῆς συμπίπτει μὲ τὸ κέντρον τῆς ἀνώσεως.

Μετάκεντρον. Προκειμένου περὶ ἰσορροπίας τῶν ἐπιπολαζόντων σωμάτων, οἷον τῶν πλοίων, διὰ τὰ ὁποῖα μεταβάλλεται ἑκάστοτε τὸ σχῆμα τοῦ βεβυθισμένου μέρους (ἢ τοῦ ἐκτοπιζομένου ὑγροῦ) λόγῳ τῶν μετατοπίσεων τοῦ σώματος, ἡ εὐστάθεια ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως, ἣν ἔχει ἴδιον σημεῖον, καλούμενον *μετάκεντρον*. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ζήτημα τῆς ναυπηγικῆς τέχνης, ἠσχολήθη δὲ εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Ἀρχιμήδης. Ὑποθέσωμεν ὅτι ΒΓΔ παριστᾷ τὴν τομὴν πλοίου δι' ἐπιπέδου κατακορύφου καὶ καθέτου ἐπὶ τὴν τρόπιδα τοῦ πλοίου. Ὅταν τὸ ἐπιπο-

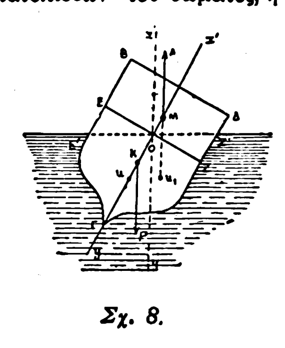
Σχ. 8.

λάζον πλοῖον ἰσορροπῇ ἡ μέση γραμμὴ x′ y′ τοῦ σχήματος ἔχει τὴν θέσιν τῆς κατακορύφου x y. Κατὰ τὴν ἰσορροπίαν ταύτην τὸ κέντρον βάρους τοῦ σκάφους εὕρηται εἰς K, τὸ δὲ κέντρον ἀνώσεως εἰς κ. Ὅταν ὅμως τὸ πλοῖον λάβῃ τὴν κεκλιμένην θέσιν, τὸ μὲν K δὲν μετατίθεται, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ΒΓΔ, ἀλλὰ τὸ κέντρον ἀνώσεως μετατίθεται ἀπὸ κ εἰς $κ_1$, καθόσον μετασχηματίζεται ὁ ὄγκος τοῦ ἐκτοπιζομένου ὕδατος. Ἡ ἐκ τοῦ $κ_1$ ἀγομένη κατακόρυφος συναντᾷ τὴν x′ y′ εἴς τι σημεῖον M, ὅπερ καλεῖται *μετάκεντρον*. Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ μετακέντρου τούτου ὡς πρὸς τὸ K ἐξαρτᾶται ἡ εὐσταθὴς ἢ ἀσταθὴς ἰσορροπία τοῦ πλοίου.

Ἡ συνθήκη τῆς ἰσορροπίας διατυποῦται ὡς ἕπεται: Τὸ πλοῖον εὑρίσκεται ἐν εὐσταθεῖ ἰσορροπίᾳ ἐὰν τὸ μετάκεντρον M κεῖται ὑπεράνω τοῦ κέντρου βάρους K, ἐν ἀσταθεῖ δὲ ἰσορροπίᾳ ἐὰν τὸ μετάκεντρον κεῖται κάτωθεν τοῦ κέντρου βάρους. Ὄντως ἐὰν τὸ σημεῖον ἐφαρμογῆς τῆς ἀνώσεως A μεταφερθῇ ἀπὸ τοῦ $κ_1$ εἰς M, θὰ ἔχωμεν ζεῦγος δυνάμεων, ὅπερ τείνει νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ πλοῖον εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας, τοὐναντίον ὅμως θὰ συμβαίνῃ εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ὁπότε τὸ πλοῖον ἀνατρέπεται, τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ οὔσης ἀσταθοῦς. Ἐὰν ἐν τῇ ἀνωτέρω θεωρουμένῃ περιπτώσει παραστήσωμεν τὸ ἐμβαδὸν τῆς τομῆς Ε′ ΓΖ′=ΕΓΖ=Π, θέσωμεν δὲ τὴν διάστασιν ΕΖ=6, τὴν ἀπόστασιν KM=μ, τὴν δὲ ἀπόστασιν Kκ=h, εὑρίσκομεν τὴν ἑξῆς σχέσιν

$$μ=\frac{6^3}{12Π}-h.$$

Ἐκ τοῦ τύπου τούτου συνάγομεν ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ μετακέντρου M ἀπὸ τοῦ κέντρου βάρους K, διὰ μικρὰς κλίσεις τοῦ πλοίου, εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς γωνίας κλίσεως. Ἐκ τῆς τιμῆς δὲ τῆς ἀποστάσεως μ ἐξαρτᾶται ἡ ἰσορροπία τοῦ πλοίου. Ἐὰν $μ>0$ ἢ $6^3> 12$ Π. h, τότε ἡ ἰσορροπία εἶναι εὐσταθής. Ἐὰν μ=0, ἡ ἰσορροπία εἶναι ἀδιάφορος, ἐὰν δὲ τέλος $μ<0$ ἢ $6^3<12$.Π.h, ἡ ἰσορροπία εἶναι ἀσταθὴς καὶ τὸ πλοῖον ἀνατρέπεται. Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μετακέντρου εἶναι συνθετώτερον, καθόσον πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τοῦ ἐκτοπιζομένου ὄγκου ὑγροῦ κατὰ τὰς δυνατὰς μεταθέσεις τοῦ πλοίου.

Ἡ εὐστάθεια σώματος ἐπιπλέοντος, γενικώτερον δὲ ἡ εὐστάθεια παντὸς σώματος ἰσορροποῦντος, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὁλικοῦ *δυναμικοῦ* τῶν δυνάμεων, τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἵνα ἡ ἰσορροπία εἶναι εὐσταθής, δέον τὸ δυναμικὸν τοῦτο νὰ εἶναι ἐλάχιστον. Ἐκ τούτου πηγάζουσιν αἱ ἑξῆς συνέπειαι:

1) Ἡ ἰσορροπία θὰ εἶναι πάντοτε εὐσταθής, ὅταν τὸ κέντρον βάρους κεῖται κάτωθεν τοῦ κέντρου ἀνώσεως.

2) Ἡ ἰσορροπία θὰ εἶναι ἐπίσης εὐσταθὴς καὶ ὅταν τὸ κέντρον βάρους κεῖται ὑπεράνω τοῦ κέντρου ἀνώσεως, ἐὰν ἡ ἀπόστασις τῶν δύο τούτων σημείων εἶναι μικροτέρα τοῦ πηλίκου τῆς ἐλαχίστης τῶν ροπῶν ἀδρανείας τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς τομῆς κατὰ τὴν ἐπιπολὴν (ὡς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ βάρους της), διαιρεθείσης διὰ τοῦ βεβυθισμένου ὄγκου.

Ἐὰν τὸ σῶμα κέκτηται ἐπίπεδον συμμετρίας κατακόρυφον, ὅπερ κατ' ἀνάγκην περιέχει τὰ K καὶ κ, καὶ ἂν πρὸς τούτοις ἡ εὐθεῖα Kκ διέρχηται διὰ τοῦ κέντρου βάρους τῆς τομῆς ἐπιπολῆς (ἐν τῇ μοναδικῇ ταύτῃ περιπτώσει) ἡ προηγουμένη συνθήκη ἀπολήγει εἰς τὸν ἑξῆς κανόνα τοῦ Bouguer. Δίδομεν εἰς τὸ ἐπιπολάζον σῶμα μετατόπισιν ἀπείρως μικράν, ἥτις δὲν μεταβάλλει ποσῶς τὸν ἐκτοπιζόμενον ὄγκον, καὶ προσδιορίζομεν τὸ σημεῖον M, εἰς ὃ ἡ νέα ἄνωσις συναντᾷ τὴν εὐθεῖαν τῶν δύο ἀρχικῶν κέντρων Kκ. Ἐὰν τὸ M (μετάκεντρον) κεῖται ὑπεράνω τοῦ κέντρου βάρους, ἡ ἰσορροπία εἶναι εὐσταθής, ἐὰν ὅμως κεῖται κάτωθεν τοῦ κέντρου βάρους, ἡ ἰσορροπία εἶναι ἀσταθής.

Οὕτω σφαῖρα ὁμογενὴς ἐπιπολάζουσα, εὕρηται εἰς *ἀδιάφορον* ἰσορροπίαν. Σφαῖρα ἑτερογενὴς εἶναι εἰς εὐσταθῆ ἢ ἀσταθῆ ἰσορροπίαν, ἐὰν τὸ κέντρον βάρους αὐτῆς εὕρηται κάτωθεν ἢ ἄνωθεν τοῦ κέντρου ἀνώσεως.

Τέλος οἱονδήποτε καὶ ἂν ᾖ τὸ σχῆμα τοῦ ἐπιπλέοντος σώματος δυνάμεθα πάντοτε νὰ ἐπιτύχωμεν καλὴν ἐπίπλευσιν καταβιβάζοντες ἐπαρκῶς τὸ κέντρον βάρους του. Ἐκ τούτου πηγάζει ἡ χρησιμότης τοῦ *ἕρματος*.

Χρησιμότης τῆς ἀρχῆς : Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους, ὡς εἴδομεν, ἔχει θεμελιώδη σημασίαν ἐν τῇ Ὑδροστατικῇ καὶ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν κατάδυσιν καὶ ἐπιπολὴν τῶν σωμάτων ἐν τοῖς ὑγροῖς. Σπουδαιοτάτην ὅμως ἐφαρμογὴν λαμβάνει αὕτη εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς πυκνότητος τῶν σωμάτων καὶ χρησιμεύει ὡς βάσις τῶν σχετικῶν μεθόδων μετρήσεως. Ἐν τῇ Φυσικῇ καλεῖται *πυκνότης* σώματός τινος ὁ λόγος τῆς μάζης τοῦ σώματος πρὸς τὸν ὄγκον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως 1 κυβ. ἑκατ. ὕδατος θερμοκρασίας 4°C, ζυγίζει 1 γραμμάριον, ἕπεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὅστις παριστᾷ τὸν ὄγκον τοῦ ὕδατος εἰς κυβ. ἑκατ. παριστᾷ ἅμα καὶ τὴν μᾶζαν αὐτοῦ εἰς γραμμάρια. Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ δώσωμεν καὶ τὸν ἑξῆς ὁρισμόν: «Πυκνότης σώματος καλεῖται ὁ λόγος τοῦ βάρους τοῦ σώματος πρὸς τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ θερμοκρασίας 4°C».

Κατὰ ταῦτα ἵνα εὕρωμεν τὴν πυκνότητα σώματός τινος, δέον νὰ εὕρωμεν τὸ βάρος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι, ἀκολούθως νὰ ζυγίσωμεν αὐτὸ βεβυθισμένον ἐντὸς ὕδατος. Τὸ σῶμα χάνει ἐκ τοῦ βάρους του τόσον ὅσον ζυγίζει ἴσος ὄγκος ὕδατος, ταύτην δὲ τὴν ἀπώλειαν εὑρίσκομεν εὐκόλως διὰ τοῦ ζυγοῦ. Διαιροῦντες ἐπομένως τὸ βάρος τοῦ σώματος διὰ τοῦ βάρους ἴσου ὄγκου ὕδατος, εὑρίσκομεν τὴν πυκνότητα τοῦ σώματος. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης στηρίζονται διάφοροι μέθοδοι προσδιορισμοῦ τῆς πυκνότητος τῶν στερεῶν καὶ ὑγρῶν, ὧν σχετικῶς ἀκριβεστέρα εἶναι ἡ διὰ τῆς *ληκύθου*. Ἐπίσης διὰ τῶν ἀραιομέτρων (βλ. λ.) εὑρίσκεται ἡ πυκνότης τῶν ὑγρῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν στερεῶν, ὧν ἡ κατασκευὴ στηρίζεται ἐπίσης εἰς τὴν Ἀρχιμήδειον ἀρχήν.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους ἰσχύει ἐπίσης διὰ τὰ ἀέρια : Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀέρια ἔχουσι βάρος καὶ ἀσκοῦσι πιέσεις ἐπὶ τῶν ἐν αὐτοῖς βεβυθισμένων σωμάτων, ἕπεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ ἀέρια, ἀποδεικνυομένη διὰ τῶν αὐτῶν, ὡς ἀνωτέρω, συλλογισμῶν. Διατυποῦται δὲ ὡς ἕπεται: Πᾶν σῶμα ἐμβεβαπτισμένον ἐντὸς ἀερίου ὑφίσταται ἄνωσιν ἴσην τῷ βάρει τοῦ ἐκτοπιζομένου ἀερίου.

Πειραματικῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους διὰ τὰ ἀέρια δύναται νὰ δειχθῇ διὰ συσκευῆς τινος καλουμένης βαροσκόπιον (βλ.λ.). Ἀκριβέστερον ἀποδεικνύεται διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ σχ. 9. Σφαῖρα ὑαλίνη ἐξαρτᾶται διὰ νήματος ἀπὸ τοῦ ἄκρου φάλαγγος ζυγοῦ καὶ ἰσορροπεῖται, εὑρισκομένη ἐντὸς κυλινδρικοῦ δοχείου M. Τοῦτο φράσσεται πρὸς τὰ ἄνω διὰ πλακὸς P, φερούσης μικρὰν ὀπήν, δι' ἧς διέρχεται τὸ νῆμα. Ἰσορροπεῖται ἡ σφαῖρα ἐν τῷ ἀέρι, εἶτα δὲ εἰσάγεται εἰς τὸ δοχεῖον M ἕτερον ἀέριον, λ. χ. διοξείδιον ἄνθρακος, ὅπερ εἶναι βαρύτερον τοῦ ἀέρος. Ἡ σφαῖρα τότε ἀποβάλλει περισσότερον ἐκ τοῦ βάρους της, διότι βυθίζεται εἰς πυκνότερον ἀέριον, καὶ ἀποβάλλει ἐν ὅλῳ τόσον βάρος ὅσον εἶναι τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ἀερίου. Τοὐναντίον ἐὰν εἰσαχθῇ εἰς τὸ δοχεῖον M ὑδρογόνον, ὅπερ εἶναι ἐλαφρότερον τοῦ ἀέρος, ἡ σφαῖρα ἀποβάλλει ὀλιγώτερον βάρος ἢ ἐν τῷ ἀέρι. Ἀκριβεστέρα εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀρχῆς διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ σχ. 10. Ἐκ τοῦ ἄκρου τῆς φάλαγγος ζυγοῦ ἐξαρτῶνται δύο σφαῖραι ἢ φιάλαι ἴσου ὄγκου, ἡ A καὶ B, ὧν ἡ B κεκλεισμένη. Ἰσορροποῦμεν τὸ σύστημα καὶ εἶτα βυθίζομεν τὴν B ἐντὸς κυλίνδρου πλήρους διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, πυκνοτέρου τοῦ ἀέρος. Ἐπειδὴ ἡ σφαῖρα B ὑφίσταται ἤδη μείζονα ἄνωσιν ἢ πρότερον ἐν τῷ ἀέρι, ἡ φάλαγξ ῥέπει πρὸς τὸ μέρος τῶν σταθμῶν. Ἐὰν πληρώσωμεν τὴν σφαῖραν A διὰ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἡ ἰσορροπία ἐπανέρχεται.

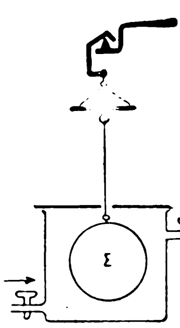

Σχ. 9.

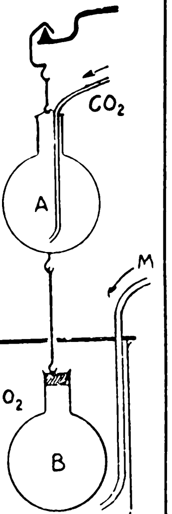

Σχ 10.

Ἰσορροπία σωμάτων ἐμβεβαπτισμένων ἐν τῷ ἀέρι : Αἱ συνέπειαι τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδους διὰ τὰ ἀέρια εἶναι αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς ἰσχυούσας διὰ τὰ ὑγρὰ (βλ. ἀνωτέρω). Δύνανται ἐπομένως νὰ παρουσιασθῶσι καὶ εἰς τὰ ἐν ἀερίοις βεβυθισμένα σώματα αἱ τρεῖς περιπτώσεις. Ἐὰν παραστήσωμεν διὰ P τὸ βάρος τοῦ ἐμβεβαπτισμένου ἐν τῷ ἀέρι σώματος καὶ διὰ P′ τὴν ἄνωσιν, ἣν ὑφίσταται, ἤτοι τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ἀέρος, θὰ ἔχωμεν τὰς ἑξῆς τρεῖς περιπτώσεις:

1) $P>P'$. Τὸ σῶμα φέρεται πρὸς τὰ κάτω. Τοῦτο λ. χ. συμβαίνει ἐὰν σῶμα ὁμογενὲς εἶναι πυκνότερον τοῦ ἀέρος, ἐν ᾧ βυθίζεται.

2) $P=P'$. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ σῶμα αἰωρεῖται ἐν τῷ ἀέρι, ἰσορροποῦν.

3) $P<P'$. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἄνωσις εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ βάρους τοῦ σώματος, ὅπερ φέρεται πρὸς τὰ ἄνω διὰ δυνάμεως ἴσης τῇ διαφορᾷ $P'-P$. Τὸ σῶμα θὰ ἐξακολουθῇ ἀνερχόμενον μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς στρῶμα ἀέρος ἐν ᾧ εἶναι $P=P'$. Αἱ περιπτώσεις αὗται ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀεροστάτου. Ἡ ἄνωσις, ἣν ἐπιφέρει ὁ ἀὴρ ἐπὶ τῶν ἐμβεβαπτισμένων ἐν αὐτῷ σωμάτων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ *φαινομένου βάρους* αὐτῶν. Ὄντως, ὅταν προσδιορίζωμεν διὰ τοῦ ζυγοῦ τὸ βάρος σώματός τινος, δὲν μετροῦμεν τὸ ἀληθὲς βάρος αὐτοῦ ἀλλὰ τὸ φαινόμενον, διότι τό τε σῶμα ὡς καὶ τὰ σταθμά, εὑρισκόμενα βεβυθισμένα ἐν τῷ ἀέρι, ὑφίστανται ἀπώλειαν βάρους, ἐξαρτωμένην ἐκ τοῦ ὄγκου αὐτῶν· διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀκριβεῖς ζυγίσεις λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ ἀπώλειαι αὗται καὶ ἐπιφέρεται διόρθωσις εἰς τὸν ἐκ τῆς ζυγίσεως εὑρισκόμενον ἀριθμόν, ὅπως καθορισθῇ τὸ ἀκριβὲς βάρος τοῦ σώματος.

Διόρθωσις τῆς ζυγίσεως: Τὸ βάρος 1 cm^3 ἀέρος ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστομ. εἶναι περίπου 1,2 χιλιοστὰ γραμ. Ἔστω X τὸ πραγματικὸν βάρος τοῦ σώματος ἐν τῷ κενῷ, P τὸ βάρος τῶν σταθμῶν, α καὶ α′ αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν *(ἀνώσεις)* ἐν τῷ ἀέρι. Ὁ ζυγὸς δίδει τὴν ἰσότητα τῶν φαινομένων βαρῶν $X-α=P-α'$

ὅθεν $X=P+α-α'$.

Ἐὰν λ.χ. τὸ βάρος τεμαχίου ὑάλου P=25 γρμ., αἱ δὲ πυκνότητες τῆς ὑάλου καὶ τοῦ ὀρειχάλκου (τῶν σταθμῶν) εἶναι 2,5 καὶ 8,4, τὰ βάρη τῶν ἐκτοπιζομένων ὄγκων ἀέρος εἶναι

$$α=\frac{25}{2,5}\times 1,2\ mgr=12\ mgr.$$

καὶ $$α'=\frac{25}{8,4}\times 1,2\ mgr=3,6\ mgr.$$

Ἐπομένως τὸ ἀληθὲς βάρος τοῦ σώματος ἔσται $X=25\ gr + 0,012-0,0036=25,0084\ gr.$ Ἡ διόρθωσις αὕτη δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅταν ζυγίζωμεν σώματα μεγάλης πυκνότητος, λ. χ. ἐκ σιδήρου· τοὐναντίον ὅμως ἔχει σημασίαν διὰ λίαν ἀραιὰ σώματα, ὡς εἶναι τὰ ἀέρια.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ κεφαλαιώδης σημασία τῆς ὑδροστατικῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀρχιμήδους, ἥτις κατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ τῆς ἀρχαιότητος περιφανὲς καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Φυσικῆς. Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Ἀρχιμήδης (Archimedes) *[Ἀστρον.]*. Περίφρακτος πεδιὰς τῆς Σελήνης, κειμένη ἐν τῷ βορειοανατολικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ. Τὸ περιφερικόν της τείχωμα ἔχει διάμετρον 80 χμ. περίπου καὶ ὕψος ἀπὸ μὲν τοῦ ἐσωτερικοῦ πυθμένος 2.247 μ., ἀπὸ δὲ τῆς βάσεως τῶν ἐξωτερικῶν προπόδων 220 μ. Ἂν καὶ κατὰ τοὺς σεληνογράφους Beer καὶ Mädler ὁ πυθμὴν τοῦ πελωρίου τούτου κρατῆρος περιγράφεται ὡς ἔχων τὴν ὁμαλότητα κατόπτρου, ἐν τούτοις αἱ παρατηρήσεις τοῦ Knott τῷ 1860 καὶ τοῦ Gray τῷ 1880 ἀπέδειξαν τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὕπαρξιν μικρῶν κρατήρων, ὡς καὶ διαφόρους μεταβολάς, ἀξίας παρακολουθήσεως. Αἱ κατὰ προσέγγισιν σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι τῆς περιφράκτου ταύτης πεδιάδος εἶναι: μῆκος 4 A καὶ πλάτος $+30^0$. (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

Ἀρχίμηλος. Αὐλικὸς ποιητὴς τοῦ Ἱέρωνος Β′ τῶν Συρακουσῶν, οὗ ἐπιγράμματα περιέλαβεν εἰς τὸν «Στέφανόν» του ὁ ἐκ Γαδάρων κυνικὸς καὶ ἐπιγραμματοποιὸς *Μελέαγρος* (80 π. Χ.).

ἀρχιμηνιὰ (ἡ)· ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ μηνός· πβλ. *ἀρχιχρονιά*.

— *[Λαογρ.]* Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην δὲν δανείζουν ζύμην ἢ πῦρ, ἢ ἄλλο τι. Δὲν ἀποτίνουν ὀφειλήν, δὲν κτενίζονται καὶ δὴ αἱ γυναῖκες, πρὸς ἀποφυγὴν ζημιῶν ἐν τῷ οἴκῳ. Εὐοιώνιστον θεωρεῖται πολλαχοῦ νὰ εἰσέλθῃ πρῶτος ξένος ὁ ἱερεὺς ἵνα ἁγιάσῃ· νὰ μὴ εἰσέλθῃ ἀσθενὴς ἢ χήρα. Προσέχουν νὰ μὴ συμβῇ ζημία τις, ἵνα μὴ ἐπακολουθήσουν ζημίαι καθ' ὅλον τὸν μῆνα. Ἂν βρίξῃ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς δὲν θέλει βρίξει εἰς ἄλλην ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἐκείνου. Σ. Γ. Σ.

ἀρχίμηρον (τὸ) (Archimeron) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *ἡμιπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κορέων*. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἀρχιμηχανικὸς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ἀξιωματικὸς τῆς ραδιοτηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Π. Ναυτικοῦ, ἰσόβαθμος ὁ μὲν α′ τάξεως τῷ ἀντισυνταγματάρχῃ, ὁ δὲ τῆς β′ τῷ ταγματάρχῃ.

Παλαιότερον ὠνομάζοντο ἀρχιμηχανικοὶ *α′, β′ καὶ γ′ τάξεως* οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ μηχανικοῦ κλάδου, μετονομασθέντες ἀπὸ τοῦ 1926 εἰς *πλωτάρχην μηχανικόν, ἀντιπλοίαρχον—*, καὶ *πλοίαρχον μηχανικόν*.

— **ἀρχιμηχανικὸς** *ἠλεκτρολόγος [Ναυτ.]*· βλ. ἠλεκτρολόγος *ἀρχιμηχανικός*.

ἀρχιμηχανουργὸς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ἀξιωματικὸς τοῦ *μηχανουργικοῦ κλάδου* τῶν φάρων, ἰσόβαθμος ὁ μὲν α′ τάξεως τῷ ἀντισυνταγματάρχῃ, ὁ δὲ β′ τῷ ταγματάρχῃ. Ι. Α. Λ.

ἀρχιμῖμος *[Θεατρ.]*. Ἀρχικῶς *ἀρχιμῖμος* παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐκαλεῖτο ὁ *θιασάρχης* ἢ *πρωταγωνιστής*, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τῶν μίμων (ἡ λέξις συναντᾶται τὸ πρῶτον παρὰ *Πλουτάρχῳ* ἐν

Digitized by Google

6. Σύλλα, 36). Μεταγενεστέρως, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀρχιμῖμος ἐκαλεῖτο ὁ ὑποκρινόμενος τὸ τοῦ νεκροῦ πρόσωπον κατὰ τὸ παιζόμενον εἰς τὰς ἐπισήμους κηδείας τῶν Ρωμαίων δρᾶμα (*Sueton.* Vespas. κ. 19) ἔπαυσαν νὰ δίδουν τὸν τίτλον αὐτὸν εἰς τὸν κατὰ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις πρωταγωνιστὴν μῖμον, ὃν ἔκτοτε ὠνόμασαν: actor ἢ mimorum magister (Inscript. *παρὰ Orell.* n. 2631)· ἐν τούτοις, ἀργότερον ἐχρησιμοποίησαν καὶ πάλιν τὴν ὀνομασίαν *ἀρχιμῖμος*. Ἐξ ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ὑπῆρχον καὶ *ἀρχιμῖμαι*. Παρὰ τοῖς *ἀρχαίοις* Ἕλλησι συναντῶμεν μόνον τὰς *μιμάδας* (Σουίδα;) καὶ *δεικηλιάδας* (*Ἀθήν.* XIII 576E.). Τοὐναντίον *ἀρχιμίμας* συναντῶμεν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Μίαν τοιαύτην, τὴν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β' ἀκμάσασαν *Μαργαριτὼ* (τὴν μετέπειτα *Ἁγίαν Πελαγίαν*), ὁ μὲν Θεοφάνης τὴν ὀνομάζει «πρώτην τῶν μιμάδων», ὁ δὲ Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος primam mimarum. (Βλ. καὶ *Σάθα*, Ἱστορ. δοκιμ. περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν. σελ. ια'). Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἀρχιμουσικὸς (ὁ)· ὁ διευθύνων ὀρχήστραν πνευστῶν ὀργάνων.
— *[Στρατ.]* Ἐν τῷ Στρατῷ ὁ *ἀρχιμουσικὸς* φέρει βαθμὸν ἀνθυπολοχαγοῦ ἢ ὑπολοχαγοῦ.
— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ Π. Ναυτικῷ ὑπάρχουσι τρεῖς βαθμοὶ *ἀρχιμουσικῶν*, ἐξ ὧν ὁ μὲν γ' τάξεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἀνθυπολοχαγόν, ὁ β' τάξεως πρὸς ὑπολοχαγὸν καὶ ὁ α' τάξεως πρὸς λοχαγόν. Ἐκτελοῦσι καθήκοντα διευθυντοῦ μουσικῆς ἢ τῆς σχολῆς τῶν μουσικῶν. Ι. Α. Λ.

ἀρχιναύαρχος (ὁ). Εἶναι ὁ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς *μέγας δρουγγάριος τῶν πλωΐμων* (ἢ *τοῦ στόλου*) ἢ *μέγας δούξ*, ὁ παρὰ τοῖς Ἐνετοῖς amiralissimo, ὁ παρὰ τοῖς Τούρκοις εἰς παλαιοτέρους χρόνους *καπετὰν πασᾶς* ἢ *καπουδὰν πασᾶς*. Ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡμιεπισήμως καθιερωμένος ὅρος πρὸς δήλωσιν τοῦ ὑπάτου ἐν τῇ διεθνεῖ ναυτικῇ ἱεραρχίᾳ βαθμοῦ ἢ ἀνωτάτου ναυτικοῦ τίτλου ἐν τῇ διοικήσει. Βαθμὸν *ἀρχιναυάρχου*, ἤτοι ἀνώτερον τοῦ *ναυάρχου*, ἔχουσι μόνον ἡ Ἀγγλία, τὸν admiral of the fleet (*ναύαρχον στόλου*), ἡ Γερμανία τὸν Gross admiral (*μέγαν ναύαρχον*) καὶ ἡ Ἱσπανία τὸν Capitan General de la armada (*γενικὸν ἀρχηγὸν στόλου*), πρὸ δὲ τῆς καταλύσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ της καθεστῶτος εἶχε τοιοῦτον καὶ ἡ Ρωσία. Τίτλος *ἀρχιναυάρχου* (*κατὰ τὸ ἀρχιστράτηγος*) ἀποδίδεται εἰς τὸν ναύαρχον, ἀντιναύαρχον ἢ ὑποναύαρχον, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου ἔχουσι ταχθῇ κατώτεροί του κατὰ βαθμὸν ἢ ἀρχαιότητα γενικοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Π. Ναυτικοῦ. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ Π. Ναυτικῷ οὔτε βαθμὸς οὔτε τίτλος *ἀρχιναυάρχου* ὑπάρχει, οὐδὲ ὑπῆρξε τοιοῦτος, εἰμὴ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὄθωνος, φερόμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου κατὰ τὸ ἀπὸ 3|15 Νοεμβρίου 1833 Β. Διάταγμα. Ι. Α. Λ.

ἀρχιναυπηγὸς *[Ναυτ.]*. Ἀξιωματικὸς τοῦ ναυπηγικοῦ κλάδου τοῦ Π. Ν. ἰσόβαθμος τῷ ἀντισυνταγματάρχῃ. Ὑπηρετεῖ εἰς θέσεις τοῦ ναυστάθμου καὶ ὑπουργείου. Ι. Α. Λ.

Ἀρχῖνος. Ἀθηναῖος ῥήτωρ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τοῦ δήμου Κοίλης, σύντροφος τοῦ Θρασυβούλου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνέτρεψε τὴν τυραννίαν τῶν *Τριάκοντα* τῷ 403 π.Χ., συντελέσας περισσότερον παντὸς ἄλλου, μετὰ τοὺς θεούς, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δημοσθένους, εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἦτο ἐκ τῶν μετριοπαθῶν ἐκείνων πολιτῶν, οἵτινες ἐπεδίωκον, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν κατάπαυσιν τῶν πολιτικῶν ἐρίδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν πολιτεύματος στηριζομένου ἐπὶ στερεῶν βάσεων. Ἦτο κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἀμνηστείας, τῇ προτάσει του δὲ ὁ δῆμος ἐψήφισε χιλίας δραχμὰς ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πόλεως, ὅπως δυνηθοῦν νὰ προσφέρουν θυσίας καὶ ἀναθήματα. Τὸ ποσὸν τοῦτο διενεμήθη μεταξὺ τῶν ἑκατὸν πολιτῶν οἵτινες εἶχον πολιορκηθῇ ἐν τῇ Φυλῇ ὑπὸ τῶν τυράννων. Ὁ Ἀρχῖνος συνέβαλεν εἰς ὅλας τὰς μεταρρυθμίσεις αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου (403—402 π. Χ.). Αὐτὸς συνέταξε τὸ περίφημον ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἰωνικὴ γραφὴ ἀντικατέστησεν εἰς τὰς ἐπισήμους πράξεις τὴν παλαιὰν ἀττικήν. Περιεσώθησαν ἀποσπάσματα τῶν λόγων του περιληφθέντα εἰς τοὺς Oratores attici τοῦ *Didot*, τόμ. Β', σελ. 249.

— **Ἀρχῖνος.** Τύραννος ἐν Ἄργει ζήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος. Προτοῦ καταστῇ τοιοῦτος εἶχε λάβει ἐντολὴν ἀπὸ τοὺς Ἀργείους ἵνα μεριμνήσῃ περὶ κατασκευῆς νέων ὅπλων, λαβὼν ὅμως τὰ παλαιὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ τὰ ἀναθέσῃ εἰς τοὺς θεούς, ὥπλισε δι' αὐτῶν μετοίκους καὶ ἀτίμους καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν γενόμενος τύραννος.

— **Ἀρχῖνος.** Ἱστορικὸς ἀναφερόμενος ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Πινδάρου. Ι. Φ. Δ.

ἀρχινοσοκόμος (ὁ, ἡ)· ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν νοσοκόμων.
— *[Στρατ.]* Βαθμὸς ὁπλιτῶν νοσοκόμων, ἀντιστοιχῶν πρὸς βαθμὸν λοχίου ἢ ἐπιλοχίου. Ν. Θ. Κ.

ἀρχινῶ (—άω)· ἀόρ. *ἀρχίνησα*, παθ. μετχ. *ἀρχινημένος* ἢ *ἀρχινισμένος*· κάμνω ἀρχήν, ἀρχίζω.

ἀρχιοινοχόος (ὁ)· βλ. λ. οἰνοχόος.

ἀρχιπατελῖνος (ὁ). Λέξις πλασθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Lafontaine*, σημαίνουσα τὸν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν πανοῦργον καὶ πολυμήχανον (βλ. λ. Πατελῖνος). Ν. Ι. Λ.

ἀρχιπέλαγος (τό). Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τῶν ξένων, χρησιμοποιούμενος δὲ καὶ παρ' ἡμῖν, εἰς λίαν περιωρισμένην χρῆσιν, καὶ ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ διοικητικῇ φιλολογίᾳ (Γενικὴ διοίκησις Ἀρχιπελάγους, Μεραρχία Ἀρχιπελάγους κ. τ. λ.). Ἐπινοηθεὶς ἐν ἀρχῇ (Arcipelago) ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, πρὸς καταδήλωσιν τοῦ Αἰγαίου (πρβλ. Portolano del Mare Mediterraneo, compilato da Luigi Lamberti professore di nautica Α. Βόρνου τόμ. ΙΙ, 129), ἐχαρακτήριζε γενικῶς καὶ πᾶν μέγα σχετικῶς τμῆμα θαλάσσης, τὸ σχῆμα τῶν ἀκτογραμμῶν τοῦ ὁποίου παρεῖχε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς, ἐκ πρώτης ὄψεως ἰδέαν τῶν φυσικῶν του ὁρίων. Οὕτω λ. χ. ὠνομάσθη *ἀρχιπέλαγος Τοσκανικόν*, ἡ μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας στένωσις τοῦ Τυρρηνικοῦ, ἐν ᾗ αἱ νῆσοι *Ἔλβα*, *Τζιανοῦτοι*, *Μοντεχρίστο* καὶ ἄλλαι (Medit. Pilot τόμ. II 1925 σελ. 231—248: Archipelago Toscano). Οὕτω, ὁ ὅρος *ἀρχιπέλαγος* (γαλλ. Archipel, ἀγγλ. Archipelago, ἰταλ. Arcipelago) συνοδεύεται γενικῶς ὑπὸ τοπωνυμικοῦ, τοῦ ἀσυνοδεύτου τοῦ ὅρου ἀφορῶντος μόνον τὸ *Αἰγαῖον*, καίτοι συγγραφεῖς τινες, Γάλλοι ἰδίως, τὸ ὀνομάζουσι Archipel Grec.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν συστάδων τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ δὴ τῶν μαδραπορικῆς γενέσεως τοιούτων, κατέστησαν ἀναγκαῖον εἰδικὸν ὅρον πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς θαλασσίας ἐκτάσεως ἣν ἑκάστη συστὰς καταλαμβάνει, ὡς τοιοῦτος δὲ ἔχρησιμοποιήθη ὁ ἕτοιμος ἤδη «*ἀρχιπέλαγος*». Οὕτως ὠνόμασαν οἱ Γάλλοι, καὶ μετ' αὐτοὺς ὅλοι, Archipel Tonga - Tabou, Archipel des Navigateurs, Archipel Viti ἢ Fidji τὸ ὑπὸ τοῦ *Τάσμαν* ἀνακαλυφθὲν καὶ ἐξερευνηθὲν ὑπὸ τοῦ *Κοὺκ* καὶ τοῦ *Ἀντρεκαστὼ* καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γεωγραφία ἐξεκαθαρίσθη μόλις τῷ 1828 ὑπὸ τοῦ *Ντιμὸν ντ' Οὐρβίλ*, τὸ Archipel des Nouvelles Ebrides ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ *Κυνῖρος* καὶ ἐξερευνηθὲν ὑπὸ τοῦ *Μπουγκαινβὶλ* καὶ τοῦ *Κούκ*, μετονομάσαντες αὐτὸ διὰ τοῦ ὀνόματός του. Σ. Ε. Λ.

Ἀρχίπενκο, ***Ἀλέξανδρος***. Ρῶσος γλύπτης καὶ ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1887. Τῷ 1922 ἐξέθεσεν ἐν Βερολίνῳ πολλὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἐνεθουσίασαν τοὺς Γερμανοὺς κριτικούς, οἵτινες εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ εὗρον τὰς τάσεις τῶν νέων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, ἃς ἐγέννησεν ὁ πόλεμος. Θ. Β.

ἀρχιπεταλωτὴς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πεταλωτῶν, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ πεταλώματος ἔν τινι μονάδι. Ὁ ἀρχιπεταλωτὴς φέρει ἐν μὲν τῷ ἐφίππῳ συντάγματι (πυροβολικοῦ ἢ ἱππικοῦ) βαθμὸν λοχίου ἢ ἐπιλοχίου, εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας μονάδας (μεραρχία, σῶμα στρατοῦ) βαθμὸν ἀνθυπασπιστοῦ ἢ ἀνθυπολοχαγοῦ ἢ ὑπολοχαγοῦ. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιποιμὴν καὶ *ἀρχιποίμην* (ὁ), —*ενος*· ὁ πρῶτος τῶν ποιμένων, ὁ τσέλιγγας· ‖ μεταφ. ὁ πρῶτος τῶν ποιμένων τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀρχιερεύς.

— **ἀρχιποιμήν.** Εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ βαθμῶν εἰς οὓς διῃροῦντο τὰ μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (βλ. λ.).

ἀρχιπολύποδα (τά) (Archipolypoda) *[Παλαιοζ.]*. Μυριάποδα ἀπολιθωμένα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀρθροπόδων* παρουσιάζοντα τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Σῶμα ἀτρακτοειδές, εὐρύτερον κατὰ τὸ μέσον καὶ στενότερον κατὰ τὰ ἄκρα. Τὰ διάφορα κεφαλικὰ τμήματα ἀπολήγουσιν εἰς μίαν καὶ μόνην ἄρθρωσιν. Ἑκάστη ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἀρθρώσεων ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ῥαχιαίας πλακὸς καὶ πολλῶν ὁμοιομόρφων καὶ μικροτέρων πλευρικῶν καὶ κοιλιακῶν πλακῶν. Τὰ ζῷα ἔζησαν κατὰ τὸν παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα. Δ. Ν. Π.

Ἀρχίππη. —1) Θυγάτηρ τοῦ Λυσάνδρου καὶ σύζυγος τοῦ *Θεμιστοκλέους* (*Πλούτ.* Θεμ. 32). —2) Σύζυγος τοῦ *Πασίωνος*, μήτηρ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Πασικλέους (*Δημοσθ.* 45, 28, 74). —3) Ἑταίρα, φίλη τοῦ *Σοφοκλέους* (*Ἀθήν.* 13, 592). Α. Δ.

Ἄρχιππος. Κωμικὸς ποιητὴς τοῦ τέλους τοῦ Ε' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, πιθανῶς Ἀθηναῖος. Ἐκ τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ μία ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς νίκης κατὰ τὴν 91ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι μεταξὺ τοῦ 415 καὶ 412 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἐκ τῶν σῳζομένων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀρχίππου καταφαίνεται, ὅτι οὗτος ὄχι μόνον κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν κωμῳδιῶν του εἶχεν ὡς πρότυπα ἄλλους καὶ μάλιστα τὸν *Ἀριστοφάνη*, ἡ κωμῳδία, διὰ τῆς ὁποίας ἐνίκησε τότε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπῆρξεν ἡ ἐπιγραφομένη «Ἰχθύες», ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τοὺς «Ὄρνιθας» τοῦ Ἀριστοφάνους, οἱ ὁποῖοι ἐδιδάχθησαν ἐν ἔτει 414 π. Χ. Μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχίππου ἀναφέρονται αἱ κωμῳδίαι Ἀμφιτρύων καὶ Ὄνος ἢ Ὄνου σκιά, εἰς αὐτὸν δὲ πρέπει νὰ ἀποδοθῶσι καὶ αἱ τέσσαρες ἀθετούμεναι κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους, Νίοβος, Ποίησις, Διόνυσος ναυαγὸς καὶ Νῆσοι. Ὁ Ἄρχιππος σκώπτεται ὑπὸ τῶν ὁμοτέχνων του ἕνεκα τοῦ «περὶ τὰς φωνὰς παίζειν»· πράγματι δὲ εἰς τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα ἔργων αὐτοῦ παρατηρεῖται τάσις πρὸς τὰ λογοπαίγνια, ὄχι ὅμως καὶ ἐπιτυχία εἰς αὐτά. Γ. Ι. Κ.

— **Ἄρχιππος** Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἐκ Σάμου ἄγνωστον πότε ζήσας. Ὁ Ἄρχιππος οὗτος εἶναι διάφορος τοῦ ἐπίσης Πυθαγορείου *Ἀρχίππου τοῦ Ταραντίνου*. Διάφορος τῶν ἀνωτέρω ὑπῆρξε καὶ ὁ νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος *Ἄρχιππος*, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς ὑπῆρξεν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἐκ Προύσης *Φλάβιον Ἄρχιππον*, τὸν γνωστὸν ὡς ἐχθρὸν τοῦ ῥήτορος Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου. Γ. Ι. Κ.

— **Ἄρχιππος**. Ἕλλην ἰατρός, υἱὸς Πολυχάρους, Κεῖος, «ἀνὴρ ἀγαθὸς κατά τε τὴν τέχνην τὴν ἰατρικὴν πολλοὺς βεβοήθηκεν» (*Homolle*, Bullet. hellenique, IV. 349). ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἄρχιππος**. Χριστιανὸς μνημονευόμενος ἔν τε τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Παύλου (δ' 17), ἔνθα παραγγέλλεται ὑπ' αὐτοῦ ὅπως προσέχῃ εἰς τὴν διακονίαν, ἣν ἀνέλαβε, «ἵνα αὐτὴν πληροῖ», καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα (α' 2), ἔνθα ὁ ἀπόστολος ἀποκαλεῖ αὐτὸν «συστρατιώτην» αὐτοῦ. Ἦτο δὲ οὗτος, ὡς φαίνεται, υἱὸς τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀπφίας. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διακονίαν, ἧς γίνεται ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῇ μνεία, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὡρισμένον τι. Ἀναφέρομεν μόνον τὰς εἰκασίας τοῦ Θεοδωρήτου, τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Οἰκουμενίου, καθ' ἃς ὁ Ἄρχιππος ἦτο ἐπίσκοπος *Κολοσσῶν*, ἢ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν κ. τ. λ., καθ' ἣν ἦτο διδάσκαλος ἐν Λαοδικείᾳ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἄρχιππος ἦτο ἐκ τῶν 72 ἀποστόλων, ὑπέστη δὲ τὸ μαρτύριον ἐν Κολοσσαῖς, τῆς μνήμης αὐτοῦ ἑορταζομένης ἐν μὲν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ 22 Νοεμβρίου ὁμοῦ μετὰ τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀπφίας καὶ τῇ 19 Φεβρουαρίου ἰδιαιτέρως, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ τῇ 20 Μαρτίου. Π. Ι. Μ.

ἀρχιπρεσβύτερος (ὁ) *[Κανον. Δίκ.]*. Τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου, τοῦ καὶ ***πρωτοπρεσβύτερος***, ἢ ***πρωτοπαπᾶ***, ἢ ***πρῶτον τῶν πρεσβυτέρων***, ἢ ***ἡγουμένου τῶν πρεσβυτέρων*** καλουμένου τὸ ἀξίωμα (ὀφφίκιον) εἶναι τὸ πρῶτον ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα τοῦ εὐωνύμου χοροῦ. Ὁ ἀρχιπρεσβύτερος, ἔχων τὰ ***πρωτεῖα*** ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὸν ἀρχιερέα ἢ τὰ ***δευτερεῖα*** αὐτοῦ: α') Ἡγεῖται κατὰ τὴν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, μεταδιδοὺς τῷ ἀρχιερεῖ τῆς θείας κοινωνίας καὶ μεταλαμβάνει αὐτῆς, τοῦ ἀρχιερέως μεταδιδόντος. β') Κατὰ τὴν χειροτονίαν πρεσβυτέρου ὑπουργεῖ τῷ χειροτονοῦντι, καθάπερ ὑπουργεῖ αὐτῷ, κατὰ τὴν χειροτονίαν διακόνου, ὁ ἀρχιδιάκονος. γ') Ἔν τισιν ἐκκλησίαις ἔφερεν ἐπὶ τοῦ σχιαδίου σταυρόν, ζώννυται δὲ κατὰ τὰς ἱερὰς τελετὰς ἐπιγονάτιον. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Οὕτω, πρωτοπρεσβύτεροι ὑπῆρξαν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις Κωνσταντινουπόλεως μὲν ὁ *Ἀρσάκιος*, ὁ ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικῷ θρόνῳ τῷ 404 Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον διαδεχθείς, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ πατριάρχου Θεοφίλου Πέτρος τις. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ρώμης ὁ πρωτοπρεσβύτερος ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος. Οὕτως ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πάπα Συμμάχου συνόδῳ τῷ 499 ἀπαντᾷ ἡ πρὸ πάντων τῶν ἄλλων πρεσβυτέρων ὑπογραφὴ τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου Καικιλίου Λαυρεντίου. Ὁ liber pontificalis ποιεῖται μνείαν ἐν μὲν τῷ βίῳ τοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 687 πάπα Κόνωνος τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου Πέτρου, ἐν δὲ τῷ βίῳ τοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 701 πάπα Σεργίου τοῦ Α', τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου Θεοδώρου. Πρὸ τῆς ἑαυτῶν παπωσύνης ὑπῆρξαν ἀρχιπρεσβύτεροι οἱ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα πάπαι Εὐγένιος ὁ Β' καὶ Σέργιος ὁ Β'. Μνείαν ἀρχιπρεσβυτέρων ποιοῦνται καὶ ὁ κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα γραφεὶς liber diurnus καὶ τὰ ἀρχαιότερα ῥωμαϊκὰ εὐχολόγια (ordines romani). Τῷ ἀρχιδιακόνῳ καὶ τῷ πριμικηρίῳ τῶν νοταρίων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου προσήκεν ἡ διοίκησις τοῦ παπικοῦ θρόνου κατὰ τὴν χηρείαν αὐτοῦ ἢ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πάπα, καθάπερ δῆλον γίγνεται ἔκ τε τοῦ ἀπὸ 640 γράμματος τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Δ' πρὸς Θωμᾶν, καὶ τοῦ ἀπὸ 653 γράμματος τοῦ πάπα Μαρτίνου τοῦ Α' πρὸς Θεόδωρον. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἀρχίπτερα (τά) (Archiptera) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ***πτερυγογεφῶν***

Digitized by Google

Ἡ οἰκογένεια αὕτη φέρει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Ἰδιόρρυθμος διάπλασις τῶν στοματικῶν των χηλῶν, αἵτινες σχηματίζουσιν εἶδος λαβίδος. Πτέρυγες μεμβρανώδεις, φέρουσαι πλῆθος ἐπιμήκων νευρώσεων συνδεομένων μεταξύ των δι' ἀπειραρίθμων πλαγίων λεπτοτέρων νευρώσεων. Τὸ σῶμά των εἶναι ἐπίμηκες. Ὑφίστανται ἀτελεῖς μεταμορφώσεις.

Τὰ ἀρχίπτερα εἶναι ἔντομα πτερωτὰ ἢ ἄπτερα καὶ ζῶσι κατ' ἀποικίας ὅπως αἱ μέλισσαι.

Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι περιεργότατα:

Ἑκάστη ἀποικία ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν *βασίλισσαν* ἢ *θῆλυ ἔντομον* ἄπτερον, ἢ πτερωτόν, ἕνα

Βασίλισσα.

Στρατιώτης (οὐχὶ ἐν τελείᾳ ἀναπτύξει).

ἄρρενα ἄπτερον, *ἐργάτας, στρατιώτας* καὶ *νεαρὰ ἔντομα* ἄρρενα καὶ θήλεα πτερωτά.

Τὸ πτερωτὸν ἄρρεν καὶ θῆλυ (τελείως ἀνεπτυ-

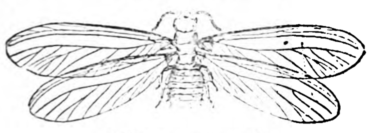

Ἄρρην πτερωτός.

γμένον) ἔντομον φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκογενείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς στρατιώτας, οἵτινες φέρουσι κατὰ τὸ

Νεαρὸν ἔντομον.

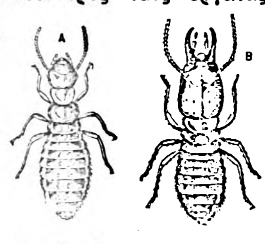

A='Εργάτης, B=Στρατιώτης (τελείως ἀνεπτυγμένος)

μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλας ἀνατομικὰς καὶ σημαντικὰς γενικῶς διαφοράς.

Εἰς ἑκάστην φωλεὰν ἀποικίας ὑπάρχει μία μόνον βασίλισσα, ἥτις ζῇ πολλὰ ἔτη καὶ λαμβάνει μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φοτοκίας της, ὁπότε ἐξογκοῦνται ὑπερβολικῶς ἡ κοιλία καὶ τὰ γεννητικά της ὄργανα. Τὴν βασίλισσαν περικυκλοῦσιν ἀπειράριθμοι ἐργάται, οἵτινες ἐπιδαψιλεύουσιν εἰς αὐτὴν πλείστας περιποιήσεις καὶ κομίζουσι πλησίον της καὶ τὴν τροφήν. Παρὰ τὴν θήλειαν βασίλισσαν εὑρίσκεται μικρότατος ἄρρην, ὅστις μοναδικὴν ἐργασίαν ἔχει τὴν γονιμοποίησιν τῆς βασιλίσσης. Πολλάκις ὁ ἄρρην μετὰ τὴν γονιμοποίησιν τῆς θηλείας φονεύεται ὑπ' αὐτῆς. Ἡ βασίλισσα εἶναι πτερωτὴ καὶ σπανίως ἄπτερος· ὁ ἄρρην κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν εἶναι πτερωτὸς καὶ χάνει τὰ πτερά του κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων του· οἱ ἐργάται καὶ οἱ στρατιῶται εἶναι πάντοτε ἄπτεροι καὶ ἀνίκανοι νὰ ἀναπαραγάγωσιν. Οἱ ἐργάται εἶναι σχεδὸν πάντοτε τυφλοί. Οἱ στρατιῶται εἶναι μεγαλύτεροι τῶν ἐργατῶν καὶ διακρίνονται ἐκ τῆς μεγάλης κεφαλῆς των, τῶν ἰσχυρῶν καὶ αἰχμηρῶν χηλῶν των καὶ τὸ ἀτροφικὸν στόμα των. Δ. Ν. Π.

ἀρχιπυροτεχνουργὸς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πυροτεχνουργῶν συντάγματός τινος πυροβολικοῦ, ἔχων συνήθως τὸν βαθμὸν ἀνθυπασπιστοῦ ἢ ἀνθυπολοχαγοῦ. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιρραβῖνος (ὁ). Ὁ θρησκευτικὸς προϊστάμενος ἑκάστης ἰσραηλιτικῆς κοινότητος. Παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν περὶ ἰσραηλιτικῶν κοινοτήτων νόμον ἀριθ. 2456 τοῦ ἔτους 1920 ὁ ἀρχιρραβῖνος: 1) καθίσταται καὶ ἀπολύεται διὰ διατάγματος, προτάσει τῆς κοινότητος· 2) ἐκπροσωπεῖ τὴν κοινότητα ἐνώπιον τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν· 3) προεδρεύει τοῦ παρ' ἑκάστῃ κοινότητι ραβινικοῦ συμβουλίου ἀπαφαινομένου περὶ τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτὴν θρησκευτικῶν πραγμάτων· 4) λογοδοτεῖ πρὸ τῆς κοινοτικῆς συνελεύσεως, ἥτις εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἑκάστης κοινότητος· 5) δίδει ἔγγραφον ἄδειαν πρὸς τέλεσιν γάμου, περιτομῆς, κηδείας καὶ πάσης ἄλλης ἱεροπραξίας εἰς τοὺς λοιποὺς λειτουργοὺς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ θρησκεύματος, οἵτινες ἂν ἤθελον τελέσει ἱεροπραξίαν, ἄνευ τῆς τοῦ ἀρχιρραβίνου ἐγγράφου ἀδείας, τιμωροῦνται πειθαρχικῶς καὶ ποινικῶς κατὰ τὸ ἄρθρον 487 τοῦ ποινικοῦ νόμου· 6) αἰτεῖται αὐτὸς ἢ ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου περὶ ἀθεμίτου συναγωνισμοῦ, κατὰ τῶν πωλούντων δολίως «ὡς *κασὲρ*» τρόφιμα ἢ ποτὰ μὴ ὄντα τοιαῦτα· 7) καθίστησιν αὐτὸς ἢ τὸ ραββινικὸν συμβούλιον τοὺς λοιποὺς λειτουργοὺς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ θρησκεύματος κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ τῆς οἰκείας κοινότητος κανονισμοῦ, ὅστις κυροῦται διὰ διατάγματος καὶ ἰσχύει ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως. Διὰ τοῦ τοιούτου κανονισμοῦ ὁρίζονται καὶ τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀρχιρραβίνου, ὡς καὶ πάντα τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα αὐτοῦ. Ὁ μὴ ὢν νομίμως καθεσταμένος ἀρχιρραβῖνος ἀντιποιουμενος τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα ἢ ἐπιχειρῶν πρᾶξιν ἐπιτρεπομένην μόνον ἀρχιρραβίνῳ, τιμωρεῖται κατὰ τὸ ἄρθρον 227 τοῦ ποινικοῦ νόμου. Αἰτήσει τῆς πλειονότητος τῶν ἐν τῷ κράτει ἀρχιρραβίνων δύναται νὰ ἐκλεγῇ γενικος ἀρχιρραβῖνος εἷς τῶν ἐν τῷ κράτει καθεσταμένων ἀρχιρραβίνων, ἐκλεγόμενος ὑπὸ γενικῆς συνελεύσεως αὐτῶν. Παρὰ τῷ γενικῷ ἀρχιρραβίνῳ δύναται νὰ ἱδρυθῇ δευτέρου βαθμοῦ θρησκευτικὸν δικαστήριον, δικάζον ὡς ἐφετεῖον ἐπι τῶν ἀποφάσεων τῶν πρωτοβαθμίων θρησκευτικῶν δικαστηρίων «*Μπεθ ντίν*». Τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ γενικοῦ ἀρχιρραβίνου, καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἰσραηλιτικῶν κοινοτήτων καὶ καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιρραβίνων δικαιοδοσία αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ τῆς συγκροτήσεως τοῦ δευτεροβαθμίου θρησκευτικοῦ δικαστηρίου καὶ τὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ καθόλου διαδικασία τῆς ἐφέσεως θὰ ὁρισθῶσι διὰ διατάγματος. (Βλ. *Κ. Μ Ράλλη* Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τεῦχ Α' 1927, σελ. 23 καὶ 26.) Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ.

ἀρχισαγιττάτωρ (ὁ). Οὕτως ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ βυζαντινῷ στρατῷ ὁ διοικητὴς τάγματος «*σαγιτταιόρων*», δηλ. τοξοτῶν. Τοιαῦτα τάγματα εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιστάσεις ἐσχηματίζοντο (βλ. λ. τάγμα *[Βυζαντ.]*). Ν. ΚΛς.

ἀρχισαγματοποιὸς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σαγματοποιῶν ἐφίππου τινὸς συντάγματος, ἔχων συνήθως τὸν βαθμὸν λοχίου ἢ ἐπιλοχίου. Ν.Θ.Κ.

ἀρχισαλπιγκτὴς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σαλπιγκτῶν ἑκάστου συντάγματος, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ προγυμναστὴς αὐτῶν ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς σάλπιγγος. Φέρει βαθμὸν λοχίου ἢ ἐπιλοχίου. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιστρατηγία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀρχιστράτηγος, τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου.

ἀρχιστράτηγος (ὁ)· ὁ πρῶτος τῶν στρατηγῶν, ὁ ἀνώτατος διοικητὴς τοῦ στρατοῦ ἐν καιρῷ πολέμου.

— *[Στρατ.]* Ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν εἶναι βαθμός, ἀλλὰ θέσις Θέσιν ἀρχιστρατήγου καταλαμβάνει ἀνώτατός τις ἀξιωματικὸς παρ' ἡμῖν συνήθως φέρων βαθμὸν ἀντιστρατήγου. Ν. Θ. Κ.

Ἀρχιστράτηγος *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀστράτηγος.

ἀρχισυνάγωγος (ὁ)· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῆς συναγωγῆς· παρ' Ἰουδαίοις ἦσαν πλείονες τοῦ ἑνὸς φέροντες τὸν τίτλον τοῦτον: «Ἰδοὺ ἔρχεται εἷς τῶν συναγώγων» (Εὐαγγ. *Μάρκ.* 5,22.)

— *[Καιν. Διαθ.]* Οὕτως ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἑλληνιζούσῃ ἰουδαϊκῇ διασπορᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ὁ ἔφορος τῆς συναγωγῆς, μάλιστα κατὰ τὰς ἐν αὐτῇ λειτουργικὰς συνάξεις, ὅστις ἐν Παλαιστίνῃ ἐλέγετο ἑβραϊστὶ *ρὸς χακκενέσεθ*. Οὗτος ὥριζε τοὺς μέλλοντας νὰ ἀναγνώσωσι τὰς γραφικὰς περικοπὰς καὶ ν' ἀπαγγείλωσι τὰς προσευχὰς ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὰς ἑορτάς. Ἐδικαιοῦτο δὲ καὶ ν' ἀναθέτῃ εἰς κατάλληλα πρόσωπα τὸ ἐν αὐτῇ κήρυγμα (πρβ. καὶ Πράξ. Ἀποστ. ιγ' 15). Ἐν γένει δ' ἐπεμελεῖτο τῆς τάξεως κατὰ τὸν χρόνον τῆς λατρείας *(Λουκ.* ιγ' 14) καὶ εἶχε καὶ τὴν μέριμναν περὶ τοῦ κτιρίου. Συνήθως ἐλαμβάνετο ὁ ἀρχισυνάγωγος, ὅστις ἦτο ἄλλος παρὰ τὸν *γερουσιάρχην*, τὸν προϊστάμενον τῶν ἀρχόντων τῆς κοινότητος, ἐκ τοῦ κύκλου αὐτῶν. Ἐπίσης συνήθως ὑπῆρχεν εἷς ἀρχισυνάγωγος ἐν ἑκάστῃ συναγωγῇ, μνημονεύονται δ' ὅμως ἐνίοτε καὶ πλείονες τοῦ ἑνὸς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συναγωγῇ. (Πράξ. ιγ' 15 πρβ. καὶ *Μᾶρκ.* ε' 22). Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὁ τίτλος οὗτος κατήντησεν, ὡς φαίνεται, καὶ ἁπλοῦς τιμητικός, ἀπονεμόμενος καὶ εἰς ἀνήλικα παιδία καὶ εἰς γυναῖκας ἀκόμη. Ἐπίσης ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα, ὅτι ἀρχισυνάγωγοι μνημονεύονται καὶ ἐν ἐθνικαῖς λατρείαις, μὴ ὄντος εἰσέτι ἐξηκριβωμένου, ἂν ὁ ἑλληνικὸς οὗτος ὅρος ἐσχηματίσθη τὸ πρῶτον ἐπὶ ἑλληνιστικοῦ ἰουδαϊκοῦ ἢ ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐδάφους. (Βλ. *Schürer*, Geschichte des Jüd. Volkes, II σελ. 510 ἑξ., ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία.) Π. Ι. Μ.

ἀρχισυντάκτης (ὁ)· ὁ πρῶτος τῶν συντακτῶν, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς καθόλου συντάξεως ἐφημερίδος, περιοδικοῦ, μεγάλου τινὸς συγγράμματος καταρτιζομένου ὑπὸ πολλῶν συντακτῶν (βλ. λ. δημοσιογράφος).

ἀρχιτεκτονικὴ (ἡ). Ἡ τέχνη αὕτη ἀποτελεῖ μετὰ τῆς *ζωγραφικῆς*, τῆς *γλυπτικῆς* καὶ τῆς *μουσικῆς* τὴν λαμπρὰν τῶν καλῶν τεχνῶν τετράδα. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐθεωρεῖτο ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ὡς ἡ μήτηρ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς. Καὶ δικαίως· διότι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ προῆλθεν ἐξ ὑλικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες προηγήθησαν τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν, ἃς ἐξυπηρετοῦσιν ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτική. Πλὴν ὅμως τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν ἃς πληροῦσιν, ἐκφράζουσι τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ μίαν σκέψιν· τὴν σκέψιν ὅμως ταύτην δὲν ἐκδηλοῦσι καθαρῶς καὶ ἀκριβῶς· παράγουσι μόνον εἰς τὸ ὂν ὅπερ τὰ ἀτενίζει μίαν κατάστασιν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ὡρισμένην τάξιν ἰδεῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Πλάτων ἐθεώρει τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιστήμην (φιλοσοφίαν) ἅμα καὶ τέχνην.

Λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς ἐκφράσεώς της ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἔχει στενοτάτην συγγένειαν πρὸς τὴν μουσικήν. Εἶναι ἡ ἀνόργανος καλλιτεχνικὴ μορφὴ τῆς πλαστικῆς μουσικῆς· εἶναι ἡ μουσικὴ τοῦ διαστήματος.

Ἡ ἀρχιτεκτονική, τέχνη κατ' ἐξοχὴν ὠφέλιμος, ἀποβαίνει καὶ τέχνη «καλὴ» μόνον ἐφ' ὅσον ἡ ὠφέλιμος μορφή της εἶναι μορφὴ ὡραία, μορφὴ ἐκφράζουσα τὸ ἀπόλυτον, τὸ ἀνόργανον ὡς ἀλληγορίαν τοῦ ὀργανικοῦ.

Κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου ἀνεπτύχθησαν κατὰ χώρας ποικίλοι ἀρχιτεκτονικοὶ τρόποι, ποικίλαι δηλονότι ἐκφράσεις τοῦ οἰκοδομικοῦ πνεύματος, ἐκδηλώσεις τῶν διαδοχικῶν καὶ βαθμιαίων προόδων, ἃς ἐπετέλεσεν ἡ διάνοια καὶ ἡ αἰσθητικὴ κρίσις τοῦ ἀνθρώπου. Τοὺς ποικίλους τούτους τρόπους θέλομεν παρακολουθήσει, ἐξετάζοντες οὕτω μίαν τῶν ποικίλων ὄψεων τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου.

Μεγαλιθικὴ ἀρχιτεκτονική.—Αἱ ἀρχαιόταται λίθιναι κατασκευαί, οἵτινες παρουσιάζουσι στοιχειώδη τινὰ ἀρχιτεκτονικὴν ἐμφάνισιν, ἀνήκουσιν εἰς τὴν παμπάλαιαν ἐκείνην ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ἀγνοῶν ἀκόμη τὰ μέταλλα, ἐχρησιμοποίει ἐργαλεῖα λίθινα (4000—3000 π Χ). Διὰ τοιούτων ὅμως μέσων εὐνόητον εἶναι, ὅτι δὲν ἦτο καθόλου εὔκολος ὁ εἰς κανονικὰ σχήματα τεμα-

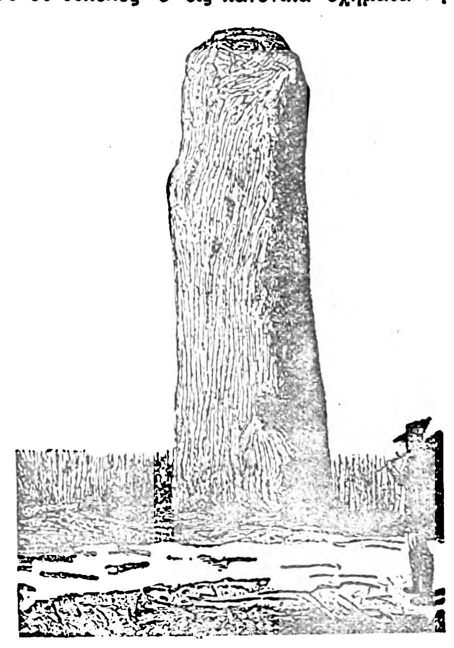

Εἰκ. 1.—*Μεγαλιθικὴ ἀρχιτεκτονική: Μενχίρ.*

χισμὸς τῶν βραχωδῶν πετρωμάτων· διὰ τὸν λόγον δ' ἀκριβῶς τοῦτον ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τὴν κατασκευὴν μνημείων μεγάλοι ὄγκοι λιθων, τεθέντες, φυσικά, ἄνευ οὐδεμιᾶς κατεργασίας, ὡς ἦσαν ἄξεστοι ἐκ φύσεως. Ἐγεννήθη τοιουτοτρόπως μιὰ *μεγαλιθικὴ* πρωτόγονος ἀρχιτεκτονική, ἧς ὡς κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι μᾶς παρουσιάζονται ἀναμνηστικὰ καὶ νεκρικὰ μνημεῖα, ἅτινα ἀναλόγως τῆς μορφῆς ἢ τῆς διατάξεώς των λαμβάνουσι καὶ διάφορα ὀνόματα.

Ἡ ἁπλουστάτη μορφὴ μεγαλιθικοῦ μνημείου ἀποτελεῖται ἐκ πελωρίου ὀρθοῦ λίθου ἐν εἴδει ὀβελίσκου (*μενχὶρ*—εἰκ. 1), ἀναμιμνήσκοντος πιθανῶς σπουδαῖόν τι συμβεβηκός. Ἄλλοτε πάλιν ἐπὶ διπλῆς σειρᾶς λίθων τοποθετοῦνται ἐν εἴδει ὀροφῆς ἕτεροι, ἀποτελουμένου οὕτω κεκαλυμμένου διαδρόμου ἢ θαλάμου, νεκρικοῦ πιθανώτατα προορισμοῦ (*ντολμὲν*—εἰκ. 2). Τέλος κατά τινα τρίτην διάταξιν οἱ λίθοι τοποθετοῦνται ἐν σχήματι κύ-

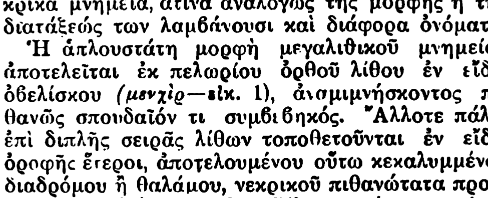

Εἰκ. 2.—*Μεγαλιθικὴ ἀρχιτεκτονική: Ντολμέν.*

Digitized by Google

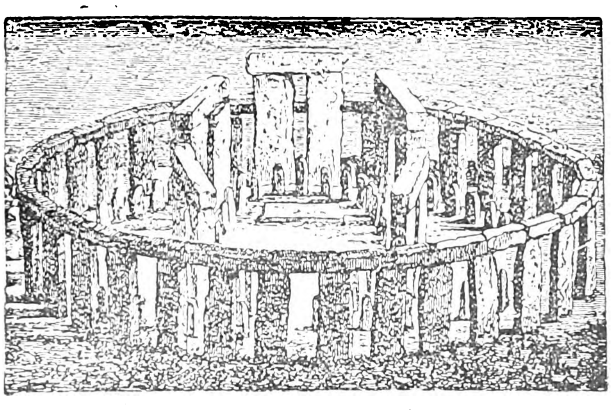

Εἰκ. 3.—*Μεγαλιθικὴ ἀρχιτεκτονική: Κρομλέχ.*

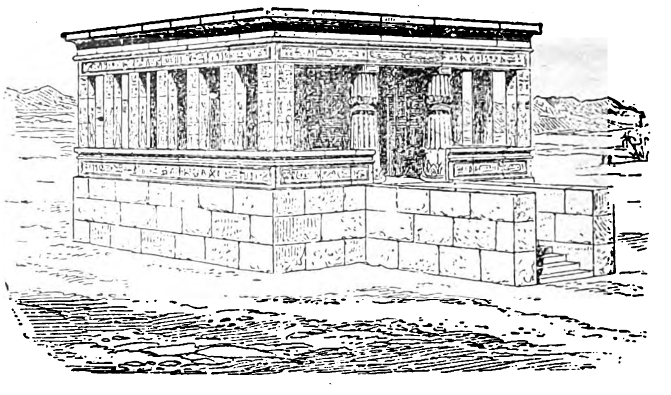

Εἰκ. 6.—*Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Ναὸς Ἐλεφαντίνης ἑλληνιστικῶν χρόνων.*

κλου (*κρομλὲχ*—εἰκ. 3) ἴσως ὡς ἐρείσματα σωροῦ τινος χώματος, σήματος γῆς, οὗτινος ὁ προορισμὸς ὑπ' ἄλλων μὲν θεωρεῖται νεκρικός, ὑπ' ἄλλων δ' ἀστρονομικός.

Μίαν μᾶλλον προηγμένην βαθμῖδα ἐξελίξεως τῆς μεγαλιθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς παρουσιάζουσι τὰ τρίλιθα τοῦ Stonehenge τῆς Ἀγγλίας, ἅτινα λόγῳ τῆς ἐλαφρᾶς κατεργασίας, ἣν δεικνύουσιν αἱ ἐπιφάνειαι τῶν δύο ὀρθῶν καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῶν ὁριζοντίως τεθειμένου λίθου ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται, προϋποθέτουσι τὴν γνῶσιν χαλκῶν ἐργαλείων· ἀνήκουσιν ἄρα εἰς τὴν ἀμέσως ἑπομένην χαλκῆν περίοδον (3500 - 2500 π. Χ.).

Τὸ σπουδαιότερα λείψανα μεγαλιθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν Εὐρώπῃ (Β. Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Δανίᾳ κλπ.), ἀλλὰ καί τινα ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ. Φαίνεται διὰ τοῦτο πιθανὴ ἡ ὑπόθεσις περὶ μιᾶς κοινῆς παραδόσεως καὶ κοινῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν οἵτινες ἤσκησαν τὴν μεγαλιθικὴν ἀρχιτεκτονικήν. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ἐκεῖ ἔνθα εὑρέθησαν τὰ περισσότερα λείψανα μεγαλιθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἤτοι ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἐσημειώθη τόσον ραγδαία ἐξέλιξις, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῆς 4ης π. Χ. χιλιετηρίδος ἐμφανίζονται δύο σπουδαιότατοι καὶ ἀκμαιότατοι βλαστοὶ τῆς μεγαλιθικῆς τέχνης, ὁ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ δὲ ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ. Δικαίως δὲ διὰ τοῦτο αἱ χῶραι αὗται θεωροῦνται ὡς αἱ κοιτίδες τῆς μνημειώδους ἀρχιτεκτονικῆς.

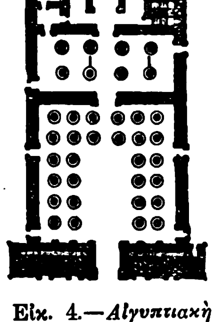

Εἰκ. 4.—*Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις ναοῦ.*

Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική.—Ἐν Αἰγύπτῳ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρόχειρον ὑλικὸν οἰκοδομῆς ἦτο ἡ ἄργιλλος πλασσομένη εἰς κανονικὰς πλίνθους, ξηραινομένας εἰς τὸν ἥλιον. Διὰ τοῦ ὑλικοῦ τούτου, κατεσκεύαζον οἱ Αἰγύπτιοι τὰς ἰδιωτικάς των κατοικίας, ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ μνημεῖά των, προωρισμένα διὰ τὴν ἀθανασίαν, ᾠκοδόμουν ἐκ σκληροτάτων ὑλικῶν (ἀσβεστολίθου, ψαμμίτου) καὶ δὴ καὶ ἡφαιστειογενῶν (γρανίτου, συηνίτου κλπ.).

Ἀπὸ πολὺ παλαιῶν χρόνων ἐχρησιμοποίησαν οἱ Αἰγύπτιοι λίθινα στηρίγματα (*κίονας*), εἴτε μὲ τετράγωνον διατομὴν εἴτε μὲ πολυγωνικὴν (εἰκ. 15—ὅτε ὡμοίαζον πρὸς τοὺς δωρικούς, δι' ὃ καὶ πρωτοδωρικοὶ οἱ μετὰ τοιαύτης διατομῆς κίονες ἀπεκλήθησαν—εἴτε τέλος μὲ κυκλικὴν (εἰκ. 10). Τοῦ τελευταίου δὲ τούτου τύπου κιόνων ἡ μορφὴ τοῦ κορμοῦ περιέργως δὲν προκύπτει ἐκ τῆς λειτουργίας του ὡς στηρίγματος ἢ ἐκ τῶν συνθηκῶν εὐσταθείας του, ἀλλ' εἶναι μίμησις τοῦ στελέχους αἰγυπτιακῶν φυτῶν, τοσοῦτον μάλιστα πιστή, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὴν ρίζαν συστολὴ τοῦ στελέχους τοῦ φυτοῦ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τοῦ λιθίνου κίονος (εἰκ. 11) πρὸς ζημίαν τῆς εὐσταθείας, ἥτις θ' ἀπῄτει πλατυτέραν ἕδρασιν.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ κίων μιμεῖται μεμονωμένον στέλεχος φυτοῦ, ἄλλοτε δὲ πάλιν δέσμην στελεχῶν. Ὡς δ' ὁ κορμὸς μιμεῖται τὸ στέλεχος, οὕτω καὶ τὸ κιονόκρανον μιμεῖται τὸ ἄνθος ἢ τὴν κάλυκα, ὁτὲ μὲν κλειστὴν (εἰκ. 11), ὁτὲ δ' ἡμιάνοικτον ἢ ἀνοικτὴν (εἰκ. 10). Εἶναι δὲ τὰ φυτά, ὧν γίνεται μίμησις, ὁ λωτὸς — εἶδος νυμφαίας πλεούσης ἐπὶ τῶν γαληνιαίων ὑδάτων τῶν αἰγυπτιακῶν ἑλῶν—, ὁ πάπυρος καὶ ὁ φοίνιξ. Σπανιώτερον δὲ γίνεται χρῆσις πρὸς κόσμησιν τῶν κιονοκράνων καὶ κεφαλῶν τῆς θεᾶς *Ἀτὸρ* (εἰκ. 8).

Ἐπὶ τοῦ κίονος τοποθετεῖται ἐλαφρόν τι ἐπιστύλιον στεφόμενον ἄνω δι' ὀλίγον ἐξέχοντος κοίλου κυματίου. Γείσου ἀνάγκη δὲν παρίσταται ἐν Αἰγύπτῳ, ἀφοῦ τοῦτο κυρίως ἀπαιτεῖται εἰς μέρη βροχερὰ καὶ οὐχὶ αὐχμηρὰ ὡς ἡ Αἴγυπτος.

Ναοί. Οἱ ἀρχαιότεροι αἰγυπτιακοὶ ναοὶ ἦσαν κατεσκευασμένοι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν οἰκιῶν καὶ ἀνακτόρων. Εἶχον δηλονότι τὸ σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου διαιρουμένου δι' ἐγκαρσίων χωρισμάτων εἰς 3 μέρη (εἰκ. 4) ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἦτο μεγάλη ὕπαιθρος αὐλή, περιβαλλομένη ὑπὸ ἁπλῆς ἢ πολλαπλῆς κιονοστοιχίας, τὸ δεύτερον ἐγκαρσία ἐπιμήκης αἴθουσα ὑπόστυλος, τὸ δὲ τρίτον, τὸ ἄδυτον, μία στενὴ καὶ ἐπιμήκης αἴθουσα περιστοιχιζομένη ὑπὸ βοηθητικῶν χώρων, χάριν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ θεοῦ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον διαμέρισμα, ἡ αὐλή, ἦτο προωρισμένη διὰ τὰ πλήθη τῶν λατρευτῶν, τὸ δεύτερον, ἤτοι ἡ ἐγκαρσία ὑπόστυλος αἴθουσα, διὰ τοὺς μεμυημένους, εἰς δὲ τὸ τρίτον, τὸ ἄδυτον, μόνον οἱ ἱερεῖς ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται.

Ὡς πρόσοψις τοῦ ναοῦ ἐχρησίμευεν ἡ ἑτέρα τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ ὀρθογωνίου, ἐξαιρομένη ὑπὲρ τὰς λοιπὰς διὰ μεγαλειώδους πυλῶνος, ἀγγέλλοντος μακρόθεν τὸν ναὸν (εἰκ. 16). Ὁ πυλὼν οὗτος φέρει ἐν τῷ μέσῳ μὲν χαμηλὴν θύραν κοσμουμένην κατὰ τὸ ὑπέρθυρον διὰ τοῦ συμβόλου τοῦ θεοῦ *Ἡλίου*, ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ὑψηλοὺς τοίχους μὲ ἰσχυρὰν πρὸς τὰ ἔσω κλίσιν, ἀπολήγοντας ἄνω εἰς κοῖλον κυμάτιον, κοσμουμένους δὲ καθ' ὅλην των τὴν ἐμπροσθίαν ἐπιφάνειαν δι' ἐγχαράκτων γλυφῶν, χωρὶς οὐδόλως διὰ τοῦτο νὰ θραύεται ἡ αὐστηρὰ τῶν γραμμῶν τοῦ κτηρίου συνέχεια.

Ἑκατέρωθεν τῆς πύλης ἐτοποθετοῦντο ὀβελίσκοι ἢ κολοσσιαῖοι ἀνδριάντες· ὁ δὲ φέρων πρὸς τὸν πυλῶνα δρόμος ἐπλαισιοῦτο διὰ σειρᾶς σφιγγῶν ἢ κριῶν μεγάλης διακοσμητικῆς ἐντυπώσεως.

Εἰς τοὺς πλείστους αἰγυπτιακοὺς ναούς, ἐφ' ὅσον προχωρεῖ τις ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ἱερόν, ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἔδαφος ἀνυψοῦται καὶ αἱ ὀροφαὶ χαμηλώνουν, γεννωμένης οὕτω ὀπταπάτης, δι' ἧς ὁ ναὸς φαίνεται μακρότερος ἢ ὅσον πράγματι εἶναι. Οὐ μόνον δὲ τὸ ὕψος ἀλλὰ καὶ ἡ ἔντασις τοῦ φωτισμοῦ ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὸ ἄδυτον οὕτως, ὥστε τὸ θεῖον σύμβολον νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὸν παρατηρητὴν ἐντὸς ἑνὸς ὑποβλητικοῦ ἡμίφωτος. Πράγματι δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἀδύτου ὑπόστυλος αἴθουσα, χωριζομένη ἀπὸ τῆς αὐλῆς διὰ τοίχου, δὲν φέρει κατὰ τὰς πλευρὰς παράθυρα, ἀλλὰ φωτίζεται μόνον ἐκ τῶν ἄνω διὰ φωταγωγοῦ πύργου ὑποστηριζομένου κάτωθεν ὑπὸ τῶν κιόνων τῆς αἰθούσης, οἵτινες κατασκευάζονται ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων (εἰκ. 5

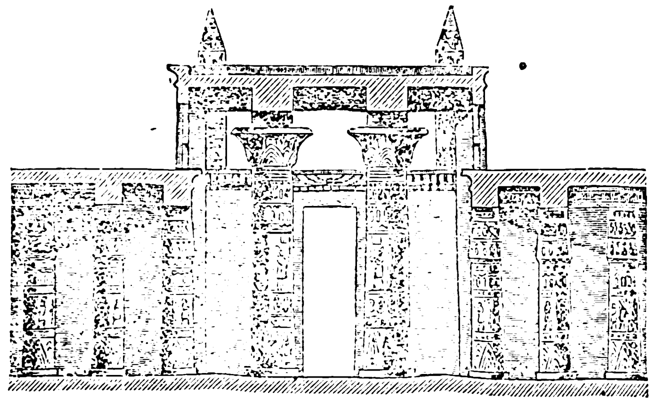

Εἰκ. 5.—*Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Τομὴ ναοῦ κατὰ μῆκος.*

Ἀργότερον ὁ πρὸς τὴν αὐλὴν τοῖχος τῆς ὑποστύλου αἰθούσης διαλύεται εἰς κιονοστοιχίαν, ἧς τὰ κενὰ φράσσονται κάτω διὰ θωρακείων (εἰκ. 9).

Ὁ περιγραφεὶς τύπος ναοῦ εἶναι ὁ συνηθέστερος· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι πολὺ συνθετώτεροι. Τοιοῦτοι δὲ ναοὶ εἶναι συνήθως ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ἐκτίζοντο διὰ μιᾶς, ἀλλὰ συνεπληροῦντο βαθμιαίως, πολλάκις καὶ μετὰ πάροδον πολλῶν αἰώνων. Ὑπάρχουσιν ὅμως, ἀντιθέτως, καὶ ἄλλοι ναοί, ἰδίᾳ τῶν τελευταίων χρόνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἁπλούστεροι τὴν κάτοψιν καὶ παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς ἑλληνικούς, ἀποτελούμενοι ἀπὸ ἓν τετράγωνον δωμάτιον περιβαλλόμενον ὑπὸ κιονοστοιχιῶν. Οἱ ναοὶ οὗτοι διαφέρουσι τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τοῦτο: ὅτι ὑψοῦνται ἀρκετὰς ὑπὲρ τὸ ἔδαφος βαθμῖδας (ναὸς *Ἐλεφαντίνης*, εἰκ. 6), ἐνῷ οἱ ἀρχαιότεροι εἶναι σχεδὸν ἰσόγειοι.

Τάφοι. Εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, οἵτινες δὲν ἐφήρμοζον τὴν καῦσιν τῶν νεκρῶν, οἱ τάφοι ἐμφανίζονται ὡς ἀντίγραφα τῆς ἐπιγείου κατοικίας.

Οἱ αἰγυπτιακοὶ ἰδιωτικοὶ τάφοι τῶν πρώτων δυναστειῶν μιμοῦνται τὴν μορφὴν καλύβης φελλάχου (*μασταβὰ*—εἰκ. 7). Ἔχουσι δὲ σχῆμα ἄλλοτε ὀρθογώνιον καὶ ἄλλοτε τετράγωνον καὶ διαιροῦνται ἐσωτερικῶς εἰς δύο χώρους: ἕνα προθάλαμον καὶ τὸν κυρίως νεκρικὸν θάλαμον. Ὁ προθάλαμος εἴς τινας τάφους εἶναι εἶδος προπύλου μετὰ κιόνων (εἰκ. 15), εἰς ἄλλους δὲ πάλιν ἀποτελεῖ χωριστὸν ναὸν (*Ραμέσσειον, Μεδίνετ - Ἀμπού*). Τὰ ἐξωτερικὰ τοιχώματα τῶν τάφων εἶναι κεκλιμένα καὶ ἡ ὀροφὴ ἐπίπεδος. Ἐσωτερικῶς ὁ προθάλαμος διατάσσεται καὶ διακοσμεῖται ὡς δωμάτιον κατοικήσιμον· ἐπέχει δὲ θέσιν ναοῦ, ἔνθα οἱ συγγενεῖς προσέρχονται ἵνα προσφέρωσι τροφὰς καὶ ποτὰ διὰ τὸν νεκρὸν ἢ μᾶλλον διὰ τὸ *κά*, ἤτοι τὸ ὁμοίωμά του, ὅπερ ἔπρεπε νὰ μειλιχθῇ καὶ τραφῇ. Ἐπὶ τῶν τοίχων ζωγραφίζονται σκηναὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Ἐν μέσῳ τῶν ἰδιωτικῶν τάφων ὀρθοῦνται οἱ πυραμιδοειδεῖς βασιλικοὶ τάφοι, αἱ πολυθρύλητοι πυραμίδες, κολοσσιαῖα σύμβολα σιωπῆς καὶ διαρκείας. Ὁ νεκρικὸς γαιώδης τύμβος μεταβληθεὶς εἰς πρισματικὸν λίθινον σῶμα ἀπέκτησε τώρα τὴν μνημειωδεστάτην αὐτοῦ μορφήν.

Τρεῖς κυρίως μορφαὶ πυραμίδων ὑπάρχουσι: α') ἡ *ἐπίπεδος* (εἰκ. 12), β') ἡ *τεθλασμένη* (εἰκ. 14) καὶ γ') ἡ *βαθμιδωτὴ* (εἰκ. 13). Αἱ πλευραὶ τῶν πυραμίδων ὡς καὶ αἱ τῶν μασταβὰ εἶναι προσανατολισμέναι πρὸς τὰ τέσσαρα κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος.

Ἐντὸς τοῦ πυρῆνος τῶν πυραμίδων εὑρίσκονται α') ὁ νεκρικὸς θάλαμος, β') οἱ διάδρομοι προσπελάσεως τοῦ θαλάμου, γ') αἱ αὔλακες ἀερισμοῦ. Ὁ νεκρικὸς θάλαμος ἀποτελεῖται ἐκ 4 κατακορύφων τοίχων καὶ μιᾶς ὁριζοντίας ὀροφῆς σχηματιζομένης ἄλλοτε μὲν διὰ πλακῶν ὁριζοντίων, ἄλλοτε δὲ διὰ πλακῶν συγκλινουσῶν ἐν σχήματι γωνιώδους τόξου. Αἱ εἴσοδοι τῶν διαδρόμων εἶναι κεκρυμμέναι.

Αἱ πυραμίδες κατεσκευάζοντο διὰ διαδοχικῶν περιβλημάτων τιθεμένων ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ πυρῆνος, ὅστις περιέκλειε τὸν νεκρικὸν θάλαμον τοῦ Φαραώ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου ἡ τελικὴ λάξευσις τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος τῶν πυραμίδων ἐγίνετο ἀπὸ τῆς κορυφῆς πρὸς τὴν βάσιν.

Ἀναλογίαι καὶ γενικὰ γνωρίσματα τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἂν συγκρίνωμεν τὰ μέρη αἰγυπτιακοῦ τινος μνημείου πρὸς ἄλληλα, θὰ εὕρωμεν εἰς τὰς διαστάσεις των σχέσεις ἁπλουστάτας ὡς 1 : 2, 3 : 5 κλπ. Σχεδὸν δὲ πάντοτε ὑφίσταται μεταξὺ τῶν διαστάσεων τούτων καὶ κοινόν τι μέτρον, διὰ τοῦ ὁποίου πᾶσαι ἐκφράζονται εἰς ἁπλοῦς ἀριθμούς.

Οὐ μόνον δ' εἰς ἀριθμητικὰς ἀλλὰ καὶ εἰς γεω

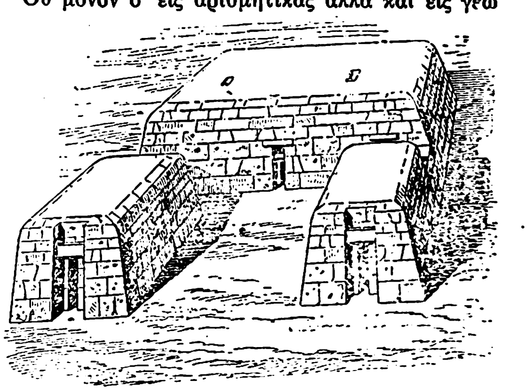

Εἰκ. 7.—*Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Μασταβὰ (ἀστικοὶ τάφοι).*

Digitized by Google

μετρικὰς σχέσεις καὶ χαράξεις ἐνησμένιζον οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι. Ἰδιαιτέρας μάλιστα προτιμήσεως ἔχαιρε παρ' αὐτοῖς τὸ διὰ τοῦτο καὶ *Αἰγυπτιακὸν* κληθὲν *τρίγωνον*, οὗτινος αἱ πλευραὶ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας λόγον ὡς οἱ ἀριθμοὶ 3, 4 καὶ 5. Τὸ τρίγωνον τοῦτο, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλουτάρχου, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἱερὸν καὶ συχνάκις ἐφηρμόσθη ὑπ' αὐτῶν εἴς τε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς τάφους των, εἴτε ἁπλοῦν εἴτε διπλοῦν.

Ἓν τῶν ἰσχυροτέρων μέσων ἐκφράσεως τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἶναι ἡ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ θέματος: Στοῖχοι κιόνων, σειραὶ σφιγγῶν ἢ ἀγαλμάτων ὁμοιομόρφου στάσεως καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἕτερον σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης εἶναι καὶ ἡ συμμετρία. Οὐδεμία ἄλλη ἀρχιτεκτονικὴ προσέχει τόσον εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχίαν τῶν μαζῶν ὅσον ἡ αἰγυπτιακή. Ἀλλ' οὐδὲ τὰς ὀπτικὰς ἀπάτας ἀγνοεῖ ἡ αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ (κοίλη διαμόρφωσις τῶν πλευρῶν τῶν περιστυλίων, βαθμιαία ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους τῶν ναῶν κλπ.), ἃς ἔπειτα ἀνήγαγεν εἰς ἄφθαστον τελειότητα ἡ ἑλληνικὴ τέχνη. «Οὐδεὶς λαός», λέγει ὁ πολὺς Champollion, «ἀρχαῖος ἢ νεώτερος ἔσχεν ἐθνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τόσον μεγαλειώδη τὴν κλίμακα καὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ τόσον ἀπηλλαγμένην μικροτήτων, ὅσον οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι».

Ἀσσυριακὴ καὶ Βαβυλωνιακὴ ἀρχιτεκτονική.—Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα ἐπικρατοῦσιν οἱ ναοὶ καὶ οἱ τάφοι κατεσκευασμένοι διὰ λίθων, ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ κυριαρχοῦσι τὰ ἀνάκτορα ἐκτισμένα δι' ὠμῶν πλίνθων.

Οἰκοδομοῦνται δὲ τὰ ἀνάκτορα συνήθως ἐπὶ εὐρείας καὶ ὑψηλῆς κρηπῖδος ἐξ ὠμῶν πλίνθων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπειτα ἐγείρονται πέριξ παχύτατοι καὶ ὑψηλοὶ τοῖχοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ πάλιν ὑλικοῦ. Κεκλιμένα ἐπίπεδα ὁδηγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κρηπῖδος, ἧς ἡ ὅλη ἐπιφάνεια καταλαμβάνεται ὑπὸ αὐλῶν περιβαλλομένων

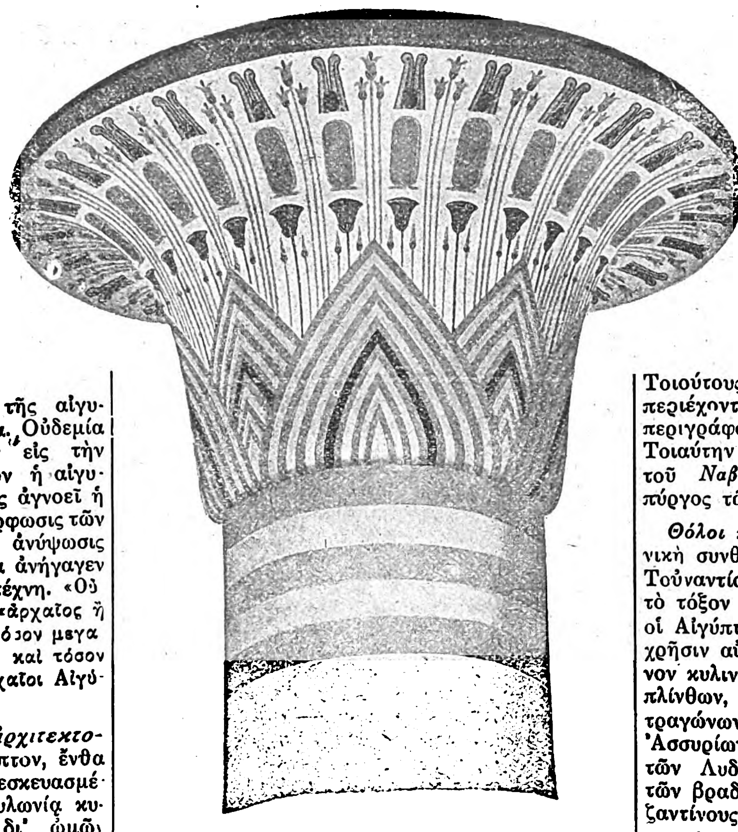

Εἰκ. 10.—*Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Κιονόκρανον μετ' ἀνοικτῆς κάλυκος παπύρου.*

ὑπὸ δωματίων. Εἶναι δὲ τὰ δωμάτια ταῦτα προσιτὰ μόνον ἐκ τῶν αὐλῶν, χάριν τῆς τόσον ἐπιδιωκομένης ἐν Ἀνατολῇ ἀπομονώσεως.

Πρὸς διακόσμησιν τῶν μεγάλων ἐπιφανειῶν τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων κατέφυγον οἱ Ἀσσύριοι εἰς τὴν ἐπένδυσιν αὐτῶν εἴτε δι' ἐπιχρίσματος ἐζωγραφημένου, εἴτε δι' ὑψηλῶν ἀλαβαστρίνων πλακῶν φερουσῶν ἀναγλύπτους παραστάσεις (εἰκ. 19), εἴτε τέλος δι' ἐφυελωμένων πολυχρώμων πινακιδίων ἐξ ὀπτῆς γῆς (εἰκ. 20), ὧν ἡ παράδοσις ἐσυνεχίσθη ἐν Περσίᾳ μέχρι τῆς σήμερον.

Μείζονα τῶν Ἀσσυρίων σημασίαν ἀπέδοσαν οἱ Βαβυλώνιοι εἰς τοὺς ναούς. Ὁ λαὸς οὗτος οὗτινος, θρησκεία ἦτο ἡ ἀστρολατρεία, φυσικὸν ἦτο ὅτι κατεσκεύασε ναούς οἵτινες ἦσαν ταυτοχρόνως καὶ ἀστεροσκοπεῖα, πύργοι δηλονότι ὑψηλοὶ ἐν σχήματι κλιμακωτῶν πυραμίδων, εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ὁποίων ἀνήρχοντο διὰ κεκλιμένων ἐπιπέδων. Τοιούτους πύργους στεφομένους ἄνω ὑπὸ τοῦ περιέχοντος τὸ ὁμοίωμα τοῦ θεοῦ ναΐσκου, περιγράφουσιν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Στράβων. Τοιαύτην δὲ μορφὴν εἶχε καὶ ὁ περιλάλητος ὑπὸ τοῦ *Ναβουχοδονόσορος* ἐν Βαβυλῶνι ἀνεγερθεὶς πύργος τῶν *Ἑπτὰ Πλανητῶν* (604—562 π. Χ.).

Θόλοι καὶ κίονες: Ἡ αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ συνθέτει μὲ κίονας καὶ εὐθέα ἐπιστύλια. Τοὐναντίον ἡ ἀσσυριακὴ χρησιμοποιεῖ γενικῶς τὸ τόξον καὶ τὸν θόλον, ἅτινα δὲν ἠγνόουν μὲν οἱ Αἰγύπτιοι, ἀλλ' ἔκαμον πολὺ περιωρισμένην χρῆσιν αὐτῶν. Ἐφήρμοζον δὲ οἱ Ἀσσύριοι οὐ μόνον κυλινδρικοὺς ἀλλὰ καὶ σφαιρικοὺς θόλους ἐκ πλίνθων, οὓς τολμηρῶς ἐπεκάθιζον ἐπὶ τῶν τετραγώνων οἰκιῶν καὶ ἀνακτόρων των. Ἐκ τῶν Ἀσσυρίων δ' ἔπειτα διεδόθη ἡ *θολοδομία* μέσῳ τῶν Λυδῶν εἰς τοὺς Ἐτρούσκους καὶ δι' αὐτῶν βραδύτερον εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Βυζαντίνους.

Κιόνων χρῆσις σπανίως ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων λόγῳ ἐλλείψεως καταλλήλων λίθων. Ἐν τούτοις ἔχομεν τοιούτους καὶ ἐκ πλίνθων, οὐχὶ ὅμως μεμονωμένους ἀλλ' εἰς δέσμην ἐκ τεσσάρων. Τὸ κιονόκρανόν των ἦτο βολβοειδές. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους συναντῶμεν ἐπὶ ἀναγλύφων εἰκονιζομένους καὶ ἁπλοῦς κίονας μὲ κιονόκρανον καὶ βάσιν παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἰω-

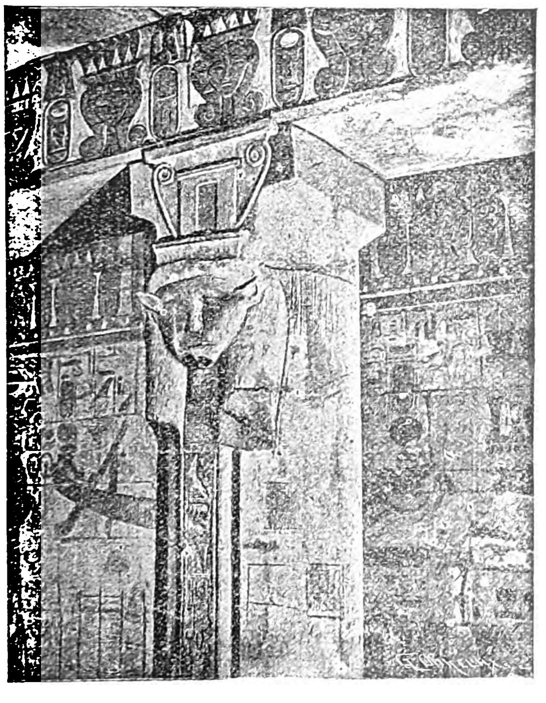

Εἰκ. 8.

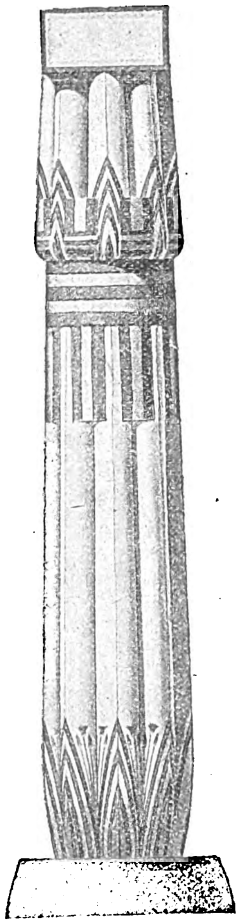

Εἰκ. 11.

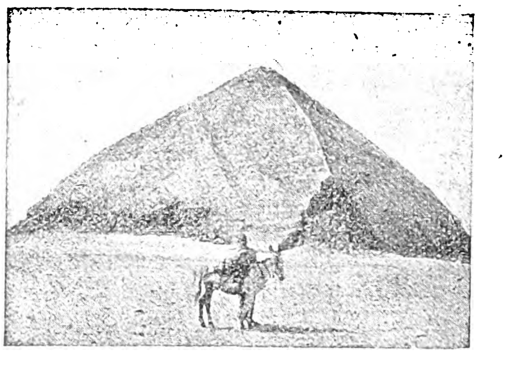

Εἰκ. 12.

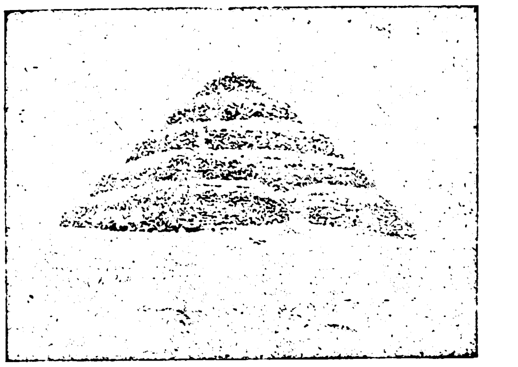

Εἰκ. 13.

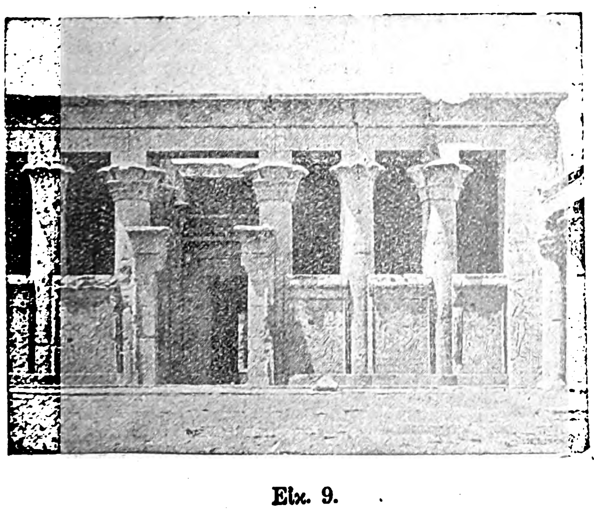

Εἰκ. 9.

Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική:

Εἰκ. 8.—*Κιονόκρανον Ἀτόρ.*
Εἰκ. 9.—*Πρόσοψις τοῦ ἐσωτερικοῦ ναοῦ μετὰ τοίχου διαλελυμένου εἰς στηρίγματα.*
Εἰκ. 11.—*Κίων πολυστέλεχος μὲ κλειστὴν κάλυκα παπύρου.*
Εἰκ. 12.—*Πυραμὶς ἐπίπεδος.*
Εἰκ. 13.—*Βαθμιδωτὴ πυραμίς.*
Εἰκ. 14.—*Πυραμὶς τεθλασμένη.*

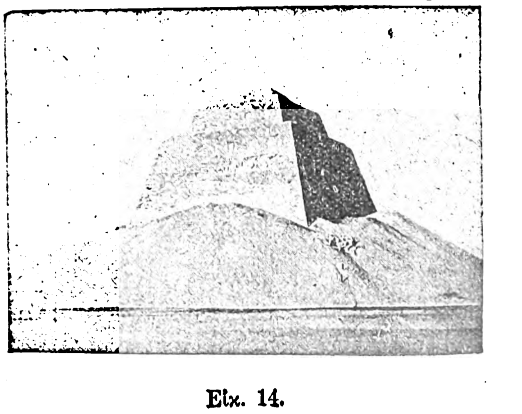

Εἰκ. 14.

Digitized by Google

νικά. Συχνὰ ἐπίσης οἱ ἀσσυριακοὶ κίονες βαίνουσιν ἐπι τῆς ράχεως λεόντων.

Περσικὴ ἀρχιτεκτονική.—Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν δύο μεγάλων τεχνῶν, τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς ἀσσυριακῆς, ἐδημιουργήθη ἡ πολὺ νεωτέρα

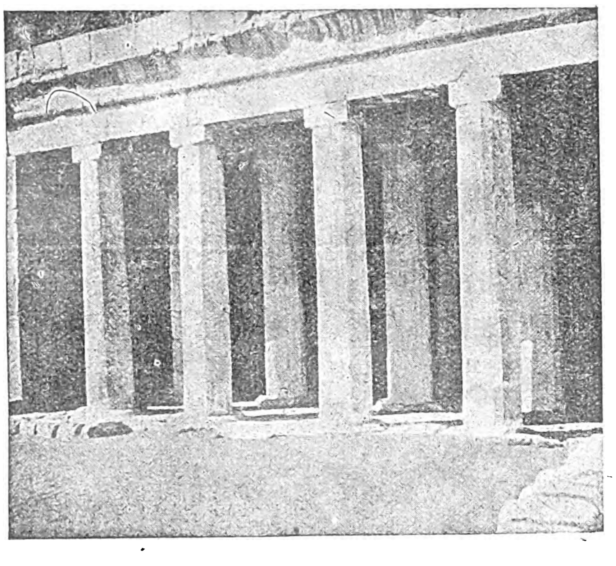

Εἰκ. 15. — *Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Πεσσοστοιχία ἐκ τοῦ ἐπιτυμβίου ναοῦ τῆς βασιλίσσης Χατσεπούτ. Θῆβαι Αἰγύπτου.*

ἐκείνων περσικὴ ἀρχιτεκτονική. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἀσσυριακῆς ἐκληρονόμησεν ἡ περσικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τὴν ὑψωμένην κρηπῖδα τῶν ἀνακτόρων της, τοὺς θόλους καὶ τὴν πηλίνην ἐπένδυσιν τῶν τοίχων, ἐκ δὲ τῆς αἰγυπτιακῆς τὴν μεγάλην ὑπόστυλον αἴθουσαν καὶ τὴν κανονικὴν λαξευτὴν τοιχοποιίαν. Τὰ δάνεια ὅμως ταῦτα στοιχεῖα ἡ περσικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἐφήρμοσε μὲ πλείονα κομψότητα τῶν προκατόχων της καὶ ἐπροίκισε μὲ μείζονα εὐγένειαν ἐκφράσεως.

Ὡς παρ' Ἀσσυρίοις οὕτω καὶ παρὰ Πέρσαις τὰ ἀνάκτορα εἶναι τὰ σπουδαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα. Εἰς τὰς στρατιωτικὰς μοναρχίας τῆς Ἀσίας ἀπεδίδετο πολὺ ὀλιγωτέρα σημασία εἰς τὴν θρησκευτικὴν τέχνην ἢ ὅσον ἐν τῇ θεοκρατουμένῃ Αἰγύπτῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν Περσίᾳ οἱ μόνοι ἀντιπρόσωποι τῆς θρησκευτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι βωμοί τινες καὶ ἱερὰ τοῦ πυρὸς μικρᾶς μόνον σημασίας. Τοὐναντίον μεγάλα καὶ πολυτελέστατα εἶναι τὰ ἀνάκτορα τῶν μοναρχῶν, ὧν διακρίνομεν δύο κατηγορίας: α) τὰ τῶν *Ἀχαιμενιδῶν* ἀρχαιότερα στεγαζόμενα δι' ὁριζοντίας ὀροφῆς καὶ β) τὰ *Σασσανιδικὰ* (Γ' αἰὼν μ.Χ.) στεγαζόμενα διὰ θολωτῶν ὀροφῶν.

Τῶν *ἀχαιμενιδικῶν* ἀνακτόρων τὰ μὲν δωμάτια τῆς καθημερινῆς ζωῆς κατεσκευασμένα δι' ὠμῶν πλίνθων δὲν διετηρήθησαν, αἱ δὲ μεγάλαι αἴθουσαι τῶν ἀκροάσεων διὰ σκληροῦ λίθου ᾠκοδομημέναι καὶ καλῶς διατηρηθεῖσαι ἀποτελοῦνται ἐκ τετραγώνου κλεισμένου κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς διὰ τοίχων, ἀνοικτοῦ δ' ἐμπρός. Ἡ ὀροφὴ τῶν αἰθουσῶν τούτων, ἃς οἱ Πέρσαι ὠνόμαζον *ἀπαδάνα*, ἐστηρίζετο διὰ πολλῶν κιόνων εἰς στοίχους τεταγμένων, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων ἦτο ἱδρυμένος ὁ θρόνος τοῦ μονάρχου (εἰκ 17). Τοιαῦται αἴθουσαι ὑπῆρχον πλείονες εἰς ἕκαστον ἀνάκτορον, ἑκάστου μονάρχου φιλοτιμουμένου νὰ κατασκευάζῃ νέαν.

Τὰ δὲ *σασσανιδικὰ* ἀνάκτορα δὲν ἔχουσι τόσον πολυτελῆ ὡς τὰ ἀχαιμενιδικὰ χαρακτῆρα, ἀλλ' ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἀσσυριακά. Τὸ ἀρχαιότερον διατηρηθὲν τοῦ τύπου τούτου ἀνάκτορον εἶναι τὸ τοῦ *Φιρούζ-Ἀβάδ*, ὅπερ ἔχει τὴν τελειοτέραν κάτοψιν καὶ τὴν σαφεστέραν κατανομὴν τοῦ χώρου. Διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα τμήματα, ὧν τὸ ἓν εἶναι ἐλευθέρως προσιτὸν ἔξωθεν καὶ προωρίζετο διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ἐν γένει ὑποθέσεις· τὸ δὲ ἄλλο, εὑρισκόμενον ὄπισθεν, ἔχει τοὺς χώρους διατεταγμένους πέριξ μιᾶς τετραγώνου αὐλῆς καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἰδιαιτέρα κατοικία.

Τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ ἀνακτόρου περιλαμβάνει μέγαν προθάλαμον καὶ τρεῖς αἰθούσας ἀκροάσεων. Ὁ προθάλαμος ἔχει ἓν κεντρικὸν κλῖτος καμαροσκεπὲς καὶ τέσσαρα ἄλλα πλευρικὰ ἐπίσης καμαροσκεπῆ. Αἱ τρεῖς αἴθουσαι ἀκροάσεων εἶναι εἰς μίαν σειρὰν τεταγμέναι ἐγκαρσίως καὶ καλύπτονται διὰ σφαιρικῶν θόλων. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ κατοικία ἀποτελεῖται ἐκ σειρᾶς δωματίων, ἄνευ ἐξωτερικῶν παραθύρων, τεταγμένων κατὰ τὰς πλευρὰς τῆς αὐλῆς καὶ φέρει μίαν μόνην εἴσοδον ἀνοιγομένην εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τῶν ἀνακτόρων. Εἰς τὴν κάτοψιν τοῦ ἀνακτόρου τούτου δύναταί τις νὰ ἀναγνώσῃ ὅλην τὴν ζωὴν ἑνὸς Ἀσιάτου μονάρχου μὲ τὰς πανουργίας καὶ τὰς ὑποψίας της.

Ἕτερα παραδείγματα θολωτῶν ἀνακτόρων ἔχομεν ἐν *Σερβισιὰν* μὲ τροῦλλον ὑψηλὸν ἐν τῷ κέντρῳ, *Κτησιφῶντι, Χάτρα, Μσάττα*, κλπ.

Κίονες: Ὁ περσικὸς *κίων* συνίσταται ἐκ ραδινοῦ ραβδωτοῦ κορμοῦ βαίνοντος ἐπὶ σπειροειδοῦς ἢ κωδωνοειδοῦς βάσεως (εἰκ. 18), στεφομένου δ' ὑπὸ κιονοκράνου συνθέτου καταλήγοντος ἄνω εἰς ἀντωποὺς γονατιστοὺς ταύρους, ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν ὁποίων βαίνει ἡ φέρουσα τὸ ἐπιστύλιον ἐγκαρσία δοκός. Καίτοι δ' ἐν Περσίᾳ ἡ ξυλεία σπανίζει, εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἀνάκτορα, οἱ βασιλεῖς ἐπέμενον νὰ κατασκευάζωσι ξυλίνας ὁριζοντίους ὀροφάς, ὧν τὰ ξύλα ἐκόμιζον διὰ μέσου βουνῶν καὶ κοιλάδων ἐκ τοῦ μακρινοῦ Λιβάνου.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀρχιτεκτονική. — α') Νεολιθικὴ ἐποχή. Ἀστικαὶ κατοικίαι. Ἡ ἀρχαιοτάτη ἐμφάνισις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν (6000—2500 π. Χ.). Κατεσκευάζοντο τότε εἰς τὰς πεδιάδας μικραὶ οἰκίαι ἢ μᾶλλον καλύβαι σχήματος κυκλικοῦ, διαμέτρου μέχρι 5 μέτρων, ἔχουσαι τὰ μὲν κάτω αὐτῶν μέρη λίθινα, τὰ δὲ ἄνω κατεσκευασμένα ἐκ κλαδίσκων καὶ καλάμων ἀλειφομένων διὰ πηλοῦ, ὑλικῶν ἅτινα εὐκόλως κάμπτονται ὥστε νὰ σχηματίσωσι θόλον καλύπτοντα τὸ οἴκημα. Ἀ ρ γ ό τ ε ρ ο ν ἀντὶ κλαδίσκων καὶ καλάμων ἐχρησιμοποιήθησαν πλίνθοι ὠμαὶ *(πλίθρες)*, διετηρήθη ὅμως τὸ θολωτὸν σχῆμα τῆς στέγης, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου διέταξαν τὰς πλίνθους καθ' ὁριζοντίους δακτυλίους στενεύοντας ὁλονὲν πρὸς τὰ ἄνω καὶ οὕτως ὥστε ἑκάστη στρῶσις νὰ ἐξέχῃ ὀλίγον ὑπὲρ τὴν ὑποκειμένην, σχηματισθέντος οὕτω καὶ πάλιν ᾠοειδοῦς μορφῆς θόλου. Λείψανα τοιούτων οἰκήσεων εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ *Bulle* ἐν *Ὀρχομενῷ* (Σκριποῦ) τῆς Βοιωτίας (εἰκ. 22). Εὐνόητον τυγχάνει ὅτι διὰ τοιούτου τρόπου καλύψεως ἡ καλύβη δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ μεγάλας διαστάσεις· διὰ τοῦτο αὐξανομένης τῆς οἰκογενείας ἀντὶ κατασκευῆς μεγαλυτέρας καλύβης μὲ ἐσωτερικὰς διαιρέσεις, προετιμᾶτο ἡ ἀνέγερσις δευτέρας μικρᾶς καλύβης παραπλεύρως τῆς πρώτης, εἶτα τρίτης κ.ο.κ. Μίαν ἀναπαράστασιν ἑνὸς τοιούτου συστήματος (συνοικίας) μᾶς διέσωσεν ἀγγεῖον πήλινον ἐκ Μήλου, ἐφ' οὗ εἰκονίζονται ἑπτὰ ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων κυκλικαὶ καλύβαι διατεταγμέναι πέριξ μιᾶς αὐλῆς, ἧς ὑποδηλοῦται καὶ ἡ εἴσοδος (εἰκ. 23).

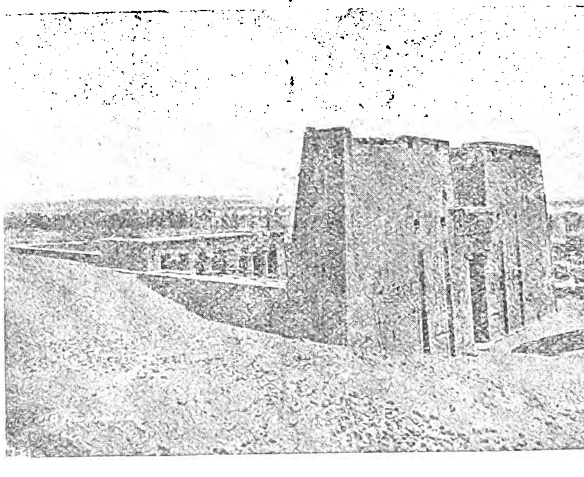

Εἰκ. 16 — *Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική: Προοπτικὴ ἄποψις ναοῦ μετὰ τοῦ μεγάλου πυλῶνος.*

Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπειδὴ διὰ τοῦ κυκλικοῦ σχήματος καὶ ἡ κατασκευὴ ἦτο δύσκολος καὶ ἡ ἐπικοινωνία, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ αὐξηθῇ μία καλύβη, ἀντὶ νὰ κατασκευασθῇ δευτέρα κυκλική, ἐπεμηκύνθη ὁ κύκλος τῆς βάσεως εἰς ἔλλειψιν. Τοιοῦτο δ' ἀκριβῶς σχέδιον καλύβης εὑρέθη ἐν Ὀρχομενῷ ὑπεράνω τῶν κυκλικῶν, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὸ *Χαμαῖζι* τῆς Κρήτης ἔνθα ἀπεκαλύφθη ἐλλειψοειδὴς οἰκία διαστάσεων 22,50×14.50 (εἰκ. 21).

Τὰ ἐλλειψοειδῆ κτίρια ἦσαν, ὡς καὶ τὰ κυκλικά, θολοσκεπῆ, ἕνεκα δὲ τοῦ μεγάλου μήκους ὅπερ συνήθως ἐλάμβανον εἶχεν ἡ στέγη των ἀνάγκην κάποιας ἐσωτερικῆς ὑποστηρίξεως. Ἡ ἀνάγκη δ' αὕτη συνδυαζομένη καὶ πρὸς τὴν ὁσημέραι αἰσθητοτέραν ἀποβαίνουσαν ἀνάγκην ἐσωτερικοῦ ἀποχωρισμοῦ τμημάτων τινῶν τῆς οἰκίας προὐκάλεσε τὴν κατασκευὴν εὐθέων ἐσωτερικῶν τοίχων, ὅπως βλέπομεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χαμαιζίου.

Ὀλίγον βραδύτερον νέα πάλιν μεταβολὴ ἐπέρχεται εἰς τὸ ἐλλειψοειδὲς σχῆμα τῆς καλύβης. Καταργεῖται τὸ ἓν τῶν δύο στρογγύλων περάτων τῆς ἐλλείψεως, τῆς ὁποίας τότε ἡ κάτοψις καταντᾷ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς λαβίδα τοῦ σακχάρου (εἰκ. 21). Καίτοι δὲ τὸ σχῆμά της τώρα εἶναι μᾶλλον ὀρθογώνιον, ἐν τούτοις ἡ στέγη της ἐξακολουθεῖ νὰ κατασκευάζεται θολωτὴ *(Θέρμος, Ὀλυμπία).*

Οἱ περιγραφέντες τύποι κυκλικῶν καὶ ἐλλειψοειδῶν οἰκιῶν ἐφηρμόσθησαν, ὡς εἴπομεν, κυρίως εἰς τὰς πεδιάδας καὶ δὴ εἰς μέρη ἑλώδη, ἔνθα πρόχειρα ὑλικὰ κατασκευῆς ἦσαν οἱ κάλαμοι καὶ ἡ διὰ τὰς πλίνθους λάσπη. Τοὐναντίον εἰς τὰ πετρώδη μέρη ἐφηρμόσθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα καλύβης, ἥτις δὲν ἐκαλύπτετο διὰ θόλου ἀλλὰ διὰ μονοκλινοῦς ἢ δικλινοῦς στέγης *(Σέσκλο, Τσαγκλί*,—εἰκ. 24). Ὁ τύπος τῆς μετὰ ἀετοειδοῦς στέγης οἰκίας φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν χρήσει εἰς τὴν ὀρεινὴν βόρειον Ἑλλάδα, ὅπου ὁ δριμὺς χειμὼν σωρεύει πολλὴν τὴν χιόνα. Εἰς τὰ νοτιώτερα μέρη τοὐναντίον, μάλιστα δ' εἰς τὰς νήσους, φαίνεται, ὅτι ἐπροτιμᾶτο, ὅπως καὶ σήμερον ἀκόμη, ἡ ὁριζοντία στέγη μὲ μικρὰν μόνον κλίσιν χάριν τῆς ἐκροῆς τῶν ὑδάτων· τοῦτο τοὐλάχιστον μᾶς φανερώνουν πολλὰ χρωματιστὰ ἐσμαλτωμένα πινακίδια εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς *Κνωσοῦ* καὶ ἀναπαριστῶντα ἐν μικρογραφίᾳ οἰκίας τῆς ἀμέσως μετὰ τὴν νεολιθικὴν ἐρχομένης χαλκῆς περιόδου (εἰκ. 27).

Ὅπως δὲ τὰ ἐλλειψοειδῆ, οὕτω πως καὶ τὰ ὀρθογώνια σπίτια ἀρχίζουν καὶ αὐτὰ κατὰ τὴν χαλκῆν περίοδον νὰ κατασκευάζωνται μεγαλύτερα καὶ μὲ ἐσωτερικὰ διαχωρίσματα. Τοιούτων δ' οἰκημάτων ἀντιπρόσωποι εἶναι τὰ εἰς τὸ *Διμίνι* καὶ τὸ *Σέσκλο* τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ *Τσούντα* ἀποκαλυφθέντα οἰκήματα, ἅτινα συμφώνως πρὸς ὁμηρικὴν ἔκφρασιν ἀπεκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων *«μέγαρα»*. Τὰ θεσσαλικὰ λοιπὸν μέγαρα αὐτὰ ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχῆμα ἀκανονίστου ὀρθογωνίου καὶ διαιροῦνται διὰ δύο ἐγκαρσίων τοίχων εἰς 3 χώρους (εἰκ. 24). Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος, ἀνοικτὸς ἐμπρός, εἶχε συνήθως δύο ξυλίνους κίονας ἐν εἴδει στοᾶς, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν *«αἴθουσαν δώματος»* τῶν ὁμηρικῶν ἀνακτόρων. Ὁ δεύτερος, πολὺ μεγαλύτερος τοῦ πρώτου, καὶ σχεδὸν τετράγωνος ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα ὑποδοχῆς μὲ τὴν ἑστίαν εἰς τὸ μέσον. Τέλος ὁ τρίτος, εἰς τὸ βάθος, φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν εἴτε ὡς θάλαμος εἴτε καὶ ὡς μαγειρεῖον· διότι εὑρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ ἑστία καὶ σκεύη μαγειρικά.

Ἐξέλιξις τῶν περιγραφέντων θεσσαλικῶν μεγάρων εἶναι καὶ τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ πόλει τῆς Τροίας ἀποκαλυφθέν, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ κανονικῆς μικρᾶς ὀρθογωνίου αἰθούσης καὶ ἑνὸς πρὸ τῆς στενῆς αὐτῆς πλευρᾶς τεθειμένου ἀνοικτοῦ προθαλάμου (εἰκ. 24 δεξιά). Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς μεγάλης αἰθούσης εὑρίσκεται πάλιν, ὡς καὶ εἰς τὰ θεσσαλικά, ἡ ἑστία.

β') Κρητομυκηναϊκὴ ἐποχή. Ὁ μετὰ σταθερᾶς ἑστίας περιγραφεὶς τύπος μεγάρου ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ ἔλαβε τὴν τελειοτάτην αὐτοῦ ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν *«μυκηναϊκὴν»* κληθεῖσαν ἐποχὴν (1500—1100 π. Χ.). Τοὐναντίον ἐν Κρήτῃ ἡ ἐν γένει διάταξις τῶν χώρων εἰς τὰ μεγάλα ἐκεῖ ἀποκαλυφθέντα ἀνάκτορα ἀναχωρεῖ ἐκ τελείως διαφορετικῆς βάσεως, λόγῳ τῶν διαφόρων κλιματολογικῶν συνθηκῶν τῆς νήσου. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις μεταξὺ τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ τῆς κρητικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κοινά τινα στοιχεῖα καὶ ἀμοιβαῖαι ἐπιδράσεις.

Λόγῳ τῆς ἀμεσωτέρας τῶν μυκηναϊκῶν συγγενείας πρὸς τὰ θεσσαλικά, θέλομεν πρῶτον ἐξετάσει τὴν μυκηναϊκὴν ἀρχιτεκτονικήν, καίτοι αὕτη εἶναι μεταγενεστέρα τῆς κρητικῆς κατά τινας αἰῶνας.

Μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα: Τὰ μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα κτίζονται κατὰ κανόνα ἐπὶ τῆς ράχεως λόφου περιβαλλομένου ὑπὸ ἰσχυροτάτων τειχῶν. Εἰς τὴν *Τίρυνθα* τὸ πάχος τῶν τειχῶν τοῦ περιβόλου εἶναι τοσοῦτον, ὥστε ἐντὸς αὐτῶν εἶναι κατεσκευασμέναι ἀποθῆκαι πολεμεφοδίων μετὰ διαδρόμων συγκοινωνίας κατὰ μῆκος αὐτῶν (εἰκ. 25). Τὸ σύ

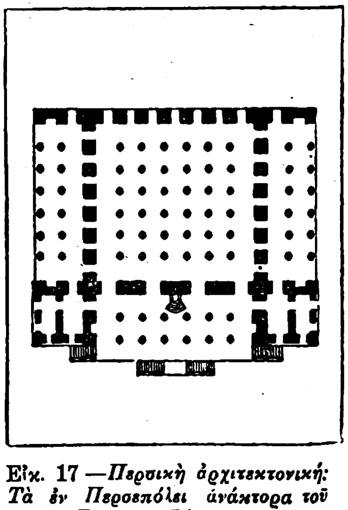

Εἰκ. 17 — *Περσικὴ ἀρχιτεκτονική: Τὰ ἐν Περσεπόλει ἀνάκτορα τοῦ Ξέρξου. (Κάτοψις).*

Digitized by Google

σχῆμα ὅπερ ἐφηρμόσθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν μυκηναϊκῶν τειχῶν εἶναι τὸ *«κυκλώπειον»*, ἤτοι τὸ διὰ μεγάλων χονδροειδῶς κατειργασμένων ἀκανονίστων λίθων καὶ μικροτέρων πληρούντων τὰ μεταξὺ τῶν μεγάλων καταλειπόμενα κενά. Συνδετικῆς ὕλης οὐδεμία ἀνάγκη παρίστατο, ἀφοῦ οἱ λίθοι διατηροῦνται εἰς τὴν θέσιν των ἁπλῶς διὰ τοῦ μεγάλου βάρους των. Ἡ εἰς τὴν *ἀκρόπολιν* εἴσοδος ἐγίνετο διὰ μεγάλου πυλῶνος προστατευομένου ὑπὸ ἰσχυροῦ πύργου. Εὐθὺς ὑπεράνω τοῦ πυλῶνος ἐντὸς τριγωνικοῦ χάσματος, κατασκευαζομένου ἐπίτηδες πρὸς ἐλάφρυνσιν τοῦ ὑπερθύρου ἐκ τοῦ ὕπερθεν βάρους τοῦ τείχους, ἐτοποθετεῖτο συνήθως ἀνάγλυφον, ὡς π. χ. ἐν *Μυκήναις*, ἔνθα εἰκονίζονται ἑκατέρωθεν κιονίσκου δύο λέαιναι, φύλακες τρομεραὶ τῆς εἰσόδου τοῦ φρουρίου. Ἑλικοειδὴς δρόμος ὁδηγεῖ συνήθως ἀπὸ τῆς πύλης εἰς τὸ ἀνώτατον ἄνδηρον τοῦ λόφου, ἔνθα τὸ ἀνάκτορον. Ἀλλ' ἡ προσπέλασις εἰς τοῦτο δὲν ἦτο ἀπ' εὐθείας ἐφικτή. Ἵνα φθάσῃ ὁ ἐπισκέπτης μέχρι τοῦ μεγάρου, ὤφειλε νὰ διέλθῃ διὰ προπύλων δύο διαδοχικὰς αὐλάς, μίαν μικροτέραν ἐξωτερικὴν (εἰκ. 25), ἐν ᾗ ἔμενε πιθανῶς ἡ φρουρά, καὶ μίαν μεγαλυτέραν ἐσωτερικήν, ἔχουσαν τὸ δάπεδον πλουσίως ἐζωγραφημένον, ἀληθῆ cour d'honneur τῶν ἀνακτόρων. Ἡ πρόσοψις τοῦ βασιλικοῦ μεγάρου εὑρίσκετο ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς εἰσόδου τῆς αὐλῆς, τῆς ὁποίας αἱ λοιπαὶ πλευραὶ περιεβάλλοντο ὑπὸ στοῶν, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ὑπῆρχον δωμάτια καὶ δευτερεύοντες διάδρομοι.

Τὸ κυρίως ἀνάκτορον ἐστραμμένον πρὸς νότον εἶχε τὸ σχῆμα τῶν θεσσαλικῶν καὶ τρωϊκῶν μεγάρων, ἦτο δηλαδὴ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν διαιρεῖται εἰς δύο χώρους, ὡς ἐκεῖνα, ἀλλ' εἰς τρεῖς (εἰκ. 28). Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος, ὁ πρὸς τὴν αὐλήν, ἦτο ἐσχηματισμένος ὡς στοά. Ἦτο δηλαδὴ ἀνοικτὸς ἐμπρός, φέρων μόνον δύο κίονας στηρίζοντας τὴν ὀροφήν. Οἱ κίονες οὗτοι εἶχον τὰς βάσεις μόνον λιθίνας, σῳζομένας μέχρι σήμερον εἰς τὰ πλεῖστα τῶν μεγάρων, τοὺς δὲ κορμοὺς ξυλίνους.

Ἀμέσως μετὰ τὸν προθάλαμον ἤρχετο δεύτερός τις στενὸς χῶρος συγκοινωνῶν διὰ τριῶν θυρῶν μετὰ τοῦ πρώτου καὶ διὰ μιᾶς μετὰ τῆς ἐν τῷ βάθει κειμένης μεγάλης αἰθούσης· ὅτι δ' ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ εὑρίσκετο ὁ θρόνος συνάγεται οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῆς (ἐν Τίρυνθι εἶναι 9,80. × 11,80), ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της, ὅπερ ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ ἀσβεστοκονιάματος πλουσίως ἐζωγραφημένου (εἰκ. 28). ὑπάρχει πρὸς τὸ βάθος καὶ δεξιὰ ἰδιαίτερον μικρὸν τμῆμα διαφόρως ἀπὸ τὴν ὅλην διακόσμησιν τοῦ δαπέδου ἐζωγραφημένον καὶ προωρισμένον πιθανώτατα διὰ τὸν θρόνον (εἰκ. 28). Ἐπειδὴ δὲ αἱ διαστάσεις τῆς αἰθούσης ἦσαν μεγάλαι, παρίστατο ἀνάγκη τοποθετήσεως καὶ ἐσωτερικῶν στηριγμάτων πρὸς στήριξιν τῆς στέγης. Πράγματι δὲ 4 τοιαῦτα στηρίγματα εὑρίσκονται συνήθως εἰς τὰ μυκηναϊκὰ μέγαρα, διατεταγμένα πέριξ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου εὑρισκομένης ἑστίας.

Ὁ καπνὸς καὶ τὰ ἀέρια τῆς καύσεως τῆς ἑστίας ταύτης εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἐξήρχοντο δι' ἀνοίγματος εὑρισκομένου ὕπερθεν αὐτῆς ἐν τῇ ὀροφῇ· λόγῳ δὲ τῆς περὶ τὴν ἑστίαν ὑπάρξεως τῶν τεσσάρων κιόνων εἰκάσθη εὐλόγως ὅτι τὸ μεταξὺ τῶν τεσσάρων στηριγμάτων τμῆμα τῆς ὀροφῆς θὰ ἦτο ὑψηλότερον κατεσκευασμένον ἐν εἴδει τετραγώνου πύργου, οὗτινος αἱ διάτρητοι κατακόρυφοι παρειαὶ ἐπέτρεπον τὴν ἔξοδον τοῦ καπνοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωτὸς τὴν εἴσοδον εἰς τὸ μέγαρον, ὅπερ θὰ ἦτο

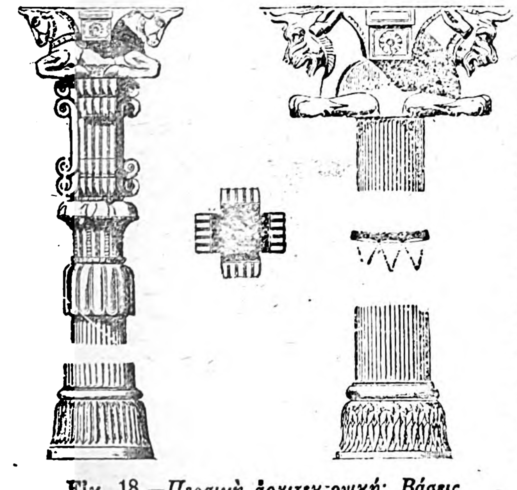

Εἰκ. 18 —Περσικὴ ἀρχιτεκτονική: Βάσεις καὶ κιονόκρανα.

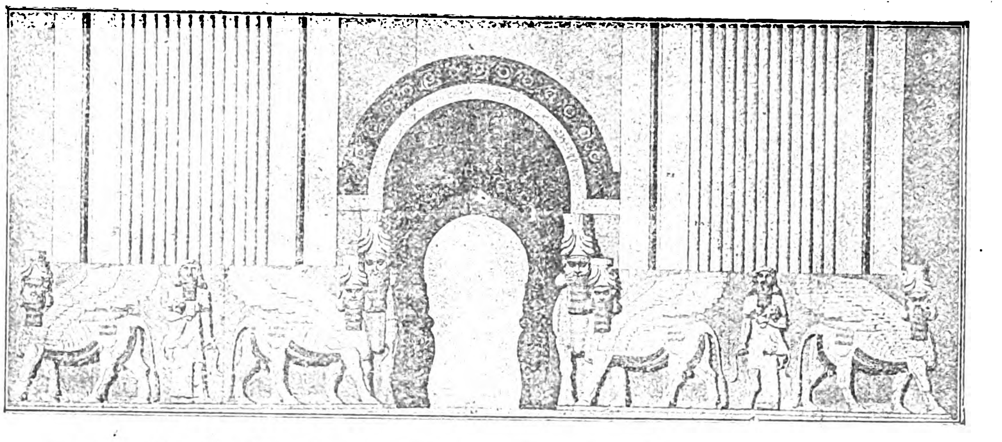

Εἰκ. 19.—*Ἀσσυριακὴ ἀρχιτεκτονική: Πρόσοψις ἀνακτόρου μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως.*

ἄλλως λίαν σκοτεινὸν ἐπειδὴ παράθυρα κατὰ τοὺς τοίχους δὲν ὑπῆρχον.

Πλὴν δὲ τοῦ δαπέδου, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, ἦτο πλουσίως διακεκοσμημένον, καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ μεγάρου ἐκοσμοῦντο διὰ τοιχογραφιῶν, ὧν εὑρέθησαν πλεῖστα τεμάχια εἰκονίζοντα σκηνὰς κυνηγίου καὶ ἄλλας. Κατὰ τὸν μεσαῖον χῶρον τοῦ μεγάρου ὑπάρχει ἐν Τίρυνθι πυλὶς ὁδηγοῦσα εἰς τετράγωνον δωμάτιον, οὗτινος τὸ δάπεδον ἀπετελεῖτο ἐκ πελωρίου ὀγκολίθου φέροντος ὀπὴν κατὰ τὴν μίαν τῶν γωνιῶν αὐτοῦ, ἐξ ἧς συμπεραίνεται ὅτι τὸ δωμάτιον τοῦτο ἦτο τὸ λουτρόν. Παραπλεύρως δὲ τοῦ κυρίως μεγάρου ἱδρύετο συνήθως καὶ ἄλλο μικρότερον φέρον ἰδιαιτέραν ἔμπροσθεν αὐλὴν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ μέγα σχέδιον κατεσκευασμένον, καὶ μεθ' ἑστίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὀπισθίου χώρου. Πλῆθος δὲ ἄλλων βοηθητικῶν δωματίων περιέβαλλον τὰ δύο σπουδαιότερα μέγαρα (εἰκ. 25).

Μυκηναϊκοὶ τάφοι : Τῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων

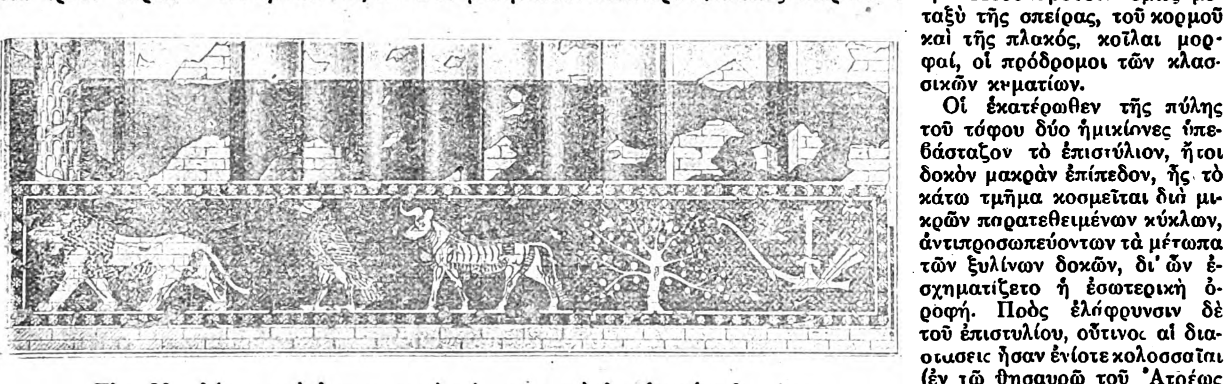

Εἰκ. 20.—*Ἀσσυριακὴ ἀρχιτεκτονική: Διακοσμητικὴ ἐσμαλτωμένη ζωφόρος.*

διατηροῦνται σήμερον μόνον τὰ κάτω μέρη· διότι ταῦτα μόνον ἦσαν ἐκ λίθων κατεσκευασμένα· τὰ δὲ ἄνω ἀπετελοῦντο ἐκ πλίνθων ὠμῶν μετὰ ξυλίνου ἐντὸς σκελετοῦ (*ξυλοδεσιῶν*). Οἱ κίονες ἐπίσης ἦσαν ξύλινοι, τούτου δ' ἕνεκα τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐν γένει καὶ τὴν μορφολογίαν τῶν Μυκηναίων δὲν δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' εἰς ἄλλο εἶδος κτηρίων, ἅτινα κατασκευασθέντα ἐκ λίθων διετηρήθησαν ἀρκούντως, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς ἡμᾶς τὸν σχηματισμὸν τελείας σχεδὸν ἰδέας περί τε τῆς μορφῆς καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἄνω μερῶν τῶν μεγάρων. Εἶναι δὲ τὰ ῥηθέντα κτήρια, οἱ μεγαλοπρεπεῖς *θολωτοὶ τάφοι*. Τὰ πολύτιμα ταῦτα μνημεῖα ἀπομιμοῦνται ἐν λίθοις τὸ σχῆμα τῆς ἀρχεγόνου πλινθίνης καλύβης, ἤτοι εἶναι κυκλικὰ καὶ καλύπτονται δι' ᾠοειδοῦς θόλου ἐν εἴδει κυψέλης. Ἐπιτυγχάνεται δ' ἡ κάλυψις τοῦ μεγάλου συνήθως ἀνοίγματός των (τάφος Ἀτρέως διάμ. 13 80 μ.) διὰ λίθων διατεταγμένων οὐχὶ καθ' ἁρμοὺς συγκλίνοντας πρὸς ἓν κέντρον ἀλλὰ κατὰ στρώσεις ὁριζοντίας κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς ἐπεξοχῆς, ὅπερ ἐφηρμόζετο εἰς τὰς ἀρχεγόνους ἐξ ὠμῶν πλίνθων καλύβας, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴπομεν. Οἱ θολωτοὶ μυκηναϊκοὶ τάφοι ὀρύσσονται συνήθως εἰς τὰς κλιτῦς λόφων, ὥστε νὰ εἶναι ὡς οἱόν τι ἀφανεῖς, ἄγει δ' εἰς αὐτοὺς στενὸς καὶ μακρὸς δρόμος (εἰκ. 29). Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ τάφου, κατασκευαζομένη κατά τι στενοτέρα τοῦ δρόμου, διαμορφοῦται ἀρχιτεκτονικῶς τοποθετουμένων ἑκατέρωθεν τῆς μεγάλης καὶ πρὸς τὰ ἄνω στενουμένης πύλης δύο λιθίνων ἡμικιόνων ῥαβδωτῶν ἢ ἀρραβδώτων. Καὶ ἡ μὲν βάσις τῶν κιόνων τούτων εἶναι ἁπλοῦς τις δίσκος, ὁ δὲ κορμὸς ἔχει ταῦτα τὰ χαρακτηριστικά : 1) ὅτι ἡ μικρότερα του διάμετρος εἶναι ἡ κάτω καὶ 2) ὅτι ἡ ἐξωτερική του ἐπιφάνεια κοσμεῖται διὰ κοσμημάτων, ὧν ἡ τεχνικὴ ἐκτέλεσις ὑπενθυμίζει τὴν ἐπὶ μετάλλων ἐκκρουστικὴν ἐργασίαν (au repoussé). Τὰ δύο ταῦτα χαρακτηριστικὰ ὑποδηλοῦσι σαφέστατα καὶ τὰς ὕλας, ὧν συνήθως ἐγίνετο χρῆσις εἰς τοὺς παλαιοτέρους μυκηναϊκοὺς κίονας, ἤτοι τὸ ξύλον καὶ τὸ μέταλλον· διότι ἡ μὲν πρὸς τὰ κάτω μείωσις συνηθίζεται κυρίως εἰς τὰ ξύλινα ὑποστηρίγματα (πβλ. τοὺς πόδας τῶν κλασσικῶν καθισμάτων καὶ τῶν σημερινῶν τραπεζῶν), ἡ δ' ἐκκρουστικὴ ἐργασία μαρτυρεῖ τὴν διὰ μετάλλου ἐπένδυσιν εὐφθάρτου ὑλικοῦ ὡς ἦτο τὸ ξύλον. Εἰς τοὺς τάφους ἔνθα οἱ κίονες ἦσαν λίθινοι οὐδεὶς λόγος συνέτρεχε νὰ ἐφαρμοσθῇ, οὔτε ἡ πρὸς τὰ κάτω μείωσις οὔτε καὶ ἡ ἐκκρουστικὴ τεχνικὴ τοῦ κοσμήματος. Ἐν τούτοις ἡ δύναμις τῆς συνηθείας καὶ τῆς παραδόσεως ὑπερίσχυσε τόσον, ὥστε καὶ ὅταν ὁ λόγος τῶν ἄνω μεθόδων ἐξέλιπε, ἐξηκολούθησαν καὶ πάλιν ἐφαρμοζόμεναι αἱ αὐταὶ μέθοδοι.

Τὸ ὑπεράνω τοῦ κορμοῦ κιονόκρανον τῶν μυκηναϊκῶν κιόνων ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς *σπείρας* (κουλούρας) λίαν ὠγκωμένης καὶ μιᾶς τετραγώνου πλακὸς ὕπερθεν αὐτῆς. Μεσολαβοῦσιν ὅμως μεταξὺ τῆς σπείρας, τοῦ κορμοῦ καὶ τῆς πλακός, κοῖλαι μορφαί, οἱ πρόδρομοι τῶν κλασσικῶν κυματίων.

Οἱ ἑκατέρωθεν τῆς πύλης τοῦ τάφου δύο ἡμικίονες ὑπεβάσταζον τὸ ἐπιστύλιον, ἤτοι δοκὸν μακρὰν ἐπίπεδον, ἧς τὸ κάτω τμῆμα κοσμεῖται διὰ μικρῶν παρατεθειμένων κύκλων, ἀντιπροσωπευόντων τὰ μέτωπα τῶν ξυλίνων δοκῶν, δι' ὧν ἐσχηματίζετο ἡ ἐσωτερικὴ ὀροφή. Πρὸς ἐλάφρυνσιν δὲ τοῦ ἐπιστυλίου, οὗτινος αἱ διαστάσεις ἦσαν ἐνίοτε κολοσσαῖαι (ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Ἀτρέως τὸ ἐσωτερικὸν ἐπιστύλιον ἔχει διαστάσεις 9 × 5 × 1 μ.) ἀφίνετο εἰς τὰς ὑπεράνω αὐτοῦ στρώσεις τριγωνικὸν κενόν (εἰκ. 32), ὅπερ ἐπληροῦτο ἐμπρὸς δι' ἀναγλύπτων παραστάσεων. Ὁμοία διάταξις ἐφηρμόζετο, ὡς εἴδομεν, καὶ εἰς τὰς πύλας τῶν φρουρίων. Πλὴν τοῦ κυκλικοῦ θαλάμου οἱ μυκηναϊκοὶ τάφοι ἔφερον ἐνίοτε καὶ παράπλευρον τετράγωνον θάλαμον, ὡς παρατηροῦμεν ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἀτρέως καὶ τοῦ Μινύου ἐν Ὀρχομενῷ, ἔνθα καὶ διετηρήθη θαυμασίως διακεκοσμημένη ὀροφὴ μαρμαρίνη.

Κρητικὰ ἀνάκτορα : Τὰ κρητικὰ ἀνάκτορα εἶναι ὡς εἴπομεν πολὺ ἀρχαιότερα τῶν μυκηναϊκῶν, παρουσιάζουσι δὲ διαφορὰς ὡς πρὸς τὸ σχέδιον προκληθείσας ἀναμφιβόλως λόγῳ τῶν διαφόρων κλιματολογικῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς τελεῖ ἡ Κρήτη. Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι τὰ κρητικὰ ἀνάκτορα ἱδρύονται συνήθως εἰς χθαμαλοὺς γηλόφους καὶ εἶναι πάντοτε ἀτείχιστα, διότι οἱ θαλασσοκράτορες τότε βασιλεῖς τῆς Κρήτης οὐδένα φόβον διέτρεχον ἐξ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Κυριώτατον χαρακτηριστικὸν τῶν πολυσυνθέτων κρητικῶν ἀνακτόρων εἶναι ἡ περὶ μίαν κεντρικὴν αὐλὴν διάταξις τῶν χώρων, οὐχὶ μεμονωμένων ἀλλὰ προσκεκολλημένων τῶν μὲν πρὸς τοὺς δὲ (εἰκ. 30). Ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης ἐδέχοντο τὰ διαμερίσματα τὸ φῶς καὶ τὸν ἀέρα. Ἐνίοτε ἡ κεντρικὴ αὐλὴ ἔφερε πέριξ στοάς, ἤτοι κεκαλυμμένους διαδρόμους συγκοινωνίας. Εἰς τὰ πολὺ μεγάλα ἀνάκτορα, ἔνθα ἡ κεντρικὴ αὐλὴ δὲν ἐπήρκει διὰ τὸν ἀερισμὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν πολλαπλῶν ἐσωτερικῶν συμπλεγμάτων ἐδημιουργοῦντο μικροὶ ὕπαιθροι χῶροι (φωταγωγοί), οἵτινες διέδιδον περαιτέρω τὸ φῶς τῇ βοηθείᾳ διαμερισμάτων ἐχόντων ἀντὶ πλήρων τοιχωμάτων ὀρθογώνια ἢ κυκλικὰ στηρίγματα (εἰκ. 26). Δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῶν κρητικῶν ἀνακτόρων εἶναι ἡ διχοτόμησις τῆς προσόψεως τῶν μεγάλων αἰθουσῶν των δι' ἑνὸς στηρίγματος τοποθετουμένου κατὰ τὸν ἄξονα τῆς προσόψεως. Τρίτον δὲ καὶ σπουδαιότατον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ πολυοροφία, πιστοποιουμένη ἀναμφισβητήτως διὰ τῆς

Digitized by Google

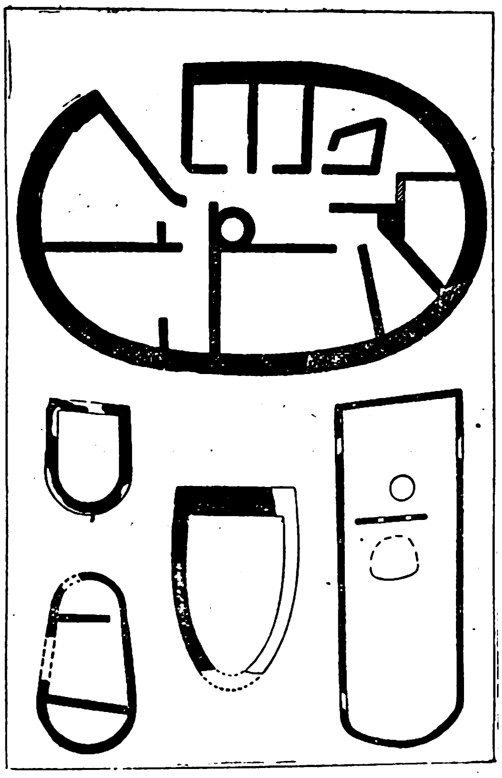

Εἰκ. 21.—*Προϊστορικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἐλλειψοειδῆ καὶ πεταλόμορφα οἰκήματα.*

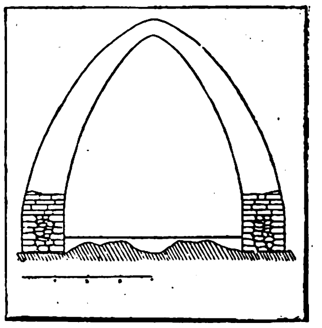

Εἰκ. 22. — *Προϊστορικὴ ἀρχιτεκτονική: Καλύβη ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ. (Τομή).*

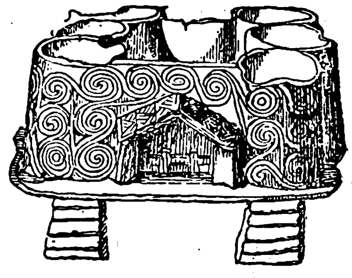

Εἰκ. 23. — *Προϊστορικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἀγγεῖον ἐκ Μήλου μιμούμενον συνοικισμὸν καλυβῶν.*

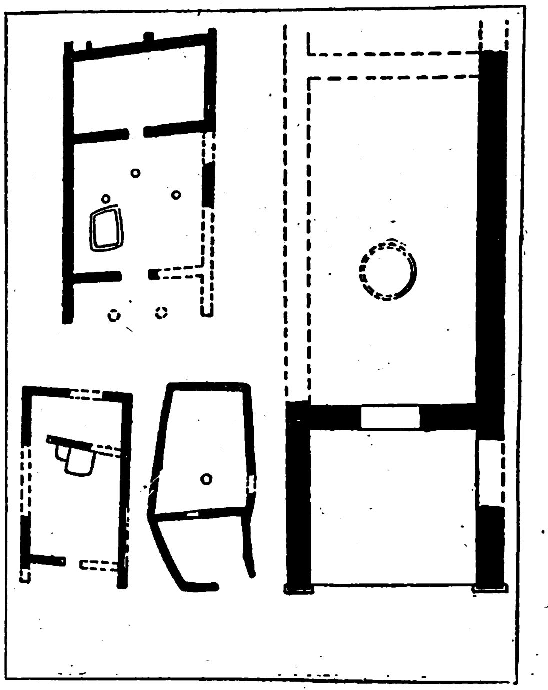

Εἰκ. 24. — *Προϊστορικὴ ἀρχιτεκτονική: Θεσσαλικὰ καὶ τρωϊκὰ μέγαρα.*

ὑπάρξεως μνημειωδῶν κλιμάκων εἰς πλείονας τοῦ ἑνὸς ὀρόφους (εἰκ. 33).

Ἐρχόμενοι ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κυρίως μεγάρου παρατηροῦμεν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι στοιχείων: 1) ἐκ μιᾶς στοᾶς ἐκ κιόνων καμπομένης κατ' ὀρθὴν γωνίαν· 2) ἐξ ἑνὸς χώρου ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν μυκηναϊκὸν πρόδομον, ἀλλ' ἔχοντος τοὺς τρεῖς ἐκ τῶν τοίχων του διαλελυμένους εἰς ὀρθογώνια στηρίγματα· καὶ 3) ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων. Ἑστία ἐν τῷ μέσῳ ταύτης δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα. Τὸ θερμὸν τῆς Κρήτης κλῖμα δὲν ἐπέβαλλε μόνιμον ἑστίαν, διὰ δὲ τοὺς ὀλίγους ψυχροὺς μῆνας ἐπήρκει τοιαύτη κινητὴ πηλίνη (φουφοῦ). Ἐπίσης ἀντὶ τοῦ μυκηναϊκοῦ τετρακιονίου ἔχομεν ἐν Κρήτῃ δύο κιόνας στηρίζοντας τὴν εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης ἀποκεκομμένην ὀροφὴν πρὸς σχηματισμὸν φωταγωγοῦ (εἰκ 26). Συχνὰ παρὰ τοὺς τοίχους τῶν κρητικῶν αἰθουσῶν εὑρίσκονται θρανία φέροντα χαρακτηριστικὴν διακόσμησιν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὰς κλασσικὰς τριγλύφους καὶ μετόπας. Ὁμοία διακόσμησις εὑρέθη καὶ ἐν Τίρυνθι καὶ ἐν Μυκήναις, φέρουσα καὶ τεμάχια χρωματιστῆς ὑαλομάζης, λόγῳ τῆς ὁποίας εἰκάσθη ὅτι ἡ ζωφόρος αὕτη θὰ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευόμενος θριγκὸς κυάνοιο. Οἱ τοῖχοι ἔφερον πλουσίας τοιχογραφίας συνδυαζομένας ἐνίοτε καὶ πρὸς γύψινον πλαστικὸν διάκοσμον. Οἱ κρητικοὶ κίονες εἶχον καὶ αὐτοὶ μείωσιν πρὸς τὰ κάτω (εἰκ. 43) καὶ ἦσαν κατασκευασμένοι ἐκ ξύλου.

Τὰ σπουδαιότατα κρητικὰ ἀνάκτορα ἀπεκαλύφθησαν ἐν *Κνωσῷ, Φαιστῷ* καὶ *Ἁγ. Τριάδι*. Ἡ χρονολογία κατασκευῆς αὐτῶν κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ 2000 μέχρι τοῦ 1600 π.Χ. Τόσον ἡ διάταξις των ὅσον καὶ ἡ διακόσμησις καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα, ὧν ἐγένετο χρῆσις εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀνακτόρων μαρτυροῦσι περὶ τοῦ μεγάλου βαθμοῦ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προαχθῆ ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὴν δευτέραν π. Χ. χιλιετηρίδα.

Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική.—Πολλοὶ παρῆλθον αἰῶνες ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς *κρητομυκηναϊκῆς* ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπερ ἐπέφερεν ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων, μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς *κλασσικῆς* ἀρχιτεκτονικῆς, οἵαν τὴν βλέπομεν εἰς τὰ σωζόμενα μνημεῖα. Οἱ συνδετήριοι κρίκοι τῶν δύο τούτων περιόδων ἐξηφανίσθησαν δυστυχῶς καὶ εἶναι τούτου ἕνεκα ἀδύνατον νὰ καθορίσῃ τις ἀκριβῶς τὴν ἐξέλιξιν, ἣν ἐβάδισεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τοὺς ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων (1104) μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων (776 π. Χ.) διαρρεύσαντας αἰῶνας. Ἐκ παλαιοτάτων ἐν τούτοις ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων τῆς 6' περιόδου καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν ἐνδείξεων συμπεραίνομεν, ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ μυκηναϊκῆς καὶ κλασσικῆς ἐποχῆς περίοδον—ἥτις λόγῳ τῆς ἀποκλειστικῆς χρήσεως γεωμετρικῶν κοσμημάτων πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀγγείων τῆς ἐκλήθη *γεωμετρική*— κατεσκευάζοντο κτίσματα κατὰ τὸ πατροπαράδοτον θεσσαλικὸν σχέδιον μεγάρου, εἴτε ἐκ πλίνθων ὠμῶν εἴτε καὶ ξύλινα. Τοιαῦτα κτίσματα ἀπεκαλύφθησαν ἐν *Θέρμῳ* τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐν *Σπάρτῃ*, φέροντα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ξυλίνας κιονοστοιχίας, ὧν διετηρήθησαν μέχρι σήμερον αἱ λίθιναι των βάσεις. Εἶναι δὲ τὰ κτήρια ταῦτα ναοί, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εὑρεθέντα ἐν αὐτοῖς ἀναθήματα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ παλαιὸν σχῆμα τῆς κατοικίας ἔδωσαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἰς τὰ θρησκευτικά των κτήρια, ἅτινα τούτου ἕνεκα καὶ *ναοὺς* ὠνόμασαν. Παράδειγμα δὲ τοιούτου παλαιοτάτου ξυλίνου ναοῦ βέβαιον ἔχομεν καὶ τῆς Ὀλυμπίας τὸ *Ἡραῖον*, ἐκ τῶν ξυλίνων δὲ πάλιν ναῶν σὺν τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου ἀνεπτύχθησαν καὶ οἱ λίθινοι ναοί.

Κατόψεις. Οἱ ἁπλούστεροι λίθινοι ἑλληνικοὶ ναοὶ εἶχον ἐν κατόψει (εἰκ.31) τὸ παλαιὸν σχῆμα τοῦ μεγάρου ἀλλὰ μετὰ δύο μόνον διαιρέσεων, ἤτοι ἑνὸς ἀνοικτοῦ προστῴου *(προνάου)*, φέροντος δύο κίονας μεταξὺ τῶν προεκτεταμένων τοίχων τοῦ ὀρθογωνίου *(παραστάδων)*, καὶ ἑνὸς δωματίου ὄπισθεν—*τοῦ σηκοῦ*—,ἐν τῷ βάθει τοῦ ὁποίου ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ἐνίοτε αἱ παραστάδες τοῦ προνάου καταργοῦνται, τὴν δὲ θέσιν των καταλαμβάνουσι δύο κίονες *(ναοὶ πρόστυλοι)* ἢ οὕτω πως δημιουργουμένη πρὸ τοῦ σηκοῦ κιονοστοιχία ἐπαναλαμβάνεται συνήθως καὶ κατὰ τὴν ὀπισθίαν τοῦ σηκοῦ πλευρὰν *(ναοὶ ἀμφιπρόστυλοι)*. Πολὺ συχνὰ ἐπίσης τόσον οἱ ναοὶ οἱ ἐν παραστάσι ὅσον καὶ οἱ ἀμφιπρόστυλοι περιβάλλονται διὰ κιονοστοιχιῶν, αἵτινες προσδίδουν εἰς τὸ κτήριον ὄψιν μνημειώδη ἀλλὰ καὶ ἐλαφρότητα, κίνησιν καὶ χάριν, δι' ὃ καὶ *πτερὸν* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὠνομάσθησαν *(ναοὶ περίπτεροι)*. Εἴς τινας μάλιστα ναοὺς τῆς Ἰωνίας τὸ πτερὸν ἦτο διπλοῦν, ἤτοι οἱ κίονες εἰς δύο στίχους *(ναοὶ δίπτεροι)*. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους,ἤτοι κυρίως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Δ' συνηθίζεται νὰ δίδεται εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς τῶν περιπτέρων ναῶν ἀριθμὸς κιόνων κατὰ μονάδα μεγαλύτερος τοῦ διπλασίου ἀριθμοῦ τῶν κιόνων τῶν στενῶν πλευρῶν (6: 13 Θησεῖον, 8: 17 Παρθενὼν κ. λ. π.). Οἱ περίπτεροι ναοί,λόγῳ τῶν μεγάλων διαστάσεων,ἀπελάμβάνουσι, φέρουσιν ἐνίοτε κιονοστοιχίας καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ σηκοῦ —καὶ μάλιστα εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς ἐπαλλήλους ὀρόφους (εἰκ.53)—χρησίμους πρὸς ὑποβάστασιν τῆς στέγης τοῦ ναοῦ(Παρθενών, Φιγάλεια). Οἱ δὲ μεγάλοι ναοὶ τῆς Ἰωνίας εἶχον τὸν σηκὸν αὐτῶν πιθανώτατα ὕπαιθρον, τὸ δὲ λατρευτικὸν ἄγαλμα ἐντὸς ναοσχήμου πλαισίου. Ἐκτὸς δὲ τῶν κανονικῶν ὀρθογωνίων σχημάτων εὑρίσκονται καὶ ἄλλα ὡς τὸ ἐν μορφῇ ταῦ σχῆμα τοῦ *Ἐρεχθείου*,προκληθὲν ἐκ θρησκευτικῶν κυρίως λόγων

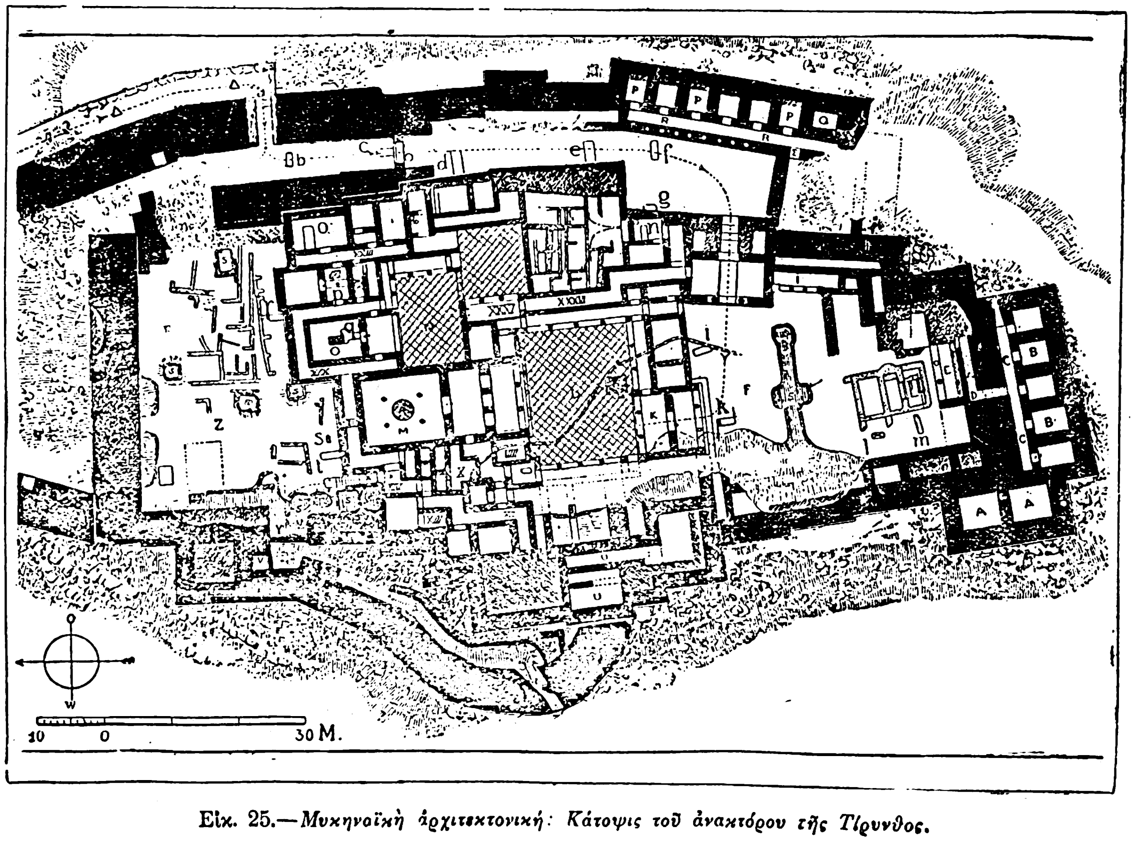

Εἰκ. 25.—*Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος.*

Digitized by Google

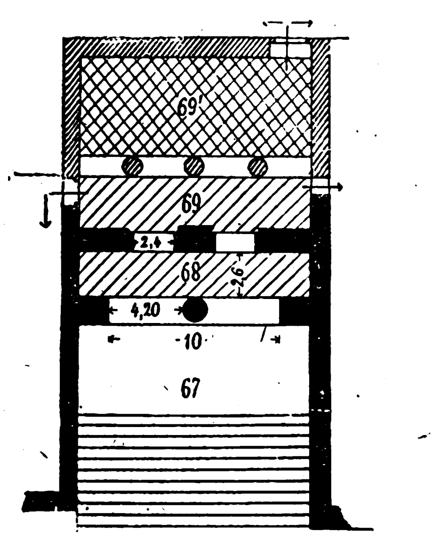

Εἰκ. 26.—*Μινωϊκὴ ἀρχιτεκτονική· Τὸ πρόπυλον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ.*

Οὐ μόνον δὲ τοῦ σχήματος τοῦ μεγάρου ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς ἀρχεγόνου κυκλικῆς καλύβης ἐπιβίωσιν ἔχομεν κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους εἰς τὰς θόλους καὶ τὰ πρυτανεῖα, ἔνθα μάλιστα καὶ ἡ ἑστία ἔκαιε πάλιν ἐν τῷ κέντρῳ.

Προσόψεις. Τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν δύναταί τις κυρίως νὰ σπουδάσῃ εἰς τὰ δημόσια κτήρια καὶ δὴ τοὺς ναοὺς εἰς οὓς συνεκεντροῦτο ὅλη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ προσοχὴ καὶ ὁ πλοῦτος, ἐνῷ ἀντιθέτως αἱ ἰδιωτικαί των κατοικίαι ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ εὐτελεῖς.

Ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ τῶν ναῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἐμορφώθησαν δύο κυρίως ρυθμοὶ ἢ τρόποι, ὁ *δωρικὸς* καὶ ὁ *ἰωνικός*, εἰς οὓς συνήθως προστίθεται καὶ τρίτος, ὁ *κορινθιακός*, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἁπλῶς ὡς μία παραλλαγὴ τοῦ ἰωνικοῦ. Ἕκαστος τῶν τρόπων ἔχει διάταξιν σχημάτων καὶ ἀναλογιῶν ἀτομικήν, ἐμφανιζομένην κυρίως εἰς τὸν κίονα.

Δωρικὸς τρόπος. Οἱ κίονες τῶν δωρικῶν ναῶν πατοῦσιν ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος, ὅπερ ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ἵνα ἐξάρῃ τὸν ναὸν ὑπὲρ τὰ συνήθη κτήρια. Ἀποτελοῦνται δ' οἱ κίονες ἐκ βάσεως κορμοῦ καὶ κιονοκράνου. Ὁ δωρικὸς κίων ἔχει ὡς βάσιν τὴν κρηπῖδα, ἧς διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτάτη ἐκ τῶν 3 ὑποδιαιρέσεων, ἃς φέρει, ὀνομάζεται *στυλοβάτης*. Ὁ κορμὸς τοῦ κίονος συντίθεται ἐκ πλειόνων καθ' ὕψος τεμαχίων, τῶν σφονδύλων, ὧν ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια αὐλακοῦται δι' εἴκοσιν αὐλακώσεων ἢ *ραβδώσεων*, συναντωμένων πρὸς ὀξείας ἀκμάς. Διὰ τῶν ραβδώσεων ὁ κορμὸς τοῦ κίονος ἐμφανίζεται ἰσχυρότερος ἢ ὅσον πράγματι εἶναι. Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ παρατηρητοῦ παρακολουθῶν τὰς ἀκμὰς συναναβαίνει μετ' αὐτῶν πρὸς τὸ κιονόκρανον· καθίσταται οὕτω αἰσθητοτέρα ἡ πρὸς τὰ ἄνω τάσις τοῦ κίονος καὶ εὐκρινεστέρα ἡ λειτουργία του ὡς στηρίγματος. Ὁ κορμὸς τῶν κιόνων στενοῦται ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν ἀπὸ τῆς βάσεως πρὸς τὰ ἄνω, ἔχει δηλονότι *μείωσιν*, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ φαίνεται εὐσταθέστερος. Πλὴν δὲ ταύτης φέρει συνήθως ὁ κορμός, ἰδίᾳ εἰς τὸ κάτω τρίτον τοῦ ὕψους του, καὶ ἐλαφρὰν διόγκωσιν (*ἔντασιν*), ἥτις ζωντανεύει τὸν κορμὸν τοῦ κίονος προσδίδουσα εἰς αὐτὸν ἐλαστικότητα. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ κορμοῦ τίθεται τὸ κιονόκρανον ἀποτελούμενον (εἰκ. 43) ἐκ μιᾶς τετραγώνου πλακὸς (*ἄβακος*) καὶ μιᾶς πεπιεσμένης σπείρας (*ἐχίνου*), ἐκφραζούσης τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ πιέζοντος βάρους καὶ τοῦ ὑποβαστάζοντος κορμοῦ.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἐχίνου εἶναι κατὰ μὲν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν (Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶν) πεπιεσμένον πλακουντοειδῶς (εἰκ. 51), κατὰ δὲ τὴν Περίκλειον ἡ τομή του ἔχει τὸ σχῆμα κλάδου παραβολῆς, εἶναι δηλ. οὐχὶ πεπιεσμένη ἀλλ' ἐλαφρῶς κεκυρτωμένη. Ὁ ἐχῖνος φέρει κάτωθεν 3 ἢ 5 ὁριζοντίους περιφερικὰς ἐγκοπάς, *ἱμάντας* καλουμένας.

Ἐπὶ τοῦ κίονος τοποθετεῖται τὸ ἐπιστύλιον, ὅπερ γεφυρώνει τὸ μεταξὺ δύο κιόνων κενὸν (εἰκ. 51). Συντίθεται δὲ τὸ ἐπιστύλιον ἐξ ἑνός, δύο ἢ τριῶν κατὰ τὸ πάχος αὐτοῦ τεμαχίων, ὧν τὸ πρὸς τὰ ἔξω φέρει ἄνω ἐξέχουσαν *ταινίαν*, ἀφ' ἧς κρέμανται οἱ ὀρθογώνιοι *κανόνες* καὶ αἱ *σταγόνες* ἢ *ἧλοι* (εἰκ. 52). Ὑπεράνω δὲ τοῦ ἐπιστυλίου εὑρηνται αἱ *τρίγλυφοι* καὶ αἱ *μετόπαι* (εἰκ. 52), ἤτοι ἐναλλασσόμενοι ἐπίπεδοι στυλίσκοι φέροντες ἐμπρὸς γλυφὰς καὶ τετράγωνοι μεταξύ των πλάκες κοσμούμεναι συνήθως δι' ἀναγλύφου διακόσμου. Τρίγλυφοι καὶ μετόπαι ὁμοῦ ἀπαρτίζουσι τὴν *ζωφόρον*, ἧς ὁ διάκοσμος προφυλάσσεται ἀπὸ τῆς βροχῆς

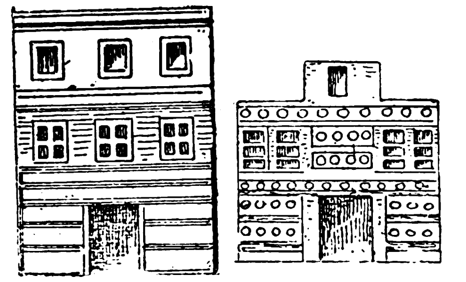

Εἰκ. 27 – *Μινωϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Προσόψεις οἰκιῶν.*

δι' ἐξεχούσης πλακός, τοῦ *γείσου*. Ἐπὶ τοῦ ἐξέχοντος τμήματος τῆς πλακὸς τοῦ γείσου εὑρίσκονται προσκεκολλημέναι πλάκες (*πρόμοχθοι*) φέρουσαι τρεῖς σειρὰς σταγόνων ἢ ἥλων. Τὰ τρία ὑπεράνω τοῦ κίονος μέρη τοῦ ναοῦ—ἐπιστύλιον, ζωφόρος καὶ γεῖσον—ἀπαρτίζουσι τὸν *θριγκόν*, ὅστις περιθέει τὸ οἰκοδόμημα καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευράς. Ὑπεράνω δὲ τοῦ γείσου ἄρχεται ἡ στέγη, ἥτις εἶναι πάντοτε δικλινὴς καταλήγουσα ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω εἰς δύο τριγωνικοὺς τοίχους (*τύμπανα*), κοσμουμένους διὰ πλαισίων καὶ φέροντας κατὰ τὸ μέσον καὶ τὰς γωνίας πλαστικὸν διάκοσμον, τὰ *ἀκρωτήρια*. Τύμπανον, πλαίσια καὶ ἀκρωτήρια ἀπαρτίζουσιν ὁμοῦ τὸ *ἀέτωμα* (βλ. καὶ λ. ἀέτωμα). Πολλῶν ναῶν τὰ ἀετώματα ἐκοσμοῦντο μὲ γλυπτικὰ συμπλέγματα ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τῶν θνητῶν τὴν δόξαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Κατὰ δὲ τὰς μακρὰς πλευρὰς τῶν ναῶν ἡ στέγη κατέληγεν ἢ εἰς *ἀνθεμωτοὺς ἀκροκεράμους* ἢ εἰς *ὑδρορρόας* κοσμουμένας διὰ λεοντοκεφαλῶν ἀφ' ὧν ἐξέρρεον ἐν καιρῷ βροχῆς τὰ ὕδατα τῆς στέγης. Τὸ πτερὸν ἐκαλύπτετο δι' ὁριζοντίας ὀροφῆς ἀποτελουμένης ἐκ δοκῶν καὶ πλακῶν τετραγώνων βαθυσμάτων διακεκοσμημένων, καλουμένων *φατνωμάτων*.

Ἰωνικὸς τρόπος. Ὁ ἰωνικὸς κίων ἔχει βάσιν (εἰκ. 37), ἥτις εἰς τὰ ἀττικὰ μνημεῖα ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο *σπείρας* (κουλούρας) καὶ μίαν κοίλην μεταξὺ μορφήν, τὴν *σκοτίαν*. Αἱ σπεῖραι φέρουσι συνήθως κόσμημα ἐν εἴδει πλέγματος. Ὁ κορμὸς τοῦ ἰωνικοῦ κίονος φέρει εἴκοσι τέσσαρας ραβδώσεις χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ ταινιῶν στενῶν. Τὸ χαρακτηριστικώτερον μέλος εἶναι τὸ κιονόκρανον, ὅπερ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς *ἕλικας*, τὸν *ἐχῖνον* καὶ τὸν *ἄβακα* (εἰκ. 37). Αἱ ἕλικες ἐξέχουσαι ἑκατέρωθεν δίκην ἐλατηρίων, ἀνεπήδων εἰς τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ἐχίνου, ὅστις τότε περιωρίζετο εἰς ἁπλῆν στρογγύλην ζώνην. Τοιούτου τύπου κιονόκρανα εὑρέθησαν ἐν Αἰολίδι, ὀνομασθέντα δι' αὐτὸ αἰολικά. Εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους τὰς ἕλικας συνδέει σχοινίον μόλις καμπυλούμενον περὶ τὸ μέσον, ὅπερ ἔπειτα ἀποβαίνει ἐντελῶς εὐθύ. Ὁ ἐχῖνος τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου κοσμεῖται δι' ἀναγλύπτων ᾠῶν, συνοδεύεται δ' ἐνίοτε καὶ ὑπὸ μικρᾶς σπείρας (*Ἐρέχθειον*). Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς ἰδίᾳ καὶ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους (μετὰ τὸ 330 π.Χ.) μεταξὺ τοῦ κορμοῦ καὶ τοῦ κιονοκράνου μεσολαβεῖ τμῆμά τι τοῦ κορμοῦ, ὅπερ, παραμένον ἀρράβδωτον, διακοσμεῖται δι' ἀναγλύπτων ἀνθεμίων (*ὑποτραχήλιον*). Τὸ ἰωνικὸν ἐπιστύλιον ἔχει τὴν ἐμπροσθίαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν διῃρημένην εἰς τρεῖς ταινίας, ὧν ἡ ἀνωτάτη στέφεται ὑπὸ κυματίων (εἰκ. 37). Ἡ δὲ ζωφόρος δὲν ἀποτελεῖται, ὡς ἐν τῷ δωρικῷ, ἐκ τριγλύφων καὶ μετοπῶν, ἀλλ' εἶναι μία συνεχὴς ζώνη, ἰσοϋψὴς πρὸς τὸ ἐπιστύλιον, κοσμουμένη δι' ἀναγλύπτου διακόσμου· διὸ καὶ *κοσμοφόρος* ὀνομάζεται. Διάφορον τοῦ δωρικοῦ εἶναι ὡσαύτως καὶ τὸ γεῖσον τοῦ ἰωνικοῦ τρόπου· διότι ἀντὶ προμόχθων φέρει κάτωθεν τῆς ἐξεχούσης πλακὸς ἐλαφρὰν κοιλότητα, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας εὕρηται ἀνάγλυπτον κυμάτιον. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ διάταξις τῶν ἰωνικῶν ναῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν δωρικῶν.

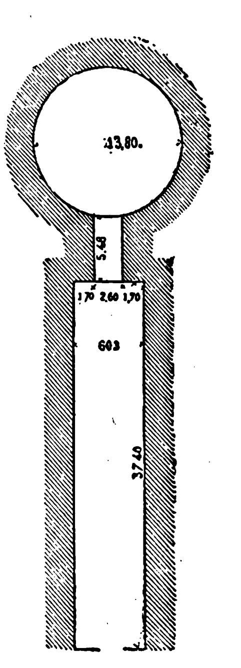

Εἰκ. 29.—*Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἐν Μυκήναις τάφου τοῦ Ἀτρέως.*

Κορινθιακὸς τρόπος. Οὗτος, ὡς εἴπομεν, διαφέρει ἐλάχιστα τοῦ ἰωνικοῦ. Ὁ κορινθιακὸς κίων ἔχει τὰς αὐτὰς καὶ ὁ ἰωνικὸς ραβδώσεις, στέφεται ὅμως ὑπὸ ἐντελῶς διαφόρου κιονοκράνου ἀποτελουμένου ἐκ καλάθου ἐπενδεδυμένου ἐξωτερικῶς διὰ δύο ἐπαλλήλων σειρῶν φύλλων ἀκάνθης (εἰκ. 41), ἢ ἀκάνθης μὲν κάτω, καλάμου δὲ ἄνω (*Πύργος ἀνέμων*) καὶ τεσσάρων ἑλίκων ὀρθῶν κατὰ τὰς γωνίας. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος ἐν τῷ ἐν *Βάσσαις* ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶναι ὅμως μεταγενέστερον τοῦ τε δωρικοῦ καὶ τοῦ ἰωνικοῦ, ἅτινα ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. Ἐφευρέτης του ἐν τούτοις φέρεται ὁ *Καλλίμαχος*, ὅστις ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος. Φαίνεται ὅμως πιθανώτερον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδανείσθησαν τὴν μορφὴν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἔκαμον χρῆσιν αὐτῶν πολλοὺς αἰῶνας πρότερον. Ἑτέρα διαφορὰ τοῦ κορινθιακοῦ ἀπὸ τοῦ ἰωνικοῦ τρόπου παρατηρεῖται εἰς τὸ γεῖσον, ὅπερ φέρει συνήθως τοὺς λεγομένους *ὀδόντας*, ἀντιπροσωπεύοντας τὰ μέτωπα πλησίον ἀλλήλων τεθειμένων δοκίδων (*Μνημεῖον Λυσικράτους*). Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἐγένετο, ἰδίᾳ ἐν Περγάμῳ, χρῆσις μορφῆς τινος κιονοκράνου, ἧς τὸ πρότυπον εὕρηται ἐν Αἰγύπτῳ (εἰκ. 42). Τοιαῦτα κιονόκρανα ὀλίγον τροποποιημένα ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Δελφοῖς στοὰς τῶν Περγαμηνῶν βασιλέων Εὐμένους καὶ Ἀττάλου.

Πλὴν δὲ τῶν στρογγύλων κιόνων συχνάκις ἐχρησιμοποίουν οἱ Ἕλληνες καὶ συνθετώτερα σχήματα, ὡς π.χ. δύο ἡμικύκλια ἑκατέρωθεν τετραγώνου (*ἀμφικίονες*) κλπ. Συχνὰ δ' ἐπίσης ἐτοποθέτουν καὶ ἀνθρωπίνας μορφὰς ἀνδρῶν (σατύρων, σειληνῶν, ἀτλάντων, τελαμώνων) ἢ γυναικῶν (Καρυάτιδες) ἀντὶ γεωμετρικῶν σχημάτων στηριγμάτων.

Ἀναλογίαι. Μεγάλην σημασίαν ἀπέδοσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς ἀναλογίας, ἤτοι εἰς τὰς σχέσεις τοῦ μεγέθους τῶν διαφόρων μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον. Ἕκαστος δὲ τρόπος ἔχει τὰς ἀτομικὰς αὐτοῦ ἀναλογίας. Οὕτως ὁ δωρικὸς ἔχει ὕψος κίονος ποικίλλον ἀπὸ 4 (ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ) μέχρις 6 ½ (ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ) κάτω διαμέτρους. Τοὐναντίον ὁ ραδινὸς καὶ κομψὸς ἰωνικὸς σχηματίζει τοὺς κίονάς του μὲ ὕψος 8-9 ½ κάτω διαμέτρων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν κιόνων, ἡ σχέσις τῶν κενῶν πρὸς τὰ πλήρη, ἡ σχέσις τοῦ ὕψους τοῦ θριγκοῦ πρὸς τὸ ὕψος τῶν κιόνων κλπ. ποικίλλουσιν ἑκάστοτε καὶ προσδίδουσιν ὁτὲ μὲν βαρύν, ὁτὲ δ' ἐλαφρὸν χαρακτῆρα εἰς τὰ κτίρια.

Διακόσμησις. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ κτήρια ἡ μορφὴ ἣν λαμβάνει ἕκαστον μεμονωμένον μέρος ὑπαγορεύεται ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀνάγκης. Τὰ μέρη τῆς κατασκευῆς ἔχουσιν ἐσωτερικὴν ὀργανικὴν σχέσιν πρὸς τὰς διακοσμητικὰς μορφάς των, αἵτινες δὲν τίθενται εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλλ' ἔχουσι κύριον σκοπὸν νὰ τονίσωσι καὶ καταστήσωσι σαφεστέραν τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους ἐφ' οὗ τίθενται. Ὀλίγα σχετικῶς κοσμήματα προσαρμόζονται πρὸς τοιαύτην τους χρῆσιν, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀρχιτεκτονημάτων: ὁ μαίανδρος, τὰ ἀνθέμια κλπ. Τὰ

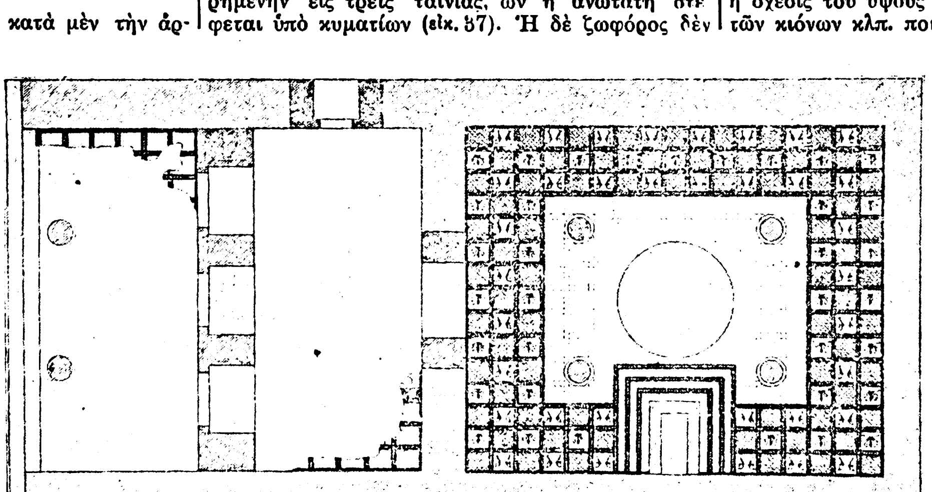

Εἰκ. 28.—*Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ μεγάρου τῆς Τίρυνθος μετὰ τῆς πολυχρώμου διακοσμήσεως τοῦ δαπέδου.*

Digitized by Google

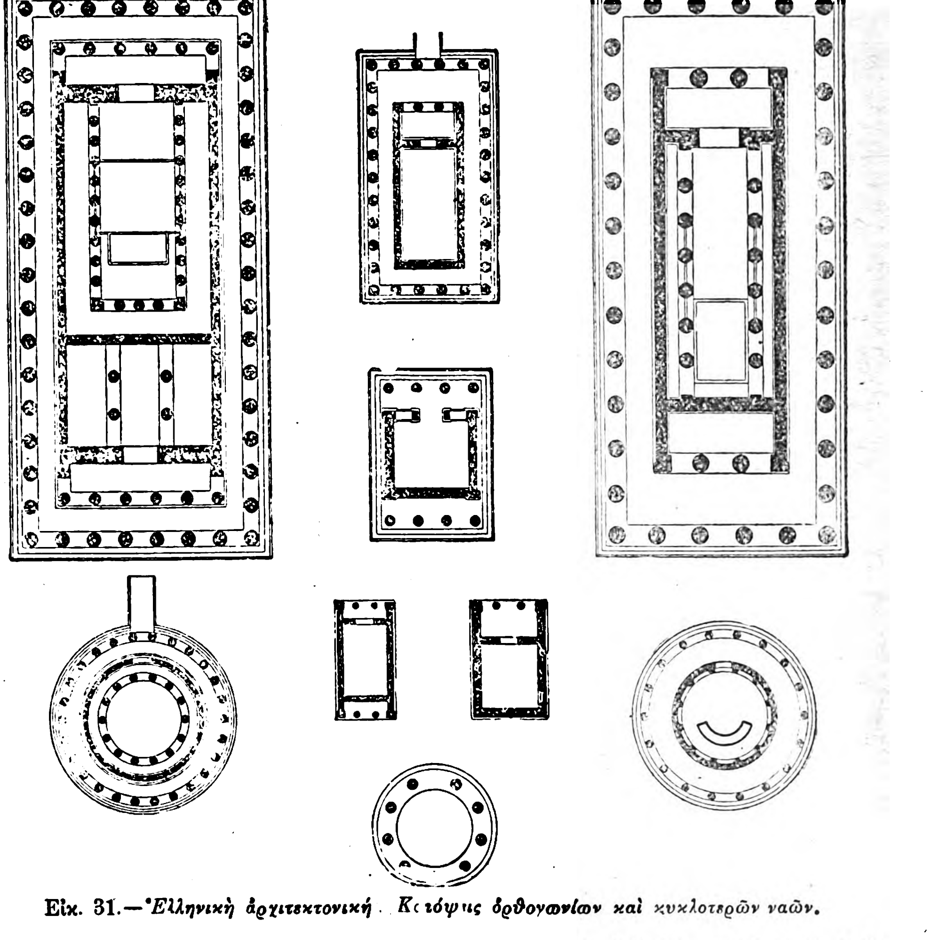

Εἰκ. 31.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική*. *Κ‹ τόψ›ις ὀρθογωνίων καὶ κυκλοτερῶν ναῶν.*

στοιχεῖα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐξ ἄλλων τεχνῶν ἢ ἐκ ξένων ἀνατολικῶν χωρῶν, ὅπου ἦσαν ἁπλοῦς διάκοσμος ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας. Οἱ Ἕλληνες ὅμως παραλαβόντες αὐτὰ τὰ μετέπλασαν δημιουργικῶς, ὥστε τώρα τὰ αὐτὰ σχεδὸν θέματα νὰ ἀναπτύσσουν ὅλην τὴν πραγματικὴν ζωὴν ποὺ ἔκρυπτον ἐντός των. Ὁ μαίανδρος συμβολίζει μίαν σύνδεσιν, τὰ ἀνθέμια μίαν ἐλευθέραν ἀνάτασιν, μίαν τελικὴν ἀπόληξιν κ.ο.κ Τὴν σύγκρουσιν δύο ἀντιθέτως δρωσῶν δυνάμεων, τῆς πρὸς τὰ ἄνω τάσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ β ιρους ἀφ' ἑτέρου, εἰκονίζουσιν οἱ Ἕλληνες στοχαστικώτατα διὰ τῶν *κυματίων*. Τὸ ἀνατεῖνον μέλος νοεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐλαστικόν τι σῶμα καμπτόμενον πρὸς τὰ ἐμπρὸς λόγῳ τοῦ ἐπιτεθειμένου βάρους καὶ δὴ τόσῳ περισσότερον ὅσῳ μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἐπικαθήμενον βάρος ἢ ὅσον ἐνδοτικώτερον εἶναι τὸ ἀνατεῖνον μέλος. Γεννῶνται οὕτω τὰ διάφορα κυμάτια, τὸ *δωρικὸν* (εἰκ. 40), τὸ *ἰωνικὸν* ἢ καιὼν ᾠῶν (εἰκ. 40) καὶ τὸ *λέσβιον* (εἰκ. 40) Ἕκαστον δὲ τῶν κυματίων τούτων κοσμεῖται καὶ δι' ἰδιαιτέρου εἴδους φύλλων. Τὰ κυμάτια διὰ τῆς μορφῆς των ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς διακοσμήσεώς των ἀφ' ἑτέρου ἀποτελοῦσιν ὁλόκληρα νοήματα τῆς κατασκευῆς, ἧς εἶναι τὰ λαλοῦντα σύμβολα.

Ὀπτικαὶ διορθώσεις. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλλον οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς περιόδου, οὐ μόνον πρὸς ἐπίτευξιν τελείας τεχνικῆς ἐργασίας καὶ ἁρμονικῶν ἀναλογιῶν ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐμφύσησιν εἰς τὰ ἔργα των ἑνὸς παλμοῦ ζωῆς καὶ ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ σκληρᾶς μηχανικῆς ἐμφανίσεως. Ἐφήρμοσαν πρὸς τοῦτο τεχνάσματά τινα τόσον λεπτά, ὥστε τινὰ ἐξ αὐτῶν πρὸ πεντήκοντα ἀκόμη ἐτῶν εἶχον διέλθει ἀπαρατήρητα. Τὰ σπουδαιότερα τῶν τεχνασμάτων εἶναι ἡ μείωσις, ἡ ἔντασις (περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος), ἡ κατὰ τὰς γωνίας πύκνωσις τῶν κιόνων, ἡ κλίσις τῶν κιόνων πρὸς τὸν σηκὸν καὶ τέλος ἡ καμπυλότης τοῦ στυλοβάτου καὶ τοῦ θριγκοῦ. Καὶ διὰ μὲν τῆς πυκνώσεως τῶν γωνιαίων κιόνων ἐπιτυγχάνεται ἡ αἰσθητικὴ ἐνίσχυσις τῶν γωνιῶν τοῦ ναοῦ, προτέρημα σπουδαιότατον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς συνθέσεως, διὰ δὲ τῆς κλίσεως τῶν κιόνων πρὸς τὸν τοῖχον ἡ εὐχάριστος εἰς τὸν ὀφθαλμὸν πυραμιδοειδὴς ἐμφάνισις τοῦ κτηρίου. Τέλος διὰ τῆς καμπυλότητος στυλοβάτου καὶ θριγκοῦ διορθοῦται μια παραίσθησις τοῦ ὀφθαλμοῦ, καθ' ἣν μακρὰ εὐθεῖα γραμμὴ φαίνεται οἱονεὶ καμπτομένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μήκους της. Διὰ τῆς ἀνυψώσεως λοιπὸν τῆς εὐθείας ἐν τῷ μέσῳ, ἤτοι τῆς δημιουργίας κυρτῆς καμπύλης, ὁ ὀφθαλμὸς θὰ ἴδῃ ταύτην εὐθεῖαν. Ἐν τῷ Παρθενῶνι τὸ βέλος τῆς καμπύλης τοῦ στυλοβάτου εἶναι περίπου 0.075 εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς καὶ 0.10 εἰς τὰς μακράς.

Ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονική.—Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἦτο η τελευταία καὶ ὡραιοτέρα εὐθύγραμμος ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ρωμαϊκὴ ἡ πρώτη ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν μεγάλων τοξωτῶν ρυθμῶν. Πρὶν ἢ μορφωθῇ τελειωτικῶς ἡ ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἔσχε ποικίλας ἐπιδράσεις: 1) τὴν τῶν Ἐτρούσκων, φυλῆς ἐγκατεστημένης πάλαι ἐν Τοσκάνῃ 2ον) τὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας 3ον) τὴν τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Οἱ Ἐτροῦσκοι ἦσαν φυλὴ οἰκοδομική, ἔχουσα λίαν ἰσχυρὸν τὸ αἴσθημα τῶν μεγάλης κλίμακος ἔργων. Ὡμοίαζον λοιπὸν κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους. Προς γεφύρωσιν τῶν ἀνοιγμάτων ἐχρησιμοποίουν οἱ Ἐτροῦσκοι τὸ τόξον εἴτε ἡμικυκλικὸν μὲ ἁρμοὺς διευθυνομένους πρὸς ἓν κέντρον, εἴτε ὀξυκόρυφον καθ' ὁριζοντίας στρώσεις κατασκευαζόμενον. Ἐ ρουσκικον ἔργον τοῦ ΣΤ' π Χ αἰῶνος εἶναι ὁ ἐν Ρώμῃ μεγιστος ὑπόνομος (Cloaca maxima), τὸ ἀρχαιοτατον πιθανῶς τόξον ἀληθοῦς κατασκευῆς τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τὴν φυλὴν λοιπὸν ταύτην ἐδιδάχθησαν οἱ Ρωμαῖοι τὰ πλεονεκτήματα τῆς τοξωτῆς κατασκευῆς, ἣν ἔπειτα ἐφήρμοσαν σχεδὸν εἰς πάντα αὐτῶν τὰ ἔργα.

Μνημεῖα ἐτρουσκικὰ διετηρήθησαν ὀλίγα: Τείχη πόλεων, λουτρά, ναοί, ὑδραγώγεῖα καὶ ἰδίως τάφοι. Οὗτοι ἔχουσι συνήθως τὴν μορφὴν χωματίνων κώνων, ὑποστηριζομένην κατὰ τὴν βάσιν διὰ λιθίνου χαμηλοῦ τειχίσματος, φερόντων δ' ἐσωτερικῶς τοὺς νεκρικοὺς θαλάμους εἴτε κτιστοὺς εἴτε ἐν τῷ βράχῳ λαξευμένους. Τοὺς δὲ ναούς των οἱ Ἐτροῦσκοι κατεσκεύαζον μὲ διάταξιν τελείως τῆς ἑλληνικῆς διάφορον. Διότι διῄρουν τὸν σηκὸν εἰς τρεῖς ἐπιμήκεις χώρους, ὧν ἕκαστος ἦτο εἰς ἰδίαν θεότητα ἀφιερωμένος. Πρὸ τῶν σηκῶν ἐτοποθετεῖτο εἰς ἁπλῆν ἢ διπλῆν σειρὰν στοὰ ἐκ ξυλίνων στηριγμάτων ἀραιὰ τοποθετημένων (εἰκ 34) ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐπιστύλιόν των ἦτο ξύλινον. Ἀπὸ τῶν ἐπιστυλίων δὲ τούτων ἐκρέμαντο ἐζωγραφημέναι ὀπταὶ πλάκες, οἵτινες ἐσυνεχίζοντο καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ ὑπὸ τὸ γεῖσον. Τὴν μορφὴν τοῦ ἐτρουσκικοῦ κίονος δεικνύει ἡ εἰκὼν 35

Μετὰ τὴν ἐτρουσκικὴν ὑπέστησαν οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ των, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς εἰς αὐτοὺς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος (146 π. Χ.) Ἡ εὐθύγραμμος ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἰσδύει εἰς τὰ ἔργα τῶν Ρωμαίων, ἐφαρμοζομένη ἀκεραία εἰς τὰ θρησκευτικὰ των κτήρια. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ γλυπτικὴ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν κατέπεσε καὶ ἡ Ρώμη ὑπελείφθη κατὰ πολὺ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἔλαβε συνεχῆ περαιτέρω ἐξέλιξιν παρὰ Ρωμαίοις, ἥτις καὶ μετ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν πτῶσιν τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας δὲν διεκόπη. Τοὺς τρεῖς ἑλληνικοὺς τρόπους τῆς κιονοδομίας ἐφήρμοσαν οἱ Ρωμαῖοι ἀρχιτέκτονες, ἀφοῦ ὑπέβαλον αὐτοὺς εἰς ποικίλας ἀλλοιώσεις. Ὁ δωρικὸς ἰδίᾳ τρόπος ὑπέστη ἀλλαγὰς εἴς τε τὴν μορφὴν καὶ τὰς ἀναλογίας τοιαύτας, ὥστε νὰ χαρακτηρίζεται σήμερον διὰ διαφόρου ὀνόματος ὡς *τοσκανικός*, ἐνῷ πράγματι εἶναι ὁ ἑλληνικὸς δωρικὸς εἰς ὃν προσετέθη βάσις καὶ ὑποτραχήλιον. Ἐξ ἄλλου συνεδύασαν ποικίλως οἱ Ρωμαῖοι τοὺς τρεῖς ἑλληνικοὺς τρόπους πρὸς ἀλλήλους, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἰωνικὸν μετὰ τοῦ κορινθιακοῦ, δημιουργήσαντες τὸν *σύνθετον* ἀποκληθέντα τρόπον Δευτέραν δὲ βαθμῖδα ἐξελίξεως τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀποτελεῖ ἡ συνένωσις κιόνων μετὰ τόξων, ὡς μᾶς τὴν ἐμφανίζουν τὰ θέατρα, τὰ ἀμφιθέατρα (εἰκ. 46) καὶ αἱ θριαμβευτικαὶ ἁψῖδες (εἰκ 49). Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι συνήθως πολυώροφα, οἱ δὲ ρυθμοὶ τοποθετοῦνται ἐπ' αὐτῶν οὕτως, ὥστε κάτω μὲν νὰ εὑρίσκεται ὁ σχετικῶς βαρὺς τοσκανικός, ὑπεράνω ὁ κομψὸς ἰωνικὸς καὶ εἰς τὸν τρίτον ὄροφον ὁ ραδινὸς καὶ πλούσιος κορινθιακός. Ἀλλ' οἱ κίονες ἐνταῦθα παίζουσι δευτερεῦον μέρος, ἐνῷ τὸ τόξον κυβερνᾷ τὸ σύνολον. Ἀντὶ ὀργανικῶν μελῶν, ὡς ἦσαν ἐν τῇ εὐθυγράμμῳ ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ, ἀποβαίνουν νῦν οἱ κίονες διακοσμητικὰ στοιχεῖα προσκεκολλημένα εἰς τὸν τοξωτὸν πυρῆνα τοῦ κτηρίου (εἰκ. 46).

Σὺν τῇ διαμορφώσει τῆς θολοδομίας κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εἰσέρχεται ἡ ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς νέους δρόμους. Μεγάλοι χῶροι γεφυροῦνται καὶ καλύπτονται ἀνέτως διὰ κυλινδρικῶν ἢ σφαιρικῶν θόλων καὶ σταυροθολίων, ἄνευ παρεμβολῆς ἐνδιαμέσων στηριγμάτων, ὡς συνέβαινε παρ' Ἕλλησι. Δημιουργοῦνται οὕτω μεγάλαι, μνημειώδεις ἀρχιτεκτονικαὶ συνθέσεις χώρων, εἰς ἃς συμμετέχει μὲν καὶ ἡ πλαστικὴ ἑλληνικὴ κιονοδομία, ὅμως οὐχὶ ὡς ὀργανικὸν ἀλλ' ὡς διακοσμητικὸν στοιχεῖον, χρήσιμον ὅπως προσδώσῃ κλίμακα εἰς τὸ ὅλον

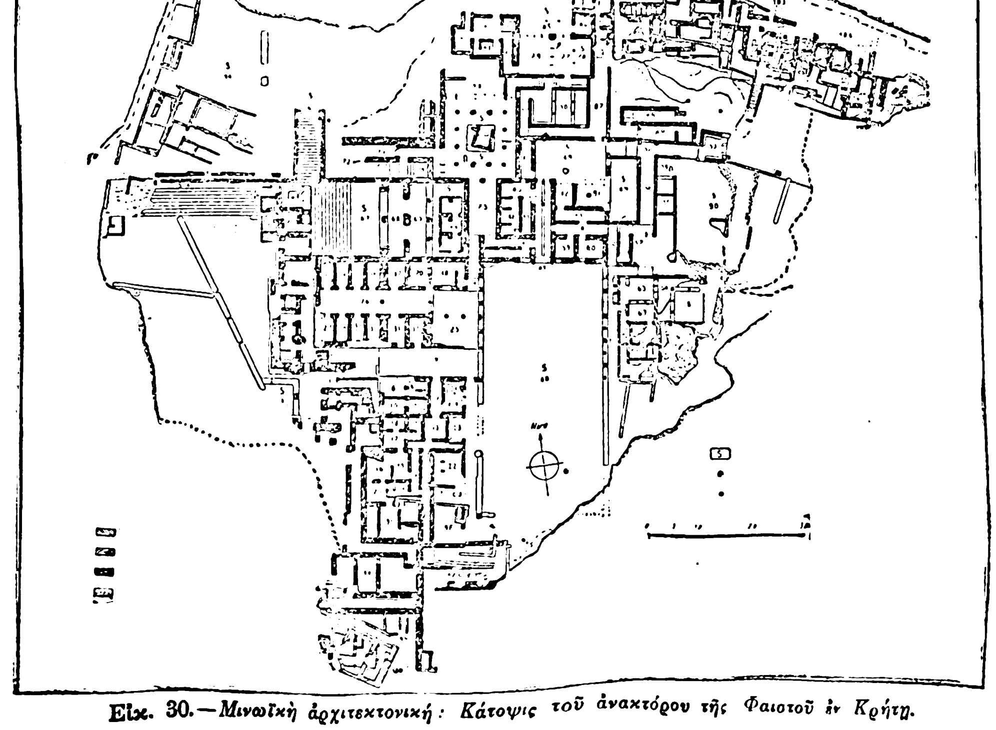

Εἰκ. 30.—*Μινωϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ ἐν Κρήτῃ.*

Digitized by Google

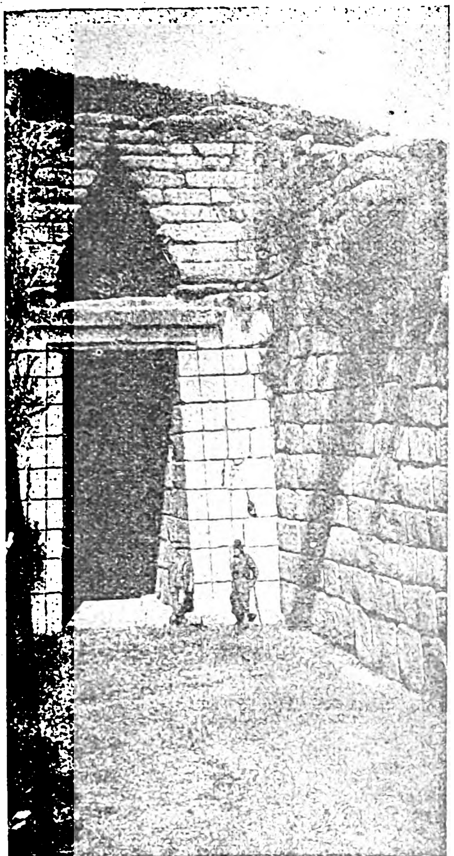

Εἰκ. 32 — *Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Εἴσοδος θολωτοῦ τάφου τοῦ Ἀτρέως ἐν Μυκήναις.*

κτήριον. Ἀλλ' ἵνα φθάσωμεν εἰς τοὺς μεγαλειώδεις ἀρχιτεκτονικοὺς χώρους τούτους, εἰς οὓς ἡ Ρώμη ἵσταται ἀνυπέρβλητος, ἐχρειάσθη τὸ μέγα ὀργανωτικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ ἀπεριόριστος ὑλικὴ δύναμις, ἣν διέθετον, λόγῳ τῆς κοσμοκρατορίας των. Ἡ τελικὴ δ' ἐξέλιξις ὡδήγησε πρὸς μίαν ἐπανάστασιν. Πρὸς τὴν κατάργησιν τοῦ ἑλληνικοῦ θριγκοῦ καὶ τὴν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν κιόνων τοποθέτησιν τῶν τόξων. Ταύτης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τὰς βάσεις δὲν θὰ εὕρωμεν ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ ἀλλ' ἐν τῇ ὑποδούλῳ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ρώμης ὀρθῶς ἐξεταζομένη ἐμφανίζεται ὡς συμπληροῦσα τὴν ἑλληνικὴν ἐξέλιξιν. Ὅπως ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἵσταται ὡς ἡ ἰσχυροτάτη πολιτικὴ δημιουργία τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, οὕτω καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων σχηματίζει τὸ μεγαλειῶδες ἐπιστέγασμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τὰ δὲ προβλήματα ἅτινα ἀφῆκαν αἱ βασιλικαί της καὶ τὰ θολωτά της κτήρια ὑπῆρξαν τὰ κίνητρα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας.

Παλαιοχριστιανικὴ ἀρχιτεκτονική. — Τὸ ἐν ἔτει 312 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐκδοθὲν ἐν Μιλάνῳ διάταγμα τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους χωρίζει τὴν ἀρχαίαν ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ὀλίγα ἔτη ἀργότερον ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία σχίζεται εἰς δύο κράτη, τὸ ἀνατολικόν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὸ δυτικόν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρώμην. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μικρὰ ἢ οὐδεμία ὑφίστατο διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Κράτους, εἰς ὃ συμπεριελαμβάνοντο ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος· διότι ὑπερίσχυον ἀκόμη αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ παραδόσεις. Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος τὸ ἑλληνικὸν καλλιτεχνικὸν αἴσθημα οὗτινος σημαντικὴ ὑπῆρξε διὰ τῶν αἰώνων ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς τέχνης, εὗρεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς αὐτοκράτορας τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλωθῇ ἐλευθέρως καὶ ζωηρότερον. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ἀναγέννησις τῆς τέχνης κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα, οὗτινος ὁλοκλήρου δεσπόζει τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλεπηβόλου Ἰουστινιανοῦ.

Μέχρις οὗ ὅμως εὕρῃ τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἐκδήλωσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας διέτρεξεν ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μακρὰ στάδια προπαρασκευῆς. Οἱ πρῶτοι ἀνεγερθέντες χριστιανικοὶ ναοὶ ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς δὲν ἦταν προωρισμένοι, ὡς ἐκεῖνοι, δι' ὀλίγους μόνον μεμυημένους, ἀλλ' ἐδέχοντο ἀδιακρίτως ὑπὸ τὴν στέγην των πάντας τοὺς πιστούς. Οἱ στενοὶ λοιπὸν καὶ κλειστοὶ ἀρχαῖοι ναοὶ οὐδόλως ἱκανοποίουν τὸ πρόγραμμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας· διὰ τοῦτο καὶ σπανίως μόνον ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Ἐχρειάζοντο τώρα χῶροι εὐρεῖς, ἀνοικτοὶ εἰς πάντας καὶ τοιοῦτος τύπος κτιρίων ὑπῆρχε πρόχειρος ὁ τῶν ρωμαϊκῶν βασιλικῶν, ἤτοι τῶν δικαστηρίων ἢ χρηματιστηρίων. Τοῦτον λοιπὸν τὸν τύπον υἱοθέτησαν οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ἀρχιτέκτονες. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μέσα τῆς δυούσης αὐτοκρατορίας ἦσαν τώρα περιωρισμένα, δὲν ἦτο πλέον ἐφικτὸς ὁ ἀρχαῖος τρόπος τῆς κατασκευῆς ὁλοσώμων θόλων διὰ χυτῆς τοιχοποιίας. Καὶ ἀντὶ διὰ θόλων στεγάζονται αἱ χριστιανικαὶ βασιλικαὶ διὰ ξυλίνης ὡραίας ἔσωθεν στέγης φερομένης ἐπὶ τοξοστοιχιῶν, δι' ὧν τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ διαιρεῖται εἰς τρεῖς *δρόμους* ἢ *κλίτη*, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς πέντε. Ἐκ τούτων ὁ μεσαῖος δρόμος κατεσκευάζετο πάντοτε πλατύτερος τῶν πλαγίων καὶ ὑψηλότερος ἐκείνων, ἔφερε δὲ ἄνω ὑπὸ τὴν στέγην σειρὰν φωτιστικῶν παραθύρων. Τὸ ὀρθογώνιον κτήριον κατέληγεν εἰς ἡμικυκλικὴν *ἀψῖδα* (ἢ *βῆμα*) ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ πλάτος τοῦ μέσου δρόμου, προωρισμένην δ' ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς ἱερεῖς. Ἐν Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ συχνάκις ἡ ἡμικυκλικὴ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ ἐγγράφεται ὁλόκληρος ἐντὸς τοῦ γενικοῦ ὀρθογωνίου, ὁπότε δημιουργοῦνται ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύο μικροὶ τετράγωνοι χῶροι, τὰ *παστοφόρια*. Εἴς τινας δὲ ρωμαϊκὰς βασιλικὰς ἀμέσως πρὸ τῆς ἀψῖδος ἐτοποθετήθη ἐγκάρσιος στοὰ—*χαλκιδικὴ*—ἐξέχουσα πλαγίως ἑκατέρωθεν καὶ κόπτουσα ἐν σχήματι σταυροῦ τὰ κλίτη τοῦ ναοῦ.

Πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν βασιλικῶν ὑπῆρχε πάντοτε αὐλή, τὸ *αἴθριον*, περιβαλλομένη ὑπὸ στοῶν, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας εὑρίσκετο κρήνη, *φιάλη*, προχέουσα τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγιασμοῦ.

Εἰς τὸ δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος αἱ χριστιανικαὶ βασιλικαὶ ἐκτισμέναι δι' εὐτελῶν συνήθως ὑλικῶν οὐδεμίαν παρουσιάζουν ἐξωτερικῶς πολυτέλειαν. Ὅλος ὁ πλοῦτος ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μὲ τὰς ὡραίας κιονοστοιχίας του, (εἰκ. 70 καὶ 69) τὰ λάμποντα μωσαϊκὰ τῶν τοίχων καὶ τὴν χρυσῆν στέγην, ἥτις τὸ ἐκάλυπτε. Μεγαλυτέρα πολυτέλεια ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως παρατηρεῖται εἰς τὰς συριακὰς βασιλικὰς (εἰκ. 54), αἵτινες κατεσκευάζοντο διὰ λαξευτῶν λίθων. Ἡ πρόσοψις τῶν βασιλικῶν τούτων διακρίνεται διὰ τὸν μέγαν τοξωτὸν πυλῶνα, ὃν συνήθως φέρει, καὶ τοὺς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ὀρθουμένους πύργους.

Ἐν τούτοις ἡ παλαιοχριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ σχέδιον τῆς βασιλικῆς. Συχνάκις καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐφήρμοσε, τόσον διὰ τοὺς ναούς της ὅσον καὶ διὰ τὰ βαπτιστήρια, καὶ τὸ ὀκταγωνικὸν καὶ τὸ κυκλικὸν σχέδιον (εἰκ. 71 καὶ 73), ὧν πλεῖστα ὑποδείγματα παρεῖχεν ἡ ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονική.

Τὰ ὀκταγωνικὰ δὲ ταῦτα καὶ κυκλικὰ κτήρια ἔφερον συχνὰ καὶ ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν ὑποβαστάζουσαν, τῇ βοηθείᾳ ὑψηλοῦ τυμπάνου, σφαιρικὸν θόλον ὑψούμενον ὑπὲρ τὸν θόλον, δι' οὗ ἐκαλύπτετο ὁ ἐξωτερικὸς δακτύλιος.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ρώμην αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως δ' ἡ Μ. Ἀσία, ἥτις κατ' ἐξοχὴν διετήρησε τὸ ἑλληνικόν της πνεῦμα, λόγῳ τῆς γειτνιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Περσίαν, οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ χρησιμοποιῶσι τὴν θολοδομίαν πρὸς κάλυψιν τῶν χώρων των. Ἤδη δ' ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος ἔθεσαν οἱ Μικρασιᾶται ἀρχιτέκτονες ὑπὲρ τὸν μέσον δρόμον τῶν βασιλικῶν των, ἃς συνήθως κατεσκεύαζον μεθ' ὑπερῴων, χάριν ἴσως καλυτέρου φωτισμοῦ, θόλον σφαιρικόν, *τροῦλλον*, δημιουργηθέντος οὕτω τοῦ τύπου τῆς τρουλλαίας βασιλικῆς, ἧς ἡ τελειοτάτη καὶ τολμηροτάτη ἅμα μορφὴ ἐνεφανίσθη ὀλίγον ἀργότερον (537 μ. Χ.) ἐν τῷ θαυμαστῷ ἔργῳ τῶν Μικρασιατῶν ἀρχιτεκτόνων *Ἀνθεμίου* καὶ *Ἰσιδώρου*, τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διὰ νὰ στηριχθῇ ὁ κολοσσαῖος τροῦλλος (διαμ. 31.50) τοῦ κτηρίου τούτου κατεσκευάσθησαν κάτωθεν τῆς βάσεως αὐτοῦ τέσσαρα μεγάλα ἡμικυκλικὰ τόξα βαίνοντα ἐπὶ 4 ἰσχυρῶν τετραγώνων στύλων (*πεσσῶν*) καὶ τέσσαρα μεταξὺ τούτων σφαιρικὰ τρίγωνα, τὰ *λοφία* (εἰκ. 61). Καὶ τὸ μὲν βόρειον καὶ τὸ νότιον τόξον ἐκτίσθησαν κάτωθεν διὰ τοίχου διατρυπωμένου ὑπὸ παραθυροειδῶν ἀνοιγμάτων καὶ βαίνοντος ἐπὶ τῆς κιονοστοιχίας τοῦ γυναικωνίτου (εἰκ. 60), τὸ δὲ δυτικὸν καὶ τὸ ἀνατολικὸν ἀπετέλεσαν τὰ μέτωπα δύο τεταρτοσφαιρίων, ἅτινα ἀφ' ἑνὸς μὲν συντελοῦσιν εἰς τὴν μεταβίβασιν τῆς πιέσεως τοῦ κεντρικοῦ τρούλλου εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸν εἰσερχόμενον εἰς τὸν ναὸν νὰ βλέπῃ ἀπ' εὐθείας ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ τρούλλου. Βαίνουσι δὲ τὰ εἰρημένα τεταρτοσφαίρια κάτω ἐπὶ ἡμικυκλικῶν διωρόφων *ἐξεδρῶν*, αἵτινες προσδίδουσι μεγάλην χάριν καὶ ἐλαφρότητα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ.

Ὡς ἐσωτερικὴ ἀρχιτεκτονικὴ διασκευὴ ἡ Ἁγ. Σοφία ἀποτελεῖ ἓν ἀριστούργημα. Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐντυπώσεων, ἡ τέχνη τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἡ διακοσμητικὴ δύναμις ἔφθασαν εἰς τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἡ διακόσμησις τῆς Ἁγ. Σοφίας ἐσωτερικῶς δίδει τὸ μέτρον τῆς βυζαντινῆς πολυτελείας. Ὅλα τὰ τοιχώματά της καλύπτονται διὰ τῶν σπανιωτέρων πολυχρώμων ὀρθομαρμαρώσεων, οἱ θόλοι ἐπενδύονται διὰ μωσαϊκῶν, ἅτινα διαχέουσι τὴν γλυκεῖαν ἁρμονίαν των· ὁ δ' ἐν τῷ μέσῳ τροῦλλος, διακοσμούμενος ἐσωτερικῶς διὰ βεργίων καὶ φωτιζόμενος καθ' ὅλην του τὴν περιφέρειαν διὰ παραθύρων, φαίνεται ὡσεὶ μεμονωμένος καὶ αἰωρούμενος εἰς τὸ διάστημα. «Ἡ Ἁγία Σοφία μένει πάντοτε ἓν τῶν δυνατωτέρων δημιουργημάτων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἓν τῶν οἰκοδομημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν τύπος διὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ τὰ ὁποῖα συγκεφαλαιώνουν δι' ἡμᾶς ἓν σύνολον μεθόδων καὶ ἓν ἰδεῶδες τέχνης» *(Diehl)*.

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἁγ. Σοφίαν, ἥτις ἦτο *βασιλικὴ* μεθ' ἑνὸς μόνον τρούλλου, οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατεσκεύασαν ἐπὶ σχεδίου σταυροειδοῦς ναοὺς φέροντας πέντε τρούλλους, ἤτοι ἕνα ἐν τῷ μέσῳ καὶ τέσσαρας ἐπὶ ἑκάστου τῶν σκελῶν τοῦ σταυροῦ. Καὶ τὸ μὲν ἓν παράδειγμα τοιούτου τύπου ναῶν, οἱ *Ἅγ. Ἀπόστολοι* τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ὑφίσταται πλέον σήμερον, ἀνευρέθησαν ὅμως ἐσχάτως τὰ θεμέλια δευτέρου, τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ *Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*. Ὁ τύπος δὲ τῶν ναῶν τούτων διετηρήθη καὶ ὑστερώτερον ἐν τῇ βυζαντινῇ ἀρχιτεκτονικῇ εἰς δύο μνημεῖα τῆς Δύσεως, τὸν Ἅγ. Μᾶρκον τῆς Βενετίας καὶ τὸν Saint-Front τοῦ Périgueux.

Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική. — Διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ μέσου κλίτους τῆς βασιλικῆς τοποθετήσεως τρούλλου στηριζομένου ἐπὶ 4 τόξων, ὁ τύπος τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ εἶχε πλέον δημιουργηθῆ. Πράγματι πολὺ ταχέως πρῶτον μὲν οἱ κάτωθεν τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τόξου τοῖχοι, ἔπειτα δὲ καὶ αἱ κάτωθεν αὐτῶν κιονοστοιχίαι κατηργήθησαν, οἱ χῶροι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἠλευθερώθησαν καὶ ἐκαλύφθησαν διὰ κυλίνδρων ἐγκαρσίων, ἰσοϋψῶν πρὸς τὸν κατὰ μῆκος κύλινδρον τῆς βασιλικῆς καὶ ὁ σταυρὸς διεγράφη οὕτω ζωηρῶς εἰς τὰς στέγας τῶν ναῶν φέρων κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν κεραιῶν του τροῦλλον ἡμισφαιρικὸν τῇ μεσολαβήσει ὑψηλοῦ τυμπάνου ἢ σφενδόνης. Ὁ σταυροειδὴς δὲ οὗτος τύπος θὰ ἐπικρατήσῃ ἐφεξῆς καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀλλ' εἰς ναοὺς μικροτέρων πλέον διαστάσεων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ σταυρὸς διαγράφεται ἐλεύθερος καὶ ἐν κατόψει (ναὸς Σκριποῦς), βραδύτερον δ' ἐγγράφεται ἐντὸς ὀρθογωνίου. Ἀντὶ ἰσχυρῶν πεσσῶν, οὓς εἴδομεν ἐν τῇ Ἁγ. Σοφίᾳ, ἀνέχουσι τὸν τροῦλλον τώρα τέσσαρες κίονες λεπτοὶ (εἰκ. 62), ἐνίοτε δὲ καὶ δύο μόνον (εἰκ. 63), ὁπότε τὰ ἄκρα τῶν χωριζόντων τὸ ἱερὸν ἀπὸ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ τοίχων χρησιμεύουσιν ὡς στηρίγματα (ναοὶ δικιόνιοι).

Παραλλήλως δὲ πρὸς τοὺς σταυροειδεῖς ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς καὶ οἱ λεγόμενοι «ὀκταγωνικοὶ» (εἰκ. 65, 66, 67, 68). Εἰς τοὺς ναοὺς τούτους ὁ τροῦλλος ἀντὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων μεμονωμένων στηριγμάτων βαίνει ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ναοῦ καὶ δύο ἄλλων ἐγκαρσίων σχηματιζόντων μετ' ἐκείνων κάτοψιν τετράγωνον. Ἡ μετάβασις

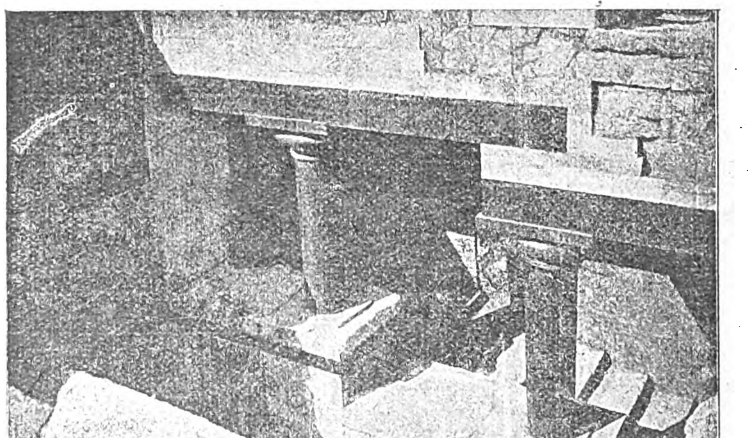

Εἰκ. 33. – *Μινωϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Διαμόρφωσις τῶν κλιμάκων ἀνόδου. (Ἀνάκτορον Κνωσοῦ.)*

Digitized by Google

ἀπὸ τοῦ τετραγώνου εἰς τὴν κυκλικὴν σφενδόνην τοῦ τρούλλου τελεῖται ἐνταῦθα διὰ τεσσάρων *ἡμιχωνίων* (trompes) (εἰκ. 68) καὶ ὀκτὼ μεταξὺ σφαιρικῶν τριγώνων. Ἡ κατάργησις τῶν ἐσωτερικῶν στηριγμάτων ἐδημιούργησεν ἐσωτερικῶς εὐχάριστον εὐρύτητα, ἀλλ' ἔβλαψε τὰς ἐξωτερικὰς ἀναλογίας τοῦ κτηρίου, διότι κατέστησε δυσαναλόγως εὐρὺν τὸν τροῦλλον. Παρεῖχε δὲ πρὸς τούτοις καὶ φόβον ὡς πρὸς τὴν εὐστάθειαν τῶν

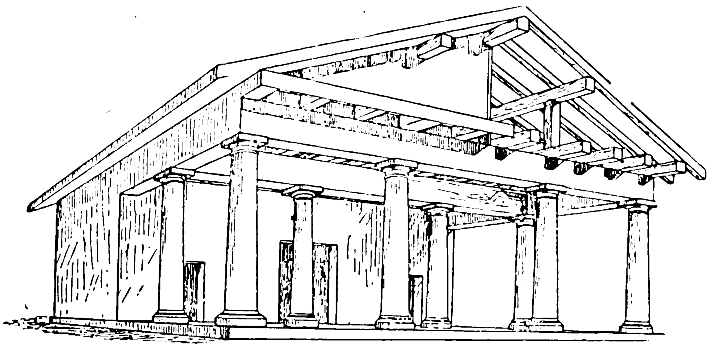

Εἰκ. 34.—*Ἐτρουσκικὴ ἀρχιτεκτονική: Προοπτικὴ ἀναπαράστασις ναοῦ.*

πλαγίων τοίχων λόγῳ τῶν πιέσεων τοῦ τρούλλου. Πρὸς ἀντίκρυσιν τῶν πιέσεων αὐτῶν περιεβλήθη ὁ ἀρχικὸς ναὸς διὰ παρεκκλησίων ἐνεργούντων δίκην ἀντηρίδων, οὕτω δὲ παρουσιάσθη πρὸς ἀνατολὰς μετὰ πέντε ἀντὶ ὡς πρότερον μετὰ τριῶν ἀψίδων ἱεροῦ. Παραδείγματα ὀκταγωνικῶν ναῶν ἔχομεν ἐν Δαφνίῳ, Ὁσίῳ Λουκᾷ, Σωτείρᾳ Λυκοδήμου, Ἁγ. Σοφίᾳ Μονεμβασίας, Ἁγ. Θεοδώρῳ Μυστρᾷ κλπ.

Παρὰ τοὺς δύο τούτους τύπους ναῶν δὲν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ ἡ βασιλικὴ ἀλλὰ μετὰ περιωρισμένων πλέον διαστάσεων καὶ μικροτέρου ἀριθμοῦ κιόνων, ἰδίᾳ ἐν τῇ συντηρητικῇ Ἑλλάδι. Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν μάλιστα χρόνους ἐπανῆλθεν ἐν χρήσει καὶ ἡ τρουλλαία βασιλική, ὡς βλέπομεν ἐν Σαλαμῖνι, Ὕδρᾳ κλπ.

Ὁ *κίων* κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν καὶ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἔχει τὸν κορμὸν ἀρράβδωτον, στηρίζει δ' ἀντὶ εὐθέων ἐπιστυλίων ἀπ' εὐθείας τόξα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὰ τόξα ταῦτα ἔβαινον ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν κιονοκράνων, ἅτινα κατεσκευάζοντο συνήθως κατὰ ρυθμὸν κορινθιακὸν (εἰκ. 55) ἐκφυλισμένον ἢ ἐλαμβάνοντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τοιούτου εἴδους κιονόκρανα δὲν παρεῖχον εὐρεῖαν βάσιν εἰς τὸν ἐπικαθήμενον τοῖχον, παρενεβλήθη μεταξὺ τὸ *ἐπίθημα*, ἤτοι μία ἀντεστραμμένη κόλουρος πυραμὶς (εἰκ. 56) κοσμουμένη συνήθως διὰ σταυρῶν ἢ ἀκανθοφύλλων. Ἀργότερον τὸ ἐπίθημα συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ κιονοκράνου, ὅπερ τώρα ἐγκαταλείπει τὴν κλασσικὴν μορφὴν μεταπλασσόμενον εἰς σχῆμα κάλλιον προσαρμοζόμενον πρὸς τὴν πλατεῖαν βάσιν τῶν ἐπικαθημένων τόξων. Οὐ μόνον δ' ἡ μορφὴ ἀλλὰ καὶ ἡ διακόσμησις καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεως τῶν κιονοκράνων καὶ τῶν ἄλλων ἐν γένει μελῶν—θωρακείων, γείσων, ἐπιστυλίων κλπ.—διαφέρει τώρα κατὰ πολὺ τῆς τέως ἀσκουμένης κλασσικῆς. Πράγματι ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν πλαστικῆς ἀποδόσεως τῶν φυτικῶν ἰδίᾳ κοσμημάτων, ὧν ἐγίνετο χρῆσις, ἐφαρμόζεται ἐφεξῆς τὸ διακοσμητικὸν ἀνάγλυφον· τὰ παλαιὰ θέματα ὁλονὲν ἀλλοιούμενα σχηματοποιοῦνται, ἐκτελούμενα ὡς ἐπίπεδα ἢ διάτρητα γλυπτά, προφανῶς κατ' ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν. Ἐνῷ δ' ἄλλοτε ἡ διακόσμησις ὑπετάσσετο εἰς τὰς γραμμὰς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐτόνιζε τὴν σημασίαν των, τώρα ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτῆς καὶ χάριν ἑαυτῆς, ἁπλουμένη ὡς τάπης ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν (εἰκ. 76) καὶ στηρίζουσα τὴν ἐντύπωσίν της εἰς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς, ἥτις παράγεται ἀφαιρουμένου διὰ τοῦ τρυπάνου τοῦ βάθους τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων. Ἡ τάσις πρὸς διακόσμησιν τῶν Βυζαντινῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ μαρμάρινα μέλη. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ κτηρίου, κατασκευαζόμενοι γενικῶς ἐκ πωρολίθων πλινθοπεριβλήτων (εἰκ. 74, 75, 77, 78), κοσμοῦνται διὰ πλινθίνων ταινιῶν καὶ κοσμημάτων, καὶ πινακίων διακοσμητικῶν, παρέχοντες λίαν εὐχάριστον ποικιλόχρουν ὄψιν.

Μουσουλμανικὴ (ἀραβικὴ) ἀρχιτεκτονική. — Καθ' οὓς χρόνους ἡ βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἶχε πλέον διαμορφωθῆ ὁριστικῶς (Ζ' μ. Χ. αἰὼν) ἐμφανίζεται ἡ ἀραβική, ἥτις φυσικὸν εἶναι ὅτι μεγάλως ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς βυζαντινῆς.

Ἀλλ' ἡ ἀραβικὴ τέχνη ἐγεννήθη εἰς χώρας ἔνθα ἡ βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν εἶχε τελείως ἀκόμη ριζώσει. Διὰ τοῦτο ἀντὶ νὰ υἱοθετήσῃ αὐτὴν ἡ ἀραβικὴ ἀνατρέχει πρὸς τὴν κοινὴν πηγήν, τὴν Περσίαν, καὶ καταλήγει εἰς συνδυασμοὺς καὶ μορφὰς τελείως διαφόρους τῶν βυζαντινῶν.

Ἑστία τῆς μουσουλμανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι κατὰ μὲν τὸν Ζ' καὶ Η' αἰῶνα ἡ *Δαμασκὸς* καὶ τὸ *Κάϊρον*, κατὰ δὲ τὸν Θ' ἡ *Βαγδάτη* καὶ ἔπειτα ἡ *Κόρδοβα* τῆς Ἱσπανίας (βλ. καὶ λ. Ἀραβία τ. Ε'. σ. 291 α). Ὡς εἶναι φυσικὸν ἡ πρώτη καλλιτεχνικὴ δρᾶσις τῶν Ἀράβων στρέφεται πρὸς τὴν ἀνέγερσιν τεμενῶν, ὧν ὡς πρότυπα ἐχρησίμευσαν αἱ συριακαὶ βασιλικαὶ τοῦ ΣΤ μ. Χ. αἰῶνος. Πράγματι τὰ ἀρχαιότερα τεμένη ἔχουσι τὴν μορφὴν ἐπιμήκους ὀρθογωνίου διαιρουμένου ἐσωτερικῶς διὰ τοξοστοιχιῶν παραλλήλων πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς τοῦ ὀρθογωνίου (εἰκ. 86). Ἡ διαφορὰ ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν βασιλικῶν ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν διεύθυνσιν· εἰς τὰ τεμένη δηλ. ὁ κύριος ἄξων ἀντὶ νὰ εἶναι κατὰ μῆκος εἶναι κατὰ πλάτος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τοξοστοιχιῶν εἶναι συνήθως μέγας, στηρίζουσι δὲ αὗται στέγην ὁριζοντίαν, ὅπως καὶ τὰ συριακὰ κτήρια. Πρὸ τοῦ τεμένους κατασκευάζεται, ὡς εἰς τὰ χριστιανικά, τετράγωνος αὐλὴ περιβαλλομένη ὑπὸ στοῶν καὶ φέρουσα ἐν τῷ κέντρῳ τὴν κρήνην τῶν καθαρμῶν. Τοιαύτης μορφῆς τεμένη εἶναι τὸ τῆς Δαμασκοῦ (700 μ. Χ.), τοῦ Ἀμροῦ καὶ Ἰβν-Τουλοὺν ἐν Καΐρῳ, τῆς Κόρδοβας (Η' αἰὼν) κλπ.

Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν Ἀράβων ηὔξησαν· τὰ τεμένη των πλουτίζονται δι' ὑψηλῶν μιναρέδων τοποθετουμένων ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου, ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν προσευχῶν καλύπτεται δι' ὑπερμεγέθους τρούλλου. Τὸ σχῆμα των τότε ἀποβαίνει τετράγωνον (εἰκ. 83), καταργουμένων φυσικὰ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν. Τὴν εὐρεῖαν καὶ μνημειώδη ταύτην διάταξιν ἐδανείσθησαν οἱ Μουσουλμᾶνοι προφανῶς ἐκ τῆς Περσίας.

Μορφαί. Ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ οὕτω καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀρχιτέκτονες χρησιμοποιοῦσιν ἀρραβδώτους κίονας φέροντας κιονόκρανα κυβοειδῆ μετ' ἐπιθήματος, ἐφ' οὗ ἐπικάθηνται τὰ τόξα. Πρωτοτυπίαν ἀποκτῶσιν οἱ μουσουλμανικοὶ κίονες μετὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ὁπότε ὁ κορμὸς λεπτύνεται στεφόμενος ὑπὸ σταλακτιτοειδῶν κιονοκράνων (ἀνάκτορα Ἀλάμπρας—εἰκ. 92 καὶ 95—, Ἀλκαζὸρ κλπ.). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ τόξα, οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀρχιτέκτονες χρησιμοποιοῦσι τὸ πεταλόμορφον (εἰκ. 97), τὸ τεθλασμένον (εἰκ. 96) καὶ τὸ τρίφυλλον διακοσμοῦντες ἢ χρωματίζοντες τοὺς θολίτας των (εἰκ. 94) διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἐναλλασσομένων. Τὰ ἀνοίγματα τῶν παραθύρων καὶ θυρῶν κατασκευάζονται τοξωτὰ ἐγγραφόμενα συνήθως ἐντὸς μεγάλου ὀρθογωνίου πλαισίου, (εἰκ. 96) ὅπερ, λόγῳ τῆς κολοσσιαίας κλίμακος ὑφ' ἣν συνήθως ἐκτελεῖται παράγει ἐντύπωσιν μεγαλειώδη. Ἰδίως εἰς τὰς εἰσόδους τῶν τζαμίων (εἰκ. 96). Τοὺς δὲ τρούλλους των κατασκευάζουσιν οἱ Μουσουλμᾶνοι ὁτὲ μὲν ᾠοειδεῖς (εἰκ. 93), ὁτὲ δὲ κωνικούς. ἀργότερον δὲ καὶ βολβοειδεῖς κατὰ μίμησιν ἰνδικῶν προτύπων. Ὅλως πρωτότυπος εἶναι ὁ τρόπος τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς τετραγώνου βάσεως εἰς τὴν κυκλικὴν στεφάνην τοῦ τρούλλου, τελούμενος εἴτε μὲ ἡμιχώνια (trompes), εἴτε μὲ κυψελωτὰ λοφία (εἰκ. 82), εἴτε μὲ σταλακτίτας (Ἀλάμπρα).

Διακόσμησις. Πρὸς τὰς ἁπλᾶς καὶ ἐπιβλητικὰς ἐξωτερικῶς γεωμετρικὰς μάζας τῶν μουσουλμανικῶν κτηρίων ἀντιτίθεται ἡ ἐσωτερικὴ πολυτέλεια τῆς διακοσμήσεως μὲ τὰς ἐξαιρετικῶς κινουμένας γεωμετρικὰς μορφάς της. Τὸ Κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν παράστασιν ἐμψύχων ὄντων· ἐλλείπουσι λοιπὸν αἱ μυθολογικαὶ σκηναί, ἀναπληρούμεναι διὰ ποικίλων καὶ συνθέτων γεωμετρικῶν σχημάτων (ἀραβουργημάτων) (εἰκ. 87), εἰς ἃ ἡ φαντασία τῶν Ἀράβων διακοσμητῶν ἐμφανίζεται ὄντως ἀνυπέρβλητος. Ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῶν τόξων, τῶν θόλων, τῶν πλαισίων ἁπλοῦται δίκην τάπητος φυτικὸν ἢ συνθέστερον γεωμετρικὸν θέμα—προκύπτον ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τριγώνων, πενταγώνων ἢ ἑξαγώνων—ἀναλλοιώτως καὶ ρυθμικῶς ἐπαναλαμβανόμενον, ζωηρῶς πάντοτε ἔγχρωμον καὶ ἐκτελούμενον εἴτε διὰ ἐσμαλτωμένων πλακιδίων εἴτε διὰ μικρῶν μαρμάρων πολυχρώμων εἴτε τέλος διὰ χρυσωμένων γυψίνων ἀναγλύφων (εἰκ. 85) καθ' ὅλα τὰ σχήματα τῆς συνθέτου στερεοτομίας. Ὅλος ὁ μυστικισμὸς καὶ ἡ πνευματοδοξία τῶν Μουσουλμάνων ἐκφράζεται διὰ τῶν ἐξόχως ἁρμονικῶν γεωμετρικῶν τούτων διακοσμήσεων.

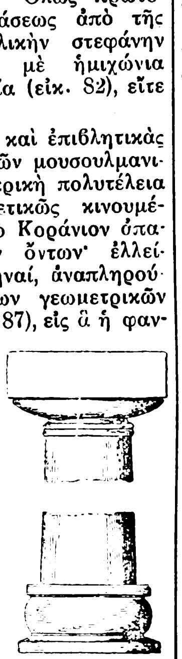

Εἰκ. 35.—*Ἐτρουσκικὴ ἀρχιτεκτονική: Βάσις καὶ κιονόκρανον.*

Ρωμανικὴ καὶ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική. — Καθ' ὃν χρόνον ἡ βυζαντινὴ καὶ ἡ μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἀναπτύξει των, αἱ δυτικαὶ χῶραι μαστιζόμεναι ὑπὸ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν δὲν κατώρθωνον ἐπὶ πέντε ὅλους αἰῶνας (500—1000 μ. Χ.) νὰ δημιουργήσωσιν ἰδίαν ἀρχιτεκτονικήν. Ὀλίγα μόνον ἐγείρουσι κτήρια καὶ ταῦτα ἐκκλησίας, ὧν οἱ πλεῖσται ἀκολουθοῦσι τὸ σχέδιον τῶν ρωμαϊκῶν βασιλικῶν, τινὲς δὲ μιμοῦνται καὶ βυζαντινὰ πρότυπα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1000 καὶ ἑξῆς μία αἰφνιδία δραστηριότης ἀναφαίνεται ἐν τῇ Δύσει. Ὁ ΙΑ' καὶ ὁ ΙΒ' αἰὼν εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὁ μὲν μὲ τὰ μακρινὰ προσκυνήματά του, ἅτινα ἐγνώρισαν τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Δύσιν, ὁ δὲ μὲ τὰς σταυροφορίας του καὶ τὴν ἵδρυσιν τῶν κοινοτήτων, αἵτινες τότε μόλις ἐδημιουργήθησαν. Κατὰ τὸν ΙΑ' λοιπὸν αἰῶνα ἔχομεν τὰς πρώτας προσπαθείας πρὸς σχηματισμὸν ἀρχιτεκτονικῆς, προσπαθείας, καθ' ἃς ἡ τέχνη, ὡς καὶ ἡ γλῶσσα, δανείζεται στοιχεῖα ἐκ τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς, δι' ὃ καὶ *ρωμανικὴ* ἐκλήθη. Ἔρχεται κατόπιν ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπολύτου πρωτοτυπίας, καθ' ἣν ἡ ἀνάλυσις φθάνει τὸν ὕψιστον αὐτῆς βαθμόν, ἡ ἐποχὴ εἰς ἣν δίδεται τὸ ἀκατάλληλον μὲν ἀλλὰ καθιερωθὲν πλέον ὄνομα *γοτθική*.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐποχῶν οὐδεμία διακοπὴ ὑφίσταται. Ἡ δευτέρα εἶναι ἁπλῶς ἡ φυσικὴ ἐξέλιξις τῆς πρώτης.

Κατόψεις. Οἱ ρωμανικοὶ ναοὶ μιμοῦνται ἐν κατόψει τὰς παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς τῆς Ρώμης μέ τινας παραλλαγάς. Οὕτω π.χ. τὰ σκέλη τῆς χαλκιδικῆς, ἤτοι τῆς πρὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐγκαρσίας στοᾶς, ἐξέχουσιν ὁλονὲν περισσότερον ἵνα περιλάβωσι τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν· ἑκατέρωθεν τῆς πύλης τῆς εἰσόδου κατασκευάζονται πύργοι δι' ὑψηλὰ κωδωνοστάσια, ἀργότερον δὲ κατασκευάζεται πέριξ τοῦ ἱεροῦ βήματος κυκλοτερὴς διάδρομος φέρων ἐξωτερικῶς παρεκκλήσια ἢ κόγχας (εἰκ. 104 καὶ 106). Αἰτία τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις ἣν ἔλαβε κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐν τῇ Δύσει ἡ λατρεία τῶν μαρτύρων, ὧν τὰ λείψανα ἐτοποθετοῦντο ἐντὸς ἰδίων μικρῶν ἱερῶν ἱδρυομένων, ὡς ἦτο φυσικόν, πέριξ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ ἱεροῦ βήματος. Ἵνα λοιπὸν διευκολυνθῇ ἡ εἰς τὰ παρεκκλήσια ταῦτα πρόσοδος τῶν προσκυνητῶν, ἐδημιουργήθη ὁ πέριξ τοῦ κυρίως ἱεροῦ κυκλοτερὴς διάδρομος, ὅστις κατεσκευάσθη ὡς συνέχεια τῶν πλαγίων κλιτῶν, ὧν τὸ μὲν ἓν ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἄνοδον τῶν προσκυνητῶν, τὸ δὲ ἕτερον διὰ τὴν κάθοδον, χωρὶς οὐδόλως νὰ παρενοχλῆται ἡ ἐν τῷ κέντρῳ λειτουργία. Ὁ κυκλικὸς διάδρομος δὲν διεδόθη πανταχοῦ, ἐφηρμόσθη κυρίως ἐν Βουργουνδίᾳ καὶ Ν. Γαλλίᾳ.

Κατὰ δὲ τὴν γοτθικὴν περίοδον τὸ σχῆμα τῶν μητροπόλεων, αἵτινες δὲν ἦσαν κτήρια ἀποκλειστικῶς διὰ θρησκευτικοὺς σκοποὺς προωρισμένα, ὡς οἱ ρωμανικοὶ ναοί, ἀλλ' ἐχρησίμευον τόσον διὰ τὰς λαϊκὰς συναθροίσεις ὅσον καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς πομπάς, ὀλίγον διαφέρει τῆς τῶν ρωμανικῶν ναῶν. Τὸ ἐγκάρσιον κλίτος, ὅπερ ἄλλοτε ἐτίθετο ἀμέσως πρὸ τοῦ βήματος, τοποθετεῖται τώρα πρὸς τὸ μέσον τοῦ μήκους (εἰκ. 103) ὀλίγον μόνον ἐξέχον ἑκατέρωθεν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν κλιτῶν αὐξάνει συχνὰ εἰς πέντε. Ἀλλ' ἡ κυκλικὴ ἀψὶς ἐξακολουθεῖ νὰ περιβάλλεται ὑπὸ διπλοῦ νῦν διαδρόμου, φέρουσα ἐν εἴδει στεφάνου ἢ προσκεφαλαίου περιφερικῶς τὰ περιέχοντα ἄλλοτε τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων παρεκκλήσια μεταμορφωμένα εἰς μικρὰς ἀψῖδας. Ἀργότερον πάλιν ἡ ἐξοχὴ τῆς χαλκιδικῆς γίνεται ἐντονωτέρα καὶ ἡ κάτοψις τοῦ ναοῦ λαμβάνει τὸ συμβολικὸν σχῆμα τοῦ σταυροῦ.

Σπουδαῖον μέλημα τῶν ἀρχιτεκτόνων κατά τε τὴν ρωμανικὴν καὶ τὴν γοτθικὴν περίοδον ἦτο ἡ διὰ θόλου στέγασις τῶν ναῶν. Κατὰ τὴν ρωμανικὴν ἐποχὴν οἱ θόλοι δὲν κτίζονται ὡς οἱ ρωμαϊκοὶ διὰ χυτῆς τοιχοποιίας κατὰ στρώσεις ἀλλὰ διὰ λαξευτῶν λίθων μὲ ἁρμοὺς ἀκτινηδὸν διατεταγμένους. Ὁ πεσσός, ὅστις δέχεται τὴν ὤθησιν τῶν θόλων, διαρθροῦται ἀναλόγως τῶν μελῶν, ἅτινα βαστάζει, ἀλλὰ παίζει ταυτοχρόνως τὸ διπλοῦν μέρος τοῦ ποδαρικοῦ, ὅπερ δέχεται τὰς κατακορύφους πιέσεις καὶ τῆς ἀντηρίδος, ἥτις ἐξουδετερώνει τὰς ὠθήσεις. Ἐξωτερικῶς τοποθετοῦνται εἰς τὰ σημεῖα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πιέσεως τῶν θόλων πλατεῖαι καὶ ὀλίγον ἐξέχουσαι ἀντηρίδες, ἃς οὐδέποτε εἶχεν ἐφαρμόσει ἕως τώρα ἡ ρωμαϊκὴ τέχνη.

Ἀργότερον ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ λαμβάνει ἐλευθερίας μορφῶν καὶ ἀντικρύζει τὰ τολμηρότερα τῶν προβλημάτων. Ἡ νέα κατασκευὴ εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς λογικῆς ἐν τῇ τέχνῃ. Οἱ θόλοι —σχεδὸν πάντοτε σταυροθόλια— διαλύονται εἰς ἕνα σκελετὸν ἐξεχουσῶν νευρώσεων, ὑποστηρίζοντες ἁπλᾶ γεμίσματα. Διὰ τῶν νευρώσεων τούτων ἐντοπίζεται τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πιέσεων καὶ συγκεντροῦται εἰς σημεῖα ὡρισμένα. Συνέπεια τούτου εἶναι ἡ κατάργησις τῶν πλήρων ἐξωτερικῶν τοίχων καὶ ἡ διάλυσις αὐτῶν εἰς στηρίγματα καὶ μεγάλα παράθυρα φρασσόμενα δι' ἐζωγραφημένων ὑαλωτῶν διαφραγμάτων. Ἔξωθεν τῶν στηριγμάτων πρὸς ἀντίκρυσιν τῶν πιέσεων τῶν θόλων κατασκευάζονται στεναὶ καὶ λίαν ἐξέχουσαι ἀντηρίδες κατὰ ποικίλα σχέδια, συνήθως κλιμακηδὸν

Digitized by Google

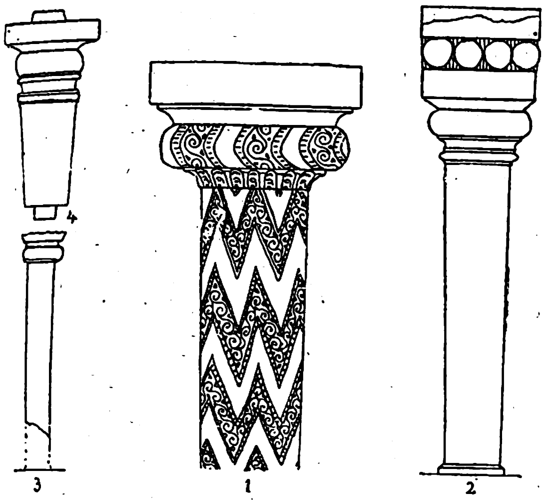

Είκ. 36.—*Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κίονες.*

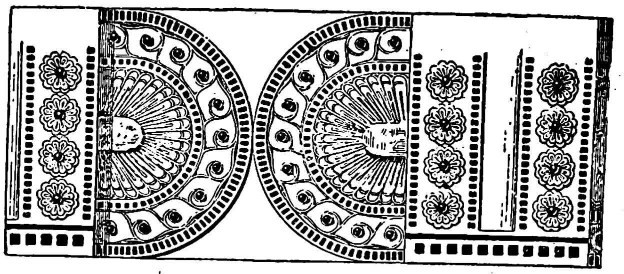
Είκ. 39. – *Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: «Θριγκὸς κυάνοιο».*

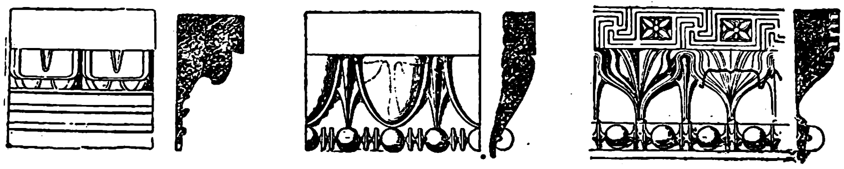
Είκ.—40.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Δωρικόν, ἰωνικὸν καὶ λέσβιον κυμάτιον.*

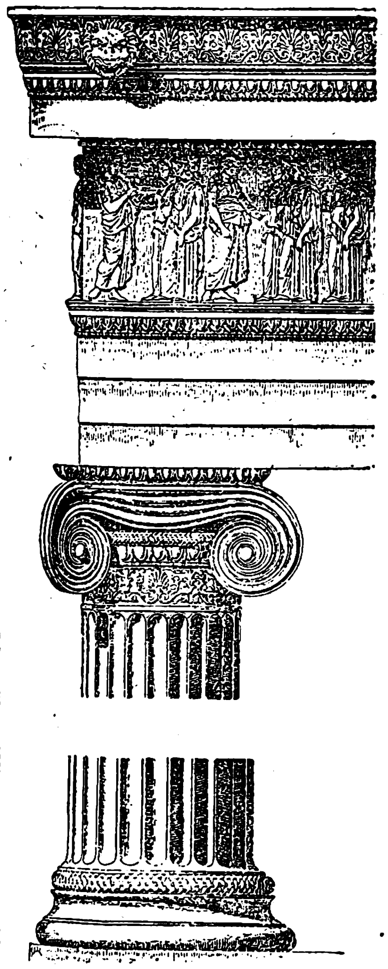
Είκ. 37.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Κίων καὶ θριγκὸς Ἰωνικοῦ τρόπου (Ἐρέχθειον).*

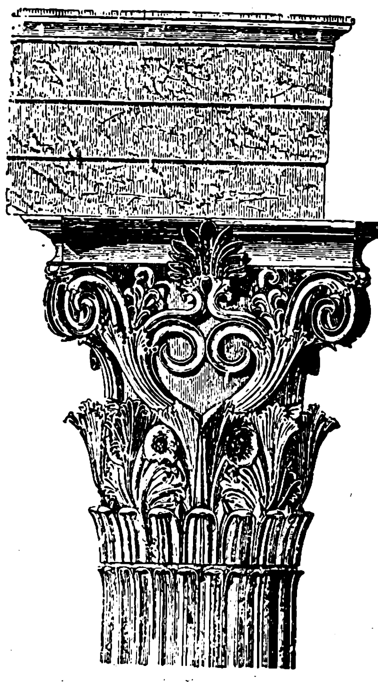
Είκ. 41.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Κορινθιακὸν κιονόκρανον (Μνημ. Λυσικράτους).*

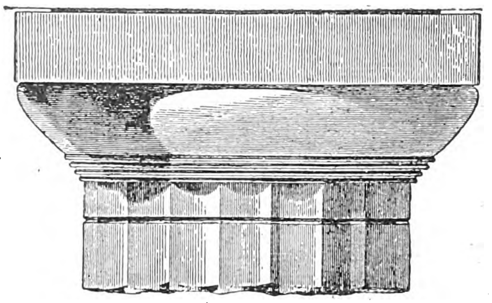
Είκ. 43.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Δωρικὸν κιονόκρανον.*

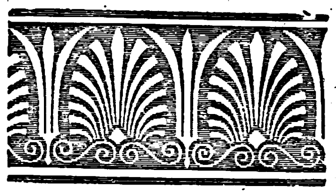
Είκ. 44.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Διακόσμησις παραστίδος (σίμας) δι' ἀνθεμίων καὶ λωτῶν.*

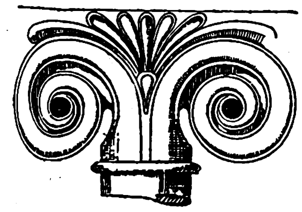
Είκ. 38.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Αἰολικὸν κιονόκρανον.*

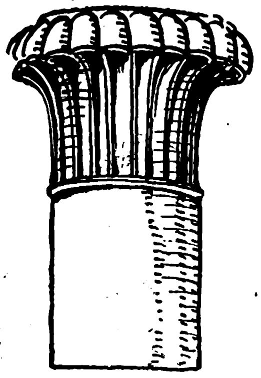
Είκ. 42.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Περγαμηνὸν κιονόκρανον.*

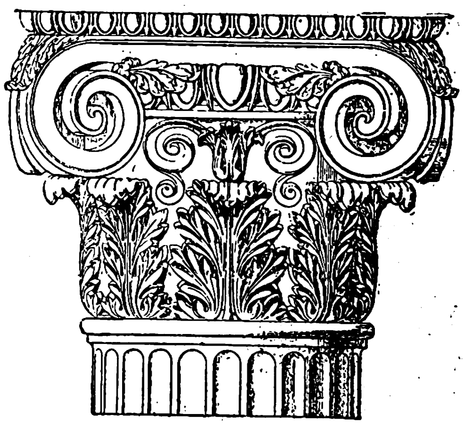
Είκ. 45.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: Σύνθετον κορινθιακὸν κιονόκρανον.*

διατεταγμέναι μετ' ἀετωματίων ἄνω καὶ πυραμίδων, αἵτινες τόσην προσδίδουν εἰς τὸ σύνολον γραφικότητα. Τὸ μέσον κλῖτος τῶν γοτθικῶν μητροπόλεων κατασκευάζεται συνήθως πολὺ ὑψηλότερον τῶν πλαγίων (εἰκ. 108,109), καλύπτεται δὲ καὶ αὐτὸ διὰ νευρωτῶν σταυροθολίων, ὧν τὰς πιέσεις συλλαμβάνουσι καὶ ὁδηγοῦσιν ἔξω τοῦ κτηρίου τοξωταὶ ἀντηρίδες (arcs boutants) τοποθετούμεναι ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν πλαγίων κλιτῶν κατὰ ποικίλα σχέδια. Οὕτω τὸ σύνολον τοῦ ναοῦ δὲν παρουσιάζει πλέον τὴν μαζώδη ὄψιν ἣν μέχρι τοῦδε ἐγνωρίσαμεν, ἀλλ' ἓν ἄθροισμα ἀντηρίδων καὶ κατακορύφων στηριγμάτων, ὡσεὶ ἦτο μία μεταλλικὴ κατασκευή. Οἱ δὲ ἐσωτερικοὶ στῦλοι δέχονται μόνον τὰς κατακορύφους πιέσεις. Οἱ στῦλοι οὗτοι τεμαχίζονται εἰς τόσα μέλη ὅσαι εἶναι αἱ νευρώσεις ἃς φέρουσιν. Οὕτω δὲ παρουσιάζονται ὡς δέσμη κιονίσκων περὶ ἕνα κεντρικὸν πυρῆνα διατεταγμένων (εἰκ. 108).

Τόξα. Αἱ ρωμανικαὶ τοξοστοιχίαι ἀντὶ νὰ βαίνωσιν ἐπὶ κιόνων βαίνουσιν ἐπὶ πλατέων πεσσῶν, ὅπως καὶ ἐν Συρίᾳ. Τὰ τόξα των ἔχουσι σχῆμα ἡμικυκλικόν, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐμφανίζεται τὸ τεθλασμένον τόξον, ἀναμφιβόλως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀνατολικῶν προτύπων ἐλθόντων εἰς τὴν Δύσιν εἴτε διὰ τῶν ἐμπόρων, εἴτε διὰ τῶν προσκυνητῶν. Οὐ μόνον δὲ τὸ σχῆμα ἀλλὰ καὶ ἡ σύνθεσις τῶν τόξων ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ν' ἀποκλίνῃ τῆς ρωμαϊκῆς. Ἀντὶ ἑνὸς μεγάλου ὁλοσώμου τόξου προτιμᾶται τώρα ἡ ἀνάγλυφος διάρθρωσις αὐτοῦ διὰ κατασκευῆς πλειόνων τόξων κλιμακηδὸν διατεταγμένων, διακοσμουμένου ἑκάστου δι' ἀναγλύφων μορφῶν ζῴων καὶ ἀνθρώπων (εἰκ. 105). Γεννᾶται οὕτω μία σειρὰ ὁμοκέντρων τόξων, ὧν ἡ κλιμάκωσις συνεχίζεται καὶ ἐπὶ τῶν ποδαρικῶν ἅτινα ἀπὸ ὀρθογωνικῶν ἀποβαίνουσι πολυμερῆ. Ὁ τρόπος δ' οὗτος τοῦ καταμελισμοῦ τῶν τόξων καὶ τῶν ποδαρικῶν των εὑρίσκει ἔπειτα ἀπείρους ἐφαρμογὰς ἐν τῇ γοτθικῇ ἀρχιτεκτονικῇ.

Ὡς διακοσμητικὰ θέματα ἡ μὲν ρωμανικὴ τέχνη μεταχειρίζεται τύπους, οὓς ἐδανείζετο εἴτε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἴτε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν (εἰκ. 102), ἐνῷ ἡ γοτθικὴ ἀντλεῖ τὰ θέματά της ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς φύσεως.

Digitized by Google

Όσον αφορᾷ τὸν γενικὸν ἐξωτερικὸν ῥυθμὸν εὐκόλως δύναταί τις νὰ διακρίνῃ ἕνα ῥωμανικὸν ναὸν ἀπὸ ἑνὸς γοτθικοῦ. Οἱ ῥωμανικοὶ εἶναι μᾶλλον βαρεῖς, παρὰ τοὺς πύργους οἵτινες τείνουν νὰ τοὺς προσδόσουν ὕψος. Τοὐναντίον οἱ γοτθικοὶ παρέχουσι κυρίως τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφρότητος καὶ ὕψους. Ἐν τῷ ῥωμανικῷ ναῷ ὡς καὶ ἐν τῷ βυζαντινῷ τὰ πλήρη ὑπερτεροῦσι τῶν κενῶν· ὁ γοτθικὸς τοὐναντίον εἶναι διάτρητος ἐκ παραθύρων ὀξυκορύφων ἢ ῥοδακοειδῶν. Ὁ ῥωμανικὸς μεταχειρίζεται τὸ ἡμικυκλικὸν τόξον καὶ τὰς ὁριζοντίους ζώνας· ἐνῷ ὁ γοτθικὸς τόξον ὀξυκόρυφον καὶ γραμμὰς κατακορύφους. Ὁ ῥωμανικὸς διεγείρει τὴν ἰδέαν ἠρέμου μεγαλείου· ὁ γοτθικὸς τοὐναντίον φαίνεται ὡς μία ἀνάτασις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν οὐρανόν.

Τὰ σπουδαιότερα ῥωμανικὰ μνημεῖα εὑρίσκονται ἐν Γαλλίᾳ μὲν πρὸς νότον τοῦ Λίγηρος (Charente, Auvergne, Bourgogne), ἐν Γερμανίᾳ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ῥήνου (Mainz, Worms), ἐν Ἰταλίᾳ ἐν Πίζῃ. Τῶν δὲ γοτθικῶν μητροπόλεων σπουδαιόταται εἶναι αἱ τῆς Β Γαλλίας (Amiens, Paris, Rouen, Reims, Bourges), ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ τοῦ Canterbury καὶ τοῦ Westminster, ἐν Γερμανίᾳ ἡ δῆς Κολωνίας, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ τοῦ Μιλάνου. Εὑρηνται δ' ἐπίσης ὡραῖαι γοτθικαὶ μητροπόλεις καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Πορτογαλίᾳ καὶ ἐν Κύπρῳ.

Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως.—Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὁ γοτθικὸς ῥυθμὸς εἶχεν ἐξιχθῆ εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἀναπτύξεώς του, ἀποβὰς ἐλαφρότατος ἅμα καὶ συνθετώτατος. Μία τοιαύτη μορφὴ φυσικὸν ἦτο νὰ προκαλέσῃ μίαν ἀντίδρασιν, μίαν ἐπάνοδον εἰς μορφὰς ἁπλᾶ, πρὸ πολλοῦ ἐγκαταλελειμμένας, εἰς μίαν ἀναγέννησιν τῆς παλαιᾶς τέχνης. Κοιτὶς τῆς προσπαθείας ὑπῆρξεν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἡ Ἰταλία, ἔνθα, ὡς εἴπομεν, ὁ γοτθικὸς ῥυθμὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ ῥίψῃ βαθείας ῥίζας. Βεβαίως ἡ ἰσχυρὰ ἕως τότε μεσαιωνικὴ παράδοσις δὲν ἐξαφανίζεται ἀμέσως. Βαθμηδὸν μόνον καὶ κατ' ὀλίγον εἰσάγονται, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, μετὰ τῶν μεσαιωνικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκαὶ μορφαὶ εἰς τὰ κτήρια, ὄχι τόσον εἰς τὴν γενικὴν τῶν σύλληψιν ὅσον εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς διακοσμήσεως. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη τοῦ ῥυθμοῦ δὲν γίνεται μεμονωμένη. Συμβαδίζει πρὸς τὴν ἐπάνοδον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλολογίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα καὶ εἶναι μάλιστα κατά τι μεταγενεστέρα ἐκείνων. Αἱ κοινωνικαὶ ἄλλως τε συνθῆκαι λόγῳ τῆς οὑμανιστικῆς κινήσεως εἶχον τώρα πολὺ μεταβληθῆ ἐν Ἰταλίᾳ. Αἱ πρόοδοι τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος εἶχον δημιουργήσει νέας ὅλως ἀνάγκας. Ἀντὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις ἐδέσποζε κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀρχίζει τώρα νὰ ὑπερτερῇ ἡ ἀστική. Τύπος τῆς νέας τέχνης εἶναι πλέον τὸ μέγαρον τῶν εὐγενῶν, ὡς διεμορφώθη ἰδίᾳ ἐν Φλωρεντίᾳ (εἰκ. 113). Κατασκευὴ ὀγκώδης, πολυώροφος, πέριξ αὐλῆς ὀρθογωνίου περιβαλλομένης ὑπὸ κιονοστοιχιῶν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ῥωμαϊκῆς οἰκίας, ἧς διαφέρει κυρίως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ κυρίως κατοικία ἦτο οὐχὶ πλέον ἐν τῷ ἰσογείῳ ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερθεν αὐτοῦ ὀρόφῳ. Ἐξωτερικῶς τὸ φλωρεντινὸν μέγαρον διατηρεῖ ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἰσόγειον τὸν μεσαιωνικὸν φρουριακόν του χαρακτῆρα· διότι συχνὰ κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ λαοῦ οἱ εὐγενεῖς εἶχον καταφύγιον ὄπισθεν τῶν τοίχων τῶν μεγάρων των. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐμφανίζεται κατὰ τὴν πρώϊμον ταύτην ἀναγέννησιν οὐ μόνον εἰς τὴν κάτοψιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κιονοκράνων τῶν κιονίσκων, οἵτινες χωρίζουσι τὰ πολλαπλᾶ παράθυρα τῶν ὀρόφων καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς κορωνίδας, αἵτινες στέφουσι τὸ ὅλον κτήριον. Ὡραῖα παραδείγματα φλωρεντινῶν μεγάρων παρέχουσι τὰ μέγαρα *Strozzi, Riccardi* καὶ *Pitti* πάντα αὐστηροῦ κάλλους ὀφειλομένου εἰς τὴν σαφήνειαν τῶν μελῶν των καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ἀναλογιῶν των. [Β. καὶ λ. Ἀναγέννησις, τ. Δ' σ 439 β'-451γ'.]

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ ἰταλικὴ ἐκκλησία διαφέρει τῆς γοτθικῆς, διότι κατὰ κανόνα φέρει τροῦλλον ὑπὲρ τὴν διασταύρωσιν τοῦ μέσου κλίτους καὶ τῆς χαλκιδικῆς. Αἱ γοτθικαὶ δέσμαι τῶν κιονίσκων ἀντικαθίστανται νῦν ὑπὸ πεσσῶν ἢ κιόνων, οἱ ὀξυκόρυφοι θόλοι διὰ κυλινδρικῶν ἢ καὶ δι' ὁριζοντίας μετὰ φατνωμάτων ὀροφῆς. Εἰς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν εὑρίσκομεν τώρα ἀετώματα, νύμφας καὶ ἄλλα ῥωμαϊκὰ στοιχεῖα.

Τῆς πρώτης ἀναγεννήσεως ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Brunellesco (1377—1466), ὅστις ἀνήγειρε τὸν τροῦλλον τῆς μητροπόλεως τῆς Φλωρεντίας καὶ ἀργότερον τὸ μέγαρον Pitti.

Βραδύτερον ἡ φλωρεντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ἑνετίαν, ἔνθα ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς *Lombardi* διεμορφώθη μὲ χαρακτῆρα πολὺ ἐλαφρότερον καὶ χαριέστερον. Ἡ πρόσοψις τῶν μεγάρων ἐν Ἑνετίᾳ ἀντὶ τῶν λαξευτῶν ἰσοδόμως διατεταγμένων κυφωτῶν ἢ «ἀδαμαντοειδῶν» λίθων, οὓς παρουσίαζον τὰ φλωρεντινά, ἐμφανίζει νῦν μαρμάρου ποικιλοχρώμου πλάκας. Τὰ κενὰ ὑπερτεροῦσι τῶν πληρῶν. Παράθυρα συνεχῆ το ξωτά, συνήθως δίλοβα, ὑποδηλοῦσι τὴν ἐν Ἑνετίᾳ ἐπιβίωσιν τοῦ γοτθικοῦ ῥυθμοῦ ἢ τῆς βυζαντινῆ Ἀνατολῆς τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν (Μέγαρον *Vendramin Calerghi*, εἰκ. 111).

Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἀναγεννήσεως ἐμφανίζει τὰς προσόψεις τῶν μεγάρων κατὰ διάφορον σύστημα. Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια λαμβάνει ἕνα ἰδεατὸν οἰκοδομικὸν σκελετὸν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ῥωμαϊκῶν ἀμφιθεάτρων, ὅστις παριστᾷ τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ τοῦ ἄνω τείνοντος τοίχου καὶ τῆς βαρυνούσης στέγης. Παραστάδες ἢ ἡμικίονες ῥυθμικῶς διατεταγμένοι εἰς ἐπαλλήλους ὀρόφους διαιροῦσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τοίχου εἰς πλείονα πεδία διατρυπώμενα ὑπὸ ποικίλου ἑκάστοτε τύπου παραθύρων (εἰκ. 112). Δημιουργὸς τοῦ νέου τούτου συστήματος ὑπῆρξεν ὁ πολὺς *Bramante* (1444—1514), ὅστις διηύθυνε τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἁγ. Πέτρου. Διάδοχος τοῦ Bramante ἐγένετο ὁ *Palladio* (1518—1580) ὅστις κατεσκεύασε τὴν περίφημον βασιλικὴν τῆς Βικεντίας. Ὡραῖον δεῖγμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς δευτέρας περιόδου τῆς ἀναγεννήσεως παρέχει ἡ ἐν Ἑνετίᾳ βιβλιοθήκη τοῦ Ἁγ. Μάρκου, ἔργον τοῦ *Sansovino* (1486—1570), μὲ τὸ ἰσόγειόν της ἔχον τοσκανικοὺς τοὺς κίονας τὸν πρῶτον ὄροφον μὲ ἰωνικοὺς καὶ θαυμασίαν κατάκοσμον ἐξ ἀναγλύφων ζωφόρον καὶ ὑψηλὸν θωρακεῖον κοσμούμενον δι' ἀγαλμάτων.

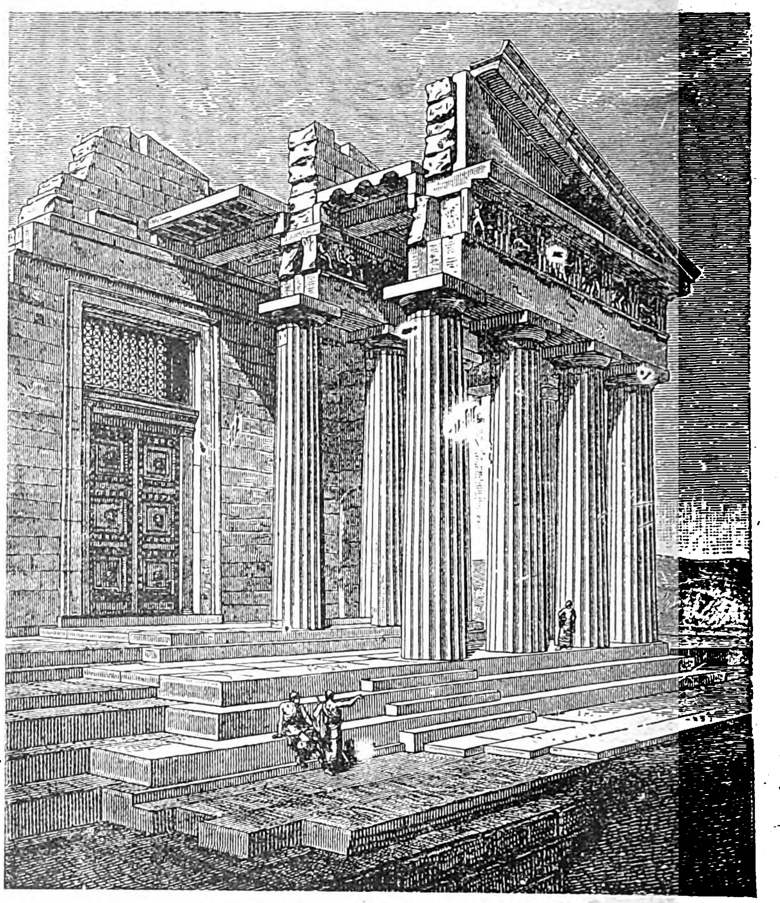

Εἰκ. 47.—*Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κλασσικῶν χρόνων: Προοπτικὴ τομὴ ναοῦ κατὰ τὸν πρόναον.*

Μετὰ τὸν Bramante οἱ ἀδελφοὶ *San Gallo* προσδίδουσιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των σοβαρότητα καὶ ἐπισημότητα ὅλως ῥωμαϊκήν. Εἰσάγουσι δηλονότι τὸν ἀκαδημαϊσμὸν καὶ ἡ τέχνη τείνει τώρα νὰ γίνῃ μᾶλλον μέθοδος. Ὁ *Μιχαὴλ Ἄγγελος* προσπαθεῖ ν διαφύγῃ τὴν μονοτονίαν εἰσάγων γραφικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, καμπύλα ἢ τεθλασμένα ἀετώματα ἀλληλαλλήλους προχωρήσεις, ζωφόρους διακεκοσμημένας καὶ ἐν γένει με γάλην κίνησιν καὶ πλαστικότητα.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς μαθητάς του τὸν ἔρωτα πρὸς τὸ κολοσσιαῖον καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἐντυπώσεως εἰς βάρος πολλάκις τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς σαφηνείας, ἥτις χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τῶν προτέρων περιόδων τῆς ἀναγεννήσεως. Ἐγεννήθησαν οὕτω κατὰ τὸν ΙΣΤ' καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔργα πρωτότυπα καὶ ἰσχυρά, ἀλλ' εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φαντασίωσις δὲν γνωρίζει χαλινόν. Τὸν ῥυθμὸν δὲ τοῦτον τὸν πολύπλοκον καὶ κεκινημένον ὠνόμασαν *βαρόκκο*, ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅπερ οἱ Πορτογάλοι δίδουσιν εἰς τοὺς ἀκανονίστους μαργαρίτας. Ἐν μιᾷ λέξει ὁ βαρόκκειος ῥυθμὸς εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ τῆς ἀναγεννήσεως ἐν τῷ ἐκφυλισμῷ του. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκεῖνος ἀναζητεῖ τὸ κάλλος ἐν τῇ ἠρέμῳ ἁρμονίᾳ, διὰ τοῦτον τοὐναντίον τὸ κάλλος ἔγκειται ἐν τῇ δυνάμει καὶ τῇ ἐκφράσει τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως. Ἐμφανίζεται δ' ἡ κίνησις αὕτη τόσον εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὅσον καὶ εἰς τὰς προσόψεις καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς λεπτομερείας.

Εἰκ. 46.—*Ῥωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονική: Κίονες μετὰ τόξων.*

Ἐν τῇ βαροκκείῳ μεγαροδομίᾳ ἡ ἐσωτερικὴ αὐλὴ ἐξαφανίζεται ἢ καθίσταται ἐπιμήκης· ἡ κλειστὴ μᾶζα τοῦ κτηρίου ὁλονὲν αὐξάνει καὶ σπανίως προσαρτῶνται εἰς αὐτὴν πτέρυγες ἢ ἀνοικταὶ στοαί. Ὡς κύριος ἀντιπροσωπευτικὸς χῶρος τοῦ μεγάρου εἶναι πάντοτε ἡ ὑψηλὴ καὶ ἐπιμήκης αἴθουσα τῶν τελετῶν, εἰς ἣν ἄγει μεγαλοπρεπὴς διαμεμορφωμένη κλῖμαξ.

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἰσχύει ἡ αὐτὴ θεμελειώδης ἀρχή: Σύμπτυξις τῆς μάζης πρὸς ἔκφρασιν δυνάμεως. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ τελεία κατάργησις τῆς διὰ κανονικῶν κυβολίθων δομῆς, ἣν τόσον ἠγάπα ἡ Ἀναγέννησις. Εἰς κτήρια πλινθινα ἐχρησιμοποιήθη κανονικῶς τὸ ἐπίχρισμα, ἀλλ' ὁ πωρόλιθος *(τραβερτίνης)* προσηρμόσθη καλύτερον πρὸς τὴν βαρόκκειον αἰσθητικὴν τάσιν τοῦ χειρισμοῦ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τῶν κτηρίων ὡς ὁμογενοῦς μάζης, ἐφ' ἧς λαξεύεται ἡ πρόσοψις ὡς τι ὅλον. Ἐντεῦθεν ὁ ἀνάγλυφος χαρακτὴρ τῶν βαροκκείων προσόψεων, ἡ σύνθεσις μαζῶν φωτεινῶν καὶ σκιερῶν, ἡ ἐνίσχυσις ἢ διάλυσις τῆς μάζης διὰ παραστάδων ἢ κογχῶν. Ἡ βαρόκκειος πρόσοψις δὲν εἶναι πλέον ἡ ἠχὼ τοῦ ἐσωτερικοῦ κτηρίου, ἀλλ' εἰς αὐτοτελὴς θεαματικὸς πίναξ.

Ὄχι δὲ μόνον τὸ σύνολον, ἀλλὰ καὶ αἱ λεπτομέρειαι εἶναι ἐν τῷ βαροκκείῳ ῥυθμῷ κεκινημέναι. Οὕτως ἀντὶ κίονος ἀπ' οὗ χρησιμοποιεῖται νῦν ὁ μετὰ βάθρου, ὁ πεσσὸς δὲν εἶναι πλέον ἁπλῶς τετράγωνος ἢ ὀρθογώνιος ἀλλὰ μετ' ἀλλεπαλλήλων ἐσοχῶν, ἀποβαίνων ἀντιστοίχως πρὸς τὸν γοτθικὸν πολυμερής. Τὸ ἀέτωμα τοῦ θυρώματος διακόπτεται ὑπὸ τοῦ γείσου τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἡ τριγωνικὴ γραμμή του διασπᾶται δι' ἀσπιδοειδοῦς ἐπισήματος (cartouche), ὅπερ πληροῖ τὸ τύμπανον ἐκχυλίζον καὶ πρὸς τὰ ἄνω. Τὰ ἥσυχα καὶ ὡραῖα περιθώρια τῶν παραθύρων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξαφανίζονται. Μένει μὲν τὸ ἀέτωμα των, ἀλλὰ καὶ τοῦτο γίνεται ὁλονὲν βαρύτερον, φερόμενον ἀντὶ ὑπὸ κιονίσκων ὑπὸ ἁπλοῦ περιθωρίου ἢ ζεύγους κιλλιβάντων. Μαλακά, ῥευστὰ σχήματα κυριαρχοῦσιν εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν βάσεων, κιονοκράνων, γείσων καὶ τὸν διάκοσμον ἐν γένει

Digitized by Google

ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ:

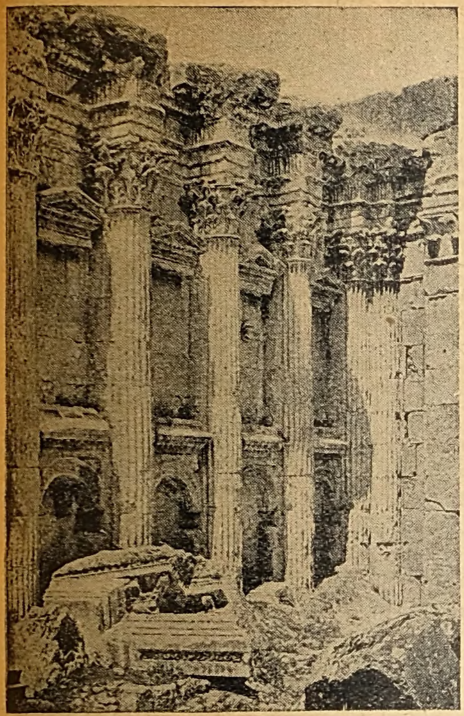

Εἰκ. 48.—Ὁ σηκὸς τοῦ ἐν Ἡλιουπόλει (Baalbek) κολοσσιαίου ναοῦ τοῦ Διός.

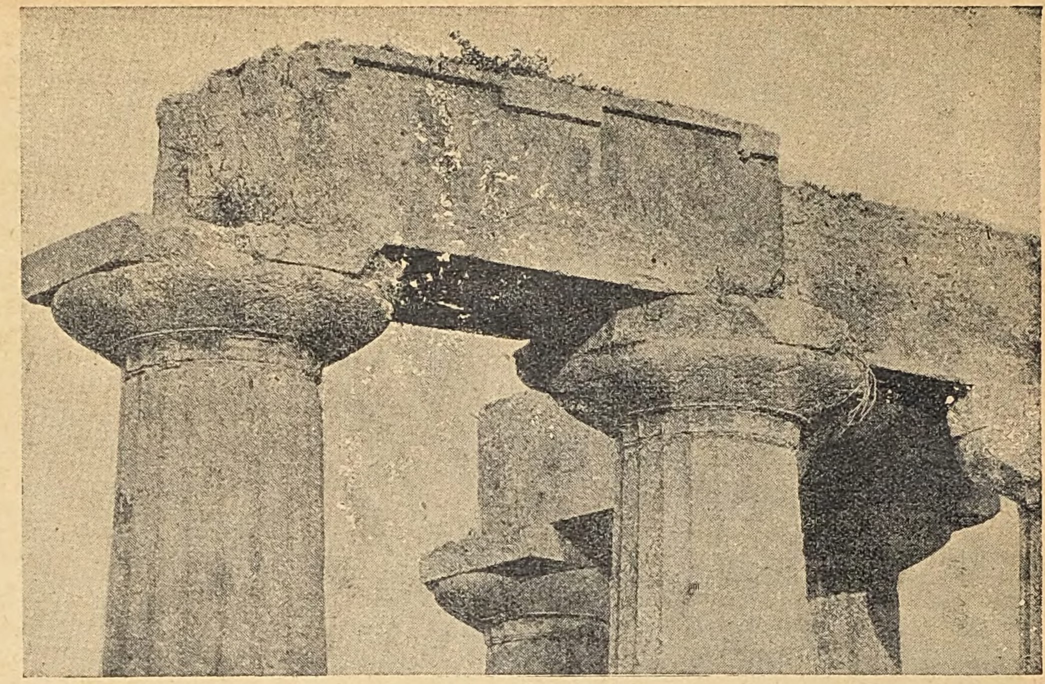

Εἰκ. 51.—Ἀρχαϊκὰ κιονόκρανα τοῦ ἐν Κορίνθῳ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος—ΣΤ' αἰὼν π. Χ.

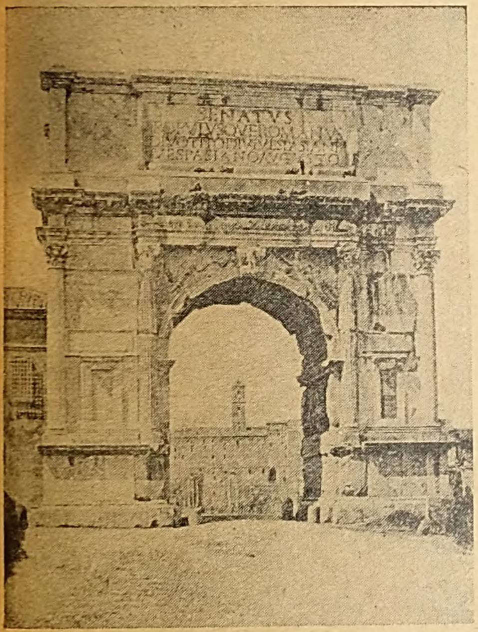

Εἰκ. 49.—Ρωμαϊκὸν θριαμβευτικὸν τόξον ἀνεγερθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα.

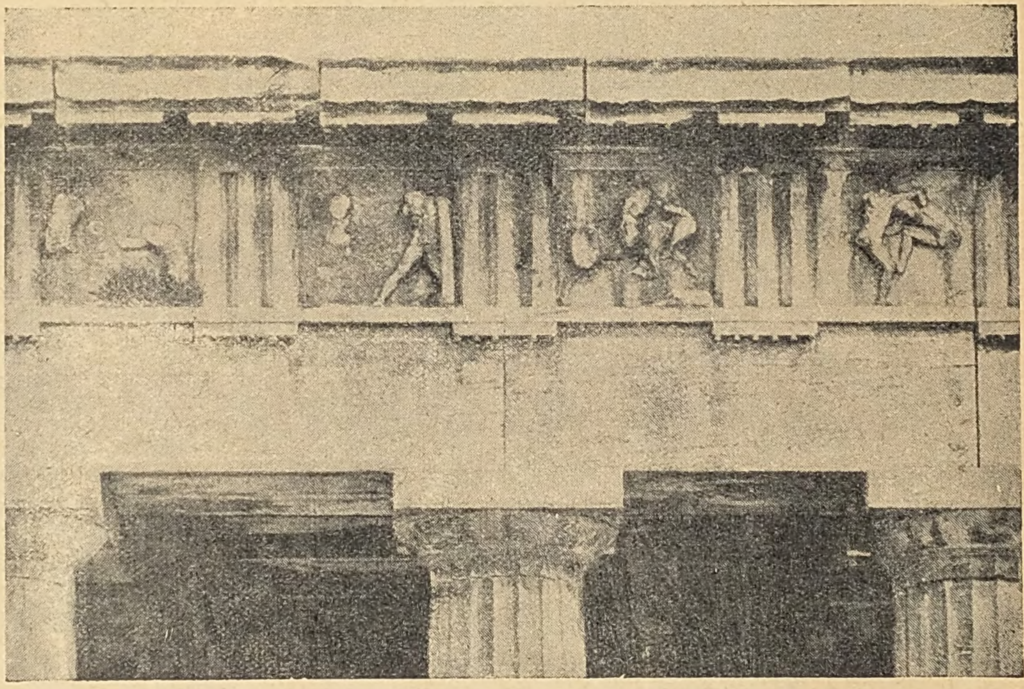

Εἰκ. 52.—Θριγκός, ἤτοι ἐπιστύλιον, ζωφόρος καὶ γεῖσον τοῦ Θησείου.

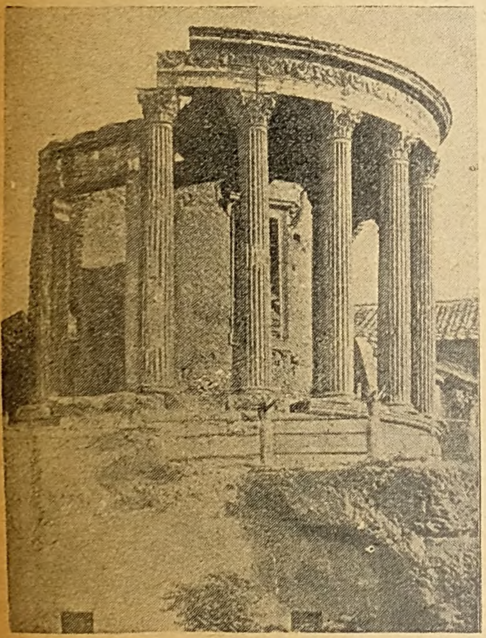

Εἰκ. 50.—Κυκλοτερὴς ναὸς τῆς Ἑστίας ἐν Tivoli.

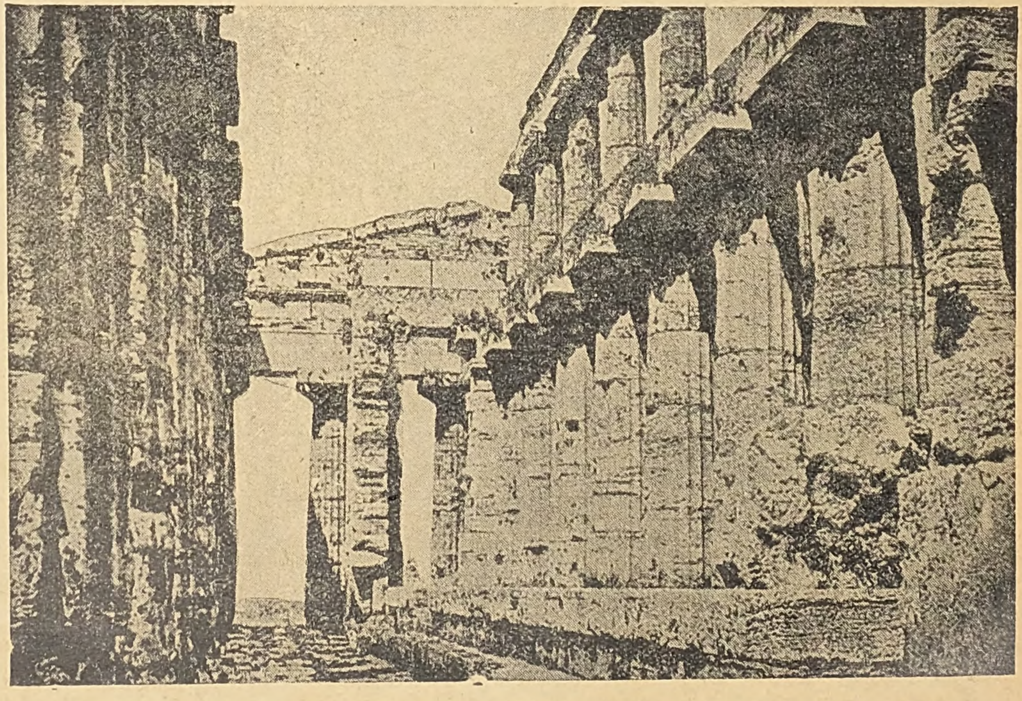

Εἰκ. 53.—Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπάλληλος κιονοστοιχία τοῦ ἐν Ποσειδωνίᾳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

Digitized by Google

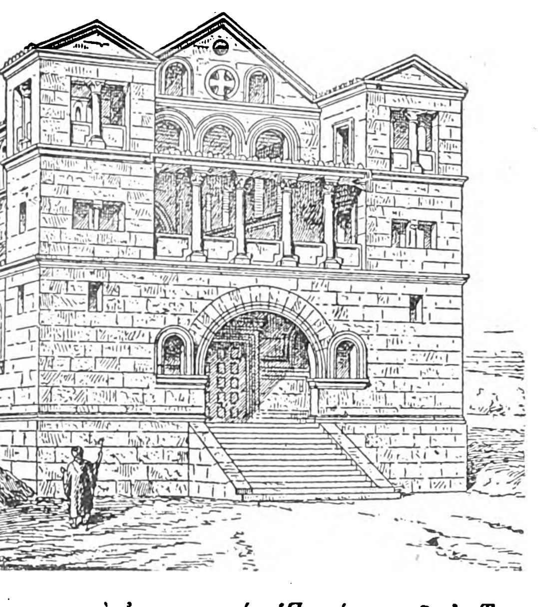

Εἰκ. 54.—*Παλαιοχριστιανικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἡ πρόσοψις τῆς ἐν Τουρμανὶν (Συρία) βασιλικῆς κατ' ἀναπαράστασιν τοῦ de Vogüé.*

Ὁ βαρόκκειος ρυθμὸς δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ μέγαρα τῶν λαϊκῶν, ἀλλ' ἐγένετο δεκτὸς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅθεν καὶ *ἰησουϊτικὸς ρυθμὸς* ἀπεκλήθη. Ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις ἐμφανίζεται πλοῦτος διακοσμήσεως, ὅστις προκαλεῖ τὴν θάμβωσιν τῆς ὁράσεως διὰ τῆς ποικιλίας τῶν θεμάτων, διὰ μιᾶς πυρετώδους ὀπτασίας γραμμῶν συνεστραμμένων καὶ ἀπροσδοκήτων, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐνδιαφέρεται εἰς τὸν τονισμὸν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γραμμῶν, ὡς συνέβαινεν ἄλλοτε μὲ τὴν διακόσμησιν. Ἐν τούτοις παρὰ πᾶσαν τὴν διακοσμητικὴν ταύτην χλιδὴν παρήχθησαν καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἔργα ἀξιοσημείωτα, ὡς π. χ. τὸ ἐν Βενετίᾳ ἀνάκτορον *Bevilaqua* καὶ τόσα ἄλλα.

Ὅπως δ' ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ὀλίγον ἐρρίζωσεν ἐν Ἰταλίᾳ, οὕτω καὶ ἡ ἰταλικὴ ἀναγέννησις εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἡ ἀναγέννησις εἰσήχθη κατ' ἀρχὰς μόνον εἰς τὰς αὐλὰς καὶ τὰ μέγαρα τῶν εὐγενῶν, ἐνῷ τὰ λαϊκὰ σπίτια καὶ οἱ ναοὶ κατεσκευάζοντο ἀκόμη μὲ τὰς ὑψηλὰς ἀποτόμους στέγας των, τοὺς πύργους των καὶ τὰ τοξωτὰ παράθυρά των.

Τὰ ἀρχαιότερα ἔργα τῆς γαλλικῆς ἀναγεννήσεως εἶναι τὰ μέγαρα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος τῆς κοιλάδος τοῦ Λίγηρος. Ταῦτα διατηροῦσιν ἀκόμη τὰς ὑψηλὰς στέγας των, τοὺς πύργους, τὰς ἑλικοειδεῖς των κλίμακας. Μόνον εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν παραστάδων των ἐμφανίζεται ἡ ἰταλικὴ ἐπίδρασις. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἀντίστασις τῆς ἐγχωρίου τέχνης κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῆς ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν ἰσχυροτέρα.

Ἀριστούργημα τῆς πρώτης γαλλικῆς ἀναγεννήσεως εἶναι ὁ πύργος τοῦ Chambord τοῦ P. Trinqueau (1523) μὲ τὸ δάσος τῶν καπνοδόχων καὶ τῶν ὀξυκορύφων ἀετωμάτων του. Ἀλλ' ὑπάρχει ἀνομοιογένεια ἐν αὐτῷ. Διότι ἡ μὲν στέγη του εἶναι γοτθική, τὸ δὲ κύριον σῶμα τοῦ κτιρίου ρυθμοῦ ἀναγεννήσεως καὶ τέλος οἱ πύργοι ρωμανικοί.

Συνδυασμὸς ρυθμοῦ γοτθικοῦ καὶ ἀναγεννήσεως παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς πολλοὺς ναοὺς τῆς περιόδου ταύτης. Περὶ τὰ μέσα δμως τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ ρυθμὸς ἀρχίζει νὰ καθαρίζεται. Ἀρχηγοὶ τῆς νέας τάσεως ὑπῆρξαν ὁ *P. Lescot* ἐργασθεὶς εἰς τὸ Λοῦβρον καὶ ὁ *Philibert de Lorme* εἰς τὸν Κεραμεικὸν (Tuileries). Οὗτοι εἶναι πλέον ἐμποτισμένοι μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ἀναπτύσσουσι συνάμα καὶ τάλαντον διακοσμητικὸν καὶ γραφικόν, προαγγέλλον τὸν ΙΖ' γαλλικὸν αἰῶνα.

Ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σπουδαιότατον ἔργον κατεσκευάσθη τὸ Schloss τῆς Heidelberg (1545—1607), ὅπερ κατὰ μὲν τὴν διακόσμησιν εἶναι ἐντελῶς ἰταλικόν, κατὰ δὲ τὸ αἴσθημα γνησίως γοτθικόν.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Δ' (1589—1610), ἡ τέχνη ἀποβάλλει διὰ μιᾶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀναγεννήσεως. Μία αὐστηρότης καὶ παντελὴς ἔλλειψις διακοσμήσεως παρατηρεῖται, ὀφειλομένη ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν προτεσταντισμόν, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὸ πνεῦμα οἰκονομίας τοῦ Ἐρρίκου Δ'. Δεῖγμα τοῦ νέου τρόπου ἡ ἐν Παρισίοις πλατεῖα τῶν Βοσγίων, ἔργον τοῦ *Claude Chast* (1605—1612).

Ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΓ'. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ' παρατηρεῖται ἐν Γαλλίᾳ ποικιλία τρόπων. Ἄλλα μὲν κτήρια κατασκευάζονται μὲ ἄκραν ἁπλότητα γραμμῶν καὶ φειδὼ περὶ τὴν διακόσμησιν, ἐνῷ πάλιν ἄλλα φέρουσι φόρτον κοσμημάτων. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι ἡ κατασκευὴ κτηρίων χρησιμοποιούντων εἰς τὰς γωνίας καὶ τὰ περιβλήματα τῶν παραθύρων των ἁλύσεις συνδυασμοῦ ἐρυθρῶν πλίνθων καὶ λευκῶν λίθων (εἰκ. 79). Κατασκευάζονται ὅμως καὶ κτήρια ἐμπνεόμενα ἀπὸ τὸν βαρόκκειον τρόπον ἢ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Αἱ στέγαι των εἶναι ὑψηλαὶ καὶ ὀξυκόρυφοι, ἀπολήγουσι δὲ συνήθως εἰς ἀγγεῖα. Τὰ παράθυρα διήκουσιν ἀπὸ τοῦ πατώματος μέχρι τῆς ὀροφῆς, αἱ δὲ ἐξωτερικαὶ των κλίμακες εἶναι πεταλόμορφοι. Τὰ μετὰ συνδυασμοῦ πλίνθων καὶ λίθων κτήρια εἶναι καθαρῶς γαλλικῆς ἐμπνεύσεως. Ὅλη ἡ ἐντύπωσις ἣν παράγουσι συνίσταται εἰς τὴν ἁπλότητα τῶν γραμμῶν των ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἀντίθεσιν τῶν χρωμάτων: ἐρυθροῦ τῶν πλίνθων, λευκοῦ τῶν λίθων καὶ μελανοκυάνου τῶν ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν ὑψηλῶν στεγῶν. Παράδειγμα κτηρίου τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπηρεαζομένου ἐκ τοῦ φλαμανδικοῦ καὶ τοῦ ἰταλικοῦ βαρόκκο εἶναι τὸ χρηματιστήριον τῆς Αἴλλης, ὅπερ παρουσιάζει ὑπερβολικὴν φαντασίωσιν, ἀφθονίαν βαρέων κοσμημάτων καὶ ἐλευθερίαν συνθέσεως. Ἐκ δὲ τῶν κτηρίων τῶν ἐπηρεαζομένων ἐκ τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ ρυθμοῦ ἀναφέρομεν τὸ ἐν Παρισίοις μέγαρον τοῦ Λουξεμβούρ-

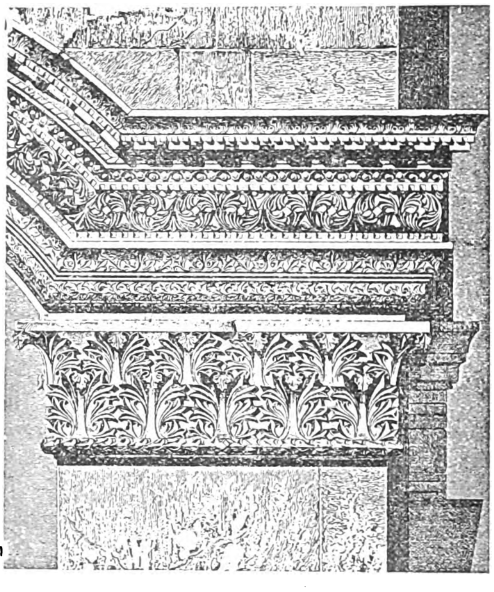

Εἰκ. 55.—*Λεπτομέρεια τῆς διακοσμήσεως τῆς Χρυσῆς Πύλης τῆς Ἰερουσαλήμ. (Παλαιοχριστιανικὴ ἐποχή).*

γου, σημερινὴ Γερουσία (1615—1625). Τὸ μέγαρον τοῦτο ἐθεωρήθη ἀτόπως ὡς ἀντίγραφον τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ μεγάρου Pitti, μόνον καὶ μόνον διότι ἔχει καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ ἰσόγειον τοσκανικὸν ρυθμὸν ἀγροτικοῦ τύπου. Ἀλλὰ κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ μέγαρον τοῦ Λουξεμβούργου εἶναι τελείως διάφορον τοῦ μεγάρου Pitti. Τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ κτήριον εἶναι καὶ τὸ δημαρχεῖον τῆς Reims, ὅπερ περιλαμβάνει ἕνα ρωμαϊκὸν ρυθμὸν εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ ἕνα κορινθιακὸν εἰς τὸν 1ον ὄροφον μὲ ἑλικοειδεῖς ραβδώσεις κιόνων καὶ ὠτίδας.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1624 καὶ 1630 ὁ ἀρχιτέκτων *Lemercier* ἐμεγέθυνε τὴν αὐλὴν τοῦ Λούβρου διπλασιάσας εἰς μῆκος τὴν ὡραίαν πρόσοψιν τοῦ Lescot καὶ προσθέσας τὸν πύργον τοῦ ὡρολογίου, ὅστις ἔχει τὸ πρῶτον τῶν τριῶν ἐπαλλήλων ἀετωμάτων καὶ τῶν μεγάλης κλίμακος Καρυατίδων.

Εἰς τοὺς ναοὺς ἐμφανίζεται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἄκρατος κλασσικισμός. Οὐδὲν στοιχεῖον πλέον τῆς κλασσικῆς κατασκευῆς διατηρεῖται. Οὔτε τόξα ὀξυκόρυφα, οὔτε ἀντηρίδες, οὔτε σταυροθόλια. Οἱ θόλοι εἶναι κυλινδρικοὶ φέροντες μικροτέρους θολίσκους διεισδύοντας κατὰ τὰς γεννήσεις των χάριν τῆς τοποθετήσεως τῶν παραθύρων εἰς ἱκανὸν ὕψος. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα. Τὴν θέσιν τῶν ἀντηρίδων καταλαμβάνουσι πελώριοι γεισήποδες ἀντεστραμμένοι, ἐφαρμοζόμενοι εἰς τὸν ἁρμὸν διαρρήξεως τῶν θόλων, ἐπαναλαμβανόμενοι δὲ συχνὰ καὶ εἰς τὰς προσόψεις, ὁπότε ὀνομάζονται πτερύγια ἢ ὠτίδες. Παράδειγμα τοιοῦ του ναοῦ ὁ Ἅγ. Γερβάσιος τῶν Παρισίων.

Ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΔ' (1643—1715). Ἡ μεγάλη εὐδαιμονία ἣν ἐγνώρισεν ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' συμβαδίζει πρὸς τὴν μεγάλην ἄνθησιν τῆς τέχνης. Κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ μονάρχου τούτου ἡ Γαλλία εἶχεν ἀποβῆ τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ πυκνότερον κατῳκημένον κράτος τῆς Εὐρώπης. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἤκμαζον, οἱ δὲ τρόποι τῆς κοινωνίας εἶχον ἀποβῆ λεπτότατοι.

Ὁ Βασιλεὺς-Ἥλιος ἐπεζήτησε νὰ ἐπιφέρῃ μίαν ἑνότητα εἰς τὴν τέχνην καὶ ἐπεφόρτισε πρὸς τοῦτο τὸν *Colbert*, ὅπως ἐπιβάλῃ ἔλεγχον εἰς τὴν τέχνην. Ὁ *Colbert* ἵδρυσε διαφόρους ἀκαδημίας, ἐν αἷς καὶ τὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Διὰ τῶν ἀκαδημιῶν ἐσημειώθη πράγματι μία σημαντικὴ ἑνότης. Ἐδημιουργήθη μία τέχνη ἐπίσημος καὶ ἐθνική, ἀλλ' εἰς βάρος τῆς τεχνικῆς ἐλευθερίας. Κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ νέου τρόπου εἶναι ἡ εὐρύτης τῆς συνθέσεως καὶ ἡ κολοσσιαία κλῖμαξ ὑφ' ἣν κατεσκευάζοντο τὰ κτήρια. Παράδειγμα ἡ κιονοστοιχία τοῦ Λούβρου ἡ βλέπουσα πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Λούβρου καὶ ἥτις φαίνεται ὡς νὰ ἐκτίσθη ἀπὸ γίγαντας. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι αἱ Βερσαλλίαι, τὸ μέγαρον τῶν Ἀπομάχων ἐν Παρισίοις, τὸ Ἰνστιτοῦτον καὶ ὁλόκληρος ἡ πλατεῖα Vendôme. Πάντα τὰ ἀνωτέρω κτήρια παρουσιάζουσιν ἁγιότητα μορφῶν, κομψότητα ἀναλογιῶν καὶ ἄκραν φειδὼ καὶ λιτότητα διακοσμήσεως εἰς τὰς προσόψεις των.

Ἡ ἀσφαλὴς καλαισθησία καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ μέτρου, ἅτινα ἤρχισαν ἐπὶ Λουδοβίκου Δ', ἐσυνεχίσθησαν καὶ ἀργότερον. Οἱ ἀρχιτέκτονες τῶν ἔργων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤντλησαν ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ δὲν ἀντέγραψαν δουλικῶς οὐδὲν κτήριον ἐκείνης.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' συχνὴ ἐγίνετο χρῆσις κατοικησίμων στεγῶν (εἰκ. 80) φωτιζομένων διὰ στρογγύλων ἢ τετραγώνων θυρίδων· τὸ εἶδος τοῦτο εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Mansard, ὅθεν καὶ mansardes αἱ κατοικήσιμοι στέγαι ὠνομάσθησαν.

Διὰ τὰς προσόψεις γίνεται γενικῶς χρῆσις τοῦ κολοσσιαίου ρυθμοῦ βαίνοντος ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου (Λοῦβρον, Ἰνστιτοῦτον κλπ.). Ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου ὀρόφου τοποθετοῦνται ὡς διακοσμητικὰ στοιχεῖα φλογοφόρα ἀγγεῖα.

Σπουδαιότατος ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς περιόδου εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ κιονοστοιχία τοῦ Λούβρου, ἔργον τῶν ἀδελφῶν *Perrault* (1680). Ἔχει ἁπλότητα γραμμῶν, κάλλος ἀναλογιῶν καὶ λιτότητα διακοσμήσεως, πρὸς δὲ τούτοις καὶ εὐσταθειαν πηγάζουσαν ἐκ τῆς ἀνὰ δύο συζεύξεως τῶν κιόνων της, οἵτινες βαίνουσιν ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου. Κατηγορήθη ἡ κιονοστοιχία αὕτη ὡς ἀνωφελής. Ἕτερον σπουδαῖον ἔργον τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τὸ ἀνάκτορον τῶν Βερσαλλιῶν, ἔργον τῶν *Jules Harduin Mansart*. Εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ὁ Mansart ἔκαμεν ὅ,τι καὶ ὁ Bramante· εἰσήγαγε τὰς ρυθμικὰς παραστασοστοιχίας, ὅμως οὐχὶ προσκεκολλημένας ἀλλὰ προκεχωρημένας μετὰ τεσσάρων ἢ ἓξ κιόνων.

Ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΕ'. Μία πρωτότυπος περίοδος ἀναφαίνεται ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ τέχνη ρηγνύει πάντα δεσμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δημιουργεῖ νέους δρόμους. Ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχε γεννηθῆ σημαντικὴ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασσικίζοντος ρυθμοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

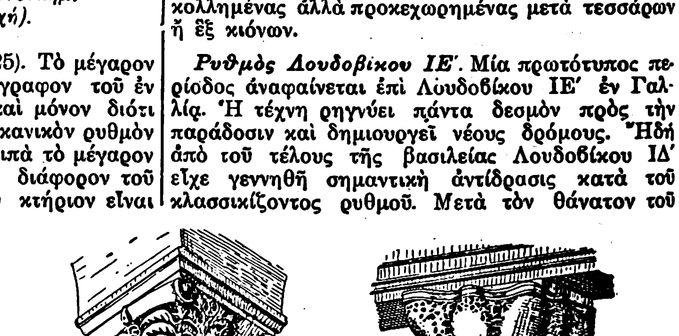

Εἰκ. 56.—*Τύποι παλαιοχριστιανικῶν κιονοκράνων.*

Digitized by Google

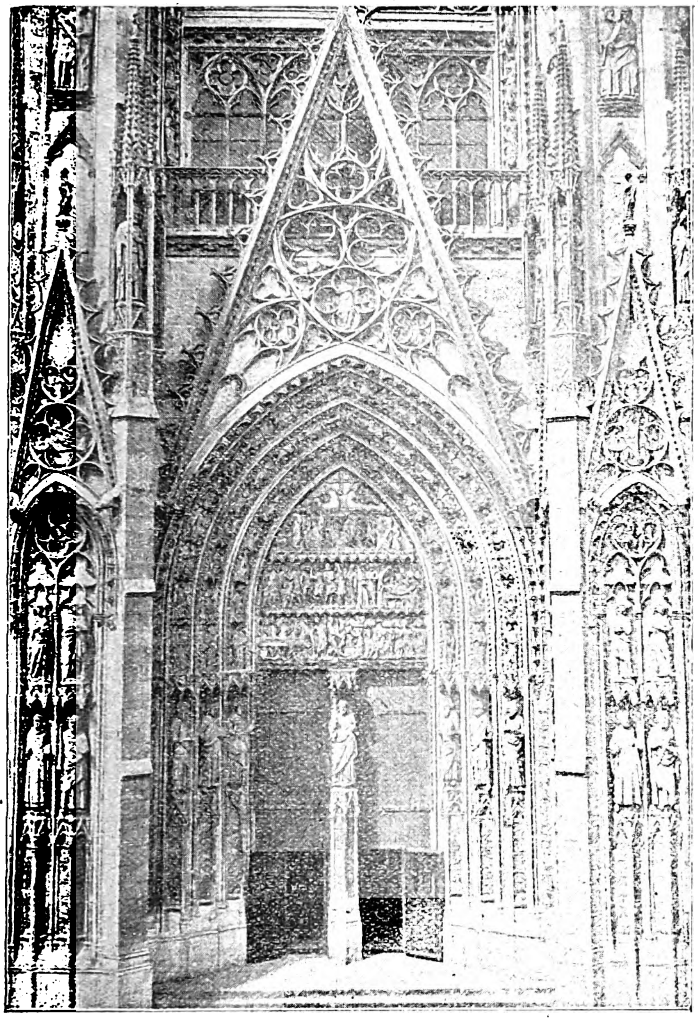

Εἰκ. 57.—*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Πυλὼν τῆς μητροπόλεως τῆς Rouen* (Β. Γαλλία).

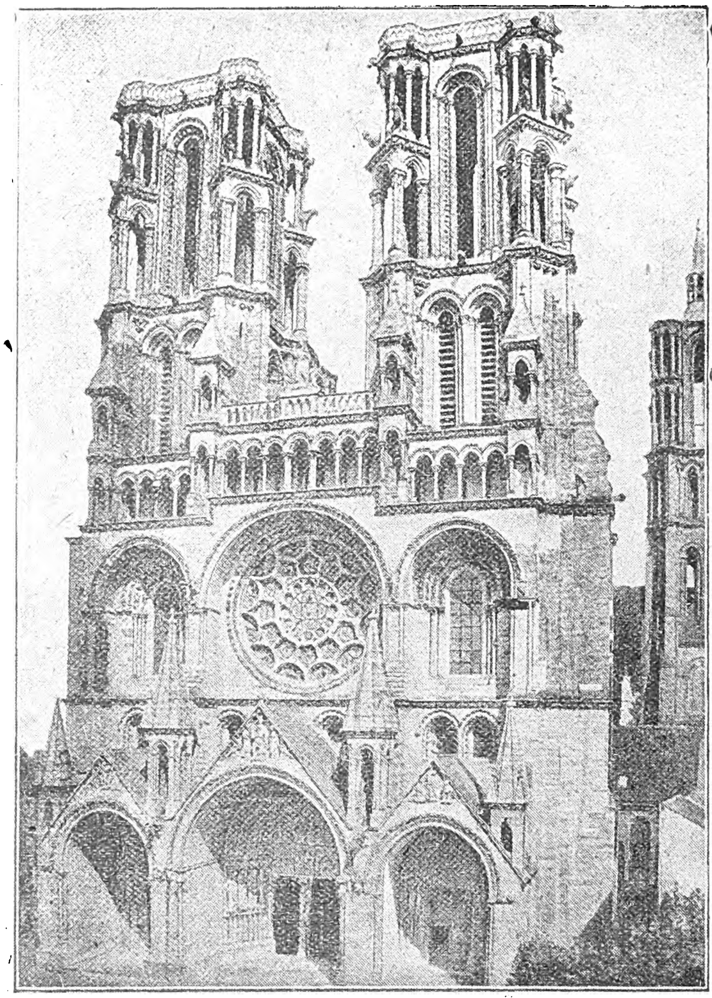

Εἰκ. 58.—*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Πρόσοψις τῆς μητροπόλεως τῆς Laon* (Β. Γαλλία).

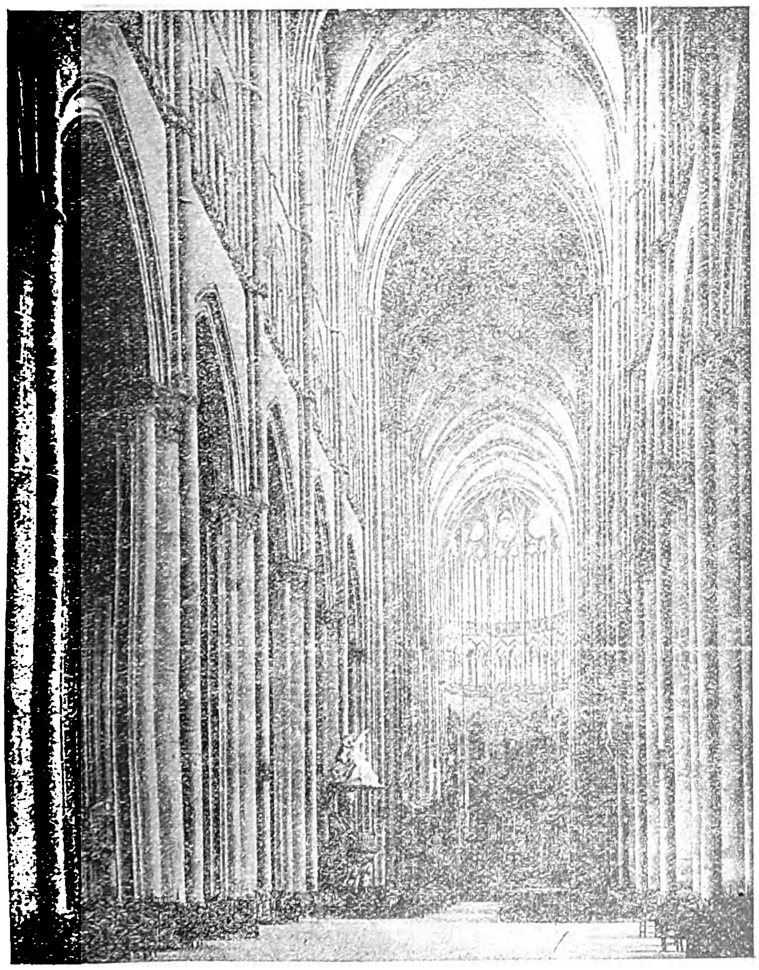

Εἰκ. 59.—*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Μέσος δρόμος τῆς μητροπόλεως τῆς Ἀμιένης.*

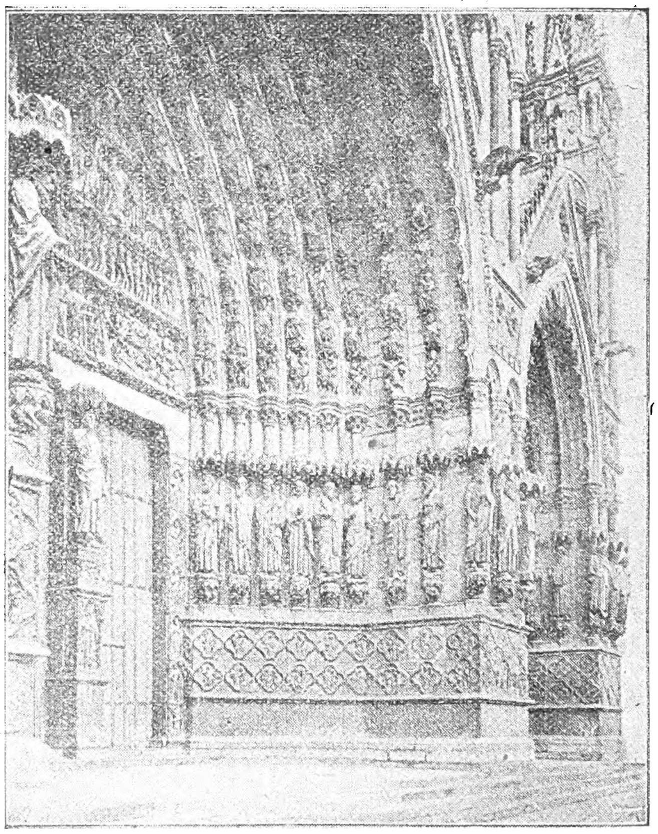

Εἰκ. 60.—*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Τοξωτὸς πυλὼν μετ' ἐπαλλήλων σειρῶν βεργίων τῆς μητροπόλεως τῆς Ἀμιένης* (Β. Γαλλία).

Digitized by Google

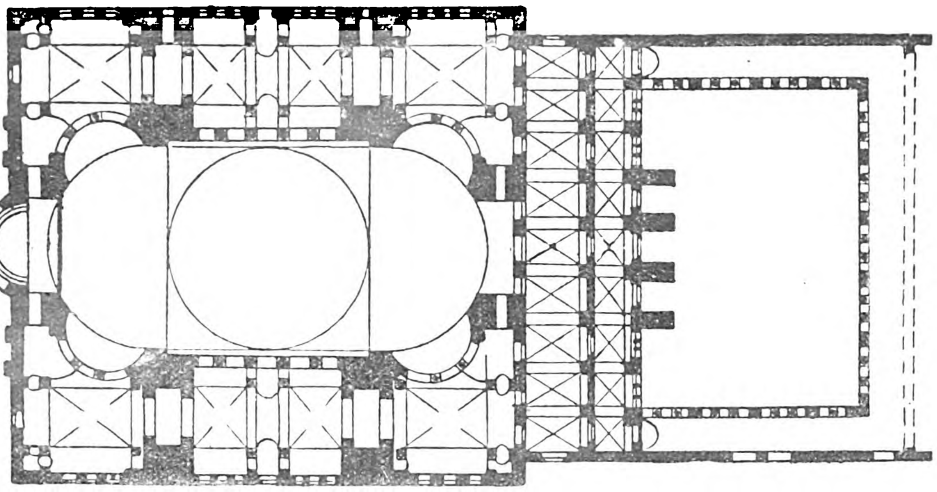

Εἰκ. 61.—*Κάτοψις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως.*

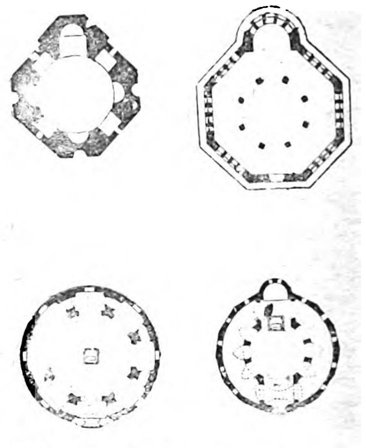

Εἰκ. 62.—*Σχήματα περικέντρων παλαιοχριστιανικῶν κτηρίων.*

μεγάλου μονάρχου, ὁ αὐστηρὸς ἐπὶ τῆς τέχνης ἔλεγχος ἠλαττώθη, ἡ δὲ ἐπικρατήσασα ἐλευθερία ἐγέννησε νέον ὅλως τρόπον, ὅστις ἐξεκολάφθη καὶ ἀνεπτύχθη ἰδίᾳ ἐν Παρισίοις. Πλούσιοι ἀστοὶ καὶ κτηματίαι ἀρχίζουν νὰ κατασκευάζουν μέγαρα ἁμιλλώμενα εἰς κομψότητα. Ἕκαστος ἤθελε νὰ κατασκευάζῃ θελκτικὸν κτήριον χάριν τῶν μετὰ τῶν φίλων εὐωχιῶν καὶ τῶν ἐρωτικῶν του συνεντεύξεων. Τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῶν κτηρίων εἶχε μικροὺς χώρους, κρυφὰς κλίμακας, καλλυντήρια πρὸς τὰ ὁποῖα μόνον μία ἐλαφρὰ καὶ χαρίεσσα διακόσμησις ἠδύνατο νὰ ἁρμονίζεται. Διὰ τὰ νέα

Ἐπιδράσεις ὁ νέος τρόπος ἔσχε: α') τὴν τοῦ ἰταλικοῦ *βαρόκκο*, β') τὴν τῆς ἀνατολικῆς τέχνης, λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν σινικῶν καὶ τουρκικῶν ἀγγείων καὶ ἐπίπλων (chinoiserie, turquerie).

Ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΕ' κατηγορήθη ὅτι κάμνει κατάχρησιν γραμμῶν ἑλικοειδῶν καὶ συνεστραμμένων. Ἀλλ' ἂν ἐξαιρέσῃ τις σιδηρουργικά τινα καὶ λεπτουργικὰ ἔργα, τὰ λοιπὰ δὲν παρουσιάζουσι τὸ ἄτοπον τοῦτο εἰς μέγαν βαθμόν. Παρατηροῦνται πράγματι ὑπερβολαὶ εἴς τινα ἔργα, ταῦτα ὅμως εἶναι πάντοτε προϊόντα ξένων. Ὁ *Meissonier* (1695—1750) ἰδίως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια, μόζεται, ὁ ἐπονομασθεὶς *ροκοκὸ* ἢ *ροκάϊγ*. Ἡ λέξις αὕτη σημαίνει κυρίως τεμάχια βράχου ἢ κογχύλια, διὰ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἡ διακόσμησις τῶν τεχνητῶν σπηλαίων. Τὰ στοιχεῖα τοῦ ρυθμοῦ ροκοκὸ ἐμπνέονται ἀπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς τῶν κογχυλίων. Τὴν καταγωγήν της ἡ ἐν λόγῳ ἔμπνευσις ἕλκει ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος συρμοῦ τῆς συγκροτήσεως μουσείων τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῆς σπουδῆς τῆς κογχυλιολογίας. Τὸ κογχύλιον, ὅπερ εἶναι ὡς σπουδαιότερον στοιχεῖον τῆς διακοσμήσεως, παρουσιάζεται κατὰ δύο ἀρκετὰ διαφόρους μορφάς:

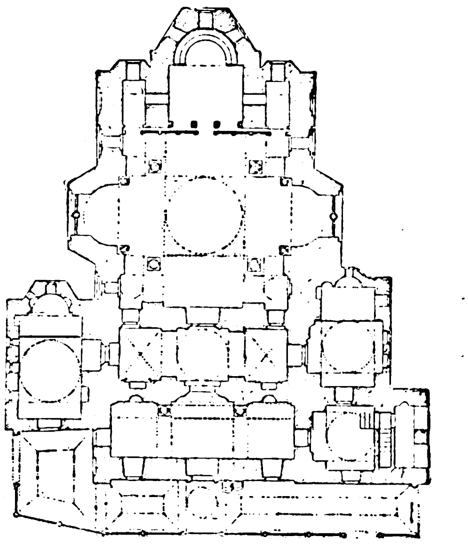

Εἰκ. 63.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τετρακιονίου ναοῦ ἀθωνιτικοῦ τύπου (Καθολικὸν Μονῆς Ἰβήρων).*

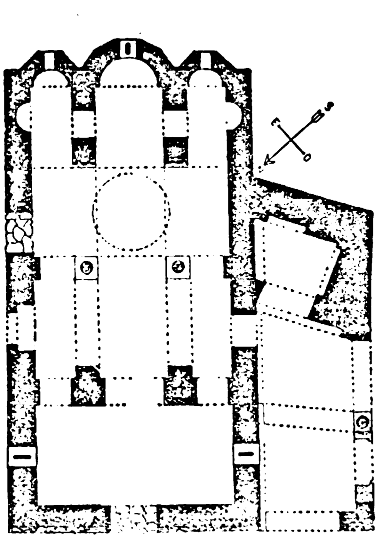

Εἰκ. 64 —*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ δικιονίου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐν Μυστρᾷ.*

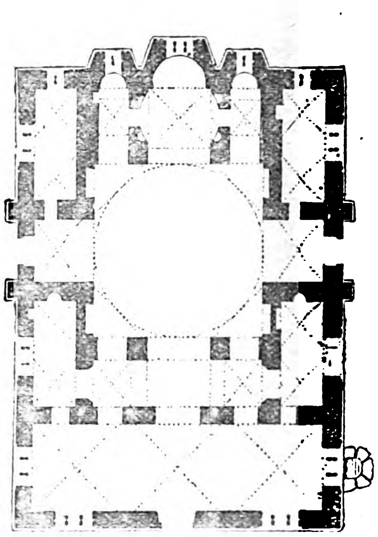

Εἰκ. 65.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ (11ου αἰῶνος).*

λοιπὸν ταῦτα ἤθη εἷς νέος ρυθμὸς εὑρέθη, ὁ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'.

Ὁ ἀμέσως προγενέστερος ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΔ' δὲν ἦτο ζωντανός, ἀλλ' ἀποκρυσταλλωμένος ἐν τῷ πλούτῳ καὶ τῇ ἐπισημότητί του. Τοὐναντίον ὁ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' εἶναι πλήρης ζωῆς καὶ φυσικότητος. Αἰσθάνεταί τις ἐν αὐτῷ δρᾶσιν κίνησιν· ὁ νέος ρυθμὸς ἐκφράζει θαυμασίως τὸν χαρακτῆρα τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του: ἐλαφρός, ζωηρός, ἔξυπνος, ἑλκυστικός, ἐλευθέριος καὶ ἀκατάστατος, ἀλλὰ πάντοτε χαριτωμένος.

εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς ἀσυμμετρίας. Ὅλα τὰ ἔργα του εἶναι φρενητιωδῶς κεκινημένα καὶ αὐτοὶ οἱ τοῖχοί του ἀκόμη εἶναι κυματοειδεῖς.

Τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ρυθμοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' εἰς τὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἀποτελεῖ ὁ ρυθμὸς τῆς *Ἀντιβασιλείας* (Régence) (1715—1723). Οὗτος διατηρεῖ μὲν τὸ μεγαλεῖον τῆς συνθέσεως, προσθέτει δ' ὅλως νέαν ἐλευθερίαν, ἰδίως εἰς τὰς λεπτομερείας. Παράδειγμα κτηρίου τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔχομεν τοὺς Σταύλους Louis-Henri ἐν Chantilly, ἔργον τοῦ *Aubert* (εἰκ. 81).

Ἀπὸ τοῦ 1723 ἄρχεται νέος τρόπος νὰ ἐφαρ-ἢ ἔχει συνεστραμμένας εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν γραμμὰς καὶ μορφὰς ρακώδεις ἢ εἶναι πλέον συγκρατημένον. Χαρακτηριστικὸν τοῦ πρώτου εἴδους κογχυλίων εἶναι ἡ ἀσυμμετρία.

Ἡ πρωτοτυπία τοῦ β' ρυθμοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' (ροκοκὸ) εἶναι λίαν αἰσθητή. Οὐδὲν στοιχεῖόν του εἶναι δάνειον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τρόπους. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μετὰ κιόνων πρόσωπα, ἅτινα εἶχον ἐπὶ δύο αἰῶνας ἐπικρατήσει, ἐξαφανίζονται ἐν τῷ ρυθμῷ τούτῳ. Ἓν μῖσος πρὸς τὰς συμβατικὰς μορφὰς εἶναι πρόδηλον καὶ μία τάσις πρὸς νέας ἐφευρέσεις, μία προσπάθεια πρὸς ζωντάνευσιν

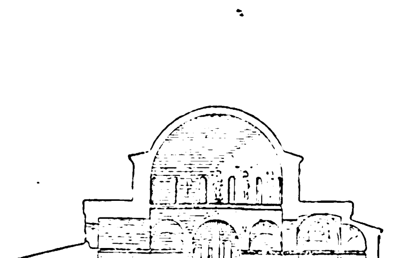

Εἰκ. 66 —*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Τομὴ τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ.*

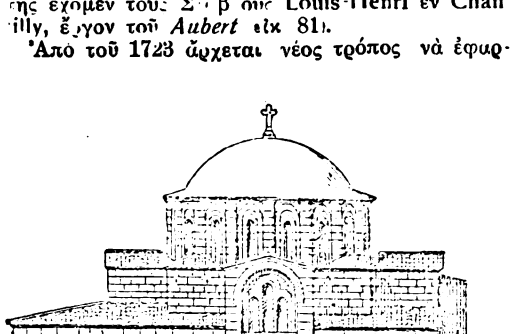

Εἰκ. 67 —*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Νοτία ὄψις τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ ἄνευ τοῦ νάρθηκος*

Εἰκ. 68.—*Βυζαντινὸν ἡμιχώνιον ὀκταγωνικοῦ ναοῦ.*

Digitized by Google

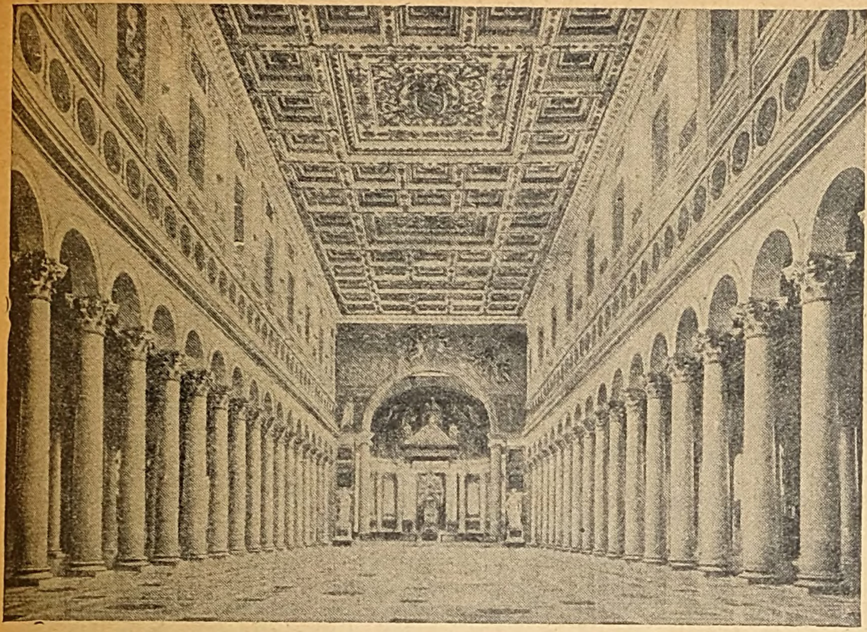

Εἰκ. 69.—Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: Ἐσωτερικὸν τῆς ἐν Ρώμῃ βασιλικῆς τῆς Ἁγ. Σαβίνας

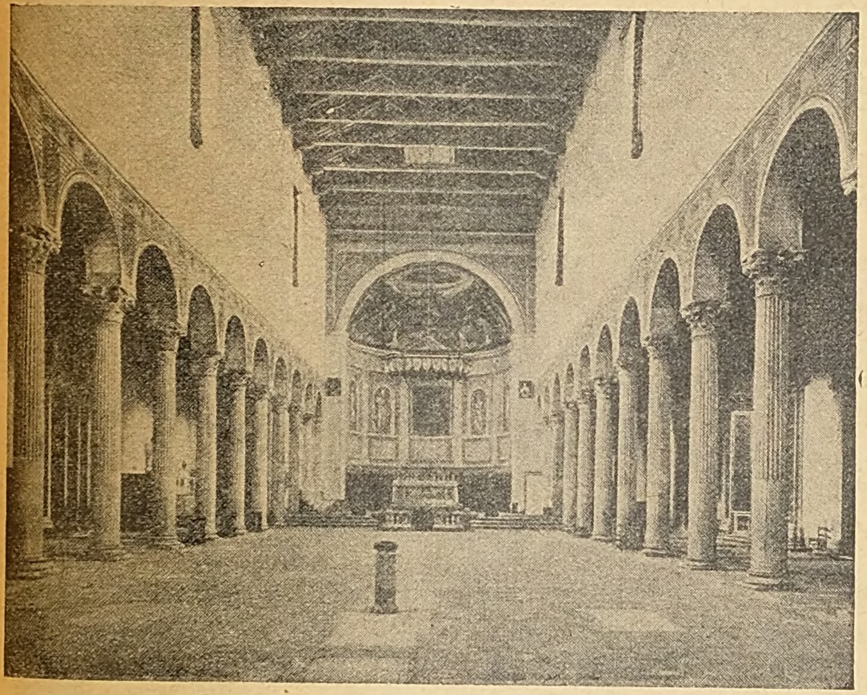

Εἰκ. 70.—Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: Ἐσωτερικὸν τῆς βασιλικῆς Ἁγ. Παύλου ἐκτὸς τῶν τειχῶν (παρὰ τὴν Ρώμην).

Εἰκ. 71.—Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: Ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ ὀκταγωνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Βιταλίου ἐν Ραβέννᾳ (ΣΤ' αἰών).

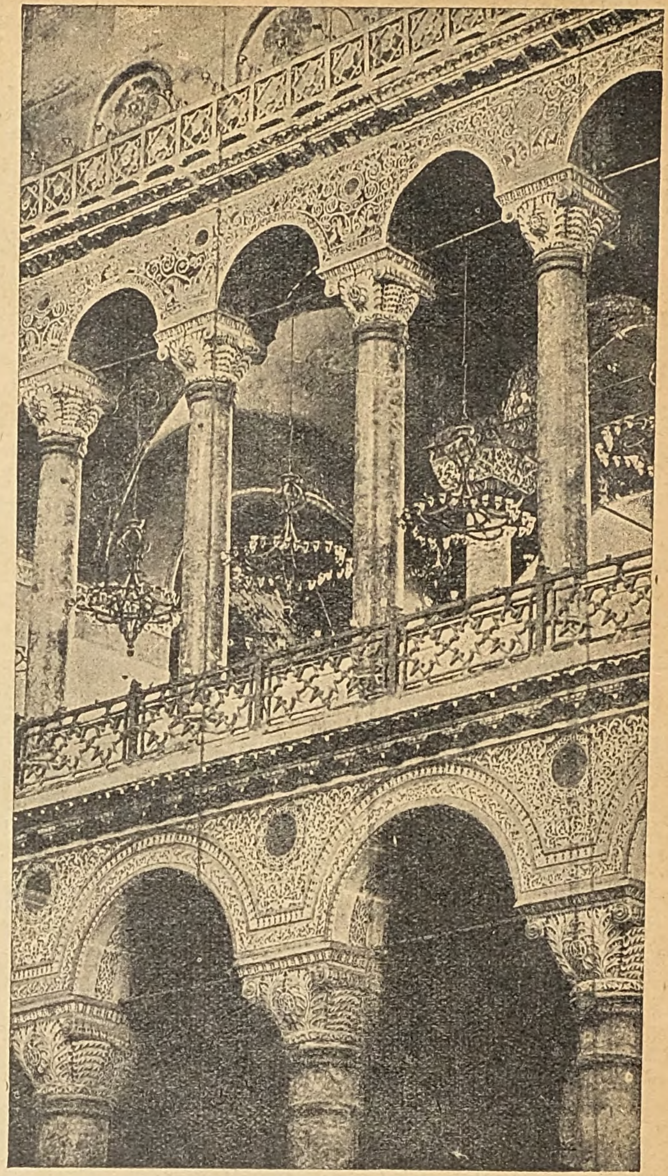

Εἰκ. 72.—Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: Ἐσωτερικαὶ κιονοστοιχίαι τῆς Ἁγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. Κιονόκρανα καλαθοειδῆ μετὰ δαντελλωτῆς διακοσμήσεως.

Εἰκ. 73.—Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: Κυκλοτερὴς ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ (Ε' αἰών).

Digitized by Google

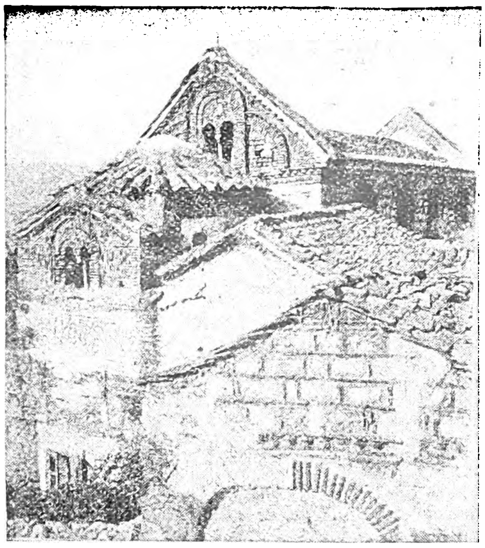

Εἰκ. 74. — *Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Βασιλικὴ Ἁγ. Θεοδώρας ἐν Ἄρτῃ* (13ος μ. Χ. αἰών).

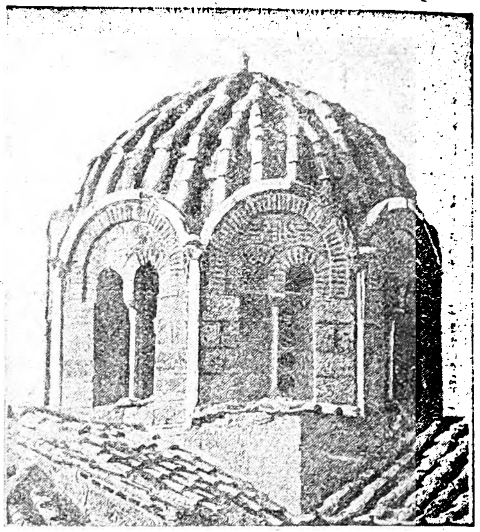

Εἰκ. 77.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Ὁ μετὰ διλόβων παραθύρων τροῦλλος τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.*

τῆς συνήθως μονοτόνου ὁριζοντίας γραμμῆς τῶν ἀττικῶν καὶ τῶν γείσων διὰ τῆς προσθήκης σειρᾶς χαριτωμένων παιδίων πρὸ τῆς στέγης. Ἡ φαντασία ἀσκεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὰ καμπυλόσχημα πλαίσια τῶν παραθύρων, ὧν ἡ κυκλικὴ ἄντυξ διακόπτεται ὑπὸ μικροῦ εὐθέος ἢ καμπύλου σχήματος. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὑαλοστάσια, ἔστω καὶ ἂν εὑρίσκωνται ἐντὸς ἡμικυκλικῶν πλαισίων, λαμβάνουσι μορφὴν διάφορον ἐκείνης (εἰκ. 82). Συνήθη δὲ εἶναι τὰ ἐλλειψοειδῆ μικρὰ παράθυρα. Ἀντὶ μεγάλων ἀνακτόρων συνηθίζονται τώρα κομψαὶ ἐπαύλεις καὶ ἰδιωτικαὶ πολυκατοικίαι, εἰς τὰς ὁποίας πολὺ συχνὰ προσκολλῶνται ἑκατέρωθεν καμπύλαι πτέρυγες.

Εἰς τοὺς ναοὺς ἐφαρμόζεται ὁ λιτὸς ἰησουϊτικὸς ρυθμός, οὗτινος τύπος ἀπέβη ἡ ἐν Ρώμῃ ἐκκλησία τοῦ Gesù, ἥτις φέρει ἐξωτερικῶς δύο ἐπαλλήλους ρυθμοὺς καὶ τριγωνικὸν ἀέτωμα, ἐνῷ ἐσωτερικῶς ποικιλωτάτην διακόσμησιν δι' ἀλληγορικῶν ζωγραφιῶν καὶ γυψίνων πολυπλόκων κοσμημάτων.

Εἰς τὰ κοσμικὰ κτήρια ρυθμοῦ ροκοκὸ ἡ διακόσμησις φέρει ὡς κεντρικὸν θέμα πτερωτόν τι σῆμα ἢ γυναικείαν κεφαλὴν μετὰ κόμης φερούσης λοφίον (aigrette). Ἡ παλαιὰ χρῆσις κιόνων καὶ παραστάδων κατηργήθη. Οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες οἱ κοσμοῦντες τὰ πεδία, εἰς ἃ ὁ τοῖχος διαιρεῖται, πλαισιοῦνται διὰ περιθωρίων στενῶς πρὸς τὸν διάκοσμον συνδεομένων. Πτηνὰ πετῶντα μεταξὺ φυλλωμάτων, ἄνθη καὶ κογχυλιοειδῆ κοσμήματα εἶναι τὰ προσφιλέστερα διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ ὀροφὴ κατασκευάζεται λευκὴ μὲ ἕνα μέγαν ρόδακα εἰς τὸ μέσον. Δέσμαι καλάμων ἢ λυγαριᾶς πλαισιοῦσι τὰς εἰκόνας. Ἐν γένει μέγα μέρος τοῦ θελγήτρου τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμήσεως ὀφείλεται εἰς τὴν χάριν τῶν θεμάτων, τὴν ἀρίστην τεχνικὴν ἐκτέλεσίν των καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων.

Περὶ τὸ 1750 παρατηρεῖται μία ἀντίδρασις κατὰ τῆς καταχρήσεως τῶν συνεστραμμένων γραμμῶν καὶ μία τάσις πρὸς γραμμὰς ἡσύχους. Ἡ τέχνη ἐπιστρέφει ἅπαξ ἔτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν, τὴν αἰωνίαν πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεώς της. Ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἀντίδρασιν ταύτην παρέσχεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀρχαίας Πομπηΐας καὶ τοῦ Ἡρακλείου (Herculanum). Μία ροπὴ πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην εἶχεν ἤδη σημειωθῆ δειλῶς ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ κρήνη τῆς ὁδοῦ Grenelle, ἔργον τοῦ *Bouchardon*, κατασκευασθεῖσα τῷ 1735, ἀνήκει ἤδη εἰς τὴν ἑπομένην ἐποχήν.

Ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὡς εἴπομεν ὁ νέος ρυθμὸς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1750, ὥστε περιλαμβάνει ἤδη καὶ μέγα μέρος τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΕ' (1750—1774). Διήρκεσε δὲ τεσσαράκοντα ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1790.

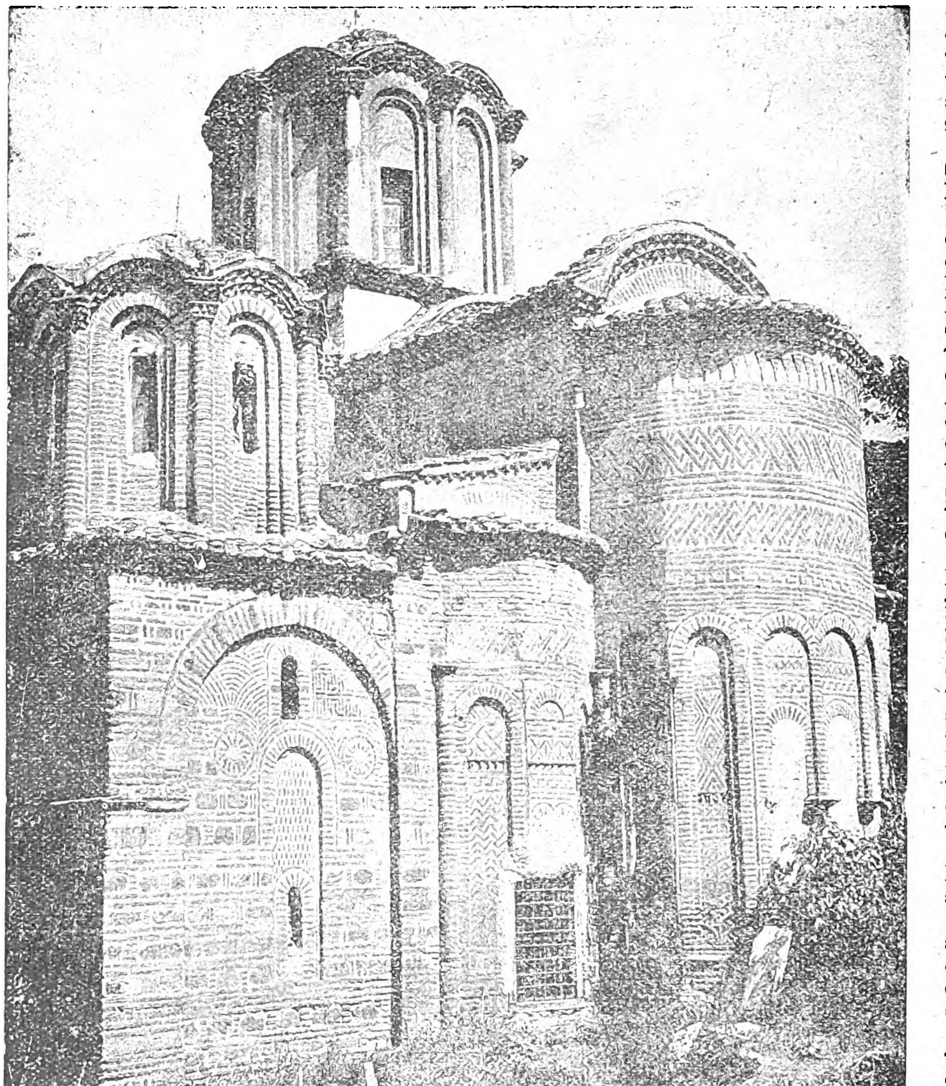

Εἰκ. 76.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Ἄποψις τοῦ μετὰ πλουσίας κεραμικῆς διακοσμήσεως ναοῦ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἐν Θεσσαλονίκῃ.*

Μέγα μέρος τοῦ κοινοῦ εἶχεν αἰσθανθῆ πλέον κόπωσιν ἐκ τῶν βασανισμένων μορφῶν τοῦ ρυθμοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ ἐξ ἀφορμῆς τῶν νέων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης συγγράμματος τοῦ *Winckelmann* (1764) καὶ τῶν σχεδίων ρωμαϊκῶν μνημείων ὑπὸ τοῦ *Piranesi* ἀφ' ἑτέρου ἐξεκάφθη μέγας ὁ ζῆλος πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην. Εἶχε βεβαίως καὶ ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΔ' πολὺ ἀντλήσει ἐκ τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ δημιουργήσει τρόπον μεγαλειώδη, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ τρόπος οὗτος ἦτο κάπως βαρύς. Ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ' παρήγαγε τέχνην ἐλαφράν, χαριέσσαν. Τὸν διακρίνει ἁπλότης γραμμῶν καὶ λιτότης διακοσμήσεως, μετὰ περισσῆς φροντίδος ἐκτελεσμένης.

Ἀπὸ ἀπόψεως κλίμακος ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΔ' δίδει τὴν ἐντύπωσιν μεγαλυτέρου τοῦ φυσικοῦ, ἐνῷ ὁ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' μικροτέρου τοῦ φυσικοῦ, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του. Ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ' εἶναι πολὺ περισσότερον ἑλληνικὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Εἰς τοῦτο συνέτεινε τὸ γεγονὸς τῆς κατὰ τὸ 1760 ἀποκαλύψεως τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης, ἣν κακῶς ἐγνώριζον ἕως τότε.

Τῆς πρώτης περιόδου (1750—1774) κτίρια εἶναι τὸ Μικρὸν Τριανόν, μᾶλλον ρωμαΐζον καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διακοσμήσεως. Τῆς δὲ δευτέρας περιόδου (1774—1790) ἡ Ἰατρικὴ Σχολὴ τῶν Παρισίων καὶ τὸ Μέγα Γραφεῖον τῆς Μαρίας Ἀντουανέττας ἐν Βερσαλλίαις. Οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ρυθμοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἑρμηνεύουσιν ἐλευθέρως τὴν ἀρχαίαν ἀρχιτεκτονικήν. Ἡ ἀρχαία τέχνη εἶναι ἁπλῶς ἡ ἀφετηρία των, τὸ θέμα των, ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὐτοὶ ὕφαναν ἀπειρίαν παραλλαγῶν.

Ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ' εἶναι μῖγμα ἀρχαϊσμοῦ καὶ ρεαλισμοῦ. Εἰς τὸ πρόπυλον τῆς Στρατιωτικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, ὁ μὲν ἀρχαϊσμὸς ἀντιπροσωπεύεται διὰ τοσκανικῶν κιόνων ἐχόντων ἀρράβδωτον τὸ κάτω τρίτον, ὡς οἱ κίονες τῆς Πομπηΐας, τὸ δὲ χαριτωμένον σύμπλεγμα παιδίων τοῦ ἀετώματος μᾶς δεικνύει τὸ νατουραλιστικὸν στοιχεῖον.

Ὁ ρυθμὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ' εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς εὐθείας, τῶν γεωμετρικῶν μορφῶν καὶ τῆς συμμετρίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς διακόσμησιν λιτοτάτην μέν, ἀλλ' ἀφαιροῦσαν πᾶσαν ξηρότητα ἀπὸ τὰς προσόψεις.

Αἱ στέγαι τῶν κτηρίων εἶναι συνήθως ἀόρατοι. Τοῦτο δ' ἀποτελεῖ ἐλάττωμα, διότι ὑπεράνω τοῦ ἀττικοῦ προ·

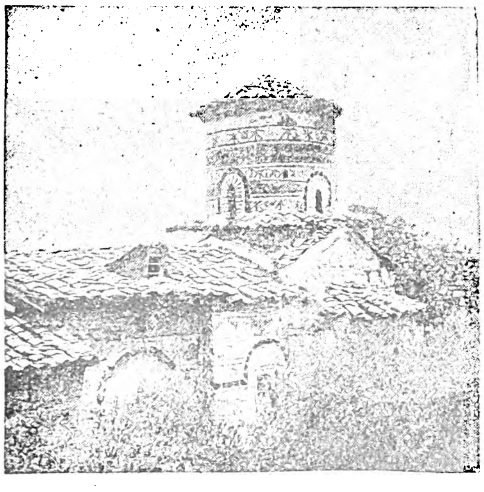

Εἰκ. 75.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Ναὸς τῆς Κουμπελίδικης ἐν Καστορίᾳ.*

Εἰκ. 78.—*Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονική: Βυζαντινὸς ναὸς ἐν Γρατσανίτσᾳ τῆς παλαιᾶς Σερβίας.*

Digitized by Google

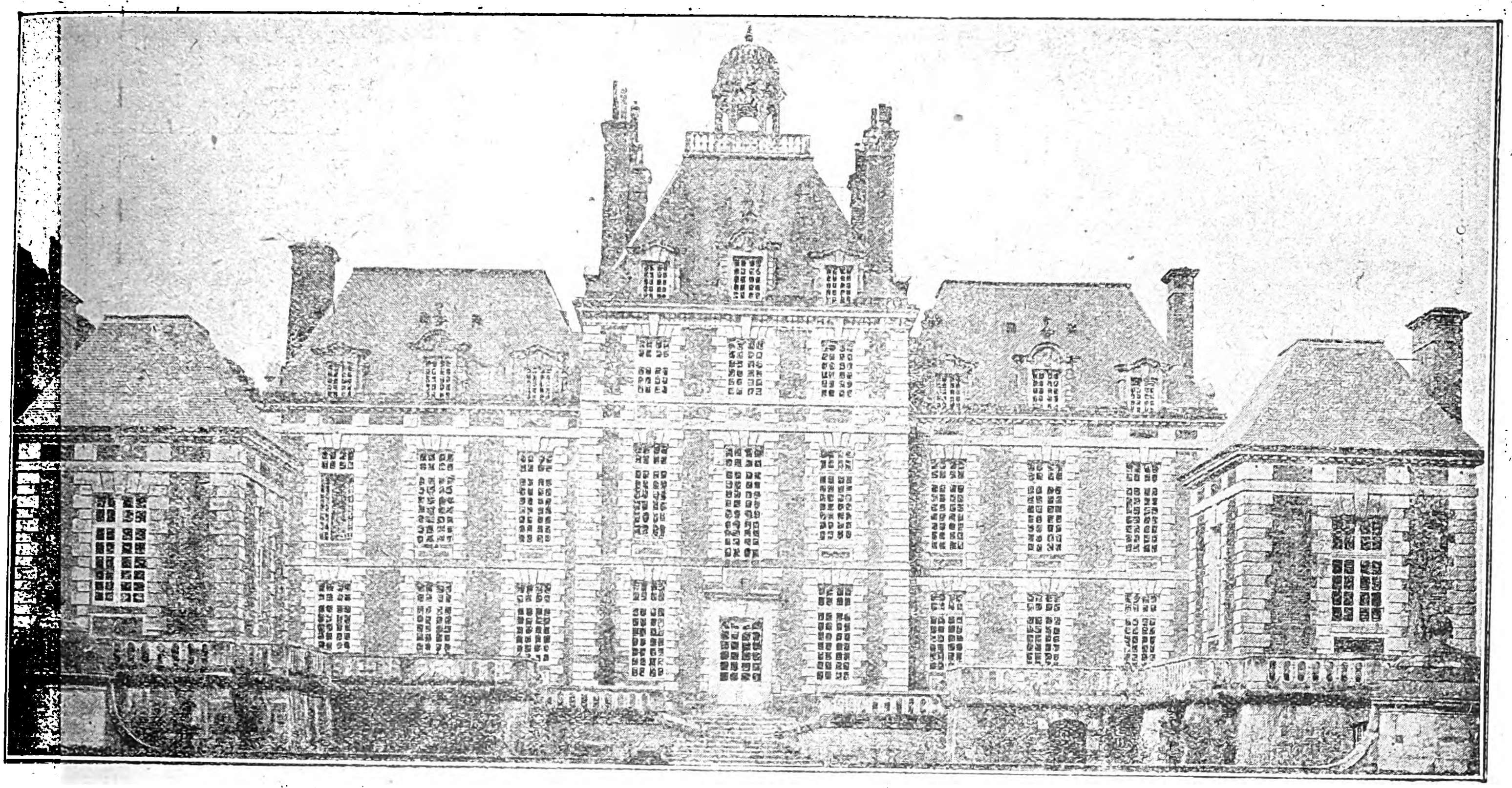

Εἰκ. 79.—Ἀρχιτεκτονικὴ Λουδοβίκου ΙΓ': Μέγαρον Balleroy ἐν Calvados. Ἔργον τοῦ Francois Mansart.

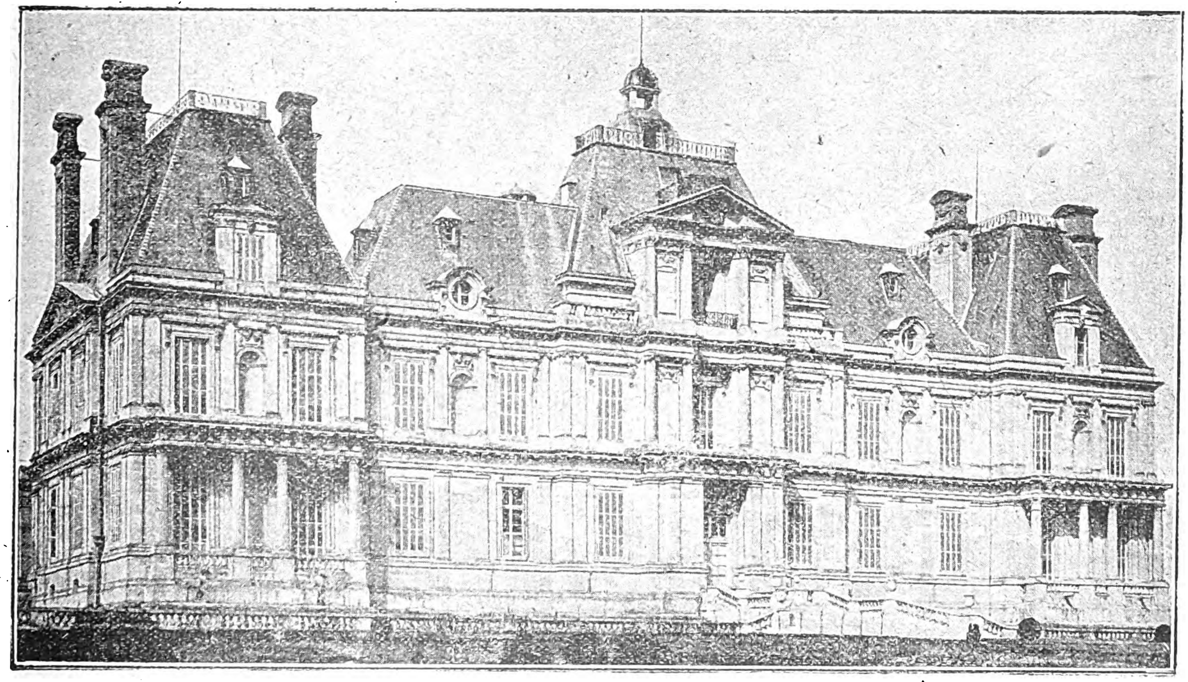

Εἰκ. 80.—Ἀρχιτεκτονικὴ Λουδοβίκου ΙΔ': Chateau Lafitte (1643—1665).

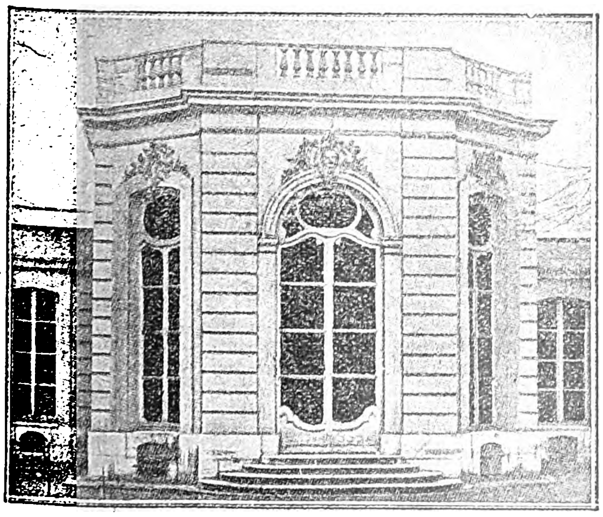

Εἰκ. 81.—Ρυθμὸς (Ροκοκὸ) Λουδοβίκου ΙΕ': Οἱ Στάβλοι τοῦ Chantilly, ἔργον τοῦ Aubert.

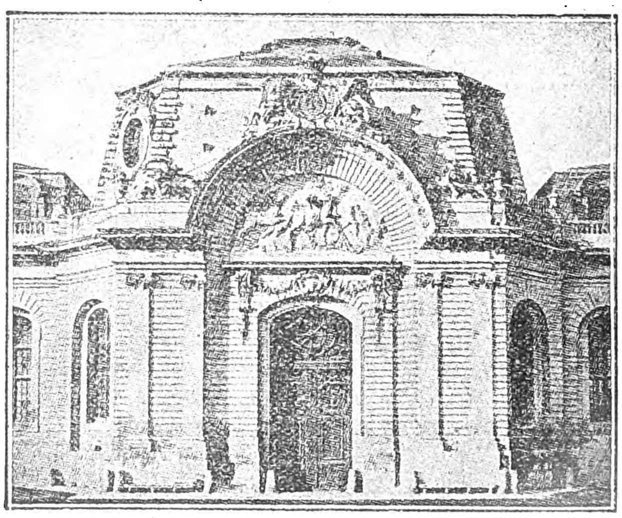

Εἰκ. 82.—Ρυθμὸς (Ροκοκὸ) Λουδοβίκου ΙΕ': Περίπτερον τοῦ ἐν Παρισίοις Hôtel de Matignon.

Digitized by Google

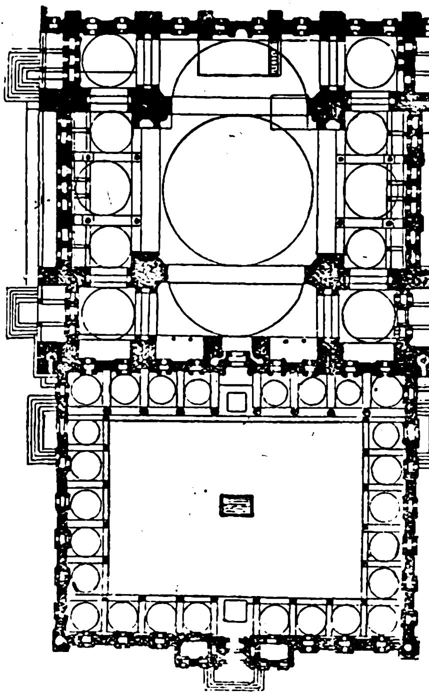

Εἰκ. 83.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἐν Κων/πόλει τζαμίου Σουλεϊμανιέ.*

βάλλουν οἱ μεταγενέστερον τοποθετηθέντες σωλῆνες θερμάνσεως προξενοῦντες δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Διασημότατος ἀρχιτέκτων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρξεν ὁ *Gabriel*, ὅστις μεταξὺ ἄλλων ἔκτισε τὴν Στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ τὸ Μικρὸν Τριανὸν ἐν Βερσαλλίαις. Ἡ στρατιωτικὴ σχολὴ ἔχει τὸ ἐλάττωμα τοῦ ἀνεπιτυχοῦς συνδυασμοῦ τοῦ θόλου μετὰ τοῦ ναομόρφου προστῴου. Ἐν τῷ Μικρῷ Τριανὸν (εἰκ. 88) οὐδεμία γλυπτικὴ διακόσμησις ὑπάρχει. Ὅλη ἡ ἐντύπωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῆς ἁρμονίας τῶν γραμμῶν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κατεσκευάσθησαν καὶ λαμπρὰ κτίρια θεάτρων, ὡς π. χ. τὸ τῶν Βερσαλλιῶν, τοῦ Βορδώ, τῆς Ἀμιέννης κ. λ. π. Ἐκ τῶν ναῶν ἄξιος μνείας εἶναι ὁ τῆς Ἁγ. Γενεβιέβης, τὸ νῦν Πάνθεον, ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος *Soufflot* (1758), οὗτινος ὅμως ὁ θόλος δὲν φθάνει τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ τοῦ μεγάρου τῶν Ἀπομάχων.

Ρυθμὸς τῆς Αὐτοκρατορίας (1790—1830). Ἀπὸ τοῦ 1790 ὁ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην προσανατολισμὸς ἐγένετο ἔτι ἐντονώτερος. Μία τυφλὴ ἐμπιστοσύνη διαπνέει τὸ κοινὸν πρὸς τὰ αὐστηρὰ ἤθη τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐποχῆς εἶναι τώρα ἡ ἀντιγραφὴ τῶν μακρινῶν προγόνων, τὸ ἐνδύεσθαι ρωμαϊστί, τὸ κατοικεῖν ἐντὸς ναῶν ἄνευ παραθύρων, τὸ τρώγειν ἐπὶ τραπεζῶν σχήματος ἀρχαίου τρίποδος, τὸ φωτίζεσθαι διὰ λυχνιῶν πομπηιανῶν. Ὁ πρὸς πᾶν ἑλληνικὸν καὶ ρωμαϊκὸν ἔρως οὗτος ἐξεδηλώθη καὶ διὰ μιμήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δουλικῆς τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν κτιρίων καὶ ἰδίᾳ τῶν πομπηιανῶν.

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς ταύτης, *Percier* καὶ *Fontaine*, διεκήρυττον ὅτι «μάτην θ' ἀνεζήτει τις μορφὰς προτιμοτέρας ἐκείνων ἃς μᾶς κληροδότησαν οἱ ἀρχαῖοι». Οὐδέποτε ἡ τέχνη εἶχε γίνει τόσον μέθοδος, εἶχεν ἐγκλεισθῆ εἰς τόσον στενοὺς τύπους ὅσον τότε. Οὐδεμία πρωτοτυπία εἰς τὸ σχέδιον, ὅλα ἦσαν δάνεια ἐκ τῶν ἀρχαίων. Μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔπιπλα καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν ὑπάρχει πρωτοτυπία· καὶ τοῦτο ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον διὰ τὰ εἴδη ταῦτα ἄμεσα πρότυπα πρὸς μίμησιν.

Εἰκ. 84.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Σταλακτῖται ἐκ τῆς αἰθούσης τῶν «δύο ἀδελφῶν» τῆς Ἀλάμπρας.*

Ὁ ρυθμὸς τῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι ἐνίοτε ἐπιβλητικὸς καὶ μεγαλειώδης ἀλλ' ἄνευ θελγήτρου. Αἱ μορφαί του εἶναι ξηραὶ καὶ μονότονοι, προωρισμέναι δι' ἄλλας συνθήκας καὶ δι' ἄλλο κλῖμα.

Ὁ ρυθμὸς τῆς Αὐτοκρατορίας ἐδημιουργήθη ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Α', ὅταν ἡ γαλλικὴ ἀριστοκρατία, ἥτις ἦτο ὁ σπουδαιότερος πελάτης τῶν καλλιτεχνῶν, εἶχε πλέον ἐκλείψει. Πράγματι ὅλη ἡ καλλιτεχνικὴ λάμψις τῆς Γαλλίας δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν λεπτὴν καὶ ἐκ μακρᾶς παραδόσεως κεκτημένην καλαισθησίαν τῶν εὐγενῶν τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν οἱ εὐγενεῖς κατηργήθησαν καὶ μετ' αὐτῶν αἱ ἀκαδημίαι καὶ αἱ κριτικαὶ ἐπιτροπαὶ (Jurandes)· οὕτω δ' ἡ γαλλικὴ τέχνη ἐστερήθη τῶν ὁδηγῶν καὶ τῶν κινητήρων της. Ὁ Ναπολέων, ἔνθερμος θιασώτης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, ἐνέκρινε τὸ σχέδιον τοῦ *Vignon* διὰ τὸν ναὸν τῆς Madeleine (1842) γράφων ὅτι ἦτο τὸ καλύτερον «ἐπειδὴ ἦτο ναὸς ὅμοιος πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις». Ἀργότερον ἡ Madeleine ἔγινε ναὸς τῆς δόξης τῶν στρατευμάτων του. Τὸ κτήριον τοῦτο εἶναι ἀντίγραφον ναοῦ κορινθιακοῦ (εἰκ. 89) ὀκταστύλου, περιπτέρου μὲ ἀναλογίας καὶ διαστάσεις ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ναῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν προξενεῖ, εἶναι πολὺ κατωτέρα τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ναῶν, λόγῳ τῆς γειτονίας τῶν ὑψηλῶν οἰκιῶν ποὺ τὴν περιβάλλουν καὶ τὴν πνίγουν. Ὅμοιος περίπτερος ναὸς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ τὸ Χρηματιστήριον τῶν Παρισίων.

Οἱ ναοὶ τῆς ἐποχῆς μιμοῦνται καὶ αὐτοὶ τὰς ρωμαϊκὰς βασιλικάς. Τοῦ αὐτοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ Palais Bourbon (ἡ νῦν Βουλὴ) μὲ στοὰν δωδεκάστυλον, βλέπουσαν πρὸς τὴν πλατεῖαν Ὁμονοίας. Ἕτερον ἐπίσης παράδειγμα ἔχομεν τὸ θριαμβευτικὸν τόξον Etoile, ἔργον τοῦ *Chalgrin* περατωθὲν τῷ 1836, ὅπερ ὅμως δὲν παρουσιάζει πρωτοτυπίαν τινά, οὔτε εἰς τὸ σύνολον οὔτε εἰς τὰς λεπτομερείας. Μόνον ἡ ἁπλότης τῶν γραμμῶν του καὶ ἡ ἀπουσία κιόνων τοῦ προσδίδουν μίαν ἐπιβλητικὴν κάπως ὄψιν, ἣν ἐπαυξάνει ἡ ὡραία τοποθεσία ἐν ᾗ ἐγείρεται. Πλεῖστα ἄλλα ἔργα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι δουλικαὶ ἀντιγραφαί· οὕτω π. χ. ὁ κίων *Vendôme* ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πλατείᾳ τῶν Παρισίων, ἔργον τῶν *Gondoin* καὶ *Lepère*, μιμεῖται τὸν ἐν Ρώμῃ κίονα τοῦ Τραϊανοῦ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ νὰ εἶναι μαρμάρινος εἶναι χαλκοῦς.

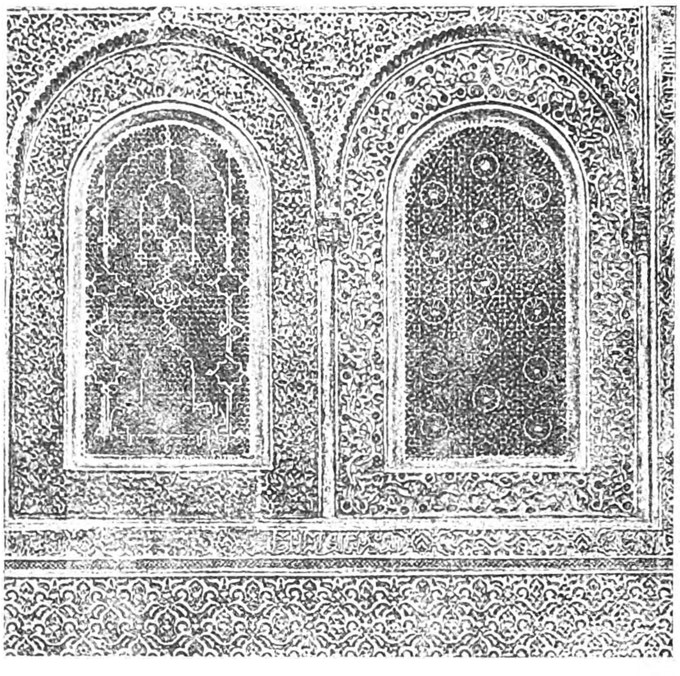

Εἰκ. 85.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Γύψινα γεγλυμμένα κοσμήματα καὶ φεγγῖται.*

Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι οἱ Percier καὶ Fontaine. Οὗτοι ἐσπούδασαν κατ' ἀρχὰς ἐν Παρισίοις, μετέβησαν δ' εἶτα εἰς Ρώμην, ἐπιστρέψαντες εἰς Παρισίους τῷ 1792. Ὅπως δ' ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ὁ Le Brun ὑπῆρξεν ὁ δοὺς τὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν τέχνην, οὕτω πως καὶ οἱ Percier καὶ Fontaine παρέσχον εἰς τοὺς συγχρόνους των ἀρχιτέκτονας τὰ πρότυπα διά τε τὰ κτήρια καὶ τὰ ἔπιπλα, τὴν μικροτεχνίαν καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὑφάσματα. Εἰς τοὺς διοσκούρους δὲ τούτους ὀφείλεται τὸ ἐν Παρισίοις θριαμβευτικὸν τόξον τοῦ Carrousel (εἰκ. 90), ὅπερ ἐμπνέεται μὲν ἀπὸ τὸ ἐν Ρώμῃ τόξον τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ἀλλὰ καὶ διαφέρει αὐτοῦ εἴς τινα σημεῖα.

Κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ μελέτη τῶν κλασσικῶν μνημείων ἀπέβη βαθυτέρα. Τώρα

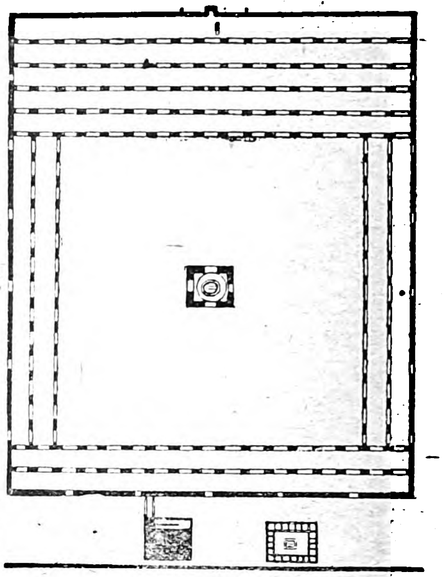

Εἰκ. 86.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ τζαμιοῦ Ἰβν-Τουλοὺν ἐν Καΐρῳ.*

μόλις ἤρχιζον νὰ ἐννοῶσι τοὺς νόμους οἵτινες διεῖπον τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰς ἁγνὰς καὶ ἁρμονικὰς γραμμάς των. Ἀλλ' ἡ ἀναβίωσις ὅλων τῶν θαυμασίων ἰδιοτήτων τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἡ πρὸς τὰς συνθήκας τῆς συγχρόνου ζωῆς προσαρμογή των ἀπῄτει σπανίαν ἰδιοφυΐαν, ἥτις δὲν παρουσιάσθη ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἀλλ' ἀργότερον, καὶ δὴ οὐχὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀλλ' ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ἡ πρὸς τὸν ἁγνὸν κλασσικισμὸν τάσις καὶ σπουδὴ εἶχε κορυφωθῆ. Ἀπόστολος δὲ καὶ ἐμπνευσμένος ἱεροφάντης τῆς νέας κατευθύνσεως ὑπῆρξεν ὁ *Κάρολος Schinkel* (1781—1841), ὅστις συνέλαβε τὰς μορφὰς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὡς ζωντανὴν διάρθρωσιν ἑνὸς ὀργανισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἐζήτησε νὰ καταστρώσῃ τοὺς νόμους καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε νέα μεγαλοπρεπῆ δημιουργήματα. Ὁ Schinkel εἰργάσθη ἰδίᾳ ἐν Βερολίνῳ, ἔνθα ἀνήγειρε δύο κάλλιστα ἔργα, τὸ θέατρον καὶ τὸ Παλαιὸν Μουσεῖον, ἀμφότερα μὲ αὐστηρᾶς μορφᾶς καὶ θαυμασίας ἀναλογίας. Ὁ Schinkel δὲν ἠρκεῖτο εἰς μίαν ἐξωτερικὴν παράταξιν ἑλληνικῶν μορφολογικῶν στοιχείων, ἀλλ' ἦτο τόσον ἐμποτισμένος, τόσον ἐμβαθυσμένος εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε ἠδύνατο νὰ παίζῃ κατ' ἀρέσκειαν μὲ τὰ στοιχεῖά της, χρησιμοποιῶν αὐτὰ πρὸς ὡρισμένους σκοπούς. Ὁ αὐτὸς ἀρχιτέκτων εἶχε σχεδιάσει μὲ ἁγνῶς κλασσικὰς γραμμὰς καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ἅτινα ἐπρόκειτο νὰ κτισθῶσιν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ὀλιγώτερον τοῦ Schinkel δαιμόνιος ἀλλ' οὐχ ἧττον βαθὺς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς γνώστης ὑπῆρξε, καὶ ὁ *Klenze* (1784-1864), ὅστις κυρίως εἰργάσθη ἐν Μονάχῳ ὑπὸ τὸν ἄμετρον ἀγάπην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα τρέφοντα βασιλέα Λουδοβῖκον τὸν Α' τῆς Βαυαρίας. Ὁ Klenze ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ἐσπούδασε τὰ μνημεῖά της μετὰ ζήλου καὶ ἐπανελθὼν

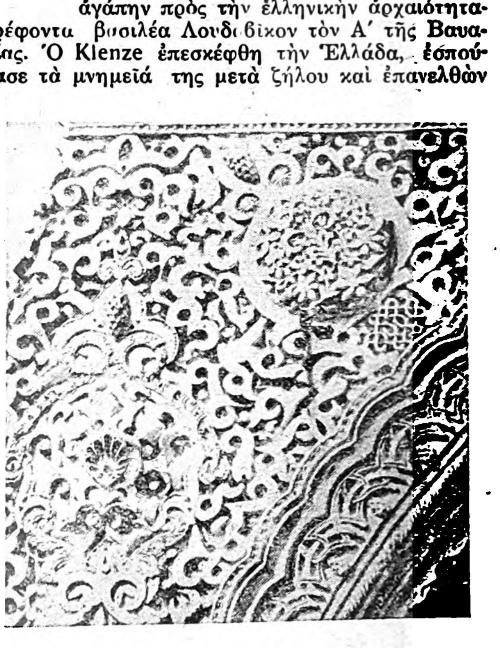

Εἰκ. 87.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἀραβουργήματα.*

Digitized by Google

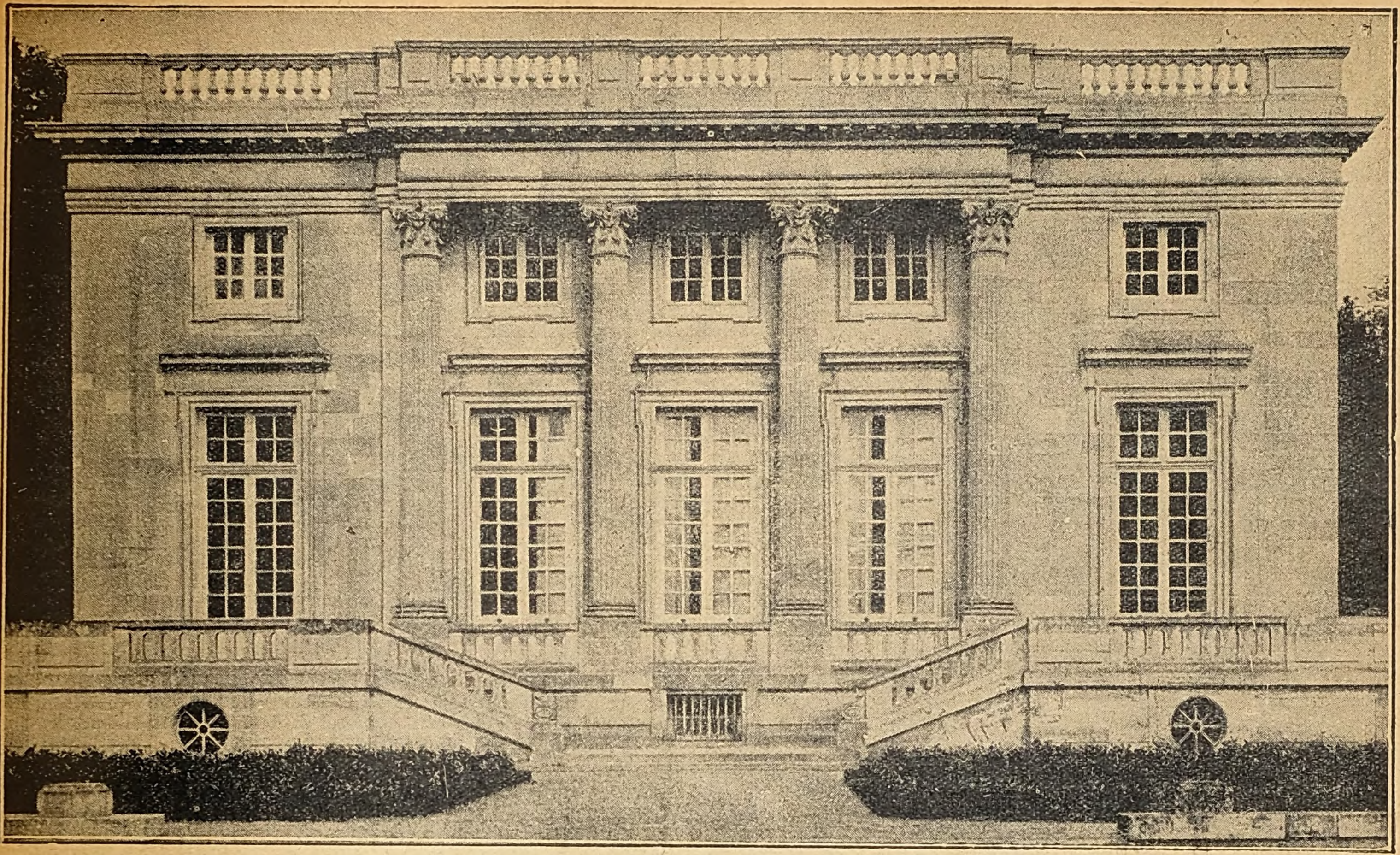

Εἰκ. 88.—*Ἀρχιτεκτονικὴ Λουδοβίκου ΙΣΤ΄: Τὸ ἐν Βερσαλλίαις ἀνάκτορον Petit Trianon. Ἔργον τοῦ Gabriel (τέλος ΙΗ΄ αἰῶνος).*

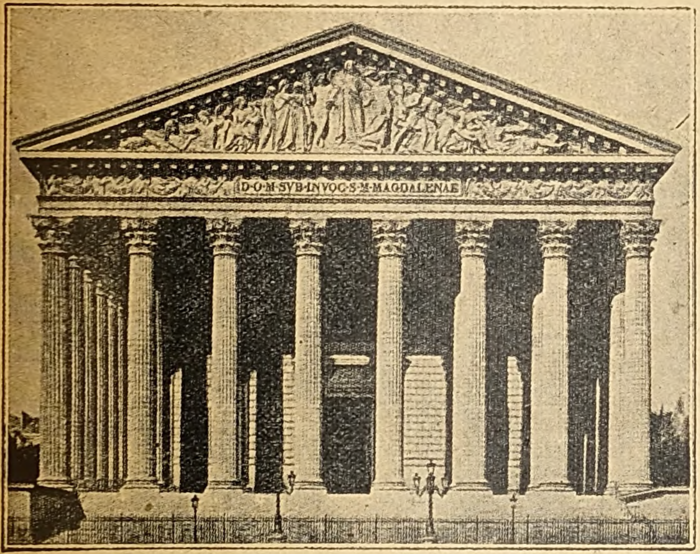

Εἰκ. 89.—*Ὁ ἐν Παρισίοις ναος τῆς Μαγδαληνῆς. ('Εποχὴ αὐτοκρατορίας).*

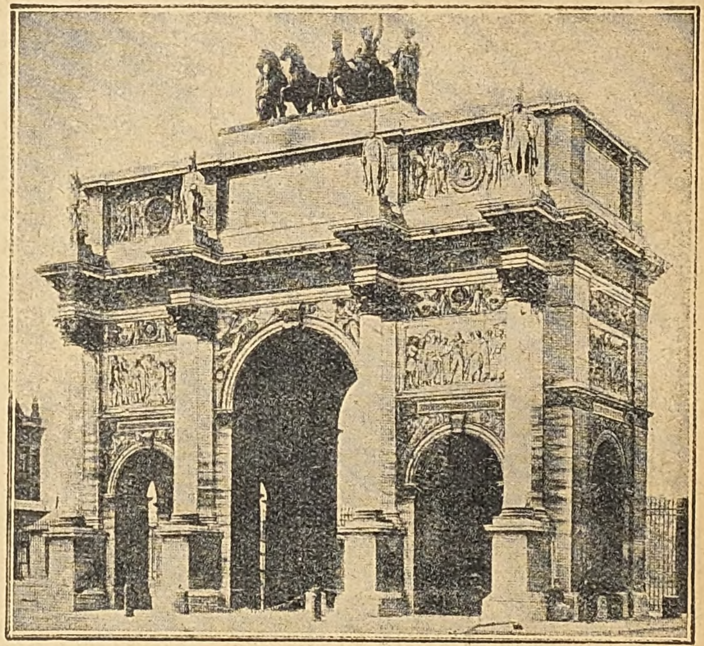

Εἰκ. 90.—*Τὸ ἐν Παρισίοις θριαμβευτικὸν τόξον τοῦ Καρουζέλ. ('Εποχὴ αὐτοκρατορίας). Ἔργον τῶν Percier καὶ Fontaine.*

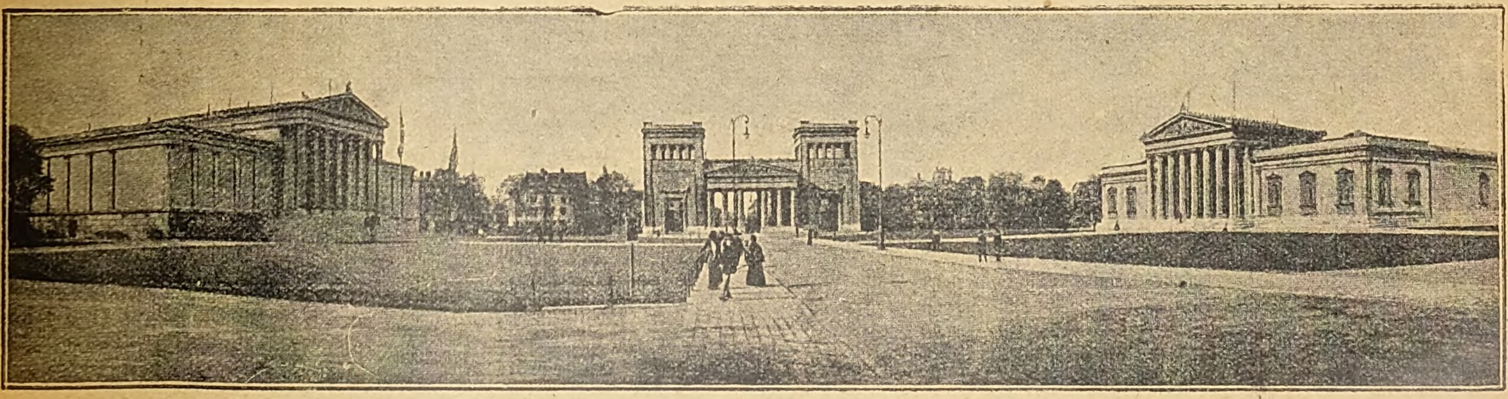

Εἰκ. 91.—*Ἡ ἐν Μονάχῳ Βασιλικὴ Πλατεῖα. Δεξιὰ ἡ Γλυπτοθήκη, ἐν τῷ μέσῳ τὰ Προπύλαια, ἀριστερὰ ἡ Ἐθνικὴ Πινακοθήκη. Σύνθεσις Klenze.*

Digitized by Google

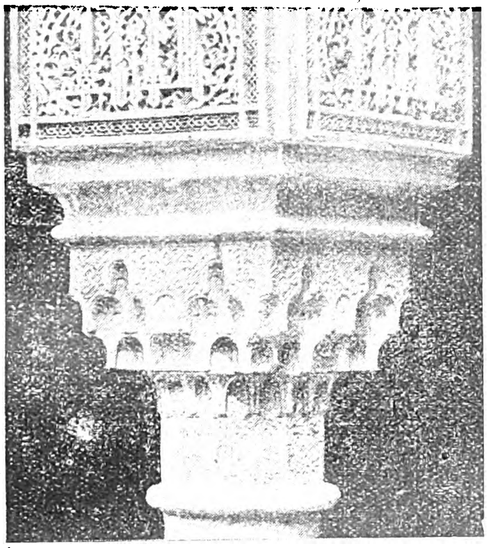

Εἰκ. 92.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Κιονόκρανον μετὰ σταλακτικῶν ἐκ τῆς αὐλῆς τῶν λεόντων τῆς ἐν Γρενάδῃ Ἀλάμπρας.*

διεκήρυττεν ὅτι «μία μόνον ὑπάρχει ἀληθὴς ἀρχιτεκτονική: ἡ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος». Ἡ ψυχή του ἦτο ἀποκλειστικῶς κλασσικιστική, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ τοῦ Schinkel ἦτο ταυτοχρόνως καὶ ρωμαντική, διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἔργα του ὁ Schinkel ἐνσωματώνει καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του ἀληθέστερον καὶ πολυτροπώτερον τοῦ Klenze Τὸ σπουδαιότατον τῶν ἔργων τοῦ Klenze εἶναι ἡ ἐν Μονάχῳ βασιλικὴ πλατεῖα (Königsplatz) (εἰκ. 91), περιλαμβάνουσα δεξιὰ μὲν τὴν Γλυπτοθήκην, ἀριστερὰ δὲ τὴν Ἐθνικὴν Πινακοθήκην καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὰ Προπύλαια. Τὸ ἀρχιτεκτονικὸν τοῦτο σύνολον διακρίνεται διὰ τὴν τελειότητα τῶν ἀναλογιῶν του καὶ τὴν σπανίαν του ἑνότητα. Τὰ τρία κτήρια, ἅτινα τὸ ἀπαρτίζουν, ὑψούμενα ὑπὲρ τὴν πλατεῖαν ἐπιφάνειαν τῆς πρασίνης χλόης, εἶναι ἐκτισμένα ἐκ σκληροῦ κιτρίνου πωρολίθου μὲ ἀνοικτὰ λάμποντα χρώματα. Ὅταν ἡ εὐρεῖα αὐτὴ πλατεῖα μὲ τὸ δροσερὸν πράσινον ἔδαφος καὶ τὰ ἀρχαΐζοντα κτήριά της φωτίζεται ἀπὸ τὰς τελευταίας ἀκτῖνας τοῦ δύοντος ἡλίου, ἕνας πλοῦτος χρωμάτων καὶ μία χρυσῆ ἀνταύγεια νοτίου κάλλους ἁπλοῦται ὑπὲρ τὴν βόρειον πόλιν τοῦ Μονάχου.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Klenze ἐν Μονάχῳ ἤρχισε μὲ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Γλυπτοθήκης (εἰκ. 91 δεξιά), εἰς ἣν ὁ Klenze ἀφιέρωσε τὴν πρώτην φλογεράν του ἔμπνευσιν. Τὸ πρόπυλον εἶναι καθαρῶς κλασσικῆς μορφῆς, ἀλλ' αἱ ἑκατέρωθεν πτέρυγες ἔχουσι παράθυρα ρυθμοῦ ἀναγεννήσεως, δι' ὧν τὸ κτήριον λαμβάνει ὅλως ἀτομικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλα σπουδαῖα ἔργα τοῦ Klenze, ἐκτὸς τοῦ Μονάχου εὑρισκόμενα, εἶναι ἡ Walhalla καὶ ἡ Στοὰ τῆς ἀπελευθερώσεως παρὰ τὴν Regensburg, ναὸς κυκλοτερὴς μὲ μεγάλην ἐξωτερικὴν κλίμακα ἄγουσαν ἐπάνω.

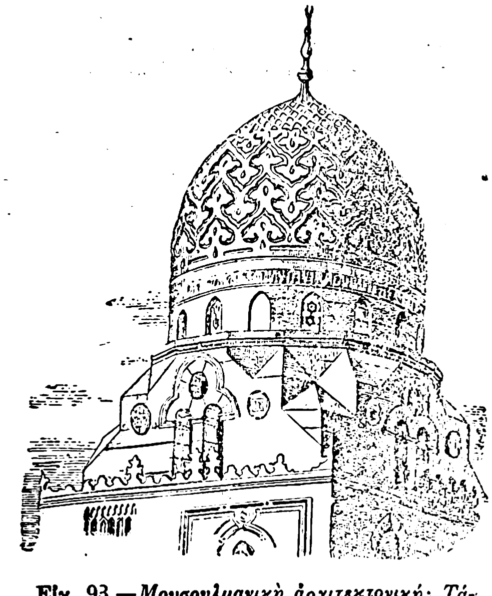

Εἰκ. 93.—*Μουσουλμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Τάφος τῶν Χαλιφῶν ἐν Καΐρῳ.*

Ἡ κλασσικιστικὴ κίνησις δὲν περιωρίσθη φυσικὰ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἀλλ' ἐπέρασε καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐνταῦθα ὅμως ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν μεγάλη συντηρητικότης. Τὰ κύματα τῆς ἀναγεννήσεως ἔφθανον εἰς τὴν Ἀγγλίαν λίαν ἐξησθενημένα καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξαλείψωσιν ὁλοσχερῶς τὸν βαθέως ἐρριζωμένον γοτθικὸν ρυθμόν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀναγέννησις εἰσήχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἕνα ὁλόκληρον αἰῶνα ὑστερώτερον ἢ εἰς τὰς λοιπὰς βορείους χώρας, ἤτοι καθ' ὃν χρόνον ἤκμαζεν ἐν Ἰταλίᾳ ὁ *Παλλαδιανὸς τρόπος*, ὅστις καὶ ἐγένετο τέλος δεκτὸς ἐν Ἀγγλίᾳ παραλλήλως πρὸς τὸν γοτθικόν. Μετὰ τὰς παγκοσμίου φήμης ἀνασκαφὰς καὶ δημοσιεύσεις Ἄγγλων ἀρχιτεκτόνων ὁ ἁγνὸς κλασσικισμὸς ἔρριψε πλέον βαθείας ρίζας ἐν Ἀγγλίᾳ. Τόσος δ' ἐνθουσιασμὸς ἐπεκράτησε καὶ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὥστε αὐτούσια σχεδὸν ἑλληνικὰ—ἰδίως ἀθηναϊκὰ—μνημεῖα μετεφυτεύθησαν ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Ἰλισσοῦ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ταμέσεως. Οὕτω π. χ. τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ἐγένετο ἐν Λονδίνῳ πύργος ὡρολογίου, τὸ Ἐρεχθεῖον ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Παγκρατίου, ἐπαναληφθείσης τῆς νοτίας αὐτοῦ προστάσεως καὶ κατὰ τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευράν, προστεθέντος δ' εἰς αὐτὴν ὡς κωδωνοστασίου τοῦ Πύργου τῶν Ἀνέμων!

Πλὴν ὅμως τῶν παραλόγων τούτων ἀπομιμήσεων κατεσκευάσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κτήρια κλασσικοῦ ρυθμοῦ ἐφάμιλλα τῶν τοῦ Schinkel. Καὶ τοιοῦτον εἶναι π.χ. τὸ μέγαρον τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, ἔργον τοῦ *Robert Smirke* (1823—1847).

Ἐν Αὐστρίᾳ ὁ κλασσικισμὸς ἀντιπροσωπεύεται ὀλίγον ἀργότερον ὑπὸ τοῦ *Θεοφίλου Χάνσεν*, ὅστις

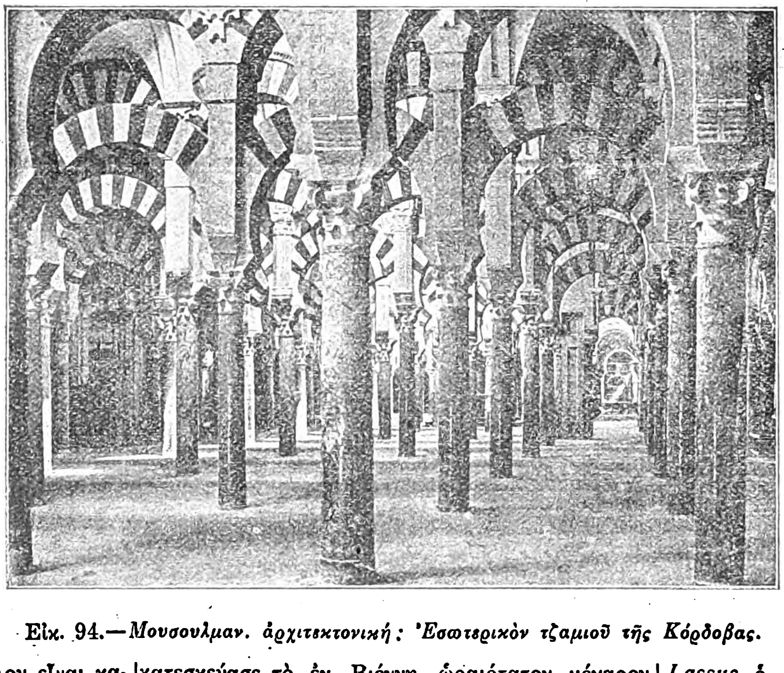

Εἰκ. 94.—*Μουσουλμαν. ἀρχιτεκτονική: Ἐσωτερικὸν τζαμιοῦ τῆς Κόρδοβας.*

κατεσκεύασε τὸ ἐν Βιέννῃ ὡραιότατον μέγαρον τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἄλλα ἔργα ἐν Ἑλλάδι, περὶ ὧν κατωτέρω.

Περίοδος τοῦ Ἐκλεκτικισμοῦ καὶ τοῦ Ρωμαντισμοῦ.—Μετὰ τὸν ἁγνὸν κλασσικισμόν, ὅστις εἶχε κυριεύσει τὴν Εὐρώπην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐμφανίζεται ἡ ἀναγέννησις τῆς ρωμαϊκῆς τέχνης, ἧς κύριος ἀντιπρόσωπος ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρξεν ὁ *Gottfried Semper* (1803—1879). Ὁ Semper ἐπισκεφθεὶς ἐπὶ μακρὸν τὴν Ἰταλίαν ἀπετύπωσεν εἰς τὰ ἔργα του τὸν χαρακτῆρα τῶν ἔργων τῆς ρωμαϊκῆς ἀναγεννήσεως. Εἰργάσθη κυρίως ἐν Δρέσδῃ, ἔνθα ἐγένετο ὁ ἐμπνευσμένος ἀρχηγὸς γενεᾶς ἀρχιτεκτόνων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν

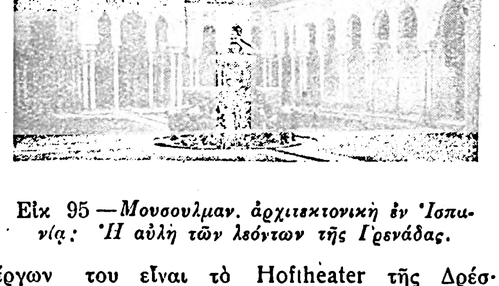

Εἰκ. 95.—*Μουσουλμαν. ἀρχιτεκτονικὴ ἐν Ἱσπανίᾳ: Ἡ αὐλὴ τῶν λεόντων τῆς Γρενάδας.*

ἔργων του εἶναι τὸ Hoftheater τῆς Δρέσδης, ὅπερ δυστυχῶς ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς τῷ 1869. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ θεάτρου τούτου ἐμπνεομένη ἐκ τῶν ἔργων τῆς ρωμαϊκῆς ανα-

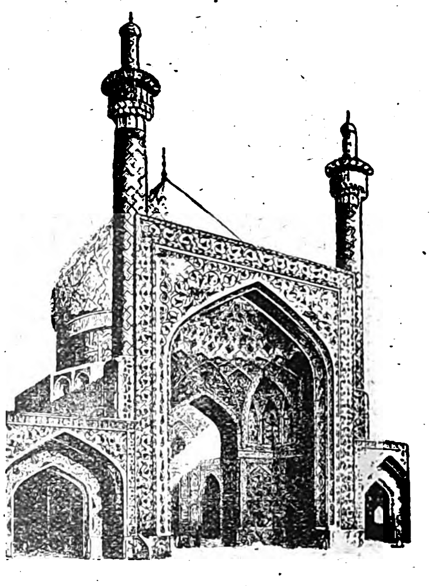

Εἰκ. 96.—*Μουσουλμαν. ἀρχιτεκτονική: Πυλὼν τοῦ ἐν Ἰσπαχὰν τζαμιοῦ τοῦ Μεσδζὶδ-ὶ-Σάχ.*

γεννήσεως, εἶναι λογικὴ καὶ μεμετρημένη. Οὐδὲν μέλος προέχει ἀλλὰ πάντα ὑποτάσσονται εἰς τὴν γενικὴν κυρίαρχον μορφήν. Γεννᾶται οὕτω μία ἀξιοθαύμαστος ἁρμονία ἥτις διακρίνει ὁμοίως καὶ τὸ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ υἱοῦ του *Manfred* κτισθὲν νέον Hoftheater. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἄλλοι ἀρχιτέκτονες ἀρχίζουσι νὰ οἰκοδομῶσιν εἰς παλαιοὺς ἐντοπίους ρυθμοὺς ρωμανικὸν καὶ γοτθικόν. Ἐφαρμόζουσι δὲ τοὺς ρυθμοὺς τούτους κυρίως εἰς ἐκκλησίας, ἐνῷ εἰς τὰ λοιπὰ δημόσια κτήρια, ἄλλοτε μὲν χρησιμοποιοῦσι τὸν κλασσικὸν ἑλληνικὸν καὶ ἄλλοτε τὸν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ ἐπεκράτουν οὕτως ὁ ἀρχιτέκτων *Ballu* (1817—1885) ἐφήρμοσεν εἰς μὲν τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Κλοτίλδης (1859) τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν μετὰ πλουσίας διακοσμήσεως, εἰς δὲ τὴν Ἁγ. Τριάδα (1861—1867) τὸν τῆς φθινούσης ἀναγεννήσεως. Γενικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐδεὶς σταθερὸς ρυθμὸς ἐφαρμόζεται· οὕτω π. χ. ὁ *V. Baltard* (1805-1874) ἔκτισε τὴν ὡραίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου εἰς ρυθμὸν ρωμανοβυζαντινόν. Μεγάλως ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχιτεκτόνων ἐπενήργησε τότε καὶ ἡ συντελουμένη ἀναστήλωσις τῶν ἀρχαίων ρωμανικῶν καὶ γοτθικῶν μνημείων, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθησαν ὁ *Duban*, ὁ *Lassus*, ὁ *Labrouste* καὶ ἰδίᾳ ὁ *Viollet-le Duc* (1814—1879) ὁ ἄριστος γνώστης τῆς μεσαιωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Δύσεως καὶ γλαφυρὸς συγγραφεὺς τοῦ Λεξικοῦ τῆς γοτθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μὲ τελείαν γνῶσιν καὶ λεπτὸν αἴσθημα ἐξετέλεσεν ὁ Viollet-le Duc τὴν ἀναστήλωσιν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Πύργου τοῦ Pierrefonds, οὗτινος ἡ πρὸς τὴν αὐλὴν κατασκευασθεῖσα νέα πρόσοψις παρουσιάζει ἰσχυρὰν τὴν διάρθρωσιν καὶ γραφικὴν τὴν διαμόρφωσιν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Viollet-le Duc εἰργάσθησαν καὶ δύο ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἀρχιτέκτονες, ὁ *Abadie* καὶ ὁ *Vaudremer*, οἵτινες παρέσχον ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Γαλλίας. Λόγῳ δὲ

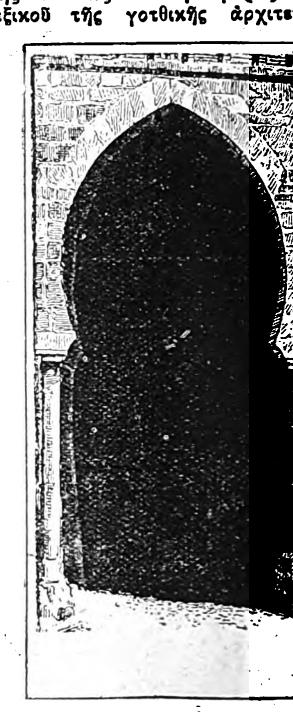

Εἰκ. 97.—*Μουσουλμαν. ἀρχιτεκτονική: Πεταλόμορφον τεθλασμένον τόξον.*

Digitized by Google

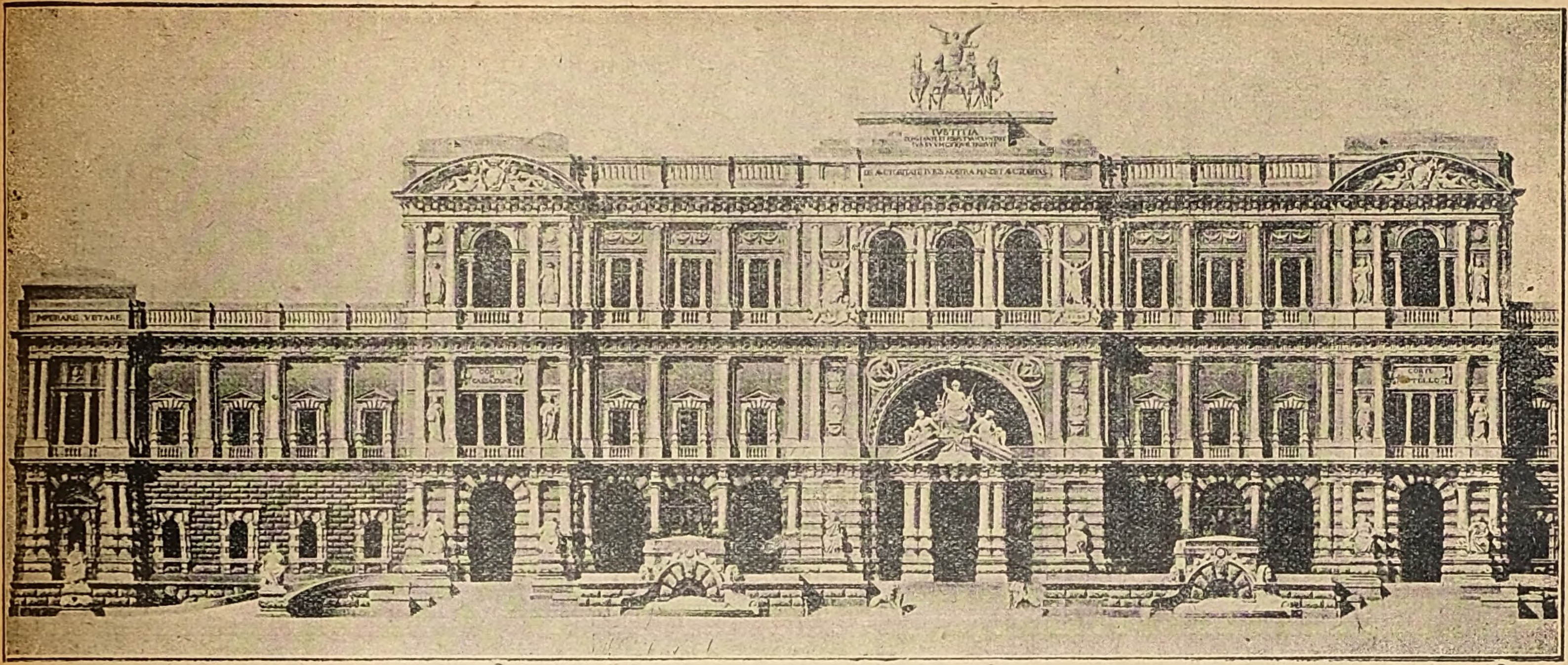

Εἰκ. 98.—*Τὰ δικαστήρια τῆς Ρώμης. Ἔργον τοῦ Γουλιέλμου Calderini* (1888).

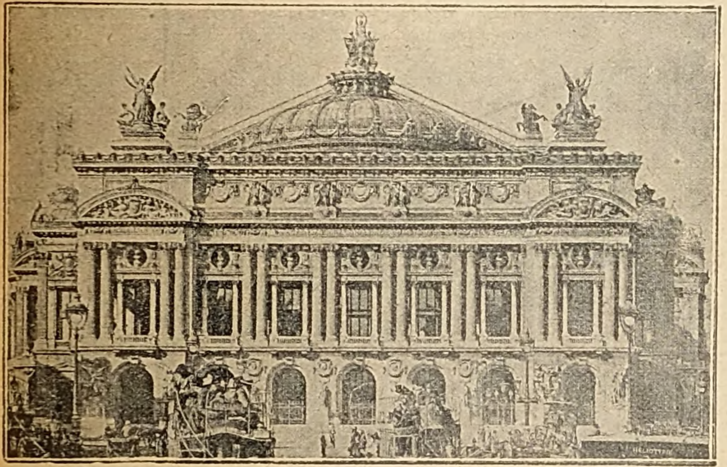

Εἰκ. 99.—*Ἡ Ὀπερὰ τῶν Παρισίων, ἔργον τοῦ Ch. Garnier.*

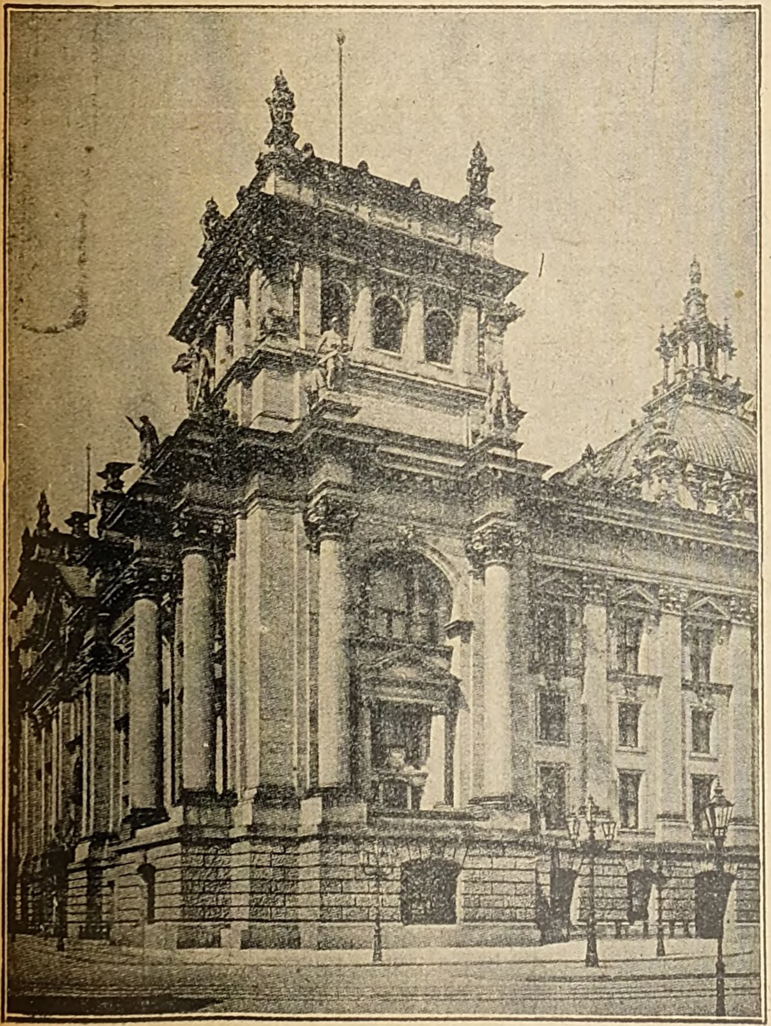

Εἰκ. 100.—*Ρυθμὸς Κολοσσαῖος.*

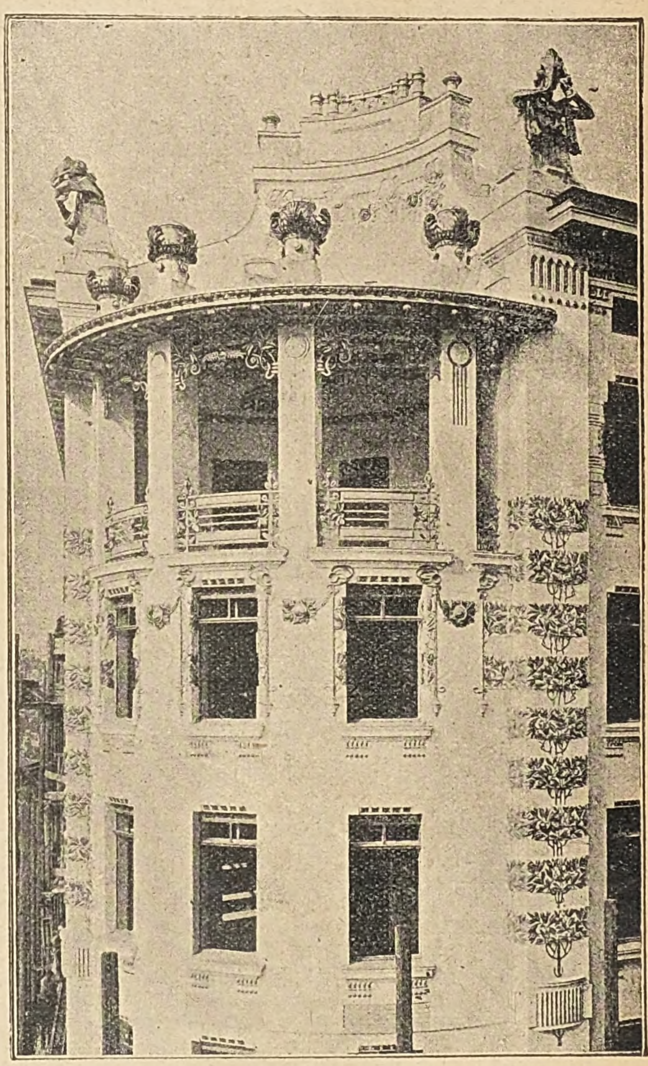

Εἰκ. 101.—*Νεωτεριστικὸς ρυθμὸς τοῦ Otto Wagner. Γωνία πολυκατοικίας ἐν Βιέννῃ.*

Digitized by Google

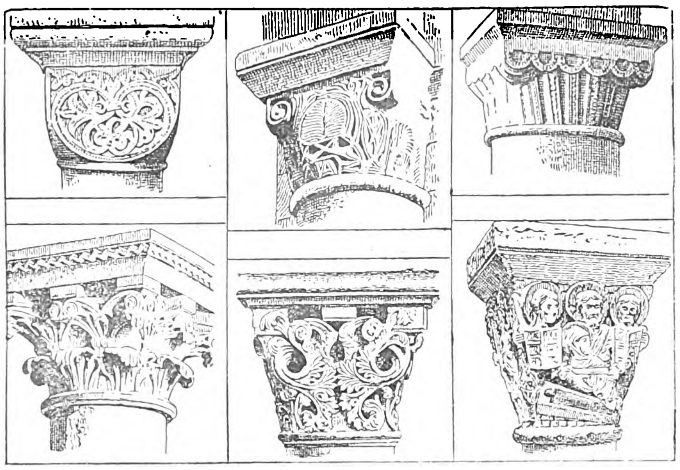

Εἰκ. 102.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Τύποι κιονοκράνων.*

τῆς εἰς τὸν ρωμανικὸν καὶ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν προσηλώσεώς των καὶ τὰ ἔργα των τὰ νέα εἰς τοιούτους ρυθμοὺς ἐξετελέσθησαν.

Ἡ πρὸς τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ τοὺς ἱστορικοὺς ἐν γένει ρυθμοὺς τάσις τῶν ἀρχιτεκτόνων τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐμφανίζεται καὶ ἐν ἄλλαις χώραις. Οὕτως ἐν Βελγίῳ κατεσκευάσθη (1866—1883) τὸ κολοσσιαῖον μέγαρον τῆς Δικαιοσύνης, ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος *Poelaert* μετὰ μορφῶν ἀσσυριακῶν πολὺ κακῶς συντεθειμένων πρὸς κλασσικάς, λόγῳ τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν παρουσιάζει τὸ κτήριον ἑνότητα. Μόνον ἡ ἐσωτερική του θολωτὴ στοὰ καὶ ἡ κλῖμάξ του παρουσιάζουσιν ὄντως μεγαλοπρέπειαν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ πρὸς τὸν ρωμαντισμὸν τάσις ὑπῆρξε λίαν ἔντονος ἔν τε τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ τῇ ἀστικῇ ἀρχιτεκτονικῇ. Οὕτω πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι κτίζονται εἰς νεογοτθικὸν ρυθμὸν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Βουλὴν ὁ *Barry*, καίτοι ἦτο κλασσικιστής, ἐδέησε νὰ κτίσῃ εἰς γοτθικὸν ρυθμόν. Ἀλλ' ὁ *Scott*, ὁ *Fowke* καὶ ὁ *Pennethorne* ἐπανέρχονται καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν οὐχὶ ὅμως ἁγνήν, ἀλλὰ μετὰ μεσαιωνικῶν στοιχείων μεμιγμένην. Τέλος ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα οἱ μεσαιωνικοὶ ρυθμοὶ πολὺ ὀλίγον εἶχον ριζώσει, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζεται ὁ ρυθμὸς τῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος οἱ ἱστορικοὶ ρυθμοὶ ἐξηκολούθουν νὰ ἐφαρμόζωνται εἰς τὰς πολυκατοικίας, μέχρις οὗ ὁ *Alfred Messel* ἐν Γερμανίᾳ ἔφερε τὴν ἀπολύτρωσιν, δημιουργήσας ἁπλούστερον τύπον, ὃν ἐφήρμοσε κυρίως εἰς τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Κατὰ τὸν τύπον τοῦ Messel ἐπιδιώκεται ὁ ἐν τῇ προσόψει τονισμὸς τῆς κατακορύφου, διαλυομένου τοῦ μετώπου εἰς ὑψηλοὺς ὀρθογωνίους στύλους μὲ ἐλαχίστην διατομήν. Τὰ στηρίγματα δὲ ταῦτα ἑνοῦνται πρὸς τὰς διαιρέσεις τῶν ὀρόφων δι' ἰσχυρῶν ἐγκαρσίων γραμμῶν, κλειόμενα εἰς τὸν ἀνώτατον ὄροφον μὲ κομψὴν παραθυροειδῆ διαμόρφωσιν, οὕτως ὥστε ἡ ἑνότης δὲν χάνεται. Κάλλιστον ἔργον του ὁ ἐν Βερολίνῳ οἶκος Wertheim.

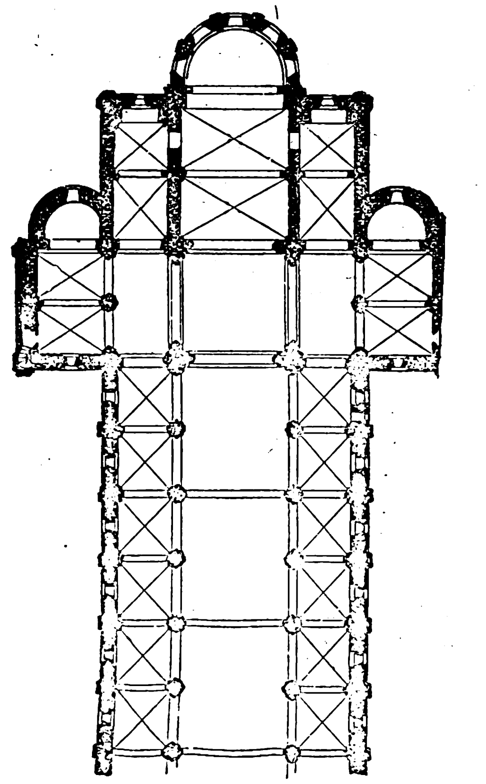

Εἰκ. 103 —*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Κάτοψις τοῦ ἐν Cérisy ναοῦ.*

Ἀπηλευθερωμένος ἀπὸ τὸν ἱστορισμὸν ἐμφανίζεται μεταξὺ ἄλλων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὁ *Bruno Schmitz*. Ἡ τέχνη τούτου δὲν ἔφθανε βεβαίως εἰς πλήρη ὡριμότητα, εὗρεν ὅμως τὸν ὀρθὸν δρόμον. Πλὴν τῶν ἰδιωτικῶν κτηρίων ἔκτισεν ὁ Schmitz καὶ δημόσια, ὡς π. χ. τὸ παρὰ τὴν Λιψίαν Μνημεῖον τῆς μάχης τῶν λαῶν. Τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν Schmitz σχολῆς ὑπῆρξαν καὶ οἱ *Endell*, *Gessner*, *Balcke*.

Ἰδίαν προσωπικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐφήρμοσαν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλοι ἀρχιτέκτονες. Οὕτω κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ *P. Wallot* δὲν ἦτο μὲν ἀπηλλαγμένος τοῦ ἱστορισμοῦ (ρωμαντισμοῦ), ἐφήρμοσεν ὅμως μὲ ἀτομικὸν ὅλως χαρακτῆρα τὰς μορφὰς τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, διαμορφώσας πρωτοτύπως τὰς λεπτομερείας τῶν μορφῶν. Τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ Wallot διακρίνει ὡραία διάρθρωσις καὶ σοφὴ κατανομὴ τῶν οἰκοδομικῶν μαζῶν, σαφὴς διαμόρφωσις τῶν κατόψεων καὶ ἁρμονικὴ ἐποικοδομή. Κύριον ἔργον του ἡ Βουλὴ τοῦ Βερολίνου (1884—1894).

Ὀπαδοὶ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ εἶναι ἐπίσης οἱ *Billing*, *Olbrich*, *Behrens*, *Schumacher*, *Kreis* κλπ., οἵτινες εὗρον διὰ τὰς νέας ἀνάγκας νέους τρόπους ἐκφράσεως προσαρμοζομένους πρὸς τὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα. Δημιουργοῦσιν ἐξ ἰδίων μίαν ἀρχιτεκτονικὴν βασιζομένην ἐπὶ τῆς φυσικότητος καὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀποβαίνουσιν οὕτω οἱ πρόδρομοι τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς ἐξελίξεως.

Ἐν Γαλλίᾳ τὸν κλασσικισμὸν ἅμα καὶ τὸν ἐκλεκτικισμὸν κατὰ τὸν β΄ ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἀντι-

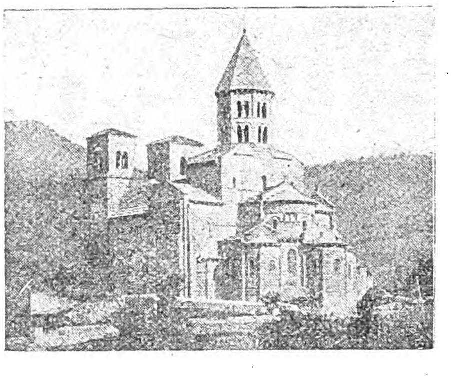

Εἰκ. 104.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Τὸ μετὰ προσκεφαλαίου ἱερὸν τοῦ Ἁγ. Νεκταρίου.*

προσωπεύει μεταξὺ ἄλλων ὁ *Ch. Garnier*. Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1825 ἐπεσκέφθη μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα ἐμελέτησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ κλασσικὰ μνημεῖα, δημοσιεύσας καὶ ἀναπαράστασιν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ τῆς Ἀφαίας. Τὸ σπουδαιότατον ἔργον τοῦ Garnier εἶναι ἡ Ὀπερὰ τῶν Παρισίων κειμένη εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁμωνύμου λεωφόρου. Ἡ Ὀπερὰ εἶναι συναρπαστικὴ δημιουργία μὲ ὑπερβολικὴν κάπως διακόσμησιν. Ἡ κάτοψίς της εἶναι ἐπιτυχής, ἀνταποκρινομένη πλήρως πρὸς τὰς νεωτέρας ἀπαιτήσεις. Ἡ πρόσοψις ἔχει μορφὰς ἐμπνευσμένας ἐκ τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς ἀναγεννήσεως (εἰκ. 99). Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι πλούσιον, ἀριστουργηματικὴ δὲ ἡ μαρμαρίνη μεγάλη κλῖμαξ, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα θέατρα. Ἡ δημιουργικὴ φαντασία τοῦ Garnier ὑπερέβη πᾶσαν ἄλλην εἰς πολυτέλειαν διακοσμήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι μικρότεραι τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος δημιουργίαι εἶναι ἄξιαι λόγου, ὡς π.χ. τὸ θέατρον καὶ τὸ καζῖνο τοῦ Monte Carlo, ἀμφότερα ἐκτισμένα μὲ εὐγενῆ κομψότητα καὶ μορφὰς ὁμοιαζούσας πρὸς τὰς τοῦ βαρόκκο.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐν Γαλλίᾳ κτηρίων τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἀξιοσημείωτα εἶναι τὸ Μέγα καὶ τὸ Μικρὸν Μέγαρον (Grand Palais καὶ Petit Palais). Τὸ πρῶτον φέρει ἔμπροσθεν κεντρικὸν σῶμα μετὰ προστῴου καὶ διδύμων κιόνων, ἑκατέρωθεν δὲ θαυμασίως πρὸς τὸ μέσον προσκεκολλημένας ἰωνικὰς κιονοστοιχίας. Εἴσοδοι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μέσῳ σώματι καὶ εἰς τὰ ἄκρα. Ἡ πρόσοψις ἐνθυμίζουσα τὴν τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν προξενεῖ λίαν εὐχάριστον ἐντύπωσιν. Τὸ δὲ Petit Palais, εἰς ὃ ἐφιλοξενήθη ἡ ἀναδρομικὴ ἔκθεσις τῆς γαλλικῆς τέχνης, ἔχει καὶ αὐτὸ στοὰν καὶ ὕπαιθρον ἐξωτερικὴν κλίμακα. Τὸ μέσον σῶμά του ἐτόνισεν ὁ ἀρχιτέκτων *Girault* δι' ἡμισφαιρικοῦ θόλου, ὅστις ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ γωνιαῖα περίπτερα παρέχει ἑνιαῖον καὶ ἁρμονικὸν σύνολον.

Ὡς δ' ἐν Γαλλίᾳ οὕτω καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐσυνεχίσθη ἡ κλασσικιστικὴ παράδοσις, καίτοι ἀπὸ τοῦ 1880, ὅτε νέαι ρυμοτομίαι πόλεων ἐγένοντο, ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς νέαν φάσιν. Δυστυχῶς δὲν ἐδημιουργήθησαν σπουδαῖα ἀρχιτεκτονήματα πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Οὕτω ὁ *Ferdinando Mazzanti* ᾠκοδόμησεν ἐν Ρώμῃ τὸ Ἐθνικὸν Μνημεῖον εἰς μνήμην Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο βαίνει ἐπὶ ἰσχυροῦ ὑποβάθρου καὶ φέρει κλίμακας ἀγούσας ἄνω εἰς μεγάλην κιονοστοιχίαν, καταλήγουσαν ἑκατέρωθεν εἰς προβαλλούσας ναομόρφους πτέρυγας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐτοποθέτησαν τέθριππα. Τὸ κτήριον τοῦτο εἶναι μνημειῶδες ἐν τῷ συνόλῳ του καὶ συνάμα γραφικόν. Ἡ ἰδιορρυθμία τοῦ νεωτέρου καλλιτέχνου ἐμφανίζεται εἰς τὴν διακόσμησιν. Ἕτερον κτήριον κλασσικίζον εἶναι τὰ Δικαστήρια τῆς Ρώμης τοῦ *Calderini*, μέγα ὀρθογώνιον (170×145 μ.) μὲ τὸ κύριον σῶμα ὑπερέχον τῶν πτερύγων κατὰ ἕνα ὄροφον (εἰκ. 98). Ὁ Calderini εἰς τὸ κτίριον τοῦτο ἐμφανίζεται ὀπαδὸς τοῦ Παλλαδίου· μόνον δ' ἡ πλαστικὴ διακόσμησις εἶναι νεωτεριστική· αἱ μορφαὶ εἶναι ἀρχαῖαι.

Ἐν *Σουηδίᾳ* ὁ *Erik Lallerstedt* κατεσκεύασεν ἐν Στοκχόλμῃ ἰδιόρρυθμον νεωτερίζουσαν ἐκκλησίαν μὲ λίαν ἐνδιαφέρουσαν γωνιαίαν ἀπόληξιν. Ἐν *Ὀλλανδίᾳ* ἀρχηγὸς τῆς νεωτεριστικῆς κινήσεως ἐγένετο ὁ *H. P. Berlâge* ὅστις κατεσκεύασε τὸ θαυμάσιον νέον χρηματιστήριον Ἀμστελοδάμου ὅπερ ἐνσωματώνει ὅλας τὰς νέας περὶ ρυθμοῦ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ σκέψεις καὶ προαγγέλλει τὰ ἔργα τοῦ Κ΄ αἰῶνος. Τὸ κτήριον, ὡς τὰ πλεῖστα ἐν Ὀλλανδίᾳ εἶναι ἐξ ὀπτῶν πλίνθων κατεσκευασμένον. Ἡ διακόσμησίς του εἶναι λίαν φειδωλή, οὕτως ὥστε ὁ ὄγκος του ἐμφανίζεται ἐπιβλητικώτερος.

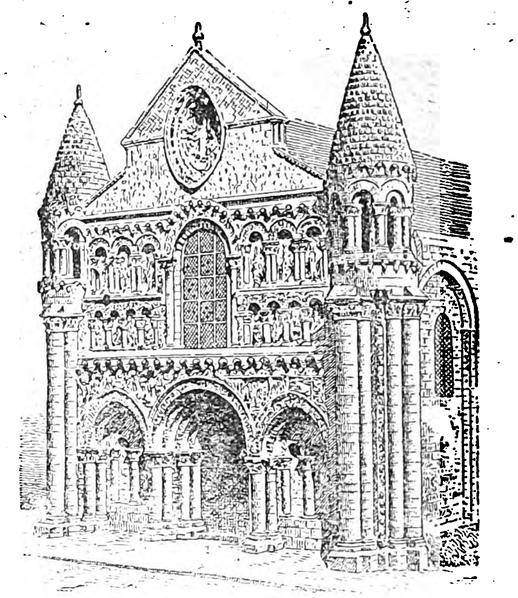

Εἰκ. 105.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἡ πρόσοψις τῆς μητροπόλεως τοῦ Poitiers* (ΝΔ. Γαλλία).

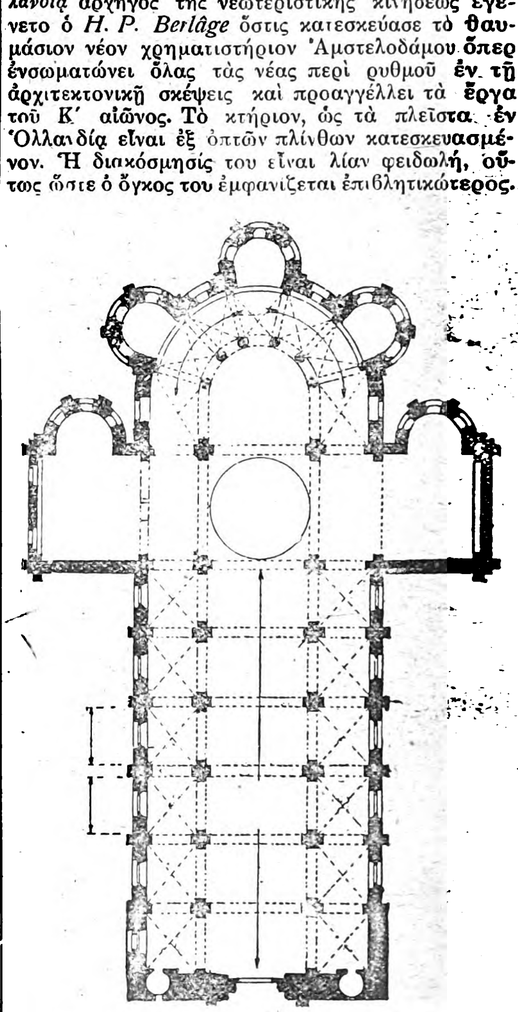

Εἰκ. 106.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Τυπικὴ κάτοψις ναοῦ.*

Digitized by Google

'Εν 'Αγγλίᾳ οἱ ἀρχιτέκτονες ὑπῆρξαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος συντηρητικώτεροι Ἐξακολουθοῦσι νὰ εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὸν κλασσικισμὸν καὶ τὸν Παλλαδιανισμόν. Πρώτη ἐδῶ ἀπελευθεροῦται ἡ ἰδιωτικὴ κατοικία. Τοῦτο δ' ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς νέας βιοτεχνικὰς ὀργανώσεις ἃς συνέστησεν ὁ *William Morris*. Οἱ ἀρχιτέκτονες ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν σκέψιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου εἶχον τελειώσει οἱ λαϊκοὶ τεχνῖται. Ἔλαβον ὡς ὑπόδειγμα τὰ λαϊκὰ σπίτια καὶ τὰ μικροαστικά, ἐκ τῶν ὁποίων ἠρύσθησαν θέματα καὶ μορφάς. Ἀντὶ φορτωμένων καὶ συνθέτων μορφῶν ἐφήρμοσαν τοιαύτας ἁπλῆς ἐντυπώσεως. Γενέτειρα τῆς νέας τάσεως ὑπῆρξε τὸ Pexley-Heath ἐν Kent, ἔνθα ὁ Morris ἔκτισε τὸ «Κόκκινο Σπίτι» μὲ ἀρχιτέκτονα τὸν *Webb* (1859). Εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Webb ἀνήκει ἀργότερον ὁ *Townsend*.

'Εν *'Αμερικῇ* νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐσημείωσεν ὁ *Whright*.

Ἀπὸ τοῦ 1870 ἐμφανίζεται ἐν Γερμανίᾳ μία παράλληλος πρὸς τὴν τοῦ Morris ἐθνικιστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ὄχι τόσον εἰς τὰ δημόσια ὅσον εἰς τὰ ἀστικὰ κτίρια. Ὁ ρωμανικὸς καὶ ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς κρίνονται ἀκατάλληλοι διὰ κατοικίας. Πρότυπα διὰ τὰς νέας συνθέσεις χρησιμεύουν καὶ ἐδῶ αἱ ἁπλαῖ λαϊκαὶ κατοικίαι, αἵτινες ἐνέχουσαι καὶ τὴν παράδοσιν ἀνταποκρίνονται καλύτερον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κατοικίας, παρεῖχον δὲ καὶ πλεῖστα γραφικὰ στοιχεῖα. Ἀντιπρόσωποι τῆς νέας ταύτης τάσεως πρὸς τὴν ἀστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν τέχνην ἐγένοντο οἱ ἀδελφοὶ *Emanuel* καὶ *Gabriel von Seidl*. Τὰ πλεῖστα κτήριά των εἶναι οὐχὶ μνημειακὰ ἀλλὰ γραφικά. Ἡ τέχνη τῶν Seidl συνίσταται κυρίως εἰς τὴν προσαρμογὴν τοῦ κτηρίου πρὸς τὸτοπίον ποῦ τὸ πλαισιώνει. Τὰ κτήριά των εἶναι ἁπλᾶ καὶ ἐξωτερικῶς κεκονιαμένα, μόνον δ' εἰς τὰ σπουδαιότερα μέρη παρουσιάζεται ὁ λίθος. Εἰς ταύτην δ' ἀκριβῶς τὴν ἁπλότητα τῆς ἀποδόσεως τῶν μορφῶν καὶ τῆς ἐκτελέσεως ἔγκειται ὅλον τὸ θελγήτρον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Seidl. Ὑπάρχουσι βεβαίως ἐν αὐτῇ καὶ μακριναί τινες ἀπηχήσεις ρυθμῶν, ἀλλ' αὗται οὐδέποτε εἶναι δουλικὰ δάνεια.

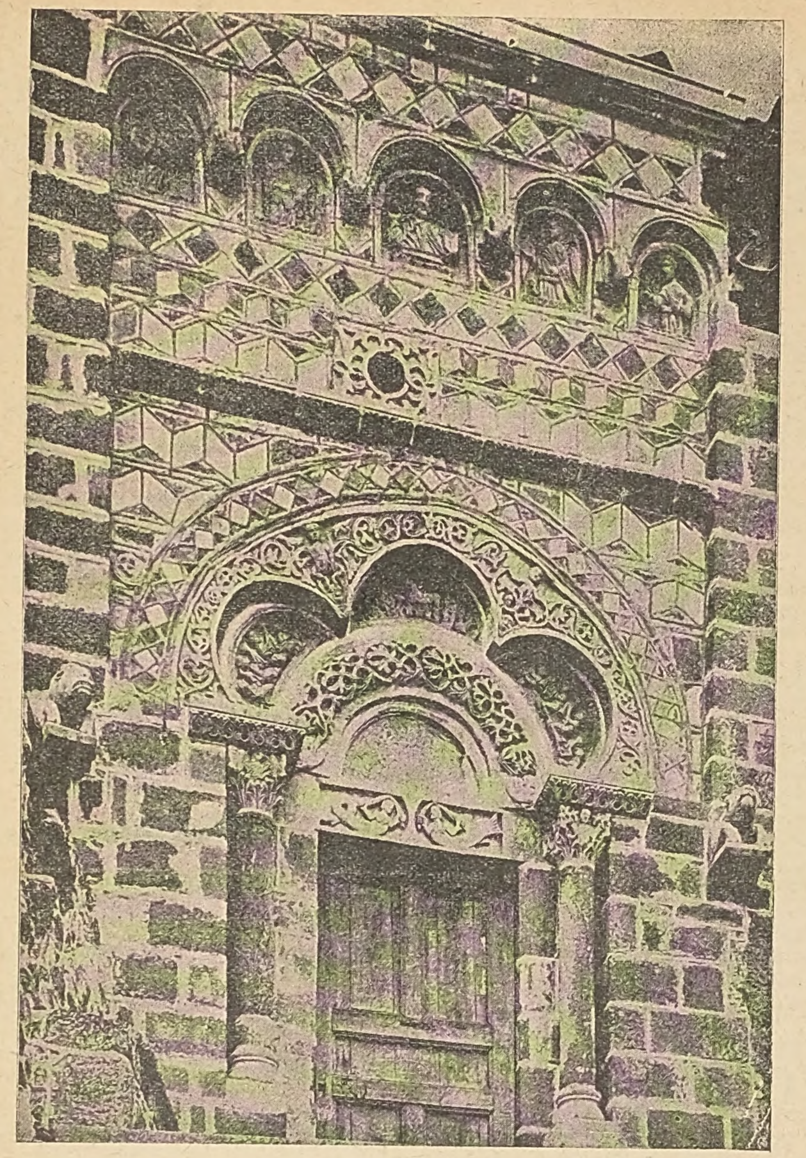

Εἰκ. 107.—*Ρωμανικὴ ρχιτεκτονική: Κεραμνίη καὶ ἄλλη διακόσμησις τοῦ ἐν Puy ναοῦ 'Αρχαγγέλου Μιχαήλ.*

Τὴν ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν ρυθμῶν τελείαν ἀπομάκρυνσιν ἐκήρυξεν ἀργότερον ἐν *Αὐστρίᾳ* ὁ *Otto Wagner* (1841—1907). Ὁ ἀρχιτέκτων οὗτος ἵστατο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1888, ἐπαναστατήσας κατὰ τῆς παραδόσεως εἰσήγαγε νέαν ὅλως μορφὴν εἰς τὰ ἔργα του. Ἰδοὺ πῶς ὁ ἴδιος ἐκφράζεται σχετικῶς πρὸς τὰς νέας ἀρχάς του: «Πᾶν νέον δημιούργημα ὀφείλει ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν νεώτερον κόσμον. Ὀφείλει νὰ ἐκφράζῃ ἓν ἰδεῶδες ἰδιαίτερον, δημοκρατικόν, ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ ἔχον». Παρὰ τὰ μεγαλόστομα ὅμως αὐτοῦ κηρύγματα, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Wagner εἶναι, δύναταί τις εἰπεῖν, μόνον εἰς τὴν ἐπιδερμίδα, εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος (εἰκ. 101), εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν. Ὁ ρυθμὸς τῶν ἔργων τοῦ Wagner δύναται μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἁρμόζων εἰς ἔργα τῆς λεπτουργικῆς καὶ τῆς μικροτεχνίας ἢ εἰς μεγάλα μνημειώδη ἀρχιτεκτονήματα. Ἡ νέα τέχνη (Art Nouveau) τοῦ Wagner δὲν ἐβράδυνε νὰ εὕρῃ μιμητὰς καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην (Γερμανίαν, Βέλγιον, Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν), δὲν ἐπέζησεν ὅμως πολύ, διότι ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐνεφανίσθησαν νέαι μορφαὶ στηριζόμεναι πραγματικῶς καὶ ὄχι διὰ λόγων ἐπὶ τῶν νέων ἀναγκῶν καὶ τῶν συγχρόνων τεχνικῶν μέσων. Πρὶν

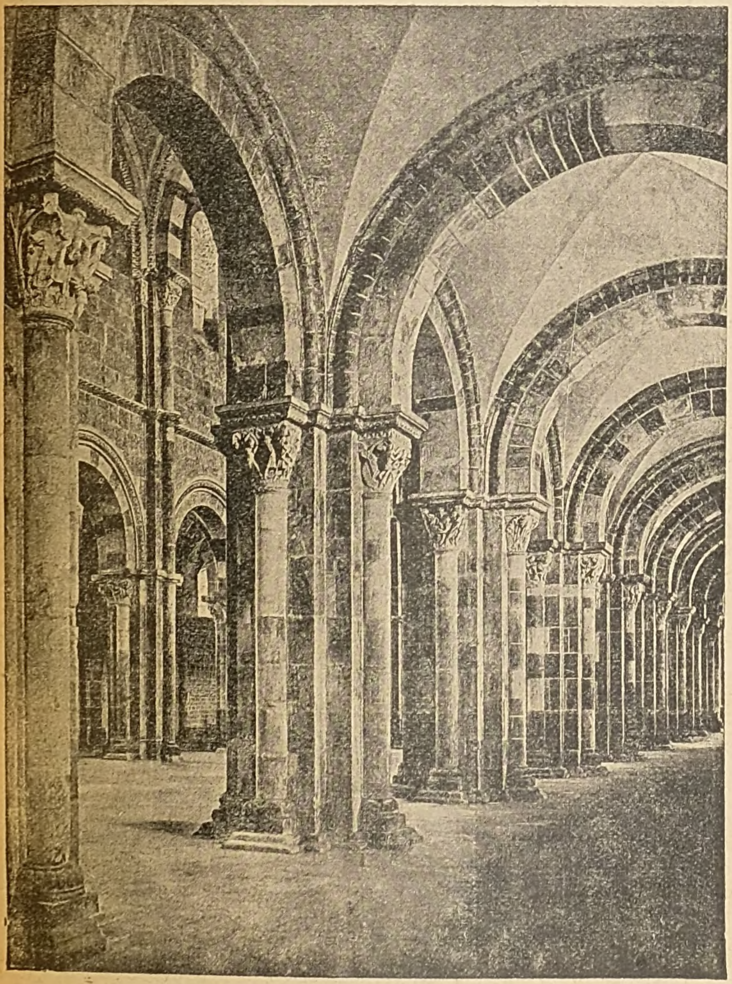

Εἰκ. 108.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Μέσον καὶ πλάγιον κλῖτος τοῦ ἐν Vézelay ναοῦ τῆς 'Αγίας Μαγδαληνῆς.*

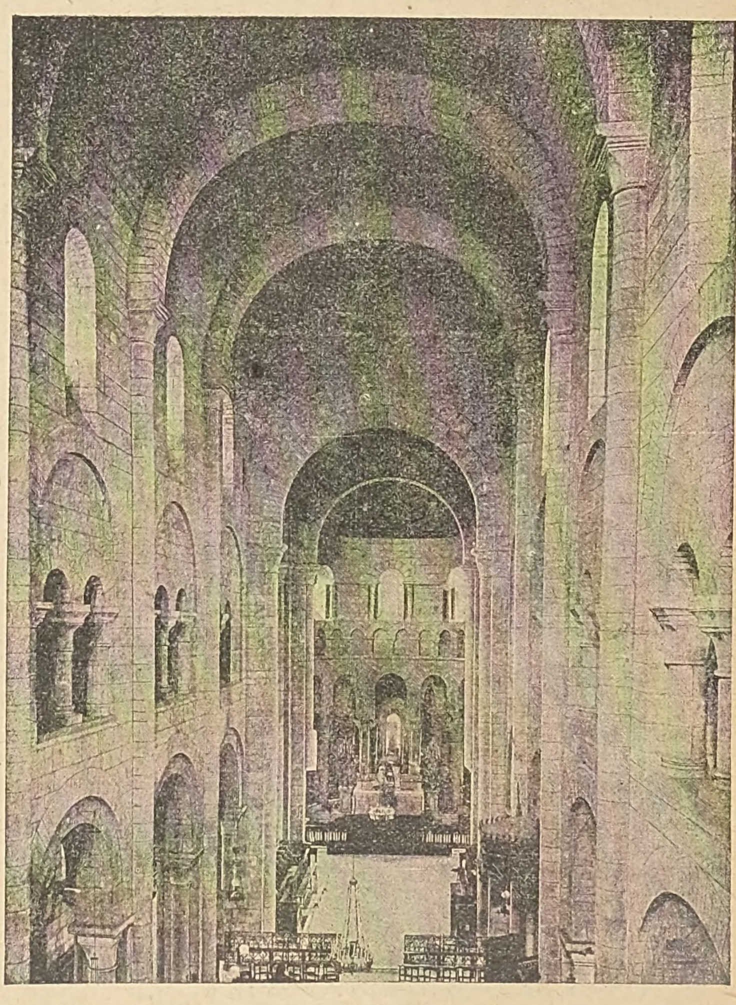

Εἰκ. 109.—*Ρωμανικὴ ἀρχιτεκτονική: Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν Nevers ναοῦ τοῦ 'Αγ. Στεφάνου. 'Ημικυκλικὰ τόξα καὶ θόλοι. Τριφόριον.*

Digitized by Google

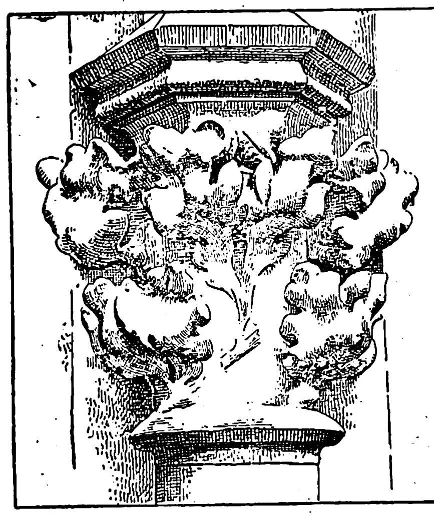

Εἰκ. 110.—*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Κιονόκρανον.*

ὅμως ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτῶν θέλομεν δι' ὀλίγων ἐπισκοπήσει τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι σήμερον.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι.— Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ τηρῇ τὸν πατροπαράδοτον βυζαντινὸν ῥυθμὸν τόσον εἰς τὰ ἐκκλησίας ὅσον καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ κτήρια. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ὑλικὰ μέσα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἦσαν τόσον πλούσια ὅσον ἄλλοτε, πᾶσα δ' ἐπίδειξις καὶ κομψεία δὲν ἦτο ἀνεκτὴ παρὰ τῶν κατακτητῶν, κατεσκευάζοντο τὰ κτήρια δι' ὑλικῶν εὐτελεστέρων καὶ μετὰ λίαν φειδωλῆς διακοσμήσεως. Τὸ ὡραῖον ἰσόδομον πλινθοπερίβλητον σύστημα, ὅπερ ἐφηρμόζετο εἰς τοὺς ναοὺς κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους, καταργεῖται νῦν σχεδὸν ὁλοσχερῶς, οἱ δὲ ναοὶ κατασκευάζονται χαμηλοὶ μὲ μικροτέρας διαστάσεις καὶ μὲ ὀλιγώτερα ἀνοίγματα, καλυπτόμενοι συνήθως ὑπὸ μιᾶς κτιστῆς κυλινδρικῆς καμάρας φερομένης ἐπὶ ἐνισχυτικῶν ζωνῶν, ὡς βλέπομεν εἰς πλεῖστα παραδείγματα. Αἱ οἰκίαι ἀκολουθοῦσιν ἀκόμη τὸ βυζαντινὸν σχέδιον, ἀλλ' ἀποβαίνουσι πτωχότεραι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ συχνάκις ἐφοδιάζονται μὲ πολεμίστρες καὶ μὲ πύργους δι' ἐνδεχομένας ἐπιθέσεις. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἐπηρεάζεται κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας ἀπὸ τὴν διάταξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν οἰκιῶν τῶν κατακτητῶν, ἥτις ἐν τούτοις δὲν ἀπομακρύνεται πολὺ τῶν βυζαντινῶν. Οὕτω, ὁ ἄνω ὄροφος, ὅστις εἶναι κύριος ὄροφος τῆς κατοικίας—τοῦ ἰσχυροῦ ἰσογείου χρησιμοποιουμένου ὡς σταύλου —, καταλαμβάνεται ὅλος ὑπὸ ἑνὸς ἐπιμήκους δωματίου, οὗτινος τὸ ἓν ἢ καὶ ἀμφότερα τὰ ἄκρα, ἐξέχοντα κατά τι ὑπὲρ τὸ ἰσόγειον ἐν εἴδει ἐστεγασμένου ἐξώστου (ἐξώστεγον, *σαχνισί*) (εἰκ. 122), ἔχουσι τὸ δάπεδον αὐτῶν ὑπερυψωμένον, σχηματιζομένου οὕτω τοῦ *σοφᾶ*, εἰς ὃν ἀνήρχετό τις διὰ 2 μέχρι 4 βαθμίδων. Τὸ σανίδωμα τοῦτο τοῦ σοφᾶ εἶναι πιθανώτατα αὐτὸ τοῦτο τὸ *ταβλωτὸν* τῶν Βυζαντινῶν. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν του χεῖλος τὸ ταβλωτὸν φέρει κιγκλίδωμα, ἐνίοτε δὲ καὶ ξύλινον τρίβηλον (εἰκ. 121) μετ' ἐλαφρῶν κιόνων καὶ τόξων καλλιτεχνικώτατα σκαλισμένων. Τὸ κάτωθεν τοῦ ταβλωτοῦ κενὸν ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀποθήκη (ἀμπάρι), ἐν ᾧ οἱ πέριξ τοῖχοι ἔφερον συνεχῆ ντουλάπια κοσμούμενα διὰ γεωμετρικῶν ἢ ἄλλων ἀναγλύπτων παραστάσεων καὶ ράφια ἐλαφρὰ τρέχοντα καθ' ὅλην τὴν περίμετρον τῶν τοίχων, φορτωμένα δι' ὡραίων πολυχρώμων πιάτων, προερχομένων ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τότε ἐργοστασίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Αἱ οἰκίαι ἐφωτίζοντο διὰ πολλῶν συνήθως ὀρθογωνίων παραθύρων, ἅτινα εἴτε ἔφερον χαμηλὰ κιγκλιδώματα (*παρμακλίκια*), εἴτε ἐφράσσοντο διὰ διατρήτου ξυλίνου διαφράγματος μετὰ ποικίλων κοσμημάτων. Ὑπεράνω δ' ἑκάστου ὀρθογωνίου παραθύρου ὑπῆρχε συνήθως ἄλλο μικρότερον (φεγγίτης) φρασσόμενον αὐτὸ διὰ πολυχρώμων μετὰ ποικίλων σχεδίων ὑάλων. Ἡ ὀροφὴ τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν ἐκοσμεῖτο διὰ ρομβοειδῶν ἢ ἄλλων κοσμημάτων, ἔφερε δ' ἐν τῷ μέσῳ μέγαν ρόδακα ἢ πολυγωνικὴν βάθυνσιν, ἐν εἴδει χαμηλοῦ τρούλλου. Ἐν γένει ἡ διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ εἶναι ἐπηρεασμένη ἐκ τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Δὲν παραλείπουσιν ὅμως οἱ Ἕλληνες τεχνῖται οἵτινες τὴν ἐξετέλουν να παρεμβάλλουν εἰς αὐτὴν βυζαντινὰ στοιχεῖα. Ἐκ τούτων τὰ χαρακτηριστικώτερα εἶναι ὁ σταυρὸς καὶ πρὸ πάντων ὁ τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν εὔκλειαν ἐπὶ βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὑπομιμνήσκων δικέφαλος ἀετός, ὅστις ἀπέβη τὸ ἐθνικὸν σύμβολον τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Τοιαῦται αἱ ἰδιωτικαὶ κατοικίαι ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ δημόσια κτήρια, ταῦτα κατεσκευάζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἀνατολικὰ σχέδια, μέχρις οὗ ἐπελθούσης τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐγκατασταθείσης τῆς βασιλείας ἐν Ἑλλάδι μετεκλήθησαν ξένοι ἀρχιτέκτονες, οἵτινες ἐξετέλεσαν ἱκανὰ δημόσια ἱδρύματα κατὰ τὸν κρατοῦντα τότε ἐν Εὐρώπῃ νεοκλασσικὸν ῥυθμόν.

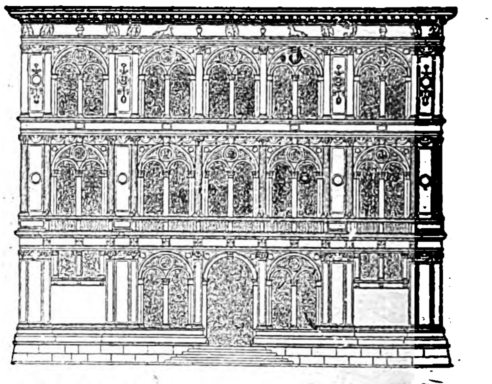

Εἰκ. 111.—*Ἀρχιτεκτονικὴ Ἀναγεννήσεως: Μέγαρον Καλλέργη ἐν Βενετίᾳ.*

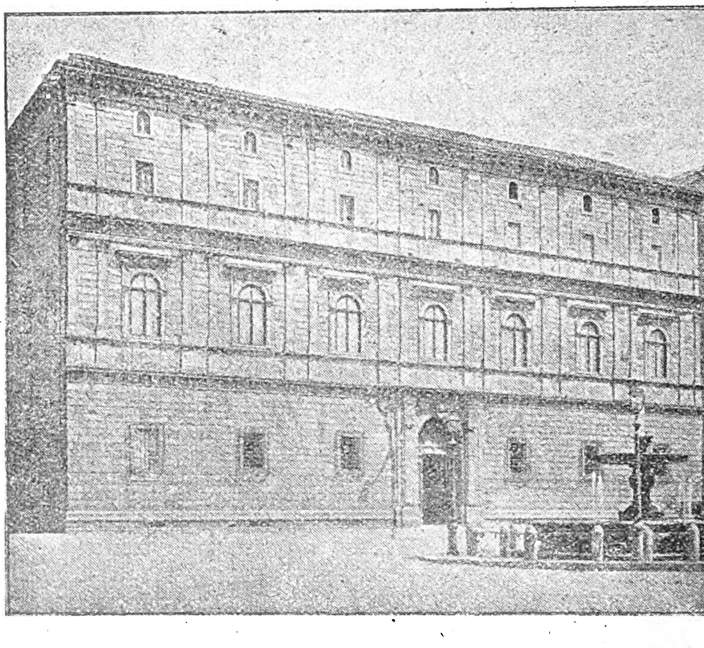

Εἰκ. 112.—*Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως: Μέγαρον Giraud-Torlonia ἐν Ρώμῃ. Πρόσοψις μετὰ ρυθμικῶς τοποθετημένων παραστάδων.*

Καὶ πρῶτα μὲν κατεσκευάσθησαν (1835—1838) τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα ἐπὶ κομψοῦ σχεδίου τοῦ διασήμου ἐκ Μονάχου ἀρχιτέκτονος *Gärtner*, τροποποιηθέντος ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον χάριν οἰκονομίας ὑπὸ τοῦ *Riedler*. Εἶναι ἀπέριττον ὀρθογώνιον κτίσμα ἐπιβαλλόμενον διὰ τῶν ἀναλογιῶν του καὶ τῆς αὐστηρᾶς κανονικότητος τῶν παραθύρων του. Ὅλη ἡ ἐξωτερικὴ του ὄψις εἶναι κεκονιαμένη, μόνον δὲ κατὰ τὴν νότιον καὶ τὴν δυτικὴν πλευρὰν φέρει μαρμάρινα πρόστῳα ἐκ δωρικῶν κιόνων. Τὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς δεκάστυλον πρόστῳον χρησιμεύει ὡς κυρία εἴσοδος, ἥτις ἄγει εἰς προθάλαμον φέροντα 4 ἰωνικοὺς κίονας. Ἀπὸ τοῦ προθαλάμου δὲ τούτου κλῖμαξ μεγαλοπρεπής, ἐζωγραφημένους ἔχουσα τοὺς τοίχους διὰ τοιχογραφιῶν εἰκονιζουσῶν τὴν ἀφιξιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος εἰς Ἑλλάδα, φέρει ἄνω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ὑπασπιστῶν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Θρόνου. Ἀξία ἰδίας προσοχῆς εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ χοροῦ, ἥτις διαιρεῖται ἐσωτερικῶς διὰ δύο διαφραγμάτων ἐξ ἰωνικῶν κιόνων, δι' ὧν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μῆκος τῆς αἰθούσης ἐλαττοῦται, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπιτυγχάνεται ἐσωτερικὸν μνημειῶδες, ὅπερ μετὰ τῆς πομπηϊανῆς διακοσμήσεως τῶν τοίχων ἐμποιεῖ λίαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Δυστυχῶς ἡ ὡραία αὐτὴ ἐσωτερικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κατηδαφίσθη πρό τινων ἐτῶν, ἵνα χρησιμοποιηθῇ ἡ αἴθουσα τοῦ χοροῦ πρὸς ἐγκατάστασιν στρατιωτικῶν γραφείων.

Μεγάλην αἴγλην εἰς τὰς νεαρὰς τότε Ἀθήνας προσέδωσαν τὰ ὑπὸ τῶν Δανῶν μὲν τὴν καταγωγήν, ἐν Βιέννῃ δὲ δρασάντων ἀρχιτεκτόνων *Χριστιανοῦ* καὶ *Θεοφίλου von Hansen*, ὧν ὁ μὲν Χριστιανὸς ἐξεπόνησε τὰ σχέδια τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ δὲ Θεόφιλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ πλείστων ἄλλων κτηρίων. Λιτὸν εἰς τὰς γραμμάς του καὶ ἁρμονικὸν εἰς τὰς ἀναλογίας του τὸ *Πανεπιστήμιον* ἔχει ἐν κα-

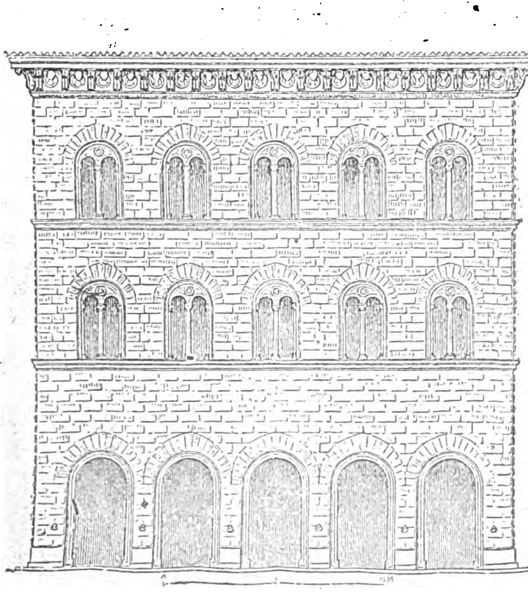

Εἰκ. 113.—*Ἀρχιτεκτονικὴ Ἀναγεννήσεως: Μέγαρον Spannochi ἐν Σιένᾳ.*

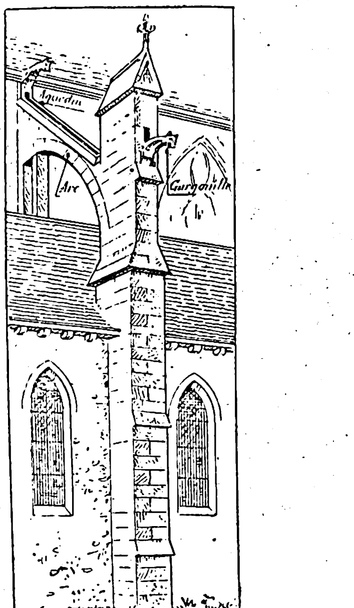

Εἰκ. 114 —*Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: Ἐπίστεγος ἀντηρὶς (arcboutant).*

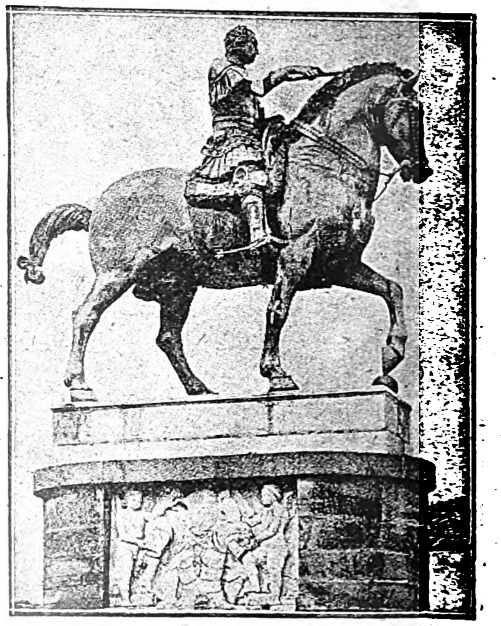

Εἰκ. 115.—*Ἔφιππος ἀνδριὰς τοῦ Guatamelata.*

Digitized by Google

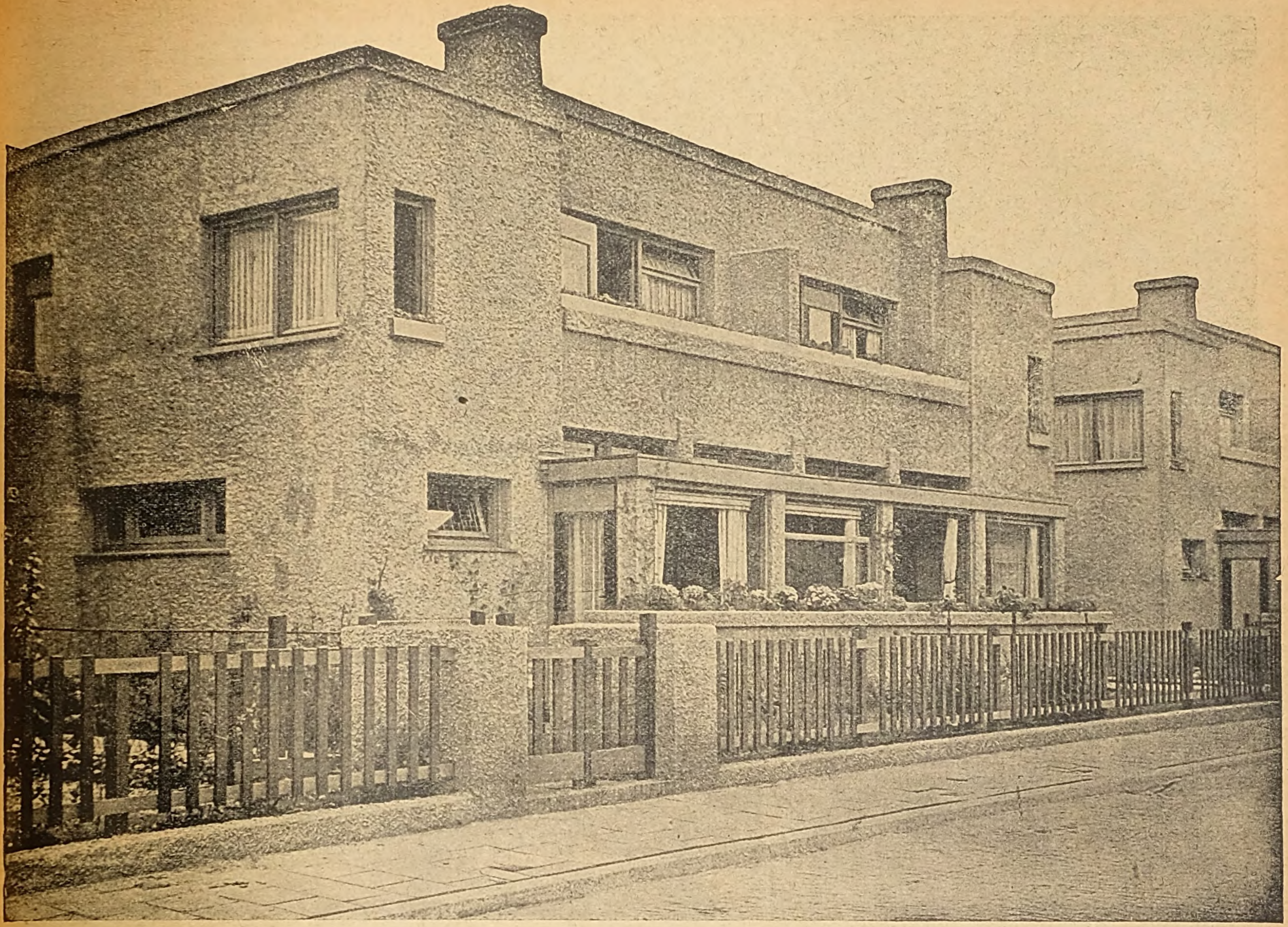

Εἰκ. 116.—*Ἰδιωτικὴ οἰκία ρυθμοῦ «διεθνοῦς».*

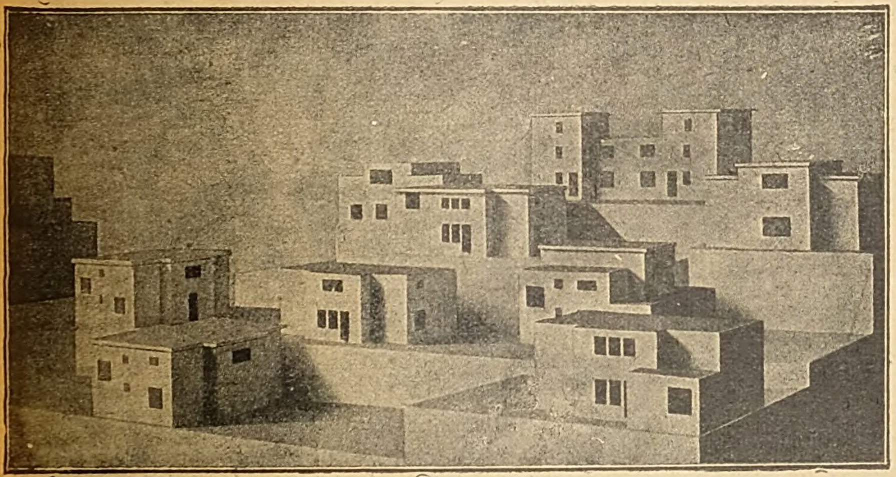

Εἰκ. 117.—*Συνοικισμὸς οἰκιῶν ρυθμοῦ μεταπολεμικοῦ.*

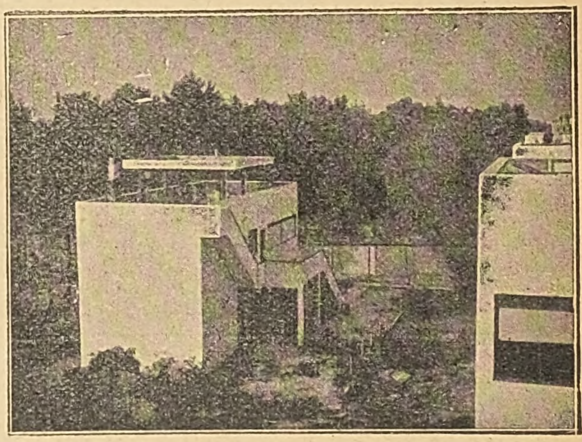

Εἰκ. 118.—*Ἰδιωτικὴ οἰκία συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς.*

Εἰκ. 119.—*Le Corbusier καὶ Jeanneret. Οἰκία παρὰ τὸ Bordeaux, 1925.*

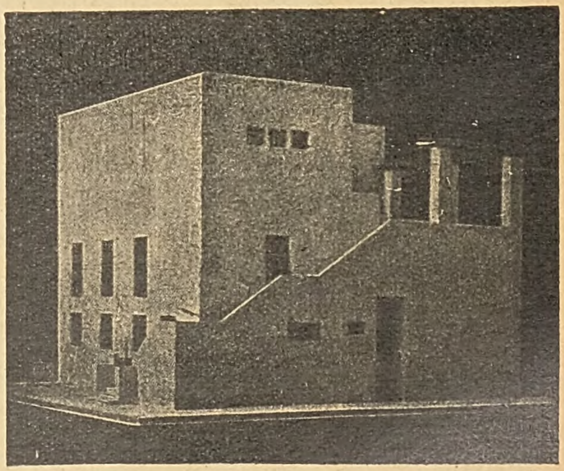

Εἰκ. 120.—*Le Corbusier καὶ Jeanneret. Οἰκία παρὰ τὸ Bordeaux, 1925.*

Digitized by Google

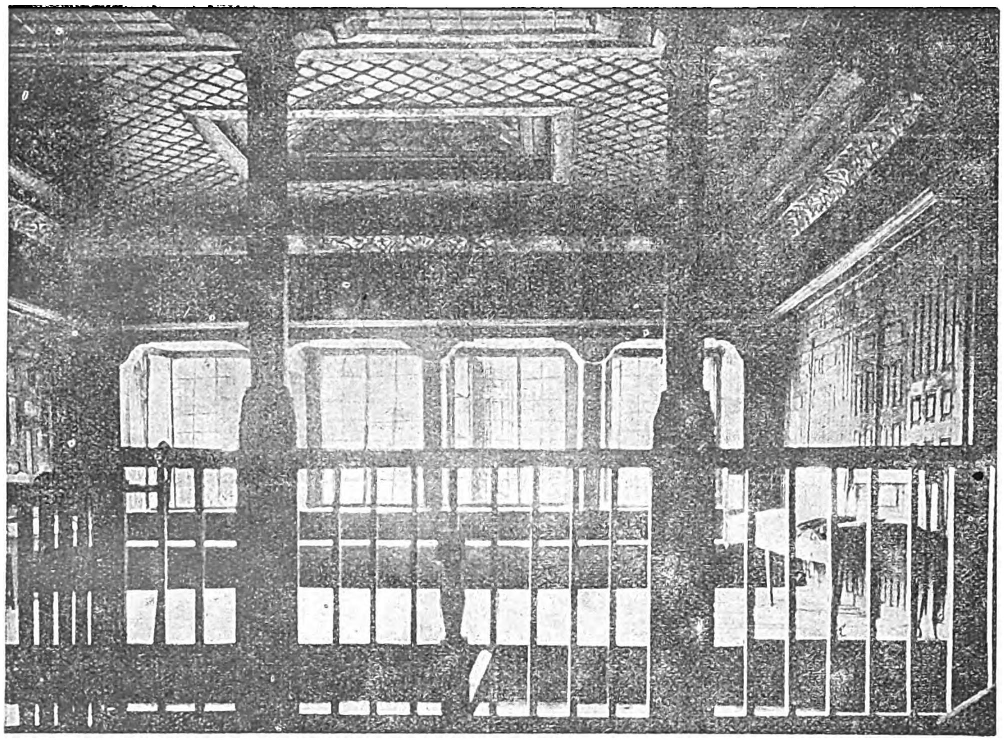

Εἰκ. 121.—*Ἐσωτερικὸν Μακεδονικοῦ σπιτιοῦ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας.* [Φωτογραφία Ἀρ. Ζάχου].

τοψει τὸ σχῆμα |—|. Τὴν πρόσοψίν του σχηματίζει ἁπλοῦν ναόμορφον πρόπυλον μετὰ δύο ἰωνικῶν κιόνων ἐν παραστάσει. Ἑκατέρωθεν τοῦ προπύλου δύο συμμετρικαὶ πεσσοστοιχίαι προβαλλόμεναι ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ ὄπισθεν αὐτῶν τοίχου, κοσμουμένου ἄνω διὰ λαμπρᾶς χρυσοπέδου ζωφόρου, ἐμποιοῦσι μακρόθεν λαμπρὰν ἐντύπωσιν.

Πολυτελεστέρα καὶ συνθετωτέρα τοῦ Πανεπιστημίου ἐγείρεται παραπλεύρως ἡ δαπάναις τοῦ βαρώνου Σίνα οἰκοδομηθεῖσα τῷ 1860 *Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία*. Ἐπὶ ἰσχυροῦ ὑποβάθρου ἐκ πειραϊκοῦ λίθου ὑψοῦται οἰκοδόμημα μαρμάρινον, φέρον ἐν τῷ μέσῳ ὀκτάστυλον ἰωνικὸν πρόπυλον, ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ προεχούσας πτέρυγας ἐν σχήματι ρωμαϊκῶν ναῶν ἐχόντων τοὺς ἄξονας ἐγκαρσίους πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ προπύλου, πιθανῶς κατὰ μίμησιν τῶν προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ αὐτὴ διάταξις ἐπαναλαμβάνεται καὶ κατὰ τὴν ὀπίσθιον (βόρειον) πλευρὰν συνενουμένην πρὸς τὴν πρόσοψιν διὰ χαμηλοτέρων ἐνδιαμέσων σκελῶν. Ἀπὸ τοῦ προπύλου τῆς προσόψεως εἰσέρχεταί τις εἰς εὐρὺν προθάλαμον, μεθ' ὃν ἀκολουθεῖ ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν συνεδριῶν. Μεταξὺ τοῦ προπύλου τῆς προσόψεως καὶ τῶν πτερύγων ἐτοποθετήθησαν — ἴσως οὐχὶ λίαν ἐπιθυμητοὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ — ὑψηλοὶ ἰωνικοὶ κίονες, φέροντες τὰ συμβολίζοντα τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργα τοῦ γλύπτου *Δρόσου*. Κατὰ τὰ λοιπὰ τόσον ἡ διάταξις ὅσον καὶ ἡ διακόσμησις καὶ αἱ ἀναλογίαι τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, μαρτυροῦσαι πόσον βαθέως εἶχεν ὁ *Χάνσεν* εἰσδύσει εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ δι' ἐρυθροῦ χρώματος καὶ χρυσοῦ ἔξαρσις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ κτηρίου ἀποδεικνύει ἐπίσης τὸ ἀσφαλὲς καὶ λεπτὸν ἅμα αἴσθημα τοῦ Βιενναίου ἀρχιτέκτονος.

Τὴν μνημειακὴν τριάδα τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου κλείει τὸ κτίριον τῆς *Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης* ἐγερθὲν ἐπὶ σχεδίου τοῦ Θεοφίλου Χάνσεν δαπάναις τῶν ἀδελφῶν Βαλλιάνων. Τὸ οἰκοδόμημα ἐγείρεται ἐπὶ λίαν ὑψηλοῦ ὑποβάθρου ἐκ πειραϊκοῦ λίθου, ἀπαρτιζόμενον ἐκ τριῶν παραλλήλων πτερύγων, ὧν ἡ μέση μεγαλυτέρα τῶν ἄλλων διεμορφώθη ὡς δωρικὸς ναὸς εἰς ὃν φέρει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ διπλῆ καμπύλη κλῖμαξ. Ἡ Βιβλιοθήκη ὑστερεῖ αἰσθητικῶς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, ἰδίᾳ ἕνεκα τῆς κλίμακος αὐτῆς, ἧς ἡ γραμμὴ δὲν συνάδει πρὸς τὴν αὐστηρότητα τοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ καθ' ὃν εἶναι ἐκτισμένον τὸ ὅλον κτήριον.

Ἕτερον ἔργον τοῦ Hansen εἶναι καὶ τὸ *Ἀστεροσκοπεῖον* ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν.

Ἐν γένει ἡ ἐν Ἀθήναις δρᾶσις τοῦ Χάνσεν ὑπῆρξε πολυσχιδὴς καὶ καρποφόρος, ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς ἐν τῇ τότε σχολῇ τῶν μαϊστόρων καὶ ἀρχιτεκτόνων.

Τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Χάνσεν νεοκλασσικὴν κατεύθυνσιν δεικνύουσι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος *Boulanger*, ὅστις ἐσχεδίασε τὴν *Βουλὴν* καὶ τὸ *Ζάππειον*. Τοῦ δευτέρου ὅμως τὰ σχέδια ἑτροποποιήθησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑπὸ τοῦ Hansen.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων εἰς τὸν νεοκλασσικὸν ρυθμὸν ἐργασθέντων ἐν Ἑλλάδι ἀρχιτεκτόνων εἶναι ὁ *Ἐρνέστος Τσίλλερ*, μαθητὴς τοῦ Χάνσεν, ὅστις διετέλεσε καὶ αὐτὸς καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν μαϊστόρων καὶ ἀρχιτεκτόνων, ἐκτελέσας πλεῖστα ὅσα ἔργα ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου μέγαρον *Schliemann* (*Ἰλίου Μέλαθρον*), τὸ *Βασιλικὸν* καὶ τὸ *Δημοτικὸν θέατρον*, τὰ *Νέα Ἀνάκτορα*, ἡ *Στρατιωτικὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων* καὶ ἄλλα.

Παραλλήλως πρὸς τοὺς ξένους εἰργάσθησαν λίαν εὐδοκίμως ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες *Λύσανδρος Καυταντζόγλου* καὶ *Σταμάτιος Κλεάνθης*, ἀμφότεροι ἄριστοι συνθέται καὶ μὲ λεπτότατον τὸ αἴσθημα. Ἔργα τοῦ πρώτου εἶναι: τὸ *Ἐθνικὸν Μ. Πολυτεχνεῖον* καὶ τὸ *Ἀρσάκειον* εἰς κλασσικὸν ρυθμόν, τὸ *Βαρβάκειον*, ἡ *Ἁγία Εἰρήνη* καὶ τὰ εἰς βυζαντινὸν ρυθμὸν *Ὀφθαλμιατρεῖον* καὶ *Στρατιωτικὸν φαρμακεῖον* (νῦν Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν), τοῦ δὲ δευτέρου, ὅστις εἶχε ρυθμὸν ἀτομικώτερον καὶ ρωμαντικώτερον, ἔργα εἶναι ἡ *Ἀγγλικὴ Πρεσβεία*, τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κηφισίας *Μέγαρον τῆς δουκίσσης τῆς Πλακεντίας*, ἡ *Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία* καὶ ἄλλα.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἀρχιτεκτόνων (2ου ἡμίσεος ΙΘ' αἰῶνος) ἀναφέρομεν ἐν πρώτοις τὸν μαθητὴν τοῦ Χάνσεν *Ἰωάννην Κουμέλην*, οὗτινος ἔργον ἡ Νέα Ἀγορά, τὸν *Ἰωάν. Θεοφιλᾶν*, τὸν *Ἰωάν. Λαζαρίμον* ἐργασθέντα ἐν Πειραιεῖ, ἔνθα ἀνήγειρε τὸ Δημοτικὸν θέατρον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, καὶ τέλος τὸν *Ἰωάννην Κολλινιάτην*, οὗτινος ἔργον τὸ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρας Δημοτ. Νοσοκομεῖον καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἰδιωτικαὶ οἰκοδομαί.

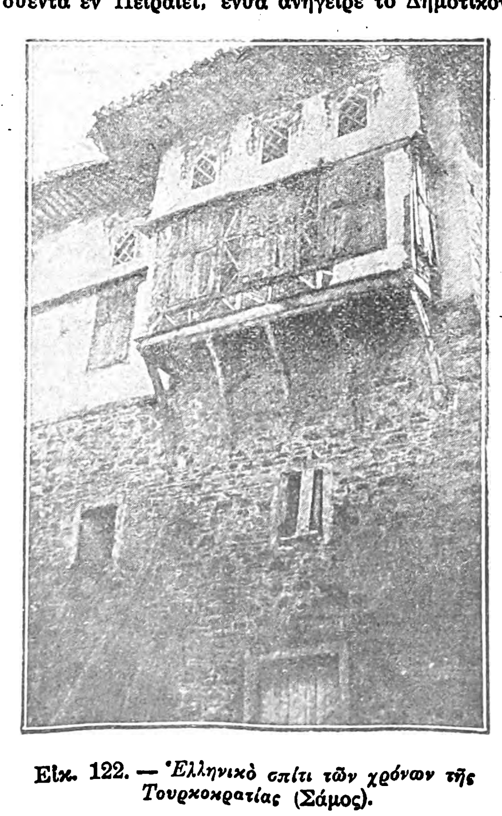

Εἰκ. 122. — *Ἑλληνικὸ σπίτι τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας* (Σάμος).

Ἡ σύγχρονος διεθνὴς ἀρχιτεκτονική.—Αἱ νέαι ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ ἀνάγκαι, αἵτινες ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν, προεκάλεσαν τὴν ἐμφάνισιν νέων ὑλικῶν καὶ νέων τρόπων κατασκευῆς, δι' ὧν ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκοδομικὴν καὶ κατ' ἀντανάκλασιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐπανάστασις, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὶς μόνον ἐγνώρισε μέχρι τοῦδε ἡ μακρὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἱστορία: πρῶτον κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὅτε ἀπὸ τῆς λιθίνης μετέβησαν εἰς τὴν ξυλίνην κατασκευήν, καὶ δεύτερον ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τῶν κλασσικῶν κτηρίων ἀνηγέρθησαν τὰ πρῶτα θολωτὰ οἰκοδομήματα. Τὴν σημερινὴν τρίτην ἐπανάστασιν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἐπέφερε κυρίως ἡ ὁλονὲν αὔξουσα χρῆσις τοῦ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος (béton armé), ὅπερ παρουσιάζον νέαν στατικήν, ταχύτητα καὶ οἰκονομίαν ἐκτελέσεως καὶ χῶρον ἐκλήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ σπουδαιότερα τῶν θεμάτων.

Χαρακτὴρ τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς δὲν εἶναι ἡ αἰσθηματικὴ ἐξωτερικὴ διακόσμησις ἀλλ' ἡ *ἔκφρασις τῆς κατασκευῆς*. Ἔπαυσε πλέον τὸ αἰσθητικὸν στοιχεῖον νὰ εἶναι ὁ μόνος καὶ κύριος σκοπός, ὡς συνέβαινε εἰς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς ἐκείνας, αἵτινες ἀποβλέπουσαι μόνον εἰς τὴν πρόσοψιν ἐλησμόνουν τὸν ὀργανισμὸν τοῦ κτηρίου. Ἡ αἰσθητικὴ τώρα συμμετέχει εἰς τὸ σύνολον ἐξ ἴσου πρὸς τὰ λοιπὰ στοιχεῖα. Ἡ ὑπερίσχυσις ἑνὸς στοιχείου ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἐπιφέρει πάντοτε ταραχήν. Διὰ τοῦτο ἡ νέα τέχνη ἐπιδιώκει τὴν ἰσορροπίαν, τὴν ἁρμονίαν ὅλων τῶν στοιχείων. Ἡ ἁρμονία ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἐξωτερική, σχηματική, ἀλλὰ διάφορος δι' ἕκαστον θέμα. Δὲν ἔχει βασικόν τι σχῆμα, ἀλλ' εἶναι ἡ ἑκάστοτε ἔκφρασις τῆς ἀμοιβαίας πλοκῆς ὅλων τῶν στοιχείων. Διὰ τοῦτο ἡ νέα ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὰ προβλήματα «ρυθμοῦ», ἅτινα εἶχον πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε ἀρχιτεκτονικαί. Ἔχει μόνον προβλήματα δομῆς, ἅτινα παρουσιάζονται τὰ αὐτὰ εἰς πᾶσαν χώραν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ διεθνὴς χαρακτὴρ της.

Τὰ κτήρια τῆς συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς παρουσιάζουσι συνήθως μεγάλας ἐπιπέδους ἢ καὶ καμπύλας ἐνίοτε ἐπιφανείας, ἀλλ' εἰς ἁπλᾶ πάντοτε γεωμετρικὰ σχήματα. Ἡ ἁρμονία *(ὁμολογία)* τῶν πλήρων πρὸς τὰ κενά, ἡ ἰσορρόπησις τῶν μαζῶν, αἱ πρωτόγονοι μορφαὶ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς μεταπολεμικῆς τέχνης. Κοσμημάτων οὐδόλως ἢ σπανίως κάμνει χρῆσιν καὶ μόνον ὡς συμβόλων τῆς λειτουργίας ἣν ἐπιτελεῖ τὸ μέλος ἐφ' οὗ τὸ κόσμημα εἶναι τεθειμένον.

Ἡ νέα ἀρχιτεκτονικὴ ἐγεννήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰς σιταποθήκας (silos), ἔνθα ἐξετελέσθησαν αἱ πρῶται μεγάλαι διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος κατασκευαί, ὧν μεγάλως ἐξετιμήθη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀξία. Ἡ τετράγωνος λογικὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν τούτων ἱδρυμάτων ἐνεθουσίασε τοὺς ἀρχιτέκτονας μεγάλων ἐθνῶν (Ἀμερικῆς, Γερμανίας κλπ.), οἵτινες ἐγένοντο θιασῶται αὐτῆς καὶ κήρυκες, ἐφαρμόσαντες αὐτὴν ἔπειτα καὶ εἰς τὰς κατοικίας καὶ τὰ δημόσια ἱδρύματα. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ὀπαδῶν τῆς συγχρόνου διεθνοῦς ἀρχιτεκτονικῆς ἀναφέρομεν πρῶτον μὲν τὸν *Corbusier*, ὅστις καὶ ἀπέβη ὁ ἐνθερμότερος ἀπολογητὴς τῆς νέας κατευθύνσεως, τὸν *Jeanneret*, τὸν *Lurcat* (Γαλλία), τὸν *Behrens, Taut, Mies van der Rohe* (Γερμανία), τὸν *Whrigt* (Ἀμερική), τὸν *Berlage, Dudock* (Ὀλλανδία), *Gropius* κλπ. κλπ., ὧν ἔργα παρέχουσιν αἱ παρατιθέμεναι εἰκόνες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Μεγαλιθικὴ ἀρχιτεκτονική: *Ferguson*, Rude stone monuments. Αἰγυπτιακή: *Choisy*, L'art de bâtir chez les Egyptiens.—*Perrot-Chipiez* Histoire de l'art: Egypte.—*Capart* L'architecture Egyptienne.—Βαβυλωνιακὴ καὶ Ἀσσυριακὴ ἀρχιτεκτονική: *Bezold*. Niniveh und Babylon—*Perrot-Chipiez* La C aldée τόμ. VIII τῆς Hist. de l'art.—*Botta Flandin*, Monuments. de Ninive.—*Lazârd*, Monuments of Niniveh.

Περσικὴ ἀρχιτεκτονική: *Flandin et Coste*, Voyage en Perse.—*Dieulafoy*, L'acropole de Suse καὶ L'art antique de la Perse.—*Perrot-Chipiez*, La Perse.—*Simpson*, A History of architectural Developpement.—*Stolze*, Persepolis.

Μινωϊκὴ ἀρχιτεκτονική: *Evans*, The palace of Minos.—*Dussand*, Les civilisations préhelléniques.—Θεσσαλικὰ μέγαρα: *Τσούντα* Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου.—*Fimmen*, Die kretisch mykenische Kultur.—*Καββαδία*, Προϊστορικὴ ἀρχαιολογία.—*Burrows*, The discoveries in Creta —*Noack*. Ovalhaus und Palast in Creta.—*Mackenzie*, Cretan Palaces ἐν Journal of Hellenic Studies XXI.—*Dörpfeld*, Troja und Ilion.—*Durm*, Die Baukunst des Griechen 3η ἐκδ.

Μυκηναϊκὴ ἀρχιτεκτονική: *Τσούντα*, Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖοι πολιτισμοί.—*Durm*, Bauknst der Griechen.—*Dörpfeld* Myk. Paläste.

Ἐτρουσκικὴ ἀρχιτεκτονική: *Durm*, Die Baukunst der Etrusker und Römer.—*Noack* Römische Mitteilungen 1897, 161 ἑ.—*Milani*, Monnmenti dei Lincei VI, 5.—*Delbrück* Tempel 1903, 26.—*Choisy*, Histoire de l'architecture τόμ. 1.—*Neuwirt*, Geschichte der Baukunst.

Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονική: *Durm*, Die Baukunst der Griechen 3η ἐκδ.—*Marquand*, Greec architecture.—*Perrot-Chipiez*, Histoire de l'art τόμ. VI.—*Choisy*, Histoire de l'architecture τόμ. I.—*I. Kohte* Baukunst des klassischen Altertums. — *Bell*, Hellenic architecture.

Ρωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονική: *Phené Spiers und Anderson*, Die

Digitized by Google

Architektur von Griechenland und Rom. — *Durm,* Die Baukunst der Etrusker und Römer.—*Choisy* L'art de bâtir chez les Romains.- *Adamy,* Architektonik der Römer.

Παλαιοχριστιανική ἀρχιτεκτονική: *Helzinger* Altchristliche Baukunst, ὁ αὐτὸς εν Handbuch der Architektur.—*A. Michel* Histoire de l'art τόμ. I—*Laurent* L'art chretien primitif — *Strzygowski* Orient oder Rom 1901.—Byzantinische Denkmäler τόμ. III.—Kleinasien ein Neuland der Kunstgeschichte. —*Choray* Histoire de l'architecture τόμ. II.—*Butler* Expedition to Syria καὶ Architecture and other arts.

Βυζαντινὴ ἀρχιτ.: *Millet* L'école grecque dans l'architecture byzantine —*Choisy* L'art de bâtir chez les byzantins.—*Jackson*: byzantine and Romanesque architecture—*Diehl* Manuel d' art Byzantin 2α ἐκδ.—*Brown* Byzantine architecture. —*Ἀντωνιάδου* Ἔκφρασις τῆς ἁγ. Σοφίας —*L. de Beylié* L' habitation byzantine.

Μουσουλμανικὴ ἀρχιτ.: *Saladin et Migeon* Manuel d'art musulman τόμ I—*Choisy,* Histoire de l'architecture II.—*Borrmann - Neuwirth* Geschichte der Baukunst—*Rivoira,* Architettura musulmana.—*C. Nizet,* La mosquée de Cordoue.

Ρωμανικὴ καὶ Γοτθικὴ ἀρχιτεκτονική: *Choisy* Hist. de l' architecture II.—*Simpson,* A History of architectural developpement τόμ. II.—*Viollet le Duc,* Dictionnaire de l'architecture française 10 τόμ.—*Michel,* Histoire de l'art τόμ. I. —*R de Lasteyrie,* L' architecture religieuse en France à l' époque romaine— *G. Dehio und Bezold,* Die Kirchliche Baukunst des abendlandes.—*Enlart,* Manue d'archéologie française.—*Rivoira,* Le origini della architettura lombarda.— *Venturi,* Storia de l'arte italiana τόμ. III.

Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως: *Durm,* Die Baukunst der Renaissance in Italien.—*Burckhardt,* Die Renaissance in Italien.—*Choisy* Histoire de l' architecture τόμ II.—*H. Moore,* Renaissance architecture.

Ἀναγέννησις ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις: *Γαλλία, L. Palustre,* La Renaissance en France—*Ward,* Architecture of the Renaissance in France.—*H. von Geymüller* Die Baukunst der Renaissance in Frankreich. *Γερμανία Bezold,* Die Baukunst der Renaissance in Deutschland. *Ὀλλανδία - Βέλγιον, M. Revmond,* Les débuts de l'architecture de la Renaissance.—*H. Moore,* Renaissance: Architecture.

Βαρόκκειος ἀρχιτεκτονική: *Gust. Eve,* Spätrenaissance und Barockperiode—*Semrau,* Barock und Rokoko.

Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Λουδοβίκων XIII, XIV, XV καὶ XVI: *Semrau,* Barock und Rokoko. Le style Louis XIII. La Grammaire des styles. Le style Louis XIV.—*Emile Bayard,* Le style Louis XIV.—*Emile Bayard,* Le style Louis XVI. La Grammaire des styles. Le style empire.—*Brinckmann,* Die Baukunst des 17 und 18 Jahrhunderts.

Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ XIX αἰῶνος: *Joseph,* Geschichte der Baukunst τόμ. I καὶ II.—*Semrau,* Die architektur des XIX Jahrhunderts.—*O. Reichelt,* Das zwingergebäude in Dresden. —*H. Ziller,* Schinkel.—*Gouse,* Les nouveaux palais des musées à Vienne —*H. Fierens-Gevaert,* Nouveaux Essais sur l'art contemporain.—*Otto Wagner,* Moderne architektur.

Διεθνὴς ἀρχιτεκτονική: *Le Corbusier,* Vers une architecture.—*Wattjes,* Moderne architektur.—*Gropius,* Internationale Baukunst.—*B. Taut,* Ein Wohnhaus.—*Wattjes,* Nieuw -Nederlandsche Bouwkunst.

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

— **ἀρχιτεκτονικὴ τῶν *κήπων*** (Landscape gardening). Ἡ «*ἀρχιτεκτονικὴ τῶν κήπων*» ἢ «*κηποτεχνία*» εἶναι κλάδος τῆς «*Κηποκομίας*» (Horticulture), ἀσχολούμενος μὲ τὴν ζωγραφικὴν ἢ σχεδίασμα τοπίων (Landscapes) καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν διὰ φυτῶν, ἀνθέων, θάμνων, δένδρων κλπ. Ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν ζωγραφικὴν ἢ σχεδίασμα τῶν τοπίων, ἅτινα διὰ τῆς συμβολῆς του θὰ μεταβληθῶσιν εἰς κήπους, πάρκα κλπ., καλεῖται *ἀρχιτέκτων* ἢ *καλλιτέχνης τῶν τοπίων*, ἐξ οὗ καὶ ὁ κλάδος «ἀρχιτεκτονικὴ τῶν κήπων», ὁ δὲ ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος καλεῖται ἐκτελεστὴς αὐτοῦ ἢ *πρακτικὸς κηπουρός*. Ἡ μεταβολὴ ἑνὸς τοπίου εἰς καλλωπιστικὸν κῆπον ἢ πάρκον ἀπαιτεῖ τὴν χρησιμοποίησιν φυτῶν κλπ., ἅτινα φυτεύονται ἢ τοποθετοῦνται εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ ἓν ἁρμονικὸν σύνολον. Ἓν οὕτω μεταβληθὲν τοπίον πρέπει νὰ κέκτηται εὐρύτητα (ἀέρα) ἐκτάσεως καὶ ἀτμοσφαίρας, ἵνα παρουσιάζηται ὡς φυσικὸν δημιούργημα. Τοῦτο κατορθοῦται ὅταν κέκτηται ἀνοικτὸν κέντρον μὲ ὁμαδικῶς φυτευμένα ἄκρα. Τὰ τοιαῦτα τοπία (πάρκα, κῆποι) ἔχουσι συνήθως καλλωπισθῇ διὰ φυτῶν, ἀγαλμάτων κλπ. Ὁ καλλωπισμὸς ὅμως οὗτος δὲν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πάρκων, ἀλλὰ συμπτωματικός. Ἔχει σχέσιν τοιαύτην οἵαν ὁ χρωματισμὸς τῶν οἰκιῶν μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας, διετήρουν θαυμασίους κήπους ἐξωραϊσμένους διὰ δοχείων, κρηνῶν, ναῶν κλπ. Μανθάνομεν οὕτω περὶ τῶν ὀνομαστῶν *κρεμαστῶν κήπων* τῆς *Σεμιράμιδος* ἐν Βαβυλῶνι, περὶ τῶν κήπων τῆς *Ἀκαδημίας* τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισσοῦ, περὶ τῶν ρωμαϊκῶν κήπων κλπ. Προϋποτίθεται ὅτι ὅλοι οἱ κῆποι οὗτοι ἦσαν συμμετρικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντέγραψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κηποτεχνίαν, ἀλλ' ἀπώλεσαν ἐν μέρει τὴν λεπτὴν γοητείαν τῶν ἑλληνικῶν κήπων, διότι ἔκαμον αὐτοὺς πλουσιωτέρους.

Σήμερον ὑπάρχουσι δύο τύπων (styles) κῆποι, ὁ *συμμετρικὸς* καὶ ὁ *ἁπλοῦς* ἢ *φυσικός*. Ὁ πρῶτος καλεῖται λατινικὸς ἢ ρωμαϊκὸς ἢ ἰταλικὸς ἢ γαλλικός, ὁ δὲ δεύτερος ἀγγλικός.

Ὁ *συμμετρικὸς κῆπος* ἀποτελεῖται ἐκ γεωμετρικῶν σχημάτων συνήθως συμμετρικῶν διατάξεων καὶ πάντοτε ἰσορρόπων. Συνδυάζεται μὲ ἀρχιτεκτονικὰς ἢ γλυπτικὰς προσθήκας. Γενικῶς ἡ τυπικότης του διαπιστοῦται διὰ τῶν εὐθειῶν γραμμῶν. Τὰ οἰκήματα πρέπει νὰ εὑρίσκωνται κανονικῶς καὶ συμμετρικῶς τοποθετημένα καὶ ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ κήπου. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους πρέπει νὰ εἶναι ἐπίπεδος διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων. Ὁ συμμετρικὸς κῆπος εἶναι ἀνελαστικός, μὴ δεχόμενος προσθήκας, ἀπαιτεῖ δὲ πολλὰ ἔξοδα δι' ἐγκατάστασιν καὶ συντήρησιν.

Ὁ *φυσικὸς* ἢ *ἀγγλικὸς κῆπος* ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκανόνιστα, ἀσύμμετρα, ἀνισοζύγιστα σχήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀκανόνιστοι καμπύλαι. Αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ περιορίζονται, συνδυάζονται δὲ μόνον δι' ἀρχιτεκτονικοὺς χαρακτῆρας ὡς π. χ. οἰκήματα, σύνορα, κλίμακας, πεδίον ἀ τ σφαιρίσεως (tennis) καὶ συμμετρικοὺς κήπους. Οἱ ἀγγλικοὶ κῆποι δημιουργοῦνται οἰκονομικώτερον καὶ συμμορφοῦνται πρὸς προϋπαρχούσας συνθήκας τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, μὴ ἀπαιτοῦντες οὕτω τὰς δαπανηρὰς ἰσοπεδώσεις.

Οἱ συμμετρικοὶ κῆποι ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὁπότε ἐδημιουργήθησαν (1618) οἱ κῆποι τοῦ Λουξεμβούργου κατόπιν τῶν σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος *Jacques Desbrosses*. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ' ἀνεδείχθη ὁ ἀρχιτέκτων *Le Nôtre*, ἀποτελειώσας τὸν κῆπον τοῦ Tuileries, ὅστις εἶχεν ἀρχίσει ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Δ'. Εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα *Le Nôtre* ὀφείλεται ἐπίσης ἡ δημιουργία τῶν κήπων τῶν Βερσαλλιῶν, τῶν κήπων τοῦ Vaux, τοῦ Trianon, τοῦ Clugny, τοῦ Saint Cloud, τοῦ Sceaux, τοῦ Chantilly, τοῦ ἀνδήρου (terrasse) εἰς Saint-Germain, τοῦ ἀνθῶνος (parterre) τοῦ Κύκνου ἐν Fontainebleau, κτλ. Ὁ τύπος τῶν κήπων τοῦ *Le Nôtre* (συμμετρικὸς) ἔχει τὸ ἐλάττωμα νὰ σμικρύνῃ ὑπερμέτρως διὰ τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ εὐθειῶν τὴν ἔκτασιν, οὕτως ὥστε ταχέως (μὲ μιὰ ματιὰ) νὰ ἐκτιμᾶται αὕτη. Ἐναρμονίζεται ὅμως οὗτος θαυμασίως πρὸς τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα καὶ τοὺς περιωρισμένους χώρους.

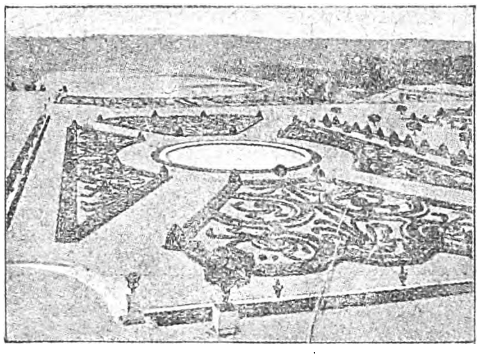

Συμμετρικὸς ἢ Λατινικὸς κῆπος.

Οἱ ἀγγλικοὶ κῆποι (Jardins paysagers) προαπαιτοῦσι διὰ τὴν ἐφαρμογήν των τὴν ὕπαρξιν τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ (καλοῦ γούστου), ἡ ὁποία εἶναι καὶ ὁ μόνος ὁδηγός. Ὁ τύπος τῶν τοιούτων κήπων εἶναι πολὺ ἀρχαῖος καὶ ἀντιγραφὴ τῶν σινικῶν κήπων. Εἰσηγητὴς αὐτοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἦτο ὁ Ἄγγλος ἀρχιτέκτων *Kent* (1658—1748), ὁ ὁποῖος ᾐσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς τὴν εὐθεῖαν γραμμήν. Τοῦτον ἠκολούθησαν οἱ συμπατριῶται τοῦ ἀρχιτέκτονος, *Chambers, Brown, Whately* καὶ ἄλλοι. Ἡ μεγάλη κατάχρησις τῶν συμμετρικῶν κήπων ὡδήγησεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν φυσικῶν (ἀγγλικῶν) κήπων. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ *Kent* ἄρχεται ἡ ἐποχὴ τοῦ ρωμαντισμοῦ καθ' ἣν ὁ κόσμος ἐτράπη εἰς τὴν ἀνεξάντλητον φύσιν πρὸς ἀνεύρεσιν νέων ὁριζόντων αἰσθητικότητος. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω οἱ φυσιολάτραι καὶ συνεπῶς οἱ θαυμασταὶ τῶν φυσικῶν κήπων καὶ οἱ ἐχθροὶ τῶν συμμετρικῶν τοιούτων.

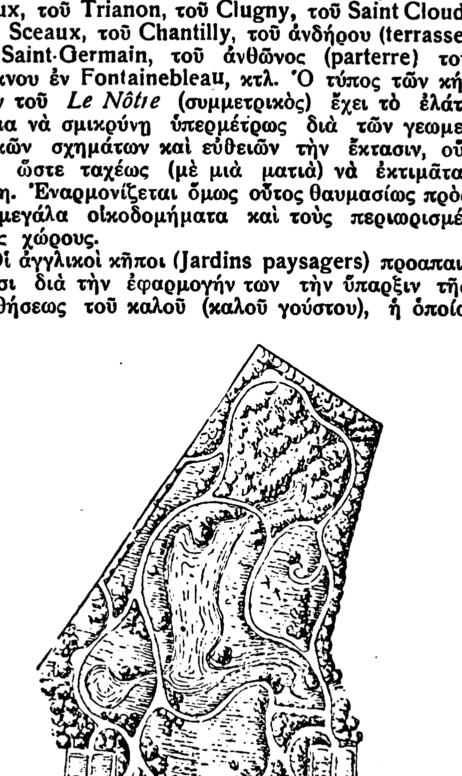

Φυσικὸς ἢ Ἀγγλικὸς κῆπος.

Πλὴν τῶν δύο τύπων (ἰταλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ) ὑπάρχει καὶ τρίτος τοιοῦτος ὁ *μεικτός*, ὁ συνδυάζων τοὺς δύο πρώτους.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν τριῶν τύπων, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ κήπου, ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς προσωπικῆς προτιμήσεως τοῦ ἱδρυτοῦ. Οὕτως ἂν ἡ κατοικία εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ κήπου, καλὸν εἶναι νὰ συνδυάζηται μὲ τὴν αἰσθητικότητα καὶ ἡ ὑγιεινή. Καὶ τὰ δύο ταῦτα παρέχονται ὑπὸ τοῦ μεικτοῦ κήπου, διότι πλησίον τῆς κατοικίας θὰ εὑρίσκωνται οἱ συμμετρικοὶ ἀνθῶνες, ἵνα εὐχαριστῶσιν ἀφ' ἑνὸς τὴν ὅρασιν διὰ τοῦ πλούτου τῶν ἀνθέων καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως ἐπιτρέπωσιν ὡς ἐκ τοῦ μικροῦ των ὕψους τὸν τέλειον φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν τῆς κατοικίας.

Σχεδίασμα τῶν κήπων καὶ χαρακτῆρες αὐτῶν.—Ἐν πρώτοις τὸ διάγραμμα πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλον, ὅπως περιλαμβάνῃ ὅλας τὰς λεπτομερείας. Ὁρίζονται τὰ σύνορα. Οἱ λόφοι σημειοῦνται μὲ τὰς ὑψομετρικάς των καμπύλας. Αἱ καλαὶ θέαι διατηροῦνται, αἱ δὲ κακαὶ ἀποκρύπτονται. Ἐκ τῶν ὑπαρχόντων δένδρων εἰς τὸ τοπίον διατηροῦνται τὰ συμβάλλοντα εἰς τὴν καλὴν δημιουργίαν αὐτοῦ. Λαμβάνεται φροντὶς ὅπως ἐκ τῆς κατοικίας ὦσιν ὁραταὶ ὅλαι αἱ καλαὶ θέαι, ἔμπροσθεν δὲ αὐτῆς ὑπάρχωσιν αἱ χλοεραὶ πρασιαὶ (pelouses, lawns), οἱ ἀνθῶνες καὶ πρὸς τὰ ἄκρα μόνον αἱ πυκναὶ φυτεῖαι τῶν δένδρων καὶ θάμνων. Τὰ ἀγάλματα κατὰ προτίμησιν εἶναι λευκοῦ χρώματος, διότι τοῦτο εἶναι τὸ μᾶλλον εὐχάριστον μεταξὺ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματος.

Οἱ συμμετρικοὶ ἀνθῶνες χρειάζονται ὡς μεταβατικοὶ χαρακτῆρες μεταξὺ τῆς συμμετρικῆς κατοικίας καὶ τοῦ φυσικοῦ χλοεροῦ τάπητος (lawn). Ἐν πρώτοις ὁρίζονται τὰ σχήματα διὰ περιχειλωμάτων ἐκ θάμνων.

Χλοεροὶ τάπητες ἢ λειμῶνες ἢ πρασιαὶ (pelouses, lawns). Οἱ χλοεροὶ τάπητες εἶναι τὸ καλύτερον ἐξωραϊστικὸν τῶν τοπίων. Ἐπ' αὐτῶν θὰ σχηματισθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ τοπίου. Πρέπει οὗτοι νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἐκτεταμένοι μὲ ἄκρα ἀκανόνιστα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μὴ γίνηται εὐκόλως ἡ ἐκτίμησις τῆς ἐκτάσεως. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ὁ χλοερὸς τάπης πρέπει νὰ εἶναι ὁμαλή, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς ἐπίπεδος.

Δένδρα. Δένδρα φυτεύονται οὐχὶ ἔμπροσθεν τῶν οἰκιῶν ἀλλ' εἰς τὰ πλάγια αὐτῶν, ἵνα σχηματίζωσιν οὕτως εἶδος πλαισίου αὐτῶν, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν. Ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας ὑπάρχει ὁ χλοερὸς τάπης, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου φυτεύονται δένδρα ἢ θάμνοι. Ἐὰν ὁ τάπης ἐκτείνεται μέχρι τῆς ὁδοῦ, τότε καὶ ἡ πλευρὰ αὕτη φυτεύεται διὰ δένδρων, ὑπὸ τοὺς κλάδους τῶν ὁποίων νὰ διαφαίνεται εἰς τὸ βάθος ἡ οἰκία. Τὰ παραρτήματα τοῦ κυρίου οἰκήματος (garage, κλπ.) πρέπει ν' ἀποκρύπτωνται διὰ δένδρων καὶ θάμνων.

Θάμνοι. Οἱ θάμνοι εἶναι ἀπαραίτητοι ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ δένδρα, τῶν ὁποίων καλύπτουσι τοὺς γυμνοὺς κορμούς. Ἐξ ἄλλου οἱ θάμνοι εἶναι καλὸν ὅπως εἰς ἀγγλικοῦ τύπου κῆπον διακόπτωσι τὰς εὐθείας, ἐξ ὧν συνίστανται αἱ οἰκοδομαὶ καὶ παρουσιάζωσιν αὐτὰς ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸ τοπίον. Ὑψηλοὶ θάμνοι φυτεύονται ἰδίως εἰς τὰς γωνίας τῶν οἰκημάτων καὶ εἰς οἱασδήποτε ἄλλας γωνίας (κλίμακος κλπ). Ὑψηλοὶ ἐπίσης θάμνοι δύνανται νὰ φυτευθῶσι μεταξὺ τῶν μεγάλων κενῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν παραθύρων καὶ χαμηλοὶ ὑπὸ τὰ παράθυρα. Θάμνοι δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὅπως χαράσσωσι τοὺς δρόμους. Ἐπίσης ὅπως ἀποκρύπτωσι θέας.

Ἀναρριχώμενα. Τοιαῦτα φυτὰ δίδουσι χάριν καὶ καταστρέφουσι τὴν αὐστηρὰν συμμετρίαν τοῦ οἰκήματος ἢ τοῦ εὐθυγράμμου φράκτου. Ἐπίσης εἶναι θαυμάσια φυτὰ δι' ἀναδενδράδας.

Ἀνθοφόρα ποώδη φυτά. Ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι πολυετῆ ἢ ἐτήσια. Προσθέτουσι χάριν εἰς τὸ τοπίον διὰ τοῦ πλούτου τῶν χρωμάτων των. Ὁμάδες αὐτῶν δύνανται νὰ φυτεύωνται εἰς τὰς ἀφιεμένας ὑπὸ τῶν θάμνων ἐσοχὰς τῶν ἄκρων τοῦ κήπου.

Π. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἀρχιτεκτονικὴ *χριστιανική*** βλ. λ. ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τέχνη *χριστιανική*.

ἀρχιτεκτονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα ἢ εἰς τὴν τέχνην ἢ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ: «ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἄποψις τοῦ οἰκοδομήματος», «ἀρχιτεκτονικὴ σχολή», «γραφεῖον ἀρχιτεκτονικόν» ‖ τὸ θηλ. ἀρχιτεκτονικὴ (βλ.λ.) ὡς οὐσιαστ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *τέχνη* ἢ *ἐπιστήμη*. Ἐπίρρ. *ἀρχιτεκτονικῶς*.

— **ἀρχιτεκτονικὸς** (ὁ) [*Ἱστ. Ἰατρ.*]. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν Ἑλλάδι ὁ ἐπιστημονικῶς ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἰατρικὴν (*Ἀριστοτ.* Πολιτ. 3, 11, 11), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐμπείρους πρακτικοὺς ἰατρούς, τοὺς *δημιουργούς*. δι' οὗ ὀνόματος ἐκαλοῦντο γενικῶς οὐ μόνον οἱ ἰατροί, ἀλλὰ καὶ πᾶς μετερχόμενος ὠφέλιμον διὰ τὸν λαὸν ἔργον, οἷον μάντεις, ἐπῳδοί, τέκτο-

Digitized by Google

νες κτλ. (πβλ. *Ὀμ.* Ὀδ. Ρ. 383). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἀρχιτεκτονικὸς εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὴν αὐτὴν θέσιν, οἵαν ὁ ἀρχιατρὸς (βλ. λ.) κατὰ νεωτέρους χρόνους θέσιν πρὸς τὸν ἰατρὸν (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β΄, 250κ΄). ΑΡ. Π. Κ.

ἀρχιτέκτων (ὁ), *—ονος*· ὁ πρῶτος, ὁ προϊστάμενος τῶν τεκτόνων.

— *[Τεχν.]* Καλεῖται οὕτως ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῶν, ὁ χαράσσων δηλαδὴ τὰ σχέδια, καταρτίζων τοὺς προϋπολογισμοὺς καὶ ἐπιβλέπων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν οἰκοδομῶν ἀντὶ ὡρισμένης ἀμοιβῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος ὁ ἐργολάβος διευθύνει ἁπλῶς τοιαύτας κατασκευάς. Εἰδικαὶ ἀνώταται τεχνικαὶ σχολαὶ παρέχουν τὴν μόρφωσιν, τὸ δίπλωμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιτέκτονος. Τοιαύτη σχολὴ λειτουργεῖ ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1918, ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μ. Πολυτεχνείῳ, παρέχουσα τὸ προσωπικὸν εἰς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τμήματα τῶν Ὑπουργείων Συγκοινωνίας καὶ Παιδείας. Α. Μ.

— *[Τεκτον.]* Ἐν τῷ Τεκτονισμῷ καλεῖται *ἀρχιτέκτων (Μέγας Διδάσκαλος)* ὁ κεκτημένος τὸν δωδέκατον βαθμὸν τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀποδεδεγμένου σκωτικοῦ δόγματος τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς. Δ. Π. Κ.

— **ἀρχιτέκτων** ***τοῦ Σύμπαντος*** (ἢ *ὁ Μέγας*) *[Τεκτ.]*. Ἡ ἀρχὴ τῆς παγκοσμίου ζωῆς, τοῦ ἑνιαίου παντός, ἡ ἐνέργεια, ἡ κινητήριος δύναμις, ἥτις συντελεῖ, ὅπως ἐκ τοῦ χάους προέλθῃ ἡ τάξις. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐπικαλοῦνται οἱ τέκτονες ἐν ταῖς ἐργασίαις των, πάντα δὲ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφά των φέρουσιν ὡς κεφαλίδα τὰ ἀρχικὰ γράμματα Ε :. Δ :. Τ :. Μ :. Α :. Τ :. Σ :. ἤτοι «εἰς δόξαν τοῦ μεγάλου Ἀρχιτέκτονος τοῦ Σύμπαντος». Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν οἱ τέκτονες ἀποκαλοῦσι καὶ *«μέγαν Δημιουργόν»*. Δ. Π. Κ.

Ἀρχιτέλης *[Μυθ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀχαιοῦ ἐκ Φθιώτιδος. Οὗτος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀρχάνδρου (βλ. λ.) ἦλθον εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἔγειναν γαμβροὶ τοῦ Δαναοῦ, λαβόντος ὡς σύζυγον τοῦ μὲν Ἀρχιτέλους τὴν θυγατέρα αὐτοῦ *Αὐτομάτην*, τοῦ δὲ Ἀρχάνδρου τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς *Σκαιὰν (Πανσ.* 7, 1, 6).

— **Ἀρχιτέλης** *[Ἀρχ.]*. — 1) Ἀθηναῖος τριήραρχος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς νεώς, τῆς Σαλαμινίας, ὁ ὁποῖος ἠναντιώθη πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, ὅτε ἔδωκεν οὗτος τὰ παρὰ τῶν Εὐβοέων χρήματα, τριάκοντα τάλαντα, εἰς τοὺς περὶ τὸν Λακεδαιμόνιον Εὐρυβιάδην παρὰ τὰς Ἀφετὰς *(Πλουτ.* Θεμ. 7).

—2) Ἀρεοπαγίτης ἐν Ἀθήναις. Τούτου ἡ γυνὴ κατὰ τὸν λοιμὸν τὸν μέγαν, τὸν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, «ἔδοξεν... ἐπιστάντα οἱ τὸν Σκύθην» (τὸν Τόξαριν, τὸν ἰατρόν, τὸν ἀποθανόντα ἐν Ἀθήναις καὶ ὃν ἰδιαιτέρως ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι) «κελεῦσαι εἰπεῖν Ἀθηναίοις, ὅτι παύσονται τῷ λοιμῷ ἐχόμενοι, ἢν τοὺς στενωποὺς οἴνῳ πολλῷ ῥάνωσι» (*Λουκ.* Σκύ. 2).

—3) Πλούσιος Κορίνθιος. Περὶ τούτου λέγεται, ὅτι, ὅτε ὁ Ἱέρων ὁ τῶν Συρακουσῶν τύραννος ἐπεθύμησε νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν τρίποδα καὶ Νίκην ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ καὶ μάτην πανταχοῦ ἐζήτει τοιοῦτον, ἔπεμψε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς ἀναζητήσοντας: «Οἵτινες μόλις ποτὲ εἰς Κόρινθον ἀφικόμενοι, καὶ ἐξιχνεύσαντες, εὗρον παρὰ Ἀρχιτέλει τῷ Κορινθίῳ, ὃς πολλῷ χρόνῳ συνωνούμενος κατὰ μικρόν, θησαυροὺς εἶχεν οὐκ ὀλίγους. Ἀπέδοτο γοῦν τοῖς παρὰ Ἱέρωνος, ὅσον ἐβούλοντο, καὶ τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα πληρώσας, ὅσον ἠδύνατο χωρῆσαι, ἐπέδωκεν αὐτοῖς. Ἀνθ᾽ ὧν Ἱέρων πλοῖον σίτου καὶ ἄλλα πολλὰ δῶρα ἔπεμψεν ἐκ Σικελίας» (*Ἀθή.* 6, 232). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ἀρχιτευθὶς (ἡ) (Architeuthis) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυοψιδῶν*. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἐπιμήκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σώματος, κεφαλῆς μικρᾶς καὶ ὀκτὼ βραχιόνων. Ἡ *ἀρχιτευθὶς* ζῇ εἰς τὰς περὶ τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Ἰρλανδίαν καὶ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἀρχιτεχνίτης (ὁ)· ὁ πρῶτος τῶν τεχνιτῶν, ὁ προϊστάμενος τῶν ὁμοτέχνων του· πβλ. *ἀρχιεργάτης*.

— *[Στρατ.]* Ἐν τῷ στρατῷ *ἀρχιτεχνίτης* καλεῖται ὁ πάσης εἰδικότητος τεχνίτης, ὁ φέρων βαθμὸν ἀπὸ ἀνθυπασπιστοῦ μέχρι λοχαγοῦ *(ἀρχιτεχνίτης α΄, β΄ καὶ γ΄ τάξεως)*. Οἱ ἀρχιτεχνῖται εἶναι διαφόρων εἰδικοτήτων, ὡς π.χ. πυροβόλων, αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων κτλ. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιτρίκλινος (ὁ)· ὁ ἄρχων τοῦ τρικλινίου, τοῦ ἑστιατορίου, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς τραπέζης τῶν γευμάτων· ‖ ὁ συμποσίαρχος (βλ. τρικλίνιον, συμπόσια)

ἀρχιτυμπανιστὴς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τυμπανιστῶν ἑκάστου συντάγματος, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ προγυμναστὴς αὐτῶν ἐν τῇ ἐκμαθήσει τοῦ τυμπάνου. Φέρει βαθμὸν λοχίου ἢ ἐπιλοχίου. Ν. Θ. Κ.

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς στρατούς,—καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὄθωνος,—ὁ ἀρχιτυμπανιστὴς ἐξελέγετο μεταξὺ τῶν πλέον ὑψηλοσώμων ἀνδρῶν τοῦ συντάγματος καὶ ἔφερεν εἰδικὴν στολήν, διακόσμητον μὲ χρυσᾶ σειράδια. Κατὰ τὰς τελετὰς καὶ τὰς παρελάσεις προηγεῖτο τῶν σαλπιγκτῶν καὶ τυμπανιστῶν, κρατῶν μακρὰν ῥάβδον φέρουσαν ταινίας καὶ ἐπάργυρον σφαιρικὴν κεφαλήν, διὰ τῶν κινήσεων τῆς ὁποίας ἐρρύθμιζε τὸν χρόνον τῶν τυμπανοκρουσιῶν καὶ τῶν σαλπισμάτων. —Ω.

ἀρχιφαρμακοποιὸς (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ φαρμακευτικὸς ἀξιωματικὸς, ὁ ἔχων βαθμὸν ἰσότιμον πρὸς τὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου. Εἶναι συνήθως ἡ διευθυντὴς φαρμακείου παρὰ Στρατ. Νοσοκομείῳ 1ης τάξεως ἢ διευθυντὴς φαρμακαποθήκης. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιφερεκῖται (οἱ). Ὀνομάζονται οὕτω ἐν Ἰουστινιανείῳ Νεαρᾷ 146 οἱ Ἰουδαῖοι πρεσβύτεροι ἢ διδάσκαλοι, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *ἀρχὴ* καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ *φερεκίμ*, ὃ δηλοῖ κεφάλαιον πραγματείας· τοιαῦτα κεφάλαια πραγματείας εἶχεν ἡ ἑβραϊκὴ βίβλος Μισνὰ 524 καὶ ἡ ἐξήγησίς των ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ῥαββίνων, οἵτινες δι᾽ αὐτὸ ὠνομάζοντο *ἀρχιφερεκῖται*, ἤτοι ἀρχικεφαλαῖοι ἢ κεφαλαίαρχαι. (Βλ. *Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων* Περὶ τῶν Ο΄ ἑρμηνευτῶν, τόμ. Δ΄, Ἀθῆναι 1846, σημ. α΄ σελ. 108). Δ. Σ. Μ.

ἀρχιφροντιστὴς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ἀξιωματικὸς τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου τοῦ Π. Ναυτικοῦ ἰσόβαθμος τῷ ἀντισυνταγματάρχῃ. Ἐκτελεῖ καθήκοντα τμηματάρχου ἢ οἰκον. ἐλεγκτοῦ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ Ναυτικῶν, ἀρχιφροντιστοῦ παρὰ τῷ Ἐπιτελείῳ στόλου καὶ οἰκονομικὴν ἢ διοικητικὴν ὑπηρεσίαν εἰς ἄλλας ναυτικὰς θέσεις. Ι. Α. Λ.

ἀρχιφύλαξ (ὁ), *—ακος*· ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυλάκων.

— *[Στρατ.]* Ἐν τῷ στρατῷ *ἀρχιφύλαξ* καλεῖται ὁ ἐπὶ κεφαλῆς φρουρᾶς τινος (*φυλακῆς* κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Κανονισμοῦ πόλεων). Ὁ βαθμὸς τοῦ ἀρχιφύλακος ποικίλλει, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῆς φρουρᾶς καὶ τῆς σημασίας τῆς θέσεως ἐν ᾗ τάσσεται, ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ δεκανέως μέχρι τοῦ ὑπολοχαγοῦ συμπεριλαμβανομένου. Ν. Θ. Κ.

ἀρχιχρονιὰ (ἡ)· ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου, ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ ἔτους, πρωτοχρονιὰ (βλ. λ.): «ἀρχιμηνιὰ κι᾽ ἀρχιχρονιὰ κι᾽ ἀρχὴ καλός μας χρόνος».

ἀρχιχρονιάτικος, *—η, —ο*· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀρχιχρονιάν, ἄλλως *πρωτοχρονιάτικος*.

Ἀρχολέοι (καὶ *Ἀρκολέοι* ἢ *Ἀρκολέοντες*). Μία ἐκ τῶν δώδεκα οἰκογενειῶν τῶν ἐλθουσῶν εἰς Κρήτην τῷ 1091 ἐπὶ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, ἀνήκουσα, εἰς τοὺς Ἀρχοντοπούλους (βλ. λ.). Οὗτοι προήρχοντο ἐκ τῆς συνοικίας Ἁγίου Φωκᾶ Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν δὲ κατ᾽ ἀρχὰς ὁ *Θωμᾶς*, ὁ *Κώστας*, ὁ *Ἀντώνιος*, ὁ *Βλάσιος*, ὁ *Θεόδωρος*, ὁ *Σπυρίδων*, ὁ *Νικηφόρος* καὶ ὁ *Λοΐζος*. Οὗτοι κατὰ τὸ θεωρούμενον ὡς πλαστὸν ἔγγραφον διανεμητήριον τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα (1185) ὠνομάσθησαν Ἀρκολέοι, «διότι ὁ πρῶτος τους ἔκοψε Λέων τὸν ἀποστάτην, διὰ τὴν δούλεψιν καὶ ἀγάπην τῆς βασιλείας» (βλ. τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ἐν Χριστιαν. Κρήτῃ Β΄ σ. 39. Ἡράκλειον 1914), ἔλαβον δὲ φέουδον πλησίον τῶν Γαβαλάδων, δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς, πιθανῶς εἰς τὸν Ἀποκόρωνα. Εἰς τὸ διανεμητήριον τοῦτο φέρεται ἀρχηγὸς τοῦ οἴκου ὁ *Βλάσιος Θωμᾶ Ἀρχολέος*. Ὁ Bondelmontius ὅμως ἐξιστορῶν τὴν διήγησιν τοῦ πρωτοπαπᾶ λέγει ὅτι οἱ Ἀρχολέοι (Archuleades) ἦλθον εἰς Κρήτην πολὺν χρόνον ὕστερον τῆς πρώτης εἰς τὴν νῆσον ἀποστολῆς εὐγενῶν, τοὺς ἀναβιβάζει δὲ τότε (1420) εἰς ἑκατόν, προσθέτων ὅτι μετὰ τῶν Κολωνναδῶν ἐτράπησαν πρὸς τὰ μέρη τῆς Σητείας διαφωνήσαντες μὲ τοὺς ἄλλους Ἀρχοντοπούλους (*Fl. Cornelii* Sacra Creta p. 107). Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως τοῦ Bondelmontius ὅτι οὗτοι εἶχον τὸ ῥίζαν ἐξ Ἰταλίας, ὅπου ἐλέγοντο *Ursini* καὶ ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς τὸ Βυζάντιον ὅπου μετεφράσθησαν εἰς Ἀρχολέους, εἶναι παντάπασιν ἀστήρικτος. Οἱ Ἑνετοὶ ἤθελον ἐν Κρήτῃ τὰ πάντα νὰ φαίνωνται ἔχοντα σχέσιν μὲ τοὺς Λατίνους, καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ ἑλληνικὸν ἀρχοντολόγιον. Τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Ἀρχολέους εἶναι πολὺ σκοτεινά. Δὲν γνωρίζομεν ὡς βεβαίας ἀλλ᾽ ὡς πιθανὰς ἐκλαμβάνομεν τὰς πληροφορίας τοῦ διανεμητηρίου, τὸ ὁποῖον συνετάχθη ὕστερον τῆς διανομῆς διὰ νὰ νομιμοποιήσῃ περιουσίας Κρητῶν φεουδαρχῶν ἔναντι τῶν Ἑνετῶν.

Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀρχολέων ἔγραψε ὁ Σπ. Λάμπρος (Μικταὶ σελίδες. Ἀθῆναι 1905, σ. 432 κ.ἑ.), ὅστις ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν *Ἀρκολέων* ἐκ τοῦ *ἄρκτος* καὶ *λέων*. Σήμερον ἐν Κρήτῃ εὑρίσκονται *Ἀρχολιοὶ* καὶ ἐπὶ τὸ ἀρχαιότερον *Ἀρχολέοντες*. Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΙΣ

ἀρχολίπαρος (ὁ ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐκλιπαρῶν ἵνα ἐπιτύχῃ ἀρχήν τινα, πολιτικόν τι ἀξίωμα· πβλ. *φίλαρχος, ἀρχομανής*.

ἀρχομανὴς (ὁ ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μαινόμενος χάριν τῆς ἀρχῆς, ὁ μέχρι μανίας ἐπιθυμῶν νὰ ἄρχῃ, ὁ φίλαρχος.

ἀρχομανία (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀρχομανοῦς, ἡ φιλαρχία.

Ἀρχόνα (Arjona) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ *Χαὲν* (Ἀνδαλουσία). Κάτ. 6,500. Εἶναι ἡ ἀρχαία Alba Virganoensis.

ἀρχονταίνω· μέλλ. *ἀρχοντέψω*, ἀόρ. *ἀρχόντυνα*· γίνομαι ἄρχοντας, πλούσιος ἄλλως *πλουτένω*.

ἀρχοντάνθρωπος (ὁ)· δημοτ., ἄνθρωπος μὲ ἀρχοντιά, μεγαλοπρεπής, ἐπιβλητικός, γενναιόδωρος.

ἀρχονταρεῖον (τὸ) *[Βυζαντ.]*. Παρὰ Βυζαντίνοις ἡ αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων, ἡ προωρισμένη πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ταγματικῶν καὶ θεματικῶν ἀρχόντων, ἤτοι τῶν κατὰ τὰ διάφορα θέματα τοῦ κράτους στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν διοικητῶν. Οὕτω καλεῖται καὶ ἡ σκηνή, ἥτις ἐν καιρῷ ἐκστρατείας εὑρίσκετο παραπλεύρως τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως εἰς ἣν διέμενον οἱ ἐν λόγῳ ἄρχοντες. Α. Δ.

ἀρχονταρίκι (τό). Ἡ αἴθουσα ἡ προωρισμένη πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ξένων ἐν ταῖς μοναῖς. Ὁ μοναχὸς ὁ ἐντεταλμένος τὴν περιποίησιν τῶν ξένων εἰς τὸ ἀρχονταρίκι καλεῖται *ἀρχοντάρης*. (Βλ. καὶ λ. Ἄθως τ. Β΄ σ. 350 γ΄.)

ἄρχοντας (ὁ)· γεν. *ἄρχοντα* καὶ *ἀρχόντου*, πληθ. *ἄρχοντες* καὶ *ἀρχόντοι*· ὁ πλούσιος: «καλὴν ἑσπέραν ἄρχοντες ὁποῦ 'ναι ὁρισμός σας»· παροιμ. «ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάῃ ἀπὸ καινούργιο ἄρχοντα κι᾽ ἀπὸ παλιὸ διακονιάρη»· ‖ ὁ εὐπατρίδης, ὁ εὐγενοῦς καταγωγῆς (Ἑπταν.).— Θηλ. *ἀρχόντισσα*

Ἄρχοντας (ἢ *Ξυλάρχοντας*), ***Πέτρος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ δήμου Θυρεατῶν τῆς Κυνουρίας. Κατετάχθη ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Εὐστρατίου ὑπὸ τὸν Π. Ζαφειρόπουλον, παρευρεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς στρατιωτῶν εἰς τὰς μάχας Βαλτετσίου, Δολιανῶν, Ἁγίου Σώστου, Γράνας, Μουχλίου, Ἁγίας Μαρίνας, Δερβενακίων κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ εἰς τὰς πολιορκίας Τριπόλεως, ῥιψοκινδυνεύσας μάλιστα, Ναυπλίου καὶ Μεσσηνιακῶν φρουρίων κατ᾽ Ἰμπραήμ. Ἐπίσης συμμετέσχε τῆς ἐκστρατείας εἰς Ὕδραν ὡς καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1826 ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀποσταλεὶς μετ᾽ 150 στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. ἐγγρ. 15041—15045). Λ. Δ. Κ.

ἀρχοντιὰ (ἡ)· ἡ εὐγένεια, ἡ ἐπιβλητικότης, ἡ ἀξιοπρεπὴς συμπεριφορά: παροιμ. «ἂν χάθηκαν τὰ χρήματα ἡ ἀρχοντιὰ ἀπομένει».

Ἀρχοντικὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Δ. Θράκῃ κοινότητος Ἀράτου τῆς ὑποδιοικήσεως Σαππῶν τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἐπὶ τουρκοκρατίας καλούμενον *Τσελεμπῆ*.

Ἀρχοντικὴ *[Γεωγρ.]*. Νεώτερον ὄνομα τοῦ χωρίου Ἀρκούδαινα (βλ. λ.) τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Δ. Ε. Μ.

ἀρχοντίκι (τὸ) καὶ *ἀρχοντιλίκι*· ἡ ἀρχοντιά, ἡ ἀρχοντική, ἡ μεγαλοπρεπής, ἡ ἐπιδεικτικὴ ἐμφάνισις: παροιμ. «ἀρχοντίκι χωρὶς ἔχει | φάσκελα του ποῦ τὸ ἔχει».

ἀρχοντίκιον (τό). Ταυτιζόμενον πρὸς τὸ *ὀφφίκιον* (βλ. σχόλια εἰς τὸν Ζ΄ κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ), σημαίνει «τὰ ὑπὸ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν διορισθέντα» τιμητικὰ ἀξιώματα, ἅτινα εἰς τὰς ἔξω τοῦ βήματος ἐκκλησιαστικὰς διακονίας, τὰς μὴ καθ᾽ αὐτὸ λειτουργικάς, ἀναφερόμενα ἀποβλέπουσιν «εἰς ὑπηρεσίαν τῷ ἀρχιερεῖ» ἐν τῇ καθόλου διοικήσει αὐτοῦ.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ὀφφίκια, ἅτινα «οὐκ εἰσιν ἀρχοντίκια, οὐδὲ ἐκ φιλοτιμίας ἀρχιερατικῆς, ὥσπερ τὰ ἀρχοντίκια», τοιαῦτα δ᾽ εἶναι «ὁ μέγας ἀρχιδιάκων καὶ ὁ δεύτερος τῶν διακόνων, ἅτινα ὀφφίκιά εἰσι καὶ μόνα» κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Ἀλλατιανοῦ εὐχολογίου. Ἐξηγεῖ δὲ τὴν διάκρισιν ταύτην ὁ *Goar* ὑποστηρίζων, οὐχὶ ἄνευ λόγου, ὅτι τὰ μὲν ἀρχοντίκια, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν βασιλέων κρατούντων εἰσαχθέντα, καθίστων τοὺς ταῦτα κατέχοντας ὀφφικιαλίους παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ τὴν ἀντίστοιχον πρὸς τὴν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι αὐλήν· τὸ δὲ ἀρχιδιακονικὸν ὀφφίκιον, οὐδεμίαν ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐν τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ παρουσιάζον, εἶχεν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκκλησιαστικὴν τὴν προέλευσιν, ἀρχαιόθεν ἐξ ἀναγκῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν ἐπιβληθέν.

Ὁ χρόνος δέ, καθ᾽ ὃν τὰ ὀφφίκια ἢ ἀρχοντίκια εἰσήχθησαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει, παρουσιάζεται διά τινα μὲν τούτων ἀπροσδοκήτως πρώϊμος, διὰ τὸ πολὺ δὲ πλῆθος αὐτῶν οὐχὶ τόσον παλαιός. Οὕτω τὸ μὲν ὀφφίκιον τοῦ ἀρχιδιακόνου (βλ. λ.) συναντᾶται ἐν τῇ πράξει καὶ κατ᾽ αὐτὸν ἔτι τὸν τρίτον αἰῶνα, μολονότι ἡ ὀνομασία

Digitized by Google

αὐτοῦ εἰσήχθη κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα (*August.* Epist. ad Lucianum. *Jeronym.* Epist. ad Evagrium), τὰ δὲ ὀφφίκια τοῦ ἀρχιπρεσβυτέρου καὶ οἰκονόμου τυγχάνουσι γνωστὰ εἰς τοὺς ἐπακολουθήσαντας δύο αἰῶνας, καὶ κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα εἰς τὰς νεαρὰς τοῦ *Ἰουστινιανοῦ* (6 καὶ 120) καθορίζονται τὰ δικαιώματα τῶν ἀποκρισιαρίων καὶ οἰκονόμων καὶ ρεφερενδαρίων καὶ χαρτουλαρίων. Κατ' αὐτὰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ΄ αἰῶνος παρουσιάζονται τοσοῦτον πληθυνόμενοι οἱ ὀφφικιάλιοι, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ὅπως δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν πατριάρχην ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν νεαρῶν αὐτοῦ (22 καὶ 23) νὰ θεσπίσῃ «τοὺς ἐν διαφόροις ὀφφικίοις ἐφ' οὗ νῦν εἰσι μένειν ἀριθμοῦ». Οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐν τούτοις ἐλάχιστα τῶν ὀφφικίων τούτων γνωρίζουσιν, ἴσως οὐχὶ ἄλλα τῶν τοῦ οἰκονόμου καὶ ἐκδίκου (κανόν. 26 καὶ 23 τῆς ἐν Χαλκηδόνι), ὁλόκληρος δ' ἡ ἄλλη πληθὺς αὐτῶν ηὐξάνετο καθημερινῶς ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν κατὰ τὰ ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐλῇ κρατοῦντα.

Καὶ ζητεῖ μὲν ὁ *Βαλσαμὼν* νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὰ ἀρχοντίκια δὲν προέρχονται ἐκ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' ἐδημιουργήθησαν «ἐκ τῆς τῶν κανόνων αὐθεντίας καὶ φιλοτιμίας» (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 3, 386), ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως οὗτος δὲν δύναται νὰ βασισθῇ σοβαρῶς ἐπὶ τῶν κανόνων, τοὐναντίον δὲ ὁ μὲν *Ἰωάννης ὁ Κίτρου* μαρτυρεῖ ὅτι αἱ τῶν ἀρχοντικίων «σφραγῖδες τοῦ θελήματος τῶν ἀρχιερέων ἐξήρτηνται, διάφοροι δ' εἰσὶ καὶ ταῖς γνώμαις καὶ ταῖς ὀρέξεσιν οἱ ἀρχιερεῖς» (αὐτόθ. 5,410), τὸ δὲ Ἀλλατιανὸν Εὐχολόγιον δὲν παρουσιάζει μόνον τὰ ἀρχοντίκια ὡς παρὰ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν διορισθέντα, ἀλλ' ἀποκαλεῖ τοὺς κατόχους τούτων καὶ «οἰκέτας τοῦ ἀρχιερέως», ἐπειδὴ τὰ ἀρχοντίκια «εἰς ὑπηρεσίαν τῷ ἀρχιερεῖ γεγόνασιν». Ἐντεῦθεν δ' ἐννοεῖ τις καὶ πῶς τὰ ἀρχοντίκια ἐξειλίχθησαν εἰς βαθμῖδας τιμητικὰς ἐμφανῶς τοὺς φέροντας ταῦτα διακρινούσας. Διότι ἐφ' ὅσον οἱ εἰς τὰς διακονίας τῶν ἀρχοντικίων ὑπηρετοῦντες τῷ ἀρχιερεῖ ἄρχοντες οὐ μόνον ἀπετέλουν τὴν ἐγγὺς αὐτῷ αὐλήν, τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ καθημερινῆς συνεργασίας καὶ ἐπικοινωνίας ἀποκτῶσαν, ἀλλ' ἐνήργουν συχνότατα καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι καὶ ἐντολοδόχοι τοῦ ἀρχιερέως μετὰ πάσης ἐξουσίας ἐκπροσωποῦντες αὐτόν, ἑπόμενον ἦτο νὰ μετάσχωσι καὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἐντολέως καὶ δεσπότου αὐτῶν.

Οὕτω τὰ ὀφφίκια καὶ ἀρχοντίκια ἐξήρθησαν καὶ εἰς ἀξιώματα τιμητικά, ἐνωρὶς δὲ οἱ φέροντες ταῦτα κατήντησαν καὶ εἰς ὑπερβασίας, εἰς τρόπον ὥστε ἡ *Πενθέκτη* νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην διὰ τοῦ ἑβδόμου κανόνος αὐτῆς νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς «τὸν διάκονον, κἂν ἐν ἀξιώματι, τουτέστιν ἐν ὀφφικίῳ τῷ οἱῳδήποτε ἐκκλησιαστικῷ τυγχάνῃ, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι ἐκτὸς εἰ μὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, ἐν ἑτέρᾳ πόλει παραγένηται ἐπί τινι κεφαλαίῳ. Τότε γὰρ ὡς τὸν ἐκείνου τόπον ἀναπληρῶν τιμηθήσεται». Παρὰ ταῦτα ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη τῆς Πενθέκτης, ἡ μὴ ἀπηλλαγμένη ἄλλως τε καὶ ἐπιφυλάξεώς τινος, δὲν ἠμπόδισε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησιαστικοὺς ὀφφικιαλίους νὰ διεκδικῶσιν ἀποτελεσματικῶς τὰ τιμητικὰ πρωτεῖα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς τρόπον, ὥστε οἱ τῆς πρώτης πεντάδος νὰ παρακάθηνται ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ μετὰ τοῦ πατριάρχου (*Κωδινοῦ*, περὶ τῶν ὀφφικίων τῆς Μ. Ἐκκλησίας — *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 5, 531), ὁ δὲ ἐξ αὐτῶν φέρων τὸ ὀφφίκιον τοῦ χαρτοφύλακος νὰ «προκάθηται τῶν μητροπολιτῶν ἐν ταῖς ψήφοις τῶν χηρευουσῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ ἐν ταῖς ἔξωθεν τοῦ πατριαρχικοῦ βήματος γινομέναις κοιναῖς συνελεύσεσι», ἀκόμη δὲ καὶ νὰ φέρῃ εἰς ὡρισμένας τελετὰς χρυσῆν τιάραν, ἥτις ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ ἀπόκειται (*Βαλσαμὼν* ἐν Juris Graecorum).

Πληθυνθέντα καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφφίκια κατ' ἀπομίμησιν μᾶλλον τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ κρατούντων ἢ διὰ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ Πατριαρχείου, τὰς ὁποίας θὰ ἐξήρκουν ἴσως νὰ ἐξυπηρετήσωσιν οἱ τῆς πρώτης πεντάδος ὀφφικιάλιοι, διῃρέθησαν εἰς μεγάλα ἀρχοντίκια καὶ εἰς μικρὰ τοιαῦτα. Καὶ μεγάλα μὲν ἀρχοντίκια ἐκλήθησαν τὰ εἰς τὰς τρεῖς πρώτας πεντάδας περιλαμβανόμενα δεκαπέντε, μικρὰ δὲ πάντα τὰ λοιπά, εἰς τριάκοντα περίπου ἀναβιβαζόμενα κατὰ τὸν παρὰ Κωδινῷ κατάλογον. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἡ ἀπονομὴ τῶν ἀρχοντικίων ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐξουσίας καὶ ἀποφάσεως τοῦ Ἐπισκόπου, διὰ τοῦτο «οὐδὲ ἡ στάσις τῶν ἀρχοντικίων ἐπὶ τῆς ἱδρύσεως ἔμεινεν, ἀλλὰ μετακεκίνηται κατὰ τὸ τοῖς ἀρχιερεῦσι δοκοῦν» (*Ἰωάννου τοῦ Κίτρου* ἔνθ' ἀνωτ.). Ἐντεῦθεν καὶ πλείονες τοῦ ἑνὸς περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς κατάλογοι ὀφφικίων κατ' ἀριθμὸν καὶ σειρὰν ποικίλλοντες (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 5, 531—540). Πάντως ὅμως οἱ τῆς πρώτης πεντάδος ὀφφικιάλιοι παρουσιάζονται παρ' ἅπασι τοῖς καταλόγοις οὐ μόνον οἱ αὐτοί, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε σειράν. Εἶναι δὲ οὗτοι ὁ *μέγας οἰκονόμος*, ὁ *μέγας σακελλάριος*, ὁ *μέγας σκευοφύλαξ*, ὁ *χαρτοφύλαξ* καὶ ὁ *σακελλίου*, εἰς χρόνους δὲ μεταγενεστέρους πως προσετέθη εἰς τούτους παρὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου καὶ ὁ *πρωτέκδικος*, καὶ ὠνομάζοντο οἱ ἓξ οὗτοι *ἐξωκατάκοιλοι* ἢ *ἐξωκατάκηλοι*, μεγάλην ἐπιρροὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ ἀσκοῦντες καὶ ὑψηλῆς τιμῆς ἀπολαύοντες (βλ. καὶ λ. ἀξιωματικοὶ *τῆς ἐπισκοπῆς*).

Ἀπενέμοντο δὲ τὰ ἀρχοντίκια καὶ εἰς λαϊκούς, μὴ ἔχοντας ἱερωσύνην. Καὶ παραπονεῖται μὲν Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης κατὰ τῆς συνηθείας ταύτης, ἥτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐκράτει μάλιστα ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Τραπεζουντίων, προβάλλων κατ' αὐτῆς «ὅτι πλεῖστα τῶν ὀφφικίων τούτων καὶ πολλῶν ἱερέων προΐσταται, καὶ οὐδόλως χρὴ ἱερωμένου τινὸς ἀχειροτόνητον προεστᾶναι (*Migne* 155, 468), ἀλλὰ τὸ Ἀλλατιανὸν Εὐχολόγιον δικαιολογεῖ πληρέστατα τὴν εἰς τοὺς κατωτέρους καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς ἱερεῖς ἀνάθεσιν τῶν ἀρχοντικίων σημειῶνον τὰ ἑξῆς: «Γίνωσκε δὲ τοῦτο, ὅτι εἴ τις δ' ἂν ἔχῃ ἀπὸ τὰς τρεῖς σφραγῖδας, εἰμπορεῖ νὰ σέξῃ εἰς εἶον ὀφφίκιον καὶ κληρικάτον, εἶον ἀναγνώστης, ὑποδιάκονος, ἱεροδιάκονος, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων. Οὐκ ὀφείλει γὰρ εἶναι ἱερέα κληρικόν, διότι τοῖς ἱερεῦσιν ἔταξεν ὁ κανὼν ἱερουργεῖν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν καὶ οἰκέτας τοῦ ἀρχιερέως μὴ εἶναι. Τὰ γὰρ ἀρχοντίκια καὶ ὀφφίκια τῆς ἁγίας ἐκκλησίας εἰς ὑπηρεσίαν τῷ ἀρχιερεῖ γεγόνασι καὶ εἰς κρίσεις τῶν ἐν τῷ βίῳ προσαγομένων» (Εὐχολόγιον *Goar* ἐκδ. β΄ σελ. 228). Καὶ ἐκ μὲν τοῦ ἑβδόμου κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῳ πληροφορούμεθα, ὅτι μόνον ἔν τισι τῶν ἐκκλησιῶν ἐτύγχανον καὶ διάκονοί τινες ὀφφίκια ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντες, ὡς δὲ καὶ ἐκ μεταγενεστέρων πληροφοριῶν βεβαιούμεθα κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὰ περισσότερα καὶ τὰ κυριώτερα τῶν ὀφφικίων, μηδὲ τῶν τῆς πρώτης πεντάδος ἐξαιρουμένων, ἐκράτησε συνήθεια ν' ἀπονέμωνται εἰς διακόνους. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατὰ Κωδινὸν τὸ ὅτι κατὰ τὰς μεγάλας καὶ ἐπισήμους ἑορτὰς ἕκαστος τῶν ἐξωκατακήλων εὑρίσκετο εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν καὶ ὁ πατριάρχης δὲν εἶχεν ὑπηρέτας ἐντίμους μεθ' ἑαυτοῦ· διὸ «τῶν πατριαρχῶν τις ἠθέλησεν αὐτοὺς διακόνους εἶναι πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν αὐτῷ ἐν ταῖς τοιαύταις ἑορταῖς» (*Κωδινοῦ* μν. ἔργ. κεφ. Θ΄). Δι' αὐτὸ καὶ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης τοὺς ἓξ ἐξωκατακήλους μετὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἀποκαλεῖ «τῶν ἑπτὰ τῶν ἐν Ἀποστόλοις διακόνων συναρίθμους. Οἳ καὶ οὐ μόνον τοῖς μυστηρίοις ὑπηρετεῖν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐξοικονομεῖν τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διακονήματα· καὶ τοῦτο ἄχρι τοῦ νῦν δρᾶν ἐστιν ἐνεργούμενον· τοὺς γὰρ ἐκκρίτους τῶν διακόνων καὶ εἰς ἐπισκόπων τάξιν τιθέασι καὶ σταυροὺς μὲν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κριτὰς δὲ τελοῦσι» (*Migne* 155, 369). Ἐκτὸς δὲ τοῦ σταυροῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς, ἔφερον οἱ ἐξωκατάκηλοι διάκονοι καθ' ὡρισμένας περιστάσεις καὶ φελόνιον ὑπὲρ τὸ ὀράριον αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπιτραχήλιον (*Κωδινοῦ* ἔνθα ἀνωτ.).

Ἡ ἀπονομὴ τῶν ὀφφικίων ἀπετέλει καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον ν' ἀποτελῇ ἀπεριόριστον δικαίωμα τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου. Καὶ μολονότι προϋποτίθεται, ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν λοιπῶν κληρικῶν ἱκανοὶ καὶ ἄξιοι τιμῆς προτιμῶνται κατὰ τὴν ἀπονομὴν ταύτην, ἐν τούτοις οὐδεὶς θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιζητήσῃ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λόγον, διατὶ οὕτως ἢ ἄλλως ἐχρήσατο τῷ δικαιώματι αὐτοῦ τούτῳ. Ἅπαξ ὅμως ἀπονεμηθὲν τὸ ὀφφίκιον ἢ ἀρχοντίκιον δὲν ἐδικαιοῦτο οὐδὲ μέχρι τοῦ νῦν δικαιοῦται ὁ ἐπίσκοπος νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κατέχοντος τοῦτο ἀκρίτως καὶ ἀναιτιολογήτως. Καὶ φαίνεται μέν, ὅτι ἐν τῷ παρελθόντι ἐλάμβανον χώραν τοιαῦταί τινες αὐθαίρετοι καὶ ἄνευ προηγουμένης κρίσεως καὶ καταδίκης ἀφαιρέσεις ἀρχοντικίων, ἀλλὰ κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας ταύτης κατεξανίσταντο οἱ παλαιότεροι κανονολόγοι, χαρακτηρίζοντες αὐτὴν ὡς ὅλως ἀσύμφωνον πρὸς τὰ δόξαντα τοῖς ἁγίοις Πατράσι (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 3, 386 καὶ 4, 207).

Ἡ εἰς οἱονδήποτε δ' ὀφφίκιον προχείρισις ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἔξω τοῦ βήματος, τοῦ χειροθετουμένου προσαγομένου ἀσκεποῦς ὑπὸ τοῦ χαρτοφύλακος. Ἐπὶ τῇ ἐκφωνήσει δὲ τοῦ τελευταίου τούτου «κελεύσατε», ἀνίστατο ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἐκτείνων τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροθετουμένου ἔλεγεν: «Ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος προχειρίζεταί σε (οἰκονόμον ἢ ἕτερόν τι) τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας».

Μεθ' ὃ ἐσφράγιζε τὸν χειροθετηθέντα εὐλογῶν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σταυροειδῶς τρίς. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ ψάλται ἔψαλλον τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα», ὁ χειροθετηθεὶς ἠσπάζετο τὸ γόνυ τοῦ ἀρχιερέως «διὰ τὴν ὑποταγήν», «τὴν χεῖρα τὴν δεξιὰν ὡς τελέσασαν καὶ τὴν παρειὰν διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην» (*Συμεὼν Θεσσαλονίκης*, Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν Κεφ. ΣΜϚ΄, *Migne* 155,465). Ἐὰν δ' ἐπρόκειτο περὶ ὀφφικιαλίου ἐκ τῶν πρώτων καὶ κριτῶν, πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἐπέδιδεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ Εὐαγγέλιον ἐπιλέγων: «Εἶπεν ὁ Κύριος, Ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε» (αὐτόθ.). Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις ἐν τῷ Εὐχολογίῳ καὶ εὐχαὶ εἰς προχείρισιν ἀρχιδιακόνου, οἰκονόμου καὶ πρωτοπρεσβυτέρου, τὰς ὁποίας «εἰ βούλοιτο ὁ ἀρχιερεὺς» ἀναγινώσκει μετὰ τὴν διὰ τῆς ὡς ἄνω σφραγῖδος καθιέρωσιν, καὶ αἵτινες σήμερον εὕρηνται ἐν χρήσει.

Ἐκτὸς τῆς διὰ τῆς σφραγῖδος ἀπονομῆς τῶν ἀρχοντικίων ἦτο ἐν χρήσει καὶ ὁ διὰ πιττακίων προβιβασμὸς (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 5,411), ἰσχύων καὶ σήμερον διὰ τὰ κατώτερα ὀφφίκια, ἅτινα συνήθως ἀπονέμονται δι' ἐγγράφου ἐπισκοπικοῦ, καταχωρουμένου ἐν τῇ στήλῃ τῶν παρατηρήσεων τοῦ τηρουμένου μητρῴου τῶν ὀνοματεπωνύμων τῶν κληρικῶν τῆς ἐπισκοπῆς, τοῦ ὀφφικίου μετὰ τῆς ἡμερομηνίας, καθ' ἣν ἀπενεμήθη τοῦτο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Εὐχολόγιον *Goar* ἐκδ. β΄ σελ. 222—239— Juris Graecoromani canonici... *Joh. Leunclavii*, Φρανκφούρτη 1596 σελ. 457—462. — *Ἰωάννου τοῦ Κίτρου* Ἀποκρίσεις πρὸς Καβάσιλαν. — *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* 5, 409—412.— *Κωδινοῦ* Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων κλπ. — *Migne* 157,28. — *Συμεὼν Θεσσαλονίκης* Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν Κεφ. ΡΞϚ΄, ΣΜϚ΄—ΣΜΗ΄, Migne 155, 369 καὶ 465 468.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀρχοντικὸ(ν) (τό)· ἡ κατοικία ἢ ἐν γένει κτῆμα *ἄρχοντα* (προσώπου διακεκριμένου, ἢ πλουσίου)· μέγαρον· || ἁπλῶς κατοικία (εἰς ἐκφράσεις φιλοφροσύνης): «σὲ τοῦτο δὰ τ' ἀρχοντικὸ πέτρα νὰ μὴ ραΐσῃ»· || κατ' εὐφημισμόν, ἡ νόσος *φθίσις*.

Ἀρχοντικὸ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Μελιτίνης τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 173. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν (1920) 241 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Σίνα*. Τὸ Ἀρχοντικὸν ἔχει κλῖμα ὑγιεινόν, εἶναι δὲ ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς κλιτύος μιᾶς τῶν πολλῶν ἀντηρίδων τῆς νοτίου ὀροσειρᾶς τοῦ Ταϋγέτου καὶ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην ποταμοῦ τινος, ὅστις εἶναι, πιθανώτατα, ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (III. 24. 9) μνημονευόμενος *Σμῆνος*, «ὕδωρ πιεῖν ἡδὺ εἴπερ ἄλλος τις παρεχόμενος». Σήμερον ὁ ποταμὸς οὗτος καλεῖται κοινῶς *ποτάμι τῆς Μπαρδούνας*, καὶ κατὰ τὰς ἐκβολάς του *ποτάμι τοῦ Πασσαβᾶ*. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ ποταμὸς οὗτος ἦτο τὸ φυσικὸν ὅριον (ἀπὸ τῶν παρὰ τὴν Ἄρναν πηγῶν του μέχρι τοῦ Ἀρχοντικοῦ) τῆς Μάνης καὶ τῆς τουρκοκρατουμένης Λακωνίας. Τὸ Ἀρχοντικὸν συγκοινωνεῖ μετὰ μὲν τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας ἀπέχει περὶ τὰς 8 ὥρας, καὶ τοῦ Γυθείου, τοῦ ὁποίου ἀπέχει περὶ τὰς 2 ὥρας, διὰ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Σπάρτης-Γυθείου, ἀπεχούσης αὐτοῦ ἡμίσειαν περίπου ὥραν. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου προῆλθε, πιθανώτατα, ἐκ τῆς εὐπορίας τῶν κατοίκων του ἐν σχέσει μὲ τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων τοῦ τέως δήμου Μελιτίνης. ΚΑΨ.

— **Ἀρχοντικὸ** [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Θράκῃ κοινότητος *Μικροῦ Δερείου* τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσελεμπελέρ*.

— **Ἀρχοντικὸ** [*Γεωγρ.*]. Παραθαλάσσιος συνοικισμὸς της κοινότητος Ἀβίας (τέως *Μεγάλης Μαντινείας*), τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κεῖται παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν παραφυάδων τοῦ Ταϋγέτου, Κόκας καὶ Καλαθίου, καὶ ἀπέχει τρίωρον τῶν Καλαμῶν καὶ 25΄ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς Μεγάλης Μαντινείας, ἕδρα τῆς κοινότητος. Κάτ. 93. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου προῆλθεν ἐκ τῶν πλουσίων κατοίκων αὐτοῦ, οἵτινες ὠνομάσθησαν ὡς ἐκ τούτου ἄρχοντες, καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ μεγάρου (*ἀρχοντικοῦ*), τὸ ὁποῖον, ὡς λέγεται, εἶχον κτίσει εἰς Μεγάλην Μαντινείαν οἱ Παλαιολόγοι (βλ. λ. Μαντινεία). ΚΑΨ.

—**Ἀρχοντικὸ** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ δήμου Γενιτσῶν τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. 195. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀλάρη*. Δ. Ε. Μ.

Ἀρχοντικοὶ (οἱ). Γνωστικὴ αἵρεσις, ἀναφανεῖσα κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐκεῖθεν διαδοθεῖσα εἰς τὴν Ἀρμενίαν ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου Εὐτάκτου, «μᾶλλον δὲ ἀτάκτου τὸν τρόπον», κατ' Ἐπιφάνιον, ὅστις ἐδιδάχθη τὰ κατ' αὐτὴν παρὰ τοῦ ἀναχωρητοῦ Πέτρου ἐν Καβαρβαριχά, παρὰ τὴν Χεβρών, περὶ τὸ 330. Οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι ἔπλαστον γράφουν βίβλους ἀποκρύφους (Συμφωνία, Ἀλλογενεῖς, Ἀναβατικὸν Ἡσαΐου). Ἐδίδασκον δ' ὅτι ὑπάρχουν 7 οὐρανοί, ὧν ἕκαστος διοικεῖται ὑπὸ *ἄρχοντος*· ὁ ἄρχων τοῦ 7ου οὐρανοῦ εἶναι ὁ *Σαββαώθ*, ὁ θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ὁ τύραννος, υἱὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ Διάβολος, οὗτινος τέκνα μετὰ τῆς Εὔας εἶναι ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ· οὗτοι ἤρισαν διότι «ἐρῶντες ἦσαν ἀμφότεροι τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν τῆς ἰδίας». Ὑπεράνω τῶν 7 οὐρανῶν ὑπάρχει ὁ 8ος, οὗτινος ἄρχει ἡ *Μήτηρ ἡ φωτεινὴ* καὶ ὁ *Πατὴρ τῶν ὅλων*. Παραδεχόμενοι ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἀπέρριπτον τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς ὡς καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια. Τινὲς αὐτῶν ἦσαν *ἐγκρατῖται*, τινὲς δὲ τοὐναντίον *ἀντινομισταί*.

[Περὶ αὐτῶν *Ἐπιφάνιος* Πανάριον αἵρ. 40 ἐν Migne Ἑ Π. 41,677 692. *Θεοδώρητος* Αἱρ. κακομυθίας ἐπιτομὴ ΙΑ΄, αὐτ. 83,360—361 *Ἰωαν. Δαμασκηνὸς* Περὶ αἱρέσεων, αἵρ. Μ. αὐτ. 94,701].

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ἀρχοντικός, *—ή, —ό*· δημοτ., ὁ ἀνήκων, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἄρχοντα, εἰς τὸν πλούσιον: παροιμ. «ἀρχοντικὸ βολίμι δὲ βουλιάζει», «ἀφίνει σπίτια φτωχικὰ κι' ἀρχοντικὰ γυρεύει». Τὸ οὐδέτ. ἀρχοντικὸ(ν), ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.). —Ἐπίρρ. *ἀρχον-*

Digitized by Google

τικά: παροιμ. «ἀρχοντικὰ πορεύεστε καὶ γύφτικα περνᾶτε».

— *ἀρχοντικὸν κόμμα* (βλ. λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 148 β').

ἀρχοντίσκος (ὁ)· εἰρων., ὁ μικρὸς ἄρχων, ὁ ἀσήμαντον ἔχων θέσιν ἢ ἀξίωμα.

ἀρχόντισσα (ἡ)· θηλ. τοῦ ἄρχοντας (βλ. λ.).

— *ἀρχόντισσα* (ἡ) */Βοτ./*. Ποικιλία *ἀμπέλου τῆς οἰνοφόρου* (Vitis vinifera), γνωστὴ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ.

ἀρχοντολόγι (τό)· οἱ ἄρχοντες ἐν τῷ συνόλῳ ὡς ὁμάς, ἡ τάξις τῶν ἀρχόντων, τῶν πλουσίων· ἀντίθ. *φτωχολογιά*· πβλ. *γυφτολόγι*.

Ἀρχοντόνησο */Γεωγρ./*. Μία τῶν Οἰνουσῶν νησίδων (βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 415 γ').

ἀρχοντόξυλο (τὸ) */Βοτ./*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *ψευδέβενος ὁ κρητικὸς* (Ebenus cretica). Δ. Ν. Π.

ἀρχοντοπιάνομαι· πιάνομαι ἀπὸ ἄρχοντες, ἀπὸ εὐγενεῖς, ἀπὸ πλουσίους, ὑποκρίνομαι τὸν εὐγενῆ· ἄλλως *μεγαλοπιάνομαι*.

ἀρχοντόπουλο (τὸ) ἢ *ἀρχοντόπουλλο*· τὸ παιδὶ τοῦ ἄρχοντα, υἱὸς καλῆς οἰκογενείας· ἀντίθ. *φτωχόπαιδο*· θηλ. *ἀρχοντοπούλα* ἢ *ἀρχοντοπούλλα*.

Ἀρχοντόπουλοι *Κρήτης*. Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ταγματος τῶν Ἀρχοντοπούλων (βλ. κατωτ.) δώδεκα ἐξ αὐτῶν, οἱ: *Λέων Μουσοῦρος, Ἀνδρέας Μελισσηνός, Θωμᾶς Ἀρχολέος, Εὐστάθιος Χορτάτζης, Ἰωάννης Φωκᾶς, Κωνσταντῖνος Βαρούχας, Μαρῖνος Σκορδίλης, Φίλιππος Γαβαλᾶς, Δημήτριος Βλαστός, Νικηφόρος Ἀργυρόπουλος ὁ Ἁγιοστεφανίτης, Ματθαῖος Καλαφάτης,* καὶ *Λουκᾶς Λίθινος*, μετὰ πολλῶν συγγενῶν των καὶ ἀκολούθων ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ ὡς ἄποικοι εἰς Κρήτην, ὅπου ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς καὶ ἀπέβησαν οἱ γενάρχαι τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν *Βλαστῶν, Χορτάτζων, Μουσούρων, Ἀρχολέων, Καλλεργῶν* (ἀπογόνων τοῦ *Ἰ. Φωκᾶ*) κλπ. αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μεγάλων ἐπαναστάσεων τῶν Κρητῶν ἐναντίον τῶν Βενετῶν καὶ ποικιλοτρόπως ἔδρασαν. (Βλ. λ. Κρήτη καὶ τὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν Ἀρχοντοπούλων καὶ τῶν οἰκογενειῶν των ἄρθρα.) Χ. Δ.

—*Ἀρχοντοπούλων τάγμα*. Σῶμα ἐξ ἐπιλέκτων νέων ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118) ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδόν του. Μεταξὺ τῶν διαφόρων μέτρων ἅτινα ἔλαβεν ὁ Ἀλέξιος πρὸς ἀνασυγκρότησιν τοῦ στρατοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο καὶ ἡ κατάταξις εἰς αὐτὸν τῶν τέκνων τῶν παλαιῶν στρατιωτικῶν. Οὕτω δισχίλιοι νέοι «ἀρτιφυεῖς πάντες τὸ γένειον», συνεκρότησαν ἴδιον σῶμα, τὸ *Ἀρχοντοπούλων τάγμα*, «ὡσανεὶ ἐξ ἀρχόντων υἱοὺς γεγονότας, γράφει ἡ Ἄννα Κομνηνή, ἵνα διὰ τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν τῶν γονέων εὐγένειάν τε καὶ ἀνδρείαν ἀναφερόμενοι καὶ οὗτοι θουρίδος ἀλκῆς μνήσαιντό τε καὶ ἀνδρειότεροι γένοιντο, τοῦ καιροῦ τούτοις τόλμαν καὶ ῥώμην ὑπαγορεύοντος». Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο συγκρουσθὲν πρὸς πολυαριθμοτάτους Σκύθας εἰς τὴν Βόρειον Θράκην ὑπέστη σοβαρωτάτας ἀπωλείας καὶ διελύθη. Ὁ Ἀλέξιος ἐθρήνησεν εἰλικρινῶς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἡρωϊκῶν ἀρχοντοπούλων του, καί, ὡς γράφει ἡ θυγάτηρ του Ἄννα, «πολὺν χρόνον βύθιον ἔστενε, δάκρυα θερμὰ ἐκχέων καὶ ὀνομαστὶ ἕκαστον καθάπερ ἀπόδημον ἀνακαλούμενος». Ν. ΚΛΣ

Ἀρχοντόπουλος, ***Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λυγκανίκου τοῦ δήμου Πελλάνης. Ὑπηρέτησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν ὁπλαρχηγὸν Παπαθανασόπουλον, συμμετασχὼν εἰς τὰς μάχας Κερασιῶν, Φραγκοβρύσης, Βαλτετσίου, Βερβένων, Δολιανῶν, Γράνας καὶ εἰς τὰς πολιορκίας Τριπόλεως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἁλώσεως αὐτῆς, Ἄργους, Κορίνθου καὶ Ναυπλίου (Ἀρχ. Ἀγων. ἀριθ. ἐγγρ. 15052). Λ. Δ. Κ.

ἀρχοντοσυμπεθερεύω· συμπεθερεύω μὲ ἀρχόντους, μὲ πλουσίους ἢ εὐγενεῖς: παροιμ. «ἀρχοντοσυμπεθέρεψες; φωτιὰ ποῦ σ' ἔκαψε», ὅτι ὁ συμπεθερεύων καὶ καθόλου ὁ ἀναστρεφόμενος ἀνθρώπους ἀνωτέρας κοινωνικῆς θέσεως ὑποβάλλεται εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεών του.

ἀρχοντοχώρι (τό). Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δίδεται, ἐν Κρήτῃ ἰδίως, εἰς πᾶν χωρίον κατοικούμενον ἀπὸ ἀνθρώπους μορφωμένους καὶ εὐπόρους, ἔχοντας κατοικίας εὐπροσώπους καὶ διατηροῦντας τὰ πάτρια ἔθιμα τῆς ἀνεπιτηδεύτου καὶ ἀνεπιδείκτου φιλοξενίας. Πιθανῶς τὸ ὄνομα εἶναι κληρονομία ἀπὸ τῆς Ἑνετοκρατίας, καθ' ἣν τοὺς ἐντοπίους εὐπατρίδας τῆς ἐξοχῆς ἐκάλουν *ἀρχοντοχωρίτας* πρὸς διάκρισιν τῶν εἰς τὰς πόλεις *ἀρχοντορρωμαίων* (Κρητικοὶ Γάμοι *Ζαμπελίου* σ. 106). Ε. Γ.

ἀρχοντοχωριάτης (ὁ)· ἄρχοντας χωριάτης, πλούσιος χωρικός· || εἰρων., χαρακτηριστικὸν πλουσίου ἀναγώγου καὶ ἐπιδεικτιῶντος.

— «Ἀρχοντοχωριάτης». Οὕτω μετεφράσθη ὁ «Bourgeois Gentilhomme», μία τῶν καλυτέρων κωμῳδιῶν τοῦ Μολλιέρου (βλ. λ.).

Ἀρχοντοχώριον */Γεωγρ./*. Πολίχνη τοῦ τέως δήμου Σολλίου τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζάβιτσα*. Κάτ. 1200. Μετὰ τῆς ἐγγὺς κωμοπόλεως Μύτικα συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ἀλλ' ἀνωμάλου ὁδοῦ (χμτρ. 15). Δ. Ε. Μ.

Ἀρχόντω (ἡ)· Κύριον ὄνομα γυναικῶν· ὑποκορ. *Ἀρχοντούλα*.

ἀρχόπλασμα (τὸ) */Φυσιολ./*. Μοῖρα τοῦ ἐνδοπλάσματος τοῦ κυττάρου ἀποτελουμένη ἐξ ἰνιδίων, χρωννυμένη ἐντονώτερον τοῦ λοιποῦ πρωτοπλάσματος καὶ λαμβάνουσα ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ κυττάρου. Γ. Φ. Κ.

ἄρχος (ὁ)· ἄρχοντας, πλούσιος, εὐπατρίδης: παροιμ. «ὁ βλάχος ἄρχος κι' ἂν γενῇ, βλάχικη δόξα θά 'χῃ».

ἀρχὸς (ὁ) */Ἀνατομ./*. 1) Τὸ κάτω πέρας τοῦ ἀπευθυσμένου ἐντέρου, τὸ ἀπολῆγον εἰς τὸν δακτύλιον. 2) Τὸ ἀπευθυσμένον ἔντερον. Ι. Π.

ἀρχόσωμον (τὸ) */Φυσιολ./*. Καλεῖται οὕτως ἡ κεντρικὴ μοῖρα τῆς κεντροσφαίρας τῆς σπερματίδος, ἥτις παραμένει δίκην κοκκίου εἰς τὸ πρόσθιον ἄκρον τῆς κεφαλῆς τοῦ σπερματοζωαρίου. Τὸ ἀρχόσωμον καλεῖται καὶ *ἀκρόσωμον*. Γ. Φ. Κ.

Ἀρχουάκοι (Arhuacos). Φυλὴ ἰνδιανικὴ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἐξηπλωμένη ἄλλοτε εἰς τὴν Σιέρρα Νεβάδα τῆς Ἁγ. Μάρθας ἐν Κολομβίᾳ, ἀνήκουσα δὲ εἰς τὰς φυλὰς τῶν *Τσίμπκα* (Chibcha). Ἀπὸ τοὺς Ἀρχουάκους κατάγονται οἱ σημερινοὶ *Κιεγκάμπα* (Köggabo) καὶ *Μπιντοκούα* (Bintukua) διατηροῦντες πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου των πολιτισμοῦ. Οἱ Ἀρχουάκοι ἔχουν ἰδίαν διάλεκτον, τὴν ἀρχουακικήν. Θ. Χ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Ἀρχυαῖοι */Βιβλ./*. Οὕτως ὀνομάζονται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἔσδρα (δ' 9) οἱ κάτοικοι τοῦ *Ὀρέχ* (Ἑβρ. Ἐρέχ, βαβυλ. *Οὐρούκ* καὶ *Ἀρκού*), τῆς *Ὀρχόης* τοῦ Στράβωνος, κειμένης παρὰ τὰ σημερινὰ ἐρείπια Βαρυά, μιᾶς τῶν 4 πόλεων τοῦ Νεβρὼδ (Γένεσ. ι' 10), ΝΑ. τῆς Βαβυλῶνος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Εὐφράτου ὄχθην.

[*E. Meyer,* Entstehung des Judentums (1896), καὶ *Pannier* ἐν λ. Arach τοῦ Βιβλικοῦ λεξικοῦ τοῦ Vigouroux.] Π. Ι. Μ.

Ἀρχύτας. Φιλόσοφος, μαθηματικός, ἀστρονόμος καὶ πολιτικός, ἐκ Τάραντος τῆς Σικελίας, γεννηθεὶς κατὰ τὰς πιθανωτέρας εἰδήσεις τῷ 425 καὶ ἀποθανὼν τῷ 347 π. Χ.

Ὁ Ἀρχύτας δύναται νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν πλέον ἐξαιρετικῶν προσωπικοτήτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διεκρίθη ἐν πρώτοις ὡς φιλόσοφος, ἀνήκων εἰς τὴν Πυθαγόρειον σχολήν, τῆς ὁποίας λογίζεται ὁ ὄγδοος ἀρχηγός. Ὑπῆρξε δὲ φίλος τοῦ Πλάτωνος, ὅστις τὸν ἐπεσκέφθη κατὰ τὸ εἰς Σικελίαν ταξίδιόν του. Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἠθικῶν καὶ μεταφυσικῶν του πραγματειῶν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Στοβαίου καὶ τοῦ Σιμπλικίου, τινὲς δ' ἔφθασαν ἐκ τῆς μελέτης τούτων νὰ πιστεύσουν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὤφειλεν εἰς αὐτὸν τὰς «κατηγορίας» του καί τινας ἐκ τῶν κυριωτέρων θεωριῶν του. Ἀλλὰ τ' ἀποσπάσματα ταῦτα εἶναι βεβαιωμένως πλαστὰ καὶ πρέπει ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὸν ἐκλεκτικισμὸν τῶν Α' καὶ Β' π. Χ. αἰώνων, τῶν ὁποίων κύριον χαρακτηριστικὸν ἦτο ἡ ἀπόδοσις νέων δογμάτων εἰς παλαιοὺς διδασκάλους. Πάντως ὁ Ἀρχύτας ὑπῆρξε μέγας φιλόσοφος, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἤρκει ν' ἀποδείξῃ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε περὶ αὐτοῦ εἰδικήν, ἀπολεσθεῖσαν, πραγματείαν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀρχύτα». Ἐκ τῶν πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας συνδεομένων θεωριῶν του δύο θεμελιώδεις ἀρχαὶ φαίνονται φωτίζουσαι τὴν σκέψιν του: α') ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ὀργανικοῦ καὶ τοῦ ἀνοργάνου κόσμου· καὶ β') ὅτι ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος δὲν δύναται νὰ παράσχῃ ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων.

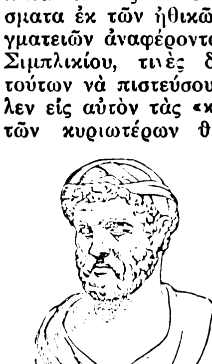
Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος.

Εἰς τὰ Μαθηματικὰ ὁ Ἀρχύτας εἶναι ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν μεθοδικὴν ἔρευναν τῆς Μηχανικῆς, βοηθείᾳ τῆς Γεωμετρίας. Αὐτὸς πρῶτος διέκρινε τὴν ἁρμονικὴν πρόοδον ἀπὸ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρικῆς προόδου. Ὁ Εὔδημος τὸν θεωρεῖ ὡς τὸν ὑπέρτερον μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες ἐπλούτισαν τὴν ἐπιστήμην τῆς Γεωμετρίας διὰ πρωτοτύπων θεωρημάτων καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτὴν πραγματικὴν ἐπιστημονικὴν κατεύθυνσιν. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνακαλύψας τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κύβου, ἡ δὲ θεωρία τῶν ἀναλογιῶν καθὼς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ σπουδὴ τῆς ἀκουστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς προήχθησαν σημαντικώτατα διὰ τῶν ἐρευνῶν του.

Καὶ εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Μηχανικὴν ἐξ ἄλλου αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀρχύτα ὑπῆρξαν πολύτιμοι καὶ πρωτότυποι. Θεωρεῖται ὡς ἐφευρέτης τοῦ κοχλίου καὶ τῆς τροχαλίας, ἀπεδίδετο δὲ εἰς αὐτὸν ἡ ἀνακάλυψις εἴδους τινὸς πτητικῆς μηχανῆς, τῆς καλουμένης «περιστερᾶς τοῦ Ἀρχύτα», ξυλίνου ὁμοιώματος πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον ἵπτατο διὰ τῆς ἐπενεργείας βάρους ἠρτημένου εἰς τροχαλίαν καὶ πεπιεσμένου ἀέρος διαφεύγοντος ἔκ τινος σχισμῆς.

Ἀλλ' ὁ Ἀρχύτας δὲν διέπρεψε μόνον ὡς ἐπιστήμων. Ὑπῆρξεν ἐπὶ πλέον σημαίνουσα πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς του. Οἱ συμπολῖταί του τὸν ἀνεβίβασαν ἑπτάκις εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς χώρας των, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν δ' αὐτοῦ οἱ Ταραντῖνοι διεξήγαγον πολέμους, μὲ ἄλλοτε εὐμενῆ καὶ ἄλλοτε δυσμενῆ ἀποτελέσματα, κατὰ τῶν Μεσαπίων, τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Συρακουσίων.

Ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχύτας ἱστορεῖται ὡς χαρακτηριζόμενος ἀπὸ εὐγένειαν αἰσθημάτων, ὡς ἐξαιρετικῶς καλοκάγαθος καὶ ἱπποτικὸς ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν του. Μεταξὺ τῶν ποικίλων προτερημάτων του ἀναφέρεται ὅτι ἦτο καὶ ἱκανώτατος πλαγιαυλητής.

Κατόπιν ἑνὸς βίου ὑψηλῆς διανοητικῆς καὶ ἀδιαπτώτου πολιτειακῆς δράσεως, ὁ Ἀρχύτας ἐπνίγη κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἐτάφη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀπουλίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Ὁράτιος, ὅστις ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπ' ἀριθ. I 28 ᾠδήν του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hartenstein* «De Archytae Tarentini fragmentis philosophicis» (Λειψ 1833). *Gruppe* «Ueber die Fragmente des Archyta's und der ältern Pythagoräer» (Βερολ 1840). *Beckmann* «De Pythagoreorum reliquiis» (Βερολ 1844 καὶ 1850). *Mullah* «Fragmenta philosophorum Graecorum» (τ. 2, Παρίσιοι 1867). *G. J. Allman* «Greek Geometry from Thales to Euclid (1889). *Florian Cajori* «History of Mathematics» (Νέα Ὑόρκη 1894). *J. Nolle* «Pseudo-Archytae fragmenta» (Tübingen 1914). *Blass* «De Archytae Tarentini fragmenti mathem.» ἐν *Melanges Graux* (Παρίσιοι 1833). —Ρ

—**Ἀρχύτας**. —1) Ἔφορος ἐν Σπάρτῃ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λυσάνδρου, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ξενοφῶν (Ἑλλην. 2,1,10. 3,10).—2) Μυτιληναῖος μουσικὸς καλούμενος ὁ *ἁρμονικός*. Μνημονεύεται ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου (8, 4, n. 5) καὶ τοῦ Ἀθηναίου (13, 600). — 3) Ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, οὗ ποιεῖται μνείαν Διογένης ὁ Λαέρτιος (8, 4, n. 5)

— **Ἀρχύτας** (Archytas) */Ἀστρον./*. Κρατὴρ τῆς Σελήνης, κείμενος ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τεταρτημορίῳ τοῦ δίσκου αὐτῆς, ἐγγὺς τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βορείου πόλου. Αἱ κατὰ προσέγγισιν σεληνογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτοῦ εἶναι: μῆκος 4^0 Α. καὶ πλάτος $+58^0$ (βλ. Σελήνη). Σ. Π.

ἀρχύτερος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ προγενέστερος, ὁ ἐνωρίτερον ἄλλου.—Ἐπιρρ. *ἀρχύτερα:* «ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ πῇς ἀρχύτερα· τώρα εἶναι ἀργά».

ἄρχω· εἶμαι ἄρχων, κατέχω τὴν ἐξουσίαν, κυβερνῶ, ἐξουσιάζω: «οἱ μὲν ἄρχουσιν, οἱ δὲ ἄρχονται», «ἡ ἄρχουσα τάξις»· || κάμνω πρῶτος τὴν ἀρχὴν ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλον ἢ ἄλλους οἱ ὁποῖοι μετ' ἐμὲ πράττουσι τὸ αὐτό: «ἄρχω χειρῶν ἀδίκων»· || μέσ. *ἄρχομαι*· κάμνω ἀρχὴν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *παύομαι:* «ἤρξατο τῆς μάχης» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «ἐπαυσάμην τῆς μάχης»· || ἀμετβ. *ἀρχίζω:* «ἄρχονται αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς κτλ. [Βλ. καὶ λ. ἄρχων.]

ἄρχων, *—οντος* (ὁ)· μετοχ. τοῦ *ἄρχω*, ὡς οὐσιαστ., ὁ κυβερνῶν, ὁ διοικῶν, ὁ κατέχων ἀνώτερον ἀξίωμα ἢ ἐξουσίαν: «οἱ ἐννέα ἐν Ἀθήναις ἄρχοντες», «ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου», «ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου»· «ἀνώτατος ἄρχων» ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας· ἀντίθ. *ἰδιώτης, ὑπήκοος, δοῦλος*· || ὁ εὐπατρίδης, ὁ ἄρχοντας (βλ. λ.).

— */Ἀρχ./* Ἡ λέξις ἄρχων ἐν τῇ γενικῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ἐδήλου παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸν διαχειριζόμενον τὸ σύνολον ἢ μέρος τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, τὸν δικαιούμενον, κατ' Ἀριστοτέλη, «βουλεύσασθαί τε περί τινων καὶ κρῖναι καὶ ἐπιτάξαι». Ἐν Ἀθήναις, τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος ἀναφαίνεται μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κόδρου (1068), ὁπότε οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ θεωροῦντες οὐδένα ἄξιον νὰ φέρῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, κατήργησαν τὴν βασιλείαν. Φαίνεται ὅμως ὅτι μόνον ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως κατηργήθη ἐπισήμως, χωρὶς νὰ περιορισθοῦν τὰ βασιλικὰ δικαιώματα εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μετὰ τὸν Κόδρον ἰσοβίων ἀρχόντων, καίτοι ὁ Παυσανίας (IV, 5 § 10) ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι «ἀντὶ βασιλείας μετέστησαν εἰς ἀρχὴν ὑπεύθυνον». Πῶς δύναται πράγματι νὰ συμβιβασθῇ ἰσόβιος ἀρχὴ πρὸς τὴν πολιτικὴν εὐθύνην αὐτῆς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναφέρεται δικαστήριον ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὤφειλον οἱ ἄρχοντες νὰ λογοδοτοῦν, οὔτε ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν ἣν ἀπέ-

Digitized by Google

κτησε βραδύτερον· ἱστορικῶς ἐπίσης εἶναι βεβαιωμένον, ὅτι, ἐφ' ὅσον διετηρήθη ἡ ἰσόβιος καὶ κατόπιν ἡ δεκαετὴς ἀρχοντία, οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς ἔτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ δώσαντες ἀφορμὰς σοβαρῶν δυσαρεσκειῶν εἰς τὸν λαόν, παρέμειναν μέχρι τοῦ κανονικοῦ τέρματος τῆς ἀρχῆς των.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τίτλος βασιλεὺς φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησε ν' ἀπονέμεται εἰς τοὺς ἄρχοντας, ἴσως παρὰ τῷ λαῷ διατηρηθείς, ὡς προκύπτει ἐκ χωρίου τοῦ Πλάτωνος (Μενέξ. VII, D. 565), καθ' ὃν ὑπῆρχον πάντοτε βασιλεῖς ἐν Ἀθήναις, τοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως εἴτε μεταβιβαζομένου κληρονομικῶς, εἴτε κατ' ἐκλογὴν ἀπονεμομένου. Ἐπίσης τὸ Πάριον χρονικὸν χαρακτηρίζει τοὺς διαδόχους τοῦ Κόδρου ὡς «βασιλεύοντας», παρομοίαν δὲ ἔκφρασιν μεταχειρίζεται καὶ ὁ Παυσανίας (I, 3, 3. VII, 2, 1). Γεώργιος δὲ ὁ Σύγκελλος, ἀπηχῶν προφανῶς παλαιοτέρας παραδόσεις, μεταχειρίζεται τὴν λέξιν «ἐβασίλευσε» ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἰσοβίους ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς δεκαετεῖς. Τέλος οἱ γραμματικοὶ χαρακτηρίζουν τὸν Ἱππομένη, τὸν τέταρτον τῶν δεκαετῶν ἀρχόντων, ὡς «ἕνα τῶν Κοδριδῶν βασιλέα ὄντα» (*Bekker*, Anecd. graeca I, σ 295· πρβλ. *Φωτίου* Λεξικ. ἐκδ. 1823 σ. 343). Ὁπωσδήποτε ὡς βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι, εἴτε παρέμεινεν εἴτε ὄχι ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως παρὰ τὸν τοῦ ἄρχοντος, οὐδόλως περιωρίσθη ἡ βασιλικὴ ἐξουσία· ἡ μοναρχία διετηρήθη ἐν Ἀθήναις ἄνευ ἀξιοσημειώτων τροποποιήσεων μέχρι τοῦ 753, οὕτω δὲ οἱ κληρονομικοὶ διάδοχοι τοῦ Κόδρου εἶχον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας τὰ αὐτὰ περίπου δικαιώματα οἷα καὶ ὁ ἔνδοξος πρόγονός των.

Πρῶτος ἰσόβιος ἄρχων μετὰ τὸν Κόδρον ὑπῆρξεν ὁ υἱός του *Μέδων*, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ ἄρχοντες ὠνομάσθησαν *Μεδοντίδαι*. Ἐκ τούτων δὲ ἦρξαν δεκατρεῖς ἐν ὅλῳ, οἱ ἑξῆς: 1) *Μέδων* (1068-1048)· 2) *Ἄκαστος* (1048-1012)· 3) *Ἄρχιππος* (1012-993) 4) *Θέρσιππος* (993-952)· 5) *Φόρβας* (952-921)· 6) *Μεγακλῆς* (921-891)· 7) *Διόγνητος* (891-863)· 8) *Φερεκλῆς* (863-844)· 9) *Ἀρίφρων* (844-824)· 10) *Θεσπιεὺς* (824-797)· 11) *Ἀγαμήστωρ* (797-777)· 12) *Αἰσχύλος* (777-754) καὶ 13) *Ἀλκμέων* (754-753).

Τῷ 753 ἐσημειώθη ὁ πρῶτος ἀξιοσημείωτος περιορισμὸς τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρχόντων: ἡ ἀρχοντία ἀπὸ ἰσοβίου γίνεται δεκαετής. Οἱ πρῶτοι τέσσαρες δεκαετεῖς ἄρχοντες ἐξακολουθοῦν νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῶν Μεδοντιδῶν, ἀλλὰ τῷ 713 ἤρθη τὸ προνόμιον ἐκ τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου γένους «διὰ τὸ δοκεῖν τρυφᾶν καὶ μαλακοὺς γεγονέναι» καὶ ἡ ἀρχοντία κατέστη προσιτὴ εἰς πάσας τὰς οἰκογενείας τῶν εὐπατριδῶν. Δεκαετεῖς ἄρχοντες ἦρξαν ἑπτά, οἱ: 1) *Χάροψ* (753-743)· 2) *Αἰσιμίδης* (743-733)· 3) *Κλείδικος* (733-723)· 4) *Ἱππομένης* (723-713). 5) *Λεωκράτης* (713-703)· 6) *Ἄψανδρος* (703-693) καὶ 7) *Ἐρυξίας* (693-683).

Τῷ 683 ἡ ἐξουσία τοῦ ἄρχοντος περιωρίσθη εἰς ἐνιαύσιον, κατανεμηθεῖσα εἰς ἐννέα ἄρχοντας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἔφερε τὴν παλαιὰν ἐπωνυμίαν *βασιλεύς*, θρησκευτικὰ ἰδίως ἔργα ἀσκῶν, ὁ δεύτερος, ὁ καὶ ἀναλαβὼν τὰ πολεμικὰ καθήκοντα, ὠνομάζετο *πολέμαρχος*, καὶ ὁ τρίτος *ἄρχων*, ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν *ἄρχων*, ὁ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπονομασθεὶς *ἐπώνυμος*, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐπωνομάζετο τὸ ἔτος ἀπὸ τοῦ 683, ἀσκῶν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ὑπόλοιποι ἓξ ἐκαλοῦντο *θεσμοθέται*, ἔργον ἔχοντες τὴν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τῆς πολιτείας. Πρῶτος ἐνιαύσιος ἄρχων ὑπῆρξεν ὁ *Κρέων* (683—682), τελευταῖος δὲ ὁ *Νικαγόρας* τῷ 485 μ. Χ. Ἡ σειρὰ τούτων ἐτηρεῖτο ἐπιμελῶς πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἐτῶν, ἀλλὰ δὲν περιεσώθη ἡμῖν ἀκεραία· ὑπάρχουν πολλὰ κενά, ἐξαιρέσει τῆς περιόδου 225 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 501 μέχρι τοῦ 275 π. Χ., καθ' ἣν ἔχομεν ἀνελλιπῆ τὴν σειρὰν τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων.

Ἡ ἀρχὴ τούτων ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν *αἱρετὴ* (ἢ *χειροτονητή*)· κατόπιν ὅμως, ἐπικρατουσῶν ἐπὶ μᾶλλον τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν, κατέστη *κληρωτή* Εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς πότε τοῦτο συνέβη. Ἀκόμη καὶ οἱ ἀρχαῖοι διίσταντο ἐπὶ τοῦ ζητήματος. Ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἄλλοι μέν, ὡς ὁ *Ubbo Emmius*, ὁ *Schoemann*, ὁ *Curtius*, ὁ *Westermann*, θεωροῦν ὡς εἰσαχθέντα τὸν νεωτερισμὸν ὑπὸ τοῦ *Κλεισθένους*· ἄλλοι, ὡς οἱ *Perizonius*, *Niebuhr*, *Grote*, *G. Perrot*, τὸν θεωροῦν ὡς μεταγενέστερον τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ θεσμὸς ὑφίστατο ἐπὶ Περικλέους, δι' ὃ καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος πολιτικός, καίτοι τοσαύτην ἀσκῶν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν του, οὐδέποτε ἔγινεν ἄρχων, παραμείνας καθ' ὅλον του τὸν βίον ἔξω τοῦ Ἀρείου Πάγου (*Πλουτ.* Περικλ. 9). Ὁ *E. Caillemer*, ἀρκετὰ πειστικῶς, τοποθετεῖ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς διὰ κλήρου ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων κατὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ *Ἐφιάλτου* (461).

Δοκιμασία τῶν ἀρχόντων.—Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ διὰ κλήρου ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες ὑπεβάλλοντο εἰς διπλῆν δοκιμασίαν, τὴν μὲν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, τὴν δ' ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας. Ἡ δοκιμασία αὕτη καλουμένη *ἀνάκρισις* (*Πολυδεύκης* VIII. 85)) ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον οὗτοι ἐτίμων *Ἀπόλλωνα* τὸν *πατρῷον* καὶ *Δία* τὸν *Ἑρκεῖον*, ἐὰν εἶχον ἐκπληρώσει τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν πατρίδα καθήκοντά των, καὶ ἐὰν εἶχον τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένην περιουσίαν. Ἐπίσης ἐξητάζετο ἂν κατήγοντο οὗτοι ἐκ γονέων ἀστῶν. Ἐπὶ μακρὸν ἡ *ἀρχοντία* ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς ἐκείνους τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τῆς μητρὸς μέχρι 13ου βαθμοῦ εἶσαν ἀστοί· ὁ ὅρος ὅμως οὗτος περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, καθόσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δημόσθενους ἐγίνοντο ἄρχοντες καὶ οἱ ἐξ υἱοθεσίας υἱοὶ ἀστῶν, βραδύτερον δὲ καὶ ξένοι ἀναγράφονται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπωνύμων. Ἐὰν ἐκ τοῦ πορίσματος τῆς *ἀνακρίσεως* οἱ ἐκλεγέντες ἐκρίνοντο ἄξιοι νὰ γίνουν ἄρχοντες, ὡρκίζοντο «δικαίως ἄρξειν καὶ κατὰ τοὺς νόμους, καὶ δῶρα μὴ λήψεσθαι τῆς ἀρχῆς ἕνεκα, κἂν τι λάβωσι ἀνδριάντα ἀναθήσειν χρυσοῦ». Τὸ ἀνάθημα τοῦτο ὡρίζετο ὡς πρόστιμον, τόσον μέγα, ὥστε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ καταβάλῃ ὁ καταδικασθεὶς καὶ συνεπῶς θὰ ὑπέκειτο εἰς *ἀτιμίαν* καὶ τὰς συνεπείας της. Ὁ ὅρκος οὗτος ἐδίδετο ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐπανελαμβάνετο δὲ πρὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς.

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιστάσεις συνήρχοντο ὅπως ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ. Οὕτως ὁσάκις ἐξόριστός τις ἐπάτει ἄνευ ἀδείας τὸ Ἀττικὸν ἔδαφος, τὸ συνέδριον τῶν ἀρχόντων ἀπήγγελλε κατὰ τοῦ ἐνόχου τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἐπίσης τὸ συνέδριον προΐστατο εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐνιαυσίων ἑξακισχιλίων δικαστῶν καὶ τῶν δέκα ἀθλοθετῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν στρατηγῶν, τῶν ταξιαρχῶν, τῶν ἱππάρχων καὶ τῶν φυλάρχων. Ὡσαύτως προΐστατο τῆς ψηφοφορίας τοῦ ὀστρακισμοῦ. Εἰς τὰς πλείστας ὅμως τῶν περιστάσεων ὁ ἄρχων, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος ἐνήργουν μόνοι ἀνεξαρτήτως τῶν ἓξ θεσμοθετῶν, οἵτινες ἤσκουν ἰδιαίτερα ἀπὸ κοινοῦ καθήκοντα.

Οἱ τρεῖς ἀνωτέρω ἄρχοντες, ὑποχρεούμενοι νὰ ἀποφαίνωνται ἐπὶ πλείστων ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων πιθανὸν νὰ ἐστεροῦντο τῆς ἀπαιτουμένης πείρας ἢ νὰ ἀγνοῶσι τοὺς νόμους, εἶχον ἕκαστος ὡς βοηθοὺς δύο παρέδρους, οἵτινες καίτοι ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγόμενοι ὑπέκειντο οὐχ ἧττον ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες εἰς διπλῆν δοκιμασίαν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἡλιαίας, ὄντες προσωπικῶς ὑπεύθυνοι διὰ τὰς πράξεις των καὶ ὀφείλοντες ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες νὰ λογοδοτήσουν μετὰ τὸ πέρας τῆς θητείας των. Ἀλλὰ καὶ οἱ θεσμοθέται εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ προσλαμβάνουν συμβούλους, μὴ ἀναγνωριζομένους ὅμως ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ ἀπηλλαγμένους πάσης εὐθύνης.

Οἱ ἄρχοντες κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων των ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον ἐκ μύρτων ὡς ἔμβλημα τοῦ ἀπαραβιάστου αὐτῶν, ὁ δὲ βασιλεὺς φαίνεται ὅτι ἐφόρει καὶ ἰδιαιτέραν ἐπίσημον στολήν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν καθηκόντων των ἔχαιρον τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον νὰ ἀπαλλάσσωνται τῆς τριηραρχίας. Τέλος ἐξερχόμενοι τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπαλλασσόμενοι πάσης εὐθύνης ἐγίνοντο δικαιωματικῶς Ἀρεοπαγῖται, μὴ ἔχοντες πλέον δικαίωμα νὰ ἐκλεγοῦν ἄρχοντες.

Οἱ ἄρχοντες διέμενον μὲν ἐν ἰδίῳ οἰκήματι ὅπου ἐσιτίζοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ (*Πολυδ.* IV, 122), ἕκαστος ὅμως ἤσκει τὰ καθήκοντά του εἰς ἰδιαίτερον μέρος, ἤτοι ὁ μὲν ἄρχων ἐπώνυμος εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ὁ πολέμαρχος ἐν τῷ Ἐπιλυκείῳ, ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ Βασιλείῳ στοᾷ καὶ οἱ ἓξ θεσμοθέται εἰς τὸ Θεσμοθετεῖον.

Οἱ ἄρχοντες τῶν ἄλλων πόλεων.— Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις ἦτο ἐν ἰσχύει ὁ θεσμὸς τῶν ἀρχόντων. Οὕτως «εἰς τὸ κοινὸν τῶν Βοιωτῶν», ὑπῆρχεν ἄρχων, ἄλλος παρὰ τὸν εἰδικὸν τοιοῦτον, ὅστις προΐστατο ἑκάστης τῶν σπουδαιοτέρων βοιωτικῶν πόλεων, ἤτοι ἐν Ἀκραιφίῳ, Χαιρωνείᾳ, Πλαταιαῖς, Ὀρχομενῷ, Τανάγρᾳ, Θήβαις, Θεσπιαῖς, Θίσβῃ κ.λ. Αἱ δημόσιαι πράξεις χρονογοῦνται συνήθως ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τοπικοῦ ἄρχοντος, ἐνίοτε ὅμως εὑρίσκονται ἡνωμένα τὰ ὀνόματα καὶ τοῦ ἄρχοντος ἐν Κοινῷ Βοιωτῶν καὶ τοῦ ἄρχοντος τῆς πόλεως.

Εἰς Λοκρίδα, Θρόνιον καὶ Ὀποῦντα ὑπῆρχον ἐπίσης ἐπώνυμοι ἄρχοντες. Εἰς Δαυλίδα, Στεῖριν καὶ Ἄμβρυσσον ὑπῆρχον δύο συγχρόνως ἄρχοντες. Ἐν Θεσσαλίᾳ, Λαμίᾳ, Θαυμακίῃ καὶ Ὑπάτῃ ὑπῆρχον τρεῖς ἄρχοντες, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἐπιγραφῶν. Εἰς τὰς νήσους Ἀνάφην, Ἄνδρον, Δῆλον, Πάρον, Τῆνον, Σκίαθον, Θάσον ὡς καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐπί τινων ἀποικιῶν τοῦ Εὐξείνου ὑπῆρχον ὡσαύτως ἄρχοντες.

Χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστορίας τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀρχόντων εἶναι ὅτι ἡ σπουδαιότης του ἐμειοῦτο βαθμηδὸν διὰ τῆς παρόδου τῶν αἰώνων. Ὁ Δράκων ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως τὴν ἐκδίκασιν τῶν φονικῶν δικῶν, ἣν ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Ἐφέτας. Ὁ Σόλων ἐγκαθιστῶν τὴν Ἡλιαίαν περιώρισεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀρχόντων. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὁ πολέμαρχος ἀπώλεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἄρειος Πάγος περιεβλήθη δικαιώματα ἐλέγχου ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρχόντων. Οἱ περιορισμοὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἐξελίξεως τῆς Δημοκρατίας. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων περιωρίζετο μόνον μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας, οἱ νομοθέται δὲν ἐφοβοῦντο νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς αὐτοὺς ἐκτεταμένην δικαιοδοσίαν. Ὅταν ὅμως οἱ ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν ἀδιακρίτως καὶ δὴ ὅταν διὰ κληρώσεως ὡρίζοντο, οἱ πολιτικοὶ προσεπάθησαν, ἀποστεροῦντες τοὺς ἄρχοντας μέρος τῆς δικαιοδοσίας των, νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους οὓς θὰ διέτρεχεν ἡ πολιτεία ἐκ τῆς καταχρήσεως τῆς ἐξουσίας. —Ω.

— **ἄρχων ἀντιμηνσίων,—Εὐαγγελίου,— μοναστηρίων** βλ. κατωτ. ἄρχων ἐκκλησιῶν.

— **ἄρχων ἀνώτατος** *[Δημ. Δίκ.]*. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοεῖται τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο (ἢ ἡ πλειονότης τῶν προσώπων, ὅπως λ.χ. ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πόλει τῆς Danzig, εἰς τὰς κατ' ἰδίαν χώρας τῆς Γερμανίας), τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὴν ἀνωτάτην τοῦ κράτους Ἀρχήν, ἀσχέτως τοῦ τύπου τοῦ πολιτεύματος, ἂν πρόκειται τουτέστι περὶ Μοναρχίας ἢ Δημοκρατίας. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος εἶναι διάφορος ἐν ἑκάστῳ κράτει, ἀναλόγως δὲ τοῦ κρατοῦντος ἐν αὐτῷ πολιτεύματος κρίνεται καὶ ἡ «ἰσχὺς» τοῦ ἐκπροσώπου τῆς ὑπερτάτης ἐν τῷ κράτει ἐξουσίας. Οὕτω λ.χ. ἐν τῇ ἀπολύτῳ Μοναρχίᾳ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀπολύτου Μονάρχου εὕρηται συγκεντρωμένη ὁλόκληρος ἡ πολιτικὴ ἐξουσία. Ἀντιθέτως, ἐν τῇ βασιλευομένῃ Δημοκρατίᾳ ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος περιορίζεται ὑπὸ τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας, δηλ. τῆς Βουλῆς, εἰς αὐτὸν δὲ ἀνήκει, κυρίως εἰπεῖν, μόνον ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, τούτου δὲ ἕνεκα καλεῖται ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τοῦ ἔργου αὐτοῦ μὴ περιοριζομένου μόνον εἰς τὴν «ἐκτέλεσιν» τῶν νόμων, ἀλλὰ καὶ δικαιουμένου νὰ διορίζῃ καὶ παύῃ τοὺς ὑπουργούς, ν' ἀντιπροσωπεύῃ διεθνῶς τὴν Πολιτείαν, νὰ κηρύττῃ πόλεμον, νὰ συνομολογῇ συνθήκας εἰρήνης κλπ., νὰ διορίζῃ καὶ παύῃ τοὺς ὑπαλλήλους, νὰ ἐκδίδῃ ἐκτελεστικὰ καὶ διοικητικὰ διατάγματα, νὰ κηρύττῃ τὴν ἔναρξιν καὶ λῆξιν τῆς βουλευτικῆς συνόδου, νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ διαλύῃ τὴν Βουλήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλέον ἔχει ὄχι μόνον τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως τῶν νόμων (διὰ τῶν ὑπουργῶν του), ἀλλὰ συνήθως (ὄχι πάντοτε) καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας, τὸ λεγόμενον veto (ἀπόλυτον ἢ ἀναβλητικόν), ἤτοι τὴν δύναμιν ν' ἀρνῆται νὰ προαγάγῃ εἰς νόμον νομοσχέδιόν τι ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἐπίσης κέκτηται τὸ δικαίωμα τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀμνηστείας. Προκειμένου δὲ περὶ ἀνωτάτου ἄρχοντος («*λειτουργοῦ*» ὅπως λέγει τὸ νῦν ἰσχῦον ἑλληνικὸν Σύνταγμα) ἐν δημοκρατουμένῳ κράτει, «τύποις» ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κέκτηται πλεῖστα ὅσα δικαιώματα, κατ' οὐσίαν ὅμως στερεῖται οὐχὶ μόνον πάσης πρωτοβουλίας, ἀλλ' εὕρηται καὶ τελείως ἀσθενὴς ἔναντι τῶν νομοθετικῶν σωμάτων (Βουλῆς καὶ Γερουσίας). Οὕτω λ.χ. παρ' ἡμῖν στερεῖται τοῦ δικαιώματος τῆς προτάσεως τῶν νόμων, ὡς καὶ τοῦ τῆς ἀρνησικυρίας· ἐπίσης τοῦ δικαιώματος νὰ διαλύῃ τὴν Βουλήν, καθόσον εἰς τοῦτο εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἔχῃ σύμφωνον τὴν γνώμην τῆς Γερουσίας· ἐξ ἄλλου ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν δύο Βουλῶν, ἀντὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐξασθενοῖ τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἐνῷ ἄλλως θὰ ἐκέκτητο μεῖζον κῦρος καὶ ἔτι μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς δευτέρας ἰδίως Βουλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἡ θέσις τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος ἐν τῇ Δημοκρατίᾳ διαφέρει ἐκείνης τοῦ ἐν τῇ Μοναρχίᾳ ἢ τῇ βασιλευομένῃ Δημοκρατίᾳ. Ὅτι τόσον ὁ μονάρχης, ὅσον καὶ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνεύθυνοι, ἀλλὰ καὶ ἀπαραβίαστοι, ἐνῷ ἀντιθέτως ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εὐθύνεται (ὡς λ.χ. κατὰ τὸ ἡμέτερον Σύνταγμα), οὐχὶ βεβαίως πολιτικῶς, (οὐδὲ νομικῶς δι' ἄλλας πράξεις αὐτοῦ, αἵτινες διὰ νὰ ἔχουν κῦρος, ἤτοι διὰ νὰ μὴ θεωροῦνται ὡς πράξεις ἰδιωτικαὶ ἀλλὰ «πολιτειακαί», πρέπει νὰ φέρουν τὴν προσυπογραφὴν τοῦ ἁρμοδίου ὑπουργοῦ, ὅστις ἀναλαμβάνει καὶ τὴν σχετικὴν εὐθύνην), ἀλλὰ «ἂν καταστῇ ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας, παραβιάσεως ἐκ προθέσεως τοῦ Συντάγματος ἢ τῶν ποινικῶν νόμων», ὁπότε δικάζεται ὑπὸ τῆς Γερουσίας συγκροτουμένης εἰς εἰδικὸν δικαστήριον (κατὰ τὸ ἄρθρ. 73 τοῦ Συντάγματος), ἐνῷ διὰ τὸν μονάρχην ἢ τὸν βασιλέα ἡ «εὐθύνη» ἕνεκα τοιούτων πράξεων μόνον διὰ τῆς ἐκθρονίσεως ἐκδηλοῦται, ὅπερ καὶ δυσχερὲς τυγχάνει καὶ σκοπίμως ἀποφεύγεται.

Ἀπὸ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου ὁ ἀνώτατος ἄρχων, ἀσχέτως τοῦ πολιτεύματος, θεωρεῖται ὡς τὸ οὐσιωδέστερον διεθνὲς ὄργανον. Οὗτος κέκτηται πάντοτε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπὸ διεθνοῦς ἀπόψεως ἐκπροσωπήσεως τῆς Πολιτείας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἐνῷ ὁ μονάρχης εἶνε ἐντελῶς ἐλεύθερος, ἀντιθέτως ὁ συνταγματικὸς βασιλεὺς καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθεροι, δεσμευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος Συν-

Digitized by Google

τάγματος τὸ ὁποῖον ὁρίζει τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς οὗτος δικαιοῦται ν' ἀντιπροσωπεύσῃ διεθνῶς τὴν Πολιτείαν (πρβλ. λ. χ. ἄρθ. 82 τοῦ νέου Συντ. καὶ τὸ ἄρθ. 32 τοῦ παλαιοῦ). Ὡς τοιοῦτος ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἀπολαύει εὑρισκόμενος ἐν τῷ ἐξωτερικῷ πάντοτε, κατὰ τὴν ἄρχουσαν γνώμην, τῆς ἑτεροδικίας, καὶ τοῦ ἀπαραβιάστου, εἴτε εἶναι μονάρχης, βασιλεύς, εἴτε πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, οὐδεμιᾶς διαφορᾶς ὑφισταμένης ἂν οὗτος ταξιδεύει ὡς «ἄγνωστος» (6λ. λ.) δηλ. ὡς ἰδιώτης. Τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων ἀπολαύει καὶ ὁ ἀντιβασιλεὺς ἢ ὁ «ἀντιπρόεδρος», δηλ. ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας (λ. χ. παρ' ἡμῖν ὁ πρόεδρος τῆς Γερουσίας, ἄρθ. 68 τοῦ Συν.). Προκειμένης δὲ πλειονότητος προσώπων (collegium) ἥτις ἐπέχει θέσιν ἀνωτάτου ἄρχοντος (ὡς λ. χ. ἐν Ἑλβετίᾳ κλπ.), τοῦ δικαιώματος τῆς ἑτεροδικίας καὶ τοῦ ἀπαραβιάστου ἀπολαύουσι πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ. Τοῦ αὐτοῦ ὅμως προνομίου τῆς ἑτεροδικίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀπολαύουν (ἂν καὶ ἐν προκειμένῳ δὲν κρατεῖ ὁμοφωνία ἐν τῇ ἐπιστήμῃ) καὶ οἱ ἀκόλουθοι τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, εἴτε οὗτοι τυγχάνουσι μέλη τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκογενείας, εἴτε ὄχι. Διὰ τὰ πρόσωπα ταῦτα δὲν ἰσχύει τὸ προνόμιον τοῦ ἀπαραβιάστου (6λ. λ.), τὸ ὁποῖον κρατεῖ μόνον διὰ τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἑκάστης χώρας. Ἀπαραίτητος ὅμως προϋπόθεσις ὅπως θεωρηθῇ ὅτι ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἀπολαύει ἔν τινι ξένῃ πολιτείᾳ τῆς ἑτεροδικίας (6λ. λ.) εἶναι ὅτι οὗτος δὲν εἰσέρχεται ἄνευ τῆς θελήσεως ἢ ἐναντίον τῆς γνώμης τῆς ἐν λόγῳ πολιτείας εἰς τὸ ἔδαφος αὐτῆς. Προκειμένου δὲ πολέμου μεταξὺ τῶν κρατῶν οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ ἑτεροδικίας τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος. Οὗτος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μεταβαίνων ἀπολαύει ἰδιαιτέρων τιμῶν, περὶ ὧν αὐστηρῶς ὁρίζει «τὸ τῆς φιλοξενίας δίκαιον» (Gastrecht), τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι ἐν ᾧ πρόκειται ν' ἀποβιβασθῇ χαιρετωμένης διὰ τῶν κεκανονισμένων κανονιοβολισμῶν, ὁριζομένης δ' ἐπὶ πλέον ειδικῆς τιμητικῆς φρουρᾶς κλπ. Η. Γ. Κ.

—ἄρχοντες [Ἐκκλησ.]. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ἐκλήθησαν οἱ ἀρχοντίκιον ἢ ὀφφικιόν τι ἐκκλησιαστικὸν φέροντες, ἄλλως *ὀφφικιάλιοι* καλούμενοι (6λ. λ. ἀξιωματικοὶ *τῆς ἐπισκοπῆς*, ἀρχοντίκιον). Εἰδικώτερον ἄρχοντες ἐκαλοῦντο οἱ τῆς πέμπτης πεντάδος κατὰ τὸν παρὰ Κωδινῷ κατάλογον ὀφφικιάλιοι, οἵτινες ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *1) ὁ ἄρχων τῶν μοναστηρίων· 2) ὁ ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν· 3) ὁ ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου· 4) ὁ ἄρχων τῶν Φώτων* καὶ *5) ὁ ἄρχων τῶν ἀντιμηνσιων*. Ἐκ τούτων οἱ ἄλλοι κατάλογοι τῶν ὀφφικίων γινώσκουσι μόνον τὸν ἄρχοντα τῶν ἐκκλησιῶν (*Ράλλη καὶ Ποτλῆ* 5, 534—539), μόνον δὲ Ματθαῖος ὁ Βλάσταρις μνημονεύει πάντων, ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Κίτρου ἀναφέρει ἁπλῶς «τρεῖς ἄρχοντας τῶν ἐκκλησιῶν» (αὐτόθι σελ. 540 καὶ 409). Τοῦτο δ' ὀφείλεται πιθανῶς, εἰς τὸ ὅτι τὰ διακονήματα τῶν τριῶν τελευταίων ἀρχόντων εἰς παλαιοτέρας ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας ὀφειλόμενα, ὡς θὰ ἴδωμεν εὐθύς, μετὰ τὴν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου ἐξέλιπον καὶ συνεπῶς καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ὀφφικιάλιοι ἐθεωρήθησαν περιττοὶ καὶ ἐλησμονήθησαν. Καὶ ὁ μὲν *ἄρχων τῶν μοναστηρίων* ἐτύγχανε κατὰ τὸν Κωδινὸν ὑπουργὸς τοῦ μεγάλου σακελλαρίου, βοηθῶν τοῦτον ἐν τῇ ἐπιβλέψει τῶν ἀνδρῴων, καὶ γυναικείων μοναστηρίων, τῶν ὁποίων τὴν εὐθύνην καὶ διοίκησιν ὑπεῖχεν ὁ σακελλάριος. Ὁ δὲ *ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν* ἦτο βοηθὸς τοῦ σακελλίου, ἔχων μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸν Κωδινὸν «τὴν ἐνοχὴν τῶν ἐκκλησιῶν», ἤτοι τὴν ἐπίβλεψιν καὶ ἐπιτήρησιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐπιβλέψεως ταύτης ἴδιον ἦτο καὶ ἡ πρόνοια, ὅπως αἱ ἐκκλησίαι προμηθεύωνται μύρον καὶ ἀντιμήνσια, ὁσάκις ἐλάμβανον ἀνάγκην τούτων, διὰ τοῦτο τὸ κατὰ Goar Εὐχολόγιον σημειοῖ περὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν, ὅτι «γράφει τὰ ἀντιμήνσια καὶ τὰ σταυροπήγια καὶ κρατεῖ ἐν τῇ φυλάξει αὐτοῦ τὸ μύρον». Ἡ γραφὴ δὲ τῶν ἀντιμηνσίων συνίστατο πιθανῶς ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, καθ' οὓς ἡ τυπογραφία ἀκόμη ἦτο ἄγνωστος, εἰς τὴν διὰ τῆς χειρὸς ἐγγραφὴν τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ἀντιμηνσίων καὶ τὸν ἄλλον πρόχειρον αὐτῶν διὰ τῆς γραφίδος κόσμον.

Σχετικὴ δὲ πιθανῶς ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν γραφὴ τῶν σταυροπηγίων, συνισταμένη, ὡς εἰκάζομεν ἡμεῖς, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ξυλίνου σταυροῦ, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὴν καθιέρωσιν τῶν σταυροπηγίων, ἐγγραφὴν τῆς φράσεως «Σταυροπήγιον Πατριαρχικὸν κ.τ.λ.», τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ Εὐχολόγιον «γράφουσιν οἱ πατριαρχικοὶ γραμματικοί». Ἦτο δ' ἔργον τοῦ ὀφφικιαλίου τούτου ἡ τοιαύτη ἐγγραφή, εἴτε διότι ἦτο οὗτος καταλλήλως ἠσκημένος εἰς τὸ καλλιγραφικῶς ἐπιγράφειν, ἀφοῦ καὶ τὰ ἀντιμήνσια αὐτὸς διεκόσμει, εἴτε καὶ διότι ὁ προϊστάμενος αὐτοῦ σακελλίου δὲν ὑπῆρξε ξένος τῆς διοικήσεως καὶ τῶν μοναστηρίων.

Ὁ δὲ *ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου* μᾶλλον θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ βοηθὸς τοῦ σκευοφύλακος, ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι ἴδιον αὐτοῦ ἦτο κατὰ τὸν Κωδινὸν «τὸ κρατεῖν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς λιτάς». Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντεταλμένος νὰ φυλάττῃ ὑπὸ ἰδίαν του εὐθύνην τὸ Εὐαγγέλιον εἰς χρόνους, καθ' οὓς δὲν εἶχεν ἐπικρατήσει ἀκόμη ἡ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἀπόθεσις τούτου κατὰ τὴν μέχρι σήμερον συνήθειαν, ἐξεκόμιζε τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν ᾧ ἐφυλάσσετο τόπου, κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον αὐτὸς καὶ ἐν ταῖς λιτανείαις ἐκράτει τοῦτο. Ἐπειδὴ ὅμως λίαν ἐνωρὶς ἔπαυσε νὰ παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως φυλάττωνται ἰδιαιτέρως αἱ Γραφαί, μὴ ὑπάρχοντος οὐδενὸς πλέον κινδύνου νὰ βεβηλωθῶσιν ἢ ἁρπαγῶσιν αὗται ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἡ διακονία τοῦ ὀφφικίου τούτου ἔχασε τὴν σοβαρότητά της καὶ διὰ τοῦτο εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς καταλόγους τῶν ὀφφικίων ὁ ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου δὲν μνημονεύεται, παρὰ δὲ τῷ Κίτρου Ἰωάννῃ «τὸ ἐν ταῖς λιταῖς βαστάζειν τὸ Εὐαγγέλιον» ὁρίζεται ὡς ἴδιον τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων (*Ράλλη καὶ Ποτλῆ* 5, 409). Διὸ συναφῆ αἰτίαν φαίνονται καταργηθέντα ἢ λησμονηθέντα καὶ τὰ ἕτερα δύο ὀφφίκια τοῦ *ἄρχοντος τῶν φώτων* καὶ τοῦ *ἄρχοντος τῶν ἀντιμηνσίων*. Διότι ὁ μὲν πρῶτος τούτων ἦτο εἶδος τι κοσμήτορος τῆς εὐθύς μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν ἐνηλίκων, τοῦ γινόμενον κατὰ τὰς παννυχίδας τῶν μεγάλων δεσποτικῶν ἑορτῶν, ἐπακολουθούσης τελετῆς, ὅτε οἱ νεοφώτιστοι εἰσήγοντο ἐπισήμως καὶ ἐν λαμπαδηφορίᾳ ἀπὸ τοῦ βαπτιστηρίου εἰς τὸν ναόν. Διὸ καὶ παρὰ τῷ Κωδινῷ παρουσιάζεται ὁ ἄρχων τῶν φώτων ὡς «ἔχων τὴν ἐνοχὴν τῶν νεοφωτίστων», καὶ κατ' ἄλλους χειρογράφους κώδικας ὡς «ἀναδεχόμενος τοὺς εἰς τὸ βάπτισμα εὐτρεπιζομένους διδοὺς καὶ τὰ κηρία τοῖς κληρικοῖς ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς», καθ' ἃς ἐλάμβανε χώραν τὸ βάπτισμα καὶ ἡ ἐν λαμπάσιν ἀνημμέναις εἰσαγωγὴ τῶν νεοφωτίστων εἰς τὸν ναόν, ὡσαύτως δὲ καὶ ὡς «εἰσάγων τοὺς νεοφωτίστους». Ὁ δὲ ἄρχων τῶν ἀντιμηνσίων ἔχων ὡς ἀποστολὴν κατὰ τὸν Κωδινὸν νὰ εἰσάγῃ «τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν», ἐκλήθη οὕτω, κατὰ τὴν πιθανὴν ἑρμηνείαν τοῦ Gretserus, διότι ὡδήγει τοὺς διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὸ εἰς μεγάλην ἡλικίαν παρ' αὐτῶν ληφθὲν βάπτισμα προσερχομένους εἰς τὴν θείαν μετάληψιν, οἵτινες πρὸ τούτου ἵσταντο πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ τακτοποίησιν ante mensam. Ἀμφότερα τὰ ὀφφίκια ταῦτα μετὰ τὴν γενικὴν ἐπικράτησιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ κατηργήθησαν, οὔτε ὁμαδικῆς καὶ ἐπισήμου εἰσόδου τῶν νεοφωτίστων εἰς τὸν ναὸν ἐπισυμβαινούσης, οὔτε προσόδου τούτου εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν ἐν μεγάλῃ ἡλικίᾳ διὰ πρώτην φοράν.

Ἐκτὸς τῶν ἀρχόντων τούτων ὑπῆρχε καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦ *ἄρχοντος τῶν κοντακίων*, ὅπερ ὑπὸ μὲν τοῦ Κωδινοῦ τάσσεται τελευταῖον εἰς τὴν ἑβδόμην πεντάδα τῶν ὀφφικιαλίων, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κίτρου χαρακτηρίζεται ὡς ὀφφίκιον τῶν ἀναγνωστῶν. Εἶχε δὲ ἀποστολὴν ὁ ἄρχων οὗτος τὸ νὰ φυλάσσῃ τὰς εἰς κοντάκια (ἢ καὶ εἰς βιβλία) ἐντετυλιγμένας μεμβράνας τῶν ὑπὸ τῶν ψαλτῶν καὶ ἀναγνωστῶν χρησιμοποιουμένων ψαλμάτων καὶ ἀναγνωσμάτων. Ὑπάρχει ἐν τούτοις καὶ ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων ἐκλήθη οὕτω, διότι ἴδιον αὐτοῦ ἦτο νὰ ἄρχηται πρῶτος τῆς ψαλμῳδίας τῶν κοντακίων.

ΠΗΓΑΙ. *Jacobi Gretseri* in librum Codini commentatiorum libri tres Migne 157, 123—174. *Du Cange* Glossarium ἐν λέξ. ἀντιμήνσιον καὶ κοντάκιον. Εὐχολόγιον *Goar* ἔκδοσις δευτέρα 222 καὶ ἑφεξῆς. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ἄρχων. Εὐπατρίδης Ἀχαιὸς ἐξ Αἰγείρας. Τῷ 187 π. Χ. στρατηγός, τῷ 185 ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας εἰς τὰς διαπραγματεύσεις αὐτῆς μετὰ τῶν Ρωμαίων. Τῷ 174 ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν Μακεδόνων. Τῷ 172/1 ἐπανεκλεγεὶς στρατηγός, ὑπερήσπισε τὴ εἰσηγήσει τῶν Ρωμαίων τὴν Χαλκίδα, δι' ἀποστολῆς χιλίων ἀνδρῶν. Τῷ 170 ἤγειρε μετὰ τοῦ Λυκόρτα καὶ τοῦ Πολυβίου τὴν ὑποψίαν, ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων. Ὑποστηρίξας ἐν τῇ Ἀχαϊκῇ Συμπολιτείᾳ τὴν συμμαχίαν μετ' αὐτῶν ἐξελέγη διὰ τρίτην φορὰν στρατηγός. Ὅτε κατὰ τὸν χειμῶνα 169/8 οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου Φιλομήτωρ καὶ Εὐεργέτης ὁ Β', πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Συμπολιτείας, ὁ Ἄρχων καὶ ὁ Πολύβιος συνηγόρησαν ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς στρατοῦ, ἤρκεσεν ὅμως ἁπλῆ ὑπόδειξις ἐκ Ρώμης, ὅπως οἱ Ἀχαιοὶ ἀκρεοθῶσιν εἰς τὴν ἀποστολὴν πρεσβείας πρὸς συμφιλίωσιν τῶν βασιλέων, εἰς ἣν συμμετέσχε καὶ ὁ Ἄρχων. Α. Δ.

ἀρχώνης (ὁ) [*Ἀρχαιολ.*]· 6λ. πεντηκοστὴ καὶ τελώνης.

ἀρῶ (—όω)· ἀόρ. *ἤροσα*, μέλλ. *ἀρόσω*· ἀροτριῶ, καλλιεργῶ τὴν γῆν.

ἀρωγή (ἡ)· βοήθεια, προστασία (ἀφῃρημ. οὐσ. τοῦ *ἀρηγω*).

Ἀρωγή [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς ἐν Δ. Θρᾴκῃ ἀνήκων εἰς τὴν κοινότητα *Παγουρίων* τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Σαρή-γεάρ*.

ἀρώγια (ἡ) (Arauja) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Βραζιλίας. Κυριώτερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀρώγια ἡ λευκὴ* (Arauja alba), δενδρύλλιον ἀναρριχητικὸν μὲ φύλλα ἐπιμήκη, γλαυκώδη κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν μέρος καὶ ὑπόλευκα κατωθεν. Τὰ ἄνθη της εἶναι εὔοσμα, λευκοϋπέρυθρα, κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Ἐν Εὐρώπῃ καλλιεργοῦνται εἰς θερμοκήπια. Δ. Ν. Π.

ἀρωγός (ὁ, ἡ)· ὁ βοηθός, ὁ προσιάτης (τὸ δραστικὸν τοῦ *ἀρήγω*).

ἀρώδη (τὰ) (Araceae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια μονοκοτυληδόνων φυτῶν περιλαμβάνουσα πλεῖστα ὅσα γένη. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς κοσμητικὰ ἢ εἶναι ὠφέλιμα εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Κυριώτερα γένη εἶναι: *ἄχορον, ἀλοκασία, ἀμορφοφαλλος, ἀρίσαρον, ἄρον, δίαρον, δρακοντία, δρακόντιον, καλάδιον, κάλλη, κολοκασία, μονστέρα, ξανθόσωμος, πιστός, πόθος, ραφιδοφορος, ριχαρδία, σαυρόμματος, σχισματογλωττίς, φιλόδενδρον, χαμαίκλαδον, ψευδοδρακόντιον* κ. τ. λ. (6λ. τὰς οἰκείας λέξ.). Δ. Ν. Π.

ἀρωκαρία (ἡ) (Araucaria) [*Βοτ.*]. Γένος δένδρου τῆς τάξεως τῶν *κωνοφορων* (Pinaceae). Περιλαμβάνει περὶ τὰ 12 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τῆς Αὐστραλίας καὶ γενικῶς τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἐκτὸς τῶν χωρῶν τούτων καλλιεργοῦνται ἐν θερμοκηπίοις, ἐν δωματίοις καὶ ἐν ὑπαίθρῳ ὅπου δὲν ἐπικρατοῦσιν ἀτμοσφαιρικαὶ ἀκρότητες. Εἶναι ἀειθαλῆ, ὑψίκομα καὶ κωνικὰ τὸ σχῆμα δένδρα. Φύλλα ἔχουσι λεπιοειδῆ, καλύπτοντα πυκνῶς τοὺς βλαστούς. Ἄνθη συνήθως δίοικα. Αἱ ἀρωκαρίαι ἐκτιμῶνται μεγάλως ὡς φυτὰ ἐν ἀνθοδοχείοις διὰ τὸν στολισμὸν δωματίων. Πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς καὶ μοσχευμάτων. Τὰ συνήθως καλλιεργούμενα εἴδη εἶναι: 1) *Ἀρωκαρία ἡ ὑψίκομος* (A. excelsa, ἀγγλ. Norfolk Island Pine). Εἶναι τὸ συνηθέστερον καὶ ὡραιότερον εἶδος, καλλιεργούμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀνθοδοχείοις καὶ εὐδοκιμοῦν ἐν ὑπαίθρῳ ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Παρουσιάζεται ὑπό τινας παραλλαγάς, ὡς *ἀρωκαρία ἡ γλαυκὴ* (A. exc. var. glauca), *ἀρωκαρία ἡ ρωμαλέα* (A. exc. var. robusta). Ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῆς πατρίδι (νῆσος Νορφόλκη) ὑψοῦται μέχρις 70 μέτρων, ὁ δὲ κορμὸς ἀποκτᾷ διάμετρον $2^1/_2$—3 μέτρων. Οἱ σφαιρικοὶ κῶνοι της εἶναι 10—12 ἑκ. διαμέτρου. Ἡ ξυλεία της χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ναυπηγίαν. 2) *Ἀρωκαρία ἡ βιδουϊλλειος* (A. bidwillii). Ἔχει φύλλα λογχοειδῆ, ὀξέα. Ὑψοῦται μέχρι 50 μέτρων. Καλλιεργεῖται ἐν ἀνθοδοχείοις ὡς τὸ προηγούμενον εἶδος. 3) *Ἀρωκαρία ἡ βραζιλιανὴ* (A. brasiliana, ἡ *χαριεσσα* (A. gracilis). Ὑψοῦται μέχρι 30 μέτρων. Φέρει φύλλα ἐπιμήκη, λογχοειδῆ, ὀξέα καὶ μήκους $2^1/_2$—5 ἑκ. 4) *Ἀρωκαρία ἡ ἀλληλεπαλληλόφυλλος* (A. imbricata). Εἶναι τὸ ἀνθεκτικώτερον εἰς τὸ ψῦχος εἶδος, καλλιεργούμενον ἐν Εὐρώπῃ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ δὴ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ. Λαμβάνει ὕψος μέχρι 30 μέτρων. Φύλλα μήκους 5 ἑκ., πυκνῶς καλύπτοντα τοὺς βλαστοὺς καὶ τὸν κορμόν. Οἱ κῶνοι διαμέτρου 15—20 ἑκ. περικλείουσιν ἐδώδιμα σπέρματα. Εὐδοκιμεῖ εἰς ἀμμοαργιλλώδη ἐδάφη καὶ ἔκθεσιν ὑπήνεμον. Τὸ ξύλον της θεωρεῖται πολύτιμον. Π. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρωκαρία ἡ Βραζιλιανὴ (κλάδος).

Ἀρωκοὺρ (Haraucourt), *Ἐδμόνδος*. Γάλλος ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1857.

ἄρωμα (τό)· εὐώδης βοτάνη καὶ πᾶν ὅ,τι διαχέει εὐάρεστον ὀσμήν || αὐτὴ καὶ μόνη ἡ διαχεομένη εὐωδία: «ἄρωμα τῶν ρόδων, —τοῦ ἄνθους, — τοῦ οἴνου, — τοῦ βουτύρου κ.τ.λ.»

—(ΧΗΜ.) Ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀρώματα νοοῦνται περιληπτικῶς ὅλα τὰ εὐχάριστον ὀσμὴν μίγματα ἅτινα εἶναι προωρισμένα δι' ἀπ' εὐθείας καταναλωσιν. Κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ταῦτα διαλύματα διαφόρων εὐόσμων ὑλῶν ἐν ἀλκοόλῃ.

Τὰ ἀρώματα εἶχον σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων λαῶν ἀπὸ παλαιστάτων χρόνων. Ἤδη ἀπὸ τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς ἐχρησιμοποιοῦντο πολὺ καὶ ἀπετέλουν εἶδος ἐμπορίου μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν. Ἀπὸ τῶν ἐνδόξων χρόνων τῆς βαβυλωνικῆς κυριαρχίας εὑρέθησαν στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα ὅτι πρὸ 4000 περίπου ἐτῶν, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμουραμπῆ, (2100 ἔτη περίπου π. Χ.) ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀρωμάτων ἦτο λίαν διαδεδομένη ἐν Βαβυλῶνι. Οὕτω διὰ διαταγῆς τοῦ Ἀμουραμπῆ εἰς τὰς οἴκοι προσλαμβανομένας τροφοὺς ὤφειλε νὰ χορηγηται πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ποσότης εὐόσμου ἀλοιφῆς.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὰ ἀρώματα ὑφίσταντο μάλ-

Digitized by Google

λον ὑπὸ μορφὴν εὐόσμων ἀλοιφῶν, ἐπίσης οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι καὶ Ἰσραηλῖται ἐχρησιμοποίουν πολλαχοῦ ἀρώματα, ἐν μέρει ὑπὸ μορφὴν ἀλοιφῶν καὶ ἐν μέρει ἐπίσης ὑπὸ ἄλλας μορφάς, πρὸς θυμίασιν καὶ βαλσάμωσιν Διὰ τὰς θυμιάσεις αἵτινες ἐπεῖχον θέσιν θυσιῶν θρησκευτικῶν ὑπῆρχον εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος 40000 θυμιατὰ παρεσκευασμένα κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ χρυσοῦ καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐξ ἀργύρου· ὑπόλοιπον τοῦ ἐθίμου τούτου εὕρηται καὶ σήμερον ἐν τῇ Καθολικῇ καὶ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Παρὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων παρέλαβον οἱ Ἕλληνες τὴν τέχνην τῆς παρασκευῆς ἀρωματικῶν ὑλῶν διὰ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ σώματος, ἂν καὶ ἐγνώριζον προηγουμένως τὴν παρασκευὴν συνθέτων ἀρωμάτων. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τὴν συνήθειαν τῆς ἐπαλείψεως τοῦ σώματο, δι' εὐόσμων ἀλοιφῶν καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες ταχύτατα κατέστησαν ἔνθερμοι θιασῶται τῆς χρήσεως τῶν ἀρωμάτων δαπανῶντες παμμέγιστα ποσὰ διὰ ταῦτα. Ἐπὶ μακρὸν ἐχρησιμοποιεῖτο δι' ἕκαστον μέρος τοῦ σώματος εἰδικὸν ἄρωμα, αἱ πρὸς ἀρωμάτισιν δὲ χρησιμοποιούμεναι ἀλοιφαὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον κεχρωσμέναι ἐρυθραὶ διὰ ῥητίνης τινὸς (τῆς καλουμένης *αἷμα δράκοντος*) καὶ προσμεμιγμέναι μετὰ ῥητινῶν πρὸς στερέωσιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ χρῆσις τῶν ἀρωμάτων ἐν Ρώμῃ ἐξαιρετικῶς ηὐξήθη. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ὄθων ὡς καὶ ὁ Νέρων ἔκαμνον μεγίστην σπατάλην πολυτιμοτάτων ἀρωμάτων. Ὁ Νέρων π.χ. κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐρράντιζε τὰς χιλιάδας τῶν θεατῶν δι' ἀρωματισθέντος ὕδατος καὶ ὁ Ὄθων ἐρράντιζε τοὺς προσκεκλημένους του ἐξ εἰδικοῦ ἐκ χρυσοῦ παρασκευασθέντος σωληνωτοῦ δοχείου δι' εὐόσμων πολυτιμοτάτων ὑλῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ρώμης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μετακινήσεω τῶν λαῶν ἠλαττώθη ἡ χρῆσις τῶν ἀρωμάτων εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ηὐξήθη πάλιν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφοριῶν, ὁπότε οἱ ἐκ Βυζαντίου ἐπιστρέφοντες Σταυροφόροι ἐκόμιζον ὡς δῶρα εἰς τὰς γυναῖκάς των πολύτιμα ἀραβικὰ ἀρώματα.

Αἱ πρῶται ὗλαι δι' ὅλα τὰ ἀρώματα ἐκομίζοντο τὸ πάλαι ἐξ ἀπομεμακρυσμένων μερῶν, ὡς λ. χ. Ἰνδιῶν, Περσίας, Ἀραβίας κλπ.· ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας τὸ ἐμπόριον τῶν ὑλῶν τούτων εἶχον μονοπωλιακῶς οἱ Φοίνικες καὶ μόνον ἀπὸ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος περιῆλθεν εἰς χεῖρας Ἀράβων καὶ μαύρων ἐμπόρων. Ἄραβες ἐρευνηταὶ ἀνεκάλυψαν ἀκολούθως τὴν τέχνην τῆς ἐξ ἀρωματικῶν φυτῶν δι' ὑδρατμοῦ παραλαβῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐόσμων ὑδάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πτητικῶν ἀρωματικῶν ἐλαίων. Παρὰ τῶν Ἀράβων ἐπίσης ἐγνώσθη ἡ παραλαβὴ τῆς ἀλκοόλης, τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου διὰ τὰς ῥητίνας καὶ τὰ πτητικὰ ἔλαια διαλυτικοῦ ὑγροῦ. Τοιουτοτρόπως δὲ εὑρέθη ὁ τρόπος τῆς παρασκευῆς ἀρωματικῶν ἐλαίων καὶ εὐόσμων ὑδάτων ὑπὸ πυκνοτέραν κατάστασιν.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἤκμασε καὶ πάλιν εἰς τὰς ἰταλικὰς αὐλὰς ἡ χρῆσις τῶν ἀρωμάτων, ἐκεῖθεν δὲ εἰσήχθη εἰς Γαλλίαν κατὰ τὸ ἔτος 1533 ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων, ὅπου καὶ ταχύτατα διεδόθη. Τότε ἤρχισεν ἡ συνήθεια τῆς οἴκοι παρασκευῆς τῶν ἀρωμάτων καὶ πᾶς τις ὅστις ἤθελε νὰ διακρίνεται εἰς τὰς συναναστροφὰς ἐπεδίωκε μόνος νὰ παρασκευάζῃ ἰδιάζον τι ἄρωμα. Οὕτως ὁ Λουδοβῖκος ὁ 14ος ὑπείκων εἰς τὴν συνήθειαν ταύτην διήρχετο ὁλοκλήρους ἡμέρας εἰς τὸ ἐργαστήριόν του ἀναζητῶν τὴν παρασκευὴν νέων ἀρωμάτων. Ἐπὶ Λουδοβίκου 14ου ἐπέτυχον οἱ Παρισινοὶ βιομήχανοι χειροκτίων τὴν μονοπωλιακὴν πώλησιν τῶν ἀρωμάτων, ἣν καὶ διετήρησαν ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ μακρόν. Οἱ κατασκευασταὶ χειροκτίων εἰσήγαγον ἀκολούθως τὴν συνήθειαν τοῦ ἀρωματισμοῦ τῶν δερμάτων τῶν χειροκτίων καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐξετιμῶντο πολὺ τὰ ἐν Ἰσπανίᾳ παρασκευαζόμενα ἀρωματικὰ δέρματα λόγῳ τοῦ εὐχαρίστου καὶ σταθεροῦ αὐτῶν ἀρώματος. Ἐκ τῶν βιομηχάνων τούτων ἀνεπτύχθησαν βραδύτερον οἱ ἐν μέρει ἀκόμη καὶ σήμερον ὑφιστάμενοι μεγάλοι Παρισινοὶ οἶκοι ἀρωμάτων.

Ἐν Γερμανίᾳ ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἐργοστάσιον ἀρωμάτων εἰς Κολωνίαν τῷ 1710 ὑπὸ μετανάστου Ἰταλοῦ ὀνόματι *Farina*. Περίπου κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον εἰσήχθη ἡ τέχνη τῆς ἐκ φυτῶν παραλαβῆς ἀρωματικῶν ἐλαίων εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Γερμανῶν φαρμακοποιῶν, οἵτινες ἐχρησιμοποίουν ἤδη τὴν ὑπὸ Ἀράβων σοφῶν ὑποδειχθεῖσαν τέχνην τῆς ἀποστάξεως. Οὕτως ἐπετεύχθη ἡ ἐκ τῶν φυτῶν παραλαβὴ τοῦ εὐόσμου συστατικοῦ, τοῦ αἰθερίου ἐλαίου, ὑπὸ καθαρὰν συμπεπυκνωμένην μορφήν, καὶ ἡ γνῶσις αὕτη ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλας, εἰδικώτερον τὰς πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ χώρας, ὅπου καὶ ἤρχισεν ἐπιτελουμένη ἡ παραγωγὴ ἐκ τῶν εὐόσμων ἀνθέων καὶ φυτικῶν μερῶν τῶν αἰθερίων ἐλαίων εἰς καθαρὰν συμπεπυκνωμένην μορφὴν καὶ ἡ ἀποστολὴ τούτων εἰς τὰ εἰδικὰ ἐργοστάσια ἀρωμάτων. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀκόμη καὶ σήμερον ἀποστέλλεται ἐκ τῶν Φιλιππίνων νήσων τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἔλαιον τοῦ *Ylang—Ylang* γνωστὸν ἀρωματικὸν ἔλαιον, ἐκ τῆς Παραγουάης τὸ ἐκ τῶν φύλλων τῆς νερατζέας γνωστὸν ἔλαιον *Petit grain*, ἐκ τοῦ Μεξικοῦ τὸ *Linaloeöl* ἐκ τῆς νήσου Reunion τὸ *γερανιέλαιον*, τὸ *Vetiverôl* κλπ. ἐκ τῆς Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας τὸ *ῥοδέλαιον*, ἐκ τῆς Κίνας τὸ *ἔλαιον τῆς κανέλλας*, ἐκ τῆς Ἰαπωνίας τὸ *ἔλαιον τῆς μέντας* (Menthol καὶ Pfefferminzöl) κλπ.

Παρασκευὴ τῶν ἀρωμάτων. —Ὑπὸ τῆς τέχνης ἐπιδιώκεται πρὸ παντὸς ἡ παρασκευὴ τῆς ὀσμῆς ὡρισμένων ἀνθέων ἀκριβῶς φυσικῶν εἰς ὅσαν τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔντασιν. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦν οἱ ἀρωματοποιοὶ πλὴν τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερθέντος παλαιοῦ τρόπου τῆς ἀποστάξεως, ὅστις ἦτο ἤδη γνωστὸς εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους, καὶ τὴν μέθοδον τῆς παραλαβῆς τοῦ ἀρώματος τῶν ἀνθέων διὰ ζωικῶν λιπῶν καὶ ἐλαίων. Ἐκ τῶν οὕτω λαμβανομένων ἀλοιφῶν παραλαμβάνεται ἀκολούθως εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ἀρωματοποιείων διὰ πλύσεως δι' ἀλκοόλης τὸ πλῆρες ἄρωμα ἐν σχετικῶς καθαρᾷ καταστάσει. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ ἀρωματικαὶ ὗλαι τῶν ἀνθέων παραλαμβάνονται δι' ἐκχυλίσεως διὰ πτητικῶν διαλυτικῶν μέσων, ὡς αἰθήρ, βενζίνη κτλ., καὶ ἀκολούθως ἀποχωρίζεται τὸ διαλυτικὸν ὑγρὸν τοῦ ἀρωματικοῦ ἐλαίου δι' ἀποστάξεως ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν (βλ. λ. *ἀρωματικαὶ ὗλαι*).

Κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἐκχυλίσεως παραλαμβάνεται ἐκ τῶν ἀνθέων μόνον τὸ ὀδμηρὸν συστατικὸν ὡς καὶ ὁ ὑπάρχων κηρὸς τῶν ἀνθέων, ὅστις ὅμως διὰ κατεργασίας δι' ἀλκοόλης ἀποχωρίζεται ὡς δυσδιάλυτος καὶ οὕτω λαμβάνεται τὸ ἀρωματικὸν ἔλαιον καθαρόν. Τοιουτοτρόπως παραλαμβάνεται τὸ ἄρωμα καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὸν ἕτερον τρόπον παρασκευαζομένων λιπαρῶν πομάδων. Τὰ ὁπωσδήποτε ὑπὸ τῆς ἀλκοόλης συμπαραλαμβανόμενα ἴχνη τοῦ λίπους ἢ κηροῦ πρέπει πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ ἀρωματικοῦ ἐλαίου νὰ ἀπομακρυνθῶσι· τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ ψύξεως.

Τὰ οὕτω λαμβανόμενα ἀλκοολικὰ ἐκχυλίσματα δὲν ἀποτελοῦν ἀκόμη ἐμπορεύσιμον εἶδος, ἀλλὰ πρέπει περαιτέρω δι' εἰδικῶν προσθηκῶν νὰ ἐνισχυθῶσι καὶ νὰ σταθεροποιηθῶσι (νὰ φιξαρισθοῦν, ὡς λέγεται), τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν τέχνην τοῦ ἀρωματοποιοῦ: Ἤτοι πρέπει διὰ μικρῶν προσθηκῶν τεχνητῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν καὶ διαφόρων ἀρωματικῶν βαμμάτων νὰ ἀναπαραχθῇ τὸ τελείως φυσικὸν ἄρωμα τῶν ἀνθέων καὶ ἡ ὀσμὴ πρέπει νὰ καταστῇ ὀλίγον μονιμωτέρα. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται διάφοροι ῥητινώδεις καὶ βαλσαμώδεις ὗλαι ὡς ὁ στεῖραξ, ἡ βενζόη, τὸ βάλσαμον τοῦ Περοῦ κ.τ.λ., ἀφ' ἑτέρου ὁ μόσχος, τὸ Ambra, τὸ Zibet καὶ ἐκ τῶν τεχνητῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν αἱ ἔχουσαι ἀνάλογον πρὸς τὸν μόσχον ὀσμὴν ὗλαι ὡς τὸ τρινιτροψευδοβουτυλοτολουόλιον καὶ τὸ τρινιτροψευδοβουτυλοξυλόλιον. Πλὴν τούτων ὅμως καὶ σωρεία ἄλλων ὑλῶν χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ.

Ἂν καὶ τὰ λεπτότερα ἀρώματα εἶναι ἀλκοολικὰ πυκνὰ διαλύματα τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν, ἐν τούτοις παρασκευάζονται διὰ πολλὰς χρήσεις καὶ ἐν ἀραιᾷ ἀλκοόλῃ διαλύματα, ὡς ἀκόμη καὶ ἐλεύθερα ἀλκοόλης τοιαῦτα Τὰ ἐλεύθερα ἀλκοόλης παρασκευάζονται διὰ διαλύσεως τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν εἰς Solvarom ἢ βενζοϊκὸν βενζύλιον ἢ τερπινεόλην ἢ ἀκόμη εἰς βαζελινέλαια. Ἐπίσης παρασκευάζονται καὶ ὑδατικὰ ἐλεύθερα ἀλκοόλης ἀρώματα, χρησιμοποιουμένων πρὸς τοῦτο αἰθερίων ἐλαίων ἐλευθέρων τερπενῶν. Εἰς τὰ ἀρώματα ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀναπτύξεως μυκήτων προστίθεται σαλικυλικὸν ὀξὺ εἰς ἀναλογίαν 0,2 %.

Διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν κυρίως ἀλκοολούχων ἀρωμάτων χρησιμοποιοῦνται πλὴν τῶν ἐκχυλισμάτων τῶν ἀνθέων, ἐπίσης ἀλκοολοῦχα βάμματα, διαλύματα ῥητινῶν καὶ ἀλκοολοῦχα ἐκχυλίσματα παντοειδοῦς ἀρώματος δρογῶν καὶ τεχνητῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν.

Δέον ἐπίσης νὰ ἀναφερθῇ καὶ ἑτέρα τις τάξις αἰθερίων ἐλαίων, τὰ καλούμενα *μεσσινένσια* ἀρωματικὰ ἔλαια, ἅτινα λαμβάνονται οὐχὶ δι' ἀποστάξεως δι' ὑδρατμοῦ ἀλλὰ διὰ μηχανικῆς ἐκθλίψεως τῶν καρπικῶν φλοιῶν τῶν ἑσπεριδοειδῶν, ἤτοι τῶν λεμονίων, τῶν πορτοκαλλίων, τῶν νερατζίων, τῶν μανδαρινίων καὶ περγαμόττων.

Τοιαῦτα ἀρωματικὰ ἔλαια παρασκευάζονται κυρίως εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλας θερμὰς χώρας, ὡς λ. χ. εἰς Καλιφορνίαν. Τὰ ἀρώματα ταῦτα ἔχουσι μεγίστην σημασίαν διότι, χρησιμοποιοῦνται εὐούτατα διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ *ὕδατος τῆς Κολωνίας*. Τὸ ὕδωρ τῆς Κολωνίας εἶναι ἀλκοολικὸν διάλυμα τοιούτων ἀρωματικῶν ἐλαίων τῇ προσθήκῃ καὶ ἐλαίου τῶν ἀνθέων τῆς νερατζέας, ἐλαίου λεβάντας καὶ εἰς μικρὰ ποσὰ καὶ τινων ἄλλων ἀρωματικῶν ἐλαίων.

Ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν παρασκευὴν καλοῦ ὕδατος Κολωνίας εἶναι ἡ χρησιμοποίητος καθαρῶν καὶ προσφάτων αἰθερίων ἐλαίων.

Μεταξὺ τῶν εὐόσμων ἐκχυλισμάτων τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσι τὰ ἐκχυλίσματα τῶν διαφόρων ἀνθέων, ὑπεράνω δὲ πάντων ἵσταται τὸ *ἐκχύλισμα τῶν ἴων*. Πρὸς παρασκευὴν τούτου χρησιμοποιεῖται πλὴν τοῦ φυσικοῦ ἀρώματος τῶν ἴων, ἐπίσης τὸ εὔοσμον ἔλαιον τῶν ῥιζῶν τοῦ ἴου καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ *Tiemann* ἀνακαλυφθὲν τεχνητὸν ἄρωμα *ἰονόνη*. Τὰ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀρωματοποιείων παρασκευαζόμενα ἐκχυλίσματα ἴων διαφέρουν σημαντικῶς ἀπ' ἀλλήλων λόγῳ τῶν διαφόρων ἄλλων εἰς μικρὰ ποσὰ προστιθεμένων ἀρωματικῶν ἐλαίων. Ἰδιαζούσης ἐπίσης σημασίας λόγῳ τῆς ἀκριβοῦς ἀποδόσεως τοῦ φυσικοῦ ἀρώματος εἶναι τὸ *ἄρωμα τοῦ κρίνου*, ὅπερ σταθεροποιεῖται διὰ μικρᾶς ποσότητος τερπινεόλης.

Λίαν προσφιλὲς ἐπίσης εἶναι τὸ *ἄρωμα τῶν ῥόδων*, πρὸς παρασκευὴν τοῦ ὁποίου χρησιμοποιεῖται κατὰ προτίμησιν τὸ βουλγαρικὸν ῥοδέλαιον. Πρὸς παρασκευὴν 1 χιλιογράμμου ῥοδελαίου ἀπαιτοῦνται 4000—5000 χιλιόγραμμα ῥόδων, ἅτινα συλλέγονται κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς πρωΐας, διότι κατὰ τὴν συλλογὴν ὑπὸ τὸν ἥλιον χάνουσι πολὺ ἐκ τοῦ ἀρώματος αὐτῶν. Εἰς τὸ ἄρωμα τῶν ῥόδων προστίθεται μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ εἰς λίαν μικρὰς δόσεις καὶ σειρὰ ὅλη διαφόρων ἀλκοολῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κυρίως ἡ ἐννεϋλική, ἡ δεκυλικὴ καὶ ἡ δωδεκυλικὴ ἀλκοόλη, ὡς ἀκόμη καὶ ἡ φαινυλαιθυλικὴ ἀλκοόλη.

Περαιτέρω λίαν προσφιλῆ εἶναι *τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων τοῦ ἡλιοτροπίου* ἐνισχυόμενον κυρίως δι' ἐκχυλίσματος ἀνθέων ὑάσμου, τὸ *ἄρωμα τῆς πασχαλιᾶς*, τὸ *ἄρωμα τοῦ ὑακίνθου* κ.λ.π.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀρωμάτων ἀνθέων κυκλοφοροῦν ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἀπειράριθμα ἀρώματα διαφορωτάτης συστάσεως, ἀναλόγως τῆς ἐπιθυμίας τῶν καταναλωτῶν καὶ ὑπὸ διάφορα φανταστικὰ ὀνόματα. Τὰ ἀρώματα ταῦτα τῆς μόδας παρασκευάζονται κατὰ διαφόρους συνταγὰς τηρουμένας μυστικὰς ὑπὸ τῶν διαφόρων οἴκων. **Σ. Γ.**

Ἄρωμα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας (βλ. Ἄρξαμα).

Ἀρώματα *['Αρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ ἐμπορικὸς σταθμὸς τῆς Βαρβαρικῆς (μῆκ. ἀπὸ μεσημβρινοῦ Μακάρων 83°, πλάτ. βόρειον 6°. πρβλ. *Στεφ. Βυζ.* λ. Ἄρωμα), νοτιοανατολικὸν κέρας τοῦ *Αὐαλίτου* ἢ *Βαρβαρικοῦ* κόλπου (τανῦν κόλπου τοῦ Ἄδεν) καὶ ἀνατολικὴ ἐσχατιὰ τῆς Ἀρωματοφόρου χώρας (βλ. λ.) ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Ἀφρικανικῆς ἠπείρου.

Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, εἶναι τὸ *Carfouna* τοῦ Ἐδριζῆ (Γ, 45), *Ρὰς Ἀσὶρ* τῶν ἰθαγενῶν, τὸ *Jard Affoun* (Γιὰρδ Ἀφφοὺν) τῶν Ἀράβων· ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ὀνομασίας προέκυψαν διαδοχικῶς ἡ *Cap d' Arfoui*, *Gardafoui* (τὸ τῶν σχολείων μας *Γουαρδαφούϊον*) καὶ ἡ τόγε νῦν διεθνῶς ἐπικρατοῦσα *Guardfui* (πλάτ. 11°50' 1/2, Βορ. μῆκ. 51° 16' Ἀν., Χάρται Ἀγγλ. 597: Delagoa bay to Cape Guardafui. 1012: Arabian sea. 6a: Gulf of Aden, eastern portion. 100A: Ras Korai to Ras Hafun).
—Ω.

ἀρωματίζω· πλουτίζω τι μὲ ἄρωμα, ἐπαλείφω ἢ ῥαντίζω δι' ἀρώματος: «ἀρωματίζω τὸ φαγητόν, —τὸ ποτόν,—τὴν κόμην κ. λ. π.».—Ἀφῃρ. οὐσιατ *ἀρωμάτισις* καὶ *ἀρωματισμός*.

ἀρωματικός,*—ή,—όν*· ὁ ἀναδίδων ἄρωμα: «ἀρωματικὰ βότανα κ. τ. τ.»· ‖ τὸ οὐδ. *ἀρωματικὸν* ὡς οὐσιαστ., πᾶν ὅ,τι ἀναδίδει εὐωδίαν, τὸ ἄρωμα. —Οὐσ. ἀφῃρ. *ἀρωματικότης*.

— **ἀρωματικὸς** *κάλαμος* (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. *κάλαμος ἀρωματικός*

— **ἀρωματικὸς** *χαρακτὴρ* *['Οργ. Χημ.]*. Οὕτω καλοῦνται ἐν τῇ Ὀργανικῇ Χημείᾳ περιληπτικῶς αἱ ἰδιάζουσαι χημικαὶ ἰδιότητες τοῦ βενζολίου καὶ τῶν παραγώγων αὐτοῦ αἱ ὀφειλόμεναι εἰς ἰδιάζουσαν κατάστασιν κορεσμοῦ τῶν μονάδων συγγενείας τοῦ ἄνθρακος. Αἱ ἰδιάζουσαι αὗται ἰδιότητες εἶναι κυρίως: α') Ἡ εὐκολία μεθ' ἧς τὰ πυρινικὰ ὑδρογόνα δι' ἐπιδράσεως νιτρικοῦ ἢ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος ἀντικαθίστανται διὰ τῆς ὁμάδος NO_2 ἢ SO_3H. β') Ὅτι ὁμάδες ἢ στοιχεῖα ἀντικαταστήσαντα πυρηνικὰ ὑδρογόνα συμπεριφέρονται ἄλλως ἢ ἐὰν εἶχον ἀντικαταστήσει ὑδρογόνα λιπαρῶν ἑνώσεων. γ') Ὅτι αἱ ἀρωματικαὶ ἑνώσεις ἂν καὶ λόγῳ τοῦ ἐμπειρικοῦ αὐτῶν τύπου ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀκορέστους ἑνώσεις, ἐν τούτοις οὔτε μεθ' ὑδροβρωμίου ἑνοῦνται, οὔτε δι' ὑπερμαγγανικοῦ καλίου ὀξειδοῦνται.

Ἡ ἰδιάζουσα αὕτη συμπεριφορὰ τοῦ βενζολίου καὶ τῶν παραγώγων ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον τοῦ κορεσμοῦ τῶν μονάδων συγγενείας τῶν ἀποτελούντων τῶν πυρῆνα ἀτόμων ἄνθρακος (βλ. καὶ λ. βενζολίου *σύνταξις*). **Σ. Γ.**

— **ἀρωματικαὶ** *ἑνώσεις* *['Οργ. Χημ.]*. Καλοῦνται ἐν τῇ Χημείᾳ αἱ ὀργανικαὶ ἑνώσεις αἱ περιέχουσαι κεκλεισμένην ἅλυσιν ἐξ ἀτόμων ἄνθρακος. Αἱ ἑνώσεις αὗται ἐκλήθησαν οὕτω, διότι αἱ πρῶται ληφθεῖσαι προήρχοντο ἐκ φυσικῶν ἀρωμάτων, κατόπιν δὲ τὸ ὄνομα ἐγενικεύθη διὰ τὰς μετὰ

Digitized by Google

κλειστῆς ἁλύσεως ὀργανικὰς ἑνώσεις ἀνεξαρτήτως τῆς προελεύσεως αὐτῶν. Σ. Γ.

— **ἀρωματικαὶ ὗλαι** *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ ὗλαι ἐκεῖναι, αἵτινες προκαλοῦν γενικῶς εὐάρεστον ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἐνίοτε καὶ τῶν ὀργάνων τῆς γεύσεως. Τὸ εὐάρεστον ἢ οὒ τοῦ αἰσθήματος εἶναι τελείως ὑποκειμενικόν. Αἱ ἀνωτέρω ἀρωματικαὶ ὗλαι ἔχουν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν, τὴν βιομηχανίαν τῶν σαπώνων, τὴν ποτοποιίαν, τὴν βιομηχανίαν τῶν σακχαρωτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν κοσμητικῶν εἰδῶν.

Συχνάκις ἐπεδιώχθη ἡ κατάταξις τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν εἰς τάξεις καὶ δὴ εἰς *φυσικὰς* καὶ *τεχνητάς*. Ἀλλὰ τοιαύτη διάκρισις δὲν δύναται πλέον νὰ διατηρηθῇ, ἰδίως μετὰ τὰς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλας προόδους τῆς χημείας, δι' ὧν ἐπετεύχθη ἡ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις παρασκευὴ ὅλων σχεδὸν τῶν φυσικῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν, ἐννοεῖται ὅμως ὅτι διὰ πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἡ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις παρασκευὴ εἶναι μᾶλλον δαπανηρὰ τῆς ἐκ τῶν φυσικῶν προϊόντων παραλαβῆς.

Ἐν τοῖς ἑπομένοις θὰ κατατάξωμεν τὰς ἀρωματικὰς ὕλας εἰς δύο μεγάλας τάξεις, ἤτοι εἰς *ἁπλᾶς* καὶ εἰς *συνθέτους* ἢ *συμπλόκους*, εἰς τὴν δευτέραν δὲ ταύτην τάξιν ἀνήκουσι πρωτίστως αἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα *αἰθέρια ἔλαια* γνωσταὶ φυσικαὶ ὗλαι.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν εἶναι τόσον παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος (βλ. λ. ἀρώματα). Ἡ βιομηχανία τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν ἔσχε κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, οὕτω λ. χ. ἡ παραγωγὴ ἐν Γερμανίᾳ ηὔξησε κατὰ τὴν τριακονταετίαν 1880 μέχρι 1910 εἰς τὸ πενταπλάσιον (ἀπὸ 10 ἑκατ. μάρκων εἰς 50 ἑκατομ.), ἐνῷ γενικῶς ἡ χημικὴ βιομηχανία εἶχε μόλις διπλασιασθῆ. Ἡ βιομηχανία τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν ἐπιδιώκει τὴν ἔρευναν τῶν φυσικῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν καὶ τὴν ἀπομίμησιν τούτων διὰ συνθετικῶν παρασκευασμάτων. Ὤθησιν εἰς τὰς προσπαθείας αὐτὰς παρέσχον αἱ ἐργασίαι τῶν *F. Tiemanns* καὶ *O. Wallachs*, ὡς ἐπίσης καὶ τοῦ *W. Haarmann* περὶ τῆς μετατροπῆς τῆς κωνιφερίνης εἰς βανιλλίνην, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ εὔοσμον συστατικὸν τῆς βανίλλης, ἡ σύνθεσις δὲ αὕτη τῆς βανιλλίνης ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς βιομηχανίας τῶν συνθετικῶν ἁπλῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν.

Ἡ χημεία τῶν συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν, τὰς ὁποίας συνήθως καὶ *αἰθέρια ἔλαια* καλοῦμεν, μέχρι περίπου τοῦ 1880 δὲν εἶχε σπουδαίως ἀναπτυχθῆ, ἂν καὶ εἶχον ἐπιτελεσθῆ πολυάριθμοι καὶ σπουδαῖαι μεμονωμέναι ἔρευναι ἐπὶ τῶν συστατικῶν αὐτῶν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χημείας τῶν συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν σπουδαιοτάτην βάσιν ἀπετέλεσαν αἱ ἐργασίαι τοῦ *Wallachs*, ἃ: ποικιλοτρόπως ἐξεμεταλλεύθη ἡ βιομηχανία. Ἡ ἀπομόνωσις τῶν διαφόρων συστατικῶν τῶν αἰθερίων ἐλαίων παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἵνα διὰ φυσικῶν καὶ χημικῶν μεθόδων παραλάβῃ τὰ συστατικὰ ταῦτα καὶ τὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς εἰδικὰ προϊόντα, ὡς λ. χ. τὴν ἀνηθόλην, κιτράλλην, κιτρονελλάλην, εὐκαλυπτόλην (κινεόλην), εὐγενόλην, καρβακρόλην, λιναλοόλην, γερανιόλην, κιτρονελλόλην (ροδινόλην), σανταλόλην καὶ πολυαρίθμους ἄλλας.

Ἀκολούθως ἡ βιομηχανία ἐπεδίωξεν ἀντὶ τῶν πολυτίμων ἐλαίων, εἰς ἃ εἶχον ἀνακαλυφθῆ πολύτιμα συστατικά, νὰ ἀνεύρῃ εὐθηνοτέρας πηγὰς διὰ τὸν ἴδιον σκοπόν, διότι ἡ ἔρευνα πολυαρίθμων ἐλαίων εἶχεν ἀποδείξει ὅτι τὰ συστατικὰ ταῦτα ὑπάρχουσι καὶ εἰς ἄλλα μικροτέρας ἀξίας ἔλαια ἐν προσμίξει μετὰ δυσαρέστου ὀσμῆς συστατικῶν, ἅτινα ἔδει νὰ ἀπομακρυνθῶσι. Καὶ οὕτω κατωρθώθη ἡ ἐξ εὐθηνῶν πηγῶν παραλαβὴ καλῆς ἀνηθόλης, κιτράλης, γερανιόλης, εὐκαλυπτόλης κλπ., χωρὶς νὰ χρησιμοποιῶνται πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν πολύτιμα ἔλαια. Ἡ ἔρευνά τινων ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων αἰθερίων ἐλαίων, ὡς λ. χ. τοῦ ἐλαίου τῶν ἀνθέων τῆς γαρδενίας, τῶν ἀνθέων τῆς κασσίας, τῶν ἀνθέων τοῦ ὑάσμου, τοῦ Ylang Ylang κλπ. ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἀρωματικαὶ αὗται ὗλαι εἶναι πολύπλοκον μεῖγμα ὀργανικῶν ἑνώσεων τερπενικῆς φύσεως ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου γνωστῶν, ὡς λ. χ. ὀξικοῦ βενζυλίου, βενζοϊκῶν ἐστέρων, ὀξικοῦ φαινυλεστέρος, σαλικυλικοῦ ἐστέρος, ὀξικοῦ στυρυλίου κλπ. Ἔτι ἐκπληκτικώτερον ἦτο ὅτι ἀνευρέθησαν καὶ ἀζωτοῦχοι ἑνώσεις, ὡς λ. χ. ἀνθρανιλικὸς μεθυλεστὴρ καὶ περαιτέρω *ἰνδόλιον* καὶ *σκατόλιον* προϊόντα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἦσαν γνωστὰ ὡς δύσοσμα προϊόντα διασπάσεως καὶ ἀποσρίψεως τοῦ ζωικοῦ κόσμου χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνευρεθῆ καὶ εἰς φυτικὰς ὕλας.

Τὴν μεγάλην σειρὰν τῶν ἐπακολουθησασῶν ἐρευνῶν μεγάλως ἐχρησιμοποίησεν ἡ βιομηχανία, κατορθώσασα οὕτω νὰ ἐπιτύχῃ τελειότατα τὴν συνθετικὴν παρασκευὴν τῶν περισσοτέρων γνωστῶν φυσικῶν αἰθερίων ἐλαίων. Εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν αἰθερίων ἐλαίων πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει ἡ Γερμανία, αἱ χρησιμοποιούμεναι δὲ μέθοδοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξησφαλισμέναι διὰ προνομίων εὑρεσιτεχνίας.

Γενικαὶ μέθοδοι πρὸς παραλαβὴν τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν.— Αἱ μέθοδοι δι' ὧν παραλαμβάνονται βιομηχανικῶς αἱ ἀρωματικαὶ ὗλαι αἱ ἐν τῇ φύσει ἀπαντῶσαι διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, ἤτοι ἡ μία κατηγορία διὰ τὰς ἀρωματικὰς ὕλας, αἵτινες ἀπαντῶσιν εἰς τὰ φυτικὰ μέρη ἕτοιμοι, καὶ ἡ δευτέρα δι' ἐκείνας αἵτινες ἀναπτύσσονται προϊούσης τῆς ἐπεξεργασίας. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουσι τρεῖς μέθοδοι, ἤτοι ἡ *ἔκθλιψις*, ἡ *ἀπόσταξις* καὶ ἡ *διὰ λίπους παραλαβὴ* (Maceration), εἰς δὲ τὴν δευτέραν αἱ ἐπὶ φυσιολογικῶν δράσεων βασιζόμεναι μέθοδοι, καθ' ἃς παραλαμβάνεται διὰ λίπους ἢ ἄλλων μέσων τὸ ἄρωμα, ὅπερ διὰ διαφόρων ζυμώσεων μεταγενεστέρως σχηματίζεται ἐκ διασπάσεως ὑπαρχουσῶν ἀόσμων ἑνώσεων.

Ὡς πρώτη ὕλη διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν τοῦ φυτικοῦ βασιλείου χρησιμεύουν διαφορώτατα εἴδη φυτῶν καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ μέρη τοῦ φυτικοῦ σώματος, ὡς λ. χ. ῥίζαι, φλοιοί, ξύλον, φύλλα, ἄνθη, ὀφθαλμοί, καρποί, ὡς ἀκόμη καὶ ῥητινώδη ἐκκρίματα αὐτῶν. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι ἐνίοτε τὰ διάφορα μέρη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ παρέχουσι διαφόρου συστάσεως ἀρωματικὰ ἔλαια.

Αἱ ἐν τῇ πράξει πρὸς παραλαβὴν τῶν αἰθερίων ἐλαίων χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι εἶναι αἱ ἑξῆς δύο:

Α') Μέθοδοι παραλαβῆς τῶν ἑτοίμων ἐν τοῖς φυτοῖς ἐνυπαρχουσῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν.

Β') Μέθοδοι παραλαβῆς τῶν διαρκούσης τῆς κατεργασίας ἀναπτυσσομένων ἀρωματικῶν ὑλῶν.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ὑπάγονται αἱ ἑξῆς:

Ι. Ἔκθλιψις. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται ὅταν τὰ αἰθέρια ἔλαια ὑπάρχουσιν ἀφθόνως εἰς μακροσκοπικῶς ὁρατὰ σταγονίδια. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξάγονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὰ αἰθέρια ἔλαια τῶν φλοιῶν τῶν ἑσπεριδοειδῶν (λεμόνια, νεράτζια, περγαμόττα). Ἡ βιομηχανία αὕτη ἀκμάζει κυρίως εἰς Σικελίαν καὶ Καλαβρίαν, ὅπου καὶ ἐπιτελεῖται συνήθως διὰ τῶν χειρῶν καὶ σπανιώτατα διὰ μηχανικῶν μέσων, κυρίως διὰ τὰ περγαμόττα. Ἡ ἐργασία εἶναι ἁπλῆ καὶ παρέχει λίαν πλημμελῆ ἀπόδοσιν, ἀλλὰ τὸ λαμβανόμενον προϊὸν ἔχει τὴν αὐτὴν τελείως ὀσμὴν τῶν φλοιῶν,

Εἰκ. 1.—*Ἔκθλιψις λεμονίων διὰ τῶν χειρῶν.*

γεγονὸς ὅπερ δὲν συμβαίνει διὰ τὰς ἄλλας μεθόδους ἐξαγωγῆς τῶν αἰθερίων ἐλαίων.

Ἡ ἔκθλιψις γίνεται συνήθως διὰ τῶν χειρῶν καὶ τὸ ἐκρέον ὑγρὸν συνιστάμενον ἐκ τοῦ αἰθερίου ἐλαίου καὶ ποσότητος ἱκανῆς φυτικοῦ ὀποῦ συλλέγεται ἐπὶ σπόγγων οἵτινες μετὰ τὴν διαπότισίν των ἀποστραγγίζονται εἰς μετάλλινα δοχεῖα, ἢ τὸ ἐκρέον ὑγρὸν συλλέγεται ἐπὶ εἰδικοῦ δοχείου φέροντος καὶ βελόνας μεταλλίνας πρὸς διάνοιξιν τῶν ἐσωτερικῶν κυττάρων (εἰκ. 1 καὶ 2).

Τὸ κατ' ἀμφοτέρας τὰς μεθόδους συλλεγόμενον ὑγρόν, ὅπερ εἶναι μῖγμα αἰθερίου ἐλαίου καὶ ὀποῦ, φέρεται εἰς μετάλλινα δοχεῖα καὶ ἀφίνεται πρὸς διαχωρισμόν, τὸ δὲ πρὸς τὰ ἄνω συλλεγόμενον ἔλαιον παραλαμβάνεται καὶ καθαρίζεται περαιτέρω διὰ διηθήσεως. Ὁ καθαρισμὸς δὲν γίνεται δι' ἀποστάξεως, διότι ἐπέρχεται αἰσθητὴ ἀλλοίωσις τῆς φυσικῆς ὀσμῆς τοῦ ἐλαίου.

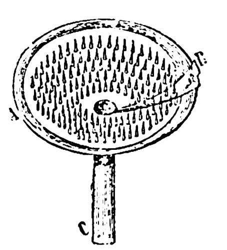

Εἰκ. 2.—*Βελονοφόρον χωνίον δι' ἔκθλιψιν καρπῶν ἑσπεριδοειδῶν.*

Εἰς τὰ μεγαλύτερα ἐργοστάσια ἔχει εἰσαχθῆ ἀρκούντως καὶ ἡ μηχανικὴ ἐργασία χρησιμοποιουμένων πιεστηρίων διαφόρων τύπων (εἰκ. 3).

ΙΙ. Ἀπόσταξις. Πρὸ τῆς ἀποστάξεως εἶναι ἀνάγκη ὅπως τὰ φυτικὰ μέρη ὑποβληθῶσιν εἰς προκατεργασίαν, διότι τὰ πλεῖστα αἰθέρια ἔλαια εἶναι ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς τῶν κυττάρων τὰ ὁποῖα πρέπει ἑπομένως νὰ διανοιχθῶσι. Οὕτω λ.χ. οἱ βλαστοί, φύλλα, ῥίζαι πρέπει νὰ κατατμηθῶσι, τὰ σπέρματα νὰ συνθλιβῶσι, τὸ ξύλον νὰ ἀλεσθῇ κλπ. Ἡ λεπτότης τῆς κατατμήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ

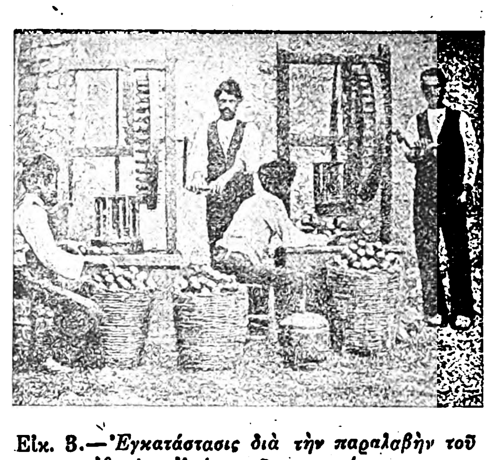

Εἰκ. 3.—*Ἐγκατάστασις διὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ αἰθερίου ἐλαίου τοῦ περγαμόττου.*

τοῦ εἴδους τῆς πρώτης ὕλης. Δι' ἀπόδοσιν καλοῦ προϊόντος πρέπει ἡ ἀπόσταξις νὰ γίνεται ἀμέσως μετὰ τὴν κατάτμησιν, ἄνευ χρονοτριβῆς, ἵνα μὴ ἐπέρχωνται δυσάρεστοι ἀλλοιώσεις. Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς πρὸς ἀπόσταξιν ὕλης χρησιμοποιοῦνται ἑκάστοτε αἱ ἐν τοῖς κατωτέρω ἀναφερόμεναι μέθοδοι, αἵτινες πᾶσαι βασίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ὅλαι αἱ ὀργανικαὶ ἑνώσεις σχηματίζουσι μετὰ τῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος κεκορεσμένα μίγματα ἀτμῶν, ἅτινα ἀποστάζουσιν εἰς πολὺ χαμηλοτέραν θερμοκρασίαν τῆς ἀντιστοίχου ὀργανικῆς ἑνώσεως.

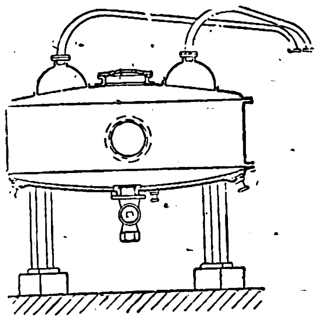

Εἰκ. 4.—*Λέβης ἀποστάξεως φυτικῶν ὑλῶν δι' ὕδατος.*

1) *Ἀπόσταξις δι' ὕδατος.* Εἰς τὸν λέβητα τῆς ἀποστάξεως ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων ψυχρὸν ἢ θερμὸν ὕδωρ καὶ εἶτα φέρονται τὰ κατατμηθέντα μέρη τοῦ φυτοῦ. Ἀκολούθως θερμαίνεται ὁ λέβης κατὰ ἕνα οἱονδήποτε τρόπον καὶ ἄρχεται ἡ ἀπόσταξις (εἰκ. 4). Διὰ τὴν ἀπόσταξιν ὀγκωδῶν φύλλων χρησιμοποιοῦνται ὑψηλότεροι λέβητες.

2) *Ἀπόσταξις δι' ἀτμοῦ.* Ἡ φυτικῆς προελεύσεως πρώτη ὕλη τοποθετεῖται ξηρὰ ἐπὶ ἑνὸς ἢ πλειόνων διατρήτων δίσκων τοποθετημένων ἐν τῷ λέβητι καὶ οὕτω προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ ὅστις διοχετεύεται ὑπὸ ἀνάλογον πίεσιν. Αὕτη εἶναι νεωτέρα μέθοδος παρουσιάζουσα πολλὰ πλεονεκτήματα, ἀλλὰ μὴ δυναμένη ὅμως νὰ χρησιμοποιηθῇ δι' ὅλας τὰς ὕλας, ὡς λ. χ. τὰ ῥόδα. Δι' ἀποστάξεως δι' ἀτμοῦ καθαρίζονται ἐπίσης τὰ καθ' οἱονδήποτε τρόπον λαμβανόμενα ἀρχικῶς αἰθέρια ἔλαια (εἰκ. 5 καὶ 6). Ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται καὶ μικτὴ ἀπόσταξις, ἤτοι δι' ὕδατος καὶ ἀτμοῦ πάντως τὸ εἶδος τῆς ἀποστάξεως κανονίζεται ἐκ τῆς πρὸς ἀπόσταξιν πρώτης ὕλης.

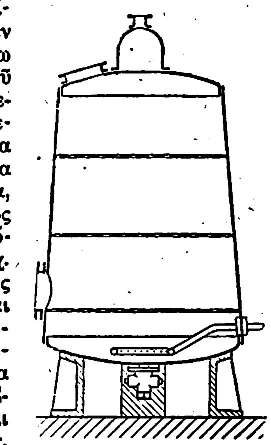

Εἰκ. 5. — *Λέβης μετὰ πλειόνων διατρήτων δίσκων πρὸς ἀπόσταξιν φυτικῶν ὑλῶν δι' ἀτμοῦ.*

Εἴς τινας περιπτώσεις ἡ ἀπόσταξις γίνεται ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν, εἰς ἄλλας δὲ ἀντιθέτως ὑπὸ ηὐξημένην ἀρκούντως πίεσιν. Εἰς ἄλλας πάλιν ὕλας χρησιμοποιεῖται ὑπέρθερμος ἀτμός.

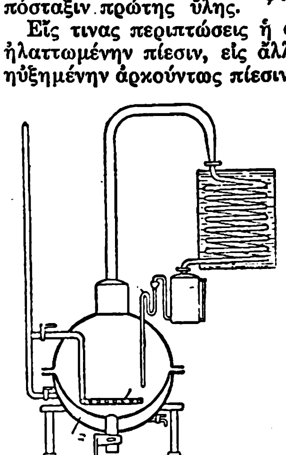

Εἰκ. 6.—*Ἐγκατάστασις καθαρισμοῦ αἰθερίων ἐλαίων.*

ΙΙΙ. Διὰ λίπους παραλαβή (Maceration). Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφαρμόζεται κυρίως καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Γαλλίαν, τὸ κέντρον δὲ τῆς τοιαύτης βιομηχανίας ἀποτελεῖ ἡ μικρὰ πόλις τῆς Νοτίου Γαλλίας Grasse. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου γίνεται πολὺ καλύτερον ἡ παραλαβὴ τοῦ ἀρώματος, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀλλοιώσεως τῆς φύσεως αὐτοῦ.

Digitized by Google

Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος γνωστή, ὁ Πλίνιος δὲ ἀναφέρει ὅτι τὸ ροδέλαιον παραλαμβάνεται ἐκ τῶν ρόδων διὰ κατεργασία μετὰ λιπῶν. Τὸ διὰ τὴν μέθοδον ταύτην χρησιμοποιούμενον λιπαρὸν μῖγμα, *Corps* καλούμενον, παρασκευάζεται ἐπιμελῶς ἐκ 30 μ. βοείου λίπους καὶ 70 μ. χοιρείου ἀρίστης ποιότητος καὶ πλήρως καθαρισθέντος διὰ πλύσεως και ἐπανειλημμένης τήξεως. Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης καὶ φυτικὰ ἔλαια (ἐλαιόλαδον κλπ.), ὡς ἀκόμη στερεὰ καὶ ὑγρὰ παραφφίνη, βαζελίνη κλπ. Ἡ διὰ τοῦ λίπους παραλαβὴ τοῦ ἀρωματικοῦ ἐλαίου γίνεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὡς ἑξῆς· προκειμένου λ. χ. περὶ τῶν ρόδων: τὰ συλλεγέντα ρόδα χωρίζονται εἰς φύλλα καὶ κάλυκας, τὰ φύλλα ἀκολούθως φέρονται εἰς μεγάλα δοχεῖα περιέχοντα θερμὸν λίπος καὶ ἀναδεύονται ἐπὶ $^1/_4$ τῆς ὥρας, εἶτα ἀφίνονται νὰ παραμείνωσιν ἐντὸς τῶν δοχείων τούτων, ἅτινα εἶναι ἀρκούντως απομεμονωμένα, ἐπὶ 24—48 ὥρας, εἶτα διηθοῦνται καὶ ὑφίστανται ἔκθλιψιν δι' ὑδραυλικῶν πιεστηρίων. Οἱ πλακοῦντες τῆς ἐκθλίψεως κατεργάζονται εἶτα διὰ θερμοῦ ὕδατος καὶ εἶτα πιέζονται ἐκ νέου ἐν θερμῷ· τὸ ἐκρέον μῖγμα ρευστοῦ λίπους, ὕδατος καὶ ὀποῦ τῶν ἀνθέων διαχωρίζεται δι' ἠρεμήσεως καὶ τὸ ἀποχωριζόμενον λίπος φέρεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀρχικῶς ἐκ τῆς διηθήσεως ληφθέντος. Εἰς τὸ οὕτω λαμβανόμενον ἀρωματισθὲν λίπος προστίθενται νέα ἄνθη καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἡ πρᾶξις αὕτη περίπου 25άκις, ἤτοι μέχρι πλήρους κορεσμοῦ τοῦ λίπους δι' ἀρώματος. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται διὰ τὰ ρόδα, τὰ ἄνθη τῆς νερατζέας, τῆς κασσίας, τῶν ἴων κ.λ.π., τὰ δὲ διὰ τῆς Maceration λαμβανόμενα προϊόντα εἶναι διαλύματα μικρῶν ποσοτήτων αἰθερίου ἐλαίου καὶ ἐκχυλισματικῶν ὑλῶν εἰς πολὺ λίπος, ἀποτελοῦσι δὲ τὰς πομάδας τοῦ ἐμπορίου, αἵτινες εἶναι κεχρωσμέναι ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἀνθέων διὰ χρώματος κιτρίνου, πρασίνου ἢ πορτοκαλλοχρόου (εἰκ. 7).

IV *Ἐκχύλισις*. Ἡ διὰ λίπους παραλαβὴ (Maceration) ἀποτελεῖ ἤδη ἐκχύλισιν διὰ μὴ πτητικοῦ στερεοῦ ἢ ὑγροῦ διαλυτικοῦ μέσου, θεωρεῖται ὅμως κυρίως ὡς ἐκχύλισις ἡ διὰ πτητικῶν διαλυτικῶν μέσων ἐν εἰδικαῖς συσκευαῖς ἐπιτελουμένη παραλαβή. Ὡς μέσα διαλυτικὰ χρησιμεύουν κυρίως ὁ αἰθήρ, τὸ χλωροφόρμιον, ὁ πετρελαϊκὸς αἰθὴρ κ. λ. π. Διὰ προσεκτικῆς καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρους ἀπομακρύνσεως τοῦ διαλυτικοῦ μέσου λαμβάνονται τὰ καλούμενα «Essences concrètes». Ἐπὶ τῆς ἁπλῆς ταύτης μεθόδου σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἔχουσιν ἡ συσκευὴ καὶ ἡ καλὴ ποιότης τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ. Δι' ἕκαστον εἶδος πρώτης ὕλης πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται τὸ κατάλληλον διαλυτικὸν ὑγρόν. Λόγῳ τοῦ ἐλαφροῦ καὶ ὀγκώδους τῶν ἀνθέων χρησιμοποιοῦνται παμμέγιστα ποσὰ διαλυτικῶν ὑγρῶν, οὕτω π. χ. διὰ 10 χιλιόγραμμα ἀνθέων ὑάσμου, ἤτοι περίπου 100.000 μεμονωμένα ἄνθη, ἅτινα ἔχουσιν ὄγκον πλέον τῶν 100 λίτρων, χρησιμοποιοῦνται περίπου 150 λίτρα πετρελαϊκοῦ αἰθέρος καὶ λαμβάνονται 20 γρ. Essence concrète, ὅπερ περιέχει περίπου

Εἰκ. 7.—*Σύγχρονος πλήρης ἐγκατάστασις διὰ τὴν διὰ λίπους παραλαβὴν ἀρωματικῶν ὑλῶν.*

2 γρ. αἰθερίου ἐλαίου ὑάσμου καὶ ἄλλας ἐκχυλισματικὰς ὕλας.

Διὰ τὴν ἐκχύλισιν ἔχουν ὑποδειχθῆ ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἀνθέων διαφόρων τύπων συσκευαὶ (εἰκ. 8).

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται αἱ ἑξῆς μέθοδοι ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀνωτέρω:

V. ***Ζυμώσεις.*** Αἱ μέχρι τοῦδε ἀναφερθεῖσαι μέθοδοι παραλαβῆς τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν εἶναι χρησιμοποιήσιμοι μόνον ὅταν τὰ αἰθέρια ἔλαια ἢ αἱ ἀρωματικαὶ ὗλαι ὑπάρχουν ἐναποταμιευμένα ἐν τοῖς φυτικοῖς κυττάροις. Ὑπάρχει ὅμως ὁλόκληρος σειρὰ φυτῶν, ἅτινα δὲν περιέχουσιν ἀρωματικὰς ὕλας ἑτοίμους, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου κατεργασίας ἀναπτύσσουν τοιαύτας λόγῳ ἐπερχομένων ζυμώσεων. Αἱ ἀρωματικαὶ ὗλαι προέρχονται κυρίως ἐκ διασπάσεως διαφόρων ἐνυπαρχόντων *γλυκοσιδίων*, οὕτω λ. χ. σχηματίζονται σαλικυλικὸς

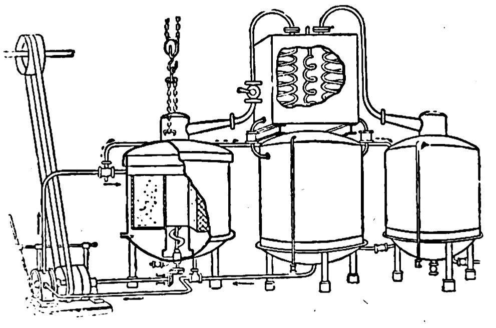

Εἰκ. 8—*Ἐγκατάστασις πρὸς παραλαβὴν ἀρωματικῶν ὑλῶν δι' ἐκχυλίσεως.*

μεθυλεστήρ, βενζαλδεΰδη, σαλικυλικὴ ἀλδεΰδη, βανιλλίνη, κουμαρίνη, εὐγενίλη κλπ. Τοιαῦτα φυτὰ ἢ μέρη φυτῶν ἅτινα περιέχουσι γλυκοσίδια παρέχουσιν ἀρωματικὰς ὕλας μόνον ὅταν τὸ γλυκοσίδιον τῇ ἐπιδράσει φυράματος ἐνυπάρχοντος ἐν τῷ ἰδίῳ φυτῷ ὑποστῇ διάσπασιν. Οὕτως ὅταν τοιαῦτα φυτικὰ μέρη πρόσφατα ὑποβληθῶσιν εἰς ἀπόσταξιν, δὲν λαμβάνονται οὔτε ἴχνη ἀρωματικῶν ὑλῶν, ἐνῷ ὅταν προηγουμένως συνθλιβῶσι μεθ' ὕδατος καὶ παραμείνωσιν ἐν ἠρεμίᾳ ἐπὶ μακρότερον χρόνον, τότε διὰ τῆς διαστάσης διασπᾶται τὸ γλυκοσίδιον καὶ ἐὰν εἶτα ἡ ὅλη μᾶζα ὑποβληθῇ εἰς ἀπόσταξιν λαμβάνονται εἰς πλουσίαν ἀπόδοσιν ἀρωματικαὶ ὗλαι. Τὰ γνωστότερα καὶ τεχνικῶς ἁπλούστερα παραδείγματα τῆς βιομηχανικῆς ταύτης μεθόδου ἀποτελοῦσιν ἡ παρασκευὴ τοῦ σιναπελαίου καὶ τοῦ ἐλαίου τῶν πικραμυγδάλων.

VI. ***Ἡ κατόπιν ζυμώσεως διὰ λίπους παραλαβὴ τῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν.*** Κατ' αὐτὴν τὰ φυτικὰ μέρη ἀφίνονται ἐπὶ 1—3 ἡμέρας μεταξὺ δύο στιβάδων λίπους, αἱ δὲ διὰ ζυμώσεως ἀναπτυσσόμεναι ἀρωματικαὶ ὗλαι παραλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ λίπους. Ἡ μέθοδος αὕτη καλεῖται *Enfleurage*, ὡς τελικὸν δὲ προϊὸν λαμβάνεται πάλιν ἀρωματικὴ ἀλοιφὴ ἤτοι λίπος κεκορεσμένον δι' ἀρωματικῆς ὕλης.

Αἱ φυσικαὶ σύμπλοκοι ἀρωματικαὶ ὗλαι.— Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσι τὰ αἰθέρια ἔλαια καὶ ὡρισμέναι ἀρωματικαὶ δρόγαι φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς προελεύσεως.

Α') Τὰ αἰθέρια ἔλαια: Αἱ σύμπλοκοι ἀρωματικαὶ ὗλαι τοῦ φυτικοῦ βασιλείου εἶναι γνωσταὶ συνηθέστερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *αἰθέρια ἔλαια*. Γενικὴ ἰδιότης αὐτῶν εἶναι ἡ πτητικότης αὐτῶν, ἐν συνήθει δὲ θερμοκρασίᾳ ἐξατμίζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχέως ἀναλόγως τῶν συστατικῶν αὐτῶν· ἐπίσης εἰς συνήθη θερμοκρασίαν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον σώματα ὑγρά, πλὴν ἐννοεῖται τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς λόγῳ ἀποβολῆς κρυστάλλων καθίστανται στερεαὶ μᾶζαι. Αἱ χημικαὶ αὐτῶν ἰδιότητες ὡς καὶ ἡ διαλυτότης αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ ὑγρὰ εἶναι λίαν διάφορος ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς χημικῆς συστάσεως αὐτῶν.

Διὰ μακροτέρας παραμονῆς καὶ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος ὑφίστανται τὰ αἰθέρια ἔλαια σοβαρὰς ἀλλοιώσεις, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ διατηρῶνται εἰς πλήρεις, καλῶς κλειούσας φιάλας καὶ εἰς χώρους σκοτεινοὺς καὶ ψυχρούς, τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν διατηροῦνται καλύτερον εἰς ἀλκοολικὰ διαλύματα.

Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν τρόπων παρασκευῆς καὶ ἰδιοτήτων τῶν σπουδαιοτέρων αἰθερίων ἐλαίων βλέπε εἰς τὰς οἰκείας λεξικογραφικὰς θέσεις.

Β') Ἀρωματικαὶ δρόγαι: Αἱ ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσαι εἰς τὸ φυτικὸν βασίλειον εἶναι τὰ βάλσαμα καὶ αἱ ρητῖναι (βλ. λ.), αἱ εἰς δὲ τὸ ζωικὸν ὁ *μόσχος*, τὸ *Zibet* καὶ τὸ *Ambra*.

Συστατικὰ τῶν φυσικῶν συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν.— Διὰ σειρᾶς πολυπλόκων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν κατεδείχθη ὅτι εἰς τὰ αἰθέρια ἔλαια ἀπαντῶσιν ἀντιπρόσωποι ὅλων σχεδὸν τῶν τάξεων τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων ὡς ἐκ τῆς κατωτέρω συντόμου ἀναγραφῆς καταφαίνεται:

I. ***Ἄκυκλοι ἑνώσεις.*** Ἀπαντῶσι:

α') ***Ὑδρογονάνθρακες:*** Παραφφίνη, ὀκτυλένιον, μυρκένιον καὶ ὑδρογονάνθρακες τῶν τύπων $C_{15}H_{24}$ καὶ $C_{15}H_{26}$.

β') ***Ἀλκοόλαι:*** 1) Μεθυλική, αἰθυλική, ἀμυλική, ἑξυλική, ἑπτυλική, ὀκτυλική, ἐννεϋλική, ἑνδεκυλική. 2) Ἑξυλενικὴ ἀλκοόλη, ὀκτυλενική, κιτρονελλόλη. 3) Γερανιόλη, νερόλη, λιναλοόλη. 4. Νερολιδόλη.

γ') ***Ἀλδεΰδαι:*** 1) Φορμαλδεΰδη μέχρι λαουρικῆς ἀλδεΰδης. 2) Κιτρονελλάλη, ἐλαϊκὴ ἀλδεΰδη. 3) Κιτράλη.

δ') ***Κετόναι:*** 1) Ἀκετόνη, μεθυλαμυλοκετόνη, αἰθυλαμυλοκετόνη, μεθυλεπτυλοκετόνη, μεθυλεεννεϋλοκετόνη. 2) Μεθυλεπτενόνη.

ε') ***Ὀξέα καὶ ἐστέρες*** αὐτῶν: 1) Μυρμηκικὸν μέχρι στεατικοῦ ὀξέος. 2) Ἀγγελικὸν καὶ ἐλαϊκὸν ὀξύ.

στ') ***Θειοῦχοι ἑνώσεις:*** 1) Μερκαπτάναι. 2) Ἀλκυλοσουλφίδια. 3) Κυανίου παράγωγα. 4) Σιναπέλαια.

II ***Ἰσοκυκλικαὶ ἑνώσεις:*** 1) Σειρὰ βενζολίου Ἀπαντῶσι:

α') ***Ὑδρογονάνθρακες:*** Κυμόλιον, στυρόλιον, ναφθαλίνιον (ναφθαλίνη).

β') ***Φαινόλαι καὶ αἰθέρες φαινολῶν:*** 1) Κρεσόλη, καρβακρόλη, θυμόλη, π-κρεσολικὸς μεθυλαιθήρ. 2) Χαβικόλη, μεθυλοχαβικόλη, ἀνηθόλη. 3) Κουαγιακόλη, ὑδροκινονοαιθυλαιθηρ, ἀλλυλοβρενζοκατεχίνη, θυμολοϋδροκινόνη. 4) Χαβιβετόλη, βετελοφαινόλη (ἀλλυλοκουαγιακόλη), εὐγενόλη, ἰσοευγενόλη, μεθυλοευγενόλη. 5) Σαφρόλη, ἰσοσαφρόλη, ἀσαρόνη, ἐλεμικίνη. 6) Μυριστικίνη, ἀπιόλη. 7) Διοσφαινόλη.

γ') ***Ἀλκοόλαι:*** 1) Βενζυλική, φαινυλαιθυλική, φαινυλοπροπυλική. 2) Κιναμμωμική.

δ') ***Ἀλδεΰδαι:*** 1) Βενζαλδεΰδη, κουμιναλδεΰδη, ὑδροκιναμμωμικὴ ἀλδεΰδη, σαλικυλαλδεΰδη. 2) Κιναμμωμικὴ ἀλδεΰδη. 3) Ἀνισαλδεΰδη, βανιλλίνη, ἡλιοτροπίνη. 4) Ἀσαρυλαλδεΰδη.

ε') ***Κετόναι:*** 1) Ἀκετοφαινόνη. 2) Ὀξυακετοφαινόνη.

στ') ***Ὀξέα καὶ ἐστέρες:*** 1) βενζοϊκὸν ὀξύ, ἀνισικὸν ὀξύ, σαλικυλικὸν ὀξύ. 2) Κιναμμωμικὸν ὀξύ, μεθοξυκιναμμωμικὸν ὀξύ, βερατρουμικὸν ὀξύ.

ζ') ***Λακτόναι:*** Κουμαρίνη, περγαπτένη, ἀλαντολακτόνη.

η') ***Ἀζωτοῦχοι καὶ θειοῦχοι ἑνώσεις:*** Φαινυλοξικοῦ ὀξέος νιτρίλιον, ἀνθρανιλοξικὸς μεθυλεστήρ, μεθυλανθρανιλοξικὸς μεθυλεστήρ, βενζυλοσιναπέλαιον, π-ὀξυβενζυλοσιναπέλαιον.

2) Ὑδρογονωμένα παράγωγα τοῦ βενζολίου καὶ πολυκυκλικαὶ ἑνώσεις: Ἀπαντῶσι:

α') ***Ὑδρογονάνθρακες:*** 1) Σαλβένιον, μενθένιον· 2) Σαντένιον. 3) Κυρίως τερπέναι $C_{10}H_{16}$ (καμφένιον, πινένιον, σαβινένιον, λιμονένιον, διπεντένιον, τερπινένιον, φελλανδρένιον, συλβεστρένιον, καρβεστρένιον). 4) Σεκουϊλοτερπέναι $C_{15}H_{24}$ (καδινένιον, καρυοφυλλένιον, κεδρένιον, χουμουλένιον, σανταλένιον κλπ.). 5) Πολυτερπέναι $C_{10}H_{16}$.

β') ***Ἀλκοόλαι:*** 1) Μινθόλη. 2) Βορνεόλη, ἰσοβορνεόλη, διϋδροκαρβεόλη, τανακετυλαλκοόλη, πουλεγόλη, τερπινεόλη, φεγχυλαλκοόλη. 3) Σαβινόλη, πινοκαρβεόλη, ἀλαντόλη, καρβεόλη, μυρτενόλη. 4) Σεσκουϊτερπεναλκοόλαι $C_{15}H_{16}O$ (σανταλόλη, ἀμυρόλη, κεδρόλη, λεδουμοκαφουρά, πατσουλιαλκοόλη, κουαγιόλη, ματικοκαφουρὰ κλπ.).

γ') ***Ἀλδεΰδαι:*** Φελλανδράλη, σανδελοξυλαλδεΰδη.

δ') ***Κετόναι:*** 1) Μενθόνη, τετραϋδροκαρβόνη. 2) καφουρά, φεγχόνη, τουϊόνη, καρβενόνη, πουλεγόνη, ἰσοπουλεγόνη, διϋδροκαρβόνη. 3) Καρβόνη, οὐμπελλουλόνη. 4) Σανταλόνη, ὑασμόνη. 5) Ἰρόνη. 6) Μουσκόνη.

ε') ***Ὀξείδια:*** Κινεόλη (εὐκαλυπτόλη), εὐδεσμόλη, καλαμεόνη.

στ') ***Ὀξέα:*** Ἐστέρες καὶ λακτόναι: Τερεσανταλικὸν ὀξύ, σανταλικὸν ὀξύ, ραφανόλη, σεδανολίδιον.

III. ***Ἑτεροκυκλικαὶ ἑνώσεις.*** Ἀπαντῶσι:

α') ***Ὀξυγονοῦχοι δακτύλιοι:*** Συλβάνη, φουρφουρόλη.

β') ***Ἀζωτοῦχοι δακτύλιοι:*** 1) Πυρρόλιον, ἀλκυλοπυρρόλια. 2) Ἰνδόλιον, σκατόλιον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται πόσον πολυειδὴς εἶναι ἡ φύσις τῶν συστατικῶν τῶν αἰθερίων ἐλαίων.

Τεχνητὴ παρασκευὴ ἁπλῶν καὶ συνθέτων ἀρωματικῶν ὑλῶν.— Ἡ βιομηχανία ἐπιδιώκει ὅπως διὰ τῆς συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἁπλῶν καὶ συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν κατορθώσῃ ἀκολούθως τὴν διὰ χημικῶν συνθετικῶν μέσων παρασκευὴν αὐτῶν. Αἱ πλεῖσται μέθοδοι συνθέσεως διὰ χημικῶν μέσων ἀρωματικῶν ὑλῶν δὲν ἔσχον εἰσέτι πρακτικὴν ἐφαρμογήν, διότι τὰ οὕτω παρασκευαζόμενα προϊόντα στοιχίζουν περισσότερον τῶν ἐκ φυσικῶν πρώτων ὑλῶν λαμβανομένων, οὐχ ἧττον ὅμως συνεχῶς βελτιοῦνται καὶ οἱ ὅροι διὰ τῆς προόδου τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων χημικῶν συστατικῶν τῶν αἰθερίων ἐλαίων σχεδὸν ὅλα δύνανται νὰ παρασκευασθῶσι συνθετικῶς ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, κατόπιν τῶν ἀξιοθαυμάστων προόδων τῆς Ὀργανικῆς Χημείας, τὰ πλεῖστα δὲ ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἐξ ἄλλων δι' ἁπλουστάτων ἀντιδράσεων. Κατὰ τὴν παρασκευὴν τεχνητῶν συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν διακρίνονται δύο τρόποι συνδυασμοῦ τῶν ἁπλῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν καὶ δὴ

Digitized by Google

πρῶτον φανταστικῷ, κυρίως διὰ χρῆσιν τῆς ἀρωματοποιίας καὶ δεύτερον πρὸς ἀπομίμησιν φυσικῶν αἰθερίων ἐλαίων δι' ἐπακριβοῦς ἀναμίξεως τῶν συστατικῶν ἅτινα ἡ χημικὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὡς ἐνυπάρχοντα εἰς αὐτά.

Διὰ τῆς ἐπιτευχθείσης πλήρους καὶ συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν πλείστων αἰθερίων ἐλαίων καὶ διὰ τῶν τελειοποιηθέντων μέσων τῆς συνθετικῆς Ὀργανικῆς Χημείας κατωρθώθη καὶ ἡ συνθετικὴ παρασκευὴ τῶν πολυτιμοτάτων καὶ ἐκ λίαν απομεμακρυσμένων χωρῶν προερχομένων αἰθερίων ἐλαίων, ἐννοεῖται ὅμως ὅτι καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν φυσικῶν προϊόντων οὐδόλως ἐμειώθη ἐκ τούτου, διότι κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ τεχνητὰ προϊόντα χρησιμοποιοῦνται ἐν ἀναμίξει μετὰ φυσικῶν, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὰς μικρὰς μὲν ἀλλὰ πάντοτε εἰς ἐξησκημένους καταφανεῖς διαφοράς, αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν συνθετικῶν καὶ φυσικῶν συμπλόκων ἀρωματικῶν ὑλῶν. Τὰ φυσικὰ αἰθέρια ἔλαια εἶναι πάντοτε λεπτότερα καὶ ἀνώτερα τῶν συνθετικῶν. Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

ἀρωματισμὸς (ὁ) καὶ *ἀρωμάτισις* (ἡ)· βλ. ἀρωματίζω.

ἀρωματίτης *οἶνος* [*Ἀρχ.*]· βλ. λ. οἶνος.

ἀρωματοποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ τεχνίτης ἢ ὁ βιομήχανος ὁ κατασκευάζων ἀρώματα· ***ἀρωματοποιία*** (ἡ), ἡ τέχνη ἢ ἡ βιομηχανία τοῦ ἀρωματοποιοῦ· ***ἀρωματοποιεῖον*** (τό), τὸ ἐργαστήριον ἢ ἐργοστάσιον αὐτοῦ. (Βλ. λ. ἄρωμα [*Χημ.*].)

ἀρωματοπώλης (ὁ)· ὁ πωλητὴς ἀρωμάτων· ***ἀρωματοπωλεῖον***, τὸ κατάστημα αὐτοῦ.

ἀρώματος (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *εὔζωμον τὸ ἥμερον* (Eruca sativa). Δ. Ν. Π.

ἀρωματοφόρος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ φέρων ἐφ' ἑαυτοῦ ἀρώματα· ὁ ἐνέχων ἄρωμα μεταξὺ τῶν συστατικῶν του: «ἀρωματοφόροι ρίζαι».

Ἀρωματοφόρος [*Ἀρχ. Γεωγραφ.*]. Ἡ μετὰ τῆς ἐνδοχώρας της παραλία τῆς Β.Α. ἀκτῆς τῆς Ἀφρικανικῆς ἀκτῆς, τῆς «*Βαρβαρικῆς*» (τανῦν *Σομαλίας*), τῆς ἀποτελούσης τὴν νοτίαν ἀκτὴν τοῦ *Αὐαλίτου* ἢ *Βαρβαρικοῦ* κόλπου (τανῦν κόλπου τοῦ *Ἄδεν*) τοῦ ἀνατεινομένου ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Δειρὴ* ἕως τοῦ Ἀρώματα (βλ. λ.). Ὁ Στράβων (ΙΣΤ', δ, 14) περιγράφων τὴν χώραν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδήσεων τοῦ Ἀρτεμιδώρου, ὀνομάζει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς χώραν τῶν Κρεοφάγων καὶ τῶν Ἰχθυοφάγων, παράγουσαν τὴν σμύρναν καὶ φέρουσαν τὴν περσέαν (βλ. *Θεοφρ.* Η καὶ *Πλίνιον* XV, 13 § 1 καὶ 2) καὶ τὴν αἰγυπτιακὴν συκάμινον. Τὴν κατόπιν αὐτῆς, *Λίχαν*, καλεῖ τόπον θήρας ἐλεφάντων. Τὸ *Νότου Κέρας* τοῦ Στράβωνος, κατὰ τὸν Gosselin, δὲν εἶναι τὸ ἀκρωτήριον *Ἀρώματα*, ἀλλὰ τὸ πολὺ πρὸς νότον αὐτοῦ *Bandel Gaus*, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἔρημος *Ajan*, ἡ ἀρχαία *Ἀζανία*. —Ω.

ἀρωματώδης (ὁ, ἡ), **—ες** (τό)· ὁ πλήρης ἀρωμάτων, ὁ ἀναδίδων εὐωδίαν, ὁ ἀρωματικός.

ἀρωμία (ἡ) (Aromia) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*. Γνωρίσματα: πρῶτον ἄρθρον σιαγονικῶν προσακτρίδων ἐπιμηκέστερον τῶν λοιπῶν, προθώραξ φέρων ἐφ' ἑκάστης τῶν πλευρῶν του ἀκανθώδες φυμάτιον. Τὸ γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους τούτου εἶναι ἡ *ἀρωμία ἡ μοσχοβόλος* (Aromia moschata). Τὸ μῆκος τοῦ ἐντόμου τούτου κυμαίνεται μεταξὺ 15—25 χιλιοστομέτρων. Ὁ γενικὸς χρωματισμός του εἶναι λαμπρῶς πράσινος μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας καὶ ἐνίοτε ὑποκυανόχρυσος. Ἡ ἀρωμία ἀναδίδει εὐάρεστον ὀσμὴν παραπλησίαν πρὸς τὴν ὀσμὴν τοῦ ῥόδου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Δ. Ν. Π.

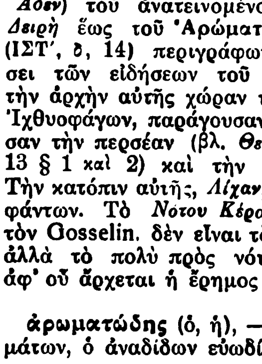

Ἀρωμία ἡ μοσχοβόλος.

Ἀρωμοῦνοι καὶ **Ἀρρουμᾶνοι** ἢ **Ἀραμᾶνοι**. Καλοῦνται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν οἱ Βλάχοι (βλ. λ.), οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ οἰκοῦντες ἢ πλανώμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συνήθως *Κουτσόβλαχοι*, ὑπὸ δὲ τῶν Σλαύων καὶ Ἀλβανῶν *Τσιντσάροι* ἀποκαλούμενοι. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ *Ρούμ*—τὸ Α εἰς τὴν ἀρρουμανικὴν ἢ κουτσοβλαχικὴν λέξιν *Ἀρούμ* εἶναι πρόθεμα, τιθέμενον συνήθως εἰς τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν χάριν εὐφωνίας — καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *Ρούμ* (ἐρ Ρούμ) ἐν τῇ Ἀραβικῇ καὶ τῇ Τουρκικῇ (= Ρωμαῖος, Ρωμᾶνος, Ρωμιός). Ρωμαῖοι δὲ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις ἐκαλοῦντο οἱ ὑπήκοοι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ *Ρωμανία* παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ καὶ τοῖς Βυζαντίνοις χρονογράφοις καλεῖται ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου αὐτοκρατορικὴ χώρα, ἐξ οὗ καὶ μετέπειτα οἱ Τοῦρκοι ἀπεκάλεσαν ὅλους τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας *Ρούμ*. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Βλάχοι οὗτοι ἦσαν ὑπήκοοι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, περιελήφθησαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ γενικὸν ἐθνικὸν ὄνομα καὶ ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς *Ρούμ* καὶ *Ἀρούμ* ἐν τῇ γλώσσῃ των, οἱονεὶ θέλοντες καὶ διὰ τούτου νὰ δηλώσωσι τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων κοινότητα καὶ συγγένειαν.

Μέχρι τινὸς ἡ λέξις *Ἀρωμοῦνοι* δὲν ἦτο ἐν χρήσει ὡς ὅρος δηλωτικὸς τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχων, οἵτινες ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ τὸ τῶν Κουτσοβλάχων, ἤρχισεν ὅμως νὰ ἐμφανίζηται ἀφ' ἧς οἱ ἐν Δακίᾳ Βλάχοι ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ἔπλασαν τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐθνικὸν ὄνομα, *Ρουμᾶνος* καὶ *Ρωμοῦνος* καὶ *Ρουμανία*, καὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τοὺς Βλάχους τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ὡς δῆθεν ὁμογλώσσους καὶ ὁμοεθνεῖς, φιλοδοξοῦντες νὰ δημιουργήσωσι μεγάλην Βλαχικὴν ἰδέαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου. Ἡ κίνησις αὕτη ἤρξατο μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς δημιουργίας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο παραδουναβίων βλαχικῶν ἡγεμονιῶν ἐν ἔτει 1866. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Ρωμούνων προπαγανδιστῶν καὶ συγγραφέων ὑπεστήριξαν, παρὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ πορίσματα τῆς γλωσσολογίας, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς κοινῆς βάσεως τοῦ λατινικοῦ ἰδιώματος τῶν δύο γλωσσῶν, Ἀρρουμανικῆς καὶ Μολδοβλαχικῆς, ὅτι οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχοι καὶ οἱ Βλάχοι τῆς Δακίας, ἤτοι τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Δακορρωμούνων, ἀπογόνων τῶν ἀποίκων Ρωμαίων, καὶ λειψάνων τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεώνων, τῶν ἐγκατασταθεισῶν εἰς τὴν χώραν ταύτην ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Ὁ Ρουμᾶνος ἰδίᾳ ἱστοριογράφος (Ἕλλην τὴν καταγωγὴν) *Ξενοπὸλ* ἔπλασε τὴν θεωρίαν ὅτι μετὰ τὴν ἐν Πύδνῃ μάχην (168 π. Χ.) καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἡ χώρα αὕτη καὶ ἡ Θράκη καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ χῶραι τοῦ Αἵμου, ἀπὸ τῆς Ἰστρίας καὶ Τρανσυλβανίας μέχρι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐκλατινισθεῖσαι καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἀσπασθεῖσαι, ἀπετέλεσαν τὴν Μεγάλην Βλαχίαν, ἥτις ἠφανίσθη τὸ μὲν διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Σλαύων, τὸ δὲ διὰ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, ἥτις ἐχώρισε τοὺς Ἀρωμούνους ἢ τοὺς Βλάχους εἰς δύο τμήματα, καὶ τοὺς μὲν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου ἔρριψε πρὸς τὴν Πίνδον, τοὺς δὲ ἐκεῖθεν αὐτοῦ ἔρριψε πρὸς τὴν Δακίαν, ἔνθα καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μικρὰν Βλαχίαν, ἤτοι τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν. Ἄλλοι τέλος ἐκ τῶν Ρουμάνων συγγραφέων (*Γιόργκαν, Δενσουσάνου* κτλ.), ὅπως στηρίξωσι τὴν ὁμαιμίαν τῶν σημερινῶν Ρουμάνων πρὸς τοὺς Ἀρωμούνους, τουτέστι τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχους, παρεδέχθησαν μὲν ὅτι τὸ λίκνον τῶν Ἀρωμούνων εἶναι ἡ Θεσσαλία καὶ ὅτι ἡ Ἀρωμουνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Βλαχικὸς λαὸς παρήχθησαν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου (ὡς φρονοῦσιν οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ καὶ γλωσσολόγοι, ὡς ὁ *Rosler, Miclosich* κλ.), ὑπεστήριξαν ὅμως τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἐμφάνισις τῶν Βλάχων καὶ τοῦ Λατινικοῦ ἰδιώματος ἐν Δακίᾳ, τῇ σημερινῇ Ρουμανίᾳ, εἶναι ἀποτέλεσμα ἀρωμουνικῆς μετοικεσίας γενομένης κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ ἔτι πρότερον διὰ Βουλγαρίας.

Ἀλλ' ἐπικρατέστατος ἔγινε καὶ γενικῶς καθιερώθη ὁ ὅρος *Ἀρωμοῦνοι* ἐν τῇ ἐθνολογίᾳ τοῦ Αἵμου ὡς δηλωτικὸς τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχων ἀπὸ τῶν περὶ Ἀρωμούνων γλωσσολογικῶν μελετῶν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας *Weigand*, ὅστις καὶ ἐξέδοτο ἐν ἔτει 1895 τὸ περιλάλητον αὐτοῦ ἔργον περὶ Ἀρωμούνων τῆς Μακεδονίας. Ὁ καθηγητὴς οὗτος περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας δαπάναις τοῦ Μακεδορουμουνικοῦ κομιτάτου ἀνεκάλυψεν, ὡς ἰσχυρίσθη, ὅτι ἅπασα ἡ δυτικὴ Μακεδονία, τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ἀλιάκμονος (Βιστρίτσα), μέγα μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ) καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Μετσόβου καὶ Συρράκου, ὅλαι αἱ ὑπώρειαι τῆς Πίνδου, ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ Ἀκαρνανία, κατοικοῦνται ὑπὸ φυλῆς ὅλως ἰδίας καὶ πληθυσμῶν ξένων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ συγγενῶν πρὸς τοὺς Ρωμούνους, οὓς ἀπεκάλεσε συλλήβδην *Ἀρωμούνους*. Ἀλλ' αἱ θεωρίαι αὗται τοῦ *Weigand* περὶ Ἀρωμούνων κατεπολεμήθησαν ὑφ' ὅλων τῶν μεγάλων ἱστορικῶν καὶ ἐθνολόγων (*Μόυσεν, Κρουμβάχερ, Κόριιγκ, Φιλίππσον* καὶ ἄλλων) ἀποφανθέντων ὅτι αἱ περὶ Ἀρωμούνων θεωρίαι αὗται δὲν ἦσαν ἀνεπίληπτον προϊὸν πραγματικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ὅτι τὸ λατινικὸν ἰδίωμα μόνον δὲν εἶναι ἱκανὸν τεκμήριον τῆς ἐκ Ρωμαίων καταγωγῆς τῶν Ἀρωμούνων ἢ τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ Αἵμου Βλάχους. Σήμερον τοὐναντίον εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἀρωμούνων ἢ Κουτσοβλάχων, ὅπως καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Δακορρωμούνων, ἤτοι τῶν Βλάχων τῆς Ρουμανίας, δὲν εἶναι γλῶσσα φυλετική, συνδεομένη μετὰ τῆς φυλῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, δὲν εἶναι τουτέστι παραλλαγὴ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης ἐχούσης τὴν αὐτὴν ἀρχικὴν πηγήν, ἀλλὰ λείψανον ξένης γλώσσης, τῆς λατινικῆς, καὶ δὴ τῆς δημώδους τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, διαδοθείσης διὰ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, καὶ ὅτι ἡ συγγένεια τῆς Ἀρωμουνικῆς πρὸς τὴν Βλαχικὴν τῆς Δακίας εἶναι οἵα ἡ συγγένεια αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν καὶ τὰς ἄλλας νεολατινικὰς ἢ ρωμανικὰς γλώσσας, ὧν κοινὴ βάσις εἶναι ἡ λατινική, καίτοι ἐν τῇ Ἀρωμουνικῇ πλεονάζουσι τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ἐν δὲ τῇ Βλαχομολδαυϊκῇ τὰ σλαυϊκά. Ἐπίσης γενικῶς εἶναι παραδεδεγμένον σήμερον ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει συγγένεια οὔτε ἱστορική, οὔτε φυλετικὴ καὶ ἐθνική, μετὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ Ἀρωμούνων καὶ τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως Δακορρωμούνων ἢ Βλαχομολδαυῶν, διότι οὗτοι ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος, ὁρμηθέντες ἐκ τῆς ὀρεινῆς Τρανσυλβανίας, ὅτε κατῆλθον καὶ κατέλαβον τὰς ὑπὸ Σλαύων καὶ Οὔγγρων κατεχομένας πεδιάδας, ὁπότε καὶ ἐπεκράτησε τὸ παρ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ὁμιλούμενον λατινικὸν ἰδίωμα, ἐνῷ δύο αἰῶνας πρότερον οἱ Βλάχοι τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἦσαν γνωστοὶ παρ' Ἕλλησι καὶ ἀναφέρονται ὑπὸ Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ χρυσοβούλλων αὐτοκρατορικῶν (ὡς τὸ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Β' περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐκδοθέν) εἴτε ὡς πλανώμενοι, εἴτε ὡς οἰκοῦντες ἐν Θρᾴκῃ, Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ. Τὰ περὶ συγγενείας ἄρα καὶ ὁμοφυλίας τῶν Ἀρωμούνων ἢ Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν πρὸς τοὺς Βλάχους τῆς Δακίας, ἤτοι τοὺς σημερινοὺς Ρωμούνους, εἶναι πλάσμα πολιτικὸν καὶ κατασκεύασμα τεχνητὸν τῆς Ρωμουνικῆς προπαγάνδας, ἧς κυριώτατος ἐκπρόσωπος ἀπὸ τοῦ 1873 καὶ ἐντεῦθεν ὑπῆρξεν ὁ Βλαχορρωμοῦνος καὶ Βλαχόφωνος Μακεδὼν ***Ἀπόστολος Μαργαρίτης***.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Weigand*. Die Aromunen in Macedonia. Leipzig 1893. *B. P. Hasdeu*. Μέγα ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ρωμουνικῆς γλώσσης. Βουκουρέστιον. *Ovide Densusianu*. Histoire de la langue Roumaine, Paris 1901.— *Robert Rösler* Rumanische Studien. Βιέννη 1885.— *N. Jorga* Ἱστορία τῆς Ρουμανίας (Ρουμανιστί). — *Xenopol*. Histoire de la grande Valachie. 1883. *Π. Καρολίδου*. Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων κτλ. τόμ. Δ' 1925. — *Ἀντ. Θ. Σπηλιωτοπούλου*. Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες. Ἀθῆναι 1905. *Κ. Νικολαΐδου* Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης. Ἀθῆναι 1909. — *Σ. Παπαγεωργίου*. — Οἱ Κουτσόβλαχοι 1908. — *Π. Ἀραβαντινοῦ*. Περὶ Κουτσοβλάχων. Ἀθῆναι 1905.— *Cl. Nicolaïdès*. La Macédoine. Berlin 1899.

Α. Θ. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρῶνε (Arone) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Κολπίζων ὅρμος ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τῆς Κορσικῆς (Arone: πλάτ. 42° 12', μῆκ. 8° 35' ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 430: West coast of Corsica: Lava bay to cape Morsetta) ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Σολόνια (Sologna). Σ. Ε. Λ.

Ἀρώνι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Κυδωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 187. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 518 κατοίκους ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀργουλιδὲς* (κάτ. 47), *Πιθάρι* (κάτ. 74), *Γκαλαγκάδες* (κάτ. 163) καὶ *Καθιανὰ* (κάτ. 77). Τὰ χωρία ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν *Ἀκρωτήρι*, τὸ ἀρχαῖον *Κύαμον*, εἶναι δὲ ὑγιεινότατα. καὶ χρησιμεύουν ὡς τόπος παραθερισμοῦ τῶν Χανιωτῶν. Δικαστικῶς ἡ κοινότης ὑπάγεται εἰς τὰ Χανιά. Ε. Γ.

ἀρωνία (ἡ) (Aronia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*. Εἶναι θάμνοι ἢ δενδρύλλια φυλλοβόλα, καρποφόρα καὶ καλλιεργοῦνται κυρίως πρὸς κόσμον. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *Ἀρωνία ἡ κοινὴ* (Aronia vulgaris), θάμνος διακρινόμενος διὰ τὰ πολλὰ ἄνθη του καὶ τὸν ἐδώδιμον καρπόν του. Εἶναι ἰθαγενὲς φυτὸν τῆς Εὐρώπης παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ τὸν Χελμόν. *Ἀρωνία ἡ καναδική* (Aronia canadensis), θάμνος ἰθαγενὴς τῆς Ἀμερικῆς, καλλιεργούμενος ἐπιτυχῶς καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὡς κοσμητικὸν φυτὸν καὶ *ἀρωνία ἡ κληθρόφυλλος* (Aronia alnifolia), ἰθαγενὴς τῆς βορείου Ἀμερικῆς καλλιεργουμένη κυρίως διὰ τὸ ξύλον της ὅπερ εἶναι χρήσιμον εἰς τὴν ἐπιπλοποιίαν. Δ. Ν. Π.

Ἀρωνιάδικα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου Κυθήρων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἔχει 250 κατοίκους, ἡ δὲ κοινότης 415, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν συνοικισμῶν *Πιτσινάδες* (κάτ. 50), *Γερακιτιάνικα* (κάτ. 90) καὶ *Βαμβακοράδικα* (κάτ. 25). Δικαστικῶς τὸ χωρίον ὑπάγεται εἰς τὸ Εἰρηνοδικεῖον Κυθήρων. Δ. Ε. Ν.

Ἀρῶντελ· βλ. Ἀροῦντελ.

Ἀρωσὲθ [*Βιβλ. Γεωγρ.*]. Πόλις πρὸς βορρᾶν τῆς Χαναάν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατῴκει ὁ στρατηγὸς Σισάρα (Κριταὶ δ' 2, 13, 16). Ὁ ἱεραπόστολος Θόμσων καθορίζει τὰ ἐρείπια ταύτης παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Καρμήλου, μεταξὺ τῆς πεδιάδος Ἰεσραὲλ (Ἐσδρηλὼμ) καὶ τῆς πόλεως Ἄκρος καὶ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς στενῆς διόδου τοῦ ποταμοῦ

Digitized by Google

Κισσών, ἀκριβῶς ἐν θέσει ἥτις καὶ σήμερον παρὰ τῶν ἐγχωρίων καλεῖται Ἀρωσέθ. Σ. Γ. Σ.

ἀρώτητος, —*η*, —*ο(ν)*· δημοτ., ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἠρωτήθη, ὁ ἀνερώτητος.—Ἐπίρρ. *ἀρώτητα*, χωρὶς προηγουμένην ἐρώτησιν, χωρὶς αἴτησιν ἀδείας: «τὸ πῆρα ἀρώτητα».

—**ᾶς**· κατάληξις παρωνύμων οὐσιαστικῶν σημαινόντων τὸν ποιοῦντα, τὸν πωλοῦντα, τὸν φοροῦντα, τὸν ἐσθίοντα τὸ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου σημαινόμενον ἢ τὸν ἀσχολούμενον καθόλου περὶ αὐτό: *βαρελλᾶς* ὁ κατασκευαστὴς βαρελίων, *γαλατᾶς* ὁ πωλῶν γάλα, *κρασᾶς*, *λαδᾶς*, *σταφυλᾶς* ὁ πωλῶν ἢ ὁ ἀγαπῶν ὑπὲρ τὸ σύνηθες τὸ κρασί, τὸ λάδι, τὰ σταφύλια κ.τ.τ., *γυναικᾶς* ὁ φιλογύνης, *γλωσσᾶς* ὁ ἔχων ἀκόλαστον γλῶσσαν· τὸ θηλυκὸν τούτων ὁσάκις σχηματίζεται λήγει εἰς —*οῦ: γαλατοῦ, λαδοῦ, γλωσσοῦ κ.τ.λ.*· || ὁ πληθ. ἀριθμ. λήγει εἰς —*ᾶδες*, —*οῦδες: γλωσσᾶδες—γλωσσοῦδες, μυλωνᾶδες—μυλωνοῦδες*.

ἄς· μόριον παρακελευσματικόν· συντάσσεται μεθ' ὑποτακτικῆς καὶ δηλοῦται ἔννοια προσταγῆς ἢ παραχωρήσεως: «ἂς ἔλθῃ» ἐλθέτω, «ἂς ἔλθουν» ἐλθέτωσαν, «ἂς φύγωμεν», «ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι . . .», «ἂς ὑποτεθῇ ὅτι . . .», «θέλει ἂς φύγῃ, θέλει ἂς μείνῃ», «ὅ,τι θέλει ἂς γίνῃ», «ἂς γίνῃ ὅ,τι γίνῃ»· || φρ. «ἂς εἶναι», διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται ὅτι δεχόμεθά τι κατὰ συγκατάβασιν, ὅτι στέργομεν ἢ ἐνδίδομεν εἴς τι, καθὰ παρ' ἀρχαίοις ἡ προστακτικὴ *ἔστω*· || μεθ' ὁριστικῆς παρατατικοῦ καὶ δηλοῦται ἔννοια παρεμφερὴς πρὸς τὸ ἀρχαῖον *ὤφελλον* μετ' ἀπαρεμφάτου: «ἂς ἐμελέτα διὰ νὰ προβιβασθῇ», «ἂς ἐπρόσεχαν, νὰ μὴν πέσουν», «ἂς ἤρχοντο εγκαίρως», «ἂς ἔβλεπα τὸ παιδί μου κι' ἂς πέθαινα»· || μεθ' ὁριστικῆς ἀορίστου καὶ δηλοῦται ἡ ἔννοια τοῦ καλῶς γενομένου, τῆς ἐπιδοκιμασίας, τῆς παραχωρήσεως: «ἂς ἦλθεν, ἂς ἔφυγεν, ἂς ἐκοιμήθη καλῶς ἐποίησεν ἐλθών, — φυγών, — κοιμηθείς, «δὲν πειράζει ἂς ἦλθε κι' αὐτός». (Προῆλθεν ἀπὸ τῆς προστακτικῆς *ἄφες* τοῦ ῥήμ. *ἀφίημι*, ἥτις ἤδη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ χρησιμεύει ὡς παρακελευσματικὸν μόριον: «ἄφες ἐκβάλω» *Ματθ*. 7, 4· «ἄφες ἴδωμεν» *Ματθ*. 27, 49. Ἡ γνώμη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς προστακτ. *ἔασον—ἔασε—ἆσε—ἄς* ἀποκλείεται καὶ διότι τὸ *ἔασε* δὲν εἶναι εὔκολον νὰ μεταβληθῇ εἰς *ἆσε* ἕνεκα τοῦ τονουμένου *ε*, καὶ μάλιστα διότι ἡ προστακτικὴ αὕτη δὲν παραδίδεται μετὰ ἐννοίας παρακελευσματικῆς.) Β. Φ.

ἄσ' (ἀντὶ *ἆσε-ἄφησε*)· προστακτ. ἀορίστου τοῦ ἀφίνω (βλ. λ.).

ἂς ἢ *ἂς-ρίτ*· βλ. ἀργούλ.

Ἂς καὶ πληθ. *Ἀσῆνοι* [*Σκανδ. Μυθολ.*]· βλ. Αἶζιρ.

Ἄσα-Βαΐστα [*Παρσ. Μυθολ.*]· βλ. λ. Ἀρντιμπέεχτ.

Ἀσὰ [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Ὄνομα τοῦ τρίτου βασιλέως τοῦ νοτίου ἑβραϊκοῦ βασιλείου (τοῦ Ἰούδα) μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους (910—870 π. Χ.). Ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱκανωτάτων καὶ ἀρίστων ἐν γένει βασιλέων τῶν Ἑβραίων. Ἀνέπτυξε ζωηρὰν οἰκοδομικὴν δρᾶσιν, μάλιστα πρὸς ἐξωτερικὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ἐμερίμνησε καὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Τὸν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ εἰσβαλόντα Αἰθίοπα βασιλέα Ζαρὲ κατενίκησεν. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ προφήτου Ἀζαρίου ἐπεδίωξε θρησκευτικὴν ἀνακαίνισιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀποκαθάρας τὴν χώραν του ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ἐπιδείξας σπάνιον ζῆλον ὑπὲρ τῆς θεοκρατίας τοῦ Γιαβὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Βραδύτερον ὅμως, περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς Βαασὰ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, ἐπέτυχε διὰ χρημάτων πολλῶν ν' ἀποσπάσῃ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας ἐκ τῆς μετ' ἐκείνου συμμαχίας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν φιλίαν αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπὶ τῇ μειώσει τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ ἐδέξατο τὸν ἔλεγχον τοῦ προφήτου Ἀνανί, ὅστις διὰ τὴν τοιαύτην παρρησίαν του ἐβλήθη εἰς τὴν φυλακήν. Ἔκτοτε παρέμεινεν ἀπομεμακρυσμένος ὁπωσδήποτε ὁ Ἀσὰ τοῦ ἀκραιφνοῦς θεοκρατικοῦ πνεύματος, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποκλίνῃ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Τοῦτον ἀποθανόντα μετὰ διετῆ ἀσθένειαν διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωσαφάτ. (Περὶ τοῦ *Ἀσᾶ* πληροφορούμεθα ἀπὸ τῆς Γ' Βασιλ. ιε' 9—24 καὶ Β' Παραλειπ. ιδ'—ιστ'.) Π. Ι. Μ.

Ἀσαᾶ-Μαχαλὲ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Εὐρύπεδον.

Ἀσαὰκ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀσίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Πάρθων, παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν.

ἀσαβάνωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σαβανωθείς, ὁ μὴ περιβεβλημένος διὰ σαβάνου νεκρός.

ἀσαβούρωτος, —*η*, —*ο*· ἐπὶ πλοίου, ὁ μὴ σαβουρωμένος, ὁ μὴ ἔχων σαβούραν, ἤτοι ἕρμα, *ἀνερμάτιστος*.

Ἀσαβῶν [*Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.*]. Λέγεται συνάμα καὶ *Ἀσσαβῶν ἄκρον*, «Μέλανα ὄρη τῆς χώρας Σαχαλιτῶν» (πλάτ. 22^{0} $^{1}/_{3}$, μῆκ. ἀπὸ μεσημβρ. Μακάρων 93^{0}) κατὰ Πτολεμαῖον («Ἀραβίας Εὐδαίμονος θέσις, ΣΤ' ζ, 12). Διὰ τοῦ τοπωνυμίου τούτου ὑπενόουν οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι τὸ ἀκρωτήριον τὸ διαχωρίζον τὸν Σαχαλίτην κόλπον τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον. Εἶναι τὸ σημερινὸν ἀκρωτήριον *Μουζανδὰμ* (Mujandam peninsula, πλάτ. 26^{0} 23′ 00″, μῆκ. 56^{0} 23′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 753: Entrance of the Persian gulf) ἡ ΒΑ τῆς Αἰγύπτου ἐσχατιά, ἡ διαχωρίζουσα τὸν Περσικὸν κόλπον ἀπὸ τὸν τοῦ Ὀμάν. Ω.

ἀσαγήνευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σαγηνευθείς, ὁ μὴ διὰ τῆς σαγήνης συλληφθείς· || μεταφ. ἀδελέαστος, ἀσυγκίνητος.

Ἀσαγιὰ-Μαχαλὲ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Κατώμερον.

Ἀσαγιασοῦ (*Μποῦνγια, τὸ*—). Διάσημος Ἰάπων ποιητὴς τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος, υἱὸς τοῦ ἐπίσης διασήμου ποιητοῦ *Γιακουχιντέ*, ὅστις ἐτάσσετο τρίτος εἰς τὴν σειρὰν τῶν «*Ροκκάσεν*», τῶν «Ἓξ μεγάλων πνευμάτων» τῆς ἐποχῆς τῶν *Φουζιβάρα*, τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς ἰαπωνικῆς λογοτεχνίας καὶ τέχνης. Ποιήματα τοῦ Ἀσαγιασοῦ περιελήφθησαν εἰς τὸ «Γιακουνὶν-ἰσοῦ» (κατὰ λέξιν: «Ἑκατὸν ἄνθρωποι, μία ποίησις», δηλ. «Ἑκατὸν ποιήματα παρ' ἑκατὸν ποιητῶν») (ΙΒ' αἰὼν μ. Χ.) καὶ τὸ ὁποῖον κατέστη ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἡ προσφιλὴς ἀνθολογία πάσης ἰαπωνικῆς οἰκίας. (Πρβλ. καὶ *Michel Revon*: Anthologie de la littérature japonaise des Origines au XXe siècle, Paris, 1918) Ι. Μ. Π.

Ἀσὰδ - Ἀβοῦ - Καρίβ. Βασιλεὺς τῆς Ὑεμένης περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος, περιώνυμος Ἄραψ κατακτητής. Συγκροτήσας πολυάριθμον στρατόν, διεπέρασε τὴν Περσίαν καὶ τὸ Τουρκεστὰν καὶ διὰ τοῦ Θιβὲτ ἔφθασεν εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κίνας, εἰσεχώρησεν ἐντὸς αὐτῆς καὶ ἀνέκαμψεν εἰς Ἰνδικὴν διὰ τῆς δυτικῆς Ταρταρίας. Κατὰ τὴν μακράν του ταύτην πολεμικὴν πορείαν διήρπασε καὶ ἐλεηλάτησε τὰς σπουδαιοτέρας τῶν πόλεων α, διῆλθε καὶ ἐν τέλει μετὰ ἑπταετῆ περιπετειώδη καὶ λίαν κινδυνώδη ἐκστρατείαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ὑεμένην. Εὐθὺς μετὰ μικρὸν νέαν ἀπεφάσισεν ἐκστρατείαν, ἀλλ' οἱ Ἄραβες ἀγανακτήσαντες διὰ τοὺς ἀτελευτήτους αὐτοῦ πολέμους συνώμοσαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

Ἀσαὴλ [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Ὄνομα διαφόρων προσώπων μνημονευομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἐξ ὧν σπουδαιότερος ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δαβεὶδ Σαρουΐας, ἀδελφὸς δὲ τοῦ ἀρχιστρατήγου αὐτοῦ Ἰωάβ, φημιζόμενος διὰ τὴν ὠκυποδίαν αὐτοῦ («κοῦφος τοῖς ποσὶν ὡσεὶ μία δορκὰς ἐν ἀγρῷ»), φονευθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τοῦ Σαοὺλ Ἀβεννὴρ (Β' Βασιλ. β' 18 ἑξ.). Π. Ι. Μ.

Ἀσαὶ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Πολίχνη τῆς Κορινθίας. —2) Κώμη τῆς Θρᾴκης, ἀμφότεραι μνημονευόμεναι ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου.

Ἀσαὶντρ (Achaintre), *Νικόλαος-Λουδοβῖκος*. Γάλλος φιλόλογος (1771—1830). Λίαν μετριόφρων ὢν ἠρκεῖτο νὰ ἐργάζεται εἰς ἐκδοτικοὺς οἴκους ὅπου διώρθωνεν, ὑπὸ νέαν ὅλως μορφήν, τοὺς ἐπανεκδιδομένους ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς. Αἱ λατινικαὶ ὑποσημειώσεις του παρέμειναν ὑποδειγματικαί. Ἐκ τούτου δὲ τὰ ἔργα του, μικρὸν κατὰ μικρὸν γνωσθέντα, ἔτυχον μεταξὺ τῶν σοφῶν μεγάλης ἐκτιμήσεως. Ἄξια ἰδιαιτέρας μνήμης εἶναι τὸ κλασσικόν του «Cours d' humanités», ἔργον μνημειῶδες, καὶ ἡ πρώτη ἔκδοσις τῆς «Ἱστορίας τοῦ Τρωϊκοῦ Πολέμου», τῆς ἀποδιδομένης εἰς *Δύκτιν* τὸν *Κρῆτα*. Μεγίστας ὡσαύτως ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν. Γ. Δ. Κ.

Ἀσαῖοι. Ἔθνος Σκυθικόν, τὸ ὁποῖον κατῴκει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σαρματίᾳ παρὰ τὴν καμπὴν τοῦ ποταμοῦ Τανάϊδος.

Ἀσαῖος. Εἷς τῶν μετασχόντων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Ἀχαιῶν ἡρώων φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος (Ἰλ. Λ. 301).

ἀσαΐτευτος, —*η*, —*ο*· δημ., ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐσαϊτεύθη, δὲν ἐτοξεύθη.

Ἀσάκιοι [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἀρσάκιον.

Ἀσάκυ, *Γεώργιος*· βλ. Ἀσσάκυ.

ἀσάλευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σαλευόμενος ἢ ὁ μὴ σαλευθείς, ὁ μὴ κινούμενος ὑπὸ τῆς θαλάσσης· || καθόλου, ἀκλόνητος, σταθερός, ἀδιάσειστος. — Ἐπίρ. *ἀσαλεύτως*.

ἀσάλιωτος, —*η*, —*ο*· δημ., ὁ μὴ σαλιωμένος, ὁ μὴ διὰ σιέλου ὑγρανθείς.

ἀσαλπάριστος, —*η*, —*ο*· δημ., ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἔχει σαλπάρει, δὲν ἔχει ἐκκινήσει (ἐπὶ πλοίων).

ἀσαμάρωτος, —*η*, —*ο*· ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων, ὁ μὴ φέρων σαμάρι, ἄλλως *ξεσαμάρωτος*, *ξέστρωτος*· || ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐφόρεσαν ἀκόμη σαμάρι, λόγῳ τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας: «τὸ ἄλογο εἶναι ἀσαμάρωτο ἀκόμη».

Ἀσάμας [*Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἀφρικῆς ἐκβάλλων κατὰ Πτολεμαῖον (Δ, α, 3) εἰς τὸν δυτικὸν ὠκεανόν, καὶ κατὰ τό, ἀπὸ Ἡρακλείου πορθμοῦ μέχρις ὄρους τοῦ Μείζονος Ἄτλαντος, τμῆμα τῆς ἀκτῆς τῆς Μαυριτανίας τῆς Ταγγιτανῆς, εἰς πλάτ. 32^{0} καὶ μῆκ. 7^{0} ἀπὸ μεσημβρινοῦ Μακάρων. Εἶναι δὲ ὁ ποταμὸς οὗτος, ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς ὑπὸ ἄλλας ὀνομασίας φερομένους: τὸν *Ἀνίδην* τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως, τὸν *Ἀνάτην* τοῦ Πολυβίου καὶ τὸν *Ἀζάναν* τοῦ Πλινίου (V,I, 11—3).

Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Μαροκινοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ διατηροῦν πως, παρεφθαρμένην, τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ὀνομασίαν: ἀκρωτήριον, ὅρμος καὶ πολίχνη ἐν τῷ ὅρμῳ *Ἀιζιμοὺρ* (Azzimur: πλάτ. 32^{0}22′ Βορ. μῆκ 8^{0}18′ Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 820: Cape Fédala to cape Blanco καὶ 1226: Strait to Gibraltar to the river Gambia), εἰς 195 μίλλια εὐθυπλοΐας ΝΔ τοῦ ἀκρωτηρίου *Σπαρτὲλ* (Spartel). Ὁ ποταμὸς ὅμως *Ἀσάμας* ὀνομάζεται σήμερον *Οὐαδὶ-οὑμ ἐρ-Ρέμπια* (=«μήτηρ τῆς βλαστήσεως») διὰ τὸ εὐεργετικὸν τῶν ὑδάτων εἰς τὴν βλάστησιν τῆς αὐχμηρᾶς ἐκείνης γῆς. —Ω.

ἀσάμινθος (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Λουτήρ, ἢ σκεῦος, ἐν ᾧ ἐλούοντο, πύελος ἢ λεκάνη πρὸς λοῦσιν τοῦ σώματος κατεσκευασμένη ἐκ πέτρας εὐξέστου (Ἰλ. Κ. 576). Τοιαῦται εὑρέθησαν ἐν Ρωμαϊκοῖς βαλανείοις, ὑπῆρχον ὅμως καὶ χαλκαῖ ἀσάμινθοι ὡς καὶ ἀργυραῖ (Ὀδυσ. δ. 128). Ἡ λέξις εἶναι σπανία παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, δυσχερὴς δὲ τὴν παραγωγήν. Ἴσως εἶναι ξενική. Παρ' Ἀθηναίῳ λέγεται καὶ *ἔμβασις*. ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀσάμων. Ὀλυμπιονίκης εἰς ἀγῶνα πυγμῆς μεταξὺ ἀνδρῶν. Ἡ εἰκών του εἶχε στηθῇ εἰς τὴν ἱερὰν Ἄλτιν.

Ἀσάν. Ὁ ἱδρυτὴς τοῦ δευτέρου ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου βουλγαρικοῦ βασιλείου καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης δυναστείας τῶν *Ἀσανιδῶν*, ἥτις ἐβασίλευσεν ἐν Βουλγαρίᾳ περὶ τὰ διακόσια ἔτη. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (τῷ 1018 μ. Χ.) κατάλυσιν τοῦ πρώτου ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Δουλοΐδῶν βουλγαρικοῦ βασιλείου, ἡ Βουλγαρία μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ παρέμεινε τοιαύτη, πλὴν μιᾶς ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν Βούλγαρον ἀρχηγὸν Δελεάνον, μέχρι τοῦ 1186 μ. Χ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξερράγη ἐπανάστασις ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς *Ἀσάν*, *Ἰωαννίτσην*, *Πέτρον* καὶ *Ἰωάννην*, οἱ ὁποῖοι, καίτοι καταγόμενοι ἐκ Βλάχων, ἐπέτυχον νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἕλκοντας τὸ γένος ἐκ τῆς δυναστείας τῶν *Κουητοπούλων*, ἤτοι ἐκ τοῦ ἀρχαίου βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Τσάρου Σαμουήλ. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἔδωσαν φορολογικαὶ καταπιέσεις, ἰδίᾳ δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαακίου διαταχθεῖσα ἐκ Βουλγαρίας εἰσφορὰ εἰς πρόβατα καὶ βόας διὰ τὰς ἐπὶ θύραις ἑορτὰς τῶν γάμων αὐτοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ Γ'. Τὰς καταπιέσεις ταύτας ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀδελφοὶ Ἀσάν, οἵτινες ἐλθόντες πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, διατρίβοντα ἐν Κυψέλαις τῆς Θρᾴκης, ἐζήτησαν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ νὰ δοθῇ αὐτοῖς ὡς δῶρον χωρίον τι παρὰ τὸν Αἶμον. Ἀρνηθέντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀπήντησαν αὐθαδῶς καὶ ἠπείλησαν ἐπανάστασιν, διὸ καὶ τυφθέντες ἀπεπέμφθησαν. Τοῦτο ἤρκεσε νὰ προκαλέσῃ τὴν μῆνιν αὐτῶν καὶ νὰ ὠθήσῃ εἰς ἐπανάστασιν. Ἐκμεταλλευόμενοι δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ λαοῦ καὶ προλέγοντες διὰ δῆθεν δαιμονιώντων μισθωτῶν ἀνθρώπων των τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς Βουλγαρίας, κατώρθωσαν νὰ ἐξεγείρωσι τοὺς Βουλγάρους. Βοηθούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐκ Βλαχίας εἰσβαλόντων Κομάνων ἐπέτυχον ἐπανειλημμένως νὰ κατισχύσωσι τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων καὶ ν' ἀναδείξωσι νέον Βουλγαρικὸν βασίλειον ἐκ μεικτοῦ στοιχείου, Βουλγάρων καὶ Βλάχων, ἐξ οὗ καὶ ἐκλήθη τὸ νέον κράτος Βλαχοβουλγαρικὴ αὐτοκρατορία. Ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν Ἰωαννίτσης, μετὰ τὰς πρώτας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης τῆς Βουλγαρίας Πρεσθλάβας, ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀσὰν Α'*. καὶ ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν δεύτερον ἀδελφὸν Πέτρον, εἰς ὃν παρεχώρησε τὴν περιοχὴν τῆς Πρεσθλάβας, ὁ ἴδιος καταστήσας πρωτεύουσαν αὐτοῦ τὸ Τύρνοβον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένας ἐκστρατείας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐναυάγησαν. Ὁ δὲ Ἀσὰν ἐπωφελούμενος τῶν περὶ καταλήψεως τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου ἐρίδων μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θρᾴκην

Digitized by Google

καὶ Μακεδονίαν καὶ καταστρέψας τὰ αὐτόθι βυζαντινὰ στρατεύματα ᾐχμαλώτισε τὸν στρατηγὸν Ἀσπέτην, κατέλαβε τὰς Σέρρας καὶ νικήσας τὸν ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἰσαάκιον Ἀλεξίου γαμβρὸν αὐτοῦ *Ἰσαὰκ* τὸν *Σεβαστοκράτορα*, ὃν καὶ ᾐχμαλώτισε, κατέστη κύριος πάσης τῆς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν χώρας, πλὴν τῆς Βάρνης καὶ Ἀγχιάλου, ἀπειλήσας πρὸς στιγμὴν καὶ αὐτὸ τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ἐνῷ εὑρίσκετο ἐν τῷ ἀπογείῳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Ἰβαγκοῦ (Ἰωάννου), ὅστις ἔχων ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς βασιλίσσης καὶ ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀσὰν ἔστησεν εἰς αὐτὸν δολοφονικὴν ἐνέδραν, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν.

Μετὰ τὸν Ἀσὰν Α' ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν Ἀσανιδῶν ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

Ἀσάν, Πέτρος ὁ Α'. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀσάν, οὗτινος οἱ παῖδες Ἰωάννης καὶ Ἀλέξανδρος ἦσαν ἀνήλικοι. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐδολοφονήθη ὑπό τινος τῶν συγγενῶν του ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὸν θρόνον. Διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ τρίτος ἀδελφός του.

Ἀσάν, Ἰωάννης Α' (1197—1207), ἀδελφὸς τοῦ Ἀσὰν Πέτρου, ὃν καὶ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Κατ' εὐφημισμὸν ἐκαλεῖτο *Καλοϊωάννης* παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ *Σκυλοϊωάννης* παρὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰς θηριωδίας αὐτοῦ. Οὗτος ἐβασίλευσεν ἐπὶ δεκαετίαν. Ἐπικαλεσθεὶς δὲ τὰς εὐλογίας τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ' καὶ ἀναγνωρίσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἐχρίσθη ἐν Τυρνόβῳ διὰ τοῦ παπικοῦ ἀπεσταλμένου καρδιναλίου Λέοντος τῇ 8ῃ Νοεμβρίου 1204 αὐτοκράτωρ τῆς Βουλγαρίας καὶ Βλαχίας, τοῦ τελευταίου κομίσαντος εἰς αὐτὸν σκῆπτρον μετὰ τοῦ διαδήματος καὶ σημαίαν φέρουσαν τὰ ἐμβλήματα τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἀλλὰ τῶν Λατίνων ἐγκατασταθέντων τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Καλοϊωάννης δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ἔξωθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως πολύνεκρον μάχην ἐνίκησε τοὺς Φράγκους κατὰ κράτος, εἰς χεῖρας δὲ αὐτοῦ ἔπεσεν ἄφθονος λεία καὶ αὐτὸς ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ *Βαλδουῖνος*, ὅστις ἤχθη εἰς Τύρνοβον. Οὗτος μετὰ αἰχμαλωσίαν ἑνὸς ἔτους ἐρρίφθη ζῶν ἀπό τινος βράχου καὶ ἀφέθη βορὰ τῶν ὀρνέων, ἀφοῦ ἀπεκόπη πρότερον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Τὸ κρανίον του περιχρυσωθὲν ἐχρησίμευε κατόπιν εἰς τὰ συμπόσια τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως ὁ Καλοϊωάννης ἐπέδραμεν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν σύρων ὄπισθέν του χιλιάδας αἰχμαλώτων, ἰδίᾳ Ἑλλήνων, οὓς ἐγκατέστησε κατόπιν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον χώρας. Σὺν τούτοις κατέσκαψε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους αὐτῆς (ἔλαβε μάλιστα τὸν τίτλον τοῦ *Ῥωμαιοκτόνου*, κατὰ τὸ *Βουλγαροκτόνος*), ἔφθασε δὲ πορθῶν καὶ καταστρέφων μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις μόλις ἐσώθη ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς. Συνασπισμὸς Φράγκων καὶ Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν νέον Λατῖνον αὐτοκράτορα Ἐρρῖκον, ἀδελφὸν τοῦ Βαλδουΐνου, ἠνάγκασε τὸν Καλοϊωάννην ν' ἀναζεύξῃ εἰς Βουλγαρίαν μετὰ εἴκοσι χιλιάδων αἰχμαλώτων γυναικῶν καὶ παίδων καὶ τριῶν χιλιάδων ἁμαξῶν, πλήρων λαφύρων (1206). Ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος πολιορκῶν τὴν Θεσσαλονίκην ἐδολοφονήθη, ἐν γνώσει τῆς βασιλίσσης, ἐν αὐτῇ τῇ σκηνῇ του, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο, ὑπὸ τοῦ Κομάνου στρατηγοῦ του *Μανάστρᾶ*. Τὸν θάνατόν του οἱ Ἕλληνες, καθὼς καὶ οἱ Βούλγαροι, ἀπέδωκαν εἰς τὸν προστάτην τῆς πόλεως *Ἅγιον Δημήτριον*, ὅστις ἐλθὼν διὰ νυκτὸς ἔφιππος ἔπληξεν αὐτὸν διὰ τῆς λόγχης (1207).

Ἀσάν, Ἰωάννης ἢ ***Ἀσὰν Β'*** (1208—1246). Υἱὸς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Ἀσανιδῶν, φυγὼν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου εἰς Ῥωσίαν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ θείου του Καλοϊωάννου καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὴν ἐφήμερον βασιλείαν τοῦ Βορίλα ἢ Βόριδος Β', ὅστις ἐκ τῶν συνωμοτῶν ὢν καὶ νυμφευθεὶς τὴν συζυγοκτόνον βασίλισσαν καὶ θείαν του ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον. Ὁ Ἀσὰν οὗτος θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν ἀρίστων Βουλγάρων βασιλέων, τασσόμενος μετὰ τὸν κατὰ τοὺς Βουλγάρους μέγαν Συμεῶνα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Βουλγαρία ἐγένετο ἐκ νέου μεγάλη, ἐπεκταθεῖσα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἵμου καὶ συνδεθεῖσα πολλαχῶς δι' ἐπιγαμιῶν καὶ συμμαχιῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Ἀσὰν Β' ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ἀνδρέου τοῦ Β' Μαρίαν, ἔπειτα δὲ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ὅστις κυριεύσας τὸ λατινικὸν βασίλειον τῆς Μακεδονίας καὶ καταστήσας πρωτεύουσαν αὐτοῦ τὴν Θεσσαλονίκην, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἵδρυσεν οὕτω τρίτον ἑλληνικὸν βασίλειον, πλὴν τῶν δύο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τοιούτων, προελθόντων ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου Ἐμμανουὴλ ἐνύμφευσε τὴν ἐκ παλλακῆς θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν. Μεταξὺ τῶν δύο κηδεστῶν ἐξερράγη βραδύτερον πόλεμος παρὰ τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην, ὁ δὲ Ἀσὰν συναντήσας τὸν Θεόδωρον εἰς τὴν Κλοκοτινίτσαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἕβρου ἐνίκησε κατὰ κράτος, αἰχμαλωτίσας οὐ μόνον τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπισήμους, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐμμανουήλ, προφθάσαντος νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς Θεσσαλονίκην. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη καὶ ἐπιγαμίαν, ἐκδοὺς εἰς γάμον τὴν ἐννεαετῆ νόμιμον θυγατέρα του Ἑλένην μετὰ τοῦ ἑνδεκαετοῦς υἱοῦ τοῦ Βατάτζη Θεοδώρου. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τῆς Οὐγγρίδος συζύγου του ἐνυμφεύθη εἰς δεύτερον γάμον τὴν δευτερότοκον θυγατέρα τοῦ ἡττηθέντος παρ' αὐτοῦ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης Θεοδώρου, ὃν ἐπὶ πολὺν χρόνον περιποιηθεὶς εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ τυφλώσει, διότι ἀνεκάλυψεν ὅτι ὑπεκίνει στάσιν ἐναντίον του. Μετὰ τὸν γάμον τοῦτον ἠλευθέρωσε τὸν πενθερόν του καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του, εἰς ὃν ἀνῆλθεν ἀντ' αὐτοῦ, τυφλοῦ ὄντος, ὁ υἱός του Ἰωάννης Ἄγγελος, ἀντὶ τοῦ ἀνακηρυχθέντος ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του Ἐμμανουήλ. Πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὁ Ἀσὰν Β' ἐπολιτεύθη ἐπιεικῶς, διὰ τῆς φιλανθρωπίας δὲ μᾶλλον, διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανιζομένης εἰς Βούλγαρον ἡγεμόνα, ἢ διὰ τῶν ὅπλων ἐπέτυχε νὰ ἴδῃ ἀνοιγομένας τὰς πύλας πολλῶν ἑλληνικῶν πόλεων μετὰ τὰς ἥττας τῶν Φράγκων ἢ τῶν στρατευμάτων τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου μέχρι τῆς Πίνδου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ αὐτοῦ ἐκαλλωπίσθη τὸ Τύρνοβον δι' ὡραίων οἰκοδομημάτων καὶ μεγαλοπρεπῶν βυζαντινῶν ναῶν. Ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1241.

Ἀσάν, Καλλιμάνος ἢ ***Καλλιμάνος Α'*** (1241—1246). Πρωτότοκος υἱὸς ἐκ τῆς Οὐγγρίδος συζύγου τοῦ Ἀσὰν Β' διαδεχθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν καὶ βασιλεύσας μόνον πέντε ἔτη, ἀποθανὼν δὲ ἢ δηλητηριασθείς, ὡς λέγεται, ὑπό τινος τῶν περὶ αὐτόν.

Ἀσάν, Μιχαὴλ ἢ ***Μιχαὴλ Α'*** (1246—1253). Ὁ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου μετὰ τῆς Ἑλληνίδος πριγκιπίσσης Εἰρήνης υἱὸς Ἀσὰν τοῦ Β', ἀδελφὸς τοῦ Καλλιμάνου Α'. Οὗτος ἀνήλικος ὢν συνεβασίλευσε μετὰ τῆς μητρός του. Διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης ἐπωφεληθεὶς ἐκ τούτου κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ τέως βυζαντινοῦ κράτους, ἐκπορθήσας τὰς Σέρρας, τὸ Μελένικον καὶ τὴν Στενήμαχον καὶ ἐπεκτείνας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας. Μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος, ὁ Μιχαὴλ ἐπεχείρησε ν' ἀνακτήσῃ τὰς ἀπολεσθείσας πόλεις καὶ μέχρι τινὸς αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Βατάτζη Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις ὁ Β', γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἀσάν, διαπεράσας τὸν Ἑλλήσποντον καὶ συναντήσας τοὺς Βουλγάρους ἔξωθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἕβρου ἐνίκησεν αὐτούς, τοῦ Μιχαὴλ μόλις κατορθώσαντος νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρόν, κατέληξε εἰς εἰρήνην ἐπιζημίαν διὰ τὴν Βουλγαρίαν, ἀφ' ἧς ἄρχεται ἡ παρακμὴ τῆς Βλαχοβουλγαρικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Μιχαὴλ ἐδολοφονήθη ἔξωθεν τοῦ Τυρνόβου ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του *Καλλιμάνου*, υἱοῦ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου του Ἀλεξάνδρου.

Ἀσάν, Καλλιμάνος ἢ ***Καλλιμάνος Β'*** (1258). Ὁ φονεὺς τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν, ὅστις νυμφευθεὶς διὰ τῆς βίας τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος κατέσχε τὸν θρόνον καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεύς. Κατ' αὐτοῦ ἐπῆλθεν ὁ πρίγκιψ Οὖρος, γαμβρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ Δ' καὶ πενθερὸς τοῦ φονευθέντος Μιχαήλ, ἐκστρατεύσας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς θυγατρός του ἐκ τοῦ βιαίου γάμου. Ὁ Ἀσὰν Καλλιμάνος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του καὶ περιπλανώμενος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐφονεύθη. Διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐξηντλήθη ἡ ἐξ ἀρρενογονίας διαδοχὴ εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀσανιδῶν, ὡς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ ἐξέλιπεν ἡ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴ τοῦ οἴκου τούτου, ἀνῆλθε δὲ ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ δολοφονηθέντος Μιχαήλ, Μυτζῆς.

Ἀσάν, Κωνσταντῖνος Τέχος ἢ ***Τοῖχος***. Εὐπατρίδης Βούλγαρος, ἔγγονος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Νεμανία, νυμφευθεὶς τὴν Εἰρήνην, κόρην τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ ἐγγόνην τοῦ Ἀσὰν Β', ἐξ ἧς ἀπέκτησε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας. Ἐκδιώξας τὸν προτιμηθέντα Μυτζῆν ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀσὰν* καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Τατάρων διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀνακτήσαντα τὸ Βυζάντιον αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὃν μικροῦ δεῖν νὰ συλλάβῃ αἰχμάλωτον, ἐὰν δὲν προέφθανε νὰ καταφύγῃ μετὰ ὀλίγων πιστῶν του ἀξιωματικῶν εἰς τὸ ὄρος Γάνον καὶ νὰ ἐπιβιβασθῇ ἐκεῖθεν ἐπὶ πλοιαρίου διὰ τὸ Βυζάντιον. Ἐν τούτοις βραδύτερον συνήφθη εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἀσὰν τούτου, εἰς ὃν ὁ Παλαιολόγος ἔδωσεν εἰς δεύτερον γάμον, μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου του, τὴν *Μαρίαν Κανταχουζηνοῦ*, κόρην τῆς ἀδελφῆς του Εὐλογίας. Ἐκραγείσης βραδύτερον ἐπαναστάσεως ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν θρησκολήπτου τινός, *Λαχανᾶ* ὀνόματι, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσὰν κλινήρης ὢν καὶ τὸ σκέλος κατεαγὸς ἔχων ἐσφάγη ὑπ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ φορείου του.

Ἀσάν, Ἰωάννης Γ'. Υἱὸς τοῦ Μυτζῆ καὶ ἔγγονος ἐκ μητρὸς τοῦ τελευταίου ἄρρενος βλαστοῦ τῆς δυναστείας τῶν Ἀσανιδῶν Μιχαήλ. Οὗτος νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εἰρήνην καὶ ἐνισχυθεὶς παρ' αὐτοῦ δι' ἀξιομάχου στρατοῦ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βουλγαρίας Τύρνοβον καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεύς. Ἐξεδιώχθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του *Γεωργίου Τερτερύ*, ἰσχυροῦ βογιάρου, Κομάνου τὸ γένος, καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπισημοτάτης κατόπιν καὶ ἐν ἀξιώμασι μεγάλης οἰκογενείας τῶν παρὰ Βυζαντινοῖς *Ἀσὰν* ἢ *Ἀσάνων*, ἥτις διετηρήθη πολλὰ ἔτη ἀκόμη μετὰ τὴν ἅλωσιν, καὶ ἧς δύο ἀπόγονοι ἀναφέρονται ἐν Ἰταλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.

Ἀσάν, Ἰωάννης-Ἀλέξανδρος ἢ ***Ἀλέξανδρος Α'*** (1333—1365). Ἀνεψιὸς τοῦ δεσπότου τῆς Βιδύνης, Μιχαήλ, ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Σισμάνου, καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Βουλγαρίας. Οὗτος ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς προσέλαβε τὸ προσφιλὲς παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἐπώνυμον τοῦ Ἀσάν, ἅτε ἕλκων τὴν καταγωγήν του ἐκ τῆς Κομανικῆς δυναστείας, συγγενοῦς τῶν Ἀσανιδῶν ἐκ θηλυγονίας.

Διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνας μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνεμίχθη εἰς τοὺς ἐμφυλίους περὶ καταλήψεως τοῦ θρόνου ἀγῶνας μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου, τασσόμενος ὁτὲ μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑνός, ὁτὲ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου, κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος, καίτοι συνδεθεὶς διὰ κηδεστίας, περιῆλθεν εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις ἔληξε τῷ 1365 ἔξωθεν τῆς Μεσημβρίας διὰ τῆς ἥττης τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναγκασθέντος εἰς πληρωμὴν τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου καὶ εἰς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Οὗτος δὲ εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος πόλεμος ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Βυζαντινῶν.

Ἀσάν, Μιχαὴλ ἢ ***Μιχαὴλ Β'***. Υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', νυμφευθεὶς τὴν *Μαρίαν Παλαιολογίναν*, κόρην τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, καὶ συμβασιλεύσας μετὰ τοῦ πατρός του Ἀλεξάνδρου, δηλητηριασθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς δευτέρας συζύγου αὐτοῦ, νεοφωτίστου Ἑβραίας Θεοδώρας, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ὁδὸν τῆς διαδοχῆς εἰς τὰ ἴδια τέκνα.

Ἀσάν. Υἱὸς ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀσὰν καὶ τῆς Ἑβραίας συζύγου του Θεοδώρας, συμβασιλεύσας μετὰ τοῦ πατρός του καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ φονευθεὶς ἐν μάχῃ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του *Στραντζιμηροῦ* εἰς πόλεμον περὶ τῆς βασιλείας.

Ἀσάν, Ἀνδρόνικος. Ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀσανιδῶν καὶ οὗτος, ψιλῷ ὀνόματι βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, δεσπότης τῆς Ῥωμανίας, πρωτοβεστιάριος καὶ πενθερὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ζήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ Ματθαῖος καὶ Παῦλος Ἀσάν.

Ἀσάν, Ἀλέξιος. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κλάδου *μέγας πριμικήριος* τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, τυχὼν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου τῆς προστασίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὅστις τῷ 1356 παρεχώρησεν αὐτοῖς ὡς φέουδον κληρονομικὸν τὴν Χρυσόπολιν (παλαιὰν Ἀμφίπολιν), τὴν Ἀνακτοριούπολιν (παλαιὰν Ἠϊόνα) καὶ τὴν Θάσον. Ἡγωνίσθη κατὰ τῶν Τούρκων κατὰ τὰς πρώτας ἐπιδρομὰς αὐτῶν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὁπότε ἐκλήθησαν ὡς σύμμαχοι ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ἐν τέλει ἐγένετο πολίτης τῆς Βενετίας, ἧς ἐζήτησε τὴν συνδρομήν. Μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσάν, ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὸ Βυζάντιον, τελείως ἐξελληνισθέντα ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ ἐντεῦθεν ἀπαντῶνται ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ταῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν τύπον τοῦ ὀνόματος Ἀσάνης (βλ. λ.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τοῦ Ε' ἕως ΙΕ' αἰῶνος. — *Ducange*, Histoire Fr. Byzantine. — *Γρηγόροβιτς*, Ρουμανικὰ χρονικά. — *S. Liubica*, Opis Zugoslav Novaca. — *A. Boué*, La Turquie d' Europe. — *Χάμερ*, Ἱστορία τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. — *Deguignes*. Geschichte der Hunnen und Türken (1770). — *Καραμτσίνου*, Ἱστορία τῆς Ῥωσσίας μετάφρασις *Κ. Κροκιδᾶ*. — Memoires de l' Academie des inscriptions et des belles lettres de Saint Petersburg. — *Jirecek* Geschichte der Bulgaren. — *Π. Καρολίδου* Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς (τόμ. Δ'). — *Ν. Ι. Κοκκώνη*. Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας. Ἀθῆναι. 1877. — *Μύλλερ* Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας. — *Α. Σπηλιωτοπούλου*. Τὰ κράτη τοῦ Αἵμου. Ἱστορία τῆς Σερβίας. — Ἡ Μακεδονία καὶ ὁ Ἑλληνισμός. — Ἑλληνισμὸς καὶ Βουλγαρισμός. — *Guerin-Songeon*, Histoire de la Bulgarie.

Α. Θ. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀσὰν *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. **Πόλις τῆς Παλαιστίνης ἐκ τῶν ὁρισθεισῶν διὰ τὸ ἱερατεῖον, ἄγνωστόν που κειμένη (Α' Παραλειπ. ΣΤ' 59).**

Digitized by Google

— **'Ασὰν** *Μπαλὰρ [Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ξηρόχωμα.

'Ασαναβάρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ινδικῆς (*Πτολ.* VII 2.22), ἥτις ἔκειτο εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ Γάγγου 'Ινδίαν παρὰ τὸ ὄρος Βέπυρρον (ἀνατολικὰ 'Ιμαλάϊα).

'Ασάνγκο (Achango) *[Ἐθνολ.]*. Φυλὴ μαύρων τοῦ γαλλικοῦ Κογκό.

—**'Ασάνγκο** (Achango) *[Γεωγρ.]*. 'Οροσειρὰ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς γαλλικῆς 'Αφρικῆς τοῦ Ἰσημερινοῦ. Μέσον ὕψος 1500 μ.

"Ασανδρος. Υἱὸς τοῦ Φιλώτα διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου σατράπης τῆς Λυδίας. Καθ' ὃν χρόνον ὁ 'Αλέξανδρος διέτριβεν ἐν Σόλοις ὁ "Ασανδρος μετὰ τοῦ Πτολεμαίου ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τοῦ Πέρσου 'Οροντοβάτου, ὅστις κατεῖχε τὴν Μύνδον, Καῦνον, Θήραν, Καλλίπολιν καὶ ἐφύλασσε τὴν ἄκραν τῆς 'Αλικαρνασσοῦ. Νικητὴς ὁ "Ασανδρος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν 'Αλέξανδρον ὅτι ἡττήθη ὁ 'Οροντοβάτης ἀπολέσας ἑπτακοσίους πεζούς, πεντήκοντα ἱππεῖς καὶ χιλίους αἰχμαλώτους. Τ. Ι. Κ.

— **"Ασανδρος**. Βασιλεὺς τῆς Ταυρικῆς, ἀποθανὼν τῷ 14 π. Χ. Διοικητὴς τοῦ Βοσπόρου, ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον τοῦ γυναικαδέλφου του Φαρναβάζου τοῦ Β'. Ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἀποκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου.

'Ασάνη *Χάνι [Γεωγρ.]*· βλ. λ. 'Ηράκλειον *(Κρήτης)*.

'Ασάνης (καὶ πληθ. *'Ασάναι*). 'Ελληνικὸς τύπος τοῦ βουλγαρικοῦ ὀνόματος *'Ασάν*. Παραφυάδες τοῦ βασιλικοῦ βουλγαρικοῦ οἴκου τῶν 'Ασὰν ἐκ τῶν ἐγκατασταθέντων μελῶν αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἐγκατεστάθησαν πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς πολλὰς ἐπαρχίας ἑλληνικάς, ἰδίως εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς νήσους καὶ διεδραμάτισαν σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Εἰς τὴν Κεφαλληνίαν οἱ 'Ασάναι ἀναφαίνονται ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, εἶναι ὅμως ἄδηλον ἂν οὗτοι εἶναι οἱ προπάτορες τῶν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1593—1604 ἐγγραφέντων ἐν τῇ χρυσῇ Βίβλῳ 'Ασανῶν. Οἱ 'Ασάναι τῆς Πελοποννήσου συγγενεύσαντες διὰ κηδεστίας μὲ τὴν οἰκογένειαν *Ζαχαρία* τῆς Γενούης, κλάδος τῶν ὁποίων ἡγεμόνευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, συνυφάνθησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε εἰς πολλὰ ἔγγραφα συγχέονται τὰ δύο ὀνόματα. Κάρολος ὁ Τόκκος, ὁ Α', διὰ προνομίου ἐκδοθέντος ἐν 'Ιωαννίνοις τὸ ἔτος 1428, παραχωρεῖ ἓν τιμάριον ἐν Κεφαλληνίᾳ εἰς τὸν ἀξιοσέβαστον καὶ ἀνδρεῖον ἱππότην 'Ιάκωβον de Ariano, τὸ ὁποῖον ἀνῆκε πρὶν εἰς τὸν ἱππότην 'Ασάνην Ζαχαρίαν. "Αλλοι τέλος 'Ασάναι ἀπαντῶνται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βενετίας καὶ τὰ Βενετικὰ ἀρχεῖα, ἀγωνιζόμενοι μετὰ τοῦ Βενετικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἐκ τῶν ἐν 'Ελλάδι 'Ασανῶν μνημονεύονται ἰδιαιτέρως οἱ ἑξῆς:

1) ***Μαρτῖνος Ζαχαρίας 'Ασάνης***. Κεντηρίων αὐθέντης τῆς Χαλανδρίτσας καὶ ἄλλων μερῶν. Οὗτος, στρατεύσαντος τοῦ Μουρὰτ τοῦ Β' ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν, κατέλιπε τὸν Μιστρᾶν καὶ ἀπέδρα εἰς 'Αχαΐαν, ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη ὑπὸ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου, ἀδελφοῦ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος, εἰς τὸ φρούριον τῆς Χλωμούτζης. Βραδύτερον ἀποδρὰς ἐκεῖθεν ἐστασίασε κατὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου Δημητρίου καὶ Θωμᾶ Παλαιολόγων τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς 'Ελλήνων καὶ 'Αλβανῶν στασιαστῶν ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Λακεδαιμονίου ἀρχηγοῦ Λουκάνη. 'Η στάσις κατεστάλη τῇ βοηθείᾳ τῶν Τούρκων, ὁ δὲ Θωμᾶς Παλαιολόγος κατατροπώσας τὸν Κεντηρίωνα καὶ διαλλαγεὶς μετ' αὐτοῦ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα του Εἰρήνην, λαβὼν ὡς προῖκα τὴν Χαλανδρίτσαν.

—2) ***'Ασάνης Δημήτριος***, συγγενὴς τοῦ Κεντηρίωνος, εἰς ὃν Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τῷ 1443 εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν τοῦ φρουρίου τῆς Κορίνθου. Κατὰ τὴν δευτέραν εἰσβολὴν εἰς Πελοπόννησον τοῦ Πορθητοῦ Μωάμεθ ὁ Δημήτριος 'Ασάνης μετὰ τοῦ Λακεδαιμονίου Λουκάνη ὑπερήσπισε γενναίως τὸ φρούριον τῆς *Μούχλης* παρὰ τὴν Τεγέαν τῆς 'Αρκαδίας, στενῶς πολιορκηθὲν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν τηλεβόλων κατεδάφισιν τοῦ πρώτου τείχους ἠγωνίσθη ἡρωϊκῶς ἐπὶ τοῦ δευτέρου, μέχρις ὅτου μεγάλη σφαῖρα, πεσοῦσα ἐπὶ τοῦ ἀρτοποιείου, κατέστρεψε τὰ ὀλίγα σιτία τῆς φρουρᾶς. Τότε ὁ 'Ασάνης μετὰ τοῦ Λουκάνη μετέβησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μωάμεθ καὶ παρέδωσαν τὴν Μούχλην. 'Αμφότεροι μετὰ τοῦτο ἀφέθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ κομίζοντες ὅρους εἰρήνης πρὸς τοὺς δύο δεσπότας, οἵτινες συνελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν βουνὰ καὶ σκεφθέντες ἀπεδέχθησαν αὐτούς. Θυγάτηρ τοῦ Δημητρίου 'Ασάνη, αὐθέντου τῆς Μούχλης, ἦτο ἡ περικάλλητος διὰ τὸ κάλλος της *'Ασανίνα ἡ Μουχλιώτισσα*, σύζυγος τοῦ τελευταίου δουκὸς τῶν 'Αθηνῶν Φράγκου (Β') 'Ατζαϊώλη. Μετὰ τὸν φόνον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ταγανοῦ πασσᾶ διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, αὕτη μὲν ἀπεστάλη εἰς τὸν Σουλτανικὸν γυναικωνίτην, οἱ δὲ τρεῖς υἱοὶ αὐτῆς ἐξισλαμισθέντες, κατετάχθησαν εἰς τοὺς γενιτσάρους. Βραδύτερον, σουλτανικῇ ἀδείᾳ, κατέστη παλλακὴ τοῦ Γεωργίου 'Αμοιρούτση, ἐξωμότου πρωτοβεστιαρίου τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Δαυὶδ τοῦ Κομνηνοῦ, ἐμμανῶς ἐρασθέντος αὐτῆς.

— 3) ***'Ασάνης Ματθαῖος***, ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῶν Παλαιολόγων κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1452 εἰσβολὴν εἰς Πελοπόννησον τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν 'Αχμέτ, υἱὸν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Πορθητοῦ Μωάμεθ Τουραχάν. 'Ο 'Αχμὲτ ἐπεχείρησε νὰ διαβῇ διὰ τῶν μεταξὺ "Αργους καὶ Κορίνθου ὀρέων, ἤτοι διὰ τῶν στενῶν τῶν Δερβενακίων, ἀλλ' ὁ Ματθαῖος 'Ασάνης ὑπερήσπισε γενναίως τὰ στενά, οἱ δὲ Τοῦρκοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, αἰχμαλωτισθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ 'Αχμέτ, ὅστις κατόπιν ἀφέθη ἐλεύθερος ἄνευ λύτρων ἕνεκεν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τουραχὰν εἶχε προσφέρει κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος εἰς τοὺς 'Ασάνας. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1458 εἰσβολὴν εἰς Πελοπόννησον τοῦ Πορθητοῦ ὁ Ματθαῖος εὑρέθη καὶ οὐθεὶς ὑπερασπιστὴς τῆς Κορίνθου, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τὸν Σουλτᾶνον. 'Απέθανε τῇ 29 Μαρτίου τοῦ 1467. 'Η κόρη τοῦ Ματθαίου τούτου Ζωὴ ἦτο σύζυγος τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, ὅστις δεχθεὶς τιμάριον παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἐν Θρᾴκῃ ἀπέθανεν ἐν τέλει καρεὶς μοναχός, ἡ δὲ κόρη αὐτοῦ εἰσήχθη εἰς τὸν σουλτανικὸν γυναικωνίτην καὶ προηγήθη αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον.

— 4) ***'Ασάνης Σπυρίδων***, ὁ ἀξιολογώτερος τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ κλάδου τῆς οἰκογενείας. Κατὰ τὴν φυγὴν τοῦ δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἀπέθανεν ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη Ζαχαρία 'Ασάνη (16 Αὐγούστου 1462), ταφεῖσα ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων 'Ιάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, φαίνεται ὅτι ἠκολούθησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ 'Ασάναι, μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν ὁποίων εὑρίσκονται ἕνα αἰῶνα βραδύτερον ἐγκατεστημένα ἐν Κεφαλληνίᾳ. Οὕτω γόνοι τῆς οἰκογενείας 'Ασὰν ἀπαντῶνται ἐγκατεστημένοι τῷ 1521 ἐν τῷ φρουρίῳ 'Αγίου Γεωργίου τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῷ 1593 ἐγγεγραμμένοι ἐν τῇ χρυσῇ βίβλῳ τῆς νήσου ταύτης καὶ κατέχοντες ἔκτοτε διακεκριμένας θέσεις. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιότατος ἀπέβη ὁ ***Σπυρίδων 'Ασάνης*** γεννηθεὶς ἐν Κάστρῳ τῆς Κεφαλληνίας τῷ 1749 καὶ ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1833. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα ὑπὸ τοῦ πατρός του *Γρηγορίου*, ἑλληνιστοῦ καὶ ἰατροφιλοσόφου, ἐσπούδασεν ἐν Παυΐᾳ τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν λαβὼν τὸ δίπλωμά του τῷ 1775· ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔχων κλίσιν πρὸς τὰς φυσικομαθηματικὰς μελέτας ἐφοίτησεν ὕστερον ἐν Βιέννῃ ἀκούσας ἐκεῖ μαθήματα τοῦ κλάδου τούτου. Τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐξήσκησεν μετ' ἐπιτυχίας ἐν Κεφαλληνίᾳ, 'Ιθάκῃ, Θεσσαλονίκῃ τῷ 1795, 'Αμπελακίοις τῷ 1799, Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη καὶ ἐν 'Ιασίῳ ἀπὸ τοῦ 1804 ὡς ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας 'Αλεξάνδρου Καλλιμάχη. 'Ελληνιστής, ἀρχαιολόγος, ἱστορικός, γλωσσομαθής, ἀλλὰ κυρίως μαθηματικὸς διετέλεσε διδάσκαλος καὶ τῶν γνωστῶν λογίων καὶ διδασκάλων τοῦ γένους Κούμα, Γαζῆ, Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, 'Ιωνᾶ Σπαρμιώτου καὶ ἄλλων. Εἰς τὸν Σπυρίδωνα 'Ασάνην ἀποδίδεται ἡ εἰσαγωγὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ 'Ελλάδι τῆς ἀντιφλογιστικῆς μεθόδου, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη ὑπὸ διασήμων ἰατρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναμορφωτὴς τῆς ἰατρικῆς. "Εργα ἅτινα ἐδημοσίευσεν εἶναι τὰ ἑξῆς: α') Στοιχεῖα ἀριθμητικῆς καὶ ἀλγέβρας, γαλλιστὶ μὲν συγγραφέντα ὑπὸ τοῦ *ἀββᾶ de la Caille*, μεταφρασθέντα δ' ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἰδίων προσθηκῶν καὶ εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν, ἐν Ἐνετίᾳ 1797. Τῆς μεταφράσεως αὐτῆς ἐγένετο καὶ δευτέρα ἔκδοσις τῷ 1800. β') Κωνικαὶ τομαὶ τοῦ *Γράκτις*. 'Εν Βιέννῃ 1803. "Εκδοσις *Γρηγορίου Κωνσταντᾶ*. γ') Μετάφρασις τῆς τῶν κωνικῶν τομῶν ἀναλυτικῆς πραγματείας τοῦ *ἀββᾶ de la Caille*, ἐν Βιέννῃ 1803. δ) 'Επιστολιμαία διατριβὴ πρὸς Θεόδ. Νέγρην περὶ τοῦ θανάτου τοῦ κόμητος Μαρίνου Χαρβούργη ἐν «Λογίῳ 'Ερμῇ» τῆς Βιέννης. ε') Γενεαλογικὸν δένδρον τῆς οἰκογενείας 'Ασάνη (ἰταλιστὶ) μεθ' ἱστορικῆς εἰσαγωγῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει 1819, καὶ ἄλλα τινὰ παραμείναντα ἀνέκδοτα. Διὰ διατάγματος τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας (1 'Ιανουαρίου 1792) ὁ 'Ασάνης οὗτος ἀνεγνωρίσθη κύριος τοῦ φεούδου τῆς οἰκογενείας 'Ασάνη.

— 5) ***'Ασάνης, Γεώργιος***. Νομομαθὴς γεννηθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Διετέλεσε διοικητὴς ἐν 'Ιθάκῃ κατὰ τὰ ἔτη 1709 καὶ 1719—1720 καὶ ἐπὶ τριακονταετίαν εἰσαγγελεὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ. Μετὰ τοῦ τότε ἐγκρίτου νομομαθοῦς Δ. Βαλιέρη ἔλαβεν ἀποτελεσματικὸν μέρος εἰς τὸν μεταξὺ Ζακυνθίων καὶ Κεφαλλήνων γενόμενον συμβιβασμὸν τῷ 1718 περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ζητήματος. 'Ο Γεώργιος 'Ασάνης συνέταξε τῷ 1725 καὶ μακροσκελῆ ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ καταστάσεως τῆς γεωργίας, τῶν φυτειῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς σταφίδος, τὴν ὁποίαν ἔγραψε κατ' ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη ἀρκετὰ καλὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου.

—6) ***'Ασάνης, 'Ιωάννης***. Υἱὸς τοῦ Σπυρίδωνος 'Ασάνη γεννηθεὶς τῷ 1790. 'Εσπούδασε τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐν Παδούῃ, Βιέννῃ καὶ Παρισίοις, ἐξήσκησε δὲ τὴν ἐπιστήμην του ἐν 'Αργοστολίῳ, Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐπί τινα ἔτη ἐν 'Ιεροσολύμοις, προσληφθεὶς ὡς ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ Πατριάρχου. 'Επὶ ἀγγλικῆς προστασίας ἐξελέγη τῷ 1817 καὶ 1830 ἐγχώριος σύμβουλος. 'Εγκρατὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας, διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ λυκείῳ 'Αργοστολίου, ὅπου ἐδίδαξε λίαν εὐμεθόδως τὰ μαθηματικά. 'Απεβίωσε δὲ ἐν 'Αργοστολίῳ τῷ 1850 προσβληθεὶς ὑπὸ χολέρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς *Χωνιάτης, Χαλκοκονδύλης, Φραντζῆς, Κανταχουζηνός, Παχυμέρης,—Χάμερ*, 'Ιστορία τῆ Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.— *Σάθα*, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη καὶ Τουρκοκρατημένη 'Ελλάς — *Γ. Κωνσταντινίδου*, 'Ιστορία τῶν 'Αθηνῶν — *Μύλλερ*, 'Ιστορία τῆς Φραγκοκρατίας, μετάφρασις Σ. Λάμπρου. - *'Ηλία Τσιτσέλη*, Κεφαλληνιακὰ σύμμικτα.—*E. Rangabé*, Livre d'or de la nobles e onienne. Α. Θ. Σ.—Δ. Κ. Μ.—Γ. Ε. Τ.

'Ασανίδαι. Βουλγαρικὴ δυναστεία (βλ.λ. 'Ασάν).

'Ασάνιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Λαπαθῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ λοφίσκου *Βαθειὰ πουρνάρια* ΝΔ τοῦ ὄρους *'Ερυμάνθου*. "Εχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. 'Αριθμεῖ περὶ τοὺς 340 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν. Τὸ 'Ασάνιον συνδέεται δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τοῦ Μανεσίου (χμτρ. 2), Καλαβρύτων (χμτρ. 20) καὶ Πατρῶν (χμτρ. 66). Δ. Ε. Μ

'Ασανλῆ - ***Κοὺρ*** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Κρεμαστή

'Ασανσιὸν (Ascension) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. 'Ανάληψις.

'Ασαντὶ (Ashanti) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν τριῶν διοικητικῶν περιοχῶν τῆς ἐν 'Αφρικῇ 'Αγγλικῆς ἀποικίας τῆς *Χρυσῆς 'Ακτῆς* (the Golf Coast Colony) ἔχουσα ἔκτασιν 63.600 τετρ. χμτρ. καὶ πληθυσμὸν 406.193 κατοίκων, ἰθαγενῶν μαύρων φύλου καλουμένου ὡσαύτως 'Ασαντὶ (βλ. κατωτέρω). 'Η περιοχὴ αὕτη εἶναι πλουσία εἰς ὀρυκτὸν πλοῦτον, ἀποδίδει δὲ καὶ σημαντικὰς ποσότητας γεωργικῶν καὶ δασικῶν προϊόντων (κοκκοφοίνικας, κέγχρον κλπ). Πρωτεύουσα εἶναι ἡ πόλις *Κοομάσσι* (κάτ. 20.268). Δ. Ε. Μ.

— *[Στρατ.]* 'Η ὅλη περιοχὴ τῆς χώρας 'Ασαντὶ εἶναι πεδινή, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον προχωρεῖ τις πρὸς βορρᾶν τὸ ἔδαφος γίνεται ὀρεινότερον. Κατοικεῖται παρὰ λαοῦ γενναίου καὶ εὐφυοῦς, καλῶς διαπεπλασμένου σωματικῶς, διεξαγαγόντος κατὰ τὸ 1824 νικηφόρον ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐν τῇ Χρυσῇ 'Ακτῇ "Αγγλων, οἵτινες μόνον τὸ 1874 μετὰ αἱματηρὰν προσπάθειαν περιώρισαν τοὺς αὐτόχθονας εἰς τὰ παλαιὰ ὅρια τῆς χώρας αὐτῶν.

'Ο στρατὸς τῆς ὅλης κτήσεως τῆς Χρυσῆς 'Ακτῆς ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς συντάγματος μεικτοῦ ὀροφυλάκων τῆς δυτικῆς 'Αφρικῆς μετὰ μιᾶς πεδινῆς πυροβολαρχίας, μιᾶς διμοιρίας πολυβόλων καὶ ἀναλόγου τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας, προσέτι δὲ ἐκ σώματος ἐθελοντῶν ἀποτελουμένου ἐκ 4 λόχων πεζικοῦ, ἐξ ἑνὸς οὐλαμοῦ πεδ. πυροβολικοῦ καὶ διμοιρίας πολυβόλων. Ν. ΚΟΚΚΙΔΗΣ

'Ασαντὶ - ***Τούσι***. Περιώνυμος Πέρσης ποιητὴς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μ. Χ. Τούτου σπουδαιότερα ποιήματα εἶναι τὸ «Ντιβάνι» καὶ τὸ «Γκουστάσπα Ναμέντ». Α. Δ.

ἀσαπούνιστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐπλύθη μὲ σαποῦνι, καὶ γενικώτερον ὁ ἄπλυτος.

ἀσαπρόλη ἢ *ἀβραστόλη [Χημ.]*. 'Εμπειρικὸν ὄνομα τοῦ β-ναφθολοσουλφονικοῦ ἀσβεστίου. "Εχει τὸν τύπον $[C_{10}H_6(OH)SO_3]_2Ca$ καὶ εἶναι λευκὴ εὐδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν ἀλκοόλην κόνις. Σ. Γ.

—*[Φαρμακ.]*. 'Η ἀσαπρόλη χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντισηπτικόν, παυσίπονον, ἀντιρρευματικὸν καὶ ἀντιπυρετικὸν φάρμακον ἐπὶ φυματίωσιν, ρευματισμούς, ἀρθρίτιδα, τύφον, κοκκύτην κλπ. 'Επίσης ὡς μέσον συντηρήσεως τοῦ οἴνου. Κ. Γ. Μ.

'Ασὰρ (Achard), ***'Αλέξιος 'Ιωάννης***. Γάλλος ζωγράφος (1807—1884).

—**'Ασὰρ** (Achard), ***'Αντώνιος-Φίλιππος-'Αδριανός***. Γαλλος πολιτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1814, εἷς τῶν ἱδρυτῶν τῆς ριζοσπαστικῆς ἀριστερᾶς τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ ἀρχηγός.

—**'Ασὰρ** (Achard), ***Μιχαὴλ 'Ιάκωβος***. Γάλλος μυθιστοριογράφος (1814 - 1875).

'Ασὰρ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. "Ορμος τῆς ἀκτῆς τῆς Καραμανίας, τοῦ σαντζακίου *Μεῖς* (ἀρχ. *Λυκίας*) σχηματιζόμενος ἀμέσως βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Κὰρ Μπουγᾶ (πλάτ. 36°08' Β, μήκ. 29°52'½ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos island to Kara

Digitized by Google

Burnù), 11 μίλλ. Α.ΒΑ. τῆς νήσου τοῦ Καστελλορίζου. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀσὰρ** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μικρασίας (πλάτ. 37°12', μῆκ. 27°33', χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos to Mandelyah) εἰς 1 3/4 μίλλ. βορείως τῆς νήσου *Τάρανδος* (ἀρχ. *Καρύανδα*) ἐν τῷ Βαργυλιακῷ κόλπῳ. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀσὰρ - Βέη** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Δροσερόν.

— **Ἀσὰρ - Καγιὰ** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀστραία.

ἀσαράντιστος καὶ *ἀσαράντιγος*, —η, —ο· ὁ μὴ συμπληρώσας τεσσαράκοντα ἡμερῶν περίοδον, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐσαράντισε: «ἀσαράντιστη λεχῶνα», «ἀσαράντιστος νεκρός»: παροιμ. «ἀσαράντιστο παιδὶ σὰν ἀλεύκαντο παννί», ὅτι τὸ βρέφος δὲν ἐμφανίζει τὴν ὡραιότητά του πρὸ τοῦ συμπληρώσῃ ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἡμερῶν· ἀντίθ. *σαραντισμένος*.

Ἀσαρενὲ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Μικρασίας παράλιος, εἰς 1 1/4 μίλλ. ἔνδον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τοῦ Ἀρινέ, ἐλάσσονος κόλπου ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Δωρίδος. Σ. Ε. Λ.

Ἀσαρζὶκ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ΒΑ τῆς Ρόδου Μικρασιατικῆς ἀκτῆς (τῆς ἀρχ. *Καρίας*), ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι τὸν κόλπον τοῦ Μαρμαρίσι, ἀποτελοῦν δὲ τὸ ΒΑ κέρας τοῦ ὅρμου τοῦ Κουμπλεμπὲκ (πλάτ. 36°45'35'', μῆκ. 28°18'45'', χάρτ. ἀγγλ. 1545: Marmarice and Karagatch harbour). Ἔνδον τῆς ρίζης τοῦ ἀκρωτηρίου, φερώνυμος τοποθεσία, ἐφ' ἧς διακρίνονται ἴχνη ἀρχαίων μνημείων καὶ τάφων ἀρχαίων πλῆθος. Ἐνδότερον λατομεῖα μαρμάρου ὡραίου. Ἀπέχει δὲ ἡ τοποθεσία αὕτη τῆς ἀρχαίας Σάμου τὴν θέσιν, ἐκτεινομένης ποτὲ μέχρι τῶν πρὸς τὰς μασχάλας τοῦ ἀκρωτηρίου ἀπορρώγων. Σ. Ε. Λ.

ἀσάρι (ἀραβιστὶ *ἀσάρ=τὰ δέκατα*)· ἡ δεκάτη (φόρος) τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Ὁ μισθωτὴς τοῦ φόρου τούτου: *ἀσαρτζῆς*. Ν. Μ.

ἄσαρκος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἔχων ἱκανὰς σάρκας, λιπόσαρκος, ἰσχνός.—Ἀφηρ. οὐσ. *ἀσαρκία*.

Ἀσαρλὴ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς περιφερείας Αἴνου τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς μετονομασθεὶς εἰς *Σκαλωτή*. Τῷ 1920 ἠρίθμει 146 κατοίκους.

Ἀσαρλὶκ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Νέσσωνος τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης, ἀποτελοῦν ὁμώνυμον κοινότητα. Κάτ. (1920) 665. Ἀπέχει 10' τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Μεγ. Κισερλί. Δ. Ε. Μ.

ἄσαρον (τὸ) (Asarum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀριστολοχιωδῶν*. Ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ παρ' ἡμῖν. Γνωστότερον εἶναι *ἄσαρον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Asarum europaeum). Δ. Ν. Π.

— *[Φυτοπαθ.]* Ἐπὶ τοῦ Asarum europaeum ἀπαντᾷ ὁ βασιδομύκης Helicobasidium purpureum χωρὶς νὰ ζῇ παρασιτικῶς ἐπ' αὐτοῦ. Π. Γ. Κ.

ἀσαρόνη *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι πολυσθενὴς ἀκόρεστος φαινόλη τοῦ τύπου

$(CH_3O)_3 C_6H_2 . CH : CH . CH_3$ [1 : 2 : 4 : 5]

Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἔλαιον τῶν ριζῶν ἀσάρου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ εἰς τὸ ἔλαιον καλάμου τοῦ ἀρωματικοῦ. Τήκεται εἰς 61° καὶ βράζει εἰς 296°. Σ. Γ.

Ἀσαρχαδὼν. Βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, τέταρτος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σενναχερὶμ (βλ. λ. Αἰθιοπία τ. Β' σ. 659 γ', εἰκόνα δὲ ἐν σ. 660).

ἀσάρωτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σαρωθείς, ὁ μὴ διὰ τοῦ σαρώθρου καθαρμένος, ἀσκούπιστος: «ἀσάρωτο σπίτι, —δωμάτιον, —αὐλή».—Ἐπίρρ. *ἀσαρώτως*: «ἄφησε ἀσάρωτα».

— *ἀσάρωτος οἶκος*. Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, ἰδίως δ' ἡ ζωγραφική, ἠσχολοῦντο συχνὰ εἰς τὴν πιστὴν ἀναπαράστασιν σκηνῶν ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, αἱ ὁποῖαι οὐδεμίαν καθ' ἑαυτὰς σπουδαιότητα εἶχον. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης ἐκλήθη ὡς ἐκ τούτου ρωπογραφία ἢ ρυπαρογραφία (βλ. τὰς λ.). Παρὰ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας τῆς πιστῆς ἀναπαραστάσεως τῶν εἰκονιζομένων ἐν τῇ κατασκευῇ ψηφιδωτῶν, εἰσήχθη καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης ἡ ρωπογραφία καὶ πολλοὶ ἐπιτήδειοι ψηφιδοθέται ἠσχολήθησαν εἰς τοιαῦτα ἔργα. Μεταξὺ τούτων ἐθαυμάζετο ὁ *Σῶσος*, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασεν ἐν Περγάμῳ διὰ λεπτοτάτων ἐγχρώμων ψηφίδων τὸ δάπεδον αἰθούσης, τὸ ὁποῖον παριστάνετο ὡς ἀσάρωτον κατόπιν δείπνου, ἤτοι ὡς πλῆρες ὑπολειμμάτων τροφῶν καὶ ἄλλων ἀπορριμμάτων. Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο τοῦ Σώσου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «ἀσάρωτος οἶκος». Ἰδίως ἐθαυμάζετο ἐν αὐτῷ μία περιστερὰ πίνουσα ἔκ τινος ἀγγείου καὶ διὰ τῆς σκιᾶς της καθιστῶσα σκοτεινὸν τὸ χρῶμα τοῦ ὕδατος. Ὁ ἀσάρωτος οὗτος οἶκος τοῦ Σώσου ἐχρησίμευε πολλάκις ὡς πρότυπον ἀπομιμήσεως, ἀπ' αὐτοῦ δὲ αἱ λεπταὶ πολύχρωμοι ψηφίδες ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων «ψηφίδες ἀσαρωτικαί» (lapilli asarotici). Γ. Ι. Κ.

Ἄσας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Αἰθιοπίας (*Διόδ. ὁ Σικελ.*).

Ἀσασονθαμὰρ *[Βιβλ. Γεωγραφ.]*. Οὕτως ἡ *Ἀσασὰν Θαμὰρ* ἐλέγετο παλαιότερον ἡ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης κειμένη πόλις *Ἐγγαδεὶ* πρὶν ἢ λάβῃ τὴν ὀνομασίαν ταύτην (Γενεσ. ιδ' 7, Β' Παραλ. κ' 2).

Ἀσατάντα. Διάσημος Ἰάπων ποιητὴς τῆς ἐποχῆς τοῦ Φουζιβάρα. Ἄγνωστον πότε γεννηθείς, ἀπέθανε τῷ 961, διετέλεσε δὲ δεύτερος ὑπογραμματεὺς τοῦ Κράτους καὶ διεκρίθη ὡς δημιουργὸς ἀβρῶν καὶ ὑποβλητικῶν στίχων. Ὁ πατήρ του Φουζιβάρα νὸ Σαντακάτα, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νταϊγκό, διεκρίθη ὡσαύτως ὡς ποιητής. Ἐκλεκτὰ ὑποδείγματα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ *Ἀσατάντα* εἰς τὸ «Σουϊσοῦ» (δηλ. «Συλλογὴ καταλοίπων») καὶ εἰς τὸ «Γιακουννὶν - ἰσοῦ» (βλ. λ. Ἀσαγιασοῦ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Michel Revon*: Anthologie de la litterature japonaise des Origines au XXe siècle, Paris 1918. Ι. Μ. Π.

ἀσατίριστος, —η, —ο· ὁ μὴ σατιρισθείς, ὁ μὴ διὰ σατίρας, διὰ γελοιαστικοῦ ποιήματος διακωμῳδηθείς || καθόλου, ὁ μὴ ἐμπαιχθείς, ὁ μὴ περιγελασθείς.

Ἀσὰφ *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. Ὄνομα διαφόρων προσώπων μνημονευομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὧν σπουδαιότατος ὁ Λευΐτης *Ἀσάφ*, ὃν ὁ Δαυεὶδ μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς Σιὼν ἐγκατάστασιν τῆς Κιβωτοῦ διώρισεν ἀρχιψαλμῳδὸν ἐν τῇ ἱερᾷ λατρείᾳ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Αἰμὰν καὶ τοῦ Αἰθὰν (Α' Παραλειπ. ΣΤ' 31 ἑξ. καὶ ΙΣΤ' 5.7.37, Β' Παραλειπ. Ε' 12 κλπ.) Δὲν ὑπῆρξε δὲ οὗτος ἁπλοῦς ἐκτελεστὴς δαυειτικῶν ἢ ἄλλων παλαιοτέρων ὕμνων, ἀλλ' ἦτο καὶ αὐτὸς ποιητὴς καὶ χαρακτηρίζεται ἐνιαχοῦ τῆς Π. Διαθήκης ὡς «προφήτης» (Β' Παραλειπ. κθ' 30, Α' Παραλ. κε' 2 κλπ.). Ἔν τισιν ἀραβικαῖς παραδόσεσιν ἐφέρετο ὡς πρωθυπουργὸς τοῦ Σολομῶντος καὶ ὡς εἷς τῶν μεγίστων σοφῶν καὶ ποιητῶν τῆς σολομωντείου ἐποχῆς. Καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐπὶ Νεεμίου μνημονεύονται «υἱοὶ Ἀσὰφ» ὡς μουσικοί. Εἰς τὸν Ἀσὰφ ἀποδίδονται 12 ψαλμοί, τ. ἔ. ὁ μθ' καὶ οἱ ψαλμοὶ ἀπὸ οβ'—πβ', οἵτινες εἶναι διδακτικὰ κυρίως ποιήματα, μεστὰ ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ ὡραίων ἐκφράσεων, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι ἔργα τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Ἀσάφ, ἀλλὰ ἴσως τινὸς ἐκ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ (υἱῶν Ἀσάφ), οἵτινες ἐσυνέχισαν τὸ ἔργον τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἐν τῇ λατρείᾳ (Β' Παραλ. κ' 14, κθ' 13, λε' 15, Νεεμ. ζ' 45). Π. Ι. Μ.

ἀσάφεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀσαφές, συγκεχυμένον, σκοτεινότης· ἀντίθ. *σαφήνεια*.

— *[Ρητορ.]* Ἐλάττωμα ὕφους διὰ τοῦ ὁποίου ὁ λόγος παύει νὰ εἶναι εὐχερῶς καταληπτός. Ἐὰν ἀναγκαζώμεθα ν' ἀκολουθῶμεν τὸν συγγραφέα μὲ κόπον μέγαν, προσκρούοντες συνεχῶς εἰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐννοίας τῶν λόγων αὐτοῦ, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐνοχληθῶμεν τόσον, ὥστε νὰ μὴ παρακολουθῶμεν πλέον τὴν διήγησιν, καθόσον, ὡς λέγει καὶ ὁ Κικέρων (De oratore, II, 329: «σκοτεινὴ διήγησις ἅπαντα τὸν λόγον ἀποτυφλοῖ».

Συγγραφεῖς τινες προβάλλουν ἐνίοτε τὴν δυσκολίαν τῆς ὑποθέσεως ὡς δικαιολογίαν τῆς ἀσαφείας· σπανίως ὅμως ἡ δικαιολογία αὕτη δύναται νὰ εἶναι παραδεκτέα, καθόσον ὅ, τι συλλαμβάνει τις ἐν νῷ σαφῶς, τοῦτο καὶ σαφῶς δύναται νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἀσάφεια δύναται νὰ ὑπάρχῃ εἴτε εἰς τὰς λέξεις καὶ φράσεις εἴτε εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν περιόδων.

Αἱ λέξεις καὶ φράσεις τριχῶς ἐνδέχεται ν' ἁμαρτάνωσιν: ἢ δὲν ἐκφράζουσι τὴν ἰδέαν τοῦ συγγραφέως, ἢ ἐκφράζουσι μὲν αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ πλήρη καὶ τελείαν, ἢ τελευταῖον ἔχουσι καί τι πλεονάζον. Τὴν τριπλῆν ταύτην ἀσάφειαν ἀποφεύγομεν: διὰ τῆς καθαριότητος, τῆς καταλληλίας (βλ. τὰς λ.) καὶ τῆς *ἀκριβείας* (βλ. λ. σαφήνεια).

Ἀσάφειαν δημιουργεῖ καὶ ἡ πρὸς ἀποφυγὴν κοινῶν λέξεων χρησιμοποίησις περιφράσεων πολυλόγων.

Ἡ ἀσάφεια εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν περιόδων προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς θέσεως τῶν λέξεων, μάλιστα τῶν ἐπιρρημάτων καὶ τῶν προθετοπτώτων, ἥτις γεννᾷ τὴν ἀμφιβολίαν (βλ. λ.). —Ω.

— *[Νομ.]*· βλ. ἑρμηνεία *νόμων* καὶ *συμβάσεων*.

Ἀσαφειδάμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Χαλκιδικῆς, ἐπαρχίας τῆς βορείου Συρίας (Πτολ. V. 15.18). Ἡ ἐπαρχία εἶχεν ὀνομασθῆ οὕτως ἀπὸ τῆς πόλεως Χαλκίδος, κτίσματος Σελεύκου τοῦ Νικάτορος.

ἀσαφήνιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σαφηνισθείς, ἀδιευκρίνιστος, ἀξεκαθάριστος.

ἀσαφὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ μὴ σαφής, ὁ μὴ εὐκρινής, ὁ σκοτεινός, ὁ συγκεχυμένος: «ἀσαφὴς ἔκθεσις, — περιγραφή», «ἴχνη ἀσαφῆ». — Ἐπίρρ. *ἀσαφῶς*.

— *ἀσαφεῖς ἔννοιαι* *[Λογική]*· βλ. ἔννοιαι.

ἀσαφὴς (ὁ) (Asaphus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων μαλακοστράκων τῆς τάξεως τῶν *τριλοβιτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσαφιδῶν*. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τῆς σχετικῶς μεγάλης ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ σώματος κεφαλῆς των, τοῦ θώρακος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 8—9 ἀρθρώσεων, τῆς κοιλίας, ἥτις ἦτο πολυαρθρωτὴ καὶ ἑκάστη ἄρθρωσις συνεδέετο πρὸς τὴν ἑτέραν δι' ἀνθεκτικῆς μεμβράνης. Τοῦ γένους τούτου ὑπῆρχον πλεῖστα εἴδη ζήσαντα κατὰ τὴν σιλούριον περίοδον.

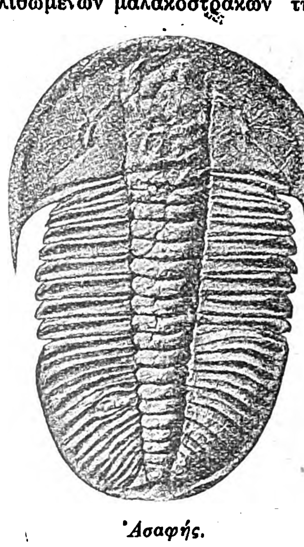

Ἀσαφής.

— **ἀσαφὴς** (ὁ) (Asaphus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *χαλκιδιδῶν*. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη διακρινόμενα ἐκ τοῦ μικροτάτου μεγέθους των καὶ ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀσαφίδαι (οἱ) (Asaphidae) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων ἀρθροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοστράκων*. Εἶναι μεγάλου ἢ μετρίου μεγέθους τριλοβῖται, χαρακτηριζόμενοι ὑπὸ μεγάλης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κεφαλῆς καὶ λείας ἢ ἀσθενῶς διηυλακωμένης κρανιακῆς χώρας. Ἡ συναρμολογοῦσα τὸ προσωπικὸν τμῆμα ραφὴ ἄρχεται εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ κάτω χείλους καὶ διήκει μέχρι τοῦ μέσου τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν. Ὀφθαλμοὶ μεγάλοι. Τὸ σῶμα συνήθως ἀποτελεῖται ἐξ 6—11 ἀρθρώσεων. Αἱ πλευραὶ εἶναι λεῖαι ἢ αὐλακωταί. Ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τῆς καμβρικῆς μέχρι τῆς κάτω σιλουριακῆς ἐποχῆς. —Ω.

Ἀσάφιεφ, *Βόρις-Βλαδιμήροβιτς*. Ρῶσος μουσικὸς καὶ φιλόλογος γεννηθεὶς τῷ 1884, διακριθεὶς δὲ ὡς μουσικὸς κριτικὸς καὶ ὡς συνθέτης μουσικῶν σκηνικῶν ἔργων. Οὗτος καιήρτιζε τὰς περιφήμους μουσικὰς συμφωνίας τῆς «Φιλαρμονικῆς Ἑταιρείας» τῆς Πετρουπόλεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος. Ἐκ πάντων τῶν συγγραμμάτων του σπουδαιότερον εἶναι τὸ περὶ «Ρωσικῆς ποιήσεως καὶ μουσικῆς». Συνέθεσε μελοδράματα καθὼς καὶ πολυαρίθμους ρεμβώδίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἐξήσκησεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Τσαϊκόφσκη. Θ. Β.

ἀσαφικὸς (ὁ) (Asaphicus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἀρθροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσαφιδῶν*. Ἡ κρανιακὴ χώρα εἶναι κωνικὴ καὶ φέρει δύο ζεύγη πλευρικῶν διακλαδώσεων. Ὁ θώραξ ἀποτελεῖται ἐξ 7—11 ἀρθρώσεων. Ἀπολιθώματα τοῦ ζῴου τούτου εὑρέθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀνώτερον κάμβριον τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας. —Ω.

ἄσαφις (ἡ) (Asaphis) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σιφωνοφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *τελλινιδῶν*. Τὰ μαλάκια ταῦτα εἶναι μικρότατα καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰ περὶ τὸν Ἀτλαντικὸν παράλια. Δ. Ν. Π.

Ἀσὰχ (Achach) καὶ **Ἀσὲχ** (Achêch) *[Ἐθνογρ.]*. Ὄνομα πολλῶν φυλῶν τῆς Ἀλγερίας καὶ τῆς Σαχάρας.

Ἀσαχαῖοι *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος τῆς Ἀβησσυνίας ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΙΙ. 26) μνημονευομένων ἐλεφαντομάχων κυνηγῶν Αἰθιόπων.

Ἀσβαμαῖον *ὕδωρ* *[Ἀρχ.]*. Παρὰ τὰ Τύανα τῆς νοτίας Καππαδοκίας ὑπῆρχε πηγή, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ, ἐνῷ δὲν ἦτο θερμόν, ἐφαίνετο ὡς κοχλάζον. Ἕνεκα τοῦ φαινομένου τούτου καὶ διότι ἡ μικρὰ λίμνη, ἡ ὁποία ἐσχηματίζετο ὑπὸ τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς ἐκείνης, οὐδέποτε ἐξεχείλιζεν, ἐνῷ οὐδεμίαν φανερὰν ἐκροὴν εἶχεν, ἐνομίσθη τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο ἱερὸν τοῦ Ὁρκίου Διός, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη ὡς ἐκ τούτου καὶ ναὸς πλησίον τῆς πηγῆς, καλούμενος ναὸς *Διὸς Ἀσβαμαίου*, ὁμωνύμως δὲ *Ἀσβαμαῖον ὕδωρ* ἐκλήθη καὶ ἡ εἰρημένη πηγή. Ἐφρόνουν δ' οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς πέριξ χώρας, ὅτι τὸ Ἀσβαμαῖον ὕδωρ πινόμενον ἦτο ἀκίνδυνον μὲν καὶ γλυκὺ διὰ τοὺς εὐ-

Digitized by Google

ὅρκους, ὀλέθριον ὅμως διὰ τοὺς ψευδορκοῦντας. Τὸ Ἀσβαμαῖον ὕδωρ τῶν παλαιῶν εἶναι ἡ σημερινὴ μικρὰ ἀβαθὴς λίμνη παρὰ τὸ χωρίον *Ἐκουσλῆ Χισσάρ.* Γ. Ι. Κ.

ἀσβάρνιστος, —η, —ο· ὁ μὴ διὰ τῆς σβάρνας ἰσοπεδωθείς, ἐπὶ τῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν καὶ σπειρομένων ἀραβόσιτον, ὄσπρια κττ.

ἀσβέλιαφας (ὁ) */Βοτ./*· κοινὴ ὀνομασία ἐν Κερκύρᾳ τοῦ φυτοῦ *ἀλωπέκουρος ὁ λειμώνιος* (Alopecurus pratensis). Δ. Ν. Π.

Ἀσβεστάδες *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κυ..ῆς τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. 399 (1920).

ἀσβεστάδικο (τό)· ὁ τόπος, ὅπου πωλεῖται ἢ ὅπου κατασκευάζεται ὁ ἀσβέστης.

ἀσβεστάζωτον *[Χημ.]*· βλ. κυαναμίδη.

ἀσβεστακετυλενίδιον *['Ορυ. Χημ.]*· ἐπιστημονικώτερον ὄνομα διὰ τὸ ἀνθρακασβέστιον (βλ.λ.).

ἀσβεσταργιλοῦχος *γρανάτης* (Kalktongranat) *['Ορυκτολ.]*· βλ. γρανάτης. Γ. Κ. Γ.

ἀσβεσταριὸ (τό)· ἡ ἀσβεστοκάμινος καὶ ὁ περὶ αὐτὴν τόπος.

Ἀσβεσταριὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀμπελιῶν (τέως Κρούσαρης) τῆς ἐπαρχίας Γιαννιτσῶν τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. 291 (1920). Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ροδομίρ.*

ἀσβεστᾶς (ὁ)· ὁ κατασκευάζων ἢ ὁ πωλῶν ἀσβέστην: «τὸ καλοκαίρι θὰ πάω ἀσβεστᾶς», θὰ ἐργασθῶ εἰς ἀσβεστοκάμινον.

ἀσβέστης (ὁ) καὶ *ἀσβέστι* (τό)· ἡ ἄσβεστος (βλ. λ.).

Ἀσβέστης *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Γιαννιτσοὺς τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος. Κάτοικοι 276 (1920).

ἀσβεστὶκ (Asbestic). Τεχνητὸν προϊὸν (βλ. ἀμίαντος). Γ. Κ. Γ.

Ἀσβεστινὸν *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπ. ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Ἀνατ. Θρᾴκῃ (περιφέρεια Σιδηροχωρίου νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν) συνοικισμὸν *Κιρέτσοβα*, ὅστις κατὰ τὸ 1920 ἠρίθμει 184 κατοίκους.

ἀσβεστιοκυαναμίδιον *[Χημ.]*·βλ. κυαναμίδη.

ἀσβέστιον (Calcium) *[Χημ.]*. Στοιχεῖον μεταλλικόν, διατομικόν, ἀτομικοῦ βάρους 40 07, χαρακτηριζόμενον διὰ τοῦ συμβόλου Ca, ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἀλκαλικῶν γαιῶν. Τὸ ἀσβέστιον ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Davy τῷ 1808 διὰ διασπάσεως δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος φθοριούχου ἀσβεστίου. Ἀργότερον παρεσκευάσθη καθαρὸν ἐκ τῆς χλωριούχου ἑνώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Bunsen καὶ Mathiessen δι' ἠλεκτρολύσεως. Ὑπὸ τοῦ Caron παρεσκευάσθη τῷ 1860 κρᾶμα τοῦ ἀσβεστίου μετὰ ψευδαργύρου, ἐξ αὐτοῦ δὲ δι' ἀποστάξεως τοῦ ψευδαργύρου, ἐλαμβάνετο τὸ ἀσβέστιον. Ὑπὸ τῶν ἀναφερθέντων ἐρευνητῶν ἐμελετήθησαν καὶ αἱ ἰδιότητες τοῦ ἀσβεστίου. Τὸ ἀσβέστιον εἶναι στοιχεῖον λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ φύσει, δὲν ἀπαντᾷ ὅμως ἐλεύθερον ἀλλ' ἡνωμένον ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἁλάτων, ὡς τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, ὅπερ ἀπαντᾷ ὡς *κρυσταλλικὸς ἀσβεστίτης, ἀραγωνίτης* καὶ ὡς ἄμορφον ὀρυκτὸν ἀποτελοῦν οὐσιώδες συστατικὸν πολλῶν πλουτωνίων ἢ ποσειδωνίων ὀρέων καὶ πετρωμάτων, τῆς κιμωλίας, τοῦ μαρμάρου, τοῦ δολομίτου κλπ. Πυριτικαὶ ἑνώσεις τοῦ ἀσβεστίου ἀποτελοῦν ἐπίσης συστατικὸν πολλῶν ὀρυκτῶν καὶ πετρωμάτων. Περαιτέρω τὸ ἀσβέστιον ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν μορφὴν θειικοῦ ἀσβεστίου (γύψος), φθοριούχου ἀσβεστίου (ἀργυραδάμας), φωσφορικοῦ ἀσβεστίου (ἀπατίτης) κλπ. Ἐπίσης εἰς τὸ ζωϊκὸν καὶ φυτικὸν βασίλειον εἶναι λίαν διαδεδομένα τὰ ἅλατα τοῦ ἀσβεστίου. Βιομηχανικῶς παρασκευάζεται σήμερον τὸ ἀσβέστιον δι' ἠλεκτρολύσεως τετηκότος χλωριούχου ἀσβεστίου ἢ κάλλιον μείγματος χλωριούχου καὶ φθοριούχου ἀσβεστίου (100:16). Ἡ ἐργασία γίνεται ἐντὸς χωνευτηρίου ἐξ ἄνθρακος χρησιμεύοντος ὡς ἀνόδου, ἐνῷ τὴν κάθοδον ἀποτελεῖ τεμάχιον σιδήρου. Διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν χρησιμοποιεῖται ρεῦμα ἐντάσεως 30 Amp. καὶ τάσεως 30 Volts.

Τὸ ἀσβέστιον εἶναι μέταλλον ἀργυρόλευκον εἰδ. βάρους 1.52, τηκόμενον εἰς 770°, παρουσιάζει σκληρότητα μεγαλυτέραν τοῦ μολύβδου καὶ εἶναι ὄλκιμον. Τὸ ἀσβέστιον ὅταν εἶναι τελείως καθαρὸν δύναται νὰ κρυσταλλωθῇ εἰς ἑξαγωνικὰ πρίσματα. Εἶναι τὸ δυσκολώτερον ἐξαερούμενον μέταλλον (3500°). Ὁ ξηρὸς ἀὴρ δὲν ἀλλοιοῖ τὸ ἀσβέστιον, ἐν θερμῷ ὅμως ἑνοῦται τοῦτο μετὰ τῶν πλείστων μεταλλοειδῶν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ ἀζώτου καὶ ὑδρογόνου. Ἐν ὑγρῷ ἀέρι τὸ ἀσβέστιον μεταβάλλεται εἰς ὑδροξείδιον καὶ εἶτα εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον. Τὸ ἀσβέστιον ἀποσυνθέτει τὸ ὕδωρ, σχηματιζομένου ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου καὶ ὑδρογόνου. Εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καίεται τὸ ἀσβέστιον διὰ λαμπρᾶς φλογός. Ὅλα τὰ ἅλατα τοῦ ἀσβεστίου δύνανται νὰ παρασκευασθῶσι δι' ἐπιδράσεως τοῦ ἀντιστοίχου ὀξέος ἐπὶ ἀνθρακικοῦ ἢ ὀξειδίου τοῦ ἀσβεστίου ἢ διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἁλάτων τοῦ ἀσβεστίου ὑπ' ἄλλων μεταλλικῶν ἁλάτων. Τὰ ἐν ὕδατι διαλυτὰ ἅλατά του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαρρέοντα, τὰ μὴ διαλυτὰ ἐν ὕδατι ἅλατά του διαλύονται ὑπὸ τῶν ὀξέων. Τὰ πλεῖστα ἅλατα τοῦ ἀσβεστίου, ἤτοι τὰ ἐνέχοντα πτητικὸν ὀξύ, δίδουν κατὰ τὴν ἐν τῷ ἀέρι πύρωσιν ὀξείδιον ἀσβεστίου, τὰ δὲ ὀργανικὰ ἅλατα κατὰ τὴν ἠπίαν πύρωσιν ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον. Αἱ ἑνώσεις τοῦ ἀσβεστίου ἀναγνωρίζονται πυροχημικῶς ἐκ τῆς κιτρινερύθρου χροιᾶς ἣν προσδίδουν εἰς τὴν ἄχρουν φλόγα τοῦ λύχνου Bunsen. Διὰ τὴν πυροχημικὴν ταύτην ἀντίδρασιν δι' ἀδιαλύτων ἁλάτων ἀσβεστίου, διαβρέχεται τὸ ἅλας δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Τὸ φάσμα τοῦ ἀσβεστίου ἀποτελεῖται ἐκ πλειόνων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνων καὶ σαφῶς διαχωριζομένων γραμμῶν, ἐξ ὧν ἡ μία εἶναι κυανῆ, αἱ δὲ λοιπαὶ πορτοκαλλόχροοι, κίτριναι καὶ πρασινοκίτριναι, ἰδιαιτέρως ὅμως χαρακτηριστικὴ εἶναι πλατεῖα γραμμὴ εἰς τὸ πορτοκαλλόχρουν μέρος καὶ ἑτέρα ὁμοίως ἔντονος εἰς τὸ πράσινον. Ὑγροχημικῶς ἀνιχνεύεται καὶ προσδιορίζεται τὸ ἀσβέστιον διὰ τοῦ ὀξαλικοῦ ἀμμωνίου, δι' οὗ καὶ ἐκ τῶν ἀραιοτάτων διαλυμάτων καθιζάνει τὸ ἀσβέστιον ὑπὸ μορφὴν ὀξαλικοῦ ἀσβεστίου $Ca\ C_2\ O_4$, ὅπερ εἶναι ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ ὀξικῷ ὀξεῖ, διαλυτὸν δὲ εἰς ὑδροχλωρικὸν καὶ νιτρικὸν ὀξύ. Καὶ διὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος καθιζάνει τὸ ἀσβέστιον, οὐχὶ ποσοτικῶς, ὡς θειικὸν ἀσβέστιον. Πρὸς καθίζησιν καὶ ποσοτικὸν προσδιορισμὸν αὐτοῦ ὡς ὀξαλικοῦ ἀσβεστίου ζέεται τὸ διάλυμα τοῦ ἅλατος τοῦ ἀσβεστίου καὶ προστίθεται ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν ζέσιν περίσσεια διαλύματος ὀξαλικοῦ ἀμμωνίου καὶ ἀμμωνία. Τὸ ὑγρὸν ἀφίεται ἐπὶ 12ωρον πρὸς τελείαν καθίζησιν, διηθεῖται διὰ σταθμικοῦ ἠθμοῦ, ἐκπλύνεται, ξηραίνεται καὶ πυροῦται διὰ φυσητῆρος, ἐν χωνευτηρίῳ μετὰ τοῦ ἠθμοῦ, ὅτε τὸ ὀξαλικὸν ἀσβέστιον μετατρέπεται εἰς ὀξείδιον ἀσβεστίου. Τέλος ζυγίζεται ἐπανειλημμένως μέχρις ἐξευρέσεως σταθεροῦ βάρους. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἐνεχομένου ἀσβεστίου εὑρίσκεται διὰ τοῦ τύπου $Ca\,O : Ca =$ εὑρεθεῖσα ποσότης $Ca\ O : X$. Κ. Γ. Μ.

— *ἀσβεστίου ὀξείδιον* ἢ *ἄσβεστος*. Ἕνωσις τοῦ ὀξυγόνου μετὰ τοῦ ἀσβεστίου τοῦ τύπου CaO. Εἶναι σῶμα μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὰς τέχνας, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν οἰκοδομικήν, διὸ καὶ παρασκευάζεται κατὰ μεγάλα ποσά. Ἡ βιομηχανικὴ αὐτοῦ παρασκευὴ γίνεται διὰ πυρώσεως τοῦ ἐν τῇ φύσει ἀπαντῶντος ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, ὅπερ διασπᾶται πρὸς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ ὀξείδιον ἀσβεστίου. Τὸ λαμβανόμενον προϊὸν εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον καθαρόν, ὅσον καθαρώτερον εἶναι τὸ χρησιμοποιούμενον ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον. Αἱ συνηθέστεραι προσμίξεις τοῦ φυσικοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου εἶναι: ἀνθρακικὸν μαγνήσιον, ὀξείδιον σιδήρου, ἄργιλλος, πυριτικὸν ὀξύ. Τὸ κάλλιστον εἶδος ἀσβέστου παρέχει τὸ μάρμαρον. Ἡ πύρωσις τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου γίνεται ἀναλόγως τοῦ χρησιμοποιουμένου ἀσβεστολίθου καὶ τοῦ ὑλικοῦ καύσεως. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ἄσβεστος παρασκευάζεται ἐντὸς εἰδικῶν ἑστιῶν, τῶν καλουμένων ἀσβεστοκαμίνων, διακρίνονται δὲ τοιαῦται περιοδικῆς καὶ συνεχοῦς λειτουργίας. Αἱ παλαιότεραι ἀσβεστοκάμινοι ἦσαν περιοδικῆς λειτουργίας. Εἰς τὰς καμίνους ταύτας εἰσάγεται ὁ ἀσβεστόλιθος μετὰ τοῦ καυσίμου ὑλικοῦ, ἀνάπτεται τοῦτο, πυροῦται ὁ ἀσβεστόλιθος, ἀφίεται εἶτα πρὸς ψῦξιν καὶ τέλος ἐξάγεται τῆς καμίνου. Εἰς τὰς καμίνους συνεχοῦς λειτουργίας γίνεται ἐκ τοῦ ἄνω μέρους τῆς καμίνου συνεχὴς τροφοδότησις αὐτῆς δι' ἀσβεστολίθου, ἐνῷ ἡ ἑτοιμασθεῖσα ἄσβεστος ἐξάγεται κάτωθεν (βλ. καὶ λ. ἀσβεστοποιία).

Ἄλλαι νεωτέρου τύπου κάμινοι κατασκευάζονται κυκλικαὶ καὶ διαυλικαί, εἶναι δὲ τοιουτοτρόπως κατεσκευασμέναι, ὥστε νὰ δύνανται νὰ λειτουργῶσι καὶ διὰ καυσίμων ἀερίων, ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν τελείαν χρησιμοποίησιν τοῦ ὑλικοῦ καύσεως καὶ τὴν παρασκευὴν ὁμοιομόρφου προϊόντος. Αἱ τελευταῖαι αὗται κάμινοι εἶναι εἰδικῶς διεσκευασμέναι, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ συλλογὴ τοῦ κατὰ τὴν πύρωσιν τοῦ ἀσβεστολίθου ἐλευθερουμένου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Πρὸς παρασκευὴν μικρῶν ποσῶν κεκαυμένης ἀσβέστου πυροῦται καθαρὸν μάρμαρον ἐν χωνευτηρίῳ, τοῦ ὁποίου ὁ πυθμὴν φέρει εὐρεῖαν ὀπήν. Ἂν καὶ κατὰ τὴν πύρωσιν τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον χάνει μέρος τοῦ βάρους αὐτοῦ, καθότι 100 μ. ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου δίδουσι 56 μ. ὀξειδίου τοῦ ἀσβεστίου, ἐν τούτοις μειοῦται μόνον κατὰ 10—20 % κατ' ὄγκον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ κεκαυμένη ἄσβεστος εἶναι λίαν πορώδης, τὰ δὲ τεμάχια τοῦ ἀσβεστολίθου διατηροῦσι τὸ σχῆμα αὐτῶν. Χημικῶς καθαρὸν ὀξείδιον ἀσβεστίου δύναται νὰ παρασκευασθῇ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀσβεστίου ἢ διὰ καθάρσεως καὶ πυρώσεως τῆς κοινῆς κεκαυμένης ἀσβέστου.

Ἡ καθαρὰ ἄσβεστος εἶναι εὔθριπτος πορώδης μᾶζα, τηκομένη εἰς ὑψηλοτάτας μόνον θερμοκρασίας, ὡς π. χ. εἰς τὴν φλόγα τοῦ κροτοῦντος ἀερίου. Ἡ συνήθης ἄσβεστος εἶναι λόγῳ τοῦ ἐνεχομένου ἐν αὐτῇ σιδήρου φαιὰ ἢ κιτρινωπὴ καὶ φέρει ἔτι ὡς προσμείγματα ἄργιλλον, μαγνησίαν καὶ ἀλκάλια. Ἐν τελείως ξηρῷ ἀέρι παραμένει ἀναλλοίωτος ἡ ἄσβεστος. Ἐν ὑγρῷ ἀέρι ἀπορροφᾷ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ ὑδρατμοὺς καὶ μεταπίπτει εἰς μεῖγμα ὑδροξειδίου καὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, τόσον δὲ ταχύτερον, ὅσον περισσότερον κεκορεσμένος δι' ὑδρατμῶν εἶναι ὁ ἀήρ.

Τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀσβεστίου σχηματίζει μεθ' ἑνὸς μορίου ὕδατος ὑδροξείδιον ἀσβεστίου: $CaO + H_2O = Ca(OH)_2$. Ἡ κεκαυμένη ἄσβεστος καὶ ἡ ἐσβεσμένη ἄσβεστος εὑρίσκουν μεγάλην ἐφαρμογὴν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Χρησιμεύουν εἰς τὴν παρασκευὴν διαφόρων βάσεων (καυστικοῦ κάλεος, νάτρου), εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς ἀμμωνίας, τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου (λευκαντικὴ ἄσβεστος), εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς σακχάρεως, εἰς τὴν βυρσοδεψίαν πρὸς ἀποψίλωσιν τῶν δορῶν, εἰς τὰ ἐργοστάσια φωταερίου πρὸς καθαρισμὸν τοῦ φωταερίου, εἰς τὴν σαπωνοποίησιν τῶν λιπῶν πρὸς παρασκευὴν στεατικοῦ ὀξέος. Εἰς μεγάλας ποσότητας χρησιμεύει ἡ ἄσβεστος εἰς τὴν οἰκοδομικὴν πρὸς παρασκευὴν διαφόρων κονιαμάτων. Κ. Γ. Μ.

— *ἀσβεστίου ὑδροξείδιον* */Χημ./*. Σῶμα λευκὸν κονιῶδες τοῦ τύπου $Ca(OH)_2$ λαμβανόμενον διὰ διυγράνσεως τοῦ ὀξειδίου τοῦ ἀσβεστίου δι' ὕδατος, κατὰ τὴν διαβροχὴν δὲ ταύτην δύναται νὰ ἀνέλθῃ ἡ θερμοκρασία τῆς ἀσβέστου μέχρις 150°. Ἐν ὕδατι τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀσβεστίου εἶναι ὀλίγον διαλυτὸν (1:800), καὶ μάλιστα περισσότερον διαλυτὸν εἰς ψυχρὸν ἢ εἰς θερμὸν ὕδωρ, τούτου δ' ἕνεκα κεκορεσμένον ἐν ψυχρῷ διάλυμα ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου κατὰ τὴν θέρμανσιν θολοῦται. Τὸ διάλυμα τοῦ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου, τὸ ἀσβέστιον ὕδωρ, ἀπορροφᾷ ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος θολούμενον, ἔχει γεῦσιν καυστικὴν καὶ ἀντιδρᾷ ἰσχυρῶς ἀλκαλικῶς. Εἰς διαλύματα σακχάρου, διαλύεται εὐκόλως τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀσβεστίου σχηματιζομένου σακχαρικοῦ ἀσβεστίου εὐδιαλύτου ἐν ὕδατι. Τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀσβεστίου λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι εὐθηνὴ βάσις εὑρίσκει μεγάλην ἐφαρμογὴν εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν (βλ. ἀσβεστίου *ὀξείδιον*). Γ. Κ. Μ.

— *ἀσβεστίου ἅλατα [Χημ.]*. Ἐκ τῶν ἁλάτων τοῦ ἀσβεστίου κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον ($CaCO_3$). Ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ἕνωσις τοῦ ἀσβεστίου, ἀπαντωμένη ὑπὸ πλείστας μορφάς. Οὕτω εὑρίσκεται κρυσταλλικὸν ὡς ἀσβεστίτης, καὶ ὡς ἀραγωνίτης, ὡς μικροκρυσταλλικὸν δὲ εὑρίσκεται ὡς μάρμαρον, κρητίς. Ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν πλείστων ζωϊκῆς προελεύσεως σχηματισμῶν, ὡς τοῦ σκελετοῦ τῶν κοραλλίων, τῶν ὀστράκων τῶν μαλακίων, τῶν κελυφῶν τῶν ᾠῶν. Τεχνικῶς παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐπὶ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου (ὑπὸ μορφὴν ἀσβεστίου γάλακτος), ἢ διὰ καταβυθίσεως ἁλάτων ἀσβεστίου μετὰ σόδας.

Εἶναι σῶμα δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ· εἰς θερμοκρασίαν 16° διαλύονται 0 013 γρ. $CaCO_3$ εἰς 1 λίτρον ὕδατος. Παρουσίᾳ ἐλευθέρου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος διαλύεται σημαντικῶς μετατρεπόμενον εἰς τὸ εὐδιάλυτον δισανθρακικὸν ἀσβέστιον $Ca(HCO_3)_2$. Ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτὴν εὑρίσκεται ἐν διαλύσει εἰς τὰ πηγαῖα ὕδατα προσδίδον εἰς αὐτὰ τὴν καλουμένην *παροδικὴν σκληρότητα*. Διὰ βρασμοῦ διαλύματος τοιούτου διασπᾶται τὸ δισανθρακικὸν ἀσβέστιον ἐκλυομένου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ καταπίπτει ὡς ἀδιάλυτον πάλιν τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον. Εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ λεβητολίθου ἐκ τῶν σκληρῶν ὑδάτων.

Τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον πυρούμενον ἰσχυρῶς διασπᾶται εἰς ἄσβεστον καὶ διοξείδιον ἄνθρακος. Ἡ ἄσβεστος μεθ' ὕδατος παρέχει τὸ ὑδροξείδιον τοῦ ἀσβεστίου, τὴν ἐσβεσμένην ἄσβεστον, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν τῶν συνήθων κονιαμάτων· αὕτη τῇ ἐπιδράσει τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος τῆς ἀτμοσφαίρας μετατρέπεται εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον σκληρυνομένη (βλ. κονιάματα).

Ἀρσενικικὸν ἀσβέστιον $Ca_3(AsO_4)_2 + 3H_2O$. Σχηματίζεται διὰ καταβυθίσεως ἐκ διαλύματος χλωριούχου ἀσβεστίου μετὰ ἀρσενικικοῦ καλίου ἢ νατρίου. Ἐπίσης διὰ διαλύσεως ἀσβέστου εἰς διάλυμα ἀρσενικικοῦ ὀξέος. Εἶναι σῶμα λευκόν, δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι.

Ἀρσενικῶδες ἀσβέστιον $Ca_3(AsO_3)_2$. Ἅλας λευκὸν ἀναλόγως πρὸς τὸ προηγούμενον παρασκευαζόμενον.

Βορικὸν ἀσβέστιον. Ἐν τῇ φύσει ἀπαντᾶται ὡς διπλῆ ἕνωσις μετὰ νατρίου ἐν Στασσφούρτῃ

Digitized by Google

ἀποτελοῦν τὸ ὀρυκτὸν βοριονατρασβεστίτης Na_2O, $2CaO\ 5B_2O_3+16H_2O$. Τοῦτο μεθ' ὕδατος κατεργαζόμενον παρέχει ὑπόλειμμα πτωχότερον εἰς νάτριον. Τεχνικῶς παρασκευάζεται ὑγροχημικῶς δι' ἐπιδράσεως βορικοῦ νατρίου ἐπὶ χλωριούχου ἀσβεστίου, ὅτε λαμβάνεται τὸ κανονικὸν μεταβορικὸν ἅλας $Ca(BO_2)_2$ δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν δὲ εἰς διαλύματι ἀμμωνιακῶν ἁλάτων. Διὰ κατεργασίας τοῦ βορικοῦ ἀσβεστίου μετὰ ζέοντος διαλύματος σόδας τῇ προσθήκῃ καὶ δισανθρακικοῦ νατρίου παράγεται βόραξ.

Βρωμιοῦχον ἀσβέστιον ($Ca\ Br_2$). Παρασκευάζεται δι' ἐξουδετερώσεως ὑδροβρωμίου ὑπὸ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου ἢ ὑπὸ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, εἴτε δι' ἐπιδράσεως διαλύματος βρωμιούχου σιδήρου ἐπὶ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου. Ἐπίσης παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως βρωμίου καὶ θείου ἐπὶ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου, καὶ διοχετεύσεως CO_2 διὰ τοῦ μίγματος. Τὸ προϊὸν τῆς ἀντιδράσεως παραλαμβάνεται δι' οἰνοπνεύματος, ὅτε ἀπομένουσιν ἀδιάλυτα τὰ σχηματισθέντα $CaCO_3$ καὶ $CaSO_4$, διηθεῖται καὶ τὸ διήθημα τὸ ἐνέχον τὸ $CaBr_2$ ἐξατμίζεται.

Εἶναι λευκὸν σῶμα κρυσταλλούμενον ἐκ τῶν διαλυμάτων του μετὰ 6 μορίων κρυσταλλικοῦ ὕδατος. Ἐν ἀνύδρῳ καταστάσει εἶναι λίαν ὑγροσκοπικόν, καὶ λίαν εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι: εἰς θερμοκρασίαν —22° διαλύεται κατὰ 50,3 %, εἰς +8° κατὰ 53,1 %, εἰς +20° κατὰ 57,1 % καὶ εἰς +50° κατὰ 62,6 %.

Ἰωδικὸν ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca(JO_3)_2+6H_2O$. Εἶναι δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι, ἀδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ, σκευάζεται δὲ προσθήκῃ ἰωδικοῦ τινος ἀλκαλίου εἰς διάλυμα ἅλατός τινος τοῦ ἀσβεστίου.

Ἰωδιοῦχον ἀσβέστιον (CaJ_2). Παρασκευάζεται δι' ἐξουδετερώσεως ὑδροϊωδίου ὑπὸ ἀσβέστου. Ἐπίσης δι' ἐπιδράσεως ἐπὶ ἀσβέστου ἰωδίου παρουσίᾳ καὶ ἀναγωγικοῦ τινος σώματος ὡς φωσφόρου, σιδήρου ἢ θειώδους ἀσβεστίου. Ἐν ἀνύδρῳ καταστάσει εἶναι λίαν ὑγροσκοπικόν, διαρρέον ἅμα ἀφεθῇ εἰς τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, καὶ σχηματίζον τὴν ἔνυδρον ἕνωσιν $CaBr_2\ 6H_2O$. Τὸ ἔνυδρον ἅλας τήκεται εἰς 42° καὶ εἶναι λίαν εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι.

Κυανιοῦχον ἀσβέστιον ($Ca(CN)_2$). Παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως ὑδροκυανίου ἐν ἀσβεστίῳ ὕδατι, ἢ διὰ τήξεως σιδηροκυανιούχου ἀσβεστίου ἀπουσίᾳ ἀέρος καὶ ἐκχυλίσεως δι' ὕδατος τοῦ ὑπολείμματος. Δι' ἐξατμίσεως τῶν διαλυμάτων τούτων ἀποβάλλονται μικροὶ κύβοι ἀνύδρου ἅλατος. Τὰ διαλύματά του ἔχουσιν ἰσχυρὰν ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν λόγῳ ὑδρολύσεως.

Μολυβδικὸν ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου Ca_2PbO_4 παρασκευασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Cassner. Βαρεῖα ἐρυθροκιτρίνη κόνις, ἐξωτερικῶς ὁμοιάζουσα πρὸς κονιοποιηθὲν ὀξείδιον μολύβδου. Ἐν ὕδατι εἶναι ἀδιάλυτος, διασπᾶται ὑπὸ τῶν ὀξέων, διὰ τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος δὲ παρέχει χλώριον.

Θειικὸν ἀσβέστιον. Εἶναι τὸ μετὰ θειικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀσβεστίου $CaSO_4$. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει ὡς ὀρυκτὸν καὶ ἐὰν μὲν εἶναι ἄνυδρον ἀποτελεῖ τὸν ἀνυδρίτην, μετὰ δύο δὲ μορίων ὕδατος ἀποτελεῖ τὴν γύψον. Τεχνητῶς λαμβάνεται διὰ καθιζήσεως διαλυτοῦ τινος ἅλατος τοῦ ἀσβεστίου ὑπὸ θειικοῦ ὀξέος ἢ θειικοῦ τινος ἅλατος. Εἶναι δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι (1 : 400). Τὰ ὕδατα τὰ ἐνέχοντα $CaSO_4$ καλοῦνται σεληνιτικὰ καὶ εἶναι ἀκατάλληλα πρὸς πόσιν καὶ ἐνίοτε καὶ πρὸς βιομηχανικὴν χρῆσιν. Ἡ γύψος θερμαινομένη εἰς 107° ἀφυδατοῦται καὶ μεταπίπτει ὡς $2CaSO_4.H_2O$, τὸ σῶμα δὲ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν συνήθως πλαστικὴν γύψον. Ἡ πλαστικὴ γύψος εἶναι κόνις λευκή, ἥτις ἐν ἐπαφῇ πρὸς ὕδωρ ἀναλαμβάνει ταχέως $1^1/_2$ μόρ. ὕδατος κρυσταλλικοῦ καὶ σκληρύνεται καὶ μεταβάλλεται εἰς ἔνυδρον γύψον· ἡ σκλήρυνσις δὲ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν σχηματισμὸν κρυστάλλων ἐνύδρου γύψου, οἵτινες συσφιγγόμενοι πρὸς τὴν ὑπόλοιπον μᾶζαν ἀποσκληρύνουσιν αὐτήν.

Πρὸς παρασκευὴν τῆς πλαστικῆς γύψου θερμαίνεται ἡ γύψος ἐντὸς καμίνων μέχρις οὗ ἐκ τῶν 21% ὕδατος τοῦ ἐνεχομένου ἐν αὐτῇ ἀποβάλῃ 14—15%.

Ἐὰν ἡ γύψος θερμανθῇ εἰς θερμοκρασίαν ὑπερτέραν τῶν 180°, χάνει ὅλον τὸ κρυσταλλικὸν αὐτῆς ὕδωρ καὶ καθίσταται νεκρὰ γύψος, ὡς μὴ κεκτημένη τὴν ἰδιότητα τοῦ σκληρύνεσθαι. Τὸ θειικὸν ἀσβέστιον διαλύεται εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ σχηματίζον ὄξινον θειικὸν ἀσβέστιον ($Ca(HSO_4)_2$). Οἱ κρύσταλλοι τοῦ σώματος τούτου εἶναι ὑγροσκοπικοὶ καὶ ἀποσυντίθενται ὑπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς οὐδέτερον θειικὸν ἀσβέστιον καὶ θειικὸν ὀξύ. Τὸ θειικὸν ἀσβέστιον ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς γύψου χρησιμεύει εἰς τὴν κατασκευὴν διαφόρων τύπων, χειρουργικῶν ἐπιδέσμων, ἀγαλμάτων. Περαιτέρω μείγνυται μετὰ ζωϊκῆς κόλλας καὶ χρωστικῶν οὐσιῶν καὶ σχηματίζει πάσταν παρομοίαν πρὸς μάρμαρον. Ἡ γύψος προστίθεται εἰς τὸ γλεῦκος πρὸς αὔξησιν τῆς ὀξύτητός του καὶ συντήρησιν.

Νιτρικὸν ἀσβέστιον. Εἶναι τὸ μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος ἅλας τοῦ ἀσβεστίου $Ca\ (NO_3)_2$. Λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως νιτρικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Βιομηχανικῶς λαμβάνεται κατὰ τὴν ἠλεκτροχημικὴν παρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος. Εἶναι εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, κρυσταλλοῦται δὲ μετὰ 4 μορίων ὕδατος.

Τὸ νιτρικὸν ἀσβέστιον διαλύεται ὁμοίως καὶ ἐν ἀλκοόλῃ, ἡ ἰδιότης του δὲ αὕτη χρησιμεύει πρὸς διαχωρισμὸν τοῦ ἀσβεστίου ἀπὸ τοῦ στροντίου καὶ βαρύου, ὧν τὰ νιτρικὰ ἅλατα εἶναι ἀδιάλυτα ἐν ἀλκοόλῃ. Τὸ νιτρικὸν ἀσβέστιον χρησιμεύει ὡς λίπασμα. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν καὶ σήμερον ἔτι λαμβάνονται μικρὰ ποσὰ νιτρικοῦ ἀσβεστίου δι' ἀναμίξεως ἀζωτούχων ὀργανικῶν οὐσιῶν (οὔρων, κόπρου) μετ' ἀσβέστου καὶ ἀφέσεως ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον.

Νιτρῶδες ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca\ (NO_2)_2+H_2O$ λαμβανομένη διὰ διασπάσεως νιτρώδους ἀργύρου ὑπὸ γάλακτος ἀσβέστου. Τὸ νιτρῶδες ἀσβέστιον εἶναι ὑγροσκοπικὸν ἅλας εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, κρυσταλλοῦται δὲ εἰς πρίσματα μεθ' ἑνὸς μορίου ὕδατος.

Ὀξαλικὸν ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca\ C_2\ O_4+H_2O$. Ἀπαντᾶται εἰς ὅλα τὰ ἀνώτερα φυτὰ καὶ ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν οὐρολίθων τινῶν ἢ ἐνίοτε τῆς ὑποστάθμης τῶν οὔρων. Εἰς τὰ φυτὰ ἀποτίθεται εἰς ἰδιαίτερα κύτταρα ἢ εἰς ἀδένας ὑπὸ μορφὴν τετραγωνικῶν ὀκταέδρων ἢ βελονῶν. Τὸ ὀξαλικὸν ἀσβέστιον σχηματίζεται διὰ ἀναμίξεως οὐδετέρων ἢ ἀλκαλικῶν διαλυμάτων ἁλάτων ἀσβεστίου μετὰ διαλύματος ὀξαλικοῦ ὀξέος ἢ ὀξαλικοῦ τινος ἅλατος, ὅτε καθιζάνει ὡς λευκὸν ἵζημα. Τὸ ὀξαλικὸν ἀσβέστιον εἶναι κρυσταλλικὴ κοκκώδης κόνις ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀραιῷ ὀξικῷ ὀξεῖ, εὐδιάλυτος εἰς ἀνόργανα ὀξέα.

Δι' ἠπίας πυρώσεως μετατρέπεται εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον ὑπὸ σύγχρονον ἔκλυσιν διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, δι' ἰσχυροτέρας δὲ πυρώσεως μετατρέπεται εἰς ὀξείδιον ἀσβεστίου.

Ὀξυχλωριοῦχον ἀσβέστιον. Λαμβάνεται ὡς ἄνυδρον ἅλας διὰ πυρώσεως $CaCl_2$ μετὰ CaO, καὶ μετὰ κρυσταλλικοῦ ὕδατος ἡνωμένον διὰ βρασμοῦ διαλύματος χλωριούχου ἀσβεστίου μετὰ ἀσβέστου. Κρυσταλλοῦται εἰς μακρὰς λεπτὰς βελόνας, διασπωμένας τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἢ οἰνοπνεύματος ὑπὸ ἀποβολὴν ἀσβέστου.

Πυροφωσφορικὸν ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca_2\ P_4\ O_7$ λαμβανομένη διὰ πυρώσεως τοῦ δευτεροταγοῦς φωσφορικοῦ ἀσβεστίου. Εἶναι εὐδιάλυτον εἰς ὑδροχλωρικὸν καὶ νιτρικὸν ὀξύ, δυσδιάλυτον εἰς ὀξικὸν ὀξύ. Κρυσταλλικὸν μετὰ 4 μορίων ὕδατος δύναται νὰ ληφθῇ τὸ πυροσφωσφορικὸν ἀσβέστιον, ἐὰν προστεθῇ κατὰ σταγόνας διάλυμα χλωριούχου ἀσβεστίου εἰς ζέον διάλυμα πυροφωσφορικοῦ νατρίου. Τὸ πυροφωσφορικὸν ἀσβέστιον εἶναι ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διασπᾶται δὲ θερμαινόμενον εἰς 280°.

Σακχαρικὸν ἀσβέστιον βλ. ἄσβεστος σακχαροῦχος.

Φωσφορικὸν ἀσβέστιον. Εἶναι γνωστὰ τρία φωσφορικὰ ἅλατα: τὸ οὐδέτερον ἢ τριβασικόν, τὸ διβασικὸν καὶ τὸ μονοβασικὸν τὸ καλούμενον καὶ ὄξινον ἢ καὶ ὑπερφωσφορικόν. Τὸ οὐδέτερον φωσφορικὸν ἀσβέστιον $Ca_3\ (PO_4)_2$ ὑπὸ τὴν ἀκάθαρτον αὐτοῦ μορφήν, τῶν κεκαυμένων ὀστῶν, ἢ τοῦ Album græcum s. Magnesia animalis, εὗρεν ἤδη ἐφαρμογὴν εἰς τὴν φαρμακευτικὴν ἀπὸ τοῦ 1769 ἕως τοῦ 1771. Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει εὐρέως διαδεδομένον καὶ μερικῶς εἰς σημαντικὰ ποσά, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπαντᾶται εἰς τὸ ὀρυκτόν, φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν βασίλειον. Οὕτως ἀπαντᾶται ὡς φωσφορίτης ἢ ὀστεόλιθος εἰς στρώματα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Estremadura ἐν Ἱσπανίᾳ εἰς Tarn, Garonne καὶ Lot τῆς Γαλλίας, εἰς Βέλγιον, Ἀγγλίαν, Νορβηγίαν, Ρωσίαν, Ἀλγέριον, Β. Ἀμερικὴν κλπ. Ἐν Γερμανίᾳ ἀπαντᾷ ὁ φωσφορίτης παρὰ τὸ Limburg εἰς Lahn καὶ παρὰ τῷ Amberg εἰς Bayern. Εἰς μικρὰ ποσὰ ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτερω φωσφορικὸν ἀσβέστιον σπουδαῖον συστατικὸν τῶν ἀροσίμων γαιῶν, ἐξ ὧν παραλαμβάνεται ὑπὸ τῶν φυτῶν καὶ δι' αὐτῶν φθάνει εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῶν ζῴων. Περαιτέρω τὸ οὐδέτερον φωσφορικὸν ἀσβέστιον ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν τῶν ὀστῶν τῶν ζῴων, ὧν ἡ τέφρα ἐκτὸς ἐλαχίστων ποσῶν ἀνθρακικοῦ καὶ φθοριούχου ἀσβεστίου, ἀποτελεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐξ αὐτοῦ. Ἐπίσης εἰς τὸ γάλα, τὸ αἷμα καὶ ὑποστάθμην τῶν οὔρων τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τῶν περιττωμάτων τῶν ζῴων καὶ ἰδίᾳ τῶν σαρκοφάγων, περιέχονται μεγάλα ποσὰ οὐδετέρου φωσφορικοῦ ἀσβεστίου, ἐξ οὗ καὶ ἀπαντᾶται φωσφορικὸν ἀσβέστιον εἰς τὸ γκουάνο (περίττωμα ἀρχαίων πτηνῶν). Τὸ οὐδέτερον φωσφορικὸν ἀσβέστιον λαμβάνεται δι' ἀναμίξεως διαλυμάτων οὐδετέρου φωσφορικοῦ νατρίου καὶ χλωριούχου ἀσβεστίου, ἀποτελεῖ δὲ ἄμορφον, λευκήν, ἐν ὕδατι μὴ διαλυτὴν κόνιν, διαλυτὴν ὅμως εἰς ἀνόργανα ὀξέα. Τὸ ὡς ὀρυκτὸν ἀπαντῶν ὡς καὶ τὸ ἐκ τῶν ὀστῶν τῶν ζῴων λαμβανόμενον οὐδέτερον φωσφορικὸν ἀσβέστιον χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν ὑπερφωσφορικοῦ ἅλατος τοῦ χρησίμου ὡς λιπάσματος. Πρὸς τοῦτο θερμαίνεται φωσφορικὸν ἀσβέστιον ἐντὸς καταλλήλων συσκευῶν μετὰ θειικοῦ ὀξέος, ὅτε σχηματίζει ὑπερφωσφορικόν, θειικὸν ἀσβέστιον καὶ ὑδροφθόριον, ἐκ τοῦ ἐνεχομένου εἰς τὸ φωσφορικὸν ὀρυκτὸν φθοριούχου ἀσβεστίου. Τὸ φωσφορικὸν ἀσβέστιον χρησιμεύει περαιτέρω πρὸς παρασκευὴν τοῦ φωσφόρου. Τὸ διβασικὸν φωσφορικὸν ἀσβέστιον $Ca_2\ H_2\ PO_4)_2+4H_2\ O$ ἢ $Ca\ H\ PO4+2H_2O$ ἀπαντᾷ κατὰ μικρὰ ποσὰ ἐν τῇ φύσει, παρασκευάζεται δὲ δι' ἐπιδράσεως διαλύματος μονοξίνου φωσφορικοῦ νατρίου ἐπὶ διαλύματος ἅλατος ἀσβεστίου. Ἀποτελεῖ ρομβικοὺς πίνακας, διασπωμένους ὑπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς ἀδιάλυτον φωσφορικὸν ἅλας πλουσιώτερον εἰς ἀσβέστιον καὶ πρὸς διαλυτὸν ἅλας πλουσιώτερον εἰς φωσφορικὸν ὀξύ. Ἐν καθαρῷ ὕδατι τὸ διβασικὸν φωσφορικὸν ἀσβέστιον εἶναι ὀλίγον διαλυτόν, διαλύεται ὅμως περισσότερον εἰς ὕδωρ ἐνέχον ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἐπίσης ἡ παρουσία ὀργανικῶν ἁλάτων αὐξάνει τὴν ἐν ὕδατι διαλυτότητα τοῦ ἅλατος, ἰδίᾳ μάλιστα ἡ παρουσία διαλύματος κιτρικοῦ ἀμμωνίου. Εἰς 100° τὸ διβασικὸν φωσφορικὸν ἀσβέστιον χάνει τὸ κρυσταλλικὸν ὕδωρ του, πυρούμενον δὲ μεταπίπτει εἰς πυροφωσφορικὸν ἀσβέστιον. Τὸ μονοβασικὸν ἢ ὄξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον $Ca\ H4\ (PO4)_2 + H_2O$ ἀποτελεῖ ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν τὸ κύριον συστατικὸν τῶν ὡς λίπασμα χρησιμευόντων ὑπερφωσφορικῶν ἁλάτων (superphosphate). Λαμβάνεται τῇ ἐπιδράσει θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ οὐδετέρου φωσφορικοῦ ἀσβεστίου, σχηματιζομένου ταυτοχρόνως θειικοῦ ἀσβεστίου. Κρυσταλλοῦται εἰς ἀχρόους πίνακας ἢ φυλλίδια, ἅτινα εἰς ὀλίγον μὲν ὕδωρ σχηματίζουν διβασικὸν φωσφορικὸν ἀσβέστιον, εἰς περισσότερον ὅμως ὕδωρ διαλύονται τελείως. Διὰ θερμάνσεως τοῦ διαλύματος τοῦ ὑπερφωσφορικοῦ ἀσβεστίου ἐπέρχεται διάσπασις αὐτοῦ πρὸς διβασικὸν φωσφορικὸν ἀσβέστιον καὶ φωσφορικὸν ὀξύ. Εἰς 100° τὸ ὄξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον χάνει τὸ κρυσταλλικὸν ὕδωρ του. Εἰς 200° δὲ βαθμοὺς διασπᾶται εἰς ὕδωρ, πυροφωσφορικὸν ἀσβέστιον καὶ μεταφωσφορικὸν ὀξύ. Κατὰ τὴν πύρωσιν λαμβάνεται κυρίως μεταφωσφορικὸν ἀσβέστιον.

Ὑδρογονοῦχον ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ ἀσβεστίου μετὰ τοῦ ὑδρογόνου τοῦ τύπου CaH_2· παράγεται διὰ διοχετεύσεως ὑδρογόνου εἰς τετηκὸς ἀσβέστιον μεθ' οὗ ἑνοῦται ζωηρῶς. Σῶμα κρυσταλλικὸν ἀποσυντιθέμενον ὑπὸ τοῦ ὕδατος παρέχει ὑδρογόνον καὶ ὑδροξείδιον ἀσβεστίου $CaH_2+2H_2O = Ca(OH)_2+2H_2$. Τὸ ὑδρογονοῦχον ἀσβέστιον παρασκευάζεται βιομηχανικῶς, εἶναι δὲ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα ὑδρόλιθος, λόγῳ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτοῦ πρὸς παρασκευὴν ὑδρογόνου· 1 χιλιόγραμμον ὑδρολίθου παράγει 1100 λίτρα ὑδρογόνου.

Ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον (calcaria hypochlorosa). Τὸ ἅλας τοῦτο παρεσκευάσθη τὸ πρῶτον εἰς μεγάλας ποσότητας τῷ 1799 ὑπὸ τοῦ Tenant ἐν Γλασκώβῃ. Εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα λευκαντικὴ ἄσβεστος ἢ χλωριοῦχος ἄσβεστος. Πρότερον, ἀλλὰ καὶ σήμερον ὅμως ἔτι, ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἕνωσις ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου καὶ χλωριούχου ἀσβεστίου: $(Ca(ClO)_2+CaCl_2+H_2O$. Ὁ Odling θεωρεῖ τοῦτο ὡς μεμιγμένον μετὰ μικροτέρων ἢ μεγαλυτέρων ποσοτήτων ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου καὶ ὕδατος, ἀποδίδει δὲ εἰς αὐτὸ τὸν τύπον $Ca\left\langle\begin{matrix}OCl\\Cl\end{matrix}\right. + H_2O$. Τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ ὑδροξειδίου τοῦ ἀσβεστίου ἐστρωμένου ὑπὸ μορφὴν λεπτοκόνεως εἰς στρῶμα ὕψους 7—10 ἑκτμ. εἰς καταλλήλους κλειστοὺς χώρους. Τὴν μεγαλυτέραν ποσότητα τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου παράγει ἡ Ἀγγλία (ἄνω τῶν 150.000 τόννων). Ἐν Γερμανίᾳ παρασκευάζονται 90 χιλ. τόννοι, ὧν τὰ $^2/_3$ ἐξ ἠλεκτρολυτικῶς παρασκευαζομένου χλωρίου. Τὸ ἰσχυρότερον ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον, ὅπερ δύναται κατὰ τὴν θεωρίαν νὰ παρασκευασθῇ, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν τύπον $(Ca(ClO)2+CaCl_2+H_2O)$ ἢ εἰς τὸν τύπον $CaOCl2+H_2O$. Τὸ προϊὸν τῶν τύπων αὐτῶν ἐνέχει 48—49 % χλωρίου. Τὸ βιομηχανικῶς παρασκευαζόμενον ἐνέχει μόνον 36 % χλωρίου. Τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον εἶναι λευκὴ κόνις ἀσθενοῦς ὀσμῆς χλωρίου. Ἐν ὕδατι εἶναι μερικῶς διαλυτὸν τὸ διαυγὲς ὑδατικὸν διάλυμα τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου εἶναι ἄχρουν, ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως ὑγρόν. Τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον ἀποσυντίθεται καὶ ὑπὸ τῶν ἀραιῶν ὀξέων ἀποδίδον χλώριον· οὕτω προσβάλλεται καὶ ὑπὸ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Εἰς τὴν ἰδιότητά του ταύτην τοῦ νὰ ἀποδίδῃ χλώριον ὀφείλεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου. Πρὸς καθορισμὸν δὲ τῆς βιομηχανικῆς ἀξίας τοῦ ἅλατος προσδιορίζεται ἡ ποσότης τοῦ ἀποδιδομένου χλωρίου. Τὸ ποσὸν τοῦ ἐλευθερουμένου δι' ὀξέων «ἐνεργοῦ χλωρίου» εἶναι ἀνεξάρτητον τῆς φύσεως τοῦ ὀξέος. Τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον δέον νὰ φυλάσσηται μακρὰν τοῦ φωτὸς καὶ οὐχὶ εἰς τελείως κεκλεισμένα δοχεῖα, διότι, ἰδίᾳ κατὰ τὸ θέρος, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐκρήξεις. Διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον διαφυλάξεως ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου ἐπέρχεται ἀποσύνθεσις αὐτοῦ, καθισταμένου τοῦ προϊόντος ἀχρήστου.

Digitized by Google

Ὁ κυριώτερος ἔλεγχος τοῦ ἐν τῷ ἐμπορίῳ φερομένου ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ «ἐνεργοῦ χλωρίου» του. Τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον χρησιμεύει ὡς λευκαντικὸν καὶ ἀπολυμαντικὸν μέσον, ὀφείλει δὲ τὴν ἰδιότητά του ταύτην εἰς τὸ ἐλευθερούμενον χλώριον, ὅπερ διασπᾷ τὸ ὕδωρ σχηματίζον μετ' αὐτοῦ ὑδροχλώριον καὶ ὀξυγόνον. Περαιτέρω τὸ ὑποχλωριῶδες ἀσβέστιον ἀνεγράφη ἐξωτερικῶς εἰς πλύσεις πληγῶν δυσόσμων ἐκ διαλυμάτων (10—20 : 500) καὶ ἐσωτερικῶς ἐδόθη εἰς δόσιν 0,1—0,3 ἐπὶ δυσπεψιῶν, τύφου κλπ. Ἀσύμβατα τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου εἶναι τὰ ὀξέα καὶ ὄξινα ἅλατα κυρίως. (Διὰ τὰ ἀντίδοτα αὐτοῦ βλ. λ. ἀντίδοτα).

Φθοριοῦχον ἀσβέστιον. Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροφθορίου ἅλας τοῦ ἀσβεστίου $CaFl_2$. Ἀπαντᾶται ἕτοιμον ἐν τῇ φύσει ὑπὸ τὴν μορφὴν κυβικῶν κρυστάλλων, ἀποτελοῦν τὸν ἀργυραδάμαντα, ὀρυκτὸν εὑρισκόμενον καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Τεχνητῶς παρασκευάζεται τὸ φθοριοῦχον ἀσβέστιον ὑπὸ μορφὴν κρυσταλλικοῦ ἰζήματος κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ἰόντων φθορίου (Fl') ἐπὶ ἰόντων ἀσβεστίου (Ca··). Εἶναι δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ διαλυτὸν εἰς ἰσχυρὰ ὀξέα, τήκεται δὲ εἰς 1370°. Λόγῳ τοῦ διαπερατοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὑπεριωδῶν καὶ ὑπερύθρων ἀκτίνων χρησιμεύει εἰς τὴν κατασκευὴν ὀπτικῶν τινων ὀργάνων. Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν ἐφυαλωμάτων, ὡς συλλίπασμα καὶ πρὸς παρασκευὴν ὑδροφθορικοῦ ὀξέος.

Φωσφορῶδες ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $(CaHPO_3)_2+3H_2O$ λαμβανομένη διὰ διπλῆς ἀντικαταστάσεως διαλύματος χλωριούχου ἀσβεστίου καὶ φωσφορώδους νατρίου.

Χλωρικὸν ἀσβέστιον. Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca_2(ClO_3)+H_2O$ σκευάζεται δι' ἐπιδράσεως ὑδατικοῦ διαλύματος χλωρικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἢ διὰ διαβιβάσεως χλωρίου εἰς θερμὸν πολτὸν ἀσβέστου.

Χλωριοῦχον ἀσβέστιον. Εἶναι τὸ μεθ' ὑδροχλωρίου ἅλας τοῦ ἀσβεστίου $CaCl_2$ Λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Δι' ἐξατμίσεως δὲ τοῦ διαλύματος τούτου μέχρι σχηματισμοῦ κρυσταλλικοῦ ἐπιπάγου καὶ ψύξεως εἶτα αὐτοῦ λαμβάνεται κρυσταλλικὴ μᾶζα τῆς συνθέσεως $CaCl_2+6H_2O$. Τὸ σῶμα τοῦτο τήκεται εἰς 29.8°, χάνει δὲ δύο μόρια ὕδατος μεταπῖπτον εἰς $CaCl_2+4H_2O$, ὅπερ εἶναι εὐδιαλυτότερον. Διὰ περαιτέρω θερμάνσεως εἰς 45.3° χάνει ἀκόμη δύο μόρια ὕδατος, τέλος δὲ διὰ θερμάνσεως εἰς 175° χάνει ἓν μόριον ὕδατος μεταπῖπτον εἰς τὸν μονυδρίτην $CaCl_2+H_2O$. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο δύναται νὰ ληφθῇ μόνον εἰς κλειστὰ δοχεῖα. Τὸ $CaCl_2+2H_2O$ θερμαινόμενον ὑπεράνω τῶν 170° ὑπὸ τὴν συνήθη ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν χάνει ὅλον τὸ κρυσταλλικὸν αὐτοῦ ὕδωρ, μεταβαλλόμενον εἰς πορώδη μᾶζαν, λίαν ὑγροσκοπικήν, ἥτις κονιοποιουμένη χρησιμεύει εἰς τὴν ξήρανσιν ἀερίων. Τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον τήκεται εἰς 773° πρὸς λευκὴν κρυσταλλικὴν μᾶζαν χρησιμοποιουμένην πρὸς ἀφυδάτωσιν διαφόρων ὑγρῶν. Ἐν ἀλκοόλῃ τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον εἶναι διαλυτόν. Τὸ ἄνυδρον χλωριοῦχον ἀσβέστιον χρησιμεύει περαιτέρω πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν ὑδρατμῶν τοῦ ἀέρος καὶ συνεπῶς πρὸς ἀποξήρανσιν αὐτοῦ ἐν περιωρισμένῳ χώρῳ, ὡς εἰς τὰ ὑάλινα ξηραντήρια τῶν χημείων, εἰς τὰ ἑρμάρια τῶν ζυγῶν κ. λ. π.

—Ω

— (ΦΑΡΜ. ΧΗΜ.) ***Ἀσβέστιον ἀλβουμινοῦχον*** (Calcium albuminatum). Σῶμα κοκκῶδες, ἀνοικτοῦ φαιοῦ χρώματος, δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι. Εὗρεν ἐφαρμογὴν κατὰ τῆς ῥαχίτιδος.

Ἀσβέστιον ἀνθρακικὸν (Calcium carbonicum). Τὸ ἅλας τοῦτο τοῦ ἀσβεστίου χρησιμεύει ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὡς π. χ.: 1) Τὸ *διὰ καθιζήσεως* ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, ὅπερ λαμβάνεται διὰ μείξεως διαλύματος χλωριούχου ἀσβεστίου μετ' ἀνθρακικοῦ νατρίου. Λευκὴ ἄμορφος κόνις ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι. Χορηγεῖται ἐξωτερικῶς ὡς ξηραντικὴ κόνις καὶ ἐσωτερικῶς ἐπὶ ὀξυρεγμιῶν τοῦ στομάχου, δυσπεψιῶν, διαρροιῶν καὶ ὡς ἀντίδοτον κατὰ τὰς δι' ὀξέων δηλητηριάσεις. 2) Ἡ *ἔκπλυτος κρητὶς* (creta praeparata). Κόνις συγκειμένη ἐκ κελυφῶν ἐγχυματογενῶν ζῴων. Λευκὴ κόνις χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν παρασκευὴν ὀδοντοτριμμάτων. 3) Τὸ *λευκὸν μάρμαρον* (marmor album) εἶναι ὀρυκτὸν ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον. 4) Αἱ *παρεσκευασμέναι κόγχαι* (conchae praeparatae). Εἶναι κονιοποιηθέντα καὶ ἐκπλυθέντα κελύφη ὀστρέων (ostrea edulis). Ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἀπετέλει ἄλλοτε συστατικὸν πολλῶν κόνεων. 5) Οἱ *λίθοι καρκίνων* (lapides cancrorum) προέρχονται ἐκ τοῦ ποταμίου καρκίνου (astacus fluviatilis) εἰς ὃν εὑρίσκεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τοῦ στομάχου. Ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου εἶναι ἤδη ἀπόθετον φάρμακον.

Ἕτεραι χρησιμοποιηθεῖσαι μορφαὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου εἶναι τὸ *ἐρυθρὸν* καὶ *λευκὸν κοράλλιον* (corallium album et rubrum), τὰ *ὀστᾶ τῆς σηπίας* (ossa sepiae), τὰ *κελύφη τῶν ὠῶν* (restae ovorum), οἱ *λίθοι τῶν σπόγγων* (lapides spongiorum) κλπ. Ὅλα ταῦτα ἔχουν περιπέσει ἤδη εἰς ἀχρηστίαν.

Ἀσβέστιον βενζοϊκὸν (Calcium benzoicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $(C_6H_5CoO)_2Ca+4H_2O$, σχηματίζουσα ῥομβικὰς κρυσταλλικὰς βελόνας ἀχρόους, ἐξανθούσας ἐν τῷ ἀέρι, εὐδιαλύτους εἰς ὕδωρ. Ἀνεγράφη εἰς δόσιν 0 6—2 γρ. ἀντὶ τοῦ βενζοϊκοῦ νατρίου, ἐχορηγήθη ἐπίσης κατὰ τῆς ῥαχίτιδος καὶ τῶν χοιράδων ὑπὸ μορφὴν σιροπίου.

Ἀσβέστιον βορικὸν (Calcium boricum, $CaB_4O_7+CH_2O$. Κονις λευκὴ ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, διαλυομένη εἰς γλυκερίνην. Ἀνεγράφη ὑπὸ μορφὴν ἀλοιφῆς ἐπὶ ὑγρῶν ἐκζεμάτων καὶ ἐγκαυμάτων. Ἐσωτερικῶς ἐχορηγήθη κατὰ τῆς διαρροίας τῶν παίδων. Δόσις 0 3—0.4 δὶς ἢ τρὶς τῆς ἡμέρας.

Ἀσβέστιον βρωμιοῦχον (Calcium bromatum, $CaBr_2$). Λευκὸν κρυσταλλικὸν διαρρέον ἅλας, εὐδιάλυτον ἐν ἀλκοόλῃ, φερόμενον συνήθως καὶ εἰς πλακίδια κρυσταλλικά. Ἀνεγράφη εἰς δόσιν 0,5—1,5 γρ. εἰς διάλυμα ἐπὶ ἀλγῶν τοῦ στομάχου καὶ ἐπὶ δυσπεψιῶν.

Ἀσβέστιον γαλακτικὸν (Calcium lacticum). Ἕνωσις τοῦ τύπου

$$[CH_3.CH(OH).COO]_2Ca+5H_2O$$

ἀποτελοῦσα βελόνας ἀκτινοειδῶς συνηνωμένας, ἢ λευκὴν κοκκώδη μᾶζαν, ἄοσμον, σχεδὸν ἄγευστον καὶ διαλυτὴν ἐν ὕδατι. Χορηγεῖται ὅπως παράσχῃ εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἄσβεστον ἐπὶ ῥαχίτιδας καὶ χοιράδας, συνήθως ἐν συνδυασμῷ μετ' ἀνθρακικοῦ καὶ φωσφορικοῦ ἀσβεστίου καὶ γαλακτικοῦ σιδήρου. Δόσις 0.2—0,5 γρ. τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας.

Ἀσβέστιον γαλακτοφωσφορικὸν (Calcium lactophosphoricum). Λευκὴ κρυσταλλικὴ ἢ ἄμορφος ὑγροσκοπικὴ κόνις, διαλυομένη εἰς ὕδωρ μετ' ὀξίνου ἀντιδράσεως. Χορηγεῖται εἰς ῥαχιτικὰ παιδία καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὀστῶν καὶ ἐπὶ στομαχικῆς διαταράξεως τῶν παίδων. Δόσις 0,2—0,6 γρ. Τοῦ γαλακτοφωσφορικοῦ ἀσβεστίου φέρονται διάφορα σκευάσματα ὡς τὸ Sirop Dusart, τὸ Sirupus calcii lactophosphorici κλπ.

Ἀσβέστιον γλυκερινοαρσενικικὸν (Calcium glycerinoarcenicicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_3H_5(OH)_2ASO.O_2Ca+2H_2O$. Κόνις λευκὴ ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ, διαλυτὴ εἰς ἀνόργανα καὶ ὀργανικὰ ὀξέα. Ἐχορηγήθη ὑποδορίως κατὰ τῆς φυματιώσεως καὶ ἀσθενειῶν τινων τοῦ δέρματος εἰς δόσιν 0.01 γρ.

Ἀσβέστιον γλυκερινοφωσφορικὸν (Calcium glycerinophosphoricum). Εἶναι τὸ μετ' ἀσβεστίου ἅλας τοῦ γλυκερινοφωσφορικοῦ ὀξέος $(OH)_2C_3H_5{-}O{-}PO{<}^{O}_{O}{>}Ca+H_2O$. Κρυσταλλικὴ κόνις λευκή, διαλυτὴ εἰς 30 μ. ψυχροῦ ὕδατος, ὀλιγώτερον δὲ διαλυτὴ ἐν θερμῷ ὕδατι. Χρησιμοποιεῖται πρὸς αὔξησιν τῆς περιεκτικότητος εἰς φωσφόρον τοῦ ὀργανισμοῦ, χορηγούμενον εἰς δόσεις 0.1—0,3 γρ. τρὶς τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὴν μορφὴν σιροπίου ἢ ἁπλοῦ διαλύματος. Ἀνεγράφη ἐπὶ νευρασθενείας, φωσφατουρίας, νευραλγιῶν, ἰσχιάδος, ὀσφυαλγίας, χλωρώσεων, ῥαχίτιδος, λευκωματουρίας κλπ. Τὸ γλυκερινοφωσφορικὸν ἀσβέστιον ἐνέχεται εἰς πολλὰς εἰδικότητας, ὡς εἶναι τὸ Neurosinum, τὸ Neurojodure κλπ. Ἡ κοκκώδης μορφὴ τοῦ γλυκερινοφωσφορικοῦ ἀσβεστίου συσκευάζεται ἐκ 50 μ. τοῦ ἅλατος, 100 μ. σιροπίου ἁπλοῦ καὶ 885 μ. κοκκώδους σακχάρου.

Ἀσβέστιον γουαϊκολο-σουλφονικὸν (Calcium guajacolo-sulfuricum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $[C_6H_3(OH)(OCH_3)SO_3]_2Ca$. Κόνις κυανόφαιος εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ. Ἐχορηγήθη ὑποδορίως ὡς τοπικὸν ἀναισθητικόν. Δόσις 0. 5—1. 5 κ. ἑ. ἐκ διαλυμάτων 5%.

Ἀσβέστιον ἐωζωλικὸν (Calcium eosolicum) Ἕνωσις ἀσβεστίου καὶ ἐωζωλικοῦ ὀξέος τοῦ τύπου $[C_9H_7S_3O_{11}]_2Ca_3]$ Κόνις τεφρὰ ὀσμῆς διαπεραστικῆς καὶ γεύσεως δριμείας, διαλυτὴ ἐν ὕδατι, δυσδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ. Ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικόν, ἀντιπυρετικὸν καὶ καταπραϋντικὸν κατὰ τῆς φθίσεως, τοῦ διαβήτου καὶ τῆς νεφρίτιδος.

Ἀσβέστιον θειο-ἀντιμονιοῦχον (Calcium sulfurato-stibiatum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca_3(SbS4)_2$ ἀποτελοῦσα κιτρινωπὴν κόνιν διαλυτὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν ὕδατι. Περιέχει συνήθως ὡς προσμείγματα ἀντιμονικὸν καὶ θειικὸν ἀσβέστιον. Τὸ σκεύασμα δέον νὰ φυλάσσηται εἰς καλῶς κεκλεισμένας φιάλας. Ἐπροτάθη ὑπὸ τοῦ Huffland κατὰ τῆς ἀρθρίτιδος, ῥευματισμῶν κλπ., χορηγούμενον ἐσωτερικῶς ὑπὸ μορφὴν καταποτίων. Ἤδη εἶναι ἀπόθετον φάρμακον.

Ἀσβέστιον θειοῦχον (Calcium sulfuratum). Κόνις κιτρινόφαιος ἢ ἀσθενῶς ἐρυθρωπή, γεύσεως ἥπατος θείου, ὄζουσα δ' ἐν ὑγρῷ ἀέρι ὡς ἀπὸ ὑδροθείου. Χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν λουτρῶν, μειγνύμενον δὲ μετ' ἐσβεσμένης ἀσβέστου χρησιμοποιεῖται ὡς ἀποψιλωτικόν. Ἐσωτερικῶς χορηγεῖται ἐπὶ χρονίας παθήσεις τοῦ δέρματος. Δόσις 0 2—0 5 γρ.

Ἀσβέστιον θειῶδες (Calcium sulphurosum, $CaSO_3+2H_2O$). Κρυσταλλικὸν σῶμα ἄχρουν ἢ ἀσθενῶς κίτρινον, διαλυτὸν εἰς ποσότητα ὕδατος. Χρησιμεύει ὅπου καὶ τὸ θειῶδες νάτριον. Ἐσωτερικῶς ἐχορηγήθη ἐπὶ ἀμυγδαλίτιδας εἰς δόσιν 0,0075—0.03 γρ. Ἐπίσης ἐχρησιμοποιήθη πρὸς διατήρησιν φυσικῶν ὀπῶν, ὡς ἀναχαιτίζον τὴν ζύμωσιν.

Ἀσβέστιον ἱππουρικὸν (Calcium hippuricum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $(C_6H_5CO.NH\,CH_2CoO)_2Ca$, ἀποτελοῦσα λευκὴν κονιν εὐδιάλυτον εἰς ὕδωρ. Ἀνεγράφη κατὰ τοῦ διαβήτου, λιθιάσεων, κύστεως καὶ ὡς χολαγωγὸν ἐπὶ κιρρώσεων τοῦ ἥπατος καὶ χολολιθιάσεων. Δόσις 0,25—1 γρ.

Ἀσβέστιον κρεσολικὸν (Calcium cresolicum). Σιροπιῶδες ὑγρὸν ἐνέχον 50% ἀκαθάρτου κρεσόλης, μειγνύμενον μετὰ τοῦ ὕδατος εἰς πᾶσαν ἀναλογίαν καὶ χρησιμεῦον ὡς ἀπολυμαντικὸν βόθρων, νεροχυτῶν, ἀποπάτων κλπ.

Ἀσβέστιον ὀξυθειοῦχον (Calcium oxysulfuratum). Μεῖγμα τοῦ ὀξυθειούχου καὶ πενταθειούχου ἀσβεστίου. Ἀποτελεῖ συστατικὸν τοῦ Liquor calcariae oxysulfurati.

Ἀσβέστιον σακχαρικόν βλ. ἀσβεστοσάκχαρον.

Ἀσβέστιον σαλικυλικὸν (Calcium salicylicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $\left(C_6H_4{<}^{OH}_{COO}\right)_2Ca+2H_2O$ ἀποτελοῦσα λευκήν, ἄοσμον καὶ ἄγευστον κόνιν, διαλυτὴν εἰς ὕδωρ ἐνέχον ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἢ ἀραιὰ ὀξέα. Ἐχορηγήθη ἐπὶ γαστροεντερίτιδος καὶ διαρροίας τῶν παίδων, ἐνίοτε ἐν συνδυασμῷ μετὰ σαλικυλικοῦ βισμουθίου. Δόσις 0.5—1.2 γρ.

Ἀσβέστιον σαντονινικὸν (Calcium santoninicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $(C_{15}H_{19}O_4)_2Ca$, ἀποτελοῦσα λευκὴν κρυσταλλικὴν κόνιν δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι. Ἐχορηγήθη ἀντὶ τῆς σαντονίνης ὡς φάρμακον ἀνθελμινθικόν, παρεχόμενον ὑπὸ μορφὴν τροχίσκων. Δόσις ἐφ' ἅπαξ 0,03—1 γρ.

Ἀσβέστιον σιδηροφωσφογαλακτικὸν (Calcium ferrophospholacticum solubile). Λευκὴ κόνις εὐδιάλυτος εἰς ζέον ὕδωρ, ἐχορηγήθη κατὰ τῆς ῥαχίτιδος καὶ χοιραδώσεως. Δόσις 0,2—0,5 γρ. πολλάκις τῆς ἡμέρας.

Ἀσβέστιον σουλφοφαινολικὸν (Calcium sulfocarbonicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $[C_6H_4(OH)SO_3]_2Ca+H_2O$, ἀποτελοῦσα κρυσταλλικήν, ἄχρουν, σχεδὸν ἄοσμον, εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ πικρᾶς γεύσεως κόνιν. Χρησιμεύει ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ στυπτικὸν ἐπὶ δυσιάτους διαρροίας, χορηγούμενον ὡς ὑδατικὸν διάλυμα (1%). Δόσις 0,3—1γρ.

Ἀσβέστιον ὑδροθειοῦχον (Calcium hydrosulfuratum). Εἶναι γνωστὸν μόνον εἰς ὑδατικὰ διαλύματα, χρώματος φαιοπρασίνου καὶ ἀντιδράσεως ἀλκαλικῆς. Χρησιμεύει ὡς ἀποψιλωτικόν.

Ἀσβέστιον ὑπερμαγγανικὸν (Calciun supermanganicum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca(MnO4)_2$, ἀποτελοῦσα ἰώδη κρυσταλλικὴν μᾶζαν εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι. Ἐν τῷ ἐμπορίῳ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀκερδόλη* ἢ *μονόλη* καὶ χρησιμεύει ὡς ἀπολυμαντικὸν τοῦ ὕδατος, ἀπαιτοῦνται δὲ διὰ τὴν ἀπολύμανσιν 20—40 χστγρ. ἀνὰ λίτρον ὕδατος. Τὸ ἀπολυμαντικὸν ὕδωρ διηθεῖται εἶτα διὰ στηλῶν φερουσῶν στρῶμα πυρολουσίτου. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἐχορηγήθη ἐσωτερικῶς ἐπὶ γαστροεντερίτιδος καὶ διαρροιας εἰς 0.05-0,1 γρ. καὶ ἐξωτερικῶς ὡς ἀντισηπτικόν.

Ἀσβεστίου ὑπεροξείδιον (Calcium superoxydatum). Κιτρίνη κρυσταλλικὴ κόνις τοῦ τύπου CaO_2+4H_2O ὀλίγον διαλυτὴ ἐν ὕδατι, ἀποδίδεται δὲ κατὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ὀξυγόνον. Ἀνεγράφη κατὰ τῆς ὀξείας δυσπεψίας καὶ κατὰ τῶν θερινῶν διαρροιῶν τῶν παίδων. Δόσις ἡμερησία 0.18—0 6 γρ.

Ἀσβέστιον ὑποφωσφορῶδες (Calcium hypophosphorosum). Ἕνωσις τοῦ τύπου $Ca(H_2PO_2)_2$ ἀποτελοῦσα ἀχρόους μαργαριτοειδοῦς λάμψεως μονοκλινῶς ἑξαπλεύρους στήλας ἢ λεπτὰ στιλπνὰ λέπια ἢ τέλος ἄμορφον κόνιν. Εἶναι εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ ἀδιάλυτον εἰς ἀλκοόλην. Ἀνεγράφη πρὸς αὔξησιν τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης καὶ ὡς ἐνισχυτικὸν τῆς ὀρέξεως, χορηγούμενον ὑπὸ μορφὴν σιροπίου περιεκτικότητος 1%. Περαιτέρω ἀποτελεῖ συστατικὸν διαφόρων εἰδικοτήτων, ὡς π. χ. τοῦ Emulsion Scott. Δόσις 0.2—0 5 γρ.

Ἀσβέστιον ὑποχλωριῶδες (Calcaria chlorinica, Calcaria chlorata). Τὸ ἅλας τοῦτο τοῦ ἀσβεστίου, $Ca(ClO)_2+CaCl_2$, εἶναι λευκὴ καὶ ἄμορφος κόνις ἀσθενῶς ἀπὸ χλωρίου ὄζουσα καὶ μερικῶς μόνον ἐν ὕδατι διαλυομένη. Χρησιμεύει ὡς ἀπολυμαντικὸν καὶ ἀρσικάκοσμον κατὰ τὰς ἀπολυμάνσεις ἀποχωρητηρίων, νοσοκομείων, δωματίων ἀσθενῶν κ.λ.π. Ἐξωτερικῶς ἀνεγράφη πρὸς πλύσεις ἑλκῶν συφιλιδικῶν κακόσμων καὶ γαγγραινωδῶν (10—20 : 500) εἰς διακλυσμοὺς καὶ γαργαρι-

Digitized by Google

σμούς, ἐπὶ ἀφθῶν, σκορβούτου, διφθερίτιδος κ.λ.π. Ἐσωτερικῶς ἐχορηγήθη ἐπὶ δυσπεψιῶν, τύφου, δυσεντερίας κ.λ.π. Δόσις 0.1—0.3 γρ. Ἀσύμβατα τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου εἶναι κυρίως τὰ ὀξέα καὶ ὄξινα ἅλατα, τὰ ὑποφωσφορώδη καὶ ἀνθρακικὰ ἅλατα, λεύκωμα, γλυκερίνη, ὀργανικαὶ οὐσίαι, ὄπιον, κοκαΐνη κ.λ.π.

[Περὶ τῶν ἀντιδότων τῶν ἐξ αὐτοῦ δηλητηριάσεων βλ. λ. ἀντίδοτα, τ. Δ', σ. 859 β'.]

Ἀσβέστιον φαινολικὸν (Calcium carbolieum). Εὗρεν ἐφαρμογὴν ὡς γενικὸν ἀπολυμαντικόν.

Ἀσβέστιον φωσφορικὸν (Calcium phosphoricum). Ἀναγράφονται τρία φωσφορικὰ ἅλατα τοῦ ἀσβεστίου ἐν τῇ φαρμακευτικῇ: τὸ *οὐδέτερον* ἅλας, τὸ *μονόξινον* καὶ τὸ *διόξινον*, ἐξ ὧν εὐχρηστότερον εἶναι τὸ μονόξινον.

1) Το οὐδέτερον φωσφορικὸν ἀσβέστιον $Ca_3(PO4)_2$ εἶναι λευκόν, ἄμορφον, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν ἐν ὀξέσι. Ἀνεγράφη ἐσωτερικῶς εἰς δόσιν 0.5—1—2 γρ. πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐπὶ παθήσεων τῶν ὀστῶν, ῥαχίτιδος, ὀστεομαλακίας κλπ.

2) Τὸ μονόξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον (Phosphas bicalcicus). Λευκὸν κρυσταλλικὸν ἅλας, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν εἰς ὀξέα. Ἔχει τὰς αὐτὰς ὡς καὶ τὸ πρῶτον ἅλας χρήσεις.

3) Τὸ διόξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον (Calcium phosphoricum acidum) $Ca(H_2PO4)_2+2H_2O$. Κρυσταλλοῦται εἰς μαργαριτώδη λέπια διαρρέοντα, γεύσεως ὀξίνου, διαλυτὰ ἐν ὕδατι προμιχθέντι μετ' ὀλίγου φωσφορικοῦ ὀξέος. Ἔχει τὰς αὐτὰς ὡς καὶ τὸ πρῶτον ἅλας χρήσεις. Τοῦ φωσφορικοῦ ἀσβεστίου φέρονται ἐν τῇ θεραπευτικῇ διάφορα σκευάσματα. Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— (ΑΜΠΕΛΟΥΡΓ.) Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἄμπελος (Vitis Vinifera) ἀρέσκεται εἰς ἐδάφη περιέχοντα *ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον*. Οἱ οἶνοι οἱ παραγόμενοι ἐκ σταφυλῶν ἀμπέλων καλλιεργουμένων εἰς τοιαῦτα ἐδάφη ἔχουν ἄρωμα καθιστάμενον ἔτι ἐντονώτερον ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον περιεκτικότης τοῦ ἐδάφους. Γενικῶς τὰ πολὺ ἀσβεστολιθικὰ ἐδάφη δίδουν οἴνους λίαν ἀρωματώδεις, ξηροὺς (οὐχὶ παχεῖς) καὶ ἀρκούντως οἰνοπνευματούχους.

Οἱ γνήσιοι καμπανῖται καὶ τὰ ἀποστάγματα οἴνων τῆς περιφερείας Grande Champagne καὶ Cognac ὀφείλουν κατὰ μέγιστον μέρος τὸ πολύτιμον καὶ μὴ ἐπιδεκτικὸν ἀπομιμήσεως ἄρωμά των εἰς τὴν εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον μεγάλην περιεκτικότητα (40 % καὶ ἄνω) τοῦ ἐδάφους τῶν περιφερειῶν τούτων.

Τὸ αὐτὸ δὲν συμβαίνει μὲ τὰ πλεῖστα εἴδη ἢ ποικιλίας ἀμερικανικῶν ἀμπέλων, γνησίων ἢ νόθων, εἰς τὰς ὁποίας ὁσάκις ἡ εἰς ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον περιεκτικότης τοῦ ἐδάφους ὑπερβῇ ὡρισμένον δι' ἕκαστον εἶδος ἢ ποικιλίαν ὅριον, προκαλεῖται πάθησις καλουμένη χλώρωσις (βλ. λ.). Π. Γ. ΚΟΥΤΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *ἀσβεστίου ἑνώσεις ὀργανικαὶ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Τὸ ἀσβέστιον ἑνοῦται μετ' ἀλκαλίων, σχηματιζομένων ἀσταθῶν ἑνώσεων. Οὕτω λ. χ. ἡ ἕνωσις

$$\begin{array}{ccc} C_2H_5 & & J \\ & O & \\ C_2H_5 & & Ca.C_2H_5 \end{array}$$

ἥτις εἶναι πιθανῶς ἅλας τοῦ ὀξωνίου, οὐχὶ μόνον ἀποδίδει τὸν αἰθέρα εἰς θερμοκρασίαν 40° ἐν κενῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ὕδατος διασπᾶται σχηματιζομένου αἰθανίου. Σ. Γ.

ἀσβεστιοῦχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ περιέχων ἀσβέστιον.

— *ἀσβεστιοῦχος κερατίτης* (Kalksilikat hornfels) [*Πετρογρ.*]. Εἶναι τὰ κερατιτικὰ προϊόντα μεταμορφώσεως ἐξ ἐπαφῆς πλουσίων εἰς ἀσβέστιον ἰζηματογενῶν πετρωμάτων (βλ. πετρωμάτων μεταμόρφωσις). Γ. Κ. Γ.

— *ἀσβεστιοῦχα* ἢ *ἀσβεστολιθικὰ ἐδάφη* (Kalkböden)· βλ. ἔδαφος.

ἀσβεστίτης (Kalkspath, Calcit, Calcite) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν παρουσιαζόμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ἑξαγωνικοῦ συστήματος (ῥομβοεδρικῶς), οἱ ὁποῖοι εἰς πολλοὺς τόπους εὑρίσκονται ὡραιότατα διαπεπλασμένοι. Οἱ κρύσταλλοι τοῦ ἀσβεστίου εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἐπιπεφυκότες, πολὺ ἑδροβριθεῖς. Εὑρίσκονται κατὰ 200 περίπου κρυσταλλικὰ σχήματα εἰς ὑπερεπτακοσίους συνδυασμούς. Τούτου ἕνεκα ὁ ἀσβεστίτης θεωρεῖται ὡς τὸ πλουσιώτατον εἰς κρυσταλλικὰς μορφὰς ὀρυκτόν. Συνήθεις του μορφαὶ εἶναι τὰ ῥομβόεδρα (βλ. σχ. 1), τὰ ὁποῖα σπανίως ἀπαντῶσι φυσικὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι κρύσταλλοι σχισμογενεῖς (βλ. σχ. 2) καὶ τὰ σκαληνόεδρα (βλ. σχ. 3). Ὁ ἀσβεστίτης εὑρίσκεται οὐχὶ σπανίως κρυσταλλωμένος καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους κατὰ διαφόρους νόμους. Ἐκτὸς δὲ τῶν κρυσταλλικῶν σχημάτων ὁ ἀσβεστίτης εὑρίσκεται καὶ κρυσταλλοφυής, εἰς κοκκώδη, ῥαβδοειδῆ, ἰνοειδῆ, δεσμιδοειδῆ, σταχυοειδῆ κλιμακοειδῆ, στιφρὰ καὶ γεηρὰ συσσωματώματα, ὡς καὶ εἰς σφαιροειδεῖς καὶ κωνοειδεῖς μορφὰς (*πισσολιθοι, ὠολιθοι, σταλακτῖται, σταλαγμῖται*). Προσέτι ἀπαντᾷ καὶ ὡς ὑλικὸν ἀπολιθωμάτων (π. χ. *κρινοειδῶν, κοραλλίων, ξύλου*, κτλ.). Ψευδοκρύσταλλοι ἀσβεστίτου εἶναι συχνοὶ κατὰ ἀραγονίτην ἢ κατὰ πολλὰ ἄλλα ὀρυκτά.

Σχ. 1.—*Κρύσταλλος ἀσβεστίτου (ὀξὺ ῥομβόεδρον).*

Ὁ ἀσβεστίτης παρουσιάζει τέλειον σχισμόν. Σχίζεται εἰς ῥομβόεδρα μετὰ μεγίστης ἐντελείας καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ παραχθῇ ἐπὶ κρυστάλλου ἀσβεστίτου ἐπιφάνεια θραυσιγενής. Ἔχει σκληρότητα 3ου βαθμοῦ, εἰδ. βάρος 2 6-2,8, λάμψιν ὑελώδη, διαφανὴς (εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς διαφανείας). Εἶναι ἄχρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λευκός, ἀλλὰ παρουσιάζεται καὶ ποικίλως χρωματισμένος. Παρουσιάζει πολὺ ἰσχυρὰν διπλῆν διάθλασιν (ἐξ οὗ καὶ διπλοθλαστικὴ κρύσταλλος ὠνομάσθη).

Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι *ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον* μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον $CaCO_3$ ἢ CaO. CO_2 Ἐν καθαρᾷ καταστάσει περιέχει 44 % διοξείδιον ἄνθρακος (CO_2) καὶ 56 % ἀσβέστιον (CaO). Τοιαύτην σύνθεσιν ὅμως ἔχει μόνον ἡ μορφὴ του

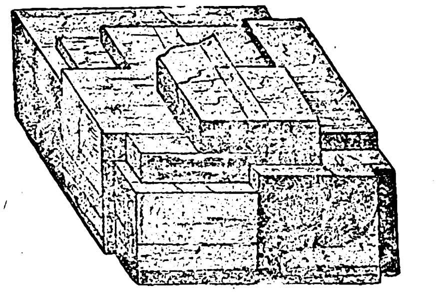

Σχ. 2.—*Σχισμογενὲς τεμάχιον ἀσβεστίτου.*

ἡ ὀνομαζομένη *ἰσλανδικὴ κρύσταλλος* (βλ. σχ. 4), διότι αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν φέρουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σημαντικὰς ἰσομόρφους προσμίξεις μαγνησίου (ὁ *δολομιτικὸς ἀσβεστίτης*), σιδήρου, μαγγανίου (ὁ *σπαρταΐτης* περιέχει 6—14 % ὀξείδιον μαγγανίου, ἐρυθρός), ψευδαργύρου, κοβαλτίου, στροντίου (*στροντιανασβεστίτης* τοῦ Girgenti), βαρύου (ὁ *νεότυπος* τοῦ Cumberland), μολύβδου (*μολυβδασβεστίτης* μὲ 2, 3—7 8 % ἀνθρακικοῦ μολύβδου). Ὁ ἀσβεστίτης εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ μηχανικῶς παραμεμιγμένος μὲ πολλὰς οὐσίας, ὡς π.χ. μὲ λειμονίτην (*σιδηροκονίτης*), μὲ ἐρυθρὸν σιδηρόλιθον (*αἱματοκονίτης*). μὲ ἄνθρακα (*ἀνθρακονίτης*), μὲ ἄμμον (μέχρις 80 %, *κρυσταλλωμένος ψαμμίτης*).

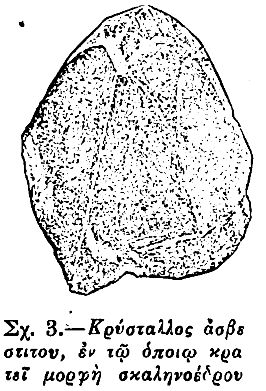

Σχ. 3.—*Κρύσταλλος ἀσβεστίτου, ἐν τῷ ὁποίῳ κρατεῖ μορφὴ σκαληνοέδρου*

Ἂν ἐπὶ τεμαχίου ἀσβεστίτου ἐπιστάξωμεν σταγόνα ὀξέος τινὸς (ὑδροχλωρίου ἢ νιτρικοῦ), ἐμφανίζεται ἀφρισμός. Τεμάχιον αὐτοῦ ῥιπτόμενον ἐντὸς τῶν ὀξέων τούτων ἀφρίζει καὶ διαλύεται κοχλάζον εἰς ἄχρουν ὑγρόν. Ὁ ἀσβεστίτης διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἀραγονίτην διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Meigen· βραζομένη ἡ κόνις του μὲ διάλυμα νιτρικοῦ κοβαλτίου μένει

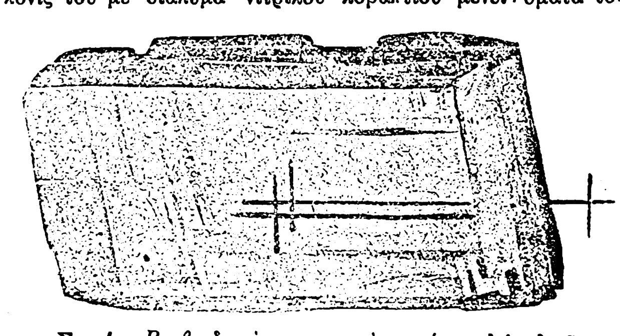

Σχ. 4.—*Ῥομβοεδρικὸν σχισμογενὲς τεμάχιον ἰσλανδικῆς κρυστάλλου, δεικνῦον διπλῆν διάθλασιν.*

λευκή, ἐνῷ ἡ τοῦ ἀραγονίτου χρωματίζεται ἰώδης (λιλά).

Ὁ ἀσβεστίτης παρουσιάζεται εὐρύτατα διαδεδομένος ἐν τῇ φύσει, καὶ μετὰ τὸν χαλαζίαν εἶναι τὸ κοινότερον ὀρυκτόν. Ποικιλίαι καλῶς κρυσταλλωμέναι παρουσιάζονται εἰς ἀδένας καὶ ἐντὸς κοιλωμάτων, ἰδίᾳ εἰς τὰς μεταλλοφόρους φλέβας καὶ τὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα. Χειροπληθῆ συσσωματώματα παρουσιάζονται ποικιλοτρόπως πολλαχοῦ. Ἐπίσης εὑρίσκεται ὡς συστατικὸν διαφόρων γεωλογικῶν διαπλάσεων κατὰ τεραστίους ὄγκους ἢ ὡς παράμειγμα πολλῶν πετρωμάτων, ἢ ὡς σύνηθες καὶ χαρακτηριστικὸν συστατικὸν ὀρυκτὸν πολλῶν φλεβῶν, ἢ ὡς ἵζημα καὶ ἀπόθεμα ἐκ ψυχρῶν ἢ θερμῶν ὑδάτων, ἢ καὶ ὡς σίγκριμα. Συχνὰ ἐπίσης εὑρίσκεται ὡς προϊὸν ἀποσαθρώσεως, ἰδίᾳ ἀσβεστούχων πυριτικῶν ὀρυκτῶν, πολὺ δὲ σπανιώτατα τοὐναντίον ὡς πρωτογενὲς ὀρυκτὸν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων.

Ὁ ἀσβεστίτης σχηματίζεται εἴτε δι' ἀπ' εὐθείας κρυσταλλώσεως ἐξ ἀραιῶν του διαλύσεων ἢ διὰ παραμόρφου μετασωματώσεως ἐκ τῶν ἄλλων ὀλιγώτερον σταθερῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Ἐντὸς ἑνὸς λίτρου ὕδατος καθαροῦ θερμοκρασίας 18°K διαλύονται 13 χιλιοστὰ τοῦ γραμμαρίου ἀσβεστίτου· ἡ παρουσία διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐπαυξάνει σημαντικῶς τὴν διαλυτότητα. Ἐκ καθαρῶν διαλυμάτων ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου κάτω μὲν τῶν 29°K. ἀποκρίνεται πάντοτε *ἀσβεστίτης*, ἄνω δ' *ἀραγονίτης* καὶ παρουσίᾳ ἐλευθέρων βάσεων (π. χ. ἀμμωνίας) ὁ *σφαιρολιθικὸς βατερίτης*. Ἂν ὅμως ἐντὸς τοῦ διαλύματος ὑπάρχουν ἤδη ἔμβρυα ἀσβεστίτου, τότε σχηματίζεται καὶ ἄνω τῶν 29° K. ἀσβεστίτης, ὅπως καὶ ἀντιστρόφως παρουσίᾳ μαγνησιακῶν ἁλάτων κάτω τῶν 29°K σχηματίζεται ἀραγονίτης (π. χ. ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος). Εἰς πολὺ ὑψηλὰς θερμοκρασίας σχηματίζεται πάντοτε ἀσβεστίτης. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, καὶ δὴ εἰς τὰς σφαιρολιθικὰς μορφὰς (ὠόλιθοι, πισσόλιθοι) τοῦ ἀσβεστίτου ἔχει γίνει ἀσφαλῶς κατὰ πρῶτον μία μετασωμάτωσις ἀπὸ ἄλλην τινὰ ἐκ τῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου.

Ὁ ἀσβεστίτης εὐκόλως διακρίνεται καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ ὅμοια ὀρυκτὰ τῆς ὁμάδος του, διὰ τῆς μεγάλης ἀφθονίας ἑδρῶν τῶν κρυστάλλων του καὶ διὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἀναβρασμοῦ, ὅταν τὸν θέσωμεν ἐντὸς ψυχροῦ ἀραιοῦ ὑδροχλωρίου ὀξέος. Πολὺ ὁμοιάζουν, ἰδίᾳ πρὸς τὰ στιφρὰ συσσωματώματά του, τὰ ὅμοια τῶν ὀρυκτῶν χαλαζίου, βαρύτου, φθορίτου, γύψου ὑδρομιγοῦς, ἀνυδρίτιδος γύψου κτλ. Ἡ διάκρισις ὅμως εἶναι εὔκολος, διότι τὰ τελευταῖα ἔχουν διαφορετικὰς σκληρότητας καὶ κρυσταλλοῦνται εἰς διαφορετικοὺς κρυστάλλους, ἐπίσης δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἀναβράζουν ἂν ῥιφθοῦν ἐντὸς ὀξέων.

Τοῦ ἀσβεστίτου διακρίνουν κυρίως δύο κατηγορίας: α') τὸν *κρυσταλλικὸν ἀσβεστίτην* ἢ καθ' αὐτὸ ἀσβεστίτην καὶ β') τὸν *κρυσταλλοφυᾶ ἀσβεστίτην* ἢ ἀσβεστόλιθον (βλ. λ.). Ὁ καθ' αὐτὸ ἀσβεστίτης περιλαμβάνει τὰς σαφῶς κρυσταλλωμένας παραλλαγάς. Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἀνήκουν οἱ ὡραῖοι κρύσταλλοι ἐκ τῶν ἀδένων τῶν μεταλλευματοφόρων φλεβῶν καὶ τῶν κοιλωμάτων τῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων μελαφυρῶν καὶ διαβασῶν (ἰδίᾳ ἐκ τοῦ St. Andreasberg, Freiberg, κτλ). Ἐπίσης ἡ *διπλοθλαστικὴ κρύσταλλος* (Doppelspat) τῆς Ἰσλανδίας ἢ *ἰσλανδικὴ κρύσταλλος* (ἐξαγομένη ἐξ ἑνὸς κοιλώματος δολερίτου, ἠφαιστειογενοῦς δηλαδὴ πετρώματος εὑρισκομένου εἰς τὸ Helgustadir παρὰ τὸ Eskifjord τῆς Ἰσλανδίας). Ἡ ἰσλανδικὴ κρύσταλλος χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ὀπτικῶν ὀργάνων (ἰδίᾳ πρισμάτων τοῦ Nicol). Ἄλλαι παραλλαγαὶ τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι ὁ *κρυσταλλωμένος ψαμμίτης* (Φοντενεμπλώ, Brilon, Sievering παρὰ τὴν Βιέννην) καὶ ἡ κυρτοφλοιώδης *σχιστολιθικὴ κρύσταλλος* (Schieferspat), ἡ ὁποία παρουσιάζεται εἰς φλέβας ἐντὸς γνευσίου τοῦ Schwarzenberg ἐν Σαξωνίᾳ καὶ Kongsberg, ὡς καὶ ἐντὸς ἀκανονίστων κοιλωμάτων *φωνολίθου* εἰς τὸ Aussig τῆς Βοημίας.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ ἀσβεστίτης ἀπαντᾷ πολλαχοῦ. Λίαν διαδεδομένος εἶναι ὡς σύνδρομον ὀρυκτὸν μεταλλευματοφόρων κοιτασμάτων (ἰδιόμορφοι κρύσταλλοι του παρουσιάζονται ἰδίᾳ εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ Λαυρίου). Εἰς τὴν Σέριφον εὑρίσκεται ἀσβεστίτης ὅμοιος πρὸς ἰσλανδικὴν κρύσταλλον, παρόμοιος δὲ καὶ εἰς τὰς κοιλότητας τῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων τῆς νήσου Λέσβου (*τάλκης* ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου ταύτης καλούμενος). Ἐπίσης εὑρίσκεται καὶ ὡς συστατικὸν τῶν ἀσβεστολίθων, ἀσβεστολιθικῶν τόφφων καὶ μαρμάρων τῆς Ἑλλάδος. Γ. Κ. Γ.

ἀσβεστο-αλκαλικὴ *σειρὰ μαγμάτων* (Kalk - alkali - Magmen - Reihe) [*Πετρογρ.*]· βλ. μάγμα.

ἀσβεστοβαρύτης (Kalkbaryt) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν τὸ ὁποῖον εἶναι ἰσόμορφος παράμιξις βαρύτου (βλ. λ.) καὶ θειικοῦ ἀσβεστίου ($CaSO_4$). Εὑρίσκεται εἰς κυρτοφλοιώδη νεφροειδῆ καὶ εὐκόλως ἀποσπώμενα συσσωματώματα ἐν Φραϊβέργῃ, Derbyshire. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

ἀσβεστοβολμπορθίτης (Kalkvolborthit) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. βολμπορθίτης.

ἀσβεστόγαλα (τό)· βλ. ἄσβεστος *[Φαρμ. Χημ.]*.

ἀσβεστοκάμινος (ἡ)· κοιν. *ἀσβεστοκάμινο* (τό)· κάμινος προς παραγωγὴν ἀσβέστου διὰ τῆς ὀπτήσεως τῶν ἀσβεστολιθων.

—*[Τεχν.]*· βλ. ἀσβεστοποιία

—*[Ἐγκυκλ.]*· βλ. ἀσβεστιου *ὀξείδιον* καὶ ἀσβεστοποιησις.

ἀσβεστοκαρβίδιον *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἑτέρα ὀνομασια τοῦ ἀνθρακασβεστίου (βλ. λ.).

ἀσβεστοκαταπλεῖτης (Kalk - katapleit) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. καταπλεῖτης.

ἀσβεστοκονίαμα (τό), ἢ *κοινὸν κονίαμα* *[Οἰκοδομ.]*. Μιγμα ἑνὸς ὄγκου ἐσβεσμένης ἀσβέστου ὡς συνδετικῆς ὕλης καὶ δύο ἕως τριῶν ὄγκων ἄμμου καὶ ὕδατος, χρησιμεῦον πρὸς σύνδεσιν τῶν λιθων ἢ πλινθων τῶν λιθοδομιῶν ὡς καὶ πρὸς ἐπίχοισιν τῶν ὁρατῶν ἐπιφανειῶν αὐτῶν. [Βλ. λ. κονιάματα] θ. χ.

ἀσβεστόλακκος (ὁ)· λάκκος χρησιμοποιούμενος διὰ την σβέσιν τῆς ἀσβέστου.

ἀσβεστολιθικὸς (ὁ, ἡ),—*ὸν* (τὸ)· ὁ ἐξ ἀσβεστολίθου συνισταμενος.

—ἀσβεστολιθικὸς *σχιστόλιθος* καὶ—*τόφφος* *[Πετρογρ.]* βλ. ἀσβεστόλιθος.

— ἀσβεστολιθικὴ *ἄργιλος* (Kalkton) *[Πετρογρ.]*· βλ. ἀσβεστόλιθος.

— ἀσβεστολιθικὴ *ἰλὺς βαθειῶν θαλασσῶν* (Kalkge Tiefseeschlamm) *[Πετρογρ.]*· βλ. κρητίς.

— ἀσβεστολιθικὸν *ἡλοπαγὲς* ἢ *κροκαλοπαγὲς* *[Πετρογρ.]*. Πετρωμα ἡλοπαγὲς (βλ. λ.), τοῦ ὁποιου αἱ κροκάλαι συνίστανται κυρίως ἐξ ἀσβεστολίθου καὶ εἶναι ἐπίσης συγκεκολλημέναι διὰ ὀρυκτῆς κόλλας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσβεστολιθικῆς. Γ. Κ. Γ.

— ἀσβεστολιθικὸν *ἴζημα* (Kalksinter) *[Πετρογρ.]*· βλ. ἀσβεστόλιθος.

— ἀσβεστολιθικὸν *λατυποπαγὲς* (Kalkbreccie) *[Πετρογρ.]*. Πετρωμα λατυποπαγὲς (βλ. λ.), τοῦ ὁποίου αἱ λατύπαι συνίστανται κυρίως ἐξ ἀσβεστολίθων καὶ εἶναι συγκεκολλημέναι δι' ὀρυκτῆς κόλλας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσβεστολιθικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἀσβεστόλιθος (Kalkstein, Kalk, calcaire) *[Πετρογρ.]*. Ὁ ἀσβεστόλιθος εἶναι στιφρὸν μέχρι λεπτοκοκκῶδες πέτρωμα, συνιστάμενον ἀπὸ ἀλλοτριομόρφως κοκκῶδες συσσωμάτωμα κρυσταλλιδίων τοῦ ὀρυκτοῦ *ἀσβεστίτου* (βλ. λ.). Ἔχει χρῶμα ὑπόλευκον, ἢ κιτρινωπόν ἢ φαιοκυανοῦν ἢ φαιὸν σπανιώτερον ἐρυθρωπόν, ὑποκαστανόφαιον μέχρι μέλαν. Θραύεται, παρέχων θραυσιγενεῖς ἐπιφανείας ἀβαθεῖς ὀστρεοειδεῖς, χαράσσεται εὐκόλως διὰ μαχαιριδίου καὶ τιθέμενος ἐντὸς ψυχροῦ ὑδροχλωρίου διαλύεται, παραγομένου ζωηροῦ ἀναβρασμοῦ Τὸ εἰδικὸν βάρος τοῦ καθαροῦ ἀσβεστολίθου εἶναι 2,72, ἐν τούτοις ὅμως κυμαίνεται τοῦτο μεταξὺ ἀρκούντως εὐρέων ὁρίων συνεπείᾳ ξένων προσμίξεων, τὰς ὁποίας συνήθως οἱ ἀσβεστόλιθοι περιέχουν.

Πλεῖστοι ἀσβεστόλιθοι ἀποτελοῦνται ἐντελῶς ἀπὸ κρυσταλλίδια ἀσβεστίτου, εἰς ἄλλους ὅμως ἀσβεστολίθους παρουσιάζεται μεταξὺ τῶν κρυσταλλιδίων τοῦ ἀσβεστίτου ἀσβεστολιθική τις συνδετικὴ ὕλη *(σιμέντον)* ἐξόχως λεπτή, ἰλυώδης. Εἰς ἄλλους ἀσβεστολίθους ὑπάρχουν λείψανα διαφόρων ζῴων εἰς μικρὰ ἢ μεγάλα ποσά, π. χ. θραύσματα ἀπὸ κελύφη *μαλακίων* ζῴων, *βραγχιοπόδων*, *γαστεροπόδων* (κογχυλιοπαγεῖς ἀσβεστόλιθοι ἢ κογχῖται λίθοι), θραύσματα *κοραλλίων*, *ἐχινοδέρμων*, *κρινοειδῶν*, *τρηματοκόγχων*, *λιθοθαμνίων*, *γυροπορελλῶν* κλπ. Πολλοὶ μάλιστα ἀσβεστόλιθοι συνίστανται κυρίως ἐκ τοιούτων θραυσμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σποραδικῶς εἶναι μεμιγμένα αὐτοθιγενῆ κρυσταλλίδια ἀσβεστίτου. Τούτου ἕνεκα οἱ τοιοῦτοι ἀσβεστόλιθοι ὀνομάζονται *κρινοειδοφόροι*, *φουσουλινοφόροι*, *κοραλλιοφόροι*, *νουμμουλιτοφόροι*, *σπογγοφόροι*, κ.ο.κ. Ἀσβεστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι συνίστανται κυρίως ἀπὸ κελύφη ἢ θραύσματα κελυφῶν *μαλακίων* ζῴων καλοῦνται *λουμασέλλαι* (Lumachellen). Ἡ σύστασις τῶν ἀσβεστολίθων τούτων πολλάκις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπὶ προσφάτων ἐπιφανειῶν των, παρουσιάζεται ὅμως σαφὴς ἢ ἐπὶ ἀποσαθρωμένων ἐπιφανειῶν ἢ εἰς μικροσκοπικὰς τομὰς τῶν τοιούτων ἀσβεστολίθων.

Πολλάκις ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων παρουσιάζονται ἐκτὸς τῶν ἀλλοτριομόρφων συμπαγῶν συσσωματωμάτων ἀσβεστίτου καὶ κρυσταλλιδια *δολομίτου* καὶ *σιδηρίτου*. Ἂν τὰ κρυσταλλίδια τοῦ δολομίτου παρουσιάζωνται ἀφθονώτερα, τότε οἱ ἀσβεστόλιθοι ὀνομάζονται *δολομιτικοί*. Οἱ τοιοῦτοι ἀσβεστόλιθοι εἶναι κατά τι σκληρότεροι καὶ βαρύτεροι τῶν συνήθων ἀσβεστολίθων, παρέχουν δέ, ἂν ἡ εἰς ἀνθρακικὸν μαγνήσιον περιεκτικότης των ὑπερβαίνῃ τὰ 10 %, ἐντὸς καμίνων θερμαινόμενοι, λευκὴν ἰσχνὴν ἄσβεστον. Ἀσβεστόλιθοι, περιέχοντες περισσότερον τῶν 25 % ἀνθρακικοῦ μαγνησιου, δὲν εἶναι κατάλληλοι πρὸς κατασκευὴν ἀμμοκονιαμάτων.

Εἰς πρόσθετα συστατικὰ οἱ ἀσβεστόλιθοι εἶναι πτωχοί. Συχνότατα εὑρίσκεται ἐντὸς ἀσβεστολίθων *χαλαζίας* εἰς κρυσταλλίδια τῆς μορφῆς τῆς ὀρείας κρυστάλλου, κατὰ δεύτερον λογον *σιδηροπυρίτης* εἰς μικροὺς κύβους καὶ πενταγωνικὰ δωδεκάεδρα, ὁ ὁποῖος, ὅταν εὑρίσκεται ἐν λεπτοτάτῳ διαμερισμῷ ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων, βάφει αὐτοὺς κυανωπούς. Πολλάκις παρουσιάζονται ὡς προσμείγματα τὰ ὀρυκτὰ *γαληνίτης* καὶ *σφαλερίτης* (ἰδίᾳ ὅταν οἱ ἀσβεστόλιθοι ἔχουν ὑποστῆ δολομιτίωσιν, ἐμπλουτισμὸν δηλ. εἰς ἀνθρακικὸν μαγνήσιον), τὰ ὁποῖα ἐνίοτε εἶναι τόσον ἄφθονα, ὥστε νὰ σχηματιζουν σημαντικὰ κοιτάσματα μεταλλευμάτων. Πολλάκις ἐπισης ὑπάρχει διαλυτὸν *πυριτικὸν ὀξύ*, προερχόμενον ἀπὸ πυριτικὰ λείψανα ζῴων. Ὅταν δ' ὑπάρχουν μεγάλαι συγκεντρώσεις τοιούτου πυριτικοῦ ὀξέος σχηματιζονται ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων *κονδυλοι ἐκ κερατολιθου* καὶ *πυρίτου λίθου*.

Ἀφθονωτέρα περιεκτικοτης εἰς φωσφορικὸν ὀξύ, ἀναμφισβητήτως ὀργανικῆς καταγωγῆς, παρέχει τοὺς εἰς πολλοὺς ἀσβεστολίθους παρουσιαζομένους *κονδύλους φωσφορίτου*. Μεγάλην σημασίαν ἔχει ἡ ἐν εὐρείᾳ κλιμακι ὕπαρξις κρυσταλλων *ἀστρίων* ἐντὸς ἰουρασιων, κρητιδικῶν καὶ τριτογενῶν ἀσβεστολιθων τοῦ Dauphiné, τῆς παρισινῆς λεκάνης, Νορμανδίας καὶ ἄλλων μερῶν. Σπανιώτατα τέλος παρουσιάζονται ἐντὸς ἀσβεστολίθων τὰ ὀρυκτὰ *ζιρκόνιον*, *ἀνατάσης*, *ρουτέλιον*, *τουρμαλίνης* εἰς λεπτότατα ἄτομα, μικροσκοπικῶς ἀναγνωριζομενα εἰς τὸ ὑπόλειμμα, τὸ ὁποῖον ἀφινουν οἱ ἀσβεστόλιθοι, διαλυόμενοι ἐντὸς ὀξέων.

Ὅταν οἱ ἀσβεστόλιθοι ἀποσαθροῦνται, τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβεστιον ἀπομακρύνεται, καὶ ἀπομένουν τὰ πυριτικὸ-ἀργιλοῦχα προσμίγματα ὡς καὶ ὁ σίδηρος καὶ τὸ μαγγάνιον ἢ ὑπὸ μορφὴν ἐρυθρᾶς ἀργιλο-πυριτιούχου οὐσίας ἡ ὁποια ὀνο-

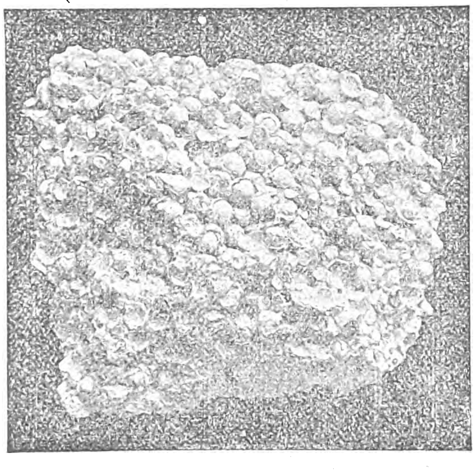

Πισσόλιθος Karlsbad.

μάζεται *ἐρυθρὰ γῆ* (terra rossa) ἢ ὑπὸ μορφὴν κιτρίνου μέχρι καστανοφαίου πηλοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σχηματίζονται ἐνίοτε καὶ σφαιρίδια λειμονίτου καὶ πυρολουσίτου μεγέθους κόκκων σινάπεως ἢ πίσου.

Οἱ ἀσβεστόλιθοι παρουσιάζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ στρώματα, σπανίως δὲ εἰς ὄγκους ἀστρώτους ἢ διαπεπλεγμένους *(νεφρόλιθοι)*, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπιπεδοι φακοὶ ἀσβεστολίθοι εἶναι δικτυοειδῶς περιϋφασμένοι ὑπὸ ἀργιλούχων διαστρώσεων. Πολλοὶ ἀσβεστόλιθοι ἔχουν ὑφὴν πορώδη (*ἀφρώδεις ἀσβεστόλιθοι* Schaumkalke). Διὰ διαβρώσεως καὶ σαθρώσεως οἱ ἀσβεστόλιθοι καθίστανται διάτρητοι ἀδενώδεις. Ἐντὸς τῶν ἀδένων σχηματίζονται τότε ἐπιπεφυκότες κρύσταλλοι ἀσβεστίτου παρουσιάζοντες ποικίλας μορφάς.

Ἀναλόγως τῶν ξένων ἀκαθάρτων προσμίξεων, τῆς ὑφῆς κ. λ. π., οἱ ἀσβεστόλιθοι διακρίνονται ὡς ἑξῆς:

α') Δολομιτικοὶ ἀσβεστόλιθοι (βλ. ἀνωτ.).

β') Ἀργιλικοὶ ἀσβεστόλιθοι (Tonkalke): Οὗτοι περιέχουν μέχρι 10 % ἄργιλον. Ὅταν ἡ εἰς ἄργιλον περιεκτικότης φθάνῃ τὰ 10—20 % σχηματίζονται αἱ *ἀσβεστολιθικαὶ μάργαι*, μὲ 20—50 % αἱ *μάργαι*, καὶ μὲ 50—80 % αἱ *ἀργιλικαὶ μάργαι*, τέλος δὲ αἱ *ἀσβεστολιθικαὶ ἄργιλοι* μὲ περιεκτικότητα εἰς ἄργιλον ὑπὲρ τὰ 80 %. Ὅταν οἱ ἀργιλικοὶ ἀσβεστόλιθοι προσαχνοῦνται, ἀναδίδουν ὀσμὴν χωματώδη. Διαλυόμενοι ἐντὸς ὀξέων καταλείπουν ἰλυῶδες ὑπόλειμμα. Θερμαινόμενοι ἐντὸς κλιβάνων δίδουν ἄσβεστον, ἡ ὁποία πολὺ δυσκόλως διαλύεται εἰς τεμάχια ἐντὸς τοῦ ὕδατος.

γ') Πυριτικοὶ ἀσβεστόλιθοι (Kieselkalke): Οὗτοι περιέχουν ἄνυδρον ἢ ἔνυδρον (κατὰ μέγιστον μέρος διαλυτὸν) πυριτικὸν ὀξὺ (μέχρι 50 %). Χαρακτηρίζονται διότι εἶναι σκληρότεροι καὶ στερεώτεροι, δεικνύουν δὲ καὶ μεγαλυτέραν ἀντοχὴν εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις. Ἂν εἰς τοιούτους ἀσβεστολίθους διαλυθῇ καὶ ἀποπλυθῇ ὑπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν παραγόντων καὶ τοῦ ὕδατος τελείως τὸ ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον, ἀπομένει ἐν τέλει μία πορώδης σπογγώδης πυριτικὴ μᾶζα.

δ') Ἀμμοῦχοι ἀσβεστόλιθοι (Sandkalke): Οὗτοι περιέχουν τὸ πυριτικὸν ὀξὺ ὑπὸ μορφὴν κοκκίων χαλαζίου (χαλαζιακῆς δηλ. ἄμμου) καὶ μεταπίπτουν δι' ἐλαττώσεως τῆς εἰς ἀσβεστόλιθον περιεκτικότητος καὶ αὐξήσεως τῆς ποσότητος τῆς ἄμμου εἰς τοὺς *ἀσβεστολιθικοὺς ψαμμίτας*.

ε') Πισσασφαλτοῦχοι ἀσβεστόλιθοι ἢ *ὀδμηροὶ* (Bituminöse Kalke, Stinkkalke): Οὗτοι δίδουν κτυπούμενοι ἢ τριβόμενοι ὀσμὴν πισσασφάλτου. Εἶναι σκοτεινόχρωμοι καὶ φέρουν ἐνίοτε καὶ κρυστάλλους ὀδμηροῦ χαλαζίου (ὡς π. χ. οἱ ἀσβεστόλιθοι τοῦ Pforzheim).

στ') Γλαυκονιτικοὶ ἀσβεστόλιθοι ἢ *πράσινοι ἀσβεστόλιθοι* (Glaukonitische Kalke, Grünkalke): Περιέχουν πολυάριθμα κοκκιδια τοῦ ὀρυκτοῦ γλαυκονίτου καὶ συνεπείᾳ τούτου ἔχουν συχνὰ πράσινον χρῶμα.

ζ') Ἀσβεστολιθικοὶ σχιστόλιθοι (Kalkschiefer): Εἶναι ἀσβεστολιθοι εἰς πολὺ λεπτὰ στρώματα, ὅπως π. χ. ὁ λιθογραφικὸς σχιστόλιθος τοῦ Solnhofer.

η') Ὠολιθικοὶ ἀσβεστόλιθοι ἢ *ὠόλιθοι* (Oolithischer Kalkstein Oolith): Οὗτοι ἀποτελοῦνται ἢ ἀπὸ πυκνῶς στιβογμένα σφαιριδια ἀσβεστίου, μεγέθους σπόρου μήκωνος, μέχρι πίσου συνδεδεμένα διὰ σποραδικῆς ἀσβεστολιθικῆς μάζης ἢ ἀπομεμονωμένα σφαιρίδια ἐγκατεσπαρμένα, ἐντὸς τῆς ἀσβεστολιθικῆς μάζης. Πολλάκι ἀντὶ τῆς σφαιροειδοῦς μορφῆς παρουσιάζονται ὠοειδῆ, κυλινδροειδῆ ἢ καὶ ἀσκοειδῆ σωματίδια ἀσβεστίτου. Ἡ κατασκευὴ τῶν σφαιριδίων αὐτῶν εἶναι ποικίλη. Ἄλλοτε εἶναι συγκεντρικὰ φλοιώδη καὶ ἀκτινωτὰ καὶ ἔχουν εἰς τὸ κέντρον των ξένον τι σῶμα ὡς πυρῆνα (π. χ. τεμάχιόν τι κελύφους ἢ ἀπολίθωμά τι.). Ἄλλοτε τὸ κέντρον των συνίσταται ἐξ ἑνὸς μεγαλυτέρου κοκκίου ἀσβεστίτου. Πολλάκις παρουσιάζεται μόνον ἡ συγκεντρικὴ φλοιώδης κατασκευή.

Ὠοτοριχόλιθοι (Rogensteine) καλοῦνται ὠόλιθοι μὲ ἐν μέρει ἀφθονωτέραν ἀργιλικὴν ἢ μαργαϊκὴν συνδετικὴν ὕλην.

θ') Κρητίς· βλ. λ. κρητίς.

ι') Λιμναία κρητίς, ἄλμ, μάργα λειμώνων (Seekreide, Alm, Wiesenmergel): Χρησιμοποιεῖται πρὸς λίπανσιν βαρέων ἐδαφῶν ἀντὶ γύψου ἢ μάργας (βλ. λ. ἄλμ).

ια') Κυψελώδεις ἀσβεστόλιθοι (Zellenkalke): Οὗτοι εἶναι διάτρητοι λόγῳ φαινομένων διαβρώσεως καὶ σαθρώσεως.

ιβ') Ἀσβεστολιθικὸς τόφφος (Kalktuff), *τραβερτίνης* (travertin), *ἀσβεστολιθικὰ ἰζήματα* (Kalksinter): Εἶναι χασματοβριθεῖς, πορώδεις καὶ σπηλαιώδεις μᾶζαι ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου εἰς φλοιώδη καὶ ὀγκώδη κοιτάσματα χωρὶς ἰδίαν σαφῆ στρῶσιν, τὰ ὁποῖα ἔχουν (καθιζήσει) ἀποτεθῆ, κατὰ μέγα μέρος τῇ συνεργασίᾳ βρύων καὶ φυκῶν, ἐξ ὑδάτων ποταμῶν ἢ πηγῶν περιεχόντων ἄφθονον ὑδροανθρακικὸν ἀσβεστιον. Ἐντὸς αὐτῶν εἶναι πολὺ συχνὰ ἐγκεκλεισμένα κελύφη κοχλιῶν καὶ ἀποτυπώματα φύλλων. Ὁ ἀσβεστολιθικὸς τόφφος σχηματιζει λοφώδεις μάζας καὶ βαθμῖδας εἰς ὅλα τὰ ἀσβεστολιθικὰ ὄρη. Ἰδιαιτέρως εἶναι ὀνομαστοὶ οἱ τραβερτῖναι τοῦ Tivoli παρὰ τὴν Ρώμην καὶ αἱ ἐξ ἀσβεστολιθικῶν ἰζημάτων βαθμῖδες τῶν θερμῶν πηγῶν Mammoth εἰς τὸ Yellostone Park τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἐν Ἑλλάδι ἄξιαι μνείας τοιαῦται ἀποθέσεις εἶναι αἱ τῶν θερμῶν πηγῶν Αἰδηψοῦ. Τὰ ἀνωτέρω πετρώματα, ὅταν δὲν εἶναι πολὺ χασματοβριθῆ ἢ πορώδη χρησιμοποιοῦνται ὡς δομικοὶ λίθοι. Τὰ πορώδη τοὐναντίον εἰς τὴν κατασκευὴν τεχνητῶν σπηλαίων, καὶ ὡς διακοσμημικοὶ λίθοι εἰς πίδακας, τάφρους κλπ.

ιγ') Μάρμαρον ἢ κοκκιοπαγὴς ἀσβεστόλιθος (Körniger Kalk, Marmor): Οὕτω καλοῦνται τὰ διάφορα χονδροκοκκώδη μέχρι λεπτοκοκκώδη, καθαρῶς κρυσταλλιοπαγῆ, εἴδη ἀσβεστολίθων, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε παρουσιάζονται εἰς καθαρὰ στρώματα, ἄλλοτε εἰς ὀγκώδεις μάζας (βλ. καὶ μάρμαρον).

ιδ') Στιφρὸς ἢ κοινὸς ἀσβεστόλιθος. Ὁ κρυσταλλοφυὴς αὐτοῦ ἱστὸς διαγιγνώσκεται μόνον διὰ τοῦ μικροσκοπίου.

Ὁ ἀσβεστόλιθος οὗτος λαμβάνει καὶ διάφορα ὀνόματα ἢ ἐκ τῶν γεωλογικῶν διαπλάσεων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπαντᾷ, π. χ. *τριτογενὴς* (Πειραιῶς), *κρητιδικὸς* Λυκαβηττοῦ) κ. τ. λ., ἢ ἐκ τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους εὑρίσκεται, π. χ. *ἀσβεστόλιθος Τριπόλεως*, *Πειραιῶς*, *Μεγάρων* κτλ. Πολὺ λεπτοκοκκώδης ὁμογενὴς παραλλαγὴ τοῦ ἀσβεστολίθου τούτου εἶναι ὁ εἰς τὴν λιθογραφίαν χρησιμοποιούμενος *λιθογραφικὸς ἀσβεστολιθος*.

ιε') Γεηρὸς ἀσβεστόλιθος, εὔθρυπτος, κροκυδώδης μὲ ἀφὴν ἰσχνήν.

Digitized by Google

Ἀποσάθρωσις ἀσβεστολίθων.—Ἡ ἀποσάθρωσις τῶν καθαρῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων γίνεται κυρίως μὲν διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἐντὸς ὀξυανθρακούχου ὕδατος καὶ ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ, ἐν μέρει δ' ὀλιγώτερον διὰ μηχανικῆς κατατριβῆς. Οἱ ἀργιλικοὶ ἀσβεστόλιθοι τοὐναντίον μαλακώνονται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἐκπαγώνουν εὔκολα καὶ ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζουν τάσιν πρὸς ἀποσύνθεσιν. Καθαροὶ ἀσβεστόλιθοι ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἀργιλικοὺς διὰ τῶν ἀποκρημνοτέρων μορφῶν των καὶ τῆς μικροτέρας εὐφορίας των. Ἐκτεταμέναι ἀσβεστολιθικαὶ μᾶζαι εἶναι πτωχαὶ εἰς ὕδατα, λόγῳ τῶν μεγάλων καὶ πολλῶν διαρρωγῶν τὰς ὁποίας ἔχουν. Ἐπίσης εἶναι ἄγονοι λόγῳ τῆς πτωχείας των εἰς θρεπτικὰς ὕλας.

Χρησιμοποίησις τῶν ἀσβεστολίθων.—Οἱ ἀργιλικοὶ ἀσβεστόλιθοι δὲν εἶναι κατάλληλοι πρὸς σκυρόστρωσιν ὁδῶν. Γενικῶς ὁ ἀσβεστόλιθος ἐθεωρεῖτο πρότερον ὡς καλὸν ὑλικὸν διὰ σκῦρα, διότι κατέστρεφε πολὺ ὀλίγον τὰς στεφάνας τῶν τροχῶν, καὶ αἱ ὁδοὶ ἐστρώννυντο καλῶς δι' αὐτοῦ. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἐπληθύνθησαν αἱ χρήσεις τῶν αὐτοκινήτων ὀχημάτων, αἱ ἀπαιτήσεις διὰ τὴν στερεότητα καὶ μονιμότητα τῶν ὁδοστρωμάτων ηὔξησαν καὶ ἔκτοτε ὁ ἀσβεστόλιθος ἤρχισε νὰ τίθεται ἐκποδών.

Οἱ ἀσβεστόλιθοι χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης πρὸς κατασκευὴν ἐναερίων καὶ ὑδραυλικῶν κονιαμάτων, πρὸς παρασκευὴν διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος (ἀνθρακικοῦ ὀξέος), ἀσετυλίνης, ὑέλου. Ἐπίσης ὡς πρόσμιγμα εἰς διαφόρους ἐκκαμινεύσεις. Ἐκτεταμένην ἐφαρμογὴν ἔχει εἰς τὴν δομικὴν ὡς λίθος διακοσμητικὸς ἢ λίθος μνημείων, ὡς συνήθης οἰκοδομικὸς λίθος πρὸς στέγασιν οἰκιῶν (ἰδίᾳ οἱ ἀσβεστολιθικοὶ σχιστόλιθοι, ὡς π. χ. εἰς τὴν Ἤπειρον) κ.τ.λ. Δι' ἔργα ὑδραυλικὰ καταλληλότατοι εἶναι οἱ πυριτικοὶ ἀσβεστόλιθοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀργιλο-μαργώδεις, οἱ ὁποῖοι, λογῳ τοῦ ὅτι μαλακύνονται, δεν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται εἰς τοιαῦτα ἔργα.

Ἡ εἰς θλῖψιν ἀντοχὴ τῶν ἀσβεστολίθων κυμαίνεται εἰς μὲν τὸ μάρμαρον ἀπὸ 400—1200 χγ/έκ², εἰς δὲ τὸν στιφρὸν ἀσβεστόλιθον ἀπὸ 100—2700 χγ/έκ².

Ἐν Ἑλλάδι ὁ ἀσβεστόλιθος παρουσιάζεται ὑπὸ τὰς πλείστας τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν. Ἀποτελεῖ ὀροσειρὰς ὁλοκλήρους (Ἀκαρνανικὰ ὄρη, ὀροσειραι Ἠπείρου κ.τ.λ.) καὶ ὀρεινοὺς ὄγκους (Κυλλήνη, Παρνασσός, Γκιώνα, κ.τ.λ.). Χρησιμοποιεῖται εν μεγάλῃ κλίμακι ὡς δομικος λιθος. Ἐπίσης εἰς την κατασκευὴν σιμέντων (Ἐλευσίς, Βολος), ἀσβέστου, κ.λ.π. Λιθογραφικοὶ ἀσβεστόλιθοι παρουσιάζονται ἐν Μονεμβασιᾳ, Νάξῳ, Λευκάδι, Ἀκαρνανιᾳ, Ἄρτῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Εὐρεία τούτων εκμεταλλευσις δεν εγένετο, καθόσον εἶναι δύσκολον νὰ ἐξαχθῶσι μεγάλαι πλάκες τελειαι. Τὰ καλύτερα εἴδη εὑρισκονται ἐν Λευκάδι (Μεγανῆσι) και Ἀκαρνανιᾳ. γ. κ. γ

Ἀσβεστόλιθος *[Ιεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μυκρου της ἐπαρχιας Δράμας. Κάτ. 152 (1920). Προτερον ἐκαλεῖτο *Μπορνικ.*

ἀσβεστολιθοφύρης (Kalziphyr) *[Πετρογραφ.]*. Οὕτως ὠνομαουηοαν κοκκιωδεις ἀσβεστολιυοι ἔχοντες ὄψιν *πορφυρίτου* συνεπειᾳ μεγαλων (πορφυριτικῶν) κρυσταλλων πυριτικῶν ὀρυκτῶν, εὑρισκομένων ἐντὸς τῆς μάζης των. γ. κ. γ.

ἀσβεστομαλαχίτης ἢ *ἀσβεστομιγὴς μαλαχίτης* (Kalkmalachit) *[Ὀρυκτολογ.]*. Ὀρυκτον το ὁποῖον εἶναι μαλαχίτης (βλ. λ.) ἀναμεμιγμένος μὲ ἀσβεστιτην και γυψον. Παρουσιάζεται εἰς βοτρυοειδῆ ἢ νεφροειδῆ συσσωματώματα. γ. κ. γ

ἀσβεστομέτρησις (ἡ) *[Γεωργ.]*. Καλεῖται οὕτω ὁ προσδιορισμος της ἐντὸς χώματός τινος περιεχομένης ἀσβέστου. Ἡ ἀσβεστομέτρησις γινεται εἴτε ἐν τοῖς χημείοις, διὰ διαφορων ἀναλυτικῶν μεθόδων, εἴτε ἐν τῷ ἀγρῷ διὰ τοῦ ἀσβεστομέτρου (βλ. λ.). γ. κ. κ.

ἀσβεστόμετρον (τὸ) (calcimètre). Ὄργανον φορητὸν χρησιμεῦον διὰ τὸν προσδιορισμον τῆς ἀσβέστου τῆς περιεχομένης εἰς τὰ καλλιεργούμενα ἐδάφη. Ἐκ τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει εἶναι τὸ τοῦ *Bernard* (βλ. εἰκ.). Τὸ ἀσβεστόμετρον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ βαθμολογημένου σωλῆνος Α, τοῦ ὁποίου τὰ δύο ἄκρα στενουμενα εἶναι κεκαμμένα καὶ ἀνοικτά. Ἀπὸ τοῦ κάτω ἄκρου του ὁ σωλην οὗτος συγκοινωνεῖ δι' ἐλαστικοῦ σωλῆνος μετὰ τοῦ περιεχοντος ὕδωρ δοχείου Β. Τὸ ἕτερον ἄκρον αὐτοῦ συνδέεται δι' ἐλαστικοῦ σωλῆνος μετὰ τῆς στρόφιγγος Γ. Αὕτη, φέρουσα τρεῖς ἀγωγούς, εἶναι προσηρμοσμενη ἐπὶ τοῦ πώματος τῆς κωνικῆς φιάλης Δ. Διὰ τοῦ πλευρικοῦ ἀγωγοῦ τῆς στρόφιγγος, ὅταν πρόκειται νὰ ρυθμισθῇ τὸ ὄργανον, συγκοινωνεῖ ἥ τε κωνικὴ φιάλη καὶ σωλὴν Α μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος.

Ἐντὸς τῆς κωνικῆς φιάλης εἰσάγεται ἡ πρὸς ἐξέτασιν οὐσία ἢ τὸ δεῖγμα, ὡς καὶ ὁ σωλινίσκος ὅστις περιέχει 5—10 κ.έ. ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἀραιωθέντος δι' ἴσης ποσότητος ὕδατος (1 : 1). Μετὰ ταῦτα κλείεται καλῶς ἡ κωνικὴ φιάλη διὰ τοῦ πώματος· αὕτη, διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ τῆς στρόφιγγος, τίθεται εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ σωλῆνος Α καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος, ὅτε καὶ ρυθμίζεται τὸ ὄργανον.

Πρὸς τοῦτο φέρεται τὸ δοχεῖον Β εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ βαθμολογημένῳ σωλῆνι περιεχομένου, εὑρίσκεται, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν συγκοινωνούντων δοχείων, εἰς τὸ αὐτὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον, ἐν τῇ ὑποδιαιρέσει 0 τῆς κλίμακος. Δι' ἑτέρου χειρισμοῦ τῆς στρόφιγγος φράσσεται ὁ πλευρικὸς αὐτῆς ἀγωγός, ἐνῷ ἡ κωνικὴ φιάλη ἐξακολουθεῖ συγκοινωνοῦσα μετὰ τοῦ σωλῆνος Α.

Μετὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ ὀργάνου, δι' ἐλαφρᾶς κλίσεως τῆς κωνικῆς φιάλης, ἀφίνεται νὰ χυθῇ ἐντὸς αὐτῆς τὸ ἐν τῷ σωληνίσκῳ ὑδροχλωρικὸν

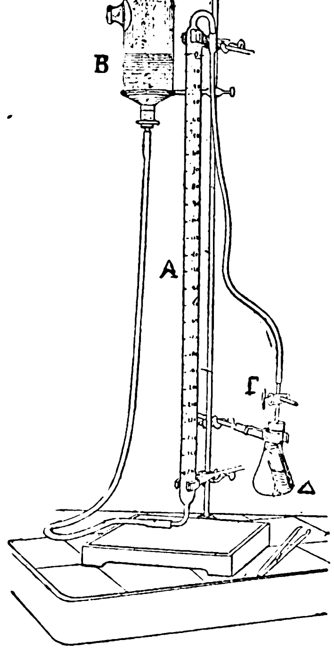

Ἀσβεστόμετρον Bernard.

ὀξύ, ὅτε, τῇ ἐπιδράσει τούτου ἐπὶ τῆς οὐσίας ἢ τοῦ δείγματος, ἐκλύεται πάραυτα τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἡ ἔκλυσις τοῦ ἀερίου τούτου ἀναγκάζει τὴν στήλην τοῦ ὕδατος, ἐν τῷ βαθμολογημένῳ σωλῆνι, νὰ κατέλθῃ τοῦ μηδενός. Ἡ στήλη αὕτη τοῦ ὕδατος παρακολουθεῖται διὰ τοῦ δοχείου Β, εἰς τρόπον, ὥστε αὕτη, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας της, νὰ εὑρίσκεται ἐν τῷ αὐτῷ ὁριζοντίῳ ἐπιπέδῳ μετὰ τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ δοχείῳ περιεχομένου ὕδατος. Ἀφοῦ ἐπιτευχθῇ τοῦτο σημειοῦται ἡ ὑποδιαιρεσις τῆς κλίμακος τοῦ σωλῆνος Α, ἡ ἐν τῷ ἀνωτέρω ἐπιπέδῳ εὑρισκομένη, ἥτις προφανῶς παριστᾷ τὸν ὄγκον τοῦ ἐκλυθέντος ἀερίου.

Πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ ὀργάνου ἐκτελεῖται λευκὸν πείραμα. Πρὸς τοῦτο λαμβάνονται 0,2 γραμ. χημικῶς καθαροῦ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, δι' ἐπιδράσεως δ' ἐπὶ τούτου τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εὑρίσκεται ὁ ὄγκος τοῦ ἐκλυομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὃν παριστῶμεν διὰ τοῦ V. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ὄγκος, ἐκ τοῦ ἐκλυθέντος ἀερίου, τῆς μονάδος τῆς κλίμακος τοῦ ἀσβεστομέτρου (1 κ.έ.), ἀντιστοιχεῖ εἰς $\frac{0.2}{V}$ γρ. ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ λευκοῦ πειράματος ἐξετάζεται τὸ δεῖγμα τοῦ χώματος, ἐκ τοῦ ὁποίου λαμβάνονται 1, 2,... κ.λ. γραμ. Διὰ τοῦ ἀσβεστομέτρου προσδιορίζεται ὁ ὄγκος τοῦ ἐκλυομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ περιεχομένης ἀνθρακικῆς ἀσβεστου, τὸν ὁποῖον παριστῶμεν διὸ τοῦ V′. Ἡ περιεκτικότης εἰς ἀνθρακικὴν ἄσβεστον τῆς ληφθείσης ποσότητος ἐκ τοῦ δείγματος δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου : $V' \times \frac{0.2}{V}$ γραμ. Ἡ ὑπὸ τοῦ τύπου τούτου παρεχομένη περιεκτικότης, πολλαπλασιαζομένη ἐπι 100,50...κ.λ., δίδει τὴν % περιεκτικότητα τοῦ χώματος εἰς ἀνθρακικὴν ἄσβεστον.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσδιορισμῶν διὰ τοῦ ἀσβεστομέτρου εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ἀκριβέστερα, ὅσον οἱ ὄγκοι V καὶ V′ εἶναι ἀριθμοὶ μᾶλλον προσεγγίζοντες. Ἐὰν οὗτοι παρουσιάζουν μεγάλην διαφοράν, τότε ἐπαναλαμβάνομεν τοὺς προσδιορισμοὺς λαμβάνοντες διπλασίαν, τριπλασίαν ..κ.λ.π. ποσότητα χώματος ἐκ τοῦ μέσου δείγματος. Τὸ ὄργανον τοῦτο παρέχει ἀκριβῆ ὁπωσδήποτε ἀποτελέσματα, ἐφ' ὅσον τὸ χῶμα περιέχει καὶ ποσότητά τινα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλην, ἀνθρακικῆς μαγνησίας, ἐφ' ἧς δυσκόλως καὶ βραδέως ἐπιδρᾷ τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει βεβαίως ὁ δι' ἀναλυτικῶν μεθόδων ὀγκομετρικὸς προσδιορισμὸς τῆς ἀσβέστου καὶ τῆς μαγνησίας, ὡς καὶ ὁ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ *Χρηστομάνου* ἢ τῆς μεθόδου τοῦ *Schlesing*, παρέχει πλειότερον ἀκριβῆ ἀποτελέσματα.

Τὸ ἀσβεστόμετρον ἐν τούτοις ἔχει μεγάλην ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν καὶ εὐρέως ἐν τῇ γεωργίᾳ χρησιμοποιεῖται, διότι τὰ πλούσια εἰς ἀνθρακικὴν μαγνησίαν χώματα πολὺ σπανίως ἀπαντῶνται. γ.κ.κ.

ἀσβεστόνερο (τό)· τὸ ἀσβεστοῦχον ὕδωρ, ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐσβέσθη ἄσβεστος.

—*[Φαρμ. Χημ.]*· κοινὴ ὀνομασία *τοῦ ἀσβεστίου ὕδατος* (βλ. ἀσβεστίου *ὑδροξείδιον*).

Ἀσβεστόπετρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐορδαίας (τέως Καϊλαρίων) τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν περὶ τοὺς 1100 κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χασάν-Κιοΐ*. Κεῖται ἐπὶ λόφου εὑρισκομένου παρὰ τὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους *Σινιάσκοΐ*, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Μετὰ τῆς Κοζάνης συνδέεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 33). Δ. Ε. Μ.

ἀσβεστοποίησις (ἡ)· ἡ εἰς ἄσβεστον μεταβολὴ τοῦ λίθου κατὰ τὴν ὄπτησιν.—Ἐπίθ. *ἀσβεστοποιήσιμος*, ὁ δυνάμενος νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄσβεστον.

ἀσβεστοποιία (ἡ)· τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀσβεστοποιοῦ || καθόλου, ἡ παραγωγὴ ἀσβέστου.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἀσβεστοποιία καλεῖται ἡ τέχνη, ἥτις ἀσχολεῖται μὲ τὴν παρασκευὴν ἀσβέστου (*ὀξείδιον τοῦ ἀσβεστίου* CaO) ἐκ τοῦ ἀσβεστολίθου, διὰ τῆς πυρακτώσεως τούτου ἐντὸς καμίνων, τῶν κοινῶς *ἀσβεστοκαμίνων* καλουμένων (βλ. ἀσβεστίου ὀξείδιον). Ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ἀσβεστολίθου, ἐξ οὗ προέρχεται ἡ ἄσβεστος, διακρίνεται αὕτη καὶ εἰς τρεῖς διαφόρους ποιότητας: εἰς τὴν *παχεῖαν*, τὴν *ἰσχνὴν* καὶ τὴν *ὑδραυλικήν*. Ἡ παχεῖα ἄσβεστος εἶναι σχεδὸν καθαρά, λευκὴ καὶ μαλακὴ καὶ παρασκευάζεται ἐξ ἀσβεστολίθων, οἵτινες περιέχουν πολὺ ὀλίγας ξένας οὐσίας. Ἡ ἰσχνὴ ἄσβεστος προέρχεται ἐξ ἀσβεστολίθων, οἵτινες ἐμπεριέχουν ἄργιλλον, ὀξείδιον τοῦ σιδήρου, ἄμμον κλπ. καὶ περιέχει μόλις 80% μέρη καθαρᾶς ἀσβέστου. Τὰ δυο προρρηθέντα εἴδη τῆς ἀσβέστου ἀναμιγνυόμενα μεθ' ὕδατος αὐτοθερμαίνονται καὶ ἀποτελοῦν πολτώδη μᾶζαν, χρησιμοποιοῦνται δὲ κυρίως εἰς τὴν οἰκοδομικήν. Ἡ ὑδραυλικὴ τέλος ἄσβεστος εἶναι ἀργιλλώδης καὶ καλεῖται οὕτω, διότι ὑπὸ τὸ ὕδωρ σκληρύνεται πολύ.

Ἐν Ἑλλάδι ὡς καύσιμος ὕλη διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ἀσβέστου χρησιμοποιεῖται ὁ λιθάνθραξ, τὸ κόκ, ἡ τύρφη, ὁ ἐλαιοπυρήν, οἱ θάμνοι, τὰ φρύγανα καὶ τὰ καυσόξυλα. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν διακρίνομεν καύσιμον ὕλην προερχομένην ἐκ τῶν ἐγχωρίων δασῶν καὶ τοιαύτην προερχομενην ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ· καὶ ἡ μὲν διὰ τῆς πρώτης κατασκευαζομένη ἄσβεστος φορολογεῖται, ἀπαλλάσσεται δὲ πάσης φορολογίας ἡ κατασκευαζομενη διὰ καυσιμου ὕλης εἰσαγομένης ἔξωθεν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν εἰς ἕκαστην ἀσβεστοκαμινον καταβάλλονται περὶ τας 1.500—5.000 δρχ. φορος ἢ μισθωμα. Καὶ φόρος μεν εἰσπραττεται ἐφ' ὅσον ἡ καυσιμος ὕλη καὶ οἱ ἀσβεστόλιθοι προέρχονται ἐξ ἰδιωτικῶν δασῶν, μισθωμα δὲ ἐφ' ὅσον προέρχονται ἐκ δημοσιων.

Ἡ διενέργεια ἀσβεστοποιίας εἰς δάση ἢ δασικὰς ἐκτάσεις ὑπόκειται, συμφώνως τῇ κειμενῃ δασικῇ νομοθεσίᾳ, εἰς περιορισμούς, οἵτινες ἐπιβάλλονται τοσον ἀπὸ δασοκομικῆς καὶ διαχειριστικῆς ἀπόψεως, ὅσον καὶ ἀπο ὑλωρικῆς. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι ἀφοροῦν πρῶτον τον τόπον τῆς ἱδρύσεως τῶν ἀσβεστοκαμίνων καὶ δεύτερον την ὑλοτομιαν καὶ τὸν τρόπον συλλογῆς της καυσιμου ὕλης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον, ἡ νομοθεσία ὁρίζει ὅτι ἡ θέσις τῆς ἱδρύσεως τῆς ἀσβεστοκαμινου καὶ ἡ χωρητικότης αὐτῆς προσδιοριζεται ὑπο τῆς δασικῆς τοπικῆς αρχῆς, σύμφωνα μὲ τας εγκυκλιους διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου Γεωργιας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον την λοτομιαν δηλαδὴ ἢ συλλογὴ τῆς καυσίμου ὕλης, ἡ θεσις τῆς ὑλοτομιας προσδιοριζεται ὡσαύτως ὑπὸ τῆς τοπικῆς δασικης ἀρχῆς καὶ διεξαγεται αὕτη, ὡς τὸ ἄρθρον 39 τοῦ Διατάγματος «Περὶ διαχειρίσεως δασῶν» οριζει. Κατὰ τοῦτο ἐπιτρεπεται ἐν προκειμενῳ ἡ χρησιμοποίησις θαμνων μόνον, ἀπαγορεύεται δὲ ἀπολύτως ἡ καῦσις ἀσβεστοκαμίνων διὰ ξυλείας χρησίμου ταῖς τέχναις ἢ ἀκόμη καὶ καυσοξύλων, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει, διὰ τῆς δευτέρας, ἔγκρισις τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας.

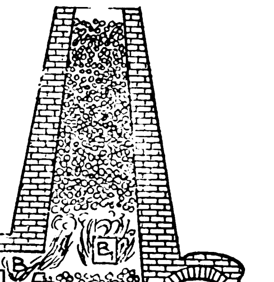

Ἀσβεστοκάμινος συνεχοῦς λειτουργίας.

[Ὁ ἀσβεστόλιθος εἰσάγεται ἄνωθεν, ἐξάγεται δὲ ἡ ἑτοιμασθεῖσα ἄσβεστος κάτωθεν καὶ ἀφίεται πρὸς ψῦξιν ἐντὸς τοῦ χώρου Χ. Αἱ καύσιμοι ὗλαι φέρονται εἰς τὴν θέσιν Β.]

Ἡ συλλογὴ ἢ ὑλοτομία τῆς πρὸς καῦσιν ἀσβε-

Digitized by Google

στοκαμίνων καυσίμου ὕλης, οὐδεμίαν ἐπιφέρει βλάβην ἢ ζημίαν εἰς τὰ δάση ἢ δασικὰς ἐκτάσεις, ὅταν αὕτη συλλέγεται ἢ ὑλοτομεῖται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς δασοκομίας, δηλ. διὰ μεθόδων καὶ τρόπων, οἵτινες ὄχι μόνον δὲν ἐπιφέρουν βλάβην ἢ καταστροφὴν εἰς τὰ δάση ἢ δασικὰς ἐκτάσεις, ἐξ ὧν αὕτη προῆλθεν, ἀλλὰ τοὐναντίον διευκολύνουν τὰ μέγιστα την ἐκ νέου ἀναδάσωσιν τούτων.

Κατὰ τὰ ἔτη 1926, 1927 κλπ. κατεσκευάσθησαν ἐν Ἑλλάδι περι τὰς 12,998 ἀσβεστοκάμινοι καὶ διὰ τὴν καῦσιν τούτων κατηναλώθη καύσιμος ὕλη (συνήθως φρύγανα, θάμνοι, κλάδοι κλπ.) περὶ τὰ 489.340 κυβικά.

Ἡ ἄσβεστος χαρακτηρίζεται ὡς δευτερεῦον δασικὸν προϊὸν και ἀποδιδει εἰς τὸ Κράτος ἐτησίως περι τὰ 7.000.000 δραχμ. ἔσοδα εκ μισθωμάτων και φόρων, ἤτοι τὸ $^1/_{13}$ περίπου τῶν ἐκ δασῶν ἐσόδων του.

Π. Δ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσβεστοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευάζων τὴν ἄσβεστον τεχνιτης ἢ ἐπιχειρηματίας.—Ρῆμ. *ἀσβεστοποιῶ*.

ἀσβεστοπυριτικός,—*ή*,—*όν*· ὁ περιέχων ἄσβεστον και πυριτιον.

— **ἀσβεστοπυριτικὰ** *προϊόντα* (Silicocalcaires, Kalksaustein). Εἶναι προϊόντα δομικῆς ἐν γένει χρήσεως. Ὀφείλονται εἰς ἑνώσεις τῆς ἀσβέστου μετὰ τοῦ ὀξειδίου τοῦ πυριτίου (ὑπὸ μορφὴν ἄμμου ἢ λειοτριμμένων πυριτικῶν λίθων, σκωριῶν καύσεως γαιανθράκων, σκωριῶν ὑψικαμίνων καὶ ἐν γένει παντὸς ὑλικοῦ περιεχοντος ἀρκοῦσαν ποσότητα ὀξειδίου τοῦ πυριτιου SiO_2.

Ἐφευρετης τῆς κατασκευῆς τούτων εἶναι ὁ *Michaëls*, ὅστις ἔλαβε σχετικὸν προνόμιον τῷ 1880. Κατὰ το προνόμιον τουτο τὰ ὡς ἄνω προϊόντα ἐπιτυγχάνονται δι᾽ ἀναμίξεως ἀσβέστου μεθ᾽ ἑνὸς πυριτικοῦ ὑλικοῦ, τὸ μῖγμα ὑποβάλλεται εἰς ἰσχυρὰν πίεσιν διὰ νὰ δοθῇ τὸ ἀπαιτούμενον σχημα εἰς τὸ σῶμα καὶ κατόπιν τοποθετεῖται τοῦτο εντὸς ἀτμοκλιβανου (autoclave), ὅπου ὑφισταται τὴν ἐπίδρασιν ὑγροῦ ατμου ὑπὸ πίεσιν ἐπὶ ὡρισμένον χρονικὸν διαστημα. Ἐν τῷ ἀτμοκλιβάνῳ ἐπερχεται ἡ ἕνωσις τοῦ πυριτικοῦ ὀξεος μετὰ τῆς ἀσβέστου πρὸς σχηματισμὸν ἐνύδρου πυριτικοῦ ἀσβεστίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ἡ συνοχὴ τοῦ σώματος.

Διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ μίγματος τῆς ἀσβέστου μετὰ τοῦ πυριτικοῦ ὑλικοῦ χρησιμοποιοῦνται ἀναλογως τῶν συνθηκῶν ἐργασιας αἱ ἑξῆς μέθοδοι: α΄) μεθοδος ἐν θερμῷ τῇ ἐπιδράσει ἀτμοῦ υπο πίεσιν· β΄) μεθοδος εν θερμῷ μετ᾽ ἐναποθηκεύσεως· και γ΄) μεθοδος ἐν ψυχρῷ.

Κατα την πρώτην μεθοδον η ασβεστος τρίβεται ἐντος ειδικοῦ μυλου και ἡ κονις ἀναμιγνύεται μετα του ὑλικου ἐντὸς κυλινδρικοῦ ἀναμικτηρος ἑρμητικως κλειομενου. Κατὰ την ἀναμιξιν ἀποστελλεται ἀτμος ὑπο πιεσιν ἐντος του ἀναμικτῆρος, υπο τὴν επιδρασιν τοῦ ὁποίου ἐπέρχεται ἡ σβεσις της ἀσβεστου.

Κατα την δευτεραν μέθοδον ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ μυλου κονις ασβεστου ἀναμιγνύεται μετὰ τοῦ πυριτικοῦ ὑλικου ἐντος ἀναμικτηρος μεθ᾽ ἑλικοειδως τεταγμενων πτερυγίων, προστιθεμενης κατὰ την αναμιξιν καὶ της αναλογου ποσότητος ὕδατος. Το οὕτω κατασκευασθὲν μῖγμα ἐναποθηκεύεται ἐντὸς ειδικων ἀποθηκων (silos), ἐντὸς τῶν ὁποιων ἐπέρχεται μετα 20—40 ὥρας ἡ τελεια σβέσις της ἀσβεστου.

Ἡ τρίτη μέθοδος ἀπαιτεῖ τὴν χρῆσιν κόνεως ἀσβεστου εσβεσμενης ($Ca(OH)_2$). Ἡ κονις αὕτη παραγεται ἐὰν τὰ τεμαχια της ἀσβέστου CaO διαβραχωσι διὰ τοσου μονον ὕδατος, ὅσον ἀπαιτεῖται να σβεσθῇ ἡ ἄσβεστος χωρις νὰ πολτοποιηθῇ. Η οὕτω παραχθεισα κονις ἀναμιγνύεται μετὰ τοῦ

Τριβεὺς καὶ ἀναμικτὴρ ὑλικοῦ.

πυριτικοῦ ὑλικοῦ. Ἀπαραίτητος συνθήκη διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀσβεστοπυριτικῶν, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ μέθοδος κατασκευῆς, εἶναι ἡ ἀπουσία κόκκων ἀσβέστου μὴ καλῶς ἐσβεσμένων, διότι οὗτοι ἐπιφέρουσι τὴν διάρρηξιν τῶν προϊόντων.

Τὸ παρασκευασθὲν διὰ μιᾶς τῶν τριῶν μεθόδων ὑλικὸν διέρχεται διὰ τριβέως πρὸς θραῦσιν τῶν παραγομένων θρόμβων κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ μίγματος καὶ τελειοτέραν ἀνάμιξιν καὶ κατόπιν διὰ κοσκίνου ἀφαιροῦνται τὰ διαφυγόντα τὴν τριβὴν τεμάχια ὑλικοῦ. Τὸ μῖγμα τότε εἶναι ἕτοιμον πρὸς πίεσιν.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν πιεστηρίων τῶν ἀσβεστοπυριτικῶν εἶναι ἡ ἰσχυρὰ πίεσις 150—300 χγρμ. κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόν. Τὰ πιεστήρια μετὰ περιστρεφομένης πλακὸς εἶναι τὰ πλέον ἐν χρήσει. Ἡ πλὰξ αὕτη φέρει τοὺς τύπους καὶ κατὰ τὴν περιστροφήν της οὗτοι γεμίζονται, πιέζονται, τὰ ὑλικὰ ἐξάγονται ἐκ τῶν τύπων καὶ παραλαμβάνονται ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ πιεστηρίου, οἱ ὁποῖοι τὰ τοποθετοῦσιν ἐπὶ εἰδικῶν βαγονίων. Τὰ πληρωθέντα οὕτω βαγόνια εἰσάγονται ἐντὸς τῶν ἀτμοκλιβάνων πρὸς σκλήρυνσιν. Ἐντὸς τῶν ἀτμοκλιβάνων ἀποστέλλεται ἀτμὸς ὑπὸ πίεσιν: ἡ ἐπίδρασις τούτου εἶναι διαρκείας ἀναλόγου πρὸς τὴν χρησιμοποιουμένην πίεσιν. Τὰ οὕτω σκληρυνθέντα σώματα ἐξάγονται τῶν κλιβάνων καὶ εἶναι ἕτοιμα πρὸς χρῆσιν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης παράγονται ποικίλα σώματα, ἤτοι πλίνθοι πλήρεις καὶ διάτρητοι, κέραμοι, πλάκες, τεχνητοὶ λίθοι κλπ. Κύριον γνώρισμα τῆς βιομηχανίας τῶν ἀσβεστοπυριτικῶν εἶναι ἡ ταχύτης τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων, ἀπαιτουμένου κατὰ μέσον ὅρον ἑνὸς δωδεκαώρου διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀπὸ τῆς

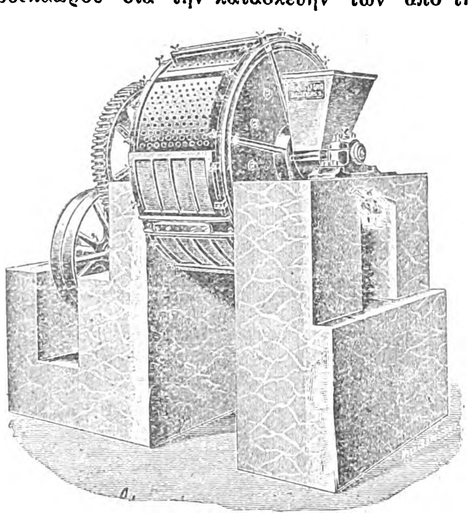

Μύλος ἀσβέστου.

ἀναμίξεως τῶν πρώτων ὑλῶν μέχρι τῆς παραλαβῆς τῶν ἑτοίμων πρὸς χρῆσιν προϊόντων.

Ἡ ἰσχὺς τῶν πιεστηρίων κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀντοχὴν τῶν κατασκευαζομένων προϊόντων. Ἡ ἀντοχὴ αὐξάνει μετὰ τῆς πιέσεως τὴν ὁποίαν ὑφίσταται τὸ σῶμα εἰς τὸ πιεστήριον. Ὁ χρόνος τῆς παραμονῆς τῶν προϊόντων ἐντὸς τῶν ἀτμοκλιβάνων ἐπηρεάζει τὴν ἀντοχὴν αὐξανομένης τῆς ἀντοχῆς μετὰ τῆς διαρκείας τῆς παραμονῆς τῶν ὑλικῶν ἐν τῷ ἀτμοκλιβάνῳ.

Ἡ ἀντοχὴ τοῦ προϊόντος αὐξάνει ἐπίσης, ὅταν αὐξάνῃ ἡ πίεσις τοῦ ἀτμοῦ ἐν τῷ ἀτμοκλιβάνῳ. Τὸ ποσοστὸν τῆς ἀσβέστου εἶναι ἀνάλογον τῆς ποιότητος τοῦ ἀσβεστοπυριτικοῦ ὑλικοῦ· βιομηχανικῶς τοῦτο ποικίλλει ἀπὸ 5—12 % ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀσβεστοπυριτικοῦ ὑλικοῦ. Ἡ ἀντοχὴ αὐξάνει αὐξανομένης τῆς ποσότητος τῆς ἀσβέστου, διὰ νὰ ἐλαττωθῇ ὅταν ἡ ποσότης αὕτη ὑπερβῇ ἓν ὡρισμένον ὅριον συνήθως 18 %—20 %.

Ἡ βιομηχανία τῶν ἀσβεστοπυριτικῶν ἔχει λάβει τεραστιαν ἀνάπτυξιν ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐλλείψεως εἰς πολλὰς περιοχὰς καλῆς ποιότητος ἀργίλλου, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἀφθόνου καλῆς πυριτικῆς ἄμμου. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ βιομηχανία αὕτη εἰσήχθη μόλις τῷ 1900, σήμερον δὲ παρουσιάζει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν μὲ παραγωγὴν 600 ἑκατομμυρίων πλίνθων ἐτησίως. Εἰς τὰς λοιπὰς χώρας ἡ μέθοδος αὕτη εἰσαχθεῖσα κατακτᾷ ὁσημέραι ἔδαφος ἔναντι τῶν ἀργιλλικῶν προϊόντων, ἰδίᾳ διὰ τὴν κανονικότητα τοῦ σχήματος τῶν ἀσβεστοπυριτικῶν καὶ τὴν ταχύτητα μεθ᾽ ἧς κατασκευάζονται.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ βιομηχανία αὕτη ἱδρύθη τῷ 1912, σήμερον δὲ ὑπάρχουσι τρία ἐργοστάσια παραγωγῆς τοιούτων προϊόντων μὲ δυνατὴν παραγωγὴν 100 ἑκατομμυρίων πλίνθων ἐτησίως. Ἡ βιομηχανία αὕτη κατορθώνει νὰ ἀποσπασθῇ τῶν ξένων μεθόδων διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἄμμου ὑπὸ τῆς Θηραϊκῆς γῆς, ἥτις, παρουσιάζουσα σταθερὰν σύστασιν, παρέχει καὶ προϊόντα πάντοτε σταθερᾶς ποιότητος. Διὰ τῆς χρήσεως τῆς Θηραϊκῆς γῆς

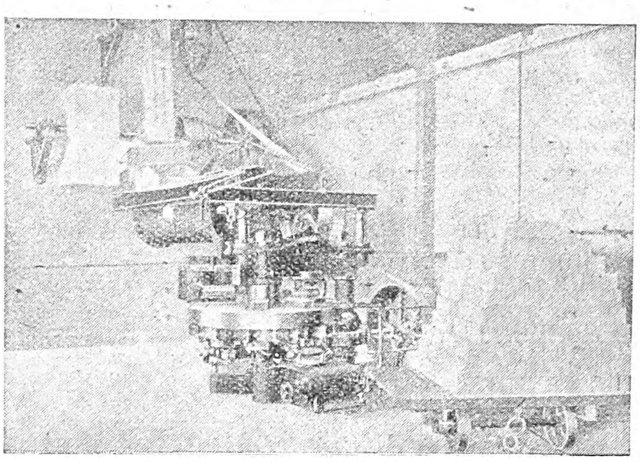

Πιεστήριον μετὰ βαγονίου πλήρους πλίνθων.

κατέστη δυνατὴ ἡ κατασκευὴ ἀσβεστοπυριτικῶν κεράμων, ἥτις εἰς ἄλλας χώρας παρουσιάζει δυσχερείας ὡς καὶ πλακῶν λίαν στεγανῶν. Τὸ εἰδικὸν βάρος τῶν ἐκ Θηραϊκῆς γῆς πλίνθων εἶναι 1.00 διὰ τὰ διάτρητα καὶ 1.15 διὰ τὰ πλήρη, ἡ δὲ ἀντοχή των 100 χλγρ. κατὰ τετραγωνικὸν ὑφεκατοστόμετρον.

Ι. ΔΑΛΛΑΣ

ἀσβεστοπώλης (ὁ)· ὁ πωλῶν ἄσβεστον.-*Ἀσβεστοπωλεῖον*, τὸ κατάστημα πωλήσεως ἀσβέστου.

ἄσβεστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἰδιωματ. *ἄσβηστος*· ὁ μη σβεσθείς, ἢ ὁ μὴ σβεννύμενος, ὁ καίων ἔτι ἢ ὁ διαρκῶς καίων: «ἄσβεστος φλόξ», «ἄσβεστον πῦρ», «λυχνία ἄσβεστος», «ἄφησα τὴ φωτιὰ ἄσβηστη»· || μεταφ. ὁ ἀκατάπαυστος, ὁ διαρκής: «ἄσβεστος γέλως,—βοή» || τὸ θηλ. *ἄσβεστος* ὡς οὐσιαστ., ὁ ἀσβέστης, ἢ τὸ ἀσβέστι.

—[ΧΗΜ.] Ἡ ἄσβεστος εἶναι τὸ ὀξείδιον τοῦ ἀσβεστίου CaO, παρασκευαζόμενον βιομηχανικῶς διὰ πυρώσεως ἀσβεστολίθων ἐντὸς τῶν καλουμένων ἀσβεστοκαμίνων (βλ. λ. **ἀσβεστίου** ὀξείδιον καὶ ἀσβεστοποιΐα).

—[ΦΑΡΜ. ΧΗΜ.] Ἡ ἄσβεστος (Calcaria usta, calcium oxydatum) ἀποτελεῖ παλαιὸν φάρμακον ἀναγραφὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους. Ἀποτελεῖ λευκὸν ἄτηκτον σῶμα, ὅπερ ἀπορροφᾷ ἐκ τοῦ ἀέρος ὑγρασίαν καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Διαβρεχομένη δι᾽ ὀλίγου ὕδατος μετατρεπεται εἰς κονιν, τὴν ἐσβεσμενην ἄσβεστον. Διὰ περισσοτέρου ὕδατος μετατρέπεται εις τὸν πολτὸν τῆς ἀσβεστου, δι᾽ ἔτι δὲ μεγαλυτερου ποσοῦ δίδει τὸ *γάλα τῆς ἀσβέστου*, καὶ τελος τὸ ὕδωρ τῆς ἀσβέστου. Ἡ ἄσβεστος χρησιμεύει ἐξωτερικῶς ὡς καυτήριον, κυριως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ βιενναίου φυράματος, ὅπερ εἶναι ἄσβεστος μετὰ καυστικοῦ καλεως, προς καυτηριασμον νεοπλασμάτων. Ἐν συνδυασμῷ μετα θειούχου ἀρσενικοῦ ἢ θείου χρησιμευει ὡς ψίλωθρον ὡς εἶναι ὁ τουρκικὸς ρουσμᾶς. Ἐσωτερικως χορηγεῖται ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ *ἀσβέστου ὕδατος* (Aqua calcis) εἰς δόσιν 15—30 κ. ἑκ. κατα δίωρον εἰς ἐνήλικας και κατὰ μικρα κοχλιάρια εἰς παιδία επι ὀξυρεγμίας καὶ πυρώσεις, χρονιας διαρροιας ὡς ἀντιδοτον κατὰ τῶν δι ὀξέων δηλητηριάσεων κλπ. Ἐν μίγματι μετὰ λινελαιου χρησιμοποιεῖται επὶ ἐγκαυματων. Ἡ ἄσβεστος τελος χρησιμεύει πρὸς ἀπολυμανσιν τάφων τῶν ἐκ λοιμωδῶν νοσων θανόντων και πρὸς απολύμανσιν ἀποπάτων, βόθρων κλπ. ἐν αναλογίᾳ 20 μ. ἀσβεστου πρὸς 100 μ. τῶν ἀπολυμανθησομένων εἰδῶν.

[Διὰ τὰ ἀντιδοτα κατὰ τῶν δι᾽ ἀσβέστου δηλητηριασεων βλ. λ. αντίδοτα, τ. Δ΄, σ. 859 δ΄] Κ. Γ. Μ.

— ΓΕΩΡΓ.] Ἡ ἄσβεστος, ἐπιδρῶσα βελτιωτικῶς ἐπι τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδαφους, ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ὡς συστατικον αὐτοῦ. Αὕτη εὑρισκεται εἰς τὰς καλλιεργουμένας ἐκτάσεις ὑπὸ τὴν *ἀνθρακικὴν* αὐτῆς μορφὴν καὶ σπανιώτερον ὑπὸ τὴν *πυριτικήν*. Ὑπάρχουν ἐδαφη περιέχοντα τὴν ἄσβεστον εἰς ὑπερβολικὴν ποσοτητα (80—90% *ἀσβεστιώδη ἐδαφη*). Τὰ πτωχὰ εἰς ἄσβεστον ἐδαφη ἢ και τὰ στερούμενα ταύτης βελτιοῦνται διὰ τῆς προσθήκης ἀργιλασβέστου (μάργης), ἀσβέστου, ἀσβεστολίθων ἢ καὶ ἄλλων ἀσβεστούχων προϊόντων. Ἡ μορφὴ ὑφ᾽ ἣν συνήθως χρησιμοποιεῖται ἡ ἄσβεστος, πρὸς βελτίωσιν τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, εἶναι ἡ τῆς *ἀνθρακικῆς ἀσβέστου* ($CaCO_3$) καὶ ἡ τῆς *καυστικῆς ἀσβέστου* (CaO). Ἐν γένει εἰς τὰ καλλιεργούμενα ἐδάφη ἡ περιεκτικότης τῆς ἀσβέστου, ἀναλόγως τῆς φυσικῆς αὐτῶν συστάσεως, πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 10—50‰· ἤτοι: εἰς τὰ ἐλαφρὰ 10‰, εἰς τὰ μετρίως ἀργιλώδη 30‰ καὶ εἰς τὰ ἀργιλώδη 50‰.

Ἡ ἄσβεστος ἐν τῷ ἐδάφει, ὑπὸ τὴν μορφὴν

Digitized by Google

τοῦ ὀξειδίου, ἔχει μεγαλυτέραν τῆς ἀνθρακικῆς ὠφελιμιστικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ καυστικὴ ἄσβεστος, τῇ ἐπιδράσει ἐπ' αὐτῆς τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἐκλύει θερμότητα (δι' ὃ χρησιμοποιεῖται πρὸ τῆς σπορᾶς ἢ φυτεύσεως), ἐπιδρᾷ ἐξουδετερωτικῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ μετατρέπεται ὑπὸ τὴν ἐξόχως λεπτὴν καὶ εὔθρυπτον αὐτὴν μορφήν, τὴν καλουμένην *ἐνεργὸν* calcaire actif), ὑφ' ἣν δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν μεγαλυτέραν ἐπίτασιν τῶν φυσικῶν, χημικῶν καὶ βιολογικῶν δράσεων, αἵτινες λαμβάνουσι χώραν ἐν τῇ φυτικῇ γῇ.

Ἡ ἐν τῷ ἐδάφει περιεχομένη ἄσβεστος ἐπιδρᾷ χημικῶς: α') Ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν, ἀφ' ὧν ἐκλύεται ἀμμωνία, ἥτις ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν ριζῶν τῶν φυτῶν. β') Ἐπὶ τῶν πυριτικῶν ἁλάτων, τῶν ὁποίων προκαλεῖ τὴν ταχεῖαν ἀποσάθρωσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου διαλυτοποιεῖται τὸ πυριτικὸν ὀξὺ καὶ τὸ κάλι αὐτῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης διαλυτοποιήσεως εἶναι νὰ τεθῶσιν αἱ ἀδρανεῖς παρακαταθῆκαι τῆς ἐν τῷ ἐδάφει περιεχομένης φυτικῆς τροφῆς εἰς τὴν διάθεσιν τῶν φυτῶν. γ') Ἐπὶ τῶν ὀξέων τοῦ ἐδάφους (ἰδίως τῶν τυρφωδῶν καὶ ἑλωδῶν ἐκτάσεων) μεθ' ὧν, δι' ἀπορροφήσεως, ἀποτελεῖ ἕνωσιν, τὴν καλουμένην *χουμικὴν ἄσβεστον*, ἥτις σπουδαιότατον παίζει ρόλον ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ ἐδάφει παρασκευὴν τῆς φυτικῆς τροφῆς. δ') Ἐπὶ τῶν ἀζωτούχων ὀργανικῶν ἑνώσεων, τῶν ὁποίων οὐ μόνον ἐμποδίζει τὴν ἀπονίτρωσιν, ἀλλὰ καὶ εὐνοεῖ ταυτοχρόνως τὴν νιτροποίησιν αὐτῶν. ε') Ἐπὶ τῶν φωσφορικῶν ἁλάτων τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλλίου, ἀφ' ὧν ἀπελευθερώνει, ἔν τινι μέτρῳ τὸ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενον φωσφορικὸν ὀξὺ ὑπὸ τὴν διαλυτὴν αὐτοῦ μορφήν, τὴν ὑπὸ τῶν φυτῶν ἀφομοιώσιμον. στ') Ἐπὶ τοῦ θειικοῦ σιδήρου, τὸν ὁποῖον μετατρέπει εἰς θειικὴν ἄσβεστον, ἥτις εὐνοεῖ τὴν ἐν τῷ ἐδάφει κυκλοφορίαν τοῦ καλίου, ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ὑδαρῶν αὐτοῦ διαλύσεων, καὶ ζ') Ἐπὶ τῶν βλαβερῶν διὰ τὰ φυτὰ μικροοργανισμῶν, ὧν ἐμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν.

Πρὸς τούτοις δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἄσβεστος, ἐπιδρῶσα ὡς ἀνωτέρω, ἐνεργεῖ ὡς βάσις καὶ οὐχὶ ὡς ἕνωσις τοῦ ἀσβεστίου. Ἕνεκα τούτου αὕτη περιεχομένη εἰς τὰ πρὸς λίπανσιν χρησιμοποιούμενα *ὑπερφωσφορικά*, δὲν δρᾷ τόσον ἐπωφελῶς, ὅταν ταῦτα εἶναι *οὐδέτερα* ἢ *ὄξινα*, διότι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν περιέχουσι ταῦτα ἐλευθέραν τὴν ἄσβεστον.

Πλὴν τούτων ἡ ἄσβεστος ἐπιδρᾷ βελτιωτικῶς καὶ ἐπὶ τῆς φυσικῆς συστάσεως τῶν ἐδαφῶν. Εἰς τὰ *συνεκτικὰ* καὶ *ἀργιλώδη* ἐδάφη, πηγνύουσα αὕτη τὴν ἄργιλον, διευκολύνει τὴν ἐν αὐτοῖς κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος. Τὰ ἐδάφη ταῦτα, παρουσίᾳ τῆς ἀσβέστου, γίνονται ὀλιγώτερον ψυχρὰ (διευκολύνεται τ. ἔ. ἡ θέρμανσις αὐτῶν). Ἐκτὸς τούτου τὸ ὄργωμα τούτων εἶναι εὐκολώτερον καὶ ὀλιγώτερον δαπανηρόν. Ἐν γένει τὸ χῶμα τῶν *δυνατῶν καὶ πλαστικῶν ἐδαφῶν*, μετὰ τὴν βροχερὰν περίοδον, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ σχετική τις ξηρασία, ὅταν περιέχῃ ἄσβεστον εἰς ποσότητα ὁπωσδήποτε ἐπαρκῆ, λαμβάνει τὴν μᾶλλον εὔθρυπτον καὶ κονιώδη αὐτοῦ μορφήν.

Προκειμένου περὶ *τυρφωδῶν ἢ ἑλωδῶν ἐδαφῶν*, ταῦτα, κατόπιν πλουσίας *ἀσβεστιώσεως*, δύνανται νὰ καλλιεργηθῶσι, διότι ἡ ἄσβεστος διευκολύνει τὴν ἐκ τῶν κατωτέρων στρωμάτων ἀναρρίχησιν τοῦ ὕδατος, ἐπιμηκύνει τὴν περίοδον τῆς βλαστήσεως καὶ κινητοποιεῖ τὰ ἐν τῷ ἐδάφει συστατικὰ τῆς φυτικῆς τροφῆς. Εἰς τὰ *ἐλαφρὰ ἀμμοπυριτικὰ ἐδάφη* ἡ ἄσβεστος χρησιμεύει ὡς συνδετικὴ ὕλη τῶν μορίων τοῦ χώματος καὶ ἐνίοτε, παρουσίᾳ ἐπαρκοῦς ὁπωσδήποτε ποσότητος ἀργίλου, αὐξάνει τὴν συνεκτικότητα τούτων ὡς καὶ τὴν ἀπορροφητικήν των ἱκανότητα.

Αἱ ἀνωτέρω ὠφελιμιστικαὶ δράσεις τῆς ἀνθρακικῆς ἀσβέστου εἶναι ἀσυγκρίτως ἐντονώτεραι, ὅταν αὕτη εὑρίσκεται ἐν τῷ ἐδάφει λεπτότατα διαμεμερισμένη (calcaire actif). Αὕτη ὑπὸ τὴν ἐνεργὸν αὐτῆς μορφήν, κινητοποιεῖται εὐκόλως ἐν τῷ ἐδάφει, ὡς διαλυομένη ἐν τῷ ἐν αὐτῷ ὕδατι, τὸ ὁποῖον περιέχει συνήθως ἐν ἑαυτῷ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἡ ἄσβεστος, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω μορφήν, εἶναι περισσότερον ἐξυπηρετικὴ τῶν ἀναγκῶν τοῦ φυτοῦ πάσης ἄλλης.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐνεργοῦ ἀσβέστου γίνεται κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ *P. de Mondésir*. Κατ' αὐτὴν τὸ δεῖγμα τοῦ χώματος κατεργάζεται, ἐπὶ χρόνον ἀρκετὰ βραχύν, δι' ἀσθενοῦς τινος ὀξέος (ἀραιὸν τρυγικὸν ὀξύ), ὅτε, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ περιεχομένης ἀσβέστου, προσβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ μόνον ἡ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν χονδροτέρων τοῦ χώματος κόκκων οὕτω ἐν εὐθρύπτῳ καταστάσει. Ἐκ τῆς τάσεως τοῦ ἐκλυομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, μετρουμένης δι' εἰδικοῦ τινος μανομέτρου, εὑρίσκεται ἡ περιεκτικότης τοῦ δείγματος.

Οἰκονομικὴ παρασκευὴ τοῦ ἀσβέστου.—Ἡ διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς χρησιμοποιουμένη ἄσβεστος παρασκευάζεται διὰ μεθόδων ὀλιγώτερον δαπανηρῶν τῶν τῆς συνήθους βιομηχανίας. Διὰ τῶν μεθόδων τούτων ἡ πύρωσις τῶν ἀσβεστολίθων γίνεται κατὰ μεγάλας ποσότητας. Ἐκ τούτων συνηθεστέρα εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν οἱ ἀσβεστόλιθοι καὶ ἡ καύσιμος ὕλη τοποθετοῦνται κατ' ἀλλεπάλληλα στρώματα, 15—20, ἐν σχήματι θόλου, διαμ. 5—7 μέτρ. Ταῦτα καλύπτονται ἐξωτερικῶς διὰ στρώματος ὑγρᾶς ἀργίλου πάχους 7—8 ἑκ. Ἡ καῦσις καὶ πύρωσις τῶν στρεμάτων τούτων γίνεται ἐπὶ τάφρου βάθους 1—2 μέτρ., ἥτις δέχεται τὴν διὰ τὴν ἀνάφλεξιν τῆς σωροῦ καύσιμον ὕλην. Ἡ ἀνάφλεξις γίνεται διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῆς τάφρου, τὸ ὁποῖον κατόπιν κλείεται διὰ λίθων καὶ ἀργίλου. Ἡ πύρωσις διαρκεῖ 5—6 ἡμέρας, καθ' ἃς ἀφίνεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ εἴσοδος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος διά τινων ὀπῶν, ἀνοιγομένων περὶ τὴν βάσιν τοῦ σωροῦ. Ταύτας ἀνοίγομεν ἢ κλείομεν, κατὰ βούλησιν, χρησιμοποιοῦντες λίθους ἀκριβῶς ἐπ' αὐτῶν προσαρμόζοντας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτυγχάνεται ἡ ρύθμισις τῆς καύσεως τῶν ἀσβεστολίθων, εἰς τρόπον ὥστε, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιτρέπεται βαθμιαίως ἡ εἴσοδος τοῦ ἀέρος, καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς μάζης αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου διευκολύνεται ἡ ἔξοδος τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Μετὰ ταῦτα λαμβάνεται ἡ ἄσβεστος κατὰ τὰ $^3/_4$ εἰς τεμάχια καὶ κατὰ τὸ ἕτερον $^1/_4$ ὡς κόνις ἀναμεμειγμένη μετὰ τῆς τέφρας. Ἡ καῦσις αὕτη τῶν ἀσβεστολίθων γίνεται, ἐπὶ τὸ εὐχερέστερον καὶ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἀέρι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ οὕτω λαμβανομένη ἄσβεστος φυλάσσεται εἰς χῶρον ξηρὸν καὶ προφυλαγμένον ἀπὸ πάσης ὑγρότητος. Συνήθως καλύπτουσι ταύτην διὰ πυκνοῦ στρώματος ἀχύρων. Αἱ προφυλάξεις αὗται λαμβάνονται, διότι εἶναι δυνατόν, ἡ ἄσβεστος, πρὸ τῆς χρήσεώς της, νὰ μεταβληθῇ εἰς εὔθρυπτον κόνιν, δι' ἀπορροφήσεως ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ὑγρασίας.

Ἀσβεστοῦχα προϊόντα.— Τὰ διὰ γεωργικοὺς σκοποὺς συνήθως χρησιμοποιούμενα ἀσβεστοῦχα προϊόντα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἄσβεστος καυστική, ἐνεργὸς ἢ *ἐλευθέρα* ἄλλως καλουμένη: Ἡ περιεκτικότης αὐτῆς εὑρίσκεται ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου *ὀξειδίου τοῦ ἀσβεστίου*. Ἡ παχεῖα περιέχει 80—95% CaO. καὶ ἡ ἰσχνὴ 70—80%.

Ἄσβεστος θειική: Ἡ περιεκτικότης αὐτῆς εἰς CaO εἶναι τῆς μὲν καθαρᾶς 32,6—41,17%, τῆς δὲ συνήθους χρήσεως 25—28%.

Ἄσβεστος νιτρική: Περιεκτικότης 34,15%, CaO.

Ἀσβεστόλιθοι: Ἡ περιεκτικότης τούτων εἰς $CaCo_3$ μεταβάλλεται ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς καθαρότητος αὐτῶν: 100 μ. β. $CaCO_3$ δίδουσι 56 μ. β. CaO.

Δολομῖται: Περιεκτικότης 54,21% $CaCO_3$ ἢ 30,35% CaO.

Μάργα: Περιεκτικότης 10—90% CaO. Αὕτη μετὰ θαλασσίων κογχυλίων καὶ πυριτικῆς ἄμμου (tangue) περιέχει 25—55% $CaCO_3$· ἐὰν ἡ ἄμμος εἶναι ἀσβεστολιθικὴ (falun) 40—75% $CaCO_3$.

Θαλάσσια κογχύλια: Περιεκτικότης 70—98 $CaCo_3$.

Τέφρα: τύρφης 40—50% $CaCO_3$· γαιανθράκων, 16% CaO τοῦ ἀνθρακίτου καὶ 8,5% CaO τῶν λιθανθράκων.

Ἀσβεστοῦχα ὑπολείμματα: Τῆς σακχαροποιίας 39—44% $CaCO_3$· τῆς καθάρσεως τοῦ φωταερίου 14—21% CaO· τῶν ἀσβεστοκαμίνων 50—70% CaO.

Ἄσβεστος ζωϊκὴ (chaux animalisée): Αὕτη εἶναι μεῖγμα ἀσβέστου μετὰ ζωϊκῶν ἢ ὀργανικῶν λιπαντικῶν ὑλῶν. Ἡ περιεκτικότης τῆς ἀσβέστου μεταβλητὴ ἀναλόγως τοῦ μείγματος.

Ἄσβεστος φωσφορική: 10—54,2% CaO. Τὸ φυσικὸν τοῦτο προϊὸν περιέχει ἐκτὸς τῆς ἀσβέστου καὶ φωσφορικὸν ὀξὺ (P_2O_5), ὑπὸ τὴν ἀδιάλυτον αὐτοῦ μορφήν.

Ἡ ἀξία τῶν ἀσβεστούχων προϊόντων, προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ γεωργικοὺς σκοπούς, ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῆς περιεκτικότητος αὐτῶν εἰς $CaCO_3$ ἢ CaO, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς λεπτότητος ἢ λειοτριβήσεως ὑπὸ τὸν ὁποῖον φέρονται. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀνθρακικῆς ἀσβέστου γίνεται μετ' ἀρκετὰ μεγάλης προσεγγίσεως διὰ τοῦ **ἀσβεστομέτρου** (βλ. λ.), ὁ δὲ τῆς ὁλικῆς καὶ ἐλευθέρας διὰ τῶν συνήθων ἀναλυτικῶν μεθόδων. Ἡ ἀνίχνευσις τῆς καθαρᾶς ἀσβέστου γίνεται διὰ κατεργασίας ταύτης μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐν τῷ ὁποίῳ διαλύεται χωρὶς ν' ἀφήνῃ ὑπόλειμμα.

Ἡ ἀγορὰ παντὸς ἀσβεστούχου προϊόντος καλὸν εἶναι νὰ γίνεται κατόπιν χημικῆς ἀναλύσεως καὶ ὑπὸ τὴν περιεκτικότητα τῆς ἀσβέστου ὡς ἀνθρακικῆς ἢ ἡνωμένης καὶ ἐλευθέρας, ἐφ' ὅσον τὸ προσφερόμενον προϊὸν περιέχει τοιαύτην. Γ. Κ. Κ.

— [ΦΥΤΟΠΑΘ.] Ὑπερβολικὴ περιεκτικότης τοῦ ἐδάφους εἰς ἄσβεστον εἶναι βλαβερὰ εἰς τὴν βλάστησιν τῶν μὴ ἀρεσκομένων εἰς τὴν ἄσβεστον φυτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα λόγῳ ἀδιαλυτοποιήσεως τοῦ σιδήρου δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ ὡς ἔμμεσος συνέπεια ἡ πάθησις χλώρωσις (βλ. λ.). Π. Γ. Κ.

— **ἄσβεστος** (Asbest) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὄνομα διδόμενον εἰς τὸ ὀρυκτὸν ἀμίαντος (βλ. λ.).

— **ἄσβεστος** *θειικὴ* [*Γεωργ.*]· βλ. ἀσβέστιον *θειικὸν* [*Χημ.*], ἄσβεστος [*Γεωργ.*] καὶ γύψος.

— **ἄσβεστος** *νιτρικὴ* [*Λιπασμ.*]· βλ. ἄσβεστος [*Γεωργ.*] καὶ ἀσβέστιον *νιτρικὸν* [*Χημ.*].

— **ἄσβεστος** *σακχαροῦχος* (Calcaria saccharata) [*Φαρμ. Χημ.*]. Ἄχροα λέπια ἢ λευκὴ κόνις γλυκείας καὶ ἀλκαλικῆς συγχρόνως γεύσεως τῆς συνθέσεως $C_{12}H_{22}O_{11}.3CaO$. Λαμβάνεται ἐκ σακχάρου καὶ ἀσβέστου. χρησιμοποιεῖται δὲ ὡς ἀντίδοτον κατὰ τῶν δι' ὀξέων καὶ διὰ φαινόλης δηλητηριάσεων καὶ κατὰ τῶν ταινιῶν. Κ. Γ. Μ.

— **ἄσβεστος** *ὑδραυλική*· βλ. κονιάματα.

— **ἄσβεστος** *χλωριοῦχος*· βλ. ἀσβέστιον *ὑποχλωριῶδες* [*Χημ.*].

— **ἀσβέστου** *γάλα*· βλ. ἄσβεστος [*Φαρμ. Χημ.*].

— **ἀσβέστου** *ὕδωρ*· βλ. ἄσβεστος [*Φαρμ. Χημ.*].

ἀσβεστοσάκχαρον· βλ. ἄσβεστος *σακχαροῦχος*.

ἀσβεστοσιδηροῦχος *γρανάτης* (Kalkeisengranat) [*Ὀρυκτολ.*]· βλ. λ. γρανάτης.

ἀσβεστουρανίτης (Kalkuranit, Autunit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν οὐρανιούχων μαρμαρυγιῶν. Εὑρίσκεται εἰς κρυστάλλους πινακοειδεῖς τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἢ μεμονωμένους ἐπιπεφυκότας ἢ εἰς λεπιοειδῆ συσσωματώματα. Ἔχει σχισμὸν τέλειον, σκληρότητα 1—2 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3—3,2, λάμψιν μαργαριτοειδῆ. Εἶναι διαφώτιστος πράσινος ἢ θειοκίτρινος. Εὑρίσκεται πολλαχοῦ (Schneeberg St. Symphorien παρὰ τὸ Autum, Κορνουαλλία καὶ ἀλλαχοῦ). Χημικῶς ἐξεταζόμενος ἐμπεριέχει ἄσβεστον (CaO), ὀξείδιον οὐρανίου τοῦ τύπου $(UO_2)O$ (62,77 %), πεντοξείδιον φωσφόρου καὶ ὕδωρ. Ὁ χημικός του τύπος εἶναι CaO, $2(UO_2)O$, $P_2O_5.8H_2O$. Γ. Κ. Γ.

ἀσβεστοῦχος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ περιέχων ἄσβεστον: «ἀσβεστοῦχον ὕδωρ,—ἅλας κ. τ. τ.».

— **ἀσβεστοῦχος** ἢ *ἀσβεστομιγὴς μαρμαρυγίας* (Kalkglimmer) [*Ὀρυκτολ.*]. Συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ μαργαρίτου (βλ. λ.).

ἀσβεστόχρισμα (τό)· τὸ δι' ἀσβέστου ἐπίχρισμα, τὸ ἀσβεστοκονίαμα (κοιν. *σουβᾶς*) ἢ τὸ ἀσβέστωμα (βλ. τὰς λ.).

ἀσβεστοχρωμιοῦχος *γρανάτης* (Kalkchromgranat) [*Ὀρυκτολ.*]· βλ. λ. γρανάτης.

Ἀσβεστοχώριον [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα Κάτ. (1920) 2767. Ἔχει ἡμιγυμνάσιον καὶ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Δ. Ε. Μ.

— [*Στρατ.*] Ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως ἡ θέσις τοῦ Ἀσβεστοχωρίου εἶναι σημαντική, ἰδίως διὰ τὴν συγκέντρωσιν στρατευμάτων ἐχόντων ὡς σκοπὸν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ βορρᾶ. Τοῦτο δὲ διότι ἐπιβλέπει ἀφ' ἑνὸς τὴν μεταξὺ τῶν ὑψωμάτων Γιαΐλατζὶκ καὶ Ἁγ. Ἠλία (ὕψ. 786) διάβασιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, ἡ θέσις αὕτη, εὑρισκομένη ἐπὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ἐχούσης χάραξιν παράλληλον πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ μεταξὺ Γιαΐλατζὶκ καὶ Ἁγ. Ἠλία καὶ κειμένης εἰς τὰς νοτίους ὑπωρείας αὐτῶν, εἶναι χρήσιμος διὰ τὴν κίνησιν στρατευμάτων πρὸς ἄμυναν τούτων. Τὸ Ἀσβεστοχώριον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου, κατὰ τὸ 1913. κατείχετο παρὰ στρατευμάτων τῆς VI Ἑλληνικῆς Μεραρχίας, ἀπὸ τῆς 27 Μαΐου 1913—μέχρι 18 Ἰουνίου 1913, ἐχούσης ἀνατολικῶς μὲν στρατεύματα τῆς I Μεραρχίας, πρὸς δυσμὰς δὲ τὰ τῆς IV Μεραρχίας, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως τῶν βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατὰ ταύτην. Ν. Ι. Κ.

— **Ἀσβεστοχώριον** [*Γεωγρ.*]. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸ ἐν Ἀνατολ. Θράκῃ (περιφέρεια Δραγγυλίου νομοῦ Ἀδριανουπόλεως) χωρίον *Σουλὲ-Ὀγλοῦ*.

ἀσβεστώδης (ὁ, ἡ), —*ῶδες* (τό)· ὁ περιέχων ἄσβεστον || ὁ ἔχων σύστασιν, χροιάν, ἢ γεῦσιν παρομοίαν πρὸς τὴν τῆς ἀσβέστου.

ἀσβέστωμα (τό)· ἡ δι' ἀσβέστου ἐπίχρισις ἐπιφανείας τινος: «τὸ ἀσβέστωμα τοῦ τοίχου, —τῆς αὐλῆς, —τοῦ σπιτιοῦ κτλ.» ἄλλως *ἄσπρισμα*.

— [*Ἐγκυκλ.*] Ἡ δι' ὑδαροῦς διαλύματος ἀσβέστου ἐπίχρισις τῶν τοίχων ἐπιβάλλεται ὄχι μόνον πρὸς καλλωπισμόν, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους ὑγιεινῆς· διότι ἡ ἄσβεστος ἔχει ἀφ' ἑνὸς ἀξιολόγους ἀπολυμαντικὰς ἰδιότητας, φονεύει δὲ ἀφ' ἑτέρου τὰ ὀχληρὰ ἢ ἐπικίνδυνα ζωΰφια τὰ παρασιτοῦντα τόσον ἐπὶ τῶν ζῴων ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ μέθοδος τῆς διὰ χρωστῆρος ἐπιχρίσεως ἀντικαθίσταται ἤδη ὁλονὲν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως εἰδικῶν ψεκαστήρων, οἵτινες ἐκτοξεύουν τὸ διάλυμα τῆς ἀσβέστου ἐπὶ τῶν τοίχων, κατὰ τρό-

Digitized by Google

πον συντομεύοντα χρονικῶς τὴν ἐργασίαν καὶ μὴ ζημιοῦντα ἐξ ἄλλου τὴν καλαίσθητον αὐτῆς ἐκτέλεσιν. —π

ἀσβεστώνω· ἐπιχρίω, ἐπαλείφω δι' ἀσβέστου ἐπιφάνειάν τινα. — Τὸ οὐσ. *ἀσβέστωσις* ἢ *ἀσβέστωμα*.

ἀσβέστωσις ἡ) (chaulage) *[Γεωργ.]*. Καλεῖται ἡ παράχωσις ἀσβέστου εἰς τὰς καλλιεργουμένας ἐκτάσεις πρὸς ἄμεσον αὔξησιν τῆς γονιμότητος αὐτῶν (βλ. λ. ἄσβεστος). Ἡ προσθήκη τῆς ἀσβέστου ἐνδεικνυται δι' ὅλας τὰς πτωχὰς ὡς πρὸς τὸ συστατικὸν τοῦτο γαίας καὶ ὠφελεῖ τὰ βαρέα καὶ ἀργιλώδη ἐδάφη, τοὺς λειμῶνας, τὰ τυρφώδη καὶ ούλμινικὰ ἐδάφη ὡς καὶ τὰς νεοεκχερσωθείσας ἐκτάσεις. Ἐν γένει οἱαδήποτε ἔκτασις, ὅταν εἶναι πλουσία εἰς ὀργανικὰς οὐσίας, ἔχει ἀνάγκην ἀσβεστώσεως πρὸ τῆς καλλιεργείας.

Ἡ δόσις ἑκάστης ἀσβεστώσεως εἶναι μεταβλητὴ καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς περιεκτικότητος τοῦ ἀσβεστούχου προϊόντος. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ ἀσβέστωσις, ἐφ' ὅσον εἶναι τοῦτο δυνατόν, πρέπει νὰ γίνεται εἰς μικροτέρας δόσεις καὶ κατὰ συχνότερα χρονικὰ διαστήματα. Αἱ συνήθεις, ἀνὰ τριετίαν ἢ ἑξαετίαν, δόσεις τῆς ἀσβέστου, προκειμένου περὶ δυνατῶν καὶ ἀργιλωδῶν ἐδαφῶν, εἶναι 200—600 χιλιόγρ. κατὰ στρέμμα. Διὰ τὰ ἐλαφρὰ ἢ ἀργιλοπυριτικὰ ἐδάφη αἱ ἀνωτέρω δόσεις δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνουν τὰ 100—200 χιλιόγρ. κατὰ στρέμμα. Κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς μηδικῆς προστίθενται εἰς τὸν ἀγρὸν 30—40 χιλιόγρ. ἀσβέστου κατὰ στρέμμα καὶ πρὸ ἑκάστης ἀποκόψεως. Εἰς τὰς ἀμπέλους παραχώνονται 200—400 χιλιόγρ. ἀσβέστου κατὰ στρέμμα. Εἰς τὰ τυρφώδη καὶ ούλμινικὰ ἐδάφη αἱ ἀνὰ τριετίαν δόσεις τῆς ἀσβέστου φθάνουσι τὰ 3—4 κυβ. μέτρα.

Ἡ προσθήκη τῆς ἀσβέστου γίνεται κατὰ τὸ φθινόπωρον ἢ τὴν ἄνοιξιν 15—30 ἡμέρας πρὸ τῆς σπορᾶς ἢ φυτεύσεως, ἐφ' ὅσον ἡ χρησιμοποιουμένη ἄσβεστος εἶναι *καυστική*, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἐπιδράσῃ αὕτη βλαβερῶς ἐπὶ τῶν ἐν βλαστήσει σπορίων ἢ νεαρῶν φυτῶν. Ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις, κατόπιν συχνῶν ἀσβεστώσεων, ἐξαντλεῖται ὡς πρὸς τὰ λιπαντικὰ συστατικά, καὶ εἶναι δυνατὸν αὕτη ταχέως νὰ στερηθῇ πάσης φυτικῆς τροφῆς, ὅτε καθίσταται ἐντελῶς ἄγονος. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιεργηταὶ πρέπει ἀπαραιτήτως, ὁσάκις προσφέρουσιν εἰς τὸν ἀγρὸν τῶν ἄσβεστον, νὰ ἐφοδιάζωσι ταυτοχρόνως αὐτὸν μὲ τὰς ἀναγκαιούσας ποσότητας χημικῶν λιπασμάτων, ἢ κόπρου καὶ ἄλλων λιπαντικῶν ὑλῶν.

Ἡ ἄσβεστος τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγροῦ κατὰ σωρούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέχουσιν ἀλλήλων ἀνὰ 7 μέτρα ἕκαστος. Ἡ ποσότης ἑκάστου τῶν σωρῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνει τὰ 15—30 χιλιόγρ. Τούτους καλύπτουσι διὰ πάχους στρώματος χώματος, ὅτε, μετὰ παρέλευσιν 15—30 ἡμερῶν, ἡ ἄσβεστος ἀποσαθροῦται καὶ λαμβάνει τὴν εὔθρυπτον καὶ κοκκώδη αὐτῆς μορφὴν ἢ καὶ κονιοποιεῖται. Μετὰ ταῦτα ἕκαστος σωρὸς ἀναμιγνύεται μετὰ δεκαπλασίας ποσότητος χώματος καὶ διασκορπίζεται ὁμοιομόρφως, ἐν καιρῷ νηνεμίας καὶ μὴ βροχερῷ, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν διακένων διαστημάτων. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην γίνεται ἀμέσως ἡ παράχωσις, δι' ἐλαφροῦ ἢ καὶ γενναίου σκαψίματος, ἀναλόγως τῆς φυσικῆς συστάσεως τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως.

Ἡ ἀσβέστωσις δύναται νὰ γίνῃ καὶ δι' εἰδικῶν διασκορπιστήρων, ὅταν ἡ χρησιμοποιουμένη ἄσβεστος εἶναι ξηρὰ καὶ κονιοποιημένη. Αὕτη διασκορπίζεται κατ' ἐπιφάνειαν ἢ καὶ ἀναδεύεται μετὰ τοῦ χώματος τοῦ ἀγροῦ, δι' ἐλαφρᾶς παραχώσεως, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον καλλιεργείας. Γ. Κ. Κ.

Ἄσβετος (ἀντὶ *Ἄσβεστος*). Εἷς τῶν δαιμόνων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ποιημάτιον «Κάμινος ἢ Κεραμεῖς» τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ὅμηρον. Ὁ ᾄδων τὸ ποίημα παριστάνεται ἐν αὐτῷ ὡς ἀπειλῶν δεινὰ εἰς τοὺς κεραμεῖς, ἂν δὲν ἤθελον δώσει εἰς αὐτὸν ἀμοιβὴν διὰ τὰς προηγηθείσας εὐχάς του, ἐπικαλεῖται δὲ διαφόρους δαιμονας καταστροφῆς τῶν ἐν τῇ καμίνῳ ἀγγείων, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων (*Σύντριψ, Σμάραγος, Ἄσβετος, Σαβάκτης* καὶ *Ὠμόδαμος*) εἶναι πάντα πεπλασμένα ἐκ τῶν διαφόρων τρόπων καταστροφῆς. Μεταξὺ τῶν δαιμόνων τούτων ὁ Ἄσβετος ἀντιπροσωπεύει τὴν φθορὰν τῶν ἀγγείων τὴν προερχομένην ἐκ τῆς ὑπερμέτρου καύσεως τῆς καμίνου. Γ. Ι. Κ.

ἀσβεφερρίτης (Asbeferrit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τὸ ὁποῖον εἶναι μαγγανιοῦχος κουμμιγκτονίτης ἀμιαντοειδοῦς ὑφῆς. Εὑρέθη ἐν Σουηδίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἄσβηστος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό) καὶ *ἄσβυστος*· βλ. ἄσβεστος.

Ἀσβίναι ἢ *Ἀσβὶν* *[Μυθολ.]*. Δύο δίδυμοι θεοὶ τῶν Ἀρίων κατὰ τὴν βεδικὴν περίοδον, ταυτιζόμενοι πρὸς τοὺς *Διοσκούρους* τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Ἦσαν δύο ὡραῖοι νεαροὶ θεοί, σοφοὶ καὶ φωταυγεῖς, εὐμενεῖς καὶ ἐνεργητικοί. Ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν οὐρανὸν ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἀδελφὴν των *Αὐγὴν* καὶ εἶχον κοινὴν σύζυγον τὴν *Σούρυαν*, ἀδελφὴν τοῦ Ἡλίου, μετὰ τῆς ὁποίας ἀνήρχοντο εἰς ἓν ἅρμα τὸ ὁποῖον ἔσυρεν ἓν ζεῦγος μυστηριωδῶς, ἄλλοτε εἷς ὄνος, ἢ δύο ἵπποι, ἢ πτηνά, ἢ ἀκόμη εἷς ταῦρος καὶ εἷς δελφὶν συνεζευγμένοι. Εἶχον μυστηριώδη δύναμιν καὶ ἠδύναντο νὰ σώσωσι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πᾶν κακόν, φυσικὸν ἢ πνευματικὸν (*κακοὺς δαίμονας*). Διὰ τοῦτο ἐλατρεύοντο καὶ ὡς ἰατροὶ καὶ ἐπιστεύοντο ὡς προστάται τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀδυνάτων. Εἰς ἕνα τῶν πεντήκοντα εἰς αὐτοὺς ἀφιερωμένων ὕμνων ἐν τῇ Ριγ-Βέδᾳ, οἱ ἱκετεύοντες δέονται αὐτῶν διὰ τῶν ἑξῆς: «Προστατεύσατε τὴν χήραν, βοηθεῖτε τὸν ἐξόριστον, δώσατε εἰς τὸν τυφλὸν τὸ φῶς του, ὑποστηρίξατε τὸν χωλὸν διὰ νὰ βαδίζῃ θεραπεύσατε τὸν ἀνάπηρον». Ἀπεδίδοντο εἰς αὐτοὺς πολλὰ καὶ ποικίλα θαύματα. Οὕτως εἶχον μεταβάλει εἰς νέους τοὺς γέροντας *Χιαβάναν* (*Chyavana*) καὶ *Κάλιν* (*Kali*), εἶχον ἀποδώσει τὴν ὅρασιν εἰς τοὺς τυφλοὺς *Ρισράσβαν* καὶ *Παράβριτζ* (Risrâsva, Parâvridj), εἶχον δωρήσει μίαν σιδηρᾶν κνήμην εἰς τὴν βασίλισσαν *Βισπαλὰ* (Vispalâ) εἰς ἀντικατάστασιν τῆς κνήμης της, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπολέσει εἴς τινα μάχην, εἶχον σώσει ἐκ τῶν ὑδάτων πνιγομένους τὸν Rhoudjyon καὶ τὸν Rebha, ὡδήγησαν δίκην παρανύμφων μίαν ὡραίαν σύζυγον εἰς τὸν Vimada καὶ ἕνα σύζυγον εἰς τὴν γεγηρακυῖαν Ghoshâ κ. ο. κ.

Ἡ ἀρχικὴ ἰδιότης τῶν θεῶν τούτων εἶναι σκοτεινή. Τὸ ὄνομά των σημαίνει, πιθανώτατα, τοὺς ἔχοντας ἵππους (*asva* = *ἵππος*). Οἱ κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους ἑρμηνευταὶ τοῦ μύθου τῶν Ἀσβίνων διεφώνουν μεταξύ των, ὅπως καὶ οἱ νεώτεροι ἑρμηνευταὶ αὐτοῦ. Οἱ μὲν ὑπεστήριζον ὅτι οἱ Ἀσβίναι ἦσαν ὁ *Οὐρανὸς* καὶ ἡ *Γῆ*, οἱ δὲ ὅτι ἦσαν ἡ *Ἡμέρα* καὶ ἡ *Νύξ*, καὶ ἄλλοι ὁ *Ἥλιος* καὶ ἡ *Σελήνη*. Οἱ πρόδρομοι τοῦ Ἕλληνος Εὐημέρου Ἰνδοὶ ἔλεγον ὅτι οἱ Ἀσβίναι ἦσαν δύο ἅγιοι τὴν ψυχὴν βασιλεῖς ἀποθεωθέντες. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν ὁ Max Müller ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ Ἀσβίναι εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς *αὐγῆς*, ὁ Goldstücker διακρίνει εἰς τὸν μῦθον μυθικὰ καὶ ἀνθρώπινα στοιχεῖα καὶ ἄλλοι δίδουσιν ἄλλας ἑρμηνείας. Ὄχι ὀλιγώτερον σκοτεινὴ κατέστη ἡ ἰδιότης τῶν θεῶν τούτων καὶ ὅτε ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς τὰ ὀνόματα *Dasras* καὶ *Nasatyas*, σημαίνοντα θεοὺς καταστροφεῖς καὶ θεοὺς μὲ ἰσχυροὺς μυκτῆρας. Αἱ ἐν τῇ Μαχαβαράταν δίδυμοι *Nacoula* καὶ *Sahadéva*, οἱ νεώτατοι τῶν *Pândavas*, ὅτε μὲν λαμβάνονται ὡς υἱοί, ὅτε δὲ ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τῶν Ἀσβίνων. Γενικῶς σήμερον κατίσχυσεν ἡ γνώμη ὅτι οἱ Ἀσβίναι εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν δύο λυκοφώτων (τῆς *πρωΐας* καὶ τῆς *ἑσπέρας*), ἢ τοῦ ἄστρου τῆς πρωΐας (*ἑωσφόρου* καὶ τοῦ τῆς ἑσπέρας (*ἑσπέρου*), δηλαδὴ τῆς *Ἀφροδίτης*, ἢ τοῦ *Ἡλίου* καὶ τῆς *Σελήνης*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mawry*, Relig. de la Grèce. *Myriantheus*, Die Asvins oder arischen Dioskuren. *Descharme*, Μυθολογ. τῆς Ἀρχ. Ἑλλάδος (μεταφρ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου). ΚΑΨ.

Ἀσβίνι *[Ἰνδ. Μυθολ.]*. Θεὰ τῆς βεδικῆς περιόδου, σύζυγος τοῦ θεοῦ Σουρύα καὶ μήτηρ τῶν *Ἀσβὶν* (βλ. Ἀσβίναι).

Ἀσβιτσὶμ (Aswiecim)· βλ. λ. Ἀουσβίτς.

ἀσβολάνης ἢ *ἀσβόλη* (schwarzer Erdkobalt, Asbolan) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ μαγγανιομέλανος, περιέχουσα μαγγάνιον. Ἄμορφος κυανομέλαινα κόνις, μαλακή, ἀσθενῶς λάμπουσα. Ἔχει σκληρότητα 1—1,5 βαθμοῦ καὶ εἰδικὸν βάρος 2,1—2,2. Χρῆσις τοῦ ἀσβολάνου γίνεται πρὸς παραγωγὴν κυανοῦ χρώματος τοῦ κοβαλτίου. Γ. Κ. Γ.

ἀσβόλη (ἡ)· τὸ μελανὸν ἀπόθεμα τὸ ὁποῖον ἀφίνει ὁ καπνὸς ἐπὶ τῶν τοίχων, τῶν ἐνδυμάτων, τοῦ προσώπου κ. τ. λ.· βλ. καὶ λ. αἰθάλη.
— *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. ἀσβολάνης.

ἀσβόλιθος ἢ *ἀσβολίτης* (Asbolite) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν συνώνυμον τοῦ ἀσβολάνη (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἀσβολίνη (Asbolin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Κιτρίνη ἐλαιώδης οὐσία, δριμείας γεύσεως, ληφθεῖσα ἐκ τῆς αἰθάλης. Κ. Γ. Μ.

Ἄσβολος *[Μυθολ.]*. —1) Εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῶν Κενταύρων φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν ἀγῶνα. —2) Εἷς τῶν πολλῶν κυνῶν τοῦ Ἀκταίωνος, οἵτινες κατεσπάραξαν αὐτὸν μεταμορφωθέντα ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς ἔλαφον. ΚΑΨ.

ἀσβολῶ (— *όω*) καὶ κοιν. *ἀσβολώνω*· ῥυπαίνω, μαυρίζω τινὰ δι' ἀσβόλης. Παθ. μετοχ. *ἀσβολωμένος*, ὁ δι' ἀσβόλης μαυρισμένος, μεταφ. ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἔθιγη καιρίως ἡ τιμὴ ἢ ἡ φιλοτιμία. —Ἀφηρ. οὐσ. *ἀσβόλωσις* καὶ *ἀσβόλωμα*.

— *[Λαογρ.]*. Τὸ ἀσβολώνω (*σβολώνω*, *σβουλώνω* καὶ ἐμπροθέτως κατ' ἐπίτασιν *ἀποσβολώνω*, *ἀνασβολώνω*, *κατασβολώνω*) σημαίνει μίαν ἐκ τῶν πράξεων τῆς πομπῆς (πομπεύσεως) ἥτις ἀπετέλει ποινὴν συνηθεστάτην εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἐκτελουμένην ὑπὸ τοῦ κράτους ἢ τοῦ λαοῦ μόνον, καὶ ἐπιβαλλομένην κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τοὺς ἐνόχους πολιτικῶν ἐγκλημάτων, εἶτα δὲ εἰς ἀμφοτέρων τῶν φύλων τοὺς παραβάτας τῆς χριστιανικῆς ἀφροδισίου ἠθικῆς καὶ προπάντων εἰς τὰς γυναῖκας.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς προετοιμασίας τῆς πομπεύσεως συνίστατο εἰς τὴν ἐν χρῷ κουρὰν τῆς κεφαλῆς, τοῦ πώγωνος, τοῦ μύστακος καὶ αὐτῶν ἐνίοτε τῶν ὀφρύων. Ἔπειτα περιέχριον τὸ πρόσωπον καὶ τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος τοῦ πομπευομένου μὲ ἀσβόλην (μοῦτζαν), ἐξ οὗ: *μουτζώνω τὸ πρόσωπον*, *ἀσβόλῳ περιχρίω*, *πληρῶ τὸ πρόσωπον αἰθάλης* κλπ. Μὲ ἀσβολὴν δὲ καὶ μὲ παντοειδεῖς ῥύπους *βολβίτους*, *λύματα βοείων καὶ ἀνθρωπείων γαστέρων*, *κόνιν*, *πηλὸν* κλπ.) ἔβαλλε τὸν διαπομπευόμενον καὶ ὁ παρακολουθῶν ὄχλος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πομπῆς. Ὡς ἐκ τούτου ἡ κουρὰ καὶ ἡ ἀσβόλωσις (ἡ μούντζωσις) ἐθεωροῦντο τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς πομπεύσεως, ὅθεν χλευαστικά τινα ἐπίθετα, πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι ὁ ὑβριζόμενος ὑπέστη τὴν ἀτίμωσιν τῆς πομπεύσεως, ἐσχηματίσθησαν ἐκ μιᾶς ἢ δύο λέξεων σημαινουσῶν τὴν ἑτέραν τῶν πράξεων τούτων ἢ καὶ ἀμφοτέρας. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐπίθετα: *μουτζοκουρεμένος*, *παλαιοκουρεμένος*, *μουτζωμένος*, *ἀσβολωμένος* κλπ.

Ποιναὶ παραπλήσιαι τῆς βυζαντινῆς πομπεύσεως καὶ τοῦ ἀσβολώματος, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο ἡ καταισχύνη καὶ ἡ ἀτίμωσις τῶν τιμωρουμένων καὶ ὁ παραδειγματισμὸς τῶν ἄλλων, δὲν ἦσαν ἄγνωστοι καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ συνίσταντο εἰς ὀνειδιστικὴν περιαγωγὴν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἢ ἐκθεατρισμὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ προσώπων πλημμελησάντων διὰ πράξεων ὡρισμένης κατηγορίας, συνοδευόμεναι δὲ μὲ ὕβρεις καὶ σωματικὰς κακώσεις συνεπήγοντο πάντοτε ἀτιμωσιν. Καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους διετηρήθη παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ παρόμοιον ἔθιμον. Οὕτω μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Βασιλείου, ἐπὶ δεκαετηρίδας ὁλοκλήρους, ἐπεβάλλετο εἰς τὰς μοιχαλίδας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων καὶ τοῦ ὄχλου, ἡ ποινὴ τοῦ ἀσβολώματος, χωρὶς νὰ προβλέπῃ τοιοῦτόν τι ὁ ποινικὸς νόμος (βλ. καὶ λ. πομπεύω). Θ. Π.

ἀσβολώδης (ὁ, ἡ), **—ες** (τό)· ὁ μαῦρος ὡς ἀσβόλη.

Ἀσβολωμένοι. Οὕτως ἐκαλοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου (Κίμων Ι.) οἱ εἰς τὴν Στῖριν τῆς Φωκίδος ἀπόγονοι τοῦ Δάμωνος. Ὅτε τὸ πρῶτον οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον τὴν Χαιρώνειαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ καταλαβόντος τὴν πόλιν ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἔκαμεν ἀνηθίκους προτάσεις εἰς τὸν εἰρημένον Δάμωνα, εὐειδῆ ὄντα τότε νεανίαν. Οὗτος βαρέως φέρων τὴν προσβολὴν καὶ φοβηθεὶς ὅτι θὰ ἀσκηθῇ ἐναντίον του καὶ βία, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ. Ἔχρισε λοιπὸν τὸ πρόσωπόν του δι' *ἀσβόλης*, ὡς καὶ 15 ἄλλοι συνωμόται, καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Ρωμαίου ἀρχηγοῦ τελοῦντος θυσίαν, ἔσφαξεν αὐτόν. Οἱ Χαιρωνεῖς φοβηθέντες ἐκδίκησιν ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἐξευμενίσωσιν αὐτὸν ἐφυλάκισαν τὸν Δάμωνα καὶ τοὺς ἄλλους συνωμότας, ἀλλ' οὗτοι ἐδραπέτευσαν καὶ ἀφοῦ ἔσφαξαν τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἔγιναν λῃσταί. Μετά τινα ὅμως χρόνον διηλλάγησαν οὗτοι πρὸς τοὺς συμπολίτας των, οἵτινες καὶ γυμνασίαρχον κατέστησαν τὸν Δάμωνα. Ὅτε ὅμως οὗτος κατὰ τινας ἀγῶνας ἐχρίετο εἰς τὸ πυριατήριον, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη διὰ τὸν φόνον αὐτὸν ἔβλεπον τὸ φάσμα του ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἤκουον οἰμωγάς του, ἕως ὅτου, κατὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου, ἐνῳκοδόμησαν τὰς θύρας τοῦ πυριατηρίου εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον φονεύσει αὐτόν. ΚΑΨ.

ἀσβὸς (ὁ) καὶ *ὀσβὸς* καὶ *ἄσβος*· ἰδιωματ., μικρὸν θηλαστικόν, ἐν Κρήτῃ *ἀρχαλος*, ἀρχ. τρόχος (βλ. λ.).

Ἀσβύστα. Πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἀρχαίας Κυρηναϊκῆς.

Ἀσβύσται. Ἔθνος τῆς βορείου Ἀφρικῆς ὅμορον τῶν Κυρηναίων. Οἱ Ἀσβύσται καὶ οἱ Βάκαλες, εἶχον ἀποδεχθῆ τοὺς νόμους τῆς Κυρήνης καὶ εἶχον συναποτελέσει μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Κυρηναϊκῆς τὸν μιξοβάρβαρον γραικολιβυκὸν λαόν. ΚΑΨ.

Ἄσβωτος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Θεσσαλίας.

Ἄσγκαρντ (Asgard) *[Σκανδ. Μυθολ.]*. Μυθικὴ πόλις, κτίσμα καὶ ἐνδιαίτημα τῶν θεῶν *Αἴζιρ*.

ἀσγκίλλιος βαθμὶς (Ashgillian, Ashgill-grupe) *[Γεωλογ.]*. Οὕτως ὠνομάζετο κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ γεωλόγου *Marr* ἡ νεωτέρα ἐκ τῶν 5 βαθμίδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖ οὗτος τὴν κατωτέραν σιλούριον ἢ ὀρδοβίσιον ὑποπερίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Στρώματα αὐτῆς, φέροντα ὡς χαρακτηριστικὸν των ἀπολίθωμα τὸ γένος τῶν τριλοβιτῶν Trinucleus, εὑρέθησαν ἐν

Digitized by Google

δυτικῇ καὶ μέσῃ Ἀγγλίᾳ (σχιστόλιθοι καὶ ἀσβεστόλιθοι εἰς μέγα πάχος) ὡς καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἰρλανδίᾳ, Σκανδιναυϊκῇ χερσονήσῳ (στρώματα μὲ χαρακτηριστικὸν ἀπολίθωμα τὸ γένος τῶν γραπτολίθων Dicellograptus), Βαλτικῇ καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ἀσγιλία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν τῇ ἀραβικῇ παραλίᾳ τοῦ Περσικοῦ κόλπου πρὸς Ν. τῶν νήσων Ἀράδου καὶ Τύλου.

Ἀσγκουεριάν. Ἀρμένιος ἱστορικὸς (1720—1810). Μετέφρασεν εἰς τὴν ἀρμενικὴν διάφορα ἱστορικὰ συγγράμματα, εἰς δὲ τὴν λατινικὴν πάντα τὰ βιβλία, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ λειτουργικὸν μέρος τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας. Θ. Β.

Ἄσγκριμ (Asgrim). Ἰσλανδὸς ἀοιδὸς ἀναφερόμενος τῷ 1188 ὡς εἷς τῶν αὐλικῶν ποιητῶν τοῦ βασιλέως Σβέρρι.

Ἀσδίρ (Ashdir) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον χθαμαλὸν καὶ δυσδιάκριτον (Ras Ashdir, πλάτ. 33° 10' Βορ., μήκ. 11° 33' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 249: Mahed a to Ras Makhabez) κατὰ τοῦτο ὅμως ἐπίσημον, ὡς ἀποτελοῦν τὸ θαλάσσιον σύνορον τῆς ἡγεμονίας τῆς Τύνιδος καὶ τῆς Λυβιακῆς ἐπαρχίας τῆς Τριπολιτανίας (Τριπολίτιδος). Ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν κέρας τοῦ ὅρμου *Μποῦ Κεμέζ*, τοῦ *Πισιιδῶνος* λιμένος τοῦ Πτολεμαίου (Δ, γ, 12), τοῦ Pisitanum τοῦ Πεουτεγκεριανοῦ πίνακος. Σ. Ε. Λ.

Ἀσδρούβας. Ὄνομα διαφόρων Καρχηδονίων στρατηγῶν ὧν οἱ ἐπισημότεροι εἶναι:

—1) ***Ἀσδρούβας*** υἱὸς τοῦ Μάγωνος, ἐπιχειρήσας τῷ 489 π. Χ. τὴν κατάκτησιν τῆς Σαρδηνίας.

—2) ***Ἀσδρούβας*** υἱὸς τοῦ Ἄννωνος. Ἐκστρατεύσας εἰς Σικελίαν καὶ ἡττηθεὶς ἐσταυρώθη εἰς Καρχηδόνα (255).

—3) ***Ἀσδρούβας*** ὁ ἐπονομασθεὶς *Καλὸς*(ὡραῖος), γαμβρὸς τοῦ Ἀμίλκα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου τῷ 228 π. Χ ἀνηγορεύθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ στρατοῦ. Κατετρόπωσε πλεῖστα ἔθνη τῆς Ἰβηρίας, ἀπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ, ὅριον ὅπερ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπερβῇ συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τῶν Ρωμαίων συνθήκας. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ κατακτήσεων ἔκτισε τὴν *Νέαν Καρχηδόνα* (Καρθαγένην). Ἐδολοφονήθη ὑπό τινος Γαλάτου δούλου τῷ 220 π. Χ

—4) *Ἀσδρούβας*, ὁ ἐπικληθεὶς *Φαλακρός*, ἡττηθεὶς ἐν ἔτει 215 ἐν Σαρδηνίᾳ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

—5) ***Ἀσδρούβας*** ὁ ***Βάρκας***. Ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα, διοικητὴς τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ στρατοῦ (218 π. Χ.), ἔνθα πολλὰς ὑπέστη ζημίας. Ἀλλὰ τῷ 212 π. Χ. ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε μετὰ τοῦ Μασσανάση δύο Σκιπίωνας. Μεθ' ὃ μετέβη εἰς Ἰταλίαν ἄγων ἰσχυρὰν ἐπικουρίαν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀννίβαν, ἀλλ' αἴφνης συναντηθεὶς παρὰ τὸν Μέταυρον ποταμόν, πλησίον τῆς νῦν πόλεως Fossombrone, μετὰ τῶν ὑπάτων Μάρκου Λιβίου Σαλινάτορος καὶ Γαΐου Κλαυδίου Νέρωνος ἠναγκάσθη ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας νὰ συνάψῃ μάχην εἰς ἣν ἐφονεύθη καὶ ὁ ἴδιος (207 π. Χ.). Οἱ Ρωμαῖοι ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν ἔρριψαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀναμένοντος ἐπικουρίας ἀδελφοῦ του Ἀννίβα, ὅστις ἔκτοτε προεῖδε τὴν τύχην τῆς Καρχηδόνος.

—6) ***Ἀσδρούβας*** υἱὸς τοῦ *Γίσκωνος*, διαδεχθεὶς τὸν φονευθέντα Ἀσδρούβαν Βάρκαν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ καρχηδονικοῦ στρατοῦ. Ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος ἀπεσύρθη εἰς Ἀφρικήν, ἔνθα ἀπέθανε περὶ τὸ 201 π. Χ.

—7) ***Ἀσδρούβας***. Ὁ ἐπονομασθεὶς *Ἔριφος*. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ κύρωσις τῆς συνθήκης μεταξὺ τῆς Καρχηδόνος καὶ τοῦ Σκιπίωνος.

—8) ***Ἀσδρούβας*** ὑπερασπιστὴς τῆς Καρχηδόνος πολιορκηθείσης ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Αἰμιλίου Σκιπίωνος. Μετὰ την ἅλωσιν τῆς πόλεως τῷ 144 π.Χ. ὠχυρώθη ἔν τινι ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ὅταν μετὰ κρατερὰν ἄμυναν ἐπείσθη ὅτι οὐδεμία τῷ ὑπελείπετο ἐλπὶς σωτηρίας διέφυγε κρύφα καὶ παρεδόθη εἰς τὸν νικητήν.

—9) ***Ἀσδρούβας*** ἔγγονος τοῦ βασιλέως τῶν Νουμαίων Μασσανάση Κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, καίτοι εἶχεν ὑπερασπίσει τὴν Καρχηδόνα κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του (147 π. Χ.). —Ω.

Ἄσδυνις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νησὶς τῆς ἐν Ἑπτανομίδι τῆς Αἰγύπτου μεγάλης λίμνης Μοίριδος ΝΔ. τῆς Μέμφιδος.

Ἀσέα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἀρκαδίας (τῆς Μεγαλοπολίτιδος), κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ ἥρωος *Ἀσεάτα*. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκ μίσους κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς καὶ οἱ κάτοικοι καὶ ἄλλων ἀρκαδικῶν πόλεων, ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν των καὶ μετῴκησαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα κτισθεῖσαν *Μεγάλην πόλιν*, ἥτις ἦτο ἁμυντικὸς κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν προμαχὼν τῆς Ἀρκαδίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (β' μ. Χ. αἰῶνα) ἡ Ἀσέα εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια, τῶν ὁποίων ἴχνη σώζονται καὶ σήμερον ἐπί τινος λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἀσέας παρὰ τὴν ἀπὸ Τριπόλεως εἰς Μεγαλόπολιν ἁμαξιτὴν ὁδὸν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας τῆς Φραγκοβρύσεως. Εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα αὐτῆς, ἐν τῇ θέσει ἥτις κατὰ τὴν ὀρχαιότητα ἐκαλεῖτο *Πηγαὶ Μεγαλοπολίτιδος*, ἔχει τὰς πηγάς του (μᾶλλον ἀναδύεται κατ' αὐτὴν) ὁ ποταμὸς Ἀλφειός.

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπῆρχεν ὁ ἄνευ ὀρόφου ναὸς τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν καὶ δύο λίθινοι λέοντες, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ παρ' αὐτὴν ὄρους, ὅπερ ἐκαλεῖτο *Βόρειον*, ἱερὸν τῆς Σωτείρας Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν ἐκ Τροίας ἐπάνοδόν του. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἀσέας εἶχε τὰς πηγάς του καὶ ὁ ποταμὸς Εὐρώτας καὶ ὅτι μάλιστα οἱ δύο ποταμοὶ εἶχον κοινὸν τὸν ροῦν ἐπὶ εἴκοσι σταδίους καὶ ὅτι χωριζόμενοι ἔπειτα ἀνεφαίνοντο, ὁ μὲν Ἀλφειὸς εἰς τὰς προρρηθείσας Πηγὰς τῆς Μεγαλοπολίτιδος, ὁ δὲ Εὐρώτας παρὰ τὴν Βελεμίναν τῆς Λακωνικῆς.

Τῆς Ἀσέας διεσώθησαν καὶ χαλκᾶ συμμαχικὰ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. ΚΑΨ.

— **Ἀσέα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Βαλτετσίου τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο ***Κανδρέβα***. Κάτ. (1920) 502. Ἀπὸ τῆς Τριπόλεως ἀπέχει 3 $^1/_2$ ὥρ. Δ. Ε. Μ.

Ἀσεάτης *[Μυθ.]*. Εἷς τῶν ἡρώων Ἀρκαδίας, ἐπώνυμος τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πόλεως Ἀσέας.

—**Ἀσεάτης** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ ποταμὸς Ἀλφειὸς ὀνομαζόμενος οὕτως, ἐνίοτε, ὡς πηγάζων ἐκ τῆς κοιλάδος τῆς ἀρχαίας ἀρκαδικῆς Ἀσέας. ΚΑΨ.

ἀσέβεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀσεβής, ἔλλειψις σεβασμοῦ, ὕβρις, περιφρόνησις· ἀντιθ. *εὐσέβεια*.

—**ἀσεβείας** ***γραφή***. Ὑπὸ τὸ γενικὸν τοῦτο ὄνομα περιελαμβάνοντο πᾶσαι αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπεδίδετο εἰς τὸν κατηγορούμενον ὄχι ἀδίκημα στρεφόμενον ἐναντίον τῆς ζωῆς, τιμῆς ἢ περιουσίας ἀτόμων, ἀλλὰ προσβολὴ τοῦ *θρησκευτικοῦ* καὶ *ἠθικοῦ* συναισθήματος τῶν πολιτῶν. Ἀσέβημα, κατὰ τὸν Πολύβιον, ἐθεωρεῖτο «τὸ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς τεθνεῶτας ἁμαρτάνειν». Ἀφοῦ λοιπὸν τόσον γενικωτάτην σημασίαν εἶχεν ἡ λέξις ἀσέβεια, εἶναι φυσικόν, ὅτι πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἦσαν αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ γίνῃ κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὡς ἐμπαίξας τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια· ἄλλος τις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ὅτι κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ, διότι συνανεστρέφετο μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὁ ὁποῖος εἶχε κατηγορηθῆ ἐπὶ πατροκτονίᾳ, δὲν εἶχε δὲ ἀκόμη γίνει ἡ δίκη αὐτοῦ· ἡ περίφημος Ἀσπασία ἡ Μιλησία, ἡ σύζυγος τοῦ Περικλέους, ὅτι «Περικλεῖ γυναῖκας ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο». Ἡ συνηθεστάτη ὅμως κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἦτο ἡ γινομένη ἐναντίον ἀνθρώπων θεωρουμένων εἴτε ὡς ἀθέων, εἴτε ὡς αἱρετικῶν, διότι δὲν παρεδέχοντο ἀνεξετάστως πάντα τὰ περὶ θεῶν μυθολογούμενα ἢ διότι ἐτόλμων νὰ ἐκφράσωσι περὶ τοῦ κόσμου ἰδέας ἀντικειμένας εἰς τὰ καθιερωμένα ὑπὸ τῆς θρησκείας. Τοιαύτη δὲ κατηγορία ἐγίνετο συνήθως κατὰ φιλοσόφων, τῶν ὁποίων αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι δὲν συνεφώνουν μὲ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν. Οὕτω, πλὴν τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, κατηγορήθη, ὅτι δὲν ἐπίστευε τοὺς θεούς, τοὺς ὁποίους ἐπίστευεν ἡ πόλις, ἀλλ' εἰσῆγεν «ἕτερα καινὰ δαιμόνια», διὰ παρομοίους λόγους κατηγορήθησαν ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Στίλπων, ὁ Θεόφαστος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Ἐνῷ ὅμως τοσαῦται ἦσαν αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ γίνῃ γραφὴ ἀσεβείας, νόμος καθορίζων λεπτομερῶς πάσας ταύτας οὐδαμοῦ ὑφίστατο. Ἐν παλαιοτάτῃ ἐποχῇ τὸ λαϊκὸν αἴσθημα ἦτο τὸ κριτήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχαρακτηρίζετο πρᾶξίς τις ὡς ἀσέβημα. Ἐπειδὴ ὅμως βραδύτερον πράξεις τινὲς εἴτε διὰ πρώτην φορὰν ἐνεφανίζοντο, εἴτε ἕνεκα ἰδιαιτέρων λόγων παρίστατο ἀνάγκη νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀσεβήματα, ἤρχισαν πολλαχοῦ δι' εἰδικῶν νόμων μερικὰ ἁμαρτήματα νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς ἀποτελοῦντα ἀσέβειαν. Ἐν Ἀθήναις μόλις ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (τῷ 432 π.Χ.) δι' ἐνεργειῶν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Περικλέους καθωρίσθη διὰ ψηφίσματος, ὅτι εἰς γραφὴν ἀσεβείας ὑπέκειντο καὶ «οἱ τὰ θεῖα μὴ νομίζοντες ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων διδάσκοντες», τοῦτο δ' ἔγινεν ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ψηφίσματος ἐκείνου κατηγορηθῇ ἐπὶ ἀσεβείᾳ ὁ φίλος τοῦ Περικλέους Ἀναξαγόρας.

Εἶναι πιθανόν, ὅτι καὶ ἄλλαι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ γίνῃ κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἦσαν ἤδη πρότερον διὰ νόμου καθορισμέναι ἢ καθωρίσθησαν βραδύτερον. Πᾶσαι ὅμως αἱ περιπτώσεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καθορισθοῦν διὰ νόμου ἕνεκα τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο, ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε νοοτροπίας τοῦ λαοῦ, νὰ χαρακτηρίζωνται ὡς ἀσεβήματα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ῥήτορες ἐπεχείρουν πολλάκις νὰ χαρακτηρίσωσιν ὡς ἀσεβῆ πρᾶξίν τινα στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀγράφου ἱερατικοῦ νόμου, καὶ αὐτὸς δ' ὁ Περικλῆς, λέγεται, ὅτι συνεβούλευσε τοῦτο εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐπὶ μὴ καθωρισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου περιπτώσεων ἐγίνετο κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἀλλ' ἡ διαδικασία ἐπὶ τῶν τοιούτων ἦτο διάφορος ἀπὸ τῆς διαδικασίας τῶν διὰ νόμου καθωρισμένων. Εἰς πάσας ὅμως τὰς περιπτώσεις, εἴτε ἦσαν αὗται σαφῶς ὑπὸ τοῦ νόμου καθωρισμέναι εἴτε ὄχι, πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ τὸν ἀσεβήσαντα, διότι ἡ ἀσέβεια, ὡς εἴπομεν, δὲν ἦτο ἀδίκημα ἐναντίον ὡρισμένων ἀτόμων, ἀλλὰ κατὰ πάντων τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο σπανίως καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις ἡ κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ καλεῖται «δίκη», συνηθέστατα δὲ «γραφή». Καὶ ἐκεῖ μέν, ὅπου ὡρισμένος νόμος ὥριζεν, ὅτι πρᾶξίς τις ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὡς ἀσέβημα, ὁ αὐτὸς νόμος ὥριζε συνήθως καὶ εἰς τίνος δικαστηρίου τὴν ἁρμοδιότητα ὑπέκειντο οἱ κατηγορούμενοι διὰ τοιαῦτα ἀσεβήματα· ἐκεῖ δὲ πάλιν, ὅπου τὸ ἀσέβημα ἐγίνετο διὰ προσβολῆς, ἢ παραλείψεως τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ εἰς ἀντικείμενα διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ὡρισμένων θρησκευτικῶν ἢ πολιτικῶν ἀρχῶν, ἡ κατηγορία ἠδύνατο νὰ γίνῃ πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἐπεμελοῦντο περὶ τῆς δικαστικῆς καταδιώξεως καὶ τιμωρίας τοῦ ἐνόχου, εἴτε εἰσάγουσαι τοῦτον εἰς τὰ ἁρμόδια δικαστήρια εἴτε ἐπιβάλλουσαι καὶ ποινὴν εἰς αὐτόν, ἐν τῷ μέτρῳ τῆς δικαιοδοσίας των, ἐφ' ὅσον εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλωσι ποινάς. Οὕτω προσβολὴ κατὰ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἠδύνατο νὰ καταγγελθῇ εἰς τοὺς *Εὐμολπίδας*, φθορὰ δὲ τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν τῆς Ἀθηνᾶς, τῶν λεγομένων μοριῶν, ἐδικάζετο ὑπὸ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν ἐπίβλεψιν τούτων *Ἀρείου πάγου*. Ὅπου ὅμως δὲν ἦτο σαφῶς ὡρισμένη ἡ ἀρχή, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ ἀποταθῇ ὁ καταγγέλλων, ἢ ὅπου οὗτος ἠγνόει τίς ἦτο αὕτη, καὶ ἐν γένει ὅπου ἐχώρει ἀμφισβήτησις περὶ ἁρμοδιότητος δικαστηρίου, ἡ κατηγορία ἐγίνετο ἐνώπιον τοῦ *ἄρχοντος βασιλέως*, ὁ ὁποῖος, ἐνεργῶν τὴν λεγομένην προδικασίαν, περιέπεμπεν ἔπειτα τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον. Τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἐδίκαζε τὰς ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίας, δὲν εἶναι ἀληθές. Βεβαίως ἐν παλαιοτάτῃ ἐποχῇ ὄχι μόνον ταύτας, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς σπουδαίας δίκας ἐδίκαζον οἱ Ἀρεοπαγῖται, κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἡ δικαιοδοσία τοῦ Ἀρείου πάγου κατέστη καὶ πάλιν μεγίστη, ἐδίκαζε καὶ ὁ Ἄρειος πάγος τοιαύτας κατηγορίας (ὡς λ. χ. συνέβη, ὅτε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυξεν ἐν Ἀθήναις τὴν νέαν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὰ διδάγματα ἐσκανδάλισαν πολλούς). Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν τὰ *ἡλιαστικὰ δικαστήρια* ἐδίκαζον τὰς ἐπὶ ἀσεβείᾳ (ὡς καὶ τὰς ἄλλας) δίκας, πλὴν ὡρισμένων ἐξαιρέσεων.

Ἡ τιμωρία τῶν καταδικαζομένων ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἦτο πάντοτε μεγίστη, διότι καὶ μέγιστον ἔγκλημα ἐθεωρεῖτο ἡ ἀσέβεια. Ὁ θάνατος, ἐνίοτε ἀτιμωτικός, καὶ ἡ ἐκτὸς τῶν ὁρίων ταφή, ἢ τοὐλάχιστον ἡ ἐξορία, ἦτο ἡ συνήθως ἐπιβαλλομένη ποινὴ εἰς ὅσους κατεδικάζοντο δι' ἀσέβειαν· μόνον εἰς ἐλαφροτάτας περιπτώσεις ἡ τιμωρία ἠδύνατο νὰ εἶναι πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀσεβῶν ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἀπετέλει μίασμα διὰ τὴν πόλιν καὶ ὅτι ἡ τιμωρία αὐτοῦ ἦτο ἀπαίτησις, ὄχι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν θεῶν, ὁσάκις ἀνώτερα βία ἢ λόγοι σκοπιμότητος ἐπέβαλλον τὴν ἀτιμωρησίαν αὐτοῦ, δὲν ἔπαυεν οὗτος ὡς ἐναγὴς νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὰ ἱερὰ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν (ἡ ὁποία ὡς ἱερὸν ἐθεωρεῖτο) καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως εὑρισκομένης εἰς σχέσιν πρὸς τὰ θεῖα. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔνοχος ἀσεβείας ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ ἐξαναγκάζων τὴν πόλιν νὰ ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὸν ἀσεβήσαντα καὶ ὁ ἐξ οἴκτου μὴ καταγγέλλων ἢ μὴ καταδικάζων τοῦτον, ἐνῷ τὸν ἐθεώρει ἔνοχον. Ἀκριβῶς δέ, διότι τὸ μέγιστον τοῦτο ἔγκλημα δὲν ἔπρεπε νὰ μένῃ ποτὲ ἀκαταδίωκτον, ὁ κατηγορῶν τινα ἐπὶ ἀσεβείᾳ, καὶ ἂν ἀκόμη κατὰ τὴν δίκην ὁ κατηγορούμενος ἡθωοῦτο καὶ τὸ $^1/_5$ τοὐλάχιστον τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν δὲν ἦσαν καταδικαστικαί, μόνον τὰς συνήθεις καὶ ἐπὶ τῶν συνήθων δικῶν διὰ παρομοίας περιπτώσεις τιμωρίας ὑφίστατο, μ' ὅλον ὅτι περὶ τόσου μεγάλου ἀδικήματος εἶχε ψευδῶς κατηγορήσει, δὲν ἀπεκλείετο δ' εἰς τὸ μέλλον ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων. Τοῦτο δ' ἐγίνετο, ἵνα μή τις διστάσῃ νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἀσεβήσαντα, φοβούμενος τὰς συνεπείας μιᾶς πανηγυρικῆς ἀθῳώσεώς του ἐλλείψει ἐπαρκῶν ἀποδείξεων. Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

ἀσέβημα (τό)· πρᾶξις, συμπεριφορά, λόγος ἀσεβής.

Digitized by Google

ἀσεβὴς (ὁ, ἡ), —*ἐς* (τό)· ὁ μὴ σεβόμενος, ὁ μὴ τιμῶν ἰδίᾳ τὸν Θεὸν καὶ τὰ τῆς θρησκείας· || καθόλου ὁ περιφρονητὴς τῶν ἀλλοτρίων, ὁ ὑβριστής· ἀντιθ. *εὐσεβής*.—Ἐπίρρ. *ἀσεβῶς*.

ἀσεβῶ *(—έω)*· εἶμαι ἀσεβής, ἁμαρτάνω ἰδίᾳ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ τῆς θρησκείας· || καθόλου. περιφρονῶ, ἀτιμάζω, ὑβρίζω τὰ ἀλλότρια: «οἱ Ἀθηναῖοι θανατώσαντες τὸν Σωκράτην ἠσέβησαν εἰς τὴν φιλοσοφίαν».

Ἀσέγιεφ, *Νικόλαος Νικολάγιεβιτς*. Ρῶσος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1889. Ἡ πρώτη δημοσιευθεῖσα ποιητικὴ συλλογή του ὑπὸ τὸν τίτλον «Νυκτερινὸς αὐλὸς» (1913) ἐπροξένησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν διὰ τὴν εὐρυθμίαν τῶν στίχων καὶ τὴν ζωηρότητα τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν εἰκόνων. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ρωσίᾳ ὁ Ἀσέγιεφ ἐδημοσίευσε πλεῖστα ποιήματα γενόμενα δημοφιλέστατα, ἐδημοσίευσε δὲ νέαν συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Βόμβα» εἰς ἣν ἐκδηλοῦνται αἱ ἐπαναστατικαὶ καὶ ἀνθρωπιστικαὶ αὐτοῦ ἰδέαι. Τῷ 1922 ἐξέδωκε νέαν συλλογὴν ποιημάτων ἐπιγραφομένην: Ἡ σιδηροχαλκίνη ἀηδών» καὶ τῷ 1925 τὰ «Ὀκτωβριανὰ ᾄσματα». Ὁ Ἀσέγιεφ κρίνεται ὡς εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων ποιητῶν τῆς Ρωσίας τῶν δύο τελευταίων αἰώνων. Θ. Β.

ἀσειροδέτητον ἢ καὶ *ἀσειρόδετον* (ἐξυπακ. *ἱστίον*) κοιν. *ἀμουνδάριστο* [*Ναυτ.*]. Ἱστίον ὅπερ καίτοι εἶναι ἐκ κατασκευῆς ἐφωδιασμένον μὲ *σειρὰς* οὐδεμίαν τοιαύτην ἔχει δεδεμένην. Τὸ ἀντίθετον, *σειρόδετον* ἢ *σειροδετημένον* (κοιν. *μουνδάτο* ἢ *μουνδαρισμένον*). Σ. Ε. Λ.

ἄσειρον [*Ναυτ.*]. Καλεῖται *ἄσειρον ἱστίον*, κοιν. *παννὶ χωρὶς μοῦδες*, γαλλ. (voile) sans ris, ἀγγλ. (sail) without reefs, τὸ ἱστίον, εἰς ὃ οὐδεμία κατεσκευάσθη *σειρά*. Ἐκ τῶν σταυρωτῶν ἱστίων τῶν συνήθους μεγέθους ἱστιοφόρων, ἄσειρα εἶναι οἱ *σίπαροι*, οἱ *φώσωνες* καὶ οἱ *κάτω-δόλωνες*. Δὲν πρέπει να συγχέηται ὁ ὅρος *ἄσειρον* πρὸς τὸν ὅρον *ἀσειροδέτητον*. Σ. Ε. Λ.

ἀσεισμικὸς (ὁ, ἡ), —*όν* (τό)· ὁ μὴ ὑποκείμενος εἰς σεισμούς: «ἀσεισμικαὶ περιοχαὶ» (βλ. σεισμός).

ἄσειστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σεισθεὶς ἢ ὁ μὴ σειόμενος, ἀδιάσειστος, ἀκλόνητος, στερεός, σταθερός, ἔμπεδος.—Ἐπίρρ. *ἀσείστως*.

ἀσεκρήτης ἢ *ἀσεκρῆτις* Τίτλος τῆς παρὰ Βυζαντινοῖς κοσμικῆς ἱεραρχίας ἐκ τοῦ λατ. *secretus* (τοῦ *secerno*=διακρίνω, ἀποκρύπτω) = μυστικός. Τὸ προθεματικὸν α ἔφθασε μέχρις ἡμῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, χειρογράφοις, σιγιλλίοις, βούλλαις κλπ. γιγνομένης κατὰ τὴν γραφὴν συντομεύσεως τῆς λέξεως πρῶτος. Ὁ τίτλος ἦτο *πρωτασεκρήτης* ἢ *πρωτασεκρῆτις* καὶ ἐσήμαινε τὸν ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων (secreta) γραμματέα τοῦ αὐτοκράτορος. Παρόμοιαι συντομεύσεις γίνονται κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ *πρωτοθύτης (ἀθύτης)*, τοῦ *πρωτοψάλτης (ἀψάλτης)* κτλ. Σ. Π.

ἀσελάγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό) ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐσελάγησε, δὲν ἔλαμψε, δὲν ἐφώτισεν ἢ δὲν ἐφωτίσθη.

ἀσελγαίνω· εἶμαι ἀσελγής, εἶμαι ἐπίφορος πρὸς τὰς ἀφροδισιακὰς ἡδονάς, ἀκολασταίνω.

ἀσέλγεια (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀσελγοῦς, ἡ περὶ τὰ ἀφροδίσια καθ' ὑπερβολὴν σπουδή, ἡ ἀφροδισιακὴ ἡδυπάθεια, ἡ διηνεκὴς καὶ ἀκατάσχετος τάσις πρὸς τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκός, ἡ ἀκολασία.
— [*Νομ.-Ἰατροδ.*]· βλ. ἠθῶν προσβολή

ἀσελγὴς (ὁ, ἡ), —*ἐς* (τό)· ὁ πρὸς τὰ ἀφροδίσια ἐπίφορος, ὁ ἀκράτητος περὶ τὰς ἀφροδισιακὰς ἡδονάς, ἀκόλαστος, λάγνος.—Ἐπίρρ. *ἀσελγῶς*.

ἀσελγῶ *(—έω)*· βλ. ἀσελγαίνω.

Ἀσέληνον *(ὄρος)* ἢ *Ἀσέληνα (ὄρη)* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτω μία ὑψηλὴ ὀροσειρὰ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, μεταξὺ Κόρακος καὶ Παρνασσοῦ, πιθανὸν ἡ ὀνομαζομένη σήμερον *Γκιώνα*. Τὸ ὄρος ἦτο ψυχρὸν (δυσχείμερον) καὶ χιονοσκεπὲς (πολιόν), ὤφειλε δὲ τὴν ὀνομασίαν του, κατὰ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν, εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐκεῖ ἡ Σελήνη εἶχε τὸ ἐρωτικόν της καταφύγιον, ἐν τῷ ὁποίῳ κοιμωμένη μετὰ τοῦ Ἐνδυμίωνος, καθίστα τοὺς ἄλλους τόπους σκοτεινοὺς (βλ. λ. Ἐνδυμίων). Γ. Ι. Κ.

ἀσέληνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ σελήνης.
—**ἀσέληνος νὺξ** [*Ἀστρον.*]. Νύξ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Σελήνη δὲν εὑρίσκεται ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος. Αἱ τοιαῦται αἴθριαι νύκτες εἶναι καταλληλόταται δι' ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις τῶν ἀμυδρῶν κυρίως οὐρανίων σωμάτων (μικροῦ μεγέθους μεταβλητῶν, τηλεσκοπικῶν κομητῶν, νεφελοειδῶν κτλ.). Σ. Π.

ἀσελιδοποίητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σελιδοποιημένος. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται ἰδίως ἐν τῇ τυπογραφικῇ τέχνῃ πρὸς δήλωσιν ὕλης στοιχειοθετημένης καὶ μὴ διαταχθείσης ἀκόμη κατὰ σελίδας.

Ἀσέλλα. Οὕτως ὠνομάζετο «παρθένος Χριστοῦ», ζῶσα ἐν μοναστηρίῳ τῆς Ρώμης κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὡς ἱστορεῖ περὶ αὐτῆς ἡ καλουμένη Λαυσαϊκὴ ἱστορία, ἥτις τὴν παριστᾷ ὡς «σφόδρα πραϋτάτην γυναῖκα» καὶ γραῖαν (κεφ. ΡΛΓ', ἐν *Migne* Ἑ. Π. 34, 1234). Δ. Σ. Μ.

ἀσελλίνη (Asellin) [*Φαρμ. Χημ.*]. Μὴ ὀξυγονοῦχος βάσις ἐνεχομένη μετὰ τῆς τριμεθυλαμίνης βουτυλαμίνης, ἐξυλαμίνης καὶ μορρουίνης εἰς τὸ ἔλαιον τοῦ ἥπατος τοῦ ὀνίσκου. Ἡ ἀσελλίνη ἔχει τὸν τύπον $C_{25}H_{32}N_4$. Κ. Γ. Μ.

Ἀσελλίων (Asellio), *Σεμπρώνιος*. Ρωμαῖος ἱστορικὸς τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 159 π.Χ. Ἐχρημάτισε στρατιωτικὸς χιλίαρχος τοῦ Ποπλίου Κορνηλίου Σκιπίωνος εἰς τὸν κατὰ τῆς Νουμαντίας πόλεμον (134—133 π. Χ.) καὶ περιέγραψε τὰ γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος παρευρέθη. Ὁ τίτλος τῆς συγγραφῆς του ἦτο ὡς φαίνεται Historiarum libri (τοὐλάχιστον 14 βιβλία), καὶ ὄχι Rerum gestarum libri, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γέλλιος πολλαχοῦ. Ἀποκρούων τὸν συνήθη παρὰ τοῖς χρονογράφοις τρόπον τῆς ἁπλῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως—τοῦτο ἐθεώρει ἄξιον μόνον διὰ τοὺς παῖδας — ἐφρόνει ὅτι ὁ ἱστορικὸς συγγραφεὺς τρέπει ὄχι μόνον νὰ ἐκθέτῃ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδεικνύῃ πῶς καὶ κατὰ τίνα λόγον ἔγιναν οὕτως καὶ ὄχι ἄλλως. Ἔγραψε λοιπὸν κατὰ τὸν γνώμονα αὐτὸν πραγματικὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Πολυβίου, μὲ τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς συνηντήθησαν καὶ ἐγνωρίσθησαν, καὶ πρὸς τοῦ ὁποίου τὸ ὕφος ἐπλησίαζε καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἱστορικῇ συγγραφῇ του. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀσελλίωνος μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν ἐν τῇ συλλογῇ Historicorum romanorum fragmenta, ὑπὸ *Peter* 1884 ἐν Λειψίᾳ, σελ. 108—111). Θ. Α. Κ.

ἀσέλλωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· δημοτ., ὁ μὴ φέρων τὴν σελλαν, τὸ ἐφίππιον: «ἀσέλλωτο ἄλογο».

Ἀσὲμ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἀτζέχ.

Ἀσεμενᾶ [*Βιβλ. Γεωγρ.*]. Οὕτω (καὶ *Σελμωνὰ*) ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ο' τὸ ἑβραϊκὸν *Ἀσμονᾶ*, ὄνομα μιᾶς ἐκ τῶν νοτιωτάτων πόλεων τῆς Παλαιστίνης ἀνηκούσης εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, ἀγνώστου ποῦ ἀκριβῶς κειμένης (Ἀριθμῶν λδ' 4· πρβ. Ἰησ. Ναυῆ ιε' 4). Π. Ι. Μ.

ἀσεμνογράφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ γράφων ἀσέμνους ἀφηγήσεις, ἔργα θίγοντα τὴν αἰδῶ.

ἀσεμνολόγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μεταχειριζόμενος ἐν ταῖς ὁμιλίαις του ἀσέμνους ἐκφράσεις, ὁ διηγούμενος ἀσέμνους ἱστορίας.

ἄσεμνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σεμνός, ὁ μὴ σοβαρός, ὁ χυδαῖος· || ὁ ἀναιδής, ὁ αἰσχρός· || τὸ οὐδ. *ἄσεμνον* ὡς οὐσιαστ., ἔλλειψις σεμνότητος, χυδαιότης, ἀναίδεια.—Ἐπίρρ. *ἀσέμνως*.
— [*Ἐραλδ.*] Συνήθως τὰ ἄρρενα τετράποδα, ἥμερα ζῷα ἢ θηρία, τὰ ἐντὸς θυρεῶν ἀπεικονιζόμενα, ἔχουσι σεμνὴν τὴν στάσιν, δηλαδὴ οὐδὲν ἴχνος τῶν γεννητικῶν αὐτῶν μορίων διαφαίνεται. Ὅταν ὅμως συμβαίνῃ τὸ ἀντίθετον, καὶ διακρίνωνται π. χ. τὰ ὡς ἄνω μόρια, τὸ ζῷον καλεῖται *ἄσεμνον* (vilené). Τὸ διακριτικὸν τοῦτο συνήθως ἐπὶ τοῦ λέοντος ἐφαρμόζεται, οἱ δὲ Γάλλοι ἐραλδισταὶ δὲν εἶναι τελείως σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ «*ἀσέμνου λέοντος*», τῶν μὲν *Labitte* καὶ *Maigne* φρονούντων ὅτι τὰ μόρια δέον νὰ ὦσιν ἄλλοιου χρωματισμοῦ τοῦ ὅλου σώματος, τοῦ δὲ *Goudron de Genouillac* ἀποφαινομένου ὅτι ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ ἐμφάνισις (ἄνευ ἰδίου χρωματισμοῦ) τοῦ μορίου διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ λέων ὡς *ἄσεμνος*. Ὁ ἄσεμνος λέων ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐμβλημάτων τῶν ὑποστάντων *μείωσιν* (brisure) συνεπείᾳ τιμωρίας ἐπιβληθείσης ὑπὸ ἡγεμόνος εἰς εὐγενῆ δι' ἀξιόποινον πρᾶξιν. Γ. Ε. Τ.

Ἀσενὲθ [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Αἰγυπτίου ἱερέως τῆς Ὢν (Ἡλιουπόλεως) Πετεφρῆ, ἣν ὁ Φαραὼ ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν Ἰωσὴφ καὶ ἐξ ἧς οὗτος ἀπέκτησε τὸν Μανασσῆν καὶ τὸν Ἐφραΐμ (Γένεσ. μα' 45-50 μστ' 20). Δὲν εἶναι δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἑβραϊκόν, ὡς ἐξέλαβόν τινες τῶν ἑρμηνευτῶν, ἀλλ' αἰγυπτιακὸν δηλοῦν «τὸν ἀνήκοντα τῇ θεᾷ Νὲτ» (*ns—nt*). Ἡ ἀνωτέρω πληροφορία τῆς Γενέσεως παρέσχεν ὕλην εἰς τὴν μορφωσιν πολλῶν καὶ ποικίλων παραδόσεων, οὐ μόνον ἰουδαϊκῶν, ἀλλὰ καὶ χριστιανικῶν. Τὸ κύριον δὲ ἐλατήριον τῆς μορφώσεως τῶν παραδόσεων τούτων ἦτο ἡ ἀνάγκη τῆς δικαιολογίας τοῦ γάμου τοῦ Ἰωσὴφ μετ' εἰδωλολάτριδος γυναικὸς καὶ δὴ θυγατρὸς ἐθνικοῦ ἱερέως. Ἐκ τῶν εἰρημένων παραδόσεων ἡ μᾶλλον ἀξιοσπούδαστος εἶναι μία ἐπὶ ἰουδαϊκῆς βάσεως στηριζομένη χριστιανικὴ παράδοσις, ἐν ᾗ ἐκτίθεται πῶς ὁ Ἰωσὴφ συνεζεύχθη μετὰ τῆς ἁγνῆς παρθένου Ἀσενέθ, ἀφοῦ διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς του κατώρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας εἰς τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν, πῶς ἡ Ἀσενὲθ διὰ χειρὸς ἀγγέλου ἐκοινώνησεν οὐρανίου τροφῆς, δι' ἧς κατέστη ἀθάνατος καὶ πῶς ὁ Ἰωσὴφ ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Τοῦ ἀποκρύφου τούτου βιβλίου διεσώθη τὸ κείμενον ἐν μέρει ἢ ἐν συνόλῳ ἐν πολλαῖς παλαιαῖς γλώσσαις (ἑλληνιστί, λατινιστί, συριστί, ἀρμενιστί, σλαυωνιστί). Ἑλληνιστὶ ἐξεδόθη πλῆρες τὸ κείμενον τοῦτο ὑπὸ τοῦ *Batiffol* ἐν τοῖς Studia Patristica (1889—1890 σελ. 1—87 μετ' εἰσαγωγῆς). Ἐν τῷ ἀποκρύφῳ τούτῳ ὑπάρχει καὶ ὡραία *προσευχὴ τῆς Ἀσενὲθ* αἰτουμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀπόρριψιν τῶν εἰδώλων (κεφ. θ—ιγ').

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Batiffol* ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ μν. ἔργου καὶ *Schürer* Geschichte des Jüd. Volkes κλπ. δ' ἔκδ. III. Π. Ι. Μ.

Ἀσενναῖοι [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Φυλὴ καταγομένη ἐκ τοῦ Χαναάν, υἱοῦ τοῦ Χὰμ, υἱοῦ τοῦ Νῶε (Γενέσ. ι' 17). Π. Ι. Μ.

Ἀσενὼ (Acheneau) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας, παραπόταμος τοῦ Λείγηρος ἔχων ροῦν 21 χμτρ. Λέγεται καὶ *Σενώ*.

Ἀσερίνα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος τις ἐν Τενέδῳ, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο *Ἀστέριον* ἀπὸ τῶν πρώτων οἰκησάντων τὴν νῆσον, φέρει ἐνίοτε καὶ τὴν ὀνομασίαν *Ἀσερίνα*. Γ. Ι. Κ.

Ἀσέρυμνος. Παλαιὸς βασιλεὺς τῆς Τύρου ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου. Γ. Ι. Κ.

ἀσετόνη (ἡ) [*Χημ.*]· βλ. ἀκετόνη.

Ἀσὲτ (Hachette), *Ἰωάννα, Λαινέ*. Γαλλὶς ἡρωΐς, γεννηθεῖσα ἐν Μπωβαὶ τῷ 1454. Ἀντέταξεν ἐρρωμένην ἄμυναν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος της ὑπὸ Καρόλου τοῦ Τολμηροῦ (1472).

— Ἀσὲτ (Hachette), *Λουδοβῖκος Χριστόφορος Φραγκίσκος*. Γάλλος ἐκδότης, ἱδρυτὴς ἑνὸς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων βιβλιεκδοτικῶν οἴκων τῶν Παρισίων, γεννηθεὶς ἐν Ρετὲλ τῶν Ἀρδεννῶν τῷ 1800 Μετ' ἐξαιρέτους σπουδὰς εἰς Σαὶντ-Μπάρμπ ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικήν. Τῷ 1824 προσελήφθη ὡς παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ συμβολαιογράφου Φουκὼ ντὲ Παβάν. Μετὰ διετίαν δέ, ἀγοράσας τὸ μικρὸν βιβλιοπωλεῖον *Μπρεττὶφ* καὶ συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν ὅλους τοὺς συναδέλφους του *Φαρσύ, Κισερά, Γκερουζέ, Λεσιὲρ* κλπ., ἠδυνήθη ν' ἀναπτύξῃ ὅλην τὴν δραστηριότητά του καὶ ν' ἀναγάγῃ ἐντὸς ὀλίγου τὸ μικρὸν ἐκεῖνο βιβλιοπωλεῖον εἰς ἐκδοτικὸν οἶκον περιωπῆς. Διακαιόμενος ὑπὸ τοῦ ζήλου νὰ βελτιώσῃ τὸ σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν γενικὴν μόρφωσιν τῶν συμπατριωτῶν του, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἔκδοσιν πάσης φύσεως μορφωτικῶν βιβλίων. Ἵδρυσε πλεῖστα εἰδικὰ περιοδικά: τὴν «Ἐπιθεώρησιν τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως», τὸ «Γενικὸν Ἐγχειρίδιον τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως», τὸν «Φίλον τῶν Παιδιῶν» κλπ. Μέχρι τοῦ 1850 ἐξέδωκεν ἐγχειρίδια ἀφορῶντα εἰς διαφόρους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, λεξικὰ ἀρχαίων καὶ νέων γλωσσῶν, Γάλλους, Λατίνους καὶ Ἕλληνας κλασσικούς, σχολιασμένους μετ' ἄκρας ἐπιμελείας ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων εἰδικῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1850, τῇ συναρωγῇ καὶ τῶν γαμβρῶν του *Μπρετὸν* καὶ *Ταμπλιέ*, προσέθεσε καὶ τὸ τμῆμα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκδόσεων καὶ ἐδημιούργησε σειρὰς εὐθηνῶν βιβλίων, τὴν «Ποικίλην Βιβλιοθήκην», περιλαμβάνουσαν τὰ ἔργα τῶν καλυτέρων συγχρόνων συγγραφέων, τὴν «Βιβλιοθήκην τῶν Σιδηροδρόμων», τὴν «Ροδίνην Βιβλιοθήκην», τὴν «Βιβλιοθήκην τῶν Θαυμασίων», τὴν «Συλλογὴν τῶν Ταξιδιωτικῶν Ὁδηγῶν» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Ἀδ. Ζοάν*, νέαν σειρὰν ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν, εἰς τὸν τύπον τοῦ «Λεξικοῦ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας» τοῦ *Μπουγιέ*, συμπληρωθέντος διὰ τοῦ «Ἄτλαντος Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας» ὡς τὸ «Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν» τοῦ ἰδίου συγγραφέως, τὸ «Λεξικὸν ἀρχαίας καὶ νέας γεωγραφίας» τῶν *Μεσσά* καὶ *Μισελό*, τὸ «Λεξικὸν τῶν Συγχρόνων» τοῦ *Γ. Βαπερό*, τὸ «Λεξικὸν τοῦ πρακτικοῦ βίου» τοῦ *Μπελζ*, τὸ «Λεξικὸν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Α. Φράνκ*, τὸ «Λεξικὸν τῶν κοινοτήτων τῆς Γαλλίας» τοῦ *Ἀδ. Ζοάν*, τὸ «Λεξικὸν τῆς γαλλικῆς γλώσσης», τοῦ *Ε. Λιττρέ*, τοὺς «Μεγάλους συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Α. Ρενιέ*. Μεταξὺ τῶν μεγάλων εἰκονογραφημένων ἐκδόσεων ἀναφέρομεν τὸν «Δὸν Κιχώτην», τὴν «Ἀτάλαν» καὶ τὴν «Κόλασιν» μὲ εἰκόνας τοῦ Γουσταύου Ντορέ, τὴν «Βίβλον καὶ τὰ περίχωρά της», τὴν «Ἄνω Σαβοΐαν», τὸν «Παρθενῶνα τῆς Ἱστορίας»· τὰ ἐκλαϊκευτικὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τῶν *Φιγκιέ, Γκιγιεμέν, Φρεϊτόλ* κλπ.

Τῷ 1855 ὁ Ἀσὲτ ἵδρυσε τὴν «Ἐφημερίδα δι' ὅλους», περιέχουσαν εἰκονογραφημένα μυθιστορη-

Digitized by Google

ματα καὶ κυκλοφοροῦσαν εἰς 150 000 ἀντιτύπων ἑβδομαδιαίως. Μεταξὺ τῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἀσὲτ ἀναφέρομεν καὶ τὸν «Γῦρον τοῦ κόσμου», ταξιδιωτικὸν περιοδικὸν ἱδρυθὲν τῷ 1860, καὶ τὰ «Τρία βασίλεια τῆς φύσεως», ἐκδιδόμενα ἀπὸ τοῦ 1864.

Παρὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ πολυσχιδὲς τῶν ἔργων του, ὁ Ἀσὲτ εὕρισκε καιρὸν νὰ δημοσιεύῃ ἐκθέσεις καὶ ὑπομνήματα ἐπὶ ζητημάτων κοινωφελῶν, ἐπιδεικνύων μέγα ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἵδρυσιν φιλοπτώχων ὀργανώσεων καὶ ἀλληλοβοηθητικῶν σωματείων. Ἐξύψωσε τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἐπαγγέλματός του, οὐδέποτε ἀγοράζων τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἔργων, ἀλλὰ καθιστῶν τοὺς συγγραφεῖς μετόχους τῶν κερδῶν. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς καὶ τοῦ κύρους του συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐνοϊκὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς διεθνοῦς ἐξασφαλίσεως τῶν συγγραφικῶν δικαιωμάτων διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 18 Μαρτίου 1852.

Ὁ Ἀσὲτ ἀπέθανε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1864, ἀφήσας τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου του εἰς τοὺς πεφωτισμένους συνεργάτας του, τοὺς δύο γαμβρούς του *Μπρετὸν* καὶ *Ταμπλιέ*, καὶ τοὺς δύο υἱούς του *Ἀλφρέδον* καὶ *Γεώργιον Ἀσέτ*, οἵτινες διευθύνουν τὸν κολοσσιαῖον αὐτὸν ὀργανισμὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἀσὲτ καὶ Σια*», ἐμφορούμενοι ἀπὸ τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα τοῦ μεγάλου ἱδρυτοῦ.

—**Ἀσέτ**, *πρακτορεῖον ἀποστολῶν* — (Messageries Hachette). Κεντρικὸν πρακτορεῖον ἀποστολῆς ἐφημερίδων καὶ λοιπῶν ἐντύπων, ἱδρυθὲν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ βιβλιεκδοτικοῦ οἴκου *Ἀσὲτ καὶ Σία* (βλ. ἀνωτέρω). Ἔχει ἐν Παρισίοις 55 ἀποθήκας πρὸς ἐφοδιασμὸν τῶν 2 258 περιπτέρων καὶ μικροπωλητῶν τῆς πρωτευούσης, εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας, τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν 16 πρακτορεῖα, 15 000 μεταπωλητὰς καὶ περίπτερα κ.λ.π., λαμβάνοντα κατὰ τὸ πλεῖστον δύο ἀποστολὰς ἡμερησίως. Τὸ Κεντρικὸν πρακτορεῖον Ἀσὲτ ἐνεργεῖ ἡμερησίως ἀποστολὴν 4 ἑκατομμυρίων ἐφημερίδων καὶ βιβλίων. —Ω.

Ἀσετυλαρσὰν (Acétylarsan) *[Φαρμακ.]*. Ὑδατοῦχος διάλυσις εἰς 23,6 % oxy-acétyl-amino-phényl arsinate de Diethylamine, οὐδετέρα, ἄχρους καὶ διαυγής, περιέχουσα δ' ἀρσενικὸν 0,05 κατὰ κυβ. ἑκατοστ. Χορηγεῖται ὑπὸ μορφὴν ἐνέσεων τῶν 3 c. c. ὑποδορείως καὶ ἐνδομυϊκῶς. Δίδεται ὡς φάρμακον θεραπευτικὸν κατὰ τῆς συφίλιδος καὶ τῆς ἀμοιβαδώσεως. Ι. ΚΑΜΙΝΗΣ

ἀσετυλίνη *[Χημ.]*· βλ. ἀκετυλένιον.

Ἀσὲχ *['Εθνογρ.]*· βλ. Ἀσάχ.

ἄση ἡ *δύσοσμος* (ἡ) (Asa foetida) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτως εἶδός τι τοῦ φυτοῦ νάρθηξ (βλ. λ.).

— *[Φαρμακ.]* Κομμιορητίνη προερχομένη ἐκ τοῦ φυτοῦ Ferula asa foetida. Φέρεται σπανίως εἰς κεχωρισμένα δάκρυα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς συμπαγῆ ἐρυθρόφαιον μᾶζαν. Ἔχει ὀσμὴν σκορόδου ἀηδῆ, γεῦσιν πικρὰν δριμεῖαν καὶ ἀποκρουστικήν.

Ἡ ἄση λαμβάνεται διὰ κοπῆς τοῦ βλαστοῦ εἰς τὸ πλησίον τῆς ῥίζης μέρος σχηματισμοῦ κοιλότητος εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος του καὶ συλλογῆς τοῦ κομμιορητινώδους ὀποῦ, ὅστις συλλέγεται ἐν αὐτῇ. Ἡ ἄση σύγκειται ἐξ 65 % ῥητίνης, 20 % διαλυτοῦ κόμμεος 3,5 πτητικοῦ ἐλαίου καὶ 11,5 % βασσορίνης. Τόπος προελεύσεως τῆς ἄσης εἶναι: ἡ Συρία, Περσία καὶ Λυδία. Ἡ ἄση χρησιμεύει ὡς φάρμακον ἀντισπασμωδικὸν ἐμμηναγωγόν, ἀντιφυσῶδες. Χορηγεῖται ὑπὸ μορφὴν καταποτίων, εἰς γαλάκτωμα, 1-2 γρ., ὡς βάμμα ἀλκοολικὸν ἢ αἰθερικόν, 1-4 γρ., κατὰ τοῦ ὑστερισμοῦ, τῶν νευρικῶν παθήσεων τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν.

Δι' ἀποστάξεως μεθ' ὑδρατμοῦ λαμβάνεται ἔλαιον κιτρίνου ἕως φαιοῦ χρώματος ὀσμῆς δυσαρέστου ὑπενθυμιζούσης τὴν τοῦ σκορόδου ἢ τοῦ κρομμύου, εἰδ. βάρους 0.97-0,99 καὶ ζέει εἰς 126-127°. Κ. Γ. Μ.

Ἀσῆ-*Γωνιὰ* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1920) 521. Διεκρίθη ἀνέκαθεν διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ἀνυπότακτον (τουρκ. *ἀσῆ*=ἐπαναστάτης) τῶν κατοίκων του. Πλησίον εὑρίσκεται τὸ *Χαϊνόσπηλιο* (σπήλαιον ληστῶν), ὅπου κατέφυγον καταδιωκόμενα τὰ μέλη τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως τοῦ 1866, καὶ ἀπὸ τῶν βράχων τοῦ ὁποίου κατεκρημνίσθησαν καὶ ἀπέθανον ὁ *Μᾶρκος Σκουλούδης* καὶ ὁ *Ἀντώνιος Μπουμπουλάκις*, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. ΝΑ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν κεῖται ἡ *Μονὴ τῶν Μυριοκεφάλων*. Ε. Γ.

— **Ἀσῆ** *Μπεϊλῆ* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολ. Θρᾴκης, ὅπερ ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατοχῆς εἶχε μετονομασθῆ εἰς *Ἀσύπολιν*.

Ἀσὴθ ἢ *Ἀσσήθ*. Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Συγκέλλου ὁ τριακοστὸς δεύτερος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου λέγεται, ὅτι κατὰ πρῶτον εἰσηχθησαν εἰς τὸ ἔτος αἱ πέντε ἐμβόλιμοι ἡμέραι, ἐδόθη δὲ καὶ τὸ ὄνομα Ἄπις εἰς τὸν ἱερὸν μόσχον τὸν θεωρούμενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὡς θεόν. Τὸ ὄνομα *Ἀσὴθ* φαίνεται, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ *Ἄσης* ἢ *Ἄσσις* (βλ. λ. Ἄσης). Γ. Ι. Κ.

ἀσήκης (ὁ), ἢ *ἀσίκης* θηλ. —*ισσα*, οὐδέτ. —*ικο* (λεξ. ἀραβική: *ἀσσὴκ*=ἐραστής)· ὁ ἐρωμένος· || κατ' ἐπέκτασιν, ὁ ὡραῖος, ὁ συνδυάζων σωματικὴν καλλονὴν καὶ ψυχικὰ χαρίσματα, ὁ *λεβέντης*: «μὴν εἶδες τὸν ἀσίκη μου, τὸν ἀγαπητικό μου;» — *Ἀσηκλήκι* (τό), ἡ ἰδιότης τοῦ ἀσήκη, ἡ ἁρμόζουσα εἰς ἀσήκην πρᾶξις ἢ συμπεριφορά. — Ἐπίθ. *ἀσήκικος* —*η*, —*ο* καὶ ἐπιρρ. *ἀσήκικα*.

ἀσήκωτος, —*η*, —*ο*· δημ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις ἢ δυσκόλως δύναται νὰ σηκώσῃ, ὁ πολὺ βαρύς: «τὸ παιδὶ ἀσήκωτο εἶναι ἀπὸ τὸ πάχος».

ἀσημάδευτος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει σημάδι, δὲν εἶναι σημαδεμένος πρὸς ἀναγνώρισιν.

ἀσήμαδος, —*η*, —*ο* δημοτ., ὁ ἄνευ σημείων ἢ στιγμάτων: «ἀσήμαδη κόττα»=παμμέλαινα, ἄνευ στιγμάτων· || μεταφ. ὁ ἄφαντος: «ἐχάθηκε ἀπὸ μπροστά μου, ἔγιν' ἀσήμαδος». Σ. Γ. Σ.

Ἀσημάκαρος, *Κωνσταντῖνος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν. Ὑπηρέτησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν Ροδόπουλον ὡς μπουλουξῆς. Λ. Δ. Κ.

Ἀσημάκης, *Ἀθανάσιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος ὑπηρετήσας ὡς μπουλουξῆς εἰς διαφόρους μάχας καὶ εἰς τὰς πολιορκίας Μεσολογγίου, ἔνθα ἐπληγώθη, καὶ Ναυπάκτου.

— **Ἀσημάκης** *Ἀνδρέας*. Ἀνώτερος γενικὸς ἀρχίατρος τοῦ Στρατοῦ (1867—1910), χρηματίσας διευθυντὴς τῆς Στρατιωτικῆς Ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, πρόεδρος τῆς Ἀνωτάτης Ὑγειονομικῆς Ἐπιτροπῆς, μέλος τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τῶν ἀποστράτων ἀξιωματικῶν κλπ.

Ὁ υἱός του *Σταῦρος Ἀσημάκης* (γενν. τῷ 1884) ὑπηρετῶν κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον ὡς μόνιμος στρατιωτικὸς ἰατρός, διευθυντὴς χειρουργείου παρὰ τῇ 10ῃ μεραρχίᾳ, προσεβλήθη ἐκ χολέρας καὶ ἀπέθανε τὴν 9ην Ἰουλίου 1913 ἐν Στρωμνίτσῃ τῆς Μακεδονίας. —Ω

— **Ἀσημάκης**, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ δήμου Κροκυλίου τῆς Δωρίδος ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Σκαλτσοδῆμον καὶ Καραϊσκάκην εἰς πλείστας μάχας.

— **Ἀσημάκης**, *Δημήτριος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος μετασχὼν εἰς τὰς πολιορκίας Ναυπάκτου, Μεσολογγίου καὶ Ὑπάτης.

— **Ἀσημάκης**, *Δημήτριος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Παλαιοχωρίου τῆς Παρνασσίδος ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Γ. Δυοβουνιώτην εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ὑπάτης καὶ εἰς πολλὰς μάχας. Λ. Δ. Κ.

— **Ἀσημάκης**, *Ἰωάννης*. Δημογέρων ἐκ τοῦ χωρίου Κοσμᾶ τοῦ Ἄργους. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1821 εὑρισκόμενος εἰς Τρίπολιν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐρρίφθη μετὰ τῶν λοιπῶν δημογερόντων καὶ ἀρχιερέων εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου ἀπέθανε. Κατέλιπε τρεῖς υἱοὺς ὑπηρετήσαντας κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Λ. Δ. Κ.

— **Ἀσημάκης**, *Ἰωάννης*. —1) Ἀγωνιστὴς ἐκ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος μετασχὼν ἐπὶ κεφαλῆς πεντηκοντάδος συγχωρίων του τῶν μαχῶν καὶ πολιορκιῶν Ἀετοῦ, Ἀγάθανης, Πέντε ὁρίων, Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Ἀράχωβας, Διστόμου καὶ Τριζονίων. —2) Ἀγωνιστὴς ἐκ Φωκίδος ὑπηρετήσας ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος μέχρι τοῦ 1827 ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν εἰς τὰς μάχας Γραβιᾶς, Προφήτου Ἠλίου, Ἀράχωβας, Διστόμου καὶ Ἀμπλιανης ὅπου καὶ ἐπληγώθη. Λ. Δ. Κ.

— **Ἀσημάκης**, *Δουκᾶς*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος λαβὼν μέρος εἰς τὰς μάχας καὶ πολιορκίας Ναυπάκτου, Μεσολογγίου, Ἀμπλιανης, Σαλώνων καὶ Διστόμου.

— **Ἀσημάκης**, *Παπαπαναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος. Ἐπὶ κεφαλῆς εἰκοσάδος συγχωρίων του ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας Ἀμπλιανης, Ἀετοῦ, Ἀγάθανης, Μεραφεντίου, Ἀράχωβας, Διστόμου ὡς καὶ εἰς τὰς δύο πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ὑπηρέτησε καὶ ὡς ἱερεὺς κατὰ τὸν Ἀγῶνα θυσιάσας χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν περιουσίαν του. Λ. Δ. Κ.

Ἀσημακόπουλος, *Ἀθανάσιος*. Φιλικὸς ἐξ Ἄργους. Μέλος ὢν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνοπούλου ἱδρυθείσης καγκελαρίας καὶ ἐξοπλίσας τῇ συμπράξει τούτου καὶ τοῦ Σπηλιωτοπούλου τοὺς Ἀργείους καὶ Ὀλυμπογωρίτας ἐσχημάτισε παρὰ τὰ χωρία Μπίλεσι καὶ Σχοινοχῶρι τὸ πρῶτον στρατιωτικὸν σῶμα πρὶν ἀκόμη ἐκραγῇ ἐπισήμως ἡ ἐπανάστασις. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Κεχαγιᾶ προσεπάθησεν εἰς τὸ τεῖχος τοῦ Ξεριᾶ, μετὰ τῶν ὀλίγων στρατιωτῶν του, ν' ἀνακόψῃ τὴν πρὸς τὸ Ἄργος κάθοδον τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ μετὰ τοῦ Παπαρσένη καὶ ἑπτακοσίων περίπου μαχητῶν καὶ γυναικοπαίδων εἰς τὸ Μοναστῆρι τοῦ Ἄργους. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν πολιορκίαν, ὁ μὲν Παπαρσένης καὶ λοιποὶ μαχηταὶ κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι νύκτωρ, ὁ δὲ Ἀσημακόπουλος ἐπιχειρήσας νὰ δραπετεύσῃ ἐπληγώθη. Τὴν ἐπιοῦσαν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Ἀναγνώστης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μεσολογγίου ὑπηρετήσας ὡς πεντηκόνταρχος ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Δημήτριον Μακρῆν καὶ Λιακατᾶν εἰς διαφόρους μάχας καὶ φονευθεὶς εἰς τὴν ἐν Ντολμᾶ τοῦ Αἰτωλικοῦ.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Ἀναγνώστης*. Υἱὸς τοῦ δημογέροντος Ι. Ἀσημάκη ἀγωνισθεὶς εἰς πλείστας μάχας. Τῷ 1825 προαχθεὶς εἰς ἑκατόνταρχον ἔλαβε μέρος ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς διαφόρους πολιορκίας.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Δημήτριος*. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Κατεταχθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν Π. Γιατράκον ἐπὶ κεφαλῆς σώματος στρατιωτῶν λαβὼν μέρος εἰς τὰς κατὰ τὸ 1821 πολιορκίας Λάλα, Τριπόλεως, Ναυπλίου καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Σπετσῶν· τῷ δὲ 1825 ὑπὸ τοὺς Θ. Κολοκοτρώνην, Νικήταν Σταματελόπουλον καὶ Τσώκρην εἰς ὅλας τὰς κατὰ τοῦ Ἰμπραὴμ γενομένας μάχας καὶ πολιορκίας.

— **Ἀσημακόπουλος**, ἢ *Κοντοβαζαινίτης*, *Θεόδωρος*. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἑκατόνταρχος, εἶτα ὡς χιλίαρχος εἰς τὰς πολιορκίας Μεσολογγίου, Λάλα, Τριπόλεως, Πατρῶν, Ναυπλίου καὶ Ἄργους κατὰ τοῦ Δράμαλη, καὶ εἰς τὰς μάχας Ἀκόβου καὶ Τρικόρφων ἔνθα ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Λάσκαρης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καστανιτσης τῆς Λακεδαίμονος. Ἐπολέμησεν ὡς πεντηκόνταρχος ὑπὸ τὸν Π. Γιατράκον εἰς τὰς πολιορκίας Ναυπλίου, Κορινθίας, Πατρῶν καὶ εἰς πλείστας μάχας.

Ἀσημακόπουλος, *Νικόλαος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὑπάτης λαβὼν μέρος ἐπὶ κεφαλῆς σώματος στρατιωτῶν εἰς πλείστας μάχας καὶ πολιορκίας.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Σαράντης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Φουρτσάλας τοῦ δήμου Θουρίας Καλαμῶν. Μετέσχεν εἰς πολλὰς μάχας, τῷ δὲ 1825 προαχθεὶς εἰς χιλίαρχον ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Νικήταν Φλέσσαν, Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάλην κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ.

— **Ἀσημακόπουλος**, *Τάσης*. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ τοῦ χωρίου Γαβαλᾶ τοῦ Μεσολογγίου, ἀγωνισθεὶς εἰς διαφόρους μάχας. Λ. Δ. Κ.

Ἀσημᾶκος, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Γιανιτσάνικα τῶν Καλαμῶν. Μετέσχεν εἰς πολλὰς μάχας καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐν Μανιακίῳ κατὰ τοῦ Δράμαλη. Λ. Δ. Κ.

Ἀσημακούλας. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κεφαλληνίας. Ὡς βεβαιοῦν οἱ ὁπλαρχηγοὶ Νότης Μπότσαρης καὶ Νικόλαος Ζέρβας, κατετάχθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ὡς σωματάρχης ὑπὸ τὸν Δημήτριον Μακρῆν, πολεμήσας μετ' ἀπαραδειγματίστου ἀνδρείας εἰς τὰς πολιορκίας Μεσολογγίου τῷ 1822 καὶ Αἰτωλικοῦ τῷ 1824, φονευθεὶς πρὸ τῆς ἐξόδου ὑπὸ σφαίρας τηλεβόλου ἀποκοψάσης τοὺς πόδας του. Λ. Δ. Κ.

ἀσημάνθρωπος (ὁ) *[Ἀποκρυφολ.]*. Μυστικὸν ὄνομα συμβολικῆς παραστάσεως μιᾶς τῶν ἐκδηλώσεων, ὑφ' ἃς ἐμφανίζεται ἡ πολύμορφος ἑνιαία φύσις. Τὸ ἄσημον (asem) ἢ ἤλεκτρον ἦτο ὀρυκτὴ οὐσία, ἥτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους ἀπετελεῖτο ἐκ κράματος ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Συχνότατα δ' ἐν τοῖς ἑρμειακοῖς μνημείοις ἐτίθετο τὸ ἄσημον καὶ ἀντὶ τοῦ ἀργύρου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ *ἀσημάνθρωπος* ἀντικαθιστᾷ τὸν *ἀργυράνθρωπον*. Ὁ Ζώσιμος γράφει τὰ ἑξῆς: «Οὗτος ὁ χαλκάνθρωπος, ὃν ὁρᾷς ἐν τῇ πηγῇ, μετεβλήθη τοῦ σώματος καὶ γέγονεν ἀσημάνθρωπος. Μετ' ὀλίγας οὖν ἡμέρας βλέπεις αὐτὸν καὶ χρυσάνθρωπον· πότιζε δὲ αὐτὸν μετὰ ὀξάλμης· οὕτω γὰρ γίνεται λευκὸν καὶ ἁρμόδιον». Εἰς τὴν μεταβολὴν αὐτὴν τοῦ χαλκανθρώπου εἰς ἀσημάνθρωπον καὶ τοῦ ἀσημανθρώπου εἰς χρυσάνθρωπον ἔδιδον μεγάλην σημασίαν οἱ ἀλχημισταὶ α΄) διότι συμβολικῶς παριστᾷ τὴν σύγχυσιν τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τῶν μετάλλων μετὰ τῆς ζωῆς καὶ β΄) διότι παρέχει ἰδέαν τινὰ τῶν ποικίλων μεταμορφώσεων τοῦ ἑνιαίου παντὸς (βλ. καὶ λ. ἀνδροειδές). Δ. Π. Κ.

ἀσημαντολόγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀσήμαντα λέγων, ὁ περὶ ἀσήμαντα εἰς τὰς ὁμιλίας του ἀσχολούμενος.

ἀσήμαντος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μηδὲν σημαίνων, ὁ μὴ ἔχων σημασίαν τινά, ὁ ἄσημος: «ἀσήμαντος ἄνθρωπος», εἷς τῶν πολλῶν, ἀφανής, «ἀσήμαντα πράγματα», «ἀσήμαντος ζημία»· ἀντιθ. *σημαντικός*· || ἰδιωματ. ὁ μὴ ἀφήσας σημεῖον πρὸς ἀναγνώρισιν, ἀσήμαδος: «ἄφαντη καὶ ἀσήμαντη ἔγινε», ἐξηφανίσθη.

— **ἀσήμαντοι**. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐν τῷ Κρυπτο-

Digitized by Google

γραφικῷ λεξικῷ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαῖοι.

ἀσημείωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σημειωθείς, ὁ μὴ καταγραφείς· || ἰδιωματ., ὁ μὴ σημαδιακός, ὁ μὴ παθὼν ἀναπηρίαν τινά.

ἀσημένιος, *—α, —ο·* δημοτ., ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ ἀσήμι, ὁ ἀργυροῦς: «ἀσημένιος σταυρός».

Ἀσήμη *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Ἀνατολ. Θράκη (περιφέρεια Χαριουπόλεως νομοῦ Ραιδεστοῦ) χωρίον *Κασὴμ Πασᾶ*.

Ἀσήμι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 334. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Πραιτώρια* (κάτ. 177).

— **Ἀσῆμι** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ταράψης τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος. Κάτ. (1920) 85.

ἀσῆμι (τό), γεν. *ἀσημιοῦ* δημοτ., ὁ ἄργυρος.

ἀσημὶ *(χρῶμα)*· δημοτ., τὸ χρῶμα τοῦ ἀργύρου.

ἀσημία (ἡ) (ἐκ τοῦ *ἀ* καὶ *σῆμα*) *[Ἰατρ.]*. Διαταραχὴ διανοητικὴ καθ' ἣν παρατηρεῖται ἡ ἔλλειψις ἢ ἀπουσία τῆς διὰ σημάτων παραστατικότητος τοῦ λόγου. Μ. Ν. Κ.

Ἀσημιάδης, *Κωνσταντῖνος*. Ἐγεννήθη ἐν Καλλιπόλει τῷ 1872· ἐκεῖ ἔλαβε τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, τὴν δὲ θεολογικὴν ἐν Χάλκῃ, ὅθεν ἀπεφοίτησε τῷ 1902. Πρωτοσύγκελλος τὸ πρῶτον τοῦ Νικομηδείας Φιλοθέου Βρυεννίου (1902-1908), τῷ 1908 προήχθη εἰς βοηθὸν ἐπίσκοπον, ὑπὸ τὸν τίτλον Χαριουπόλεως, καὶ τῷ 1911 εἰς Μητροπολίτην Μελενίκου, ὅπου ἔδρασε λίαν ἐπωφελῶς διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ συμφέροντα, διὸ καὶ κατὰ τὸν ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913 εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (βλ. *Εὐγ. Κωσταρίδου*. Ἡ σύγχρονος ἑλλην. ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1921, σ. 173-175). Δ. Ε. Μ.

ἀσημικὸ (τὸ) ἢ πληθ. *ἀσημικὰ* (τά)· τὰ ἐξ ἀργύρου κοσμήματα καὶ σκεύη: «τὸ ἀσημικό της δὲ λέγεται, εἶναι ἀλογάριαστο»· πρβλ. *χρυσαφικό, μπακιρικό*.

ἀσημο—· πρῶτον συνθετικὸν πολλῶν λέξεων τῆς δημοτικῆς γλώσσης, αἵτινες ἔχουν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν πρὸς τὰς ἐκ τοῦ *ἀργυρο-* συνθέτους: «ἀσημόηχος», ὁ ἀργυρόηχος· «ἀσημοκέντητος», ὁ φέρων ἀργυρᾶ ποικίλματα· «ἀσημόκουπα», ποτήριον ἐξ ἀργύρου κ. τ. λ.

ἄσημον (τὸ) (Asemum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*. Κυριώτερον εἶδος εἶναι *ἄσημον τὸ ραβδωτὸν* (Asemum striatum). Τὸ σῶμά του ἔχει μῆκος 12—15 ἑκ. τοῦ μέτρου καὶ σκοτεινῶς φαιὸν χρῶμα μὲ ὑπερύθρους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνταυγείας. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μικροί, ὁ προθώραξ ἀπεστρογγυλωμένος κατὰ τὰ πλευρικὰ αὐτοῦ τμήματα. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἄσημος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων σῆμα, σημεῖον, ὁ μὴ ἔχων ἰδιαίτερον γνώρισμα: ἄσημος ἄργυρος, —χρυσός», ὁ μὴ σεσημασμένος, ὁ μὴ τετυπωμένος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν σεσημασμένον, ἤτοι τὰ νομίσματα· || ὁ μὴ ἐπίσημος, ὁ κοινὸς καὶ συνήθης: «ἄσημος ἄνθρωπος»· || «ἄσημος χάρτης» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν «ἐπίσημον χάρτην». — Ἐπίρρ. *ἀσήμως*.

—**ἄσημοι** *φωναὶ* (αἱ) *[Γραμ.]*· βλ. φωναὶ *ἄσημοι*.

ἀσημόσπερμα (τὸ) (Asemosperma) *[Βοτ.]*. Ὁ *Kuetzing* ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς ἄλγη τινὰ τῆς τάξεως τῶν *τιλοβλάστων* περιλαμβανούσης τὰς οἰκογενείας *δσιλλαρίδας* καὶ *λεπτοτριχίδας*. Δ. Ν. Π.

ἀσημότης (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄσημος, ἀφάνεια, μετριότης.

Ἀσημεῦς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Θράκῃ παρὰ τὴν Ἰλλυρίδα. Κατέστη διάσημος διὰ τὸ πολεμικὸν μένος τῶν κατοίκων αὐτῆς *Ἀσημουντίων* ἐναντίον τοῦ Ἀττίλα. Α. Δ.

ἀσημόχορτο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πολύγονον τὸ παράλιον* (Polygonum maritima). Δ. Ν. Π.

— *[Λαογρ.]* Εἶδος χόρτου ἐν Αἰτωλίᾳ, τὸ ὁποῖον ἅμα φάγη προβατίνα, συμβαίνει ὥστε νὰ ἀσπρίσουν ὡς ἀσήμι οἱ ὀδόντες της. Ἐὰν λύκος συμβῇ νὰ κατασπαράξῃ τὴν τοιαύτην προβατίναν, καθίσταται ἄτρωτος. Ἡ παράδοξος αὕτη λαϊκὴ δοξασία φέρεται ὡς ἐτυμολογικὴ ἐξήγησις τῆς λέξεως, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι τὸ χόρτον αὐτὸ ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ ἀργύρου. Δ. Ν. Λ.

Ἀσημοχώριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ *Γκόλιο*. Ἀπὸ τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας ὁροθετικῆς γραμμῆς κειμένης πρὸς Δ τοῦ χωρίου ἀπέχει 1.30΄. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινότατον, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγαίων ὑδάτων μεταφερομένων δι' ὑδραγωγείου μήκους 1000 μ. κατασκευασθέντος δαπάναις τῶν ἐν Salamanca τῆς Β. Ἀμερικῆς Ἀσημοχωριτῶν. Ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 100 κατοίκους, πρότερον δ' ἐκαλεῖτο *Λεσκάτσι*. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος δὲν εἶναι πολὺ παραγωγική καίτοι ἔχει σημαντικὰς δασικὰς ἐκτάσεις (5000 στρεμ.). Μετὰ τῆς Κονίτσης συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ (9 ὥρ. πεζῇ), ὁμοίως καὶ μετὰ τῆς πλησιεστέρας Κολωνίας (Ερσέκας) τῆς Ἀλβανίας (4 ὥρ.). Δ. Ε. Μ.

ἀσήμωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀσημώνω (βλ. λ.).

ἀσημώνω· καλύπτω τι δι' ἀργυροῦ ἐπιστρώματος (εἴτε διὰ τῆς γαλβανοπλαστικῆς, εἴτε μὲ ἁπλῆν ἐπάλειψιν δι' ἀργυροχρώματος)· || ρίπτω ἀργυροῦν νόμισμα εἰς τὴν λεκάνην ἐν τῇ ὁποίᾳ γίνεται ἡ πρώτη πλύσις τοῦ νεογνοῦ.

ἀσημωτός, *—ή, — όν·* ὁ ἐπάργυρος, ὁ δι' ἀργύρου διακοσμητος.

ἀσηπτικός, *— ή, — όν·* ὁ μὴ περιέχων σηπτικὰ σπέρματα: «ἀσηπτικὰ ὑγρά»· || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀσηψίαν, ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἀσηψίαν: «ἀσηπτικὴ θεραπεία»· [βλ. ἀσηψία].

ἀσηπτίνη (ἡ) (Aseptin). *[Φαρμ. Χημ.]*. Τὸ ὡς συντηρητικὸν τοῦ γάλακτος, ζύθου, κρέατος κλπ. χρησιμεῦον βορικὸν ὀξύ, ὅπερ φέρεται εἴτε ὡς κόνις εἴτε μεμειγμένον μετ' ἐλαίου ἢ διαλελυμένον ἐν οἰνοπνεύματι. Κ. Γ. Μ.

ἀσηπτινικὸν *ὀξὺ* (τὸ) (Acidum aseptinicum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Διάλυμα ἐνέχον σαλικυλικὸν ὀξύ, βορικὸν ὀξὺ καὶ ὑπεροξείδιον τοῦ ὑδρογόνου. Ὑγρὸν ἄχρουν, χρήσιμον ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ αἱμοστατικόν. Κ. Γ. Μ.

ἀσηπτόλη (ἡ) *[Χημ.]*. Ὑδατικὸν διάλυμα τοῦ π-φαινολοσουλφοξέος, (C_6H_4 (OH) (SO_3H). Ὑπεδείχθη ὡς ἀντισηπτικόν. Σ. Γ.

— *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἡ ἀσηπτόλη (Aseptolum) χρησιμεύει ὡς ἀντισηπτικὸν εἰς ὑδατικὰ διαλύματα περιεκτικότητος 10% ἀντὶ τῆς φαινόλης καὶ τοῦ σαλικυλικοῦ ὀξέος. Ἐσωτερικῶς χορηγεῖται ὡς ἀντιζυμωτικὸν ἐπὶ κατάρρους τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων. Κ. Γ. Μ.

ἀσηπτελίνη (ἡ) (Aseptolin) *[Φαρμ.]*. Οὕτως ἐκλήθη διάλυμα φαινολικῆς πιλοκαρπίνης. Κ. Γ. Μ.

ἄσηπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ὑποκείμενος ἢ ὁ δυσκόλως ὑποκείμενος εἰς σῆψιν: «τὸ κυπαρίσσινον ξύλον εἶναι ἄσηπτον».

Ἀσὴρ *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. —1) Ὁ ὄγδοος υἱὸς τοῦ Ἰακὼβ ἐκ τῆς Ζελφὰ (Γένεσ. λ΄ 13).

—2) Τὸ ὄνομα τοῦ προηγουμένου Ἀσὴρ ἔλαβε μία τῶν 12 *φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ*, ἥτις κατέλαβε τὸ βορειοδυτικὸν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας μέρος, τὸ παρὰ τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τοῦ Καρμήλου μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Φοινίκης ἐκτεινόμενον. Τὰ ὅρια ὅμως τῆς φυλῆς ταύτης, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων, δὲν δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἐπακριβῶς, ἕνεκεν τῆς ἀσαφείας τῶν πηγῶν, παρὰ τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενομένας σπουδαίας ἐρεύνας τῶν γεωγράφων τῆς Παλαιστίνης *Robinson*, *Guérin* κ. ἄ., ὡς καὶ τῆς ἀγγλικῆς Exploration Fund, δι' ὧν ὁμολογουμένως ἱκανὰ σημεῖα αὐτοῦ διεφωτίσθησαν. Περὶ τῶν πόλεων τῆς φυλῆς ταύτης μανθάνομεν ἀπὸ τῆς βίβλου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (ιθ΄ 24-31. πρβ. καὶ Κριτ. α΄ 31—32). Ἕνεκεν τῆς πρὸς ἐθνικὰς χώρας γειτνιάσεως τῆς φυλῆς ταύτης ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἐδάφους αὐτῆς ἦτο λίαν ἀνάμεικτος.

—**Ἀσὴρ** *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἀνήκουσα εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Μανασσῆ καὶ κειμένη ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου, πιθανῶς ὅπου τὸ σημερινὸν χωρίον *Ταγιασείρ*, παρὰ τὴν ἀπὸ Νεαπόλεως (Ναπλοὺς) πρὸς τὴν Σκυθόπολιν (Μπεϊσὰν) ὁδὸν (*Ἰησ. Ναυῆ* ιζ΄ 7. πρβ. καὶ τὸ ὀνομαστικὸν τοῦ *Εὐσεβίου*). Π. Ι. Μ.

Ἀσηρὼθ *[Βιβλ. Ἱστ.]*. Τόπος, ἔνθα ἐστάθμευσαν οἱ Ἑβραῖοι προερχόμενοι ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας (Ἀριθμῶν ια΄ 35). Ἔκειτο παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἔρημον Φαράν, κατά τινας μὲν ἔνθα τὸ σημερινὸν Μπὶρ-ἔτ-Θεμέδ, κατ' ἄλλους δὲ ἔνθα τὸ σημερινὸν Ἀϊν-ἔλ-Χανδρά. Π. Ι. Μ.

Ἄσης. Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἕκτος τῆς πρώτης δυναστείας τῶν ποιμένων βασιλέων (Ὑξώς). Τὸ ὄνομα Ἄσης οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ λατινικὴ μετάφρασις (Ases) τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἀναφερομένου ὀνόματος *Ἄσσις*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ τὸ ἐν τῇ ἀρμενικῇ μεταφράσει τοῦ Εὐσεβίου Asêth, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ὅτι μᾶλλον πλησιάζει πρὸς τὸ αἰγυπτιακὸν πρωτότυπον. Γ. Ι. Κ.

ἀσηψία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἐπαφῆς μεταξὺ παθογόνων μικροοργανισμῶν καὶ ἐγχειρητικοῦ πεδίου καὶ τῶν κατ' αὐτὸ ἐπιγιγνομένων τραυματικῶν ἐπιφανειῶν.

— **[ΧΕΙΡΟΥΡΓ.]** Διὰ τῆς εἰσδύσεως παθογόνων μικροοργανισμῶν *(μικροβίων)* ἐντὸς τοῦ τραύματος μολύνεται τοῦτο, ἐκ δὲ τῆς μολύνσεως, ἂν μὴ ἀναχαιτισθῇ αὕτη ὁπωσδήποτε, παράγεται φλεγμονή, ἐμπύησις, πολλάκις δὲ καὶ γενικὴ δηλητηρίασις τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τῆς εἰσόδου τῶν μικροβίων ἢ τῶν ἐξ αὐτῶν παραγομένων μολυσματικῶν οὐσιῶν εἰς τὴν κυκλοφορίαν. Ὑπάρχουσι δὲ τὰ μικρόβια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πανταχοῦ· αἰωροῦνται ἐντὸς τοῦ ἀέρος μετὰ τῶν μορίων τοῦ κονιορτοῦ, ἐπικάθηνται ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου, ἐπὶ τοῦ δέρματος, ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἡμῶν, ἐπὶ τῶν ἐργαλείων κλπ. Διὰ νὰ συντελέσωμεν λοιπὸν εἰς τὴν ὁμαλὴν πορείαν τοῦ τραύματος, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν, ὅπως πᾶσα οὐσία, πᾶν ἀντικείμενον, ὅπερ μέλλει ἢ ἐνδέχεται νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ, εἶναι ἀπηλλαγμένον μικροβίων. Ἡ τοιαύτη προσπάθεια ἀποτελεῖ τὴν *ἀσηψίαν*.

Προκειμένου νὰ ἐκτελέσωμεν ἐγχείρησίν τινα, ἀποστειροῦμεν τὰ ἐργαλεῖα, δι' ὧν θὰ ἐκτελέσωμεν αὐτήν, ὡς καὶ ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα θὰ χρησιμοποιήσωμεν κατὰ τὸ τραῦμα, ὑφαντουργικὰ εἴδη, νήματα πρὸς ἀπολινώσεις ἢ πρὸς ραφάς, ἀποχετευτικοὺς σωλῆνας, διαλύματα καὶ ὑγρὰ διάφορα κλπ. Ἀπολυμαίνομεν τὰς χεῖρας ἡμῶν, ὡς καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας τοῦ πάσχοντος, ἐφ' ἧς θὰ γείνῃ ἡ ἐγχείρησις *(χειρουργικὸν πεδίον)*· προσέχομεν δὲ ἐπιμελῶς, ὅπως οὐδὲν μὴ ἀποστειρωμένον ἀντικείμενον ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ τραύματος. Τὰ πέριξ τοῦ χειρουργικοῦ πεδίου καλύπτονται δι' ἀπεστειρωμένων ὀθονῶν. Ὁ χειρουργὸς καὶ οἱ βοηθοῦντες κατὰ τὴν ἐγχείρησιν περιβάλλονται μανδύας ἀπεστειρωμένους, ἀποφεύγεται δὲ ἡ ζωηρὰ ὁμιλία, ὡς καὶ ὁ πταρμός, ὁ βὴξ κλπ. πλησίον τοῦ τραύματος, ὅπως μὴ ἐκ τοῦ στόματος ἐμπέσωσι σταγονίδια σιάλου· πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν γίνεται καὶ χρῆσις ἀπεστειρωμένης προσωπίδος ἐκ λεπτοῦ ὀθονίου. Ἐπίσης λαμβάνεται φροντίς, ὅπως μὴ ἐμπέσῃ κονιορτὸς ἐκ τοῦ ἀέρος, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐγχειρήσεως, ἐντὸς τοῦ τραύματος. Τὸ χειρουργεῖον δὲ καὶ τὰ διάφορα ἐν αὐτῷ σκεύη κατασκευάζονται οὕτως, ὥστε ὁ καθαρισμὸς αὐτῶν νὰ εἶναι εὐχερὴς (ἀποφυγὴ κατὰ τὸ δυνατὸν γωνιῶν, σχισμῶν, ἐπιδίωξις λείων, ὁμαλῶν ἐπιφανειῶν κλπ.).

Οὕτω διεξάγεται ἡ *ἀσηπτικὴ* ἐγχείρησις. Ὁμοίως δὲ γίνεται ἀσηπτικὴ ἡ ἐπίδεσις τοῦ τραύματος, ἤτοι καλύπτεται τοῦτο καὶ ἐπιδέεται δι' οὐσιῶν (γάζης, βάμβακος κλπ.) ἀπεστειρωμένων.

Ὅταν δὲν πρόκειται περὶ τραύματος χειρουργικοῦ (ἐκτελεσθέντος δηλ. ὑπὸ τοῦ χειρουργοῦ) ἀλλὰ πρόκειται περὶ τραύματος τυχαίου, ἐπειδὴ βεβαίως τὰ ὄργανα δι' ὧν γίνονται τὰ τραύματα ταῦτα δὲν εἶναι ἀπεστειρωμένα, καὶ μετὰ τὴν τρῶσιν δέ, μέχρι τῆς καταλλήλου ἐπιδέσεως, δύνανται νὰ ἐγχωρήσωσι μικρόβια ἐντὸς αὐτῶν διὰ κονιορτοῦ ἢ ἄλλου ρύπου ἢ οἱωνδήποτε ξένων σωμάτων δι' ἐπαφῆς ἐνδυμάτων, χειρῶν κλπ., τὸ τυχαῖον τραῦμα δέον κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρῆται ὡς μεμολυσμένον. Εἶναι δυνατὸν ἀληθῶς καὶ τὸ μὴ χειρουργικόν, τὸ τυχαῖον τραῦμα νὰ διανύσῃ ὁμαλὴν πορείαν, διότι τὸ σῶμα ἔχει ἀμυντικὰ μέσα ἰσχυρὰ (διάφορα κύτταρα καὶ οὐσίας προερχομένας ἐκ τοῦ αἵματος), δι' ὧν ἐξουδετεροῦνται πολλάκις οἱ εἰσδύσαντες ἐντὸς αὐτοῦ παθογόνοι μικροοργανισμοί. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀβέβαιον καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων συνθηκῶν, π. χ. ἐκ τῆς πληθύος καὶ τῆς μολυσματικότητος τῶν μικροβίων, ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ἱστῶν, τοῦ εἴδους τοῦ τραύματος κλπ. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπὶ ἐγχειρητικοῦ τραύματος δύναται νὰ ἐπέλθῃ μόλυνσις, εἴτε ἐκ πλημμελήματός τινος περὶ τὴν ἀσηψίαν, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν λόγων καὶ πολλάκις δὲ χειρουργοῦμεν ἐπὶ ἤδη μεμολυσμένης ἑστίας.

Διὰ τοῦτο εἶναι εὐνόητον, πόσον εἶναι ἐπιθυμητὸν νὰ κατορθώσωμεν διά τινος μέσου νὰ καταστρέψωμεν καὶ τοὺς ἤδη εἰσχωρήσαντας εἰς τὸ τραῦμα μικροοργανισμούς. Πράγματι δὲ ἐπεδιώχθη τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *Lister*, ἀμέσως μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν μικροβίων, διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως διαφόρων ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ *ἀντισηψία*, ἥτις κατὰ ταῦτα προηγήθη τῆς ἀσηψίας. Ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ διάφορα χημικὰ κυρίως μέσα, κατὰ πρῶτον τὸ φαινικὸν ὀξὺ (διάλ. 1—5%), εἶτα ἡ ἄχνη τοῦ ὑδραργύρου (1 : 1000), τὸ οἰνόπνευμα, ἡ λυσόλη, τὸ ὀξυγονοῦχον ὕδωρ κλπ. εἰς πλύσεις τῶν τραυμάτων, τὸ ἰωδοφόρμιον πρὸς παρασκευὴν ἰωδοφορμιούχου γάζης διὰ τὴν ἐπίδεσιν αὐτῶν, καὶ ἄπειρα ἄλλα ἀντισηπτικὰ φάρμακα. Ἀλλ' ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀντισηπτικῶν ἐκλονίσθη μετέπειτα, διότι ἀπεδείχθη, ὅτι ταῦτα ἐνεργοῦντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας μόνον τοῦ τραύματος, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐξουδετερούμενα διὰ χημικῶν ἀλλοιώσεων, ἃς ὑφίστανται, δὲν ἔχουσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ βάσει κυρίως ἐντὸς κρυπτῶν ἐγκατασκηνούντων μικροβίων, ἐξ ἄλλου δὲ αἱ ἀντισηπτικαὶ αὗται οὐσίαι κατα-

Digitized by Google

στρέφουσι τὰ ἀμυντικὰ στοιχεῖα τῶν ἱστῶν, δι' ὧν ὁ ὀργανισμὸς ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῆς μολύνσεως, καὶ ἐπομένως βλάβην μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν προξενοῦσι αἱ πλεῖσται δὲ τούτων εἶναι καὶ δηλητηριώδεις. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ *ἀσηψία*, ἡ *ἀσηπτικὴ ἀγωγή*, ἐφαρμοζομένη κατὰ κανόνα ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν καθαρῶν χειρουργικῶν τραυμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μεμολυσμένων, καταβαλλομένης μεγάλης προσοχῆς εἰς τὸν ἐπιμελῆ μηχανικὸν καθαρισμὸν τοῦ τραύματος, τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑγρῶν ἐξ αὐτοῦ κ. λ. π., ἡ δὲ χρῆσις τῶν ἀντισηπτικῶν οὐσιῶν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποστειρώσεως εἰδῶν τινων, ὡς καὶ τοῦ δέρματος. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσαν οἱ χειρουργοὶ ἀναζητοῦντες νέα ἀπολυμαντικὰ μέσα, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταστρέφωνται τὰ μολυσματικὰ στοιχεῖα ἐντὸς τοῦ τραύματος, χωρὶς νὰ βλάπτωνται αἱ ἀμυντικαὶ δυνάμεις τῶν ἱστῶν, ἰδίως δὲ κατὰ τὸν τελευταῖον μέγαν πόλεμον ἐδοκιμάσθησαν πολλαὶ τοιαῦται οὐσίαι καὶ ἐξακολουθοῦν ἔτι δοκιμαζόμεναι, ἐξ ὧν πολλοὶ ἔσχον ἀποτελέσματα ἀγαθά. Ἀναφέρομέν τινας μόνον ἐκ τῶν οὐσιῶν τούτων· τὸ ὑγρὸν τοῦ *Dakin*, τὴν ὑπερτονικὴν διάλυσιν μαγειρικοῦ ἅλατος, τὸ διάλυμα *Pregl*, τὴν ριβανόλην, τὸ διάλυμα τῶν ἁλατογόνων (χλωρίου, ἰωδίου, φθορίου [*Ulzer* καὶ *Albrecht*]) κλπ. Μνημονεύομεν δὲ τέλος τὴν ὑπὸ τοῦ *Besreaka* ἐκ διηθημάτων καλλιεργειῶν διαφόρων μικροβίων παρασκευασθεῖσαν οὐσίαν, ἣν ὠνόμασεν οὗτος anti-virus (ἀντι-ιός) καὶ ἀποδίδει εἰς αὐτὴν ἰσχυρὰν μικροβιοκτόνον ἐνέργειαν κατὰ τὸ τραῦμα.

Μετὰ τὴν ἀποκλειστικὴν λοιπὸν σχεδὸν ἐπικράτησιν τῆς ἀσηψίας ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν τραυμάτων ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἐπιστροφή τις ἤδη ἐπιτελεῖται πρὸς τὴν ἀρχικὴν *ἀντισηψίαν* ὑπὸ νέαν μορφὴν καὶ διὰ νέων μέσων ἐφαρμοζομένην ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀσηψίας.

Ἐάν τις ἐπισκεφθῇ τὰ τελειότερα ἐκ τῶν χειρουργείων τῶν νεωτέρων κλινικῶν, ἀποθαυμάζει τὰ πολυπληθῆ ἐν αὐτοῖς σκεύη καὶ μηχανήματα, δι' ὧν ἐκτελεῖται ἡ ἀσηπτικὴ χειρουργικὴ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομίζῃ τις, ὅτι μόνον ἐντὸς τῶν πολυδαπάνων τούτων καὶ μεγαλοπρεπῶν ἐγκαταστάσεων εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσθῶσιν ἀσφαλῶς αἱ ἀσηπτικαὶ ἐγχειρήσεις. Βεβαίως διευκολύνεται δι' αὐτῶν μεγάλως ἡ ἐργασία καὶ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐκτέλεσις ἀλλεπαλλήλων ἐγχειρήσεων ἐντὸς βραχέος χρόνου, ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ μέσων πολὺ ἁπλουστέρων καὶ εὐποριστων, ἐν παντὶ σχεδὸν χώρῳ, δύναται ὁ χειρουργός, ὑποβαλλόμενος πάντως εἰς μεγαλυτέρας φροντίδας καὶ κόπους, νὰ ἐκτελέσῃ ἀσηπτικῶς οἱανδήποτε ἐγχείρησιν. (Βλ. καὶ λ. ἀπολύμανσις *[Χειρ.]* καὶ ἀποστείρωσις *[Χειρ.]*).

Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— **[ΜΑΙΕΥΤ.]** Οὐδεμία ὑπάρχει σήμερον ἀμφιβολία, ὅτι ἡ προφύλαξις τοῦ ἐγχειριζομένου καὶ τῆς τικτούσης ἀπὸ τῆς λοιμώξεως, μόνον διὰ τῆς *ἀσηψίας* ἐπιτυγχάνεται. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ κανόνες τῆς ἰδεώδους ἀσηψίας πολλάκις δυσκόλως πραγματοποιοῦνται, ἐπιβάλλεται συγχρόνως καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῆς *ἀντισηψίας*.

Θεμελιώδης κανὼν τῆς ἀσηψίας εἶναι ὅτι ὁ ἀναλαμβάνων τὴν ἐκτέλεσιν ἐγχειρήσεως ἢ τοκετοῦ, ὡς καὶ οἱ βοηθοὶ αὐτοῦ, ἀπέχουσι πάσης περιθάλψεως ἢ ἐπισκέψεως ἀρρώστων πασχόντων λοιμώδεις νόσους καὶ ἀποφεύγουσιν ἀπολύτως πᾶσαν μετὰ *πυωδῶν* καὶ *σηπτικῶν ὑλῶν* ἢ μετὰ *πτωματικῶν ἱστῶν* ἐπαφήν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἡ τήρησις τῶν ἀνωτέρω μέτρων δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτὴ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος, ἀνάγκη νὰ καταβάλλεται ἰδιάζουσα καὶ πάντη λεπτολόγος μέριμνα πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν χειρῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ὀνύχων πρὸ πάσης ἐκτελέσεως ἐγχειρήσεως ἢ τοκετοῦ. Περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἢ μὴ ἀπολυμάνσεως τῶν χειρῶν ἀπεδείχθη ὅτι αὕτη εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ δὴ ὁσάκις αἱ χεῖρες ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸ μικροῦ μετὰ μεμολυσμένων ἢ πτωματικῶν ὑλῶν. Διὸ πάντες σήμερον μετὰ τὴν ὡς ἄνω ἐκκαθάρισιν καὶ ἀπολύμανσιν τῶν χειρῶν περιβάλλουσιν αὐτὰς διὰ τῶν ἐξ ἐλαστικοῦ κόμεος ἀσήπτων χειροκτίων, δι' ὧν αἱ χεῖρες καθίστανται ἰδεωδῶς ἄσηπτοι.

Προκειμένου περὶ τοκετοῦ ἐπιβάλλεται ἅμα τούτῳ ἀρξαμένῳ ἡ ἀποκοπὴ ἢ τὸ ξύρισμα τῶν τριχῶν τοῦ αἰδοίου καὶ μετὰ ταῦτα ὁ καθαρισμὸς αὐτοῦ διὰ τῆς χειρὸς περιβεβλημένης ἀσήπτῳ χειροκτίῳ διὰ σάπωνος καὶ βεβρασμένου χλιαροῦ ὕδατος, ἐπιτριβομένων τούτων συγχρόνως δι' ἀπεστειρωμένου βάμβακος, ἵνα πᾶσα ἀκαθαρσία ἐμφωλεύουσα εἰς τὰς πτυχὰς τοῦ δέρματος τοῦ αἰδοίου ἀπομακρυνθῇ. Μεθ' ὃ ἀπολύνεται ὁ σάπων δι' ἀπεστειρωμένου ὕδατος, μετ' οἰνοπνεύματος καὶ δι' ἀσήπτου εἶτα βάμβακος ἐμβαπτιζομένου ἐντὸς διαλύματος ἄχνης ὑδραργύρου 1:3000 ἢ λυσόλης 1%. Μετὰ τὸν τοιοῦτον καθαρισμὸν τοῦ αἰδοίου καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ πρὸς ἀσφαλεστέραν ἀπολύμανσιν αὐτῶν ἐπιχρίονται τὰ μέρη ταῦτα διὰ βάμματος ἰωδίου, ἀφοῦ, ἐννοεῖται, προηγουμένως ἀποστεγνωθῶσι ταῦτα καλῶς διὰ γάζης ἀσήπτου. Οὐδεμία δὲ ἐπιτρέπεται ἐνδοκολπικὴ πίεσις τοῦ κολεοῦ ἀφιεμένου ἀθίκτου, διότι ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ἔκκριμα τοῦ κολεοῦ ἐπέχει μικροβιοκτόνον ἰδιότητα, ὥστε πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχον μικρόβιον καταστρέφεται δι' αὐτοῦ, ἐνῷ διὰ τῶν ἐνδοκολπίων πλύσεων καταστρέφονται τὰ προστατευτικὰ τῆς φύσεως μέσα, παρακωλύουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν αὐτοκαθαρισμὸν καὶ τὴν αὐταπολύμανσιν τοῦ κολεοῦ, πλὴν δὲ καὶ δι' αὐτῶν μεταφέροονται ἐντὸς τοῦ κολεοῦ καὶ τῆς μήτρας ἐκ τῶν ἔξω παθογόνοι μικροργανισμοί.

Κ. Ν. ΛΟΥΡΟΣ

— **[ΓΥΝΑΙΚΟΛ.]** Ἡ ἀσηψία ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀντισηψίας διενεργεῖται ὁμοίως ὡς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν γενικὴν χειρουργικήν· διαφέρει μόνον ταύτης ὡς πρός τινας λεπτομερείας τῆς ἐφαρμογῆς της, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος. Προκειμένου μὲν περὶ ἐξετάσεως ἢ θεραπείας τινὸς ἰσχύουν τόσον διὰ τὴν ἀσθενῆ, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἰατρὸν τὰ ἐν τῇ Μαιευτικῇ (βλ. ἀνωτ.) λεχθέντα περὶ ἀπολυμάνσεως· προκειμένου δὲ περὶ ἐγχειρήσεως γυναικολογικῆς ἐπιβάλλεται ἡ ἐπὶ 15λεπτον αὐστηρὰ ἀπολύμανσις τῶν χειρῶν καὶ ἀντιβραχίων τοῦ χειρουργοῦ καὶ τῶν συμπαραστατῶν του, πρὸς ἀποβολὴν τῶν πλειοτέρων κατὰ τὸ ἐνὸν ἐν αὐτοῖς σηπτικῶν στοιχείων, ὡς καὶ ἡ ἀποστείρωσις τῆς περιβολῆς αὐτῶν (χιτωνίων, χειροκτίων, χειρίδων κλ.) καὶ τῶν πρὸς χρῆσιν ἐργαλείων καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων, (ἀποστειρωτῆρες *Poupinel*, *Chamborland* κλ.), πρὸς δὲ ἡ αἴθουσα τοῦ εγχειρητηρίου δέον νὰ ᾖ ἁπλῆ μὲ λείους τοὺς τοίχους, τὸ δάπεδον καὶ την ὀροφήν, μὲ ἄπλετον διπλοῦν ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἔμπροσθεν φωτισμὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σκεύη νὰ ὦσι μεταλλικά· τέλος ἡ ἀσθενὴς δέον νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν προκαταρκτικὴν προετοιμασίαν, τὴν τῶν καθαρσίων, τῆς κενώσεως τῆς κύστεως, τῆς ἀποψιλώσεως καὶ ἀπολυμάνσεως τῆς κοιλίας καὶ κόλπου· ἡ τελευταία δέ, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐγχειρήσεως, ἀπολύμανσις τῆς μὲν κοιλίας εἶναι ἡ γνωστὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διενεργουμένη διὰ βάμματος ἰωδίου (*Prossich Walther*) μέθοδος, ἁπλῆ, ταχεῖα καὶ ἀποτελεσματική, ἀλλ' οὐχ ἧττον κρινομένη ἀπό τινος ἀνεπαρκής, τοὐλάχιστον διὰ τὰς ἀσθενεῖς τῶν νοσοκομείων, ὡς ἐξ οὗ παρατηρεῖται τάσις τις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀρχαίαν μέθοδον, τὴν διὰ σάπωνος, ψήκτρας, οἰνοπνεύματος ἢ ἰωδοφορμούχου αἰθέρος· τοῦ δὲ κόλπου ἡ ἀπολύμανσις, ὅστις δυνατὸν ἢ δέον κατὰ τὴν ἐγχείρησιν νὰ ἀνοιχθῇ (ἡ δὲ διάνοιξις σηπτικοῦ κόλπου εἶναι ἡ σοβαρωτέρα ἀφορμὴ τῆς μολύνσεως τοῦ περιτοναίου) πρέπει νὰ γίνεται μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος διὰ βάμματος ἰωδίου ἢ διὰ σάπωνος καὶ οἱασδήποτε κατὰ τὴν προτίμησιν ἑκάστου χειρουργοῦ, ἀντισηπτικῆς πλύσεως, ἣν ὀφείλει νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ διὰ σωληνίων διὰ τοῦ μητροσκοπίου ἀποξήρανσις τοῦ βλενογόνου τοῦ κόλπου καὶ ὁ δι' ἀσηπτικῆς ὀθόνης πωματισμὸς αὐτοῦ. Ἐπὶ σηπτικοῦ κόλπου ἀναγκαία ἡ χρῆσις δριμειῶν ἀντισηπτικῶν πλύσεων, ἐπὶ δὲ νεοπλασματικῶν ἐξελκώσεων διενεργεῖται καυτηρίασις, ἀπόξεσις, ἡ ἀποστείρωσις αὐτῶν διὰ θερμοῦ ἀέρος, ἢ ἐὰν ᾖ ἐφικτὸν προτιμητέα ἡ κάλυψις αὐτοῦ δι' ἐκτομῆς ταινίας δακτυλιοειδοῦς ἐκ τοῦ βλενογόνου τοῦ τραχήλου ὄπισθεν τῶν ἐξελκώσεων καὶ ἀνακάμψεως αὐτῆς πρὸς τὰ πρόσω πρὸς συρραφήν της ἐπ' αὐτῶν, ἵνα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐγχειρήσεως οὐδεμία ἐπέλθῃ ἐπαφὴ τούτων μετὰ τῶν ἐργαλείων, τῶν ἐντέρων καὶ τοῦ περιτοναίου.

Μετὰ τὴν διάνοιξιν τῆς κοιλίας ἔργον φρονήσεως ἀσηπτικῆς προφυλάξεως εἶναι ἡ ἐπίθεσις ἐντὸς τοῦ κύτους τῆς κοιλίας διπλῆς σειρᾶς ἐκ τριῶν ἀπεστειρωμένων ὀθονῶν τιθεμένων ἐν τῇ μεσότητι καὶ κατὰ τὰ πλάγια. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τῶν ὀθονῶν περικαλυπτουσῶν τὸ περιτόναιον καὶ τὰ ἔντερα καὶ προωθουσῶν τὰ τελευταῖα κατὰ τὸ δυνατὸν πρὸς τὰ ἄνω, προφυλάσσει ταῦτα ἀπὸ πάσης ἐπαφῆς καὶ μολύνσεως. Ἕτερον ἔργον φρονήσεως κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐγχειρήσεως εἶναι ὁ κατὰ τὸ δυνατὸν ὀλιγότερος χειρισμὸς ἐντὸς τοῦ κύτους τῆς κοιλίας καὶ ἡ διενέργεια αὐτῶν οὐχὶ διὰ τῶν χειρῶν ἀλλ' εἰ δυνατὸν διὰ τῶν ἄκρων τῶν ἐργαλείων. Ἐπίσης ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐργαλείων μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐγχειρήσεως, ἤτοι τῆς ἐκτομῆς τῶν ὀργάνων, τῶν νεοπλασμάτων, ἢ τῶν βεβλαμμένων ἱστῶν, εἶναι ἔργον φρονήσεως· ἀλλ' ἰδίως ἐπιβεβλημένη εἶναι αὕτη κατὰ τὰς στιγμὰς σηπτικῆς διαδρομῆς τῆς ἐγχειρήσεως, οἷαι εἰσὶν ἡ διάνοιξις καὶ ῥαφὴ τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας καὶ τοῦ κόλπου, ἡ ῥῆξις πυωδῶν συλλογῶν κλπ., εἰς τοιαύτας δὲ περιστάσεις τὰ λαμβανόμενα ἀντισηπτικὰ μέτρα διὰ τὰ μολυνθέντα σημεῖα εἰσὶν αἱ δι' αἰθέρος πλύσεις αὐτῶν, αἱ ἐγχύσεις ὀρῶν, ἢ ἐπάλειψις φορμόλης 1 : 100 (*Forgue*), ἀλλ' ἰδίως καὶ κυριώτατα ἡ παροχέτευσις τοῦ μολυσμένου ἐγχειρητικοῦ τραύματος, γινομένη δι' ἐλαστικῶν σωλήνων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἀσηπτικῶν ὀθονῶν (*Mikulicz*). — *L. Faure*) τιθεμένων εἰς τὸ ἐπικλινέστερον μέρος τοῦ βάθους τῆς μολυνθείσης ζώνης καὶ ἐξερχομένων διὰ τοῦ ἑτέρου ἄκρου αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἔξω τραυματικῆς ἐπιφανείας τῆς κοιλίας.

Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

— **[ΣΤΡΑΤ. ΙΑΤΡ.]** βλ. χειρουργικὴ *πολέμου*.

Ἀσθάγουρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ ὀρεινῇ περιοχῇ τῶν Ἰνδικῶν Μανδαλῶν, νοτιοανατολικῶς τῆς παρὰ τὸν Γάγγην πρωτευούσης αὐτῶν Παλιμβόθρας.

Γ. Ι. Κ.

Ἀσθαία *[Ἀρχ. Παρ. Γεωγρ.]* βλ. **Ἀσθάλη**.

Ἀσθάλη *[Ἀρχ. Παρ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρακειμένη τῇ ἀκτῇ τῆς *Γεδρωσίας* καὶ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (ΣΤ' κα' 6), ὑπὸ συντεταγμένας πλάτ. 18°, μῆκ. ἀπὸ Μακάρων 105°. Ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ πλοῦ τοῦ Νεάρχου, κατὰ τὴν «Ἰνδικήν» ἱστορίαν τοῦ Ἀρριανοῦ (*Müller*, χάρτης XV ἐν τῷ III τόμῳ τῆς ὑπὸ *Διδότου* ἐκδόσεως τῶν Ἐλασσόνων *Ἑλλήνων γεωγράφων*) φέρεται καὶ ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *Καρβίνη καὶ Νόσαλα*. Ἡ νῆσος διασῴζει ἔτι καὶ νῦν τὸ ὄνομά της παρεφθαρμένον (Astolah: πλάτ. 25°06'30'' Βορ., μῆκ. 63°49'00'' Ἀνατ., ἀγγλ. χάρτ. 38: Arabia Sea, Mascat to Karachi). Κεῖται δὲ εἰς 172 μίλ. ΔΒΔ τοῦ λιμένος *Καράτσι*, πρὸ τοῦ κόλπου τοῦ σχηματιζομένου μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ras Addi καὶ Ras Ormara· ὡς σύγχρονος ὀνομασία της φέρεται, εἰς τὸν προμνησθέντα χάρτην τοῦ Müller, καὶ ἡ Sungadip.

Σ. Ε. Λ.

— *[Μυθολ.]* Πλῆθος μυθικῶν παραδόσεων ἀναφέρονται εἰς τὴν νῆσον ταύτην. Ἐν πρώτοις, ἐπειδὴ ἦτο ἀκατοίκητος, οἱ ἀπέναντι κατοικοῦντες ἰχθυοφάγοι ἔλεγον, ὅτι αὕτη ἦτο ἱερὰ τοῦ Ἡλίου καὶ ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος ἐπετρέπετο νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτῆς· ἂν δέ τις ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀπρονοησίας ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν νῆσον, εὐθὺς ἐξηφανίζετο. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἡ νῆσος ἦτο κάποτε κατοικία νύμφης τινός, ἡ ὁποία πάντα ἀφικνούμενον ξένον μετεμόρφωνεν εἰς ἰχθύν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀνοσιούργημα τῆς νύμφης δυσηρεστήθη βλέπων ὁ Ἥλιος, ἐξεδίωξε ταύτην ἐκ τῆς νήσου, ἀφῄρεσεν ἀπ' αὐτῆς τὴν δύναμιν τοῦ νὰ μετεμορφώνῃ καὶ ἔδωκεν πάλιν ἀνθρωπίνην μορφὴν εἰς τοὺς ἕως τότε μεταμορφωθέντας, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρήχθη ὁ λάος τῶν ἰχθυοφάγων, ὁ κατοικῶν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν. Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι παλαιὰ ἐγχωρία, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀφορμὴν δ' εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἡ παρ' αὐτὴν ἐξαφάνισις ἑνὸς φορτηγοῦ πλοίου τοῦ ὑπὸ τὸν Νέαρχον στόλου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνεύρεσις παρὰ πάσας τὰς ἐρεύνας κατέστη ἀδύνατος.

Γ. Ι. Κ.

ἀσθένεια (ἡ)· ἡ ἔλλειψις σθένους, δυνάμεως, ἀδυναμία: «ἀσθένεια τῆς βουλήσεως,— τοῦ χαρακτῆρος» || νόσος, ἀρρώστια: «ἀσθένεια τοῦ στομάχου,— τῶν ὀφθαλμῶν,— τῶν πνευμόνων κ.τ.λ.»

— *[Ἰατρ.]* βλ. ἄρρωστος καὶ νόσοι.

— **ἀσθένειαι** (αἱ) *[Λαογρ.]*. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προσωποποιεῖ τὰς πλείστας τῶν ἐπικινδύνων ἀσθενειῶν. Οὕτω ἐπροσωποποίησε τὴν *πανοῦκλαν* ὡς μαυροφόραν γυναῖκα ἢ ὡς Ἀράπισσαν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ὡς τρεῖς γραίας γυναῖκας, ἐξ ὧν ἡ μία κρατεῖ κατάστιχον καὶ καταγράφει τοὺς προγραφέντας διὰ θανάτου, ἡ δευτέρα ψαλίδι, δι' οὗ κόπτει τὸν προγραφέντα, καὶ ἡ τρίτη σάρωμα δι' οὗ σαρώνει τοὺς θνήσκοντας. Ὡς ἄσχημος καὶ σκελετώδης γραῖα ἔχει προσωποποιηθῆ ἐπίσης ἡ *χολέρα*· ὡς λευχειμονοῦσα δὲ γυνὴ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μελανειμονοῦσα ἐν Ἀθήναις ἡ *βλογιά*. Ὁμοίως ἀλλ' ἀσαφῶς πως ἔχουσι προσωποποιηθῆ τὸ *χτικιό*, ἡ *θέρμη*, ἡ *γαστέρα* ἢ *ἀστέρα* ἢ *στέρα* κλπ. Τὸ αἴτια τῆς ἐπιδημίας τῶν ἀσθενειῶν ὁ λαὸς τὰ εὑρίσκει κυρίως καὶ πρωτίστως εἰς τὰς δαιμονικὰς ἐπηρείας, ὄχι δὲ σπανίως τὰ ἀποδίδει καὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅστις φέρει ταύτας, πρὸς σωφρονισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἰς ἃς περιπίπτει. Φαντάζεται διαφόρων δαιμονίων *ἀνταίσματα* εἰς ἐρημικὰ καὶ ἀπόκεντρα μέρη, εἰς τρίστρατα, εἰς ρυάκια καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἡ συνάντησις Νεράϊδας προξενεῖ ἀφασίαν, ἡ σύμπτωσις διαβάσεως δαιμονίων ἀπὸ τριόδου παραφροσύνην, παράλυσιν μελῶν ἢ καὶ ὅλου τοῦ σώματος. Ὁμοίως μάγισσαι καὶ δεισιδαίμονες ἐνέργειαι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρωσιν ἀσθενείας κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας.

Διάφορα προληπτικὰ μέσα ἀποτροπῆς τῶν ἀσθενειῶν μεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θεραπευτικὰ τοιαῦτα, ἀνάλογα πρὸς τὰ αἴτια καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία καὶ ἰδίως οἱ ζῶντες ἐξοχικὸν βίον φέρουσι περίαπτα ἐν οἷς ἔχουσι περιεγραμμένα, ἐκτὸς ἄλλων, ἀπαραιτήτως πυρίτιδα καὶ σκόρδον, ἀποτρεπτικὰ τῶν δαιμονικῶν ἐπηρειῶν. Ἐπίσης οἱ λουόμενοι, αἱ λεχοῦσαι καὶ τὰ βρέφη περιάπτουσι τεμάχια μαλλίνου ὑφάσματος, τὰ ὁποῖα ὀνομάζουσι *σκρούμπον*. Ἀποφεύγουσι δὲ συνήθως τὴν μετὰ πασχόντων ἐπικοινωνίαν.

Ποικίλα καὶ διάφορα εἶναι ὡσαύτως ἀνάλογως τῆς ἀσθενείας τὰ θεραπευτικὰ μέσα, ἅτινα ἐν τῇ Λαογραφίᾳ ἀπαρτίζουν ἰδίαν κατηγορίαν, τὴν τῆς *δημώδους ἰατρικῆς*. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς δημώδους θεραπευτικῆς εἶναι οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ ἐπῳδαὶ γινόμεναι παρ' εἰδικῶν εἰς τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἀναγνωρίζει τὴν δύναμιν τῆς θεραπείας. Ἐκτὸς τούτων ἀναγνωρίζεται ἡ εἰδικὴ θεραπευτικὴ ἰδιότης ἁγίων τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἐν παραδείγματι τῆς *Ἁγίας Παρασκευῆς*, ἥτις καταδιώκει τὴν πανοῦκλαν, τοῦ *ἁγίου Χαραλάμπους* ἐπίσης

Digitized by Google

τῆς *ἁγίας Βαρβάρας* ἥτις πιστεύεται ὅτι διώκει τὴν εὐλογίαν. Ἡ *ἁγία Μαύρα* ὡσαύτως ἔχει τὴν χάριν εἰς τὸ νὰ θεραπεύῃ τὴν εὐλογίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει φλυκταινώδη νόσον, τιμωρεῖ ὅμως διὰ τῶν νόσων αὐτῶν τοὺς μολύνοντας δι' ἐργασίας τὴν μνήμην αὐτῆς, τελουμένην τὴν 3ην Μαΐου. Προκειμένου περὶ *εὐλογίας*, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα κατ' εὐφημισμὸν ἐδόθη, ὁ λαὸς ἀποφεύγει νὰ πράττῃ πράξεις, αἵτινες ἐξοργίζουσι τὴν νόσον ταύτην. Οὕτω δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ζεματίζωνται τὰ ἐνδύματα τοῦ πάσχοντος, οὔτε νὰ κοπανίζωνται· δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σφάζωσιν ἐκ τῶν ζῴων των οἱ προσβεβλημένοι ἐκ τῆς νόσου οὔτε νὰ ἀφίνωσιν ἐλευθέρους τοὺς κύνας αὐτῶν, διότι ἡ εὐλογία ὀργίζεται. Πρὸς ἐντελῆ ἀποθεραπείαν ἐπιβάλλεται ὁ παθὼν νὰ τρώγῃ ἀνάλατον ἄρτον ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον. Μειλίγματα παρατίθενται πρὸς ἀποτροπὴν καὶ καταπράϋνσιν τῶν νόσων, ὅπως π.χ. ἀγγεῖα μὲ μέλι εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν διὰ νὰ τὰ εὕρῃ καὶ φάγῃ ἡ εὐλογία.

Μέγαν ρόλον παίζουν παρὰ τῷ λαῷ καὶ αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ διὰ τὴν ἀποτροπὴν καὶ ἀποδίωξιν τῶν νόσων. Ψάλλονται ἁγιασμοί, προσκαλοῦνται θαυματουργοὶ εἰκόνες μονῶν ἢ ἄλλων ἐκκλησιῶν, ψάλλονται παρακλήσεις, γίνονται λιτανεῖαι καὶ ὁλονύκτιοι δεήσεις καὶ οὕτω ἀποδιώκονται αἱ βροτολοιγοὶ νόσοι, ὅπως συνέβη κατὰ τὸ 1854 ἐν Ἀγρινίῳ. Ἐνῷ ἡ χολέρα ἐθέριζε, προσεκλήθη ἡ εἰκὼν τῆς *Παναγίας τῆς Προυσσιωτίσσης*, ἐγένετο λιτανεία καὶ ὄντως ἡ νόσος κατέπαυσε. Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἑορτάζεται ὡς ἐπέτειος ἀπολυτρώσεως τοῦ τόπου ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς χολέρας.

Παλαιότερον καὶ ἄλλα μέσα μετεχειρίζοντο πρὸς ἀποδίωξιν τῶν νόσων ἢ κάθαρσιν τοῦ τόπου ἀπὸ τοῦ μολύσματος αὐτῶν. Εἰς διαφόρους θέσεις περὶ τὸ χωρίον ἢ τὴν πόλιν ἔστηνον ξυλίνους σταυροὺς ὡς φόβητρον καὶ ἀποτροπὴν ἐπαπειλούσης νόσου· καὶ διὰ τοῦτο σήμερον εἰς ὅλα τὰ χωρία ὁπόθεν ἤθελε διέλθει τις ἀκούονται τοπωνύμια «*Σταυρός*», «*Ψηλὸς Σταυρός*», ὀνόματα τὰ ὁποῖα ἀφῆκαν οἱ ἐκεῖ ποτε ἐμπαγέντες σταυροί. Ζωηραὶ ἐπίσης σώζονται αἱ παραδόσεις περιαροτριώσεων τῶν χωρίων ἢ τῆς πόλεως διὰ ζεύγους διδύμων βοῶν διὰ σιδηροῦ ἀρότρου, τὴν τελετὴν δὲ ταύτην ὁ λαὸς χαρακτηρίζει μὲ τὴν λέξιν «*γκαίνιασμα*». Μία περιαροτρίωσις τοῦ χωρίου καὶ ἐνταφιασμὸς τῶν διδύμων βοῶν μετὰ τοῦ ἀρότρου εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ἐκάλυπτον διὰ μεγάλης πλακός, ἤρκει διὰ νὰ ἀποδιώκῃ εἰς τὸ ἑξῆς πᾶσαν νόσον. Εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεικνύεται ὁ λίθινος τάφος ὅπου εἶναι τὰ «*γκαίνια*» τοῦ χωρίου, παράπονα δὲ ἐνιαχοῦ ἀκούονται, ὅτι ἐπεπόλασαν αἱ ἀσθένειαι, διότι «*ξεγκαινιάστηκαν*» τὰ χωρία, οὐδαμοῦ ὅμως ἐπαναλαμβάνονται σήμερον τοιαῦται τελεταί, αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ μόνον ὡς παραδόσεις περισώζονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις, τόμ. Α', σελ. 552 κ. ἑξ.—*Ν. Πολίτου*, «Ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλλην. λαοῦ». Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ., σ. 1-30. — *Στίλ. Κυριακίδου*, «Ἑλληνικὴ Λαογραφία». Τόμ. Α', σ. 197.

Δ. Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

—ἀσθένεια (ἡ). Κατὰ τὸ Κρυπτογραφικὸν λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐκαλεῖτο οὕτω ὁ περιορισμὸς (φυλάκισις).

ἀσθενὴς (ὁ, ἡ), —*ἐς* (τό)· ὁ μὴ ἔχων σθένος, δύναμιν, ὁ ἀδύνατος: «ἄνθρωπος ἀσθενοῦς χαρακτῆρος»· || ὁ πάσχων νόσον τινά, ὁ ἄρρωστος.— Ἐπίρρ. *ἀσθενῶς*.

— *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. ἄρρωστος καὶ νόσοι.

— *[Διεθν. Δικ.]* Τὰ τῆς τύχης τῶν ἀσθενῶν— ὡς καὶ τῶν τραυματιῶν, ναυαγῶν, πλωτῶν νοσοκομείων—ἐρρύθμισεν ἡ ΙΑ' Διεθνὴς Σύμβασις τῆς 6' Συνδιασκέψεως τῆς Χάγης. Κατ' αὐτὴν οἱ ἐμπόλεμοι δύνανται νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὰ φιλανθρωπικὰ αἰσθήματα τῶν κυβερνητῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ὅπως παραλάβωσι καὶ περιθάλψωσιν ἀσθενεῖς, ὁπότε ταῦτα ἀπολαύουσιν εἰδικῆς προστασίας καὶ τινων ἀτελειῶν (ἄρθ. 9). Τὸ ἐμπόλεμον κράτος τὸ ὁποῖον συνέλαβεν ἀσθενεῖς ὀφείλει νὰ σεβασθῇ καὶ περιθάλψῃ αὐτούς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος (ἄρθ. 11). Πᾶν πολεμικὸν ὅμως πλοῖον ἐμπολέμου τινὸς κράτους δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν εἰς αὐτὸ παράδοσιν τῶν ἀσθενῶν τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ στρατιωτικῶν πλωτῶν νοσοκομείων, ἐμπορικῶν πλοίων, θαλαμηγῶν ἢ λέμβων, οἱουδήποτε κράτους τὴν σημαίαν καὶ ἂν φέρουν (ἄρθ. 12). Ἐὰν ὅμως ἡ περισυλλογὴ τῶν ἀσθενῶν ἐγένετο ὑπὸ οὐδετέρου πολεμικοῦ πλοίου, τὸ κράτος εἰς ὃ κατ' ἐθνικότητα ἀνήκει τοῦτο πρέπει νὰ λάβῃ τ' ἀναγκαῖα μέτρα, ὅπως παρεμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ συμμετάσχωσιν ἐκ νέου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων (ἄρθ. 13). Οἱ ἀσθενεῖς περιπίπτοντες εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἑτέρου ἐμπολέμου εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου. Μεθ' ἑκάστην μάχην ἕκαστος τῶν ἐμπολέμων δέον νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν ἀσθενῶν, ὅπως προστατευθοῦν ἀπὸ πάσης λαφυραγωγίας καὶ κακῆς μεταχειρίσεως (ἄρθ. 16). Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

—ἀσθενὲς θέμα (τὸ) *[Γραμμ.]*· βλ. λ. θέμα.

ἀσθενικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἐπίφορος εἰς νόσους, φιλάσθενος, ἐπίνοσος, κοιν. *ἀρρωστιάρης*: «ἀσθενικῆς κράσεως ἄνθρωπος». — Ἀφηρ. οὐσ. *ἀσθενικότης*.

ἀσθενόσφαιρα (ἡ) (Asthenosphäre) *[Γεωλογ.]*. Οὕτω ὠνόμασεν ὁ Ἀμερικανὸς γεωλόγος Joseph Barrel τὴν—κατ' αὐτὸν—ὑπάρχουσαν ὑπὸ τὴν λιθόσφαιραν (ἢ τὸν στερεὸν φλοιὸν) τῆς γῆς παχεῖαν ζώνην πετρωμάτων (πάχους 500-600 χιλιομ.), ἡ ὁποία παρουσιάζει σημαντικὴν στερεότητα, ἐν τούτοις ὅμως ἔχει καὶ σημαντικὴν πλαστικότητα. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀρκετὰ εὐκίνητος καὶ δύναται νὰ λαμβάνῃ μορφὰς διαφόρους ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν βραδέων, ἀλλ' ἀενάως ἐπιδρωσῶν, ἀλλοιώσεων τῆς θλίψεως τῶν ἐπικειμένων στρωμάτων. Πρὸς τὸ βάθος ἡ ἀσθενόσφαιρα μεταπίπτει κατὰ τὸν *Barrel* εἰς τὴν *κεντρόσφαιραν* (ἢ τὸν πυρῆνα τῆς γῆς). Γ. Κ. Γ.

ἀσθενόσωμον (τὸ) (Asthenosomum) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐχινιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς ἀπεστρογγυλωμένης κόγχης των, ἀπαντῶσι δὲ εἰς τὰς περὶ τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰάβαν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἀσθενοφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων ἢ μεταφέρων ἀσθενεῖς, ὁ διὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν κατάλληλος.

— *[Στρατιωτ.]* Ἀσθενοφόρος ἅμαξα καλεῖται ἴδιος τύπος ἁμάξης χρησιμεύων διὰ τὴν ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐν ἐκστρατείᾳ μεταφορὰν εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἢ εἰς τὸ χειρουργεῖον τῶν βαρέως ἀσθενῶν ἀνδρῶν. Ν. Θ. Κ.

ἀσθενῶ (—*έω*)· εἶμαι ἀσθενής, ἄρρωστος, ἀντιθ. *ὑγιαίνω*· «ἀσθενῶ τοὺς ὀφθαλμούς,—τὸν στόμαχον κ.τ.τ».

ἀσθενωπία (ἡ) *[Ὀφθαλμολ.]*. Ἡ προσαρμοστικὴ ἀσθενωπία παριστᾷ ἀνωμαλίαν, καθ' ἣν ὁ *ὑπερμέτρωψ*, ὅπως διορθώσῃ τὴν ἀνωμαλίαν αὐτοῦ ταύτην, ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐντείνῃ τὴν ὅρασίν του, δηλ. νὰ προσαρμόσῃ, πέραν τοῦ δέοντος διὰ τὴν πλησίον ὅρασιν, γραφὴν ἢ ἀνάγνωσιν. Ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερεντάσεως ταύτης εἶναι ὅτι μετ' ὀλίγον χρόνον αἰσθάνεται βάρος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἡμικρανίαν καὶ θόλωσιν τῆς ὁράσεως, ἐπομένως δὲ τὰ γράμματα καθίστανται δυσδιάκριτα. Ὅπως ἐπανακτήσῃ πάλιν εὐκρινῆ ὅρασιν, δέον ν' ἀναπαύσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του ἐπί τινα χρόνον, πρὶν ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὴν ἐργασίαν. Ἡ θεραπεία τῆς προσαρμοστικῆς ἀσθενωπίας ἔγκειται εἰς τὴν τελείαν διόρθωσιν τῆς *ὑπερμετρωπίας* ἢ τοῦ τυχὸν ὑπάρχοντος *ἀστιγματισμοῦ*. Γ. Φ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ

ἆσθμα (τό)· ἀναπνοὴ δύσκολος καὶ συχνή, δύσπνοια ἕνεκα νόσου.

— [ΙΑΤΡ.] Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι πρὸ μικροῦ ἡ λέξις *ἆσθμα* συνεχέετο πρὸς τὴν καθ' ὅλου δύσπνοιαν. Παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι κῆρ ἀπινύσσων». Ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Ἀρεταῖος, ὁ Γαληνὸς τὴν αὐτὴν περίπου γνώμην ἐκφράζουσιν. Πολλῷ βραδύτερον ὁ *Willis*, ὁ *Margagni* καὶ ἄλλοι διαλαμβάνουσι περὶ τῆς νευρικῆς προελεύσεως ἐνίων δυσπνοιῶν, ὁ δὲ *Laënnec* χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον τοῦ *κυρίως ἄσθματος* (Asthme essentiel). Ἡ ἰδέα τῆς νευρώσεως καθηλοῦται εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν διαφόρων ἰατρῶν, τὸ δὲ ἆσθμα χαρακτηρίζεται ὡς νεύρωσις ἀναπνευστική, ἐξαγγελλομένη διὰ παροξυντικῆς δυσπνοίας, ἐνῷ συγχρόνως διαταραχαὶ τοῦ βλενογόνου τῶν ἀεροφόρων ὁδῶν καθίστανται σαφεῖς. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω γνώμην, ἥτις εἰρήσθω ἐπὶ μακρὸν ἐδέσποσε, τὸ ἆσθμα ἐμφανίζεται ὡς ἀποτελοῦν ἰδίαν νοσολογικὴν ὀντότητα καὶ ἐπειδὴ ἔκτοτε ἐσημειώθη ὅτι τὰ προκαλοῦντα τὸ ἆσθμα αἴτια εἶναι πολλὰ καὶ ὅμως ἐλάχιστοι σχετικῶς βάλλονται, πολλοὶ ἀπεδέξαντο ὅτι ἀπαιτεῖται πρὸς ἔκρηξιν τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἄσθματος καὶ τὸ καλούμενον *πρόσφορον ἔδαφος*. Πράγματι δὲ παρετήρησαν οἱ τότε ἰατροὶ ὅτι πολλάκις τὸ ἆσθμα ἀπαντᾷ εἰς ἄτομα καλούμενα ἀρθριτικά. Κατὰ ταῦτα αἱ αἱμορροΐδες, τὰ ἐκζέματα, μορφαί τινες ρευματισμῶν, ἡ ποδάγρα, αἱ ψαμμιάσεις κλ., ἅτινα πάντα φέρονται ὡς ἐκδηλώσεις τῆς καλουμένης ἀρθριτικῆς διαθέσεως, συνηθέστατα, ἂν μὴ σταθερῶς, παρατηροῦνται εἰς τοὺς ἀσθματικούς. Αἱ ἰδέαι αὗται, ἂν μή τι ἄλλο, πάντως ὑπέδειξαν ὅτι τὸ ἆσθμα δὲν εἶναι ὀντότης *νοσολογικὴ* ἰδία, ἀλλὰ μᾶλλον θεωρητέον τοῦτο ὡς *σύνδρομον* ἀπορρέον ἐκ πλείστων τοξικῶν ἢ λοιμικῶν αἰτίων. Οἱ ἀσθματικοὶ παροξυσμοὶ καὶ ἐν γένει δυσπνοϊκαὶ καταστάσεις ὀφείλονται εἰς πλείστας παθήσεις, ρινός, νεφρῶν, πεπτικοῦ συστήματος, καρδίας κλπ. οὕτως, ὥστε ἐπί τινα χρόνον ἤρξαντο καὶ πάλιν συγχεόμενα τὰ ὅρια τοῦ κυρίως ἄσθματος ἀπὸ τῶν καθ' ὅλου δυσπνοϊκῶν καταστάσεων. Ἐν τούτοις τὸ ἆσθμα διατηρεῖ χαρακτηριστικὴν καὶ ἰδιάζουσαν τὴν κλινικὴν εἰκόνα, ἥτις πολλάκις εὐχερῶς διαγιγνώσκεται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως.

Αἱ νεώτεραι ἀντιλήψεις περὶ τῆς γενεσιουργοῦ αἰτίας τοῦ ἄσθματος, πιθανῶς νὰ μετέβαλον ἔν τισι τὰ πρότερον κρατοῦντα, πάντως ὅμως δὲν διασαφηνίζουσι καὶ αὗται τελείως τὴν φύσιν τοῦ ἄσθματος, ὅπερ διατηρεῖ ἀκόμη τὸ σκοτεινὸν καὶ δυσεπίλυτον. Τὴν παλαιοτέραν γνώμην περὶ ἀρθριτικῆς διαθέσεως καὶ τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικῆς προδιαθέσεως, ὑπὲρ οὗ ἠμύνθη ὁ *Trousseau* διαδέχεται σήμερον ἡ θεωρία τῆς *διαταραχῆς τῶν χυμῶν* καὶ δὴ τοῦ *φυτικοῦ νευρικοῦ συστήματος*. Ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν διαταραχῶν τούτων πολλαὶ παθολογικαὶ καταστάσεις σημειοῦνται (*σύνδρομον Basedow*, *μυξοίδημα* κλπ. κλπ.), καὶ δὴ ὁ ἀσθματικὸς παροξυσμός. Ἡ *συμπαθητικοτονία*, ἡ *παρασυμπαθητικοτονία*, καὶ μάλιστα αὕτη, κατ' ἐξοχὴν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀσθματικὰ ἄτομα. Πολλοὶ μάλιστα φρονοῦσιν ὅτι τό τε *συμπαθητικόν*, ὡς καὶ τὸ *πνευμονογαστρικὸν* ἐπικουροῦσιν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἀσθματικοῦ παροξυσμοῦ καὶ δὴ εἰς μὲν τὴν παρασυμπαθητικοτονίαν ἀποδίδεται ὁ σπασμὸς τῶν βρόγχων, ἡ τετανικὴ οὕτως εἰπεῖν κατάστασις τοῦ διαφράγματος, εἰς δὲ τὸ συμπαθητικόν, τὸ πλημμελῶς λειτουργοῦν, ἀνήκει ἡ παρατηρουμένη κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς τοῦ ἄσθματος ὑπεραιμία τῶν βρόγχων καὶ ἡ ἐντονωτέρα πως λειτουργία τῶν ἐσωτερικῆς ἐκκρίσεως ἀδένων, αἱ κνιδώσεις κλπ. Φαίνεται λοιπὸν κατὰ τὰς παρατηρήσεις πολλῶν ὅτι αἱ διαταραχαὶ τῶν ἔσω ἐκκρίσεως ἀδένων προκαλοῦσιν, ὡς εἴπομεν, φαινόμενα παθολογικὰ καὶ ἐκ τούτου ἀγόμενοι οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ τείνουσιν (οἱ πλεῖστοι τοὐλάχιστον τούτων) εἰς τὴν παραδοχὴν γνώμης, καθ' ἣν ἡ πλημμελὴς λειτουργία τῶν ἔσω ἐκκρίσεως ἀδένων προκαλεῖ καὶ διαταραχὴν τῶν χυμῶν, ὡς καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ συμπαθητικοῦ καὶ παρασυμπαθητικοῦ. Ἐσημειώθη ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀσβεστίου τοῦ αἵματος ἐπὶ παρασυμπαθητικοτονικῶν, ὁ δὲ *Kylin* ἀνεῦρεν ἐπὶ 8 περιπτώσεων ἄσθματος ἑπτάκις ἐλάττωσιν τοῦ ἀσβεστίου, καὶ οὕτω διερωτᾶται μήπως οἱ ἀδένες οὗτοι καὶ δὴ οἱ παραθυρεοειδεῖς οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐν πολλοῖς ἐπικουροῦσιν εἰς τὸ μεταβλητὸν τοῦ ἀσβεστίου, δὲν συμμετέχουσιν εἰς τὰς διαταραχὰς τῆς ἰσορροπίας τοῦ συμπαθητικοῦ καὶ τοῦ παρασυμπαθητικοῦ, ἐξ ἧς ἐκρήγνυται ὁ παροξυσμὸς τοῦ ἄσθματος.

Ἡ ἐξ ἀφυλαξίας προέλευσις ἐνίων μορφῶν ἄσθματος καὶ δὴ τοῦ ἐκ φόρτου, ἥτις ἐπιστώθη οὐ μόνον διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς αἱμορρηκτικῆς κρίσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λαμπρῶν ἀντιαφυλακτικῶν θεραπευτικῶν μέσων, ἤγαγε τοὺς παρατηρητὰς εἰς τὴν ἀποδοχὴν γνώμης, καθ' ἣν πολλαὶ μορφαὶ τοῦ κυρίως ἄσθματος ὀφείλονται εἰς ἀφυλαξίαν καὶ πολλὰ πρόκεινται παραδείγματα πείθοντα περὶ τῆς τοιαύτης ἀποδοχῆς. Ἄλλως τε πολλὰ ὅμοια φαινόμενα παρουσιάζονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς καταστάσεις ταύτας (εἰσπνοαὶ διαφόρων χημικῶν οὐσιῶν, λῆψις ὡρισμένης οὐσίας, λοιμώξεις κλπ.) ἡ δὲ αἱμορρηκτικὴ κρίσις ὡσαύτως ἀπαντᾷ. Αἱ τοιαῦται ἰδέαι παραμένουσιν εἰσέτι ὡς ἁπλαῖ ὑποθέσεις καὶ μόνον ὁ χρόνος θὰ ἐπιλύσῃ ἀκριβῶς τὸ ζήτημα τοῦτο. Κλινικῶς ὁ παροξυσμὸς τοῦ ἄσθματος ἐξαγγέλλεται ἀποτόμως, τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἐκδήλωσιν, τὰ δὲ χαρακτηρίζοντα τὸν παροξυσμὸν συμπτώματα εἶναι λίαν χαρακτηριστικὰ (ἰδιάζων τύπος δυσπνοίας). Κατὰ ταῦτα ὁ πάσχων, ἐνῷ εἶχε καλῶς, αἴφνης κατὰ τὰς πρώτας πρωϊνὰς ὥρας ἐγείρεται τῆς κλίνης, διότι αἰσθάνεται πίεσιν κατὰ τὸν θώρακα ἐξ ἧς ἀτελῶς ἀναπνέει. Μικρὸν κατόπιν τὰ φαινόμενα ἐκτραχύνονται, ὁ δὲ πάσχων σπεύδει ἵνα ἀνοίξῃ τὸ παράθυρον τοῦ δωματίου πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ματαίως ἀγωνίζεται, ἡ δὲ δυσφορία ἐπιτείνεται, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ περιρρέεται ὑφ' ἱδρῶτος, ἀκινητεῖ δ' οὗτος εἴτε ἱστάμενος ὄρθιος ἢ καὶ καθήμενος. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις εἶναι βραδεῖαι, ἡ ἀναπνοὴ συρίττουσα, ἡ ἐκπνοὴ παρατεταμένη, ὁ δὲ ἀὴρ ἀτελῶς ἐξωθεῖται. Ὁ θώραξ φαίνεται διατεταμένος καὶ σφαιροειδής, ὁ δ' ἐκ τῆς ἐπικρούσεως ἦχος εἶναι τυμπανικός, διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως ἐνιαχοῦ μὲν τοῦ θώρακος οὐδὲν ἀκούομεν, ἐνῷ ἀλλαχοῦ ἀκούονται ρόγχοι ἠχηροί. Ἡ κατάστασις αὕτη διαρκεῖ μίαν ἢ δύο ὥρας. Τότε δὲ ὁ ἐπερχόμενος ἐν ἀρχῇ βὴξ σπαστικὸς μετ' ἀποχρέμψεως βλενοπυώδους μηνύει τὴν ἀρχομένην ὕφεσιν τοῦ παροξυσμοῦ. Ὁ βὴξ καθίσταται ἤδη μαλακώτερος, ἡ δ' ἀπόχρεμψις αὐξάνεται, διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως ἀκούονται ἄφθονοι ρόγχοι κατ' ἀμφότερα τὰ ἡμιθωράκια· ἡ γενικὴ κατάστασις ἄρχεται βελτιουμένη, ὁ δὲ πάσχων κατακλίνεται ἐκ νέου, τὴν δὲ πρωίαν ἅμα τῇ ἐγέρσει αἰσθάνεται ἑαυτὸν καταπεπονημένον.

Ἡ ἐξέτασις τῶν πτυέλων ἀποκαλύπτει τὰ *σπειροειδῆ νημάτια* τοῦ *Gouschmann*, τὰ *ὀκταεδρικὰ κρυστάλλια* τοῦ *Charcot Leyden* καὶ φιλεόσινα κύτταρα, ἅτινα κέκτηνται παθογνωμονικὴν σημασίαν, ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ σπειροειδῆ νημάτια δὲν ἐνέχουσι σημασίαν διαγνωστικήν. Τὰ ὀκταεδρικὰ κρυστάλλια ὑπορρέουσι πιθανῶς ἐξ ὀργανικῶν φωσφορικῶν ἑνώσεων, ὁ δὲ Manoiloff ἐπροκάλεσεν ἀφυλακτικὰ φαινόμενα εἰς ζῷα πρότερον εὐαισθητοποιηθέντα δι' ὀροῦ ἀσθματικῶν, ἐγχύσας εἰς τα ῦτα γαλάκτωμα τῶν κρυστάλλων τούτων. Ἡ πρό-

Digitized by Google

γνωσις τοῦ ἀσθματικοῦ παροξυσμοῦ εἶναι ἀγαθή, ἀλλὰ ὅταν ἐπαναλαμβάνωνται οὗτοι συχνάκις, ὁ ἀσθματικὸς μεταπίπτει εἰς βρογχιτικόν, ἐμφυσηματικόν, ἐν τέλει δὲ θνήσκει ἐξ ἀνεπαρκείας τῆς λειτουργίας τῆς καρδίας.

Μὴ λησμονῶμεν ὡσαύτως ὅτι οὐχὶ σπανίως ὄπισθεν τοῦ ἄσθματος ὑποκρύπτεται ἡ φυματίασις *(φυματικὴ ἀσθματογόνος ἄκανθα).*

Προκειμένου περὶ διαγνώσεως τοῦ ἄσθματος ἀπὸ ἄλλων παρεμφερῶν δυσπνοιακῶν καταστάσεων ὀφείλομεν ἐν πρώτοις νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει τὸ *καρδιακὸν* ἢ *οὐραιμικὸν ἄσθμα* νὰ ἐξετάζωμεν δὲ μετὰ προσοχῆς μήπως ὑφίστανται τοπικά τινα αἴτια, ἐξ ὧν ἀπορρέουσιν οἱ παροξυσμοὶ (στόμαχος, ἔντερον, σκωληκοειδὴς ἀπόφυσις, ἧπαρ κλπ.). Ἡ ἐξέτασις τῆς ρινὸς ἐπιβάλλεται ὡσαύτως.

Ἡ θεραπεία τοῦ ἄσθματος ἀποβλέπει τοῦτο μὲν εἰς τὴν καταπραΰνσιν τοῦ κυρίως ἀσθματικοῦ παροξυσμοῦ, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ αἰτίου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν. Κατὰ τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἄσθματος συνιστᾶται ἡ ἔνεσις ἑνὸς κυβικοῦ ἑκ. ἐκ τοῦ κάτωθι διαλύματος: θειικῆς ἀτροπίνης ἓν ἑκ., ὑδροχλωρικῆς μορφίνης 10 ἑκατ., ὕδατος ἀπεσταγμένου 10 κυβικὰ ἑκατοστ.

Ἡ ἐπινεφριδίνη ὡσαύτως πολλὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐπιφέρει, καθ' ὅσον ἐπιδρᾷ κατά τινας ἐναντίον τοῦ σπασμοῦ τῶν βρόγχων ἐνισχυομένου τοῦ γόνου τοῦ συμπαθητικοῦ ἐξ οὗ ἔκτασις βρόγχου. Αἱ ὑποδόριοι ἐνέσεις εἶναι αἱ μᾶλλον ἐν χρήσει. Τὸ ποσὸν τοῦ ἐγχεομένου φαρμάκου εἶναι ἴσον πρὸς ἓν κυβ. ἑκ. διαλύματος 1:1000. Ἡ ἐβατμίνη (συνδυασμὸς ἐπινεφριδίνης καὶ ἐκχυλίσματος ὑποφύσεως) ὡσαύτως συνιστᾶται ὑπό τινων. Ἐγχέομεν τὸ περιεχόμενον φύσιγγος περιλαμβανούσης ἥμισυ χιλιοστόγραμ. ἐπινεφριδίνης καὶ ποσὸν ἐκχυλίσματος ὑποφύσεως ἀντιστοιχοῦν πρὸς 0,25 νωποῦ ἀδένος. Ἡ εὐθάλια ὡσαύτως ἐνδείκνυται καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κόνεως τῆς εὐθαλίας παρασκευάζονται διάφοροι κόνεις ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων φαρμάκων (ὑοσκύαμος, ὄπιον κτλ.), αἵτινες εἰσπνέονται μετὰ πολλῆς ὠφελείας.

Ἡ γαρδινάλη, τὸ χλωριοῦχον ἀσβέστιον καὶ αἱ ὑπεριώδεις ἀκτῖνες ἐπροτάθησαν ὑπὸ πολλῶν. Ἡ αἰτιολογικὴ θεραπεία ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ προκαλοῦντος τὸν παροξυσμὸν αἰτίου (ἄκανθα ἀσθματογόνος ἑδραζομένη εἰς τὴν ρῖνα, θώρακα, κοιλίαν) ἢ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν προδιαθετουσῶν αἰτιῶν κατάλληλος ὑγιεινὴ καὶ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ (σύφιλις, φυματίασις κτλ.) ἢ εἰς τὴν θεραπείαν νόσων τινῶν τοῦ θώρακος (γυμναστικὴ ἀναπνευστικὴ χρῆσις αὐτοφυῶν θεραπευτικῶν ὑδάτων, χειρουργικὴ θεραπεία). Ἐπροτάθη ὡσαύτως ἡ χρῆσις εἰδικῶν ὀρῶν ἀντιαφυλακτικῶν. Αἴρεται ὡσαύτως ἡ εὐαισθητοποίησις διὰ τῆς χρήσεως οὐσιῶν αἵτινες διὰ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος εἰσαγόμεναι προκαλοῦσι τὸ ἄσθμα. Ἡ τοιαύτη μέθοδος συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὴν παροχὴν ἐλαχίστων κατ' ἀρχὰς δόσεων τῆς ἀσθματογόνου ταύτης οὐσίας (σιτίον οἱονδήποτε, ὡς αὐγὰ κττ.) καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ χρήσει τῶν δόσεων τούτων αἴρεται ὡς τὰ πολλὰ ἡ εὐαισθητοποίησις τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξοικειουμένου ἐν τέλει. Πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα πρόκεινται. Διάφορα ἐμβόλια ὡσαύτως ἐπροτάθησαν, ὡς ἡ ὀροθεραπεία, ἡ αὐτοαιματοθεραπεία κλπ.

Πρὸ μικροῦ ἐπειράθησαν ὡσαύτως ἵνα διὰ τῆς χορηγίας κρυσταλλοειδῶν ἢ καὶ ἄλλων ἔτι οὐσιῶν (ἀνθρακικὸν νάτριον, χλωριοῦχον νάτριον, ὑποθειῶδες νάτριον, καλομέλας, γάλα) ἄρωσι τὴν εὐαισθητοποίησιν· οἱ δὲ ἐρευνηταὶ οἱ μεταχειρισθέντες τὴν μέθοδον ταύτην ἀναγράφουσι πολλὰ τὰ ἐνθαρρυντικά.

Πάντως καίτοι διὰ τῶν νεωτέρων μεθόδων ἀναγράφονται ἐπιτυχεῖς θεραπεῖαι, ἐν τούτοις εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις ἠστόχησαν αὗται, οὕτως ὥστε δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι οὐδεμία εἰδικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ οὕτως εἰπεῖν θεραπεία κατὰ τοῦ ἄσθματος ὑπάρχει, ὁ δὲ ἰατρὸς ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν καθ' ὅλου ἕξιν τοῦ ἀτόμου, ἐξετάζων τοῦτο λεπτομερῶς μήπως ὑφίσταται αἴτιόν τι ὅπερ δύναται νὰ θεραπεύσῃ ἐκλέγων τὴν προσφορωτέραν μέθοδον ἣν ἤθελε οὗτος κρίνει.

Μ. Μ. ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΣ

—[ΚΤΗΝΙΑΤΡ.] Χρονία παθολογικὴ κατάστασις, ἐκδηλουμένη εἴς τινα ζῷα διὰ δυσχερείας περὶ τὴν ἀναπνευστικὴν λειτουργίαν. Καλεῖται κοινῶς *τεκνεφὲς* καὶ ἀποτελεῖ συμπτωματικὴν ἐκδήλωσιν ποικίλων νοσηρῶν καταστάσεων, οὐ μόνον τοῦ πνεύμονος (πνευμον. ἐμφυσήματος, χρονίας πνευμονίας, χρονίας βρογχίτιδος κλπ.), ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὀργάνων, λ. χ. τοῦ διαφράγματος καὶ ἰδίως τῆς καρδίας. Σπανιωτάτη εἰς τὸ πρόβατον, τὴν αἶγα ἢ τὸν χοῖρον, ἀπαντᾷ συνήθως εἰς τὰ ὀγκώδη ζῷα καὶ δὴ εἰς ἵππους γεγηρακότας, αἴροντας ἢ ἕλκοντας βαρέα φορτία, εἰς ἐργατικοὺς βοῦς, ἀγελάδας ἀναπαραγωγῆς κλπ. Εἶναι ὅμως δυνατὸν ἐνίοτε νὰ παρατηρηθῇ ἡ πάθησις καὶ εἰς μόλις ἔφηβα ζῷα. Εὐνοϊκὸν λόγον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἄσθματος ἀποτελεῖ καὶ ἡ κληρονομικὴ προδιάθεσις· διότι παρετηρήθη, ὅτι ἀπόγονοι ἐμφυσηματικῶν ζῴων εὐχερῶς ἀπέβησαν καὶ αὐτοὶ ἐμφυσηματικοί· ἐνῷ ἄλλα ζῷα, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους τεθέντα καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις, παρέμειναν ἀπρόσβλητα. Κατὰ τὴν πάθησιν ταύτην ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ζῴου εἶναι συχνή, συνοδευομένη ὑπὸ χαρακτηριστικοῦ διχρονισμοῦ, καὶ δὴ κατόπιν οἱασδήποτε μυϊκῆς προσπαθείας· παρατηρεῖται μικρὰ καὶ ἀσθενὴς βήξ, οὐχὶ ἐπαναληπτική, ἐνίοτε δ' ἐμφανίζονται καὶ ρινικὸς κατάρρους καὶ σύσπασις τῶν κοιλιακῶν μυῶν. Τὰ ζῷα δυσπνοοῦν ταχύτερον τῶν ὑγιῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν, καθόσον οἱ πνεύμονες αὐτῶν ἔχουν ἀπολέσει τὴν ἐλαστικότητα καὶ ἀναπνευστικὴν ἱκανότητα. Ἀλλὰ δύνανται νὰ προσφέρουν ἀκόμη πραγματικὰς ὑπηρεσίας, ὅταν δὲν ὑποβάλλωνται εἰς μεγάλους μόχθους. Ἵππος ὑγιής, ἐπανακάμπτων εἰς ἠρεμίαν ἐκ μακρᾶς καὶ ταχείας πορείας, μετὰ τέταρτον ὥρας δέον νὰ ἐπανευρίσκῃ τὸν φυσιολογικὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων (10 περίπου κατὰ λεπτὸν ἐν ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ). Τοὐναντίον, ἵππος ἀσθματικὸς (κοινῶς «*ἄλογο τεκνεφέδικο*») μόλις μετὰ 30′—45′ λεπτὰ κατορθοῖ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν φυσιολογικὸν ἀριθμὸν ἀναπνοῶν. Ἡ κτηνιατροδικαστικὴ καταλέγει τὸ ἄσθμα μεταξὺ τῶν παθήσεων τῶν ζῴων, αἵτινες, ἅμα τῇ ἀσφαλεῖ αὐτῶν διαγνώσει, ἀκυροῦν τὰς περὶ ἀγοραπωλησίας συμφωνίας. Θεραπευτικῶς ἐνδείκνυνται διὰ τὰ ἀσθματικὰ ζῷα ἀποφυγὴ κοπώσεως ἢ ἀγῶνος καὶ τροφὴ εὔπεπτος καὶ πλουσία ὑπὸ μικροὺς ὄγκους. Ἡ φορβὴ νὰ εἶναι ἐλαχίστη, τὸ δ' ἄχυρον ἐντελῶς ἀπηλλαγμένον κονιορτοῦ. Συμφέρει νὰ προσέχωμεν τὰ ζῷα κατὰ τὸ θέρος μᾶλλον καὶ τὴν περίοδον τοῦ καύσωνος ἢ κατὰ πᾶσαν ἄλλην ὥραν. Ὡς φάρμακα συνιστῶνται τὸ ἀρσενικῶδες ὀξύ, ἡ ἀρσενικοῦχος στρυχνίνη, ἡ κόνις δακτυλίτιδος, τὰ ἰωδιοῦχα, ἡ κόνις ἰνδικῶν καστάνων κλπ.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

—**ἄσθμα *καρδιακόν*·** βλ. **ἀσυστολία *καρδίας*.**

ἀσθμαίνω· ἀναπνέω βιαίως καὶ ταχέως, δυσπνοῶ ἕνεκα νόσου, δρόμου ἢ βιαίας ἐργασίας, κοιν. *κονταναασαίνω* ἢ *λαχανιάζω*: «ἦλθεν —, ἔφθασεν —, ἀνήγγειλεν ἀσθμαίνων».

ἀσθματικός, *—ή, —όν·* ὁ ὑποφέρων ἀπὸ τὴν νόσον ἄσθμα.

Ἀσία. Μία τῶν πέντε ἠπείρων τῆς Γῆς, καταλαμβάνουσα τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῆς καὶ ἔχουσα ἔκτασιν μεγαλυτέραν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὁμοῦ λαμβανομένων. Κεῖται ἀνατολικῶς τῆς Εὐρώπης (μετὰ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ μίαν ἤπειρον), περιλαμβανομένη ὁλόκληρος ἐν τῷ Βορείῳ ἡμισφαιρίῳ μεταξὺ Β πλάτους 1°18′ (ἀκρ. *Ρομάνια* παρὰ τὴν Σιγκαπούρην ἐν τῇ Μαλάκκᾳ) καὶ 77 30′ (ἀκρ. *Τσελιοῦσκιν* τῆς Σιβηρίας) καὶ Α. μήκους ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς 26° 4′ (ἀκρ. *Μπαμπᾶ* τῆς Μικρασίας) καὶ 190°16′ (*Ἀνατολικὸν Ἀκρωτήριον* ἐν τῷ Βεριγγείῳ πορθμῷ). Ὅρια τῆς Ἀσίας εἶναι πρὸς Β ὁ *Βόρειος Παγωμένος Ὠκεανός*, ΒΑ ὁ *Βερίγγειος πορθμός*, ὁ χωρίζων τὴν ἤπειρον ἀπὸ τῆς ἀμερικανικῆς Ἀλάσκας, Α. ὁ *Εἰρηνικὸς Ὠκεανός*, ΝΑ ἡ εἰς τοῦτον ἀνήκουσα *Νότιος Σινικὴ θάλασσα*, πρὸς Ν. ὁ *Ἰνδικὸς Ὠκεανός*, πρὸς Δ (κατὰ σειρὰν ἀπὸ Ν πρὸς Β) ἡ *Ἐρυθρὰ θάλασσα* τὰ δύο ὅρια τῆς ὁποίας (στενὸν τοῦ *Βὰβ-ἐλ-Μαντὲβ* καὶ διώρυξ τοῦ *Σουὲζ*) χωρίζουν τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς, ἡ *Μεσόγειος* καὶ αἱ εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην της σχηματιζόμεναι θάλασσαι (*Αἰγαῖον πέλαγος, θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ,* τὰ ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας στενὰ *τῶν Δαρδανελλίων καὶ Βοσπόρου* χωρίζουν τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς ἐν Εὐρώπῃ Βαλκανικῆς χερσονήσου), ὁ *Εὔξεινος Πόντος* καὶ ἀκολούθως αἱ ὀροσειραὶ τοῦ *Καυκάσου*, ἡ *Κασπία θάλασσα* καὶ τὰ *Οὐράλια ὄρη*, ἅτινα καταλήγουσιν εἰς τὴν *Καρικὴν θάλασσαν* ἐν τῷ Β. Παγωμένῳ ὠκεανῷ. Σημειωτέον ὅτι τὰ πρὸς τὴν Εὐρώπην (Ρωσίαν) ὅρια τῆς Ἀσίας εἶναι ἐντελῶς συμβατικά, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ὡρίζοντο ὑπὸ τῶν γεωγράφων. Εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπήγοντο ἄλλοτε καὶ αἱ ΝΑ αὐτῆς νῆσοι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς *Μαλαισίας* (ἄλλως Insoulinde), ἐσχάτως ὅμως προεκρίθη ἡ ὑπαγωγὴ τούτου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ κατεσπαρμένων νησιωτικῶν ὁμάδων (πλὴν τῶν Κουριλῶν, τῶν Ἰαπωνικῶν νήσων, τῆς Φορμόζης, τῆς Χαϊ-νὰν καὶ τῆς Κεϋλάνης) εἰς τὴν νέαν ἤπειρον, τὴν Ὠκεανίαν (βλ. λ.), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ Ἀσία χωρίζεται ἤδη διὰ τοῦ *στενοῦ τῆς Μαλάκκας*, τοῦ χωρίζοντος τὴν Μαλαϊκὴν χερσόνησον ἀπὸ τῆς Μαλαισιακῆς νήσου Σουμάτρας, καὶ τῆς *Νοτίου Σινικῆς θαλάσσης*. Συνολικῶς ἡ ἔκτασις τῆς Ἀσίας καταλαμβάνει 44 περίπου ἑκατομμύρια τετραγ. χιλιομ., ὁ δὲ πληθυσμός της ἀνέρχεται εἰς 953 ἑκατομμύρια κατοίκων, ἤτοι ὑπερβαίνει τὸ ἥμισυ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς γηΐνης σφαίρας.

Ρ—.

—[ΓΕΩΛΟΓ.] Εἰς τὴν πετρολογικὴν κατασκευὴν τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀσίας λαμβάνουν μέρος διάφορα εἴδη πετρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν καθ' ἁπάσας τὰς γεωλογικὰς περιόδους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων μέχρι τῶν νεωτάτων. Ἰδιάζον ὅλως πέτρωμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σπουδαῖον στοιχεῖον διὰ τὴν μορφολογίαν τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀσίας εἶναι, ὁ λαὶς (βλ. λ). Οὗτος εἶναι ἀνεμογενὲς πέτρωμα, διαδεδομένον ἐν Τουρκεστάν, Νοτίῳ Σιβηρίᾳ καὶ Β. Κίνᾳ εἰς πάχος μέχρις 600 μ Σύμφωνα μὲ τὰς σημερινάς μας γνώσεις ἐπὶ τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Ἀσίας, πρέπει νὰ διακρίνωμεν εἰς αὐτὴν ἀριθμόν τινα ζωνῶν διαδεχομένων ἀλλήλας ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, πρὸς τὰς ὁποίας κατόπιν τὰ ἀνατολικὰ κράσπεδα τῆς ἠπείρου προσαρμόζονται ὡς ἰδιαιτέρα γεωμορφολογικὴ διαμόρφωσις.

α′) Ἡ *βόρειος Ἀσία* ἢ *Σιβηρία* εἶναι, ὅπως καὶ ἡ βόρειος Εὐρώπη, μία ἀρχαία μᾶζα, ἡ ὁποία ἐπτυχώθη κατὰ τὸν παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα. Ἔκτοτε δὲν ὑπέστη πλέον ἄλλας πτυχώσεις οὔτε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν καινοζωϊκὸν αἰῶνα. Προσεβλήθη μόνον κατὰ τὸ νότιον αὐτῆς μέρος ὑπὸ μεγαλυτέρων διαρρήξεων μετὰ μεταπτώσεων. Ὡς ἐκ τούτου δὲν παρουσιάζει φαινόμενα ἐνεργείας ἡφαιστείων οὔτε καὶ σεισμῶν. Πυρὴν τῆς ὅλης ταύτης χώρας, ἀποτελούμενος ἐξ ἀρχαιοτάτων πετρωμάτων, θεωρεῖται ἡ *κεντρικὴ Σιβηρία* ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἰενισέη μέχρι τοῦ Λένα, ἡ ὁποία περιλαμβάνει καὶ τὴν περὶ τὴν Βαϊκάλην λίμνην χώραν καὶ ἐκτείνεται πρὸς νότον μέχρι τῆς Γόβης, τῶν Ἀλταΐων ὀρέων ὡς καὶ ἐπὶ σινικοῦ ἐδάφους. Πρὸς τὰ ΝΑ συνέχεια τοῦ πυρῆνος τούτου εἶναι ἡ χώρα Ὄρδος μέχρι τῆς Κορέας. Ἡ ὅλη αὐτὴ κεντρικὴ χώρα, ὀνομαζομένη ἐν τῇ γεωλογίᾳ *Ἀγγάρα*, ἐκ τοῦ ὀνόματος ὁμωνύμου

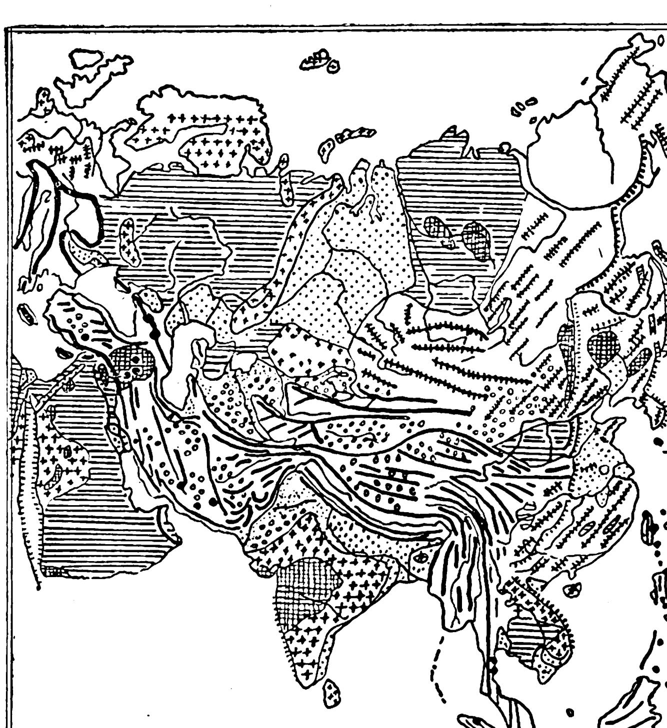

ΟΡΕΟΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ

Ἀλλουβιακαὶ προσχώσεις. Πληρώματα λεκανῶν καὶ προσχώσεις ἐντὸς κεντρικῶν περιοχῶν. Τραπεζοειδεῖς χῶροι. Ἐρηριμμένα ὄρη (ἐρείπια ὀρέων). Ρηξιγενεῖς προεξοχαί. Ἐγκατακρημνισιγενεῖς τάφροι. Ρήγματα μετὰ μεταπτώσεων. Πτυχωσιγενῆ ὄρη. Καλύμματα ἐκ βασαλτῶν καὶ ἐκτεταμένα ἡφαιστειογενῆ ἀποθέματα. Ἡφαίστεια.

Digitized by Google

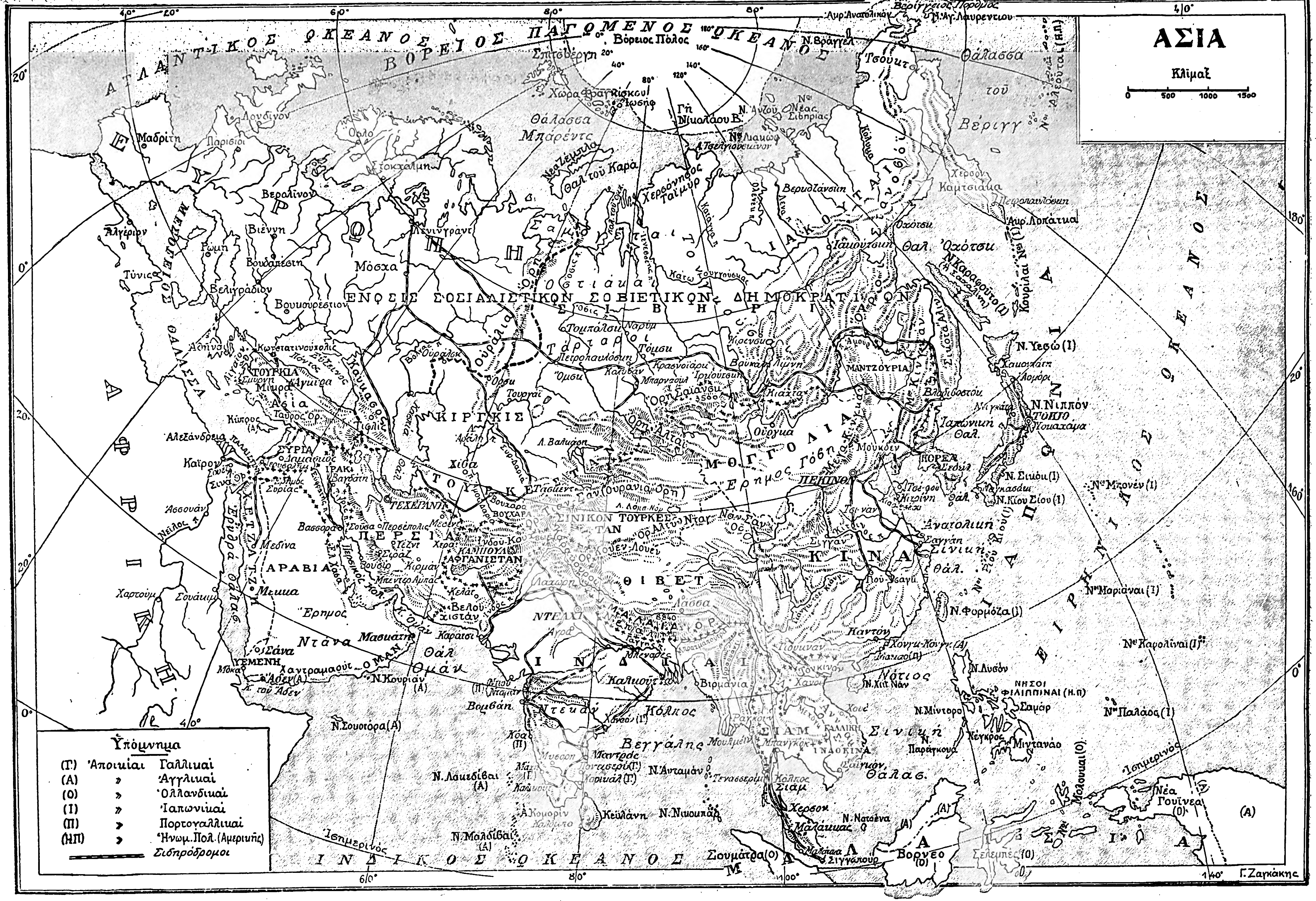
ΑΣΙΑ
Κλίμαξ
0 500 1000 1500
Ὑπόμνημα
(Γ) Ἀποικίαι Γαλλικαί
(Α) » Ἀγγλικαί
(Ο) » Ὀλλανδικαί
(Ι) » Ἰαπωνικαί
(Π) » Πορτογαλλικαί
(ΗΠ) » Ἡνωμ. Πολ. (Αμερικῆς)
Σιδηρόδρομοι
ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ ΩΚΕΑΝΟΣ
ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΑΓΩΜΕΝΟΣ ΩΚΕΑΝΟΣ
Βόρειος Πόλος
ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ ΩΚΕΑΝΟΣ
ΙΝΔΙΚΟΣ ΩΚΕΑΝΟΣ
ΕΥΡΩΠΗ
ΑΦΡΙΚΗ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΕΝΩΣΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΩΝ
ΣΙΒΗΡΙΑ
ΜΟΓΓΟΛΙΑ
ΚΙΝΑ
ΘΙΒΕΤ
ΙΝΔΙΑΙ
ΠΕΡΣΙΑ
ΑΡΑΒΙΑ
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ
ΤΟΥΡΚΙΑ
ΣΥΡΙΑ
ΙΡΑΚ
ΜΑΝΤΖΟΥΡΙΑ
ΚΟΡΕΑ
ΚΙΡΓΚΙΣ
ΤΟΥΡΚΕΣΤΑΝ
ΣΙΑΜ
ΙΝΔΟΚΙΝΑ
ΥΕΜΕΝΗ
ΟΜΑΝ
Μόσχα
Λένινγκραντ
Πεκίνο
Τόκιο
Τεχεράνη
Θάλασσα Μπάρεντς
Θάλ. τοῦ Καρά
Θάλασσα τοῦ Βέριγγ
Θάλ. Ὀχότσκ
Ἐρυθρά θάλασσα
Κασπία θάλ.
Βεγγάλης Κόλπος
Νῆσοι Φιλιππῖναι (Η.Π.)
Νέα Γουϊνέα
Βόρνεο (Ο)
Σουμάτρα (Ο)
Ἰσημερινός
Γ. Ζαγκάκης

ποταμοῦ, συνεχίζεται πρὸς δυσμὰς καὶ προσαρθροῦται κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πρὸς τὴν βαθύπεδον χώραν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ὁποίας διαχωρίζεται ὑπὸ τῶν Οὐραλίων ὀρέων. Εἰς τὸ δυτικὸν τοῦτο τμῆμα τὰ ἀρχαῖα πετρώματα εὑρίσκονται ὀλίγον βαθύτερον καὶ εἶναι κεκαλυμμένα ὑπὸ νέων προσχώσεων, τῶν ὁποίων μικρὸν μόνον μέρος εἶναι θαλασσογενοῦς καταγωγῆς. Τοιουτοτρόπως τὸ δυτικὸν τοῦτο τμῆμα φέρει τὸν χαρακτῆρα ἰδιάζοντος βαθυπέδου, ἑνὸς ἐκ τῶν μᾶλλον ἐκτεταμένων βαθυπέδων τῆς γῆς. Ἡ χώρα Ἀγγάρα ἐχωρίσθη ὑπὸ ἐπιγενῶν μετακινήσεων τοῦ ἐδάφους εἰς δύο τμήματα, διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων ἐκ τῆς διαφόρου διευθύνσεως τῶν κορυφογραμμῶν τῶν ὀρέων των. Εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα ἡ διεύθυνσις εἶναι ΒΒΔ, ἐνῷ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ΑΒΑ. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ ἀρχαῖα πετρώματα ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀποτελοῦν τραπεζοειδῆ καὶ λοφώδη χώραν. Κατακόρυφοι πάλιν μεταπτώσεις διεμέλισαν τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο τμῆμα εἰς μεγάλα τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἔχουν μορφὴν βαθμίδων τοξοειδῶς διηκουσῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ κοῖλα μέρη των εἶναι ἐστραμμένα πρὸς δυσμάς, τὰ δὲ κυρτὰ πρὸς ἀνατολάς. Ὅπου μεταξὺ τῶν ρηγμάτων ἐπῆλθον καταβυθίσεις κάτω τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων, ἐσχηματίσθησαν μεσόγειοι θάλασσαι, ὅπως π. χ. παρὰ τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν (βλ. κατωτ.). Ἀλλαχοῦ τὰ σχηματισθέντα βαθέα ἐγκατακρημνίσματα, πληρωθέντα ὑπὸ ὑδάτων, ἀπετέλεσαν βαθείας λίμνας, ὅπως π. χ. ἡ Βαϊκάλη (βάθους 1522 μ., ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 1046 μ. εἶναι καὶ κάτω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης). Ἀλλαχοῦ τὰ τοιαῦτα καταβυθίσματα ἀπέμειναν ὡς κοιλώματα ξηρᾶς, ὅπως π. χ. τὸ καταβύθισμα *Τουρφὰν* (βάθους 130 μ.) εἰς τὴν πρὸς Ν. τῶν Ἀλταΐων χώραν.

Πρὸς βορρᾶν ἡ Σιβηρία χωρίζεται ἀπὸ τοῦ βορείου Παγωμένου ὠκεανοῦ διὰ χαμηλῆς ὀροσειρᾶς, τῆς ὁποίας ἡ γεωμορφολογία δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστή.

β') Μεταξὺ τῆς χώρας Ἀγγάρας καὶ τῶν Ἰνδιῶν ἐξαπλοῦται ὁλόκληρος ἡ *μέση Ἀσία*. Ἡ χώρα αὕτη ὑπέστη πτυχώσεις ὀρεσιγόνους, κατὰ πρῶτον μὲν κατὰ τὴν λιθανθρακοφόρον περίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ δεύτερον κατὰ τὴν τριτογενῆ τοῦ καινοζωϊκοῦ. Τὸ ἐκ τῶν πτυχώσεων τούτων γεννηθὲν σύστημα ὀρέων εἶναι παμμέγιστον, περιλαμβάνον 22 μοίρας γεωγραφικοῦ πλάτους. Φέρει τὸ ὄνομα *Ἀλταΐδες ὀροσειραὶ* καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ὀρέων, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι παρουσιάζει—ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταῦτα—κίνησιν πρὸς νότον.

Αἱ πτυχωσιγενεῖς αὗται ὀροσειραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο κυρίων μελῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) αἱ ἐσωτερικαί, ἐπιμήκως ἐκτεινόμεναι καὶ διακλαδιζόμεναι ὀρειναὶ σειραί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὴν Γόβην ἐκτείνονται ὑπὲρ τὸ *Τιὰν-σάν*, *Τουρκεστὰν* πρὸς τὰ ΔΒΔ καὶ τείνουν νὰ προσαρμοσθοῦν ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἀφ' ἑνὸς καὶ ὑπὲρ τὰς Καρπινσκικὰς γραμμὰς ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ ὄρη. Εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο ὑπάρχουν τὰ μέγιστα ὑψίπεδα ἢ ὀροπέδια τῆς γῆς, τὸ *Θιβέτ*, τὸ *Κουὲν-Λοὺν* καὶ τὸ *Παμίρ*· 2) αἱ νότιαι τοξοειδεῖς σειραί, αἱ ὁποῖαι, μὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρῶς ἐκπεφρασμένην ἐπώθησιν πρὸς νότον, τεταγμέναι ἐν εἴδει γιρλαντῶν ἀποτελοῦν τὰ πρὸς νότον ὅρια τῆς ζώνης τῶν Ἀλταΐδων πτυχῶν.

Ἐν ταῖς λεπτομερείαις της ἡ πτυχωσιγενὴς αὕτη ζώνη ὀροσειρῶν ἔχει ὡς ἑξῆς: 1) Ἀπὸ νότου

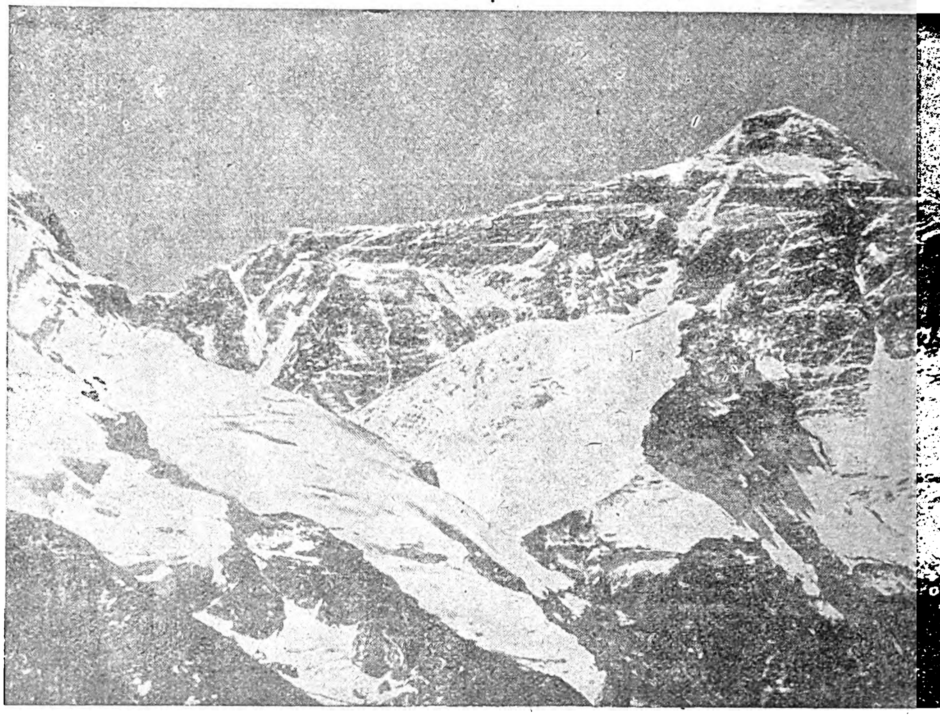

Τὸ Ἔβερεστ ἐν τῇ ὀροσειρᾷ τῶν Ἰμαλαΐων εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Γῆς, ἔχον ὕψος 8840 μ.

κατὰ μῆκος τῶν ὀρέων *Σουλεϊμάν*. Ἀκολουθοῦν κατόπιν τὰ ὀρεινὰ τόξα τοῦ *Ἰνδοῦ-Κοὺς* καὶ τῶν *Ἰμαλαΐων*, τὰ ὁποῖα εἶναι κατεσκευασμένα ὅπως αἱ Ἄλπεις καὶ συνοδεύονται ὑπὸ μεγάλων ἐπωθήσεων. Συνέχεια τούτων τέλος εἶναι τὸ *βιρμανικο-μαλαϊκὸν* ὀρεινὸν τόξον, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς πρὸν νότον διήκει ὑπὲρ τὴν Ἰνδοκίναν, κατόπιν δὲ στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὲρ τὴν Σουμάτραν, Ἰάβαν καὶ τὰς Μολούκκας νήσους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τόξον εἰς τὸ ἀνατολικόν του τμῆμα ἔχει ὑποστῆ πολλὰς διαρρήξεις καὶ μεταπτώσεις, ἕνεκα τούτου δὲ φέρει καὶ πολυάριθμα νέα ἡφαίστεια.

2) Τὰ βόρεια ὅρια τῆς πτυχωσιγενοῦς ὀρεινῆς χώρας ἄρχονται ἀπὸ τῆς Κριμαίας διὰ τοῦ Καυκάσου. Ἐκεῖθεν Ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας ἐκτείνονται τὰ ὄρη *Κορασάν*, τὰ ὁποῖα συναντῶσι τὸν ὀρεινὸν ὄγκον τοῦ *Παμίρ*. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τὰ βόρεια ὅρια διήκουν διὰ τῶν βορείων προπόδων τῶν Ἰμαλαΐων πρὸς ἀνατολὰς καὶ συνεχίζονται, οὐχὶ ὅμως σαφῶς πλέον, εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Κίνας.

Ὁλόκληρος ἡ πτυχωσιγενὴς ζώνη ὀροσειρῶν τῆς μέσης Ἀσίας φαίνεται ἀποτελουμένη ἐκ πετρωμάτων θαλασσογενῶν, σχηματισθέντων ἐντὸς τοῦ μεγάλου γεωσυγκλίνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ θάλασσα Τηθὺς (βλ.λ.). Ἀσβεστόλιθοι νουμμουλιτοφόροι καὶ φλύσχης εἶναι τὰ κυριώτερα τῶν ἀποτελούντων τὰς ὀροσειρὰς ταύτας πετρωμάτων.

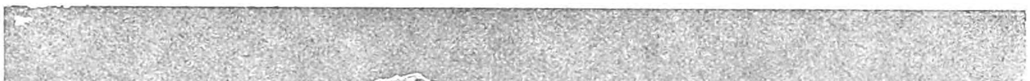

Πανόραμα τοῦ παν υψήλου ὀρεινοῦ ὄγκου τῶν Ἰμαλαΐων.

προσαρθροῦται πρὸς τὰς *Διναρίδας ὀροσειρὰς* τῆς Εὐρώπης διὰ τοῦ ὀρεινοῦ τόξου τοῦ *Ταύρου* ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τὸ Ταυρικὸν τόξον διευθύνεται κατόπιν πρὸς τὴν ὑψηλὴν χώραν τῆς *Ἀρμενίας*, ὅπου παρὰ τὰ κράσπεδα τῆς ἐκ νεοηφαιστειογενῶν πετρωμάτων ἀποτελουμένης ὑψηλῆς ταύτης χώρας διακόπτεται ὑπὸ τῶν *Ἰρανίδων ὀροσειρῶν*. Αὗται ἀποτελοῦν ζώνην πτυχῶν διευθυνομένων κατ' ἀρχὰς πρὸς τὰ ΝΑ Κατόπιν αὗται περιορίζουν ἀπ' ἀνατολῶν τὸ πεδίον τῆς Μεσοποταμίας καὶ κατόπιν εἰς τὸ Βελουτχιστάν, τοξοειδῶς (μὲ τὸ κοῖλον πρὸς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν) ἀποκλίνουν πρὸς ΒΑ.

γ') Τέλος πρὸς νότον τῆς πτυχωσιγενοῦς ζώνης ὀροσειρῶν τῆς μέσης Ἀσίας προσαρθροῦνται πρὸς τὸν ὄγκον τῆς ἠπείρου ταύτης δύο ὄγκοι, ὁ *συριοαραβικὸς* καὶ ὁ *τῶν Ἰνδιῶν* (ἢ *τῆς χερσονήσου τοῦ Δεκάν*). Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ὄγκοι κατὰ τὴν γεωλογικὴν των κατασκευὴν ὁμοιάζουν πρὸς τὴν Ἀφρικήν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ συριο-αραβικὸς ὄγκος καὶ σήμερον ἔτι στενῶς συνέχεται μὲ τὴν Ἀφρικήν, χωριζόμενος ἀπ' αὐτῆς μόνον ὑπὸ τοῦ στενοῦ ταφροειδοῦς ἐγκατακρημνίσματος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τοὐναντίον ὁ ὄγκος τῶν Ἰνδιῶν εἶναι πολὺ ἀπομεμακρυσμένος ἀπ' τῆς Ἀφρικῆς, ἀποχωρισθεὶς ἀπ' αὐτῆς δι' ἐγκατακρημνίσεως τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία κατελάμβανεν ἄλλοτέ ποτε τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα τοῦ σημερινοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ.

δ') *Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ* τῆς ἠπείρου περιβάλλεται ὑπὸ τόξων ὀρέων. Εἰς τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Σιβηρίαν εὑρίσκονται τὰ πρὸς βορρᾶν συγκλίνοντα ὀρεινὰ τόξα τοῦ μεγάλου *Κιγκάν*, τοῦ *Σιχότα-Ἀλίν*, τῆς βορείου Ἰαπωνίας καὶ τῆς Σαχαλίνης. Ἀκολουθοῦν κατόπιν τὰ νησιωτικὰ τόξα (μὲ τὰ κοῖλά των ἐστραμμένα πρὸς δυσμάς), τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν παράκτιον κράσπεδον τῆς ἠπείρου: αἱ Φιλιππῖναι, αἱ Ἰαπωνικαὶ νῆσοι, αἱ Κουρίλαι μετὰ τῆς Καμτσιάτκας καὶ τέλος πρὸς τὴν Ἀμερικὴν καμπτόμενα, αἱ Ἀλεοῦται νῆσοι καὶ ἡ ὀροσειρὰ τῆς Δυτικῆς Ἀλάσκας. Ἡ πτύχωσις ὅμως δὲν ἐμφανίζεται τόσῳ καθαρὰ εἰς τὰ τόξα ταῦτα, διότι ἡ ὅλη διαμόρφωσις τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας ἔχει ἐπηρεασθῆ πολὺ ἀπὸ μεταγενεστέρας διαρρήξεις, μεταπτώσεις καὶ ἐγκατακρημνίσεις. Αὗται ὑπῆρξαν ἀφορμὴ νὰ γίνουν παράκτιοι ἀφ' ἑνὸς θάλασσαι, εἰσχωρησάντων τῶν ὑδάτων τοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὰ παράκτια καταβυθίσματα, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ γιρλάνται τῶν χερσονήσων καὶ νήσων.

Αἱ ἐγκατακρημνίσεις αὗται ἔγιναν πιθανῶς πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Τὰ δύο βορειότερα καταβυθίσματα ἔγιναν χωρὶς ἐνδιαμέσου βαθμῖδας πρὸς τὸ βαθύτερον νότιον τμῆμα τῆς Βεριγγείου θαλάσσης καὶ πρὸς τὴν Ὀχοτσκικὴν θάλασσαν. Νοτιώτερον ὅμως ἐγεννήθησαν κατὰ τὰς ἐγκατακρημνίσεις καὶ ἐνδιάμεσοι βαθμῖδες: μία ἐσωτερική, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ διήκει πρὸς τὸ παράκτιον τμῆμα καὶ ἑτέρα ὑπὸ τούτου πρὸς τὴν θάλασσαν. Τοιουτοτρόπως τὰ ἐκ σειρῶν χερσονήσων καὶ νήσων συντεθειμένα τόξα δέον νὰ θεωρῶνται ὡς ρηξιγενεῖς προεξοχαὶ (Horste) μεταξὺ τῶν παρακτίων θαλασσῶν καὶ τοῦ ἀνοικτοῦ ὠκεανοῦ. Εἶναι ἐπίσης δυνατὸν τὰ πολὺ ἀνοικτὰ εὑρισκόμενα τόξα τῶν νήσων Μπονίνι, Μαριάννων καὶ Παλάου νὰ εἶναι τὸ τελευταῖον λείψανον μιᾶς τοιαύτης ρηξιγενοῦς προεξοχῆς.

Αἱ ἐγκατακρημνίσεις αὗται προσέβαλον καὶ τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας ἐκ ξηρᾶς γεφύρας, ἡ ὁποία ἥνωνε τὴν νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν μὲ τὴν Αὐστραλίαν. Αἱ ἐγκατακρημνίσεις αὗται μάλιστα φαίνεται ὅτι συνηντήθησαν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην μὲ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεύθυνσιν ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐκ ξηρᾶς γέφυρα κατετεμαχίσθη καὶ διελύθη εἰς ἀρχιπέλαγος νήσων, δημιουργηθέντος θαλασσίου συνδέσμου μεταξὺ τῶν δύο ὠκεανῶν.

Ἕνεκα τῶν πολλῶν διαρρήξεων, μεταπτώσεων καὶ ἐγκατακρημνίσεων, ὅλη ἡ ἀνατολικὴ καὶ νοτιοανατολικὴ ἐγκατακρημνισιγενὴς ζώνη τῆς Ἀσίας παρουσιάζει ἰδιαιτέρως ἔντονον ἡφαιστειακὴν καὶ σεισμικὴν ἐνέργειαν.

ε') Κατὰ τὴν *ἐποχὴν τῶν παγετώνων* τὰ ὅρια

Digitized by Google

τῆς αἰωνίας χιόνος εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Ἀσίας εὑρίσκοντο χαμηλότερον ἀπὸ τὰ σημερινὰ καὶ οἱ παγετῶνες κατήρχοντο καὶ ἐξετείνοντο μέχρις ὑψομέτρων πολὺ χαμηλοτέρων τῶν σημερινῶν. Πολλὰ ἐπίσης χαμηλὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα σήμερον εἶναι ἐλεύθερα χιόνων καὶ πάγων, ἔφερον τότε αἰωνίαν χιόνα καὶ παγετῶνας. Ἀλλὰ δὲν ἐσχηματίσθη τότε ἐν Ἀσίᾳ μία μεγάλη μᾶζα πάγων, ὅπως ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐκάλυψε τὴν βόρειον Εὐρώπην καὶ τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα τῆς βορείου Ἀμερικῆς, πιθανῶς διότι τὸ κλῖμα τῶν ψυχρῶν ἠπειρωτικῶν περιοχῶν ἦτο τότε πολὺ ξηρόν.

στ') Αἱ διάφοροι μεγάλαι διαρρήξεις, αἱ ὁποῖαι διέσχισαν εἰς μεγάλα βάθη τὸν στερεὸν φλοιὸν τῆς γῆς κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀσιατικῆς ἠπείρου ἐδημιούργησαν ὁδοὺς ἀνεξόδου εἰς τὸ μάγμα, τὸ ὁποῖον, διὰ τῶν μεγάλων τούτων ρωγμῶν ἀνεξελθόν, ἔδωκε γένεσιν εἰς *ἡφαιστειακοὺς σχηματισμούς*. Γενικῶς παρατηρεῖται, ὅτι ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια φαίνεται διαρκῶς περιοριζομένη.

Ἔκχυτα ἡφαιστειογενῆ πετρώματα (κυρίως καλύμματα ἐκ βασαλτῶν) καὶ λείψανα ἡφαιστείων τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Σιβηρίαν, εἰς τὴν ὑψηλὴν χώραν τῆς Ἀρμενίας, τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν χερσόνησον τοῦ Δεκὰν καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν πλευράν.

Νεώτερα ἡφαίστεια τῆς πλειστοκαίνου ὑποπεριόδου εὑρίσκονται κυρίως ἐκεῖ, ὅπου καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια. Ἡ κυριωτέρα περιοχὴ ἐνεργῶν ἡφαιστείων εἶναι σήμερον τὰ Ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἀσίας παρὰ τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν, ἰδίᾳ δ' ἡ *Καμτσιάτκα*, αἱ *Κουρίλαι*, αἱ νῆσοι τῆς *Ἰαπωνίας*, αἱ *Φιλιππῖναι*, αἱ *Μολοῦκκαι* νῆσοι κλπ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Ἀσιατικῶν ἡφαιστείων παρὰ τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν ἀνέρχεται εἰς 130. Ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἠπείρου θεωροῦνται ὡς ἐνεργὰ ἡφαίστεια (ὡς ἐκραγέντα δηλ. κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον τῆς ἀνθρωπότητος) τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὁ *Ἀργαῖος* (τοῦ ὁποίου ἡ τελευταία ἐνέργεια χρονολογεῖται κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1880). Εἰς τὴν Δυτ. Ἀραβίαν τὸ *Χαρρὰτ-ἐν-Νὰρ* (παρὰ τὸ Kheiber πρὸς βορρᾶν τῆς Μεδίνας), καὶ παρὰ τὴν νότιον ἀκτὴν τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν Hadramaut. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν τὸ *Νιμρούτ* (τελευταία ἔκρηξις τῷ 1441) καὶ τέλος εἰς τὴν Μαντζουρίαν δύο.

ζ') ***Μεταλλεύματα*** χρήσιμα ὡς καὶ πολύτιμοι λίθοι εὑρίσκονται ἐν Ἀσίᾳ ἐν σχετικῇ ἀφθονίᾳ. Εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Δεκάν, εἰς τὴν παρὰ τὸν Καύκασον χώραν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἀγγάραν παρουσιάζονται ἐμφανίσεις μεταλλευμάτων παντὸς εἴδους, τὰ ὁποῖα ἐκμεταλλεύονται σήμερον οἱ ἄνθρωποι.

Ἄφθονα κοιτάσματα ὀρυκτῶν ἀνθράκων (λιθανθράκων), τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ πλουσιώτατα κοιτάσματα τῆς γῆς (ὑπολογίζονται ὡς περιέχοντα 995,587 ἑκατομμύρια τόννων) ἐγκλείει τὸ ἔδαφος μόνον τῆς Κίνας. Ὀρυκτοὶ ἄνθρακες εὑρίσκονται ἐπίσης ἐν Σιβηρίᾳ, Ἰνδοκίνᾳ καὶ Ἰνδίαις. Ἐκμετάλλευσις ὀρυκτῶν μαγγανιούχων μεταλλευμάτων γίνεται εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καύκασον. Γραφίτης καὶ χρυσὸς αὐτοφυὴς εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν Σιβηρίαν. Χρυσὸς καὶ πολύτιμοι λίθοι (ρουβίνια, σάπφειροι κ. λ. π.) εὑρίσκονται εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Δεκὰν καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς νήσους. Σμύρις, χρωμίτης, ἀντιμόνιον, ὑδράργυρος, πανδερμίτης κ. τ. λ. ἐξάγονται ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας. Γ. Κ. Γ.

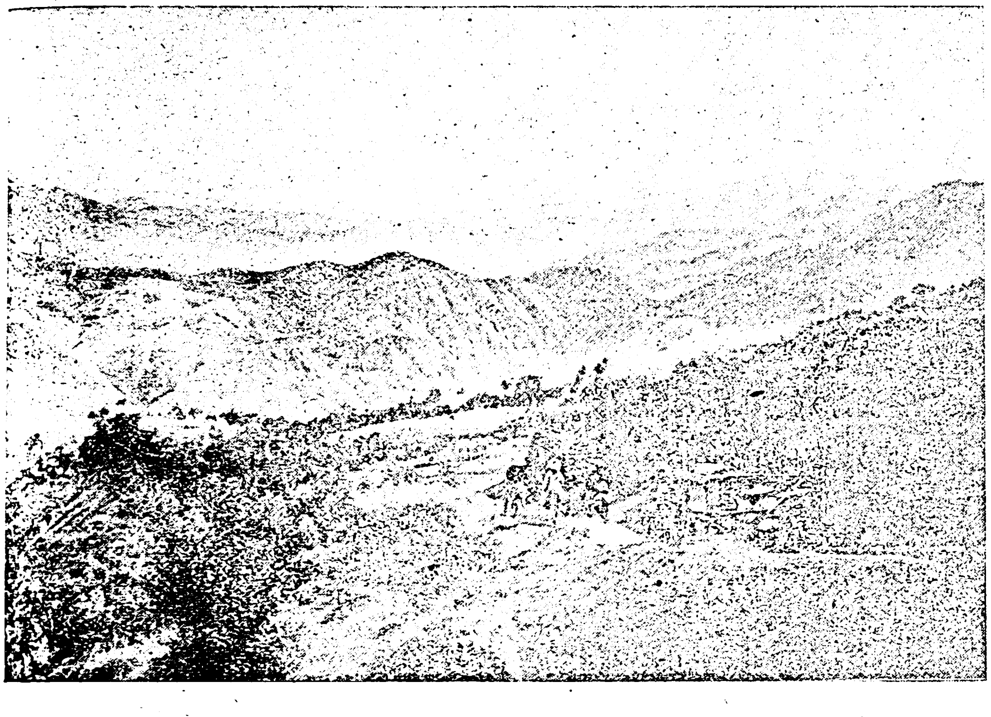

Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῶν ὀρέων Γιοὺν-Νὰν καὶ ἡ δι' αὐτοῦ διερχομένη ὁδὸς πρὸς τὸ Τσάς-Τοὺνγκ-Φοῦ.

— (ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡ.) Ἡ Ἀσία ἐμφανίζει ἀπὸ πλείστων ἀπόψεων μέγα ἐνδιαφέρον. Ἐν αὐτῇ ὑψοῦνται αἱ ὑψηλότεραι ὀρειναὶ κορυφαὶ τῆς Γῆς (ὄρος Ἔβερεστ, ὑψ. 8840 μ.), ἀλλὰ καὶ εὕρηνται τὰ βαθύτερα ἠπειρωτικὰ ρήγματα, ἐνῷ παρὰ τὰς ἀκτάς της διανοίγονται αἱ μέγισται τῶν ἀβύσσων τοῦ ὠκεανοῦ (μετρηθέντα βάθη παρὰ τὰς Κουρίλας 8 513 μ., τὰς Φιλιππίνας 10.430 μ.).

Ὀρεογραφία: Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἀσίας μᾶς καθοδηγεῖ ὅπως διακρίνωμεν μορφολογικῶς τὴν ἤπειρον εἰς δύο διακεκριμένα τμήματα. Τὸ βόρειον τμῆμα καταλαμβάνει μία ἀπέραντος πεδινὴ ἔκτασις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ καὶ τοῦ Βορείου Παγωμένου ὠκεανοῦ καὶ βαίνουσα ἐξ Α. πρὸς Δ. διαρκῶς εὐρυνομένη μέχρι τῶν Οὐραλίων ὀρέων καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Πρὸς Ν., ἀντιθέτως, κυριαρχοῦν πανύψηλοι ὀροσειραί, ὀρεινοὶ ὄγκοι καί, ἰδίως, ὀροπέδια, αἵτινες καταλαμβάνουν τὸ πλεῖστον τῆς χώρας, ἐξαιρέσει τμημάτων τινῶν ἐγγὺς τῇ θαλάσσῃ κειμένων. Τὸ μέσον ὕψος τῶν ὀρέων τῆς Ἀσίας ὑπερβαίνει τὰ 1.000 μέτρα, ἔναντι 600 τῆς Ἀφρικῆς καὶ 330 τῆς Εὐρώπης. Κέντρον τοῦ ὀρεινοῦ τούτου τμήματος τῆς Ἀσίας εἶναι τὸ ὀροπέδιον τοῦ *Θιβὲτ* (μέσον ὕψος 4700 μ.), συνιστάμενον ἐκ τῶν μεγάλων ὀροσειρῶν τῶν *Ἰμαλαΐων* (ὑψηλ. κορυφαί: Ἔβερεστ ὑψ. 8840 μ. Γκαουρισάνγκαρ ὑψ. 8 580), *Καρακορούμ* (ὑψηλ. κορυφὴ Ντάπσεγκ ὑψ. 8 619 μ.), *Κουὲν-Λοὺν* (ὑψ 7000), καὶ δίδον τὸν τόνον εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς Νοτίου Ἀσίας. Πρὸς τὰ Ν. Α. τῶν παμμεγίστων τούτων ὀρεινῶν ὄγκων ἐκτείνονται τὰ στενὰ καὶ ἐπιμήκη ὑψίπεδα τῆς *Ἰνδοκίνας*, πρὸς Α. τὸ ὀροπέδιον τοῦ *Γιοὺν-Νὰν* καὶ αἱ ὀροσειραὶ *Πὲ-Σὰν* καὶ *Νὰν-Σάν*, πρὸς τὰ Β.Α. τὰ ὄρη *Ἴν Σὰν* καὶ πρὸς Β. τὸ *Νὰν-Σὰν* (3050 μ.) καὶ *Ἄστιν Τὰγκ* (4000 μ.). Πρὸς τὰ Β Δ. τοῦ Θιβὲτ κεῖται τὸ ὀροπέδιον τοῦ *Παμίρ*, συνεχιζόμενον πρὸς Β καὶ εἶτα Β.Α. ὑπὸ τῶν ὀροσειρῶν τοῦ *Τιὲν-Σὰν* (*Οὐράνια ὄρη*, ὑψηλ. κορυφὴ Κὰν-Τένγκρι 7340 μ.), *Ἀλάϊ* (6.800), καὶ βορειοδυτικώτερον τούτων κατὰ σειρὰν ὑπὸ τῶν *Ἀλταΐων* (κορυφὴ Μπελοῦκα ὑψ. 4500) καὶ τῶν ὀροσειρῶν *Καγκέϊ* (3722), *Σαϊὰν* (κορ. Μοννκοῦ Σαρντὶκ 3490), *Ιαμπλονόϊ* (κορ. Σοκόντο 2815) καὶ *Στανοβόϊ* (κορ. Μακατσίνγκα 2683). Πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ Παμὶρ ὑψοῦται ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τοῦ *Ἰνδοῦ-Κοὺς* (7750), Ν. τούτου τὰ ὄρη *Σουλεϊμάν*, Δ. δὲ τὸ ὀροπέδιον τοῦ *Ἰράν*, ὁριζόμενον πρὸς Β ὑπὸ τοῦ *Κοπὲτ-Δάγ* (2100), ὅπερ χωρίζει τοῦτο ἀπὸ τοῦ Τουρκεστάν, πρὸς τὸ ΝΔ ὑπὸ τοῦ *Κοὺχ-ἰ-Ντίνα* (5000) καὶ πρὸς τὸ ΒΔ ὑπὸ τῶν ὀρέων *Ἐλμπούρζ* (κορ. Ντέμαβεντ 5465). Τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰρὰν συνδέεται διὰ τῶν *Κουρδικῶν* ὀρέων πρὸς τὸν *Ἀρμενικὸν* ὀρεινὸν ὄγκον (κορυφ. Ἀραρὰτ 6160 μ.), ὅστις μετὰ τῆς ΝΔ ἐκτεινομένης ὀροσειρᾶς τοῦ *Ταύρου* ἀποτελεῖ τὰ ἀνατολικὰ ἐρείσματα τοῦ ὀροπεδίου τῆς *Ἀνατολίας* ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Πρὸς Β. τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄγκου, μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἐκτείνεται ἡ ὀροσειρὰ τοῦ *Καυκάσου* (κορ. Ἐλμπροὺς 5647 μ.), Α. δὲ τοῦ Σιβηρικοῦ βαθυπέδου ἡ ἐπιμήκης ὀροσειρὰ τῶν *Οὐραλίων* ὀρέων (κορυφαί: Γιάμαν Τάου ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι ὑψ. 1642 μ. καὶ Τὲλ-Ποὲς ἐν τῷ βορείῳ ὑψ. 1869 μ.). Ἡ μορφολογία τῆς Ἀσίας (βλ. ἀνωτ. καὶ *Γεωλογ.*) συμπληροῦται διὰ τῶν ὑψιπέδων τῆς *Ἀραβίας* καὶ τοῦ *Ντεκὰν* (Ἰνδίαι) καὶ τῆς ἐν τῇ ΒΑ Ἀσίᾳ ἡφαιστειογενοῦς ὀροσειρᾶς τῆς *Καμτσιάτκας* (ἡφαίστεια Κλιοῦτσεβ ὑψ. 4804 μ. Ἀνάτσα) καὶ νοτιώτερον τῶν ὀρεινῶν συγκροτημάτων τῆς Μαντζουρίας καὶ τῆς Κορέας, τῶν ὀρέων *Σικότα-Ἀλὶν* καὶ *Μεγάλου* καὶ *Μικροῦ Κινγκάν*, ἅτινα συνεχίζονται διὰ τῶν ὀρέων τῆς *Σαχαλίνης* (Καραφοῦτο) καὶ τῶν *Ἰαπωνικῶν νήσων*, κατὰ τὸ πλεῖστον ἡφαιστειογενῶν (Ναντaϊσὰν 2540 μ., Ἀσάμα-Τάμα 2565 Φοῦζι-Γιάμα 3780 μ.). Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1926 γενομένη ὑπὸ τοῦ Σεργίου Ὀμπροῦτσεφ ἀνακάλυψις νέας μεγάλης ὀροσειρᾶς ἐν τῇ Β. Σιβηρίᾳ ἀνατολικῶς τῶν ποταμῶν Λένα καὶ Γιάνα. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη ἔχει μῆκος ὑπὲρ τὰ 1000 χιλιόμ. καὶ εὖρος 300 χιλιομ., ἐνῷ αἱ κορυφαί των φθάνουσι τὰ 3000 μ. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη ἐκλήθη *Τσέρκυ* ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρώτου ἐρευνήσαντος περὶ τὸ 1891 τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Σιβηρίας, ὅστις καὶ ἀπέθανε πρὸτοῦ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον του. Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης σχετικαὶ ἀνακοινώσεις ἐγένοντο διὰ τῆς «Γεωγραφικῆς Ἐφημερίδος» τοῦ Λονδίνου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1927.

Ἀκτογραφία: Κατ' ἐξοχὴν συμπαγὴς χώρα ἡ Ἀσία δὲν διακρίνεται, κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν ἀκτῶν της, διὰ τὸ πολυσχιδὲς αὐτῶν. Αἱ πρὸς τὸν Βόρειον Παγωμένον ὠκεανὸν ἀκταί της εἶναι σχεδὸν ὁμαλαί, διαχωριζόμεναι μόνον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Ὀμπ* (Ὄβις) ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Ἡ Α τούτου σχηματιζομένη χερσόνησος *Ταϊμυρ*, ἐν ᾗ καὶ τὸ βορειότατον τῆς Ἀσίας ἀκρωτήριον *Τσελιουσκιν*, δὲν ἔχει ἰδιαιτέραν τινὰ σημασίαν. Ὁ Βόρειος Παγωμένος ὠκεανὸς συνδέεται μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ διὰ τοῦ *Βεριγγείου πορθμοῦ* καὶ τῆς ὁμωνύμου θαλάσσης. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ τῆς Ἀσίας καθίστανται λίαν ἐνδιαφέρουσαι. Ἡ ἡφαιστειογενὴς χερσόνησος τῆς Καμτσιάτκας συνεχιζομένη διὰ τῶν νησιωτικῶν τόξων τῶν Κουριλῶν, τῆς Σαχαλίνης καὶ τῶν Ἰαπωνικῶν νήσων, καὶ ἔτι νοτιώτερον διὰ τῶν τόξων τῶν νήσων Ριοῦ-Κιοῦ καὶ τῶν νήσων τοῦ Μαλαισιανοῦ ἀρχιπελάγους (Φιλιππίνων, Βόρνεο, Σουμάτρας), σχηματίζουν σειρὰν ἐσωτερικῶν θαλασσῶν καὶ στενῶν, αἵτινες εἶναι κατὰ σειράν: ἡ *Ὀκοτσκικὴ* θάλασσα ἑνουμένη διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν Σιβηρικῶν ἀκτῶν καὶ τῆς Σαχαλίνης στενοῦ τῆς *Ταρταρικῆς Μάγχης* μετὰ τῆς *Ἰαπωνικῆς θαλάσσης* καὶ αὕτη μετὰ τῆς *Σινικῆς*, ἥτις ΒΔ μὲν σχηματίζει τὴν *Κιτρίνην θάλασσαν*, ἧς ἀνατολικὸς βραχίων εἶναι ἡ χερσόνησος τῆς *Κορέας*, πρὸς Ν δὲ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς *Φορμόζης* συνδέεται μετὰ τῆς *Νοτίου Σινικῆς θαλάσσης*, ἡ ὁποία περιβρέχει τὴν ΝΑ Ἀσίαν (ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ἰνδοκίνας). Αἱ σπουδαιότερα

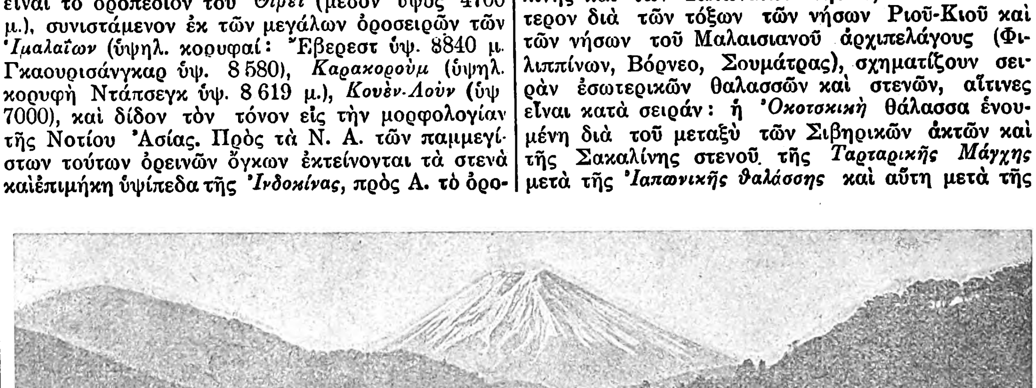

Τὸ ἡφαιστειογενὲς ὄρος Φοῦζι-Γιάμα ἐν Ἰαπωνίᾳ.

Digitized by Google

εἰσχωρήσεις ταύτης εἰς τὴν ξηρὰν ἀποτελοῦν τὸν κόλπον τοῦ *Τογκίνου*, ἐν ᾧ ἡ νῆσος Χαϊ-νάν, νοτιώτερον δὲ τὸν κόλπον τοῦ *Σιάμ*, τοῦ ὁποίου δυτικὸς βραχίων εἶναι ἡ ἐπιμήκης *Μαλαϊκὴ χερσόνησος*. Εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς Ἀσίας σχηματίζονται τρεῖς μεγάλαι χερσόνησοι, ἡ τῆς *Ἰνδοκίνας*,

Τὸ Ἀραράτ, ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τῶν Ἀρμενίων ὀρέων.

ἡ τριγωνικὴ τοῦ *Ντεκὰν* καὶ ἡ *Ἀραβικὴ* (ἥτις εἶναι καὶ ἡ μεγαλυτέρα τῆς Γῆς) αἵτινες ὑπενθυμίζουν τὰς ἀντιστοίχους τρεῖς χερσονήσους τῆς Ν. Εὐρώπης, τὴν Βαλκανικήν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἰβηρικήν. Ἡ Μαλαϊκὴ εἶναι ἐπέκτασις τῆς χερσονήσου τῆς Ἰνδοκίνας, χωρίζεται δὲ ἀπὸ τῆς Σουμάτρας διὰ τοῦ *στενοῦ τῆς Μαλάκκας*, ἑνὸς τῶν περιφημοτέρων τοῦ κόσμου. Τὰς νοτίους ἀκτὰς τῆς Ἀσίας περιβρέχει ὁ *Ἰνδικὸς ὠκεανός*, οὗτινος ἁπλῆ συνέχεια εἶναι ὁ κόλπος τῆς *Βεγγάλης*, ἡ θάλασσα τοῦ *Ὀμὰν* καὶ ὁ κόλπος τοῦ *Ἄδεν*. Ἐσωτερικαὶ θάλασσαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μόνον ὁ *Περσικὸς* κόλπος μεταξὺ Περσίας καὶ Ἀραβίας, χωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Ὀμὰν διὰ τοῦ στενοῦ τῆς *Ὁρμούζ*, καὶ ἡ *Ἐρυθρὰ θάλασσα* μεταξὺ Ἀραβίας καὶ Ἀφρικῆς, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ στενοῦ τοῦ *Βὰβ-ἐλ Μανδέβ*, ὅπερ τὴν χωρίζει ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν, μέχρι τῆς διώρυγος τοῦ *Σουέζ*. Αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ τῆς Ἀσίας, ἔνθα αὕτη σχηματίζει τὴν χερσόνησον τῆς λεγομένης Μικρασίας, βρέχονται ὑπὸ τῆς *Μεσογείου* θαλάσσης, τοῦ *Αἰγαίου* πελάγους, τῆς θαλάσσης τοῦ *Μαρμαρᾶ* (Προποντίς) καὶ τοῦ *Εὐξείνου Πόντου* (βλ. λ. Μικρασία).

Ὑδατογραφία: Ἐν Ἀσίᾳ ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους καθορίζει καὶ ὅλως ἰδιάζουσαν, μὴ συναντωμένην συνήθως ἀλλαχοῦ κατανομὴν καὶ διεύθυνσιν τῶν ὑδάτων τῆς χώρας. Χαρακτηριστικὸν τῶν ποταμῶν τῆς Ἀσίας εἶναι τὸ ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὗτοι ἀποτελοῦν διδυμίαν, ἔχουσι δηλαδὴ κοινὴν τὴν πηγὴν καὶ βαίνουσι πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, χυνόμενοι εἰς τὰς μεγάλας θαλάσσας ἢ λίμνας τῆς χώρας. Ἐν τῇ ἀχανεῖ Σιβηρίᾳ οἱ ποταμοὶ *Ὄμπ (Ὄβις)*, *Ἰενισέης* καὶ *Λένα* ἐκβάλλοντες εἰς τὸν Β. Παγωμένον ὠκεανόν, καὶ *Ἀμούρ*, ἐκβάλλων εἰς τὴν Ταρταρικὴν Μάγχην (Εἰρηνικὸς) ἀποτελοῦσι μετὰ τῶν μεγάλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παραποτάμων των ἓν τῶν περισσότερον ἐκτεταμένων ὑδρογραφικῶν δικτύων τῆς γῆς. Ἐκ τῶν ποταμῶν τούτων οἱ τρεῖς πρῶτοι, πηγνύμενοι κατὰ τὸν χειμῶνα, δὲν εἶναι χρησιμοποιήσιμοι, ὁ Ἀμοὺρ ὅμως εἶναι πλωτός, ἐξυπηρετεῖ δὲ μεγάλως τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Σιβηρίας. Εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ἐπίσης ἐκβάλλουν οἱ μεγάλοι δίδυμοι τῆς Κίνας ποταμοὶ *Χουάνγκ-Χὸ (Κίτρινος ποταμός)* καὶ *Γιάνγκ-Τσὲ-Κιάγκ (Κυανοῦς ποταμός)*, πλωτοὶ ἀμφότεροι καὶ δεχόμενοι τὰ ὕδατα μεγάλων παραποτάμων. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος εἶναι ἀξιοπερίεργος, καθόσον συχνάκις ἐκχειλίζων καὶ μεταβάλλων τὴν κοίτην προξενεῖ μεγίστας καταστροφάς, ἐνῷ ὁ Κυανοῦς ἐξυπηρετεῖ τὰ μέγιστα τοὺς ἐν τῇ ΝΑ Κίνᾳ πληθυσμούς. Ἐκ τῶν ἄλλων ποταμῶν τῆς Κίνας ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ *Σὶ-Κιάνγκ*. Τὴν Νότιον Ἀσίαν διασχίζουν κατὰ σειρὰν ἐξ Α πρὸς Δ οἱ ποταμοὶ *Μεκόνγκ (Λὰν Τσάνγκ)*, *Μενάμ*, *Σαλουὲν (Λοῦ-Κιάνγκ)* *Ἰρραουάντι (Ἰρραβάδης)*, *Βραχμαπούτρα (Τσὰν-Φιό)*, *Ἰνδός*, *Τίγρης* καὶ *Εὐφράτης*. Ἐκ τούτων ὁ Γάγγης καὶ ὁ Ἰνδός, ἀποτελοῦντες διδυμίαν, σχηματίζουσι τὰς δύο σπουδαιοτέρας καὶ εὐφορωτέρας κοιλάδας τῶν Ἰνδιῶν, οἱ δὲ Τίγρης καὶ Εὐφράτης, δίδυμοι ἐπίσης, σχηματίζουν τὴν πλουσίαν Μεσοποταμίαν. Τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀρδεύουσι πλεῖστοι ποταμοί, ὧν κυριώτεροι ὁ Ἅλυς καὶ ὁ Σαγγάριος (βλ. Μικρασία). Εἰς τὰς λίμνας τῆς Ἀσίας ἐκβάλλουν ἐπίσης πλεῖστοι ποταμοί, ὧν σπουδαιότεροι εἶναι οἱ *Ἀμοῦ-Ντάρια (Ὦξος)* καὶ *Σὺρ-Ντάρια (Ἰαξάρτης)*, χυνόμενοι εἰς τὴν Ἀράλην, ὁ *Ἰλὶ* εἰς τὴν Μπαλκάς, ὁ *Τορὶμ* εἰς τὴν Λὸμπ-Νὸρ καὶ ὁ *Ἰορδάνης*, ὅστις πηγάζων ἐκ τῆς Τιβεριάδος λίμνης, χύνεται, ἀφοῦ διαρρεύσῃ χώραν ἀποτελοῦσαν τὸ βαθύτερον ρῆγμα τῆς γῆς, εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν.

Ἐκ τῶν λιμνῶν τῆς Ἀσίας σημαντικώτεραι εἶναι ἡ *Κασπία*, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μεγαλυτέρα τῆς Γῆς, καλουμένη διὰ τὴν ἔκτασίν της (439.000 τετρ. χιλιομ.) *θάλασσα* καὶ κατέρχεται μέχρι βάθους 793 μ. ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Μετ' αὐτὴν ἡ *Βαϊκάλη* ἐν τῇ Ἀν. Σιβηρίᾳ ἔχουσα βάθος 1522 μ., ὧν τὰ 1046 κεῖνται ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ *Νεκρὰ θάλασσα* ἔχουσα βάθος 793 μ. καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς χημικῆς συνθέσεως τοῦ ὕδατός της, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ὕπαρξιν οὔτε ζωϊκῆς οὔτε φυτικῆς ζωῆς ἐν αὐτῇ. Ἄλλαι λίμναι εἶναι ἡ *Ἀράλη* ἐν τῷ Τουρκεστάν, ἡ *Μπαλκὰς* Α ταύτης, ἡ *Λὸμπ-Νὸρ* καὶ ἡ *Κουκοῦ-Νὸρ* ἐν Κίνᾳ κ.λ.π.

Κλῖμα: Αἱ πολλαπλαῖ ἀντιθέσεις, αἵτινες παρατηροῦνται μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν ἄλλων ἠπείρων, ἰδίᾳ δὲ τῆς Εὐρώπης, ἐξωτερικεύονται σαφέστερον ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν αὐτῆς. Ἡ Ἀσία ἐγγίζουσα σχεδὸν διὰ τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς Μαλαϊκῆς χερσονήσου τὸν

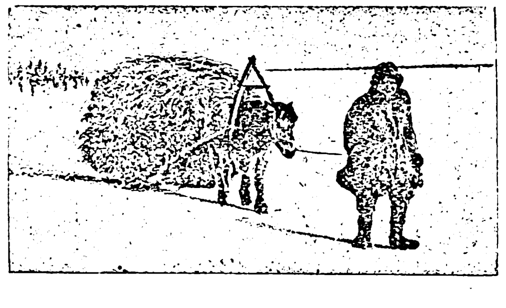

Εἰς τὰς ἀχανεῖς χιονοσκεπεῖς ἐκτάσεις τῆς Σιβηρίας.

Ἰσημερινόν, ἐνῷ διὰ τῆς Β. Σιβηρίας ὑπερβαίνει κατὰ πολλὰς μοίρας τὸν ἀρκτικὸν κύκλον τῆς γῆς, ἐμφανίζει ποικιλίαν κλιματικῶν ὅρων εἰς τὰ διάφορα τμήματα αὐτῆς. Ἐξαιρετικὴν ἐπιρροὴν ἀσκοῦσιν ἐπὶ τοῦ κλίματος τὰ τοξοειδῆ ἀπὸ Δ πρὸς Α ἐκτεινόμενα ὄρη τῆς Σιβηρίας, ἅτινα ἐκ τοῦ ὅτι ἔχουσι τὸ κοῖλον τοῦ τόξου ἐστραμμένον πρὸς Β. ἐμποδίζουσι τὴν πρὸς Ν. διαρροὴν τῶν ἐκ τῶν βορείων πολικῶν χωρῶν πνεόντων ἀνέμων, οἵτινες παραμένοντες οὕτω ἐν τῇ κοίλῃ σιβηρικῇ χώρᾳ, μὴ ἀνανεούμενοι δὲ καὶ ψυχόμενοι διαρκῶς, δίδουσι τὸν τόνον εἰς τὸ παγετῶδες τῆς Σιβηρίας κλῖμα (μέγιστον παρατηρηθὲν ψῦχος ἐν τῇ Σιβηρικῇ Βερχογιάνσκῃ—67°,8). Ἐξ ἄλλου οἱ ἐκ τῆς θαλάσσης πνέοντες ἄνεμοι δὲν γίνονται αἰσθητοί, λόγῳ τῶν ἐκτεταμένων καὶ πανυψήλων ὀρεινῶν ὄγκων, παρὰ μόνον εἰς μικρὰν ἀκτῖνα τῶν παραλίων. Ὡς ἐκ τούτου τὸ κλῖμα τῆς Ν. Ἀσίας εἶναι ἰδιαζόντως ἠπειρωτικόν, θερμότατον κατὰ τὸ θέρος καὶ ψυχρότατον κατὰ τὸν χειμῶνα (μεγίστη θερμοκρασία τὸ θέρος ἐν Μεσοποταμίᾳ 55°).

Τὰ ὄρη ταῦτα ἀποτελοῦν ἐμπόδιον ἐπίσης διὰ κανονικὴν κατανομὴν τῶν βροχῶν, ἕνεκα τούτου δὲ αἱ ὄπισθεν τῶν περὶ τὸ Θιβέτ, τὸ Παμὶρ καὶ τὸ Ἰρὰν ὀρεινῶν ὄγκων χῶραι, ἐστερημέναι τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῶν βροχῶν, εἶναι ξηραί, πολλάκις δὲ ἔρημοι (*Γόβη*, *Τουρκεστάν*, *Ἀραβικὴ ἔρημος*). Ἀντιθέτως αἱ πρὸς νότον τῶν ὀρέων τούτων χῶραι δέχονται μεγίστας ποσότητας βροχῶν. Οὕτω ἡ εἰς τὰς Ν. κλιτῦς τῶν Ἱμαλαΐων καὶ παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Βεγγαλικοῦ κόλπου περιφέρεια τοῦ Ἀσσὰμ δέχεται τὴν μεγίστην ποσότητα βροχῆς τῆς γῆς (12,526 χλστμ.). Τὸ Μεσογειακὸν κλῖμα ἀπαντᾶται μόνον ἐπὶ τῶν δυτικῶν χωρῶν τῆς Μικρασίας. Χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀσίας εἶναι οἱ πνέοντες ἄνεμοι ἐν τῷ Ἰνδικῷ ἰδίως ὠκεανῷ, οἱ καλούμενοι *μουσῶνες* (βλ. λ. ἄνεμοι, τ. Δ', σ. 694 γ' καὶ 695 α'). Π—

— **ΧΛΩΡΙΣ)** Τὴν χλωρίδα τῆς Ἀσίας δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς διακεκριμένας ζώνας, ἀναλόγως τῶν κλιματολογικῶν καὶ μορφολογικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας. Αἱ τρεῖς ζῶναι εἶναι ἡ *βόρειος*, ἡ *κεντρικὴ* καὶ ἡ *νότιος*.

Βόρειος ζώνη: Ἡ ζώνη αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βορείου Παγωμένου ὠκεανοῦ καὶ ἐκτείνεται μέχρι τῶν νοτίων μερῶν τῆς Σιβηρίας. Ἡ χλωρὶς τῆς ζώνης ταύτης παρουσιάζει πλείστους κοινοὺς χαρακτῆρας μὲ τὴν χλωρίδα τῆς βορείου Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Εἰς τὰ βορειότερα μέρη τῆς ζώνης ταύτης ἀφθονοῦσιν οἱ *λειχῆνες*, οἱ *σχοῖνοι*, αἱ *σημύδαι*, οἱ *ἄγριοι κόμαροι* καὶ δένδρα τινά, ὡς αἱ *ἰτέαι* καὶ εἶδός τι *ἀγρίων δαμασκηνεῶν*. Τὸ κεντρικὸν τμῆμα τῆς ζώνης ταύτης χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς παρουσίας μεγάλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δένδρων καὶ ἰδίως κωνοφόρων, *πεῦκαι*, *σημύδαι*, *πίτυες*, *ἐλάται*, *κλῆθροι*, *δρῦς*, *συκομορέαι*, *πτελέαι*, *ροδαῖ*, *ολιγοκλήματα*, *γεράνια*, *ἄγριαι καμέλιαι* κτλ.

Κεντρικὴ ζώνη: Χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς παρουσίας μεγάλων ξυλωδῶν δένδρων, δενδρυλλίων, θάμνων καὶ παντοίων χόρτων. Ἡ ζώνη αὕτη περιλαμβάνει τὴν Κίναν, τὴν Κορέαν, τὴν Ἰαπωνίαν (πλὴν τῶν ὀρέων ταύτης), τὰς πεδιάδας τῆς Ἰνδοκίνας, τοὺς πρόποδας τῶν Ἱμαλαΐων καὶ τὰς περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον ἐκτάσεις.

Νότιος ζώνη: Περιλαμβάνει τὰ παράλια τῆς βορειοδυτικῆς Ἀραβίας, τῆς Ἰνδοκίνας (πλὴν τοῦ βορείου τμήματος τῆς χώρας ταύτης) καὶ ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν σχεδὸν τῶν Ἰνδιῶν. Εἰς τὴν ζώνην ταύτην ἀπαντῶσιν ὁ *ἀραβόσιτος*, ἡ *κέγχρος* καὶ αἱ φυτεῖαι: *καφέ*, *σακχαροκαλάμου*, *ὀρύζης*, *σησάμου*, *βάμβακος*, *καννάβεως*, *βανάνας*, *ἰνδικοῦ*, *πεπέρεως* κ.τ.λ. Δ. Ν. Π.

—**(ΠΑΝΙΣΚΗ)** Παραλλήλως πρὸς τὴν χλωρίδα ἡ Ἀσία παρουσιάζει θαυμαστὴν ποικιλίαν καὶ εἰς τὴν πανίσκην, διαιρεῖται δὲ εἰς ἓξ διακεκριμένας ζωολογικὰς ζώνας.

Ἡ πρώτη ζώνη περιλαμβάνει τὴν Σιβηρίαν, ἐν ᾗ ἀπαντῶσι' *λύκοι*, *ἄρκτοι φαιαί*, *ἀλώπεκες*, *λύγκες*, *τάρανδοι*, *ἔλαφοι*, *αἴγαγροι*, *κάστορες*, *ἀγριόχοιροι*, *λαγωοὶ* κ.τ.λ.

Ἡ δευτέρα ζώνη περιλαμβάνει τὴν Μογγολίαν καὶ τὸ Θιβέτ. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ἀφθονοῦσιν οἱ *πίθηκοι*, οἵτινες καὶ παρουσιάζουσιν ἀφθονίαν γενῶν καὶ εἰδῶν. Ἐπίσης εἰς τὰς ὑψηλὰς πεδιάδας τοῦ Θιβὲτ ἀπαντᾷ εἰς πλείστας ποικιλίας ἡ *ἄρκτος*. Ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν ζώων ἀπαντᾷ ὁ *αἰλουρόπους*, ἡ *τίγρις*, ὁ *πάνθηρ*, ὁ *λύγξ*, ἡ *βίβερίς*. Τὰ τρωκτικὰ ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ πλείστων εἰδῶν ὡς ἐπίσης καὶ αἱ *ἀντιλόπαι*, οἱ *ἔλαφοι*, οἱ *ἐλαφόδοντες κ.τ.λ.* Ἐκ τῶν κατοικιδίων θηλαστικῶν ἀφθονοῦσιν οἱ *βόες*, οἱ *ἵπποι*, οἱ *ὄνοι*, οἱ *ἡμίονοι*, τὰ *πρόβατα*, οἱ *κύνες*, αἱ *γαλαῖ*, οἱ *χοῖροι*, οἱ *αἶγες* κ.τ.λ. Ἐκ τῶν πτηνῶν ἀφθονοῦσι τὰ *ἀλεκτοροειδῆ* (*ἀλέκτορες*, *φασιανοὶ* κ.τ.λ.). Ἐπίσης τὰ ἑρπετὰ παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν εἰδῶν. Εἰς τὰ γλυκέα καὶ ὑφάλμυρα ὕδατα ἀφθονοῦσι πλεῖστα ὑδρόβια ζῷα. Ἡ δευτέρα αὕτη

Χωρίον τῆς Ἰαπωνίας ὑπὸ τὴν λάβαν ἠφαιστείου.

ζώνη παρουσιάζει τὴν μεγαλυτέραν ζωολογικὴν ποικιλίαν τῶν λοιπῶν ἀσιατικῶν ζωνῶν.

Ἡ τρίτη ζώνη περιλαμβάνει τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν Κίναν. Εἰς τὴν ζώνην ταύτην ἀπαντῶσι τὰ πλεῖστα τῶν ζώων τῆς Μογγολικῆς ζώνης.

Ἡ τετάρτη ζώνη περιλαμβάνει τὰς Ἀσιατικὰς

Digitized by Google

στέππας καὶ ἐρήμους. Ὁ *ἄγριος ἵππος*, ἡ *κάμηλος*, ἡ *κάμηλος δρομάς*, ὁ *ὄναγρος*, ἡ *ἀντιλόπη* εἶναι τὰ κυριώτερα ζῷα τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὴν ζώνην ταύτην.

Ἡ πέμπτη ζώνη περιλαμβάνει τὰς Ἰνδίας, τὸ Ἰνδοστὰν καὶ τὰς περὶ τὰ Ἱμαλάϊα ὄρη περιοχάς. Ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσιν οἱ *λέοντες*, αἱ *τίγρεις*, οἱ *σεμνοπίθηκοι*, αἱ *νυκτερίδες φάσματα*, οἱ *βούβαλοι*, οἱ *ἐλέφαντες*. Ἐκ τῶν πτηνῶν οἱ *ταώ*, οἱ *ἄγριοι ἀλέκτορες*, τὰ *κολίβρια τῶν Ἰνδιῶν*, οἱ *οὐρόγαλλοι* κλπ.

Ἡ ἕκτη ζώνη περιλαμβάνει τὴν Ἰνδοκίναν. Εἶναι ἡ πλουσιωτέρα μετὰ τὴν Μογγολικὴν ζώνην εἰς ποικιλίας ζῴων. Ἀφθονοῦσιν ἐν αὐτῇ οἱ *τάπηροι*, οἱ *ρινόκεροι*, οἱ *κερατόρυγχοι*, οἱ *ἀνθρωποειδεῖς πίθηκοι*, οἱ *λεμούριοι πίθηκοι*, οἱ *πάνθηρες*, αἱ *τίγρεις*, αἱ *λεοπαρδάλεις*, αἱ *ἄρκτοι*, οἱ *ἐλέφαντες*, αἱ *ἔλαφοι*, οἱ *αἴγαγροι*, ἐκ τῶν θηλαστικῶν. Ἐκ τῶν πτηνῶν, οἱ *ταώ*, οἱ *φασιανοί*, οἱ *ἄγριοι ἀλέκτορες*, κτλ. Ἐπίσης τὰ ἑρπετά, τὰ ὑδρόβια γενικῶς ζῷα καὶ τὰ ἔντομα παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν γενῶν καὶ εἰδῶν. Δ. Ν. Π.

— (ΑΝΘΡΩΠΟΛ.) Ἡ Ἀσία δύναται συμβατικῶς μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, κλίματος, χλωρίδος, πανίσκης, ἀκόμη καὶ ἀνθρωπολογικῶς ἐν μέρει, νὰ διαιρεθῇ εἰς μεγάλας τινὰς ζώνας. Διὰ τῆς ὀγκώδους λοξῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων, τῆς κατερχομένης ἀπὸ τοῦ βορειοανατολικοῦ ἄκρου (σχεδὸν ἀπὸ τῆς Καμτσάτκας), πρὸς τὴν Ἀραβικὴν θάλασσαν μεσημβρινοδυτικῶς, χωρίζεται εἰς δύο μεγάλα τμήματα ἓν ἀνατολικομεσημβρινόν, μὲ τὴν *Ἄνω Ἀσίαν* (Ὑψηλὴν Ἀσίαν), τας *Πρόσθιας Ἰνδίας* (Δυτικὰς Ἰνδίας), τὴν *Ἀνατολικὴν Ἀσίαν* καὶ τὴν *Νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν* (Ὀπισθίας Ἰνδίας ἢ Ἰνδοκίναν καὶ Ἰνδονησίαν ἢ Ἀνατολικὰς Ἰνδίας), καὶ ἕτερον βορειοδυτικόν, μὲ τὴν *Βόρειον Ἀσίαν* (Σιβηρίαν), τὴν *Μέσην Ἀσίαν* καὶ τὴν *Δυτικὴν Ἀσίαν* (Ἰράν, Μικρὰν Ἀσίαν, Ἀραβικὴν Χερσόνησον).

Εἰς ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων ἀντιστοιχεῖ σήμερον ἐν ταῖς μεγάλαις γραμμαῖς ἴδιος κόσμος. Ἐν τοῖς βορείοις εὑρίσκομεν τοὺς *παλαιοσιβηρικοὺς* λαοὺς καὶ ἄλλους ἐγγὺς αὐτῶν ἱσταμένους, ἐν τῷ μέσῳ τοὺς *τουρκικούς*, ἐν τοῖς νοτιοδυτικοῖς τοὺς *Ἰρανικοὺς* καὶ τοὺς *Σημιτικούς*, ἐν τῇ Ἀνατολῇ τοὺς *Μογγολικοὺς* βορείως καὶ τοὺς *Ἰνδικοὺς* καὶ *Μαλαικοὺς* καθόλου νοτίως. Ἡ ὑπὸ ἀνθρωπίνων ὄντων οἴκησις τῆς Ἀσίας εἶναι πρόβλημα ἄλυτον μέχρι σήμερον καὶ ἐκ τῶν δυσχερεστέρων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ αἱ πέντε ἤπειροι τῆς γῆς διεξεδίκησαν κατὰ περιόδους τὸν τίτλον τῆς «κοιτίδος» τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀνέκαθεν ὅμως ἐθεωρήθη ἡ Ἀσιατικὴ ἤπειρος ὡς παρέχουσα τὰς πλείονας πιθανότητας τῆς ἐν αὐτῇ ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἐντύπωσις αὕτη ἐγεννήθη ἰδίᾳ ἐξ ἀφορμῆς τῶν διαρκῶν ἐξ Ἀνατολῶν μεταναστεύσεων ἀνθρωπίνων μαζῶν πρὸς τὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς παλαιοὺς σκοτεινοὺς χρόνους. Καὶ σήμερον δ' ἔτι πλεῖστοι θεωροῦν πιθανὴν τὴν ἔν τινι περιοχῇ τῆς Ἀσίας ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ περὶ τὰς κεντρικὰς χώρας καὶ ὀροπέδια.

Ὁπωσδήποτε, ἐὰν τοῦτο δὲν ἀληθεύῃ, δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου πόθεν προῆλθον οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἀσίας.

Τριτογενοῦς ἀνθρώπου θετικὰ ἴχνη δὲν ἀνευρέθησαν καὶ ἐν τῇ ἠπείρῳ ταύτῃ, ὅπως οὐδ' ἀλλαχοῦ τοῦ κόσμου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ *παλαιοεθνολογικὰ* τυχὸν λείψανα, οὐδὲν σχεδὸν ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν τῆς τρίτης περιόδου. Εἰς *Yenan gyaung* τῆς Βορείου Βιρμανίας (Μεσημβρινὴ Ἀσία), ἀνευρέθησαν ὑπὸ τοῦ Noetling ἐσχάτως ἐργαλεῖά τινα ἐκ πυρίτου λίθου ἐντὸς στρωμάτων μειοκάνων ἢ πλειοκάνων τοῦ τριτογενοῦς, θεωρηθέντα ὡς ἀπόδειξις ὑπάρξεως τριτογενοῦς ἀνθρώπου, οὗτινος ἡ ἐπιστήμη θεωρητικῶς παραδέχεται τὴν ἀναντίρρητον ὕπαρξιν. Ταῦτα, κατά τινας μὲν εἶναι παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα, ἀλλ' ἀκαθορίστου χρονολογίας, πιθανώτερον ὅμως δὲν πρόκειται περὶ «ἠολιθικῶν» ἀλλ' οὐδὲ κἂν περὶ ἔργων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι ἔργα τῆς φύσεως, ἐντὸς πλειοκαίνων πραγματικῶς γεωλογικῶν στρωμάτων.

Οἱ πνέοντες ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ μουσσῶνες προκαλοῦν μεγάλας ἐν τῇ θαλάσσῃ τρικυμίας.

Ἐπίσης ἐλλείπουν *μορφολογικὰ* λείψανα ἀνθρώπου τριτογενοῦς, δηλαδὴ ὑπολείμματα αὐτοῦ τοῦ σώματός του, ὀστᾶ. Πλὴν τῶν *«παλαιοντολογικῶν»* λειψάνων ζωϊκῶν μορφῶν κατωτέρων τῆς ἀνθρωπείου, οὐδὲν ἕτερον ἔχει ἀκόμη ἀνευρεθῇ. Ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ θέματος σημειοῦμεν τὸν *Σιβαπίθηκον*, τὸν τόσον ἐνθυμίζοντα διὰ τῆς γνάθου του τὸν ἄνθρωπον, ἀνθρωποειδῆ ἐκ τοῦ Σιβαλὶκ τῶν Ἱμαλαΐων, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνακαλύψας Pilgrim θεωρεῖ ὡς ἀπ' εὐθείας μορφὴν πρόδρομον τῶν *ἀνθρωπιδῶν*, μειοκαίνου ἐποχῆς μάλιστα, ὅστις ὅμως, ὅπως καὶ ὁ *δρυοπίθηκος*, δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνθρωποειδεῖς μορφαί, μετὰ μεγάλης πράγματι κλίσεως πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην κατεύθυνσιν. Ἰδίᾳ ὅμως τὸν περίφημον *πιθηκάνθρωπον τὸν ὀρθὸν* τοῦ Dubois, ἐκ τῆς νή-

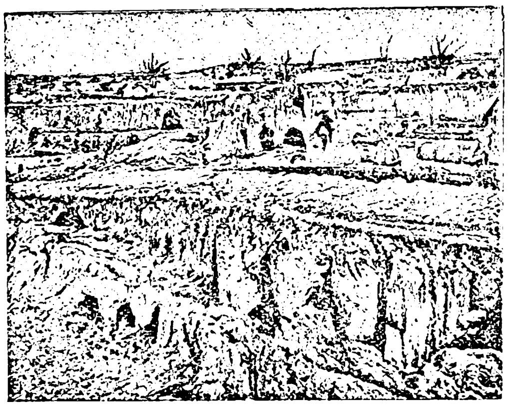

Τρωγλοδυτικαὶ κατοικίαι ἐν Κὰν-Σοῦ.

σου Ἰάβας τοῦ Μαλαικοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅπερ ἀπετέλει μετὰ τῆς ἠπείρου ἀσφαλῶς ἓν γεωλογικὸν καὶ βιολογικὸν εἰσέτι σύνολον κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν. Οὗτος ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἐντὸς τριτογενῶν στρωμάτων, πλειοκαίνων, ἀλλὰ κατατάσσεται ὑπὸ τῶν πλείστων, ἀδιαφόρως τῆς σχέσεως τῶν ἀνευρεθέντων τμημάτων πρὸς ἄλληλα, δηλ. τοῦ θόλου τοῦ κρανίου πρὸς τὸν μηρόν, εἰς τοὺς ἀνθρωποειδεῖς πιθήκους (πιθανῶς μεγάλη μορφὴ Γίββωνος ἢ ἄλλου διαμέσου τελειοτέρου).

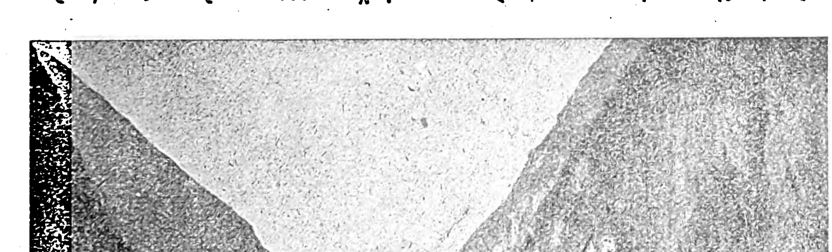

Ὁ Κυανοῦς ποταμὸς παρὰ τὸ Ἰτσάνγκ.

Πλὴν τῶν ἀπομεμακρυσμένων ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης γενεαλογικῆς σειρᾶς ἰχνῶν τούτων, ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἕτερον σαφὲς ἴχνος τοῦ ὑποθετικοῦ τριτογενοῦς ἀνθρώπου κατέχει. Ὅλαι ὅμως αἱ ἐνδείξεις ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλπίδα, ὅτι αὕτη ταχέως θὰ δυνηθῇ νὰ φωτισθῇ κάλλιον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἀσιατικῇ ἠπείρῳ κυρίως.

Κατὰ τὸ *τεταρτογενὲς* εὑρίσκομεν ἤδη τὸν ἄνθρωπον ἐν Ἀσίᾳ λίαν ἐνωρίς, οὗτινος συναντῶμεν τὰ ἴχνη τοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὅλην τὴν ἤπειρον καὶ ἂν καὶ ἐλάχιστα εἰσέτι καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οὐδεμίαν πλέον ἀμφιβολίαν ἔχομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως λιθικῆς ἐποχῆς καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον, ἂν καὶ μὴ συγχρόνου, ἀφοῦ ἐξακολουθεῖ ἄλλως τε αὕτη πολλαχοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Εἶναι πολὺ φυσικὸν ἑπομένως ὅτι καὶ ἐν Ἀσίᾳ κατὰ μείζονα λόγον ὁ ἄνθρωπος ἔζησεν ἀπὸ μακροτάτων χρόνων. Καὶ ἐὰν τὸ τριτογενὲς δὲν δίδῃ σαφεῖς ἐνδείξεις περὶ τῆς ἀρχῆς, τὸ τεταρτογενὲς ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων αὐτοῦ χρόνων δὲν ἀφίνει οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν. Ἐν τούτοις, γενικῶς, αἱ ἀποκαλύψεις ὑπολειμμάτων τοῦ παλαιοῦ ἀσιατικοῦ κόσμου ἐκτὸς τῆς Δυτικῆς Ἀσίας εἶναι ἀκόμα λίαν πτωχαί, παρ' ὅλην τὴν ἔντασιν, ἣν ἔλαβον ἐπ' ἐσχάτων αἱ προσπάθειαι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

Χρονολογικῶς, ἀνεκαλύφθησαν *παλαιοεθνολογικὰ* ἴχνη, λίθινα ἐργαλεῖα καὶ καθόλου σταθμοὶ προϊστορικοί, τὸ πρῶτον ἐν τῇ *Προσθίᾳ Ἀσίᾳ*, ἥτις δὲν ἀποτελεῖ ἄλλως τε παρὰ τμῆμα τῆς ὅλης μεσογειακῆς ζώνης ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐν Συρίᾳ (Βηρυτιῷ καὶ Λιβάνῳ), Παλαιστίνῃ, Φοινίκῃ κλπ. καὶ δὴ μορφῶν καθόλου ὁμοίων πρὸς τὰς τῶν ἐργαλείων τῆς εὐρωποϊκῆς ἠπείρου. Εὑρίσκομεν μορφὰς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν παλαιολιθικῶν βαθμίδων, Χελλαίας, Ἀχιλλείου, Μουστιαίας, Ὠριγνακείου, Σολουτιαίας, Μαγδαληναίας, συνοδευομένας ὑπὸ παλαιᾶς πανίσκης πλειστοκαίνου καὶ παλαιοντολογικῶν ζῴων ἐξαφανισθέντων σήμερον, εἶτα πρὸς τὰς Μεσολιθικὰς καὶ παλαιοτέρας Νεολιθικὰς τοιαύτας. Καὶ τὰ μὲν νεολιθικὰ μνημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀνευρίσκονται ἄφθονα, εἴτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, εἴτε κεχωσμένα ὑπὸ τὰς νεωτέρας προϊστορικὰς οἰκήσεις, ἐνῷ τὰ παλαιολιθικά, ἰδίᾳ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Περσίᾳ, χώραις κεκαλυμμέναις ἐν πολλοῖς καὶ συχνὰ ὑπὸ παγετώνων, εἶναι ὀλιγώτερα. Τὴν ἀποκάλυψιν καὶ μελέτην αὐτῶν, ἀρχίσασαν ἀπὸ τοῦ Lartet ἤδη (ἐν Λιβάνῳ), ὀφείλει κυρίως ἡ ἐπιστήμη εἰς τὸν ἀσιανοδίφην J. de Morgan.

Ἐν τῇ *Μέσῃ*, τῇ *Βορείῳ* καὶ τῇ *Ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ* εἶτα, ἀνευρέθησαν εἰς πλειστόκαινα στρώματα, ἰδίᾳ τῆς Σιβηρίας καὶ δὴ εἰς Ἀλτάϊ, Τόμσκ, Βαϊκάλην λίμνην κλπ., λίθινα ἐργαλεῖα τοῦ ἀνθρώπου *παλαιολιθικῆς* τέχνης, τοιχογραφίαι κλπ., κυρίως ὅμως *νεολιθικῶν* χρόνων, εἰς Τουρκεστάν, νεολιθικὸς πολιτισμὸς παλαιότατος, εἰς Μογγολίαν δ' ἀφθονώτατα ἴχνη νεολιθικῆς τέχνης. Ἐπίσης εἰς Μαντζουρίαν, Κίναν (ἐλάχιστα παλαιολιθικὰ) τύμβοι ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς ἀμερικανικούς, καὶ ἄλλων χωρῶν, εἰς ἃς δὲν ἀνευρέθη ὅμως παλαιολιθικὸς πολιτισμός. Τὰ πλεῖστα δὲ εὑρίσκονται εἰς τοὺς σωροὺς «ὑπολειμμάτων μαγειρείου» (τὰ γνωστὰ Kjökkenmöddingen τῆς Εὐρώπης), ἰδίᾳ ἐκ νεφρίτου καὶ ζαδεΐτου νεολιθικὰ ἐργαλεῖα τῆς Κίνας. Ἐν ταῖς ἰαπωνικαῖς νήσοις Τόκιο, Σακαλίνῃ κλπ. παλαιολιθικὰ ἐλάχιστα καὶ δὴ μεταξὺ νεολιθικῶν σταθμῶν. Ἄφθονοι τύμβοι ἐπίσης, ὡς καὶ νεολιθικὰ μεγαλιθικὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγγεῖα χαρακτηρίζονται δι' ἰδίων ποικιλμάτων.

Τέλος, καὶ εἰς τὴν *Μεσημβρινὴν Ἀσίαν* γενικῶς, τὰ ἴχνη τῆς προϊστορικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῶν ἀπωτάτων παλαιολιθικῶν χρόνων εἶναι ἔτι ἀφθονώτερα, πανταχοῦ διεσπαρμένα, ἰδίᾳ ἐν Ἰνδίαις. Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πρώτων ὑπὸ τοῦ Foote (1866) εἰς Μαδράς, σπουδαῖον παλαιολιθικὸν κέντρον, τὰ ἐκ διλουβίων προσχώσεων ποταμῶν, τοῦ Ἰνδοῦ, τοῦ Νερμπούντα, τοῦ Γκο-

Digitized by Google

δαβέρι κ. ἄλ., παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα ἐπληθύνθησαν. Ἀντιπροσωπεύουν δ' ἐντελῶς ὅλας τὰς βαθμῖδας τῆς εὐρωπαϊκῆς παλαιολιθικῆς περιόδου, ἀπὸ τοῦ τυπικοῦ πρωτογενοῦς ἀμυγδαλοειδοῦς ἐργαλείου. Νεολιθικῆς τέχνης ἔχομεν αἰχμάς, ξύστρα, πελέκεις, λιθίνους δακτυλίους ὀγκώδεις, μικρολιθικὴν βιομηχανίαν εἰς τὰς βορειοδυτικὰς Ἰνδίας, τὰ κεντρικὰ Βίνδια ὄρη, ἀγγειοπλαστικὴν καὶ ὀχυρά, μεγαλιθικὰ μνημεῖα, εἰς τὴν κεντρικὴν ὀρεινὴν χώραν, τὸ Ντεκάν, τύμβους τῆς Βελλαρῆ κ.τ.λ.

Ἐν Βιρμανίᾳ δὲ θεωροῦσιν ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι λαοὶ τοὺς πελέκεις ὡς *κεραύνια*. Πλὴν δὲ τῶν ἐργαλείων καὶ μνημείων ἔχομεν ἐν Ἰνδίαις καὶ νεώτερα ἀσφαλῶς ἔργα, *Ἀρίων* λαῶν πιθανῶς, τοιχογραφίας εἰς σπήλαια καὶ ὑπηνέμους βράχους τῶν Βισδίων ὀρέων, ἐν Σιγκαπόρῃ κλπ., ἀγνώστου ἀκριβοῦς χρονολογίας, ὁμοιαζούσας πρὸς τὰς τῆς Ἱσπανίας (χοροί, κυνήγια) καὶ πρὸς τὰς τῆς Αὐστραλίας (Καγκουρώ), ἐν Μιρζαπόρῃ παλαιολιθικάς, ἐν Βελλαρῇ νεολιθικὰς κλπ. Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε παλαιολιθικὴ περίοδος ὁμοία τῇ Μαγδαληναίᾳ, αἰχμαί, μάχαιραι, καὶ ἐν τῇ νήσῳ Κεϋλάνῃ, πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Βέδδα. Ἐπίσης ἔχομεν καὶ ἐκ τῆς Μαλαικῆς Χερσονήσου ἄφθονα ἐργαλεῖα.

Ἐσχάτως κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ Callenfels ἀνευρέθησαν ἐν Σουμάτρᾳ (Μεντὰν) *σωροὶ* μὲ στοιχειώδη ἀμυγδαλοειδῆ ἐργαλεῖα ἀχιλλείου τεχνοτροπίας κλπ., ὧν ἡ ἡλικία ὑπολογίζεται ἕνεκα τῆς ἀνευρέσεως τῶν σιδηρῶν ὅπλων ἀκόμη ὡς μεταπαλαιολιθική, «Πρωτονεολιθική», ὅπως καὶ ἡ τῶν ὁμοίων εὑρημάτων ἐν Ἰνδοκίνᾳ, αἵτινες φαίνεται συνδέονται. Ἀνεῦρε δὲ καὶ ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῆς Μαλάκκας ὅμοια εὑρήματα πρὸς τὰ τῶν δύο χωρῶν, οὕτως ὥστε εἶναι πιθανὴ μία ἐπέκτασις τῶν πρωτονεολιθικῶν φύλων ἐκ τῶν βορείων τῆς Χερσονήσου μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας ἔκτοτε. Περὶ τοῦ τύπου τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν μόνον εἰκασίαι ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Γενικῶς ὅμως μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ ποικιλία τῶν φυλῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, φυσικά, ἐν Ἀσίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς *νεολιθικῆς* περιόδου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν *μετάλλων*, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ. Εὑρίσκομεν κατὰ χώρας διαφόρους πολιτισμοὺς καὶ λαούς, ὅπως δεικνύουν οἱ τύμβοι καὶ τὰ μεγαλιθικὰ μνημεῖα (*Δολμὲν* καὶ *Μενίρ*, μονόλιθοι μεγάλοι μονήρεις ἢ εἰς κύκλους οἱ καλούμενοι Cromlechs) τῆς Σιβηρίας, τῆς Μογγολίας, τῆς Κορέας καὶ ἄλλων.

Τὰ προϊστορικὰ εὑρήματα τῆς Σιβηρίας δὲν εἶναι σαφῶς μελετημένα, διότι ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ παλαιοσιβηρικοὶ λαοὶ χρησιμοποιοῦν λίθινα ἐργαλεῖα (*Κοργιάκαι* κ. τ. λ.). Ἀσφαλέστερα εἶναι τὰ τῆς Νοτιοδυτικῆς Σιβηρίας μεταξὺ Ἀλτάϊ καὶ λίμνης Ἀράλης λίθιναι αἰχμαὶ βελῶν κλπ., τετράγωνοι ἢ κυκλικοὶ τύμβοι εἰς μακρὰς σειράς, Κουργκὰν καλούμενοι, μετὰ τάφου καὶ κτερισμάτων (ἀγγείων κλπ.), μονόλιθοι, χαραγμένοι λίθοι κλπ. μεταλλικῆς ἐποχῆς (χαλκῆς), δεικνύοντα ἐπιδράσεις τῆς Δύσεως (Ρωσίας) καὶ Ἀνατολῆς (Μογγολίας). Ταῦτα ἀνῆκον εἰς λαοὺς ἑδραίους (καλλιεργητάς), ὄχι πολεμικὰ φῦλα, λαοὺς ἀγνώστους ὅμως, διαφόρους τῶν σημερινῶν γειτονικῶν (*Τουγκούζ, Μογγολικῶν*) ἢ ἀπωτέρων (*Παλαιοσιβηρικῶν, Σαμογετῶν, Οὐγγρικῶν* κλπ.). Ἐνθυμίζουν, τοὐλάχιστον ἐκ τῶν παλαιοεθνολογικῶν δειγμάτων, μὴ ὑπαρχόντων ἀνθρωπολογικῶν τοιούτων, πολιτισμοὺς λαῶν δυτικωτέρων (*Τουρκεστὰν*) καὶ εὐρωπαϊκῶν ἀκόμη. Ὅμοια εὑρήματα ἔχομεν καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ἐποχῆς τοῦ σιδήρου καὶ νεωτάτων ἀκόμη περιόδων, εἰς διαφόρους τῶν νεωτέρων τούτων λαῶν ἀνήκοντα, καὶ συγχέοντα τὴν ὅλην εἰκόνα.

Ἐπίσης ἐν Κίνᾳ διακρίνομεν, ὅπως εἴδομεν, καὶ τὰς τρεῖς μεγάλας βαθμῖδας τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχομεν καὶ ἐδῶ, ἑπομένως, μετὰ τὴν *παλαιολιθικὴν* καὶ τὴν *νεολιθικήν*, *μεταλλικὴν* περίοδον καὶ δὴ πρῶτον χαλκῆν καὶ εἶτα ὀρειχάλκου, ἀπὸ τοῦ 2200 π. Χ. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τοῦ 200 μ. Χ. μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν αὐτοχθόνων *Μιαό*, οἵτινες εἶχον τὸν χαλκόν. Ἐν Κορέᾳ ἔχομεν προϊστορικοὺς Δολμέν, καὶ τάφους πρὸ τῆς οἰκήσεως τῶν Μογγόλων.

Ἐπίσης ἐν Ἰαπωνίᾳ εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας, εὑρέθησαν μεταλλικὴ (ὀρειχαλκίνη) καὶ σιδηρᾶ ἐποχή, κολοσσιαῖοι τύμβοι μὲ μεγαλιθικὰ μνημεῖα, πιθανῶς ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἠπειρωτικῶν λαῶν. Ἐνταῦθα, εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι τὰ προϊστορικὰ εὑρήματα τῶν Ἰαπωνικῶν νήσων ὀφείλονται εἰς τοὺς κυρίους προγόνους τῶν σημερινῶν Ἰαπώνων, τοὺς *Αἴνο*, ὧν ὑπολείμματα θὰ συναντήσωμεν εἰς τὰς Κουρίλας, τὴν Σαχαλίνην καὶ τὴν Ὑεσσὸν ἀκόμη.

Ὡς πρὸς τὴν Νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν, μὲ τὰς νήσους, δὲν εἶναι ἀκόμη καὶ ἐνταῦθα σαφές, ἐὰν καὶ τὰ εὑρήματα ἀκόμη, ἅτινα ἐσημειώσαμεν, τῶν νεολιθικῶν χρόνων ὀφείλονται πράγματι εἰς νεολιθικοὺς ἢ εἰς νεωτέρους προγόνους τῶν σημερινῶν κατοίκων. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὴν Μαλαικὴν χερσόνησον καὶ τὸ Τογκῖνον, τὸ Ἀσσάμ, τὴν Καμπότζαν (μὲ τὸ σπουδαίας παλαιοεθνολογικῆς σημασίας χωρίον *Somron Seng*), καὶ ὅλην τὴν χερσόνησον τῶν Ὀπ. Ἰνδιῶν μέχρι Κίνας καὶ Πρ. Ἰνδιῶν. Τὰ εὑρήματα εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα δὲν φαίνονται προϊστορικῶν χρόνων, ἀλλ' ἀσφαλῶς νεωτέρας χρονολογίας, εἴς τινα μάλιστα διαρκεσάσης μέχρι πρὸ ἐλαχίστου, εἰς ἄλλα δὲ τῆς μεταλλικῆς περιόδου, μὴ διαδεχθείσης ἀκόμη καὶ σήμερον τοὺς πρωτογενεῖς πολιτισμούς. Ὁπωσδήποτε, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν, ἂν καὶ ἀσαφής,

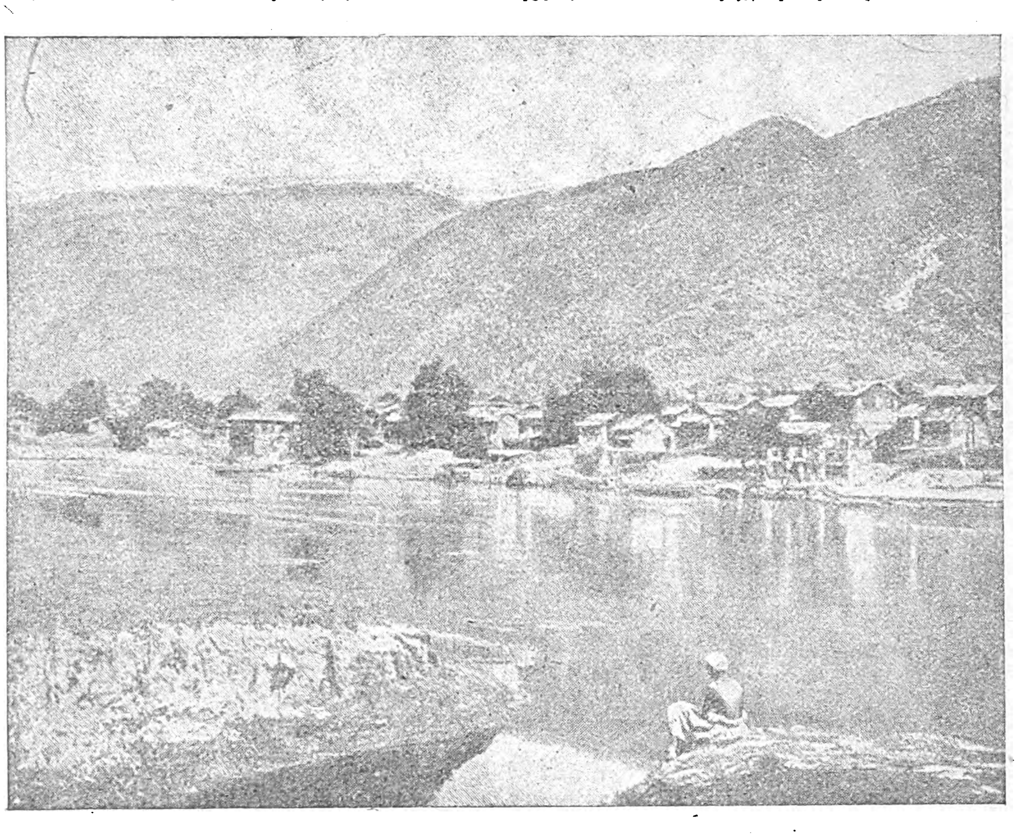

Ὁ Τζίλαμ, εἷς τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ.

χαλκὴ ἐποχή. Ἡ σιδηρᾶ εἰσῆλθε μετὰ τῶν ξένων, Ἰνδῶν, Κινέζων, Εὐρωπαίων.

Ἐν Ἰνδίαις, ἡ μεταλλικὴ περίοδος εἶναι λίαν ἔκδηλος, ἰδίως εἰς ἐργαλεῖα ἡ καθαρὰ χαλκῆ (Μαϊπούρ, Κεντρικαὶ Ἰνδίαι κλπ.), εἰς τὰ νότια δὲ καὶ ὀρειχαλκίνη εἰς στολίσματα. Ἔχομεν ἐπίσης τύμβους, μεγαλιθικὰ μνημεῖα, μενίρ, καὶ «*λιθίνους κύκλους*» περιβάλλοντας τάφον, νεωτέρων περιόδων, ἰδίᾳ εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια (Μαντράς). Ἐν Ἰνδίαις ἐμφανίζεται καὶ ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν. Σιδηρᾶ ἐργαλεῖα ἐπίσης ἀνευρέθησαν ὀλίγα, κεραμικῆς δὲ ποικιλία.

Τέλος, σημειοῦμεν ἁπλῶς ἐν τῇ βραχυτάτῃ ταύτῃ προϊστορικῇ παρενθέσει, τὰ ἀναρίθμητα καὶ ποικίλα μνημεῖα καὶ ἐργαλεῖα τῶν νεωτέρων προϊστορικῶν χρόνων ἐκ τῆς Προσθίας Ἀσίας, ἐκ λίθου ἢ ὀρειχάλκου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Σινά, τῆς Ἀσσυρίας (Βαβυλωνίας, Χαλδαίας) μέχρι τοῦ Τουρκεστὰν κλπ., ὧν τὸ κορύφωμα ἀπετέλεσαν αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Schliemann καὶ Doerpfeld διαδοχικαὶ οἰκήσεις τοῦ Χισσαρλίκ, (τῆς Τροίας) ἀπὸ τῆς τρίτης χιλιετηρίδος π. Χ.

Ἀτυχῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς μελέτης τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς ἀχανοῦς Ἀσίας, δὲν βοηθεῖται ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων αὐτοῦ τοῦ σώματος τῶν τεταρτογενῶν ἀνθρώπων ἐκείνων. Τὰ *σωματολογικὰ* λείψανα, ὀστᾶ, κατὰ τὸ τεταρτογενὲς καὶ δὴ τὰ καθαρῶς *παλαιοντολογικὰ* εἶναι λίαν ἐλάχιστα. Ὀλίγα ὀστᾶ ἐκ σπηλαίου τῆς Φοινίκης ὡριγνακείου πιθανῶς βαθμῖδος, ἓν ἱερὸν ὀστοῦν ἐκ Κίνας (Ho-nan) ὁμοιάζον τοῖς νεανδερταλίοις. Τὰ πλεῖστα τῶν εὐαρίθμων ἄλλων εἶναι συγχρόνου γεωλογικῆς περιόδου τῆς νέας τετάρτης, τινὰ μὲν νεολιθικά, ἄλλα δ' ἀκόμη νεώτερα. Ἤδη καὶ τὰ παλαιότερα γνωστὰ κρανία δεικνύουν μεγάλην ποικιλίαν χαρακτηριστικῶν καὶ σημαντικὴν διαφορὰν ἀπὸ τῶν σημερινῶν κατοίκων τῶν ἑκάστοτε χωρῶν τῆς Ἀσίας. Ἔχομεν π. χ. δύο κρανία δόλιχα τῆς Τρανσβαϊκάλης, ὅπου εὑρίσκομεν γενικῶς βραχυκεφαλίαν σήμερον, σκελετοὺς ἐκ τῶν νεολιθικῶν «σωρῶν ὑπολειμμάτων» τῆς Ἰαπωνίας, ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς σκελετοὺς τῶν Αἴνο, τρία κρανία τοῦ Τογκίνου, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ γνωστὰ Κρο-μανιόνια τῆς Εὐρώπης, ἓν κρανίον ἐκ Μανίλλας τῶν Φιλιππίνων νήσων μὲ προνεγριτικοὺς χαρακτῆρας, τέλος τὰ εὑρήματα τῆς Ἰνδονησίας. Πλὴν ἑνὸς ἀμφιβόλου ὀδόντος εὑρεθέντος ἐν Sondebach, παρὰ τὸ περίφημον Trinil, ὅπου εὑρέθη ὁ πιθηκάνθρωπος, ἔχομεν κυρίως τὰ τεμάχια κρανίων (ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου) τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ὀλλανδοῦ ἐρευνητοῦ Eug. Dubois καὶ τοῦ Rietshoten, ἐν Wadjak τῆς Ἰάβας. Ταῦτα δεικνύουν ἔντονα αὐστραλιανὰ χαρακτηριστικά, εἶναι ὀγκώδη, δολιχοκέφαλα, σκαφοκέφαλα, χαμαιμέτωπα, μὲ προβάλλοντα ὑπερόφρυα τόξα καὶ ζυγωματικὰ ὀστᾶ καὶ ἰσχυρὰν γνάθον. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Dubois, ταῦτα εἶναι διλούβ.α' εἶναι λίαν πιθανὸν τοῦτο, κατὰ τοὺς πλείστους, ἀσφαλῶς ὅμως δὲν ἐξηκριβώθη. Ἐμφανίζουν ὅμως ὡς λίαν πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὑπῆρξε μία δολιχοκέφαλος *αὐστραλοειδὴς* φυλὴ (πρωτοαυστραλιανή), ἐν ἀπομεμακρυσμένῃ ἐποχῇ, ἥτις ὡρμήθη ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ἠπείρου πρὸς τὴν Ὠκεανίαν, ἐξ ἧς κατάγονται οὐ μόνον πολλοὶ τῶν μαλαικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἀπωτέρω Αὐστραλίας σύγχρονοι κάτοικοι. Ἐν Wadjak ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα κρανία, νεωτέρων χρόνων βραχυκέφαλα, καὶ χρωματισμένα ἐρυθρά, ὅπερ δεικνύει, ὡς γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς Εὐρώπης, νεώτερος εἶδος λατρείας κρανίων.

Ἐκ τῶν σχετικῶς ἐλαχίστων τούτων προϊστορικῶν εὑρημάτων τῆς Ἀσίας κατὰ τὸ Διλούβιον καὶ Ἀλλούβιον, δυνάμεθα, ἂν μή τι ἄλλο, νὰ εἴπωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ὅτι ἡ οἴκησις τῆς Ἀσίας βαίνει ἐπίσης τοὐλάχιστον μακρὰν πρὸς τὰ ὀπίσω, ὅπως καὶ ἡ τῆς Εὐρώπης, χανομένη ἐν τῷ σκότει τῶν αἰώνων, καὶ ἐμφανίζει τὴν αὐτὴν διαδοχὴν περιόδων ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἣν μελετῶμεν ἐπὶ τῶν ἔργων του, οἵαν εὑρίσκομεν καὶ εἰς Εὐρώπην, ἂν καὶ οὐχὶ σύγχρονον βεβαίως.

Ἐὰν ἡ ἤπειρος αὕτη εἶναι καὶ κοιτὶς τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, ἀγνοοῦμεν, ὅπως δὲν γνωρίζομεν καὶ πόθεν οἱ πρῶτοι κάτοικοι ταύτης ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλθουν εἰς αὐτὴν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει.

Ἐὰν λάβῃ τις ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ σημερινὸν ἔτι κλῖμα τῆς μεγίστης ταύτης χέρσου, τὴν σχετικὴν ἠρεμίαν, ἣν ὡρισμένα ταύτης μέρη κεντρικὰ ἀπέκτησαν ἐνωρὶς ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, καθ' οὓς ἄλλα μέρη τῆς γῆς ὑφίσταντο ἔτι κολοσσιαίας μεταβολάς, βασικάς, τὴν ὕπαρξιν ἐν αὐτῇ ἀνθρωποειδῶν πιθήκων καὶ δὴ παλαιοντολογικῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τοῦ πιθηκανθρώπου τοῦ ὀρθοῦ, καὶ ἄλλους παράγοντας, οὓς ἡνωμένους δὲν εὑρίσκομεν ἴσως εἰς ἄλλην ἤπειρον ἐκ τῶν σήμερον ὑπαρχουσῶν τοὐλάχιστον, ἐὰν τέλος σκεφθῶμεν ὅτι πρέπει κάπου νὰ διεπλάσθη τὸ «ἀνώτερον ὄν», ἐπιτρέπεται, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀσιατικὴ γῆ πρώτιστα ὅλων ὡς πιθανωτέρα Πότνια Μήτηρ τῶν Ἀνθρωπίδῶν.

Ἡ ἀχανὴς ἀσιατικὴ ἤπειρος κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ σειρᾶς ὅλης λαῶν, ἐθνῶν, κοινωνικῶν ὁμάδων καθόλου (ἀνηκουσῶν εἰς πλείστας ἀνθρωπολογικὰς φυλάς, δυσχερῶς καθοριζομένας ἐν πολλοῖς), ἀναλόγως δὲ τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης γίνεται καὶ ἡ κατάταξις καθόλου καὶ διάκρισις τῶν λαῶν, ἕνεκα τῶν δυσχερειῶν, ἃς συναντᾷ ἡ κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν διαμόρφωσιν πραγματική, βασικὴ φυλετικὴ διαίρεσις, πλὴν κατὰ τὰς μεγάλας γραμμάς, συνεπείᾳ τῶν ἀναριθμήτων μείξεων, αἵτινες ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων παρεμόρφωσαν τοὺς ἀρχικοὺς ὁπωσδήποτε τύπους τῆς ἀνθρωπότητος. Ἰδιαιτέρως διὰ τὴν Ἀσίαν, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν πολυπληθῶν ὁμάδων συνέβαλον

Digitized by Google

αἱ ἄπειροι μεταναστεύσεις λαῶν ἀνέκαθεν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ συγχρόνῳ περιόδῳ.

Τῶν λαῶν τούτων λεπτομερὴς περιγραφὴ καὶ διαίρεσις δὲν εἶναι μικρὸν ἔργον, ἀποτελεῖ δὲ καθαρῶς ἐθνολογικὸν θέμα, βασιζόμενον κυρίως ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων, καὶ διαφεῦγον τῶν ὁρίων τῆς «*φυσικῆς*» ἀνθρωπολογικῆς ἐρεύνης, ἤτοι τῆς ἐρεύνης τῶν μορφολογικῶν διαφορῶν τῶν λαῶν τούτων καὶ τῆς φυλετικῆς αὐτῶν συνθέσεως, τοὐλάχιστον εἰς τὰς ἁδρὰς γραμμάς.

Γενικῶς, ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, τινὲς μὲν εἶναι αὐτόχθονες, ἴδιοι λαοὶ τῆς χώρας ταύτης ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἀνεξιχνιάστων χρόνων κατοικοῦντες ταύτην καὶ μὴ ἀπαντῶντες ἀλλαχοῦ, τινὲς δὲ εἶναι ξένοι, ἐπήλυδες, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλας ἠπείρους, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντες πρὸς τὰς ἀσιατικὰς φυλάς· ἄλλοι, τέλος, ἀσιατικοὶ καθαρῶς λαοί, εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἠπείρων. [Περὶ τῶν λαῶν τούτων γίνεται λόγος ἐν λέξει φυλαὶ ἀνθρώπιναι.] Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

—(ΓΛΩΣΣΟΛΟΓ.) Αἱ γλῶσσαι αἱ λαλούμεναι ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐν Ἀσίᾳ φυλῶν εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι καί, κατὰ λόγον τῆς συγγενείας των πρὸς ἀλλήλας, ἀποτελοῦν διαφόρους γλωσσικὰς ὁμοεθνίας:

Α') τὴν *Ἰαπετικήν*, τὴν καὶ ἄλλως *Ἰνδοευρωπαϊκὴν* καὶ *Ἰνδογερμανικὴν* (βλ. λ. Ἰαπετική). Εἰς τὴν γλωσσικὴν ταύτην ὁμοεθνίαν ἀνήκουν αἱ ἑξῆς γλῶσσαι:

α') ἡ *Φρυγική*, ἥτις μᾶς εἶναι γνωστὴ ἐξ ὀλίγων ἐπιγραφῶν ἀπὸ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος κ. ἑξ. καί τινων χωρίων ὀνομάτων καὶ ἥτις μετὰ τῆς ἀρχαίας *Θρακικῆς* καὶ *Ἀρμενικῆς* συναπετέλει ἰδιαιτέραν γλωσσικὴν ὁμάδα ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν.

β') ἡ *Ἀρμενική*, ἡ μόνη λαλουμένη ἔτι ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς ἀνωτέρω Θρακοφρυγικῆς ὁμάδος. Αὕτη διακρίνεται εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν Ἀρμενικήν, τῆς ὁποίας τὰ γραπτὰ μνημεῖα ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ.—τὸ παλαιότατον γλωσσικὸν κείμενον τῆς Ἀρμενικῆς εἶναι ἡ μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς — καὶ εἰς τὴν νεωτέραν, κατὰ πολὺ ἠλλοιωμένην καὶ ἐμφανιζομένην ἐν φιλολογικοῖς ἔργοις ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μ. Χ. Ἡ σήμερον ὁμιλουμένη ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο διαλεκτικὰς ὁμάδας: τὴν ἀνατολικήν, ὁμιλουμένην ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Καυκασίῳ Ρωσίᾳ, τῇ Περσίᾳ καὶ ταῖς Ἰνδίαις κατοικούντων Ἀρμενίων, καὶ τὴν δυτικήν, λαλουμένην ὑπὸ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμενίων.

γ') ἡ *Ἀρία* γλωσσικὴ ὁμάς, διακρινομένη εἰς τὴν *Ἰρανικὴν* καὶ τὴν *Ἰνδικήν*. Ἐκ τούτων πάλιν ἡ *Ἰρανικὴ* ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν *Περσικήν*, τὴν *Ἀβεστικήν*, τὴν *Ἀφγανικὴν* καὶ *Κουρδικήν*. Τῆς ἀρχαίας Περσικῆς ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα (ἀπὸ τοῦ 512—325 π.Χ.) τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων, ἤτοι τοῦ Δαρείου (522—486 π.Χ.), τοῦ Ξέρξου (486—466 π.Χ) καὶ τῶν διαδόχων των, ἐν αἷς οὗτοι ἀφηγοῦνται καὶ ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματά των. Μερικαὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι δίγλωσσοι, μερικαὶ δὲ καὶ τρίγλωσσοι (γεγραμμέναι ἐν τῇ *Περσικῇ*, τῇ *Ἐλαμιτικῇ* καὶ τῇ *Βαβυλωνιακῇ*). Ἡ *Ἀβεστικὴ*—διὰ τὸ ἄγνωστον τοῦ τόπου (ὡς καὶ τοῦ χρόνου), ἐν ᾧ ἐλαλεῖτο—ἐκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου γλωσσικοῦ μνημείου της, τῆς Ἀβέστας τῆς ἱερᾶς βίβλου τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου (Zarathustra). Αὕτη εἶναι ποικίλου θρησκευτικοῦ καὶ γλωσσικοῦ περιεχομένου, ἀποτελουμένη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξ ὕμνων (Gathas), γεγραμμένων ἐν γλώσσῃ ἀρχαϊκωτέρᾳ, καὶ ἐκ τῆς κυρίως Ἀβέστας, γραφείσης ἐν χρόνοις νεωτέροις καὶ ἐν γλώσσῃ ὡσαύτως νεωτέρᾳ καὶ ἀρκετὰ μεταβεβλημένῃ. Ἡ Ἀβεστικὴ ἦτο γνωστὴ μέχρι πρὸ μικροῦ καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Βακτρία* ἢ *Ζενδική*. Ἔτι νεωτέρα φάσις τῆς Περσικῆς γλώσσης εἶναι ἡ λεγομένη *Pehlevi* ἢ *Pehlvi*. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν (226—652 π.Χ), ἐξ αὐτῆς δὲ—ἀνάμεικτον μὲ σημιτικὰ στοιχεῖα—ἔχομεν διάφορα θεολογικὰ κείμενα, ὧν πολλὰ εἶναι ἔτι ἀνέκδοτα. Νεωτάτη φάσις τῆς Περσικῆς εἶναι ἡ σημερινὴ γλῶσσα τῶν Περσῶν, ἧς τὰ πρῶτα κείμενα ἀνάγονται εἰς τὸν Θ' αἰῶνα μ. Χ. Λαμπρὸν φιλολογικὸν ἔργον γεγραμμένον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Περσικῇ εἶναι τὸ Schah-nameh (=βιβλίον τῶν βασιλέων) τοῦ μεγάλου Πέρσου ποιητοῦ Firdousi, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα μ.Χ. Ἡ γλῶσσα τοῦ *Firdousi* εἶναι καθαρῶς ἰρανική, ἀλλ' ἡ μετ' αὐτὸν περσικὴ ἀνεμείχθη σὺν τῷ χρόνῳ μὲ πάμπολλα ἀραβικὰ στοιχεῖα. Καὶ διὰ τὴν γραφήν της ἔτι ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἀραβικὸν ἀλφάβητον. Ἡ περσικὴ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Firdousi καὶ μετέπειτα ἤρχισε νὰ ἐξαπλώνεται βαθμηδὸν πρὸς Α., μέχρις αὐτῆς τῆς Ἰνδικῆς, ἐν ᾗ ὑπῆρξεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἡ γλῶσσα τῆς αὐλῆς τῶν βασιλέων τοῦ Δελχί. Σήμερον λαλεῖται ἐν Περσίᾳ, ἔτι δὲ ἐν τμήματι τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ Τουρκεστάν.

Ἡ *Ἀφγανική*—ἡ γλῶσσα τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ Ἀφγανιστάν, διότι εἴς τινα μέρη αὐτοῦ ὁμιλεῖται ἡ Περσική, ἡ Μογγολική, ἡ Ἀραβικὴ καὶ ἄλλαι ἔτι γλῶσσαι— εἶναι καὶ γραπτὴ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος μ. Χ., ἔχει δὲ ἐπιδείξει κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα σπουδαῖα ποιητικὰ ἔργα, ὑποστάντα τὴν ἐπίδρασιν τῆς Περσικῆς ποιήσεως. Ἡ Ἀφγανικὴ ὁμιλεῖται σήμερον καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Ἀφγανιστάν, ἤτοι ἐνιαχοῦ τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς, κατὰ μῆκος τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ. Οἱ Ἀφγανόφωνοι συμποσοῦνται ἐν ὅλῳ εἰς 4,000,000 Ὑποδιαιρεῖται δ' ἡ Ἀφγανικὴ εἰς δύο μεγάλους διαλεκτικοὺς κλάδους, τὸν βόρειον μὲ κέντρον τὴν Καβούλην, καὶ τὸν νότιον, ὧν ἑκάτερος διακρίνεται εἰς ποικίλα κατὰ τόπους ἰδιώματα

Ἡ δασικὴ βλάστησις ἐν Ἰνδίαις (Σικκίμη).

Ἡ δὲ *Κουρδική*, ἡ γλῶσσα τῶν Κούρδων—Ἰρανικῆς καὶ αὐτὴ καταγωγῆς—ὁμιλεῖται καὶ ἐκτὸς τοῦ κυρίως Κουρδιστάν, ἤτοι εἰς τὰς περιφερείας τοῦ Ἐριβὰν καὶ Κὰρς εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἀρμενίαν, εἰς τὴν κεντρικὴν Περσίαν, ἔτι δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Χορασὰν καὶ τοῦ Ἀφγανιστάν, Δ. δὲ μέχρι τῆς Κιλικίας. Εἰς τὴν Ἰρανικὴν γλωσσικὴν ὁμάδα ἀνῆκον καὶ ἡ ἀρχαία *Σκυθικὴ* καὶ *Σαρματική*.

Ἡ *Ἰνδική*, ἤτοι ἡ γλῶσσα τῶν ἐκ τοῦ Ἰρὰν εἰσβαλόντων Ἰαπετικῶν φύλων, ἅτινα ἐξετόπισαν τοὺς παλαιοτέρους κατοίκους τῆς μεγάλης χερσονήσου νοτιώτερον καὶ οὕτως ἐγκατεστάθησαν ἰδίως ἐπὶ τῆς βορείου Ἰνδικῆς ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Γάγγου.

Τῆς παλαιοτάτης Ἰνδικῆς γλώσσης— τῆς *Σανσκριτικῆς*—τὸ ἀρχαιότατον μνημεῖον εἶναι τὰ Veda, θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ὧν πάλιν τὸ ἀρχαιότατον μέρος εἶναι τὸ Rig-veda, γραφὲν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸ τοῦ 1000 π. Χ. Πολὺ νεώτερα τούτων εἶναι τὰ μεγάλα ἐπικὰ ποιήματα τῶν Ἰνδῶν, ἡ Μαχαβαράτα καὶ ἡ Ραμαϊάνα. Ἡ Σανσκριτική—μολονότι ἤδη πρὸ 2500 ἐτῶν ἔπαυσε νὰ εἶναι ζῶσα καὶ ὁμιλουμένη γλῶσσα—ἐξακολουθεῖ οὐχ ἧττον νὰ εἶναι ἡ ἱερὰ γλῶσσα τοῦ Βραχμανισμοῦ, ἔτι δὲ ἡ ἐπίσημος φιλολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα, ὅπως ἡ Λατινικὴ ἐχρησίμευσε καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα καὶ μετ' αὐτὸν ἔτι ἡ γλῶσσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης. Ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ Σανσκριτικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς λατρείας τῶν Βραχμάνων καὶ χρησιμοποιεῖται οὐχὶ μόνον γραπτῶς, ἀλλὰ καὶ προφορικῶς ὑπὸ Ἰνδῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων. Τὴν μετακλασσικὴν περίοδον τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης ἀντιπροσωπεύουν ποικίλα φιλολογικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ κείμενα ἀνήκοντα εἰς τὴν *Πρακριτικὴν*—παρουσιάζουσαν πολλὰς διαλεκτικὰς διαφοράς— καὶ τὴν *Παλικήν*, τὴν ἱερὰν γλῶσσαν τοῦ Βουδδισμοῦ. Ἡ τελευταία φάσις τῆς ἐξελίξεως τῆς Ἰνδικῆς εἶναι αἱ σήμερον ὁμιλούμεναι ἰαπετικῆς καταγωγῆς ἰνδικαὶ γλῶσσαι: ἡ *Βεγγαλική*, ἡ *Κασμιρική*, ἡ *Μαχραττική*, ἡ *Νεπαλική*, ἡ *Πεγγαλική*, ἡ *Ποχαρική*, ἡ *Σινδικὴ* καὶ ἰδίως ἡ *Ἰνδοστανική*, ἥτις—ἀνάμεικτος ἐξ ἀραβικῶν καὶ περσικῶν στοιχείων—εἶναι σήμερον ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη καὶ ἐπίσημος ἐν Ἰνδίαις γλῶσσα. Τῆς νεωτέρας Ἰνδικῆς κλάδος εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ διεσπαρμένων *Ἀτσιγγάνων* ἢ κοινῶς *Γύφτων*, ὧν παρ' ἡμῖν πολλοὶ ἐξηλληνίσθησαν ἤδη πρὸ πολλοῦ. Ἡ κοιτὶς τούτων εἶναι τὸ ΒΔ μέρος τοῦ Ἰνδοστάν.

δ') Ἡ *Κανισική* γνωσθεῖσα τῷ 1915 διὰ τῶν παρὰ τὸ *Βογάζ-κιοΐ* ἀνακαλυφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Hugo Winckler ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ καὶ μελετήσῃ ὁ ἐν Βιέννῃ ἐπιφανὴς ἀσσυριολόγος Hrozny. Κατ' αὐτὸν τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι γεγραμμέναι εἰς γλῶσσαν ἰαπετικῆς καταγωγῆς, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐκλήθη *Χεττιτική*, ἀλλ' ἀφοῦ κατόπιν ἀκριβεστέρας ἐξετάσεως ἐγνώσθη ὅτι ἦτο οὐχὶ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ τῶν Χεταίων, ἀλλ' ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους των, ὠνομάσθη *Κανισικὴ* ἔκ τινος πόλεως τοῦ Χεττιτικοῦ κράτους. Αἱ ἀνωτέρω ἐπιγραφαὶ ἀνέρχονται κατὰ τοὺς ἐρευνητάς των εἰς τὰ μέσα τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος καὶ ἑπομένως θεωροῦνται ὡς τὸ ἀρχαιότατον γραπτὸν μνημεῖον τῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἡ γλῶσσά των εἶναι μέν, ὡς ἐλέχθη, ἰαπετική, ἀλλ' ἀνάμεικτος καὶ μὲ πλεῖστα στοιχεῖα μὴ ἰαπετικά, ὀφειλόμενα εἰς τὴν ἀνάμειξιν τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν λαοῦ μὲ ποικίλους λαοὺς μὴ ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς.

ε') Ἡ *Τοχαρική*, νεκρὰ ἤδη γλῶσσα, ἥτις ὡμιλήθη ὑπὸ τοῦ Τοχαρικοῦ λαοῦ ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐγνώσθη πρὸ εἰκοσαετίας περίπου διὰ τῶν παρὰ τὸ Τουρφὰν καὶ Κούτσαν ἀνευρεθέντων χειρογράφων, γραφέντων πιθανῶς κατὰ τὴν πρώτην μ.Χ. χιλιετηρίδα—ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφησαν δὲν φαίνεται δυνατός. Ἡ Τοχαρική, καίπερ ὁμιληθεῖσα εἰς χώραν γειτνιάζουσαν πρὸς τὸ Ἰράν, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἰρανικῶν γλωσσῶν, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ γλῶσσαν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἀδελφῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καὶ μάλιστα συγγενεύουσαν περισσότερον πρὸς ὡρισμένας εὐρωπαϊκὰς παρὰ πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁμιλουμένας ἰαπετικῆς καταγωγῆς γλώσσας

Β') Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐλαλοῦντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ποικίλαι γλῶσσαι—νεκραὶ ἤδη καὶ γνωσταὶ ἢ ἐξ εὐαρίθμων λέξεων, καὶ δὴ κυρίων ὀνομάτων, ἢ ἐκ περισσοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων ἐπιγραφῶν, ὧν τινες μὲν δὲν κατωρθώθη ὁπωσδήποτε νὰ μελετηθοῦν, τινὲς ὅμως μένουν ἀκόμη ἄλυτον πρόβλημα εἰς τοὺς γλωσσοδίφας—, ἤτοι αἱ γλῶσσαι τῶν *Καρῶν*, τῶν *Μυσῶν*, τῶν *Κιλίκων*, τῶν *Λυκίων*, τῶν *Καππαδόκων* κ.ἄ., αἵτινες ἀπετέλουν χωριστὴν μικρασιατικὴν ὁμάδα, διάφορον τῆς Ἰαπετικῆς ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς.

Γ') Εἰς τὴν *Σημιτικὴν* γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν ἀνήκουν αἱ ἑξῆς ἐκ τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν: ἡ *Φοινικική*, ἡ *Ἀσσυριακή*, ἡ *Συριακή*, ἡ *Ἑβραϊκή*, ἡ *Ἀραμαϊκὴ* καὶ ἡ *Ἀραβική*. Ἡ Φοινικικὴ εἶναι τόσον συγγενὴς πρὸς τὴν Ἑβραϊκήν, ὥστε τὰ ὀλίγα λείψανά της κατωρθώθη νὰ ἀναγνωρισθοῦν χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἑβραϊκῆς. Τὰ κυριώτερα γραπτὰ μνημεῖά της εἶναι διάφοροι ἐπιγραφαί, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι προέρχονται ἐκ τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς ἀποικίας τῶν Φοινίκων, τῆς Καρχηδόνος.

Digitized by Google

Ἡ *Ἀσσυριακὴ* εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν περιφήμων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεκαλύφθησαν ἰδίως εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Νινευΐ, τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Μεσοποταμίας καὶ αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ 1500—500 π Χ χρονικὸν διάστημα.

Ἡ *Συριακή*, εἰς ἣν ἡ μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ τὸν Β′ μ Χ αἰῶνα ἔδωκεν ἰσχυρὰν ὤθησιν πρὸς φιλολογικὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν, ἤκμασεν ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ε′—Θ′ αἰῶνος μ. Χ. καὶ δι' αὐτῆς ἐγνώσθη καὶ διεδόθη εἰς τοὺς Ἄραβας ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ ἀνάπτυξις καὶ μεγάλη διάδοσις τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης περιώρισε πολὺ τὴν Συριακὴν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταπέσῃ αὕτη εἰς πλήρη ἀσημότητα καὶ παρακμήν. Σήμερον ἡ παλαιὰ Συριακὴ χρησιμεύει ὡς ἱερὰ γλῶσσα τῶν εὐαρίθμων Χριστιανῶν τῆς Συρίας, ὑπὸ δὲ τὴν νεωτέραν μορφήν της—κατὰ πολὺ ἐξηλλοιωμένην καὶ ἀνάμεικτον μὲ πολλὰ ξένα στοιχεῖα—ὁμιλεῖται ἀκόμη εἰς ὀλίγας διεσκορπισμένας κοινότητας Σύρων.

Ἡ *Ἑβραϊκὴ* διακρίνεται τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν διὰ τῆς ἀρχαϊκωτάτης συντάξεώς της, συνισταμένης εἰς τὴν παρατακτικὴν κατὰ τὸ πλεῖστον σύνδεσιν τῶν προτάσεων—καὶ μάλιστα διὰ συμπλεκτικῶν συνδέσμων.

Ἡ *Ἀραμαϊκὴ*—διαδεδομένη εὐρύτατα ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ χρησιμεύσασα ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν ὡς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους των εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου Περσικὰς ἐπαρχίας—ἐξετόπισε κατὰ σειρὰν τὴν Ἀσσυριακήν, τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Φοινικικήν, ἕως οὗ τέλος ἐξεβλήθη καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῆς Ἀραβικῆς. Ἀξιόλογα μνημεῖα τῆς Ἀραμαϊκῆς εἶναι αἱ ἐν Παλμύρᾳ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῶν τριῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων καὶ τὸ Ταλμούδ, γραφὲν κατὰ τὸν Γ′ καὶ Ε′ αἰῶνα.

Ἡ *Ἀραβικὴ* γλῶσσα—ὁ σπουδαιότερος μετὰ τῆς Ἑβραϊκῆς κλάδος τῆς Σημιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας—ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ καλλιεργῆται φιλολογικῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε καὶ ἡ πολιτικὴ ἀκμὴ καὶ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀράβων. Τὸ ἐξοχώτερον μνημεῖον τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, τὸ Κοράνιον—γραφὲν κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ′ αἰῶνος μ. Χ—ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀραβικῆς λογοτεχνίας. Ὡς βάσις πρὸς διαμόρφωσιν τῆς ἐπισήμου Ἀραβικῆς γλώσσης ἐχρησίμευσεν ἡ διάλεκτος ἡ λαλουμένη ὑπὸ τῶν ἀραβικῶν φυλῶν, αἱ ὁποῖαι κατῴκουν εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀραβίας καὶ αἱ ὁποῖαι διετήρουν καθαρώτερον καὶ ἁγνότερον τὸν σημιτικὸν χαρακτῆρά των εἴς τε τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη κλπ. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἁλματικὴν καὶ ραγδαίαν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, τοῦ ὁποίου ὄργανον ἦτο τὸ κυριώτερον, ὡς ἐλέχθη, φιλολογικὸν μνημεῖον τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης. Αἱ λοιπαὶ σημιτικαὶ γλῶσσαι ἐξεβλήθησαν ὑπ' αὐτῆς ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ἡ Αἰγυπτιακὴ ὑπεχώρησεν ὡσαύτως εἰς τὴν Ἀραβικήν, καθὼς καὶ ὅλαι αἱ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ἐλαλοῦντο πρότερον εἰς τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ νεωτέρα Περσικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ βρίθουν ἀπὸ ἀραβικὰ λεξιλογικὰ καὶ λοιπὰ στοιχεῖα· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἱσπανικὴ καὶ ἡ Ἰνδοστανικὴ γλῶσσα, ἡ ὁμιλουμένη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν Ἰνδιῶν, δὲν ἔμειναν ἀμιγεῖς ἀραβικῶν δανείων.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν εἶναι α′) τὸ ὅτι αἱ ρηματικαί των ρίζαι συνίστανται κυρίως ἐκ τριῶν μόνον συμφώνων καὶ β′) τὸ ὅτι τὰ οὐσιώδη ριζικὰ στοιχεῖα τῶν ρημάτων, τὰ δηλωτικὰ τῆς διὰ τούτων ἐκφραζομένης ἐννοίας, εἶναι τὰ σύμφωνα, ἐνῷ τὰ παρ' αὐτὰ φωνήεντα ἔχουν ἁπλῶς τυπικήν, μορφολογικὴν δύναμιν καὶ σημασίαν, χρησιμεύουν δηλ. ἁπλῶς πρὸς ἔκφρασιν γραμματικῶν σχέσεων. Οὕτως ἐκ τῆς ρίζης *qtl*—τῆς δηλούσης εἰς τὴν Ἀραβικὴν τὸ ἀποκτείνειν—σχηματίζονται οἱ τύποι καὶ αἱ λέξεις *qatala*=ἐφόνευσα, *qutila*=ἐφονεύθη *qutilu*=ἐφονεύθησαν, *uqtul*=φόνευσον, *qatil*=ὁ φονεύων, *iqtal*=ὁ σχεδιάζων φόνον, *qatl*=φόνος, *qitl*=ἐχθρὸς κτλ. Ἐκ τούτων καταδείκνυται ἡ ἰδιαιτέρα δύναμις καὶ χρῆσις τῶν φωνηέντων εἰς τὰς Σημιτικὰς γλώσσας, ἡ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὰς κλιτικὰς καὶ παραγωγικὰς καταλήξεις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἂν καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν κλίσιν αἱ σημιτικαὶ γλῶσσαι ἀνέπτυξαν καὶ ἐξωτερικὰ κλιτικὰ καὶ παραγωγικὰ στοιχεῖα, ἤτοι προθήματα, ἐπιθήματα, ἔτι δὲ καὶ ἐνθήματα. Ἡ χρῆσις ὅμως καὶ ἡ σπουδαιότης τούτων εἶναι πάντοτε μικροτέρα καὶ κατωτέρα ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῶν φωνηέντων τῆς ρίζης, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸν κύριον κλιτικὸν παράγοντα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Αἱ καταλήξεις εἰς τὰς ἀνηκούσας εἰς αὐτὴν γλώσσας ἀποτελοῦν ἐντελῶς ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων, εὑρίσκονται εἰς χαλαρὸν σύνδεσμον πρὸς τὰ ριζικὰ στοιχεῖά των, δι' ὃ καὶ δὲν συγχωνεύονται—ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν—πρὸς αὐτὰ εἰς ἓν σῶμα, εἰς ἓν ὅλον συμπαγές, οὐδ' εἶναι ἐπιδεκτικὰ περαιτέρω ἐπεκτάσεως διὰ προσθήκης καὶ ἄλλων παραγωγικῶν καὶ λοιπῶν ἐπιθημάτων, ἀναλόγων πρὸς τὰ ἑλληνικά: φέρ - ω—φόρ - τος—φορ - τ - ικός—φορ - τ - ικ - ότης κ.τ.λ. Τῶν ὀνομάτων διακρίνονται δύο μόνον γένη εἰς τὰς Σημιτικὰς γλώσσας—τὸ *ἀρσενικὸν* καὶ τὸ *θηλυκόν*—, στεροῦνται δὲ αὗται σχεδὸν ἐντελῶς πτωτικῶν καταλήξεων, ἐκτὸς τῆς Ἀραβικῆς, ἡ ὁποία διακρίνει τρεῖς πτώσεις: *ὀνομαστικήν*, *αἰτιατικὴν* καὶ *γενικήν*. Ἂν καὶ αἱ ἄλλαι σημιτικαὶ γλῶσσαι διέκρινον κατ' ἀρχὰς τὰς ρηθείσας πτώσεις καὶ κατόπιν ἀπώλεσαν αὐτὰς ἢ ἂν αὗται μὲν διασῴζουν τὴν παλαιὰν ἄκλιτον κατάστασιν τοῦ ὀνόματος, ἡ δὲ Ἀραβικὴ μόνη ἐξ ὅλων τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν ἀνέπτυξε κατόπιν κλίσιν τοῦ ὀνόματος, εἶναι πρόβλημα μὴ λυθὲν ἀκόμη ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν σημιτοδιφῶν.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν γλωσσῶν τούτων εἶναι ἡ ἔλλειψις ἐγκλίσεων τοῦ ρήματος εἰς αὐτάς. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν πτωχείαν ταύτην ἀνέπτυξαν μέγαν ἀριθμὸν συζυγιῶν: τὴν *μεταβατικήν*, *μεταβιβαστικὴν*—ἥτις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν ἀνέπτυξεν ἰδικόν της τύπον—, τὴν *ἐπιτατικήν*, *θαμιστικήν*, *ἐναρκτικήν*, *ἀντανακλαστικὴν* κλπ. Μολονότι ἡ διάκρισις τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν εἶναι παλαιοτάτη, ἡ μεταξύ των διαφορὰ—ἕνεκα τῆς βραδείας ἐξελίξεώς των ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας γλώσσας—δὲν εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν διαφοράν, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ τῶν διαλέκτων γλώσσης τινός. Ἡ ἐξελικτική των δυσκαμψία προέρχεται καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, κυρίως ὅμως ἐκ τούτου, ὅτι δὲν ἀνέπτυξαν τὴν σύνθεσιν αὐτοτελῶν λέξεων, ἥτις εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀφετηρία τῆς ἀναπτύξεως παραγωγικῶν, ρηματικῶν καὶ πτωτικῶν καταλήξεων, δι' ὃ καὶ αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι ἔμειναν σχεδὸν ἀποκρυσταλλωμένοι εἰς τὰ ριζικά των στοιχεῖα.

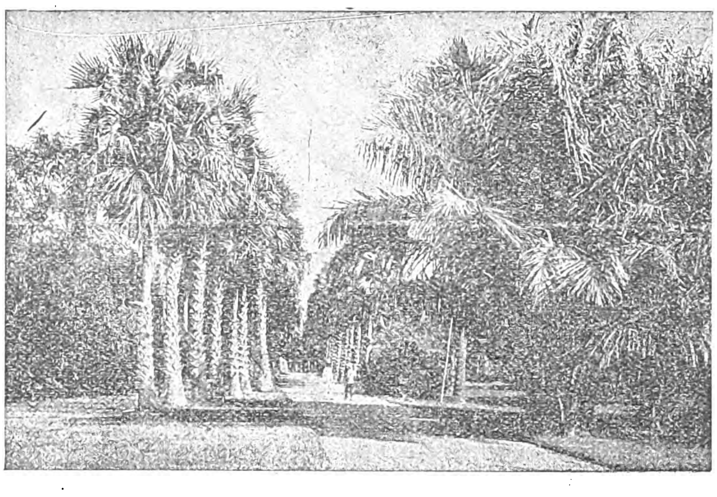

Μία εἰκὼν τῆς τροπικῆς βλαστήσεως ἐν Ἰνδίαις (Καλκούττα).

Δ′) Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *Τουρκικῶν, Μογγολικῶν* καὶ *Τογγουζικῶν* γλωσσῶν ἀνήκουν διάφοροι γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα ὡρισμένων κοινῶν χαρακτηριστικῶν—φωνητικῶν, μορφολογικῶν κλ.—θεωροῦνται ὑπὸ πολλῶν γλωσσολόγων συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας. Ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη εὐρυτέρων καὶ ἀκριβεστέρων συγκριτικῶν ἐρευνῶν πρὸς ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν τῆς σχέσεως τῶν ρηθεισῶν γλωσσῶν πρὸς ἀλλήλας.

Ἐκ τῶν Τουρκικῶν γλωσσῶν ἡ *Ἰακουτική*, *Κιργιοική*, *Βασκιρική*, *Οὐσβεκική*, *Τουρκομανική*, *Οὐϊγουρικὴ* ὁμιλοῦνται ὑπὸ τῶν ὁμωνύμων λαῶν, διεσπαρμένων ἀνὰ τὴν Ἀσιατικὴν Ρωσίαν, τὴν Περσίαν, τὸ Ἀφγανιστὰν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀσίας, ἡ δὲ κυρίως *Τουρκικὴ* λαλεῖται ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, περιορισθέντων ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ. Ἅπαντες οἱ τουρκόφωνοι οὗτοι λαοὶ δὲν ὑπερβαίνουν τὰ 30.000 000. Αἱ Μογγολικαὶ γλῶσσαι ἢ μᾶλλον διάλεκτοι — ἡ *Τσαξαρική*, *Ξαλξική*, *Βουριατική*—κλ. ὁμιλοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Μογγολίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Σιβηρίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσίας ὑπὸ πληθυσμοῦ μόλις συμποσουμένου εἰς 3.000.000. Αἱ δὲ Τογγουζικαὶ γλῶσσαι—δηλ. ἡ κυρίως *Τογγουζικὴ* καὶ ἡ συγγενὴς πρὸς αὐτὴν *Μαντζουϊκὴ*—ὁμιλοῦνται ἐν τῇ ἀνατολικῇ Σιβηρίᾳ, ἐν Μαντζουρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ λαῶν ἀνερχομένων εἰς ἓν ἑκατομμύριον περίπου. Γνωστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ Μαντζουϊκή, τῆς ὁποίας ἔχομεν καὶ γραπτὰ μνημεῖα, συνιστάμενα κυρίως εἰς μεταφράσεις σινικῶν φιλολογικῶν ἔργων.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνωτέρω γλωσσῶν εἶναι ἡ —καὶ ἐν ταῖς σημιτικαῖς γλώσσαις παρατηρηθεῖσα—χαλαρὰ σύνδεσις τῶν συνθετικῶν μερῶν τῶν συνθέτων λέξεων, ἡ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς παράταξιν μᾶλλον διαφόρων συνθετικῶν στοιχείων ἢ πρὸς συγχώνευσιν αὐτῶν, ὡς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, εἰς ἓν συμπαγὲς ὅλον. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν παραγώγων, τὸ θεματικὸν μέρος τούτων μένει ὅλως ἀμετάβλητον, τὰ δὲ φωνήεντα τῶν καταλήξεων ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν φωνηέντων τῆς ρίζης των καὶ κανονίζονται κατ' αὐτά, ὡς γίνεται λ. χ. φανερὸν ἐκ τῶν τουρκικῶν ἀπαρεμφάτων *al-mak*, *ara - mak*, *kapa - mak*, *jaz mak* κλπ.=λαμβάνειν, ζητεῖν, κλείειν, γράφειν κλπ., ἀλλά: *kes mek*, *sev mek* κλπ. = κόπτειν, ἀγαπᾶν κλπ. Τὸ γλωσσικὸν τοῦτο φαινόμενον εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς *τῶν φωνηέντων ἁρμονίας*. Ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν συζυγιῶν. Οὕτως ἀπὸ τὴν ρίζαν *sev*— τοῦ ρήματος *sevmek* = ἀγαπᾶν, ἐσχηματίσθησαν ἐν τῇ τουρκικῇ τὰ ἑξῆς: *sevichmek* = ἀγαπᾶν ἀλλήλους, *sevdirmek* =ποιεῖν ἀγαπᾶν, συμφιλιώνειν, *sevichdirmek* = ποιεῖν, ὥστε ν' ἀγαποῦν ἀλλήλους, *sevilmek*= ἀγαπᾶσθαι, *sevichdirilmek* = γίνεσθαι αἴτιον τοῦ ἀγαπᾶν ἀλλήλους κλπ. κλπ. Προθέσεις καὶ σύνδεσμοι σχεδὸν ἐλλείπουν εἰς τὰς γλώσσας τῆς ρηθείσης γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, ἡ δὲ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει κάτι τὸ βαρὺ καὶ ἄκρως ἰδιόρρυθμον ἐν αὐταῖς.

Ε′) Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *Δραβιδικῶν* γλωσσῶν ἀνήκουν αἱ ἐν ταῖς Ν. Ἰνδίαις λαλούμεναι ὑπὸ πληθυσμοῦ 65.000.000 περίπου: *Ταμουλική*, ὁμιλουμένη εἰς τὴν Ν. ἄκραν τῆς Ἰνδικῆς Χερσονήσου ἀπὸ τοῦ Μαδρὰς μέχρι καὶ τοῦ βορείου ἡμίσεος τῆς νήσου Κεϋλάνης, ἡ *Τελιγγική*, ὁμιλουμένη ἐπὶ εὐρείας χώρας ἀπὸ τῶν πρὸς Β. τῆς Βιζαγαπατάμης μέχρι τοῦ Μαδράς, ἡ *Καναρεσική*, ἡ *Μαλαραβική*, ὁμιλουμένη ἐν τῇ παραλιακῇ ζώνῃ τῆς Μαλαβάρης, καὶ ἡ *Τουλουϊκή*. Αὗται ὡμιλοῦντο ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καθ' ὅλην τὴν Ἰνδικὴν Χερσόνησον, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰαπετικῶν εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας τοῦ Ἰνδοστάν, τὰ Δραβιδικὰ φῦλα καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν λαλούμεναι γλῶσσαι περιωρίσθησαν εἰς τὰς ὀρεινοτέρας μεσημβρινὰς χώρας τῆς Χερσονήσου. Ἡ περὶ τῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν τούτων πρὸς τὰς Τουρκικάς, Μογγολικὰς καὶ Τογγουζικὰς (τὰς καλουμένας δι' ἑνὸς ὀνόματος *Οὐραλταϊκὰς* ἢ *Τουρανικὰς* ἢ *Ταταρικὰς* ἢ *Σκυθικὰς*) ἐξενεχθεῖσα γνώμη εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἁπλῆ εἰκασία, μόνον δὲ ἀκριβεῖς συγκριτικαὶ ἔρευναι ἀμφοτέρων τῶν γλωσσικῶν τούτων ὁμοεθνιῶν—τῆς Οὐραλταϊκῆς καὶ τῆς Δραβιδικῆς—θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐξακριβώσουν τὴν μεταξύ των σχέσιν.

ΣΤ′) Ἐπὶ τῶν πρὸς Ν. τῆς Ἀσίας πολυαρίθμων νήσων λαλοῦνται αἱ γλῶσσαι τῆς *Μαλαϊκο - πολυνησιακῆς* γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Ἐκ τούτων εἰς τὰς ἀσιατικὰς νήσους (αἵτινες καίτοι γεωγραφικῶς ὑπάγονται εἰς τὴν Ὠκεανίαν, γλωσσολογικῶς ἐξετάζονται μετὰ τῶν ἄλλων ἀσιατικῶν γλωσσῶν) ὁμιλοῦνται ἡ *Ἀτσεϊκὴ* (ἢ *Ἀτσινική*) ἐν τῇ Β. Σουμάτρᾳ, ἡ *Δαϊακικὴ* ἐν τῇ Βορνέῳ, ἡ *Σουνδική*, ἡ *Μαδουρικὴ* καὶ ἰδίως ἡ *Ἰαβικὴ* ἐν τῇ Ἰάβᾳ (ὧν ἡ τρίτη ὑπὸ πληθυσμοῦ ὑπερείκοσιν ἑκατομμυρίων), ἡ *Βουγικὴ* καὶ *Μακασσαρικὴ* ἐπὶ τῆς νήσου Κελέβης, ἡ *Ταγαλικὴ* καὶ *Βισαϊκὴ* εἰς τὰς Φιλιππίνας ὑπὸ λαοῦ 4.000.000 καὶ ἡ *Μαλαϊκὴ* ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Μαλάκκας. Ἐκ τούτων μόνη ἡ Ἰαβικὴ δύναται νὰ μελετηθῇ μετὰ μεγαλυτέρας ἀκριβείας, διότι ταύτης σῴζονται γραπτὰ μνημεῖα ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ 800 μ. Χ. Πρὸς γραφὴν τῶν Μαλαϊκῶν γλωσσῶν γίνεται χρῆσις τοῦ Ἰνδικοῦ, τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῶν γλωσσῶν τούτων ὀφείλεται εἰς τὸν H. Neubronner van der Tuuk, εἰς τὸν Henrik Kern καὶ τὸν Renward Brandstetter, ὅστις διὰ τῶν Malaio - polynesische Forschungen—ἐκδιδομένων ἀπὸ τοῦ 1893 ἐν Λυκέρνῃ τῆς Ἑλβετίας—προήγαγε τὰ μάλιστα τὴν ἔρευναν τῆς Μαλαϊκῆς καὶ Πολυνησιακῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας.

Ζ′) Εἰς τὴν μεγάλην ὁμάδα τῶν *μονοσυλλάβων* γλωσσῶν ἀνήκουν αἱ ἐν τῇ ΝΑ Ἀσίᾳ ὁμιλούμεναι *Σινική*, *Θιβετική*, *Βιρμανικὴ* καὶ *Σιαμική*. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρώτη λαλεῖται ἐπὶ χώρας μεγαλυτέρας κατὰ τὴν ἔκτασιν ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ ὑπὸ λαοῦ 300,000,000, ἡ δὲ Θιβετικὴ καὶ ἡ Βιρμανικὴ ὑπὸ πληθυσμοῦ εἴκοσι περίπου ἑκατομμυρίων, κατοικοῦντος ἀπὸ τῶν βορείων συνόρων τοῦ Θιβὲτ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰραβάδου καὶ τῶν παραλίων τοῦ Βεγγαλικοῦ κόλπου. Ὁ χαρακτηριστικώτερος τύπος μονοσυλλάβου γλώσσης εἶναι ἡ Σινική, ἡ ὁποία οὔτε κλίσιν ἔχει οὔτε μέρη τοῦ λόγου διακρίνει, εἶναι δὲ εἰς ἄκρον συντηρητική, διὸ ἐν διαστήματι τεσσάρων χιλιετηρίδων (ἡ ἱστορία της—χάρις εἰς παλαιότατα γλωσσικὰ μνημεῖα — ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 2000 π. Χ.) δὲν μετεβλήθη περισσότερον ἢ ὅσον μετεβλήθησαν ἄλλαι γλῶσσαι ἐν διαστήματι μόλις τεσσάρων αἰώνων. Διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐν τῇ Σι-

Digitized by Google

νικῇ παραγωγικῶν καὶ κλιτικῶν καταλήξεων καὶ τὴν χρῆσιν λέξεων γυμνῶν παντὸς ἐπιθήματος τὰ ὁμόρριζα οὐσιαστικά, ἐπίθετα καὶ ῥήματα δὲν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ἄλλως ἢ μόνον διὰ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ προτάσει καὶ διὰ τοῦ οἱονεὶ ᾠδικοῦ τόνου, μεθ' οὗ προφέρονται. Ἡ αὐτὴ λέξις κατὰ ταῦτα — ἤτοι τὸ αὐτὸ φθογγικὸν σύμπλεγμα—ἄλλοτε σημαίνει ἄλλο. Ἡ λέξις λ. χ. *ta*, ἄλλοτε σημαίνει μέγεθος, ἄλλοτε τὸν μέγαν, ἄλλοτε μεγαλύνειν καὶ ἄλλοτε μεγάλως κ. οὕ. κ. Ἡ *Βιρμανικὴ* ὅμως καὶ ἡ *Σιαμικὴ* — καίπερ ὡσαύτως μονοσύλλαβοι γλῶσσαι—ἀνέπτυξαν πολλὰ παραγωγικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐν μὲν τῇ Σιαμικῇ γλώσσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον προτάσσονται, ἐν δὲ τῇ Βιρμανικῇ ἐπιτάσσονται εἰς τὰς λέξεις. Ἡ Σινικὴ ἐκτὸς τῶν ῥηθέντων γνωρισμάτων διακρίνεται καὶ διὰ τούτου, ὅτι ἀποφεύγει τὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα καὶ τὰ ἠχηρὰ b, d, g ἐν ἀρχῇ λέξεων, ληκτικοὶ δὲ φθόγγοι τῶν λέξεων εἶναι μόνα τὰ φωνήεντα καὶ τὸ ἔνρινον ν.

Περὶ τῆς σχέσεως τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν πρὸς ἀλλήλας δὲν δύναται—ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῆς ἐρεύνης των—νὰ λεχθῇ τι βέβαιον καὶ ἀσφαλές, μολονότι τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ῥηθεῖσαι γλῶσσαι ὁμιλοῦνται εἰς χώρας ὁμόρους καὶ ἀποτελούσας γεωγραφικὴν ἑνότητα συνηγορεῖ —λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ὁμοιοτήτων των—ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Whitney καὶ ἄλλων γλωσσολόγων, ὅτι εἶναι κοινῆς ἀρχῆς, συνέχεια μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς γλώσσης.

Η') Δυτικῶς τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Γάγγου ὁμιλεῖται ἡ *Μουνδικὴ* γλῶσσα ὑπὸ λαοῦ ὑπερβαίνοντος τὰ τρία ἑκατομμύρια. Διακρίνεται εἰς δύο μεγάλους διαλεκτικοὺς κλάδους, τὸν Β. καὶ τὸν Ν., ὧν πάλιν ἑκάτερος διακλαδίζεται εἰς διαφόρους μικροτέρας διαλέκτους καὶ ἰδιώματα.

Θ') Εἰς τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς Ἀσίας ὁμιλοῦνται τέλος ἡ *Κορεατικὴ* καὶ ἡ *Ἰαπωνική*, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα διαφόρων κοινῶν γνωρισμάτων θεωροῦνται ὑπό τινων ἐρευνητῶν ὡς συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας. Ἡ μὲ πρώτη ἐκ τούτων ὁμιλεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κορέας καὶ εὐαρίθμων Κορεατῶν ἐγκατεστημένων ἐν τῇ Α. Σιβηρίᾳ, ἤτοι ὑπὸ πληθυσμοῦ δεκαεπτὰ περίπου ἑκατομμυρίων, ἡ δὲ Ἰαπωνικὴ λαλεῖται οὐ μόνον ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀποίκων τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν Κορέαν, εἰς τὰς νήσους Φορμόζαν, Σαχαλίνην, Χαβάϊ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν ὅλῳ ὑπὸ πληθυσμοῦ 57.000.000. Ἀμφότεραι αἱ γλῶσσαι αὗται ὑπέστησαν μεγάλην τὴν ἐπίδρασιν τῆς Σινικῆς, ἐξ ἧς παρέλαβον πλεῖστα λεξιλογικὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα (βλ. καὶ λ. ἰαπωνικὴ γλῶσσα). Ἄσχετος πρὸς αὐτὰς φαίνεται—τοὐλάχιστον ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀτελοῦς ἐρεύνης της— ἡ γλῶσσα τῶν *Αἴνού*, εἰκοσακισχιλίων περίπου, κατοικούντων εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου Σαχαλίνης, τὴν νῆσον Ὑεσὼ κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Fr. Müller*, Grundriss der Sprachwissenschaft. I-IV. Wien 1876-1888.—*F. Fink*, Die Sprachstämme des Erdkreises. Leipzig 1909.—*A. Meillet-M. Cohen*, Les langues du monde. Paris 1924.—*W. Whitney-Γ. Χατζιδάκι*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς. Ἀθῆναι 1898 (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ).—*A. Hovelaque*, La linguistique. Paris 1921.—*A. Meillet*, Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique. Vienne 1903.—*H. Adjarian*, Classification des dialectes arméniennes. Paris 1909.—*J. Wackernagel*, Altindische Grammatik. I. Göttingen 1896.—*R. Pischel*, Grammatik der Prakrit-Sprachen. Strassburg 1900.—*A. Meillet*, Grammaire du vieux perse. Paris 1915.—*V. Henry*, Précis de grammaire pâlie. Paris 1904.—*G. Grierson*, The languages of India. Calcutta 1903.—*Karl Brockelmann*, Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen. I-II. Berlin 1908-1913.—*v. d. Gabelenz*, Mandschu-mongol. Grammatik. Göttingen 1837.—*Möllendorf*, A Manchu Grammar. London 1892.—*C. Balet*, Grammaire japonaise[3] Tokyo 1908.—*G. Imbault-Huart*, Manuel de la langue coréenne parlée κ.λ. Paris 1889.—*Br. Pilsudski*, Materials for the study of the ainu language and folklore (edited under the supervision of J. Rozwadowski). Cracovie 1912.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΘΡΗΣΚΕΥΤ.] Ἡ Ἀσία εἶναι ἡ κοιτὶς τῶν μεγάλων θρησκειῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐνταῦθα ἔδρασαν οἱ μεγάλοι θρησκευτικοὶ διδάσκαλοι καὶ ἀναμορφωταί, τῶν ὁποίων ἀξιολογώτεροι ἦσαν: ἐν Παλαιστίνῃ ὁ *Μωυσῆς* καὶ οἱ *προφῆται*· ἐν Σινικῇ ὁ *Λαοτσέ*, ὁ *Κομφούκιος* καὶ ὁ *Μεγγτσέ*· ἐν Ἰνδίαις ὁ *Βούδδας* καὶ ἐν Περσίᾳ ὁ *Ζωροάστρης*. Ἡ Ἀσία τέλος ἐγένετο ἡ κοιτὶς καὶ ἀφετηρία τοῦ *Χριστιανισμοῦ*, ἀφ' ἧς οὗτος διεδόθη εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον. Περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀναμορφωτῶν καὶ τῶν θρησκευμάτων γενήσεται λόγος ἐν τῇ οἰκείᾳ δι' ἕκαστον λέξει, καὶ ἐν ἄρθρ. Μικρὰ Ἀσία, Ἰνδίαι, Σινικὴ κλπ. Δὲν δύναται ἄλλωστε ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐν Ἀσίᾳ νὰ ἐκτεθῇ ὥς τι ἑνιαῖον ὅλον, ἐφόσον εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἀσιανὰς χώρας διαφορότροπος καὶ ἀνεξάρτητος ἐσημειώθη ἡ θρησκευτικὴ ἐξέλιξις. Ἀκριβὴς θρησκευτικὴ στατιστικὴ τῆς Ἀσίας εἶναι δυσχερὲς νὰ δοθῇ, οὐ μόνον διότι ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠπείρου καὶ πολλῶν χωρῶν ἐν αὐτῇ εἶναι γνωστὸς μόνον ἐξ ἀνευθύνων ὑπολογισμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι δυσχερέστατον διὰ πλείστους κατοίκους τῆς Ἀσίας νὰ ὁρισθῇ εἰς ποίαν θρησκείαν δέον νὰ καταταχθοῦν, ἐφόσον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀγνοοῦν τοῦτο, ἐκτελοῦντες συγχρόνως τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα πλειόνων θρησκειῶν, ὡς τοῦ Κομφουκιανισμοῦ, Ταοϊσμοῦ καὶ Βουδδισμοῦ, καθόσον, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, «καὶ αἱ τρεῖς θρησκεῖαι εἶναι ἕν»· διὰ τὸν λόγον τοῦτον αἱ διάφοροι στατιστικαί, ἐπὶ τῇ βάσει αὐθαιρέτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπολογισμῶν, τόσον ποικίλλουσιν ἀλλήλων. Κατὰ τὴν τελευταίαν θρησκευτικὴν στατιστικήν, ἣν ἔχομεν ὑπ' ὄψει καὶ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ὁποίας οὐδεμία ὑπάρχει ἐγγύησις (Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 7 Lieferung. Tuebingen 1927, σελ.569) ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἀσίᾳ ὡς ἔγγιστα 900 ἑκατομμυρίων δέον νὰ ὑπολογισθοῦν:

424 ἑκατομμύρια Βουδδισταί, Κομφουκιανοί, Ταοϊσταὶ καὶ Σιντοϊσταὶ (ὧν ἡ διάκρισις εἶναι ἀδύνατος).

230 ἑκατομμύρια Ἰνδουϊσταὶ
178 » Μωαμεθανοὶ
15 » Εἰδωλολάτραι
30 » Χριστιανοὶ (ὧν 14 ἑκατ. Δυτικοί, 12 1/2 ἑκατ. Ὀρθόδοξοι καὶ 3 1/2 ἑκατ. Προτεστάνται).
600 χιλιάδες Ἰουδαῖοι.

Δ. Σ. Μ.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] Πολιτικῶς ἡ Ἀσία διακρίνεται τῶν ἄλλων ἠπείρων ἕνεκα ποικίλων λόγων, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ὅτι, κατοικουμένη ὑπὸ παμμεγίστων ἀνθρωπίνων μαζῶν καὶ ἀναπτύξασα ἑνιαχοῦ μεγάλους πολιτισμούς, πολὺ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τοιούτου, δὲν ἀπῳκίσθη καθ' ὅλην της τὴν ἔκτασιν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, ὡς ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία, οὐδ' ὑπήχθη, ὡς ἡ Ἀφρική, ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ἀσία οὕτω ἀποτελεῖται σήμερον: 1) ἐκ κρατῶν ἀνεξαρτήτων, ὧν ἄλλα μὲν οὐσιαστικῶς διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἄλλα δὲ ἀνθίστανται μετὰ πείσματος κατὰ πάσης εὐρωπαϊκῆς διεισδύσεως· καὶ 2) ἐκ χωρῶν ἢ διοικουμένων ἀμέσως ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἢ ἀποτελουσῶν προτεκτοράτα εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἀνεξάρτητα κράτη.— Μία ἅλυσις συνεχὴς ἀνεξαρτήτων κρατῶν ἐκτυλίσσεται ἀπὸ Δ πρὸς Α εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἐνῷ ἄλλα ἐξ αὐτῶν εἶναι κατεσπαρμένα ἐν τῇ Ἀραβικῇ καὶ Ἰνδοσινικῇ χερσονήσῳ· τὰ κράτη ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Τουρκικὴ Δημοκρατία: Ἡ ἄλλοτε ἀχανὴς τουρκικὴ αὐτοκρατορία, ἀπολέσασα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τὰς ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις της πλὴν μικρᾶς περιοχῆς ἐν τῇ Α. Θρᾴκῃ, θεωρεῖται σήμερον ἀσιατικὸν κράτος. Κατέχει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Μικρασίαν, ὁριζομένη ἐν Ἀσίᾳ πρὸς Β ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου, ΒΑ ὑπὸ τῆς Γεωργίας, τοῦ Ἀζερμπαϊτζὰν καὶ τῆς σοβιετικῆς Ἀρμενίας, Α ὑπὸ τῆς Περσίας, πρὸς Ν ἀπὸ τοῦ Ἰράκ, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσογείου καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἔχει ἔκτασιν 1.280.000 τετρ. χιλ., πληθυσμὸν δὲ κατὰ τουρκικὴν στατιστικήν, μὴ θεωρουμένην ἀκριβῆ, 13.242.000 κατ. (κατ' ἄλλους ὑπολογισμοὺς 8.500.000). Πολίτευμα Δημοκρατικόν. Πρωτεύουσα ἡ *Ἄγκυρα*.

Σουλτανᾶτον τοῦ Νετζίτ: Ἐκτείνεται ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἀραβίᾳ, ὁριζόμενον πρὸς Β ὑπὸ τῆς Ὑπεριορδανίας καὶ τοῦ Ἰράκ, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς χώρας τοῦ Ὀμὰν καὶ τοῦ Ἄδεν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Χετζάζης. Ἔκτασις 1.072.000 τετρ. χλμ., κάτ. 585.000. Πρωτεύουσα ἡ Ἐλ-Χουφούφ. Τοῦ σουλτανάτου τούτου κτήσεις εἶναι: 1) Ἡ *Χετζάζη*, ἄλλοτε ἀνεξάρτητον ἀραβικὸν βασίλειον, ἔχουσα ἐκτ. 472.000 τ. χλμ., κατ. 900.000 καὶ πρωτεύουσαν τὴν Μέκκαν· καὶ 2) Ἡ χώρα τοῦ *Ἀσίρ*, ἔχουσα ἔκτασιν 35.900 τετρ. χλμ., κατ. 750.000 καὶ πρωτεύουσαν τὴν Σαμπίζα.

Σουλτανᾶτον τῆς Ὑεμένης: Ἐν τῇ ΝΔ Ἀραβίᾳ, ὁριζόμενον πρὸς Β ὑπὸ τῆς Χετζάζης, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Νετζὶτ καὶ πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Ἄδεν, ἔχει ἔκτασιν 62.000 τετρ. χλμ. καὶ πληθ. 750.000—1.000.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Σάνα*.

Περσία: Καταλαμβάνουσα τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰράν, ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ρωσικοῦ Τουρκεστάν, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Ἀφγανιστὰν καὶ τοῦ Βελουτχιστάν, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Ὀμὰν καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἰρὰκ καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας. Ἔκτασις 1.647.000 τετρ. χλμ., κάτ. 9.000.000. Μοναρχία οὐσιαστικῶς ἀπόλυτος. Πρωτεύουσα ἡ Τεχεράνη.

Ἀφγανιστάν: Ἐσφηνωμένον μεταξὺ τοῦ Ρωσικοῦ Τουρκεστὰν πρὸς Β., τῶν Ἰνδιῶν πρὸς Α., τοῦ Βελουτχιστὰν πρὸς Ν. καὶ τῆς Περσίας πρὸς Δ., τὸ βασίλειον τοῦ Ἀφγανιστὰν καταλαμβάνει τὸ Β. Α. τμῆμα τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰράν. Ἐκτ. 731.000 τετρ. χλμ., κάτ. 10.000.000. Μοναρχία κληρονομική. Πρωτεύουσα ἡ Καμπούλ.

Δημοκρατία τῆς Κίνας: Ἀνατολικῶς τοῦ Ἀφγανιστὰν ἐκτείνεται ἡ ἄλλοτε ἀχανὴς αὐτοκρατορία τῆς Κίνας, διακρινομένη εἰς τὴν κυρίως Κίναν (Βόρειον καὶ Νότιον), τὴν Μαντζουρίαν, τὴν Μογγολίαν, τὸ Σινικὸν Τουρκεστὰν καὶ τὸ Θιβὲτ καὶ ὁριζομένη πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Σιβηρίας, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Κορέας καὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ (Ἀνατολικὴ καὶ Νότιος Σινικὴ θάλασσα), πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἰνδοκίνας, τῆς Βιρμανίας, τῶν Ἰνδιῶν (Νεπάλης) καὶ Δ. ὑπὸ τοῦ Ρωσικοῦ Τουρκεστάν. Σήμερον ἡ κυρίως Κίνα μετὰ τῆς Μαντζουρίας ἀποτελοῦν Δημοκρατίαν, ἔχουσαν λόγῳ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δύο κυβερνήσεις (κυβέρνησις τῶν Βορείων ἐν Πεκίνῳ, ὅπερ ὅμως κατελήφθη ὑπὸ τῶν Νοτίων, καὶ ἐθνικὴ κυβέρνησις τῶν Νοτίων ἑδρεύουσα ἐν Ναγκίν). Ἡ κυρίως Κίνα ἔχει ἔκτασιν μετὰ τῆς νήσου Χάϊ-Νὰν 4.993.900 τετραγ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 395 ἑκατομμύρια (433.439.800 κατὰ τὴν στατιστικὴν τῶν Κινεζικῶν Ταχυδρομείων) κατοίκων. Ἡ ἐπαρχία Μαντζουρίας ἔχει ἔκτασιν 940.000 τετρ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 9 ἑκατομ. (22 κατὰ τὴν ἄνω στατιστικὴν) κατοίκους, πρωτεύουσαν δὲ τὸ Μοῦκδεν.

Ἡ ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τῆς Μαντζουρίας ἐπαρχία *Τουὰν-Τοῦνγκ* (χερσόνησος Λιάο) διατελεῖ κατόπιν εἰδικῆς συμφωνίας μετὰ τῆς Ἰαπωνίας, ἰσχυούσης μέχρι τοῦ 1997, ὑπὸ Ἰαπωνικὸν Προτεκτορᾶτον (ἔκτασις 3.462 τετραγ. χλμ., 1.056.076 κατ. μὲ πρωτεύουσαν τὸ Ρυογιοῦνκο (τὸ ἐπὶ Ρωσίας Πὸρτ-Ἀρθούρ).

Τὸ *Σινικὸν* ἢ *Ἀνατολικὸν Τουρκεστὰν* (*Σινκιάνγκ* = Νέα ἐπαρχία), καίτοι ἀπολαμβάνον αὐτοδιοικήσεως, ἐξαρτᾶται πολιτικῶς ἐκ τῆς Κίνας. Ἔχει ἔκτασιν 1.425.000 τετραγ. χλμ., πληθυσμὸν δὲ 2 ἑκατομ. (2.519.000 κατὰ τὰς κινεζικὰς στατιστικάς). Πρωτεύουσα ἡ Κάσγκαρ.

Ἡ *Μογγολία* ἀνακηρυχθεῖσα αὐτόνομος ἀποτελεῖ σήμερον ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἑνώσεως τῶν (Ρωσικῶν) Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν. Ἔκτασις 1.250.000 τετραγ. χλμ., 800.000 κάτοικοι. Πρωτεύουσα ἡ Οὐλὰν-Μπουτὸρ-Κότο ἢ Μπόγντο-Κοῦρεν (ρωσ. Οὔργκα).

Μικρὸν τμῆμα πρὸς Β τῆς Μογγολίας, ἐσφηνωμένον μεταξὺ τῶν ὀρέων Σαϊὰν καὶ Ἀλταΐων, ἡ *Ταννοῦ-Τούβα* (*Οὐριανκάϊ*) ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀνεξάρτητον Σοβιετικὴν Δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας. Ἔκτασις 170.000 τετραγ. χλμ., πληθ. 50.000 κάτ. Πρωτεύουσα ἡ Κράσνι (πρότ. Μπιελοτσάρσκ).

Τὸ *Θιβὲτ* τέλος ἀποτελεῖ σήμερον αὐτόνομον θεοκρατικὴν Δημοκρατίαν, ὀνομαστικῶς ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς Κίνας. Ἡ Δημοκρατία αὕτη, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βουδδιστῶν, τοῦ Δαλαϊλάμα, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἐκτ. 1.575.000 τετραγ. χλμ., κάτοικοι 300.000. Πρωτεύουσα ἡ Λάσα.

Βασίλειον τοῦ Σιάμ: Καταλαμβάνον τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τῆς Ἰνδοσινικῆς χερσονήσου ὁρίζεται πρὸς ΒΑ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἰνδοκίνας, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Σιὰμ καὶ τοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀνήκοντος νοτίου τμήματος τῆς Μαλαϊκῆς χερσονήσου, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης καὶ τῆς Βιρμανίας, ἥτις περικλείει αὐτὸ καὶ ἀπὸ ΒΔ. Ἔκτασις 518.159 τετραγ. χλμ., κάτ. 9.724.000. Μοναρχία ἀπόλυτος κληρονομική. Πρωτεύουσα ἡ Μπανγκόκ.

Ἰαπωνία: Τὸ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ τόξον τῶν Ἰαπωνικῶν νήσων ἀποτελεῖ τὸ ἰσχυρότερον σήμερον κράτος τῆς Ἀσίας. Ἔχει ἔκτασιν 381.520 (μετὰ τῶν κτήσεων, πλὴν τῆς Τουαντούνγκ, 574.050) τετραγ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 59.737.000 (μετὰ τῶν κτήσεων, πλὴν τῆς Τουαντούνγκ, 83.455.000) κατ. Εἶναι ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἔχει πρωτεύουσαν τὸ Τόκιο. Ἰαπωνικαὶ κτήσεις εἶναι: 1) ἡ *Νότιος Σαχαλίνη* (*Καραφοῦντ*), ἔχουσα ἔκτασιν 36.090 τετραγ. χλμ. καὶ πληθ. 203.504 κατ., πρωτεύουσαν δὲ τὸ Κουσουνκότου (ἄλλοτε Κορσακόβσκ)· 2) ἡ *Κορέα* ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἀσίᾳ, ἔναντι τῶν Ἰαπωνικῶν νήσων, μὲ ἔκτασιν 220.741 τετρ. χλμ. καὶ πληθ. 19.519.927 κατ., πρωτεύουσαν δὲ τὴν Σέουλ, καὶ 3) ἡ νῆσος Φορμόζα μὲ ἔκτασιν 35.969 τετρ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 3.994.236 κατ., πρωτεύουσαν δὲ τὴν Ταχιοκοῦ. Ἐκτὸς τούτων ἡ ἐπαρχία Κουαντοὺνγκ τῆς Ν Μαντζουρίας διατελεῖ ὑπὸ Ἰαπωνικὸν προτεκτορᾶτον (βλ. ἀνωτ. ἐν *Κίνᾳ, Μαντζουρίᾳ*).

Εὐρωπαϊκαὶ κτήσεις καὶ προτεκτοράτα.— Ὁλόκληρος ἡ ὑπόλοιπος Ἀσία ἀποτελεῖται ἐξ εὐρωπαϊκῶν κτήσεων ἢ χωρῶν διατελουσῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, αἵτινες κατανέμονται τὰς ἀσιατικὰς χώρας ὡς ἑξῆς:

Ρωσία: Ὁλόκληρος ἡ βόρειος Ἀσία ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Κασπίας καὶ τῶν Οὐραλίων μέχρι τῆς Ὀχοτσκικῆς, Ἰαπωνικῆς καὶ Βεριγγείου θαλάσσης διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον διοίκησιν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας. Τὰ ἀμέσως εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπαγόμενα ἐδάφη, καταλαμβάνοντα ὑπὲρ τὸ τρίτον τῆς ἠπείρου (15.063.000 τετρ. χλμ.) κατοικούμενα ὑπὸ 17.139.000 κατ.), εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἡ *Σιβηρία*, περιλαμβάνουσα τέσσαρας μεγάλας περιοχάς: 1) τὴν αὐτόνομον Σοβιετικὴν Δημοκρατίαν τῶν *Κιργισίων* (Κιργκιζιστὰν) ἔχουσαν ἔκτασιν 188.000 τετρ. χλμ., 795.500 κατ. καὶ πρωτεύουσαν τὸ Πίσπεκ· 2) τὴν αὐτόνομον Σοβιετικὴν Δημοκρατίαν τῶν *Βουριατῶν καὶ Μογγόλων*, ἔχουσαν ἔκτασιν 378.000 τετρ. χλμ., 481.100 κατ. καὶ

Digitized by Google

πρωτεύουσαν τὴν Βὲρσν - Οὐντίσκ· 3) τὴν αὐτόνομον Σοβιετικὴν Δημοκρατίαν τῶν *Γιακούτσκ*, ἔχουσαν ἔκτασιν 4.365.000 τετρ. χλμ., 288.000 κατ. καὶ πρωτεύουσαν τὴν Γιακούτσκ. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάγονται καὶ αἱ ἐν τῷ Β. Παγωμένῳ Ὠκεανῷ νῆσοι τῆς *Νέας Σιβηρίας* ἢ *Ἀνζοῦ* (ἔκτ. 28.000 τετρ. χλμ.)· 4) τὸ αὐτόνομον ἔδαφος τῶν *Κοζάκων*, ἔχον ἔκτ. 2.995 400 τετρ. χλμ., 5.614.500 κάτ. καὶ πρωτεύουσαν τὸ Κοὺλ - Ὀρντὰ (ἄλλοτε Ἄκμετοστ καὶ Πετρόφσκ). 5) τὴν περιοχὴν τῆς *Σιβηρίας (Νοτιοδυτικὴ καὶ Βορειοανατολική)*, ἔχουσαν ἔκτασιν 4.563.700 τετρ. χλμ., 8.238.000 κατ. καὶ διαιρουμένην εἰς Κυβερνεῖα. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάγονται καὶ αἱ ἐν τῇ ἀρκτικῇ ζώνῃ νῆσοι *Βορεία Γῆ* (*ἄλλοτε Νικολάου Β')*, *Μικρὰ Τάϋμουρ* καὶ *Ἐρημικὴ Νῆσος* (ἔκτ. 200.000), πᾶσαι ἀκατοίκητοι· καὶ 6) τὴν περιοχὴν τῆς *Ἄπω Ἀνατολῆς*, ἔχουσαν ἔκτασιν 2.572.800τ. χλμ., κατ. 1.721.900 καὶ πρωτεύουσαν τὸ Καμπαρόσκ.

Εἰς τὴν Ἕνωσιν τῶν Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν μετέχουν ἐπίσης: 1) Ἡ *Ὑπερκαυκάσιος Ὁμοσπονδία*, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν α') *Ἀρμενίας* ἔκτ. 34.537 τ. χλμ., 1.339.969 κατ., πρωτ. Ἐριβάν· β') *Γεωργίας*, ἔκτ. 89.445 τ. χλμ., 2.135.033 κατ., πρωτ. Βακοῦ· καὶ γ') *Ἀζερμπαϊτζάν*, ἔκτ. 65 968 τ. χλμ., 2.463.098 κατ., πρωτ. Τιφλίς. 2) Ἡ Σοβιετικὴ Δημοκρατία τῶν *Τουρκομάνων (Τουρκμενιστάν)*, ἔκτ. 413.990 τ. χλμ., 1.100.000 κατ., πρωτ. Λενίνσκ (πρώην Τσαρντσοΐ) καὶ 3) Ἡ Σοβιετικὴ Δημοκρατία τῶν *Οὐσβέκων (Οὐσβεκιστάν)*, ἡ ἄλλοτε Βουχάρα καὶ Χίβα, ἔκτ. 550.672 τ. χλμ., 4.400.000 κατ., πρωτ. Σαμαρκάνδη.

Τέλος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας τελοῦν αἱ Δημοκρατίαι τῆς *Μογγολίας* καὶ *Ταννοῦ-Τούβα (Οὐριανκάϊ)*, ἀποσπασθεῖσαι τῆς Κίνας (βλ. ἀνωτ. *Κίνα*).

Ἀγγλία: Μετὰ τὴν Ρωσίαν ἡ Ἀγγλία ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν κατέχει τὰς μεγαλυτέρας ἐκτάσεις ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ πολὺ ὅμως πολυαριθμοτέρας τῶν ρωσικῶν. Αἱ ἐκτάσεις αὗται, ἀποτελοῦσαι ἀποικίας, κτήσεις, προτεκτοράτα ἢ περιοχὰς διοικουμένας κατόπιν ἐντολῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, εἶναι αἱ ἑξῆς:

Τὸ Κράτος τῶν Ἰνδιῶν. Περιλαμβάνει τὰς κυρίως *Ἰνδίας*, τὸ *Βελουτχιστὰν* πρὸς Δ. καὶ τὴν *Βιρμανίαν* πρὸς Α. Συνολικὴ ἔκτασις 4.721.616 τ. χλμ καὶ πληθυσμὸς 319,292.480 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους εἶναι τὸ Ντελχὶ (τὸ θέρος ἡ Σίμλα).

Προτεκτοράτα. Ταῦτα εἶναι: 1) τῆς *Κύπρου*, ἔκτ. 9282 τ. χλμ., 310.709 κατ. (1921), πρωτ. Λευκωσία (Νικοσία)· 2) τοῦ *Ἄδεν*, ἔκτ. 24.800 τετρ. χλμ. 155,000 κατ., πρωτ. Ἄδεν· 3) τῆς νήσου *Κεϋλάνης*, ἔκτ. 65,608 τ. χλμ., 480 670 κατ., πρωτ. Κολόμπο· 4) τῆς *Βρεττανικῆς Μαλάκκας*, ἐν τῷ Ν. τμήματι τῆς Μαλαϊκῆς χερσονήσου, ἔκτ. 4146 τ. χλμ., 996.184 κατ., πρωτ. Σιγκαπούρη· 5) τῶν διαφόρων ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ὑπὸ ἀγγλικὴν κατοχὴν νήσων *Σοκοτόρας*, *Χαντραμούντ*, *Μπαχράϊμ*, *Κουριὰν-Μουρυάμ*, *Ἀνταννάμ*, *Νικομπὰρ* κλπ.· 6) τοῦ *Χονγκόνγκ* ἐν Κίνᾳ, ἔκτ. 1012 τ. χλμ, 806.040 κατ., πρωτ. Βικτώρια· 7) τοῦ *Οὐέϊ-Χαϊ Οὐέϊ* ἐν Κίνᾳ, ἔκτ. 738 τ. χλμ., κατ. 154.416, πρωτ. *Οὐέϊ-Χάϊ-Οὐέϊ* (Λιμὴν Ἐδουάρδου).

Ὑπὸ προστασίαν: 1) Τὸ Β.Α τῶν Ἰνδιῶν κράτος τῆς *Νεπάλης* ἔχον ἔκτ. 140.000 τ. χλμ. 5·640,000 κατ. καὶ πρωτ. τὴν Χατμαντοῦ. 2) Τὸ κρατίδιον τοῦ *Μποτάν*, ἔκτ. 46.000 τ. χλμ., 350.000 κατ., πρωτ. Πουνάχα. 3) Τὸ σουλτανᾶτον τῆς *Μασκάτης* (ἢ *Ὀμὰν*) ἐν τῇ Ν.Α. Ἀραβίᾳ, ἔκτ. 150000 τ. χλμ. 500.000 κατ., πρωτ. Μασκάτη. 4) Τὰ κρατίδια τοῦ *Κατάς*, τῆς *Ἀκτῆς τῶν Πεφατῶν* καὶ τοῦ *Κόβεϊτ* ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ.

Γαλλία: Αἱ γαλλικαὶ κτήσεις καὶ προτεκτοράτα ἐν Ἀσίᾳ περιορίζονται σήμερον ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἰνδοκίνᾳ, ἔκτ. 700.842 τ. χλμ., 19.578.218 κατ., πρωτ. Χανόϊ. Ἡ Γαλλικὴ Ἰνδοκίνα περιλαμβάνει: 1) τὴν *Κοχιγκίναν*, γαλλικὴν ἀποικίαν· ἔκτασις 56.000 τ. χλμ., 3.928.196 κατ., πρωτ. Σαϊγκόν· 2) τὸ βασίλειον τῆς *Κομπόντζης*, τελοῦν ὑπὸ γαλλικὸν προτεκτοράτον, ἔκτ. 175.000 τ. χλμ., 3.402.585 κατ., πρωτ. Πνὸμ - Πένχ· 3) τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ *Ἀννάμ*, ὑπὸ γαλλικὸν προτεκτοράτον, ἔκτ. 150.000 τ. χλμ., κατ. 5.105,047, πρωτ. Οὐέ· 4) τὸ βασίλειον τοῦ *Λαός*, ὑπὸ γαλλικὸν προτεκτοράτον, ἔκτασις 214.000 τετ. χμλ., 818,752 κατ., πρωτ. Βιντιάν· 5) τὸ *Τογκῖνον*, προτεκτοράτον, ἔκτ. 105 000 τ. χλμ., κατ. 7.115.594, πρωτ. Χανόϊ καὶ 6) τὸ *Κουάνγκ-Τσέου-Βάν*, ἐν τῇ νοτιωτάτῃ Κίνᾳ, ἔκτ. 842 τ. χλμ., κατ. 208,044, πρωτ. Φὸρ - Μπαγιάρ.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων κτήσεών της ἐν Ἰνδίαις, ἡ Γαλλία δὲν διατηρεῖ σήμερον εἰμὴ τὸ *Σαντερνάγκορ* (πλησίον τῆς Καλκούττας), τὸ *Καρικάλ*, τὸ *Ποντισερὺ* καὶ τὸ *Γιαναὸν* ἐν τῇ Α ἀκτῇ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὸ *Μαὲ* ἐν τῇ Δ ἀκτῇ. Συνολικὴ ἔκτ. 513 τ. χλμ., 273.681 κατ., πρωτ. Ποντισερύ.

Πορτογαλία: Λείψανα τῆς παλαιᾶς ἀκμῆς τῆς Πορτογαλίας εἶναι: 1) αἱ ἐν Ἰνδίαις κτήσεις τῆς Πορτογαλίας *Γκόα* καὶ *Νταμάο* καὶ ἡ νησὶς *Ντεοῦ*· συνολικὴ ἔκτασις 4.245 τ. χλμ., 578.572 κατ., πρωτ. Γκέκ καὶ 2) ἡ *Μακάο* ἐν τῇ Ν. Κίνᾳ.

Ἰταλία: Κατὰ τὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμον τοῦ 1911 ἐξ ἀφορμῆς τῆς Τριπολίτιδος, ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὴν *Ρόδον* καὶ τὴν *Δωδεκάνησον* ἐν τῷ ΝΑ Αἰγαίῳ. Συνολικὴ ἔκτασις 2.544 τ. χλμ., 104 523 κατ., πρωτ. Ρόδος. Ω —

— [ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.] Γενικῶς ἡ Ἀσία δύναται νὰ προσομοιωθῇ πρὸς παμμεγίστην πυραμίδα, ἔχουσαν βάσιν τετράγωνον, τὴν δὲ κορυφὴν αὐτῆς εἰς τὰ Ἱμαλάϊα. Ἡ πρὸς βορρᾶν ἐστραμμένη πλευρὰ ἔχει μικρὸν στρατιωτικὸν ἐνδιαφέρον, καθότι εἰς τὰς παγετώδεις ταύτας περιοχὰς δὲν εἰσὶ δυναταὶ εὐρεῖαι στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένη πλευρά, βρεχομένη παρὰ τοῦ Μεγάλου Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Σινικῆς θαλάσσης εἶναι μεγίστου στρατιωτικοπολιτικοῦ ἐνδιαφέροντος, αὐξανομένου ἁλματωδῶς σὺν τῷ χρόνῳ, ἐνδιαφέρει δὲ κυρίως τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν, Ἀμερικήν, Ἰαπωνίαν, Σινικὴν δημοκρατίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν. Ἡ παρὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἀραβικῆς θαλάσσης βρεχομένη νοτία πλευρὰ ἔχει μέγιστον στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ κράτη τὰ ἔχοντα ἀποικίας ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ. Ἡ πρὸς δυσμὰς περιοχή, ἡ καὶ Μεσογειακὴ καλουμένη, ἔχει στρατιωτικοπολιτικὸν ἐνδιαφέρον δι' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, καθότι ἐν ταύτῃ εὑρίσκονται αἱ γέφυραι ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ὁμόρων ἠπείρων, ἤτοι ἡ τοῦ Καυκάσου, ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ τοῦ Σουέζ.

Τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἰρὰν ἢ Κασπίας ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὴν Ἀγγλικὴν αὐτοκρατορίαν, ὡς κυρίαρχον τοῦ Ἰνδοστάν. Τέλος τὸ Κεντρικὸν ἢ Σινικὸν ὑψίπεδον ἔχει ἄμεσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Σινικὴν δημοκρατίαν καὶ Σοβιετικὴν Ρωσίαν, ἀλλὰ ἐμμέσως ἐνδιαφέρει ἅπαντα τὰ πέριξ τοῦ ἄνω ὑψιπέδου κράτη, κυρίως Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, Ἰαπωνίαν, καὶ Ἀμερικήν. Ν. ΚΟΚΙΝΗΣ

— [ΙΣΤΟΡΙΑ] Κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἡ *Ἀσία* ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ Προμηθέως *Ἀσίας* ἢ ἀπὸ τῶν *Ἀσιονέων* (ἢ *Ἡσιονέων*), λαοῦ κατοικοῦντος παρὰ τὸν Καΰστριον ποταμὸν ἐν Μαιονίᾳ, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ Λυδία κατὰ τὴν παλαιοτάτην ἐποχήν. Κατὰ τοὺς Λυδοὺς ὅμως τὸ ὄνομα Ἀσία ἐδόθη εἰς τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ *Ἀσίου* τοῦ υἱοῦ τοῦ Κότυος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ μία φυλὴ εἰς τὰς Σάρδεις ἐκαλεῖτο *Ἀσιάς*. Ἐκ τῶν μυθικῶν τούτων παραδόσεων μόνον ἀσφαλὲς συμπέρασμα δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ὅτι κατὰ τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνεφάνη κατὰ πρῶτον τὸ ὄνομα *Ἀσία*. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται *Ἄσιος λειμὼν* «Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα», καίτοι ὄνομα χώρας καλουμένης Ἀσίας δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας μόνον αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐμφανίζονται ὡς ἐντελῶς γνωσταὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἐν μέρει δὲ γνωστὰ (ἐκ διηγήσεων τῶν ναυτιλλομένων) καὶ τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον παράλια.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη ἀπὸ προσώπων (μυθικῶν ἢ ἱστορικῶν) προέλευσις τοῦ ὀνόματος Ἀσία οὔτε πιστευτὴ ἐφαίνετο οὔτε φανερώνει καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ, ἐπεχείρησάν τινες τῶν παλαιῶν νὰ ἑρμηνεύσωσι τοῦτο ὡς σημαῖνον τόπον ὑγρόν, διότι «ἄσις ἐκαλεῖτο ἡ ὑγρασία»· ὥστε κατὰ ταῦτα καὶ τὸ «Ἄσιος λειμὼν» τῆς Ἰλιάδος ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ὑδρηλὸς λειμὼν» τῆς Ὀδυσσείας. Τὴν πρὸς τὸ *ἄσσα*=ὕδωρ (aqua) σχέσιν τοῦ ὀνόματος Ἀσία παραδεχόμενοι καί τινες τῶν νεωτέρων, ἑρμηνεύουσιν αὐτὸ ἢ διὰ τοῦ «ὑγρὰ χώρα» ἢ διὰ τοῦ «χώρα θαλασσία», «χώρα ὑπὸ θαλάσσης περιβαλλομένη». Ἄλλοι ὅμως ἑρμηνεύουσι τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ, ὡς σημαῖνον «μεσογαίαν» ἢ «μεθορίαν» χώραν, ἄλλοι δὲ τέλος ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ *açû*=ἀνατολή, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δύσιν *irib* (ἢ *ereb*=ἔρεβος).

Ἀλλὰ λέγοντες Ἀσίαν οἱ παλαιοί, τίνα χώραν ἐνόουν; Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν πιθανῶς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τὸν Καΰστριον ποταμόν. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως ἤδη πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα (καὶ γενικώτερον τὴν Εὐρώπην), Ἀσία ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν ἤπειρος ὑπὸ ἔκτασιν ἄλλοτε ἄλλην νοουμένη. Ἐνίοτε, λέγοντες Ἀσίαν οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐνόουν τὴν σήμερον καλουμένην *Μικρὰν Ἀσίαν* καὶ εἰδικώτερον τὰ δυτικὰ καὶ κεντρικὰ μέρη αὐτῆς, ἐνίοτε δὲ πάλιν Ἀσίαν ὠνόμαζον γενικῶς τὰς χώρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο τὸ Περσικὸν κράτος, καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου συμπεριλαμβανομένης.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου, ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν σῳζομένων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὁ ὁποῖος παρέχει σαφεῖς εἰδήσεις περὶ τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν, ἡ Ἀσία ἀντετίθετο πρὸς τὴν Εὐρώπην ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀφ' ἑτέρου. Καίτοι δὲ ὁ Ἡρόδοτος δὲν εὑρίσκει ὀρθὴν τὴν τοιαύτην διαίρεσιν τῆς γῆς, ἀλλὰ θεωρεῖ τὴν Εὐρώπην πολὺ μεγαλυτέραν καὶ τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἀσίας, ἐν τούτοις μεταχειρίζεται καὶ αὐτὸς τὴν τοιαύτην διαίρεσιν ὡς ἐπικρατήσασαν ἤδη. Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τοῦ Ἡροδότου Ἀσία ἐκαλεῖτο ἡ χώρα ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον ἐκβάλλοντος ποταμοῦ τῆς Κολχίδος *Φάσιδος* καὶ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ *Νείλου*. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Νεῖλος διασχίζει τὴν Αἴγυπτον, τινὲς ἐδέχοντο, ὅτι καὶ ἡ χώρα αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ πάλιν ἔθετον τὰ ὅρια τῆς Λιβύης καὶ Ἀσίας εἰς τὸν μεταξὺ Ἐρυθρᾶς καὶ Μεσογείου θαλάσσης ἰσθμὸν (τὸν νῦν τοῦ *Σουέζ*). ὁ πολὺς ὅμως λαὸς τὸν Νεῖλον ἐθεώρει ὡς ὅριον τῶν δύο ἠπείρων. Καὶ κατὰ τὸ βόρειον δέ, ὑπῆρχόν τινες οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο ὡς ὅριον μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης τὸν Φᾶσιν, ἀλλὰ τὸν *Τάναϊν* καὶ τὸν μεταξὺ τῆς Κριμαϊκῆς χερσονήσου καὶ τῆς Καυκασίας χώρας πορθμόν, τὸν καλούμενον *Κιμμέριον Βόσπορον*, περιλαμβάνοντες οὕτω τὰς περὶ τὸν Καύκασον χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν.

Αἱ χῶραι ὅμως αἱ μεταξὺ τῶν ὁρίων τούτων περιλαμβανόμεναι, ἐν μέρει μόνον ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς παλαιούς, τὰ δὲ ἀνατολικὰ ὅρια τῆς Ἀσίας ἦσαν ὅλως ἄγνωστα. Πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τανάϊδος ἢ Φάσιδος, ἡ συνεχὴς παραλία μέχρι τῆς Αἰγύπτου καθώριζεν ἐπαρκῶς τὰ πέρατα τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ πρὸς ἀνατολὰς ἕως ποῦ ἐξετείνετο ἡ χώρα καὶ τίνα ἦσαν τὰ πέρατα αὐτῆς; Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ θεωρῶν, ὡς εἴπομεν, τὴν Ἀσίαν πολὺ μικροτέραν τῆς Εὐρώπης, ἀναφέρει πλείστας χώρας αὐτῆς καὶ περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ἐμπορικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς νοτίου Ρωσίας ἔφθανε μέχρι τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, νομίζει ὅμως, ὅτι αἱ χῶραι, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ἡ ὁδὸς ἐκείνη, ἀνῆκον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἀσίαν. Πολὺ πρὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτε Ἕλληνες ἄποικοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον μέρη καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ βόρεια αὐτοῦ, κατέστησαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον γνωσταὶ αἱ χῶραι αἱ εὑρισκόμεναι πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Η' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος ἐπεχείρησεν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μεγάλα ταξίδια διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, τὰς δὲ γνώσεις του περὶ τῶν τόπων ἐκείνων ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὑλικὸν διὰ τὸ περίφημον ποίημά του, τὸ ὀνομαζόμενον Ἀριμάσπεια ἔπη. Τὸ ποίημα δ' ἐκεῖνο εἶχεν ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Ἡρόδοτος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περιγραφῆς χωρῶν καὶ λαῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας ἀγνώστων ἐξ αὐτοψίας εἰς αὐτόν.

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου (ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν ταξιδιωτῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀριστέου) πέραν τῶν Σκυθικῶν πεδιάδων ἐξετείνετο χώρα ὀρεινή, εἰς τὴν ὁποίαν κατῴκουν οἱ λεγόμενοι *Ἀργιππαῖοι*, πέραν δὲ τῆς χώρας τούτων εὑρίσκοντο ὑπερύψηλα ὄρη καθιστῶντα δυσκολωτάτην τὴν συγκοινωνίαν πρὸς τοὺς πέραν αὐτῶν λαούς. Καὶ μέχρι μὲν τῶν Ἀργιππαίων μετέβαινον καὶ Σκύθαι καὶ Ἕλληνες ἔμποροι ἐκ τῶν παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν· περὶ δὲ τῶν ἀνατολικώτερον κατοικούντων λαῶν ἐλάμβανον συγκεχυμένας καὶ ἀσαφεῖς πληροφορίας παρὰ τῶν Ἀργιππαίων. Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας πέραν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἀνατολικῶς τῆς χώρας τῶν Ἀργιππαίων, κατῴκουν οἱ *Ἰσσηδόνες*, μέχρι τῆς χώρας τῶν ὁποίων ἰσχυρίζετο, ὅτι ἔφθασεν ὁ Ἀριστέας. Ἀνατολικώτερον τῶν Ἰσσηδόνων κατῴκουν οἱ *Ἀριμασποί*· ἀκόμη ἀνατολικώτερον εὑρίσκετο ὀρεινὴ χρυσοφόρος χώρα φυλασσομένη ὑπὸ γρυπῶν, τελευταία δὲ φθάνουσα μέχρι τῆς θαλάσσης ἦτο ἡ χώρα τῶν *Ὑπερβορείων*, τῶν φημιζομένων διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειαν καὶ εὐδαιμονίαν των.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους οἱ Ἀργιππαῖοι, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων κατέληγεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περιγραφομένη ἐμπορικὴ ὁδός, ἦσαν ἢ λαὸς Τουρκικὸς κατοικῶν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλταΐων ὀρέων ἐν τῇ δυτικῇ Σιβηρίᾳ ἢ Μογγολικὴ φυλὴ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων τοῦ Παμίρ. Ἐκ τῶν λοιπῶν λαῶν τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, τινὲς νομίζουσιν, ὅτι Ἀριμασποὶ καλοῦνται οἱ Οὗνοι, Ὑπερβόρειοι δὲ οἱ Κινέζοι.

Ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ Ἀργιππαῖοι κατῴκουν εἰς τὸ σήμερον καλούμενον δυτικὸν Τουρκεστάν, οἱ Ἰσσηδόνες κατῴκουν εἰς τὸ ἀνατολικὸν Τουρκεστάν, εἰς τὴν κοιλάδα Ταρίμ, οἱ δὲ Ἀριμασποὶ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα μέρη τούτου καὶ εἰς τὴν ὀρεινὴν δυτικὴν Μογγολίαν· ἂν δὲ θέσωμεν τοὺς Ἀργιππαίους εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλταΐων, οἱ Ἰσσηδόνες πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσι βορειοανατολικῶς τούτων, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μογγολίαν, οἱ δὲ Ἀριμασποὶ εἰς τὴν πρὸς νότον τῆς Σιβηρικῆς λίμνης Βαϊκάλης ὀρεινὴν χώραν τῆς βορείου Μογγολίας, περὶ τὴν Οὔργαν. Εἰς ἀμφοτέρας ὅμως τὰς περιπτώσεις ἡ ὀρεινὴ χρυσοφόρος χώρα, ἡ φυλασσομένη ὑπὸ τῶν γρυπῶν, οὐδεμία ἄλλη εἶναι, εἰ μὴ ἡ *ἔρημος Γόβη* μὲ τὰς ἐν αὐτῇ προεκτάσεις τῶν νοτίων Ἀλταΐων

Digitized by Google

μέχρι τῶν Κινεζικῶν συνόρων. Ὥστε κατὰ ταῦτα ὡς χώρα τῶν Ὑπερβορείων πρέπει νὰ θεωρηθῇ πράγματι ἡ Κίνα, ἡ φθάνουσα μέχρι τῆς θαλάσσης πρὸς ἀνατολάς. Ἐν τούτοις, πολὺ τολμηρὰ φαίνεται εἰς ἄλλους ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου καὶ ἀκόμη πρότερον (κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα π. Χ.) εἶχον εἴδησιν περὶ Κίνας, ἀφοῦ μάλιστα πᾶσαι αἱ χῶραι ἐκεῖναι, αἱ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμεναι, ἐθεωροῦντο, ὅτι ἀνῆκον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ δὲ Ἀσία ἐνομίζετο, ὅτι ἐτελείωνεν ὀλίγον πέραν τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ· περὶ τῆς ὑπάρξεως μάλιστα τῶν Ὑπερβορείων καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος ἀμφέβαλλεν.

Περὶ τῆς λεγομένης *Κασπίας θαλάσσης* εἶχε σαφῆ ἰδέαν ὁ Ἡρόδοτος, ῥητῶς ἀναφέρων, ὅτι αὕτη ἦτο θάλασσα αὐτοτελής, μὴ συνεχομένη πρὸς τὴν ἄλλην θάλασσαν, ὡς ἐπίσης σαφῆ ἰδέαν εἶχε περὶ πασῶν τῶν χωρῶν, ὅσαι ἀνῆκον εἰς τὸ Περσικὸν κράτος, τὰς πλείστας τῶν ὁποίων ἐξ αὐτοψίας ἐγνώριζεν. Ἀπὸ τῆς Ἰωνίας ἀρχόμενος ἀναφέρει ὀνομαστικῶς πάσας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ὑπέκειντο ὁπωσδήποτε εἰς τοὺς Πέρσας, μέχρι τῆς Ἰνδικῆς· ἐκεῖ ὅμως τελειώνουν καὶ αἱ περὶ τῆς Ἀσίας γνώσεις τοῦ Ἡροδότου.

Ἡ ἑλληνικὴ διείσδυσις.— Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου οὐδεμία νέα εἴδησις προσετέθη εἰς τὰς περὶ τῆς Ἀσίας γνώσεις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἐκστρατεῖαι ὅμως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ὄχι μόνον ἤνοιξαν χώρας ἀγνώστους ἕως τότε εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν σαφεστέρας τὰς συγκεχυμένας πληροφορίας, τὰς ὁποίας εἶχον οὗτοι πρότερον περὶ πολλῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν. Ὄχι μόνον αἱ χῶραι, διὰ τῶν ὁποίων διῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ, λεπτομερῶς ἠρευνήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπίτηδες ἀποστολὰς ἐνήργησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξερευνήσεως ἀγνώστων ἢ ἀτελῶς γνωστῶν χωρῶν. Ἡ σπουδαιοτάτη τῶν ἀποστολῶν ἐκείνων ἦτο ἡ ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ περιέπλευσε τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον αἱ ὑπὸ τὸν Ἀρχίαν, Ἀνδροσθένην καὶ Ἱέρωνα τὸν Σολέα ἀποστολαὶ πλοίων πρὸς ἔρευναν τῶν ἀραβικῶν παραλίων. Ὁ Νέαρχος, ὁ ὁποῖος ὡδήγησεν ὁλόκληρον τὸν στόλον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὸν Εὐφράτην, ῥητῶς ἀναφέρει, ὅτι δὲν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν πλοῦν ἐκεῖνον, ἵνα πλεύσῃ ἁπλῶς εἰς τὴν μεγάλην θάλασσαν (τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν), ἀλλ' ἵνα ἐξερευνήσῃ τὰς παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκείνην χώρας καὶ συναθροίσῃ πληροφορίας περὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς αὐτάς.

Τὰς πέραν τοῦ Ἰνδοῦ χώρας ἐγνώρισαν ἀκριβέστερον οἱ Ἕλληνες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν ἐκστρατειῶν Σελεύκου τοῦ Νικάτορος, ὁ ὁποῖος ἔφθασε μέχρι σχεδὸν τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, καὶ διὰ τῶν πρεσβειῶν, τὰς ὁποίας οὗτος καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἐπανειλημμένως ἔστειλαν εἰς τὴν πόλιν *Παλίβοθρα*, τὴν πλησίον τῆς σημερινῆς *Πάτνας*, παρὰ τὸν Γάγγην κειμένην. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πρεσβειῶν ἐκείνων, Μεγασθένης, Δείναρχος καὶ Διονύσιος, συνέλεξαν πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῶν Ἰνδικῶν χωρῶν, διὰ τοῦ Μεγασθένους δὲ καὶ Ὀνησικρίτου ἔλαβον οἱ Ἕλληνες σαφεῖς εἰδήσεις καὶ περὶ τῆς πρὸς νότον τῆς Ἰνδικῆς κειμένης μεγάλης νήσου *Ταπροβάνης (Κεϋλάνης)*. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντιόχου ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν καὶ ὁ Πατροκλῆς, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ συγγράμματά του ἔδωκεν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ διέλυσε πολλὰ μυθεύματα περὶ αὐτῶν καὶ περὶ τῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν, τὰ ὁποῖα οἱ γράψαντες περὶ Ἀλεξάνδρου ἀνεξετάστως εἶχον ἀναφέρει ὡς πραγματικότητας. Αἱ πληροφορίαι ὅμως τοῦ Πατροκλέους καὶ τοῦ συγχρόνου στρατηγοῦ Δημοδάμαντος ἢ Δημώνακτος εἶχον καὶ τοῦτο τὸ κακὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐνέβαλον καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν, ὅτι ἡ Κασπία δὲν ἦτο αὐτοτελὴς θάλασσα, ἀλλὰ συνείχετο μετὰ τῆς ἔξω θαλάσσης (τοῦ ὠκεανοῦ), ἀποτελοῦσα κόλπον. Καὶ τὰ ἐν Βακτριανῇ δὲ καὶ Ἰνδικῇ συσταθέντα Ἑλληνικὰ (καὶ Ἑλληνοβαρβαρικὰ) κράτη, μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν, πολὺ συνετέλεσαν εἰς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῶν χωρῶν τῆς νοτίου (καὶ ἐν μέρει τῆς κεντρικῆς) Ἀσίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν ἀποστολαὶ ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἰνδικήν, αἱ ἐνεργηθεῖσαι προτροπῇ τῶν Πτολεμαίων, ὡς λ.χ. ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος πλοῦς τοῦ Εὐδόξου τοῦ Κιζυκηνοῦ.

Πᾶν, ὅ,τι ἔμαθον περὶ τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν Δ' καὶ Γ' π. Χ. αἰῶνα, ἐχρησιμοποίησεν ὁ μέγας γεωγράφος, μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος (276—195 π. Χ.) πρὸς συγγραφὴν τοῦ μεγάλου γεωγραφικοῦ ἔργου του. Ἐκ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἐρατοσθένους μανθάνομεν, ὅτι τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς προσθίου Ἰνδίας, τὸ ἀπέναντι τῆς Ταπροβάνης ἀκρωτήριον, ἀπετέλει τὸ τελευταῖον πράγματι γνωστὸν εἰς αὐτὸν μέρος τῆς Ἀσίας. Ναὶ μὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου ἐκείνου χῶραι καὶ λαοί, ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἔξω θάλασσα, ἡ *μεγάλη θάλασσα*, ὡς ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, ἐξελαμβάνετο, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου ἐκείνου σχηματίζουσα μέγα τόξον περιέβρεχε τὴν Ἀσίαν καὶ συνηνοῦτο μὲ τὴν πρὸς δυσμὰς καὶ βορρᾶν τῆς Εὐρώπης θάλασσαν, σχηματίζουσα ἐν τῷ μεταξὺ ἕνα μέγαν κόλπον, τὴν Κασπίαν δηλαδὴ θάλασσαν. Πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ περιλαμβανόμεναι μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς νοτιωτάτης Ἰνδικῆς διεχωρίζοντο εἰς δύο μέρη, βόρειον καὶ νότιον, διὰ μιᾶς ὑψηλῆς ὀροσειρᾶς, ἡ ὁποία ἦτο προέκτασις τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ταύρου, εἶχε δὲ μῆκος ὅσον περίπου καὶ ἡ Ἀσία, ἤτοι περὶ τὰς 50 χιλιάδας σταδίων.

Αἱ ἀνατολικώταται χῶραι τῆς Ἀσίας κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν ἀκόμη περίοδον ἀμυδρῶς μόνον ἦσαν γνωσταί. Τὸ περίφημον προϊὸν τῆς Κίνας, ἡ μέταξα, ἀναφέρεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος ἀσφαλῶς ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Τὸ ἐμπόριον ὅμως τῆς μετάξης διεξήγετο πάντοτε ἐμμέσως· μεταξὺ Κίνας καὶ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ κόσμου οὐδέποτε ἀνεπτύχθη ἐμπορικὴ ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνία, διότι τὸ Παρθικὸν κράτος παρενεβάλλετο μεταξὺ αὐτῶν, καίτοι ἡ ἀπόστασις, ἡ ὁποία ἐχώριζε τοὺς λαοὺς τοὺς ὑποκειμένους εἰς τὸν Κινεζικὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸν Ἑλληνορρωμαϊκόν, δὲν ἦτο μεγάλη· κατὰ τὰ τέλη μάλιστα τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος μόνη ἡ Κασπία θάλασσα ἀπετέλει τὸν μεταξὺ αὐτῶν φραγμόν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισαν ἀμφοτέρωθεν ἀπόπειραι πρὸς ἄμεσον μεταξὺ Κινέζων καὶ Ρωμαίων ἐπικοινωνίαν. Κατὰ πρῶτον ἐν ἔτει 97 μ. Χ. ἐπεχείρησαν οἱ Κινέζοι νὰ ἔλθωσιν εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ πρεσβεία κινεζικὴ ἔφθασε μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης· βραδύτερον τῷ 166 μ. Χ. ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς Κίναν, τῷ δὲ 226 μ. Χ. ἐμπορικὸς πράκτωρ τῶν Ρωμαίων ἔφθασεν εἰς νότιον Κίναν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ζωηρὸν ἐμπόριον μετάξης διενηργεῖτο κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ μέγας γεωγράφος τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος Κλαύδιος Πτολεμαῖος. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τῶν βορείων παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς, ἔφερεν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἰαξάρτου, ἐκεῖθεν δὲ χωροῦσα πρὸς ἀνατολὰς εἰσήρχετο εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Κίναν καὶ κατέληγεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν *Σηρῶν* (ὅπως ἐκάλουν τότε τοὺς Κινέζους), τὴν ὀνομαζομένην *Σήραν* μητρόπολιν, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σημερινῆς κινεζικῆς πόλεως *Τσὶ-γκὰν-φού*.

Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι τὴν διὰ θαλάσσης ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς διαμετακόμισιν τῶν κινεζικῶν προϊόντων δὲν ἐπεδίωξαν οἱ Ρωμαῖοι, μολονότι ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὰ Ἰνδικὰ προϊόντα ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν δυτικῶν χωρῶν, ὁ πλοῦς τοῦ Νεάρχου εἶχε δείξει τὸ δυνατὸν θαλασσίας ἐπικοινωνίας πρὸς τὴν Ἰνδικήν, ἐπὶ δὲ τῶν πρώτων αὐτοκρατορικῶν χρόνων αἱ πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς σχέσεις τῶν Ρωμαίων ἦσαν ἀρκετὰ στεναί. Ἡγεμόνες τῆς Ἰνδικῆς καὶ Ταπροβάνης ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τὸν Αὔγουστον, Κλαύδιον καὶ Ἀντωνῖνον τὸν εὐσεβῆ· ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἤδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. εἶχε πλεύσει, ὡς εἴπομεν, ὁ Κιζυκηνὸς Εὔδοξος εἰς Ἰνδικήν· διαρκὴς ὅμως κατὰ θάλασσαν συγκοινωνία καὶ θαλάσσιον ἐμπόριον δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆ, τὰ δὲ Ἰνδικὰ προϊόντα ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετεφέροντο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ Ρωμαϊκὰς χώρας κατὰ ξηράν. Ἀφ' ὅτου ὅμως πρῶτος ὁ Ἵππαλος ἐχρησιμοποίησε τοὺς περιοδικῶς ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ πνέοντας ἀνέμους *(μουσσούν)*, ἵνα πλεύσῃ ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰς Ἰνδικήν, ἀνεπτύχθη τακτικὴ θαλασσία συγκοινωνία μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Αἰγύπτου, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ Ἰνδικὰ ἐμπορεύματα ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ λάβουν οἱ Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι σαφεστέραν γνῶσιν τῶν Ἰνδικῶν χωρῶν, ὡς οἱ κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμοι τῶν Ρωμαίων κατέστησαν ἀκριβέστερον γνωστὰς τὰς βορειοανατολικὰς χώρας τοῦ παλαιοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὸ σύγγραμμα «γεωγραφικὴ ὑφήγησις» περιγράφει πάσας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τῆς Κίνας. Καὶ ναὶ μὲν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον πλανῶν τὸ σύγγραμμα τοῦ Πτολεμαίου, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς πέραν τοῦ Γάγγου Ἰνδικῆς, τῆς ὁποίας τὴν νοτίαν παραλίαν παριστάνει ὡς ὀλίγον προέχουσαν πρὸς νότον καὶ ἑνουμένην μὲ τὴν πολὺ πρὸς ἀνατολὰς προέχουσαν νοτίαν ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, οὕτως ὥστε ὁ Ἰνδικὸς Ὠκεανὸς νὰ μὴ συνέχηται μὲ τὴν ἔξω θάλασσαν, ἀλλὰ νὰ ἀποτελῇ μεσόγειόν τινα θάλασσαν αὐτοτελῆ· ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀνταποκρίνονται τὰ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου λεγόμενα καὶ οἱ σχεδιασθέντες ὑπ' αὐτοῦ χάρται πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὡς λ.χ. τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα συστήματα ὀρέων τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Ὁ Πτολεμαῖος γνωρίζει τὰς παραλλήλους ὀροσειρὰς τῶν ὀρέων Αὐξασίου *(Τιενσχάν)*, Κασίου *(Κουενλὺν)* καὶ Ἐμόδου (*Ἱμαλαΐων)*· γνωρίζει καὶ περὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ὅτι εἶναι αὐτοτελὴς καὶ ὄχι κόλπος τοῦ Ὠκεανοῦ, τοποθετεῖ ὅμως ταύτην ἐσφαλμένως μὲ μέγιστον μῆκος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ οὐχὶ ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, ὅπως πράγματι εἶναι. Τὸ μῆκος δὲ τῆς ὅλης Ἀσίας ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καθορίζει εἰς ὅσον περίπου καὶ ὁ Ἐρατοσθένης δηλαδὴ εἰς 48 χιλιάδας σταδίων.

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους συνέγραφεν ὁ Πτολεμαῖος, καὶ γενικώτερον κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, τὸ ὄνομα *Ἀσία* ἐχρησιμοποιεῖτο μὲν γενικῶς πρὸς δήλωσιν τῆς ὅλης Ἀσιατικῆς ἠπείρου, ἐλαμβάνετο ὅμως καὶ ὑπὸ περιωρισμένην σημασίαν ὡς ὀνομασία τῶν δυτικωτάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν *Ἀσίαν* ἢ *ἰδίως Ἀσίαν* καλουμένην *(Asia propria)*. Ἡ ἐπαρχία αὕτη κατ' ἀρχὰς ἀπετελέσθη ἐκ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τὸ Περγαμηνὸν κράτος καὶ διὰ τῆς διαθήκης τοῦ τελευταίου βασιλέως τούτου Ἀττάλου τοῦ Γ' εἶχον περιέλθει εἰς τοὺς Ρωμαίους (ἀπὸ τοῦ 133 π. Χ.), τουτέστιν ἐκ τῆς Λυδίας καὶ Μυσίας (μετὰ τῆς Αἰολίδος καὶ Ἰωνίας), πιθανώτατα δὲ καὶ ἐκ τῆς Καρίας· εἰς ταύτας μετ' ὀλίγα ἔτη προσετέθησαν καὶ ἡ Φρυγία (τῷ 116 π.Χ.) καὶ αἱ ἀπὸ Ρόδου μέχρι Τενέδου νῆσοι, ἔτι δὲ βραδύτερον καὶ ἡ Κίβυρα ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τῆς Κιλικίας. Ἡ ἐπαρχία Ἀσία ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐτέλει ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς συγκλήτου καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀνθυπάτου ἑδρεύοντος ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἔχοντος παρ' ἑαυτὸν τρεῖς ἀντιστρατήγους (legati) καὶ ἕνα ταμίαν. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τοῦ Διοκλητιανοῦ ἢ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας Ἀσίας περιωρίσθησαν· αὕτη, διατηρήσασα τὴν ὀνομασίαν Ἀσία, περιελάμβανεν ἤδη τὴν μεταξὺ Μαιάνδρου καὶ Ἴδης χώραν, ἐνῷ αἱ ἐκτὸς τῶν ὁρίων ἐκείνων περιοχαὶ ἀπετέλεσαν ἄλλας ἐπαρχίας φερούσας ἄλλα ὀνόματα. Πᾶσαι αὗται αἱ ἐπαρχίαι καὶ ἄλλαι ἱκαναὶ κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλεσαν τότε τὴν λεγομένην *Ἀσιατικὴν Διοίκησιν* κυβερνωμένην ὑπὸ *βικαρίου* (=ἀντιπροσώπου τοῦ αὐτοκράτορος, τοποτηρητοῦ), ἐνῷ αἱ κατὰ τὰ βορειοανατολικὰ ἀπετέλεσαν ἑτέραν διοίκησιν, τὴν λεγομένην Ποντικήν. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων πιθανώτατα ἤρχισε νὰ ἀποδίδεται εἰς τὴν χερσόνησον τὴν περιλαμβάνουσαν τὰς δύο ἐκείνας διοικήσεις τὸ ὄνομα *Μικρὰ Ἀσία* (Asia minor), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὅλην *Ἀσίαν* (Asia) ἢ πρὸς τὴν ἐκτὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χώραν, τὴν *μεγάλην Ἀσίαν* λεγομένην (Asia maior), αἱ δὲ παλαιαὶ ὀνομασίαι *(ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἅλυος Ἀσία, ἄνω καὶ κάτω Ἀσία, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ταύρου Ἀσία)* ἐξηφανίσθησαν. Κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα τὸ ὄνομα *Μικρὰ Ἀσία* ἦτο ἤδη ἐν χρήσει μὲ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ σημασίαν.

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα.—Ὀλίγαι σχετικῶς γνώσεις περὶ τῶν ἀνατολικῶν καὶ κεντρικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας προσετέθησαν εἰς τὰς πρότερον ὑπαρχούσας μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. Ὁ κυριώτατος τῶν συγγραφέων τῶν παρεχόντων πληροφορίας τινὰς νεωτέρας περὶ τῶν χωρῶν τῆς ἄπω Ἀνατολῆς ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ζήσας Ἀρμένιος ἱστορικὸς Μωϋσῆς ὁ ἐκ Χωρηνῆς, ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρέλαβε τὰς πληροφορίας ἐκείνας παρὰ τῶν πολυαρίθμων ἱεραποστόλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσδύσωσι μέχρι τῆς ἀνατολικῆς καὶ κεντρικῆς Ἀσίας κηρύττοντες ἐκεῖ τὸν Χριστιανισμόν. Εἰς τοιούτους ἱεραποστόλους ὀφείλεται καὶ ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ γενομένη εἰσαγωγὴ σπόρου μεταξοσκωλήκων εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος (τῷ 555 μ. Χ.) καὶ ἡ ἐκμάθησις τῆς σηροτροφίας καὶ τῆς κατεργασίας τῆς μετάξης, τοῦ πολυτίμου καὶ μυστηριώδους ἕως τότε Κινεζικοῦ προϊόντος. Πλῆρες φῶς ὅμως ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς ἀπωτάτης Ἀνατολῆς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιχύσωσιν οἱ ἱεραπόστολοι ἐκεῖνοι οὔτε κατὰ τὸν ΣΤ' οὔτε κατὰ τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα. Πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον κατωρθώθη νὰ γνωσθοῦν πλήρως καὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ νέαι γνώσεις περὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἀσίας ἀδιακόπως προσετίθεντο εἰς τὰς ἤδη γνωστὰς περιγραφάς.

Οἱ Ἄραβες κατὰ τοὺς ἀγῶνας πρὸς διάδοσιν τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας διέσχισαν ἐπανειλημμένως τὰ μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Καυκάσου μέρη τῆς Ἀσίας, ἔπλευσαν δὲ καὶ χάριν ἐμπορίου μέχρι τῶν ἀνατολικωτάτων χωρῶν αὐτῆς. Πολυάριθμοι Ἄραβες λόγιοι ἀπὸ τῶν Βαχὰδ καὶ Ἀμποῦ-Σεΐδ (τῶν μέσων τοῦ Η' αἰῶνος) μέχρι τοῦ Ἴβν-ἀλ-Βάρδι (τῶν μέσων τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος) περιώδευσαν τὰς ἀσιατικὰς χώρας καὶ ἔγραψαν ἀξιολογώτατα ἱστορικὰ καὶ

Digitized by Google

γεωγραφικὰ συγγράμματα περὶ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας περιώδευσεν ἕκαστος. Ἀλλὰ καὶ οἱ Νεστοριανοὶ λεγόμενοι Χριστιανοὶ (αἱρετικοὶ) πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν εὔρυνσιν τῶν περὶ τῆς Ἀσίας γνώσεων· μέχρι τοῦ Τουρκεστὰν καὶ τῆς Μογγολίας εἰσέδυσε τὸ Νεστοριανὸν δόγμα καὶ Χριστιανικαὶ κοινότητες εἰς πάσας τὰς ὀάσεις τῆς ἐρήμου Γόβης ἀπὸ τοῦ ΙΑ΄ ἤδη μ. Χ. αἰῶνος ἱδρύθησαν, κατὰ δὲ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ἰσχυρὸν Χριστιανικὸν κράτος ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ Κινεζικοῦ τείχους. Τοῦ κράτους ἐκείνου ἱδρυτὴς ἐγένετο (περὶ τὸ 1125 μ. Χ.) ὁ Χριστιανὸς ἱερεὺς *Κορχάν*, ὁ γνωστὸς ὡς *πρεσβύτερος Ἰωάννης*.

Ἕνα περίπου αἰῶνα βραδύτερον ἐπεχείρησαν οἱ Γάλλοι νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Μογγόλους, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ὁ Θ΄ ἔστειλεν ἱεραποστόλους (τῷ 1253), τινὲς τῶν ὁποίων πολλὰ νέα περὶ τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν μετέδοσαν εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαούς, τοὺς πλήρεις περιεργείας διὰ τὰς μεμακρυσμένας ἐκείνας χώρας, ἀφοῦ ἤδη διὰ τῶν Σταυροφοριῶν εἶχον ἔλθει εἰς στενοτέρας σχέσεις πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς. Σπουδαιότατον ὅμως πράγματι ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ Ἐνετοῦ Μάρκου Πόλου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ΄ π. Χ. αἰῶνος, ἀκολουθῶν τὸν πατέρα του ἀποσταλέντα ὡς πρεσβευτὴν εἰς τὸ Μογγολικὸν κράτος, περιηγήθη μέγα μέρος τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀκαταπόνητος οὗτος ἐξερευνητὴς δὲν μετέβη εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐκείνας χώρας ὡς ἱεραπόστολος· ἐμπορικοὶ καθαρῶς σκοποὶ ἦσαν τὸ αἴτιον τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐνετικῆς ἐκείνης πρεσβείας. Ἐντὸς μιᾶς εἰκοσιπενταετίας διέσχισεν ὁ Μάρκος Πόλος τὴν Μογγολίαν, Κίναν, Θιβὲτ καὶ πολλὰ μέρη τῆς πέραν τοῦ Γάγγου Ἰνδικῆς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐν τῇ συνοδείᾳ τοῦ μεγάλου Χάνου τῶν Μογγόλων κατὰ τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ ἐπεσκέφθη καὶ τὰ πλέον ἀπόκεντρα μέρη τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο τόσον ξένος πρὸς τὴν νοοτροπίαν καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε οἱ σύγχρονοι τοῦ Μάρκου Πόλου ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ἀνάξιον πίστεως, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ὡς πλάσματα τῆς φαντασίας του κατὰ τὸ πλεῖστον· αἱ ἔρευναι ὅμως τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπέδειξαν ὄχι μόνον τὴν ἀξιοπιστίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν μεγίστην ἀκρίβειαν τῶν παρατηρήσεων τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἐξερευνητοῦ τῆς Ἀσίας. Πολὺ καλύτερον ἐν τούτοις ἀντελαμβάνοντο τὰ κατὰ τοὺς Ἀσιατικοὺς λαοὺς οἱ Ἄραβες· τοῦ συγχρόνου πρὸς τὸν Μάρκον Πόλον Ἄραβος ἡγεμόνος τῆς Συρίας Ἀμπουλφέδα τὸ ἔργον «περιγραφὴ τῆς οἰκουμένης» ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς μεγάλη ἀξίας σύγγραμμα, ὡς ἐπίσης αἱ ταξιδιωτικαὶ περιγραφαὶ τοῦ ὁμοφύλου του Ἴβν-Βατούτα, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1324—1353 περιηγήθη τὴν Ἀσίαν καὶ ἰδίως τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Κίναν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ διείσδυσις.—Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 15ου μ. Χ. αἰῶνος τὸ μετὰ τῆς Ἰνδικῆς ἐμπόριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐξηκολούθησε νὰ διεξάγηται ἢ κατὰ ξηρὰν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου διὰ τῆς Περσίας ἢ κατὰ θάλασσαν διὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Τούτου ἕνεκα ἡ μετάβασις Εὐρωπαίων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὰς πέραν τούτων χώρας καὶ σπανία πάντοτε ἦτο καὶ χρόνον πολὺν ἀπῄτει καὶ εἰς πολλοὺς κινδύνους ἐξέθετε τοὺς ἐπιχειροῦντας αὐτήν. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Πορτογάλος Βάσκο δὲ Γάμα περιέπλευσε τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔφθασεν ἀπ' εὐθείας ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἰνδικὴν (τῷ 1498), ἡ νοτία καὶ ἀνατολικὴ Ἀσία κατέστη ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις προσιτὴ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Βάσκον δὲ Γάμα (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος) ἐγκατέστησαν οἱ Πορτογάλοι εἰς πλεῖστα παράλια μέρη τῆς νοτίου Ἀσίας καὶ εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἐγένοντο οὕτως οἱ πρῶτοι ἐν Ἀσίᾳ Εὐρωπαῖοι κατακτηταὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων ταχέως ἐμιμήθησαν οἱ Ἰσπανοί, Ὁλλανδοί, Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι, οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος ἠνοίχθη ὁριστικῶς διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἡ νοτία καὶ ἐν μέρει ἡ ἀνατολικὴ Ἀσία. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ περίπου χρόνου διὰ τῶν Ρωσικῶν κατακτήσεων κατέστησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον γνωστὰ καὶ τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἀσίας, καίτοι εἰς αὐτὰ καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς χώρας τῆς κεντρικῆς Ἀσίας τὸ κλῖμα καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους κατέστησαν δυσκόλους τὰς λεπτομερεῖς παρατηρήσεις καὶ ἐρεύνας, αἵτινες ἕνεκα τούτου συνεχίζονται καὶ συμπληροῦνται μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν (βλ. καὶ λ. Ἰνδίαι, Κίνα, Θιβέτ, Σιβηρία κλπ.).

Οἱ Ἀσιατικοὶ λαοί.—Ἀπὸ τοῦ ΣΤ΄ λοιπὸν αἰῶνος δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι πράγματι κατέστη γνωστὴ ἡ Ἀσία ὡς σύνολον καὶ ἐμελετήθη ἐπαρκῶς ὑπὸ ἱστορικήν, ἐθνολογικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἔποψιν. Τὰ καθέκαστα τῶν τοιούτων μελετῶν καὶ ἐρευνῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὰ καθέκαστον τμήματα καὶ ἔθνη τῆς Ἀσίας, δὲν εἶναι ἐνταῦθα τόπος νὰ ἐκτεθῶσι. Γενικῶς ὅμως δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἰδίως κατὰ τὰ νότια καὶ τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς μέρη, ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἀνεπτύχθη ἀξιόλογος πολιτισμὸς πολὺ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Εὐρωπαϊκαῖς χώραις οἱουδήποτε πολιτισμοῦ. Ὄχι μόνον εἰς τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας, ἀλλὰ πολὺ ἴσως πρὸ τούτων εἰς τὰ ἀνατολικώτερα μέρη τῆς Ἀσίας, τὴν Ἰνδικὴν δηλαδὴ καὶ τὴν Κίναν, ἤκμασαν μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Εὐρώπη διετέλει ἐν βαρβαρότητι (βλ. καὶ λ. Ἀσσυρία, Βαβυλωνία, Μηδία, Περσία, Ἰνδίαι, Κίνα, Ἰαπωνία κτλ.) Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παρακμὴν τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὁ Ἀσιατικὸς πολιτισμὸς ἐμφανίζεται ἔν τισι τόποις ἐν πλήρει ἀκμῇ. Δὲν εἶναι βεβαίως πάντοτε ὁ Ἀσιατικὸς πολιτισμὸς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων συνέχεια τοῦ παλαιοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ· οὔτε ὑπὸ τὴν αὐτὴν πρὸς ἐκεῖνον μορφὴν παρουσιάζεται, οὔτε ἐν τοῖς αὐτοῖς μὲ ἐκεῖνον τόποις ἐμφανίζεται. Πολλαχοῦ, εἰς τὰ δυτικὰ ἰδίως τῆς Ἀσίας, διακρίνεται σαφῶς ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοὺς Ἀσιατικοὺς λαούς, ἡ διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπελθοῦσα. Ὁ Ἀραβικὸς πολιτισμὸς λ. χ. οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ παλαιὸς πολιτισμὸς τῶν λαῶν τῶν ἀποτελούντων ἄλλοτε τὸ Περσικὸν κράτος ὑπὸ ἰσχυρὰν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν (βλ. λ. Ἄραβες, Ἀραβία)· ὁ νεώτερος Περσικὸς πολιτισμὸς ἐπίσης δεικνύει ἀρκετὰ ἴχνη Ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως, ὀλιγώτερα πάντως τῶν ἐν τῷ Ἀραβικῷ πολιτισμῷ παρατηρουμένων. Ἐν τῷ Ἰνδικῷ πολιτισμῷ ἐλαχίστη μόνον ἐπίδρασις Ἑλληνικὴ δύναται νὰ παρατηρηθῇ, ἐν τῷ Κινεζικῷ δὲ καὶ Ἰαπωνικῷ οὐδεμία. Ὅ,τι ἐλέχθη περὶ τοῦ πολιτισμοῦ γενικῶς, δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς τέχνης τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ Ἀσιατικοὶ ὅμως λαοί, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον οὐδέποτε οὐδαμῶς ὑπέκυψαν εἰς ἐπίδρασιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐξήσκησαν ἐπὶ πάντα τὰ παλαιὰ Ἀσιατικὰ κράτη κατὰ τὸν μεσαίωνα, καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Εὐρώπην ἐγένοντο παραίτιοι μεγίστων μεταβολῶν εἰς τὴν φυλετικὴν σύνθεσιν καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ πασῶν σχεδὸν τῶν χωρῶν τῶν ὑποκειμένων ἄλλοτε εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ὑπῆρξαν ἀναμφισβητήτως οἱ πρὸς βορρᾶν τῆς Κίνας οἰκοῦντες λαοί, οἱ συνήθως ὀνομαζόμενοι *Μογγόλοι*, ἀπὸ τῆς διασημοτάτης μεταξὺ αὐτῶν φυλῆς τῶν Μογγόλων, ἀπὸ τῶν ὁποίων βραδύτερον ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς κιτρίνης φυλῆς. Τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς ἐρήμου Γόβης ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ὁ τόπος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ πρῶτον ἤρχιζον πᾶσαι αἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας κινήσεις λαῶν πρὸς δυσμάς. Ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Προκοννήσιος Ἀριστέας (βλ. ἀνωτέρω), περιγράφων εἰς τὰ ποιήματά του τοὺς λαοὺς τῆς βορείου Ἀσίας, λέγει, ὅτι πάντες οὗτοι, πλὴν τῶν *Ὑπερβορείων*, ἐπετίθεντο ἕκαστοι κατὰ τῶν πλησίον αὐτῶν κατοικούντων λαῶν, τὴν ἀρχὴν δὲ εἰς τὴν τοιαύτην ἐπίθεσιν ἔκαμον οἱ *Ἀριμασποί*. Οὗτοι ἐξέβαλον ἐκ τῆς χώρας των τοὺς Ἰσσηδόνας, οἱ ὁποῖοι ἐξέβαλον μετὰ τοῦτο τοὺς Σκύθας, οὗτοι δὲ πάλιν ἔπραξαν τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς Κιμμερίους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον μέρη, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσι διὰ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ ναὶ μὲν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐντελῶς βεβαία ἡ γνώμη, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀριμασποὶ ἐκρύπτοντο οἱ πρόγονοι τῶν Οὔννων (βλ. λ.), ἀλλ' ὅτι οὗτοι ὡρμήθησαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς χώρας, ἀπὸ τῆς ὁποίας βραδύτερον οἱ Οὖνοι, ἀπὸ τῆς Μογγολίας δηλαδή, εἶναι ἀναμφίβολον. Ἐκεῖ εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς ἀνατολικῆς Μογγολίας, περὶ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀμούρ, ἦτο τὸ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Μογγόλων, ἡ ἕδρα τοῦ *Τζιγγισχάν*. Ἐκεῖθεν καὶ κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους ὡρμήθησαν πάντες οἱ κατὰ καιροὺς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Κίναν λαοὶ (*Τάταροι* κλπ.), οἱ ἀναγκάσαντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ κτίσωσι τὸ μέγα Κινεζικὸν τεῖχος (215—205 π. Χ.) πρὸς προφύλαξιν ἀκριβῶς τῆς Κίνας ἀπὸ τῶν ἐκ βορρᾶ ἐπιδρομῶν· ἐκεῖθεν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἰσέβαλον εἰς τὴν Κίναν Μογγολικὰ στίφη ἱδρύσαντα καὶ Μογγολικὴν δυναστείαν κυριαρχήσασαν τῆς Κίνας ἐπὶ μακρὸν (1280—1367 μ. Χ.). Ἀπὸ τῆς Μογγολίας τέλος ἤρχισε καὶ ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν πρὸς δυσμάς, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πρῶτοι οἱ *Γότθοι* εἰσέβαλον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἤδη κατὰ τὸν Γ΄ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, αἱ δ' ἐπακολουθήσασαι μεταναστεύσεις Γερμανικῶν καὶ Σλαυϊκῶν φυλῶν ἔδωσαν εἰς τὴν Εὐρώπην νέαν ἐθνογραφικὴν διαίρεσιν καὶ μορφήν. Ἐπὶ πολλοὺς βεβαίως αἰῶνας οἱ Μογγολικοὶ λαοὶ ἠγωνίσθησαν, ἕως ὅτου ἐξωθήσωσι τοὺς δυτικωτέρους αὐτῶν οἰκοῦντας λαοὺς πρὸς τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὡς πρωτοπορεία καὶ ἡ Μογγολικὴ φυλὴ τῶν Οὔννων. Ἐνῷ δὲ μετὰ τοὺς Οὔννους οἱ *Ἄβαρες*, καὶ μετὰ τούτοις οἱ *Βούλγαροι* καὶ οἱ *Οὖγγροι* ἔσπευδον διὰ τῶν βορείως τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου χωρῶν πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἀπειλοῦντες νὰ καταλύσωσιν ὁλοσχερῶς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, ἄλλαι Μογγολικαὶ φυλαὶ εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς παρὰ τὸν Ὦξον καὶ Ἰαξάρτην Ταταρικὰς καὶ Τουρκικὰς χώρας, τὰς ὑπὸ συγγενῶν λαῶν κατοικουμένας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος ἤκμασεν ἐνταῦθα ἡ δευτέρα ἕδρα τοῦ ὑπὸ τὸν *Τζιγγισχὰν* Μογγολικοῦ κράτους *Σαμαρκάνδη*, φημιζομένη ὡς κέντρον Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ καὶ παιδείας, ὡς καὶ αἱ γειτονικαὶ πόλεις *Τασκένδη*, *Χίβα* καὶ *Βουχάρα*. Τὴν Σαμαρκάνδην εἶχεν ὡς ἕδραν τοῦ ἀπεράντου κράτους του κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ καὶ ὁ χωλὸς *Τιμοὺρ (Ταμερλᾶνος)*, ὁ μέγας ἐκεῖνος κατακτητὴς τῆς νοτίας καὶ δυτικῆς Ἀσίας, ὁ συντρίψας παρὰ τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἄγκυραν τὴν δύναμιν τῶν Ὀθωμανῶν (τῷ 1402). Ἐκεῖ παρὰ τὸν Ὦξον καὶ Ἰαξάρτην εἶχεν ἀνακοπῆ ἄλλοτε (κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα) διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τουρκομάνων καὶ ἡ περαιτέρω πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς προέλασις τῶν Ἀράβων. Καὶ ναὶ μὲν μετὰ τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας διεδόθη βραδύτερον καὶ ὁ Ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐκεῖ ὅμως εὗρεν οὗτος καὶ τὸ βορειότατον ὅριον τῆς διαδόσεώς του.

Αἱ νοτίως τοῦ *Τουρκεστὰν* (ἢ *Τουράν*) χῶραι μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ *(Περσία, Βελουτχιστάν, Ἀφγανιστάν)*, αἱ γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰράν*, ἀπετέλεσαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὸ κέντρον αὐτοτελοῦς νεοπερσικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς εἶχον ἄλλοτε ἀποτελέσει τὸ κέντρον τοῦ Μηδικοῦ καὶ παλαιοῦ Περσικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου μαρτύριον, πλὴν ἄλλων, εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς *Περσεπόλεως*. Ἐκ τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰρὰν χωρῶν καθ' ὅλους τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἄλλαι μὲν εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἄλλαι δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀράβων. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τέλος τοῦ Ἰνδοῦ χῶραι μόνον εἰς τὰ νότια παράλια ὑπέστησαν ἐν μέρει ἀραβικὴν ἐπίδρασιν, ἰδίως ἐν Ἰνδικῇ· τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ ἀνατολικὰ παράλια διετήρησαν μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων τὸν παλαιὸν πολιτισμόν των, τὰ παλαιὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰ παλαιὰ πολιτεύματα, ὑποκύπτοντα ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Πρώτη ἡ Ἰαπωνία κατενόησε τὴν μεγάλην ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἔχῃ διὰ τῆς προσαρμογῆς της πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ ἐδέχθη προθύμως νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσεις στενοτέρας πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ἐξευρωπαϊσθεῖσα ἐν πολλοῖς καὶ καταστᾶσα οὕτως ἰσότιμος πρὸς τὰ κράτη τῆς Δύσεως (βλ. Ἰαπωνία). Ἐκ τῶν λοιπῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν ὄχι μόνον αἱ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρώσων, Ἄγγλων καὶ Γάλλων ὑπέκυψαν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν κατακτητῶν, παρὰ πᾶσαν τὴν συστηματικὴν ἀντίδρασιν κατ' αὐτοῦ, ἡ ὁποία παρετηρήθη καὶ παρατηρεῖται πολλαχοῦ τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κίναν, τὴν ἄλλοτε αὐστηρῶς ἀποκεκλεισμένην ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς ἑαυτῆς κόσμου, ραγδαίως, κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη, εἰσήλασεν ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, εἴτε ἐξ Εὐρώπης ἀπ' εὐθείας, διὰ τῆς καθ' ὅλου ἐπιμιξίας πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς γειτνιάσεως τῶν Ρώσων κατὰ ξηρὰν ἀφ' ἑτέρου, εἴτε ἐκ τῆς γείτονος Ἰαπωνίας (βλ. Κίνα).

Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας πρέπει ἀναμφισβητήτως νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀρξαμένη καὶ ἤδη ἐξακολουθοῦσα νὰ συντελῆται μεταβολὴ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος αὐτῶν. Τὸ παλαιὸν μοναρχικὸν πολίτευμα μόνον εἴς τινα ἀπόκεντρα σημεῖα ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον, ὡς ἄλλοτε, ἢ εἰς χώρας ὑποτελεῖς εἰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, χώρας δηλαδή, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων στεροῦνται τοῦ δικαιώματος νὰ διαθέτωσιν ἐλευθέρως τὰ καθ' ἑαυτούς. Ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τῆς Ἰαπωνίας εἰς κράτος συνταγματικὸν ἀρχίζει διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας νέα περίοδος. Αὐτὴ ἡ Κίνα, μὲ τὰς παλαιὰς παραδόσεις χιλιετηρίδων ὁλοκλήρων, μετεβλήθη τελευταίως εἰς δημοκρατίαν, αὐτὴ ἡ Τουρκία κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἡ Ἀσία σήμερον εὑρίσκεται ἐν ἐξελίξει, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ νέαι ἰδέαι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ διαρκῶς διαδίδονται εἰς βάρος τῶν παλαιῶν Ἀσιατικῶν, παρὰ πᾶσαν τὴν κατ' αὐτῶν προβαλλομένην ἀντίδρασιν.

Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

— **Ἀσία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους λεξικογράφους ὠνομάζετο *Ἀσία πόλις* τις τῆς Λυδίας παρὰ τὸν Τμῶλον, ἡ ὁποία ὅμως οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου οὔτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ἀναφέρεται. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἡ ὕπαρξις αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν ἀμφίβολος. Νομίσματά τινα ἀποδιδόμενα ἄλλοτε εἰς τὴν λυδικὴν ταύτην πόλιν *Ἀσίαν* δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν *Ἀσίαν*, ἀφοῦ ἄλλως

Digitized by Google

τα πάντα πλὴν ἑνὸς φέρουσι συγκεκομμένην τὴν ἐπιγραφήν. Καὶ τοῦ ἑνὸς δέ, τὸ ὁποῖον φέρει πλήρη τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἀναγιγνωσκομένην ἄλλοτε ὡς «*Ἀσιέων*», ἡ ὕπαρξις δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι πράγματι ὑπῆρχεν ἐν Λυδίᾳ πόλις ὀνομαζομένη *Ἀσία*· διὰ προσεκτικωτέρας παρατηρήσεως ἡ ἐπιγραφὴ ἀνεγνώσθη ὀρθῶς *Ἀπαμέων*. Κατὰ ταῦτα φαίνεται πιθανόν, ὅτι οἱ λεξικογράφοι, παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν Ἀσιάδα φυλὴν ἐν Σάρδεσι καὶ ἀπὸ τὸν Ἄσιον λειμῶνα, τὸν ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ἐνόμισαν ὅτι ὑπῆρχε καὶ πόλις ἐν Λυδίᾳ ὀνομαζομένη *Ἀσία*. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσία** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν τῇ Σουσιανῇ χώρας, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐφεξῆς ἐκαλεῖτο *Μεσσηνή*, παρὰ τὸν Τίγρητα, μεταξὺ δύο πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐκαλεῖτο *Ἄρακκα*, ἡ δὲ ἄλλη *Χάραξ Πασίνου*. Ἡ θέσις τῆς *Ἀσίας* ταύτης εἶναι ἄγνωστος· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀναζητηθῇ αὕτη πλησίον τῆς σημερινῆς κοίτης τοῦ Τίγρητος, ἀλλ' ἀνατολικώτερον ταύτης, ὅπου ἐν τῇ ἀρχαιότητι διήρχετο ὁ ποταμός. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀπίθανον τὸ πραγματικὸν ὄνομα τῆς πόλεως νὰ μὴ ἦτο *Ἀσία*, ἀλλ' ἄλλο τι παρεμφερές, κακῶς ἀναγνωσθὲν ὡς Ἀσία· ἴσως ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσία λανθάνει ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη *Ἄμπη*, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως ἐγκατέστησεν ὁ Δαρεῖος τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Μιλησίους. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσία** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτως ὄρος τι τῆς Λακωνικῆς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς χερσονήσου τοῦ Ταϋγέτου παρὰ τὴν πόλιν *Λᾶν*, ἡ ὁποία εἰς παλαιοτάτην ἐποχὴν ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου, βραδύτερον δ' ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἱδρυσάντων τὴν νέαν Λᾶν εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ μεταξὺ τούτου καὶ δύο ἄλλων ὀρέων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐκαλεῖτο *Ἴλιον* καὶ τὸ ἄλλο *Κνακάδων*. Εἰς τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς πόλεως κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη τοῦ Παυσανίου ἐσώζετο παλαιὸς ναὸς τῆς *Ἀθηνᾶς Ἀσίας*, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο, ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Διοσκούρων ἐπανελθόντων ἐκ Κολχίδος, ὅπου (κατὰ Λακωνικὴν παράδοσιν) ὑπῆρχεν ἐπίσης ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐπικαλουμένης Ἀσίας. Γ.Ι.Κ.

—**Ἀσία** *(ἐπαρχία)* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἀσία *Ἱστορ.*/ σ. 813 γ'.

—**Ἀσία** *Μικρὰ* [*Γεωγρ.*]· βλ. Μικρὰ Ἀσία.

Ἀσία [*Μυθολ.*]. Ὄνομα μυθολογικὸν ὑπὸ πολλὰς ἐκδοχὰς ἀναφερόμενον. Ἐν τῇ Θεογονίᾳ τοῦ *Ἡσιόδου* μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος ἀναφέρεται καὶ μία ὀνομαζομένη *Ἀσία*, ἀπὸ ταύτης δέ, κατὰ τὸν Ἠλεῖον Ἱππίαν, ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν Ἀσίαν. Κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἡ θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ *Ἀσία* (ἡ ἐπώνυμος τῆς χώρας Ἀσίας) εἶχε μητέρα ὄχι τὴν Τηθύν, ἀλλὰ τὴν Πομφολύγην, καὶ ἔγινε σύζυγος τοῦ Τιτᾶνος Ἰαπετοῦ καὶ μήτηρ τοῦ Προμηθέως. Καθ' Ἡρόδοτον *Ἀσία* ἐκαλεῖτο, ὄχι ἡ μήτηρ, ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Προμηθέως· ἐπειδὴ ὅμως ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου ἀναφέρεται ὡς σύζυγος τοῦ Προμηθέως ἡ ὁμοπατρία αὐτοῦ ἀδελφὴ Ἡσιόνη, φαίνεται, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συγχέει τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα (*Ἀσία* καὶ *Ἡσιόνη*). Κατ' ἄλλην, ἔτι μεταγενεστέραν, παράδοσιν, ἡ μήτηρ τοῦ Προμηθέως Ἀσία ἐγέννησε καὶ τὸν Ἄτλαντα, τὸν πατέρα ἑπτὰ θυγατέρων, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο Πλειάδες. Τοὐναντίον ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου ὡς σύζυγος τοῦ Ἰαπετοῦ ἀναφέρεται ἡ Κλυμένη, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν ὁ Ἄτλας, ὁ Μενοίτιος, ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Ἐπιμηθεύς. Ἐν τούτοις ἡ σχέσις τῆς Ὠκεανίδος Ἀσίας πρὸς τοὺς τιτᾶνας Ἰαπετὸν καὶ Προμηθέα, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ὁ Ἡσίοδος, φαίνεται ὅτι ὀφείλεται εἰς παρανόησιν τῶν μεταγενεστέρων. Τὸ ὄνομα δηλαδὴ *Ἀσία* οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ βραχύτερος τύπος τοῦ *Ἀσώπη* (Ἀσωπίς, Ἀσωπία), τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Πρόκλον, ἔφερεν ἡ σύζυγος τοῦ Ἰαπετοῦ καὶ μήτηρ τοῦ Προμηθέως. Κατὰ ταῦτα ὁλόκληρος ἡ Σικυωνία μυθολογικὴ παράδοσις περὶ τῶν Τιτάνων τῶν κατοικησάντων εἰς τὴν Τιτάνην παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμόν, τοῦ ὁποίου ἐπώνυμος ἦτο ἡ Ἀσώπη ἢ Ἀσωπίς, μετηνέχθη εἰς τὴν Ὠκεανίδα Ἀσίαν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ αὕτη ὡς μήτηρ τοῦ Προμηθέως, ἐκ συγχύσεως δὲ πρὸς τὴν Ἡσιόνην καὶ ὡς σύζυγος αὐτοῦ.

Πλὴν τῆς Ὠκεανίδος Ἀσίας, καὶ μία ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος, κατά τινα μεταγενεστέραν παράδοσιν, ὠνομάζετο *Ἀσία*. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσία**. Ἐπίκλησις τῆς Ἀθηνᾶς [βλ. ἀνωτ. Ἀσία (*ὄρος τῆς Λακωνικῆς*)]. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσία**. Ὄνομα τῆς νεωτάτης τῶν θυγατέρων τοῦ Θεμιστοκλέους κατὰ τὸν Πλούταρχον. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκε πιθανῶς ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τὴν θυγατέρα του ταύτην, ὡς γεννηθεῖσαν ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ διαμονῆς του. Γ. Ι. Κ.

Ἀσία (Asia) [*Ἀστρον.*]. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 67. Ἀνεκαλύφθη τῇ 17 Μαρτίου 1861, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2,420, T=1,375 ἡμ., e=0,187, i=5°59', L=221° 45', Ω=203°4' καὶ π=306°24'. Σ. Π.

«**Ἀσία**» [*Ναυτ.*]. Ἀγγλικὴ ναυαρχὶς κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου (βλ. λ.).

Ἀσιὰ [*Γεωγρ.*]. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μικροῦ Δερείου τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀσιὰ-Μαχαλέ*.

ἀσιαγενὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ἔχων Ἀσιατικὴν τὴν καταγωγήν.

Ἀσιάγκο (Asiago) ἢ *Ἀζιάγκο* [*Στρατ. Ἱστορ.*]. Περὶ τῶν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 διεξαχθέντων ἀγώνων περὶ τὴν ἰταλικὴν πολίχνην Asiago, βλ. λ. Τρεντίνο.

Ἀσιαδάτης. —1) Πέρσης χιλίαρχος ἱππέων ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κύρου τοῦ μεγάλου, ἐν τῇ Κύρου παιδείᾳ τοῦ *Ξενοφῶντος* ἀναφερόμενος. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀναφέρεται, ἐπλάσθη δ' ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Κύρου παιδείᾳ ἀναφερομένων Περσικῶν ὀνομάτων. —2) Πλούσιος Πέρσης, καὶ *Ἀσιδάκης* καλούμενος, κατοικῶν εἰς τὴν παρὰ τὸ Πέργαμον πεδιάδα. Κατὰ τοῦ πύργου τοῦ Ἀσιδάτου τούτου ἐπεχείρησεν ἐπίθεσιν ὁ Ξενοφῶν, ὅτε εὑρίσκετο ἐν Περγάμῳ, ὅπου μετέβη ἐκ Θρᾴκης, ἵνα παραδώσῃ τοὺς διασωθέντας ἐκ τῶν μυρίων εἰς τὸν Σπαρτιάτην Θίβρωνα, ἀλλ' ἀπεκρούσθη μετὰ πολλῶν ζημιῶν. Τὴν ἐπομένην ὅμως ἡμέραν φοβηθεὶς ὁ Ἀσιδάτης ἐγκατέλιπε μεθ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του τὸν πύργον, ἵνα ἐξασφαλισθῇ εἰς μέρος ὀχυρώτερον, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Ξενοφῶντος μετὰ τῆς γυναικός, τῶν παίδων, τῶν ἵππων καὶ ὁλοκλήρου τῆς κινητῆς περιουσίας του, ἡ ὁποία διενεμήθη εἰς τοὺς ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα στρατιώτας, ὅσοι μετέσχον τῆς ἐπιθέσεως. Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ περιουσία τοῦ Ἀσιδάτου, ὥστε ὁ Ξενοφῶν, λαβὼν τὸ μερίδιόν του ἐξ αὐτῆς καὶ ἐκτὸς τούτου ἵππους, ζεύγη καὶ ἄλλα πράγματα οἰκειοθελῶς παραχωρηθέντα εἰς αὐτὸν παρὰ τῶν στρατιωτῶν, κατέστη ἔκτοτε οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος. Γ. Ι. Κ.

Ἀσιάδης. Πατρωνυμικὸν διδόμενον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰς ἥρωας θεωρουμένους ὡς υἱοὺς ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸ ὄνομα Ἄσιος. Εἷς τούτων, Ἀσιάδης *Ἀδάμας* ὀνομαζόμενος, ἀναφέρεται ὡς ἀκολουθῶν τὸν πατέρα του Ἄσιον τὸν ἐξ Ἀρίσβης κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τρώων ἐναντίον τοῦ τείχους τῶν Ἀχαιῶν, ἐπιχειρήσας νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀντίλοχον καὶ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Μηριόνου. Ἄλλου Ἀσιάδου, φίλου τοῦ Ἕκτορος, ἐξ Ἀβύδου καταγομένου καὶ ὀνομαζομένου *Φαίνοπος*, ἀναφέρεται ὅτι τὴν μορφὴν ἔλαβεν ὁ Ἀπόλλων, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τὸν Ἕκτορα ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ Μενελάου. Τρίτος Ἀσιάδης ἀναφέρεται ὁ ἐξ Ἰλίου ἑταῖρος τοῦ Μέμνονος. Γ. Ι. Κ.

Ἀσιὰκ (Ashak) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Νῆσος τῆς Ἀλγερίας εἰς 24 μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ φάρου τοῦ ἀκρωτηρίου Τενὲζ καὶ εἰς 1 1/2 μιλ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς (Jezirat Ashak· πλάτ. 36°36' Β, μῆκ 1°51' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1909: Cape Ivi to Algiers). Σκοτεινοῦ χρώματος, ἀφώτιστος, καὶ μόλις 3 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὑψηλή, εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς παραπλέοντας ἐν νυκτί, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἐπικρατούσης ἀχλύος. Τὸ μεταξὺ αὐτῆς ὅμως καὶ τῆς στερεᾶς στενόν, ἔχον βάθος 45 ὀργυιῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀκίνδυνον. Ὀνομάζεται ὡσαύτως καὶ *Ζεζιρὰτ Τοκὶκτ Ἰντὶτς* (Jezirat Tokikt Indich). Σ. Ε. Λ.

Ἀσιάκη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀραχωσίας ἐν Περσίᾳ (*Πτολ.* 6, 20, 5).

ἀσιαλία (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Ἔλλειψις παντελὴς σιάλου, ὀφειλομένη εἰς ἐπίδρασιν μᾶλλον τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως, παρατηρουμένη δὲ εἰς τὰς μεγάλας πυρεξίας καὶ εἴς τινας συντηκτικὰς παθήσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, κλπ. Μ. Ν. Κ.

Ἀσιανὴ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἠλείας ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἀναφερομένη. Ἐπειδὴ πλὴν τούτου οὐδεὶς ἄλλος κάμνει μνείαν αὐτῆς, ἡ ὕπαρξίς της φαίνεται ἀμφίβολος. Ἴσως τὸ ὄνομα Ἀσιανὴ ἐτέθη ἀντὶ ἄλλου παρεμφεροῦς, ὡς λ. χ. τοῦ *Λασιῶνος*, τοῦ ὀνόματος δηλαδή, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἡ γνωστὴ πόλις τῆς Ἠλείας παρὰ τὰ Ἀρκαδικὰ σύνορα. Γ. Ι. Κ.

ἀσιανίζω· ζῶ, συμπεριφέρομαι ἢ ἐνεργῶ κατὰ τοὺς τρόπους τῶν Ἀσιανῶν· μιμοῦμαι τοὺς Ἀσιάτας.

ἀσιανισμὸς (ὁ)· ἡ κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον αἰσθησιακὴ ζωή, βίωσις, ἐνέργεια· || μοιρολατρικὴ ἀποδοχὴ τῶν συμβαινόντων· || βαρβαρότης.

— [*Ἐγκυκλ.*] Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀσιανισμὸς* διεκρίνετο ἄλλοτε ἡ κατὰ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα ἀναπτυχθεῖσα ἰδιότυπος ἐν Μικρασίᾳ ῥητορικὴ (*Blass*, Die Rhythmem der asiatischen Kunst: prosa).

Σήμερον λέγοντες *ἀσιανισμὸν* ἐννοοῦν τὴν πολιτικοκοινωνικὴν θεωρίαν καθ' ἣν ἡ Ἀσία ἐξαρκεῖ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἰς ἑαυτήν. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἀσία δὲν χρειάζεται (καὶ δὲν πρέπει) νὰ δανείζηται ὁ,τιδήποτε ἄλλοθεν—ἰδίᾳ ἐκ τῆς Εὐρώπης· οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους πολλὰ τὰ κοινά, ὄχι δέ τι καὶ πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν ἄλλων ἠπείρων, εἶναι ἄρα, ὡς ἐκ τούτου, καλλιεργήσιμος, καὶ δὴ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν Ἀσιατῶν, κοινὴ μεταξὺ αὐτῶν συνείδησις αὐτοτελείας. Ω—

ἀσιανολογία (ἡ). Καλεῖται ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐρευνῶσα πᾶσαν ἐκδήλωσιν τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ὁρμηθέντων λαῶν.

ἀσιανολόγος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἀσιανολογίαν (βλ. λ.).

Ἀσιανός, —*ή*, —*όν*· ὁ κάτοικος τῆς Ἀσίας, ἢ ὁ ἐκ τῆς Ἀσίας καταγόμενος.

Ἀσιὰρ-*Βέη* [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Δροσερόν.

ἀσιάρχαι. Ἐκαλοῦντο οὕτω ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐπαρχίᾳ *Ἀσίᾳ* οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἔργον κατ' ἐξοχὴν εἶχον τὴν καταβολὴν τῆς δαπάνης καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν θεαμάτων, ἀγώνων καὶ ἑορτῶν, τῶν τελουμένων εἰς τὰς κυριωτάτας πόλεις τῆς ἐπαρχίας πρὸς τιμὴν τῶν ἐν αὐταῖς λατρευομένων θεῶν (ὡς ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος), μάλιστα δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, οἱ ὁποῖοι ἐλατρεύοντο ὡς θεοί. Κατὰ ταῦτα ἡ *ἀσιαρχία* δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἶδος λειτουργίας καὶ ἑπομένως τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα τοῦ *ἀσιάρχου* δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ, ὅτι ἦτο τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ἀρχιερέως Ἀσίας, δὲν ἦτο ὅμως καὶ ἀξίωμα πολιτικόν· τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀσιάρχης καὶ νὰ ἔχῃ καὶ πολιτικόν τι ἀξίωμα ἢ νὰ εἶναι ἀσιάρχης ταυτοχρόνως καὶ ἀρχιερεύς. Ἡ ἀσιαρχία διήρκει ἓν ἔτος, ἐνίοτε δὲ καὶ περισσότερα, κατὰ συνέχειαν ἢ μὲ διακοπάς, δὲν ἦτο ὅμως οὐδέποτε ἰσόβιον ἀξίωμα. Ἀνάλογοι πρὸς τοὺς ἀσιάρχας εἰς ἄλλας Μικρασιατικὰς ἐπαρχίας ἀναφέρονται οἱ λεγόμενοι *βυθινάρχαι, γαλατάρχαι, λυκιάρχαι* [Βλ. καὶ λ. Ἀϊδίνιον (*Ἱστορ.*)].

Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

Ἀσίας (ἰων. *Ἀσίης*). Μυθικὸς ἥρως Λυδός, ἐπώνυμος τῆς Ἀσιάδος φυλῆς καὶ τοῦ Λυδικοῦ λαοῦ τῶν Ἀσιέων ἢ Ἀσιονέων (ἰων. *Ἡσιονέων*), οἱ ὁποῖοι κατῴκουν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κάτω Καϋστρίου, ὅπου εὑρίσκετο καὶ ὁ Ἄσιος λειμὼν τοῦ Ὁμήρου. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Ἀσίας ἦτο υἱὸς τοῦ Κότυος καὶ ἔγγονος τοῦ Μάνου τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας, κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους ἦτο υἱὸς τοῦ Λυδοῦ. Κατά τινας ἡ μήτηρ τοῦ Ἀσίου ὠνομάζετο Μυιώ, ἡ δὲ σύζυγός του Πενθεσίλεια. Ἐκ τῆς Πενθεσιλείας ὁ Ἀσίας ἀπέκτησεν υἱὸν ὀνομαζόμενον Κοΰστριον, οὗτος δὲ νυμφευθεὶς ἐν Ἀσκάλωνι τὴν ἰχθύος σῶμα ἔχουσαν θεὰν Δερκετὼ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τὴν περίφημον βασίλισσαν τῆς Ἀσσυρίας *Σεμίραμιν*. Ὡς υἱὸς τοῦ Ἀσίου ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἄνωλος, ὁ ἐπώνυμος τῆς Λυδικῆς πόλεως Ἀνώλου.

Βορείως τοῦ ὄρους Μεσογίδος παρὰ τὴν Καρικὴν πόλιν Νύσαν εὑρίσκετο λειμών τις, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδεικνύοντο τὰ ἡρῷα τοῦ Ἀσίου καὶ τοῦ υἱοῦ του Καϋστρίου. Τὸν λειμῶνα τοῦτον μερικοὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐθεώρησαν ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερόμενον καὶ τὴν Ὁμηρικὴν φράσιν «*Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα*» μετέβαλον εἰς «*Ἀσίω* (τ. ἔ. *Ἀσίου*) *ἐν λειμῶνι*...», ἐθεώρησαν δηλαδὴ τὸν Ἀσίαν ὡς ἰδιοκτήτην ἢ ἐπώνυμον τοῦ λειμῶνος ἐκείνου, ἐνῷ πράγματι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσίου λειμῶνος ἐπλάσθη ὁλόκληρος ἡ περὶ τοῦ μυθικοῦ Ἀσίου παράδοσις. Γ. Ι. Κ.

Ἀσιασιὰ (Ashashà) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μαστὸς χαρακτηριστικὸς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Χαμὶς τῆς Ἀλγερίας. Ὁ ἐπιστέφων αὐτὸν τάφος ἡγιασμένου (*μαραμποὺτ*) τὸν καθιστᾷ πολύτιμον σημεῖον ἀναγνωρίσεως (Marabout Ashashà, πλάτ. 36° 19' 10'', μῆκ. 0° 39' 00' Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 1909: Cape Ivi to Algiers). Σ. Ε. Λ.

Ἀσιάτης (ὁ), θηλ.—τις· ὁ ἐξ Ἀσίας καταγόμενος, ὁ ἐν Ἀσίᾳ κατοικῶν· || ὁ τῆς Ἀσίας.

—**Ἀσιᾶται** *ἀδελφοί*. (Asiatische Brüder). Τὰ μέλη μυστικοῦ συλλόγου, παρεμφεροῦς πρὸς τὸν τοῦ Ροδαρίου, ἱδρυθέντος ἐν Αὐστρίᾳ τῷ 1780.

ἀσιατικός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῶν Ἀσιατῶν ἢ τῆς Ἀσίας.

—*ἀσιατικὰ ζητήματα* [*Διεθν. Δίκ.*]. Ἐν τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ ὑπὸ τὴν γενικὴν φρασεολογίαν «*ἀσιατικὰ ζητήματα*» νοεῖται κυρίως: α') ἡ διατήρησις τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν ἀσιατικῶν ἐκείνων κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἤδη κέκτηνται τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἤτοι τῆς Ἰαπωνίας, τῆς

Digitized by Google

Κίνας, τοῦ Σιάμ, τοῦ 'Αφγανιστάν, τῆς Περσίας καὶ τῆς καθαρῶς ἀσιατικοῦ κράτους καταστάσης Τουρκίας· 6') ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως τοῦ ἐκ τῆς 'Ασιατικῆς Ρωσίας κινδύνου, τόσον ἀπειλητικοῦ διὰ τὴν ἐγγύς, ὅσον καὶ τὴν κεντρῴαν καὶ ἄπω 'Ανατολήν· καὶ γ') ἡ ἀποφυγὴ ὅπως τμήματα τῶν ἤδη ἀνεξαρτήτων ἀσιατικῶν χωρῶν περιέλθωσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν, δηλ. τὴν ἐπικυριαρχίαν, ξένων (εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν). 'Επίσης ὑπὸ τὸν ὅρον «ἀσιατικὰ ζητήματα» περιλαμβάνονται κατά τινας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν 'Ινδιῶν, τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως ἢ μὴ τοῦ Καλιφάτου, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν δοθεῖσα ὑπόσχεσις περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Φιλιππίνων νήσων.

Κατὰ ταῦτα «ἀσιατικὰ ζητήματα» εἶναι τὰ ζητήματα ἐκεῖνα ὧν ἡ λύσις, παρὰ τὸν τυπικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος μεθ' οὗ παρακολουθοῦνται ἢ τοῦ συμφέροντος κυρίως εὐρωπαϊκῆς τινος Δυνάμεως, μεθ' οὗ τυγχάνουσι συνδεδεμένα καὶ ἐκ τῆς στάσεως ἣν θὰ τηρήσῃ αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ Δύναμις ἐπί τινος ἀσιατικοῦ ζητήματος.

'Η παρατηρουμένη σήμερον «ἀσιατικὴ κίνησις» δὲν ἱκανοποιεῖ τὰς Δυνάμεις τὰς ἐχούσας συμφέροντα ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν καὶ εἰδικώτερον τὴν 'Αγγλίαν, τὰς 'Ηνωμένας Πολιτείας, τὴν Γαλλίαν, τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Πορτογαλίαν, αἱ ὁποῖαι ἐπιζητοῦσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐμφανισθῶσι καὶ ὡς ἀσιατικὰ κράτη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀποσπάσωσι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῶν ἀσιατικῶν ζητημάτων ἐνίων ἀσιατικῶν Δυνάμεων, ἰδίως δὲ τῆς 'Ιαπωνίας καὶ τῆς Κίνας. Τοῦτο καταφαίνεται σαφῶς ἐκ τῶν τελευταίων συνθηκῶν καὶ συμφωνιῶν, αἵτινες συνωμολογήθησαν μεταξὺ τῶν κρατῶν τούτων καί τινος εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως. 'Η προσπάθεια ὅμως αὕτη προκαλεῖ ἀντιθέτως τὴν δημιουργίαν νέων ἀσιατικῶν ζητημάτων, ὡς τοιαῦτα δὲ θεωροῦνται σήμερον τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τὰ στενὰ αὐτῆς, τὴν ἐν Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Περσικῷ κόλπῳ κτλ. ἐγκατάστασιν τῶν κρατῶν τῆς 'Αντάντ, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 'Ινδιῶν κτλ. 'Εκτὸς ὅμως τῶν τοιούτων ἀσιατικῶν τάσεων, ὁ χαρακτὴρ τῶν ὁποίων εἶναι καθαρῶς ἀντιξενικός, ἐσημειώθησαν κατ' ἐπανάληψιν καὶ κρούσματα λαϊκῆς δυσφορίας κατὰ τοῦ ξενικοῦ καθεστῶτος, οὐχὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐμπράγματον μορφὴν τῆς ἐκδηλώσεως τῶν πανισλαμικῶν ἰδεῶν καὶ μπολσεβικικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν μορφήν, διὰ τῆς κηρύξεως ἀπεργιῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ὑπῆρξαν καὶ γενικαὶ καὶ μακρᾶς διαρκείας, ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἐργατῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις διευθυνομένας παρὰ ξένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lothrop Stoddart* ἐν τῷ The new world of Islam (1922).—*Tokutoni*, Japanese-american relations (1922).—*Putnam Wheale*, Indiscreet chronicle from the Pacific (1922).—*Sunyatsen*, International development of China (1922).—*Shuster*, The strangling of a nation (1913). Η. Γ. Κ.

— **'Ασιατικαὶ** *'Εταιρεῖαι.* Σωματεῖα ἐν Εὐρώπῃ, 'Ασίᾳ καὶ 'Αμερικῇ, ἀσχολούμενα περὶ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας, γεωγραφίας, γλώσσης, λογοτεχνίας καὶ θρησκείας τῶν ἀσιατικῶν λαῶν καὶ ἐκδίδοντα συναφῆ περιοδικά, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «Journal of the Asiatic Society» τῆς Βεγγάλης, «Journal of the R. A. S.» τοῦ Λονδίνου, «Journal asiatique» τῶν Παρισίων, «Zeitschrift der deutschen morgenländische Gesellschaft» τῆς Δρέσδης καὶ «Journal of the American Oriental Society» τῆς Βοστώνης. Α. Δ.

—**'Ασιατικαὶ** *νῆσοι [Γεωγρ.]* 6λ. λ. 'Ασία, Μαλαισία, 'Ωκεανία.

'Ασιατικός. — 1) 'Αλικαρνασσεὺς 'Ολυμπιονίκης, νικήσας κατὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. εἰς ἀγῶνα δρόμου. —2) 'Απελεύθερος καὶ ἔμπιστος φίλος τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Βιτελλίου (69 μ. Χ.), παρὰ τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύχθη ἱππεὺς Ρωμαῖος, ἂν καὶ ἦτο αἰσχρὸς καὶ κακοήθης. Τῆς ἐπιρροῆς του πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος ἔκαμε πολὺ κακὴν χρῆσιν, διὰ τοῦτο δέ, ὅτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βεσπασιανοῦ, νικήσαντες τὰ στρατεύματα τοῦ Βιτελλίου ἐγένοντο κύριοι τῆς Ρώμης (περὶ τὰ τέλη τοῦ 69 μ. Χ.), ὁ 'Ασιατικὸς ὑπέστη ἀτιμωτικὸν θάνατον. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ 'Ασιατικὸς ἦτο ἀπελεύθερος τοῦ Γάλβα, τοῦ πρὸ ὀλίγων μόνον μηνῶν πρὸ τοῦ Βιτελλίου διατελέσαντος αὐτοκράτορος. —3) Προσωνυμία δοθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς πολλοὺς στρατηγοὺς δράσαντας ἐν 'Ασίᾳ. 'Υπ' αὐτὴν ἐπίσης τὴν προσωνυμίαν εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας 'Αντίοχος ὁ ΙΓ' (6λ. λ.). — Ω

— **'Ασιατικὸς** *(Μ. Μόδιος).* 'Ιατρός, ὀπαδὸς τῆς μεθοδικῆς σχολῆς, οὗτινος προτομὴ μετ' ἐπιγραφῆς εὑρέθη ἐν Σμύρνῃ. ΑΡ. Π. Κ.

ἀσιαχτος, —*η*, —*ο*, καὶ ἄσαχτος ἢ ἄσαστος· αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι σαγμένος, κατεσκευασμένος, ἀκατασκεύαστος: «εἶχα τὸ σπίτι ἄσαχτο» 6λ. **σάζω** ἢ **ἰσάζω.**

"Ασιβα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις ἐν τῷ Καππαδοκικῷ Πόντῳ, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5, 6, 11).

ἀσιγησία (ἡ)· τὸ νὰ μὴ σιωπᾷ κανείς, ἀδιάκοπος φλυαρία.

ἀσίγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σιγῶν, ὁ μὴ σιωπῶν, λάλος, φλύαρος.—'Επίρρ. *ἀσιγήτως.*

'Ασιγὶς *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῶν Τουρδητανῶν ἐν τῇ Βαιτικῇ 'Ισπανίᾳ ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου (Β, δ, 14), ὡς κειμένη εἰς πλάτ. $38^0\ ^1/_3$ καὶ μῆκ. ἀπὸ μεσημβρινοῦ Μακάρων $8^0\ ^1/_4$. Ε. Ε. Λ.

ἄσιγμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ λέξεων ἢ λόγου, ὁ μὴ περιέχων τὰ γράμμα σίγμα: «ἄσιγμος λέξις,—φδή,—ὕμνος», «γρῖφος ἄσιγμος».

— *[Γραμμ.]* "Ασιγμον θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ στοιχεῖον λόγου ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐλλείπει τὸ σίγμα, ἂν καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ καθολικὸν γνώρισμα τοῦ στοιχείου τούτου· π. χ. «ἄσιγμος ἀόριστος», ὁ ἐνεργητικὸς καὶ μέσος ἀόριστος δεύτερος· «ἄσιγμος ὀνομαστική», ἡ ἄλλως λεγομένη *ἀκατάληκτος.*

— *[Ποιητ.]* 'Εν τῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρχον ποιηταὶ ἀσιγμοποιοῦντες («εἰσὶ δὲ οἳ ἀσίγμους ᾠδὰς ὅλας ἐποίουν» *Διονύσ. 'Αλικ.* περὶ συνθ. ὀνομ. 14), δηλ. γράφοντες ποιήματα ἐν οἷς οὐδὲν σίγμα ὑπῆρχε («ἀσιγμοποιηθεῖσα ᾠδή» *'Αθήν.* 10, 455). "Ασιγμον ᾠδὴν ἐποίησεν ὁ Πίνδαρος, ὁ 'Αθήναιος δὲ μνημονεύει (455 c) «Λάσου τοῦ 'Ερμιονέως τὴν ἄσιγμον ᾠδὴν» ἥτις ἔφερε τὸν τίτλον «Κένταυροι»· ὁ αὐτὸς δὲ ἐποίησε καὶ ὕμνον ἄσιγμον πρὸς τὴν Δήμητρα. — Ω

'Ασίγραμμα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς βορείου 'Ινδοσκυθίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (7, 1, 57).

'Ασιδαῖοι *[Βιβλ. 'Ιστορ.].* Οὕτως (ἑβραϊστὶ *χασιντεὶμ*=εὐσεβεῖς) ὠνομάσθη, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φιλελληνικὴν μερίδα, τὴν λεγομένην *τῶν ἀνόμων* καὶ *ἀσεβῶν*, ἡ μερὶς τῶν εὐσεβῶν, δηλαδὴ τῶν φανατικῶς ἀφωσιωμένων εἰς τὸν μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὴν πάτριον θρησκείαν 'Ιουδαίων, ἥτις ἐπιμόνως ἀνθίστατο κατὰ τῆς διεισδύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν 'Ιουδαίαν. 'Η μερὶς αὕτη, συνταχθεῖσα εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς μακκαβαϊκῆς ἐξεγέρσεως μετὰ τῶν Μακκαβαίων, ἐπολέμησε γενναίως ὑπὲρ τῆς διωκομένης ὑπὸ 'Αντιόχου Δ' τοῦ 'Επιφανοῦς πατρίου πίστεως καὶ παρέσχε σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου (Α' Μακκαβ. β' 42, Β' Μακκαβ. ιδ' 6). Παρασυρθέντες δ' ὅμως ὑπὸ τῶν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων τοῦ ἀποστάτου ἀρχιερέως 'Αλκίμου, ἐδείχθησαν βραδύτερον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Μακκαβαίους, συμβιβαστικοὶ πρὸς τὸν τύραννον τοῦτον, ὅστις ἀντήμειψε τὴν εὐπιστίαν τῶν 'Ασιδαίων διὰ τοῦ φόνου ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἐξ αὐτῶν (Α' Μακκαβ. ζ' 13 ἑξ.). 'Η ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας ἐξαφάνισις τῆς μερίδος ταύτης συμπίπτει πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐμφανίζεται ἐπ' αὐτῆς ἡ εὐλόγως ὑπὸ ἐπιφανῶν ἱστορικῶν ὡς συνέχεια ἐκείνης θεωρουμένη μερὶς τῶν Φαρισαίων, δηλ. ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μακκαβαίου 'Ιωανάθαν (*'Ιωσήπου* 'Ιουδ. 'Αρχαιολ. ΙΓ' ιβ' 2 καὶ 'Ιουδ. Πολέμου, Α' γ' 5). Π. Ι. Μ.

'Ασιδάτης· 6λ. λ. 'Ασιαδάτης (2).

ἀσιδέρωτος, —*η*, —*ο*· δημ., ὁ μὴ σιδερωμένος, ὁ μὴ διὰ τοῦ σιδερώματος λελεασμένος: «ὑποκάμισον ἀσιδέρωτο».

ἀσίδη (ἡ) (Asida) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καράβων.* Τὸ σῶμα τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι φοειδές, ἀδρόν, χρώματος φαιοῦ ἢ ὑπομέλανος, καὶ συνήθως εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ πυκνοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τριχώματος. 'Η κεφαλὴ εἶναι βραχεῖα καὶ πάντοτε σχεδὸν πεπιεσμένη ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. 'Ο προθώραξ λίαν εὐρὺς καὶ αἰσθητῶς ὀδοντωτὸς κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἡμικυκλικὸν σχῆμα. Τὰ ἔντομα ταῦτα βαδίζουσι βραδύτατα καὶ ἐνδιαιτῶνται κατὰ προτίμησιν εἰς ξηροὺς καὶ ἀγόνους τόπους. 'Εν καιρῷ ἡμέρας κρύπτονται ὑπὸ τὰς πέτρας, τὰ φυτὰ καὶ ὑπὸ σεσηπότα φύλλα δένδρων. 'Απαντῶσιν ἰδίως εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν βόρειον 'Αφρικήν.

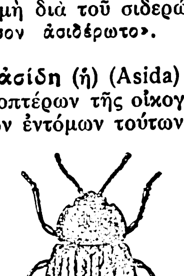
'Ασίδη ἡ ρυτιδωτή.

Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀσίδη ἡ ρυτιδωτή* (Asida rugosa). Τὸ μῆκος της δὲν ὑπερβαίνει τὰ 12 χιλιοστόμετρα καὶ τὸ χρῶμά της εἶναι μελανόφαιον. 'Απαντᾷ εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Εὐρώπης κλίματα. Δ. Ν. Π.

— *['Αμπελουργ.]* 'Η κάμπη τοῦ εἴδους Asida grisea ἀποκόπτει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐμβολιασμένων μοσχευμάτων ἀμπέλου, ὅταν παραχώνωνται ταῦτα μετὰ τὴν φύτευσίν των. "Εχει μῆκος 3—4 ἑκατοστομ. καὶ χρῶμα κιτρινωπόν. Τὸ τέλειον ἔντομον ἔχει μῆκος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατοστομ., χρῶμα μελαψόφαιον καὶ ζῇ ἐπὶ διαφόρων φυτικῶν ὑπολειμμάτων. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ ἐντόμου τούτου βλαβῶν δὲν πρέπει νὰ κλαδεύηται τὸ φυτευόμενον ἐμβολιασμένον μόσχευμα.

Τὸ τέλειον ἔντομον τοῦ εἴδους Asida fascicularis κατὰ τὸν Giard ἔχει παρατηρηθῆ ἐν Ρουμανίᾳ ἐπὶ ἀμπέλων, ὧν ἀποκόπτει καὶ κατατρώγει τοὺς νεαροὺς βλαστούς. Π. Γ. Κ.

ἀσιδηρῖται (οἱ) (Asiderite) *['Ορυκτολ.].* Εἶδος μετεωριτῶν, μὴ περιεχόντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σίδηρον. Γ. Κ. Γ.

ἀσίδηρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ χωρὶς σίδηρον, ὁ μὴ ἔχων σίδηρον: «ἀσίδηρον ξίφος», «ἀσίδηροι μοχλοί» (*Εὐριπ.* Βάκ. 1104)· ‖ ὁ μὴ σχηματιζόμενος διὰ τοῦ σιδήρου, δηλ. τοῦ ἀρότρου: αὔλακα τὰν ἀσίδαρον ἐν ὕδασιν ἕλκομεν ἄμφω» ('Ανθ. ΙΙ,9,299)· ‖ ὁ ἄνευ ξίφους: «χεὶρ ἀσίδηρος» ('Ανθ. 9,12), «χειρὸς ἀσιδήρου μέτρα» (*Εὐριπ.* Βάκ. 736).

— **ἀσίδηρος** *μάχη [Στρατ. 'Ιστορ.].* 'Ελέγετο ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ ἡ μαχητικὴ ἄσκησις ἡ ἀνάλογος πρὸς τὰς σημερινὰς ἀσκήσεις μάχης μετ' ἀσφαίρων πυρῶν, ἐκαλεῖτο δὲ *ἀσίδηρος*, διότι κατ' αὐτὴν ἀφῃροῦντο ἐκ τῶν βελῶν καὶ τῶν ἀκοντίων καὶ τῶν δοράτων αἱ σιδηραῖ αἰχμαί, ἀντὶ σπαθῶν δὲ μετεχειρίζοντο ῥάβδους.

'Η ἀναπτυσσομένη κατὰ τὰς τοιαύτας ἀσκήσεις φιλοτιμία καὶ τὸ πεῖσμα τῶν συγκρουομένων τμημάτων μετέτρεπε τὰ γυμνάσια εἰς ἀληθεῖς μάχας, καθ' ἃς οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες καὶ ἵπποι ἐτραυματίζοντο καὶ ἐφονεύοντο.

Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος λόγον ποιούμενος περὶ τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν τοῦ Μιχαὴλ Δούκα (1071—1078) γράφει ὅτι ὁ ἐπιφορτισθεὶς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν στρατευμάτων Καππαδόκης στρατηγὸς Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἐγύμνασε καλῶς τὰ στρατεύματα «κατὰ τὸ ἔξωθεν», δηλ. καὶ τὴν ἱππασίαν, τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων καὶ τοὺς ἑλιγμούς, «ἐδόκει γυμνάζειν τούτων καὶ τὰς ψυχάς», πρὸς τοῦτο δὲ διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν ἀσιδήρων μαχῶν ὑπὸ τῶν διαφόρων σωμάτων, «καὶ ἐκέλευσε σφοδρᾷ τῇ ῥύμῃ χωρεῖν κατ' ἀλλήλων καὶ παίειν ὡς οἷόν τε τοῖς δόρασι καὶ οὕτω τοὺς τολμηροτέρους πρὸς τὸ ἔργον χωροῦντας τοῖς πρώτοις κατέλεγε». 'Εκ τῶν διακριθέντων δὲ πολλάκις εἰς τὰς ἀσιδήρους μάχας ἀνδρῶν ὁ Μιχαὴλ Δούκας ἀνασυνεκρότησεν ἐκ Μικρασιατῶν προσφύγων τὰ τάγματα τῶν «'Αθανάτων» (6λ. λ.). Ν. ΚΛΣ

'Ασιὲ (Acier), *Μιχαὴλ-Βίκτωρ.* Γάλλος γλύπτης (1736—1795). Διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς κατασκευαστὴς προπλασμάτων ἐκ πορσελλάνης.

'Ασιέντο (Asiento καὶ Assiento)· 6λ. 'Ασσιέντο.

ἀσίζαι· 6λ. ἀσσίζαι.

'Ασίζι *[Γεωγρ.]*· 6λ. λ. 'Ασσίζη

ἀσίκης (ὁ)· 6λ. ἀσήκης.

'Ασικλὰρ *[Γεωγρ.]*· 6λ. λ. Εὔρωπος, Λεβεντοχώρι, Λυκοβούνι.

'Ασικοῦ (Ashikû). 'Ο δεύτερος τῶν πέντε μεγάλων *Βούδας* ἢ *Νιόραϊς* τοῦ ἰαπωνικοῦ Βουδισμοῦ, ἐκπροσωπῶν τὴν πίστιν ἐν τῇ γενέσει της καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ *Μπόντι* (Bodhi), ἤτοι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς ὑψίστης γνώσεως. Α. Δ.

'Αγαλμάτιον τοῦ 'Ασικοῦ.

ἀσίλακας (ὁ) *[Βοτ.]*, Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ ἀρία* (Quercus smilax). Δ. Ν. Π.

ἀσιλάνι (τὸ) καὶ **ἀσλάνιον** ἢ *ἀσλάνι·* (λέξις τουρκική, ἐκ τοῦ *ἀρσλὰν*=λέων). "Ητο ἀργυροῦν νόμισμα πολωνικόν, ἔχον ἐπ' αὐτοῦ κεχαραγμένον λέοντα, καὶ ἐκυκλοφόρει ἐν Τουρκίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μέχρι τέλους τοῦ ΙΣΤ'. 'Επειδὴ ἤρχισαν κατασκευαζόμενα ἐκ τοῦ νομίσματος τούτου πολλὰ κίβδηλα, ἀπηγόρευσεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1598· ἡ ὀνομασία ἐν τούτοις ἐξηκολούθει διατηρουμένη καὶ μέχρι τελευτῶντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. "Ητο δὲ τὸ ἀσλάνιον ἰσότιμον πρὸς τὴν *ρεγκίναν* τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ *ρεάλιον.* Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

ἀσίλι (τό)· εἶδος αἰγυπτιακοῦ βάμβακος (6λ. λ. βάμβαξ).

Digitized by Google

ἀσιλίδαι (οἱ) (Asilidæ) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων *διπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τανυστομιδῶν*.

—*[Παλαιοζ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν ἐντόμων τούτων εὑρέθησαν καὶ εἰς στρώματα τῆς τριτογενοῦς περιόδου. Δ. Ν. Π.

Ἀσὶλλ-*Σεσμπρὸν* (Achille - Cesbron), *Ἀχιλλεὺς-Θεόδωρος*. Περιώνυμος Γάλλος ζωγράφος ἀνθέων γεννηθεὶς ἐν Ὀρὰν τῆς Ἀλγερίας τῷ 1849.

ἄσιλλα (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ξύλον, ἢ ξύλινος μοχλὸς ἢ ζυγὸς μήκους ὀργυιᾶς, τιθέμενον ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ὤμων ἢ συνήθως ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τούτων πρὸς μεταφορὰν βαρέων πραγμάτων, ὥστε ἐξ ἑκατέρου τῶν ἄκρων αὐτοῦ νὰ ἐξαρτῶνται τὰ μεταφερόμενα. Ἐλέγετο καὶ *ἀναφορεύς*, ὁ δ' Ἀριστοφάνης ὀνομάζει τὸ ξύλον τοῦτο *ἀνάφορον (Ἀριστοφ. Βάτ. 8.)*. ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ἄσιλος (ὁ) (Asilus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσιλιδῶν*. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου διακρίνονται ἐκ τοῦ στενοῦ, ἐπιμήκους καὶ τριχωτοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σώματός των. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἀπεστρογγυλωμένη καὶ κολοβωμένη κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῆς τμῆμα. Οἱ ὀφθαλμοὶ συνήθως εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου προσθίου μέρους τῆς κεφαλῆς καὶ χωρίζονται ἀλλήλων διὰ χαρακτηριστικῆς διαυλακώσεως. Τὸ ῥύγχος εἶναι βραχύ, ἰσχυρὸν καὶ καλύπτεται κατὰ τὸ ἄκρον του ὑπὸ θυσάνου τριχῶν ἐν εἴδει μύστακος. Αἱ κεραῖαι ἔχουσι τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν ἄρθρωσίν των λίαν ἐπιμήκη καὶ κεκαλυμμένην ὑπὸ λεπτοτάτου, μεταξοειδοῦς τριχώματος. Ἡ κοιλία ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ἀρθρώσεων, ὧν ἡ τελευταία εἶναι κολοβωμένη καὶ ἐπιτρέπει νὰ διαφαίνωνται τὰ ἄρρενα γεννητικὰ ὄργανα τοῦ ἐντόμου. Αἱ πτέρυγες εἶναι πεπλατυσμέναι ἐπὶ τῆς ῥάχεως καὶ ὅταν τὸ ζῷον εὑρίσκεται ἐν καταστάσει ἀναπαύσεως. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι ἄποδες, ἐπιμήκεις, πεπιεσμέναι καὶ ἐφωδιασμέναι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σώματος διὰ λεπτοτάτων ἀκανθῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἄσιλος ὁ ἀνθρηνόμορφος* (Asilus crabroniformis), ἀπαντῶν συχνάκις ἐν Εὐρώπῃ καὶ διακρινόμενος ἐκ τοῦ μήκους τοῦ σώματός του, ὅπερ ἔχει μῆκος 20 περίπου χιλιοστομέτρων, χρῶμα σκοτεινῶς κίτρινον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ μελανοπορφυρῶδες εἰς τὰ κάτω μέρη. Δ. Ν. Π.

Ἄσιλος ὁ ἀνθρηνόμορφος.

Ἀσιμὰθ *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. Οὕτως ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ο' τὸ ἑβρ. *Ἀσιμά*, ὄνομα θεότητος, ἣν ἐλάτρευσαν οἱ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τὴν Σαμάρειαν μετοικισθέντες Αἱμαθηνοί, δηλαδὴ οἱ τέως κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Ἀντιλίβανον καὶ τὸν Ὀρόντην χώρας Αἱμὰθ (Δ' Βασιλ. ιζ' 30). Περὶ τῆς ἀσσυριακῆς ταύτης θεότητος, περὶ ἧς διάφοροι ῥαββῖνοι ἐπίστευον, ὅτι ἐλατρεύετο δῆθεν ὑπὸ μορφὴν τράγου ἢ πιθήκου, οὐδεμία ὑπάρχει παλαιὰ μαρτυρία καὶ ἑπομένως πᾶσαι αἱ περὶ αὐτῆς διατυπωθεῖσαι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰκασίαι παραμένουσιν ἀβέβαιοι. Π. Ι. Μ.

Ἀσιμῆς, *Δημήτριος*. Ἰατρός, γεννηθεὶς ἐν Θήρᾳ τῷ 1869. Μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ διδακτορικοῦ αὐτοῦ διπλώματος μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα ἐπὶ τετραετίαν ἠκολούθησε μαθήματα μικροβιολογίας καὶ παθολογίας, ἰδιαίτερον παιδευθεὶς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ καθηγητοῦ *Cornil*. Ἐνταλεὶς ἐκεῖθεν μετέβη πρὸς ἵδρυσιν ἐργαστηρίου μικροβιολογίας τῆς Μαιευτικῆς Κλινικῆς τοῦ καθηγητοῦ *Pinard*, ὅπερ διηύθυνε ὑπὲρ τὸ ἔτος μετὰ τοῦ μαιευτῆρος καθηγητοῦ *Lepage*.

Τῷ 1891 διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῆς Παθολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου τῆς διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Κωνστ. Δηλιγιάννη*, παραμείνας ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐπὶ δέκα ἔτη, ἀσκῶν τοὺς φοιτητὰς περὶ τὴν Διαγνωστικὴν καὶ τὴν κλινικὴν ἰατρικήν, ἰδίᾳ δὲ εἰς νυκτερινὰ φροντιστηριακὰ μαθήματα, ἃ πρῶτος αὐτὸς συνέστησεν. Κατὰ τὴν μακρὰν νόσον τοῦ καθηγητοῦ Δηλιγιάνη ἀντικαταστήσας τοῦτον ἐξηκολούθησε τὴν κλινικὴν διδασκαλίαν τῶν φοιτητῶν. Ἀπὸ μακρῶν δ' ἐτῶν χάριν τοῦ λαοῦ οὐδέποτε ἐπαύσατο διδάσκων Ὑγιεινὴν ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ τῶν φίλων τοῦ λαοῦ.

Τῷ 1910 ἐγένετο ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν, οὗτινος καὶ ἐξελέγη πρόεδρος, συμβαλὼν τὰ μέγιστα εἰς τὴν σημαντικὴν ὑπηρεσίαν, ἣν προσέφερεν ὁ σύλλογος οὗτος εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν ἐπιστράτων, προσφέρων εἰς αὐτὰς οὐ μόνον δωρεὰν νοσηλείαν διὰ 350 ἰατρῶν, ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ φάρμακα, εἰς δὲ τοὺς ἀπορωτέρους καὶ γάλα.

Ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἔργου τούτου ἱδρύθη τὸ Νοσοκομεῖον *Ἁγ. Ἑλένη* (βλ. λ. Ἀθῆναι, τόμ. Β', 253 β'), ὅπερ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως οὗτος διευθύνει.

Ἔγραψε πολλὰς ἐργασίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ *πνευμονικὸς ἄνθραξ* (Ἀθῆν. 1900), Meningite cerebro-spinale épidémique (ἐν Presse médicale 1900), Pneumonie à monilia (Bulletin médicale 1921), Ἱστορία τῆς γρίππης (ἐν Ἀρχείοις Ἰατρικῆς 1917)· ὡς συνεργάτης τῆς ἑξατόμου Γαλλικῆς Ἰατρικῆς Παθολογίας τοῦ *Bernheim* ἔγραψεν ἐν αὐτῇ τὸ ἄρθρον Embolie pulmonaire.

Καταλέγεται μεταξὺ τῶν συνεργατῶν τῆς Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείας. ΑΡ. Π. Κ.

ἀσιμίνη (ἡ) (Asimina) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνανωδῶν*, περιλαμβάνον ὀλιγάριθμα εἴδη φυόμενα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Οἱ καρποὶ των φυτῶν τούτων εἶναι ἐδώδιμοι. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτ.]* Ἀπολιθωμένα λείψανα φύλλων καὶ μεμονωμένα σπέρματα τοῦ φυτοῦ τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς κρητιδικῶν στρωμάτων τῆς Βορ. Ἀμερικῆς καὶ τριτογενῶν τοιούτων τῆς Χιλῆς Βορ. Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης. Γ. Κ. Γ.

ἀσιμινία (ἡ) (Assiminia) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μονομυῶν*. Ἡ κόγχη της εἶναι ᾠοειδής, κωνικὴ καὶ φέρει ἐπιμήκεις συσπειρώσεις. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει μικρὰ ζῷα μὲ λεπτὴν κόγχην καὶ στίλβοντα χρώματα. Ζῶσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ὑφάλμυρα ὕδατα καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Ἀπαντῶσιν εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀσιμινία ἡ ποικιλόχρους* (Assiminia multicoloris), ἀπαντῶσα ἰδίως παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταμέσεως ποταμοῦ. Δ. Ν. Π.

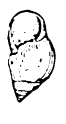

Ἀσιμινία ἡ ποικιλόχρους.

Ἄσιμον ἢ *Ἄσιμοι [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κάτω Μυσίας, ὡς ἐκαλεῖτο πρὸ τῆς καθόδου τῶν Βουλγάρων (Ζ' αἰὼν) ἡ νῦν Βουλγαρία. Ἔκειτο παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴστρον (Δούναβιν) μεταξὺ τῶν πόλεων Παλαστόλου καὶ Κουρίσκας, ἦτο δὲ μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Βυζαντινῆς ἐκείνης ἐπαρχίας περιβαλλομένη διὰ τείχους καὶ προστατευομένη ὑπὸ φρουρᾶς ἰσχυρᾶς καὶ μονίμου. Ν. ΚΛΕ

Ἀσιμπέ. Θυγάτηρ τοῦ *Καπλὰν-ζαδὲ Ἀλῆ πασᾶ*, τοπάρχου τοῦ Δελβίνου, καὶ τῆς *Χαϊνίτσας*, ἀδελφῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενλῆ, γεννηθεῖσα ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῷ 1772. Συνεζεύχθη τῷ 1788 τὸν *Βελῆ-μπέην Κλεισούραν*, δολοφονηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, εἰς αὐτοὺς τοὺς γάμους τοῦ Βελῆ πασᾶ. Παραφρονήσασα ἐκ τοῦ τρόμου ἔζησεν ἐν ἀδιαπτώτῳ τρόμῳ εἰς τὸ ἐν Λιμποχόβῳ σαράγιον τῆς μητρός της μέχρι τοῦ 1801, ὁπότε ἀπηγχονίσθη.

ἀσίμωτος —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ ἀπλησίαστος, ὁ ἀπροσπέλαστος.

Ἀσυνάγκα (Asinaga)· βλ. Ἀζινάγκα.

Ἀσιναῖος *κόλπος [Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Καλεῖται ὁ ἐν τῇ Ν. Δ. Πελοποννήσῳ κόλπος ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ *Ἀκρίτα* ἀκρωτηρίου. «Καλοῦσι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Ἀσίνης πολίχνης πρώτης ἐν τῷ κόλπῳ ὁμωνύμου τῇ Ἑρμιονικῇ» (*Στραβ.* ἐκδ. Didot 309, 12). Καὶ *Ἀκρίτας* μὲν εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήρ. *«Κάβο Γκάλλος»*, *Ἀσίνη* ἡ *«Κορώνη»* καὶ *Ἀσιναῖος κόλπος* ὁ «Μεσσηνιακὸς» (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ἀσίναρος· βλ. λ. Ἀσσίναρος.

Ἀσίνδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰνδικῆς, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος (7,1,60).

Ἄσινδον (Asido) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βαιτικῆς Ἱσπανίας πρὸς ἀνατολὰς τῶν Γαδείρων ἐν ᾗ σώζονται ἀρχαῖα ἐρείπια (*Πτολ.* 2,4,13).

ἀσινέωψ (Asineops Cope.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀφρεδοδεριδῶν* (Aphredoderidae) *ἀκανθοπτερυγίων* ἰχθύων. Εὑρέθησαν λείψανα τοῦ γένους τούτου ἐντὸς ἠωκαινικῶν στρωμάτων τοῦ Wyoming. Γ. Κ. Γ.

Ἀσίνη *[Ἀρχ. Ἱστορ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται τρεῖς παράλιαι πόλεις τῆς Πελοποννήσου:

— 1) Πόλις τῆς Ἀργολίδος ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Μνημονεύεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδος Β 360) ὡς κειμένη ἐπὶ τῆς παραλίας βαθέος κόλπου καὶ ὑπαγομένη μετὰ τῆς Ἑρμιόνης, Τροιζῆνος, Ἐπιδαύρου, Αἰγίνης καὶ Τίρυνθος εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Διομήδη. Κατὰ τὴν παρὰ Στράβωνι (C. 373) παράδοσιν ἡ Ἀσίνη εἶχε κατοικηθῆ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὑπὸ Δρυόπων τῆς Φθιώτιδος, οἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τοὺς περὶ τὸν Σπερχειὸν τόπους ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρκάδος Δρύοπα ἢ ὑπὸ Δρυόπων τῆς Δωρίδος, οἵτινες κατῆλθον εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἧτταν τοῦ βασιλέως των Φίλαντος. Οἱ Ἀσιναῖοι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Ἀργείων καὶ διὰ τοῦτο ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀργολίδα ὑπὸ τὸν βασιλέα των Νίκανδρον, τὸν υἱὸν τοῦ Χαριλάου, ἐβοήθησαν αὐτοὺς εἰς τὴν δῄωσιν τῆς χώρας. Οἱ Ἀργεῖοι ὅμως ἐξεδικήθησαν αὐτοὺς μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀργολίδος ἀποχώρησιν τῶν Σπαρτιατῶν, διότι ἐκστρατεύσαντες ἐναντίον τῆς Ἀσίνης ὑπὸ τὸν βασιλέα των Ἔρατον ἠδυνήθησαν μετὰ κρατερὰν ἄμυναν τῶν Ἀσιναίων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσεν ὁ Ἀργεῖος Λυσίστρατος, νὰ γίνωσι κύριοι τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν κατηδάφισαν πλὴν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος παρὰ τὸ ὁποῖον ἔθαψαν τὸν Λυσίστρατον. Οἱ Ἀσιναῖοι, ὅτε ἔγινε καταφανὲς ὅτι θὰ κυριευθῇ ἡ πόλις των, ἐπεβίβασαν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδάς των εἰς πλοῖα καὶ τελευταῖον καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, ἔνθα ἔκτισαν, παραχωρηθέντος ἐπαρκοῦς πρὸς ἐγκατάστασίν των χώρου ὑπὸ τῶν φίλων των Σπαρτιατῶν, νέαν πόλιν, Ἀσίνην καὶ ταύτην ὀνομασθεῖσαν. Περὶ τοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀργολικὴ Ἀσίνη δὲν συνεφώνουν οἱ ἀρχαιολόγοι, ἀλλ' οἱ μὲν τούτων ἐδέχοντο ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τοῦ χώρου εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει κτισθῆ τὸ παρὰ τὸν ὅρμον Χαϊδαρίου *Τολόν*, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον κατέχει τὸ χωρίον *Κάνδια*, περὶ τὰς 2 ὥρας ἀπέχον τοῦ Τολοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1922 ὅμως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐνεργοῦνται ὑπὸ Σουηδῶν ἀρχαιολόγων ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ περὶ τὸ Τολὸν χώρου, καὶ κατὰ τὴν παραλιακὴν θέσιν *Τζαφὲρ-Ἀγᾶ*, ἐβεβαιώθη ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἀσίνη. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται μέχρι τοῦδε ἀπεκάλυψαν ἐρείπια ἀρχαίων μνημείων τῶν προϊστορικῶν καὶ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων, ὡς καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἔφερον εἰς φῶς πλεῖστα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ἅτινα εἶχον συνταφῆ μετὰ τῶν νεκρῶν εἰς 25 ἀνοιχθέντας τάφους. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν μνημείων ἀξιολογώτερα εἶναι ἓν ἀρχαῖον τεῖχος, πάχους 2 μέτρων, τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη σώζονται εἰς ἔκτασιν 125 περίπου μέτρων, ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τῆς μικρᾶς χερσονήσου ἀποκαλυφθεῖσα νεκρόπολις, ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς ὁποίας ἠνοίχθησαν 25 τάφοι τῆς μυκηναϊκῆς καὶ γεωμετρικῆς περιόδου, τὰ ἴχνη ναοῦ τινος, τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος, πιθανώτατα, ἀποκαλυφθέντα ἐπὶ τοῦ ὑψώματος *«Μπαρμπούνα»* καὶ τὰ ἐρείπια οἰκοδομήματος λουτρῶν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τῶν ἀνοιχθέντων τάφων ἦλθον εἰς φῶς πλούσια ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, πολλοῦ λόγου ἄξια, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἀγγεῖα, ξίφη τινὰ μετὰ χρυσῶν λαβῶν, οἱ δακτυλιόλιθοι (εἷς εἶναι θαυμασίας τέχνης) καὶ τὰ περιδέραια. Ταῦτα πάντα μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῆς πόλεως Ναυπλίου.

—2) Ἀρχαία πόλις τῆς Μεσσηνίας ἐπὶ ἑνὸς ἀκρωτηρίου τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Τὴν πόλιν ταύτην ἔκτισαν μετὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον οἱ ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀργείων κάτοικοι τῆς ἀργολικῆς Ἀσίνης ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, βοηθουμένων καὶ ὑπὸ τῶν πρὸς αὐτοὺς ὡς ἱκετῶν καταφυγόντων μετὰ τὴν ἐκδίωξίν των Ἀσιναίων, μεσσηνιακῆς πόλεως Ῥίου.

Ἡ Ἀσίνη ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 40 ἀρχαίων σταδίων ($1\,{}^1/_2$ περίπου ὥρας) τῶν Κολωνίδων καὶ εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχιζεν ἐκ δυσμῶν ὁ Μεσσηνιακὸς κόλπος, ὅστις καὶ Ἀσιναῖος (βλ. λ.) ἐκαλεῖτο ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, πρώτης ἐν τῷ κόλπῳ ἀπὸ δυσμῶν. Ὄχι μακρὰν τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Ἀσίνης νῦν κεῖται ἡ πολίχνη *Κορώνη*. Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Η' 73) μνημονεύεται ἡ πόλις ὡς κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Δρυόπων, ἑνὸς τῶν πέντε ἐπηλύδων ἐθνῶν τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ δὲ τοῦ Θουκυδίδου (Δ'. 13 καὶ ΣΤ' 93) ὡς εἷς τῶν πολεμικῶν ναυστάθμων τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκ τοῦ ὁποίου κατὰ μὲν τὸ 425 π. Χ., ὅτε ὁ Δημοσθένης κατέλαβε τὴν Πύλον, μετέφερον πολιορκητικὰς μηχανὰς πρὸς ἅλωσιν τοῦ ἀνεγερθέντος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ τείχους, κατὰ δὲ τὸ 414 π. Χ. ἀπέπλευσεν εἰς Σικελίαν ὁ Γύλιππος. Οἱ Ἀσιναῖοι ἐκαυχῶντο διὰ τὴν ἐκ τῶν Δρυόπων καταγωγήν των· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πόλει των, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀργολικῇ Ἀσίνῃ πρότερον, εἶχον ἀνεγείρει ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἱερὸν τοῦ Δρύοπος, ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Παρνασσῷ ἱερῶν ἱδρυμάτων τῶν προγόνων των. Εἰς τὸ ἱερὸν δὲ τοῦ Δρύοπος, ἔνθα καὶ ἄγαλμα ἀρχαῖον ὑπῆρχεν, ἐτελεῖτο ἑορτὴ κατὰ διετίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος. Τῆς Ἀσίνης διεσώθησαν καὶ νομίσματα: α') χαλκᾶ συμμαχικά, δηλ. τῶν χρόνων κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἀσίνη ἐγκαταλιποῦσα τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους φιλίαν καὶ συμμαχίαν εἶχε προσχωρήσει εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ β'.) αὐτοκρατορικά, τῶν ῥωμαϊκῶν δηλ. χρόνων. Τὰ πρῶτα φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΑΧΑΙΩΝ ΑΣΙΝΑΙΩΝ, τὰ δεύτερα δέ, τὰ ἀπὸ Σεβήρου μέχρι Γέτα, ΑCΙΝΑΙΩΝ μόνον. Τύποι συ-

Digitized by Google

νήθεις αὐτῶν εἶναι Ἀπόλλων Πύθιος ἐπὶ κιονίσκου ἐρειδόμενος, Ἀσκληπιὸς καὶ Ἑρμῆς.

— 3) Ἀρχαία πολίχνη τῆς Λακωνικῆς ΝΔ. τοῦ Γυθείου καὶ εἰς ἀπόστασιν πέντε περίπου χιλιομέτρων ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ πολίχνη, κειμένη οὐ μακρὰν τοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις *Λᾶς*, (τὴν ὁποίαν ταυτίζουσί τινες μετὰ τῆς Ἀσίνης) κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους τὸ φρούριον *Πασσαβᾶ*, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Κατὰ τῆς Ἀσίνης εἶχον ἐκστρατεύσει κατὰ τὸ 369 π. Χ., μετὰ τὴν πρώτην εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδα, οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες νικήσαντες τοὺς Λακεδαιμονίους ἐφόνευσαν τὸν πολέμαρχον Γεράνορα, ἀρχηγὸν τῆς σπαρτιατικῆς ἐν Ἀσίνῃ φρουρᾶς καὶ ἐπόρθησαν τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναίων (*Ξεν.* Ἑλλ. VII 1,25). Ἡ διὰ τὴν νίκην ταύτην ἔπαρσις τῶν Ἀρκάδων, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι δὲν εἶχον ἀνάγκην πλέον τῆς βοηθείας τοῦ Ἐπαμεινώνδα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου Γ' (βλ. λ.) μετὰ παρέλευσιν πολὺ ὀλίγου χρόνου. Πλὴν τῶν εἰρημένων μνημονεύονται ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου δύο ἔτι πολίχναι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσίνη, μία ἐν Κύπρῳ καὶ μία ἐν Κιλικίᾳ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἀσίνη** *(Κορώνης) [Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Κορώνης τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1920) 221. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τσαφερόγλι*. Κεῖται δυτικῶς τῆς Κορώνης ἀπέχον 15' ἀπ' αὐτῆς.

Δ. Ε. Μ.

Ἀσίνι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ναυπλιέων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 796. Εἰς τὴν κοινότητα, ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 964 κατοίκους, ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ἰσέλον*. Ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου ἀπέχει $1^1/_2$ ὥρ.

Δ. Ε. Μ.

Ἀσίνιος *Γάλλος* (Asinius Gallus). Υἱὸς τοῦ *Ἀσινίου Πολλίωνος* (βλ. κατωτ.) ἐπονομαζόμενος καὶ *Σαλωνῖνος* (Saloninus). Ἐχρημάτισεν ὕπατος τῷ 8 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 30 μ. Χ. Ἀφιερώθη καὶ οὗτος εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ἡ ἐλευθεροστομία του τὸν κατέστησεν ἀντιπαθῆ εἰς τὸν Αὔγουστον καὶ κατόπιν εἰς τὸν Τιβέριον, ὅστις τὸν κατεδίκασεν εἰς τὸν ἐκ πείνης θάνατον.

— **Ἀσίνιος** (Asinius), *Κουάδρατος*, *Κουαδρᾶτος* ἢ *Κουδρᾶτος*. —1) Ποιητής, τοῦ ὁποίου ἓν ἐπίγραμμα διεσώθη ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (Ζ' 312). —2) Ἱστοριογράφος, ἀκμάσας κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους καὶ γράψας εἰς ἰωνικὴν διάλεκτον ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Χιλιετηρίς» (*Εὐαγρ.* Ἱστ. Ἐκκλ. 5, 24).

Α. Δ.

— **Ἀσίνιος** *Πολλίων* (G. Asinius Pollio). Ἐπιφανέστατος Ῥωμαῖος (76 π. Χ.—5 μ. Χ.). Ἐν ἡλικίᾳ 22 ἐτῶν ἐμφανισθεὶς ὡς κατήγορος τοῦ Γαΐου Κάτωνος ἀπέκτησε διὰ τὴν τόλμην του καὶ τὴν σύνεσιν μεγάλην φήμην. Εἰς τὸν ἐμφύλιον μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου πόλεμον, μὴ δυνάμενος νὰ μείνῃ οὐδέτερος, ἐτάχθη μὲ τὸν Καίσαρα, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέετο καὶ διὰ προσωπικῆς φιλίας, ἂν καὶ ἦτο δημοκρατικός. Κατόπιν ἐχρημάτισε πραίτωρ καὶ ὕπαρχος, τῷ δὲ 40 π. Χ. διαπραγματεύεται τὴν ὀνομαστὴν συνθήκην τοῦ Βρενδησίου (foedus Brundisinum) μεταξὺ Ὀκταβίου καὶ Ἀντωνίου. Γίνεται κατόπιν ὕπατος τῷ 40 π. Χ., ὡς τοιοῦτος δὲ διεξάγει ἀγῶνας νικηφόρους ἐν Ἰλλυρίᾳ, δι' οὓς ἐτέλεσεν ἐν Ῥώμῃ θρίαμβον (39 π.Χ.), μὲ τὸν ὁποῖον ἑκουσίως τερματίζει τὸ πολιτικόν του στάδιον. Εἰς ὅλον τὸν ἔπειτα τριακονταπενταετῆ βίον του ἀσχολεῖται μόνον μὲ τὰ γράμματα καὶ ἀποθνήσκει ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν.

Ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις τοῦ Πολλίωνος εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν πολιτικήν του καὶ πολὺ σημαντικωτέρα διὰ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα. Νέος ἀκόμη ποὺ ἦτο, ἐτάχθη εἰς τὸν κύκλον τῶν νέων ποιητῶν (novi poetae), εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε καὶ ὁ Κάτουλλος. Ὅταν ἔπειτα ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα χάριν σπουδῶν, ἄλλος ποιητὴς ἀπὸ τὸν ἴδιον κύκλον, ὁ Γάϊος Ἕλβιος Κίννας ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ποίημα *προπεμπτικόν*. Ὅταν ἦτο ὕπατος, ὁ Βιργίλιος, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέετο φιλικῶς, ἀπηύθυνεν εἰς αὐτὸν τὴν ὀνομαστὴν 4ην ἐκλογήν του. Ὁ θρίαμβός του τοῦ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ ἓν σχέδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε συλλάβει ὁ Καῖσαρ, νὰ ἱδρύσῃ δηλ. ἐν Ῥώμῃ δημοσίαν βιβλιοθήκην, χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἐκείνου λείαν. Εἶναι ἡ πρώτη δημοσία βιβλιοθήκη ἐν Ῥώμῃ, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦσαν συνειλεγμένα μόνον τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ αἱ προτομαὶ αὐτῶν. Ἀκόμη ἐφρόντισεν ὁ Πολλίων καὶ διὰ τὴν διάσωσιν καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἔργων τέχνης, ἥτις ἦτο πάντοτε εἰς πάντας προσιτή· εἶχε δὲ ὁ Πολλίων θαυμασίαν συλλογὴν καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ ὀνομαστὸν σωζόμενον σύμπλεγμα τοῦ Φαρνεσίου ταύρου. Ὁ Πολλίων εἶναι καὶ ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν συνήθειαν τοῦ ἀπαγγέλλειν ἐνώπιον κύκλου προσκεκλημένων φίλων τὰ ἴδια φιλολογικὰ ἔργα (mos recitandi, recitationes) πρὸ πάσης αὐτῶν δημοσιεύσεως. Ἀλλὰ ἦτο καὶ κριτικὸς καὶ μάλιστα αὐστηρὸς τῶν φιλολογικῶν ἔργων. Κατέκρινε τὴν γλῶσσαν τοῦ Τίτου Λιβίου ὅτι εἶχεν ἀνάμεικτα στοιχεῖα γλωσσικὰ τῆς πατρίδος του ἀποκλίνουσα ἀπὸ τὸν καθαρὸν λόγον τῆς πρωτευούσης (sermo urbanus), τὴν γλῶσσαν τοῦ Σαλλουστίου ὡς ἀρχαΐζουσαν, τὸ ὕφος τοῦ Κικέρωνος, ἀκόμη δὲ καὶ τοῦ φίλου του Κατούλλου τὴν γλῶσσαν ἐπέκρινεν ὡς μὴ ἀκολουθοῦσαν πάντοτε τὴν γραμματικήν, τὰ δὲ ἀπομνημονεύματα τοῦ Καίσαρος ἔκρινεν ὡς συντεταγμένα ἀμελέστερόν πως καὶ ὄχι ἐν πάσῃ ἱστορικῇ ἀκριβείᾳ, ἐμετρίαζε δὲ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν του λέγων ὅτι ἂν ἔζη ὁ Καῖσαρ θὰ ἔκαμνε δευτέραν αὐτῶν ἔκδοσιν καὶ θὰ τὰ διώρθωνε. Ὁ Πολλίων ἦτο καὶ τραγικὸς ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς συγγραφεὺς καὶ ῥήτωρ (*Horat.* Carm. II,).

Ἡ κυρία του ἐργασία ἦτο ἡ ῥητορικὴ καὶ δὴ ἡ δικανική, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἤθελε νὰ φαίνεται καὶ τοῦ Κικέρωνος ἀνώτερος. Ἡ ἀπώλεια τῶν ποιημάτων τοῦ Πολλίωνος δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον ἡ τοῦ ἱστορικοῦ του ἔργου, Historiae, αἱ ὁποῖαι ἤρχιζαν ἀπὸ τῆς συμπήξεως τῆς α' τριανδρίας (60 π.Χ.), ἀπετελοῦντο ἀπὸ 17 βιβλία καὶ περιεῖχον 30 σχεδὸν ἐτῶν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης. (Τὰ ἀποσπάσματα τῆς συγγραφῆς αὐτῆς τοῦ Πολλίωνος εὑρίσκονται παρὰ *Peter*, Historicorum romanorum fragmenta σελ. 262 κ. ἑ.) Τὰς ἱστορίας τοῦ Πολλίωνος ἐχρησιμοποίησαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀππιανός.

Θ. Α. Κ.

ἀσίο (Asio) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων πτηνῶν τῶν ὁποίων λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς πλειστοκαίνων στρωμάτων. Τὸ γένος τοῦτο ὑπάγεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πικαριῶν* (Picariae), ὀρνιθουροειδῶν πτηνῶν.

Γ. Κ. Γ.

Ἄσιοι. Κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ Ἄσιοι ἦσαν λαὸς νομαδικὸς ἐκ τῆς πέραν τοῦ Ἰαξάρτου χώρας, μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Σογδιανὴν καὶ Βακτριανὴν κατὰ τὸν Β' π. αἰῶνα. Ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τοχάρων, Σακαραύκων καὶ Πασιακῶν οἱ Ἄσιοι ἀφήρεσαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνοβακτρίου ἡγεμόνος Εὐκρατίδου, ἐν ἔτει 159 π.Χ., τὴν Σογδιανήν, ὀλίγον δὲ μετὰ τὸ 140 π.Χ. ἐκυρίευσαν καὶ τὰ Βάκτρα. Οἱ Ἄσιοι φαίνεται, ὅτι δὲν διεκρίνοντο ὡς ἴδιος λαὸς ἀπὸ τῶν *Τοχάρων*, ἀλλ' ὅτι ἀπετέλουν μίαν Τοχαρικὴν φυλήν, πιθανῶς τὴν ἄρχουσαν φυλήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον οἱ ἡγεμόνες.

Ὁ Πτολεμαῖος ἀντὶ τῶν Ἀσίων ἀναφέρει τοὺς Ἰατίους ὡς κατοικοῦντας παρὰ τὴν καμπὴν τοῦ Ἰαξάρτου ἐν Σογδιανῇ μετὰ τῶν Τοχάρων. Δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις μετὰ βεβαιότητος νὰ ταυτίσωμεν τοὺς δύο τούτους λαούς, διότι ὁ Πτολεμαῖος πλὴν τῶν Ἰατίων ἀναφέρει καὶ ἕτερον λαόν, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἀσιῶται*.

Γ. Π. Κ.

Ἄσιος. —1) Υἱὸς τοῦ Δύμαντος, ἀδελφὸς τῆς Ἑκάβης ἐκ Φρυγίας (Ἰλ. Π. 717, *Στράβ.* 13, 590). —2) Υἱὸς τοῦ Ἀρτάκου, ἡγεμόνος τῆς Ἀρίσβης, σύμμαχος τῶν Τρώων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰδομενέως (Ἰλ. Β. 837). —3) Ποιητὴς ἐξ Ἀμφιπτολέμου τῆς Σάμου (περὶ τὰ 600 π. Χ.), γράψας γενεαλογικά τινα ποιήματα. Τὰ ἔπη αὐτοῦ ἐπραγματεύοντο μὲν πρὸ παντὸς τὴν γενεαλογίαν τῶν ἀρχόντων τῆς πατρίδος του Σάμου (*Παυσ.* ἐν VII. 4), ἀλλὰ περιελάμβανον καὶ τὴν γενεαλογίαν ἄλλων ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν. Πλὴν τούτων ὁ Ἀθήναιος (XII, 525) διέσωσε στίχους τινὰς σχετικοὺς πρὸς τὴν χλιδὴν τῶν Σαμίων, ἀλλ' οἱ στίχοι οὗτοι δὲν ἀνήκον προφανῶς εἰς τὸ γενεαλογικὸν ἔπος τοῦ Ἀσίου, ἀλλ' εἰς τι ἴδιον σατιρικὸν ποίημα. Ὁ Ἀθήναιος μνημονεύει ἐπίσης στίχους τινὰς ἔκ τινος σκωπτικῆς ἐλεγείας, γραφείσης διὰ τὸν γάμον τοῦ ἐκ τοῦ βορβόρου τοῦ ποταμοῦ ἀναδυομένου θεοῦ Μέλητος. —4) Κατασκευαστὴς τοῦ Παλλαδίου τῆς Τροίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Σουΐδα, Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχέως καὶ τοῦ Τζέτζη.

Α. Δ.

ἄσιος (ὁ) (Assius) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτοβίων - ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γλαυκιδῶν*. Ὁ ἄσιος διακρίνεται τῶν λοιπῶν πτηνῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἐκ τῶν δύο ἐκ πτερῶν θυσάνων, οἵτινες κοσμοῦσι τὴν κεφαλήν του κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄνω τμῆμα τὸ περιλαμβάνον τὰς ὀφθαλμικὰς κόγχας, τῶν πυκνῶν μαλακῶν πτερῶν ἅτινα καλύπτουσι τὰ τρήματα τῶν ὤτων του, ἐκ τοῦ ἀκανονίστου σχήματος τῶν ὀφθαλμῶν του, ἐκ τῆς τελείας ἀναπτύξεως τῶν κυρίων πτερύγων του καὶ ἐκ τῶν πυκνῶν πτερῶν, ἅτινα καλύπτουσι καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς πόδας του καὶ φθάνουσι, πολλάκις, καὶ μέχρι τῆς τελευταίας φάλαγγος τῶν δακτύλων. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα εἶναι: *ἄσιος ὁ μεξικανικὸς* (Assius mexicanus), καὶ *ἄσιος ὁ μαδαγασκάριος* (Assius madagascariensis). Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ, Ἀμερικῇ καὶ Ἀσίᾳ.

Δ. Ν. Π.

Ἄσιος ὁ μεξικανικός.

Ἀσιοὺτ *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα ὁμωνύμου Νομοῦ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Νείλου. Εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς καραβανίων τοῦ Σουδάν, ὑπῆρξε δὲ ἐπὶ χρόνον μακρὸν πρωτεύουσα τῆς Ἄνω Αἰγύπτου (βλ. λ. Αἴγυπτος).

Ἀσὶρ *[Βιβλ.]*· βλ. Ἀσήρ.

Ἀσὶρ ἢ *Ἀσὺρ [Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Δυτικῆς Ἀραβίας, κειμένη μεταξὺ Χετζάζης καὶ Ὑεμένης, ἔχουσα σήμερον ὅρια ἀκαθόριστα, διότι βορειόθεν μὲν μεγάλαι αὐτῆς ἐκτάσεις κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ βαχαβιτικοῦ βασιλείου τῆς Χετζάζης, νοτιόθεν δὲ προσπαθεῖ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς ἐδάφη ὁ ἄλλοτε Ἰμάμης, σήμερον δὲ βασιλεὺς τῆς Ὑεμένης (Εὐδαίμονος Ἀραβίας). Ἐπὶ τουρκικῆς κυριαρχίας ἦτο χώρα ἐκτεινομένη ἀπὸ 17° 30' Β. πλάτους καὶ 40° 30' μέχρι 45° Α. μήκους ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς χώρας τοῦ Νέτζιτ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ (βλ. λ. Ἀραβία τόμ. Ε' 295 β' καὶ 307 γ'). Τὸ Ἀσὶρ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς κατὰ μῆκος τῆς παραλίας χαμηλῆς ζώνης πλάτους 20 μέχρι 30 μιλλίων καὶ ἐξ ὀρεινῆς ἐκτάσεως, ἀνερχομένης εἰς ἱκανὸν ὕψος πρὸς τὰς στέππας τοῦ Νέτζιτ. Ν. καὶ ΝΑ. τῆς μᾶλλον γνωστῆς κοιλάδος *Οὐάδι-Μπέσα* ἐκτείνονται αἱ κατασκηνώσεις τῆς φυλῆς τῶν *Μπενὶ-Καχτάν*, μιᾶς τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ἀραβίας, ὀφειλούσης τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν Καχτάν, τὸν *Ἰοκτὰν* τῆς Γραφῆς.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀσὶρ εἶναι φυλὴ πολεμικὴ διατηρήσασα τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ κατόπιν τὴν ἡμιανεξαρτησίαν αὐτῆς μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας. Εἰς τὸ Ἀσὶρ ἀνήκει καὶ τὸ ἀρχιπέλαγος τῶν νήσων *Φαρσάν*, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς φωλεὰ πειρατῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐπιβαινόντων ἐλαφρῶν ἱστιοφόρων, τῶν λεγομένων *σαμπούκ*.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀσισάραθ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν τεσσάρων ποταμῶν οὓς Κλαύδιος ὁ Πτολεμαῖος (Δ, 6', 11) ἀναφέρει ἐκβάλλοντας (πλάτ. 31° 3/4, μῆκ. ἀπὸ Μακάρων 25° 1/6) ἐν τῷ Νουμιδικῷ κόλπῳ. Τονίζει ὁ γεωγράφος καὶ *Ἀσσαρὰθ* ὡς δευτέραν αὐτοῦ ὀνομασίαν.

Σ. Ε. Λ.

Ἀσίσιον *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀσσίζη.

Ἄσιτα (Asita). Εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων ὀπαδῶν καὶ μαθητῶν τοῦ Βούδα, ἀκμάσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 600 π.Χ. Κατὰ τὴν παράδοσιν, πληροφορηθεὶς ἔκ τινων σημείων τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἶχεν ἐπιστῆ ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστοῦ, ἔσπευσεν εἰς τὴν Καπεγαβάστον, ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Βούδα, ὅπως προσφέρῃ εἰς τὸ βρέφος τὴν λατρείαν του. Ὁ Ἄσιτα ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Βούδα, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, πρὸς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας του, ἀπέθανε δὲ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Βούδας ἀπέκτησε τὴν ὑψίστην ἠθικὴν ἀπολύτρωσιν (βλ. λ. Βούδας). Ὁ Ἄσιτα εἶναι εἷς τῶν ὀκτὼ ἱεράρχαι ἤτοι ἀποστόλων τοῦ Βουδισμοῦ.

Ἀσίτες, *Ἄνω— [Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μαλεβυζίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κατ. (1920) 430.

— **Ἀσίτες**, *Κάτω— [Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἰδίας μὲ τὸ ἀνώτερο ἐπαρχίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1920) 680. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἄνω Νήση* (κάτ. 26) καὶ *Κάτω Νήση* (κάτ. 38) ὡς καὶ ἡ *μονὴ Γοργολαΐνη*.

— *[Ἱστορ.]* Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου διεκρίνοντο κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις διὰ τὴν ἀνδρείαν των. Κατὰ τὴν 8 Νοεμβρίου 1866, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκυριεύθη τὸ Ἀρκάδι, ἡττήθησαν ἐνταῦθα οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀνεκόπη ἡ εἰς Μυλοπόταμον πορεία αὐτῶν. Κατὰ τὸν μέγαν σεισμὸν τοῦ 1856 ἔπαθε τὸ χωρίον μεγάλην καταστροφήν.

Τὸ ὄνομα *Ἀσίτες* κατὰ τὸν Ξανθουδίδην παράγεται ἐκ τοῦ ὀνόματος *Ἄσσον*, πόλεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁπόθεν ἦλθον ἄποικοι εἰς Κρήτην (Χάνδαξ σ. 31). Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον πόλις *Ἄσος*, ἣν ἀναφέρει καὶ ἡ Sacra Creta (Ἀσὸς πόλις Κρήτης, ἥτις καὶ Ἀσσὸς καὶ Ἄσος I, 111.117), καὶ ὁ Ζεὺς ἐπωνομάζετο *Ἄσιος*. Μερικοὶ συσχετίζουσι καὶ τὸν *Πανασὸν* (χωρίον *Καινουργίου* Κρήτης) μὲ τὴν *Ἄσσον*.

Ε. Γ.

ἀσίτευτος, —η, —ο(ν)· ὁ μὴ σιτευθείς, ὁ μὴ ὡριμάσας: «ἀσίτευτοι στάχυες» || (ἐπὶ κρεάτων ζῴων καὶ πτηνῶν), ὁ μὴ ἀφεθεὶς νὰ σιτέψῃ, νὰ γίνῃ τρυφερότερος.

Digitized by Google

ἀσιτία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄσιτος, ἄνευ τροφῆς, ἔλλειψις σιτίων, νηστεία: «ἀπέθανεν ἐξ ἀσιτίας».

— *['Ιατρ.]* 'Ασιτία καλεῖται ἡ κατάστασις ἐκείνη τοῦ ὀργανισμοῦ, καθ' ἣν οὗτος οὐδεμίαν θρεπτικὴν οὐσίαν προσλαμβάνει. Κατὰ τὴν ἀσιτίαν ἡ ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀσιτίας ἐλαττοῦται, ἐκδηλοῦται δὲ αὕτη διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ βάρους τοῦ σώματος.

Κατὰ τὴν ἀσιτίαν τελοῦνται *ὀξειδώσεις* τοῦ λευκώματος, τῶν ὑδατανθράκων καὶ τῶν λιπῶν. 'Η κατανάλωσις τοῦ λευκώματος κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀσιτίας ἐλαττοῦται. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ἀποβαλλομένου ἀζώτου (N), ὅπερ ἐπί τινας ἡμέρας παραμένει σταθερὸν καὶ αὖθις αὐξάνεται ἡμέρας τινὰς πρὸ τοῦ θανάτου. 'Η ἐλάττωσις δὲ τῆς καταναλώσεως τοῦ λευκώματος προέρχεται ἐκ τῆς ὀξειδώσεως τοῦ λίπους. Καὶ οὕτως, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὑπάρχει λίπος, δὲν γίνεται κατανάλωσις λευκώματος, ἅμα ὅμως ὡς τὸ λίπος ἐκλείψῃ, γίνεται μεγάλη κατανάλωσις τοῦ λευκώματος, πρὸς παραγωγὴν τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. 'Η ἀποβαλλομένη δὲ ἐνέργεια παραμένει σταθερά, ἂν καὶ διάφορος εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης εἰς τὰ καθ' ἕκαστον οὐσιαστικὰ τοῦ σώματος. Διακρίνομεν δὲ τρεῖς περιόδους τῆς ἀσιτίας. Τὴν πρώτην περίοδον, καθ' ἣν ἐλλαττοῦνται αἱ ἀποβαλλόμεναι οὐσίαι ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ γενόμεναι κατὰ τὴν ἀνάλωσιν τῶν ἱστῶν. Τὴν δευτέραν περίοδον καθ' ἣν αἱ ἀποβαλλόμεναι οὐσίαι ἀναγόμεναι εἰς τὴν μονάδα τοῦ βάρους τοῦ σώματος παραμένουσι σχεδὸν αἱ αὐταί. Καὶ τὴν τρίτην περίοδον τῆς ἀσιτίας, καθ' ἣν μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου, οὐ μόνον ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἐλαττοῦται, ἀλλ' ἐπέρχεται καὶ μεταβολὴ τῆς ἐξεργασίας τῆς ἀναλώσεως, καὶ ἡ μὲν ἀνάλωσις τοῦ λευκώματος αὐξάνεται, ἐλαττοῦται δὲ ἡ τοῦ λίπους. 'Η διάρκεια τῆς ἀσιτίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως τοῦ σώματος, ἐκ τῆς ἡλικίας, καὶ τοῦ εἴδους ταῦ ζώου. Μεγίστη εἶναι ἡ διάρκεια τῆς ἀσιτίας ἐπὶ τῶν ζώων ἅτινα ἔχουσιν ἀποταμιευμένην μεγίστην ποσότητα λίπους.

Τὰ φωλεύοντα θηλαστικὰ ζῷα, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ἀποταμιεύσεως γλυκοζίτου καὶ λίπους, τῆς ἐλαττώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν δὲν ἀποθνήσκουσιν εἰς τὴν φωλειαν. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ οἱ ἔχοντες μεγάλα ἀποταμιεύματα ἀνέχονται τὴν ἀσιτίαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· οὕτω ὁ *Succi* ὑπεβλήθη εἰς ἀσιτίαν διαρκέσασαν περὶ τὰς 30 ἡμέρας.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀσιτίας ἐνίοτε διεγείρεται τὸ αἴσθημα τῆς πείνης καθ' ἃς ὥρας ἐθίζουσι νὰ λαμβάνωσι τροφήν, προϊούσης ὅμως τῆς ἀσιτίας ἐκλείπει τοῦτο. 'Ωσαύτως διεγείρεται καὶ τὸ αἴσθημα τῆς δίψης, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἰσχυρόν. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἐπέρχεται ἐξασθένησις τῶν δυνάμεων καὶ ὁ θάνατος.

Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

ἄσιτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ σιτίων, ἄνευ τροφῆς, νῆστις, νηστικός: «εἶμαι ἄσιτος ἀπὸ τῆς χθές».

"Ασιτος. Συγγραφεύς, ὅστις συνέγραψε τοὺς βίους τῶν Φοινίκων φιλοσόφων Θεοδότου, 'Υψικράτους καὶ Μώχου καὶ συγχρόνως «τὰς βίβλους (αὐτῶν) εἰς ἑλληνίδα κατέταξε φωνὴν» (*Εὐσεβίου* Εὐαγ. Προπαρασκευὴ 10, 11, ἐν *Migne* 'Ε. Π. 21, 821). 'Ο ἀπολογητὴς Τατιανὸς καλεῖ τὸν "Ασιτον *Χαῖτον* (πρὸς "Ελληνας κεφ. 37, ἐν *Migne* 'Ε. Π. 6, 880).

Δ. Σ. Μ.

ἀσιτρίνη (ἡ) *[Φαρμακ.]*· βλ. ἀκιτρίνη.

ἀσιτῶ (*—έω*)· εἶμαι ἄσιτος, δὲν λαμβάνω τροφήν.

ἀσιφύλιον (τὸ) (Asiphyl) *[Φαρμακ.]*. Προϊὸν ὅπερ συνενοῖ ταυτοχρόνως τήν τε ἐνέργειαν τοῦ ἀτοξυλίου καὶ τοῦ ὑδραργύρου. Εἶναι ἅλας ἄχρουν, ἀποβαῖνον μικρόν τι φαιὸν εἰς τὸν ἀέρα, ἧττον διαλυτὸν ἐν τῷ ὕδατι, εὐχερῶς αἰωρούμενον ἐν τῇ γλυκερίνῃ ἢ ἐν τῷ ἐλαίῳ τῆς παραφφίνης. Τὸ προϊὸν τοῦτο εἶναι προωρισμένον ὅπως καταπολεμήσῃ τὰς ἐκ πρωτοζῳαρίων νόσους ἕνεκα τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ ὑδραργύρου.

Μ. Ν. Κ.

ἀσίφωνα (τὰ) (Asiphona) ἢ ***ἀσιφωνοφόρα*** (Asiphonophora) *[Ζῳολ.]*. Ζῷα ἀνήκοντα εἰς τὸ πρῶτον ἄθροισμα τῶν *λεπιδοβραγχίων μαλακίων*, χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τῆς ἀπουσίας σίφωνος, ἐκ τοῦ ἐλευθέρου μανδύου τῶν λοβῶν ἢ συνηνωμένου μόνον κατὰ τὸ ἄκρον, ὅπερ διαχωρίζει τὸν βραγχιακὸν θάλαμον ἀπὸ τὸν ἑδραῖον τοιοῦτον. 'Η κόγχη ἡ περιβάλλουσα τὸ σῶμά των εἶναι μαργαρώδης ἢ μὴ καὶ μὲ ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κυψελοειδῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο περιλαμβάνει ἓξ διακεκριμένας οἰκογενείας: *ὀστρεΐδας, μυτιλίδας, ἀρκίδας, τριγωνίδας, μονομυΐδας* καὶ *κτενίδας*.

Δ. Ν. Π.

ἀσιφωνοβράγχια (τὰ) (Asiphonobrachiata) *[Ζῳολ.]*. Ζῷα ἀνήκοντα εἰς τὸ δεύτερον ἄθροισμα *παρακεφαλοφόρων-μαλακίων*. "Εχουν ἀναπνευστικὰ ὄργανα ἀποτελούμενα ἐξ ἑνὸς ἢ δύο βραγχίων τοποθετημένων λοξῶς ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τῆς ῥάχεως καὶ περιβαλλόμενα ὑπὸ κοιλότητος, ἧς τὸ πρόσθιον τοίχωμα μετασχηματίζεται εἰς σίφωνα. 'Η περιβάλλουσα τὸ σῶμά των κόγχη εἶναι διαφορωτάτης μορφῆς καὶ φέρει κατὰ τὸ ἕτερον αὐτῆς ἄκρον κανονικὸν τρῆμα. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο περιλαμβάνει πέντε τελείως διακεκριμένας οἰκογενείας, τὰς ἑξῆς: *γωνιοστομίδας, κρικοστομίδας, ἐλλειποστομιδας, ἡμικυκλοστομίδας* καὶ *ὀξυστομίδας*.

Δ. Ν. Π.

ἀσιφωνοφόρα (τὰ) *[Ζῳολ.]*· βλ. ἀσίφωνα.

'Ασιχα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Κωμόπολις ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἡ σημερινὴ *Τσαϊτᾶ*.

ἀσιώπητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σιωπῶν· || ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ παρασιωπήσῃ.

"Ασκ (Ask) καὶ ***"Ασκουρ*** *[Σκανδ. Μυθολ.]*. "Ονομα δοθὲν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐν τῇ σκανδιναυϊκῇ μυθολογίᾳ. Οἱ πρῶτοι *Αἴσιρ*, ὁ 'Οδίν, ὁ Βιλι καὶ ὁ Βέ, εὑρόντες εἰς τὴν γῆν, ἣν πρὸ μικροῦ εἶχον δημιουργήσει, μίαν μελίαν (ask) καὶ μίαν πτελέαν (emble), ἔπλασαν ἐξ αὐτῆς ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα, ἐξ ὧν ἐγεννήθησαν οἱ ἄνθρωποι.

"Ασκ (Achk καὶ Aschk). "Ονομα πολλῶν συγγραφέων τοῦ 'Ινδοστάν.

ἀσκαθάρι (τὸ) καὶ ***σκαθάρι***· ὁ κάνθαρος, κοιν. *ἀσκάθαρος* καὶ ***σκάθαρος***.

— **ἀσκαθάρι** *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς ἐλλειψοειδεῖς ῥᾶγας ὡριμαζούσας πρωΐμως ἐν Τήνῳ, ἔνθα κυρίως καλλιεργεῖται δι' οἰνοπαραγωγήν.

Π. Γ. Χ.

ἀσκάθαρος (ὁ) καὶ ***σκάθαρος***· δημοτ. ἀντὶ κάνθαρος (βλ. λ.).

ἀσκαλὰ (ἡ). Οὕτω καλεῖται ἡ παρατηρηθεῖσα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους φιλολογικὴ καὶ πνευματικὴ παρ' 'Ισραηλίταις ἀναγέννησις.

'Η ἀρχὴ τοῦ προοδευτικοῦ κινήματος ἔχοντος τὴν ἀφετηρίαν του ἐν Γερμανίᾳ συμπίπτει μὲ τὰς πρώτας ἐνδείξεις πολιτικῆς χειραφετήσεως τῶν ἰσραηλιτικῶν μαζῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. 'Εμψυχωτὴς καὶ δημιουργὸς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ τούτου ῥεύματος θεωρεῖται ὁ περὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκμάσας 'Εβραιογερμανὸς φιλόσοφος *Moses Mendelsohn*.

'Η ὁρμὴ μεθ' ἧς τὸ ῥεῦμα τῆς *ἀσκαλὰ* κατέκλυσε τὰς ψυχὰς τῶν φιλομαθῶν 'Ισραηλιτῶν τῆς Γερμανίας, ὀφείλεται εἰς τὴν οἰκτρὰν πνευματικὴν ἀτονίαν ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχε περιέλθει ὁ ἰουδαϊσμός, περικλεισμένος εἰς τὸ *γκέττο*, ὀλίγον πρὸ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ χειραφετήσεως. 'Η ἑβραϊκὴ νεολαία, ἕρμαιον τῆς πλέον ἐξωφρενικῆς θρησκευτικῆς ἀποκλειστικότητος, χωρισμένη ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον χριστιανικὴν κοινωνίαν διὰ διπλοῦ φραγμοῦ, πνευματικοῦ τε καὶ ὑλικοῦ, ὑφίστατο τὰς πικρὰς συνεπείας τῆς ἀντισημιτικῆς προπαγάνδας τῶν *Wülfer, Wagenseil, Schudt* καὶ *Eisenmenger*, οἵτινες δὲν ἔπαυον δηλητηριάζοντες διὰ τῶν συγγραμμάτων των τὴν κοινὴν γνώμην. 'Η πρώτη ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς πνευματικῆς νερμανικῆς κονίστρας τῆς προσωπικότητος τοῦ *Mendelsohn* μὲ τὴν ὑποστήριξιν πεφωτισμένων φιλοσόφων ὡς τοῦ *Lessing*, τοῦ *Καντίου* καὶ ἄλλων, καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἀγὼν τὸν ὁποῖον ὁ σοφὸς 'Εβραῖος ἀνέλαβε, μὲ σκοπὸν τὴν πνευματικὴν χειραφέτησιν τῶν μαζῶν ἀπὸ τὴν ἄγονον ταλμουδικὴν παράδοσιν, δὲν ἤργησε νὰ ζωπυρήσῃ τὸ πάθος τῆς φιλομαθοῦς νεολαίας. Βραδύτερον μία ὁμὰς νέων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, συνεχίζουσα τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, ἵδρυε πρὸς καλυτέραν ἐπιδίωξιν τοῦ σκοποῦ τὸ περιοδικὸν «Haméassef». Οἱ νέοι οὗτοι ἐπεδίωκον διὰ καταλλήλων ἑβραϊκῶν μεταφράσεων καὶ μελετῶν, ὅπως καταστήσωσι προσιτὰς εἰς τὰς ἰουδαϊκὰς μάζας τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς.

'Εκ τῶν ἡγετῶν τοῦ πνευματικοῦ τούτου κινήματος σπουδαιότεροι εἶναι: οἱ *Enchel* καὶ *Bresselau*, ἱδρυταὶ τοῦ περιοδικοῦ Haméassef· ὁ *Hartwig Wessely*, πρωτότυπος γραμματολόγος, διακεκριμένος ποιητὴς καὶ ὑποκινητὴς τῆς ἱδρύσεως τῶν νέων σχολῶν ἐν Αὐστρίᾳ· ὁ *Herz Homberg*, στενὸς φίλος τοῦ *Mendelsohn*, ἀπόστολος τοῦ κινήματος ἐν 'Ιταλίᾳ καὶ Γαλικίᾳ· ὁ *David Friedlander*, διάδοχος τοῦ *Mendelsohn*, ὁ ἰατρὸς *Marcus Herz* καὶ ὁ φιλόσοφος *Lazarus ben David* ὀπαδοὶ καὶ ἐκλαϊκευταὶ τοῦ Καντίου.

Δυστυχῶς ἡ ἔλλειψις πνευματικῆς πειθαρχίας καὶ ἠθικῆς εὐσταθείας ὤθησε τοὺς μεταρρυθμιστὰς τούτους ταχέως πρὸς ἀρνητικὰς ἀκρότητας. Τὸ κίνημα δὲν ἤργησε νὰ ἐκφυλισθῇ, ἀρκετοὶ δὲ ἐκ τῶν ἀποστόλων ἐγκατέλειψαν τὸν ἰουδαϊσμόν. 'Αλλ' ὁ σπόρος τῆς ἀσκαλὰ μεταφυτευθεὶς ἀλλαχοῦ ἐκαρποφόρησε πλουσίως. 'Ιδίως ἐν Γαλικίᾳ ἡ 'Ασκαλὰ προσέλαβε κατ' ἐξοχὴν ἑβραϊκὸν χαρακτῆρα. 'Εκ τῶν ἡγετῶν τῆς νέας αὐτῆς περιόδου κυριώτεροι εἶναι οἱ ῥαββινολόγοι *Salomon Rappoport* καὶ *Zevi Hayoth*, ὁ φιλόσοφος *Chrochmal*, ὁ ποιητὴς *Letteris* κλ. Πολλὰ συγγράμματα τῆς διεθνοῦς λογοτεχνίας μετεφράσθησαν ἑβραϊστί, αἱ διάφοροι πηγαὶ τῆς ταλμουδικῆς καὶ ῥαββινικῆς φιλολογίας ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶνται κατὰ τὰς νεωτάτας κριτικὰς μεθόδους, ἡ δὲ εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία ἐπλούτισε τὴν ἑβραϊκὴν γραμματολογίαν διὰ πολλῶν ὡραίων μεταφράσεων. 'Επὶ πλέον νέα ταλέντα διαφαίνονται εἰς τὸν λογοτεχνικὸν ὁρίζοντα. 'Εκ τῆς Γαλικίας τὸ πνεῦμα τῆς ἀσκαλὰ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα ὁ *Isaac Lewinsohn*, ἡγήτωρ τοῦ κινήματος, διεγείρει τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς νεολαίας. 'Ανώτατα ἐκπαιδευτήρια καὶ σεμινάρια ἱδρύονται ἐν Βίλνᾳ καὶ Jitomir. 'Ο *Μορδοχαῖος Guinsburg* μὲ τὸ βιβλίον του «Devir», ὁ διηγηματογράφος ***'Αβραὰμ Μαποῦ*** μὲ τὸ ἔργον του «Hahavath Zion» ἐπέδρασαν εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης νέας νοοτροπίας. 'Ο τελευταῖος ἡγέτης τῆς ῥωσικῆς ἀσκαλὰ ὑπῆρξεν ὁ μυθιστοριογράφος *Peretz Smolensky* ὅστις, διακηρύξας ὅτι ὁ ἰουδαϊσμὸς ἀποτελεῖ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς μίαν θρησκείαν ἀλλὰ μίαν ἐθνικὴν ἰδέαν, ἀπηλευθέρωσε τὸν μεσσιανισμὸν τοῦ μυστικιστικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Οἱ «*μασκιλείμ*», ἤτοι ὀπαδοὶ τῆς ἀσκαλά, διεξήγαγον ἀπηνῆ ἀγῶνα πρὸς τὰς αἱρέσεις τῶν *Χασιδείμ* καὶ τοὺς ὑπερορθοδόξους, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ἐξαπολύοντες ἀρὰς καὶ ἀφορισμοὺς ἐναντίον τῶν σκαπανέων τῆς νέας ἰδέας. Τὴν ἀσκαλὰ διεδέχθη ἡ σχολὴ τῶν *Μανταείμ* (φιλεπιστημόνων), ἥτις ἐξακολουθεῖ ἀκμάζουσα μέχρι τῆς σήμερον.

ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

'Ασκάλαβος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τῆς Μίσμης. Κατὰ τὸν περὶ αὐτοῦ μῦθον, ἐπειδὴ ἔσκωψε τὴν θεὰν Δήμητρα, ὅτε εἶδε ταύτην νὰ πίνῃ κατὰ κόρον ὕδωρ ἐν 'Αττικῇ, κατὰ τὴν περιπλάνησίν της πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Περσεφόνης, περιεχύθη ὑπ' αὐτῆς πρὸς τιμωρίαν ὑπὸ ὕδατος καὶ μετεμορφώθη εἰς σαύραν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σαύρα ἐθεωρεῖτο μισητὸν εἰς τὴν θεὰν ἑρπετὸν καὶ ὁ φονεύων σαύρας ἐπιστεύετο ὅτι ηὐνοεῖτο ὑπ' αὐτῆς. 'Ο 'Ασκάλαβος ἦτο ἐν ἀρχῇ χθόνιος δαίμων· ἐκ τῆς ἰδιότητός του δὲ αὐτῆς προῆλθε καὶ ἡ πρὸς τὴν Δήμητρα, θεὰν τῆς γεωργίας, σχέσις του καὶ ὁ πλασθεὶς περὶ αὐτοῦ μῦθος.

ΚΑΨ.

— **ἀσκάλαβος** (ὁ) (Ascalus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκαλοβωτιδῶν*. Αἱ σαῦραι αὗται χαρακτηρίζονται ἰδίως ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου κατασκευῆς τῶν δακτύλων των καὶ τῶν λεπιδωτῶν ἀποφύσεων, αἵτινες καλύπτουσι τὴν κάτω ἐπιφάνειον τῶν δακτύλων των. Εἶναι μικρὰ ζῷα μὲ σῶμα τελείως κεκαλυμμένον ὑπὸ ἀνθεκτικῶν λεπίδων ἀναμὶξ μὲ σκληρὰ φυμάτια· οὕτω δὲ τὸ σῶμα παρουσιάζει περιεργοτάτην μορφήν. Γενικῶς εἶναι ζῷα νυκτόβια καὶ αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν των συστέλλονται καταπληκτικῶς τῇ ἐπιδράσει τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. "Ερπουσιν εὐκόλως καὶ ἐπὶ λείων ἔτι ἐπιφανειῶν τῇ βοηθείᾳ τῶν λεπιδωτῶν ἀποφύσεων δι' ὧν εἶναι ἐφωδιασμένοι οἱ δάκτυλοί των. Τὴν λείαν των, ἥτις ἀποτελεῖται κυρίως ἐξ ἐντόμων, συλλαμβάνουσι κατὰ τὴν νύκτα.

'Ασκάλαβος.

Δ. Ν. Π.

ἀσκαλαβώτης (ὁ) (Ascalabotus) *[Ζῳολ.]*· ὁ ἀσκάλαβος (βλ. λ.).

ἀσκαλαβωτίδαι (οἱ) (Ascalabotidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαυρῶν*. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης διακρίνονται ἐκ τοῦ πεπλατυσμένου σώματος, τῆς βραχείας οὐρᾶς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες καλύπτονται διὰ λεπτοτάτης ἡμιδιαφανοῦς μεμβράνης, καὶ τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν των, οἵτινες καλύπτονται ὑπὸ λεπιδωδῶν ἀνθεκτικῶν ἀποφύσεων.

Δ. Ν. Π.

'Ασκάλαφος *[Μυθολ.]*.— 1) Υἱὸς τοῦ "Αρεως καὶ τῆς 'Αστυόχης καὶ ἀδελφὸς τοῦ 'Ιαλμενοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῶν 'Αργοναυτῶν. 'Αμφότεροι μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυθογράφων καὶ ὡς μνηστῆρες τῆς 'Ελένης· διὰ τοῦτο καὶ ὑποχρεωτικῶς μετέσχον τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ὡς ἡγεμόνες τῶν Μινυῶν τῆς 'Ασπληδόνος καὶ τοῦ 'Ορχομενοῦ. 'Ο 'Ασκάλαφος ἐτιμᾶτο ὡς εἷς τῶν ἡρωϊκωτέρων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ τῶν 'Αχαιῶν, αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του ὑπῆρξαν ἐκ τῶν ἑπτὰ φρουρῶν τῆς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Τροίας τάφρου, ἐβοήθησε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Κρητῶν 'Ιδομενέα εἰς τὸν κατὰ τοῦ Αἰνείου ἀγῶνά του περὶ τὸ πτῶμα τοῦ ἥρωος 'Αλκάθου καὶ ἠγωνίσθη γενναιότατα κατὰ τῆς βασιλίσσης τῶν 'Αμαζόνων Πενθεσιλείας. 'Εφονεύθη ὑπὸ τοῦ Τρωὸς Δηϊφόβου, ὁ δὲ θάνατός

Digitized by Google

του προεκάλεσε τὴν ἀγρίαν ὀργὴν τοῦ πατρός του Ἄρεως. Κατ' ἄλλον μῦθον ἀπέθανεν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἀπὸ τοῦ τάφου του (*«σᾶμα Ἀσκαλάφου»*) ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ πόλις *Σαμάρεια*.

—2) Υἱὸς τοῦ Ἀχέροντος καὶ τῆς Γοργύρας. Οὗτος ἐμαρτύρησεν εἰς τὸν Πλούτωνα ὅτι ἔφαγεν ἡ Περσεφόνη κόκκους ἐκ τοῦ καρποῦ τῆς ῥοιᾶς, τὸν ὁποῖον εἶχε δώσει εἰς αὐτήν, ὅτε διετάχθη ὑπὸ τοῦ Διὸς νὰ τὴν ἀφήσῃ ἐλευθέραν, ἵνα τρώγουσα ἐξ αὐτοῦ ὑποχρεωθῇ ἐν ἀγνοίᾳ της νὰ μὴ παραμένῃ πολὺν χρόνον πλησίον τῆς μητρός της. Ἐκδικουμένη διὰ τοῦτο ἡ Δημήτηρ κατεπλάκωσε τὸν Ἀσκάλαφον διὰ λίθου, τὸν ὁποῖον ὅμως ἀπεκύλησεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ Ἡρακλῆς, ὅτε κατῆλθεν εἰς Ἅδην διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν Εὐρυσθέα τὸν Κέρβερον. Ἡ Δημήτηρ ὅμως μὴ λησμονήσασα τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργήν της ἐτιμώρησε καὶ πάλιν μεταμορφώσασα αὐτὸν εἰς τὸ ὁμώνυμον πτηνὸν (*ἀσκάλαφον*). ΚΑΨ.

— **ἀσκάλαφος** (ὁ). Ὠνομάζετο οὕτω παρ' ἀρχαίοις εἶδός τι νυκτοβίου πτηνοῦ, πιθανῶς ὁ σήμερον κοινῶς λεγόμενος *μποῦφος*.

—**ἀσκάλαφος** (ὁ) (Ascalaphus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυρμηλεοντιδῶν*. Τὰ ἔντομα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ πεπιεσμένου σώματος, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν καὶ λεπτῶν τριχῶν, ἐκ τῆς χονδρῆς ἀναλόγως τοῦ ὄγκου τοῦ ζῴου κεφαλῆς, ἐκ τῶν μεγάλων ὀφθαλμῶν, οἵτινες χωρίζονται διὰ βαθείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐλακώσεως, καὶ τέλος ἐκ τῶν ἐπιμεμηκυσμένων κεραιῶν των, αἵτινες τελευτῶσιν εἰς σφαιρικὸν κόμβον. Ὁ ἄρρην κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας φέρει δύο κυρτὰς κεραίας ἐν εἴδει λαβίδων, αἵτινες χρησιμεύουσι διὰ νὰ προσκολλᾶται οὗτος ἐπὶ τῆς θηλείας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔρωτος. Τὰ νεαρὰ τῶν ἀσκαλάφων ζῶσιν ἐπὶ τῶν πεδιάδων καὶ μεταξὺ τῶν χόρτων καὶ τῶν λειχήνων, τρέφονται ἐκ τῶν καμπῶν διαφόρων ἐντόμων καὶ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον κατασκευάζουσι σφαιρικὰ καὶ εὔθραυστα περικαλύμματα (κουκούλια), ἐντὸς τῶν ὁποίων διέρχονται πάντα τὰ στάδια τῆς μεταμορφώσεως μέχρις ὅτου γίνωσι τέλεια ἔντομα. Τὰ ἔντομα ταῦτα ἀπαντῶσι κυρίως εἰς τὰς παραμεσογειακὰς χώρας. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἀσκάλαφος ὁ μακρόκερως* (Ascalaphus longicornis) ἀπαντῶν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ *ἀσκάλαφος ὁ οὐγγρικὸς* (Ascalaphus hungaricus) ἀπαντῶν ἐν Οὑγγαρίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἀσκάλιστος (ὁ, ἡ), — *ον*(τό)· ὁ μὴ σκαλισμένος, ὁ μὴ διὰ σκαλίσματος εἰκονισμένος: «ἀσκάλιστον κόσμημα»· || δημοτ., ἐπὶ κήπων, φυτειῶν κ. τ. τ., ὁ μὴ διὰ σκαλίσματος καλλιεργημένος: «ἀσκάλιστα κουκιά,—καλαμπόκι κ.τ.τ.»· λέγεται καὶ *ἀσκάλευτος* καὶ *ἄσκαλος*.

Ἀσκάλων *[Βιβλ. Γεωγραφ.]*. Μία τῶν πέντε ὁμοσπόνδων πόλεων τῶν Φιλισταίων, κειμένη ἐν τῇ πεδιάδι Σεφηλὰ μεταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου. Τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα διετηρήθη ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς σημερινῆς ἀκατοικήτου τοποθεσίας *Ἀσκαλάν*, ἥτις ὅμως κεῖται ἀμέσως παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐνῷ ἡ παλαιὰ πόλις ἔκειτο πιθανῶς ἀπώτερον τῆς θαλάσσης· τοὐλάχιστον ἤδη κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα γίνεται ὑπὸ Ἀντωνίνου τοῦ μάρτυρος διάκρισις μεταξὺ Ἀσκάλωνος καὶ Μαϊουμᾶ (τ. ἔ. λιμένος) Ἀσκάλωνος. Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς πόλεως ταύτης οὐδὲν ἔχει εἰσέτι ἐξακριβωθῇ. Κατὰ παλαιὰν παράδοσιν, οὐχὶ πιθανήν, ὑπῆρξεν αὕτη κτίσμα τῶν Λυδῶν. Τὸ πρῶτον μνημονεύεται ἐν τοῖς πινακίοις τῆς Ἀμάρνας ὑπὸ τὸν ἀσσυριακὸν τύπον *Ἀσκαλοῦνα*. Ὁ Φαραὼ Ραμεσσῆς ὁ Β' καταχτήσας αὐτὴν ἀναπαρέστησε ζωηρῶς τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ἐν Κάρνακ ναοῦ, ἔνθα οἱ Αἰγύπτιοι παρίστανται ἀναρριχώμενοι ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως διὰ χρησιμοποιήσεως κλιμάκων. Τοῦ Ἀσκάλωνος γίνεται ἔπειτα μνεία ἐπανειλημμένως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἧς οἱ προφῆται καὶ δὴ ὁ Ἀμώς, ὁ Σοφονίας, ὁ Ἱερεμίας καὶ ὁ Ζαχαρίας προανήγγειλαν τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν. Ἐπίσης μνημονεύουσι τῆς πόλεως ταύτης καὶ αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν χρόνων τῆς εἰς Παλαιστίνην εἰσβολῆς τοῦ Ἀσσυρίου Σενναχειρὶμ (701 π. Χ.). Ἦτο δ' αὕτη γνωστὴ ἤδη εἰς τὸν Ἡρόδοτον, ὅστις ἀναφέρει ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε ναὸς τῆς *οὐρανίου Ἀφροδίτης*—Ἀστάρτης) (πιθανῶς ὁ αὐτὸς πρὸς τὸ ἐν Α' Βασιλ. λα' 10 μνημονευόμενον *Ἀσταρτεῖον*). Ἦτο δ' ἡ πόλις αὕτη κέντρον σπουδαῖον καὶ τῆς λατρείας τῆς συριακῆς θεᾶς Δερκετοῦς ἢ Ἀταργάτιος (βλ. λ. Ἀτάργατις), πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας εἶχεν ἱδρυθῇ ἐνταῦθα ὁ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον παλαιότατος τῶν ναῶν αὐτῆς, συληθεὶς κατά τινα ἐπιδρομὴν τῶν Σκυθῶν περὶ τὸ 625 π. Χ. (*Ἡροδ.* Α' 105· πρβ. καὶ *Διοδωρ. Σικελ.* Β' δ' 2 καὶ *Λουκιανοῦ* περὶ τῆς Συρίας θεᾶς 10). Ἐνταῦθα δ' ἐμυθολογεῖτο, ὅτι ἐγεννήθη ὑπὸ τῆς Ἀταργάτιος καὶ ἡ περίφημος Σεμίραμις. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περσικῆς δεσποτείας ἡ Ἀσκάλων διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τυρίων, ἔπειτα δὲ περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ δὴ τῶν Πτολεμαίων κατ' ἀρχὰς καὶ τῶν Σελευκιδῶν βραδύτερον. Ἐκ τῶν Μακκαβαίων ἡγεμόνων διετέλεσεν αὕτη εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἰωνάθαν (Α' Μακκαβ. ι' 86, ιβ' 33). Βραδύτερον δὲ ἀνεγνωρίσθη οἱονεὶ ὡς αὐτόνομος πόλις ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ 104 π. Χ, ὅπερ ἔτος ὑπῆρξεν ἀφετηρία καὶ ἰδίας ἀσκαλωνιτικῆς χρονολογίας. Διεκρίθη δ' ὡς ἑλληνιστικὴ ἐμπορικὴ πόλις ἀναδείξασα καὶ οὐκ ὀλίγους ἄνδρας τῶν γραμμάτων, φιλοσόφους καὶ ἱστορικοὺς καὶ γραμματικοὺς κ.λ.π. καὶ διατηρηθεῖσα ὡς ἐλευθέρα πόλις ἐν ἀκμῇ οὐχὶ εὐκαταφρονήτῳ μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα. Ἰδιάζουσαν δ' εὔνοιαν ἐπεδείξατο πρὸς αὐτὴν ὁ μέγας Ἡρῴδης, ὅστις κατά τινας κατήγετο ἐκεῖθεν, κοσμήσας αὐτὴν διὰ λαμπρῶν δημοσίων κτιρίων καὶ δὴ καὶ ἰδίου ἀνακτόρου (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Πολεμ. Α' κα' 11). Κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν πρὸς τοὺς Ρωμαίους πόλεμον εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ παλαιὰ ἀμοιβαία ἔχθρα Ἀσκαλωνιτῶν καὶ Ἰουδαίων (*Ἰωσήπου*, αὐτόθι Β' ιη', 1—5). Ἕνεκεν δὲ τῆς ἐν αὐτῇ ἀκμῆς τῆς εἰδωλολατρείας διετέθη ἡ Ἀσκάλων ἐχθρικῶς καὶ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Βραδύτερον ἀπέβη αὕτη ἕδρα ἐπισκόπου, ἐπισκόπων αὐτῆς μνημονευομένων ἐν διαφόροις συνόδοις (*Le Quien*, Oriens Christianus τόμ. III. σελ. 598 ἑξ.). Σπουδαῖον μέρος διεδραμάτισεν ἡ Ἀσκάλων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν. Παρ' αὐτὴν Γοδοφρεῖδος ὁ ἐκ Bouillon κατενίκησεν ἐν ἔτει 1099 αἰγυπτιακὴν στρατιάν· τῷ 1153 κατελήφθη ὑπὸ Βαλδουΐνου τοῦ Γ'· τῷ 1187 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἀνακτηθεῖσα τῷ 1191 ὑπὸ Ριχάρδου τοῦ Λεοντοθύμου. Τέλος τῷ 1270 κατεστράφη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μπεϊμπὰρ Μπονδοκντὰρ καὶ ἐκ τῆς ἄλλοτε ἐνδόξου καὶ ὡραίας πόλεως, «τῆς μνηστῆς τῆς Συρίας» τῶν Ἀράβων συγγραφέων, δὲν διασώζονται σήμερον εἰμὴ μόνον ἐρείπια, ὑπενθυμίζοντα τοὺς προφητικοὺς περὶ αὐτῆς λόγους τοῦ Σοφονίου (β' 4) καὶ τοῦ Ζαχαρίου (θ' 5). Τῶν ἐρειπίων δὲ τούτων περιγραφὴν ἐνδιαφέρουσαν παρέχει ὁ *Guérin* ἐν Judée (2, 149 κ. ἑ.). Ὁ Ἰμπραὴμ πασᾶς ἠθέλησε νὰ ἐπανιδρύσῃ τὴν πόλιν ταύτην τῷ 1832, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τοῦτο. [Πλήρη βιβλιογραφίαν βλ. παρὰ *Vigouroux* Dictionnaire de la Bible ἐν λ. Ascalon καὶ *Schürer* ἐν Geschichte des Jüd.] Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Νόμισμα τῆς Ἀσκάλωνος.

ἀσκάλωτος, —*η*, —*ο*, δημ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι σκαλωμένος, πιασμένος ὥστε νὰ κρέμεται, ἀκρέμαστος.

Ἀσκαμπὰτ ἢ **Ἀχαμπὰτ** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ρωσικῆς Κεντρῴας Ἀσίας (κάτ. 20.000 περίπου) παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κοπὲτ-δάγ, ἔχουσα τεχνικὴν σιδηροδρομικὴν σχολὴν ὡς καὶ ἐκκοκκιστήρια βάμβακος, βυρσοδεψεῖα καὶ πλινθοποιεῖα. Ν. Μ.

ἀσκανδάλιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σκανδαλισθείς, ὁ μὴ ὑποστὰς πειρασμόν, ὁ μὴ ὑποστὰς κλονισμὸν τῶν ἠθικῶν του ἀρχῶν: «εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν κανεὶς δὲν ἔμεινεν ἀσκανδάλιστος»· || τὸ οὐδ. *ἀσκανδάλιστον* ὡς οὐσιαστ., ἔλλειψις σκανδάλου· φρ. «διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον».—Ἐπίρρ. *ἀσκανδαλίστως*, *δημ. ἀσκανδάλιστα*.

Ἀσκανία, **Ἀσσανία** καὶ **Ἀσσαρία** (Askanien, Aschanien, Ascharien) *[Γεωγρ.]*. Παλαιὰ κομητεία τῆς βορείου Γερμανίας, ἀποτελοῦσα σήμερον τμῆμα τοῦ πρωσσικοῦ νομοῦ τῆς Σαξωνίας.

—**Ἀσκανία** *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα δύο λιμνῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας:

— 1) Λίμνη τῆς *Νικαίας* ἢ *Ἰσνὶκ γκιολοῦ*, ἐν Βιθυνίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἔχει μῆκος (ἀπὸ Δ. πρὸς Α.) 34 χλμ. περίπου, πλάτος (ἀπὸ Ν. πρὸς Β.) 12 χλμ., βάθος ὕδατος περὶ τὰ 25 μ. καὶ ἀνάπτυγμα παραλίας περὶ τὰ 88 χλμ., κεῖται δὲ εἰς ὕψος 87 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁμώνυμος εἶναι καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα. Τὸ πλεονάζον τῆς λίμνης ὕδωρ διὰ τοῦ ἐκχυτοῦ ποταμοῦ Barsok-su (*Ἀσκανίου* ἢ *Κίου*) χύνεται εἰς τὸν κόλπον τῆς Κίου (Ἰνδζὶρ λιμὰν ἢ Κιανοῦ κόλπου) πρὸς Δ. Ὑποδέχεται δὲ ἡ λίμνη αὕτη τὰ ὕδατα διαφόρων ποταμίων, ὧν σπουδαιότερον εἶναι ὁ *Φαρνούτης*, ἐκβάλλων εἰς τὴν λίμνην παρὰ τὴν Νίκαιαν, καὶ ἡ *Σολοΐς* παρὰ τὴν ἀρχαίαν Φυτόπολιν. Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν τῆς λίμνης ἀκτὴν κεῖται ἡ *Νίκαια*. Παρὰ τὴν δυτικὴν ἔκειτο ἡ *Βασιλινόπολις (νῦν Μπαζάρκιοϊ)*, παρὰ δὲ τὴν νοτιοδυτικὴν ἄκραν, παρὰ τὸ Ἰσλὰμ Σέλος, ἡ ἀρχαία *Φυτόπολις*. Τὸ μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Κίου καὶ τῆς Ἀσκανίας λίμνης σταθεροποιηθὲν μέτωπον, ὡς καὶ τὸ μεταξὺ τῆς αὐτῆς λίμνης καὶ τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ τοιοῦτον, ἀνατολικώτερον, ἐτήρει ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1920 μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1922 τὸ ἑλληνικὸν Γ' Σ. Στρατοῦ.

—2) Λίμνη τοῦ *Μπουλντούρ*, κειμένη μεταξὺ Πισιδίας καὶ Φρυγίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Εἶναι αὕτη ὑφάλμυρος, εὑρισκομένη ἐν ὑψηλῷ ὀροπεδίῳ. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἔχει ἀπόλυτον ὕψος 920 μ., ἡ δὲ ὑγρὰ ἔκτασις τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης ταύτης ἔχει μῆκος μὲν (ἀπὸ τῶν ΝΔ πρὸς τὰ ΒΑ) 30 χλμ. καὶ πλάτος μέγιστον 9 χλμ. Παρὰ τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ ὑψιπέδου τούτου κεῖται ἡ πόλις *Μπουλντοὺρ* (ἡ *Λιμνόρροια* ἢ *Πολυδώριον* τῶν ἀρχαίων), παρὰ δὲ τὸ Β ἄκρον τοῦ αὐτοῦ ὀροπεδίου διέρχεται ἡ σιδηρ. γραμμὴ Σμύρνης-Ἀϊδινίου-Ντινέρ, ἄγουσα εἰς Ἐγκερντίρ. Ν. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀσκανιὰ *[Γεωγρ.]*. Νησὶς τῶν Σποράδων· βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 405 β'.

Ἀσκάνιαι νῆσοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία συστάδος νησίδων, παρὰ Πλινίῳ (V, 38,3), κειμένων κατέναντι τῆς Τρῳάδος. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι αὗται ἄλλαι ἀπὸ τὰ νοτίως τῆς τρῳαδικῆς ἀκτῆς σύγχρονα *Μοσχονήσια* τὰ πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Ἀϊβαλί, τὰ ὡς *Ἑκατόννησοι* ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (528,53) φερόμενα. Διότι ἡ ὑπόθεσις ταυτισμοῦ πρὸς τὴν *Τένεδον* ἢ τὰ *Κουνελλονήσια* (ἀλλὰ καὶ *Μαυριά*, τὰ Rabbits islands τῶν Ἄγγλων, *Καλύδναι* τῶν ἀρχαίων), νήσους παρακειμένας ὡσαύτως τῇ Τρῳάδι, ἀποκλείεται, ἀφοῦ αὐτὰς ῥητῶς τὰς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, τὴν μὲν πρώτην ὡς Τένεδον ἀλλὰ καὶ Λεύκοφρυν, τὰς δὲ δευτέρας ὡς Λαγούσας Σ. Ε. Λ

Ἀσκάνιο (Ascanio), *Ἰωάννης*. Γλύπτης Ἰταλὸς (1531—1592). Εἰργάσθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐν Ρώμῃ, κατόπιν δὲ εἰς Παρισίους εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Φοντενεβλώ. Θ. Β

Ἀσκάνιοι (Askanier). Ὄνομα τῶν μελῶν μιᾶς τῶν σπουδαιοτέρων δυναστειῶν τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἱδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ κόμης *Ἀδαλβέρτος φὸν Μπάλλενστεντ* κατὰ τὸ ἔτος 1000. Ἡ δυναστεία αὕτη διῃρέθη βραδύτερον εἰς δύο κλάδους, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐβασίλευσεν ἐν Βρανδεμβούργῳ μέχρι τοῦ 1320, ὁ δὲ ἐν Ἀσκανίᾳ καὶ Σαξωνίᾳ μέχρι τοῦ 1422.

Ἀσκάνιος *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βιθυνίας (βλ. Ἀσκανία, *λίμνη Νικαίας*).

Ἀσκάνιος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται:

1) Ἡγεμὼν τῶν ἐκ τῆς χώρας *Ἀσκανίας* εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἐρχομένων Φρυγῶν (*Ὁμ.* Ἰλ. Β 862 κἑ.).

— 2) Ἡγεμὼν τῶν ἀγχεμάχων Μυσῶν ἐξ *Ἀσκανίας* ἐλθὼν ἐπίκουρος τῶν Τρώων τὴν προηγουμένην ἡμέραν τῆς ἐπὶ ταῖς ναυσὶ μάχης (Ἰλιάδ. Ν. 791 καὶ σχολ.).

— 3) Υἱὸς τοῦ Πριάμου (*Ἀπολλόδ.* 3, 12, 5, 9).

— 4) Τρὼς φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου (*Κόϊντος Σμυρναῖ.* 9, 192 κἑ.).

— 5) Ἀβδηρίτης, ὀπαδὸς τοῦ Ἠλείου φιλοσόφου Πύρρωνος (*Διογ. Λαέρτ.* 9, 3).

— 6) Υἱὸς τοῦ *Αἰνείου* καὶ τῆς *Κρεούσης* σταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του Αἰνείου εἰς τὴν χώραν Δασκυλῖτιν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι τὸν ἐζήτησαν ὡς βασιλέα των. Κατὰ τὸν Βιργίλιον, ὁ Ἀσκάνιος, παῖς ὢν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἠκολούθησε τὸν πατέρα του Αἰνείαν φεύγοντα ἐκ τῆς πυρπολουμένης πόλεως. Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Βιργιλίου Σέρβιον (εἰς Αἰν. 4, 159) ὁ Ἀσκάνιος εἶχε προσλάβει πρὸς παρηγορίαν τῶν γονέων του καὶ τὰ ὀνόματα δύο ἄλλων ἀδελφῶν του, ἀποθανόντων, δηλ. Δάρδανος καὶ Λεοντοδάμας. Ἡ πολυωνυμία αὐτὴ τοῦ Ἀσκανίου, μὲ πρότυπον τὴν διωνυμίαν τοῦ Σκαμανδρίου - Ἀστυάνακτος, Πάριδος - Ἀλεξάνδρου παρ' Ὁμήρῳ, διηυκόλυνε τοὺς Ρωμαίους γενεαλόγους νὰ δώσουν εἰς τὸν Ἀσκάνιον καὶ ἄλλο ὄνομα, *Ἴουλος*, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ δικαιολογήσουν τὴν καταγωγὴν τῆς Ἰουλίας γενεᾶς ἀπὸ τὸν Ἀσκάνιον. Ἤδη Κάτων ὁ Πρεσβύτερος εἰς τὰς Γενεαλογίας του (Origines I, 9) ἀνέφερεν ὅτι ὁ Ἀσκάνιος, ὅταν ἦλθεν εἰς τὸ Λάτιον ὠνομάσθη Ἴουλος. Αὐτὴν τὴν παράδοσιν πολὺ εὐαρέστως ἀπεδέχετο καὶ ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, ἀφοῦ δι' αὐτῆς ἐθεοποιεῖτο ἡ καταγωγή του. Ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν Βιργίλιον ὁ Ἀσκάνιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἱδρύει τὴν *Ἄλβαν Λόγγαν* καὶ κάμνει αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του, καὶ μένει αὕτη πρωτεύουσα ἐπὶ 300 καὶ πλέον ἔτη μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου καὶ τοῦ Ρώμου, οὓς ἐν τούτοις ἄλλη παράδοσις φέρει ὡς ἀδελφοὺς ἢ ὡς τέκνα τοῦ Ἀσκανίου. Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἄλβας Λόγγας σημαίνει ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τῶν Τρώων, περιωρισμένης κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν περιοχὴν μόνον τοῦ Λατίου. Παρὰ τῷ

Digitized by Google

Βιργιλίῳ τόσον ὁ Αἰνείας ὅσον καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ζεὺς αὐτὸς (4, 274 κέ) φροντίζουν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ μικροῦ ἀκόμη Ἀσκανίου, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ μέλλον προμηνύεται μέγα.

θ. Α. Κ.

— **Ἀσκάνιος** (Ascanius), *Πέτρος*. Διαπρεπὴς Δανὸς φυσιοδίφης (1723-1803).

ἀσκαρδαμυκτί ἐπίρρ., χωρὶς νὰ σκαρδαμύσσω, ἀτενῶς, μὲ τὰ βλέφαρα ἀνοικτά, ἄνευ συγκλείσεως, τῶν βλεφάρων: «βλέπω τινὰ ἀσκαρδαμυκτί» στυλώνω τὰ μάτια μου ἐπάνω εἰς κάποιον.

Ἀσκαρέλλι καὶ *Ἀσκαριὲλ* (Ascarelli, Ascariel), *Ντεμπόρα*. Ἑβραία ποιήτρια καὶ ἑβραιολόγος, γεννηθεῖσα ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν εἰς ἰταλικοὺς στίχους μετάφρασιν τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Μαχὸν Χασσοαλὶμ» συλλογῆς ἑβραϊκῶν ποιημάτων.

Ἀσκάρι Ὄνομα, ὅπερ ἔφεραν οἱ ἰθαγενεῖς στρατιῶται τῶν ἐν Ἀφρικῇ γερμανικῶν κτήσεων (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ καὶ τουρκικοῦ *ἀσκάρι*, *ἀσκέρι* = στρατός).

ἀσκαρίδαι (οἱ) (Ascaridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηματωδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ λίαν ἐπιμήκους καὶ κυλινδρικοῦ σώματος, ὅπερ λεπτύνεται καταπληκτικῶς κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα καὶ καλύπτεται καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ χιτινώδους τινὸς περικαλύμματος παρομοίου πρὸς τὸν μανδύαν ἐντόμων τινῶν. Ὁ πεπτικὸς των σωλὴν διήκει καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σώματος. Πάντες οἱ σκώληκες τῆς οἰκογενείας ταύτης ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἄλλων ζῴων.

Δ. Ν. Π.

ἀσκαριδίασις (ἡ) *['Ιατρ.]*. Νόσος προερχομένη ἐκ τῆς παρουσίας ἀσκαρίδων (νηματοειδῶν σκωλήκων (βλ. λ. ἀσκαρὶς) ἐντὸς τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου ἢ καὶ ἐξ αὐτοῦ διὰ μεταναστεύσεως ἐντὸς ἄλλων ἐσωτερικῶν ὀργάνων. Δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο τύπους: τὴν *ἐντερικὴν ἀσκαριδίασιν* καὶ τὴν *ἐξω-εντερικήν*.

Αἰτιολογία.—Διὰ νὰ προσβληθῇ τις ἐξ ἀσκαριδιάσεως πρέπει νὰ καταπίῃ ᾠάρια ἀσκαρίδος περιέχοντα ζῶν ἔμβρυον τελείως ἀνεπτυγμένον· τὰ ᾠάρια δὲ ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸν ὀργανισμὸν μετὰ τοῦ πινομένου ὕδατος ἢ μετὰ τῆς τροφῆς, ὅταν φέρεται εἰς τὸ στόμα μετ' ἀκαθάρτων χειρῶν, αἵτινες ἔθιξαν προηγουμένως χῶμα, ἢ ἀκόμη ὅταν ἡ τροφὴ αὕτη συνίσταται ἀπὸ μὴ πλυθέντα καλῶς ὠμὰ λαχανικὰ ἢ ὀπωρικά, τὰ ὁποῖ ἔπεσαν κάτω καὶ δὲν ἐκαθαρίσθησαν ἐπαρκῶς. Ἐπίσης εὐκόλως προσβάλλονται ἐκ τῆς νόσου ταύτης οἱ πάσχοντες ἐκ διαστροφῆς τῆς γεύσεως, ὡς οἱ γεωφάγοι καὶ κοπροφάγοι. Ἐντὸς τοῦ στομάχου τὸ περίβλημα τοῦ ᾠαρίου καθίσταται μαλακὸν καὶ τὸ ἔμβρυον ἐλευθεροῦται· τοῦτο ὁδεύει, κατά τινας συγγραφεῖς, πρῶτον εἰς τὸ ἧπαρ ἢ τὸν πνεύμονα, ἔπειτα εἰς τὴν τραχεῖαν, ὁπόθεν εἰσδύει εἰς τὸν οἰσοφάγον, τὸν στόμαχον καὶ τὸ ἔντερον. Ἐνταῦθα μεγεθύνεται καὶ ἀφοῦ ὑποστῇ διαφόρους μετατροπὰς φθάνει εἰς τὴν ἀκμήν του ἐντὸς 5—6 ἑβδομάδων. Αἱ ἀσκαρίδες φιλοξενοῦνται ἐντὸς τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου ἐπὶ πολὺν χρόνον, τὸ πλεῖστον συνεσωρευμέναι εἰς μικρὰς μάζας καὶ σπανίως μεμονωμέναι· ἐνίοτε μάλιστα ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι σημαντικώτατος, ἀφοῦ παρετηρήθη περίπτωσις καθ' ἣν παιδίον τι ἀπέβαλε διὰ τοῦ πρωκτοῦ 600 ἀσκαρίδας ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ 5126 ἐντὸς μιᾶς περίπου τριετίας (Fauconneau—Dufresne). Συνήθως αἱ θήλειαι εἶναι περισσότεραι τῶν ἀρρένων κατ' ἀναλογίαν 3—4 πρὸς μίαν.

Ἡ ἀσκαριδίασις συναντᾶται περισσότερον εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς ἢ εἰς τὰς πόλεις, καὶ τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ χωρικοί, ἐργαζόμενοι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ συνεπῶς ἐρχόμενοι συνεχῶς εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ χῶμα, εἶναι πλέον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν πάθησιν ταύτην. Ἐξ ἄλλου οἱ ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ ἀγνοοῦσι συνήθως τὴν ὑγιεινὴν τῶν ἀποχωρητηρίων καὶ ἀφίνουσι πολλάκις τὰ περιττώματα ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ὕπαιθρον, δι' ὃ καὶ ἐξ ἑνὸς μόνου ἀτόμου προσβληθέντος ἐξ ἀσκαριδιάσεως δύναται νὰ γεννηθῇ μία πραγματικὴ ἐπιδημία. Τὰ παιδία προσβάλλονται πολὺ συνηθέστερον τῶν ἐνηλίκων ἀπὸ τὴν νόσον ταύτην, ἐκτὸς τῶν βρεφῶν τῶν μὴ ὑπερβάντων ἑνὸς ἔτους ἡλικίαν, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀσκαριδίασις εἶναι σπανιωτάτη. Κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν 1—2 % τῶν παιδίων πάσχουσιν ἐξ ἀσκαριδιάσεως, ἐνῷ εἰς τὰ παιδία 3—10 ἐτῶν ἡλικίας ἡ πάθησις αὕτη παρατηρεῖται ἐπὶ 3—5 % ἐξ αὐτῶν (στατιστικὴ τοῦ *Guersant* ἐν Παρισίοις).

Ἐντερικὴ ἀσκαριδίασις.—*Συμπτωματολογία*. Ἡ παρουσία ὀλίγων ἀσκαρίδων ἐντὸς τοῦ ἐντέρου δὲν φέρει πάντοτε διαταράξεις, δι' ὃ καὶ πολλάκις μένει ἀπαρατήρητος μέχρις ὅτου τυχαίως ὁ φιλοξενῶν αὐτὰς ἀποβάλῃ σκώληκά τινα ἢ γίνῃ διά τινα σκοπὸν μικροβιολογικὴ ἐξέτασις τῶν κοπράνων καὶ ἀποκαλυφθῶσι ᾠάρια ἀσκαρίδος. Πολλάκις ὅμως ἐμφανίζεται ὁλόκληρον σύνολον φαινομένων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν συνήθη συμπτωματολογίαν τῆς ἀσκαριδιάσεως.

Οὕτω συνηθέστατον σύμπτωμα εἶναι ὁ κνησμὸς εἰς τὴν ῥῖνα καὶ περὶ τὸ στόμα, ἂν καὶ τοῦτο δὲν σημαίνει βεβαίως πάντοτε, ὡς νομίζεται ὑπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ λαοῦ, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀσκαρίδες ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι. Ὁ κνησμὸς περὶ τὸν δακτύλιον εἶναι σπανιώτερος. Ἡ ἀπόπνοια εἶναι δυσώδης, ὁ ὕπνος τεταραγμένος, ἡ ὄρεξις ἀνώμαλος, ὥστε νὰ παρατηρῆται ὁτὲ μὲν βουλιμία, ὁτὲ δὲ ἀνορεξία. Ἐπίσης κοινὸν σύμπτωμα εἶναι ὁ τυμπανισμὸς τῆς κοιλίας, προσέτι δὲ παρατηροῦνται περίοδοι δυσκοιλιότητος καὶ διαρροίας, συνηθεστέρας οὔσης τῆς δυσκοιλιότητος. Πρὸς τούτοις ὁ ἐξ ἀσκαριδιάσεως πάσχων αἰσθάνεται πολλάκις αἰφνιδίους καὶ δριμεῖς πόνους περὶ τὴν ὀμφαλικὴν χώραν, ἰδίᾳ μετὰ τὸ γεῦμα. Οἱ πόνοι οὗτοι, διαρκείας λεπτῶν τινων μέχρι 2 ὡρῶν εἴς τινας σπανίας περιπτώσεις, συνοδεύονται μετ' ὠχρότητος τοῦ προσώπου, ἥτις εἶναι μᾶλλον ἔκδηλος πέριξ τῆς ρινὸς καὶ ὀφείλεται εἰς ἀγγειοκινητικὰς διαταραχάς. Ἐνίοτε ἐμφανίζεται παροδικὴ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας καὶ ἄλλοτε πάλιν πυρετὸς μεγάλης διαρκείας, ὅστις ἐκλήθη παρά τινων συγγραφέων *ἀσκαριδικὸς ψευδοτυφοειδὴς πυρετός*. Ἡ ἀνύψωσις αὕτη τῆς θερμοκρασίας ὑποχωρεῖ μετὰ τὴν λῆψιν ἑνὸς ἀνθελμινθικοῦ φαρμάκου καὶ τὴν ἀποβολὴν μιᾶς ἢ πολλῶν ἀσκαρίδων. Συνήθως ὁ πυρετὸς προκαλεῖ τὰς κινήσεις τῶν σκωλήκων καὶ συνεπῶς τὴν ἀπὸ τοῦ ἐντέρου μετανάστευσιν αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν αὐθόρμητον ἔξωσιν, δι' ὃ καὶ δὲν εἶναι σπάνιον ὁ ἄρρωστος νὰ ἀποβάλῃ ἀσκαρίδας κατὰ τὴν διάρκειαν πυρετοῦ τινος προερχομένου ἐξ ἄλλης λοιμώδους νόσου.

Περίεργον καὶ σπάνιον σύμπτωμα εἶναι ἡ ἐμφάνισις κνιδώσεως, ἥτις προηγεῖται μιᾶς ἐξώσεως ἀσκαρίδων. Κατά τινα περίπτωσιν, περιγραφεῖσαν παρὰ τοῦ *Pentagna*, αὕτη συνωδεύετο μετὰ βραδυκαρδίας καὶ τινος ἀρρυθμίας εἰς τὰς σφύξεις· πάντα δὲ τὰ φαινόμενα ταῦτα ὑπεχώρησαν μετὰ τὴν ἀποβολὴν ἀριθμοῦ τινος ἀσκαρίδων.

Ἐπιπλοκαί. Ἡ συμβολὴ τῆς ἀσκαριδιάσεως ἐν τῇ γενέσει τῆς σκωληκοειδίτιδος εἶναι γνωστή, ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου, κατὰ τὸ 1901, ὁ *Metchnikoff* ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν ἐπιστημόνων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Δὲν εἶναι δὲ βεβαίως ἄμοιρον σημασίας τὸ γεγονὸς ὅτι 80 % τῶν νοσούντων ἐκ σκωληκοειδίτιδος ξενίζουσιν ἕλμινθας καὶ πολλάκις ἀσκαρίδας (στατιστικὴ τοῦ *Riff* τοῦ Στρασβούργου), ἂν καὶ οἱ σκώληκες οὗτοι σπανίως εὑρέθησαν ἐντὸς τῆς ἐγχειρηθείσης σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως.

Ἡ ἀσκαριδικῆς προελεύσεως σκωληκοειδῖτις δὲν διαφέρει συμπτωματικῶς τῆς συνήθους χρονίας σκωληκοειδίτιδος, διότι σπανιώτατα ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν ὀξεῖαν. Ἐκτὸς ὅμως τῆς πραγματικῆς ταύτης σκωληκοειδίτιδος, καθ' ἣν αἱ ἀσκαρίδες εἶναι τὸ ἄμεσον αἴτιον τῆς νόσου, ὑπάρχει καὶ ἓν ἄλλο σύνολον ἀναλόγων συμπτωμάτων ὑπενθυμίζον ὁλόκληρον τὴν συμπτωματολογίαν τῆς ἀληθοῦς σκωληκοειδίτιδος καὶ προερχόμενον ἐξ ἁπλῆς διαβάσεως ἀσκαρίδων διὰ τῆς σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως ἄνευ βλάβης αὐτῆς ἢ διὰ μέσου τῆς περὶ αὐτὴν χώρας. Ἐν τῇ ἀσκαριδικῇ ταύτῃ ψευδοσκωληκοειδίτιδι τὰ συμπτώματα ὑποχωροῦσι μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν παρασίτων, ἐνῷ ἡ ἀποβολὴ αὕτη τῶν ἀσκαρίδων οὐδεμίαν ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς νόσου ἐν περιπτώσει ἀσκαριδικῆς πραγματικῆς σκωληκοειδίτιδος. Ἡ ἀσκαριδίασις δύναται ἀκόμη νὰ ἐπιφέρῃ ἐνίοτε ἐντερικὴν ἀπόφραξιν, τῶν σκωλήκων συσσειρουμένων καὶ περιπλεκομένων πρὸς ἀλλήλους, ὅταν οὗτοι τυγχάνῃ νὰ εἶναι πολυπληθεῖς, καὶ σχηματιζόντων ἐμπόδιον εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ἔξοδον τῶν περιττωμάτων. Αἱ ἀσκαρίδες δύνανται νὰ σχηματίσωσι τοιαύτην ὀγκώδη μᾶζαν συσπειρούμεναι καὶ περιτυλίσσουσαι τρίχας ἢ ἀπέπτους φυτικὰς ἶνας, ὡς παρετηρήθη εἰς μίαν περίπτωσιν περιγραφεῖσαν παρὰ τοῦ *Bertone*, ἢ καὶ νὰ προκαλέσωσιν ἐντερικὴν ἐγκολεασμὸν ἐκ τῆς εἰσδύσεως τμήματος ἐντέρου ἐντὸς ἑτέρου συνεχομένου ἐντερικοῦ τμήματος (περίπτωσις τῶν *Villar*, *Philip*, *Soubirau* καὶ ἄλλαι).

Ἐκ τῶν νευρικῶν ἐπιπλοκῶν συνηθέστεραι εἶναι οἱ σπασμοί, ἡ χορεία, αἱ ἐπιληπτικαὶ ἢ ὑστερικαὶ κρίσεις, ἡ τετανία. Εἶναι δυνατὸν ἐπίσης νὰ ἐμφανισθῶσι ψυχικαὶ διαταραχαὶ μετὰ ποικίλων ἐκδηλώσεων, οἷαι οἱ νυκτερινοὶ φόβοι, ἡ ἀνώμαλος ἐρεθισιμότης τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ἐξασθένησις τῆς διανοίας καὶ ποτε αἱ παραληρηματικαὶ ἰδέαι. Προσέτι παρατηροῦνται διάφοροι κινητικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ διαταραχαὶ (μερικαὶ παραλύσεις, ἀρθρικὰ καὶ ὀστεώδη ἄλγη, αἱμωδιάσεις τῶν ἄκρων), ὡς καὶ ἀνακλαστικαὶ τοιαῦται ἐκ τοῦ κυκλοφορικοῦ (παλμοί, ἀρρυθμία, διαλείψεις τοῦ σφυγμοῦ, λιποθυμίαι καὶ τάσεις πρὸς συγκοπὴν) καὶ ἐκ τοῦ ἀναπνευστικοῦ (βήξ, λαρυγγόσπασμος, ἀναπνοὴ τύπου *Cheyne-Stokes*). Ὑπάρχουσι δὲ καί τινες ἐμφανίζουσαι σοβαρὰ μηνιγγιτικὰ συμπτώματα δίδοντα τὴν κλινικὴν καὶ κυτταρολογικὴν ἀκόμη εἰκόνα μιᾶς φυματιώδους ἢ μηνιγγοκοκκικῆς μηνιγγίτιδος (*Abel* καὶ *Brenas*). Πάντα τὰ νευρικὰ ταῦτα φαινόμενα ὑποχωροῦσι συνήθως μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν παρασίτων.

Ἐξω-εντερικὴ ἀσκαριδίασις.—*Συμπτωματολογία καὶ ἐπιπλοκαί*. Αἱ ἀσκαρίδες ὠθούμεναι ὑπὸ διαφόρων ἐπιδράσεων μεταναστεύουσιν εὐκόλως ἐκ τοῦ ἐντέρου εἰς ἄλλα ἐσωτερικὰ ὄργανα. Οὕτως εὑρίσκονται πολλάκις ἐντὸς τοῦ στομάχου καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ κενωθῶσι διά τινος ἐμέτου ἢ καὶ νὰ ὁδεύσωσι πρὸς τὸν οἰσοφάγον καὶ τὸν φάρυγγα καὶ νὰ προκαλέσωσιν ἀσφυξίαν εἰσδύουσαι ἐντὸς τῆς γλωττίδος. Ἐνίοτε φθάνουσι μέχρι τῶν βρόγχων· ἄλλοτε δὲ πάλιν ὁδεύουσι πρὸς τὴν ῥῖνα καὶ ἐξέρχονται διὰ τοῦ ῥώθωνος ἢ εἰσδύουσι ἐντὸς τῆς Εὐσταχιανῆς σάλπιγγος και διαπερῶσαι τὸ τύμπανον ἐξέρχονται διὰ τοῦ ὠτός. Εἴς τινας περιπτώσεις οἱ σκώληκες οὗτοι ἀνέρχονται εἰς τὸν χοληδόχον πόρον, εἶτα εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς στενοτέρους χοληφόρους πόρους ἀποφράσσοντες αὐτοὺς καθ' ὁλοκληρίαν: σπανιώτερον εἰσέρχονται ἐντὸς τοῦ πόρου τοῦ *Wirsung*. Δύνανται τότε νὰ προκαλέσωσι διαφόρους παθήσεις τῶν χοληφόρων ὁδῶν καὶ τοῦ ἥπατος (ἀπόφραξιν τοῦ χοληδόχου πόρου, ἰκτέρους, ἀγγειοχολίτιδα, ἡπατικοὺς κολικούς, ἀποστήματα).

Αἱ ἀσκαρίδες δύνανται προσέτι νὰ μεταναστεύσωσιν ἐντὸς τῆς περιτοναϊκῆς κοιλότητος ὡς καὶ ἐντὸς τοῦ ὑπεζωκότος, ὁπόθεν εἰσδύουσιν εἰς τὰ διάφορα ὄργανα, μήτραν, κύστιν, πνεύμονα, ἢ καὶ ἐξέρχονται διὰ μέσου τοῦ κοιλιακοῦ τοιχώματος λόγῳ τῶν διαπυήσεων, ἃς προκαλοῦσιν. Ὅταν αἱ ἀσκαρίδες διὰ διατρήσεως τοῦ ἐντέρου ἐμφανίζωνται εἰς τὸ περιτόναιον ἢ ὅταν εἰσχωρῶσιν ἐντὸς τοῦ ὑπεζωκότος, ἐντὸς τοῦ πνεύμονος, ἐντὸς τοῦ ἥπατος ἢ τοῦ παγκρέατος, ἐπιφέρουσι συνήθως τὰς σοβαρωτάτας ἐπιπλοκάς.

Θεραπεία. Τὸ *ἀβρότονον τὸ ἄρρεν* (semen-contra καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προερχομένη *ἀβροτονίνη* (santonine) εἶναι τὰ καλύτερα φάρμακα κατὰ τῆς ἀσκαριδιάσεως. Τὰ φάρμακα ταῦτα ναρκώνουσι ἢ φονεύουσι τὰ παράσιτα, ἀλλὰ πρέπει νὰ συνδυάζωνται μετά τινος καθαρτικοῦ, ὅπερ εὐκολύνει τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν. Τὸ *ἀβρότονον* εἶναι ἴσως δραστικώτερον, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι λίαν πικρόν, προτιμᾶται αὐτοῦ ἡ *ἀβροτονίνη*. Αὕτη διαλύεται εὐκόλως ἐν τῷ γαστρικῷ χυμῷ καὶ δύναται νὰ ἀπορροφηθῇ κατὰ μέγα μέρος ἐντὸς τοῦ στομάχου, δι' ὃ καὶ συμβουλεύεται νὰ χορηγῆται διαλελυμένη ἐντὸς κοινοῦ ἢ κικίνου ἐλαίου. Συνήθως χορηγεῖται μετὰ καλομέλανος. Ἡ δὲ δόσις ποικίλλει ἀπὸ 5—20 ἑκατ. γραμμαρίου διὰ τοὺς ἐνηλίκους καὶ ἀπὸ 1—5 διὰ τὰ παιδία, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ χορηγήσῃ τις ἓν ἑκατοστὸν περίπου γραμμαρίου ἀνὰ πᾶν ἔτος ἡλικίας. Εἰς τὰ παιδία τὰ ἔχοντα ἡλικίαν κατωτέραν τῶν 2 ἐτῶν εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποφεύγῃ τις τὴν χρῆσιν τῆς ἀβροτονίνης, ἐφ' ὅσον αὕτη δύναται ἐνίοτε νὰ φέρῃ διαταραχὰς εἰς τὴν ὅρασιν (δυσχρωματοψίαν καὶ ξανθοψίαν) ὡς καὶ ἐμέτους καὶ σπασμούς, ὅταν χορηγῆται εἰς μεγαλυτέρας δόσεις.

Συνήθης σύνθεσις δι' ἓν παιδίον 7—9 ἐτῶν εἶναι: Santonine 0,05, Calomel à la vapeur 0,25, Lactose 1. gr. δι' ἓν ξηρίον χορηγούμενον τὴν πρωίαν ἐντὸς ὀλίγου ὕδατος. Ἡ δόσις αὕτη δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ καθ' ἑκάστην πρωίαν ἐπὶ 2—3 κατὰ συνέχειαν ἡμέρας. Διακοπούσης τῆς θεραπείας τὸ παιδίον δέον νὰ διαιτᾶται δι' ἁπλοῦ γάλακτος καὶ ἐλαφρῶν ροφημάτων.

Τὸ ἀβρότονον χορηγεῖται μετὰ μέλιτος ἐν ἀζύμῳ ἄρτῳ ἢ εἰς γλυκάσματα εἰς δόσιν 4—8 γραμμαρίων εἰς τοὺς ἐνήλικας καὶ 0,50—4 γραμμ. διὰ τὰ παιδία. Ὁ *Riff* συμβουλεύει κατὰ τῶν ἀσκαρίδων τὸ *χηνοπόδιον τὸ ἀνθελμινθικὸν* (chenopodium antihelminthicum), ἀρχαῖον φάρμακον ὅπερ ἀνεγράφετο μέχρι τοῦ 1884 εἰς τὸν κώδικα ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀνσερίνη ἡ ἑλμινθοτρόπος* (anserine vermifuge). Τὸ φάρμακον τοῦτο χορηγεῖται ὑπὸ μορφὴν αἰθερίου ἐλαίου ἐντὸς πηκτωδῶν καψυλίων, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιέχει 15 σταγόνας τοῦ αἰθερίου τούτου ἐλαίου. Εἰς τοὺς ἐνηλίκους καὶ τὰ παιδία ἄνω τῶν 15 ἐτῶν δίδονται τρία τοιαῦτα καψύλια τὴν πρωίαν ἐνωρὶς πρὸ πάσης τροφῆς καὶ μετὰ μίαν ὥραν 40—50 γραμμάρια κικινελαίου. Εἰς τὰ παιδία 6—10 ἐτῶν ἀρκεῖ ἓν μόνον καψύλιον καὶ εἰς τὰ παιδία 10—15 ἐτῶν 2 καψύλια. Εἰς τὰ παιδία κάτω τῶν 6 ἐτῶν 5—10 σταγόνες. Αἱ μεγάλαι δόσεις δέον νὰ ἀπαγορεύωνται, διότι προκαλοῦσιν ἐμβοὰς τῶν ὤτων, ἰλίγγους, λαβυρινθίτιδα, ἐνίοτε τελείαν κώφωσιν καὶ ποτε τὸν θάνατον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sergent*, *Ribadeau-Dumas*, *Babonneix*, Traité de pathologie médicale Paris 1921 XIV Helminthiases ὑπὸ *Neveu-Lemaire* σελ. 120.—*Villar*, *Philip*, *Soubirau*, Gaz. hebd. des scienc. méd. de Bordeaux. 23 Janvier 1921.—*Riff*, Presse médicale. 6 Juillet 1921.—*Pentagna*, La Pediatria 1 Aprile 1922.—*Brüning*, Monatssch. f. Kinderheilk. 1923. Bd 27. H. 2.—*Cunha Motta*, The Tourn. of Amer. Med. Assoc. 12 Jan. 1924 σελ. 85.—*Abel* et *Brenas*, Arch. de méd. des Enf. 1925. No 7 σελ. 426.—*Leo*, Bull. et Mém. de la Soc. des Chir. de Paris 19 Mars 1927.—*Bertone*, Rinascenza Medica 1927. No 18.

Σ. ΒΕΡΑ

ἀσκαρὶς (ἡ) (Ascaris) *[Ζῳολ.]*. Γένος *σκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκαριδῶν*. Οἱ σκώληκες τοῦ

Digitized by Google

γένους τούτου ἔχουσι τὸ σῶμα κυλινδρικόν, λεπτυνόμενον κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα. Τὸ στόμα περιβάλλεται ὑπὸ τριῶν κυρτῶν χειλέων ἢ χειλικῶν βαλβίδων, ὧν ἓν ραχιαῖον καὶ δύο κοιλιακά, εὐκόλως συστελλομένων ἢ διαστελλομένων, βαθέως ἐσχισμένων καὶ φερόντων κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν τοίχωμα μικροσκοπικὰς ὀδοντώσεις. Ὁ οἰσοφάγος εἶναι μακρός, κυλινδρικός, σαρκώδης, συνήθως διωγκωμένος, σχηματίζων ἀκανόνιστον μᾶζαν κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ μέρος καὶ φέρων καθ' ὅλον τὸ μῆκός του τρεῖς αὐλακώσεις. Ὁ στόμαχος, ἀσθενῶς ὁρατός, συνήθως δὲν διακρίνεται τοῦ οἰσοφάγου. Τὸ ἔντερον εἰς τὸ κατώτατον αὐτοῦ ἄκρον φέρει τὸν πυλωρικὸν ἀγωγόν. Ἡ ἕδρα κεῖται λοξῶς τοῦ σώματος καὶ εὑρίσκεται παρὰ τὸ ἄκρον τούτου. Τὸ νευρικὸν σύστημα ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ δύο γαγγλίων ἡνωμένων μεταξύ των διὰ τοῦ καλουμένου *οἰσοφαγικοῦ κλοιοῦ*, ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν των δύο ἀντιθέτως διευθυνόμενα νευρικὰ δίκτυα. Τὸ ἄρρεν ζῷον εἶναι συνήθως μικρότερον τοῦ θήλεος, ἔχει δὲ οὐρὰν κυρτήν, ἑλικοειδῆ καὶ ἐφωδιασμένην, κατὰ τὰ πλάγια αὐτῆς τμήματα, μὲ δύο σειρὰς εὐκινήτων φυματιοειδῶν ἀποφύσεων. Ἡ θήλεια ἔχει εὐθυτέραν καὶ ἐπιμηκεστέραν οὐράν. Αἱ δύο ᾠοθῆκαί της εἶναι ἁπλαῖ, νηματοειδεῖς καὶ περιειλιγμέναι περὶ τὸν πεπτικὸν σωλῆνα. Οἱ σκώληκες τοῦ γένους τούτου πάντοτε ᾠοτοκοῦσι καὶ τὰ ᾠά των εἶναι ἐλλειπτικά, κοκκώδη καὶ ἀφθονώτατα. Εἴς τινα εἴδη τὰ ᾠὰ ἐκκολάπτονται ἐντὸς τοῦ μητρικοῦ σώματος.

Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα ὅσα εἴδη, ἅτινα ζῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι τῶν θηλαστικῶν. Τὸ κοινότερον εἶδος εἶναι: *Ἀσκαρὶς ἡ γαιοσκωληκοειδὴς* (Ascaris lumbricoides). Τὸ σῶμά της ἔχει λευκὸν γαλακτῶδες χρῶμα, εἶναι δὲ σκληρόν, ἐλαστικὸν καὶ λίαν λεπτὸν εἰς τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα. Ἡ κεφαλὴ μικρὰ καὶ

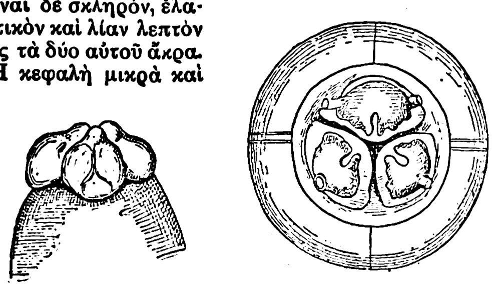

Στόμα ἀσκαρίδος τῆς γαιοσκωληκοειδοῦς.
[Ἀριστερά: πλαγία ὄψις. Δεξιά: προσθία ὄψις.—Ὑπὸ μεγάλην μεγέθυνσιν].

γυμνή. Τὸ στόμα μικρόν. Τὰ τρία χείλη ἔχουσι τὰ ἄκρα των λεπτῶς ὀδοντωτὰ καὶ τὸ ἀνώτερον φέρει κατὰ τὴν βάσιν του δύο πλοκαμίδια, ἐνῷ τὰ δύο κατώτερα φέρουσιν ἀνὰ ἕν. Ἡ οὐρὰ κωνική. Ὁ ἄρρην σκώληξ ἔχει μῆκος 15—17 ἑκατοστομέτρων καὶ 3—3,5 χιλιοστόμετρα πάχος. Ἐπὶ τῆς κοιλιακῆς ἐπιφανείας φέρει 69—75 προσακτρίδια, ὧν τὰ 14 εἶναι προεδρικά. Ἡ θήλεια ἔχει μῆκος 20—25 ἑκατοστομέτρων καὶ πάχος 5—5,5 χιλιοστομέτρων. Οἱ σκώληκες οὗτοι εἶναι διαδεδομένοι εἰς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἰαπωνίᾳ. Αἱ ἀσκαρίδες ζῶσι παρασιτικῶς ἐντὸς τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου τοῦ ἀνθρώπου (βλ. ἀσκαριδίασις). Ἡ θήλεια γεννᾷ κατὰ τὴν διάρκειαν ἔτους 60 ἑκατομμύρια περίπου ᾠῶν, ἅτινα ἐκκολάπτονται μετὰ 30—40 ἡμέρας. Τὸ ἔμβρυον εἶναι κυλινδρικὸν μὲ κεφαλὴν ἀμβλεῖαν, διακεκριμένα χείλη καὶ ἀνανάπτυκτον αἰχμηρὰν οὐράν, καὶ ἐγκυστοῦται συνήθως εἴς τινα εἴδη μυριαπόδων, ἅτινα ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἢ καρπῶν δι' ὧν μεταδίδεται καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

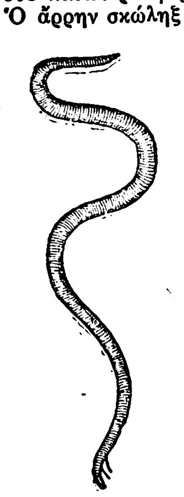

Ἀσκαρὶς (ἄρρην).

Ἀσκαρὶς ἡ μυστακοφόρος (Ascaris mystax). Διακρίνεται ἐκ τῆς κεκλιμένης συνήθως κεφαλῆς της καὶ τῶν δύο παρ' αὐτὴν πλαγίων πτερυγίων. Τὸ στόμα περικυκλοῦται ὑπὸ οὐχὶ τελείως ἀνεπτυγμένων χειλέων, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει κινητὴν προσακτρίδα. Τὸ ἄρρεν ζῷον ἔχει μῆκος 4—6 ἑκατοστομέτρων, οὐρὰν κυρτήν, ἐφωδιασμένην μὲ δύο μικρὰ μεμβρανώδη πτερύγια καὶ τὸ σῶμά του φέρει περὶ τὰ 26 φυματιοειδῆ προσακτρίδια, ἐξ ὧν τὰ 5 προεδρικά. Τὸ θῆλυ ἔχει μῆκος 4—10 ἑκατοστομέτρων καὶ οὐρὰν κολοβήν. Ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου τῆς γαλῆς καὶ ἄλλων αἰλουροειδῶν ζῴων. Σπανίως ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

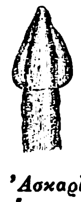

Ἀσκαρὶς ἡ μυστακοφόρος.

Ἀσκαρὶς ἡ μεγαλοκέφαλος (Ascaris megalocephalus). Διακρίνεται ἐκ τῆς ὀγκώδους κεφαλῆς της καὶ τῶν διηυλακωμένων κατὰ τὸ μέσον χειλέων της. Τὸ ἄρρεν ζῷον ἔχει μῆκος 15—25 ἑκατοστομέτρων καὶ τὸ θῆλυ 17—37 ἑκατοστομέτρων. Ζῇ παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ ἵππου, τοῦ ἡμιόνου καὶ τοῦ ὀνάγρου.

Ἄλλα εἴδη εἶναι: *ἀσκαρὶς ἡ προβάτειος* (Ascaris ovis), ζῶσα παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν αἰγῶν καὶ τῶν

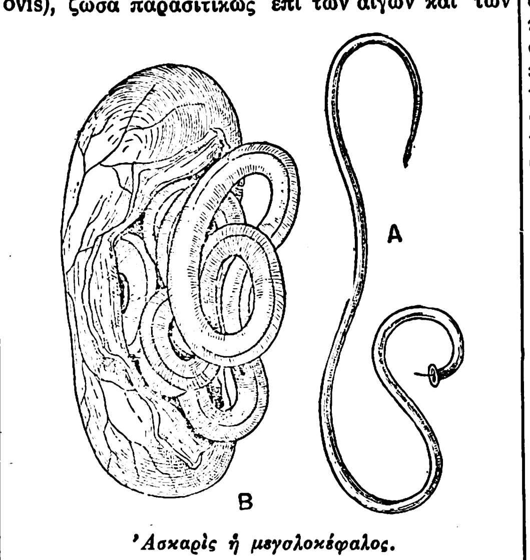

Ἀσκαρὶς ἡ μεγαλοκέφαλος.
[Α=ἄρρην, Β=θήλεια ἐντὸς τοῦ ἥπατος ἵππου.]

προβάτων· *ἀσκαρὶς ἡ βόειος* (Ascaris vituli), ἀπαντῶσα ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς οἰκογενείας τῶν βοῶν· *ἀσκαρὶς ἡ φυγὰς* (Ascaris transfuga), παρατηρηθεῖσα εἰς τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα τῆς πολικῆς ἄρκτου· *ἀσκαρὶς ἡ κυφὴ* (Ascaris gibbosa), ζῶσα παρασιτικῶς εἰς τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα τῆς ὄρνιθος· *ἀσκαρὶς ἡ παχεῖα* (Ascaris crassa) ἐμφανιζομένη εἰς τὰς κατοικιδίους νήσσας· *ἀσκαρὶς ἡ πεπιεσμένη* (Ascaris depressa), ἀπαντῶσα εἰς τὰ ἁρπακτικὰ πτηνὰ καὶ ἰδίως εἰς τοὺς γῦπας· *ἀσκαρὶς ἡ χειλόεσσα* (Ascaris labiata), ζῶσα παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τοῦ ἐγχέλεως· καὶ *ἀσκαρὶς ἡ αἰχμηρὰ* (Ascaris mucronata), ἀπαντῶσα εἰς τὸν πεπτικὸν σωλῆνα πλείστων εἰδῶν ἰχθύων. Δ. Ν. Π.

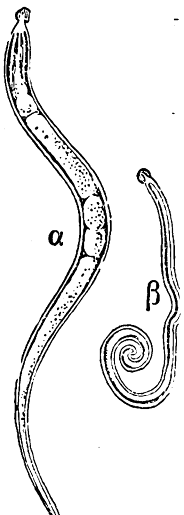

Ἀσκαρὶς ἡ παχεῖα.
[α=θήλεια, β=ἄρρην]

ἀσκάριστος, —η, —ο· ἰδιωματ., ἀκίνητος, ἀδιασκόρπιστος: «ἔχω τὰ πρόβατα ἀσκάριστα», δὲν τὰ ἔβγαλα ἀκόμη στὴ βοσκή.

Ἄσκαρες. Θηβαῖος ἀγαλματοποιὸς του τέλους τοῦ ΣΤ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, μαθητὴς Σικυωνίου τινὸς τεχνίτου (πιθανῶς τοῦ Κανάχου ἢ Ἀριστοκλέους). Κατεσκεύασε τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐστεφανωμένου μὲ εἶδος ἀνθέων καὶ φέροντος ἐν τῇ δεξιᾷ κεραυνόν, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσαν οἱ Θεσσαλοὶ ἐπὶ τῇ νίκῃ των κατὰ τῶν Φωκαέων ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Γ. Ι. Κ.

ἀσκάρωτος, —η, —ο· ἀσχεδίαστος, ἀπροετοίμαστος, ἀκατασκεύαστος (ἀπὸ ἀρνητ. ἀ καὶ τοῦ *σκαρώνω*).

Ἀσκασούμπι (Ascasubi), *Ἱλάριος*. Ἱσπανοαμερικανὸς λογοτέχνης (1807—1875). Τὰ κυριώτερα μυθιστορήματά του «Paulino Lucero», «La Encuetada», «Los Melizos» περιγράφουν τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἔθιμα ἡμιβαρβάρων φυλῶν. Α. Δ.

ἄσκαστος, —η, —ο δημοτ., ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐσκάσθη, ὁ ἄσχαστος (βλ. λ.): «ἄσκαστο μπουμπούκι» ‖ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐξερράγη, δὲν ἐξεπυρσοκρότησεν: «ἄσκαστη μπόμπα».

Ἀσκατάγας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Σκυθίας, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος.

Ἀσκατάγκαι *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος ἐν Σκυθίᾳ, ὑπὸ Πτολεμαίου μνημονευόμενον.

ἄσκαυλος (κοιν. *ἀσκοτσάμπουνο*, γαλλ. cornemuse, ἰταλ. cornamusa) *[Μουσ.]*. Ὄργανον ποιμενικὸν ἐμπνευστόν. Σύγκειται ἐξ ἀσκοῦ δερματίνου, ὅστις χρησιμεύει ὡς ἀεροθάλαμος, ἐξ οὗ ἐμπνέονται αὐλοὶ καὶ σωλῆνες διάφοροι κατὰ μῆκος καὶ σχῆμα προσηρμοσμένοι εἰς αὐτόν. Ὁ κυριώτερος τῶν αὐλῶν φέρων ὀπὰς (7—8) χρησιμεύει διὰ τὴν μελῳδίαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἠχοῦντες μονοφώνως κρατοῦν ἴσον τι ὡρισμένου τόνου. Γνωστὸν τὸ ὄργανον τοῦτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα, λίαν δημοφιλὲς ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν ποικίλλει κατ' ὄνομα καὶ σχῆμα ἀναλόγως τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἡ ὀλλανδικὴ καὶ σκωτικὴ *bag-pipe*, ἡ γερμανικὴ *sack-pfeife*, ἡ γαλλικὴ *cornemuse*, ἡ ἰταλικὴ *zampogna*, ἡ ἑλληνοανατολικὴ *γκάϊτα* εἶναι τόσα εἴδη ἀσκαύλων διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν μορφὴν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐλῶν κλπ. Ὁ σκωτικὸς ἄσκαυλος bag-pipe, ὅστις μαζὶ μὲ τὰ τύμπανα ἀποτελεῖ τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν τῶν σκωτικῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων highlanders, ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς σωλῆνος (blown pipe) διοχετεύοντος τὸν ἀέρα ἐκ τοῦ στόματος τοῦ φυσῶντος εἰς τὸν ἀσκόν, ἐξ οὗ, διὰ τῆς πιέσεως τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, διοχετεύεται διὰ τεσσάρων ἄλλων σωλήνων, φερόντων εἰς τὸ ἄκρον γλωσσίδας διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ἤχων. Ἐκ τούτων οἱ τρεῖς, οἱ καὶ μεγαλύτεροι κατὰ μῆκος, ἠχοῦν μονοφώνως ἀποδίδοντες ἕκαστος ἴδιον ἦχον, οὗ τὴν ὀξύτητα κανονίζει ἀναλόγως ὁ παίκτης ἐμβάλλων ἐντὸς αὐτῶν πρόσθετον τεμάχιον, ὅπερ βραχύνει τὴν στήλην τοῦ ἀέρος κατὰ βούλησιν. Ὁ τέταρτος (chaunter), σχήματος κωνικοῦ, φέρει 8 ἐμπροσθίας ὀπὰς καὶ μίαν ὄπισθεν καὶ ἀποδίδει ἐννεάτονον κλίμακα μὲ ἰδιάζουσαν τομὴν τῆς ὀγδόης. Ἡ τονικότης αὕτη παράγει ἄκουσμα παράδοξον, ὅπερ, ἑνούμενον μὲ τὰς πεποικιλμένας καὶ ἰδιοτρόπους μελῳδίας καὶ τὴν βραγχόφωνον ἀπήχησιν τοῦ ὀργάνου, ἀποτελεῖ ἠχητικὸν σύνολον μεστὸν ἐθνικοῦ αἰσθήματος.

Ἑλληνικὸς ἄσκαυλος (τσαμπούνα ἢ γκάϊδα).

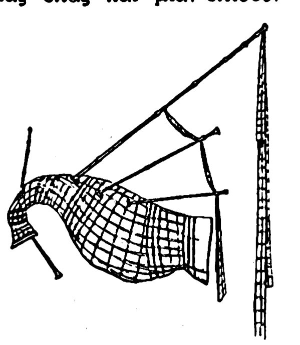

Ἄσκαυλος τῶν Σκώτων Αἰλάντερς.

Σύγχρονοι μουσικοσυνθέται ἐμιμήθησαν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ διὰ καταλλήλου συνδυασμοῦ ἐμπνευστῶν ὀργάνων τὴν πολεμικὴν ἀπήχησιν τοῦ ἀσκαύλου μὲ ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα (*Harold* en Italie, *Berlioz*, *Mireille*, *Gounod*, prelude 3me acte). Α. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

ἄσκαφος (ὁ, ἡ), **—ον** (τὸ) καὶ **ἄσκαφτος, —η, —ο·** ὁ μὴ σκαφείς, ὁ μὴ διὰ τῆς σκαπάνης καλλιεργηθείς: «ἄσκαφο ἀμπέλι,—χωράφι κ.τ.τ.» παροιμ. «ἕνα χρόνο ἄσκαφο, τρία χρόνια ἔρημο», περὶ τῆς ἀμπέλου, ἥτις ἐὰν παραμείνῃ ἄσκαφος ἐπὶ ἓν ἔτος μόλις μετὰ τριετῆ καλλιέργειαν ἐπανέρχεται εἰς τὴν προτέραν ἀκμήν.

Ἄσκυια (Askja) *[Γεωγρ.]*. Ἡφαίστειον ἐν Ἰσλανδίᾳ ὕψους 1029 μέτρων. Ὁ κρατὴρ ἔχει ἔκτασιν 55 τετραγ. χιλιομ. Τῷ 1875 ἐγένετο ἐν αὐτῷ τρομερὰ ἔκρηξις.

Ἄσκε (Aske), *Ροβέρτος*. Ἄγγλος νομομαθὴς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἀρχηγὸς τῆς ἐν ἔτει 1536 κηρυχθείσης ἐπαναστάσεως, λόγῳ τῆς καταργήσεως μοναστηρίων τινῶν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως.

Ἄσκεβολντ (Askevold), *Ἄντερς - Μόνσσεν*. Νορβηγὸς ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ἄσκεβολντ τῷ 1834 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μονάχῳ τῷ 1901. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ντουσσερντόρφ, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς Παρισίους καὶ ἀποκατεστάθη ἐν Μονάχῳ. Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας καλλιτεχνικὰς ἐκθέσεις, εἰς δὲ τὴν παγκόσμιον τοιαύτην τῆς Βιέννης τοῦ 1873 ἔλαβε τὸ χαλκοῦν μετάλλιον. Ἡ προτίμησις του ἦτο ἡ ἀπεικόνισις κατοικιδίων ζῴων ἐν μέσῳ τῶν γραφικῶν βοσκοτόπων τῆς πατρίδος του. Μερικοὶ τῶν πινάκων αὐτοῦ ὑπάρχουσιν εἰς τὴν Πινακοθήκην τῶν συγχρόνων ζωγράφων τοῦ Βερολίνου, εἰς τὴν τῆς Πέστης καὶ εἰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Θ. Β.

Ἀσκεΐνη (Asceine). Τὸ φάρμακον τοῦτο διὰ τοῦ συνεργικοῦ συνδυασμοῦ τῶν συνθετικῶν αὐτοῦ μορφῶν *(ὀξυλ-στεϋλ-παρα-οξυ φαινετιδιη-καφεΐνη)* ἐνέχει ἀποτελεσματικὴν ἅμα καὶ ἀβλαβῆ ἐνέργειαν κατὰ τοῦ ἄλγους κυρίως. Εἶναι ἀναλγητικόν, καταπραϋντικὸν καὶ ἀντιρευματικόν, ἐνδεικνύμενον εἰς τοὺς ὀξεῖς ρευματισμούς, τὴν γρίππην, τὰς πυρετικὰς καταστάσεις, τὴν ἡμικρανίαν καὶ τὰ διάφορα ἄλγη. Μ. Ν. Κ.

ἀσκελὴς (ὁ, ἡ), **—ὲς** (τό)· ὁ ἄνευ σκελῶν (βλ. ἀσκελία).

Digitized by Google

ἀσκελία (ἡ). Τερατογονία συνισταμένη εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν σκελῶν. Ὑπάγεται εἰς τὴν τερατομορφίαν τῆς *ἀμελίας*, παραμορφώσεως συγγενοῦς περὶ τὴν διάπλασιν, χαρακτηριζομένης δὲ ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως καὶ τῶν τεσσάρων μελῶν τοῦ σώματος.
Μ. Ν. Κ.

ἀσκελιά (ἡ)· ἰδιωματ., ὁ διασκελισμός, τὸ μεγάλου ἀνοίγματος βῆμα· || ἡ κατὰ τὴν πάλην περιπλοκὴ τοῦ ποδὸς τοῦ ἀντιπάλου, ἄλλως *τρικλοποδιά*.

Ἀσκεναζεὶμ (οἱ)· 6λ. Ἑβραῖοι [*Νεωτ. Ἱστορ.*].

Ἀσκενάζυ (W. Askenasy). Ρῶσος μετεωρολόγος (1874—1928) διευθύνας μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ Κεντρικὸν Γεωφυσικὸν Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Λένινγραδ. Ὁ Ἀσκενάζυ ἠσχολήθη κυρίως διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγρομετεωρολογίας, εἰσήγαγε διαφόρους τελειοποιήσεις εἰς τὰς μεθόδους παρατηρήσεως τῶν θερμοκρασιῶν τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐμέτρησε μετ' ἀκριβείας τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ἀκτινομέτρων τὴν ὑπὸ τῶν φυτῶν λαμβανομένην ἀκτινοβολίαν· ἠσχολήθη ἐπὶ τῶν μεθόδων τῆς καταπολεμήσεως τῆς χαλάζης, ἐμελέτησε τὰ αἴτια τῆς ἑκάστοτε πλουσίας καὶ τῆς κακῆς συγκομιδῆς ἐν Ρωσίᾳ, ἀναπτύξας σχετικὴν θεωρίαν ἣν ἐπηλήθευσεν ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐπικρατησάντων μετεωρολογικῶν στοιχείων, ὡς καὶ τῆς πορείας αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς. Ἡ αὐθεντικότης τοῦ Ἀσκενάζυ εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἀγρομετεωρολογίας ἀνεγνωρίσθη λίαν ἐνωρὶς διεθνῶς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς τῆς Γεωργικῆς Μετεωρολογίας. Ἐκ τῶν ἄλλων κλάδων τῆς Μετεωρολογίας λίαν σοβαρῶς ἐξητάσθησαν ὑπ' αὐτοῦ τὰ ζητήματα τῆς κυκλοφορίας τῆς ἀτμοσφαίρας, ἀνακαλύψαντος χαρακτηριστικὰς ἰδιότητας αὐτῆς, αἵτινες συνδέουσι ταύτην πρὸς τὸ Ἀρκτικὸν μέγιστον, πρὸς τοὺς ἠπειρωτικοὺς ἀντικυκλῶνας, ὡς καὶ πρὸς τὸ ἐλάχιστον τῆς Μεσογείου, ἐξηγήσαντος δὲ συγχρόνως καὶ πολλὰς ἀνωμαλίας τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Ὁ Ἀσκενάζυ ὑπῆρξε πολέμιος τοῦ χωρισμοῦ τῆς Κλιματολογίας ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Καιροῦ, καὶ ἀνέπτυξεν ἐν τῷ Κεντρικῷ Γεωφυσικῷ Ἀστεροσκοπείῳ ἰδίαν κλιματολογικοσυνοπτικὴν μέθοδον, ἐξακριβώσας οὕτω τὸν ὠκεανικὸν χαρακτῆρα τοῦ κλίματος τμήματός τινος τῆς δυτικῆς Σιβηρίας καὶ τὴν ὕπαρξιν κλάδου τινὸς τοῦ Ρεύματος τοῦ Κόλπου, ἀποδείξας ἐπίσης διὰ ταύτης καὶ τὴν σημασίαν τοῦ κλάδου τοῦ μεγίστου τῶν Ἀζορῶν διὰ τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν.
Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—**Ἀσκενάζυ** (Askenazy) ***Σίμων***. Πολωνὸς ἱστορικὸς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1867. Ἐξήσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ὑπὲρ τῶν πολωνικῶν ἀπόψεων διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λεοπὸλ καὶ διὰ τῶν ἔργων του, ἀναφερομένων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ὑποθέσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ πολωνικὸν ζήτημα κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἓν τῶν κυριωτέρων ἔργων αὐτοῦ εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ναπολέων καὶ Πολωνία». Ὑπῆρξεν ἀντιπρόσωπος τῆς Πολωνίας παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν. Α. Δ.

ἀσκέπαστος, *—η, —ο*· ὁ μὴ σκεπασμένος, ὁ μὴ κεκυλυμμένος, ἀσκεπής.

ἀσκεπὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ σκεπόμενος, ὁ μὴ καλυπτόμενος· || μεταφ., ὁ ἀκάλυπτον ἔχων τὴν κεφαλήν, ὁ μὴ φορῶν πῖλον· || ὁ μὴ στεγόμενος, ἀστέγαστος: «ἀσκεπὴς οἰκοδομή».—*Ἐπίρρ.* ***ἀσκεπῶς***.

ἄσκεπτος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ο (ν)*· ὁ ἄνευ σκέψεως γινόμενος· || ὁ ἄνευ σκέψεως ἐνεργῶν, ὁ ἀπερίσκεπτος.

ἀσκέρα (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Εἶδος ὑποδήματος ἐφωδιασμένου διὰ πυκνῶν τριχῶν, ἵνα διατηρῇ τὴν θερμότητα κατὰ τὸν χειμῶνα. Πιθανῶς τοιαῦτα ὑποδήματα νοοῦνται διὰ τῆς φράσεως τοῦ Ἡσιόδου «πέδιλα ... πίλοις ἔντοσθε πυκάσας». Γ. Ι. Κ.

ἀσκέρι (τὸ) (ἐκ τῆς ἀραβ. λέξ. *ἀσκὲρ*=στρατός)· πολὺ πλῆθος, στρατὸς τακτικὸς ἢ καὶ σῶμα ἀτάκτων· || συνεκδοχ., πολυμελὴς συντροφιά, ἢ οἰκογένεια: «πᾶρε τ' ἀσκέρι κι' ἔλα», «νὰ χαρῇς τ' ἀσκέρι σου».

Ἀσκέρι [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Συστὰς βραχονησίδων τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκτῆς, πρὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀμέσως τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς Λαμπέϊτ σχηματιζομένου αὐλῶνος τῆς *Μέρσα Ματροὺχ* (Mersa Matrouh: πλάτ. 31^{0} 22', μῆκ. 27^{0} 14' $^{1}/_{3}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλικὸς 3567: Mersa Matruh καὶ 244: Derna to Mersa Matruh). Κατὰ τὸν Χάρτην XIX τοῦ Müller: Libyae ora maritima ab Alexandria ad Naustathmum secundus Stadiasmum Maris Magni. (ἐν τῷ Tab. in Geog. Craac. Min. ἔκδ Didot), εἶναι αἱ «*Νῆσοι*» τοῦ Σταδιασμοῦ τῆς Μεγάλης θαλάσσης (§ 22), μείζων τῶν ὁποίων ἡ Αἰνήσιππα τοῦ Πτολεμαίου (Δ, ε, 75), ἡ *Αἰνησίπαστα* ἢ κατ' ἄλλα χειρόγραφα Αἰνησίππεια τοῦ Στράβωνος (ἔκδ. Διδότου 679,7), ἀναφερομένη εἰς τὴν Tabula Peutingeriana ὑπὸ τὸ τοπωνύμιον *Nesus*.
Σ. Ε. Λ.

Ἄσκερτς (Askerc), ***Ἀντώνιος***. Σλοβένος ποιητὴς (1856-1912), διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν.

ἀσκεύαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐσκευασμένος, ἀσυσκεύαστος.—Ἐπιρρ. ***ἀσκευάστως***.

ἀσκευὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τὸ) καὶ ***ἄσκευος*** (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ σκευῆς, ὁ μὴ ἐφωδιασμένος μὲ τὰ ἀναγκαῖα σκεύη· || ὁ ἀπαράσκευος.

ἀσκευώρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συντελεσθεὶς διὰ σκευωρίας: «ἀσκευώρητος ἀνατροπή».

ἀσκεψία (ἡ)· ἡ ἔλλειψις σκέψεως· ἡ ἄνευ προηγουμένης σκέψεως ἐνέργεια, ἀπερισκεψία.

ἄσκημος (ὁ) καὶ ***ἀσκημία*** (ἡ)· δημοτικώτερος τύπος τοῦ ἄσχημος καὶ ἀσχημία (6λ. λ.).

ἀσκηνοθέτητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σκηνοθετημένος, ὁ ἄνευ σκηνοθεσίας γενόμενος (βλ. σκηνοθεσία).

ἄσκησις (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀσκεῖν ἢ ἀσκεῖσθαι, ἐξάσκησις, γυμνασία, μελέτη, προπόνησις: «ἄσκησις τῶν ἀθλητῶν», «θεματογραφική—, ἀριθμητική—, ἰχνογραφικὴ ἄσκησις»· «στρατιωτικαὶ—, γυμναστικαὶ ἀσκήσεις»· || ἐνάσκησις, ἐνεργὸς ὑπόστασις: «ἄσκησις ἐπαγγέλματος».

— [ΨΥΧΟΛ. ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓ.] Καλεῖται *ἄσκησις* ἡ συχνὴ ἐπανάληψις ὡρισμένης τινὸς ἐνεργείας πρὸς ἀπόκτησιν δεξιότητος εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην· ὁ ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον ἐκ κληρονομικότητος φέρει μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰς προδιαθέσεις πρὸς διαφόρους ἐνεργείας, οὐδεμίαν ὅμως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κέκτηται δεξιότητα· γεννᾶται ὡς τὸ ἀδεξιώτατον πάντων τῶν ζῴων· ἐνῷ ὁ νεοσσὸς τῆς ὄρνιθος εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ᾠοῦ ἐξερχόμενος δύναται νὰ βαδίζῃ καὶ νὰ σκαλίζῃ τὴν γῆν, ὁ νεοσσὸς τῆς νήσσης νὰ κολυμβᾷ, ἡ ἀράχνη νὰ ὑφαίνῃ τὸν ἱστόν της, ἡ μέλισσα νὰ κατασκευάζῃ τὴν κηρήθραν της, τὸ πτηνὸν νὰ κτίζῃ τὴν φωλεάν του ἄνευ οὐδεμιᾶς ὁδηγίας καὶ προηγουμένης διδασκαλίας, ὁ ἄνθρωπος βαθμηδὸν μόνον καὶ κατ' ὀλίγον, κατόπιν μακρᾶς ὁδηγίας καὶ πολλῆς ἀσκήσεως μανθάνει νὰ βαδίζῃ, νὰ σκαλίζῃ, νὰ πλέκῃ, νὰ κτίζῃ, νὰ ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ, νὰ παίζῃ κλειδοκύμβαλον κ.ἄ.τ. Πάσας δηλ. τὰς ἐργασίας ταύτας, ἐν αἷς μόνον διάφορα μέλη τοῦ σώματος ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ διάφοροι ψυχικαὶ λειτουργίαι τελοῦνται, κατ' ἀρχὰς πολὺ βραδέως καὶ μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐκτελεῖ ὁ ἄνθρωπος, προσέχων πολὺ εἰς πᾶν βῆμα ἑκάστης τῶν ἐργασιῶν τούτων. Βαθμηδὸν ὅμως καὶ κατ' ὀλίγον, ὅσον συχνότερον ἐπαναλαμβάνει ὡρισμένην ἐνέργειαν, ὅταν δηλ. περισσότερον *ἀσκεῖται* εἰς ἐνέργειάν τινα, τοσοῦτον ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον καὶ οἱονεὶ *μηχανικῶς* ἐκτελεῖ τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ἥτις οὕτως ἀποβαίνει *δεξιότης*.

Ὁ φυσιολογικὸς λόγος τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ὁ ἑξῆς: Ἕνεκα τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως ὡρισμένης τινὸς σωματικῆς ἐνεργείας οἱ τένοντες τῶν ἐργαζομένων μελῶν τοῦ σώματος ἐκτείνονται, αἱ ἐπιφάνειαι τῶν ἀρθρώσεων λειαίνονται καὶ οἱ μύες ἐνισχύονται· πολὺ ὅμως σπουδαιότεραι εἶναι αἱ εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα ἐπερχόμεναι μεταβολαί. Τὰ νευρικὰ δηλ. κύτταρα ἕνεκα τῆς συχνάκις ἐπαναλαμβανομένης ταύτης ἐνεργείας ἐνισχυόμενα αὐξάνουν κατ' ὄγκον, αἱ δὲ νευρικαὶ ἶνες γίνονται παχύτεραι· διὸ καὶ πᾶσα ἔπειτα ἐπανάληψις τῆς ἐνεργείας ταύτης ταχύτερον καὶ τελειότερον ἐκτελεῖται, ἥτις ἀποβαίνει *δεξιότης*.

Τοιαύτη διὰ τῆς ἀσκήσεως δεξιότης κτᾶται καὶ εἰς καθαρῶς πνευματικὰς ἐργασίας, οἷον εἰς τὸ ἀπομνημονεύειν, διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς μνήμης, καὶ εἰς τὸ ἐκτελεῖν διαφόρους μαθηματικοὺς ὑπολογισμούς. Διὸ καὶ ἡ παιδαγωγοῦσα διδασκαλία, ἀπὸ τῆς ἀξιομνημονεύτου μάλιστα ἐποχῆς τοῦ Πεσταλότσι, δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἁπλῆν μόνον μετάδοσιν θεωρητικῶν γνώσεων, ἀλλὰ διὰ πολλαπλῆς ἐφαρμογῆς τῆς κτηθείσης γνώσεως, ἤτοι διὰ ποικίλης ἀσκήσεως, προσπαθεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὸ *γινώσκειν* εἰς τὸ *δύνασθαι*. Ἐκ τῶν πέντε, κατὰ τὴν σχολὴν τοῦ Ἑρβέρτου, σταδίων τῆς διδασκαλίας τὸ πέμπτον, ἤτοι τὸ τελευταῖον, εἶναι τὸ στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς, καθ' ὃ ποικίλαι ἀσκήσεις γίνονται πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς κτηθείσης γνώσεως.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως καὶ τοῦ ἠθικῶς πράττειν μεγάλην ἔχει ῥοπὴν ἡ ἄσκησις. Ὅστις π. χ. ἀκολουθῶν τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα, εἰς πᾶσαν συχνάκις ἐμφανιζομένην περίπτωσιν λέγει πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ἢ ἀποφεύγει τὸ ἄδικον, οὗτος ἀποκτᾷ ἐπίσης διὰ τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως δεξιότητα εἰς τὸ λέγειν τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς τὸ πράττειν τὸ δίκαιον, ἤτοι ἀποκτᾷ τὸν λεγόμενον *ἠθικὸν ῥυθμόν*, ἤτοι *ἠθικὴν ἕξιν*. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀγωγὴ ὅπως καὶ ἡ διδασκαλία μεγίστην σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὴν ἄσκησιν, ἣν θεωρεῖ ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων αὐτῆς μέτρων πρὸς δημιουργίαν *ἕξεων* ἀγαθῶν (6λ. καὶ λ. ἕξις).
Α. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

— ΘΡΗΣΚΕΙΟΛ.] *1) Θεωρία τῆς ἀσκήσεως*.— Τῆς λέξεως *ἄσκησις* ὡς διεθνοῦς ὅρου ἐν τῇ θρησκειολογικῇ ἐπιστήμῃ γίνεται χρῆσις σήμερον ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς καταπνίξεως τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἐν γένει τῆς ταλαιπωρήσεως, ὡς μέσου πρὸς ἐπίτευξιν ὑψηλοτέρων ἀγαθῶν θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς φύσεως. *Προϋπόθεσις* τῆς ἀσκήσεως, ὁσάκις δὲν εἶναι ἡ δυαρχικὴ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὕλης ἀντίληψις, ὡς πραγμάτων φύσει διεφθαρμένων καὶ ὡς ἔργων δημιουργοῦ ἀντιθέτου τῷ δημιουργῷ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ σώματος ὡς δεσμωτηρίου τῆς ψυχῆς, θὰ εἶναι πάντως ἡ γνώμη, ὅτι ἡ εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος προσήλωσις ἐπιπροσθεῖ εἰς τὴν τελείωσιν καὶ ἐν γένει τὴν βελτίωσιν τῆς ψυχῆς. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὰς προϋποθέσεις εἶναι καὶ τὰ *ἐλατήρια* τῆς ἀσκήσεως. Τὰ *μέσα* τῆς ἀσκήσεως εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα, τ. ἔ. ἀποχὴ ἀπὸ τροφῆς, ἀπὸ γυναικὸς καὶ ἀπὸ διαφόρων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν ἀπολαύσεων, ποικίλαι αὐτοκακώσεις κλπ. Ἡ ἀσκητικὴ διάθεσις ἐκφράζεται ἐνίοτε καὶ διά τινων *συμβολικῶν ἐθίμων*, οἷα εἶναι ἡ κουρά, ὡρισμένον ἔνδυμα (μέλαν, τραχὺ κλπ.), ὡρισμένη ὑπόδησις (σανδάλια δυτικῶν τινων μοναχῶν κλπ). Ὡς *γνώρισμα* δ' ἀπαραίτητον τῆς ἀσκήσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ φυγόκοσμος διάθεσις καὶ ἡ αὐτοταλαιπωρία.

Ἀσκήσεως διακρίνομεν πολλὰ καὶ ποικίλα *εἴδη*. Ἐν πρώτοις ἀναλόγως τοῦ *ἐλατηρίου* καὶ τῆς *φύσεως* αὐτῆς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν *θρησκευτικήν*, τ.ἔ. τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τῆς θρησκείας καὶ ἐκ θρησκευτικῶν ἐλατηρίων γινομένην (ὡς ἡ ἰνδικὴ καὶ ἡ χριστιανική), καὶ τὴν *φιλοσοφικήν*, τὴν στηριζομένην ἐπὶ φιλοσοφικῆς μελέτης τοῦ βίου (ὡς τῶν κυνικῶν) καὶ τὴν *μεικτήν*, τ. ἔ. τὴν *θρησκευτικοφιλοσοφικήν*, οἵα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ τῶν Πυθαγορείων, Νεοπλατωνικῶν κλπ.

Δεύτερον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ διακρίνομεν: α') τὴν λεγομένην *καθαρτικὴν* ἄσκησιν, ἥτις ἀποσκοπεῖ τὴν ἀποτροπὴν ὑπερκοσμίου τινὸς δυνάμεως, ὡς πονηρᾶς καὶ ἀκαθάρτου, καὶ ἐμφανίζεται συνήθως ὡς μέσον προπαρασκευῆς εἰς μυστήρια συνδεδεμένα μετὰ καθάρσεων καὶ θεωρεῖται ὑπό τινων ὡς πρωτόγονος· β') τὴν λεγομένην *ἐνθουσιαστικὴν* ἢ *ἐκστατικήν*, ἥτις ἀποσκοπεῖ τὴν μεθ' ὑπερκοσμίου τινὸς δυνάμεως ἕνωσιν διὰ προκλήσεως ἐκστατικῆς καταστάσεως (ὁράματα, ἐνύπνια), ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ βεδισμῷ καὶ τῷ βραχμανισμῷ· γ') τὴν λεγομένην *εὐεργετικὴν* ἢ *θυσιαστικὴν* ἄσκησιν, δι' ἧς ἐπιδιώκεται ἡ εἰς τὴν θεότητα εὐαρέστησις καὶ δ') τὴν λεγομένην *ἀξιομισθικήν*, ἥτις, ἐμφανιζομένη βραδύτερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας, ἐνέχει αὐστηρῶς ἠθικὸν χαρακτῆρα, ἅτε ἀποσκοποῦσα τὴν ἐκδήλωσιν τῆς μετανοίας καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἐπίτευξιν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, τῆς ἁγιότητος καὶ μακαριότητος, καταπολεμεῖ δὲ συστηματικῶς πάσας τὰς ἐπιθυμίας τῶν αἰσθήσεων, ὡς βλέπομεν μάλιστα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔνθα, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰαϊνισμῷ, παρατηρεῖται ἐνίοτε συνδυασμὸς ἀξιομισθικῆς καὶ ἐκστατικῆς ἀσκήσεως (πρβ. καὶ Ἡσυχαστὰς τοῦ ἁγ. Ὄρους κλπ.). Ἄξιον ἐπίσης σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ τοιαύτη ἄσκησις δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος, καὶ ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὸν ἰαϊνισμόν, ἔνθα ἐν τῇ ἀσκήσει ἐπιδιώκεται ἡ ἀπὸ τῆς ὕλης ἀπελευθέρωσις τοῦ σώματος, τὸ *Νιρβάνα*, διὰ μόνης τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, μὴ λαμβανομένης πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς θεότητος.

Ἀναλόγως ἔπειτα τῶν *μέσων* τῆς ἀσκήσεως διακρίνουσι δύο κύρια εἴδη, τὴν *σωματικὴν* καὶ τὴν *πνευματικὴν* ἄσκησιν· ἡ μὲν σωματικὴ ἔχει ἀρνητικὸν χαρακτῆρα (ἐγκράτεια ἀπὸ γυναικὸς καὶ ἀπὸ τροφῆς) εἴτε θετικὸν (σκληραγωγία, αὐτοκάκωσις), ἡ δὲ πνευματικὴ ἀσκεῖ τὴν ψυχήν, ὡς ἡ σωματικὴ τὸ σῶμα, πρὸς ἐπίτευξιν ὡρισμένων σκοπῶν εἴτε διὰ σιγῆς, εἴτε διὰ περισυλλογῆς τῆς διανοίας, εἴτε διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἱερῶν γραφῶν εἴτε διὰ τῆς προσευχῆς. Ἐπίσης ἐπιδιώκεται τῆς θελήσεως ἡ θραῦσις διὰ τυφλῆς ὑποταγῆς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν ἀνωτέρων καὶ διὰ τελείας ταπεινοφροσύνης. Τοιαύτης ἀσκήσεως παραδείγματα λαμπρὰ ἔχομεν οὐ μόνον ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βουδδισμῷ καὶ ἐν ταῖς διαφόροις αἱρέσεσιν αὐτοῦ ἐν Κίνᾳ καὶ Ἰαπωνίᾳ.

Ἀναλόγως δὲ τοῦ *κύκλου* ἐν ᾧ ἐκτελεῖται ἡ ἄσκησις διακρίνεται ἡ *μεμονωμένη* ἢ *ἀτομικὴ* (τ. ἔ. ἑνὸς ἑκάστου ἀτόμου χωριστὰ) καὶ ἡ οὕτως εἰπεῖν *κοινωνικὴ* ἢ *μοναστηριακὴ* (κοινοβιακὴ κλπ.) ἄσκησις.

Τέλος ἀναλόγως τοῦ *βαθμοῦ τῆς ἐντάσεως* δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐπίσης διάφορα εἴδη ἀσκήσεως, ἀπὸ τῆς *ἄγαν αὐστηρᾶς*, τ. ἔ. τῆς ἀποβλεπούσης εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος, μέχρι τῆς *λίαν ἐπιεικοῦς* τῆς ἐπιδιωκούσης μόνον τὴν χαλιναγώγησιν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τὴν πειθαρχίαν τῆς βουλήσεως εἰς τὸ πνεῦμα.

Ὡς πρὸς τὴν *ἠθικὴν ἀξίαν* τῆς ἀσκήσεως παρατηροῦμεν ὅτι πᾶσα ἄσκησις δὲν φέρει οἴκοθεν ἠθικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' οὗτος, ὥσπερ καὶ ἡ ἠθικὴ

Digitized by Google

ἀξία αὐτῆς, προσδιορίζεται ὑπό τε τοῦ ἐλατηρίου, ὑπό τε τοῦ σκοποῦ καὶ ὑπὸ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκτελεῖται αὐτή. Οὕτως ἑπόμενον εἶναι νὰ μειῶται ἡ ἠθικὴ τῆς ἀσκήσεως ἀξία, ἔνθα δι' αὐτῆς ἐπιδιώκεται ὁ ἐκμηδενισμὸς τῆς προσωπικότητος, ἡ καταστροφὴ τοῦ σώματος ἢ ἀναπτύσσεται ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ὑπεροψία. Ὁ ἀσκητισμὸς συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ μοναχισμοῦ (βλ. λ.).

2) Ἡ ἄσκησις εἰς τὰ διάφορα θρησκεύματα.—Ἡ ἱστορία τῆς θρησκείας δὲν γινώσκει θρήσκευμα, ἔνθα ν' ἀπουσιάζῃ παντελῶς τὸ φαινόμενον τῆς ἀσκήσεως. Καὶ παρ' αὐτοῖς δὲ τοῖς πρωτογόνοις παρατηροῦνται εἴδη ἀσκήσεως καὶ δὴ τῆς λεγομένης *καθαρτικῆς* καὶ *ἐκστατικῆς*. Ἐν ἐκείνοις τοῖς θρησκεύμασιν, ἅτινα παρέχουσιν ἔδαφος ἧττον γόνιμον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀσκήσεως (παλαιὸν ἑλλην. θρήσκευμα, μωαμεθανισμὸς κλπ.), ἀναπτύσσεται αὕτη ἐντονώτερον ἐν διαφόροις αἱρέσεσιν. Ἐξ ἁπάντων τῶν ἐπὶ μέρους θρησκευμάτων ἥκιστα μὲν ἀνεπτύχθη ὁ ἀσκητισμὸς ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ, τοῖς σημιτικοῖς, τῷ περσικῷ καὶ τῷ παλαιῷ ρωμαϊκῷ, τὰ μάλιστα δ' ἐν τοῖς ἰνδικοῖς καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ.

Εἰς τὰ ἐθνικὰ θρησκεύματα. α') *Παρὰ τοῖς παλαιοῖς Σημίταις καὶ Αἰγυπτίοις:* Τὰ θρησκεύματα αὐτῶν δὲν παρεῖχον ἔδαφος εὔθετον εἰς ἀνάπτυξιν τῆς ἀσκήσεως, διότι ἔλειπεν ἐνταῦθα ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο προϋπόθεσις, τ. ἔ. ἡ δυαρχικὴ περὶ τοῦ κόσμου ἀντίληψις ἢ ὁπωσδήποτε ἡ καταφρόνησις τοῦ σώματος καὶ τῆς ὕλης ἐν γένει. Φαινόμενα δ' ὅμως τινά, οἷα ἡ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ Αἰγυπτίοις ἐκδοχὴ τῆς μετὰ γυναικὸς συνουσίας ὡς *ταμποῦ* (ἱεροῦ πράγματος κλπ.), αἱ νηστεῖαι, αἱ μνημονευόμεναι παρὰ τοῖς παλαιοῖς Αἰγυπτίοις, Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυρίοις καὶ Ἄραψιν (πρβ. τὸ προϊσλαμικὸν ραμαζάν), ἡ περὶ ἁμαρτίας ἰδέα τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀράβων κ. τ. τ., δὲν εἶναι ἄμοιρα ἀσκητικῆς χροιᾶς. Ὁ δὲ παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἤδη κατὰ τὴν προϊσλαμικὴν ἐποχὴν ἐμφανιζόμενος μοναχισμὸς *(ραχίμπ, σαΐχ, χανίφ)* ὠφείλετο εἰς ἀλλοτρίαν καὶ δὴ χριστιανικὴν ἐπίδρασιν.

β') *Παρὰ τοῖς παλαιοῖς Πέρσαις:* Οὐδαμῶς εὐνοϊκώτερον πρὸς εὐδοκίμησιν τοῦ ἀσκητισμοῦ ὑπῆρξε τὸ ἔδαφος τοῦ *παρσισμοῦ*, οὗ τὴν ἱερὰν βίβλον, τὴν Ἀβέσταν, παρὰ τὸν δυαρχικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, διαπνέει πνεῦμα ἀντιασκητικὸν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ὁποίου γνωστὴ τυγχάνει ἡ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐκτίμησις. Ἡ νηστεία καὶ ἡ αὐτοκάκωσις ἀπαγορεύεται ἐνταῦθα. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἀντιασκητικῆς τοῦ θρησκεύματος τούτου τάσεως εἶναι ὅτι ὡς ποιναὶ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου τῆς Ἀβέστας ἐπιβάλλονται ἐνταῦθα κοινωφελῶν ἔργων ἐκτελέσεις, οἷον ἡ ἐξόντωσις ὄφεων, μυιῶν κ.λ.π., ἡ εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας παροχὴ τῶν ὀργάνων ἱερέως, πολεμιστοῦ, καλλιεργητοῦ τῆς γῆς κ.λ.π.

γ') *Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι:* Τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀσκητισμοῦ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος. Ἴχνη δὲ αὐτοῦ εὑρίσκονται ἤδη ἐν τοῖς ἐλευσινίοις μυστηρίοις καὶ ἔν τισιν ἐθίμοις τῶν θεσμοφορίων καὶ τῆς χθονίου λατρείας. Ὡς παλαιότατοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀσκητισμοῦ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὁ Ἄβαρις καὶ ὁ Ἐπιμενίδης ὁ Κρής. Ὁ ἑλληνικὸς ἀσκητισμὸς ἄρχεται ἀναπτυσσόμενος κυρίως ἐν ταῖς *ὀρφικαῖς* λεγομέναις κοινότησιν, ὧν τὰ ἴχνη δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Ἡ ἄσκησις ἐντεῦθεν ἄρχεται θεωρουμένη ὡς μέσον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων. Τοῦ ὀρφισμοῦ τὴν ἐπίδρασιν εὑρίσκομεν οὐ μόνον ἐν τῷ *πυθαγορισμῷ*, οὗ ὁ ἀρχηγός, ὁ *Πυθαγόρας*, ἦτο μεμυημένος εἰς τὰ ὀρφικὰ μυστήρια καὶ ἔζη ἀσκητικὸν βίον (σωφροσύνη, σιγή, ἀποχὴ ἀπὸ βρώσεως ἐμψύχων, ἁπλότης), ἀλλὰ καὶ πολὺ βραδύτερον ἐν τῷ *νεοπυθαγορισμῷ* καὶ τῷ *νεοπλατωνισμῷ*.

Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς τε ὀρφικῆς καὶ τῆς πυθαγορείου ἀσκήσεως γνώρισμα εἶναι ἡ ἠθικὴ αὐτῆς τάσις. Τὴν πρὸς τὴν ἄσκησιν ῥοπὴν ἀνευρίσκομεν ἔπειτα ἱκανῶς ἰσχυρὰν καὶ παρ' *Ἐμπεδοκλεῖ* τῷ Ἀκραγαντίνῳ, μάλιστα δὲ παρὰ τῷ θείῳ τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας ἱδρυτῇ, τῷ *Πλάτωνι*, ὡς βλέπομεν ἀλλαχοῦ τε καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ καὶ τῷ *Φαίδωνι*, τοῖς γνωστοῖς διαλόγοις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐνῷ μέχρι τοῦδε ὁ ἀσκητισμὸς ἔχει θρησκευτικὸν κυρίως χαρακτῆρα, βασιζόμενος ἐπὶ τῆς δυαρχικῆς τοῦ κόσμου ἀντιλήψεως, ἔρχονται ἔπειτα οἱ *κυνικοί*, ὧν ἡ ἄσκησις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς φύσεως μᾶλλον ὀρθολογιστικῆς καὶ ἠθικῆς, ἀναπτυχθεῖσα ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν *στωικῶν*. Ἐν τῷ *νεοπυθαγορισμῷ* καὶ τῷ *νεοπλατωνισμῷ* ἔπειτα, παρ' οἷς εὑρίσκομεν ἀνανεουμένην τὴν δυαρχικὴν τοῦ κόσμου ἐποπτείαν, ἀναφαίνεται πάλιν ἡ θρησκευτικὴ ἄσκησις φέρουσα χροιὰν ζωηρῶς μυστικίζουσαν. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα τὰ εἴδη τῆς ἀσκήσεως, ἥ τε μυστικοθρησκευτικὴ καὶ ἡ ἠθική, ἀπαντῶσι συνδεδυασμένα παρὰ τῷ *Ποσειδωνίῳ*.

δ') *Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις:* Τὸ παλαιὸν ρωμαϊκὸν θρήσκευμα δὲν παρεῖχεν ἔδαφος πρόσφορον εἰς σπουδαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, ὅστις βραδύτερον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Δύσιν ἐν γένει ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δὴ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος (πυθαγόρειος, στωϊκή, κυνικὴ φιλοσοφία, ἀνατολικαὶ θρησκεῖαι). Αὐτὴ ἡ νηστεία (castus, jejunium) ἀπαντᾷ ἐνταῦθα τὸ πρῶτον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, χαρακτηριζομένη ὡς graecus ritus. Ἐν τούτοις καὶ ἐν τῷ θρησκεύματι τούτῳ δὲν ἐλλείπουσιν ἴχνη ἀσκήσεως, ἅτινα διακρίνομεν ἐν τῷ θεσμῷ τῶν vestales καὶ ἔν τισιν ἐθίμοις τοῦ ἱερατείου (πρβ. Flamen Jovis κλπ.).

ε') *Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς:* Αἱ Ἰνδίαι εἶναι ἡ κλασσικὴ τῆς ἀσκήσεως χώρα. Οὐδαμοῦ δ' ἀλλαχοῦ ἀνεπτύχθη τόσον πολὺ καὶ τόσον συστηματικῶς ὅσον ἐνταῦθα ὁ ἀσκητισμός. Οὐδαμοῦ ὅσον ἐνταῦθα τὸ ἀσκητικὸν ἰδεῶδες ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἐν τοσαύτῃ καθολικῇ τιμῇ, οὐ μόνον ἐν τῷ παλαιῷ βεδικῷ θρησκεύματι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βραχμανισμῷ καὶ τῷ βουδδισμῷ καὶ τῷ χινδουϊσμῷ, καὶ ἐν ἅπασι τοῖς ἐπαιτικοῖς μοναχικοῖς τάγμασιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χώρᾳ ἡ τέχνη τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης ἐσπουδάσθη τόσον πολὺ ὅσον ἐνταῦθα.

1) Ἐν τῷ βουδδισμῷ: Ἡ ἐνταῦθα ἀναπτυχθεῖσα ἄσκησις ὁμοιάζει ἀπό τινων ἐπόψεων, μᾶλλον πάσης ἄλλης ἰνδικῆς ἀσκήσεως, πρὸς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν καὶ ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον *ἐνεργητικὸν* ἢ παθητικόν. Ἀρκεῖ νὰ ληφθῇ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὁ Βούδδας ἐν τῇ

Ἰνδὸς ἀσκητής.
[Γλυπτὸν ἔργον τοῦ 2ου ἢ 3ου μ. Χ. αἰῶνος, ἐν Γανδάρᾳ τῶν Ἰνδιῶν.]

πρώτῃ αὐτοῦ παρὰ τὸ Μπεναρὲς ὁμιλίᾳ ἠξίωσεν, ὅτι ἄνευ τῆς μέσης ὁδοῦ πρὸς τὸ *Νιρβάνα*, τουτέστι τὴν ὁδὸν τὴν βαίνουσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀγενῶν καὶ ἀνωφελῶν ἀκροτήτων, τῆς ὑπερβολικῆς ἀσκήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς προσκολλήσεως εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου ἀφ' ἑτέρου καὶ ὅτι ὡς μέσον πρὸς ἄρσιν τοῦ πόνου ὑποδεικνύει οὐχὶ τὴν κάκωσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν, τὴν ὀρθὴν προσπάθειαν, τὴν ὀρθὴν ὁμιλίαν, τὴν ὀρθὴν *ἐνέργειαν*, τὴν ὀρθὴν αὐτοπερισυλλογήν. Ὁ αὐτὸς Βούδδας, ἂν καὶ ἀναγνωρίζει τὸ ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπόψεως διεφθαρμένον τοῦ σώματος, ὡς καὶ τὸν ἐκ τῶν αἰσθήσεων, ὡς φορέων βλαβερῶν ἐντυπώσεων καὶ πειρασμῶν, κίνδυνον, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἀποδίδων καὶ ἱκανὴν εἰς τὸ σῶμα τιμήν, συνιστᾷ τὴν ἐν καθαρότητι καὶ ὑγιείᾳ διατήρησιν αὐτοῦ.

2) Ἐν τῷ χινδουϊσμῷ: Ἐνταῦθα εἴπερ που ἀλλαχοῦ ἡ ἄσκησις ἐφαρμόζεται ὡς μέσον πρὸς διαφυγὴν ἀπὸ τοῦ *σαμσάρα*, τουτέστι τοῦ ἀτελειώτου κύκλου (τῆς *μετεμψυχώσεως*), ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινοῦνται τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα καὶ ὅστις συνεπάγεται τὴν ἀθλιότητα αὐτῶν. Ὁ σανσκριτικὸς ὅρος πρὸς δήλωσιν τῆς ἀσκήσεως εἶναι *ταπάς*, ὅπερ σημαίνει κυρίως τὴν πύρωσιν, τὸν πόνον, εἰδικώτερον δὲ τὸν ἑκούσιον πόνον ἐξ ἐλατηρίου θρησκευτικοῦ, ἀφοῦ ἐν Ἰνδίαις, εἴ που ἀλλαχοῦ, ὁ ἀσκητισμὸς διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας. Πάντες οἱ ἅγιοι, μηδὲ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος ἐξαιρουμένου, παρίστανται ἐνταῦθα ὡς δι' ἀσκήσεως αὐστηρᾶς τελειωθέντες. Εἴ που δ' ἀλλαχοῦ ἰσχύει τοῦτο ἐν τῷ χινδουϊσμῷ, ἔνθα ὁ Σιβᾶ θεωρεῖται ὡς τύπος καὶ ὡς προστάτης ἅμα τοῦ ἀσκητισμοῦ. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἰνδικὸς ἀσκητισμὸς πρὸς τῇ θρησκευτικῇ ἔχει καὶ κοινωνιολογικὴν σημασίαν, διότι ἀποτελεῖ, ἂν ὄχι ἐπανάστασιν, τοὐλάχιστον διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς τυραννίας τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἐν τῷ ἀσκητισμῷ ὑπερνικᾶται ἡ *τάξις*, ὡς καὶ πᾶς τοῦ κοσμικοῦ βίου θεσμός, ὁ δὲ ἀσκητὴς εὑρίσκεται ἐπέκεινα τάξεως. Σημειωτέον δ' ὅτι σήμερον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς παλαιοτέρους χρόνους, πᾶς τις δύναται ἐνταῦθα νὰ γίνῃ ἀσκητής. Ὅτι δὲ πάντα ταῦτα οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοτικότητος τοῦ ἀσκητικοῦ βίου, εἰς τὴν ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει ἀνύψωσιν τοῦ ἀσκητικοῦ ἰδανικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς δυνάμεως τοῦ σανδουϊσμοῦ ἐν Ἰνδίαις, εἶναι εὐνόητον. Ἡ γενικὴ ὀνομασία τοῦ Ἰνδοῦ ἀσκητοῦ εἶναι *Σανδοῦ* (=ἀγαθός, εὐσεβής), συχνὴ δ' ὁπωσδήποτε χρῆσις γίνεται καὶ τῆς ὀνομασίας *Σαγγυασίν*. Ἡ δὲ λέξις *φακίρης*, ἧς γίνεται χρῆσις πολλάκις εἰς δήλωσιν Ἰνδῶν ἀσκητῶν, εἶναι κυρίως ὅρος μωαμεθανικῆς προελεύσεως.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1901 εὑρέθησαν περὶ τὰ 5 ἑκατομμύρια Σανδοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ ἐνταῦθα πολυάριθμοι ἀσκητικοεπαιτικαὶ αἱρέσεις ἢ τάγματα Σανδῶν. Ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τούτων ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῶν Σαϊβιτῶν, ὧν κύριος προστάτης θεωρεῖται ὁ Σιβᾶ. Εἰς δὲ τὸν σαϊβιτικὸν τύπον ἀνήκουσιν οἱ Νταντίν, οἱ Σαγγυασίν, οἱ Βραχμαχαρίν, οἱ Ἀγκορίν, οἱ Γυογκίν, οἱ Παραμαχάμσα, οἱ Ἀγκαρὶν καὶ οἱ Λιγγαΐτ. Ἑκάστη δὲ πάλιν τῶν αἱρέσεων τούτων ὑποδιαιρεῖται εἰς διαφόρους διακλαδώσεις. Πᾶσαι αἱ αἱρέσεις αὗται διακρίνονται μὲν ἀπ' ἀλλήλων ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐθίμων τινῶν κλπ., ἔχουσιν ὅμως καὶ κοινὰ γνωρίσματα. Οὕτω πάντες οἱ Σανδοῦ φέρουσιν μικρὸν ἐπαιτικὸν δίσκον, σταμνίον ὕδατος, συνήθως δὲ καὶ ῥάβδον, ὡς καὶ κομβολόγιον ἐξ ἐλαιοκάρπων ἢ ἄλλης ὕλης διὰ τὰς προσευχὰς ἢ τὴν ἀπαγγελίαν διαφόρων ἱερῶν κειμένων. Οἱ ἀσκηταὶ οὗτοι, ἀκτήμονες ὄντες, ζῶσι κυρίως ἐξ ἐλεημοσυνῶν, ἃς λαμβάνουσι συνήθως περιερχόμενοι καὶ ἐπαιτοῦντες. Ἄξιον δὲ σημειώσεως, ὅτι μόνον μετὰ τὸ γεῦμα ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαιτῶσιν, ἵνα κοινωνήσωσι μόνον τῶν ὑπολειμμάτων τῆς τραπέζης. Κοιμῶνται δὲ κατὰ γῆς καὶ ἐν γένει ὑποβάλλονται εἰς ἀνηκούστους καὶ ἀπιστεύτους, ἀλλ' ὑπὸ ἀξιοπίστων αὐτοπτῶν περιηγητῶν πιστοποιουμένας, αὐτοκακώσεις, δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, ἡ ψυχικὴ αὐτοπερισυλλογή, ἡ ἀγωσύνη καὶ ἡ σωτηρία. Τοιαῦτα δὲ βασανιστήρια, εἰς ἃ ὑποβάλλουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἀσκηταὶ καὶ δι' ὧν οὗτοι ἀποκτῶσιν ἐν ταῖς Ἰνδίαις φήμην οὐ μόνον ἁγίων, ἀλλὰ καὶ θαυματουργῶν, εἶναι ἡ ἐπίσχεσις τῆς ἀναπνοῆς, ἡ παρὰ φύσιν στάσις τοῦ γυμνοῦ πολλάκις καὶ διὰ τεχνητοῦ χρώματος κεχρωματισμένου σώματος αὐτῶν, μάλιστα δὲ τὸ λεγόμενον *σαρασαγιὰ* ἢ *καντακασαγιά*, ὅπερ εἶναι ἀκιδωτὴ κλίνη, τ. ἔ. σανὶς φέρουσα σιδηροῦς ἥλους, ἐφ' ἧς κάθηται ἢ κατακλίνεται ὁ ἀσκητὴς καὶ ἣν ὑποτίθεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλίπῃ οὔτε τὴν νύκτα οὔτε τὴν ἡμέραν, ἔτι δὲ καὶ τὸ λεγόμενον *οὐρδβαρμπάχου*, τ. ἔ. ἡ ὕψωσις τῆς ἑτέρας ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ὕπερθεν τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ ἐν τοιαύτῃ στάσει διατήρησις αὐτῶν μέχρις οὗ ἀποξηρανθῶσιν ἢ γίνωσιν ἀτροφικαί, ὁπότε οἱ ἀσκηταὶ ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς διὰ ξένων χειρῶν διατροφῆς. Ἔνιοι ἐπιδεικνύουσι τὴν τῶν ἑαυτῶν δύναμιν καὶ ἀντοχὴν εἴτε πλήττοντες τὰς σάρκας των διὰ μαχαιρίων ἢ ἄλλων αἰχμηρῶν ἀντικειμένων, εἴτε πατοῦντες ἐπὶ καιούσης τέφρας εἴτε θαπτόμενοι ζῶντες, εἴτε κρεμάμενοι μετὰ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ κάτω κ. τ. τ. Ἄλλοι ὑποβάλλονται εἰς μακρὰς καὶ αὐστηροτάτας νηστείας ἢ εἰς σιγὴν μακροχρόνιον. Πολλάκις δὲ ἀναλαμβάνουσι μακροτάτας ἱερὰς ἀποδημίας πρὸς ἐπίσκεψιν ἱερῶν τόπων, οἷοι τὸ ὄρος Καϊλασά, τὸ Μπανδαρινὲθ κ. ἄ., καθ' ἃς ἐνίοτε εἴτε γίνονται βορὰ ἀγρίων θηρίων εἴτε ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ τῆς πείνης ἢ τῶν κακουχιῶν. Σημειωτέον δ' ὅτι Χριστιανοὶ ἱεραπόστολοι ἐν Ἰνδίαις δρῶντες, ἀπεδέξαντο ἔστιν ὅτε ἔθιμά τινα τοῦ ἰνδικοῦ ἀσκητισμοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἐνισχύσεως τῶν ἐνταῦθα προσηλυτιστικῶν αὐτῶν προσπαθειῶν, καθὼς που ἐνεργεῖ ἡ παπικὴ ἐκκλησία ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις χώραις διὰ τῆς οὐνίας. Τέλος ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι σήμερον νέον πνεῦμα ἐξαπλοῦται ἐν Ἰνδίαις, οὐχὶ πολὺ εὐμενὲς πρὸς τὸν σανδουϊσμὸν καὶ τὰ ἰδανικὰ αὐτοῦ, ὀφειλόμενον δ' εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως καὶ δὴ τῆς ἀγγλικῆς ἀγωγῆς. Ἄλλως τε, ὡς παρατηρεῖ ὁ A. S. Geden, ὁ Σανδοῦ δυσκόλως δύναται σήμερον νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς ἐποχήν, ἥτις ἐκτιμᾷ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν χρυσὸν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο.

στ') Ἐν τῷ Μωαμεθανισμῷ: Ἂν καὶ ἡ ἄσκησις δὲν ἀποτελεῖ γνώρισμα οὔτε τοῦ Ἰσλὰμ οὔτε τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ, ὅστις οὐδενὸς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τὴν στέρησιν συνέστησεν εἰς τοὺς ὀπαδούς του, ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ν' ἀναφανῇ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ πρώτου ἰσλαμικοῦ αἰῶνος ἄσκησις, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας ἐβοήθησεν ἡ τότε πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ τῶν λαῶν τοῦ Ἰσλὰμ κατάστασις. Οἱ παλαιότεροι μουσουλμᾶνοι ἀσκηταὶ ἐλέγοντο *σουφί*

Digitized by Google

(ὅθεν καὶ τὸ ἀσκητικὸν σύστημα αὐτῶν *σουφισμός*), ἐκ τῆς λέξεως *σούφ*, δηλούσης τὸ τραχὺ μάλλινον ἔνδυμα τῶν προϊσλαμικῶν ἀσκητῶν, ὅπερ ἔφερον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ σουφί. Ὁ σουφισμὸς διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βουδδικοῦ ἀσκητισμοῦ καὶ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ. Ἐκτὸς τοῦ μυστικίζοντος τούτου ἀσκητισμοῦ, ὅστις διετέλει ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς προσδοκίας τοῦ ἀμέσως ἐπικειμένου τέλους τοῦ κόσμου, ἀνεπτύχθη ἐνταῦθα καὶ φιλοσοφικὸς ἀσκητισμός.

Ἐν τοῖς σημερινοῖς τάγμασι τῶν δερβισσῶν, ἅτινα ἀνεφάνησαν ἤδη πρὸ τῆς μογγολικῆς ἐπιδρομῆς (1258 μ. Χ.), ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐξηπλώθησαν καθ' ὅλον τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον ἀπὸ Σενεγάλης μέχρι Κίνας, συνεχίζεται ἐν μέρει ὁ ἀσκητισμὸς καὶ ὁ μυστικισμὸς τῶν σουφί. Οἱ θεσμοὶ τῶν δερβισσικῶν ταγμάτων διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων ἐν ταῖς λεπτομερείαις, συμφωνοῦσι δ' ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς, καθ' ὅσον ἐν ἅπασι τούτοις εὑρίσκομεν τήν τε δοκιμασίαν πρὸ τῆς εἰς τὸ τάγμα εἰσόδου, τάς τε νηστείας καὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὴν δι' ἱερᾶς μουσικῆς καὶ ὀρχήσεως ἐπιδίωξιν τῆς ἐκστάσεως, καὶ καθόλου εἰπεῖν τὴν ὀργιαστικὴν θεοσοφίαν, ὡς καὶ τὴν ὑπερβολικὴν τιμὴν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, τὸν Σεΐχ.

ζ') ***Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ τῷ Ἰουδαϊσμῷ καθόλου:*** Ἂν καὶ οὐδὲ ἡ θρησκεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν παρέσχεν ἔδαφος πρόσφορον εἰς τὴν παρὰ τῷ ἰσραηλιτικῷ λαῷ ἀνάπτυξιν τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητισμοῦ, ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἀπουσιάζουσιν οὐδὲ ἐντεῦθεν θεσμοὶ καὶ φαινόμενά τινα, ἅτινα δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀποτελοῦντα ἤπιον καὶ νηφάλιον ἀσκητισμόν, ἐξυπηρετοῦντα τὴν ἔκφρασιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος, ἀσκητισμὸν ἠθικόν. Ἡ κυριωτάτη μορφή, ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ἡ ἄσκησις, εἶναι ἡ *νηστεία*. Διακρίνομεν δ' ἐνταῦθα α) νηστείας τῶν ἀτόμων, εἴτε ὡς ἐκδήλωσιν πένθους ἀτομικοῦ ἢ οἰκογενειακοῦ (Α' Βασιλ. λα' 13, Β' Βασιλ. α' 12, Γ' Βασιλ. κα' 17 κλπ.) εἴτε ὡς μέσον προπαρασκευαστικὸν εἰς ἀποδοχὴν θείων ἀποκαλύψεων (Ἐξόδ. λδ' 21. Δανιὴλ θ' 3, ι' 2)· καὶ β) νηστείας τοῦ συνόλου, τ. ἔ. τοῦ λαοῦ εἴτε εἰς ἔνδειξιν μετανοίας, οἵα ἦτο ἡ αὐστηρὰ νηστεία τῆς μεγάλης ἡμέρας τοῦ ἐξιλασμοῦ (Λευιτ. ιστ'), εἴτε εἰς ἔνδειξιν πένθους ἅμα καὶ μετανοίας ἐξ ἀφορμῆς δημοσίων συμφορῶν, τ. ἔ. ἀφορίας τῆς γῆς, πληγῆς ἀκρίδων, λιμοῦ, λοιμοῦ, κινδύνου πολέμου ἢ ἐθνικῆς συμφορᾶς (Γ' Βασιλ. κα' 5, Ἱερεμ. μγ' 3 ἑξ.· πρβ. καὶ Ἐσθὴρ θ' 3 κλπ.).

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐγκράτεια ὑπὸ τύπον μερικῆς νηστείας ἐμφανίζεται ἐν τῇ Γενέσει (β' 16) ὡς θεσμὸς θεοσύστατος, στηριζόμενος ἐπὶ ἐπὶ ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ δοθείσης ἤδη εἰς τοὺς πρωτοπλάστους. Προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ δὴ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν πληθύνονται αἱ νηστεῖαι, καλλιεργούμεναι μάλιστα ἐν τοῖς νομικοῖς καὶ φαρισαϊκοῖς κύκλοις, ὡς μανθάνομεν ἄλλοθέν τε καὶ ἐκ τῶν εὐαγγελίων (*Ματθ.* στ' 16· πρβ. καὶ *Μάρκ.* β' 18). Ἕτερα ἀσκητικὰ μέσα ἐμφανίζονται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐν τῇ κατὰ σπουδαίας περιπτώσεις, π. χ. ἐν καιρῷ πολέμου (Α' Βασιλ. κα' πρβ. καὶ Δευτερ. κ') ἢ ἐν παραμονῇ ἀποδοχῆς θείων ἀποκαλύψεων (Ἐξόδ. ιθ' 15), ἐπιβαλλομένη ἀποχὴ ἀπὸ γυναικός, ὡς καὶ ἔν τισι νομικαῖς διατάξεσιν ἀναφερομέναις εἰς τὸ ἱερατεῖον (Λευιτ. κα' 17 ἑξ., κβ' 1 ἑξ.) καὶ ἐν τῷ θεσμῷ τοῦ ναζειραίου (βλ. λ.). Ἄξιον ὅμως προσοχῆς, ὅτι ρητῶς ἀπαγορεύονται ἐν τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ κακώσεις τοῦ σώματος, δι' ὧν ἐν ἄλλαις θρησκείαις ἐπιδιώκεται ἡ εἰς τὸν Θεὸν εὐαρέστησις, καὶ ἡ ἠθικὴ τελείωσις (Λευιτ. ιθ' 28, Δευτερον. ιδ' 1, κγ' 1). Ὁ δὲ λεγόμενος *ραχαβιτισμός*, τ. ἔ. ἡ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀποχὴ τῶν λεγομένων *ραχαβιτῶν*, οἵτινες εἴχοντο τοῦ νομαδικοῦ ἰδεώδους καὶ δὲν ἤθελον ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀπὸ τῆς μονίμου ἐν Παλαιστίνῃ ἐγκαθιδρύσεως παρατηρουμένην μεταβολὴν τρόπου τοῦ ζῆν (Δ' Βασιλ. ι' 15, Ἱερεμ. μβ'), οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἄσκησιν.

Ζωηροτέραν πρὸς τὴν ἄσκησιν ροπὴν εμεμφανίζει ἐνιαχοῦ ὁ ἰουδαϊσμὸς τῆς ἑλληνιστικῆς διασπορᾶς, ὅστις τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ δὴ καὶ τοῦ νεοπυθαγορισμοῦ μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς βλέπομεν ἔν τε τοῖς συγγράμμασι τοῦ Φίλωνος καὶ ἐν τῷ παραδείγματι τῶν λεγομένων *Θεραπευτῶν*, οἵτινες ἔζων μακρὰν τοῦ κόσμου μοναστηριακῶς ἐν νηστείαις, ἀγρυπνίαις καὶ προσευχαῖς παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν πραγματικὸν ἀσκητισμὸν ἐκπροσωπεῖ ἡ ἀπὸ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνας ἀναφαινομένη αἵρεσις τῶν λεγομένων *Ἐσσαίων*, οἵτινες συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Θεραπευτὰς ἔζων καὶ αὐτοὶ μακρὰν τοῦ κόσμου βίον μοναστηριακὸν καὶ ἐγκρατευτικόν. Τάσεις ἀσκητικὰς ἔπειτα ἀνευρίσκομεν καὶ βραδύτερον ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἰουδαϊκῇ φιλολογίᾳ καὶ δὴ παρὰ τοῖς *καβαλλισταῖς*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *O. Zöckler*, Askese und Mönchtum[2] 1897, *Pfister, Baeck* καὶ *Rust* καὶ *Scheel* ἐν τῷ γερμανικῷ θεολογ. λεξικῷ Religion in Geschichte u· Gegenwart β' ἐκδ. 1927 ἐν λ. Askese. Τὰ ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας τῶν *Chantepie de la Saassaye, Tiele-Söderblom* κ. ἄ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ 11 ἄρθρα εἰδικῶν ἐν τῇ νεωτάτῃ ἀγγλικῇ Encyclopaed. of Relig. and Ethics τοῦ Hastings ἐν λ. *Asceticism*, ἔνθα καὶ πληρεστάτη βιβλιογραφία.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ.

3) Ἡ ἄσκησις ἐν τῷ Χριστιανισμῷ. — Ποία εἶναι ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι τῆς ἀσκήσεως; Διάφοροι ἀπαντήσεις ἐδόθησαν εἰς τὸ ἐρώτημα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι χωρία τινὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης μεμονωμένως λαμβανόμενα θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθοῦν δικαιολογοῦντα διάφορον ἀπάντησιν, ἥτις ἄλλως συνήθως δὲν μένει ἀνεπηρέαστος καὶ ἀπὸ τὰς ὑποκειμενικὰς προϋποθέσεις καὶ τάσεις τοῦ ἀπαντῶντος. Νομίζομεν ὅτι, ἀντικειμενικῶς ἐξετάζοντες τὸ ζήτημα, δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν ὡς ἑξῆς: Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα κατὰ βάσιν δὲν εἶναι ἀσκητικὸν ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως. Ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον δὲν ἀπεχώρησε τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἵδρυσε περὶ ἑαυτὸν κοινωνίαν ἀσκητῶν φευγόντων τὸν κόσμον, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔδρα μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὡς ἰδεῶδες δὲν ἔθεσε τὴν ἀποχώρησιν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀλλὰ τοὐναντίον τὸν ἀγῶνα ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Κηρύττων τὸν γάμον ἱερόν, θεωρεῖ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ, ἐκτὸς λόγου πορνείας, ὡς ἁμάρτημα· αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναστρέφεται μετὰ γυναικῶν καὶ μαθηταί του, ὡς ὁ Πέτρος, εἶναι ἔγγαμοι· ἐπίσης θεωρεῖ ὡς χριστιανικὸν καθῆκον τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ μίαν τῶν τελευταίων φροντίδων του ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἦτο διὰ τὴν μητέρα του. Συνιστᾷ εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ ἀλείφουν τὴν κεφαλήν των καὶ ἀφίνει τὴν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ λεπροῦ προσελθοῦσαν γυναῖκα νὰ χύσῃ ἐπὶ τὴν κεφαλήν του ἀλάβαστρον μύρου βαρυτίμου· ἀγαπᾷ καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν χωρισμόν του ἀπ' αὐτῶν χαρακτηρίζει ὡς «πικρὸν ποτήριον» καὶ ἀγωνιᾷ πρὸ τοῦ μαρτυρίου. Ἐκτὸς τούτου οἱ μαθηταί του διακρίνονται τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅστις ἔζη ἐν τῇ ἐρήμῳ βίον ἀσκητικόν, τρεφόμενος μὲ ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον, ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐνήστευον. Πόσον δὲ διεκρίνετο ἡ ἀσκητικὴ μορφὴ τοῦ Προδρόμου τῆς μὴ ἀσκητικῆς τοῦ Σωτῆρος μαρτυροῦν σαφῶς οἱ λόγοι αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος: «ἦλθεν Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων καὶ λέγουσι δαιμόνιον ἔχει· ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλός» (*Ματθ.* 11, 18—19 καὶ Λουκ. 7, 33—34). Ἐκ τούτου καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπόστολος τοῦ ἀσκητισμοῦ, καὶ ὅτι τοὐναντίον ἡ ἄσκησις δὲν εἶναι οὐσιῶδες συστατικὸν τοῦ κηρύγματός του.

Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος οὐ μόνον χαρακτηρίζει τὸν γάμον τίμιον καὶ ἀδιάλυτον, ἀλλὰ καὶ κηρύττει ὡς διδασκαλίαν πνευμάτων πλάνων καὶ δαιμονίων καὶ ψευδολόγων τὸ κήρυγμα περὶ ἀποχῆς ἀπὸ τοῦ γάμου καὶ ὡρισμένων τροφῶν, καὶ συνιστᾷ εἰς τὸν Τιμόθεον τὴν χρῆσιν ὀλίγου οἴνου. Λαμβανομένου δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ κύρια συστατικὰ τῆς ἀσκήσεως εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ γάμου καὶ τροφῶν καὶ οἴνου, εἶναι φανερὸν πόσον ὀλίγον καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου ἔχει ἀσκητικὸν χαρακτῆρα.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Χριστὸς συνιστῶν τὴν ἀνύψωσιν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν κακιῶν τοῦ κόσμου, ὑποδεικνύει ὡς μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τούτου τὴν ἄσκησιν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν ἐπιβάλῃ ὡς ἀπαραίτητον ὅρον (*Ματθ.* 19, 12: «εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω»· καὶ στ. 21 «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς»). Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ τὴν ἄσκησιν ὡς μέσον πρὸς εὐσέβειαν (1. Τιμοθ, 4,7: «γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν») καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς ἐπιθυμίας (Ρωμ. κεφ. 6,8,12. Γαλ. 5. Κολοσ. 3. 2. Κοριν. 4. Τίτ. 2,12 κ.π.ἄ.), καὶ κηρύττει τὴν παρθενίαν ἀνωτέραν τοῦ γάμου (1. Κοριν. κεφ. 7) καὶ λέγει περὶ ἑαυτοῦ «ὑποπιάζω (=νεκρώνω) μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ» (Α' Κορινθ. 9,27).

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν χωρίων τούτων τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐν οἷς ἐξαίρεται ἡ ἄσκησις, ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος διαμορφουμένη ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἀσκητική τις τάσις, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ παραπλησίων τάσεων ἐν τῷ ἐθνικῷ καὶ ἰουδαϊκῷ κόσμῳ, καὶ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ, διαφθοράν· ἔν τισι μάλιστα αἱρέσεσιν, ἰδίως ἐν τῇ αἱρέσει τῶν *Ἐγκρατιτῶν*, ἡ ἄσκησις ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς δυαδιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀντιθέσεως πνεύματος καὶ ὕλης, ἥτις ἐχαρακτηρίσθη ὥς τι καθ' ἑαυτὸ κακὸν καὶ φευκτέον.

Οἱ ἀσκηταὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἠσκοῦντο «πρὸς εὐσέβειαν» ἐντὸς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκογενείας των, ἀπέχοντες τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ κρέατος καὶ οἴνου καὶ πάσης ὑπὲρ τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον τροφῆς, ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα βραχύτερον ἢ μακρότερον ἢ καὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς· εἰργάζοντο δ' οὗτοι μετὰ μεγάλου ζήλου ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ πλεῖστοι αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, προσέφερον ἑαυτοὺς ὡς μάρτυρας, ἄλλοι δὲ διεκρίθησαν ὡς ἐπίσκοποι, κήρυκες τοῦ εὐαγγελίου καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, γυναῖκες δὲ ὡς διακόνισσαι καὶ χῆραι.

Ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ ἐν ταῖς πόλεσι ζῶντες ἀσκηταὶ ἤρχισαν ἀποχωροῦντες εἰς τὴν ἔρημον, πρῶτος δὲ τοιοῦτος ἀσκητὴς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου *Παῦλος ὁ ἐκ Θηβαΐδος*, ἱστορικῶς δὲ μαρτυρεῖται, περὶ τὸ 275, ὁ μέγας *Ἀντώνιος*. Βαθμηδὸν δὲ διεμορφώθη ὁ κοινοβιακὸς μοναστηριακὸς βίος, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τὴν μεμονωμένην ἄσκησιν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐξαίρει ὁ μέγας Βασίλειος (*Migne* 31, 928—933).

Βαθμηδὸν πλήθη ἀσκητῶν κατέκλυζον τὰς ἐρήμους, καὶ μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ, προκαλοῦντες τὸν θαυμασμὸν τῆς τότε κοινωνίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ βραδύτερον καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὅπου καίτοι κατ' ἀρχὰς περιεφρονεῖτο ἡ ἄσκησις, τέλος προὐκάλεσε τὸν θαυμασμόν, γνωσθεῖσα ἰδίως διὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. Ἐννοεῖται ὅτι ταχέως ἤρχισαν αἱ καταχρήσεις σχετικῶς πρὸς τὸν ἀσκητικὸν βίον καὶ τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἤρχισαν πολλοὶ ἀσκηταὶ νὰ συζοῦν μετὰ παρθένων «συνεισάκτων ἀδελφῶν» συνήθως καλουμένων, πρᾶγμα ὅπερ προὐκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν πλείστων ἐπισκόπων καὶ διακεκριμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνδρῶν καὶ τὴν λῆψιν μέτρων ὑπὸ διαφόρων συνόδων. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐν Γάγγρᾳ τῆς Παφλαγονίας σύνοδος, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος, ἔχουσα ὑπ' ὄψει ὅτι τινὲς «λαμβάνοντες τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν», εἰσῆγον κανονισμοὺς παρὰ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, καταδικάζει δι' ἀναθέματος τοὺς ἐπαιρομένους ἐκ τῶν παρθενευόντων ἢ τοὺς δι' ἰδιαιτέρων ἐνδυμάτων ἐπιζητοῦντας νὰ φαίνωνται ὡς ἀσκηταί, ἢ τὰς ἀσκητρίας, αἵτινες ἐνεδύοντο «ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος ἀνδρῷον» ἢ αἵτινες ἔκειρον τὴν κόμην των «διὰ νομιζομένην ἄσκησιν», ὡς καὶ τὰς ἐγκαταλειπούσας τὸν ἄνδρα των ἢ τοὺς καταλείποντας τὰ τέκνα των ἢ τοὺς γονεῖς των «προφάσει τῆς ἀσκήσεως» ἢ τοὺς περιφρονοῦντας διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις (βλ. *Ἀλεβιζάτου* Οἱ ἱεροὶ κανόνες, Ἀθῆναι 1924, σ. 208 κ. ἑ.). Καίτοι ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος ὁ ἀσκητικὸς βίος, ὡς εἴπομεν, διεμορφώθη εἰς ἀναχωρητικὸν καὶ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς τὸν μοναχικόν, δὲν ἔπαυσαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἀσκούμενοι ἐντὸς τοῦ κόσμου Χριστιανοί, ζῶντες «ἐν σώματι ὡς ἀσώματοι».

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸν ἀσκητικὸν βίον, τὸν ὁποῖον ἔτρεφεν ἡ ἀρχαία κοινωνία, βαθμηδὸν ἐμετριάσθη καὶ βαθμηδὸν ἐξέλιπε καὶ λόγῳ τῶν αὐξανομένων ὁσημέραι παρεκτροπῶν καὶ λόγῳ ἐπικρατήσεως πρακτικωτέρων τάσεων ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἥτις ἐκτιμᾷ τὴν ἐντὸς τοῦ κόσμου ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς (βλ. καὶ λ. ἀναχωρητὴς καὶ μοναχικὸς βίος καὶ τὰς περὶ ἑκάστου τῶν μεγάλων ἀσκητῶν οἰκείας λέξεις).

(Ἐκ τῆς πλουσίας φιλολογίας τῆς σχετικῆς πρὸς τὸν *ἀσκητισμὸν* ἴδε διαφόρους θεολογικὰς Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας καὶ χριστιανικὰς ἠθικάς, ὡς καὶ εἰδικὰς μονογραφίας καὶ μάλιστα τοῦ *Mayer* Die chr. Askese Vorgeschichte des Moenchtums oder das ihrwesen u. ihr histor. Entfaltung (1894) καὶ *Schwietz* Ascententum der drei ersten christlichen Jahrhunderte ἐν Archiv fuer Katholisches Kirchenrecht (1898).

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

— (ΣΤΡΑΤ.) Ἀσκήσεις καλοῦνται ἐν τῷ στρατῷ αἱ παντὸς εἴδους πρακτικαὶ ἐκπαιδεύσεις (ἄνευ ὅπλων, μεθ' ὅπλων, μαχητικαί, βολῆς κτλ.), ὡς καὶ αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ πάσης διδασκαλίας (ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μετὰ μόνον στελεχῶν, μετὰ στρατεύματος, κτλ.).

Ἀσκήσεις ἐξετελοῦντο ἀνέκαθεν εἰς πάντας τοὺς εὐρωπαϊκοὺς στρατοὺς τῶν παλαιῶν ἐποχῶν. Διὰ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἀσκήσεις τότε συνεκεντροῦντο μονάδες διάφοροι ἐν ὡρισμένῳ τινὶ ἐδαφικῷ χώρῳ, συγκροτοῦσαι συγκέντρωσιν, ἀποκαλουμένην *στρατόπεδον* (camp d' instruction). Καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν τοιούτοις στρατοπέδοις ἐξεπαιδεύετο εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεώς του. Τὸ πρῶτον στρατόπεδον ἐσχηματίσθη τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1829 ἐν Μεγάροις καὶ διήρκεσεν ἐπὶ 40 ἡμέρας· ἐπηκολούθησαν κατόπιν διάφορα ἄλλα στρατόπεδα ἀσκήσεων κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι, τὸ ἐν Φθιώτιδι τῷ 1864, τὸ ἐν Λεπενοῦ τῆς Ἀκαρνανίας τῷ 1878, τὸ ἐν Κουζούντελι τῆς Λευκάδος τῷ 1878, τὸ τῶν Θηβῶν τῷ 1877 καὶ τῷ 1888, κτλ.

Ἡ κατὰ τοιοῦτον ὅμως τρόπον ἄσκησις πόρρω ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ νὰ προσδίδῃ εἰς αὐτὴν πολεμικὴν μορφήν, διότι οἱ ἄνδρες παρέμενον μονίμως ὑπὸ σκηνὰς μὲ πλήρη τὴν ἐν αὐταῖς ἐγκατάστασιν, ἐξετέλουν δὲ τὰς ἀσκήσεις περὶ τὸν χῶρον τοῦ στρατοπέδου, ὁπότε ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους αἱ σκηναὶ ἀντικαθίστων τοὺς στρατῶνας. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰς τελευταίας ἐποχὰς ἡ διὰ στρατοπέδων ἄσκησις εἶχε παύσει πλέον ἐκτελουμένη· ἐξαίφνης ὅμως ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος (1914—1918) κατέδειξε τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς ἐν στρατοπέδοις ἀσκήσεως. Ὁ λόγος δὲ δι' ὃν ἐπιβάλλεται σήμερον αὕτη εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς στρατοπέδοις ὑπάρχουσι πρότυποι ἀμυντικαὶ ὀργανώσεις τοῦ ἐδάφους, ἐν αἷς πᾶσα ἄσκησις, εἴτε ἐπιθετικὴ εἴτε ἀμυντική, δύναται νὰ λάβῃ τὴν

Digitized by Google

ὑποτυπώδη αὐτῆς μορφὴν (κατάλληλοι βάσεις ἐξορμήσεως διὰ τὴν ἐπιθεσιν, τοποθεσίαι διὰ τὴν ἄμυναν, κτλ.).

Ἐφ' ὅσον αἱ μαχητικαὶ ἐνέργειαι ἐξετελοῦντο διὰ συμπαγῶν μονάδων πεζικοῦ ἢ ἱππικοῦ (ἐκτέλεσις ὁμαδὸν πυρῶν, ἐπίθεσις διὰ βαθειῶν φαλάγγων, κλπ), ἦτο φυσικὸν ν' ἀποβλέπωσιν οἱ τότε στρατιωτικοὶ εἰς τὴν *ἄσκησιν συνόλου* μόνον, δηλαδὴ εἰς τὴν ἄσκησιν συμπαγῶν μαζῶν· ἅμα ὅμως ἡ ἐξέλιξις τῆς τακτικῆς ἤρξατο βαίνουσα πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ πεζοῦ ἢ τοῦ ἱππέως, εὐθὺς ἀμέσως καὶ ὁ περὶ τῶν ἀσκήσεων τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἤρχισε μεταστρεφόμενος πρὸς τὴν *ἀτομικὴν ἄσκησιν*. Ἡ πρώτη πρὸς τοῦτο ὤθησις ἐδόθη ἐκ Γερμανίας εὐθὺς μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870· μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων ἐνθέρμων ὑποστηρικτῶν ἦσαν οἱ στρατηγοὶ *Von Scherff* καὶ ὁ πρίγκιψ *Hohenlohe*.

Ἀπὸ τριακονταετίας περίπου αἱ ἀσκήσεις χωρίζονται εἰς *ἀτομικὴν* καὶ εἰς *συνόλου*, τοιαύτη δ' ἀντίληψις ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη μέχρι σήμερον.

Ἀτομικὴ ἄσκησις καλεῖται ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἐξάσκησιν ἑνὸς ἑκάστου ἀνδρός, δηλαδὴ ἐκείνη καθ' ἣν ὁ ἀνὴρ (πεζός, ἱππεύς, πυροβολητὴς) ἀσκεῖται ὡς ἐὰν ἦτο μόνος του· περιλαμβάνει δὲ ἡ ἄσκησις αὕτη πάντα τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας τὰ καθιστῶντα τὸν ἄνδρα ἱκανὸν νὰ συμμεθέξῃ τῶν ἀσκήσεων συνόλου.

Ἄσκησις συνόλου καλεῖται ἡ ἀποβλέπουσα, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐξάσκησιν τῶν ἀνδρῶν εἰς ὅσα ἐξέμαθον ἀτομικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν στελεχῶν. Ἀσκήσεις συνόλου θεωροῦνται συλλήβδην αἱ ἀσκήσεις τῶν διαφόρων μονάδων ἀπὸ τῆς ὁμάδος μάχης ἐν τῷ πεζικῷ καὶ ἱππικῷ, ἀπὸ τῆς ἐνωμοτίας τοῦ πυροβόλου ἐν τῷ πυροβολικῷ, μέχρι τῶν ἀσκήσεων τάγματος καὶ συντάγματος ἐν τῷ πεζικῷ, ἐπιλαρχίας καὶ συντάγματος ἐν τῷ ἱππικῷ, πυροβολαρχίας καὶ μοίρας ἐν τῷ πυροβολικῷ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὑπάρχουσι πολλῶν εἰδῶν ἀσκήσεις:

1) ***Ἀσκήσεις ἑλιγμῶν.*** Μέχρι τοῦ 1920 ἐν Γαλλίᾳ (1924 ἐν Ἑλλάδι) ὑπῆρχον *ἀσκήσεις ἑλιγμῶν*, δηλαδὴ ἀσκήσεις ἀποβλέπουσαι, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν καθ' ὡρισμένους κανόνας καὶ τύπους λῆψιν τῶν διαφόρων σχηματισμῶν καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων κινήσεων καὶ μετασχηματισμῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ὅπλων, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν λῆψιν τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διατάξεων. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι αἱ ἀσκήσεις ἑλιγμῶν ἦσαν ἓν τῶν εἰδῶν ἀσκήσεων συνόλου. Ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ ἀσκήσεων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν τυπικὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων καὶ μετασχηματισμῶν, ἐπεζητεῖτο πάντοτε τὸ σύγχρονον, τὸ ζωηρὸν καὶ τὸ παραστατικὸν τῶν κινήσεων, δι' ὃ αἱ τοιαῦται ἀσκήσεις ἐξετελοῦντο πάντοτε διὰ παραγγέλματος καὶ διὰ βηματισμοῦ ἐρρύθμου, ἐπὶ ὁμαλοῦ δὲ συνήθως πεδίου ἀσκήσεων. Εἰς παλαιὰς ἐποχὰς ἐγίνοντο τοιαῦται ἀσκήσεις, δι' ὃ παρουσιάζοντο ὁλόκληρα συντάγματα παρατεταγμένα καὶ ἐκτελοῦντα θαυμασίας ἀσκήσεις ἑλιγμῶν, ἀλλὰ τότε, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀσκήσεις αὗται ἐχρησίμευον καὶ διὰ τὰς μαχητικὰς ἐνεργείας, συνεπῶς ἡ ἐκμάθησίς των ἦτο ἀπαραίτητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ στράτευμα ἀπετελεῖτο ἐκ παλαιῶν ἀνδρῶν πολυετοῦς θητείας, συνεπῶς ἐχόντων τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ τὰς ἐκμαθήσεις ταύτας. Ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς αἱ μαχητικαὶ διατάξεις ἔπαυσαν ἐκτελούμεναι διὰ μονάδων συμπαγῶν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1900 περίπου, αἱ ἀσκήσεις ἑλιγμῶν ἤρχισαν περιπίπτουσαι εἰς δευτέραν μοῖραν· δι' ὅ, διὰ τῶν Ἑλλ. Κ Π. 1905 καὶ 1914, τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέλαβον αἱ *ἀσκήσεις μάχης*.

2) ***Κεχωρισμέναι ἀσκήσεις.*** Ἐπειδὴ διὰ τοῦ ὅρου *«ἀσκήσεις ἑλιγμῶν»* ἐπήρχοντο ἐνίοτε παρεξηγήσεις, ὧν ἀποτέλεσμα ἦτο τὸ ν' ἀποδίδωσιν ἡγήτορές τινες μείζονα σημασίαν εἰς τὰς ἀσκήσεις ἑλιγμῶν τὰς διὰ παραγγέλματος καὶ δι' ἐρρύθμου βαδίσματος ἐκτελουμένας ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐδάφους, ἐνῷ τοὐναντίον ἕτεροι εἰς τὰς ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους ἀσκήσεις μαχητικῶν ἑλιγμῶν, διὰ τοῦτο, πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀτόπου, οἱ σύγχρονοι κανονισμοὶ χωρίζουσι τὰ τῶν ἀσκήσεων κατὰ τρόπον διάφορον τῶν προηγουμένων· καὶ ὁ μὲν Γαλλ. Κ. Π. 1920 (Ἑλλ. 1924) χωρίζει εἰς *ἀσκήσεις πυκνῆς τάξεως* καὶ εἰς *ἀσκήσεις εὐκαμψίας τῶν μονάδων*, ὁ δὲ Γαλλ. Κ. Ἱπ. 1923 (Ἑλλ. 1924) εἰς *ἀσκήσεις πυκνῆς τάξεως* καὶ εἰς *ἀσκήσεις διεσπαρμένης τάξεως* Οἱ κανονισμοὶ οὗτοι ὑπονοοῦσι διὰ μὲν τῆς ἐκφράσεως «ἀσκήσεις πυκνῆς τάξεως» τὰς ἀσκήσεις ἑλιγμῶν τὰς ἐκτελουμένας ὑπὸ μικρῶν μονάδων (τὸ πολὺ μέχρι τάγματος πεζικοῦ ἢ συντάγματος ἱππικοῦ) ἐπὶ ὁμαλοῦ συνήθως ἐδάφους διὰ παραγγέλματος καὶ δι' ἐρρύθμου βηματισμοῦ, διὰ δὲ τῆς ἐκφράσεως «ἀσκήσεις εὐκαμψίας τῶν μονάδων», ἢ «ἀσκήσεις διεσπαρμένης τάξεως» τὰς ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους ἀσκήσεις πρὸς λῆψιν τῶν διαφόρων μαχητικῶν διατάξεων· ἐλαχίστην δ' ἀποδίδουσι σημασίαν εἰς τὰς ἀσκήσεις πυκνῆς τάξεως, μέχι τοῦ σημείου, ὥστε ὁ σύγχρονος Γαλλ Κ. Π. 1920 (Ἑλλ 1924) γράφει ρητῶς ὅτι δὲν διατίθενται εἰδικὰ μαθήματα διὰ τὰς ἀσκήσεις πυκνῆς τάξεως.

3) ***Ἀσκήσεις μάχης.*** Αὗται ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν εν γένει μαχητικῶν ἐνεργειῶν, ὁπότε οἱ μετασχηματισμοὶ καὶ οἱ ἐν γένει ἑλιγμοὶ τροποποιοῦνται καὶ μεταλλάσσονται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὸ ἔδαφος, δι' ὃ ἐκτελοῦνται πάντοτε ἐπὶ παντοδαποῦ ἐδάφους. Αἱ ἀσκήσεις αὗται ἐκτελοῦνται ὑφ' ἁπασῶν τῶν μονάδων τῶν διαφόρων ὅπλων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων.

4) ***Ἀσκήσεις στελεχῶν.*** Αὗται ἐκτελοῦνται εἴτε ἐπὶ τοῦ χάρτου εἴτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Αἱ *ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀσκήσεις*, αἱ συνήθως ἀποκαλούμεναι *πολεμικὸν παίγνιον* (Kriegsspiel), ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐντὸς αἰθούσης ἀνάπτυξιν ὡρισμένης τινὸς διδασκαλίας, ἢ εἰς τὴν παρασκευὴν ἀσκήσεώς τινος μελλούσης νὰ ἐκτελεσθῇ κατόπιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Αἱ *ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀσκήσεις* τῶν στελεχῶν ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιχειρήσεώς τινος, μικρᾶς ἢ μεγάλης, ἀλλ' ἄνευ πραγματικοῦ στρατεύματος, τοῦ τοιούτου ἐκπροσωπευομένου ἐν ταῖς ἀσκήσεσι ταύταις διὰ τῶν ὁμάδων διοικήσεων μόνον, ἐφωδιασμένων ὅμως δι' ἁπάντων τῶν μέσων συνδέσμου καὶ διαβιβάσεως.

5) ***Ἀσκήσεις μετὰ στρατεύματος.*** Αἱ ἀσκήσεις αὗται ἑνὸς ἑκάστου ὅπλου ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιχειρήσεώς τινος, μικρᾶς ἢ μεγάλης, ὁπότε αἱ παράπλευροι μονάδες ἢ τὰ ἕτερα ὅπλα εἴτε ἀπεικονίζονται ἁπλῶς, εἴτε ἐκπροσωποῦνται διὰ στελεχῶν.

6) ***Γενικαὶ ἀσκήσεις.*** Καλοῦνται συνάμα καὶ *ἀσκήσεις φρουρᾶς*, ἀποβλέπουν δὲ εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν συνδυασμῷ ἄσκησιν μονάδων ἀποτελουμένων ἐκ διαφόρων ὅπλων.

7) ***Μεγάλαι ἀσκήσεις.*** Καλοῦνται αἱ ἐκτελούμεναι ὑπὸ πλειόνων μεγάλων μονάδων (μεραρχιῶν, σωμ. στρατοῦ), συγκεντρωθεισῶν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξελίσσεται πλήρης ἡ πολεμικὴ κατάστασις (στρατηγική), καθὼς καὶ ἡ ἑκάστοτε μαχητικὴ (τακτική), τηρουμένων ἀπαρεγκλίτως ἁπασῶν τῶν ἐν πολέμῳ καὶ ταῖς μάχαις συνθηκῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔρευναν, τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν στάθμευσιν κτλ.

8) ***Ἀσκήσεις βολῆς.*** Καλοῦνται ἀσκήσεις βολῆς πυροβολικοῦ, πεζικοῦ ἢ πεζῇ ἱππικοῦ καὶ ἀεροπλοΐας, αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν τεχνικὴν περὶ τὸ βάλλειν ἐκπαίδευσιν ἑκάστου ὅπλου,ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως πάντοτε ὡρισμένης τακτικῆς καταστάσεως.

Ὑπάρχουσι τέλος ἀσκήσεις πάσης εἰδικότητος, λαμβάνουσαι τότε τὸ ὄνομα τῆς σχετικῆς εἰδικότητος. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ἐκτέλεσις τῶν ἀσκήσεων.—Αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις ἐκτελοῦνται κατὰ τοὺς κάτωθι τρόπους:

Ἀτομικαὶ ἀσκήσεις. Διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ὁ νεοσύλλεκτος στρατιώτης καταρτίζεται εἰς μέλος τοῦ συνόλου, ἤτοι καθίσταται ἱκανὸς ὅπως ἀποτελέσῃ μέρος συντεταγμένου τμήματος. Ὡς δὲ ἡ ἐκπαίδευσις ἐν γένει τοῦ νεοσυλλέκτου ἀποτελεῖ τὴν κρηπῖδα τῆς ὅλης τοῦ στρατεύματος ἐκπαιδεύσεως, οὕτω καὶ αἱ ἀσκήσεις τῶν νεοσυλλέκτων θέτουσι τὴν βάσιν τῆς καλῆς τοῦ συνόλου ἐξασκήσεως.

Δὲν ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ καταστήσωμεν τὸν στρατιώτην καλὸν μέλος τοῦ συνόλου· πρέπει νὰ τὸν καταρτίσωμεν συνάμα καὶ αὐτοτελὲς ὄργανον, προικισμένον μὲ πρωτοβουλίαν καὶ δυνάμενον νὰ σκεφθῇ καὶ ἐνεργήσῃ τὸ πρέπον ἄνευ διαταγῶν. Τοῦτο ἐπιβάλλουσιν ὑπέρ ποτε αἱ συνθῆκαι τοῦ σημερινοῦ πολέμου, καθ' ἃς ὁ στρατιώτης θὰ εὑρεθῇ πλειστάκις μεμονωμένος, μακρὰν τῆς ἐπιδράσεως τῶν προϊσταμένων του καὶ δὲν πρέπει συνεπῶς νὰ εὑρεθῇ ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ δισταγμῷ περὶ τοῦ πρακτέου· οὔτε καὶ αἱ διαταγαὶ ἃς λαμβάνει δύνανται νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως αὐτῶν, τοῦ τοιούτου ἀφιεμένου εἰς τὴν πρωτοβουλίαν του. Ὅ,τι δηλ. ἰσχύει διὰ πάντα βαθμοφόρον, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ μέχρι τοῦ δεκανέως, τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν ἁπλοῦν στρατιώτην ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργείας του. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως ὁ νεοσύλλεκτος μὴ ἀσκηθῇ μόνον εἰς τὸ μηχανικὸν τῆς ἐν πολέμῳ ἐνεργείας του, ἀλλὰ καὶ γνωρίσῃ διατὶ ἐνεργεῖ οὕτω, καθόσον ἡ γνῶσις τοῦ λόγου παντὸς πράγματος ἐξασφαλίζει καὶ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ ἐκτέλεσιν.

Μέθοδος δὲ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην εἶναι ἡ κατ' ἄτομον. Διὰ ταύτης ὁ ἐκπαιδευτής, ἀφοῦ διδάξῃ μετὰ σαφηνείας καὶ ἁπλότητος τὴν ἐκτελεστέαν ἄσκησιν, ἐκτελεῖ ὁ ἴδιος ταύτην κατ' ἐπανάληψιν, μεθ' ὃ προκαλεῖ ἕνα ἕκαστον τῶν ἀνδρῶν τῆς κλάσεως χωριστὰ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, ἐξακολουθῶν οὕτω μέχρις ὅτου βεβαιωθῇ ὅτι πάντες ἐγένοντο κάτοχοι αὐτῆς ὀρθῶς καὶ τελείως καὶ ἐξαντλῶν ἅπασαν τὴν ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονήν του ὅπως διορθώσῃ καὶ ἐξαλείψῃ πᾶν σφαλερὸν καὶ ἀτελές. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ ἀτομικοῦ ἐλέγχου, οἱ λοιποὶ ἄνδρες τῆς κλάσεως δὲν μένουσιν ἀπρακτοῦντες, ἀλλὰ παρακολουθοῦντες τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκπαιδευτοῦ, καταγίνονται μόνοι, ἕκαστος κατ' ἰδίαν, εἰς τὴν ἐπανάληψιν τοῦ διδαχθέντος.

Αἱ ἀσκήσεις ἐκτελοῦνται εἰς τὸ πεδίον. Ἐὰν ὅμως ὁ καιρὸς δὲν ἐπιτρέπῃ τοῦτο, ἐκτελοῦνται, ὅσαι τούτων εἶναι ἐφικταί, καὶ ἐντὸς τῶν θαλάμων, ἵνα μὴ ἀπόλλυται χρόνος ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ ἄσκησις, οἱασδήποτε φύσεως, πρέπει νὰ διεγείρῃ παρὰ τῷ νεοσυλλέκτῳ τὸ αἴσθημα τοῦ σθένους καὶ τῆς ἐγρηγόρσεως καὶ νὰ συγκεντρώνῃ πάσας αὐτοῦ τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις ὑπὸ τὰ νεύματα τοῦ ἐκπαιδευτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ πρέπει καὶ νὰ ἐνεργῆται μετὰ τῆς μεγαλυτέρας σοβαρότητος καὶ ἀκριβείας, καταπολεμοῦσα ἀμειλίκτως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πᾶσαν ὀλιγωρίαν, ἐπιπολαιότητα ἢ νωχέλειαν. Ὅρος πρὸς τοῦτο ἀπαράβατος εἶναι ὁ ἁρμόζων τόνος τοῦ βαθμοφόρου. Εἰς τὸν βαθμοφόρον, ἀσκοῦντα, διδάσκοντα ἢ διατάσσοντα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λαμβάνῃ οἵαν στάσιν θέλει· αὕτη πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε αὐστηρῶς στρατιωτικὴ καὶ ἀξιοπρεπής, οὐδὲ νὰ μεταχειρίζεται οὗτος ὕφος ἀνάρμοστον. Οὐδὲν διδάσκει ὅσον τὸ παράδειγμα καὶ οὐδὲν ἐπιβάλλει ὅσον ἡ εὐπρέπεια.

Ἰδιαιτέρας μερίμνης κεφάλαιον εἶναι ἡ ἐξάσκησις τοῦ στρατιώτου εἰς τὸ «πορεύεσθαι» καὶ εἰς τὸ «βάλλειν», καθόσον εἰς τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συγκεντροῦται κυρίως πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια.

Καὶ τὸ μὲν *πορεύεσθαι* πρέπει νὰ διδαχθῇ ὁ στρατιώτης ὅτι δὲν σημαίνει ἁπλῶς διανύειν ἀποστάσεις, ἀλλὰ διανύειν ταύτας ἐν τάξει καὶ χρόνῳ, οὕτως ὥστε τὸ στράτευμα νὰ φθάνῃ εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας του συμπαγὲς καὶ συντεταγμένον ὅπως ἐξεκίνησε καὶ ἐγκαίρως.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ *βάλλειν*, εἶναι περιττὸν νὰ ἐξαρθῇ ἡ σπουδαιότης τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο. Ὁ χειρισμὸς τοῦ ὅπλου κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης πρέπει νὰ γίνεται ὡς ἐξ ἐνστίκτου· γέμισις, σκόπευσις, βολὴ πρέπει νὰ ἐκτελῶνται ὡσεὶ αὐτομάτως καὶ ἀσφαλῶς. Τοῦτο δὲ μόνον διὰ τῆς ἐν εἰρήνῃ ἐνδελεχοῦς ἐξασκήσεως δύναται νὰ ἀποκτηθῇ. Συναφὴς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν βολὴν εἶναι καὶ ἡ *ἐκτίμησις τῶν ἀποστάσεων*, αἱ εἰς αὐτὰς δὲ ἀναγόμεναι σχετικαὶ ἀσκήσεις περιλαμβάνονται ἐν τοῖς οἰκείοις κανονισμοῖς. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τέλος ἀσκήσεων εἶναι καὶ ἡ ἀναγομένη εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ *ἀγγελιαφόρου* καὶ *συνδέσμου*, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ ἀσφαλὴς μεταβίβασις διαταγῶν καὶ πληροφοριῶν. Διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε οἱ νοημονέστεροι τῶν ἀνδρῶν ἄνευ τινὸς προπαιδεύσεως· ἡ πεῖρα ὅμως τοῦ πολέμου κατέδειξεν ὅτι ἡ ἱκανότης αὕτη πρέπει νὰ εἶναι γενική.

Ἀσκήσεις συνόλου. Πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια συντίθεται ἐκ σειρᾶς ἁπλουστέρων ἐνεργειῶν, ἃς δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν *«στοιχειώδεις»*, καὶ τοιαῦται εἶναι ὁ χειρισμὸς καὶ ἡ χρῆσις τῶν διαφόρων ὅπλων, οἱ σχηματισμοί, οἱ ἑλιγμοί, αἱ πορεῖαι, αἱ σταθμεύσεις, ἡ ὑπηρεσία τῆς ἀσφαλείας καὶ ἐν γένει πᾶσα ἐνέργεια ἀπαντῶσα ἐν πολέμῳ. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀποκτῶνται δι' ἀσκήσεων διαγραφομένων ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐν τοῖς κανονισμοῖς κατὰ προοδευτικὴν κλίμακα, ἀπὸ τοῦ μικροτέρου τμήματος μέχρι τῆς μεγαλυτέρας μονάδος ἐν ἑκάστῳ ὅπλῳ. Ἡ δὲ ἐφαρμογή, ἤτοι ἡ κατάλληλος χρῆσις, ὡς καὶ ὁ συνδυασμὸς πρὸς ἄλληλα τῶν στοιχείων τούτων ἐν πολέμῳ εἶναι ἔργον τῶν *«πολεμικῶν ἀσκήσεων»*, οἵτινες καὶ *«ἀσκήσεις ἐφαρμογῆς»* καλοῦνται. Αὗται ἀπεικονίζουσι τὴν ἐν πολέμῳ ἐνέργειαν, δίδουσαι ψυχὴν εἰς τὸ ἀφῃρημένον ἔργον τῶν κανονισμῶν, διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς τὸ ἔργον τοῦτο τελεῖται ἐν τῇ πραγματικότητι. Δι' ὃ καὶ αἱ ἀσκήσεις αὗται ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν καὶ τελείαν τοῦ στρατεύματος ἐκπαίδευσιν, ἐνῷ αἱ στοιχειώδεις ἀποτελοῦσι τὴν ἀπαραίτητον πρώτην αὐτῶν ὕλην.

Ἡ *μέθοδος τῆς ἐφαρμογῆς*, ἣν αὗται ἀκολουθοῦσι, συνίσταται εἰς τὴν σκηνοθέτησιν καὶ διεξαγωγὴν τῆς ἀσκήσεως κατ' εἰκόνα τῆς πραγματικότητος, ἤτοι τῆς πραγματικῆς πολεμικῆς ἐνεργείας, καὶ δὴ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀναπτύσσωνται συνάμα, παρά τε τῷ ἀξιωματικῷ καὶ τῷ ὁπλίτῃ, αἱ στρατιωτικαὶ ἰδιότητες αἵτινες ἀπαιτοῦνται ἐν πολέμῳ. Αἱ πολεμικαὶ ἀσκήσεις ἐκτείνουσι τὰ ὅρια τῆς ἐφαρμογῆς των ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων τμημάτων, ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ἁπλοῦ στρατιώτου, ἀσχολούμενοι καὶ περὶ τοῦ πῶς οὗτος θὰ ἐκτελέσῃ μίαν ἐντολὴν ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, ἢ πῶς θὰ ἐνεργήσῃ ἄνευ διαταγῶν, μακρὰν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἡγητόρων του, μέχρι τῶν μεγίστων ἀναλογιῶν, οἷαι εἶναι αἱ μεραρχίαι, τὰ σώματα στρατοῦ καὶ αἱ στρατιαί.

Το θέμα: Τὴν βάσιν μιᾶς πολεμικῆς ἀσκήσεως ἢ ἐφαρμογῆς ἀποτελεῖ τὸ *θέμα*. Τοῦτο δίδει τὴν περιγραφὴν μιᾶς τακτικῆς καταστάσεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι εὑρίσκεται τὸ ἀσκούμενον τμῆμα, τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ ἐνεργήσῃ συμφώνως πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην, ὡς θὰ ἐνήργει ἐν τῇ πραγματικότητι.

Διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἀσκήσεων. Πᾶσα πολεμικὴ ἄσκησις διεξάγεται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκπαιδεύοντος, ὅστις εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος αὐτῆς παράγων. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι: α') Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀσκήσεως διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ

Digitized by Google

ἐδάφους, τῆς συνθέσεως τοῦ θέματος καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ σημείου καὶ τοῦ χρόνου ἐνάρξεως τῆς ἀσκήσεως· β') ἡ ἐκτίμησις τῆς ὀρθότητος τῶν παρὰ τῶν ἀσκουμένων λαμβανομένων μέτρων· γ') ὁ ἔλεγχος τῆς καλῆς ἢ μὴ ἐκτελέσεως· δ') ἡ διεξαγωγὴ τῆς ἀσκήσεως ἐντὸς τῶν συνθηκῶν τῆς ἐπενεργείας τοῦ πυρός, οὗ τὰ ἀποτελέσματα ἀπουσιάζουσι μὲν ἐν ταῖς ἀσκήσεσιν, ὑφίστανται ὅμως ἐν τῇ πραγματικότητι· ε') ἡ ἐνέργεια τοῦ ὑποθετικοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὰς ἀσκήσεις ἁπλῆς ἐνεργείας καὶ ἡ γνωστοποίησις ταύτης εἰς τὸν ἀσκούμενον· καὶ στ') ἡ ἐκ τῆς ἀσκήσεως προκύπτουσα διδασκαλία.

Αἱ πολεμικαὶ ἀσκήσεις εἶναι, εἴτε «ἁπλῆς» εἴτε «διπλῆς» ἐνεργείας· ἁπλῆς μὲν ὅταν τὸ ἀντίπαλον στράτευμα, ἤτοι ὁ ἐχθρός, ὑποτίθεται ἢ εἰκονίζεται· διπλῆς δὲ ὅταν ἐνεργῶσι δύο μερίδες ἐναντίον ἀλλήλων, ὁπότε, φυσικά, δίδονται καὶ δύο ἀντίπαλα θέματα. Αἱ μερίδες, κατ' αὐστηρὸν κανόνα, ἀγνοοῦσι τὰ θέματα ἀλλήλων. Κατὰ τὰς ἀσκήσεις ἁπλῆς ἐνεργείας ἡ ἐπίδρασις καὶ ἐπέμβασις τοῦ διευθύνοντος εἶναι ἀμεσωτέρα, διότι οὗτος ἀσχολεῖται μὲ μίαν μόνον μερίδα, ἣν παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἐνῷ, ὅταν ἐνεργῶσι δύο μερίδες, ἐδαφικῶς ἀφιστάμεναι ἀλλήλων, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπίβλεψις ἀμφοτέρων, τοὐλάχιστον ταυτοχρόνως. Προκειμένου μάλιστα περὶ μεγαλυτέρων ἀναλογιῶν, ὡς κατὰ τὰς «μεγάλας ἀσκήσεις», παρίσταται ἀνάγκη βοηθητικῶν ὀργάνων (διαιτηταί). Ἡ προσωπικὴ ἀντίληψις παρὰ τοῦ διευθύνοντος ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους κατὰ τὰς διπλῆς ἐνεργείας ἀσκήσεις καθίσταται ἐφικτὴ μόνον κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτῶν, ἐπικειμένης δὲ ταύτης οὗτος ἐκλέγει συνήθως δεσπόζουσάν τινα θέσιν μεταξὺ αὐτῶν κειμένην, ἐξ ἧς νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ ὅσῳ τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔκτασιν.

Τὸ θέμα δίδεται εἰς τὸν διοικοῦντα τὴν ἀσκουμένην μονάδα, κατόπιν δὲ παρέχεται ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος πρὸς λύσιν, ἤτοι πρὸς λῆψιν ἀποφάσεως καὶ ἔκδοσιν τῶν διαταγῶν του, ἀναλόγως τῆς δυσχερείας τοῦ θέματος καὶ τῆς προόδου τῆς ἐκπαιδεύσεως, μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ ἐκτέλεσις. Ἔργον τοῦ διευθύνοντος τότε εἶναι τὸ νὰ ἐλέγξῃ πῶς ὁ διοικῶν κοινοποιεῖ τὰς διαταγάς του, ποῖα μέτρα λαμβάνονται παρὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγητόρων πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς, πῶς τὰ μέτρα ταῦτα τίθενται εἰς ἐφαρμογήν.

Ἐὰν ἡ ἄσκησις εἶναι διπλῆς ἐνεργείας, ὁ διευθύνων παρίσταται συνήθως ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν μίαν τῶν μερίδων, ἀκολούθως δέ, ἢ παρακολουθεῖ ταύτην, ἢ μεταβαίνει ὅπου κρίνει τὴν παρουσίαν του σκοπιμωτέραν. Προκειμένου δὲ περὶ μεγαλυτέρων ἀναλογιῶν, ὡς π. χ. κατὰ τὰς «μεγάλας ἀσκήσεις», ὁ διευθύνων ἀσκεῖ τὴν ἐπίδρασίν του διὰ βοηθητικῶν ὀργάνων, τῶν διαιτητῶν, οἵτινες ἐνεργοῦσιν ἐξ ὀνόματός του, συμφώνως ὡρισμέναις ὁδηγίαις, ἵνα τηρῶσι τὴν ἄσκησιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πραγματικότητος, μὴ ἐπιτρέποντες ἐνεργείας αἵτινες δὲν θὰ ἦσαν δυναταὶ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς ἢ ἀπέναντι ὑπερτέρων ἐχθρικῶν δυνάμεων κλπ. καὶ ἀποφασίζοντες ἑκάστοτε τοπικῶς περὶ ἑκάστης μερικῆς ἐκτάσεω , λαμβάνοντες προσέτι σημείωσιν τῶν παρατηρήσεων, ἣν ὑποβάλλουσι τῷ διευθύνοντι διὰ τὴν μετέπειτα κριτικήν.

Κατὰ τὰς ἀσκήσεις τέλος ἐναντίον εἰκονιζομένου ἐχθροῦ, καθ' ἃ πρόκειται νὰ σημειωθῇ ἁπλῶς ἡ θέσις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ μετώπου του ἐν ἀμύνῃ, τοῦτο γίνεται διά τινων σημάτων εὐδιακρίτων μακρόθεν. Ἐὰν ὁ εἰκονιζόμενος ἐχθρὸς πρόκειται νὰ σημειώσῃ καὶ ἐνέργειάν τινα, τὰ σήματα ἔχοντα, κατὰ τὰς περιστάσεις, ὡρισμένον μέγεθος καὶ χρῶμα καὶ παριστῶντα ὡρισμένας μονάδας, φέρονται ὑπό τινων ἀνδρῶν ὑφ' ἕνα βαθμοφόρον, πρὸς ὃν δίδονται ἐκ τῶν προτέρων ὁδηγίαι παρὰ τοῦ διευθύνοντος περὶ τῶν κινήσεων, ἃς δέοι νὰ ἐκτελέσῃ ἀναλόγως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀσκουμένου τμήματος. Ὅταν τὰ σήματα παριστῶσι μονάδας, τὰ παρ' αὐτῶν καταλαμβανόμενα μέτωπα ἐν τῇ ἀσκήσει δέον νὰ ἀνταποκρίνωνται πρὸς τὰ πραγματικὰ τῶν παριστωμένων μονάδων.

Κριτική. Τὸ πέρας πάσης ἀσκήσεως ἀκολουθεῖ κριτική. Αὕτη εἶναι τὸ κύριον μέσον δι' οὗ διδάσκει ὁ διευθύνων. Συνίσταται δὲ αὕτη εἰς τὴν κατάδειξιν τῶν σφαλμάτων πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἀσκουμένων, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι ἔτι νωπὰ καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῆς ὀρθῆς ἐνεργείας. Οὐδεμία ἀπολύτως ἄσκησις, ἔστω καὶ μιᾶς ἐνωμοτίας, ἐκτελεῖται ἄνευ κριτικῆς, διότι ὅταν τὰ κακῶς γενόμενα παρέρχωνται ἐν σιωπῇ, ταῦτα ἐκλαμβάνονται ὡς ὀρθά, τὰ σφάλματα ἐπαναλαμβάνονται, μονιμοποιούμενα, καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ματαιοπονεῖ. Ὁ διευθύνων καλεῖ πρὸς τούτοις οἱονδήποτε θέλει βαθμοφόρον, ὅπως ἐκθέσῃ οὗτος ἢ δικαιολογήσῃ τὴν ἐνέργειάν του.

Μεγάλαι ἀσκήσεις. Αὗται εἶναι πολεμικαὶ ἀσκήσεις μεγαλυτέρας κλίμακος, δίδουσαι ἐγγυτέραν τὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος, διαρκοῦσαι ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἡμερῶν (συνήθως 15—20) καὶ περιλαμβάνουσαι ἐν συνεχείᾳ ὅλην τὴν σειρὰν τῶν ἐν ἐκστρατείᾳ ἐνεργειῶν (πορεῖαι, σταθμεύσεις, μάχαι κλπ.). Αἱ μεγάλαι ἀσκήσεις παρέχουσιν ἔτι τὴν στενοτέραν συνεργασίαν τῶν διαφόρων ὅπλων ὡς καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ἐν πολέμῳ καὶ ἀποτελοῦσι τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ στρατεύματος, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν καὶ τῶν ἐπιτελείων.

Αἱ μεγάλαι ἀσκήσεις λαμβάνουσι χώραν μετὰ τὸ πέρας τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως ἐν τοῖς διαφόροις ὅπλοις, ἐκλεγομένης τῆς ἐποχῆς τῶν ὀλιγωτέρων δυνατῶν ἀγροζημιῶν εἰς τὰς καλλιεργείας τῶν ἐδαφικῶν ἐκτάσεων ἔνθα διεξαχθήσονται αὗται. Ὀργανοῦνται δ' ἐντὸς ἑκάστης μεγάλης μονάδος κατὰ προοδευτικὴν κλίμακα. Καὶ αἱ μὲν μεραρχίαι ὀργανοῦσι καὶ διευθύνουσι τὰς «ἀσκήσεις μεραρχίας», αἵτινες ἀρχίζουσιν ἀπὸ «ἀσκήσεων μεικτῶν ἀποσπασμάτων», μεταβαλλομένης τῆς συνθέσεως ἀπὸ ἀσκήσεως εἰς ἄσκησιν, διὰ μεταθέσεως δυνάμεων ἀπὸ τῆς μιᾶς μερίδος εἰς τὴν ἄλλην, καὶ καταλήγουσι, διὰ συνενώσεως τῶν ἀντιπάλων μερίδων, εἰς ἀσκήσεις μεραρχίας ἐναντίον ὑποτιθεμένου ἢ εἰκονιζομένου ἐχθροῦ. Τὰ σώματα στρατοῦ ὀργανοῦσιν, ἐν συνεχείᾳ τῶν «ἀσκήσεων μεραρχίας», καὶ διευθύνουσι τὰς «ἀσκήσεις σώματος στρατοῦ», αἵτινες περιλαμβάνουσιν ἀσκήσεις μεραρχίας κατὰ μεραρχίας, ἀσκήσεις σώματος στρατοῦ ἐκ δύο μεραρχιῶν κατὰ μεραρχίας ἢ ἐκ τριῶν μεραρχιῶν κατὰ ὑποτιθεμένου ἢ εἰκονιζομένου ἐχθροῦ.

Αἱ μεγάλαι ἀσκήσεις ἀσκοῦσι κυρίως εἰς τὸ πολεμικὸν μέρος τῶν ἐπιχειρήσεων, ἤτοι πορείας, σταθμεύσεις καὶ μάχας. Δὲν δύνανται ὅμως καὶ νὰ ἀνταποκριθῶσι πλήρως εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πολέμου καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν διατροφήν, ἕνεκα τῶν δαπανῶν ἃ συνεπάγεται ὁ καταρτισμὸς τῶν ἀναλόγων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν ἐν πολέμῳ σύνθεσίν των καὶ ἐξ ἄλλων ἔτι λόγων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀσκήσεων λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὸ ὑπάρχον δίκτυον συγκοινωνιῶν διὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν κέντρων ἐφοδιασμοῦ, ὡς καὶ τόπους σταθμεύσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ κέντρα ταῦτα.

Ἐπιτρέπονται ὡσαύτως λόγῳ φειδοῦς τῶν στρατευμάτων, ἀνέσεις τινὲς μὴ ζημιοῦσαι τὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς π. χ. ἡ παρασκευὴ τῆς μετὰ τὴν ἄσκησιν νέας σταθμεύσεως καὶ τοῦ συσσιτίου τῶν ἀνδρῶν, διὰ τῆς ἐγκαίρου προαποστολῆς τῶν στρατοπεδειῶν μετὰ τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ καὶ ὑλικοῦ, ἡ παρεμβολὴ ἡμερῶν ἀναπαύσεως μεταξὺ τῶν ἀσκήσεων (συνήθως ἡ Κυριακὴ καὶ μία ἡμέρα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἑβδομάδος), ἡ ρύθμισις ἐνάρξεως καὶ λήξεως τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ λῆψις τῶν μέτρων ἀσφαλείας καὶ κατοπτεύσεως καὶ ἐν γένει ἡ ἐκτέλεσις οἱωνδήποτε πολεμικῶν ἐνεργειῶν.

Πρόγραμμα μεγάλων ἀσκήσεων. Μετὰ τὴν πλήρη μελέτην τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀσκήσεων, καταρτίζεται παρὰ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς (σώματος στρατοῦ καὶ μεραρχίας) τὸ «πρόγραμμα τῶν ἀσκήσεων», ὅπερ κοινοποιεῖται εἰς τὰ σώματα, πλὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων ἅτινα δὲν συμφέρει νὰ γνωσθῶσιν ἀπ' ἀρχῆς.

Τὸ πρόγραμμα τῶν ἀσκήσεων συνοδεύεται συνήθως καὶ ὑπὸ *ὁδηγιῶν*, αἵτινες κανονίζουσι πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς ἀσκήσεις ζητήματα.

Διεξαγωγὴ τῶν μεγάλων ἀσκήσεων. Ἡ διεξαγωγὴ τῶν μεγάλων ἀσκήσεων ἀκολουθεῖ τὰς διὰ πᾶσαν πολεμικὴν ἄσκησιν τεθείσας γενικὰς ἀρχάς.

Μετὰ τὴν κριτικὴν ἢ τὸ τέλος ἑκάστης ἀσκήσεως, ὁ διευθύνων κοινοποιεῖ εἰς ἑκάτερον τῶν ἀρχηγῶν μερίδων τῆς ἑπομένης ἀσκήσεως τὸ θέμα του, οὗτοι δὲ ὑποβάλλουσι πρὸς ἐκεῖνον, ἐντὸς τῆς ὑπὸ τῶν ὁδηγιῶν ὁριζομένης προθεσμίας, τὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεμάτων των διαταγὰς ἐπιχειρήσεων ἃς μέλλουσι νὰ ἐκδώσωσι. Ὁ διευθύνων, ἐὰν μὲν αἱ δύο διαταγαὶ φέρουσι τὰς ἀντιπάλους μερίδας πρὸς συνάντησιν, δύναται νὰ μεταβάλῃ μόνον τὰς ὥρας ἐκκινήσεως, οὕτως ὥστε ἡ συνάντησις νὰ λάβῃ χώραν εἰς ἔδαφος διδακτικὸν ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τακτικῶν ἐνεργειῶν. Ἐὰν ὅμως αἱ διαταγαὶ φέρουσι πρὸς ἀποκλινούσας διευθύνσεις, ἐπεμβαίνει διὰ πληροφοριῶν ἢ διαταγῶν, προερχομένων δῆθεν ἐκ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς, αἵτινες προκαλοῦσι τροποποίησιν τῶν ἀρχικῶν διαταγῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ συνάντησις νὰ ἐξασφαλίζεται. Μετὰ τοῦτο κοινοποιεῖται ἡ διαταγὴ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν κατὰ τὴν ἐν ταῖς ὁδηγίαις ὁριζομένην ὥραν (συνήθως 7 – 9 ἑσπέρας) εἰς τοὺς παρ' αὐτοῖς συγκεντρωθέντας ὑπασπιστὰς καὶ διαγγελεῖς τῶν σωμάτων, πρὸς οὓς γίνεται τότε καὶ πᾶσα ἄλλη τυχὸν ἀνακοίνωσις, οἱασδήποτε φύσεως.

Οἱ σωματάρχαι, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τῇ διαταγῇ ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀρχηγοῦ ὁριζομένης ὥρας ἐκκινήσεως, ὁρίζουσιν ἀφ' ἑσπέρας τὴν ὥραν καὶ θέσιν συγκεντρώσεως τῶν σωμάτων ὡς καὶ τὴν ἐκπομπὴν ἀναγνωρίσεων· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν τὰ στρατεύματα τίθενται εἰς κίνησιν, ὡς ἐν ταῖς διαταγαῖς ὁρίζεται, ἀγόμενα ἐφεξῆς εἰς ἀμοιβαίαν συνάντησιν διὰ τῶν πληροφοριῶν τῆς ὑπηρεσίας ἀναγνωρίσεως καὶ ἐκείνων ἃς τυχὸν ἔχουσι, διὰ τοῦ διευθύνοντος, παρὰ τῆς προϊσταμένης των ἀρχῆς.

Ἡ ἄσκησις οὕτω διεξάγεται, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὡς ἐν πολέμῳ, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ ἐπέμβασιν τοῦ διευθύνοντος καὶ τῶν διαιτητῶν, οἵτινες ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιβάλλουσι τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, διὰ τῆς ἐκτὸς μάχης θέσεως (ἐπί τινα χρόνον) τῶν περιφρονούντων τοῦτο τμημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθιστοῦν γνωστὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρός των καὶ ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν τοπικῶν ἀγώνων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων καὶ ἐκτιμήσεως τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν, διατάσσοντες ἐκκενώσεις ἢ καταλήψεις θέσεων κλπ., μέχρι τῆς τελικῆς ἐκβάσεως. Ὁ διευθύνων διακόπτει τὴν ἄσκησιν ὁπόταν κρίνῃ κατάλληλον καὶ συγκαλεῖ τοὺς ἀξιωματικοὺς διὰ τὴν κριτικήν. Μετὰ τὴν κριτικὴν ἡ ἄσκησις δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἐὰν δὲν ἐπεραιώθη. Αἱ διαταγαὶ τοῦ διευθύνοντος περὶ διακοπῆς τῆς ἀσκήσεως, κλήσεως τῶν ἀξιωματικῶν κλπ. διαβιβάζονται διὰ σαλπισμάτων ἐπαναλαμβανομένων παρὰ τῶν σαλπιγκτῶν τῶν σωμάτων. Χρῆσις ἑτέρα τῆς σάλπιγγος, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀσκήσεως, παρὰ τῶν σωμάτων δὲν ἐπιτρέπεται.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀσκήσεως, τὰ σώματα μεταβαίνουσιν εἰς τὰς νέας των σταθμεύσεις, ἀναμενόμενα ἐκεῖ παρὰ τῶν στρατοπεδειῶν των, ἐρχομένων εἰς προϋπάντησιν, ὅπως τὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὰς οἰκείας θέσεις. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν προφυλακῶν ὡς καὶ ἡ ὑπηρεσία ἀναγνωρίσεως γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου θέματος καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὥρας ἐνάρξεως τῆς «ἐμπολέμου καταστάσεως», ἣν ὁρίζει ὁ διευθύνων. Τὰ μεταγωγικὰ πάσης φύσεως θεωροῦνται οὐδέτερα.

Ἐὰν ἡ ἄσκησις εἶναι «ἐλευθέρας ἐξελίξεως», καθ' ἣν ὁ διευθύνων ἀφίνει ταύτην νὰ ἐξελιχθῇ ἄνευ περιορισμῶν, ὅπως προσεγγίσῃ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἔστω καὶ μὲ θυσίαν ἀνέσεως τῶν στρατευμάτων, τὸ δὲ θέμα τῆς ἐπιούσης ἀποτελεῖ συνέχειαν, οἱ μετὰ τὴν ἄσκησιν νέοι τόποι σταθμεύσεως δὲν ὁρίζονται ἐκ τῶν προτέρων, οὔτε ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις διακόπτεται.

Ἀσκήσεις φρουρᾶς. Αὗται εἶναι πολεμικαὶ ἀσκήσεις ἡνωμένων ὅπλων, ὀργανουμένων συνήθως εἰς φρουρᾶς ἔνθα σταθμεύουσι σώματα διαφόρων ὅπλων, ὅταν πρὸ πάντων δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς μεγάλας ἀσκήσεις. Αὗται εἶναι ἁπλῆς ἢ διπλῆς ἐνεργείας, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῆς φρουρᾶς, καὶ ἐκτελοῦνται εἰς τὰ πέριξ. Τὰ σώματα μεθ' ἑκάστην ἄσκησιν, ἢ ἐπανέρχονται εἰς τοὺς στρατῶνάς των, ἢ δίδεται εἰς τὰς ἀσκήσεις εὐρυτέρα ἀνάπτυξις, μετὰ σταθμεύσεων μακρὰν τῆς ἕδρας, πρὸς χρησιμοποίησιν ἐδαφῶν καταλληλοτέρων δι' ἐκπαίδευσιν καὶ λόγῳ πληρεστέρας ἐφαρμογῆς τῶν πολυποικίλων ἐν πολέμῳ ἐνεργειῶν καὶ τῆς ἐν ἐκστρατείᾳ ὑπηρεσίας τῶν στρατευμάτων. Ἡ ὀργάνωσις καὶ διεξαγωγὴ τῶν ἀσκήσεων φρουρᾶς ἀκολουθεῖ γενικῶς τὰ περὶ μεγάλων ἀσκήσεων τεθέντα.

Εἰδικαὶ ἀσκήσεις. Αὗται εἶναι, εἴτε ἀσκήσεις ἐκτελούμεναι παρ' εἰδικῶν σωμάτων πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ τῆς εἰδικότητός των, οἷον ἔργων μηχανικοῦ, γεφυροποιῶν, τηλεγράφων, σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοΐας, ὑγιεινομικῆς ὑπηρεσίας κλπ., εἴτε ἀσκήσεις ἐκτελούμεναι παρὰ μαχομένων στρατευμάτων πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς εἰδικὰ ἔργα, π. χ. ὀχυρωτικῆς, ἐπιβιβάσεως καὶ ἀποβιβάσεως σιδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων, μεταβιβάσεως ἀνταποκρίσεως κλπ. Αἱ ἀσκήσεις αὗται, πλὴν τῆς ὑπὸ τῶν κανονισμῶν διαγραφομένης στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ ὑπὸ εὐρυτέραν κλίμακα διὰ τῆς συνενώσεως πολλῶν ὁμοίων μονάδων, ἔτι δὲ καὶ ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων, μετὰ ἢ ἄνευ συμμετοχῆς μαχίμων ὅπλων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε θέματος, ἤτοι μιᾶς τακτικῆς ἰδέας, ἥτις συμμορφώνει τὰς ἀσκήσεις πρὸς τὴν ἐν πολέμῳ ἐκτέλεσιν, συμφώνως πρὸς τὰς ἤδη τεθείσας γενικὰς ἀρχάς.

Ἀσκήσεις ἄνευ στρατευμάτων. Αὗται διεξάγονται, ὡς πᾶσα πολεμικὴ ἄσκησις, κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἐφαρμογῆς, ἧς πιστῶς ἀκολουθοῦσι τὰς ἤδη ἐκτεθείσας ἀρχάς, καὶ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα τῆς προχειρότητος, ἅτε δυνάμεναι νὰ ἐκτελῶνται καθ' οἱανδήποτε ὥραν, μὴ ἐπηρεαζόμεναι ὑπὸ τοῦ καιροῦ, καθὸ ἐκτελούμεναι ἐν τῇ αἰθούσῃ, οὔτε ἀπορροφῶσαι ὥρας ἐκ τοῦ ἡμερησίου προγράμματος ἐκπαιδεύσεως, ὡς δυνάμεναι νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ τὴν ἑσπέραν, πλὴν τῶν ἀσκήσεων μετὰ μόνον στελεχῶν, αἵτινες ἐκτελοῦνται εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ τὸ σπουδαιότερον δὲν θέτουσιν εἰς κίνησιν στρατεύματα.

Ἀσκήσεις ἐπὶ τοῦ χάρτου. Αὗται εἶναι πολεμικαὶ ἀσκήσεις, ἁπλῆς συνήθως ἐνεργείας, διεξαγόμεναι ἐπὶ τοῦ συνήθους ἐπιτελικοῦ χάρτου, δι ὑποθετικῶν στρατευμάτων. Εἰς τοὺς μετέχοντας τῆς ἀσκήσεως ἀξιωματικοὺς ὁ διευθύνων δίδει ἓν τακτικὸν θέμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χάρτου πρὸς λύσιν. Ἡ λύσις αὕτη περιλαμβάνει συνήθως τὴν ἀπόφασιν, τὰς σκέψεις αἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ τὴν διατύπωσιν τῆς διαταγῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως.

Ἡ λύσις τοῦ θέματος καὶ μόνη, ἀκολουθουμένη

Digitized by Google

πάντοτε ὑπὸ τῆς κριτικῆς τοῦ διευθύνοντος, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ὅλον τῆς ἀσκήσεως. Δίδεται δὲ τὸ θέμα, εἴτε πρὸς λύσιν κατ' οἶκον, μετὰ προθεσμίας ὑποβολῆς, ὁριζομένης συγκεντρώσεως διὰ τὴν κριτικήν, εἴτε δίδεται ἐν τῇ αἰθούσῃ σπουδῆς πρὸς τοὺς συγκεντρωθέντας ἀξιωματικοὺς καὶ λύεται παρ' αὐτῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ διευθύνοντος, ἐν χρόνῳ ἀναλόγῳ τῆς σπουδαιότητος τοῦ θέματος καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐξασκήσεως τῶν ἐκπαιδευομένων. Συλλεγομένων εἶτα τῶν λύσεων, ὁρίζεται παρὰ τοῦ διευθύνοντος ἡμέρα διὰ τὴν κριτικήν. Δυνατὸν ὅμως ἡ ἄσκησις νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν λύσιν τοῦ θέματος, ἀλλὰ νὰ λάβῃ περαιτέρω ἐξέλιξιν. Πρὸς τοῦτο ὁ διευθύνων ἐκλέγει μίαν ἐκ τῶν δοθεισῶν λύσεων καί, συγκαλῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ σπουδῆς τοὺς μετέχοντας ἀξιωματικούς, ἐφωδιασμένους μετὰ τῶν χαρτῶν των, θέτει τὴν λύσιν ταύτην ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἀσκήσεως καὶ προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐκτελέσεως, θέτων ἐρωτήματα καὶ μεταβάλλων τὴν κατάστασιν διὰ φυσικῆς ἐξελίξεως, ὅπως φέρῃ τοὺς ἀσκουμένους ἐνώπιον νέων φάσεων, αἵτινες ἀπαιτοῦσι νέα μέτρα καὶ νέας ἀποφάσεις, ἃς οἱ ἐρωτώμενοι διατυποῦσιν, εἴτε προφορικῶς, εἴτε καὶ ἐγγράφως πάντες, ὁσάκις κρίνῃ τοῦτο σκόπιμον ὁ διευθύνων (διατύπωσις διαταγῆς ἢ πληροφορίας). Ἡ ἄσκησις οὕτω ἐξακολουθεῖ, συνεχιζομένη ἐπὶ σειρὰν πολλάκις συναθροίσεων, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος.

Ἀσκήσεις πολεμικοῦ παιγνίου. Αὗται εἶναι ἀσκήσεις ἄνευ στρατεύματος καὶ ἐκτελοῦνται ἐπὶ χαρτῶν μεγάλης κλίμακος, συνήθως 1: 6250, 1: 12 500 ἢ 1: 10 000, χρησιμευόντων ἀντὶ ἐδάφους, καὶ τῇ χρήσει πεσσῶν ἀντὶ στρατευμάτων.

Ἀσκήσεις μετὰ μόνων στελεχῶν. Αὗται ἀποτελοῦσι μίαν τῶν κυριωτάτων ἄνευ στρατεύματος ἀσκήσεων ἐφαρμογῆς, πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἀξιωματικῶν ὡς καὶ τῶν κατωτέρων βαθμοφόρων.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται, ἀκολουθοῦσαι τὰς ἤδη ἐκτεθείσας γενικὰς ἀρχὰς τῆς μεθόδου τῆς ἐφαρμογῆς, διεξάγονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, νοουμένης τῆς παρουσίας τῶν στρατευμάτων, ὡς καὶ τῶν διατάξεων, κινήσεων καὶ ἐν γένει ἐνεργειῶν αὐτῶν, συμφώνως ταῖς ὑπὸ τῶν ἡγητόρων των, ἤτοι τῶν ἀσκουμένων στελεχῶν, ἐκδιδομέναις διαταγαῖς. Αἱ ἀσκήσεις ὅθεν μετὰ μόνων στελεχῶν τοῦτο ἔχουσι τὸ κοινὸν μετὰ τῶν *ἀσκήσεων μετὰ στρατεύματος*, ὅτι διεξάγονται εἰς πραγματικὸν ἔδαφος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην πλεονεκτοῦσι τοῦ πολεμικοῦ παιγνίου. Ὡς πᾶσα ἄσκησις, οὕτω καὶ αἱ μετὰ μόνων στελεχῶν εἶναι εἴτε *ἁπλῆς* εἴτε *διπλῆς* ἐνεργείας. Διὰ τῶν ἀσκήσεων μετὰ μόνων στελεχῶν διεξάγονται πάντα τὰ θέματα ὅσα διεξάγονται καὶ μετὰ στρατεύματος, ἤτοι ἅπαντα τὰ θέματα τῆς μαχητικῆς καὶ τῆς ἐν ἐκστρατείᾳ ὑπηρεσίας, ἀπὸ τῆς μεγαλυτέρας κλίμακος τῶν ἀνωτέρων διοικήσεων μέχρι τῶν κατωτάτων βαθμίδων τοῦ ἐλαχίστου βαθμοφόρου. Ὅταν αἱ ἀσκήσεις αὗται, ὡς ἐκ τῆς κλίμακός των καὶ τοῦ εἴδους των, περιλαμβάνωσι μεγάλην ἐδαφικὴν ἔκτασιν, διεξάγονται ἐφίππως, διαρκοῦσαι πολλάκις σειρὰν ἡμερῶν.

Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ᾖ ἡ κλῖμαξ τῶν ἀσκήσεων, αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἡ μέθοδος διεξαγωγῆς των εἶναι αἱ αὐταί. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀσκήσεως ἕπεται πάντοτε ἡ κριτική.

[Βλ. καὶ *Ἱππ. Παπαβασιλείου*, «Περὶ στρατοῦ»]

ΙΠΠ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

— ἀσκήσεις *γυμναστικαί*· βλ. λ. γυμναστική.

Ἀσκητάδης. Ἀθηναῖος στρατηγός. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κασσάνδρου ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, τὴν γενομένην ἐν ἔτει 318 π.Χ., ὁ Ἀσκητάδης ἐστρατήγει τοῦ ἐν Σαλαμῖνι Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ τῶν κατοίκων τῆς Σαλαμῖνος παρέδωκε ταύτην εἰς τὸν Κάσσανδρον. Βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Κασσάνδρου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (ἐν ἔτει 307 π.Χ.) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν καταδίωξιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κασσάνδρου, οἱ μὲν Σαλαμίνιοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς πατρίδος των, ὁ δ' Ἀσκητάδης κατηγορηθείς, ὅτι ἑκουσίως εἶχε παραδώσει τὴν Σαλαμῖνα, κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Γ. Ι. Κ.

Ἀσκηταί *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Δ. Θράκῃ κοινότητος Μαρωνείας τῆς ὑποδιοικήσεως Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης, καλούμενον ἐπὶ τουρκοκρατίας *Σοφουλάρ*. Κατοικεῖται ὑπὸ 25 τουρκικῶν οἰκογενειῶν καὶ ὑπὸ 45 ἑλληνικῶν ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης. Συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς ΝΑ εὑρισκομένης Κομοτινῆς δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (35 χλμ.). Ι. ΤΕΝΤΕΣ

Ἀσκηταριό. Εἰς θέσιν μαγευτικωτάτην καὶ 15' τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου τῶν Νυμφῶν τῆς Κερκύρας εὑρίσκεται ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος, *Ἀσκηταριὸ* λεγομένη ἕνεκα ἀσκητοῦ τινος Ἀρτεμίου ἐξ Ἠπείρου ἐκεῖ ἐγκαταβιώσαντος. Κατὰ τὸ 1370 ἔμενεν εἰς τὸ Ἀσκηταριὸ ἱερομόναχός τις Μεθόδιος ἐξ Ἀχρίδος τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Κερκύρας (ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀνδηγαυῶν τῷ 1267 ἐστερήθη ὀρθοδόξου ἐπισκόπου μέχρι τοῦ 1799), Καστελλίνου Ρωμανοπαύλου, προνομίων ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συμβολαιογραφικῆς πράξεως τοῦ Σεβαστοῦ Μαλάκη (14 Ὀκτ. 1371). Εἰς τὸ Ἀσκηταριὸ διέμειναν καὶ ἀρχιερεῖς. Πρῶτος τοιοῦτος εἶναι ὁ πρῴην Καστορίας Πορφύριος, κατὰ τὸ ἔτος 1620, οὗτινος ὁ τάφος κατὰ παράδοσιν εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Μετὰ τοῦτον ἦλθεν ὁ Πορφύριος Παπᾶς, πρῴην Βουθρωτοῦ (Ἠπείρου) 1634—1672. Ὁ τάφος του σῴζεται. Τῷ 1680, 3 Αὐγούστου, ἦλθεν ὁ πρῴην Χειμάρρας καὶ Δελβίνου, ἐγκαινιάσας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀσκηταριοῦ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἀποθανὼν τῷ 1690. Τὸ 1727 ὁ πρῴην Δυρραχίου Ἀθανάσιος Σωποτός, Κερκυραῖος, ἡγούμενος ἄλλοτε τῆς μονῆς, ἐγκατεστάθη ἐκεῖ καὶ ἀπέθανε τῷ 1733, ταφεὶς ἐν τῷ μνήματι τοῦ Καλλινίκου ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος τοῦ ναΐσκου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἡ περιουσία τῆς μονῆς ἀποτελεῖται ἐξ ἀφιερώσεως ἀγρῶν, ἐλαιοδένδρων πλέον τῶν 1000 καὶ ἐκτάσεων πλησίον τῆς μονῆς δασωδῶν καὶ ἀκαλλιεργήτων. Ἡ μονὴ ἑορτάζει τὴν 25 Μαρτίου, τὴν 6 καὶ 15 Αὐγούστου. Μοναχοὺς ἔχει σήμερον μόνον τρεῖς, ἐξ ὧν ὁ ἡγούμενος εἶναι ἱερομόναχος καὶ κυβερνᾶται κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανονισμὸν τοῦ 1811, διοικεῖται δηλαδή, καθὸ συναδελφική, ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῶν Νυμφῶν. Π. Θ. ΣΤΕΡΙΩΤΗΣ

— *Ἀσκηταριό*. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Αἰτωλίαν σπήλαιον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου ἔναντι τοῦ ὄρους Ριγάνι καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ κάτωθεν ἀνελισσομένου Εὐήνου κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Δερβεκίστης καὶ πλησίον τῆς βυζαντινῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ὀνομάζεται οὕτω, διότι ἐδῶ ἠσκήτευεν ὁ ἐκ Μακεδονίας κατὰ τὸ 1520 εἰς Αἰτωλίαν ἐλθὼν ἱερομόναχος Πάτερ Ἰάκωβος, ὁ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς μετὰ τῶν δύο συμμοναστῶν καὶ μαθητῶν του Ἰακώβου καὶ Διονυσίου. Ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τοῦ ἀπροσίτου τούτου βράχου διέτριβε νυχθημερὸν καὶ μόνον κατὰ Κυριακὴν μετέβαινεν εἰς τὴν πλησίον μονὴν καὶ μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Πλήθη Χριστιανῶν προσέτρεχον καὶ ἐξωμολογοῦντο παρὰ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός, ἕως οὗ διαβληθεὶς εἰς τοὺς Τούρκους συνελήφθη καὶ ἐμαρτύρησε. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ παροιμιώδης φράσις: «ἄλλα εἶν' τ' ἄλλα κι' ἄλλο τῆς Παρασκευῆς τὸ γάλα!», τὴν ὁποίαν εἶπεν, ὅταν ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ λίαν ἁμαρτωλῆς γυναικός, ὅτι δῆθεν ἔφαγε τὴν Παρασκευήν, ἡμέραν νηστείας, γάλα, ὅπως καὶ τὰ γένειά του ἐδείκνυον, ἐνῷ ἐπηγγέλλετο τὸν ἅγιον. Δ. Ν. Λ.

ἀσκητεία (ἡ)· τὸ νὰ ἀσκητεύῃ τις, νὰ ζῇ ὡς ἀσκητής, ἀσκητικὸς βίος, βίος ἀπολύτου ἐγκρατείας καὶ ἀπηλλοτριωμένος πάσης ἡδονῆς.

ἀσκητεύω· εἶμαι ἀσκητής, ζῶ βίον ἀσκητοῦ.

ἀσκητήριον (τό)· ὁ τόπος θρησκευτικῆς ἀσκήσεως, ἔνθα διαμένουσιν ἀσκηταί, ἐρημιτήριον.

ἀσκητής (ὁ), θηλ. — *τρια*· ὁ ἀσκούμενος, ὁ ἀσκῶν ἑαυτόν, ἀθλητής, ἀγωνιστής (ἀρχ.)· || θρησκ. ὁ ἀσκῶν ἑαυτὸν εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ εἰς βίον ἐγκρατῆ, ἄνευ ἡδονῶν, ὁ ἀναχωρητής.

Ἀσκητής, *Λουκᾶς*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Δαδίου τοῦ δήμου Δρομίας. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον μέχρι τῆς 23ης Ἀπριλίου τοῦ 1821, ὅτε ἐφονεύθη μαχόμενος εἰς Ἀλαμάναν μετὰ πολλῶν ἄλλων συστρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του. Λ. Δ. Κ.

ἀσκητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἀσκητάς: «ἀσκητικὸς *βίος*» ἢ «—*ζωή*», βίος περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἐγκρατείας, «ἀσκητικὸν *βιβλίον*,—*συγγραφεύς*» || τὸ θηλ. *ἀσκητική*· ἡ ἀσκητεία.— Ἐπίρρ. *ἀσκητικῶς*.

—ἀσκητικὸς *ἀναρχισμός*· βλ. λ. ἀναρχισμός.

—ἀσκητικὴ *φιλολογία*. Λέγεται οὕτω τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας τὸ περιλαμβάνον συγγράμματα, ἐν οἷς ἐξαίρεται, καθορίζεται καὶ διακανονίζεται ὁ ἀσκητικὸς βίος ἢ καὶ ἐν οἷς περιέχονται βιογραφίαι καὶ συλλογαὶ ἀποφθεγμάτων μεγάλων ἀσκητῶν.

Διακρίνεται δ' ἡ ἀσκητικὴ φιλολογία τῆς *μυστικῆς*, καίτοι τὰ ὅρια μεταξὺ αὐτῶν εἶναι λίαν ἀκαθόριστα, ὅτι «ἐκείνη μὲν πραγματεύεται περὶ τῶν ἐξωτερικῶν πολλαπλῶν ὑποχρεώσεων τοῦ χριστιανικοῦ βίου, αὕτη δέ, ἡ μυστική, ἐξετάζει τὸν μύχιον θρησκευτικὸν βίον τοῦ Χριστιανοῦ, ἐν τῇ ἀμέσῳ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ὡρισμένην μορφὴν αἱρομένῃ, ἐξόχως πνευματικῇ πρὸς τὸν Θεὸν σχέσει» (*Κρουμβάχερ-Σωτηριάδη* Ἱστ. βυζαντ. λογοτεχ. 1,278—9).

Καὶ τῆς μὲν θεωρίας τῆς ἀσκητικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ὁ διασημότερος συγγραφεὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶναι ὁ μέγας Βασίλειος, συγγραφεὺς τῶν ἀσκητικῶν. Μετ' αὐτὸν δ' ἔγραψαν ἀσκητικὰ συγγράμματα πολλοί, μάλιστα δὲ ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ἐφραὶμ ὁ Σύρος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀσκητικοὶ συγγραφεῖς, ὡς ἀποκλειστικῶς μὲ ἀσκητικὰ συγγράμματα ἀσχοληθέντες, ἤτοι οἱ δύο Μακάριοι καὶ Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὁ ἀββᾶς Νεῖλος καὶ ὁ Μᾶρκος ὁ ἐρημίτης κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος, ὁ Ἰωάννης ὁ Κλίμακος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὁ Ἀντίοχος, ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος καὶ ὁ ἀββᾶς Θαλάσσιος τὸν Ζ' αἰῶνα, καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι, οἵτινες δέον μᾶλλον νὰ καταταχθοῦν εἰς τοὺς μυστικοὺς ἢ τοὺς ἀσκητικοὺς συγγραφεῖς (ὡς Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος, Γρηγόριος Σιναΐτης, Νικόλαος Καβάσιλας κ. ἄ.).

Πρῶτος δὲ γράψας βίον μεγάλου ἀσκητοῦ εἶναι ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ δικαίως θεωρούμενος πατὴρ τῆς ἀσκητικῆς φιλολογίας, ὁ συγγραφεὺς τοῦ πολυκρότου βίου τοῦ *μεγάλου Ἀντωνίου*. Μετ' αὐτὸν δὲ πολλοί, ἀναμιγνύοντες ἱστορίαν καὶ θρῦλον, παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς βίους καὶ ἀποφθέγματα μεγάλων ἀσκητῶν, ἐν οἷς ἰδιάζουσαν κατέχει θέσιν Παλλάδιος ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Λαῦσον ἱστορίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, καὶ ὁ Ἰωάννης Μόσχος ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λειμωναρίου κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα.

Ἐν δὲ τῇ Δύσει ὡς ἀσκητικοὶ συγγραφεῖς διέπρεψαν ἰδίως ὁ Κασσιανός, τὸν Ε', καὶ ὁ Βενέδικτος ὁ ἐκ Νουρσίας τὸν ΣΤ' αἰῶνα (βλ. καὶ λ. μυστικὴ φιλολογία). Δ. Σ. Μ.

ἀσκητισμὸς (ὁ)· βλ. ἄσκησις.

ἀσκιαγράφητος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ σκιαγραφηθείς.

ἀσκίαστος,—*η*,—*ο*· ἐπὶ ἰχνογραφήματος, ὁ μὴ ἔχων τὰς ἀναγκαίας σκιάς.

ἀσκιατίνη (asciatine) *[Φαρμ.]*. Σύνθεσις τῆς διμεθυλαμινοαντιπυρίνης (πυραμίδης) μετὰ τῆς βουτυλχλωριάλης, λέγεται δὲ καὶ τριγεμίνη. Κόνις λευκὴ κρυσταλλική, καθισταμένη φαιόχρους διὰ τοῦ χρόνου ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς. Τὸ φάρμακον τοῦτο εἶναι ἀκεσώδυνον, ἀντινευραλγικὸν καὶ ὑπνωτικόν, ἐστερημένον δὲ τοξικότητος εἰς θεραπευτικὰς δόσεις. Συνενοῖ δ' ἡ ἀσκιατίνη τὰς καταπραϋντικὰς ἰδιότητας ἀμφοτέρων τῶν συνθετικῶν αὐτῆς μερῶν, ὑπερβάλλουσα μάλιστα ταύτας. Ἐνδείκνυνται πρὸς τὰς νευραλγίας τοῦ τριδύμου, τὰ ἄλγη ἐν γένει τὰ παρακολουθοῦντα τὰς ἐπὶ τῶν ὀδόντων ἐπεμβάσεις, τὰς κεφαλαλγίας, τὴν ὀσφυαλγίαν, τὴν ἰσχιάδα, κλπ. Ἐν περιπτώσει δὲ πυρετικῆς ἀϋπνίας, ὑποβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν, ἐνεργεῖ ὡς νευρικὸν καταπραϋντικὸν καὶ ἐπαναφέρει τὸν ὕπνον. Μ. Ν. Κ

ἄσκιαχτος,—*η*,—*ο*· αὐτὸς ποὺ δὲν σκιάζεται, ὁ μὴ φοβούμενος ἢ μὴ φοβηθείς.

Ἀσκιδᾶς, *Θεόδωρος*· βλ. Θεόδωρος *(Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ)*.

ἀσκιδίδαι (οἱ) (Ascididae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια *μαλακίων* τῆς ὁμοταξίας τῶν *χορδωτῶν* καὶ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χιτωνοφόρων*. Πάντα εἶναι θαλάσσια καὶ ἀπαντῶσι πλησίον τῶν ἀκτῶν. Τὸ σῶμά των εἶναι ἀκαθορίστου μορφῆς, λόγῳ τοῦ περιβάλλοντος τούτου μανδύου, ὅστις προσομοιάζει πρὸς ἐρρυτιδωμένον φλοιὸν δένδρου. Ζῶσι κατ' ἀποικίας συνήθως καὶ εὑρίσκονται προσκεκολλημένα ἐπὶ τῆς ἄμμου, τῶν πετρῶν, τῶν ἀλγῶν ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων θαλασσίων ζῴων. Τὸ μέγεθός των ποικίλλει ἀπὸ 2 ἑκατοστομέτρων μέχρι μεγέθους πυγμῆς. Ὁ περιβάλλων τὸ σῶμά των φλοιώδης μανδύας σχηματίζεται ἐκ χονδρώδους καὶ γλοιώδους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συστάσεως οὐσίας παραπλησίας πρὸς τοὺς κυψελώδεις ἱστοὺς τῶν φυτῶν. Τὰ σπλαγχνικὰ ὄργανα περιβάλλονται ὑπὸ μεμβρανώδους σάκκου, κυλινδρικοῦ σχήματος, δικτυοειδοῦς ὑφῆς. Τὰ ἀποτελοῦντα τὸ δίκτυον νήματα εἶναι σωληνοειδῆ καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὸ στόμα εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τοῦ

Ἀποικίαι ἀσκιδιδῶν.

[α=ἀσκιδίου τοῦ λεπαδοσχήμου, β=ἀσκιδίου τῆς Κυνθίας, γ=ἀσκιδίου τοῦ πηροφόρου.]

Digitized by Google

βραγχιακοῦ σάκκου. Τὸ ἔντερον, βραχύτατον, κυρτοῦται κατὰ τὸ μέσον τῆς διαδρομῆς του καὶ τελευτᾷ παρὰ τὸν σίφωνα τὸν χρησιμεύοντα διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ὕδατος. Ἡ καρδία εἶναι ἰδιόρρυθμος καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ἀσκοῦ μὲ συσταλτὰ τοιχώματα. Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἀνανάπτυκτος, κεῖται μεταξὺ τῶν δύο κεφαλικῶν σιφώνων καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μοναδικοῦ γαγγλίου, ἐξ οὗ διακλαδίζονται τὰ διάφορα νεῦρα. Βλεφαρωτόν τι ὄργανον, ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ τὸ γάγγλιον τοῦτο, ἐκλαμβάνεται ὡς αἰσθητήριον γεύσεως καὶ ὀσφρήσεως. Οἱ γεννητικοὶ ἀδένες ἀποτελοῦνται ἐξ ἀμόρφου μάζης, ἥτις παράγει τὰ ᾠὰ ἢ τὰ σπερματοζωΐδια. Τὰ νεαρὰ τῶν ἀσκιδιδῶν παρομοιάζουσι πρὸς τὰ νεαρὰ τῶν βατράχων καὶ ὑφίστανται μέχρι τῆς τελείας ἐνηλικιώσεώς των σειρὰν μεταμορφώσεων. Δ. Ν. Π.

ἀσκιδιόκαρπα (τὰ) (Ascidiocarpa) *[Βοτ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἴς τινα γένη φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡπατικῶν*, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ διανοίγονται κατὰ τὸ ἀνώτατον αὐτῶν ἄκρον (βλ. ἡπατικά). Δ. Ν. Π.

ἀσκίδιον (τό), ὑποκορ. τοῦ *ἀσκός*· ὁ μικρὸς ἀσκός.

—**ἀσκίδιον** *Pflüger*· βλ. ᾠοθήκη *(διάπλασις)*.

ἀσκίδιον (τὸ) (Ascidium) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκιδιδῶν*. Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα τά: *Ἀσκίδιον τὸ κοινὸν* (Ascidium vulgarum), κοινότατον μαλάκιον ζῶν εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰ μικρὰ βάθη τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Τὸ σῶμά του ἔχει σχῆμα ἀσκοῦ. Ὁ περιβάλλων αὐτὸ μανδύας ἔχει ὑπόλευκον χρῶμα. Ἀπαντᾷ κυρίως μεμονωμένως καὶ ζῇ προσκεκολλημένον εἰς τὰς πέτρας ἐν τῷ βάθει τῆς θαλάσσης. *Ἀσκίδιον ἡ Κυνθία* (Ascidium Cynthia). Διακρίνεται ἐκ τοῦ ἐπιμήκους σωληνοειδοῦς σώματος καὶ τοῦ ὡραίου ἐρυθροφαίου χρώματός του. Ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς βρεττανικὰς ἀκτὰς καὶ ζῇ μεμονωμένως ἢ κατ' ἀποικίας. Δ. Ν. Π.

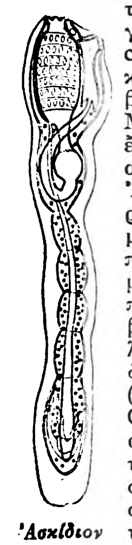

Ἀσκίδιον ἡ Κυνθία.

Ἀσκίδιον τὸ κοινόν.

ἀσκιδόμορφα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω μαλάκιά τινα τῶν ὁποίων τὸ σῶμα ἔχει μορφὴν ἀσκιδίων (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ἀσκινονῆσι (Askinonisi) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Λανθασμένη γραφὴ (Mediter. Pilot IV, 321, 31 ἐκδ. 1918) ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 1898: The islands Kos, Niseros, and Piskopi, τοῦ ὀνόματος τῆς ἐκ τῶν νοτίων Δωδεκανήσων μικρᾶς νήσου *Ἀσχημονήσι* (Askinonisi ἀντὶ Askimonissi), ἐπικρατήσασα ἐν τούτοις ὡς τοπωνύμιον (βλ. Ἀντίτηλος). Σ. Ε. Λ.

ἀσκιοειδὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ προσομοιάζων πρὸς ἀσκίον.

—**ἀσκιοειδεῖς** *ἀδένες*· βλ. λ. ἀδένες.

ἀσκίον (τό)· δημοτ. *ἀσκί*· ἀσκός, θύλακος δερμάτινος, συνήθως ὁ ἐξ ὁλοκλήρου δορᾶς ζῴου ἀποτελούμενος ἀσκός: «ἕνα ἀσκὶ τυρί, —ἐλιές, —κρασί, —λάδι κττ.» || μεταφ. «ἔχει τὸ παιδὶ 'ς τὸ ἀσκί» εἶναι ἔγκυος· || φρ. «φουσκωμένο ἀσκί», ἀλαζών, οἰηματίας (βλ. καὶ λ. ἀσκός).

Ἀσκίον *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν τῇ περιφερείᾳ Μαλγάρων τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ μικροσυνοικισμὸν *Τασκὶν-Τσιφλίκ*, ὅστις ἠρίθμει τῷ 1920 περὶ τὴν δεκάδα κατοίκων.

ἄσκιος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ σκιᾶς, ὁ μὴ σκιαζόμενος.

Ἄσκιου (Askew), *Ἄννα*. Θυγάτηρ εὐγενοῦς ἐκ τῆς κομητείας τοῦ Λικόλν (1521—1546). Ὁ βασιλεὺς Ἐρρῖκος Η΄, ὅστις ἀπηγχόνιζε ταυτοχρόνως τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ πάπα καὶ ἔκαιε ζῶντας τοὺς Λουθηρανούς, τὴν παρέπεμψε καθ' ὃ Λουθηρανὴν εἰς δικαστήριον ἀποτελούμενον ὑπὸ τοῦ λόρδου καγκελαρίου, τοῦ λόρδου δημάρχου καί τινων ἐπισκόπων. Ἡ Ἄννα Ἄσκιου ἐπέδειξε κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἀπίστευτον σταθερότητα καὶ ἠρεμίαν πνεύματος. Εἷς ἐκ τῶν δικαστῶν τὴν ἠρώτησε «τί θὰ ἐγίνετο καθ' ἣν περίπτωσιν ποντικὸς ἔτρωγε τὸν ἅγιον ἄρτον». —«Δὲν γνωρίζω, μιλόρδε», ἀπήντησεν ἡ Ἄννα.—«Πολὺ καλά», εἶπεν ὁ δικαστής, «θὰ κατεδικάζετο εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον».—«Δυστυχισμένε ποντικέ!» ἀπήντησεν ἐκείνη μειδιῶσα. Οὔτε τὸ κάλλος της, οὔτε τὸ θάρρος της ἀφώπλισαν τοὺς ἀγρίους δικαστάς. Κατεδικάσθη νὰ ὑποστῇ τὰ συνήθη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους βασανιστήρια καὶ κατόπιν τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι δήμιον, ἀνέλαβε τὰ χρέη τοιούτου ὁ διοικητὴς τοῦ Πύργου τοῦ Λονδίνου *Whriotesely*. Ἐξηρθρωμένην ἐκ τῶν βασανιστηρίων, μετέφερον τὴν ὡραίαν γυναῖκα εἰς τὴν πυράν, ὑπέστη δὲ τὸ μαρτύριον ψυχραίμως καὶ παρακαλοῦσα τὸν Θεὸν πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς. Θ. Β.

— **Ἄσκιου** (Askew), *Ἀντώνιος*. Ἄγγλος ἰατροφιλόσοφος (1722—1773). Ἐχρησιμοποίησε λίαν ἐπωφελῶς τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ταξίδια καὶ ἀγορὰς πολυτίμων καὶ σπανίων βιβλίων καὶ χειρογράφων διατεθέντων πρὸς χρῆσιν τῶν σοφῶν. Ὁ κατάλογος τῆς πλουσίας αὐτοῦ βιβλιοθήκης ἐδημοσιεύθη ἐν Λονδίνῳ τῷ 1775. Αἱ συλλεγεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον. Ο. Ρ.

— **Ἄσκιου** (Askew), *Κλαύδιος*. Περιώνυμος Ἄγγλος λογοτέχνης ἀποθανὼν τῷ 1917. Μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀλίκης ἔγραψε σειρὰν διηγημάτων, ἐν οἷς διακρίνονται τά: Jennifer Pontefract», «Bod of Justice», «The Woman Deborah» καὶ «Destiny».

Ἀσκῖται *['Αρχ. Γεωγρ.]* Ἔθνος παροικοῦν τὸν Ἰνδικὸν κόλπον καὶ ἐπὶ ἀσκῶν πλέον (*Marciani Heracleensis*, Periplus mari exteri, fragmenta § 18). Πρόκειται περὶ λαοῦ, ὅστις θὰ κατῴκει τὰ παράλια τῶν *Χελωνοφάγων* ἢ τῶν *Ἰχθυοφάγων*. Ἀναφέρων δὲ τοὺς Ἀσκίτας ὁ Πτολεμαῖος γράφει ὅτι ᾤκουν (ΣΤ, ζ, 26) παρὰ τὸ Σύαγρον ὄρος μέχρι τῆς θαλάσσης. Ω.

ἀσκίτης (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἄθροισις ὀρώδους ὑγροῦ ἐντὸς τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος ἄνευ φλεγμονῆς. Προέρχεται δὲ ἐκ στάσεως τῆς κυκλοφορίας τοπικῆς ἢ καθολικῆς. Ἐπειδὴ αἱ φλέβες τοῦ περιτοναίου φέρουσιν αἷμα εἰς τὴν πυλαίαν φλέβα τοῦ ἥπατος, παράγεται ἀσκίτης ἐπὶ νόσων, καθ' ἃς ὑπάρχει κυκλοφορικὸν κώλυμα κατὰ τὴν φλέβα ταύτην (κίρρωσις τοῦ ἥπατος, ἡπατικὴ σύφιλις, νεοπλάσματα κατὰ τὸ ἧπαρ, θρόμβωσις τῆς πυλαίας φλεβός). Ἡ γενικὴ διατάραξις τῆς κυκλοφορίας ἐπὶ νόσων τῆς καρδίας καὶ τῶν νεφρῶν ἄγει ἐπίσης πολλάκις εἰς γένεσιν ἀσκίτου.

Τὸ ὑγρὸν τοῦ ἀσκίτου εἶναι συνήθως διαυγές, ἔχει μικρὸν εἰδικὸν βάρος (1012 καὶ ὀλιγώτερον), περιέχει δὲ 1—3% λεύκωμα. Τὸ ποσὸν αὐτοῦ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι 15—20 χιλιογράμμων καὶ πλέον. Σπανίως τὸ ὑγρὸν τοῦ ἀσκίτου εἶναι αἱματηρὸν *(αἱμορραγικὸς ἀσκίτης)* ἢ περιέχει λιπαρὰ στοιχεῖα προερχόμενα ἐκ στάσεως κατὰ τὰ χυλοφόρα ἀγγεῖα *(χυλώδης ἀσκίτης)*. Ὅταν τὸ ποσὸν τοῦ ἀσκιτικοῦ ὑγροῦ εἶναι ὁπωσοῦν σημαντικόν, οἱ πάσχοντες αἰσθάνονται λίαν ὀχληρὰν διάτασιν τῆς κοιλίας, ἡ δὲ πίεσις ἐπὶ τοῦ διαφράγματος ἐπιφέρει δυσχέρειαν τῆς ἀναπνοῆς ἐπιτεινομένην σὺν τῇ αὐξήσει τῆς ποσότητος τοῦ ὑγροῦ.

Ὁ ἀσκίτης διαγινώσκεται διὰ τῆς ἐπικρούσεως, ἥτις παρέχει κατὰ τὴν κοιλίαν ἀμβλύτητα μεταβαλλομένην κατὰ τὰς διαφόρους θέσεις, ἃς λαμβάνει ὁ πάσχων, καὶ φερομένην ἑκάστοτε πρὸς τὰ κατωφερέστερα μέρη τῆς κοιλίας, ἐπειδὴ τὸ ἀσκιτικὸν ὑγρὸν κινεῖται ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος. Ὅταν τὸ ὑγρὸν εἶναί πως ἄφθονον, ὑπάρχει καὶ τὸ φαινόμενον τοῦ κλυδασμοῦ· ἂν δηλ. πλήξωμεν διὰ τῶν δακτύλων τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ἓν πλάγιον τῆς κοιλίας, ἡ πλῆξις μεταδίδεται διὰ τοῦ ὑγροῦ εἰς τὸ ἀντίθετον πλάγιον, ἔνθα γίνεται ἀντιληπτὴ ὑπὸ τῆς ἐπιτιθεμένης κατ' αὐτὸ παλάμης τῆς ἄλλης χειρός. Ὅταν ὁ ἀσκίτης ὀφείλεται εἰς κυκλοφορικὸν κώλυμα κατὰ τὸ ἧπαρ, ὑπὸ τὸ δέρμα τῆς κοιλίας φαίνονται συνήθως διωγκωμέναι φλέβες, δι' ὧν ἀπάγεται τὸ μὴ δυνάμενον νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ἥπατος αἷμα (παράπλευρος κυκλοφορία).

Πλὴν τῆς θεραπείας τῆς παραγούσης τὸν ἀσκίτην κυρίας νόσου, ἡ συμπτωματικὴ θεραπεία τοῦ ἀσκίτου γίνεται κυρίως διὰ παρακεντήσεως τῆς κοιλίας πρὸς κένωσιν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑγροῦ. Παρακεντοῦμεν διὰ παχείας ἀκίδος εἴτε ἐπὶ τῆς μέσης γραμμῆς μεταξὺ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ τῆς ἡβικῆς συμφύσεως (μετὰ προηγηθεῖσαν κένωσιν τῆς οὐροδόχου κύστεως) καθημένου τοῦ ἀρρώστου, εἴτε, τοῦ πάσχοντος κεκλιμένου ὄντος ἐπὶ τὸ πλάγιον, ἐπὶ γραμμῆς ἑνούσης τὸν ὀμφαλὸν μετὰ τῆς προσθίας ἄνω λαγονίου ἀκάνθης, ὀλίγον ἔξω τοῦ μέσου τῆς γραμμῆς ταύτης. Ἡ κένωσις τοῦ ὑγροῦ πρέπει νὰ μὴ γίνεται ἀποτόμως. Συνήθως μετὰ τὴν παρακέντησιν τὸ ὑγρὸν θᾶττον ἢ βράδιον ἀναπαράγεται καὶ ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν παρακέντησιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἐπιφέρει ἐξάντλησιν τοῦ ἀσθενοῦς, ὡς ἐκ τῆς ἀπωλείας λευκώματος μετὰ τοῦ ἐξαγομένου ὑγροῦ, δὲν πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης. Δ. Χ. ΚΟΚΚΟΡΗΣ

ἀσκλάβωτος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ μὴ δουλωθείς, ἀδούλωτος· «ἀσκλάβωτος χώρα»· || μεταφ. ὁ μὴ διατεθείς: «ἀσκλάβωτα χρήματα».

Ἀσκλὰρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἄσκυλον.

Ἀσκλᾶς. Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκ Θηβαΐδος τῆς Αἰγύπτου, οὗ ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τῇ 20ῇ Μαΐου.

Ἀσκλέπι (Asclepi), *Ἰωσήφ*. Ἰταλὸς φυσικὸς (1706—1776) γνωστὸς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν μεθόδου πρὸς στάθμισιν τοῦ ἀέρος. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι «Epitome vegetationis plantarum» καὶ «Tentamen novae de odoribus theoriae».

Ἀσκληπιάδαι. Ἐκαλοῦντο οὕτω οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφέρονται οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, *Ποδαλείριος* καὶ *Μαχάων*, ὡς «ἰητῆρες ἀγαθοί», βασιλεύοντες τῆς Τρίκκης καὶ τῶν πέριξ τόπων. Εἰς τοὺς δύο τούτους υἱοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀνῆγον τὴν καταγωγήν των πάντες οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Μαχάονος, ἐλέγετο, ὅτι ὁ μὲν εἷς, καλούμενος *Ἀλεξάνωρ*, ἵδρυσε τὸ ἐν Τιτάνῃ τῆς Σικυωνίας ἱερόν, ὁ δ' ἕτερος, ὀνομαζόμενος *Σφῦρος*, ἔκτισε τὸ ἐπιφανέστατον τῶν ἐν Ἄργει Ἀσκληπιείων. Παρὰ τὴν θρυλλουμένην ὅμως ἐγκατάστασιν τούτων ἐν Πελοποννήσῳ, ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν παράδοσιν ἀπογόνους τοῦ ὡς Μεσσηνίου θεωρουμένου Ἀσκληπιοῦ, Ἀσκληπιάδαι, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Μαχάονος καταγόμενοι, δὲν ἀναφέρονται ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τοὐναντίον ἄλλοι τόποι ἐκαυχῶντο, ὅτι εἶχον νὰ ἐπιδείξωσι πολίτας ἀπογόνους τοῦ Μαχάονος. Ὁ Σταγειρίτης Νικόμαχος λ. χ., ὁ πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰατρὸς τῆς Μακεδονικῆς αὐλῆς, ἀνῆγε τὸ γένος του εἰς τὸν παλαιὸν Νικόμαχον, τὸν υἱὸν τοῦ Μαχάονος. Μαχαονίδαι ἀνεφέροντο καὶ ἀλλαχοῦ, ἤτοι ἐν Θήρᾳ, ἐν Μυτιλήνῃ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Κυρήνῃ, πάντες ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς Ἑστιαιώτιδος, κατὰ τὴν παράδοσιν, προερχόμενοι.

Οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ποδαλειρίου, ἦσαν πολυάριθμοι, δύνανται δὲ νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κλάδους· 1) τὸν *Ρόδιον*, ἐνωρὶς ἐξαφανισθέντα, ἐκ τοῦ ὁποίου κατήγετο ὁ περίφημος ἰατρὸς Παυσανίας ὁ ἐκ Γέλας, 2) τὸν *Κνίδιον*, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ ἰατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Β΄ Κτησίας καὶ πιθανῶς ὁ Κροτωνιάτης Δαμοκλῆς, καὶ 3) τὸν *Κῷον*, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ *Ἱπποκράτης*, ΙΣΤ΄ ἀπόγονος τοῦ Ποδαλειρίου θεωρούμενος, καὶ ὁ ἰατρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου *Κριτόδημος*. Εἰς τὸν Κῷον κλάδον ἀνῆκε καὶ ὁ ἰατρὸς τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Κλαυδίου, Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀτέλειαν καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του διὰ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἰσοβίου ἱερωσύνης τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Πλὴν τῶν ἰσχυριζομένων, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἄλλοι ἔφερον τὴν ἐπωνυμίαν Ἀσκληπιάδαι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο (ὡς ἀπόγονοι τοῦ Ἀσκληπιοῦ), κατὰ κανόνα ἐξήσκουν τὴν ἰατρικὴν μεταδιδομένην ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, ἐθεωροῦντο δ' ὡς οἱ ἄριστοι τῶν ἰατρῶν οἱ κατέχοντες τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης, κατήντησε τὸ ὄνομα Ἀσκληπιάδαι ἰσοδύναμον μὲ τὸ ἰατροί. Οὕτω καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἰατρῶν δὲν ἰσχυρίζοντο, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐλάμβανον τὴν ἐπωνυμίαν Ἀσκληπιάδαι καὶ ὠνόμαζον τὸν Ἀσκληπιὸν πάτριον θεὸν ἢ καὶ πρόγονόν των (μὲ τὴν σημασίαν τοῦ «προκάτοχον» «ἀρχηγέτην»), οἱ δὲ φράσεις «Ἀσκληπιαδῶν παῖδες» καὶ «ἰατρῶν παῖδες» κατέστησαν ἰσοδύναμοι. (Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τόμ. Β΄ 250 α΄.)

Ἀσκληπιάδαι ἐκαλοῦντο ἐπίσης καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐκ Προύσης ἢ Κίου ῥήτορος καὶ ψευδοϊατροῦ Ἀσκληπιάδου. Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

ἀσκληπιάδειον *μέτρον*. Μέτρον λυρικόν, χοριαμβικόν, ἀποτελεσθὲν ἐκ τῆς ἑνώσεως δύο δοχμίων, κατὰ τὸν *Ruprecht*, ⏓ ⏓ — ⏑ ⏑ — || — ⏑ ⏑ — ⏑ —. Οὗτος ὁ στίχος εἶναι ὁ *ἐλάσσων ἀσκληπιάδειος* (Asclepiadeus minor). Διὰ τῆς παρεμβολῆς ἑνὸς χοριάμβου, — ⏑ ⏑ —, μεταξὺ τῶν δύο δοχμίων, γίνεται ὁ *μείζων ἀσκληπιάδειος* στίχος (Asclepiadeus major), ὁ ὁποῖος καὶ *σαπφικὸν ἑκκαιδεκασύλλαβον* ὠνομάζετο καὶ *ἀλκαϊκόν*: ⏓ ⏓ — ⏑ ⏑ — || — ⏑ ⏑ — || — ⏑ ⏑ — ⏑ —. Τοῦ μέτρου τούτου ἐγίνετο εὐρυτάτη χρῆσις, ἀπὸ τοῦ Ἀλκαίου ἤδη καὶ τῆς Σαπφοῦς, τῆς ὁποίας ὁλόκληρον τὸ 3ον βιβλίον, καθὼς παραδίδει ὁ Ἡφαιστίων (κεφ. 10), ἦτο πεποιημένον εἰς αὐτὸ ἀποκλειστικῶς τὸ μέτρον. Ἂν καὶ ἡ χρῆσίς του εἶναι τόσον παλαιά, ἡ ὀνομασία του *ἀσκληπιάδειον* εἶναι σχετικῶς νεωτέρα, ἀπὸ τοῦ Σαμίου ποιητοῦ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων *Ἀσκληπιάδου* (βλ. *Wilamowitz*, Hellenistische Dichtung σελ. 290—320). Τοῦ μέτρου τούτου ἐγίνετο χρῆσις ποικίλη, πρῶτον κατὰ στροφὰς τετραστίχους, ἐν ταῖς

Digitized by Google

ὁποίαις ἐπανελαμβάνετο ὁ αὐτὸς στίχος, δεύτερον κατὰ τετραστίχους στροφάς, εἰς τὰς ὁποίας οἱ μὲν τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἦσαν ἀσκληπιάδειοι ἐλάσσονες, ὁ δὲ τέταρτος γλυκώνειος (— ⏓ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏓) ἢ οἱ δύο πρῶτοι ἦσαν ἀσκληπιάδειοι ἐλάσσονες, ὁ τρίτος ἦτο φερεκράτειος (— ⏓ — ⏑ ⏑ — ⏓) καὶ ὁ τέταρτος γλυκώνειος, ἢ ὁ πρῶτος καὶ ὁ τρίτος ἦσαν γλυκώνειοι, ὁ δὲ δεύτερος καὶ τέταρτος ἀσκληπιάδειοι ἐλάσσονες.

Τὸ μέτρον τοῦτο τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, παρέλαβον καὶ ἐχρησιμοποίησαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι λυρικοὶ ποιηταὶ (ὁ Κάτουλλος ποιημ. 30 ἀσκληπ. μείζων, ὁ Ὁράτιος εἰς ὑπερτριάκοντα ποιήματά του καὶ ἄλλοι). θ. Α. Κ.

Ἀσκληπιάδης. Ἀθηναῖος στρατηγὸς ἐν ἔτει 332/331 π. Χ. Τούτου οἱ ἀπόγονοι εἶναι γνωστοὶ ἐξ ἐπιγραφῶν μέχρι τοῦ Α´ αἰῶνος π. Χ., μεταξὺ δ' αὐτῶν πλεῖστοι φέρουσι τὸ ὄνομα Ἀσκληπιάδης. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἐκ Τραγίλου, μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους, ζήσας ἑπομένως κατὰ τὸ Δ´ π. Χ. αἰῶνα. Συνέγραψεν εἰς ἕνδεκα τοὐλάχιστον βιβλία ἔργον τιτλοφορούμενον «τραγῳδούμενα», ἤτοι διήγησιν πάντων τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους ἐπραγματεύθησαν οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐνεφάνισαν αὐτοὺς οὗτοι. Εἰς ἕκαστον μῦθον, τὸν ὁποῖον περισσότεροι τοῦ ἑνὸς τραγικοὶ ἐπραγματεύθησαν, ὁ Ἀσκληπιάδης δὲν ἀκολουθεῖ τὴν διήγησιν μιᾶς μόνης τραγῳδίας, ἀλλὰ σχηματίζει ἐκ πασῶν μίαν κοινὴν διήγησιν, χρησιμοποιεῖ δ' ἐνίοτε καὶ τὰ ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων μυθογράφων ἀναφερόμενα, ὡς λ. χ. τοῦ Φερεκύδους, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν, ὁσάκις παρουσιάζονται τοιαῦτα. Τὸ ἔργον του δὲν σῴζεται. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Φλιάσιος φιλόσοφος, συμμαθητὴς καὶ ἀχώριστος φίλος τοῦ Ἐρετριέως Μενεδήμου, ἀκμάσας περὶ τὸ 300 π. Χ. Ἐμαθήτευσε τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Πλάτωνι, βραδύτερον δ' ἐν Μεγάροις παρὰ τῷ Στίλπωνι. Εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις μαθητείαν τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ Μενεδήμου ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι οὗτοι ἦσαν πτωχοὶ καί, ἵνα ἐξοικονομῶσι τὰ ἔξοδά των, εἰργάζοντο ἔν τινι μυλῶνι τὴν νύκτα λαμβάνοντες ὡς ἀμοιβὴν δύο δραχμάς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις τοῦτο, ὅτι οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐκάλεσαν καὶ ἠρώτησαν αὐτοὺς πόθεν ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ ὅτι ἀκούσαντες τὴν ἀπάντησίν των, ὅτι εἰργάζοντο κατὰ τὴν νύκτα, τὴν ὁποίαν κληθεὶς ὡς μάρτυς ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ μυλωθρός, ἔδοσαν εἰς ἔνδειξιν τιμῆς εἰς τοὺς δύο ἐκείνους φιλοπόνους μαθητὰς δῶρον ἐκ διακοσίων δραχμῶν. Πλὴν τοῦ Στίλπωνος, ἤκουσεν ὁ Ἀσκληπιάδης μετὰ τοῦ Μενεδήμου καὶ τοὺς ἐν Ἤλιδι διαδόχους τοῦ Φαίδωνος καὶ ἠκολούθησε τὸν φίλον του Μενέδημον εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ὅπου οὗτος ἵδρυσε τὴν Ἐρετρικὴν φιλοσοφικὴν σχολήν, ἡ ὁποία ἦτο συνέχεια τῆς Ἠλείας. Ἐν Ἐρετρίᾳ διαμένων ὁ Ἀσκληπιάδης, λέγεται, ὅτι ἐτυφλώθη κατὰ τὸ γῆρας, ἀπέθανε δ' ἐκεῖ πρὸ τῆς ἐξορίας τοῦ φίλου του Μενεδήμου. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ποιητὴς Σάμιος τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ´ π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Ἀσκληπιάδης ἦτο ὀλίγον πρεσβύτερος τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἀνῆκεν, ὡς καὶ οὗτος καὶ ὁ Φιλητᾶς, εἰς τὸν Κῷον σύνδεσμον ποιητῶν. Ὁ Θεόκριτος ἔν τινι εἰδυλλίῳ του ἐπαινεῖ τοὺς φίλους του τούτους ποιητὰς Φιλη ᾶν καὶ Ἀσκληπιάδην, εἰς τὸν ὁποῖον δίδει τὸ ὄνομα Σικελίδας, ἄγνωστον ἕνεκα τίνος ἀκριβῶς λόγου. Εἰς τὸν Ἀσκληπιάδην τοῦτον ἀποδίδεται ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἀπ' αὐτοῦ κληθέντος Ἀσκληπιαδείου *μέτρου* (βλ. λ.). Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέτρον τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς λεσβίας ποιήσεως. Ὡς δεῖγμα τῆς Ἀσκληπιαδείου ποιήσεως θεωροῦσί τινες τὰ τρία τελευταῖα εἰδύλλια (28, 29 καὶ 30) τῆς συλλογῆς τῶν Θεοκριτείων. Δύο ἀποσπάσματα τοῦ Ἀσκληπιάδου σῴζονται, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως δὲν δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ γνώμην περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ. Τοὐναντίον ἐκ τῶν ὑπερτεσσαράκοντα ἐπιγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἀσκληπιάδην καὶ διασῴζονται ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγραμμάτων, καὶ ἰδίως ἐξ ἐκείνων ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα μετὰ βεβαιότητος θεωροῦνται ἔργα αὐτοῦ (διότι καί τινα φέρουσιν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ διπλοῦν ὄνομα ποιητοῦ), βλέπομεν, ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὁ παλαιότατος καὶ μέγιστος τῶν εἰς τὸ συμποσιακὸν καὶ ἐρωτικὸν ἐπίγραμμα ἐπιδοθέντων, τοῦ ὁποίου πάντες οἱ λοιποὶ ἐγένοντο μιμηταί.

Ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ βραχεῖα συμποσιακὴ ἐλεγεία, καὶ παρὰ τὰ σκόλια ἐλεγειακὰ ποιήματα (ὡς λ. χ. τινὰ τῶν τοῦ Θεόγνιδος) ἦσαν συνήθη ἐν τοῖς συμποσίοις. Ὁ Ἀσκληπιάδης (ἢ Φιλητᾶς) ἔδωκε μορφὴν ἐπιγράμματος εἰς τὴν συμποτικὴν ποιητικὴν διασκέδασιν καὶ ἐδημιούργησεν οὕτω νέον εἶδος ποιήσεως, τὸ ἐπιγραμματικὸν παίγνιον. Ὡς τοιαῦτα ἐπιγραμματικὰ παίγνια προοριζόμενα διὰ τὰ συμπόσια δύνανται νὰ θεωρηθῶσι πάντα τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀσκληπιάδου, ἐκ τούτου δ' ἑρμηνεύεται καὶ τὸ ἁπλοῦν αὐτῶν. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐπιγραμμάτων ὁ Ἀσκληπιάδης εἶναι ἀνυπέρβλητος. Εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπιγράμματα δι' ὀλίγων, ἁπλῶν, ἀλλὰ πλήρων ζωῆς, λέξεων καὶ φράσεων ἐκφράζει ὁ ποιητὴς ὁλόκληρον τὸ συναίσθημά του, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πλατεῖαν καὶ μεγαλορρήμονα ἔκφρασιν ἄλλων ποιητῶν. Ἀντιθέτως εἰς τὸ γνήσιον, τὸ σοβαρόν, ἐπίγραμμα πολὺ ὑπερέχει ὁ μεγαλορρήμων σύγχρονος καὶ ἀντίζηλος τοῦ Ἀσκληπιάδου *Ποσείδιππος*, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις εἰς τὰ ἐπιγράμματα τὰ ἔχοντα παιγνιώδη συμποσιακὴν μορφὴν εἶναι ἁπλοῦς μιμητὴς τοῦ ἀντιζήλου του. Μιμηταὶ τοῦ Ἀσκληπιάδου ὑπῆρξαν ἐπίσης καὶ ὁ Διοσκορίδης καὶ ὁ Καλλίμαχος (βλ. καὶ λ. Ἀλεξάνδρεια τ. Γ´ σ. 540 α´). Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἀδραμμυτηνός, ποιητὴς ἐπιγραμμάτων. Ἐπειδὴ εἰς τὸ μόνον διασωθὲν ἐπίγραμμα τὸ ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὸν ὡς ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἀναφέρεται τὸ «Ἀσκληπιάδου τοῦ Ἀδραμμυτηνοῦ», φρονοῦσί τινες, ὅτι τοῦτο ἔχει γραφῆ ἐκ παραδρομῆς ἀντὶ τοῦ «Ἀσκληπιάδου, οἱ δὲ Διοτίμου τοῦ Ἀδραμμυτηνοῦ», ὅτι δηλαδὴ τὸ ἐπίγραμμα ἦτο ἀμφίβολον, ἂν ἀνῆκεν εἰς τὸν γνωστὸν *Σάμιον* ποιητὴν *Ἀσκληπιάδην* ἢ εἰς τὸν ἐπίσης γνωστὸν ἐξ Ἀδραμμυτίου ἐπιγραμματοποιὸν *Διότιμον*. Κατὰ ταῦτα Ἀσκληπιάδης ποιητὴς Ἀδραμμυτηνός, φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξεν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἱστορικὸς ἐκ τῶν γραψάντων περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ζήσας. Ἐπειδὴ ὁ Ἀρριανὸς ἀναφέρει, ὅτι «Ἄριστος καὶ Ἀσκληπιάδης τῶν τὰ Ἀλεξάνδρου ἀναγραψάντων.....λέγουσιν, ὅτι.....», γνωρίζομεν δέ, ὅτι ὁ Ἄριστος ἦτο Κύπριος, εἶναι πιθανόν, ὅτι καὶ ὁ ἐνταῦθα ἀναφερόμενος Ἀσκληπιάδης ἦτο τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν γνωστὸν *Κύπριον* ἱστορικὸν *Ἀσκληπιάδην*. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Υἱὸς Φιλίνου, Κλαζομένιος πλοίαρχος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Α´ π. Χ. αἰῶνος. Κατὰ τὸν ἰταλικὸν πόλεμον (πιθανῶς τοῦ ἔτους 83—82 π. Χ.) ὁ Ἀσκληπιάδης μετ' ἄλλων Ἑλλήνων πλοιάρχων παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἕνεκα τῶν ὁποίων διὰ δόγματος τῆς συγκλήτου ὠνομάσθη «φίλος τοῦ τῶν Ρωμαίων δήμου», ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν τῷ δόγματι ἐκείνῳ ἀναφερόμενοι πλοίαρχοι. Ὡς αἰτία δὲ ἐν τῷ δόγματι ἀναγράφεται τὸ «ἐν τοῖς πλοίοις παραγεγονέναι τοῦ πολέμου τοῦ Ἰταλικοῦ ἐξαρχομένου, τούτους ἐργασίαν ἔπανδρον καὶ πιστὴν τοῖς δημοσίοις πράγμασι τοῖς ἡμετέροις παρεσχηκέναι», διατάσσεται δὲ συγχρόνως ἡ ἀπόλυσις καὶ ἀποστολὴ αὐτῶν εἰς τὰς πατρίδας των. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἐξ Ἀκμωνίας καταγόμενος, παριστανόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος ὡς πτωχός, αἰσχρός, ἄνευ ὑπολήψεως καὶ μόνον εἰς τὴν ἀναίδειαν καὶ τὸ θράσος του ἔχων πεποίθησιν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος ἦτο μάρτυς κατηγορίας κατὰ τὴν δίκην τοῦ Λευκίου Φλάκκου, ὁ δὲ Κικέρων συνήγορος τοῦ κατηγορουμένου, οἱ ἀνωτέρω χαρακτηρισμοὶ τοῦ Ἀσκληπιάδου πρέπει νὰ γίνωσι δεκτοὶ μετὰ μεγάλης ἐπιφυλάξεως. Γ.Ι.Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, ἄγνωστον πότε ζήσας καὶ πόθεν καταγόμενος, διάφορος ὅμως τοῦ *Ἀλεξανδρέως* καὶ τοῦ *Μυρλεανοῦ Ἀσκληπιάδου*. Ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος συχνότατα ἀναφέρεται εἰς τὰ σχόλια τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς ζητῶν νὰ ἐξευρίσκῃ διαρκῶς ἐν ταῖς κωμῳδίαις αὐτοῦ παρῳδίας τῶν τραγικῶν ποιητῶν. Αἱ τοιαῦται ὅμως παρατηρήσεις τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξελέγχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ψευδεῖς ἢ ἀνάξιαι πίστεως. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ὑπομνηματιστὴς τοῦ Θουκυδίδου, ἐξετάζων αὐτὸν ὑπὸ ρητορικὴν καὶ οὐχὶ ὑπὸ γραμματικὴν ἔποψιν. Ἄγνωστον πόθεν κατήγετο καὶ πότε ἔζησεν ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος καὶ κατὰ πόσον ταυτίζεται μέ τινα ἄλλον φέροντα τὸ αὐτὸ ὄνομα. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἀκαδημεικὸς φιλόσοφος ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀπαμείας καταγόμενος. Ἔζησε κατὰ τὸν Β´ π. Χ. αἰῶνα καὶ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Καρνεάδου. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης** (Asclepiadis Titiensis). Ἰατρὸς ζήσας π. Χ., ἀναφερόμενος ὑπὸ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ (Acut. III, 5) μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων ἰατρῶν τῶν διακρινόντων τὴν ἀποπληξίαν τῆς παραλύσεως. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Διαπρεπέστατος ἀρχαῖος Ἕλλην ἰατρός, υἱὸς Θεοδοσίου, γεννηθεὶς πιθανῶς μεταξὺ 124—130 π. Χ. ἐν Προύσῃ ἢ Κίῳ τῆς Βιθυνίας, δι' ὃ καὶ *Προυσίας*, *Προυσιεὺς* ἢ *Κιανὸς* καλούμενος. Μετὰ τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ πρώτην παίδευσιν μετέβη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Ἀθήνας παρὰ τῷ Ἀπολλοδώρῳ καὶ τῷ Δημητρίῳ, παρ' οἷς ἠκροάσατο τῆς ἐπικουρείου περὶ τῆς ἐξ ἀτόμων συνθέσεως τοῦ κόσμου διδασκαλίας, εἶτα δ' εἰς Πάριον, ἔνθα ἔσχε διδάσκαλον τὸν διάσημον φαρμακολόγον Κλεόφαντον, καὶ εἰς Ἑλλήσποντον καὶ τέλος περὶ τὸ 91 π. Χ. εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐν ἀρχῇ μὲν ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς, εἶτα δὲ καὶ ὡς ἰατρὸς ἐνωρίτατα κατέλαβεν ὑπέροχον θέσιν, συνδεθεὶς φιλικώτατα μετὰ διακεκριμένων Ρωμαίων (*L. Crassus, M. Antonius* κλπ.), παρ' ὧν ἐτύγχανεν ἰδιαιτέρας ὅλως τιμῆς. Κυρίως δὲ τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξαίρετον τοῦ Ἀσκληπιάδου παίδευσιν καὶ τὴν πολλὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ πεῖραν. Διότι κατιδὼν οὗτος τὸ ἀνίσχυρον τῶν τότε ἐν χρήσει θεραπευτικῶν μεθόδων, ἔθετο ὡς ἔμπειρος πρακτικὸς ἰατρὸς εἰς συστηματικὴν χρῆσιν διαιτητικοὺς κανόνας (Plin. H. N. XXVI, 7) καὶ φυσιοθεραπευτικάς τινας μεθόδους, οἷον ὑδροθεραπείαν, γυμναστικήν, μάλαξιν, κινήσεις, ἐξ ὧν ἄριστα ἀποτελέσματα ἔσχεν ἐν τῇ θεραπευτικῇ τῶν νόσων, γενόμενος ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰσηγητής, οὕτως εἰπεῖν, τῆς φυσιοθεραπείας ἐν τῇ ἰατρικῇ. Τὸ λυσιτελὲς δὲ τῆς τοιαύτης ὑγιεινῆς καὶ θεραπευτικῆς ἀπὸ πείρας γνωρίσας, διεκήρυττεν ὅτι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς πάντα, ὅπως θεωρήσῃ αὐτὸν μὴ ἰατρόν, ἂν καὶ ἅπαξ ἤθελεν ἀσθενήσει. Πράγματι δὲ ζῶν ὑπὸ τοιαύτας ὑγιεινὰς συνθήκας ἐξίκετο εἰς ἔσχατον γῆρας, ἀποθανὼν οὐχὶ ἐκ νοσήματος, ἀλλὰ συνεπείᾳ πτώσεως ἐκ κλίμακος. Διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ τούτων καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὁ Ἀσκληπιάδης ἐπέτυχεν οὐ μόνον τὴν περίβλεπτον αὐτοῦ θέσιν μέχρι πέρατος βίου νὰ διατηρήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρικὴν πρακτικῶς τε καὶ θεωρητικῶς ἐπὶ ἐπιστημονικωτέραν ὁδὸν νὰ τρέψῃ. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθραδάτης ἐκ τῆς φήμης ταύτης παρορμηθεὶς ἐκάλεσε τὸν Ἀσκληπιάδην ὡς ἰδιαίτερον ἰατρόν, ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη, ἀρκεσθεὶς ὅπως ἀποστείλῃ τῷ βασιλεῖ ἐκείνῳ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου ἄλλως τε ἡ ἑλληνικὴ ἰατρικὴ ἤρξατο λαμβάνουσα τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ ἐν Ρώμῃ θέσιν, καὶ τὸ τῶν ἰατρῶν ἐν γένει γόητρον ἀνυψούμενον.

Ὁ Ἀσκληπιάδης ἔγραψε τοὐλάχιστον 20 συγγράμματα, οἷον περὶ στοιχείων καὶ ὅρων, περὶ ἀναπνοῆς καὶ σφυγμῶν βιβλίον, περὶ ψυχῆς, περὶ ὀξέων παθῶν» εἰς 3 βιβλία, περὶ περιοδικῶν πυρετῶν, περὶ λοιμοῦ (de lue), περὶ ὕδρωπος, περὶ καρδιακῆς νόσου, περὶ φρενίτιδος εἰς 3 βιβλία, περὶ ἀλωπεκίας, ἀχώρων καὶ ἐν γένει περὶ ἑλκῶν, περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, κλυσμάτων καὶ γενικὰ θεραπευτικὰ (Communium auxilliorum Cels. II, 14, Plin. H. N XXVI, 7 Cael. Aurel. Ac. I, 15). περὶ οἴνου δόσεως εἰς 2 βιβλία, παρασκευάς, ὑπομνήματα εἰς Ἱπποκράτεια ἔργα κτλ. Νόθα συγγράμματα εἶναι τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῷ ὑγιεινὰ παραγγέλματα καὶ εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός. Τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τούτων, ὧν διορθωτὴς φέρεται ὁ *Μοσχίων*, ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν (Asclepiadi Bithyni fragmenta ὑπὸ Gumpert 1794). Δῆλον ὅμως ὅτι πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων (Κέλσος, Πλίνιος, Καίλιος, Γαληνὸς κ.τ.λ.) ἔσχον ταῦτα ὑπ' ὄψει, καίτοι ἐν τοῖς πλείστοις εἶναι ἀντίθετοι τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ. Μαθητὰς δ' ἔσχε πολλούς, ἐν οἷς τὸν Αὐφίδιον Τῖτον, τὸν Φιλωνίδην, τὸν Ἀρτώριον, καὶ τὸν Θεμίσωνα.

Συμφώνως ταῖς τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημοκρίτου θεωρίαις καὶ τῇ τοῦ Ἐπικούρου καὶ Ἡρακλείδου διδασκαλίᾳ, καθ' ἣν ὁ κόσμος συνετέθη ἐκ πλήθους πεπροικισμένων δι' ὡρισμένων κινητικῶν ἰδιοτήτων ἀτόμων, ἅτινα φέρονται ἢ συντίθενται τὰ μὲν πρὸς τὰ δὲ καὶ πλὴν αὐτῶν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ, ὁ Ἀσκληπιάδης παρεδέχετο ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἀπετελεῖτο ἐξ ἀτόμων, *ἀνάρμων ὄγκων*, διαρκῶς μεταβαλλομένων καὶ κινουμένων, διαφόρων τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφήν, διασχιζομένων διὰ συγκρούσεως εἰς ἄπειρα θραύσματα καὶ πάλιν συνενουμένων εἰς μείζονα, καὶ *πόρων*, ὧν ἐντὸς κινοῦνται πάλιν λεπτότατα ἄτομα. Διὰ δὲ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν τοιούτων πόρων τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος συνδέονται πρὸς ἄλληλα. Καὶ εἰ μὲν ἀκώλυτος καὶ κανονικὴ ἡ κίνησις τῶν ἀτόμων, ὑφίσταται ὑγιεία (*συμμετρία*), εἰ δὲ τοὐναντίον, ἐπέρχεται ἡ νόσος. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει ἔτι καὶ διὰ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας. Τὰ δὲ πρὸς διατήρησιν στοιχεῖα λαμβάνει τὸ σῶμα, τοῦτο μὲν διὰ τῆς ἀναπνοῆς, ἥτις πρὸς ἀναγέννησιν *(γένεσιν)* τῆς ψυχῆς χρησιμεύει, τοῦτο δὲ διὰ τῆς τροφῆς. Εἰδικώτερον δὲ ἡ νόσος κατὰ τὰς γνώμας τοῦ Ἀσκληπιάδου ἐπέρχεται, τοῦτο μὲν ἐκ βραδείας κινήσεως τῶν ἀτόμων καὶ ἀθροίσεως τούτων ἐπὶ ταὐτό, κωλυούσης τὴν κανονικὴν αὐτῶν κίνησιν (*ἔντασις, συνίστασις, ἔμφραξις*), τὸ δ' ἐκ μεταβολῆς τοῦ εὔρους τῶν πόρων, καθισταμένων εὐρυτέρων ἢ στενοτέρων, τέλος δὲ καὶ ἐκ ποιοτικῆς τινος μεταβολῆς αὐτῶν τῶν ἀτόμων.

Ὁ Ἀσκληπιάδης ἐν γένει ἀπέρριπτε τὰς παλαιὰς ἱπποκρατικὰς θεωρίας, ὡς π. χ. *τῶν χυμῶν*, ὧν τὴν μεταβολὴν παρεδέχετο μὲν ἀλλ' ἐπιγενῆ μόνον, συνεπείᾳ πάντοτε διαταραχῆς τῶν ἀτόμων. Ἀπέρριπτε δ' ἔτι καὶ τὰς ἱπποκρατικὰς θεωρίας περὶ κριτικῶν ἡμερῶν ὡς καὶ περὶ ἰαματικῆς δυ-

Digitized by Google

νάμεως τῆς φύσεως, παραδεχόμενος ὅτι ἡ φύσις ἐξ ἴσου δύναται νὰ ὠφελήσῃ ὡς καὶ νὰ βλάψῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἰατρόν, ὅστις δύναται πάντοτε νὰ ὠφελήσῃ. Ταχέως δ', ἀσφαλῶς καὶ ἡδέως (Tuto, celeriter et jucunde) ἔλεγεν ὅτι ἔδει νὰ θεραπεύῃ ὁ ἰατρός. Μεταξὺ δὲ τῶν θεραπευτικῶν αὐτοῦ μέσων κυρίαν θέσιν εἶχεν ὁ οἶνος.

Εἰς τὸν Ἀσκληπιάδην ἀποδίδεται ἡ διάκρισις τῶν νόσων εἰς ὀξείας καὶ χρονίας, τῶν δὲ σπασμῶν εἰς κλονικοὺς καὶ τονικούς. Πρῶτος δ' ὑπέδειξε τὴν ἐγχείρησιν τραχειοτομίας ἐπὶ κινδύνου ἀσφυξίας. Τὸ παρατηρητικὸν αὐτοῦ βλέμμα δεικνύει ἡ ἐπιτυχὴς διάγνωσις ὡς νεκροφανοῦς ἀτόμου ἀγομένου πρὸς ταφήν.

Ὁ Ἀσκληπιάδης καὶ ἂν ἔτι ἐπεξειργάσθη γνώμας παλαιοτέρων, ὑπῆρξε πράγματι ἀναμορφωτὴς ἐν τῇ ἰατρικῇ (βλ. *κύτταρον*, *στερεοπαθολογία*), ὑπέρτερος πάντως τῶν ἀγυρτικῶν τάσεων, ἅς τινες (*Wellman* κτλ.) ἐπεζήτησαν ἵνα καταλογίσωσιν αὐτῷ. Ἐπὶ τῶν γνωμῶν αὐτοῦ ἡδραιώθη ὁλόκληρος σχολή, ἡ τῶν *μεθοδικῶν*, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ *Θεμίσωνος*. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ τονίσωμεν μετὰ τοῦ φιλοσόφου Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου (*Σέξτ. Ἐμπειρ.* ad Logicos I, 201) ὅτι ὁ Ἀσκληπιάδης ἐν τῇ ἰατρικῇ «οὐδενὸς ὑπῆρξε δεύτερος». ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἰατρὸς ἐκ Περγάμου κατ' ἐπιγραφήν τινα, ὡς καὶ ἄλλος ἐπίσης ἐν ἄλλῃ ἀναφέρεται ὡς ἰατρὸς λεγεῶνος.

— **Ἀσκληπιάδης.** Θηβαῖος, υἱὸς τοῦ Ἰκεσίου, ποιητὴς τραγῳδιῶν. Ἐνίκησεν εἰς τὰ ἐν Τανάγρᾳ Σαραπίεια μεταξὺ τῶν ἐτῶν 100 καὶ 70 π. Χ. Ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστά. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἐξ Ἀναβάρζων τῆς Κιλικίας, συγγραφεὺς τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ἔγραψε πλὴν ἄλλων καὶ σύγγραμμα «περὶ ποταμῶν» μὴ σῳζόμενον. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Συγγραφεὺς τοῦ Α' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος, Μενδήσιος (ἐκ Μένδητος τῆς Αἰγύπτου). Ἔγραψε βιβλία «Θεολογουμένων», ἤτοι σύγγραμμα μυθολογικοθρησκευτικόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρέλαβεν ὁ Σουετώνιος τὰ περὶ ὑπερφυσικῆς γεννήσεως τοῦ Αὐγούστου καὶ καταγωγῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος. Πιθανὸν ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ περὶ Αἰγύπτου συγγράμματος, τοῦ φέροντος τὴν ὀνομασίαν «Αἰγυπτιακὰ» καὶ ἀποτελουμένου ἐξ ἑπτὰ τοὐλάχιστον μὴ σῳζομένων βιβλίων. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Συγγραφεὺς βιβλίου «περὶ στεφάνων» ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου. Ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος εἶναι ἄγνωστον πόθεν κατήγετο, ἔζησεν ὅμως κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν Β' μ.Χ. αἰῶνα, διότι φέρει τὸ προωνύμιον Αἴλιος. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Ἀλεξανδρεύς, ἄγνωστον πότε ζήσας, πιθανῶς ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἐξ Αἰγύπτου ρητοροδιδάσκαλον Ἀσκληπιάδην, τὸν ζήσαντα κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀσκληπιάδης ἀναφέρεται ὡς ἑρμηνεύων λέξιν τινὰ ἀπαντῶσαν ἐν τῷ Ἀριστοφάνει, δὲν εἶναι ὅμως πιθανόν, ὅτι ἐσχολίασε τὸν Ἀριστοφάνη, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι ἔγραψεν ἔργον ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Υἱὸς τοῦ Ἀρείου, ἄγνωστον πότε ζήσας καὶ πόθεν καταγόμενος. Ἔγραψε «περὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως» ἔργον μὴ σῳζόμενον. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Υἱὸς τοῦ Ἰλάρου, ἀρχιτέκτων ἐκ Λαμψάκου ἢ Μαδύτου, ἔνθα εὑρέθη καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, ἄγνωστον πότε ζήσας. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἐκ Κυζίκου, ἀρχιτέκτων κατασκευάσας ναόν τινα ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἄγνωστον πότε. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Κυνικὸς φιλόσοφος ἐν Ρώμῃ πιθανῶς διαμένων καὶ περὶ τὸ 350 μ. Χ. τὸ πρῶτον ἀναφερόμενος. Ἐν ἔτει 362 μ. Χ. ὁ Ἀσκληπιάδης ἐπεσκέφθη τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε διατρίβοντα αὐτοκράτορα Ἰουλιανόν, ἵνα ἐνισχύσῃ τοῦτον εἰς τὸν τραχὺν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξῆγεν ἐναντίον τῶν μετὰ πείσματος ἐμμενόντων εἰς τὸν Χριστιανισμὸν Ἀντιοχέων. Ἐκεῖ ὅμως ἐξ ἀπροσεξίας ἔγινεν αἴτιος ὁ Ἀσκληπιάδης μεγίστου κακοῦ. Θέλων δηλαδὴ δι' ἐπιδείξεως εὐλαβείας νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Χριστιανούς, ἥναψε λαμπάδα μεγάλην ἐν τῷ περιφήμῳ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὸ προάστειον τῆς Ἀντιοχείας Δάφνην. Τὸ πῦρ ὅμως ἐκ τῆς ἀπροσέκτως τοποθετηθείσης λαμπάδος πλησίον εὐφλέκτων ὑλικῶν μετεδόθη κατὰ τὴν νύκτα εἰς ταῦτα καὶ ἀπετέφρωσε τὸν ναὸν μὲ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐπιχρύσου ξυλίνου ἀγάλματος τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν οἱ περὶ τὸν ὕπαρχον τῆς Ἀνατολῆς Ἰουλιανόν, τὸν θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, νὰ ἀποκρύψωσι τὸ πραγματικὸν αἴτιον τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἐπιρρίπτοντες τοῦτον εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἐπειδὴ ὅμως πάμπολλοι μάρτυρες, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ νεωκόροι τοῦ ναοῦ, κατέθεσαν, ὅτι τὸ πῦρ ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τῶν ἄνω καὶ ὄχι ἐκ τῶν κάτω μερῶν τοῦ ναοῦ, ἡ πυρπόλησις ἀπεδόθη εἰς πτῶσιν κεραυνοῦ. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος ζήσας κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐγνώρισε κατὰ βάθος τὰ ἀφορῶντα τὴν αἰγυπτιακὴν θεολογίαν. Συνέγραψεν ὕμνους εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς θεοὺς καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς συμφωνίας τῆς αἰγυπτιακῆς θρησκείας πρὸς πάσας τὰς λοιπὰς καὶ ἡ ἱστορία τῆς Αἰγύπτου περιλαμβάνουσα τὸ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εἰς τριάκοντα χιλιάδων ἐτῶν χρονικὸν διάστημα. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν σῴζεται. Γ. Ι. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης** *Ἀρρούντιος* (L. Arruntius Sepronianus). Ἰατρὸς τοῦ Δομιτιανοῦ.

— **Ἀσκληπιάδης** (C. Calpurnius Asclepiades) ***Καλπούρνιος***. Ἰατρὸς ἐκ Προύσης καὶ *ἀρχιατρὸς* τοῦ Τραϊανοῦ. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης.** *Κύπριος*. Ἱστορικὸς συγγραφεὺς ἐκ Κύπρου, σύγχρονος τοῦ *Ἀρίστου τοῦ Σαλαμινίου*, μετὰ τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, «ἀνέγραψαν τὰ Ἀλεξάνδρου» (*Ἀρριαν.* Ἀνάβ. Ἀλεξάνδρ 7, 15, 7 κ ἑ.). Τὸν Ἀσκληπιάδην ἀναφέρει ὁ Πορφύριος ὀνομάζων αὐτὸν Κύπριον (*Πορφυρ.* περὶ Ἐγκρατ. 4, 15 καὶ *Hieron.* adv. Jov. 2, 14). Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν ὅτι ἔγραψεν οὗτος καὶ ἱστορίαν Κύπρου καὶ Φοινίκης. Ὁ Ἀσκληπιάδης ὁ Κύπριος φαίνεται ὅτι ἐστάλη καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὡς πρεσβευτής. Κ. Μ. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης**, ὁ *Μυρλεανός*. Διακεκριμένος γραμματικός, ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Μυρλείας τῆς Βιθυνίας ἐπονομαζόμενος. Ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Περγάμου, ἔζη δέ, κατὰ Διονύσιον τὸν Θρᾷκα, ἐπὶ Πομπηΐου, περὶ τὰ μέσα τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Γονιμώτατος συγγραφεύς, κατέγινεν εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς γραμματικῆς, τὸ τεχνικὸν καὶ τὸ ἱστορικὸν (*Σέξτ* I, 252, 12), ἀναφέρεται δὲ ὡς γράψας «Βιθυνιακὰ» καὶ ἐθνολογικὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Τουρδετανίας, ἣν, ὡς φαίνεται, περιηγήθη. Ἐπίσης ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν σχόλια ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Θεοκρίτου, καὶ τὰ «Φιλοσόφων βιβλίων διορθωτικά». Ἐκ τῶν ἔργων του μικρὰ ἀποσπάσματα περιεσώθησαν, περιληφθέντα ὑπὸ τοῦ Müller ἐν F. H. G. (τόμ. Γ'). —Ω

— **Ἀσκληπιάδης** ὁ *νεώτερος* ἢ *Φαρμακίων*. Ἔζησεν κατὰ τὴν Α' μ. Χ ἑκατονταετηρίδα. Ἔγραψε περὶ τῶν ἐκτὸς καὶ ἐντὸς φαρμάκων εἰς 10 βιβλ. (*Γαλ.* XIII, 441), ὧν τὰ μὲν 6 πρῶτα ὑπὸ τὸν τίτλον Μαρκέλλας, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπὸ τὸν τίτλον Μνάσων (*Γαλ.* XIII. 441, 442, 417.818). Ἔγραψεν ἐπὶ τούτοις θηριακὰ καὶ γυναικεῖα. ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἀσκληπιάδης** (Titus Aelius Asclepiadis), *Τῖτος Αἴλιος*. Ἰατρός, χειρουργός.

Ἀσκληπιάδης. —1) Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ, μαρτυρήσας δι' ἀπαγχονισμοῦ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, κατὰ τὸν ἐπὶ Τραϊανοῦ διωγμόν, μετ' ἄλλων ἀρνηθέντων νὰ φάγουν ἀπὸ τὰς θυσίας τῶν εἰδώλων. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τῇ 3ῃ Ἰουλίου. —2) Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τρίτου αἰῶνος, διαδεχθεὶς τὸν Σεραπίωνα «ἐν ταῖς κατὰ τὸν διωγμὸν ὁμολογίαις διαπρέψας καὶ αὐτός». Ὁ σύγχρονός του Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμων θεωρεῖ αὐτὸν «ἐπιτηδειότατον, κατ' ἀξίαν τὴν πίστιν τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχειρισμένον» (*Εὐσεβίου* Ἐκκλ. Ἱστ. 6,11 ἐν *Migne* Ἑ. Π 20, 544· βλ. καὶ λ. Ἀντιόχεια τ. Δ' σ. 896 α'). —3) Ἐπίσκοπος τῶν ἐν Νικαίᾳ Νοουατιανῶν, ἐπὶ πεντήκοντα ὁλόκληρα ἔτη, κατὰ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Σωκράτης διεφύλαξεν ἡμῖν διάλογον τοῦ Ἀσκληπιάδου μετὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικοῦ 406—425), ἐλθόντος ποτὲ εἰς Νίκαιαν διὰ χειροτονίαν ἐπισκόπου (*Σωκράτους* Ἐκκλ. Ἱστ. 7, 25 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 67, 796). Δ. Σ. Μ.

ἀσκληπιαδώδη (τά) (Asclepiadaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*. Εἶναι θάμνοι ἀναρριχώμενοι ἢ δενδρύλλια καὶ πλεῖστα ἐκ τῶν γενῶν τῆς οἰκογενείας περιέχουσιν εἰς τὸν κορμόν των καὶ τοὺς μίσχους τῶν φύλλων των γαλακτώδη ὀπόν.

Εἰς τὰ ἀσκληπιαδώδη ὑπάγονται τὰ γένη: *ἀλεξιτοξικόν, ἀσκληπιάς, γομφόκαρπος, γωνιόλοβος, ἡμίδεσμος, καλοτροπίς, κηροπηγή, κρυπτοστέγη, κύναγχον, μαρσδενία, περιπλοκάς, σταπελία, στεφανωτὶς* κλπ. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτολ.]* Φυτῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης λείψανα ἀμφίβολα (φύλλα, καρποί, σπέρματα) εὑρέθησαν ἐντὸς ἀνωτέρων κρητιδικῶν στρωμάτων τῆς Γροιλανδίας καὶ ἐκ τριτογενῶν τοιούτων τῆς ἀρκτικῆς περιοχῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Γ. Κ. Γ.

Ἀσκληπίας. Ἀρχαῖον ὄνομα ἀνδρῶν, ἀναφερόμενον ἐπὶ νομίσματος.

Ἀσκληπιάς. Ἁγία καὶ θαυματουργός, ἐν εἰρήνῃ τελειωθεῖσα. Ἡ μνήμη της ἐπιτελεῖται τὴν 4ην Ἰουλίου.

«Ἀσκληπιὰς ἄμισθος Ἀσκληπιάδης,
παίουσα προῖκα (=δωρεὰν) καὶ τετμημένη νόσους».

ἀσκληπιὰς (ἡ) (Asclepias) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδωδῶν*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι, τοξικοὶ ἢ καλλιεργούμενοι πρὸς κόσμον. Ἐκ τῶν 50 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερα εἶναι:

Ἀσκληπιὰς ἡ κορνούτειος (Asclepias Cornuti), φυτὸν ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ποῶδες, πολυετές. Ἐνεκλιματίσθη ἀπὸ πολλῶν χρόνων καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπαντᾷ ἀφθόνως, αὐτοφυὲς ἢ καλλιεργούμενον εἰς πάσας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας. Τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ τούτου ἐνέχουσι λευκάς, μεταξοειδεῖς ἶνας, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται διαφοροτρόπως, πρὸς συσκευὴν εὐθραύστων ἀντικειμένων, ἀντὶ πιλημάτων πρὸς ἐπένδυσιν χειμερινῶν ἐνδυμάτων κτλ.

Ἀσκληπιὰς ἡ κουρασσαβική (Asclepias curassavica). Εἶναι φυτὸν ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ αἱ ρίζαι του χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φαρμακοποιίαν.

Τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀσκληπιὸς* ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν μὲν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἰς τὸ γένος χοῦα (βλ. λ.), ὡς ἐπίσης καὶ ἡ *ἀσκληπιὰς* τοῦ Διοσκορίδου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος *ἀλεξιτοξικὸν τὸ χνοῶδες*. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτ.]* Τοῦ γένους τούτου τῶν φυτῶν λείψανα ἀμφίβολα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς περιόδου ἐν Γροιλανδίᾳ καὶ ἐντὸς τριτογενῶν τοιούτων τῆς ἀρκτικῆς περιοχῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Γ. Κ. Γ.

Ἀσκληπιασταί. Ἐκαλοῦντο οὕτω τὰ μέλη τῶν θρησκευτικῶν συλλόγων, οἱ ὁποῖοι σκοπὸν εἶχον τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τοιοῦτοι σύλλογοι Ἀσκληπιαστῶν ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφαῖς, ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἐν Χίῳ (κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα), ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ εἰς τὴν ὁμώνυμον πόλιν (κατὰ τὸν Γ'—Β' π. Χ. αἰῶνα) καὶ εἰς τὴν Κάμειρον καὶ ἐν Αὐλαῖς τῆς Λυκίας. Γ. Ι. Κ.

Ἀσκληπιγένεια —1) Ἡ *πρεσβυτέρα*. Ὀπαδὸς τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ζήσασα κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Τὸν νεοπλατωνισμὸν ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ πατρός της Πλουτάρχου, υἱοῦ τοῦ νεοπλατωνικοῦ Νεστορίου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της εἶχεν ἀρχίσει νὰ διδάσκῃ τὸν μαθητήν της Πρόκλον τὸ μυστικὸν καὶ θεουργικὸν μέρος τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν της. —2) Ἡ *νεωτέρα*. Ὀπαδὸς καὶ αὕτη τοῦ νεοπλατωνισμοῦ. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἀρχιάδου καὶ σύζυγος τοῦ πλουσίου καὶ φιλοδόξου τῶν νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων φίλου γερουσιαστοῦ Θεογένους.

ἀσκληπίδεια ἢ *ἀσκληπίεια* ἢ *ἀσκλήπεια*. Ἐκαλοῦντο οὕτως αἱ ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τοιαῦται ἀναφέρονται ἐν Ἀθήναις, ἐν Κῷ, ἐν Περγάμῳ, ἐν Λαμψάκῳ, ἐν Ἀγκύρᾳ, ἐν Καρπάθῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπιφανεστάτη ἦτο ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ, διαρκοῦσα 7 ἡμέρας καὶ τελουμένη κατὰ τετραετίαν μετὰ τὰ Ἴσθμια μετ' ἀγώνων γυμνικῶν καὶ μουσικῶν. Γ. Ι. Κ.

Ἀσκληπιεῖα *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλοῦντο οὕτω τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλατρεύετο οὗτος εἴτε μόνος εἴτε συνηθέστερον μετά τινων τῶν περὶ αὐτὸν θεοτήτων καὶ συχνότατα τῆς *Ὑγιείας*. Παμπληθῆ Ἀσκληπιεῖα εὑρίσκοντο πανταχοῦ, ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες, ἐκ παλαιῶν δὲ συγγραφέων καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα ἑκατοντάδων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον Ἀσκληπιεῖα. Ἦσαν δὲ τὰ Ἀσκληπιεῖα συγχρόνως ναοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτιμᾶτο ὁ Ἀσκληπιός, καὶ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους κατέφευγον οἱ πάσχοντες πρὸς εὕρεσιν ἰάσεως ἢ τοὐλάχιστον ἀνακουφίσεως. Ἡ ἴασις δ' ἢ ἀνακούφισις αὕτη εἴς τινα μὲν Ἀσκληπιεῖα ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ἀμέσου ἐκ μέρους τοῦ θεοῦ βοηθείας πρὸς τὸν πάσχοντα, εἰς ἄλλα ὅμως καὶ διὰ πραγματικῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ. Τινὲς φρονοῦσιν, ὅτι εἰς πάντα τὰ Ἀσκληπιεῖα οἱ ἱερεῖς ἦσαν καὶ ἰατροί. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβαινε πάντοτε, διότι τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα εἰς πολλὰ Ἀσκληπιεῖα ἦτο ἐνιαύσιον καὶ ἑπομένως οὔτε πάντες οἱ ἑκάστοτε ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσι καὶ ἰατρικὰς γνώσεις οὔτε ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι ἠδύνατο ὁ ἑκάστοτε ἱερεὺς νὰ διδαχθῇ τὴν ἰατρικήν.

Ὅτι ὅμως εἴς τινα Ἀσκληπιεῖα πλὴν τῶν ἱερέων ὑπῆρχον καὶ ἰατροί, εἶναι ἀναμφισβήτητον· οἱ ἰατροὶ οὗτοι καλοῦνται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς «ζάκοροι ὑποδοῶντες τῷ θεῷ» ἢ «υἱοὶ θεοῦ» ἢ «θεράποντες». Οἱ ἄνδρες οὗτοι κατὰ τὸ μακροχρόνιον διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον διετέλουν εἰς τὴν ὑπη-

Digitized by Google

ρεσίαν τοῦ Ἀσκληπιείου (ἴσως ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔχοντες κληρονομικὸν τὸ τοιοῦτον ὑπούργημα), ἔβλεπον πληθὺν ἀσθενῶν πασχόντων ἐκ ποικίλων νοσημάτων, ἐφήρμοζον ἐπ' αὐτῶν θεραπείας, τὰς ὁποίας εἶχον διδαχθῆ παρὰ τῶν προκατόχων των, καὶ ἐπηύξανον οὕτω τὰς ἰατρικὰς γνώσεις των. Εἴς τινα μάλιστα Ἀσκληπιεῖα, ὡς εἰς τὸ ἐν Τρίκκῃ, τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ τὸ ἐν Κῷ, ὑπῆρχον καὶ πίνακες, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ἀναγεγραμμέναι ποικίλων νοσημάτων ἰάσεις καὶ ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐπιτευχθῆ ἑκάστη ἐξ αὐτῶν, τοὺς πίνακας δὲ τοῦ ἐν Κῷ Ἀσκληπιείου, λέγεται, ὅτι ἐμελέτησεν ὁ μέγας ἰατρὸς Ἱπποκράτης καὶ διὰ τῆς μελέτης τούτων ἐσπούδασε τὴν ἰατρικήν.

Ὁ συνηθέστατος ἐν τούτοις τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐθεραπεύοντο οἱ καταφεύγοντες εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα, ἦτο ὁ δι' ἐγκοιμήσεως. Ὁ πάσχων δηλαδὴ ἢ καὶ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ, ἂν οὗτος λόγῳ τῆς ἀσθενείας του δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ταξιδεύσῃ καὶ μεταβῇ εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἱερέων καθοριζομένας καθάρσεις καὶ ἄλλας διατυπώσεις, κατεκλίνετο τὴν νύκτα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ εἰς τὸν πρὸς τοῦτο προωρισμένον τόπον καὶ ἐκεῖ ἀνέμενε νὰ θεραπεύσῃ αὐτὸν ὁ Ἀσκληπιὸς ἢ νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. Τὰ ὄνειρα, τὰ ὁποῖα ἔβλεπον οἱ κοιμώμενοι ἐντὸς τοῦ Ἀσκληπιείου, ἑρμηνευόμενα εἴτε ὑπὸ τῶν ἰδίων εἴτε συνηθέστερον τῇ μεσιτείᾳ τῶν ἱερέων καὶ θεραπόντων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἔδιδον εἰς τοὺς πάσχοντας τὴν ὁδηγίαν τῆς ἰάσεως ἢ ἀνακουφίσεως, ἡ ὁποία πολλάκις καὶ πράγματι ἐπήρχετο. Ἡ ὑγιεινὴ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειντο συνήθως τὰ Ἀσκληπιεῖα, ἡ δίαιτα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλοντο οἱ προσερχόμενοι πρὸ τῆς ἐγκοιμήσεως, αἱ πλύσεις αἱ γινόμεναι χάριν καθαρμοῦ, καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἡ πίστις, ἂν δὲν ἐπέφερον τὴν τελείαν ἴασιν, ἀνεκούφιζον τοὐλάχιστον σημαντικῶς τοὺς πάσχοντας, αἱ δὲ ὑγιειναὶ καὶ διαιτητικαὶ ὁδηγίαι, αἱ διδόμεναι ὑπὸ τῶν ἱερέων διὰ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐνυπνίων, ἐπέφερον πολλάκις ἀποτελέσματα θαυμαστά. Βεβαίως ὄχι σπανίως οἱ ἐνδιαφερόμενοι προσεπάθουν καὶ δι' ἀπατηλῶν μέσων νὰ ἐμφανίζωσι τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς ἀλάνθαστον ἰατρὸν καὶ νὰ αὐξάνωσι τὴν φήμην καὶ ἑπομένως τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἀσκληπιείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκον εἴτε ὡς ἱερεῖς εἴτε ὡς ὑπάλληλοι. Ἡ ἀναγραφὴ λοιπὸν θαυμασίων ἰάσεων πολὺ συνετέλει εἰς τὴν αὔξησιν τῆς φήμης παντὸς Ἀσκληπιείου, ἀφοῦ μάλιστα οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν καταφευγόντων εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα ἦσαν ἄνθρωποι ἀπελπισθέντες ἀπὸ τῶν ἰατρῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸ ἐπιφανέστατον τῶν Ἀσκληπιείων, τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἐκ τῶν πολλῶν ἰάσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγεγραμμέναι εἰς τὰς λιθίνας στήλας, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Παυσανίας καὶ αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων γενομένας ἀνασκαφάς, οὐδεμία ἀναγράφεται ὡς γενομένη διὰ πραγματικῆς ἰατρικῆς θεραπείας, ἀλλὰ πᾶσαι ἀποδίδονται εἰς ἄμεσον ἐπέμβασιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπὶ τῶν κοιμωμένων ἐν τῷ ἱερῷ.

Μέχρι τοιούτου μάλιστα σημείου φθάνουσι περιπτώσεις τινές, ὥστε νὰ καταφαίνηται φανερῶς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συνέβησαν ὡς περιγράφονται, ὡς λ. χ. ἡ περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀσκληπιὸς ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ πάσχοντος καὶ προσεκόλλησεν ἐκ νέου αὐτὴν εἰς τὸ σῶμα. Βεβαίως αἱ τοιαῦται θεραπεῖαι παριστάνονται, ὅτι ἐγένοντο, ἐνῷ ὁ ἀσθενὴς ἐκοιμᾶτο· εἶναι ὅμως ἐξ ἅπαντος θεραπεῖαι ἀδύνατοι ἐν τῇ πραγματικότητι, μὴ δυνάμεναι νὰ καταστήσωσιν ὑγιᾶ τὸν πάσχοντα καὶ μετὰ τὴν ἀφύπνισίν του καὶ νὰ καταστῶσιν οὕτω πιστευταὶ καὶ εἰς τοὺς δυσπίστους, ὡς τοιαῦται δὲ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναγράφωνται, ἵνα μὴ ἐνισχύσωσι τὴν δυσπιστίαν τῶν προσερχομένων. Ἀντὶ τούτου ὅμως βλέπομεν τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ οὐδεμία ἴασις δυνατὴ δι' ἰατρικῆς ἐπεμβάσεως ἀναγράφεται, ἀλλὰ μόνον τοιαῦται. Τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ, διότι αὐται ἀνεγράφοντο ὄχι διὰ νὰ πείσωσι τοὺς δυσπίστους, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐνισχύσωσι τὴν πίστιν τοῦ πάσχοντος καὶ νὰ τονώσωσι τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν πίστει εἶχεν ἔλθει πολλάκις ἀπὸ μεμακρυσμένας χώρας, ἵνα εὕρῃ ἔλεος ἐκ μέρους τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ. Ἡ ἀναγραφὴ λοιπὸν ἰάσεων γενομένων κατὰ τὰς συνήθεις ἰατρικὰς μεθόδους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον προκειμένου περὶ ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος εἶχε δοκιμάσει τοσαύτας θεραπείας καὶ εἶχεν ἐνίοτε καταδαπανήσει τὴν περιουσίαν του εἰς ἰατροὺς καὶ φάρμακα, χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ ἴασιν ἢ ἀνακούφισίν τινα. Τὸ ὑπεράνθρωπον, τὸ ὑπερφυσικόν, τὸ θαῦμα μόνον ἠδύνατο νὰ συγκινήσῃ τὸν τοιοῦτον ἀσθενῆ καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἀναμένοντες προσήρχοντο οἱ τοιοῦτοι εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἄλλως τε οὐδεμία ἄλλη ὑποχρεωτικὴ ἀμοιβὴ τῆς ἰάσεως ἀπῃτεῖτο, εἰμὴ ἡ θυσία ἑνὸς ἀλέκτορος εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ αὐτὴ μετὰ τὴν θεραπείαν.

Ἂν τινες ἐτέλουν μεγαλοπρεπεῖς θυσίας καὶ προσέφερον πλούσια δῶρα εἰς τὸν ναὸν καὶ τοὺς ἐν τῷ ναῷ, τοῦτο ἐγίνετο αὐτοπροαιρέτως καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μεμφθῇ τοὺς λαμβάνοντας αὐτά. Ὅτι δὲ ὄχι πάντοτε ἀφελεῖς καὶ ἀπαίδευτοι ἄνθρωποι κατέφευγον εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα, ἀλλὰ καὶ διακρινόμενοι διὰ τὴν παιδείαν των, ὡς ὁ τραγικὸς ποιητὴς Ἀρίσταρχος, ὁ κωμικὸς Θεόπομπος, ὁ φιλόσοφος Κράντωρ, ὁ ῥήτωρ Ἀριστείδης, τοῦτο εἶναι μαρτύριον, ὅτι οἱ ἱκέται τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἦσαν πάντοτε θύματα ἀγυρτείας καὶ ἀπάτης, ἀλλ' ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἱερεῖς καὶ θεράποντες τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐξετέλουν εὐσυνειδήτως τὸ καθῆκόν των. Δὲν ἔλειπον βεβαίως καὶ ἀπατεῶνες μεταξὺ τούτων, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν σχετικῶς σπάνιοι. Αὐτοὶ οἱ ἰατροί, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς πείρας των ἦσαν καλύτερον παντὸς ἄλλου εἰς θέσιν νὰ κρίνωσιν, ὄχι μόνον ἔθυον εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, ἀλλὰ καὶ ἵδρυον, ὅταν ἠδύναντο, Ἀσκληπιεῖα, παρέπεμπον ἀπηλπισμένους ἀσθενεῖς εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μετεῖχον τῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἑορτῶν καὶ ἀπελάμβανον κατὰ ταύτας δημοσίας τιμὰς ἐκ μέρους τῶν ἑορταζόντων. Ἔξοχοι ἄνδρες ἐθεώρουν τιμήν των νὰ γίνωσιν ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν θεοτήτων, ὡς ὁ Σοφοκλῆς, πίστις δὲ βαθεῖα διακρίνει τοὺς καταφεύγοντας εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς χρόνους τῆς πλήρους καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Πολυτρόπως ἠθέλησαν οἱ νεώτεροι νὰ ἑρμηνεύσωσι τὰς ἰάσεις τὰς ἀναφερομένας, ὅτι ἐπετεύχθησαν διὰ τῶν Ἀσκληπιείων. Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι πραγματικαὶ ἰάσεις οὐδέποτε ἐγένοντο. Ἄλλοι ἐθεώρησαν τὸν ὑπνωτισμὸν ὡς τὸ κυριώτερον μέσον τῶν γενομένων ἰάσεων· ἄλλοι πάλιν ἀπέδοσαν ταύτας εἰς τὴν βαθεῖαν πίστιν τῶν ἰαθέντων, ἰδίως τῶν νευροπαθῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔπασχον ἐκ πραγματικῆς τινος νόσου, ἀλλ' ἐνόσουν μόνον κατὰ φαντασίαν· ἄλλοι τέλος συνεδύασαν πάντα τὰ ἀνωτέρω μὲ τὰ ὑγιεινὰ παραγγέλματα τὰ διδόμενα ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ μὲ τὴν ὑγιεινὴν δίαιταν καὶ ὑδροθεραπείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλοντο οἱ ἀσθενεῖς.

Ἀρχαιότατον Ἀσκληπιεῖον, κατὰ τὸν Στράβωνα, ὑπῆρξε τὸ ἐν *Τρίκκῃ* τῆς Θεσσαλίας, περίφημα δὲ κατέστησαν τὸ ἐν *Κῷ*, τὸ ἐν *Τιτάνῃ* τῆς Σικυωνίας, ἱδρυθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνορος υἱοῦ τοῦ Μαχάονος, τὸ ἐν *Τιθορέᾳ* τῆς Φωκίδος, σπουδαιότατον δὲ πάντων τὸ ἐν *Ἐπιδαύρῳ*. Ἐκ τούτου προῆλθον τὸ ἐν *Ἀθήναις* (βλ. τ. Β', σ. 250 α' κ. ἑ., ὅπου καὶ εἰκών), καθὼς καὶ τὰ ἐν *Ναυπάκτῳ*, *Περγάμῳ*, *Ἐπιδαύρῳ Λιμηρᾷ*, *Τάραντι*, *Ῥώμῃ* κτλ. (βλ. τὰς οἰκείας λέξεις).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἔκθεσις περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐπιδαύρου ἀνασκαφῶν ἐν *Πρακτ. Ἀρχ. Ἑταιρ.* τῶν ἐτῶν 1881 καὶ ἐφεξῆς ὑπὸ Καββαδία καὶ βραδύτερον Στάη., *Π. Καββαδία* Fouilles d'Epidaure καὶ *P. Girard* L'Asclépieion d'Athènes. Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ.

Ἀσκληπιείου, *τέως δῆμος*—. Εἷς ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Ναυπλίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 5 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀδαμίου* καὶ *Λυγουριοῦ*. Δ. Ε. Μ.

Ἀσκληπιὸ *[Γεωγρ.]*. Παράλιον χωρίον τῆς νήσου Ῥόδου κείμενον εἰς τὰ ΝΑ αὐτῆς. Ἐν τῇ θέσει τούτου πιθανῶς ἔκειτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ *Ἀσκληπιεῖον*, ἐξ οὗ καὶ διεσώθη τὸ ὄνομα. Σῴζονται καὶ ἐρείπια παλαιοῦ φρουρίου εἰς περίοπτον θέσιν ὡς καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ. Δ. Ε. Μ.

Ἀσκληπιοδότη. Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἧς ἡ μνήμη μετὰ τῶν συμμαρτυρησάντων αὐτῇ ἁγίων *Μαξίμου* καὶ *Θεοδότου* ἐπιτελεῖται τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου.

Ἀσκληπιόδοτος. Ἕλλην ποιητής, ζήσας κατὰ τὸν πρῶτον, πιθανώτατα, μ. Χ. αἰῶνα. Εἰς τοῦτον ἀποδίδονται τρία δίστιχα ἑνὸς ἐπιγράμματος, τὸ ὁποῖον εἶχε χαραχθῆ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἥρωος Μέμνονος. Εἰς τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ὁ ποιητής, ἀκολουθῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν τὸ ἄγαλμα καθ' ἑκάστην πρωΐαν, ὅτε αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου περιέλουον αὐτό, ἐξέπεμπεν ἕνα ἦχον ἁρμονικόν, ἀναγγέλλει εἰς τὴν Θέτιν ὅτι, ἐνῷ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀναπαύεται ἐν Θεσσαλίᾳ, τὸ θῦμά του, ὁ Μέμνων, ὁμιλεῖ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων τῆς Λιβύης. Τὸ ἐπίγραμμα ἀνευρέθη κατὰ τὸ 1737 εἰς τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, περιλαμβάνεται δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνθολογίαν. Κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἀγάλματος. ΚΑΨ.

— **Ἀσκληπιόδοτος.** Φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Σενέκα ὡς αὐθεντικώτερος ἑρμηνευτὴς τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ διδασκάλου του. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσκληπιόδοτος περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἀποσπάσματα ἔργου περὶ στρατηγικῆς, ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ Καΐχλυ καὶ τοῦ Ῥύστωβ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν συγγραφέων. Ὁ Καΐχλυ ἀποδίδει τὴν συγγραφὴν τῶν ἀποσπασμάτων τούτων εἰς τὸν *Ποσειδώνιον*.

— **Ἀσκληπιόδοτος.** Ἱστοριογράφος, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, τοῦ ὁποίου ἔγραψε καὶ τὴν ἱστορίαν, ὡς μνημονεύει ὁ Βοπίσκος. ΚΑΨ.

— **Ἀσκληπιόδοτος.** Ὀπαδὸς τῆς αἱρετικῆς δοξασίας *Θεοδότου τοῦ σκυτέως*, ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης Βίκτωρος (189-198). [Ἴδε Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία 5, 28 ἐν *Migne* Ἑ. Π. 20, 513.] Μ. Σ. Μ.

— **Ἀσκληπιόδοτος,** *ὁ Ἀλεξανδρεύς*. Διάσημος νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἀκμάσας κατὰ τὴν Ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Κατὰ τὸν Σουΐδαν (ἐν λέξει) «οὗτος ἐκ παίδων εὐθὺς ὡμολογεῖτο ὀξύτατος καὶ πολυμαθέστατος εἶναι τῶν ἡλικιωτῶν», ὑπῆρξε δὲ κατὰ τὸν Σιμπλίκιον ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν τοῦ Πρόκλου. Τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διήγαγεν ὁ Ἀσκληπιόδοτος ἐν Ἀφροδισιάδι τῆς Καρίας, ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἡ πόλις αὕτη τῆς Ἀφροδίτης «ἀνέθηλεν εἰς τὸ ἱερώτερον». Καὶ ἦτο μὲν ὁ Ἀσκληπιόδοτος εὐσεβὴς περὶ τὸ θεῖον καὶ εὔπορος ἀπὸ τῆς γεωργίας ὢν πολλὰ ἐδαπάνα καὶ εἰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ εἰς τὰ ἱερά, «ἀγάλματά τε διακοσμῶν καὶ δήμους προστιθεὶς ἔστιν οἷς», ἀλλὰ διὰ τὴν μεγάλην του εὐφυΐαν «καινοτέροις ἔχαιρε δόγμασι», κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σιμπλικίου. Καὶ ὁ Δαμάσκιος δὲ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦτο τόσον πολὺ εὐλαβὴς περὶ τὸ θεῖον καὶ δεισιδαίμων, ὥστε δὲν ἠνείχετο νὰ προσφέρῃ θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ νὰ ἀκούῃ τὰ περὶ θεῶν ἀπόρρητα, νομίζων ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι «τῆς γενέσεως ἄξια, ἀλλὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν ἐν Ὀλύμπῳ διαζῆν ἡγουμένων». Ταῦτα, ὡς καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ἀσκληπιοδότου μομφὴ τοῦ Δαμασκίου, ὅτι οὗτος ἠγνόει τὴν Ὀρφικὴν καὶ Χαλδαϊκὴν διδασκαλίαν, μαρτυροῦν, ὅτι ὁ Ἀσκληπιόδοτος, νηφαλιώτερος ὤν, ἀπέκρουε τὸν μυστικισμὸν καὶ τὰς θεουργικὰς τέχνας τῶν συγχρόνων νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων. Ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀρετῶν διδασκαλίαν συνέστειλεν ὁ Ἀσκληπιόδοτος ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὑπερκοσμίου θεωρίας τῶν ἀρχαίων Πλατωνικῶν «εἰς τὴνδε τὴν φύσιν τὴν περικόσμιον». Καὶ ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὑπερεῖχεν ὁ Ἀσκληπιόδοτος τῶν συγχρόνων φιλοσόφων. Κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν, καὶ τὴν ἰατρικὴν εἶχεν ἐκμάθει ὁ Ἀσκληπιόδοτος, ὡς ἄξιος δὲ λόγου ἰατροὺς ἀνεγνώριζεν ἐκ μὲν τῶν νεωτέρων μόνον τὸν *Ἰάκωβον*, ἐκ δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων τὸν *Ἱπποκράτην* καὶ μετὰ τοῦτον τὸν *Σωριανὸν* τὸν Κίλικα, τὸν ἐπονομαζόμενον *Μαλλώτην (Σουΐδ. ἐν λ. Σωριανός)*. Ὡς μόνον σύγγραμμα τοῦ Ἀσκληπιοδότου ἀναφέρεται ὑπομνήματα εἰς τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα οὗτος συνέγραψε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου Πρόκλου. Α. Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ

Ἀσκληπιόδωρος. Ἀθηναῖος ζωγράφος ζήσας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα, καταλεγόμενος μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων Ἀθηναίων ὁμοτέχνων του Ἀπολλοδώρου, Εὐφράνορος, Νικίου καὶ Παναίτου. Κατὰ τὸν Πλίνιον, ὁ περίφημος ζωγράφος Ἀπελλῆς ἀνεγνώριζε τὸν Ἀσκληπιόδωρον ἀνώτερον ἑαυτοῦ ὡς πρὸς τὴν συμμετρίαν. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀναφέρεται ἐν παριστῶν τοὺς δώδεκα θεούς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασθη κατὰ παραγγελίαν τοῦ τυράννου τῆς Ἐλατείας Μνάσωνος καὶ ἐπληρώθη ὑπ' αὐτοῦ ἀντὶ τριάκοντα μνῶν δι' ἑκάστην τῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας περιελάμβανεν. Ἂν ὁ Ἀσκληπιόδωρος οὗτος ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν γλύπτην Ἀσκληπιόδωρον, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται, ὅτι κατεσκεύασεν ἀνδριάντας φιλοσόφων, δὲν εἶναι βέβαιον. Γ. Ι. Κ.

ἀσκληπιόκερας (τὸ) (Asklepioceras **Renz**). *[Παλαιοζ.]*. Ὑπογένος ἀπολιθωμένων ἀμμωνιτῶν ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κερατιτιδῶν ἐξωσιφωνωτῶν* ἀμμωνοειδῶν (βλ. λ.) μαλακίων ζῴων. Τὸ ὑπογένος τοῦτο εὑρέθη τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ γεωλόγου *Καρόλου Ρέντς* παρὰ τὸν Ἀγ. Ἀνδρέαν τῆς Ἐπιδαύρου (παρὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα) ἐντὸς πυριτιούχων ἀσβεστο-

Τὸ ἀσκληπιόκερας τῆς Ἑλένης (φυσ. μέγεθος)

λίθων τῆς ὑποκαρνικῆς βαθμίδος τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Ὁ Ρέντς καθώρισε τρία εἴδη μέχρι τοῦδε τοῦ ὑπογένους τούτου ἐκ τῶν στρωμάτων τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου· τὸ *ἀσκληπιόκερας τῆς Ἑλένης*, τὸ ἀσκληπιόκερας segmentatum καὶ τὸ *ἀσκληπιόκερας cf.* τοῦ *Loczyi*. Γ.Κ.Γ.

ἀσκλήπιον (τὸ) (Asclepion) *[Χημ.]*. Σῶμα τηκόμενον εἰς 104° λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως

Digitized by Google

καὶ εἶτα κατεργασίας δι' αἰθέρος τοῦ γαλακτώδους ὀποῦ τοῦ φυτοῦ Asclepius syriaca. κ.r.м.

Ἀσκληπιός. Θεὸς τῆς ἰατρικῆς, οὗτινος ἡ λατρεία ἦτο πανελλήνιος. Ἐν τούτοις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε μεγάλη διαφωνία ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τούτου, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα Ἀσκληπιὸς οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἡ Ἰωνικὴ μορφή, ἡ ὁποία, ἐπικρατήσασα σὺν τῷ χρόνῳ, κατέστη βραδύτερον ἡ συνήθης εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ὀνομασία τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς. Πλὴν ὅμως τοῦ Ἰωνικοῦ τύπου Ἀσκληπιός, ὑπῆρχον κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τύποι, χρησιμοποιούμενοι ἕκαστος ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡρισμένων χωρῶν. Ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Μεγάροις ὁ θεὸς οὗτος ἐκαλεῖτο *Αἰσχλαβιός*, ὅπως καὶ ἐν πάσαις ταῖς Μεγαρικαῖς καὶ Κορινθιακαῖς ἀποικίαις· τοῦ τύπου Αἰσχλαβιὸς ὀλίγον διέφερεν ὁ τύπος *Αἰσχαπιός*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν χρήσει ἐν Βοιωτίᾳ· ἐν Θεσσαλίᾳ ἦτο ἐν χρήσει ὁ τύπος *Ἀσκαλαπιός* (ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὀνομάτων *Ἀσκαλαπιάδας* καὶ *Ἀσκαλαπιόδωρος*, τὰ ὁποῖα ἀνεγνώσθησαν ἐν ἐπιγραφαῖς)· ἐν Ἐπιδαύρῳ αἱ παλαιόταται ἐπιγραφαὶ ἐμφανίζουσι τὸν τύπον *Αἰσκλαπιός*, μία δὲ καὶ τὴν παράδοξον μορφὴν τοῦ ὀνόματος *Αἰσκλαπιεύς*. Πάντες οἱ τύποι οὗτοι εὐκόλως δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν παλαιοτάτην μορφὴν τοῦ ὀνόματος *Αἰσχαλαπιὸς* ἢ *Αἰσκαλαπιός*. Εἰς τὴν ἐπικὴν τέλος ποίησιν εἶναι ἐν χρήσει ὁ Ἰωνικὸς τύπος *Ἀσκληπιός*, ὅπως καὶ εἰς τὴν παλαιοτέραν Ἀττικὴν διάλεκτον. Κατὰ τοὺς μετέπειτα ὅμως χρόνους, ἐνῷ ἡ μὲν Ἰωνικὴ καὶ Ἀττικὴ διάλεκτος διετήρησαν τὸν τύπον Ἀσκληπιός, εἰς τὰς διαλέκτους ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπέκυψαν εἰς Ἰωνικὴν ἐπίδρασιν, κοινὴ ὀνομασία τοῦ θεοῦ εἶναι ὁ τύπος *Ἀσκλαπιός*, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῆς Βοιωτίας, Ἐπιδαύρου καὶ Σπάρτης (ὅπου ὅμως ἀπαντᾶται καὶ ὁ τύπος *Ἀσκλειπιός*).

Πλὴν τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν μορφῶν, καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος παρουσιάζει πλῆθος ἑρμηνειῶν εἴτε παλαιῶν εἴτε νεωτέρων. Ἀναλόγως δηλαδὴ τῶν μυθολογουμένων ἐν ἑκάστῳ τόπῳ ἡρμηνεύετο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατὰ τρόπον διάφορον, οἱ δὲ γραμματικοὶ καὶ ἐτυμολόγοι προσέθεσαν νέας ἐτυμολογίας καὶ νέας ἑρμηνείας εἰς τὰς λαϊκὰς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν στηριζομένας μυθολογικὰς ἑρμηνείας αὐτοῦ, ἐνίοτε δ' ἔπλασαν καὶ παρερμηνείας. Συνήθης ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἦτο ἡ ἐκ τοῦ «*ἀσκελὲς*» καὶ «*ἤπιος*», διότι ὁ Ἀσκληπιὸς «τὰ ἀσκελῆ τῶν νοσημάτων ἤπια ποιεῖ». Ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ προφανῶς ἐπλάσθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰατρικῆς ἰδιότητος τοῦ θεοῦ τούτου, κατὰ ταύτην δὲ τὸ ὄνομα Ἀσκληπιὸς ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἰατρός. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος δὲν ἦτο ἱκανοποιητικὴ διὰ τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα συνήθιζον νὰ ἐτυμολογῶσι καὶ ἑρμηνεύωσι τὰ πάντα μυθολογικῶς. Τούτου ἕνεκα πλεῖστα μυθεύματα ἐπλάσθησαν, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἑρμηνευθῇ τὸ ὄνομα Ἀσκληπιός. Οὕτω λ.χ. ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐπλάσθη ἡ παράδοσις, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχὰς *Ἤπιος*, ἰατρεύσας δὲ παλαιόν τινα βασιλέα τῆς Ἐπιδαύρου, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο *Ἄσκλης* καὶ ἔπασχεν ἐξ ὀφθαλμίας, ὠνομάσθη ἕνεκα τούτου *Ἀσκλήπιος* καὶ βραδύτερον Ἀσκληπιός. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἐπιδαύριος ποιητὴς Ἴσυλλος ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔπλασε τὸν μῦθον, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Αἴγλη καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης ἔδωκεν ὁ Ἀπόλλων εἰς τὸν υἱόν του τὸ ὄνομα («ἐπίκλησιν δέ νιν Αἴγλας ματρὸς ὠνόμαξεν Ἀπόλλων»). Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι, ἁμιλλώμενοι τρόπον τινὰ πρὸς τοὺς παλαιούς, πολυτρόπως ἑρμηνεύουσι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Κατά τινας τοῦτο ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ *ἀσκάλαβος* (=σαύρα, ὄφις)· ὥστε κατὰ ταῦτα *Ἀσκληπιὸς*= θεὸς ὄφεων ἢ ὄφις θεός. Κατ' ἄλλους τὸ ὄνομα Ἀσκληπιὸς παράγεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα *ἄλκω* καὶ εἶχεν ὡς παλαιότερον τύπον τὸ οὐδαμοῦ ἀναφερόμενον * *Ἀλξήπιος* ἐξ οὗ * *Ἀλξηπιός*, *Ἀσκληπιός*. Κατ' ἄλλους πάλιν τὸ Ἀσκληπιὸς δὲν εἶναι κυρίως ὄνομα αὐτοτελές, ἀλλὰ μία ἐπωνυμία τοῦ Ἀπόλλωνος, παραγομένη ἀπό τινος παλαιοτέρου τύπου τοῦ ὀνόματος Αἴγλη (τοῦ ἀναφερομένου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰσύλλου ὡς ὀνόματος τῆς μητρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ), πιθανῶς ἀπὸ τοῦ τύπου * *Ἀσιγάλη*, καὶ ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὴν γνωστὴν ἐπωνυμίαν *Αἰγλήτης* (καὶ ἐν ἐπιγραφῇ *Ἀσγελάτας*) τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Κατὰ ταῦτα ἐκ τοῦ ἀχρήστου τύπου * *ἈσιγαλαFὸς* ἐσχηματίσθησαν τὰ * *ἈσγαλαFός*, * *Ἀσκλαπός*, ἐκ τούτων δὲ ἔπειτα τὸ *Ἀσκλαπιός*, τὸ ὁποῖον σημαίνει λαμπρὸς καὶ ἐδίδετο εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὡς ἐπωνυμία (ὅπως τὸ Φοῖβος καὶ ἄλλα ἀνάλογα). Ἄλλοι πάλιν ἐκ τῶν νεωτέρων θεωροῦσι τὸ ὄνομα Ἀσκληπιὸς ὡς παραγόμενον ἐκ τοῦ *ἂς (aFες)*=βοήθεια καὶ *Klp*=παρασκευάζω· ὥστε κατὰ τούτους *Ἀσκληπιὸς*=ὁ θεὸς ὁ παρέχων βοήθειαν. Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν δὲ αἱ ἀνωτέρω ἐτυμολογίαι καὶ ἑρμηνεῖαι τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, φρονοῦσί τινες, ὅτι ἡ παλαιὰ ῥίζα *σκὰρ*—ἢ *σκὰλ*—ἀνευρίσκεται ἐν τῇ λέξει Ἀσκληπιὸς καὶ ἑπομένως, ὅτι ἡ σχέσις τοῦ θεοῦ τούτου πρὸς τὸ φῶς ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα. Τέλος δὲ ἐπεχείρησαν καί τινες, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἱεροῦ ζῴου τοῦ Ἀσκληπιοῦ, δηλαδὴ τοῦ κυνὸς (βλ. κατωτέρω), νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Σημιτικοῦ *Isch*=ἄνθρωπος καὶ *Kalbi*=κύων. Κατὰ ταῦτα *Ἀσκληπιὸς*= ἄνθρωπος κύων, κυνάνθρωπος. Πᾶσαι ὅμως αὗται αἱ ἐτυμολογίαι καὶ ἑρμηνεῖαι τοῦ ὀνόματος, τόσον αἱ παλαιαί, ὅσον καὶ αἱ νεώτεραι, εἶναι ἀβέβαιαι καὶ ἀπίθανοι, ἡ δὲ πληθὺς καὶ ἡ ποικιλία αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει, εἰμὴ ὅτι τὸ ὄνομα Ἀσκληπιὸς εἶναι πράγματι δυσερμήνευτον.

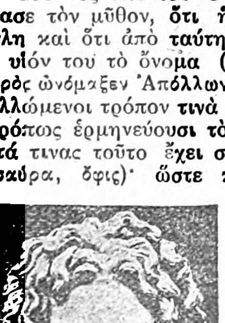

Κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ.
[Βρετανικὸν Μουσεῖον]

Ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ.
[Ἀρχαιολ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

Μυθολογικαὶ παραδόσεις.—Ὅπως ὑπὸ ποικίλας μορφὰς ἐμφανίζεται ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος Ἀσκληπιὸς καὶ ποικίλαι ἑρμηνεῖαι δίδονται εἰς αὐτό, οὕτω καὶ ποικίλαι παραδόσεις περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ θεοῦ τούτου ἀναφέρονται. Τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν ἀγαθὸν θεόν, τὸν προστάτην καὶ σωτῆρα τῶν δυστυχούντων, τὸν ἰατρὸν σωμάτων καὶ ψυχῶν, διεξεδίκουν ὑπὲρ ἑαυτῶν πολλοὶ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἀρκαδία, ἡ Μεσσηνία, εἶχον ἰδίας παραδόσεις περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας οὗτος ἐγεννήθη καὶ ἔζησεν εἰς πάσας ταύτας τὰς χώρας. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων προέκυψε βραδύτερον ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων παράδοσις περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ ὁποία, συμβιβάζουσα ὁπωσδήποτε πάσας ταύτας, στηρίζεται πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς.

Ἡ Θεσσαλικὴ παράδοσις. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι παρὰ τὴν Βοιβηΐδα λίμνην ἔκειτο ἡ πόλις Λακέρεια, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατῴκει ὁ Φλεγύας, βασιλεύων τριῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο Φλεγύαι, Λαπίθαι καὶ Μινύαι. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Φλεγύου Κορωνίς, ἔγκυος οὖσα ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος, δὲν ἐτήρησε πίστιν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐνυμφεύθη τὸν Λαπίθην Ἴσχυν τὸν υἱὸν τοῦ Ἐλάτου. Τοῦτο μαθὼν παρὰ κόρακος ὁ Ἀπόλλων (τὸν ὁποῖον ὡς ἄγγελον κακῶν κατηράσθη νὰ λάβῃ μέλαν χρῶμα ἀντὶ τοῦ ἕως τότε λευκοῦ), ἐφόνευσε μὲν τὸν Ἴσχυν, παρεκάλεσε δὲ τὴν ἀδελφήν του Ἄρτεμιν νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἄπιστον Κορωνίδα· ἡ δ' Ἄρτεμις ἀμέσως κατετόξευσεν αὐτήν. Ἀλλ' ὁ Ἀπόλλων ἕνεκα τῆς μεγάλης του ὀργῆς εἶχε λησμονήσει, ὅτι ἐντὸς τῆς κοιλίας τῆς Κορωνίδος εὑρίσκετο ὁ υἱός του, ἐνεθυμήθη δὲ τοῦτο, ὅτε αὕτη ἦτο ἤδη νεκρά. Εὑρίσκετο ἤδη ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἡ Κορωνίς, ὅτε ὁ Ἀπόλλων παρεκάλεσε τὸν Ἑρμῆν (ἤ, κατ' ἄλλην ἔκδοσιν, ἔσπευσεν ὁ ἴδιος) νὰ σώσῃ τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς νεκρᾶς Κορωνίδος τέκνον του. Πράγματι ἀπὸ τῆς πυρᾶς ἀνήρπασεν οὗτος τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόλλων ἔδωκεν εἰς τὸν Κένταυρον Χείρωνα, ἵνα τὸν ἀναθρέψῃ. Κατῴκει δ' ὁ Χείρων ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν του εἰς τὴν θήραν καὶ τὴν ἰατρικήν. Ἐκεῖ πλησίον τοῦ Χείρωνος ἀνατραφεὶς ὁ Ἀσκληπιὸς ἐδιδάχθη παρὰ τούτου τὴν τέχνην τῶν κυνηγεσίων καὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ κατέστη μέγας ἰατρός, θεραπεύων πάσας τὰς νόσους εἴτε δι' ἐπῳδῶν εἴτε διὰ φαρμάκων εἴτε δι' ἐγχειρήσεων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀσκληπιὸς ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀναστήσῃ καὶ νεκρόν, φοβηθεὶς ὁ Ζεύς, μήπως καταργουμένου τοῦ θανάτου ἀπολέσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, κατεκεραύνωσεν αὐτόν.

Ἡ Μεσσηνιακὴ παράδοσις. Ἡ κοινὴ παράδοσις περὶ Ἀσκληπιοῦ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, στηρίζεται μὲν ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς καὶ τὴν Θεσσαλίαν θεωρεῖ πατρίδα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, δὲν εἶναι ὅμως καὶ πολὺ παλαιά, οὔτε ἔγινέ ποτε ἀποδεκτὴ παρὰ πάντων. Παρ' Ὁμήρῳ ἀναφέρεται μὲν ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς ἐξαίρετος ἰατρὸς (ἀμύμων ἰητήρ), εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Χείρων εἶχε δώσει «ἤπια φάρμακα φίλα φρονέων», παραδόξως ὅμως οὐδὲν λέγεται περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀχαιῶν καὶ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁ Ποδαλείριος καὶ ὁ Μαχάων, ὡς βασιλεύοντες τῆς Τρίκκης, Ἰθώμης καὶ Οἰχαλίας. Ἐπειδὴ ὅμως, πλὴν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὰ ὀνόματα ταῦτα, ὑπῆρχον καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ πόλεις ὁμώνυμοι, ἐπλάσθη ἡ σχετικῶς νεωτέρα Μεσσηνιακὴ παράδοσις, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἐγεννήθη ἐν Μεσσηνίᾳ, ὅτι οἱ υἱοί του ἐβασίλευον ὄχι τῶν Θεσσαλικῶν, ἀλλὰ τῶν γνωστῶν Μεσσηνιακῶν πόλεων Οἰχαλίας καὶ Ἰθώμης καὶ ὅτι ἡ τρίτη τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερομένων πόλεων ἦτο ἔρημόν τι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους χωρίον ἐν Μεσσηνίᾳ ὀνομαζόμενον Τρίκκη. Ἵνα συμβιβάσωσι δ' οἱ Μεσσήνιοι τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα πρὸς τὴν ὅλως διάφορον περὶ Ἀσκληπιοῦ παράδοσιν τῶν γειτόνων των Ἀρκάδων, οἱ ὁποῖοι ἔλεγον, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἐγεννήθη ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐκ πατρὸς Ἀρσίππου καὶ μητρὸς Ἀρσινόης, παρεδέχοντο μὲν καὶ οὗτοι, ὅτι μήτηρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἦτο ἡ θυγάτηρ τοῦ Φλεγύου Κορωνίς, ἀλλ' ἡ Ἀρσινόη ἡ θυγάτηρ τοῦ Λευκίππου, πατέρα ὅμως αὐτοῦ ἐθεώρουν καὶ οἱ Μεσσήνιοι τὸν Ἀπόλλωνα, ὅπως καί τινες τῶν Ἀρκάδων, συμφωνοῦντες κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν κοινὴν περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ παράδοσιν.

Ἡ Ἀρκαδικὴ παράδοσις. Ἡ Ἀρκαδικὴ παράδοσις περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ διέφερεν οὐσιαστικῶς ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς καὶ ἀπὸ πασῶν τῶν λοιπῶν. Κατὰ τοὺς Ἀρκάδας ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ Λευκίππου Ἀρσινόης, ἡ ὁποία ὅμως ἐξέθηκεν αὐτὸν ἅμα γεννηθέντα· τοῦτον ἀνεῦρεν ὁ Αὐτόλαος, νόθος υἱὸς τοῦ Ἀρκάδος, ἔθρεψε δ' ἡ Τρυγὼν ἐν Θελπούσῃ παρὰ τὸν Λάδωνα ποταμόν, ὅπου ἐκτίσθη βραδύτερον ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ παιδός. Ὁ πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατὰ μὲν τοὺς Θελπουσίους ἦτο ὁ Ἀπόλλων, κατ' ἄλλους ὅμως ἐκ τῶν Ἀρκάδων ὠνομάζετο Ἄρσιππος. Ὑπὸ τῶν θεωρούντων τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀρσίππου ἐδεικνύετο παρὰ τὸν Ἀρκαδικὸν ποταμὸν Γορτύνιον καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ. Περὶ Χείρωνος καὶ Κορωνίδος οὐδὲν γνωρίζει καὶ ἡ Ἀρκαδικὴ παράδοσις, ὅπως καὶ ἡ Μεσσηνιακή. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Ἀρκαδικὴ παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο υἱὸς τῆς Ἀρσινόης, δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων (πλὴν τῶν Μεσσηνίων), καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐν Δελφοῖς μαν-

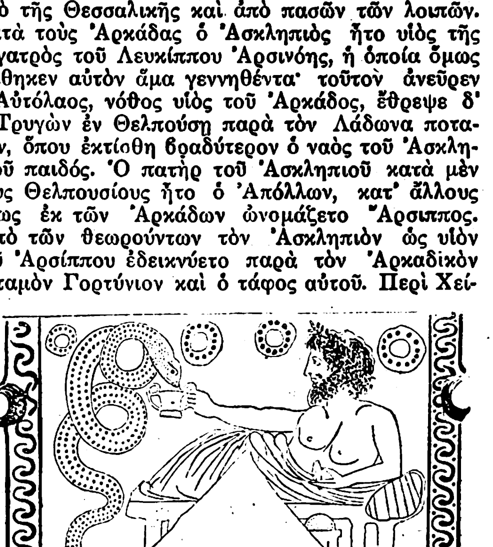

Ἀσκληπιὸς (ἀγγειογραφία).
[Ὁ θεός, φέρων στέφανον δάφνης, προσφέρει διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐντὸς δοχείου ὑγρὸν εἰς ὄφιν, πίνοντα ἐξ αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ᾠόν.
[Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

Digitized by Google

τεῖον τὴν θυγατέρα τοῦ Φλεγύου Κορωνίδα παρεδέχθη ὡς μητέρα τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς παραδόσεως εἰσεχώρησαν εἰς τὴν κοινήν, πολλαὶ δὲ παραλλαγαὶ ταύτης ὀφείλονται εἰς ἀνάμειξιν Θεσσαλικῶν καὶ Ἀρκαδικῶν στοιχείων.

Ἡ Ἐπιδαυρία παράδοσις. Ἡ Ἐπίδαυρος, ἔνθα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπῆρχε τὸ περιφημότατον ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀνεχθῇ νὰ θεωρῆται ὡς ξένος ὁ ἐν αὐτῇ λατρευόμενος θεός, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπὸ περάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου συνέρρεον προσκυνηταὶ καὶ ἀσθενεῖς. Ὤφειλε λοιπὸν πάσῃ θυσίᾳ νὰ καταστῇ Ἐπιδαύριος ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ νὰ πλασθῇ καὶ ἡ σχετικὴ περὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ γεννήσεως αὐτοῦ παράδοσις. Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη ὤφειλε νὰ μὴ ἔρχηται εἰς ἀπότομον σύγκρουσιν μὲ τὰς ἄλλας περὶ γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ παραδόσεις καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀναμείξεως τῆς παλαιᾶς Θεσσαλικῆς μετ' ἄλλων στοιχείων. Καὶ τοιαύτη παράδοσις δὲν ἦτο δύσκολον νὰ πλασθῇ. Κατὰ τὴν Ἐπιδαυρίαν λοιπὸν παράδοσιν (τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας), ὁ βασιλεὺς τῶν Θεσσαλικῶν Φλεγυῶν καὶ πατὴρ τῆς Κορωνίδος Φλεγύας, ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ κατακτητικός, εἶχε κυριεύσει πολλὰς χώρας, μὴ ἀρκούμενος ὅμως εἰς ταύτας, ἐπεθύμησε νὰ γίνῃ κύριος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀκολουθούμενος ὅθεν ὑπὸ τῆς θυγατρός του Κορωνίδος μετέβη εἰς Πελοπόννησον, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἐπὶ θέᾳ τῆς χώρας, πράγματι δὲ ἵνα κατασκοπεύσῃ αὐτήν. Ἡ Κορωνὶς ὅμως, ἡ ὁποία ἦτο ἔγκυος ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρός της, ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν Ἐπιδαυρίαν, ἐγέννησε τὸν Ἀσκληπιόν, ἵνα δὲ μὴ ἀντιληφθῇ τοῦτο ὁ πατήρ της, ἐξέθηκεν αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος Μύρτιον. Ἐκεῖ μία ἐκ τῶν αἰγῶν τοῦ ποιμένος Ἀρεσθάνα ἐθήλαζεν, ὁ δὲ ποιμενικὸς αὐτοῦ κύων ἐφύλαττε τὸ βρέφος, ἕως ὅτου ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῆς αἰγὸς καὶ τοῦ κυνὸς ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀρεσθάναν νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὸν Ἀσκληπιόν. Ἡ ἀστραπή, ἡ ὁποία ἐξέλαμψεν ἀπὸ τοῦ παιδίου, κατέστησε γνωστὴν εἰς τὸν Ἀρεσθάναν τὴν θείαν καταγωγὴν αὐτοῦ, τάχιστα δὲ συνέβησαν διὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ θαυμάσιαι ἰάσεις, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν περίφημον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, φθάσαντος μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀνιστᾷ καὶ νεκρούς.

Ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔλαβεν ἀναμφισβητήτως τὴν τελικὴν αὐτῆς μορφὴν κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Ἐπιδαύρου εὑρίσκετο ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτοῦ ἀκμῇ· ἐχρησιμοποιήθη δὲ καὶ πρὸς ἑρμηνείαν πολλῶν ἐκ τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λατρευόμενον θεόν. Οὕτω τὸ μὲν ὄρος Μύρτιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν παράδοσιν ἐξετέθη ὁ Ἀσκληπιός, ὠνομάσθη Τίτθειον ἀπὸ τῆς τίτθης (=τροφοῦ) αἰγός, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο καὶ ἡ θυσία αἰγῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ εἰς τὸν ὑπὸ αἰγὸς τραφέντα Ἀσκληπιόν, ὁ δὲ κύων κατέστη ἱερὸν ζῷον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τοῦ κυνὸς τοῦ Ἀρεσθάνα, ὁ ὁποῖος ἐφύλαττεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους· τέλος ἀπὸ τοῦ κυνὸς τοῦ Ἀρεσθάνα ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν καὶ τὸ ὄρος Κυνόρτιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἱδρύθη ὁ ναὸς τοῦ Μαλεάτα λεγομένου Ἀπόλλωνος τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Ἡ γέννησις τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένη Ἐπιδαυρία παράδοσις περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ηὐχαρίστει, φαίνεται, πάντας τοὺς Ἐπιδαυρίους, καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπιδαύριον ποιητὴν Ἴσυλλον, διότι κατὰ ταύτην ὁ Ἀσκληπιὸς παριστάνετο ὡς μόνον κατὰ σύμπτωσιν γεννηθεὶς ἐν Ἐπιδαύρῳ, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς Ἐπιδαύριος. Παρὰ τὴν κοινὴν λοιπὸν Ἐπιδαυρίαν παράδοσιν περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφαίνεται καὶ ἄλλη ὑπὸ τοῦ Ἰσύλλου τὸ πρῶτον ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τούτου ἴσως πλασθεῖσα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀσκληπιὸς ὄχι μόνον ἐγεννήθη ἐν Ἐπιδαυρίᾳ, ἀλλὰ καὶ μητρόθεν ἦτο Ἐπιδαύριος. Κατὰ τὸν Ἴσυλλον, ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς Μάλος, ὁ ἱδρύσας τὸ ἱερὸν τοῦ Μαλεάτα Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ ὄρους Κυνορτίου, παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον, ἀπέκτησεν ἐκ τῆς μούσης Ἐρατοῦς θυγατέρα ὀνομασθεῖσαν Κλεοφάμαν. Αὕτη νυμφευθεῖσα τὸν Ἐπιδαύριον Φλεγύαν ἐγέννησε τὴν Αἴγλην, ἡ ὁποία διὰ τὸ κάλλος της ἐπωνομάσθη Κορωνίς. Ἐκ τῆς Αἴγλης δ' ἢ Κορωνίδος ταύτης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγεννήθη παῖς ὀνομασθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀσκληπιὸς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρός του Αἴγλης.

Ἡ κοινὴ παράδοσις. Ἡ παλαιοτάτη Θεσσαλικὴ παράδοσις ἐθεώρει τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς υἱὸν τῆς Κορωνίδος καὶ τοῦ Ἴσχυος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐλάτου. Βραδύτερον συνεπείᾳ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος ἐθεωρήθη ὁ θεὸς οὗτος πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁ δὲ Ἴσχυς κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἐραστοῦ ἢ συζύγου τῆς Κορωνίδος καὶ ἀντιζήλου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ παρεστάθη ὡς φονευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦτο. Ὁ πατὴρ ὅμως τοῦ Ἴσχυος Ἔλατος ἐνομίσθη, ὅτι ἦτο ὁ Ἔλατος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρκάδος, ἔν τινι δ' Ὁμηρικῷ ὕμνῳ ὁ Ἴσχυς παριστάνεται ὡς διαμφισβητῶν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τὴν «Ἀζανίδα κούρην», δηλαδὴ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀζᾶνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρκάδος (ἡ ὁποία ἑπομένως ἦτο ἐξαδέλφη του ἄγνωστον πῶς ὀνομαζομένη). Ἡ παλαιὰ Θεσσαλικὴ καὶ ἡ παλαιὰ Ἀρκαδικὴ παράδοσις περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐπάλαισαν πρὸς ἀλλήλας μὲ καταφανῆ ὑπεροχὴν τῆς Θεσσαλικῆς, καὶ ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἀντέστησαν κατὰ τῶν Δωρικῶν περὶ Ἀπόλλωνος παραδόσεων, ὑπεχώρησαν μὲν εἰς ταύτας, συγχωνευθεῖσαι δὲ καὶ ἀναγνωρίσασαι τὸν Ἀπόλλωνα ὡς πατέρα τοῦ προδωρικοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀπετέλεσαν τὴν τελικῶς ἐπικρατήσασαν μορφὴν τῆς περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ παραδόσεως, ἡ ὁποία ἔγινε καὶ γενικῶς ἀποδεκτή.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ.— Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μυθολογικῶν παραδόσεων περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, δύο ἀκόμη ζητήματα προβάλλουσιν, ἤτοι: 1) ἂν ὁ Ἀσκληπιὸς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἥρως ἀποθεωθεὶς ἢ ὡς παλαιὸς θεὸς καταπεσὼν εἰς τὴν τάξιν ἥρωος, καὶ 2) ἂν περὶ ἑνὸς Ἀσκληπιοῦ πρόκειται ἢ περὶ πολλῶν, οἱ ὁποῖοι συνεχωνεύθησαν εἰς ἕνα. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ζητημάτων τούτων διάφοροι γνῶμαι ὑπάρχουσιν· οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς εἶναι ἥρως θεοποιηθείς, παραδέχονται, ὅτι πρόκειται ὄχι περὶ ἑνός, ἀλλὰ περὶ τριῶν παρεμφερῶν ἡρώων, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητα κατὰ πρῶτον συνεχωνεύθησαν εἰς ἕνα, οὗτος δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνυψώθη εἰς τὴν τάξιν τῶν θεῶν. Εἰς βεβαίωσιν δὲ τοῦ ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο ἥρως φέρουσι τὸν Ὅμηρον, ὁ ὁποῖος οὐδαμοῦ ἀναφέρει τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς πατέρα τοῦ Ποδαλειρίου καὶ Μαχάονος καὶ ἔξοχον ἰατρὸν λαβόντα φάρμακα ἤπια παρὰ τοῦ Χείρωνος.

Ἔτι πλέον, ὁ ἀναφερόμενος τάφος τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπικυροῖ (κατ' αὐτοὺς) τὴν γνώμην, ὅτι οὗτος κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον δὲν ἐθεωρεῖτο θεός. Καὶ τὰ περὶ κατακεραυνώσεως δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λεγόμενα, μόνον ἐφ' ὅσον οὗτος θεωρηθῇ ὡς ἄνθρωπος εἶναι νοητά, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἐπλάσθησαν τοσαῦται παραδόσεις πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις κατελέγετο μεταξὺ τῶν θεῶν. Κατὰ τούτους λοιπὸν ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς θεοῦ εἶναι ἐκ τῶν νεωτάτων.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τοὺς ἐκλαμβάνοντας τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς ἥρωα θεοποιηθέντα, ὑπάρχουσι καὶ πολλοί, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσι τοῦτον ὡς παλαιότατον θεόν, διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος παραγκωνισθέντα καὶ καταπεσόντα εἰς τὴν τάξιν ἥρωος. Κατὰ τούτους ὁ Ἀσκληπιὸς ὑπῆρξε παλαιὸς χθόνιος θεὸς (ὡς τοῦτο δηλοῦται διὰ τῶν ἱερῶν ζῴων αὐτοῦ ὄφεως καὶ κυνὸς) λατρευόμενος ὑπὸ τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας, ἤτοι τῶν Λαπιθῶν, Φλεγυῶν καὶ Μινυῶν. Διὰ τῆς συντριβῆς δὲ καὶ ἐκτοπίσεως τούτων ἐκ Θεσσαλίας, ἡ ὁποία ἐπῆλθε συνεπείᾳ τῶν μεγάλων ἐκ βορρᾶ μεταναστεύσεων, ἐξετοπίσθη κατὰ τὴν γνώμην τούτων καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἡ παλαιὰ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπάλαισε κατὰ τῆς νέας λατρείας τοῦ ἐπιδρομέως Ἀπόλλωνος, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς ταύτην, καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς ἔλαβε δευτερεύουσαν θέσιν ἀπέναντι τοῦ Ἀπόλλωνος, θεωρηθεὶς ὡς ἥρως καὶ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ θνητῆς μητρός. Τότε ἐπλάσθησαν τὰ περὶ Κορωνίδος τῶν Θεσσαλῶν καὶ περὶ Ἀρσινόης τῶν Ἀρκάδων μυθεύματα, τότε τὸ παλαιὸν ὑποχθόνιον ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐθεωρήθη τάφος αὐτοῦ (ὡς τὸ ἐν Κρήτῃ ὑποχθόνιον ἱερὸν τοῦ Διὸς ἐνομίσθη τάφος τούτου), ἐνῷ τὸ ἐν Τρίκκῃ διετήρησε τὸν παλαιὸν χαρακτῆρα, ὡς διετήρησε τοῦτον καὶ τὸ ἐν Βοιωτίᾳ ἱερὸν τοῦ παρεμφεροῦς πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν ἥρωος, παλαιοῦ θεοῦ, Τροφωνίου.

Τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἦτο χθόνιος θεὸς λατρευόμενος ὑπὸ τῶν παλαιοτάτων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας, ἐπικυροῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ χῶραι ἀκριβῶς ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατεστάθησαν οἱ ἐκ Θεσσαλίας ἐκδιωχθέντες λαοί, ἐμφανίζουσι τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τούτου ἐν μεγάλῃ κλίμακι, ὡς λ. χ. ἡ Φωκὶς καὶ ἡ Βοιωτία, ἐνῷ αἱ μεταξὺ τούτων καὶ τῆς Θεσσαλίας χῶραι τῶν Φθιωτῶν Ἀχαιῶν, Αἰνιάνων, Οἰτέων, Μαλιέων καὶ ἀνατολικῶν Λοκρῶν οὐδὲν σημεῖον λατρείας τοῦ θεοῦ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους παρουσιάζουσιν. Ὅτι ἐν Φωκίδι ἐλατρεύετο, πλὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ ὁ Ἀπόλλων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τυχαῖον, ὅπως δὲν εἶναι τυχαῖον, ὅτι ὄχι εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Βοιωτίας, ἀλλὰ περὶ τὸν Ὀρχομενὸν κυρίως ἤκμαζεν ἡ λατρεία του Ἀσκληπιοῦ. Ἐν Δελφοῖς δηλαδή, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι οὐδέποτε ἦσαν φίλοι τῶν λοιπῶν Φωκέων (ὅπως καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ οἱ κάτοικοι οὐδέποτε ὑπῆρξαν φίλοι τῶν Θηβαίων), ὁ Δωρικὸς Ἀπόλλων ἐλατρεύθη ἀντὶ τοῦ προδωρικοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁλόκληρος ὅμως ἡ λοιπὴ Φωκὶς ἦτο πλήρης Ἀσκληπιείων. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Βοιωτίᾳ, ἔνθα, ὅπου ἐγκατέστησαν Μινύαι καὶ ἄλλοι συγγενεῖς λαοί, ὁ παλαιὸς χθόνιος θεὸς αὐτῶν ἐλατρεύετο εἴτε ὡς Ἀσκληπιὸς εἴτε ὡς Τροφώνιος. Ἀπὸ τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος ἡ λατρεία τοῦ Θεσσαλικοῦ Ἀσκληπιοῦ διεπέρασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐν Τιτάνῃ τῆς Σικυωνίας ἱδρύθη τὸ παλαιότατον ἐν Πελοποννήσῳ Ἀσκληπιεῖον ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνορος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μαχάονος, ἐν Ἄργει δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ ἑτέρου υἱοῦ τοῦ Μαχάονος Σφύρου (βλ. λ. Ἀσκληπιάδαι). Ἐν Τιτάνῃ ὅμως καὶ ἐν Ἄργει ἡ λατρεία τοῦ Θεσσαλικοῦ Ἀσκληπιοῦ συνηντήθη μὲ τὴν ἐγχωρίαν Πελοποννησιακὴν ἡ ὁποία διετηρήθη καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἐν Τιτάνῃ, ὅπου ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰσήχθη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου τοῦ θεοῦ τούτου, ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα *Ἀσκληπιοῦ* ἐπικαλουμένου *Γορτυνίου*, προφανῶς ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου Ἀρκαδικοῦ ποταμοῦ λαβόντος τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἐξαχθῇ ἀναμφισβήτητον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ὑπῆρξε παλαιὸς χθόνιος θεὸς τῆς προδωρικῆς Ἑλλάδος καταπεσὼν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν τάξιν ἥρωος λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς νεωστὶ εἰσαχθείσης λατρείας τοῦ Δωρικοῦ Ἀπόλλωνος, δὲν δύναται ὅμως νὰ βεβαιωθῇ καὶ τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἀσκληπιὸς ὑπῆρξεν ἥρως θεοποιηθείς. Ὅπως καὶ τόσα ἄλλα ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, οὕτω καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο παραμένει ἄλυτον. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ θέσις τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο πάντοτε διφορουμένη μεταξὺ θεοῦ καὶ ἥρωος· καὶ διὰ τοῦτο, ἄλλοτε μὲν προσεφέροντο εἰς αὐτὸν θυσίαι ὡς εἰς θεόν, ἄλλοτε δ' ἐναγίσματα ὡς εἰς ἥρωα.

Ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς ἰατρός.— Τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἡ λατρεία, εἴτε ὡς θεοῦ εἴτε ὡς ἥρωος θεοποιηθέντος, εἶναι παλαιοτάτη, ὁλόκληρος δ' ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐτίμα τὸν εὐεργετικὸν τοῦτον θεόν. Ἀφ' ἑτέρου μυθογράφοι, ἀγγειογράφοι καὶ ποιηταὶ διαρκῶς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ περιλαμβάνωσι καὶ τοῦτον μεταξὺ τῶν πρωτεργατῶν οἱουδήποτε μεγάλου ἔργου τῶν παλαιῶν χρόνων. Εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετίθεντο οἱ ἥρωες, τοῦ ἰατροῦ ἡ παρουσία ἦτο ἀπαραίτητος· οὐδεὶς ὅμως ἰατρὸς ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, οὐδεὶς ἦτο ἀντάξιος τῶν ἡρώων, τοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ λατρεύσῃ, εἰ μὴ ὁ Ἀσκληπιός. Οὕτω βλέπομεν τὸν Ἀσκληπιὸν ἀσχολούμενον εἰς τὴν θήραν ἐν Πηλίῳ μετὰ τοῦ Χείρωνος καὶ μετέχοντα βραδύτερον τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, ἀλλ' ἀκολουθοῦντα καὶ τὸν Ἰάσωνα εἰς τὴν Κολχίδα· βλέπομεν μετ' ὀλίγον τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, Ποδαλείριον καὶ Μαχάονα, μετέχοντας τῆς κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείας. Ταυτοχρόνως ὅμως ἀναφέρεται ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς ἔξοχος ἰατρὸς διδαχθεὶς παρὰ τοῦ Χείρωνος τὴν χρῆσιν τῶν φαρμάκων καὶ θεραπεύσας πάντας τοὺς ἥρωας, ὅσοι ποτὲ ἔλαβον ἀνάγκην ἰατρικῆς συνδρομῆς. Ὁ Ἀσκληπιὸς λ.χ. ἀναφέρεται, ὅτι ἐθεράπευσε τὰς μανείσας θυγατέρας τοῦ Προίτου, τὸν ὀφθαλμιῶντα βασιλέα τῆς Ἐπιδαύρου Ἄσκλην, τὸν τραυματισθέντα Ἡρακλέα, τὸν ἐπίσης τραυματισθέντα Ἰφικλέα κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Λερναίας ὕδρας, καὶ πλῆθος ἄλλων. Πᾶς ἥρως, ἀσθενῶν ἢ τραυματιζόμενος, ἐθεραπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Τὴν ἰατρικὴν ἐδιδάχθη ὁ Ἀσκληπιός, κατὰ τὴν γενικῶς ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Χείρωνος· κατά τινας ὅμως αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων ἐδίδαξε τὸν Ἀσκληπιὸν τὴν ἰατρικήν, τὴν ὁποίαν ἔπειτα οὗτος ἐτελειοποίησεν ἐξευρὼν «τὴν χειρουργίαν καὶ τὰς τῶν φαρμάκων σκευασίας». Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὁ Ἀσκληπιὸς ἔλαβε παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ αἷμα τῆς φονευθείσης Γοργόνος, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἴασιν μέν, ἐφ' ὅσον προήρχετο ἀπὸ τῆς δεξιᾶς φλεβός, πρὸς ὄλεθρον δέ, ἂν προήρχετο ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς. Κατ' ἄλλους δὲν ἔλαβεν ὅλον τὸ αἷμα τῆς Γοργόνος ὁ Ἀσκληπιός, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς φλεβὸς προερχόμενον, ἐνῷ τὸ ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ἐκράτησεν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ διὰ τοῦτο «ὁ μὲν ἀπ' αὐτοῦ ἔσωζεν, ἡ δ' ἀνθρωποκτόνος καὶ πολεμοποιὸς ἐγίνετο». Κατ' ἄλλους πάλιν ὁ Ἀσκληπιὸς μετεχειρίζετο βοτάνας πρὸς θεραπείαν· οὕτω λ. χ. τὸν Ἰφικλέα ἐθεράπευσε χρησιμοποιήσας τὸ «πάνακες Φλεγυήϊον» τὸ ὁποῖον ἔδρεψε παρὰ τὸν Μέλανα ποταμόν.

Ἐπωνυμίαι καὶ σύμβολα τοῦ Ἀσκληπιοῦ.— Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀσκληπιὸς δὲν ἐθεωρεῖτο μόνον ὡς ἰατρός, ἀλλὰ καὶ ὡς χρησμῳδὸς καὶ ὡς εὐεργετικὸς ἐν γένει θεός, ὡς παντοδύναμος σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων. Ὡς τοιοῦτος θεὸς φέρει ὄχι μόνον τὰ ὀνόματα *ἰατρός, ἰητήρ, Παιὰν (Παιήων, Παιών)*, ἀλλὰ καὶ *Σωτήρ, Ἀρχαγέτας, Φιλόλαος, Δημαίνετος, Εὔκολος, Ἐπήκοος, Ἐπικούριος, Ἀλεξίπονος, Φιλάνθρωπος, Συγγνώμων, Ἠπιόδωρος, Ἠπιόφρων, Ἀγλαός*. Ἀνάλογα πρὸς τὰς τοιαύτας

Digitized by Google

ἐπωνυμίας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν διὰ τούτων νοουμένην δρᾶσιν αὐτοῦ εἶναι καὶ τὰ χαρακτηρίζοντα αὐτὸν γνωρίσματα, τὰ σύμβολα αὐτοῦ, εἰς τὰς ἀπεικονίσεις αὐτοῦ. Κύλινδροι βιβλίων καὶ πινακίδες, δίπτυχα, πυξίδες ἀλοιφῶν, φιάλη, σικύα (=βεντοῦζα), ὑποδηλοῦσι τὴν ἰατρικὴν ἰδιότητα τοῦ Ἀσκληπιοῦ: ὄφις καὶ κύων εἶναι γνωρίσματα τοῦ χθονίου θεοῦ· αἴξ, βακτηρία, διάδημα, εἶναι τῆς γενικῆς ἀγαθότητος τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὰ σύμβολα. Ἐκ πάντων τούτων ὅμως ὁ κύων ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ ὄφις ὁ ἑλισσόμενος περὶ τὴν βακτηρίαν ἀφ' ἑτέρου εἶναι τὰ συνηθέστατα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπλάσθησαν καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὰ παραδόσεις. Κατὰ ταύτας ὁ μὲν κύων ἐθεωρήθη ἱερὸν ζῷον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τοῦ κυνὸς τοῦ αἰπόλου Ἀρεσθάνα, ὁ δὲ ὄφις, κατά τινα παράδοσιν, προσειλκύσθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Πηλίῳ, ἕνεκα τούτου δ' ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ διατηρῶνται ὄφεις εἰς τὰ Ἀσκληπιεῖα (εἰς μερικὰ δὲ καὶ κύνες). Ἐκ τῶν ἱερῶν ὄφεων τοῦ Ἀσκληπιοῦ τῶν διατηρουμένων εἰς πολλὰ Ἀσκληπιεῖα πλεῖστοι εἶχον μετακομισθῆ ἐξ Ἐπιδαύρου. Ἦσαν δ' οἱ ἐξ Ἐπιδαύρου ὄφεις παρεῖαι καὶ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἐξημερωθῶσι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐν Τιτάνῃ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπίφοβοι. Τρίτον εἶδος ὄφεων εἰσήχθη βραδύτερον εἰς τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀσκληπιεῖον ἐξ Αἰθιοπίας ὑπό τινος τῶν Πτολεμαίων, τοῦτο ὅμως δὲν διεδόθη εἰς ἄλλα μέρη, ὅπως τὸ ἐξ Ἐπιδαύρου προερχόμενον.

Ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν τῇ τέχνῃ.—Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων συνοδευομένη καὶ ὑπό τινος τῶν ἱερῶν του ζῴων, παρίστα ἄνδρα ὥριμον φέροντα ἱμάτιον, σπανίως ἀγένειον, σπανιώτατα δὲ γυμνόν. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς τὰ ἀγάλματα ἰδίως, δεικνύει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Διός, πρὸ πάντων κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἡ σημασία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ηὔξησε, διακρίνεται ὅμως ἀπὸ ταύτης, διότι ἐνῷ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶναι τὸ ἤπιον, ἡ μορφὴ τοῦ Διὸς ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν τὸ μεγαλειῶδες. Τὸ κύριον ὅμως διακριτικὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ἀνθρώπων εἶναι τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ζῷα καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα· ἰδίως ἡ βακτηρία μὲ τὸν ἑλισσόμενον περὶ αὐτὸν ὄφιν ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον καὶ συχνότατον γνώρισμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Αἱ περὶ τὸν Ἀσκληπιὸν θεότητες.—Πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἐλάτρευον τὸν φιλάνθρωπον Ἀσκληπιόν, τὸν ἰατρὸν σωμάτων καὶ ψυχῶν, ἡ λατρεία δ' αὐτοῦ ὄχι μόνον δὲν παρημελήθη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐπεξετάθη. Ὁ Ἀσκληπιός, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὑπῆρξεν, ἂν μὴ ὁ μόνος, τοὐλάχιστον εἷς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, ὅσοι διετήρησαν ἀμείωτον τὸ κράτος των μέχρι τέλους τῆς πολυθεϊστικῆς θρησκείας. Ἐπειδὴ δ' ἀκριβῶς πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιός, ὁ τρόπος τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐμφανίζει πολυαρίθμους τοπικὰς διαφοράς, ὅπως διαφοραὶ ἐμφανίζονται καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν περὶ αὐτὸν θεοτήτων. Ἐκ τῶν θεοτήτων τούτων, ἄλλαι μὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑγιεινήν, ἄλλαι δὲ εἰς τὴν καθαρῶς θεραπευτικὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ *Ὑγεία* (Ὑγίεια), ὡς θυγάτηρ ἢ σύζυγος αὐτοῦ θεωρουμένη, καὶ ἡ *Αἴγλη*, ἡ νεωτάτη θυγάτηρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τῆς Ὑγείας ἡ λατρεία ἔχει κοιτίδα τὴν Πελοπόννησον καὶ ἰδίως τὴν Τιτάνην (παρὰ τὴν Σικυῶνα), ἡ ὁποία εἶναι ἐπίσης κοιτὶς τῆς λατρείας καὶ τοῦ δαίμονος *Εὐαμερίωνος*, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπίσης θεοτήτων θεωρουμένου, ἀλλ' ἄγνωστον εἰς ποίαν σχέσιν πρὸς αὐτὸν εὑρισκομένου. Εἰς τὰς θεότητας ταύτας ἀντιτίθεται, ὡς ἐμφανίζουσα τὴν θεραπευτικὴν δρᾶσιν καὶ ἰδιότητα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ ἄλλη θυγάτηρ αὐτοῦ, *Πανάκεια* ἢ *Ἰασὼ* ἢ *Ἀκεσὼ* ὀνομαζομένη, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τὰς δύο ἐκ τῶν ὀνομασιῶν τούτων ἢ καὶ ὑπὸ πάσας ταύτας ἀναφερομένη (Πανάκεια καὶ Ἰασὼ ἢ Πανάκεια καὶ Ἰασὼ καὶ Ἀκεσώ). Παρὰ τὴν θυγατέρα ταύτην τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφέρεται καὶ ὁ δαίμων *Ἄκεσις*, ὁ ὁποῖος ἐνίοτε φέρει καὶ τὸ ὄνομα Ἰανίσκος, ἐνίοτε δὲ καλεῖται καὶ Τελεσφόρος. Ὅπως ὁ Εὐαμερίων, τὸν ὁποῖον ὁ Παυσανίας θεωρεῖ τὸν αὐτὸν μὲ τὸν Ἄκεσιν, οὕτω καὶ οὗτος δὲν ἀναφέρεται εἰς ποίαν θέσιν εὑρίσκετο ἀπέναντι τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Κοινὴ λατρεία.—Ὁ Ἀσκληπιός, ὁ ὁποῖος περιεστοιχίζετο ὑπὸ τοιούτων ὀπαδῶν καὶ ἑνιαχοῦ ἐλατρεύετο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τούτων, παρέχων, οὕτως εἰπεῖν, φιλοξενίαν εἰς τούτους ἐν τοῖς ναοῖς αὐτοῦ, εἴς τινας τόπους κατελάμβανεν αὐτὸς δευτερεύουσαν θέσιν, λατρευόμενος ἐν ναοῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸν κυρίως, ἀλλ' εἰς ἄλλους θεούς. Οὕτως ἐν πλείστοις τόποις βλέπομεν τὸν Ἀσκληπιὸν λατρευόμενον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἀσκληπιὸς ἐλατρεύετο μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα ἐν Τρίκκῃ· ἐν Πελοποννήσῳ αὐτὸ τὸ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπιφανέστατον ἱερόν, τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, δὲν ἦτο κυρίως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀλλὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερόν, ἡ δ' ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ὄρους Κυνορτίου ὕπαρξις τοῦ ναοῦ τοῦ Μαλεάτα Ἀπόλλωνος ὑπενθυμίζει τὴν ἐν Τρίκκῃ κοινὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Ἀσκληπιοῦ. Πλὴν ὅμως τῆς Ἐπιδαύρου, καὶ ἐν Αἰγείρᾳ, Σικυῶνι, Μαντινείᾳ, Μεγαλοπόλει, Μεσσήνῃ, καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ἐν τῷ Σικελικῷ Ἀκράγαντι, ἐν Κυρήνῃ, ἐν Δήλῳ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Μιλήτῳ, ὁ Ἀσκληπιὸς συνελατρεύετο μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Πλὴν τῆς σχέσεως ὅμως τοῦ Ἀσκληπιοῦ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ἐθεωρεῖτο πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐμφανίζεται ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν. Τὸ Ἄργος καὶ ἡ Τιτάνη εἶναι τὰ κυριώτατα κέντρα τῆς κοινῆς ταύτης τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς λατρείας. Ἐν Τιτάνῃ ἰδίως τὸ ἄγαλμα τῆς Κορωνίδος, τῆς μητρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, δὲν ἦτο μονίμως τοποθετημένον εἴς τι μέρος τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ὅτε ἐτελεῖτο ἡ θυσία ταύρου καὶ ἀρνὸς καὶ ὑός, μετεφέρετο τοῦτο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐκεῖ ἀπεδίδοντο εἰς αὐτὸ αἱ προσήκουσαι τιμαί. Τιμαὶ ὡς εἰς ἥρωα ἀπεδίδοντο ἐπίσης ἐν Τιτάνῃ καὶ εἰς τὸν ἔγγονον τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἀλεξάνορα, τὸν υἱὸν τοῦ Μαχάονος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδίδετο ἡ ἵδρυσις τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου.

Ἐν Ἀθήναις τέλος ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο μὲν καὶ αὐτοτελής, γινομένη εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιεῖον, συνεδυάσθη ὅμως καὶ μὲ τὴν τῶν Ἐλευσινίων θεῶν, μία δ' ἡμέρα τῶν μεγάλων Ἐλευσινίων καθωρίσθη πρὸς λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ὠνομάσθη Ἐπιδαύρια.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐπιδαύρου.—Τὰ ἐν Ἀθήναις Ἐπιδαύρια ὤφειλον τὴν ὀνομασίαν των ταύτην εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἀθήνας ἐγένετο ἀπὸ τῆς Ἐπιδαύρου (τῷ 420 π. Χ.), ἔνθα ἦτο τὸ διαπρεπέστατον ἱερὸν τοῦ θεοῦ τούτου. Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλοι τόποι ἀπὸ τῆς Ἐπιδαύρου εἰσήγαγον τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὕτως, ἐνῷ εἰς τὴν παρὰ τὴν Σικυῶνα Τιτάνην ὑπῆρχε παλαιὸν καὶ περίφημον Ἀσκληπιεῖον, εἰσήχθη καὶ τοῦ Ἐπιδαυρίου Ἀσκληπιοῦ ἡ λατρεία εἰς Σικυῶνα, κομισθέντος ὄφεως ἐξ Ἐπιδαύρου ἐπὶ ζεύγους ἡμιόνων ὑπό τινος γυναικός, καλουμένης Νικαγόρας, συζύγου τοῦ Ἐχετίμου καὶ μητρὸς τοῦ Ἀγασικλέους (ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ). Διὰ μεταφορᾶς ὄφεως ἐξ Ἐπιδαύρου εἰσήχθη (ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ ἐπίσης) ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὴν Λιμηρὰν λεγομένην Ἐπίδαυρον τῆς Λακωνικῆς (ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς ἀποικία τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ ταύτης λαβοῦσα τὸ ὄνομα). Ὁμοίως ἐξ Ἐπιδαύρου εἰσήχθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ εἰς Βαλάγρας τῆς Κυρηναϊκῆς, καὶ ἔτι πρότερον εἰς Κῶν (τῆς ὁποίας καὶ οἱ κάτοικοι ἐθεωροῦντο Ἐπιδαύριοι μετανάσται), καὶ εἰς Ναύπακτον (περὶ τὸ 300 π. Χ.), καὶ εἰς Τάραντα καὶ εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἔνθα κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα ὁ Ἀρχίας ὁ Περγαμηνὸς ἵδρυσε τὸ πρῶτον ἐν Περγάμῳ Ἀσκληπιεῖον εἰσαγαγὼν ὄφιν ἐξ Ἐπιδαύρου, ὅπου εἶχε θεραπεύσει τὸ *«σπάσμα»*, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποστῆ θηρεύων περὶ τὸν Πίνδασον. Ἀπὸ τοῦ Περγάμου βραδύτερον ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ μετηνέχθη εἰς Σμύρνην. Διὰ μεταφορᾶς τέλος μικροῦ ὄφεως ἐξ Ἐπιδαύρου εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν ἔτει 293 π. Χ. συνεπείᾳ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, ἱδρύθη δ' ἔν τινι νήσῳ τοῦ Τιβέρεως Ἀσκληπιεῖον, ἡ δ' ἑνδεκάτη Σεπτεμβρίου, ἡ θεωρουμένη ὡς ἡμέρα γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καθωρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ἐτησίας πρὸς τιμὴν αὐτοῦ πανηγύρεως. (Βλ. καὶ λ. Ἀσκληπιεῖα.) Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ.

—**Ἀσκληπιός.** Ἐκαλεῖτο συνάμα Ἀσκληπιὸς *ὁ Ἡφαίστου* ἢ Ἀσκληπιὸς *ὁ ἐν Μέμφει* ἢ Ἀσκληπιὸς *Ἰμούθης*, Αἰγυπτιακὸς θεὸς ταυτισθεὶς μὲ τὸν Ἀσκληπιόν. Ἔν τινι ἑρμητικῷ παπύρῳ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου ἀναφέρεται ὁ θεὸς οὗτος ὡς πρωτεργάτης τῆς ἰατρικῆς, τούτου δ' ἡ εἰκὼν ὤφειλε νὰ εὑρίσκεται κεχαραγμένη ἐν σιδηρῷ δακτυλίῳ, ἵνα ἐπιτύχῃ ὁ ἐν τῷ παπύρῳ ἀναφερόμενος ἐξορκισμός. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσκληπιός.** Ἰατρὸς παλαιότερος τοῦ Γαληνοῦ ὅστις θεραπείαν παχυσάρκου τινὸς ὑπὸ τούτου ἀναφέρει ἐν VI. 869. ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἀσκληπιός.** Ἐπίσκοπος ἀνήκων εἰς τὴν μαρκιωνιτικὴν αἵρεσιν, μαρτυρήσας ἐν Παλαιστίνῃ τῷ 309. *(Χρ. Παπαδοπούλου* Ἱστ. τῆς Ἐκκλ. Ἱεροσολύμων, 1910, σ 77.)

—**Ἀσκληπιός.** Ἐπίσκοπος κώμης τινὸς ἐν Νουμιδίᾳ τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὅστις κατὰ τὸν Γεννάδιον (de vir. ill. 73) ἔγραψε κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Δονατιστῶν καὶ ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν παιδείαν του. Οὐδὲν ἐσώθη ἐκ τῶν ἔργων του.

—**Ἀσκληπιός.** Ἀσκητὴς κατὰ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα, οὗτινος ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τῇ 27ῃ Φεβρουαρίου (βλ. περὶ αὐτοῦ *Θεοδωρήτου* Φιλόθεος ἱστορία 25, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 82, 464). Δ. Σ. Μ.

—**Ἀσκληπιός.** Τραλλιανός, νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος τοῦ τέλους τοῦ ΣΤ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' μ. Χ. αἰῶνος. Λέγεται, ὅτι τὰ σῳζόμενα σχόλια εἰς τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Νικομάχου προέρχονται ἀπὸ ὑπόμνημα εἰς ταύτην γραφὲν ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ ὑπόμνημά του δὲ εἰς τὰ Μεταφυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (Α—Ζ) κατὰ τοῦτο μόνον ἔχει ἀξίαν τινά, ὅτι πολλαχοῦ ἀντιγράφει τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως. Γ. Ι. Κ.

—**Ἀσκληπιός.** Συμμαθητὴς τοῦ Τραλλιανοῦ Ἀσκληπιοῦ πλησίον τοῦ Ἀμμωνίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἑρμείου, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Τραλλιανοῦ ὡς γενόμενος διδάσκαλος τῆς ἰατρικῆς. Γ. Ι. Κ.

Ἀσκληπιὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἀμέσως νοτίως τῆς Σιδόνος. Νῦν Nahr-el-Barghût. Γ. Ι. Κ.

ἀσκληπιὸς (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ χοΰα *ἡ σαρκώδης* (Hoya Carnosa) (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

«Ἀσκληπιός». Τὸ πρῶτον πράγματι ἐπιστημονικὸν ἰατρικὸν περιοδικὸν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῆς Ἑταιρείας. Ἡ ἔκδοσις τούτου ἀπεφασίσθη μὲν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 28 Ἰουνίου 1836 καὶ ἐξελέγη διευθυντὴς αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Ν. Κωστῆς, ἀλλὰ τὸ πρῶτον φύλλον ἐξεδόθη τῇ 1 Αὐγούστου 1836. Ἡ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ ἐξηκολούθησεν ἀνελλιπῶς μέχρι τοῦ 1839. Κατόπιν μετὰ μακρὰν παῦσιν ἐπανεξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1856—63 καὶ τέλος ἀπὸ τοῦ 1869—76.

Ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἐδημοσιεύθησαν ἐξαιρετικῶς πολύτιμοι ἰατρικαὶ πραγματεῖαι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα γενομένων ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῇ Ἑταιρείᾳ ἀνακοινώσεων. Διευθυνταὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἐκτὸς τοῦ Ν. Κωστῆ πολλοί, ἐν οἷς οἱ καθηγηταὶ Αἰγινήτης, Ἀναγνωστάκης, Ἀφεντούλης, Ὀρφανίδης, Πρινάρης, Ἀρεταῖος.

[Ἀρ. Π. Κούζη, Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν α' αὐτῆς πεντηκονταετίαν (1836—85) Ἀθ. 1927.] ΑΡ. Π. Κ.

ἄσκληρον (τὸ) (Asclirum) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων ἑτερομερῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στενοελυτριδῶν*, περιλαμβάνον εἴκοσι περίπου εἴδη ὧν πέντε ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

Ἄσκλον (λατ. Asculum) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῶν ἰταλικῶν πόλεων Ἄσκολι *Πιτσένο* καὶ Ἄσκολι *ντὶ Σατριάνο* (βλ. λ.).

ἀσκοβόλος (ὁ) (Ascobolus) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων*. Ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν περιττωμάτων ζῴων τινῶν. Δ. Ν. Π.

ἀσκόγαστρα (τὰ) (Ascogastra) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰχνευμονιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ μικροτάτου μεγέθους ἀπαντῶντα εἰς τὴν Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

ἀσκόγλωσσα (Ascoglossa) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων*. Τὰ ζῷα ταῦτα διακρίνονται ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου ἀσκοειδοῦς γλώσσης των, ἥτις περιβάλλει τοὺς προσθίους ἀναναπτύκτους ὀδόντας των. Δ. Ν. Π.

ἀσκοδαῦλα (ἡ) ἢ *ἀσκοδάβλα* (ἐκ τοῦ *ἀσκὸς* καὶ πιθανῶς τοῦ ἀραβικοῦ *δαβλίν, ταβλίν, ταυλίν*, ὅπερ σημαίνει *τύμπανον*). Ἀσκὸς ὑπὸ μορφὴν τυμπάνου ἢ κυμβάλου ἢ ἡμισφαιρίου μετ' εὐρέος κυκλοτεροῦς πυθμένος, χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν στρατιωτῶν κατὰ τὰς ὁδοιπορίας πληρούμενος ὕδατος (*Κωνστ. Πορφυρογ.* Ἔκθ. βασιλείου τάξεως 467, 1, ἐκδ. Βόν., *Λέοντ.* Τακτ., κ. 12 § 123, Σουΐδ. ἐν λ. *φακός*), καὶ φαίνεται ὅτι ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἐξαρτύσει τῆς ἐποχῆς πρὸς τὸ σημερινὸν *παγοῦρι*. Ἡ λέξις διεσώθη μέχρις ἡμῶν ὡς *ἀσκοντάβλα* καὶ σημαίνει δερμάτινον δοχεῖον πρὸς ἄντλησιν ὕδατός (κουβᾶς), ἢ σάκκον ἐκ δέρματος περιβάλλοντα χάριν προφυλάξεως τοὺς ἀσκοὺς τοῦ ἐλαίου (τουλούμια). Θ. Π.

ἀσκοδέτης (ὁ)· λωρίς, συνήθως ἐκ δέρματος, δι' ἧς περισφίγγεται τὸ στόμιον τοῦ ἀσκοῦ.

ἀσκοδίκτυον (τὸ) (Ascodictyon Nich. καὶ Eth.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *κτενοστομάτων βρυοζῴων*. Εὑρέθη ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου καὶ κατωτέρας λιθανθρακοφόρου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσκοελιὲς (οἱ)· δημοτ., εἶδος ἐλαιῶν ἐδωδίμων, παρασκευαζομένων καὶ διατηρουμένων ἐντὸς ἀσκοῦ.

ἀσκοθύλακος (ὁ)· θύλακος ἐξ ἀσκοῦ, πήρα δερματίνη.

Ἀσκοὶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Παρ' αὐτὸ διέρχεται μικρὸν ποτάμιον κα-

Digitized by Google

λούμενον *Βηλαρᾶς*. Κάτ. 420. Μετὰ τῆς πλησιεστέρας πόλεως Ἡρακλείου συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 40). Δ. Ε. Μ.

ἀσκόκερας (τὸ) (Ascoceras Barr.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ναυτιλοειδῶν κεφαλοποδων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀσκοκερατιδῶν (βλ. λ.). Τὸ κέλυφός του εἶναι μακρὸν καὶ κατά τι κεκαμμένον. Ὁ κατοικίδιος θάλαμος εἶναι σακκοειδὴς ἢ φιαλοειδής. Ζῷα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Βοημίᾳ, Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Β. Ἀμερικῇ. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν ἀναφέρομεν τὸ εἶδος *ἀσκόκερας ὁ λαβιόμορφος* (Ascoceras manubrium), τὸ εὑρεθὲν εἰς στρώματα τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου περιόδου. Γ. Κ. Γ.

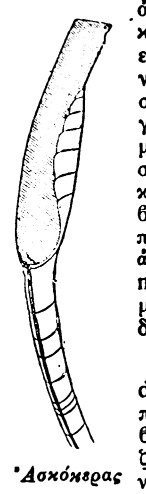

Ἀσκόκερας

ἀσκοκερατίδαι (οἱ) (Ascoceratidae Barr.) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων ναυτιλοειδῶν τετραβραγχιωτῶν κεφαλοπόδων μαλακίων ζῴων. Τὸ κέλυφός των εἶναι ἀσθενῶς κεκαμμένον, χωρισμένον διὰ διαφραγμάτων, ὀλίγον ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων, ὁ δὲ σίφων των εἶναι λεπτός. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἔζησε κατὰ τὴν σιλούριον περίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσκόκοκκος (ὁ) (Ascococcus) *[Βοτ.]*. Γένος βακτηρίων ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ *Billroth* ἐντὸς ἀποσυντεθειμένου ζωμοῦ κρέατος. Τὸ βακτήριον τοῦτο εἶναι ἡ αἰτία τῆς βοτρυομυκώσεως τοῦ ἵππου, ἀπαντῶν σπανίως καὶ εἰς τὸν χοῖρον καὶ τὸν βοῦν καὶ ἔτι σπανιώτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Δ. Ν. Π.

ἀσκοκορτίκιον (τὸ) (Ascocorticium) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀσκομυκήτων* τῆς κατηγορίας τῶν *ἐξωάσκων*. Δ. Ν. Π.

ἀσκόλαστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐσκόλασε, ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται ἢ νὰ διατελῇ ἐν λειτουργίᾳ: «ἀσκόλαστος ἐργάτης, —μαθητὴς κλπ.», «ἀσκόλαστη ἐκκλησία».

Ἀσκόλδος· βλ. Ἀσκολντ.

Ἄσκολι (Ascoli), *Γρατσιάδος-Ἠσαΐας*. Ἰταλὸς ἀνατολιστὴς καὶ γλωσσολόγος (1829—1904). Μετὰ μακρᾶς σπουδὰς ἐδημοσίευσε τῷ 1854 ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνατολικαὶ καὶ γλωσσολογικαὶ μελέται», ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε φήμην μεγάλου γλωσσολόγου. Ὁ Ἄσκολι διαιρεῖ τὰ συγγράμματά του εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς ἰνδο-ιρανικά, ἑλληνο-λατινικὰ καὶ ρωμανικά. Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου ἀπένειμεν εἰς τὸν Ἄσκολι τὸ βραβεῖον τοῦ *Bopp*, αἱ δὲ τῆς Βιέννης, Πετρουπόλεως καὶ Παρισίων ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν πλείστας τιμάς. Μέγα ἐπίσης ἐνδιαφέρον προεκάλεσεν ἡ περὶ τῆς καταγωγῆς, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἀτσιγγάνων μελέτη του δημοσιευθεῖσα γερμανιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Zigeunerisches», ὡς καὶ αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν ἀνακαλυφθεισῶν εἰς Πούλιαν ἑβραϊκῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως νομισμάτων. Ὡς συγγραφεὺς ὁ Ἄσκολι θεωρεῖται ἐκ τῶν κομψοτέρων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὸ δὲ διαυγὲς αὐτοῦ ὕφος καὶ ἡ χάρις του συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν σκοτεινῶν γλωσσολογικῶν ζητημάτων. Θ. Β.

—**Ἄσκολι** (Ascoli), *Φραγκῖσκος Στάμπιλι*. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ σοφὸς (1257—1327). Καθηγητὴς τῆς ἀστρολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας, κατηγορήθη ὡς αἱρετικὸς ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Acerba». Ὁ Ἄσκολι κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ τοῦ πυρὸς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ αὐτοῦ ἐξετελέσθη ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τοῦ Δάντου καὶ τοῦ Γκουΐντο Καλβακάντι.

Ἄσκολι *Πιτσένο* (Ascoli Piceno) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τρόντο τὸ ἀρχαῖον *Ἄσκλον* (Asculum Picenum). Κάτοικοι 32,100.

—**Ἄσκολι** *ντὶ Σατριάνο* (Ascoli di Satriano) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φότζια, τὸ ἀρχαῖον Ἄσκλον (Asculum Apulum), παρὰ τὸ ὁποῖον ὁ Πύρρος ἐνίκησε τῷ 279 π. Χ. τοὺς Ρωμαίους. Κάτοικοι 10.000.

Ἀσκόλντ. Ρῶσος ἥρως ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ΄ αἰῶνος. Ἡγούμενος τῶν Βαραγγο-Ρώσων τυχοδιωκτῶν, ἐκυρίευσε τὸ Κίεβον καὶ ἡγεμόνευεν αὐτοῦ μετὰ τοῦ φίλου του Δίρ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσκόπει ὁ Ἀσκόλντ νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ὑπηρετήσῃ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, ἀλλ' ἀποκτήσας μέγαν στρατόν, μετεβλήθη εἰς φανατικὸν ἐχθρὸν τοῦ Βυζαντίου. Ναυπηγήσας διακόσια σκάφη ἐξέπλευσεν διὰ τοῦ Βορυσθένους καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κατὰ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου· ὅποθεν καὶ ἂν διῆλθεν ἐνέσπειρε τὸ πῦρ καὶ τὸν θάνατον, μετὰ μικρὸν δὲ εὑρέθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ τὴν ἀπέκλεισε παντελῶς ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ Ἀσκόλντ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐκ τῆς ἄρκτου τοιαύτη κατὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, μετὰ φρίκης δέ, ὡς ἀναφέρει ὁ Ρῶσος χρονογράφος Νέστωρ, προέφερον τὸ ὄνομα τῶν πολεμιστῶν τούτων οἱ κάτοικοι τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐκάλει Σκύθας. Ὁ βασιλεύων τότε ἐν Βυζαντίῳ Μιχαὴλ Γ' εὑρίσκετο περιπεπλεγμένος εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν. Ὁ ὕπαρχος τοῦ Βυζαντίου ἔσπευσε νὰ πληροφορήσῃ αὐτὸν περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ τρομεροῦ ἐχθροῦ, παραιτήσας δ' οὗτος τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Μέλανος ποταμοῦ ἔσπευσεν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Ὁ Μιχαὴλ κατώρθωσεν ἐν μέσῳ μεγάλων κινδύνων νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Αἱ στρατιωτικαί του ὅμως δυνάμεις δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς πρὸς ἀπόκρουσιν τοιούτου ἐξησκημένου περὶ τὴν ναυτιλίαν ἐχθροῦ, ἀνέμενε δὲ τὴν σωτηρίαν ἐκ θαύματος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Εἰς τὸν ἱστορικὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν διεφυλάσσετο ἡ ἐσθὴς τῆς θεομήτορος. Ὁ λαός, ἡγουμένου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου, μετεκόμισε ταύτην εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ ἐβύθισε τὸ ἄκρον αὐτῆς εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῷ δὲ ἐπεκράτει γαλήνη, αἴφνης ἐκραγεῖσα τρομερὰ θύελλα συνέτριψε τὰ ἐχθρικὰ σκάφη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἐπέστρεψαν εἰς Κίεβον. Μετὰ τοῦ Νέστορος συμφωνοῦν περὶ τοῦ θαύματος καὶ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι.

Οἱ Ρῶσοι εἰδωλολάτραι καταπλαγέντες ἐκ τῆς θείας ὀργῆς, ἔπεμψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις, ἐκφράζοντες τὸν πόθον αὐτῶν, ὅπως δεχθῶσι τὸν Χριστιανισμόν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Φωτίου πρὸς τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς (866 μ. Χ.).

Ὁ Ἀσκόλντ εἶναι ὁ πρῶτος ρίψας τὰ σπέρματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν Ρωσίᾳ. Ὁ τάφος του δεικνύεται ἐπὶ λόφου κειμένου παρὰ τὸ Κίεβον, ἄπειρα δὲ ὑπάρχουσι ποιήματα, δράματα καὶ μελοδράματα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ. Θ. Β.

—**Ἀσκόλντ** *περίπτωσις [Διεθν. Δίκ.]*. Διαρκοῦντος τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου 1904—5 πολλὰ ρωσικὰ πολεμικὰ πλοῖα εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταφύγωσιν εἰς οὐδετέρους λιμένας. Μεταξὺ ἄλλων τὸ ρωσικὸν πολεμικὸν «*Ἀσκόλντ*» κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σαγγάης. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προέκυψε τὸ ζήτημα ἐὰν τὰ ρωσικὰ πολεμικὰ πλοῖα, ὑποστάντα ζημίας ἐκ πολεμικῶν πράξεων, ἦτο δυνατὸν νὰ τύχωσι τοῦ δικαιώματος τῆς ἀσυλίας εἰς οὐδετέρους λιμένας καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον ἐπετρέπετο νὰ παραταθῇ δι' αὐτὰ τὸ δικαίωμα τῆς παραμονῆς εἰς τοὺς ἐν λόγῳ λιμένας. Κατὰ γενικὸν κανόνα τὸ οὐδέτερον κράτος δικαιοῦται νὰ παράσχῃ εἰς πολεμικὸν πλοῖον ἄσυλον εἴς τινα λιμένα αὐτοῦ, διὰ τὴν προμήθειαν παρὰ τοῦ ἐν λόγῳ πλοίου οὐχὶ μόνον ἀνθράκων καὶ τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τυχὸν ζημιῶν ἃ τοῦτο ὑπέστη. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦτο τοῦ πολεμικοῦ πλοίου δὲν εἶναι ἀπόλυτον, ἀλλὰ περιορίζεται ἀπὸ διπλῆς ἀπόψεως. Πρῶτον μὲν ἡ προμήθεια ἀνθράκων καὶ τροφῶν ἐπιτρέπεται εἰς τοιοῦτον μόνον βαθμόν, ὥστε νὰ ἐπαρκέσουν μέχρι τοῦ πρώτου λιμένος τοῦ Κράτους ἐκείνου εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἔπλεεν τὸ ἐν λόγῳ πλοῖον, ἀνῆκον κατ' ἐθνικότητα εἰς αὐτό. Τὸ ἀντίθετον, ἤτοι τὸ νὰ ἐπιτραπῇ προμήθεια μεγαλυτέρου ποσοῦ ἄνθρακος καὶ τροφῶν παρὰ πολεμικοῦ πλοίου ἐμπολέμου Κράτους θὰ ἐσήμαινεν ὅτι τὸ οὐδέτερον Κράτος ἐπιτρέπει τὴν χρησιμοποίησιν τῶν λιμένων αὐτοῦ ὡς πολεμικῶν ναυτικῶν βάσεων. Ἐξ ἄλλου αἱ ἐπισκευαὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου μόνον ἐν μικρῷ βαθμῷ ἐπιτρέπονται. Οὕτω τὸ νὰ ἐπιτραπῇ ὁ καθαρισμὸς τῶν μηχανημάτων πολεμικοῦ τινος πλοίου, δι' οὗ δύναται νὰ ἐπανακτήσῃ τοῦτο τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ταχύτητα, ἀποτελεῖ παράβασιν τῶν περὶ οὐδετερότητος ὑποχρεώσεων παντὸς Κράτους. Ἐν τῇ προκειμένῃ δὲ περιπτώσει ἐπρόκειτο περὶ ρωσικῶν πολεμικῶν πλοίων ὑποστάντων βαρείας ἀπωλείας ἐκ συγκρούσεως μετὰ τοῦ ἀντιπάλου στόλου καὶ καταστάντων σχεδὸν ἀχρήστων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπανόρθωσις τῶν προξενηθεισῶν εἰς αὐτὰ ζημιῶν ἀπῄτει μεγάλας ἐπιδιορθώσεις, ἐγένετο ἀφοπλισμὸς τῶν πλοίων, τὰ δὲ πληρώματα ἐκρατήθησαν.

Ἡ Ἀμερικανικὴ Κυβέρνησις, ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰσόδου ρωσικοῦ πολεμικοῦ πλοίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Manila, διὰ τοῦ ἀπὸ 5 Ἰουνίου 1905 ἐγγράφου της, δι' οὗ ἀπέρριπτε τὴν αἴτησιν τοῦ Ρώσου ναυάρχου περὶ παραχωρήσεως δεκατετραημέρου ἀδείας παραμονῆς τοῦ ρωσικοῦ πολεμικοῦ εἰς τὸν λιμένα, ἐδικαιολόγει τὴν ἀπόφασίν της διὰ τοῦ ὅτι, ἂν καὶ ἡ περὶ οὐδετερότητος δήλωσις ἐπιτρέπει μικρὰς τινὰς ἐπιδιορθώσεις πολεμικοῦ τινος πλοίου, δὲν συγχωρεῖ τὴν ἐπιδιόρθωσιν πλοίου ὑποστάντος ζημίας ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀντιπάλου στόλου, ὅπως καὶ αὖθις καταστῇ ἱκανὸν νὰ συμμετάσχῃ νέων ἐπιχειρήσεων. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα συνετάχθη καὶ τὸ ἄρθρ. 17 τῆς XIII συμφωνίας τῆς Β' Συνδιασκέψεως τῆς Χάγης. Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσκολσούν. Τουρκικὴ λέξις (σύνθετος ἐκ τοῦ ἀραβ. *ἄσκ*=ἔρως καὶ τοῦ τουρκικοῦ ρήματος *ὀλσοὺν*=γένοιτο), σημαίνουσα εὖγε (μπράβο). Ν. Μ.

ἀσκολύμπρι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *σκόλυμος ὁ ἱσπανικός*. Δ. Ν. Π.

ἀσκομαντοῦρα (ἡ)· βλ. ἄσκαυλος.

ἀσκομαχῶ (—*άω*)· πνευστιῶ, ἀσθμαίνω, ἄλλως *ἀγκομαχῶ*· ἡ πρᾶξις *ἀγκομάχημα* καὶ *ἀγκομαχητό*.

ἀσκόμορφος (ὁ) (Ascomorphus) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπλαγχνιδῶν*· Εἶναι ζῷα τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ διακρίνονται ἐκ τοῦ μικροτάτου σώματος, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν καὶ λεπτῶν τριχῶν. Δ. Ν. Π.

ἀσκομύκητες (οἱ) (Ascomycetes) *[Βοτ.]*. Φυτὰ κρυψίγονα τῆς τάξεως τῶν *θαλλοφύτων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μυκήτων*. Ἔχουν μυκήλιον πολυκύτταρον καὶ πολυμερῶς διακεκλαδισμένον. Κλάδοι ἐπακρίως αὐξανόμενοι. Πολλαπλασιασμὸς ἐγγενὴς διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐπὶ τοῦ μυκηλίου ἀσκοειδῶν ἢ κορυνοειδῶν ἰδιορρυθμοτάτων σποραγγείων. Τὸ πρωτόπλασμα τῶν ἀσκῶν διαιρεῖται εἰς 8 συνήθως σπόρια, *ἀσκοσπόρια* καλούμενα. Ἡ ἀσκογονία ἄρχεται συνήθως ἔκ τινος ἑλικοειδοῦς, περιεστραμμένου κυττάρου, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ μονοπύρηνον ᾠοκύτταρον καὶ καλεῖται *ἀσκογόνιον κύτταρον*. Πρὸς τὸ ἀνθηρίδιον τῶν λοιπῶν φυτῶν ἀντιστοιχεῖ κλαδίσκος τις παρὰ τὸ ἀσκογόνιον κύτταρον εὑρισκόμενος, ἐφαπτόμενος τούτου, ὅστις μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐφαπτομένων μεμβρανῶν ἐκβάλλει τὸν πυρῆνα αὐτοῦ καὶ τὸ μεγαλύτερον πρωτοπλασματικὸν τμῆμα εἰς τὸ ἀσκογόνιον. Τὸ γόνιμον ἀσκογόνιον μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς βάσεώς του ἐκβλάστησιν περιβληματικῶν τινων ἰνῶν, *παραφύσεων* καλουμένων, μεταβάλλεται εἰς ἠρεμοῦν *ᾠοσπόριον*. Ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ στρώματος, ὅπερ εἶναι ὀλιγοκύτταρον, τὸ μητρικὸν κύτταρον τοῦ ἀσκοῦ ἐπιμηκύνεται, ἀπωθεῖ τὰ λοιπὰ καὶ οἱ δύο πυρῆνες συνενοῦνται καὶ σχηματίζουσιν ἕνα, ὅστις πάλιν διαιρεῖται εἰς τρεῖς καὶ διὰ περαιτέρω κατατομῆς εἰς ὀκτώ. Πέριξ τῶν ὀκτὼ τούτων πυρήνων συναθροιζόμενον τὸ πρωτόπλασμα καὶ διαχωριζόμενον ὑπὸ μεμβράνης παράγει διὰ κυτταρογονίας ὀκτὼ σπόρια. Τοιουτοτρόπως τὸ μητρικὸν φυτόν, *γαμετόφυτον* καλούμενον, παράγει *ἀγενῆ γενεάν*, ἤτοι ἱμάντια τῶν ὁποίων τὰ ἄκρα μεταβάλλονται εἰς ἀσκοὺς καὶ καλούμενα *σποριόφυτα*. Πλεῖστοι ἀσκοὶ περιβάλλονται ὑπὸ τῶν βλαστικῶν τούτων ἱμάντων τοῦ μυκηλίου καὶ σχηματίζουσιν εἰς πλείστους ἀσκομύκητας ἀσκοειδῆ σωμάτια, *σποριοκόμβια* καλούμενα.

Οἱ ἀσκοὶ ἑνούμενοι μετὰ τῶν παραφυματικῶν ἱμάντων σχηματίζουσι στρῶμά τι, ὅπερ καλεῖται *ὑμένιον*. Ἀσκομύκητες τινὲς παρουσιάζουσι τὰ καλούμενα *χλαμυδοσπόρια*· ταῦτα εἶναι σπόρια μὲ παχεῖαν μεμβράναν καὶ ἀναφαίνονται κατὰ ὁρμαθοὺς ἀπὸ τῶν ὑφῶν.

Οἱ ἀσκομύκητες ὑποδιαιροῦνται εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας, τοὺς *ἐξωάσκους* (Exoasci) καὶ τοὺς *καρποάσκους* (Carpoasci). Εἰς τοὺς πρώτους οἱ ἀσκοὶ ἀναφαίνονται ἀκάλυπτοι ἀπὸ τοῦ μυκηλίου, ἐνῷ εἰς τοὺς δευτέρους οἱ ἀσκοὶ ἀναφαίνονται ἐντὸς καλύμματος ἐκ συστήματος ὑφῶν διαφορωτάτης μορφῆς ἀποτελουμένου (βλ. καὶ λ. ἐξώασκος καὶ καρπόασκος). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτ.]* Τῆς τάξεως ταύτης τῶν μυκήτων εὑρέθησαν καὶ ἀπολιθωμένα λείψανα, ἀμφίβολα ὅμως. Γ. Κ. Γ.

ἀσκόνιστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι σκονισμένος, ὁ μὴ κεκαλυμμένος ὑπὸ κόνεως.

ἀσκοντάβλα (ἡ)· βλ. ἀσκοδαῦλα.

ἀσκόνταφτος, —*η*, —*ο*· δημοτ., αὐτὸς ποῦ δὲν ἐσκόνταψε, δὲν προσέπαισεν, ἀρχ. *ἄπταιστος*.

Ἀσκόντο (Ascondo), *Φραγκῖσκος*. Ἀρχιτέκτων Ἱσπανὸς (1705—1781). Ὠκοδόμησε πολυαρίθμους μονὰς ἐν Καστιλίᾳ, τὸν ναὸν τῆς Ὀρνίχα τῆς Βιλλαντεφραντές, τὰ μοναστήρια τῆς Σάντα Μαρία ντὲλ Ντουέρο, τῆς Φρομέστας κ.τ.λ.

ἀσκόξυλο (τό)· ἰδιωματ. (Κρήτ.), ξύλον ραβδωτὸν ἐν εἴδει πείρου, διὰ τοῦ ὁποίου φράττουσι μικρὰς ὀπὰς ἀσκῶν.

ἀσκόπευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐσκοπεύθη, δὲν ἐσημαδεύθη· ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἀποσκοπεῖ, δὲν ἀποβλέπει τις.

ἀσκοπήρα (ἡ)· πήρα ἐξ ἀσκοῦ, δερματίνη, ἀσκοθύλακος.

Digitized by Google

ἄσκοπος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σκοπῶν, ὁ μὴ σκεπτόμενος, ἀπρονόητος, ἀπερίσκεπτος, ἀμελέτητος: παροιμ. «ἄσκοπος ὁ νοῦς, διπλὸς ὁ κόπος» ‖ ὁ ἄνευ σκοποῦ, ὁ τυχαῖος, ἀντιθ. *σκόπιμος*: «ἄσκοπα ἔξοδα» ‖ ἀτελεσφόρητος, ἄκαρπος, μάταιος: «ἄσκοπος ἐνέργεια, — προσπάθεια».—Ἐπίρρ. *ἀσκόπως*.

ἀσκόπουλο καὶ *ἀσκοπούλι* (τό)· τὸ ἀρτίως ἐκκολαφθὲν πτηνόν, ὁ ἀπτὴν νεοσσός, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἀσκίδιον.

ἀσκοπυτίνη (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Δοχεῖον δερμάτινον ὕδατος ἢ οἴνου, ἀντίστοιχον πρὸς τὸν σημερινὸν *μπαράν* (βλ. καὶ λ. ἀσκός).

Ἄσκορδος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μακεδονίας ἐν Πιερίᾳ, ἀπέχων τῆς πόλεως τῶν Ἀγασσῶν τριάκοντα περίπου χιλιόμετρα. Ὑπό τινων συνταυτίζεται πρὸς τὸ σημερινὸν ποτάμιον «*Κρασοπούλι*», τὸ ἐκβάλλον εἰς τὸν Ἀλιάκμονα.

Ἀσκορὶς *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀσκουρίς.

Ἄσκορος *[Ναυτ. Γεωγρ.]* Ποταμὸς τῆς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Μικρασίας (Πόντου τοῦ Καππαδοκικοῦ) παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀρμενίας, ἐκβάλλων: ἰς 38 μίλ. εὐθυπλοΐας καὶ 43 μίλ. παράπλου ἀνατολικῶς τῆς Τραπεζοῦντος (πλάτ. 41° 03', μήκ. 40° 35' ½, χάρτ. ἀγγλικὸς 2236: Cape Yasun to Fort Anakria), τῆς ἐκβολῆς του σχηματιζούσης γλῶσσαν φερώνυμον, ἀποτελοῦσαν τὸ ΒΑ κέρας τοῦ ἀγκυροβολίου *Ριζὲ* (ἀρχ. *Ριζοῦς*, *Πτολ.* Ε, στ. 6). Ὁ ποταμὸς ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων *Ἀσσορος Ντερὲ* ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ «Περίπλῳ τοῦ Εὐξείνου» τοῦ μὲν Ἀρριανοῦ ὡς *Ἄσκουρος*, τοῦ δὲ Ἀνωνύμου ὡς *Ἀσκούρνας* (βλ. λ. Ἄσκουρα). **Σ. Ε. Λ.**

ἀσκόρπιστος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μὴ σκορπισμένος, ὁ μὴ διεσπαρμένος.

ἀσκὸς (ὁ)· δέρμα ζῴου χρησιμοποιούμενον ὡς θύλακος εἰς ὑποδοχὴν οἴνου, ἐλαίου, ὕδατος, τυροῦ, ἐλαιῶν κ.τ.τ., κοιν. *ἀσκὶ* καὶ *τουλούμι*: «ἀσκὸς αἴγειος», γιδιὰ ἢ γιδοτόμαρο, «βόειος ἀσκός» κτλ. ‖ φύσα ἀποταμιεύουσα καὶ ἐκπέμπουσα ἀέρα: «ἀσκὸς καμίνου» καὶ «οἱ ἀσκοὶ τοῦ Αἰόλου» ‖ «ἀσκὸς πεφυσημένος», κοιν. «φουσκωμένο ἀσκί» ἐπὶ τῶν ἀλαζονικῶς μεγαλαυχούντων· ὁμοίως: «κενεῆς φρονήσιος ἔμπλεως ἀσκός» ‖ καθόλου θύλακος, σάκκος δερμάτινος.

—*[Μυθολ.]* Ὅταν οἱ Γίγαντες ἐπολέμησαν κατὰ τῶν θεῶν, εἷς τῶν διασωθέντων ἐκ τῆς πανωλεθρίας Γιγάντων, Ἀσκὸς ὀνομαζόμενος, ἐκδικούμενος τὸν Διόνυσον, διότι διὰ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς συνδρομῆς του συνέβαλεν ὥστε νὰ νικηθῶσιν οἱ ἐπικρατοῦντες μέχρι τότε Γίγαντες, τὸν συνέλαβέ ποτε διερχόμενον ἐκ Συρίας καὶ ἀφοῦ τὸν ἔδεσε, τὸν ἔρριψεν εἰς τὸ ποταμὸν τῆς Δαμασκοῦ Βαρδίνην ἢ Χρυσορρόαν. Ὁ Διόνυσος σωθεὶς ὑπὸ τοῦ προσδραμόντος Ἑρμοῦ, τὸν μὲν Ἀσκὸν ἐξέδαρε καὶ ἐκ τοῦ δέρματος αὐτοῦ κατεσκεύασε τὸν γνωστὸν ἔκτοτε *ἀσκόν*, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἵδρυσε, κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον, τὸν *Δαμασκόν*, ἥτις κατ' ἄλλους ὠνομάσθη *Δαμασκός*.

Κατ' ἄλλην ἐκδοχήν, τὸν ἀσκὸν κατεσκεύασε πρῶτος ὁ Ἰκάριος, ὁ φιλοξενήσας ποτὲ τὸν Διόνυσον ὅστις, εὐγνωμονῶν διὰ τοῦτο, τοῦ ἐδίδαξε τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς κατασκευὴν τοῦ οἴνου. Ὁ Ἰκάριος οὗτος, ἰδὼν ποτε τράγον νὰ τρώγῃ τὰς ἀμπέλους του, τὸν συνέλαβε καὶ ἐκ τοῦ δέρματος αὐτοῦ κατεσκεύασε τὸν πρῶτον ἀσκόν, ἐφ' οὗ, ἐκδικούμενος τὸν τράγον, ἐχόρευε κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν σταφυλῶν, ἐξ οὗ γεγονότος, λέγεται ὅτι προῆλθε κατόπιν ἡ παιδιὰ τοῦ ἀσκωλιασμοῦ (βλ. λ.) Ἔκτοτε πρὸς τούτοις καθιερώθη κατὰ τὰς Διονυσιακὰς ἑορτὰς ἡ θυσία τράγου, θεωρηθέντος ὡς ἐχθροῦ τῆς ἀμπέλου, τῆς ὁποίας φέρεται καὶ ἐπίγραμμα πρὸς τὸν τράγον, ὅπερ κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν ἔχει οὕτω:

«Κι' ἂν μὲ φᾷς ἕως τὴν ρίζαν,
κάποια ξύλα μου θὰ μείνουν,
τὴν φωτιὰ ν' ἀνάψουν, τράγε,
γιὰ ν' ἀρχίσουν νὰ σὲ ψήνουν».

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ χρῆσις τοῦ ἀσκοῦ πρὸς ποικίλους σκοποὺς χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἐν τῇ Μυθολογίᾳ ὁ Αἴολος παρίσταται ἔχων ἐναποθηκευμένους τοὺς ἀνέμους ἐντὸς ἀσκῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τοὺς ἀφίνει νὰ πνέουν κατὰ τὰς ἑκάστοτε διαθέσεις του· ἐκ χρησμῶν τῆς Πυθίας, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Θησέως, τεκμαίρεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ἴσως τότε οἱ ἀσκοὶ ὡς σωσίβια καὶ ὡς κολυμβητικὰ μέσα: «ἀσκὸς ἐν ὕδμασι ποντοπορεύσει»· ἡ δὲ παλαιόθεν χρῆσις αὐτῶν διὰ τὴν μεταφορὰν ὑγρῶν καταφαίνεται ἐκ πλείστων ἀρχαίων παραστάσεων, εἰκονιζουσῶν ἰδίως Σατύρους χύνοντας οἶνον ἀπὸ ἀσκῶν εἰς κρατῆρας.

Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὁ ἀσκὸς ἐχρησιμοποιήθη εὐρύτατα καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη διὰ τὴν μεταφορὰν ὕδατος, οἴνου, ἐλαίου, μέλιτος καὶ ἄλλων ὑγρῶν, καθὼς καὶ πρὸς συσκευασίαν καὶ διατήρησιν τροφίμων (οἷον τυροῦ, ἐλαιῶν κλπ.)· ἐπίσης εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἀσκαύλων (βλ. λ.).

Συνήθως οἱ ἀσκοὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δορᾶς τράγου, ἥτις ἀφαιρεῖται ἐκ τοῦ ζῴου ἄνευ διαμήκων τομῶν, ἀποκολλωμένη ἀπὸ τοῦ σώματος δι' ἐμφυσήσεως, μεθ' ἣν ἀποκόπτονται ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ πόδες μόνον, ἐξάγεται δὲ τὸ λοιπὸν σῶμα ἀκέραιον διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ λαιμοῦ. Ἡ δορὰ ἀναστρέφεται, κατόπιν ἐπιπάσσεται δι' ἅλατος καὶ ξηραίνεται, δένονται δὲ ἢ ράπτονται τὰ ἀνοίγματα, πλὴν ἑνὸς μόνον, ἐκ τῶν ποδῶν. Κατασκευάζονται ἐπίσης ἀσκοὶ ἐκ δορᾶς βοὸς κατὰ τὸν ἴδιον περίπου τρόπον, ἄλλοι δὲ ἐκ δέρματος κατειργασμένου, διὰ συρραφῆς· οἱ τελευταῖοι οὗτοι, μικροῦ συνήθως μεγέθους, χρησιμοποιοῦνται ἰδίως ὡς ὑδροδοχεῖα (*ματαράδες*) διὰ κυνηγούς, ἐκδρομεῖς κ. λ. π.

Ἡ λέξις *ἀσκὸς* σημαίνει κατ' ἐπέκτασιν καὶ πάντα κλειστὸν σάκκον κατεσκευασμένον ἐξ ἀδιαβρόχου ἢ ἀεροστεγοῦς περιβλήματος, οἷοι οἱ χρησιμοποιούμενοι πρὸς ἐναποθήκευσιν ἀερίων διὰ χημικὰς ἢ φαρμακευτικὰς χρήσεις (ἀσκοὶ ὀξυγόνου κ.λ.π.).

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι *ἀσκοὺς* ὠνόμαζον καὶ ἐπιτραπέζιά τινα δοχεῖα οἴνου ἢ ὕδατος, ἐξ ὀπτῆς γῆς κατεσκευασμένα καὶ ἔχοντα σχῆμα ἀσκοῦ, ἀπολήγοντος εἰς λεπτὸν στόμιον ἐκροῆς. **Ω**

— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ Ναυτικῷ *ἀσκὸς* λέγεται κατασκεύασμα ἐξ ὀθόνης πανείας (ἀρ. 1 ἢ 0), σχηματίζον σάκκον πανταχόθεν κλειστόν, πλὴν ὀμφιλοῦ κυκλικοῦ, εἰς ὃν συρράπτεται σωλὴν βραχὺς τῆς αὐτῆς διαμέτρου, ἔχων δὲ περίπου τὸ σχῆμα τοῦ κοίλου τῆς λέμβου, ἀκάτου συνήθως, δι' ἧς γίνεται ὕδρευσις. Δώματα σχοίνινα ἐνδυναμοῦσι τὰς ραφάς του. Διὰ τὰς ὑδρεύσεις ἐντίθεται ὁ κενὸς ἀσκὸς εἰς τὸ κοῖλον τῆς ἀκάτου καὶ εὐτρεπίζεται ὑπὸ τὰ πέλματα, τινὰ τῶν ὁποίων, τὰ περὶ τὸ μέσον, ἀφαιροῦνται. Ἀφικνουμένης τῆς λέμβου εἰς τὸ ὑδρεῖον, διοχετεύεται τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸν ἀσκόν, βοηθούσης ἐνίοτε καὶ χειραντλίας, μέσῳ καναβίννου σωλῆνος, οὗ τὸ ἕτερον ἄκρον διείρεται διὰ τοῦ ὀμφαλοῦ εἰς τὸν ἀσκόν. Τῆς πληρώσεως τοῦ ἀσκοῦ περατωθείσης φιμοῦται διὰ προσδέσεως ὁ σωλὴν τοῦ ὀμφαλοῦ, τοῦτο μὲν ὅπως μὴ ἀναπηδᾷ κατὰ τὸν διάπλουν τὸ ἐν τῷ ἀσκῷ ὕδωρ λόγῳ τοῦ κλυδασμοῦ, τοῦτο δὲ ὅπως μὴ εἰσέρχωνται ἐν τῷ ἀσκῷ ψεκάδες τῆς θαλάσσης, καθιστῶσαι τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ ὑφάλμυρον. Μετὰ τὰς ἐπινοήσεις τῶν τελειοτάτων διυλιστηρίων τῶν συγχρόνων πλοίων ἡ ὕδρευσις δι' ἀσκοῦ ἔχει περιορισθῆ. **Σ. Ε. Λ.**

— *ἀσκὸς δακρυοδόχος [Ἀνατομ.]*. Θύλακος κυλινδρικὸς κείμενος ἐν τῇ δακρυϊκῇ αὔλακι, ἀφ' ἑνὸς μὲν μεταξὺ τῶν δακρυϊκῶν πόρων καὶ τοῦ ρινοδακρυϊκοῦ πόρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταξὺ τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας δακρυϊκῆς ἀκρολοφίας, ὧν ἡ μὲν προσθία ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀνιούσης ἀποφύσεως τοῦ ὀστοῦ τῆς ἄνω γνάθου, ἡ δὲ ὀπισθία τοῦ δακρυϊκοῦ ὀστοῦ. Ἐν τῷ δακρυοδόχῳ ἀσκῷ συσσωρεύονται τὰ δάκρυα φερόμενα ἐκ τῆς ἔσω γωνίας τοῦ δακρυϊκοῦ λημνίου διὰ τῶν δακρυϊκῶν πόρων, διὰ δὲ τοῦ ρινοδακρυϊκοῦ πόρου τὰ δάκρυα ἐκ τοῦ δακρυοδόχου ἀσκοῦ κατέρχονται εἰς τὴν ρῖνα. Ὁ δακρυοδόχος ἀσκὸς ἐνίοτε φλεγμαίνεται, ἡ δὲ φλεγμονὴ αὕτη ὀνομάζεται *δακρυοκυστῖτις*. **Γ. Φ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ**

— *ἀσκὸς δερματικὸς* ἢ *σωματικὸς [Ἀνατομ.]*. Τὸ ἔξω πέταλον τῆς λεκιθικῆς κύστεως, ἧς τὸ ἔσω πέταλον ἀποτελεῖ τὸν λεκιθικὸν ἀσκόν. Ἐκ τοῦ δερματικοῦ ἢ τοῦ σωματικοῦ ἀσκοῦ παράγονται δύο ὑμένες τοῦ ἐμβρύου, τὸ *ἀμνίον* καὶ τὸ *χόριον*. **Γ. Φ. Κ.**

— *ἀσκὸς λεκιθικὸς [Ἀνατομ.]*. Ἀσκὸς κρεμάμενος ἐκ τοῦ ἐμβρυϊκοῦ σώματος καὶ περιέχων λέκιθον χρήσιμον διὰ τὴν θρέψιν τοῦ ἐμβρύου. Οὗτος μετὰ τὴν πλήρη κατανάλωσιν τῆς ἐμπεριεχομένης λεκίθου συρρικνοῦται καὶ ἀποπίπτει ἢ καὶ συνελκόμενος εἰς τὸ κοιλιακὸν τοίχωμα τοῦ ἐμβρύου χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν σύγκλισιν αὐτοῦ. Ὁ λεκιθικὸς ἀσκὸς μετὰ τοῦ σωματικοῦ ἀσκοῦ συναποτελοῦσι τὴν λεκιθικὴν κύστιν. **Γ. Φ. Κ.**

Ἀσκὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιαχίνια*, μετωνομάσθη δὲ εἰς *Ἀσκὸν* λόγῳ τοῦ ἐποικισμοῦ εἰς αὐτὸ Θρακῶν προσφύγων ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ 2.105 κατοίκους, ὧν οἱ 1300 ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἕδραν καὶ οἱ λοιποὶ εἰς τὰ εἰς αὐτὴν ὑπαγόμενα χωρία *Ἀνοιξιὰ* (τέως *Κάντζα*, κάτ. 220), ἀπέχον ἐπὶ ὥραν ἀπὸ ταύτης, *Φιλαδέλφεια* (τέως *Γκιουβέλτζα*, κάτ. 350), ἀπέχον ἐπὶ 1½ ὥραν καὶ *Νούδα* (κάτ. 235) ἀπέχον ὁμοίως. Κύριον προϊὸν τῆς περιφερείας εἶναι ὁ καπνὸς ἐξαγόμενος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Μετὰ τοῦ Λαγκαδᾶ (χμτρ. 38) καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (χμτρ. 59) συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, 1½ δ' ὥραν μακρὰν αὐτοῦ διέρχεται ὁ τοπικὸς σιδηρόδρομος Σταυροῦ - Σαρακλῆ. **Δ. Ε. Μ.**

— **Ἀσκὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀν. Θράκης. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχεν 650 Ἕλληνας κατοίκους.

ἀσκοσπόριον (τὸ) (Ascosporium) *[Βοτ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς τὰ σπόρια τῶν *ἀσκομυκήτων*, ἅτινα προέρχονται ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ πρωτοπλάσματος. **Δ. Ν. Π.**

Ἄσκοτ (Ascot) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἀγγλίας παρὰ τὸ Οὐΐντσορ (κομητεία τοῦ Μπέρκ) γνωστὴ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ περίφημον ἱππόδρομον, ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς Ἀγγλίας. Ἐν αὐτῷ τῷ ἱπποδρόμῳ διεξάγονται κατ' ἔτος πολλαὶ μεγάλαι διαδρομαί, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ τοῦ «*χρυσοῦ κυπέλλου Ἄσκοτ*» ἐπὶ ἀποστάσεως 2½ μιλίων, ἱδρυθεῖσα τῷ 1807. **Χ. Δ.**

ἀσκοτάδιαστος, —η, —ο, καὶ *ἀσκοτείνιαστος*· δημοτ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν ἐπεσκίασε τὸ σκότος, ἡ νὺξ (κυριολεκτ. καὶ μεταφορ.).—Ἐπίρρ. *ἀσκοτάδιαστα* καὶ *ἀσκοτείνιαστα*.

ἀσκοτιζάνα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *κώνειον τὸ στικτὸν* (Conium maculatum). **Δ. Ν. Π.**

ἀσκότιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἐπισκοτισθείς, ὁ ἀσκοτείνιαστος ‖ μτφ., ὁ μὴ συσκοτισθεὶς διανοητικῶς, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐξαλίσθη, ἢ δὲν ἠνωχλήθη.

ἀσκοτσάμπουνο (τό)· βλ. ἄσκαυλος.

Ἄσκουιθ (Askwith), *Γεώργιος Ράνκεν, βαρῶνος* —. Ἄγγλος πολιτικὸς καὶ οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1861. Ἐν τῇ μετὰ τῆς Βενεζουέλας βιομηχανικῇ διαιτησίᾳ διεδραμάτισε σημαντικὸν πρόσωπον. Εἶναι εἷς τῶν αὐστηροτέρων ἐπικριτῶν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ. **Α. Δ.**

—**Ἄσκουϊθ** (Asquith), *Ἑρβέρτος Ἐρρῖκος, κόμης Ὄξφορδ, λόρδος* —. Διαπρεπὴς Ἄγγλος πολιτικὸς γεννηθεὶς ἐν Μόρλεϋ τῷ 1852. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν εἰς τὸ κολλέγιον τῶν Μοραβῶν ἀδελφῶν ἐν Νόϊβεντ τοῦ Ρήνου, ἵδρυμα αὐστηρᾶς πειθαρχίας, ἔνθα ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν οἱ ἐκεῖ συρρέοντες ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς νέοι ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας. Μετὰ ταῦτα ἐσπούδασεν εἰς τὸ κολλέγιον Μπαίλιολ τῆς Ὀξφόρδης νομικά, μετὰ τὰς διδακτορικάς του δὲ ἐξετάσεις (1876) ἤσκησεν ἐπί τινα χρόνον τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα δια-

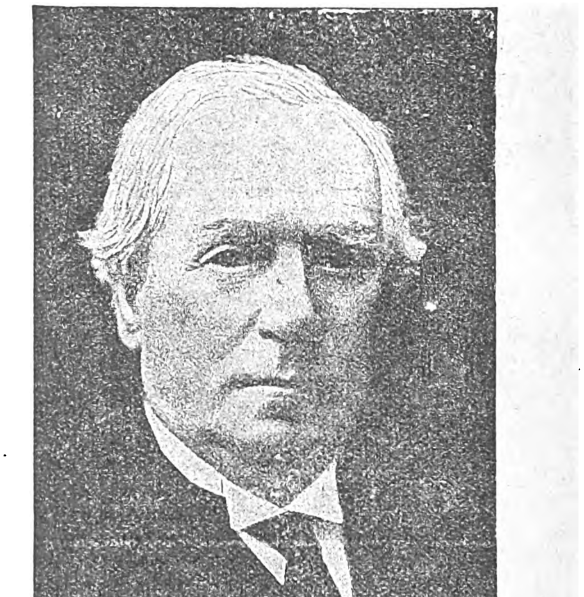

Ἑρβέρτος Ἄσκουιθ.

κριθεὶς ὡς εὐγλωττος ρήτωρ. Ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὴν μὶς *Ἔλλεν Μέλλανδ*, ἥτις ἀπέθανε τῷ 1891, ὁπότε ὁ Ἄσκουϊθ ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τῆς *Margot Tennant*. Ὡς δικηγόρος ἔσχε πολλὰς ἐπιτυχίας, ἰδιαιτέρως ἀναδειχθεὶς τῷ 1888 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς δίκης τὴν ὁποίαν ἤγειραν οἱ Ἰρλανδοὶ βουλευταὶ κατὰ τῆς ἐφημερίδος «Τάϊμς», εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε δημοσιευθῆ ἡ περίφημος σειρὰ τῶν πλαστῶν ἐγγράφων Πίγκοτ, ἥτις προεκάλεσε τὴν διάσπασιν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Τῷ 1888 ὁ Ἄσκουϊθ διωρίσθη σύμβουλος τῆς βασιλίσσης.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὸν Ἄσκουϊθ εἵλκυσεν ἡ πολιτική. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ Γλάδστων ἐξήσκει μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν διανοουμένων νέων, τῆς ὁποίας δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ

Digitized by Google

ὁ Ἄσκουϊθ, προσχωρήσας εἰς τὰς τάξεις τοῦ φιλελευθέρου κόμματος. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1886 ἐξελέγη ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἀπὸ τὴν Σκωτικὴν περιφέρειαν τοῦ Ἦστ Φάϊφ, τὴν ὁποίαν ἀντεπροσώπευσεν ἔκτοτε συνεχῶς ἐπὶ 32 ἐν ὅλῳ ἔτη, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 1918.

Εἰς τὸ κοινοβούλιον δὲν ἐβράδυνε νὰ καταλάβῃ ἐπίζηλον θέσιν καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπιτελῶν τοῦ κόμματος εἰς ὃ ἀνῆκε. Πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὸ βῆμα διὰ πρώτην φοράν, ἐμελέτησε τὴν Βουλὴν καλῶς καθ' ὃν τρόπον ἐμελέτα καὶ τὰς δικογραφίας του, καὶ ὅταν ἐνόμισεν ὅτι κατέχει εἰς χεῖράς του τὸ ἀπαραίτητον ὑλικόν, ἀπήγγειλε τὸν πρῶτόν του λόγον, ὑποστηρίζων πρότασιν μομφῆς κατὰ τῆς κυβερνήσεως *Σαλισβουρύ*. Ἡ ἐπιτυχία του ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ἐν τῇ νέᾳ κυβερνήσει τοῦ Γλάδστωνος ἐκλήθη ὅπως συμμετάσχῃ ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν (1892). Ἡ ἄνοδός του εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα συνωδεύθη ἀπὸ τὸ θλιβερὸν ἐπεισόδιον Φίλδερσον, ἤτοι τὸν φόνον δύο ἐργατῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ὅπερ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ὅπως, ἐπὶ μακρὸν χρόνον, εἰς ὁποιανδήποτε πολιτικὴν συγκέντρωσιν καὶ ἂν ἐνεφανίζετο, νὰ χαιρετᾶται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ «δολοφόνου»! Ὡς ὑπουργὸς ὅμως ἐπετέλεσε σπουδαῖα ἔργα· διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν διαταγμάτων διηυθέτησε πλεῖστα ὅσα ζητήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον προκαλέσει ἀτελευτήτους κοινοβουλευτικὰς συζητήσεις, ὡς λ. χ. τὸ ζήτημα περὶ ἐργατικῶν ἀτυχημάτων, περὶ ἀνθυγιεινῶν βιοτεχνιῶν, περὶ ἐργασίας τῶν παίδων, περὶ ἐπιθεωρητῶν ἐργοστασίων κλπ. Μέχρι τοῦ 1895 ἐξηκολούθησε νὰ διευθύνῃ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁπότε ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν συντηρητικῶν. Ἡ παραίτησις τοῦ Ἄσκουϊθ ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν συνωδεύετο καὶ ἀπὸ βαρεῖαν ἀπογοήτευσιν διὰ τὰς ματαίας του προσπαθείας περὶ ἐπιψηφίσεως τοῦ περὶ αὐτοδιοικήσεως τῆς Ἰρλανδίας νομοσχεδίου (τὸ ὁποῖον καταθέτων εἰς τὴν Βουλὴν ὑπεστήριξε διὰ μνημειώδους ἀγορεύσεως), καθ' οὗ ἡ Βουλὴ ἀντέδρασεν ἐπιμόνως, νικήσασα ἐν τέλει. Διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως, ἐφάνη διατεθειμένος ν' ἀπόσχῃ τῆς πολιτικῆς, μετὰ βίας δὲ ἐπείσθη νὰ δεχθῇ τῷ 1896 νὰ ἐκθέσῃ καὶ πάλιν ὑποψηφιότητα. Ἀποτέλεσμα τῆς αὐτῆς ἀπογοητεύσεως ἦτο καὶ ἡ προβληθεῖσα ἐκ μέρους αὐτοῦ ἄρνησις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ λόρδου *Ρόσβερυ*, ἐπίσης δὲ καὶ μετὰ δύο ἔτη ὅτε παρῃτήθη ὁ ἐκλεγεὶς προσωρινὸς ἀρχηγὸς *Ἄρκορτ*. Τῷ 1905 ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν φιλελευθέρα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν *Κάμπβελ-Βάννερμαν*, ὁ δὲ Ἄσκουϊθ ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐπετέλεσεν ἐργασίαν πολλοῦ λόγου ἀξίαν. Οὕτως ἐπέτυχεν ἐν πρώτοις σημαντικὴν ἐλάττωσιν τοῦ δημοσίου χρέους, μετὰ ταῦτα δὲ κατήρτισε νομοσχέδιον περὶ παροχῆς συντάξεως εἰς τοὺς γέροντας, ἐν τῷ φορολογικῷ του δὲ συστήματι πρῶτος αὐτὸς διέκρινε τὸ ἐξ ἐργασίας εἰσόδημα ἀπὸ τὸ ἐκ περιουσίας προερχόμενον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ κατὰ τῶν Μπόερς πολέμου ὁ Ἄσκουϊθ ἀπεδοκίμασε τὴν πολιτικὴν τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν ὑπεριζοσπαστῶν, ἐν οἷς ἀνῆκε καὶ ὁ Λόϋδ Τζώρτζ. Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν παρέμεινε μέχρι τοῦ 1908, ὁπότε παρῃτήθη, ὅπως διαδεχθῇ τὸν Κάμπβελ-Βάννερμαν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἔχῃ νέους συνεργάτας. Οὕτω τὸ μὲν ὑπουργεῖον τοῦ Ἐμπορίου ἀνέθεσεν εἰς τὸν Τσῶρτσιλ, ὅστις ἦτο τότε μόλις 33 ἐτῶν, τὸ δὲ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὸν Λόϋδ Τζώρτζ.

Κατὰ τὰς μετὰ δύο ἔτη (1910) γενομένας ἐκλογὰς ἐπέτυχε καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν, διατηρήσας οὕτω τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1916. Πλεῖστα ὅσα εἶναι τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσεν ἡ ὑπ' αὐτὸν Κυβέρνησις· ἐν πρώτοις ἀνέλαβεν ἀγῶνα σκληρὸν κατὰ τῶν προνομίων τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων καὶ ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἰρλανδίας· ἰδίως ὅμως τὰ εὐεργετικὰ ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν μέτρα καὶ ἡ καταστολὴ τῶν ἐκραγέντων ἐν Ἰνδίαις ἐπαναστατικῶν κινημάτων διέθεσαν λίαν εὐνοϊκῶς τὸν ἀγγλικὸν λαὸν ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθεν ὁ παγκόσμιος πόλεμος, κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ ὁποίου οὐδὲ στιγμὴν ἐδίστασεν, ὅπως ἀποφασίσῃ περὶ τῆς στάσεως ἣν ἔδει νὰ τηρήσῃ ἡ Ἀγγλία. Χάριν δὲ μείζονος σταθερότητος τῆς Κυβερνήσεώς του μετέτρεψεν αὐτὴν εἰς «ὑπουργεῖον συνασπισμοῦ», πλὴν ὅμως, ὡς ἦτο ἑπόμενον, προεκλήθη κατὰ τοῦ Ἄσκουϊθ μεγάλη ἀντίδρασις καὶ δὴ ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἥτις ἐνετάθη ἔτι μᾶλλον μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τῶν Δαρδανελλίων, καὶ τὴν ἐκ ταύτης προκληθεῖσαν δυσαρέσκειαν διὰ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἄσκουϊθ νὰ παραδώσῃ τὴν 5 Δεκεμβρίου 1916 τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν *Λόϋδ Τζώρτζ*, ὅστις ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ὁ ἐνδεδειγμένος ἀνὴρ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κρισίμων περιστάσεων ἃς διήρχετο ἡ χώρα.

Κατὰ τὰς γενομένας τῷ 1918 γενικὰς ἐκλογὰς ἀπέτυχε διὰ πρώτην φοράν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀρχηγία τοῦ κόμματος διημφεσβητεῖτο ἀπὸ τὸν Λοϋδ Τζώρτζ, πρὸς ὃν συνετάχθη ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τῶν φιλελευθέρων. Τῷ 1920 ὅμως ἐπανεξελέγη πάλιν ὁ Ἄσκουϊθ, οὐχὶ πλέον ἐν Ἦστ Φαΐς, ἀλλ' ἐν τῇ περιφερείᾳ Πέσλεϋ, ἥτις τὸν ἠγνόησε κατόπιν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1924. ἐκλέξασα ἐργατικὸν τινὰ βουλευτήν. Κατὰ τὸ διάστημα 1920—1924 ὁ Ἄσκουϊθ συνειργάζετο μετὰ τῶν ἀνεξαρτήτων λεγομένων φιλελευθέρων, οἵτινες πιστοὶ εἰς τὰς ὀρθοδόξους θεωρίας τοῦ λιμπεραλισμοῦ δὲν ἠννόουν νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ. Ἐπῆλθον, μετὰ ταῦτα, αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 1924, καθ' ἃς τὸ φιλελεύθερον κόμμα ἐμειοψήφησε τόσον τοῦ συντηρητικοῦ ὅσον καὶ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Ἐν τούτοις ὁ Ἄσκουϊθ ἐξηκολούθησε νὰ προεδρεύῃ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, παρασχὼν δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων φίλων του τὴν κοινοβουλευτικὴν συνδρομὴν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Μακδόναλδ κόμμα κατέστησε δυνατὸν τὸν σχηματισμὸν τῆς πρώτης ἐργατικῆς Κυβερνήσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποσύρας βραδύτερον τὴν κοινοβουλευτικήν του ὑποστήριξιν ἐπέφερε τὴν πτῶσιν αὐτῆς. Εἰς τὰς γενομένας ἐκλογὰς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, μὲ διχασμένον καὶ ἀσαφὲς πολιτικὸν πρόγραμμα, συνετρίβη σχεδόν, ἀποκληθὲν εἰρωνικῶς «κόμμα τῶν τεσσαράκοντα». Ὁ Ἄσκουϊθ δὲν ἐξελέγη οὔτε βουλευτής. Λόγῳ ὅμως τῆς ἐξαιρετικῆς ἐκτιμήσεως τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Ε' τὸν προήγαγεν εἰς Λόρδον, ὥστε νὰ δύναται νὰ παρακάθηται ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ, ἀπονείμας εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος τῆς Ὀξφόρδης. Κατὰ τὴν πρὸ διετίας γενομένην μεγάλην ἀπεργίαν ὁ Ἄσκουϊθ ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ Λόϋδ Τζώρτζ, τὸν ὁποῖον ἤλεγξε, διότι προέβη εἰς δηλώσεις σχετικὰς πρὸς τὴν ἀπεργίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, χωρὶς προηγουμένως νὰ συμβουλευθῇ τὸ ἐπιτελεῖον τούτου. Ἔκτοτε ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ ὁριστικῶς τῆς πολιτικῆς ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ἀπομνημονευμάτων του. Προσβληθεὶς ἀπὸ ὀξεῖαν φαρυγγίτιδα ἀπεβίωσε τῇ 15 Φεβρουαρίου 1928 ἐγκαταλείπων τὸν τίτλον τοῦ κόμητος εἰς τὸν ἔγγονόν του, καθόσον εἶχε τὸ ἀτύχημα ν' ἀπολέσῃ τὸν υἱόν του, φονευθέντα τῷ 1916 εἰς τὸ γαλλικὸν μέτωπον.

Ὡς ἄνθρωπος καὶ χαρακτὴρ ὁ Ἄσκουϊθ διεκρίνετο διὰ τὴν εὐθύτητα, τὸ θάρρος, τὴν καλοκαγαθίαν του. Ὑπῆρξε, κατὰ κυριολεξίαν, δημιούργημα ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ πτωχὸς καθ' ὅλον τὸν βίον. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους (1927) οἱ θαυμασταὶ καὶ φίλοι τοῦ Ἄσκουϊθ συνέλεξαν δι' εἰσφορῶν τὸ ποσὸν τῶν 20.000 λιρῶν στερλινῶν, τὸ ὁποῖον προσέφεραν εἰς αὐτόν, ἐξασφαλίσαντες ἰσόβιον σύνταξιν δύο χιλιάδων λιρῶν. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἄσκουϊθ ἀπώλεσεν ἡ Ἀγγλία τὸν ἐπιφανέστερον ἐκπρόσωπον τῶν ἀκραιφνῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν. Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἄσκουϊθ** (Asquith), *Μαργαρίτα* (*Μαργκό*). Δευτέρα σύζυγος τοῦ λόρδου Ἄσκουϊθ, θυγάτηρ τοῦ πλουσίου σιδηροβιομηχάνου σὲρ Τσάρλ Τέναντ. Τῷ 1922 ἔγραψεν «Ἀπομνημονεύματα», τὰ ὁποῖα ἐνεποίησαν πολλὴν αἴσθησιν, τῷ δὲ 1925 ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τοπία καὶ πρόσωπα».

— **Ἄσκουϊθ** (Asquith), *Ραϊμόνδος*. Ἄγγλος νομομαθὴς καὶ στρατιωτικὸς (1878—1916). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἑρβέρτου Ἐρρίκου Ἄσκουϊθ. Τῷ 1916, λοχαγὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὸ Ζενσύ.

Ἀσκουΐνι (Asquini), *Βασίλειος*. Ἰταλὸς λογοτέχνης (1682—1745), καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας ἐν Βολωνίᾳ. Ἔγραψε βιογραφίαν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῦ Φριούλ.

—**Ἀσκουΐνι** (Asquini), *Φάβιος*. Ἰταλὸς γεωπόνος (1726—1818). Εἰσήγαγεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν καλλιέργειαν τῆς συκομορέας, τῶν γεωμήλων καὶ τὴν τῶν μεταξοσκωλήκων. Ἔγραψε πολλὰς πραγματείας περὶ ἀμπελοκομίας κ. τ. λ.

ἀσκουϊρόλη (Asquirrol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Φαινυλικὸς ὑδράργυρος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ δηλητηριώδης δύναμις τοῦ ὑδραργύρου τυγχάνει λίαν ἠλαττωμένη. Συνιστᾶται κατὰ τῆς συφίλιδος εἰς σειρὰς ἐκ 10 ἐνέσεων. Ἐνίεται δὲ 1 κυβ. ἑκστμ. καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς γλουτοὺς καὶ ἐν ταῖς βαρείαις μορφαῖς ἕως 2 κυβ. ἑκστμ. δι' ἡμέρας. Μ. Ν. Κ.

ἀσκουλοκάρα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ τοῦ φυτοῦ *ἀγαύη ἡ Ἀμερικανικὴ* (Agave americana). Δ. Ν. Π.

Ἄσκουλον *[Γεωγρ.]* βλ. Ἄσκολι.

Ἀσκουνάγης *Ἰωάννης*. Κατὰ τὸ Σύρον Ἀμπουλφαρὰδζ (ἐν *Assemani* Bibl orient. 2) ὁ πρῶτος *τριθεϊστὴς* ἦτο ὁ *Ἰωάννης Ἀσκουνάγης*, προϊστάμενος φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Αἱ ἑλληνικαὶ πηγαὶ ὅμως ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὸν Ἀσκουνάγην καὶ θεωροῦν ὡς ἱδρυτὴν τοῦ τριθεϊσμοῦ τὸν Ἀλεξανδρινὸν φιλόσοφον *Ἰωάννην τὸν φιλόπονον* (βλ. λ. τριθεϊσμός). Δ. Σ. Μ.

ἀσκούπιστος, *—η, —ο*· δημοτ., αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι σκουπισμένος, εἰδικώτερον, ἀσφόγγιστος, ἀσάρωτος, ἀκαθάριστος. — Ἐπίρρ. ***ἀσκούπιστα***: «ἄφησε ἀσκούπιστα κι' ἔφυγε».

Ἄσκουρ *[Σκανδ. Μυθολ.]* βλ. Ἀσκ.

Ἄσκουρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις «ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, ἐν τῷ ἀπολαμβανομένῳ μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Κύρου καὶ Ἀράξου τμήματι» (*Κλαυ. Πτολεμ.* Ε, ιγ, 10, πλάτ. $44^0\,{}^1/_6$, μῆκ. ἀπὸ Μακάρων 74^0). Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πόλεως παρὰ τὸν Ἄσκουρον (βλ. λ.) ὥς τινες πεπλανημένως νομίζουσι, δὲν θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὸ προμνησθὲν κεφάλαιον, ἀλλ' εἰς τὸ «Καππαδοκίας θέσις» (*Πτολεμ.* Ε, στ. 6). Σ. Ε. Λ.

ἀσκουργιαλὸς (ὁ) καὶ *σκουργιαλὸς* ἢ *σκοργιαλός*· ἰδιωματ., ἀντὶ κορυδαλὸς (βλ. λ.).

Ἀσκουρὶς *[Γεωγρ.]*. Λίμνη ἐν Θεσσαλίᾳ κειμένη πρὸς νότον τοῦ ὄρους Ἀνάληψις (ὑψ. 1365) ἀποτελοῦντος μέρος τοῦ Κάτω Ὀλύμπου. Ἡ λίμνη αὕτη καλεῖται καὶ *λίμνη τοῦ Νεζεροῦ* ἐκ τῆς παροχθίου ὁμωνύμου πρὸς βορρᾶν κειμένης πολίχνης. Ἡ Ἀσκουρὶς εὑρίσκεται εἰς ὕψος 1006 ἀπὸ θαλάσσης. Ἔχει πλάτος καὶ μῆκος 3 χιλ. Ἡ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 χαραχθεῖσα ὁροθετικὴ γραμμὴ περιέβαλλε τὴν λίμνην ἀπὸ Ἀνατολῶν, Βορρᾶ καὶ Δυσμῶν, ἀφίνουσα τὴν πολίχνην Νεζερὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τῆς ἄνω χαράξεως ἐξησφαλίζετο ἡ τακτικὴ χρησιμοποίησις τῆς διόδου *Δύο Δένδρων—Δερελῆ* εἰς τὴν Τουρκίαν. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς λίμνης κλιτύες τοῦ ὄρους Μεταμορφώσεως ἔχουν ἔξοχα δάση βελονοειδῆ.

Ἡ λίμνη διὰ κατασκευασθείσης σήραγγος περὶ τὴν θέσιν *Κάιαλος* ῥίπτει μέρος τῶν ὑδάτων αὐτῆς εἰς τὸ *Ρεῦμα Δύο Δένδρων* καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Πηνειὸν καὶ οὕτω μέρος τῆς ἄνω λίμνης ἀποξηρανθὲν χρησιμοποιεῖται εἰς καλλιέργειαν. Ν. Κ.

Ἀσκούρνας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. Ἄσκορος.

Ἄσκουρον (Ascurum καὶ Ascurus) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς καισαρικῆς Μαυριτανίας καὶ τῆς Τιγγιτανῆς. Εἶναι πιθανῶς ἡ σημερινὴ *Ἀσσκύρ*. Α. Δ.

Ἄσκουρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. Ἄσκορος.

ἀσκεφανὴς (ὁ) (Ascophanus) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δισκομυκήτων*.

ἀσκοφόρος (ὁ) (Ascophorus) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυκοριναδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μικροτάτου μεγέθους των. Ὁ μύκης οὗτος προκαλεῖ καὶ τὸν εὐρῶτα εἰς τὰ ἄλευρα. Δ. Ν. Π.

ἀσκόφυλλον (τὸ) (Urticularia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λιπαρωδῶν*. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει 150 περίπου εἴδη ποώδη, πολυετῆ, φυόμενα σχεδὸν πανταχοῦ. Πλεῖστα τῶν εἰδῶν τούτων εἶναι ὑδρόβια καὶ ἔχουσι φύλλα πολυσχιδῆ καὶ περὶ τὴν μασχάλην των φέρουσιν ἀσκοειδές τι ὄργανον, *ἀσκίδιον* καλούμενον. Τὸ ἀσκίδιον διευκολύνει τὴν πρὸ τῆς ἀνθήσεως καὶ μετὰ ταύτην κατάδυσιν τοῦ φυτοῦ ἐν τῷ ὕδατι καὶ τὴν ἀνάδυσιν τούτων κατὰ τὴν ἄνθησιν. Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντᾷ τὸ εἶδος *ἀσκόφυλλον τὸ κοινὸν* (Urticularia vulgara) ἀπαντῶν καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἀσκόχυτα (τὰ) (Ascochyta) *[Φυτοπαθ.]*. Γένος δευτερομυκήτων (ἀτελῶν μυκήτων). Τὸ εἶδος Ascochyta pisi προκαλεῖ τὸν ἄνθρακα τοῦ πίσου. Τὸ εἶδος Ascochyta humuli παρασιτεῖ ἐπὶ τοῦ λυκίσκου, ἐπὶ τῶν φύλλων τοῦ ὁποίου προκαλεῖ ἀκανονίστους μελαψὰς κηλῖδας. Σπανίως ἡ νόσος αὕτη ἔχει σοβαρὰς συνεπείας.

Ἄλλοτε ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ascochyta rufo macu ans ἦτο γνωστὴ ἡ κονιδιακὴ μορφὴ τοῦ ἀσκομύκητος Glomerella rufo maculans.

Τὸ εἶδος Asc. piniperda ἢ Septoria parasitica παρασιτεῖ ἐπὶ τῆς ἐρυθροελάτης. Π. Γ. Κ.

Ἄσκρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Θιάκῃ κοινότητος Κιμμερίων τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης. Ὁ πληθυσμός του ἀνερχόμενος εἰς 130 περίπου τουρκικὰς οἰκογενείας (κάτ. 621). ἐπιδίδεται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ καπνοφυτείαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο Καρὰ-Οὐλάν. Α. Θ. Σ.

Ἄσκρη (ἰων.) ἢ *Ἄσκρα* *[Μυθολ.]*. Μία τῶν νυμφῶν τοῦ Ἑλικῶνος. Μήτηρ ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Οἰόκλου, ὅστις μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλωέως Ἐφιάλτου καὶ Ὤτου ἔκτισεν εἰς τοὺς πολυύδρους πρόποδας (πόδα πιδακόεντα) τοῦ Ἑλικῶνος πολίχνην, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε πρὸς τιμὴν τῆς μητρός του *Ἄσκρην*. ΚΑΨ

Ἄσκρη ἢ *Ἄσκρα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πολίχνη

Digitized by Google

τῆς ἀρχαίας Βοιωτίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θεσπιέων. Εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ἑλικῶνος, ὑπὸ τοῦ Ὀόκλου κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς ἀπόστασιν τεσσαράκοντα ἀρχαίων σταδίων ($1^1/_2$ περίπου ὥραν) τῶν Θεσπιῶν καὶ ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ καὶ τραχέος. Ἡ πολίχνη ἠρημώθη πολὺ ἐνωρίς, ἀφοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (Β´ μ. Χ. αἰῶνα) ἐσώζετο ἐξ αὐτῆς μόνον εἷς πύργος. Σήμερον σώζονται ἐρείπια τοῦ εἰρημένου πύργου (τετραγώνου τὸ σχῆμα) εἰς ἀπόκρημνον ὕψωμα, τὸ ὁποῖον ἐξ αὐτοῦ καλεῖται «*Πυργάκι*». Ἡ Ἄσκρη ἦτο πατρὶς τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Ἡσιόδου, μετοικήσαντος εἰς αὐτὴν ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος τοῦ πατρός του, ὡς γράφει ὁ ἴδιος «νάσσατο δ' ἄγχ' ὀιζυρῇ [*ἐνὶ κώμῃ* Ἄσκρῃ χεῖμα κακῇ, θέρει ἀργαλέῃ, οὐδέ ποτ' [*ἐσθλῇ*]». Ὑπ' αὐτὴν ἔκειτο ὁ λιμὴν τῶν Θεσπιέων, ὅστις ἐκαλεῖτο «*μυχός*», εἰς τὸ κοιλότατον τοῦτο μέρος του Κρισαίου κόλπου, καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῶν Κρέουσα. ΚΑΨ.

Ἀσκρούϊον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Δαλματίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Εἶναι τὸ σημερινὸν *Ἄντριτς* ἢ *Κάτταρα*.

ἀσκύλευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σκυλευθεὶς νεκρός· γενικώτερον, ὁ μὴ λαφυραγωγηθείς.

Ἄσκυλον [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ιασμου τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. 47. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀσκλάρ*. Ἀπὸ τῆς ἕδρας τῆς κοινότητος ἀπέχει 13 χμτρ.

ἄσκυρον (τὸ) (Ascyrum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑπερικωδῶν*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, καλλιεργοῦνται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς κοσμητικά. Τὸ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ἀναφερόμενον *ἄσκυρον* ὑπάγεται πιθανῶς εἰς τὸ εἶδος *ὑπερικὸν τὸ διάτρητον*. Δ. Ν. Π.

Ἀσκύφου [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Σφακίων τοῦ νομοῦ Χανίων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 526. Εἶναι τὸ πολυανθρωπότερον χωρίον τῶν Σφακίων, κεῖται δὲ ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὀροπεδίου (1670 μ. ὕψ.), κεκλεισμένου γύρωθεν ὑπὸ βουνῶν καὶ σχηματίζοντος εἶδος λίμνης, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἐκρέουσιν ἔκ τινος ὀπῆς εἰς τὸ βόρειον χεῖλος τῆς λεκάνης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν Χώνον. Ἐνταῦθα ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως κατ' Αὔγουστον τοῦ 1866 μὲ ὁμοβροντίας ὅπλων καὶ ἀπεφασίσθη ἡ προσβολὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Βρύσες Ἀποκορώνου. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1867 συνεκροτήθη ἐνταῦθα μεγάλη μάχη, μετὰ τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν ὅλα τὰ τουρκικὰ σώματα καὶ κατέλαβον τὰ Σφακιά. Ε. Γ.

ἄσκυφτος, —*η*, —*ο*· ὁ μὴ κύπτων, ὁ εὐθυτενής || ὁ μὴ ὑποκύπτων, ὁ μὴ καταβαλλόμενος.

ἀσκῶ (—*έω*)· ἐξασκῶ, γυμνάζω, κάμνω τινὰ νὰ ἐθισθῇ νὰ ἐξοικειωθῇ πρός τι, νὰ ἀποκτήσῃ πεῖραν: «ἀσκῶ τινα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἰς τὴν γραφήν, εἰς τὴν κολυμβητικὴν» κ.τ.λ. || μέσ. *ἀσκοῦμαι*, γυμνάζομαι, ἐθίζομαι· || καλλιεργῶ, ἐπαγγέλλομαι: «ἀσκῶ τέχνην, —μουσικήν, —ἐπάγγελμα»· || φρ. «ἀσκῶ τὴν ἀρετήν», κάμνω ἐνάρετα ἔργα || φρ. «ἀσκῶ τὴν κηδεμονίαν, —τὴν ἐξουσίαν, —τὸ κράτος», εἶμαι κηδεμών, —ἐξουσιαστής, —κύριος: «ἀσκῶ τὴν κηδεμονίαν τῶν ἀνηλίκων τέκνων», «..τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν».

ἀσκώδεις (οἱ) (Ascones) [*Παλαιοζ.*]. Εἶδος *σπόγγων*, ὧν ἐλάχιστα ἐντελῶς μεμονωμένα ἀμφίβολα λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς ἰουρασίων καὶ κρητιδικῶν στρωμάτων τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

Ἀσκώλια (τὰ) [*Ἀρχ.*]. Ἀρχαιοτάτη ἀγροτικὴ ἑορτή, τελουμένη ἰδίως ἐν Ἀττικῇ, κατὰ τὰ κατ' ἀγροὺς *Διονύσια*. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἑορτῆς ἦτο ὁ ἀσκωλιασμὸς (βλ. λ.), ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία της. Ν. Ι. Λ.

ἀσκωλιάζω· πηδῶ διὰ τοῦ ἑνὸς ποδὸς ἐπὶ ἀσκοῦ πεφυσημένου (κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Ἀσκωλίων*), ἵνα προκληθῇ γέλως· || καθόλου, πηδῶ διὰ τοῦ ἑνὸς ποδός.

ἀσκωλιασμὸς (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ὁ *ἀσκωλιασμὸς* ἦτο παιδιά, ἐκτελουμένη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια καὶ συνισταμένη εἰς τὴν ἀναπήδησιν καὶ ἰσορρόπησιν ἐπὶ ἀσκοῦ πεφυσημένου, δι' ἐλαίου ἠλειμμένου καὶ κατασκευασθέντος, ἰδίως ἐν Ἀττικῇ, ἐκ δέρματος τράγου, θυσιασθέντος εἰς τὸν Διόνυσον, «δοκεῖ δὲ ἐχθρὸν εἶναι τῇ ἀμπέλῳ τὸ ζῷον». Σημειωτέον, ὅτι οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν παιδιάν, ὤφειλον νὰ λαμβάνωσι τὴν *φορὰν* αὐτῶν τρέχοντες πρὸς τὸν ἀσκὸν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ποδὸς μόνον, καθόσον, κατὰ τὸν Πολυδεύκην «ὁ δ' ἀσκωλιασμὸς τοῦ ἑτέρου ποδὸς αἰωρουμένου κατὰ μόνου τοῦ ἑτέρου ποδὸς πηδᾶν ἐποίει», κατὰ δὲ τοὺς σχολιαστὰς τὸ ῥῆμα «*ἀσκωλιάζειν*» σημαίνει: «ἐφ' ἑνὸς πορεύεσθαι σκέλους», ἀκριβῶς ὡς γίνεται εἰς τὴν σημερινὴν τῶν μικρῶν παιδιῶν «*τὸ κουτσό*». Ὁ ἀσκός, ἐφ' οὗ ὤφειλον νὰ πηδήσωσιν οἱ διαγωνιζόμενοι, ἐτίθετο ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἑορταζόντων—«ἐν τῷ θεάτρῳ»—, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀποπειρωμένων νὰ σταθῶσιν ὄρθιοι ἐπ' αὐτοῦ ἔπιπτον ὑπὸ τοὺς καγχασμοὺς τῶν θεατῶν, ὡς λέγει ὁ Εὔβουλος ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ κωμῳδίᾳ του «Δαμαλία:»

«καὶ πρός γε τούτοις ἀσκὸν εἰς μέσον
καταθέντες εἰσάλεσθε καὶ καχάζετε
ἐπὶ τοῖς καταρρέουσιν ἀπὸ κελεύσματος».

Ἡ παιδιὰ τοῦ ἀσκωλιασμοῦ ἦτο γνωστὴ καὶ ἐν Ρώμῃ (βλ. *Βιργιλ.* Γεωργικ. II, 383), κατὰ δὲ τὸν Varron, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Nonius Marcellus (ἐν τῇ Compendiosa doctrina per letteras καὶ ἐν λ. *cernus*) οἱ ἐκεῖ ποιμένες, ἀντὶ ἀσκοῦ ἐκ δέρματος τράγου, μετεχειρίζοντο τοιοῦτον ἐκ δέρ-

Τὸ παίγνιον τοῦ ἀσκωλιασμοῦ.

Σάτυροι καὶ γυναῖκες συνωθοῦνται περὶ τὸν ἀσκὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἑτοιμάζεται νὰ πηδήσῃ εἷς νεανίας. Ὁ Βάκχος καὶ ἡ σύζυγός του Ἀριάδνη παρακολουθοῦν ἀφ' ὑψηλοῦ τὸ παίγνιον.

Μωσαϊκὸν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου.)

ματος βοὸς καὶ δι' ἐλαίου, ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἠλειμμένον: «Etiam pelles bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernabant».

Ὁ νικητὴς εἰς τὸν ἀσκωλιασμὸν ἐλάμβανεν ὡς ἔπαθλον τὸν ἐφ' οὗ ἐπήδησεν ἀσκὸν πλήρη οἴνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Buonarotti*: Medaglioni antiqui.— *Caylus*, Recueil d'antiqu τόμ. 3, σελ. 278, τόμ. 4 σελ. 31. *Montfaucon*, Antiqu. expliq. Suppl. τόμ. 3. Πίναξ 70. No 1. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἄσκωμα κώπης (τὸ) (κοιν. ὁ *κιοσελές*, γαλλ. la garniture de cuir de l'aviron, ἀγγλ. the leathering) [*Ναυτ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ περιβάλλον τὴν κώπην περὶ τὸ μέσον τοῦ μήκους της τεμάχιον βύρσης, τὸ ἔχον προορισμὸν ὅπως προφυλάττῃ ταύτην ἀπὸ φθορᾶς ἐκ τῆς τριβῆς αὐτῆς μετὰ τοῦ σκαλμοῦ. Ὁ ὅρος περιέπεσεν εἰς τὴν κατονομασίαν τῆς ἀνωτέρω βύρσης ἐκ τοῦ πραγματικοῦ ἀσκώματος τοῦ τριηρατικοῦ ναυτικοῦ. Εἰς τὰς τριήρεις, αἱ κῶπαι τῆς κατωτέρας σειρᾶς διήρχοντο δι' ὀπῶν τοῦ τείχους, ἐλάχιστα ἀνυψωμένων ὑπὲρ τὴν ἴσαλον. Ἵνα μὴ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ διὰ τῶν αὐτῶν ὀπῶν εἰσρέῃ ἐν τῇ τριήρει, στερεοῦτο στεγανῶς περὶ αὐτὰς βύρσινον ἄσκωμα, ὅμοιος ἢ ἑτέρα ὀπὴ περιέσφιγγε τὴν κώπην ἐπίσης στεγανῶς. Π. Σ. Α.

Ἀσκώνιος ***Πεδιανὸς*** (Q. Asconius Pedianus). Ρωμαῖος γραμματικὸς ἐκ Παταυΐου (Παδούης), ἀκμάσας κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. χρόνους, ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Κλαυδίου καὶ Νέρωνος, καὶ ἀποθανὼν εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν. Κατὰ τὰ 12 τελευταῖα ἔτη ἔζησε τυφλός, ἀλλὰ πάντοτε ἐν μεγίστῃ ἀπὸ μέρους ὅλων τιμῇ. Προσωπικὰς σχέσεις εἶχε στενοτέρας μὲ τὸν Γάϊον Ἀσίνιον Πολλίωνα καὶ μὲ τὸν ὕπατον (consul suffectus) τοῦ 28 μ. Χ. Κόϊντον Ἰούνιον Βλαῖσον. Ἔργα αὐτοῦ μνημονεύονται «vita Sallustii», «liber contra obtrectatores Vergilii», «Symposion» (ὅλα αὐτὰ ἀπολεσθέντα, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἀναμφισβητήτως ὅλα τοῦ Ἀσκωνίου). Τὸ σημαντικώτατον ἔργον τοῦ Ἀσκωνίου διὰ τὴν φιλολογίαν εἶναι τὰ ὑπομνήματά του εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διεσώθησαν μόνον τὰ εἰς πέντε λόγους, in Pisonem, pro M. Scauro, pro Milone, pro Cornelio de maiestate καὶ intoga candida contra C. Antonium et L. Catilinam competitores μὴ διασωθέντα. Τὰ σῳζόμενα ὑπομνήματα ἐγράφησαν ἐν Ρώμῃ μεταξὺ τοῦ 54 καὶ 57 μ. Χ., καὶ προωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Ἀσκωνίου διὰ τοὺς υἱούς του καὶ πρὸς αὐτοὺς οἰκείως ἐν αὐτοῖς πολλάκις ἀπευθύνεται. Τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἀσκωνίου εἶναι καθαρῶς ἱστορικά, εἶναι δὲ πολυτιμότατα, διότι εἶναι γραμμένα μὲ μεγίστην προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ἔχουν δὲ ληφθῆ ὑπὸ τοῦ συγγράψαντος αὐτὰ ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον καὶ οἱ ἄλλοι λόγοι τοῦ Κικέρωνος, οἱ ὁποῖοι βοηθοῦν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ὑπομνηματιζομένων λόγων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, acta populi Romani, ἱστορικὰ συγγράμματα, λόγοι σχετικοὶ ἄλλων ῥητόρων κ. ἄ.· ἀπὸ τὴν εὐσυνειδησίαν δὲν δυσκολεύεται νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἑρμηνεύσῃ χωρίον τι, ἡ κρίσις του εἶναι πανταχοῦ βαθεῖα καὶ προσεκτική, προτάσσει ἐν τῷ ὑπομνήματι ἑκάστου λόγου εἰσαγωγήν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἑρμηνεύονται πραγματικῶς τὰ χρῄζοντα πραγματικῆς ἑρμηνείας χωρία, πάντοτε τοῦ συγγραφέως ἀποβλέποντος εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν υἱῶν του. Τὸ ὕφος του εἶναι σαφὲς καὶ καθαρόν.

Καὶ αἱ ἀπολεσθεῖσαι συγγραφαὶ τοῦ Ἀσκωνίου ἦσαν καθ' ὅμοιον τρόπον συντεταγμέναι, καὶ εἰς αὐτὰς ὁ συγγραφεὺς ἐζήτει εἰς τὰς πηγὰς νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ Συμπόσιόν του—δὲν ἦτο τοῦτο γραμματικὸν ἢ ἐξηγητικὸν σύγγραμμα—ἔγραψε κατὰ τὸ Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τὸν Ἀσκώνιον ἀποδίδεται καὶ ὑπόμνημα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος in Verrem, ἀλλὰ θεωρεῖται ὀρθῶς ὡς νόθον καὶ ἐκδίδεται μὲν μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ὑπομνήματα ἀλλὰ μὲ τὸν τίτλον: *Pseudo-Asconius* in divinationem in Caecilium, in Verrem. Θ. Α. Κ.

Ἄσκωφ (Ascough), *Γεώργιος*. Ἄγγλος ναύαρχος, ἀποθανὼν τῷ 1673. Ἐν ἔτει 1653 ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν τοῦ κοινοβουλίου τὰς βρεττανικὰς ἀποικίας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐναυμάχησε δὲ πρὸς τοὺς Ὀλλανδοὺς πολλάκις. Τῷ 1666 ἡττηθεὶς συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Ἀσλὰν Α´. Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων (1600—1612), τρίτος κατὰ σειρὰν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῶν Τούρκων (1431). Κατὰ τὴν παράδοσιν κατήγετο ἐκ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου καὶ ἐξετουρκίσθη κατὰ τὸ 1580 λόγῳ τοῦ παιδομαζώματος. Ἕνεκα τῆς ἀνδρείας του καὶ τῆς ἱκανότητός του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ *Ἀλαϊμπεη*, ἤτοι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σπαήδων καὶ ἀκολούθως τὸν τοῦ *πασᾶ* τῶν Ἰωαννίνων. Χ. ΣΟΥΛΗΣ

—**Ἀσλὰν Β´**. Ἔγγονος τοῦ Ἀσλὰν Α´, διατελέσας καὶ οὗτος πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων (1702—1720). Ὑπῆρξε δίκαιος καὶ φιλάνθρωπος καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐφονεύθη εἰς στάσιν τινὰ ἐν Ἄρτῃ. Τούτου σώζεται ἐν Ἰωαννίνοις τὸ περίφημον ὁμώνυμον τέμενος κείμενον ἐπὶ ῥωμαντικῆς παρὰ τὴν λίμνην θέσεως, ἐφ' ἧς κατὰ παράδοσιν ὑπῆρχεν ἄλλοτε ναὸς τοῦ Προδρόμου. Ἡ στοά του ἔχει κίονας ἑλληνικῆς τέχνης, ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου, προερχομένου ἴσως ἐκ ναῶν ἢ ἄλλων κτισμάτων καταστραφέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τοῦ Κάστρου, τὴν γενομένην μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ *Σκυλοσόφου* (1612). Χ. ΣΟΥΛΗΣ

Ἀσλὰν μπέης. Ἀνώτερος Τοῦρκος ἀξιωματικὸς ὑπηρετῶν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὸν Σεπτέβριον τοῦ 1825 κατὰ τὴν τρομερὰν ἔφοδον ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, καθ' ἣν ἧψεν ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ ὑπόνομος, ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Σεβρανη, ἐνῷ ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους Τούρκους. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐτοποθετήθη ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Ὑπάτην, ἵνα τὸν βοηθῇ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀττικῆς. Ὅταν τῷ 1828 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἡ ἀνάκτησις τῆς Στερεᾶς, ἔσπευσε ὁ Ἀσλὰν μπέης μετὰ 1500 ἀνδρῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Τούρκων τῶν Κραβάρων καὶ ἐτοποθετήθη εἰς Γαρδίκι, μαθὼν ὅμως τὴν ἐν Λομποτινῇ ἧτταν τῶν Τούρκων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ὑπάτην. Ἐν ἔτος κατόπιν (1829) εὑρὼν ὁ Ἀσλὰν μπέης τὴν ὁδὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἀνοικτὴν διήλασε τὴν Λεβάδειαν καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὠξύνοντο τὰ τουρκορωσικά, διετάχθη ὑπὸ τῆς Πύλης νὰ συνοδεύσῃ τὰ ἐν Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ τουρκικὰ στρατεύματα, πλὴν τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς Θεσσαλίαν, ὑποστὰς δὲ ἐν Πέτρᾳ τῷ 1829 ἐπίθεσιν τῶν Ἑλλήνων ἡττήθη οἰκτρῶς, ἐπισφραγίσας οὕτω διὰ τῆς τελευταίας ταύτης μάχης τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν ῥῆξιν (*Τρικούπη*, Γ´ σελ. 232, Δ´ σελ. 241—2, 279). Γ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Ἀσλὰν - Μπουρνοῦ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας (βλ. Αἰγαῖον τ. Β´ σ. 389 γ´).

Ἀσλανάκος. Ἐπιφανὴς Ἀλβανὸς σταλεὶς μετὰ τὸν Κεχαγιάμπεην ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ ἐξ Ἰωαννίνων διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἀσλανάκος φθάσας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821 εἰς Ρίον ἀνενόχλητος, ἀπέκρουσε τὸν Λόντον στρατοπεδευμένον εἰς τὸ Ἀνεμοδούρι, κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, διδάσκων δὲ τοὺς ἐγκλείστους νὰ μὴ κατέρχωνται συχνὰ εἰς συμπλοκὰς μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν αὐτῶν, ὧν δὲ καὶ ἀρχιπυροβολητὴς προὐξένει εἰς τοὺς πολιορκητὰς πολλὰς δυσχερείας. Ἡ ἐπιρροή του, ὡς ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Πάτραις Ἀλβανῶν, διετηρήθη μέχρι τέλους τοῦ 1821, ὅτε πεισθεὶς ἐξ ἐπιστολῶν τῶν Ἀλβανῶν τῆς Τριπόλεως, οἵτινες συνεθηκολόγησαν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι εἰς Ἀλβανίαν, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς Ἰωάννινα, μὴ ἀναφαινόμενος πλέον εἰς τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν ῥῆξιν (*Φωτάκου Βίοι*, σελ. 14, *Φιλήμονος*, Γ´ σ. 181 καὶ 190, 235, *Τρικούπη*, Β´ 58, *Γερμανοῦ*, σ. 49). Τ. Χ. Κ.

Digitized by Google

Ἀσλανὰρ *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Λεοντάριον.

ἀσλάνης (ὁ) (ἐκ τοῦ τουρκ. *ἀρσλὰν*=λέων)· λεοντάρι, ἄνθρωπος ἀνδρεῖος.

Ἄσλαντ (Ashland) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν Οὐΐσκονσιν, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας παρὰ τὰς ὄχθας τῆς *Ἄνω λίμνης* (Superior) καὶ εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Τσεκουαμέγκον. Κάτοικοι 11350. Χ. Δ.

Ἀσλαχὰν *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Λεοντάριον.

Ἄσλεϋ (Ashley). Φιλέλλην ἐκ Σουηδίας, ἀγγλικῆς ὅμως πιθανῶς καταγωγῆς. Ἀναφέρεται πολεμήσας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1827, ὁπότε ἔφυγεν ἐξ Ἑλλάδος. Μετὰ ταῦτα τὸν εὑρίσκομεν εἰς Μασσαλίαν ἐπιδιδόμενον εἰς τὴν συγγραφὴν ἀπομνημονευμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐξεδόθησαν καὶ ἀπωλέσθησαν. Εἰς αὐτὰ περιέγραφε πολλὰς μάχας τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς ὁποίας μετέσχεν. Ἦτο μορφωμένος καὶ διεκρίνετο κυρίως διὰ τὴν διπλωματικότητά του. Ὡς στρατιωτικὸς ἀναφέρεται πολλάκις διακριθείς. Ω.

—**Ἄσλεϋ** (Ashley). Ἄγγλος νομομαθής, ἀνώτερος δικαστικὸς καὶ πολιτικός, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ κόμητος Σάφτσμπουρυ, γεννηθεὶς τῷ 1836. Βουλευτὴς τῷ 1880, ἐχρημάτισεν ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ λόρδου Πάλμερστον καὶ γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἀποικιῶν.

—**Ἄσλεϋ** (Ashley), *Γουλιέλμος*. Ἄγγλος οἰκονομολόγος (1860—1892), καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς οἰκονομολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Χάρβαρτ (τῆς Μασσαχουσέτης). Ἦτο ὀπαδὸς τῶν ἀπόψεων τῆς «γερμανικῆς ἱστορικῆς σχολῆς».

Ἄσλουντ (Aslud), *Δανιήλ*. Σουηδὸς λογοτέχνης (1826—1885), φημισθεὶς χάρις εἰς ποιητικήν του συλλογὴν ἐπιγραφομένην «Αἱ ἁμαρτίαι τῆς νεότητος» καὶ εἰς τὸ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Διηγήματα καὶ εἰκόνες ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Βορρᾶ».

ᾆσμα (τό),—*ος* (ἐκ τοῦ ᾄδω)· πᾶν τὸ ᾀδόμενον, ποιημα ᾀδόμενον· || ἡ μελῳδία καὶ τὸ ποιημα, κοιν *τραγούδι*: «ᾆσμα ἐρωτικόν», τὸ ἐκφράζον διὰ τῶν λόγων καὶ τοῦ ἤχου τὰ συναισθήματα τοῦ ἔρωτος· «ᾆσμα πένθιμον, — λυπητερόν, — χαρούμενον», ἐκφράζον συναισθήματα πένθους, λύπης, χαρᾶς· || «ᾆσμα διονυσιακόν», τὸ διὰ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ περιεχομένου ἀποκαλῦπτον τὸ διονυσιακόν, ἐνθουσιαστικόν, ὀργιαστικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου· || «ᾆσμα ἐκκλησιαστικόν», τὸ ἐκφράζον τὰ θρησκευτικὰ συναισθήματα (βλ. λ. ὑμνῳδία καὶ ὑμνογραφία *ἐκκλησιαστική*)· || «ᾆσμα θριαμβευτικόν», τὸ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς θριάμβους ᾀδόμενον (βλ. λ. θρίαμβος)· || «ᾆσμα συμποτικὸν ἢ — συμποσιακὸν ἢ — σκόλιον», τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις ᾀδόμενον ἐρωτικόν, σκανδαλιστικόν, παιγνιῶδες, αἰνιγματῶδες (βλ. συμπόσιον καὶ σκόλιον)· || «ᾆσμα ἐπιθαλάμιον», τὸ κατὰ τοὺς γάμους πρὸς τιμὴν τῶν νυμφευομένων ᾀδόμενον (βλ. λ. ἐπιθαλάμιος)· || ᾆσμα πολεμικόν», τὸ κατὰ τὴν μάχην καὶ πρὸ τῆς μάχης ᾀδόμενον πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τῶν πολεμιστῶν, ὁρμητικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ρυθμοῦ, συμφώνου πρὸς τὴν πορείαν κλπ. (βλ. θούριον, παιάν)· || «ᾄσματα ἐθνικά», τὰ ἐκπροσωποῦντα τὰ αἰσθήματα, τὰ ἰδανικά, τοὺς πόθους καὶ τὰς πράξεις ἑνὸς ἔθνους· || «ᾄσματα δημοτικὰ» καὶ « — λαϊκὰ» τὰ αὐθόρμητα καὶ πηγαῖα δημιουργήματα τῆς φαντασίας ἑνὸς λαοῦ, τὰ ἐκφράζοντα τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τούτου, τὰ συναισθήματά του, τὸν τρόπον τῆς ἀντιδράσεως εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις κλπ. (βλ. καὶ λ. ᾄσματα *λαϊκὰ* καὶ μουσικὴ *δημοτική*)· || «κύκνειον ᾆσμα», μελῳδικὸν κελάδημα τοῦ κύκνου κατὰ τὰς τελευταίας στιγμάς του, ὅπως ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι (βλ. λ. κύκνειον ᾆσμα)· || «ᾆσμα Σειρῆνος», τὸ μελωδικὸν ᾆσμα δι' οὗ αἱ Σειρῆνες προσείλκυον τὰ θύματά των· μεταφ., ἀπατηλὴ καὶ προαγωγὸς ὁμιλία (βλ. λ. Σειρῆνες)· || «Ἆσμα Ἀσμάτων», ἓν τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης· τὸ κατ' ἐξοχὴν ᾆσμα (βλ. κατωτ.)· || «ᾆσμα Ἀμβροσιανόν», τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκκλ. πατρὸς *Ἀμβροσίου* εἰσαχθὲν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν Δυτικῶν (βλ. λ. Ἀμβροσιανὴ *λειτουργία*)· ὁμοίως «ᾆσμα Γρηγοριανόν». || Ἡ λέξις ᾆσμα χρησιμοποιεῖται ἐπίσης μὲ τὴν σημασίαν τῆς *ραψῳδίας*: «Ἡ Κόλασις τοῦ Δάντη διαιρεῖται εἰς 33 ᾄσματα (canti)» || «ᾄσματα ἀλφαβητικὰ» (βλ. ἀλφαβητάρια)· || «ἀριθμητικὰ ᾄσματα» (βλ. ἀριθμός).

— **[ΦΥΣΙΟΛ.]** Τὸ ᾆσμα τῶν πτηνῶν ὡς καὶ οἱ διάφοροι ἦχοι τῶν ζῴων κατὰ τὸν Darwin ἑρμηνεύονται ἐκ τῆς γενετηρίου ἐπιλογῆς. Ἡ μουσικὴ εἶναι τέκνον τοῦ ἔρωτος. Ὑπὸ τῶν κατωτέρων ζῴων παράγονται ἦχοι οἵτινες θέλγουσι τὰ ζῷα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν συντελοῦσιν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ θήλεος ὑπὸ τοῦ ἄρρενος. Τὸ ἄρρεν γένος εἶναι μουσικώτερον τοῦ θήλεος. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οἱ διάφοροι γενετήριοι χαρακτῆρες τῶν ἀρρένων δὲν συνυπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου· τουτέστι πτηνὰ ἅτινα ἔχουσιν ἄριστα φωνητικὰ ὄργανα, δὲν ἔχουσι καὶ λαμπρὰ χρώματα, ἢ ἄλλους διακριτικοὺς χαρακτῆρας. Τοῦτο ἴσως νὰ ἑρμηνεύεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ θῆλυ διεγείρεται ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης ἰδιότητος τοῦ ἄρρενος, ὡς ἐπὶ μὲν τῆς ἀηδόνος διὰ τοῦ ᾄσματος αὐτῆς, ἐπὶ δὲ τῶν παραδεισίων πτηνῶν διὰ τοῦ λαμπροῦ πτερώματος. Πολλὰ ἀρθρωτὰ ἐπὶ τῶν ἀσπονδύλων ζῴων παράγουσιν ἤχους, ὡς π. χ. οἱ ἄρρενες τέττιγες.

Ἀλλὰ καὶ πάντα σχεδὸν τὰ σπονδυλωτὰ ζῷα παράγουσι φωνὴν κατὰ ποικίλον τρόπον, καὶ οὐχὶ μόνον διὰ τοῦ λάρυγγος. Ἰχθύες τινὲς παράγουσιν ἰσχυρὸν ψόφον διὰ τῆς νηκτικῆς κύστεως καὶ διὰ τῶν ὀστῶν τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Οἱ βάτραχοι κοάζουσι διὰ τῶν ὑπαρχουσῶν κύστεων ἐν τῷ προσθίῳ μέρει τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος. Οἱ ὄφεις συρίττουσι διὰ τῶν λεπίων, ὁ δὲ κροταλίας διὰ τῶν μετακινουμένων σπονδύλων τῆς οὐρᾶς.

Τὰ πτηνὰ ὅμως εἶναι τὰ πρωτεύοντα ὡς πρὸς τὴν φωνὴν πάντων τῶν σπονδυλωτῶν ζῴων, καὶ διὰ τοῦ ᾄσματος γίνεται ὁ γενετήριος ἀγὼν αὐτῶν. Οἱ δὲ ὑπ' αὐτῶν παραγόμενοι ἦχοι δὲν προέρχονται κυρίως ὑπὸ τοῦ λάρυγγος, ἀλλὰ ὑπὸ ὀργάνου καλουμένου κατωτέρου λάρυγγος, ὅπερ κεῖται κατὰ τὴν ἀπόσχισιν τῆς τραχείας. Τὰ θηλαστικὰ ζῷα ἐκπέμπουσι μὲν φωνὰς διὰ τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦται ἡ γενετήριος διέγερσις, ἀλλὰ μουσικὴ ἱκανότης παρατηρεῖται μόνον εἴς τινας τάξεις αὐτῶν, καὶ κυρίως ἐπὶ τῶν πιθήκων. Τινὲς μάλιστα τούτων ἔχουσιν ἀξίαν λόγου μουσικὴν εὐφυΐαν. Οἱ ἐν ἀγέλαις βιοῦντες πίθηκοι ἐκτελοῦσιν ἀπὸ κοινοῦ συναυλίας ἐκπέμποντες ἰσχυρὰν φωνὴν διὰ τοῦ λάρυγγος αὐτῶν. Ὁ δὲ γίβων ὅστις ζῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν ἄνθρωπον δύναται νὰ ᾄδῃ ἐν μιᾷ ὀγδόῃ μουσικῆς. Ι. ΜΕΝΕΓΑΚΙΣ

— **[ΕΓΚΥΚΛ.]** Τὸ *ᾆσμα* ὑπὸ τὴν γενικωτάτην αὐτοῦ μορφὴν εἶναι ἡ διὰ τῆς φωνῆς μουσικὴ ἔκφρασις ψυχικῶν καταστάσεων καὶ παθῶν. Ἡ πρὸς ᾆσμα διάθεσις εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο δὲ συνοδεύει τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἀκόμη ἐποχῆς. Οὕτως ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν μυθολογικὴν ἐποχὴν ἐψάλλοντο οἱ στίχοι τοῦ Ὀρφέως ἢ τοῦ Λίνου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου ᾔδετο ἐπίσης κατ' ἀνάλογον τρόπον ὁ ὑμέναιος (Ἰλιὰς Σ, 491). Ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει δύο χορούς, ἐξ ὧν ὁ εἷς συνίσταται ἐκ νέων, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ νεανίδων. Εἰς τὰς κηδείας ἐψάλλοντο οἱ θρῆνοι *(ἰάλεμος, ὀλοφυρμός)*. Ἐπίσης ὑπῆρχον διάφορα ᾄσματα ᾀδόμενα ὑπὸ τῶν μυλωθρῶν *(ἐπιμύλιος ᾠδή)*, τῶν ὑφαντριῶν *(ᾠδὴ ἔλινος)*, ὑπὸ τῶν ἐπαιτῶν *(εἰρεσιώνη)*. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα δέον νὰ προστεθῶσι τὰ ᾄσματα τοῦ λίκνου *(καταβαυκάλησις)*, τὰ ᾄσματα τῆς ἀνοίξεως *(χελιδόνισμα)*. Ὁ Ἀθήναιος κατέλιπε στίχους τινὰς ἀπευθυνομένους παρά τινος γυναικὸς εἰς τὸν ἐραστήν της κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ χωρισμοῦ, οἵτινες εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντες, διότι δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε γνωρίσει τὰ οὕτω καλούμενα *ᾄσματα τῆς αὐγῆς*, ἅτινα ἀπαντῶσι τὸ πρῶτον κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς λογοτεχνίας, τὰ ὁποῖα ὅμως ὑπάρχουσιν εἰς τὴν φιλολογίαν πάντων σχεδὸν τῶν λαῶν. Ἐν Κίνᾳ π. χ. τοιοῦτον ᾆσμα εὑρίσκεται ἐν τῷ *Σὶ-Κίγκ*, σινικὸν ἀπάνθισμα προγενέστερον τοῦ ἑβδόμου π.Χ. αἰῶνος. Ἐξ ἄλλου ὑπῆρχον ἀφηγηματικὰ ᾄσματα, ἐν οἷς ἐξιστοροῦντο ἐρωτικαὶ ἱστορίαι, ἐγκαταλείψεις ἐραστῶν κ. τ. τ. Διετηρήθη π. χ. ἡ ἀνάμνησις τοῦ θρύλου τῆς Καλύκης, ἥτις ἀπηγχονίσθη διότι ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς Εὐάθλου· τὸ τῆς Ἁρπαλύκης καὶ τοῦ Ἰφίκλου ὅστις εἶναι ἁπλῆ παραλλαγὴ τοῦ προηγουμένου. Τοὐναντίον ὁ θρῦλος τῆς Ραδίνης περιέγραφε τὴν ἀμοιβαίαν ἀφοσίωσιν δύο ἐραστῶν, χωρισθέντων ὑπό τινος τυράννου καὶ ἑνωθέντων διὰ τοῦ θανάτου. Ὁ Στησίχορος ἀπεμιμήθη λαϊκὰ ποιήματα περιγράφοντα τοιαύτας περιπετείας. Τὰ σκόλια ἦσαν συμποσιακὰ ᾄσματα, ἀλλὰ τὸ θέμα αὐτῶν παρήλλασσε, δεδομένου ὅτι ἓν τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἁρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ἄλλα δὲ φέρουσι χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἠθικὸν ἢ πατριωτικόν. Τὰ σκόλια ἀποδίδονται εἰς τὸν Τέρπανδρον. Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ἀνακρέοντος δὲν εἶναι πράγματι ᾠδαί, ὡς δὲν εἶναι τοιαῦται καὶ τοῦ Ὁρατίου, καθὼς δὲν εἶναι ἐλεγεῖαι αἱ τοῦ Κατούλλου, τοῦ Τιβούλλου καὶ τοῦ Προπερτίου, ἀλλ' εἶναι πραγματικὰ ᾄσματα συνοδευόμενα ὑπὸ τῆς λύρας καὶ ᾀδόμενα κατὰ τὰ συμπόσια.

Τὰ ᾄσματα τῶν Ρωμαίων εἶναι ὀλιγώτερον γνωστά, δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἦσαν τόσον πολύμορφα ὅσον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εὑρίσκομεν ἐν Ρώμῃ θρησκευτικὰ ᾄσματα (περιεσώθησαν ἐξ αὐτῶν μόνον τρία ἀποσπάσματα), ᾄσματα ἐπικήδεια, ὑμεναίους καὶ ἄλλα εἴδη ᾀσμάτων ρυθμικῶν, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς παρότρυνσιν κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ ἐκαλοῦντο *κελεύσματα*. Ω.—

— **[ΜΟΥΣΙΚΗ]** *Ἆσμα* λέγεται ἡ μουσικῶς χρῆσις τῆς φωνῆς (βλ. καὶ λ. Ὠδική). Τὸ ᾆσμα γεννᾶται ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ πᾶς τις ἔχει τὴν ἔφεσιν νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς φωνῆς του ᾀσματικῶς. Διὰ τὸ καλῶς καὶ ὀρθοφώνως ψάλλειν ἀπαιτοῦνται πλὴν τῆς ἐντάσεως καὶ ἐκτάσεως τῆς φωνῆς, ὡραιότης φωνητικοῦ ἤχου, λεπτὴ μουσικὴ ἀκοὴ καὶ ἀντοχὴ ἀναπνοῆς. Τὰ προσόντα ταῦτα, προηχηκόντως ἐννοεῖται ἠσκημένα, εἶναι τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια παντὸς καλοῦ ἀοιδοῦ. Ἡ σπουδὴ τοῦ ᾄσματος ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον κλάδον τῆς μουσικῆς διδασκαλίας, τὸ δὲ ἐφαρμοζόμενον σύστημα ποικίλλει ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῆς πείρας τῶν εἰδικῶν καθηγητῶν. Γενικῶς ἡ φωνητικὴ ἄσκησις συνίσταται εἰς τὴν τοποθέτησιν τῆς φωνῆς, τὰ ᾠδικὰ γυμνάσματα (vocalises) ἐπὶ τῶν φωνηέντων Α, Ε, Ι, Ο, ΟΥ, τὴν μελέτην τῶν καλλωπισμῶν καὶ ἐπερείσεων, τὴν ὁμαλὴν σύνδεσιν τῶν ἁπλῶν καὶ συνθέτων διαστημάτων, τὴν προσαγωγὴν τῆς φωνῆς (portamento) καὶ τέλος τὴν ἄρθρωσιν τῶν φράσεων καὶ τὴν λυρικὴν ἀπαγγελίαν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις κατὰ τὸ παρελθὸν ἀπετέλεσε τῆς βάσιν τῆς ᾠδικῆς διδασκαλίας τῶν σχολῶν Νεαπόλεως, Ρώμης, Βενετίας, ἐφαρμόζεται ἀκόμη σήμερον ὑπὸ τῶν εἰδικῶν διδασκάλων τοῦ ᾄσματος μὲ ἀδιαφιλονίκητα ἀποτελέσματα.

Πολλὰ εἶναι τὰ περὶ ᾠδικῆς διδακτικὰ βιβλία. Ἐκ τούτων σημειωτέα τὰ ἑξῆς: *Abt*, Méthode de Chant. *Emm. Garcia*, Traité de l'art du Chant. *Pauseron*, Méthode de Vocalisation, *Concone*, Lezioni di Canto, *Bordogni*, Vocalizzi κ.λ.π. Πλὴν τούτων ὑπάρχουν ἀξιόλογοι πραγματεῖαι περὶ ὑγιεινῆς καὶ διαίτης τῆς φωνῆς, ἐν αἷς καὶ αἱ τῶν ἡμετέρων ἰατρῶν λαρυγγολόγων, *Εὐσταθιανοῦ* καὶ *Παπαγιαννοπούλου*.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ διδασκαλία τοῦ ᾄσματος γίνεται κατὰ τὴν γαλλικὴν ἄρθρωσιν καὶ προσῳδίαν. Οἱ ὑπάρχοντες καθηγηταί, ἐφαρμόζουν ἀπαρεγκλίτως τὰ γαλλικὰ διδακτικὰ κείμενα ἄνευ διακρίσεως.

Ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ ἡ λέξις «*ᾆσμα*» χρησιμοποιεῖται ὡς τίτλος γενικὸς διὰ συνθέματα ᾠδικὰ μὴ καθωρισμένης μορφῆς. Ἐπίσης *ᾆσμα* εἰδικῶς καλεῖται τὸ κύριον μέρος τῆς ἁρμονικῆς συνθέσεως, εἰς ὃ ἀνατίθεται ἀποκλειστικῶς ἡ μελῳδία καὶ γενικῶς ἡ μελῳδικὴ γραμμὴ πάσης συνθέσεως.

Τὸ θέμα ἁρμονίας τὸ διδόμενον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ καὶ ὑφ' ὃ ὁ μαθητὴς ἐξασκεῖται γράφων τὴν βάσιμον καλεῖται *ᾆσμα δεδομένον* (λατ. *cantus firmus*), γράφεται δὲ εἰς τὰ ἀντιστικτικὰ γυμνάσματα εἰς τὴν βάσιμον καὶ μεταφέρεται κατόπιν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰς ἐπιλοίπους τρεῖς φωνάς, ὑψιφώνου, μεσοφώνου καὶ ὀξυφώνου.

Τὸ ᾆσμα τῶν πτηνῶν. Τὴν μελῳδικὴν φωνὴν τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν (*ἀηδών, σπίνος, ἀκαλανθὶς* κλπ.), τὴν πλήρη γοητευτικῆς μαλακότητος καὶ εὐλυγισίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μιμηθῇ ὁ ἄνθρωπος φωνητικῶς ἀλλ' οὐδὲ κἂν νὰ μεταγράψῃ ἐπὶ τοῦ πενταγράμμου μουσικῶς. Μόνον ἡ διὰ τοῦ φωνογράφου ἀναπαραγωγὴ ἐπιτυγχάνεται ἐν μέτρῳ. Τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν ὕπαρξιν δευτέρου λάρυγγος ὑπὸ τὸν πρῶτον, ἐν ᾧ σχηματίζονται οἱ εἰδικοὶ εἰς ἕκαστον πτηνὸν τόνοι. Ὑμνηθὲν ὑπὸ τῶν ποιητῶν τὸ ᾆσμα τῶν πτηνῶν ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἀντικείμενον μιμήσεως διὰ πολλοὺς μουσουργούς, οἵτινες ἐπεχείρησαν διὰ τοῦ πλαγιαύλου, τῶν ὑπερτόνων τοῦ τετραχόρδου καὶ ἄλλων ὀργάνων ν' ἀναπαραστήσωσιν αὐτό. Τοιούτων ἀπομιμήσεων δείγματα ἔχομεν πάμπολλα, ὡς τὸ Rossignol δι' ᾆσμα τοῦ Ἀλιάμπιεφ, L'usignuolo διὰ βαλς δι' ὀρχήστραν, Chant des oiseaux διὰ piano τοῦ Γοδεφρουὰ κλπ.

Ἆσμα ἐπὶ τοῦ βιβλίου (γαλλ. chant sur le livre, ἰταλ. contrappunto alla mente). Ἐκαλεῖτο οὕτως αὐτοσχέδιος ἀντίστιξις ἐν χρήσει κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς χοροὺς καὶ τὰς καντορίας. Οἱ ψάλται συγκεντρούμενοι πέριξ τοῦ ἀναλογίου συνώδευον μὲ συνοπτικάς τινας αὐτοσχεδίους ἁρμονίας ἕνα ἢ δύο ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἔψαλλον μόνοι καὶ κατὰ ταυτοφωνίαν τὸ κύριον λειτουργικὸν μέλος. Οἱ θεωρητικοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπεχείρησαν ματαίως νὰ ἐφαρμόσουν κανόνας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, ὅπερ βαθμηδὸν ἐξεφυλίσθη εἰς φρικτὴν κακοφωνίαν καὶ τέλος ἐγκατελείφθη ὁλοσχερῶς. Εἶδός τι τοιούτου αὐτοσχεδιασμοῦ εἶναι ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν εἰς τοὺς ἐπαρχιακοὺς ἐκκλησιαστικοὺς χοροὺς καὶ ἰδίως ἐν Ἑπτανήσῳ, ἔνθα πολλάκις καὶ ὁλόκληρον τὸ ἐκκλησίασμα συνοδεύει τὸ ἐκκλησιαστικὸν μέλος ἢ τὸ τέλος ἑκάστης παραγράφου τοῦ Εὐαγγελίου.

Δ. ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ

—**«Ἆσμα ᾀσμάτων»** *[Παλ. Διαθ.]*. Οὕτω τιτλοφορεῖται ἓν τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ τὸ μικρὸν τοῦτο ἐξ 8 κεφαλαίων ἀποτελούμενον βιβλίον φέρει τὴν ἐπιγραφὴν σὶρ χασσιρεῖμ, ἥτις φράσις μεταφράζεται μὲν ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα Ἆσμα ᾀσμάτων, σημαίνει δὲ πράγματι τὸ ὡραιότατον ᾆσμα (ἴσως τὸ ὡραιότατον ἐκ τῶν σολομωντείων). Τὸ θέμα τοῦ Ἄσματος ᾀσμάτων εἶναι ὁ ἀμοιβαῖος πόθος δύο ἀγαπωμένων καὶ δὴ ἐν μνηστευτικῇ ἢ συζυγικῇ σχέσει διατελούντων προσώπων καὶ ἡ ἐπὶ τῇ ἐπιτευχθείσῃ μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἑνώσει αὐτῶν εὐτυχία. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκφράζονται τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων τούτων εἶναι ὁ διὰ δια-

Digitized by Google

λογικοῦ ᾄσματος. Τὰ κύρια πρόσωπα εἶναι ὁ *Σολομὼν* καὶ ἡ *Σουναμῖτις*, πρὸς τούτοις δ' ἐμφανίζονται καὶ ἄλλα πρόσωπα, οἷα εἶναι ξένος τις καὶ δή, ὡς φαίνεται, ποιμήν, προσπαθῶν νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν Σουναμῖτιν, Ἱεροσολυμίτιδες κόραι, οἱ ἀδελφοὶ τῆς νύμφης καὶ οἱ φύλακες τῆς πόλεως.

Τὸ ἔργον τοῦτο σύγκειται μὲν ἐκ διαφόρων ᾀσμάτων, τὰ ᾄσματα ὅμως ταῦτα, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην νεωτέρων τινῶν ἐξηγητῶν, ἀποτελοῦσιν *ἑνότητα* ὡς πρός τε τὴν δι' αὐτοῦ διήκουσαν θεμελιώδη ἔννοιαν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὸν γλωσσικὸν χαρακτῆρα, κατὰ δὲ τὸν Hontheim καὶ ὡς πρὸς τὴν μετρικὴν μορφήν. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑνότητα ταύτην δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ ἀνάλυσις τοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν τὸ ἐν λόγῳ ποίημα συγκροτεῖται ἐκ δύο μερῶν, ὧν ἕκαστον σύγκειται ἐκ τριῶν ᾀσμάτων ἢ ἐξ 21 στροφῶν ἢ ἐξ 100 στίχων, καὶ ἐν αὐτῷ περιγράφεται ἡ ἐξέλιξις τῆς συζυγικῆς ἀγάπης ἀπὸ τῶν πρώτων, καὶ δὴ πρὸ τοῦ γάμου, ἀρχῶν αὐτῆς, μέχρι τῆς τελειώσεως αὐτῆς. Ἐνταῦθα δηλαδὴ περιγράφεται 1) ἡ ἐπὶ τῇ πρώτῃ συναντήσει ἐμφάνισις τῆς ἀγάπης (α' 2—β' 7)· 2) ἡ μετέπειτα ἀνάπτυξις τῆς ἀγάπης (β' 8 γ' 5)· 3) ἡ πρώτη ἐπισφράγισις τῆς νεαρᾶς ἀγάπης διὰ τοῦ ἐπαίνου τῆς μνηστῆς ὑπὸ τοῦ μνηστῆρος (γ' 6—ε' 1)· 4) ἡ ἐν τῷ χωρισμῷ δοκιμασία τῆς ἀγάπης, ἐπισφραγιζομένη δι' ἐπαίνου τοῦ μνηστῆρος ὑπὸ τῆς μνηστῆς (ε' 2—στ' 10)· 5) αἱ ἡδοναὶ τῆς ἀγάπης (χορὸς κ.λ.π. στ' 11—η' 4) καὶ 6) ἡ εἰς τὸν οἶκον τοῦ νυμφίου προσαγωγὴ τῆς νύμφης (η' 5—ιδ'). Συναφὴς πρὸς τὴν δυσχέρειαν τῆς ἀναλύσεως καὶ πολλῷ δυσχερεστέρα αὐτῆς εἶναι ἡ κατανόησις τοῦ παρόντος ποιήματος, περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὁποίου πλεῖσται ὅσαι καὶ ποικίλαι ἔχουσιν ἔκπαλαι διατυπωθῇ θεωρίαι, σχετιζόμεναι πρὸς τοὺς ἄχρι τοῦδε ἐφαρμοσθέντας τρόπους ἑρμηνείας αὐτοῦ.

Τρόποι ἑρμηνείας: Τρεῖς εἶναι οἱ ἐκ παλαιοτάτων χρόνων καὶ μέχρι σήμερον ἐφαρμοσθέντες τρόποι ἑρμηνείας τοῦ ἡμετέρου ποιήματος: α') ἡ *κατὰ γράμμα*, β') ἡ *ἀλληγορικὴ* καὶ γ') ἡ *τυπικὴ ἑρμηνεία*.

Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον τῆς ἑρμηνείας πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀκραιφνῶς ἐρωτικοῦ ἢ τὸ πολὺ γαμηλίου ᾄσματος ἢ συλλογῆς τοιούτων ᾀσμάτων. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἑρμηνείας, ὅστις ἐπικρατεῖ σήμερον ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ θεολογίᾳ, εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἤδη ὑπὸ ῥαββίνων τινῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταπολεμηθεὶς ἐντόνως ὑπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς συνόδου τῆς Ἰαμνείας (περὶ τὸ 90 μ. Χ), ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ῥαββίνου *Ἀκιμπά*, ὑφ' ὧν ἀνεκηρύχθη ὡς ἁγιώτατον ᾆσμα, βραδύτερον δ' ἐφηρμόσθη καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ *Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας*, ὡς καὶ ὑπό τινων ὀπαδῶν τοῦ Θεοδώρου, οἷοι ἦσαν καὶ οἱ *Νεστοριανοί*. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην εὗρον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἐλευθεριάζοντες θεολόγοι ἐνισχυομένην ὑπὸ τῶν λαογραφικῶν ἐν Συρίᾳ ἐρευνῶν τοῦ Wetzstein, ὅστις τῷ 1873 παρελλήλισε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἄσματος τὰ γαμήλια ἔθιμα τῶν συγχρόνων συριακῶν πληθυσμῶν, παρ' οἷς ἡ ἑβδομὰς τοῦ γάμου λέγεται «βασιλική», τὸ δὲ ζεῦγος τῶν νεονύμφων θεωρεῖται ὡς ζεῦγος βασιλικόν. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποδοχῇ τῆς θεωρίας ταύτης παραμένει ἄνευ ἀποχρώσης ἀπαντήσεως ἡ σοβαρὰ ἀπορία πῶς τοιοῦτον ἀκραιφνῶς ἐρωτικὸν ᾆσμα, καὶ δὴ καὶ συλλογὴ λαϊκῶν γαμηλίων ᾀσμάτων, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ κανόνι τῶν θεοπνεύστων βιβλίων ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν Ἰουδαίων, καὶ μάλιστα νὰ καθιερωθῇ ὅπως τοῦτο ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν πρώτην καὶ ἐπισημοτάτην τῶν ἰουδαϊκῶν ἑορτῶν, τὴν ἑορτὴν τοῦ *Πάσχα*!

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δευτέρου τρόπου τῆς ἑρμηνείας τοῦ Ἄσματος τῶν ᾀσμάτων, τοῦ *ἀλληγορικοῦ*, ὅστις εἶναι ὁ ἔκπαλαι ἐπικρατῶν ἔν τε τῇ ἰουδαϊκῇ συναγωγῇ καὶ τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, νομίζουσιν ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ καθαρᾶς ἀλληγορίας, τὸ νόημα δηλ. τῶν ἐνταῦθα λεγομένων εἶναι ὑψηλότερον καὶ ὅλως ἄλλο παρὰ τὸ διὰ τῶν λέξεων δηλούμενον. Καὶ δὴ κατὰ μὲν τοὺς Ἰουδαίους ἑρμηνευτὰς ἐνταῦθα ἀλληγορεῖται ἡ σχέσις τοῦ *Γιαβὲ* πρὸς *Ἰσραήλ*, τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαόν, κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ παπικῇ καὶ ὀρθοδόξῳ θεολογίᾳ ἐκδοχήν, ἐνταῦθα ἀλληγορεῖται ἡ *σχέσις τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν*, ἢ κατὰ τὸν Ὠριγένην (ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος) καὶ ἄλλους παλαιοτέρους καὶ νεωτέρους ἑρμηνευτὰς ἡ *σχέσις τοῦ θείου Λόγου πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν*, κατὰ δὲ τὸν ἅγ. Ἀμβρόσιον, Ὀνώριον τὸν ἐξ Αὐγουστοδούνου Ματθαῖον τὸν Καντακουζηνὸν κ. ἄ. πρὸς τὴν *Θεοτόκον Μαρίαν*. Ὑπὲρ τῆς ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας συνηγορεῖ πρὸς τῇ ἀρχαιότητι τῆς παραδόσεως καὶ τὸ ἀξιοσημείωτον γεγονός, ὅτι ἐν μὲν τῇ Π Διαθήκῃ ἡ παράστασις τῆς πρὸς τὸν Ἰσραὴλ σχέσεως τοῦ Γιαβέ, ὡς σχέσεως γαμικῆς ἀλληγορικῆς, ἐμφανίζεται οἰκειοτάτη εἰς τοὺς Ἑβραίους ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ προφήτου Ὠσηὲ (β' 19· πρβ. Ἱερεμ. β' 2, Ἡσαΐου νδ' 5, ξα' 10, Ἰεζεκ. ιστ' 8 κλπ.), ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ προϋποτίθεται ὡς οὐχ ἧττον οἰκεία ἡ ἀλληγορία αὕτη, ἐφαρμοζομένη καὶ πρὸς δήλωσιν τῆς σχέσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (Ἐφεσ. ε' 22· πρβ. Ματθ. κε' 1, Ἰωάννου γ' 29, Β' Κορ. ια' 2, Ἀποκαλ. ιθ' 7 κλπ.)

Ἐναντίον δὲ τῆς ἀλληγορικῆς ἐκδοχῆς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι λαλεῖ ὁ διέπων τὸ Ἄσμα ᾀσμάτων ὠμὸς *πραγματισμὸς* (realismus) περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέπηται, ὅτι ὁ τοιοῦτος φραστικὸς πραγματισμὸς δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ ποιήσει. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἀνατολῖται ἐνασμενίζουσιν εἰς τὴν χρῆσιν εἰκόνων καὶ ἀλληγοριῶν (πρβ. ἀλληγορίας Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ Ὄρνιθας καὶ Πλοῦτον καὶ Βατράχους τοῦ *Ἀριστοφάνους*. Εἶναι δ' ἆρά γε ἀνάγκη νὰ ὑπομνησθῇ καὶ ὁ Φάουστ τοῦ *Goethe*;). Σημειωτέον δ' ὅτι οὔτε ἐν τῇ ἰνδικῇ οὔτε ἐν τῇ περσικῇ λογοτεχνίᾳ δὲν εἶναι ἀνήκουστος ἡ εἰκονικὴ παράστασις τῆς θείας ἀγάπης διὰ τῆς φυσικῆς ἀγάπης (*Max Müller* Essais sur la mythologie comparée σελ. 130 ἑξ. καὶ 146 ἑξ., *Chardin* Voyage en Perse III σ. 210 213 κλπ.). Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν *χριστολογικὴν* ἐκδοχὴν τοῦ Ἄσματος ἄξιον σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Ταργκοὺμ (χαλδαϊκὴ παράφρασις) τοῦ Ἄσματος ἐν χριστολογικῇ ἐννοίᾳ ἐξέλαβε χωρία τινὰ αὐτοῦ (π. χ. τὸ ζ' 14 καὶ η' 1—4). Ἐν δὲ τῷ Πεσσιτώ, τῇ παλαιοτάτῃ συριακῇ μεταφράσει τῆς Π. Διαθήκης, τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἕνεκεν τοῦ ἀλληγορικοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἐπιγράφεται χοκμετὸ ντὲ χοκμετό, δηλ. σοφία πάσης σοφίας.

Συγγενὴς τέλος πρὸς τὴν ἀλληγορικὴν εἶναι ἡ *τυπικὴ* λεγομένη ἢ *προφητικὴ* ἑρμηνεία τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, ἥτις προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἀλληγορικὴν πρὸς τὴν κατὰ γράμμα. Κατὰ τὸν ἑρμηνευτικὸν τρόπον τοῦτον, ὃν συστηματικῶς ἐφήρμοσεν ἐνταῦθα κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα πρῶτον Ὀνώριος ὁ ἐξ Αὐγουστοδούνου (Autun), ἠσπάσαντο δὲ καὶ ἀσπάζονται οὐκ ὀλίγοι τῶν παπικῶν καὶ τῶν συντηρητικωτέρων διαμαρτυρομένων ἐξηγητῶν, οἷοι ὁ Keil, ὁ Delitzsch, ὁ Godet, κ. ἄ., ἡ ἐν τῷ Ἄσματι ἐξυμνουμένη πραγματικὴ συζυγικὴ σχέσις τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς Σουναμίτιδος ἔχει τυπικὴν ἢ προφητικὴν σημασίαν, ὑπεμφαίνουσαν τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν σχέσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, ἥτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται συμβιβάζουσα τὰς μεταξὺ τῶν δύο πρώτων ἑρμηνειῶν ἀντιθέσεις, ἔχει μὲν ὑπὲρ ἑαυτῆς μέγα μέρος τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀλληγορικῆς, ἔχει ὅμως καὶ καθ' ἑαυτῆς ἱκανὸν μέρος τῶν κατὰ τῆς γραμματικῆς ἑρμηνείας ἐπιχειρημάτων, καὶ ἐν γένει, χωρὶς νὰ εἶναι μᾶλλον τῆς ἀλληγορικῆς φυσική, εἶναι ἧττον αὐτῆς πιθανή.

Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἄσματος: Ἥ τε παλαιὰ ἰουδαϊκὴ καὶ ἡ ταύτῃ ἀκολουθοῦσα χριστιανικὴ παράδοσις, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἄσματος ᾀσμάτων (Ἆσμα ᾀσμάτων, ὅ ἐστι Σολομών), ἀποδίδει τὴν ποίησιν αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα *Σολομῶντα*, ἐξαίρεσιν δὲ μόνον ἐποιοῦντο τῶν παλαιῶν ῥαββίνων τινές, ἀποδίδοντες αὐτὸ εἰς τὸν *Ἡσαΐαν*. Νεώτεροι ὅμως ἐξηγηταὶ ἀπὸ τοῦ Η Grotius († 1645) καὶ ἐντεῦθεν οὐδεμίαν διδόντες πίστιν εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην καταβιβάζουσι τὴν ποίησιν τοῦ Ἄσματος εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν μεταιχμαλωσιακὴν ἐποχήν, προσάγοντες πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ γλωσσικὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα ὅμως ἐλέγχονται ὡς οὐχὶ πολὺ βάσιμα. Ὑπὲρ τῆς σολομωντείου καταγωγῆς τοῦ Ἄσματος ᾀσμάτων συνηγοροῦσιν ἐμμέσως διάφοροι φράσεις αὐτοῦ (α' 8, στ' 4 κλπ.) καὶ δὴ καὶ τὰ πολυάριθμα χωρία, ἐν οἷς ἐμφαίνεται γνῶσις τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἀλλαχόθεν (Γ' Βασιλ. δ' 33) πληροφορίας περὶ τῆς πολυγνωσίας τοῦ Σολομῶντος καὶ δὴ καὶ γνῶσις ἀκριβὴς τῆς σολομωντείου ἐποχῆς, ἔτι δὲ καὶ ὁμοιότης τις τοῦ περιεχομένου πρὸς τὴν βίβλον τῶν Παροιμιῶν.

Λογοτεχνικὴ μορφὴ καὶ ἀξία τοῦ ποιήματος: Περὶ τῆς λογοτεχνικῆς *μορφῆς* τοῦ Ἄσματος ᾀσμάτων ἐπίσης πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἔχουσι διατυπωθῇ γνῶμαι, δυνάμεναι νὰ ἀναχθῶσιν εἰς 3 κατηγορίας, ὅτι πρόκειται α') περὶ ἑνιαίου λυρικοῦ ποιήματος, β') περὶ δράματος ἢ μᾶλλον μελοδράματος καὶ γ') περὶ συλλογῆς λαϊκῶν ἐρωτικῶν ἢ γαμηλίων ᾀσμάτων. Κατὰ τῆς τελευταίας (γ') ἐκδοχῆς ἀντιλέγει ἡ ἑνότης τοῦ ποιήματος καὶ ἡ συμπερίληψις τούτου εἰς τὸν κανόνα τῆς Π. Δ., περὶ ὧν ἀνωτέρω λόγος. Ἡ δὲ β' ἐκδοχή, ἧς πρόδρομος ὑπῆρξεν ὁ Ὠριγένης, ἥτις εὗρεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑποστηρικτῶν καὶ δὴ ἀνδρῶν τῆς περιωπῆς τῶν Ewald, Delitzsch Driver κ. ἄ., ἔχει καθ' ἑαυτῆς τὸ ὅτι ἐν τῷ Ἄσματι ἐλλείπει ἡ πραγματικὴ δρᾶσις, ἡ δραματικὴ κίνησις καὶ εἶναι λίαν δυσχερὴς ἡ διάκρισις σκηνῶν. Ὡς ἀστοχήσασαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ αἱ νεώταται ἀπόπειραι δραματοποιήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Bassewitz (1912), Gensichen (1912), Cannon (1913) Grimm (1918) κ. ἄ. Κατὰ δὲ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν πρόκειται περὶ *εἰδυλλιακοῦ* κατὰ τὴν μορφὴν ποιήματος, ὑπενθυμίζοντος τὴν *βουκολικὴν* τοῦ Θεοκρίτου ποίησιν.

Ἡ *λογοτεχνικὴ ἀξία* τοῦ ἔργου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν τίτλον αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι πράγματι ὡραιότατον ᾆσμα. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ μορφὴ ὑπενθυμίζουσι μέν, καθόλου εἰπεῖν, τὴν ἐρωτικὴν ποίησιν καὶ τὰ γαμήλια ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάλιστα τῆς παλαιᾶς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ φέρουσι καὶ τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, τ. ἔ. τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν θερμότητα τοῦ αἰσθήματος, τὴν σαφήνειαν, τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς περιγραφῆς. Διακρίνεται δὲ τοῦτο μάλιστα κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τολμηρῶν καὶ χαριεστάτων ἅμα εἰκόνων καὶ παραβολῶν πρὸς παράστασιν τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος, τῆς τρυφερότητος καὶ τῆς θερμότητος τῆς ἀγάπης, τῆς ὡς ὁ θάνατος κραταιᾶς, τὴν ὁποίαν «ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν» (κεφ. 8, 6–7) Οὕτω π. χ. ὁ Σολομῶν παραβάλλεται πρὸς βότρυν κύπρινον τῶν ἀμπελώνων τῆς Ἐγγαδεί, ἡ Σουναμῖτις πρὸς τὸ κρίνον τὸ ἐν μέσῳ ἀκανθῶν θάλλον, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς πρὸς περιστερᾶς λελουσμένης ἐν γάλακτι, ὡς σπαρτίον κόκκινα τὰ χείλη, αἱ παρειαὶ πρὸς λέπυρον ῥοιᾶς, ὁ τράχηλος πρὸς πύργον Δαυείδ, ἡ κεφαλὴ πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ Κάρμηλον, οἱ ὀδόντες ὡς ἀγέλαι προβάτων ἀνερχομένων ἐκ τοῦ λουτροῦ, τοῦ Σολομῶντος ἡ κεφαλὴ πρὸς χρυσίον δεδοκιμασμένον, οἱ πλόκαμοι πρὸς κλάδους φοίνικος, τὰ χείλη πρὸς κρίνα στάζοντα σμύρναν σταλακτήν, ὁ ἔρως παραβάλλεται πρὸς φλέγον πῦρ, ἡ Σουναμῖτις παρίσταται ἐμφανιζομένη ὡς ἡ ἕως καὶ καλὴ ὡς ἡ σελήνη, τὸ δὲ εἶδος αὐτῆς λάμπων ὡς ὁ ἥλιος.

Χρῆσις τοῦ Ἄσματος. Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὸ Ἆσμα ὡς παριστῶν τὴν τρυφερὰν σχέσιν τοῦ Γιαβὲ πρὸς τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαόν, εἶχε καθιερωθῇ ν' ἀναγινώσκηται κατὰ τὴν μεγάλην θεοκρατικὴν ἑορτὴν τοῦ *Πάσχα*, ὡς εἴπομεν. Καθ' ἃ πληροφορούμεθα ὅμως παρὰ τοῦ Ὠριγένους κ. ἄ. ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς μὴ ὡρίμους ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῆς παρεξηγήσεως. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ διδάσκαλοι ἀπέτρεπον ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τοὺς μὴ ὡρίμους, ἀπεφεύγετο δὲ καὶ ἀποφεύγεται ἔτι ἡ ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας χρῆσις αὐτοῦ. Ἐξαίρεσιν ποιεῖται ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, ἐν πολλαῖς ἑορταῖς τῆς ὁποίας, θεομητορικαῖς καὶ δὴ καὶ ἑορταῖς ἁγίων γυναικῶν, ἀναγινώσκονται περικοπαὶ ἐξ αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων ἀλληγορικῶς ἑρμηνευόμενον παρέσχεν ἱκανὴν τροφὴν εἰς τὸν μυστικισμόν, τὸν ἀντιπροσωπευόμενον μάλιστα ὑπὸ *Βερνάρδου* τοῦ ἐκ Κλαιρβώ.

Ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἄσματος. Ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ οἱ κυριώτεροι ἑρμηνευταὶ αὐτοῦ εἶναι ὁ *Ὠριγένης, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Θεοδώρητος, Φίλων ὁ Καρπάσιος* καὶ *Γρηγόριος ὁ μέγας*. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἠσχολήθησαν περὶ αὐτὸ *Μιχαὴλ ὁ Ψελλός*, ὅστις καὶ παρέφρασεν αὐτό, *Ματθ. Κανταχουζηνός, Ὀνώριος ὁ ἐξ Αὐγουστοδούνου, Βερνάρδος ὁ ἐκ Κλαιρβώ, Θωμᾶς ὁ ἐξ Ἀκουΐνου* κ. ἄ. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν τοῦ Ἄσματος οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ παπικοὶ *Bossuet* (1693), *Schäfer* (1876), *Schegg* (1885), *Le Hir* (1890), *Schlögl* (1902). *Hontheim* (1908), *Meignan* (ἰταλ. 1912), καὶ *Munz* (1912), καὶ ἐκ τῶν διαμαρτυρομένων οἱ *Delitzsch* (1851), *Hitzig* (1855), *H. Ewald* (1867), *Oettli* (1889), *Budde* (1898), *Harper* (ἀγγλ. 1902). *Staerk* (1911) καὶ *Nowack* (1913), εἰς τούτους δὲ ἄ. προστεθῶσιν ὁ *Renan* (1860), καὶ ὁ *Thilo* (1921). Περὶ δὲ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Ἄσματος ᾀσμάτων ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ κοινότητι καὶ τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει ἐνδιαφέρουσα πραγματεία τοῦ *Riedel* (Auslegung des Hoheliedes in der Jüd. Gemeinde und in der Griech. Kirche 1898).

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ἐν τῇ ῥαββινικῇ φιλολογίᾳ: Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας τοῦ «Ἄσματος» δέον ν' ἀναζητηθῇ ἐν τῇ ῥαββινικῇ φιλολογίᾳ τῶν πρώτων μ.Χ. αἰώνων καὶ δὴ ἐν τῷ Ταλμούδ, ὅπου, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, δὶς (Γιαδαΐμ χδ' 5—Μεγιλὰ ζ') ἀναφέρεται ἡ μεταξὺ ῥαββίνων περὶ τῆς κανονικότητος τοῦ Ἄσματος γενομένη συζήτησις καὶ ὅπου τὸ ἔργον ἀποκαλεῖται «Ἅγιον τῶν ἁγίων» ὑπὸ τοῦ Ραμπῆ *Ἀκιμπᾶ* Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ τὸ Ταλμούδ (Σανχεδρὶν 101), τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τοῦ ποιήματος πᾶσαν μελῳδικὴν τούτου ἀνάγνωσιν. (Πρβ. *Ἀβὼθ ντὲ Ραμπῆ Ναθὰν κ.* 36. *Ζόχαρ*: Τιρουμὰ 144.) Συστηματικὴ ὅμως ἑρμηνεία τοῦ Ἄσματος, διαβλέπουσα ἐν αὐτῷ ἀλληγορικῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς *ἐξόδου* μέχρι τῆς *ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου* καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, εὑρίσκεται ἐν τοῖς διαφόροις Μιδρασεὶμ, ὧν τὰ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτα εἶναι τὸ Chir Hachirim Rabba καὶ τὸ Chir Hachirim Zoata. Ἐνταῦθα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀλληγορικῶν ἑρμηνειῶν γίνεται χρῆσις καὶ ἐξωτερικῶν μεθόδων, ὅπως π. χ. ἡ

Digitized by Google

ἀριθμητικὴ ἐκτίμησις τῶν γραμμάτων, ἡ ἀντικατάστασις ὁμοφώνων φθόγγων κλπ.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ σχολιασταί, ἀφορμώμενοι ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν δεδομένων, ἀγωνίζονται νὰ τελειοποιήσουν τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνευτικὴν μέθοδον. Ὁ *Ἀβραὰμ Ἄβεν Ἔσδρα* (ΙΒ' αἰὼν) ἀποτολμᾷ νὰ παραθέσῃ πλησίον τῆς ἰδικῆς του ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας καὶ *ἁπλῆν* ἐξήγησιν τοῦ κειμένου. Ὁ *Ρασκῆ* (ΙΒ' αἰών) ἐμμένων εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν διαβλέπει ὄπισθεν τῆς ἐρωμένης ἀλληγορικὴν ἔκφρασιν τῆς νοσταλγίας τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν καὶ τῆς ἐλπίδος πρὸς μίαν μέλλουσαν ἀποκατάστασιν. Ὅταν ἦλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων καταδιώξεων, τὸ ᾆσμα κατέστη ἐθνικὸν σύμβολον περικλεῖον τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν καταδιωκομένων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐθνικοθρησκευτικὴν ταύτην σχολὴν ἐν τῇ ἀλληγορικῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ ποιήματος, δημιουργεῖται καὶ ἄλλη, φιλοσοφικὴ αὕτη, διαβλέπουσα ἐν τῷ ᾄσματι μεταφυσικὸν περιεχόμενον. Οὕτως ὁ *Ἴμπν Κασπῆ* (ΙΓ' αἰών) θεωρεῖ τὸν ἔρωτα τοῦ Σολομῶντος πρὸς τὴν Σουναμίτιδα ὡς ἀλληγορικὴν παράστασιν τῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῆς *ἐνεργητικῆς* (intellectus agens: *sekhel haroukhani*) καὶ *παθητικῆς διανοήσεως* (intellectus materialis: *sekhel haizouli*). Τρίτη τέλος σχολή, συνδυάζουσα τὴν ἀλληγορικὴν ἐξήγησιν πρὸς τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν, ἐγκαινιάζεται διὰ τοῦ *Moses Mendelsohn* (ΙΗ' αἰών). Παρὰ πάντα ταῦτα ὅμως ὁ ὀρθόδοξος ἰουδαϊσμὸς ἔχεται στερρῶς τῆς κατὰ παράδοσιν ἑρμηνείας, ἐνῷ ἡγέται τινὲς τῆς συγχρόνου μετερρυθμισμένης συναγωγῆς εὐαρέστως θὰ ἔβλεπον τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ποιήματος ἐκ τοῦ βιβλικοῦ κανόνος.

Ἐν τῇ μεταβιβλικῇ τῶν Ἑβραίων φιλολογίᾳ τὸ ᾆσμα εὗρε μιμητὰς παρὰ τῇ ἱσπανοαραβικῇ ποιητικῇ σχολῇ τοῦ μεσαίωνος, ἧς σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι τυγχάνουσιν ὁ *Ἰούδα Ἀλεβῆ* καὶ ὁ *Γκοβιρούλ*. Τὸ ᾆσμα μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας εἰς ἀπειραρίθμους πεζὰς καὶ ἐμμέτρους μεταφράσεις. Ἐκ τῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἀποδόσεων σημειοῦμεν τὰς τῶν *Φοιλίγγου* (1912), *Γ. Τσουκαλᾶ* (1921), *Σπ. Νικοκάβουρα* (1925) καὶ *Γιωσὲφ Ἐλιγιὰ* (1928).

ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

— **ᾄσματα λαϊκά**. Ὡς τοιαῦτα νοοῦνται μελῳδίαι παντὸς τόπου καὶ πάσης χώρας, ἀγνώστων συνθετῶν, μεταβιβαζόμεναι ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν δι' ἁπλῆς φωνικῆς παραδόσεως. Ἡ ὑπόθεσις, αἱ λέξεις, ἡ μουσικὴ τῶν ᾀσμάτων τούτων καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία καὶ τὸ ὕφος παρουσιάζονται κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνομοίως παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀσύνηθες νὰ συναντήσῃ τις τὸ αὐτὸ ᾆσμα κοινόν, ἔστω καὶ ὑπὸ ἄλλην ἐκδοχήν, εἰς δύο χώρας μεμακρυσμένας ἀλλήλων, πολλάκις μὲ τὰς ἰδίας λέξεις ἢ τὴν αὐτὴν μουσικήν, ἄνευ παραλλαγῆς τινος. Λαϊκὴ προβηγγιανὴ μελῳδία, ἣν ὁ Μπιζὲ μετεχειρίσθη ὡς *φαρανδόλαν* εἰς τὴν «Ἀρλεζιάναν» συναντᾶται ἐν Κρήτῃ ὡς *πεντοζάλης* (Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων καὶ χορῶν *Ἀ. Ἀνδρεοπούλου*). Ἑτέρα λαϊκὴ μελῳδία τοῦ Λουξεμβούργου ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ὡς λαϊκὸν ᾆσμα μὲ τὰς λέξεις «ἡ πίττα πῶραγ' ὁ σπανός».

Εἶναι δύσκολον ν' ἀνεύρῃ τις τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων μεταναστεύσεων, ἡ μελέτη δ' αὕτη θὰ ἀπῄτει στοιχεῖα καὶ πηγὰς ἀξιοπίστους καὶ χρόνον πολύν. Ἐν τούτοις πολλοὶ σοφοὶ καὶ μουσικολόγοι πάσης ἐθνικότητος κατέγιναν καὶ καταγίνονται μετ' ἐπιμονῆς καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐργασίας των καθίσταται ὁσημέραι ἀφθονώτεροι.

Τὰ λαϊκὰ ᾄσματα εἶναι κατὰ κανόνα ὅλα μονόφωνα, μολαταῦτα ρωσικά τινα καὶ τῶν Ἄλπεων τοῦ Τυρόλου ψάλλονται ἀπὸ πρακτικοὺς ἐν διφωνίᾳ. Εἰς ἄλλας πάλιν χώρας συνοδεύονται ὑπὸ ὀργάνου τινὸς ἐκ τῶν ἐγχωρίων.

Τὰ παλαιότερα τῶν λαϊκῶν ᾀσμάτων τείνουν ὁσημέραι νὰ ἐξαφανισθοῦν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς νεωτέρας ἐλαφρᾶς μουσικῆς παραγωγῆς. Ὁ στρατιώτης, ὁ μετανάστης, ὁ πλανόδιος ἔμπορος ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ χωρία των διαδίδουν τὰ κουπλὲ τῆς ὀπερέττας μεταξὺ τῶν συγχωρίων των.

Τὸ γραμμόφωνον ἀντικατέστησε τὸν ἐγχώριον βιολιστὴν καὶ τὸ ρεπερτόριόν του, εἰς δὲ τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰς ἐργατικὰς συγκεντρώσεις ἀντηχοῦν τραγούδια ἐπιθεωρησιακὰ καὶ τῶν καφωδείων. Ἐκ τούτου ἡ ἐπερχομένη βαθμιαία λησμοσύνη τοῦ ἐθνικοῦ δημώδους ᾄσματος θὰ καταλήξῃ μοιραίως εἰς τὴν τελείαν αὐτοῦ ἐκμηδένισιν. Ἀντίδρασίς τις πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ γίνεται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς μουσουργοὺς διαφόρων χωρῶν· ἀλλοῦ μὲν ὡς ἐν Ρωσίᾳ συστηματικῶς, ἀλλοῦ δὲ σποραδικῶς ἀναφαίνονται συνθέματα μὲ βάσιν τὸ λαϊκὸν μέλος.

Ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἄποψιν θεωρούμενον τὸ λαϊκὸν ᾆσμα εἶναι πολύτιμος συμβολὴ διὰ τὴν ἐθνογραφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἑνὸς λαοῦ (βλ. λ. μουσικὴ δημοτική). Λ.

Ἀσμάκι [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Πηνειός.

— **ἀσμάκι, κόκκινο** [*Βοταν.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κερκύρᾳ τοῦ φυτοῦ *ροῦς ὁ κότινος* (Rhus cotinus). Δ. Ν. Π.

ἀσμάλτωτος, *—η, —ο(ν)*· δημοτ., ὁ μὴ ἐπικεκαλυμμένος διὰ σμάλτου.

ἀσμανίτης (Asmanit) [*Ὀρυκτολ.*]. Σφαιρίδια πολυεδρικὰ τοῦ ὀρυκτοῦ *τριδυμίτου*, τὰ ὁποῖα εἶναι ἁπλοῖ ρομβικοὶ κρύσταλλοί του. Εὑρέθησαν ἐντὸς μετεωρίτου λίθου συλλεγέντος εἰς τὸ Breitenbach τῶν βοημικῶν μεταλλευτικῶν ὀρέων. Γ. Κ. Γ.

Ἀσμάρα (Asmara) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀφρικῆς πρωτεύουσα τῆς ἰταλικῆς κτήσεως τῆς Ἐρυθραίας. Κάτοικοι 13.500. Ἡ Ἀσμάρα κατελήφθη τῷ 1889 ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐγένετο πρωτεύουσα τῷ 1900. Χ. Δ.

ᾀσματικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ᾆσμα· || ὁ δι' ᾆσμα κατάλληλος: «ᾀσματικὸς καὶ καλλίφωνος».— Ἐπίρρ. *ᾀσματικῶς*.

— ᾀσματικὴ *ἀκολουθία* [*Λειτουργ.*]· βλ. τὰς λ. ἀκολουθία, ποίησις *ἐκκλησιαστική*, ὡς καὶ τοὺς καθ' ἕκαστον ἐκκλησιαστικοὺς ὑμνῳδούς.

— ᾀσματικὸν **ἀπόδειπνον**· βλ. λ. ἀπόδειπνον (τ. Ε' σ. 124 α').

ᾀσμάτιον (τό)· μικρὸν ᾆσμα, τραγουδάκι.

ᾀσματογράφος ἢ *ᾀσματοποιὸς* (ὁ, ἡ)· ὁ ᾄσματα γράφων ἢ ποιῶν· || ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀοιδός.

ἀσμενίζω· μετὰ αἰτιατ. ἄσμενος δέχομαί τι, ἀσπάζομαι ἀποδέχομαι· || συνήθ. «ἀσμενίζομαι εἴς τι», χαίρω, εὐχαριστοῦμαι εἴς τι, ἄλλως *ἐνασμενίζομαι*

ἄσμενος, *—η, —ον*· συντάσσεται πάντοτε μετὰ ρήματος ὡς κατηγορούμενον, ἤτοι ἐπιρρηματικῶς· «ἄσμενος βλέπω σε», «ἄσμενος ἀκούω παρὰ σοῦ τοὺς λόγους τούτους», «ἄσμενος δέχομαι», μετὰ χαρᾶς βλέπω,—ἀκούω,—δέχομαι· δηλ. ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἐπιρρ. *ἀσμένως*, τὸ ὁποῖον ἐπίσης λέγεται ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ.

Ἄσμετ-*Μπάρτλεττ* (Ashmead-Bartlett). —1) *Σὲρ Ἔλλις*. Ἀγγλοαμερικανὸς πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Μπροῦκλιν τῶν Ἡν. Πολιτειῶν (1849—1902), ἀλλὰ δράσας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἐγκατεστάθη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας. Ἀποσταλεὶς τῷ 1880 εἰς Βουλγαρίαν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ἐν αὐτῇ τουρκικῶν ὠμοτήτων, ἐπέδειξε φιλότουρκον πνεῦμα, ὅπερ ἐχαρακτήρισεν ἀργότερον καὶ τὰς ἀνταποκρίσεις του κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ὃν παρηκολούθησεν ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» τοῦ Λονδίνου. Ἕνεκα τοῦ μεροληπτικοῦ τούτου φιλοτουρκισμοῦ του συνελήφθη, μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἔλλις (βλ. κατωτ.), αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ. Τῷ 1899 μετέβη ὡς ἀνταποκριτὴς εἰς Τράνσβααλ τῆς Ν. Ἀφρικῆς, ὅπως παρακολουθήσῃ τὸν Ἀγγλοβοερικὸν πόλεμον.

—2) Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἐπίσης ***Ἔλλις*** ὀνομαζόμενος, γεννηθεὶς τῷ 1881, διεκρίθη ἐπίσης ὡς δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς διὰ τὸν ἄκρατον φιλοτουρκισμόν του. Ἠκολούθησεν ὡς ἀνταποκριτὴς ἐπίσης κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 τὸν πατέρα του, μεθ' οὗ συνηχμαλωτίσθη, εἶτα δὲ κατὰ τὸν Ἀγγλοβοερικὸν τοιοῦτον. Τῷ 1904 παρηκολούθησεν ὡς ἀνταποκριτὴς τὸν Ρωσοϊαπωνικόν, τῷ 1912 τοὺς Βαλκανικούς, εἶτα δὲ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐπιδείξας πάντοτε τὸ αὐτὸ φιλότουρκον πνεῦμα. Συνέγραψε πολλὰ βιβλία, ὧν σπουδαιότερον τὸ φέρον τὸ τίτλον «Τί εἶδα κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον» (1918).

ἀσμίκρυντος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σμικρυνθείς, ἢ ὁ μὴ δεκτικὸς σμικρύνσεως.

ἀσμίλαγας (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κερκύρᾳ τοῦ φυτοῦ *σμῖλαξ ἡ τραχεῖα* (Smylax aspera). Δ. Ν. Π.

ἀσμίλευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ διὰ τῆς σμίλης ἐξειργασμένος, ἀσκάλιστος· || ὁ μὴ ἐν ταῖς λεπτομερείαις τελειωμένος.

Ἀσμίνι [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Λόφος ἀπορρὼξ τῆς Ἱστιαίας τῆς Εὐβοίας, εἰς δίωρον περίπου (1 χιλ. ὁριζοντιογρ.) ΒΑ τοῦ Ξηροχωρίου, ὅστις, πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς μετὰ φάρου Ἄγκα στήλης ἐπὶ τῆς ὑφάλου Παναγίτσας τῆς Νησιώτισσας τῶν Ὠρεῶν, ἐχρησίμευε πρὸς προφύλαξιν τῶν ναυτικῶν ἀπὸ τῆς ὑφάλου. Πρὸς τοῦτο εὐθυγραμμίζοντο οἱ πρόποδες τοῦ ἀπορρῶγός του (πλάτ. 38° 59′ 40″, μῆκ. 23° 13′ 15″) πρὸς χαρακτηριστικὴν συστάδα δένδρων εἰς 3 μιλλ. ΒΑ τῶν Ὠρεῶν καὶ σημειουμένου ἐπὶ τοῦ ἀγγλ. χάρτ. 1556: Gulf of Volo with Oreos and Talanta channels. Πλησίον τοῦ λόφου κεῖται τὸ χωρίον *Ἀσμίνι* (ἢ *Ποτάκι*, πληθ. 469 κάτ. τῷ 1920), ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Ξηροχωρίου τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Ι. Ε. Λ.

ἄσμιχτος, *—η, —ο*· ὁ ἄμικτος (βλ. λ.), ὁ ἄκρατος· || ὁ μὴ συναντηθεὶς μετά τινος.

Ἀσμοδαῖος [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Οὕτως ὀνομάζεται τὸ πονηρὸν πνεῦμα, ὅπερ κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Τωβὶτ (3,8. 6,14 ἐκ 8,3) ἐξ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας εἶχε θανατώσει ἑπτὰ συζύγους δοθέντας ἀλληλοδιαδόχως εἰς Σάρραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Ραγουήλ, μέχρις ὅτου ἐξωρκίσθη τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ ἀρχαγγέλου Ραφαὴλ καὶ ἀπεδιώχθη εἰς τὴν ἔρημον καὶ οὕτω ἠδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ ὁ μετὰ τῆς γυναικὸς ταύτης γάμος τοῦ εὐσεβοῦς Τωβίου. Ἀπὸ τοῦ *Benfey* καὶ ἐντεῦθεν πιστεύεται ὑπὸ πολλῶν θρησκειολόγων καὶ διαμαρτυρομένων θεολόγων, ὅτι ὁ *Ἀσμοδαῖος* οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ὁ τοῦ ζωροαστρείου θρησκεύματος *Ντὲβ Ἀέσμα*, τ. ἔ. δαίμων τῆς ὀργῆς, ὅστις παρέσυρε καὶ τοὺς δαίμονας πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἀριμάν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τοῦ τοιούτου ταυτισμοῦ τοῦ βιβλικοῦ μετὰ τοῦ περσικοῦ πονηροῦ πνεύματος, οὐ μόνον διότι ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τοῦ παρσισμοῦ, τῇ Ἀβέσιᾳ, τὸ πνεῦμα τοῦτο λέγεται ἁπλῶς *Ἀέσμα* καὶ οὐχὶ *Ἀέσμα ντέβ*, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ *ντὲβ* (δαίμων) *Ἀέσμα* ἐν τῇ μασδαϊκῇ γραμματείᾳ εἶναι κυρίως ὁ δαίμων τῆς ὀργῆς, ἐνῷ ὁ βιβλικὸς Ἀσμοδαῖος εἶναι κυρίως ὁ δαίμων τῆς φιληδονίας καὶ τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους. Ὅθεν καὶ ἐὰν ἔτι θεωρηθῇ ὡς οὐχὶ ἑβραϊκῆς (ἐκ τοῦ ρ. *σιαμὰντ*=ἀπολλύειν), ἀλλ' ἰρανικῆς καταγωγῆς τὸ βιβλικὸν ὄνομα Ἀσμοδαῖος δὲν θὰ πρόκειται περὶ ἄλλου τινὸς εἰμὴ περὶ δανεισμοῦ ἑνὸς περσικοῦ ὀνόματος ἢ ὅρου πρὸς ἔκφρασιν ἐννοίας διαφόρου ἐκείνης ἣν ἔχει ὁ ὅρος οὗτος ἐν τῇ Ἀβέστᾳ. Τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπὸ τοὺς τύπους *Ἀσμεντάϊ*, *Σαμντάϊ* καὶ *Ἀσμεντὼν* διαδραματίζει σπουδαῖον μέρος ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἰουδαϊκῇ φιλολογίᾳ, ἔν τε τῷ βαβυλωνιακῷ ταλμοὺδ καὶ ἐν τῇ καβαλλιστικῇ φιλολογίᾳ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Er. Stave* Ueber den Einfluss des Parsismus auf das Judentum (1898 καὶ ἄ. ἄρθρα ἐν τοῖς βιβλικοῖς λεξικοῖς τῶν *Vigouroux*, *Hastings* καὶ Encyclop. Biblica, ὡς καὶ ἐν τοῖς θεολογικοῖς λεξικοῖς τῶν *Herzog Hauck*, Encyclop. of Relig. and Ethics, καὶ Religion in Geschichte und Gegenwart β' ἔκδ. 1947 κ. ἄ. Π. Ι. Μ.

— **«Ἀσμοδαῖος»**. Ἐφημερὶς σατιρικὴ καὶ γελοιογραφικὴ ἑβδομαδιαία, τῆς ὁποίας ἡ ἔκδοσις ἤρξατο τὴν 5 Ἰανουαρίου 1875 ὑπὸ τοῦ Θέμου Ἀννίνου. Τὴν διέπνεε νεωτεριστικὸν λεπτὸν πνεῦμα καὶ κομψὴ εὐφυολογία πλήρης ἀττικοῦ ἅλατος. Ἔλιπον ἀπὸ τὸν «Ἀσμοδαῖον» αἱ προσωπικαὶ ἐπιθέσεις καὶ αἱ βίαιαι ἐκφράσεις. Τὸ συντακτικὸν μέρος εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ἐμμανουὴλ Ροΐδης, ὅστις ὑπὸ τοὺς τίτλους «Σκνίπες» καὶ «Ἀνεμομαζώματα» καὶ ὑπὸ τὰ ψευδώνυμα «Σφῆκα», «Θεοτούμπης», «Κουνούπης» καὶ ἄλλα ἐπλήρου εὐθυμίας τὰς σελίδας τοῦ φύλλου κατὰ πᾶσαν Κυριακήν, καγχάζων τὴν τότε πολιτικὴν ἀκολασίαν καὶ σατιρίζων τὰ κοινωνικὰ γελοῖα μὲ δηκτικώτατα λογοπαίγνια, δι' ὧν ἐδόθη νέα ὅλως ὄψις εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοσιογραφίαν. Την 11 Ἰουλίου 1876 ὁ «Ἀσμοδαῖος» διέκοψε τὴν ἔκδοσίν του ἐπί τινα χρόνον, ἐνεφανίσθη δὲ βραδύτερον μὲ νέον προσωπικὸν συντάξεως. Μεταξὺ τῶν συνεργατῶν του ἦσαν πλεῖστοι τῶν λογοτεχνῶν τῆς νέας φιλολογικῆς περιόδου, ὁ Γεώργιος Σουρῆς, Δημήτριος Κόκκος, Μιχαὴλ Μητσάκης, Ἀριστείδης Ρούκης, Εὐάγγελος Κουσουλάκος καὶ Μπάμπης Ἄννινος.

Ὁ «Ἀσμοδαῖος» ἐπολέμει σφοδρῶς τὸν Χαρίλαον Τρικούπην, τὴν πολεμικὴν δὲ ταύτην ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τελευταίου αὐτοῦ φύλλου τῆς 25 Αὐγούστου 1885. Εἰς τὸ φύλλον τοῦτο διὰ στίχων τοῦ Γεωργίου Σουρῆ γνωστοποιεῖται ἡ παῦσις τῆς ἐκδόσεως.

Ὁ «Ἀσμοδαῖος» δὲν ἦτο ἁπλῶς σατιρικὸν φύλλον ἀλλὰ κυρίως γελοιογραφικόν, εἰς αὐτὸ δὲ ἀνεδείχθη ἡ ἰδυοφυΐα τοῦ Θέμου Ἀννίνου, ὅστις ἀνύψωσεν εἰς ἀληθῆ καλλιτεχνίαν τὴν γελοιογραφίαν. Διὰ τοῦ Θέμου Ἀννίνου διεκωμῳδοῦντο τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας διὰ τρόπου ὅλως νέου. Ἡ γραφὶς τοῦ καλλιτέχνου ἐνόμιζέ τις ὅτι μετέδιδεν αὐτὴν τὴν ἀπόκρυφον αἴσθησιν τοῦ κοινοῦ, τὸ ὁποῖον ἤρξατο ἐννοοῦν τὴν κωμικότητα τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ Θέμου Ἀννίνου. Κατὰ τὴν μετομορφωτικὴν ἐκείνην περίοδον, καθ' ἣν ἤρξαντο ραγδαίως μεταβαλλόμεναι αἱ ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἤθη τῆς χώρας καί, ὅπως ἔλεγεν ὁ Ροΐδης, ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἔπαυε πλέον νὰ εἶναι κάμπη καὶ μετεβάλλετο εἰς χρυσαλλίδα, αἱ γελοιογραφίαι τοῦ «Ἀσμοδαίου» ἐπιστοποίουν τὴν ἀλήθειαν τοῦ γεγονότος τούτου (βλ. καὶ λέξιν Ἄννινο *Θέμος*). Θ. Β.

ἀσμοδαῖος (ὁ) (Asmodeus Ameghino) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ὁμαλοδοντοθηριοειδῶν* (*ἀγκυλοπόδων* κατὰ τὸν *Zittel*) *ἐντελονυχίων νοτουγκουλάτων* (Notungulata) ζῴων. Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας μειοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἀσμοδόχος (ὁ)· ἰδιωματ., ἡ ἐσμοδόχος κυψέλη (Λεξ. Ἀρχεῖον 6, 314).

Digitized by Google

Ἄσμολ (Ashmole), *Ἠλίας*. Ἄγγλος ἀρχαιοδίφης γεννηθεὶς εἰς τὸ Lichfield τῆς Ἀγγλίας (1617—1697). Ἐξέδωκεν ἱστορίαν τοῦ τάγματος τῆς περικνημῖδος, τὸ Theatrum chemicum britannicum, ποιήματά τινα ἑρμειακοῦ περιεχομένου κλπ. Περισυλλέξας πολλὰς ἀρχαιότητας, ἐκληροδότησεν αὐτὰς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης. Μυηθεὶς εἰς τὸν τεκτονισμὸν ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν τοῦ Ροδοσταύρου. Λέγεται δ' ὅτι εἶναι ὁ συντάκτης τῶν τυπικῶν τῶν τριῶν συμβολικῶν βαθμῶν. (Βλ. *Gould*, Ἱστορία τῆς ἐλευθέρας τεκτονικῆς.) Δ.Π.Κ.

Ἀσμοναῖος [*Βιβλ. Ἱστ.*]. Οἰκογενειακὸν ὄνομα τῆς ἰουδαϊκῆς δυναστείας τῶν Μακκαβαίων (βλ.λ.). Π. Ι. Μ.

Ἄσμουν (Aschmun) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Αἰγύπτου, πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Μουντιριὲ-Μενουζιέ. Κάτ. 10 000.

Ἄσμουν (Ashmun), *Ἰεχουντί*. Ἀμερικανὸς ἀποικιστής, εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑπερμάχων τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας τῶν μαύρων (1794—1828). Ἵδρυσε τῷ 1822 τὴν ἀποικίαν τῆς *Λιβερίας*, τὴν ὁποίαν ἀπῴκησεν ἐξ ὁλοκλήρου ἐξ ἀπελευθερωθέντων μαύρων. Χ. Δ.

Ἀσμοῦνεν (El-Aschmuneïn) [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς Αἰγύπτου, ἐκτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Μεγάλης Ἑρμουπόλεως*.

Ἄσμουντ (Asmund), *Καππαμπανέ*. Θρυλικὸς ἥρως τῆς Σκανδιναυΐας, κάτοχος μαγικοῦ ξίφους, δι' οὗ ἐφόνευσεν ἕνδεκα πολεμιστὰς τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον.

Ἄσμουρνα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Ὑρκανίᾳ (*Πτολεμ.* 6, 9, 7). Κατὰ τὸν *Ραῖχαρντ* εἶναι ἡ σημερινὴ *Μουρητογιέν*.

Ἄσμους (Asmus), *Γεώργιος*. Γερμανοαμερικανὸς ποιητὴς καὶ μηχανικὸς (1830—1892), συγγραφεὺς σειρᾶς πνευματωδεστάτων ἐπιστολῶν εἰς στίχους, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Amerikanische Skizzebüchelche».

— **Ἄσμους** (Asmus). Ψευδώνυμον τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ *Ματθαίου Κλάουντιους*.

Ἄσμπαχ (Aschbach), *Ἰωσήφ*. Γερμανὸς ἱστορικὸς (1801—1882), καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης, καταγίνας ἰδίως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας. Τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ «Ἱστορία τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀλμοραβιδῶν καὶ Ἀλμοαδῶν» καὶ ἡ «Ἱστορία τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμόνδου». Θ. Β.

Ἀσμπγιερν (Asbjoern). Ὄνομα πολλῶν Σκανδιναυῶν, ἐξ ὧν γνωστότεροι εἶναι: —1) ὁ *Σιγκούρνταρουν Σελομπανέ*, ἥρως Νορβηγὸς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. —2) Ὁ *Βίρφιλουν*, θρυλικὸς ἥρως, ἀναφερόμενος εἰς ἐπικὸν ποίημα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. —3) Δανὸς δοὺξ διατελέσας μέχρι τοῦ 1049 εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἐδουάρδου τοῦ Ἐξομολογητοῦ, βασιλέως τῆς Ἀγγλίας.

Ἀσμπγιερνσεν (Asbjörnsen), *Πέτρος-Χριστιανός*. Νορβηγὸς φιλόλογος, λογοτέχνης καὶ φυσιοδίφης (1812—1885). Διεκρίθη ὡς συλλογεὺς σκανδιναυϊκῶν μύθων καὶ θρύλων.

Ἀσμπεΐν βλ. λ. Ἀλζεΐν.

Ἄσμποθ (Asboth), *Ἀλέξανδρος*. Οὔγγρος στρατηγὸς (1811—1868). Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν καὶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἠναγκασμένος νὰ ἐκπατρισθῇ μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Γκέργκεϊ, κατέφυγε μετὰ τοῦ Κοσσοὺθ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπου συμμετέσχεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας (1861).

Ἄσμπουρν (Ashbourn), *Ἐδουάρδος*. Ἰρλανδὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1831—1913). Ἀπὸ τοῦ 1885 ἐχρημάτισε λόρδος καγκελάριος τῆς Ἰρλανδίας.

Ἄσμπουρνχαμ (Ashburnham), *Θωμᾶς*. Ἄγγλος στρατηγὸς (1807—1823) διακριθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Σούτλεϊ καὶ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Κίνᾳ ἀγγλικοῦ στρατοῦ (1857).

Ἄσμπουρτον (Ashburton) [*Γεωγρ.*]. —1) Ποταμὸς τῆς Δυτικῆς Αὐστραλίας. Πηγάζων νοτιοδυτικῶς τῆς Μεγάλης Ἀμμώδους Ἐρήμου, μετὰ ροῦν 400 μιλλίων ΒΔ χύνεται εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν παρὰ τὸ Ὄσλο, ἀφοῦ διασχίσῃ τὴν ὁμώνυμον χρυσοφόρον περιφέρειαν. —2) Μικρὸς ποταμὸς ἐν Νέᾳ Ζηλανδίᾳ καὶ παρ' αὐτὸν ὁμώνυμος πόλις.

Ἄσμπουρτον (Ashburton), *Ἀλέξανδρος Μπάριγκ, βαρῶνος*— βλ. Μπάριγκ.

— **Ἄσμπουρτον** (Ashbortun) *συνθήκη*— βλ. Μπάριγκ.

Ἄσμπουρυ (Ashbury), *Ἰωσήφ*. Περιώνυμος Ἄγγλος ἠθοποιὸς (1638—1720). Ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς ἀπαγγελίας τῆς βασιλίσσης Ἄννης.

Ἄσμπουρυ-Πάρκ (Asbury-Park) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν Μονμάουθ τῆς Νέας Ὑερσέης ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, νοτίως τῆς Νέας Ὑόρκης. Κάτοικοι 10.150. Χ. Δ.

Ἄσμπρυ (Asbru) [*Σκανδ. Μυθολ.*]. Κατὰ λέξιν σημαίνει γέφυρα (bru) τῶν Αἴζιρ. Εἶναι τὸ οὐράνιον τόξον, ἐκλαμβανόμενον ὡς θαυμασία γέφυρα, συνδέουσα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Δι' αὐτῆς οἱ θεοὶ διαπεραιοῦνται καθ' ἑκάστην πρωΐαν εἰς τὸ δένδρον *Υγκδραζίλ*, ὑπὸ τοὺς κλάδους τοῦ ὁποίου συνεδριάζουν.

Ἄσμπυ (Ashby), *Ἰωάννης*. Ἄγγλος ναύαρχος, γεννηθεὶς τῷ 1642. Διηύθυνε τὴν «Κυανῆν Μοῖραν» κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Χόγκ (1692).

Ἀσμώθ [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Ὄνομα διαφόρων Ἑβραίων ἀνδρῶν μνημονευομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

Ἀσνετὶ [*Γεωγρ.*] βλ. λ. Συνετή.

Ἀσνεὼ *Γάβερ* βλ. Γεσιὼν *Γάβερ*.

Ἀσντὲ (Hasdeu), *Μπογκντὰν Πετριτσέϊκο*. Ρουμάνος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1836-1907), συγγραφεὺς κριτικῆς ἱστορίας τῶν Ρουμάνων μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.

Ἄσντιγκεν (Asdingen). Δυναστεία Βανδάλων, ἀρχομένη ἀπὸ τῶν βασιλέων *Χράους* καὶ *Χράπτους* (κατὰ τὸ 171 μ. Χ.) καὶ τερματιζομένη μὲ τοὺς *Γκέλιμερ*, *Τσάτσο* καὶ *Ἀμμάτας* (533). Τὸ γνωστότερον τῆς δυναστείας ταύτης μέλος εἶναι ὁ *Γκάϊζεριχ*.

Ἀσνὺκ (Asnyk), *Ἀδάμ*. Πολωνὸς ποιητὴς (1838—1897). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ θέατρον τῆς Βαρσοβίας μὲ τὴν χαριεστάτην κωμῳδίαν «Ἠλιοτρόπιον», γραμμένην εἰς στίχους καὶ παιχθεῖσαν θριαμβευτικῶς εἰς ὅλα τὰ θέατρα τῆς Πολωνίας. Τῷ 1870 ἐδημοσίευσε δύο τόμους λυρικῶν ποιήσεων, τῷ δὲ 1878 ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ θέατρον τῆς Βαρσοβίας ἡ κωμῳδία «ὁ Πόλεμος τῶν Χαρτοπαικτῶν», ὡραιοτάτη ἠθογραφία τοῦ λαοῦ τῆς Γαλικίας. Μετ' αὐτὴν συνέγραψε τὸ δρᾶμα «ὁ Νικόλαος Ριέντσος», ὅπερ κρίνεται ὡς τὸ ἄριστον τῶν δραματικῶν ἔργων του, καὶ τὴν τραγῳδίαν ὁ «Κιεζτσοὺτ πρίγκιψ τῆς Λιθουανίας» γραμμένην εἰς στίχους. Ὁ Ἀσνὺκ θεωρεῖται ἐν Πολωνίᾳ ὡς ὕπατος τῶν ποιητῶν τῆς συγχρόνου γενεᾶς καὶ ὡς διάδοχος τοῦ Μισκιέβιτς. Διετέλεσεν ἐπίσης καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Κρακοβίας. Τῷ 1899 ἐδημοσιεύθησαν ἐν Βαρσοβίᾳ τὰ ἅπαντά του εἰς πέντε τόμους, εἰς ἑπτὰ δὲ τόμους τῷ 1901 εἰς ρωσικὴν μετάφρασιν. Θ. Β.

Ἄσο (Aso). Φυλὴ ἀφρικανικὴ τῆς Ἄνω Γουϊνέας ἐξηπλωμένη παρὰ τὸν ποταμὸν Νίγηρα. Θ. Χ. Σ.

ἀσοβάντιστος καὶ **ἀσουβάντιστος** καὶ **ἀσοφάτιστος** (ἀπὸ τῆς τουρκικῆς λέξεως *σοβᾶ*) δημοτ., ὁ μὴ ἐπικεχαλυμμένος δι' ἀσβεστοκονιάματος.

ἀσοβιάτης (ὁ) (Assobiates) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑδροφιλιδῶν*. Τὸ μῆκος τοῦ ζῴου κυμαίνεται μεταξὺ 2-4 χιλιοστομέτρων. Τὸ σῶμα των εἶναι ὠοειδὲς μὲ βραχέα ἔλυτρα. Τὰ ἔντομα ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰ στάσιμα ὕδατα τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

Ἀσὸδ Α'. Βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (885—890 μ. Χ.), ὁ πρῶτος τῆς δυναστείας τῶν *Βαγρατιδῶν* (*Παγκρατουνή*), ἑβραϊκῆς, ὡς βεβαιοῦται, καταγωγῆς (βλ. λ. Ἀρμενία, τ. Ε', σ. 580, β'), καταγόμενος ἐξ ἰουδαϊκῆς οἰκογενείας ἐγκαταστάσης ἀπὸ αἰώνων ἐν Ἰσπιρ (Συσπιρίτιδι). Ὢν, μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του ὡς βασιλέως, φόρου ὑποτελὴς τῶν Ἀράβων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξαρτώμενος καὶ ἐκ τοῦ Βυζαντίου, εἶχε συγχρόνως νὰ πολεμήσῃ καὶ κατὰ τῶν ἐντοπίων Ἀρμενίων ἀρχόντων, οἵτινες παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Καθολικοῦ Γεωργίου ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Ἀσόδ. Ὁ νέος βασιλεύς, ὅστις ἦρχε κυρίως τῆς χώρας τοῦ Ἀραράτ, ἐξεστράτευσε τότε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Γκουγκάρκ, πρὸς Β., ὅπου ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως. Εὐθὺς κατόπιν ἐστράφη πρὸς Ν., ὅπου ὁ γαμβρός του Γρηγόριος Ἀρτζρουνὴ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βασπουρακάν. Μετὰ τὴν καταστολὴν καὶ ἄλλων ἐπαναστατικῶν κινημάτων ὁ Ἀσὸδ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν βοήθειαν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων. Κατὰ τοὺς Ἀρμενίους ἱστορικούς, ὁ Ἀρμένιος βασιλεύς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βυζαντινὴ ἐθιμοταξία ἔδωκε τὸν τίτλον «ἄρχων ἀρχόντων Ἀρμενίας», ἐγένετο δεκτὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ μεγάλων τιμῶν, ὑπέγραψε δὲ ἐκεῖ μετὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ δύο συνθήκας, μίαν ἐμπορικὴν καὶ μίαν πολιτικήν, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν διεσώθη τὸ κείμενον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπισκέψεως ὁ Ἀσὸδ ἔφερεν ἐκ Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἀρμενικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρμενίου πρίγκιπος Μεγρὶκ ἐπολέμησαν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ἀρμενίαν ὁ Ἀσὸδ ἀπέθανεν ἐν Τραπεζοῦντι τῷ 890. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεφέρθη καὶ ἐτάφη εἰς τὸ παρὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας Ἀνὶ χωρίον Μπαγαράν, κέντρον τῆς ἀρχαίας ἀρμενικῆς εἰδωλολατρείας.

—**Ἀσὸδ Β'**. Ἀρμένιος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Βαγρατιδῶν, ὁ ἐπιλεγόμενος *Σιδηροῦς* (*Ἐργατή*), βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 914 μέχρι τοῦ 929. Οὗτος κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Μουσουλμάνους ἐξ ὅλων τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον ἐν Ἀρμενίᾳ. Ἀλλ' οἱ Ἄραβες εἰσβαλόντες διέπραξαν φοβερὰς λεηλασίας καὶ ὠμότητας, βασανίζοντες τοὺς Ἀρμενίους, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ ἐξωμόσωσι. Πλεῖστοι χωρικοὶ κατέφευγον τότε εἰς σπήλαια ὅπως σωθῶσι, θὰ κατεστρέφετο δὲ τότε τελείως ἡ Ἀρμενία, ἂν ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος δὲν ἀπέστελλεν εἰς τὸν Ἀσὸδ ὀλίγον στρατόν, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον κατεστάλησαν τὰ ἐσωτερικὰ ἀρμενικὰ κινήματα καὶ ἐξεδιώχθησαν οἱ Μουσουλμᾶνοι ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἐριβάν. Ὅτε ὁ Ἀσὸδ ἀπέθανε τῷ 929, ἡ εἰρήνευσις τῆς Ἀρμενίας εἶχε συντελεσθῆ.

—**Ἀσὸδ Γ'** ὁ *Φιλάνθρωπος*. Ἀρμένιος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Βαγρατιδῶν (953—977). Ἦτο κατά τινας Ἀρμενίους ἱστορικοὺς υἱὸς Ἀσὸδ τοῦ Β'. Κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἡ Ἀρμενία διῆλθε περίοδον ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ διαιρέσεων. Ὁ Ἀσὸδ κατώρθωσε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἡσυχίαν χάρις εἴς τινας ἀφοσιωμένους ἄρχοντας. Ἐδέχθη ὅμως νὰ στεφθῇ ὁ ἀδελφός του *Μουσὲγ* βασιλεὺς ἐν Κὰρς (926—984). Τοῦτο ἦτο ἡ ἀπαρχὴ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἀρμενίας εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας.

—**Ἀσὸδ Δ'**. Ὁ τελευταῖος Βαγρατίδης βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας (1020—1042), κυβερνήσας μίαν τῶν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ βασιλείου τῶν Βαγρατιδῶν ἱδρυθεισῶν μικρῶν ἡγεμονιῶν. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσόδιαστος, —η, —ο· δημοτ., ὁ μήπω συγκομισθείς: «εἶχαμε τὸ σιτάρι ἀσόδιαστο» βλ. ἐσοδιάζω.

ἀσόϊστος, —η, —ο· ἰδιωματ., ἀγενής, χυδαῖος, ποταπὸς (ἀρνητ. ἀ—καὶ *σόϊ* = εὐγενὴς καταγωγή).

Ἀσόκα. Αὐτοκράτωρ τῶν Ἰνδιῶν, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 273—231 π. Χ. Ὑπῆρξεν ἔγγονος τοῦ *Σανδραγκούπτα*, ὅστις εἶχεν ἤδη συνάψει σχέσεις μετὰ τοῦ Σελεύκου, υἱὸς δὲ καὶ διάδοχος τοῦ *Μπινδουσάρα*. Κατά τινας ἀπιθάνους παραδόσεις ὑπῆρξε θηριώδης κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του. Ὁπωσδήποτε ἐπηύξησεν ἱκανῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὰ ὅρια τοῦ κράτους του. Ἡ φρίκη ὅμως τοῦ πολέμου καὶ τὰ δεινὰ τῶν κατακτηθέντων ὑπ' αὐτοῦ λαῶν ἐνεποίησαν τοσοῦτον βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, ὅστις, βραχμανιστὴς πρότερον ὤν, περὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν βουδδιστῶν διδασκάλων, ὥστε ἐξεδήλωσε πανηγυρικῶς τὴν θλῖψιν του διὰ τὴν ἀθλιότητα τὴν προξενηθεῖσαν διὰ τῆς φιλοδοξίας του. Ἔκτοτε ἀπέβη εἰρηνικὸς καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ μάλιστα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βούδδα, πρὸς διάδοσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας ἀνέπτυξε σπάνιον ζῆλον, χρησιμοποιήσας ἐπὶ τούτῳ ὅλην του τὴν ἐξουσίαν. Πράγματι δὲ διὰ τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τοῦ Ἀσόκα ἡ τέως ἄσημος θρησκεία τοῦ Βούδδα ἀπέβη μία τῶν μεγίστων (ὑπὸ ἔποψιν ἀριθμοῦ ὀπαδῶν) θρησκειῶν τοῦ κόσμου. Ὅθεν προσφυῶς ἐχαρακτηρίσθη οὗτος ὡς «ὁ Μ. Κωνσταντῖνος τοῦ Βουδδισμοῦ» καὶ τὸ ὄνομά του, ὑπὸ ἔποψιν τιμῆς πρὸς αὐτό, ἔρχεται ἐν τῷ Βουδδισμῷ δεύτερον μετὰ τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ. Περὶ τοῦ εὐγενικοῦ φρονήματος τοῦ Ἀσόκα, περὶ τῶν προσπαθειῶν πρὸς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Βούδδα καὶ περὶ τῆς προσωπικότητος ἐν γένει τοῦ μεγάλου τούτου μονάρχου μαρτυροῦσιν αἱ ἀπὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ αὐτοῦ. Αἱ δὲ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Ἀσόκα, διὰ τὴν ἐμπέδωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων ἀνενδότως εἰργάσθη οὗτος, ἔχουσι καὶ ἐν ἄλλοις διατετυπωμένην ἀποτυπωθῇ καὶ γλαφυρώτατα ἐν τῷδε τῷ βραχεῖ διατάγματι αὐτοῦ: «Τάδε φθέγγεται ἡ ὑψοῦ μεγαλειότης. Εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ὀφείλεται ὑπακοή. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐμπεδωθῇ σεβασμὸς εἰς πάντα τὰ ζῶντα δημιουργήματα. Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγηται. Αὗται εἶναι αἱ ἀρεταὶ τοῦ νόμου τῆς εὐσεβείας, δοτις δέον νὰ ἐφαρμόζηται. Ὁμοίως ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀπολαύῃ σεβασμοῦ παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἁρμόζουσα εὐγένεια πρέπει νὰ δεικνύηται ἐν ταῖς σχέσεσιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαία φύσις τῆς εὐσεβείας. Ταῦτα ἄγουσιν εἰς μακρότητα ἡμερῶν καὶ συμφώνως πρὸς ταῦτα ὀφείλουσι νὰ πράττωσιν οἱ ἄνθρωποι».

Δὲν περιωρίσθη δὲ μόνον εἰς τὴν διὰ διαταγμάτων διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Βούδδα, ἀλλ' ἔλαβε καὶ ἄλλα μέτρα συστηματικώτερα. Οὐ μόνον ἠξίωσε παρὰ τῶν ἀξιωματούχων τοῦ κράτους νὰ διδάσκωσι τὴν ἠθικήν, ἀλλὰ διώρισε καὶ εἰδι-

Digitized by Google

κους ἐπὶ τούτῳ διδασκάλους. Ἐφρόντισε δὲ πολὺ καὶ περὶ τῆς γυναικείας μορφώσεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Βούδδα. Προέβλεψεν ὡσαύτως περὶ ἐπιβολῆς αὐστηρῶν ποινῶν εἰς τοὺς παραβάτας τῆς διδασκαλίας ταύτης. Ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς διδασκαλίας ταύτης πύρινος προσηλυτιστικὸς ζῆλος τοῦ Ἀσόκα ὑπερέβη τὰ ὅρια τοῦ κράτους αὐτοῦ. Οὗτος εἶναι ὁ διοργανώσας καὶ σύστημα ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς, ἐν ᾗ εἰργάσθη καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαχένδρα. Διὰ δὲ τῶν ἱεραποστολικῶν ἐνεργειῶν τούτων διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Βούδδα εἰς Κεϋλάνην, Σιάμ, Κίναν κ. ἄ. Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ μεγαλεπηβόλου τούτου αὐτοκράτορος καταλλήλου χρησιμοποιήσεως τῶν ἀπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος διὰ μέσου τοῦ ἐν Ἰνδίαις πρεσβευτοῦ αὐτοῦ Μεγασθένους συναφθεισῶν ἐμπορικῶν καὶ διπλωματικῶν σχέσεων μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων τῆς Ἀνατολῆς, οἱ βουδδισταὶ ἱεραπόστολοι ἔφθασαν μέχρι Συρίας καὶ τῆς ἔμπροσθίου λεγομένης Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου. Καὶ ἐν μὲν ταῖς χώραις, ἔνθα ἐπεκράτει ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποδώσῃ καρποὺς τὸ βουδδιστικὸν κήρυγμα. Τοὐναντίον δ' ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας αἱ ἱεραποστολικαὶ προσπάθειαι τοῦ Ἀσόκα πολλαχοῦ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Δὲν ἠρκέσθη δὲ μόνον εἰς τὰς προσηλυτιστικὰς ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τοῦ Βούδδα προσπαθείας ταύτας ὁ Ἀσόκα, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τούτων ἐν τῷ βίῳ, ἀποδειχθεὶς μάλιστα λίαν εὐεργετικὸς πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἡγεμών, ἱδρύσας πλεῖστα ὅσα ἐκπολιτιστικὰ καὶ κοινωφελῆ ἔργα, οὐ μόνον τεράστια οἰκοδομήματα, ἀλλὰ καὶ σχολεῖα καὶ φρέατα καὶ ὁδοὺς καὶ δημοσίους κήπους καὶ ἐν γένει δημιουργήσας ἐποχήν, ἥτις, ἄνευ ὑπερβολῆς, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ χρυσοῦς τοῦ κράτους τῶν Ἰνδῶν αἰών. Μετὰ 28 ἐτῶν τοιαύτην βασιλείαν ἀπέθανεν, ὡς φαίνεται, ἔν τινι μοναστηρίῳ παρὰ τὴν Ρατζαγκρίχα, τῆς ἀρχῆς περιελθούσης, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν οὐχὶ ἄξιον αὐτοῦ ἔγγονόν του *Νιασαράθα*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Edm. Hardy*, König Asoca (1902). *V. Smith*, Asoca the Buddhist Emperor of India (1901) καὶ ἄρθρον ἐν τῇ Encyclop. of Relig. and Ethics τοῦ *Hastings*.

Π. Ι. Μ.

Ἀσολίκ, *Στέφανος*. Ἀρμένιος χρονογράφος ἐκ Ταρών ζήσας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Ἔγραψεν ἀρμενιστὶ καθολικὴν ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1004 μ. Χ. εἰς τρία βιβλία, τῶν ὁποίων ἐξεδόθη γαλλικὴ μετάφρασις ἐν Παρισίοις τῷ 1883 ὑπὸ τοῦ *Ed. Dulaurien*. Θ. Π.

ἀσολοίκιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἄνευ σολοικισμοῦ, ἄνευ παραβάσεως τῶν συντακτικῶν κανόνων: «τίποτε δὲν γράφει ἀσολοίκιστον». — Ἐπίρρ. *ἀσολοικίστως*.

Ἀσορδὰν *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. Οὕτως ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (τῶν Ο') τὸ *Ἀσαρχαδδὼν* τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ὅπερ εἶναι τὸ ἀσσυριακὸν *Ἀσσούρ-Ἀχιδδίν*. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τοῦ γνωστοῦ Ἀσσυρίου μονάρχου, τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ *Σεναχειρὶμ* (βλ. καὶ λ. Ἀσσυρία), περὶ οὗ μανθάνομεν ἀπὸ τε τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Δ' Βασιλ. ιθ' 37, πρβ. καὶ Ἠσ. λζ' 38, Ἔσδρ. δ' 2). Π. Ι. Μ.

ἄσος (ὁ)· βλ. ἄσσος.

Ἄσος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Κρήτης ἔχουσα ναὸν τοῦ λεγομένου *Ἀσίου Διός*.

Ἀσουὰν καὶ *Ἀσσουὰν* *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, κάτ. 11,293. Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς παρὰ τὸν Νεῖλον. (Βλ. καὶ λ. Αἴγυπτος *[Γεωγρ.]*.)

ἀσούβλιστος, —η, —ο· ὁ μὴ σουβλισμένος, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι περασμένος 'ς τὴ σούβλα: «ἀσούβλιστο ἀρνί, — κρέας κ.τ.τ.».

Ἀσουετίνιος (L. Asuetinius Sevirus), *Σευῆρος*. Ρωμαῖος ὀφθαλμίατρος. ΑΡ. Π. Κ.

Ἀσούνθιον (Asuncion) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα πολλῶν πόλεων τῆς Νοτ. Ἀμερικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς δημοκρατίας τῆς Παραγουάης. Αὕτη ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Παραγουάη τῷ 1536 ὑπὸ τοῦ *Χουὰν ντὲ Ἀγιόλας*, ὠνομάσθη δὲ οὕτω ἐκ τοῦ ὅτι ὁ θεμέλιος λίθος ἐτέθη τὴν ἡμέραν τῆς *Ἀναλήψεως* (asuncion = ἀνάληψις). Κάτ. 120.000. Ἡ Ἀσούνθιον εἶναι μία τῶν ἐμπορικωτέρων πόλεων τῆς Ν. Ἀμερικῆς, συνδέεται δὲ σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Μπουένος Ἄϋρες. Ἔχει ἐμπόριον καπνοῦ, σακχάρεως, ξυλείας καὶ φρούτων. Κυριώτερον γεγονὸς τῆς ἱστορίας τῆς Ἀσούνθιον εἶναι ἡ γενομένη τῷ 1869 ἐπιδρομὴ τῶν Βραζιλιανῶν (βλ. καὶ λ. Παραγουάη). Χ. Δ.

Ἀσούρα *[Θρησκειολογ.]*. Οὕτως ὠνομάζετο ἡ ἑτέρα τῶν ἔκπαλαι παρὰ τοῖς Ἀρίοις ὑπαρχουσῶν τάξεων θεῶν. Ἡ ἄλλη τάξις ἦτο ἡ τῶν *Ντέβα*. Ἡ διάκρισις τῶν δύο τούτων τάξεων φθάνει μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Περσίαν, ἡ τάξις τῶν Ντέβα ἔβαινεν ἀκμάζουσα, ἐνῷ ἡ τῶν Ἀσούρα ἔβαινε φθίνουσα, μέχρις οὗ οἱ πρῶτοι παρέμειναν θεοί, οἱ δὲ δεύτεροι ἀπέβησαν δαίμονες ἐν τῇ βεδικῇ θρησκείᾳ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ριγκβέδας (βλ. λ.) τὸ ὄνομα Ἀσούρα ἐξηκολούθει εἰσέτι νὰ δηλοῖ τὴν θεότητα. Τοιοῦτοι δὲ θεοὶ ἦσαν ὁ Οὐρανός, ὁ μέγας Βαρούνας κ. ἄ. καὶ μόνον ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ᾄσμασιν αὐτῆς τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι συνώνυμον τῷ δαίμων, ἐν κακῇ ἐννοίᾳ. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὁ μὲν *Σιβὰ* εἶναι γνήσιος τύπος Ἀσούρα, ὁ δὲ *Βισνοῦ* τύπος Ντέβα. Π. Ι. Μ.

ἀσουρὲς (ὁ), (ἐκ τοῦ ἀραβ. *ἀσερε* = *δέκα*). Εἶδος γλυκίσματος, ὅπερ παρασκευάζεται παρὰ τοῖς Τούρκοις τὴν 10ην τοῦ Μουχαρρὲμ ἐκ βρασμένου σίτου, σακχάρεως, καρύων, σταφίδων κ.λ.π. Ν. Μ.

ἀσουρόλη (Asurol) *[Φαρμ.]*. Διπλοῦν ἅλας ἰτεϋλικοῦ ὑδραργύρου καὶ ἀμιδο-οξυ-ισοβουτυρικοῦ νατρίου. Συνίσταται ἡ χρῆσις τοῦ φαρμάκου τούτου μόνου ἢ σὺν τῷ φαιῷ ἐλαίῳ κατὰ τῆς συφιλίδος. Μ. Ν. Κ.

ἄσουρος, —η, —ο· ἰδιωματ., ἀγενής, χυδαῖος, ποταπὸς (ἀπὸ τοῦ ἀρνητ. *ἀ*— καὶ *συριὰ* = οἰκογένεια, σόϊ).

ἀσούρωτος, —η, —ο(ν)· δημοτ., ὁ μὴ σουρωθείς, ὁ μὴ διηθηθείς, ὁ ἀστράγγιστος: «ἀσούρωτο ζουμί» || (ἐπὶ ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων), ὁ μὴ ἔχων *σοῦρες*, πτυχάς: «ἀσούρωτη τραχηλιά» || μετφρ., ὁ μὴ ζαλισθεὶς ἐκ πότου, ὁ ἀμέθυστος: «ἀπόψε εἶν' ἀσούρωτος».

Ἀσούτενα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ραυτοπούλου τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας. Κάτ. (1920) 133.

ἀσουφρόλη (Azufrol) *[Φαρμ.]*. Σύνθεσις ξηροῦ κολλοειδοῦς θείου, ἐπιτρέπουσα τὴν ἀπορρόφησιν τούτου ὑπὸ μορφὴν εὐάρεστον, εἰς δόσεις ἐπακριβεῖς καὶ διατηρουμένας ἐπ' ἀόριστον, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀποφεύγεται ἡ ἀλλοίωσις τοῦ θείου ὑπὸ τοῦ ὀξίνου περιβάλλοντος τοῦ στομάχου. Ἡ ἀσουφρόλη χρησιμοποιεῖται ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ χρονίου ρευματισμοῦ, τῶν ἀρθριτίδων, τῆς ἀκμῆς, τῆς σμηγματορροίας, τῆς χρονίας βρογχίτιδος, τῆς μολυβδιάσεως. Εἰς ἐξωτερικὴν δὲ χρῆσιν, ὑπὸ μορφὴν ἀλοιφῆς, ἡ ἀσουφρόλη χρησιμοποιεῖται εἰς πάσας τὰς δερματικὰς παθήσεις τὰς ἀπαιτούσας τὴν ἐνέργειαν τοῦ θείου. Μ. Ν. Κ.

ἀσούφρωτος, —η, —ο(ν)· δημοτ., ὁ μὴ ἔχων *σοῦφρες*, ρυτίδας || ὁ μὴ κλαπείς, ὁ μὴ λωποδυτηθεὶς (ἐκ τοῦ *σουφρώνω*).

ἀσοφία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄσοφος, ἔλλειψις σοφίας, μωρία, ἀνοησία || ἀμάθεια, ἀπαιδευσία.

ἄσοφος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σοφός, ἀκατάλληλος, ἀπρόσφορος: «ἄσοφον μέτρον» || ἀπαίδευτος. — Ἐπίρρ. *ἀσόφως*.

— «Ἄσοφος» βλ. Νιρβάνας *Παῦλος*.

Ἄσπ (Aspe) *[Γεωγρ.]*. Χείμαρρος ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἄνω Πυρηναίων τῆς Γαλλίας, ἀρκετὰ ὁρμηκός, διαβρέχων τὴν ὁμώνυμον κοιλάδα καὶ ἑνούμενος μετὰ τοῦ *Ὀλορὸν* πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὁμωνύμου καταρράκτου.

Ἄσπ (Asp), *Γεώργιος Αὔγουστος*. Φινλανδὸς ἰατρὸς γεννηθεὶς τῷ 1834. Καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας καὶ ὑποδιευθυντὴς τοῦ ἀνατομείου ἐν Ἑλσιγκφορς. Ἔγραψε πραγματείας, συνδεομένας πρὸς τὴν φυσιολογίαν καὶ τὴν παθολογίαν. — Ω.

Ἄσπα ἢ *Ἀσπάδανα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀρχαίας Παρθίας ἐν Ἀσίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6, 5, 3). Ταυτίζεται πρὸς τὸ σημερινὸν *Ἰσπαχάν*.

Ἀσπαβῶτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σκυθίας, βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ὤξου *(Πτολ. 6, 14, 2)*.

ἀσπάζομαι· ἐναγκαλίζομαι, περιπτύσσομαι || δέχομαι, ἀποδέχομαι: «ἀσπάζομαι τὴν γνώμην σου», «ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν» || καταφιλῶ τῷ στόματι φιλῶ: «τὸν ἀσπάζεται εἰς τὸ μέτωπον», «οἱ Χριστιανοὶ ἀσπάζονται τὰς ἁγίας εἰκόνας» || συνήθης κατακλεὶς τῶν ἐπιστολῶν: «σᾶς ἀσπάζομαι» ἢ «σᾶς ἀσπάζομαι ἐγκαρδίως» κτλ.

ἀσπάθιστος (ὁ, ἡ), —ον (τὸ) καὶ *ἀσπάθητος*· ὁ μὴ σπαθισθείς, ὁ μὴ πληγεὶς διὰ σπάθης.

ἀσπαίρω· κινοῦμαι σπασμωδικῶς, σπαράσσω, συνταράσσομαι.

Ἀσπαλαθὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρὰ τὴν Λυκίαν. Οἱ κάτοικοι *Ἀσπαλαθίδιοι* ἢ *Ἀσπαλαθῖται* *(Στέφ. Βυζάντ.)*.

ἀσπάλαθος (ὁ) (Calycotome) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλλοβοκαρπιδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη φυόμενα εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἀσπάλαθος ὁ ὀχληρὸς* (Calycotome infesta) ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Κερκύρᾳ, Ἠπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ *ἀσπάλαθος ὁ λαχναῖος* (Calucotome villosa). Εἶναι θάμνος ἀκανθώδης· σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς καύσιμος ὕλη καὶ εἰς τὰ διάφορα μέρη εἶναι γνωστὸς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα: *ἀσπάλαθος, ἀσπαλαθιά, ἀσφάλαχτος, ἀσφέλαχτος, σπάλαθος, σκάλαθρος, σπαλαθιά, ἀσπραγκαθιά, ἀσπρόραχος* κ.τ.λ. Δ. Ν. Π.

ἀσπαλακίδαι (οἱ) (Talpidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια θηλαστικῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νωδῶν-ἐντομοφάγων*. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης φέρουσι τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: Τὸ μῆκος τοῦ σώματος κυμαίνεται μεταξὺ 12—15 ἑκατοστομέτρων. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μικρότατοι καὶ καλύπτονται σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ δέρματος. Ὦτα μικρότατα. Ἐμπρόσθιοι πόδες ἀκίνητοι καὶ κατάλληλοι πρὸς δρόμον. Ὀδόντες 36—44 ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν. Οἱ ἀσπάλακοι τρέφονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ γεωσκωλήκων, τοὺς ὁποίους συλλαμβάνουσι κατασκευάζοντες ὑπογείους στοάς, τῶν ὁποίων ἡ διάμετρος εἶναι κατά τι μεγαλυτέρα τοῦ ὄγκου τοῦ σώματός των καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφοροῦσι μετὰ μεγάλης ταχύτητος. Τὰς ὑπογείους στοὰς κατασκευάζουσι μετ' ἀρκετῆς τέχνης καὶ μεγάλης εὐχερείας. Δ.Ν.Π.

ἀσπάλαξ (ὁ) (Talpa) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπαλακιδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, διεσπαρμένα ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντᾷ τὸ εἶδος *ἀσπάλαξ ὁ κοινὸς* (Tapla europaea) κοινὸς καὶ παρ' ἡμῖν καὶ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *τυφλοπόντικας*. Τὸ μῆκος του εἶναι 12 ἑκατοστόμετρα. Τὸ σῶμά του εἶναι χαμηλόν, χονδρὸν καὶ σχεδὸν κυλινδρικόν. Ἡ οὐρὰ εἶναι βραχεῖα. Πτε-

Ἀσπάλαξ ὁ κοινός.

ρύγια ἐξωτερικοῦ ὠτὸς ἐλλείπουσι. Λαιμὸς δυσδιάκριτος ἀπὸ τοῦ σώματος. Τὸ δέρμα του εἶναι στιλπνῶς μελανόν, μαλακώτατον καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν κατασκευὴν σισυρῶν (γουναρικῶν). Τὸ ρύγχος του τελευτᾷ εἰς ὀξὺ κομβιοειδὲς ρύγχος. Οἱ πρόσθιοι πόδες του εἶναι βραχύτατοι, ἰσχυρότατοι καὶ φέρουσιν ἀνθεκτικοὺς ὄνυχας. Τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν του μετακινεῖται εὐχερέστατα.

Ὁ ἀσπάλαξ ὁ κοινὸς κατασκευάζει τὰς ὑπογείους στοάς του εἰς μαλακὸν ἔδαφος καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ρεόντων ἢ στασίμων ὑδάτων. Συ-

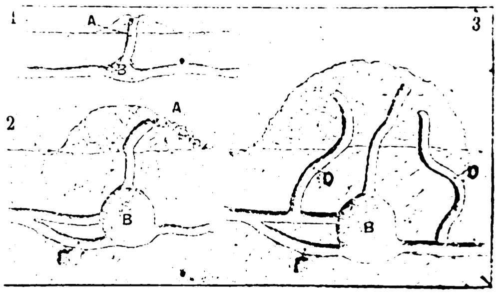

Στοὰ ἀσπάλακος.

1, 2, 3. Διάφοροι τομαὶ στοῶν ἀσπάλακος: Α = Ὀπὴ δι' ἧς μεταφέρει τὰ ἐκσκαφέντα χώματα, Β, Β = Κεντρικὸς θάλαμος, Γ, Γ = ἔξοδοι κινδύνου, Ο, Ο = Διάφοροι διακλαδώσεις.

νήθως τὰς στοὰς κατασκευάζουσιν εἰς βάθος 50-60 ἑκατοστομέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Ἡ στοὰ περιλαμβάνει τὸν κεντρικόν, οὕτως εἰπεῖν, θάλαμον ἢ φωλεάν, τῆς ὁποίας τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα εἶναι ἐπεστρωμένα διὰ χόρτων ἢ λειχήνων· ἐκ τοῦ κεντρικοῦ θαλάμου ἄρχεται περίπλοκον σύστημα ὑπογείων διακλαδώσεων, ὧν αἱ μὲν διευθύνονται πρὸς τὰ ἄνω καὶ χρησιμεύουσι διὰ ν' ἀπορρίπτωσι τὰ χώματα ἕτεραι δὲ κατασκευάζονται κυκλικῶς περὶ τὸν κεντρικὸν θάλαμον καὶ ἕτεραι τέλος χρησιμεύουσι διὰ τὴν φυγὴν τοῦ ζῴου ἐν

Digitized by Google

ὥρᾳ κινδύνου· αἱ τελευταῖαι διακλαδώσεις ἔχουσι συνήθως μῆκος 50—60 μετρων.

Ἐν Ἀσίᾳ ἀπαντῶσι τὰ εἴδη: *ἀσπάλαξ ὁ εὔρωστος* (Talpa robusta), ἀπαντῶν ἐν Σιβηρίᾳ, *ἀσπάλαξ ὁ μικρόουρος* (Talpa microurus, ἰθαγενὴς τῶν Ἰνδιῶν, καὶ *ἀσπάλαξ ὁ δαβιδιάνιος* (Talpa Davidiana), ἀπαντῶν ἐν Μογγολίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ἐν Ἀμερικῇ ἀπαντῶσι τὰ εἴδη: *ἀσπάλαξ ὁ καναδικὸς* (Talpa aquaticus) καὶ *ἀσπάλαξ ὁ λοφιοφόρας* (Talpa cristata). Δ. Ν. Π.

ἀσπάλατον (τό)· βλ. σπαλᾶτον.

Ἀσπαλὶς (ἡ) *[Μυθολ.]*. Ὡραία μυθικὴ παρθένος, θυγάτηρ τοῦ Ἀστυγίτου ἐκ τῆς πόλεως Μελιταίας τῆς Φθιωτικῆς Ἀχαΐας. Λόγῳ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτῆς κάλλους προεκάλεσε τὸν ἔρωτα τοῦ τυράννου τῆς πατρίδος της Ταρτάρου, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη νὰ τὴν βιάσῃ. Ἡ Ἀσπαλὶς διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀτιμίαν ἠναγκάσθη ν' αὐτοκτονήσῃ, παρὰ τὸ ἄγαλμα λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀναζητηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρός της καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀργαίου δὲν ἀνευρέθη, εἰς τὸν τόπον δὲ τῆς αὐτοκτονίας εὗρον πτῶμα ἄλλης παρθένου, ἐκ τούτου δὲ προῆλθεν ἡ παράδοσις ὅτι ἀνηρπάγη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς παρθενίας, ἣν ἐπέδειξεν. Αἱ παρθένοι τῆς Μελιταίας ἐκρήμνιζον κατ' ἔτος, ἀπὸ τοῦ ὕψους ἀποκρήμνου βράχου, τράγον πρὸς τιμήν της καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς αὐτοκτονίας της. Ἐκ τοῦ μύθου τῆς Ἀσπαλίδος ἡ Ἄρτεμις ἀπέκτησε καὶ νέον ἐπίθετον «*Ἀσπαλὶς Ἄρτεμις*», ἧς ναὸς ἐκτίσθη εἰς τὴν μεταξὺ Μελιταίας καὶ Λαμίας ὁδόν. Θ. Π.

ἀσπαλοσωμία (ἡ)· βλ. ἀσπαλόσωμος.

ἀσπαλόσωμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) *[Τερατογ.]*. Τερατομορφια χαρακτηριζομένη ὑπὸ τῶν ἀκολούθων παραμορφώσεων: Οἱ ἀσπαλόσωμοι (aspalosomes) (ἐκ τοῦ *ἀσπάλαξ* καὶ *σῶμα*), φέρουσι κοιλιοπτωσίαν πλαγίαν ἢ μέσην, καταλαμβάνουσαν κυρίως τὸ κατώτερον τμῆμα τοῦ ὑπογαστρίου· τὸ οὐρητικὸν σύστημα, τὸ γεννητικὸν σύστημα καὶ τὸ ἐντερικὸν σύστημα διανοίγονται ἐπὶ τὰ ἐκτὸς διὰ τριῶν τρημάτων. Ἡ θέσις τῶν τρημάτων τούτων δὲν εἶναι φυσιολογική, ποικίλλει δὲ ἀναλόγως τῆς θέσεως τῆς κοιλιοπτωσίας· ἐὰν λ.χ. αὕτη εἶναι πλαγία, τὰ τρήματα ταῦτα ἀποκλίνουσι πρὸς τὸ ἀντίστοιχον πλευρόν, τὸ δὲ κάτω ἄκρον τοῦ αὐτοῦ πλευροῦ εἶναι ἀτροφικόν. Ἐὰν ἡ κοιλιοπτωσία εἶναι μέση, τὰ τρήματα ταῦτα καίπερ παραμένοντα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, καθέτου ἢ μέσου, εἶναι ἀπομεμακρυσμένα ἀλλήλων. Τὰ ἐσωτερικὰ γεννητικὰ καὶ οὐρητικὰ ὄργανα εἶναι ἀτροφικὰ ἢ ἐλλείπουσι τελείως. Ἡ ἀτροφία παρατηρεῖται ὡσαύτως καθ' ὅλον τὸ τμῆμα τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, ὅπερ τροφοδοτεῖται ὑπὸ τῆς κατωτέρας μεσεντερικῆς ἀρτηρίας, κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον, ὥστε τὸ τυφλὸν καὶ οὐχὶ τὸ ἀπευθυσμένον ἀπολήγει εἰς τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἐν παρεγκλίσει τρήματος ἢ τοῦ δακτυλίου. Τὰ τέρατα ταῦτα γεννῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεκρά· ἀλλὰ καὶ τὰ γεννώμενα ἐνίοτε ζῶντα τοιαῦτα ἀποθνήσκουσι ταχέως. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

Ἀσπανεὺς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν ἐντὸς τοῦ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου τῆς Μ. Ἀσίας, παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἄντανδρον. Ὁ Ἀσπανεὺς ἦτο κατὰ τὸν Στράβωνα «τὸ ὑλοτόμιον τῆς Ἰδαίας ὕλης», δηλ. ὁ λιμὴν ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήγετο ἡ ναυπηγήσιμος ξυλεία ἐκ τῆς περιφερείας τῆς Ἴδης τῆς ἀρχαίας Τροίας. ΚΑΨ.

ἀσπαραγγιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *ἀσπάραγος ὁ ὀξύφυλλος* (Asparagos acutifolia).

ἀσπαραγίδεια (τὰ) (Asparagoidea) *[Βοτ.]*. Φυτὰ τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν πολυκλαδωτῶν ὑπογείων ριζωμάτων των. Δ. Ν. Π.

ἀσπαραγίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. ἀσπαραγινικὸν ὀξύ.

ἀσπαραγινικὸν *μοναμίδιον [Χημ.]*· βλ. ἀσπαραγινικὸν ὀξύ.

—ἀσπαραγινικὸν *ὀξὺ* ἢ *ἀμινοηλεκτρικὸν ὀξὺ* ἢ *ἀμινοβουτανικὸν διοξὺ [Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι ὀργανικὴ ἕνωσις ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀμινοπαραγώγων τῶν δικαρβονικῶν ὀξέων. Ἔχει τὸν τύπον: $HOOC.CH(NH_2)CH_2 COOH$ καὶ λόγῳ τῆς παρουσίας ἀσυμμέτρου ἀτόμου ἄνθρακος ἐμφανίζεται εἰς δύο ὀπτικῶς ἐνεργοὺς μορφάς, τὴν d καὶ τὴν l, καὶ εἰς μίαν ἀνενεργόν, τὴν d, l.

Τὸ l - *ἀσπαραγινικὸν ὀξὺ* λαμβάνεται κατὰ τὴν ὑδρολυτικὴν διάσπασιν τῶν πρωτεϊνῶν, ὡς καὶ διὰ ζέσεως τῆς συνήθους ἀσπαραγίνης μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος.

Τὸ d - *ἀσπαραγινικὸν ὀξὺ* παράγεται ἐκ τοῦ l-βρωμηλεκτρικοῦ ὀξέος, δι' ἐπιδράσεως ἀμμωνίας, ὡς καὶ ἐκ τῆς γλυκείας *ἀσπαραγίνης* (βλ. κατωτ.).

Τὸ d, l-*ἀσπαραγινικὸν ὀξὺ* λαμβάνεται δι' ἰσομοριακῆς ἀναμίξεως τῶν ἀνωτέρω δύο ὀπτικῶς ἐνεργῶν μορφῶν. Ἐπίσης δύναται νὰ παραχθῇ διὰ θερμάνσεως τῶν ἐνεργῶν ἀσπαραγινικῶν ὀξέων καὶ ἀσπαραγινῶν μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος εἰς θερμοκρασίαν 170—180°, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ θερμάνσεως εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὀξίνου μηλικοῦ ἀμμωνίου. Τὸ d, l - ἀσπαραγινικὸν ὀξὺ δύναται εὐκόλως νὰ διαχωρισθῇ εἰς τὰς δύο ὀπτικῶς ἐνεργοὺς μορφάς.

Τὸ ἀσπαραγινικὸν ὀξὺ σχηματίζει *μοναμίδιον* δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ καρβοξυλικοῦ ὑδροξυλίου διὰ τῆς ἀμινικῆς ὁμάδος, ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μορίῳ ὑπάρχουσι δύο καρβοξύλια ἔχομεν διὰ τὸ μοναμίδιον τοῦτο τοὺς κατωτέρω δύο συντακτικοὺς τύπους:

$$\text{I)}\ \begin{array}{l} CH(NH)_2.CO.NH_2 \\ | \\ CH_2.CO.OH \end{array} \qquad \text{II)}\ \begin{array}{l} CH(NH_2).CO.OH \\ | \\ CH_2.CO.NH_2 \end{array}$$

Ἡ πρώτη ἕνωσις καλεῖται *2 ἀμινοβουταναμιδο (1) ὀξὺ (4)*, ἢ *α - ἀσπαραγίνη* ἢ *ἰσοασπαραγίνη*, ἡ δὲ δευτέρα *2 ἀμινοβουταναμιδο (4) ὀξὺ-(1)* ἢ *β-ἀσπαραγίνη* ἢ *φυσικὴ ἀσπαραγίνη*.

Ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω ἑνώσεις αἱ περιέχουσαι ἀσύμμετρον ἄτομον ἄνθρακος ἐμφανίζονται εἰς δύο ὀπτικῶς ἐνεργοὺς μορφὰς καὶ μίαν ἀνενεργόν.

Ἡ ἁπλῶς ὡς *ἀσπαραγίνη* ἀναφερομένη ἕνωσις εἶναι ἡ l μορφὴ τῆς φυσικῆς ἀσπαραγίνης, ἐκλήθη δὲ οὕτως ὡς εὑρεθεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τοῦ ἀσπαράγου. Ἡ ἀσπαραγίνη εἶναι λίαν διαδεδομένη εἰς τὰ φυτά, ἀπαντῶσα κυρίως εἰς τὰ φύτρα αὐτῶν, οὕτω λ. χ. εἰς τὰ ἐν τῷ σκότει ἀναπτυσσόμενα φύτρα τῶν λουπίνων ἀνευρέθη μέχρι ποσότητος 25 % ἐπὶ ξηρᾶς ὕλης. Ἐν τῇ πράξει παραλαμβάνεται ἐκ τοῦ χυμοῦ τῶν βλαστανόντων φασολιων, πίσων ἢ βίκων. Ἡ ἀσπαραγίνη κρυσταλλοῦται μεθ' ἑνὸς μορίου ὕδατος εἰς μεγάλα πρίσματα, εἶναι δὲ δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ σχεδὸν ἀδιάλυτος ἐν ἀλκοόλῃ. Εἶναι ἄγευστος ἕνωσις καὶ ἐν ὑδατικῷ διαλύματι στρέφει τὸ ἐπίπεδον τοῦ πεπολωμένου φωτὸς πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ἐκ τῶν βλαστανόντων βίκων λαμβάνεται ἐπίσης καὶ ἡ d-*ἀσπαραγίνη*, ἥτις ἔχει γλυκεῖαν γεῦσιν καὶ στρέφει τὸ πεπολωμένον φῶς πρὸς τὰ δεξιά.

Ἡ *ἰσοασπαραγίνη* δὲν ἀνευρέθη μέχρι τοῦδε ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ παρεσκευάσθη συνθετικῶς. Σ. Γ.

— **ἀσπαραγινικὸς** *ὑδράργυρος* (Asparaginate de mercure) *[Φαρμ.]*. Διάλυμα ἄχρουν, γεύσεως μεταλλικῆς ὑποκαυσώδους, παρασκευαζόμενον τῇ διαλύσει ἀσπαραγίνης ἐν θερμῷ ὕδατι καὶ τῇ προσθήκῃ κιτρίνου ὀξιδίου τοῦ ὑδραργύρου. Εὔχρηστον εἰς ὑποδερμικὰς ἐνέσεις ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς συφίλιδος, κατὰ δόσιν 1 ἑκατοστογρ. κατ' ἔνεσιν. Μ. Ν. Κ.

ἀσπαραγόλιθος (Asparagolite) *[Ὀρυκτολ.]*· συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ ἀπατίτου (βλ. λ.).

ἀσπαραγόμορφα (τὰ) *[Βοτ.]*· συνώνυμον τοῦ ἀσπαραγίδεια (βλ. λ.).

ἀσπάραγος (ὁ) (Asparagus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*. Εἶναι πόαι πολυετεῖς ἢ φρύγανα εὐθυτενῆ ἢ ἀναρριχώμενα. Πάντα σχεδὸν τὰ φυτὰ ταῦτα λαχανεύονται, τινὰ εἶναι ἀκανθώδη, ἕτερα καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ καὶ τέλος ἕτερα εἶναι χρήσιμα ἐν τῇ φαρμακοποιίᾳ. Γενικῶς οἱ ἀσπάραγοι φέρουσι φύλλα μικρὰ καλυπτόμενα ὑπὸ λεπτῆς μεμβράνης. Ἐκ τῶν μασχαλῶν τῶν φύλλων ἐκφύονται βραχεῖς, λεπτοί, βελονοειδεῖς καὶ πράσινοι κλαδίσκοι, οἵτινες ἐκτελοῦσι πάσας τὰς λειτουργίας ἃς καὶ τὰ κυρίως φύλλα. Οἱ καυλοὶ τῶν ἀσπαράγων εἶναι τρυφεροὶ καὶ κατάλληλοι πρὸς βρῶσιν. Οἱ καυλοὶ οὗτοι περικλείουσι καὶ τὴν καλουμένην *ἀσπαραγίνην* (εἶδος κομμεορρητίνης) ἔχουσαν διουρητικὰς ἰδιότητας. Ἐκ τῶν 100 γνωστῶν εἰδῶν τοῦ γένους τούτου γνωστότερα εἶναι:

Ἀσπάραγος ὁ ἀκανθώδης (Asparagus aculeatus). Εἶναι ἀκανθῶδες φρύγανον, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀσπάραγος ὁ πετραῖος* καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀσπάραγος ἀκανθώδης ὅλως*. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι κοινότατον εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὀρεινὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Θεσσαλίας μέρη.

Ἀσπάραγος ὁ ἄφυλλος (Asparagus aphyllus). Κοινότατον εἶδος παρ' ἡμῖν καὶ γνωστὸν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, ὡς *σπαραγγούδι*, *ἀσπαραγγούδι* κτλ.

Ἀσπάραγος ὁ ὀξύφυλλος (Asparagus acutifolius). Ἀπαντᾷ σχεδὸν πανταχοῦ παρ' ἡμῖν καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *κουτσανρέλι*.

Ἀσπάραγος ὁ λευκὸς (Asparagus albus). Φύεται καθ' ὅλην τὴν νότιον Εὐρώπην· παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ μόνον ἐν Κρήτῃ.

Ἀσπάραγος ὁ σπονδυλωτὸς (Asparagus verticillatus). Ἀπαντᾷ παρ' ἡμῖν ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ Λακωνίᾳ καὶ ὡς κοινότατον φυτὸν ἐν Κύπρῳ.

Ἀσπάραγος ὁ φολιδωτὸς (Asparagus stipularis). Κοινὸς ἐν Εὐρώπῃ· παρ' ἡμῖν φύεται ἐν Κρήτῃ καὶ Θήρᾳ.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα εἴδη εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *ἄγριοι ἀσπάραγοι*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *ἡμέρους, κηπευομένους, φαρμακευτικοὺς ἀσπαράγους*.

Ὁ *ἥμερος κηπευόμενος* ἢ *φαρμακευτικὸς ἀσπάραγος* (Asparagus officinalis) ἀπαντᾷ αὐτοφυὴς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν δυτικῶν μερῶν τῆς Ἀσίας καὶ καλλιεργεῖται εἰς εὐρεῖαν κλίμακα καὶ εἰς ἄλλα μέρη καὶ εἰς διαφόρους ποικιλίας. Καλύτεραι ποικιλίαι θεωροῦνται ἡ *ὀλλανδικὴ* καὶ ἡ τῆς *Ἀργεντέλλης*.

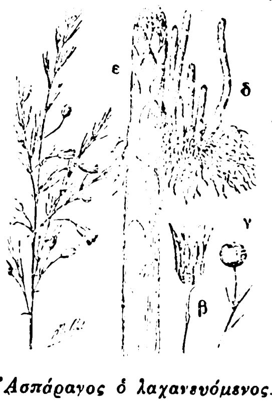

Ἀσπάραγος ὁ λαχανευόμενος.
[α=ἀνθισμένη κορυφή, β=ἄνθος, γ=καρπός, δ=βραχὺ ρίζωμα, ε=νεαρὸς βλαστός.]

Οἱ ἀσπάραγοι πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς καὶ εὐδοκιμοῦσιν εἰς βαθὺ καὶ γόνιμον ἔδαφος. Καταλληλότερον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ φυτοῦ τούτου ἔδαφος θεωρεῖται τὸ ὑφάλμυρον. Ἡ σπορὰ τοῦ ἀσπαράγου γίνεται δὶς τοῦ ἔτους κατὰ Σεπτέμβριον καὶ κατὰ Μάρτιον. Οἱ ἐδώδιμοι καυλοί του συλλέγονται μετὰ πάροδον ἔτους ἀπὸ τῆς σπορᾶς των. Τὰ φυτὰ καλύπτονται διὰ ἱππείας κόπρου ἡμιχωνευμένης καὶ εἰς πάχος 8—10 ἑκατοστομέτρων. Οἱ καυλοί των γίνονται τρυφεροὶ καὶ λευκαίνονται ὅταν οὗτοι, εὐθὺς ἅμα ἀναφανῶσιν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, προφυλαχθῶσι διὰ διατρήτου καλάμου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσονται οἱ βλαστοί. Οἱ καυλοὶ τῶν ἀσπαράγγων κόπτονται δι' εἰδικοῦ κοπτεροῦ ὀργάνου, *ἀσπαραγοσυλλέκτου* καλουμένου.

Ριζώματα ἀσπαράγου ἡλικίας 3 ἐτῶν.
1=Παρακεχωσμένος. 2=Ἀκάλυπτος.]

Κοσμητικοὶ ἀσπάραγοι θεωροῦνται τὰ εἴδη: *ἀσπάραγος ὁ βοτρυοειδὴς* (Asparagus racemosus), ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν φυτόν, *ἀσπάραγος ὁ ραβδωτὸς* (Asparagus virgatus), *ἀσπάραγος ὁ πολύκλαδος* (Asparagus ramosissimus) καὶ *ἀσπάραγος ὁ σπρεγγέριος* (Asparagus sprengeri), πάντα ἰθαγενῆ φυτὰ τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

—*[Φυτοπαθολ.]* Ὁ ἀσπάραγος προσβάλλεται ὑπὸ τῶν ἑξῆς μυκήτων: Puccinia asparagi, ὁ ὁποῖος προκαλεῖ τὴν σκωρίασιν (βλ. λ.) τοῦ ἀσπαράγου καὶ τοῦ Rhizoctonia violacea (βλ. ριζοκτόνον). Π. Γ. Κ.

— *[Χημ. Τροφ.]* Ἡ χημικὴ σύστασις τῶν νεαρῶν βλαστῶν τοῦ ἀσπαράγου (Asparagus officinalis) εἶναι ἡ ἀκόλουθος κατὰ μέσον ὅρον:

Ὕδωρ	95,34 %
Ἀζωτοῦχοι ὗλαι	1,64 »
Καθαρὸν λεύκωμα	1,00 »
Λίπος	0,11 »
Τέφρα	0,54 »
Ἀκατέργαστοι ἶνες	0,63 »
Ἐλεύθεραι ἀζώτου ἐκχ. ὗλαι . .	1,74 »
Ὀργανικὴ ὕλη	4,12 »

Σ. Γ.

ἀσπάρακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σπαραχθείς, ἀξέσχιστος.

Ἄσπαρ. Ἐπισημότατος ἀνὴρ καὶ στρατηγὸς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, Ἀλανὸς τὸ γένος καὶ Ἀρειανὸς τὸ θρήσκευμα. Ἐπὶ τρεῖς γενεὰς ὁ πατήρ του, ὁ ἴδιος κατόπιν καὶ ὁ υἱός του *Ἀρδαβοὺρ* ἦρχον τῶν στρατῶν τῆς ἀνατολῆς. Ὅταν τῷ 457 μ. Χ ἀπέθανεν ὁ Μαρκιανός, ὁ Ἄσπαρ διὰ τῆς ἐκ βαρβάρων φρουρᾶς ὢν κύριος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Θρᾷκα *Λέοντα*, χιλίαρχον τότε, ἄλλοτε ὅμως ἐπιμελητὴν τοῦ οἴκου του, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κυβερνᾷ δι' αὐτοῦ τὸ κράτος. Αἱ ἐλπίδες του ὅμως αὗται διεψεύσθησαν, διότι ὁ Λέων ἀπεδείχθη συνετός. Ὁ Ἄσπαρ, χολωθείς, ἤρξατο ἀντιπράττων, ὅτε δὲ κατέστη ἐμφανὴς ἡ πρόθεσίς του νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Λέοντα, οὗτος ἐπιτηδείως ἐνεργήσας ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν ἐκ Γότθων ἰσχὺν τοῦ Ἄσπαρ διὰ τῆς προσλήψεως εἰς τὸν στρατὸν τῆς πολεμικῆς φυλῆς τῶν Ἰσαύρων καὶ τῷ 471 διέταξε τὸν φόνον τοῦ τε Ἄσπαρ καὶ τῶν υἱῶν του Ἀρδαβοὺρ καὶ Πατρικίου. Τ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

Ἀσπάρι (Aspari), *Δομένικος* Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ χαλκογράφος (1745—1831). Τὸ ἄριστον τῶν ζωγραφικῶν ἔργων του εἶναι μέγας πίναξ

Digitized by Google

εὑρισκόμενος εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Ὀσνάγκο, παριστῶν τὴν Θεοτόκον μετὰ τοῦ θείου παιδίου περιστοιχιζομένην ὑπὸ ἁγίων. Διασημότερος ἐγένετο ὁ Ἀσπάρι ὡς χαλκογράφος. Ὁ «Μυστικὸς δεῖπνος» τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων οὗ παρήγαγεν ἡ χαρακτικὴ τέχνη αὕτη. Ἐκτὸς τῆς πλακὸς τοῦ μεγάλου τούτου πίνακος ὁ Ἀσπάρι ἐχάραξε πλείστας ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν διασήμων ζωγράφων τῆς Ἀναγεννήσεως. Εἰκονογράφησεν ἐπίσης τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ ἰταλικὸν τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας τέχνης» τοῦ Βίνκελμαν. θ. β.

Ἀσπαρούχ, ἢ *Ἴσπεριχ* Ὁ ἱδρυτὴς τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ πρώτου ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως βουλγαρικοῦ βασιλείου ἐν ἔτει 679 μ. Χ. Οὗτος ἦτο εἷς ἐκ τῶν πέντε υἱῶν τοῦ Κουβράτου, τελευταίου ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐγκατεστάθη εἰς τὰς τελματώδεις χώρας τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, μεταξὺ Τύρα καὶ τῶν στομίων αὐτοῦ καὶ εἰς θέσιν καλουμένην βουλγαριστὶ *Ὄγλος* ἢ *Ὄλγος*. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ὁρμώμενος ὁ Ἀσπαρούχ ἤρξατο διαβαίνων τὸν Δούναβιν καὶ λεηλατῶν τὴν τότε Μυσίαν, ἤτοι τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου *Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος*, υἱὸς τοῦ Ἡρακλείου, μεθ' οὗ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀσπαρούχ εἶχε συμμαχήσει κατὰ τῶν Ἀβάρων, ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἐπιδρομάς, ἀλλ' ὁ Ἀσπαρούχ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν στρατιὰν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὀχυρά του. Ἀλλὰ τοῦ αὐτοκράτορος νοσήσαντος καὶ μεταβάντος εἰς Ἀγχίαλον πρὸς χρῆσιν τῶν ἐκεῖ θερμῶν λουτρῶν, οἱ Βούλγαροι εὑρόντες εὐκαιρίαν ἐπετέθησαν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἀφυλάκτου στρατοπέδου καὶ κατώρθωσαν νὰ διασκορπίσωσιν αὐτό· διαβάντες κατόπιν τὸν ποταμὸν κατέλαβον τὴν Βάρναν, ἥτις τοιουτοτρόπως ἐγένετο ὁ πυρὴν τοῦ ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἱδρυθέντος βουλγαρικοῦ βασιλείου παρὰ τοῦ Ἀσπαρούχ. Οἱ Βούλγαροι μετὰ τοῦτο, ἀφοῦ ὑπέταξαν τὰς ἐν Μυσίᾳ ἐγκατεστημένας σποράδην ἑπτὰ Σλαβηνικὰς φυλάς, ἐπεξέτεινον τὴν ἀρχήν των καθ' ὅλην τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου χώραν ἀπὸ τῆς Βιδύνης καὶ τοῦ ποταμοῦ Μοράβα μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν καὶ περιορίσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ Αἵμου ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ἀσπαρούχ καὶ συγκατετέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ τετελεσμένον πλέον γεγονὸς τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἐγκαθιδρύσεως τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ παλαιᾷ Μυσίᾳ, ἥτις ἔκτοτε μετωνομάσθη ὑπ' αὐτῶν Βουλγαρία. Τοῦ Ἀσπαρούχ διάδοχος καὶ υἱὸς θεωρεῖται ὁ *Τέρβελις*, ὅστις ἐβοήθησε Ἰουστινιανὸν τὸν Β' ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του, ἐλθὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ του μέχρι τοῦ Βυζαντίου.

Α. Θ. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἄσπαρτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σπαρείς, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ καρποῦ: «ἄσπαρτος γῆ», «ἄσπαρτο χωράφι»· «ἄσπαρτον φυτὸν» τὸ αὐτομάτως φυόμενον, «ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται».

Ἀσπασία ἡ *Μιλησία*. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἀξιόχου, ἐγεννήθη ἐν Μιλήτῳ καὶ κατὰ τὸ 455 π. Χ., ὅτε ἦγε τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κάλλους της, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἤσκησε μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τὴν πνευματικήν, καλλιτεχνικήν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κίνησιν τοῦ ἄστεως, ἀκούσασα τοὺς μεγίστους τῶν ἐπαίνων ὑπό τινων ἐπιφανῶν συγχρόνων αὐτῆς ἀνδρῶν (Σωκράτους, Πλάτωνος, Εὐριπίδου κ.λ.π.), ἀλλὰ καὶ τὰς δριμυτέρας μομφὰς καὶ ἐπικρίσεις ὑπ' ἄλλων, οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπιφανῶν Ἀθηναίων πολιτῶν (ἰδίως τῶν κωμικῶν ποιητῶν Ἀριστοφάνους, Κρατίνου, Εὐπόλιδος κ.λ.π.).

Αἱ ἀντιμαχόμεναι αὗται ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος περὶ τῆς Ἀσπασίας κρίσεις καὶ πληροφορίαι καθιστῶσι δυσχερῆ πᾶσαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου αὐτῆς κρίσιν ἄνευ βαθυτέρας γνώσεως τῶν αἰτίων, ἅτινα προεκάλεσαν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐπαίνους καὶ τοὺς κατ' αὐτῆς ψόγους.

Τὰ αἴτια ἦσαν, κυρίως, δύο: ἡ μεγάλη ἀντίθεσις τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηνῶν βίου τῆς Ἀσπασίας πρὸς τὸν βίον τῶν Ἀτθίδων δεσποινῶν καὶ οἱ στενότατοι δεσμοὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς πολιτικοῦ τοῦ Ἄστεως *Περικλέους*, ὅστις καὶ σύζυγόν του κατέστησε τὴν Ἀσπασίαν, ἀφ' ὅτου κοινῇ συναινέσει ἡ πρώτη σύζυγός του, μετὰ ἑνδεκαετῆ μετ' αὐτοῦ συμβίωσιν, ἐχωρίσθη τοῦ Περικλέους. Ἡ ἀντίθεσις τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς τῆς Ἀσπασίας καὶ τοῦ τῶν Ἀτθίδων προήρχετο ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου τῆς Μιλήτου πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις. Ἡ Μίλητος, μὲ τὰς νεωτεριστικὰς περὶ γυναικὸς ἀντιλήψεις τῶν κατοίκων της, εἶχε καταστῆ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τὸ κέντρον τῶν διασκεδάσεων καὶ τῆς τρυφῆς. Εἶχε γίνει δὲ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ὁ ἐξαγωγικὸς λιμὴν γυναικῶν ἐλευθερίων μὲν ἠθῶν, ἀλλὰ καὶ μεγάλης μορφώσεως —εἰς τοῦτο ἡμιλλᾶτο πρὸς αὐτὴν μόνον ἡ Λέσβος— εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἰδίως τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον. Περιώνυμος εἶχε καταστῆ πρώτη ἡ μηδίζουσα ἑταίρα *Θαργηλία*, ἥτις 14 διοικητὰς καὶ κυβερνήτας πόλεων εἶχεν σαγηνεύσει μὲ τὰ θέλγητρά της.

Τῆς Θαργηλίας ἡ δόξα, πιθανώτατα, εἵλκυσεν εἰς Ἀθήνας, πρώτην πόλιν τότε τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν Ἀσπασίαν, τὴν ὁποίαν ἐκόσμουν μοναδικὴ ἀγχίνοια, ἐξαιρετικὴ φυσικὴ εὐγλωττία, ὑπέροχον κάλλος καὶ εὐρυτάτη μόρφωσις. Ὅτε ἦλθεν ἡ Ἀσπασία εἰς Ἀθήνας (455 π. Χ.), εὑρέθη εἰς τὸ μέσον μιᾶς κοινωνίας τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἀπετέλουν δύο χωριστοὺς κόσμους, πολὺ διαφέροντα ἀλλήλων εἰς μόρφωσιν, διότι τὸ μὲν ἄρρεν φῦλον (τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν) ὑπερεῖχεν εἰς πνευματικήν, καλλιτεχνικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν ἁπάντων τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, τὸ δὲ θῆλυ, περιωρισμένον εἰς τὰς γυναικωνίτιδας τῶν ἀθηναϊκῶν οἴκων, ἐστερεῖτο καὶ πνευματικῆς μορφώσεως καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ἥτις καθίστα τὸν ἐν Ἀθήναις οἰκογενειακὸν βίον πολὺ πεζὸν καὶ εἶχε προκαλέσει τὴν ἐν τῇ πόλει ἀνάπτυξιν τῆς παλλακείας, ἦτο ἡ αἰτία νὰ ἐμφανίζεται ὁ ἐλευθέριος βίος τῆς Ἀσπασίας εἰς τὸν κατακτητικὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνά της, καὶ ἰδίως αἱ μετὰ τοῦ Περικλέους στεναὶ φιλικαὶ σχέσεις της, ὡς οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν σκάνδαλον, διὰ τοὺς συντηρητικωτέρους μάλιστα Ἀθηναίους πολίτας, τοὺς ἐμμένοντας πιστοὺς εἰς τὰς περὶ γυναικὸς πατροπαραδότους ἀντιλήψεις.

Ἀσπασία ἡ Μιλησία.

Τὸ σκάνδαλον δὲ αὐτὸ ἐκαλλιέργησαν ἐντατικῶς πρὸς πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν παρὰ τῷ λαῷ οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους, ἰδίως διὰ τῶν κωμικῶν ποιητῶν, καὶ οὕτως ἐξεχύθησαν εἰς τὸ ἄστυ αἱ κατὰ τῆς Ἀσπασίας μομφαί, κατηγορίαι καὶ ὕβρεις, αἵτινες ἐσκίασαν τὴν αἴγλην της. Ὁ Περικλῆς, ὅστις κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας ἀγώνων καὶ μόχθων του οὐδεμίαν εὕρισκεν ἀναψυχὴν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ἑπόμενον ἦτο νὰ ἐπιζητήσῃ ταύτην εἰς τὰ θέλγητρα τῆς ὡραίας Μιλησίας, ἥτις κεκοσμημένη καὶ μὲ δαιμονίαν εὐφυΐαν εἶχε καταστήσει τὸν οἶκόν της τὸ ἐντευκτήριον ἁπάντων τῶν ἐπιφανῶν ἐν Ἀθήναις ἀνδρῶν, διότι ἕκαστος αὐτῶν ἐθέλγετο νὰ συζητῇ μετὰ τῆς δαιμονίας ἐκείνης γυναικὸς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς πολιτείας, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου κλάδου τῶν ἀσχολιῶν του. Εἶχε τόσην ἱκανότητα ἡ Ἀσπασία νὰ διαλέγηται μετὰ συναρπαζούσης χάριτος περὶ φιλοσοφίας, ῥητορικῆς, ποιήσεως, καλλιτεχνίας, ὥστε, ὡς θαυμάσιον φαινόμενον, ἐξέπλησσε τοὺς ἀκροατάς της, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ζήνων, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης, οἱ μουσικοὶ Δάμων καὶ Πυθοκλείδης, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτῖνος, Καλλικράτης καὶ Μνησικλῆς, οἱ γλύπται Ἀλκαμένης καὶ Ἀγοράκριτος, οἱ ζωγράφοι Πολύγνωτος, Μίκων καὶ Πάναινος, αὐτὸς ὁ δαιμόνιος Φειδίας, ὁ συμπολίτης της Ἱππόδαμος, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἐν γένει τὸ ἄνθος τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀριστοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν αὐτὸ τοῦ πνεύματος κέντρον προσῆλθε καὶ ὁ Περικλῆς, ὁδηγηθείς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ φίλου του Σοφοκλέους, καὶ ἐπέβαλε καὶ εἰς αὐτὸ τὴν κυριαρχίαν του. Εἶναι εὐνόητον πόσον ὁ οἶκος τῆς Ἀσπασίας ἐξυπηρέτησε καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ πολιτικοῦ τούτου, ὅστις ἐν αὐτῷ ἐπεκοινώνει μετὰ τῶν ἐπιφανεστέρων Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ ξένων καὶ ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησιν.

Περικλῆς καὶ Ἀσπασία. Θρίαμβος τῆς Ἀσπασίας ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς καρδίας τοῦ Περικλέους. Ὁ ἀμοιβαῖος ὅμως ἔρως τῶν δύο μεγάλων ἐκείνων ψυχῶν καὶ διανοιῶν δὲν ἐστηρίχθη εἰς φιληδονίαν καὶ παροδικὸν πάθος, ἀλλ' εἰς ἀμοιβαίαν βαθεῖαν συμπάθειαν καὶ ἐκτίμησιν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπακολουθήσασα τὸν ἔρωτα συνεχὴς συμβίωσις καὶ ὁ γάμος των, ὅστις ἀπέβη δι' ἀμφοτέρους πλουσία πηγὴ οἰκιακῆς εὐδαιμονίας. Ἀλλ' ὁ σύνδεσμος οὗτος ἀπέβη καὶ πηγὴ μεγάλων ἀγαθῶν διά τε τὸ κλεινὸν ἄστυ καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἡ Ἀσπασία δὲν ἐφαίδρυνε μόνον διὰ τῶν πλουσίων χαρισμάτων τὰς ὥρας τῆς σχολῆς τοῦ Περικλέους καὶ δὲν ἀνέπαυε μόνον τὸ πολυμέριμνον αὐτοῦ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ διετήρει αὐτὸν ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον καὶ ἦτο ἡ πνευματικὴ συνεργάτις του εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἐμπνεύσεις του. Ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ὅ,τι ἡ μυθικὴ Ἠγερία νύμφη διὰ τὸν Νουμᾶν Πομπίλιον. Τοῦτο μαρτυροῦσιν ὄχι μόνον τὰ ἐγκώμια τῶν θαυμαστῶν της, ἀλλὰ καὶ αἱ κατ' αὐτῆς κατηγορίαι τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους. Ἡ Ἀσπασία ἐδίδαξε κατὰ τὸν Φιλόστρατον τὸν Περικλέα τὸ «κατὰ τὸν Γοργίαν λέγειν», αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον ἐπιτάφιον, τὸ ἀθάνατον αὐτὸ γραπτὸν μνημεῖον τοῦ λόγου (ὡς ἀπέδωκεν αὐτὸ ὁ Θουκυδίδης), καὶ αὕτη ἐν γένει ὑπῆρξεν ἡ διδάσκαλος αὐτοῦ ἐν τῇ ῥητορικῇ κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Πλάτωνος «ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πεποίηκε ῥήτορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν Ἑλλήνων, Περικλέα τὸν Ξανθίππου» (Μενέξενος 235 e) καὶ τοῦ Ξενοφῶντος (Οἰκονομικὸς κεφ. γ'). Ὑπῆρξε καὶ τοῦ Σωκράτους διδάσκαλος, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, ὅστις καὶ τὴν περὶ ἔρωτος θεωρίαν ἐδιδάχθη παρ' αὐτῆς, τῆς *ἐρωτοδιδασκάλου*, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἀθήναιος (ε' 61), διδάξας εἰς ἀντάλλαγμα τὴν Ἀσπασίαν τὴν τέχνην τοῦ ἀρέσκειν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ Σωκρατικὴν καλεῖ αὐτὴν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικός. Ἡ Ἀσπασία ἀφωσιώθη εἰς μέγαν βαθμὸν πρὸς τὸν Περικλέα· αὕτη τὸν ἐνεθάρρυνεν εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ἐν γένει ἀγῶνάς του, αὕτη ἦτο ὁ παρήγορος ἄγγελός του κατὰ τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς δημοκρατίας, καὶ αὕτη παρεκίνει αὐτὸν νὰ διαθέτῃ τὰ χρήματα τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου πρὸς καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν.

Τῆς ἐπὶ τοῦ Περικλέους μεγάλης ἐπιδράσεως τῆς Ἀσπασίας μάρτυρες εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ πολιτικοὶ τοῦ Περικλέους ἀντίπαλοι καὶ τῆς Ἀσπασίας καὶ αὐτοῦ ἀμείλικτοι διῶκται. Οὕτως ὁ Θουκυδίδης ὁ Μελησίου κατηγορεῖ τὸν Περικλέα ὅτι ἐκόσμει τὴν πόλιν ὡς γυναῖκα φιλάρεσκον, ὑπαινισσόμενος τὴν Ἀσπασίαν· ἄλλος κατηγόρησεν αὐτὸν ὅτι προεκάλεσε τὸν κατὰ τῆς Σάμου πόλεμον τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε αὕτη δὲν ἐδέχθη νὰ δώσῃ δίκας τῶν μετὰ τῆς Μιλήτου διαφορῶν της ἐν Ἀθήναις, κοινῇ μητροπόλει ἀμφοτέρων, χάριν τῆς Μιλησίας Ἀσπασίας· τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἐξέτοξευσαν κατὰ τοῦ Περικλέους καὶ ὅτε ἐξερράγη ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος, εἰπόντες ὅτι τὸ κατὰ τῶν Μεγαρέων ψήφισμα, μία τῶν ἀφορμῶν αὐτοῦ, ὠφείλετο εἰς τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν τῆς Ἀσπασίας, διότι νέοι Μεγαρεῖς εἶχον ἀπαγάγει δύο ἀκολούθους τῆς Ἀσπασίας ἐκδικούμενοι διὰ τὴν ὑπὸ νέων Ἀθηναίων ἐκ Μεγάρων ἀπαγωγὴν τῆς ἑταίρας Συμαίθας. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας δεινοὶ διῶκται, οἵτινες διὰ τῶν διαβολῶν των εἶχον ἐπιτύχει τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ φίλου τοῦ Περικλέους Δάμωνος, τὴν ἀναγκαστικὴν εἰς Λάμψακον μετοικεσίαν τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ τὴν κατ' ἐπανάληψιν φυλάκισιν τοῦ Φειδίου, κατηγορηθέντος ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ καὶ ἀσεβείᾳ, δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὰς εἰρημένας κατηγορίας μόνον κατὰ τῆς Ἀσπασίας, ἀλλὰ καὶ ἐχλεύαζον καὶ ἔσκωπτον αὐτὴν ἀποκαλοῦντες Ἑλένην (ὁ κωμικὸς ποιητὴς Εὔπολις), ὡς αἰτίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ κυνώπιδα παλλακήν, καὶ ἐν τέλει κατηγόρησαν αὐτὴν διὰ τοῦ ποιητοῦ Ἑρμίππου ἐπὶ ἀνευλαβείᾳ πρὸς τὴν σεμνότητα καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη (ὡς ἕλκουσαν δηλ. εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐλευθέρας Ἀτθίδας χάριν ἔργων ἐπονειδίστων) καὶ ἐπὶ ἀθεΐᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχον ἐπιτύχει οἱ κατήγοροι τοιαύτην ἐξέγερσιν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, οἵτινες ἦσαν λίαν εὔθικτοι, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν των, ἰδίως, ζητήματα, ὥστε ὁ Περικλῆς ἠναγκάσθη ὡς συνήγορος αὐτῆς ἐν τῇ ἡλιαίᾳ νὰ ζητήσῃ μετὰ δακρύων ἀπὸ τοὺς δικαστὰς νὰ τὴν ἀθωώσουν. Καὶ ἠθωώθη μὲν τότε ἡ Ἀσπασία, ἀλλ' αἱ κατ' αὐτῆς καὶ τοῦ Περικλέους ὕβρεις ἔγιναν σφοδρότεραι. Αὐτὸς ὁ κατήγορος τῆς Ἀσπασίας κωμικὸς ποιητὴς Ἕρμιππος ὠνόμασε τὸν Περικλέα βασιλέα Σατύρων, ὁ Κρατῖνος (ἐν *Χείρωσι*) υἱὸν τοῦ πρεσβυγενοῦς Κρόνου καὶ τῆς Στάσεως, τρίτος τις Ἡρακλέα δουλεύοντα παρὰ τῇ Ὀμφάλῃ, τῇ Ἀσπασίᾳ δηλ., ἥτις καὶ Δηϊάνειρα ὠνομάσθη. Κατηγορήθη ἀκόμη ἡ Ἀσπασία ὅτι παρώρμα τὸν Περικλέα νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Περικλέους νὰ ὀνομάσωσι τὸν ὅμιλον τῶν ἰδιαιτέρων φίλων του Πεισιστρατίδας. Πᾶσαι ὅμως αὗται αἱ κατηγορίαι οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐμείωσαν τὴν ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην τῶν δύο μεγάλων ἐκείνων ψυχῶν.

Ἐκ τοῦ Περικλέους ἀπέκτησεν ἡ Ἀσπασία ἕνα υἱόν, Περικλέα καὶ αὐτὸν ὀνομασθέντα, ὅστις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐθεωρεῖτο νόθος, διότι ὁ νόμος δὲν ἀνεγνώριζε τὸν μετ' ἀλλοδαπῆς γάμον Ἀθηναίου πολίτου, ἀνεγνωρίσθη δὲ βραδύτερον ὡς νόμιμος διὰ νεωτέρου νόμου, χάριν τοῦ Περικλέους μετὰ τὸ 430 ψηφισθέντος. Ἦτο εἷς τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων Ἀθηναίων στρατηγῶν, οἵτινες κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, διότι δὲν διέσωσαν τοὺς ναυαγοὺς καὶ δὲν περισυνέλεξαν τὰ πτώματα τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν πεσόντων Ἀθηναίων πολιτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἡ Ἀσπασία συνεζεύχθη τὸν προβατοπώλην (ζῳέμπορον) *Λυσικλέα*, τὸν ὁποῖον ἡ μετ' αὐτοῦ συμβίωσις της κατέστησε δόκιμον πολιτευτὴν καὶ ῥήτορα, παραγκωνίσαντα τὸν Μελιτέα Εὐκράτην, ὅστις εἶχεν ἐπικρατήσει ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ Ἀσπασία, ἥτις δὲν ἤθελεν, ὡς αἱ ἄλλαι ἑταῖραι, νὰ παρέχῃ μόνον καὶ νὰ δέχηται ἡδονήν, ἀλλὰ νὰ ἕλκῃ πρὸς ἑαυτὴν διὰ

Digitized by Google

τοῦ κάλλους καὶ τῆς παιδεύσεως τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀποκτᾷ ἀξίωμα καὶ δύναμιν διὰ τοῦ μετ' αὐτῶν συνδέσμου της. Ἦτο ἡ ἑταίρα (φίλη, σύντροφος) ὑπὸ τὴν κυριολεκτικὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

Ἐν τούτοις ὁ βίος τὸν ὁποῖον ἦγον αἱ ἄλλαι ἑταῖραι καὶ αἱ κατ' αὐτῆς κατηγορίαι τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους κατίσχυσαν τῶν περὶ αὐτῆς ἐπαίνων τῶν θαυμαστῶν της καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀθήναιος (XII).

Τῆς Ἀσπασίας μεγάλη ἦτο ἡ ἐπίδρασις καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς μορφώσεως τοῦ γυναικείου φύλου ἐν Ἀθήναις, διότι ὁμολογεῖται ὅτι πολλοὶ πολῖται ὡδήγουν τὰς συζύγους των παρ' αὐτῇ διὰ νὰ διδαχθῶσι κατὰ τίνα τρόπον μία γυνὴ δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν οἰκογενειακὸν βίον εὐδαίμονα καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὸν σύζυγόν της.

Τῆς θεσπεσίας μορφῆς τῆς Ἀσπασίας ἡ αὐθεντικὴ ἀπεικόνισις δὲν διεσώθη, διότι οὔτε ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ προτομὴ (ἑρμῆς), ἥτις φέρει καὶ τὸ ὄνομά της, παριστᾷ αὐτήν, οὔτε ἡ ἐν Βερολίνῳ, τῆς ὁποίας ἀντίγραφον εἶναι ἡ ἐν Λούβρῳ τῶν Παρισίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Π* . . . ωνος Μενέξενος.—*Πλουτάρχου Περικλῆς*. — *Ἀθήναιος*. *Fr. v. Baumer*, Pericles u. Aspasia Berl. 1810. — *A. Boullée*, Aspasie, Lyon 1836. - *A. Mähly*, de Aspasia Milesia (Philol. t. VIII, 213). — *Deschanel*, Hist. des Courtisanes, Par. 1854.— *L. Beck* de Fouquières, Aspasie de Milet, Par. 1872. — *Houssaye*, Aspasie. Cléopatre, Théodora, Par. 1890. — *Φιλαρέτου* Περικλῆς καὶ Ἀσπασία, Ἀθ. 1904 — *Χάμερλιγγ* «Ἀσπασία», μετάφρ. ὑπὸ *Δ. Χατζηκώστα*, Ἀθ. 1887.— *Σ. Νικολοπούλου* «Ἀσπασία».

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—Ἀσπασία ἡ Φωκαῒς ἢ Μιλτώ. Ἦτο κόρη ἐλευθέρου πολίτου, τοῦ Ἑρμοτίμου, καὶ εἶχε τύχει ἐξαιρετικῆς μορφώσεως ὑπὸ τῆς μητρός της. Εἶχε λευκοτάτην τὴν ἐπιδερμίδα καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ὀνομασθῆ Μιλτώ. Ἀπαχθεῖσα ἐκ τῆς πατρικῆς στέγης ὡδηγήθη πρὸς τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, ὅστις ἐμαγεύθη ἀπὸ τὸ κάλλος της καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὰ πνευματικὰ θέλγητρά της. Κατέπληξε δὲ αὐτὸν καὶ ἡ ἀντίστασις τῆς κόρης νὰ καταστῇ παλλακή του. Διὰ πάντα ταῦτα τὰ πλεονεκτήματά της κατέστησεν αὐτὴν ὁ Κῦρος νόμιμον σύζυγόν του, μετωνόμασεν Ἀσπασίαν, διὰ τὴν πρὸς ἐκείνην ὁμοιότητά της, καὶ ἐτίμα ἐξαιρετικῶς. Ἡ ἐφάμιλλος αὕτη τῆς κλεινῆς Μιλησίας ὁμώνυμος εἶχε καταστῇ δημοτικωτάτη καθ' ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ τὴν ὑπέροχον μόρφωσίν της, τὴν σπανίαν διὰ γυναῖκα σύνεσίν της καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν μεγάλην εὐγένειαν τῆς ψυχῆς της. Κατὰ τὸ 401 π. Χ. μετὰ τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ Κῦρος, ἀπήχθη αὕτη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἀρταξέρξην τὸν Β', τὸν Μνήμονα (τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κύρου), εἰς τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσε σφοδρότατον ἔρωτα καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤσκησε μεγίστην ἐπιρροήν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀρταξέρξης ἀνεκήρυξε διάδοχόν του τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Δαρεῖον, οὗτος «νόμου ὄντος ἐν Πέρσαις δωρεὰν αἰτεῖν τὸν ἀναδειχθέντα καὶ διδόναι τὸν ἀναδείξαντα πᾶν τὸ αἰτηθέν, ἄν περ ᾖ δυνατόν..» (*Πλουτ.* Ἀρταξέρξης XXVI) ἐζήτησε τὴν Ἀσπασίαν, ἐκ τῶν τριακοσίων ἐξήκοντα παλλακίδων τῆς αὐλῆς τοῦ πατρός του, ὡς μόνην δωρεάν. Ὁ Ἀρταξέρξης ὑπὸ τοῦ νόμου πιεζόμενος ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τὴν Ἀσπασίαν, ἀλλὰ μετανοήσας μετ' ὀλίγον ἀφήρεσε καὶ «ἀνέδειξεν ἱέρειαν τῆς Ἀν τιδος (Ἀναΐτιδος), ὅπως ἁγνὴ διάγῃ τὸν ἐπίλοιπον βίον» κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν της. Καὶ τῷ ὄντι ἡ Ἀσπασία διετέλεσεν ἔκτοτε ἐπιτελοῦσα τὰ ἱερατικὰ καθήκοντά της μέχρι τοῦ θανάτου της, ἀπαλλαγεῖσα οὕτω πάσης ἐρωτικῆς ἐπιθέσεως. Ἡ πρᾶξις ὅμως τοῦ γέροντος βασιλέως ἐξώργισε τὸν Δαρεῖον καὶ ὤθησε τοῦτον εἰς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ πατρός του. Ἡ συνωμοσία ὅμως ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ Δαρεῖος ἐφονεύθη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πλουτάρχου*, Ἀρταξέρξης καὶ Περικλῆς.— *Ἀθήναιος* ΙΓ' 576). *Le Conte de Bièvre*, Hist. des deux Aspasies Paris 1736. *Δ. Πανταζῆ*, «Ἀσπασία ἡ Φωκαῒς».

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—Ἀσπασία. Διάσημος ἀρχαία Ἑλληνὶς ἰατρός, μαιευτὴρ καὶ γυναικολόγος, ὀπαδὸς τῆς μεθοδικῆς σχολῆς (*Haller*) καὶ ἄρα τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν χρόνων. Παρ' Ἀετίῳ διεσώθησαν ἀποσπάσματα τοῦ μαιευτικοῦ καὶ γυναικολογικοῦ αὐτῆς ἔργου, οἷον περὶ ἐπιμελείας κυοφορουσῶν (βιβλ. XVI, ιβ'), δυστοκουσῶν (ιϛ'), περὶ φθορίων (ιη'), περὶ τρόπων δυστοκίας (κβ'), περὶ ἐπιμελείας μετὰ τὴν ἔμβρυουλκίαν (κϛ'), περὶ ἐπεχομένων ἐμμήνων (ν'), περὶ παρεγκλίσεως, ἀποστροφῆς καὶ ἀναδρομῆς μήτρας (οβ'), περὶ νεμομένων ἑλκῶν ἐν τῇ ὑστέρᾳ (ρδ'), περὶ αἱμορροΐδων ἐν μήτρᾳ (ρθ'), περὶ ὑδροκήλης (ριβ'), κιρσοκήλης (ριδ'), περὶ κονδυλωμάτων ριη'), κεγχροειδῶν σκιρωμάτων ἐν μήτρᾳ (ρκ') κλπ., ἐξ ὧν καταφαίνεται ἡ περὶ τὴν μαιευτικὴν καὶ γυναικολογίαν μεγάλη αὐτῆς ἐμπειρία. Εἶναι ἡ πρώτη περιγράψασα τὸν εἰς πόδας μετασχηματισμὸν (*Herrgott*).

ΑΡ. Π. Κ.

—Ἀσπασία (Aspasie). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο παρέμεινε γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ Ἀσπασία Κάρλ Μιτσέλλι (**Aspasia Carle Micelli**). Θυγάτηρ κυνηγοῦ τινος τοῦ πρίγκιπος τοῦ Κονδέ, ἐγεννήθη τῷ 1772 καὶ ἐκαρατομήθη τῷ 1795 ἐν Παρισίοις. Ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν γυναικῶν ἐκείνων, αἵτινες κατὰ τὰς μᾶλλον ταραχώδεις ἡμέρας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέδειξαν ἔκφρονα πατριωτικὸν ζῆλον. Δεκαπενταέτις κλεισθεῖσα εἰς φρενοκομεῖον, ἀφέθη ἐλεύθερα τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐρρίφθη εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν, ἀνεμίχθη μετὰ τῶν γυναικῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ μετέβη μετ' αὐτῶν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἔπειτα ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλοῦτο ἡ Ἀσπασία ἠκολούθει τὰς διαφόρους αὐτῆς φάσεις, μετεῖχε τῶν συνεδριάσεων τῶν πολιτικῶν λεσχῶν καὶ οὐχὶ σπανίως ἀνήρχετο τὸ βῆμα ἐκπέμπουσα κεραυνοὺς κατὰ τῆς βασιλείας. Τὴν ἡμέραν τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἐλευθερίας (20 Μαΐου 1795), καθ' ἣν ὁ ὄχλος ἐξεβίασε τὴν εἴσοδον τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτῆς, ἡ Ἀσπασία εὑρίσκετο μετὰ τῶν πρωτοστατῶν τοῦ κινήματος σείουσα μάχαιραν καὶ ζητοῦσα νὰ φονεύσῃ τὸν Μπουασὺ ντ' Ἀγγλαί. Ἐφόνευσε τὸν βουλευτὴν Φερόν, ἐστράφη δὲ καὶ κατὰ τοῦ ἀντιπροσώπου Καμπουλᾶ, ὅστις διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος. Εἶτα ἐξελθοῦσα μετὰ τῶν φερόντων ἐπὶ δόρατος τὴν κεφαλὴν τοῦ Φερὸν εἰς τοὺς δρόμους, ἐκραύγαζεν ὅτι ἐλυπεῖτο, διότι δὲν ἐμαχαίρωσε τὸν Μπουασὺ ντ' Ἀγγλαί καὶ τὸν Καμπουλᾶ. Ὅταν κατεστάλη ἡ στάσις ἐκείνη, συνελήφθη ἡ Ἀσπασία, ἀχθεῖσα δὲ ἐνώπιον τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου, ἐπέδειξεν ἄκραν ψυχραιμίαν. Ἤκουσε τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν εἰς θάνατον μετ' ἀπαθείας, ἀγομένη δὲ εἰς τὸ ἰκρίωμα ἔλεγεν εἰς τοὺς συγκαταδίκους της, ὅτι ἀποθνήσκει τεθλιμμένη, διότι δὲν εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπόν της φονεύουσα τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ντ' Ἀγγλαί.

Οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἀσχοληθέντες περὶ αὐτῆς θεωροῦν ταύτην πάντοτε ὡς ἀκαταλόγιστον καὶ ἀποδίδουν τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών της εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, οἵτινες ἔρριψαν εἰς τὴν κοινωνίαν τοὺς παράφρονας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐπὶ βασιλείας ἐνεκλείοντο εἰς τὰ φρενοκομεῖα ἐχθροὶ φρονοῦντες σώας τὰς φρένας, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ θάρρος νὰ καταγγέλλωσι τὰς ὑπερβασίας αὐτῆς.

ΘΕΟΔ ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— «Ἀσπασία». Οὕτως ἐπιτιτλοφορεῖτο εἷς τῶν διαλόγων τοῦ Σωκρατικοῦ *Αἰσχίνου*, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐψέγετο μετὰ δριμύτητος τὸ ἦθος τῶν υἱῶν τοῦ Περικλέους Ξανθίππου καὶ Παράλου.

ΚΑΨ.

— «Ἀσπασία» [*Ναυτ. Ἱστορία*]. Μικρὰ ἡμιολία (γολέττα), τῆς ὁποίας ὁ κυβερνήτης δὲν εἶναι γνωστός. Ὁ Σπ. Τρικούπης (Δ, 153, ε, Ἱστορίας τῆς Ἐπαν.) ἀναφέρει περὶ αὐτῆς, ὅτι συναντήσασα τὸν ὑπὸ τὸν Μουχαρέμπεην αἰγυπτιακὸν στόλον, οὐ ἐπέβαινε καὶ ὁ Γάλλος ὀργανωτής του *Le Tellier* (6λ. λ. «α χιπτής»), ἀποτελούμενον ἀπὸ 51 πολεμικά, παραπέμποντα 41 ὁπλιταγωγὰ καὶ φορτηγά, παρηκολούθει τοῦτον ἐκ τοῦ πλησίον ἐπὶ ἕνδεκα ὅλας ἡμέρας, καὶ ἐν τέλει κατέληξε νὰ τῷ ἁρπάσῃ δύο ἐκ τῶν φορτηγῶν.

Σ. Ε. Λ.

Ἀσπασία (Aspasia) [*Ἀστρονομ.*]. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 409 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1895 CE. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1895, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2,578, Τ=1512 ἡμ. e=0,068, i=11°.13'. L=217°.6'. Ω=242°.45' καὶ π=233°.53'.

Σ. Π.

ἀσπασία (ἡ) (Aspasia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν* Τὸ γένος περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τινα, ὡς *ἀσπασία ἡ ψυχόμορφος* (Aspasia papilionacea), *ἀσπασία ἡ ἐπιδενδροειδὴς* (Aspasia epidendroides), *ἀσπασία ἡ ψιττάκινος* (Aspasia psittacina) καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον.

Δ. Ν. Π.

Ἀσπάσιοι [*Ἀρχ.*]. Ἰνδικὸς λαός, κατοικῶν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Ἰνδικῇ πρὸς βορρᾶν τοῦ Κοφὲν ἐν τῷ σημερινῷ Καφεριστάν. Εἶναι οἱ παρὰ τῶν Ἰνδῶν καλούμενοι Ἀσβάτσα (*Στράβ.* XV, 691 καὶ 698. *Ἀρρ.* Ἀνάβ. IV, 23. 1).

Α. Δ.

ἀσπασιόλιθος (Aspasiolith) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξηλλοιωμένος κορδιερίτης. Εὑρέθη εἰς τὸ Kragerö τῆς Νορβηγίας.

Γ. Κ. Γ.

ἀσπάσιος, —α, —ον ὁ ἄξιος ἀποδοχῆς, τιμῆς, ἔντιμος || ἀγαπητός, ποθεινός.—Ἐπίρρ. *ἀσπασίως*.

Ἀσπάσιος. Ῥήτωρ ἐκ Τύρου καταγόμενος, ζήσας πιθανῶς κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς ἢ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ἔγραψε ῥητορικὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὸ περὶ ῥητορικῆς τέχνης καί τινα ἄλλα. Πλὴν τούτων ἔγραψε καὶ «περὶ Τύρου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἱστορίαν σύμμεικτον ἐν βιβλίοις εἴκοσιν», ἤτοι συλλογὴν διηγήσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν Τύρον καὶ περιγραφῶν τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τρόπον ῥητορικόν.

Γ. Ι. Κ.

— Ἀσπάσιος. Χαράκτης (τῶν Ῥωμαϊκῶν πιθανῶς χρόνων), τοῦ ὁποίου ἔργον εἶναι, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ἡ περίφημος Ἀθηνᾶ ἐπί τινος δακτυλιολίθου ἐξ ἰάσπιδος χρώματος ἐρυθροῦ, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Βιέννης. Ἡ Ἀθηνᾶ αὕτη εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀντιγράφων τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Τοῦ αὐτοῦ ἴσως Ἀσπασίου ἔργον εἶναι καὶ θραῦσμά τι δακτυλιολίθου εὑρισκομένου ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἀποδίδονται δ' εἰς αὐτὸν καί τινες ἄλλοι δακτυλιόλιθοι, περὶ τῆς γνησιότητος ὅμως τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀμφιβολίαι.

Γ. Ι. Κ.

Δακτυλιόλιθος μὲ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου, (ἔργον Ἀσπασίου).

— Ἀσπάσιος. Περιπατητικὸς φιλόσοφος, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, διδάσκαλος τοῦ Ἀριστοτελικοῦ Ἑρμίνου. Ὁ Ἀσπάσιος ἠσχολήθη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ὡς ἀπολεσθεῖσαι Ἀριστοτελικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονεύονται τὰ σχόλια αὐτοῦ εἰς τὰς Κατηγορίας, εἰς τὸ Περὶ ἑρμηνείας, εἰς τὰ Φυσικά, εἰς τὰ μετὰ τὰ Φυσικὰ καὶ εἰς τὸ Περὶ Οὐρανοῦ σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Μόνον τὰ σχόλια αὐτοῦ εἰς τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια (βιβλ. I—IV, VII καὶ VIII) ἐν μέρει διεσώθησαν, ἐν οἷς ὁ Ἀσπάσιος, προσέχων καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἀκόμη γραφὰς τοῦ Ἀριστοτελικοῦ κειμένου, ἐμφανίζεται μᾶλλον ὡς φιλόλογος ἢ ὡς φιλόσοφος. Ἰδίαν τινὰ πρωτότυπον φιλοσοφικὴν ἰδέαν τοῦ Ἀσπασίου οὐδαμοῦ ἐν τοῖς διασωθεῖσι σχολίοις ἀνευρίσκομεν. Τὰ περισωθέντα Ἀριστοτελικὰ σχόλια τοῦ Ἀσπασίου ἐξέδωκεν ὁ *Heylbut* ἐν Comm. in Arist. Graec. XIX, 1, Berlin 1889.

Α. Π. Σ.

— Ἀσπάσιος. Σοφιστὴς τῶν μέσων τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ἐκ Βύβλου καταγόμενος. Ἔγραψε «περὶ Βύβλου ὑπομνήματα», ῥητορικοὺς λόγους, ἤτοι μελέτας, λαλιάς, ἐπαίνους (ἐκ τῶν ὁποίων εἷς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν) καὶ ῥητορικὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τὸ καλούμενον «τέχναι» καὶ τὸ «περὶ στάσεων ἐσχηματισμένων». Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν σῴζεται.

Γ. Ι. Γ.

— Ἀσπάσιος. Υἱὸς καὶ μαθητὴς τοῦ γραμματικοῦ Δημητριανοῦ, ἐκ Ῥαβέννης καταγόμενος. Ἐδιδάχθη ῥητορικὴν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου καὶ Ἱπποδρόμου, ἐν γεροντικῇ δ' ἡλικίᾳ, τῷ 229 μ. Χ., κατεῖχε τὸν θρόνον τῆς ῥητορικῆς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ τῆς Ῥώμης, ἀφοῦ προηγουμένως ἐχρημάτισε καὶ γραμματεὺς (secretarius) αὐτοκράτορός τινος. Ἔγραψε λόγους ῥητορικοὺς καὶ σύγγραμμα «πρὸς τοὺς φιλολοιδόρους» καὶ ἕτερον «πρὸς Ἀρίστωνα», μὴ σωζόμενα.

Γ. Ι. Κ.

ἀσπασμὸς (ὁ)· ἐναγκαλισμός, χαιρετισμός || φίλημα: «ὁ ἀσπασμὸς τῶν ἁγίων εἰκόνων», «τελευταῖος ἀσπασμός».

— [*Λαογρ.*]· βλ. φιλί.

— [*Χριστ. Λατρ.*] Καλεῖται *ἀσπασμὸς* τὸ ἐν τῇ λειτουργικῇ χρήσει πρὸς ἄπτην ἐκδήλωσιν ἀγάπης χριστιανικῇ ἀλλὰ καὶ ὡς «σημεῖον τοῦ ἀνακραθῆναι τὰς ψυχὰς καὶ πᾶσαν ἐξορίζειν μνησικακίαν» (*Κυρίλλου* Μυσταγ. κατηχ. Ε, 3) εἰσαχθὲν καὶ διδόμενον μεταξὺ τῶν πιστῶν φίλημα. Ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων εἰσαχθὲν τὸ φίλημα τοῦτο προσηκόντως ὑπὸ μὲν τῶν ἀποστόλων ὀνομάζεται φίλημα ἅγιον (Ῥωμ. 16, 16 καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ φίλημα ἀγάπης (Α' Πετρ. 5, 14), ὑπὸ Κλήμεντος δὲ τοῦ Ἀλεξανδρέως (Παιδ. 3, 11 *Migne* 8, 660) καλεῖται *μυστικὸν* ὡς ἐγκλεῖον ἔννοιαν ἄγνωστον εἰς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ὡς ἐνέχον τὴν ἱερότητα μυστηριώδους πράξεως.

Τοιοῦτον λοιπὸν χαρακτῆρα προσλαβὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ φίλημα συνεδέθη πρὸς αὐτὰς τὰς ἱερωτέρας τῶν τελετῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διδόμενον καὶ κεχωρισμένως εἴς τινας περιπτώσεις. Οὕτω συναντῶμεν αὐτό:

α') Διδόμενον κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς *θείας Εὐχαριστίας*, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξουδετερωθῇ πᾶσα ἀφορμὴ ἔχθρας μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ προσέλθωσιν οὗτοι εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ ἐν εἰρήνῃ (κατὰ τὴν ἐν *Ματθ.* 5, 23 ἐντολὴν τοῦ Κυρίου), ὡς παρατηρεῖ ἤδη αὐτὸς ὁ Τερτυλλιανὸς (de orat 11). Μνημονεύεται δὲ ὁ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἀσπασμὸς ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου τὸ πρῶτον (Α'. Ἀπολογ. 65), μολονότι παρὰ πᾶσαν τὴν περὶ αὐτοῦ σιγὴν τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων, ἡ συνεχὴς καὶ στερεότυπος προτροπὴ τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ὅπως ἀσπασθῶσιν ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, παρέχει ἐνδείξεις μέχρι βεβαιότητος πειθούσας, ὅτι πρόκειται περὶ συνηθείας καὶ παραδόσεως τοῦτ' αὐτὸ ἀποστολικῆς.

Ζήτημα σοβαρὸν ἠγέρθη ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ ἀσπασμοῦ. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ θεία Εὐχαριστία ἐτελεῖτο κατὰ τὸν τύπον τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδόσεως αὐτῆς συνδεδεμένη μετὰ δείπνου (Α' Κορινθ. 11,20—28), ἐν τῷ ὁποίῳ παρε-

Digitized by Google

κάθηντο κυκλοῦντες τὴν τράπεζαν οἱ μετέχοντες αὐτῆς, φαίνεται πιθανωτέρα ἡ γνώμη τοῦ *Godet*. Κατ' αὐτὴν τὸ φίλημα ἐδίδετο πρῶτον ὑπὸ τοῦ προεστῶτος τῆς συνάξεως εἰς τοὺς παρ' αὐτῷ ἀνακειμένους καὶ ὑπὸ τούτων ἀκολούθως μετεδίδετο εἰς τοὺς γείτονας αὐτῶν, καὶ οὕτω καθεξῆς, εἰς τρόπον ὥστε εἷς ἕκαστος τῶν πιστῶν ἀντήλλασσε τὸν ἀσπασμὸν μετὰ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ συμπαρακειμένων. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς εὐθὺς ἐπακολουθήσαντας δεύτερον καὶ τρίτον αἰῶνας ὑποστηρίζεται ὑπὸ πλείστων νεωτέρων, ὅτι ὁ ἀσπασμὸς ἀντηλλάσσετο μεταξὺ πάντων τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἀδιακρίτως φύλου. Αἱ προσαγόμεναι ἐν τούτοις μαρτυρίαι δὲν παρουσιάζονται οὕτω σαφεῖς καὶ ῥηταί, ὥστε ν' ἀποκλείωσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν, ὡς δύναται πᾶς τις ν' ἀντιληφθῇ προστρέχων εἰς αὐτὰς (*Ἀθηναγόρου Πρεσβ.* 32 *Migne* 6,964.—*Κλημεντ. Ἀλεξανδρ.* ἔνθα ἀνωτέρω.—*Tertul.* ad uxor. 2,4 *Migne* Λατ. Π. 1,1407 καὶ martyr. Perpetuae *Migne* Λ.Π. 2. 58, ἔνθα πρόκειται περὶ εἰδικῆς περιπτώσεως, περὶ ἧς κατωτέρω). Ἐξ ἄλλου αἱ ἐν ταῖς κατακόμβαις ἀπαντώμεναι εὐρυχωρότεραί πως ἐκκλησίαι ἐμφανίζονται ἔχουσαι διὰ τὰς γυναῖκας ἴδια διαμερίσματα, κεχωρισμένα πλήρως καὶ οὐχὶ σπανίως διὰ μιᾶς μόνης θύρας πρὸς τὸν λοιπὸν ναὸν ἐπικοινωνοῦντα, τοῦθ' ὅπερ συνηγορεῖ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀσπασμῷ κεχωρισμένα ἀλλήλων παρέμενον τὰ φῦλα. Ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς (Β, 57 καὶ Η, 11) ῥητὴ καὶ κατηγορηματικὴ ἐντολή: «ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες τῷ ἐν Κυρίῳ φιλήματι» παρουσιάζει ἤδη κατ' αὐτὸν τὸν Δ' αἰῶνα ὡς κανόνα, ὅπως ὁ ἀσπασμὸς ἀνταλλάσσηται μεταξὺ ὁμοφύλων, ὁ κανὼν δὲ οὗτος πολὺ δυσκόλως θὰ ἐγενικεύετο, ἐὰν ἡ πρᾶξις τῶν προγενεστέρων αἰώνων ἦτο διάφορος καὶ ἀνομοία. Τὸ πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι, ὅτι ὁ γενικὸς μὲν κανών, ὁ ἐξ ἀρχῆς κρατήσας, ἐπέβαλλε τὸν διαχωρισμὸν τῶν φύλων ἐν τῷ ἀσπασμῷ, ἐξαιρέσεις ὅμως ἢ καὶ παραβιάσεις τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἔλειψάν ποτε.

Ὡς πρὸς τὸν *χρόνον* δέ, καθ' ὃν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐλάμβανε χώραν ὁ ἀσπασμός, ὑπῆρξεν οὗτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάφορος τοῦ ἐν τῇ Δύσει. Διότι ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ἐκράτησε γενικῶς νὰ δίδεται ὁ ἀσπασμὸς πρὸ τῆς ἀναφορᾶς, πρὶν ἢ ἀκόμη γίνῃ ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ πρόθεσις τῶν δώρων. Καὶ μαρτυρεῖται τοῦτο οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου (ἔνθ. ἀνωτ.), ὅστις ἐνδέχεται νὰ ἐκπροσωπῇ καὶ τὴν ἐν προκειμένῳ πρᾶξιν τῆς Δύσεως, ἥτις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ θὰ ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Κυρίλλου τῶν Ἱεροσολύμων (ἔνθ. ἀνωτ.), καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν εἰς Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδομένων συγγραμμάτων (περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρχ. 3 8 *Migne* 3,437), οὗτινος ἡ μαρτυρία φαίνεται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀμφίβολος, ἀλλ' ἐκ τῶν συμφραζομένων καὶ ἐκ τῶν περὶ χερνιψίας τοῦ λειτουργοῦ καὶ τοῦ ἐπακολουθοῦντος καθαγιασμοῦ τῶν δώρων ἐν συνεχείᾳ λεγομένων διασαφηνίζεται πλήρως. Ἐν τῇ Δύσει ὅμως ὁ ἀσπασμὸς ἐδίδετο μετὰ τὸν καθαγιασμὸν καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, ὀλίγῳ δὲ πρὸ τῆς θείας κοινωνίας. Μαρτυρεῖται δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἀπὸ τὰς περισωθείσας λειτουργικὰς δέλτους, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου (sermo 227, *Migne* Λ. Π. 38,1101)· ἐκ τοῦ ὅτι δὲ καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς ὀνομάζει τὸν ἀσπασμὸν «signaculum orationis» (de oration. 14) εἴκασάν τινες, ὅτι ἤδη καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀφρικανικῇ ἐκκλησίᾳ ἐδίδετο ὁ ἀσπασμὸς μετὰ τὴν Κυριακὴν προσευχήν. Εἶναι ἐν τούτοις ἀξιοσημείωτον, ὅτι αἱ Γαλλικανικαὶ καὶ Μοζαραβικαὶ λειτουργικαὶ δέλτοι τάσσουσι τὸν ἀσπασμὸν ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ ἡ Ἀνατολή, τοῦθ' ὅπερ καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἔν τισιν ἐκκλησίαις ἐκράτησεν ἐν ἀρχῇ νὰ δίδεται ὁ ἀσπασμὸς δίς, πρὸ τῆς ἀναφορᾶς τὸ πρῶτον, καὶ πρὸ τῆς θείας κοινωνίας τὸ δεύτερον, καὶ ὅτι βαθμηδὸν παρελείφθη ὁ πρῶτος ἀσπασμὸς καὶ διετηρήθη παρ' αὐταῖς ὁ δεύτερος.

Σήμερον ὁ ἀσπασμὸς διεσώθη παρ' ἡμῖν μόνον μεταξὺ τῶν λειτουργῶν, ὁσάκις συμβαίνει νὰ συλλειτουργῶσι πλείονες τοῦ ἑνός, ὁπότε ἀσπαζόμενοι οὗτοι πρῶτον τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης προτεθειμένα δῶρα ἀνταλλάσσουσι καὶ πρὸς ἀλλήλους τὸν ἀσπασμόν, ἐν σχήματι χαλαροῦ ἐναγκαλισμοῦ τείνοντες τοὺς βραχίονας πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐπὶ τῇ ἐκφωνήσει τῶν λόγων: «ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν», προσκλίνοντες τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τοὺς ὤμους ἑκατέρωθεν καὶ ἐν τέλει ἀλλήλων ἀσπαζόμενοι τὰς χεῖρας.

β') Ὁ ἀσπασμὸς συναντᾶται διδόμενος καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ *βαπτίσματος*, ὁπότε πρῶτος ὁ ἐπίσκοπος ὑποδεχόμενος τοὺς νεοφωτίστους ἐσφράγιζε τὰ μέτωπα αὐτῶν διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ καὶ κατησπάζετο τούτους λέγων: «ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν», ἐκείνων ἀποκρινομένων «καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Μεθ' ὃ ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀσπασμοῦ ἐγίνετο καὶ μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν (Canones Hippolyti 139—141).

γ') Ὡσαύτως ἐδίδετο καὶ μετὰ *τὴν χειροτονίαν*, ὅτε «πάντες ὅσοι πάρεισι τῶν ἱερατικῶν ὄντες τάξεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τελέσας ἱεράρχης ἀσπάζονται τὸν τετελεσμένον, τὴν τῶν ὁμοειδῶν νοῶν ἱερὰν κοινωνίαν ὑποδηλοῦντες καὶ τὴν ἐπ' ἀλλήλους ἐραστὴν εὐφροσύνην» (*Διονυσ. Ἀρεοπ.* περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρχ. 5, 6., Canones Hippolyti 19). Ὁ ἀσπασμὸς οὗτος προκειμένου περὶ ἐπισκόπου ἐλάμβανε χώραν κατὰ τὰς Ἀποστολικὰς διαταγὰς (Η, 5) καὶ τῇ ἑπομένῃ τῆς χειροτονίας, ὅταν ἐγίνετο ἡ ἐπίσημος ἐγκατάστασις τοῦ νεοχειροτονήτου. Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, καθ' οὓς εἰσήχθησαν καὶ αἱ τῶν ὀφφικίων χειροθεσίαι, ἐπεξετάθη καὶ εἰς αὐτὰς ὁ ἀσπασμὸς καὶ πᾶς εἰς οἱονδήποτε ὀφφίκιον χειροθετούμενος κατὰ Συμεὼν τὸν Θεσσαλονίκης ἠσπάζετο τὸ γόνυ τοῦ ἀρχιερέως «διὰ τὴν ὑποταγήν, τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν δεξιὰν ὡς τελέσασαν, καὶ τὴν παρειὰν διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ ἀγάπην. Εἶτα καὶ τοὺς ἐν τῷ οἰκείῳ ἀσπάζεται τάγματι, εἰ πρῶτος τοὺς πρώτους, εἰ δεύτερος τοὺς δευτέρους ὡς ὁμοταγὴς γεγονώς» (περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν κεφ. σμστ' *Migne* 155, 465).

δ') Τέλος ὁ ἀσπασμὸς συναντᾶται συνδεδεμένος καὶ μετὰ τῆς *νεκρωσίμου ἀκολουθίας* διδόμενος μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἀποτελούντων τὴν πένθιμον συνοδείαν συγγενῶν καὶ φίλων πρὸς τὸν προκείμενον νεκρόν, ἐνῷ συγχρόνως ὑπὸ τοῦ ψάλτου ψάλλεται τροπάριον, δι' οὗ παρορμῶνται οἱ παριστάμενοι εἰς τὸν ἀσπασμὸν τοῦτον. Φαίνεται δὲ ἀρχαιόθεν κρατήσας ὁ ἐπιτελεύτιος οὗτος ἀσπασμός, διότι μαρτυρεῖται μὲν ὡς ἐν τῷ παλατίῳ λαβὼν χώραν προκειμένου περὶ τοῦ λειψάνου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τὸ ὁποῖον «γονυκλινεῖς ἠσπάζοντο» παρελαύνοντες πρὸ τῆς λάρνακος αὐτοῦ οἱ τοῦ στρατοῦ καθηγεμόνες καὶ οἱ κόμητες καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ ὄχλοι παντοίων δήμων (*Εὐσεβ.* βίος Κωνσταντ. Δ. 67, *Migne* 20 1221), ἀλλ' ἤδη ὁ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα συγγραφεὺς τῶν εἰς Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδομένων συγγραμμάτων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι καὶ ἐν τῷ ναῷ ἐγίνετο ὁ ἀσπασμὸς οὗτος, ὅπου «προσελθὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης εὐχὴν ἱερὰν ἐπὶ τῷ κεκοιμημένῳ ποιεῖται· καὶ μετὰ τὴν εὐχήν, αὐτός τε ὁ ἱεράρχης αὐτὸν ἀσπάζεται καὶ ἑξῆς οἱ παρόντες ἅπαντες» (περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρχ. 7,4, *Migne* 3,560).

ε') Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω τελετῶν, πρὸς ἃς παρουσιάζεται συνδεθεὶς ἀρχαιόθεν ὁ ἀσπασμός, ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς οὗτος ἐδίδετο κεχωρισμένως. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι: 1) ὁ ἐπὶ τῶν μαρτύρων καθ' αὐτὸ *ἐπιτελεύτιος ἀσπασμός*, τὸν ὁποῖον ἀντήλλασσον οὗτοι ἀδιακρίτως φύλου καὶ μετ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ παρατυγχανόντων πιστῶν, καθ' ἃς στιγμὰς ἐπρόκειτο ν' ἀχθῶσιν εἰς τὸν τόπον τῶν μαρτυρικῶν ἐκτελέσεων. Εἰς ταύτην τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν ἀναφέρονται τὸ περὶ ἀσπασμοῦ τῶν ἁλύσεων τῶν μαρτύρων ποιούμενον λόγον χωρίον τοῦ Τερτυλλιανοῦ, καθὼς καὶ τὸ μνημονεῦον τὸν πρὸς αὐτοὺς τοὺς μάρτυρας ἀνταλλαγέντα ἀσπασμὸν χωρίον τοῦ μαρτυρίου τῆς ἁγίας Περπετούας (ἔνθ. ἀνωτ.). Ἐκαλεῖτο δὲ ὁ ἀσπασμὸς οὗτος *ἀσπασμὸς ἁγίας εἰρήνης*, καὶ solemnia pacis, καὶ τοῦτον τὸν εἰρηνικὸν ἀσπασμὸν φαίνεται νὰ ὑπαινίσσωνται ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῶν αἱ ἐκκλησίαι Λουγδούνου καὶ Βιέννης, ὅταν περὶ τῶν νικηφόρων μαρτύρων γράφωσιν, ὅτι «εἰρήνην ἀγαπήσαντες ἀεὶ καὶ εἰρήνην ἀεὶ παρεγγυήσαντες μετ' εἰρήνης ἐχώρησαν πρὸς Θεόν» (*Εὐσεβίου* Ἐκκλ. 5,2 *Migne* 20, 436)· καὶ 2) ὁ *Πασχάλιος ἀσπασμός*. Πολλὰ συνετέλεσαν, ὥστε ὁ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἀνταλλασσόμενος ἀσπασμὸς νὰ ἐξαρθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ νὰ διακριθῇ. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ συνήθεια ἡ μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ (de oratione 18 *Migne* Λατ. Πατ. 1, 1280), καθ' ἣν ἐν ἡμέραις νηστείας λόγῳ τοῦ πενθίμου αὐτῶν ἀπεφεύγετο ἡ ἀνταλλαγὴ ἀσπασμοῦ. Καὶ διαμαρτύρεται μὲν κατὰ τῆς συνηθείας ταύτης ὁ Τερτυλλιανός, ἀλλ' εὑρίσκει καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὡς ὀρθὸν νὰ ἀναστέλληται ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀσπασμοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ σταυρωσίμου Πάσχα. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως ἐπανάληψις τοῦ ἀσπασμοῦ ἑπόμενον ἦτο νὰ προσλάβῃ πανηγυρικὸν χαρακτῆρα. Ἔπειτα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πλήθη πολλὰ οἱ κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Μ. Σαββάτου λαβόντες τὸ βάπτισμα κατηχούμενοι, οἱ ὁποῖοι συναντῶντες ἔξω τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς μὴ παραστάντας ἐν τῷ βαπτίσματί των γνωρίμους θ' ἀντήλλασσον καὶ μετ' αὐτῶν τὸν ἐπὶ τῷ φωτίσματι αὐτῶν ἀσπασμόν. Τέλος ἡ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς ἑορταστικὴ ἀνάμνησις τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ηὔχατο καὶ μετέδωκε τοῖς Ἀποστόλοις κατὰ τὴν εἰς αὐτοὺς πρώτην μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐμφάνισίν του, παρεῖχε καὶ εἰς τοὺς ἐν διαστάσει εὑρισκομένους Χριστιανοὺς εὐκαιρίαν συνδιαλλαγῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Godet*, Commentaire sur l'épitre aux Romains τόμ. Β' σελ. 598 —Texte und Untersuchungen. 1881 VI Band σελ. 46 καὶ 99.—*Martigny*, Diction. des Antiquité Chrét. σελ. 65.—*Cabrol*, Diction. d'arch. et de liturg. τόμ. Β' σελ. 117 —Ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ ἁγίου Σάββα ἐν κεφαλαίῳ 46 εὕρηται καὶ ἡ τάξις, καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἐν τοῖς μοναστηρίοις ὁ κατὰ τὸ Πάσχα ἀσπασμός. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

ἀσπασμόφυλλον (Aspasmophyllum) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων *κοραλλίων* ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν *τετρακοραλλίων* καὶ τὴν οἰκογένειαν τῶν *ζαφρεντιδῶν* (Zaphrentidae). Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ περμίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἄσπαστος, —*η*, —*ο*· αὐτὸς ποῦ δὲν εἶναι σπασμένος, ἄθραυστος, γερός.

ἀσπαστός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἄξιος ἀσπασμοῦ, ἀποδοχῆς· || ἀγαπητός, ποθητός.

Ἀσπάτ [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Βραχονησὶς ἐπικίνδυνος παρὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἀκτήν, κατέναντι τῆς Κῶ (πλάτ. 36°57'45'', μῆκ. 27°21'10'', χάρτ. ἀγγλ. 1899: Asia Minor, Kalimno, Kappari and Kos channels). Ι. Ε. Λ.

Ἄσπε (Aspe) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἀλικάντε ἔχουσα μεταλλεῖα σιδήρου καὶ λατομεῖα μαρμάρου. Κάτ. 8,000.

Ἄσπεγκρεν (Aspegren), *Γουσταῦος Κάρστεν*. Σουηδὸς φυσιοδίφης (1791—1828), γνωστὸς ὡς συνεργάτης τοῦ ζωολόγου *Νίλσον* καὶ τοῦ βοτανικοῦ *Βάλεμπεργκ* καὶ ὡς συγγραφεὺς τοῦ «Försök till en Bleginsk Flora» καὶ τοῦ «Växt-Rikets, Familje-Träd».

Ἀσπελία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου Κύπρου, ἣν ἀναφέρει ὁ Πλίνιος (N. Hist. 5, 31). Πιθανῶς τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν Φοινίκων. *Ἀσπελία* ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ ἡ παλαιὰ *Ἴσπαλις* καὶ ἡ ἐν Παλαιστίνῃ τῶν Φιλισταίων *Σεφήλα* (βλ. Engel, Kypros, 1 p. 17). Κ. Μ. Κ.

Ἄσπελιν (Aspelin). *Δαυΐδ*. Σουηδὸς ποιητὴς (1780—1821), γράψας ὕμνους ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας καὶ τῇ ἀναρρήσει τοῦ Καρόλου ΙΔ'. Τὰ ἅπαντά του ἐξεδόθησαν ἐν συλλογῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Skaldestycken».

Ἀσπελμάγερ (Aspelmeyer). *Φραγκῖσκος*. Γερμανὸς συνθέτης τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Διεκρίθη ὡς συνθέτης μελοδραμάτων καὶ ἔργων μουσικῆς δωματίου. Χ. Δ.

ἀσπενδησία (Aspendesia Lam.) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων μαλακίων ἀνῆκον εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν *βρυοζῴων* καὶ τὴν οἰκογένειαν τῶν *κυκλοστοματιδῶν* (Cyclostomatidae). Γ. Κ. Γ.

Ἄσπενδος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Παμφυλίας ἐπὶ τοῦ πλωτοῦ ἕως αὐτῆς Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ: «Ἄσπενδος πόλις· εἰς ταύτην ὁ ἀνάπλους γίνεται κατὰ ποταμόν, ὁ δὲ ποταμός ἐστιν ὁ Εὐρυμέδων» (*Σκύλ. Καρυανδ.*), «ὃν ἀναπλεύσαντι ἑξήκοντα σταδίους, Ἄσπενδος πόλις εὐανδροῦσα Ἀργείων κτίσμα» (*Στράβ.* *Didot.* 569 49). Ἠγείρετο δὲ ἀνάμεσον εἰς «γεώλοφα χωρία, ἐλαιόφυτα πάντα» (*Στράβ.* Ζ, ιδ: οἱ σύγχρονοι, ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 236, σημειούμενοι καλλιεργημένοι λόφοι «cultivated hills»). Τὸ ὀχυρὸν τῆς τοποθεσίας της καὶ τὸ ἐπίσημον τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως ἔκαμαν τὴν ἱστορίαν νὰ ἀσχοληθῇ πως περὶ αὐτῆς. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Η, 87 καὶ 88) ὡς πρὸς τεσσαράκοντα ἑπτὰ Φοινικικὰ πλοῖα ἠγκυροβολημένα ἐκεῖ, τὴν μετ' αὐτῶν ἕνωσιν τοῦ Τισσαφέρνους καὶ τὸν πρὸς ἐκεῖ σύγχρονον πλοῦν τοῦ Ἀλκιβιάδου μετὰ δεκατριῶν τριήρεων, σχετισμένον πρὸς συνεννοήσεις του μετὰ τῶν εἰς Σάμον ἀποσταλέντων πρέσβεων τῶν Τετρακοσίων. Ἐπίσης, ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. Δ, η, 30—31) ὡς πρὸς τὸν Ἀθηναῖον ναύαρχον Θρασύβουλον τὸν Στειρέα ὅστις, ἡγούμενος τεσσαράκοντα νηῶν καὶ καταπλέων τὸ Αἰγαῖον μετὰ τὴν ἐν Λέσβῳ ἐπιτυχίαν του, ἔπλεε γοργῶς κατὰ τῆς Ῥόδου, φίλης τῶν Λακεδαιμονίων, λεηλατῶν κατὰ τὸν διάπλουν τὰς μὴ προσχωρούσας πόλεις καὶ παρέχων οὕτω χρήματα εἰς τοὺς στρατιώτας του. Τοιαύτην καταναγκαστικὴν εἰσφορὰν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀσπενδίους, ὅταν ἠγκυροβόλησε μὲ τὸν στόλον του εἰς Εὐρυμέδοντα· ὠργισμένοι ὅμως οἱ Ἀσπένδιοι διὰ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ ἔτι πλέον ἐξοργισθέντες δι' ἀγροζημίας ἐπενεχθείσας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Θρασυβούλου, ἐπέπεσαν νύκτωρ καὶ κατέσφαξαν αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ του (πρβλ. καὶ *Διοδ. Σικελ.* ΙΔ, 99, 4).

Κατὰ τὴν προέλασιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου εἶχον ὑποσχεθῆ αὐτῷ εἰσφορὰν καὶ εἰς χρῆμα καὶ εἰς ἵππους, ἀλλὰ μεταμεληθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισκευάσωσιν ἐν τάχει τὰ τείχη, νὰ κλείσωσι τὰς πύλας καὶ ἀντὶ παροχῆς εἰσφορᾶς νὰ προβάλωσιν ἀντίστασιν· ὁ Ἀλέξανδρος εὑρίσκετο ἔξωθεν τοῦ Συλλίου, ὅπου «ταῦτα μαθὼν ἐπὶ Ἀσπένδου ἀνεζεύγνυεν». Ἡ Ἄσπενδος κατεῖχε τότε ὀχυρὰν καὶ ἀπόκρημνον ἄκραν, ὑφ' ἣν ἔρρεεν ὁ Εὐρυμέδων, ἀλλὰ καὶ μικρὸν μέρος της ἡπλοῦτο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου περιβαλλόμενον ὑπὸ μικροῦ τείχους· ἅμα τῇ ἀπροόπτῳ ἐμφανίσει τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ

Digitized by Google

κάτω αὐτὴ πόλις ἐγκατελείφθη, τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταυλισθέντος ἐν αὐτῇ, τῶν δὲ Ἀσπενδίων ἐκλιπαρούντων νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κυρίως πόλιν καὶ ὑπισχνουμένων ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν συμφωνηθέντων. Ἀλλὰ «καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τό τε χωρίον ὀχυρὸν ἰδὼν καὶ αὐτὸς ὡς οὐκ ἐπὶ χρόνιον πολιορκίαν παρεσκευασμένος», ἠρκέσθη νὰ ἀνανεώσῃ τὴν συμφωνίαν, αὐξήσας τὴν εἰσφορὰν εἰς ἑκατὸν τάλαντα ἀντὶ τῶν πεντήκοντα, λαβὼν καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους αὐτῶν ὡς ὁμήρους καὶ ὑποχρεώσας τοὺς Ἀσπενδίους εἰς ὑποταγὴν καὶ εἰς καταβολὴν φόρων πρὸς τὸν σατράπην, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ὥριζε. «Ὡς δὲ πάντα οἱ ἐπεχώρησαν ἀνέζευξεν ἐξ Ἀσπένδου εἰς Πέργην», κἀκεῖθεν εἰς Φρυγίαν ὥρμησε» (*Ἀρριαν.* Ἀναβ. Ἀλεξάνδρου Α, κστ' 4 καὶ κζ' 1). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ Συριακοῦ Κράτους καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἀναφαίνεται ἡ Ἄσπενδος, παρασχοῦσα εἰς τοὺς Ἐτευνεῖς βοήθειαν τετρακισχιλίων πεζῶν «ἐκβαλεῖν τὸν Φάϋλον τῶν ὀχυρωμάτων» (*Πολυβίου* ἱστορ. Ε, 73), καὶ ὡς καταβαλοῦσα μετ' ἄλλων τῆς Παμφυλίας πόλεων πολεμικὴν εἰσφορὰν εἰς τὸν Γναῖον Μάνλιον, πρὸ τῆς ἐπὶ τοὺς Γαλάτας στρατείας του (*Πολυβ.* Σωζομ. ΚΒ, ιη' 4). Οἱ Ἀσπένδιοι ἦσαν τολμηροὶ καὶ ἀφωσιωμένοι στρατιῶται, δι' ὃ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σωματοφυλάκων τῆς Ἐπυάξης, τῆς φίλης τοῦ Κύρου Κιλίσσης βασιλίσσης, ἦσαν Ἀσπένδιοι (*Ξενοφ* Κυρ. Ἀναβ. Α, β, 12). Ἴσως ὅμως διὰ τὰς παρασπονδίας τῶν Ἀσπενδίων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον θεωρεῖ ἀναγκαίαν μίαν ἐξήγησιν ὁ Εὐστάθιος (παρεκβ. εἰς Διονυσ. περιηγ. § 852): «Ἰστέον δέ, ὅτι Ἄσπενδος μὲν διὰ τοῦ ε πόλεως ὄνομα, διὰ τοῦ ο Ἄσπονδος, ὁ μὴ σπενδόμενος ἵνα μὴ συμπέσωσιν ἡ πόλις καὶ τὸ ἐπίθετον».

Ὁ Διονύσιος (Οἰκουμένης Περιήγησις στίχ. 852) δι' ἑνὸς στίχου του «Ἄσπενδον... ἔνθα συοκτονίησι Διωναίην ἱλάονται» ὑπαινίσσεται ἔθιμον ἀνάλογον πρὸς τὰ «χοιροσφάγια» τῶν Ἀνδρίων. Ὁ δὲ σχολιαστής του Εὐστάθιος (αὐτόθι) ἐπεξηγεῖ τὸ τοῦ ἐθίμου, οὗτινος προκατήρξατο ἀδεξίως τις κυνηγὸς Μόψος «ὃς εὐξάμενος θύσειν [τῇ Ἀφροδίτῃ] ὃ ἂν παραπέσῃ τῇ θήρᾳ» συνήντησε πρῶτον ἀτυχῆ τινα κατοικίδιον χοῖρον, τὸν ὁποῖον προσήνεγκεν εἰς θυσίαν, «κἀκεῖθεν τὸ ἔθος ἐκράτησε».

Μεγάλαι αὐτόπηκτοι ἁλυκαὶ εὑρίσκοντο παρὰ τὴν πόλιν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλινίου (V, 26,1 καὶ XXXI, 39,1), ὅστις ἀγνοῶν, φαίνεται, τὸ φαινόμενον τῆς ὑπερκόρου, θαυμάζει πῶς, ἐνῷ τὴν ἡμέραν συλλέγεται τὸ ἐπανθοῦν ἅλας, σχηματίζεται ἀμέσως τὴν νύκτα νέος ἁλάτινος ἐπίπαγος. Εἶναι δὲ αἱ ἁλυκαὶ αὗται, τὰ «stagnant waters» τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου 236.

Ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος ἀναφέρει τὴν *Ἄσπενδον* (Ε,ε,7) ὡς κειμένην εἰς πλάτος 36° 1/2, μῆκος ἀπὸ μεσημβρινοῦ Μακάρων 62° 1/4, ἅμα δὲ (Η' ιζ' 33) ὡς ἔχουσαν μεγίστην ἡμέραν 14 ὡρ. καὶ 35/60 καὶ ὡς κειμένην ἀνατολικώτερον τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ 1/12 τῆς μιᾶς ὥρας. Σημειουμένη δὲ καὶ εἰς τὸν Πεουτεγγεριανὸν χάρτην, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀρχαίας ἐπιγραφὰς (Corp. Inscr. Graecorum 4342 d, ὁμοίως καὶ Latinarum III, 45,974,1231). Ἀλλὰ καὶ ὡς πόλις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἤκμασεν ἐμπορικῶς, ἐξάγουσα ἔλαιον, ἅλας, καὶ ἔρια, δι' ὃ καὶ τὸ τότε Λατινοελληνικόν της τοπωνύμιον *Πριμόπολις* (*Ἱεροκλ.* Συνέκδ.) ὑφ' ὃ ἦτο γνωστὴ τότε.

Τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν θέσιν τὴν ἀπέχουσαν 6 μίλλια (=60 στάδια) ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ *Μπάλκε Σοῦ*, ἀρχ. τοῦ Εὐρυμέδοντος (πλάτ. 36°49'20", μήκ. 31°13'10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos island to cape Kara Burnù) κατακειμένων ἐρειπίων, τὸ ἄριστα σωζόμενον θέατρον. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκεῖ ἀνευρισκόμενα νομίσματα (*Head*, hist. numor. 699), μαρτυροῦσι τὴν ποτὲ ἀκμὴν τῆς *Ἀσπένδου*.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Αἱ ἀρχαιότητες τῆς Ἀσπένδου. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀσπένδου, ἅτινα σήμερον ἐκτείνονται εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τὰ περιβάλλοντα τὸν παρὰ τὸ χωρίον Βαλκὶζ λόφον, ἀξιολογώτερον εἶναι ἓν ὑπέροχον ρωμαϊκὸν θέατρον, μοναδικὸν ἐν τῷ κόσμῳ, διά τε τὸ κάλλος του καὶ τὴν καλὴν διατήρησίν του (βλ. εἰκόνα ἐν τ. Γ' σ. 144) Ἡ πρόσοψίς του ἔχει ὕψος 24 μέτρων. Ἐκ τῶν παραθύρων του τὰ μὲν τοῦ πρώτου πατώματος εἶναι ἀψιδωτά, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου τετράγωνα. Εἰς τὰ ὑπέρθυρα τῶν μεγάλων πυλῶν ἔχουν χαραχθῇ διάφοροι ἐπιγραφαί. Ἡ αἴθουσα τῶν μίμων ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς καὶ εἶναι διακεκοσμημένη διὰ κιόνων δύο ρυθμῶν, ἰωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ. Εἰς τὸ μέσον τῆς σκηνῆς ὀρθοῦται ἓν μέγα ἀέτωμα μαρμάρινον, τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου κοσμεῖ ἀνάγλυπτος παράστασις τῆς Ἀληθείας. Ἡ αἴθουσα ἀριθμεῖ 21 σειρὰς βαθμίδων εἰς τὸ πρῶτον διάζωμα καὶ 18 εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἀνωτέρα στοὰ σύγκειται ἐκ 43 ἀψίδων. Ὅλαι αἱ βαθμῖδες καὶ ἔξοδοι τοῦ θεάτρου ὡς καὶ ἡ στοὰ αὐτῆς δὲν ἔχουσι θιχθῆ. Ἀπὸ τὸ θέατρον λείπει μόνον ἡ στέγη τῆς αἰθούσης τῶν μίμων, ἡ ὀροφὴ καὶ τινὲς κίονες, οἵτινες ἔχουν ἀνατραπῇ. (Βλ. λ. ἀκουστικὴ τ. Γ' σ. 144). Πλὴν τῶν ἐρειπίων τοῦ θεάτρου προκαλοῦσι τὴν ἔκπληξιν τοῦ ἐπισκέπτου καὶ τὰ ἐρείπια ὑπερμεγέθους ὑδραγωγείου, ἔχοντος ὕψος 50 μέτρα καὶ μῆκος 1440. Εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἐξ ὅσων ἄφησαν οἱ Ρωμαῖοι. Ἐκτὸς ὅμως τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν μνημείων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, πλεῖστα καὶ πολύτιμα ἦσαν, φαίνεται, καὶ τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ *Κιθαριστής*, ὅστις ἐκόσμει βραδύτερον, ὡς κατηγορεῖ ὁ Κικέρων, τὸν κοιτῶνα τοῦ Οὐέρρου, τοῦ γνωστοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐναντίον του λόγων τοῦ εἰρημένου ρήτορος ἅρπαγος πολυτίμων ἀρχαίων ἀντικειμένων ἐκ πολλῶν ἀρχαίων πόλεων (τῆς Σικελίας ἰδίως). Ἐκ τῶν νομισμάτων της ἀρχαιότερα εἶναι τὰ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἅτινα εἶναι ἀργυρᾶ καὶ περσικοῦ κανόνος.

Ἡ ἀφθονία τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ Δ' αἰῶνος μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐμπορικῆς σπουδαιότητος τῆς Ἀσπένδου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Τὰ μετὰ τὸ 300 π. Χ. νομίσματα τῆς πόλεως φέρουσιν ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Ἀθηνᾶς, ὄπισθεν δὲ σφενδονήτην ἢ σφενδόνην. Τὰ μετὰ τὸ 190 π. Χ. νομίσματα τῆς Ἀσπένδου, ὅτε αὐτὴ ὑπὸ τὴν ἠπίαν διοίκησιν τῶν Ἀττάλων ἦτο σχεδὸν αὐτόνομος, ἦσαν τοῦ τύπου, συνήθως, τῶν ἀλεξανδρείων τετραδράχμων. Τὰ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἔφερον τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΠΕΝΔΙΩΝ καὶ ἕνα τῶν ἑξῆς τύπων: Ἡρακλέα πρὸ τοῦ Εὐρυσθέως καθημένου ἐπὶ βράχου, Ἑκάτην, Νέμεσιν, δύο εἴδωλα θεᾶς ὁμοιαζούσης πρὸς τὴν Περγαίαν Ἄρτεμιν, μορφὴν γυναικείαν στεφανοῦσαν τρόπαιον καὶ εἰκόνα ποταμοῦ (Εὐρυμέδοντος). Πρὸ τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐλαλεῖτο ἐν Ἀσπένδῳ μειξοβάρβαρός τις γλῶσσα, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἐν Ἀσπένδῳ ἐτελοῦντο, ὡς εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ἀγῶνες, *Θέμιδες* καλούμενοι, τῶν ὁποίων τὸ ἆθλον ἦτο χρηματική τις ποσότης, *θέμα* καλουμένη. ΚΑΨ.

ἀσπενίτης (Aspenites Hyatt καὶ Smith) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀμμωνιτῶν*, ἀνῆκον κατὰ τὸν *Arthaber* εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *γωνιατιδῶν* (Goniatidae). Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Καλιφορνίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἀσπεργιλλίδαι (οἱ) (Aspergillidae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν κρυπτογάμων (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἀσπεργιλλίνη (Aspergillin) [*Φαρμ.*]. Μέλαινα χρωστικὴ οὐσία ἐνεχομένη εἰς τὰ σπέρματα τοῦ Aspergillus niger. Ἄμορφος μέλαινα κόνις, ἀδιάλυτος εἰς οὐδέτερα διαλυτικὰ μέσα, εὐδιάλυτος εἰς τὰ ἀραιὰ ἀλκαλικὰ διαλύματα. Κ. Γ. Μ

ἀσπέργιλλον (τὸ) (Aspergillum) [*Ζῳολ.*]. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐλασματοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυακιδῶν*. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ μονοθύρου, σωληνοειδοῦς κόγχης κλαδοειδοῦς κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτῆς ἄκρον.

— [*Παλαιοζωολ.*] Τοῦ γένους τούτου λείψανα—ἀμφίβολα ὅμως—εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ

— *ἀσπέργιλλον* (τὸ) (Aspergillum) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπεργιλλιδῶν*. Οἱ μύκητες οὗτοι διακρίνονται διὰ τὸ μικρότατον μέγεθός των. Κοινότερον εἶδος εἶναι *ἀσπέργιλλον τὸ γλαυκὸν* (Aspergillum glaucum) ἀπαντῶν ἐντὸς ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν ἀποσυντεθειμένων οὐσιῶν. Δ. Ν. Π.

Ἀσπέργιλλον τὸ γλαυκόν.

— [*Ἀμπελουργ.*] Τὸ εἶδος Aspergillus echinosporus παρατηρεῖται ἐνίοτε κατὰ τὸν *de Istvanffi* ἐπὶ τῶν ριζῶν τῆς ἀμπέλου. Π. Γ. Κ.

ἀσπεργίλλωσις (ἡ) ἢ *ἀσπεργιλλίασις* [*Ἰατρ.*]. Νόσος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων, ὀφειλομένη εἰς εἰδικὸν νηματομύκητα, τὸ *ἀσπέργιλλον* ἢ *ραντιστῆρα*, εὑρισκόμενον ἐπὶ εὐρωτιώντων τροφίμων ἢ ἐπὶ ὑγρῶν τοίχων δωματίων καὶ ἀποθηκῶν. Ὁ νοσογόνος οὗτος παράγων δύναται νὰ προκαλέσῃ πολυμορφίαν νοσηρῶν ἐκδηλώσεων, ὧν σοβαρώτεραι σχετικῶς εἶναι αἱ ἐκ τῶν πνευμόνων.

Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν τοῦ ἀσπεργίλλου, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπαντᾶται συνήθως τὸ λεγόμενον *καπνόχρουν* (fumigatus). Ἡ λοίμωξις ἐπιτελεῖται ἢ διὰ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς κυρίως εὐρωτιώντων δημητριακῶν καρπῶν εἰς τὸ στόμα ἢ διὰ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, διὰ τῆς εἰσπνοῆς κόνεως σιτηρῶν φερόντων τὸν νηματομύκητα. Ἐντεῦθεν καὶ συνηθέστερον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν λοίμωξιν εἶναι οἱ κτηνοτρόφοι, οἱ πτηνοτρόφοι καὶ οἱ ἐριουργοί, οἱ κατεργαζόμενοι τὰ ἔρια διὰ κόνεως ἐρυσιβώδους ὀλύρας. Τὸ ἀσπέργιλλον εἰσελθὸν εἰς τὸν ὀργανισμόν, πολλαπλασιάζεται καὶ προκαλεῖ μηχανικὴν πίεσιν εἰς τὰ περὶ αὐτὸν κύτταρα καὶ τοὺς ἱστούς, ἐκκρῖνον ἐπὶ πλέον εἰδικὰς τοξικὰς οὐσίας. Διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν ὅμως τούτου ἀπαιτεῖται προδιάθεσίς τις τοῦ ὀργανισμοῦ ἢ ἐλάττωσις τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ ἐξ ἄλλων νόσων, καθόσον ἄλλως ὁ ἄνθρωπος κέκτηται μεγάλην ἀντοχὴν πρὸς αὐτόν. Ἡ ἀσπεργίλλωσις δὲν καταλείπει ἀνοσίαν.

Ἡ πνευμονικὴ ἀσπεργίλλωσις δὲν διαστέλλεται κλινικῶς τῆς πνευμονικῆς φυματιώσεως, ἐμφανίζουσα ἀνάλογα ἀκροαστικὰ φαινόμενα, μετὰ βηχός, ἀποχρέμψεως, αἱμοπτυσιῶν κ. λ. π. Μόνον κατὰ τὴν πορείαν διαφέρει, βλάπτουσα ἐλαφρότερον τὸν ὀργανισμὸν καὶ ἀπολήγουσα μετὰ 3—8 ἔτη εἰς ἴασιν, δι' ἀποβολῆς τῆς ἀσπεργιλλικῆς ἑστίας ἢ δι' ἀποσκληρύνσεως αὐτῆς. Ἡ βρογχικὴ μορφὴ δύναται νὰ προκαλέσῃ καὶ ἀσθματικοὺς παροξυσμοὺς καὶ βραδύτερον νὰ ἐπενέγκῃ καὶ βρογχεκτασίαν. Ἡ πνευμονικὴ μορφὴ δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ἀπαισίαν ἐξέλιξιν, ἄν, δευτεροπαθῶς δρῶσα, ἐπιπλακῇ πρὸς φυματίασιν ἢ καρκῖνον. Ἡ νόσος διαγιγνώσκεται διὰ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τῶν πτυέλων ἢ δι' ἐπιτεύξεως καθαρᾶς καλλιεργίας τοῦ νηματομύκητος. Θεραπευτικῶς ἐνεργοῦμεν διὰ τοῦ ἰωδιούχου καλίου. Γνωστοῦ δ' ὄντος τοῦ τρόπου τῆς μεταδόσεως τῆς νόσου, ἡ προφυλακτικὴ ἀγωγὴ εἶναι ἐπιβεβλημένη. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἀσπερδοῦκλα (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀσφόδελος ὁ μικρόκαρπος* (Asphodelus microcarpus).

ἀσπερδούκλι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὀρνιθόγαλον τὸ σκιαδοφόρον* (Ornithogalum ombellatum).

ἀσπερίτης (Asperit) [*Πετρογρ.*]. Πέτρωμα ἐκρηξιγενές, εὑρεθὲν εἰς τὸ Clear Lake Quicksilver Region τῆς Καλιφορνίας. Συνίσταται ἐκ τῶν ὀρυκτῶν πλαγιοκλάστου, αὐγίτου, ὑπερσθενοῦς, βιοτίτου εὑρισκομένων ἐντὸς θεμελιώδους μάζης ἐν μέρει ὑαλώδους. Ὁμοιάζει πρὸς γρανοδιορίτην καὶ κατὰ τὸν *Niggli* ἀνήκει εἰς τὰ χαλαζιοδιοριτικὰ μάγματα τῆς ἀσβεστοαλκαλικῆς σειρᾶς. Γ. Κ. Γ.

ἀσπερματισμὸς (ὁ), ἡ *ἀσπερμισμός*, ἡ *ἀσπερμία* [*Ἰατρ.*]. Ἀνικανότης πρὸς παραγωγὴν ἢ πρὸς ἐξακοντισμὸν τοῦ σπέρματος. Ὁ ὅρος οὗτος σημαίνει ἐπίσης καὶ τὴν παραγωγὴν σπέρματος στείρου, ἄνευ σπερματοζωαρίων. Ἡ κατάστασις αὕτη ὀφείλεται εἰς χρονίας λοιμώξεις (σύφιλις, βλεννόρροια κλπ.) εἴτε εἰς νευρικὰς παθήσεις, εἴτε εἰς λειτουργικὰς διαταραχὰς (π. χ. ἔσω ἐκκρίσεων) εἴτε εἰς μηχανικοὺς λόγους (π. χ. ἐπὶ σπερματοκυστίτιδος) εἴτε εἰς τοξικὰς καταστάσεις καὶ χρονίας δηλητηριάσεις, ἢ τέλος εἶναι συγγενὴς (π. χ. ἐπὶ ἀτροφίας τῶν ὄρχεων κλπ.). Εἶναι ἰάσιμος ἀναλόγως τῆς αἰτιολογίας καὶ μόνον ἐφ' ὅσον τὸ αἴτιον εἰς ὃ ὀφείλεται δύναται νὰ ἀρθῇ θεραπευτικῶς. (Βλ. καὶ λ. ἀγονία.) Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

ἀσπερμία (ἡ)· ἡ ἔλλειψις σπέρματος ἢ σπόρων· βλ. καὶ ἀσπερματισμός.

ἄσπερμος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ μὴ ἔχων, ὁ μὴ παράγων σπέρμα || ἐπὶ τῶν καρπῶν, ὁ μὴ περιέχων σπόρους.

Ἄσπερν (Aspern) [*Γεωγρ.*]. Κωμόπολις τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως ἔναντι τῆς νήσου *Λομπάου*. Κάτ. 1100.

— ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1809 (ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αὐστρίαν) οἱ Αὐστριακοὶ (90,000 ἄνδρες ὑπὸ τὸν ἀρχιδοῦκα Κάρολον) ἐτάχθησαν τὸ β' δεκαήμερον τοῦ Μαΐου 1809 ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Μπισανμπεργ. Οἱ Γάλλοι (35,000 ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα) διεπεραιώθησαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως τὴν νύκτα 20—21 Μαΐου 1809, χωρὶς νὰ ἐνοχληθῶσι διόλου ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Περὶ τὴν 4ην ἀπογευματινὴν ὥραν τῆς 21 Μαΐου ὁ ἀρχιδοὺξ Κάρολος κατηύθυνθη διὰ πέντε μεγάλων φαλάγγων κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῶν Γάλλων ἐχούσης τὸ δεξιόν της εἰς τὸ χωρίον Ἔσλιγγ καὶ τὸ ἀριστερὸν εἰς τὸ χωρίον Ἄσπερν. Ζωηρὸς ἀγὼν διεξήχθη τότε ἑκατέρωθεν, τὸ δὲ γαλλικὸν ἱππικὸν δι' ἐπανειλημμένων ἐπελάσεών του κατώρθωσε νὰ αἰχμαλωτίσῃ 14 πυροβόλα. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν των ὑπεροχήν, δὲν κατώρθωσαν οἱ Αὐστριακοὶ νὰ κατακτήσωσιν ἔδαφος, δι' ὃ οἱ ἀντίπαλοι διενυκτέρευσαν εἰς τὰς θέσεις των. Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὴν νῆσον Λομπάου συνέχισαν κατὰ τὴν νύκτα 21—22 τὴν διάβασιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, οὕτως ὥστε ἡ δύναμις τῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης Γάλλων ἀνῆλθεν εἰς 50 000 ἄνδρας.

Ἡ μάχη ἐπανελήφθη τὴν τετάρτην πρωϊνήν· τὰ πυρὰ 200 πυροβόλων κατὰ τοῦ κέντρου τῶν Γάλλων ἦσαν τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῆς αὐστριακῆς ἐπιθέσεως. Ὁ Ναπολέων διέταξε τότε τὸν στρατάρχην Λὰν νὰ διασπάσῃ τὸ κέντρον τῶν Αὐστριακῶν, τὴν νέαν αὐτοκρατορικήν του φρου-

Digitized by Google

ρὰν νὰ ἐξορμήσῃ ἐκ τοῦ χωρίου Ἔσλιγγ, νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ τὸ ἀριστερὸν τῶν Αὐστριακῶν καὶ νὰ τὸ ἀπωθήσῃ εἰς τὸν Δούναβιν· τὸν στρατάρχην Μασενᾶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ δεξιοῦ αὐτῶν, ἡ δὲ παλαιὰ αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ νὰ παραμείνῃ ὡς ἐφεδρεία.

Πρὸ τοῦ στρατάρχου Λὰν τὸ κέντρον τοῦ ἐχθροῦ ἤρχισεν ὑποχωροῦν, ἡ δὲ νέα φρουρὰ παρεσκευάζετο νὰ δώσῃ τὸ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, ὅτε περὶ τὴν ἑβδόμην πρωϊνὴν ἓν ἀπρόοπτον συμβὰν μετέβαλε τὴν κατάστασιν· αἱ ἐπὶ τοῦ μεγάλου βραχίονος γέφυραι παρεσύρθησαν ἐκ τῆς ὑπερεχχειλίσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἡ διὰ τούτων διάβασις διεκόπη τελείως. Δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως παρὰ νὰ ἀποσυρθῶσι τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ταχέως εἰς τὴν νῆσον Λομπάου.

Ὁ Ναπολέων διέταξε τοὺς στρατάρχας νὰ σταματήσωσι τὴν ἐπίθεσίν των καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ ἀρχιδοὺξ Κάρολος διέταξεν ἐπίθεσιν, συγκεντρώσας τὴν κυρίαν του προσπάθειαν κατὰ τοῦ χωρίου Ἔσλιγγ, ἡ κατοχὴ τοῦ ὁποίου ἐξησφάλιζε τὴν κατάληψιν τῶν γεφυρῶν.

Ἀπὸ τῆς δεκάτης πρωϊνῆς μέχρι τῆς τετάρτης ἀπογευματινῆς αἱ ἐπιθέσεις τῶν Αὐστριακῶν διαδέχονται ἀλλήλας μετὰ ζωηρότητος καὶ ἐφ' ὁλο-

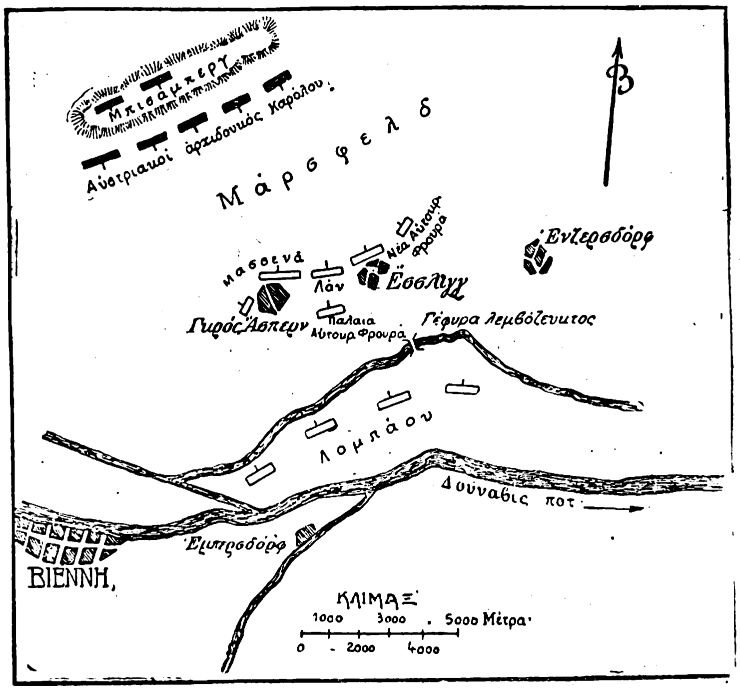

Τὸ πεδίον μάχης τοῦ Ἄσπερν.

κλήρου τῆς γραμμῆς. Πεντάκις οἱ Αὐστριακοὶ κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον Ἔσλιγγ, ἀλλὰ πεντάκις ἀπωθήθησαν ἐξ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Καὶ ἐνῷ ὁ ἀρχιδοὺξ Κάρολος παρεσκεύαζε διὰ νέων στρατευμάτων μίαν ἕκτην κατὰ τοῦ Ἔσλιγγ ἐπίθεσιν, ἡ νέα αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀντεπιτίθεται καὶ ἀνατρέπει τὴν ἔφοδον τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ Γάλλοι ἐκέρδησαν τότε τὴν μάχην, τὸ δὲ μεσονύκτιον ἤρχισαν νὰ προσπερῶσι καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ἐγκατασταθέντες ἐπὶ τῆς νήσου Λομπάου. Δ. Μ. ΒΑΚΑΣ

ἀσπερόλιθος (Asperolith) [*Ὀρυκτολ.*]. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *χρυσόκολλα*. Εὑρίσκεται εἰς νεφροειδῆ κυανοπράσινα ἄμορφα σώματα. Εἶναι πυριτικὸς χαλκὸς τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $Si O^6 Cu H^6$ (κατὰ τὸ *Hermann*). Εὔθρυπτος, καταθρύπτεται ῥιπτόμενος εἰς τὸ ὕδωρ. Παρουσιάζεται εἰς τὸ Nischne-Tagilsk τῶν Οὐραλίων ὀρέων. Γ. Κ. Γ.

ἀσπεροταννικὸν ὀξὺ (Aspertannsäure) [*Φαρμακ.*]. Δεψικὴ οὐσία ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Schwarz* ἐκ τοῦ φυτοῦ Asperula odorata. Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{14}H_{18}O_9$, ὁμοία δὲ πρὸς τὴν ἀπαντῶσαν εἰς τὴν πόαν τοῦ φυτοῦ Gallium Mollugo, L. Μετὰ τριχλωριούχου σιδήρου δίδει πρασινόφαιον χροιὰν καὶ δὲν καθιζάνει τὸ λεύκωμα καὶ τὴν κόλλαν. Κ. Γ. Μ.

ἀσπεροῦγον (τὸ) (Asperugo) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τραχυφυλλιδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι φυόμεναι εἰς πάσας τὰς παραμεσογειακὰς χώρας. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ σχεδὸν πανταχοῦ καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *κολλητσίδα*. Δ. Ν. Π.

ἀσπερούλη (ἡ) (Asperula) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ρουβιδιδῶν*. Τὰ φυτὰ ταῦτα χαρακτηρίζονται δι' ὑποτυπώδους κάλυκος, ὅστις διαιρεῖται εἰς 4 λοβοὺς καὶ σπανίως 5. Ὁ στυλίσκος φέρει 6 στίγματα. Ὁ καρπὸς εἶναι δρύπη καὶ διαιρεῖται εἰς δύο ἴσα ἡμίση. Κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους, εἶναι:

Ἀσπερούλη ἡ τῶν πεδιάδων (Asperulo campestris). Φύεται εἰς ἀσβεστώδη καὶ ἀργιλλώδη ἐδάφη. Εἶναι φυτὸν ἐτήσιον μὲ εὐθυτενῆ καυλόν, ἁπλοῦν ἢ κλαδώδη, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 25 ἑκατοστόμετρα. Τὰ ἄνθη της εἶναι κυανᾶ, σπανίως λευκὰ καὶ κατὰ βότρυς διατεταγμένα· ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ἰουλίου.

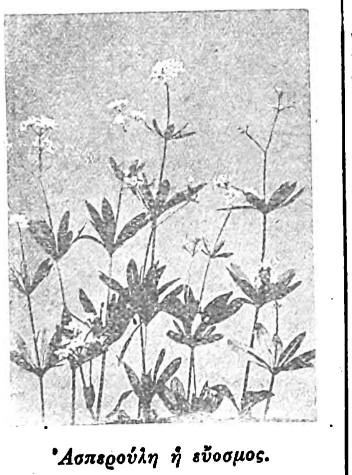

Ἀσπερούλη ἡ εὔοσμος.

Ἀσπερούλη ἡ εὔοσμος (Asp. odorata). Εἶναι πολυετὲς φυτόν. Διακρίνεται ἐκ τοῦ κλαδώδους καυλοῦ της, τῶν λογχοειδῶν φύλλων της καὶ τῶν λευκῶν καὶ εὐόσμων ἀνθέων της. Ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ἰουλίου. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸν φυτὸν εἰς τὰς ἀγελάδας καὶ ἀρωματίζει ἰδιαζόντως τὸ γάλα.

Ἀσπερούλη ἡ Ἰδαία (Asperula Idoea). Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ. Δ. Ν. Π.

Ἀσπερτίνι (Aspertini), *Ἀμικο*. Ζωγράφος Ἰταλὸς (1474—1552) οὗτινος τὰ ἔργα ἐξηφανίσθησαν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν.

Ἄσπετος [*Ἀρχ.*]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐτιμᾶτο ὁ *Ἀχιλλεὺς* ἐν Ἠπείρῳ ὡς θεός. Ἡ λέξις ἑρμηνεύεται ὡς ταυτόσημος πρὸς τὸ «ἀπροσπέλαστος».

Ἀσπέττι (Aspetti), *Τιτιανός*. Ἰταλὸς γλύπτης, ἀποθανὼν τῷ 1607. Ἐσμίλευσεν ἕνα τῶν Ἀτλάντων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἁγίου Παύλου ἐν τῇ προσόψει τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ντελλὰ Βίνια. Α. Δ.

Ἀσπίδα [*Γεωγρ.*]. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Ἀνατολ. Θρᾴκῃ (περιφέρεια Δρογγυλίου νομοῦ Ἀδριανουπόλεως) συνοικισμὸν *Καλκὰν - Σογιούτ*, ἀριθμοῦντα τῷ 1920 κατοίκους 166.

ἀσπιδαποβλὴς (ὁ, ἡ), —ῆτος· ὁ ἀποβαλών, ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα ἐν καιρῷ μάχης, ὁ ῥίπτων τὰ ὅπλα πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἄλλως *ῥίψασπις*.

ἀσπιδελίτης (ὁ) (Aspidelite) [*Ὀρυκτολ.*]. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *σφηνός*.

ἀσπιδεχιδνίδαι (οἱ) (Aspidechidnidae) [*Ζωολ.*]. Γένος *ἑρπετῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀφιδίων*. Διακρίνονται ἐκ τῆς κεφαλῆς των ἥτις καλύπτεται δι' ἀνθεκτικῶν πλακῶν ἐν εἴδει ἀσπίδος. Εἶναι ἰοβόλοι. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδηρίτης (ὁ) (Aspiderites) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων ποταμίων *χελωνῶν*, ἀνῆκον εἰς τὴν καὶ σήμερον ζῶσαν ὑποτάξιν τῶν *τριονυχίων χελωνοειδῶν* ζώων. Γ. Κ. Γ.

ἀσπίδι (λατιν. datisi) [*Λογικ.*]. Μνημοτεχνικὴ λέξις τοῦ τετάρτου τρόπου τοῦ τρίτου συλλογιστικοῦ σχήματος, οὗτινος ἡ μὲν μείζων εἶναι καθόλου καταφατική, ἡ δ' ἐλάσσων καὶ τὸ συμπέρασμα καταφατικὰ ἐπὶ μέρους: «Πᾶς δίκαιος εἶναι εὐτυχής.—Δίκαιοί τινες εἶναι πτωχοί.— Πτωχοί τινες ἄρα εἶναι εὐτυχεῖς». Α. Δ.

ἀσπιδία (ἡ) (Aspidia) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων *λεπιδοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πυραλιδῶν*. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ δύο εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

— ἀσπιδία (ἡ) (Aspidia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπιδιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν μέσῃ καὶ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδίδαι (οἱ) (Aspididae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν πτεριδοφύτων (βλ. λ.) Δ. Ν. Π.

ἀσπιδίνη (ἡ) (Aspidin) [*Φαρμακευτ.*]. Συστατικὸν τοῦ ῥιζώματος τοῦ φυτοῦ *ἀσπίδιον τὸ ἀκανθῶδες*. Κίτρινα πρίσματα τηκόμενα εἰς 123° ἔχοντα τὴν σύνθεσιν $C_{23}H_{32}O7$. Κ. Γ. Μ.

ἀσπιδινόλη (ἡ) (Aspidinol) [*Φαρμακογ.*]. Συστατικὸν τοῦ ῥιζώματος Aspidium filix mas, ἀποτελοῦν λεπτάς, λευκὰς κρυσταλλικὰς βελόνας τοῦ τύπου $C_{12}H_{16}O_4$ τηκομένας εἰς 143°. Κ. Γ. Μ.

ἀσπίδιον (τὸ) καὶ *ἀσπιδίσκη* (ἡ)· ὑποκοριστ. τοῦ *ἀσπίς*· μικρὰ ἀσπίς, ἢ τὸ ὅμοιον μὲ μικρὰν ἀσπίδα.

— [*Πυροβολ.*] Μεταλλικὸν ἔλασμα, προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ κιλλίβαντος τῶν ταχυβόλων πυροβόλων, χρησιμεῦον πρὸς προστασίαν τῶν ὑπηρετῶν ἀπὸ τῶν βολίδων τῶν βολιδοφόρων ὅπλων καὶ τῶν τυφεκίων. Τὸ ἔλασμα τοῦτο κατασκευάζεται ἐξ ἐσκληρυμένου χάλυβος (συνήθως χρωμιούχου), ἔχει πάχος 4 ἕως 5 χιλιοστομέτρων καὶ εἶναι ἀδιαπέραστον ἐκ τῶν βολίδων τῶν σημερινῶν τυφεκίων ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τῶν 300 μέτρων. Γ. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— [*Ὀχυρωτ.*] Ἐν τῇ Ὀχυρωτικῇ καλεῖται ἀσπίδιον μεταλλικὸν ἔλασμα ἡμικυκλικόν, ὅπερ χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ προφυλάσσῃ ἀπὸ βολίδας πεζικοῦ, καὶ ἀπὸ μικρὰ θραύσματα βλημάτων πυροβολικοῦ, ἐνεδρευτὰς ἢ παρατηρητάς, οἵτινες εὑρίσκονται πρὸ τῶν χαρακωμάτων ὡργανωμένης τοποθεσίας.

Τὰ ἀσπίδια ταῦτα φέρουσι μικρὰν ὀπὴν ἐπιτρέπουσαν τὴν παρατήρησιν. Ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ τόσον εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως ἔνθα θὰ τοποθετηθῇ τὸ ἀσπίδιον, ὅσον καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν (camouflage), δεδομένου ὅτι ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἐνεδρευτοῦ στηρίζεται μᾶλλον εἰς τὴν ἀφάνειαν ἢ εἰς τὴν προστασίαν ἣν τῷ παρέχει τὸ ἀσπίδιον. Εἶναι ὕψους 0μ.,50—0μ.,60, ὁ δὲ ἐνεδρευτὴς παραμένει πρηνὴς ὄπισθεν τούτου. Ἡ χρῆσίς των ἐνδείκνυται εἰς τὰς ὡργανωμένας τοποθεσίας (περίοδος στασιμότητος). Π. Γ.

ἀσπίδιον (τὸ) (Aspidium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτεριδωδῶν*. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 50 εἴδη. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, τινὰ τῶν ὁποίων καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσι τρία εἴδη ὧν γνωστότερον *ἀσπίδιον ἡ λογχῖτις* (Aspidium lonchitis) θεωρούμενον ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον ὡς ἐνέχον θεραπευτικὰς ἰδιότητας. Δ.Ν.Π.

— [*Παλαιοφυτολ.*] Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ.Κ.Γ.

—*ἀσπίδιον τὸ ἀκανθῶδες* (Aspidium spinulosum) [*Φαρμ.*]. Πτέρις τῆς Φιλλανδίας, συγγενὴς τῇ ἀρρενοπτέριδι. Ταινιοκτόνον φάρμακον δραστικώτατον κατὰ τῆς βοθριοκεφάλου ταινίας. Παρέχεται εἰς καψύλλια ἐξ 1 γραμμαρίου ἕκαστον, περιέχοντα τὸ αἰθέριον ἔλαιον τοῦ φαρμάκου. Λαμβάνονται δὲ 3 ἢ 4 καψύλλια διὰ τὴν θεραπείαν. Δίδοται καθάρσιον πρὸ καὶ μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ φαρμάκου. Μ. Ν. Κ.

ἀσπιδιόφυλλον (Aspidiophyllum Lesqu.) [*Παλαιοφυτ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων φυτῶν, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *οὐρτικιδῶν* τῆς τάξεως τῶν *οὐρτικωδῶν* ἢ *κνιδωδῶν δικοτυληδόνων ἀγγειοσπέρμων* φυτῶν. Λείψανα φυτῶν τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Ἀμερικῇ. Γ.Κ.Γ.

ἀσπιδίσκη (ἡ) (γαλλ. l'ecusson, ἀγγλ. the escutchion) [*Ναυτ.*]. Τὸ μέρος τοῦ *ἄβακος* ἢ τοῦ *καθρέπτου* τῆς πρύμνης τοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ εἶναι ἀναγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ πλοίου καί, ὑπ' αὐτό, τὸ τοῦ λιμένος τῆς νηολογήσεώς του. Εἰς τὴν κοινὴν τῶν ναυτικῶν μας γλῶσσαν ἐλλείπει ἀντίστοιχος ὅρος, ἀναπληρούμενος διὰ τῶν *καθρέφτης* καὶ *αἶνάς*. Σ. Ε. Λ.

ἀσπιδίσκιον (τὸ) [*Ἀρχ.*]· βλ. ἀσπὶς [*Βυζ.*].

ἀσπιδίσκος (Aspidiscus) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων *κοραλλίων* τῆς τάξεως τῶν *ἑξακοραλλίων*. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

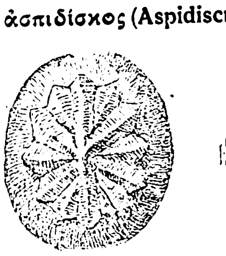

Ἀσπιδίσκος.

Ἀσπιδίστρα.

ἀσπιδίστρα (ἡ) (Aspidistra) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριωδῶν*. Περιλαμβάνει

Digitized by Google

τέσσαρα εἴδη ποώδη, ἄνευ καυλοῦ, πολυετῆ καὶ καλλιεργούμενα συνήθως πρὸς κόσμον. Γνωστότερα τούτων εἶναι: *ἀσπιδίστρα ἡ κοινὴ* (Aspidistra vulgara), *ἀσπιδιστρα ἡ ποικιλόφυλλος* (Aspidistra variegata), ἀπαντῶσα ἐν Ἰαπωνίᾳ, καὶ *ἀσπιδίστρα ἡ πελιδνὴ* (Aspidistra lurida) φυομένη ἐν Κίνᾳ. Δ.Ν.Π.

ἀσπιδίτης (Aspidites) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἀμμωνιτῶν*, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κερατιτιδῶν* τῆς κλάσεως τῶν *ἐξωσιφωνωτῶν ἀμμωνοειδῶν* ζῴων. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδιχθύς (Aspidichthys) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἰχθύων* ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κοκκοστεϊδῶν* τῆς κλάσεως τῶν *ἀρθροδίρων* ἰχθύων. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδιωτὸς (ὁ) (Aspidiotus) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ἡμιπτέρων* ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκιδῶν*. Παρουσιάζουσι σῶμα ἀπεστρογγυλωμένον καὶ θώρακα ἐλαφρῶς κυρτὸν ἐν εἴδει ἀσπίδος. Ζῶσιν ἰδίως ἐπὶ τῶν φυτῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀσπιδιωτὸς ὁ τοῦ κισσοῦ* (Aspidiotus hederae), κοινὸς καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ παρ' ἡμῖν. Δ.Ν.Π.

— *[Ἀμπελουργ.]* Πολλὰ εἴδη *ἀσπιδιωτῶν* μετ' ἄλλων *κοκκοειδῶν* προκαλοῦν τὴν *ψωρίασιν* τῆς ἀμπέλου καὶ ἄλλων φυτῶν, συνοδευομένην, λόγῳ τοῦ μελιτώδους ὑγροῦ τὸ ὁποῖον ἐκκρίνουν τὰ ἔντομα αὐτά, ὑπὸ *καπνίας*. Τὸ εἶδος *Aspidiotus hederae* Vall. εἶναι λίαν διαδεδομένον εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Ἔχει παρατηρηθῆ ἐπὶ ἀμπέλων ἐν Ἰταλίᾳ, Παλαιστίνῃ, Κύπρῳ καὶ Νοτίῳ Ἀφρικῇ. Προσβάλλει τὰ πρέμνα, τοὺς κλώνους ὡς καὶ τὰ φύλλα, ὅταν δὲ παρουσιασθῇ εἰς μεγάλον ἀριθμὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ σοβαρὰς βλάβας.

Τὸ *Aspidiotus labiatarum March.*, γνωστὸν παρ' ἡμῖν, εἰς τὴν Κορσικήν, τὸ Τυρόλον καὶ τὴν Ἰταλίαν, δὲν προκαλεῖ βλάβας. Τὸ *Aspidiotus lataniae* Sign., Green ἀπαντᾷ εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας, ἔχει παρατηρηθῆ ἐπὶ ἀμπέλων εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικήν, εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὸ Μεξικόν. Τὸ *Aspidiotus ligusticus* Leon., τὸ ὁποῖον κατά τινας εἶναι διαφορὰ τοῦ Asp. hederae, ἔχει παρατηρηθῆ ἐπὶ ἀμπέλων εἰς τὴν Βεντιμίλιαν τῆς Ἰταλίας. Τὸ *Aspidiotus pectinatus* Ldgr. ἀπαντᾷ εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικὴν ἐπὶ πολλῶν φυτῶν ὡς καὶ ἐπὶ ἀμπέλων. Τὸ *Aspidiotus perniciosus* Comst. ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν Κίναν, Βόρειον Ἀμερικήν, Αὐστραλίαν καὶ Νότιον Ἀφρικήν. Ἐπὶ ἀμπέλων ἔχει παρατηρηθῆ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικήν. Τὸ *Aspidiotus ropax* Comst., λίαν διαδεδομένον εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας, ἔχει παρατηρηθῆ ἐπὶ ἀμπέλων ἐν Ἰταλίᾳ. Τὸ *Aspidiotus uvae* Comst. ἔχει παρατηρηθῆ ἐπὶ ἀμπέλων εἴς τινας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Τὸ *Aspidiotus* ***viticola*** Leon. κατὰ τὸν Leonardi ἀποτελεῖ ἴδιον εἶδος, ἐνῷ πραγματικῶς πρόκειται περὶ τοῦ Asp. labiatarum πρὸς οὗ ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Τὸ *Aspidiotus vitis* Sign. ἢ *Targionia vitis* (Sign.) Leon. δὲν ἔχει παρατηρηθῆ εἰς τὴν Βόρειον καὶ Μέσην Εὐρώπην, τοὐναντίον εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας, Μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν (ἰδίᾳ Σικελίαν), Ἑλλάδα κλπ. ἀπαντᾷ συχνὰ ἐπὶ ἀμπέλων, εἰς τὸ Ἀλγέριον δὲ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ σταφυλῶν. Παρασιτεῖ ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ Arbutus nuedo καὶ ἐπὶ διαφόρων εἰδῶν δρυός, ὡς παρετηρήθη εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

Τὰ ἄρρενα ἔντομα τοῦ εἴδους τούτου εἶναι μακροστρόγγυλα καὶ κιτρινόφαια, τὰ θήλεα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κανονικῶς στρογγύλα καὶ μελαψόφαια. Π. Γ. Κ.

ἀσπιδοβράγχια (τὰ) (Aspidobranchia) *[Ζῳολ.]*. Γένος *μαλακίων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλικιδῶν*, τὸ σῶμά των εἶναι παχύτατον καὶ ᾠοειδές. Ἡ κεφαλὴ μόλις διαχωρίζεται τοῦ σώματος. Τὸ στόμα εὑρίσκεται εἰς τὸ βάθος μικρᾶς ἰδιορρύθμου κοιλότητος εὑρισκομένης ὀλίγον ἄνωθεν τῆς κοιλίας. Τὰ βράγχια εἶναι φυλλοειδῆ καὶ κατὰ σειρὰς διατεταγμένα μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐπιδερμίδος. Ἡ κόγχη ᾠοειδής, ἀνώμαλος, λευκὴ μὲ ἄκρα κοπτερὰ καὶ ἐλαφρῶς κυρτὴ κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ζῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τινὰ τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα.

ἀσπιδογαστὴρ (ὁ) (Aspidogaster) *[Ζῳολ.]*. Γένος *σκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυστομιδῶν*. Παρασιτοῦσιν ἐπὶ λεπιδοβραγχίων τινῶν μαλακίων τῶν γλυκέων ὑδάτων, ἀπαντῶσι δὲ συχνάκις καὶ εἰς τὸν εντερικὸν σωλῆνα τοῦ *κυπρίνου (κ. χρυσόψαρο)*. Τὸ σῶμά των εἶναι ἐπιμηκο-ᾠοειδές, λίαν συσταλτὸν καὶ φέρει ὑπὸ τὸ κάτω αὐτοῦ τμῆμα ᾠοειδῆ δίσκον ἐπίσης συσταλτόν, ἐφωδιασμένον διὰ τεσσάρων ἐπιμήκων σειρῶν τετραγωνικῶν βοθρίων χρησιμευόντων διὰ τὴν μετακίνησιν τοῦ ζῴου. Τὸ στόμα εἶναι ὀφθαλμοειδὲς καὶ εἶναι τοποθετημένον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἐκτατοῦ λαιμοῦ. Τὸ ἔντερον ἁπλοῦν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀσπιδογαστὴρ ὁ γαιοσκωληκοειδὴς* (Aspidogaster limacoides), ἀπαντῶν ἐπὶ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος τοῦ *κεφάλου τοῦ μελανονώτου* (Cephalus melanonotus), ἰχθύος ἰθαγενοῦς τῶν Ἰνδικῶν θαλασσῶν. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδόγλωσσα (τὰ) (Aspidoglossa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιιδῶν*. Γνωστὰ τρία εἴδη φυόμενα ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδοειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἀσπίδα, ὁ ἔχων σχῆμα ἀσπίδος.

ἀσπιδοθυρὶς (Aspidothyris Diener) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θαλασσίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑπεροικογένειαν *τερεβρατουλακιοειδῶν* τῆς τάξεως *τῶν ἀρθρωτῶν βραγχιοπόδων μαλακιοειδῶν* ζῴων. Λείψανα τοῦ ζῴου εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου περιόδου εἰς τὰς Ἄλπεις (ἀλπινικὸν τριάσιον). Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδοθώραξ (Aspidothorax) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἐντόμων, ἀνῆκον εἰς τὴν ἀπολιθωμένην τάξιν τῶν *μεγασηκοπτέρων* ἐντόμων. Λείψανα τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδοκαρὶς (Aspidocaris) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *φυλλοκαριδῶν (ἢ λεπτοστράκων) εὐμαλακοστράκων ἀρθρωτῶν* ζῴων. Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων Raibler (τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος) εἰς τὰς νοτιοανατολικὰς Ἄλπεις. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδόκερας (Aspidoceras Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἀμμωνιτῶν*, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀσπιδοκερατιδῶν* τῶν *ἐξωσιφωνωτῶν ἀμμωνοειδῶν* ζῴων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἰουρασίου περιόδου, ὡς καὶ τῆς κατωτάτης κρητιδικῆς τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Ἡ κυρία ἐξάπλωσίς του ὅμως ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἰουράσιον περίοδον. Γ. Κ. Γ.

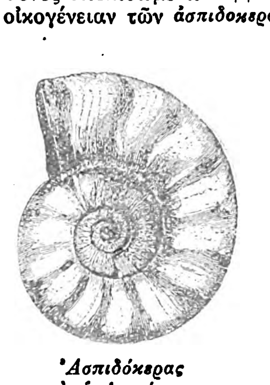

Ἀσπιδόκερας τὸ ὡπλισμένον.

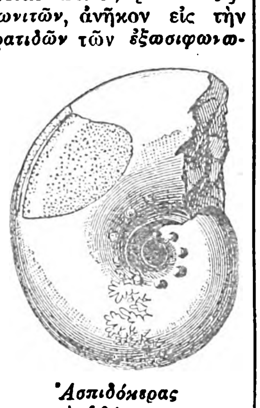

Ἀσπιδόκερας τὸ ὑβόνωτον.

ἀσπιδοκερατίδαι (Aspidoceratidae Zittel) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογένεια τῶν *ἐξωσιφωνωτῶν ἀμμωνοειδῶν* ἀπολιθωμένων ζῴων. Τὰ κελύφη τῶν *ἀμμωνιτῶν* τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔχουν τὰς ἐσωτερικὰς στροφάς των ραβδωτάς. Αἱ ἐξωτερικαὶ φέρουν ἐπὶ τῶν πλευρῶν 1—2 σειρὰς κόμβων ἢ ἀκανθῶν. Τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ κελύφους εἶναι εὐρύ, οὐδέποτε δὲ φέρει τρόπιδα. Τὸ στοματικὸν ἄνοιγμα ἁπλοῦν, σπανίως δὲ φέρει πλευρικὰ ὦτα. Οἱ ἄπτυχοί των εἶναι πολὺ παχεῖς, ἐξωτερικῶς λεῖοι. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔζησαν κατὰ τὴν μέσην (δογγέριον) καὶ ἀνωτέραν (μάλμιον) ἰουράσιον ὑποπερίοδον τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τὰ κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *πελτόκερας*, ὁ *σιμόκερας*, ὁ *ἀσπιδόκερας* κλπ. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδοκέφαλα (τὰ) (Aspidocephala) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια *ἑρπετῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων*. Οἱ ὄφεις οὗτοι διακρίνονται διὰ τὴν κεφαλήν των ἥτις καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου δι' ἀσπιδοειδῶν σκληρῶν πλακῶν. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδοκέφαλος (ὁ) (Aspidocephalus) *[Ζῳολ.]*. Γένος *νηματωδῶν σκωλήκων* διακρινομένων ἐκ τοῦ κυλινδρικοῦ καὶ λελεπτυσμένου κατὰ τὰ δύο ἄκρα σώματός των, τῆς τελείως διακεκριμένης ἀπὸ τοῦ σώματος κεφαλῆς ὡπλισμένης διὰ τριῶν τροπιδοειδῶν κερατίνων φυματίων καὶ τοῦ καταληκτικοῦ καὶ ᾠοειδοῦς στόματός των. Τὸ ἄρρεν ἔχει μῆκος 12 χιλιοστ. καὶ κατὰ τὸ οὐραῖον ἄκρον του περιβάλλεται ὑπὸ πλήθους φυματίων. Τὸ θῆλυ φθάνει τὰ 17 χιλιοστ. Γνωστὰ ὀλίγα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ζῶντα παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων θηλαστικῶν ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαρσυποφόρων*. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδοκολοβὰ (τὰ) (Aspidocoloba) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια *ἑρπετῶν* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαυριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ ὑπὸ ἀσπιδοειδῶν πλακῶν κεκαλυμμένου σώματός των, τοῦ ὁποίου πλεῖστα μέρη εἶναι κολοβωμένα.

ἀσπιδοκότυλος (ὁ) (Aspidocotylus) *[Ζῳολ.]*. Γένος *σκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *πολυστομιδῶν*. Οἱ σκώληκες οὗτοι ζῶσι παρασιτικῶς ἐπί τινων εἰδῶν ἰχθύων τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς. Τὸ σῶμά των εἶναι κολοβωμένον πρὸς τὸ πρόσθιον αὐτοῦ μέρος καὶ πρὸς τὸ ὀπίσθιον δισκοειδὲς ἢ φέρει εὐρεῖαν ἐπίκυρτον λεπιδοειδῆ ἀπόφυσιν. Τὸ μῆκός του φθάνει τὰ 5 χιλιοστόμετρα. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδόκρινος (Aspidocrinus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θαλασσίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *εὐγενιακρινιδῶν* τῆς τάξεως τῶν *ὀρθρωτῶν κρινοειδῶν* ζῴων. Λείψανά του εὑρέθησαν εἰς Mähren ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδόλιθος (Aspidolith) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ του ὀρυκτοῦ *μαρμαρυγίου φλογωπίτου* περιέχουσα νάτρον. Εὑρέθη εἰς τὸ Zillertal. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδόμορφα (τὰ) (Aspidomorpha) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων*, τετραμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσομελιδῶν*. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδόνωτον (τὸ) (Aspidonotum) *[Ζῳολ.]*. Γένος εντόμων *ὀρθοπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκριδιδῶν*. Περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Μαδαγασκάρης. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδοπηγὸς ἢ ***ἀσπιδοποιὸς*** (ὁ)· ὁ πηγνὺς ἢ ὁ ποιῶν ἀσπίδας, ὁ κατασκευαστὴς ἀσπίδων· πβλ. *ἁμαξοπηγὸς* ἢ *ἁμαξοποιός*.

ἀσπιδορρυγχίδαι (Aspidorynchidae) *[Παλαιοζ.]*. Οἰκογενεια ἀπολιθωμένων ἰχθύων ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *ὀρθογωνοειδῶν* τῆς τάξεως τῶν *γανοειδῶν* ἰχθύων. Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει ἰχθῦς πολὺ λεπτούς, ἐπιμήκεις, φέροντας ρομβοειδικὰ λέπια. Ρύγχος ὀξύ, ὀδόντες λιγνοὶ καὶ ὀξεῖς, σπόνδυλοι δακτυλιοειδεῖς ἢ ἀμφίκοιλοι, πτερύγια μικρά, τὸ δ' οὐραῖον τοιοῦτον ἐξωτερικῶς ὁμόκερκον. Τὰ σπουδαιότερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ *ἀσπιδόρρυγχος* καὶ ὁ *βελονόστομος*. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδόρρυγχος (Aspidorhynchus Ag.) *[Παλαιοζ.]* Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀσπιδορρυγχιδῶν*. Τὸ σῶμα τοῦ ἀσπιδορρύγχου εἶναι λεπτόν, μήκους μέχρις 1 μέτρου, μὲ μετρίως παχέα λάμποντα λέπια. Φέρει μακρύ, σημαντικῶς μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν κάτω σιαγόνα, ρύγχος. Λείψανα τῶν ἰχθύων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἰουρασίου (Solnhofen, Purbeck) ὡς καὶ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου (Ἰστρία, Καρπάθια) τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδόσαυρος (Aspidosaurus Broili) *[Παλαιοζ.]* Γένος ἀπολιθωμένων *σπονδυλωτῶν* ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *τεμνοσπονδύλων στεγοκεφάλων ἀμφιβίων* ζῴων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς περμιο-λιθανθρακοφόρου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Βορ. Ἀμερικῇ. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδοσίφων (ὁ) (Aspidosiphon) *[Ζῳολ.]* Γένος *σκωλήκων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀόπλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γεφυριδῶν*. Γενικῶς οἱ σκώληκες οὗτοι χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῆς ἰδιαζούσης μορφῆς τοῦ σώματος, ὅπερ κατὰ τὰ δύο ἄκρα του φέρει δύο κορυνοειδεῖς ἀποφύσεις. Οἱ *ἀσπιδοσίφωνες* εἶναι σπάνιοι εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς θαλάσ-

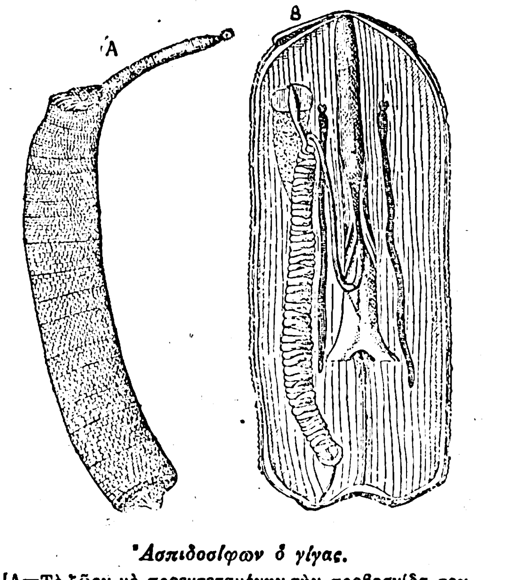

Ἀσπιδοσίφων ὁ γίγας.

[Α=Τὸ ζῷον μὲ προεκτεταμένην τὴν προβοσκίδα του. Β=Κάθετος τομὴ πρὸς κατάδειξιν τῶν διαφόρων ὀργάνων του.]

Digitized by Google

σας. Εἰς τὴν Μεσόγειον ἀπαντᾷ ἓν καὶ μόνον εἶδος, ὁ *ἀσπιδοσίφων ὁ Μυλλέριος* (Aspidosiphon Müllerii). Τὰ μεγαλύτερα καὶ ὡραιότερα εἴδη τῶν ἀσπιδοσιφώνων ζῶσιν εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας, ὅπως οἱ: *ἀσπιδοσίφων ὁ τῶν φυκῶν* (Aspidosiphon fucus), *ἀσπιδοσίφων ὁ λεπτός* (Aspidosiphon tenuis), *ἀσπιδοσίφων ὁ λεῖος* (Aspidosiphon leris), *ἀσπιδοσίφων ὁ γραικιτρινος* (Aspidosiphon ravus), *ἀσπιδοσίφων ὁ γίγας* (Aspidosiphon gigas) κ.τ.λ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος διακρίνεται ἐκ τοῦ κυλινδρικοῦ σώματος, ὅπερ τελευτᾷ κατὰ τὸ πρόσθιον καὶ ὀπίσθιον αὐτοῦ ἄκρον εἰς ἀσπιδοειδῆ ἀπόφυσιν. Ἡ προσθία ἀσπιδοειδὴς ἀπόφυσις εἶναι ἐλαφρῶς ἀποκλίνουσα, ἐνῷ ἡ ὀπισθία εἶναι τελείως κάθετος πρὸς τὸν κυριώδη ἄξονα τοῦ σώματος. Ἡ προβοσκὶς εἰς ἣν καταλήγει τὸ στόμα ἰσοῦται πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τοῦ σώματος. Κατὰ τὴν βάσιν τῆς προβοσκίδος εὑρίσκεται δέσμη ἀμυντικῶν προσακτρίδων. Τὸ δέρμα εἶναι ἀρκετὰ παχύ, τὸ σῶμα ἔχει ὑπόφαιον χρῶμα, ἡ προβοσκὶς ἐρυθρὸν καὶ αἱ ἀστιδοειδεῖς ἀποφύσεις ὑπομέλαν. Τὸ μῆκος τοῦ ζῴου φθάνει περίπου τὰ 10 ἑκατοστόμετρα (πλὴν τῆς προβοσκίδος). Δ. Ν. Π.

ἀσπιδόσπερμα (τὸ) (Aspidosperma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυνοειδῶν*. Εἶναι δένδρα ἢ δενδρύλλια μὲ βραχεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κλάδους, φύλλα ἐναλλασσόμενα καὶ ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα. Πάντα εἶναι δένδρα τῶν θερμῶν χωρῶν. Κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους εἶναι: *ἀσπιδόσπερμα τὸ κουεβράχον* (aspidosperma Quebracho), ἰθαγενὲς τῆς Ἀργεντινῆς φυτόν, τοῦ ὁποίου τὸ ξύλον εἶναι σκληρόν, συμπαγές, γνωστὸν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἰθαγενῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *λευκὸς πελεκοθραύστης*, καὶ χρήσιμον εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ τὴν ξυλογραφίαν. Τὸ ξύλον τοῦ ἀσπιδοσπέρματος εἰσάγεται κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ φλοιὸς τοῦ δένδρου τούτου εἶναι πικρός, δεψικὸς καὶ χρήσιμος εἰς τὴν φαρμακευτικήν. *Ἀσπιδόσπερμα τὸ ὑψικάρηνον* (Aspidosperma excelsum), δένδρον ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τοῦ ὁποίου τὸ ξύλον χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐκκοκκιστικῶν μηχανῶν τοῦ βάμβακος. Δ. Ν. Π.

— **ἀσπιδοσπέρματος ἀλκαλοειδῆ** *[Χημ.]*. Ἐκ τοῦ φλοιοῦ ἀσπιδοσπέρματος τοῦ κουεβράχου, ὅστις κέκτηται ἀντιπυρετικὰς ἰδιότητας, ἀπεμονώθησαν ἓξ ἀλκαλοειδῆ ἀγνώστου συντάξεως. Ἐκ τούτων σημαντικώτερα εἶναι ἡ *ἀσπιδοσπερμίνη* (ἢ *ἀσπιδοσαμίνη*) ἔχουσα τὸν τύπον $C_{22}H_{30}N_2O$ καὶ ἡ *ἀσπιδοσπερματίνη* τοῦ τύπου $C_{22}H_{28}N_2O_2$. Τ. Γ.

ἀσπιδοσπερματίνη *[Χημ.]* βλ. λ. ἀσπιδοσπέρματος *ἀλκαλοειδῆ*.

ἀσπιδοσπερμίνη ἢ *ἀσπιδοσαμίνη* *[Χημ.]* βλ. ἀσπιδοσπέρματος *ἀλκαλοειδῆ*

— *[Φαρμακ.]* Τὸ ἀλκαλοειδὲς τοῦτο ἐνέχει ἀντιθερμικὰς καὶ πρὸ πάντων ἀντιδυσπνοϊκὰς ἰδιότητας, προκαλεῖ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὑπερέκκρισιν τῶν ἐντερικῶν καὶ σιαλοποιῶν ἀδένων. Χορηγεῖται ἡ *ὑδροχλωρικὴ ἀσπιδοσπερμίνη* εἰς ὑποδερμικὰς ἐνέσεις κατὰ δόσιν 1 ἑκατοστογράμμου. Μ. Ν. Κ.

ἀσπιδόσωμα (AspidosomaGoldf) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἐχινοδέρμων ζῴων*, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *αἰλουροειδῶν ἀστεροζῴων*. Λείψανα τοῦ ζῴου τούτου εὑρέθησαν πλεῖστα ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας δεβονίου ὑποπεριόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Γερμανίᾳ. Γ. Κ. Γ.

Ἀσπιδόσωμα.

[Δεξιά: ἀσπιδόσωμα τὸ πεταλοειδές. Ἀριστερά: ἀσπιδόσωμα τὸ ἀστεροειδές.]

ἀσπίδουρα (Aspidura Ag.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *ἐχινοδέρμων*, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ὀφιουροειδῶν ἀστεροζῴων*. Λείψανα κατὰ τόπους ἄφθονα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τοῦ κογχυλιάτου λίθου (μέση τριάσιος ὑποπερίοδος) τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιδοφόρα (τὰ) (Aspidophora) *[Βοτ.]*. Γένος ἀλγῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φλοριδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδυμενιαδιδῶν*. Γνωστὸν ἓν εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδοφόρος (ὁ, ἡ), —**ον** (τὸ) καὶ **ἀσπιδηφόρος**. Ὁ φέρων ἀσπίδα, ὁπλίτης, πολεμιστής.

—*[Βυζαντ. Ἱστορ.]* Παρὰ Βυζαντινοῖς καὶ Φράγκοις ὁ ἐλεύθερος πολεμιστὴς συνωδεύετο κατὰ τὴν μάχην ὑπὸ τοῦ θεράποντός του, ὅπως καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ὁ ὁποῖος, πλὴν τῶν ἄλλων καθηκόντων του, ἐκράτει καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ κυρίου του ἐν καιρῷ πορείας ἢ διακοπῆς τῆς μάχης. Ὁ τοιοῦτος θεράπων ἐκαλεῖτο *ἀσπιδοφόρος* ἢ *σκουτάριος* παρὰ Βυζαντινοῖς καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν **ὑπασπιστήν** (βλ. καὶ λ. σκουτάριος). Θ. Π.

—*[Ἐραλδ.]* Ἐκαλοῦντο *ἀσπιδοφόροι* (écuyers) κατὰ τοὺς ἱπποτικοὺς χρόνους οἱ εὐγενεῖς νέοι οἱ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἱππότας εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις των προαλειφόμενοι διὰ τὸ τοῦ ἱππότου ἀξίωμα. Δὲν ἔφερον χρυσοῦς πτερνιστῆρας, οὐδὲ πολυτελεῖς πανοπλίας, ἀλλὰ πτερνιστῆρα ἐξ ἀργύρου καὶ ὁπλισμὸν ἀπὸ μέταλλα κατώτερα τῆς πανοπλίας τῶν ἱπποτῶν. Γ. Ε. Τ.

ἀσπιδοφόρος (Aspidophorus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκορπιδῶν*. Ἔχει μῆκος 15 ἑκατ.· τὸ σῶμά του ἐπιμηκες, πυραμιδοειδές, καλύπτεται ὑπὸ λεπιδωτῶν ἀνθεκτικῶν πλακῶν ἐν εἴδει θώρακος.

Ἀσπιδοφόρος ὁ κατάφρακτος.

Κεφαλὴ εὐρυτάτη, τριγωνική, πεπιεσμένη καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ ὀστεωδῶν πλακῶν. Ῥύγχος αἰχμηρὸν καὶ ἄνωθεν ἀκριβῶς τοῦ στόματος δια νοίγονται εὐρέα ἀκουστικὰ τρήματα. Ἐκ τῶν δύο ραχιαίων πτερυγίων τὸ δεύτερον ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἑδραῖον. Τὰ στηθιαῖα πτερύγια εἶναι μεγάλα καὶ ἀπεστρογγυλωμένα. Τὸ χρῶμά του γενικῶς εἶναι σκοτεινῶς φαιὸν καὶ κοσμεῖται ὑπὸ ἐπιμήκων φαιῶν καὶ ὑπομελαινῶν ραβδώσεων. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει δέκα εἴδη ἀπαντῶντα ἰδίως εἰς τὰ βόρεια τμήματα τῆς εὐκράτου ζώνης. Γνωστὸν εὐρωπαϊκὸν εἶδος εἶναι *ἀσπιδοφόρος ὁ κατάφρακτος* (Aspidophorus cataphractus), ἀπαντῶν συνήθως εἰς τὰ νότια παράλια τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης. Δ. Ν. Π.

— **ἀσπιδοφόρος** (ὁ) (Aspidophorus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων *κολεοπτέρων* τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ροπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σιλφιδῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ἀσπιδόφυλλον (Aspidophyllum) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων κοραλλίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τετρακοραλλιδῶν*, τῆς οἰκογενείας τῶν *κυαθοφυλλιδῶν*. Γ. Κ. Γ.

Ἀσπιδοχάρμη *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Ἀμαζόνων, ἣ ποιεῖται μνείαν ὁ Τζέτζης.

ἀσπιδοχειρωτὰ (τὰ) (Aspidochirota) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁλοθουριδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι κυλινδρικόν, σκωληκοειδὲς καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἀσπιδοειδῶν κεραιῶν. Τὸ δέρμα καλύπτεται ὑπὸ πολυαρίθμων ἀσβεστολιθικῆς συστάσεως πλακιδίων. Ἀπαντῶσιν εἰς πάσας τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Ἀσπιέτης. Ἀρμένιος εὐγενής, ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν, ὑπηρετήσας εἰς τὸν βυζαντινὸν στρατόν. Μετασχὼν τῆς εἰς Ἀλβανίαν ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ κατὰ τῶν ἐκεῖ ἀποβιβασθέντων Νορμανδῶν ὑπὸ τὸν τυχοδιώκτην *Ροβέρτον Γισκάρδον* διεκρίθη ἐπ' ἀνδρείᾳ εἰς τὴν πρὸ τοῦ Δυρραχίου μάχην (19 Ὀκτωβρίου 1081), καθ' ἣν συμπλακεὶς μετὰ γιγαντοσώμου τινὸς Νορμανδοῦ ἐτραυματίσθη σοβαρῶς εἰς τὸν ὦμον διὰ δόρατος, ἀλλὰ συγχρόνως ἐφόνευσε δι' ἑνὸς σπαθισμοῦ τὸν ἀντίπαλόν του. Ὁ Ἀλέξιος τιμῶν τὴν τε ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καταγωγὴν διώρισεν αὐτὸν κατόπιν στρατηγὸν διοικητὴν τῆς Κιλικίας (1105)· κατὰ τὴν ἀποστολὴν του ὅμως ταύτην ὁ Ἀσπιέτης ἐδείχθη κατώτερος τῆς φήμης του καὶ τῶν προσδοκιῶν τοῦ βασιλέως, διότι ἐπιδοθεὶς εἰς πότους καὶ εὐωχίας ἠμέλησεν ἐντελῶς τὴν ἄμυναν τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ χώρας, τὴν ὁποίαν ταχέως κατέκτησεν ὁ Νορμανδὸς *Ταγκρέδος*. Ἔκτοτε ὁ Ἀσπιέτης δὲν ἀναφέρεται πλέον.

— **Ἀσπιέτης**, *Ἀλέξιος* Στρατηγὸς ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1195—1203), παρ' οὗ ἀπεστάλη ἐναντίον τῶν στασιασάντων Βλάχων καὶ Βουλγάρων τῆς περὶ τὸν Αἷμον περιφερείας. Ἐπιτεθεὶς πλησίον τῶν Σερρῶν κατὰ τῶν στασιαστῶν ἡττήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη.

— **Ἀσπιέτης**, *Κωνσταντῖνος*. Στρατηγὸς ἐπὶ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου (1185—1195). Γενόμενος ὕποπτος συνωμοσίας κατὰ τοῦ βασιλέως ἐτυφλώθη.

— **Ἀσπιέτης**, *Μιχαήλ*. Στρατηγὸς ἐπὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180) ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ἐκστρατείας καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην Βατάτζην νικηφόρον ἐπιχείρησιν (1176) καθ' ἣν ἐξεδιώχθησαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἰκονίου. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ἄσπιλος (ὁ, ἡ), —**ον** (τὸ) καὶ **ἀσπίλωτος**· ὁ μὴ ἔχων σπίλον, κηλῖδα, ἀκηλίδωτος, λευκός, καθαρός: «ἅμα ἵππων λευκῶν μεγίστων τε καὶ ἀσπίλων» (ἀρχ.)· ‖ συνήθως μεταφ. ἄμεμπτος, ἄψογος, ἀνεπίληπτος: «βίος ἄσπιλος», «ἄσπιλον παρθένον». —Ἐπίρρ. ἀσπίλως.

— **ἄσπιλος** *σύλληψις τῆς Θεοτόκου* *[Δογμ.]*. Πρῶτος ὁ πάπας Πίος ὁ Θ' δι' ἐγκυκλίου, τῷ 1849, συναγαγὼν τὰς γνώμας τῶν ἐπισκόπων ἐθέσπισε τὸ δόγμα τῆς *ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου* τῇ ἐπινεύσει τῆς μεγάλης συνόδου τοῦ Βατικανοῦ διὰ τῆς Βούλλας τῆς 8 Δεκεμβρίου τοῦ 1854, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀποφαίνεται «χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπὶ τῇ προόψει τῶν ἀξιομισθιῶν τοῦ Σωτῆρος, ἡ Θεοτόκος διετηρήθη καθαρὰ παντὸς ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ρύπου, τὴν δὲ τοιαύτην διδασκαλίαν οὖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένην, δέον νὰ πιστεύωσι σταθερῶς καὶ ἀκραδάντως πάντες οἱ πιστοί». Ἡ γνώμη αὕτη τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος ἐφέρετο ὡς θεολογούμενον ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, ὑποστηριζόμενη μὲν ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν, ἀναιρουμένη δὲ ὑπὸ τῶν μεγάλων σχολαστικῶν θεολόγων Βερνάρδου, Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ Βοναβεντούρα καὶ τῶν Δομινικανῶν. Καὶ ἡ σύνοδος δὲ τοῦ Τριδέντου δὲν ἀπεφάνθη ὁριστικῶς οὐδὲ καθώρισε ρητῶς τὴν διδασκαλίαν ταύτην.

Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία δεχομένη ὅτι ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία μεταδίδεται διὰ τῆς γεννήσεως ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, θεωρεῖ μόνον τὸν Κύριον ἀπηλλαγμένον ταύτης, ὡς ὑπερφυσικῶς γεννηθέντα. Καὶ καλεῖ μὲν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τὴν Θεοτόκον ἄσπιλον, ἀμόλυντον, ἄχραντον, ἁγνήν, πανάμωμον κλπ. ἀλλ' οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ἀλλ' εἰς τὴν ἔλλειψιν προαιρετικῶν ἁμαρτημάτων καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ περὶ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου διδασκαλία τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀντικειμένη πρὸς τὴν καθολικότητα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος (Ρωμ. 3,23 5,10, Ἰωαν. 3,6 Γαλ. 3,22) δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, τὰ δὲ χωρία, ἅτινα προσάγουσιν οἱ δυτικοὶ πρὸς στήριξιν τῆς ἑαυτῶν διδασκαλίας, οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν ὀρθῶς ἑρμηνευόμενα. Τὸ λογικὸν τέλος ἐπιχείρημα, ἐφ' οὗ οἱ δυτικοὶ νομίζουσιν ὅτι δύνανται νὰ στηρίζωσι τὸ δόγμα τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ Θεοτόκος ἔδει νὰ συλληφθῇ ἀσπίλως, ὅπως ἀσπίλως γεννηθῇ ἐξ αὐτῆς ὁ Χριστός, δὲν εἶναι λογικόν, διότι ἐὰν ἦτο τοιοῦτον, ἔδει καὶ οἱ γονεῖς τῆς Θεοτόκου νὰ συλληφθῶσιν ἀσπίλως, ὅπως ἐξ αὐτῶν γεννηθῇ αὕτη ἀσπίλως καὶ οὕτω καθεξῆς. Κ. Ι. Δ.

ἀσπίλωτος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· βλ. ἄσπιλος.

Ἀσπινγουωλλ ἢ *Κολὸν* (Aspinwall) *[Γεωγρ.]*. Ἐμπορικὴ πόλις τοῦ Παναμᾶ ἐν τῇ Καραϊβικῇ θαλάσσῃ εἰς τὸ μέρος ὅπου ἄρχεται ἡ διῶρυξ καὶ ἡ σιδηροδρ. γραμμὴ τοῦ Παναμᾶ. Κεῖται πλησίον ἑλῶν καὶ ἔχει κλίμα θερμὸν καὶ βροχερόν. Ὁ λιμὴν της εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς ἀνέμους. Ἱδρύθη τῷ 1850 ὑπὸ τῶν μετόχων τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς Παναμᾶ καὶ ὠνομάσθη Ἀσπινγουωλλ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Κολὸν καλεῖται ἐπίσης πρὸς τιμὴν τοῦ Κολόμβου. Κάτοικοι 26000. Χ. Δ.

ἄσπιος (ὁ) (Aspius) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινιδῶν*. Τὸ σῶμά των εἶναι πεπιεσμένον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Ἡ ἄνω σιαγὼν βραχυτέρα τῆς κάτω. Τὸ ραχιαῖον πτερύγιον ἀνανάπτυκτον. Ἡ οὐρὰ διχαλωτή. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Λείψανά του εὑρέθησαν συχνὰ ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀσπιρίνη (ἡ) (Aspirin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτως ἐκλήθη τὸ *ἀκετυλοσαλικυλικὸν ὀξὺ* $COOH.C_6H_4.OCO.CH_3$. Σκευάζεται ἐξ ἀνύδριτου τοῦ ὀξικοῦ ὀξέος καὶ σαλικυλικοῦ ὀξέος θερμαινομένων ὁμοῦ ἐπὶ τινας ὥρας. Βελονοειδεῖς κρύσταλλοι δυσδιάλυτοι ἐν ψυχρῷ ὕδατι, διαλυτοὶ ἐν χλιαρῷ τοιούτῳ εἰς ἀναλογίαν 1°/₀. Εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα διαλύεται εὐκόλως ἡ ἀσπιρίνη. Συνιστᾶται ἀντὶ τοῦ σαλικυλικοῦ ὀξέος ὡς διασπώμενον εἰς τὰ ἔντερα καὶ οὐχὶ εἰς τὸν στόμαχον. Ἀνεγράφη ὑπὸ τῶν Schmeiller, Weil, Brunner, Weiss κ. ἄ. ἐπὶ ὀξέων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων καὶ τῶν μυῶν, ξηρᾶς πλευρίτιδος, γρίππης, ὡς παυσίπονον ἐπὶ νευρικῶν πόνων κλπ. Εἴς τινας ὀργανισμοὺς φέρει ἡ ἀσπιρίνη κνίδωσιν, δακρύρροιαν, στοματίτιδα, βρογχικὰ φαινόμενα καὶ νεφρίτιδα. Ἡ ἀσπιρίνη δέον νὰ ἀναγράφηται ἄνευ ἀλκαλίων ἢ τῶν ἀνθρακικῶν ἁλάτων αὐτῶν. Ὅταν τὸ περιεχόμενον τοῦ στομάχου εἶναι ἀλκαλικὸν καὶ οὐχὶ ὀξινον, δέον νὰ χορηγῆται ὡς ὕδωρ ὀξινισθὲν δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ ὀποῦ λεμονίων. Δόσις 0,5 γρ.—1 γρ. δι' ἐνήλικας καὶ 0,2—0,5 διὰ παιδία.

[Περὶ τῶν ἀντιδότων διὰ τὰς ἐξ ἀσπιρίνης δηλητηριάσεις βλ. λ. ἀντίδοτα.] Κ. Γ. Μ.

ἀσπιροφαίνη (ἡ) (Aspirophène) *[Φαρμ.]*. Σύνθεσις ὀξικοῦ-σαλικυλικοῦ ὀξέος καὶ ἀμιδο-φαινετιδίνης, συσταθεῖσα ὡς φάρμακον ἀντιρευματικόν, ἰδίᾳ κατὰ τῶν πόνων τῆς ρευματικῆς ἀρθρίτιδος. Μ. Ν. Κ.

Digitized by Google

ἀσπίς (ἡ), — *ίδος*· ἀμυντικὸν ὅπλον δι' οὗ προκαλύπτεται ὁ πολεμιστὴς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν βλημάτων· || μεταφ., προκάλυμμα, βοηθός, ὑπερασπιστής, προστάτης.

'Αργεία ἀσπίς.

— ΑΡΧ.) Ἡ *ἀσπὶς* ἦτο τὸ κύριον ἀμυντικὸν ὅπλον τῶν μαχητῶν (πεζῶν καὶ ἱππέων βαρέως καὶ ἐλαφρῶς ὡπλισμένων) κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, κοινὸν εἰς πάντας τοὺς λαοὺς καὶ ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τοὺς κατὰ φύσιν ζῶντας λαούς. Ἡ ἀσπὶς ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ τιμητικώτερον τῶν ὅπλων τοῦ ὁπλίτου· διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλειά της προσῆπτεν εἰς αὐτὸν μέγα ὄνειδος. Ὁ ῥίψασπις περιεφρονεῖτο ὑπὸ πάντων ἁπανταχοῦ καὶ ἰδίως ἐν Σπάρτῃ. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος συνήθιζον ν' ἀνυψῶσι πολλοὶ τῶν Βαρβάρων (Γαλάται, Γερμανοί), ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ Ρωμαῖοι, τοὺς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀνακηρυσσομένους ἀρχηγούς. Αἱ ἀσπίδες ἦσαν ποικίλαι κατὰ τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὑλικὸν ἐκ τοῦ ὁποίου κατεσκευάζοντο, ὡς ἦσαν ποικίλα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν παρὰ τοῖς δύο πεπολιτισμένοις λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος, τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ρωμαίοις. Ποικίλαι δὲ εἶναι ὡσαύτως καὶ αἱ περὶ ἐφευρέσεως τῆς ἀσπίδος παραδόσεις καὶ γνῶμαι. Οὕτω κατὰ τὰς παρ' Ἀπολλοδώρῳ (ΙΙ 2) καὶ Παυσανίᾳ (ΙΙ. 25. 7) παρεμφερεῖς παραδόσεις, τὴν ἀσπίδα ἐφεῦρον οἱ δύο μυθικοὶ Ἀργεῖοι ἥρωες Ἀκρίσιος καὶ Προῖτος, οἵτινες ἀπὸ τῆς κοιλίας τῆς μητρός των στασιάζοντες πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν μεταξύ των πρῶτοι ὡπλισμένοι μὲ ἀσπίδας, τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἐφεῦρον. Τὰς παραδόσεις ταύτας ἀπεδέχοντο, φαίνεται, καὶ οἱ Λατῖνοι ποιηταί, ἀφοῦ ὁ Βιργίλιος (Aen. III. 637) καλεῖ τὴν ἀσπίδα clipeum Argolicum. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον δὲ (IV. 180) καὶ τὸν Πλάτωνα (Τιμ. 24), αὕτη παρελήφθη ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Οὐδεμία ὅμως τῶν εἰρημένων παραδόσεων καὶ γνωμῶν εἶναι ἀκριβής. Ἡ ἀσπὶς εἶναι ἐφεύρημα, ὡς τεκμηριοῦται καὶ ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν κατὰ φύσιν ζώντων λαῶν, τῆς ἀνάγκης, μόνον δὲ ὁ μετασχηματισμὸς καὶ ἡ τελειοποίησις αὐτῆς εἶναι ἔργον τῶν διαφόρων ἀρχαίων πεπολιτισμένων λαῶν.

Βοιωτικὴ ἀσπίς.

(Ἐπὶ νομίσματος.)

Κατὰ τὰς διασωθείσας πληροφορίας ἡ ἀσπὶς κατεσκευάζετο συνήθως ἐκ ξύλου, καὶ κυρίως ἐκ κλάδων ἰτέας (λυγαριᾶς) συμπεπλεγμένων (διὰ τοῦτο δὲ καὶ *ἰτέα* καὶ *ἴτυς* ἐκαλεῖτο μετωνυμικῶς ἡ ἀσπίς), οἵτινες ἐκαλύπτοντο ἔπειτα δι' ἐπαλλήλων βοείων διφθερῶν (διὰ τοῦτο καὶ ἐκαλεῖτο βοείη, ταυρείη), καλυπτομένων καὶ τούτων διὰ χαλκοῦ ἐλάσματος, περιδενομένων διὰ μεταλλίνου κύκλου ὅστις περιέβαλλε τὴν ἀσπίδα καὶ ἐλέγετο *ἄντυξ, περιφέρεια* ἢ *κύκλος*. Τὰ βοεια δέρματα ἅτινα ἐξετείνοντο ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ τῆς ἀσπίδος ἐποίκιλλον κατ' ἀριθμόν. Οὕτω 4 ἦσαν τὰ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Τεύκρου, 7 δὲ τὰ τῆς τοῦ Αἴαντος καὶ τοῦ Τούρνου (*Virg.* Aen. XII. 925). Οὕτω κατεσκευάζοντο αἱ συνήθεις ἀσπίδες. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἀσπίδες τῶν ὁποίων πάντα τὰ ἐπάλληλα ὁμόκεντρα (οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς αὐτῆς διαμέτρου πάντα) στρώματα ἦσαν μετάλλινα, τινὰ δὲ μάλιστα καὶ ἐκ πολυτίμων μετάλλων (τῆς ἀσπίδος Ἀχιλλέως, Ἀγαμέμνονος, Σαρπηδόνος κ. λ. π.). Ἡ ἀσπὶς ἦτο ὀλίγον κυρτὴ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς τὸ κέντρον εἶχεν ἐξοχήν τινα, τὸν *ὀμφαλὸν* (umbo παρὰ Λατίνοις), ἐνίοτε μάλιστα περὶ τὸν κύριον ὀμφαλὸν ἦσαν καὶ ἄλλοι καὶ πρὸς μείζονα προστασίαν τοῦ φέροντος τὴν ἀσπίδα ἀπὸ τῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων τοῦ ἐχθροῦ καὶ πρὸς στολισμόν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐπάλληλα βόεια δέρματα ἢ μετάλλινα στρώματα δὲν ἦσαν τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ἀλλ' ἐσμικρύνοντο βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, τὸ κέντρον, ὁ ὀμφαλός, ὅστις προεφύλασσε καὶ τὰ εὐπαθέστερα μέρη τοῦ σώματος τοῦ μαχητοῦ, ἦτο τὸ ἰσχυρότατον μέρος τῆς ἀσπίδος. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ ἀσπὶς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τοῦ ὤμου ἢ τῶν ὤμων διὰ τελαμῶνος, φερομένη δὲ οὕτως ἄφινεν, ὅτε ἦτο ἀνωφελὴς διὰ τὴν ἄμυναν, εἰς τὸν πολεμιστὴν τὰς χεῖρας ἐλευθέρας διὰ νὰ διευθύνῃ εὐκολώτερον τὸ ἅρμα ἢ τὸν ἵππον του.

Βραδύτερον ἐκρατεῖτο αὕτη (σπανίως ἐφέρετο ἀπὸ τῶν ὤμων ὑπὸ τῶν ἱππέων) ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἥτις διήρχετο διὰ τοῦ τελαμῶνος (οὗτος διετείνετο διὰ τοῦ κέντρου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἑτέρου ἄκρου τῆς περιφερείας) καὶ ἐστήριζε τὴν ἀσπίδα κρατοῦσα αὐτὴν ἀπὸ τῶν κανόνων (ὡς ἐλέγοντο ἐπὶ Ὁμήρου) καὶ τῆς σκυτίνης πόρπακος, ἥτις προσηλωμένη διὰ γόμφων κατὰ διαστήματα ἀπετέλει γύρωθεν τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας σειρὰν θηλυκωτήρων. Τὸν τελαμῶνα ἀντικατέστησε βραδύτερον ἡ *ὀχάνη* ἢ τὸ *ὄχανον*, πλατεῖα μεταλλίνη ἢ σκυτίνη ταινία ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ὁ πῆχυς τῆς χειρός, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, κρατούσης τὴν πόρπακα. Ἡ εἰς τοὺς Κᾶρας (*Ἡροδ.* 1. 171) ἀποδιδομένη αὕτη ἐφεύρεσις κατέστησεν εὐκολωτέραν τὴν χρῆσιν τῆς ἀσπίδος. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν ἀσπίδων ἐκαλύπτετο μὲ παντὸς εἴδους κοσμήματα, ἁπλούστατα ἐν ἀρχῇ, πολυτελῆ καὶ πολυσύνθετα βραδύτερον. Τὰ κοσμήματα ταῦτα ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰκόνες προωρισμέναι νὰ ἐμποιήσωσι τρόμον εἰς τὸν ἀντικρύζοντα αὐτὰς ἐχθρὸν ἢ νὰ δηλώσωσι τίνες ἦσαν οἱ προστάται τοῦ φέροντος θεοί. Οὕτως ἀπεικονίζοντο ἐν τορευτοῖς ἀναγλύφοις, συνήθως, ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης (Ἰλ. XI 32), ὁ Ζεὺς ἐξακοντίζων κεραυνόν, λέοντες μὲ χαίτην ἀνωρθωμένην, ὁ Τυφὼν περιβαλλόμενος ὑπὸ ὄφεων καὶ ἐξεμῶν μέλανα καπνόν. Διὰ τῶν κοσμημάτων αὐτῶν ἐγίνετο εὔκολος ἡ ἐν τῷ θορύβῳ τῆς μάχης ἀναγνώρισις ἑνὸς πολεμιστοῦ καὶ οὕτως ἠδύνατό τις νὰ προκαλέσῃ ἢ ἀποφύγῃ, προσβάλῃ ἢ βοηθήσῃ αὐτόν. Ἀπὸ τῶν κοσμημάτων τῶν ἀσπίδων ἠδυνήθη ὁ παιδαγωγὸς εἰς τὰς Φοινίσσας τοῦ Εὐριπίδου (στ. 141) νὰ ὁρίσῃ εἰς τὴν Ἀντιγόνην ποῦ εἶχε παραταχθῇ ἕκαστος τῶν 7 Ἀργείων στρατηγῶν. Τὰ κοσμήματα ταῦτα, *σήματα* ἢ *σημεῖα* ἢ *ἐπίσημα* λεγόμενα, ἦσαν ἐνίοτε μεικτὰ ἐξ εἰκόνων καὶ ἐπιγραφῶν, ὡς ἦτο ἡ ἀσπὶς τοῦ Καπανέως, ἥτις ἔφερε τὴν εἰκόνα ἑνὸς γυμνοῦ κρατοῦντος δᾷδα ἀνημμένην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «πρήσω πόλιν». Αἱ ἐπιγραφαὶ ἀπὸ ἀπειλητικαὶ ἔγιναν βαθμηδὸν δηλωτικαὶ τῆς ἐθνικότητος ἢ τῆς καταγωγῆς ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ φέροντος τὴν ἀσπίδα ἢ τῆς χαρακτηριστικῆς ἰδιότητος αὐτοῦ καὶ περιωρίσθησαν βραδύτερον εἰς ἓν γράμμα. Οὕτως αἱ ἀσπίδες τῶν Λακεδαιμονίων ἔφερον τὸ γράμμα Λ, τῶν Ἀργείων τὸ γράμμα Α, τῶν Μεσσηνίων τὸ γράμμα Μ, τῶν Σικυωνίων τὸ γράμμα Σ κ. ο. κ., καὶ ἡ ἀσπὶς τοῦ Παρθενοπαίου ἔφερε τὴν εἰκόνα τῆς Ἀταλάντης διωκούσης κάπρον, διὰ νὰ δηλώσῃ τὴν ἐξ αὐτῆς καταγωγήν του. Πολλαὶ ἔφερον εἰκόνας ζῴων (λέοντος, πάνθηρος, κάπρου, ἀετοῦ) πρὸς δήλωσιν τοῦ θάρρους τοῦ φέροντος τοιαύτην εἰκόνα ἢ ἄλλης αὐτοῦ ἰδιότητος, ὡς τῆς ὠκυποδίας, ὅτε ἔφερον ἵππον, ἢ τοῦ θαλασσοβίου ὅτε ἔφερον δελφῖνα κ.ο.κ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἴς τε τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην τὰ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων σήματα ἀπώλεσαν τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρά των καὶ ἔγιναν καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις. Καλλιτεχνήματα ἦσαν τὰ σημεῖα τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἀθήναις, ἅτινα παρίστων ἐπὶ μὲν τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας Ἀμαζονομαχίαν, ἐπὶ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς Γιγαντομαχίαν καὶ ἦσαν ἔργον τοῦ Φειδίου, τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἤλιδι τὴν ὁποίαν εἶχε κοσμήσει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φειδίου ζωγράφος Πάναινος, καὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζετο ὁ Ἔρως φέρων κεραυνόν. Ἀπὸ καλλιτεχνικῶν παραστάσεων ἔγιναν ἔπειτα ἐμβλήματα καὶ οἰκόσημα. Τέλος ἡ ὅλη ἀσπὶς ἔγινεν ἓν κόσμημα εἴτε μιᾶς συνθέσεως γλύπτου, ζωγράφου, χαράκτου, εἴτε χωριστόν τι κόσμημα τὸ ὁποῖον ἐκρέματο εἰς τὸν τοῖχον.

Ἐσωτερικαὶ λαβαὶ τῶν ἀσπίδων.

Σχήματα καὶ ὀνομασίαι.—Ποικίλα ἦσαν, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, τὰ ὀνόματα καὶ τῆς ἀσπίδος. Οὕτως ὠνομάζετο αὕτη παρὰ τοῖς Ἕλλησι μὲν *ἀσπίς, θυρεός, πάρμη, πέλτη*, παρὰ τοῖς Ρωμαίοις δὲ clipeus, scutum, parma, pelta, cetra ἢ (caetra) —ποικίλα δὲ ἦσαν καὶ τὰ σχήματα ἅτινα ἔλαβε κατὰ τὴν ἐξέλιξίν της. Κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν εἶχεν ἐν ἀρχῇ μέν, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἐν Μυκήναις εὑρεθὲν ἐγχειρίδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζοντο ἀσπιδοφόροι, δύο σχήματα: τὸ ᾠοειδὲς κυρτὸν (τὸ τοῦ ἀριθμοῦ 8) καὶ τὸ τετραγωνικόν, κατὰ τὸ τέλος δὲ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς τρία, προστεθέντος εἰς τὰ δύο πρῶτα καὶ τοῦ στρογγύλου (κυκλικοῦ) μὲ μίαν ἔλλειψιν (ἐντομὴν) εἰς τὸ κάτω μέρος. Αἱ τῶν δύο πρώτων σχημάτων ἀσπίδες (ἡ ᾠοειδὴς καὶ ἡ τετραγωνικὴ) ἐκάλυπτον ὅλον τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ποδῶν, ἦσαν δηλ. ἀνδρομήκεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ καλοῦνται αὗται παρ' Ὁμήρῳ *ποδηνεκεῖς, τερμιόεσσαι, ἀμφίβροται*. Ἡ τοῦ τρίτου ὅμως σχήματος, ἡ στρογγύλη, ἦτο μικρά, δὲν ἐκάλυπτεν ὅλον τὸ σῶμα. Ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν λοιπὸν χρόνων εἶχεν ἀρχίσει νὰ μειοῦται τὸ μέγεθος τῆς ἀσπίδος. Κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν εἶναι συνήθως μικροτέρα, καλύπτει δηλ. μόνον τὸ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν γονάτων μέρος τοῦ σώματος, καὶ εἶναι ἢ στρογγύλη ἢ ᾠοειδής, ἀποτελουμένη ἐκ δύο τοξοειδῶν μερῶν ἡνωμένων. Τὰ δύο ταῦτα σχήματα τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς διετήρησεν ἡ ἀσπὶς καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους (ἀρχαϊκοὺς καὶ κλασσικούς), κατὰ τὸ πλεῖστον, χρόνους.

Ἀσπὶς (clipeus). Ἡ στρογγύλη καὶ ἡ ᾠοειδὴς ἀσπίς, ἡ καὶ ἑλληνιστὶ μὲν ἀσπίς, λατινιστὶ δὲ clipeus καλουμένη, ἔμεινε τὸ κύριον ἀμυντικὸν ὅπλον τῶν ὁπλιτῶν. Ταύτην, ἔχουσαν μῆκος 0,80 —1 μέτρον, ἔφερον πάντες οἱ Ἕλληνες ὁπλῖται, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἔφερον μέχρι τοῦ Κλεομένους Γ' ἀνδρομήκεις ἀσπίδας, καὶ οἱ τῆς πρώτης κλάσεως Ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ Σερβίου Τυλλίου, ὅτε ἔγινεν ἡ κατὰ τίμημα διαίρεσις τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἔπαυσαν καὶ οὗτοι νὰ φέρωσιν, ὡς καὶ οἱ παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, τὰς τετραγώνους ἀσπίδας. Οἱ ἱππεῖς ἢ δὲν ἔφερον, ὡς συνέβαινε συνήθως παρ' Ἕλλησιν, ἀσπίδα, ἢ ἔφερον, ὡς συνήθιζον οἱ Ρωμαῖοι, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην ἢ πάρμην). Ἦτο δὲ ἡ ἀσπίς, βοείη ἢ πάγχαλκος καὶ τὸ καθ' αὐτὸ ἑλληνικὸν ὅπλον, διακρινομένη εἰς τὴν κυκλοτερῆ (στρογγύλην), σπανίως ἐλλειψοειδῆ ἀργολικὴν καὶ τὴν ᾠοειδῆ, τὴν ἔχουσαν ἐντομὰς εἰς τὰ πλάγια, βοιωτικήν. Οἱ Βάρβαροι ἔφερον μικρὰς ἀσπίδας. Ἡ clipeus ἐταυτίζετο, κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα καὶ τὸν Διόδωρον, κυρίως μὲ τὴν ἀργολικὴν ἑλληνικὴν ἀσπίδα, καλύπτουσα, ὡς καὶ αὕτη, τὸ ἀπὸ λαιμοῦ μέχρι γονάτων μέρος τοῦ σώματος. Ταύτην ληφθεῖσαν παρὰ τῶν Τυρρηνῶν διετήρησαν οἱ Ρωμαῖοι μέχρι τοῦ 340 π. Χ. Ἡ ἀσπὶς πολλάκις εἶχεν, ὡς βλέπομεν εἰς ἀγγεῖα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, προσαρτημά τι δερμάτινον, ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν ποδῶν.

Θυρεὸς (scutum). Θυρεὸς ὠνομάζετο ἡ ἀσπὶς ἥτις ὡμοίαζε πρὸς θύραν. Ἦτο ἐπιμήκης καὶ εἶχε, συνήθως, ἀναλογίαν 4 ποδῶν μήκους πρὸς 2 ½ ποδ. πλάτους. Ταύτην ἐκ τῶν Ἑλλήνων συνήθιζον νὰ φέρωσι κυρίως οἱ Βοιωτοί. Πρὸς τὸν βοιωτικὸν θυρεὸν ὡμοίαζεν ἡ ρωμαϊκὴ ἀσπὶς scutum, παρὰ τῶν Σαμνιτῶν ἢ Σαβίνων ληφθεῖσα καὶ ἐν χρήσει οὖσα παρὰ Ρωμαίοις, ἀφ' ὅτου οἱ στρατιῶται αὐτῶν ἐλάμβανον μισθόν, ἰδίως κατὰ

Ρωμαϊκὴ ἀσπὶς τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος.

Digitized by Google

τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς δημοκρατίας καὶ τοὺς πρώτους αὐτοκρατορικούς. Ἡ ἀσπὶς scutum ἔγινε βραδύτερον ἡμικυκλική, κατεσκευάζετο δὲ ἐκ κλάδων ἐλαφροῦ ξύλου καὶ ἐκαλύπτετο μὲ ὀθόνην καὶ σκῦτος (δέρμα βόειον) ἐπ' αὐτῆς. Καὶ ἡ ἀσπὶς αὕτη, ὡς καὶ ἡ clipeus, εἶχε τὸν ὀμφαλόν της (umbo), ὅστις ἐχρησίμευε καὶ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν, διότι δι' αὐτοῦ ἀπωθεῖτο ἢ ἐπληγώνετο ὁ ἐχθρός, καὶ τὰ κοσμήματά της, ὡς καὶ ἡ clipeus. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀσπίδος ταύτης ἐγράφετο τὸ ὄνομα, συνήθως, τοῦ στρατιώτου, διὰ ν' ἀνευρίσκῃ αὐτὴν εὐκόλως, ὅτε οἱ στρατιῶται διετάσσοντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των, ὡς καὶ τὸ τοῦ λόχου καὶ κοόρτεως αὐτοῦ. Τὴν ἀσπίδα scutum ἀντικατέστησεν ἡ clipeus (κυκλικὴ ἢ φοειδής), ἐπανελθοῦσα εἰς χρῆσιν ἀπὸ τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος, ὡς εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐν Ρώμῃ τόξου τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ κίονος τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ θησαυροῦ *Monza*, ἔνθα παρίσταται, ὡς πιστεύεται, ὁ Ἀέτιος.

Πάρμη (parma). Ἦτο κυκλοτερὴς καὶ εἶχε διάμετρον 3 ποδῶν τὸ πολύ. Συνέκειτο ἐκ σκελετοῦ σιδηροῦ, ἐφωδιασμένου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀσπίδος μὲ μίαν λαβὴν καὶ μὲ μίαν μεταλλίνην πλάκα, ἡ ἐπιφάνεια τῆς ὁποίας ἐκοσμεῖτο μὲ διάφορα κοσμήματα. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ἀσπίδων ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶς ὡπλισμένων ἀποσπασμάτων τοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν ἱππέων. Ἦτο ὅπλον διὰ τὰς κατὰ τὰς ἑορτὰς στρατιωτικὰς παρατάξεις μᾶλλον ἢ ὅπλον ἀμυντικόν. Ἡ πάρμη ἀπεικονίζεται ἐπὶ νομισμάτων καὶ ἐπὶ ἀρχαίων μνημείων ὡς σύμβολον τοῦ ἱππικοῦ. Πάρμαι ἀνευρέθησαν εἰς τάφους, ἰδίως τοῦ Κορνέτου, ἀλλ' ἀσφαλῶς αὗται, λεπτοτάτην ἔχουσαι τὴν μεταλλίνην πλάκα, εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν φερομένων. Ἐκτὸς τῆς *πάρμης* ἦτο ἐν χρήσει ὡσαύτως καὶ μικρὰ στρογγύλη ἀσπὶς ἐκ δέρματος (cetra ἢ caetra), διαμέτρου 2 ποδῶν. Οἱ ὡπλισμένοι μὲ αὐτὴν στρατιῶται συνήθιζον νὰ πορεύωνται εἰς τὴν μάχην τύπτοντες αὐτὴν μὲ τὰ ξίφη των. Ἦτο ὅπλον τῶν Ἱσπανῶν καὶ τῶν Ἀφρικανῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους μετεδόθη ἐξ Ἀσίας διὰ τῶν Φοινίκων. Τὸ ὅπλον τοῦτο ἐφέρετο καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων τῶν Ρωμαίων, τοῦ Φιλίππου Ε' καὶ τοῦ Ἀννίβα, οἵτινες ἐλάμβανον ἐντολὴν δι' ἀναγνωρίσεις καὶ αἰφνιδίας ἐπιχειρήσεις. Ἡ μορφή της διεσώθη εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἑνὸς τροπαίου ἐπὶ δηναρίου κοπέντος εἰς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ.

Πέλτη (pelta). Μικρὰ ἐλαφρὰ ἀσπὶς σχήματος φύλλου κισσοῦ ἢ ἡμισελήνου. Κατεσκευάζετο ἐκ κλάδων ἰτέας καλυπτομένων ὑπὸ δέρματος. Ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ λαβὴν καὶ ἱμάντας, οἵτινες ἐπέτρεπον νὰ φέρηται εἰς τὴν ράχιν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Ἦτο ὅπλον τῶν Ἀσιανῶν καὶ τῶν Θρακῶν, οἵτινες ἔφερον ταύτην καὶ ὡς μισθοφόροι καὶ ὡς τακτικοὶ στρατιῶται τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κρατῶν. Οἱ Θρᾷκες δὲ στρατιῶται μόνον ἐκαλοῦντο ἐν ἀρχῇ πελτασταί· βραδύτερον ἐκλήθησαν καὶ οἱ φέροντες ὁπλισμὸν βαρύτερον μὲν τῶν ἐλαφρῶς ὡπλισμένων, ἐλαφρότερον δὲ τῶν βαρέως ὡπλισμένων, Ἕλληνες στρατιῶται. Εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐκ Βαρβάρων προελεύσεως τῆς ἀσπίδος ταύτης οἱ καλλιτέχναι τῆς οὐχὶ μεμακρυσμένης ἀρχαιότητος παρίστων τὰς Ἀμαζόνας ὡπλισμένας μὲ πέλτας. Ἐν Ρώμῃ πέλτην ἔφερον οἱ gladiatores (μονομάχοι). Πλὴν ὅμως τῶν εἰρημένων ἀσπίδων μνημονεύονται ἀσπίδες καὶ μὲ διάφορα ἄλλα ὀνόματα, ὡς μὲ τὴν λέξιν *σάκος*, ἥτις παρ' Ὁμήρῳ μὲν ση

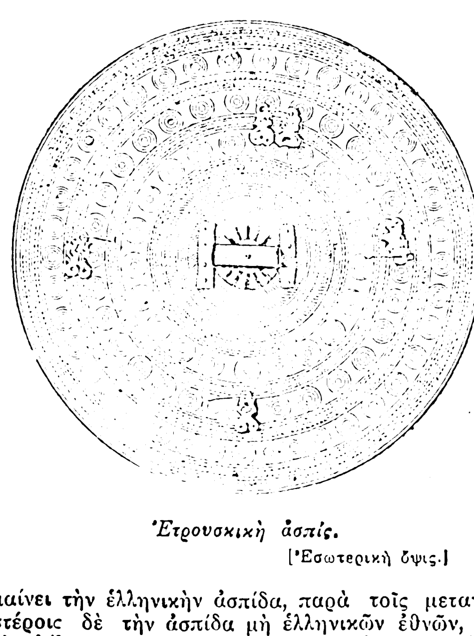

Ἐτρουσκικὴ ἀσπίς.

[Ἐσωτερικὴ ὄψις.]

μαίνει τὴν ἑλληνικὴν ἀσπίδα, παρὰ τοῖς μεταγεστέροις δὲ τὴν ἀσπίδα μὴ ἑλληνικῶν ἐθνῶν, μὲ τὴν λέξιν *γέρρον*, διὰ τῆς ὁποίας ἐδηλοῦτο κυρίως ἡ περσικὴ ἀσπίς, μὲ τὴν λέξιν *λαισήϊον* διὰ τῆς ὁποίας ἐδηλοῦτο ἡ ἀσπὶς τῶν Κιλίκων κ. ο. κ.

Ἡ ἀσπὶς ὡς κομψοτέχνημα.—Ἀποβαλοῦσα, ὡς προελέχθη, σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀσπὶς τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρά της, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἔγινεν ἓν τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς συνηθιζομένων ἀφιερωμάτων καὶ βαθμηδὸν μία κυρτή πως ἐπιφάνεια, ἥτις διεκοσμεῖτο διὰ ποικίλων γλυπτῶν καὶ γραπτῶν παραστάσεων, δηλ. μετεβλήθη εἰς ἓν πλαίσιον, μίαν κορνίζαν. Εἰς τὴν χρῆσιν ταύτην τῆς ἀσπίδος κατέληξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διὰ τῆς ἑξῆς ἐξελίξεως. Ἐν ἀρχῇ ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς ἡ συνήθεια, ἥτις διήρκεσε καθ' ἅπαντας τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ν' ἀφιερώνωσιν εἰς τοὺς βοηθήσαντας αὐτοὺς κατά τινα μάχην θεοὺς τὰ ὅπλα τῶν φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων ἐχθρῶν ἐξ εὐγνωμοσύνης. Οὕτως ἀφιέρωσαν οἱ Αἰτωλοὶ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ ὅπλα τῶν ὑπ' αὐτῶν φονευθέντων Γαλατῶν (*Παυσ.* Χ. 19.4). Ἐκ τῆς συνηθείας ταύτης ἐκαλλιεργήθη ἔπειτα ἡ συνήθεια ν' ἀφιερώνωσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ὄχι τὰ ὅπλα τοῦ ἡττηθέντος ἐχθροῦ, ἀλλ' ὁμοιώματα τῶν ὅπλων, ἐκ πολυτίμων ταῦτα μετάλλων κατεσκευασμένα. Οὕτως ἀφιέρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς

Ἀσπιδοειδεῖς διακοσμητικοὶ δίσκοι.

[Γλυπτὰ ἐπὶ μαρμάρου.—Μουσεῖον Νεαπόλεως.]

Ἀσπὶς ἀναμνηστικὴ τῆς μάχης τῶν Ἀρβήλων.

[Ἡ μάχη ἀναπαρίσταται ἐπὶ ἀσπίδος, τὴν ὁποίαν κρατοῦν ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία ὑπεράνω βωμοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὡς θεόν.]

τὸν αὐτὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν χρυσᾶς ἀσπίδας διὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην των. Ἐκ τῶν εἰρημένων συνηθειῶν προῆλθεν ἡ συνήθεια νὰ προσφέρωσιν εἰς τοὺς θεοὺς ἀσπίδας ἐκ πολυτίμων μετάλλων οὐχὶ ἐξ ἀφορμῆς τινος νίκης, ἀλλ' ὡς ἁπλᾶ ἀφιερώματα. Τοιαῦτα ἦσαν καὶ αἱ ἀποσταλεῖσαι εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς καὶ τὸν ἐν Θήβαις Ἀπόλλωνα χρυσαῖ ἀσπίδες τοῦ Κροίσου. Οὕτως ἡ ἀσπὶς περιῆλθεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν γλυπτῶν καὶ τῶν ζωγράφων, ἔγινεν εἷς δίσκος, μετάλλινος ἢ μαρμάρινος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπεικονίζοντο ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν ὀλυμπιονῖκαι, ἢ ἄρχοντες ἄλλοι πολῖται ἄξιοι γενόμενοι τῆς πατρίδος των, μὲ διαφόρους τιμητικὰς ἐπιγραφάς. Οἱ τοιοῦτοι δίσκοι ἐκόσμουν, συνήθως, τὰ ἀρχεῖα (δημόσια οἰκοδομήματα). Πολλάκις οἱ δίσκοι ἐκοσμοῦντο μὲ διαφόρους μυθολογικὰς παραστάσεις καὶ διαφόρους σκηνάς, ἐκ τῆς λατρείας ἰδίως τοῦ Διονύσου (Φαύνους, Σατύρους, Βάκχας, λέοντας, πάνθηρας, θύρσους κ. ο. κ.), ἢ καὶ πολέμου. Ἄξιος λόγου τοιοῦτος δίσκος εἶναι ὁ κατὰ τὸ 1870 ἀνευρεθεὶς καὶ κοσμούμενος δι' ἀναγλύπτου παραστάσεως τῆς μάχης τῶν Ἀρβήλων. Ὁ δίσκος οὗτος κρατούμενος ὑπὸ δύο γυναικῶν, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, εἶχε στηθῆ ὑπεράνω βωμοῦ τινος ἀφιερωμένου εἰς τὸν θεοποιηθέντα Μ. Ἀλέξανδρον. Πᾶσαι αἱ εἰρημέναι συνήθειαι τῆς χρήσεως τῆς ἀσπίδος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεδόθησαν καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Οὕτως ὁ Μάρκιος ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Δία τὴν πολύτιμον ἀσπίδα τοῦ Ἀσδρούβα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζετο ὁ Καρχηδόνιος ἥρως, ὁ Μόμμιος ἀφιέρωσεν 21 ἐπιχρύσους ἀσπίδας εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κορίνθου, ὁ Καλλιγούλας ὄχι μόνον ἀπεικονίσθη ἐπὶ μιᾶς ἀσπίδος, ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ γίνεται ἐτησία τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν νέοι καὶ νεάνιδες συνώδευον μετ' ᾀσμάτων τὸν φέροντα τὴν ἀσπίδα ταύτην ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων του εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός. Εἰς τὴν Ρώμην ἐπεκράτησε μάλιστα ἡ συνήθεια ν' ἀπεικονίζωσιν εἰς τὰς ἀσπίδας τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων των (imagines clipeatae) ἢ τῆς ἀρετῆς προσωποποιουμένης, διὰ τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ τιμῶνται. Αἱ τοιαῦται ἀσπίδες, ἔχουσαι, συνήθως, γλυπτὰς παραστάσεις καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄψεων, ἐκρεμῶντο εἰς ναούς, στοὰς καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια. Ἐκ τούτων πολλαὶ ἀνευρέθησαν ἐν Τούσκλῳ, Πομπηΐᾳ καὶ Ἡρακλείῳ, εἶναι δὲ ποικίλαι τὸ μέγεθος καὶ σχῆμα. Τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως κατέχει τὴν πλουσιωτέραν ἐξ αὐτῶν συλλογήν. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἀνευρέθησαν ἀσπίδες. Οὕτως ἀνευρέθη μία μικρὰ εἰς Ἀμαθοῦντα τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1875 μὲ ὀξὺν ὀμφαλὸν (ἦτο ἐκ δέρματος βοὸς καὶ ἐκαλύπτετο ἐκ φύλλου ὀρειχάλκου) καὶ δέκα ἀναθηματικαὶ εἰς τὸ κατὰ τὸ 1884—5 ἀνασκαφὲν Ἰδαῖον ἄντρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ὁ Κρηταγενὴς Ζεύς. Αἱ ἀσπίδες αὗται εἶναι ἐκ σφηρηλάτου χαλκοῦ καὶ φέρουσι ποικίλας παραστάσεις ἀνατολιζόντων διακοσμητικῶν θεμάτων (θηρία, θηριομαχίας, Σφίγγας, Ἀστάρτην κ.ο.κ.). Πᾶσαι εἶναι κυκλικαί, ἔχουσι κυρτὴν τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν καὶ φέρουσιν ἐν τῇ θέσει τοῦ ὀμφαλοῦ κεφαλὴν λέοντος ἢ ἀετοῦ. Εἶναι ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ Η'—Ζ' π. Χ. αἰῶνος καὶ κατεσκευάσθησαν ἐξ ἐπιδράσεως ἔργων τῆς ἀνατολικῆς βιομηχανίας διὰ τοῦ φοινικικοῦ ἐμπορίου εἰσαχθέντων εἰς τὴν Κρήτην. Τῆς λέξεως «ἀσπὶς» ἐγίνετο μεγάλη χρῆσις καὶ κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἰδίως ἐπὶ στρατιωτικῶν ἐκφράσεων. Οὕτως ἐλέγετο μεταφορικῶς «οὗτος γὰρ ἡμῖν ἀσπὶς οὐ μικρὰ θράσους» (*Αἰσ.* Ἀγ 1437), ἐτίθετο πρὸς δήλωσιν ὁλοκλήρου σώματος στρατοῦ «ὀκτακισχιλίη ἀσπὶς»=8 χιλ. ὁπλῖται (*Ἡροδ.* Ε'. 30), ἢ πρὸς ἐκτίμησιν νίκης τινὸς «ἀσπίδας ἔλαβον ὡς διακοσίας» (*Ξεν.* Ἑλ. 1. 2—3). Ὁμοίως ἐτίθετο εἰς πλείστας στρατιωτικὰς φράσεις (ἐπ' ἀσπίδας πέντε — ἐπ' ἀσπίδων ὀλίγον τεταγμένοι—ἐξ ἀσπίδος—παρ' ἀσπίδα —ἀσπίδας τίθεσθαι— ἐ ειδὰν ἀσπὶς ψοφῇ κ ο κ.) πρὸς δήλωσιν κινήσεως ἢ παρατάξεως. Γ.Δ.ΚΑΨΑΛΗΣ

—[ΒΥΖΑΝΤ.] Ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἡ ἀσπὶς ἐλέγετο *σκουτάριν* καὶ ὁ δι' αὐτῆς ὡπλισμένος ἀνὴρ *σκουτᾶτος*. Ὁ βασιλεὺς Λέων ΣΤ' (886 - 912), ὅστις ἐν τῇ περὶ Τακτικῆς συγγραφῇ αὐτοῦ ἐξελληνίζει πλείστους στρατιωτικοὺς ὅρους, ὀνομάζει αὐτὴν καὶ *θυρεόν*.

Μέχρι τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἦτο αὕτη ἐλλειψοειδής, μήκους 7 σπιθαμῶν, ἤτοι 1μ. 60, τουτέστιν ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ στρατιώτου, ἡ δὲ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πρώτου ζυγοῦ ἔφερεν εἰς τὸ μέσον αὐτῆς ὀμφαλὸν σιδηροῦν, ἐξ οὗ προεβάλλετο αἰχμὴ μήκους 7 - 8 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, καὶ τοῦτο, ὅπως λέγει ὁ ἀνώνυμος Βυζαντινὸς συγγραφεὺς τοῦ περὶ τακτικῆς συγγράμματος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, «ἵν' οὐ μόνον τοὺς ἐναντίους φοβῇ πόρρωθεν δρῶντας, ἀλλὰ καὶ τραυματίζῃ κακῶς αὐτοὺς εἰς πεῖραν ἐρχομένους».

Οἱ ἱππεῖς καὶ ἐκ τῶν πεζῶν οἱ ψιλοὶ ἔφερον ἀσπίδας μικροτέρας, σχήματος στρογγύλου. Αἱ μετὰ αἰχμῆς ἀσπίδες φαίνεται ὅτι κατηργήθησαν ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος, διότι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ μεταγενέστερα στρατιωτικὰ συγγράμματα. Ὁ Λέων ΣΤ' ἀναφέρει ὅτι ὁ ὁπλίτης ἔφερεν ἢ *μακρὰν* ἀσπίδα ἢ *στρογγύλην* μεγάλην. Αἱ μὲν μακραὶ κατεσκευάζοντο ἐκ ξηροῦ δέρματος βουβάλου, αἱ δὲ στρογγύλαι ἦσαν σιδηραῖ. Οἱ *πελτασταὶ* ἔφερον ἀσπίδα *στρογγύλην*, οἱ δὲ *ψιλοὶ* ἐπίσης στρογγύλην ἀλλὰ μικροτέραν τὴν ὁποίαν ὁ Λέων ὀνομάζει *ἀσπιδίσκιον*.

Αἱ τοῦ ἱππικοῦ ἦσαν διὰ μὲν τοὺς *καταφράκτους* ἐπιμήκεις, μήκους ἑνὸς μέτρου, διὰ δὲ τοὺς *ψιλοὺς ἀκοντιστὰς* ὡσαύτως ἐπιμήκεις ἀλλὰ κατά τι μικρότεραι.

Ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ Κομνηνὸς (1143 - 1180) κατήργησε τὴν στρογγύλην τῶν ὁπλιτῶν ἀσπίδα καὶ καθιέρωσε τὴν ἐπιμήκη ποδήρη. Τὰς ἀσπίδας ταύτας, τὰς κεκανονισμένας, ἀντικαθίστων ἐν ἀνάγκῃ δι' ἁπλῶν σανίδων προχείρως διασκευαζομένων εἰς ἀμυντικὰ ὅπλα.

Ὁ χρονογράφος Κανανὸς ἱστορῶν τὴν ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1422) γράφει ὅτι οἱ πολῖται σπεύσαντες ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως καὶ στερούμενοι ὅπλων, «τὰς τάβλας ὁποῦ ἔτρωγον καὶ τὰ τυμπάνια τῶν βουτζίων ἔδησαν μὲ σχοινία καὶ ἐβάσταζαν ἀντὶ σκουταρίων». Ν. Κ.

—[ΠΥΡΟΒ.]· βλ. ἀσπίδιον.

— ΕΡΑΛΔ.] Ὁ σημερινὸς *θυρεὸς* (écu) εἶναι ἐξέλιξις τῆς ἀσπίδος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἐχρησιμοποίουν τὴν ἀσπίδα διὰ νὰ καλύπτωνται ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ ἐχθροῦ, οὕτω καὶ οἱ μεταγενέστεροι εὐγενεῖς πολεμισταὶ--ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν—ἐπροφυλάσσοντο διὰ τῶν ἰδίων τροποποιηθεισῶν ἀσπίδων (écus boucliers). Καθ' ὃν δὲ τρόπον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκόσμουν τὰς ἀσπίδας των, οὕτω καὶ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ κατὰ τὸν μεσαίωνα εὐγενεῖς πολεμισταὶ ἐκόσμουν αὐτὰς (boucliers) διὰ διαφόρων ἐμβλημάτων. Γ. Ε. Τ.

— ΜΕΤΑΛΛ. ΕΡΓΑ] Ἀσπίδες καλοῦνται διαφράγματα ἀνθεκτικὰ εἰς τὴν πίεσιν, ξύλινα ἢ μετάλλινα, χρησιμοποιούμενα εἰς τὰ ὀρυχεῖα ἢ κατὰ τὴν κατασκευὴν σηράγγων ἢ ὑδραυλικῶν ἔργων, πρὸς ἀποφυγὴν πτώσεων χωμάτων ἢ κατακλύσεως ἐξ ὑδάτων (βλ. σήραγγες).

— ἀσπὶς *Ἀχιλλέως*. Ἡ παρ' Ὁμήρῳ μνεία τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως γίνεται ἀφορμὴ ἀποκαλύψεως δύο σπουδαιοτάτων εἰδήσεων, διαφωτιζουσῶν δύο σκοτεινότατα σημεῖα ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δόξας τῶν ναυτικῶν τῆς ἀπωτάτης ἐκείνης ἀρχαιότητος.

α') Διότι χάρις εἰς τὴν ἀσπίδα ταῦ Ἀχιλλέως ἀντλοῦμεν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου τὴν πρώτην ἀδιάσειστον ἀπόδειξιν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τῶν ναυτικῶν ἡ χρῆσις τῶν φάρων ὑπὸ τὸν πρωτογενῆ αὐτῶν τύπον, δηλαδὴ ὡς ἁπλῶν πυρῶν ἀναπτομένων εἰς κορυφάς, παρακτίων λόφων εἴτε ἀκρωτηρίων, γνωστὰς τὴν ταυτότητα καὶ τὴν θέσιν εἰς τοὺς ναυτικούς. Διότι ὁμιλῶν ὁ μέγας τῆς Ἰωνίας ἀοιδὸς περὶ τῆς λάμψεως ἥτις ἀντανεκλᾶτο ἀπὸ τῆς ἀσπίδος ἣν ἔδωκεν ἡ Θέτις πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, μεταχειρίζεται τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα (Ἰλιὰς Τ 375):

Ὡς δ' ὅταν ἐκ πόντοιο σέλας ναύτῃσι φανείῃ
καιομένου πυρός· τὸ δὲ καίεται ὑψόθ' ὄρεσφιν.

β') Διότι ἡ κατὰ τὴν «ὁπλοποιίαν» (δηλαδὴ τὸ Σ τῆς Ἰλιάδος) περιγραφὴ (Σ, 606 κ. ἑ.) τῶν παραστάσεων τοῦ Ὠκεανοῦ, αἵτινες ἐκόσμουν τὴν ἴτυν τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀποτελεῖ πρόσθετον ἀπόδειξιν τῆς δόξης, ἥτις φαίνεται ὅτι ἐπεκράτει τότε, καὶ καθ' ἥν, κύκλῳ ὁ Ὠκεανὸς τὴν Γῆν περιέβαλλε πάντοθεν, ὡς πρῶτος τὴν ἀλληγορίαν τῶν παραστάσεων ἐκείνων ἡρμήνευσεν ὁ Στράβων ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ὅπως ἐξακριβώσῃ τάς, καὶ τότε μὴ καθωρισμένας, γνώσεις ὡς πρὸς τὴν Κοσμογραφίαν τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς: «Καὶ ἄλλως δ' ἐμφαίνει τὸ κύκλῳ περικεῖσθαι τῇ γῇ τὸν Ὠκεανόν, ὅταν οὕτω φῇ ἡ Ἥρα:

εἶμι γὰρ ὀψομένη πολυφόρβου πείρατα γαίης
Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν. (Ἰλιὰς Ξ 201)

«τοῖς γὰρ πέρασι πᾶσι συνήθη λέγει τὸν ὠκεανόν. τὰ δὲ πέρατα κύκλῳ περίκειται· ἔν τε τῇ ὁπλοποιίᾳ τῆς Ἀχιλλέως ἀσπίδος κύκλῳ περιτίθησι τὸν ὠκεανὸν ἐπὶ τῆς ἴτυος». Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—ἀσπὶς *Ὀρθοδοξίας*. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς συνελθούσης τῷ 1672 ἐν Ἱεροσολύμοις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, φέρουν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «Ἀσπὶς Ὀρθοδοξίας ἢ ἀπολογία καὶ ἔλεγχος πρὸς τοὺς διασύροντας τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν αἱρετικῶς φρονεῖν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ὡς καταφρονοῦσιν οὗτοι αὐτοὶ οἱ Καλουῖνοι δηλονότι, συντεθεῖσα παρὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τοπικῆς συνόδου, ἐπὶ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων». Ἡ σύνοδος αὕτη συνεκλήθη ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1672, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἐπισκευασθέντος ἐν Βηθλεὲμ ναοῦ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος· ἀφορμὴν δ' εἰς σύγκλησίν της ἔδωκεν ἡ ἐπιθυμία τοῦ φιλέλληνος Γάλλου πρεσβευτοῦ *Νοαντὲλ* τοῦ νὰ πληροφορηθῇ ἐπισήμως ἂν εἶναι ἀληθὲς ὅ,τι διεκήρυξεν ὁ Κλαύδιος διαμαρτυρόμενος ἱεροκῆρυξ τῆς γαλλικῆς κώμης *Charenton*, ὅτι ἡ περὶ Θείας Εὐχαριστίας ὀρθόδοξος διδασκαλία συμφωνεῖ πρὸς τὴν προτεσταντικήν, καθὼς ἐβεβαίου ἡ ὁμολογία τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Μετὰ ἐκτενῆ πρόλογον, ἐν ᾧ ἐκτίθενται οἱ λόγοι τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου, ζητεῖται νὰ καταδειχθῇ ὅτι ἡ ὁμολογία ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γνησία, διότι «οὐδέποτε ὡς Καλουινόφρων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγνώσθη ὁ Κύριλλος» καὶ ἐὰν δὲ «καθ' ὑπόθεσιν Κύριλλος ἦν ὁ τῶν κεφαλαίων ἐκείνων πατήρ, λαθραίως ταῦτα ἐξέδωκε, μηδενὸς εἰδότος τῶν Ἀνατολικῶν» καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι ἔργον «Κυρίλλου τινὸς δολίου ἐν παραβύστῳ φλυαρήσαντος». Πάντως ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ἣν διὰ συνόδων ἀπεκήρυξε καὶ τοὐναντίον ἐμμένει εἰς τὴν πατροπαράδοτον πίστιν (βλ. περὶ Ἀσπίδος Ὀρθοδοξίας καὶ κείμενον αὐτῆς ἐν *Ἰω. Ε. Μεσολωρᾶ* Συμβολικῇ τῆς ὀρθ. Ἀνατ. Ἐκκλ. Τὰ συμβολικὰ βιβλία. Παράρτημα α' τόμου, Ἀθῆναι 1893, σ. 43—87). Δ. Σ. Μ.

— «Ἀσπίς». Ἀντιτορπιλλικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τύπου «Νίκης», ναυπηγηθὲν τῷ 1906 εἰς τὰ ἐν Στέττιν ναυπηγεῖα Βουλκάν· διαστάσεις: πόδ. $220^1/_4 \times 20^1/_2$ (μέτρ. $66{,}10 \times 6{,}15$)· ἰσχὺς μηχανῶν 6700 ἵπποι (βλ. λ. «Νίκη»).

—Ἀσπὶς *τοῦ Σοβιέσκη* [*Ἀστρονομ.*]. Μικρὸς ἀστερισμός, συγκείμενος ἐξ ἀμυδρῶν ἀστέρων μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τοῦ Ἀετοῦ, τοῦ Ὀφιούχου, τοῦ Ὄφεως καὶ τοῦ Τοξότου εὑρισκομένων. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος ἐσχηματίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Δάντσιγ ἀστρονόμου Hevelius (1611—1687) πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἐθνικοῦ ἥρωος τῶν Πολωνῶν *Ἰωάννου Σοβιέσκη* (βλ. Ἀετός). Σ. Π.

Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Αἰθιοπίας τῆς ὑπὸ Αἴγυπτον, ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδ. Πτολεμαίου εἰς πλάτος $19^0\,{}^3/_4$ καὶ μῆκος $65^0\,{}^1/_2$ ἀπὸ Φέρρου (Δ, ζ, 6). Κατὰ τὸν *C. Müller* (Χάρτης VII Sinus Arabiei, pars media, secundum Agatharcidem, Artemidorum, Plinium et Ptolemaeum εἰς τόμον III ἐκδ. Ἐλασσόνων Ἑλλήνων Γεωγράφων, ὑπὸ *Διδότου*), ἡ *ἄκρα Ἀσπὶς* ταυτίζεται πρὸς τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον, τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, *Ras Rawaya* (πλάτ. 21°02' Β, μῆκ. 37°18' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 8 c: Red Sea part 3. Red Sea and Gulf of Aden Pilot ἔκδ. 1921 σελ. 153—157) σχηματίζον χερσόνησον κολπίζοντα ὅρμον καὶ ἀγκυροβόλιον. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τοῦ Καρχηδονίου κόλπου, ἀποτελοῦν ἄκραν τῆς «Ἑρμαίας ἄκρας» (τῆς τανῦν *Cap Bon*), ἀναφερόμενον ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Δ, γ, 8) εἰς πλάτος $33^0\,{}^1/_3$ καὶ μῆκος ἀπὸ Φέρρου $35^0\,{}^1/_4$. Κατὰ τὸν Στράβωνα *Ἀσπὶς* ὠνομάζετο ὁ λόφος ὁ ἐπιστέφων τὸ ἀκρωτήριον τῆς *Ταφίτιδος* (Ras Aclibia), ὃν ἄκρα τῆς Ἑρμαίας, ὀφείλων τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸ σχῆμά του, προσομοιάζον ἀσπίδα· προσθέτει δὲ ὁ γεωγράφος ὅτι συνῳκίσθη ὁ λόφος ὑπὸ Ἀγαθοκλέους τοῦ Σικελίας τυράννου, καθ' ὃν χρόνον ἐπέπλευσε (περὶ τὸ 308 π. Χ.) κατὰ τῶν Καρχηδονίων, ἀλλὰ καὶ ὅτι τόσον ἡ πόλις Ἀσπὶς ὅσον καὶ αἱ γείτονές της Τύνις, Ἑρμαία καὶ Νεάπολις κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων συγχρόνως μετὰ τῆς Καρχηδόνος (*Πολυβ.* Ἱστορ. Α, 29). Ἐπανηγέρθη ὅμως ἡ Ἀσπὶς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Clupea* (*Πλιν.* V, 32. V, 7, 2), ὑπαχθεῖσα εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἀφρικανικὴν ἐπαρχίαν τῆς Ζευγιτανίας (*Πομπόν. Μέλας*, I, 34) καὶ παίξασα σημαίνοντα ρόλον κατὰ τοὺς Καρχηδονικοὺς καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους (*Caes.* Bel. civ. II,23, *Liv* 27,29, *Silius* III 244, *Δίων Κάσσιος* λζ', 7), ὑπῆρξε δὲ ὁ τόπος τῆς τελευταίας τοῦ ὑπάτου Ρηγούλου (Regulus) ἀποβιβάσεως.

Ὁ Ἀνώνυμος ἐν τῷ «Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης θαλάσσης», ταῖς ναυτιλιακαῖς ὁδηγίαις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, περιγράφει τὴν *Ἀσπίδα* «ἀκρωτήριον ὑψηλὸν καὶ περιφανές, οἷον Ἀσπίς. Ἐπ' αὐτὴν πλέε τὴν ἄρκτον, ὡς παραφαίνειν ἐξ εὐωνύμων, εἰσὶ γὰρ εἰς τὸ πέλαγος ἐκεῖνο βράχη πολλὰ καὶ τραχέα· εἶτα ἐκφανήσεταί σοι Ἀσπὶς καὶ ἐπ' αὐτῇ Νεάπολις· ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ τὴν Ἀσπίδα στάδιοι σ'· ὑψηλός ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἐπ' αὐτὸν ἡ πόλις· ἔχει λιμένα πρὸς Ζέφυρον ἀπὸ σταδίων ι' ἀνώτερον τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῆς Ἀσπίδος εἰς Ἑρμαίαν ἄκραν στάδιοι σ'» (§ 117). Ἀναφέρεται ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν Πευτιγγεριανὸν χάρτην καὶ τὸ Ἀντωνινιάνειον Ὁδοιπορικόν. Ἐπέχει δὲ τὴν θέσιν τῆς Ἀσπίδος τὸ σύγχρονον χωρίον *Κελίμπια* (Mersa Kalibia) ἔχον ἀγκυροβόλιον, κείμενον δὲ εἰς $1^1/_2$ μίλ. ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ras Mustapha* (πλάτ. 36°50', μῆκ. 11°07' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 250*: Fratteli Rocks to Mahedia, Kelibia road*). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Νῆσος ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς κειμένη ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Λυκίας. Ἡ ταυτότης της ἀμφίβολος· πλὴν ἐὰν παρακολουθήσῃ τις, κατ' ἀντίστροφον ὅμως φοράν, τὴν σειρὰν γεωγραφικῆς διαδοχῆς, ἣν ὁ Πλίνιος ἀκολουθεῖ (ἐν τῇ μνείᾳ τῶν προσκειμένων τῇ ἀκτῇ τῆς Λυκίας νήσων: V, 35, 4), μὲ ἀφετηρίαν δὲ τὴν «proximaque Cauno *Rhodusa*», ἣν οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι ταυτίζουσι πρὸς τὴν σύγχρονον *Λινόζαν*, ὡς ἐγγυτάτην τῷ λιμένι τῆς Καύνου, δὲν θὰ διστάσῃ πολὺ νὰ ἀποφανθῇ ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς *Ἀσπίδος* πρὸς τὴν πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Σουβίλα Μπουρνοῦ* (ἀρχ. *Ἀρτεμίσιον*) νησῖδα *Παξιμάδι* (πλάτ. $36^0\,33'\,{}^3/_4$ Βορ., μῆκ. $28^0\,52'\,{}^1/_2$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos island to cape Kara Burnù). Σ. Ε. Λ.

—Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος *Σύρτεως τῆς Μεγάλης* ἀναφερόμενος ὑπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (Δ, γ, 14), εἰς πλάτ. $30^0\,{}^1/_3$ καὶ μῆκ. ἀπὸ Φέρρου $43^0\,{}^3/_8$, ἐπίσης ἐν τῷ Ἀνωνύμου «Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης θαλάσσης» (§ § 90—93) ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (709, 40) προσθέτοντος «μετὰ δὲ τὴν λίμνην τόπος ἐστὶν Ἀσπὶς καὶ λιμὴν κάλλιστος τῶν ἐν τῇ Σύρτει». Ἡ ταυτότης τῆς Ἀσπίδος ἀπὸ συγχρόνου ἀπόψεως δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Κατὰ τὰς Ἀγγλικὰς Ναυτιλιακὰς ὁδηγίας (Mediter. Pilot, τόμ. V. ἐκδ. 1925 σελ. 29) τῶν ἀπὸ Λιβύης ἕως Παλαιστίνης ἀκτῶν, συντασσομένας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων ὡς πρὸς τὰς ταυτότητας τῶν τόπων, ἡ ἀρχαία Ἀσπὶς δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν σύγχρονον *Marsa Zaffran*, λιμένα φυσικόν, ὑπὸ τὰ ὕδατα τοῦ ὁποίου σῴζονται τὰ λείψανα ἀρχαίων λιμενικῶν ἔργων (πλάτ. 31°13', μῆκ. 16° 36' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 246* Ras Makhabez to Benghazi; Marsa Zaffran*). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος μεταξὺ τῶν κόλπων Τεω καὶ Λεβέδου: «Τέως δὲ Λεβέδου διέχει ἑκατὸν εἴκοσι, μεταξὺ δὲ ἡ νῆσος Ἀσπίς, οἱ δ' Ἀρκόννησον καλοῦσι». Εἶναι ἡ σύγχρονος *Ὑψηλὴ* ἢ *Ψηλὴ* (πλάτ. 38°01'40", μῆκ. 26°54'15", χάρτ. ἀγγλ. 3446: Paspargo islet to Samos strait) ἢ εἰς $^2/_3$ τοῦ μιλλ. καὶ ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπουλμὲς κειμένη. Σ. Ε. Λ.

— Ἀσπὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται ἐπίσης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων:

— 1) Εἷς ἐστρογγυλευμένος λόφος ἐν Ἄργει ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως αὐτοῦ Λαρίσης ἐκφυόμενος καὶ χωριζόμενος αὐτῆς διὰ δειράδος, ἀληθινὴ ἀσπὶς τῆς πόλεως ἀπὸ πάσης κατ' αὐτῆς ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομῆς. Αἱ ἀπὸ τοῦ 1902 ἀρχίσασαι ἐπ' αὐτῆς ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Ὁλλανδοῦ Vollgraff ἀπέδειξαν μὲν ὅτι εἰς τὴν κορυφὴν (ὕψ. 84 μ. ἀπὸ τῆς πόλεως) τῆς Ἀσπίδος ὑπῆρχε μικρὰ ἀκρόπολις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων προϊστορικοῦ ἄστεως ἀνερχομένου εἰς 2000 ἔτη π. Χ., ἀπεκάλυψαν δὲ ἓν πολυγωνικὸν τεῖχος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, ἐκτισμένου εἰς θεμέλια προϊστορικοῦ περιβόλου, τὰ ἴχνη δύο προμυκηναϊκῶν συνοικισμῶν, δύο δεξαμενὰς ἐπιμήκεις, τοῦ συνηθιζομένου τύπου τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἐπίσης ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἦλθον εἰς φῶς ἐννέα σπηλαιώδεις μετὰ δρόμου μυκηναϊκοὶ τάφοι ἐπὶ τῶν ΝΔ προπόδων τοῦ εὐθρύπτου βράχου, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ἱερῶν τοῦ Πυθίου ἢ Δειραδιώτου Ἀπόλλωνος, τῆς ὀξυδερκοῦς Ἀθηνᾶς καὶ μεγάλης βυζαντινῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ δεξαμεναί τινες πρὸς τὰ ΒΔ (βλ. καὶ λ. Ἄργος).

— 2) Μικρὰ νῆσος ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ, ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Κορινθίων Κεγχρεῶν. Σήμερον ἡ νησὶς (κειμένη ἀπέναντι τοῦ χωρίου *Ἅγιοι Θεόδωροι*) καλεῖται *Πλατουράδα* ἢ *Ἑβραιονήσι*.

— 3) Μικρὰ νῆσος ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Σήμερον καλεῖται *Ἀντίψαρα*.

— 4) Ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας πολίχνης τῆς νήσου Ἀμοργοῦ *Ἀρκεσίνης*.

— 5) Πολίχνη τις ἐν Μακεδονίᾳ.

— 6) Πολίχνη τις ἐν Συρίᾳ.

— 7) Ὄρος τι τῆς λιβυκῆς παραλίου χώρας παρὰ τὰ ὅρια τῆς Αἰγύπτου.

— 8) Τοποθεσία τις ἐν Ἱσπανίᾳ.

— 9) Ὄρος ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ (ἐν τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰμάου Σκυθίᾳ) κλπ. ΚΑΨ.

ἀσπὶς (ἡ) (Aspis) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀφιδίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐχιδνῶν*. Πάντες εἶναι ὄφεις ἰοβόλοι, τὸ σῶμά των εἶναι ἐπίμηκες, ἀπεστρογγυλωμένον καὶ περισσότερον ἐξωγκωμένον κατὰ τὴν κοιλίαν ἢ κατὰ τὰ ἄκρα. Ἡ κοιλία εἶναι κεκαλυμμένη δι' ἀνομοιοειδῶν ἀνθεκτικῶν λεπίων. Ἡ κεφαλὴ εἶναι μικρά. Τὸ στόμα εὐρύ. Ἡ οὐρὰ μακρά, κωνικὴ καὶ ἀπολήγουσα εἰς αἰχμηρὸν ἄκρον. Οἱ ὄφεις οὗτοι εἶναι ἐπιτήδειοι εἰς τὸ νὰ ἐκτείνωσι καταπληκτικῶς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ λαιμοῦ των. Τοῦτο παρατηρεῖται συνήθως, ὅταν τὸ ζῷον ὀργισθῇ ἢ φοβηθῇ. Ὁ Λατῖνος ποιητὴς Λουκανὸς γράφει εἰς τὸ ἱστορικὸν ἔπος του «Φάρσαλα» (βιβλ. IX) σχετικῶς μὲ τὴν ἰδιότητα ταύτην τῆς ἀσπίδος: «Aspida somniferam tumida cervice levavit».

Ἡ ἀσπὶς ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει καὶ περιγράφει ταύτην· ὁ Γαληνός, λέγει, ὅτι ὅσοι ἐδάκνοντο ὑπὸ τοῦ ἰοβόλου τούτου ἀπέθνησκον. Ἐπίσης ἐκ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως τούτου ἀπέθανε καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρα. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι εἰς τὰς ἱερογλυφικάς των παραστάσεις ἀπεικόνιζον πάντοτε τὸν ὄφιν τοῦτον μὲ τὴν κεφαλὴν προτεταμένην καὶ τὸ σῶμα ἠνωρθωμένον. Ἐπίστευον ὅτι ἡ ἀσπὶς ἐλάμβανε τὴν στάσιν ταύτην διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἀγροὺς ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἶχε τὴν φωλεάν της καὶ ἐλάτρευον ταύτην ὡς θεὸν προστάτην. Εἰκὼν τῆς ἀσπίδος ἐκόσμει τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς ἔφερεν ἀπεικονισμένην ἐπὶ τοῦ βραχίονός του ἀσπίδα εἰς ἔνδειξιν τῆς δυνάμεώς του. Ἐπίσης ἀσπίδες ἐκόσμουν τὰ διαδήματα τῶν Αἰγυπτίων θεῶν Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος. Οἱ γόητες Ἰνδοί, Πέρσαι καὶ Αἰγύπτιοι μὲ τὰς ἀσπίδας ἐθαυματούργουν εἰς τὰς

Digitized by Google

διαφόρους ἀγοράς, πανηγύρεις καὶ δημοσίας ἐν γένει συγκεντρώσεις.

Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ τέσσαρα εἴδη, τρία ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἓν ἰθαγενὲς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ φυσιοδίφου *Geoffroy Saint-Hilaire* τὸ εἶδος *ἀσπὶς ἡ διοπτροφόρος* (Aspis tripudians) εἶναι λίαν διαδεδομένον ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἰδίως ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ χρωματισμός του εἶναι ὠχροκίτρινος καὶ ἡ κεφαλή του κοσμεῖται διὰ σειρᾶς ἐρυθρῶν καὶ ὑποφαίων ῥαβδώσεων. Ὄφεις τινὲς τοῦ εἴδους τούτου εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν μελανοί. Τὸ σῶμα ἔχει μῆκος 130 ἑκατοστομ. καὶ εἶναι πεπιεσμένον κατὰ τὴν κεφαλικὴν χώραν. Τὸ ῥύγχος εἶναι εὐρὺ καὶ φέρει μικρούς, αἰχμηρούς, κεκαμμένους ὀδόντας καὶ

Κεφαλὴ ἀσπίδος τῆς διοπτροφόρου.
[1—Ἰοβόλοι ἀδένες. 2—Ἀνώτεροι χειλικοὶ ἀδένες. 3—Ἰοβόλον κέντρον.]

Ἀσπὶς ἡ διοπτροφόρος.

δηλητηριώδη ἄγκιστρα, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος εἶναι διπλάσιον τοῦ μεγέθους τῶν ὀδόντων. Ἡ γλῶσσα εἶναι μακρά, ἐκτατὴ καὶ δισχιδὴς κατὰ τὸ ἄκρον της. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πλάγιοι, μικροὶ καὶ δυσκίνητοι. Τὸ σῶμα κυλινδρικὸν καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ μικρῶν, ᾠοειδῶν καὶ λείων λεπίων. Ἡ κοιλία ἐφωδιασμένη διὰ μακρῶν καὶ κατὰ πλαγίαν διεύθυνσιν διατεταγμένων πλακῶν. Ἡ οὐρὰ εἶναι κωνικὴ μὲ ἀπεστρογγυλωμένα λέπια. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας.

Ἀσπὶς ἡ ἰνδική (Aspis indiana). Ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὸ μῆκός της εἶναι κατά τι μικρότερον τῆς προηγουμένης καὶ ὁ χρωματισμός της προσινομέλας μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας. Δ. Ν. Π.

Ἀσπίσας. Σατράπης τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Σουσιανῇ (*Διοδ. Σικελ.* 19 55).

ἀσπιστής (ὁ) καὶ *ἀσπιστήρ*· ὁ φέρων ἀσπίδα, ὁ πολεμιστής· πρβ. *αἰχμητής, θωρηκτὴς κ.τ.τ.* (βλ. ὑπασπιστής).

Ἄσπιτελ (Ashpitel), **Ἀρθοῦρος.** Περιώνυμος Ἄγγλος ἀρχιτέκτων (1807—1869). Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Βαρνάβα ἐν Χόμερτον καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν Μπλάκηθ. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς σοφῶν πραγματειῶν περὶ ἀρχιτεκτονικῆς κτλ.

ἀσπίτωτος, —η, —ο (ν)· δημοτ., ὁ χωρὶς σπίτι, ὁ μὴ ἐγκατεστημένος εἰς οἰκίαν (βλ. σπιτωμένος).

Ἀσπιωτάδες *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀγροῦ τῆς ἐπαρχίας Κερκύρας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1920) 167.

ἀσπλαγχνία (ἡ)· κοιν. *ἀσπλαχνία*· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀσπλάγχνου, σκληροκαρδία, ἀπανθρωπία, ἀντίθ. *εὐσπλαγχνία.*

ἀσπλαγχνίδαι (οἱ) (Asplachnidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν τριχοφόρων (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἄσπλαγχνον (τὸ) (Asplachnum) *[Ζῳολ.]*. Γένος σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσπλαγχνιδῶν*. Τοῦ γένους τούτου γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἄσπλαγχνον τὸ σιβόλδειον* (Asplachnum Sieboldii). Διακρίνεται ἐκ τοῦ ἀσκοειδοῦς, ἐπιμήκους σώματός του, τῆς παχείας κεφαλῆς του καὶ τῶν τριχῶν, ἐν εἴδει βλεφαρίδων, δι' ὧν καλύπτεται ὁλόκληρον τὸ σῶμά του. Δ. Ν. Π.

ἄσπλαγχνος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· κοιν. *ἄσπλαχνος*· ὁ μὴ ἔχων σπλάγχνα· || μεταφ. ὁ σκληροκάρδιος, ὁ ἀπάνθρωπος.—Ἐπίρρ. *ἀσπλάγχνως.*

Ἀσπληδὼν *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης Μιδείας κατὰ τὸ ἔπος τοῦ Χερσίας τοῦ Ὀρχομενίου (*Παυ.* IX. 38. 9).

—Ἀσπληδὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βοιωτίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀρχομενίων, παρὰ τὸν ποταμὸν Μέλανα, ὅστις ἔρρεε μεταξὺ αὐτῆς καὶ Ὀρχομενοῦ. Ἡ πολίχνη μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Β' 511), ὡς ὑπαγομένη εἰς τὸ βασίλειον τῶν ἀδελφῶν Ἀσκαλάφου (βλ. λ.) καὶ Ἰαλμένου καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (C. 415), ὅστις λέγει ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ *Σπληδὼν* καὶ ὅτι βραδύτερον μετωνομάσθη *Εὐδείελος*. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ ἥρωος Ἀσπληδόνος υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ἡ πολίχνη εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῶν κατοίκων της ἕνεκα λειψυδρίας. ΚΑΨ.

ἄσπληνον (τὸ) (Asplenum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πτερίδων* περιλαμβάνον πλεῖστα εἴδη, ὧν γνωστότερα εἶναι: *Ἄσπληνον τὸ μελανὸν* (Asplenum nigrum). Διακρίνεται ἐκ τῶν παραφύλλων του ἅτινα εἶναι μακρά, λεῖα καὶ φαιο-υπομέλανα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ὄψιν. Ἡ περιφέρεια τῆς στεφάνης εἶναι τριγωνικὴ καὶ χρώματος πρασίνου. Τὸ εἶδος τοῦτο φύεται εἰς ὑγρὰ καὶ σκιερὰ μέρη, εἰς τὰς ῥωγμὰς τῶν βράχων ἐπὶ τῶν τοίχων. *Ἄσπληνον τὸ τριχομανὲς* (Asplenum trichomanes). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν μέσην καὶ νότιον Εὐρώπην ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα πολυτρίχι. *Ἄσπληνον τὸ χλωρὸν* (Asplenum viridum). Φύεται παρ' ἡμῖν ἐν Ὀλύμπῳ. ὁ *Ἄσπληνον ἡ ὀνόπτερις* (Asplenum onopreris). Ἀπαντᾷ εἰς πετρώδη ἐδάφη καὶ εἶναι γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα σκορπίδι, σκορπιδόχορτο. *Ἄσπληνον τὸ τῶν τοίχων* (Asplenum muraria). Διακρίνεται ἐκ τῶν μακρῶν πρασίνων παραφύλλων

Ἄσπληνον ἡ ὀνόπτερις (κλάδος).

καὶ τῆς ᾠοειδοῦς στεφάνης του. Παρ' ἡμῖν φύεται εἰς τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα σκορπίδι. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοφυτολ.]* Ἡ ὀνομασία *ἄσπληνον* (Asplenium) καὶ *ἀσπληνίτης* (Asplenites) ἐδόθη ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων παλαιοφυλολόγων εἰς φυτὰ τῆς οἰκογενείας τῶν *πτεριδῶν* ἐπὶ τῇ βάσει ἀπολιθωμένων λειψάνων, εὑρεθέντων ἰδίᾳ συχνὰ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἰουρασίου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Βραδύτερον ἀνεγνωρίσθησαν, ὅτι τὰ λείψανα τῶν φυτῶν τούτων ἀνήκουν εἰς τὸ γένος *τοδέα*. Γ. Κ. Γ.

— *[Φαρμ.]* Εἶδος βοτάνης τῆς ὁποίας τὰ φύλλα, κατὰ τὸν Διοσκορίδην, βράζονται μετ' ὄξους καὶ τὸ τοιοῦτον ἀφέψημα λαμβάνεται ἐπὶ 40 ἡμέρας ὑπὸ τοῦ πάσχοντος ὄγκον τοῦ σπληνὸς (μεγαλοσπληνίαν, ἴσως δὲ καὶ ἑλονοσίαν), ὁ ὁποῖος διαλύεται οὕτω. Παρὰ τῷ λαῷ τὸ ἄσπληνον ὀνομάζεται σπληνόχορτον. Μ. Ν. Κ.

ἄσπληνος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ ἔχων σπλῆνα εἴτε ἐκ φύσεως εἴτε λόγῳ ἐγχειρίσεως.

ἄσπονδος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ ἄνευ σπονδῶν, ὁ γινόμενος οὐχὶ κατ' ἀκολουθίαν συνθηκολογήσεως: «ἀνείλοντο (τοὺς νεκροὺς) ἀσπόνδους» *(Θουκυδ.)*, ἀντίθ. *ὑπόσπονδος* || ὁ μεθ' οὗ σπονδαὶ δὲν εἶναι δυναταί, ὁ ἀδιάλλακτος: «ἄσπονδοι ἐχθροί».

ἀσπόνδυλα (τὰ) (Evertebrata) *[Ζῳολ.]*. Παλαιὰ ὑποδιαίρεσις τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου περιλαμβάνουσα τὰ ἑξῆς ἀθροίσματα: *πρωτόζῳα, κοιλεντερωτά, ἐχινοδέρματα, σκώληκες, ἀρθρόποδα, μαλάκια* καὶ *χιτωνοφόρα*. Δ. Ν. Π.

ἀσπόνδυλος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ ἄνευ σπονδύλων, ὁ μὴ ἔχων σπονδυλικὴν στήλην.

Ἀσπορδηνὸν καὶ *Ἀσπορηνὸν [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος πλησίον τῆς Περγάμου, ἔνθα ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ῥέας. ἥτις ἐξ αὐτοῦ ἐκλήθη *Ἀσπορηνὴ* (*Στράβ.* 13. 619).

Ἀσπορηνή. Ἐπώνυμον τῆς Ῥέας· βλ. Ἀσπορδηνόν.

Ἀσπορηνὴ (Asporina) *[Ἀστρονομ.]*. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 246. Ἀνεκαλύφθη τῇ 6 Μαρτίου 1885, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $a=2{,}694$. $T=1615$ ἡμ. $e=0{,}105$ $i=15^{0}.38'$, $L=37^{0}.55'$, $\Omega=162^{0}.54'$ καὶ $\pi=256^{0}.59'$. Σ. Π.

ἀσπορία (ἡ), ἡ ἔλλειψις σπόρου, ἢ σπέρματος.

ἀσπόριαστος, —η, —ο· δημοτ., αὐτὸς ποὺ δὲν ἐσπόριασε, δὲν ἔκαμε σπόρους: «ἀγγοῦρι ἀσπόριαστο»· ἀντίθ. *σποριασμένος.*

ἄσπορος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ ἐσπαρμένος, ἄσπαρτος: «γῆ ἄσπορος καὶ ἀνήροτος» (ἀρχ.)· || ὁ ἄνευ σπορᾶς βλαστήσας· || ἐνεργ. ὁ μὴ σπείρας (δημοτ.): «ἀπόμεινα ἐφέτος ἄσπορος», δὲν ἔσπειρα τοὺς ἀναγκαίους ἀγρούς· || ὁ μὴ ἀποκτήσας ἀπογόνους.—Ἐπίρρ. *ἀσπόρως.*

— *ἄσποροι γενεαὶ μικροβίων [Μικροβιολ.]*. Ἐπὶ βακτηρίων τινων συνήθως παραγουσῶν σπόρους ἀναπτύσσονται πολλάκις *ἄσποροι γενεαί*. Τοῦτο ἐπέρχεται μετ' ἐπίδρασιν μέσων, παρακωλυόντων τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, οἷον ἄχνης ὑδραργύρου, θερμοκρασίας ἀνωτέρας τῶν 42° καὶ ἄλλων τινῶν. Κ. Σ.

Ἄσπουα. Τοποτηρησία, ἤτοι μικρὰ διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ θέματος Βουκελλαρίων (τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας), κειμένη πρὸς Ν. τῆς Ἀγκύρας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος ΣΤ' (886—912) ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ θέματος τούτου καὶ προσεκολλήθη εἰς τὸ τῆς Καππαδοκίας. Ν. ΚΑΛ.

ἀσπούδα (ἡ)· ἰδιωμ., σπουδή, προσπάθεια, σφοδρὰ ἐπιθυμία: «ἔχει ἀσπούδα νὰ ταξιδέψῃ».

ἀσπούδαστος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ μετὰ σπουδῆς ἐπιδιωκόμενος ἢ θεραπευόμενος, ὁ ἄνευ ζήλου (ἀρχ.)· || δημοτ. ὁ μὴ σπουδάσας, ἀπαίδευτος, ἀντίθ. *σπουδασμένος.*

Ἄσπουλλ (Aspull) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Lancashire ἔχουσα ἀνθρακωρυχεῖα καὶ μεταλλουργεῖα σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Κάτ. 7850.

Ἄσπουλλ (Aspull), **Γεώργιος.** Ἄγγλος κλειδοκυμβαλιστής, γεννηθεὶς τῷ 1813 ἐν Μαγχεστρίᾳ. Ὁ Ῥοσσίνι ἐθεώρει αὐτὸν ὡς μουσικὸν φαινόμενον. Καίτοι ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν δέκα ὀκτὼ ἐτῶν, ἦτο ἤδη γνωστὸς εἰς τοὺς μουσικοὺς κύκλους ὡς δεινὸς ἐκτελεστής.

Ἀσπουργιανοὶ *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τις κατοικῶν παρὰ τὴν Μαιώτιδα λίμνην (*Στράβ.* 11,495 καὶ 12,566).

ἄσπρα (τὰ) *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ μεγάλους βότρυς φέροντας λευκὰς ῥᾶγας. Καλλιεργεῖται περὶ τὰ Βοχαΐτικα καὶ παράγει ἐκλεκτὸν οἶνον. Π. Γ. Κ.

Ἄσπρα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. —1) Δύο συστάδες βραχονησίδων παρακείμεναι τῇ νήσῳ *Λειψοί* (βλ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 413 α') τῶν Δωδεκανήσων. Καὶ ἡ μὲν *Σταβένιο Ἄσπρα* καλουμένη, ἡ νοτία τῶν δύο, ἀποτελεῖται ἐκ δύο βραχονησίδων ἀναδυουσῶν ἀπὸ ὑφαλονήσου 3 ὀργ. εὑρισκομένης ἐγγὺς τῆς ΝΑ ἀκτῆς τῆς νήσου, ἡ δὲ βορεία, *Συβράνο Ἄσπρα* καλουμένη (πλάτ. 37°19', μῆκ. 26°50' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1574: The islands Patmos, Arki and Lipso) ἀποτελεῖται ἀπὸ βραχονησῖδας καταλαμβανούσας ἔκτασιν μιλλίου καὶ προεκτείνει τὴν ΒΑ ἀκτὴν τῆς νήσου. Τὸ *Σοβράνο* (=προσήνεμον) καὶ τὸ *Σταβάνιο* (=ὑπήνεμον) λογίζονται τὸ μὲν «*βορεία*» τὸ δὲ «*νοτία*» ὡς πρὸς τὸν ἐπικρατοῦντα ἄνεμον, τοὺς ἀπὸ βορρᾶ περίπου πνέοντας ἐτησίας. —2) Ὄρος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Σικελίας (Monte di Aspra) ἀπολῆγον εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Μοντζερμπινο.* —3) Χωρίον, προάστειον ἐξοχικὸν τοῦ Παλέρμου (Aspra di Palermo). Σ. Ε. Λ.

—Ἄσπρα *Νερὰ [Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ῥαβδούχων τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ῥυδόπου παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἐνταῦθα τῷ 1825 ἀπεβιβάσθησαν 800 ἐπαναστάται φονεύσαντες καὶ αἰχμαλωτίσαντες τοὺς ἐκεῖ Τούρκους. Ε. Γ.

—Ἄσπρα *Σπίτια [Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ὀλυμπίων τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1920) 607. Δ. Ε. Μ.

—Ἄσπρα *Σπίτια [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἐλάσσων κόλπος ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ (πλάτ. 38°20', μῆκ. 22°38') καὶ ἐν τῇ βορείᾳ αὐτοῦ, τῇ Φωκικῇ, ἀκτῇ (βλ. λ. Ἀντίκυρρα). Σ. Ε. Λ.

—Ἄσπρα *Χώματα [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀγκυροβόλιον τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐγγὺς τοῦ πρὸς τὸ Αἰγαῖον στομίου του καὶ εἰς 2 ½ μιλ. νοτίως τοῦ ἐφ' οὗ φάρος ἀκρωτηρίου Κεφὲζ Μπουρνοῦ ἢ Μπεμπὲ Μπουρνοῦ (Kephez Burnu ἐπὶ τοῦ ἀγγλ. χάρτ. 2429: The Dardanelles: πλάτ. 40°06' ½, μῆκ. 26°23, ἐφ' οὗ σημειοῦνται τὰ *Ἄσπρα Χώματα* ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν White Cliffs). Ἡ ὀνομασία τοῦ ἀγκυροβολίου ἀπὸ τῶν

Digitized by Google

κισσηρωδῶν αὐτοῦ ἀπορρώγων καθιστώνταν αὐτὸ τηλευαναγνώριστον. Ὑδρεῖον ὡραίου ὕδατος πηγαίου εἰς τριτημόριον μιλλίου πρὸς βορρᾶν. **Σ. Ε. Λ.**

Ἀσπράγγελοι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ περιφερείας Ζαγορίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα ἀριθμοῦσαν 600 περίπου κατοίκους. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δοβρά*, μετονομασθὲν ἐκ τῆς παρακειμένης μονῆς τῆς ἐπικαλουμένης τῶν *Ἀσπραγγέλων*, ἱδρυθείσης πρὸ τοῦ 1600 ὡς ἐκ τῆς σφραγῖδός της εἰκάζεται.

Ἡ κοινότης αὕτη κατὰ παράδοσιν συνῳκίσθη ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξ Ἀλβανίας διωχθέντων. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς κατῴκισαν παρὰ τὴν «*Βρύση τοῦ Πασᾶ*» σχηματίσαντες δύο συνοικισμούς τοὺς *Ἀσπραγγέλους* καὶ τοὺς *Μαυραγγέλους*. Ἐγκαταλιπόντες ὅμως τούτους λόγῳ τῆς λῃστείας συνῴκισαν τὴν *Δοβρὰν* τὴν μετονομασθεῖσαν εἰς *Ἀσπραγγέλους*. Ἄνωθεν τοῦ χωρίου κεῖνται ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου *Καταφύ*(γιον) καλουμένου. **Χ. Σ. — Δ. Ε. Μ.**

ἀσπράδα (ἡ)· δημοτ., τὸ γνώρισμα τοῦ ἀσπρου, λευκότης· πβλ. *μαυράδα, κοκκινάδα* κττ.

ἀσπράδι (τό)· λευκόν τι ἐντὸς ἐκτάσεως μὴ λευκῆς, λευκὸν στίγμα· πβλ. *μαυράδι*: «τὸ ἀσπράδι τοῦ αὐγοῦ», τὸ λεύκωμα τοῦ ᾠοῦ· || «τὸ ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ», ὁ λευκὸς χιτὼν τοῦ βολβοῦ.

ἀσπράδι *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς ῥάγας, καλλιεργουμένη ἐν Κύθνῳ. **Π. Γ. Κ.**

Ἀσπρακανία (καὶ *Βασπουρακάν*). Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ πάλαι Ἄνω Μηδία, δηλαδὴ ἡ πρὸς Ν. Α. τοῦ Ἀραράτ ἐκτεινομένη χώρα. Μετὰ τὴν ὁριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Ἀράβων (651) περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ ἡ Ἀσπρακανία ἥτις, μετὰ τὸν ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐπελθόντα διαμελισμὸν τοῦ μεγάλου Ἀραβικοῦ κράτους (ι' αἰών), ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ἐγένετο κράτος αὐτόνομον ὑπὸ ἰδίου κυβερνώμενον ἡγεμόνος. Τῷ 1016 ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Σεναχηρεὶμ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν γειτόνων τουρκικῶν φυλῶν ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ παρέδωσε πᾶσαν τὴν χώραν του εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Β' τὸν Βουλγαροκτόνον, τιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πατρικίου καὶ διορισθεὶς στρατηγὸς Καππαδοκίας, συνάμα δὲ λαβὼν ὡς ἐπιχορήγησιν τοὺς φόρους τῶν πόλεων Σεβαστείας, Λαρίσης, Ἀβάρας καί τινων ἄλλων κτήσεων. Εἰς Ἀσπρακανίαν ἐξώρισε τότε ὁ Βασίλειος Β' τοὺς ἄρτι εἰς Μογλενὰ τῆς Μακεδονίας αἰχμαλωτισθέντας (τῷ 1015) Βουλγάρους. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης Βυζαντινὴ κυριαρχία ὀλίγον μόνον χρόνον διήρκεσε, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Β' (1025) ἐπελθούσης παραλυσίας τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς συγχρόνως ἀναπτυχθείσης δραστηριότητος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους τῶν Σελτσουκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ κατέλαβεν ἅπασαν τὴν Περσίαν καὶ τὰς παρακειμένας ἑλληνικὰς κτήσεις ἐπεξετάθη βραδύτερον ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Μ. Ἀσίας. Μετὰ τοὺς Σελτσουκίδας ὑπέκυψεν εἰς τὸν φοβερὸν Ταμερλᾶνον καὶ τοὺς Ὀσμανίδας Τούρκους. **Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ**

Ἄσπρε (Aspre), ***Κωνσταντῖνος, βαρῶνος***—. Αὐστριακὸς στρατηγὸς (1789—1850). Συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ 1809, τοῦ 1813—15 ἐν Ἰλλυρίᾳ, 1820 ἐν Νεαπόλει, 1830 ἐν Ρωμανίᾳ καὶ 1846 ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ. Τῷ 1848 ἐβοήθησε τὸν Ραντέτσκυ, τῇ 28 Μαΐου εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μάντουαν, τῇ 10 Ἰουνίου κατέλαβε τὴν Βιτσέντσα καὶ συνετέλεσεν εἰς τὰς νίκας παρὰ τὴν Σομμακαμπάνια καὶ τὴν Κουστόζα.

Ἀσπρέας, *Γεώργιος*. Λόγιος καὶ δημοσιογράφος γεννηθεὶς τῷ 1875 ἐν Ναυπλίῳ. Ἔγραψε: «Τὸ φιλὶ τοῦ σκοτωμένου», τὴν «Ὀχλοκρατίαν», τὸ «Δίκουρ», τὴν «Παλιὰ Ἀθήνα», τὴν «Κυρὰ Φροσύνη», τοὺς «Σιτζιλιάδες» τὴν «Δούκισσα τῆς Πλακεντίας», τὴν «Κυρίαν τῶν Ἀθηνῶν» καὶ ἄλλα θεατρικὰ ἔργα, μυθιστορήματα καὶ ἀναγνώσματα. Ἔγραψεν ὡσαύτως: «Πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος» ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1921, μετὰ εἰκονογραφιῶν, καὶ διαφόρους μονογραφίας ἱστορικοπολιτικοῦ περιεχομένου. [Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β', σ. 261 γ' κ. ἑπ.] **—Ω.**

ἀσπρειδερός, —ή, —ὁ καὶ *ἀσπρουδερός*· ὁ λευκάζων, ὁ κλίνων πρὸς τὸ λευκόν· πρβλ. *μαυρειδερός*.

Ἀσπρέττο (Aspretto) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Κορσικῆς, ΒΑ κέρας τοῦ ὅρμου εἰς οὗ τὸν μυχὸν τὸ *Αἰάκειον* (Ajaccio πλάτ. 41°55'Β., μῆκ. 8°45' Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 1126: Bay and Port of Ajaccio). Ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τὸ λοιμοκαθαρτήριον, δύο φρούρια καὶ ἀσύρματος τηλέγραφος ἔχων τοὺς ἱστοὺς του φυτευμένους ἐν τῷ θαλασσίῳ πυθμένι. **Σ. Ε. Λ.**

Ἄσπρη *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ νοτιωτάτη τῶν νησίδων *Τομάκια* ἢ *Τομάρια* (πλάτ. 39°20' Β, μῆκ. 26°26', χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island) τῶν ἐγγὺς καὶ ΒΑ τῆς Λέσβου. Ἀνηγγέλθη (1918) ἀγνοουμένη ὕφαλος εἰς 9 δέκατα μιλλίου πρὸς 257· ἐξακρίβωσις τῆς θέσεώς της δὲν ἐγένετο εἰσέτι. **Σ. Ε. Λ.**

— **Ἄσπρη *Ἀλυκή*** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀλυκή, τ. Δ' σελ. 92 γ.

— **Ἄσπρη *Πούντα*** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἄκρα τῆς νοτίως τοῦ Ἀϊβαλὶ καὶ κατέναντι τῆς Λέσβου Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, εὐαναγνώριστος διὰ τὸ λευκότατον τῶν χωμάτων της (ἐπὶ τοῦ ἀγγλ. χάρτ. Aspron: πλάτ. 39°15'²/₈, μῆκ. 26°43'¹/₈ ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island etc.). Ἀποτελεῖ τὸ βόρειον κέρας τοῦ ὅρμου Σοῦνα ἢ Ἁγιάσματα, βορείου τερματισμοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Καβακούμ. **Σ. Ε. Λ.**

— **Ἄσπρη *Πούντα***. Ἡ δυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς παρὰ τὴν Ἀμοργὸν ἐρημονήσου *Δενοῦσα* (πλάτ. 37° 07'¹/₄ Β, μῆκ. 25°47'¹/₂ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1866: Amorgos and Denusa island). Τὸ ἄσημον αὐτὸ ἀκρωτήριον ἐδημιούργησε μίαν τῶν σπουδαιοτέρων δι' ἡμᾶς φάσεων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Τὸ «*Goeben*» καὶ τὸ «*Breslaw*» εὑρέθησαν ἄνευ ἐπαρκῶν γαιανθράκων ὅπως, μετὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν Bone καὶ Philippeville κέντρων μεταφορῶν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ πλεύσωσι πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ἀπηγόρευσε τὴν παράδοσιν γαιανθράκων καὶ προμηθειῶν ἐντὸς τῶν λιμένων αὐτῆς, ἐδέησε, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ποσοῦ τοῦ ὁποίου ἐπετράπη ἡ παραλαβὴ ἐν Μεσσήνῃ, νὰ παρακληθῇ ῥαδιοτηλεγραφικῶς ἔμπιστον ἐν Ἀθήναις πρόσωπον καὶ ἀποστείλῃ ἀτμόπλοιον μὲ 800 τόννους γαιανθράκων πρὸς τὸν Μαλέαν, ἕτερον δὲ τοιοῦτον εἰς Σαντορίνην. Ἡ συνάντησις ἔγινε παρὰ τὸν Μαλέαν, τὴν δὲ νύκτα προσήχθη τὸ ἀνθρακοφόρον ὑπὸ τοῦ Breslaw ἀνατολικῶς τῆς *Ἄσπρης Πούντας* καὶ δὴ εἰς τὸν μεταξὺ τῆς νησῖδος «*Τρίγωνον*» καὶ τῆς ἄκρας «*Μοσχονάρι*» σχηματιζόμενον ὅρμον, τὴν 9 Αὐγούστου 1914.

Οὕτως ὄπισθεν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄσπρη Πούντα ἐξεκολάφθη τὸ δυνατὸν τοῦ πλοῦ τοῦ «*Γκαῖμπεν*» καὶ τοῦ «*Μπρεσλάου*» μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, οὗτινος ἀπότοκα ἦσαν ἡ ἔξοδος τῆς Τουρκίας ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων, ἡ ἀνάληψις τῆς ἀνωτέρας ἀρχηγίας τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ γερμανικῆς Μοίρας, ἡ ὑπηρέτησις τῶν πυροβόλων τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ Γερμανῶν ναυτοπυροβολητῶν, ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Σεβαστουπόλεως, καὶ τὸ σπουδαιότερον ἡ πρόσθεσις εἰς τὴν Τουρκίαν σπουδαιοτάτης ναυτικῆς μαχητικῆς δυνάμεως (βλ. λ. «Γκαῖμπεν», ὡς καὶ τὴν ἐπίσημον «*Ναυτικὴν Ἐπιθεώρησιν*» τόμ. XV, 370 σ. 25). **Σ. Ε. Λ.**

Ἀσπριὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀποδοτίας τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα Κάτ. (1920) 339 ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν. **Δ. Ε. Μ.**

ἀσπρίζω· κάμνω τι ἄσπρον, λευκόν, λευκαίνω: «ἀσπρίζω τὸ κερί, — τὰ μύγδαλα»· || λευκαίνω δι' ἀσβέστου, ἀσβεστώνω, ἰδιωμ. *μπαντανώνω*: «θ' ἀσπρίσωμε τὸ σπίτι»· || φαίνομαι ἄσπρος, λευκάζω: «βλέπω κάτι καὶ ἀσπρίζει»· || γίνομαι ἄσπρος, λευκαίνομαι: «ἄσπρισα» ἢ «ἀσπρισαν τὰ μαλλιά μου», «ἄσπρισε τὸ κερί.—τὸ πανί»· || «ἀσπρισμένο ὕφασμα», ξεθωριασμένο.

ἀσπρίλα (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἄσπρου, ἡ ἀσπράδα, ἡ λευκότης πβλ. *μαυρίλα, κοκκινίλα* κ.τ.τ.

ἀσπρίνο (Asprino). Ὄνομα λευκοῦ ἰταλικοῦ ἀφρώδους οἴνου (εἶδος σαμπάνιας).

ἀσπρὶς (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτως ὀνομάζει ὁ Θεόφραστος εἶδός τι δρυός, καί, πιθανῶς τὴν *δρῦν τὴν κηρρίδα* (Quercus cerris), τὴν γνωστὴν σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα δένδρο ἢ ρουπάκι. **Δ. Ν. Π.**

ἄσπρισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀσπρίζειν, λεύκανσις || τὸ ἀσβέστωμα, ἰδιωματ. *μπαντάνωμα*.

ἀσπριστὴς (ὁ)· ὁ ἐπιχρίων δι' ἀσβέστου τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν.

Ἀσπριώτη, *Κλεονίκη*. Σύγχρονος Ἑλληνὶς ζωγράφος, γεννηθεῖσα ἐν Βάρνῃ τῷ 1880. Ὑπῆρξε μαθήτρια τοῦ Γύζη. Τὰς σπουδάς της συνεπλήρωσεν ἐν Παρισίοις. Ὁ κάλλιστος τῶν πινάκων της εἶναι «Ἡ μητέρα καὶ ὁ Καλλιτέχνης» ἐκτεθεὶς εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1919. Πλειότερον ὅμως ἠσχολήθη εἰς τὴν προσωπογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διεκρίνετο ἀκολουθοῦσα τὴν Σχολὴν τοῦ Βονᾶ. Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων προσωπογραφιῶν τὰς ὁποίας ἐξετέλεσεν, ὑπάρχουσι καί τινες Ἑλλήνων πολιτικῶν διελθόντων ἐκ Παρισίων κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. **Θ. Β.**

ἀσπρο—· ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἐμφαίνει τὴν ἔννοιαν τῆς λευκότητος εἴτε παρατακτικῶς εἴτε προσδιοριστικῶς: *ἀσπρογάλανος* (ὁ λευκὸς καὶ γαλανός), *ἀσπροκόκκινος* (ὁ λευκὸς καὶ κόκκινος), *ἀσπρολούλουδο* (τὸ λευκὸν ἄνθος), *ἀσπροφορεμένος* (ὁ φορῶν λευκὰ ἐνδύματα) κττ.

ἄσπρο (τὸ) ἢ *ἀσύρτικο [Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου, καλλιεργουμένη εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ κυρίως εἰς Θήραν. Μετρίως εὔφορος. Ἔχει δύο ὑποποικιλίας, τὴν μὲν μὲ λεπτὰς λευκοξάνθους μεγέθους λεπτοκαρύου ῥάγας, τὴν δὲ μὲ μακρὰς καὶ λευκάς. Ἡ πρώτη δίδει γλεῦκος πλουσιώτατον εἰς σάκχαρον, ἐξ οὗ οἱ γνωστοὶ τῆς Θήρας ἐπιδόρπιοι, λευκοί, ἀρωματώδεις καὶ λίαν οἰνοπνευματοῦχοι οἶνοι. **Π. Γ. Κ.**

Ἄσπρο *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον, μᾶλλον ἄκρα, τῆς ΒΔ Κεφαλληνίας ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μόρτου 1³/₄ νοτίως τοῦ φρουρίου τῆς Ἄσσου (πλάτ. 38° 21' 06", μῆκος 20° 33' 00", χάρτ. ἀγγλ. 203: Antipaxos island to Cape Glarenza, Santa Maura, Ithaca and Cephalonia islands) καὶ 6¹/₄ μιλ. ἀν. τοῦ ἀκρωτ. *Ἀθέρας*. **Σ. Ε. Λ.**

— **Ἄσπρο** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Χωρίον παράλιον καὶ ἀκρωτήριον τῆς βουλγαρικῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, 8 περίπου μίλλια ΝΑ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καμτσῆ (κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην 2399: Kamtchy river, οὗ αἱ ἐκβολαὶ 43° 00" Β, μῆκ. 27° 55' Ἀν.). Τὸ ἀκρωτήριον ἀναγνωρίζεται ἀπὸ βουνὸν ὃν ἐπιστέφει δάσος πυκνότατον. **Σ. Ε. Λ.**

— **Ἄσπρο *Βουνὸ*** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τὸ ὑψηλότερον τῶν ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τοῦ ὅρμου τῶν *Βοιῶν* (*Βάτικα*) ὀρέων. Ἡ νοτία αὐτοῦ κλιτὺς ἀποσβέννυται πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ ἀγκυροβολίου, εἰς ὁμαλὴν καὶ ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν. (Χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia ἐν συνδυασμῷ πρὸς 1436: Vatica bay). **Σ. Ε. Λ.**

Ἀσπρόβαλτα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Βρασνῶν* τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κατ. (1920) 111.

Ἀσπρόβαλτος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Βαλτινοῦ* (τέως Βαλτσινοῦ) τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1920) 45.

ἀσπροβαριὰ (ἡ) *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου (βλ. βαργιά). **Π. Γ. Κ.**

ἀσπροβολῶ· εἶμαι λευκότατος, ἔχω λευκὴν ἀνταύγειαν: «τὰ ροῦχα ἀσπροβολοῦν».

Ἀσπρόβρυση. Τοπωνύμιον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπου πηγαὶ ἔχουσαι διαυγὲς ὕδωρ. **Δ.Ν.Λ.**

Ἀσπρόβρυση *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Μελισσοχωρίου* (τέως Μπάλτζης) τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης. Κάτ. 40. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀκ-Μπουνάρ*.

Ἀσπρογιαλὶ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νήσου Καλάμου τῶν μεταξὺ Ἰθάκης, Λευκάδος καὶ Ἀκαρνανίας, Ταφίων ἢ Τηλεβοΐδων. Ἀποτελεῖ ἀπόληξιν τοῦ ὄρους Κάλαμος (2445 ποδ., πλάτ. 38°38', μῆκ. 20°56' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3496 καὶ 1939: Scropha island to Cape Camilafka and Dragamesti bay and approaches). **Σ. Ε. Λ.**

ἀσπρογιαλίζω· ἐμφανίζω χρῶμα λευκόν, λευκάζω: «ἀσπρογιαλίζει ἡ θάλασσα» (ἀμφιβόλου ἐτυμολογίας). Οὐσ. *ἀσπρογιάλισμα* (τό).

Ἀσπρόγεια *[Γεωγρ.]*. —1) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης τοῦ ὁμωνύμου ἐν Μακεδονίᾳ νομοῦ, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Στρέμπενον*. Κάτ. (1920) 586. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 638 κατοίκους ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Βρόσφιν* ἢ *Βράψιν* καὶ *Χιντσκον*. Εἶναι πατρὶς τοῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1904 δολοφονηθέντος Μακεδόνος ἀγωνιστοῦ *Βαγγέλη Γεωργίου*. —2) Χωρίον τῆς κοινότητος *Νεράϊδας* (τέως Ἀναμπακλὶ) τῆς ἐπαρχίας Φαρσάλων τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. 200 Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἰρενί*. **Δ. Ε. Μ.**

ἀσπρογένης (ὁ)· ὁ ἔχων λευκὴν τὴν γενειάδα· πβλ. *μαυρογένης, κοκκινογένης*.

Ἀσπρογέρακας *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς περιφερείας του τέως δήμου Πρόννων τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 304. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 764 κατοίκους ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία καὶ συνοικισμοὶ *Ἀννινᾶτα* (κάτ. 245), *Κορνέλου* (κάτ. 160), *Πεντόγαλον* (κάτ. 40) καὶ *Πάρος* (κάτ. 15). Μετὰ τοῦ Ἀργοστολίου συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 33). **Δ. Ε. Μ.**

Ἀσπρογέρακας, *Ἰωάννης*. Κατήγετο ἐκ Λευκάδος. Μόλις ἐξερράγη ὁ Ἀγὼν τοῦ 1821 κατῆλθεν εἰς αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῶν ἐξαδέλφων του, τεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γ. Τσόγγα εἰς Βόνιτσαν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας, κατόπιν δὲ

Digitized by Google

ὑπὸ Ν. Στουρνάραν εἰς Ἄρταν καὶ εἰς Μεσολόγγι κατὰ τὴν Α' πολιορκίαν ὑπὸ τὸν Τσόγγαν. Ἐπὶ Ἰμβραὴμ ἐπολέμησεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν φρικτὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ἔπεσε νεκρὸς μετὰ δώδεκα συντρόφων του, τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὴν ἀρχηγίαν ὁ υἱός του Κωνσταντῖνος, προαχθεὶς τῷ 1825 εἰς ἑκατόνταρχον. Ὁ υἱὸς ἐπολέμησεν εἰς Σέλο μετὰ τοῦ Ἀνδρέα Λόντου, ἔλαβε δὲ μέρος τοῦ 1827 εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Βηρυτοῦ ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ Βάσον. Τ. Χ. Κ.

—**Ἀσπρογέρακας, Νικόλαος.** Καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου παρὰ τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Ἀρχιτεκτόνων. Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τῷ 1879, ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Λευκάδος. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Σχολεῖον Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ἐ. Μ. Πολυτεχνείου, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του εἰργάσθη ὡς διακοσμητὴς ζωγράφος εἰς διάφορα θέατρα, ναοὺς καὶ δημόσια οἰκοδομήματα. Τῷ 1916 διωρίσθη κατόπιν διαγωνισμοῦ διδάσκαλος τῆς γραμμογραφίας καὶ ἐλευθερογραφίας τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν τοῦ Ἐ. Μ. Πολυτεχνείου, τῷ δὲ 1919, κατόπιν νέου διαγωνισμοῦ, κατέλαβε τὴν θέσιν ἣν κατέχει σήμερον. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς συζύγου του, ἐπίσης ζωγράφου, ἐξέθεσε τῷ 1916 πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς «Τὸ τρατάρισμα», «Γεννηθήτω τὸ θέλημά σου» καὶ πολλὰς προσωπογραφίας. Ἔλαβεν ἐπίσης μέρος εἰς τὰς περισσοτέρας γενικὰς ἐκθέσεις. —Ω.

ἀσπρογῆ (ἡ)· λευκὴ ἀργιλλώδης γῆ.

Ἀσπρόειο (τό)· τοπωνύμιον πολλαχοῦ τῆς Αἰτωλίας. Τὰ ἄσπρα χώματα λέγουν ἐν Αἰτωλίᾳ *ἀσπρόεια*, ὅπως τὰ κόκκινα: *κοκκινόεια*. Δ. Ν. Λ.

Ἀσπροθαλασσίτης (ὁ)· ὁ κάτοικος τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Μαυροθαλασσίτην, ἤτοι τὸν κάτοικον τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἡ λέξις ἐν χρήσει ἰδίᾳ ἐν τοῖς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα τόποις.

Ἀσπρόκαβος [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Τὸ δυτικὸν (δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι) κέρας τοῦ ὅρμου *Νέες Φώκιες* (Foggia nova τῶν ξένων: πλάτ. 38° 44' 55'', μῆκ 20° 50' 40'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2836b*: Archipelago Northern sheet: Gulf of Chandarli*, Foggianova). Σ. Ε. Λ.

ἀσπροκαλάμποκο (τό)· καλαμπόκι μὲ σπόρους λευκούς, τὸ ὁποῖον εὐδοκιμεῖ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Δ. Ν. Λ.

Ἀσπρόκαμπος [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Τυμφρηστοῦ* τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. 400 περίπου. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζιώψη*. Τῷ 1906 συνεπείᾳ καθιζήσεως ὑπέστη πολλὰς ζημίας. Ὁ Ἀσπρόκαμπος μετὰ τῆς πλησιεστέρας κοινότητος *Ἁγίου Γεωργίου* συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ (30'), ἀφ' ἧς βαίνει ἁμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς Καρπενήσιον καὶ Λαμίαν. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀσπρόκαμπος** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Στυμφαλίας τῆς ἐπαρχίας *Κορινθίας* ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κατοίκους ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 650. Παρὰ τὸ χωρίον ἐν θέσει *Ἁγία Παρασκευὴ* σώζονται ἴχνη ἀρχαίων κατασκευασμάτων. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀσπρόκαμπος** [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Γαξιαρχον* (τέως Κοσκοῦ) τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν τοῦ νομοῦ Κοζάνης. Κάτ. 65. Δ. Ε. Μ.

ἀσπροκάτσα (ἡ)· ἰδίωμα ἐν Πόντῳ, λευκομέτωπος (ἐκ τοῦ *ἄσπρο* καὶ *κατσίν*=μέτωπον): «*ἄσπρο κάτσα αγελάδα*». Ε. Ι. Χ.

ἀσπροκέντι (τό)· βλ. κεντήματα.

ἀσπροκίτρινος,—η,—ο· ὁ λευκὸς καὶ κίτρινος, (ὡς χρῶμα ἀσθενοῦντος)· πρβ. *μαυροκίτρινος*.

Ἀσπροκκλήσι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Στουγάρα*, ἔχει κλίμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Κάτ. 310. Παρὰ τὸ χωρίον διέρχεται τὸ ποτάμιον *Παῦλα*. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Σμίνετζη εἰς τὴν θέσιν Σίνου ὑπάρχουν κυκλώπεια τείχη καὶ λείψανα ἀρχαιοτάτης πόλεως ἀγνώστου. Μετὰ τῶν Φιλιατῶν τὸ Ἀσπροκκλήσι συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (8 ὡρῶν περίπου). Δ. Ε. Μ. — Χ. Σ.

Ἀσπροκκλησιὰ [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Τυμφαίων τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1920) 470 Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν συνολικῶς 719 κατοίκους ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Κεφαλόβρυσον* (κάτ. 87) καὶ *Κριτσοτάδες* (κάτ. 162). Δ. Ε. Μ.

—**Ἀσπροκκλησιὰ** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται ἐπὶ λόφου, ἔχει κλίμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Ἡ κοινότης ἀριθμεῖ 420 κατοίκους, ὧν οἱ 370 κατοικοῦσιν εἰς τὴν ἕδραν καὶ οἱ 70 εἰς τὸν 30' ἀπέχοντα συνοικισμὸν *Σκράπαρη*. Δ. Ε. Μ.

ἀσπροκουνδούρα (ἡ) [*Ἀμπελουργ.*]. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς ῥᾶγας καλλιεργουμένη δι' οἰνοπαραγωγήν. Οὕτω, ὡς καὶ *κουντούρα ἄσπρη*, καλεῖται ἐν Εὐβοίᾳ· ἐν Ἀττικῇ ὀνομάζεται *σαββατιανό*. Π. Γ. Κ.

ἀσπρόκωλος, —η, —ο, (θηλ. καὶ *ἀσπροκώλα*). ὁ ἔχων λευκὰ νῶτα ἢ λευκὸν πυθμένα· ‖ εἶδος μικροῦ πτηνοῦ (*οἰνάνθη ἡ πετροδίαιτος*), τοῦ ὁποίου τὸ ὑπὸ τὴν οὐρὰν πτέρωμα εἶναι λευκόν.

ἀσπρομάλλης (ὁ)· ὁ ἔχων λευκὰς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς· ὁ γηραιός· ‖ θηλ. *ἀσπρομαλλοῦσα*.

ἀσπρομανδηλαριὰ (ἡ) [*Ἀμπελουργ.*]. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη δι' οἰνοπαραγωγὴν ἐν Θήρᾳ. Ἔχει ῥᾶγας λευκάς. Π. Γ. Κ.

ἀσπρομάτιασμα (τό)· ἀσθένεια τῶν αἰγῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν λευκαίνεται τὸ ἐπιφανὲς μέρος τοῦ βολβοῦ τῶν ὀφθαλμῶν των. Δ. Ν. Λ.

Ἀσπρομόντε (Aspromonte) [*Γεωγρ.*]. Δασῶδες ὄρος τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου εἰς τὴν νοτίαν ἐσχατιὰν τῆς Καλαβρίας, ἀνατολικῶς τοῦ μεταξὺ τῆς Μεσσήνης καὶ τοῦ Ρέτζιο πορθμοῦ. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ καλουμένη *Μόντε Ἄλτο* (=ὑψηλὸν ὄρος) ἔχει ὕψος 1947 μ. Ἐν αὐτῷ τῷ 1862 ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη ὁ Γαριβάλδης κατὰ τὴν αὐτόβουλον ἐναντίον τῆς Ρώμης ἐκστρατείαν του, ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Βικτ. Ἐμμανουήλ. Δ. Ε. Μ.

ἀσπρομουριὰ (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ δένδρου *μορέα ἡ λευκή*.

Ἀσπρομύτης [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς κατέναντι τῆς Ρόδου Μικρασιατικῆς ἀκτῆς (τῆς «Περαίας Ροδίων» τῶν ἀρχαίων) 4 1/2 μίλλ. ΔΝΔ τοῦ φάρου τοῦ ἀκρωτηρίου Μαρμαρίσι. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους ναυτικοὺς χάρτας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους ἀρχαιολογικούς, ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸ τοπωνύμιον *Ἀσπρόκαβος* (πλάτ. 36°41'10'', μῆκ. 28°16'00'', χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos island to Kara Burnù, 1545: Marmarice and Karaghatch harbours). Σ. Ε. Λ.

Ἄσπρον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος *Πετριὰς* (τέως *Κάμενικ*) τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης. Κάτ. (1920) 195. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Πράχνα*.

Ἀσπρονέριον [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βελίστι*. Κάτ. (1920) 607. Ἀπὸ τῆς Κοζάνης, ΝΔ τῆς ὁποίας κεῖται, ἀπέχει 1 ὥρ. καὶ 45'. Δ. Ε. Μ.

—**Ἀσπρονέριον** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον καὶ ἕδρα τῆς κοινότητος Βρυσικῶν, τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Ἀπέχει περὶ τὰς 2 ὥρας ΒΔ. τοῦ Διδυμοτείχου καὶ κατοικεῖται ὑπὸ ἀμιγοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐπιδιδομένου εἰς τὴν γεωργίαν. Κάτοικοι 625. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Ἀκ-Μπουνάρ*. Α. Θ. Σ.

—**Ἀσπρονέριον** [*Γεωγρ.*]. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸν ἐν Ἀνατολ. Θρᾴκῃ συνοικισμὸν Ἄχ Τσεσμὲ (βλ. λ.).

Ἀσπρονήσι [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος, παράρτημα τῆς *Θήρας*, ἧς ποτε τῆς δυτικῆς ἀκτῆς ἀπετέλει μέρος. Ἤδη εὑρίσκεται κατὰ τὴν πρὸς λίβα προέκτασιν τῶν *δύο Καημένων*, καὶ κατὰ μέσης *Θηρασίας* καὶ ἀκρωτ. *Ἀκρωτήρι*, μαρτυροῦσα, διὰ τῆς θέσεώς της, τὸ ποτὲ ἑνιαῖον τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀκτῶν τούτων. Ἀναδύει δὲ ἡ νῆσος αὕτη ἀπὸ τὸ μᾶλλον πρὸς ἀνατολὰς χωροῦν ὑφαλέμβολον, ἀποτελοῦν δὲ ἀπόφυσιν (πλάτ. 36° 22' 3/4 Β, μῆκ. 25° 21' 2/3 Α., χάρτ. ἀγγλ. 2043: Santorin island), τοῦ ὑφαλοπλαισίου τοῦ σχηματίζοντος τὸ ΝΔ. χεῖλος τῆς «καλδέρας» τοῦ κρατῆρος. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀσπρονήσι** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Νησὶς παρὰ τὴν ΒΔ. ἀκτὴν τοῦ κόλπου τῆς *Ἰασσοῦ* (πλάτ. 37°16' 1/2, μῆκ. 27° 35' 1/2 Α., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos Strait to Mandelyah gulf). Ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται *Ἀκ Ἀντὰ ἢ Μπεγιὰζ Ἀντασσί*. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀσπρονήσι** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος, παρὰ τὴν ἀνατολ. τῆς *Σκιάθου* ἐσχατιὰν καὶ ἡ βορειοτέρα τῶν ἐν τῷ διαύλῳ Σκιάθου Σκοπέλου νησίδων (πλάτ. 39 09' 1/2, μῆκ. 23 32', χάρτ. ἀγγλ. 2072: Scopelos Group καὶ 1196*: Skiathos harbour). Ὑπὸ τῶν ἐντοπίων λέγεται *Ἄσπρο*. Σ. Ε. Λ.

—**Ἀσπρονήσι** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς *Σύρου* εἰς 2 1/2 μίλ. ΑΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου *Χονδρὰ τῆς Βάρης* (πλάτ. 37° 23' 1/2, μῆκ. 25°00'', χάρτης ἑλληνικὸς «*Νῆσου Σύρου*» ὑπὸ τοῦ *Νικολ. Κοτσοβέλλη*, ἀγγλικὸς 1542: Syra island). Περιστοιχίζεται ἀπὸ ἐπικινδύνους ὑφάλους αἵτινες ἄλλοτε ἐπεσημαίνοντο διὰ σημαντῆρος ἠχοῦντος, ὅστις ὅμως κατ' ἐπανάληψιν παρασυρθεὶς δὲν ἐπανετοποθετήθη πλέον. Παρὰ τοῦτο, ὁ δίαυλος *Ἀσπρονησίου—ἀκρωτηρίου Φωκότρυπες* Σύρου, διαπλέεται ἀσφαλῶς, ὅταν ἀκολουθῇ τις πλεῦσιν ἔχουσαν ἐν εὐθυγραμμίᾳ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου Γαϊδουρονήσι πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Φωκότρυπες μόλις διανοιγόμενον. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου τριγωνικόν, μὲ τὴν ΑΝΑ ἀκτὴν της *Χονδρὰ ἀπορρῶγα*, τὴν ΝΔ της *Πλακάκι* χθαμαλὴν καὶ τὴν ΒΔ ἐπίσης χθαμαλὴν *Λαγκονάκι*, ἔχουσαν λιμένα φερώνυμον. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἀσπρονήσι** [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Νησὶς ἐγγὺς τῆς ΝΔ ἀκτῆς τῆς *Χίου* (ΝΑ τοῦ κόλπου τῆς *Βολισσοῦ*), παρέχουσα ἀγκυροβόλιον εἰς τὰ μικρὰ πλοῖα (πλάτ. 38°19', μῆκ. 25°57' Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 1645: Island of Khios and gulf of Smyrna). Ἐξαιρετικῶς ἰχθυόεσσα. Σ. Ε. Λ.

Ἀσπρονήσια [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Δύο ἀπορρῶγες λευκαὶ βραχονησῖδες ἐν τῷ ὅρμῳ τῆς *Τέω* τοῦ κόλπου τοῦ Σιγατζὶκ (βλ. λ. Αἰγαῖον, τ. Β', σ. 390α). Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὑδρογραφικοῦ χάρτου (3446: Paspargo islet to Samos straits, πλάτ. 38°09' 1/2, μῆκ. 26°49' 2/3 Ἀν.) πείθει ὅτι αἱ νησῖδες αὗται μετὰ τῆς νησῖδος *Χατζῆ Φουτῆ* καὶ τῶν συνδεόντων αὐτὰς ἑρκῶν ἀπετέλουν ποτὲ ἀκρωτήριον ἑνιαῖον σχηματίζον δύο ὅρμους ἀμφιδύμους, ἐν τῷ τῆς *Τέω*, τὸν κυρίως ὅρμον τῆς Τέω καὶ τὸν νοτιανατολικῶς αὐτοῦ ὅρμον *Μαλκιάρ*. Σ. Ε. Λ.

ἀσπροπατάτα (ἡ) [*Ἀμπελουργ.*]. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς ῥᾶγας, καλλιεργουμένη εἰς τὸν τέως δῆμον Ἰστιαίων, δι' οἰνοπαραγωγήν. Π. Γ. Κ.

Ἀσπρόποντα [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ Ν. Δ., ἀκρωτηριάζουσα, ἐσχατιὰ τοῦ βορείου τμήματος τῆς νήσου *Φολεγάνδρου*, ἀποτελουμένη ἀπὸ λευκοὺς ἀπορρῶγας. Τῆς πορείας τῶν πλοίων τῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρείας-Πειραιῶς, διερχομένης ἐγγύτατα τοῦ ἀκρωτηρίου (πλάτ. 36° 37' 57'', μῆκ. 24° 52' 15'', χάρτης ἀγγλικὸς 2753: The islands Polykandro, Sikino and Io), ἀνηγέρθη ἐπ' αὐτοῦ (1922) φάρος, σκαρδαμύσσοντος συνθέτου φωτὸς λευκοῦ 16 μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

ἀσπροποταμίσα (τὰ) [*Ἀμπελουργ.*]. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς ῥᾶγας, καλλιεργουμένη δι' οἰνοπαραγωγὴν εἰς τὰς Κυκλάδας, ἰδίᾳ εἰς Τῆνον. Π. Γ. Κ.

Ἀσπροπόταμος [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. Ἀχελῷος.

— **Ἀσπροποτάμου, ἀγκυροβόλιον** [*Ναυτ.*]. Τὸ νοτίως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελῴου (πλάτ. 38°20', μῆκ. 21°06' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3496 καὶ 1939: Scropha point to cape Kamilafka, καὶ Dragamesti and approaches) καὶ πρὸς τὴν νῆσον *Ὀξυιὰν* τῶν Ἐχινάδων ἀγκυροβόλιον, τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ὁποίου, ἰδίως χρησιμοποιουμένου ὑπὸ ἀντιτορπιλλικῶν, ἀντελήφθη πρὸ τοῦ 1904 τὸ βρεττανικὸν πολεμικὸν «Leander» (ἀντιστοιχίαι τῶν ἄκρων τῆς Ὀξυιᾶς Ν 61° Ζ καὶ Ν 21° Ζ). Εἶναι εὐχολωτάτου κατάπλου, ἀκόμη καὶ ἐν νυκτί. Ἐν χειμῶνι ὅμως οἱ καταιγίζοντες ἀπόγειοι ἔκοπτοῦν ἀκαθέκτως ὁρμητικοί. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀσπροποτάμου, ἐπαρχία** [*Γεωγρ.*]. Διαμέρισμα ἀποτελοῦν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν τῆς Θεσσαλίας, παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀχελῴου (κοιν. *Ἀσπροποτάμου*). Περιελάμβανε κατὰ τὸν Τρικούπην (Α' σ. 216) 67 χωρία, ὅλα χριστιανικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνῆκον καὶ αἱ νῦν κοινότητες τοῦ νομοῦ Τρικκάλων: *Κότσορι*, *Λεπενίτσης*, *Σχληνιάσιας* καὶ *Χαλικίου*, τοῦ τέως δήμου Λάκμωνος, *Γαρδικίου*, *Δέσι*, *Καμνάϊ*, *Μουτσάρας*, *Τσούρτζης* καὶ *Τυφλοσουλίου* τοῦ τέως δήμου Ἀθαμάνων, *Ἀϊβάν*, *Βελισσὲ ης*, *Δρολιανῶν*, *Δραγοβίστας*, *Ἄνω* καὶ *Κάτω Περλιάγκου* τοῦ τέως δήμου Χαλκίδος καὶ *Βατερνίκου*, *Περτουλίου* καὶ *Πύρρας* τοῦ τέως δήμου Αἰθίκων. Δ. Ε. Μ.

— [*Ἱστορ.*] Γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἐθνικοῦ κινήματος ἦτο ὁ Νικόλας Στουρνάρης, ὅστις κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 λαβὼν τὰ ὅπλα μετὰ τοῦ προεστῶτος Χριστοδούλου Χατζηπέτρου ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων τῆς ἐπαρχίας ὡς δῆθεν φίλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἐφόνευσε πάντας (*Σπηλ. Α' σελ.* 147). Κατόπιν οἱ Ἀσπροποταμῖται ἀπεφάσισαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας ζητήσαντες τὴν βοήθειαν τῶν Ἀγραφιτῶν, ἀποτυχόντος δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνων ἐπέστρεψαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ χωρία των καὶ ἠμύνθησαν σθεναρῶς κατὰ τῶν ἐπελθόντων Τρικκαλινῶν Τούρκων. Ὅταν ὅμως ἔπεσαν καὶ αἱ ἐπαναστατήσασαι κωμοπόλεις Καλαρρύται καὶ Συρράκον, οἱ Ἀσπροποταμῖται εὑρεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν, προσεποιήθησαν ὑποταγὴν καὶ συνῆψαν συνθήκην, καθ' ἣν αὐτοὶ μὲν θὰ κατέβαλον τοὺς συνήθεις φόρους, οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν θὰ προσήγγιζον εἰς τὰ ἐδάφη των.
Κατὰ τὸ Ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν καὶ τοὺς ἱστο

Digitized by Google

ρικούς μας ἡ ἐπαρχία Ἀσπροποτάμου παρέσχεν εἰς τὸν Ἀγῶνα πολλοὺς στρατιωτικοὺς ἄνδρας. Ὁ Νικ. Στουρνάρης, ἀναδειχθεὶς στρατηγός, εἶχεν ὀπαδοὺς τοὺς Στέλιον, Γεῶργον, Κώσταν, καὶ Μῆτρον Λιακατάδες, γαμβρὸν δὲ τὸν ἐξακουστὸν Γρηγόρην Λιακατᾶν (*Φιλήμ.* Δ′ σ. 150). Στρατηγὸς ὡσαύτως ἀνεδείχθη ὁ Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, ἀξιωματικοὶ δὲ οἱ Ἰωάννης καὶ Εὐστάθιος Χατζηπέτρος, ὁ Ἰακωβάκης Στουρνάρας, ὁ Ἀντ. Κακοδαίμονας, Ἰ. Κορώνης, Τόλιας Τουρτούνης, Ἀθανάσης Μάνταλος κλ. Πληρεξούσιοι εἰς τὰς συνελεύσεις ἐστέλοντο ὁ Χατζηπέτρος καὶ ὁ Γούσιος. Περίφημος κατέστη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1823, ὅταν ἐπεχείρησαν νὰ διαβοῦν τὸν Ἀσπροπόταμον πάντοθεν περικυκλωθέντες. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου τῷ 1826, πολλοὶ Ἀσπροποταμῖται ἐγκατεστάθησαν ἐν Πόρῳ, ἐκεῖ δὲ τοὺς εὑρίσκομεν προθύμως εἰσφέροντας πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ὅ,τι εἶχον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀγῶνος καὶ διάσωσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν αὐτοῖς προέχουν οἱ Ἀπόστολος Παύλου, Ἀναστάσιος Ζούκης, Γ. Βάκης, Ἀπόστολος Φίτζολης, Κωσταΐζης κλ. Μετὰ τὸν Ἀγῶνα ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας. Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Ἀσπροπουλιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μεσοποταμιᾶς (τέως Ἀσλάναγα) τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. 190. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπισμπάρδι*.

Ἀσπροπροβατάδες (τουρκ. *Ἂκ-κογιουνλοῦ*). *Τουρκομάνοι* τῆς φυλῆς τῆς λεγομένης τοῦ *Λευκοῦ κριοῦ*.

ἀσπροπρόσωπος, *—η, —ο*· μεταφ., ὁ ἔχων τὸ πρόσωπον λευκόν, ἀκηλίδωτον || φρ. «βγαίνω ἀσπροπρόσωπος», φέρω εἰς εὐτυχὲς πέρας τὸ ἔργον μου, ἐπιτυγχάνω εἰς τὰς προσπαθείας: «πήγαινε 'ς τὸ καλό, καὶ νὰ γυρίσῃς ἀσπροπρόσωπος».

— *[Λαογρ.]* Ἡ λέξις ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀπὸ τοῦ Ε′ ἤδη αἰῶνος μ. Χ. Περὶ τῆς προελεύσεώς της πλεῖσται ὅσαι εἰκασίαι διετυπώθησαν, ἡ πιθανωτέρα ὅμως ἐκδοχὴ εἶναι ἡ συσχετίζουσα ταύτην πρὸς τὸ ἔθιμον της *πομπεύσεως*. Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἰδίως ὅμως παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, οἱ παραβάται τῆς κρατούσης ἠθικῆς ἢ πειθαρχίας ἐτιμωροῦντο διὰ τῆς ποινῆς τῆς πομπεύσεως, μία ἀπὸ τὰς πράξεις τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ἡ ἐπάλειψις τοῦ ἐνόχου δι' αἰθάλης (ἀσβόλης, μούντζας) καὶ ἄλλων ἀκαθαρσιῶν. Ὁ οὕτω τιμωρηθεὶς ἦτο ἄτιμος καθ' ὅλον τὸν βίον του καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ ἔμενε μὲ τὴν μορφὴν ἣν εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τὴν πόμπευσιν, δηλ. *μουντζουρωμένος*. Ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοῦτον, πᾶς νομοταγὴς καὶ ἠθικὸς πολίτης ἦτο *ἀσπροπρόσωπος*. Σήμερον ἡ λέξις πλὴν τῆς ἀπολύτου ταύτης σημασίας της προσλαμβάνει ἐνίοτε καὶ εἰρωνικήν τινα ἀπόχρωσιν, χρησιμοποιουμένη καὶ περὶ ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ὄντες ἔνοχοι, καθ' οἱονδήποτε τρόπον, κατώρθωσαν διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός των νὰ ἄρωσι τὰς ἐναντίον των ὑπονοίας ἢ ν' ἀποκρύψωσι τὴν ἐνοχήν των. Θ. Π.

Ἀσπρόπυργος *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς ἀποτελοῦσα ἰδίαν κοινότητα. Κεῖται ἐν πεδιάδι παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Πάρνηθος, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ φρεατίων ὑδάτων. Πληθυσμὸς 3377 κατοίκ. (1928).

Ὁ Ἀσπρόπυργος μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 20) καὶ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τῶν ΣΠΑΠ (χμτρ. 23), τοῦ σιδηροδρ. σταθμοῦ ἀπέχοντος ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὰ 10′ τῆς ὥρας. Μετὰ τῆς πλησιεστέρας κωμοπόλεως Ἐλευσῖνος συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (5 χμτρ.) καὶ σιδηροδρομικῶς (5 χμτρ.). Δ. Ξ. Μ.

Ἀσπρορράχη *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ὄσσας (τέως Βυσσώκας) τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1920) 152. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρὰ-Οὐμπᾶς*.

ἀσπρορρομπόλα (ἡ) *[Ἀμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς στρογγύλας ῥᾶγας καλλιεργουμένη εἰς τὸν τέως δῆμον Ἱστιαίας καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἔνθα καλεῖται ἁπλῶς *ῥομπόλα*. Π. Γ. Κ.

ἀσπρόρρουχο (τὸ) καὶ συνήθ. *ἀσπρόρρουχα* (τά)· τὰ κατ' ἐξοχὴν λευκὰ ἐνδύματα, τὰ ἐσώρρουχα, ἄλλως *ἀπαλλαξίδια*.

—[ΕΓΚΥΚΛΟΠ.] Γενικῶς *ἀσπρόρρουχα* ὀνομάζομεν εἴδη τινὰ ἀμφιέσεως καὶ οἰκιακῆς χρήσεως κατασκευαζόμενα ἐκ λινοῦ, βάμβακος ἢ μετάξης καὶ δυνάμενα νὰ πλύνωνται συχνὰ δι' ὕδατος, θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, καὶ σάπωνος. Εἶναι δὲ ταῦτα τριῶν κυρίως κατηγοριῶν: α′) *ῥουχισμοῦ*, τὰ καὶ ἐσώρρουχα καλούμενα, (οἷα τὰ ὑποκάμισα ἡμέρας καὶ νυκτός, περιλαίμια, ἐσώβρακα, μεσοφόρια γυναικῶν, μανδήλια, σπάργανα νηπίων κλπ.)· β′) *κλινοσκευῆς* (σινδόνια, κελύφη προσκεφαλαίων, νυκτικοθῆκες κλπ.) γ′) *τραπεζοσκευῆς* (τραπεζοκαλύμματα, χειρόμακτρα κττ.)· δ′) *καθαριότητος* (προσόψια, βουρνούζια, μάκτρα μαγειρείου κλπ.). Κυρίως ὅμως ἀσπρόρρουχα λέγονται τὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν εἴδη.

Ἡ ἐργασία τῆς κατασκευῆς ἀσπρορρούχων ὑπῆρξε μέχρι πρό τινων ἔτι δεκαετηρίδων μία τῶν κυριωτέρων ἀσχολιῶν τῶν θηλέων μελῶν ἑκάστης οἰκογενείας, ἀδιαφόρως κοινωνικῆς θέσεως καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως, ὅπως ἦτο καὶ ἡ πλύσις αὐτῶν εἰς ἔτι παλαιοτέρους χρόνους. Ἐπ' ἐσχάτων ὅμως ἡ ῥαφὴ τῶν ἀσπρορρούχων ἤρχισεν ἀποτελοῦσα ἴδιον βιοτεχνικὸν ἐπάγγελμα, τὸ ἐργατικὸν προσωπικὸν τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖται ἐκ γυναικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον.

Τὰ *ὑποκάμισα*, κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, χρονολογοῦνται τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ΣΤ′ αἰῶνος μ. Χ. Οὐχ ἧττον ἄλλα παρόμοια πρὸς αὐτὰ ἀσπρόρρουχα ἀπαντῶσιν ἤδη κατὰ τὴν αἰγυπτιακὴν ἀρχαιότητα. Ταῦτα ὅμως ἔφερον μόνον ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως. Καὶ οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἀσσύριοι, καὶ οἱ Πέρσαι μετεχειρίζοντα εἶδος τι ποδήρους χιτῶνος, παρ' Ἑβραίοις δὲ ὑπῆρχεν εἶδος ὑποκαμίσου, *κουτόνεθ* λεγόμενον, ὅπερ κατεσκευάζετο ἐκ λινοῦ ἢ βάμβακος, ἦτο χειριδωτὸν καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ὡς ὑποκάμισα δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι καὶ τὰ καλούμενα «ἐνδύματα» τῶν Ἑλλήνων· ἦσαν δὲ ταῦτα διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ χιτῶνος, εἴδους μακροῦ ὑποκαμίσου τὸ ὁποῖον ἐφόρουν κατάσαρκα. Πρὸς τὰ ἐνδύματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων ἀντιστοιχοῦσιν αἱ διάφοροι tunicae τῶν Ρωμαίων.

Τὸ σχῆμα τῶν ὑποκαμίσων ποικίλλει κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Πάντως τὰ γυναικεῖα ἦσαν ἀνέκαθεν μακρότερα τῶν ἀνδρικῶν καὶ ἔφερον μακρὰς πτυχὰς καὶ κεντήματα ἐκ πολυχρώμων νημάτων ἢ στημόνων χρυσῶν. Αἱ χειρίδες ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐρεῖαι, ὡς καὶ ὁ τράχηλος.

Τὰ ὑποκάμισα, διεσχισμένα ἄλλοτε μὲν εἰς τὰ πλάγια ἄλλοτε δὲ ὄπισθεν, ὡς ἀπῄτει ὁ συρμὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος, δὲν ἦσαν πάντοτε ἀνοικτὰ εἰς τὸ στῆθος. Ὡμοίαζον μᾶλλον πρὸς χιτῶνα κλειστόν, ἄνευ κομβίων, τὸ πρῶτον δὲ κατὰ τὸν ΙΕ′ αἰῶνα ἔλαβον τυπικὸν σχῆμα, παρεμφερὲς πρὸς τὸ σημερινόν· συγχρόνως τὰ μέρη, ἔνθα συρράπτονται αἱ χειρίδες, ἔγιναν πλατύτερα διὰ προσθήκης τεμαχίων ὑφάσματος εἰς τὴν μασχάλην. Μία τῶν παλαιοτέρων μορφῶν τῶν ὑποκαμίσων τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος ἀπαντᾷ σήμερον εἰς τὰς ἀγρότιδας τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τῶν σλαυϊκῶν χωρῶν.

Τὰ μεταξωτὰ ὑποκάμισα ἤρχισαν χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος, ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐγενικεύθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ΙΣΤ′ ἑκατονταετηρίδα καθ' ἣν οὐδεὶς ἀριστοκράτης ἢ πλούσιος ἀστὸς ἔφερε λινὰ ἢ βαμβακερὰ ὑποκάμισα.

Οἱ Βυζαντινοί, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίζοντο ὅλα τὰ μέσα τῆς καθαριότητος καὶ τῆς εὐμαρείας, εἶχον εἰς γενικὴν χρῆσιν τὰ ἀσπρόρρουχα. Ἤδη εἰς παλαιοτάτας ἀπεικονίσεις, εἰς ψηφιδωτά, ἔπειτα εἰς τοιχογραφίας, βλέπομεν μανδήλια καὶ ἄλλα ἀσπρόρρουχα. Μὲ πολλὴν χάριν ἡ Θεοτόκος φέρει εἰς ψηφιδωτόν, ὅπως τοῦ Δαφνίου, μανδήλιον κρεμάμενον ἀπὸ τὴν ὀσφὺν αὐτῆς. Ἐπίσης τὰ ἐσώρρουχα ἦσαν εἰς γενικὴν χρῆσιν, ὀνομαζόμενα μάλιστα, ὡς καὶ σήμερον, ὑποκάμισα καὶ ἐσωβράκια. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἀκμάσας κατὰ τὸν Ι′ αἰῶνα, ἀναφέρει συχνότατα τὰ καμίσια, ὑποκαμίσια καὶ ὑποκαμισόβρακα. Θὰ ἠδύνατο δὲ πολλὰ σημαντικώτατα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ σχετικῶς μὲ τ' ἀσπρόρρουχα ν' ἀντλήσῃ τις ὑπὸ τὰ βυζαντινὰ κείμενα καὶ τὰς βυζαντινὰς συνηθείας.

Τὰ ὑποκάμισα τῆς νυκτὸς (νυκτικὰ) ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦ ΙΔ′ αἰῶνος. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ἄνθρωποι ἐκοιμῶντο ἐν ἀδαμιαίᾳ περιβολῇ. Ἀπὸ τοῦ 1400 ὅμως ἤρχισαν νὰ φέρουν, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, τοιαῦτα ὑποκάμισα, ἅτινα ἦσαν μακρότερα τῶν τῆς ἡμέρας καὶ ἐκοσμοῦντο διὰ κεντημάτων.

Τὰ σημερινὰ *ἐσώβρακα* καὶ *πανταλόνια* ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς ἀναξυρίδας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὰς βράκας (brayes) τῶν Γαλατῶν καὶ τὰ μιχνεσάγεμ (πανταλόνια) τῶν Ἑβραίων.

Τὰ *μανδήλια* ἦσαν γνωστὰ ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Λέγεται ὅτι ὁ Κῦρος ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ ν' ἀπομύσσωνται διὰ τῶν δακτύλων. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπαντᾷ ἡ λέξις mitpachat, ἥτις σημαίνει μανδήλιον. Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱπποκράτους ὁ συρμὸς ἀπῄτει, ὅπως οἱ εὐηγμένοι ἀστοὶ φέρωσι δύο μανδήλια, καλλιτεχνικῶς ἐξυφασμένα καὶ ἀρωματισμένα. Τὸ ἓν ἐκράτουν εἰς τὴν χεῖρα, τὸ δὲ ἕτερον ἔθετον εἰς τὴν ζώνην των. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον πολλὰ εἴδη μανδηλίων (orarium, sudarium, focale sodare). Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ χρῆσις των ἐγενικεύθη ἐν Ἰταλίᾳ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν Ἐρρίκου τοῦ Γ′ τὰ μανδήλια ἐνεβαπτίζοντο ἐντὸς ἀρωμάτων πρὸ τῆς χρήσεως. Τόσον δὲ πολυάριθμα καὶ τόσον πολυτελῆ ἦσαν τὰ χρησιμοποιούμενα ἰδίᾳ κατὰ τὴν προσφορὰν τῶν καλουμένων «γαμηλίων κανίστρων» (corbeilles de noces), ὥστε εἴς τινας τόπους, ἐν Δρέσδῃ ἐπὶ παραδείγματι, ἀπηγορεύθη ἡ χρῆσις μανδηλίων εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῷ 1595. Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς τὰ μανδήλια ἀπετέλουν οἱονεὶ προνόμιον τῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἔφερον αὐτὰ εἰς τὴν ζώνην των. Τοῦτο δὲ ἴσως ἑρμηνεύει τὴν συνήθειαν, ἣν εἶχον οἱ μεγιστᾶνες νὰ ῥίπτουν τὸ μανδήλιον εἰς τὴν γυναῖκα ἐκείνην τοῦ χαρεμίου, ἥτις εἵλκυε τὸν ἔρωτά των περισσότερον τῶν λοιπῶν. Ω.

ἀσπρορρουχοῦ (ἡ)· ἡ ῥάπτρια ἐσωρρούχων ἐν γένει.

ἄσπρος, *—η, —ον*· λευκός: «ἄσπρος σὰν τὸ χιόνι, —σαν τὸ βαμπάκι,—σὰν τὸ μάρμαρο,—σὰν τὸ κρίνο» κλ. ἤδη βυζαντιακή: «ἐνδυσάμενος στολὴν ἄσπρην», «κόρην... ἀσπροτάτην ὡσεὶ χιών»· || ὁ πληθ. *ἄσπρα* (τὰ) ὡς οὐσιαστ. τὰ λευκὰ ἐνδύματα: «ντύθηκα στ' ἄσπρα», «φόρεσε ἄσπρα». Β. Φ.

Ἄσπρος *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀμάτοβον.

— **Ἄσπρος** *Βράχος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Τοπωνύμιον τοποθεσίας τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Ἀργοστολίου (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

— **Ἄσπρος** *Κάβος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης, ἀποτελοῦν τὴν ΝΑ ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου τῶν Ἐρυθρῶν (κοιν. *Καράμπουρνα*). Ἀπέχον τοῦ φυσικοῦ λιμένος Μπουγιοὺκ Σαχὶμπ 14 μιλλ. παράπλου ΝΑ, ἀποτελεῖ τὸ ἀκρωτήριον τὸ δεξιᾷ (πλάτ. 38°27′40″, μῆκ. 26°39′00″, χάρτ. Ἀγγλ. 1645: Island of Khios and Gulf of Smyrna) τῷ εἰσπλέοντι τὸν κόλπον τοῦ *Γκιοὺλ Μπαχτσὲ* ἀλλὰ καὶ τὸν ὅρμον Κερὶ ἀποτελοῦντα τὸν ΒΔ αὐτοῦ μυχόν. Τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀρτὲζ* ἀπέχει 4 ½ μίλ. νοτίως. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄσπρος** *Κάβος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς *Ἐφέσου* (βλ. λ. **Αἰγαῖον** τ. Β′ σ. 390, α′), εὐαναγνώριστον μακρόθεν λόγῳ τῶν λευκῶν ἀπορρώγων του (πλάτ. 37°52′40″, μῆκ. 27°17′00″, χάρτ. ἀγγλ. 3446: Paspargo isl et to Samos Strait), βόρειον κέρας τοῦ ὅρμου τῆς Σκάλα Νόβας (Νέας Ἐφέσου) ἢ Κουσάντασι. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄσπρος** *Κάβος [Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κύπρου 16 μίλ. Α. ΝΑ. τοῦ λιμένος τῆς Πάφου (πλάτ. 34° 38′, μῆκος 32° 43′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2074: Cyprus), ἀποτελεῖ δὲ τὸ ἀκρωτήριον, τὸ μέσον σημεῖον σειρᾶς ἀπορρώγων, ἐν αἷς διακρίνεται διὰ τὸ λευκὸν τῶν γαιῶν του, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς θέσεως *Κουκλιά*, τόπου φορτώσεως ξυλοκεράτων (χαρουπίων), καὶ χωρούσης πρὸς νότον. Σ. Ε. Λ.

— **Ἄσπρος** *Λάκκος [Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῶν Ἀντικυθήρων (βλ. λ.).

ἀσπροσ ρικο (τὸ) *[Ἀμπελ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς καὶ λίαν γλυκείας σταφυλάς, ὡριμαζούσας ὀψίμως. Π. Γ. Κ.

ἀσπροστάφυλο (τὸ) *[Ἀμπελ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου λευκόρραγος, χρησιμοποιουμένη ὡς ἐπιτραπέζιος. Καλλιεργεῖται κυρίως εἰς τὸν τέως δῆμον Πλαταμῶνος. Ἐπίσης *ἀσπροστάφυλο* ἢ *μονεμβασία* λεγεται καὶ ἑτέρα ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ μικρὰς στρογγύλας λεπτοφλοίους λευκὰς ῥᾶγας. Π. Γ. Κ.

ἀσπροσυκιὰ (ἡ) *[Βοτ.]* Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ ποικιλίας τινὸς τῆς *συκῆς τῆς καρικῆς* (Ficus carica). Δ. Ν. Π.

Ἀσπροσυκιὰ *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Γεωργιουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. 22.

ἀσπροτράχηλο (τὸ) *[Ἀμπελ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου μὲ λευκὰς καὶ στρογγύλας σταφυλάς. Π. Γ. Κ.

ἀσπροῦδα (ἡ) *[Ἀμπελ.]*. Ποικιλία τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη κυρίως ἐν Μυτιλήνῃ, ἔνθα εἶναι γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *μοσχᾶτο Καλλονῆς*, λόγῳ τοῦ ἀρώματος τῶν σταφυλῶν της. Ἡ σταφυλὴ τῆς ποικιλίας αὐτῆς εἶναι κανονικὴ κυλινδρική, μὲ εὐχύμους ῥᾶγας μετρίου μεγέθους, ἐχούσας φλοιὸν λεπτὸν χρώματος χρυσοκιτρίνου ἀνοικτοῦ καὶ διαφανοῦς κατὰ τὴν ὡρίμανσιν. Σὰρξ συνεκτικὴ γλυκεῖα, γεύσεως λίαν εὐχαρίστου καὶ ἀρωματώδους *(μοσχᾶτο)*. Τὸ γλεῦκος τῶν σταφυλῶν αὐτῶν περιέχει 18,3—21 % σάκχαρον καὶ 2,9—3,1 τοῖς % ὀξύτητα εἰς θειικὸν ὀξύ. Ἡ ἐκβλάστησις γίνεται ἀρχὰς Ἀπριλίου, ἡ δ' ὡρίμανσις μέσα Σεπτεμβρίου—ἀρχὰς Ὀκτωβρίου.

Καλλιεργεῖται κυρίως εἰς τὴν πεδιάδα Καλλονῆς τῆς Μυτιλήνης, καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου κυρίως πρὸς παραγωγὴν ἐπιτραπεζίων σταφυλῶν, διότι αὗται διατηροῦνται ἐπὶ τῶν κλημάτων ἕως τὰ τέλη Ὀκτωβρίου—Νοεμβρίου, δηλ. μέχρις ὅτου ἀρχίσουν αἱ βροχαί, καὶ διότι ἡ σὰρξ των εἶναι συνεκτικὴ (σφικτὴ) καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀντέχει εἰς

Digitized by Google

μακρᾶς διαρκείας μεταφοράς. Ἐπειδὴ ἔχει ζωηρὰν βλάστησιν καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέρας τῶν συνήθων ἀποστάσεις, παράγει δ' ἕκαστον κλῆμα περὶ τὰς 3–4 ὀκ. σταφυλῶν.

Τὸ μόνον μειονέκτημα αὐτῆς εἶναι, ὅτι δὲν δένει τελείως ὅλα τὰ ἄνθη της, λόγῳ ἐλαττωματικῆς διαμορφώσεώς των, μὴ ἐπιτρεπούσης τὴν αὐτογονιμοποίησιν. Ἐὰν ὅμως φυτευθῇ ἀναμὶξ μὲ ἄλλας ποικιλίας ἀμπέλου καρποφορεῖ τακτικῶς καὶ ἀφθόνως, χάρις εἰς τὴν διὰ τῆς γύρεως τῶν ἀνθέων τῶν ποικιλιῶν τούτων γονιμοποίησιν τῶν ἀνθέων της. Π. Γ. ΚΟΥΤΙΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσπρούδι (τὸ) *['Αμπελ.]*. Οὕτω καλεῖται εἰς τὴν Ἀχαΐαν ἢ ἐν Ἀττικῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *σαββατιανὸ* καλλιεργουμένη ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου. Π.Γ.Κ.

Ἀσπροῦλα *[Γεωγρ.]* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀνασελίτσης τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βελίστη*. Κάτ. (1920) 289. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 436 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Κρυονέριον* (τέως *Δέβλα*). Δ. Ε. Μ.

ἀσπρούλης, —α, —ικο· ὑποκορ. τοῦ *ἄσπρος*, ὁ ὀλίγον ἄσπρος, κάπως ἄσπρος: «εἶναι ἀσπρούλης ἀπὸ τὴν ἀρρώστια».

Ἀσπρουλιᾶνος *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Γεωργιουπόλεως τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1920) 10.

ἀσπρουλιάρης (ὁ), θηλ. *ἀσπρουλιάρα*, καὶ *ἀσπρουλιάρικος*, —η, —ο· ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ πέραν τοῦ δέοντος λευκός: «ἀσπρουλιάρα γυναῖκα», «ἀσπρουλιάρικο παιδί» || ἐπὶ πραγμάτων, ὁ λευκάζων, ὁ ξεθωριασμένος: «ἀσπρουλιάρικο ὕφασμα».

Ἀσπρούλιας ἢ *Ζώλης, Ἀναστάσιος*. Δημογέρων καὶ ἀγωνιστὴς ἐκ Χοζούβων τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Ν. Πετιμεζᾶν ἐπὶ κεφαλῆς 30 συγχωρίων του εἰς πολλὰς μάχας καὶ πολιορκίας. Λ. Δ. Κ.

ἀσπροφόρος, —α· ὁ φορῶν λευκὰ ἐνδύματα, λευκοφόρος. Ρῆμα *ἀσπροφορῶ, παθ. μετ. ἀσπροφορεμένος, —η, —ον*.

Ἀσπροφρύδης *Μακάριος*. Μοναχὸς ἐν Βυζαντίῳ, κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, περὶ οὗ μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἔγραψε τὴν περιγραφὴν εἰκόνος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης *νέα Περίβλεπτος* ἐν τῇ μονῇ τοῦ Χαρσιανίτου. Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ἐν ἀνεκδότῳ ἔτι κώδικι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης (βλ. *Κρουμβάχερ-Σωτηριάδου* Ἱστ. Βυζ. λογοτ. 2, 178-179). Δ. Σ. Μ.

ἀσπροχιώτικο (τὸ) *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία οἰνοφόρου ἀμπέλου λευκόραγος, καλλιεργουμένη εἰς τὸν τέως δῆμον Κορωνίδος. Π. Γ. Κ.

ἀσπρόχωμα (τό)· χῶμα λευκόν, ἀργιλλῶδες.

Ἀσπρόχωμα *[Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τῆς κοινότητος Καρύστου τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀσπρόχωμα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ 250 κατοίκους, ἡ κοινότης δὲ 730, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν τῶν συνοικισμῶν *Καλάμι* (κάτ.330) καὶ *Χάνια Κουμουνδούρου* (κάτ. 150), οἵτινες ἐλάχιστα ἀπὸ τῆς ἕδρας ἀπέχουσι. Κύρια προϊόντα εἶναι τὰ σῦκα, ἡ σταφὶς καὶ τὰ γεώμηλα. Μετὰ τῶν Καλαμῶν συνδέεται διὰ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 4) καὶ σιδηροδρομικῶς (χμτ. 5). Δ. Ε. Μ.

— **Ἀσπρόχωμα** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Ἔρη Μπουτζὰκ* τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς. Κάτ. (1920) 152. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀκ-Τοπράκ*. Δ. Ε. Μ.

Ἀσπροχώρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Αὐλῶνος* (τέως Σαλεσίου) τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς. Κάτ. 135. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπούγα*. Δ. Ε. Μ.

Ἀσπροχώριον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Ἠπείρῳ περιφερείας «*Λάκκα Σούλι*» τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γρατσανά*. Κεῖται εἰς τὰ Δ ὑπωρείας τῆς Ὀλύτσικας ἐπὶ ἐδάφους ὅλον ἓν ὑφισταμένου καταπτώσεις καὶ καθιζήσεις. Διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας, ἄνω καὶ κάτω, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 500 περίπου κατοίκων ζώντων ἐκ τῆς μικρογεωργίας καὶ μικροκτηνοτροφίας. Ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων ἀπέχει 7 ὥρας, ἀπὸ τῆς Δωδώνης δὲ 1 ½. Χ. Σ.

ἀσπρόψαρο (τὸ) *[Ζωολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰχθύος λευχίσκος (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ἄσρα. Ὄνομα Ἀραβικῆς φυλῆς (βλ. Μπενὶ-*Ἄσρα*).

Ἀσράκ, Μπάχρ-ἐλ (Bahr el Asrak,) *[Γεωγρ.]*. Ἀραβικὴ ὀνομασία τοῦ Νείλου (βλ. λ.)

Ἀσράπας (Asrapas) *[Θιβετ. Μυθολ.]*. Θεραπαινίδες τῆς αἱμοδιψοῦς θεᾶς *Νιούργκα*, λατρευόμεναι ἐν Θιβὲτ ὡς ἐξιλαστήριοι θεότητες. Ἐκπροσωποῦσι τὰς καταστρεπτικὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Α. Δ.

ἀσράφι (Ashraffi). Περσικὸν χρυσοῦν νόμισμα. Δύο ασράφι καὶ 75% ἀντιστοιχοῦν πρὸς μίαν ἀγγλικὴν λίραν.

Ἂςς (Asch), *Ἀδόλφος, βαρῶνος*—. Βαυαρὸς στρατηγὸς (1839–1906). Κατ' ἐντολὴν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου διωργάνωσε τὴν βαυαρικὴν στρατιάν, τὴν συμμετασχοῦσαν εἰς τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870. Ἀπὸ τοῦ 1893—1905 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

—**Ἂςς** (Ass), *Ἐδουάρδος*. Ἄγγλος ἰατρὸς ἐκ Λονδίνου ἀποθανὼν τῷ 1829. Διεπίστωσε πρῶτος τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρισμοῦ ἐξ ἐπαφῆς δύο διαφόρων μετάλλων, τοῦθ' ὅπερ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς βολταϊκῆς στήλης.

—**Ἂςς** (Ass), *Γεώργιος, Θωμᾶς, βαρῶνος*—. Ρῶσος ἰατρὸς ἐκ Πετρουπόλεως (1729–1867). Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ὑπηρέτησεν ὡς ἀρχίατρος τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Τῷ 1778 συνειργάσθη διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ρωσικῆς φαρμακοποιίας.

—**Ἂςς** (Ass), *Ἰωάννης*. Ἄγγλος ἰατρὸς (1746–1798), ὅστις φοβούμενος διαταραχὴν φρενῶν ἐρρίφθη μετὰ ζήλου καὶ βαθείας σπουδῆς εἰς τὴν μελέτην τῆς βοτανικῆς καὶ τῶν μαθηματικῶν, μέχρις οὗ ἀνέκτησε τὴν διανοητικὴν αὑτοῦ ἰσορροπίαν. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Observations in the Influenza», χημικὴ ἀνάλυσις καὶ θεραπευτικὴ ἐνέργεια τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τοῦ Σπᾶ καὶ Αἲξ λὰ Σαπέλ κ. λ. π. Ο. Ρ.

—**Ἂςς** (Asse), *Λουδοβῖκος-Εὐγένιος-Αὖγουστος*. Γάλλος λογοτέχνης καὶ ἱστορικὸς (1830–1901). Εἶναι γνωστὸς ἰδίᾳ διὰ τὰς πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος συνδεομένας μελέτας του: «Lettres de Mlle Aïssé», «Lettres de Mlle de Lespinasse» κ.τ.λ.

Ἂςς (Asch) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐν Βοημίᾳ ἔχουσα μεταξουργεῖα. Κάτοικοι 20 000. Χ. Δ.

—**Ἂςς** (Asse) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Κάτω Ἄλπεων, παραπόταμος τοῦ Ντυράνς, ἔχων ροῦν 70 χιλιομέτρων.

—**Ἂςς λὲ-Μπρυσὲλ** (Assche-les-Bruxelles) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ Μπαμπὸν ἔχουσα περιφέρειαν μὲ σημαντικὴν παραγωγὴν δημητριακῶν, λίνου καὶ λυκίσκου, ὡς καὶ ἐργοστάσια βυρσοδεψίας καὶ ζυθοποιίας.

Ἄσσα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ Χαλκιδικῇ (*Ἡρόδ.* 7,122). Οἱ κάτ. *Ἀσσαῖοι*.

—**Ἄσσα** *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (τῶν Ο') τὸ ἑβραϊκὸν *Ἀσνά*, ὄνομα πόλεως τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα ἐν Παλαιστίνῃ, ἧς ἡ τοποθεσία δὲν ἔχει διακριβωθῇ (Ἰησ. Ναυῆ ιε' 33). Π.Ι.Μ.

Ἄσσα (Assa) *[Γεωγρ.]*. Κοιλὰς ἐν Ἰταλίᾳ πρὸς βορρᾶν τοῦ νομοῦ τῆς Βιτσένσας. Ὑπῆρξε θέατρον αἱματηρῶν ἀγώνων μεταξὺ Ἰταλῶν καὶ Αὐστριακῶν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Ἄσσα-Βαχίστα *[Θρησκειολογ.]*. Ὄνομα ἑνὸς τῶν Ἀμέσια *Σπέντα* (βλ.λ.), τ. ἔ. τῶν ἀγαθῶν πνευμάτων τῆς (περσικῆς) θρησκείας τῆς Ἀβέστας. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὸ *ἄριστον νόμον* ἢ τὴν *ἀρίστην ἀλήθειαν*. Ἡ τοιαύτη σημασία αὐτῆς ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον (Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 47). Ὅθεν ἡ *Ἄσσα-Βαχίστα* παρίστα τὸν αἰώνιον νόμον καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐν τῷ κόσμῳ, βραδύτερον δ' ἐθεωρεῖτο ὡς φύλαξ τοῦ πυρὸς συμβολίζοντος τὴν καθαρότητα. Π. Ι. Μ

ἀσσὰ-μπασσῆ. Βαθμὸς ἀνώτερος ἀξιωματικοῦ γενιτσάρων καὶ ἀστυνομικοῦ ἐπόπτου ... τῶν θανατικῶν ἐκτελέσεων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀσσαγέτης. Ἰνδὸς ἡγεμὼν ὑποτελὴς εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς λεγομένης Ἀόρνου πέτρας. Γ. Ι. Κ.

ἀσσαγκάϊ (assagai). Ὄνομα ξυλίνου δόρατος λαῶν τινων τῆς Ἀφρικῆς.

Ἀσσάγκο (Ashango) *['Εθνογρ.]*. Νεγροειδὴς φυλὴ κατοικοῦσα ἐν τῇ γαλλικῇ Ἀφρικῇ τοῦ Ἰσημερινοῦ.

Ἀσσαήλ. Κατὰ ταλμουδικὴν παράδοσιν ἄγγελος κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ, ἐπιθυμήσας τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, διὸ μετεβλήθη εἰς πονηρὸν δαίμονα.

Ἀσσακανοὶ καὶ **Ἀσσακηνοί.** Ἔθνος τῶν βορείων Ἰνδιῶν κατοικοῦν περὶ τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ καλεῖται *Ἀσσακηνὸς* καὶ ὁ ἡγεμὼν τοῦ ἔθνους τούτου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐναντίον αὐτῶν ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οὗτος κλεισθεὶς εἰς τὴν πόλιν Μάσσαγα ἀντέστη γενναίως κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἔπεσεν ὅμως μαχόμενος, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀσσακηνοῦ. Γ. Ι. Κ.

Ἀσσακούρα. Αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον ἐν Ἰαπωνίᾳ (Σιγκᾶ), οἰκοδομηθὲν ὑπὸ Τεουτζῆ-Τέννο κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ. Εἶναι ἓν τῶν παλαιοτέρων μνημείων τῆς ἰαπωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἀσσάκσα. Περιώνυμος ναὸς τῆς θεᾶς Κουανὸν ἐν Ὑέντῳ τῆς Ἰαπωνίας, οἰκοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰάπωνος ἀρχιτέκτονος Χιντάρι-Τζίγκορο κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ἀσσάκυ (Assaky), *Γεώργιος*. Ρουμᾶνος λόγιος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος (1788—1869), γόνος ὀνομαστῆς τρανσυλβανικῆς οἰκογενείας ἐγκατασταθείσης ἐν Μολδαβίᾳ. Τῷ 1813 ὠνομάσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου. Τόσον ὡς λογοτέχνης, ὅσον καὶ ὡς δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος του μὲ ἔνθεον ζῆλον καὶ μὲ ἀνιδιοτελῆ ἐθουσιασμόν. Ἐκδίδων ἀπὸ τοῦ 1829 τὴν «Ρουμανικὴν μέλισσαν», τὴν πρώτην μολδοβικὴν ἐφημερίδα, ἠγωνίσθη εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν Ρουμάνων πατριωτῶν. Ὡς ποιητὴς διεκρίθη διὰ τὴν ἐξαίρετον δεξιοτεχνίαν του εἰς τὴν προσῳδίαν καὶ τὴν θέλγουσαν χάριν τῶν στίχων του. Ὁ Ἀσσάκυ ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους προδρόμους τῆς νέας ρουμανικῆς ποιήσεως. (Πρβλ. *N. Jorga* καὶ *Sept. Gorceix*: An thologie de la littérature Roumaine, Paris, Delagrave, 1920). Ι. Μ. Π.

— **Ἀσσάκυ,** *Γεώργιος*. Ρουμᾶνος γυναικολόγος (1855—1899). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Λίλλῃ, ὅθεν μετεκλήθη εἰς Βουκουρέστιον ὡς καθηγητὴς τῆς γυναικολογίας καὶ ἀρχίατρος τοῦ αὐτόθι νοσοκομείου Γκόλτζα. Συνειργάσθη εἰς πλεῖστα Ρουμανικὰ καὶ Γερμανικὰ περιοδικά, δημοσιεύων τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἐργασίας, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι: «Περὶ εὑρέος ἀκρωτηριασμοῦ καὶ πλαστικῆς κατὰ τὸν καρκίνον τοῦ μαστοῦ», «περὶ ριζικῆς ἐγχειρήσεως βουβωνοκήλης μετὰ ραφῆς τοῦ ἔσω δακτυλίου» κλ. Ο. Ρ

Ἀσσάλ (Assal) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Γαλλικῆς Σομαλίας (Ἀνατολικὴ Ἀφρική) εἰς τὴν ἡφαιστειογενῆ λεκάνην τοῦ Ἀντέλ, ἔχουσα 16 χιλιομτρ. μῆκος καὶ 6 περίπου πλάτος. Χ. Δ.

Ἀσσάλα *['Ανθρωπογεωγρ.]*. Φυλὴ σουδανοαραβικὴ τῆς Ἀφρικῆς, κατοικοῦσα παρὰ τὴν λίμνην *Τσάντ* (Τσάδας).

Ἀσσάλεκτος. Ἐν ἐπιγραφῇ ἐπὶ τοῦ βάθρου ἀγάλματός τινος τοῦ Ἀσκληπιοῦ μετριωτάτης τέχνης, ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα *Ἀσσάλεκτος*, ὄνομα πιθανῶς τοῦ κατασκευάσαντος τὸ ἄγαλμα τεχνίτου. Γ. Ι. Κ.

ἄσσαλος, —η, —ο· ἰδιωματ., ἀντὶ τοῦ ἄτσαλος (βλ. λ.).

Ἄσσαμ (Ascham), *Ρογῆρος*. Ἄγγλος φιλόλογος (1515—1568). Ὑπῆρξε καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καντοβριγίας καὶ οἰκοδιδάσκαλος τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ, εἰς ἣν ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν.

Ἀσσάμ (Assam) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῶν Βρεταννικῶν Ἰνδιῶν καταλαμβάνουσα τὸ ΒΑ τμῆμα τῆς Ἰνδικῆς χερσονήσου. Ἔχει σχῆμα σχεδὸν τριγωνικὸν καὶ ὁρίζεται πρὸς Β μὲν ὑπὸ τοῦ Μποτὰν καὶ τοῦ Θιβέτ, πρὸς Α. καὶ ΝΑ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἄνω Βιρμανίας καὶ πρὸς Δ. καὶ ΝΔ ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Βεγγάλης. Ἔχει ἔκτασιν 137.303 τ. χλμτρ. καὶ πληθυσμὸν 7.606.230. Ἡ χώρα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινή, ἐξαπλουμένων ἐν αὐτῇ τῶν νοτίων διακλαδώσεων τῶν Ἱμαλαΐων (ὄρη *Πατκόϊ* πρὸς Α., *Μπαράϊλ* πρὸς τὰ ΝΑ., *Γκάρο* πρὸς Δ.), σχηματίζονται ὅμως ἐν αὐτῇ μεγάλαι καὶ εὐφορώταται κοιλάδες, ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ *Βραχμαπούτρα*, διαρρέοντος ὁλόκληρον τὴν χώραν κατὰ μῆκος τῆς βορείου ὁροθετικῆς της γραμμῆς καὶ δεχομένου ἱκανὸν ἀριθμὸν παραποτάμων. Τὸ νότιον τμῆμα τῆς χώρας ἀρδεύεται ὑπὸ τῶν ποταμῶν *Σοῦρμα* καὶ *Μπαράκ*, οἵτινες, συμβάλλοντες παρὰ τὰ πρὸς τὴν Βεγγάλην σύνορα, χύνονται διὰ τοῦ κοινοῦ των βραχίονος εἰς τὸν Βραχμαπούτρα. Οἱ ποταμοὶ οὗτοι εἶναι πλωτοί. Τὸ κλῖμα λίαν ἀνθυγιεινὸν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, εἶναι ὁπωσδήποτε ὑγιεινὸν εἰς τὰ ὀρεινά. Ἡ θερμοκρασία τὸ θέρος ἀνέρχεται εἰς +27° Κ., τὸν δὲ χειμῶνα κατέρχεται κάτω τῶν —13° Κ. Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου αἱ βροχαὶ εἶναι συνεχεῖς, τὸ δὲ Ἀσσὰμ εἶναι τὸ δεχόμενον τὴν μεγαλυτέραν ποσότητα βροχίνων ὑδάτων ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου (μετρ. ὕψος βροχῆς 12,526).

Ἡ χώρα εἶναι εὔφορος, παράγουσα καπνόν,

Digitized by Google

ζαχαροκάλαμον, σιτηρά, τέϊον, ὄρυζαν, βάμβακα κλπ. εἰς μεγάλας ποσότητας. Ἐπισης ἀπὸ μεταλλευτικῆς ἀπόψεως εἶναι πλουσία εἰς γαιάνθρακας καὶ πετρέλαιον, εὑρίσκεται δὲ καὶ σίδηρος καὶ χρυσὸς ἐν αὐτῇ εἰς μικροτέραν ὅμως ποσότητα. Τὰ ἄγρια ζῷα, λεοπαρδάλεις, βούβαλοι, ῥινόκερω κλπ., ἀφθονοῦν, ἰδίως ὅμως ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς ἐλεφάντων καὶ διεξάγεται σπουδαῖον ἐμπόριον ἐλεφαντοστοῦ.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἀσσὰμ εἶναι μᾶλλον ἀραιός, ἀναλογούντων 55 κατοίκων εἰς ἕκαστον τ. χλμτρ., ἡ δὲ ἀναλογία τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν δὲν ἀνέρχεται εἰμὴ εἰς τὸ τρίτον τῆς καλλιεργησίμου χώρας. Αἱ συγκοινωνίαι ἐξυπηρετοῦνται ὑπὸ πυκνοῦ δικτύου ἁμαξιτῶν ὁδῶν καὶ πολλῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ ἀρχομένη ἀπὸ Λαχιμπούρ, τῆς ἀνατολικωτέρας περιφερείας τοῦ Ἀσσάμ, καὶ διασχίζουσα μὲ πολλὰς διακλαδώσεις ὁλόκληρον τὴν χώραν μὲ κατεύθυνσιν ΝΔ. Γλῶσσα τῶν κατοίκων εἶναι ἡ *ἀσσαμαία*, συγγενὴς πρὸς τὴν βεγγαλικήν, κυριωτέρα δὲ θρησκεία ἡ Βραχμανική, τὴν ὁποίαν πρεσβεύουν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν κατοίκων. Ἐπίσης διαδεδομένη εἶναι ἡ μωαμεθανική, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν τὸ τέταρτον, τὸ δὲ ἄλλο τέταρτον εἶναι Χριστιανοί, Βουδισταί, εἰδωλολάτραι κλπ. Μεγάλας πόλεις δὲν ἔχει. Συνήθως ὁμάδες χωρίων ἀποτελοῦν ἑνούμεναι μικρὰς κωμοπόλεις. Αἱ μεγαλύτεραι σχετικῶς ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ *Γκαουχάτι* καὶ ἡ *Σιμπσαγκάρ*, πρωτεύουσα ὅμως εἶναι ἡ μικρὰ πολίχνη *Σάϊλλονγκ*.

Πρὸ τῆς ὑποταγῆς του εἰς τοὺς Ἄγγλους τὸ Ἀσσὰμ ἀπετέλει ἰδιαίτερον Κράτος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς διαρκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Θιβετανοὺς καὶ τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς Βεγγάλης. Κατὰ τὸ 1826 λήξαντος τοῦ Βιρμανικοῦ πολέμου τὸ Ν. τμῆμα τοῦ Ἀσσὰμ ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἄγγλους. Βραδύτερον (1865) οἱ Ἄγγλοι ἐπωφεληθέντες τῆς κακοδιοικήσεως τοῦ ἐγχωρίου ἡγεμόνος ὑπέταξαν ὁλόκληρον τὴν χώραν, καὶ τὴν κατέστησαν αὐτοτελῆ ἐπαρχίαν τῷ 1874. Τῷ 1905 ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἱδρυθείσης τότε ἐπαρχίας ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Βόρειος Βιρμανία καὶ Ἀσσάμ*». Ἀπὸ τοῦ 1912 τὸ Ἀσσάμ, ἀποχωρισθὲν τῆς Βιρμανίας, ἀπετέλεσεν μίαν τῶν ἐννέα Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν, ὑπὸ Ἄγγλον διοικητὴν ἀπ' εὐθείας διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως μὲ πενταετῆ θητείαν.

Ὁ διοικητὴς ὢν ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου, διακανονίζει τὰ τῶν σπουδαίων μὲν ὑποθέσεων τῆς χώρας μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν τετραμελοῦς ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, τὰ τῶν ἐσωτερικῶν δὲ ζητημάτων (ὑγείας, παιδείας, γεωργίας κ.λ.π.) ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τριῶν ἰθαγενῶν ὑπουργῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγομένων μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Νομοθετικοῦ τῆς χώρας συμβουλίου, ἀποτελουμένου ἐκ 54 μελῶν, ὧν τὰ μὲν 39 ἐκλέγονται ἀνὰ τριετίαν ὑπὸ τῶν κατοίκων, τὰ δὲ 14 διορίζονται ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ. Τὸ Ἀσσὰμ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὑποδιαιρούμενα εἰς 12 διαμερίσματα.

Προτεκτοράτον τοῦ Ἀσσάμ:

Ὑπὸ τὸν κυβερνήτην τοῦ Ἀσσὰμ ὑπάγεται καὶ τὸ *προτεκτοράτον τοῦ Ἀσσάμ*, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ ἰθαγενοῦς κρατιδίου τῆς Μανιπούρης καὶ 15 μικροτέρων ὑποτελῶν περιφερειῶν ὑπὸ τοὺς φυλάρχους τῶν λεγομένων «Φυλῶν τῶν ὀρέων» (Κάσι). Τὸ προτεκτοράτον τοῦ Ἀσσὰμ ἔχει συνολικὴν ἔκτασιν 21000 τ. χλμτ. καὶ πληθυσμὸν 384.016 κατ. (18 κάτ. ἀνὰ τετρ. χιλμτ.). Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Μανιπούρη*, ἐν τῇ ὁποίᾳ παραμένει Ἄγγλος πράκτωρ, ὑπαγόμενος ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀσσάμ. Μαχαραγιᾶς τῆς Μανιπούρης εἶναι ἀπὸ τοῦ 1891 ὁ *Ντζοῦρα Νιζάντρα Σίνγκ*. —Ω.

ἀσσαμαια *γλῶσσα* (ἰνδ. *ἀσσάμι*). Γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν τοῦ *Ἀσσάμ*, συγγενὴς πρὸς τὴν σανσκριτικὴν καὶ τὴν βεγγαλικὴν (βλ. *Brown*, Grammatik. Bronson, Wörterbuch). Α. Δ.

Ἂς - Σαμάνι (As - Samani). Ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς Μωαμεθανὸς (βλ. Σαμάνι).

Ἂς - Σαμάχ - *ἴμπν - Μελὶκ - ἀλ - Χαουλάνι* (As - Samah - ibn - Melik - al- Khaulani). Ἐμίρης μουσουλμᾶνος συμμετασχὼν εἰς τὴν κατὰ τὸν Η´ αἰῶνα γενομένην ἐκστρατείαν τῶν Ἀράβων ἐναντίον τῆς Ἱσπανίας. Διῆλθε τὰ Πυρηναῖα, κατέλαβε τὴν Ναρβωνίτιδα καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Τουλούζην, ἀλλ' ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀκουϊτανίας τῷ 721.

ἀσσαμίνη */Χημ./*. Σαπωνίνη περιέχουσα *γαλακτόζην καὶ ἀραβινόζην*. Ἔχει τὸν τύπον $C_{6}H_{92}O_{10}$ ἢ $C_{6}H_{96}O_{8}$, καὶ ἀνευρέθη εἰς τὰ σπέρματα *θέας τῆς σινικῆς*. Εἶναι ἄμορφος κόνις εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι. Εἶναι ἰσχυρότατον δηλητήριον διὰ τοὺς ἰχθῦς. Σ. Γ.

Ἀσσὰμπ (Assab) */Γεωγρ./*. Λιμὴν τῆς ἰταλικῆς ἀποικίας τῆς Ἐρυθραίας, ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἀπέχων περὶ τὰ 60 χλμ. βορείως τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βὰβ-ἐλ Μανδέβ. Κεῖται παρὰ τὴν εἴσοδον ὁμωνύμου κόλπου καὶ ἔχει ἀκμαῖον ἐμπόριον δερμάτων καὶ μαργαριτῶν. Τὸ Ἀσσὰμπ ἠγοράσθη τῷ 1870 ὑπὸ μιᾶς ἰταλικῆς ἑταιρείας ναυσιπλοΐας, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ἀνθρακεύσεως, τῷ δὲ 1882 κατελήφθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς ἰταλικῆς ἀποικίας τῆς Ἐρυθραίας. Τὸ Ἀσσὰμπ μετὰ τῆς περὶ αὐτὸ ὁμωνύμου περιοχῆς ἔχει περὶ τὰς 5000 κατοίκων. Χ. Δ.

Ἀσσάναι. Γραφὴ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ κλάδου τῶν Ἀσανῶν (βλ. λ.), ἀπαντῶσα ἐν χειρογράφοις.

Ἀσσάναιους (Aschanaeus), *Μαρτῖνος* Σουηδὸς λογοτέχνης, ἀποθανὼν ἐν Φρένε-στάντα τῷ 1641. Αἱ μεταφράσεις αὐτοῦ συνέβαλον εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς σουηδικῆς. Α. Δ.

Ἀσσανία */Γεωγρ./*· βλ. **Ἀσκανία.**

Ἀσσανοὶ ἢ ***Ἀσανοὶ*** */Ἀνθρωπογεωγρ./*. Λαὸς παλαιασιατικὸς τῆς Σιβηρίας ἐξηπλωμένος παρὰ τὸν ποταμὸν *Ἰεννισέην*, νοτίως τοῦ παραποτάμου *Οὔντα* (58° Β. πλ. περίπου). Οἱ Ἀσσανοὶ ὑπαγόμενοι εἰς τὰς *Ἰεννισεϊκὰς* φυλὰς ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς Ρώσους καὶ Κατσίγκους.

Ἀσσαντὶ */Γεωγρ./*· βλ. **Ἀσαντί.**

Ἀσσάντρι (Assandri). Περιώνυμος Ἰταλὶς ἀοιδὸς τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος.

ἀσσὰρ */Ἀρχ./*. Χαλκοῦν ἰσραηλιτικὸν νόμισμα, ὀνομασθὲν οὕτω ἐκ τοῦ λατινικοῦ *as* ἢ *assarius*. Διῃρεῖτο εἰς ὀκτὼ *περυτὰθ* (βλ. **ἀσσάριον**).

Ἀσσὰρ */Ναυτ. Γεωγρ./*· βλ. λ. Ἀσάρ.

Ἀσσαραδδών. Βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας (βλ.λ.).

Ἀσσάραθ */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Ποταμὸς ἐν τῷ *Νουμιδικῷ κόλπῳ*.

Ἀσσαράκαι */Ἀρχ./*. Λαὸς τῆς Λιβύης, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος (4, 6, 22).

Ἀσσάρακος */Μυθολ./*. —1) Υἱὸς τοῦ Τρωός, ἔγγονος τοῦ Ἐριχθονίου, ἀδελφὸς τοῦ Ἴλου καὶ τοῦ Γανυμήδους, πατὴρ τοῦ Κάπυος, πάππος τοῦ Ἀγχίσου, βασιλεὺς τῆς Τροίας (Ἰλ. Υ. 230). Παρὰ τῷ Βιργιλίῳ (Aen. 6, 650) μετὰ τοῦ Ἴλου καὶ Δαρδάνου ἀναφέρεται ὡς γενάρχης τῶν Τρώων. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ κατὰ Ἀπολλόδωρον (3, 12, 2) ὠνομάζετο Καλλιρρόη, θυγάτηρ τοῦ Σκαμάνδρου, ἡ ἀδελφὴ Κλεοπάτρα, ἡ σύζυγος Ἱερομνήμη, θυγάτηρ τοῦ Σιμόεντος. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἀναφέρει τὸν Ἀσσάρακον ὡς υἱὸν τῆς Ἀκαλλίδος, θυγατρὸς τοῦ Εὐμήδους, καὶ σύζυγον τῆς Κλυτοδώρας, θυγατρὸς τοῦ Λαομέδοντος.

—2) Ὄνομα δύο ἀδελφῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ Τρωϊκῷ τῷ στενοχωρηθέντι ὑπὸ τῶν Ρουτούλων (*Verg*. Aen. 10, 124). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

—**Ἀσσάρακος**. Ἀσσύριος ἀρχηγὸς ἀπὸ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ἔχουσιν οὗτοι τὴν ὀνομασίαν.

Ἀσσάρας (*Ἀρχ. Γεωγρ.*). Ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (4, 2, 2).

Ἀσσαρὶ (*Ἀλ -*). Διάσημος Μωαμεθανὸς φιλόσοφος καὶ θεολόγος (873—935 μ. Χ.). Ἐγεννήθη ἐν τῇ διαλαμψάσῃ πάλαι ποτὲ μαροκηνῇ πόλει Μπασρὰ καὶ κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς ἀραβικῆς οἰκογενείας. Ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, διέκοψε πάντα δεσμὸν πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἰσλαμικὰς παραδόσεις τοῦ οἴκου του καὶ ἀπέβη φανατικὸς *Μουταζιλίτης*, μαθητεύσας παρὰ τῷ ἐπιφανεῖ διδασκάλῳ *Ἀλ-Γιουμπαΐ*, οὗ ἐχρημάτισε δεξιὰ χεὶρ ἐν ταῖς σχολικαῖς αὐτοῦ συζητήσεσι. Περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν ὅμως τῆς ἡλικίας του ἔτος ἐπέστρεψεν (ἄγνωστον ὑπὸ τίνας ἀκριβῶς συνθήκας) εἰς τὴν ἰσλαμικὴν ὀρθοδοξίαν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ὁποίας καὶ ἀνεδείχθη μέγας διανοητὴς καὶ δεινὸς διαλεκτικὸς καὶ ἐπιφανὴς διδάσκαλος, ἰδίᾳ δὲ ἀπολογητής. Οὐ μόνον ἀπέκτησεν ἔκτοτε μέγα πλῆθος μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδέχετο θεολογικὰ ἐρωτήματα πανταχόθεν τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου, εἰς ἃ ἔδιδε τὴν προσήκουσαν ἑκάστῳ ἀπόκρισιν. Λαβὼν ἀφορμὴν νὰ συζητήσῃ πρὸς τὸν τέως διδάσκαλόν του Ἀλ Γιουμπαΐ ἐπανειλημμένως ἐφίμωσεν αὐτόν, κατὰ τὴν παράδοσιν, διὰ τῆς σοφίας καὶ μάλιστα διὰ τῆς διαλεκτικῆς του δεινότητος. Ἐτελεύτησεν ἐν Βαγδάτῃ (ὅπου ἄγνωστον διατί κατέφυγεν) εἰς τὰς ἀγκάλας μαθητοῦ τινος αὐτοῦ ψιθυρίζων ἀρὰς κατὰ τῶν Μουταζιλιτῶν.

Ὁ Ἀλ-Ἀσσαρὶ δὲν διεκρίθη μόνον ὡς διδάσκαλος καὶ συζητητής, ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεύς. Καὶ διεσώθη μὲν λίαν ἐκτενὴς κατάλογος τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὧν πλεῖστα εἶναι θεολογικά, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Κορανίου καὶ εἰς τὰς παραδόσεις, ἄλλα δὲ εἶναι φιλοσοφικά, ἐκ τούτων ὅμως μόνον τρία σῴζονται. Τα πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἦσαν συζητητικοῦ, ἀντιρρητικοῦ, ἀπολογητικοῦ καὶ πολεμικοῦ χαρακτῆρος κατὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν ἀπίστων. Ἡ ἀξία του διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μωαμεθανικῆς θεολογίας ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρώτων χρησιμοποιησάντων, καὶ δὴ λίαν εὐδοκίμως, τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον ἐν τῇ ὑπερασπίσει τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, ἣν μέθοδον εἶχον ἀποτελεσματικῶς πρότερον μεταχειρισθῆ οἱ ὀρθολογισταί. Ἡ δὲ θεολογική του θέσις ὑπῆρξε μεσάζουσα μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ ἐνίων ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς παραδόσεως καὶ τῶν φιλοσοφικῶν θεωρημάτων τῶν ὀρθολογιστῶν. Τέλος σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἀλ-Ἀσσαρὶ ἐγένετο ἱδρυτὴς σπουδαίας θεολογικῆς κινήσεως, ἥτις ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπί τινας μωαμεθανικὰς αἱρέσεις.

[Βλ. ἄρθρα ἐν τῇ *Encyclopaedie of Religion and Ethics* καὶ ἐν τῇ *Encyclopédie de l'Islam*.] Π. Ι. Μ.

Ἀσσαρία */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Πόλις παράκτιος, ἴσως καὶ ἀγκυροβόλιον ἁπλοῦν, τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Σύρτεως, τῆς Ἀφρικανικῆς Τριπολίτιδος. Ἀναφέρεται μόνον ἐν τῷ Πευτιγγεριανῷ χάρτῃ ὡς ἀπέχουσα «XX mil», δηλαδὴ περὶ τὰ 14 ναυτ. μίλλ. δυτικῶς τῆς *Οἴας* (τῆς *Ἑώας* ἢ τῆς *Μακαρίας*). Οὔσης ἐξηκριβωμένης τῆς ταυτότητος τῆς *Οἴας* πρὸς τὴν σύγχρονον *Τρίπολιν* τῆς Τριπολίτιδος, τῆς δὲ ἀποστάσεως, ἣν ἀναφέρει ὁ Πευτιγγεριανὸς χάρτης, μὴ δυναμένης νὰ ᾖ ἐσφαλμένη, διὰ τὸ μικρὸν τοῦ μεγέθους της, ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἀσσαρίας ὁρίζεται ἐπακριβῶς (ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ χάρτου 246: Ras Makhabez to Ben Ghasi εἰς πλάτος 32°48′ Β. καὶ μῆκος 12°56′). Ὡς πρὸς τὸ σύγχρονον τῆς θέσεως τοπωνύμιον, ὁ μὲν Müller (1855 Tabul. in Graec. Geogr. Min.) σημειοῖ αὐτὸ ἐπὶ τοῦ χάρτου του XXII (Libyae ora maritima a Macar Oea ad Tacapen secundum Stadiasmum Maris Magni) διὰ τοῦ τοπωνυμίου *Saiyad*, ὁ δὲ προμνησθεὶς Ἀγγλ. Χάρτης (ἔκδ. 1880) διὰ τοῦ *Sidi Blat* σημειοῖ ἅμα καὶ τὴν ὕπαρξιν ἐκεῖ ὑψηλοῦ γηΐνου κώνου ὡς γνωρίσματος τοῖς παραπλέουσι. Ὁ τοῦ Ἀνωνύμου «Σταδιασμὸς Μεγάλης θαλάσσης» εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν ἔπρεπε νὰ ποιῆται αὐτῆς μνείαν (§§ 98—99) οὐδὲν περὶ τῆς Ἀσσαρίας σημειοῖ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἀσσαρίνο (Assarino), *Δουκᾶς*. Ἱστορικὸς καὶ μυθιστοριογράφος Ἰταλός, ἀποθανὼν ἐν Τορίνῳ τῷ 1672. Τὰ κυριώτερα τῶν μυθιστορημάτων αὐτοῦ εἶναι ἡ «Στρατονίκη» καὶ ἡ «Ἀρμελίνδα».

ἀσσάριον (τό)· (λατ. *as* γεν. *assis* ἢ *assarius* γεν. *assarii*. Βασικὴ μετρικὴ μονὰς παρὰ Ρωμαίοις διαφόρων εἰδῶν μετρητῶν. Ὡς *μονὰς βάρους* ὠνομάζετο καὶ *libra* καὶ ἰσοδυνάμει πρὸς 327 γραμμάρια. Ὡς *μονὰς μήκους* ὠνομάζετο συνηθέστερον *pes* καὶ ἰσοδυνάμει πρὸς 0,297 τοῦ μέτρου. Ὡς *μονὰς ἐμβαδοῦ* ὠνομάζετο *jugerum* καὶ ἰσοδυνάμει πρὸς 2.500 περίπου τετραγωνικὰ μέτρα. Ὡς *μονὰς χωρητικότητος* ἐκαλεῖτο *congius* καὶ ἰσοδυνάμει πρὸς 3.23 λίτρας. Εἰδικώτερον ὅμως καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἀσσάριον εἶναι *νομισματικὴ μονὰς* ἐξ ὀρειχάλκου χρησιμοποιουμένη ἐν Ρώμῃ, Ἐτρουρίᾳ καὶ κεντρικῇ Ἰταλίᾳ. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ *ayas* τὸ ὁποῖον σημαίνει «ὁλότης». Τὸ νόμισμα ἐνεφανίσθη διὰ πρώτην φορὰν ἐν Ρώμῃ, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, ὑπὸ τὴν μορφὴν τετραπλεύρου ἐλάσματος χαλκοῦ ἀμόρ-

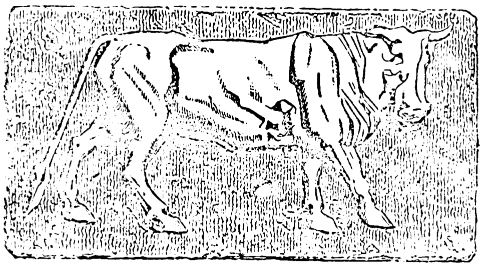

Quincussis *Ἔλασμα μετάλλινον ἀξίας πέντε ἀσσαρίων.*

φου καὶ ἀσήμου, ἀργότερον δὲ ἐνσήμου φέροντος ἀναπαραστάσεις ζῴων: βοός, ἀρνίου, χοίρου, κλπ. ἀποτελούσας ἀναμνήσεις μιᾶς παλαιᾶς τάξεως πραγμάτων, καθ' ἣν τὰ κτήνη ἐχρησίμευον ὡς ἀνταλλακτικὸν μέσον. Πλὴν τῶν ζῴων ἀναπαρίστων καὶ ἄλλα σύμβολα: ξίφος, ἄγκυραν, ἔμβολον πλοίου, τρίποδα κλπ. Τὰ ἐλάσματα ταῦτα signata ζυγίζουν 4—5 λίτρας καὶ ὀνομάζονται *quadrussis* ἢ *quincussis* ἔχουν ὅμως τὸ μειονέκτημα ὅτι περιέχουν σχετικῶς μέγα ποσὸν καὶ δὲν διευκολύνουν οὕτω σημαντικῶς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀνταλλαγῆς. Διὰ τοῦτο περὶ τὸ 450 π. Χ. οἱ decemviri ἠθέλησαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τοῦ Σόλωνος καὶ νὰ ἐπιβάλουν ἐπισήμως τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ πληρώνειν εἰς μεταλλικὸν χρῆμα, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσήγαγον νέον νόμισμα. Τὸ νέον τοῦτο νόμισμα εἶναι βαρύτατον φακοειδὲς τεμάχιον χαλκοῦ (aes grave). Τὸ βάρος του ἀνήρχετο μέχρι 12 οὐγγιῶν (unciae) καὶ τὸ ἐπίσημον ὄνομά του ἦτο *as* ἢ *assis* ἢ *assarius*. Ἐφεξῆς παρέμεινε ὡς βάσις τοῦ νομισματικοῦ συστήματος τῶν Ρωμαίων

Digitized by Google

ἐπονομαζόμενον *as libralis,* ἤτοι ἀσσάριον μιᾶς λίτρας. Ἦτο τόσον βαρύ, ὥστε, κατὰ τὸν Τ. Λίβιον, ὅταν τις ἤθελε νὰ κάνῃ μεγάλας πληρωμὰς ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῇ μικρὰς ἁμάξας πρὸς μεταφοράν. Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ as libralis ἐγένετο παραδεκτὸν ὑπὸ τῶν περισσοτέρων πόλεων τοῦ Λατίου καὶ τῆς Ἐτρουρίας. Τὰ τῆς Ρώμης φέρουν πάντοτε εἰς τὴν μίαν ὄψιν εἰκόνα ἐμβόλου πλοίου, ὡς σύμβολον τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Θεωρητικῶς τὰ πολλαπλάσια τοῦ ἀσσαρίου εἶναι τὰ ἀκόλουθα: dupondius (2 ἀσ.), tripondius ἢ tressis (3 ἀσ.), quadrussis (4 ἀσ.), quincussis (5 ἀσ.), sextussis (6 ἀσ.), septussis (7 ἀσ.), octussis (8 ἀσ.), nonussis (9 ἀσ.), καὶ decussis (10 ἀσ.). Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῶν νομισμάτων τούτων δὲν ἐκόπησαν πραγματικῶς· ἦσαν ἁπλῶς ὀνοματικὰ ποσὰ ἀξιῶν. Αἱ δὲ ὑποδιαιρέσεις τοῦ ἀσσαρίου, ἢ ὅπερ ταὐτό, τὰ πολλαπλάσια τῆς οὐγγίας ἦσαν: as (12 οὐγ.) deunx (11 οὐγ.) dextans ἢ decunx (10 οὐγ.), dodrans (9 οὐγ.), bes (8 οὐγ.), septunx (7 οὐγ.), semis (6 οὐγ.), quincunx (5 οὐγ.), triens (4 οὐγ.), quadrans (3 οὐγ.), sextans (2 οὐγ.), uncia (1 οὐγ.), καὶ semuncia ($^1/_2$ οὐγ.). Ἐκ τούτων ἐκόπησαν πραγματικῶς τά: as, semis, triens, quadrans, sextans, καὶ uncia.

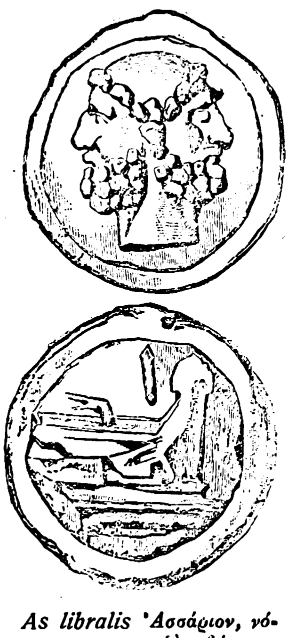

As libralis *Ἀσσάριον, νόμισμα φακοειδὲς βάρους μιᾶς λίτρας.*

Τὸ βάρος τοῦ ἀσσαρίου θεωρητικῶς ἰσοῦτο πρὸς μίαν λίτραν. Ἀλλὰ τὸ βάρος τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖ μᾶλλον τὸ σημεῖον ἀφετηρίας τοῦ νομισματικοῦ συστήματος ἢ τὸ πραγματικὸν βάρος. Ἐκ τῶν εὑρεθέντων κατὰ καιροὺς ἀσσαρίων ἐλάχιστα εἶναι τὰ ζυγίζοντα 12 οὐγγίας, ἤτοι μίαν λίτραν. Τὰ πλεῖστα δὲν ὑπερβαίνουν τὰς 10 καὶ διαρκῶς ὅσον νεώτερα εἶναι τόσον τὸ βάρος των ἐλαττοῦται. Οὕτω περὶ τὸ 268 π. Χ., τὴν ἐποχὴν δηλ. καθ' ἣν διὰ πρώτην φορὰν τίθεται ἐν κυκλοφορίᾳ ὁ ἄργυρος ἐν Ρώμῃ, τὸ ἀσσάριον ζυγίζει 4 οὐγγίας καὶ ὀνομάζεται as trientalis· ἀντικαθιστᾷ δὲ τὸ as libralis, τὸ ὁποῖον ἀποσύρεται ὁριστικῶς τῆς κυκλοφορίας, ἐνῷ συγχρόνως ἐδημιουργοῦντο νέα νομίσματα ἀξίας πολλῶν ἀσσαρίων, ὅπως ὁ decussis (10 ἀσσ.), ὁ tripondius (3 ἀσσ.—βάρους ἴσου πρὸς τὸ παλαιὸν ἀσσάριον, ἤτοι 1 λίτρας) καὶ ὁ dipondius (2 ἀσσ.). Ἀλλὰ ἡ πτῶσις τοῦ βάρους τοῦ ἀσσαρίου ἐξακολουθεῖ διαρκῶς. Τῷ 217 π. Χ. ὁ Κ. Φάβιος Μάξιμος δικτάτωρ καθιεροῖ νέον ἀσσάριον βάρους μιᾶς οὐγγίας, τὸ as unciale, τῷ 89 π. Χ. καθιεροῦται τὸ as semunciale καὶ οὕτω καθεξῆς, ἕως ὅτου ἐπὶ τοῦ Τριβωνιανοῦ Γάλλου τὸ ἀσσάριον ἰσοῦται πρὸς τὸ $^1/_{12}$ τῆς οὐγγίας, ἐνῷ ἤρχισεν ὡς δωδεκαπλάσιαν αὐτῆς, καὶ τέλος ἀντικαθίσταται ὑπὸ νέου νομισματικοῦ συστήματος: τῶν antoniani.

Ἡ λέξις *ἀσσάριον* ἐσήμαινε συγχρόνως καὶ ἓν οἱονδήποτε σύνολον (κληρονομίαν, οἰκίαν, περιουσίαν). Οὕτω π. χ. κληρονομεῖν ex asse, ex dodrante, ex semisse, ex triente ἐσήμαινε κληρονομεῖν τὸ σύνολον, τὰ τρία τέταρτα, τὸ τρίτον περιουσίας τινός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Momsen,* Htstoire de la monnaie romaine. —*Marchi - Tessieri,* L'aes grave der Museo Kirchoriano, Ρώμη 1839.— *Fr. Lenormant,* Essai sur l'origination politique et économique de la monnaie dans l'antiquité, Παρίσιοι 1863.—*Βαρώνου d'Ailly,* Histoire de la monnaie romaine depuis son origine jusqu'à la mort d'Auguste.—*Bouché-Leclerq,* Manuel des institutions romaines. θ. π.

Ἀσσαρόττι (Assarotti), ***Ὀκτάβιος Ἰωάννης Βαπτιστής.*** Ἰταλός, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Γενούῃ σχολῆς τῶν κωφαλάλων (1753 - 1829).

Ἀσσαρούμωφ (Ahsharumoff), ***Νικόλαος.*** Ρῶσος λογοτέχνης καὶ κριτικός, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Πετρουπόλει (1819 - 1893). Διεκρίθη ἰδίᾳ ὡς μυθιστοριογράφος. Ἐκ τῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι ὁ «Παίκτης», «Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως» καὶ «Ὁ Μανδαρῖνος».

Ἀσσὰς (Assas), ***Λουδοβῖκος,*** *ἱππότης ντ'*—. Ἐγεννήθη ἐν Βιγγὰν τῷ 1733, ἐφονεύθη δὲ τὴν νύκτα τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1760. Λοχαγὸς ὢν τοῦ συντάγματος τῆς Ὠβρένης παρὰ τῷ Κλόστερκαμπ, εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τοῦ στρατοπέδου περὶ τὴν αὐγήν, ὅπως ἐκτελέσῃ ἐπιθεώρησιν. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του συνηντήθη ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος, βαδίζοντος σιωπηλῶς, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ εἰς τὰς τάξεις τῆς γαλλικῆς φρουρᾶς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος ἠπείλησε τὸν Ἀσσάς, ὅτι θὰ ἐφόνευεν αὐτὸν ἐν ᾗ περιπτώσει ἐπρόφερε καὶ μίαν ἀκόμη λέξιν, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς καθεύδοντας Γάλλους. «Ἐμπρός, ὁπλῖται, ὁ ἐχθρὸς πλησιάζει», ἐκραύγασε μεγαλοφώνως ὁ Γάλλος λοχαγός, εἰδοποιῶν τὴν φρουράν, καὶ ἔπεσεν ἀμέσως νεκρὸς διαπερασθεὶς ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν λογχῶν. Οἱ Γάλλοι ἐν τούτοις ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ ἁρπάσωσι τὰ ὅπλα των καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀπεκρούσθη. Οὕτως ἀφηγεῖται τὰ συμβάντα ὁ Βολταῖρος, ὅστις ἤκουσε τὴν περὶ αὐτῶν διήγησιν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ *ντὲ Λυρρύ,* ταγματάρχου τοῦ συντάγματος, διότι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τις ἐκδοχὴ αὐτῶν.

Δέκα ἑπτὰ ἔτη μετὰ τὸ ἀξιομνημόνευτον τοῦτο γεγονός, ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον Λουδοβῖκος ΙΣΤ' ἀπένειμε σύνταξιν διαρκῆ πρὸς πάντας τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους τοῦ ντ' Ἀσσὰς ἐκ δισχιλίων λιβρῶν. Κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις κατήργησε πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ μοναρχικοῦ καθεστῶτος ἀπονεμηθείσας συντάξεις, διετήρησε κατ' ἐξαίρεσιν τὴν σύνταξιν ταύτην.

Οἱ συμπολῖται τοῦ ντ' Ἀσσὰς ἤγειρον ὡραῖον ἀνδριάντα εἰς τὴν κεντρικωτέραν πλατεῖαν τοῦ Βιγγάν, ἐπὶ δὲ Λουδοβίκου-Φιλίππου ἐτοποθετήθη ἡ προτομὴ αὐτοῦ εἰς τὴν Στοὰν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μία δὲ ἐκ τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν τῶν Παρισίων φέρει τὸ ὄνομά του. Τὸ ἐπεισόδιον, τοῦ ὁποίου ἥρως ὑπῆρξεν ὁ Ἀσσάς, ἀπετέλεσε φιλολογίαν ὁλόκληρον ἔν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ, αἱ δὲ διάφοροι φιλολογικαὶ ἐπιθεωρήσεις καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη ἐπανέρχονται εἰς αὐτό. θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

—**Ἀσσὰς** (Assas), ***Λουδοβῖκος.*** Γάλλος δραματικὸς συγγραφεύς, ἀπόγονος τοῦ ὁμωνύμου θρυλικοῦ ἥρωος (1820—1859). Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον διὰ τῆς παραστάσεως τοῦ δράματός του, ἡ «Ἀφροδίτη τῆς Μήλου», περὶ οὗ ἐγένετο μέγας λόγος ἐν τῇ κριτικῇ, οὐχὶ τόσον διὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὡς σκηνικοῦ ἔργου, ἀλλ' ὡς συγγράμματος ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ.

Κατὰ τὸ 1820 εἶχεν ἀνακαλυφθῆ κατὰ τύχην ἐν Μήλῳ τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου περίφημον ἄγαλμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόκτησις ὑπὸ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μικροῦ δεῖν προεκάλει διπλωματικὴν περιπλοκήν, ἐγένετο δὲ εὐρυτάτη συζήτησις καθ' ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον περὶ αὐτοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη. Ὁ Ἀσσὰς τὰ περὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τούτου εὑρήματος ἐπιστημονικὰς γνώμας του διετύπωσεν εἰς τὸ δρᾶμά του, ἐπειδὴ δὲ αὗται διέφερον τῶν ἄλλων κρίσεων προεκάλεσαν ἐκ νέου συζήτησιν. Τοῦτο δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν συγγραφέα, ὅστις μεγαλυτέραν σημασίαν ἔδιδεν εἰς τὸ ἔργον του ὡς δραματικὸν τοιοῦτο. Ἠθέλησεν ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐμφανισθῇ διὰ νέου ἔργου του εἰς τὸ θέατρον. Κατεγίνετο δὲ συγγράφων τὴν κωμῳδίαν του «La dot». Ἀλλ' ἐνῷ εἶχε περατώσει αὐτὴν καὶ ἐπεξειργάζετο τὰς τελευταίας σκηνάς της, αἴφνης τὴν πρωΐαν εὑρέθη ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν του νεκρὸς πρὸ τοῦ γραφείου του, ἔχων πρὸ αὐτοῦ τὰ χειρόγραφα καὶ κρατῶν τὴν γραφίδα. Ὁ θάνατος τοῦ νέου συγγραφέως, προελθὼν ἐξ ὑπερκοπώσεως, προεκάλεσε γενικὴν θλῖψιν ἐν Γαλλίᾳ. θ. Β.

Ἀσσασῖνοι (Assassins, Assissini, Heissini) Φονικωτάτη μωαμεθανικὴ αἵρεσις, κλάδος τῆς ἑτέρας τοιαύτης τῶν *Ἰσμαηλιτῶν,* ἱδρυθείσης τῷ 765 μ. Χ., ἀφ' ἧς ἀνεγνώρισεν αὕτη ὡς τελευταῖον ἀναφανέντα ἐπὶ τῆς γῆς Ἰμάμην (Μεσσίαν Μωαμεθανὸν) τὸν *Ἰσμαήλ,* υἱὸν τοῦ Δζαφὰρ-ἐς-Σαντίκ. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς ἐνεφανίσθησαν κατ' ἀρχὰς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ. Κατὰ τὸ 864 ὁ *Ἀβδαλὰχ-μπὶν Μαϊμοὺν* διεμόρφωσε συστηματικώτερον τὰς θεωρίας τῶν Ἰσμαηλιτικῶν καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Αὕτη ἐπέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὴν δυναστείαν τῶν *Φατιμιτῶν,* ὑπὸ τῆς ὁποίας ἱδρύθη ἐν Καΐρῳ ἡ μεγάλη ἐπιστημονικὴ σχολὴ *Νταρὸλ-Χικμὲτ* (οἶκος σοφίας), ἥτις ἀπέβη ἡ κεντρικὴ ἑστία τοῦ ἰσμαηλισμοῦ, τάχιστα ἐξαπλωθέντος εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Περσίαν. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀπέκτησε μεγίστην φήμην καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν· αἱ ἐπιστῆμαι ἐκαλλιεργοῦντο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, συχνάκις δὲ αὐτοὶ οἱ χαλίφαι προήδρευον τῶν συνεδριάσεων εἰς τὰς ὁποίας συνεζητοῦντο ζητήματα θρησκευτικά, τοῦ δικαίου καὶ τῶν μαθηματικῶν. Τῆς αἱρέσεως ταύτης κλάδος ὑπῆρξαν αἱ *Ἀσσασῖνοι.* Ἱδρυτὴς δ' αὐτοῦ ἐγένετο *ὁ Χασὰν-μπὶν-Σαμπὰχ ἐς Χουαΐρί,* γεννηθεὶς ἐν Περσίᾳ τῷ 1054. Οὗτος μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του ἐμυήθη τὰ ἀπόκρυφα δόγματα τῶν Ἰσμαηλιτῶν παρά τινος τῶν δαήδων τῆς αἱρέσεως, ἐγένετο δὲ καὶ αὐτὸς *δαής,* ἤτοι ἀπόστολος αὐτῆς.

Ὁ Χασὰν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καΐρου περιεπλάκη εἰς ἔριδας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰσμαηλιτῶν, αἱ ριζοσπαστικαὶ δὲ αὐτοῦ ἰδέαι προεκάλεσαν τὴν ἀποβολήν του ἐκ τῶν τάξεων τῆς αἰγυπτιακῆς αἱρέσεως. Ἐπιβιβασθεὶς βιαίως ἐπί τινος πλοίου, ἀφέθη ἐλεύθερος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου τὸ ἔδαφος ἦτο πρόσφορον διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τῶν ἀκροτάτων ἰδεῶν, συνέστησε νέαν μυστικὴν αἵρεσιν καθ' ὑπόδειγμα τῆς αἰγυπτιακῆς τοιαύτης. Ἀπέκτησε ταχύτατα πολυαρίθμους ὀπαδοὺς καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια κράτους, ὅπερ ἐγένετο ὁ τρόμος τῶν μᾶλλον ἰσχυρῶν γειτόνων του. Καταλαβὼν τῷ 1090 τὸ περσικὸν φρούριον *Ἀλαμοὺρ* (φωλεὰ γυπῶν) εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους Ρουδβὰρ ἐγκαθίδρυσεν ἐκεῖ τὴν παντοδύναμον πολιτικήν του, ἥτις ὡς σκοπὸν εἶχε τὸν φόνον τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, πρὸς ἐπικράτησιν τῶν δογμάτων τῆς νέας ταύτης αἱρέσεως.

Ἡ αἵρεσις αὕτη δίδει ἐν γένει εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ κορανίου ἀλληγορικὴν ἔννοιαν. Ἐκ τῆς ἐννοίας δὲ ταύτης ἀπορρέει ἡ ἄρνησις πάσης ὑφισταμένης θρησκείας καὶ ἡ ἀδιαφορία πρὸς πᾶσαν ἠθικήν. Κατανοεῖ τις ἐκ τούτου ὅτι τὸ αἱμοδιψὲς ἔνστικτον τῶν Ἀσσασίνων ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. Ἡ αἵρεσις ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τὴν τρομοκράτησιν διὰ τοῦ φόνου. Οἱ πληθυνθέντες ὀπαδοὶ τοῦ Χασὰν ἐγένοντο κύριοι πλείστων φρουρίων πρὸς τὰς δυτικὰς ὄχθας τῆς Κασπίας, κατέλαβον τὴν Μασαύτην, θέσιν κειμένην ἐπὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἀντιλιβάνου, καὶ κατέστησαν ταύτην κέντρον των. Ἔκτοτε οἱ Ἀσσασῖνοι ἀπέβησαν πανίσχυροι καὶ φοβεροὶ εἰς Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους, καθ' ὅσον ὅπου ἀπεστέλλοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐφόνευον ἀδιστάκτως τοὺς ἡγεμόνας, τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους κατεδίκαζεν οὗτος ἐρήμην. Οὕτως ἔλαβε τὴν ἰσχύν της ἡ αἱμοδιψὴς αὕτη αἵρεσις τῶν Ἀσσασίνων, ἥτις ἔθετο ὡς ἀρχήν της τὴν ἀπιστίαν πρὸς πᾶσαν θρησκείαν καὶ τὸν φόνον οἱουδήποτε σφετεριστοῦ δικαιωμάτων τῶν νομίμων κληρονόμων τοῦ προφήτου. Ὅπως οἱ Ἰσμαηλῖται, καὶ οἱ Ἀσσασῖνοι ἀνέμενον πάντοτε ἕνα Μεσσίαν, περὶ τὴν πίστιν δὲ ταύτην συνεπήχθησαν καὶ διῃρέθησαν εἰς ἑπτὰ βαθμούς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον κατεῖχεν ὁ *Ρεφίκ,* τὸν δεύτερον ὁ *Φοβῆ,* ἤτοι ὁ αὐτοθυσιαζόμενος. Ὁ ὕπατος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐκαλεῖτο κοινῶς *«Γέρων»* ἢ *«Ἡγεμὼν τῶν Βουνῶν»,* ἐνήσκει δὲ τὴν μᾶλλον ἀπολυταρχικὴν ἐξουσίαν. Ὑπ' αὐτὸν ὑπηρέτουν τρεῖς *Δαϊλκεμπίρ,* ἐκπροσωποῦντες τοῦτον εἰς τὸ Κουϊστὰν καὶ τὴν Συρίαν. Οὗτοι εἶχον ὑπὸ τὰς διαταγάς των τοὺς δαῆδες καὶ τοὺς ρεφίκ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἦσαν κάτοχοι πάντων τῶν μυστηρίων τῆς αἱρέσεως, ὅπως οἱ δαῆδες, ἀπηγορεύετο δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ μύησις. Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀθρήσκων ὑπήγοντο οἱ *φατβῆδες,* καὶ οὗτοι ἐκ τῶν αὐτοθυσιαζομένων, οἵτινες ἦσαν νέοι ἄνδρες ἀναλαμβάνοντες ἀνεξετάστως τὴν ἐκτέλεσιν πάσης προσταγῆς τοῦ Ἡγεμόνος τῶν Βουνῶν. Ἡ ἐσχάτη αὕτη τάξις ἀπετελεῖτο ἐκ γεωργῶν καὶ ἐργατῶν τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν, οἵτινες εἱλκύοντο εἰς τὴν αἵρεσιν διδασκόμενοι νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην θρησκείαν, ἀλλὰ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μωάμεθ, ὡς ἡρμήνευον τούτους οἱ κατηχοῦντες αὐτούς. Ἡ κατήχησις νέων ὀπαδῶν εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ Χασὰν εἰς μόνον τοὺς δαῆδες, ἦτο δὲ αὕτη διῃρημένη εἰς ἑπτὰ κεφάλαια καὶ ἐδίδασκε μεταξὺ ἄλλων τὸν τρόπον τοῦ ἐμπνέειν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς προσηλύτους. Εἶναι κατ' ἀκολουθίαν εὔκολον νὰ ἐννοηθῇ ὁπόσον ἦτο τρομερὰ ἡ αἵρεσις τῶν Ἀσσασίνων τῶν ὁποίων αἱ ἀρχαὶ ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς δολοφονίας παντὸς ἰσχυροῦ.

Πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου τῆς παγκοσμίου κυριαρχίας τῶν Ἰσμαηλιτῶν, ὁ Χασὰν διέγραψε τὸ ἀκόλουθον σχέδιον: «Ἀντὶ νὰ ἀνατρέπωμεν βασίλεια διὰ μαχῶν, ἔλεγεν, ἂς ἀνατρέπωμεν τοὺς βασιλεῖς διὰ τοῦ ἐγχειριδίου· ἂς συγκεντρώσωμεν πᾶσαν τοιαύτην ἰσχὺν εἰς χεῖράς μας. Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἐγχειριδίου κατέπεσε σήμερον εἰς τὴν γενικὴν περιφρόνησιν, ἂς ἀναστηλώσωμεν αὐτὴν ἀπομακρύνοντες ἀπὸ ταύτης πᾶν τὸ παράνομον, μεταχειριζόμενοι ὡς μέσον αὐτὴν τὴν θρησκείαν καὶ βασίζοντες ἐπ' αὐτῆς νέον σύστημα πολέμου πρὸς τὰς δυναστείας πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὀλισθαίνοντες ἀπαρατήρητοι διὰ μέσου τῶν στρατευμάτων των καὶ κτυπῶντες μὲ τὰ ἐγχειρίδιά μας τὰς καρδίας τῶν βασιλέων, τῶν στρατηγῶν κα τῶν πολιτικῶν των ἀνδρῶν».

Ὅπως τεθῇ εἰς ἐκτέλεσιν τὸ σχέδιον τοῦτο, δὲν ἀπῃτοῦντο εἰμὴ ἀφωσιωμένοι καὶ φανατικοὶ βραχίονες καὶ ἓν ἀπόρθητον καταφύγιον, τοιοῦτο δὲ εἶχεν ἀποβῆ τὸ Ἀλαμούτ, τὸ ὁποῖον περιεβλήθη διὰ διπλῶν τειχῶν, ἱδρύθησαν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τοῦ Ἡγεμόνος τῶν Βουνῶν καὶ κατέστη ἡ πρωτεύουσα τῆς νέας ταύτης δυνάμεως. Ὁ Μάρκος Πόλο διηγεῖται ὅτι ὁ «Γέρων», διὰ νὰ φανατίσῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς ὀπαδούς του, ἔλαβε τὴν πρόνοιαν νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν ἕδραν του πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν. Ἐπότιζε τούτους διὰ σκευασίας ἐκ τοῦ ναρκωτικοῦ χασίς, τὴν ὁποίαν μετέφερεν ἐξ Ἰνδικῆς καὶ διηρέθιζε τὰς αἰσθήσεις των. Ἀφοῦ ἐμεθύσκοντο μετεφέροντο οὗτοι εἰς θαυμασίους κήπους, ὅπου μετὰ τὴν ἀφύ-

Digitized by Google

πνισίν των εὑρίσκοντο ἐν μέσῳ θελκτικωτάτων γυναικῶν, αἵτινες ἐλίκνιζον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐνέπνεον τὰς γοητευτικωτέρας ἐλπίδας. Τὰ θελκτικὰ ταῦτα ποτά, παρέχοντα εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἡδονὴν καὶ πᾶσαν ἀπόλαυσιν, τοὺς ἀπεκοίμιζον διὰ τῶν αὐτῶν ναρκωτικῶν σκευασμῶν καὶ ἐν μέσῳ τῆς μεθυστικῆς ταύτης γλυκυθυμίας, τοὺς μετεκόμιζον εὐθὺς εἰς τὰς κλίνας των. Ὅταν μετὰ τὴν ἔγερσίν των ἐπανήρχοντο εἰς τὴν συνήθη ζωήν, οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι ἅ θρῷ οἱ ἐφαντάζοντο, ὅτι ἀπήλαυσαν ἐπί τινας ἡμέρας τὰς ἡδονὰς τοῦ μέλλοντος παραδείσου τῶν Ἰσμαηλιτῶν. Οὕτως οὐδὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν προσταγμάτων, ἅτινα ἐλάμβανον. Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ θανάτου, ἥτις θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὰς χαρὰς καὶ τὰς ἐκστάσεις τοῦ μαγευτικοῦ παραδείσου, τοὺς ὤθει πρὸς τὸν σκοπὸν των μετ' ἀπεριγράπτου προθυμίας. Εἰσέδυον μέχρι τῶν ἰδιαιτέρων θαλάμων τῶν ἀνακτόρων τῶν ἡγεμόνων καὶ μέχρις αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις σκηνῶν τῶν ὑπὸ τοῦ «Γέροντος» προγραφέντων στρατηγῶν καὶ κατέφερον τὰ θανατηφόρα πλήγματα τῶν ἐγχειριδίων των. Ἔπληττον τὰ θύματά των, ὡς ὁ δήμιος τοὺς καταδίκους, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ αἰσθάνωνται τύψιν.

Τὰ χρονικὰ τῶν σταυροφοριῶν γέμουν τοιούτων περιγραφῶν. Ὁ κόμης τῆς Καμπανίας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸν «Γέροντα», παρέστη μάρτυς καταπληκτικοῦ γεγονότος. Ὅπως παράσχῃ οὗτος εἰς αὐτὸν ἰδέαν τῆς τρομερᾶς ἐπιβολῆς του, ἔκαμε σημεῖον πρὸς δύο φρουροὺς εὑρισκομένους ἐπὶ τῆς κορυφῆς πύργου τινός, οὗτοι δὲ αὐτοστιγμεὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸ κενόν. Σουλτᾶνοι, βεζύραι, χαλίφαι ἔπιπτον διηνεκῶς ὑπὸ τὸν σίδηρον τῶν Ἀσασσίνων. Βραδύτερον Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ τούτους ἐναντίον τοῦ Κορράδου, μαρκησίου τοῦ Μομφερράτου, ὁ δὲ σουλτᾶνος Σαλαδῖνος, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν μάχαιράν των, ἐσυνθηκολόγησε μετ' αὐτῶν.

Ὅταν ὁ Χασὰν ἐγκατεστάθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του, δὲν ἐξῆλθε τοῦ διαμερίσματός του, εἰμὴ δὶς καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν του. Ἀπέθανε τῷ 1124 εἰς ἡλικίαν ἑβδομήκοντα ἐτῶν, ὑπῆρξε δὲ εἷς ἐκ τῶν δεσποτικωτέρων ἡγεμόνων ἐξ ὅσων ἐγνώρισε τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διάδοχός του ἐγένετο ὁ *Δαϊλκεμπὶρ* αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον διεδέχθη τῷ 1138 ὁ υἱός του *Μωχάμετ*, τοῦτον δὲ τῷ 1163 ὁ *Χασὰν Β'*. Οὗτος διέπραξε τὴν κουφότητα νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς ὑπηκόους του τὸ μυστήριον τῆς αἱρέσεως, σφάλμα ὅπερ ἐπλήρωσε διὰ τῆς ζωῆς του, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ γυναικαδέλφου του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ του *Μωχάμετ Β'*, ἀκολουθήσαντος τὰ ἴχνη τοῦ πατρός του, ὁ Δαϊλκεμπὶρ τῆς Συρίας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ καὶ ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' οἱ *Ταμπλιέροι* ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους του, καίτοι οὗτοι ὑπεσχέθησαν καταβολὴν φόρου πρὸς αὐτούς. Ὁ Μωχάμετ Β' ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του *Χασὰν Γ'*, ὅστις ἀποκατέστησε τὸν ἰσμαηλιτισμὸν εἰς τὴν προτέραν του τάξιν καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀπεκλήθη παρὰ τῶν ὀπαδῶν του «*Νέος Μουσουλμᾶνος*». Ἀποθανὼν ἀφῆκε διάδοχον του τὸν υἱόν του *Ἀλαδῖνον Μωχαμὲτ Γ'* εἰς ἡλικίαν ἐννέα ἐτῶν. Ἀνδρωθεὶς οὗτος παρεσκεύασε διὰ τῶν ἀνεξιθρήσκων ἀρχῶν του τὴν κατάπτωσιν τῆς αἱμοσταγοῦς ἡγεμονίας τῶν Ἀσασσίνων καὶ ἐδολοφονήθη μετὰ 35 ἐτῶν βασιλείαν παρὰ τοῦ υἱοῦ του *Δζελαδίνου*, ὅστις εἰσήγαγεν ἐκ νέου παρ' αὐτοῖς τὴν αὐστηρὰν λατρείαν, τὴν ὁποίαν οὗτοι διετήρησαν μέχρι τῆς καταστροφῆς των. Τῷ 1189 διεδέχθη τοῦτον ὁ υἱός του *Ἀλαδῖνος*, δειλὸς καὶ θηλυδρίας ἡγεμών, δολοφονηθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἰδίου του υἱοῦ *Ροκνοδίνου*. Ἀλλ' αἱ εἰσαχθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων νέαι ἑρμηνεῖαι τῆς θρησκείας τῶν Ἰσμαηλιτῶν καὶ αἱ συνεχεῖς πατροκτονίαι ἐσημείωσαν τὸ τέλος τῶν Ἀσασσίνων. Τῷ 1256 ἐνεφανίσθη ὁ ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων *Χουλεγκοῦ*, ὅστις ἄγων πολυάριθμον στρατὸν ἐκυρίευσε τὰ φρούρια τῶν Ἀσασσίνων καὶ κατηδάφισεν αὐτά. Παρέμειναν οὕτως οἱ τῆς Συρίας, ἀπολέσαντες ὅμως τὴν προτέραν ἰσχύν, καὶ μὴ ἐμπνέοντες πλέον τὸν τρόμον, ἀλλὰ καὶ τούτους μετά τινα ἔτη κατέστρεψεν ὁ σουλτᾶνος *Βιβάρ*. Ἐλάχιστα λείψανα τῆς αἱρέσεως ταύτης διετηροῦντο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰς Κουχιστάν.

Οἱ Ἀσασσῖνοι ἀνεφάνησαν ἐκ νέου τῷ 1342 εἰς τὴν Συρίαν, ἔκτοτε δὲ σχηματίζουν αἱρετικὸν τι τμῆμα εἰς τὴν χώραν ταύτην, ὑπολείμματα δὲ αὐτῶν ὑπάρχουν, ὡς λέγεται, ἀκόμη, ἀκολουθοῦντα ἄλλην τινὰ αἵρεσιν, τῆς ὁποίας τὰ δόγματα εὑρίσκονται ἐν μεγάλῃ ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν, ὡς ἐπίσης παρομοία αἵρεσις ὑφίστατο μέχρις ἐσχάτων ἐν Ἰνδίαις, ἡ τῶν *Τούγκ*. Καὶ οὗτοι ὡς ἀρχὴν ἔχουσιν ἐπίσης τὸν φόνον.

Οἱ ὑπὸ τῶν Ἀσσασίνων φονευθέντες κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἰσχύος των ἀνέρχονται εἰς μυριάδας. Ἡ ὀνομασία αὐτῶν μεταφερθεῖσα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἐπολιτογραφήθη εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἐθνῶν αὐτῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ δολοφόνου.

Ὑπάρχουν οἱ πιστεύοντες, ὅτι οἱ Ἀσασσῖνοι, ὅπως καὶ πλεῖσται ἄλλαι μυστικαὶ ἑταιρεῖαι καὶ θεοσοφικαὶ τοιαῦται, εἶναι τέκνα τοῦ ἑβραϊσμοῦ, ἐπιδιώκοντος διὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτοῦ τὴν παράλυσιν πάσης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀρχῆς. Ἐκ τούτου δὲ παρεσκευάσθησαν αἱ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐπαναστάσεις, αἵτινες συνετάραξαν τὴν ὑφήλιον, καὶ ὅπως κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ σήμερον ἔτι παρακωλύουν τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. θ. βελλιανιτης

Ἀσσάφ (Assaf). Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τῶν μουσουλμανικῶν θρύλων εἰς πρόσωπον, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος βεζύρης τοῦ σουλτάνου *Σουλεϊμὰν* καὶ ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ τύπου τελείου ὑπουργοῦ.

Ἀσσαφαντὶ (Assafadi). Ἄραψ συγγραφεὺς (1296—1362), σχολιαστὴς τοῦ Κορανίου καὶ συνεργάτης τοῦ συμπληρώματος τοῦ πολυτόμου λεξικοῦ τοῦ *Ἴμπν-Χαλλικάν*.

Ἀσσάφφενμπουργ (Aschaffenburg), *Γουσταῦος*. Γερμανὸς ἰατρός, γεννηθεὶς τῷ 1866. Ἐν ἔτει 1900 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης, τῷ 1904 δὲ διευθυντὴς τῆς ψυχιατρικῆς κλινικῆς τῆς Κολωνίας.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι: «Das Verbrechen und seine Bekämpfung» καὶ «Die Sicherung der Gesellschaft gegen gemeingefährliche Verbrecher». Εἶναι συνάμα ἀρχισυντάκτης τῶν περιοδικῶν: «Monatschrift für Kriminalpsychologie», «Hb. für Psychiatrie» καὶ «Bibliothek für Kriminalistik». Α. Δ.

Ἀσ-Σάχρα. Τῆς ἀραβικῆς ταύτης λέξεως, ἥτις δηλοῖ τον βράχον, γίνεται χρῆσις ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας *Εὐτυχίου* (933—940), περιγράφοντος τὰ τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσόδου τοῦ χαλίφου *Ὀμὰρ* καὶ τὰ τῆς συμφωνίας μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων *Σωφρονίου*. Κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦτο ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ὠμὰρ τὸν βράχον (*Ἀς-Σάχρα*), ἔνθα ὁ Ἰακὼβ εἶχεν ὁμιλήσει μετὰ τοῦ Θεοῦ (Γενέσεως κη' 11 ἑξῆς) καὶ πλησίον τοῦ ὁποίου ὁ χαλίφης οὗτος ᾠκοδόμησε μουσουλμανικὸν τέμενος. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ πρὸς τὸν πατριάρχην Σωφρόνιον ἐπὶ τῇ ὑποδείξει τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τόπου, ὁ Ὠμὰρ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὰ γνωστὰ προνόμια. (Βλ. *Χρυσοστ. Παπαδοπούλου* Ἱστορία Ἐκκλησ. Ἱεροσολύμων σελ. 262). Π. Ι. Μ.

Ἀσσάων (*Μυθολ.*). Ἡ ἐκ τῆς μυθολογίας γνωστὴ παράδοσις περὶ τῶν κατὰ τὴν *Νιόβην* παρουσιάζει ἄλλην ὄψιν ἐν τῷ Λυδικῷ μύθῳ περὶ αὐτῆς. Κατὰ τοῦτον ὁ *Ἀσσάων* (ἢ *Ἀσσονίδης*, ἤτοι ὁ υἱὸς Ἀσσάονος) ἦτο πατὴρ τῆς Νιόβης. Ὅτε ὁ σύζυγος αὐτῆς *Φίλοττος*, ὁ κατοικῶν ἐπὶ τοῦ Σιπύλου καὶ σχὼν ἐκ ταύτης εἴκοσι τέκνα, ἐφονεύθη ὑπὸ ἄρκτου θηρεύων (ἢ ἐξ ἐνέδρας τοῦ Ἀσσάονος), ὁ πατὴρ αὐτῆς, ὑπὸ ἀνοσίου πρὸς αὐτὴν ἔρωτος καταληφθείς, ἠθέλησε νὰ συζευχθῇ μετ' αὐτῆς. Αὕτη ὅμως δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀσσάονος, καλέσασα δὲ τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς δεῖπνον ἔκαυσεν αὐτά, ἡ ἰδία δὲ ἐρρίφθη μετὰ τοῦτο ἀπό τινος βράχου ἢ παρεκάλεσε νὰ μεταβληθῇ εἰς λίθον. Ὁ δὲ Ἀσσάων συνελθὼν καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ θλίψεως ηὐτοκτόνησε (Σχολ. Ἰλ. Ω. 602—Σχολ. Εὐρ. Φοιν. 159.). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀσσβαγκόσσα (Ashvagosha). Βουδδιστὴς συγγραφεύς, ἀκμάσας κατὰ τὸ ἔτος 100 μ. Χ., συγγραφεὺς τῆς «Buddhacacita», ἤτοι «βιογραφίας τοῦ Βούδδα». Τὸ ἔργον τοῦτο μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ *R. Schmidt*.

Ἀσσγουελλ (Ashwell), *Λένα*. Περιώνυμος Ἀγγλὶς ἠθοποιός, γεννηθεῖσα τῷ 1872.

Ἀσσε (Asse) [*Γεωγρ.*]. Ὀροσειρὰ ἐν Μπραουνσβάϊγκ τῆς Γερμανίας, ὕψους 234 μέτρων.

Ἀσσὲ (Asché), *Ραμπ.* Ἰουδαῖος σοφός, διευθυντὴς τῆς πολυθρυλήτου ταλμουδικῆς σχολῆς τῆς Σόρας (375—427). Συνέλεξε καὶ κατέταξεν ἄπειρον ὑλικόν, δι' οὗ συνεκροτήθη τὸ *Ταλμοὺδ* τῆς Βαβυλῶνος. Δύναται ἄρα νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πραγματικὸς συντάκτης τοῦ ἔργου τούτου, καίτοι ἐγένοντο εἰς αὐτὸ μεταγενεστέρως πολλαὶ παρεμβολαί.

Ἀσσεβιλλ (Asheville) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ βορείᾳ Καρολίνᾳ, ἔχουσα βυρσοδεψεῖα καὶ ὑφαντουργεῖα. Κάτοικοι 20,800.

Ἀσσελάϋν (Asselyn), *Ἰωάννης*. Ὀλλανδὸς ζωγράφος (1610—1652). Ὁ Ρέμπραντ εἰκόνισεν αὐτὸν φέροντα μελανὴν ἀμφίεσιν, καὶ πῖλον ὑψηλοῦ σχήματος, ἱστάμενον δὲ παρὰ τὸν ὀκρίβαντα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου φαίνεται τοποθετημένον τοπίον μετὰ ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸ προσφιλὲς θέμα τοῦ Ἀσσελάϋν. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν τοπιογράφος, ἀκολουθῶν τὴν ἰταλικὴν σχολήν. Τὰ τοπία του δὲν εἶναι ἁπλῆ ἀντιγραφὴ τῆς φύσεως. Ἔδιδεν εἰς αὐτὰ ζωὴν καὶ κίνησιν παρενθέτων ἀνθρώπους καὶ ζῷα καὶ αὐξάνων οὕτω τὴν γραφικότητα αὐτῶν. Ἐκεῖνο ὅπερ διακρίνει τὰ ἔργα του εἶναι ἡ λάμψις τῶν οὐρανῶν, ἡ διαφάνεια τοῦ χρωματισμοῦ καὶ ἡ σταθερότης τοῦ σχεδίου, αἵτινες κατέστησαν αὐτὸν ἕνα τῶν διαπρεπεστέρων τοπιογράφων τῆς Φλαμανδικῆς σχολῆς. Τὰ τοπία του μετὰ τὸν πρόωρον θάνατόν του ἐγένοντο περιζήτητα. Τὰ κάλλιστα τούτων κατέχουν τὰ μουσεῖα τοῦ Λούβρου, τοῦ Ἐρμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως, τῆς Δρέσδης, τῆς Κοπενάγης καὶ τοῦ Ἀμστερνταμ. Θ. Β.

Ἀσσελὲν (Asselin), ***Εὐστάθιος - Βενέδικτος***. Βουλευτὴς τῆς Σόμμ ἐν τῇ Συμβατικῇ Συνελεύσει. Ἐψήφισε τὴν φυλάκισιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ τὴν ὑπερορίαν αὐτοῦ, ἔγραψε δὲ πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Commentaire sur la coutume de Chauny».

— **Ἀσσελὲν** (Asselin), ***Ἰωάννης - Αὐγουστῖνος***. Γάλλος πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1759. Βουλευτὴς ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν Πεντακοσίων, νομάρχης ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μέλος τῆς Βουλῆς κατὰ τὰς Ἑκατὸν Ἡμέρας. Εἶναι ὁ ἐκδότης τῶν «Vaux de Vire» τοῦ Ὀλιβιὲ Μπασσελέν.

Ἀσσελὶν (Asseline), ***Ζὶλλ - Θωμᾶς***. Γάλλος ποιητὴς (1682—1767). Εἶναι γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς τοῦ ποιητικοῦ ἔργου «La Religion».

— **Ἀσσελὶν** (Asseline), ***Λουδοβῖκος***. Γάλλος δημοσιογράφος καὶ φιλόλογος (1829—1878). Συνέγραψε πλείστας φιλολογικὰς μελέτας. Ἵδρυσε τῷ 1866 τὰς ἐφημερίδας «Ἐλευθέρα Σκέψις» καὶ «Νέα Σκέψις». Γ. ΠΣ

Ἀσσελινὼ (Asselineau), ***Κάρολος***. Γάλλος λογοτέχνης καὶ πολυΐστωρ (1821—1874). Εἶναι γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς τῶν ἔργων: «Histoire du sonnet», «L'enfer du bibliophile» καὶ «Bibliographie romantique».

Ἀσσὲλτ (Hasselt) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τοῦ Βελγίου πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Λιμπούργ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντεμέρ. Κάτοικοι 16.700. Ἔχει ἐργοστάσια οἰνοπνευμάτων. Χ. Δ.

Ἀσσὲλτ (Hasselt), ***Ἐρρῖκος - Κωνσταντῖνος***. Βέλγος λογοτέχνης (1806—1874). Τὰ κυριώτερα ποιητικὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι «Le Ruisseau dans la montagne» καὶ «Le Juif errant».

Ἀσσεμάνι (Assemani). Οἰκογένεια Μαρωνιτῶν, ἡνωμένων μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καταγομένη μὲν ἐκ τοῦ Λιβάνου, διαμένουσα δὲ ὡς τὰ πολλὰ ἐν Ρώμῃ. Ἐκ ταύτης προῆλθον πολλοὶ διάσημοι ἀνατολισταὶ καὶ θεολόγοι, ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

1) Ἰωσὴφ Σιμόνιος Ἀσσεμάνι. Οὗτος γεννηθεὶς τῷ 1687 ἐν Τριπόλει τῆς Συρίας ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ κολλεγίῳ τῶν Μαρωνιτῶν ἐν Ρώμῃ, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξέμαθε καὶ 30 ξένας γλώσσας. Διορισθεὶς μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν αὐτῇ μετ' ἀξιοσημειώτου ζήλου. Κατὰ τὸ 1715 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙΑ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀπόκτησιν χειρογράφων. Ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἐπιστρέψας τῷ 1717 ἐκόμισεν, ἰδίᾳ ἐξ Αἰγύπτου, 150 χειρόγραφα ἑλληνικά, συριακὰ καὶ ἀραβικά, ἅτινα κατετέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν σύντονον μελέτην τῶν χειρογράφων τούτων ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1719 ἐκδίδων τὴν ἀνατολικὴν βιβλιοθήκην (bibliotheca orientalis, 1719-1728), τὴν πρώτην τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἐν ᾗ ἐδημοσίευσε τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν του τούτων. Τῷ 1735 ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ παπικὴν ἐπιταγήν, ὅπως ἀπελευθερώσῃ τοὺς καθολικοὺς τοῦ Λιβάνου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν καταπιέσεων καὶ βοηθήσῃ τοὺς Μαρωνίτας πρὸς ἵδρυσιν μοναστηρίου. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῇ συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ τῷ 1736 (ἀπὸ τῆς 30 Σεπτεμβρίου - 3 Ὀκτωβρίου), ἔν τινι μονῇ παρὰ τὴν Βηρυττόν, ἐν ᾗ διεκρίθη μεγάλως ἐκτιμηθεὶς ὑπὸ τῶν λαβόντων μέρος ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ ἐμβρίθειάν του. Τοῦ λατινικοῦ πρωτοκόλλου, τοῦ συνταχθέντος κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην, ὅπερ κατὰ Μαΐ διεσώθη ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς προπαγάνδας, διεσώθη καὶ ἀντίγραφον γενόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀσσεμάνι. Τῷ 1738 ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ πλεῖστα χειρόγραφα, περὶ τὰς δύο χιλιάδας νομίσματα καὶ τὰ ἐπὶ χαλκῶν πλακῶν κεχαραγμένα προνόμια, τὰ δοθέντα ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἀφοῦ εἰργάσθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, τῇ 14 Ἰανουαρίου τοῦ 1768 ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν.

Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων τύποις ἔργων, μεγαλύτερος ὅμως εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραφέντων ἢ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς σχεδιασθέντων, μὴ ἐκδοθέντων ὅμως. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων μέγα μέρος μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν τύποις ἐκδοθέντων κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς τῷ

Digitized by Google

1768. Τῷ 1828 ἐδημοσίευσεν ὁ Ἄγγελος Mai ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Scriptorum veterum nova collectio (τόμ. II μέρ. II σ. 166—168) κατάλογον τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ρώμης χειρογράφων ἔργων τοῦ Ἀσσεμάνι. Τῶν τύποις ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ Ἀσσεμάνι ἀναφέρομέν τινα τὰ σπουδαιότερα: α') *Bibliotheca orientalis clementino-vaticana*. Τὸ ὅλον ἔργον θὰ κατελάμβανε δώδεκα τόμους. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ θὰ ἐδημοσιεύοντο ἔργα ἐκ χειρογράφων συριακῶν, ἀραβικῶν, περσικῶν, τουρκικῶν, ἑβραϊκῶν, ἀρμενικῶν, αἰθιοπικῶν, ἑλληνικῶν, αἰγυπτιακῶν, ἰβηρικῶν κ.τ.λ. ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ. Δυστυχῶς δὲν ἐπερατώθη ἡ ἔκδοσις τοῦ ὅλου ἔργου. Ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς ἐκδοθέντες τόμοι περιλαμβάνουν πλῆθος ἀνεκδότων καὶ ἐνίοτε ἀγνώστων ἔργων, δι' ὧν κατέστη εἰς τὴν Εὐρώπην γνωστὴ ἡ συριακὴ φιλολογία καὶ ἡ ἱστορία τῆς Συρίας, Χαλδαίας καὶ Αἰγύπτου. β') Ἐξέδωκε συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Στεφάνου Εὐοδίου Ἀσσεμάνι καὶ ἄλλων Μαρωνιτῶν τοὺς τρεῖς πρώτους τόμους τῆς ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Quirini σχεδιασθείσης ἐκδόσεως τῶν *ἁπάντων τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου*. Τὸ ἔργον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ephraemi Syri opera omnia quae estant graece, syriace, latine,* (in sex tomos distributa). Θὰ περιελάμβανεν ἓξ τόμους, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μετὰ μακρῶν προλεγομένων ἐξεδόθη τῷ 1732, ὁ δεύτερος τῷ 1743 καὶ ὁ τρίτος τῷ 1746. Ἐν τῇ θαυμασίᾳ ταύτῃ ἐκδόσει τῶν ἁπάντων τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου τὰ συριακὰ καὶ ἑλληνικὰ κείμενα συνοδεύονται καὶ ὑπὸ λατινικῆς μεταφράσεως. γ') *Kalendaria ecclesiae universae*. Ἐξεδόθησαν ἀπὸ τοῦ 1755 καὶ ἑξῆς ἓξ τόμοι. Ὁ τρίτος τόμος ἰδίᾳ περιέχει σπουδαιοτάτας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν Σλάβων, περὶ τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Χαζάρων καὶ τῶν Βουλγάρων. δ') *Bibliothecae apost. vaticanae cod. inscr. catalogus*. Τοῦ καταλόγου τούτου τῶν χειρογράφων τοῦ Βατικανοῦ ἐξεδόθησαν ἐν Ρώμῃ τρεῖς τόμοι (1756—1759). Ὁ τέταρτος τόμος ἐκάη κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1768. ε') *Bibliotheca juris orientalis canonici et civilis*. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ (1762—1766) περιέχει κείμενα τοῦ κανονικοῦ καὶ πολιτικοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολῆς.

—2) *Ἰωσὴφ Ἀλοΐσιος* **Ἀσσεμάνι**. Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1710 ἐν Ρώμῃ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1782. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς συριακῆς ἐν Ρώμῃ. Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, ὧν μνημονεύομεν τὰ σπουδαιότερα: α') *Codex liturgicus ecclesiae universae*. Τὸ ἔργον τοῦτο θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ 15 τόμων, ἐξ ὧν ἐξεδόθησαν μόνοι 13 ἐν Ρώμῃ (1749—1766). Τὰ λειτουργικὰ κείμενα, ἅτινα περιέχουσιν οἱ 13 ἐκδοθέντες τόμοι εἶναι σπουδαιότατα. β') *Dissertatio de sacris ritibus*. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη ἐν Ρώμῃ τῷ 1757. γ') *Commentaria de ecclesiis earum reverentia et asylo*. Τὸ ἔργον ἔχον ἀρκοῦσαν σπουδαιότητα ἐξεδόθη ἐν Ρώμῃ τῷ 1766.

— 3) *Στέφανος Εὐόδιος* **Ἀσσεμάνι**. Ἀνεψιὸς τῶν δύο προηγουμένων (1709—1782). Ἐγένετο τιτουλάριος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀπαμείας, διεδέχθη δὲ τὸν θεῖόν του Ἰωσὴφ Σιμόνιον Ἀσσεμάνι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ. Ἐκτὸς τῆς συνεργασίας του εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἁπάντων τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου καὶ τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης, τῶν ὑπὸ τοῦ θείου του Ἰωσὴφ Σιμονίου ἐκδοθέντων, ἐξέδωκε καὶ ἴδια ἔργα, ὧν ἀναφέρομεν τὰ κυριώτερα:

α') *Bibliothecae Mediceo-Laurentianae et Palatinae cod. manusc. orientalium catalogus*. Ὁ κατάλογος οὗτος τῶν χειρογράφων, ἀποτελούμενος ἐκ δύο τόμων, ἐξεδόθη τῷ 1742 ἐν Φλωρεντίᾳ.

β') *Acta sanctorum martyrum orientalium et occidentalium*. Τὸ ὅλον ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ δύο τόμων ἐκδοθέντων τῷ 1748. Τὸ συριακὸν κείμενον τῶν μαρτυρολογίων παρακολουθεῖ μετάφρασις λατινική.

—4) *Σίμων* **Ἀσσεμάνι**. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1749 ἐν Τριπόλει τῆς Συρίας. Κατὰ τὸ 1756 εἰσήχθη εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ κολλέγιον τῶν Μαρωνιτῶν. Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα ἐπὶ 12 ἔτη εἰργάσθη ὡς ἱεραπόστολος. Τέλος διωρίσθη καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ σεμινάριον καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδούης. Τῷ 1821 ἀπέθανεν. Ὁ Σίμων ἔγραψε πλεῖστα ἔργα ἐπιστημονικὰ καὶ διατριβὰς ἰδίᾳ περὶ τῶν ἀραβικῶν μνημείων ἐν Σικελίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἄξιαι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι αἱ σκέψεις του περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀραβικῆς ποιήσεως ἐπὶ τῆς νεωτέρας φιλολογίας καὶ ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Nani, εἰς δύο τόμους ἐκδοθέντας ἐν Παδούῃ τῷ 1787-1792. κ. ι. δ.

Ἀσσέμινι (Assemini) [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. Ἡ ὀρεινὴ τοποθεσία τῆς νοτίας *Σαρδηνίας* ἡ παρέχουσα τὰ ἐκλεκτότερα ἀπὸ τῆς νήσου μεταλλεύματα (Assemini), ἅτινα κατάγονται δι' εἰδικοῦ σιδηροδρόμου πρὸς τὸ ἐπίνειον *Λὰ Μανταλένα* (La Maddalena: πλάτ. 39°08'50'', μῆκ. 9°01'45'', χάρτ. ἀγγλ. 161 a: Sardinia Northern portion) εὑρισκόμενον εἰς 5 ½ μίλλ. ΝΔ τοῦ μεγάλου λιμένος τοῦ *Κάλιαρι* (Kagliari), εἰς ὃν ἀναμένουσι τὰ ἀτμόπλοια ὅπως λάβωσι τὴν σειρὰν των πρὸς φόρτωσιν ἐν τῷ προμνησθέντι ἀγκυροβολίῳ τῶν μεταλλευμάτων τῆς Ἀσσέμινι. Σ. Ε. Λ.

Ἀσσεμπεργ (Ascheberg), *Ρογῆρος, κόμης*—. Σουηδὸς στρατηγὸς (1621—1693). Διεκρίθη εἰς ὅλους τοὺς πολέμους τῆς ἐποχῆς του, συνετέλεσε δὲ μεγάλως εἰς τὰς νίκας τῆς Λαντερόνα καὶ τοῦ Λοὺντ (1676—1677). Κάρολος ὁ ΙΑ' ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, κόμητος καὶ γερουσιαστοῦ.

Ἀσσεμπουργ (Assemburg), *Ροζαμούνδη Ἰουλιανή* (Rosamunde Juliane von Assenburg). Θρησκόληπτος Γερμανίς, γεννηθεῖσα τῷ 1672 ἐν Eigenstedt παρὰ τὸ Aschersleben. Διηγοῦνται περὶ αὐτῆς ὅτι ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔβλεπεν ὁράματα. Ἤδη ἑπταέτις τὸ πρῶτον εἶδεν ἐν ὁράματι πύρινον ὀφθαλμὸν ὕπερθεν τῆς πόλεως Aschersleben, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνέβη μεγάλη καταστροφὴ ἐκ πυρκαϊᾶς, διὸ ἐθεωρήθη ὡς θεόπνευστος προφῆτις· κατόπιν ἔβλεπε διάφορα ἄλλα ὁράματα ἐν Aschersleben καὶ ἐν Μαγδεβούργῳ, ὅπου βραδύτερον μετῴκησε, προκαλοῦσα τὸν θαυμασμὸν τινῶν, τὴν πολεμικὴν ἑτέρων. Κύριος ὑποστηρικτής της ἦτο ὁ προϊστάμενος τοῦ ἐν Luneburg κονσιστορίου Dr Petersen ὡς καὶ ἡ σύζυγός του, μεθ' ὧν ἐκήρυττε τὸν *χιλιασμόν*. Ἔγραψε καὶ θρησκευτικούς τινας ὕμνους. Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου της ἔζησεν ἐν Βερολίνῳ καὶ ἄγνωστον πότε ἀπέθανε, πάντως μετὰ τὸ 1708. Δ. Σ. Μ.

Ἄσσεν (Assen) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Drente. Κάτ. 16500. Ἔχει ὡραῖον διοικητήριον γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς θέσεως παλαιᾶς μονῆς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἧς διατηρεῖται ἡ ἐκκλησία καὶ τινα κελλία, χρησιμεύοντα ὡς δημαρχεῖον.

Ἀσσὲν Σιδὶ [*Ναυτ. Γεωγρ.*]. «Μαραμπούτ», ἐπὶ ὀφρύος ἀμμώδους ἑνούσης τὸ ἀκρωτήριον Ρὰς Ἒλ Μουσταφὰ (ἀρχ. *Ταφῖτις ἄκρα*) πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Ρὰς Ἒλ Μαμοὺρ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ νομοῦ Κελίμπια (ἀρχ. ρωμ. *Ζευγιτανία*). Ἀπέχει δὲ (Assen Sidi, ὕψος 180 ποδ., πλ. 36° 45' 30'', Β., μῆκ. 11° 01' 30'' Ἀν., χάρτης ἀγγλ. 250: Fratelli Rock to Mahedia) ΝΔ τοῦ λιμένος *Κελίμπια* (ἀρχ. Ἀσπὶς τῶν Ἑλλήνων, *Clupea Romanorum* τῶν Ρωμαίων) καὶ ἀποτελεῖ γνώρισμα τοῖς πρὸς αὐτὸν πλέουσιν, ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ *Ἀμμαμέτ*. Σ. Ε. Λ.

Ἀσσεναφὰρ [*Βιβλ. Ἱστορ.*]. Οὕτω (χαλδ. Ὀσναππὰρ) ὀνομάζεται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἔσδρα (δ', 10) ἀνήρ τις μνημονευόμενος ἐν τῇ πρὸς Ἀρταξέρξην τὸν Α' τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἀπευθυνομένῃ ἐπιστολῇ τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἰουδαίων καὶ χαρακτηριζόμενος αὐτόθι ὡς «μέγας καὶ τίμιος», τ. ἔ. ἐπιφανής, ἐπίσημος. Πρόκειται δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως *Ἀσουρμπανιπάλ*, ἂν μὴ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ *Ἀσαρχαδδών*. Π. Ι. Μ.

Ἀσσένεντ (Assenede), *Θιερὶκ ντ'* —. Φλαμανδὸς ποιητὴς γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ πόλει Ἀσσένεντ τοῦ Βελγίου (1220—1229). Συνέθεσε τὴν ἐκ 4000 στίχων ἐποποιΐαν «Floris ende Blancefloer», ἥτις εἶναι ἀπομίμησις τοῦ «Ροβέρτου τῆς Ὀρλεάνης», διασῴζουσα ἐν μέρει καὶ τὸν τίτλον τοῦ προτύπου. Ὁ ποιητὴς ὑπηρέτησεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μαργαρίτας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κομήσσης τῆς Φλαμανδίας, ὑπάρχουσι δὲ πλεῖστα ἔγγραφα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναφέροντα τὰς ὑπηρεσίας του. Λέγεται ὅτι ἔγραψε καὶ ἄλλα ποιήματα, ἀλλὰ τοῦτο ἀμφισβητεῖται. Θ. Β.

Ἀσσενφελδ (Aschenfeldt), *Χριστόφορος-Κάρολος-Ἰούλιος*. Γερμανὸς πάστωρ (1792—1856) ἐν Flensburg διακριθεὶς ὡς ἱεροκήρυξ καὶ συγγραφεὺς 150 ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων. Δ. Σ. Μ.

Ἀσσενφρὰτζ (Hassenfratz), *Ἰωάννης-Ἐρρῖκος*. Γάλλος χημικὸς (1755—1827). Ἀπὸ τοῦ 1783 διευθυντὴς τοῦ χημείου Λαβουαζιέ, διωρίσθη τῷ 1793 ἐπόπτης ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν πολεμεφοδίων. Διωργάνωσε τὴν ἐν Παρισίοις στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ ἵδρυσε τὸ Πολυτεχνεῖον, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε καθηγητής. Ἀπὸ τοῦ 1797—1814 ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς μεταλλειολογικῆς σχολῆς.

Ἄσσερ (Asser), *Ἰωσὴφ-Ἰωάννης*. Ἄγγλος στρατιωτικός, γεννηθεὶς τῷ 1867. Διεκρίθη ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ βρεττανικοῦ στρατοῦ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1897, 1898 καὶ 1899 ἐκεῖθεν τοῦ Νείλου ἀποστολὰς καὶ κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

— **Ἄσσερ** (Asser), *Τωβίας-Μιχαήλ*. Ὁλλανδὸς νομομαθής, γεννηθεὶς τῷ 1838. Ἀπὸ τοῦ 1862 ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἄμστερνταμ. Ἀντεπροσώπευσε τὴν Ὁλλανδίαν εἰς πολλὰ διεθνῆ συνέδρια, κυρίως δὲ ἐγένετο γνωστὸς διὰ τὴν δρᾶσίν του κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Χάγης τοῦ 1899.

Ἄσσερ (Asher), *Λουδοβῖκος-Ἰούλιος*. Γερμανὸς ζωγράφος ἱστορικῶν ἔργων, γεννηθεὶς ἐν Ἀμβούργῳ τῷ 1804. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι «ὁ βασιλεὺς Λήρ» ἡ «Μαρία Ὀρτολάνα», ἡ «ἁγία Καικιλία», ἡ «Ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος» καὶ τὸ «Ave Maria».

Ἄσσερ (Ascher) [*Γεωγρ.*]. Παραπόταμος τοῦ Ρήνου πηγάζων ἐκ τῆς λίμνης Μοῦμμελ.

Ἀσσερα [*Βιβλ.*]. Ἡ λέξις αὕτη (ἑβρ. Aschera) ἔχει δύο σημασίας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ: α') Ἐν τισι χωρίοις αὐτῆς (Γ' Βασιλ. ιε' 13, ιη' 19, κ. ἄ.) ὡς καὶ ἐν πιναξίοις τῆς Ἀμάρνας εἶναι ἑτέρα ὀνομασία τῆς θεᾶς *Ἀστάρτης*. Ἦτο δὲ κατὰ τὰς νεωτέρας θρησκειολογικὰς ἐρεύνας ἡ *Ἀσσερα*, ὥσπερ καὶ ἡ ἀσσυριακὴ *Ἰστάρ*, θεὰ τῆς γονιμότητος (φυτῶν, ζῴων, ἀνθρώπων) καὶ τοῦ γενετησίου βίου ὡς μήτηρ τε καὶ ὡς πόρνη συγχρόνως. Ὡς ἕδρα μὲν αὐτῆς ἐθεωρεῖτο ὁ ἔσπερος, χαρακτηριστικὸν δὲ αὐτῆς ἦτο τὸ ἱερὸν δένδρον. β') Ἐνιαχοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης *Ἀσσερα* σημαίνει καὶ τὸ ἔμβλημα τῆς εἰρημένης θεᾶς, τ. ἔ. τὸν ἱερὸν πάσσαλον, ὅστις ἀντικαθιστᾷ ἢ ὑπαινίσσεται τὸ ἱερὸν δένδρον (Δευτερονομ. κα' 16, Ἀριθμ. στ' 28 κλπ.). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τῶν Ο' ἡ λέξις *Ἀσσερα* ἀποδίδεται κακῶς πολλάκις διὰ τοῦ ἄλσος. Π. Ι. Μ.

Ἀσσερέτο (Assereto ἢ Axareto), *Τζοβανῖνο*. Ἰταλὸς ζωγράφος (1600—1649). Ἡ φήμη του διαδοθεῖσα ταχέως καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς του ἤδη ἡλικίας, τὸν κατέστησε περιζήτητον, ὥστε δὲν τοῦ ἐπήρκει ὁ χρόνος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διδομένων εἰς αὐτὸν παραγγελιῶν. Ἡ πατρίς του Γένουα ὑπῆρξεν ἡ πόλις εἰς ἣν κυρίως ἀνεδείχθη οὗτος, εἰς αὐτὴν δὲ ὑπάρχουσι καὶ οἱ πλειότεροι ἐλαιογραφικοὶ καὶ τοιχογραφικοὶ πίνακες αὐτοῦ. Τοιοῦτοι διακρίνονται κυρίως οἱ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, εἰς τὴν τῶν Μινοριτῶν, ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Γκρανέλλο, ἐν τῇ πινακοθήκῃ Σπινόλα καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀνετέθησαν εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἐκτελέσεις εἰκόνων εἰς ναοὺς διαφόρων πόλεων τῆς Ἱσπανίας καὶ ἰδίως τῆς Σεβίλλης. Ὁ Ἀσσερέτο ὑπῆρξεν εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἀντιπροσώπων τῆς σχολῆς τῆς Γενούης, καὶ διεκρίθη ἰδίως διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σχεδίου καὶ τὴν κομψότητα τῶν συνθέσεών του. Ἔργα του ὑπάρχουσιν εἰς πλείστας πινακοθήκας τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἱσπανίας. Θ. Β.

ἀσσερουντσοῦ (asherudshu). Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Μαρόκκου, ἰσοδυναμοῦν πρὸς δέκα *μουζουνᾶ*, ἤτοι πρὸς ἐννέα περίπου χρυσᾶ λεπτά.

Ἀσσερσλέμπεν (Aschersleben) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Σαξωνίᾳ παρὰ τὰς ΒΑ ὑπωρείας τῶν ὀρέων Χάρτς. Κάτοικοι 28300. Ἔχει βιομηχανίαν χάρτου, σακχάρεως λιθανθράκων κλπ.

Ἀσσεσία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐν Λιβυρνίᾳ τῆς Ἰλλυρίας μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (2, 16, 10).

Ἀσσεχάουγκ (Aschehoug), *Τόλκε Χάλβορσεν*. Νορβηγὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1822—1909). Εἶναι συγγραφεὺς τοῦ «Norges offentlige ret», τοῦ «Nordiske Statret» κ. τ. λ.

Ἀσσὴθ ἢ *Ἄσσης*. Ἕκτος βασιλεὺς τῆς πρώτης δυναστείας τῶν Ὑξώς, λογιζομένης ΙΕ' ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν αἰγυπτιακῶν δυναστειῶν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ὑξὼς βασιλεῖς καὶ ὁ μέχρι τότε ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῶν Θηβῶν ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ.

Ἄσσηρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] βλ. Ἄσσα.

Ἀσσηρός [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κεῖται μεταξὺ δύο χειμάρρων ἐκβαλλόντων εἰς τὴν λίμνην *Ἁγ. Βασιλείου* καὶ παρὰ τὸ 23ον χιλιόμ. τῆς δημοσίας ὁδοῦ Θεσσαλονίκης Σερρῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γιουβέσνα*. Ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 1500 κατοίκους, ἡ δὲ κοινότης, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Κριθιά* (τέως *Γκνώϊνα ἢ Βάκουφ Γεὶ ἢ Κιοΐ*), *Παλαιοχώρα*, *Μαυρορράχη* (τέως *Ὀσμανλὴ Μοχαλάδες*) καὶ *Ἑξαμίλιον*, 2500. Τῷ 1902 τὸ χωρίον ὑπέστη μεγάλας ζημίας ἐκ σεισμοῦ, καθ' ὃν κατέρρευσε καὶ ὁ ἤδη ἀνοικοδομηθεὶς ἐνοριακὸς ναὸς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ κείμενος ἐπὶ γραφικοῦ λοφίσκου (ὑψόμ. 250 μ.) καὶ ὑπέστη τὸ ἔδαφος τῆς περιφερείας πολλὰς ρωγμάς. Δ. Ε. Μ. - Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ἄσσης βλ. Ἀσσήθ.

Ἀσσησία [*Ἀρχ.*]. Προσωνυμία τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀσσησῷ ναοῦ τῆς θεᾶς (Ἡροδ. 1, 19).

Digitized by Google

Ἀσσησὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις πλησίον τῆς Μιλήτου ἐν Ἰωνίᾳ. Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἐξ οὗ καὶ ἡ προσωνυμία αὐτῆς «*Ἀσσησία*». Ὁ ναὸς οὗτος ἐκάη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Ἀλυάττου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιχειρήσεών του ἐναντίον τῆς Μιλήτου (τέλος ΣΤ' αἰῶνος π. Χ.). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀλυάττης ἐπιστρέφων εἰς τὰς Σάρδεις ἐνόσησε βαρέως καὶ ἀπέδωσε τὴν νόσον του εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ἐπιδειχθεῖσαν ἀσέβειαν, ὅταν συνδιηλλάγη πρὸς τοὺς Μιλησίους γενόμενος ξένος καὶ σύμμαχος τούτων, δύο ἀντὶ ἑνὸς ναοὺς τῇ Ἀθηνᾷ «οἰκοδόμησε ἐν τῇ Ἀσσησῷ, αὐτός τε ἐκ τῆς νούσου ἀνέστη» (*Ἡροδ.* 1, 19 καὶ 22.). π. θ.

Ἀσσὶ (Assi), ***Ἀδόλφος - Ἀλφόνσος*** Γάλλος κομμουνιστὴς γεννηθεὶς τῷ 1840 ἐν Roubaix καὶ ἀποθανὼν τῷ 1886. Καταταχθεὶς ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν ἐθελοντὴς εἰς τὸν στρατόν, ἐλιποτάκτησε καὶ μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γαριβάλδη. Ἀμνηστευθεὶς τῷ 1864 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα προσελήφθη ὡς ἐργάτης εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Creuzot. Ἐκλεγεὶς μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ὡς ἐπιθεωρητὴς τοῦ Ταμείου ἀλληλοβοηθείας τοῦ Creuzot, ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἐργαστηρίων Schneider κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1870 ἀπεργίαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ ἀπεργίας, ἐπηκολούθησαν δὲ γεγονότα, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ὁ Ἀσσὶ κατέστη δημοφιλέστατος. Διεκρίθη κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν πολιορκίαν τῶν Παρισίων καὶ ὡς μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐθνικῆς φρουρᾶς τῶν Παρισίων. Κατεδικάσθη ὅμως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1871 ὑπὸ στρατοδικείου εἰς εἱρκτὴν δι' ἀνεπάρκειαν ζήλου. Μεταφερθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς τὸ φρούριον Boyard ἀπεστάλη τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὴν Νέαν Καληδονίαν, ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν τῷ 1880. Η. Γ. Κ.

Ἀσσὶ *Μπαμπᾶ* (Achi-Baba) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος ἐν Καλλιπόλει, ὕψους 200 περίπου μέτρων.

— *[Ἱστορ.]*· βλ. Δαρδανέλλια.

Ἄσσια (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ἐν Βοιωτίᾳ πλησίον τοῦ ποταμοῦ Ἄσσου (*Πλούτ.* Συλλ. 17).

Ἀσσιὰμπ (Asshamb) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ ὅρμος ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ 4 ½ μιλλ. ΝΑ τῆς *Νοβορωσίσκης* (πλάτ. 44° 43' Βορ., μῆκ. 37°48' Ἀν., χάρτης ἀγγλικὸς 162*: Novorossisk harbour). Σ. Ε. Λ.

Ἀσσιὰχ (Aschach) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Πόλις παραδουνάβιος μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἐκεῖ ποταμοπλοΐαν (βλ. *Black sea Pilot:* The Bosporus to Odessa, River Danube, ἐκδ. 1908 σελ. 151). Σ. Ε. Λ.

Ἄσσιγκ (Assing), *Ρόζα-Μαρία* (τὸ γένος *Φαρνάγκεν φὸν Ἔνσε*). Γερμανὶς συγγραφεὺς (1783—1840). Ἔγραψε σειρὰν μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων ὡς καὶ τόμον ὑπομνημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Rosa Maria Nach'lass».

ἀσσιέντο καὶ ***ἀσιέντο*** (assiento, asiento). Λέξις ἰσπανική, παραγομένη ἐκ τοῦ ῥήματος *asentar* (=συμφωνεῖν, συνθηκολογεῖν) καὶ σημαίνουσα συμφωνίαν, συμβόλαιον, συνθήκην.

—[ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Διὰ τοῦ ὅρου *ἀσιέντο* ἐννοοῦνται εἰδικῶς αἱ κατὰ καιροὺς συνομολογηθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας συνθῆκαι, δι' ὧν παρείχετο ἡ ἄδεια εἰσαγωγῆς δούλων εἰς τὰς ἱσπανικὰς ἀποικίας. Αἰτία συνάψεως τοιούτων συνθηκῶν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1503 ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος εἰς τὰς ἱσπανικὰς ἀποικίας «ἀπίστων», πλὴν ὅμως λόγῳ τῆς ἀνάγκης ἥτις ἐδημιουργήθη πρὸς καλλιέργειαν τῶν γαιῶν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν ὀρυχείων καὶ τῆς ἐκ ταύτης προκυψάσης ζητήσεως χειρῶν, ἀπεφασίσθη ἡ παραχώρησις τοῦ δικαιώματος εἰσαγωγῆς μαύρων εἰς διαφόρους ἐπιχειρηματίας ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων συνθηκῶν (assiento de negros) ἔναντι ποσοῦ τινος τὸ ὁποῖον ἔδει νὰ πληρώνωσιν οἱ ἐπιχειρηματίαι εἰς τὴν ἰσπανικὴν Κυβέρνησιν. Ἀπὸ τοῦ 1518 συνωμολογήθησαν πλεῖσται τοιαῦται συνθῆκαι μετὰ διαφόρων ἐπιχειρηματιῶν (ἰδίως Πορτογάλων), παραχωρηθείσης ἐν πρώτοις ἀδείας εἰσαγωγῆς 4.000 δούλων ἐντὸς διαστήματος ὀκτὼ ἐτῶν, κατὰ τὸν ΙΖ' δὲ αἰῶνα τὸ ποσὸν τοῦ σχετικοῦ φόρου τὸν ὁποῖον ἔδει νὰ εἰσπράττῃ κατὰ κεφαλὴν τὸ Κράτος ὡρίσθη εἰς 30, κατόπιν δὲ εἰς 40 δουκᾶτα.

Ἰδιαιτέρας σημασίας καὶ δὴ πολιτικῆς τυγχάνει ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1702) συνομολογηθεῖσα ἀσσιέντο συνθήκη μετὰ τῆς γαλλικῆς Ἑταιρείας «Γουϊνέας», ἥτις καὶ ἀπεκλήθη «Ἀσσιέντο Ἑταιρεία», διαρκείας 10 ἐτῶν, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρεῖτο εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἑταιρίαν τὸ δικαίωμα νὰ εἰσάγῃ κατ' ἔτος 4 000 μαύρους ἔναντι 100 ἰσπανικῶν λιρῶν δι' ἑκάστην κεφαλήν. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἀνάλογος συνθήκη κατηρτίσθη μετ' ἀγγλικῆς τινος ἑταιρίας (26 Μαρτίου 1713), φέρουσα ἁπλῶς τὸν τίτλον «Ἀσσιέντο συνθήκη», δι' ἧς παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὴν τὸ μονοπώλιον εἰσαγωγῆς μαύρων ἐπὶ ὁλόκληρον τριακονταετίαν, μέχρι 4.800 δούλων κατ' ἔτος. Ἡ ἐν λόγῳ συνθήκη ἐπεκυρώθη μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Ἀγγλίας διὰ τῆς ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1713 περὶ εἰρήνης συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (ἄρθρ. 12).

Διὰ τῆς αὐτῆς «Ἀσσιέντο - συνθήκης» εἶχεν ἀναγνωρισθῆ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀγγλικὴν ἑταιρείαν εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων μέχρις ὡρισμένου ποσοῦ, ὅ,τι δὲν ἐγένετο ἐπακριβῶς σεβαστόν, καὶ λαθρεμπόριον ἐνηργεῖτο εἰς μεγάλην κλίμακα, ἐξ οὗ ἐδημιουργήθη μία εἰσέτι ἀφορμὴ διὰ τὸν ἀποικιακὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἱσπανίας πόλεμον τοῦ 1739. Βραδύτερον ὅμως διὰ τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τῆς Ἀάχης (1748) παρετάθη ἡ ἰσχὺς τῆς «Ἀσσιέντο-συνθήκης» ἐπὶ τέσσαρα εἰσέτι ἔτη, καταργηθεῖσα ὅμως διὰ τῆς ἀπὸ 5 Ὀκτωβρίου 1750 συνθήκης τοῦ Ἀκυϊσγράνου, λόγῳ παρεμβαλλομένων ἐμποδίων εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀγγλικὴν ἑταιρείαν ἔναντι ἀποζημιώσεως 100.000 ἀγγλικῶν λιρῶν. Μετὰ ταῦτα ἱδρύθη ἰσπανικὴ «Ἀσσιέντο - ἑταιρεία» διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ τοιούτου ἐμπορίου, ἥτις διελύθη τῷ 1780. Ἀπὸ τοῦ 1820, ὁπότε ἐκηρύχθη ὁ διεθνὴς πόλεμος κατὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν δούλων, αἱ ἀσσιέντο-συνθῆκαι ἀνήκουν πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Georges Scelle*, La traite négrière aux Indes de Castille, contrats et traités d'Assiento 1906.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσσίζαι (αἱ). Κατὰ τὸν μεσαίωνα, κατὰ τὴν φεουδαλικὴν ἐποχήν, ἡ λέξις *ἀσσίζαι* ἐσήμαινε τὰς ***συνελεύσεις τῶν ὑποτελῶν***, αἱ ὁποῖαι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπικυριάρχου εἴτε ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ νὰ ἀπονείμουν δικαιοσύνην, εἴτε διὰ νὰ σκεφθοῦν περὶ τῶν γενικῶν ὑποθέσεων τοῦ φεούδου ἢ τοῦ βασιλείου. Κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ ὅρος ἀσσίζαι ἐφηρμόσθη ***εἰς τὰς κρίσεις***, τὰς ὁποίας ἀπένεμον αἱ συνελεύσεις αὗται, ***εἰς τοὺς νόμους***, τοὺς ὁποίους ἐψήφιζον, καὶ προσέτι ***εἰς πράξεις διοικητικὰς*** εἴτε ***δικαστικάς***. (Καὶ σήμερον ἔτι ἐν Γαλλίᾳ τὰ ὁρκωτὰ δικαστήρια λέγονται *cours d'assises*.) Κατ' ἀκολουθίαν ἡ λέξις ἀσσίζαι, ἡ ὁποία ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ σημαίνει τὴν ***αὐλήν***, *cours*, ***κούρτην*** (βλ. λ. αὐλή), ἀποδίδεται εἰς νομικὰ κείμενα τοῦ ΙΒ' καὶ ἑξῆς αἰώνων, τὰ ὁποῖα εἶναι διάφοροι νομοθεσίαι, ἢ καὶ ἔργα ἰδιωτικὰ νομομαθῶν, καθορίζοντα εἴτε ἑρμηνεύοντα τὴν νομοθεσίαν τῶν συνελεύσεων. Αἱ ἀσσίζαι αὗται ἔχουν πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Δικαίου, ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ βίου, πρῶτον μὲν διότι διετήρησαν ἀναμνήσεις τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς ἀκόμη καὶ τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας· ἔπειτα διότι διετήρησαν τὴν ἀνάμνησιν πολλῶν ἐθίμων καὶ συνηθειῶν τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τῆς Δύσεως. Ἐν γένει «τὰ νομικὰ ταῦτα Φραγκοανατολικὰ βιβλία ἔχουν μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς, ἐπίσης καὶ τῆς Ἑλληνοβυζαντινῆς, ἀκόμη καὶ διὰ πολλὰ μέρη τοῦ Ὀθωμανικοῦ δικαίου» (*Κρουμβάχερ*). Ἔχουν δὲ ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, διότι ἔχομεν καὶ ἀσσίζας, αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων εἰς τὰ φεουδαλικὰ κράτη τὰ ἱδρυθέντα ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, καὶ δὴ εἰς χώρας γνησίας Ἑλληνικάς, ὅπως εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εἰς τὸ Λατινικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως.

Ἡ λέξις *ἀσσίζαι* ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς πᾶσαν ἐπίσημον συνέλευσιν καὶ εἶναι μετάφρασις, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τῆς λέξεως *Sessio*. Μὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν αὐτὴν διὰ νὰ δηλώνουν τὰς συνελεύσεις τῶν ὑποτελῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ὁ κόμις ἐλάμβανε μέρος μετὰ τῶν συμβούλων του, *assidebat*. Ἡ λέξις λοιπόν, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἐν χρήσει Μεσαιωνικὸν τύπον ἐλέγετο λατινιστὶ *assisiae*, προέρχεται ἀπὸ τὸ *assidere*=κάθησθαι.

Ἀργότερα ἡ ἔκφρασις *ἀσσίζαι* ἀπεδόθη ὑπὸ τῆς χρήσεως εἰδικῶς εἰς τὰς δικαστικὰς συνελεύσεις καὶ κρίσεις, ἔγινε δηλ. λέξις τῆς δικαστικῆς γλώσσης. Αἱ τοιαῦται συνελεύσεις, ἤτοι δικαστήρια, ἐγίνοντο πάντοτε εἰς τὰς δημοσίας πλατείας ἔμπροσθεν τῶν ἐκκλησιῶν. Οὕτως εἰς παλαιὸν Μεσαιωνικὸν κείμενον λέγεται: «Assisias suas tenebunt Lemovicenses ante januas monasterii S. Martini, et in coemeterio ecclesiae S. Michaelis». Εἰς παλαιὸν δὲ Γαλλικὸν κείμενον εὑρίσκομεν τὰ ἑξῆς «Assise est une assemblé de plusieurs sages hommes en la Court dee Prince»· ἐγίνοντο λοιπὸν αἱ ἀσσίζαι αὗται καὶ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων.

Αἱ ἀσσίζαι αὗται, ἤτοι τὰ δικαστήρια τὰ οὕτω καλούμενα, κατεγίνοντο μὲ δίκας ἀστικὰς καὶ ποινικὰς καὶ διῃροῦντο εἰς *μεγάλας ἀσσίζας* (assisiae grandes, majores), καὶ εἰς *μικρὰς ἀσσίζας* (assisiae minores ἢ ordinariae). Αἱ πρῶται ἀσσίζαι προηδρεύοντο ἀπὸ τὸν ἴδιον κόμιτα, αἱ δὲ ἄλλαι ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κόμιτος.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ σημασία τῆς λέξεως ἀσσίζαι. Συνηθεστάτη ὅμως σημασία τῆς λέξεως, ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, εἶναι αἱ *ἀποφάσεις* εἴτε *διατάξεις*, αἱ ὁποῖαι ἐξεδίδοντο εἰς τὰς ἀσσίζας, δηλαδὴ τὰς συνελεύσεις, καὶ ἰδίως ὡρισμένοι νόμοι καὶ διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν κατὰ τὰς Σταυροφορίας εἰς τὸ κατακτηθὲν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῶν ὁποίων διεσώθησαν τὰ κείμενα μέχρις ἡμῶν. Ἔχομεν ἐπίσης καὶ ἄλλας τινὰς διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἐν Εὐρώπῃ.—Αἱ σπουδαιότεραι *ἀσσίζαι* ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἤτοι τὰ σπουδαιότερα ταῦτα νομικὰ κείμενα ἐν Εὐρώπῃ, εἶναι τὰ ἑξῆς:

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Βρεττάνης: Αἱ ἀσσίζαι αὗται εἶναι αἱ ἀρχαιότεραι διατάξεις τοῦ φεουδαλικοῦ τούτου δικαίου. Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν δουκῶν τῆς Βρετάνης εἰς τὰς ἀσσίζας τῆς φεουδαλικῆς αὐτῶν αὐλῆς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Εἰς τὰς ἀσσίζας ταύτας διοργανώνεται τὸ φεουδαλικὸν καὶ διοικητικὸν σύστημα τῆς ἐπαρχίας τῆς Βρεττάνης.

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Νορμανδίας. Τοιουτοτρόπως ὀνομάζεται συλλογὴ ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν κατὰ τὸν α' ἥμισυ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἰς τὰς φεουδαλικὰς ἀσσίζας, αἱ ὁποῖαι συνῆλθον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀντιπροσώπου τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, δουκὸς τῆς Νορμανδίας. Αἱ ἀσσίζαι αὗται εἶναι πηγή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤντλησεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ κειμένου Grand Coutunier de Normandie, τὸ ὁποῖον συνετάχθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ. — Αἱ σημαντικώταται ὅμως καὶ ἐπιφανέσταται ἀσσίζαι εἶναι αἱ ἀσσίζαι, αἱ ὁποῖαι συνετάχθησαν εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων κατακτηθείσας χώρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς.

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Ἱερουσαλήμ: Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τὸ 1099, μία ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας φροντίδας τοῦ Γοδοφρείδου δὲ Βουγιών, τοῦ βασιλέως τοῦ νέου βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑπῆρξε νὰ διοργανώσῃ τὸ βασίλειόν του κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Διότι οἱ ἱππόται καὶ οἱ ἀστοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲν ἐγίνοντο Ἀνατολῖται, ἀλλὰ διετήρουν τὰς συνηθείας καὶ τοὺς νόμους των. Οἱ μεγιστᾶνες, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατακτήσει τὸν τόπον, ἔλαβον τοὺς τίτλους βασιλέων, πριγκίπων, κομίτων· οἱ δὲ ἱππόται οἱ ὁποῖοι τοὺς εἶχον βοηθήσει εἰς τὴν κατάκτησιν, ἔγιναν βαρῶνοι ἢ αὐθένται. Μετηνέχθη δὲ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα εἰς τὴν Συρίαν, καὶ μάλιστα τὸ φεουδαλικὸν τοῦτο σύστημα διωργανώθη τελειότερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν παρὰ εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ «ἄρχων μεγιστάν», ἐπικυρίαρχος (suzerain). Ἡ δὲ χώρα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίλευε, διεμοιράσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς ἱππότας ὡς φέουδα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ ὑπηρετοῦν αὐτὸν ἐν καιρῷ πολέμου. Ὅλα λοιπὸν τὰ κτήματα ἦσαν φέουδα, καὶ ὅλοι οἱ ἱππόται ἦσαν ***ὑποτελεῖς*** (vassaux) εἰς τὸν βασιλέα.

Ὁ Γοδοφρεῖδος δὲ Βουγιὼν ἵδρυσε κατ' ἀρχὰς μίαν ***Ὑψηλὴν Συνέλευσιν*** ἢ ***Συνέλευσιν τῶν βαρώνων*** (haute cour ἢ cour de barons) καὶ μίαν ***Χαμηλὴν Συνέλευσιν*** ἢ ***Συνέλευσιν τῶν ἀστῶν*** (basse cour ἢ cour de bourgeois). Εἰς τὴν Συνέλευσιν τῶν βαρώνων οἱ μεγάλοι ὑποτελεῖς συνήρχοντο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως. Ἦτο δὲ ἡ Συνέλευσις αὕτη συγχρόνως συμβούλιον καὶ δικαστήριον διὰ τοὺς εὐγενεῖς. Ἡ δὲ ***Συνέλευσις τῶν ἀστῶν*** ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν ὑποκόμιτα ἢ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ δώδεκα ὁρκωτὰ μέλη, ἀπὸ δώδεκα ἐνόρκους. Ἔκρινε δὲ αὕτη τοὺς ἀστούς, τοὺς ἐργατικοὺς καὶ τοὺς χωρικούς. Οἱ ἐγχώριοι κάτοικοι τῆς κατακτηθείσης χώρας, οἱ Σύριοι, ὑπήχθησαν εἰς τὴν Συνέλευσιν τῶν ἀστῶν καὶ ἐδικάζοντο ὑπ' αὐτῆς, ὡς πρὸς τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις· ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐδικάζοντο κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν συνηθείας.

Εἰς τὴν Συρίαν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἱπποτῶν δὲν ἐκανονίζοντο ὑπὸ γραπτοῦ νόμου, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὰς φεουδαλικὰς συνηθείας. Τὰς συνηθείας ταύτας ἠκολούθουν αἱ *ἀσσίζαι*, ἤτοι αἱ συνελεύσεις τῶν ἱπποτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκριναν τὰς δίκας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος διάφοροι νομομαθεῖς ἰδιῶται ἐσκέφθησαν νὰ συντάξουν καὶ νὰ ἐκδώσουν τὰς συνηθείας, αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόζοντο εἰς τὰς ἀσσίζας, ἤτοι τὰς συνελεύσεις τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ συλλογὴ δὲ αὕτη τῶν φεουδαλικῶν τούτων συνηθειῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα assises (du royaume) de Jérusalem. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐλέγχθη ἀνωτέρω, ὑπῆρχον δύο εἴδη συνελεύσεων, ἤτοι δικαστηρίων, ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν νόμων ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, ἀπὸ τὰς ***ἀσσίζας τῶν ἱπποτῶν***, καὶ ἀπὸ τὰς ***ἀσσίζας τῶν ἀστῶν***. Αἱ ***ἀσσίζαι τῶν ἱπποτῶν*** εἶναι αἱ διατάξεις τῶν συνελεύσεων τῶν ἱπποτῶν καὶ ἀφορῶσιν εἰς τὰς σχέσεις τῶν εὐγενῶν πρὸς ἀλλήλους, στηρίζονται δὲ εἰς τὸ φεουδαλικὸν δίκαιον. Αἱ δὲ ***ἀσσίζαι τῶν ἀστῶν*** εἶναι αἱ συνήθειαι τῶν δικαστηρίων τῶν ἀστῶν, ἀφορῶσιν εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀστῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ στηρίζονται

Digitized by Google

εἰς ἀνάμιξιν τῶν συνηθειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν κυρίως εἰς τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης.

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Κύπρου: Κατὰ τὴν ΙΓ' αἰῶνα ἀπεφασίσθη ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν νόμων νὰ γίνῃ ἀναγκαστική, καὶ αἱ *ἀσσίζαι* ἔμειναν ὁ νόμος τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν του. Διὰ νὰ δοθῇ δὲ εἰς αὐτὰς μεγαλύτερον κῦρος, ἐπλάσθη ἀργότερα ἡ παράδοσις, ὅτι αἱ ἀσσίζαι αὗται ἐπανελάμβανον παλαιοτέρους νόμους, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο *Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου* (Lettres du Saint Sépulcre). Τὰς ἐπιστολὰς ταύτας, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὰς εἶχε συντάξει αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Γοδοφρεῖδος δὲ Βουγιὼν ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ κατεστράφησαν τῷ 1187 κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σελτσούκων Τούρκων.

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Ἰωάννου Ἰβελίνου, κόμιτος τῆς Ἰόππης, καὶ ἡ ὁποία συνετάχθη περὶ τὸ 1250 (Livre des assises et des bons usages du royaume de Jerusalem), εἶχον τόσον μέγα κῦρος, ὥστε κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἔγινεν εἰς τὴν Κύπρον ὁ ἐπίσημος κῶδιξ τῆς *Ὑψηλῆς αὐλῆς*. Κατὰ τὸ 1369 ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπὴν νὰ συναθροίσῃ τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τῆς νομοθεσίας ταύτης, νὰ τὰς διορθώσῃ, νὰ τὰς συγχωνεύσῃ εἰς ἓν κείμενον ἑνιαῖον, τὸ ὁποῖον ἀνεκηρύχθη ὡς τὸ μόνον αὐθεντικὸν καὶ κατετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Λευκωσίας. Τὸ κείμενον τοῦτο κατεστράφη κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἀλλὰ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀντίγραφα αὐτοῦ. Ἐπίσης διεσώθησαν ἀποσπάσματα διαφόρων ἄλλων νομικῶν συγγραφῶν, αἱ ὁποῖαι συνετάχθησαν ὑπὸ νομομαθῶν τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ αἱ ὁποῖαι περιέχουν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας περὶ τῶν φεουδαλικῶν συνηθειῶν.

Ὅταν ἡ νῆσος Κύπρος ἔπεσε κατὰ τὸ 1490 εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Δημοκρατίας τῆς Ἑνετίας, τὸ συμβούλιον τῶν Δέκα ἀνέθηκεν εἰς ἐπιτροπὴν νὰ συναθροίσῃ τὰ καλύτερα κείμενα τῶν Ἀσσιζῶν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ μεταφράσῃ αὐτὰ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χρῆσιν τῆς Γαλλικῆς εἰς τὰ δικαστήρια τῆς Κύπρου. Νέα ἔκδοσις τῆς Ἰταλικῆς μεταφράσεως ἔγινε τὸ 1421 ἀπὸ τὸν δόγην Φραγκῖσκον Φόσκαρην, ἡ τελευταία δὲ μετάφρασις, ἤτοι Ἰταλικὴ ἔκδοσις, εἶναι ἡ τοῦ Φλωρίου Bustrone πρὸ τοῦ 1550 (ἐδημοσιεύθη παρὰ *Canciani*, Barbarorum leges antiquae, τ V, 1792.

Τοιουτοτρόπως κυρίως ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ διάφορα κείμενα τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα ἀσσίζαι τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἶναι ὅμως γνωσταὶ αἱ ἀσσίζαι (βλ. κατωτ.), καὶ μὲ ἀξιοσημείωτα Ἑλληνικὰ κείμενα.

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Ἀντιοχείας: Παρόμοιαι ἀσσίζαι ὑπῆρχον και εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ αἱ ἀσσίζαι τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπέστησαν ποικίλας τροποποιήσεις, καὶ δὴ ὅτι αἱ ἀσσίζαι τῶν δύο αὐλῶν, ἤτοι δικαστηρίων, εἶχον συγχωνευθῇ εἰς ἕνα κώδικα ἔχοντα πολλὰς παραλλαγὰς ἀπὸ τὰ παραδεδόμενα κείμενα. Ἐν τῇ πράξει δὲ βεβαίως περισσότεραι διαφοραὶ θὰ ὑπῆρχον, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον πῶς ἀκριβῶς ἐφηρμόζοντο, διότι δὲν ἔχομεν παρὰ μόνον ἓν ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐκ παλαιᾶς μεταφράσεως εἰς τὴν Ἀρμενικὴν (ἐκδ. εἰς Ἑνετίαν τῷ 1876 ὑπὸ τοῦ *τάγματος τῶν Μεχιταριστῶν*).

Αἱ ἀσσίζαι τῆς Ρωμανίας: Αἱ χῶραι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς διαδόχου τῆς Ρωμαϊκῆς, εἶχον λάβει τὸ ὄνομα *Ρωμανία*, οὕτω δ' ἀπεκλήθη καὶ ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1204 ἱδρυθεῖσα Λατινικὴ Αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Φραγκικῆς ταύτης Ρωμανίας Βαλδουῖνος ἠθέλησε νὰ κανονίσῃ τὰς σχέσεις τῶν Φράγκων πρὸς ἀλλήλους, ὡς καὶ τὰς σχέσεις τῶν Φράγκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἀπηυθύνθη λοιπὸν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Ἀλμαρῖκον τὸν Α' καὶ τοῦ ἐζήτησεν ἀντίγραφον τῶν ἀσσιζῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔφερεν εἰς αὐτὰς μερικὰς τροποποιήσεις καὶ οὕτω προῆλθον αἱ λεγόμεναι *ἀσσίζαι τῆς Ρωμανίας* (ἐδημοσιεύθησαν παρὰ *Canciani*, Barbarorum leges antiquae τ. II) Ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους του, ὁ Λατῖνος Αὐτοκράτωρ δὲν ἐσκέφθη νὰ μεταβάλῃ τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ νόμους αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ παρατήρησις τῶν ἀρχαίων χρονογράφων ὅτι ἔπραξε τοῦτο ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς «τοὺς ἀρχαίους νόμους τῶν Αὐγούστων, νόμους σεβαστοὺς εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἕνεκα τῆς παλαιότητός των κατὰ πλείστους αἰῶνας καὶ ἕνεκα τῆς ἱερότητος τοῦ μεγαλείου αὐτῶν». Τὸ κατὰ τὰς ἀσσίζας φεουδαλικὸν τοῦτο Δίκαιον, ἦτο γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα *Συνήθεια τῆς Ρωμανίας* καὶ εἶχε καταγραφῆ εἰς βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο: Liber consuetudinum imperii Romani.

Αἱ ἀσσίζαι τοῦ Μορέως: Αἱ ἀσσίζαι τῆς Ἱερουσαλήμ, τὰ οὕτω δηλαδὴ καλούμενα νομικὰ βιβλία τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς, εἰσήχθησαν καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταχτηθῆ ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἡ σπουδαιοτάτη ἀπὸ τὰς φραγκοκρατηθείσας Ἑλληνικὰς χώρας ὑπῆρξεν ἡ Πελοπόννησος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἱδρυθῆ τὸ ἀρκούντως λαμπρυνθὲν εἰς τὴν ἱστορίαν *Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας*, εἴτε *τοῦ Μορέως*. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς ἑκάστην φραγκοκρατουμένην χώραν αἱ ἀσσίζαι ἐλάμβανον διαφόρους τροποποιήσεις ἐπιβαλλομένας ἀπὸ τὰς ἐγχωρίους συνηθείας, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς τὰς τροποποιήσεις ταύτας. Ὡς πρὸς τὸν Μορέαν μάλιστα «τὰ συνήθεια τοῦ τόπου» ἔσχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐκεῖ διαμόρφωσιν τοῦ φεουδαλικοῦ Δικαίου. Εἶναι ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα θεάματα τῆς ἱστορίας νὰ παρακολουθήσῃ τις τὴν διοργάνωσιν τοῦ Φραγκοβυζαντινοῦ Μορέως κατὰ τὸν ΙΓ'—ΙΔ' αἰῶνα, εἶναι δ' εὐτύχημα ὅτι δυνάμεθα νὰ τὴν παρακολουθήσωμεν μὲ λεπτομερείας εἰς τὰ περιλάλητα «Χρονικὰ τοῦ Μορέως», τὸ μακρὸν μεσαιωνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον διεσώθη εἰς τέσσαρας παραλλαγάς, εἰς τὴν μακρὰν ἔμμετρον Ἑλληνικήν, εἰς τὰ μακρὰ Γαλλικὸν καὶ Ἀραγωνικὸν κείμενα καὶ εἰς τὸ βραχύτερον Ἰταλικὸν (βλ. *Ἀδ. Ἀδαμαντίου*, «Τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως», εἰς τὸ *Δελτίον τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας*, τ. ΣΤ', 1906).

Περιεργότατα γεγονότα ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέως» δεικνύουν μὲ πόσην ἀκρίβειαν, μὲ πόσην ἐμμονὴν ἦσαν προσηλωμένοι οἱ τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸ κείμενον τοῦ νόμου. Ἡ πρωτοστρατόρισσα τοῦ Μορέως *Μαργαρίτα*, ἡ κόρη τοῦ πρωτοστράτορος *Δὲ Πασσαβᾶ*, εἶχε σταλῆ ὡς ὅμηρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου, ὅτε οὗτος ἠλευθερώθη διὰ συνθηκῶν. Ὁ θεῖος τῆς Μαργαρίτας Ντὲ Ρογιέρος, αὐθέντης τῆς Ἄκοβας, ἀποθνήσκων ἀφῆκεν αὐτὴν μόνην κληρονόμον τῆς βαρωνίας. Ἐπανελθοῦσα δὲ εἰς τὴν Μορέαν ἀπαιτεῖ τὴν κληρονομίαν, ἀλλ' ὁ πρίγκιψ τῆς ἀπεκρίθη ὅτι εἶχε περάσει ὁ χρόνος καὶ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ παρουσιασθῇ διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν κληρονομίαν της, διὰ τοῦτο ἐξέπεσεν ἀπὸ τὸ «γονικόν» της καὶ περιῆλθε τοῦτο εἰς τὴν κούρτην.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων της ἡ Μαργαρίτα ὑπανδρεύθη ἄνδρα εὐγενέστατον, τὸν *Ἰωάννην Σαὶντ Ὁμέριον*. «Ἀνακράζει οὗτος τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν κούρτην τοῦ πρίγκιπος, σωρεύονται οἱ κεφαλάδες ὅλοι, οἱ φλαμουριάροι τοῦ Μορέως, οἱ λίζιοι καβαλλάροι» καὶ συγκροτεῖται δίκη, λεπτομερέστατα καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφερόντως ἐκτιθεμένη ἐν τῷ «Χρονικῷ τοῦ Μορέως». Ἡ κρίσις τῆς κούρτης εἶναι, ὅτι ὁ λίζιος ὀφείλει νὰ «σέβῃ εἰς τὴν φυλακὴν σωματικῶς ἀτός του» ὑπὲρ τοῦ αὐθέντου, καὶ ἀφοῦ ἐβράδυνεν ἡ Μαργαρίτα νὰ παρουσιασθῇ, ὅπως ἀπαιτήσῃ τὸ «γονικόν», ἔχασε τὸ δίκαιόν της. Ὁ πρίγκιψ ὅμως κάμνει «κουρτεσίαν καὶ χάριταν» εἰς τὴν Μαργαρίταν, καὶ χαρίζει εἰς αὐτὴν τὸ τρίτον τῆς βαρωνίας «ὡς νέον δόμα καὶ κληρονομίαν αὐτῆς καὶ τῶν παιδίων της» (Ἑλληνικὸν Χρον. τοῦ Μορέως, στ. 7331 ἑξ. ἔκδ. *Schmidt*, βλ. *Ἀδ. Ἀδαμαντίου*, ἔνθα ἀνωτ. σ. 648 ἑξ).

Εἰς τὰ «Χρονικὰ τοῦ Μορέως», καὶ καθόλου εἰς τὴν τόσον περίεργον καὶ ἑλκυστικὴν Φραγκοβυζαντινὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου, ἀναφέρεται συχνότατα τὸ *Βιβλίον* (τοῦ νόμου), *le livre des usages*, ἢ καὶ ἁπλῶς *le livre*, *ριτζίστρο*. «Ἐπίασα τὸ βιβλίον, λέγει ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος ὁ Βιλλαρδουῖνος, ἐκεῖνο ὅπου γράφουσιν τοῦ τόπου τὰ συνήθεια,—ὅπου ἔνι ὁ νόμος τοῦ Μορέως καὶ γράφουν τὰ συνήθεια». Τὰ ἐκ τῆς Φραγκικῆς Δύσεως μετενεχθέντα ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τόσον περίεργα φεουδαλικὰ ἔθιμα συνανεμίχθησαν εἰς τὴν Φραγκοβυζαντινὴν Πελοπόννησον κατὰ τοιοῦτον παράδοξον, πρωτοφανῆ εἰς τὴν ἱστορίαν, τρόπον μὲ τὰ προαιώνια ἔθιμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ μὲ τὰς ἐγχωρίους Πελοποννησιακὰς συνηθείας, ὥστε παρουσιάζουν τὴν ἱστορικὴν ταύτην περίοδον ὡς τὴν μᾶλλον ἑλκυστικήν, τὴν μᾶλλον ποικιλότροπον, ἀληθῶς ρωμαντικὴν ἱστορικὴν ἐποποιίαν. Τὴν ἀρχικὴν διατύπωσιν τῶν *ἀσσιζῶν τῆς Ρωμανίας* δὲν ἔχομεν. Τὸ φεουδαλικὸν τοῦτο δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τὰ *Συνήθεια τῆς Ρωμανίας* εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς φραγκοκρατουμένας χώρας περιεσώθη εἰς μεταγενεστέραν Ἑνετικὴν διασκευήν, ἡ ὁποία «συνεπιλήφθη πρὸς χρῆσιν τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας» καὶ ἐπιγράφεται: «Liber consuetidinum imperii Romaniae...; concinnatus in usum Principatus Achajæ» (ἐξεδόθη ὑπὸ *Canciani*, Barbarorum leges antiquæ, τ. Γ'. 1785 σ. 495—534). Ἡ μεταγενεστέρα αὕτη Ἑνετικὴ διασκευὴ δὲν εἶναι βεβαίως τὸ *βιβλίον*, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλοῦν τὰ «Χρονικὰ τοῦ Μορέως». Ἐν τούτοις ἡ συγκριτικὴ μελέτη τοῦ περισωθέντος νομικοῦ κειμένου, ἔστω καὶ μεταγενεστέρου, καὶ τοῦ χρονογραφικοῦ κειμένου, τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως, ἀποκαλύπτει πλείστας ὅσας ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις τῆς Ἑλληνοβυζαντινῆς κοινωνίας τοῦ Φεουδαλικοῦ Μορέως.

Τὰ Ἑλληνικὰ κείμενα.—Ἄξιον πολλοῦ λόγου εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι διεσώθη καὶ Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν ἀσσιζῶν, προωρισμένη διὰ τὸ Βασίλειον τῆς Κύπρου, συνταχθεῖσα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον. Ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη διασκευὴ περιλαμβάνει μόνον τοὺς νόμους καὶ τὰς διατάξεις τῆς Χαμηλῆς αὐλῆς τοῦ Συμβουλίου ἤτοι τοῦ δικαστηρίου τῶν ἀστῶν (βουργησίων) διότι ἡ μετάφρασις τῶν διατάξεων τῆς Ὑψηλῆς αὐλῆς, ἡ ὁποία ἐκανόνιζε τὰς σχέσεις τῶν ἡγεμόνων μὲ τοὺς εὐγενεῖς ὑποτελεῖς αὐτῶν, ἦτο περιττὴ διὰ τὸν Κυπριακὸν λαόν. Τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον παρεδόθη εἰς ἡμᾶς διὰ χειρογράφων τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διὰ δύο συγγενῶν, καὶ τῶν δύο Παρισινῶν Ἑλληνικῶν κωδίκων (ὑπ' ἀριθ. 1390 καὶ τοῦ συμπληρωματικοῦ ὑπ' ἀριθ. 465), ὡς καὶ διὰ τρίτου χειρογράφου Ἀθωνιτικοῦ τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας. Ἄλλο χειρόγραφον, τέταρτον τοῦτο, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ *Φλώριος Βουστρώνης*, ὅστις μετέφρασε τὰς ἀσσίζας, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν Ἰταλικὴν χάριν τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας. Τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον τοῦ Βουστρώνη ἀπωλέσθη, ὡς φαίνεται, τὰ δὲ ἄλλα τρία σωθέντα χειρόγραφα, διάφορα τούτου, συμφωνοῦν μᾶλλον μὲ τὸ ἀρχαιότατον Γαλλικὸν κείμενον. Ἡ μεγάλη ἀξία τῶν Ἑλληνοκυπριακῶν ἀσσιζῶν ἔγκειται εἰς δύο σπουδαιότατα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐξάγονται ἐξ αὐτῶν· πρῶτον εἰς τὴν παλαιότητα τῆς νεοκυπριακῆς διαλέκτου, ἡ ὁποία δύναται νὰ μελετηθῇ ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ ἄριστα κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς γένεσιν, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ ὅτι τὸ κείμενον τοῦτο μᾶς ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ Φεουδαλικὸς πολιτισμὸς τῆς Δύσεως εἰς οὐδεμίαν Ἑλληνικὴν χώραν ἠδυνήθη νὰ καταλίπῃ μόνιμα ἴχνη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Τὸ πληρέστερον εἰδικὸν ἔργον εἶναι το *Beugnot* Assises de Jérusalem, ou recueil des ouvrages de jurisprudence composés le XIII siècle dans les royaumes de Jérusalem et de Chypre, εἰς 2 τ. 1841—43 (ἐν Recueil des historiens des Croisades, Lois). Νεωτέρα ἐργασία τοῦ *Francis Monnier*, Godefroi de Bouillon et les assises de Jérusalem, 1894.—Πολλά, κατόπιν συγκριτικῆς μελέτης τῶν κειμένων, εὑρίσκεις εἰς τὴν μελέτην *Ἀδαμαντίου* «Τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως» (ἔνθα ἀνωτ.), ἰδίως σ. 641 ἑξ.—Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ἀσσιζῶν βλ. *Krumbacher*, Geschichte der byzantinischen Literatur, σελ. 898 ἑξ. (Ἑλλην. μεταφράσεως εἰς Βιβλ οθ. Μαρασ ῆ, τ. Γ' σ.226 ἑξ.). Τὰς Ἑλληνικὰς Ἀσσίζας ἐξέδωκεν ὁ *Σάθας*, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 6. Ὁ *Zachariae von Lingenthal*, Historiae juris Graeco-romani, 1839, σ. 137—140, δίδει καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ Ἀθωνιτικοῦ χειρογράφου.—Ἄλλην βιβλιογραφίαν βλ. ἐν *Grande Encyclopédie*, λ. Assises, παρὰ Beugnot, Krumbacher, Ἀδαμαντίου.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Ἀσσίζη (Assisi) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Περούτζια (νομὸς Ὀμπρίας). Ἀρδεύεται ὑπὸ τοῦ ποταμίου Τορπῖνο, τὸ ὁποῖον χύνεται εἰς τὸν Τίβεριν, ὑπάρχουν δὲ παρ' αὐτὴν ἰαματικαὶ πηγαί. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ πόλις ἐκαλεῖτο Assisium, καὶ ὑπῆρξε πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Προπερτίου. Ἡ πόλις ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τὰς 24.000 κατοίκων. Ἡ θέα της εἶναι μαγευτικωτάτη καὶ τὸ κλῖμά της εὔκρατον. Ἡ Ἀσσίζη ἐγένετο διάσημος, διότι εἰς αὐτὴν ἐγεννήθη ὁ *Ἅγιος Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης* (βλ. λ.), ὁ ἱδρυτὴς τοῦ περιφήμου τάγματος τῶν *Φραγκισκανῶν*, προσελκύει δὲ ἄπειρον πλῆθος προσκυνητῶν οἵτινες αὐξάνουν μεγάλως τὸν κινούμενον πληθυσμὸν τῆς μικρᾶς πόλεως.

Ἡ Ἀσσίζη κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα καθιστῶσιν αὐτὴν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν, τὰ πλεῖστα δὲ τούτων εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὸν ἱδρυτὴν τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν. Ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν πόλιν εὑρίσκεται πρὸ τοῦ μοναστηρίου τῶν Φραγκισκανῶν, ἐγειρομένου εἰς τοὺς πρόποδας λόφου, καὶ προσελκύοντος τὰ βλέμματα τοῦ ἐπισκέπτου ἀπὸ μακροτάτης ἀποστάσεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ᾠκοδομήθη τῷ 1228 παρά τινος Γερμανοῦ καί, ὡς κοινῶς νομίζεται, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β'. Δὲν περιλαμβάνει τοῦτο περίεργα ἀντικείμενα, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ ἁπλοῦται ἡ θαυμασία θέα τῶν καταφύτων πεδιάδων αἱ ὁποῖαι περιστοιχίζουν αὐτό. Αἱ δύο ἐκκλησίαι, γοτθικοῦ ρυθμοῦ, οἵτινες ὑπέρκεινται αὐτοῦ, εἶναι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι τοῦ μοναστηρίου. Ἠγέρθησαν αὗται κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1228—1253 ὑπὸ τοῦ *Ἰακώβου ντ' Ἀλεμάνια*, τοῦ καλουμένου ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν *Λάπο* καὶ τοῦ μοναχοῦ *Φρὰ Φιλίππου ντὲ Καμπέλλο*. Ἀπὸ τοῦ 1818, ὅτε ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, προσετέθη καὶ τρίτη ὑπόγειος ἐκκλησία, ἡ κρύπτη τῆς ὁποίας περιλαμβάνει τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου καὶ εὑρίσκεται κάτωθεν τῶν δύο προϋπαρχουσῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ὑπόγειος κρύπτη ἑλκύει τοὺς πολυαρίθμους προσκυνητὰς καὶ εἶναι προσιτὴ νύκτα καὶ ἡμέραν. Εἰσέρχεταί τις εἰς αὐτὴν διὰ θύρας εὑρισκομένης εἰς τὸ ἄνδηρον, ὅπερ ἐχρησίμευε τῷ 1487 ὡς πρόναος. Τὸ ἐσωτερικόν της εἶναι χαμηλὸν καὶ σκοτεινόν. Ἐκ δεξιῶν τῆς εἰσόδου ὑπάρχει τάφος ἐφ' οὗ ἐγείρεται μέγα δοχεῖον ἐκ πορφυρίτου, ἀνήκον ὡς λέγεται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ *Ἰωάννην Βριέννιον*, καὶ μετενεχθὲν ἐντολῇ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καὶ τῆς βασιλίσσης τῆς Κύπρου ντὲ *Λουζινιάν*. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου εὑρίσκεται τὸ παρεκκλήσιον τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ.

Ἄξιοι μεγαλυτέρου ὅμως ἐνδιαφέροντος εἶναι αἱ δύο ἐκκλησίαι μετὰ τῶν διακοσμουσῶν αὐτὰς τοιχογραφιῶν. Εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐκκλησίας καταφαίνεται ἡ ἐπανάστασις ἣν ἐπέφερον ἐν τῇ τέ-

Digitized by Google

χνη ὁ Τζιόττο καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Πρὸ αὐτοῦ ὁ *Τσιμαμποῦε*, παρ' οὗ ἄρχεται ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς τέχνης ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως καὶ σημειοῦται ἡ Ἀναγέννησις, ἤρξατο εἰκονίζων εἰς μίαν τῶν ἄνωθεν τῆς κρύπτης ἐκκλησιῶν σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Ὁ Τζιόττο προσέθεσεν εἰς ταύτας εἴκοσιν ὀκτὼ μεγάλας συνθέσεις του ἐκτελεσθείσας ἀπὸ τοῦ 1296 ἕως τοῦ 1303. Ἦγε τότε οὗτος μόλις τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνεφανίσθη νεωτερίζων καὶ ἀποχωριζόμενος τῶν παραδόσεων τῆς βυζαντινῆς σχολῆς. Ὁ βίος τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου ἦτο σύγχρονος τότε, ἡ λαϊκὴ ὅμως φαντασία εἶχε περιβάλει ἤδη αὐτὸν διὰ τῆς ποιήσεως. Διάφοροι καλλιτέχναι ἀκμάσαντες ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἁγίου, ἀπεικόνισαν τοὺς θρύλους, οὓς εἶχε συλλέξει ὁ Ἅγιος Μποναβεντοῦρε καὶ οἱ ὁποῖοι κατέθελγον τὰ πλήθη, ἅτινα εὕρισκον εἰς τὰς παραστάσεις αὐτῶν αὐτὴν τὴν φύσιν λαλοῦσαν. Οὕτως ὁ Τζιόττο ἀκολουθῶν τὰς παραδόσεις ταύτας, ἐχάραξε βαθέως τὰς γραμμὰς τῆς ἰδίας μεγαλοφυΐας του ἀπομιμούμενος τὴν φύσιν, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται καὶ τῆς ἀλληγορίας. Αἱ τέσσαρες μεγαλειώδεις συνθέσεις του, δι' ὧν ἐκόσμησε τὸν θόλον τῆς ἐκκλησίας εἶναι καθαραὶ ἀλληγορίαι. Ὡς θέματα ἔχουσιν αὗται τὸν «Θρίαμβον τῆς ἁγνότητος», τὸν «Θρίαμβον τῆς πενίας», τὸν «Θρίαμβον τῆς Εὐπειθείας» καὶ τὴν «Δοξολογίαν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου». Μερικοὶ τῶν καλλίστων μαθητῶν του ἠκολούθησαν τὰς ἀρχὰς ταύτας τοῦ μεγάλου διδασκάλου των καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν διεκόσμησαν τὰς δύο ἐκκλησίας ἐκείνας, εἰς ἃς διεξήχθη ἡ ἐπανάστασις τῆς τέχνης, ἡ ἀνατρέψασα πάσας τὰς ἕως τότε κρατούσας ἀρχὰς καὶ κανόνας ἐν αὐτῇ.

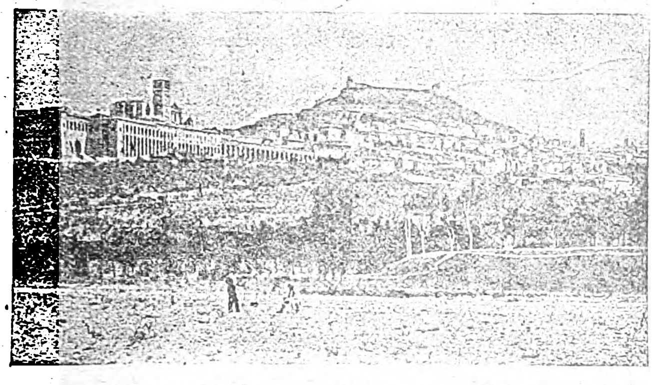

Ἀσσίζη: *Πανοραματικὴ ἄποψις τῆς πόλεως.*
(Ἀριστερὰ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν.)

Εἰς τὸ κύριον νάρθηκα τῆς πρώτης ἐκκλησίας δεξιὰ αὐτοῦ εὑρίσκεται τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου μετὰ τοιχογραφιῶν τοῦ *Ἀντωνίου Ντίνι* καίτοι οὗτος ἤκμασε τριακόσια καὶ πλέον ἔτη μετὰ τὸν Τζιόττο, ἀκολουθεῖ ἐν τούτοις τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ. Οἱ προφῆται καὶ αἱ σίβυλλαι, αἱ ὕπερθεν τῶν εἰκόνων τοῦ Ντίνι, εἶναι ἔργα τοῦ *Ἰγνατίου τῆς Ἀσσίζης*. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τῆς Παδούης διακοσμούμενον ἄλλοτε διὰ τοιχογραφιῶν τοῦ *Τζιοττίνο*, ἀνεκαινίσθη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, μόλις δὲ ἴχνη τινὰ τοῦ ἀρχαίου κάλλους τῶν πινάκων τοῦ Τζιοττίνο διασῴζονται. Εἰς τὸ παρεκκλήσιον ὅμως τῆς Ἁγίας Μαγδαληνῆς, διασῴζονται ἄριστα ἔργα τοῦ *Μπουφαλμάκο*, συγχρόνου τοῦ Τζιόττο, εἰκονίζοντα σκηνὰς διαφόρων ἁγίων, ἐν αὐτῷ δὲ ὑπάρχουσιν ἐπίσης ἔργα τοῦ *Ταντέο Γκάντι* καὶ τοῦ *Ἰωάννου ντὰ Μιλάνο*. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ *Ρύτσιο Καπάννα*, μαθητοῦ τοῦ Τζιόττο, εἰκονίζουσαι τὸ πάθος τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου δεχομένου τοὺς στιγματισμούς. Ὁ μικρὸς βωμὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κρύπτει σήμερον ἓν τμῆμα τῆς Σταυρώσεως, ἔργον τοῦ *Πέτρου Καβαλλίνι*, ζωγραφήσαντος αὐτὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ Βριέννου, δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε διετέλει οὗτος στρατηγὸς τῶν Φλωρεντινῶν (1342. Ὁ εἰκονιζόμενος ἐπὶ ἡμιόνου φερούσης χρυσοῦν ἐφίππιον θεωρεῖται ὡς ἡ προσωπογραφία τοῦ δουκὸς τούτου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ εὑρίσκεται καὶ ἡ Παναγία μετὰ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ *Σπάνια*.

Τὰ εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ εὑρισκόμενα ἑρμάρια, θαύματα ξυλογλυφίας, τὰ ὁποῖα πρὸ τῆς λεηλασίας τοῦ 1797 ἦσαν τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ ναοῦ, περικλείουν εἰσέτι τὸν πέπλον τῆς ὑπεραγίας Παρθένου καὶ τινα ἀπογραφὴν (benedictus) γραφεῖσαν ἰδίᾳ χειρὶ παρὰ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, πρὸς δὲ τοὺς κανόνας τοῦ παρ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος. Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ὑπάρχει ἄλλο ἀριστούργημα, ἡ «Στέψις τῆς Θεοτόκου», ἀποδιδομένη εἰς τὸν *Φρὰ Μαρτῖνο*. Κάτωθεν τῆς ἐξέδρας τῶν μουσικῶν εἰκονίζεται ὑπὸ τοῦ Τζιόττο ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος δεχόμενος τὸν στιγματισμόν. Τὸ τελευταῖον παρεκκλήσιον εἶναι τὸ τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου. Τὰ ὑελώματα τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι ἔργα τῶν **Ἀτζελόττο καὶ Πέτρου Γκούμπιο** καὶ τοῦ *Μπονῖνο ντ' Ἀσσίζι*. Ταῦτα ἀριθμοῦσι βίον διακοσίων περίπου ἐτῶν καὶ εἶναι ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων τοῦ εἴδους των.

Ἡ ὕπερθεν αὐτῆς ἑτέρα ἐκκλησία, ἥτις εἶναι πολὺ ἁπλουστέρα, δὲν ἀνοίγει τὴν πύλην της εἰμὴ κατὰ τὰς μεγάλας τῆς θρησκείας ἑορτάς, ἰδίως κατὰ τὴν τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως καὶ τὴν τῆς 4 Ὀκτωβρίου, ἡμέρας καθιερωθείσης εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Αὕτη ἔχει σχῆμα λατινικοῦ σταυροῦ μετὰ παραθύρων γοτθικοῦ ῥυθμοῦ. Τὸ μέγα ὑέλωμα τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τὰ ὁποῖα παρήγαγεν ἡ τέχνη αὕτη, ἡ δὲ ὀροφὴ καὶ τὰ φαντώματα αὐτῆς ἔχουν εἰκονισθῆ διὰ τοῦ χρωστῆρος τοῦ Τσιμαμποῦε καὶ τοῦ Τζιόττο, παριστῶσι δὲ ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Αἱ ἕδραι τοῦ χοροῦ πλουσίως γεγλυμμέναι εἶναι ἀριστοτεχνήματα τοῦ *Δομενίκου Σαὶν - Σεβερῖνο*, ὁ δὲ θρόνος τοῦ πάπα ἐξ ἐρυθροῦ μαρμάρου τοῦ Φότσιο ἠγέρθη ἐπὶ τοῦ *Γρηγορίου Θ'*. Ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου τούτου καὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης τὰ ὁποῖα πλημμυροῦσιν ἀμφοτέρας τὰς ἐκκλησίας, τὰ ἐν τῇ κρύπτῃ ἐναποτεθειμένα ἱερὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου εὑρίσκονται ἐντὸς σαρκοφάγου ἐξ εὐτελοῦς λίθου, συμβολίζοντος τὴν ἁπλότητα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Πρὸ αὐτοῦ ἀνάπτονται διαρκῶς λαμπάδες, αἱ μόναι αἵτινες φωτίζουσι τὴν ζοφώδη ἐκείνην κρύπτην.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀσσίζης ὑπάρχουν καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἐκκλησίαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ *Σάντα Μαρία ντέλλα Μινέρβα*, ἐγερθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ *Κιέζα νουόβα* κατέχουσα τὸν χῶρον τῆς οἰκίας, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος, ἡ *Σάντα Κιάρα*, εἰς ἣν περιέχονται τὰ λείψανα τῆς *Ἁγίας Κλαίρης*, ἥτις ἐγκατέλειψε τὰ πλοῦτη καὶ τοὺς συγγενεῖς της ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν Ἅγιον Φραγκῖσκον καὶ ἀπέθανε πρώτη ἀρχηγουμένη τοῦ ἱεροῦ *τάγματος τῶν Κλαρισσῶν*, ὅπερ αὐτὴ ἵδρυσεν. Εἰς τὸ ὕψος τοῦ παρὰ τὴν Ἀσσίζην ὄρους Σουμπάζιο, ὑπάρχει τὸ ἐρημητήριον *delle Carceri*, ὅπου ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος ἀπεσύρετο καὶ προσηύχετο κατὰ μόνας.
Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἀσσίζι (Assisi), *Ἀντρέα ντὶ Λουΐτζι ντ'*— ἐπονομαζόμενος *l' Ingegno*. Ἰταλὸς ζωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ὑπῆρξε μαθητὴς καὶ βοηθὸς τοῦ Περουτζίνο. Ἴσως εἶναι αὐτὸς ὁ ἐκτελέσας τὸν ἐν τῇ Καπέλλα Σιξτίνα πίνακα, «ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ», τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰχνογραφήσει ὁ διδάσκαλος, τὸν «Σκιπίωνα» τὸν «ἀγῶνα τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς ἁγνότητος». Ἀπὸ τοῦ 1508—1512 εἰργάσθη εἰς τὴν εἰκόνα τῆς «Ἀναλήψεως» τῆς Σάντα Μαρία ντὶ Κορτσιάνο.

Ἀσσὶκ (Aschik). Πέρσης ποιητὴς (1518—1571). Πλὴν τῶν ἰδικῶν του ποιητικῶν συνθέσεων, ἐρωτικῶν ἰδίως, ἐδημοσίευσε καὶ περσικὴν ἀνθολογίαν, συγκροτηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπιγραφομένην «Τὸ βιβλίον τῶν ποιητῶν». Α. Δ.

Ἀσσικάγκα (Aschikaga) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ νήσῳ Χόντο. Κάτοικοι 28650. Βιομηχανία ὑφασμάτων.

Ἀσσικάγκα (Aschikaga). Ἰαπωνικὴ οἰκογένεια αὐτοκρατορικῆς καταγωγῆς, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1336 μέχρι τοῦ 1573 ἔδωσεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν δέκα πέντε *σογκοὺν* (ἡγεμόνας), οἵτινες ἤσκησαν τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἐν Κιότῳ. Οἱ περιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν: 1) *Τακαούζι ὁ Α'*, ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας, ὅστις ἀφοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν Χόζο, ἡγεμόνων τῆς Καμακούρας, ἐσφετερίσθη τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐγένετο σογκοὺν ἀπὸ τοῦ 1336-1358. —2) Ὁ *Γιοσσιμίτσου*. Κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ὑποτελῆ εἰς ἑαυτὸν τὴν δυναστείαν τῆς νοτίου Ἰαπωνίας, συνῆψε διπλωματικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Κίνας καὶ ἤγαγε τὴν περιωπὴν καὶ τὴν δύναμιν τῶν σογκοὺν ὡς ὕψιστον σημεῖον. Ἀπέθανε τῷ 1408. Α. Δ.

Ἀσσὶλ Ἀντὰ *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς τοῦ σαντζακίου τοῦ Μεῖς (νότιαι ἀκταὶ τῆς ἀρχαίας Λυκίας καὶ παρὰ τὴν πρὸς τὴν Παμφυλίαν μεθόριον της) πρὸς τὴν μεθόριον πρὸς τὸ σαντζάκιον τῆς Ἀτταλείας. Εὑρίσκεται πρὸ τοῦ ἀγκυροβολίου καταφυγῆς *Γιαλὶ* (πλάτ. 36°12', μῆκ. 29°56' ½, χάρτης ἀγγλικὸς 236*: Rhodos island to Kara Burnu) χαρτογραφηθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ αὐστριακοῦ Ναυτικοῦ. Σ. Ε. Λ.

ἀσσιλῖνα (Assilina) *[Παλαιοζ.]*. Γένος τῶν *νουμμουλιτῶν* ζῴων εἰς τὸ ὁποῖον αἱ περιφοραὶ τοῦ κελύφους των ἐφάπτονται ἁπλῶς ἀλλήλων, χωρὶς νὰ σκεπάζωνται τελείως αἱ ἐσωτερικαὶ ἀρχαιότεραι ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς νεωτέρας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλαι εἶναι ἐξωτερικῶς ὁραταί. Αἱ *ἀσσιλῖναι*, ὅπως καὶ γενικῶς οἱ *νουμμουλῖται*, εἶναι ἀπολιθωμένα ζῷα, χαρακτηριστικὰ τῆς ἠωκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς ἠωκαινικῶν στρωμάτων, ὅπως π. χ. ὑπὸ τοῦ Dalloni παρὰ τὴν κωμόπολιν Φράσιανη Ἰωαννίνων καὶ ὑπὸ τῶν Κ. Κτενᾶ καὶ Γ. Γεωργαλᾶ εἰς τὴν Ἴμβρον. Γ. Κ. Γ.

Ἀσσιλῖνα.

Ἀσσίναρος (ἢ *Ἀσίναρος*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμίσκος κατὰ τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Σικελίας (νῦν *Rio Falconara* ἢ *Rio di Noto*), περίφημος διὰ τὴν ἐκεῖ (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 413 π.Χ.) γενομένην πανωλεθρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ ὑπὸ τὸν Νικίαν πλείστου μέρους τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατεύματος, τοῦ προσπαθοῦντος νὰ διαφύγῃ μετὰ τὴν ἧτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐν Συρακούσαις. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἐκείνης λέγεται, ὅτι κατὰ πρῶτον ἐτέλεσεν ὁ λαὸς τῶν Συρακουσῶν τὴν ἑορτήν, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Asinaria* (κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ *asinus*=ὄνος) ἐτελεῖτο ἐν Συρακούσαις, καὶ ἡ ὁποία κατά τινας ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς νὰ ἑορτάζηται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν Συρακουσῶν ὡς λαϊκὴ ἑορτή. Γ. Ι. Κ.

Ἄσσινγκ (Assing), *Λουδμίλλα*. Γερμανὶς συγγραφεὺς ἐξ Ἀμβούργου (1827—1880). Ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ *Β. Φὸν Ἔνσε* καὶ ἐδημοσίευσε μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ ἀνέκδοτα ἔργα του. Ἔγραψε βιογραφίας πολλῶν διασήμων προσώπων, κυρίως δὲ γυναικῶν, ὡς τῆς κομίσσης Σοφίας ντὲ λὰ Ρός, τῆς κομίσσης ντ' Ἀχλεφελντ κλπ. Χ. Δ.

Ἀσσινὶ (Assinie) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς ἐν τῇ δυτικῇ γαλλικῇ Ἀφρικῇ Côte d'Ivoire ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Τὸ πρῶτον οἱ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα τῷ 1700, ὁριστικῶς ὅμως κατέλαβον αὐτὴν τῷ 1884.

ἀσσινιᾶτα (τὰ) (γαλλ. assignats). Ἡ λέξις ἐμφανίζεται εἰς τὴν νομισματικὴν ἱστορίαν τὸ πρῶτον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1789. Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν νομικὴν γλῶσσαν ἐσήμαινεν ἐπιβάρυνσιν κτήματος διὰ προσόδου, ἡ γαλλικὴ συντακτικὴ συνέλευσις ὅμως ἔδωσεν εἰς αὐτήν, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔννοιαν γενικωτέραν. Ἀρχικῶς ὑπεδηλώθησαν δι' αὐτῆς τὰ χρεόγραφα τὰ ἐκδοθέντα ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀξίας τῶν ἀπαλλοτριωθέντων ἐκκλησιαστικῶν καὶ βασιλικῶν κτημάτων ὡς καὶ τῶν ἀπελαθέντων εὐγενῶν, εἶτα δέ, ἐπιβληθείσης τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τῶν *ἀσσινιάτων*, ἡ λέξις ἐσήμαινε τὸ *χαρτονόμισμα* (εἰς δημώδη ἑλληνικὴν «*σιχνάτσα*»). Αἱ περὶ τούτων πληροφορίαι δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβεῖς καὶ διὰ τοῦτο παραλλάσσουν μεταξὺ τῶν συγγραφέων. Πάντως ἀσφαλῶς δὲν ἐκυκλοφόρουν ἀσσινιᾶτα πρὸ τῆς 17 Ἀπριλίου 1790. Ἀρχικῶς ἐξεδόθησαν τοιαῦτα 400,000 λιβρῶν, μετά τινας δὲ μῆνας, εἰσηγήσει ἰδίως τοῦ Mirabeau, ηὐξήθησαν κατὰ ἕτερα 800 ἑκατομμύρια λιβρῶν, βαθμηδὸν δὲ ἀνῆλθον εἰς τὰ 45.578.8 ἑκατομμύρια.

Τὰ ἀσσινιᾶτα ἐξεδίδοντο εἰς τεμάχια 5, 10, 15, 25, 50, 100, 125, 250, 1000 καὶ 10.000 λιβρῶν καὶ μάλιστα μὲ διαφόρους τίτλους. Τὰ πρῶτα ἐκδοθέντα ἔφερον τὸν τίτλον «Domaines nationaux». Ἐπὶ μικρόν, ἐφόσον αἱ ἐκδόσεις συνεκρατοῦντο ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἐκυκλοφόρουν τὰ ἀσσινιᾶτα, ὅπως καὶ τὰ ὑγιᾶ νομίσματα. Ταχέως ὅμως ἐξέπεσαν ἐν σχέσει πρὸς αὐτά, παρ' ὅλα τὰ ἐκφοβιστικὰ μέτρα τῆς κυβερνήσεως, ὅταν ἤρχισαν πλέον νὰ ἐκδίδωνται ἀθρόως καὶ νὰ παραποιῶνται. Τῷ 1796 διετήρουν μόλις τὸ 1 % τῆς ἀξίας καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἐπωλοῦντο εἰς ἐξωφρενικὰς τιμάς, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ συγκρατήσουν τὰς τιμὰς οἱ ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν κανονισμοὶ αὐτῶν. Τέλος, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1796, κατηργήθησαν τὰ ἀσσινιᾶτα καὶ ἀντηλλάχθησαν ἀρχικῶς πρὸς τὸ $^1/_{30}$, εἶτα δὲ πρὸς τὸ $^1/_{100}$ τῆς ἀξίας των, μὲ νέα χαρτονομίσματα, τὰ «Mandats territoriaux». Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάλιν εἰς ὀλίγους μῆνας ὑπεβιβάσθησαν εἰς τὰ 3 % τῆς ἀξίας των, μέχρις ὅτου τὸν Φεβρουάριον 1797 ἤρθη ἡ ἀναγ-

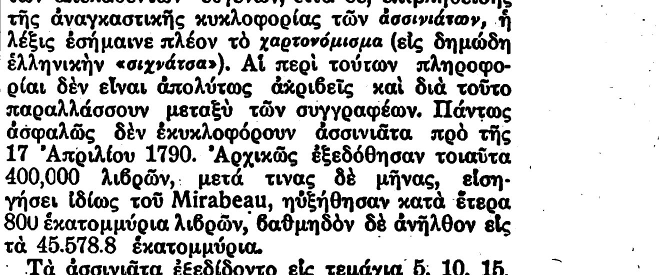

Ἀσσινιᾶτον 400 λιβρῶν.

Digitized by Google

καστικὴ κυκλοφορία, τὰ δὲ δημόσια ταμεῖα ἐξηγύρωνον ταῦτα εἰς τὴν τρέχουσαν τιμήν, τὴν ὁποίαν εἶχον. Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀσσινιάτων ἠκολούθησαν τὴν ἑξῆς περίπου κλίμακα:

Ἐκυκλοφόρουν τήν:

1	VI	1791	912	ἑκατομμ.	λιβρῶν
22	IX	1792	1972	»	»
1	I	1793	2825,9	»	»
1	X	1794	6618,3	»	»
1	X	1795	17879,3	»	»
7	IX	1796	45578,8	»	»

Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Ἀσσινιμποΐα (Assiniboïa) *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα τῆς πολιτείας τοῦ Σασκατσεγουὰν τοῦ Καναδᾶ, ὅπερ πρὸ τοῦ 1905 ἦτο ἀνεξάρτητον μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Ρεγγίνα*.

Ἀσσινιμποΐν ἢ ***Στὸν Κοῦκερς*** (Assiniboin, Stone-Cookers, Stone Indians) *[Ἀνθρωπογεωγρ.]*. Φυλὴ Ἰνδιανικὴ τῆς *Πραιρὶ* ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ, ἐξηπλωμένη εἰς τὴν *Μοντάναν* καὶ *Μανιτόμπαν*. Οἱ Ἀσσινιμποΐν ὑπάγονται εἰς τὴν γλωσσικὴν οἰκογένειαν τῶν *Σιού*, τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν τὴν βορειοτέραν ἐπέκτασιν. Ἡ ὀνομασία *Ἀσσινιμποΐ* ἢ *Στὸν Κοῦκερς* (=«μαγειρεύοντες μὲ πέτραν») προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ *Ἀλγκονκῖνοι Ὀδζίμβι* ἀπεκάλουν αὐτοὺς οὕτω, λόγῳ τῆς μεθόδου τῆς μαγειρικῆς των. Κατὰ τὸν Catlin οἱ Ἀσσινιμποΐν προσήρμοζον εἰς ὀπήν τινα τῆς γῆς τὸ δέρμα τοῦ θηράματος καὶ ἐπλήρουν αὐτὸ δι' ὕδατος. Ἀκολούθως ἔβραζον τὸ ὕδωρ ρίπτοντες ἐντὸς αὐτοῦ πεπυρακτωμένας πέτρας, ἐντὸς δὲ τοῦ οὕτω βράζοντος ὕδατος ἔρριπτον τὸ μαγειρευτέον θήραμα. Ἀφ' ὅτου οἱ Ἀσσινιμποΐν ἔμαθον τὴν ἀγγειοπλαστικὴν παρὰ τῶν Μανδάνων, ἐγκατέλειψαν τὴν μέθοδον τῆς διὰ πέτρας μαγειρικῆς καὶ διετήρησαν αὐτὴν μόνον κατὰ τινας ἑορτάς.

Ἡ οἰκονομικὴ βάσις τῶν Ἀσσινιμποΐν εἶναι τὸ κυνήγιον βουβάλων, ἐλάφων, καστόρων, ὅπερ ἐγίνετο πρότερον μὲ τόξα καὶ βέλη, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος μὲ τυφέκια. Ἡ μορφὴ τοῦ βίου τῶν Ἀσσινιμποΐν μετεβλήθη οὐσιωδῶς, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἵππων, γενικώτερον δὲ ὁ πολιτισμός των προσέλαβε κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν τύπον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λοιπῶν φυλῶν τῆς Πραιρί. Μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάστασιν συγκοινωνιῶν καὶ τὸν ἀποικισμὸν τῆς Πραιρὶ ὑπὸ τῶν λευκῶν περιωρίσθη σημαντικώτατα ὁ ἀριθμός των, δὲν ὑπερβαίνει δὲ σήμερον τὰς 1300 ψυχάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Handbook of American Indians North of Mexico edited by *Frederik Webb Hodge* Part. I Bull of the Bureau of American Ethnology Washington 1907. *G. Catlin* Illustrations of the Manners, Customs and Condition of the North American Indians (2 vols 8th ed. Lond n 1851) νέα ἔκδοσις Edinburg 1903 (*John Grant*). Θ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΝΙΔΗΣ

Ἀσσινιμποΐν (Assiniboin) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἐν Καναδᾷ, διαβρέχων τὰ νότια τμήματα τῶν πολιτειῶν Σασκατσεγουὰν καὶ Μανιτόμπαν, χύνεται, μετὰ ροὴν 700 περίπου χιλιομέτρων, παρὰ τὴν λίμνην Γουαναπέϊγκ, εἰς τὴν μεγάλην ποταμίαν ὁδὸν τὴν συνδέουσαν τὸν Ἀτλαντικὸν πρὸς τὸ ΒΔ τοῦ Καναδᾶ. Τὸ ὄνομά του ὀφείλει εἰς τὴν φερώνυμον φυλήν.

Ἄσσιο (Aschio) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Ἰαπωνίας ἐπὶ τῆς νήσου Χόντο παρὰ τὴν ὁποίαν μεγάλα μεταλλεῖα χαλκοῦ, τὰ σπουδαιότερα τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Χ. Δ.

ἄσσιος *λίθος [Ἀρχ.]*. Εἶδος λίθου (lapide Assio) ἐκ τῶν λατομουμένων εἰς Τρωάδα, ἔχον κατὰ Πλίνιον (XXVIII, 27,4 καὶ XXXVI, 27,1) θαυμασίας ἰδιότητας: ἀποσυνθέσεως τῶν ἐν σαρκοφάγοις ἐκ τοιούτου λίθου ἀποτιθεμένων νεκρῶν, ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, πλὴν τῶν ὀδόντων των, ἀλλὰ καὶ ἀπολιθώσεως τῶν ὑποδημάτων, τῶν ἐνδυμάτων, τῶν κατόπτρων καὶ τῶν κτερισμάτων ἅτινα συνεθάπτοντο μετὰ τοῦ νεκροῦ εἰς τοιαύτην σαρκοφάγον. Ἀλλὰ καί, μιγνυομένου τοιούτου λίθου κονιοποιημένου μετὰ χολῆς, ἀσφαλοῦς τῆς ἀρθρίτιδος θεραπείας, κατὰ τὸν Πλίνιον πάντοτε. Σ. Ε. Λ.

Ἀσσιούτ *[Γεωγρ.]* βλ. Ἀσιούτ.

Ἄσσιρα (Ashira). Νεγροειδὴς φυλὴ τῆς γαλλικῆς Ἰσημερινῆς Ἀφρικῆς, ζῶσα ἐκ τῆς γεωργίας.

Ἀσσίτες *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀσίτες.

Ἄσσμαν (Assmann), *Ριχάρδος*. Γερμανὸς μετεωρολόγος (1845—1918). Ἐγένετο πολλὰ ὄργανα σχετικὰ πρὸς τὴν ἀεροπλοΐαν καὶ ἀερολογίαν. Ἔγραψε τὰ κάτωθι σπουδαιότατα ἔργα: «Wissensch Luftfahrten», «Beiträge zur Physik der freien Atmosphäre» καὶ «Ergebnisse der Arbeiten am aeronaut Observatorium».

Ἄσσμους (Assmuss), *Ροβέρτος*. Γερμανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1842. Διεκρίθη κυρίως ὡς τοπιογράφος.

Ἄσσο (Asso) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ΒΑ Ἰταλίας (νομὸς Fermo) πηγάζων ἀπὸ τοῦ ὄρους Σιμπιλλίνι καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸ Ἀδριατικὸν (Asso, πλάτ. 43° 06' 05", μήκ. 14° 50' 40" Ἀν., χάρτ. ἀγγλικ. 200: Ortona to the river Pô). Πρὸ τῶν ἐκβολῶν του ἀγκυροβόλιον τῶν πλοίων τῆς ἀκτοπλοΐας, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς (νοτίας) ὄχθης τῆς ἐκβολῆς του κωμόπολις *Πέντατζο* (Pedaso) ἔχουσα σημαντικὴν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ πρὸ αὐτῆς ἰσχυρὸν φάρον (ἐκλάμψεις λευκαὶ 20 μιλ.). Ὁ ποταμὸς εἶναι πλωτὸς εἰς μικροῦ βυθίσματος πλωτὰ μέσα, ἀρκεῖ οἱ πρὸ τῆς ἐκβολῆς σχηματιζόμεναι προσχωματικαὶ ὀφρύες νὰ ἐπιτρέπωσι τὸν πρὸς ἀνάπλουν εἴσπλουν. Σ. Ε. Λ.

Ἄσσολα (Assola) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ΒΑ Ἰταλίας (νομ. Macerata) ἐκβάλλων εἰς 19 μιλ. Ν ΝΑ τῆς Ἀγκῶνος (Assola: πλάτ 43°20'50", μήκ. 13°42'50" Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλικ. 200: Ortona to the river Pô). Θὰ ἦτο πλωτὸς ἐὰν τὸ στόμιόν του δὲν καθίστατο ἀβαθὲς ὑπὸ τῆς ἰλύος. Εἰς $^3/_4$ μιλ. βορείως τῆς ἐκβολῆς του, τὸ ἐπίνειον τῆς *Ποτέντζα Πιτσένα* (Potenza Picena, 17000 κατ.). Σ. Ε. Λ.

Ἀσσολὰν (Assolant), *Ἰωάννης Βαπτιστὴς Ἀλφρέδος*. Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς ἐν Ὀμποσσὸν τῷ 1827 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1886 Συνειργάσθη ἐκ περιτροπῆς εἰς διαφόρους μεγάλας γαλλικὰς ἐφημερίδας, αἵτινες ἐφιλοξένησαν ἐπίκαιρα πολιτικὰ ἄρθρα του καὶ πολλὰ διηγήματά του. Μαθητὴς τοῦ Ἐδμόνδου Ἀμπού εἶχεν ὡς πρότυπον καὶ αὐτὸς τὸν Βολταῖρον. Ὡς λογοτέχνης διεκρίθη περισσότερον διὰ τὴν φαντασίαν καὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ ὕφους του παρὰ διὰ τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του εἶναι περισσότερον διασκεδαστικὰ ἢ διδακτικά. —Ω

Ἀσσομψιὸν (Assomption) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀνάληψις.

Ἀσσὸν (Asson), *Μιχαὴλ Ἄγγελος*. Διάσημος ἐκ Βενετίας χειρουργὸς (1802 - 1877). σπουδάσας ἐν Παδούῃ καὶ Παβίᾳ. Ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς καὶ κατόπιν τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς ἐν Βενετίᾳ. Συνέγραψε περὶ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι πραγματείας, ἀναφερομένας εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν χειρουργικήν. Ἐπίσης εἶναι συγγραφεὺς ἔργων τινῶν συναφῶν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ αἰσθητικήν. —Ω.

Ἄσσορος *Ντερὲ [Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Καππαδοκίας (βλ. Ἄσκορος). Σ. Ε. Λ.

ἀσσορτιμέντο (τὸ) καὶ *σορτιμέντο* λέξ. ἰταλ. σημαίνουσα σύνολον πραγμάτων ὁμοίων ἢ χρησίμων πάντων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

ἄσσος (ὁ), ἡ *ἄσος* (ἐκ τοῦ ἰταλ. *asso*, ὅπερ ἐκ τοῦ λατ *as*. γεν. *assis*=μονὰς μετρήσεως) τὸ πρῶτον φύλλον ἑκάστης ἐκ τῶν τεσσάρων σειρῶν, οἵτινες συναποτελοῦσι τὰς δεσμίδας τῶν παιγνιοχάρτων, τὸ φέρον ἓν μόνον σημεῖον καὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν ἀριθμὸν 1: «ἄσσος σπαθί,—κοῦπα,—καρό,—μπαστούνι» (βλ.λ παιγνιόχαρτα). Οἱ ἄσσοι λογίζονται συνήθως ὡς τὰ ἰσχυρότερα φύλλα ὑπερνικῶντα τὰ ἄλλα καὶ μετροῦντα περισσοτέρους ἀριθμούς. Ἐκ τούτου ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ ἡ χρῆσις τῆς λέξεως *ἄσσος* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἰσχυροτέρου, τοῦ πρωταθλητοῦ, ἥτις μετεφυτεύθη ἐσχάτως καὶ παρ' ἡμῖν: «ὁ ἄσσος τῶν Ἑλλήνων ἀεροπόρων». —Ω

Ἄσσος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τρωάδος. Αἰολὶς κατὰ *Ἑλλάνικον*, Μηθυμναίων κτίσμα κατὰ *Μυρτίλον*, ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου. Φύσει ὀχυρά, εἶχε πρὸς τούτοις τείχη ἀπόρθητα, ὁ δὲ λιμήν της ἀμυντικὸν κυματοθραύστην θαυμάσιον τόσον δὲ ἡ ἀνάνη καὶ διὰ τὸν ἀνερχόμενον ἐπίπονος ἦτο ἡ ἀπὸ τοῦ λιμένος πρὸς τὴν κυρίως πόλιν ὁδός, ὥστε νὰ δικαιολογῆται πληρέστατα ὁ λεπτοτάτου πνεύματος κιθαριστὴς Στρατόνικος παρωδῶν τὸν ὁμηρικὸν στίχον (Ἰλ. Ζ. 143: «Ἄσσον ἴθ' ὥς κεν θᾶσσον ὀλέθρου πείραθ' ἵκηαι» (=χώρει πρὸς τὴν Ἄσσον ἐὰν θέλῃς νὰ ἐπιταχύνῃς τὸν θάνατόν σου). Ἐντεῦθεν κατήγετο ὁ σοφὸς *Κλεάνθης* καὶ ὁ ὀλυμπιονίκης *Σωδάμας*, ἐνταῦθα δὲ διέτριψε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «διὰ τὴν πρὸς Ἑρμείαν τὸν τύραννον νηδείαν» (*Στράβ. Did* ΙΓ, α, 57). Τὴν θέσιν τῆς Ἄσσου ἐπέχει τανῦν τὸ τουρκικὸν χωρίον *Μπεράμ* (Behram: πλάτ 39°29'$^1/_8$ μήκ. 26°21' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ 1665: Mitylene islands with the gulfs of Adramyti and Sandarli) ἀπέχον τῆς θαλάσσης 500 μέτρα ὁριζοντιογραφικῶς. Τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου λιμενοβραχίονος τοῦ λιμένος της σαφέστατα διακρίνονται εἰς $1^1/_2$ μιλ. δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου *Καταγὰρ* καὶ εἰς 5 μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ φάρου τοῦ *Σιβριτζή*. Σ. Ε. Λ.

— *[Ἱστορ.]* Ἄγνωστον πότε ἐκτίσθη ἡ πόλις, ἀφοῦ ὑπῆρχε πρὸ τῆς εἰς τὴν χώραν ταύτην μεταναστεύσεως τῶν Αἰολέων, ὅτε κατῴκουν ἐν αὐτῇ οἱ Λέλεγες. Οἱ πρῶτοι ἐγκατασταθέντες εἰς αὐτὴν Ἕλληνες ἄποικοι ἦσαν οἱ Μηθυμναῖοι τῆς Λέσβου. Ὡς ἀποικία ἑλληνικὴ ὑπῆρξαν μετὰ τῆς Ἀντάνδρου, τὰ δύο κυριώτερα ὁρμητήρια τῶν Αἰολέων πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐνδοχώρας τοῦ ΒΔ τμήματος τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ πόλις ὑπετάχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Λυδῶν κατὰ τὸ 560 π. Χ., ὅτε ὑπετάγη εἰς αὐτοὺς σύμπασα ἡ Μυσία, ἀπὸ δὲ τοῦ 549 π. Χ. περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν καὶ ἐπρομήθευεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν σῖτον, ὅστις ἦτο ὀνομαστὸς καὶ ὁ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς ὀρυσσόμενος καὶ ἀπ' αὐτῆς καλούμενος «*ἄσσιος λίθος*». Μετὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ἡ πόλις ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων μέχρι τοῦ 405 π. Χ., ὅτε κατεστάθη ἐν αὐτῇ ὀλιγοχία, τὴν ὁποίαν διεδέχθη τυραννία ἀπὸ τοῦ 360 π. Χ. Τῶν τυράννων οὗτης ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ *Ἑρμείας*, ὅστις, δολίως συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ροδίου *Μέμνονος*, ἐκρεμάσθη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν (345 π. Χ.). Ἀπὸ τῶν Περσῶν ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Θρᾴκης *Λυσίμαχον*. Μετὰ ταῦτα περιῆλθεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Περγάμου, ὅτε καὶ μετωνομάσθη *Ἀπολλωνία*, καὶ ἀπὸ τοῦ 133 π. Χ. εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ἄσσος ἦτο μία τῶν σπουδαιοτέρων πόλεων κατὰ τὰ ἀπέναντι τῆς Λέσβου παράλια μέρη, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐκτισμένοι πύργοι, ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ φρουροὶ ἠδύναντο νὰ κατοπτεύωσιν ὅλον τὸν Ἀδραμυττηνὸν κόλπον, τὸ στενὸν τῆς Μυτιλήνης καὶ τὴν μέχρι Χίου θάλασσαν.

Εἰς τὴν Ἄσσον ὁ *Παῦλος*, κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικήν του πορείαν, συναντηθεὶς μετὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ *Λουκᾶ*. ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Μυτιλήνην (Πράξεων Ἀποστ. 20, 13—15). Ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς αὐτὴν ἐνωρίτατα καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων ὑπῆρξεν ἕδρα ἐπισκόπου. Τῶν ἐπισκόπων της ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ *Μάξιμος*, ὁ παραστὰς εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον τοῦ 431 μ. Χ.

Μεγαλειώδη ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὡς εἶναι τὸ σχέριον σχεδὸν διατηρούμενον θέατρον, τὰ τείχη τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, οἰκοδομηθέντα κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα, χριστιανικὴ τις ἐκκλησία τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ναοὶ ἀρχαῖοι, τάφοι κλπ. περὶ τὸ σημερινὸν χωρίον *Μπεράμ* προσείλκυον πολλοὺς ἀρχαιολόγους κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἕως ὅτου τὸ ἀμερικανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων *J. Klarke, F. Bacon* καὶ *P. Koldewey* ἀπὸ τοῦ 1881—1883 ἔφεραν εἰς φῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν πολλοῦ λόγου ἄξια εὑρήματα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτά. Μεταξὺ τούτων προέχει ὁ ἰδιόρρυθμος δωρικὸς ναὸς τῆς Ἄσσου, ἀρχαϊκὸς τό τε σχῆμα καὶ τὰς μορφάς. Εἶναι ἑξάστυλος περίπτερος καὶ σύγκειται ἐκ πορώδου μόνον καὶ σηκοῦ. Εἶναι τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος καὶ φέρει ὡς δείγματα τῆς ἀρχαϊκότητός του τὴν ἔλλειψιν σταγόνων ἔκ τε τοῦ ἐπιστυλίου καὶ τῶν τριβακίων, τὴν ἀραιὰν τοποθέτησιν τῶν κιόνων οἵτινες διὰ τῆς ἰσχυρᾶς μειώσεώς των ὑπενθυμίζουσι καὶ τὴν ξυλοδομίαν) καὶ τὴν δι' ἀναγλύφων, κατ' ἐπίδρασιν ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυρίας, διακόσμησιν ὄχι μόνον τῶν μετοπῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπιστυλίου.

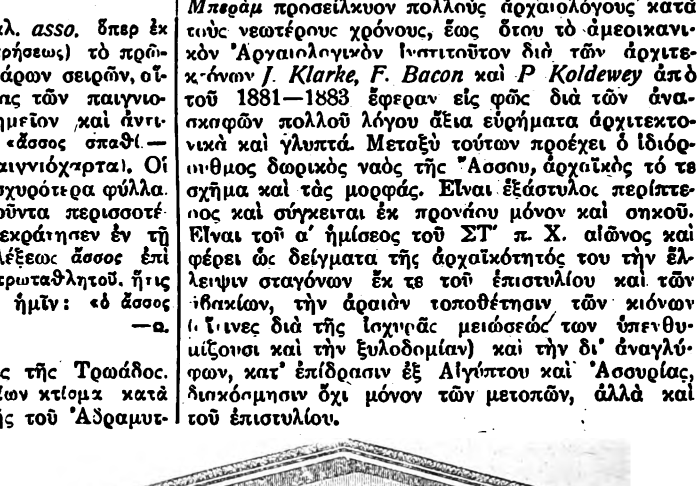

Ἀναπαράστασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἄσσου.

Τὰ ἐκ πώρου ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ, ἅτινα δὲν εἶναι οὔτε ἰωνικῆς, οὔτε δωρικῆς τέχνης, εἶναι διάφορα θηρία πτερωτά, Σφίγγες ἀντωποὶ καὶ διάφοροι παραστάσεις θηριομαχιῶν καὶ ἀγώνων τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν Τρίτωνα καὶ τοὺς Κενταύρους. Τούτων ἄλλα μὲν ἀπόκεινται σήμερον

Digitized by Google

εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Λοῦβρον καὶ ἄλλα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τῆς Ἄσσου διεσώθησαν καὶ νομίσματα ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, εἶναι δὲ ταῦτα: α') τοῦ 400—300 π. Χ. ἤτοι ὅτε ἦτο αὐτόνομος, ἅτινα φέρουσιν ἔμπροσθεν μέν, συνήθως, κεφαλὴν Ἀθηνᾶς μὲ κράνος κεκοσμημένον διὰ γρυπὸς (ἢ δαφνοστεφὲς) ἢ κεφαλὴν ταύρου, ὄπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΣΙΟΝ καὶ θεότητά τινα ἢ γυναικείαν κεφαλὴν ἢ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς ἢ γρῦπα· β') τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων, ἅτινα εἶναι τετράδραχμα ἀλεξάνδρειων τύπων καὶ γ') αὐτοκρατορικὰ ρωμαϊκά, ἀπὸ Αὐγούστου Ἀλεξάνδρου Σεβήρου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΣΙΩΝ καὶ ποικίλους τύπους (Δία, Ἀσκληπιὸν). Εἰς τον χῶρον τῆς Ἄσσου τοποθετοῦσί τινες τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένην *Πήδασον* ἢ τὴν *Χρύσην*.
Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἄσσος** *[Γεωγρ.]*. Παράλιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, πρότερον δ' ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου δήμου. Κεῖται παρὰ τὸν ἰσθμὸν ὁμωνύμου ἐν τῷ βορείῳ τῆς Κεφαλληνίας τμήματι χερσονήσου, διασχιζόμενον δ' ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Ρύακα, διαχωρίζοντος αὐτὸ εἰς δύο συνοικίας, τὰς *Συλιέρη* καὶ *Κουτσοχέρι*, σχεδὸν δὲ στερεῖται ἀναπεπταμένου ὁρίζοντος, διότι πρὸς μὲν τὴν ξηρὰν ἔχει ἀπότομα ὑψώματα, πρὸς δὲ τὴν θάλασσαν ἀπέναντι τὸ βουνὸν τῆς χερσονήσου. Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 378 κατοίκους, ἡ ὅλη δὲ κοινότης 700, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν συνοικισμῶν *Δ φαρατᾶτα* (κάτ. 63) ἀπέχοντος 1 ὥρ. 10' καὶ *Πατρικᾶτα* (κάτ. 205) ἀπέχοντος 2 ½ ὥρ., ὡς καὶ τοῦ ἐν τῷ Φρουρίῳ μικροσυνοικισμοῦ (κατ. 54).

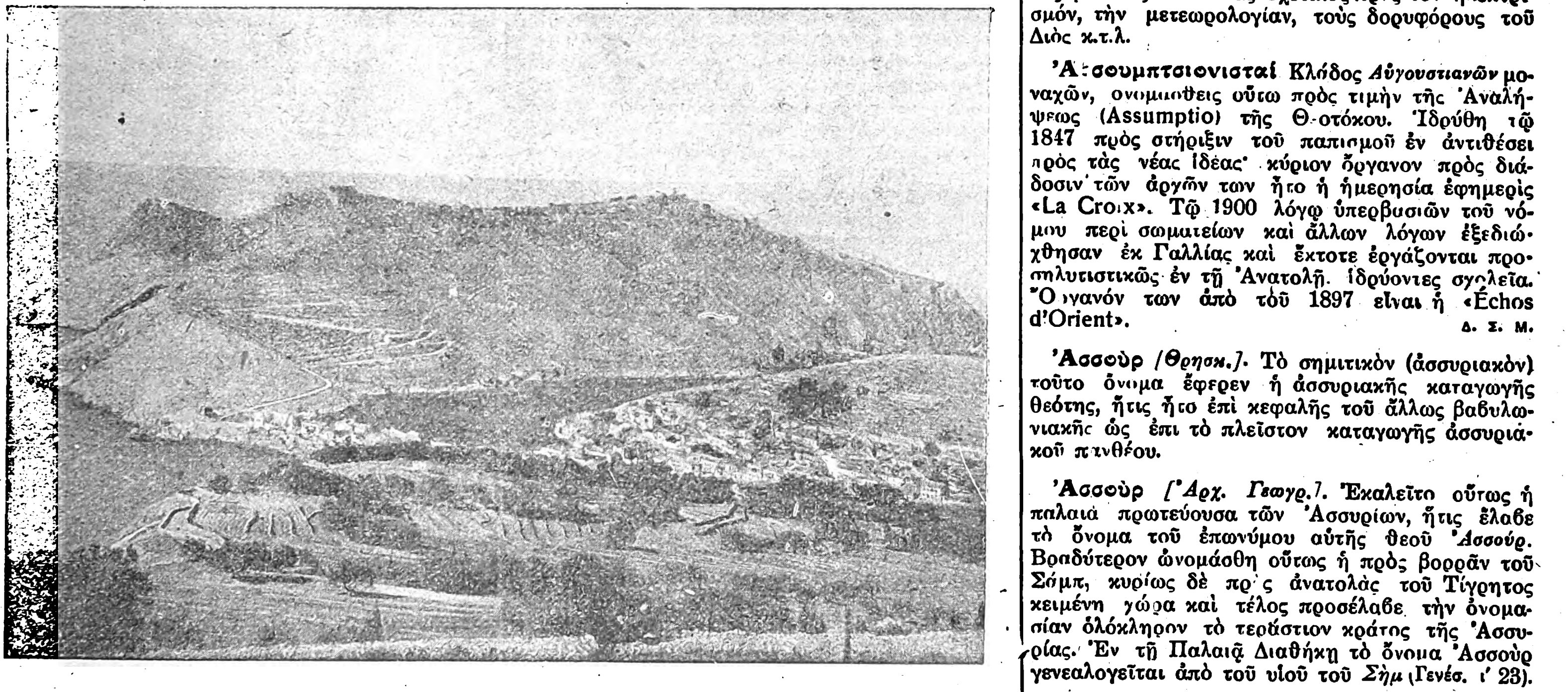

Ἄσσος (Κεφαλληνίας).

Ἡ ἵδρυσις τοῦ χωρίου ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας, τὸν πυρῆνα δ' αὐτοῦ ἀπετέλεσε τὸ ὑπὸ τῶν κατακτητῶν οἰκοδομηθὲν καὶ σήμερον σῳζόμενον ἔτι φρούριον, ἔνθα διέμενεν ὁ ἕτερος τῶν προβλεπτῶν τῆς Κεφαλληνίας. Πρῶτος προβλεπτὴς αὐτόθι διωρίσθη τῷ 1596 ὁ Bartolommeo Minio, τελευταῖος δὲ τῷ 1795 ὁ Giuzeppe Michieli. Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ πρὸς Α εἶναι ὑψηλότερον καὶ πρὸς Δ χθαμαλώτερον, ἔχει σχῆμα τετραγωνικόν, εἰς τὰς 4 δὲ γωνίας του κεῖνται ἰσάριθμοι προμαχῶνες διατηροῦντες καὶ σήμερον τὰς ὀνομασίας των *Ἅγιος Μᾶρκος* (ΒΔ), *Ἁγ. Ἰωάννης Κόμη* (ΝΔ), *Ρεσπούνα* (ΒΑ) καὶ *Μόρα* (ΝΑ)· ἕτερος προμαχὼν καλούμενος *Καμπούτσα* κεῖται μεταξὺ Ρεσπούνας καὶ Μόρας. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοίχου τῆς εἰσόδου τοῦ φρουρίου σημειοῖ λατινιστὶ τὸ ἔτος ἐνάρξεως (1593) καὶ περατώσεως (1595) τῆς κτίσεως τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τῆς κυρίας δ' εἰσόδου, ἄνω τῆς πύλης, ἦτο τοποθετημένον καὶ τὸ ἔμβλημα τῆς Ἑνετίας, ὅπερ ἀφῃρέθη κατὰ τὴν μετέπειτα γαλλικὴν κατοχήν. Ἡ εἴσοδος τοῦ φρουρίου εἶναι θολωτή, παρ' αὐτὴν δὲ κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ προβλεπτοῦ, τῶν στρατώνων καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Μάρκου. Πλὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐχούσης ἐπιγραφὰς τῶν ἐτῶν 1604 καὶ 1605 καὶ τῶν συνεχομένων αὐτῇ ἐρειπίων σῴζονται καὶ ἐρείπια καθολικοῦ ναΐσκου μὲ ἐπιγραφὰς τῶν ἐτῶν 1618 καὶ 1791. Ἐν τῷ φρουρίῳ ὑπάρχει καὶ ὀρθόδοξος ναὸς τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ ἔχων ὡραῖον ξυλόγλυπτον εἰκονοστάσιον, εἰκόνας δὲ καὶ ἄλλα κειμήλια παλαιά. Ἡ θέα ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ φρουρίου τῆς Ἄσσου εἶναι πανοραματική, τόσον πρὸς τὴν δειράδα τῆς Ἐρίσσου ὅσον καὶ πρὸς τὸν εἰς τὰ δυτικὰ παράλια της κόλπου τοῦ Μύρτου καὶ τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ φρούριον ἰσθμοῦ ἐγείρεται ἑνετικὸς πύργος, θεωρούμενος ὡς παράρτημα αὐτοῦ, κατασκευασθεὶς πρὸς ἄμυναν ἐν περιπτώσει προσβολῆς τοῦ ἀπὸ ξηρᾶς, ἕτερος δὲ τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Coronelli σημειοῦται καὶ πρὸς Β. τῆς πόλεως εἰς τὴν παραλίαν, κατασκευασθεὶς πρὸς προστασίαν τοῦ λιμένος.
Δ. Ε. Μ.

Ὁ λιμὴν τῆς Ἄσσου. Ὀνομάζεται λιμὴν τῆς Ἄσσου καὶ χρησιμεύει ὡς τοιοῦτος ὁ αὐλὼν ὁ σχηματιζόμενος μεταξὺ τοῦ δικορύφου ἀκρωτηρίου τοῦ ἐπιστεφομένου ἀπὸ τὰ ἀνεκτῶς διατηρούμενα λείψανα τοῦ ποτὲ μεγάλου ἑνετικοῦ φρουρίου, τοῦ πρὸς τὴν ξηρὰν τῆς Κεφαλληνίας συνδέοντος αὐτὸ στενοῦ ἀμμώδους ἰσθμοῦ, καὶ τῆς κυρίως ξηρᾶς τῆς νήσου (πλάτ. 38° 22' 45", μήκ. 20° 33' 15", χάρτ ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cefalonia, Antipaxos to cape Glarenza). Αἱ διαστάσεις του εἶναι 3 στάδια (=δέκατα μιλλίου) εἰς εἴσοδον καὶ 2 στάδια (δηλ 370 μέτρα) εἰς βάθος καὶ διευκολύνει τὸ θέρος, ἰδίᾳ τὴν μικροακτοπλοΐαν, εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν προϊόντων τῆς καλῶς καλλιεργουμένης ἐκείνης γῆς· τὸν χειμῶνα ὅμως σπανίως χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀγκυροβολίαν, ἅτε ἀποβλέπων πρὸς βορρᾶν (κοιν «στὸ μάτι τοῦ βοριᾶ») ὅστις ἐπιφέρει εἰς τὸν λιμένα σφοδρὸν κλύδωνα. Τὸ βάθος ἐν τῷ αὐλῶνι δέον νὰ λογίζηται 2 ὀργ. ἐλάχιστον· ἔξωθεν ὅμως τοῦ αὐλῶνος, ὅπου τὸ ἐξωτερικὸν ἀγκυροβόλιον, ἀνεμοσκεπὲς ἀπὸ δυτικοῦ ἀνέμου, λόγῳ τοῦ ἐφ' οὗ τὸ φρούριον ἀκρωτηρίου, οὗ αἱ ὀρθότομοι πλευραὶ ἐξικνούμεναι εἰς ὕψος 440 ποδῶν μαρτυροῦσι τὴν ποτὲ ἰσχὺν τοῦ φρουρίου. Ἡ κωμόπολις εὑρηται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς κυρίως νήσου. Ἡ ἀκτὴ τῆς Κεφαλληνίας ἀπὸ Ἄσσου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Βλιώτης*, βορείας τῆς νήσου ἐσχατιᾶς, χωρεῖ ἐπὶ 4 ½ μιλ. πρὸς βορρᾶν μὲ ἐρυθρωπὰς ἀπορρῶγας 50—150 ποδῶν καὶ δύο ἢ τρεῖς ἀναξίας λόγου κολπώσεις.
Σ. Ε. Λ.

— **Ἄσσος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης τοῦ ὁμωνύμου ἐν Ἠπείρῳ νομοῦ ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Νάσσαρη*. Κάτ. 349.
Δ. Ε. Μ.

— **Ἄσσος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Κορινθίων τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 829. Εἰς τὴν κοινότητα ἀριθμοῦσαν ἐν συνόλῳ 962 κατοίκους ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Κάτω Ἄσσος* (τέως *Ἀζίζι*). Κεῖται ἐντὸς τῆς σεισμοπαθοῦς ζώνης τοῦ Κορινθιακοῦ, ὑπέστη δὲ μεγάλας ζημίας κατὰ τὸν καταστρεπτικὸν τῆς Κορινθίας σεισμὸν τῆς 22 Ἀπριλίου 1928. Συγκοινωνεῖ διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῶν ΣΠΑΠ, ἀπέχον ἀπὸ τῆς Κορίνθου 11 χλμ. καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν 110. Γράφεται καὶ *Ἄσσου* ἢ *Ἄσου*.
Δ. Ε. Μ.

— **Ἄσσου, τέως δῆμος** —. Εἷς ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας 4 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων Ἄσσου, Βαρέος, Καρύας, Κυθρέας, Κομιτάτων, Νεοχωρίου καὶ Πλαγιᾶς.
Δ. Ε. Μ.

Ἀσσὸς (ἢ **Ἄσσος**) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Λειμὼν τις ἐν τῷ Κυλβιανῷ πεδίῳ τῆς Λυδίας πρὸς Ν τῶν ὀρέων Τμώλου καὶ Μεσωγίδος, περὶ τὸν ποταμὸν Κάϋστρον. Καλεῖται ὡσαύτως καὶ Ἄσιος λειμὼν ἀπὸ ἥρωός τινος *Ἀσίου*, τοῦ ὁποίου τὸ ἡρῷον ἐδεικνύετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ (*Στράβ.* C. 650).

— 2) Παραπόταμός τις τοῦ Φωκικοῦ Κηφισοῦ χυνόμενος εἰς αὐτὸν κατὰ τὰ περιμάχητα κατὰ τὸν Φωκικὸν πόλεμον στενὰ τῶν Παραποταμίων. Ὡσαύτως ἐκαλεῖτο *Ἀσσία* ἢ *Ἄσσιοι*, τοποθεσία τις παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ εἰρημένου παραποτάμου μεταξὺ τῶν ὀρέων Ἀδυλίου καὶ Ἀκοντίου.
ΚΑΨ.

Ἀσσοὺ (Assu) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ βορείου Ρίο Γκράντε. Βιομηχανία βάμβακος καὶ σακχαροκαλάμου. Κάτ. 10.000.

Ἄσσο ὐ ντὲλ Ρίο (Asso y del Rio), *Ἰγνάτιος Χορνταν*. Ἱσπανὸς νομομαθὴς καὶ φυσιοδίφης, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γνωστὸς διὰ τὰς πολυαρίθμους αὐτοῦ πραγματείας, τὰς συναφεῖς πρὸς τὴν νομικὴν καὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν.

Ἀσσουὰν *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀσουάν.

Ἀσσουῆρος *[Β βλ. Ἱστορ.]*. Ἐξελληνισμένος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τῶν Ἑβδομήκοντα τύπος τοῦ ἑβραϊκοῦ Αχασβερὸς (βλ. λ.).

Ἀσσο-μπσὲν (Assumpçaõ), *ντόμ Ἰωακείμ*. Πορτογάλος φυσικὸς (1753—1793), γνωστὸς διὰ τὰς μελέτας αὐτοῦ τὰς σχετικὰς πρὸς τὸν ἠλεκτρισμόν, τὴν μετεωρολογίαν, τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς κ.τ.λ.

Ἀσσουμπτσιονισταὶ Κλάδος *Αὐγουστιανῶν* μοναχῶν, ὀνομασθέντες οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς Ἀναλήψεως (Assumptio) τῆς Θεοτόκου. Ἱδρύθη τῷ 1847 πρὸς στήριξιν τοῦ παπισμοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς νέας ἰδέας· κύριον ὄργανον πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχῶν των ἦτο ἡ ἡμερησία ἐφημερὶς «La Croix». Τῷ 1900 λόγῳ ὑπερβασιῶν τοῦ νόμου περὶ σωματείων καὶ ἄλλων λόγων ἐξεδιώχθησαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἔκτοτε ἐργάζονται προσηλυτιστικῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἱδρύοντες σχολεῖα. Ὄργανόν των ἀπὸ τοῦ 1897 εἶναι ἡ «Échos d'Orient».
Δ. Σ. Μ.

Ἀσσοὺρ *[Θρησκ.]*. Τὸ σημιτικὸν (ἀσσυριακὸν) τοῦτο ὄνομα ἔφερεν ἡ ἀσσυριακῆς καταγωγῆς θεότης, ἥτις ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἄλλως βαβυλωνιακῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς ἀσσυριακοῦ πανθέου.

Ἀσσοὺρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῶν Ἀσσυρίων, ἥτις ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου αὐτῆς θεοῦ *Ἀσσούρ*. Βραδύτερον ὠνομάσθη οὕτως ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ Σὰμπ, κυρίως δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος κειμένη χώρα καὶ τέλος προσέλαβε τὴν ὀνομασίαν ὁλόκληρον τὸ τεράστιον κράτος τῆς Ἀσσυρίας. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ ὄνομα Ἀσσοὺρ γενεαλογεῖται ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ *Σὴμ* (Γενέσ. ι' 23).
Π. Ι. Μ.

Ἀσσουρβανιπάλ. Βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων, ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καλούμενος Σαρδανάπαλος (βλ. λ.).

Ἀσσουριεὶμ *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. Φυλὴ ἀραβικὴ καταγομένη ἀπὸ τοῦ *Ἀβραὰμ* καὶ τῆς *Χεττούρας*. Φαίνεται μέν, ὅτι κατῴκει νοτιοδυτικῶς τῆς *Αὐρανίτιδος* πέραν τοῦ Ἰορδάνου, δὲν κατωρθώθη ὅμως εἰσέτι νὰ διακριβωθῇ περὶ τίνος φυλῆς πρόκειται (Γεν. κε' 3 καὶ Α' Παραλ. α' 32).
Π. Ι. Μ.

Ἀσσουρναρσιπὰλ Βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων (βλ. λ. Ἀσσυρία).

Ἄσσουρος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ρωμαϊκὴ πόλις τῆς Ἀφρικῆς ὀνομαζομένη ἐπίσης καὶ *Ἀσσοῦραι* (Assurae) καὶ *Ἀσσουριτανὴ πόλις* (oppidum Assuritanum). Ἔκειτο πλησίον τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ, εἰς τὰ ὅρια τῆς Νουμιδίας καὶ τῆς Βυζακηνῆς, ὄχι μακρὰν τῆς Τούκκας.
Θ. Π.

Ἀσσουσὶ ἢ *Ντασσουσὶ* (Assouci ἢ Dassouci Coypeau), *Κάρολος*. Γάλλος ποιητὴς φαιδρῶν στίχων, ἐπονομαζόμενος *πίθηκος τοῦ Scarron* διὰ τὴν μίμησιν τούτου, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις περὶ τὸ 1605 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1675. Τὴν δόξαν του δὲν ὀφείλει τόσον εἰς τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων του ὅσον εἰς τὸ ὅτι μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ *Μπουαλὼ* εἰς τὴν Ποιητικήν του τέχνην, ἐπαινούμενος διὰ τὰ εὐφυολογήματά του. Ἡ ζωή του ὑπῆρξε πολὺ ἀνώμαλος καὶ ἄτακτος. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν μετὰ μακρὰν καὶ περιπετειώδη περιπλάνησιν, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Βαστίλλην καὶ κατόπιν εἰς τὸ Σατελὲ ἕνεκα τῶν ἠθῶν του καὶ τῶν σατιρικῶν του στίχων, ἀπηλευθερώθη δὲ τῇ ἐπεμβάσει τῶν προστατῶν του. Τὰ ποιήματά του ἀποτελοῦν παρῳδίαν τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ *Ὀβιδίου* ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ovide en belle humeur» καὶ ἄλλων ἔργων, καὶ ὑπενθυμίζουν τὰ φαιδρολογήματα τοῦ *Scarron* χωρὶς νὰ δύνανται νὰ φθάσωσι τὸ πνεῦμα ἐκείνου. Αὐτετιτλοφορεῖτο «βασιλεὺς τοῦ burlesque» (φιλο-

Digitized by Google

λογικοῦ εἴδους συνισταμένου εἰς παρῳδίαν γνωστῶν καὶ φημιζομένων στίχων) καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως εἷς τῶν περιεργοτέρων ἐκπροσώπων τῆς ἐλαφρᾶς λογοτεχνίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. θ. π.

ἀσσυντίτης (Assyntit) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα, τὸ ὁποῖον εἶναι *αὐγιτικὸς συηνίτης* μὲ σοδάλιθον. Ἀνήκει κατὰ τὸν Niggli εἰς τὰ μονζονιτικὰ μάγματα τῆς καλι-σειρᾶς (Magmen der kali-reihe). Γ. Κ. Γ.

Ἀσσυρία. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς ἐν Ἀσίᾳ περὶ τὸν Τίγρητα χώρας, τῆς σήμερον ὁριζομένης πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τῆς Ἀρμενίας, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Περσίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς περιοχῆς τῆς Βαγδάτης καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου.

— **ΑΡΧ. ΓΕΩΓΡ.** Τὸ ὄνομα *Ἀσσυρία* ἐδίδετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον εἰς τὴν παρὰ τὸν Τίγρητα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κατοικουμένην χώραν, τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν κοιτίδα καὶ τὸν πυρῆνα τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀλλὰ πολλάκις καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἀνῆκε κάποτε εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν κατάλυσιν τούτου κατῳκεῖτο ἀπὸ λαοὺς συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους. Οὕτω συχνότατα Ἀσσυρία ὀνομάζεται ὁλόκληρος ἡ πεδινὴ χώρα ἡ κειμένη μεταξὺ Ἀρμενίας, Ἰρὰν καὶ Συροαραβικῆς ἐρήμου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βαβυλωνίας· πράγματι δὲ καὶ γεωγραφικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς ἐξεταζομένη ἡ χώρα αὕτη ὡς ἑνιαία πρέπει νὰ θεωρῆται. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς βορρᾶν παρὰ μένων τὴν μεγάλην θερμότητα. Πλὴν τοῦ φοίνικος εὐδοκιμεῖ ἐν Ἀσσυρίᾳ ἡ ἀμυγδαλῆ, ἡ μηλέα, ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος· ροιαί, συκαῖ καὶ καρύαι εὑρίσκονται πολυάριθμοι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, δάση δ' ἐκτεταμένα δρυῶν, πλατάνων καὶ πιτύων μαρτυροῦσι περὶ τῆς μεγάλης γονιμότητος τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον καλῶς ἀρδευόμενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῶν πολυπληθῶν παραποτάμων τῶν ἐκ βορρᾶ καὶ ἐξ ἀνατολῶν χυνομένων εἰς τὸν Τίγρητα καὶ ὑπὸ τοῦ ὕδατος αὐτοῦ τοῦ Τίγρητος, τὸ ὁποῖον διὰ πλείστων διωρύγων διωχετεύετο ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου, παρῆγεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πλῆθος γεωργικῶν προϊόντων. Τὰ δημητριακά, ἡ κάνναβις καὶ βραδύτερον ὁ βάμβαξ ἦσαν τὰ κύρια γεωργικὰ προϊόντα τῆς χώρας: βόες, ἵπποι, πρόβατα, αἶγες καὶ ἄλλα παντὸς εἴδους ἥμερα ζῷα εἰς μέγα πλῆθος ἐτρέφοντο, πρὸ πάντων εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη. Ἀλλὰ καὶ ἀγρίων ζῴων δὲν ἐστερεῖτο ἡ Ἀσσυρία· οἱ ἄγριοι βόες, αἱ ἔλαφοι, αἱ αἴγαγροι καὶ πρὸ πάντων οἱ λέοντες, ἦσαν τὰ κυριώτερα τῶν ἀγρίων ζῴων, τὰ ὁποῖα ἐτέρποντο νὰ θηρεύωσιν οἱ Ἀσσύριοι μεγιστᾶνες.

Τὸ πλῆθος τῶν ὑδάτων, κατά τινας τῶν νεωτέρων Ἀσσυριολόγων, ὑπῆρξεν αἰτία νὰ δοθῇ εἰς τὴν χώραν καὶ εἰς τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν αὐτῆς τὸ ὄνομα *Ἀσσοὺρ* (Ἀ—ουσσάρ), τὸ ὁποῖον σημαίνει «ὑδατώδης τόπος». Ἡ παλαιοτάτη αὕτη πόλις *Ἀσσοὺρ*, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τίγρητος, ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρωτεύουσα διαμερίσματα τῶν ἀσσυριακῶν ἀνακτόρων, ὥστε κατέστη δυνατὸν νὰ διαφωτισθῇ ἐπαρκῶς ἡ ἀσσυριακὴ ἱστορία καὶ ὁ ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς ὄχι μόνον τῆς σημιτικῆς περιόδου, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ τῆς προσημιτικῆς. Γ. Ι. Κ.

— **[ΕΘΝΟΛ.]** Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ πρῶτον ἐγνώρισαν οἱ Ἕλληνες τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας, αὗται κατῳκοῦντο ὑπὸ λαῶν ὁμογλώσσων καὶ ἐθνικῶς ἀφωμοιωμένων πρὸς ἀλλήλους, τῶν Ἀσσυρίων δηλαδὴ καὶ τῶν Βαβυλωνίων, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τούτου συχνὰ ἐκαλοῦντο ὑπ' αὐτῶν διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος «*Ἀσσύριοι*». Τῆς Βαβυλωνίας οἱ κάτοικοι ἐνίοτε ἐκαλοῦντο καὶ *Χαλδαῖοι* ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ νοτιώτατα τῆς χώρας τῶν παρὰ τὸν κάτω Εὐφράτην καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον κατοικούντων Χαλδαίων, ἐνῷ οἱ Ἀσσύριοι οὐδέποτε ἀναφέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, καίτοι ἐθεωροῦντο ὡς ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς Βαβυλωνίους λαός. Αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας καὶ οἱ τῆς Χαλδαίας ἦσαν ὁμόφυλοι, ἀφομοιωθέντες σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἐθνολογικῶς διάφοροι. Κατὰ παλαιοτάτην δηλαδὴ ἐποχὴν ἐν Βαβυλωνίᾳ κατῴκουν λαοὶ μὴ σημιτικῆς (τουρανικῆς ἴσως) καταγωγῆς, ἐνῷ ἐν Ἀσσυρίᾳ κατῴκησαν σημιτικῆς καταγωγῆς ἄνθρωποι (ὅπως καὶ ἐν τῇ βορείῳ Μεσοποταμίᾳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Ἀραβίᾳ). Οἱ Σημῖται οὗτοι τῆς Ἀσσυρίας ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φυλετικῶς διαφόρων παλαιῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας, τοὺς ὁποίους σὺν τῷ χρόνῳ ἀφωμοίωσαν κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ μετὰ τῶν ὁποίων ἀναμιχθέντες ἀπετέλεσαν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἕνα λαὸν φέροντα ἄλλοτε μὲν τὸ ὄνομα Χαλδαῖοι, ἄλλοτε δὲ Ἀσσύριοι.

Οἱ προσημιτικοὶ κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας ἀνέπτυξαν ἀπὸ παλαιοτάτης ἐποχῆς ἄξιον λόγου πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀκκαδικὸς* καὶ *σουμεριακὸς* πολιτισμός. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀκκαδοσουμερικὴν περίοδον ἡ Ἀσσυρία διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βαβυλωνίων, ὁ Ἀσσυριακὸς λαὸς ἐπέβαλε μὲν τὴν γλῶσσάν του εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Βαβυλωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν πολυπληθεῖς Ἀσσύριοι μετενάστευσαν, ἐδέχθη ὅμως τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν Ἀκκαδίων καὶ Σουμερίων. Ἑπομένως τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ἀκκαδοσουμερικοῦ πολιτισμοῦ συνέχεια πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ βραδύτερον ἐμφανιζόμενος πολιτισμὸς τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι κατῴκησαν εἰς τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας, ὁ καλούμενος *ἀσσυροβαβυλωνιακὸς* πολιτισμός. Γ. Ι. Κ.

—**[ΘΡΗΣΚ.]** Ἡ θρησκεία τῶν Ἀσσυρίων, ἥτις δὲν ἔχει εἰσέτι ἐπαρκῶς ἐξερευνηθῆ, εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν Βαβυλωνίων, παρ' ὧν καὶ εἶχον ἐκεῖνοι δανεισθῆ οὐ μόνον τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ τὸν πολιτισμὸν καθόλου, ὥσπερ καὶ οἱ Ρωμαῖοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων.

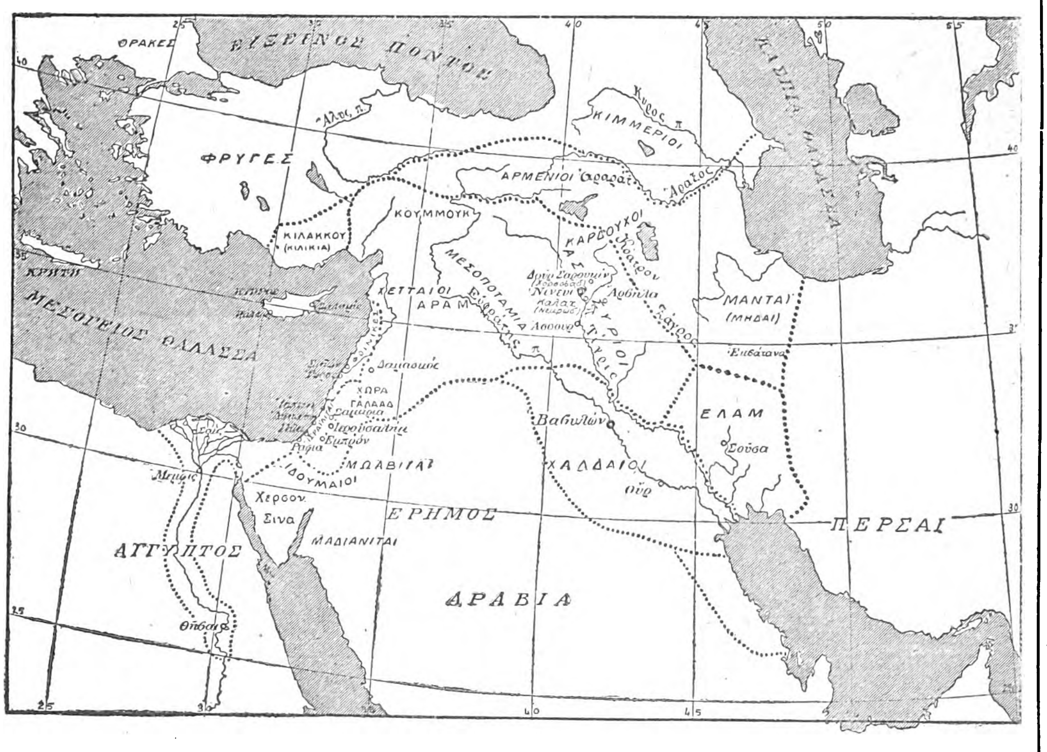

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΑΣΣΥΡΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΑΥΤΟΥ.

τὰ ἀρμενικὰ σύνορα ὀρεινὴ χώρα (νῦν *Κουρδιστάν*), ἐνίοτε δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ Συρία, κατελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀσσυριακῶν χωρῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐπὶ τῶν μεγάλων βασιλέων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, Ἀσσυρία ἐκαλεῖτο ἡ χώρα ἡ παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ ἰδίως ἀνατολικῶς αὐτοῦ κειμένη, ἡ ἔχουσα ὡς ὅρια πρὸς βορρᾶν μὲν τὰ ἀρμενικὰ καὶ γορδυηνικὰ ὄρη, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ ὄρη *Ζάγρον* καὶ *Χόατρον* καὶ πρὸς δυσμὰς ἐν μέρει τὸν *Τίγρητα* (διότι εἴς τινα μέρη ἡ Ἀσσυρία ἐξετείνετο καὶ ὀλίγον δυτικώτερον αὐτοῦ). Ἐνῷ δὲ ἀπὸ τῆς νοτίως κειμένης Βαβυλωνίας ἡ Ἀσσυρία δὲν ἐχωρίζετο διὰ φυσικοῦ τινος ὁρίου, ἰδίως κατὰ τὸ μεταξὺ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου τμῆμα, ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος ὁ εἰς τοῦτον χυνόμενος ποταμὸς *Ζαπάτας* ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἀπετέλει τὸ νοτιοανατολικὸν ὅριον τῆς Ἀσσυρίας ἐν τῇ στενοτέρᾳ ἐκδοχῇ αὐτῆς.

Ἡ μεταξὺ τῶν ὁρίων τούτων χώρα, ἔχουσα ἔκτασιν 165 περίπου χιλιάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν χαμηλὴν πεδιάδα τὴν διαρρεομένην ὑπὸ τοῦ Τίγρητος καὶ ἀπὸ τὰς βορείως καὶ ἀνατολικῶς ταύτης κλιμακωτὰς ὑπωρείας, τὰς ἀποτελουμένας ἐκ πολλῶν κοιλάδων καὶ χαμηλῶν λοφοσειρῶν. Τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλῖμα καὶ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν κλιτύων ηὐνοήθησαν ἰδιαζόντως ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἐνῷ τῶν πεδινῶν μερῶν τὸ κλῖμα εἶναι οὐχὶ τόσον θερμόν, ὅσον τὸ κλῖμα τῆς νοτιώτερον κειμένης Βαβυλωνίας, τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικὰ τμήματα τῆς χώρας ἔχουσι κλῖμα εὐκραέστατον. Ὄχι μόνον οὐδέποτε ἀναφέρεται δριμὺ ψῦχος ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ θερμότης ἐν αὐτῇ δὲν φθάνει μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ παρακωλύῃ τὴν ἀνάπτυξιν δένδρων καὶ φυτῶν ἀπαιτούντων κλῖμα δροσερὸν καὶ φοβου- τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸ τῆς κτίσεως τῆς νέας πρωτευούσης *Νινευὶ* καὶ ἐπί τινα χρόνον καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ταύτης· ἀπὸ τοῦ ΙΔ' ὅμως αἰῶνος π. Χ., ὅτε ἕδρα τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων κατέστη ἡ Νινευί, ἡ Ἀσσοὺρ ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ, κατὰ δὲ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κῦρος ἐκυρίευσε τὴν Βαβυλῶνα (538 π. Χ.), ἡ Ἀσσοὺρ ὑφίστατο εἰσέτι ὡς πόλις, οὐχ ὅμως πολλοῦ λόγου ἀξία. Ἡ νέα πρωτεύουσα (*Νινευὴ* κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, *Νῖνος* κατὰ τοὺς Ἕλληνας, *Νινα* ἢ *Νίνουα* κατὰ τὰς ἀσσυριακὰς ἐπιγραφάς), τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια ἀνευρέθησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Τίγρητος ἀπέναντι τῆς Μοσσούλης ἐπὶ τῶν λόφων *Κουγιουντζὶκ* (= ἀρνάκι) καὶ *Νεβὶ Γιουνοῦς* (=προφήτης (Ἰωνᾶς), ὑπῆρξεν ἕδρα τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεγίστης ἀκμῆς τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐνῷ ἡ νοτιοανατολικῶς τῆς Νινευὶ κειμένη τρίτη πρωτεύουσα *Καλάχ*, κτισθεῖσα περὶ τὸ 1300 π. Χ., παροδικῶς ἐπί τινα χρόνον ἐχρησίμευσεν ὡς ἕδρα τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων (ἀπὸ τοῦ *Ἀσσουρναρσιπὰλ* καὶ μετέπειτα), διότι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἤδρευον καὶ πάλιν ἐν Νινευί. Πλὴν τῶν πόλεων τούτων ἀναφέρονται καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀσσυρίας, ἐπιφανέσταται τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν τὰ *Ἄρβηλα* (ἡ γνωστὴ πόλις διὰ τὴν παρ' αὐτὴν νίκην τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου), ἡ *Ρεσέν*, *Δοὺρ-Σαρουκίν*, *Τάρβισα* καὶ ἄλλαι. Εἰς τὰ ἐρείπια τῶν πόλεων τούτων καὶ ἰδίως τῆς Νινευί, Δοὺρ-Σαρουκίν, Ἀσσοὺρ καὶ Καλάχ, ἀνευρέθησαν ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μ. Χ. τοσαῦται ἐπιγραφαὶ εἴτε ἐπὶ τοίχων καὶ ἀναγλύφων, εἴτε ἐπὶ σφραγίδων καὶ ὀβελίσκων, εἴτε συνηθέστατα ἐπὶ μεγάλων πινάκων ἐξ ὀπτῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευον ὡς βιβλία καὶ ἐπλήρουν ὁλόκληρα

Τὸ ἀσσυριακὸν πάνθεον.— Ἡ βαβυλωνιακὴ θρησκεία, συνδυασθεῖσα καὶ πρὸς ἄλλας ἐπιχωριαζούσας ἐν Ἀσσυρίᾳ θεότητας, προσηρμόσθη καὶ πρὸς τὸν πολεμικὸν τῶν Ἀσσυρίων χαρακτῆρα. Δύο εἶναι δημωδέστεραι τοῦ λαοῦ τούτου θεότητες, ὁ *Ἀσσοὺρ* καὶ ἡ *Ἰστάρ*, αὕτη δὲ μᾶλλον ὡς πολεμικὴ ἢ ὡς εἰρηνική. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀσσυριακοῦ πανθέου ἐτίθετο ὁ ἐπώνυμος θεὸς τῆς ὁμωνύμου παλαιᾶς πρωτευούσης, ὁ *Ἀσσούρ*, ὡς ἐθνικὸς θεός. Οὕτω τὸ ἀσσυριακὸν πάνθεον προσέλαβε χαρακτῆρα μᾶλλον μοναρχικὸν ἢ τὸ βαβυλωνιακόν. Ἄξιον ἐπίσης παρατηρήσεως, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας ἀσσυροβαβυλωνιακὰς θεότητας, ἐμφανίζεται συνήθως ὡς ἄγαμος, ἂν καὶ ἐνίοτε φέρεται ὡς σύζυγος τῆς *Ἰστάρ*. Ὡς ἔμβλημα δὲ τῆς πολεμικῆς ταύτης θεότητος ἐνεφανίζετο συνήθως δίσκος πτερωτὸς μετὰ ἢ ἄνευ ὁμοιώματος ἀνθρωπίνου. Ἡ δ' ἑτέρα λίαν λαϊκὴ θεότης τῶν Ἀσσυρίων, ἡ *Ἰστάρ*, ἐλατρεύετο μὲν κυρίως ὡς πολεμικὴ θεότης, οἷα ἐθεωρεῖτο ἡ λεγομένη *Ἰστὰρ τῶν Ἀρβήλων*, ἐκ τοῦ κυρίου τόπου τῆς λατρείας αὐτῆς, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ περίφημον μαντεῖον αὐτῆς, ἐλατρεύετο δ' ὅμως καὶ ὡς θεὰ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς γονιμότητος, οἷα ἐθεωρεῖτο ἡ λεγομένη *Ἰστὰρ τῆς Νινευή*, συσχετιζομένη ἔν τισι μύθοις ἰδίᾳ μετὰ τοῦ θνήσκοντος καὶ ἀναζωογονουμένου θεοῦ *Ταμμοὺζ* ὡς μήτηρ καὶ ἐρωμένη αὐτοῦ. Ὅθεν ἡ *Ἰστὰρ* ἄλλοτε μὲν παρίστατο ὡς γυνὴ γυμνή, ἄλλοτε δὲ ὡς γυνὴ ὡπλισμένη, κρατοῦσα τόξον καὶ βέλη καὶ ἔχουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἄστρον ὑπομιμνῆσκον τὴν Ἀφροδίτην (τὸν πλανήτην), μεθ' ἧς πολλάκις καὶ εταυτίζετο. Τῆς πολεμικῆς *Ἰστὰρ* ὡς κατ' ἐξοχὴν εὐνοουμένους ὑμνεῖτο ὁ θρυλικὸς βασιλεὺς *Σαργών*. Εἰς τὰς δύο ταύτας θεότητας ἀνεφέροντο πολλοὶ ὕμνοι, ἐξ ὧν διακρίνονται διὰ τὴν θερμότητα αὐτῶν οἱ εἰς τὴν Ἰστὰρ ἀφιερωμένοι. Πρὸς τούτοις ἐλατρεύοντο ἐνταῦθα καὶ αἱ βαβυλωνιακαὶ θεότητες *Ἀνοὺ - Μπὲλ - Ἔα* (τριάς), *Μπὲλ - Μαρδούκ*, *Σών*, *Ναμποῦ*, *Σαμάς*, *Νεργκάλ*, *Νὶν - Ἐμπ*, ὧν οἱ 6 τελευταῖοι ἐτιμῶντο, ὥσπερ καὶ ἡ Ἰστάρ, ὡς θεότητες τῶν πλανητῶν. Ἐπίσης ὑπῆρχον ἐν-

Digitized by Google

ταῦθα καὶ κατώτεραι θεότητες, πλεῖσται ὅσαι καὶ ποικίλαι τὴν μορφήν, ἀγαθά τε ἢ πονηρὰ πνεύματα, προσωποιήσεις διαφόρων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν κακῶν (πολέμων, λιμῶν, λοιμῶν κλπ.).

Ἡ λατρεία τῶν θεῶν.—Οἱ πολυάριθμοι θεοὶ τῶν Ἀσσυρίων ἐλατρεύοντο, ὥσπερ καὶ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, διὰ θυσιῶν, προσφορῶν, νηστειῶν, προσευχῶν, εἴδους σαββατικῆς ἀργίας, καὶ ἑορτῶν, ποικίλων τελετῶν καὶ λιτανειῶν. Εὑρέθησαν δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὕμνοι, ὁμοιάζοντες κατὰ τὴν μορφὴν πρὸς τοὺς βιβλικοὺς ψαλμούς, πλὴν οὐχὶ μόνον αἶνοι καὶ δεήσεις καὶ εὐχαριστίαι καὶ μετανοητικοί, ἀλλὰ καὶ ἐξορκιστικοὶ καὶ μαγικοί. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ὅστις συνήθως παρίστατο ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου, φέροντος τιάραν μετὰ κεράτων, συνοδευομένου δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδιάζοντος ἐμβλήματος αὐτοῦ. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ὥσπερ καὶ ὁ ναὸς ἐλέγετο *Ἀκιτού*. Ἐπίσης ὑπῆρχε καὶ βωμός, συνήθως πολὺ στενὸς διὰ τὰς θυσίας καὶ λυχνία ἀδιακόπως καιομένη. Ἔμπροσθεν δ' ὑπῆρχεν εἶδός τι τραπέζης τῆς προθέσεως τῶν προσφερομένων, ὡς καὶ δοχεῖον περιέχον ὕδωρ διὰ τοὺς τελετουργικοὺς καθαρμούς.

Ἐν τῇ λατρείᾳ ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ἐνόργανος μουσική, συνοδεύουσα μάλιστα τὰς θυσίας. Οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε συνήθως καὶ πυραμὶς ἢ πύργος πολυώροφος χρησιμεύων εἰς ἀστρολογικὰς ἢ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, τὸ λεγόμενον *ζιγκαράτ*. Ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας ἐθεωρεῖτο ὁ βασιλεύς, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ. Ἡ μαντεία ἦτο καὶ ἐνταῦθα ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη. Ὑπῆρχε δὲ καὶ πολυάριθμον ἱερατεῖον διαφόρων βαθμῶν, περὶ οὗ δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι πολλὰ τὰ βέβαια.

Ἐπίσης δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ἂν προσεφέροντο ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἀνθρωποθυσίαι. Ἡ ἱερὰ πορνεία ἠσκεῖτο, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰστὰρ τῆς Νινευή. Αἱ διὰ τοὺς θεοσεβεῖς καὶ ἐναρέτους προβλεπόμεναι ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν Ἀσσυρίων ἀμοιβαὶ ἀνεφέροντο μὲν κυρίως εἰς τὸν ἐπίγειον βίον (μακροβιότης, ἐπίγεια ἀγαθὰ κλπ.), δὲν ἦτο ὅμως ξένη ἐνταῦθα καὶ ἡ ἰδέα περὶ μελλούσης ζωῆς ἐν τῷ *Ἀραλού*, «τῷ τόπῳ ἔνθα δὲν βλέπει τις, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς χώρας τῶν νεκρῶν» (εἶδος ἑβραϊκοῦ *σεώλ*), περιγραφομένῳ ἐν τῇ «εἰς Ἅδου καθόδῳ τῆς Ἰστάρ».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *M. Jastrow*, Die Religion Babyloniens und Assyriens (1905). — *R. Boyer* Relig. of Bab and Assyria (1909). — *C. Foissey* La magie assyrienne (1902). — *Zimmern* Die Keilinschriften und das A. Testament, ὡς καὶ τὰ ἐγχειρίδια ἱστορίας θρησκείας τῶν Chandepie de la Saussaye. — *Tiele - Söderblom*, ἔνθα καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία κλπ. Διὰ προχειροτέρας μελέτας βλ. Ἐγκυκλοπαιδ. λεξικὰ τοῦ *Vigouroux, Hastings*, Religion in Geschichte und Gegenwart κλπ. Π. Ι. Μ.

—(ΙΣΤΟΡ.) Περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ὀλίγα ἐγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες· περὶ τῆς παλαιοτέρας μάλιστα περιόδου τῆς ἀσσυριακῆς καὶ βαβυλωνικῆς ἱστορίας οὐδεμίαν εἴδησιν εἶχον. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι ὅμως ἠγνόησαν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀσσυριακῆς ἱστορίας, ἐγνώριζον δ' ὁπωσδήποτε μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων πρὸς τὸν ἰσραηλιτικὸν λαόν. Τοσοῦτον ὅμως καὶ εἰς τὰ ὀλίγα, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζον περὶ τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἑβραῖοι παρεμόρφωσαν πρόσωπα καὶ πράγματα, ὥστε ὅλως ἐσφαλμένην ἰδέαν περὶ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων θὰ εἴχομεν, ἂν ἐμανθάνομεν τὰ περὶ τούτων ἐξ ἑλληνικῶν καὶ ἑβραϊκῶν μόνον πηγῶν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἀρκετά, περὶ τῶν Βαβυλωνίων ἰδίως, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἀρκετὰ δὲ μανθάνομεν καὶ ἐκ τοῦ λεγομένου βασιλικοῦ κανόνος τοῦ Πτολεμαίου· θὰ ἐγνωρίζομεν δὲ πολὺ περισσότερα, ἂν ἐσῴζοντο τὰ συγγράμματα τοῦ Κτησίου, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲν ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ Ἡροδότου, εἶχεν ὅμως ἐπὶ μακρὸν διαμείνει ἐν τῷ περσικῷ κράτει καὶ μάλιστα ἐν Βαβυλῶνι ὡς ἰατρὸς τοῦ Βασιλέως Ἀρταξέρξου τοῦ Β', ὡς τοιοῦτος δὲ εἶχεν ὅλας τὰς εὐκολίας νὰ μελετήσῃ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους αὐτῆς. Καὶ τοῦ Κτησίου ὅμως, ὡς καὶ τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως Βηρώσσου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότατος τῶν ἑλληνιστὶ γραψάντων περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας, τὰ συγγράμματα ἀπωλέσθησαν, τὰ δ' ὀλίγα διασωθέντα ἀποσπάσματα αὐτῶν δὲν εἶναι ἀρκετά, ὅπως ἐμφανίσωσι τὸν ἀσσυροβαβυλωνιακὸν λαὸν τοιοῦτον, ὁποῖος πράγματι ὑπῆρξε, καὶ ὅπως δώσωσιν ἀκριβῆ καὶ πιστὴν εἰκόνα τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ μεγαλείου, βίου καὶ πολιτισμοῦ. Αἱ αἰγυπτιακαὶ ἐπιγραφαὶ διαφωτίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὰ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους, ἰδίως τὰ ἀφορῶντα τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἀφίνουσιν ὅμως πολλὰ τὰ κενὰ καὶ πολλὰ τὰ ἀμφίβολα.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστος, ψευδὴς δὲ ἰδέα εἶχε σχηματισθῆ καὶ εἶχεν ἐπικρατήσει περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Μόλις κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἀνεσύρθη ὁ πέπλος τοῦ μυστηρίου καὶ ἦλθον εἰς φῶς καὶ αἱ λεπτομέρειαι ἀκόμη τῆς ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ· τοῦτο δ' ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἀνευρέσεως, ἀναγνώσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν λεγομένων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

Οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου ἐγνώριζον, ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιαίτερον ἀσσυριακὸν ἀλφάβητον, τὰ λεγόμενα «ἀσσύρια γράμματα»· τίνα ὅμως ἦσαν τὰ γράμματα ταῦτα, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ μέχρι τοῦ ΙΖ' μ. Χ. αἰῶνος. Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅμως τούτου, καίτοι ἐπανειλημμένως παρετηρήθησαν ἐπιγραφαὶ μὲ ἰδιαίτερον ἄγνωστον ἀλφάβητον γεγραμμέναι, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν ἐν Περσίᾳ καὶ εἰς τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας καὶ τῶν ὁποίων τὰ γράμματα, ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των ἐκλήθησαν *σφηνοειδῆ*, παρῆλθε πλέον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος, ἕως ὅτου κατορθωθῇ ἡ πρώτη ἀνάγνωσις αὐτῶν. Μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' μ. Χ. αἰῶνος ἀνεγνώσθησαν κύριά τινα ὀνόματα ἔν τινι τριγλώσσῳ περσικῇ ἐπιγραφῇ, πολὺ δὲ βραδύτερον περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος κατέστη δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ ἑρμηνευθῶσι μεγάλαι διὰ σφηνοειδῶν γραμμάτων γεγραμμέναι ἐπιγραφαί. Ἔκτοτε ἡ ἀνεύρεσις νέων ἐπιγραφῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν ἀρχαίων ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πόλεων καὶ ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν ἐπέχυσαν καὶ ἐπιχύνουν ἀκόμη ἄπλετον φῶς ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ ἐμφανίζουσιν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ του τὸν ἀσσυροβαβυλωνιακὸν πολιτισμόν. Διὰ τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχουσιν αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ὄχι μόνον συμπληροῦνται τὰ κενὰ τὰ ὁποῖα αἱ ἑλληνικαί, ἑβραϊκαὶ καὶ αἰγυπτιακαὶ πηγαὶ ἄφινον εἰς τὴν ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν λαῶν, καὶ πολλὰ ἐσφαλμένα διορθοῦνται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ παλαιοτάτη ἱστορία πασῶν τῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἐπαρκῶς διαφωτίζεται.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος μέχρι τοῦ 1100 π. Χ. —Κατὰ τὴν προσημιτικὴν περίοδον, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Σουμερίων καὶ Ἀκκαδίων, εἰς μέρη τινὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐσχηματίσθησαν ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων κέντρα θρησκευτικά, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ κατέστησαν καὶ κέντρα πολιτικά. Τῶν κέντρων τούτων οἱ ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι ἐν Ἀσσυρίᾳ μὲν ἔφερον τὸ ὄνομα *Ἰσσακού*, ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲ *Πατισί*, ἦσαν ἱερεῖς ἅμα καὶ βασιλεῖς κατὰ τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων καὶ τῶν λαῶν ἐκείνων. Διὰ βαθμιαίας συγχωνεύσεως πολλῶν τοιούτων θρησκευτικοπολιτικῶν κέντρων προέκυψεν, ὡς φαίνεται, ἡ ἵδρυσις ἑνὸς ἰσχυροῦ κράτους ἐν τῇ βορείᾳ Βαβυλωνίᾳ, τοῦ λεγομένου κράτους τῆς *Ἀκκάδης*, τοῦ ὁποίου περὶ τὸ ἔτος 3800 π. Χ. ἐβασίλευεν ὁ μέγας κατακτητὴς *Σαργών*, εἷς ἐκ τῶν πρώτων χαλδαϊκῆς καταγωγῆς βασιλέων θεωρούμενος. Τίνες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦρχον τῆς Ἀσσυρίας καὶ εἰς ποίαν σχέσιν εὑρίσκετο ἡ χώρα αὕτη πρὸς τὸ ἰσχυρὸν βαβυλωνιακὸν κράτος, δὲν γνωρίζομεν. Μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος ἀναφέρονται ἱερατικοὶ ἡγεμόνες τῶν ἀσσυριακῶν πόλεων καὶ δὴ κατὰ πρῶτον τῆς πόλεως Ἀσσούρ, ὡς ὑποτελεῖς ὅμως τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων. Οἱ ἱερατικοὶ οὗτοι ἡγεμόνες τῆς Ἀσσούρ, φαίνεται ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἐπιβολὴν ἐπὶ τὰς ἄλλας ἀσσυριακὰς πόλεις καὶ κατέστησαν ἡγεμόνες ὁλοκλήρου τῆς παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἀσσυρία. Τὸ βασιλικὸν ὅμως ἀξίωμα ἐπισήμως ἔλαβον οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας πολὺ βραδύτερον, μετὰ τοὺς χρόνους δηλαδή, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου *Τούθμωσις ὁ Α'* (περὶ τὸ 1600 π. Χ.) καὶ *Τούθμωσις ὁ Γ'* (1590—1556 π. Χ.), ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀδυναμίας, εἰς τὴν ὁποίαν τότε εἶχε περιέλθει τὸ βαβυλωνιακὸν κράτος, ἐπεχείρησαν κατακτητικοὺς πολέμους ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοὺς ὁποίους κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ ἔφθασαν νικηφόροι μέχρι τοῦ Εὐφράτου (ἔλ. καὶ λ. Αἴγυπτος τ. Β' σ. 572α). Εἰς τὴν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἄμυναν ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος τότε οἱ Ἀσσύριοι συμμαχήσαντες πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς βορείας Συρίας. Καὶ ναὶ μὲν ἐκάμφθησαν πρὸ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπεχρεώθησαν καὶ αὐτοὶ (ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, περιλαμβανομένων καὶ τῶν Βαβυλωνίων) εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους· γενόμενοι ὅμως ὑποτελεῖς τῶν Αἰγυπτίων οἱ Ἀσσύριοι, κατέστησαν ἀπέναντι τῶν Βαβυλωνίων ἰσοτελεῖς, μετά τινα δὲ χρόνον, ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Τουθμώσιος τοῦ Γ' κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγῶσι καὶ ἀπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας καὶ νὰ ἱδρύσωσιν ἀνεξάρτητον ἀσσυριακὸν κράτος, τοῦ ὁποίου οἱ ἡγεμόνες ἔλαβον τὸν τίτλον βασιλεῖς.

Δὲν γνωρίζομεν τίς ἀκριβῶς ἦτο ἡ ἔκτασις τοῦ πρώτου ἐκείνου ἀνεξαρτήτου ἀσσυριακοῦ βασιλείου· σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ὑπήγαγον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὁλόκληρον τὴν ὑπὸ τοῦ ἄνω Τίγρητος διαρρεομένην πεδινὴν χώραν καὶ μεγάλην ἔκτασιν τῶν βορείως καὶ ἀνατολικῶς ταύτης ὀρεινῶν χωρῶν καὶ ἀπετέλεσαν ἀξιόλογον κράτος. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐδόξασε καὶ κατέστησε μέγα κράτος τὴν Ἀσσυρίαν, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ βασιλεὺς *Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Α'* (1115—1100 π. Χ. περίπου). Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἐπωφελούμενος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς ἀδυναμίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιπέσει ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων τῆς ΙΗ' δυναστείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκοντο αἱ χῶραι τῆς δυτικῆς Ἀσίας, καὶ αὐτὴ ἡ Βαβυλωνία, μετὰ τοὺς καταστρεπτικοὺς κατὰ τῶν Αἰγυπτίων πολέμους, ἐπεχείρησε μεγάλας κατακτητικὰς ἐκστρατείας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Ἀρμενίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας νικήσας ἐπανειλημμένως αὐτὸν καὶ κατέστησε τὴν Ἀσσυρίαν τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, τῆς ὁποίας τὴν ἡγεμονίαν ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλον ἤδη νὰ ἀναλάβωσιν οἱ Ἀσσύριοι.

Ἀκμὴ τῆς Ἀσσυρίας. — Ἡ περίοδος αὕτη διήκει ἀπὸ τοῦ ἔτους 864 μέχρι τοῦ 625.

α') Οἱ πρῶτοι μεγάλοι κατακτηταί. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἀσσυριακῆς ἱστορίας περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ *Ἀσσουρναρσιπὰλ* μέχρι *Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ'* (884-722 π. Χ.) χρονικὸν διάστημα. Ὁ θάνατος τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α' ὄχι μόνον ἀνέκοψε τὴν περαιτέρω ἐπέκτασιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ παροδικήν τινα ἐξασθένησιν αὐτοῦ προεκάλεσεν. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α' ἐπὶ δύο αἰῶνας ὄχι μόνον οὐδεμία νέα κτῆσις προσετέθη εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ὑποτελῶν λαῶν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Μαρτύριον τῆς τοιαύτης κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ Ι' αἰῶνα π. Χ. ἐξασθενήσεως τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, πλὴν ἄλλων, εἶνε ἡ σιωπὴ τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν περὶ τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἡ ὕπαρξις ἐν Συρίᾳ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἑβραϊκοῦ κράτους ὑπὸ τὸν Δαυὶδ καὶ Σολομῶντα.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος π. Χ. ἤρχισε καὶ πάλιν τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, νὰ ἀναλαμβάνῃ, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος π. Χ. ἀναφαίνεται νέος Ἀσσύριος κατακτητὴς βασιλεύς, ὁ *Ἀσσουρναρσιπὰλ* (884—860 π. Χ.), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται ἡ λαμπρὰ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ βασιλεὺς οὗτος διεξήγαγε μακροχρονίους καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας κατὰ πάντων τῶν περὶ τὴν Ἀσσυρίαν λαῶν καὶ ἐπεξέτεινε καὶ πάλιν τὰ ὅρια τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις μέχρι τῆς Φοινίκης πρὸς δυσμὰς καὶ μέχρι τῆς Μηδίας καὶ τοῦ Ἐλὰμ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀσσουρναρσιπὰλ ἠκολούθησε καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ *Σαλμανασσὰρ ὁ Β'* (860—824 π. Χ.). Ὁ βασιλεὺς οὗτος τὸν πρῶτον πόλεμον διεξήγαγεν ἐν Συρίᾳ, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι (πλὴν τῶν Φοινίκων καὶ ὀλίγων ἄλλων), συμμαχήσαντες καὶ μετ' ἄλλων λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, εἶχον ἐπιχειρήσει νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀσσυριακοῦ ζυγοῦ. Κατὰ τὸν πόλεμον ὅμως τοῦτον τὰ ἀσσυριακὰ στρατεύματα ἀπήντησαν μεγάλην ἀντίστασιν καὶ ἠναγκάσθησαν ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐπὶ μακρόν, ἕως οὗ δυνηθῶσι νὰ καταβάλωσιν ὁριστικῶς τοὺς ἡνωμένους ἀντιπάλους των. Παρὰ τὸν ποταμὸν Ὀρόντην ἐκέρδησεν ὁ Σαλμανασσὰρ ὁ Β' τὴν πρώτην νίκην (τῷ 854 π. Χ.), δὲν ἠδυνήθη ὅμως καὶ κατόπιν ταύτης νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας τῆς Συρίας. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλλας ἐκστρατείας, μετὰ μακροχρονίους δὲ καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας ἠδυνήθη τέλος νὰ ὑπαγάγῃ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας εἰς πληρωμὴν φόρου, νὰ καταστήσῃ δὲ καὶ τὴν Κιλικίαν καὶ Καππαδοκίαν ὑποτελεῖς. Πλὴν τῶν ἐκστρατειῶν τούτων τῶν πρὸς δυσμὰς γενομένων, ἐξεστράτευσεν ὁ Σαλμανασσὰρ ὁ Β' καὶ κατὰ τῶν Μήδων καὶ Περσῶν καὶ ἐξηνάγκασε καὶ τούτους εἰς πληρωμὴν φόρου, ἀνεμίχθη δὲ καὶ εἰς τὰς περὶ διαδοχῆς τοῦ βαβυλωνιακοῦ θρόνου ἔριδας καὶ εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα, ἐκεῖθεν δ' εἰσβαλὼν καὶ εἰς τὴν Χαλδαίαν, κατέστησε πάσας τὰς μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου χώρας ὑποτελεῖς. Τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Β' ἐπανάστασιν τῶν Βαβυλωνίων καὶ Χαλδαίων βοηθουμένων καὶ ὑπὸ τῶν Ἐλαμιτῶν ἐπεχείρησε νὰ καταπνίξῃ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τούτου *Σαμσιραμμὰν ὁ Δ'* (824-811 π. Χ.) καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Ὁ υἱὸς τοῦ Σαμσιραμμὰν τοῦ Δ' *Ραμμαννιραρὶ ὁ Γ'* (811-782 π. Χ.) δι' ἑπτὰ ἐκστρατειῶν ἐστερέωσε τὴν δύναμιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐξέτεινε τοῦτο μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἐπανέλαβε δὲ καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πάππου του διακοπείσας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Συρίας. Διὰ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων, πέντε ἐν ὅλῳ, ὑπέταξεν ὁ Ραμμαννιραρὶ ὁ Γ' τὴν βορείαν Συρίαν, ἡ ὁποία εἶχε καταστῇ ἀνεξάρτητος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Β', ἐκυρίευσε τὴν Δαμασκόν, καί, καταστήσας φόρου ὑποτελεῖς τοὺς Φιλισταίους καὶ Ἐδωμίτας καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ, ἐξέτεινε τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀσσυριακοῦ

Digitized by Google

κράτους μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ραμμαννιραρὶ τοῦ Γ΄ ἐπῆλθε καὶ πάλιν περίοδος ἐξασθενήσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διαρκέσασα ἐπὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα, ἤτοι μέχρι τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ *Θαλγαθφελασσὰρ* ὁ *Γ΄* (τῷ 745 π. Χ.). Ὁ βασιλεὺς οὗτος ὄχι μόνον ὑπήγαγε καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος πάσας τὰς χώρας, ὅσαι ἐπὶ τῶν προκατόχων του εἶχον κατορθώσει νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῆς ἀσσυριακῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ καὶ νέας κτήσεις προσέθηκεν εἰς αὐτό. Δὲν ἠρκέσθη ὅμως εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄· ἔπραξε καί τι πλέον, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν. Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι χῶραι, ὑποταχθεῖσαι εἰς τοὺς Ἀσσυρίους ἢ ὑποχρεωθεῖσαι νὰ πληρώνωσι φόρον εἰς αὐτούς, ταχέως καθίσταντο πάλιν ἀνεξάρτητοι, ἰδίως ὁσάκις ἐπὶ τοῦ ἀσσυριακοῦ θρόνου ἐκάθητο βασιλεὺς μὴ ἐμπνέων τὸν φόβον, ἕνεκα δὲ τούτου πολλάκις ἠναγκάζοντο οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας νὰ ἐπιχειρῶσι νέας ἐκστρατείας, ἵνα συγκρατήσωσι τοὺς ὑποτεταγμένους ἢ νὰ φέρωσι τοὺς ἀπελευθερωθέντας λαοὺς ἐκ νέου εἰς ὑποταγήν. Οἱ λαοὶ τῆς Συρίας πρὸ πάντων, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α΄ ἐπανειλημμένως ὑποταγέντες, δὲν ἔπαυσαν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ του Γ΄ ὄχι μόνον νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιτάσσωσι πεισματώδη ἄμυναν εἰς πάντας τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ ὑποτάξωσιν αὐτοὺς ἐκ νέου. Ἡ γειτνίασις τῆς Αἰγύπτου, τῆς ὁποίας οἱ βασιλεῖς εἶχον πᾶν συμφέρον νὰ ἐμποδίζωσι τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσσυριακῆς δυνάμεως μέχρι τῶν προθύρων τῆς χώρας των, μεγάλως συνετέλει εἰς τὴν τοιαύτην ἀπέναντι τῶν Ἀσσυρίων στάσιν τῶν συριακῶν λαῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οὐδέποτε ἔλειψαν νὰ στέλλωνται ἐξ Αἰγύπτου βοήθειαι ἄμεσοι ἢ ἔμμεσοι κατὰ πάσας τὰς εἰσβολὰς τῶν Ἀσσυρίων εἰς Συρίαν. Πλὴν τούτου ὅμως ὑπῆρχε καὶ ἄλλη σπουδαία αἰτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὄχι μόνον τῆς Συρίας οἱ κάτοικοι ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν χωρῶν, ὅσαι ποτὲ ὑπήχθησαν ὑπὸ τοὺς Ἀσσυρίους κατακτητάς, ἔτεινον εἰς ἀνεξαρτησίαν ἀπ' αὐτῶν. Οἱ Ἀσσύριοι δηλαδὴ βασιλεῖς ἠρκοῦντο πάντοτε εἰς λῆψιν φόρου ἢ δώρων παρὰ τῶν ἡττωμένων λαῶν, τὸ πολὺ δ' ἐξηνάγκαζον αὐτοὺς νὰ παρέχωσιν ἐν πολέμῳ καὶ ὡρισμένον ἀριθμὸν στρατιωτῶν. Εἰς ἀφομοίωσιν τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς ἑαυτοὺς οὐδέποτε ἀπέβλεψαν οἱ Ἀσσύριοι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Γ΄. Πολὺ σπανίως οἱ πρὸ τοῦ βασιλέως τούτου Ἀσσύριοι στρατηλάται ἐξηνάγκαζον μεμονωμένα ἄτομα, ἐπικίνδυνα θεωρούμενα διὰ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, νὰ ἐκπατρίζωνται· τοὐναντίον ὄχι μόνον οὐδόλως ἀνεμιγνύοντο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγχωρίους ἄρχοντας ἠνείχοντο (ὡς βραδύτερον ἔπραττον τὸ αὐτὸ οἱ Πέρσαι), ἐφ' ὅσον βεβαίως οἱ ἄρχοντες ἐκεῖνοι ἐξετέλουν τὰς ἀπέναντι τῶν νικητῶν ἀναλαμβανομένας ὑποχρεώσεις. Εὐνόητον λοιπὸν εἶναι, ὅτι λαοὶ ὑποτελεῖς μὲν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, ὑπὸ ἰδίων ὅμως ἀρχόντων κατὰ ἰδίους νόμους κυβερνώμενοι, ὁσάκις εὕρισκον εὐκαιρίαν, ἔσπευδον νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῆς καταβολῆς φόρου εἰς τοὺς κατακτητάς. Τοιαῦται δ' εὐκαιρίαι πολὺ συχνὰ παρουσιάζοντο, ἰδίως ὁσάκις ἐσωτερικαὶ ταραχαί, λοιμοί, πόλεμοι ἀλλαχοῦ ἢ ἀνικανότης τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ βασιλευόντων παρεῖχον ἐλπίδα ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν. Ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄ ὅμως πρῶτος ἐσκέφθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιφέρῃ θανάσιμον πλῆγμα εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν, ἵνα ἔχῃ τούτους δούλους διὰ παντός. Εἰς πάσας λοιπὸν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἴτε ἀνέκτα εἴτε κατὰ πρῶτον ἐκυρίευεν, ἐφήρμοζεν ἐν μεγάλῳ μέτρῳ τὸ σύστημα τῆς βιαίας ἐκτοπίσεως μεγάλου μέρους τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογλώσσων ἀπὸ μακρινῶν ἐνίοτε τόπων μεταφερομένων.

Ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄ ἐνίκησε τὰς μεταξὺ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐν τῇ νοτίᾳ Μεσοποταμίᾳ κατοικούσας ἀραμαϊκὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἠνώχλουν ἐξ ἴσου τὰς δύο ἐκείνας χώρας, προχωρήσας πρὸς νότον ἐνίκησε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Χαλδαίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἐξηνάγκασε τούτους εἰς ὑποταγήν. Ἐπιστρέφων διῆλθε διὰ τῆς Βαβυλωνίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν αὐτὸν ὡς εὐεργέτην, διότι εἶχεν ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀραμαίων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐθυσίασεν εἰς τὸν Βῆλον, ηὔξησε δ' οὕτω τὴν ἐπιρροήν του παρὰ τῷ βαβυλωνιακῷ λαῷ, τὰ συμφέροντα τοῦ ὁποίου ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ προστατεύσῃ ἐπαρκῶς. Μετὰ ταῦτα ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄ ἐξεστράτευσε πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Μηδίαν (τῷ 743 π. Χ.), ὅπου ἐφήρμοσε κατὰ πρῶτον τὸ σύστημα τῆς ὁμαδικῆς βιαίας ἐκτοπίσεως καὶ μάλιστα μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος. Πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς Μηδίας μετεφέρθησαν βιαίως εἰς ἄλλας κατακτηθείσας χώρας, πολυάριθμοι δὲ μετανάσται ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ κράτους ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ, Ἀσσύριοι δὲ διοικηταὶ διωρίσθησαν εἰς πάσας τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐφηρμόσθη τὸ νέον ἐκεῖνο σύστημα τοῦ βιαίου ἐκτοπισμοῦ. Τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀσσυρίας ὀρεινὰς ἀρμενικὰς χώρας παρὰ τὰς νίκας του δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ πάσας ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄, κατέστησεν ὅμως τὰς πόλεις τῆς βορείου Συρίας καὶ τινων μερῶν τῆς μέσης Συρίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑποτελεῖς. Αἱ ὀλίγαι πόλεις τῆς μέσης Συρίας, αἱ ὁποῖαι, μὴ δεχθεῖσαι νὰ ὑποκύψωσιν ἑκουσίως εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, ἐκυριεύθησαν διὰ πολέμου, ἐτιμωρήθησαν διὰ τῆς ἐπιβολῆς βιαίας μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων αὐτῶν· πολλοὶ κάτοικοι τῆς Συρίας μετεφέρθησαν τότε εἰς Ἀρμενίαν, πλῆθος δ' Ἀραμαίων ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων πρό τινος κατὰ τὴν νοτίαν Μεσοποταμίαν ἐγκατεστάθησαν ἐν Συρίᾳ. Τὴν βίαιαν μετανάστευσιν φοβηθεὶς καὶ ὁ *Μαναήμ*, ὁ βασιλεὺς τοῦ κράτους Ἰσραήλ, προέλαβε τὸ κακὸν τοῦτο δι' ἑκουσίας ὑποταγῆς. Μετά τινα ὅμως χρόνον εἰσέβαλε καὶ πάλιν ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄ εἰς τὴν Συρίαν, κατὰ πρόσκλησιν, ὡς λέγεται, τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων *Ἄχαζ*, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὑποταγὴν εἰς αὐτόν, καί, νικήσας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους Ἰούδα, ἔφθασε μέχρι τῆς Πετραίας Ἀραβίας καὶ τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, ἐξαναγκάσας εἰς ὑποταγὴν πάντας τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα λαούς.

Οὕτω τὸ ἀσσυριακὸν κράτος κατέστη κράτος μέγα, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Κασπίας μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῆς Μεσογείου καὶ τῶν ἀνατολικῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μερῶν μέχρι τῆς Περσίας καὶ Μηδίας, καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέῃ φόβον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Αἰγυπτίους, ἀφ' ὅτου μάλιστα ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄, νικήσας τὸν Χαλδαῖον *Χινζῆρον*, ὁ ὁποῖος εἶχε σφετερισθῆ τὸν θρόνον τῆς Βαβυλωνίας, καὶ τοὺς συμμαχήσαντας πρὸς αὐτὸν ἡγεμόνας τῆς Χαλδαίας καὶ τοὺς νομάδας Ἀραμαίους, κατώρθωσε νὰ ἀναγορευθῇ καὶ τῆς Βαβυλωνίας βασιλεὺς (ἐν ἔτει 729 / 8 π. Χ.). Ὡς βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄ φέρει καὶ τὸ ὄνομα *Πῶρος* ἢ *Φούλ*, τὸ ὁποῖον νομίζουσί τινες, ὅτι ἦτο καὶ τὸ πραγματικὸν ἀρχικὸν ὄνομα αὐτοῦ.

Τὸν Θαλγαθφελασσὰρ τὸν Γ΄ διεδέχθη ὁ πιθανῶς υἱός του *Σαλμανασσὰρ ὁ Δ΄* (727—722 π. Χ.), ὁ ὁποῖος, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον ἐν Συρίᾳ, τῆς ὁποίας οἱ λαοί, παρὰ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα, τὰ ὁποῖα εἶχε λάβει ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Γ΄, ἐπεχείρησαν μετὰ τὸν θάνατον τούτου νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ἀσσυριακὸν ζυγόν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ *Ὡσηέ*, ὁ ὁποῖος, ἀρνηθεὶς νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον, ἠνάγκασε τὸν Σαλμανασσὰρ τὸν Δ΄ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην, ἔσπευσε νὰ ὑποταχθῇ ἅμα τῇ εἰσβολῇ τῶν ἀσσυριακῶν στρατευμάτων, ὡς ὑπετάγησαν ἑκουσίως καὶ αἱ φοινικικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ταυτοχρόνως εἶχον ἀποστῆ. Ἡ αἰγυπτιακὴ ὅμως διπλωματία μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ΄ ἐκ τῆς Συρίας ἔπεισε τὸν Ὡσηὲ νὰ παύσῃ νὰ πληρώνῃ τὸν φόρον εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Συνεπείᾳ τούτου ὁ Σαλμανασσὰρ ὁ Δ΄ εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Συρίαν καὶ νικήσας τὸν Ὡσηὲ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ κλεισθῇ εἴς τι φρούριον, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ νὰ παραδοθῇ. Καὶ ναὶ μὲν καὶ μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ὡσηὲ ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους Ἰσραὴλ Σαμάρεια ἀντέστη ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη, καὶ μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ΄ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων, ἡ χώρα ὅμως τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκυριεύθη, μέγα μέρος τοῦ λαοῦ ἐξεπατρίσθη βιαίως εἰς Μεσοποταμίαν, Μηδίαν καὶ Περσίαν, ἄποικοι δ' ἐκ Βαβυλῶνος καὶ ἄλλοθεν ἐγκατεστάθησαν ἐν Σαμαρείτιδι καὶ ὑπὸ τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ΄ καὶ ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τοῦτον Σαργών, τὸ δὲ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ κατελύθη τότε ὁριστικῶς. Τὸ πάθημα τοῦ Ὡσηὲ ἠνάγκασε τὰς φοινικικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον συμμαχήσει πρὸς αὐτόν, νὰ δηλώσωσιν ὑποταγήν· μόνη πόλις, ἡ ὁποία ἀποτελεσματικῶς ἀντέστη κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ἐν Φοινίκῃ, ὑπῆρξεν ἡ νέα Τύρος, ἡ ἐπὶ μικρᾶς νήσου ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς Τύρου κειμένη, ἡ ὁποία, στενῶς πολιορκηθεῖσα, ἀντέσχεν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τέλος ἀνεγνώρισε τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν εἰρηνεύσασα ὑπὸ ὅρους μετὰ τοῦ Σαργών.

β΄) Ἡ δυναστεία τῶν Σαργωνιδῶν. Ὁ ***Σαργὼν*** (722—705 π. Χ.), ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν ***Σαργωνιδῶν***, ἀνῆκε μὲν εἰς γένος ἐπιφανές, δὲν ἦτο ὅμως καὶ νόμιμος διάδοχος τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ΄. Τίνα σχέσιν εἶχε πρὸς τοῦτον καὶ πῶς κατέλαβε τὸν θρόνον, δὲν εἶναι γνωστόν· ὑπῆρξεν ὅμως ἀναντιρρήτως εἷς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, συνεχίσας καὶ συμπληρώσας τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου του. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους Ἰσραὴλ (ἡ ὁποία, ὡς εἴδομεν, συνετελέσθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Σαργὼν εἰς τὸν ἀσσυριακὸν θρόνον) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν βιαίαν μετοικεσίαν τῶν κατοίκων, ὀλίγαι χῶραι τῆς Συρίας διετήρουν εἰσέτι ἡμιανεξαρτησίαν τινὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πληθυσμὸν ἀμετάβλητον. Πάντες ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Συρίας, καὶ αὐτοὶ οἱ προελθόντες ἐξ ἀναμίξεως παλαιῶν καὶ νέων κατοίκων, βαρέως ἔφερον τὸν ἀσσυριακὸν ζυγὸν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν τὰς πρὸς ἀποτίναξιν τούτου προσπαθείας, ἐλπίζοντες μάλιστα εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ ὑποκινούμενοι διαρκῶς ὑπ' αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ Αἴγυπτος, ἡ ὁποία ἄλλοτε εἶχε κυριαρχήσει ὄχι μόνον τῆς Συρίας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πέραν αὐτῆς χωρῶν, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἤδη εὑρίσκετο ἐν καταπτώσει· ἡ εὔνοια ὅμως τῶν λαῶν τῆς Συρίας ἐπηύξανε τὰς δυνάμεις τῶν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων φόβος ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐν τέλει νὰ ἀντιμετωπίσωσιν οἱ ἴδιοι τὰς ἀσσυριακὰς στρατιάς. Ἕνεκα τούτου ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ***Σαβάκων ὁ Αἰθίοψ***, ἀφοῦ εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ σώσῃ τοὺς ἐν τῇ μέσῃ Συρίᾳ ἐχθροὺς τῶν Ἀσσυρίων, προσελθὼν εἰς βοήθειαν αὐτῶν, εὑρέθη μετ' ὀλίγον ἐν τῇ νοτίᾳ Συρίᾳ παρὰ τὴν πόλιν ***Ραφίαν*** (νῦν ***Ρεφᾶ***) ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν Σαργὼν (ἐν ἔτει 720—719 π.Χ.). Ἡ μάχη, ἡ ὁποία συνήφθη ἐκεῖ μεταξὺ Ἀσσυρίων ἀφ' ἑνὸς καὶ Αἰγυπτίων καὶ Αἰθιόπων ἀφ' ἑτέρου, πρὸς τοὺς ὁποίους συνεμάχει καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Γάζης ***Ἄννων***, ἀνέδειξε νικητὰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ὁ Ἄννων ᾐχμαλωτίσθη καὶ καθαιρεθεὶς ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τῆς Γάζης ἤχθη εἰς Ἀσσυρίαν, ὁ δὲ Σαβάκων ὑπεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον, ἵνα ὑπερασπίσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐπικειμένην ἐπίθεσιν τῶν Ἀσσυρίων. Ἀλλ' ὁ Σαργών, ἔχων ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ εἰς ἄλλα μέρη, δὲν ἐπῆλθε τότε κατὰ τῆς Αἰγύπτου, νομίζων, ὅτι διὰ τῆς παρὰ τὴν Ραφίαν νίκης εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Συρίας καὶ ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Συρίας ἤθελον σωφρονισθῆ. Παρὰ τὸ πάθημα ὅμως τῆς Ραφίας δὲν ἔπαυσεν οὔτε ἡ ἐν Συρίᾳ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἀσσυριακῆς κυριαρχίας, οὔτε ἡ δραστηρία ἐνέργεια τῶν Αἰγυπτίων πρὸς ἐξέγερσιν τῶν συριακῶν λαῶν. Μετά τινα λοιπὸν χρόνον, ἐνῷ ὁ Σαργὼν μετὰ τοῦ στρατοῦ του εὑρίσκετο μακρὰν τῆς Συρίας, νέα ἐξέγερσις κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ἐπῆλθε, προκαλέσασα νέαν ἐκστρατείαν τοῦ Σαργὼν εἰς Συρίαν, ἡ ἐξέγερσις δ' ἐκείνη ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν ὑποκίνησιν. Εἰς τὴν πόλιν δηλαδὴ τῆς νοτίας Συρίας ***Ἄζωτον*** διὰ στάσεως καθῃρέθη ὁ διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαργὼν ἡγεμών, ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς στάσεως, ***Ἰαβὰν*** καλούμενος, ἀναγορευθεὶς ἡγεμὼν τῆς Ἀζώτου, συνεμάχησε μετὰ τῶν βασιλέων τοῦ Ἰούδα, τῆς Ἰδουμαίας καὶ τῶν Μωαβιτῶν καὶ ἐζήτησε καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν βοήθειαν. Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ***Σεβαχὼς*** ὀνομαζόμενος (κατά τινας ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἄνω ῥηθέντα Σαβάκωνα, κατ' ἄλλους δὲ υἱὸς τούτου), δὲν ἐδίστασε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἰοβάν, ὑποσχεθεὶς νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν στρατιωτικῶς. Πρὶν ὅμως φθάσῃ εἰς Συρίαν ἡ ἀναμενομένη ἐξ Αἰγύπτου βοήθεια, ὁ Σαργών, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς ἐν Ραφίᾳ μάχης ἐπὶ μίαν ἑξαετίαν εἶχε διεξαγάγει νικηφόρους πολέμους ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Μηδίᾳ, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἠνάγκασε τοὺς συμμάχους τοῦ Ἰαβὰν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτὸν ἄνευ μάχης, ἐπολιόρκησε δὲ καὶ μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσε τὴν Ἄζωτον. Ὁ Ἰαβὰν μόλις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν σύλληψιν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα εὕρῃ ἐκεῖ ἄσυλον (τῷ 711 - 710 π. Χ.). Τοιαύτη ὅμως ἦτο τότε ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Αἰγύπτου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐμίσουν τὸν Αἰθίοπα βασιλέα των, καὶ τοσαύτη ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία τοῦ Σεβαχώς, ὥστε ἕνεκα τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἡ προσέγγισις τῶν ἀσσυριακῶν στρατευμάτων, παρέδωκε τὸν σύμμαχον καὶ ἱκέτην Ἰαβὰν πρὸς τὸν Σαργών, ἵνα σώσῃ ἑαυτόν.

Εἰς τὰς ἀσσυριακὰς ἐπιγραφὰς ἀναγράφεται, ὅτι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ὑπετάχθη εἰς τὸν Σαργὼν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας· τοῦτο δ' ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τίς ἦτο ὅμως ὁ ὑποταγεὶς ἐκεῖνος βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας καὶ τίς ἡ χώρα νοεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος Αἰθιοπία, δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἄνευ ἀμφιβολίας τινός. Κατά τινας ὁ ὑποταγεὶς βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας ἦτο αὐτὸς ὁ Σεβαχώς, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἦτο αἰθιοπικῆς καταγωγῆς, ἀλλ' ἐβασίλευε τῆς Αἰγύπτου καὶ (μέρους) τῆς Αἰθιοπίας. Κατ' ἄλλους πάλιν πρόκειται περὶ ἑτέρου βασιλέως, ὑποτελοῦς ἴσως εἰς τὸν Σεβαχώς, ἀλλ' ὁπωσδήποτε βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας μόνον καὶ ὄχι τῆς Αἰγύπτου (βλ. καὶ λ. Αἴγυπτος τ. Β΄ σ. 573 γ΄ καὶ Αἰθιοπία τ. Β΄ σ. 659 β΄).

Κατάκτησις τῆς Βαβυλῶνος. Ὁπωσδήποτε ὁ Σαργών, τακτοποιήσας τὰ κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, δὲν εἰσήλασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐστράτευσεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, ὅπου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ προκατόχου του Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ΄ Χαλδαῖος ἡγεμὼν εἶχε κατορθώσει νὰ καταλάβῃ τὸν βαβυλωνιακὸν θρόνον. Καὶ ναὶ μὲν ἔκτοτε, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τῆς βασιλείας του, εἶχε κατορθώσει ὁ Σαργὼν νὰ νικήσῃ τοὺς Χαλδαίους, ἀλλ' ἕνεκα ἄλλων ἀσχολιῶν καὶ ἰδίως λόγῳ τῆς ἐν Συρίᾳ ἐπαναστάσεως,

Digitized by Google

τὴν ὁποίαν, ὡς ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ἐθεώρει ὡς πλέον ἐπικίνδυνον διὰ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, δὲν εἶχεν ἐξακολουθήσει τὸν ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλεμον. Ἤδη, ὅτε ἀπηλλάγη ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν Σύρων καὶ Αἰγυπτίων πολέμου, ἐνόμισεν ὁ Σαργὼν αἶσχος νὰ ἀφήσῃ εἰς χεῖρας Χαλδαίου βασιλέως τὴν ἱερὰν πόλιν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς νομίμως ἀνήκουσαν εἰς ἑαυτόν, τὸν διάδοχον τοῦ Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ′ καὶ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Γ′, οἱ ὁποῖοι τόσον πανηγυρικῶς εἶχον ἀναγορευθῆ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καὶ μετὰ τοσαύτης χαρᾶς εἶχον γίνει δεκτοὶ παρὰ τοῦ βαβυλωνιακοῦ λαοῦ. Πλὴν τούτου ὅμως ὁ Σαργὼν ἐπεθύμει νὰ καλῆται διάδοχος καὶ νὰ φαίνηται ἀντάξιος τοῦ παλαιοῦ Σαργών, τοῦ βασιλέως τῆς Ἀκκάδης, τοῦ ὁποίου ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη διὰ τὸν Σαργὼν ὁ περὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ θρόνου πόλεμος, τὴν ἀνάγκην δὲ ταύτην ἔσπευσε νὰ ἐκπληρώσῃ, μόλις ἀπηλλάγη ἄλλων περισπασμῶν. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας οὐδεμίαν ἀντίστασιν προέβαλον εἰς τὰ ἀσσυριακὰ στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τότε Χαλδαῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας *Μερωδαχπαλιδδὶν* ἐγκατέλειψε τὴν Βαβυλῶνα καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Χαλδαίαν, ἵνα ἐκεῖ ἀμυνθῇ κατὰ τοῦ Σαργών, ἔχων συμμάχους τοὺς ὁμοφύλους του ἡγεμόνας τῆς Χαλδαίας, τοὺς νομάδας Ἀραμαίους τῆς νοτίου Μεσοποταμίας καὶ πρὸ πάντων τοὺς Ἐλαμίτας.

Ὁ Σαργὼν ὅμως, πρὸ τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Χαλδαίαν, κατατροπώσας τὰς μικρὰς χαλδαϊκὰς φρουράς, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο εἰς τὴν βορείαν Βαβυλωνίαν, καὶ τοὺς νομάδας Ἀραμαίους, εἰσῆλθεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐν θριάμβῳ καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Χαλδαίαν καί, πρὸ τοῦ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἐλὰμ δυνηθῇ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Χαλδαίους, ἐνίκησε τὸν χαλδαϊκὸν στρατὸν τοῦ Μερωδαχπαλιδδίν. Τὸ φρούριον *Δουρ-Ιακίν*, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλείσθη ὁ ἡττηθεὶς Χαλδαῖος βασιλεύς, ἐπολιορκήθη καὶ κυριευθὲν ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ πᾶσα ἡ Χαλδαία ὑπετάγη εἰς τὸν Σαργών, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαμιτικοῦ κράτους ἀφῄρεσε χώρας τινὰς παρὰ τὰ βαβυλωνιακὰ σύνορα. Τοὺς κατοίκους τούτων μετέφερεν ὁ Σαργὼν εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι πρότερον ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος Ἰσραήλ, καταστήσας δὲ καὶ τὴν Κύπρον ὑποτελῆ ἦρχε πασῶν τῶν χωρῶν τῶν εὑρισκομένων μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος ἐπὶ Σαργὼν κατέστη πράγματι πανίσχυρον. Ἡ ἰσχὺς ὅμως αὐτοῦ ὠφείλετο ὄχι μόνον εἰς τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν χωρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο, καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν ὁλοσχερῆ συντριβὴν τῶν παλαιῶν ἐθνικοτήτων τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν τῆς γενομένης διὰ τῶν βιαίων μεταναστεύσεων. Ἡ συντριβὴ τῶν ἐθνικοτήτων τῷ ὄντι κατέστησε δυνατὸν εἰς τὸν ὀλιγάριθμον σχετικῶς πληθυσμὸν τῆς Ἀσσυρίας νὰ ἄρχῃ τοσούτου πλήθους ὄχι μόνον συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογλώσσων λαῶν. Τὴν βιαίαν δὲ μετανάστευσιν κατὰ μίμησιν τῶν προκατόχων του ἐφήρμοσεν ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ὁ Σαργών. Ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, οἱ Ἑβραῖοι τοῦ καταλυθέντος κράτους Ἰσραὴλ μετῳκίσθησαν εἰς Μεσοποταμίαν καὶ Μηδίαν. Ἀρμένιοι αἰχμάλωτοι ἐγκατεστάθησαν εἰς Δαμασκὸν καὶ εἰς τὴν μέσην Συρίαν. Βαβυλώνιοι, Ἀραμαῖοι καὶ Ἐλαμῖται μετηνέχθησαν εἰς Σαμάρειαν, Χαλδαῖοι δὲ εἰς τὴν βόρειον Συρίαν. Διὰ τῶν μεταναστεύσεων τούτων οἱ λαοὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἀνεμίχθησαν, ὁ πολιτικὸς καὶ πνευματικὸς βίος αὐτῶν μετεβλήθη, αἱ παλαιαὶ ἐθνότητες συνετρίβησαν καὶ νέος λαός, στερούμενος ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, προέκυψεν ἐκ τῆς ἀναμίξεως ἐκείνης. Αὐτὴ ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα ἐν Σαμαρείᾳ ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τῆς κοινῆς γλώσσης τῶν κατοίκων τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἡ ὁποία ἦτο μῖγμα πασῶν τῶν σημιτικῶν διαλέκτων τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ καλεῖται ἀραμαϊκὴ ἀπὸ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἄλλοτε κατοικούσης φυλῆς τῶν Ἀραμαίων. Πλὴν τῆς γλώσσης δέ, καὶ ἡ θρησκεία τῶν πάσης προελεύσεως νέων κατοίκων τῆς χώρας ἐκείνης κατέστη μῖγμα θρησκειῶν· παρὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβᾶ ὑφίστατο ἔκτοτε καὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ Βήλου ἡ λατρεία καὶ ἡ πυρολατρεία τῶν Μήδων καὶ ἡ λατρεία τῶν ἐθνικῶν θεῶν πάντων τῶν ἄλλων λαῶν, ὅσοι μετῳκίσθησαν ἐκεῖ. Τὰ αὐτὰ ἔγιναν καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐφηρμόσθη τὸ σύστημα τῆς βιαίας μεταναστεύσεως καὶ αἱ ὁποῖαι ἔσχον τὸ ἀτύχημα νὰ διαμείνωσιν ὑπὸ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ἐπὶ μακρόν.

Νῖκαι κατ' Αἰγυπτίων καὶ Ἰουδαίων. Ἡ ἀκμὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνύψωσε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος ὁ Σαργὼν διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν (ἐν ἔτει 705 ἢ 704 π. Χ.) δολοφονίαν αὐτοῦ. Ὁ ἄξιος υἱὸς καὶ διάδοχός του *Σεναχειρὶμ* (704—681 π.Χ.), ἀνελθὼν εἰς τὸν ἀσσυριακὸν θρόνον ἐν μέσῳ ταραχῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐπακολουθήσει τὴν δολοφονίαν τοῦ πατρός του, εὑρέθη ἠναγκασμένος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας του νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βαβυλωνιακοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον εἶχε καταλάβει μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Σαργὼν ὁ Χαλδαῖος *Μερωδὰχ Βαλαδάν*, ὁ υἱὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Σαργὼν ἡττηθέντος Μερωδαχπαλιδδίν. Τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον διεξήγαγεν ὁ Σεναχειρὶμ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἐντὸς ἐννέα μηνῶν ἠδυνήθη νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Βαβυλῶνα, εἰς τὴν ὁποίαν κατέστησε βασιλέα ἄνθρωπον τῆς ἀρεσκείας του, νὰ συντρίψῃ ὁλοσχερῶς τὴν δύναμιν τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν συμμαχησάντων πρὸς αὐτοὺς Ἀραμαίων καὶ Κοσσαίων καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ πρὸς νότον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν εἰς τὰ παλαιὰ ὅριά της (ἐν ἔτει 703 π.Χ.). Τοὺς Χαλδαίους ἦσαν βεβαίως πρόθυμοι νὰ βοηθήσουν ἐκ μίσους κατὰ τῶν Ἀσσυρίων οἱ λαοὶ τῆς Συρίας καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Αἰγύπτιοι· ἡ ταχεῖα ὅμως ἐξέλιξις τοῦ πολέμου ὄχι μόνον δὲν ἔδωκε καιρὸν νὰ ἀποσταλῇ οἱαδήποτε βοήθεια πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς κίνδυνον μέγαν ἐνέβαλε τὴν Συρίαν καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Σεναχειρὶμ δηλαδή, εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τοῦ κατὰ τῶν Χαλδαίων πολέμου, εἰσβαλὼν εἰς τὴν μέσην καὶ νοτίαν Συρίαν, προέλαβε τοὺς ἐχθρούς του, ἄλλους μὲν κατατροπώσας, ἄλλους δ' ἐξαναγκάσας εἰς ὑποταγήν. Ὅτε δὲ εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Συρίᾳ φίλων του ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου *Τσάρκων (Θαρακᾶ, Ταρκός)*, ὁ διαδεχθεὶς (ἐν ἔτει 705 π.Χ.) τὸν Σεβιχών, ἔστειλε πολυπληθῆ στρατόν, ὁλόκληρος ἡ Συρία εἶχεν ἤδη ὑποκύψει εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, πλὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία πολιορκουμένη ἀντεῖχε. Τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἄνευ τῶν ἐν Συρίᾳ συμμάχων των δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσωσι τὸν κατ' αὐτῶν ἐπελθόντα Σεναχειρίμ, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν πόλιν τῆς νοτίας Συρίας *Ἐλκεθὼ* κατήγαγε περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Αἰθιόπων καὶ ᾐχμαλώτισε πάντας τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν (ἐν ἔτει 701 π. Χ.). Ἡ νοτία Συρία ὑπέκυψεν ἤδη εἰς τοὺς νικητάς, τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲ ἡ σωτηρία, ἀποδοθεῖσα εἰς θαῦμα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ὠφείλετο εἰς βαρεῖαν ἐπιδημίαν, ἡ ὁποία ἐπέφερε μεγάλην φθορὰν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ Σεναχειρίμ. Ἕνεκα τούτου ἀπέσχεν οὗτος τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἡττηθέντων Αἰγυπτίων καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπέστρεψεν εἰς Νινευή. Οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως οὔτε οἱ Αἰγύπτιοι ἐτόλμησαν νὰ λάβωσιν ἐπιθετικὴν στάσιν κατὰ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἡ ἐν Συρίᾳ κυριαρχία ἐπὶ μίαν εἰκοσιπενταετίαν οὐδένα κίνδυνον διέτρεξε.

Καταστροφὴ τῆς Βαβυλῶνος. Φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ ἄλλαι αἰτίαι ἠνάγκασαν τὸν Σεναχειρὶμ νὰ παύσῃ τὸν ἐν Συρίᾳ πόλεμον καὶ ὅτι σπουδαιοτάτη τούτων ἦτο, ὅτι εἰς ἄλλα μέρη τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ἦτο ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ. Τὰ ἀνατολικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ νότια τῆς Ἀρμενίας ἀφ' ἑνὸς ἡ Βαβυλωνία καὶ ἡ Χαλδαία ἀφ' ἑτέρου, ἦσαν ἑστίαι ἀντιασσυριακῶν ἐνεργειῶν. Καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν καὶ βορρᾶν ταχέως ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ ὁ Σεναχειρίμ, εἰσχωρήσας μέχρι τῆς Κιλικίας, ὅπου κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς Ἕλληνας ἀποίκους, ἰδίως ἐν Ταρσῷ. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ὅμως τὰ πράγματα εἶχον λάβει δυσμενῆ πρὸς αὐτὸν τροπήν, διότι ὁ βαβυλωνιακὸς λαός, ὁ ὁποῖος μέχρι πρὸ ὀλίγου διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους, ἐπὶ Σεναχειρὶμ ἤρχισε τὸ πρῶτον νὰ συμπαθῇ μᾶλλον πρὸς τοὺς Χαλδαίους. Διὰ τοῦτο ἡ ἀσσυριακὴ κυριαρχία ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ θεωρῆται ἀσφαλής, ἐφ' ὅσον ὑλικὴ βία δὲν ἐπέβαλλε ταύτην. Καὶ ἠδυνήθη μέν, παρὰ πάντα ταῦτα, ὁ Σεναχειρὶμ νὰ ἐκδιώξῃ καὶ πάλιν τοὺς Χαλδαίους ἐκ τῆς Βαβυλωνίας καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον ἑλώδη μέρη, ὅπου μετ' ὀλίγον καὶ κατὰ θάλασσαν προσέβαλεν αὐτοὺς διὰ πλοίων, τὰ ὁποῖα, ἔχοντα φοινικικὰ καὶ ἑλληνικὰ πληρώματα, ἐναυπηγήθησαν ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ καὶ διὰ τῶν ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος κατέπλευσαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀντίστασις ὅμως, τὴν ὁποίαν ἀντέταξαν εἰς αὐτόν, ὄχι οἱ Χαλδαῖοι, ἀλλὰ τῆς Βαβυλῶνος οἱ κάτοικοι, καὶ κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ χαλδαϊκὰ στρατεύματα εὑρίσκοντο ἐν τῇ χώρᾳ των, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτε ἡ Χαλδαία καὶ τὸ Ἐλὰμ εἶχον φρικτῶς λεηλατηθῆ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, τοσοῦτον παρώργισε τὸν Σεναχειρίμ, ὥστε, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσε δι' ἐφόδου τὴν Βαβυλῶνα, δὲν ἐδίστασε νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον (τῷ 689 π. Χ.) Διὰ σφανῆς τῶν κατοίκων, βεβηλώσεως ἀγαλμάτων τῶν θεῶν, λεηλασίας καὶ πυρπολήσεως ἀνακτόρων, πύργων καὶ ναῶν, ἡ ἱερὸ πόλις Βαβυλὼν μετεβλήθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἐρείπια. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην καταστροφὴν τῆς Βαβυλῶνος δὲν ἐτόλμησεν ὁ Σεναχειρὶμ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ὁμόγλωσσον καὶ ὁμοεθνῆ βαβυλωνιακὸν λαόν, ὅπως εἶχον αὐτὸς καὶ οἱ προκάτοχοί του μεταχειρισθῆ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βαβυλωνιακοῦ πληθυσμοῦ διέμεινεν ἐν Βαβυλωνίᾳ, δὲν διωρίσθη δὲ καὶ Ἀσσύριος διοικητής, ἀλλ' ἠρκέσθη ὁ Σεναχειρὶμ νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, ὡς εἶχεν ἄλλοτε ἀναγορευθῆ ὁ πατήρ του Σαργών.

Ἐπὶ μίαν ὀκταετίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Βαβυλῶνος ἐβασίλευσεν ὁ Σεναχειρὶμ τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ κράτους ἄνευ μεγάλων ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ ἄνευ ἐσωτερικῶν περισπασμῶν. Ἡ βιαιότης ὅμως τοῦ χαρακτῆρός του, εἰς τὴν ὁποίαν ὠφείλετο καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Βαβυλῶνος, ἤγειρε δυσαρεσκείας πολλὰς μεταξὺ τῶν ὑπηκόων του, κατέστησε δ' αὐτὸν μισητὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Δύο ἐκ τῶν υἱῶν του, ἀποφασίσαντες νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπ' αὐτοῦ, τὸν ἐδολοφόνησαν, ἐνῷ προσηύχετο ἐντὸς τοῦ ναοῦ (τῷ 681 π. Χ.). Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη, ὑπὸ υἱῶν κατὰ πατρὸς καὶ μάλιστα ἐντὸς τοῦ ναοῦ γενομένη, παρὰ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον μεγάλη μερὶς τοῦ λαοῦ ἔτρεφε κατὰ τοῦ Σεναχειρίμ, ἐκίνησε γενικὴν κατὰ τῶν δολοφόνων ἀγανάκτησιν. Τούτου ἕνεκα εὐκόλως ἠδυνήθη ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ Σεναχειρὶμ *Ἀσσαραδδὼν* νὰ ἐπικρατήσῃ τῶν ἀδελφῶν του καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν (ἐν ἔτει 680 π. Χ.).

Ὑποταγὴ τῶν περιοίκων λαῶν. Αἱ ταραχαὶ ὅμως καὶ οἱ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Σεναχειρὶμ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἦσαν ἀρκετὴ αἰτία, ἵνα πολλοὶ μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Σεναχειρὶμ ὑποδουλωθέντων λαῶν ἐπιχειρήσωσι νὰ ἐλευθερωθῶσιν, ἐπιχειρήσῃ δὲ καὶ ἡ Αἴγυπτος νὰ ἀποπλύνῃ τὴν αἰσχύνην τῆς ἥττης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ παρὰ τὴν Ἐλκεθώ. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Ἀσσαραδδὼν νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλας ἐκστρατείας, ἵνα συγκρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν τοὺς ὑποτελεῖς λαοὺς καὶ προλάβῃ ἐξεγέρσεις αὐτῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μέν, κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Χαλδαίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει καὶ πάλιν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεναχειρίμ. Καὶ πράγματι, νικήσας καὶ καταστήσας ὑποτελεῖς τοὺς Χαλδαίους, ἐστερέωσε καὶ πάλιν τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας. Φρονῶν ὅμως, ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν κατοίκων καὶ ὄχι ἡ βία θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατῇ εἰς ὑποταγὴν τὴν χώραν ἐκείνην, ἀπεφάσισε νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ἱερὰν δηλαδὴ πόλιν, τὴν ὁποίαν μετὰ τόσης ἀπανθρωπίας εἶχε καταστρέψει ὁ δύστροπος καὶ βίαιος πατήρ του. Ἐνῷ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ στρατοῦ ἔσπευδεν εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ κράτους του, ἵνα στερεώσῃ καὶ πάλιν τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ἡ ὁποία διέτρεχε κίνδυνον, ἡ Βαβυλὼν ἤρχισε νὰ ἀνοικοδομῆται λαμπρὰ καὶ μεγάλη, ὅπως ἦτο καὶ πρότερον. Ἐντὸς ἕνδεκα ἐτῶν (680—669 π. Χ.) ἠδυνήθη ὁ Ἀσσαραδδὼν νὰ ἐμφανίσῃ νέαν Βαβυλῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς.

Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν Βαβυλῶνα ὤφειλε νὰ σπεύσῃ ὁ Ἀσσαραδδών, ἦτο βεβαίως καὶ πάλιν ἡ Συρία, ὅπου ἡ τάσις ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ἀείποτε ἰσχυρά, ἡ δ' αἰγυπτιακὴ διπλωματία ἀδιακόπως εἰργάζετο πρὸς ὑποκίνησιν τῶν κατοίκων κατὰ τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ πράγματι κατὰ τῆς Συρίας ἐπῆλθεν ἤδη ὁ Ἀσσαραδδών. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς νέος ἐχθρός, φοβερὸς καὶ τρομερός, ἐνεφανίσθη κατὰ τὰ βόρεια καὶ τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, οἱ *Κιμμέριοι*. Οὗτοι ἀπὸ τῶν βορείων παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπλημμύρησαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἀσσυριακὸν ἔδαφος. Τόσον μέγας ὑπῆρξεν ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι ἐνέπνευσαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἀσσαραδδών, ὥστε διέταξεν οὗτος νὰ τελεσθῶσι λιτανεῖαι εἰς τοὺς θεοὺς πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπὸ τῶν Κιμμερίων κινδύνου, ἀφοῦ μάλιστα μετὰ τῶν Κιμμερίων συνεμάχουν καὶ οἱ Μῆδοι καὶ ἄλλοι λαοὶ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους διακείμενοι. Πόσον μεγάλη ὅμως ἦτο καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ Ἀσσαραδδών, καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἀσσυριακὸς στρατὸς ὄχι μόνον ἐν Ἀσσυρίᾳ ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ τοὺς Κιμμερίους μεταξὺ Νινευὴ καὶ Ἀρβήλων (τῷ 680—679 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κιλικίαν, ὅπου κατέφυγον οὗτοι, καταδιώξας αὐτοὺς συνετέλεσεν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ κατατρόπωσιν καὶ καταστροφὴν αὐτῶν (τῷ 678 π. Χ. ἢ ὀλίγον βραδύτερον). Ταυτοχρόνως μὲ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κιμμερίων ἠσχολήθη ὁ Ἀσσαραδδὼν καὶ μὲ τὴν καθυπόταξιν τῆς Συρίας, καὶ ἰδίως τῆς φοινικικῆς πόλεως Σιδῶνος, τὴν ὁποίαν κυριεύσας ἐτιμώρησε παραδειγματικῶς, ἀπαγαγὼν τοὺς κατοίκους της εἰς Ἀσσυρίαν, ἐγκαταστήσας δ' εἰς Σιδῶνα ἀποίκους ἀπὸ τῶν παραλίων τοῦ Περσικοῦ κόλπου μεταφερθέντας. Αἱ νῖκαι τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ, ἰδίως δὲ τὸ πάθημα τῆς Σιδῶνος κατέστησαν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας σεβαστὸν καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους κατοικοῦντας λαούς,

Digitized by Google

πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔσπευσαν νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀσσαραδδών. Μεταξὺ τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν τότε ὑπὸ τοὺς Ἀσσυρίους, ἦσαν καὶ οἱ Κύπριοι, τῶν ὁποίων δέκα βασιλεῖς, ἑλληνικὰ ὀνόματα φέροντες, ἔστειλαν πρέσβεις μετὰ δώρων πρὸς τὸν Ἀσσαραδδών.

Κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου. Αἱ ἐν Συρίᾳ ταραχαί, αἱ κατὰ κανόνα μετὰ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀνωμαλίαν ἐν τῷ ἀσσυριακῷ κράτει ἐμφανιζόμεναι, ὠφείλοντο κυρίως εἰς τὴν γειτνίασιν τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν ὑποκίνησιν. Τοῦτο εἶχον ἀντιληφθῆ καλῶς οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἐθεώρησαν ἀπαραίτητον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας των ἐν Συρίᾳ τὴν ταπείνωσιν καί, εἰ δυνατόν, τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεχείρησε μέν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ὁ Σεναχειρίμ.

Ἤδη ὁ Ἀσσαραδδών, ἀπαλλαγεὶς ἄλλων περισπασμῶν, ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ κατὰ μὲν τὰς δύο πρώτας (675 καὶ 674 π.Χ.) οὐδὲν ἄξιον λόγου ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ, διότι πόλεμοι εἰς ἄλλα μέρη καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ Ἐλάμ, ἀπησχόλουν μέγα μέρος τῶν ἀσσυριακῶν δυνάμεων. Κατὰ τὴν τρίτην ὅμως ἐκστρατείαν ἠδυνήθη ὁ Ἀσσαραδδὼν νὰ νικήσῃ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὴν τὴν *Μέμφιν*, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ Αἰθίοψ βασιλεὺς *Τεάρκων* ἔφυγεν εἰς Θήβας (τῷ 672 π.Χ.). Καὶ ἐκεῖ ὅμως κατεδίωξεν αὐτὸν ὁ Ἀσσαραδδὼν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Ἀφοῦ δὲ κατέλαβε καὶ τὰς *Θήβας*, ὁ Ἀσσαραδδὼν κατέστησε τὴν Αἴγυπτον ὑποτελῆ εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν τμημάτων αὐτῆς εἰς εἴκοσιν ἐγχωρίους βασιλεῖς (τοπάρχας), καὶ ἀναγορευθεὶς «βασιλεὺς τῶν βασιλέων τοῦ Μουσούρ, Πατρούς καὶ Κούς», ἤτοι τῆς κάτω Αἰγύπτου, Ἄνω Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας, ἐπέστρεψε τῷ 671 π.Χ. εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου ἡ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ κυριαρχία τῶν Ἀσσυρίων ἐξησφαλίσθη πλέον ὁριστικῶς· πάντες οἱ λαοὶ τῆς Συρίας εἶχον ἤδη ὑποκύψει εἰς τὸν Ἀσσαραδδὼν καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἄλλοτε καυχηθέντες, ὅτι διὰ θείας ἐπεμβάσεως εἶχον διαφύγει ἀπὸ τῆς ἀσσυριακῆς δουλείας, ἤδη εἶχον καταστῆ ὑποτελεῖς. Ἡ διατήρησις ὅμως τῆς Αἰγύπτου δὲν ἦτο πολὺ εὔκολος διὰ τοὺς Ἀσσυρίους, ἀφοῦ ὁ κυριώτερος ἐχθρός των, ὁ πρώην βασιλεὺς Τεάρκων, εὑρίσκετο ἐν Αἰθιοπίᾳ, ὅπόθεν παρεσκεύαζεν εἰσβολὴν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου του. Ἐν Αἰθιοπίᾳ μάλιστα ὁ Τεάρκων εὑρίσκετο εἰς πολὺ καλυτέραν θέσιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου μεγάλη μερὶς τοῦ λαοῦ ἐμίσει αὐτὸν ὡς ξένον, Αἰθίοπα, τοῦτο δ' ὡς φαίνεται, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν εὐκόλως εἶχε κατορθώσει ὁ Ἀσσαραδδὼν νὰ καταλάβῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἤδη ὅμως, ὅτε αἱ ἀσσυριακαὶ φρουραὶ αἱ διαμένουσαι ἐν Αἰγύπτῳ ὑπεμίμνησκον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ὅτι ἦσαν δοῦλοι τῶν Ἀσσυρίων, ὁ κατ' ἔτος δὲ καταβαλλόμενος φόρος ὑποτελείας καθίστα τὴν δουλείαν ταύτην διὰ τῶν πραγμάτων αἰσθητήν, οἱ φίλοι τοῦ Αἰθίοπος βασιλέως εὐλόγως ἠδυνήθησαν νὰ διαθέσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν αἰγυπτιακὸν λαόν. Διὰ τοῦτο ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου ἐξερράγη ἐν αὐτῇ ἐπανάστασις κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, ὁ δὲ Τεάρκων ἔσπευσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ αὐτήν, ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσαραδδὼν (ἐν ἔτει 668 π. Χ.).

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Ἀσσαραδδών, ὁ ὁποῖος ἓν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν ἀναγορεύσει συμβασιλέα τὸν υἱόν του *Ἀσσουρβανιπάλ*, ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στασιαστῶν, πρὸ τοῦ ἀναμιχθῇ καὶ πάλιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Αἰγύπτου ὁ Αἰθίοψ Τεάρκων. Ὁ θάνατος ὅμως προέλαβεν αὐτόν, οὕτω δ' ὁ νέος βασιλεὺς Ἀσσουρβανιπὰλ (669 - 625 π. Χ.), ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἔλαβε τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ ἄνω καὶ μέση Αἴγυπτος εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Αἰθιόπων καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ Μέμφις εἶχε πέσει εἰς χεῖρας αὐτῶν. Ἡ εἴδησις αὕτη, ὡς ἦτο ἑπόμενον, προεκάλεσεν ἀμέσως νέαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀσσυρίων κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ κατὰ τῶν Αἰθιόπων, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς αὐτήν. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπὰλ ἀποσταλέντα στρατεύματα ταχέως ἠδυνήθησαν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Αἰθίοπας ἀπὸ τῆς μέσης Αἰγύπτου, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἄνω, οὕτω δὲ ὁλόκληρος ἡ χώρα εἰρήνευσε καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ τὰ ἀσσυριακὰ στρατεύματα ἀνεχώρησαν ἐξ Αἰγύπτου, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τεάρκωνα υἱός του *Τανοὺτ - Ἀμὼν* εἰσέβαλε καὶ πάλιν ἐξ Αἰθιοπίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι διέκειντο εὐμενῶς πρὸς αὐτόν. Ἐκ Θηβῶν ὁ Τανοὺτ - Ἀμὼν προχωρήσας κατὰ τῆς Μέμφιδος ἐνίκησε παρ' αὐτὴν τὴν ὀλιγάριθμον ἀσσυριακὴν φρουρὰν καὶ ἠνάγκασε ταύτην νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς τὰ ἐκεῖ φρούρια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, μαθὼν τὰς πρώτας εἰδήσεις περὶ εἰσβολῆς Αἰθιόπων εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον, ἀπέστειλε μέγαν στρατὸν ἀσσυριακόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσετέθησαν καθ' ὁδὸν καὶ ἀξιόλογοι ἐπικουρίαι ἀπὸ τῶν ὑποτελῶν χωρῶν τῆς Συρίας. Ὁ στρατὸς οὗτος, ἀφοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Αἰθίοπας ἀπὸ τῆς κάτω καὶ μέσης Αἰγύπτου, προήλασεν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον καὶ κατέλαβε καὶ πάλιν τὰς Θήβας. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι ὑπῆρξαν ἡ τιμωρία, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλον οἱ Ἀσσύριοι εἰς τὴν πόλιν ταύτην διὰ τὴν εὐμένειαν, τὴν ὁποίαν εἶχε δείξει εἰς τοὺς Αἰθίοπας. Ἀπὸ τῶν Θηβῶν τέλος ὁ ἀσσυριακὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς αὐτὴν τὴν Αἰθιοπίαν, καταδιώκων τοὺς φεύγοντας ἐχθρούς. Οὕτως ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἡ ἐν Αἰγύπτῳ δυναστεία τῶν Αἰθιόπων ἔλαβε τέρμα ὁριστικὸν (τῷ 644 π. Χ.).

Ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ἀσσυρίᾳ. Δὲν διήρκεσεν ὅμως καὶ ἡ ἀσσυριακὴ κυριαρχία ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ χρόνον μακρόν. Συνεπείᾳ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Ἀσσυρίᾳ μεταξὺ τοῦ Ἀσσουρβανιπὰλ καί τινος ἀδελφοῦ του (ἐν ἔτει 648 π. Χ.), εἰς τὸν ὁποῖον ζῶντος ἀκόμη τοῦ πατρός των εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διοίκησις τῆς Βαβυλωνίας, ἐξερράγησαν δεινοὶ ἀγῶνες κατὰ τὰ ἀνατολικὰ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων εὗρε καιρὸν εἷς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέων (τοπαρχῶν), τῶν ὑποτελῶν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, ὁ *Ψαμμίτιχος*, διὰ στρατοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων καὶ Καρῶν μισθοφόρων, ὄχι μόνον νὰ καταβάλῃ τοὺς λοιποὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ νὰ συνενώσῃ ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον ὑφ' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων, νὰ ἐξασφαλίσῃ δὲ συγχρόνως αὐτὴν καὶ ἀπὸ τῶν αἰθιοπικῶν ἐπιδρομῶν. Ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ τότε, διεξάγων τὸν σκληρὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀγῶνα, δὲν κατώρθωσεν οὐδὲ νὰ ἐπιχειρήσῃ κἂν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, διότι μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἶχον συμμαχήσει καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνατολικῶς τῆς Ἀσσυρίας κατοικούντων λαῶν, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Ἀσσυρίων εἶχον ταχθῆ μετ' αὐτοῦ. Μετὰ μακροχρόνιον καὶ σκληρὸν ἀγῶνα ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους του ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ καὶ νὰ γίνῃ καὶ πάλιν κύριος τῆς Βαβυλῶνος. Κατὰ τῶν Ἐλαμιτῶν ἰδίως, οἱ ὁποῖοι κατελέγοντο μεταξὺ τῶν συμμάχων τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀσσουρβανιπὰλ διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ μὲ ἔντασιν πασῶν τῶν δυνάμεών του ἠδυνήθη τέλος οὗτος νὰ καταφέρῃ τὸ θανάσιμον πλῆγμα κατ' αὐτῶν. Ἐν τούτοις αἱ νῖκαι αὗται τῶν Ἀσσυρίων βλάβης μᾶλλον παρὰ ὠφελείας πρόξενοι ἔγιναν διὰ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἐφθάρησαν καταπληκτικῶς, ἐνῷ οὐδὲν θετικὸν κέρδος προσετέθη εἰς τοὺς νικητάς. Ἄλλοι, ἐχθροὶ παλαιοὶ τῶν Ἀσσυρίων, ἐκαρπώθησαν τὰς νίκας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἡ ἕως τότε ὑποτελὴς Μηδία εὗρε καιρὸν ν' ἀπελευθερωθῇ, τὰς δὲ χώρας τῶν Ἐλαμιτῶν μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ συντριβὴν τούτων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κατέλαβον οἱ γείτονες Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐλαμιτικὴν πόλιν Σοῦσα κατέστησαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των. Εὐνόητον, ὅτι ὑπὸ τοιούτους ὅρους οὐδὲ σκέψις κἂν ἠδύνατο νὰ γίνῃ περὶ νέου πολέμου κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ περὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς. Ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ἕως ὅτου δυνηθῇ καὶ πάλιν ἡ Ἀσσυρία νὰ ἀναλάβῃ δυνάμεις, νὰ εὕρῃ δὲ καὶ κατάλληλον περίστασιν, ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν κατακτητικήν της πολιτικήν. Ἤδη μόνον εἰς διατήρησιν τῶν κεκτημένων ἠδύναντο νὰ ἀποβλέπωσιν οἱ Ἀσσύριοι, ταύτην δὲ θὰ κατώρθωνον νὰ ἐπιτύχωσι μόνον, ἐφ' ὅσον ἐπὶ τοῦ ἀσσυριακοῦ θρόνου ἐκάθηντο σώφρονες καὶ ἱκανοὶ διὰ τὰς δυσκόλους ἐκείνας περιστάσεις βασιλεῖς.

Κατάλυσις τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους.— Ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως μέγας κατακτητὴς καὶ μέγας κυβερνήτης, ἀγαγὼν τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εἰς τὴν μεγίστην ἀκμήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασε τοῦτο ἀπὸ τῆς συστάσεώς του. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως ὅμως τούτου ἄρχεται καὶ ἡ παρακμὴ τῆς Ἀσσυρίας, ἰδίως ἀπὸ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ συνεκρούσθη μὲ τὸν ἀποστάτην ἀδελφόν του. Ἡ ἵδρυσις ἐλευθέρου Μηδικοῦ κράτους καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Αἰγύπτου ἦσαν βεβαίως μέγα κακὸν διὰ τὴν Ἀσσυρίαν. Τὰ δύο ὅμως ταῦτα γεγονότα δὲν ἦσαν ἀρκετὰ νὰ ἐπιφέρωσι τὸν ὄλεθρον τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέως τοιούτου, ὁποῖος ἦτο ὁ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν ὅμως (ἑνὸς ἢ δύο) διαδόχων του (οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας) τὰ πράγματα ἔλαβον ἀποτόμως ἀκόμη χειροτέραν διὰ τοὺς Ἀσσυρίους τροπήν. Ἐνῷ δηλαδὴ οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἠπείλουν τὰ νοτιοδυτικὰ καὶ τὰ ἀνατολικὰ μεθόρια, οἱ δὲ Βαβυλώνιοι ἐπόθουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, θύελλα φοβερὰ ἐνσκήψασα ἐκ βορρᾶ ἔσεισεν αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἐπετάχυνε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ. Ἡ θύελλα δ' αὕτη ἦτο ἀπροσδόκητος ὅσον καὶ φοβερὰ εἰς τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἐπιδρομὴ βαρβάρων, Σκυθῶν καλουμένων, οἱ ὁποῖοι κατέκλυσαν τὰς χώρας τοῦ Ἰρὰκ κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομάς των μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου. Καὶ εἰς ταύτην μὲν δὲν εἰσέβαλον πεισθέντες ὑπὸ τοῦ Ψαμμιτίχου διὰ δώρων καὶ παρακλήσεων. Πᾶσαι ὅμως αἱ χῶραι, αἱ εὑρισκόμεναι μεταξὺ Κασπίας θαλάσσης καὶ Αἰγύπτου, ὑπέστησαν τὰς συνεπείας τῆς βαρβαρικῆς ἐκείνης ἐπιδρομῆς. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἐπέφερε μετ' ὀλίγον τὴν πτῶσιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ἀφοῦ φρικτῶς ἐλεηλάτησαν ὁλόκληρον τὴν νοτιοδυτικὴν Ἀσίαν, ὑπέστησαν τὴν τύχην πάντων τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων, εἴτε ἐξολοθρευθέντες κατὰ στίφη εἴτε συγχωνευθέντες πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι κατὰ πολὺ ὑπερεῖχον αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ πολιτισμοῦ, ταχέως δὲ οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομέων καὶ τὰ παλαιὰ κράτη ἐπανιδρύθησαν ἢ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἦτο ὀλέθριον διὰ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἰσχυρὸν ἀσσυριακὸν κράτος ἐπιβαλλόμενον ἐπὶ τοὺς γείτονάς του δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἀνασυσταθῇ, ἀφοῦ οἱ Ἀσσύριοι εἶχον πάθει ἴσα μὲ τοὺς ἄλλους, ἂν μὴ μεγαλύτερα, δεινὰ διὰ τῆς σκυθικῆς ἐπιδρομῆς. Τὸ Μηδικὸν κράτος, ἀπελευθερωθὲν ἀπὸ τῶν Σκυθῶν, ἦτο ἰσόπαλον πρὸς τὸ ἀσσυριακόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πολλαὶ μὲν συριακαὶ χῶραι εἶχον ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, πολλαὶ δὲ εἶχον καταστῆ ἀνεξάρτητοι. Πλὴν τούτων, καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, εἶχον κατορθώσει νὰ ἀποτελέσωσι χωριστὸν κράτος ὑπὸ τὸν Ναβοπολάσσαρον, τὸ λεγόμενον ***νέον βαβυλωνιακόν.*** Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον, ὅτι τὸ μικρὸν ἀσσυριακὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ πλειόνων ἐχθρικῶν κρατῶν συγχρόνως, ἴσως δὲ οὐδὲ καθ' ἑνὸς μόνου, ἀλλ' ἰσχυροῦ. Ἀλλὰ τὸ μῖσος τῶν παλαιῶν ὑπηκόων τῆς Ασσυρίας, διὰ τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα εἶχον ἄλλοτε ὑποστῆ, ἦτο τόσον μέγα, ὥστε, ἐνῷ οὐδεὶς ἤθελε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ἀσσυρίων, πολλοὶ ἤθελον νὰ συμμαχήσουν κατ' αὐτῶν. Οἱ Μῆδοι λοιπὸν καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἀπὸ κοινοῦ ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὸ μισητὸν ἀσσυριακὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐν ἔτει 605 π. Χ. ἔλαβε τὸ θανάσιμον κτύπημα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας ***Κυαξάρης*** καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ***Ναβοπολάσσαρος*** συμμαχήσαντες ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν ***Νινευή***, τῆς ὁποίας τὴν τύχην συνεμερίσθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ ἀσσυριακαὶ πόλεις, ἰδίως αἱ παλαιαὶ πρωτεύουσαι ***Ἀσσοὺρ*** καὶ ***Καλάχ***. Ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ταύτης αἱ καταστραφεῖσαι πόλεις οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ ἀναλάβωσιν, οὔτε κράτος ἀσσυριακὸν ἐπανιδρύθη ἔκτοτε. Βεβαίως τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἦτο κατ' οὐσίαν κράτος ἀσσυριακὸν ἅμα καὶ βαβυλωνιακόν, ὅπως ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ἦτο καὶ τὸ καταλυθὲν ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Βαβυλωνία ἀνῆκεν εἰς αὐτό, λόγῳ τῆς ἐθνικῆς καὶ γλωσσικῆς ἑνότητος τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Ἀπὸ τοῦ νέου ὅμως βαβυλωνιακοῦ κράτους ἔλειπον αἱ πλεῖσται τῶν ἰδίως ἀσσυριακῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιέλθει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων, ἀπὸ τῶν ὁποίων βραδύτερον παρέλαβον αὐτὰς οἱ Πέρσαι. Ἔκτοτε ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας ὡς κράτους παύει, μετὰ τὴν κατάκτησιν δὲ καὶ τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τοῦ Κύρου, τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐμφανίζονται μόνον ὡς ὀνομασίαι ἐπαρχιῶν τοῦ περσικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἠκολούθησαν τὰς τύχας.

Ἡ Ἀσσυρία κατὰ τοὺς Ἕλληνας.—Πόσον βαθεῖα μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰς χώρας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Ἀσίας διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, καταφαίνεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ὅτι 150 περίπου ἔτη μετὰ ταύτην ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, ἠγνόουν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, ὡς καὶ τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν ἐκείνης. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπεσκέφθη τὴν Συρίαν καὶ Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν λεπτομερῶς περιγράφει, ἴσως δὲ διῆλθε καὶ διὰ τῶν κυρίως ἀσσυριακῶν χωρῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ οὐδὲν περὶ τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α', Σαλμανασσὰρ τοῦ Β', Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Γ', Σαλμανασσὰρ τοῦ Δ', Σαργὼν καὶ Ἀσσαραδδών, οὐδ' ἄλλου τινὸς πραγματικοῦ βασιλέως τὸ ὄνομα ἐκ τῶν πολλῶν, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουσιν αἱ ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ ἐπιγραφαί. Μόνον τοῦ ***Σεναχειρὶμ (Σαναχαρίβου)*** καὶ ***Ἀσσουρβανιπὰλ (Σαρδανοπάλου)*** τὰ ὀνόματα μνημονεύει ἐκ τῶν πραγματικῶς βασιλευσάντων. Τῶν λοιπῶν Ἀσσυρίων βασιλέων τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, εἶναι πλάσματα τῆς φαντασίας ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὰς περὶ τούτων πληροφορίας εἰς αὐτόν. Παραλείπομεν τὸν Ξενοφῶντα, ὁ ὁποῖος διῆλθε διὰ τῆς Ἀσσυρίας, εἶδε παλαιῶν πόλεων τὰ ἐρείπια καὶ ἤκουσε τὰ περὶ τούτων ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων λεγόμενα μυθεύματα, οὐδὲν ὅμως πραγματικὸν γενονὸς ἐκ τῆς ἀσσυριακῆς ἱστορίας ἀναφέρει, οὐδὲ τὰ πραγματικὰ παλαιὰ ὀνόματα τῶν ἠρειπωμένων ἐκείνων πόλεων. Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δ' Ἑλλήνων συγγραφέων ἐλάχιστα πραγματικὰ γεγονότα μαν-

Digitized by Google

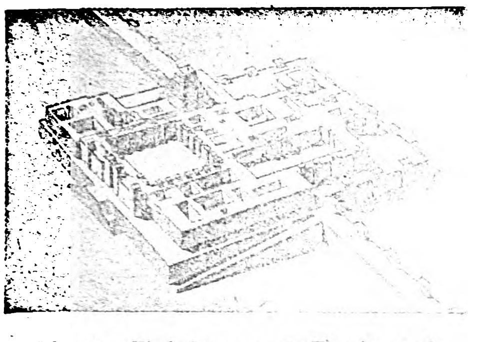

Εἰκ. 1.—*Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σαργὼν κατὰ νεωτέραν ἀναπαράστασιν.*

θάνομεν· κυρίως τὰ περὶ τοῦ τέλους τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους λεγόμενα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὁπωσοῦν ὡς ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ὁπωσδήποτε ἡ ἀσσυριακὴ ἱστορία κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἐμφανίζει ὑπὸ μυθολογικὴν μορφὴν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ κατὰ τὴν γένεσιν, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἐν μέρει τὰ κατὰ τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ.

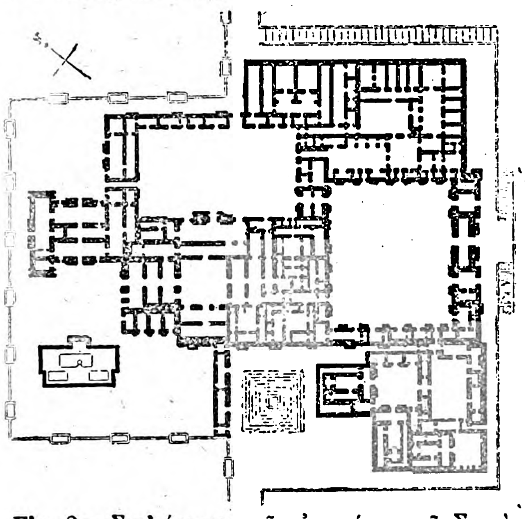

Εἰκ. 2.—*Σχεδιάγραμμα τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργὼν ἐν Χορσαβάδ.*

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, οὐδὲν ἐγνώριζον οἱ Ἕλληνες περὶ Ἀσσυρίας, καίτοι τότε ἀκριβῶς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εὑρίσκετο ἐν ἀκμῇ. Πολὺ βραδύτερον κατέστη γνωστὴ ἡ Ἀσσυρία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίως ἀφ' ὅτου αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας ἤγαγον τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (Κιλικίᾳ) Ἕλληνας ἀποίκους εἰς συνάφειαν πρὸς τὴν ἀσσυριακὴν δύναμιν.

Ἀπὸ τότε ὄχι μόνον οἱ ἐν Κιλικίᾳ καὶ Κύπρῳ Ἕλληνες ὑπετάγησαν εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες ναῦται καὶ στρατιῶται ἐπανειλημμένως ὑπηρέτησαν ὡς μισθοφόροι τῶν Ἀσσυρίων. Τότε βεβαίως ἡ Ἀσσυρία ὡς χώρα καὶ οἱ Ἀσσύριοι ὡς λαὸς ἐγνώσθησαν καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν δυτικῶς τῆς Κιλικίας καὶ Κύπρου χωρῶν. Μετὰ τὴν κατάλυσιν ὅμως τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἔτι βραδύτερον, μετὰ τὴν κατάλυσιν καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸ νέου βαβυλωνιακοῦ, αἱ εἰδήσεις περὶ τῶν παλαιῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ τοσοῦτον ἀμυδραί, ὥστε τὸ παλαιὸν ἀσσυριακὸν κράτος κατήντησε διὰ τοὺς Ἕλληνας ὅ,τι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους κατήντησε τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Περιόδων ὁλοκλήρων ἔργα ἀπεδόθησαν εἰς ἓν πρόσωπον, μυστηριῶδες κατὰ τὸ πλεῖστον, πολλάκις δὲ οὐδὲ τὸ ὄνομα πραγματικοῦ ἡγεμόνος φέρον. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἡ κτίσις τῆς πρωτευούσης *Νίνου (Νινευή)* ἀπεδόθη εἰς τὸν παλαιὸν βασιλέα *Νῖνον*, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδόθησαν καὶ πάντα τὰ πολεμικὰ ἔργα πάντων τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, μεγαλοποιηθέντα πολὺ ὑπὲρ τὴν πραγματικότητα καὶ ὑπὸ θαυμασίων διηγήσεων καὶ ἐπεισοδίων συνοδευόμενα· πάντα τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τέχνης καὶ πολιτισμοῦ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν διαδεχθεῖσαν τὸν Νῖνον σύζυγόν του *Σεμίραμιν*· τέλος ἡ πολυτέλεια καὶ τρυφὴ τῶν τελευταίων μάλιστα χρόνων τοῦ ἀσσυριακοῦ μεγαλείου καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα πτῶσις τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ἐκπροσωποῦνται ὑπὸ τοῦ Σαρδαναπάλου (ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ πραγματικὸν πρόσωπον, ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ Ἀσσουρβανιπάλ).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐκόλως κατανοεῖ τις, ὅτι ἄνευ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων καὶ μάλιστα τῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν εἰς τὰ ἐρείπια τῶν ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πόλεων, οὐδὲν θετικὸν θὰ ἐγνωρίζομεν περὶ τοῦ παλαιοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἢ τὸ πολύ, συνδυάζοντες τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις πρὸς τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ πρὸς τὰς αἰγυπτιακὰς ἐπιγραφάς, τμημάτων τινῶν μόνον τῆς ἀσσυριακῆς ἱστορίας θὰ εἴχομεν κἄπως σαφῆ καὶ πραγματικὴν γνῶσιν, τὸ σύνολον ὅμως τῆς ἀσσυριακῆς ἱστορίας δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἑλληνικάς, ἑβραϊκὰς καὶ αἰγυπτιακὰς παραδόσεις δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ εἰκόνα τῆς Ἀσσυρίας ὡς κράτους καὶ τῶν Ἀσσυρίων ὡς λαοῦ ἀναπτύξαντος πολιτισμὸν τῷ ὄντι ἄξιον θαυμασμοῦ.

Ὁ ἀσσυριακὸς πολιτισμός.— Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς του ὑπῆρξε κράτος κατακτητικόν. Οἱ μεγάλοι βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων, ἀνεγείραντες μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ ἄλλα μνημεῖα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα ἀνευρέθησαν καὶ ἀνευρίσκονται διαρκῶς ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἐγέμισαν ταῦτα ἀπὸ ἐπιγραφάς, εἰς τὰς ὁποίας καυχώμενοι περιγράφουν τὰ πολεμικὰ κατορθώματά των καὶ τὰς κατακτήσεις των, χωρὶς νὰ ἀποσιωποῦν οὔτε τὰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας, τὰς ὁποίας διέπραξαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ *Ἀσσούρ*, τοῦτ' ἔστι κατὰ τῶν μὴ θελόντων νὰ ὑποκύψουν ὑπὸ τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀφ' ἑτέρου ἐμφανίζει τοὺς μὲν Ἀσσυρίους βασιλεῖς ὡς ἀνθρωπόμορφα τέρατα, τὰ δὲ ἀσσυριακὰ στρατεύματα ὡς μάστιγας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιούμενα πρὸς τιμωρίαν τῶν παρεκτρεπομένων Ἑβραίων καὶ ἄλλων λαῶν. Ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ὅμως τῶν ἀσσυριακῶν μνημείων καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τὸ ἀσσυριακὸν κράτος ἐμφανίζεται καὶ ὡς κοιτὶς πολιτισμοῦ ὑπερόχου, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Ἀσσυρίων κατακτητῶν βασιλέων ὡς βασιλεῖς εὐσεβεῖς, ὡς ἐνοεῖτο ἡ εὐσέβεια κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς βασιλεῖς φιλάνθρωποι, νομοθέται σοφοὶ καὶ προστάται πάσης προόδου, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως συντελέσαντες εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν ὑπηκόων των διὰ τῆς προστασίας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ ἐν γένει διὰ τῆς προαγωγῆς καὶ διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἤδη ὁ Θιλγαθφελασσὰρ ὁ Α', ἀναφερόμενος ὡς ὁ πρῶτος κατακτητὴς βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, καυχᾶται, ὅτι ἀνῳκοδόμησε τὸν ἐν Ἀσσοὺρ παλαιὸν ναὸν καὶ ἔκτισεν ἀνάκτορα, φρούρια καὶ ἀποθήκας τροφίμων. Μ' ὅλον ὅτι ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν ἔργα ἀφορῶντα τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἔργα ἐπιδείξεως ἢ ἔργα ἐκ στρατιωτικῶν λόγων ὑπαγορευθέντα, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι πολὺ συνετέλεσεν εἰς ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης διὰ τῶν ἔργων ἐκείνων ὁ Θαλγαθφελασσὰρ ὁ Α', ἔστω καὶ ἂν ἔπραξε τοῦτο ἀκουσίως. Πόσον ὅμως ἐνδιεφέρετο καὶ διὰ τὸ ἄμεσον συμφέρον τῶν ὑπηκόων του, καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶναι ὁ παλαιότατος ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἡγεμόνων, ὁ ὁποῖος ἐμερίμνησεν ὑπὲρ τῆς γεωργίας τοῦ τόπου του καὶ δι' εἰσαγωγῆς νέων ποικιλιῶν ἀμπέλου εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἀνωτέρων τῶν ἐγχωρίων ἐβελτίωσε τὴν ἀμπελοφυτείαν τῆς πατρίδος του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀσσουρναρσιπάλ, ὁ ὁποῖος ἀποκατέστησε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εἰς τὴν παλαιάν του ἰσχύν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐκπέσει τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α', καὶ ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὴν ἀπάνθρωπον μέθοδον τοῦ βιαίου ἐκπατρισμοῦ τῶν διὰ πολέμου κατακτωμένων λαῶν, μήπως ἐφάνη ὀλιγώτερον τοῦ Θαλγαθφελασσὰρ τοῦ Α' ὠφέλιμος εἰς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ὀλιγώτερον τούτου διέπρεψεν εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα; Κατὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρναρσιπὰλ ἡ Ἀσσυρία ἁλματωδῶς προώδευσεν ὑπὸ ἔποψιν τεχνῶν καὶ πολιτισμοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ὡς τότε εἶχε φθάσει. Τὰ οἰκοδομήματα τοῦ Ἀσσουρναρσιπάλ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐρειπίων των, εἶχον ἀρχιτεκτονικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ καλλιτεχνικὴν τελειότητα ἐν τῇ διακοσμήσει ἐφάμιλλον πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Πόσον δὲ καὶ ὁ Ἀσσουρναρσιπὰλ ἐπεμελεῖτο καὶ τῆς γεωργίας, δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγράφει τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως Καλάχ, ὅπου μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων γίνεται λόγος περὶ τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους μετῴκισεν εἰς αὐτήν, καὶ μετὰ τοῦτο περὶ τῆς διώρυγος, διὰ τῆς ὁποίας μετεφέρετο τὸ ὕδωρ ἐκεῖ παρὰ τὴν ὁποίαν, ὁ βασιλεὺς καυχᾶται, ὅτι κατεσκεύασε κήπους καὶ ἐφύτευσε φοίνικας, ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἀμπέλους.

Καὶ περὶ τοῦ Σαργὼν ἀναφέρει ἐπιγραφή τις, ὅτι ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ κατοικησίμους τὰς ἐρημωθείσας πόλεις καὶ τὸ ἔδαφος εὔφορον, ὅτι τὰς ἐρήμους κατέστησε (διὰ διωρύγων) ἀγροὺς σιτοφόρους καὶ ὅτι ἐνήργησε νὰ μὴ πωλῆται εἰς ὑψηλὰς τιμὰς τὸ ἔλαιον, προσδιώρισε δὲ τὴν τιμὴν τοῦ σησάμου καὶ τοῦ σίτου, τοῦτ' ἔστιν ἔθεσε διατίμησιν ἐπὶ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ἀποζημίωσιν τῶν γαιῶν, τὰς ὁποίας ἀπηλλοτρίωσεν οὗτος, ἵνα κτίσῃ τὴν πόλιν Δοὺρ-Σαρουκίν, λέγει, ὅτι οἱ θεοὶ τὸν ἔταξαν νὰ ἀπονέμῃ τὸ δίκαιον, νὰ κυβερνᾷ τοὺς ἀδυνάτους καὶ νὰ μὴ βλάπτῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ διὰ τοῦτο προσδιώρισε τὴν τιμὴν τῶν γαιῶν συμφώνως μὲ τοὺς πίνακας ὡρισμένου τιμολογίου, καὶ ἐπάγεται: «Καὶ ἵνα μὴ διαπράξω κανὲν ἀδίκημα, εἰς τοὺς μὴ θέλοντας νὰ ἀποζημιωθῶσι διὰ χρημάτων ἔδωκα γαίας ἀντὶ γαιῶν ὁπουδήποτε ἤθελον αὐτοί». Καὶ ὁ ἔγγονος δὲ τοῦ Σαργών, Ἀσσαραδδών, ὁ εὐσεβέστατος πάντων τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, ὄχι μόνον τὴν Βαβυλῶνα, ὡς εἴδομεν, ἀνῳκοδόμησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ ναῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων ἐκόσμησε τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Ἀσσυρίας καὶ γενικῶς διέπρεψεν εἰς τὰ ἔργα εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ.

Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ὑπερέβη πάντας εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα καὶ ὁ ὁποῖος ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου ἀκριβῶς παρεξηγηθεὶς ἐθεωρήθη τρυφηλὸς καὶ ἐκθηλυμένος, ὑπῆρξεν ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, ὁ γνωστὸς εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρδανάπαλος. Ὁ πραγματικὸς ὅμως Ἀσσουρβανιπὰλ ὑπῆρξεν ὅλως διάφορος τοῦ Σαρδαναπάλου τῶν Ἑλλήνων, τοῦ θεωρουμένου ὡς προτύπου ἀσιατικῆς τρυφῆς, δειλίας καὶ ὠμότητος. Ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ ὑπῆρξε λόγιος βασιλεύς, θεολόγος καὶ φιλόσοφος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐν τῷ ἀσσυριακῷ κράτει.

Εἰκ. 3.—*Ἐπένδυσις τοίχου δι' ἐσμαλτωμένων πλακῶν.*

Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὁ βασιλεὺς οὗτος εἰς τὰ ἔργα εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ ὑπερέβη πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως ἔργον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργηθεῖσα συλλογὴ παντὸς εἴδους βιβλίων, καὶ ἰδίως τῶν ἀρχαίων βαβυλωνιακῶν. Τὰ βιβλία ταῦτα, γεγραμμένα ἐπὶ πηλίνων πινάκων, διεσώθησαν κατὰ μέγα μέρος ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νινευή, ὅπου ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ εἶχε καταρτίσει μεγάλην βιβλιοθήκην.

Βεβαίως καὶ πρὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπὰλ ὑπῆρχον ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ βιβλιοθῆκαι. Οἱ παλαιότατοι Βαβυλώνιοι βασιλεῖς εἶχον ἱδρύσει τοιαύτας, ἐν Ἀσσυρίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς χώρας ταύτης ὡς κράτους ἱδρύθη (περὶ τὸ 1500

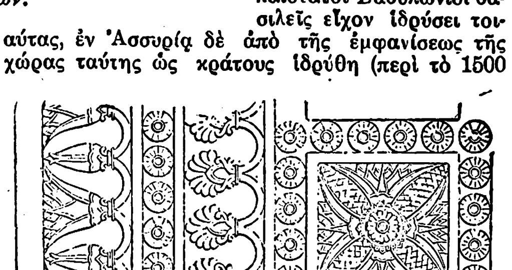

Εἰκ. 4.—*Κοσμήματα δαπέδου ἐκ Κουγιουντζίκ.*

Digitized by Google

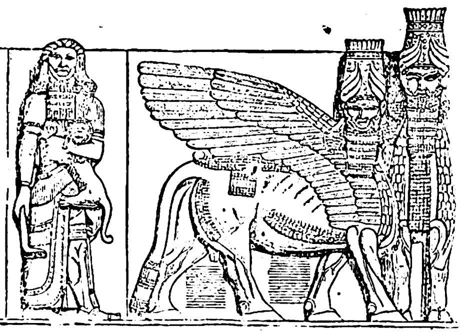

Εἰκ. 5 —*Ἀνάγλυφοι πτερωτοὶ βόες μὲ ἀνθρωπίνας κεφαλὰς εἰς τὴν θύραν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Χορσαβάδ.*

π.Χ.) δημοσία βιβλιοθήκη ἐν τῇ πόλει Ἀσσούρ. Καὶ ἐν Καλὰχ ἵδρυσε μεγάλην βιβλιοθήκην ὁ βασιλεὺς Ἀσσουρναρσιπάλ, τὴν ὁποίαν ὁ υἱὸς αὐτῶν Σαλμανασσὰρ ὁ Β΄ ἐπλούτισε διὰ πολλῶν ἀντιγράφων βαβυλωνιακῶν πινάκων. Καὶ οἱ μετ' αὐτὸν δὲ βασιλεῖς ἐπηύξησαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀριθμὸν τῶν πινάκων τῆς ἐν Καλὰχ βιβλιοθήκης, ἰδίως δὲ ὁ Σαργών, ὁ ὁποῖος διώρισε καὶ δύο ἐφόρους αὐτῆς. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη τοῦ Καλάχ, μεταφερθεῖσα βραδύτερον εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Νινευΐ, ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἤδη πρὸ τοῦ βασιλέως τούτου ὁ Σεναχειρὶμ καὶ ὁ Ἀσσαραδδὼν προσέφερον πλεῖστα βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Νινευΐ· ὁ Ἀσσουρβανιπὰλ ὅμως ὑπερέβη καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς προκατόχους του, ἀποστείλας εἰς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ κράτους του ἄνδρας ἐπιφορτισμένους νὰ ἐρευνήσωσι καὶ ἀνεύρωσι παλαιοὺς πίνακας (βιβλία). Οὕτω δι' ἀγορᾶς ἢ ἀντιγραφῆς συνεσωρεύθη ἐν Νινευὴ πληθὺς βιβλίων τοσαύτη, ὥστε ὁ βασιλεὺς κατεσκεύασε καὶ νέον κτήριον πρὸς ἐναπόθεσιν αὐτῶν. Εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου τῆς Νινευὴ καὶ τοῦ νέου τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀσουρβανιπὰλ ἀνευρέθησαν καὶ ἀνευρίσκονται πάμπολλοι πίνακες ποικίλου περιεχομένου, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ μέγα μέρος ἔλαβον οἱ νεώτεροι εἴδησιν περὶ τοῦ ἀρχαίου ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ κόσμου καὶ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῶν πινάκων δ' ἐκείνων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ὁλόκληρος ὁ ἀσσυροβαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται καθαρὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν.

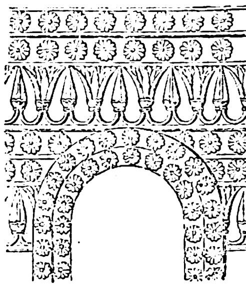

Εἰκ. 7.—*Θολωτὴ θύρα ἀσσυριακοῦ ἀνακτόρου.*

Ὁ ἀσσυροβαβυλωνιακὸς ὅμως πολιτισμὸς δὲν περιωρίσθη ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους. Τέχναι, ἐπιστῆμαι καὶ βιομηχανία τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἐπέδρασαν ἐπὶ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς, τὸ πολιτειακὸν δὲ καὶ πολιτικὸν σύστημα τῶν Ἀσσυρίων καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ἐκυριάρχησεν εἰς πάσας τὰς σημιτικὰς χώρας καὶ ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Μηδίαν καὶ Περσίαν ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀφ' ἑτέρου· αὐτὴ ἡ Ἑλλάς, τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κρατῶν ἀκολουθοῦσα, ὑπέστη ἔμμεσον τὴν ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἐπίδρασιν. Τέλος τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων αἱ ἀστρονομικαὶ θεωρίαι ἐκυριάρχησαν ὁλοκλήρου τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὰ δ' ἔργα βιομηχανίας ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα πρὸς ἀπομίμησιν εἰς πλείστους τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Ἡ ἀσσυριακὴ τέχνη. Τὰ ἐρείπια τῶν παλαιῶν μεγαλοπόλεων, Ἀσσούρ, Νινευή, Καλὰχ καὶ ἄλλων ἔφερον εἰς φῶς ἔργα τέχνης, τὰ ὁποῖα καὶ μόνα θὰ ἤρκουν νὰ καταδείξωσιν εἰς πόσον ὑψηλὴν βαθμίδα πολιτισμοῦ εἶχεν ἀνέλθει ὁ ἀσσυριακὸς λαός. Ἡ ἀσσυριακὴ τέχνη ὡς βάσιν ἔχει βεβαίως τὴν παλαιὰν βαβυλωνιακὴν τέχνην, τὴν ἀκκαδοσουμερικήν. Τοσαύτη ὅμως πρόοδος παρατηρεῖται ἐν τῇ ἀσσυριακῇ τέχνῃ ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς βαβυλωνιακῆς, ὥστε εὐλόγως δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν τέχνην ὁλοκλήρου τῆς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας ἀσσυριακήν. Περὶ τῆς παλαιᾶς ἀκκαδοσουμερικῆς τέχνης ὀλίγας σχετικῶς εἰδήσεις ἔχομεν, ὀλίγα δ' ἀκκαδοσουμερικὰ μνημεῖα διεσώθησαν. Εἰς ταῦτα παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ πλίνθος, καὶ δὴ ἡ ὠμή, ἦτο τὸ σύνηθες οἰκοδομικὸν ὑλικόν, προφανῶς ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως λίθου ἐν τῇ χώρᾳ. Ἡ πλίνθος ὅμως εἶναι τὸ κυριώτατον οἰκοδομικὸν ὑλικὸν καὶ τῶν Ἀσσυρίων, καίτοι ἐν Ἀσσυρίᾳ ὁ λίθος δὲν ἦτο σπάνιος. Ὡς βραδύτερον οἱ Ἀσσύριοι, οὕτω καὶ οἱ παλαιοὶ Βαβυλώνιοι ἐκάλυπτον τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοίχων εἴτε διὰ λιθίνων πλακῶν εἴτε δι' ὀπτοπλίνθων εἴτε διὰ ψηφιδωτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ψηφῖδες ἐξ ὀπτῆς γῆς, συνενούμεναι μεταξύ των διὰ γύψου ἢ ἀσφάλτου ἀπετέλουν ὡραιότατα κοσμήματα. Δυστυχῶς ἐλάχιστα λείψανα κτηρίων τῆς παλαιοτάτης ἐκείνης ἐποχῆς ἀνευρέθησαν, καὶ τούτων δὲ τὰ κατώτερα μόνον μέρη. Διακρίνομεν ὅμως εἰς ταῦτα σαφῶς, ὅτι ἡ μετέπειτα ἀσσυριακὴ τέχνη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνέχεια τῆς παλαιᾶς ἀκκαδοσουμερικῆς, ταυτίζεται δὲ ὁλοσχερῶς μετὰ τῆς νεωτέρας βαβυλωνιακῆς.

Τῆς ἀσσυριακῆς ἢ μᾶλλον ἀσσυροβαβυλωνιακῆς τέχνης μνημεῖα ἀνευρέθησαν κυρίως ἐπὶ τοῦ λόφου *Κουγιουντζὶκ* (ὅπου ἔκειτο ἡ Νινευή), ἐν *Νιμρούδ* (ὅπου πιθανῶς ἔκειτο ἡ Καλὰχ) καὶ ἐν *Χορσαβὰδ* (Δοὺρ-Σαρουκίν). Ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστων ἄλλων πόλεων τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας τὰ ἐρείπια ἀνεκαλύφθησαν πάμπολλα μνημεῖα, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων κατέστη δυνατὸν καὶ νὰ διαφωτισθῇ ἡ ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία καὶ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ του ὁ ἀσσυροβαβυλωνιακὸς πολιτισμός. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀσσυροβαβυλωνιακὴν τεχνοτροπίαν ἔχουν μεγίστην σπουδαιότητα τὰ ἀνασκαφέντα ἐρείπια τῶν ἐν τῇ χώρᾳ παλαιῶν πόλεων, ναῶν καὶ ἀνακτόρων, διότι εἰς ταῦτα εὐκόλως ἀναγνωρίζει τις ὄχι μόνον τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον τῶν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς τεχνικῆς διακοσμήσεως αὐτῶν.

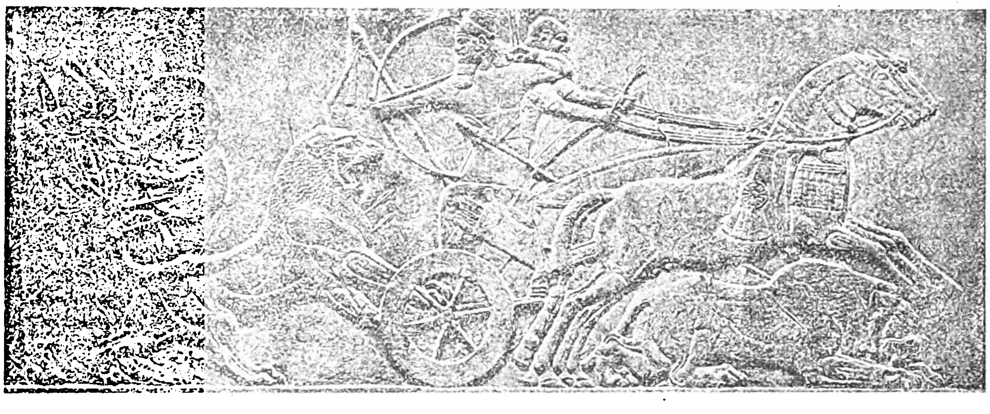

Εἰκ. 9.—*Ἡ θήρα τοῦ λέοντος (ἀνάγλυφον τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ).*

[Βρεττανικὸν Μουσεῖον.]

Εἰκ 10, 11.—*Ὁ Σαλμανασσὰρ Β΄ δέχεται τὴν προσκύνησιν καὶ τὰ δῶρα τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ.*

Τὸ ὑπὸ τοῦ Σαργὼν ἐν Δοὺρ-Σαρουκὶν (Χορσαβὰδ) κατασκευασθὲν ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον διετηρήθη εἰς σχετικῶς καλυτέραν κατάστασιν τῶν λοιπῶν καὶ τοῦ ὁποίου κατωρθώθη νὰ γίνῃ πλήρης ἀναπαράστασις (εἰκ 1), δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελοῦν τὸν τύπον, συμφώνως μὲ τὸν ὁποῖον κατεσκευάζοντο πάντα τὰ ἀσσυροβαβυλωνιακὰ

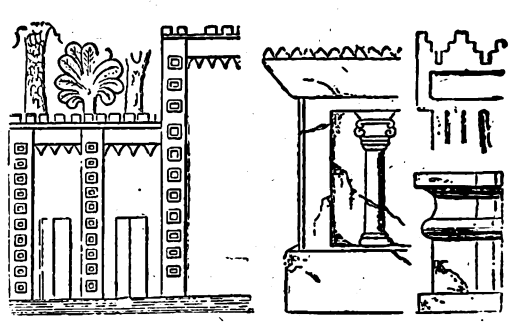

Εἰκ. 6.—*Κεντρικὴ ὄψις ἀσσυριακοῦ ἀνακτόρου κατ' ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον.*

ἀνάκτορα μὲ μικρὰς ἀπ' ἀλλήλων παραλλαγάς. Τὴν βάσιν πάντων τῶν τοιούτου εἴδους οἰκοδομημάτων ἀπετέλει πάντοτε κρηπίδωμα ὑψηλόν, συνήθως 10—12 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἐξ ὀπτῶν μεγάλων πλίνθων ἀποτελούμενον καὶ διὰ λιθίνων στηθαίων ἀσφαλιζόμενον. Αἱ πλευραὶ τοῦ κρηπιδώματος τούτου ἦσαν οὐχὶ πανταχοῦ ἀπότομοι, ἀλλὰ τοιαῦται, ὥστε νὰ ἀνέρχωνται δι' αὐτῶν ἵπποι καὶ ἅρματα μέχρι τῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας (κορυφῆς) τοῦ κρηπιδώματος. Ἐπ' αὐτῆς ὑπῆρχον οἰκοδομήματα (εἰκ. 2) κατὰ διαφόρους τρόπους τοποθετημένα περὶ μεγάλας αὐλάς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν στεγῶν δὲν μετεχειρίζοντο εἰς τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα κίονας οἱ Ἀσσύριοι, αἱ αἴθουσαι ἦσαν ἐπιμήκεις καὶ στεναὶ οὕτως, ὥστε εἰς μῆκος μέχρι 50 μέτρων νὰ ἀντιστοιχῇ ἐνίοτε μόνον 10—12 μέτρων πλάτος. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα περιεβάλλοντο ὑπὸ τοίχων ὑπερβολικῶς χονδρῶν, ἐστεγάζοντο διὰ θόλων καὶ εἶχον τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοιχωμάτων κεκοσμημένον διὰ πλήθους ἀναγλύφων ἐπὶ μεγάλων τετραγώνων πλακῶν ἐξ ἀλαβάστρου ἢ σμάλτου εἰς ἐπαλλήλους σειρὰς τοποθετημένων (εἰκ. 3). Τὰ τυχὸν δὲ κενὰ ἐπληροῦντο διὰ λείων ὀπτοπλίνθων κεκαλυμμένων διὰ παντοίων κοσμημάτων. Δι' ὁμοίων πλακῶν ἐκοσμεῖτο καὶ τὸ δάπεδον, παρουσιάζον πολλάκις σχῆμα τάπητος ἢ κεντήματος (εἰκ. 4). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν οἰκοδομημάτων τούτων, ὡς αὕτη ἀπεικονίζεται ἐν τοῖς ἀναγλύφοις, ἦτο ἐνίοτε κεκοσμημένη διὰ ψευδοκιόνων ἢ διὰ βαθειῶν καθέτων ἐντομῶν (εἰκ. 5). Ἐπὶ τῶν ἐλάχιστα ἐπικλινῶν στεγῶν τῶν κατωτέρων κρηπιδωμάτων εὑρίσκοντο ἐνίοτε κῆποι, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν φυτευμέναι κέδροι καὶ φοίνικες (τοῦτο δ' ὑπενθυμίζει τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφερομένους κρεμαστοὺς κήπους τῆς Σεμιράμιδος ἐν Βαβυλῶνι, οἱ ὁποῖοι κατελέγοντο μεταξὺ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου) Πολυτελεῖς ἦσαν καὶ αἱ πύλαι τῶν ἀσσυριακῶν οἰκοδομημάτων· αἱ παραστάδες αὐτῶν ἐκοσμοῦντο συνήθως δι' ἀναγλύφων πτερωτῶν βοῶν μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλὴν (εἰκ. 6). τὸ δ' ἄνω μέρος τοῦ θυρώματος πολλάκις ἦτο θολωτὸν καὶ πλουσίως κεκοσμημένον καὶ τὰ θυρόφυλλα χαλκᾶ (εἰκ. 7).

Εἰκ. 8.—*Μορφαὶ Ἀσσυρίων ἡγεμόνων.*

Εἰκ. 12.—*Λέων τετρωμένος.*

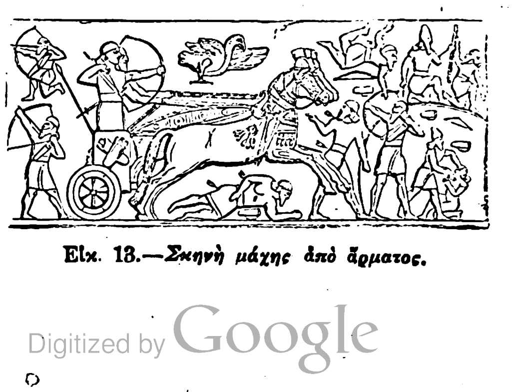

Εἰκ. 13.—*Σκηνὴ μάχης ἀπὸ ἅρματος.*

Digitized by Google

Πλὴν τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων τῶν ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος εὑρισκομένων, τὰ ὁποῖα, ἀποτελοῦντα συμπλέγματα, ἐχρησίμευον εἴτε ὡς κατοικίαι εἴτε ὡς ἀποθῆκαι, σταῦλοι, φυλακεῖα, βιβλιοθῆκαι κ. τ. δ., ὑπῆρχεν ἀπαραιτήτως καὶ τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῶν ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἀνακτόρων, ἡ κλιμακωτὴ δηλαδὴ πυραμίς, ἡ ἐπὶ τετραγώνου βάσεως στηριζομένη, ἡ ὑπενθυμίζουσα τὸν περίφημον πύργον τῆς *Βαβὲλ* τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ πυραμὶς αὕτη ἀποτελουμένη ἀπὸ ἑπτὰ πατώματα κτισμένα τὸ ἓν ὑπεράνω τοῦ ἄλλου καὶ φέροντα ἕκαστον ἰδιαίτερον χρῶμα, τὸ χρῶμα δηλαδὴ τὸ συμβολικῶς ὡρισμένον δι' ἕκαστον τῶν ἑπτὰ πλανητῶν (τοῦτ' ἔστι τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν πέντε τότε γνωστῶν πλανητῶν), ἐχρησίμευεν ὡς ναὸς ἅμα καὶ ἀστεροσκοπεῖον διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἀσσυροβαβυλωνιακὴ θρησκεία καὶ ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων εὑρίσκοντο εἰς μεγίστην συνάφειαν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ κλιμακωτὴ αὕτη πυραμὶς εὑρίσκετο μεμονωμένη· μεμονωμένον εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Χορσαβὰδ ἦτο καὶ ἕτερόν τι οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον, πιθανώτατα, ἦτο ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ θρόνου. Περὶ τὸ ἀνάκτορον τέλος ἐξετείνετο ἡ πόλις περιβαλλομένη διὰ τείχους ἔχοντος ἑπτὰ πύλας, ἰσαρίθμους δηλαδὴ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλανητῶν.

Ἐνῷ ὅμως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων τοσοῦτον εἶχε προοδεύσει, ἡ γλυπτικὴ αὐτῶν μόνον πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων ἐχρησιμοποιεῖτο. Ἕνεκα τούτου ἀγάλματα αὐτοτελῆ σπανίως κατεσκευάζοντο, τὰ ἀνάγλυφα δ' ἦσαν ἡ προσφιλὴς μορφὴ τῶν ἀσσυροβαβυλωνιακῶν γλυπτῶν ἔργων. Καὶ ὅπου δ' ἀπὸ τοῦ ἀναγλύφου προέβησαν οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι γλύπται εἰς τὴν κατασκευὴν ὁλοκλήρου σώματος ζῴου ἢ ἀνθρώπου, τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη πρὸς διακόσμησιν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, θυρωμάτων λ. χ. ἢ τοίχων ἐσωτερικῶς ἢ ἐξωτερικῶς. Εἰς τὰ ἀνάγλυφα ἐστρέψαν οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι καλλιτέχναι ὅλην τὴν προσοχήν των καὶ ἐνεφάνισαν ὅλην τὴν ἐπιτηδειότητά των. Ἀναλόγως δὲ τοῦ τμήματος τοῦ ἀνακτόρου, τὸ ὁποῖον ἐσκόπουν νὰ διακοσμήσωσιν, ἀπεικόνιζον εἰς αὐτὰ ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ λαοῦ ἢ τὸν καθ' ἡμέραν βίον καὶ τὰ κατορθώματα τῶν βασιλέων καὶ μεγιστάνων. Οἱ βασιλεῖς παριστάνονται ἄλλοτε μὲν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ των καθήμενοι ἐπὶ θρόνου ἢ ἠρέμα καὶ μετὰ σοβαρότητος βαδίζοντες (εἰκ. 8), ἄλλοτε δὲ καταβάλλοντες ἄγρια ζῷα, ἰδίᾳ λέοντας (εἰκ. 9) καὶ ἀγρίους ταύρους (εἰκ. 12), καὶ ἄλλοτε πάλιν μαχόμενοι ἀπὸ ἁρμάτων καὶ κατατροποῦντες τοὺς ἐχθροὺς (εἰκ. 13) ἢ δεχόμενοι τὴν προσκύνησιν καὶ τὰ δῶρα τῶν ἡττημένων ἢ ὑποτεταγμένων λαῶν (εἰκ. 10 καὶ 11). Πλὴν τῶν βασιλέων ὅμως ἀπεικονίζονται εἰς τὰ ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα καὶ ποικίλαι σκηναὶ ἐκ τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐκ τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ. ζῷα, δένδρα, πόλεις, τοπία, μετὰ μεγάλης ἐνίοτε προσοχῆς εἰς τὰς λεπτομερείας. Τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐνεποίει ἡ προσεκτικὴ ἐξεργασία τῶν ἀσσυριακῶν ἀναγλύφων, ἐπέτεινεν ὁ ζωηρὸς χρωματισμὸς αὐτῶν διὰ κιτρίνου, κυανοῦ καὶ μέλανος χρώματος, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὰς ἐσμαλτωμένας πλάκας τὰς κοσμούσας τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα τῶν θαλάμων. Καὶ αἱ τοιχογραφίαι δὲ δὲν ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τοὺς Ἀσσυρίους· εἰς ταύτας, πλὴν τῶν τριῶν χρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἴπομεν, ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ τὸ ἐρυθρόν, τὸ πράσινον καὶ τὸ ἰῶδες. Αἱ τοιχογραφίαι ὅμως τῶν Ἀσσυρίων κατεσκευάζοντο συμφώνως πρὸς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῶν ἐγχρώμων ἀναγλύφων ἄνευ οὐδεμιᾶς διαφορᾶς ἐν τῷ χρωματισμῷ τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν σκιαζομένων μερῶν.

Βλ. *Π. Καρολίδου*, Παγκόσμιος Ἱστορία τ. Α'. *W. Lübke*, Die Kunst des Altertums κατ' ἐπεξεργασίαν *Max Semran*, Στουτγάρδη 1899. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἐλήφθησαν καὶ αἱ παρατεθεῖσαι ἐν τῷ ἄρθρῳ εἰκόνες. Γ. Ι. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

ἀσσυριακός, —ή, —όν ὁ τῆς Ἀσσυρίας. ὁ ἀνήκων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν: «ἀσσυριακὴ τέχνη, — φιλολογία κ.τ.τ.».

—**ἀσσυριακὴ ἰατρική** βλ. Ἰατρικῆς *Ἱστορία*.

ἀσσυριολογία (ἡ). Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν μελέτην τῆς γραφῆς, τῆς γλώσσης, τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. Ἡ γένεσις τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν βαβυλωνιακῶν καὶ ἀσσυριακῶν μνημείων καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν (βλ. καὶ λ. Ἀσσυρία). Α. Δ.

ἀσσυριολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ καταγινόμενος εἰς τὴν ἀσσυριολογίαν (βλ. λ.).

ἀσσύριος (ὁ), θηλ. *Ἀσσυρία* τὸ ἐθνικὸν τῆς χώρας Ἀσσυρίας.

Ἀσσύριος. Οὕτως ὠνομάζετο, κατὰ τὸν Θεμίστιον, ὁ πραγματικὸς συγγραφεὺς τῶν εἰς τὸν Σολομῶντα ἀποδιδομένων παροιμιῶν. Γ. Ι. Κ.

Ἀσσὼ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (2, 6, 61).

Ἀσσώριον καὶ *Ἄσσωρος* (Assorum) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πολίχνη τῆς Σικελίας παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Χρύσα, πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Ἔννης. Εἶναι ἡ σημερινὴ *Ἄζαρο*, μνημονεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καὶ ἄλλων συγγραφέων.

Ἀσσωρὸν [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς νήσου Σάμου σημειούμενον ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Πιθανῶς εἶναι τμῆμα τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ ὄρους *Ἄμπελος*. Σ. Ι. Φ.

Ἄσσωφ (Aschoff), ***Κάρολος-Ἀλβέρτος Λουδοβῖκος*** Γερμανὸς ἀνατομοπαθολόγος γεννηθεὶς ἐν Βερολίνῳ τῷ 1866. Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι πραγματεύονται περὶ πυελονεφρίτιδος, περὶ ἀνατομοπαθολογίας τῶν οὐροφόρων ὁδῶν, περὶ θρομβώσεως καὶ ἐμβολῆς, περὶ αἰτιολογίας τῆς ὀμφαλοκήλης, περὶ μέσης ὠτίτιδος παρὰ τοῖς νεογνοῖς, περὶ φυσιολογικῆς καὶ παθολογικῆς ἀνατομίας τῆς ἐγκυμοσύνης κλπ. Ο. Ρ.

Ἀστ (Ast), ***Γεώργιος-Ἀντώνιος-Φρειδερῖκος*** Γερμανὸς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος (1778—1841). Τῷ 1826 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, ὅπου ἐδίδαξε τὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν συνεχῶς μέχρι τοῦ θανάτου του. Πλὴν τῆς καθηγητικῆς ἕδρας ὁ Ἄστ ἐξελέγη καὶ ἑταῖρος τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἠσχολήθη ἀποκλειστικῶς μὲ τὸν Πλάτωνα, αἱ ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐργασίαι του εἶναι ἀξιόλογοι. Τὸ ἔργον του: «Platon's Leben und Schriften» (1816) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος μελετῶν του, ἀποτελέσαν ἀφετηρίαν τῶν «Introductions» τοῦ *Schleiermacher*. Ἐξετάσας τὴν γνησιότητα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ὑπεστήριζεν ὅτι πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς παραδόσεως νοθευομένων, εἶναι νόθοι καὶ ὁ Μένων, ὁ Εὐθύδημος, ὁ Χαρμίδης, ὁ Λύσις, ὁ Λάχης, ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος Ἀλκιβιάδης, ὁ Ἱππίας μείζων καὶ ὁ ἐλάσσων, ὁ Ἴων, ὁ Εὐθύφρων, ἡ Ἀπολογία, ὁ Κρίτων καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Νόμοι, περὶ τῶν ὁποίων ρητῶς μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι εἶναι γνήσιοι. Ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι τοῦ 1822 ἐπεμελήθη μιᾶς πλήρους ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου εἰς 11 τόμους, μετὰ ὑπομνημάτων καὶ λατινικῆς μεταφράσεως. Τὸ ἔργον ὅμως εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει τὴν δόξαν του εἶναι τὸ τρίτομον Lexicon Platonicum (1835—1838), τοῦ ὁποίου ἐγένετο καὶ ἀναστατικὴ ἀνατύπωσις ἐν Βερολίνῳ τῷ 1908. Πλὴν τῶν πλατωνικῶν μελετῶν ὁ Ἄστ ἠσχολήθη καὶ εἰς ζητήματα αἰσθητικά, ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογικά (System der Kunstlehre 1805. Grundriss der Aesthetik 1807). Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ἡ πρωτοτυπία του συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μεταξὺ τῶν πρώτων ὑπεστήριξε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελίξεως τῆς σκέψεως (Grundlinien der Philosophie 1807, β' ἐκδ. 1809. Grundriss einer Geschichte der Philosophie 1807 καὶ 1825, καὶ Hauptmomente der Geschichte der Philosophie 1829). Ἐν τῇ φιλολογίᾳ τέλος ἠσχολήθη εἰς ζητήματα γραμματικά, κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ μεθ' ἱκανῆς πρωτοτυπίας (Grundlinien der Philologie 1808, καὶ Grundlinien der Grammatik, Hermeneutik und Kritik 1808). Θ. Π.

Ἀστα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἱσπανίας τῆς Βαιτικῆς ἐν τῇ Τουρδητανίᾳ ἀναφερομένη ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου (Β, δ, 12) ὡς κειμένη εἰς πλάτος 37° ¹/₆ καὶ μῆκ. ἀπὸ Μακάρων 6°, ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος (ἐκδ. *Διδότου* 117, 31) ὡς κειμένη ἐπὶ τοῦ Βαιτίου ποταμοῦ (τανῦν Γουαδαλκιβίρ), εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐπινείου τῆς νήσου (τανῦν Isla di Leon τοῦ Κάδιξ) οὐχὶ μείζονα τῶν 100 σταδίων, ὅμια δὲ τόπος συνόδου τῶν Γαδιτανῶν (Gaditani Conventus· ἐλ. *Πλίνιον* ἐκδ. *Didot* III 3, 12). Τὴν θέσιν της ἐπέχει σήμερον (Geographie de *Strabon* τόμ. I. 402) ἡ Mesa d' Asta. Σ. Ε. Λ.

— **Ἀστα** (Asta) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Πόλις τῆς Λιγυστικῆς, ἀποικία τῶν Ρωμαίων ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (6 19, 5). Εἶναι τὸ σημ. Ἄστι (βλ. λ.).

Ἀστάβαροι [*Ἀρχ. Γ.*]. Ἀραβικὸς λαός, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἰώσηπος (1, 6, 21).

Ἀσταβήνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Ἀρχαία χώρα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Περσίας, καὶ ἐκτεινομένη κατὰ μῆκος τῆς Κασπίας θαλάσσης. Εἶναι τὸ σημερινὸν *Νταγκεστάν*.

Ἀσταβηνοὶ [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Ὑρκανίας, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6, 9, 5).

Ἀσταβόρας [*Γεωγρ.*]. Παραπόταμος τοῦ Νείλου (βλ. λ. Αἴγυπτος 507 γ' κ. ἑ.).

ἀσταθεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀσταθής, ἔλλειψις εὐσταθείας· ‖ μεταφ. ἔλλειψις σταθερότος, ἐμμονῆς εἰς ἀρχὰς καὶ φρονήματα: «πολιτική— ἠθικὴ ἀστάθεια».

ἀσταθὴς (ὁ, ἡ),—ὲς (τό)· ὁ μὴ σταθερός, ὁ σφαλλόμενος, ὁ κλονούμενος, ἀντίθ. *εὐσταθής, ἔμπεδος, σταθερός* ‖ μεταφ. ὁ κυμαινόμενος, ὁ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ φερόμενος, ὁ μὴ ἐμμένων εἰς ἀρχὰς καὶ φρονήματα.—Ἐπίρρ. *ἀσταθῶς*.

—ἀσταθὴς *ἄξων* [*Μηχαν.*]· βλ. περιστροφή.

ἀστάθμευτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σταθμεύσας, ὁ μὴ καταλύσας που.

ἀστάθμητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ σταθμηθείς, ὁ μὴ ὑποβληθεὶς εἰς ζύγισιν· ‖ ὁ ἀνεπίδεκτος σταθμήσεως, ὁ μὴ ἔχων αἰσθητὸν βάρος: «ὁ αἰθὴρ εἶναι ἀστάθμητος»· ‖ μεταφ. ὁ μὴ σταθμίζων τὰ πράγματα, ἄκριτος, ἐπιπόλαιος· ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν δύναταί τις νὰ ὑπολογίσῃ, ἀσταθής, ἀβέβαιος: «ὁ ὄχλος ἀσταθμητότατον τῶν ἁπάντων... καὶ ὡς ἂν τύχοι κινούμενον» (*Δημοσθ.*)· «ἀσταθμητότατον πρᾶγμα ὁ βίος».

—ἀστάθμητος *παράγων*. —1) Ἐν ταῖς *φυσικαῖς ἐπιστήμαις*: Ἡ αἰτία, ἡ μὴ δυναμένη νὰ καθορισθῇ ἐπιστημονικῶς. —2) Ἐν τῇ *ἠθικῇ* καὶ τῇ *ψυχολογίᾳ*: Ἡ αἰτία, ἥτις ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς. Α. Δ.

ἀστάθμιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ζυγισθείς, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ζυγισθῇ ‖ ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν ἠλέγχθη ἡ εὐθυγραμμία διὰ τῆς στάθμης, ὁ μὴ ἀλφαδιασθείς.

Ἀσταὶ [*Ἀρχ. Γ.*]. Λαὸς τῆς ΒΑ Θρᾴκης ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Προποντίδος πρὸς Δ. τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἐκαλοῦντο Astii καὶ Astae, ἡ δὲ χώρα των ἀπετέλει praefecturam (στρατηγίαν) τῆς ἐπαρχίας (provincia) Θρᾴκης. Κυρία των ἀπασχόλησις ἦτο ἡ πειρατεία καὶ ἡ λῄστευσις τῶν ναυαγούντων. Θ. Π.

Ἀστακάνα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βακτριανῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Κατὰ τὸν *Ραῖχαρτ* εἶναι ἡ σημερινὴ *Ἀτχουννάβ*.

Ἀστάκαπρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰνδοσκυθίας (Συραστρηνῆς), εἰς τὴν δυτικὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Βαρυγάζης (*Πτολ.* VII, 1, 60).

Ἀστακηνοὶ [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Βακτριανῆς, (*Στράβ.* 15,698, *Ἀρρ.* Ἰνδ. 1,1,2).

Ἀστακηνὸς κόλπος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὡραίων κόλπων τοῦ κόσμου, βαθέως εἰσχωρῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Προποντίδος δυτικὴν τῆς Βιθυνίας ἀκτὴν καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μὲν βορεία ἀκτὴ ἀποτελεῖ τὴν ἀπόληξιν τοῦ Ἀργανθωνίου ὄρους, ἡ δὲ νοτία διαδέχεται τὴν ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου πρὸς Εὔξεινον χωροῦσαν ἀκτὴν τῆς Χαλκηδόνος: «ἔπειτ' ἐκδέχεται τὴν τῶν Χαλκηδονίων ἠϊόνα ὁ Ἀστακηνὸς καλούμενος κόλπος, μέρος ὢν τῆς Προποντίδος, ἐν ᾧ Νικομήδεια ἔκτισται . . . καὶ Ἀστακὸς πόλις . . . ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὠνομάσθη» (*Στράβ. Did* IB. δ. 2). Ὁ Πλίνιος περιγράφων τὸν κόλπον (ἐκδ. *Did.* V, 43,2) καὶ τὰς δύο ἐνδιαμέσους αὐτοῦ στενότητας διασῴζει καὶ τὴν ὀνομασίαν *Λευκάτας* τοῦ ἑνὸς τῶν κεράτων τοῦ κόλπου, ἀπέχοντος τῆς Νικομηδείας 37¹/₂ χιλιάδων ρωμαϊκῶν βημάτων, ὄντος δὲ προφανῶς τοῦ ΒΑ κέρατος, ἅτε κειμένου ἐπὶ τῆς ἰδίας τοῦ κόλπου ὡς καὶ ἡ Νικομήδεια ἀκτῆς, τοῦ συγχρόνου ἀκρωτηρίου *Γιαλὴν Καγιὰ Μπουρνοῦ* (πλάτος 40°45'20", μῆκ. 29°21'20", γάρτ. ἀγγλ.: 1004: Sea of Marmara καὶ 497: Gulf of Ismid). Τοῦ ἑτέρου τῶν κεράτων τοῦ κόλπου, τοῦ συγχρόνου *Τσατὰλ Μπουρνοῦ*, ἡ παρ' ἀρχαίοις ὀνομασία δὲν διεσώθη. Ἡ σύγχρονος ὀνομασία τοῦ *Ἀστακηνοῦ κόλπου* εἶναι παρ' Ἕλλησι μὲν *Κόλπος τῆς Νικομηδείας*, παρὰ δὲ τοῖς Τούρκοις τοῦ *Ἰσμίδτ*. Σ. Ε. Λ.

ἀστακίδαι (οἱ) (Crustaceae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεκαπόδων μακρούρων*. Τὸ σῶμά των διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένα μέρη, τὸν κεφαλοθώρακα καὶ τὴν κοιλίαν. Ὁ κεφαλοθώραξ καλύπτεται ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὑπὸ κελύφους ἢ ὀστράκου τιτανώδους συστάσεως καὶ εἶναι πεπιεσμένος ἐκ τῶν πλαγίων. Ἡ κοιλία των χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς τελείας αὐτῆς ἀναπτύξεως (κακῶς καλεῖται οὐρά) καὶ εἶναι πολύσαρκος, ἐδώδιμος καὶ ἔχει τὸ μῆκος περίπου τοῦ κεφαλοθώρακος. Αἱ διάφοροι ἀρθρώσεις ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ κοιλία εἶναι σαφῶς διαχωρισμέναι. Φέρει πέντε ζεύγη σκελῶν, *ψευδόποδα* καλούμενα, καὶ ἀπολήγει εἰς πλατὺ πτερύγιον. Ἡ κοιλία καμπτομένη πρὸς τὰ ὕπτια τοῦ θώρακος μετὰ δυνάμεως καὶ ἐπανερχομένη εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς θέσιν προκαλεῖ τὴν νῆξιν τῶν ζῴων τούτων.

Τὰ ψευδόποδα εἰς τὰ θήλεα ζῷα χρησιμεύουσι κυρίως εἰς τὸ νὰ συγκρατῶσι τὰ ᾠὰ μέχρι τῆς ἐκκολάψεώς των. Ἡ κεφαλὴ των φέρει τέσσαρας κεραίας, ὧν αἱ πρὸς τὰ ἔνδον εὑρισκόμεναι εἶναι

Digitized by Google

βραχύτεραι τῶν ἐξωτερικῶν, αἵτινες εἶναι λίαν ἐπιμήκεις καὶ καταλήγουσιν εἰς ἀγκιστροειδεῖς ἀποφύσεις, δι' ὧν τὸ ζῷον συλλαμβάνει τὴν λείαν του. Οἱ ὀφθαλμοὶ των εἶναι μισχωτοὶ καὶ σύνθετοι. Τὰ μασητικὰ ὄργανα εἶναι πολυπλοκώτατα· ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν ζευγῶν σιαγόνων καὶ τεσσάρων προσακτρίδων, ἕπονται 3 ζεύγη παρεμφερῶν πρὸς τὰς σιαγόνας ποδῶν, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς σύλληψιν τῶν τροφῶν. Τὰ κινητήρια ὄργανα ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε ζεύγη ποδῶν εὑρισκομένων κάτωθεν τῆς θωρακικῆς κοιλότητος. Ἐκ τῶν ποδῶν τὸ πρῶτον ζεῦγος εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ καταλήγει εἰς ἰσχυροτάτας *χηλὰς* ἢ *ψαλίδας*, κοινῶς *φοῦχτες*. Τὰ ὑπόλοιπα ζεύγη εἶναι βραχύτερα καὶ φέρουσι πολυπληθεῖς ὀδοντώσεις. Τὰ βράγχια εὑρίσκονται εἰς ἰδίαν, παρὰ τὸν κεφαλοθώρακα, κοιλότητα. Ἡ καρδία εἶναι βραχεῖα, φωειδὴς καὶ περικλείεται ὑπὸ τοῦ θώρακος. Τὰ γένη εἶναι πάντοτε κεχωρισμένα. Ἡ θήλεια γεννᾷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τῶν βράχων ἢ ἐντὸς θαλασσίων χόρτων 6 000 - 10 000 ᾠὰ (ἀναλόγως τῶν διαφόρων γενῶν), ὡραίου κυανοῦ χρώματος μὲ κιτρίνας ἀνταυγείας. Τὰ ζῷα μέχρις ὅτου ἐνηλικιωθῶσιν ὑφίστανται πλείστας ὅσας μεταμορφώσεις. Οἱ ἀστακίδαι ζῶσιν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας ὡς καὶ εἰς πλεῖστα γλυκέα ὕδατα. Δ. Ν. Π.

ἀστακοειδὴς (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Ὁ ὅρος οὗτος ἀναφέρεται κυρίως εἰς ἐξάνθημα ζωηρῶς ἐρυθρὸν καταλαμβάνον ὁλόκληρον τὸ καλυπτήριον σύστημα δι' ὁμοιομόρφου χροιᾶς ὑπομιμνησκούσης τὸν χρωματισμὸν τοῦ ἑψημένου ἀστακοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἐξάνθημα ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὴν *αἱμορραγικὴν εὐλογίαν*. Μ. Ν. Κ.

ἀστακοουρὰ (ἡ). Συντηρημένη σὰρξ τοῦ ἀστακοῦ, ἥτις παρασκευάζεται, ἀφαιρουμένων τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς, δι' ἀποξηράνσεως τοῦ ὑπολοίπου εἰς τὸν ἥλιον. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι ἐπινόησις τῶν δυτῶν μας, συχνότατα εὑρισκομένων εἰς ἀστακοβριθεῖς τόπους. Μαλακυνομένη ἡ ἀστακοουρὰ ἐν ἐρυθρῷ οἴνῳ παρέχει γευστικώτατα ἐδέσματα εἰς τοὺς νησιώτας. Σ. Ε. Λ.

Ἄστακος (ὁ). —1) Υἱὸς τοῦ *Ποσειδῶνος* καὶ τῆς Νύμφης *Ὀλβίας*, θεμελιωτὴς τῆς ἐν Βιθυνίᾳ πόλεως *Ἀστάκου*, ἀπὸ τούτου ὀνομασθείσης. —2) Θηβαῖος πατὴρ τοῦ *Ἀμφιδίκου* ἢ *Ἀσφοδίκου*, τοῦ *Ἰσμάρου*, τοῦ *Λεάδου* καὶ τοῦ *Μελανίππου*, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, γενναίως ὑπερασπισθέντες τὴν πατοίδα αὐτῶν κατὰ τῶν Ἀργείων (*Ἀπδ.* 3, 6, 8 — *Ἡροδ.* 5, 6, 7. *Αἰσχύλ.* Ἑπτ. ἐπὶ Θήβας, 407). Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τῆς Ἰλιάδος (Ζ, 396) δύο τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὁ *Ἐφιθήλας* καὶ ὁ *Λοβης* ἐθεμελίωσαν τὴν *Θήβην* τὴν *Ὑποπλακίαν*. ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἄστακος (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Προπαροξύτονος τύπος τῆς ὀνομασίας τῆς ἀκαρνανιακῆς πόλεως ἀπαντῶν παρὰ Θουκυδίδῃ (Β', λ', 1) καὶ τῆς βιθυνικῆς τοιαύτης (*Παυσ.* 5, 12, 7)· ὅλ. καὶ λ. Ἀστακὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.* καὶ *Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. —2) Πόλις τῆς Συρίας (*Ἀππιαν.* Συρ. 57). —3) Χώρα τῶν Βυζαντίων (*Θεόπ.* Π. Σ. Β). —Ο.

Ἀστακὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Ἀκαρνανίας (*Σκύλ. Καρυανδ.* Περίπλ. 34 καὶ *Κλαύδ. Πτολεμ.* Γεωγρ. ὑφηγ. Γ', ιδ', 10), πιθανῶς Κεφαλλήνων κτίσμα Inscrip Graec. IX, 1 σελ. 112 καὶ ἀρ. 513. *Στέφ. Βυζ.* καὶ διὰ τὴν νομισματολογίαν *Head* Hist. numor. 329 καὶ 406). Παρὰ Θουκυδίδῃ ἀπαντᾷ καὶ *Ἄστακος*, δὶς δ' ἐμφανίζεται κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἔτος, ὡς πρὸς τὴν προσβολὴν τῶν παραλίων τῆς Ἀκαρνανίας ὑπὸ ἑκατὸν ἀθηναϊκῶν τριήρεων, αἵτινες περιπλεύσασαι τὴν Πελοπόννησον «[αἱροῦσι] καὶ Ἄστακον ἧς Εὔαρχος ἐτυράννει, λαβόντες κατὰ κράτος καὶ ἐξελάσαντες αὐτὸν τὸ χωρίον εἰς τὴν ξυμμαχίαν προσεποιήσαντο» (*Θουκ.* Β' λ' 1). Κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου διὰ τὴν ἐκεῖ ἀπόβασιν τετρακοσίων Ἀθηναίων καὶ ἰσαρίθμων Μεσσηνίων, ἀπὸ τοῦ ἀπὸ Ναυπάκτου ἐπιπλεύσαντος ὑπὸ τὸν Φορμίωνα στόλου, τῶν ἀποβάντων προελασάντων εἰς τὴν μεσόγειαν μέχρι Στράτου καὶ Κορόντων καὶ ἄλλων χωρίων, ὁπόθεν «ἄνδρας οὐ δοκοῦντας βεβαίους εἶναι ἐξήλασαν, καὶ Κύνητα τὸν Θεολύτου ἐς Κόροντα καταγαγόντες, ἀνεχώρησαν πάλιν ἐπὶ τὰς ναῦς» (*Θουκ.* Β, ρβ, 1).

Τὴν θέσιν τοῦ Ἀστακοῦ κατὰ τὸν μεταγενέστερον γεωγράφον *Μελέτιον* Μητροπολίτην Ἀθηνῶν (Γεωγρ. Παλαιὰ καὶ Νέα. Ἐκδ. Β' *Ἀνθ. Γαζῆ*, Βενετία 1807 τόμος Β' 292), ἐπεῖχε τὸ φρούριον *Κάστρο Μάνη*. Τανῦν γενικῶς πιστεύεται ὅτι τὴν θέσιν τοῦ Ἀστακοῦ ἐπεῖχε τὸ χωρίον *Δραγαμέστι*, ὅπερ ὅμως ὁ τοῦ Θουκυδίδου σχολιαστὴς (Schol. *Thucyd.* ad lib. II § 102) θεωρεῖ ὡς ἐπισχὸν τὴν θέσιν τῶν *Οἰνιάδων* (πρβλ. *Palmer:* Grec. ant. βιβλ. III κεφ. 12 σελ. 417), ὁ δὲ Μελέτιος ὑποθέτει ταυτιζόμενον πρὸς τὰ ἀρχαῖα «Τράγασα τὰ ἀπὸ τοῦ Τραγάσου, χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Ποσειδῶν ἔξηξε τὴν πῆξιν τοῦ ἅλατος. Ἴσως εἶναι αὐτὴ ἡ νῦν *Τραγαμέστη*», τοῦ σχολιαστοῦ τῆς Géographie de *Strabon* (τόμ. IV σελ. 27 ὑποσ. 6) δεχομένου παρείσφρησιν σφάλματος εἰς τὰς ἀνωτέρω περικοπάς. Πάντως ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀστακοῦ λιμήν, ἔχων κυματοθραύστην κατὰ τῶν ἀπὸ δυσμῶν ἀνέμων μετ' ἐρυθροῦ σταθεροῦ φωτὸς εἰς τὸ ἀκροχήλιόν του καὶ ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι ἔχει συντεταγμένας, εἰς τὴν μασχάλην τοῦ κυματοθραύστου, πλάτ. 38° 31' 53" Β καὶ μῆκ. 21° 05' 37" Ἀν. κατὰ τοὺς ἀγγλ. χάρτ. 203: Santa Maura, Ithaca and Cephalonia islands with the adjacent coast Kastro sykia to Kastrotornese, 1939. Dragamesti bay and approaches 3496 Scropha point to cape Kamilaika. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Ἀστακὸς** *[Ἀρχ. Παραλ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βιθυνίας ἐν τῷ νοτιοανατολικωτάτῳ ὅρμῳ τοῦ *Ἀστακηνοῦ κόλπου*, ἣν ᾤκησαν Μεγαρεῖς ἄποικοι Ὀλυμπιάδος ἱσταμένης ΙΖ', ἐπωνύμως *Ἀστάκου* τινός, ἐκ τῶν λεγομένων σπαρτῶν ἢ γηγενῶν ἀπογόνων τῶν ἐν Θήβαις, ἀνδρὸς δὲ γενναίου καὶ μεγαλόφρονος (*Μέμνονος* Ἱστορ. Κ'). Κατὰ Στέφανον ὅμως τὸν Βυζάντιον (εἰς λέξιν) «ἀπὸ Ἀστάκου τοῦ Ποσειδῶνος καὶ νύμφης Ὀλβίας ὡς Ἀρριανὸς ἐν Βιθυνιακοῖς ἱστορεῖ. Ἔστι δὲ χώρα Βυζαντίων ὡς Θεόπομπος ἱστορεῖ· τὸ ἐθνικὸν Ἀστακηνός....»

Πολλὰς ὑποστᾶσα ἐπιθέσεις ἀπὸ τῶν ὁμορούντων Ἀθηναίων μετὰ τοὺς Μεγαρεῖς ἀποικησάντων, ἀπηλλάγη τῶν συμφορῶν ἡ πόλις, ἐξιχθεῖσα μάλιστα εἰς τὸ μέγιστον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δόξης της, ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βιθυνίας ὁ *Δυδαλσὸς* (κατὰ Μέμνονα κατὰ Στράβωνα *Δοιδαλσός*), ὃν θανόντα διεδέχθη ὁ υἱός του *Βοτείρας*, τοῦτον δὲ *Βᾶς* ὁ υἱός του, ὅστις μετὰ τοσαύτης ἐμερίμνησε περινοίας διὰ τὴν ἐδαφικὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας του, ὥστε κρατερῶς ἀμυνθεὶς κατὰ τοῦ *Καλάνδου*, στρατηγοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξηνάγκασε τοὺς Μακεδόνας εἰς ἐκκένωσιν τῶν ἐδαφῶν του. Ὁ υἱός του *Ζυποίτης*, λαμπρὸς καὶ αὐτὸς ἐν πολέμοις γεγονώς, περιφανῶς ἀντέστη κατὰ δύο στρατηγῶν τοῦ Λυσιμάχου, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου (*Μέμν.* αὐτόθι. *Φωτ.* Βιβλιοθ. 722—πρβλ. *Διοδ. Σικελ.* ΙΘ', ξ'), ὃν καὶ ἐνίκησε (Σχολ. τῆς Géographie de *Strabon* τόμ. IV σελ. 8 ὑποσ. 4), προλαβόντα ὅμως νὰ κατασκάψῃ τὴν ὡραίαν τοῦ Ἀστακοῦ πόλιν (*Στράβ. Did.* ΙΒ. δ. 3). Ὁ διαδεχθεὶς τὸν *Ζυποίτην*, πρεσβύτερος τῶν τεσσάρων υἱῶν του καὶ τοῦ Δοιδαλσοῦ τρισέγγονος, δήμιος δὲ τῶν ἀδελφῶν του μᾶλλον ἢ ἀδελφὸς (*Μέμν.* αὐτόθ.), ὁ *Νικομήδης*, ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἄριστος ἡγεμών, κτίσας εἰς τὸ βορειοανατολικώτατον τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου πόλιν ἐπώνυμον αὑτῷ, «τοὺς δ' οἰκήτορας τοῦ Ἀστακοῦ μετήγαγεν εἰς Νικομήδειαν ὁ κτίσας αὐτήν» (*Στράβ.* αὐτόθ.) Ὁ Παυσανίας (Ἠλειακῶν ΙΓ, 7) περιγράφων ἄγαλμα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὅπερ ὑπετίθετο εἰκονίζον τὸν Νικομήδη καὶ ὁμιλῶν διεξοδικῶς περὶ τοῦ Ἀστακοῦ: «ἀπὸ τούτου δὲ (Νικομήδους) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετεβλήθη τὸ ὄνομα, Ἀστακὸς τὰ πρὸ τούτου καλουμένῃ· τὰ δὲ ἐξ ἀρχῆς αὐτῇ, Ζυποίτης ἐγένετο οἰκιστής, Θρᾷξ γένος, εἰκάζοντι γε ἐκ τοῦ ὀνόματος» συγχέει τὰς δύο πόλεις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτήν, παραμορφώνων δὲ τελείως τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνεγέρσεως καὶ διακυβερνήσεως αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ περὶ τὸν Ἀστακὸν χώρα ἦτο εἰς ἄκρον νοσηρά, ἐὰν κρίνῃ τις ἐξ ἀφηγήσεως τοῦ *Πολυαίνου* (Στρατηγήματα Β, 30, 2), ἀφοῦ δεχθῇ αὐτὴν ἀληθοφανῆ κατὰ βάσιν. Κατ' αὐτήν, ἀναφέρουσαν στρατήγημά τι τοῦ περιβοήτου ἐπὶ ὠμότητι νερωνίσκου τῆς Ἡρακλείας *Κλεάρχου*, θελήσας οὗτος νὰ ἀπαλλαγῇ πλήθους συμπολιτῶν του οὓς ἐθεώρει ἐπικινδύνους τῇ τυραννίδι του, ἐπεστράτευσε πάντας τοὺς ἀπὸ 16 ἕως 65 ἐτῶν ἐπὶ τῇ προφάσει πολιορκίας τοῦ Ἀστακοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἀνεπιθυμήτους ἐξ αὐτῶν «ἐν ἕλωδει χωρίῳ καὶ νηνέμῳ μεστῷ στασίμων ὑδάτων ἐκέλευσε στρατοπεδεῦσαι, παραγγείλας προσέχειν μὴ τοὺς Θρᾷκας ἐπιφανῶσιν ἐκ τῆς χώρας», ἐνῷ αὐτὸς μετὰ τῶν μισθωτῶν του «καὶ τῶν φίλα φρονούντων», ὅπως μὴ κακοπαθήσουν ἐκ τῆς ἑλονοσίας, κατεσκήνωσεν εἰς «ὑψηλὰ χωρία καὶ σύσκια καὶ ὕδασι περιρρεόμενα καὶ μέχρι τοιούτου τὴν πολιορκίαν παρέτεινεν, ἕως οὗ τοὺς πολίτας αὐτοῦ διέφθειρεν ὥρα θέρους καὶ τὸ ἕλωδες καὶ τὸ ἐπίνοσον τοῦ στρατοπέδου». Ἀφοῦ δὲ οὕτως ἐξωλοθρεύθησαν οἱ ἀνεπιθύμητοι μέχρις ἑνός, «τότε μετὰ τῶν μισθοφόρων ἀνέζευξε, λιμῷ προσθεὶς τὴν αἰτίαν τῆς τῶν πολιτῶν τελευτῆς».

Τὴν θέσιν τοῦ Ἀστακοῦ κατέχει τανῦν ἡ νοτίως τοῦ *Λεπὰς Ἰσκαλεσσὶ* (πλάτ. 40°43', μῆκ. 29°56', χάρτ. ἀγγλ. 497: Gulf of Ismid) ἔκτασις τῶν ἐδαφῶν, ἅτινα μετὰ τοσαύτης σκοπιμότητος ἐχρησιμοποίησε κατὰ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων ὁ Κλέαρχος, σημειουμένων ἐν τῷ Ἀγγλικῷ χάρτῃ, ὑπὸ μνείαν pasture land sometimes submerged (βοσκήσιμοι γαῖαι ἐνίοτε καλυπτόμεναι ἀπὸ ὕδατα). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἀστακὸς** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας *Βονίτσης* τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἀριθμεῖ (1920) 2410 κατοίκους, ἡ κοινότης ὅμως, εἰς ἣν ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Καλέντζι* ἢ *Μάννα Βλυζανῶν*, ἔχει κατοίκους 2539. Εἶναι ἐπίνειον πλουσίας ἐνδοχώρας καὶ δὴ πεδιάδος ἐκτάσεως 200 τετρ. χμτρ. ἀποδιδούσης σημαντικὰς ποσότητας δημητριακῶν, καπνοῦ, ἐλαίου, σταφίδος κλπ. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀξία λόγου τρεφομένων ἐν τῇ περιφερείᾳ ὑπὲρ τὰς 10.000 αἰγοπροβάτων. Ἔτι δὲ ἀσκεῖται καὶ μελισσοκομία. Συγκοινωνεῖ διὰ θαλάσσης μὲν διὰ τῶν ἐκτελούντων τὴν γραμμὴν Ἀμβρακικοῦ ἀτμοπλοίων, διὰ ξηρᾶς δὲ δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τοῦ Μεσολογγίου, Ἀμφιλοχίας, Λευκάδος. Δ. Ε. Μ.

— **Ἀστακοῦ κόλπος** *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἐν τῇ δυτικῇ ἀκτῇ τῆς Ἀκαρνανίας κόλπωσις, ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῆς βορείας ἄκρας τῆς νήσου *Πεταλᾶς* (πλάτ. 38° 25' 52" Β καὶ μῆκ. 21° 05' 23" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1939: Dragamesti bay and approaches καὶ 3496: Scropha point to cape Kamilaika), ἀποτελούσης τὸ ΝΑ τῆς κολπώσεως κέρας, καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Τουρκοβίγλα* (πλάτ. 38° 29' 48" καὶ μῆκ. 21° 02' 49"), βορειοδυτικοῦ αὐτῆς κέρατος, τῆς μεταξὺ τῶν σημείων τούτων ἀποστάσεως οὔσης $4^{1}/_{2}$ μιλλίων. Αἱ βορειοανατολικώτεραι νῆσοι τῆς συστάδος τῶν Ἐχινάδων στίζουσι τὴν χορδὴν τοῦ στομίου τῆς κολπώσεως, τεταγμέναι περίπου ἐπὶ νοητῆς εὐθείας χωρούσης ἀπὸ *Εὐρονότου* πρὸς *Σκιρωνοζέφυρον*· Ἡ *Πεταλᾶς*, ἣν περιμένει ἡ τύχη τῆς ἀρχαίας *Ἀρτεμίτης*, διότι μόλις χωρίζεται τῆς Ἀκαρνανίας διὰ πλωΐμου εἰς λέμβους μαιανδρίζοντος αὔλακος, ὅστις ὁλονὲν προσεπιχοῦται· ἡ *Ποντικός*, εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθη τῷ 1924 φάρος «*Ἄγκα* πρασίνων ἐκλάμψεων» τὸ *Προβάτι*· τὸ *Καρλονῆσι*· ἡ *Δραγονέρα* καὶ ὁ *Καλόγηρος* ἡ βορειοδυτικωτέρα, ἡ ἀντικρύζουσα τὸ ΒΔ τῆς κολπώσεως κέρας, ἀφ' οὗ ἀφίσταται $^{2}/_{3}$ μιλ. καὶ ἔχουσα εἰς τὴν βορείαν της ἄκραν (ἀπὸ τοῦ 1913) φάρον *Ἄγκα* λευκῶν ἐκλάμψεων κατὰ τομέας ἐρυθρῶν τοιούτων. Σχηματίζονται δὲ ἐπὶ τῆς ἀκαρνανιακῆς ἀκτῆς τῆς κολπώσεως λιμένες, ὅρμοι καὶ ὕφορμοι: 1) *Μαραθιά*, ἀμέσως ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Τουρκοβίγλα καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἄκρας *Μεταξωτό*. 2) Ὁ κυρίως κολπίζων ὅρμος τοῦ *Ἀστακοῦ*, κοινῶς τοῦ *Δραγαμέστι*, ἔχων εὖρος $1^{3}/_{4}$ μιλλ. κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν κεράτων τοῦ στομίου του ἄκρας *Μεταξωτὸ* καὶ γλώσσης *Γλῶσσα Πωγωνιᾶς*, εἴσδυσιν δὲ 3 μιλλίων· ἐν αὐτῷ ἐλάσσονες ὅρμοι *Τριλίβα Βάλη* καὶ *Παντελέμονας*, τρισχιδὴς πρὸς τὸν μυχὸν του, ἀμφότεροι δὲ εἰς τὴν ΝΔ ἀκτὴν τοῦ ὅρμου καὶ βορείως τῆς χερσονησίδος *Πωγωνιά*. Πολλοί, οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως, τὸν ὅρμον τοῦτον τοῦ Ἀστακοῦ συγχέουσι πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ἀστακοῦ. 3) *Πλατυγιάλι*, ἀμέσως πρὸς νότον τῆς χερσονησίδος Πωγωνιά· εἷς τῶν ὡραιοτέρων φυσικῶν λιμένων τῆς Μεσογείου, προσφιλὲς ὁρμητήριον τῶν βρεττανικῶν στόλων· τὸ στόμιόν του διανοίγεται μεταξὺ τῶν ἄκρων *Κάρλο Γλῶσσα* καὶ τῆς ΒΑ ἄκρας τῆς χερσονησίδος *Στενὴ Γωνιά*, ἥτις ἐφωτίζετο ὑπὸ τοῦ φάρου, ὅστις διὰ τὸ σκοπιμώτερον μετηνέχθη εἰς τὴν νησῖδα Ποντικός, 4) *Κόμαρος* καὶ *Πλάκα*, δύο ἀμφίδυμοι αὐλῶνες νοτίως τῆς χερσονησίδος *Στενὴ-γωνιὰ* σχηματιζόμενοι. 5) *Ἀπάνω Πεταλᾶ*, εὐρὺς ὅρμος πλὴν ἀναπεπταμένος πρὸς Ζέφυρον, ἐκτεινόμενος ΒΑ τῆς νήσου Πεταλᾶς μέχρι τῆς ἄκρας *Διακοπή*.

Τὸ βόρειον στόμιον τῆς κολπώσεως (*Καλόγερος-Τουρκοβίγλα*) εἶναι καθαρὸν κινδύνων ὑφάλων· εἰς τὸ νότιον ὅμως (*Πεταλᾶς-Ποντικὸς*) ὑπάρχουν κίνδυνοι, οἱ σκόπελοι *Ναυάγιον* (Wreck Rock) καὶ *Φαγωμένη πέτρα* (Shag Rock). Ἐντὸς δὲ τῆς κολπώσεως ὁ «*ὑφαλοβολὸς*» Day rock καὶ τὸ «*στῆθος*» Pontiko shoal· ὕφαλοι παρεκτάσεις ὡσαύτως ἐπικίνδυνοι, ἀπὸ τῆς γλώσσης *Γλῶσσα Πωγωνιᾶς*.

Τὰ βάθη, κάτω τῶν 35 ὀργυιῶν. Ἐν δὲ τῷ κυρίως ὅρμῳ τοῦ Ἀστακοῦ τὸ ὑφαλοπλαίσιον τῶν 20 ὀργυιῶν ἐξικνεῖται ἕως $^{2}/_{3}$ μιλλ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ μυχοῦ του καὶ παραλλήλως αὐτῇ, τὸ δὲ τῶν 3 ὀργυιῶν παραθέει τὸν μυχὸν ἀπεγγύς. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Ἀστακοῦ, τέως δῆμος** —. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν *Βονίτσης* τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', 5 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀγραμπέλων*, *Ἀστακοῦ*, *Βασιλοπούλου*, *Βλυζανῶν*, *Γουργιωτίσσης*, *Δραγαμέστου*, *Μαχαιρᾶ*, *Προδρόμου*, *Σκουρτοῦ* καὶ *Χρυσοβίτσης*. Δ. Ε. Μ.

ἀστακὸς (ὁ) (Astacus) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστακιδῶν*. Εἶναι μαλακόστρακα ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς θαλάσσας καὶ τινα εἴδη καὶ εἰς γλυκέα ὕδατα. Παρ' ἡμῖν ἐπίσης ἀπαντῶσι διάφορα εἴδη εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἰδίως εἰς τὰς βορείους Σποράδας κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον καὶ Ἰούνιον. Τὰ εἴδη τὰ ζῶντα εἰς γλυκέα ὕδατα ἀπαντῶσιν εἰς πολλοὺς ποταμοὺς καὶ λίμνας τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πολλὰ εἴδη ὧν γνωστότερα, εἶναι:

Ἀστακὸς ὁ θαλάσσιος (**Astacus marinus**), κοινῶς *ἀστακός*. Τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ 30—45 ἑκατοστομέτρων, ἐνίοτε δὲ δύναται νὰ φθάσῃ καὶ τὰ 80 ἑκατοστόμετρα. Τὸ βάρος του φθάνει τὰς

Digitized by Google

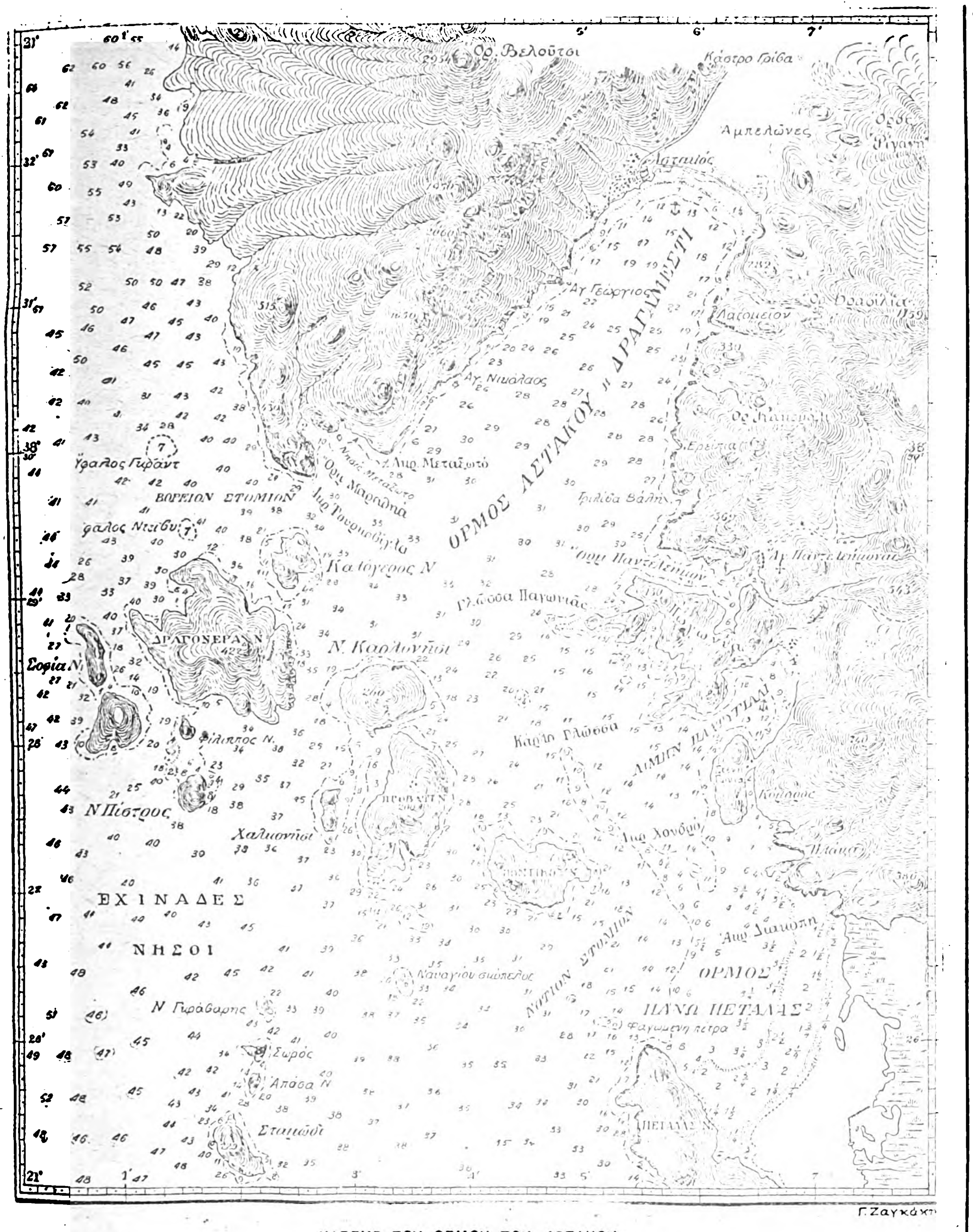

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΟΡΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΑΚΟΥ

4—5 ὀκάδας. Τὸ καλῦπτον τὸ σῶμά του ὄστρακον καταλήγει πρὸς τὸ πρόσθιον μέρος εἰς ῥόπτρον φέρον ἑκατέρωθεν τρεῖς βαθείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀδοντώσεις.

Αἱ στοματικαὶ λαβίδες εἶναι παχύταται καὶ ἀνισομήκεις. Ἡ μὲν εἶναι κατὰ τὸ ἄκρον της ᾠοειδὴς καὶ φέρει ἰσχυροὺς ὀδόντας, ἡ δὲ εἶναι μικροτέρα καὶ φέρει πλῆθος μικροτάτων ὀδόντων. Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν κοιλίαν ἀρθρώσεις ἔχουσιν αἰχμηρὰ ἄκρα. Τὰ βράγχια εἶναι τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμόν, εἴκοσιν ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι κοκκώδεις. Τὸ σῶμα εἶναι ἐπί-

Ἀστακὸς ὁ θαλάσσιος.
[Νεαρὸς ἀστακὸς κατὰ τὸ τρίτον στάδιον τῆς μεταμορφώσεώς του.]

μηκες. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιοϋποπράσινος μὲ ὑπερύθρους τοὺς πόδας καὶ τὰς λαβίδας. Τὸ βάθος εἰς τὸ ὁποῖον ζῶσιν οἱ ἀστακοὶ κυμαίνεται μεταξὺ 20—60 μέτρων. Ἀπαντῶσιν ἰδίως εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν ἁλιεύονται κατ' ἔτος 6—8 ἑκατομμύρια ἀστακῶν, διπλασία δὲ ποσότης εἰς τὰς περὶ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν θαλάσσας. Ἡ θήλεια τοῦ ἀστακοῦ τοῦ θαλασσίου γεννᾷ 12 000 περίπου ᾠά. Τρέφονται ἐκ κεφαλοπόδων καὶ τεθνεώτων ἰχθύων. Οἱ ἀστακοὶ κατὰ τὸν χειμῶνα παραμένουσιν εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον πλησιάζουσιν εἰς τὰς ἀκτὰς ὅπως ὠοτοκήσωσιν. Ἡ μεγαλυτέρα κατανάλωσις τοῦ εἴδους τούτου παρατηρεῖται ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ προέρχονται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Νορβηγίας. Ἐπίσης οἱ ἀστακοὶ θεωροῦνται ὡς πολυτελὴς τροφὴ εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὅπου μέρος μόνον ἐκ τῶν ἀφθόνως ἁλιευομένων καταναλίσκονται νωποί, ἡ δὲ μεγαλυτέρα ποσότης συσκευάζεται καταλλήλως (κονσερβοποιεῖται) καὶ ἀποστέλλεται εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς διατηροῦνται εἰς ἐνυδρεῖα μεγάλαι ποσότητες τῶν ζῴων τούτων. Ἀπό τινων ἐτῶν ἀποστέλλονται νωποὶ ἀστακοὶ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην ἐντὸς ἰδιαιτέρων ἀτμοπλοίων ψυγείων. Εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἰδίως εἰς τὴν Νέαν Γῆν γίνεται εἰς μεγάλην κλίμακα ἡ τεχνητὴ γονιμοποίησις τοῦ ἀστακοῦ καὶ προσέτι ὑπάρχουσιν 80 περίπου ἐργοστάσια μὲ ἀρκετὰς χιλιάδας ἐργατῶν πρὸς κονσερβοποίησιν τούτων καὶ ἀποστολὴν εἰς ἄλλας ἀπομεμακρυσμένας χώρας.

Ἀστακὸς ὁ παλίνουρος (Astacus palinurus), κοινῶς *καραβίδα τῆς θαλάσσης*. Τὸ εἶδος τοῦτο φέρει ὡς γνωρίσματα: ῥύγχος μακρὸν ἀπολῆγον εἰς ῥόπαλον ἁπλοῦν, αἰχμηρόν, ἀκανθόσχημον, ἀφῆνον ἀκάλυπτον τὰς ἀποτελούσας τὴν ὀφθαλμικὴν κόγχην ἀρθρώσεις. Αἱ ἐξωτερικαὶ κεραῖαι τελευτῶσιν εἰς ἐπίμηκες μαστίγιον πολυαρθρωτὸν καὶ ἐφωδιασμένον δι' ἀνθεκτικῶν ὀστρακοειδῶν πλακῶν κατὰ τὴν βάσιν των. Αἱ ἐσωτερικαὶ κεραῖαι ἢ *ψευδοκεραῖαι* φθάνουσι σχεδὸν τὸ μῆκος τοῦ σώματος καὶ καταλήγουσιν εἰς βραχύτατα μαστίγια. Τὸ ἐξωτερικὸν βασικὸν ἄρθρον εἶναι ὀγκωδέστατον καὶ ἐσφηνωμένον εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἄρθρον ὅπερ περικλείει τὴν ἀκουστικὴν συσκευήν. Ὁ κεφαλοθώραξ εἶναι σχεδὸν κυλινδρικός. Αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἀρθρώσεις τοῦ κεφαλοθώρακος εἶναι ὀγκωδέσταται, εὐκίνητοι καὶ ἐφωδιασμέναι δι' ἀκανθωτῶν ὀδοντώσεων κατὰ τὰ ἄκρα των. Ἡ τελευταία ἄρθρωσις εἶναι ἐπιμήκης καὶ ἀπολήγει εἰς εὐρὺ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πτερύγιον. Πάντες οἱ πόδες εἶναι μονοδάκτυλοι καὶ μακρότατοι. Αἱ προσακτρίδες κεραῖαι εἶναι βραχύταται καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μιᾶς μόνον ἀρθρώσεως. Οἱ ἀστακοὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων ὑφίστανται πλείστας μεταμορφώσεις. Τὰ νεογνά των εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φυλλόσωμα* καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντα ἴδιον ζωολογικὸν ἄθροισμα.

Ἐκ τῶν πολλῶν ποικιλιῶν τοῦ εἴδους γνωστότερα εἶναι: *παλίνουρος ὁ κοινὸς* (Palinurus vulgaris), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς βραχώδεις ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῆς Μεσογείου. Ὁ παλίνουρος ὁ κοινὸς εἶναι ὁ *κάραβος* τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιοϊώδης, ἐνίοτε ὑποπρασινίζων μὲ ὑποκιτρίνους καὶ πολυαρίθμους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κηλῖδας. Τὸ ὄστράκόν του εἶναι ἐρυθρόφαιον. Ἡ θήλεια γεννᾷ κατ' ἔτος πλείονα τῶν 100 000 ᾠῶν ἐρυθροῦ χρώματος, ἅτινα φέρει προσκεκολλημένα ἐπὶ τῆς κοιλίας της μέχρι τῆς ἐκκολάψεώς των. Τὰ ἐκκολαφθέντα ζῷα ἔχουσι φυλλοειδές, διαφανὲς σῶμα καὶ μακροτάτους πόδας. Εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας ἀπαντῶσιν ἐν ἀφθονίᾳ.

Τὸ κρέας τῶν θαλασσίων ἀστακῶν εἶναι τρυφερὸν καὶ νόστιμον, ἰδίως κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος, ἤτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἀλλάσσουσι τὸ ὄστρακόν των. Πάντως ἡ κατάχρησις τοῦ κρέατος τούτου ἐπιφέρει στομαχικάς τινας διαταράξεις. Οἱ κατάλληλοι πρὸς βρῶσιν ἀστακοὶ δέον νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν νωπότεροι. Οἱ νωποὶ ἀστακοὶ διακρίνονται ὅταν ἡ οὐρά των ἔχῃ ὀσμὴν θαλάσσης, ὅταν κάμπτεται εὐκόλως καὶ ὅταν τὸ βάρος του εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθός του.

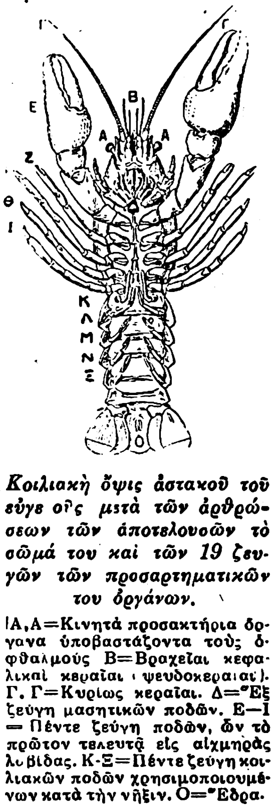

Κοιλιακὴ ὄψις ἀστακοῦ τοῦ εὔγε οὐς μετὰ τῶν ἀρθρώσεων τῶν ἀποτελουσῶν τὸ σῶμά του καὶ τῶν 19 ζευγῶν τῶν προσαρτηματικῶν του ὀργάνων.

(Α, Α=Κινητὰ προσακτήρια ὄργανα ὑποβαστάζοντα τοὺς ὀφθαλμούς. Β=Βραχεῖαι κεφαλικαὶ κεραῖαι (ψευδοκεραῖαι). Γ. Γ=Κυρίως κεραῖαι. Δ=Ἓξ ζεύγη μασητικῶν ποδῶν. Ε—Ι = Πέντε ζεύγη ποδῶν, ὧν τὸ πρῶτον τελευτᾷ εἰς αἰχμηρὰς λαβίδας. Κ-Ξ=Πέντε ζεύγη κοιλιακῶν ποδῶν χρησιμοποιουμένων κατὰ τὴν νῆξιν. Ο=Ἕδρα.)

Ἀστακὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων ἢ *ἀστακὸς ὁ ποτάμιος* (Astacus fluviatilis), κοινῶς *καραβίδα*. Τὸ σῶμά του καλύπτεται ὑπὸ ὀστράκου χιτινώδους συστάσεως, ὅπερ λεπτύνεται κατὰ τὰς ἀρθρώσεις ὅπως διευκολύνηται ἡ κίνησις τοῦ ζῴου. Τὸ σῶμα διαιρεῖται εἰς δύο τελείως διακεκριμένα μέρη, τὸν κεφαλοθώρακα καὶ τὴν κοιλίαν, διῃρημένα εἰς ἀρθρώσεις ἢ κρίκους εἴκοσι τὸν ἀριθμόν, εὐδιακρίτους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ 19 ζεύγη προσαρτηματικῶν ὀργάνων. Ἀναπνέουσι διὰ βραγχίων. Ἡ θήλεια εἶναι πάντοτε μικροτέρα τοῦ ἄρρενος. Ἡ ὀχεία τῶν ζῴων τούτων λαμβάνει χώραν πάντοτε κατὰ τὸν Ὀκτώβριον. Μετὰ τὴν ὀχείαν ὁ θῆλυς ἀστακὸς ἐξέρχεται ἐκ τῆς κρύπτης του, ἀναδιπλώνει τὴν οὐράν του ἐπὶ τοῦ θώρακος, ἐξαπολύει τὰ ᾠά του, ἵνα πάλιν τὰ συλλάβῃ διὰ τοῦ τελευταίου ζεύγους τῶν ποδῶν του καὶ τὰ προσκολλήσῃ ἐπὶ τῆς κοιλίας του τῇ βοηθείᾳ

Ἀστακὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων.
Διάταξις βραγχιῶν.)

τῆς ἐξόδου οὐσίας δι' ἧς περιβάλλονται ὡς ἐν πλέγματι τὰ ᾠά. Ἡ ἐπώασις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ᾠῶν διαρκεῖ ἐπὶ ἓξ μῆνας. Εὐθὺς ἅμα ἐκκολαφθῶσι τὰ νεογνὰ ἔχουσι σῶμα μαλακὸν καὶ ὑπόλευκον χρῶμα. Ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν φθάνουσι τὸ μῆκος τῶν 3 ἑκατοστομέτρων καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἔχουσι μῆκος 5 ἑκατοστομέτρων περίπου.

Τὰ ζῷα ταῦτα ὑφίστανται πλείστας ὅσας μεταμορφώσεις σπουδαιοτέρα πασῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὀχείας συντελουμένη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄρρην γονιμοποιεῖ τὴν θήλειαν, ἀφοῦ πρῶτον ἀμφότερα τὰ ζῷα ἀπεκδυθῶσι

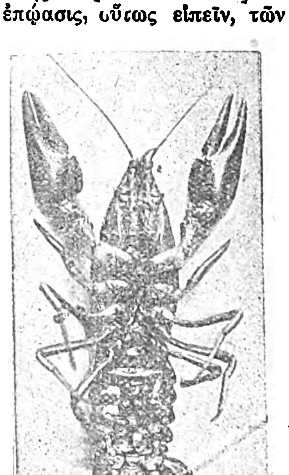

Ἀστακὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων.
(Θήλεια φέρουσα τὰ ᾠὰ προσκεκολλημένα ἐν τῇ κοιλίᾳ της.)

Digitized by Google

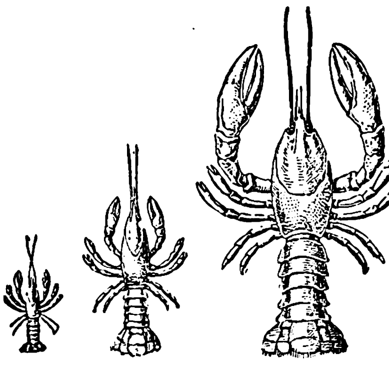

Ἀστακὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων.
Διάφορα στάδια ἀναπτύξεως: 1 μηνός, 6 μηνῶν, 1 ἔτους.

τὸν χιτινώδη μανδύαν ὅστις καλύπτει τὸ σῶμά των.

Κατὰ τὰς τελευταίας παρατηρήσεις τοῦ *Deloncle* τὸ βάρος σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀστακοῦ κανονίζεται ὡς δεικνύει ὁ κατωτέρω πίναξ:

Ἡλικία	Μῆκος (εἰς ἑκατοστόμ.)	Βάρος (εἰς γραμμάρια)
1 μηνὸς	2,5	0.15
1 ἔτους	4,5	1. 5
2 ἐτῶν	6	4. 5
5 »	12,	22
7 »	15	35
10 »	18	50

Ὡς παρατηρεῖται ἐκ τοῦ παρατεθέντος πίνακος ὁ ἀστακὸς ὁ ποτάμιος μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του λαμβάνει μέγιστον βάρος (σχεδὸν πενταπλασιάζεται). Ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἐντεῦθεν αὐξάνει τὸ βάρος του κατὰ 5 γραμμάρια ἐτησίως. Ἐνίοτε ἁλιεύονται ἀστακοὶ βάρους 100-120 γραμμαρίων, ὁπότε συμφώνως μὲ τοὺς ἀνωτέρω ὑπολογισμοὺς θὰ ἔχωσιν ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Οἱ κατάλληλοι πρὸς ἐμπορίαν ἀστακοὶ δέον νὰ ἔχωσι βάρος κυμαινόμενον μεταξὺ 40—50 γραμμαρίων, δηλαδὴ 13—17 δραμίων, ἤτοι νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν 8-9 ἐτῶν.

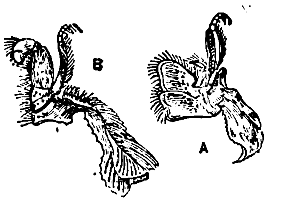

Ἀστακὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων.
[Α=Πρῶτος σιαγωνικὸς πούς. Β=Δεύτερος σιαγωνικὸς πούς.]

Τοῦ εἴδους τούτου ὑπάρχουσι δύο ποικιλίαι: *ἀστακὸς ὁ εὐγενὴς* (Astacus fluviatilis nobilis) καὶ *ἀστακὸς ὁ λευκόπους* (Astacus pullipes).

α΄) *Ἀστακὸς ὁ εὐγενής.* Διακρίνεται ἐκ τοῦ σκοτεινῶς φαιοῦ χρωματισμοῦ ἢ τοῦ πρασινοελαιώδους τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματός του καὶ τοῦ ὑπερύθρου τῶν ποδῶν καὶ τῆς κοιλίας του. Ζῇ συνήθως εἰς στάσιμα ὕδατα καὶ εἰς πλήρη ἰλύο βάθη, ἅτινα εἶναι πλούσια εἰς ἀσβεστώδεις οὐσίας. Τὸ κρέας του καὶ τὸ μέγεθός του εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερα τῆς ἑπομένης ποικιλίας.

β΄) *Ἀστακὸς ὁ λευκόπους.* Γενικῶς ὁ χρωματισμός του εἶναι ἀνοικτός· τὸ πρασινοϋπόλευκον χρῶμα κυριαρχεῖ. Ζῇ παρὰ τὰς διαυγεῖς καὶ δροσερὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ εἶναι ὀλιγώτερον περιζήτητος τοῦ ἀστακοῦ τοῦ εὐγενοῦς.

Κατὰ τὸν *Raveret - Watel,* ὁ φαιοϋποπράσινος χρωματισμὸς τῶν ἀστακῶν τῶν γλυκέων ὑδάτων ὀφείλεται εἰς τὴν ὕπαρξιν δύο χρωστικῶν οὐσιῶν, τῆς μιᾶς ἐρυθρᾶς καὶ τῆς ἑτέρας κυανολεύκου. Ἡ τελευταία αὕτη χρωστικὴ οὐσία εἶναι διαλυτὴ εἰς θερμὸν ὕδωρ, οἰνόπνευμα καὶ γενικῶς εἰς τὰ ὀξέα. Τὸ τοιοῦτον ἐξηγεῖ τὸν ἐρυθρὸν χρωματισμὸν τὸν ὁποῖον λαμβάνουσιν οἱ ἀστακοὶ κατὰ τὸν βρασμόν. Τὸ ζέον ὕδωρ διαλύει διὰ τῶν ἀτμῶν του τὴν κυανῆν χρωστικὴν οὐσίαν καὶ παραμένει οὕτω μόνον ἡ ἐρυθρά.

Οἱ ἀστακοὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων συχνάκις προσβάλλονται ὑπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν, αἱ περισσότεραι τῶν ὁποίων προέρχονται ἔκ τινων εἰδῶν *σαπρομυκήτων*, ἐκ μικρῶν τινων σκωλήκων τῆς οἰκογενείας τῶν *διστομιδῶν*, ἔκ τινων μικροσκοπικῶν βδελλῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βραγχιοβδελλῶν* κ.τ.λ. Πάντα ταῦτα τὰ παράσιτα καταστρέφουσι κατ' ἔτος ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀστακῶν. Τὰς μεγαλυτέρας καταστροφὰς προξενεῖ ἡ νόσος *πανώλης τῶν ἀστακῶν*, τῆς ὁποίας τὰ αἴτια εἶναι ἄγνωστα μέχρι σήμερον.

Ὁ *Bouvier* παρετήρησεν, ὅτι τὸ προσβληθὲν ὑπὸ πανώλους ὕδωρ εἰς διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν δύναται νὰ καταστρέψῃ τὰς πολλὰς ἢ ὀλίγας χιλιάδας τῶν ἐντὸς τούτου ζώντων ἀστακῶν. Ἐπίσης πλείστας καταστροφὰς ἐπιφέρουσιν εἰς τοὺς ἀστακοὺς εἴδη τινὰ ἡμιπτέρων ἐντόμων, ὅπως οἱ *νωτονῆκται* καὶ οἱ *νέποι*, ἅτινα διατρυπῶσι διὰ τοῦ αἰχμηροῦ ῥύγχους των τὰ ᾠὰ καὶ ἀπομυζῶσι τὸ περιεχόμενον των, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ ἀρουραῖοι, οἱ ἐρωδιοί, αἱ ἐνυδρίδες, αἱ ἀλώπεκες κ. τ. λ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλαι προσπάθειαι κατεβλήθησαν διὰ τὴν τεχνητὴν γονιμοποίησιν τῶν ἀστακῶν τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν ποταμῶν, τῶν ρυάκων καὶ τῶν διαφόρων ροῶν τῶν ὑδάτων διὰ νεαρῶν ἀστακιδέων, ἀλλὰ μέχρι σήμερον ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἔδωσεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῶν ζῴων τούτων δέον τὸ ὕδωρ νὰ εἶναι διαυγὲς καὶ πλούσιον εἰς ἀσβεστοτιτανούχους οὐσίας, αἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι ὅπως οἱ ἀστακοὶ σχηματίσωσι τὸν περιβάλλοντα τὸ σῶμά των σκληρὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μανδύαν ἢ ὄστρακον. Τοὺς ἀστακοὺς διατηροῦσιν εἰς μεγάλα ἐνυδρεῖα ὁμοῦ μετὰ διαφόρων ἰχθύων, ἀρκεῖ μόνον τὸ ὕδωρ νὰ διατηρῆται πάντοτε καθαρὸν καὶ νὰ εἶναι δροσερόν. Πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῶν ἀστακῶν τὸ ὕδωρ δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ψυχρόν, τὸ βάθος του νὰ μὴ εἶναι ὀλιγώτερον τῶν 1,50 μέτρων, καὶ νὰ πλουτίζεται διὰ διαφόρων μικρῶν μαλακοστράκων. Τὸ κρέας τοῦ ἀστακοῦ τῶν γλυκέων ὑδάτων καίτοι δύσπεπτον εἶναι νόστιμον καὶ περιζήτητον. Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοζ.]* Τὸ γένος τοῦτο ἔζη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Εὑρέθησαν δὲ λείψανά του ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς περιόδου ταύτης ὡς καὶ ἐντὸς τοιούτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

Ἀστάκουρες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Ἀφρικῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Σύρτεως, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλολεμαίου. Ὀλίγον νοτιώτερον εὑρίσκονται κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (4,6, 21) οἱ *Ἀστακοῦροι*. Α. Δ.

ἄστακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό) καὶ *ἄσταχτος*· ὁ μὴ στάζων, ἀστάλακτος.

Ἀστάλα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Λυκόσουρα.

ἀστάλακτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ κατὰ σταγόνας ρεύσας· || ὁ ἄστακτος (βλ. λ.).

Ἀστάλη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τοποθεσιας ἐν Κρήτῃ, ἥτις θεωρεῖται ὡς ὁ σημερινὸς ὅρμος τοῦ *Μπαλῆ* ἐν Μυλοποτάμῳ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἐνετοὶ ἐπωνόμαζον Porto di Atali (βλ. λ. Ἀξὸς καὶ *Ξανθουδίδου*· «Ἐπαρχ. καὶ πόλ. Κρήτης» σ. 50). Ε. Γ.

ἄσταλτος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ο(ν)* (τό)· ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐστάλη.

Ἀσταμποῦλα (Ashtabula) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐν Ὀχάϊο, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ ἐν τῇ λίμνῃ Ἐριέ. Κάτοικοι 22 000. Χ. Δ.

Ἀστάνιο (Astagno) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὁ νοτιώτερος τῶν δύο λόφων (Astagno καὶ Guasto) μεταξὺ τῶν ὁποίων ἁπλοῦται ἡ πόλις *Ἀνκόνα* τῆς Ἰταλίας (πλάτ. 43°38′ Βορ., μῆκ 13°31′ Αν., χάρτ. ἀγγλ. 3212: Ancona). Ἐπιστέφεται ἀπὸ ἀκρόπολιν δεσπόζουσαν τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος της. Σ. Ε. Λ.

Ἀσταπαῖοι *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος τῆς Λιβύης, μνημονευόμενον ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου.

Ἀσταπηνοὶ *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας (*Πτολ.* 6, 7, 22).

Ἀσταρὰκ (Astarac) *[Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς παλαιᾶς Γαλλίας, ἀνήκουσα εἰς τὸν σημερινὸν νομὸν *Ζέρ*.

Ἀσταραμπὰντ καὶ *Ἀστεραμπάντ*· βλ. **Ἀστέρ-Ἀμπάτ.**

ἀστάρι (τὸ) (λ. τουρκ. σημαίνουσα *κάτω*)· τὸ ἐσωτερικὸν ὑπένδυμα, ἄλλως *φόδρα*· || τὸ πρῶτον στρῶμα χρωματισμοῦ.

Ἀσταρρίτα (Astarrita), *Ἰανουάριος*. Ἰταλὸς μουσικοσυνθέτης ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ἔγραψε πολλὰ μελοδράματα, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Κίρκη καὶ Ὀδυσσεύς».

ἀσταρτέλλα (Astartella) *[Παλαιοζ.]*. Ὑπογένος ζῴων ελασματοβραγχίων, ἀνῆκον εἰς τὸ γένος ἀστάρτη (βλ. λ.). Λείψανά του εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

Ἀστάρτη. Ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς μεγάλης σημιτικῆς θεᾶς, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ἦτο ἡ μᾶλλον διαδεδομένη παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν σημιτικῶν λαῶν. Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐκάλουν αὐτὴν *Ἰστάρ*, οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Ἀραβίας *Ἀθτὰρ* (Athatar), καὶ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἑβραῖοι *Ἀστορέτ*, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα *Ἀστάρτη* καὶ πιθανώτατα καὶ τὸ *Ἀτάγαρτις*, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ἄλλη θεότης τῶν Σύρων. Μεταξὺ τῶν γνωρισμάτων τῶν τριῶν εἰρημένων θεῶν (*Ἰστάρ*, *Ἀθτὰρ* καὶ *Ἀστορέτ*) τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη αὐτῶν ἦσαν κοινὰ καὶ εἰς τὰς τρεῖς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν εἶναι δυσχερὴς ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος τῆς θεότητος ταύτης καὶ ἡ παρακολούθησις ἔπειτα τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων μεταμορφώσεών της διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ὀχθῶν τῆς Μεσογείου. Μόνον ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος *Ἀστάρτη* μένει ἀκόμη σκοτεινή. Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα συσχέτισις τῶν λέξεων *Ἀστάρτη* καὶ *ἀστήρ*, προελθοῦσα τὸ μὲν ἐκ τοῦ οὐσιώδους χαρακτῆρος τῆς θεᾶς, ὡς θεᾶς ἀστρικῆς, τὸ δὲ ἐκ τοῦ κυρίου συμβόλου αὐτῆς τοῦ *ἑωσφόρου* (αὐγερινοῦ), ὅστις καὶ κυρίως ἐλέγετο παρ' Ἕλλησιν *ἀστήρ*, ἢ καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς λέξεως πρὸς τὴν περσικὴν akhter ἢ Aster, θεωρεῖται ὅλως ἀπίθανος. Τὰ εἴς τινα μνημεῖα τῆς Ἀστάρτης φερόμενα ὡς σύμβολα αὐτῆς (δύο κέρατα καὶ εἷς δίσκος μεταξὺ αὐτῶν), ἅτινα ὑπενθυμίζουσι τὴν λατρείαν τῆς αἰγυπτιακῆς θεᾶς *Ἀθὼρ* ὑπὸ μορφὴν ἀγελάδος, ἐχρησίμευσαν ὡς ἐνδείξεις νὰ θεωρῆται σήμερον ὡς πιθανωτέρα ἡ γνώμη ὅτι ἡ λέξις Ἀθὼρ μετεδόθη, μεταμεμορφωμένη πως (ἴσως ὡς *Ἀθὰρ*) ἐκ τῶν Σημιτῶν εἰς τοὺς Ἀρίους λαούς, ὅτι ἡ μηνοειδὴς σελήνη εἶναι ἡ μεταμόρφωσις τοῦ ἀρχικοῦ συμβόλου τῶν δύο κεράτων καὶ ὅτι ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως (ἢ τῆς ἀγελάδος) ἀπωλέσθη.

Αἱ πρῶται πληροφορίαι περὶ τῆς θεᾶς Ἀστάρτης παρέχονται ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν εἰς τὰς ὁποίας καλεῖται, ὡς ἐλέχθη, *Ἀστορὲτ* καὶ *Ἀσερὼθ* (Ascheroth), ὅστις τύπος θεωρεῖται πληθυντικὸς τοῦ Ascherah. Εἰς διάφορα μέρη ἡ Βίβλος λέγει ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται εἶχον ἐγκαταλίπει τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, τοῦ Ἰεχωβᾶ, διὰ νὰ τιμήσωσι τὸν *Βάαλ*, ἢ τὴν Ascherah καὶ ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ οὐρανοῦ, δηλ. τοὺς ἀστέρας. Ἐθεωρεῖτο λοιπὸν ἡ Ἀστάρτη ὡς θεὰ ἀστρικὴ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὅτε δὲ ἐκαθάρθη τὸ ἱερὸν τοῦ περιουσίου τούτου λαοῦ ἀπὸ τὰς εἰκόνας τῶν ψευδῶν θεῶν, αἵτινες ἐμόλυνον αὐτό, κατεκρημνίσθησαν καὶ αἱ κατοικίαι τῶν ἱεροδούλων, αἵτινες ἔνηθον καὶ ὕφαινον τὰ διὰ τὴν θεὰν ὑφάσματα. Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὰς νεαρὰς ἱερείας τῆς Ἀστάρτης ἀπῃτεῖτο ὁ αὐτὸς φόρος ὅστις ἀπῃτεῖτο καὶ ἀπὸ τὴν θεὰν τῆς Βαβυλῶνος, τὴν βασίλισσαν τοῦ οὐρανοῦ Meleket, γνωστὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς *Μύλιτταν*, τὰς τελετὰς τῆς ὁποίας στιγματίζουν οἱ προφῆται τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως ὁ Ἱερεμίας. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς πρὸς τιμήν, τόσον τῆς Ἀστορὲτ (Ascherah) ὅσον καὶ τῆς Μυλίττης (Meleket), γινομένας ἑορτὰς αἱ τελεταὶ καὶ συμβολικαὶ πράξεις μετεμορφοῦντο συχνὰ εἰς ἀκολάστους σκηνὰς καλυπτομένας ὑπὸ ἓν χρῶμα μυστικὸν καὶ θρησκευτικόν. Ἡ ἐν Ἰουδαίᾳ λατρεία τῆς Ἀστάρτης φαίνεται ὅτι εἶχέ τι τὸ ὠμόν, ἀφοῦ μαρτυρεῖται ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται προσέφερον ὡς θυσίαν καὶ παῖδας. Ὡς ἀνάμνησις τῆς ἀνθρωποθυσίας ταύτης εἶχεν ἀπομείνει ἡ συνήθεια ἐν Ἱεραπόλει τοῦ Λιβάνου οἱ γονεῖς οἵτινες ἤθελον ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν τέκνων των νὰ ρίπτωσιν αὐτὰ ἐξ ὕψους.

Ἀστάρτη.
[Χάλκινον ἀγαλμάτιον.]

Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἄλλοι ἔβλεπον ἐν τῇ Ἀστάρτῃ τὴν *Ἀφροδίτην*, τῆς ὁποίας μάλιστα τὸ ὄνομα ἐπίστευον ὅτι ἦτο ἀλλοίωσις τῆς λέξεως Ἀστάρτη (Astoret—Aphtoret—Aphrodite), ἄλλοι τὴν *Σελήνην* (Ἀστάρτην δ' ἐμὲ δοκέω Σεληναίαν ἔμμεναι, *Λουκ.* περὶ τῆς Συρίας θεοῦ 10) καὶ ἄλλοι τὴν *Ἥραν*. Ἡ ποικιλία αὕτη τῶν γνωμῶν προέκυψεν ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι εἰς τὰς τρεῖς ἑλληνικὰς θεότητας εὕρισκον κεχωρισμένα ἀτομικῶς χαρακτηριστικά, ἅτινα συνηνοῦντο ἐν τῇ Ἀστάρτῃ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον συγχωνευθῆ καὶ ἡ Ἰστὸρ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ ἡ Ἀσταρὲτ τῶν Φοινίκων, τῆς Ἀθτὰρ περιορισθείσης εἰς τὴν Ν. Ἀραβίαν, τὴν χώραν τῶν Ἰμνα-

Ἡ πύλη τῆς θεᾶς Ἀστάρτης εἰς Βαβυλῶνα (κατὰ τὸν Koldewey).

Digitized by Google

ριτῶν. Τὴν συγχώνευσιν πασῶν τῶν θεοτήτων τούτων ἐν τῇ Ἀστάρτῃ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων μαρτυροῦσι καὶ οἱ στίχοι τοῦ *Πλαύτου* (Mercat. IV, sc. 5), ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτει καὶ ὅτι ὁ ἀρχικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀστάρτης δὲν ἦτο ὁ περιωρισμένος τῆς ἀστρικῆς ἢ ἡλιακῆς θεότητος, ἀλλ' ὁ γενικώτερος τῆς τροφοῦ φύσεως, τῆς θεᾶς τῆς γῆς καὶ μητρὸς παντὸς ζῶντος ἐν αὐτῇ. Καὶ εἰδικώτερον ἡ Ἀστάρτη ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς πυρίνης ἀρχῆς (τῆς εὐεργετικῆς δηλ. ἡλιακῆς θερμότητος), διὰ τῆς ὁποίας πάντα ἐν τῇ γῇ αὐξάνονται καὶ ζωογονοῦνται, ἀλλὰ καὶ φθείρονται· διὰ τοῦτο ἦτο μὲν θεὰ τοῦ ἔαρος καὶ τῆς παραγωγῆς καὶ προΐστατο τῆς γεννήσεως πάντων τῶν ὄντων, ἀλλ' ἦτο καὶ θεὰ τοῦ ὀλέθρου. Ἦτο λοιπὸν ἡ Ἀστάρτη τὸ πανθεϊστικὸν ὄν, ἡ μονοκράτωρ δύναμις ἡ διήκουσα διὰ παντὸς πλάσματος. Ἀνῆκε δηλ. εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν θεοτήτων τῆς φύσεως, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ ἀνευρίσκεται εἰς τὰς Ἰνδίας. Περὶ τὸν ἀρχικὸν τοῦτον χαρακτῆρα τῆς θεᾶς καὶ τὴν κυρίαν ταύτην ἰδέαν, τὴν τῆς εὐλογίας καὶ δυνάμεως τῶν ἀνεξαντλήτων δωρεῶν τῆς φύσεως, ἐπλάσθησαν οἱ περὶ αὐτῆς μῦθοι. Ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου χαρακτῆρος αὐτῆς ἑρμηνεύονται καὶ οἱ ἄλλοι, ὁ τῆς εὐγονίας, τῆς ἡδονῆς, τῆς ὡραιότητος, τοῦ ἔρωτος. Ὡς τροφὸς φύσις εἶναι ἡ αὐτὴ θεὰ τῶν ἀνατολικῶν θεῶν ἂν καὶ ἐν Νινευὴ μὲν ἐμφανίζεται ὡς *Ἰστάρ*, ἐν Βαβυλῶνι ὡς *Μύλιττα* καὶ παρὰ Πέρσαις ὡς *Ἀναχίτ*. Γίνεται αὕτη ἡ μεγάλη *Ἄρτεμις*, ὅτε διὰ τῆς Καππαδοκίας καὶ Φρυγίας προεχώρησεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἔνθα ἐλατρεύθη ὡς *Ῥέα*, ὡς *Κυβέλη*, ὡς *Μήτηρ Θεῶν*, ὡς *Ἐφεσία Ἄρτεμις* καὶ ὡς *Σαμία Ἥρα*.

Ὁ πύρινος χαρακτὴρ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ καταστῇ καὶ πολεμικὴ θεὰ (ἰδίως παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις) ἐμπνέουσα τὸν πολεμικὸν (πύρινον) ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς λατρευτάς της, οἵτινες ἦσαν φοβεροὶ ἐν τῇ μάχῃ, καὶ θεὰ τῆς σαρκικῆς ἀπολαύσεως, ἀνάπτουσα τὸ πῦρ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἡδονῆς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λατρῶν της, καὶ ἰδίως τοῦ πλήθους τῶν συνηγμένων εἰς πολλὰ τῶν ἱερῶν της (ἰδίως ἐν Βύβλῳ καὶ ἐν ταῖς ἐν Κύπρῳ καὶ Σικελίᾳ (Ἔρυκι) ἀποικίαις τῶν Φοινίκων) ἱεροδούλων, αἵτινες παρεδίδοντο εἰς ἀσέμνους τελετὰς κατὰ τὰς πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς ἑορτάς. Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὴν ἐπιθέτων, τινὰ μὲ τὴν σειράν των ἔγιναν, ὡς συνήθως συνέβαινεν εἰς τὰς ἀρχαίας μυθολογίας, κύρια ὀνόματα, ὡς τὸ Salammbo (Selem Baal=εἰκὼν τοῦ Βάαλ)— κατὰ τὸν Πλούταρχον Ἀστάρτη ἐκαλεῖτο καὶ ἡ θεὰ *Βαλλὶς* (*Βαχαλὰτ-Γεβάλ*), ἡ κυρία τῆς φοινικικῆς πόλεως Βύβλου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεχωρίαζεν ἡ παράδοσις τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος τοῦ *Ἀδώνιδος*, — δηλοῦντα τὴν μυθολογικὴν σχέσιν τῆς Ἀστάρτης πρὸς τὸν Βαάλ, θεότητα τῆς γονιμότητος τῆς γῆς ἐν ἀρχῇ καὶ ἔπειτα ἡλιακὴν θεότητα. Μία ἐπιγραφὴ ἐν Καρχηδόνι καλεῖ αὐτὴν μητέρα τοῦ Penê-Baal. Ὅτε ἡ Ἀστάρτη κατέστη ἡ κυρία θεότης τῶν Φοινίκων, οὗτοι ἔπλασαν τοὺς περὶ αὐτῆς μύθους των κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἰδικοῦ των περιπετειώδους θαλασσίου βίου. Οὕτω καὶ αὕτη εἶχε πολλὰς περιπετείας, διότι ἐρασθεῖσα καὶ ἁρπαγεῖσα ὑπὸ τοῦ Διός, ὡς καὶ ἡ *Εὐρώπη*, μεταμορφωθέντος εἰς ταῦρον, ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ παράδοσις αὕτη διετηρεῖτο ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ ἐν Σιδῶνι καὶ ἐν Τύρῳ, ἔνθα μάλιστα καὶ ἐτελεῖτο πένθιμός τις τελετὴ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἁρπαγῆς της. Τόσον ἐτίμων αὐτὴν οἱ Φοίνικες, ὥστε οὐδέποτε ἀνήγοντο εἰς τὸ πέλαγος χωρὶς νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ πλοῖόν των τὸ εἴδωλον αὐτῆς, οὐδέποτε δὲ ἵδρυον ἐμπόριον (ἐμπορικὸν σταθμὸν) χωρὶς νὰ καταστήσωσι τὸ ξόανον τῆς Ἀστάρτης ἱερὸν αὐτοῦ κέντρον. Ὁ Ἡρόδοτος (Β'. 112) διηγεῖται ὅτι ὁ ἐν Μέμφιδι φοινικικὸς συνοικισμός, «Τυρίων στρατόπεδον» καλούμενος, εἶχε κτισθῆ περὶ τὸ ἄλσος καὶ τὸ ἱερὸν τῆς «ξείνης Ἀφροδίτης», δηλ. τῆς Ἀστάρτης. Πάντα τὰ εἰς τὰς ὄχθας τῆς Μεσογείου θαλάσσης Ἀφροδίσια εἶχον θεμελιωθῆ ἐπὶ ἀρχαιοτέρων «Ἀσταρτιείων», ὡς τὰ Ἡράκλεια ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἱερῶν τοῦ Τυρίου Ἡρακλέους. Τῆς Ἀστάρτης ξόανον ἦτο καὶ τὸ πρῶτον εἴδωλον θεότητος τὸ ὁποῖον προσέπεσεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀρχαιοτάτων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατοίκων.

Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἡ λατρεία τῆς Ἀστάρτης μετεδόθη ἐκ τῆς Φοινίκης διὰ τῆς Κύπρου καὶ τῶν Κυθήρων. Ἐλατρεύθη δὲ αὕτη εἰς τὴν Κοανάην τῆς Λακωνικῆς καὶ τὴν Κόρινθον τὸ πρῶτον ὡς Οὐρανία Ἀφροδίτη, ἥτις ἐν ἀρχῇ ἦτο θεὰ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τῆς φύσεως καὶ εἶχε τὰ αὐτὰ μὲ τὴν Ἀστάρτην σύμβολα, τὴν περιστερὰν καὶ τὸν δελφῖνα. Εἰς τὰ ἀρχαιότερα μάλιστα μνημεῖα εἶχε διατηρήσει καὶ τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἀστάρτης τῆς *Ἀσκαλῶνος*, ἥτις καὶ μᾶλλον ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἢ ἡ Ἀστάρτη τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου Εἰς τὰ πρῶτα ταῦτα ἱερὰ μετεμορφώθη ἡ Ἀστάρτη, ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομασθεῖσα καὶ *Ἀστροάρχη*, εἰς τὴν Ἀφροδίτην.

Πῶς ἀπεικονίζετο ἡ Ἀστάρτη.—Ἡ Ἀστάρτη ἐλατρεύετο, ὡς ὅλοι οἱ θεοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑπὸ μορφὴν συμβολικὴν καὶ μυστικὴν καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνην. Ἐν τῇ συμβολικῇ ἀπεικονίσει ἡ Ἀστάρτη ἦτο εἷς κωνικὸς ἱερὸς λίθος, εἶχε δηλ. τὴν μορφὴν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐλατρεύετο ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐν Ἐφέσῳ. Ὁ τύπος οὗτος τῆς Ἀστάρτης διεσώθη εἰς ἓν νόμισμα τῆς Πάρου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζεται εἷς κῶνος καὶ δύο περιστεραί. Εἰς τὸν κῶνον προσετίθετο ἐνίοτε καὶ δίσκος καὶ οὕτως ἤρχιζε νὰ διδεται ἡ ἀνθρωπίνη μορφή, μάλιστα ὅταν ὁ δίσκος (ἐκλαμβανόμενος ὡς ἀνθρωπίνη κεφαλὴ) ἐχωρίζετο τοῦ κώνου διὰ μιᾶς ὁριζοντίως τιθεμένης λιθίνης πλακός, τῆς πρώτης πλαστικῆς μορφῆς τῶν χειρῶν. Αὕτη πιστεύεται σήμερον ὅτι εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς προελεύσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ σταυροῦ. Εἰς τὸ ὅμοιον εἴδωλον τῆς ἐν Καρχηδόνι λατρευομένης *Τανίτ*, τῆς ὁποίας ἦσαν κοινὰ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα μὲ τὰ τῆς Ἀστάρτης, εἶχον προστεθῆ καὶ δύο κάθετοι ὑπὸ τὸν κῶνον λίθοι καὶ οὕτως εἶχεν ἀποτελεσθῆ ἡ ἀρχέγονος πλαστικὴ ἀνθρωπίνη μορφή. Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀπεικονίσει της ἡ Ἀστάρτη παρίστατο ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Κύπρου ὡς γυνὴ γυμνή, πλουσίως κεκοσμημένη, κοντὴ καὶ καθ' ὑπερβολὴν παχεῖα. Εἴς τινα μνημεῖα φέρει τὰς χεῖράς της εἰς τοὺς μαστοὺς ἢ τὴν μίαν μὲν χεῖρα κάμπτει εἰς τὸ στῆθός της, τὴν ἄλλην δὲ φέρει εἰς τὸν κόλπον της. Συχνὰ παρίσταται φέρουσα ἕνα ἀλλόκοτον νάννον, τὸν ὁποῖον ἡ ἑλληνικὴ καλλιτεχνία μετεμόρφωσεν εἰς ἔκπαγλον *Ἔρωτα*, εἰς τὰ γόνατα ἢ τοὺς ὤμους. Ἐκ τοῦ τερατομόρφου τούτου εἰδώλου προῆλθεν ἡ θεσπεσία μορφὴ τῆς *Ἀφροδίτης*, εἰς τὴν ὁποίαν διετηρήθη καὶ ἡ εἰρημένη χειρονομία, ἥτις εἰς μὲν τὸ εἰδώλιον τῆς Ἀστάρτης ἐσυμβόλιζε τὸν σαρκικὸν ἔρωτα, εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἔγινεν ἡ καθαρωτέρα ἔκφρασις τῆς γυναικείας αἰδοῦς.

Τὰ ἱερὰ τῆς Ἀστάρτης.—Ταῦτα ἦσαν τὸ ἐν *Ἀσκαλῶνι*, τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ πόλει τῆς χώρας τῶν Φιλισταίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνωρίτατα εἶχεν εἰσαχθῆ ἡ λατρεία τῆς Ἀστάρτης. Τῆς πόλεως ταύτης καί τινα νομίσματα ἔφερον κεφαλὴν Ἀστάρτης. Τὸ ἐν *Σιδῶνι*, τῆς ὁποίας ἐθεωρεῖτο ἡ πολιοῦχος θεὰ ἀπεικονιζομένη ὡς γυνὴ φέρουσα στέμμα ἐκ πύργων (τὸν τειχικὸν στέφανον), καὶ ἐκόσμει τὰ νομίσματα, ἀπεικονιζομένη ἐπὶ πρῴρας πλοίου ἢ ἐντὸς τῆς ἱερᾶς ἁμάξης της. Τὸ ἐν *Τύρῳ*, τῆς ὁποίας ἐπίσης νομίσματα ἔφερον Ἀστάρτην ἐπὶ πρῴρας πλοίου. Τὸ ἐν *Τριπόλει* (πόλει κτισθείσῃ ὑπὸ τῆς Σιδῶνος, Τύρου καὶ Ἀράδου), τῆς ὁποίας ἐπίσης νομίσματα ἔφερον τὴν εἰκόνα τῆς Ἀστάρτης ἐπὶ πρῴρας πλοίου. Τὰ ἐν *Πάφῳ* καὶ *Ἀμαθοῦντι* τῆς Κύπρου, τὸ ἐν *Ἡλιουπόλει* τοῦ Λιβάνου, ὅπου ὁ ναός της ἦτο περιώνυμος, τὸ ἐν *Σαμαρείᾳ* τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὸ ὁποῖον προσήρχοντο αἱ γυναῖκες κομίζουσαι, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς, θυμιάματα ποικίλα, ποτὰ καὶ ἐδέσματα, τὸ ἐν *Ἱερουσαλήμ*, ἔνθα, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην, καὶ πρὸ τῶν κριτῶν καὶ ἐπὶ τῶν κριτῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σολομῶντος ἀκόμη ἦτο λίαν διαδεδομένη ἡ λατρεία τῆς Ἀστάρτης, τὸ ἐν *Ἔρυκι* τῆς Σικελίας, τῆς ὁποίας τὸ *Ἀσταρτιεῖον* εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν κατὰ τοῦ Οὐέρρου λόγων τοῦ Κικέρωνος, καὶ τὸ ἐν *Καρχηδόνι*, ἔνθα εἶχε συγχωνευθῆ μετὰ τῆς Τανίτ. Ἱερὸν τῆς Ἀστάρτης ὑπῆρχε καὶ ἐν *Πειραιεῖ*, ἔνθα ὑφίστατο ἀρχαῖος φοινικικὸς συνοικισμός.

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις τῆς λατρείας τῆς Ἀστάρτης (Ἰστάρ, Ἀθτάρ, Ἀστορέτ, Ascherah), ἡ ὁποία ἐταυτίσθη, ὡς προελέχθη, πρὸς τὴν Ἀναχὶτ καὶ τὴν Μύλιτταν καὶ τὴν *Ἀτάγαρτιν* (ὑπό τινων), μεγάλην καὶ αὐτὴν θεότητα τῆς Συρίας, ὑπό τινων δὲ καὶ πρὸς τὴν ἰνδικὴν θεότητα Ischnari καὶ τὴν αἰγυπτιακὴν *Ἶσιν*. Ἀπὸ πανθεϊστικοῦ ὄντος, ἀπὸ θεᾶς τροφοῦ τῆς φύσεως, ἔγινεν ἀστρικὴ καὶ ἡλιακὴ θεότης, κυριαρχήσαντος αὐτοῦ τοῦ στοιχείου ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρός της, καὶ ἐν Ν. Ἀραβίᾳ, ἔνθα εἰς Ἰμναρικὰς ἐπιγραφὰς ἡ Ἀθτὰρ καλεῖται κυρία τοῦ ἡλίου, καὶ ἐν Βαβυλῶνι, ἔνθα εἶχεν ὡς ἴδιον ἀστέρα τὸν ἑωσφόρον (αὐγερινόν), διὰ νὰ διασχισθῇ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι εἰς τὴν θεὰν *Σελήνην* (Ἄρτεμιν) τὴν θεὰν τοῦ πλανήτου «*Ἀφροδίτη*», τὴν θεὰν *Οὐρανίαν Ἀφροδίτην* καὶ *Οὐρανίαν Ἥραν*. Τόσον ὅμως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὅσον καὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἐλατρεύετο ὡς Coelestis dea (οὐρανία θεά), διετήρησεν ἀορίστως πως τὸν χαρακτῆρα τῆς προελεύσεώς της. Ὁ Κικέρων ἐκάλει αὐτὴν τετάρτην Ἀφροδίτην καὶ ἐθεώρει σύζυγον τοῦ Ἀδώνιδος, Τυρίου θεοῦ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἀστάρτη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρὰ τὴν ὑπ' Αἴγυπτον Αἰθιοπίαν, ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ εὑρισκομένη κατὰ Πτολεμαῖον εἰς πλάτος $22^{0}\,{}^{1}/_{6}$ καὶ μῆκος ἀπὸ Μακάρων 66^{0} (*Πτολεμ.* Δ ζ. 36). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Ἐλμπὰ* ἢ *Ζεζιρὰτ-ἐλ Ντιμπιὰ* (Elba ἢ Jejirat El Dibia), μικρὰ νῆσος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἀνοδύουσα εἰς $4\,{}^{1}/_{2}$ μιλ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, εἰς ἣν ἀπολήγουσι τὰ ἀνατολικὰ κράσπεδα τῶν ὀρέων Ἐτμπάϊ τῆς μέσης Αἰγύπτου καὶ δὴ εἰς 7 μιλ. Α.ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς Ἀμποὺ Φατιμὰ καὶ εἰς 9 μιλ. ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς Ζιὰζρ Ἰγιὰλ (Ras Jazr Iyal, πλάτ. $22^{0}15'$ Βορ., μῆκ. 36^{0} 37′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8c.: Red Sea, sheet III). Χθαμαλή, ταπεινὴ καὶ κοραλλιογενής, περιβάλλεται ἀπὸ ὑφάλους βριθούσας ἐρυθροῦ καὶ μέλανος (μαῦρο γιούσουρι) κοραλλίου. Τὸ πλάτος τῆς νήσου, κατὰ Πτολεμαῖον, προσεγγίζει μὲ καταπλήσσουσαν ἀκρίβειαν τὸ πραγματικόν. Εἴς τινας ἐκδόσεις τοῦ Πτολεμαίου φέρεται καὶ ὡς *Ἀστράτη* (ἔκδ. *Nobbe Tauchnit* Λειψία 1843). Σ. Ε. Λ.

— **Ἀστάρτη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς περαίας Παλαιστίνης ὀνομαζομένη καὶ Ἀμμὰν (βλ. λ.).

— **Ἀστάρτης** *νῆσος [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ παρὰ τὰ ὅρια Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας.

Ἀστάρτη (Astarte) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 672 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1908 ΔΥ. Ἀνεκαλύφθη τῇ 21ῃ Σεπτεμβρίου 1908, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $\alpha=2{,}550$ $T=1487$ ἡμ., $e=0$, 130 $i=11^{0}.\ 0'$. $L=99^{0}.36'$. $\Omega=344^{0}.\ 2'$ καὶ $\pi=292^{0}.23'$. Σ. Π.

ἀστάρτη (ἡ) (Astarte Sow) *[Παλαιοζῳολ.]*. Τὸ γένος τοῦτο ἔζη ἤδη ἀπὸ τῆς περμίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος, λείψανά του δὲ εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων, σχηματισθέντων κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς περιόδους ἀπὸ τῆς περμίου μέχρι τῆς ὁλοκαίνου. Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη ἐντὸς τῶν τριτογενῶν στρωμάτων τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Γ. Κ. Γ.

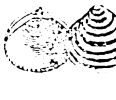

Ἀστάρτη

ἀσταρτίδαι (Astartidæ) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένη καὶ εἴδη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔζων ἤδη ἀπὸ τῆς κατωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος μέχρι τῆς ὁλοκαίνου. Ἡ κυρία των ἀνάπτυξις ἦτο κατὰ τὸν μεσοζωϊκὸν αἰῶνα. Γ. Κ. Γ.

Ἀσταρτιεῖον (τό). Ἱερὸν τῆς Ἀστάρτης.

ἀστάρτιος *ζώνη στρωμάτων* (Astartien) *[Γεωλογ.]*. Ζώνη στρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι κυρίως ἀσβεστόλιθοι μαργώδεις, φέροντες τὸ ἀπολιθωμένον δίθυρον ἐλασματοβράγχιον Astarte supracorallina, εὑρεθεῖσα κυρίως εἰς τὸ Breisgau τοῦ Baden ὡς ἀνώτατον μέλος τῆς ἀνωτέρας (ἢ λευκῆς) ἰουρασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

ἀσταρτόπις (ἡ) (Astartopis Wöhrm) *[Παλαιοζ.]*. Ὄνομα παλαιὸν τοῦ ἀπολιθωμένου γένους τῶν ἐλασματοβραχίων ζῴων *μυοφοριόπις*. Γ. Κ. Γ.

Ἄσταρτος. Παλαιὸς μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Τυρίων ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου μόνου ἀναφερόμενος. Γ. Ι. Κ.

Ἀσταρχανίδαι. Μέλη δυναστείας, ἥτις ἱδρύθη τῷ 1466 ὑπὸ τοῦ *Καζίμ*, ἀπογόνου τοῦ Τιμοὺρ Κουτλούκ, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν τῷ χανάτῳ τοῦ Ἀστραχὰν — (*Ἀσταρχὰν* ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Ἀσταρχανίδαι*)—μέχρι τοῦ 1598. Α. Δ.

Ἀσταρὼθ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ εἶναι πληθυντικὸς ἀριθμὸς τοῦ ἑβραϊκοῦ *Ἀστῶρεθ*, ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ *Ἀστάρτη*, φέρουσι δύο πόλεις τῆς Παλαιστίνης μνημονευόμεναι ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ χαρακτηριζόμεναι οὕτως ὡς τόποι λατρείας τῆς δυτικοσημιτικῆς ταύτης θεότητος.

—1) *Ἀσταρὼθ Καρναεὶν* (Γενέσ. ιδ' 5) κειμένη πιθανῶς ἐν τῇ πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρᾳ Ἀδρανίτιδι, παρὰ τὸ σημερινὸν *Ἐλ-Μερκέζ*, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ὀνομαστικοῦ τοῦ *Εὐσεβίου*, κατὰ μετάφρασιν τοῦ Ἱερωνύμου, παρεχομένας πληροφορίας.

—2) *Ἀσταρώθ*, ἄλλοτε πρωτεύουσα *Ὢγ*, τοῦ βασιλέως τῆς *Βασάν*, δοθεῖσα βραδύτερον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ *Μανασσῆ*, ὡς πόλις λευειτικὴ (Δευτερονομ. α' 4, *Ἰησ. Ναυῆ* θ' 10 κλπ.), κειμένη δὲ κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας τοῦ Ὀνομαστικοῦ περὶ τὰ 9 ρωμ. μίλλια, τ. ἔ. περὶ τὰ 14 χλμ., μακρὰν τῆς *Ἀσταρὼθ Καρναεὶν*, παρὰ τὸ *Ἐλ-Μουζερὶβ*. Πολλοὶ ὅμως τῶν νεωτέρων γεωγράφων τῆς Παλαιστίνης, παρὰ τὰς πληροφορίας τοῦ μνημονευθέντος Ὀνομαστικοῦ, ταυτίζουσιν ἀμφοτέρας, πλὴν ἄνευ πειστικότητος.

[Βλ. *Vigouroux* Dictionn. de la Bible καὶ *Buhl* Geographie des alten Palästina]. Π. Ι. Μ.

Ἀσταρὼθ *[Ἀστρονομ.]*. Ἑβραϊκὴ ὀνομασία τῆς Ἀστάρτης, θεᾶς τῆς Σελήνης (βλ. Ἀστάρτη καὶ Σελήνη). Σ. Π.

Ἀστασάνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρίας, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Πτολεμαῖος (6, 17, 8).

Digitized by Google

ἀστασία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄστατος, ἔλλειψις σταθερότητος: «ἀστασία γνώμης» ‖ ἡ ἀδυναμία πρὸς ὀρθοστασίαν.

— *['Ιατρ.]* Ἐν τῇ Ἰατρικῇ καλεῖται *ἀστασία* ἡ ἀνικανότης τοῦ ὀρθοστατεῖν, συνέπεια δὲ τούτου εἶναι καὶ ἡ ἀνικανότης τοῦ βαδίζειν *(ἀβασία)*. Ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ ὅρῳ *ἀστασία* πᾶσαι αἱ καταστάσεις καθ' ἃς ὑπάρχει ἀνικανότης πρὸς ὀρθοστασίαν οἱασδήποτε αἰτίας καὶ φύσεως, ὡς π. χ. εἰς τὰς παραλύσεις τῶν κάτω ἄκρων ἐκ διαφόρων αἰτιῶν κ. τ. λ., ἀλλὰ καθιερώθη νὰ χαρακτηρίζεται ὡς *ἀστασία* πᾶσα ἀνικανότης πρὸς ὀρθοστασίαν ἄνευ διαταραχῆς τινος ὀργανικῆς τῆς κινητικότητος, ἔτι δὲ καὶ αἰσθητικότητος καὶ συνεργητικῆς ἱκανότητος τῶν μυῶν τῶν κάτω ἄκρων· κατὰ ταῦτα ἑπομένως, καίτοι χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις *ἀστασία* καὶ ἐπὶ βαρειῶν τινων ἐγκεφαλικῶν (καὶ παρεγκεφαλικῶν) νόσων, καθ' ἃς ὑπάρχει ὡς σύμπτωμα ἡ ἀνικανότης πρὸς ὀρθοστασίαν, οὐχ ἧττον παραμένει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *Charcot* ἡ *ἀστασία* εἰδικώτερον ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρισμὸς τῆς ἀνικανότητος πρὸς ὀρθοστασίαν ὑστερικῆς αἰτίας καὶ ἕνεκα τούτου ἔκτοτε ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἀντιλήψει ὡς διάγνωσις *ἀστασία* εἶναι σχεδὸν ταυτόσημος πρὸς τὴν διάγνωσιν *ὑστερία*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὅθεν ὁ πάσχων εὑρισκόμενος ἐν κατακλίσει δύναται νὰ κινήσῃ κανονικῶς τοὺς πόδας του οὐδεμίαν διαταραχήν, εἴτε ποσοτικὴν εἴτε ποιοτικήν, τῆς κινητικότητος αὐτῶν δεικνύων, οὐδὲ ἀταξικήν τινα κατάστασιν, ἅμα δὲ δύναται νὰ σταθῇ καὶ κινηθῇ στηριζόμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ ὀρθοστατήσῃ, ἔτι δὲ μᾶλλον νὰ βαδίσῃ. Ἐκτὸς τῆς *ὑστερίας* τὸ σύμπτωμα τῆς *ἀστασίας* κατά τινας παρατηρεῖται καὶ εἴς τινας νευρασθένειαν, ψυχοπάθειαν ἐν γένει, εἴς τινας ἐπαγγελματικὰς νευρώσεις, διαταραχὰς τῆς προσαρμοστικότητος τοῦ ὀφθαλμοῦ, λαβυρινθιακὰς βλάβας κ.τ.λ., ἐκτὸς τινων ὀργανικῶν ἐγκεφαλικῶν νόσων. Ἡ πρόγνωσις τῆς *ἀστασίας* εἶναι μᾶλλον καλή, ὁπωσδήποτε ὅμως αὕτη ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς κυρίας νόσου, ἧς ἀποτελεῖ σύμπτωμα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῆς *ὑστερίας*, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ θεραπεία βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν κυρίαν νόσον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Oppenheim*, Lehrbuch der Nervenkrankheiten. *Curschmanns und Kramer*, Lehrbuch der Nervenkrankheiten. *Kraus und Brugsch* Lehrbuch der Nervenkrankh.
Γ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ

— *[Ναυτ.]* Ὅρος διὰ τὴν ὁμοιόμορφον συγγραφὴν τοῦ ἡμερολογίου τῶν πολεμικῶν πλοίων, πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς μὴ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀνέμου πρὸς ὡρισμένην διεύθυνσιν καὶ ὁμοιόμορφον ἔντασιν. Εἶναι δηλαδὴ ἡ *ἀστασία* (instabilité) ἡ κατάστασις τοῦ *ἀστάτου καιροῦ* (κοιν. ποὺ δὲν εἶναι στρωμένος), καὶ ὡς τοιαύτη περιλαμβάνει τὴν *παραύξησιν*, τὴν *μείωσιν*, τὴν *αὐξομείωσιν*, τὴν *μετάπτωσιν*, τὴν *τροπήν*, οὓς ὅρους τούτους ὁλοκλήρωσαν οἱ συντάξαντες τὸ ναυτικὸν ὀνοματολόγιον εἰς τὸν ὅρον *ἀστασία* μὴ ὄντα ἐν χρήσει ἐν τοιαύτῃ εἰδικῇ ἐννοίᾳ παρ' ἀρχαίοις, οἵτινες ἐχρησιμοποίουν ἐνίοτε διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἔννοιαν τῶν φαινομένων τῆς καιρικῆς ἀστασίας τοὺς ὅρους *μιξαιθρία* καὶ *μιξαίθριον*. Καὶ ἐπὶ *ρευμάτων* δὲ ἀνάλογος σημασία.
Σ. Ε. Λ.

ἀστασία (ἡ) (Astasia) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *βολβικιδῶν*. Εἶναι μονοκύτταροι ὀργανισμοὶ καὶ λίαν συσταλτοί. Γνωστὸν εἶδος εἶναι *ἀστασία ἡ τριχοπόρος* (Astasia trichopora), ἥτις φέρει κατὰ τὸ πρόσθιον ἄκρον τοῦ σώματός της ἐπίμηκες μαστίγιον, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ στόμα, καὶ ἔχει τὸ ὀπίσθιον ἀποστρογγυλωμένον. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θαλάσσας.
Δ. Ν. Π.

ἀστασίαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ στασιάσας, ὁ μὴ κινῶν τὴν νόμιμον τάξιν, ὁ τηρῶν τοὺς νόμους, ὁ εἰρηνικός. — Ἐπίρρ. *ἀστασιάστως*.

Ἀστάσπης. Πέρσης στρατηγὸς ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου ὡς πρωτευόντων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου.
Γ. Ι. Κ

ἀστατικός, *—ή*, *—όν*· ὁ φύσει ἄστατος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ εὐσταθήσῃ, ὁ εὐκόλως μετακινούμενος. Τὸ θηλ. Ἀστατικὴ ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

— **Ἀστατικὴ** (ἡ) (Astatik) *[Μηχαν.]*. Καλεῖται οὕτω ἴδιον κεφάλαιον τῆς Μηχανικῆς προκῦψαν ἀπὸ τὴν θεωρίαν περὶ ἰσοδυνάμων συστημάτων δυνάμεων, ἐνεργουσῶν ἐπὶ στερεοῦ σώματος, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος τῆς ὑπάρξεως σημείου ἐφαρμογῆς τῆς συνισταμένης τοιούτων δυνάμεων. Ὅταν αἱ δυνάμεις εἶναι παράλληλοι, ὑπάρχει πάντοτε τοιοῦτον σημεῖον συμπῖπτον πρὸς τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῶν σημείων ἐφαρμογῆς τῶν δοθεισῶν δυνάμεων, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὰ σημεῖα ταῦτα ἔχουσι μάζας ἀναλόγους πρὸς τὰς ἐντάσεις τῶν ἀντιστοίχων δυνάμεων. Ἐὰν ὑποστηρίξωμεν τὸ κέντρον τοῦτο, τότε τὸ σῶμα ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν παραλλήλων δυνάμεων εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ θέσις του ὡς πρὸς τὰς δυνάμεις. Ἡ ἰσορροπία αὕτη καλεῖται *ἀσταθής*.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς Ἀστατικῆς περιλαμβάνονται κατ' ἐπέκτασιν καὶ ὅλαι αἱ ἔρευναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς τὸ κινητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενεργείας δυνάμεων ἐπὶ στερεοῦ σώματος μένει τὸ αὐτὸ καὶ ἂν τὸ σῶμα ἀλλάσσῃ θέσιν ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῶν δυνάμεων, ἐνῷ αἱ δυνάμεις αὗται μένουσιν ἀμετάβλητοι ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν, τὴν διεύθυνσιν, τὴν φορὰν καὶ τὰ σημεῖα ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ σώματος.

Ἡ παράλληλος μετάθεσις τοῦ σώματος δὲν ἐπηρεάζει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενεργείας τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργουσῶν δυνάμεων, ἡ στροφὴ ὅμως τοῦ σώματος ἀλλάσσει τὸ ἀναφερθὲν ἀποτέλεσμα. Ἐν γένει ἂν ἔχωμεν δυνάμεις P κτλ. μὲ συντεταγμένας προβολὰς X,Y,Z, κ.τ.λ. καὶ μὲ σημεῖα ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ σώματος x,y,z κτλ. διὰ νὰ εὑρίσκηται τὸ σῶμα εἰς ἀσταθῆ ἰσορροπίαν πρέπει νὰ μηδενίζωνται τὰ ἑξῆς 12 μεγέθη:

$$A=\Sigma X \quad \alpha_{11}=\Sigma xX \quad \alpha_{12}=\Sigma xY \quad \alpha_{13}=\Sigma xZ$$
$$B=\Sigma Y \quad \alpha_{21}=\Sigma yX \quad \alpha_{22}=\Sigma yY \quad \alpha_{23}=\Sigma yZ$$
$$\Gamma=\Sigma Z \quad \alpha_{31}=\Sigma zZ \quad \alpha_{32}=\Sigma zY \quad \alpha_{33}=\Sigma zZ.$$

Ἐὰν τοῦτο συμβαίνῃ, τὸ σῶμα εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, ἡ ἰσορροπία δὲ αὕτη διατηρεῖται καὶ ἂν τὸ σῶμα στρέφεται ὡς πρὸς τὰς δυνάμεις ὑποτιθεμένας ἀμεταβλήτους. Ἡ ἰσορροπία αὕτη λέγεται *ἀστατικὴ* ἢ *ἀσταθὴς* (βλ. ἰσοδύναμα συστήματα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Schell*, Theorie der Bewegung und der Kräfte.—*Darboux*, Mémoire sur l'équilibre astatique.
Α. Μ.

— **ἀστατικὴ** *βελόνη* *[Φυσικ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ μαγνητικὴ βελόνη, ὅταν δι' οἱουδήποτε τρόπου ἔχῃ ἀρθῆ ἡ ἐπ' αὐτῆς κατευθυντικὴ ἐπίδρασις τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ. Ἡ ἄρσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται καὶ διὰ μαγνήτου τοποθετουμένου πλησίον τῆς μαγνητικῆς βελόνης καὶ οὕτως ὥστε ἡ ἐπ' αὐτῆς κατευθυντικὴ ἐπίδρασις αὐτοῦ (τοῦ μαγνήτου) νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἴση καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς βελόνης κατευθυντικὴν ἐπίδρασιν τῆς γῆς (βλ. μαγνητισμός).
Α. Μ.

ἄστατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ λαμβάνων σταθερότητα, ἀκατάστατος, εὐμετάβολος: «ἄστατος ἄνθρωπος, — καιρός». — Ἐπίρρ. *ἀστάτως*.

— *[Μετεωρολ.]* Ὅρος ἐπικρατήσας κατὰ τὴν φρασεολογίαν τῆς διατυπώσεως τῆς προγνώσεως τοῦ καιροῦ διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἰσχύος αὐτῆς. *Ἄστατος καιρὸς* δύναται νὰ σημάνῃ χειροτέρευσιν ἢ καλυτέρευσιν τοῦ καιροῦ, ἐμφάνισιν ἢ ἀπόκρυψιν τοῦ ἡλίου κατὰ χρονικὰ διαλείμματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλα ἢ μικρά, καὶ τέλος συνεχῆ ἐναλλαγὴν καλοκαιρίας καὶ κακοκαιρίας. Συνήθως ἀναγράφονται εἰς τὰ προγνωστικὰ δελτία αἱ κάτωθι φρασεολογίαι: «καιρὸς ἄστατος νεφελώδης ἢ νεφοσκεπής», «ἄστατος καὶ ἀπειλητικὸς νεφοσκεπής», «καλὸς αἴθριος ἢ νεφελώδης μεταβαλλόμενος εἰς ἄστατον», «ἄστατος μεταβαλλόμενος εἰς καλὸν νεφελώδη ἢ νεφοσκεπῆ», «ἄστατος μετὰ βροχῶν (ἢ χιόνων) μεταβαλλόμενος εἰς καλὸν νεφελώδη ἢ νεφοσκεπῆ», «ἄστατος καὶ ἀπειλητικὸς ἄνευ βροχῶν (ἢ χιόνων) μεταβαλλόμενος εἰς βροχερὸν (ἢ χιονοβόλον)».
Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— *[Ναυτ.]* Ὅρος πρὸς χαρακτηρισμὸν ἀνέμου μήπω ἀποκατεστημένου ἀπὸ ἀπόψεως διευθύνσεως καὶ ἐντάσεως (βλ. ἀστασία *[Ναυτ.]*).

—**Ἄστατοι** Οὕτως ὠνομάσθη μερὶς τῶν αἱρετικῶν Παυλικιανῶν ἐν Ἀρμενίᾳ, κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας δὲν εἶχον μόνιμον ἕδραν. Κατὰ Φώτιον οὗτοι ἦσαν «οἱ λογάδες τῶν μαθητῶν τοῦ Σεργίου» Τυχικοῦ, ὅστις τῷ 801 ἠγέρθη ὡς μεταρρυθμιστὴς μεταξὺ τῶν Παυλικιανῶν. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἀρμένιος (813—820) ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁσημέραι πληθυνόντων Παυλικιανῶν, διέταξεν αὐστηροτάτην καταδίωξιν αὐτῶν, τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νεοκαισαρείας *Θωμᾶν* καὶ τὸν Ἀρμένιον ἀρχιμανδρίτην *Παρακονδάκην*, οἵτινες «κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως κέλευσιν τοὺς εὑρισκομένους ἀξίους θανάτου καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας ἀπέκτεινον». Ἱκανὸς ὅμως ἀριθμὸς Παυλικιανῶν συνώμοσε τότε ἐναντίον τῶν ἐκτελεστῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγῶν τοὺς ὁποίους καὶ κατέσφαξε, μεθ' ὃ κατέφυγεν εἰς *Μελιτηνὴν* τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, πόλιν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Σαρακηνούς, ἧς ὁ ἀμηρᾶς, ἐπικαλούμενος *Μονοχέρης*, τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τέλος παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πρὸς κατοικίαν χωρίον καλούμενον *Ἀργαοῦν*, ὅθεν, ὁλονὲν αὐξάνοντες κατ' ἀριθμόν, ἔκαμαν συχνὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν πλησιοχώρων βυζαντινῶν χωρῶν. Βραδύτερον, μὴ ἐπαρκοῦντος τοῦ Ἀργαοῦν εἰς κατοικίαν αὐτῶν, ἔκτισαν καὶ ἑτέρας πόλεις, τὴν *Ἀμάραν* καὶ τὴν *Τιβρικήν*. Διατηροῦντες τὰς ἀρχὰς τῆς αἱρέσεώς των, ἐπίμον καὶ ἐπίφασιν («θεατρίζοντες» ὡς λέγει ὁ *Φώτιος*), πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τῶν κρατούντων, καὶ τῶν Σαρακηνῶν. Περὶ τῶν μετέπειτα τυχῶν των βλ. λ. Παυλικιανοί.

[Βλ. ἰδίᾳ *Φωτίου* Διήγησις τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως.—Λόγος Α' κεφ. ΚΔ'—ΚΗ' ἐν *Migne* Ἑ.Π. 102,77 κ. ἑ. *Πέτρου Σικελιώτου* Ἱστορία χρειώδης .. αἱρέσεως Μανιχαίων, τῶν καὶ Παυλικιανῶν λεγομένων, κεφ. Ν' ἐν *Migne* Ἑ.Π. 104,1301 κ.ἑ.—Πρβλ. καὶ *Α. Διομήδους Κυριακοῦ* Ἐκκλ. ἱστορία τόμ. Β' (Ἀθ. 1898) σ. 62—65.]
Δ. Σ. Μ.

ἄστατος (ὁ) (Astatus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰχνευμονιδῶν*. Ὁ θώραξ καὶ ἡ κοιλία των συνδέονται διὰ λεπτοτάτου μίσχου. Αἱ θήλειαι ἐναποθέτουσι τὰ ᾠά των ὑπὸ τὸ δέρμα ἄλλων ἐντόμων καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν καμπῶν τῶν ψυχῶν, ἐκ τοῦ λίπους τῶν ὁποίων τρέφονται αἱ ἄποδες νύμφαι. Γνωστότερον εἶδος εἶναι: *ἄστατος ὁ τολυπώδης* (Astatus glomeratus).
Δ. Ν. Π.

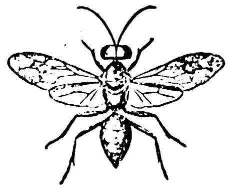

Ἄστατος ὁ τολυπώδης.

ἀστατῶ (*—έω*)· εἶμαι ἄστατος, φέρομαι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, πλανῶμαι.

Ἀσταύδα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρίας μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (6, 17, 6).

ἀσταύρωτος (ὁ, ἡ), *—ον*, (τό)· ὁ μὴ σταυρωθείς, ὁ μὴ προσηλωθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ‖ ὁ μὴ τεθεὶς σταυροειδῶς: «ἀσταύρωτα χέρια» ‖ ὁ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐπισημανθείς: «μὴν ἀφίνῃς τὸ παιδὶ ἀσταύρωτο» ‖ μεταφ. ὁ μὴ ἐνοχληθεὶς ἐπιμόνως καὶ φορτικῶς: «δὲ μ' ἀφίνει μιὰ μέρα ἀσταύρωτο».

ἀσταφίδιαστος, *—η*, *—ο*· δημοτ. ὁ μὴ σταφιδιασμένος, ὁ μὴ ρικνωθεὶς ὡς ἡ σταφίς: «ἀσταφίδιαστα κεράσια, — δαμάσκηνα».

ἀστάφνιστος, *—η*, *—ο*· ἀντὶ *ἀστάθμιστος*· ὁ μὴ ὑποβληθεὶς εἰς εὐθυγράμμισιν διὰ τῆς στάθμης.

ἀστάχι (τό)· καὶ *στάχυ*· ὁ στάχυς.

ἀσταχυολόγητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ σταχυολογηθείς, ὁ μὴ συναχθεὶς ὡς ὁ στάχυς ἢ τὰ ἄνθη, ὁ μὴ θησαυρισθεὶς ὡς ἐξαίρετος: «ἀσταχυολόγητος παροιμία,—φράσις κ. τ. τ.» ‖ ἐκεῖνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἔγινε σταχυολόγησις, περισυλλογὴ τῶν ἐξαιρέτων σημείων: «ἀσταχυολόγητος συγγραφεύς, — βιβλίον».

Ἀσταχώρα *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ρωγοί.

ἀστάχωτος, *—η*, *—ον* καὶ *ἀστάγωτος*· ὁ μὴ σταχωμένος, ὁ μὴ καταστὰς σταθερός, ἄκαμπτος, ἄδετος: «ἀστάχωτον βιβλίον».

Ἄστγια (Astja), *[Γεωγρ.]*. Ἡφαίστειον ἐν Ἰσλανδίᾳ, οὗτινος ὁ κρατὴρ εὑρίσκεται εἰς ὑψόμετρον 1029 μέτρων.

Ἀστέας. Φιλόσοφος, ἀνήκων εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Πυθαγόρου. Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου (Βίος Πυθαγόρ. 36).

—**Ἀστέας**. Ἀγγειογράφος, πιθανῶς τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας καταγόμενος, εἷς τῶν κυριωτάτων ἀντιπροσώπων καὶ πιθανῶς ὁ δημιουργὸς τῆς *καμπανικῆς* ἀγγειογραφίας. Ἡ τεχνοτροπία τοῦ Ἀστέου καὶ τῶν λοιπῶν ἀγγειογράφων τῆς Καμπανίας εἶναι ἀπομίμησις διαφόρων ρυθμῶν καὶ ἰδίως τοῦ *ταραντίνου*, διακρίνεται ὅμως τούτου διὰ τὸ κακότεχνον καὶ χονδροειδὲς τῶν γραφῶν καὶ διὰ τὴν ὑπέρμετρον χρῆσιν πολυχρωμίας. Καὶ ἡ ἔνδυμασία δὲ τῶν ἀπεικονιζομένων, πρὸ πάντων τῶν γυναικῶν, εἶναι ἡ καμπανική.
Γ. Ι. Κ.

ἀστεατωσία (ἡ) ἐκ τοῦ *ἀ* καὶ *στέαρ*, *—ατος* *[Ιατρ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου καθορίζεται ὑπὸ τοῦ *Brocq* εἰδική τις κατάστασις τοῦ δέρματος, χαρακτηριζομένη ὑπὸ καταδήλου ἀνεπαρκείας ἢ ὑπὸ τῆς ἀπολύτου στερήσεως λιπαρῶν ἐκκρίσεων, αἵτινες ἄλλως παράγονται φυσιολογικῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος.
Μ. Ν. Κ.

ἀστέγαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐστεγασμένος, ὁ μὴ διὰ στέγης κεκαλυμμένος, ἀσκέπαστος; «ἀστέγαστος οἰκία,—οἰκοδόμημα κ. τ. τ.» ‖ ὁ μὴ ἔχων στέγην, κατοικίαν, ἄστεγος.

ἄστεγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων στέγην, ἀστέγαστος: «οἰκία ἄστεγος» ‖ ὁ μὴ ἔχων κατοικίαν: «πτωχοὶ καὶ ἄστεγοι», ἄλλως *ἀστέγαστος*.

Ἀστεζάνο (Astesano), **Ἀντώνιος**. Ἰταλὸς λογοτέχνης, γεννηθεὶς τῷ 1412. Ἔγραψεν εἰς στίχους τὴν ἱστορίαν τοῦ *Ἄστι* μέχρι τοῦ 1342.

— **Ἀστεζάνο** (Astesano) **Νικόλαος**. Διάσημος Ἰταλὸς καλλιγράφος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γραμματεὺς τοῦ δουκὸς Καρόλου τῆς Ὀρλεάνης. Ἡ Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων κατέχει πολλὰ χειρόγραφα ἀντιγραφέντα παρ' αὐτοῦ.

ἀστεία (ἡ) (Asteia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν

Digitized by Google

μυιϊδῶν. Τὸ μέγεθός των εἶναι μικρότατον καὶ διακρίνονται διὰ τὸν λαμπρὸν χρωματισμὸν τῶν πτερύγων των. Ἀπαντῶσιν εἰς τὴν μέσην καὶ βόρειον Εὐρώπην. Δ. Ν. Π.

ἀστείευμα (τό)· ἀστεϊσμός, ἀστειότης.

ἀστειεύομαι· λέγω ἀστεῖα, χαριεντίζομαι, παίζω ἄλλως *ἀστεΐζομαι*, κοιν. *χωρατεύω*: «ἀστειεύεσαι ἢ σπουδαιολογεῖς;».

ἀστεΐζομαι· βλ. ἀστειεύομαι.

ἀστειολογῶ (*—έω*)· λέγω ἀστεῖα, ὁμιλῶ χάριν παιδιᾶς ἢ σκώμματος, κοιν. *χωρατεύω*, ἀντίθ. *σπουδαιολογῶ*.—Οὐσιαστ. *ἀστειολογία*.

ἀστεῖον (τό)· λόγος ἢ πρᾶξις πρὸς παιδιὰν ἢ σκῶμμα, ἀστειολογία: «ἄφησε τὰ ἀστεῖά σου καὶ πές' μας κανένα σοβαρό»· «ἄσχημο ἀστεῖο»· || φρ. «'ς τ' ἀστεῖα»· οὐχὶ σοβαρῶς ἀλλὰ παίζων: «τοῦ τὸ εἶπα 'ς τ' ἀστεῖα».

— *[Αἰσθητ.]* Ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ ἀστεῖον εἶναι πᾶν τὸ προκαλοῦν ἁπλῆν εὐθυμίαν ἢ ἀνατρέπον δι' αὐτῆς ἐπεχειρήματα, γνώμας, ἀντιλήψεις ἄλλων, χάρις εἰς τὴν ἐμπεριεχομένην εἰρωνείαν, ἐπιτυγχανόμενον δὲ διὰ τῆς πλοκῆς τοῦ παραδόξου, τοῦ αἰφνιδίου, τοῦ ἀσυνεποῦς, τοῦ παιγνιώδους κλπ. μιᾶς φράσεως, περιόδου, σκηνῆς κλπ. Τὸ ἀστεῖον, προϊὸν σπινθηροβόλου πνεύματος, ὑπάγεται εἰς σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑποκειμενικὸν κριτήριον, θεωρούμενον ἐπιτυχὲς ἢ ὄχι ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν διαθέσεων τοῦ κρίνοντος. Ριπτόμενον αἰφνιδίως ἐν τῇ συζητήσει ἀφοπλίζει τὸν ἀντίπαλον καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ὅπλον πολὺ οἰκεῖον εἰς τὴν πολεμικήν. Ἐνέχει πάντοτε σατιρικὴν καὶ εἰρωνικὴν διάθεσιν συγχεόμενον πρὸς τὴν σάτιραν καὶ τὴν εἰρωνείαν. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐπὶ παραδείγματι ἀστεϊζόμενος σατιρίζει καὶ σατιρίζων ἀστειεύεται. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν σατιρικῶν ποιητῶν. Ὁ Βολταῖρος, ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι «οἱ φελλοὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῆς θείας προνοίας διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς πώματα τῶν φιαλῶν τοῦ καμπανίτου», ἀστειεύεται εἰρωνευόμενος τὴν τελολογικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Ὁ ἡμέτερος Ροΐδης ὑπῆρξεν ἀνεξάντλητος εἰς τοιαύτης φύσεως ἀστεῖα καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπραγματεύετο τὰ πλέον ἄγονα θέματα. Ἡ ἐπιτυχία ἑνὸς ἀστείου εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἀποτυγχάνον ἀστεῖον ἀποβαίνει γελοῖον. Ὁ *Λογγῖνος* (περὶ ὕψους 34.3) κρίνων τὸν *Δημοσθένην* ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν *Ὑπερείδην* ἐπάγεται: «Δημοσθένης ἔνθα ἀστεῖος εἶναι βιάζεται οὐ γέλωτα κινεῖ μᾶλλον ἢ καταγελᾶται», ἐνῷ ὁ Ὑπερείδης «λαλεῖ μετ' ἀφελείας, ἄφατοί τε περὶ αὐτὸν εἰσὶν ἀστεϊσμοί, μυκτὴρ πολιτικώτατος, εὐγένεια, τὸ κατὰ τὰς εἰρωνείας εὐπάλαιστρον, σκώμματα οὐκ ἄμουσα οὐδ' ἀνάγωγα, ἀλλ' εὐσχήμονα, διασυρμός τε ἐπιδέξιος καὶ πολὺ τὸ κωμικὸν καὶ μετὰ παιδιᾶς εὐστόχου κέντρον, ἀμίμητον δὲ εἰπεῖν τὸ ἐν πᾶσι τούτοις ἐπαφρόδιτον», δίδων συγχρόνως καὶ τὴν ἀντίληψίν του περὶ ἀστείου. Ὁ ἁπλοῦς λαὸς ἐν τῇ θυμοσοφίᾳ του ἐπιτυγχάνει πολλάκις ἀμίμητα ἀστεῖα, δείγματα πνευματικῆς δροσερότητος, παρατηρητικότητος καὶ εὐφυΐας. Ἡ ἔννοια τοῦ ἀστείου δὲν εἶναι καθωρισμένου βάθους καὶ πλάτους ἔννοια. Θ. Π.

ἀστεῖος, *—α, —ον*· ὁ χαριτολογῶν, ὁ εὐφυολόγος, ὁ ἀγαπῶν νὰ παίζῃ ἢ καὶ νὰ σκώπτῃ· || ὁ πέρα τοῦ δέοντος παίζων, ὁ ἥκιστα σοβαρὸς καὶ σπουδαῖος, ὁ ἐλαφρός, ὁ ἐγγὺς τοῦ γελοίου· || τὸ οὐδ. *ἀστεῖον*· ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.)—Ἐπίρρ. *ἀστείως* καὶ *ἀστεῖα*.

Ἀστεῖος. Ἄρχων Ἀθηναῖος, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (7, 25, 4. 9, 1, 8) καὶ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (15, 48).

—**Ἀστεῖος**. Μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὗ ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τῇ 6ῃ Ἰουλίου. Κατὰ τὸ συναξάριον, συλληφθεὶς ἐν Δυρραχίῳ ὡς Χριστιανός, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, τῷ 98 μ.Χ., καὶ ἀρνηθεὶς νὰ θύσῃ εἰς τὰ εἴδωλα, ἀφοῦ ἐμαστιγώθη ἐχρίσθη μὲ μέλι καὶ ἐσταυρώθη ἔξω τῆς πόλεως· ὅθεν κεντούμενος ἀπὸ σφῆκας καὶ μελίσσας παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

«Ἀστεῖος ἀρθεὶς εὗρεν ἀστεῖον τέλος,
ὀφθεὶς μελίσσαις βρῶσις, ἐγχρισθεὶς μέλι».

Δ. Σ. Μ.

ἀστειότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἀστείου, λόγος ἢ πρᾶξις ἀστεία, ἀστεϊσμός, κοιν. *χωρατό*.

ἀστείρευτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ στειρεύων, ὁ μὴ διακόπτων τὴν ροήν, ὁ ἀέναος: «ἀστείρευτος πηγή».

ἀστεϊσμὸς (ὁ)· ἡ πρᾶξις τοῦ *ἀστεΐζομαι*, ἀστείευμα, ἀστειότης (βλ. λ.).

— *[Ρητορ.]* Μετὰ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὴν ὕλην αὐτῶν ἔρχεται ἡ *εἰρωνεία*, ἧς εἶδος εἶναι ὁ *ἀστεϊσμός*. Δι' αὐτοῦ ἢ κοσμεῖται καὶ ἱλαρύνεται ὁ ἡμέτερος λόγος ἢ εὐστόχως καὶ διαβατικῶς σκώπτεται ὁ ἐναντίος, τῶν μὲν σπουδαίων αὐτοῦ γελωτοποιουμένων, τοῦ δὲ πάθους του ψυχραινομένου. Κατὰ τὸν Κικέρωνα (De oratore II, LN, 216) ὁ ἀστεϊσμὸς παρέχει μὲν τέρψιν καὶ ὠφέλειαν, ἀπαιτεῖ ὅμως εὐφυΐαν καὶ μεγίστην δεξιότητα· πρέπει δὲ νὰ τάσσωνται εὐκαίρως τ' ἀστεῖα κατὰ τῶν σπουδαίων καὶ τἀνάπαλιν. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τεχνογράφων ὁ ἀστεϊσμὸς ὁρίζεται ὡς ἑξῆς: «εἰρωνεία ἐστὶ λόγος διὰ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐναντίον μετά τινος ἠθικῆς ὑποκρίσεως δηλῶν· ἔστι δ' αὐτοῦ τὸ μὲν ἐφ' ἡμῶν, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν πλησίον· καὶ τὸ μὲν ἐφ' ἡμῶν ἀστεϊσμὸς καλεῖται καὶ ἀντιμετάθεσις» καὶ «ἀστεϊσμὸς μὲν οὖν ἐστι λόγος, ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς ἕτερον ἔχων τὴν διαβολήν». —Ω.

ἀστέλεχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων στέλεχος, κορμόν, ἄκορμος.

ἀστελία (ἡ) (Astelie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σχοινιδῶν*. Εἶναι πόαι πολυετεῖς φυόμεναι εἰς σκιερὰ μέρη· ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Νέαν Ζηλανδίαν· εἴδη τινὰ καλλιεργοῦνται εἰς θερμοκήπια καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

Ἄστελλ (Astell), *Μαίρυ*. Ἀγγλὶς μαθηματικὸς καὶ φιλόλογος (1668—1731). Ἐκ τῶν ἔργων αὐτῆς τὰ κυριώτερα εἶναι: «Ἡ ἄμυνα τῆς γυναικός» καὶ «Σκέψεις περὶ τοῦ γάμου».

Ἀστέμιο (Astemio), *Λαυρέντιος-Μπαβιλάκονα*. Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ κριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1499. Ἔγραψε δύο συλλογὰς μύθων (Hecatomythium καὶ Hecatomythium secundum), αἵτινες θεωροῦνται κλασσικαί.

ἄστεμμον (τὸ) (Astemmum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *λυγινιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ μικροῦ σώματός των, ὅπερ ἔχει σκοτεινῶς φαιὸν χρῶμα μὲ ἐρυθρὰς καὶ μελανὰς κηλῖδας. Γνωστὰ εἴδη τινὰ διεσπαρμένα εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Δ. Ν. Π.

— **ἄστεμμον** (τὸ) (Astemmum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνανθήρων*, ἰθαγενῆ τοῦ Περοῦ. Δ. Ν. Π.

Ἄστεν (Asten), *Φρειδερῖκος-Αἰμίλιος*. Γερμανὸς ἀστρονόμος (1842—1878). Τὴν φήμην αὐτοῦ ὀφείλει ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ *Μπέκκερ* γενομένους ὑπολογισμοὺς τῶν κινήσεων τοῦ κομήτου τοῦ *Ἔνκε*.

ἀστέναχτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ στενάξας, ὁ ἀπηλλαγμένος στεναγμῶν.

ἀστένευτος, *—η, —ο*· ὁ μὴ γενόμενος στενότερος, ὁ μὴ παθὼν στένευσιν.

ἀστενόδοντα (τὰ) (Astenodonta Whiteaves) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐλασματοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνθρακοσιειδῶν*. Λείψανά του ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ τῆς περμίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστενοχώρητος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ον* (τό)· ὁ μὴ στενοχωρηθείς, ὁ μὴ περιελθὼν εἰς δυσχέρειαν.

ἀστένωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ στενός, ὁ εὐρὺς (ἀρχ.)· || ἀστένευτος (βλ. λ.).

Ἄστερ (Aster), *Ἐρνέστος, φὸν —*. Γερμανὸς φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1880. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι: «Prinzipien der Erkenntnislehre» καὶ «Geschichte der neueren Erkenntnistheorie von Descartes bis Hegel».

—**Ἄστερ** (Aster), *Ἐρνέστος-Λουδοβῖκος, φὸν—*. Πρῶσσος στρατηγὸς (1778—1855). Κατ' ἀρχὰς ὑπηρέτησεν ἐν τῷ σαξωνικῷ, εἶτα δ' ἐν τῷ πρωσσικῷ στρατῷ. Διεκρίθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Λινὺ καὶ τῆς Μπὲλλ-Ἀλλιὰνς καὶ διηύθυνε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα ἐν Κόμπλεντς καὶ Ἐρενμπραϊτστάϊν. Α. Δ.

ἀστεράκανθα *ἡ μακρόφυλλος* (Asteracantha longifolia ἢ Hygrophila spinosa) *[Φαρμ.]*. Φυτὸν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθῶν* φυόμενον ἐν Κεϋλάνῃ. Τὰ διάφορα μέρη τοῦ φυτοῦ τούτου ξηροῦ ὄντος εἶναι διουρητικά. Δίδονται δὲ εἰς ἀφέψημα ἐξ 60 γραμμαρ. ἐν 600 γραμμαρ. ὕδατος κατὰ δόσιν ἡμίσεος κυαθίσκου. Μ. Ν. Κ.

ἀστεράκανθος (ὁ) (Asteracanthus Ag.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χονδροπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καρχαριδῶν*. Χαρακτηρίζεται ἐκ τῶν πολὺ μεγάλων, ἐπιμήκων, τετραπλευρικῶν μέχρι τετραγωνικῶν ὀδόντων, τοὺς ὁποίους φέρει καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ἄκανθαι τῶν πτερυγίων φέρουν σχετικῶς μεγάλα ἀστεροειδῆ ὑβώματα ἀνισομεγέθη. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἰουρασίου ὡς καὶ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος Γ. Κ. Γ.

ἀστεράκι (τό)· ὑποκορ. τοῦ *ἀστέρι*, τὸ μικρὸ ἀστέρι, ἀστερίσκος.

ἀστερακτινέλλα (ἡ) (Asteractinella Hinde) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων σπόγγων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πυριτιοσπογγιδῶν*. Γ. Κ. Γ.

Ἀστὲρ-Ἀμπὰτ *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Β. Περσίας. Ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσα πόλις τῆς ἐπαρχίας κεῖται ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Ἀστὲρ* (ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα *Ἀστὲρ-Ἀμπὰτ* = πόλις τοῦ *Ἀστέρ*, ὅπερ σημαίνει ἡμίονος). Ἡ πόλις, κυριευθεῖσα τὸν Η' μ. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ὀμεϊαδῶν Χαλιφῶν, κατεστράφη τῷ 1384 ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου.

Ἡ σημερινὴ πόλις ἔχει 10,000 κατοίκων. Διεξάγει ἐμπόριον ταπήτων, νάφθης, ἅλατος καὶ σάπωνος παρασκευοζομένου ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκ σησαμελαίου. Εἶναι πατρὶς διαφόρων Μουσουλμάνων σοφῶν, ὧν γνωστότερος παρὰ Μωαμεθανοῖς ὁ *Ἔμπου-Ναΐμ Ἀβδοὺλ-Μελὶκ Ἀστεραμπανῆ*.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ἀστέρας καὶ *ἄστερας*· βλ. ἀστήρ.

ἀστερᾶτος, *—η, —ο*· χαρακτηριστικὸν τῶν βοσκημάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν κατὰ τὸ μέτωπον λευκὴν βούλλαν: «ἀστερᾶτος τράγος», «ἀστεράτη αἶγα κτλ».

Ἀστερέϊκα *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Μπεσερὲ* τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. Κάτοικοι (1920) 17.

ἀστέρες (οἱ) *[Ἀστρονομ.]*. Περιληπτικὴ ὀνομασία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν νοοῦνται ἡ *Γῆ* καὶ ἅπαντα τὰ ἐπὶ τοῦ στερεώματος παρατηρούμενα αὐτόφωτα ἢ ἑτερόφωτα οὐράνια σώματα, ἅτινα μετ' αὐτῆς ἀπαρτίζουσι τὸ σύνολον, ὅπερ καλοῦμεν *Σύμπαν* ἢ *Κόσμον*.

Αἱ περὶ ἀστέρων δοξασίαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.— Οἱ περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀσχοληθέντες σοφοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος διῄρουν ὁμοίως τοὺς ἀστέρας εἰς *ἀπλανεῖς καὶ πλάνητας*: «Τῶν γὰρ ἀστέρων οἱ μὲν ἐμπεπηγότες τῷ οὐρανῷ ἀπλανεῖς λέγονται» (*Ἀχιλλέως Τατίου*, Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου φαινόμενα, ι'). Ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ τούτους *ἐνδεδεμένους* (Περὶ οὐρανοῦ Β', η', 290 α). *Πλάνητας* ἐκάλουν τοὺς μεταβάλλοντας τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ σχετικὰς πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς θέσεις αὐτῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τινὲς τῶν ἀρχαίων σοφῶν, καὶ δὴ οἱ Πυθαγόρειοι, ἐπρέσβευον ὅτι οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἥλιον, ὡς κέντρον: «Οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ὅτι περὶ αὐτὸν [τὸν ἥλιον] ὥσπερ βασιλέα χορεύοντες» (*Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου*, εἰς τὸν Βασιλέα ἥλιον, 135 Β). Ἐπομένως καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ *ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος* ὑπεστηρίχθη, πολὺ πρὸ τοῦ Κοπερνίκου, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (βλ. καὶ Ἀρίσταρχος ὁ *Σάμιος*).

Τὴν ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὁ Ἀρίσταρχος ὑπελάμβανεν ἀπείρως μεγάλην, συγκρίνων αὐτὴν πρὸς τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς Γῆς (*Ἀρχιμήδους*, Ψαμμίτης). Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ ἀστέρες φαίνονται μὲν κείμενοι ἐπὶ ἐπιφανείας σφαίρας, πράγματι ὅμως εὑρίσκονται εἰς διαφόρους ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις: «Οὐ πάντας δὲ τοὺς ἀστέρας ὑπολειπτέον ὑπὸ μίαν ἐπιφάνειαν κεῖσθαι· ἀλλ' οὓς μὲν μετεωροτέρους ὑπάρχειν, οὓς δὲ ταπεινοτέρους» (*Γεμίνου*, Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου «φαινόμενα», Α). Τὴν γνώμην ταύτην ἐξέφερον πρῶτοι οἱ *Στωϊκοί*: «Οἱ ἄλλοι Στωϊκοὶ πρὸ τῶν ἑταίρων τοὺς ἑταίρους (ἀστέρας) ἐν ὕψει καὶ βάθει» (*Στοβαίου* Φυσικά, Α', κδ'). Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διανόησι εἶχε σαφῆ ἀντίληψιν τῆς ἐποπτείας τῶν φαινομένων τοῦ οὐρανοῦ.

Ἔτι σημαντικώτερον φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι εἶχον ἰδέαν τοῦ μεγέθους τῶν ἀπλανῶν: «Οἱ ἀστέρες παμμεγέθεις εἰσίν» (*Κλεομήδους*, Κυκλικὴ θεωρία μετεώρων, Β', γ), «Καὶ τῶν ἀπλανῶν τινες μείζονες ὄντες τοῦ Ἡλίου, τοσούτῳ βραχύτεροι φαίνονται διὰ τὴν ἀπόστασιν» (*Σιμπλικίου*, Εἰς Ἀριστοτέλους «Περὶ οὐρανοῦ», Β', 15,—245α). Ὑπεστηρίχθη προσέτι ἡ περιστροφὴ τῶν ἀπλανῶν (*δίνησις*), περὶ τὸν ἴδιον αὐτῶν ἄξονα: «Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι οὐ μόνον τοὺς πλάνητας ἀστέρας βούλονται ἰδίαν κίνησιν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπλανεῖς [περὶ τὸν ἄξονα αὐτῶν]» (*Ἀχιλλέως Τατίου*, Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου «φαινόμενα», ι'). Καὶ ὁ Πλάτων ἰσχυρίζεται τοῦτο: Ἀπλανῆ...κατὰ ταὐτὰ ἐν ταὐτῷ στρεφόμενα ἀεὶ μένει (*Πλάτωνος*, Τίμαιος 40b).

Ἀλλὰ καὶ ἡ *μεταβατικὴ κίνησις* τῶν ἀπλανῶν δὲν διέφυγε τοὺς Ἕλληνας ἀστρονόμους, ὅπερ ἐλέγχει ἀληθῶς βαθυτάτην ἔρευναν τῶν οὐρανίων φαινομένων καὶ δὴ διὰ μετρήσεων. Οὕτω λ. χ. ὁ Ἀμμώνιος ἐμέτρησε διὰ τοῦ ἀστρολάβου τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος ἀναλογοῦσαν μετατόπισιν τοῦ ἀστέρος Ἀρκτούρου «Ἐπειδὴ δὴ καὶ ὁ ἡμέτερος καθηγεμὼν Ἀμμώνιος ἐμοῦ παρόντος ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τηρήσας διὰ τοῦ στερεοῦ ἀστρολάβου τὸν Ἀρκτοῦρον ηὗρε πρὸς τὴν κατὰ Πτολεμαίου ἐποχὴν αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπικινηθέντα, ὅσον ἐχρῆν κατὰ ἑκατὸν ἔτη μίαν μοῖραν ἀντικινούμενον» (*Σιμπλικίου*, Εἰς Ἀριστοτέλους «Περὶ οὐρα

Digitized by Google

νοῦ» Β΄, η, 208α). Τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι ἀριθμητικῶς ἀκριβής, λόγῳ τῆς τότε ἀτελείας τῶν μέσων παρατηρήσεως, ἀποδεικνύει ὅμως τὸ βάσιμον τῆς δοξασίας ταύτης.

Αἱ γνῶμαι τῶν ἀρχαίων περὶ φυσικῆς συστάσεως τῶν ἀστέρων εἶναι λίαν ποικίλαι καὶ ἐνδιαφέρουσαι. Οὕτως οἱ ἀστέρες θεωροῦνται «ἀστέρες οὐράνιοι . πυριορόθιοι... πυρόεντες ἀεὶ πυρίδρομοι» (*Ὀρφέως* Ἄστρων, στ. 3–9. «Ἀρχέλαος μύδρους ἔφησεν εἶναι τοὺς ἀστέρας, διαπύρους δὲ» (*Στοβαίου* Φυσικά, Α΄, κδ΄) «Παρμενίδης καὶ Ἡράκλειτος πιλήματα πυρὸς τὰ ἄστρα» (αὐτόθι), Ξενοφάνης ἐκ νεφῶν μὲν πεπυρωμένων» (αὐτόθι). Πλάτων ἐκ μὲν τοῦ πλείστου μέρους πυρίνους...» (αὐτόθι). Ἡ ἀντίληψις ὅτι οἱ ἀστέρες συνίσταται ἐκ γεώδους ὕλης, ἢ ἐκ στοιχείων τὰ ὁποῖα ἐν τῇ Γῇ ὑπάρχουσιν, ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ δὴ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μιλησίου *Θαλῆ* (*Στοβαίου* Φυσικὰ Α, κδ΄). Ὁ Ξενοφάνης ἐπρέσβευεν «ἀπείρους ἡλίους εἶναι καὶ σελήνας, τὰ δὲ πάντα εἶναι ἐκ γῆς» (*Ἱππολύτου* Φαινόμενα). Τὸ αὐτὸ ἰσχυρίσθη καὶ ὁ Ἀναξαγόρας: «Τινὲς δὲ γεώδεις εἰπεῖν αὐτοὺς ἐτόλμησαν· ὧν ἐστὶ καὶ Ἀναξαγόρας» (*Ἀχιλλέως Τατίου* Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου φαινόμενα», ια΄). Οὕτω βλέπομεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι διεῖδον τὴν σύστασιν τῶν ἀστέρων πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς φασματοσκοπικῆς ἀναλύσεως.

Ἐφρόνουν πρὸς τούτοις οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι κόσμοι, ὡς ὁ τῆς Γῆς: «Ἡρακλείδης καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν, γῆν περιέχοντα, ἀέρα τε καὶ αἰθέρα ἐν ἀπείρῳ αἰθέρι. Ταῦτα δὲ τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεται· κοσμοποιοῦσι γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων» (*Ἀετίου*, Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β΄ 13).

Τοὺς *διάττοντας* ἀστέρας ἐκάλει ὁ Γαληνὸς *ᾄττοντας* (Φιλοσόφου ἱστορίας. 75), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης *διαθέοντας* (Μετεωρολογικά, Α΄, δ) Τούτους ὁ Ἀναξαγόρας ἐθεώρει ὡς σπινθῆρας (*Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάδης*, ἐν *Diels* Doxographi Greci σ 138), ἐπικυροῦσι δὲ τὴν γνώμην ταύτην ὅ τε Ἀέτιος, ὁ Διογένης Λαερτίου καὶ ὁ Ἱππόλυτος. Ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ἄστρων ἐκπεμπομένην θερμότητα ὁ Ἀναξαγόρας ἔλεγεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ αἰσθανθῶμεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς Γῆς, λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως (*Ἱππολύτου* Φαινόμενα, κ΄).

Τέλος εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι δὲν διέλαθον τοὺς ἀρχαίους ἀστρονόμους οὔτε οἱ *μεταβλητοὶ* οὔτε οἱ *προσωρινοὶ* ἀστέρες. Ἐν τῷ κατ' Ἀράτου ποιήματι αὐτοῦ ὁ Ἵππαρχος δεικνύει ὅτι ὑπάρχουσιν ἀστέρες ἀλλάσσοντες τὴν τοῦ φωτὸς αὐτῶν ἔντασιν (δηλ. *μεταβλητοί*). Ὁ αὐτὸς Ἵππαρχος ἀνεκάλυψε πρῶτος ἀστέρα προσωρινὸν ἐν τῷ *Σκορπίῳ* τῷ 130 π. Χ (Naturalis Historia, *Πλινίου*, Β 26).

Τοιαῦται εἶναι ἐν περιλήψει αἱ περὶ ἐποπτείας τοῦ Οὐρανοῦ δόξαι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, αἵτινες ἐν πολλοῖς συμπίπτουσι πρὸς τὰς ἤδη κρατούσας ἀντιλήψεις τῆς νεωτέρας ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης.

Ε. Μ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Αἱ δοξασίαι τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν. —Ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν, Σινῶν, Ἰνδῶν, Χαλδαίων, Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων καὶ Φοινίκων, ἀνευρίσκομεν ποικίλας παρὰ τοῖς πλείστοις ἐξ αὐτῶν δοξασίας πρὸς ἐξήγησιν τῆς φύσεως καὶ ἑρμηνείαν τῶν κινήσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ παρατήρησις τῆς ἀκινησίας τῶν ἀπλανῶν καὶ τῆς σταθερότητος τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀποστάσεων αὐτῶν ἐνωρίτατα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια διότι παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς ἀπαντῶμεν τὴν ἰδέαν περὶ ὑπάρξεως ὑλικοῦ τινος καὶ στερεοῦ θόλου, ἐπικαθημένου ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ φέροντος ἐσωτερικῶς προσηλωμένους ἐπ' αὐτοῦ τοὺς διαφόρους ἀστέρας. Κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους λ. χ. ὁ οὐρανὸς ἐθεωρεῖτο κατεσκευασμένος ἐκ χάλυβος, οἱ δὲ κατεσπαρμένοι ἐπ' αὐτοῦ ἀστέρες ἦσαν λυχνίαι ἀνηρτημέναι ἐξ ἰσχυρῶν σχοινίων, αἵτινες σβεννύμεναι ἢ ἀόρατοι κατὰ τὴν ἡμέραν, ἠνάπτοντο κατὰ τὴν νύκτα. Ὁμοίως οἱ Χαλδαῖοι παρεδέχοντο ὅτι ὁ οὐράνιος θόλος ἦτο κατεσκευασμένος ἐξ ἀνθεκτικοῦ καὶ σκληροῦ μετάλλου, τὸ ὁποῖον εἶχε σφυρηλατήσει ὁ *Μαρδοὺκ* καὶ ὅτι ἐστηρίζετο ἐπὶ ἰσχυροῦ τείχους, ὅπερ περιέβαλλε τὴν Γῆν. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ θόλου τούτου, κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν ἐφωτίζετο ὑπὸ τῶν ἐκθαμβωτικῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου, κατὰ δὲ τὴν νύκτα, ὅταν ὁ Ἥλιος ἐξήρχετο τοῦ τείχους διὰ τῆς Πύλης τῆς Δύσεως, ὁ θόλος ἐφαίνετο σκοτεινὸς καὶ διάστικτος ἐκ λαμπρῶν σημείων, τὰ ὁποῖα ὠφείλοντο εἰς ὀπὰς τοῦ θόλου, δι' ὧν εἰσήρχετο τὸ ἡλιακὸν φῶς. Τὴν ἰδέαν ταύτην περὶ τῆς ὑλικῆς ὑπάρξεως τοῦ οὐρανοῦ ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν τῇ Π Διαθήκῃ, ὅπου εἰς τὰ περὶ δημιουργίας τοῦ Κόσμου γίνεται λόγος περὶ τοῦ «στερεώματος», βραδύτερον δὲ ἀπαντῶμεν αὐτὴν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν τὴν θεωρίαν τῶν ὁμοκέντρων σφαιρῶν καὶ προσεπάθουν διὰ τῆς κινήσεως αὐτῶν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ οὐράνια φαινόμενα.

Ἡ γνώμη περὶ *ὑλικῆς* ὑποστάσεως τοῦ οὐρανοῦ ὑπεστηρίζετο καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ Κοπερνίκου, ὅστις ἐθεώρει καὶ αὐτὸς τοὺς ἀστέρας προσηλωμένους ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου. Ἐδέησεν ἔκτοτε νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἄλλας προόδους διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ ἀπλανεῖς εἶναι σώματα αὐτόφωτα, ἀνάλογα πρὸς τὸν ἡμέτερον Ἥλιον, πολλὰ δὲ καὶ κατὰ πολὺ μεγαλύτερα αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα κέντρα, τίς οἶδεν ὁποίων πλανητικῶν συστημάτων, ἐγκατεσπαρμένα ἐν τῷ χώρῳ εἰς διαφόρους ἀφ' ἡμῶν καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις, ἐπιδρῶντα μεταξύ των δι' ἀμοιβαίας πρὸς ἄλληλα ἀκτινοβολίας φωτός, θερμότητος καὶ ἄλλων ἐνεργειῶν, καὶ ὑποκείμενα ὅπως καὶ πάντα τὰ ὑλικὰ ὄντα εἰς τὸν γενικὸν νόμον, καθ' ὃν «οὐδὲν ἐν τῇ Φύσει ἀπόλλυται, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξελίσσονται».

Αἱ μέχρι σήμερον ἐπιτευχθεῖσαι πρόοδοι ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ οὐρανοῦ ὑπηγόρευσαν τὴν διάκρισιν τῶν ἀστέρων εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας: α΄) εἰς *ἀπλανεῖς*, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγεται καὶ ὁ ἡμέτερος *Ἥλιος*, β΄) εἰς *πλανήτας*, μικροὺς ἢ ἀστεροειδεῖς καὶ μεγάλους, εἷς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ *Γῆ*, γ΄) εἰς *δορυφόρους* τῶν πλανητῶν, παράδειγμα τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἡ *Σελήνη*, δ΄) εἰς *κομήτας*, ε΄) εἰς *μετέωρα* καὶ στ΄) εἰς *νεφελοειδεῖς*. [Ἐνταῦθα θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ἀπλανῶν μόνον ἀστέρων· περὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν βλ. τὰς οἰκείας λέξεις.]

ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΗ ΤΩΝ ΑΠΛΑΝΩΝ.

Ἀστερισμοί — Ἡ σταθερότης τῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν, ἐνωρίτατα ὑποπέσασα εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πρώτων μελετητῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τῆς αἰσθητῶς ἀναλλοιώτου διατηρήσεως τῶν σχημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν οἱ ἀστέρες ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου, ὑπηγόρευσε τὴν κατανομὴν τῶν ἄστρων εἰς διαφόρους ὁμάδας, ὡρισμένου σχήματος καὶ ἐκτάσεως, τὰς ὁποίας ἐκάλεσαν «*καταστερισμοὺς*» ἢ «*ἀστερισμούς*». Εἰς τὰς ὁμάδας ταύτας ἔδωκαν διάφορα ὀνόματα, χάριν τῆς εὐκόλου ἀναγνωρίσεως καὶ διακρίσεως τῶν ἄστρων ἀπ' ἀλλήλων, δεδομένου ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ δοθῇ ἴδιον ὄνομα χωριστὰ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, πρᾶγμα ὅπερ ἐπετεύχθη βραδύτερον μόνον διὰ τοὺς λαμπροτέρους ἀστέρας, οἵτινες διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀπετέλουν ἀνέκαθεν σημαντικὸν βοήθημα ἐν τῇ οὐρανογραφίᾳ (βλ. λ. ἀστερισμοί).

Ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων.—Ἀτενίζοντες τὸν ἔναστρον οὐρανὸν ἐν ὥρᾳ αἰθρίας καὶ ἀσελήνου νυκτὸς ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρώμενοι ἀστέρες εἶναι ἄπειροι τὸ πλῆθος. Ἐὰν ὅμως θεωρήσωμεν ὡρισμένην τινὰ περιοχήν, λ.χ. τὸ τετράπλευρον τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*, ἀμέσως βεβαιούμεθα ὅτι ἡ ἀρίθμησις τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἀστέρων οὐ μόνον εἶναι εὐχερεστάτη, ἀλλὰ ἀποδεικνύει ὅτι, ἂν ἐξακολουθήσωμεν κατὰ παρόμοιον τρόπον, θὰ εὕρωμεν ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων, οὓς βλέπομεν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, εἶναι πολὺ περιωρισμένος καὶ κατὰ πολὺ κατώτερος ἢ ὅ,τι ἀρχικῶς ὑπετίθετο. Ἐν νυκτὶ αἰθρίᾳ καὶ ἀσελήνῳ ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων, οὓς δύναται νὰ διακρίνῃ φυσιολογικῶς κανονικὸς ὀφθαλμὸς ἀνέρχεται εἰς 6—7 χιλιάδας. Ὀξυδερκεῖς ὀφθαλμοὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσιν ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος ὡρισμένου σημείου τῆς Γῆς καὶ δι' ἀνασκοπήσεως τοῦ οὐρανοῦ καθ' ὡρισμένην τινὰ στιγμὴν πλέον τῶν 2—3 χιλιάδων ἀστέρων, διότι ἐγγὺς τοῦ ὁρίζοντος οἱ ἀμυδρότεροι ἀστέρες ἐξαφανίζονται, ἐνῷ οἱ ἐγγύτερον πρὸς τὸ ζενὶθ φαίνονται πολυαριθμότεροι καὶ εὐκρινέστεροι.

Ἐὰν μεταχειρισθῶμεν τηλεσκόπιον, ἔστω καὶ μικρᾶς ἐντάσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν δι' αὐτοῦ ὁρατῶν ἀστέρων αὐξάνει τεραστίως. Δι' ἁπλῆς διόπτρας θεάτρου διαμέτρου 35—40 χιλιοστῶν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τοὐλάχιστον 100.000 ἀστέρων. Ὁ Argelander, μεταχειριζόμενος τηλεσκόπιον μόνον 60 χιλιοστῶν διαμέτρου, διέκρινε 300 000 περίπου ἀστέρων ὁρατῶν μόνον ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ, οὓς κατέγραψεν ἐν τῷ περιφήμῳ καταλόγῳ αὐτοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων, οἵτινες εἶναι ὁρατοὶ διὰ τοῦ μεγάλου τηλεσκοπίου τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Λὶκ (Lick) ἀνέρχεται εἰς 100 000 000 περίπου. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος αὐξάνει ἔτι μᾶλλον προκειμένου περὶ τοῦ μεγίστου τῶν σήμερον ὑπαρχόντων ἀνακλαστικῶν(?) τηλεσκοπίου τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Mount Wilson, τὸ κάτοπτρον τοῦ ὁποίου ἔχει διάμετρον 2μ,57. Μεγάλως ἐπίσης ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παρατηρησίμων ἀστέρων ἡ χρῆσις τῶν σήμερον ἐφαρμοζομένων τελειοτάτων φωτογραφικῶν μεθόδων.

Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich ὁ ἀριθμὸς ἁπάντων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἡμέτερον ἀστρικὸν σύστημα ἀστέρων περιλαμβάνεται μεταξὺ ἑνὸς καὶ δύο δισεκατομμυρίων, κατὰ δὲ τὸν διάσημον Ὀλλανδὸν ἀστρονόμον Kapteyn ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων ἀστέρων, λαμβανομένων κατὰ τάξιν μεγέθους, ἔχει ὡς δείκνυται ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι:

Μέγεθος	*Ἀστέρες*	*Λόγος*
0	8	3.7
1	11	3.5
2	33	3.4
3	133	3.4
4	446	3.3
5	1466	3.2
6	4732	3.2
7	15.000	3.2
8	46.240	3.1
9	139.300	3.0
10	380.000	2.7
11	1.026.000	2.7
12	2.588.000	2.3
13	5.894.000	2.3
14	13.120.000	2.2
15	27.540.000	2.1
16	57.150.000	2.1
17	107.200.000	1.9
18	197.200.000	1.8
19	333.000.000	1.7
20	535.000.000	1.6

Οἱ ἐν τῇ τρίτῃ στήλῃ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦσι κατὰ τὸν Kapteyn ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ ἂν τὸ ἡμέτερον ἀστρικὸν σύστημα εἶναι ἄπειρον, ὅπερ θὰ συνέβαινεν ἐὰν ὁ λόγος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀστέρων μεγέθους τινὸς πρὸς τὸν προηγούμενόν του ἦτο τοὐλάχιστον 3,98. Τοὐναντίον, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ, οἱ διάφοροι λόγοι εἶναι πάντες μικρότεροι τοῦ 3,98 καὶ βαίνουσι διαρκῶς ἐλαττούμενοι.

Ἀστρικὰ ἢ ὀπτικὰ μεγέθη. — Μέγεθος ἀστέρος καλεῖται ὁ ἀριθμός, ὁ ὁποῖος παριστᾷ τὸν βαθμὸν τῆς σχετικῆς λαμπρότητος τῶν διαφόρων οὐρανίων σωμάτων. Συνεπῶς ὁ ὅρος οὗτος οὐδόλως πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς φαινομένης διαμέτρου ἢ τοῦ ὄγκου τῶν ἄστρων.

Ἂν καὶ ἡ ἀναλόγως τῆς λάμψεως αὐτῶν κατάταξις τῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν ἀστέρων εἰς διάφορα μεγέθη ἐπενοήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου, ἡ πλήρης ἐν τούτοις ἀκρίβεια ἐν τῇ κατατάξει ταύτῃ ἐπετεύχθη μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἡ ἀρχή, ἣν ὁ Ἵππαρχος ἔλαβεν ὡς βάσιν ἐν τῇ διακρίσει τῶν ἀστέρων εἰς μεγέθη ὑπῆρξεν ὅλως αὐθαίρετος, οὐ μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὁρισθέντα ἀριθμὸν μεγεθῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν μονάδα συγκρίσεως, ἣν μετεχειρίσθη, διότι ὡς πρώτου μὲν μεγέθους ἀστέρας ἔλαβε περὶ τοὺς 20 περίπου ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀπλανῶν, ἅπαντας δὲ τοὺς μόλις ὁρατοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀστέρας τοὺς ἐθεώρησεν ἕκτου μεγέθους, κατανείμας πάντας τοὺς λοιποὺς ἀναλόγως τῆς λάμψεως ἑκάστου εἰς τὰ ἐνδιάμεσα μεγέθη. Τὸ σύστημα τοῦ Ἱππάρχου ἐβελτίωσεν ὁ Πτολεμαῖος, παρεμβαλὼν δύο ἔτι μικροτέρας διαβαθμίσεις (ἐλάσσονα καὶ μείζονα) λαμπρότητος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν μεγεθῶν τῆς κλίμακος τοῦ Ἱππάρχου, οὕτως ὥστε ἕκαστον μέγεθος νὰ ἔχῃ τρεῖς ὑποδιαιρέσεις. Ἡ μέθοδος τοῦ Πτολεμαίου ἐχρησίμευσε βραδύτερον ὡς βάσις ἑτέρων ἀκριβεστέρων φωτομετρικῶν διαβαθμίσεων, ὡς ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Argelander ἐν τῇ «Νέᾳ Οὐρανομετρίᾳ» του. Κατ' αὐτήν, τὰ ἀστρικὰ μεγέθη ἐκτιμῶνται κατὰ προσέγγισιν ἑνὸς τρίτου τῆς μονάδος, ἤτοι ἡ κλῖμαξ μεγεθῶν: 2. 2 3. 3.2. 3 σημαίνει ὅτι μεταξὺ δύο ἀστέρων, ὧν ὁ πρῶτος εἶναι δευτέρου μεγέθους καὶ ὁ τελευταῖος τρίτου, περιλαμβάνονται εἷς μεγέθους 2,3 ἤτοι κατὰ 1/3 μικρότερος τοῦ ἀστέρος 2ου μεγέθους καὶ ἕτερος μεγέθους 3,2 ἤτοι κατὰ 1/3 μεγαλύτερος τοῦ ἀστέρος 3ου μεγέθους. Ὁ Argelander μετὰ τοῦ μαθητοῦ του Schönfeld εἰσήγαγον καὶ τὴν δεκαδικὴν διαίρεσιν τῶν διαστημάτων μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν συνταχθέντι λεπτομερεῖ χάρτῃ καὶ καταλόγῳ τῶν ἀστέρων, ὅστις φέρεται ὑπὸ τὸν τίτλον Bonner Durchmusterung ἢ B. D. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην μέθοδον ἀστήρ, οὗτινος τὸ μέγεθος παρίσταται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 3.7, περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ 3ου καὶ 4ου μεγέθους καὶ εἶναι κατὰ 0,7 ἀμυδρότερος ἑνὸς ἀστέρος 3ου μεγέθους, ἀλλὰ κατὰ 0.3 λαμπρότερος ἑνὸς ἄλλου, ὅστις εἶναι 4ου μεγέθους.

Ἡ τοιαύτη παράστασις τῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν ἐγένετο ἔκτοτε γενικῶς δεκτὴ καὶ ἐπεξετάθη μέχρι καὶ τῶν ἀμυδροτάτων ἀκόμη ἀστέρων τῶν διακρινομένων διὰ τῶν ἰσχυροτάτων τηλεσκοπίων, τὰ ὁποῖα διατίθενται σήμερον. Ἐγεννήθη ἐν τούτοις τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἡ αὐθαίρετος αὕτη διαβάθμισις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν φαινομένην λαμπρότητα τῶν ἀστέρων. Ὡς παρετήρησεν ὁ Sir John Herschel ἡ κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον ἐλάττωσις τοῦ φωτὸς ἀστέρος τινὸς ἀντιστοιχεῖ εἰς αὔξησιν τοῦ μεγέθους του κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον καὶ εὗρεν ὅτι ὁ λόγος τοῦ φωτός, ὅπερ ἐκπέμπει ἀστὴρ πρώτου μεγέθους, πρὸς τὸ φῶς, ὅπερ ἐκπέμπει ἕτερος ἕκτου μεγέθους, εἶναι τοὐλάχιστον 100 πρὸς 1.

Κατὰ ταῦτα, ἐὰν παραστήσωμεν διὰ A_1 καὶ A_2 τὰς λαμπρότητας δύο ἀστέρων ἐχόντων μεγέθη m_1 καὶ m_2, ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ποσοτήτων τούτων ἡ σχέσις $A_1/A_2=K^{m_2-m_1}$ ἔνθα K εἶναι σταθερὰ ποσότης, παριστῶσα τὸν λόγον τῶν λαμπροτήτων δύο ἀστέρων, ὧν τὰ μεγέθη διαφέρουσι κατὰ μονάδα. Παραδεχόμενοι μετὰ τοῦ Herschel ὅτι εἶναι $m_2-m_1=5$ καὶ $A_1/A_2=100$ ἔχομεν $100=K^5$ ἢ $\log K=0{,}4$, ἄρα $K=2{,}512$. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος K καλεῖται «*λόγος φωτός*» (light ratio).

Digitized by Google

Ἐπειδὴ τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ B.D. τοῦ Argelander, ἢ ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Heis καὶ ἄλλων ἀναφερόμενα μεγέθη ἀστέρων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ὁρατῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, συμφωνοῦσι σχεδὸν πλήρως πρὸς τὴν ἀνωτέρω τιμὴν τοῦ K, ὁ Pogson προέτεινεν ὅπως τηρουμένου τοῦ ἰδίου τούτου λόγου φωτὸς ἐπεκταθῇ ἡ κλῖμαξ μεγεθῶν κατ' ἀναλογίαν μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων τηλεσκοπικῶν ἀστέρων.

Κατὰ τὴν ἀπόλυτον ταύτην κλίμακα μεγεθῶν ἀστήρ τις οἱουδήποτε μεγέθους εἶναι περίπου κατὰ 2,5 φορὰς λαμπρότερος ἑνὸς ἄλλου οἱουδήποτε ἀστέρος τοῦ ἀμέσως κατωτέρου μεγέθους. διαφορὰ δὲ πέντε μεγεθῶν ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς λόγον λαμπροτήτων 100 : 1. Ἡ τοιαύτη ἀπόλυτος κλῖμαξ μεγεθῶν ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Νέᾳ Οὐρανομετρίᾳ τοῦ Cambridge καὶ τοῦ Oxford, λαμβάνονται δὲ ἐν αὐταῖς ὡς πρότυπα ἀστέρων πρώτου μὲν μεγέθους ὁ Ἀλτάιρ (α *Ἀετοῦ* καὶ ὁ Λαμπαδίας ἢ Ἀλδεβαρὰν (α *Ταύρου*), δευτέρου δὲ οἱ δύο «Δεῖκται» (α καὶ β *Μεγάλης Ἄρκτου*) καὶ ὁ Πολικὸς (α *Μικρᾶς Ἄρκτου*) κ.ο.κ.

Συμφώνως πρὸς τὴν ὡς ἄνω καταρτισθεῖσαν ἀπόλυτον κλίμακα μεγεθῶν οἱ ἀστέρες, οἵτινες εἶναι κατὰ ἓν μέγεθος λαμπρότεροι τῶν προτύπων ἀστέρων πρώτου μεγέθους. λογίζονται μεγέθους *μηδενὸς* (ὡς λ.χ. ὁ Ἀρκτοῦρος), ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὁποῖοι εἶναι ἔτι λαμπρότεροι, ἔχουσι μεγέθη παριστώμενα κατ' ἀναλογίαν δι' ἀρνητικῶν ἀριθμῶν. Οὕτω λ.χ. ὁ Σείριος, ὅστις εἶναι ὁ λαμπρότερος πάντων τῶν ἀπλανῶν, ἔχει μέγεθος —1,4, ἐκ τῶν πλανητῶν ὁ Ζεὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀντιθέσεώς του εἶναι μεγέθους —2, ἤτοι 16άκις περίπου λαμπρότερος τοῦ Λαμπαδίου καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν κλίμακα ὁ Ἥλιος εἶναι μεγέθους —26,72.

Προσδιορισμὸς τῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν: Τὰ ἀστρικὰ μεγέθη προσδιορίζονται ἀκριβέστερον τῇ βοηθείᾳ εἰδικοῦ ὀργάνου καλουμένου *φωτομέτρου*. Ἄριστοι τύποι τοιούτου ὀργάνου εἶναι τὸ *φωτόμετρον* τοῦ *Zöllner* καὶ τὸ *μεσημβρινὸν φωτόμετρον τοῦ Pickering*. Δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀργάνων τούτων, ὅπως καὶ διὰ παντὸς ἐν γένει φωτομέτρου, προσδιορίζονται μόνον διαφοραὶ μεγεθῶν, συνεπῶς δὲ εἶναι ἀνάγκη ὅπως ὁρισθῇ πρῶτον τὸ μηδὲν τῆς κλίμακος, ἵνα προσδιορισθῇ τὸ *ἀστρικὸν μέγεθος* τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ὁριζομένων τῶν μεγεθῶν οὕτως, ὥστε νὰ συμφωνῶσι ταῦτα κατὰ μέσον ὅρον πρὸς τὰ τοῦ καταλόγου B.D. ἐγγὺς τοῦ ἕκτου μεγέθους.

Τὰ δι' οἱουδήποτε φωτομέτρου προσδιοριζόμενα μεγέθη δέον νὰ διορθῶνται ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ φωτὸς ὑπὸ τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας. Ὅσῳ μικρότερον εἶναι τὸ ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ὕψος τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, τόσῳ μείζων εἶναι ἡ ὁδός, ἣν τὸ φῶς διανύει ἐντὸς τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαίρας καὶ συνεπῶς τόσῳ μείζων καὶ ἡ ἀπορρόφησις, ἣν ὑφίσταται. Παρατηροῦντες τὸν αὐτὸν ἀστέρα εἰς διάφορα ὕψη, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὴν τιμὴν διορθώσεως ἐξαρτωμένης ἐκ τοῦ ὕψους καὶ οὕτω διορθοῦντες τὸ παρατηρηθὲν μέγεθος δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὸ μέγεθος ὅπερ θὰ εἶχεν ὁ παρατηρηθεὶς ἀστὴρ ἐὰν εὑρίσκετο εἰς τὸ ζενὶθ τοῦ τόπου.

Φωτογραφικὰ μεγέθη —Κατόπιν τῆς εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς τῆς φωτογραφίας ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ κατεβλήθησαν μεγάλαι προσπάθειαι πρὸς ἐπίτευξιν μείζονος ἀκριβείας ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν διὰ φωτογραφικῶν μεθόδων. Ἐπειδὴ οἱ ἀστέρες ἀναλόγως τῆς λαμπρότητος αὐτῶν παρέχουσιν ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς εἴδωλα διαφόρων διαστάσεων, μετεχειρίσθησαν τὰ εἴδωλα ταῦτα ὡς μέσον πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἀστρικῶν μεγεθῶν. Ἡ πρὸς τοῦτο χρῆσις τῆς φωτογραφίας ἔχει τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς οἰκονομίας χρόνου κατὰ τὸ διάστημα τῆς παρατηρήσεως, διότι ἀφοῦ ληφθῇ ἡ φωτογραφία, ἡ πλὰξ δύναται νὰ μελετηθῇ κατόπιν ἐν πάσῃ ἀνέσει. Ἐκτὸς τούτου διὰ παρατάσεως τῆς ἐκθέσεως τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπ' αὐτῆς ἀποτύπωσις καὶ πλείστων ἄλλων ἀμυδρῶν ἀστέρων, τοὺς ὁποίους ὁ ὀφθαλμὸς ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φωτογραφικὴ πλὰξ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν εἶναι εὐπαθεστέρα εἰς τὰς ἰώδεις παρὰ εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀκτῖνας τοῦ φάσματος τῶν ἀστέρων, εἶναι προφανὲς ὅτι, ἐὰν ἔχωμεν δύο ἀστέρας, ἕνα κυανοῦν καὶ ἕτερον ἐρυθρόν, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ ἀστρικὰ αὐτῶν μεγέθη εἶναι τὰ ἴδια, τὰ φωτογραφικά των μεγέθη θὰ εἶναι διάφορα καὶ δὴ ὁ κυανοῦς ἀστὴρ θὰ φαίνεται φωτογραφικῶς λαμπρότερος. Συνεπῶς ἡ διαφορὰ μεταξὺ φωτογραφικοῦ καὶ ἀστρικοῦ μεγέθους παρέχει κριτήριον περὶ τοῦ χρώματος τῶν ἄστρων καὶ καλεῖται *«δείκτης χρώματος»* (colour index). Τὸ μηδὲν τῆς φωτογραφικῆς κλίμακος μεγεθῶν ἔχει ὁρισθῇ οὕτως, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ τελεία ἰσότης μεταξὺ φωτογραφικοῦ καὶ ἀστρικοῦ μεγέθους τῶν ἀστέρων ἕκτου μεγέθους τῶν φερομένων ἐν τοῖς καταλόγοις τοῦ Harvard ὑπὸ φασματικὸν τύπον AO, ἤτοι τῶν ὑποκυάνων ἀστέρων, ἐν τῷ φάσματι τῶν ὁποίων αἱ γραμμαὶ τοῦ ὑδρογόνου Ha, Hb κτλ. φθάνουσιν εἰς τὸ μέγιστον τῆς ἐντάσεως αὐτῶν. Εἰς τὰ φωτογραφικὰ μεγέθη ἔχει ληφθῇ ὁ αὐτὸς λόγος φωτός, ὁ ὁποῖος ἐλήφθη καὶ εἰς τὰ ὀπτικὰ μεγέθη, εἰς τρόπον ὥστε δι' οἱονδήποτε ἀστέρα τοῦ τύπου AO τὸ φωτογραφικὸν καὶ τὸ ἀστρικὸν μέγεθος εἶναι ἴσα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ τῆς χρήσεως *ἰσοχρωματικῶν πλακῶν* μετὰ κιτρίνου ὑαλίνου φίλτρου κατωρθώθη ὁ διὰ τῆς φωτογραφίας προσδιορισμὸς νὰ δίδῃ μεγέθη ἐλάχιστα διαφέροντα τῶν ἀστρικῶν, ἤτοι ἐπετεύχθη ὥστε ἡ εὐαισθησία τῆς ἰσοχρωματικῆς πλακὸς νὰ εἶναι περίπου ἴση πρὸς τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὰ τοιουτοτρόπως προσδιοριζόμενα μεγέθη καλοῦνται *φωτοοπτικὰ* (photo visual). Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἡ κλῖμαξ τῶν ὀπτικῶν μεγεθῶν δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ μέχρι τῶν ἀμυδροτάτων ἀκόμη ἀστέρων καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ προσδιορισμὸς τῶν μεγεθῶν πολὺ ταχύτερον καὶ ἀκοπώτερον.

Προσδιορισμὸς τῶν φωτογραφικῶν μεγεθῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἔντασις τῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς ἀποτυπουμένης εἰκόνος δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ἀκολουθεῖ κάπως πολυπλοκώτερον νόμον, δέον ὅπως ἐν τῷ φωτογραφικῷ προσδιορισμῷ μεγεθῶν ἡ σύγκρισις γίνεται μεταξὺ ἐκθέσεων τῆς αὐτῆς διαρκείας. Συνιστᾶται ἐπίσης ὅπως πρὸς ἀποφυγὴν πιθανῶν σφαλμάτων ἐκ τῆς διαφορᾶς εὐπαθείας δύο διαφόρων φωτογραφικῶν πλακῶν ἢ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν συγκρίνωνται πρὸς ἀλλήλας μόνον αἱ ἐπὶ τῆς ἰδίας πλακὸς ἀποτυπούμεναι εἰκόνες.

Ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς στηρίζεται ὁ προσδιορισμὸς τῶν φωτογραφικῶν μεγεθῶν, συνίσταται εἰς τὴν σύγκρισιν τῆς εἰκόνος, ἥτις ἐλήφθη δι' ἐκθέσεως τῆς πλακὸς πρὸ τῆς περιοχῆς τῶν ὑπὸ παρατήρησιν ἀστέρων, πρὸς δευτέραν εἰκόνα, ἥτις ἐλήφθη διὰ δευτέρας ἐκθέσεως, καθ' ἣν ἡ ἔντασις τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων τῆς ὑπὸ παρατήρησιν περιοχῆς ἔχει καταλλήλως ἐλαττωθῆ κατὰ τὸ αὐτὸ ποσὸν ἤτοι καθ' ὡρισμένον διάστημα μεγεθῶν. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτατα εἰς τὰ κατοπτρικὰ τηλεσκόπια διὰ σμικρύνσεως τοῦ διαμετρήματος αὐτῶν τῇ βοηθείᾳ καταλλήλου διαφράγματος, ὁπότε τὸ ποσὸν τοῦ φωτὸς ὅπερ προσπίπτει ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακὸς ἐλαττοῦται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ἀνοίγματος τοῦ τηλεσκοπίου. Προκειμένου ὅμως περὶ διοπτρικῶν τηλεσκοπίων, ἡ χρῆσις διαφράγματος δύναται νὰ εἰσαγάγῃ σφάλματα, διότι θέλει μεταβάλει τὸ ποσὸν φωτός, ὅπερ ἀπορροφᾶται ὑπὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ, οὗτινος ἡ κεντρικὴ περιοχὴ εἶναι παχυτέρα τῆς τοῦ γύρου αὐτοῦ. Ἀντὶ διαφράγματος ἡ ἐπιζητουμένη ἐλάττωσις τοῦ φωτὸς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς ἀμφότερα τὰ τηλεσκόπια τῇ βοηθείᾳ λεπτοῦ συρματίνου δικτυωτοῦ, οὗτινος ἡ ἀπορροφητικὴ δύναμις δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ.

Ἑτέρα μέθοδος εἶναι ἡ ἐν χρήσει παρὰ τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Greenwich. Κατ' αὐτὴν πρὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ τοποθετεῖται πλαίσιον, φέρον σειρὰν παραλλήλων ἰσαπεχῶν συρμάτων ἐν εἴδει ἐσχάρας. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ ἐπὶ τῆς πλακὸς ἀποτυπουμένη εἰκὼν ἑκάστου ἀστέρος συνίσταται ἐξ ἑνὸς κεντρικοῦ εἰδώλου αὐτοῦ, ἔχοντος δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο σειρὰς εἰδώλων ἐκ περιθλάσεως, διευθυνομένας καθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν συρμάτων.

Διὰ καταλλήλου ἐκλογῆς τοῦ πάχους καὶ τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως τῶν συρμάτων τῆς ἐσχάρας ἐπιτυγχάνεται, ὥστε τὰ πρῶτα ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ εἰδώλου σχηματιζόμενα ἐκ περιθλάσεως εἴδωλα τοῦ ἀστέρος νὰ παρουσιάζωσι σχῆμα κυκλικὸν καὶ νὰ διαφέρωσι ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν μεγεθῶν, πάντως οὐχὶ μείζονα τοῦ 4 τουθ' ὅπερ δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν διαστάσεων τῆς ἐσχάρας. Ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει τὸ μέγα πλεονέκτημα ὅτι τὰ δύο πρὸς σύγκρισιν εἴδωλα τοῦ ὑπὸ παρατήρησιν ἀστέρος διαφέρουσιν ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸ μέγεθος κατὰ ποσὸν γνωστόν, ὅπερ δὲ καὶ σπουδαιότερον, ἀμφότερα εἶναι ἀποτετυπωμένα ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλακὸς καὶ λαμβάνονται τὴν ἰδίαν στιγμὴν διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκθέσεως τῆς πλακός. Συνεπῶς ἀποφεύγονται οὕτω τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ προκύψωσι λόγῳ μεταβολῆς τῆς διαυγείας τοῦ οὐρανοῦ, πρᾶγμα ὅπερ εἶναι λίαν ἐνδεχόμενον νὰ συμβῇ, ὁσάκις παρατείνεται ἡ διάρκεια τῆς παρατηρήσεως ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως γίνωσι πλείονες τῆς μιᾶς ἐκθέσεις τῆς πλακός. Καὶ κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην προσδιορίζονται μόνον διαφοραὶ μεγεθῶν, τὸ πραγματικὸν δὲ μέγεθος εὑρίσκεται κανονιζομένου τοῦ μηδενὸς τῆς κλίμακος, οὕτως ὥστε τὰ φωτογραφικὰ καὶ τὰ ἀστρικὰ μεγέθη τῶν ἀστέρων τοῦ τύπου AO νὰ εἶναι ἴσα πρὸς ἄλληλα.

Ἀπόλυτον μέγεθος. — Καλεῖται οὕτως μέγεθος, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ἀστήρ τις, ἐὰν εὑρίσκετο εἰς τὴν μονάδα τῆς ἀποστάσεως. Τοιαύτη μονὰς λαμβάνεται τὸ *παρσὲκ* (parsec), ἤτοι ἡ ἀπόστασις ἀστέρος, οὗτινος ἡ *παράλλαξις* ἰσοῦται πρὸς ἓν δευτερόλεπτον.

Γνωρίζοντες τὸ φαινόμενον μέγεθος m καὶ τὴν παράλλαξιν ω ἀστέρος τινός, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐξ αὐτῶν τῇ βοηθείᾳ τοῦ νόμου τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως τὸ ἀπόλυτον μέγεθος M τοῦ ἀστέρος τούτου ὡς ἑξῆς: Ἐὰν ἡ παράλλαξις ἀστέρος μεταβληθῇ ἀπὸ ω εἰς 0'',1 ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ θὰ αὐξήσῃ κατὰ τὸν λόγον 10ω : 1 καὶ ἡ φαινομένη λαμπρότης του θὰ ἐλαττωθῇ κατὰ τὸν λόγον $1:(10\omega)^2$. Συνεπῶς ἡ ἀντίστοιχος αὔξησις μεγέθους M-m θὰ ἰσοῦται πρὸς $2,5 \log (10\omega)^2$, ὅθεν ἕπεται:

$$M = m + 5 + 5 \log \omega.$$

Ἐὰν ὡς μέτρον ἀποστάσεως ληφθῇ ἡ ἀπόστασις ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς παράλλαξιν 1'', ἡ ἀνωτέρω σχέσις γίνεται $M = m + 5 \log \omega$.

Προσδιορισμὸς τοῦ ἀπολύτου μεγέθους: Ἐπειδὴ κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀπολύτου μεγέθους ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζωμεν τὸ *φαινόμενον μέγεθος* καὶ τὴν *παράλλαξιν* τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, καὶ ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας, τὰ διὰ τοῦ ἀνωτέρω τύπου εὑρισκόμενα ἀπόλυτα μεγέθη δὲν εἶναι τελείως ἀκριβῆ.

Ἐσχάτως ἐπενοήθη μέθοδος παρέχουσα τὰ ἀπόλυτα μεγέθη χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς παραλλάξεως τοῦ ἀστέρος. Ἡ μέθοδος αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως, καθ' ἣν μεταξὺ τῶν φασμάτων τῶν ἀστέρων δοθέντος φασματικοῦ τύπου παρατηροῦνται μικραί τινες διαφοραί, οἵτινες ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ἀπολύτου αὐτῶν μεγέθους. Ὁ φασματικὸς τύπος δὲν ἀποτελεῖ κριτήριον περὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν ἀστέρων, διότι ἀστέρες τοῦ αὐτοῦ τύπου παρουσιάζουσι πολλάκις μεγάλην διαφορὰν πυκνότητος, ἂν δὲ τὰ φάσματα αὐτῶν εἶναι ὅμοια, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ θερμοκρασίαι τῆς ἀτμοσφαίρας των εἶναι αἱ αὐταί. Οὐχ ἧττον ἐπισταμένη ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς καταφανεῖς διαφορὰς ἐντάσεως ὡρισμένων γραμμῶν τοῦ φάσματος, ἐπιμεμελημένη δὲ μελέτη τῶν διαφορῶν τούτων δι' ἀστέρας, ὧν αἱ παραλλάξεις καὶ ἑπομένως τὰ ἀπόλυτα μεγέθη ἦσαν γνωστά, ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει ἄμεσος σχέσις μεταξὺ ἀπολύτου μεγέθους καὶ ἐντάσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος. Μελετηθέντος ἅπαντος τοῦ ὑπάρχοντος ἐκ προγενεστέρων παρατηρήσεων ὑλικοῦ, ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Adams αἱ σταθεραὶ βάσεις τοῦ ζητήματος, καὶ οὕτω σήμερον ἐκ τοῦ φάσματος τῶν ἀστέρων δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ἀπόλυτον μέγεθος αὐτῶν μετ' ἀκριβείας μεγαλυτέρας ἐκείνης, ἣν παρέχει ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ αὐτοῦ στοιχείου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραλλάξεως.

Προσδιορισθέντος οὕτω τοῦ ἀπολύτου μεγέθους ἀστέρος καὶ γνωστοῦ ὄντος τοῦ φαινομένου μεγέθους αὐτοῦ, δυνάμεθα σήμερον νὰ προσδιορίσωμεν τὴν παράλλαξιν τοῦ ἀστέρος τούτου μετὰ μεγάλης ἀκριβείας καὶ μετ' ἴσης εὐκολίας, τόσον προκειμένου περὶ τῶν πλησιεστέρων, ὅσον καὶ περὶ τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων ἀπλανῶν (βλ. καὶ λ. παράλλαξις).

Ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων ἑκάστου μεγέθους. — Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων ἑκάστου μεγέθους εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ δεκάτου μεγέθους παρέχεται ἐν τῷ κατωτέρῳ πίνακι:

Μέγεθος	Ἀριθμὸς ἀστέρων	
	Ὀπτικῶς	Φωτογραφικῶς
2	41	38
3	138	111
4	454	300
5	1480	950
6	4750	3150
7	14960	9810
8	45710	32360
9	134000	97400
10	373000	271800

Ἐκ τῶν ἀριθμήσεων τούτων ἡ μὲν κατ' ὀπτικὰ μεγέθη ὀφείλεται εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Harvard, ἡ δὲ κατὰ φωτογραφικὰ εἰς τὸ τοῦ Greenwich.

Σχέσις διαμέτρου τῶν τηλεσκοπίων πρὸς ὅριον ὁρατοῦ μεγέθους. — Ἐὰν διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου βλέπωμεν ἀστέρας μέχρις ὡρισμένου τινὸς μεγέθους, διὰ νὰ ἴδωμεν τοὺς ἀστέρας τοῦ κατὰ μονάδα μικροτέρου μεγέθους, ἐπειδὴ ἡ δύναμις τοῦ τηλεσκοπίου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐμβαδοῦ τοῦ ἀντοφθαλμίου του (ὅπερ εἶναι ἀνάλογον τοῦ τετραγώνου τῆς διαμέτρου του), πρέπει νὰ ἔχωμεν τηλεσκόπιον διαμέτρου μεγαλυτέρας κατὰ $\sqrt{2\,512}$ ἢ $\sqrt[10]{100}$, ἤτοι κατὰ 1,59. Συνεπῶς ἑκάστη αὔξησις τῆς διαμέτρου τοῦ ἀντοφθαλμίου κατὰ τὸ δεκαπλάσιον, ἐπιτρέπει ὅπως διακρίνωμεν ἀστέρας κατὰ πέντε μεγέθη μικροτέρους. Ἐὰν λοιπὸν ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου ἑνὸς δακτύλου καὶ καλῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἐλάχιστον ὁρατὸν μέγεθος εἶναι τὸ 9ον, διὰ νὰ ἴδωμεν ἀστέρα 10ου μεγέθους, πρέπει νὰ ἔχωμεν τηλεσκόπιον διαμέτρου 1,59 δακτύλου κ.ο.κ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι εἰς τὰ διοπτρικὰ τηλεσκόπια μεγάλης

Digitized by Google

διαμέτρου, ἐπειδὴ τὸ πάχος τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ αὐτῶν εἶναι σημαντικόν, παρατηρεῖται ἀπορρόφησις φωτὸς καὶ ὁ ἀνωτέρω νόμος τῆς θεωρητικῆς των δυνάμεως δὲν ἐπαληθεύεται μετὰ τόσης ἀκριβείας, μεθ' ὅσης εἰς τὰ μικρά.

Συνολικὸν φῶς τῶν ἀστέρων. — Γνωστῆς οὔσης τῆς τιμῆς τοῦ λόγου φωτὸς K, δυνάμεθα νὰ καταρτίσωμεν τὸν κατωτέρω πίνακα, ἐν ᾧ ἐμφαίνεται πόσοι ἀστέρες τοῦ αὐτοῦ μεγέθους δέον νὰ ληφθῶσιν ὁμοῦ, ἵνα παράσχωσι τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον παρέχει εἷς μόνος ἀστὴρ πρώτου μεγέθους:

1	ἀστὴρ	1ου	μεγέθους
2,5	ἀστέρες	2ου	»
6	»	3ου	»
16	»	4ου	»
40	»	5ου	»
100	»	6ου	»

Κατὰ τὸν Newcomb οἱ ἀστέρες ἑκάστου μεγέθους εἶναι τόσοι τὸν ἀριθμόν, ὥστε ἐὰν λάβωμεν ἅπαντας τοὺς ἀστέρας τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, οὗτοι παρέχουσι τόσον φῶς, ὅσον περίπου καὶ πάντες οἱ ἀστέρες τοῦ ἀμέσως ἑπομένου μεγέθους, ἤτοι τὸ ὁλικὸν φῶς, ὅπερ ἐκπέμπεται ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἐχόντων τὸ αὐτὸ μέγεθος ἀπλανῶν, εἶναι περίπου σταθερόν. Ὁ νόμος ἐν τούτοις οὗτος δὲν εἶναι τελείως ἀκριβής, ἡ δὲ ἐπαλήθευσίς του εἶναι ἔτι δυσκολωτέρα προκειμένου περὶ τῶν ἀστέρων, οἵτινες εἶναι μεγέθους κατωτέρου τοῦ 10ου ἢ 11ου, ἐπειδὴ οἱ ἀμυδρότεροι ἀστέρες εἶναι ὀλιγαριθμότεροι. Κατ' οὐσίαν, ἂν ὁ νόμος οὗτος ἐπηληθεύετο πλήρως, καὶ τὸ φῶς ἔφθανε μέχρις ἡμῶν ἄνευ ἀπωλειῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ διαστήματος, ὁλόκληρος ὁ οὐρανὸς θὰ ἔλαμπεν ὡς ὁ Ἥλιος. Κατὰ τὸν Young ἅπαντες οἱ ὑπὸ τοῦ Argelander καταγραφέντες ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ B. D. 324.000 ἀστέρες, ὑποτιθεμένου ὅτι τὰ μεγέθη των συμφωνοῦσι πρὸς τὴν ἀπόλυτον κλίμακα, ἐκπέμπουσι φῶς ὅσον θὰ ἐξέπεμπον περίπου 240 ἀστέρες πρώτου μεγέθους. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀστρονόμον τὸ συνολικὸν φῶς ἁπάντων τῶν ἀστέρων τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς τὸ φῶς 1500 ἀστέρων πρώτου μεγέθους καὶ τὸ φῶς ὅλων τῶν ἀστέρων ὁλοκλήρου τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸ φῶς 3000 περίπου ἀστέρων πρώτου μεγέθους. Συνεπῶς τὸ συνολικὸν φῶς τῶν ἀστέρων ἐν ὥρᾳ αἰθρίας καὶ ἀσελήνου νυκτὸς ἀνέρχεται περίπου εἰς τὸ 1/60 τοῦ φωτὸς τῆς πανσελήνου καὶ εἰς τὸ 1 : 27.000.000 τοῦ φωτὸς τοῦ Ἡλίου, τὸ δὲ συνολικὸν φῶς τῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν ἀστέρων ἀποτελεῖ τὸ 1/25 τοῦ φωτὸς ὅπερ ἐκπέμπουσιν ὅλοι οἱ ἀστέρες ὁμοῦ.

Κατὰ τὴν φωτογραφικὴν κλίμακα μεγεθῶν, ὁ Σείριος ἰσοδυναμεῖ πρὸς 11 ἀστέρας πρώτου μεγέθους, ὁ α *Τρόπιδος* πρὸς 6 καὶ ὁ α *Κενταύρου* πρὸς 2. Ὀκτὼ ἀστέρες μεγέθους 0—1 ἰσοδυναμοῦν πρὸς 14 πρώτου μεγέθους κ.ο.κ. Τὸ μέγιστον ποσὸν φωτὸς ἐξ ἀστέρων περιλαμβανομένων μεταξὺ δύο διαδοχικῶν μεγεθῶν εἶναι τὸ προερχόμενον ἐκ τῶν ἀστέρων, ὧν τὰ μεγέθη περιλαμβάνονται μεταξὺ 9,0 καὶ 10,0, διότι 174.000 ἀστέρων, ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων περιλαμβανομένων, ἰσοδυναμοῦσι πρὸς 69 ἀστέρας πρώτου μεγέθους. Προκειμένου περὶ ἀμυδροτέρων ἀστέρων, ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς ἰσοστάθμισιν τῆς ἐλαττώσεως τῆς λαμπρότητος, δι' ὃ καὶ τὸ συνολικὸν φῶς αὐτῶν βαίνει συνεχῶς ἐλαττούμενον. Κατὰ τὸν Jones τὸ φῶς ὅλων τῶν ἀστέρων ἰσοδυναμεῖ πρὸς 700 ἀστέρας πρώτου μεγέθους (φωτογραφικοῦ) ἢ πρὸς 900—1000 ἀστέρας πρώτου μεγέθους (ὀπτικοῦ). Ἐκ φωτομετρικῶν συγκρίσεων τοῦ Zöllner καὶ ἄλλων προσδιωρίσθη ἡ σχέσις τοῦ φωτὸς ὅπερ ἐκπέμπουσι διάφοροι ἀστέρες πρὸς τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου. Οὕτως εὑρέθη ὅτι τὸ φῶς τοῦ Βέγα ἰσοῦται πρὸς τὸ ἓν τεσσαρακοντάκις ἑκατομμυριοστὸν τοῦ φωτὸς τοῦ Ἡλίου, τοῦ δὲ Σειρίου, ὅστις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἓξ ἀστέρας ὡς ὁ Βέγας, ἰσοῦται πρὸς τὸ ἓν ἑπτάκις ἑκατομμυριοστὸν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ τὸ φῶς ἑνὸς ἀστέρος ἕκτου μεγέθους ἰσοῦται πρὸς τὸ ἓν ἑκατοστὸν τοῦ φωτὸς ἀστέρος πρώτου μεγέθους, ἕπεται ὅτι ἀπαιτοῦνται 4 τρισεκατομμύρια ἀστέρων ἕκτου μεγέθους, ἵνα ἀποδώσουν τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον μᾶς στέλλει ὁ Ἥλιος.

Διάμετροι τῶν ἀπλανῶν. — Οἱ ἀπλανεῖς παρατηρούμενοι οὐ μόνον διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἰσχυροτάτου ἀκόμη τῶν σημερινῶν τηλεσκοπίων, δὲν παρουσιάζουσιν ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίον δίσκον αἰσθητῆς διαμέτρου, ἀλλὰ φαίνονται πάντοτε ὡς φωτεινὰ *σημεῖα*. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεγίστην ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων, τὰ ὁποῖα ὅσον καὶ ἂν τὰ προσεγγίσωμεν διὰ τῶν ἤδη διατιθεμένων ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὀπτικῶν μέσων, πάντως ἡ ἐπιτυγχανομένη οὕτω μείωσις τῆς ἀποστάσεώς των παραμένει ἐλαχίστη, ἂν μὴ μηδαμινή.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἄμεσος προσδιορισμὸς τῆς γωνιώδους διαμέτρου τῶν ἀπλανῶν ἀποτελεῖ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἀδύνατον διὰ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετεν ἡ ἀστρονομία μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ *συμβολομέτρου* (inderferometer), ὀργάνου οὗτινος τὴν ἀρχὴν μὲν ἐπενόησεν ὁ Fizeau τῷ 1868 καὶ τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποίησε καὶ μετεχειρίσθη ἐπιτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Michelson εἰς τὸ ἐν Καλιφορνίᾳ ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Mount Wilson. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὀργάνου τούτου προσδιωρίσθησαν αἱ γωνιώδεις διάμετροι πολλῶν ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀπλανῶν. Οὕτως εὑρέθη ὅτι ἡ διάμετρος τοῦ Ἀρκτούρου ἰσοῦται πρὸς 0″,024, τοῦ Ἀντάρεως πρὸς 0″,040, τοῦ α *Ὠρίωνος* πρὸς 0″,046 κτλ. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ παράλλαξις τοῦ Ἀρκτούρου εἶναι 0″,12, ἡ πραγματικὴ διάμετρος τοῦ ἀστέρος τούτου ἀνέρχεται εἰς 31 ἑκατομμύρια χιλιόμετρα, ἤτοι εἶναι 22 περίπου φορὰς μεγαλυτέρα τῆς διαμέτρου τοῦ Ἡλίου. Ὁμοίως ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ α *Ὠρίωνος* ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν περὶ τὰ 150 ἔτη φωτός, ἡ πραγματική του διάμετρος ἰσοῦται πρὸς 540 ἑκατομ. χιλιόμετρα, ἤτοι εἶναι 400 περίπου φορὰς μείζων τῆς τοῦ Ἡλίου.

Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ συμβολομέτρου αἱ γωνιώδεις διάμετροι τῶν ἀπλανῶν προσδιωρίζοντο θεωρητικῶς. Αἱ ἐκ τῆς θεωρίας παρεχόμεναι τιμαὶ ἐπεβεβαιώθησαν ἤδη ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ συμβολομέτρου, πρὸς τὰς ὁποίας παρουσιάζουσι μεγάλην συμφωνίαν. Οὕτω λ. χ. εἶχεν εὑρεθῆ θεωρητικῶς ὅτι ἡ διάμετρος τοῦ Ἀρκτούρου ἀνέρχεται εἰς 0″,020 καὶ τοῦ α *Ὠρίωνος* εἰς 0″,051.

Ἡ συμφωνία αὕτη ἀποτελεῖ σπουδαῖον στήριγμα τοῦ ἀκολούθου πίνακος ὃν κατήρτισεν ὁ Eddington θέλων νὰ δείξῃ τὴν σχέσιν τῶν ἀπολύτων μεγεθῶν πρὸς τὰς πιθανὰς τιμὰς τῶν γωνιωδῶν διαμέτρων τῶν διαφόρων τύπων γιγάντων ἀστέρων.

Ὀπτικὰ Μεγέθη	*Φασματικοὶ τύποι*				
	A	F	C	K	M
0,0	0″,0031	0″,0054	0″,0098	0″,0219	0″,0[illegible]59
2,0	0014	0022	0039	0087	0342
4,0	0005	0009	0016	0035	0136

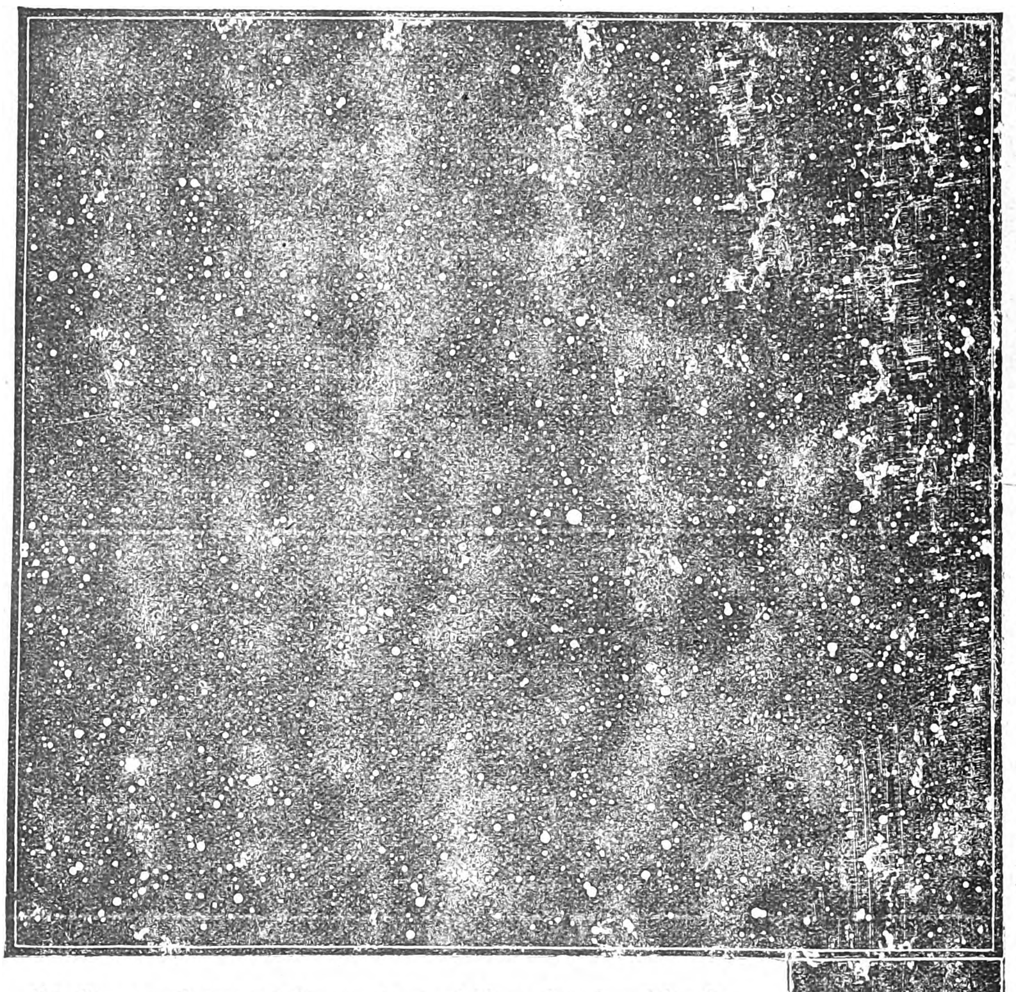

Μία ἄποψις τμήματος τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν Διδύμων ὁρωμένου διὰ τηλεσκοπίου. Κάτω δεξιᾷ τὸ ἴδιον τμῆμα ὁρώμενον διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

ΧΡΩΜΑ, ΣΤΙΛΒΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΩΝ ΑΠΛΑΝΩΝ.

Χρῶμα τῶν ἀστέρων. — Οἱ λαμπρότεροι τῶν ἀπλανῶν παρατηρούμενοι διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ παρουσιάζουσι μεταξύ των μεγάλην ποικιλίαν χρωμάτων, ἡ ποικιλία δὲ αὕτη εἶναι ἔτι μεγαλυτέρα, ὁσάκις ἡ παρατήρησις γίνεται τῇ βοηθείᾳ τηλεσκοπίου. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀστέρων εἶναι χρώματος λευκοῦ, ὡς ὁ Σείριος καὶ ὁ Ἥλιος, οὐκ ὀλίγοι εἶνε ὑποκίτρινοι, ὡς ἡ Αἴξ, καὶ ἄλλοι ἐρυθροί, ὡς ὁ Ἀρκτοῦρος, ὁ Ἀντάρης κτλ. Ἀλλ' ἐὰν διακρίνωμεν κατηγορίας ἀστέρων ἀναλόγως τοῦ χρώματος αὐτῶν, ἐν ἑκάστῃ τῶν κατηγοριῶν τούτων ἀμέσως παρίσταται ἡ ἀνάγκη διακρίσεως ἑτέρων ὑποδιαιρέσεων, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ παραβλέψῃ τις τὰς διαφορὰς ἀποχρώσεων, αἵτινες παρατηροῦνται μεταξὺ τῶν ἀστέρων τῆς αὐτῆς κατηγορίας.

Ἐντεῦθεν εἶναι καταφανὲς πόσον δύσκολος τυγχάνει ἡ μελέτη τῶν χρωμάτων τῶν ἀπλανῶν, δοθέντος μάλιστα ὅτι αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις διαφέρουσι πολλάκις σημαντικώτατα ἀλλήλων, ὡς ἐξαρτώμεναι ἐκ τῶν ἐκτελούντων αὐτὰς παρατηρητῶν, παρὰ τοῖς ὁποίοις διάφορος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἡ ἐκτίμησις τῶν χρωμάτων.

Ἔτι δυσκολωτέρα εἶναι ἡ ἐκτίμησις μεταβολῶν τοῦ χρώματος διαφόρων ἀστέρων, εἴτε αὗται ἔχουσι περιοδικὸν χαρακτῆρα εἴτε παρουσιάζονται ἀνωμάλως. Εἴς τινας ἐν τούτοις ἀστέρας παρετηρήθη ἀξιοσημείωτος μεταβολὴ χρώματος, ὡς λ. χ. εἰς τὸν Σείριον. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀποτελεῖ ἤδη τύπον λευκοῦ ἢ λευκοῦ κυανίζοντος ἀστέρος, τινὲς ὅμως ἐκ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἀναφέρουσιν αὐτὸν ὡς ἐρυθρὸν ἢ πυρρόχρουν. Ἂν καὶ κατά τινας πρόκειται περὶ κακῆς ἑρμηνείας τῶν λέξεων, δι' ὧν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὁρίζουσι τὰ χρώματα, τὸ γεγονὸς ἐν τούτοις ὅτι ὁ Πτολεμαῖος κατατάσσει τὸν Σείριον μετὰ τοῦ Ἀντάρεως, τοῦ Λαμπαδίου, τοῦ Ἀρκτούρου, τοῦ Προκυνὸς καὶ ἄλλων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐρυθρωπῶν ἀστέρων *(ὑπόκιρροι)* ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς ἄλλους, οἵτινες χαρακτηρίζονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς κίτρινοι *(ξάνθοι)*, πείθει ὅτι ὁ Σείριος ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐρυθρός.

Παρομοία δυσκολία παρατηρεῖται πολλάκις ἐν τῇ ἐκτιμήσει τοῦ χρώματος τῶν *διπλῶν ἀστέρων*. Εἰς τὰ συστήματα ταῦτα αἱ δύο συνιστῶσαι παρουσιάζουσι πολλάκις συμπληρωματικὰ χρώματα. Τοῦτο συμβαίνει κατὰ κανόνα εἰς τὰ συστήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ κύριος ἀστὴρ εἶναι λαμπρός, ὁ δὲ συνοδός του ἀμυδρός, καὶ ἡ μεταξύ των ἀπόστασις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλη. Συχνάκις λαμπροὶ λευκοὶ ἀστέρες ἔχουσι κυανοῦν συνοδόν, ὡς συμβαίνει λ. χ. εἰς τὸν Βασιλίσκον καὶ εἰς τὸν Ρίγελον. Ἡ φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις ἀπέδειξεν ὅτι τοιαῦτα φαινόμενα ὀφείλονται εἰς πραγματικὴν διαφορὰν τοῦ φωτός, ὅπερ ἐκπέμπουσι τὰ δύο μέλη τοῦ διπλοῦ συστήματος, πολλάκις ὅμως ἡ πραγματικῶς ὑφισταμένη διαφορὰ χρωμάτων ἐπιτείνεται ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων λόγων.

Ἡ διαφορὰ τῶν χρωμάτων ἀποτελεῖ πηγὴν σημαντικῶν δυσχερειῶν εἰς τὰς *φωτομετρίας*.

Στίλβη τῶν ἀπλανῶν. — Τὸ φαινόμενον τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν συχνὴν μεταβολὴν λαμπρότητος καὶ χρώματος συνοδείᾳ *σπινθηρισμῶν*, ἣν παρατηροῦμεν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ἰδίᾳ ὅταν

Digitized by Google

πνέωσι σφοδροὶ ἄνεμοι καὶ ὁ οὐρανὸς εἶναι κατ' ἐναλλαγὴν αἴθριος καὶ νεφοσκεπής. Ἡ στίλβη εἶναι ἀσθενεστάτη ἐν ὥρᾳ νηνεμίας ἢ ὅταν ὁ παρατηρητὴς εὑρίσκεται ἐπὶ μεμονωμένων καὶ ὑψηλῶν ὀρέων. Ἰσχυροτέραν στίλβην παρουσιάζουσιν οἱ λαμπρότεροι καὶ οἱ ἐρυθροὶ ἀστέρες, ὡς καὶ οἱ ἐγγὺς τοῦ ὁρίζοντος εὑρισκόμενοι, παρὰ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους οἱ λευκοὶ ἢ οἱ πλησίον τοῦ ζενίθ.

Ἡ στίλβη εἶναι *χαρακτηριστικὸν* τῶν ἀπλανῶν καὶ χρησιμεύει πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν πλανητῶν, οἵτινες διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ παρατηρούμενοι, παρουσιάζουσι μὲν μεταβολάς τινας λαμπρότητος, οὐχὶ ὅμως καὶ αἰσθητὰς ἀλλοιώσεις τοῦ χρώματος. Ἐντὸς τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου τῶν τηλεσκοπίων ἡ στίλβη τῶν ἐχόντων αἰσθητὴν διάμετρον πλανητῶν ἐξαφανίζεται τελείως, διατηρεῖ ὅμως ὅλην τὴν ζωηρότητα αὐτῆς εἰς τοὺς ἀπλανεῖς.

Τὸ φαινόμενον τῆς στίλβης παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ στιλπνῶν ἀντικειμένων εὑρισκομένων εἰς μεμακρυσμένην ἀπόστασιν καὶ δεχομένων ἡλιακὰς ἀκτῖνας, ὡς λ. χ. ἐπὶ ἐπιχρύσων ἀκμῶν κωδωνοστασίων, μεμακρυσμένων ὑαλοπινάκων ἀνακλώντων τὸ ἡλιακὸν φῶς κ. τ. λ.

Ὁ Arago ἐξήγησε τὴν στίλβην διὰ τῆς συμβολῆς (interference) τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, συνεπείᾳ ἐπιβραδύνσεως αὐτῶν κατ' ἄρτιον ἢ περιττὸν ἀριθμὸν ἡμικυμάτων. Ὡς ἐκ τούτου, ἐπειδὴ οἱ ἀστέρες φαίνονται ὡς φωτεινὰ σημεῖα, ἐὰν μὲν ἦσαν μονόχρωμοι, θὰ παρουσίαζον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μόνον μεταβολὴν λαμπρότητος, ἐπειδὴ ὅμως τὸ φῶς των εἶναι σύνθετον, ἤτοι αἱ ἀκτῖνές των εἶναι διαφόρου μήκους κύματος, ἡ ἐπιβράδυνσις τῶν ἐρυθρῶν ἀκτίνων λόγῳ μεταβολῆς τῆς ἑκάστοτε πυκνότητος τῶν ἀτμοσφαιρικῶν στρωμάτων, τῆς συστάσεως αὐτῶν κ.τ.λ. δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν κυανῶν ἢ πρασίνων ἢ ἰωδῶν κ.τ.λ., οὔτε ἡ συμβολὴ ὅλων τῶν ἀκτίνων τούτων δύναται νὰ γίνεται συγχρόνως. Ἐντεῦθεν εἶναι προφανὲς ὅτι, ἐπειδὴ αἱ συμβολαὶ τῶν ἀκτίνων ὡρισμένων χρωμάτων δυνατὸν νὰ ὦσι πολυαριθμότεραι ἢ δι' ἄλλα, ὁ ἀστὴρ θὰ φαίνεται ἔχων τὸ χρῶμα τῶν ἑκάστοτε ἐπικρατουσῶν ἀκτίνων.

Ἡ ἐξήγησις ἐν τούτοις αὕτη, ἥτις βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως καθ' ἣν ὁ ἀὴρ δὲν εἶναι ὁμογενὴς πανταχοῦ καὶ πάντοτε, δὲν ἐξηγεῖ τελείως ὅλα τὰ φαινόμενα, τὰ συνδεόμενα πρὸς τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ χρῶμα τῶν ἀστέρων, δι' ὃ καὶ δὲν εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη, ἂν καὶ μέχρι τοῦδε οὐδεμία ἱκανοποιητικωτέρα ὑπάρχει ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου τούτου.

Πυκνότης τῶν ἀπλανῶν.—Αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς πυκνότητος τῶν ἀπλανῶν ρίπτουσι σημαντικὸν φῶς εἰς τὸ ζήτημα τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν ἀστέρων. Ἡ μέση πυκνότης τοῦ Ἡλίου ἀνέρχεται περίπου εἰς $1^1/_4$ τῆς τοῦ ὕδατος, πολλοὶ ὅμως τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἰδίᾳ οἱ λαμπρότεροι αὐτῶν, ἔχουσι πολὺ μικροτέραν πυκνότητα καὶ εὑρίσκονται πιθανῶς εἰς ἀραιοτάτην κατάστασιν. Στοιχεῖα πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου παρέχουσιν οἱ διπλοῖ ἀστέρες. Ὅταν γνωρίζωμεν τὴν τροχιὰν καὶ τὸν χρόνον περιφορᾶς τοῦ συνοδοῦ περὶ τὸν κύριον ἀστέρα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν παράλλαξιν τοῦ διπλοῦ συστήματος, δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὰς μάζας τῶν δύο μελῶν αὐτοῦ. (Ἐὰν εἶναι γνωστὴ μόνον ἡ σχετικὴ τροχιὰ δύναται νὰ προσδιορισθῇ τὸ ἄθροισμα τῶν δύο μαζῶν, ἐὰν ὅμως εἶναι γνωσταὶ καὶ αἱ ἀπόλυτοι θέσεις τοῦ συνοδοῦ ὡς πρὸς τὸν κύριον ἀστέρα, τότε δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἡ μᾶζα ἑκατέρου τῶν μελῶν.) Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων συμβαίνει, ἡ τιμὴ τῆς παραλλάξεως εἴτε εἶναι ἄγνωστος, εἴτε ἀμφίβολος καὶ ἀβεβαία, δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς ὁ λόγος τῆς λαμπρότητος πρὸς τὴν μᾶζαν τοῦ συστήματος.

Τοιουτοτρόπως εὑρέθη ὅτι ὁ Σείριος ἐκπέμπει φῶς περίπου 16απλάσιον τοῦ ἐκπεμπομένου ὑπὸ τοῦ Ἡλίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μᾶζαν αὐτοῦ, ὁ Προκύων τριπλάσιον καὶ ὁ ζ *Ὠρίωνος* περισσότερον τοῦ δεκάκις χιλιαπλασίου! Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις συμβαίνει ἓν ἐκ τῶν δύο: ἢ ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἀστὴρ ἔχει μεγαλυτέραν εἰδικὴν λαμπρότητα κατὰ τετραγωνικὴν μονάδα ἐπιφανείας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Ἥλιον, ἢ εἶναι ἀραιότερος αὐτοῦ. Πιθανῶς ἀμφότεραι αἱ περιπτώσεις ἀληθεύουν. Τὰ φαινόμενα τῶν *μεταβλητῶν ἀστέρων* μακρᾶς περιόδου μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ ἐπιφανειακὴ λαμπρότης δύναται νὰ παρουσιάζῃ σημαντικὰς μεταβολὰς ἀκόμη καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἀστέρος. Οἱ ἀστέρες τοῦ *Ὠρίωνος* ἔχουσι τὴν μεγίστην ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀστέρας θερμοκρασίαν καὶ τὴν μεγίστην ἐπιφανειακὴν λαμπρότητα, ἡ ἐξαιρετικὴ ὅμως λαμπρότης τοῦ ζ *Ὠρίωνος* ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν μᾶζάν του δέον νὰ ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τὴν μικράν του πυκνότητα. Προκειμένου περὶ τῶν μεταβλητῶν τοῦ τύπου τοῦ Ἀλγὸλ δυνάμεθα μετὰ μεγαλυτέρας ἀκριβείας νὰ προσδιορίσωμεν τὴν πυκνότητα αὐτῶν, διότι ἐκ τῆς διαρκείας τῆς ἐκλείψεως δύναται μετ' ἐπαρκοῦς προσεγγίσεως νὰ προσδιορισθῇ ὁ ὄγκος τοῦ προκαλοῦντος αὐτὴν ἀστέρος. Οὕτως ὁ A. W. Roberts συνήγαγεν ὅτι ἡ κατὰ μέσον ὅρον πυκνότης τῶν μεταβλητῶν τοῦ τύπου Ἀλγὸλ καὶ τῶν συνοδῶν αὐτῶν ἰσοῦται περίπου πρὸς τὸ ἓν ὄγδοον τῆς τοῦ Ἡλίου. Διὰ τὸν β *Λύρας* ὁ G. W. Myers εὗρε πυκνότητα ὀλίγον τι μικροτέραν τῆς τοῦ ἀέρος. Ἡ πυκνότης αὕτη εἶναι βεβαίως πολὺ μικρὰ καὶ ὑπόκειται κατὰ τὸν J. H. Jeans εἰς σπουδαίας ἀντιρρήσεις τῆς θεωρίας.

Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καὶ πολλοὶ ἀστέρες τῶν ὁποίων ἡ λαμπρότης ἀναλόγως τῆς μάζης των εἶναι μικροτέρα τῆς τοῦ Ἡλίου. Οὕτω λ. χ. ὁ συνοδὸς τοῦ Σειρίου ἔχει μᾶζαν περίπου ἴσην πρὸς τὴν τοῦ Ἡλίου, ἐκπέμπει ὅμως φῶς ἴσον πρὸς τὸ 1 : 4000 τοῦ ἡλιακοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ πιθανωτέρα ἐξήγησις τοῦ φαινομένου εἶναι ὅτι ὁ συνοδός, ἔχων μᾶζαν ἴσην πρὸς τὸ ἥμισυ περίπου τῆς τοῦ Σειρίου, ἐψύχθη πιθανῶς πολὺ ταχύτερον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκπέμπει φῶς πολὺ ὀλιγώτερον. Ὁ T. Lewis ἐν τούτοις ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἀμυδρότερος ἐκ τῶν ἀστέρων διπλοῦ τινος συστήματος ἔχει πολλάκις τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν. Πιθανῶς εἰς τὰ παραδείγματα τῆς τελευταίας ταύτης περιπτώσεως ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀμυδροτέρου μέλους τοῦ διπλοῦ συστήματος νὰ εὑρίσκηται εἰσέτι ἐν τῷ σταδίῳ τῆς προϊούσης αὐξήσεως, καὶ ἡ λαμπρότης εἶναι εἰσέτι σχετικῶς μικρά. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι οἱ ἔχοντες τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν ἀστέρες διέρχονται τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξελίξεώς των πολὺ ταχύτερον, παρὰ οἱ ἀστέρες μικροτέρας μάζης.

ΑΠΟΣΤΑΣΙΣ ΠΑΡΑΛΛΑΞΙΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΛΑΝΩΝ.

Ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν.—Ὅταν ἡ Γῆ διαγράφουσα ἐντὸς ἑνὸς ἔτους τὴν περὶ τὸν Ἥλιον τροχιάν της μεταβαίνῃ ἀπὸ ἑνὸς σημείου αὐτῆς εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον, ἡ διεύθυνσις, καθ' ἣν παρατηροῦμεν δοθέντα ἀπλανῆ ἀστέρα, φαίνεται μεταβαλλομένη. Συνεπῶς ὁ ἀστὴρ οὗτος ἐντὸς τοῦ ἔτους φαίνεται βαθμιαίως μετατιθέμενος ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ διαγράφων περὶ τὴν μέσην θέσιν του κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς ἐκείνην καθ' ἣν φέρεται ἡ Γῆ, ἐλλειπτικὴν τροχιάν, ἣν καλοῦμεν *παραλλακτικὴν τροχιὰν* τοῦ ἀστέρος καὶ ἡ ὁποία εἶναι τόσον μεγαλυτέρα ὅσον ἐγγύτερος πρὸς ἡμᾶς εἶναι ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἀστήρ. Ἡ μεγίστη ἀπόστασις τοῦ ἀστέρος ἀπὸ τῆς μέσης θέσεως αὐτοῦ, ἤτοι ὁ μέγας ἡμιάξων τῆς παραλλακτικῆς τροχιᾶς του, ἢ ἡ γωνία ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ἐκ τοῦ ἀστέρος τούτου ἡ ἀκτὶς τῆς τροχιᾶς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον καλεῖται *ἐτησία παράλλαξις* τοῦ ἀστέρος. Ἐὰν καλέσωμεν π τὴν παράλλαξιν καὶ ρ τὴν ἀκτῖνα τῆς γηΐνης τροχιᾶς, ἡ ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασις τοῦ ἀστέρος παρέχεται ὑπὸ τῆς σχέσεως $\alpha = \frac{\rho}{\eta\mu\,\pi} = 206.265\,\frac{\rho}{\pi''}$.

Ὁ προσδιορισμὸς τῶν παραλλάξεων τῶν ἀπλανῶν ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων τῆς Ἀστρονομίας, λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς σμικρότητος τῆς μετρητέας γωνίας π, ἥτις εἶναι πάντοτε μικροτέρα τοῦ ἑνὸς δευτερολέπτου τοῦ τόξου. Ἐπὶ πλέον, ἐκτὸς τῆς σμικρότητος τοῦ μετρητέου ποσοῦ, ὅπερ πολλάκις εἶναι μικρότερον τοῦ σφάλματος παρατηρήσεως, ἔχομεν καὶ πλείστους ἄλλους παράγοντας, ὀφειλομένους εἰς τοὺς ἑκάστοτε ἐπικρατοῦντας ὅρους παρατηρήσεως, ὧν πολλοὶ ἐπιδρῶσι καὶ ἐπὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου ὀργάνου, ἢ ἔχουσι περιοδικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀσκοῦσιν ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ἐξαγομένων. Ὡς ἐκ τούτου μεγάλαι προφυλάξεις ἀπαιτοῦνται εἴς τε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν.

Λόγῳ τῆς σμικρότητος τῶν παραλλάξεων τῶν ἀπλανῶν, αἱ προσπάθειαι πρὸς προσδιορισμὸν αὐτῶν ἐπὶ μακρὸν παρέμενον ἄκαρποι. Μόλις τῷ 1838 κατωρθώθη τὸ πρῶτον μέτρησις παραλλάξεως ἀπλανοῦς, ἔκτοτε δὲ κατὰ περίεργον ὅλως σύμπτωσιν, τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα ἐλύθη συγχρόνως ὑπὸ τριῶν διαφόρων ἀστρονόμων, παρατηρούντων τρεῖς διαφόρους ἀστέρας. Ἂν καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν ὑπῆρξε κατὰ πολὺ κατωτέρα τῆς σήμερον ἐπιτυγχανομένης, ἐν τούτοις τὸ γεγονὸς ἐθεωρήθη ὡς μέγα βῆμα ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἀστρονομίας.

Ὁ πρῶτος ὅστις κατώρθωσε νὰ προσδιορίσῃ τιμὴν παραλλάξεως ἦτο ὁ F. W. Bessel. Οὗτος τῷ 1837—1840 μεταχειριζόμενος *ἡλιόμετρον* παρετήρει δι' αὐτοῦ τὸν διπλοῦν ἀστέρα 61 *Κύκνου*, ὅστις, ἂν καὶ 6ου μεγέθους, ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκ τῶν πλησιεστέρων πρὸς ἡμᾶς ἀστέρων, διότι εἶχε τὴν μεγίστην τότε γνωστὴν φαινομένην κίνησιν. Ὁ Bessel προσδιώρισε τὴν παράλλαξιν τοῦ 61 *Κύκνου* εἰς 0'',314. Ἡ τιμὴ αὕτη παραβαλλομένη πρὸς τὴν τιμὴν 0'', 285, ἥτις εὑρέθη διὰ τῶν νεωτέρων μεθόδων, δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν ἱκανοποιητικὴ διὰ τὴν τότε ἐποχήν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ T. Henderson ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ἐμέτρησε τὴν παράλλαξιν τοῦ α *Κενταύρου*, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὅμως εὑρεθεῖσα τιμὴ τοῦ 1'' ὑπῆρξε κάπως ὑπερβολική, διότι ἀκριβέστεραι μετρήσεις, γενόμεναι μετὰ ταῦτα, ἀπέδειξαν ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗτος, ὅστις εἶναι ὁ τρίτος κατὰ λαμπρότητα ἀστὴρ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχει παράλλαξιν 0'',750.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν μέθοδον τοῦ Bessel ὑπῆρξεν ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Struve. Οὗτος παρατηρῶν δι' ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου τὸν α *Λύρας*, ἐμέτρησε τῇ βοηθείᾳ τοῦ νηματούχου μικρομέτρου τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀστέρος τούτου ἀπὸ μικροῦ τινος ἀστέρος εὑρισκομένου εἰς γωνιώδη ἀπόστασιν 40'' περίπου, καὶ εὗρεν ὡς παράλλαξιν τοῦ α *Λύρας* 0'', 262 ἔναντι 0'', 100 ἣν παρέσχον μεταγενέστεροι προσδιορισμοί.

Τινὲς ἐπεχείρησαν νὰ προσδιορίσωσι τὰς παραλλάξεις τῶν ἀπλανῶν διὰ μετρήσεως τῶν μεταβολῶν τῶν ἀπολύτων τιμῶν τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν καὶ τῶν ἀποκλίσεων τῶν ἀστέρων, παρατηρουμένων διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ κύκλου. Τὰ ἀποτελέσματα ἐν τούτοις τῶν τοιούτων παρατηρήσεων δὲν ἐθεωρήθησαν ἄξια μεγάλης ἐμπιστοσύνης, λόγῳ τῶν ὑπὸ τοῦ ὀργάνου εἰσαγομένων σφαλμάτων καὶ τῆς ἐπιδράσεως παραγόντων μεταβλητῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος.

Σήμερον ὁ προσδιορισμὸς τῶν παραλλάξεων γίνεται συνηθέστερον διὰ μετρήσεως τῆς μεταθέσεως ἀστέρος τινὸς ὡς πρὸς τοὺς πέριξ αὐτοῦ εὑρισκομένους. Μέχρι τοῦδε ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὸ ἡλιόμετρον, δι' αὐτοῦ δὲ ἐξετέλεσαν τὰς σπουδαίας παρατηρήσεις των πλὴν τοῦ Bessel καὶ ὁ D. Gill, ὁ W. L. Elkin, ὁ B. E. A. Peter καὶ ἄλλοι διάσημοι ἀστρονόμοι. Ἐν τούτοις αἱ διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου παρατηρήσεις εἶχον τὸ μειονέκτημα ὅτι ἀπῄτουν σχετικῶς πολὺν χρόνον καὶ μεγάλην ἐπιδεξιότητα τοῦ παρατηρητοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συστηματικῶν σφαλμάτων. Ἤδη ἡ μόνη χρησιμοποιουμένη μέθοδος εἶναι ἡ φωτογραφική.

Ἡ μέθοδος αὕτη προτιμᾶται πάσης ἄλλης, οὐ μόνον διότι εἶναι ταχυτέρα καὶ ἐπιτρέπει σημαντικὴν οἰκονομίαν τοῦ χρόνου παρατηρήσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπερέχει εἰς ἀκρίβειαν καὶ τῶν ἀρίστων ἀκόμη δι' ἡλιομέτρου παρατηρήσεων. Ἕτερον ἐπίσης πλεονέκτημα τῆς φωτογραφικῆς μεθόδου εἶναι, ὅτι ἐν αὐτῇ γίνεται χρῆσις σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἀστέρων συγκρίσεως, ἐνῷ ἐν τῇ μεθόδῳ τοῦ ἡλιομέτρου χρησιμοποιοῦνται συνήθως μόνον δύο ἀστέρες, ἐκλεγόμενοι οὕτως ὥστε νὰ εὑρίσκωνται εἰς συμμετρικὰς θέσεις ἑκατέρωθεν τοῦ ἀστέρος, οὗτινος πρόκειται νὰ μετρηθῇ ἡ παράλλαξις.

Ἡ ἀρχὴ ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ φωτογραφικὴ μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν φωτογράφησιν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀστέρος κατὰ διαστήματα ἓξ μηνῶν. Μετὰ τὴν λῆψιν τῶν φωτογραφιῶν συγκρίνεται ἡ ἀπόστασις τοῦ ἀστέρος, οὗτινος ζητοῦμεν τὴν παράλλαξιν ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἄλλους ἀστέρας, οἵτινες εὑρίσκονται πέριξ αὐτοῦ. Ἡ διαφορὰ ἀποστάσεων, ἃς εὑρίσκομεν ἐκ τῆς πρώτης πλακὸς καὶ τῆς μετὰ ἑξάμηνον ληφθείσης δευτέρας τοιαύτης, ὀφείλεται ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν παραλλακτικὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων, ἐν μέρει δὲ εἰς τὰς ἰδίας κινήσεις αὐτῶν. Λαμβάνοντες καὶ τρίτην πλάκα ἓξ μῆνας μετὰ τὴν λῆψιν τῆς δευτέρας, ὅτε ἡ παραλλακτικὴ κίνησις θὰ μηδενισθῇ, λόγῳ ἐπανόδου τοῦ ἀστέρος εἰς τὴν ἀρχικήν του θέσιν, ἡ δὲ μετάθεσις λόγῳ τῆς ἰδίας κινήσεως τῶν ἀστέρων θὰ ἔχῃ διπλασιασθῇ, κατορθοῦμεν νὰ ἀποχωρίσωμεν τὰ δύο φαινόμενα καὶ οὕτω νὰ προσδιορίσωμεν τὴν παράλλαξιν.

Πρὸς ἐπίτευξιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστέρων ἀποτελεσμάτων ἀπαιτεῖται ἡ λῆψις διαφόρων προφυλάξεων. Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ μὴ περιοριζώμεθα εἰς τὴν λῆψιν μιᾶς μόνον φωτογραφίας, ἀλλὰ νὰ λαμβάνομεν 3—4 πλάκας κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστης τῶν ὡς ἄνω τριῶν ἑξαμηνιῶν. Νὰ ἐκλέγωμεν ὡς ἀστέρας συγκρίσεως ἐκείνους οἵτινες εἶναι εἰς συμμετρικὰς κατὰ τὸ δυνατὸν θέσεις γύρῳ τοῦ κεντρικοῦ ἀστέρος, εἰς ὃν ἀφορᾷ ἡ παρατήρησις. Τὸ μέγεθος τοῦ κεντρικοῦ ἀστέρος νὰ ἐλαττοῦται καταλλήλως μέχρις ἐξισώσεως περίπου πρὸς τὸ τῶν ἀστέρων συγκρίσεως. Τέλος αἱ φωτογραφίαι νὰ λαμβάνωνται ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου ἢ τοὐλάχιστον ἐγγὺς αὐτοῦ.

Λαμβανομένων ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων προφυλάξεων, τὸ σφάλμα ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῶν παραλλάξεων διὰ φωτογραφικῆς μεθόδου δὲν ὑπερβαίνει συνήθως τὸ 0'', 01. Ἡ τοιουτοτρόπως εὑρισκομένη τιμὴ παραλλάξεως παριστᾷ τὴν *σχετικὴν παράλλαξιν* μεταξὺ τοῦ ἀστέρος ὃν ἀφορᾷ ἡ παρατήρησις καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀστέρων συγκρίσεως. Διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀπόλυτον παράλλαξιν, πρέπει εἰς τὴν σχετικὴν παράλλαξιν, ἣν εὕρομεν, νὰ προσθέσωμεν τὴν μέσην παράλλαξιν τῶν ἀστέρων συγκρίσεως. Ἡ διόρθωσις αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ μεγέθη τῶν ἀστέρων τούτων, γενικῶς δὲ εἶναι ἐλαχίστη καὶ κυμαίνεται περὶ τὰ 0'', 004—0'', 005. Διὰ τῆς φωτογραφικῆς μεθόδου κατωρθώθη μέχρι τοῦδε ὁ προσδιορισμὸς τῶν παραλλάξεων περίπου δύο χιλιάδων ἀστέρων.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐ μόνον προσδιωρίσθησαν αἱ παραλλάξεις ἀπλανῶν, αἵτινες ἦσαν τέως ἄγνωστοι, ἀλλὰ συγχρόνως ἀνεθεωρήθησαν

Digitized by Google

καὶ πολλαὶ τιμαὶ γνωστῶν παραλλάξεων. Πολλαὶ τιμαὶ παραλλάξεων εὑρέθησαν μεγαλύτεραι τοῦ δέοντος, ἄλλαι δὲ ἀπεδείχθησαν τελείως ἀβέβαιοι. Διά τινας ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἀστέρων, ὡς λ. χ. διὰ τὸν Κενταύρου, εὑρέθη ὅτι τὸ πιθανὸν σφάλμα ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς παραλλάξεώς του δὲν ὑπερβαίνει τὸ ±0″,01, δι' ἄλλους ὅμως ἀστέρας φθάνει καὶ μέχρι ±0″,05. Ἐν τῷ παρατιθεμένῳ πίνακι ἐμφαίνονται αἱ παραλλάξεις καὶ διάφορα ἄλλα στοιχεῖα τῶν ἀπλανῶν, ὧν ἡ παράλλαξις ὑπερβαίνει τὰ 0″,20.

Ἀστὴρ	Συντεταγμ. α	Συντεταγμ. δ	Μεγ.	Ετησ. ἰδία κίν.	Παραλ.	Πηγαὶ
	ω λ					
Gr. 34	0.13	+43°	8,1	2″,8	0″,27	R,Sc,C.
τ Κήτους	1.39	−16	3 7	1,9	31	S
C.Z. 5ω243	5. 8	−45	8,5	8,7	31	S
Σείριος	6.41	−17	−1,4	1,3	38	G. E
Προκύων	7.34	+ 5	,5	1,2	30	A. E
Ll. 21185	10.58	+37	7,6	4,8	37	R. C
» 21258	11. 0	+44	8,5	4.4	21	A.k,K,R
» 25372	13.40	+15	8,5	2,3	20	R E
α Κενταύρου	14.33	−60	0,2	3,7	76	G. E
O.A. 17415—6	17.37	+68	9,1	1,4	22	k
Σ 2398	18 42	+59	8,8	2,3	29	Sc, R
σ Δράκοντος	19 32	+70	4,8	1,9	22	S, P
Ἀλτάϊρ	19.46	+ 9	0,9	0,6	24	E
61 Κύκνου	21. 2	+38	4,-	5,2	31	—
ε Ἰνδ.	21.56	−57	4,8	4,7	28	G. E
Krueger 60	22.24	+57	9,2	0,9	26	R,Sc,B
Lac. 9352	22.59	−36	7,4	7,0	28	G

Πηγαί: A=Auwers, B=Barnard, C=Chase, E=Elkin, G=Sir D. Gill, K=Kapteyn, k=Krüger, P=Peter, R=Russell καὶ Hinks, S=W. de Sitter, S=M. Smith Sc=Schlesinger.

Ἡ ἐν χρήσει μονὰς μήκους πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως ἀπλανοῦς τινος ἀστέρος καλεῖται *δευτερολεπτικὴ ἀπόστασις* (*παρσέκ*, γαλλ. *parsec* = parallaxe - seconde) καὶ παριστᾷ τὴν ἀπόστασιν, εἰς ἣν δέον νὰ εὑρίσκηται σῶμά τι, ἵνα ἔχῃ παράλλαξιν ἑνὸς δευτερολέπτου τοῦ τόξου. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ ἀπόστασις εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς παραλλάξεως, παραλλάξεις 0″,1, 0″.01, 0″,001 κτλ. ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἀποστάσεις 10, 100, 1000 κτλ. *παρσέκ*. Ἵνα ἀποστάσεις ἐκπεφρασμέναι εἰς παρσὲκ τραπῶσιν εἰς μίλλια ἢ χιλιόμετρα, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι παράλλαξις 1″ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 18 ½ τρισεκατομμύρια μιλλίων ἢ πρὸς 30 τρισεκατομμύρια χιλιομέτρων περίπου, δηλ. πρὸς ἀπόστασιν ἥτις εἶναι 206.265 φορὰς μείζων τῆς μέσης ἀποστάσεως τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου.

Ἕτερος ἐν χρήσει τρόπος μετρήσεως τῶν ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν εἶναι ὁ εἰς *ἔτη φωτός*, καθ' ὃν ὁρίζονται αἱ ἀποστάσεις διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν, ἅτινα χρειάζεται τὸ φῶς ἵνα ἀπὸ τοῦ ἀστέρος φθάσῃ μέχρις ἡμῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ φῶς ἔχει ταχύτητα 300.000 χιλιομέτρων περίπου κατὰ δευτερόλεπτον. Τὸ *ἔτος φωτὸς* εἶναι ἀπόστασις κατὰ 63.000 φορὰς περίπου μεγαλυτέρα τῆς μέσης ἀποστάσεως τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Ἵνα τρέψωμεν ἀποστάσεις ἐκπεφρασμένας διὰ παρσὲκ εἰς ἔτη φωτός, ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἓν παρσὲκ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 3,26 ἔτη φωτός.

Ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι παρέχονται αἱ εἰς ἔτη φωτὸς ἀποστάσεις τῶν πλησιεστέρων πρὸ τὸ ἡλιακὸν ἡμῶν σύστημα ἀπλανῶν, μετὰ τοῦ φασματικοῦ τύπου καὶ τῆς λαμπρότητος ἑκάστου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ Ἡλίου λαμβανομένην ὡς μονάδα:

Ἀστὴρ	Ἔτη φωτὸς	Λαμπρ.	Φασμ. τύπος
Πλησιέστατος τοῦ Κενταύρ.	4,1	0,0001	—
α' Κενταύρου	4,3	1,3	Go
Μονάχου 15,040	6,2	0,0005	Mb
Laland 21,185	7,9	0,0054	Mb
Σείριος	8,6	30	Ao
Cordoba 5ω 243	10,2	0,0022	K2
τ Κήτους	10,2	0,35	Ko
ε Ἠριδανοῦ	10,5	0,31	Ko
Προκύων	10,9	7,0	F5
61 Κύκνου	10,9	0,064	K5

Συνήθως προκειμένου περὶ προσδιορισμοῦ παραλλάξεων ἐκλέγονται ἀστέρες εἴτε μεταξὺ τῶν λαμπροτέρων, εἴτε μεταξὺ τῶν ἐχόντων μεγάλην ἰδίαν κίνησιν. Ἐν τούτοις οὐδετέρα τῶν ἰδιοτήτων τούτων ἀποτελεῖ ἀσφαλὲς κριτήριον περὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀστέρος. Ἡ λαμπρότης ἀποτελεῖ στοιχεῖον εἰδικῶς ἀπατηλὸν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ. Οὕτω λ. χ. ὁ Κάνωβος, ὁ δεύτερος κατὰ λαμπρότητα ἀστὴρ ὁλοκλήρου τοῦ οὐρανοῦ, ἔχει παράλλαξιν πιθανῶς μικροτέραν τοῦ 0″,01. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν Ρίγελον. Οἱ δύο οὗτοι ἀστέρες πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πραγματικότητι λαμπρότητα πολὺ μείζονα τῆς τοῦ ἡμετέρου Ἡλίου, διότι ἂν ὁ Ἥλιος ἀπεμακρύνετο εἰς τὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν τῶν δύο τούτων ἀστέρων, ὥστε ἡ παράλλαξίς του νὰ γίνῃ 0″,01 θὰ ἐφαίνετο ἐκ τῆς Γῆς ὡς ἀστὴρ μόλις 10ου μεγέθους.

Μολονότι αἱ μέχρι τοῦδε μετρηθεῖσαι παραλλάξεις ἀπετέλεσαν σημαντικὴν προσθήκην εἰς τὰς ἡμετέρας γνώσεις ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀποστάσεις καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἀπλανῶν, ἐν τούτοις ἡ συλλογὴ τῶν συμπερασμάτων, εἰς ἃ κατέληξαν διάφοροι παρατηρηταὶ παρατηρήσαντες εἰδικῶς ἐκλεγέντας ἀστέρας, δὲν παρέχει στοιχεῖα πρόσφορα διὰ στατιστικὰς ἐρεύνας. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων F. L. Chase, M. F. Smith καὶ W. L. Elkin (*Yale Transactions* vol. II, 1906) καταρτισθεῖσα σειρὰ ἐξ 163 ἀστέρων ἐπὶ τῇ βάσει ὁμοιομόρφου σχεδίου παρατηρήσεως ἀποτελεῖ σπουδαίαν προσθήκην εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ὑπάρχοντα δεδομένα. Ἅπαντες οἱ ἀστέρες τῆς σειρᾶς ταύτης ἐξελέγησαν μεταξὺ τῶν ἐχόντων αἰωνίαν ἰδίαν κίνησιν μεγαλυτέραν τῶν 40″. Σημειωτέον ὅτι οὐδενὸς ἡ παράλλαξις εὑρέθη ἀνωτέρα τῶν 0″,20.

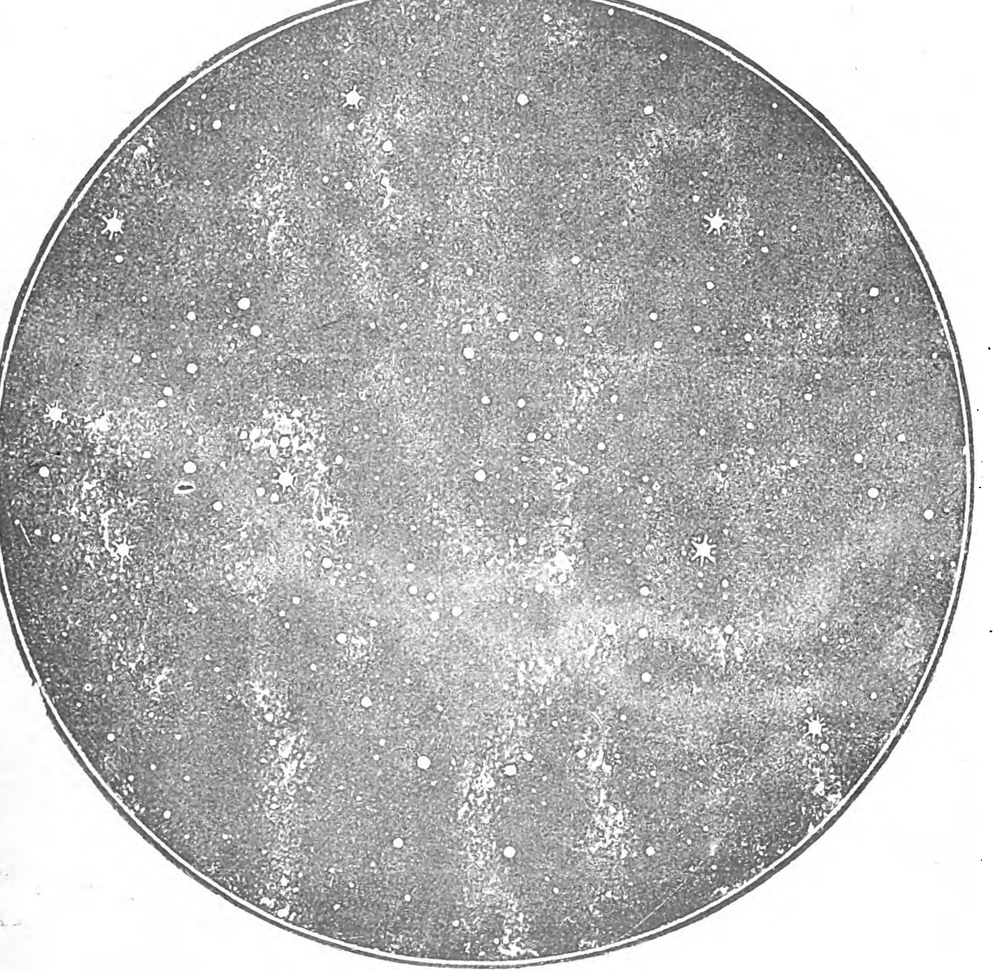

Γενικὴ ἄποψις τοῦ Γαλαξίου καὶ τῶν κυριωτέρων ἀπὸ τοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὺς ἀστέρας τοῦ Βορείου ἡμισφαιρίου.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις μέθοδος πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν. Ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον εἰς ὀλίγους διπλοῦς ἀστέρας. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ φασματοσκοπίου εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἡ σχετικὴ ταχύτης περιφορᾶς τοῦ συνοδοῦ περὶ τὸν κύριον ἀστέρα, συγκρινομένης δὲ ταύτης πρὸς τὴν περίοδον τοῦ συστήματος δύναται νὰ προσδιορισθῇ τὸ ἀπόλυτον μέγεθος τῆς τροχιᾶς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φαινόμενον μέγεθος τῆς τροχιᾶς εἶναι γνωστὸν ἐκ μετρήσεων τῆς ἑκάστοτε γωνίας θέσεως καὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν μελῶν τοῦ συστήματος, δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν τοῦ ζεύγους. Ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει λίαν περιωρισμένην ἐφαρμογήν, διότι ἡ ταχύτης περιφορᾶς τοῦ συνοδοῦ ἐν συστήματι διπλοῦ ἀστέρος, δυναμένου νὰ διαχωρισθῇ διὰ τηλεσκοπίου (οὐχὶ φασματοσκοπικῶς διπλοῦ), εἶναι ἐν γένει ἐλαχίστη καὶ προσδιορίζεται δυσκολώτατα. Ἡ μέθοδος ἐν τούτοις αὕτη ἐφαρμοσθεῖσα ἐπὶ τοῦ α *Κενταύρου* ἐπεβεβαίωσε τὰ δι' ἄλλων μεθόδων ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα. (Βλ. καὶ λ. παράλλαξις.)

Ἰδία κίνησις τῶν ἀπλανῶν.— Ἡ φαινομένη σταθερότης τῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεων τῆς πλειονότητος τῶν ἀστέρων ἐν ἀντιθέσει πρό τινας ἐξ αὐτῶν μεταβάλλοντας συνεχῶς θέσεις ἀνὰ μέσον τῶν πρώτων, ἐνέπνευσε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἰδέαν, καθ' ἣν οἱ ἀποτελοῦντες τοὺς διαφόρους ἀστερισμοὺς ἀστέρες εἶναι ἀκίνητοι ἐπὶ τοῦ στερεώματος. Τὴν ἰδέαν ταύτην μαρτυρεῖ καὶ ἡ ὀνομασία τῶν ἀστέρων τούτων, οἵτινες ἐκλήθησαν *ἀπλανεῖς*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν *πλανητῶν* ἢ *μετατιθεμένων* ἀστέρων.

Σήμερον ἐν τούτοις ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀστέρων εἶναι ἀκίνητος, ἂν δὲ φαίνωνται οὗτοι αἰσθητῶς ἀκίνητοι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς τεραστίας ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις των. Οἱ ἀρχαῖοι μελετηταὶ τοῦ οὐρανοῦ δὲν εἶχον γνῶσιν τῶν ἀστρικῶν ἀποστάσεων οὔτε μέσον πρὸς προσδιορισμὸν αὐτῶν. Μόλις κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα ὁ Κοπέρνικος ὑπέδειξεν ὅτι οἱ ἀπλανεῖς εὑρίσκονται εἰς μεγίστας ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ θέσεις των δὲν ἐπηρεάζονται αἰσθητῶς ἐκ τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς τῆς Γῆς. Ἡ γνώμη του ὅμως αὕτη ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς του ὡς ἐπιχείρημα μᾶλλον κατὰ τῆς πυθαγορείου θεωρίας περὶ *κινήσεως τῆς Γῆς*, ἣν ὑπεστήριζε, παρὰ ὡς ἀπόδειξις τῶν κολοσσιαίων ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεων τῶν ἀπλανῶν. Τὸ ὅτι οἱ καλούμενοι ἀπλανεῖς δὲν εἶναι πραγματικῶς ἀκίνητοι καὶ προσηλωμένοι εἰς ὡρισμένον σημεῖον τῆς οὐρανίου σφαίρας, τοῦτο φαίνεται ὅτι ὑπώπτευσε πρῶτος ὁ μέγας Ἵππαρχος, ὅστις, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, παρατηρήσας τῷ 125 π. Χ. νέον τινὰ ἀστέρα ἐμφανισθέντα αἰφνιδίως, ἐσκέφθη ὅτι οἱ ἀστέρες, οἵτινες θεωροῦνται *ἀκίνητοι* καὶ *ἀμετάβλητοι*, πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι τοιοῦτοι, δι' ὃ καὶ συνέταξε κατάλογον 1025 ἀστέρων, ἐν τῷ ὁποίῳ κατέγραψε πλὴν ἄλλων στοιχείων καὶ τὰς θέσεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα οὕτω δυνηθῶσιν οἱ μεταγενέστεροι νὰ ἐξακριβώσωσι πᾶσαν τυχὸν κίνησιν ἢ μεταβολήν, ἥτις ἤθελεν ἐπέλθει ἐν τῷ μεταξύ. Ὄντως δὲ τῷ 1718 ὁ Halley, τῇ βοηθείᾳ τοῦ καταλόγου τοῦ Ἱππάρχου, συγκρίνων τὰς ἐν αὐτῷ διδομένας θέσεις τοῦ Σειρίου, τοῦ Λαμπαδίου καὶ τοῦ Ἀρκτούρου πρὸς τὰς ἐξαγομένας ἐκ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ, κατώρθωσε πρῶτος *νὰ ἀποδείξῃ*, ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ἀστέρες εἶχον διὰ μέσου τῶν αἰώνων μεταβάλει τὴν θέσιν αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς πέριξ ἀστέρας, μετακινηθέντες ἀντιστοίχως κατὰ 42′, 33′ καὶ 37′ πρὸς νότον (Phil. Trans. 1718). Ὁμοίως ὁ Jacques Cassini ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Ἀρκτοῦρος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τύχωνος ὑπέστη μεταβολὴν τοῦ μήκους αὐτοῦ κατὰ 5′, ἐνῷ ὁ η *Βοώτου*, ὅστις θὰ μετεῖχε τῆς τοιαύτης μετακινήσεως, ἂν αὕτη προήρχετο ἐκ κινήσεως τῆς ἐκλειπτικῆς, δὲν εἶχε μετατοπισθῇ αἰσθητῶς.

Τὴν τοιαύτην κίνησιν τῶν ἀπλανῶν ἠθέλησαν ἀρχικῶς νὰ ἐξηγήσωσι διὰ τῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου ἐν τῷ διαστήματι. Ἐὰν ὅμως αὕτη ἦτο ἡ μόνη αἰτία, ἔπρεπεν ὅσοι μὲν ἀστέρες εὑρίσκονται πρὸς ὃ μέρος διευθύνεται ὁ Ἥλιος νὰ τείνωσι νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀλλήλων, ὅσοι δὲ εὑρίσκονται πρὸς τὸ μέρος ὅθεν προέρχεται ἐν τῇ κινήσει ὁ Ἥλιος, νὰ τείνωσι νὰ πλησιάσωσιν ἀλλήλους. Τὸ πρόβλημα ἐν τούτοις ἐμφανίζεται πολυπλοκώτερον, ἰδίᾳ ἐπειδὴ ὁ ἰσημερινὸς καὶ τὸ ἐαρινὸν ἰσημερινὸν σημεῖον, ἅτινα θεωροῦνται ὡς ἀφετηρίαι διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν θέσεων τῶν ἀστέρων, δὲν παραμένουσιν εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε θέσιν ἐν τῷ διαστήματι, ἀλλὰ κινοῦνται βαθμιαίως κατὰ τρόπον, ὅστις δύναται νὰ προσδιορισθῇ μόνον ἐκ τῆς μελέτης τῶν παρατηρήσεων.

Digitized by Google

Ἡ ἀνάγκη τῆς καταγραφῆς τῶν ἀστέρων εἰς καταλόγους καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς θέσεως αὐτῶν μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας ἐπέβαλε τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης προέκυψεν ὅτι ἅπαντες οἱ ἀπλανεῖς ὑπόκεινται εἰς κίνησιν καθ' ὡρισμένην ἕκαστος διεύθυνσιν ἐν τῷ χώρῳ. Ἐὰν δηλαδὴ φαντασθῶμεν τὴν Γῆν εἰς τὸ σημεῖον Ε καὶ ἀστέρα τινὰ εἰς τὸ Α, οὗτος εἰς τὸ τέλος χρονικοῦ τινος διαστήματος θὰ εὑρίσκηται εἰς τὸ Β, διαγράψας ἐν τῷ χώρῳ τὸ τμῆμα ΑΒ, ὅπερ παριστᾷ τὴν πραγματικὴν κίνησιν τοῦ ἀστέρος Α κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐλάχιστον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ ἀστέρος ΕΑ. Ἐκ τῆς πραγματικῆς ὅμως ταύτης κινήσεως ΑΒ δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὰς δύο συνιστώσας αὐτῆς, ὧν ἡ μία AC εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα ΕΒ, ἡ δὲ ἄλλη CB ἔχει τὴν διεύθυνσιν τῆς τελευταίας ταύτης.

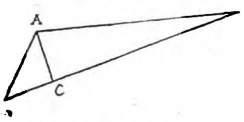

Σχ. 1.

Ἐκ τῶν δύο τούτων συνιστωσῶν μόνη ἡ πρώτη AC ἢ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀντιστοιχοῦσα γωνία AEC δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἰδέαν περὶ τῆς γωνιαίας μετακινήσεως τῶν ἀπλανῶν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἢ ἐντὸς ἑνὸς αἰῶνος καὶ καλεῖται *ἰδία κίνησις* αὐτῶν. Προκειμένου περὶ τῆς δευτέρας συνιστώσης, αὕτη καλεῖται ἀκτινικὴ *κίνησις* (βλ. λ.) καὶ προσδιορίζεται φασματοσκοπικῶς.

Πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἰδίων κινήσεων τῶν ἀπλανῶν εἶναι ἀνάγκη ὅπως συγκρίνωμεν τὰς θέσεις τῶν ἀστέρων, ὡς δίδονται αὗται ὑπὸ καταλόγων ἀναγομένων εἰς ἔτη ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἀφιστάμενα ἀλλήλων. Συνεπῶς οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων καταλόγων εἶναι καὶ πολυτιμότατοι. Μεταξὺ τῶν τοιούτων καταλόγων προέχει ὁ τοῦ Bradley, ὅστις περιέχει 3240 ἀστέρας παρατηρηθέντας ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Greenwich τῷ 1750—1763 καὶ ὁ ὁποῖος ἀνασυνετάχθη ὑπολογισθέντων ὅλων τῶν στοιχείων του ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν δεδομένων ὑπὸ τοῦ A. Auwers. Ὁ κατάλογος οὗτος περιέχει τοὺς πλείστους τῶν εἰς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τοῦ Greenwich ὁρατῶν ἀστέρων ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων μέχρις 7ου μεγέθους. Μεταγενέστερος κατάλογος ἀστέρων μέχρι μεγέθους 8,5 ὑπῆρξεν ὁ συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ S. Groombridge. Οὗτος περιέχει 4200 ἀστέρας παρατηρηθέντας τῷ 1806—1816 καὶ περιλαμβανομένους μεταξὺ τοῦ πόλου καὶ τοῦ παραλλήλου 52° πολικῆς ἀποστάσεως. Ὁ κατάλογος οὗτος ὑπελογίσθη ἐκ νέου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν δεδομένων ὑπὸ τοῦ ἤδη διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich, Sir Frank W. Dyson καὶ τοῦ W. G. Thackeray, ἐκ συγκρίσεως δὲ πρὸς τὰς τελευταίας παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich ἐξήχθησαν αἱ ἴδιαι κινήσεις ὅλων τῶν ἀστέρων τοῦ καταλόγου τούτου.

Ἀξιοσημείωτος ὑπῆρξεν ὁ προσδιορισμὸς *ἰδίων κινήσεων* τῶν ἀπλανῶν, ὃν ὀφείλομεν εἰς τὸν Lewis Boss. Οὗτος συγκρίνας τὰς θέσεις ἀστέρων τὰς διδομένας εἰς τοὺς κυριωτέρους τῶν παλαιῶν καταλόγων πρὸς τὰς ἐξαχθείσας ἐκ τῶν τελευταίων παρατηρήσεων ἐξέδωκε τῷ 1910 κατάλογον ὑπὸ τὸν τίτλον «Preliminary General Catalogue», περιέχοντα 6188 ἀστέρας ὁμαλῶς κατανεμημένους καθ' ἅπαντα τὸν οὐρανόν, μετὰ τῆς ἰδίας κινήσεως ἑκάστου. Διαφόρου κάπως φύσεως εἶναι ὁ κατάλογος τοῦ J. C. Porter («Publications of the Cincinati Observatory» No 12) καὶ ὁ τοῦ J. F. Bossert (Paris 1890, Observations). Ἀμφότεροι ἀποτελοῦσι συλλογὰς ἀστέρων ἐχόντων μεγάλας ἰδίας κινήσεις προσδιορισθείσας ἐπὶ τῇ βάσει ποικίλων πηγῶν.

Ἐν τῇ συγκρίσει τῶν παλαιοτέρων καταλόγων πρὸς νεωτέρους δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπίδρασις τῆς μεταπτώσεως καὶ τῆς κλονήσεως ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς ἀποκλίσεως τῶν ἀστέρων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν *ἀποπλάνησιν*, αὕτη δὲν προκαλεῖ πραγματικὴν ἀλλὰ φαινομένην μετάθεσιν τῶν ἀστέρων. Δέον πρὸς τούτοις νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἰδία κίνησις οὕτω προσδιοριζομένη περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου, ἀπὸ τῆς ὁποίας δέον ὡσαύτως νὰ διορθωθῇ.

Ἡ ἀνωτέρω μέθοδος διὰ συγκρίσεως παλαιῶν καταλόγων πρὸς νεωτέρους δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐφόσον πρόκειται περὶ προσδιορισμοῦ ἰδίων κινήσεων ἀπλανῶν μεγάλου μεγέθους. Προκειμένου ὅμως περὶ *ἀστέρων ἀμυδρῶν*, ὧν στερούμεθα παλαιῶν παρατηρήσεων, δυνάμεθα σήμερον νὰ προσδιορίσωμεν τὰς ἰδίας των κινήσεις διὰ τῆς φωτογραφίας, συγκρίνοντες πλάκας τῶν αὐτῶν περιοχῶν τοῦ οὐρανοῦ ληφθείσας κατὰ διαστήματα 20 τοὐλάχιστον ἐτῶν. Ἀτυχῶς τὸ μέχρι τοῦδε διαθέσιμον πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης ὑλικὸν εἶναι σχετικῶς ὀλίγον καὶ τὰ ἀποτελέσματα δὲν παρουσιάζουσιν ἀξιοσημείωτον ἐπιτυχίαν, εἰμὴ μόνον προκειμένου περὶ ἀστέρων ἐχόντων μεγάλην ἰδίαν κίνησιν. Ο προσδιορισμὸς τῶν ἰδίων κινήσεων διὰ φωτογραφιῶν διευκολύνεται σημαντικῶς ἐκ τῆς χρήσεως εἰδικοῦ μετρητικοῦ ὀργάνου, τοῦ λεγομένου *στερεοπαραβλητοῦ* (stereocomparator). Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου, ὅπερ ὁμοιάζει πρὸς τὸ στερεοσκόπιον, παρατηροῦμεν συγχρόνως τὰς εἰς δύο διαφόρους καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπωτέρας ἀλλήλων ἐποχὰς ληφθείσας φωτογραφίας, προσαρμόζοντες αὐτὰς ἀπέναντι διοφθάλμου προσοφθαλμίου. Τότε τὰ δύο εἴδωλα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος φαίνονται συμπίπτοντα εἰς ἓν ἐὰν ὁ ἀστὴρ δὲν παρουσίασεν ἰδίαν κίνησιν, τοὐναντίον δὲ φαίνονται διακεκριμένα ἀλλήλων, καὶ δὴ τόσον περισσότερον, ὅσον ἡ ἰδία κίνησις τοῦ ἀστέρος εἶναι μείζων. Ἐν τῇ φωτογραφικῇ μεθόδῳ αἱ ἐκ τῆς μεταπτώσεως, τῆς κλονήσεως κτλ. *κοιναὶ μεταβολαὶ* τῶν συντεταγμένων αὐτῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν.

Οἱ λαμπρότεροι ἀστέρες ἔχουσι κατὰ μέσον ὅρον μεγαλυτέρας ἰδίας κινήσεις, παρὰ οἱ ἀμυδροί, ἴσως διότι οἱ λαμπρότεροι εἶναι πιθανῶς πλησιέστεροι ἡμῶν ἂν καὶ ἡ λαμπρότης δὲν δύναται πάντοτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κριτήριον τῆς ἀποστάσεως. Οἱ ἀμυδροὶ ὅμως ἀστέρες εἶναι τόσον πολυπληθεῖς, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν ἀπαντῶσί τινες οἱ ὁποῖοι κινοῦνται πολὺ ταχύτερον τῶν σχετικῶς ὀλιγίστων μεγάλου μεγέθους ἀπλανῶν.

Ἡ μέση ἰδία κίνησις τῶν ἀπλανῶν πρώτου μεγέθους ἀνέρχεται εἰς $^1/_4$'' ἐτησίως, τῶν δὲ ἕκτου μεγέθους εἰς $^1/_{25}$'' περίπου. Ἐκ τῶν 500 000 ἀστέρων, οἵτινες εἶναι ὁρατοὶ διὰ τῶν ἤδη ἐν χρήσει μεσημβρινῶν τηλεσκοπίων, ὑπάρχουν περίπου 10.000 ἀστέρες ὧν προσδιωρίσθησαν αἱ ἴδιαι κινήσεις.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ ὁ ταχύτερος εἶναι ὁ ἀνακαλυφθεὶς τῷ 1916 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Barnard. Ὁ ἀστὴρ οὗτος κεῖται ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ εἰς θέσιν ὁριζομένην διὰ τῶν οὐρανογραφικῶν του συντεταγμένων α=17^h δ=4° καὶ φέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μονάχου ὑπ' ἀριθμὸν 15.040. Εἶναι μεγέθους 9,4, ἤτοι ἀόρατος διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ ἔχει ἰδίαν κίνησιν 10'', 29 ἐτησίως. Κατόπιν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ ὁ ἀστὴρ *Cordoba Zones* 5ω. Ἀρ. 243, ὅστις εἶναι μεγέθους 8,0 καὶ ἔχει ἐτησίαν ἰδίαν κίνησιν 8'', 75, συνεπῶς ἐντὸς δύο περίπου αἰώνων θὰ διαγράψῃ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τόξον ἴσον πρὸς τὴν διάμετρον τῆς πανσελήνου. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ J. C. Kapteyn ἐπὶ τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν τοῦ Cape Photographic Durchmusterung. Ἐπὶ τοῦ παρόντος 175 ἀστέρες περίπου εἶναι γνωστοὶ ὡς ἔχοντες ἰδίαν κίνησιν ὑπερβαίνουσαν 1'' ἐτησίως. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως αὐτῶν αὐξάνει διαρκῶς, ἀνακαλυπτομένων καὶ ἄλλων μεταξὺ τῶν ἀμυδροτέρων.

Οἱ ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι περιλαμβανόμενοι ἀστέρες ἔχουσιν ἰδίαν κίνησιν ἀνωτέραν τῶν 3'' ἐτησίως, εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶναι μικροῦ μεγέθους:

Ὄνομα ἀστέρος	α 1900	δ 1900	*Ἐτησία ἰδία κίνησις*	*Μέγεθος*
C Z. 5^h 243	5ω.8λ	—45°,0	8'',75	8,0
Groom. 1830	11.47	+38, 4	7, 03	6,4
Lac. 9352	22.59	—36, 4	6, 89	8,7
Cor. 32416	0.0.	—37, 8	6, 11	8,3
61^1 Cygni	21. 2	+38, 3	5, 24	5,4
Lal. 21185	10.58	+36, 6	4, 74	7,3
ε Indi	21 56	—57, 2	4, 67	5,2
Lal. 21258	11. 0	+44, 0	4, 49	8,5
o^2 Eridani	4.11	— 7, 8	4, 08	4,5
μ Cassiop.	1. 2	+54, 4	3, 75	5,3
O. A. 14318	15. 5	—16, 0	3, 68	9,1
O. A. 14320	15 5	—15, 9	3, 68	9,1
α Centauri	14.33	—60, 4	3, 60	0,2
Lac. 8760	21.11	—39, 2	3, 44	7,3
e Eridani	3.16	—43, 4	3, 12	4,4
O. A. 11677	11.15	+66, 4	3, 02	9,0

Οἱ λοιποὶ ἀστέρες ἔχουσι πάντες μικροτέρας ἰδίας ἐτησίας κινήσεις. Μόνον 24 % τῶν ἀστέρων τοῦ καταλόγου Auwers-Bradley ἔχουσιν ἰδίας κινήσεις ὑπερβαινούσας τὰ 10'' καθ' ἑκατονταετηρίδα καὶ 51 % ἀνωτέρας τῶν 5'' καθ' ἑκατονταετηρίδα. Εἰς τοὺς καταλόγους τοὺς περιέχοντας ἀμυδροὺς ἀστέρας ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι ἔτι μικροτέρα· οὕτω λ. χ. ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Groombridge οἱ ἔχοντες αἰωνίαν ἰδίαν κίνησιν ἀνωτέραν τῶν 10'' ἀποτελοῦσι τὰ 12 %, οἱ δὲ ἔχοντες ἀνωτέραν τῶν 5'' μόνον τὰ 31 %.

Ἡ ἰδία κίνησις παρίσταται συνήθως διὰ τοῦ γράμματος μ, ἐκφράζεται δὲ εἰς δευτερόλεπτα τόξου διὰ τοῦ τύπου:

$$\mu'' = 206.265 \left(\frac{AC}{\text{ἀποστάσεως}}\right)$$

ὅθεν ἕπεται:

$$AC = \frac{\mu'' \times \text{ἀπόστασιν}}{206.265}$$

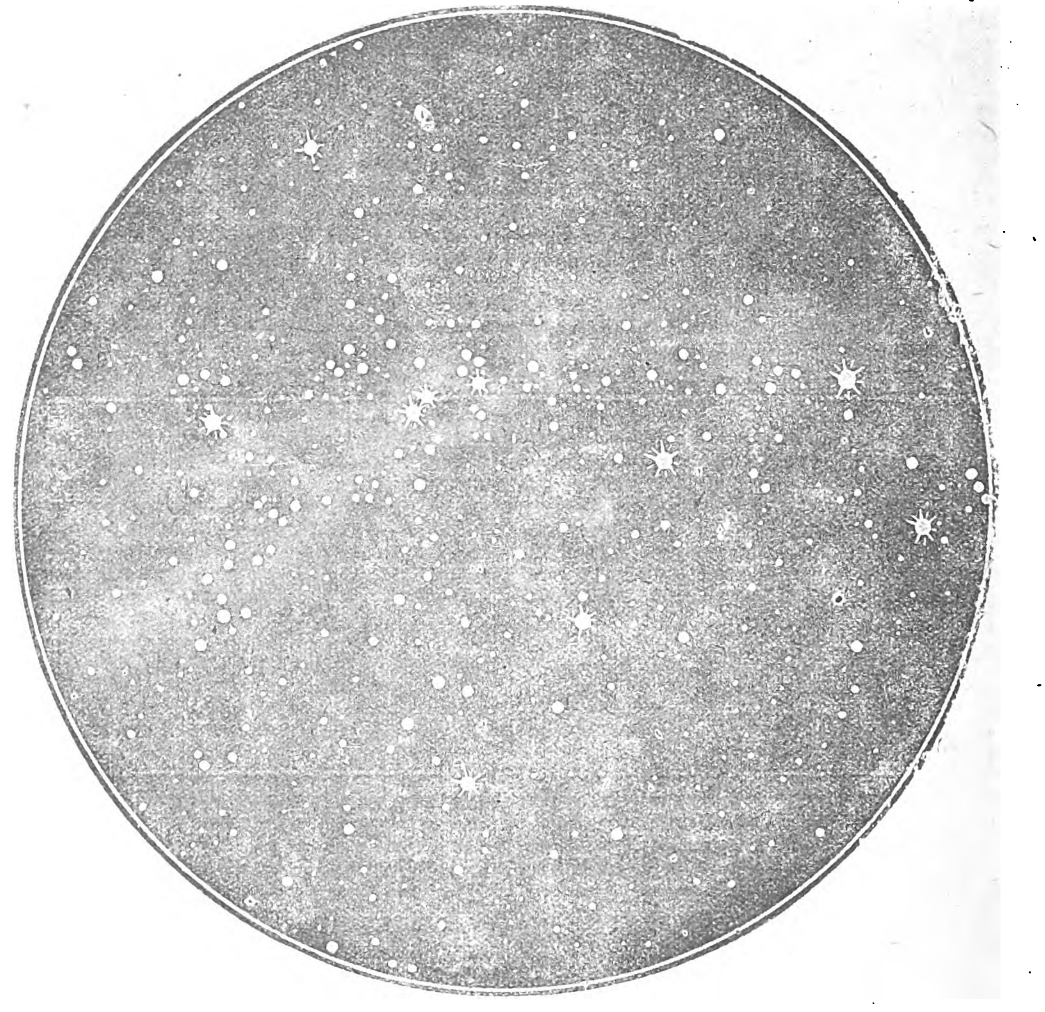

Γενικὴ ἄποψις τοῦ Γαλαξίου καὶ τῶν κυριωτέρων ἀπὸ τοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὺς ἀστέρας τοῦ Νοτίου ἡμισφαιρίου.

Κατὰ ταῦτα διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ ἐφαπτομένου τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐπιπέδου *συνιστῶσαν τῆς πραγματικῆς ταχύτητος* τῶν ἀστέρων, ἤτοι τὴν *ἰδίαν κίνησιν* αὐτῶν AC, δέον νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν, ἤτοι τὴν παράλλαξιν τῶν ἀστέρων τούτων. Σημειωτέον προσέτι ὅτι ἡ συνιστῶσα αὕτη AC οὐδέποτε δύναται νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς πραγματικῆς κινήσεως ΑΒ τοῦ ἀστέρος. Συνεπῶς εἰς τινας περιπτώσεις δυνάμεθα νὰ

Digitized by Google

ὁρίζομεν τὸ ἐλάχιστον ὅριον τῆς ταχύτητος τῶν ἀπλανῶν. Οὕτω λ. χ. περὶ τοῦ 1830 Groombridge γνωρίζομεν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασίς του *δὲν εἶναι μικροτέρα* τοῦ 2 000.000πλασίου τῆς ἀποστάσεως τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Ἐὰν εἰς τὴν ἀπόστασιν ταύτην ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔχῃ ἰδίαν κίνησιν 7'',03 ἐτησίως, αὕτη θὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς 225 χιλιόμετρα περίπου κατὰ δευτερόλεπτον, ἡ δὲ πραγματικὴ κίνησις αὐτοῦ θὰ εἶναι πάντως πολὺ μεγαλυτέρα (βλ. καὶ λ. Ἥλιος: *μεταβατικὴ κίνησις*).

Ἀστρικὰ ρεύματα.— Αἱ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν εἶναι τόσον μεγάλαι, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ φυσικός τις σύνδεσμος μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων οὐρανίων σωμάτων. Ἡ μελέτη ἐν τούτοις τῶν κινήσεων τῶν ἀπλανῶν ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχουσιν ὁμάδες ἀστέρων, οἵτινες ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰδίαν κίνησιν οὐ μόνον κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ κατὰ διεύθυνσιν, προσέτι δὲ καὶ τὴν αὐτὴν φυσικὴν σύστασιν, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἀστέρες ἔχουσι συγγένειάν τινα πρὸς ἀλλήλους ὀφειλομένην εἰς κοινὴν πιθανῶς καταγωγήν.

Πρῶτος ὁ R. A. Proctor εὗρεν ὅτι αἱ Πλειάδες ἔχουν οὐ μόνον κοινὴν κίνησιν ἀλλὰ παρουσιάζουσι καὶ ὁμοιότητα φάσματος. Ὁ L. Boss εὗρεν ὅτι 41 ἀστέρες τῆς ὁμάδος ταύτης τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Ταύρου* ἔχουσι κοινὴν ἰδίαν κίνησιν. Ὡσαύτως οἱ λαμπροὶ ἀστέρες τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* ἔχουν κοινὴν κίνησιν (πλὴν τοῦ α καὶ τοῦ η, οἵτινες ἔχουσι κίνησιν ἀντίθετον τῆς τῶν ἄλλων), ὁμοίαν ἀκτινικὴν ταχύτητα καὶ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν. Τὴν αὐτὴν ἰδίαν κίνησιν πρὸς τοὺς ἀστέρας τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* ἔχουσιν ἕτεροι 12 ἀστέρες ἐν οἷς καταλέγεται καὶ ὁ Σείριος. Ἑτέρα ὁμὰς ἐκ 16 ἀστέρων ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ *Περσέως* παρουσιάζει ἀνάλογα χαρακτηριστικά. Τέλος οἱ ἀστέρες τοῦ τύπου τοῦ *Ὠρίωνος*, ὧν τὸ φάσμα χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ παρουσίας τῶν γραμμῶν τοῦ ἡλίου, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς διαφόρους ζώνας τοῦ οὐρανοῦ, κινοῦνται σχεδὸν πάντες κατὰ δύο διευθύνσεις ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας.

Ἂν καὶ σχετικῶς ἐνωρὶς ἀνεγνωρίσθη ἡ ὕπαρξις τοιούτων ὁμαδικῶν κινήσεων καὶ ἡ πιθανότης μεταβολῶν ἀποστάσεων μεταξὺ τῶν πλησιεστέρων καὶ τῶν ἀπωτέρων ἀστέρων ἢ τῶν ἀπλανῶν διαφόρων τύπων, τάξεων καὶ κατηγοριῶν, μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη αἱ παρατηρήσεις τῶν ἀστρονόμων ἔθεσαν σοβαρῶς ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὑποθέσεως περὶ τοῦ τυχαίου χαρακτῆρος τῶν κινήσεων τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ ἐπισταμένη ἔρευνα πρὸς προσδιορισμὸν τῶν ἰδίων κινήσεων τῶν ἀπλανῶν κατὰ τὸν ἀκριβέστερον δυνατὸν τρόπον καὶ ἡ ἀσυμφωνία τῶν διὰ διαφόρων μεθόδων εὑρεθέντων ἐξαγομένων ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς θέσεως τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου ἀπέδειξαν ὅτι ἡ πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου ἀρχικὴ ὑπόθεσις, καθ' ἣν αἱ πραγματικαὶ κινήσεις τῶν ἀπλανῶν εἶναι τυχαῖαι, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβής. Τὸ ἀναληθὲς τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀπεδείχθη τῷ 1904 ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ ἀστρονόμου J. C. Kapteyn. Οὗτος ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἀστέρες ἀντὶ νὰ ἀκολουθῶσιν ἐν τῇ κινήσει των ὅλως τυχαίας κατευθύνσεις, ἐπιδεικνύουσι τοὐναντίον κατὰ προτίμησιν, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς δύο διευθύνσεις σαφῶς διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι οἱ περὶ ἡμᾶς ἀστέρες δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ μόνον ἀλλ' εἰς δύο διάφορα συστήματα. Ἡ κίνησις τῶν ἀστέρων, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν λαμβανομένων, πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Μεγάλου Κυνὸς* ἀποτελεῖ συνεπῶς τὴν συνισταμένην κίνησιν αὐτῶν, ἥτις ἐξεταζομένη λεπτομερέστερον ἀποδεικνύεται προερχομένη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν κινήσεων τῶν ἀστέρων κατὰ δύο διαφόρους ἀλλήλων διευθύνσεις, ὡς ἐὰν ἅπαντες οἱ ἀπλανεῖς ἐν τῇ κινήσει των ἠκολούθουν δύο μεγάλα διασταυρούμενα ρεύματα. Ἡ ὑπόθεσις περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο ἀστρικῶν ρευμάτων δὲν συνεπάγεται ὅτι οἱ ἀπλανεῖς κινοῦνται ἅπαντες μόνον κατὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν δύο διευθύνσεων. Οἱ ἀστέρες κατὰ τὴν νέαν ταύτην θεωρίαν, ἐκτὸς τῆς κινήσεως αὐτῶν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρεύματος εἰς ὃ ἀνήκουσιν, ἔχουσι καὶ ἰδίας κινήσεις καθ' οἱανδήποτε ἄλλην διεύθυνσιν, ὅπως ἐν τῇ παλαιᾷ θεωρίᾳ πλὴν τῆς κοινῆς αὐτῶν κινήσεως, συνεπείᾳ τῆς κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν μεταβατικῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου, ὑπετίθεντο ἔχοντες ὅλως τυχαίας πραγματικὰς κινήσεις. Αἱ δύο ἐν τούτοις θεωρίαι ἄγουσιν εἰς ὅλως διάφορον στατιστικὴν κατανομὴν τῶν ἀστρικῶν κινήσεων. Κατὰ τὴν παλαιὰν θεωρίαν, ἥτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ *θεωρία τοῦ ἑνὸς ρεύματος*, ἀφοῦ κατ' αὐτὴν ἅπαντες οἱ ἀστέρες φαίνονται ἀποτελοῦντες ἓν καὶ μόνον ρεῦμα, ὅπερ τείνει νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου, πρέπει αἱ φαινόμεναι διευθύνσεις τῶν κινήσεων τῶν ἀπλανῶν νὰ παρουσιάζωσι τοιαύτην κατανομήν, ὥστε ἐλάχιστοι μὲν ἀστέρες νὰ φαίνωνται βαίνοντες κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν ἡλιακὸν κόρυμβον, οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν τείνοντες νὰ ἀπομακρυνθῶσι τοῦ σημείου τούτου. Πρὸς τούτοις ἐὰν ἐλαμβάνετο ὡρισμένη τις περιοχὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπελογίζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων οἵτινες κινοῦνται κατὰ τὰς διαφόρους διευθύνσεις ἤτοι ἀπὸ 0°—10°, ἀπὸ 10°—20°, ἀπὸ 20°—30° κτλ. τῶν γωνιῶν τούτων μετρουμένων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς ἀνατολάς, καὶ κατεσκευάζετο πολικὸν διάγραμμα ἐν τῷ ὁποίῳ ἑκάστη ἐπιβατικὴ ἀκτὶς κατὰ δοθεῖσαν διεύθυνσιν νὰ εἶχε μῆκος ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην κινουμένων ἀστέρων, τὰ ἄκρα τῶν ἐπιβατικῶν τούτων ἀκτίνων θὰ ἀπετέλουν σημεῖα περιφερείας κύκλου εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ μὲν κινήσεις τῶν ἀστέρων ἦσαν ὅλως τυχαῖαι, ἡ δὲ κίνησις τοῦ Ἡλίου ἦτο μηδαμινή. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ὁ Ἥλιος δὲν εἶναι ἀκίνητος, αἱ πραγματικαὶ κινήσεις τῶν ἀστέρων συνδυαζόμεναι μετὰ τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου παρέχουσιν ὡς συνισταμένην τὴν φαινομένην κίνησιν τῶν ἀπλανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι φαίνονται κινούμενοι ἀντιθέτως τοῦ Ἡλίου, ἐλάχιστοι δὲ φέρονται ὁμορρόπως πρὸς αὐτόν. Ἐντεῦθεν δι' ἀναλόγου γραφικῆς κατασκευῆς εὑρίσκομεν ἀντὶ περιφερείας κύκλου ᾠοειδῆ τὸ σχῆμα καμπύλην, παριστάνουσαν τὴν παρατηρουμένην κατανομὴν τῶν κινήσεων. Ἡ καμπύλη αὕτη εἶναι συμμετρικὴ ὡς πρὸς τὸν μέγιστον κύκλον τὸν διερχόμενον διὰ τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου καὶ τοῦ ἀντικορύμβου. Τὰ συμπεράσματα ἐν τούτοις τῆς θεωρίας ταύτης οὐδόλως συμφωνοῦσι πρὸς τὴν πραγματικότητα. Αἱ κατὰ τὴν ἀνωτέρω γραφικὴν μέθοδον ἐξαγόμεναι καμπύλαι ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων παρεχομένων ἐκ τῶν παρατηρήσεων δὲν εἶναι τόσον ἁπλαῖ ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ πολυπλοκώτεραι. Ἐν πρώτοις οἱ ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου τείνοντες νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀστέρες δὲν εἶναι οἱ περισσότεροι, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αἱ διευθύνσεις πρὸς ἃς φέρονται οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ ἐλάχιστοι τῶν ἀστέρων δὲν εἶναι τελείως ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας. Ἡ τοιαύτη ἀσύμμετρος κατανομὴ τῶν ἀστρικῶν κινήσεων δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως, εἰμὴ μόνον διὰ τῆς ὑποθέσεως καθ' ἣν οἱ ἀστέρες ἀνήκουσιν *εἰς δύο* κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διακεκριμένα ἀλλήλων συστήματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παρασταθῶσι γραφικῶς καὶ ἐντὸς πάντοτε τῶν ὁρίων τῶν σφαλμάτων παρατηρήσεως διὰ τῆς ἀλληλεπιθέσεως δύο ἁπλῶν διαγραμμάτων ὡς τὰ προαναφερθέντα (βλ. κατωτ. σχ. 2). Τὰ τμήματα ΟΡ καὶ ΟΤ παριστῶσι τὰς δύο εὐνοουμένας, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ τῶν ἀστέρων διευθύνσεις, ὁ συνδυασμὸς δὲ τῶν δύο τούτων ἁπλῶν ρευμάτων παρέχει τὴν κατανομὴν τῶν ἰδίων κινήσεων τῶν ἀπλανῶν τὴν παριστωμένην ὑπὸ τοῦ διαγράμματος (σχ. 3). Ἐὰν κατασκευασθῶσι παρόμοια διαγράμματα διὰ διαφόρους περιοχὰς τοῦ οὐρανοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρουμένων ἰδίων κινήσεων, αἱ δὲ οὕτω προσδιοριζόμεναι διευθύνσεις ΟΡ καὶ ΟΤ ἐπεκταθῶσιν ἐν εἴδει μεγίστων κύκλων ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ δύο οὗτοι μέγιστοι κύκλοι τέμνουσιν ἀλλήλους εἰς δύο διάφορα ἀλλήλων σημεῖα.

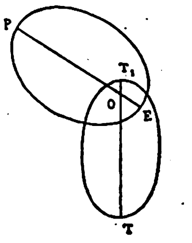

Σχ. 2.

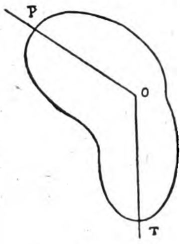

Σχ. 3.

Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι αἱ δύο εὐνοούμεναι διευθύνσεις ἐν οἱαδήποτε περιοχῇ τοῦ οὐρανοῦ ἄγουσι πρὸς τὰ αὐτὰ σημεῖα τῆς οὐρανίου σφαίρας καὶ παριστῶσι τὰς πραγματικὰς διευθύνσεις τῶν δύο διασταυρουμένων ἀστρικῶν ρευμάτων. Ἐκ τῶν σημείων τούτων τὸ ἓν ἔχει $\alpha = 90°$ καὶ $\delta = -15°$ καὶ τὸ ἕτερον $\alpha = 285°$ καὶ $\delta = -64°$. Τὰ δύο ταῦτα σημεῖα δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι *κόρυμβοι* (*apices*) *τῶν δύο ἀστρικῶν ρευμάτων*, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἡλιακὸν κόρυμβον ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ ἑνὸς ρεύματος, καὶ εὑρίσκονται εἰς ἀπόστασιν περίπου 110° ἀπ' ἀλλήλων.

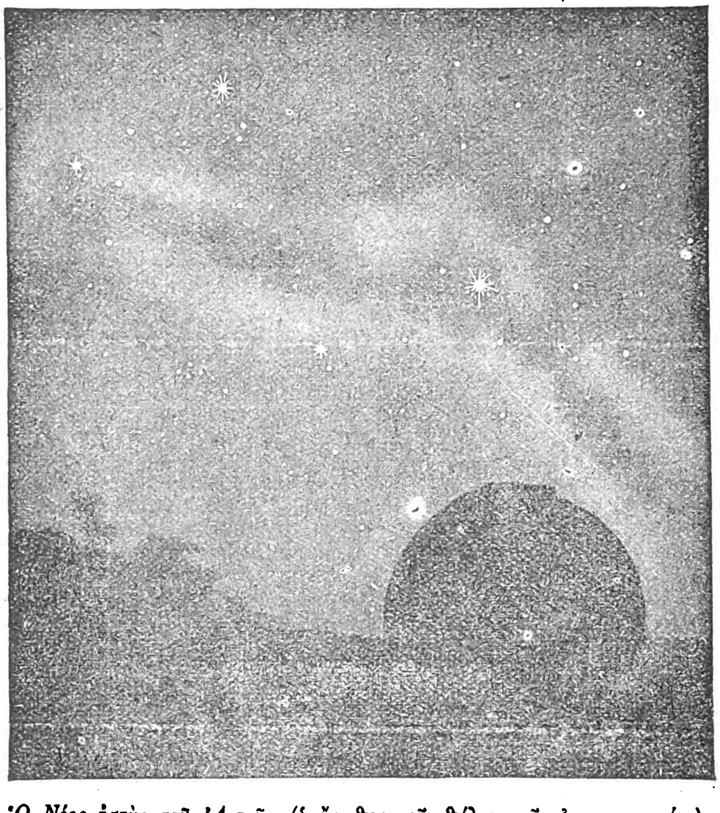

Ὁ Νέος ἀστὴρ τοῦ Ἀετοῦ (ὁ ἄνωθεν τοῦ θόλου τοῦ ἀστεροσκοπείου) τὴν 10 Ἰουνίου 1918, κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ μεγίστου τῆς λάμψεώς του.

Ἡ ὕπαρξις τῶν δύο ἀστρικῶν ρευμάτων ἀνεκαλύφθη ἐκ τῆς μελέτης τοῦ καταλόγου τοῦ Bradley (Brit. Assoc. Rep. 1805, p. 257), ἀκολούθως δὲ ἐπεβεβαιώθη ἐκ τῆς διερευνήσεως τῶν ἰδίων κινήσεων τοῦ καταλόγου Groombridge (Mon. Not. R. A. S. 1906, 67, p. 34 καὶ 1910,71 p. 4). Μελετήσας τὰς κινήσεις τῶν ἐχόντων πολὺ μεγάλην ἰδίαν κίνησιν ἀστέρων ὁ Sir F. W. Dyson, διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich, ἀνεῦρεν ὅτι τὰ δύο ἀστρικὰ ρεύματα ὑφίστανται εἰς ἁπάσας τὰς περιοχὰς τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν καταλόγων ἰδίων κινήσεων τοῦ Greenwich - Carrington εὑρέθη ὅτι τὰ δύο ρεύματα ὑφίστανται καὶ μεταξὺ τῶν ἀμυδρῶν ἀστέρων μέχρι μεγέθους 9,5, περὶ τῶν ἀμυδροτέρων ὅμως μέχρι τοῦδε δὲν ὑπάρχουσι σαφεῖς ἐνδείξεις. Ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῆς μαθηματικῆς ἀναλύσεως, τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο ρευμάτων περιλαμβάνει περίπου τὰ 60% τῶν ἀστέρων, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 40% ἀνήκουσιν εἰς τὸ δεύτερον. Πρὸς τούτοις ἡ ταχύτης τοῦ πρώτου εἶναι περίπου διπλασία τῆς τοῦ δευτέρου, δι' ὃ τὸ ἓν καλεῖται *ταχὺ ρεῦμα* καὶ τὸ ἕτερον *βραδύ*. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι αἱ κινήσεις τῶν ἀστέρων κατὰ τὰς διευθύνσεις τῶν δύο ρευμάτων μετροῦνται σχετικῶς πρὸς τὸν Ἥλιον, συνεπῶς αἱ ἀνωτέρω ταχύτητες δὲν εἶναι ἀπόλυτοι ἀλλὰ σχετικαί.

Ἐὰν παραστήσωμεν (σχ. 4) τὰς ταχύτητας ταύτας τῶν δύο ρευμάτων διὰ τῶν τμημάτων ΣΑ καὶ ΣΒ καὶ διαιρέσωμεν τὸ τμῆμα ΑΒ διὰ τοῦ σημείου Γ, οὕτως ὥστε νὰ ἔχωμεν ΑΓ : ΓΒ=2 : 3, ἤτοι ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀστέρων τῶν δύο ρευμάτων, τὸ τμῆμα ΣΓ θὰ παριστᾷ τὴν κίνησιν τοῦ σημείου τομῆς τῶν δύο ρευμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ τὸ τμῆμα ΓΣ τὴν κίνησιν τοῦ Ἡλίου καὶ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡλιακὸν κόρυμβον, ἐνῷ τὸ τμῆμα ΑΒ θὰ παριστᾷ

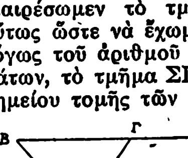

Σχ. 4.

τὴν ταχύτητα τοῦ ἑνὸς ρεύματος ὡς πρὸς τὸ ἕτερον. Τὰ σημεῖα τῆς οὐρανίου σφαίρας πρὸς τὰ ὁποῖα διευθύνεται ἡ ΑΒ καλοῦνται *πόλοι* (vertices), αἱ δὲ κατὰ προσέγγισιν οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι αὐτῶν εἶναι, τοῦ μὲν πρώτου $\alpha = 95°$ καὶ $\delta = +12°$, τοῦ δὲ δευτέρου $\alpha = 275°$ καὶ $\delta = -12°$. Τὰ δύο ταῦτα σημεῖα κεῖνται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου του *Γαλαξίου*.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τοῦ *ἡλιακοῦ κορύμβου* ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῶν δύο ρευμάτων συμφωνεῖ ἱκανοποιητικῶς πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῶν διαφόρων ἄλλων μεθόδων. Ὁ ἡλιακὸς κόρυμβος εὑρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὸν κόρυμβον τοῦ ταχέος ρεύματος, ἀλλὰ μετατίθεται πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ κορύμβου τοῦ βραδέος ρεύματος. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι, ὅταν μελετῶνται ἰδιαιτέρως αἱ μεγαλύτεραι καὶ αἱ μικρότεραι ἴδιαι κινήσεις, ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει ὑπὲρ τὸ δέον μέγαν ἀριθμὸν ἀστέρων ἀνηκόντων εἰς

Digitized by Google

τὸ ταχὺ ρεῦμα, ὁ δὲ ἐντεῦθεν προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου ἄγει εἰς τὴν εὕρεσιν σημείου κειμένου ἐγγύτατα τοῦ κορύμβου τοῦ ρεύματος τούτου πολὺ μικρᾶς ἀποκλίσεως. Τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐξήγησις τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς ἃ κατέληξεν ὁ Stumpe καὶ ὁ Porter, οἵτινες διῄρεσαν τὰς ἰδίας κινήσεις εἰς ὁμάδας ἀναλόγως τῆς ἀριθμητικῆς των τιμῆς καὶ εὗρον ὅτι ἡ ἀπόκλισις τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου ἔβαινε βαθμηδὸν αὔξουσα ἐφ' ὅσον ἠλαττοῦτο ἡ τιμὴ τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν τοῖς λογισμοῖς ἰδίων κινήσεων.

Διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν δύο ρευμάτων ἐξηγεῖται πρὸς τούτοις ἕτερός τις ἀνώμαλος προσδιορισμὸς τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου, ὀφειλόμενος εἰς τὸν καθηγητὴν H. A. Kobold (Astr. Nachr 3163, 3451, καὶ 3491). Ὁ Kobold, ἀκολουθῶν εὐφυᾶ μέθοδον ἰδίας ἐπινοήσεως, εὗρεν ὡς ἀπόκλισιν τοῦ ἡλιακοῦ κορύμβου—3°, ἥτις οὐδόλως συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐξαχθεῖσαν ἐκ τῶν προγενεστέρων προσδιορισμῶν. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς μεθόδου τοῦ Kobold ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι παρέχει τὴν γραμμὴν συμμετρίας τῶν κινήσεων τὴν συνδέουσαν τὸν κόρυμβον καὶ τὸν ἀντικόρυμβον, χωρὶς νὰ ἐμφαίνηται πρὸς ποῖον ἄκρον τῆς γραμμῆς ταύτης κεῖται ὁ κόρυμβος. Ἡ γραμμὴ αὕτη τοῦ Kobold ἀποτελεῖ βεβαίως τὴν μέσην θέσιν τῶν ἀντιστοίχων γραμμῶν συμμετρίας τῶν δύο ρευμάτων, ἀλλὰ κεῖται ἐν τῇ *ὀξείᾳ γωνίᾳ* αὐτῶν, ἐνῷ ἡ διεύθυνσις τῆς μεταβατικῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου ἀποτελεῖ μὲν μέσην τινὰ διεύθυνσιν μεταξὺ τῶν διευθύνσεων τῶν δύο ρευμάτων, ἀλλὰ κεῖται ἐντὸς τῆς ὑπ' αὐτῶν σχηματιζομένης *ἀμβλείας γωνίας*. Καὶ ὁ Schwarzschild, παραδεχόμενος τὴν ὕπαρξιν διευθύνσεώς τινος ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι συμμετρικαὶ αἱ κινήσεις τῶν ἀπλανῶν, ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑποθέτων ὅτι οἱ ἀστέρες ἔχουσι μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν κινήσεως πρός τινα ὡρισμένην διεύθυνσιν (τὴν γραμμὴν ἥτις συνδέει τοὺς πόλους AB) παρὰ καθέτως πρὸς αὐτήν.

Ἡ θεωρία τῆς ὑπάρξεως δύο ρευμάτων συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀκτινικῶν ταχυτήτων τῶν ἀπλανῶν, δοθέντος ὅτι αἱ ἀκτινικαὶ ταχύτητες μετὰ τὴν ἀπαλοιφὴν τῆς συνιστώσης τῆς ὀφειλομένης εἰς τὴν μεταβατικὴν κίνησιν τοῦ Ἡλίου παρουσιάζουσι σαφῆ τάσιν αὐξήσεως ἐγγὺς τῶν δύο πόλων παρὰ ὁπουδήποτε ἀλλαχοῦ.

Πλὴν τῶν δύο τούτων ἀντιθέτως διευθυνομένων ρευμάτων, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουσι πρὸς δύο γαλαξίας, οἵτινες συναντηθέντες λόγῳ ἴσως τῆς ἀμοιβαίας των ἕλξεως διασχίζουσιν ἀλλήλους χωρὶς νὰ ἀναμιγνύωνται οἱ ἀστέρες των, εὑρέθη ἀπό τινος καὶ τρίτον ρεῦμα ἐπίσης πολυάριθμον, διευθυνόμενον κατά τινα διάμετρον τοῦ Γαλαξίου ὀλίγον διαφέρουσαν τῆς διευθύνσεως, ἣν αἱ παλαιότεραι ἔρευναι ἀπέδιδον εἰς τὸ ἡλιακὸν σύστημα. Εἰς τὸ τρίτον τοῦτο ρεῦμα ἀνήκουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀστέρων τοῦ φασματικοῦ τύπου τοῦ *Ὠρίωνος*, ἀντιπροσωπεύονται δὲ ἐν αὐτῷ ὅλοι οἱ φασματικοὶ τύποι, ἀλλ' ἀνίσως, ἐπικρατούντων κυρίως τῶν τοῦ τύπου τοῦ *Ὠρίωνος*. Εἰς τὸ ρεῦμα τοῦτο περιλαμβάνονται οἱ πλεῖστοι τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων τοῦ Ἡλίου ἀστέρων, ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα δύο ρεύματα ἀνήκουσιν οἱ ἐγγύτερον ἡμῶν εὑρισκόμενοι ἀπλανεῖς.

Αἱ πιθανότητες τῆς συγκρούσεως τῶν ἀστέρων τοῦ ἑνὸς ρεύματος πρὸς τοὺς τοῦ ἄλλου φαίνονται ἐλάχισται, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν τεραστίων ἀποστάσεων, αἵτινες χωρίζουσιν αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων καὶ τῶν ἀδιοράτων νόμων τῶν διεπόντων τὴν θαυμαστὴν ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος.

Τὸ ζήτημα τῶν ἀστρικῶν ρευμάτων ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων θεμάτων τῆς λεγομένης *Ἀστρικῆς Ἀστρονομίας*, ἡ ἀκριβὴς ὅμως ἐξήγησις αὐτοῦ δὲν εὑρέθη εἰσέτι.

Ἐξέλιξις τῶν ἀπλανῶν.— Ἡ ἀπουσία ὡρισμένων χαρακτηριστικῶν γραμμῶν ἐκ τοῦ φάσματος ἀστέρος τινὸς δὲν σημαίνει ὅτι τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα ἐλλείπουσι τελείως ἢ τοὐλάχιστον σπανίζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀπλανοῦς τούτου. Τὸ φασματοσκόπιον παρέχει πληροφορίας περὶ τοῦ λεπτοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος, ἤτοι τῆς ἀτμοσφαίρας τῶν ἀστέρων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐνδέχεται νὰ ἀπαντῶσι στοιχεῖα διαλανθάνοντα τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας, διότι ἡ μορφὴ τοῦ λαμβανομένου φάσματος ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῆς θερμοκρασίας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πιέσεως, ὑφ' ἣν εὑρίσκονται τὰ παρέχοντα αὐτὸ χημικὰ στοιχεῖα. Συνεπῶς οἱ ἀστέρες τῶν διαφόρων φασματικῶν τύπων δὲν ἕπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ἔχουσι διάφορον χημικὴν σύστασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι εὑρίσκονται ὑπὸ διαφόρους φυσικὰς συνθήκας, ὡς δὲ πιστεύεται σήμερον ἕκαστος ἀστὴρ καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ διέρχεται διὰ διαφόρων σταδίων ἐξελίξεως ἀντιστοιχούντων πρὸς ἅπαντας ἢ τοὐλάχιστον τοὺς πλείστους τῶν διαδοχικῶν φασματικῶν τύπων. Οἱ ἀστέρες, ὡς γνωστόν, ἀποβάλλουσι τεράστια ποσὰ ἐνεργείας δι' ἀκτινοβολίας θερμότητος εἰς τὸ ἀχανές. Αἱ κοιναὶ στερεαὶ ἢ ὑγραὶ μᾶζαι ψύχονται πολὺ ταχύτερον, ὡς ἐκ τούτου καὶ μετά τινα καιρὸν παύουσι λάμπουσαι. Αἱ ἀεριώδεις ὅμως μᾶζαι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας βαίνουσι συνεχῶς συστελλόμεναι κατ' ὄγκον, οὕτω δὲ ἡ δυναμικὴ ἐνέργεια μεταβάλλεται εἰς θερμότητα. Ὡς ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Homer Lane ἀεριώδης μᾶζα διατελοῦσα ἐν ἰσορροπίᾳ διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἕλξεως τῶν μορίων αὐτῆς ἀποβαίνει ὁλονὲν θερμοτέρα, μολονότι δὲν παύει ἀκτινοβολοῦσα θερμότητα, διότι ἡ θερμότης τὴν ὁποίαν κερδίζει διὰ τῆς συστολῆς ὑπερβαίνει τὴν ἀποβαλλομένην δι' ἀκτινοβολίας. Ἐντεῦθεν συνάγομεν ὅτι ἕκαστος ἀστὴρ κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ βαίνει ἀπὸ τῆς διαχύτου ἀεριώδους καταστάσεως πρὸς συμπύκνωσιν καθιστάμενος ὁλονὲν θερμότερος. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον, διότι ὅταν ἡ πυκνότης αὐξηθῇ σημαντικῶς, τότε ἡ ὕλη παύει νὰ ἔχῃ τὰς ἰδιότητας τελείου ἀερίου, ἡ δὲ συστολὴ εἶναι πλέον ἀνεπαρκὴς πρὸς συντήρησιν τῆς θερμότητος. Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ σταδίῳ ὁ ἀστὴρ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι συστελλόμενος, ἡ θερμοκρασία του ὅμως ἐλαττοῦται. Τὸ μέγιστον ὅριον τῆς θερμοκρασίας δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ δι' ὅλους τοὺς ἀστέρας, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μάζης ἑκάστου. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Lane ἀφορᾷ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀστέρος. Προκειμένου περὶ τῆς φωτοσφαίρας καὶ τῆς ἀπορροφητικῆς στιβάδος τῶν ἀπλανῶν, αὗται δὲν ἀκολουθοῦσι κατ' ἀνάγκην τὸν αὐτὸν νόμον. Ἡ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται πάντως ἐκ τῆς ταχύτητος μεθ' ἧς διάφορα ρεύματα κατορθοῦσι νὰ μεταδίδωσι θερμότητα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀστέρος εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτοῦ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἀπολεσθείσης δι' ἀκτινοβολίας καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκ πλήθους συνθηκῶν αἵτινες διαφεύγουσι τὴν κατὰ πόδας ἀνίχνευσιν.

Αἱ γνῶμαι περὶ τῶν σταδίων καὶ τῆς τάξεως, ἥτις ἀκολουθεῖται ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ἀπλανῶν, εἶναι διάφοροι καὶ πολλάκις ἀντίθετοι ἐξ ὅλων ὅμως ὡς πιθανωτέρα φέρεται ἡ ἑξῆς: Ἀρχικῶς ὑπάρχει διάχυτός τις νεφέλη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμογενὴς τὴν σύστασιν, ἥτις συνεπείᾳ διαφόρων λόγων διαταρασσόντων τὴν ἐκ τῆς ἕλξεως ἰσορροπίαν συγκεντροῖ τὴν ὕλην εἰς ὡρισμένους πυρῆνας. Ὁ Jeans θεωρητικῶς ὑπελόγισε τὰς κατὰ μέσον ὅρον ἀποστάσεις τῶν τοιούτων πυρήνων καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἐξαγόμενά του συμφωνοῦσι πρὸς τὰς παρατηρουμένας ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν πρὸς ἀλλήλους (Astroph Journ. v. XXII). Μόλις ἀρχίσῃ ἡ συμπύκνωσις, ἡ προκαλουμένη ἐξ αὐτῆς ἀνάπτυξις θερμότητος προκαλεῖ ἔκλυσιν τοῦ ἡλίου, τοῦ ὑδρογόνου καὶ τῶν λοιπῶν ἐλαφρῶν ἀερίων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ παρουσία ἀεριώδους νεφέλης, ἥτις συχνότατα ἀπαντᾷ εἰς τὰς συστροφάς. Παράδειγμα τοιούτου νεφελώδους περιβλήματος ἔχομεν εἰς τὴν συστροφὴν τῶν Πλειάδων. Ἐφόσον οἱ πυρῆνες μεγεθύνονται διὰ τῆς ἕλξεως τῆς περὶ αὐτοὺς ὕλης καθίστανται ἱκανοὶ νὰ συγκρατῶσι τὰ πέριξ αὐτῶν ἐλαφρὰ ἀέρια, οὕτω δὲ σχηματίζονται αἱ ἐξ ἡλίου καὶ ὑδρογόνου ἀτμοσφαῖραι. Ἡ θερμοκρασία τῆς φωτοσφαίρας κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο φθάνει εἰς τὸ μέγιστον αὐτῆς, ὁ δὲ ἐμφανιζόμενος οὕτως ἀστὴρ ὑπάγεται εἰς τὸν φασματικὸν τύπου τοῦ ἡλίου. Ἀκολουθεῖ βαθμιαία ἀπορρόφησις πρῶτον μὲν τοῦ ἡλίου, βραδύτερον δὲ τοῦ ὑδρογόνου, ἡ φωτοσφαῖρα ὁλονὲν καθίσταται ψυχροτέρα καὶ ὁ ἀστὴρ ἐξακολουθεῖ μεταπίπτων ἀπὸ σταδίου εἰς στάδιον, ἤτοι ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ Σειρίου, εἰς τὸν τοῦ Προκυνός, τοῦ Ἡλίου, τοῦ Ἀρκτούρου καὶ τοῦ Ἀντάρεως. Τινὲς θεωροῦσι τὸν τύπον τοῦ Ἀντάρεως (τύπος III) ὡς ἓν τῶν πρώτων σταδίων ἐξελίξεως καὶ μάλιστα προηγούμενον τῶν ἀστέρων τοῦ Ἡλίου, ὁπότε ἡ θερμοκρασία δέον νὰ θεωρηθῇ εἰσέτι τείνουσα πρὸς αὔξησιν. Οἱ ἀστέρες τοῦ IV τύπου (οἱ *ἀνθρακοῦχοι*) τάσσονται ὑφ' ὅλων εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξελίξεως, φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἀκολουθοῦν τὸν τύπον τοῦ Ἡλίου παρὰ τοὺς τοῦ Ἀντάρεως. Ἐὰν οἱ τελευταῖοι οὗτοι θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκοντες εἰς τὰ πρῶτα στάδια ἐξελίξεως, τοῦτο οὐδόλως δυσκολεύει τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων, ἂν ὅμως οἱ ἀστέρες τοῦ τύπου τοῦ Ἀντάρεως καὶ οἱ ἀνθρακοῦχοι θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτέλεσμα περαιτέρω ἐξελίξεως τῶν ἀστέρων τοῦ τύπου τοῦ Ἡλίου, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτοὺς οὐχὶ ὡς διαδοχικὰ ἀλλ' ὡς παραλλήλως βαίνοντα στάδια, ὁπότε ἡ χημική των σύστασις θέλει βοηθήσει διὰ τὴν κατάταξίν των εἰς τὸν τρίτον ἢ εἰς τὸν τέταρτον τύπον. Οἱ ἀστέρες Wolf-Rayet πρέπει νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰ πρῶτα στάδια ἐξελίξεως. Οὗτοι εἶναι πιθανῶς εἰς ἡμινεφελώδη κατάστασιν. Σημειωτέον ὅτι τὸ φάσμα τοῦ Νέου Περσέως, ἀφοῦ διῆλθε στάδιον καθ' ὃ ὡμοίαζε πρὸς τὸ φάσμα τῶν πλανητοειδῶν νεφελοειδῶν, μετέπεσεν ἀκολούθως εἰς φάσμα ἀστέρων τοῦ τύπου Wolf Rayet.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω λοιπὸν θεωρίαν, ἥτις διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Russell καὶ τοῦ Hertzsprung συμφώνως πρὸς προγενεστέραν σχετικὴν θεωρίαν τοῦ Lockyer, οἱ ἀπλανεῖς ὑπόκεινται εἰς ἐξέλιξιν ἥτις ἀκολουθεῖ καμπύλην κατ' ἀρχὰς ἀνιοῦσαν καὶ εἶτα κατιοῦσαν, ἤτοι ἕκαστος ἀστὴρ διατρέχει κατ' ἀντίθετον φορὰν τὴν σειρὰν τῶν φασματικῶν τύπων δι' ὧν διῆλθεν ἤδη. Ἐπομένως ἡ πλήρης σειρὰ τῶν διαδοχικῶν φασματικῶν τύπων ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ἀπλανῶν εἶναι M, K, G, F, A, B, A, F, G, K, M, N, μετὰ τῶν ἀντιστοίχων χρωμάτων αὐτῶν. Καθ' ὅσον ἕκαστος ἀστὴρ διατρέχει τὸν κύκλον τοῦτον ἐν τῇ ἐξελίξει του, ἡ πυκνότης του αὐξάνει καὶ ὁ ὄγκος του ἐλαττοῦται. Ὅθεν οἱ τοῦ τύπου M, οἱ μὲν *νέοι* θὰ ἔχωσι *μέγιστον* ὄγκον, οἱ δὲ *παλαιοὶ* ἀστέρες *πολὺ μικρόν*.

Ὁ Russell καὶ ὁ Hertzsprung στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν παρατηρήσεών των ἀπέδειξαν ὁριστικῶς ὅτι οἱ ἀστέρες ὄντως διακρίνονται εἰς δύο τάξεις, εἰς *γίγαντας* καὶ εἰς *νάνους*, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον μᾶλλον εὐδιάκριτοι ἀλλήλων ὅσῳ πλησιάζομεν πρὸς τοὺς ἐρυθροὺς ἀστέρας. Ἡ τοιαύτη διαίρεσις εἶναι ἧττον εὐκρινὴς εἰς τοὺς τύπους F, G καὶ K, δὲν ὑπάρχει δὲ ποσῶς εἰς τοὺς A καὶ B ἔνθα αἱ δύο τάξεις ἑνοῦνται. Οἱ γίγαντες καὶ οἱ νάνοι τοῦ αὐτοῦ χρώματος ἔχουν ἀπόλυτον λαμπρότητα, οἱ μὲν γίγαντες μεγάλην καὶ τὴν αὐτὴν εἰς ὅλους τοὺς τύπους, οἱ δὲ νᾶνοι μικρὰν καὶ αὔξουσαν ἀπὸ τοῦ M πρὸς τὸ B. Τὰ φάσματα τῶν γιγάντων καὶ τῶν νάνων τοῦ αὐτοῦ τύπου εἶναι σχεδὸν ὅμοια, ἀλλ' οὐχὶ ἀπολύτως τὰ αὐτά. Παρατηροῦνται εἰς αὐτὰ διαφοραί τινες εἰς τὴν σχετικὴν ἔντασιν τῶν γραμμῶν ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἐπηρεάζονται πολὺ ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῆς πιέσεως. Πρὸς τούτοις καὶ ἡ γενικὴ διανομὴ ἐντάσεως εἰς τὰ φάσματα τῶν δύο τάξεων διαφέρει, τῶν γιγάντων ὄντων σχετικῶς ἐρυθροτέρων.

Τὴν διαίρεσιν τῶν ἀστέρων εἰς γίγαντας καὶ νάνους ἐπεβεβαίωσαν ἔκτοτε καὶ πλεῖσται ὅσαι νεώτεραι παρατηρήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὰς παραλλάξεις, τὴν λαμπρότητα, τὴν θερμοκρασίαν, τὰς μάζας, τὰς διαμέτρους τῶν ἀπλανῶν, τὴν πυκνότητα τῶν διπλῶν ἀστέρων ὡς καὶ διάφοροι θεωρητικαὶ ἔρευναι.

Τὴν θεωρίαν τοῦ Lane συνεπλήρωσεν ἐσχάτως ὁ Eddington, εἰσαγαγὼν νέον παράγοντα, τὴν *πίεσιν* ἣν ἀσκεῖ ἡ ἀκτινοβολία ἐπὶ τῆς ὕλης. Ἡ πίεσις αὕτη ὑφίσταται πανταχοῦ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα

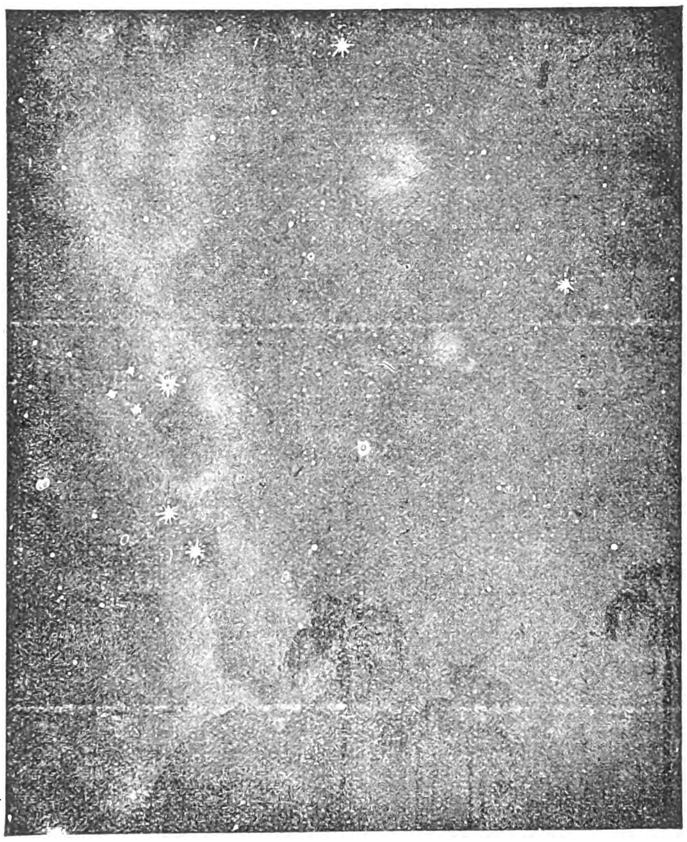

Ἓν τμῆμα τοῦ ἀνταρκτικοῦ οὐρανοῦ: Ὁ Νότιος Σταυρός, ὁ Κένταυρος, ὁ Γαλαξίας καὶ τὸ νεφέλωμα τοῦ Μαγελλάνου.

Digitized by Google

μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ἀστέρος ἐξαιρουμένου καὶ δρᾷ ἀντιθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς βαρύτητος, ἥτις ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς συστολῆς τῆς μάζης τοῦ ἀστέρος λόγῳ ψύξεως ἐξ ἀκτινοβολίας μετατρέπεται εἰς θερμότητα. Ἡ συμπλήρωσις αὕτη, ὡς καὶ τινες ἄλλαι βασιζόμεναι ἐπὶ τῶν νόμων τῶν τελείων ἀερίων, κατέστησαν τὴν ἀρχικὴν θεωρίαν τοῦ Lane κατά τι πολυπλοκωτέραν, ἀλλὰ ἐπέτρεψαν τὴν ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας συμφωνίας τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς πρὸς τὰ ἐκ τῶν παρατηρήσεων προκύπτοντα στοιχεῖα. Τὰ κυριώτερα συμπεράσματα τῆς θεωρίας τῶν Lane - Eddington εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') Ἡ *θερμοκρασία* τῆς ἐπιφανείας οἱουδήποτε ἀστέρος ἐν τῇ ἐξελίξει του δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι μεγίστου τινὸς ὁρίου ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς μάζης τοῦ ἀστέρος καὶ αὐξάνοντος μετ' αὐτῆς. Ἐὰν ἀστὴρ τις ἔχῃ μᾶζαν μικροτέραν τοῦ ἑνὸς ἑβδόμου τῆς μάζης τοῦ Ἡλίου, δὲν δύναται νὰ φθάσῃ τοὺς 3000°, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ ὅριον τῆς ὁρατότητος αὐτοῦ, διὰ νὰ φθάσῃ δὲ ἡ θερμοκρασία του εἰς 15000°, ἡ μᾶζά του πρέπει νὰ εἶναι 2,5 φορὰς μείζων τῆς τοῦ Ἡλίου. Ἐὰν ὁ ἀστὴρ ἔχῃ μικρὰν μᾶζαν, τότε ἐν τῇ ἐξελίξει του δὲν θὰ φθάσῃ τὴν φάσιν Α καὶ Β, ἀλλὰ θ' ἀκολουθήσῃ κύκλον περιωρισμένον.

β') Ἡ *λαμπρότης* ἀστέρος διατηρεῖται σχεδὸν ἡ αὐτὴ καθ' ὅλην την ἀνιοῦσαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ, διότι τὴν ἐκ τῆς συστολῆς αὔξησιν αὐτῆς ἀντισταθμίζει ἴση ἀπώλεια, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἐπιφανείας του. Τοὐναντίον κατὰ τὴν κατιοῦσαν ἐξέλιξιν, ἤτοι μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ μεγίστου τῆς θερμοκρασίας, ἡ λαμπρότης βαίνει ταχέως ἐλαττουμένη.

γ') Αἱ *μᾶζαι* τῶν ἀστέρων δὲν εἶναι τυχαῖαι, ὡς ἐνομίζετο ἄλλοτε, ἀλλὰ κυμαίνονται μεταξὺ ὡρισμένων ὁρίων μὴ διαφερόντων πολὺ τῆς τοῦ Ἡλίου. Διότι, ἵνα ἀστήρ τις εἶναι ὁρατός, πρέπει νὰ ἔχῃ μᾶζαν μείζονα ὡρισμένου τινὸς ὁρίου· πάντες οἱ κάτωθεν τοῦ ὁρίου τούτου ἀστέρες ἢ νεφελοειδεῖς εἶναι σκοτεινοί. Συγχρόνως ὅμως εἶναι ἀδύνατος ἡ ὕπαρξις ἀστέρων ἐχόντων μᾶζαν μείζονα κατὰ πολὺ τῆς τοῦ Ἡλίου, διότι ἡ πίεσις τῆς ἀκτινοβολίας, ὅταν ἡ μᾶζα εἶναι πολὺ μεγάλη προσεγγίζουσα τὴν ἕλξιν, δύναται τῇ βοηθείᾳ ἄλλης τινος δυνάμεως, ὡς λ. χ. τῆς φυγοκέντρου, νὰ διασκορπίσῃ τὸν ἀστέρα εἰς τεμάχια. Καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ Eddington μᾶζα πεντηκονταπλασία τῆς τοῦ Ἡλίου ἀσκεῖ πίεσιν ἀκτινοβολίας ἴσην περίπου πρὸς τὰ 4/5 τῆς ἕλξεως (ἔλ. καὶ λ. φασματοσκοπία).

ΔΙΠΛΟΙ, ΤΡΙΠΛΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑΠΛΟΙ ΑΠΛΑΝΕΙΣ.

Διπλοῖ ἀστέρες. — Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀπλανῶν, ἐνῷ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνονται ἁπλοῖ, παρατηρούμενοι διὰ τηλεσκοπίου ἀποκαλύπτονται ἀποτελοῦντες ὁμάδα ἐκ δύο, τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων ἀστέρων πλησίον ἀλλήλων εὑρισκομένων. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀστέρων πολυπληθέστεροι εἶναι οἱ *διπλοῖ*, σπανιώτεροι οἱ *τριπλοῖ*, ἔτι δὲ μᾶλλον οἱ *τετραπλοῖ*. Οὕτως ἐπὶ 120 000 ἀστέρων οὓς παρετήρησεν ὁ F. G. W. Struve μεταξὺ 1825 καὶ 1827, μόνον 3112 ἦσαν διπλοῖ καὶ 52 τριπλοῖ.

Ἡ φαινομένη ἀπόστασις τῶν διπλῶν ἀστέρων κυμαίνεται μεταξὺ 30'' καὶ 1/4'', ὀλίγα ὅμως τηλεσκόπια ἔχουσι διακριτικὴν δύναμιν τοιαύτην, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀποχωρίσωσιν ἀλλήλων ἀστέρας, ἡ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπόστασις εἶναι μικροτέρα τοῦ ὁρίου τούτου.

Εἰς τὰ συστήματα τῶν *τριπλῶν ἀστέρων* συνήθως οἱ δύο εὑρίσκονται ἐγγὺς ἀλλήλων, ὁ δὲ τρίτος εἰς ἀπόστασιν σχετικῶς μεγαλυτέραν. Προκειμένου περὶ τῶν τετραπλῶν καὶ τῶν πολλαπλῶν ἐν γένει συστημάτων, οἱ συνιστῶντες αὐτὰ ἀστέρες ἀποτελοῦσι διάφορα ἀκανόνιστα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχήματα.

Εἰς τοὺς διπλοῦς ἀστέρας τὰ δύο μέλη τοῦ συστήματος εἶναι πολλάκις ἰσομεγέθη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ὁ εἷς ἀστὴρ εἶναι λαμπρότερος καὶ καλεῖται *κύριος ἀστήρ*, ὁ δὲ ἕτερος ἀμυδρότερος καὶ καλεῖται *συνοδός*. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει παρατηρεῖται συνήθως ἀντίθεσις χρωμάτων, τοῦ συνοδοῦ ἔχοντος σχεδὸν ἀνεξαιρέτως, ἀλλ' ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, χρῶμα κατέχον ἐν τῷ φάσματι θέσιν ὑψηλοτέραν τῆς τοῦ κυρίου ἀστέρος, ἤτοι ἐὰν ὁ λαμπρότερος ἀστὴρ εἶναι ἐρυθρὸς ἢ κίτρινος ὁ ἀμυδρότερος εἶναι πράσινος ἢ κυανοῦς.

Τοὺς διπλοῦς ἀστέρας διακρίνομεν εἰς *φυσικοὺς* καὶ εἰς *ὀπτικοὺς διπλοῦς*. Φυσικῶς διπλοῖ ὀνομάζονται ἐκεῖνοι οἵτινες εὑρίσκονται πράγματι ἐγγὺς ἀλλήλων καὶ ἀποτελοῦσιν ἴδιον σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συνοδὸς περιφέρεται πέριξ τοῦ κυρίου ἀστέρος ἢ ἀμφότεροι περὶ τὸ κοινὸν κέντρον βάρους τοῦ συστήματός των. Ὀπτικῶς διπλοῖ λέγονται ἐκεῖνοι οἵτινες φαίνονται ἐγγὺς ἀλλήλων διὰ λόγους προοπτικῆς, ὡς εὑρισκόμενοι σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος, ἤτοι τῆς εὐθείας τῆς διερχομένης δι' αὐτῶν καὶ τῆς Γῆς, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως κεῖμενοι ὁ εἷς ὄπισθεν τοῦ ἄλλου καὶ εἰς τεραστίαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν.

Ὁ μόνος τρόπος πρὸς διάκρισιν τῶν φυσικῶς ἀπὸ τῶν ὀπτικῶς διπλῶν συνίσταται εἰς τὴν παρατήρησιν αὐτῶν ἐπὶ μακρὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρονικὰ διαστήματα. Καὶ οἱ μὲν ὀπτικῶς διπλοῖ ἀποκαλύπτουσιν ἐντὸς ὀλίγων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐτῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἀνεξαρτησίαν των διὰ τῆς σχετικῆς των κινήσεως, ἥτις εἶναι εὐθύγραμμος καὶ ὁμαλὴ συνεπείᾳ τῆς εὐθυγράμμου ἰδίας κινήσεως ἑκατέρου τῶν ἀστέρων τοῦ ζεύγους· ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τοὺς φυσικῶς διπλοῦς ἡ γνησιότης αὐτῶν ἐλέγχεται κατὰ δύο τρόπους:

α') Ἐὰν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν προσδιορίσωμεν τὰς θέσεις τὰς ὁποίας λαμβάνει ἑκάστοτε ὁ συνοδὸς σχετικῶς πρὸς τὸν κύριον ἀστέρα, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ κίνησις τοῦ πρώτου δὲν εἶναι εὐθύγραμμος ἀλλὰ παρουσιάζει σχῆμα καμπύλης στρεφούσης τὰ κοῖλα πρὸς τὸν κύριον ἀστέρα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρόκειται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς, διαγραφομένης κατὰ τοὺς νόμους τῶν κεντρικῶν δυνάμεων. Τοιαῦται ἐν τούτοις περιπτώσεις ἀπαντῶσι πολὺ ὀλίγαι, διότι μέχρις οὗ ἐκδηλωθῇ τὸ κριτήριον τοῦτο, ἤτοι μέχρις οὗ ὁ συνοδὸς διαγράψῃ ὁλόκληρον τὴν περὶ τὸν κύριον ἀστέρα τροχιάν του ἢ καὶ ἐπαρκὲς τμῆμα αὐτῆς, ἀπαιτεῖται σημαντικὸς ἀριθμὸς παρατηρήσεων διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ὁποίων χρειάζονται ἐνίοτε πολλαὶ δεκαετηρίδες ἐτῶν, ἰδίᾳ ὅταν ἡ περιφορὰ τοῦ συνοδοῦ εἶναι βραδεῖα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καταφεύγομεν πολλάκις εἰς τὸ δεύτερον κριτήριον.

β') Εἰς πολλὰ ζεύγη οἱ δύο ἀστέρες ἔχουσιν ὡς ἔγγιστα τὴν αὐτὴν ἰδίαν κίνησιν. Πλὴν τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἁπλῆν σύμπτωσιν, συνάγεται ἀμέσως ὅτι οἱ δύο ἀστέρες εὑρίσκονται περίπου εἰς τὴν αὐτὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν. Διότι ἄλλως ἐὰν εἶχον δι' ἄγνωστόν τινα αἰτίαν τὴν αὐτὴν *πραγματικὴν* κίνησιν ἡ *φαινομένη* κίνησίς των κατὰ τόξον κύκλου θὰ ἦτο διάφορος. Δυνάμεθα συνεπῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ δύο ἀστέρες τοῦ ζεύγους εὑρίσκονται τῷ ὄντι εἰς σχετικῶς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, προσέτι δὲ ἀφοῦ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰδίαν κίνησιν παραμένουσι πάντοτε ἐγγὺς ἀλλήλων. Δύνανται συνεπῶς νὰ θεωρηθῶσιν ἀποτελοῦντες φυσικῶς διπλοῦν σύστημα.

Αἱ παρατηρήσεις τῶν διπλῶν ἀστέρων χρονολογοῦνται κυρίως ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐλλείψει τῶν ἀπαιτουμένων ὀπτικῶν ὀργάνων οἱ ἀρχαῖοι ἀστρονόμοι δὲν ἐγνώριζόν τι περὶ αὐτῶν. Ὁ μόνος διπλοῦς ἀστὴρ ὅστις προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν τοῦ οὐρανοῦ μόλις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀράβων ὑπῆρξεν ὁ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ παρατηρούμενος εἰς τὴν καμπὴν τῆς οὐρᾶς τῆς Μεγάλης Ἄρκτου καὶ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἀραβικὸν ὄνομα Σαΐδὰκ ἤτοι Δοκιμὴ (ζ *Μεγ. Ἄρκτου*). Ὁ ἀστὴρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος παρετηρήθη συστηματικῶς. Τῷ 1784 ὁ *Christian Mayer* ἐδημοσίευσε τὸν πρῶτον κατάλογον τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστῶν διπλῶν ἀστέρων συμποσουμένων εἰς 89. Κατὰ τὸ 1825—1827 ἐδημοσιεύθη ὁ ἐκ 3112 διπλῶν ἀστέρων κατάλογος τοῦ *F. G. W. Struve* ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνονται ζεύγη ὧν τὰ μέλη δὲν ἀπέχουσιν ἀλλήλων περισσότερον τῶν 32''. Ὁ σπουδαιότατος ὅμως ἁπάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων καταλόγων διπλῶν ἀστέρων εἶναι ὁ δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ *W. S. Burnham* (General Catalogue of Double Stars 1907). Οὗτος περιλαμβάνει 13655 διπλοῦς ἀστέρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου καὶ μέρους τοῦ νοτίου (μέχρι τοῦ παραλλήλου —31°). Ἀναμφιβόλως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὀπτικῶς διπλοῖ, ἡ πλειονότης των ὅμως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σύγκειται ἐκ φυσικῶς διπλῶν συστημάτων. Μόνον δι' 80 ἐξ ὅλων τῶν ζευγῶν τοῦ καταλόγου τούτου κατωρθώθη νὰ προσδιορισθῇ ἡ περίοδος, ἂν καὶ αἱ ἡμίσεις τῶν ἐν λόγῳ περιόδων εἶναι εἰσέτι ἀμφίβολοι. Ἐν γένει ἡ ταχύτης περιφορᾶς τοῦ συνοδοῦ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ζευγῶν εἶναι τόσον μικρά, ὥστε ἡ ὁριστικὴ τροχιὰ τῶν συστημάτων τούτων δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ πρὸ τῆς παρελεύσεως πολλῶν ἑκατονταετηρίδων.

Παρατηρήσεις τῶν διπλῶν ἀστέρων.— Πρὸς εὕρεσιν τῆς τροχιᾶς διπλοῦ ἀστέρος εἶναι ἀνάγκη νὰ προσδιορίσωμεν τὰς σχετικὰς θέσεις, τὰς ὁποίας ὁ συνοδὸς λαμβάνει ὡς πρὸς τὸν κύριον ἀστέρα ἐν τῇ περὶ αὐτὸν περιφορᾷ του, ἤτοι τὴν ἑκάστοτε ἀπόστασιν τῶν μελῶν τοῦ ζεύγους ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὴν γωνίαν, ἣν ἡ συνδέουσα τοὺς δύο ἀστέρας εὐθεῖα σχηματίζει μετὰ τῆς διευθύνσεως Βορρᾶ - Νότου.

Ἡ εὕρεσις τῶν στοιχείων τούτων ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ *νηματούχου μικρομέτρου* καὶ *κύκλου θέσεως* (ἔλ. Ισημερινὸν τηλεσκόπιον). Ἡ παρατήρησις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ μικρομέτρου, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ καταστήσωμεν ἓν ἐκ τῶν νημάτων τοῦ ἀκινήτου σταυρονήματος παράλληλον πρὸς τὴν ὁδόν, ἣν ὁ κύριος ἀστὴρ ἀκολουθεῖ ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τοῦ τηλεσκοπίου (μένοντος ἀκινήτου, δηλ. ὄντος ἀσυνδέτου πρὸς τὸν ἀστροστάτην) λόγῳ τῆς ἡμερησίας περιστροφῆς τοῦ οὐρανοῦ. Ὅταν τὸ νῆμα τοῦτο ταυτισθῇ πρὸς τὸν παράλληλον τοῦ ἀστέρος καὶ λάβωμεν τὸ εἰς τὴν τοιαύτην του θέσιν ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου θέσεως (τὸ λεγόμενον *ἀνάγνωσμα τῆς ἡμερησίας κινήσεως*), εὐκόλως ἔχομεν τὴν διεύθυνσιν Βορρᾶ Νότου, ἥτις εἶναι κάθετος ἐπὶ τὸ νῆμα τῆς ἡμερησίας κινήσεως. Εὑρόντες τὴν διεύθυνσιν Βορρᾶ - Νότου εὐκόλως ὁρίζομεν ποῦ κεῖται ὁ Βορρᾶς, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πρὸς ποῖον σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ εὑρίσκεται ὁ παρατηρούμενος διπλοῦς. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ διπλοῦς εὑρίσκεται μεταξὺ ζενὶθ καὶ νότου, ἐπειδὴ τὰ ἀστρονομικὰ τηλεσκόπια ἀντιστρέφουσι τὰ εἴδωλα καθὼς ὁ παρατηρητὴς σκοπεύων εἶναι ἐστραμμένος πρὸς νότον, ὁ μὲν Βορρᾶς ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ θὰ κεῖται πλησιέστερον τοῦ ὁρίζοντος, ὁ δὲ νότος πλησιέστερον τοῦ ζενίθ. Τὸ αὐτὸ θὰ συμβαίνῃ καὶ ὅταν ὁ σκοπευόμενος διπλοῦς εὑρίσκηται μεταξὺ ὁρίζοντος καὶ βορείου πόλου, τὸ ἀντίθετον δὲ ἐὰν κεῖται μεταξὺ βορείου πόλου καὶ ζενίθ. Ὁρίσαντες τοιουτοτρόπως τὴν διεύθυνσιν Βορρᾶ - Νότου λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ κύκλου θέσεως τὸ ἀνάγνωσμα, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ βόρειον σημεῖον, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀρχὴ μετρήσεως τῶν *γωνιῶν θέσεως*, ἤτοι τῶν γωνιῶν αἵτινες σχηματίζονται μεταξὺ τῆς διευθύνσεως Βορρᾶ - Νότου καὶ τῆς ἑκάστοτε θέσεως τῆς εὐθείας, ἥτις συνδέει τὰ δύο μέλη τοῦ παρατηρουμένου ζεύγους. Ὡς θετικὴ φορὰ μετρήσεως τῶν γωνιῶν θέσεως λαμβάνεται ἡ ἀνάδρομος, ἤτοι ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Ἀνατολὰς διὰ Νότου πρὸς Δυσμάς, ἤτοι ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ δεξιά, ὡς δείκνυται εἰς τὸ παρατιθέμενον σχῆμα, προκειμένου περὶ ἀστέρος κειμένου μεταξὺ ζενὶθ καὶ νότου ἢ βορείου πόλου καὶ ὁρίζοντος.

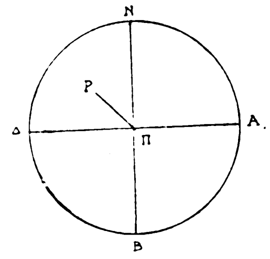

Σχ. 5.

Γνωστῆς οὔσης τῆς διευθύνσεως Βορρᾶ - Νότου (ΒΝ) πρὸς εὕρεσιν τῆς γωνίας θέσεως τοῦ ζεύγους ΠΡ, στρέφομεν τὸ μικρόμετρον περὶ τὸ κέντρον τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου (σχ. 5) οὕτως, ὥστε τὸ νῆμα ΠΒ να ταυτισθῇ μετὰ τῆς νοητῆς εὐθείας ΠΡ, καὶ λαμβάνομεν τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου θέσεως. Ἐκτελοῦντες ἀριθμόν τινα τοιούτων συμπτώσεων (5—10) καὶ λαμβάνοντες τὸν μέσον ὅρον τῶν ἑκάστοτε ἀναγνωσμάτων τοῦ κύκλου θέσεως εὑρίσκομεν τὴν γωνίαν ΒΠΡ, ἥτις εἶναι ἡ ζητουμένη γωνία θέσεως τοῦ ζεύγους ΠΡ.

Πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀποστάσεως ΠΡ κρατοῦμεν τὸν κύριον ἀστέρα Π ἐπὶ τοῦ ἀκινήτου νήματος ΑΑ' τοῦ σταυρονήματος (σχ. 6) καὶ διὰ τοῦ παραλλήλου πρὸς αὐτὸ κινητοῦ ΚΚ' διχάζομεν τὸν συνοδὸν Ρ καὶ λαμβάνομεν τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ τυμπάνου τοῦ κοχλίου, δι' οὗ κινεῖται τὸ εἰς τὸν διχασμὸν χρησιμοποιηθὲν νῆμα. Κατὰ τὴν μέτρησιν ταύτην προσέχομεν ὅπως ἡ εὐθεῖα ΠΡ εἶναι κάθετος ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τῶν δύο παραλλήλων νημάτων ΑΑ' καὶ ΚΚ'.

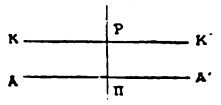

Σχ. 6.

Ἀφοῦ ἐκτελέσωμεν 5—10 τοιούτους διχασμοὺς τοῦ συνοδοῦ Ρ διὰ τοῦ κινητοῦ νήματος ΚΚ' καὶ λάβωμεν τὸν μέσον ὅρον αὐτῶν α, φέρομεν τὸ κινητὸν νῆμα εἰς σύμπτωσιν μετὰ τοῦ ἀκινήτου ΑΑ' καὶ λαμβάνομεν πάλιν τὸν μέσον ὅρον 6 ἐκ 5—10 τοιούτων συμπτώσεων. Τότε ἡ διαφορὰ α—6 θὰ παρέχῃ εἰς στροφὰς τοῦ τυμπάνου τὴν ἀπόστασιν ΠΡ, ἐὰν δὲ εἶναι γνωστὴ ἡ τιμὴ ρ'' τῆς κοχλιοστροφῆς τοῦ κινοῦντος τὸ νῆμα ΚΚ' κοχλίου δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἀπόστασιν ΠΡ εἰς δεύτερα λεπτὰ τόξου διὰ τοῦ γινομένου (α-6) ρ''=D.

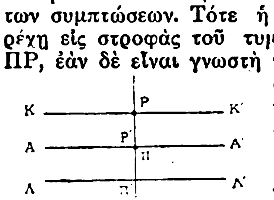

Σχ. 7.

Πλὴν τῆς μεθόδου ταύτης, ἥτις λέγεται μέθοδος τῶν συμπτώσεων, χρησιμοποιεῖται συνήθως ὡς ἀκριβεστέρα ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Struve μέθοδος *τῶν διπλῶν ἀποστάσεων* (σχ. 7).

Κατ' αὐτὴν διχάζομεν πρῶτον τὸν συνοδὸν διὰ τοῦ κινητοῦ νήματος ΚΚ' κρατοῦντες τὸν κύριον ἀστέρα Π ὑπὸ τὸ ἀκίνητον ΑΑ' καὶ εὑρίσκομεν τὸν μέσον ὅρον τῶν διχασμῶν α, ἔπειτα φέρομεν τον συνοδὸν ὑπὸ τὸ ἀκίνητον νῆμα ΑΑ', ὁπότε ὁ κύριος ἀστὴρ θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν θέσιν Π', καὶ διχάζομεν αὐτὸν διὰ τοῦ κινητοῦ νήματος ΚΚ' μεταφερομένου διὰ στροφῆς τοῦ κινοῦντος αὐτὸ κοχλίου εἰς θέσιν ΛΛ'. Προφανῶς ἡ διαφορὰ (α—γ), ἔνθα γ εἶναι ὁ μέσος ὅρος τῶν διχασμῶν τοῦ κυρίου ἀστέρος Π' διὰ τοῦ νήματος ΛΛ' θὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ διπλάσιον τῆς ἀποστάσεως ΠΡ ἥτις κατὰ τὰ ἀνωτέρω θὰ ἰσοῦται πρὸς 1/2 (α—γ) ρ''=D.

Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἀκριβεστέρα τῆς προηγουμένης, ὡς ἀπηλλαγμένη τῶν σφαλμάτων τὰ ὁποῖα εἰσάγει ἐκτέλεσις συμπτώσεων τοῦ κινητοῦ νήματος ΚΚ' μετὰ τοῦ ἀκινήτου ΑΑ'.

Digitized by Google

Ἔχοντες οὕτω τὰς τιμὰς ω_1 ω_2 ω_3.... τῶν κατὰ καιροὺς γωνιῶν θέσεως καὶ τὰς δ_1 δ_2 δ_3... τῶν ἀντιστοίχων ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων Π Ρ ἔχομεν τὰς διαδοχικὰς θέσεις P_1 P_2 P_3.... τὰς ὁποίας λαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ ὁ συνοδὸς Ρ περὶ τὸν κύριον ἀστέρα Π καὶ ἑνοῦντες τὰ σημεῖα ταῦτα διὰ συνεχοῦς καμπύλης εὑρίσκομεν τὴν ζητουμένην *φαινομένην* τροχιὰν τοῦ συστήματος (σχ. 8).

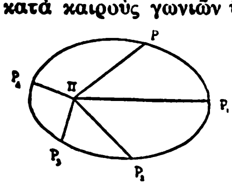

Σχ. 8.

Πρῶτος ὁ Savary, ἀστρονόμος ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τῶν Παρισίων, προσδιώρισε τῷ 1825 τοιαύτην τροχιὰν διπλοῦ ἀστέρος. Μελετήσας ἐπισταμένως τὰς διαδοχικὰς μεταβολὰς τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν δύο μελῶν τοῦ διπλοῦ ἀστέρος ξ *Μεγάλης Ἄρκτου* συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι: ἡ φαινομένη τροχιὰ τοῦ συνοδοῦ εἶναι ἔλλειψις ἀποτελοῦσα τὴν προβολὴν τῆς πραγματικῆς τροχιᾶς ἐπὶ τὸ ἐφαπτόμενον ἐπίπεδον τῆς οὐρανίου σφαίρας καὶ ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου προβολὴ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος, τῆς συνδεούσης τὸν συνοδὸν μετὰ τοῦ κυρίου ἀστέρος, γράφει ἐμβαδὰ ἀνάλογα τοῦ χρόνου. Ἔκτοτε μελέται γενόμεναι καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων διπλῶν ἀστέρων ἐπεσφράγισαν τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα.

Αἱ ἰδιότητες αὗται τῆς *φαινομένης* τροχιᾶς θὰ ὑφίστανται καὶ ἐπὶ τῆς *πραγματικῆς*, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι αὕτη εἶναι ἐπίπεδος, ὅπερ ἄλλως τε φαίνεται καὶ φυσικόν. Τοιουτοτρόπως ἐμφανίζεται καὶ ἐπὶ τῶν ἀπλανῶν ἰσχύων ὁ δεύτερος νόμος τοῦ Κέπλερ καὶ μέρος μόνον τοῦ πρώτου, διότι ἐκ τῶν παρατηρήσεων δὲν εἶναι καταφανὲς ἂν ὁ κύριος ἀστὴρ κατέχῃ τὴν ἑτέραν τῶν ἑστιῶν τῆς ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς, ἣν περὶ αὐτὸν γράφει ὁ σύνοδός του.

Γενικότης τοῦ νόμου τοῦ Νεύτωνος. — Ἐὰν οἱ δύο πρῶτοι νόμοι τοῦ Κέπλερ ἰσχύωσιν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ἐπὶ τῶν ἀπλανῶν, τότε ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος εἶναι πράγματι ἀληθὴς οὐ μόνον διὰ τὸ ἡμέτερον πλανητικὸν σύστημα ἀλλὰ ἰσχύει καὶ πέραν τῶν στενῶν ὁρίων αὐτοῦ, ἤτοι εἶναι πράγματι *παγκόσμιος*. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς εἴπομεν, αἱ παρατηρήσεις τῶν διπλῶν ἀστέρων δὲν δεικνύουσιν ἂν οἱ δύο νόμοι τοῦ Κέπλερ ἀληθεύωσι πλήρως καὶ ἐπὶ τῶν ἀστέρων τούτων, εἴμεθα ἠναγκασμένοι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς παγκοσμίου ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς ἕλξεως νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ *πραγματικὴ τροχιὰ* τῶν διπλῶν ἀστέρων εἶναι ἐπίπεδος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναγκαία συνέπεια ἐὰν ἡ δύναμις ἡ ὑποχρεοῦσα τὸν συνοδὸν νὰ κινῆται περὶ τὸν κύριον ἀστέρα εἶναι δύναμις κεντρική, ἤτοι διέρχεται πάντοτε διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὁ νόμος τῶν ἐμβαδῶν ἐφαρμόζεται οὐ μόνον ἐπὶ τῆς φαινομένης ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικῆς τροχιᾶς καὶ ὅτι ἡ τροχιὰ αὕτη εἶναι ἔλλειψις, ἀφοῦ καὶ ἡ προβολή της ἐπὶ τοῦ ἐφαπτομένου τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐπιπέδου, ἤτοι ἡ φαινομένη τροχιά, εἶναι ἔλλειψις.

Ἀλλ' ὡς ἐδείχθη, ἔλλειψιν δύναται νὰ γράψῃ ἓν οἱονδήποτε ἄστρον περὶ ἕτερον ἀκίνητον, οἱασδήποτε οὔσης τῆς ἀρχικῆς θέσεως καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ πρώτου ἄστρου, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν δυνάμεως ἐξαρτωμένης οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως τῆς συνδεούσης τὸ δύο ἄστρα ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις αἱ ἐξαρτώμεναι καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως εἶναι ἀπορριπτέαι, διότι τότε εἰς ἴσας ἀποστάσεις ὁ αὐτὸς ἀστὴρ θὰ εἵλκεν ἴσας μάζας διαφόρως κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. Ἐὰν ἤδη ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ δύναμις ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἀποστάσεως, εὑρίσκομεν ὅτι αὕτη παρίσταται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Νεύτωνος, ἢ εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη περίπτωσις δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτή, διότι τότε ὁ συνοδὸς ἔπρεπε νὰ γράφῃ ἔλλειψιν, ἧς τὸ κέντρον νὰ κατέχῃ ὁ κύριος ἀστήρ. Ἡ ἰδιότης ὅμως αὕτη ἐὰν ὑπῆρχεν εἰς τὴν πραγματικὴν τροχιὰν ἔπρεπε νὰ διατηρῆται καὶ ἐπὶ τῆς φαινομένης ἥτις εἶναι προβολὴ τῆς πρώτης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐπαληθεύεται ἐκ τῶν παρατηρήσεων. Συνεπῶς ἡ διέπουσα τὴν κίνησιν τοῦ συνοδοῦ δύναμις παρίσταται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Νεύτωνος.

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι εἶναι μὲν ἀδύνατον νὰ *ἀποδειχθῇ μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας* ὅτι ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος εἶναι πράγματι παγκόσμιος, ἀλλὰ δύναται νὰ *θεωρηθῇ βέβαιον* ὅτι ἰσχύει γενικῶς ἐφ' ἁπάντων τῶν σωμάτων τοῦ σύμπαντος.

Ὁ Einstein ἐν τῇ θεωρίᾳ του ἐτροποποίησε τὸν νόμον τοῦ Νεύτωνος. Κατὰ τὸν νόμον τοῦ Einstein ἡ ἕλξις τῶν μαζῶν ἐκτρέπει τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς των διευθύνσεως καὶ μάλιστα κατὰ ποσὸν διπλάσιον ἐκείνου, ὅπερ θὰ ἀφῄρει ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος ἐὰν τὸ φῶς εἶχε βάρος. Ἡ ἐκτροπὴ αὕτη πλησίον τοῦ Ἡλίου πρέπει νὰ ἀνέρχεται κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος εἰς 1″,75, ἐλαττοῦται δὲ κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς ἀποστάσεως τῆς φωτεινῆς ἀκτῖνος ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου.

Στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς τῶν διπλῶν ἀστέρων.— Δεχόμενοι ὅτι ο νομος του Νεύτωνος εἶναι παγκόσμιος, δυνάμεθα ἐκ τῆς φαινομένης τροχιᾶς νὰ εὕρωμεν τὴν πραγματικήν. Ὁ πρὸς τοῦτο ὅμως ὑπολογισμὸς δὲν ἄγει εἰμὴ μόνον εἰς κατὰ προσέγγισιν ἐξαγόμενα ἐλλείψει ἐπαρκῶν δεδομένων.

Αἱ *περίοδοι* τῶν μέχρι τοῦδε ὑπολογισθεισῶν τροχιῶν κυμαίνονται ἀπὸ 5 μέχρι 1600 ἐτῶν καὶ ἄνω. Αἱ ὑπὲρ τὰ 200 ἔτη περίοδοι δὲν εἶναι εἰσέτι ἀσφαλεῖς, διότι αἱ σχετικαὶ παρατηρήσεις δὲν ἀντιστοιχοῦν εἰμὴ εἰς ἐλάχιστον τμῆμα τροχιᾶς. Ἐξαιρέσει τῆς Αἰγὸς (α *Ἡνιόχου*) μετὰ τὴν προσφάτως ἀνακαλυφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ See βραχυτάτην περίοδον 5,7 ἐτῶν τοῦ δ Ἱππαρίου, αἱ βραχύτεραι τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἶναι ἡ τοῦ 13 *Κήτους*, ἀνερχομένη εἰς 7,4 ἔτη, ἡ τοῦ κ *Πηγάσου*, φθάνουσα εἰς 11,4 ἔτη καὶ ἡ τοῦ δ *Μικρᾶς Ἄρκτου*, μὴ ὑπερβαίνουσα τα 11,5 ἔτη. Ἐν τῷ καταλόγῳ ταχείας περιόδου διπλῶν, ὃν ἐδημοσιευσεν ὁ Robert G. Aitken ἐν τῷ Δελτίῳ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Lick (No 84) ἀνευρίσκομεν 20 ἀστέρας μετὰ περιόδου κατωτερας τῶν 50 ἐτῶν, καὶ 16 μεταξὺ 50 καὶ 100 ἐτῶν. Οἱ ἀνωτέρω ἀναφερθέντες βραχείας περιόδου διπλοῖ ἀποτελοῦσι στενότατα ζεύγη, τὰ ὁποῖα μόνον δι' ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων δύνανται νὰ χωρισθῶσι. Τὸ στενότατον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ζευγῶν ἀποτελεῖ ὁ ἀστὴρ α *Ἡνιόχου* (ἢ Αἴξ), οὗ ἡ περίοδος ἀνέρχεται μόνον εἰς 104 ἡμέρας. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἐνομιζετο ἀρχικῶς ἁπλοῦς, διὰ τοῦ φασματοσκοπίου ὅμως ἀπεκαλύφθη ὅτι εἶναι διπλοῦς, ἀκολούθως δὲ παρατηρηθεὶς ἐπανειλημμένως διὰ τοῦ ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich κατωρθώθη νὰ χωρισθῇ δι' αὐτοῦ εἰς τὰ δύο μέλη του καὶ νὰ προσδιορισθῇ μικρομετρικῶς ἡ περίοδός του. Διὰ τῶν καλυτέρων τηλεσκοπίων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν σαφῶς τὰ μέλη διπλοῦ ἀστέρος, ὅταν ἡ μεταξύ των ἀπόστασις εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ 0″,1.

Ὁ *γωνιώδης μέγας ἡμιάξων* τῆς τροχιᾶς τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρηθέντων διπλῶν ἀστέρων περιλαμβάνεται μεταξὺ 0″,1 καὶ 18″, αἱ πραγματικαὶ ὅμως διαστάσεις αὐτοῦ εὑρίσκονται ὅταν γνωρίζωμεν τὴν παράλλαξιν τοῦ ζεύγους.

Ἡ *ἐκκεντρότης* τῶν τροχιῶν τῶν διπλῶν ἀστέρων εἶναι μεγάλη. Εἰς τὰς πλείστας ἐξ αὐτῶν ὑπερβαίνει τὰ 0,3, εἴς τινας δὲ φθάνει τὸ 0,9, κατὰ μέσον ὅρον δὲ ἀνέρχεται εἰς 0,5. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι αἱ τροχιαὶ τῶν διπλῶν ἀστέρων εἶναι ἐν γένει πολὺ πλέον ἔκκεντροι τῶν πλανητικῶν. Παρετηρήθη προσέτι ἀξιοσημείωτος σχέσις μεταξὺ ἐκκεντρότητος καὶ περιόδου· ἐν γένει οἱ ἔχοντες μεγαλυτέραν περίοδον διπλοῖ ἀστέρες ἔχουσι καὶ μεγαλυτέραν ἐκκεντρότητα. Ἡ σχέσις αὕτη ἰσχύει καὶ εἰς τοὺς φασματοσκοπικῶς διπλοῦς ἀστέρας, οἵτινες ἔχοντες περιόδους βραχυτέρας τῶν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου χωριζομένων ἔχουσι κατὰ κανόνα καὶ μικροτέραν ἐκκεντρότητα. Ἕτερον σπουδαῖον συμπέρασμα τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρήσεων εἶναι τὸ ἑξῆς: Οἱ θερμότεροι ἐκ τῶν διπλῶν ἔχουσι τροχιὰς μᾶλλον ἐκκέντρους τῶν τῶν ψυχροτέρων, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι αἱ τροχιαὶ οὖσαι ἀρχικῶς λίαν ἔκκεντροι ἐπλησίασαν σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς κύκλον. Σπουδαιότατον ἐπίσης χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς ὅσα ζεύγη τὰ δύο μέλη διαφέρουσι κατὰ λαμπρότητα τὸ ἀμυδρότερον μέλος εἶναι συχνάκις τὸ ἔχον τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν.

Ἡ *φορὰ* κινήσεως εἰς ἄλλα ζεύγη εἶναι *ὀρθή*, εἰς ἄλλα ὅμως *ἀνάδρομος*.

Φασματοσκοπικῶς διπλοῖ ἀστέρες. — Ἡ φασματοσκοπικὴ παρατήρησις διαφόρων ἀπλανῶν ἀπέδειξεν ὅτι ἐνῷ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐθεωροῦντο ἁπλοῖ καὶ διὰ τῶν ἰσχυροτάτων μέχρι τοῦδε τηλεσκοπίων ἐφαίνοντο τοιοῦτοι, ἐν τούτοις διὰ τοῦ φασματοσκοπίου ἐλέγχονται ἀποτελοῦντες σύστημα οὗτινος τὰ μέλη εὑρίσκονται εἰς ἐγγυτάτην σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἀπὸ τοῦ 1889 ἀνεκαλύφθησαν πολυάριθμοι τοιοῦτοι ἀστέρες ἐκ τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν *Doppler-Fizeau* ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι δύο ἀστέρες ἀναλόγων διαστάσεων καὶ τοῦ αὐτοῦ φάσματος κινοῦνται κυκλικῶς ἐπὶ ἐπιπέδου περιέχοντος τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα ἢ καὶ σχηματίζοντος μικρὰν πρὸς αὐτὴν γωνίαν, ὅταν οἱ ἀστέρες οὗτοι εὑρίσκωνται ἐν συνόδῳ, ὅτε κινοῦνται καθέτως πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα, τὰ φάσματα αὐτῶν συμπίπτουν καὶ αἱ γραμμαί των δὲν διακρίνονται ἀλλήλων· ὅταν ὁ συνοδὸς συμπληρώσῃ τέταρτον περιφορᾶς περὶ τὸν κύριον ἀστέρα θὰ βαίνῃ ἀπομακρυνόμενος τοῦ παρατηρητοῦ καὶ ἑπομένως ὅλαι αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματός του θὰ μετατίθενται πρὸς τὸ ἐρυθρόν, ἐνῷ αἱ ἀντίστοιχοι γραμμαὶ τοῦ φάσματος τοῦ κυρίου ἀστέρος θὰ μετατίθενται πρὸς τὸ ἰῶδες. Κατὰ τὴν νέαν σύνοδον πάλιν αἱ ἀντίστοιχοι γραμμαὶ τῶν φασμάτων τῶν ἀστέρων θὰ συμπέσωσι πρὸς ἀλλήλας καὶ θὰ φαίνωνται ἁπλαῖ, μετὰ νέον ὅμως τέταρτον περιφορᾶς αἱ γραμμαὶ θὰ γίνωσιν ἐκ νέου διπλαῖ, ἀλλὰ κατόπιν κινήσεως κατ' ἀντίθετον φορὰν κ.ο.κ. Ἐὰν οἱ δύο ἀστέρες δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν λαμπρότητα οὔτε τὸ αὐτὸ φάσμα, θὰ ἔχωμεν ἀντὶ ἁπλοῦ διπλασιασμοῦ τῶν ἀντιστοίχων γραμμῶν δύο διάφορα συστήματα γραμμῶν, ἐὰν δὲ μονον εἷς ἐκ τῶν ἀστέρων εἶναι λαμπρὸς ὥστε νὰ παρέχῃ εὐκρινὲς φάσμα, ὁ δὲ ἄλλος ἀμυδρός, ἡ περιφορὰ τοῦ διπλοῦ συστήματος περὶ τὸ κοινὸν κέντρον βάρους ἀποδεικνύεται ἐκ περιοδικῆς μεταβολῆς ἐν τῇ ἀπολύτῳ μεταθέσει τῶν γραμμῶν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου φάσματος.

Συνεπῶς οἱ φασματοσκοπικῶς διπλοῖ ἀστέρες διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας:

α') εἰς ἐκείνους, οἵτινες οὐ μόνον παρουσιάζουν περιοδικῶς κύμανσιν τῶν γραμμῶν των, ἀλλὰ παρέχουσι τὰς γραμμὰς ταύτας, ὁτὲ μὲν ἁπλᾶς ὁτὲ δὲ διπλᾶς·

καὶ β') εἰς ἐκείνους οἵτινες ἀποδεικνύονται διπλοῖ ἐκ περιοδικῆς κυμάνσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματός των. Ἐξ αὐτῶν οἱ πρῶτοι εἶναι σχεδὸν τῆς αὐτῆς λαμπρότητος, εἰς τοὺς τελευταίους ὅμως ὁ ἕτερος εἶναι λίαν ἀμυδρός.

Ὁ πρῶτος ἀνακαλυφθεὶς φασματοσκοπικῶς διπλοῦς ἀστὴρ ὑπῆρξεν ὁ ζ *Μεγάλης Ἄρκτου* (Μιζάρ). Κατὰ τὸ 1889 ὁ Pickering σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τοῦ Vogel ἐδημοσίευσεν ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος τοῦ ἀστέρος τούτου διπλασιάζονται ἀνὰ κανονικὰ διαστήματα καὶ συνεπέρανεν ἐντεῦθεν ὅτι πρόκειται περὶ δύο σωμάτων τῆς αὐτῆς περίπου λαμπρότητος περιστρεφομένων περὶ τὸ κοινὸν κέντρον τοῦ βάρους των. Ὑποτιθεμένης τῆς τροχιᾶς των κυκλικῆς καὶ τῆς κλίσεως αὐτῆς μικρᾶς, ἡ μὲν περίοδος ὑπελογίσθη εἰς 20,6 ἡμέρας, ὁ δὲ μέγας ἡμιάξων αὐτῆς εἰς 45.330.000 χλμ· καὶ ἡ μᾶζά των ἐννεαπλασία περίπου τῆς τοῦ Ἡλίου.

Ἔκτοτε ἀνεκαλύφθη πλῆθος φασματοσκοπικῶς διπλῶν ἀστέρων, τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἀποτελοῦσι στενότατα ζεύγη ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μικρᾶς των περιόδου. Ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν φασματοσκοπικῶς διπλῶν ἀστέρων, οἱ πλεῖστοι ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν· ἡ δὲ περίοδός των κυμαίνεται μεταξὺ 1,5 καὶ 1200 ἡμερῶν, πολλῶν ὅμως ἐξ αὐτῶν δὲν ὑπερβαίνει τὰς 10 ἡμέρας. Οἱ τοιοῦτοι ἀστέρες εὑρίσκονται κυρίως διὰ παρατηρήσεως τῶν λαμπροτέρων ἀπλανῶν, ὧν τὸ φάσμα ἐρευνᾶται εὐκόλως. Ὡς εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Campbell εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παρατηρηθέντας ἀστέρας μεταξὺ πέντε ὁ εἷς εἶναι διπλοῦς. Ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι ἔτι μείζων δι' ὡρισμένους φασματικοὺς τύπους. Οὕτω λ. χ. εἰς τοὺς ἀστέρας τοῦ τύπου B ἐκ πέντε ἀστέρων οἱ δύο εἶναι φασματοσκοπικῶς διπλοῖ.

Οἱ ἀστέρες οὗτοι ἀποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν ἓν εἶδος συνδετικοῦ κρίκου μεταξὺ τῶν τηλεσκοπικῶς διπλῶν ἀστέρων καὶ τῶν μεταβλητῶν ἀστέρων βραχείας περιόδου, ἤτοι τῶν ὁμοίων πρὸς τὸν β *Περσέως* (Ἀλγόλ). Ὁ ἀστὴρ οὗτος ὡς καὶ πάντες οἱ τῆς κατηγορίας αὐτοῦ παρουσιάζουσι μεταβολὰς λάμψεως λόγῳ τοῦ ὅτι περιοδικῶς ὑφίστανται ἔκλειψιν συνεπείᾳ τῆς μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν παρεμβολῆς σκοτεινοῦ συνόδου περιφερομένου ἐπὶ τροχιᾶς, ἧς τὸ ἐπίπεδον διέρχεται περίπου διὰ τοῦ ἡμετέρου Ἡλίου. Ὁ Vogel διὰ συγκρίσεως φωτογραφιῶν τοῦ φάσματος τοῦ Ἀλγὸλ παρατηρήσας ὅτι ἡ ἀκτινικὴ ταχύτης τοῦ ἀστέρος τούτου μεταβάλλεται μεταξὺ + 45 καὶ — 46 χλμ. κατὰ δευτερόλεπτον ἐντὸς περιόδου ἴσης πρὸς τὴν τῆς μεταβολῆς τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ προσδιώρισε τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἀλγὸλ ἀπὸ τοῦ συνοδοῦ του εἰς 5.200 000 χλμ. καὶ τὰς διαμέτρους τῶν δύο μελῶν τοῦ διπλοῦ συστήματος εἰς 1.340.000 χλμ. καὶ 1.700 000 χλμ.

Μᾶζαι τῶν διπλῶν ἀστέρων. —Παραδεχόμενοι τὸν νόμον τοῦ Νεύτωνος ὡς παγκόσμιον καὶ γνωρίζοντες τὴν παράλλαξιν, τὸν μέγαν ἡμιάξονα τῆς τροχιᾶς καὶ τὴν περίοδον διπλοῦ τινος ἀστέρος, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὸ ἄθροισμα τῶν μαζῶν τῶν μελῶν διπλοῦ τινος συστήματος. Πρὸς τοῦτο μεταχειριζόμεθα τὸν τύπον ὅστις παρέχει τὴν μᾶζαν πλανήτου ἔχοντος δορυφόρον. Οὕτω λαμβανομένης ὡς μονάδος τῆς μάζης τοῦ Ἡλίου εὑρέθη ὅτι ἡ μᾶζα τοῦ Σειρίου καὶ τοῦ συνοδοῦ του εἶναι 3,2, τοῦ δὲ συστήματος τοῦ α *Κενταύρου* 2,1. Ἐν τοῖς λογισμοῖς τοῦ εἴδους τούτου μικρὸν σφάλμα ἐν τῇ παραλλάξει παρέχει πολὺ μεῖζον ἐν τῇ τιμῇ τῆς μάζης.

Γνωστῆς οὔσης τῆς ἀπολύτου κινήσεως ἑκατέρου τῶν μελῶν διπλοῦ ἀστέρος, δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν χωριστὰ τὴν μᾶζαν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου καθ' ὃν αἱ ὑφ' ἑκατέρου τῶν μελῶν διαγραφόμεναι περὶ τὸ κοινὸν κέντρον βάρους τροχιαὶ εἶναι ἐλλείψεις ὅμοιαι, ὧν αἱ διαστάσεις εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογοι τῶν μαζῶν. Οὕτως εὑρέθη ὅτι τὰ δύο μέλη τοῦ α *Κενταύρου* ἔχουσι μάζας 1,0 καὶ 1,1. Ἡ μᾶζα τῶν ἁπλῶν ἀστέρων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἐν γένει αἱ μᾶζαι τῶν ἀπλανῶν δὲν διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰς ἤδη γνωστάς, ἀλλὰ περιλαμβάνονται μεταξὺ τοῦ $^1/_6$ καὶ τοῦ εἰκοσαπλασίου τῆς μάζης τοῦ Ἡλίου. Ὡς ἐδείχθη ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν μαζῶν τῶν διπλῶν ἀστέρων, αὗται εἶναι κατὰ μέσον ὅρον διπλάσιαι τῆς τοῦ Ἡλίου. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τοῦτο ἀληθεύει γενι-

Digitized by Google

κῶς καὶ γνωρίζωμεν τὴν μᾶζαν τοῦ διπλοῦ συστήματος ἐκ τῆς σχέσεως ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῆς, τοῦ μεγάλου ἄξονος τῆς τροχιᾶς καὶ τῆς διαρκείας περιφορᾶς τοῦ συνοδοῦ, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὴν ἀπόλυτον τιμὴν τοῦ μεγάλου ἄξονος καὶ συνεπῶς τὴν παράλλαξιν τοῦ διπλοῦ ἀστέρος. Αἱ τοιαῦται παραλλάξεις στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς σταθερότητος τῶν μαζῶν τῶν συστημάτων καλοῦνται *ὑποθετικαί.* Τοιαῦται παραλλάξεις εἶναι μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ὑπὲρ τὰς 550, ἀξιοσημείωτος δὲ τυγχάνει ἡ συμφωνία αὐτῶν πρὸς τὰς δι' ἄλλων μεθόδων εὑρεθείσας.

Σείριος καὶ Προκύων.—Αἱ ἴδιαι κινήσεις τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὡς μὴ ὑποκειμένων εἰς τὴν ἐπίδρασιν οἱασδήποτε ἐξωτερικῆς δυνάμεως εἶναι ὁμαλαὶ καὶ εὐθύγραμμοι. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει προκειμένου περὶ τοῦ κέντρου βάρους διπλοῦ τινος ἀστέρος, ἐὰν ἡ μᾶζα τοῦ ἑνὸς μέλους εἶναι πολὺ μείζων τῆς τοῦ ἄλλου, ὅτε ὁ κύριος ἀστὴρ θὰ εὑρίσκηται πολὺ πλησίον τοῦ σημείου τούτου. Ἐὰν τοὐναντίον αἱ μᾶζαι τῶν δύο μελῶν δὲν διαφέρωσι πολὺ ἀπ' ἀλλήλων, αἱ ἴδιαι κινήσεις αὐτῶν ἀποτελούμεναι ἐκ τῆς ὁμαλῆς κινήσεως τοῦ κέντρου τοῦ βάρους ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἐπιτροχίου περὶ τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ παρουσιάζωσιν αἰσθητὰς ἀνωμαλίας.

Ἐνῷ αἱ ἴδιαι κινήσεις τῶν ἀπλανῶν εἶναι ὁμαλαὶ καὶ εὐθύγραμμοι ὁ Bessel παρετήρησεν ὅτι αἱ ἴδιαι κινήσεις τοῦ Σειρίου καὶ τοῦ Προκυνὸς παρουσιάζουσιν ἀνωμαλίας τοῦ μὲν κατ' ὀρθὴν ἀναφοράν, τοῦ δὲ κατ' ἀπόκλισιν. Τὰς ἀνωμαλίας ταύτας τὰς ἀπέδωκεν εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀοράτων σκοτεινῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα κείμενα ἐγγὺς τῶν ἀστέρων τούτων παρέλκουσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς ὁμαλῆς καὶ εὐθυγράμμου κινήσεως καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ Σείριος καὶ ὁ Προκύων εἶναι *διπλοῖ ἀστέρες.*

Ὁ Peter καὶ ὁ Safford ἔδειξαν βραδύτερον ὅτι ἡ ἀνωμαλία τοῦ Σειρίου ἐξηγεῖται ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι οὗτος κινεῖται περὶ τὸ κέντρον βάρους διπλοῦ συστήματος γράφων ἔλλειψιν ἐντὸς 52 περίπου ἐτῶν. Κατόπιν τούτων τῷ 1862 ὁ Ἀμερικανὸς κατασκευαστὴς ὀπτικῶν ἐργαλείων Clark, δοκιμάζων ἐν Βοστώνῃ τηλεσκόπιον τοῦ ἐργοστασίου του, ἀνεκάλυψε δι' αὐτοῦ πλησίον τοῦ Σειρίου μικρὸν ἀστέρα· ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τῆς συνδεούσης τὸν Σείριον μετὰ τοῦ οὕτως ἀνακαλυφθέντος συνοδοῦ του συμφωνεῖ ἀρκετὰ πρὸς τὴν ὁρισθεῖσαν ἐπὶ τῆς τροχιᾶς ἣν ὑπελόγισεν ὁ Peter. Ὁ συνοδὸς οὗτος τοῦ Σειρίου, ὃν προεῖπεν ὁ Bessel καὶ ἀνεῦρεν ὁ Clark, ἔχει μᾶζαν ὑπερβαίνουσαν τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Σειρίου, τὸ δὲ φῶς του εἶναι μόλις τὸ ἓν δωδεκάκις χιλιοστὸν τοῦ φωτὸς τοῦ λαμπροῦ τούτου ἀπλανοῦς.

Τῷ 1896 ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Schoeborle καὶ ὁ συνοδὸς τοῦ Προκυνός.

Πλὴν τῶν δύο τούτων ἀπλανῶν παρετηρήθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι παρουσιάζοντες παρομοίας ἀνωμαλίας ὀφειλομένας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ἐπίδρασιν παρομοίων συνοδῶν.

Γένεσις τῶν διπλῶν ἀστέρων. — Ἐξετάζοντες τοὺς διπλοῦς ἀστέρας ἀπὸ ἀπόψεως ἀποστάσεως τῶν δύο μελῶν αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ τηλεσκοπικῶς διπλοῖ ἀστέρες, ὧν τὰ μέλη χωρίζονται διὰ μεγάλης μεταξὺ των ἀποστάσεως καὶ τῶν ὁποίων αἱ περίοδοι ἀνέρχονται εἰς πολλὰς χιλιάδας ἐτῶν, ἀποτελοῦσι μεταγενέστερον στάδιον ἐξελίξεως τῶν φασματοσκοπικῶς διπλῶν ἀστέρων ἢ τῶν μεταβλητῶν βραχείας περιόδου, ὡς οἱ τοῦ τύπου τοῦ Ἀλγὸλ καὶ τοῦ β *Λύρας,* ὧν αἱ περίοδοι ἀνέρχονται εἰς ὀλίγας μόνον ὥρας καὶ τῶν ὁποίων τὰ δύο μέλη εὑρίσκονται ἐγγύτατα ἢ σχεδὸν ἐν ἐπαφῇ πρὸς ἄλληλα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀστέρες δύνανται πάλιν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προκύψαντες ἐκ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῶν ἀλτηροειδοῦς σχήματος σωμάτων διαμορφωθέντων ἐκ τῆς προϊούσης ἐξελίξεως τῶν ἁπλῶν ἀστέρων. Ἡ τοιαύτη ἐκ τῶν ἁπλῶν ἀστέρων γένεσις τῶν διπλῶν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἑξῆς:

Ἐφόσον ὁ ἀρχικῶς ἁπλοῦς ἀστὴρ ἀκτινοβολῶν θερμότητα ἐξακολουθεῖ ψυχόμενος καὶ συστελλόμενος διατηρεῖ συγχρόνως καὶ τὴν γωνιώδη ῥοπὴν αὐτοῦ. Ὅταν αὕτη ὑπερβῇ ὡρισμένον τι ὅριον, πέραν τοῦ ὁποίου ἡ διατήρησις τῆς σφαιροειδοῦς μορφῆς ἀποβαίνει ἀδύνατος, ὁ ἀστὴρ ἀποσχίζεται εἰς δύο μέλη, τὰ ὁποῖα ὁλονὲν ἀπομακρύνονται ἀλλήλων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀμοιβαίας παλιρροιακῆς ἐνεργείας εἰς ἣν ὀφείλεται καὶ ἡ ὁλονὲν αὔξουσα ἐκκεντρότης τῶν τροχιῶν τῶν τοιούτων συστημάτων. Ἡ θεωρία ἐν τούτοις αὕτη περὶ σχηματισμοῦ τῶν διπλῶν ἀστέρων δι' ἀποσχίσεως δὲν εἶναι γενικῶς δεκτή, κατόπιν ἰδίᾳ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ T. C. Chamberlin καὶ τοῦ F. R. Moulton. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις περιπτώσεις μαρτυροῦσαι τὴν ὕπαρξιν ἀδιοράτων τινῶν δεσμῶν μεταξὺ διαφόρων ἀστέρων εὑρισκομένων πολλάκις εἰς σημαντικὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις. Ἀξιοπαρατήρητον παράδειγμα τοιαύτης περιπτώσεως ἔχομεν ἐν τῇ *Μεγάλῃ Ἄρκτῳ,* ἧς οἱ πέντε ἀστέρες β, γ, δ, ε καὶ ζ ἔχουσι τὰς αὐτὰς ἰδίας κινήσεις κατά τε τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ταχύτητα, ὡς δὲ ἀπεδείχθη ἐκ φασματοσκοπικῶν παρατηρήσεων ἔχουσι καὶ τὴν αὐτὴν ἀκτινικὴν κίνησιν. Ἐν τούτοις ὁ β ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ζ περίπου κατὰ 19° ἢ κατὰ τὸ ἓν τρίτον περίπου τῆς ἀποστάσεως ἑκατέρου αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου Ἡλίου.

Ὡς ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Hertzsprung εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην ὑπάγεται καὶ ὁ Σείριος, καθ' ὃ μετέχων τῆς αὐτῆς κινήσεως, μολονότι εὑρίσκεται περίπου εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ. Τῷ ὄντι εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ ποία εἶναι ἡ σχέσις καὶ τίνες οἱ δεσμοὶ δι' ὧν συνέχονται πρὸς ἀλλήλους ἀστέρες οἵτινες φαίνονται ἐσπαρμένοι εἰς τοιαύτας τεραστίας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις· πάντως ὅμως ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀξιοσημείωτοι ἐνδείξεις τῆς συγγενείας καὶ τῆς κοινῆς προελεύσεως τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων.

Πολλαπλοῖ ἀστέρες.—Διὰ τῶν ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων ἀνευρέθησαν πολλαὶ ὁμάδες ἐκ τριῶν καὶ περισσοτέρων ἀστέρων ἀποτελούντων φυσικῶς *πολλαπλᾶ συστήματα.* Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν ὡς ἀξιολογώτερα τὰ ἑξῆς:

Τὸ ζ *Καρκίνου:* Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἀστέρων ὧν οἱ δύο μείζονες καὶ σχεδὸν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους περιφέρονται περὶ τὸ κοινὸν κέντρον βάρους ἐπὶ κυκλικῆς σχεδὸν τροχιᾶς διαμέτρου 2″

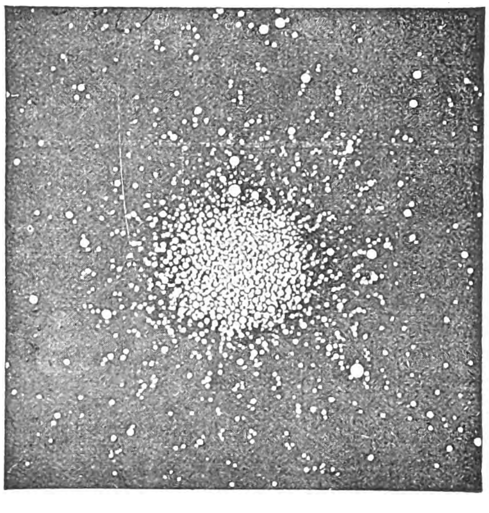

Σμῆνος ἀστέρων τοῦ Τουκαί, περιλαμβάνον πλέον τῶν 2,000 ἄστρων.

ἐντὸς περιόδου 60 περίπου ἐτῶν, ἐνῷ ὁ τρίτος, ὅστις εἶναι μικρότερος καὶ ἀπώτερος, κινεῖται περὶ τὸ στενὸν ζεῦγος ἐντὸς περιόδου 500 τοὐλάχιστον ἐτῶν. Ἡ κίνησις τοῦ τελευταίου τούτου φαίνεται κάπως ἀνώμαλος, ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔχει πλησίον του καὶ συνοδὸν ἀόρατον μέχρι τοῦδε, ἤτοι ὅτι τὸ σύστημα εἶναι πιθανῶς τετραπλοῦν.

Τὸ ε *Λύρας:* Τοῦτο σύγκειται ἐκ δύο λαμπρῶν καὶ στενῶν ζευγῶν ἀποτελούντων ὡραιότατον τετραπλοῦν σύστημα καὶ κειμένων εἰς ἀπόστασιν 3′.20″ ἀπ' ἀλλήλων. Ἑκάτερον αὐτῶν ἐκτελεῖ βραδεῖαν περιφορὰν μὴ ὁρισθεῖσαν εἰσέτι ἀκριβῶς, πιθανῶς ὅμως ὑπερβαίνουσαν τὰ 200 ἔτη. Ἐπειδὴ τὰ δύο ταῦτα ζεύγη ἔχουσι κοινὴν ἰδίαν κίνησιν, ἀποτελοῦσι πιθανῶς ἓν σύστημα καὶ φαίνεται ὅτι κινοῦνται τὸ ἓν περὶ τὸ ἕτερον ἐντὸς περιόδου πολλῶν ἴσως χιλιετηρίδων.

Τὸ ψ *Κασσιεπείας:* Τοῦτο συνίσταται ἐξ ἑνὸς κυρίου ἀστέρος καὶ δύο συνοδῶν αὐτοῦ, ἐγγύτατα ἀλλήλων κειμένων καὶ ἀποτελούντων ἀστέρα περιφερόμενον περὶ τὸν κύριον ἀστέρα, ὡς ἡ Γῆ μετὰ τῆς Σελήνης περὶ τὸν Ἥλιον.

Εἰς τοὺς τριπλοῦς ἀστέρας ζ *Ζυγοῦ* καὶ 12 *Λυγκὸς* παρατηρεῖται τὸ ἰδιάζον, ὅτι οἱ δύο συνοδοὶ φαίνονται κινούμενοι κατ' ἀντίθετον φοράν.

Τὸ β *Διδύμων* (Πολυδεύκης) συνοδεύεται ὑπὸ πέντε ἄλλων ἀστέρων ἀποτελούντων μετ' αὐτοῦ φυσικὸν σύστημα.

Πολλοὶ τέλος ἀστέρες οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε ἐθεωροῦντο *διπλοῖ* ἀπεδείχθη φασματοσκοπικῶς ἢ καὶ *ἐμμέσως* ὅτι εἶναι πράγματι πολλαπλοῖ. Ὁ α *Διδύμων* (Κάστωρ) λ. χ. εὑρέθη ὅτι εἶναι τετραπλοῦς, ὁ δὲ α *Μικρᾶς Ἄρκτου* (Πολικὸς) τριπλοῦς.

Ἐκ τῶν πολλαπλῶν ἀστέρων περιφημότερος εἶναι ὁ θ *Ὠρίωνος,* ὅστις εὑρίσκεται ἐγγὺς τοῦ πυκνοτέρου μέρους τοῦ νεφελοειδοῦς τοῦ Ὠρίωνος. Ὁ ἀστὴρ οὗτος σύγκειται ἐκ τεσσάρων λαμπρῶν καὶ δύο ἀμυδρῶν συνοδῶν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν πολυμελεστέρων συστημάτων τῶν πολλαπλῶν ἀστέρων μεταπίπτομεν βαθμηδὸν εἰς τὰ λεγόμενα *ἀστρικὰ σμήνη* ἢ *συστροφάς,* τῶν ὁποίων τὰ μέλη εἶναι τόσον πολλά, ὥστε, ὅταν δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου παρατηρῶμεν τοιαῦτα συστήματα, ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν χρυσῆς κόνεως ἐπὶ μελανοῦ ὑφάσματος. Παραδείγματα τοιούτων ἀστρικῶν σμηνῶν ἔχομεν τὸ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Καρκίνου,* ἐν ᾧ ἀπαντῶσιν ἀρκετοὶ λαμπροὶ ἀστέρες καὶ τὸ τοῦ *Ἡρακλέους* (Messier 13), ἡ τελεία διάλυσις τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται μόνον δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου. Τινὰ ἐκ τῶν ἀστρικῶν σμηνῶν παρουσιάζουσιν ἀκανόνιστον μορφήν, συνεπείᾳ συγκεντρώσεως τῶν ἀστέρων κατὰ μῆκος διαφόρων γραμμῶν ἢ πέριξ ὡρισμένων κέντρων, ἄλλα ὅμως ἔχουσι κανονικὴν μορφήν. Τὰ τοιαῦτα σμήνη καλοῦνται *σφαιροειδῆ* (globular clusters) καὶ ἔχουσι σχῆμα περίπου κυκλικὸν συνεπείᾳ συνωστισμοῦ τῶν ἀστέρων περὶ τὸ κέντρον, μετὰ πυκνότητος ἥτις βαίνει ταχέως ἐλαττουμένη πρὸς τὴν περιφέρειαν.

Τοιαῦτα σμήνη εἶναι τὸ τοῦ *Ἡρακλέους* καὶ τὸ τοῦ *Κενταύρου,* εἰς τὸ ὁποῖον ἐμετρήθησαν ἄνω τῶν 6000 ἀστέρων ἐντὸς κύκλου διαμέτρου 40′ περίπου. Εἰς τὰ τοιαῦτα σμήνη ἔχομεν πλεῖστα ἄλυτα μέχρι τοῦδε προβλήματα. Ἐν ἐκ τῶν τοιούτων προβλημάτων ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἕκαστον ἀστρικὸν σμῆνος φαίνεται συγκείμενον ἐκ δύο εἰδῶν ἀστέρων ἤτοι ἀμυδρῶν καὶ λαμπρῶν, ἐξ ὧν τόσον οἱ μὲν ὅσον καὶ οἱ δὲ περιλαμβάνονται ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων μεγέθους.

Τὸ ζήτημα τῆς σταθερότητος τῶν τοιούτων ἀστρικῶν σμηνῶν ἐνέχει ἐπίσης μεγάλην σπουδαιότητα. Ἡ ἀμοιβαία ἕλξις ἑνὸς τόσον σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἀστέρων συγκεντρωμένων ἐντὸς σχετικῶς τόσον μικροῦ χώρου πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι μεγάλη, ἕκαστος δὲ τῶν ἀστέρων τοῦ συστήματος πρέπει νὰ διαγράφῃ λίαν ἀνώμαλον τροχιάν. Δὲν φαίνεται ἐν τούτοις πιθανὸν ὅτι τοιαῦτα συστήματα θὰ δυνηθῶσι νὰ διαφύγωσι μέχρι τέλους τὴν συνένωσιν εἰς μίαν καὶ μόνην μᾶζαν. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι ἀληθής, τότε εἰς τὰ ἀστρικὰ σμήνη ἔχομεν ἐξέλιξιν βαίνουσαν κατὰ φορὰν ἀντίθετον ἐκείνης ἣν ἀκολουθεῖ ἡ ἐξέλιξις τῶν διπλῶν ἀστέρων, ἤτοι ἐνῷ οἱ τελευταῖοι προέρχονται ἐξ ἀποσχίσεως μιᾶς μάζης εἰς δύο μέλη, οἱ πρῶτοι ἀντιθέτως βαίνουσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἑνὸς πυρῆνος διὰ τῆς συνενώσεως πολλῶν μικροτέρων.

ΜΕΤΑΒΛΗΤΟΙ ΑΣΤΕΡΕΣ.

Μεταβολαὶ ἀστέρων. — Ἡ λαμπρότης ἁπάντων τῶν ἀπλανῶν δὲν παραμένει σταθερά. Τοὐναντίον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατὰ χρονικὰ διαστήματα μικρὰ ἢ μεγάλα παρουσιάζουσιν αἰσθητὰς μεταβολὰς τοῦ μεγέθους αὐτῶν. Οὕτω λ.χ. ὑπάρχουσιν ἀστέρες, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἢ ἐντὸς διαστήματος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλου ὑπέστησαν αἰσθητὴν μεταβολὴν λαμπρότητος, ἄλλοι ὑπόκεινται εἰς ἀνωμάλους αὐξομειώσεις τοῦ μεγέθους των, ἄλλοι παρουσιάζουσι κανονικὰς περιοδικὰς μεταβολὰς λάμψεως καὶ ἄλλοι ἀναλάμψαντες προσκαίρως βυθίζονται ἀκολούθως καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀφάνειαν.

Ἅπαντες οἱ τοιοῦτοι ἀστέρες καλοῦνται γενικῶς *μεταβλητοί,* ὁ δὲ ἀριθμός των ὑπερβαίνει σήμερον τὰς 4.000, χάρις εἰς τὴν συστηματικὴν ἔρευναν ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Havard College καὶ συνεχίζεται ἤδη ὑφ' ὅλων τῶν ἀστεροσκοπείων τοῦ κόσμου.

Ὀνομασία τῶν μεταβλητῶν.—Πρὸς διάκρισιν τῶν μεταβλητῶν ἀστέρων ἀπ' ἀλλήλων προυτάθησαν κατὰ καιροὺς διάφορα συστήματα ὀνομασίας, ἐξ ὧν ἐπεκράτησαν τὰ ἑξῆς:

α') Πλὴν τῶν μεταβλητῶν, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ δι' εἰδικοῦ ὀνόματος ὡς ὁ Ἀλγόλ, ὁ Θαυμάσιος κλπ., ἕκαστος ἐκ τῶν λοιπῶν γνωρίζεται δι' ἑνὸς γράμματος ἀπὸ τοῦ R μέχρι τοῦ Z ἀκολουθουμένου ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀστερισμοῦ, εἰς ὃν ὁ μεταβλητὸς ἀνήκει. Οὕτως ἔχομεν R *Ἀνδρομέδας,* S *Ταύρου,* Z *Κηφέως* κτλ. Ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ ἀστερισμῷ ἀνακαλυφθῶσι περισσότεροι τῶν ἐννέα μεταβλητῶν ἀστέρων, ὅτε θὰ ἔχωσιν ἐξαντληθῇ τὰ ἀνωτέρω ἐννέα γράμματα, μεταχειριζόμεθα τοὺς συνδυασμοὺς αὐτῶν ἀνὰ δύο. Οὕτω ὁ δέκατος μεταβλητὸς ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Κηφέως θὰ παρίσταται διὰ τοῦ RR *Κηφέως,* ὁ ἑνδέκατος διὰ τοῦ RS *Κηφέως* καὶ οὕτω καθεξῆς.

β') Ἐκτὸς τοῦ τοιούτου τρόπου διακρίσεως ὁ Pickering προέτεινεν ὅπως ἕκαστος μεταβλητὸς ὀνομάζεται δι' ἑνὸς ἑξαψηφίου ἀριθμοῦ, οὗτινος τὰ τέσσαρα πρῶτα ψηφία παριστῶσι τὴν ὀρθὴν ἀναφορὰν εἰς ὥρας καὶ πρῶτα λεπτά, συμπληρουμένων ἐν ἀνάγκῃ τῶν θέσεων τῶν δεκάδων διὰ μηδενικῶν, καὶ τὰ δύο τελευταῖα τὴν ἀπόκλισιν. Οὕτω λ. χ. 023508 παριστᾷ τὸν μεταβλητόν, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνακαλύψεως του εἶχεν ὀρθὴν ἀναφορὰν μὲν 2ω. 35 λ, ἀπόκλισιν δὲ 8°. Εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐπιτάσσεται συνήθως τὸ γράμμα V (ἀρχικὸν τῆς λέξεως *variabilis*= μεταβλητὸς) μετὰ δείκτου σημαίνοντος ποσοστὸς κατὰ σειρὰν εἶναι ὁ ἐν τινι ἀστερισμῷ ἀνακαλυφθεὶς μεταβλητός. Οὕτω π. χ. ὁ μεταβλητὸς VZ Ἀνδρομέδας παρίσταται κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Pickering διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 000946 V_{44}, ὁ X Ἀνδρομέδας διὰ τοῦ 001046 V_1 κ.ο.κ.

Τινὲς μεταχειρίζονται συνδυασμὸν τῶν δύο συστημάτων καθ' ὃν οἱ ἀνωτέρω μεταβλητοὶ παρίστανται ὡς ἑξῆς: 000946 VZ *Ἀνδρομέδας* καὶ 001046 X *Ἀνδρομέδας.*

Σημειωτέον ὅτι ἂν καὶ αἱ συντεταγμέναι τῶν

Digitized by Google

ἀστέρων τούτων ὑπόκεινται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μεταβολήν, λόγῳ τῆς μεταπτώσεως, ἐν τούτοις οἱ παριστῶντες αὐτοὺς ἀριθμοὶ διατηροῦνται ἀμετάβλητοι. Συνεπῶς τὸ σύστημα τοῦ Pickering θὰ χάσῃ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ πλεονέκτημα ὅπερ ἔχει τοῦ νὰ δίδῃ μετὰ τοῦ διακριτικοῦ τοῦ ἀστέρος καὶ τὰς συντεταγμένας πρὸς σκόπευσιν αὐτοῦ.

Οἱ μεταβλητοὶ ἀστέρες διακρίνονται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, ἤτοι εἰς περιοδικοὺς καὶ μὴ περιοδικούς. Ἐκ τούτων οἱ πρῶτοι ὑπόκεινται εἰς μεταβολὰς ἐπαναλαμβανομένας ἐντὸς κανονικῶν διαστημάτων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ πρόρρησις τῆς στιγμῆς τοῦ μεγίστου ἢ τοῦ ἐλαχίστου τῆς λάμψεως αὐτῶν, οἱ δὲ τελευταῖοι παρουσιάζουσι μεταβολὰς τοῦ μεγέθους των τελείως ἀκανονίστους καὶ μὴ ἀκολουθούσας ὡρισμένον τινὰ νόμον. Ἐξετάζοντες τὰς περιόδους τῶν πρώτων, παρατηροῦμεν ὅτι αὗται κυμαίνονται μεταξὺ τοῦ ἐλαχίστου μέχρι σήμερον γνωστοῦ ὁρίου 3ὡ 12λ. καὶ τοῦ μεγίστου τῶν 610 ἡμερῶν. Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος, ὅστις συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «Τρίτου Καταλόγου» τοῦ S. C. *Chandler* (Astr. Journ. vol. XVI) συμπληρωθέντος ὑπὸ τοῦ A. W. Roberts διὰ τῶν μεταβλητῶν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου (Astr. Journ. vol. XXI), μεταξὺ 330 ἀστέρων ἐλάχιστοι ἔχουσι περιόδους περιλαμβανομένας μεταξὺ 50 καὶ 150 ἡμερῶν, πολλῶν ὅμως αἱ περίοδοι εἶναι κατώτεραι τῶν 50 ἡμερῶν (τῶν πλείστων ἐκ τούτων δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς 10 ἡμέρας), ἀπὸ περιόδου ὅμως 150 καὶ ἄνω ἔχομεν συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ἀντιστοίχου ἀριθμοῦ τῶν ἀστέρων, ὅστις φθάνει τὴν μεγίστην τιμὴν αὐτοῦ διὰ περιόδους 350—400 ἡμερῶν· ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου καὶ πέραν βαίνει ταχέως ἐλαττούμενος.

Περίοδος εἰς ἡμέρας	ἡμ 0 50	50 100	100 150	150 200	200 250	250 300	300 350	350 400	400 450	450 500	500 550	550 600
Ἀστέρες	73	8	12	22	41	45	49	50	20	6	1	2

Ἐντεῦθεν συνάγεται ἡ διάκρισις τῶν περιοδικῶν μεταβλητῶν εἰς δύο τάξεις, ἤτοι εἰς *μεταβλητοὺς μακρᾶς περιόδου* καὶ εἰς *μεταβλητοὺς βραχείας περιόδου*. Τῶν πρώτων ἐξ αὐτῶν αἱ περίοδοι κυμαίνονται ἐν γένει μεταξὺ 150 καὶ 450 ἡμερῶν, τινῶν ὅμως ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τούτων, τῶν δὲ τελευταίων αἱ περίοδοι εἶναι μικρότεραι τῶν 50 ἡμερῶν (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ κατώτεραι τῶν 10 ἡμερῶν). Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καί τινες περιπτώσεις καθ' ἃς εἶναι ἀμφίβολον εἰς ποίαν τῶν δύο τάξεων δέον νὰ καταταχθῶσιν ἀστέρες τινές, ὧν ἡ περίοδος περιλαμβάνεται μεταξὺ 10 καὶ 150 ἡμερῶν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως ταύτας ἡ κατάταξις εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τάξιν ἐπιτυγχάνεται εὐκόλως διὰ προσφυγῆς εἰς ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῆς παρατηρουμένης μεταβολῆς τοῦ μεγέθους τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἀστέρων.

Μεταβλητοὶ μακρᾶς περιόδου. Οὗτοι παρουσιάζουσι περιοδικῶς ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα ζωηρὰν λάμψιν, ἀκολούθως δ' ἐπανέρχονται εἰς τὴν προτέραν ἀμυδρὰν των κατάστασιν καὶ παραμένουσιν ἐν αὐτῇ ἐπὶ μακρόν. Αἱ περίοδοι των εἶναι ἐν γένει μακραί, περιλαμβανόμεναι μεταξὺ δύο μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν καὶ ὑπόκεινται πολλάκις εἰς σημαντικὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες διαρκοῦσιν οὐχὶ σπανίως ἐπὶ ἑβδομάδας ὁλοκλήρους.

Τύπος τοιούτων ἀστέρων εἶναι ὁ θαυμάσιος ἢ ο *Κήτους* (Mira *Ceti*). Οὗτος παρετηρήθη τὸ πρῶτον κατ' Αὔγουστον τοῦ 1596 ὑπὸ τοῦ ἱερέως Δαυΐδ Fabricius, ὅστις ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς *νέον ἀστέρα* (Nova). Ἡ μεταβλητότης τῆς λάμψεως αὐτοῦ μεταξὺ δευτέρου καὶ ἐνάτου μεγέθους ἀνεγνωρίσθη τῷ 1639 ὑπὸ τοῦ John Phocylides Holwarda, κατὰ δὲ τὸ 1667 ὁ Ismael Boulliau (1605 — 1694) προσδιώρισε τὴν περίοδον αὐτοῦ εἰς 333 ἡμέρας. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀφοῦ λάμψῃ ὡς ἀστὴρ 2ου μεγέθους ἐπὶ 7—10 ἡμέρας, ἐλαττοῦται τὴν λαμπρότητα ἐπὶ 3 περίπου μῆνας, παραμένει κατόπιν ἐπὶ 5 σχεδὸν μῆνας ὡς ἀμυδρὸς ἀστὴρ μεγέθους 8,5—9,6 καὶ ἔπειτα ἄρχεται πάλιν βαθμηδὸν αὐξάνων ἐπὶ 3 μῆνας, ὅτε ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν λαμπρότητα, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ φθάνῃ πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ μέγιστον μέγεθος, διότι ἐνῷ τὴν πρώτην φορὰν κατὰ τὸ μέγιστον τῆς λαμπρότητός του ἦτο δευτέρου μεγέθους, κατὰ τὴν ἑπομένην ἀναλαμπὴν δυνατὸν νὰ μὴ ὑπερβῇ τὸ 3ον ἢ ἐνίοτε καὶ τὸ 4ον ἢ 5ον μέγεθος. Τόσον ἡ διάρκεια τῆς μεγίστης ταύτης λαμπρότητος ὅσον καὶ ὁ χρόνος ὃν δαπανᾷ διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς αὐτὴν ἢ νὰ μεταπέσῃ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἀφάνειαν ποικίλλουσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς περιόδου εἰς τὴν ἄλλην. Οὕτως ἐνῷ τῷ 1906 τὸ μέγιστον τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἔφθασε τὸ 2ον μέγεθος (διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὸ 1779) κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη (ὡς κατὰ τὸ 1868) δὲν ἔφθασε κἂν τὸ 5ον μέγεθος. Παρόμοιαι ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐλαφρότεραι ἀνωμαλίαι παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα. Ἐπίσης καὶ αἱ περίοδοι δὲν εἶναι κανονικαί: διότι τὰ μέγιστα ἄλλοτε μὲν σημειοῦνται ἐνωρίτερον, ἄλλοτε δὲ βραδύτερον τοῦ δέοντος, ἡ ἀνωμαλία ὅμως οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὰς 40 ἡμέρας.

Συνήθως ἡ μεταβολὴ τοῦ μεγέθους εἶναι βαθμιαία, ἀλλ' ἡ ἄνοδος πρὸς τὸ μέγιστον εἶναι μᾶλλον ταχυτέρα τῆς πτώσεως εἰς τὸ ἐλάχιστον. Ἐν γένει ἂν καὶ αἱ περιοδικαὶ ἀναλαμπαὶ τοῦ ἀστέρος τούτου παρηκολουθήθησαν τακτικῶς ἐπὶ δύο καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδας, ἐν τούτοις δὲν κατωρθώθη μέχρι τοῦδε νὰ εὑρεθῇ ὁ διέπων τὰς διαφόρους ταύτας ἀνωμαλίας νόμος. Αἱ φασματοσκοπικαὶ παρατηρήσεις τοῦ ἀστέρος τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγίστου αὐτοῦ παρουσιάζουσιν ἀφθονίαν λίαν λαμπρῶν γραμμῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὑδρογόνον. Τὸ φάσμα τοῦ μεταβλητοῦ τούτου κατατάσσεται εἰς τὰ τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Secchi. Ἅπαντες οἱ ἀστέρες οἱ ἔχοντες φάσμα τοιούτου τύπου εἶναι ἀνεξαιρέτως μεταβλητοί, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἐσχάτως ἀνακαλυφθέντων μακρᾶς περιόδου μεταβλητῶν ἀνεγνωρίσθησαν ἐκ τοῦ τοιούτου χαρακτηριστικοῦ φάσματος αὐτῶν. Ἐκ τῆς σταθερότητος τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μεταβλητοῦ συνάγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ φασματοσκοπικῶς διπλοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ σώματος ἐφ' οὗ συμβαίνουσι κατὰ καιροὺς τεράστιαι ἐκρήξεις, καθ' ἃς ἐκλύονται σημαντικαὶ ποσότητες ὑδρογόνου.

Ἕτερος μεταβλητὸς τῆς τάξεως ταύτης, γνωστὸς διὰ τὰς σημαντικὰς κυμάνσεις τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ εἶναι ὁ χ *Κύκνου*. Οὗτος ἔχει περίοδον 406 ἡμερῶν, τὸ δὲ μέγεθός του κυμαίνεται μεταξὺ 4ου καὶ 13ου, ἑπομένως κατὰ τὸ μέγιστόν του ἐκπέμπει φῶς 4000 φορὰς περισσότερον τοῦ ἐκπεμπομένου κατὰ τὸ ἐλάχιστον. Τὰ μεγέθη τῶν 75 μεταβλητῶν μακρᾶς περιόδου, οἵτινες περιέχονται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ *Harvard College* (Annals vol. LVII) κυμαίνονται κατὰ πέντε βαθμούς.

Ἅπαντες οἱ μακρᾶς περιόδου μεταβλητοὶ ἔχουσι φάσμα τοῦ τύπου Ma, Mb, Me, Md καὶ N, οὐδεὶς δὲ ἀστὴρ εὑρέθη μέχρι τοῦδε ἔχων φάσμα Md, ὅστις νὰ μὴ εἶναι μεταβλητὸς μακρᾶς περιόδου.

Αἱ κατὰ περιόδους ἀναλαμπαὶ τῶν μακρᾶς περιόδου μεταβλητῶν συνεπείᾳ μεγάλων ἐπὶ τῶν ἀστέρων τούτων ἐκρήξεων ὑπενθυμίζουν τὴν περιοδικότητα τῶν ἀναλόγου φύσεως φαινομένων τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, αἵτινες φθάνουσιν εἰς τὸ μέγιστον αὐτῶν ἀνὰ ἕνδεκα περίπου ἔτη. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ φαινόμενον δὲν ὀφείλεται εἰς ἐξωτερικὰ αἴτια, ἡ δὲ περιοδικότης αὐτοῦ εἶναι συμφυὴς πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τοῦ ἀστέρος καὶ δὲν προέρχεται οὔτε ἐκ περιφορᾶς δορυφόρου ἢ συνοδοῦ περὶ τὸν κύριον ἀστέρα οὔτε ἐκ μεταβολῆς τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος. Προσέτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ ἄνοδος πρὸς τὸ μέγιστον εἶναι ταχυτέρα τῆς καθόδου πρὸς τὸ ἐλάχιστον, πολλαὶ δὲ ἄλλαι λεπτομέρειαι χαρακτηρίζουσαι τὰς καμπύλας τῶν ἡλιακῶν κηλίδων ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὰς καμπύλας δι' ὧν παρίστανται αἱ μεταβολαὶ λαμπρότητος τῶν μεταβλητῶν μακρᾶς περιόδου. Ὁ H. H. Turner δι' ἁρμονικῆς ἀναλύσεως τῶν καμπύλων λαμπρότητος ἀριθμοῦ τινος τοιούτων ἀστέρων ἀπέδειξεν, ὅτι ἐὰν τοὺς ἀστέρας τούτους τοὺς κατατάξωμεν κατὰ τὴν φυσικήν των σειράν, ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται ὄχι εἰς τὸ τέλος, ἀλλ' ἐγγὺς τοῦ τέλους τῆς σειρᾶς ταύτης. Συνεπῶς προὐτάθη ὑπό τινων ὅτι ὁ Ἥλιος δέον νὰ θεωρῆται ὡς μεταβλητὸς μακρᾶς περιόδου ἔχων περίοδον μὲν πολὺ μακράν, εὖρος δὲ κυμάνσεως τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ σχετικῶς μικρόν. Τηροῦντες τὰς ἀναλογίας δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ μέγιστον τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος συμπίπτει εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔχομεν τὸν μέγιστον ἀριθμὸν κηλίδων καὶ πυρσῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν πράγματι τοῦτο συμβαίνῃ, αἱ μεταβολαὶ τῆς λάμψεως τοῦ Ἡλίου εἶναι πολὺ μικραὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τεραστίας διακυμάνσεις τοῦ φωτὸς τῶν μεταβλητῶν.

Προσέτι ἡ περίοδος τῶν ἕνδεκα ἐτῶν, ἣν παρατηροῦμεν εἰς τὸν Ἥλιον, ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ ὅρια καὶ τῶν μακροτάτων ἔτι περιόδων τῶν μεταβλητῶν, ὅπερ δὲ καὶ σπουδαιότερον οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔχει φάσμα ὡς τὸ ἡλιακόν. Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἀγόμεθα εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀπολύτως ὀρθὴ ἡ κατάταξις τοῦ Ἡλίου μεταξὺ τῶν μεταβλητῶν μακρᾶς περιόδου, πάντως ὅμως οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ αἴτια τὰ ὁποῖα προκαλοῦσι τὰς περιοδικὰς ἐπὶ τοῦ Ἡλίου ἐκρήξεις τῶν κηλίδων καὶ τῶν πυρσῶν, οὐδὲν ἄλλο ἀποτελοῦσιν εἰμὴ μικρογραφίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἀναλόγων αἰτίων ἅτινα ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ἀστέρων ὑπὸ διαφόρους συνθήκας πιέσεως καὶ θερμοκρασίας προκαλοῦσι τὰς γιγαντιαίας ἐκείνας ἐκρήξεις, αἵτινες γίνονται ἀντιληπταὶ εἰς ἡμᾶς μόνον ὡς ἁπλαῖ διακυμάνσεις τῆς λαμπρότητος τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων.

Μεταξὺ τῶν μεταβλητῶν μακρᾶς περιόδου ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἀστέρες τινές, τῶν ὁποίων ἡ λάμψις παρουσιάζει εἰδικάς τινας χαρακτηριστικὰς ἀνωμαλίας. Τοὺς ἀστέρας τούτους ὁ Pickering διέκρινεν εἰς δύο εἴδη. Τοῦ πρώτου εἴδους παραδείγματα ἀποτελοῦσιν οἱ μεταβλητοὶ U *Διδύμων*, SS *Κύκνου* καὶ SS *Ἡνιόχου*. Ἐὰν ὡς τύπον λάβωμεν τὸν πρῶτον ὅστις ἀνεκαλύφθη τῷ 1855 ὑπὸ τοῦ Hind, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι, ἐνῷ οὗτος κανονικῶς εἰς τὸ ἐλάχιστόν του εἶναι ἀστὴρ 13ου μεγέθους, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναλάμπει ἀποτόμως φθάνων εἰς μέγεθος 9,5. Εἰς τὸ μέγεθος τοῦτο δὲν παραμένει ἐπὶ πολύ, διότι μετ' οὐ πολὺ ἀκολουθεῖ βαθμιαία πτῶσις μέχρις ἐπανόδου εἰς τὸ κανονικὸν μέγεθος 13. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι τὰ κατὰ καιροὺς μέγιστα εἶναι δύο διαφόρων τύπων, ἤτοι τὸ ἓν μακρὸν καὶ τὸ ἕτερον βραχύ, ἀμφότερα δὲ συμβαίνουσιν ἐναλλὰξ κατὰ διαστήματα ἀπέχοντα ἀλλήλων κατὰ 60—152 ἡμέρας. Ἐν τῷ πρώτῳ μεγίστῳ ὁ ἀστὴρ παραμένει 12 ἡμέρας, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τὰς 20. Εἰς τὸν SS Κύκνου πλὴν τῶν δύο τούτων μεγίστων παρατηρεῖται καὶ τρίτον.

Λόγῳ τοῦ ὅτι ἅπαντες οἱ ἀστέρες οὗτοι εἶναι λίαν ἀμυδροί, ἐλάχιστα γνωρίζομεν περὶ τοῦ φάσματος αὐτῶν ἢ τῆς ἀκτινικῆς των ταχύτητος, οὐδεμία δὲ ἀξία λόγου θεωρία ἔχει διατυπωθῆ πρὸς ἐξήγησιν τῶν περιέργων τούτων φαινομένων.

Εἰς τοὺς ἀστέρας τοῦ δευτέρου εἴδους περιλαμβάνονται ὁ R *Βορείου Στεφάνου*, ὁ RY *Τοξότου* καὶ ὁ SU *Ταύρου*. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν εἶναι κανονικῶς ἕκτου μεγέθους, κατ' ἀκανόνιστα ὅμως χρονικὰ διαστήματα κυμαινόμενα μεταξὺ μηνῶν καὶ ἐτῶν, τὸ φῶς του ἐλαττούμενον φθάνει εἰς ἓν ἐλάχιστον καὶ ἀκολούθως ἐπανέρχεται εἰς τὸ κανονικὸν μέγεθος. Ἡ κύμανσις περιλαμβάνεται μεταξὺ 9 μεγεθῶν καὶ ἑνὸς μεγέθους, ἡ δὲ ἐλάττωσις τῆς λάμψεως εἶναι συνήθως ταχυτέρα τῆς αὐξήσεως. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ ξένου τινὸς

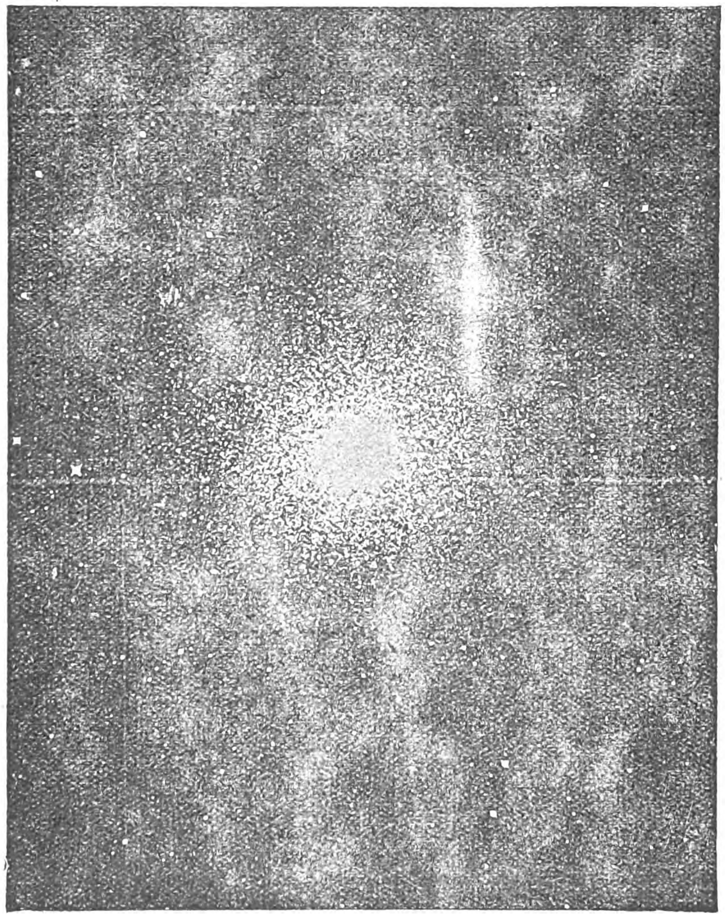

Τὸ σμῆνος ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ἡρακλέους.

[Φωτογραφία ληφθεῖσα ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ Οὐΐλσων κατὰ Ἰούνιον 1910. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο καταλαμβάνει ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἔκτασιν ἀντίστοιχον πρὸς τὸ 1/4 τῆς φαινομένης διαμέτρου τῆς σελήνης.]

Digitized by Google

σώματος διερχομένου μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀστέρος τούτου καὶ κατὰ τὴν δίοδον ἀπορροφῶντος τὸ φῶς αὐτοῦ.

Μεταβλητοὶ βραχείας περιόδου. Οἱ μεταβλητοὶ τῆς τάξεως ταύτης διακρίνονται εἰς δύο εἴδη: α') εἰς τοὺς λεγομένους *Κηφεΐδας* καὶ β') εἰς τοὺς *βραχείας ἐκλείψεως*.

Κηφεΐδαι: Οὗτοι ὠνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ ἀστέρος δ *Κηφέως*, ὅστις θεωρεῖται ὡς τύπος τῶν μεταβλητῶν τοῦ εἴδους τούτου. Τὸ εὖρος τῆς κυμάνσεως αὐτῶν εἶναι μικρόν, ἐν γένει μικρότερον τοῦ ἑνὸς μεγέθους, ἡ δὲ περίοδός των περιλαμβάνεται μεταξὺ ὀλίγων μόνον ὡρῶν καὶ ἑνὸς ἢ δύο μηνῶν. Τὸ εὖρος τῆς κυμάνσεως τῆς λάμψεως τοῦ δ *Κηφέως* ἀνέρχεται περίπου εἰς 0,7 μεγέθους, ἡ δὲ περίοδος αὐτοῦ εἰς 5,5 περίπου ἡμέρας. Ἡ ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἄνοδος εἰς τὸ μέγιστον συντελεῖται ἐντὸς 1,5 ἡμέρας, ἤτοι εἶναι πολὺ ταχυτέρα τῆς καθόδου εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἥτις ἀπαιτεῖ τὰς ὑπολοίπους 4 ἡμέρας. Ἡ κάθοδος εἰς τὸ ἐλάχιστον δὲν εἶναι ὁμαλή, ἀλλὰ συνοδεύεται ὑπὸ δευτερευουσῶν διακυμάνσεων, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ καμπύλῃ. Ἀστέρες τινὲς τῆς ὁμάδος ταύτης, ὡς λ. χ. ὁ ζ *Διδύμων*, παρουσιάζουσι σχεδὸν συμμετρικὴν καμπύλην φωτός.

Οἱ Κηφεΐδαι παρουσιάζουσι φάσματα ὅλων σχεδὸν τῶν τύπων, τὰ συχνότερον ὅμως ἀπαντῶντα εἶναι τὰ τοῦ τύπου F καὶ G. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι τὰ αἴτια τῆς κυμάνσεως τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων τούτων εἶναι ἀνεξάρτητα τῆς φυσικῆς καταστάσεως αὐτῶν. Ἐκ τῆς θέσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος προκύπτει ὅτι ἅπαντες οἱ ἀστέρες οὗτοι ἔχουσι μεταβλητὴν ἀκτινικὴν ταχύτητα, διότι ἡ περίοδος τῆς μεταβολῆς τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος εἶναι ἴση πρὸς τὴν τῆς μεταβολῆς τῆς λάμψεως αὐτῶν. Ὑποτιθεμένου ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος μεταβλητοὶ ἀποτελοῦσι συστήματα διπλῶν ἀστέρων, ἐξηγοῦνται εὐκόλως τὰ φαινόμενα ταῦτα, διότι τὸ μὲν μέγιστον τῆς λάμψεως συμβαίνει πάντοτε σχεδὸν ὅταν τὸ λαμπρότερον μέλος τοῦ συστήματος (τοῦ ὁποίου καὶ μόνου τὸ φάσμα δύναται νὰ παρατηρηθῇ) πλησιάζῃ ἡμᾶς ταχέως, τὸ δὲ ἐλάχιστον ὅταν ἀπομακρύνεται. Ἡ σταθερότης τῆς περιόδου τῆς λάμψεως τῶν Κηφεϊδῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἰσότης αὐτῆς πρὸς τὴν τῆς μεταβολῆς τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος πείθουσιν ὅτι πρόκειται ὄντως περὶ διπλῶν ἀστέρων, ὧν ἡ τροχιὰ κεῖται ἐπὶ ἐπιπέδου σχηματίζοντος ἐλαχίστην γωνίαν μετὰ τῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προκαλῆται φαινόμενον ἐκλείψεως. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ καμπύλη φωτὸς ἐν τῷ κανονικῷ τύπῳ τῶν Κηφεϊδῶν δὲν παρουσιάζει τὸ ἐλάχιστον εἰς συμμετρικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν δύο μεγίστων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἐκκεντρότητος τῆς τροχιᾶς τοῦ διπλοῦ συστήματος. Ἡ τοιαύτη ἐν τούτοις ἐξήγησις τῶν κυμάνσεων τῶν Κηφεϊδῶν παρουσιάζει σημαντικὰς ἀντιρρήσεις, ἐξ ὧν σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἐὰν ἐπρόκειτο πραγματικῶς περὶ διπλῶν ἀστέρων παρουσιαζόντων φαινόμενα περιοδικῶν ἐκλείψεων, τότε τὸ ἐλάχιστον ἔπρεπε νὰ παρατηρῆται κατὰ τὰς συνόδους, ἤτοι ὅταν τὸ ἓν μέλος ἐρχόμενον πρὸ τοῦ ἄλλου προκαλεῖ τὴν ἔκλειψιν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ κατὰ τοὺς τετραγωνισμούς, πλὴν δὲ τούτου κατὰ τοὺς τετραγωνισμοὺς ἡ καμπύλη φωτὸς ἑκάστου τοιούτου ἀστέρος ὤφειλε νὰ παρουσιάζῃ σχεδὸν ἀπηυθυσμένον τμῆμα, ἐφόσον κατὰ τοὺς τετραγωνισμοὺς δὲν ὑπάρχει αἰσθητὴ μεταβολὴ φωτός. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ παρακάμψωσι τὴν δυσκολίαν ταύτην ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φαινομένων, παραδεχθέντες ὅτι ὑπάρχει ἀνθιστάμενόν τι μέσον, τὸ ὁποῖον διασχίζων ὁ συνοδὸς ἐν τῇ περιφορᾷ του θερμαίνεται καὶ φαίνεται λαμπρότερος κατὰ τὴν προσθίαν του ὄψιν. Ἄλλοι πάλιν ὑπέθεσαν ὅτι ἀναπτύσσεται ἰσχυρὰ παλιρροιακὴ ἐνέργεια κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ περιάστρου. Οὐδεμία ὅμως τῶν ἐξηγήσεων τούτων φαίνεται πειστική. Ἑτέρα σπουδαιοτάτη δυσκολία ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φαινομένων τῶν Κηφεϊδῶν διὰ τῶν φαινομένων τῶν διπλῶν ἀστέρων εἶναι καὶ ἡ ἑξῆς: Οἱ Κηφεΐδαι, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ἔχουσιν ἀπόλυτον λαμπρότητα κατὰ πολλὰς ἑκατοντάδας μεγαλυτέραν τῆς τοῦ Ἡλίου. Συνεπῶς οἱ ἀστέρες οὗτοι ἔχουσι κατὰ μέσον ὅρον ὄγκον 15—20 χιλιάδας φορὰς μείζονα τοῦ τοῦ Ἡλίου, ἐφόσον ἡ λαμπρότης τῆς ἐπιφανείας των δὲν διαφέρει πολὺ τῆς τοῦ Ἡλίου. Τούτου τεθέντος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ λογισμοῦ τῶν τροχιῶν τῶν διπλῶν ἀστέρων, αἱ ἀκτῖνες τῶν τροχιῶν εἶναι μικρότεραι τοῦ ἑνὸς δεκάτου τῶν ἀκτίνων αὐτῶν τούτων τῶν ἀστέρων τοῦ διπλοῦ συστήματος, πρᾶγμα ὅπερ ἀδύνατον. Ἔτι μᾶλλον ἀνεξήγητος εἶναι ἡ συνεχὴς μεταβολὴ τοῦ φασματικοῦ τύπου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυμάνσεως τῆς λάμψεως. Οὕτω λ. χ. εἰς τὸν ἀστέρα RS *Βοώτου* ἐντὸς περιόδου 9 ὡρῶν τὸ φάσμα ἀπὸ τύπου F_0 ὅπερ ἔχομεν κατὰ τὸ ἐλάχιστον, μεταβάλλεται εἰς τύπον B_8 κατὰ τὸ μέγιστον. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς θεωρίας τῶν διπλῶν ἀστέρων.

Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ θεωρία τῶν παλμῶν. Κατ' αὐτὴν αἱ μεταβολαὶ τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος ἀποδίδονται εἰς περιοδικοὺς παλμοὺς τοῦ ἀστέρος προκαλοῦντας μεταβολὰς ἐν τῇ ἐκπομπῇ τοῦ φωτός. Ἡ μεγαλυτέρα λάμψις συμβαίνει ὅταν μεγάλαι ποσότητες ὑπερθέρμων ἀερίων ἐξορμῶσιν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀστέρος. Ἡ ἐξόρμησις αὕτη προκαλεῖ τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος καὶ τὸ μέγιστον αὐτῆς συμπίπτει πρὸς τὸ μέγιστον τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος προσεγγίσεως. Ἡ μεταβολὴ τοῦ φασματικοῦ τύπου ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἀναλόγου μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀστέρος. Τὸ μόνον τρωτὸν σημεῖον τῆς θεωρίας ταύτης ἔγκειται εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ τρόπου καθ' ὃν συντηροῦνται οἱ τοιοῦτοι παλμοὶ καὶ πόθεν προέρχεται τοσαύτη ἐνέργεια ἱκανὴ νὰ παράγῃ παλμούς, ὧν τὸ εὖρος ἀνέρχεται εἰς δύο ἑκατομμύρια χιλιομέτρων.

Ὑπὸ τῆς Miss Leavitt ἀνεκαλύφθη ἀξιοσημείωτος σχέσις μεταξὺ φαινομένου μεγέθους καὶ διαρκείας τῆς περιόδου τῶν Κηφεϊδῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀστέρων τούτων ἀπαντῶσιν εἰς τὸ *Μικρὸν Νέφος* τοῦ Μαγελλάνου. Ἡ ἀπόστασις τοῦ Νέφους τούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διάμετρον αὐτοῦ εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε ἅπαντες οἱ ἐν αὐτῷ Κηφεΐδαι δύνανται ἄνευ αἰσθητοῦ σφάλματος νὰ ὑποτεθῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν. Συνεπῶς τὰ φαινόμενα μεγέθη τῶν μεταβλητῶν τούτων διαφέρουσι τῶν ἀντιστοίχων ἀπολύτων μεγεθῶν κατὰ σταθερὰν ποσότητα ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς ἀποστάσεως τοῦ Νέφους. Ἡ Miss Leavitt εὗρεν ὅτι ὑπάρχει ὡρισμένη σχέσις μεταξὺ περιόδου μεταβολῆς τῆς λάμψεως καὶ φαινομένου μεγέθους, ἐξ ἧς δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἡ περίοδος οἱουδήποτε Κηφεΐδου τοῦ Νέφους ἐὰν διὰ παρατηρήσεων προσδιορισθῇ τὸ φαινόμενον μέγεθός του.

Εἰς πολλὰ ἀστρικὰ σμήνη ἀνευρέθησαν ἀστέρες ὧν αἱ μεταβολαὶ εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ τύπου τῶν Κηφεϊδῶν, ἂν καὶ αἱ περίοδοί των εἶναι πολὺ μακρότεραι ἐκείνων ἃς παρουσιάζουσιν οἱ ἀρχικῶς καταταχθέντες εἰς τὸ εἶδος τῶν Κηφεϊδῶν. Ὁ Shapley εὗρεν ὅτι ἅπαντες οἱ εἰς τοιαῦτα ἀστρικὰ σμήνη ἀπαντῶντες ἀστέρες παρουσιάζουσι τὴν σχέσιν ἣν ἡ Miss Leavitt ἀνεκάλυψεν εἰς τοὺς μεταβλητοὺς τοῦ *Μικροῦ Νέφους* τοῦ Μαγελ-

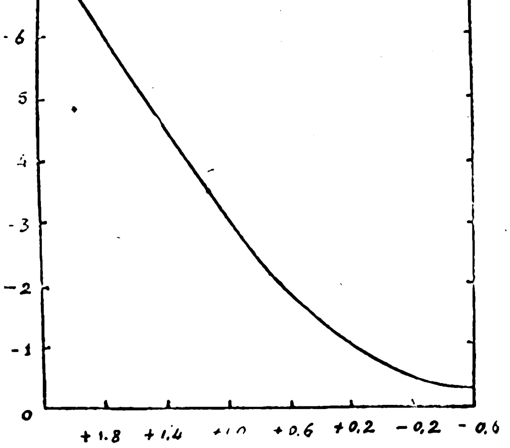

Σχ. 9.

λάνου, ἐντεῦθεν δὲ συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σχέσις αὕτη ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῶν Κηφεϊδῶν. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν Κηφεϊδῶν ὁ Shapley κατώρθωσε νὰ προσδιορίσῃ τὸ εἰς ἑκάστην τιμὴν τῆς περιόδου ἀντιστοιχοῦν ἀπόλυτον μέγεθος. Ἡ τοιαύτη σχέσις μεταξὺ ἀπολύτου μεγέθους καὶ περιόδου μεταβολῆς λάμψεως εἰκονίζεται διὰ τῆς παρατιθεμένης καμπύλης (σχ. 9), ἐνέχει δὲ μεγίστην σπουδαιότητα, διότι γνωρίζοντες ἐκ παρατηρήσεων τὸ φαινόμενον μέγεθος καὶ τὴν περίοδον μεταβολῆς τῆς λάμψεως, ἄρα ἐντεῦθεν διὰ τῆς σχέσεως τοῦ Shapley τὸ ἀπόλυτον μέγεθος, δυνάμεθα ἐκ τοῦ φαινομένου μεγέθους καὶ ἐκ τοῦ ἀπολύτου νὰ ἐξαγάγωμεν τὴν ἀπόστασιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἀστέρων. Ἡ ἀκρίβεια τῶν διὰ τῆς μεθόδου ταύτης προσδιορισθεισῶν ἀποστάσεων ὑπερβαίνει τὴν ἐπιτευχθεῖσαν μέχρι τοῦδε διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας τριγωνομετρικῆς μεθόδου, οὕτω δὲ ἐπετεύχθη ὁ μετὰ μεγάλης ἀκριβείας προσδιορισμὸς τῆς ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως τοῦ Νέφους τοῦ Μαγελλάνου καὶ διαφόρων ἄλλων ἀστρικῶν σμηνῶν.

Μεταβλητοὶ βραχείας ἐκλείψεως: Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο μεταβλητῶν ὑπάγονται πολλοὶ ἀστέρες, περὶ ὧν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι ἀποτελοῦσι συστήματα διπλῶν ἀστέρων, ἐν οἷς αἱ μεταβολαὶ λάμψεως προέρχονται ἐκ περιοδικῶν φαινομένων ἐκλείψεων. Ἡ διάρκεια τῆς ἐκλείψεως καὶ ἡ ἀντίστοιχος μεταβολὴ λαμπρότητος ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν δύο μελῶν τοῦ συστήματος, ἐκ τοῦ σχετικοῦ αὐτῶν μεγέθους καὶ ἐκ τῆς κλίσεως τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιᾶς των ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος. Ἐὰν ἡ τοιαύτη κλίσις εἶναι μεγάλη, ἐκ τῆς Γῆς δὲν θὰ παρατηρῶνται φαινόμενα ἐκλείψεως ἐπὶ τῶν περὶ ὧν πρόκειται διπλῶν ἀστέρων. Ἐκ τῶν μεταβολῶν τῆς λάμψεως δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι διάφορα ὡρισμένα συμπεράσματα περὶ τῆς φύσεως τοῦ παρατηρουμένου συστήματος.

Ἀναλόγως τοῦ σχήματος αὐτῶν αἱ καμπύλαι δι' ὧν παρίστανται αἱ κυμάνσεις τῆς λάμψεως τῶν μεταβλητῶν διακρίνονται εἰς τέσσαρας κυρίως τάξεις:

1) Καμπύλαι μὲ ἴσα ἐλάχιστα ἀνὰ ἴσα χρονικὰ διαστήματα. Αὗται προέρχονται ἐκ συστήματος συγκειμένου ἐξ ἑνὸς φωτεινοῦ καὶ ἑνὸς σκοτεινοῦ σώματος ἢ δύο λαμπρῶν ἴσης λαμπρότητος καὶ μεγέθους. Ἐὰν ἡ τροχιὰ των δὲν εἶναι κυκλικὴ ἀλλ' ἐλλειψοειδής, ὁ μέγας ἄξων αὐτῆς πρέπει νὰ διευθύνεται κατὰ τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα, διότι ἄλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβαίνωσιν αἱ ἐκλείψεις κατ' ἴσα χρονικὰ διαστήματα. Ἐκ τοῦ φάσματος ἀποδεικνύεται ἂν πρόκειται περὶ ἑνὸς ἢ δύο λαμπρῶν σωμάτων καὶ ἐκ τῆς ἀκτινικῆς ταχύτητος ἂν ἡ τροχιὰ εἶναι κυκλικὴ ἢ ἐλλειψοειδής.

2) Καμπύλαι μὲ δύο ἴσα ἐλάχιστα εἰς δύο διάφορα κανονικῶς ἐναλλασσόμενα διαστήματα. Αὗται ὀφείλονται εἰς δύο σώματα ἴσης λαμπρότητος καὶ μεγέθους διαγράφοντα τροχιὰν ἐλλειπτικὴν ἧς ὁ μέγας ἄξων δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα.

3) Καμπύλαι μὲ ἄνισα ἐλάχιστα κατ' ἴσα διαστήματα, ἐν αἷς τὰ ἐναλλὰξ ἀπαντῶντα μεγάλου βάθους ἐλάχιστα εἶναι ἴσα πρὸς ἄλληλα, ὅπως καὶ τὰ ἐναλλασσόμενα πρὸς αὐτὰ μικροῦ βάθους. Αὗται ὀφείλονται εἰς δύο ἀνίσου λάμψεως σώματα διαγράφοντα τροχιὰν κυκλικὴν ἢ ἐλλειπτικήν, ἧς ὁ μέγας ἄξων συμπίπτει πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα.

4) Καμπύλαι μὲ ἄνισα ἐλάχιστα κατ' ἄνισα διαστήματα, ἐν αἷς τόσον τὰ ἐλάχιστα ὅσον καὶ τὰ διαστήματα εἶναι ἐναλλὰξ ἴσα. Αὗται ὀφείλονται εἰς ἀνίσου λαμπρότητος ἀστέρας κινουμένους ἐπὶ ἐλλειπτικῆς τροχιᾶς, ἧς ὁ μέγας ἄξων δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα. Ἐὰν ἡ παραγομένη ἔκλειψις εἶναι μερική, ἡ διάρκεια τοῦ ἐλαχίστου εἶναι μικρά, ἐὰν ὅμως πρόκειται περὶ ὁλικῆς ἢ δακτυλιοειδοῦς ἐκλείψεως ἡ διάρκεια τοῦ ἐλαχίστου δυνατὸν νὰ εἶναι σχετικῶς μακρά. Μεταξὺ δύο ἐκλείψεων ἡ λαμπρότης παραμένει σταθερὰ ἂν οἱ δύο ἀστέρες εἶναι σφαιρικοὶ καὶ ἡ λάμψις τῆς ἐπιφανείας των ὁμαλή, ἄλλως θὰ ἔχωμεν μικρὰς διακυμάνσεις τῆς λαμπρότητος μεταξὺ τῶν δύο ἐκλείψεων.

Πρὸς τούτοις διὰ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν τὸν λόγον τῶν μεγάλων ἀξόνων τῶν δύο μελῶν τοῦ διπλοῦ ἀστέρος, τὴν ἐλλειπτικότητα τοῦ σχήματος αὐτῶν, τὴν ἐλλειπτικότητα τῆς τροχιᾶς τοῦ συστήματος, τὸν λόγον τῶν μεγάλων ἀξόνων τῶν μελῶν τοῦ συστήματος πρὸς τὸν μέγαν ἄξονα τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ, τὴν λαμπρότητα τῶν δύο μελῶν ὡς πρὸς τὴν τοῦ Ἡλίου λαμβανομένην ὡς μονάδα, τὸν λόγον τῶν ἐπιφανειακῶν λαμπροτήτων, τὴν κλίσιν τῆς ὀπτικῆς ἀκτῖνος πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς τροχιᾶς τοῦ συστήματος, τὴν μέσην πυκνότητα αὐτοῦ καὶ τὸν χρόνον διαβάσεως διὰ τοῦ περιάστρου. Ἐπίσης ἐὰν γνωρίζωμεν τὴν καμπύλην τῆς ταχύτητος τοῦ συστήματος ἐκ φασματοσκοπικῶν παρατηρήσεων δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὰς πραγματικὰς διαστάσεις καὶ τὰς πυκνότητας τῶν δύο μελῶν, καθὼς ἐπίσης

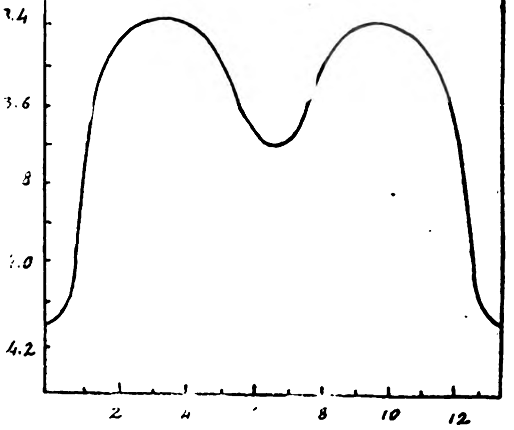

Σχ 10.

γνωστῆς οὔσης τῆς παραλλάξεως τοῦ συστήματος νὰ εὕρωμεν τὰ ἀπόλυτα μεγέθη καὶ τὴν ἐπιφανειακὴν λαμπρότητα τῶν δύο μελῶν.

Παραδείγματα τοιούτων μεταβλητῶν βραχείας περιόδου παρέχομεν τὸν Ἀλγὸλ ἢ β *Περσέως* καὶ τὸν β *Λύρας*. Ἡ καμπύλη τοῦ τελευταίου τούτου, ὡς δεικνύεται εἰς τὸ παρατιθέμενον διάγραμμα (σχ. 10), παρουσιάζει δύο ἄνισα ἐλάχιστα χωριζόμενα ὑπὸ δύο ἴσων μεγίστων καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ συνεχοῦς μεταβολῆς τοῦ φωτός, ὅπερ δὲν παραμένει ποτὲ σταθερὸν οὔτε κατὰ τὰ μέγιστα οὔτε κατὰ τὰ ἐλάχιστα. Τὴν περιοδικότητα τῆς λάμψεως τοῦ ἀστέρος τούτου παρετήρησε πρῶτος ὁ Goodricke τῷ 1784. Ἡ περίοδος αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 12,916 ἡμ. καθ' ἃς ἀπὸ μεγίστου μεγέ-

Digitized by Google

θους 3,4 ἐλαττοῦται περὶ μὲν τὸ μέγα ἐλάχιστον κατὰ 0,97, κατὰ δὲ τὸ μικρὸν ἐλάχιστον κατὰ 0,45 μεγέθους. Ἡ συνεχὴς μεταβολὴ τοῦ μεγέθους ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μεγάλης ἐκκεντρότητος τοῦ σχήματος τῶν δύο μελῶν τοῦ συστήματος, δι' ὃ ἂν καὶ ἡ ἔκλειψις εἶνε ὁλικὴ τὸ φῶς δὲν παραμένει σταθερὸν κατὰ τὸ ἐλάχιστον. Ἐπειδὴ τὰ δύο ἐλάχιστα εἶναι σχεδὸν ἰσαπεχῆ, ἡ τροχιὰ τοῦ συστήματος εἶναι περίπου κυκλική. Ἐπειδὴ τὰ δύο μέλη εἶναι φωτεινά, τὸ σύστημα παρέχει διπλοῦν φάσμα ὧν τὸ ἓν εἶναι τύπου B_5 καὶ τὸ ἕτερον B_8. Διὰ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ εὑρέθη ὅτι ἡ ἐκκεντρότης τῶν δύο ἐλλειψοειδῶν μελῶν τοῦ συστήματος εἶναι μεγάλη καὶ οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου ἄξονος ἑκατέρου μέλους πρὸς τοὺς ἄλλους δύο εἶναι ἀντιστοίχως 0,76 καὶ 0,69. Ἡ κλίσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιᾶς ὑπελογίσθη εἰς 62°. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ λαμπροτέρου καὶ τοῦ ἀμυδροτέρου μέλους ἀνέρχονται εἰς τὰ 0,27 καὶ 0,68 τῆς ἀκτῖνος τῆς τροχιᾶς τοῦ συστήματος. Ἡ πυκνότης τῶν δύο μελῶν εἶναι ἐλαχίστη. Ἑπομένως ὁ β *Λύρας* ἀποτελεῖ σύστημα δι' ἀστέρων ἐλαχίστης πυκνότητος καὶ τῶν πρώτων φασματικῶν τύπων, οἵτινες λόγῳ ἀμοιβαίας ἕλξεως καὶ ἀναπτύξεως παλιρροιακῶν φαινομένων ἔχουσι λάβει σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ περιστρέφονται πέριξ ἀλλήλων εἰς ἐλαχίστην μεταξύ των ἀπόστασιν, ἐὰν μὴ εὑρίσκωνται ἴσως καὶ ἐν ἐπαφῇ.

Ἐνῷ οἱ μεταβλητοὶ μακρᾶς περιόδου εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐρυθροὶ καὶ τῶν τελευταίων φασματικῶν τύπων, οἱ μεταβλητοὶ βραχείας ἐκλείψεως ἀνήκουσι συνηθέστερον εἰς τοὺς πρώτους φασματικοὺς τύπους καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς τύπους B καὶ A. Ἐξ 93 μελετηθέντων ἀστέρων 18 ἦσαν τύπου B καὶ 54 τύπου A, 12 τύπου F καὶ 8 τύπου G, μόνον δὲ εἷς τύπου K. Αἱ μέσαι πυκνότητες τῶν ἀστέρων τούτων εἶναι μικραί· ἐκ τῶν 93 τούτων μεταβλητῶν μόνον εἷς εἶχε πυκνότητα μείζονα τῆς τοῦ Ἡλίου. Αἱ ἄκραι πυκνότητες ἀπαντῶσιν εἰς ἀστέρας τῶν τύπων F καὶ G, ἐνῷ ἡ μέση πυκνότης τῶν μὲν ἀστέρων τύπου B εἶναι 0,12, τῆς τοῦ Ἡλίου λαμβανομένης ὡς μονάδος, τῶν δὲ τοῦ τύπου A μόνον 0,21.

Ἐκ τῶν μελετηθέντων μεταβλητῶν εἰς τοὺς πλείστους τὸ λαμπρότερον μέλος ἔχει τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν παρὰ τὸ ἀμυδρότερον, οὐδέποτε δὲ παρετηρήθη τὸ ἀντίστροφον. Ἄρα ὁ ἀμυδρότερος τῶν δύο ἀστέρων εἶναι ἐν γένει ὁ μεγαλύτερος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει μικροτέραν μᾶζαν εἶναι καὶ ὁ ἔχων τὴν μικροτέραν πυκνότητα. Κατὰ μέσον ὅρον ἡ πυκνότης τοῦ ἀμυδροτέρου μέλους εἶναι τὸ τρίτον τῆς τοῦ λαμπροτέρου. Προσέτι τὰ ἀμυδρότερα μέλη συνηθέστερον ἀνήκουσιν εἰς τοὺς τελευταίους φασματικοὺς τύπους, ἐνῷ τὰ λαμπρότερα εἰς τοὺς πρώτους· συνεπῶς οἱ μεταβλητοὶ βραχείας ἐκλείψεως ἀποτελοῦσι παραδείγματα ἀστέρων τελευταίων φασματικῶν τύπων, ἀλλὰ μικρᾶς πυκνότητος.

Οἱ μεταβλητοὶ βραχείας ἐκλείψεως δὲν παρουσιάζουσιν ὁμαλὴν διανομὴν ἐν τῷ διαστήματι, ἀλλὰ τοὐναντίον φαίνονται συγκεντρωμένοι πρὸς τὸ γαλακτικὸν ἐπίπεδον, ἂν καὶ ἡ συγκέντρωσις αὕτη δὲν εἶναι τόσον καταφανὴς ὅσον ἡ τῶν Κηφειδῶν.

Ἐὰν τὸ ἐπίπεδον τῆς τροχιᾶς τῶν δύο μελῶν τοῦ συστήματος σχηματίζῃ μεγάλην γωνίαν μετὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ὀπτικῆς ἀκτῖνος, τότε δὲν παρατηροῦνται φαινόμενα ἐκλείψεως, ἡ φύσις ὅμως τοῦ ἀστέρος ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ φασματοσκοπίου καὶ τότε ἀντὶ μεταβλητοῦ βραχείας ἐκλείψεως ἔχομεν φασματοσκοπικῶς διπλοῦν ἀστέρα. Ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ κάτωθι πίνακι, κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν φασματοσκοπικῶς διπλῶν ἀστέρων εἰς τοὺς τηλεσκοπικῶς διπλοῦς, ἡ ἐκκεντρότης τῆς τροχιᾶς τοῦ συστήματος βαίνει αὔξουσα μετὰ τῆς περιόδου.

Διπλοῖ	*Περίοδος*		*Ἐκκεντρότης*
φασματοσκοπικῶς	3	ἡμέραι	0,05
	8	»	15
	23	»	32
	1,5	ἔτη	35
τηλεσκοπικῶς	31	»	42
	74	»	51
	170	»	54

Γενεσις τῶν διπλῶν συστημάτων. — Τὰ κυριώτερα σημεῖα, τὰ ὁποῖα δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ διατυπώσει θεωρίας περὶ γενέσεως τῶν τοιούτων συστημάκων, εἶναι τὰ ἑξῆς: α') ὁ σημαντικῶς μέγας ἀριθμὸς τῶν τοιούτων συστημάτων· β') ἡ σχέσις μεταξὺ ἐκκεντρότητος τῆς τροχιᾶς καὶ διαρκείας τῆς περιόδου· γ') ἡ σχέσις τῆς περιόδου μετὰ τοῦ φασματικοῦ τύπου, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ βραχείας περιόδου φασματοσκοπικῶς διπλοῖ εἶναι οἱ πλεῖστοι τῶν πρώτων φασματικῶν τύπων, ἐνῷ οἱ μακρᾶς περιόδου τηλεσκοπικῶς διπλοῖ εἶναι τῶν τελευταίων τύπων.

Κατά τινα θεωρίαν, ἥτις ὑπεστηρίχθη ἐπὶ πολύ, τὰ δύο μέλη διπλοῦ ἀστέρος ἦσαν ἀρχικῶς τελείως ἀνεξάρτητα ἀλλήλων, πλησιάσαντα ὅμως ποτὲ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν συνεδέθησαν διὰ τῆς ἀμοιβαίας των ἕλξεως. Ἐν τούτοις εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τοιοῦτόν τι ἐπανελήφθη τόσας φοράς, ὥστε νὰ σχηματισθῇ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἤδη γνωστῶν διπλῶν ἀστέρων. Ἡ τοιαύτη ἐξήγησις εἶναι ἔτι μᾶλλον δυσεφάρμοστος εἰς τὰ τριπλᾶ καὶ τὰ πολλαπλᾶ συστήματα.

Κατ' ἄλλην θεωρίαν ἡ γένεσις τῶν διπλῶν συστημάτων ὀφείλεται εἰς χωρισμὸν ἑνὸς ἀρχικοῦ ἀστέρος εἰς δύο, καθ' ὃν τρόπον φέρεται σχηματισθεῖσα ἡ Σελήνη ἐκ τῆς Γῆς. Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην, ὡς διετύπωσαν αὐτὴν ὁ Sir G. H. Darwin καὶ ὁ Poincaré, ὁ ἀρχικῶς ὑπάρχων ἀστὴρ διετέλει ἐν περιστροφῇ καὶ ἔβαινεν ὁλονὲν ψυχόμενος. Ὅσῳ προὐχώρει ἡ ψῦξις καὶ ἐντεῦθεν ἡ συστολή, ηὔξανεν ἡ ταχύτης περιστροφῆς. Ὅταν ἡ γωνιώδης ταχύτης περιστρεφομένης ρευστῆς μάζης ὑπερέβη ὅριόν τι, αὕτη ἀπὸ συνήθους σφαιροειδοῦς σχήματος μετεβλήθη εἰς ἐλλειψοειδὲς μετὰ τριῶν ἀνίσων ἀξόνων, ὅπερ σὺν τῷ χρόνῳ κατέληξεν εἰς σχῆμα ἀπιοειδές, εἶτα εἰς ἁλτηροειδὲς ἢ ὡρολογοειδὲς καὶ ἐντεῦθεν διὰ ῥήξεως τοῦ συνδετικοῦ λαιμοῦ ἐσχηματίσθη παρὰ τὸν κύριον ἀστέρα ὁ συνοδὸς αὐτοῦ. Ἀρχικῶς ἡ ἀπόστασις τῶν δύο μελῶν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ἐλαχίστη, ὡς εἰς τὸν β *Λύρας*, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως διὰ τῆς ἀναπτύξεως παλιρροιακῶν φαινομένων ἡ ἀπόστασις βαίνει αὔξουσα.

Συνεπῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἄρχεται ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῶν γιγάντων καὶ καταλήγει εἰς τοὺς διπλοῦς ἀστέρας, ὧν τὰ μέλη χωρίζονται ἀλλήλων διὰ μεγάλων ἀποστάσεων, ἴσως δὲ προχωροῦσα περαιτέρω ἑρμηνεύει τὰ φαινόμενα τῆς κινήσεως ὡρισμένων ὁμάδων ἀπλανῶν καὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀντιρρήσεων κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ κρίσιμος πυκνότης, εἰς ἣν συμβαίνει ὁ σχισμὸς εἰς δύο σώματα, ὑπερβαίνει πολλάκις τὴν πυκνότητα τῶν μελῶν διαφόρων μεταβλητῶν βραχείας ἐκλείψεως. Προσέτι ἡ *παλιρροιακὴ τριβὴ* (ὅταν τὰ δύο μέλη ἔχωσιν ἴσας μάζας) δὲν εἶναι ἀρκετὴ νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀρχικὴν περίοδον πέραν ὁρίου τινός, ἐνῷ ἡ παρατήρησις παρέχει παραδείγματα περιόδων κυμαινομένων ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν μέχρι χιλιάδων ἐτῶν.

Θὰ ἦτο πάντως ἐνδιαφέρον νὰ ἐξακριβωθῇ μήπως ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι ἰσχύουσιν ἐν τῇ φύσει καὶ δὴ μήπως ἡ πρώτη ἄρχεται ἰσχύουσα τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔχει προχωρήσει ἐπαρκῶς ἡ ἐξέλιξις ὡς περιγράφεται ἐν τῇ τελευταίᾳ.

Μὴ περιοδικοὶ μεταβλητοί.— Οὗτοι διακρίνονται εἰς τρία εἴδη: α' εἰς μεταβλητοὺς βαθμιαίας μεταβολῆς· β') εἰς μεταβλητοὺς ἀνωμάλων κυμάνσεων καὶ γ') εἰς προσκαίρους ἢ νέους (novae).

α') Μεταβλητοὶ βαθμιαίας μεταβολῆς: Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων σώζονται μέχρις ἡμῶν παρατηρήσεις καθ' ἃς διάφοροι ἀπλανεῖς φαίνονται μεταβαλόντες μέγεθος διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Τοιαῦτα φαινόμενα περιέσωσαν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἵππαρχος καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὡς καὶ πολλοὶ μεταγενέστεροι ἀστρονόμοι. Ἐν γένει ἡ μεταβολὴ λαμπρότητος τῶν ἀπλανῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν εἶναι μικρὰ καὶ ἡ ἐντεῦθεν ὄψις τοῦ οὐρανοῦ σχεδὸν ἀμετάβλητος διετηρήθη, ὁποία ἦτο πρὸ 2.000 ἐτῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων περὶ ὧν ἀσφαλῶς γνωρίζομεν ὅτι μετέβαλον μέγεθος εἶναι σχετικῶς ἐλάχιστος. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐρατοσθένους ὁ β *Ζυγοῦ (χηλαὶ τοῦ Σκορπίου* τότε) ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ *Σκορπίου*, ἐνῷ ἤδη τὰ πρωτεῖα λαμπρότητος ἀνήκουσιν ἐν τῷ ἀστερισμῷ τούτῳ εἰς τὸν Ἀντάρην. Ὁ τελευταῖος οὗτος καὶ ὁ α *Ἀετοῦ* ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὡς δευτέρου μεγέθους, ἐνῷ ἤδη εἶναι ἀμφότεροι πρώτου. Τοὐναντίον ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ *Βορείου Στεφάνου* ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὡς ἀστὴρ δευτέρου μεγέθους, ἐνῷ ἤδη εἶναι τρίτου. Ἐκ τῶν *Διδύμων* ὁ Κάστωρ ἐξετιμήθη τῷ 1610 ὑπὸ τοῦ Bayer ὡς λαμπρότερος τοῦ Πολυδεύκους, ἐνῷ σήμερον συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Παρόμοιαι μεταβολαὶ παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀπλανῶν, πάντως ὅμως αὗται εἶναι σχετικῶς ὀλίγαι προκειμένου περὶ τῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν ἀστέρων· ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τοὺς τηλεσκοπικοὺς ἀστέρας, καὶ εἰς αὐτοὺς συμβαίνουσι βεβαίως ἀνάλογα φαινόμενα ὧν ἡ ἐξακρίβωσις στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγκρίσεως παλαιοτέρων παρατηρήσεων πρὸς νεωτέρας. Αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄλλως εἰμὴ ὡς φυσικὰ ἀποτελέσματα τοῦ χρόνου.

β') Μεταβλητοὶ ἀνωμάλου κυμάνσεως: Ἡ μεταβολὴ αὕτη εἶναι ἐν γένει μικρά, μὴ ὑπερβαίνουσα συνήθως τὰ δύο μεγέθη. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἀνήκουσιν ἀστέρες ἁπάντων τῶν φασματικῶν τύπων, ἀπὸ τοῦ G μέχρι τοῦ N, καί τινες ἔχοντες ἴδιον φάσμα. Τὸ αἴτιον τῆς μεταβολῆς τῆς λάμψεως αὐτῶν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τοὺς ἐρυθροὺς τούτους ἀστέρας σχηματίζεται πιθανῶς στερεός τις ἐπίπαγος. Ὅταν ὁ ἐπίπαγος οὗτος σχηματίζεται, ἡ λαμπρότης ἐλαττοῦται, ὅταν ὅμως ἡ πίεσις τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένων ἀερίων διαρρηγνύῃ τὸν ἐπίπαγον μεθ' ὁρμῆς, ἐπέρχεται ἀντίστοιχος αὔξησις τῆς λαμπρότητος. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται κατ' ἀκανόνιστα ἀλλὰ μακρὰ διαστήματα, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἀστέρες οὗτοι νὰ μεταβάλλωσι μέγεθος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν.

Ὁ σπουδαιότερος τῶν τοιούτων ἀστέρων εἶναι ὁ η *Ἀργοῦς* (η *Carinae*). Οὗτος κυμαίνεται ἀπὸ μεγέθους 0 (περὶ τὸ 1843 προσήγγισε τὴν λαμπρότητα τοῦ Σειρίου) μέχρις 7ου (ὡς τὸ 1865) ἀλλ' ἀκανονίστως. Ὁ α *Ὠρίωνος* καὶ ὁ α *Κασσιόπης* ὑπάγονται εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, ἀλλ' ἡ ὅλη μεταβολή των δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἥμισυ μέγεθος.

γ') Πρόσκαιροι ἢ νέοι ἀστέρες (Νόvae): Καλοῦνται οὕτως οἱ ἀστέρες ἐκεῖνοι οἵτινες, ἐνῷ προηγουμένως ἦσαν λίαν ἀμυδροὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνάξιοι ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ἀναλάμπουσιν αἰφνιδίως καὶ φθάνουσιν εἰς τοιοῦτον μέγεθος, ὥστε νὰ ἑλκύωσι τὴν προσοχὴν πολλάκις καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἥκιστα περὶ τὰ ἄστρα ἀσχολουμένων, καὶ ἀφοῦ παραμείνωσιν ἐπί τινας ἑβδομάδας ἢ μῆνας περὶ τὸ μέγιστον τῆς λάμψεώς των, βαίνουσιν ἀκολούθως βαθμιαίως ἐξασθενοῦντες ἕως οὗ καταλήξωσιν εἰς τελείαν ἐνίοτε ἀφάνειαν. Τοιοῦτοι ἀστέρες ἐνεφανίσθησαν ἀρκετοὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, εἶναι δὲ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς:

1) Τοῦ Ἱππάρχου. Ἐνεφανίσθη τῷ 134 π. Χ. ἄγνωστον ἀκριβῶς εἰς ποίαν θέσιν ἐνεφανίσθη. Εἰς τὰ χρονικὰ τῶν Κινέζων ἀστρονόμων ἀναφέρεται ἡ ἐμφάνισις νέου ἀστέρος κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ *Σκορπίου*, δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ἂν πρόκειται περὶ ἀπλανοῦς ἢ περὶ κομήτου. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔδωκεν εἰς τὸν Ἵππαρχον ἀφορμὴν νὰ συντάξῃ τὸν πρῶτον κατάλογον τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ νὰ καταγράψῃ αὐτοὺς μὲ τὰς συντεταγμένας των.

2) Τῆς Βηθλεέμ. Ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι ὅμως ὡσαύτως τίποτε γνωστὸν ὡς πρὸς τὴν θέσιν αὐτοῦ.

3) Τοῦ Ἀετοῦ. Ἐνεφανίσθη περὶ τὸ 329 μ. Χ.

4) Τοῦ Τύχωνος. Οὗτος παρετηρήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Δανοῦ ἀστρονόμου *Τύχωνος* (Tycho Brahé) τὸν Νοέμβριον τοῦ 1572. Ἦτο τότε λαμπρὸς ὡς ὁ Ζεύς, ταχέως δὲ φθάσας τὴν λαμπρότητα τῆς Ἀφροδίτης ἦτο ἐπί τι διάστημα ὁρατὸς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν. Βαθμηδὸν ἡ λάμψις του ἠλαττώθη καὶ τέλος ἐξηφανίσθη, ἀφοῦ παρέμεινεν ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ 16 μῆνας. Τὸ φῶς τοῦ ἀστέρος τούτου ἦτο ἀρχικῶς λευκόν, ἔπειτα μετεβλήθη εἰς ἐρυθρωπόν, εἰς κίτρινον καὶ τέλος ἔγινε πάλιν ἐρυθρόν. Ἂν καὶ ὁ Τύχων διὰ τῶν ὀργάνων τὰ ὁποῖα διέθετε τότε προσδιώρισε τὴν θέσιν τοῦ νέου τούτου ἀστέρος, ἐν τούτοις σήμερον δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὁ ἀστὴρ οὗτος εἶναι εἰσέτι ὁρατὸς ἔστω καὶ ὡς τηλεσκοπικός, διότι ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ φαίνονται διὰ τοῦ τηλεσκοπίου πολλοὶ ἀμυδροὶ ἀστέρες, ἐξ ὧν ἄγνωστον ποῖος ἦτο ὁ ἀναλάμψας ἐπὶ Τύχωνος.

5) Ὁ P *Κύκνου*. Παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κεπλέρου καὶ ἦτο μὲν λαμπρός, οὐχὶ ὅμως ὡς ὁ τοῦ Τύχωνος. Παρέμεινεν ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ 2 ἔτη, κατόπιν δὲ ἐξηφανίσθη καὶ σήμερον δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ποῖος ἦτο καὶ ἂν ἐξακολουθῇ νὰ φαίνεται διὰ τηλεσκοπίου.

6) Τοῦ Κεπλέρου ἐν τῷ *Ὀφιούχῳ* (1604).

7) Τοῦ Anthelm ὁ 11 *Μικρᾶς Ἀλώπεκος* (1670).

8) Τοῦ Hind ἐν τῷ *Ὀφιούχῳ* (1848).

9) Τοῦ Auwers ὁ T *Σκορπίου* ἐν τῇ συστροφῇ M. 80 (1860). Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις ἐμελετήθη φασματοσκοπικῶς. Ὁ Huggins παρατηρήσας αὐτὸν κατὰ τὸ μέγιστον τῆς λάμψεώς του (2ου μεγέθους) διέκρινεν ἐν τῷ φάσματί του ἰσχυρὰς καὶ λαμπρὰς γραμμὰς τοῦ ὑδρογόνου, οἵας παρέχουν αἱ προεξοχαὶ τοῦ Ἡλίου. Πρὸ τῆς ἀναλάμψεως ἦτο ἀστὴρ 8ου μεγέθους ἀναγεγραμμένος ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Argelander, ἐντὸς δὲ ὀλίγων μηνῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρχικὸν μέγεθος εἰς ὃ καὶ παραμένει ἤδη.

10) Ὁ T *Βορείου Στεφάνου*. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἐνέχει τὸ ἑξῆς ἐνδιαφέρον. Κατὰ τὸν παρατηρήσαντα (1866) αὐτὸν J. Schmidt, τότε διευθυντὴν τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Ἀστεροσκοπείου, ἐντὸς τεσσάρων μόνον ὡρῶν ἀπὸ ἀοράτου ἔφθασεν εἰς ἀστέρου 2ου μεγέθους, παραμείνας δὲ εἰς τὸ μέγεθος τοῦτο ἐπὶ μίαν ἢ δύο ἡμέρας κατῆλθεν εἰς τὸ 6ον μέγεθος ἐντὸς ἑνὸς μηνός, ἤδη δὲ παραμένει ὡς ἐλάχιστος τηλεσκοπικὸς ἀστὴρ 15ου μεγέθους. Κατὰ φασματοσκοπικὰς παρατηρήσεις τοῦ Vogel, τὸ φάσμα τοῦ ἀστέρος τούτου περὶ τὸ μέγιστον αὐτοῦ ἦτο σχεδὸν *συνεχὲς* μετὰ γραμμῶν τοῦ ὑδρογόνου καὶ ταινιῶν ἀγνώστων στοιχείων, ἐν τέλει δὲ παρουσίασε τρεῖς λαμπρὰς γραμμὰς ὡς τὸ τῶν νεφελοειδῶν.

11) Ὁ Νέος τοῦ *Κύκνου* (1876).

12) Ὁ Νέος τοῦ νεφελοειδοῦς τῆς *Ἀνδρομέδας* 1885.

13) Ὁ Νέος τοῦ *Ἡνιόχου*. Καὶ οὗτος παρατηρηθεὶς τῷ 1891 παρουσίασεν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας φασματοσκοπικῶς. Οὗτος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1891 ἦτο 4ου μεγέθους, παρέμεινε δὲ ὁρατὸς ἐπὶ ἕνα περίπου μῆνα. Τὸ φάσμα του

Digitized by Google

περιεῖχε πολλὰς λαμπρὰς γραμμὰς ἐξ ὧν ἰδιαιτέραν ζωηρότητα εἶχον αἱ τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἡλίου ὡς καὶ αἱ Η καὶ Κ τοῦ ἀσβεστίου. Ἑκάστη αὐτῶν συνωδεύετο ὑπὸ σκοτεινῆς γραμμῆς πρὸς τὸ ἰῶδες. Αἱ ἀντίστοιχοι αὗται γραμμαὶ ἐδείκνυον μετάθεσιν, ὡσεὶ δύο σώματα εἶχον συναντηθῆ, τοῦ ἑνὸς παρέχοντος λαμπρὰς γραμμὰς καὶ ἀπομακρυνομένου, τοῦ δ' ἑτέρου σκοτεινὰς καὶ πλησιάζοντος. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἡ μετάθεσις τῶν γραμμῶν καὶ ἡ πλάτυνσις αὐτῶν ὀφείλεται κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Humphreys καὶ Mohler μᾶλλον εἰς φαινόμενα ἰσχυρᾶς πιέσεως καὶ ἐκρήξεως παρὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν Doppler - Fizeau εἰς ἀποτέλεσμα συγκρούσεως. Μετὰ 2 μῆνας ὁ νέος ἐξηφανίσθη τελείως, ὅταν δὲ ἀνέλαμψεν ἀσθενῶς μετά τινας μῆνας τὸ φάσμα του ἦτο ὡς τὸ τῶν νεφελοειδῶν. Τῷ 1602 τὸ φάσμα του κατέστη πάλιν συνεχές, τοῦ νεφελοειδοῦς μετοπεσόντος πιθανῶς εἰς κατάστασιν ἀπλανοῦς 13ου μεγέθους περίπου.

14) Ὁ Νέος τοῦ *Περσέως*. Οὗτος, ὑπὸ τοῦ T. D. Anderson ἀνακαλυφθεὶς τῇ 21—22 Φεβρουαρίου 1901, ἀπὸ μεγέθους 2,7, ὅπερ εἶχεν ὅταν τὸ πρῶτον παρετηρήθη, ἀνῆλθεν εἰς μέγεθος 0 ἐντὸς δ.η ιέρου, ἀκολούθως ὅμως ἤρχισε ταχέως φθίνων. Τῇ 15ῃ Μαρτίου ἦτο 4ου μεγέθους, ἐπὶ τρίμηνον δὲ ἔκτοτε ἐκυμαίνετο ἀνωμάλως μεταξὺ 4ου καὶ 6ου μεγέθους, περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους δὲν ὑπερέβαινε τὸ 7ον μέγεθος. Κατὰ τὸν Ἰούλιον 1903 ἦτο 12ου μεγέθους, ἐκεῖ δὲ καὶ παρέμεινε. Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας, προκειμένου περὶ τοῦ μεταβλητοῦ τούτου, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἓξ μῆνας μετὰ τὴν ἀνακάλυψίν του, ἤτοι τῇ 21 Αὐγούστου 1901, παρετηρήθη πέριξ αὐτοῦ νεφέλη συγκειμένη ἐκ δύο ἀτελῶν δακτυλίων, οἱ ὁποῖοι ἐξετείνοντο πρὸς τὰ ἔξω μὲ ταχύτητα 2″—3″ ἡμερησίως. Ἡ ἐπέκτασις αὕτη ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος μέχρι τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Φασματοσκοπικαὶ παρατηρήσεις ἀπέδωκαν ταχύτητα 1000 μ. κατὰ δευτερόλεπτον εἰς τὰ ἀέρια τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ νέου ἀστέρος. Ἡ τοιαύτη ταχύτης ἐπεκτάσεως τῆς νεφέλης δὲν εἶχε παρατηρηθῆ ποτὲ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ μόνον μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἐξήγησις τοῦ φαινομένου, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ἡ ἀληθής, καθ' ἣν πᾶν ὅ,τι παρετηρήθη οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τὰ κύματα τοῦ κατὰ τὴν ἔκρηξιν παραχθέντος φωτός, ὅπερ διεχέετο γύρῳ τοῦ ἀστέρος μὲ ταχύτητα 300.000 χλμ. κατὰ δευτερόλεπτον καὶ καθίστα φωτεινὰ τὰ μόρια τῆς προϋπαρχούσης νεφέλης καθὼς προσέπιπτον ἐπ' αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐνεφανίσθη ἡ περὶ τὸν ἀστέρα νεφέλη, ἥτις προηγουμένως ἦτο ἀμυδροτέρα καὶ δὲν ἐφαίνετο. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀστέρος τούτου φαίνεται ὅτι ἡ ἔκρηξις, ἥτις προὐκάλεσε τὴν ἀναλαμπήν του, ἦτο ταχίστη, διότι ἡ περιοχὴ τοῦ Νέου Περσέως εἶχεν ἐπανειλημμένως φωτογραφηθῆ ἐν Harvard κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1901, οὐδὲν δὲ ἴχνος τοῦ ἀστέρος τούτου ὑπάρχει ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς 19ης Φεβρουαρίου, ἐφ' ἧς διακρίνονται ἀστέρες 11ου μεγέθους.

15) Ὁ Νέος τῶν *Διδύμων*.

16) Ὁ Νέος τοῦ *Ἀετοῦ*. Οὗτος (1918) ἦτο ἀρχικῶς 10ου - 11ου μεγέθους. Ἐκ τῆς συγκρίσεως παλαιῶν φωτογραφικῶν πλακῶν συνάγεται ὅτι πρὸ τῆς ἀναλαμπῆς του παρουσίαζε κυμάνσεις ἀνωμάλους ἑνὸς μεγέθους κατὰ μακρὰ διαστήματα. Τὴν 5 Ἰουνίου 1918 ἐπὶ πλακὸς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Αϊδελβέργης φαίνεται ὡς ἀστὴρ μεγέθους 10,5. Τὴν 7 Ἰουνίου 1918 ἐπὶ πλακὸς τοῦ Harvard φαίνεται 6ου μεγέθους· τὴν ἑπομένην ὅτε παρετηρήθη ὑπὸ πολλῶν παρατηρητῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ἦτο πρώτου μεγέθους. Τὴν 9ην Ἰουνίου ἔφθασεν εἰς μέγεθος —0,5, ἤτοι ὑπῆρξεν ὁ λαμπρότατος ἀστὴρ τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τὸν Σείριον καὶ τὸν Κάνωβον. Ἔκτοτε ἤρχισεν ἐλαττούμενος καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ 1918 ἦτο περίπου 6ου μεγέθους, ἤδη δὲ εἶναι ἀμυδρότερος τοῦ 10ου μεγέθους.

17) Ὁ Νέος τοῦ *Κύκνου*. Ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Denning τὴν 20 Αὐγούστου 1920. Παλαιαὶ φωτογραφικαὶ πλάκες τῆς περιοχῆς του μαρτυροῦν ὅτι πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ἦτο ἀμυδρότερος τοῦ 15ου μεγέθους. Φθάσας τὴν 24 Αὐγούστου εἰς μέγεθος 2 περίπου, περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦτο 4ου μεγέθους καὶ περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου κατώτερος τοῦ 9ου.

18) Ὁ Νέος τοῦ *Ζωγράφου*. Τελευταῖος ἐκ τῶν παρατηρηθέντων Νέων, ὁρατὸς ἐν τῷ Νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ. Ὁ νέος οὗτος παρετηρήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Watson ἐν Beaufort τῆς Ν. Ἀφρικῆς τῇ 25ῃ Μαΐου 1925, ἐφαίνετο δὲ τότε ὡς ἀστὴρ 2ου μεγέθους. Ἔκτοτε ἐξηκολούθησεν αὐξάνων μέχρι τῆς 9ης Ἰουνίου, ὁπότε ἔφθασε τὸ πρῶτον μέγεθος, ἀκολούθως δὲ ἤρξατο φθίνων. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Hartmann ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τῆς Λαπλάτας ὁ νέος τοῦ Ζωγράφου παρουσίασε περὶ αὐτὸν νεφελοειδῆ δακτύλιον διαμέτρου 1″, ὅστις καὶ ἐφωτογραφήθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν ἀστεροσκοπείων τοῦ Νοτίου ἡμισφαιρίου. Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου τοῦ 1928 ὁ ἀστὴρ ἤλλαξεν ὄψιν καὶ ἐφαίνετο ὡς διπλοῦς, ὡς νὰ ἀπετελεῖτο ἐκ δύο νεφελοειδῶν σωμάτων ἐχόντων γωνίαν θέσεως 70° καὶ κειμένων εἰς ἀπόστασιν 0″,5 περίπου ἀπ' ἀλλήλων. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Harvard ἡ ἰδία κίνησις τοῦ ἀστέρος τούτου ἀνέρχεται εἰς 0″,045 ἡ δὲ παράλλαξίς του ὡς προσδιωρίσθη φασματοσκοπικῶς ὑπὸ τοῦ Davidovich εἰς 0″006, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ ἀστὴρ οὗτος εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν 540 ἐτῶν φωτός. Συνεπῶς ἡ τρομερὰ ἔκρηξις ἢ ἡ σύγκρουσις μετ' ἄλλου ξένου σώματος ἡ προκαλέσασα τὴν ἀναλαμπήν του θὰ ἔχῃ συμβῇ τῷ 1385, ἐὰν ἡ εὑρεθεῖσα τιμὴ τῆς παραλλάξεώς του εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής. Ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅπως εἶναι καὶ φυσικόν, ὅτι τὰ σχηματισθέντα δύο σώματα ἦσαν ἀρχικῶς ἐν ἐπαφῇ, ἡ ταχύτης ἀποχωρισμοῦ αὐτῶν ὑπολογίζεται εἰς 0″18 ἐτησίως.

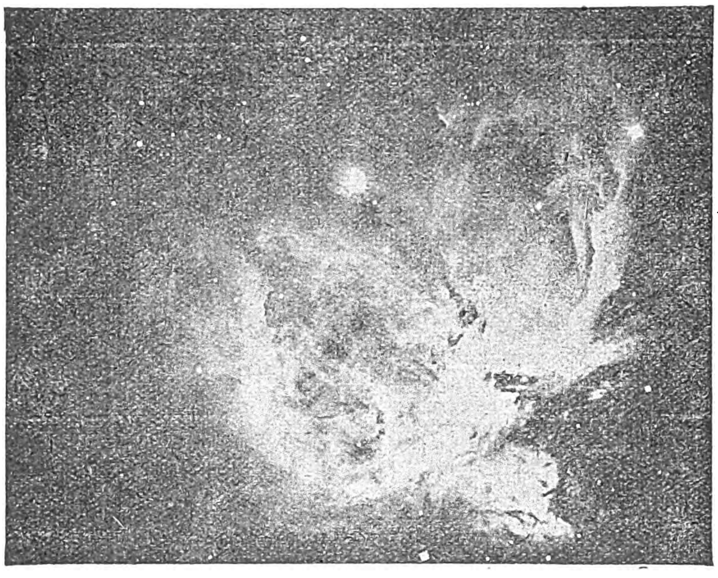

Τὸ μέγα νεφέλωμα τοῦ Ὠρίωνος.

(Τὸ νεφέλωμα τοῦτο καταλαμβάνει ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ χῶρον ἀντίστοιχον πρὸς τὸ 80πλάσιον τῆς φαινομένης ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου.)

Τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦσι τὰς ἐμφανίσεις τοιούτων νέων ἀστέρων ἐνέχουσι μεγίστην σπουδαιότητα, διότι ἐκ τῆς παρακολουθήσεως αὐτῶν παρέχονται ἡμῖν πολυτιμότατα στοιχεῖα πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς γενέσεως τῶν κόσμων, διὰ τὸ ὁποῖον πολλαὶ θεωρίαι ἔχουσι μέχρι τοῦδε διατυπωθῆ.

Τὸ σπειροειδὲς νεφέλωμα τῆς Ἀνδρομέδας.

[Φαίνεται τετραπλάσιον τῆς φαινομένης διαμέτρου τοῦ Ἡλίου. Ἀλλ' αἱ πραγματικαὶ διαστάσεις του εἶναι τεράστιαι. Ἡ διάμετρός του εἶναι 7,516 δισεκατομμύρια χιλιόμετρα, ἤτοι 830 φορὰς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν διάμετρον τοῦ ὅλου ἡλιακοῦ συστήματος.]

Μεταβολαὶ τοῦ φάσματος τῶν Νέων Ἀστέρων: Ἡ μεταβολὴ τῆς λαμπρότητος τῶν προσκαίρων ἀστέρων συνοδεύεται ὑπὸ σημαντικῶν μεταβολῶν τοῦ φάσματος αὐτῶν, συνήθως λίαν πολυπλόκων καὶ ἐν πολλοῖς ἀνεξηγήτων μέχρι τοῦδε. Τὸ φάσμα τῶν νέων κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐμφανίσεώς των χαρακτηρίζεται ὑπὸ γραμμῶν ἀπορροφήσεως τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἀσβεστίου ζωηρῶς μετατιθεμένων πρὸς τὸ ἰῶδες. Ἡ μετάθεσις αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἑρμηνευομένην διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Doppler, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μεταθέσεως τῆς φωτεινῆς πηγῆς, διότι αἱ ἐξαγόμεναι ταχύτητες εἶναι πολὺ μεγάλαι καὶ μεταβάλλονται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Οὕτω λ.χ. ἐν τῷ Νέῳ τοῦ Ἀετοῦ 1918 εὑρέθησαν τοιαῦται ταχύτητες 4.500 χμ. κατὰ δευτερόλεπτον. Αἱ πλεῖσται τῶν ὡς ἄνω γραμμῶν ἀπορροφήσεως συνοδεύονται καὶ ὑπὸ γραμμῶν ἐκπομπῆς, αἵτινες μετατίθενται μὲν ἀλλ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς κανονικῆς των θέσεως. Αἱ γραμμαὶ ἀπορροφήσεως γίνονται βαθμηδὸν πολυαριθμότεραι καὶ ζωηρότεραι. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἱ γραμμαὶ ἀπορροφήσεως φαίνονται διπλαῖ καὶ ἀποχωρίζονται ἀλλήλων μετὰ ταχύτητος, ἥτις ἐν τῷ Νέῳ τοῦ Ἀετοῦ 1918 ἔφθασεν εἰς 1400—2100 χμ. κατὰ δευτερόλεπτον. Συγχρόνως ἡ συνεχὴς ταινία τοῦ φάσματος ἐξασθενεῖ καὶ αἱ λαμπραὶ ταινίαι εὐρύνονται. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο τὸ φάσμα εἶναι λίαν πολύπλοκον καὶ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐπιθέσεως τῶν φασμάτων τῶν τύπων Β καὶ Α κατόπιν μεταθέσεως τοῦ ἑνὸς ὡς πρὸς τὸ ἄλλο. Βαθμηδὸν τὸ φάσμα τοῦ τύπου Β γίνεται ἐντονώτερον καὶ τὸ τοῦ Α ἐξαφανίζεται ἐν τέλει. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐμφανίζονται αἱ χαρακτηρίζουσαι τοὺς νεφελοειδεῖς γραμμαὶ καὶ ἐξασθενοῦσιν αἱ γραμμαὶ τοῦ ὑδρογόνου. Οὕτω τὸ φάσμα παρουσιάζει πλατείας ταινίας ὀφειλομένας κυρίως εἰς τὰ στοιχεῖα ὑδρογόνον, ἥλιον καὶ νεφέλιον (nebulium). Ὅσῳ προχωρεῖ ἡ ἐξασθένησις τοῦ ὑδρογόνου, τόσῳ τὸ φάσμα ὁμοιάζει περισσότερον τὸ τῶν νεφελοειδῶν. Εἰς τὸ ἑπόμενον στάδιον αἱ γραμμαὶ τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἡλίου γίνονται πάλιν ζωηραί, καὶ τὸ φάσμα λαμβάνει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φάσματος τῶν ἀστέρων Wolf - Rayet.

Βεβαίως αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐξελίξεως τῶν τοιούτων φασμάτων διαφέρουσι σημαντικῶς ἀπὸ ἀστέρος εἰς ἀστέρα, πολλάκις δὲ αἱ μεταβολαὶ εἶναι τόσον ταχεῖαι καὶ περίπλοκοι, ὥστε ἡ ἑρμηνεία τῶν αἰτίων αὐτῶν εἶναι πολὺ δύσκολος ἂν μὴ ἀδύνατος. Πάντως αἱ νεώτεραι παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν τελευταίων Νέων ἀστέρων ὑπόσχονται νὰ ἐπιρρίψωσιν ἀφθονώτερον φῶς εἰς τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου προβλήματος.

Θεωρίαι περὶ τῆς γενέσεως τῶν νέων ἀστέρων: Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος τῆς γενέσεως τῶν ἀστέρων τούτων δύο κυρίως ζητήματα προβάλλουσι πρὸς λύσιν: ποῖα εἶναι τὰ αἴτια τῆς ἀναλαμπῆς καὶ ποῖα τὰ προκαλοῦντα τὰς τόσον περιπλόκους μεταβολὰς τοῦ φάσματος.

Ἡ ἐμφάνισις διπλῶν γραμμῶν ἐν τῷ φάσματι τῶν νέων κατὰ φυσικὸν λόγον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παραδοχὴν δύο σωμάτων ὡς αἰτίων τῆς ἀναλαμπῆς καὶ ὑπετέθη ἢ ὅτι τὰ σώματα ταῦτα συγκρούονται πρὸς ἄλληλα ἢ ὅτι πλησιάζουσι τόσον πολύ, ὥστε παράγονται τεράστιαι ἐπ' αὐτῶν διαταράξεις παλιρροιακῆς φύσεως. Ἡ θεωρία αὕτη ἐξηγεῖ τὸ ἀπότομον τῆς ἀναλαμπῆς καὶ τὸ βαθμιαῖον τῆς ἀποσβέσεως. Ἐκ τῶν δύο σωμάτων δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἓν παρέχει φάσμα ἀπορροφήσεως καὶ τὸ ἄλλο φάσμα ἐκπομπῆς, προσέτι δὲ ὅτι, ἐνῷ τὸ ἓν πλησιάζει, τὸ ἄλλο ἀπομακρύνεται ἀφ' ἡμῶν. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν θεωρίαν ταύτην τῆς συγκρούσεως διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν νέων ἐμφανίζονται ἐντὸς τοῦ *Γαλαξίου*, ὅπου ἡ πυκνότης τῶν ἀστέρων εἶναι μεγαλυτέρα. Ἐν τούτοις τὰ διαστήματα τὰ ὁποῖα χωρίζουσι τοὺς ἀστέρας ἀπ' ἀλλήλων εἶναι τόσον μεγάλα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς διαστάσεις τῶν ἀπλανῶν, ὥστε ἡ ἐν τῷ χώρῳ πυκνότης των δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐλαχίστη καὶ συνεπῶς φαίνεται πολὺ ἀπίθανον νὰ γίνωνται τοιαῦται συγκρούσεις ἀστέρων ἐντὸς διαστημάτων σχετικῶς βραχέων.

Κατ' ἄλλην θεωρίαν ἡ ἐμφάνισις τῶν νέων ὀφείλεται εἰς ἀποτόμους ἐπ' αὐτῶν ἐκρήξεις, ἡ δὲ παρουσία νεφέλης ἢ νεφελοειδῶν δακτυλίων πέριξ αὐτῶν ἀποδίδεται εἰς ἐκλυόμενα κατὰ τὰς τοιαύτας ἐκρήξεις ἀέρια.

Πιθανωτέρα ὅλων φαίνεται ἐν τούτοις ἡ θεωρία τῆς συναντήσεως σκοτεινοῦ ἢ ἀμυδροῦ ἀστέρος μετὰ μετεωρικῆς ὕλης πλανωμένης ἐν τῷ διαστήματι ὑπὸ μορφὴν νεφελοειδοῦς μάζης. Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ἀστέρος διὰ μέσου τῆς νεφέλης ταύτης ἐπέρχεται τριβὴ ἀναπτύσσουσα θερμότητα μέχρις ἀναφλέξεως, οὕτω δὲ ἔχομεν συγχρόνως *φάσμα ἀπορροφήσεως* καὶ *ἐκπομπῆς*. Αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν ἀπορροφήσεως δέον νὰ ἀποδοθῶσιν ἐνταῦθα εἰς τὴν διαστολὴν καὶ ψῦξιν τῶν ἀερίων, τὰ ὁποῖα ἐκλύονται ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ ἔξω, ἥτις ἑρμηνεύεται ἐν τῷ φάσματι ὡς κίνησις τῆς φωτοβόλου πηγῆς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ παρατηρητοῦ.

Digitized by Google

Ἡ θεωρία αὐτὴ ἐπικυροῦται ἐν μέρει ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν νέων τοῦ *Περσέως*, τοῦ *Ἀετοῦ* καὶ τοῦ *Ζωγράφου*. Ὅταν τὸ περὶ τὸν ἀστέρα νεφελῶδες περίβλημα ἀποτελέσῃ τὸ κύριον κέντρον ἀκτινοβολίας, τότε τὸ φάσμα μεταβάλλεται εἰς φάσμα μετὰ λαμπρῶν γραμμῶν. Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸ τελευταῖον στάδιον ἐξελίξεως τοῦ φάσματος τῶν νέων εἶναι τὸ φάσμα τῶν ἀστέρων *Wolf - Rayet*. Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀστέρες οὗτοι ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τοὺς νεφελοειδεῖς καὶ ἀπαντῶνται (ἐξαιρέσει τῶν *Μαγελλανικῶν Νεφῶν*) μόνον ἐντὸς τοῦ *Γαλαξίου*. Φυσικῷ τῷ λόγῳ αἱ συναντήσεις ἀστέρων μετὰ νεφελωδῶν μαζῶν εἶναι πολὺ πιθανώτεραι τῶν συναντήσεων δύο ἀστέρων καὶ δύνανται νὰ εἶναι συχνότεραι ἐντὸς τοῦ Γαλαξίου παρὰ ἐκτὸς αὐτοῦ. Δὲν εἶναι συνεπῶς ἀπίθανον ἅπαντες οἱ ἀστέρες *Wolf - Rayet*, οἵτινες σημειωτέον ὅτι δὲν εἶναι καὶ πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, νὰ ἀποτελῶσι νέους ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ τῆς ἐξελίξεώς των.

Σπουδαιότης τῆς παρατηρήσεως τῶν μεταβλητῶν ἀστέρων.—Ἐπειδὴ οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ μεταβλητοὶ ἐν γένει ἀστέρες εἶναι πολυάριθμοι, διάφοροι δὲ εὑρίσκονται εἰς διάφορα στάδια ἐξελίξεως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχομεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ κινηματογραφικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ὅλας τὰς βαθμίδας τὰς ὁποίας ἀνέρχεται ἢ κατέρχεται ἕκαστος ἀπλανὴς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου του. Δοθέντος ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος Ἥλιος εἶναι εἷς ἐκ τῶν ἀπλανῶν καὶ δὴ ὅτι καταλέγεται καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν *μεταβλητῶν*, ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν διαφόρων φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουσιν οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ μεταβλητοὶ καὶ νὰ συναγάγῃ τὴν σειρὰν ἣν ἕκαστος ἀστὴρ καὶ ἐπομένως καὶ ὁ ρυθμιστὴς τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀκολουθεῖ ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτοῦ.

Πλὴν τοῦ σπουδαιοτάτου ὅμως τούτου πορίσματος καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑπόσχεται ἡ παρατήρησις τῶν μεταβλητῶν. Ἡ εὑρεθεῖσα σχέσις μεταξὺ ἀπολύτου καὶ φαινομένου μεγέθους παρέχουσα ἀκριβῶς τὰς ἀποστάσεις τῶν ἀπλανῶν θὰ ἀγάγῃ ἡμᾶς εἰς τὸν σχηματισμὸν σαφοῦς εἰκόνος τῆς διανομῆς, τῆς πυκνότητος καὶ τοῦ σχήματος τοῦ περὶ ἡμᾶς ἀστρικοῦ κόσμου. Ἡ ἐμφάνισις τῶν μεταβλητῶν ἐντὸς τῶν *νεφελοειδῶν*, ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς *γίγαντας*, ἡ διανομὴ αὐτῶν ὡς πρὸς τὸν *Γαλαξίαν*, ἡ μεγάλη συγκέντρωσις τῶν μεταβλητῶν βραχείας ἐκλείψεως, τῶν μακρᾶς περιόδου Κηφειδῶν καὶ τῶν νέων περὶ τὸ γαλακτικὸν ἐπίπεδον καὶ ἡ σπάνις αὐτῶν εἰς τὰ ἀστρικὰ σμήνη καὶ ἐν γένει ἡ ἀναρίθμητος σειρὰ πλείστων ὅσων σπουδαίων φαινομένων, ἅτινα καθημερινῶς ἀποκαλύπτονται διὰ τοῦ τηλεσκοπίου καὶ τοῦ φασματοσκοπίου, ἀποτελοῦσι σπουδαιότατα προβλήματα, ὧν ἡ λύσις οὐδαμόθεν δέον νὰ ἀναμένεται εἰμὴ ἐκ τῆς συστηματικῆς παρακολουθήσεως τῶν λίαν ἐνδιαφερόντων τούτων ἄστρων, τὰ ὁποῖα ἴσως θὰ εἶναι ἐκεῖνα ἀφ' ὧν δέον νὰ ἀναμένεται ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ μέγα τριπλοῦν ἐρώτημα «πόθεν ἐρχόμεθα, ποῦ εὑρισκόμεθα καὶ ποῦ βαίνομεν;»

Τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀστέρων τούτων κατανοήσας ὁ πρὸ ἐτῶν ἀποθανὼν διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Harvard College, Pickering, ἵδρυσεν ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τούτῳ τὸ *φωτογραφικὸν* οὕτως εἰπεῖν *ἀρχεῖον* τοῦ οὐρανοῦ, ἐν ᾧ φυλάσσονται φωτογραφικαὶ πλάκες παρέχουσαι τὴν ὄψιν τοῦ στερεώματος ὁποία ἦτο πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἂν καὶ ἡ φωτογράφησις αὐτὴ συνεχίζεται ἔκτοτε ἀνελλιπῶς, ἐν τούτοις θεωρήσας τὸ ἐντεῦθεν συλλεγόμενον ὑλικὸν παρατηρήσεων ἀνεπαρκές, οὐ μόνον ἐζήτησε τὴν συνεργασίαν ὅλων τῶν Ἀστεροσκοπείων τοῦ κόσμου ἀλλὰ ἀπηύθυνε καὶ ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἐρασιτέχνας παρατηρητὰς τοῦ οὐρανοῦ, ζητῶν τὴν συνδρομήν των εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν μεταβλητῶν ἀστέρων. Οὕτως ἱδρύθη τῷ 1912 ἡ «American Association of Variable Stars Observers» (A A.O.V.O.) ἀνάλογος πρὸς τὴν πρὸ αὐτῆς λειτουργοῦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐπειδὴ ὁσημέραι οἱ παρατηρηταὶ μεταβλητῶν ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον, ἐθεωρήθη ὡς λίαν ἐξυπηρετικὴ τοῦ σκοποῦ τῶν παρατηρήσεων ἡ ἐναρμόνισις αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει κοινοῦ προγράμματος ἐξασφαλίζοντος τὴν ὁμοιομορφίαν καὶ τὴν ὁμογένειαν τῶν συλλεγομένων στοιχείων πρὸς εὐχερεστέραν καὶ ἐποφελεστέραν σύγκρισιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν συμπερασμάτων. Οὕτω τῷ 1919 ἱδρύθη εἰδικὴ ἐπὶ τῶν μεταβλητῶν *Ἐπιτροπὴ τῆς Διεθνοῦς Ἀστρονομικῆς Ἑνώσεως*, κατὰ πρότασιν τῆς ὁποίας ἱδρύθησαν διάφοροι ἑταιρεῖαι εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Τοιαύτη ἑταιρεία ἱδρύθη ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1922 μὲ ἕδραν τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Λυὼν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Association Francaise des Observateurs d'Etoiles Variables» (A.F.O.E.V.), ἔχουσα ὡς ὄργανον αὐτῆς τὸ μηνιαῖον «δελτίον τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Lyon» ἐν ᾧ δημοσιεύονται αἱ παρατηρήσεις τῶν μελῶν τῆς ἑταιρείας καὶ πλεῖστα στοιχεῖα χρήσιμα πρὸς καθοδήγησιν καὶ διευκόλυνσιν αὐτῶν εἰς τὰς τοιούτου εἴδους παρατηρήσεις.

Παρατήρησις τῶν μεταβλητῶν.—Ἡ παρατήρησις τῶν μεταβλητῶν οὐδεμίαν παρουσιάζει δυσκολίαν οὔτε ἀπαιτεῖ εἰδικὰς μαθηματικὰς γνώσεις ἢ εἰδικὰ ὄργανα. Ἐπιμέλεια, εὐσυνειδησία, ὑπομονή, ἐπιθυμία εἰλικρινοῦς ἐξυπηρετήσεως τῆς ἐπιστήμης καὶ κανονικῆς ὀξυδερκείας ὀφθαλμοὶ εἶναι τὰ μόνα ἐφόδια, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τὴν διάθεσιν νὰ βοηθήσωσιν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀστρονόμων. Βεβαίως οἱ διαθέτοντες διόπτρα τοῦ θεάτρου ἢ καὶ τηλεσκόπιον ἔχουσι πρὸ αὐτῶν εὐρύτερον στάδιον δράσεως, ἀλλὰ πάντως ὁ τρόπος ἐργασίας μετὰ ἢ ἄνευ ὀργάνων εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ συνίσταται εἰς τὴν σύγκρισιν τοῦ μεγέθους ἑνὸς ἀστέρος, περὶ οὗ γνωρίζομεν ὅτι εἶναι μεταβλητός, πρὸς τὸ μέγεθος τῶν πέριξ αὐτοῦ ὁρατῶν ἀστέρων. Ἡ ἐργασία αὐτὴ διευκολύνεται σημαντικῶς διὰ τῆς χρήσεως εἰδικῶν χαρτῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ἡ περιοχὴ τοῦ μεταβλητοῦ ἀστέρος, ὅστις τίθεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ χάρτου καὶ ἔχει πέριξ αὐτοῦ διαφόρους ἄλλους ἀπλανεῖς, παρ' ἑκάστῳ τῶν ὁποίων σημειοῦται τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ ἓν γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου ὅπερ χρησιμεύει ὡς διακριτικόν. Κατὰ τὴν παρατήρησιν ἀναζητοῦμεν καὶ εὕρωμεν δύο ἀστέρας τῆς περιοχῆς ὧν ὁ εἷς νὰ εἶναι ὀλίγον λαμπρότερος καὶ ὁ ἕτερος ὀλίγον ἀμυδρότερος τοῦ μεταβλητοῦ καὶ ἐκτιμῶμεν τὰς ἀντιστοίχους διαφορὰς λάμψεως εἰς δέκατα μεγέθους. Οὕτω σημειοῦντες h 2 X 4 l ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ παρατηρούμενος μεταβλητὸς X *Ἀνδρομέδας* εἶναι κατὰ 0,2 μεγέθους ἀμυδρότερος τοῦ ἀστέρος h, ὅστις σημειοῦται ὡς μεγέθους 11, 4, ἀλλὰ εἶναι συγχρόνως κατὰ 0,4 λαμπρότερος τοῦ l, ὅστις φέρεται μεγέθους 12, 0. Συνεπῶς ὁ μεταβλητὸς X Ἀνδρομέδας κατὰ τὴν

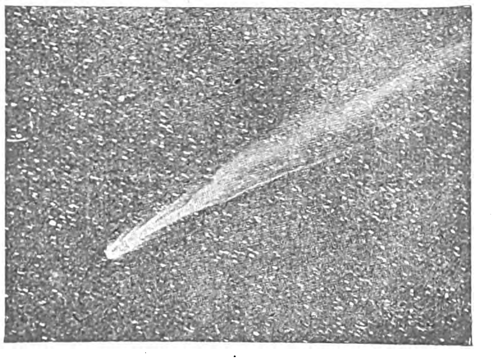

Ὁ κομήτης τοῦ Μορχάουζ.
(Φωτογραφία ληφθεῖσα τὴν 16 Νοεμβρίου 1908.)

ὥραν τῆς παρατηρήσεώς του, ἣν προσέχομεν νὰ σημειῶμεν ἐπιμελῶς μετὰ τῆς καταστάσεως τοῦ οὐρανοῦ, ἦτο μεγέθους 11,6. Καλὸν εἶναι εἰς τοιαύτας παρατηρήσεις νὰ σημειῶται καὶ τὸ χρῶμα τοῦ μεταβλητοῦ ὡς καὶ πᾶν ἄλλο στοιχεῖον σχετικὸν πρὸς τὴν παρατήρησιν, ὅπερ ἤθελε κριθῇ ἄξιον λόγου.

Ἀκριβέστερον ἐκτιμῶνται εἰς τὰ Ἀστεροσκοπεῖα αἱ μεταβολαὶ λάμψεως τῶν μεταβλητῶν τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ὀργάνων, τῶν λεγομένων *φωτομέτρων*.

ΔΙΑΤΤΟΝΤΕΣ ΑΣΤΕΡΕΣ.

Ἐν ὥρᾳ αἰθρίας νυκτὸς στρέφοντες τὰ βλέμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν παρατηροῦμεν πολλάκις ἓν ἢ πλείονα φωτεινὰ σημεῖα κινούμενα ἐπὶ τοῦ στερεώματος ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀστέρων οἵτινες ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῆς θέσεώς των ἐκσφενδονίζονται εἰς τὸ διάστημα μετὰ διαφόρου ἕκαστος ταχύτητος καὶ διευθύνσεως. Τὰ φωτεινὰ ταῦτα σημεῖα τὰ διατρέχοντα τὸν οὐρανὸν ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *διάττοντες ἀστέρες* καὶ ὡς ἀστέρες ἐξακολουθοῦσι νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅστις ἐν τῇ δυσειδαιμονίᾳ του προβλέπει ἐξ αὐτῶν κακοὺς οἰωνούς, θανάτους κτλ.

Ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἐπιστήμη δὲν πρόκειται πράγματι περὶ ἀστέρων ἀλλὰ περὶ μικρῶν μορίων κοσμικῆς ὕλης, τὰ ὁποῖα εἶναι ποικίλων διαστάσεων οὐχὶ λίαν διαφόρων τῶν διαστάσεων τῶν κοκκίων ἄμμου, καὶ τὰ ὁποῖα ἑλκυόμενα ὑπὸ τῆς Γῆς ἐν τῇ διαγραφῇ τῆς τροχιᾶς της περὶ τὸν Ἥλιον καὶ εἰσερχόμενα μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας ἀναφλέγονται καὶ λάμπουσι (βλ. πλείονα ἐν λ. διάττοντες καὶ μετέωρα).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΑΠΛΑΝΩΝ ΑΣΤΕΡΩΝ.

Κατάλογοι ἀστέρων. — Πρῶτος ὁ *Ἵππαρχος*, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐμφανίσεως νέου τινὸς ἀστέρος, συνέταξε κατάλογον ἁπάντων τῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν κατὰ τὴν ἐποχήν του ἀπλανῶν ἀστέρων, καταγράψας παρ' ἑκάστῳ καὶ τὰς ἐκλειπτικάς των συντεταγμένας, ἤτοι μῆκος καὶ πλάτος διὰ τὸ ἔτος 125 π. Χ. Τὸν κατάλογον τοῦτον περιέχοντα 1080 ἀστέρας περιέσωσε μέχρις ἡμῶν ὁ *Πτολεμαῖος* ἐν τῇ Μεγάλῃ Μαθηματικῇ Συντάξει αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτοῦ συνέταξε τὸν ἰδικόν του κατάλογον, ἀναγαγὼν τὰς συντεταγμένας τῶν ἀστέρων μετὰ τὴν διόρθωσιν ἐκ τῆς μεταπτώσεως εἰς τὴν ἰδικήν του ἐποχήν, ἤτοι εἰς τὸ ἔτος 150 μ. Χ.

Ὁ σπουδαιότερος κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν κατάλογος μετὰ τὸν τοῦ Πτολεμαίου εἶναι ὁ τοῦ διασήμου Μογγόλου *Οὐλοὺγ Βέη*, ὅστις ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1450 μ. Χ. Ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων γενομένων ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ μογγολικῷ ἀστεροσκοπείῳ τῆς Σαμαρκάνδης. Ἕπεται ἀκολούθως ὁ ἐκ 1005 ἀστέρων κατάλογος τοῦ Δανοῦ ἀστρονόμου *Τύχωνος* (Tycho Brahe), ὅστις ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1580. Οὗτος εἶναι ὁ τελευταῖος ἐξ ὅσων συνετάχθησαν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν τηλεσκοπίων.

Οἱ μεταγενέστεροι κατάλογοι εἶναι πολυάριθμοι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν παρέχουσι τὰς κατὰ προσέγγισιν θέσεις τῶν ἀστέρων διὰ τῶν οὐρανογραφικῶν των συντεταγμένων, ἤτοι διὰ τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς ἀποκλίσεως ἑκάστου, ἀναγομένων εἰς ὡρισμένον τι ἔτος, σκοπὸς δὲ τῆς συντάξεως αὐτῶν ἦτο ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἐπαλήθευσις τῶν ἀστέρων διαφόρων περιοχῶν τοῦ οὐρανοῦ πρὸς προσδιορισμὸν τῶν θέσεων τῶν ἑκάστοτε παρατηρουμένων κομητῶν ἢ καὶ ἄλλαι παρόμοιαι παρατηρήσεις. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται ὁ ὑπὸ τοῦ *Ἀργκελάνδερ* συνταχθεὶς κατάλογος ὁ φερόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα Bonner Durchmusterung (B. D.), ὅστις περιέχει 324.000 ἀστέρων τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, καὶ ἡ συνέχεια αὐτοῦ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ, ἤτοι ὁ κατάλογος τῆς *Cordoba Durchmusterung* (βλ. λ. Ἀργκελάνδερ). Ἀμφότεροι οἱ κατάλογοι οὗτοι παρέχουσι τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας τῶν ἐν αὐτοῖς καταγεγραμμένων ἀστέρων διὰ τὸ ἔτος 1855.

Ἀκολούθως ἔρχονται οἱ λεγόμενοι «*ἀκριβεῖς κατάλογοι*», ὡς οἱ ἐκδοθέντες ὑπὸ τῶν Ἀστεροσκοπείων τοῦ *Greenwich*, τῆς *Pulkowa* κτλ., οἱ ὁποῖοι παρέχουσι τὰς θέσεις ὀλίγων ἑκατοντάδων μόνον ἀστέρων, ἀλλὰ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας. Σκοπὸς τῶν καταλόγων τούτων ὑπῆρξεν ὁ καθορισμὸς τῶν λεγομένων «*θεμελιωδῶν ἀστέρων*» ἀποτελούντων, τρόπον τινά, σταθερὰ σημεῖα ἅτινα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσεις ἢ ἀφετηρίαι εἰς διαφόρους προσδιορισμούς. Αἱ καλούμεναι «*Ζῶναι*» τοῦ Bessel, τοῦ Argelander καὶ ἄλλων ἀποτελοῦσι καταλόγους ἀστέρων περιλαμβανομένων εἰς ὡρισμένας περιοχὰς τοῦ οὐρανοῦ μεταξὺ δύο ὡρισμένων παραλλήλων καὶ δύο ὡρισμένων ὡριαίων κύκλων. Μεγίστη χρῆσις ἐν τῇ *Πρακτικῇ Ἀστρονομίᾳ* γίνεται τοῦ περιφήμου καταλόγου τῆς *Ἀστρονομικῆς Ἑταιρείας* (Astronomische Gesellschaft), διεθνοῦς ἀστρονομικῆς ἑταιρείας ἐχούσης τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἑταιρείας ταύτης διὰ συνεργασίας πολλῶν μεγάλων ἀστεροσκοπείων καὶ περιλαμβάνει ἀστέρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου μέχρι 9ου μεγέθους περίπου, ὧν αἱ συντεταγμέναι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἔτος 1875 ἔχουσι προσδιορισθῆ μετὰ πάσης ἀκριβείας.

Τελευταῖος καὶ λεπτομερέστερος ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε καταλόγων εἶναι ὁ ἤδη συντασσόμενος συνεργασίᾳ τῶν διασημοτέρων ἀστεροσκοπείων. Οὗτος καλεῖται *Ἀστρογραφικὸς κατάλογος* καὶ παρέχει τὰς θέσεις τῶν διαφόρων ἀπλανῶν διὰ τὸ ἔτος 1900 ὁριοθείσας διὰ φωτογραφικῶν παρατηρήσεων. Ὁ κατάλογος οὗτος συνοδεύεται καὶ ὑπὸ πολυαρίθμων φωτογραφικῶν χαρτῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἕκαστον φύλλον τῶν τοιούτων χαρτῶν εἰκονίζει περιοχὴν τεσσάρων τετραγωνικῶν μοιρῶν, διακρίνονται δὲ ἐπὶ τῶν χαρτῶν τούτων ἀστέρες λίαν ἀμυδροὶ (μέχρι 14ου μεγέθους περίπου). Οἱ χάρται οὗτοι εἶναι πολυτιμότατοι διὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν κομητῶν καὶ τῶν ἀστεροειδῶν, διότι διευκολύνουσι τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἐπαλήθευσιν τῆς περιοχῆς τοῦ οὐρανοῦ, ἐν ᾗ εὑρίσκεται τὸ πρὸς παρατήρησιν σῶμα, παρέχουσιν ἀμέσως τὸν κατάλληλον ἀστέρα συγκρίσεως καὶ προδίδουσιν ἄνευ χρονοτριβῆς τὴν παρουσίαν τῶν ἀστεροειδῶν.

Σημειωτέον ὅτι αἱ ἐν τῷ Ἀστρογραφικῷ καταλόγῳ παρεχόμεναι θέσεις τῶν ἀπλανῶν δὲν ὁρίζονται διὰ τῶν οὐρανογραφικῶν αὐτῶν συντεταγμένων ἀλλὰ διὰ τῶν ἀποστάσεων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου ἢ μιᾶς τῶν κορυφῶν τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Αἱ ἀποστάσεις αὗται παρέχονται ὡς ὀρθογώνιοι συντεταγμέναι χ καὶ ψ, ἤτοι ὡς εὐθύγραμμα τμήματα ἅτινα ἀποτελοῦσι προβολὰς τῶν ἀντιστοίχων τόξων κύκλων ἐπὶ τοῦ ἐφαπτομένου τῆς οὐρανίου σφαίρας ἐπιπέδου κατὰ τὸ σημεῖον τῆς πλακὸς ὅπερ λαμβάνεται ὡς ἀρχὴ καὶ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου αἱ οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι εἶναι γεγραμμέναι ὡς ἐπικεφαλὶς ἑκάστου φύλλου τοῦ φωτογραφικοῦ χάρτου. Συνεπῶς μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν δοθέντος ἀστέρος ἐπὶ τοῦ φωτογραφικοῦ χάρτου πρὸς εὕρεσιν τῶν οὐρανογραφικῶν αὐτοῦ συντεταγμένων δέον νὰ τρέψωμεν τὰς ὀρθογωνίους συντεταγμένας του, αἵτινες μᾶς δίδονται ἐκ τοῦ Ἀστρογραφικοῦ καταλόγου, εἰς τὰ ἀντίστοιχα τόξα ὡριαίου κύκλου καὶ παραλλή-

Digitized by Google

λου. Ἡ τροπὴ αὕτη τῶν εὐθυγράμμων τμημάτων εἰς τόξα γίνεται τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν τύπων προτασσομένων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἑκάστου καταλόγου.

Ἐν τῇ συντάξει τόσον τῶν καταλόγων ἀκριβείας, ὅσον καὶ τοῦ Ἀστρογραφικοῦ δὲν εἶναι βεβαίως ἀνάγκη ὅπως προσδιορίζωνται ἰδιαιτέρως μία πρὸς μίαν αἱ θέσεις τῶν ἀπλανῶν. Συνήθως παρατηροῦνται ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀστέρων ἑκάστης περιοχῆς καὶ προσδιορίζονται αἱ ἀκριβεῖς οὐρανογραφικαὶ των συντεταγμέναι διὰ σειρᾶ μεσημβρινῶν παρατηρήσεων ἑκάστου ἀστέρος ἐπί τινα ἔτη. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας καταβάλλεται πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἐκμηδένισιν παντὸς σφάλματος ὀφειλομένου εἰς τὸ χρησιμοποιούμενον ὄργανον, εἰς τὸν παρατηρητὴν ἢ καὶ εἰς οἱαδήποτε ἄλλα αἴτια. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀστέρας, οὗτοι ἢ παρατηροῦνται διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ κύκλου ἅπαξ ἢ δὶς ἢ αἱ θέσεις αὐτῶν προσδιορίζονται διὰ τῆς *διαφορικῆς* λεγομένης *μεθόδου*, ἤτοι διὰ συγκρίσεως πρὸς τὰς θέσεις τῶν ἀστέρων οἵτινες ἐλήφθησαν ὡς θεμελιώδεις.

Ἐπειδὴ αἱ ἐν ἑκάστῳ καταλόγῳ παρεχόμεναι θέσεις τῶν ἀπλανῶν ὁρίζονται διὰ τῆς *μέσης* ὀρθῆς ἀναφορᾶς καὶ ἀποκλίσεως ἑκάστου, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν (συνήθως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους), εἶναι προφανὲς ὅτι πρὸς προσδιορισμὸν τῆς *φαινομένης* θέσεως ἑκάστου ἀστέρος (ἧς συνήθως ἔχομεν ἀνάγκην ἐν τῇ πράξει) δέον νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ καταλόγου παρεχομένην μέσην θέσιν εἰς τὴν φαινομένην, ἤτοι εἰς τὴν θέσιν ἣν θὰ εἶχεν ὁ ἀστὴρ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παρατηρήσεως ἐὰν δὲν ὑφίστατο ἀποπλάνησις τοῦ φωτός, μετάπτωσις καὶ κλόνησις.

Ἡ ἀναγωγὴ αὕτη γίνεται ἤδη εὐκολώτατα καὶ ταχύτατα τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν μαθηματικῶν τύπων καὶ πινάκων.

Χάρται τῶν ἀπλανῶν. — Ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σφαίρας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος, ἡ κατασκευὴ ὅμως πινάκων παριστώντων ὁλόκληρον ἡμισφαίριον ἢ ὡρισμένην περιοχὴν τοῦ οὐρανοῦ ἀνήκει εἰς σχετικῶς νεωτέρους χρόνους. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν συνταξάντων τοιούτους χάρτας τοῦ οὐρανοῦ εἶναι α') ὁ *Bayer* (1603), ὅστις πρὸς διάκρισιν τῶν ἀστέρων ἑκάστου ἀστερισμοῦ ὠνόμασεν αὐτοὺς διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου· β') ὁ *Hevelius* (1690), ὅστις εἰς 54 φύλλα ἀπεικόνισε τὴν ὄψιν, ἣν παρουσιάζει ὁ οὐρανὸς ἐκ Dantzig· γ') ὁ *Bode* (1783—1801), ὅστις ἐσημείωσε περὶ τὰς 17.000 ἀστέρων· δ') ὁ *Flamsteed* ὅστις τῷ 1730 ἐδημοσίευσε τὸν περίφημον ἄτλαντά του (Atlas coelestis) περιλαμβάνοντα 28 φύλλα· ε') ὁ *Harding*, οὗτινος ὁ ἄτλας περιέχει περὶ τὰς 50.000 ἀστέρων καὶ στ') ὁ *Argelander*, ὅστις περιέλαβεν εἰς τὸν ἄτλαντά του ἄνω τῶν 300 000 ἀστέρων ἀπὸ πρώτου μέχρι δεκάτου μεγέθους.

Τελειότερος καὶ λεπτομερέστερος ὅλων τῶν τοιούτων χαρτῶν εἶναι ὁ *φωτογραφικὸς χάρτης* τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἐργάζονται ἀπὸ ἐτῶν πολλὰ μεγάλα ἀστεροσκοπεῖα. Ἡ ἀπόφασις διὰ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἐλήφθη εἰς τὸ κατὰ τὸ 1887 συνελθὸν ἐν Παρισίοις διεθνὲς ἀστρονομικὸν συνέδριον, ὅπερ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ σχεδίου. Ὁ χάρτης οὗτος, ὅστις δὲν συνεπληρώθη εἰσέτι, θὰ ἀποτελῆται ἐξ 11.000 φύλλων περίπου, καλυπτόντων ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἕκαστον δὲ φύλλον ἔχει πλευρὰν 2° καὶ ἐμβαδὸν 4 τετραγωνικῶν μοιρῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Αἰγινήτου*: Ἀστρονομία. *C. A. Young*: G. Astronomy. *S. Jones*: G. Astronomy. *Kelvin Mc Kready*: Bigin. Star Book. *Chauvenet*, *Pract. & Sper*: Astronomy. *Robert Aitken*: The binary Stars. *Furness*: An intr. to the Study of var. stars.

Σ. Π. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

—[ΛΑΟΓΡ.] βλ. ἀστεϊσμοὶ [*Λαογρ.*].

—[ΒΙΒΛΙΚΩΣ] Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ὁ Θεὸς θεωρεῖται οὐ μόνον ὡς δημιουργὸς καὶ ὡς πάροχος τῆς λάμψεως τῶν ἀστέρων (Γεν. α' 16, ψαλμ. η' 4, Α' Κορινθ. ιε' 41), ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος αὐτῶν, ὅστις δύναται κατὰ βούλησιν νὰ καλύψῃ τὸ φῶς αὐτῶν (*Ἰὼβ* θ' 7, *Ἠσ.* ιγ' 10, λδ' 4, *Ἰωὴλ* β' 10, γ' 15). Ἡ *ἀστρολατρεία* κατακρίνεται ἐνταῦθα δριμύτατα, ἅτε στηριζομένη ἐπὶ παραγνωρίσεως τῆς φύσεως τῶν ἀστέρων (Δεύτερον ιζ' 3, Δ' Βασιλ. ιζ' 16, *Ἱερεμ.* η' 2, *Ἀμὼς* ε' 26, Σοφον. α' 5, Πράξ. ζ' 42 κλπ.). Τῶν ἀστέρων γίνεται πολλάκις ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ χρῆσις καὶ ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Οὕτω π. χ. οἱ *λαμπροὶ ἀστέρες* θεωροῦνται ἐνταῦθα ὡς σύμβολον τῶν *δικαίων* (*Δανιὴλ* ιβ' 3, *Σοφ. Σειρ.* ν' 6), ἀλλαχοῦ δὲ παριστῶσι τοὺς *ἀγγέλους* (*Ἰὼβ* λη' 7). Οἱ *δύοντες ἀστέρες* εἶναι σύμβολον τῆς θλίψεως, τοῦ γήρατος (Ἐκκλησ. ιβ' 2). Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ τῶν Ἀριθμῶν κδ' 17 «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ», ἡ λέξις *ἄστρον* συμβολίζει τὸν *Μεσσίαν*, ὡς ἐξεδέξαντο τὸ χωρίον οἱ Ἰουδαῖοι συγγραφεῖς τῶν *Ταργκούμ* (*Ὄγκελος* καὶ *Ψευδοϊωνάθαν*) καὶ αὐτὸς ὁ ραββὶ *Ἀκιμπᾶ*. Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὀνομάζει τὸν *Χριστὸν* «ἀστέρα λαμπρὸν τὸν πρωϊνὸν» (κβ' 16).

Ἀστὴρ τῶν μάγων. — Ὁ εὐαγγελιστὴς *Ματθαῖος* ἱστορεῖ ἐν κεφ. β' 1-12, ὅτι «μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα λέγοντες ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ» καὶ περαιτέρω ὅτι «οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως ἐπορεύθησαν καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ προῆγεν αὐτοὺς ἕως ἐλθὼν ἐστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον». Τὸ ζήτημα περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀστέρος τούτου ἀνέκαθεν ἀπησχόλησε τοὺς ἐξηγητὰς τῆς Γραφῆς καὶ ποικίλαι ἔχουσιν ἄχρι τοῦδε διατυπωθῆ θεωρίαι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἐν λόγῳ γραφικοῦ χωρίου. Κατὰ πολλοὺς μὲν τῶν ἐξηγητῶν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας πρόκειται περὶ θαυμαστοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ ἀστέρος. Κατὰ τὸν Ὠριγένην ἴσως πρόκειται περὶ κομήτου καὶ κατ' ἄλλους παλαιοὺς ἐξηγητὰς ἐν οἷς καὶ ὁ Χρυσόστομος περὶ θείας δυνάμεως ἢ ἀγγέλου. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1604 ὁ γνωστὸς ἀστρονόμος *Kepler* παρατήρησε συζυγίαν τοῦ *Διὸς* καὶ τοῦ *Κρόνου* ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ. Κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἄνοιξιν ἐπλησίασε καὶ ὁ *Ἄρης* τοὺς δύο μνημονευθέντας πλανήτας, τὸ δὲ ἑπόμενον φθινόπωρον ἀνεφάνη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄστρων ἐκείνων νέον ἄστρον μεγάλης λαμπρότητος.

Ὅθεν ὁ ἐν λόγῳ ἀστρονόμος ἐξήνεγκε τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὸ αὐτὸ φαινόμενον θὰ εἶχεν ἴσως συμβῆ περὶ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ: Πράγματι δὲ τῷ 747 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἀνεκάλυψεν ὁ *Kepler* ὅτι ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος εἶχον εὑρεθῆ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῶν Ἰχθύων, ἔνθα ἡνώθη μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Ἄρης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου ἔτους, τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο κατ' αὐτὸν θὰ ἤγειρε τὴν προσοχὴν τῶν μάγων. Τὴν γνώμην ταύτην ἠσπάσαντο καὶ ἀσπάζονται πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ *Zahn*. Κατ' ἄλλους πρόκειται περὶ τῆς καταπλησσούσης τριπλῆς (Μαΐου, Ὀκτωβρίου καὶ Δεκεμβρίου) κατὰ τὸ ἔτος 747 (τ. ἔ. περὶ τὸ 7 π. Χ.) ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης συζυγίας τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου, ἣ ἐπηκολούθησε ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 748 προσέγγισις ἱκανὴ τοῦ Ἡλίου, τοῦ Ἄρεως, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης πρὸς τοὺς μνημονευθέντας δύο πλανήτας κατὰ τρόπον θαυμάσιον. Κατ' ἄλλους νεωτέρους πρόκειται περὶ κομήτου, ὡς εἶχε νομίσει καὶ ὁ Ὠριγένης.

Ἐκ πασῶν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλων παραπλησίων γνωμῶν, οὐδεμία μεμονωμένως ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς ἁπάσας τὰς λεπτομερείας τῆς γραφικῆς διηγήσεως, καθ' ἣν πρόκειται περὶ φαινομένου ἐκτάκτου, αὐτὸ τοῦτο θαυμαστοῦ, τὸ ἔκτακτον καὶ θαυμαστὸν τοῦ ὁποίου δὲν ἀποκλείει τὸ παράπαν τὸν συνδυασμὸν αὐτοῦ πρὸς ἓν τῶν φαινομένων, τῶν παρατηρηθέντων ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων. Ὁπωσδήποτε τὸ ἱερὸν κείμενον οὐδαμῶς ἀντιφάσκει τῇ ἐκδοχῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησε φαινόμενον φυσικὸν μέν, ἔκτακτον δὲ καὶ κοινοφανές, φωτίσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ τοὺς μάγους, ὡς ἀντιπροσώπους τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ὅπως καθοδηγούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἀναζητήσωσι πρὸς προσκύνησιν τὸν ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα ὑπερφυᾶ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων. (Βλ. Ἑρμηνείας τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου καὶ βίους τοῦ Ἰησοῦ.)

Ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως. — Ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ ὁ *Ἰωάννης*, ἀφοῦ εἶδεν ὑπερφυᾶ ἄνδρα «ὅμοιον υἱὸν ἀνθρώπου ἔχοντα ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἀστέρας ἑπτὰ κλπ.» (α' 16), λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν ἐντολήν, ὅπως γράψῃ «ἃ εἶδεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς» αὐτοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῶν 7 ἀστέρων, οἵτινες «ἄγγελοι τῶν 7 ἐκκλησιῶν εἰσι» (α' 20). Ἕπονται δὲ 7 ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους τούτους. Καὶ αἱ μὲν 7 ἐκκλησίαι εἶναι ἡ *Ἔφεσος*, ἡ *Σμύρνη*, ἡ *Πέργαμος*, τὰ *Θυάτειρα*, αἱ *Σάρδεις*, ἡ *Φιλαδέλφεια* καὶ ἡ *Λαοδίκεια*, τὸ δὲ *ἄγγελοι* δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ἐνταῦθα, ὡς ἐνόμισάν τινες, κατὰ γράμμα, ἀλλ' ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Πρόκειται δηλ. περὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν, δεδομένου ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἐπέχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ θέσιν ἀγγέλου, αὐτὸ τοῦτο ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ: «Ἑκάστῳ φύλαξ ἄγγελος ἐφέστηκεν», ὡς ἑρμηνεύει ὁ παλαιὸς ἐξηγητὴς *Ἀνδρέας* (πρβ. καὶ Β' Κορινθ. ε' 20). *Ἀστέρες* δὲ ὀνομάζονται μεταφορικῶς πάλιν οἱ ἐπίσκοποι κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὸ γνωστὸν λόγιον τοῦ *Σωτῆρος*: «Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη» (*Ματθ.* ε' 14). (Βλ. ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ *Γ. Λαμπάκη*, Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως. 1909.)

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

ἀστέρευτος, —*η*, —*ο*· αὐτὸς ποὺ δὲν στερεύει, ἀστείρευτος (βλ. λ.).

ἀστερέωτος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*, —*ον* (τό)· ἰδιωμ. *ἀστερίωτος*· ὁ μὴ στερεωθείς, ὁ μὴ στεριωμένος.

Ἀστέρης, *Σταμάτης* ἢ *Ντελῆ Σταμάτης*. Ἀνδρεῖος ναυτικὸς ἐκ Κύμης, ἔχων ἴδιον μαστίγον ὀνόματι «*Παναγία τῶν Χαρίτων*» δι' οὗ, ἐξωπλισμένου μὲ κανόνια, μετέφερεν ἐντολῇ τῶν Κυμαίων ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1821 τροφὰς εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Εὐβοίας καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου, τῷ δὲ 1822 εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἐρετριακοῦ κόλπου. Τῷ 1823, ἀρχηγοῦντος τοῦ Ν. Κριεζώτη, ἐβύθισε τὸ μαστίγον του διὰ νὰ μὴ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἐχθρούς, ζημιωθεὶς τὴν ἀξίαν του 50 χιλιάδων δραχμῶν. Τῷ 1825 μὲ τὴν νεοναυπηγηθεῖσαν γολέταν τοῦ συγγενοῦς του Ἀστέρη «*Γαλάτειαν*», πλοιαρχοῦντος τοῦ Ἀν. Λευπέση, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ τῷ 1827 εἰς τὴν μοῖραν τοῦ Ἀνδρέου Κεφάλα. Κατὰ τὸν Σπηλιάδην (τόμ. Γ', σελ. 142), ἡ Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῷ 1826 τὸν διώρισε νὰ περιπλέῃ ὡς καταγωγεὺς κατὰ τῆς πειρατείας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κύμης, Σκύρου καὶ Σκοπέλου.

Τ. Χ. Κ.

—Ἀστέρης, *Λάμπρος*· βλ. Καραχάλιος *Δημ.*

ἀστέρητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ στερούμενος τῶν ἀναγκαίων, ὁ εὔπορος.

ἀστέρι (τό)· τὸ ἄστρον: «τὰ ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ» || τὸ κατ' ἐξοχὴν ἄστρον, ὁ Αὐγερινός, ἄλλως *ἄστερας*.

Ἀστέρι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος *Δαλουσίου* τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. Κάτ. (1920) 104.

—Ἀστέρι [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος *Παγκαλοχωρίου* τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1920) 130.

ἀστέρια (τά)· ἰδιωνυμία τῆς παιδιᾶς «βάρκα» ἐν Αἰτωλίᾳ.

Ἀστερία. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται 1) Θυγάτηρ τοῦ Τιτᾶνος *Κοίου* καὶ τῆς *Φοίβης* θυγατρὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ἀδελφὴ τῆς *Λητοῦς*, μήτηρ τῆς *Ἑκάτης*. Αὕτη ἔτεκε τὸν *Τύριον Ἡρακλέα* (Ἀθήν. 9,392, *Cic.* de nat. deor. 3,16). Βραδύτερον μετεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς ὄρτυγα καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἅτε περιφρονήσασα τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτα αὐτοῦ. Ἀπὸ ταύτης ἀνεδόθη ἡ νῆσος, ἡ ὁποία τὸ πρῶτον ὠνομάσθη *Ὀρτυγία*, μετὰ δὲ ταῦτα *Δῆλος*, ὅτε ἡ Λητὼ ἔτεκεν ἐνταῦθα τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιδα. Κατὰ τὸν Σέρβιον (Verg. Culex 15) ἔλαβεν ἡ *Ἀστερία* τὴν μεταμόρφωσιν παρακαλέσασα τοὺς θεούς· ὅτε ὅμως ὡς ὄρτυξ ἤθελε νὰ διαπλεύσῃ τὴν θάλασσαν, μετεμόρφωσεν αὐτὴν ὁ Ζεὺς εἰς βράχον, ὁ ὁποῖος βραδύτερον, τῇ παρακλήσει τῆς Λητοῦς, ἐγένετο νῆσος. Τὰ κατ' αὐτὴν καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἀναφέρονται διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν συγγραφέων· πιθανῶς ἡ εἰς τὴν θάλασσαν κατάρριψις τῆς ἐγγόνου τοῦ Οὐρανοῦ εἶναι προσωποποίησις μετεώρου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πίπτοντος καὶ αἴφνης ἐν τῇ παλιρροίᾳ ἐξαφανιζομένου.

— 2) Μία τῶν θυγατέρων τοῦ Γίγαντος *Ἀλκυονέως*, υἱοῦ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ἡ ὁποία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀπὸ τοῦ Καναστραίου ἀκρωτηρίου τῆς χερσονήσου Παλλήνης ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μετεμορφώθη ὑπὸ τῆς Ἀμφιτρίτης εἰς ἀλκυόνα.

— 3) Θυγάτηρ τοῦ *Δαναοῦ* καὶ τῆς *Ἀμαδρυάδος Φοίβης*, ἡ ὁποία ἐφόνευσε τὸν *Χαῖτον* (*Ἀπδ.* 2,1,5).

— 4) Θυγάτηρ τοῦ *Κορώνου*, τεκοῦσα ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν *Ἴδμονα*.

— 5) Θυγάτηρ τοῦ *Ὑδέου*, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ *Βελλεροφόντου* ἔτεκε τὸν *Ὕδισσον*, τὸν ἐπώνυμον τῆς ὁμωνύμου πόλεως τῆς Καρίας.

— 6) Θυγάτηρ τοῦ *Ἄτλαντος* (*Ἀστερόπη*).

— 7) Σαλαμινία τις, περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος (Κίμ. 4), λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς Μελάνθιος ἀναφέρει *Ἀστερίαν* τινὰ τὸ γένος Σαλαμινίαν καὶ ἄλλην τινὰ *Μήστραν*, παίζων δι' ἐλεγείων καὶ λέγων περὶ τοῦ Κίμωνος ὅτι περιεποιεῖτο αὐτάς.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀστερία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. — 1) Ἡ κατὰ Στράβωνα ὀνομασία (ἐκδ. *Didot* 49, 45) τῆς ὁμηρικῆς *Ἀστερίδος* νήσου τῆς μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμης (βλ. Ἀστερίς). «Μεταξὺ δὲ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Κεφαλληνίας ἡ Ἀστερία νησίον· Ἀστερὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λέγεται· ἥν ὁ μὲν Σκήψιος μὴ μένειν τοιαύτην οἵαν φησὶν ὁ ποιητής· λιμένες δ' ἔνι ναύλοχοι αὐτῇ ἀμφίδυμοι· ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος μένειν καὶ νῦν καὶ πολίχνιον λέγει ἐν αὐτῇ Ἀλαλκομενὰς τὸ ἐπ' αὐτῷ τῷ Ἰσθμῷ κείμενον» (*Στράβ.* I, β. 16). Προφανῶς ὅμως ὁ Ἀπολλόδωρος («περὶ νεῶν καταλόγου») συγχέει τὴν *Ἰθάκην* πρὸς τὴν *Ἀστερίαν* (βλ. Ἀλαλκομεναί). Ὁ Πλίνιος ἁπλῆν αὐτῆς ποιεῖται μνείαν (ἐκδ. *Didot* IV, 19, 4).

Ι. Ε. Λ.

—2) Ὀνομασία τῆς *Δήλου* κατὰ Πλίνιον (IV, 22,3).

—3) Ὀνομασία τῆς Ῥόδου, κατὰ Πλίνιον ἐπίσης (V, 36, 1), μία τῶν πολλῶν αὐτῆς ὀνομασιῶν.

—4) Παλαιότερον ὄνομα τῆς *Κρήτης* καθ' Ἡσύχιον.

—5) Πόλις ἐν *Συρίᾳ* ἢ ἐν *Λυδίᾳ*· ὁ κάτοικος *Ἀστέριος* καὶ *Ἀστεριώτης* (*Στέφ. Βυζ.*).

Ἀστερία (Asteria) [*Ἀστρον.*]. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 658 ἢ ὑπὸ τὸ διακριτικὸν 1908 B W. Ἀνεκαλύφθη τῇ 23ῃ Ἰανουαρίου 1908, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς:

Digitized by Google

α=2,864. T=1770 ἡμ., e=0,058, i=1° 32′ L=255°. 49′, Ω=352°. 13′. καὶ π=123°. 7′. Σ. Π.

Ἀστερίας. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατά τινας ὁ μυθικὸς ἥρως ὁ ἐπώνυμος τῆς ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Μαγνησίᾳ πόλεως *Ἀστερίου* τῆς ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερομένης. Γ. Ι. Κ.

ἀστερίας (ὁ)· ὁ ἔχων ἀστεροειδῆ στίγματα· δημ., ἀστευάτος· «ἀστερίας ἐρωδιός, — ἱέραξ, — ἀετός, — γαλεός.

ἀστερίας (ὁ) (Asterias) [*Ζωολ.*]. Γένος *ἐχινοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεριδῶν*. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *σταυροὶ τῆς θαλάσσης*. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ σώματος σφαιροειδοῦς ἢ δισκοειδοῦς ἀποτελουμένου ἐξ ἀκινήτων τιτανοειδῶν πλακῶν, αἵτινες περικλείουσι τὸ σῶμα ἐν εἴδει στερεᾶς κόγχης. Αἱ τετραγωνικαὶ ἢ ἑξαγωνικαὶ αὗται πλάκες ἑνοῦνται διὰ ῥαφῶν καὶ ἀποτελοῦσιν εἴκοσι σειρὰς ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τῆς ἕδρας. Ἑκάστη πλὰξ φέρει ἄπειρα φυμάτια ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκφύονται μικρόταται κινηταὶ καὶ τιτανώδους συστάσεως ἄκανθαι.

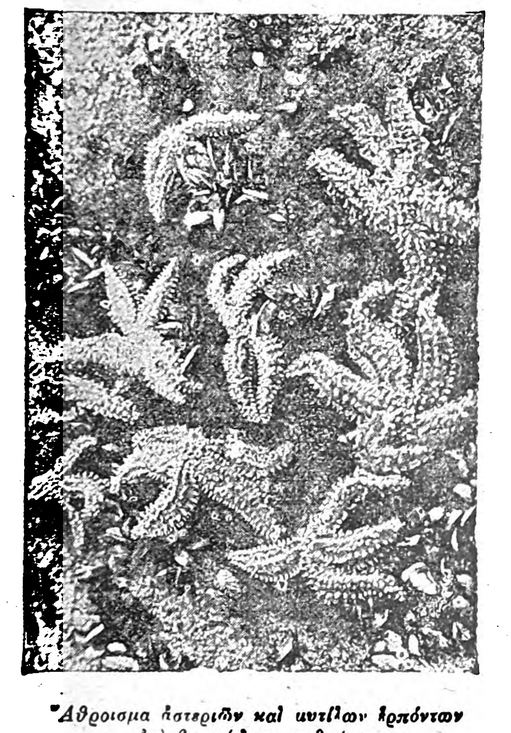

Ἄθροισμα ἀστεριῶν καὶ αυτίλων ἑρπόντων ἐπὶ βραχώδους πυθμένος.

Τὸ στόμα κεῖται ἐπὶ τῶν ὑπτίων τοῦ ζῴου καὶ ἡ ἕδρα ἐπὶ τῶν πρανῶν. Πλεῖστα εἴδη φέρουσιν ἰδιόρρυθμον μασητικὴν συσκευήν, καλουμένην *λύχνον τοῦ Ἀριστοτέλους*, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν πεταλοειδῶν σωματίων λευκοῦ χρώματος καὶ κάτωθεν τοῦ στόματος ἀναφαινομένων.

Οἱ ἀστερίαι ἀφθονοῦσιν εἰς τὰς ἀκτὰς πασῶν σχεδὸν τῶν θαλασσῶν καὶ κατὰ προτίμησιν ἐνδιαιτῶνται εἰς μικρὰ ἢ μέτρια βάθη. Σπανίως εὑρέθησαν ἀστερίαι καὶ εἰς βάθος 6 000 μέτρων. Οἱ ἀστερίαι τῶν παρακτίων μερῶν ἔχουσι ποικίλα καὶ ζωηρότατα χρώματα καὶ αἱ ἄκανθαί των εἶ-

Ἀστερίας ὁ παγετώδης.

ναι παχεῖαι, εὐκίνητοι καὶ λαμπρῶς διακεκοσμημέναι. Οἱ ἀστερίαι τῶν μεγάλων βαθῶν ἔχουσι πλέον πεπλατυσμένον σῶμα καὶ ἐνίοτε λεπτὸν ὡς φύλλον χάρτου, ἀμοιροῦσι φυματίων καὶ σκληρῶν ἀκανθῶν καὶ αἱ καλύπτουσαι τὸ σῶμά των πλάκες εἶναι εὔθραυστοι. Τὸ χρῶμά των εἶναι ἐρυθρὸν ἢ ὀρφνοκίτρινον καὶ πλεῖστα ἀβυσσικὰ εἴδη διαυγάζονται διὰ τὴν διαφάνειαν τοῦ σώματός των, ὅπερ συνήθως ἐκπέμπει καὶ ποικιλοχρόους φωτεινὰς ἀκτῖνας. Τοῦ γένους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἀστερίας ὁ παγετώδης (Asterias glacialis). Τὸ ζῷον τοῦτο δύναται νὰ φθάσῃ εἰς περιφέρειαν τὰ 30 ἑκατοστόμετρα καὶ ἕρπει ἐπὶ τῶν βραχωδῶν πυθμένων. Τὸ δέρμα του καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ χονδρῶν φυματίων ἀπεστρογγυλωμένων, ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὁποίων ἐκφύεται ἀνθεκτική, αἰχμηροτάτη ἄκανθα. Ἕκαστον φυμάτιον καλύπτεται ὑπὸ μικροτάτων ἀκανθῶν ἐν εἴδει λαβιδων,

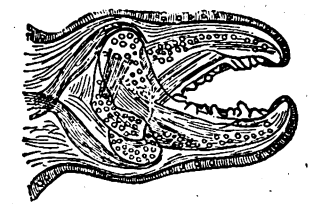

Λοβίδες ἀστερίου τοῦ παγετώδους.

οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι δηλητηριώδεις καὶ χρησιμεύουσιν ὡς ἀμυντικὸν ὄργανον κατὰ τοῦ πλήθους τῶν μικρῶν ὑδροβίων ζῴων ἅτινα περιφέρονται ἐπὶ τοῦ σώματός του. Αἱ λοβίδες αὗται ἀποτελοῦνται ἐκ δύο κοπτερῶν λεπίδων παρεμφερῶν πρὸς τὰς λεπίδας κοινῆς ψαλίδος. Ἐπὶ τῶν πρανῶν τοῦ ζῴου εὑρίσκεται τὸ στόμα ὅπερ εἶναι στενὸν καὶ σχηματίζεται ἐκ τῶν ἀκμῶν τῶν περὶ αὐτὸ φυομένων φυματίων· τὸ στόμα φέρει ἀνθεκτικοὺς ὀδόντας ἀσβεστολιθικῆς συστάσεως. Ὁ στόμαχος εὑρίσκεται περὶ τὸ κέντρον τοῦ σώματος, ἔχει δὲ σχῆμα σάκκου, εἶναι διαφανής, ἐλαστικός, ἰσχυρὸς καὶ δύναται κατὰ βούλησιν νὰ ἀναδιπλοῦται οὕτως, ὥστε τὸ ζῷον νὰ ἐμῇ τὰς τροφὰς εἰς τὸ στόμα. Τρέφεται ἐκ μικρῶν μαλακοστράκων. Οἱ γεννητικοὶ ἀδένες εἶναι δέκα, ἀνὰ δύο εἰς ἕκαστον βραχίονα, καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν διάταξιν καὶ εἰς τὰ ἄρρενα ζῷα καὶ εἰς τὰ θήλεα. Πολλαπλασιάζονται δι' ᾠῶν. Τὰ ἐκκολαπτόμενα νεογνὰ εἶναι διαφορωτάτης μορφῆς τῶν γεννητόρων των. Εἶναι σφαιροειδῆ καὶ νήχονται τῇ βοηθείᾳ κινητικῶν βλεφαρίδων δι' ὧν καλύπτεται τὸ σῶμά των. Μετὰ πάροδον βραχέος σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὸ ἕτερον τμῆμα τοῦ σώματος ἀναφαίνεται ἀμαυρὸν ὀφθαλμοειδὲς φυμάτιον ἐξ οὗ βαθμηδὸν ἀναφαίνεται τὸ τέλειον ζῷον.

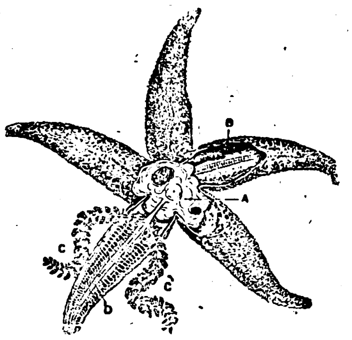

Ἀνατομία ἀστερίου τοῦ παγετώδους.

(Α—Στόμαχος Β=Γευστικὰ γάγγλια. C—Βραχιονικὰ γάγγλια D—Συσταλταὶ προεξοχαὶ χρησιμεύουσαι ὡς κινητήρια ὄργανα.)

Ὁ *ἀστερίας ὁ παγετώδης* ἀφθονεῖ εἰς τὰς περὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκτὰς ὡς καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Παρ' ἡμῖν εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *σταυρός*.

Ἀστερίας ὁ ἐρυθρόχρους (Asterias rubens). Εἶναι συχνότατος ἐν τῇ Μεσογείῳ.

Ἀστερίας ὁ ὀξυάκανθος (Asterias tenuispinus). Ἀπαντᾷ εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

— **ἀστερίας** (ὁ) (Asterias) [*Παλαιοζωολ.*]. Πρὸς τὸν σημερινὸν ζῶντα ἀστερίαν ταυτίζεται κατὰ τὸν παλαιοντολόγον *Forbes* μία μορφὴ τοῦ γένους *τροπιδαστήρ* (Tropidaster), εὑρεθεῖσα ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστερίδαι (οἱ) (Asteridae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια *ἐχινοδέρμων*, περιλαμβάνουσα ζῷα θαλάσσια μὲ σῶμα πλατύ, ὅπερ φέρει 5 ἀκτῖνας ἀστεροειδῶς διατεταγμένας. Τὸ δέρμα των περικλείει τιτανώδη τεμάχια προσηρμοσμένα ἀρθροειδῶς μετ' ἀλλήλων. Τὸ στόμα των κεῖται εἰς τὸ κέντρον τῶν ὑπτίων τοῦ σώματος. Οἱ πόδες των εἶναι διατεταγμένοι εἰς ἁπλᾶς ἢ διπλᾶς σειράς. Δ. Ν. Π.

ἀστεριδίσκος (ὁ) (Asteridiscus Kilian) [*Παλαιζωολ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων ἀμμωνιτῶν, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *δισμοκεραϊδῶν*. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστεριηρά (τὰ) (Astereae) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνανθήρων*. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου διακρίνονται ἐκ τῆς ποικίλης διατάξεως τῶν ἀνθέων των. Τὰ ἄνθη ἢ φύονται μονήρη ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ βλαστοῦ ἢ πολλὰ ὁμοῦ, ὁπότε ἔχουσι κυματώδη διάταξιν. Τὰ φύλλα ἢ εἶναι ἁπλᾶ ἢ φέρουσιν ἀκανθωτὰς ὀδοντώσεις. Τὰ ἀνθίδια συνήθως εἶναι πεντάλοβα ἀκτινωτὰ καὶ φύονται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δίσκου τῆς ταξιανθίας. Ὁ στυλίσκος κατὰ τὴν βάσιν του φέρει μικρὸν τρῆμα ἐξ οὗ ἐκκρίνεται μέλι. Τὸ γένος περιλαμβάνει πλῆθος εἰδῶν, ὧν κυριώτερα εἶναι:

Βελλὶς ἡ ἔμμονος (Bellis perennis) κοιν. *μαργαρίτα*. *Ἠριγέρων ὁ λινόφυλλος* (Erigeron linifolium) κοιν. *μαρτιάκος*. *Ἀστὴρ ὁ ἄμελλος* (Aster ammellus), *Ἀστὴρ τὸ τριπόλιον* (Aster tripolium) κοιν. *βαλτοκράτης*. *Σολιδάγινον ἡ χρυσῆ ῥάβδος* (Solidago virgaurea). *Ἀστερίσκος ὁ παραθαλάσσιος* (Asteriscus maritimus). *Ἀστερίσκος ὁ πάρυδρος* (Asteriscus aquaticus) κοιν. *ἀγριοκαπνός*. *Παλλενὶς ἡ ἀκανθώδης* (Pallenis spinosa) κοιν. *κορφόχορτο, τουτομάτες, σύβριά*. *Ἰνούλη ἡ κοινὴ* (Inula vulgaris) κοιν. *ἀκονυζά, βρωμιτσα, γκεμνόχορτο, ψυλλήθρα*. *Πουλικαρία ἡ εὔοσμος* (Pulicaria odorata) κοιν. *ἀγριοσκάμφι*. *Φάγναλον τὸ ἑλληνικὸν* (Phagnalum graecum) κοιν. *ἀσπροθύμαρο, σαρκόχορτο*. *Ἡλιόχρυσον τὸ σικελικὸν* (Heliochrysum Siculum) κοιν. *καλοκοιμηθιά*. *Ἡλιόχρυσον τὸ ἀνατολικὸν* (Heliochrysum orientale) κοιν. *ἀμάραντος, δεσποινοβότανο*. *Γναφάλιον τὸ κιτρινόλευκον* (Gnaphalium luteoalbum) κοιν. *ἐδελβαΐς*. *Φιλάγγινον τὸ σπαθοφόρον* (Filago spathulata) *Φιλάγγινον τὸ ἀρουραῖον* (Filago arvensis). *Εὖαξ ὁ πυγμαῖος* (Euax pygmaea). *Ἡλίανθος ὁ ἐτήσιος* (Helianthus annuus) κοιν. *ἥλιος*. *Ἡλίανθος ὁ κονδυλόρριζος* (Helianthus tuberosus) κοιν. *κολοκάσι*. *Ἀνθεμὶς ἡ χία* (Anthemis chia) κοιν. *ἄγρια μαργαρίτα, ἀομέγκα*. *Ἀνάκυκλος ὁ κορινώδης* (Anacyclus clavatus). *Ματρικαρία τὸ χαμαίμηλον* (Matricaria chamomila) κοιν. *χαμομήλι*. *Λευκάνθεμον τὸ κοινὸν* (Leuchanthemum vulgarum). *Χρυσάνθεμον τὸ στεφανωματικὸν* (Chrysanthemum coronarium) κοιν. *κορῶνα, μαντηλίδα*. *Χρυσάνθεμον τὸ θαμνῶδες* (Chrysanthemum frutescens) κοιν. *μαργαρίτα*. *Τανάκητον τὸ κοινὸν* (Tanacetum vulgarum) κοιν. *βάλσαμο, κόστος*. *Πύρεθρον τὸ κορυμβῶδες* (Pyrethrum corymbosum), *πύρεθρον τὸ παρθένιον* (Pyrethrum parthenium), *πύρεθρον τὸ σινικὸν* (Pyrethrum sinense), *πύρεθρον τὸ ἰνδικὸν* (Pyrethrum indicum), ἅτινα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἁγιοδημητριάτικα*. *Ἀρτεμισία ἡ δενδρώδης* (Artemisia arborescens). *Ἀρτεμισία τὸ ἀψίνθιον* (Artemisia absinthium), ἀμφότερα γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀψιθιά*. *Ἀρτεμισία τὸ ἀβρότονον* (Artemisia abrotonum) κοιν. *πικρόθαμνος*. *Δορόνικον τὸ καυκασιανὸν* (Doronicum Caucasium) κοιν. *σκορπίδι*. *Δορόνικον τὸ καρδιωτὸν* (Doronicum cardatum) κοιν. *σκουπιδόχορτο*. *Ἀρνικὴ ἡ ὀρεινὴ* (Arnica montana). *Σενέκιον τὸ κομψὸν* (Senecium elegans) κοιν. *κουφια*. *Καλενδούλη ἡ ἀρουραία* (Calendula arvensis) καὶ *Καλενδούλη ἡ αἰγυπτιακὴ* (Calendula Aegyptiaca), ἀμφότεραι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *νεκρολούλουδα* κ.τ.λ. Δ. Ν. Π.

ἀστερίνη (ἡ) (Asterina) [*Ζωολ.*]. Γένος *ἐχινοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστερινιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν βραχέων καὶ λίαν πεπλατυσμένων κατὰ τὴν βάσιν βραχιόνων των. Ἡ κοιλία των εἶναι ἐπίπεδος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ

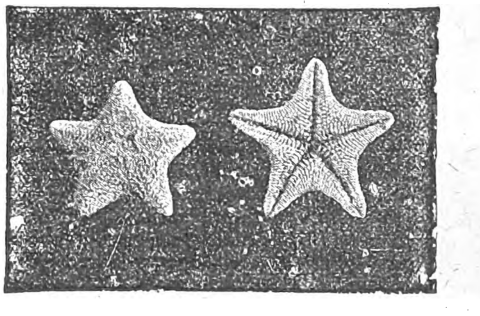

Ἀστερίνα.

[Ἀριστερά: ῥαχιαία ὄψις. Δεξιά: κοιλιακὴ ὄψις.]

τὸ σῶμά των φέρει πολυάριθμα προσαρτηματικὰ ὄργανα ἐν εἴδει λοβίδων. Τὰ ζῷα ταῦτα ζῶσιν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν μεταξὺ τῶν φυκῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀστερίνη ἡ κυφὴ* (Asterina gibbosa) ἀπαντῶσα εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας καὶ εἰς βάθος κυμαινόμενον μεταξὺ 100—500 μέτρων. Δ. Ν. Π.

Ἀστερίνη (ἡ) (Asterin) [*Φαρμακολ.*]. Εἶναι ἡ χλωριοῦχος ἕνωσις τῆς *ἀνθοκυανῆς*, τῆς προερχομένης ἐκ τοῦ φυτοῦ Callistephus chinensis. Ὀρειχαλκόχροα ἢ ἐρυθρόφαια κρυσταλλικὰ πρίσματα τοῦ τύπου $C_{21}H_{21}O_{11}Cl + {}^1/_2 H_2O$. Κατὰ τὴν ὑδρολυτικὴν σχέσιν δίδουν 1 μ. *γλυκόζης* καὶ 1 μ. *κυανιδινοχλωριδίου*. Κ. Γ. Μ.

ἀστερινίδαι (οἱ) (Asterinidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχινοδέρμων*. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ὁ ἐξ ἀλλεπαλλήλων κεραμοειδῶν πλακῶν ἀποτελούμενος σκελετός των, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκφύονται πολυπληθεῖς καὶ ἀνεπτυγμέναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄκανθαι. Δ. Ν. Π.

Ἀστέριοι [*Ἀρχ.*].—1) Ὄνομα τῶν πρώτων κατοίκων τῆς *Τενέδου* καθ' Ἡσύχιον.—2) Παλαιὸν ὄνομα τῶν *Κόλχων* (*Νόνν.* 15,249).

Digitized by Google

'Αστέριον *['Αρχ. Γεωγρ.].* 'Αρχαία πόλις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ *Μαγνησίας.* Κατὰ τὸν Ὅμηρον ('Ιλ. Β, 735) «οἳ δ' ἔχον 'Ορμένιον οἵ τε κρήνην Ὑπέρειαν, οἵ τ' ἔχον 'Αστέριον Τιτάνοιό τε λευκὰ κάρηνα» ὑπήγετο εἰς τὸ βασίλειον τοῦ *Εὐρυπύλου.* 'Ο Στράβων ἐτοποθέτει τὴν μὲν *'Υπέρειαν* εἰς τὴν πόλιν τῶν *Φεραίων,* τὸν *Τίτανον* δὲ καὶ τὸ *'Αστέριον* πλησίον τῆς ἀρχαίας *Ἄρνης.* Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου τὸ *'Αστέριον* εἶχε μετονομασθῆ *Πιρεσία.* Κατ' αὐτὸν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα *'Αστέριον* εἶχε δοθῆ εἰς τὴν πόλιν, διότι κειμένη ἐπὶ ὑψώματος ἐφαίνετο ἀπὸ μακρὰν ἐκ τῆς πεδιάδος ὡς ἀστήρ. ΚΑΨ.

ἀστέριον *['Ανθρωπολ.].* Κρανιομετρικὸν σημεῖον ἐν τῇ 'Ανθρωπολογίᾳ. Τὸ σημεῖον συναντήσεως τριῶν ραφῶν τοῦ κρανίου, τῆς *«λαβδοειδοῦς»,* τῆς *«βρεγματομαστοειδοῦς»* καὶ τῆς *«ἰνιομαστοειδοῦς»* ραφῆς. Πολλάκις σημεῖον συναντήσεως δὲν ὑπάρχει, ἐμφανιζομένου κατὰ τὴν θέσιν ταύτην μικροῦ ἐμβολίμου ὀστοῦ. Θεωροῦμεν τότε ὡς *ἀστέριον,* συμβατικὸν σημεῖον καὶ ὄχι ἀνατομικόν, τὸ σημεῖον καθ' ὃ διασταυροῦνται, ἐπὶ τοῦ ὀσταρίου, αἱ προεκτάσεις τῶν τριῶν ἐνδιαφερομένων ραφῶν. 'Ενίοτε ὅμως τὸ σημεῖον τοῦτο τέλεον ἐξαφανίζεται ἕνεκα τῆς παρεμβολῆς εἰς τὰς ραφάς, ἰδίᾳ τὴν *λαβδοειδῆ,* πολυαρίθμων ἐμβολίμων ὀστῶν. Ι. Γ. ΚΟΥΜΑΡΗΣ

ἀστεριονέλλα (ἡ) (Asterionella) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συζυγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διατομιδῶν.* Εἶναι μικρότατα, μονοκύτταρα καὶ ἔνυδρα φυτά. Τὸ σῶμά των δὲν καλύπτεται ὑπὸ μεμβράναν ἢ φέρει τοιαύτην ἐκ πολλῶν κυτταρίνων πλακῶν συνισταμένην καὶ ποικίλως διακεκοσμημένην. Πλὴν τοῦ κεντρικοῦ πυρῆ-

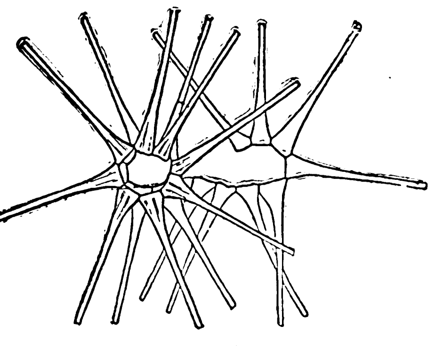

'Αστεριονέλλα ἡ θαυμασία.

νος ὑπάρχει καὶ πλῆθος χρωματοφόρων ὀρφνῶν ἢ ὀρφνοπρασίνων σωματίων. 'Απὸ τοῦ κέντρου τοῦ σώματος ἐκφύονται εὐμεγέθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βλεφαρωτὰ μαστίγια. Πολλαπλασιάζονται διὰ διχοτομήσεως τῶν κυττάρων των. 'Απαντῶσιν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ παρ' ἡμῖν σπανίως ἐν Φαλήρῳ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀστεριονέλλα ἡ θαυμασία* (Asterionella formosa). Δ. Ν. Π.

ἀστέριος, *—α, —ον·* ὁ ἔναστρος, ὁ ἐξ ἀστέρων ἀποτελούμενος: «ἀστερία ἅμαξα», ἡ *Μεγάλη Ἄρκτος.*

'Αστέριος. —1) Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ *Μινωταύρου* (*'Απδ.* 3,1,4). —2) Υἱὸς τοῦ *Τεκτάμου,* πατὴρ τοῦ *Μίνωος,* ἄρχων τῆς Κρήτης (*Διοδ. Σικ.* 4,60). —3) Υἱὸς τοῦ *Νηλέως* καὶ τῆς *Χλωρίδος* θυγατρὸς τοῦ 'Αμφίονος, ἀδελφὸς τοῦ *Νέστορος* (*'Απδ.* 1,9,9). —4) Υἱὸς *'Υπερασίου* ἢ *'Υπαρασίου* ἐκ Πελλήνης 'Αργοναύτης (*'Απολλ. τοῦ Ροδ.* 'Αργον. 1,176). —5) *'Αστέριος Δικταῖος,* υἱὸς τοῦ *Μίνωος,* ἀρχηγὸς τῶν Κρητῶν (*Νόν.* 13,223,35,385,37,82). —6) Υἱὸς τοῦ *Ἄνακτος* ἢ *Ἄνακος* ἐν Μιλήτῳ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου νησὶς ἐκεῖ *'Αστερίου νῆσος* ἐκαλεῖτο καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁποίου ἡ *Μίλητος* ἐκαλεῖτο ἔτι *'Ανακτορία* (βλ. *Παυσ.* 1,35,5 καὶ 7,2,5). —7) Σύζυγος τῆς *'Αμφικτυόνης,* θυγατρὸς τοῦ Φθίου, ἐξ ἧς ἔσχε τὸν *Δῶτιν,* τὸν ἐπώνυμον τοῦ Θεσσαλικοῦ *Δωτίου* (*Φερεκ. παρὰ Στ. Βυζ.* λ. Δώτιον). —8) *Αὖλος 'Αστέριος Φοντίνιος,* Ρωμαῖος ὕπατος τῷ 447 π.Χ. (*Διοδ. Σικ.* 12,6). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

'Αστέριος *['Εκκλησ. 'Ιστορ.].* Ὑπὸ τὸ ὄνομα *'Αστέριος* εἶναι γνωστοὶ πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες· ὁ Φαβρίκιος λ. χ. ἐν τῇ Bibliotheca graeca (τόμ. 9, 'Αμ'βοῦργον 1804 σ. 513—522) ἀναφέρει 26 ἐν ὅλῳ *'Αστερίους.* Οἱ σπουδαιότεροι τῶν γνωστῶν *'Αστερίων* ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ ἑξῆς:

—1) *'Ο μάρτυς.* 'Εμαρτύρησεν ὡς Χριστιανὸς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Κιλικίᾳ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του *Κλαυδίου, Νέωνος* καὶ *Νεονίλλης,* κατόπιν καταγγελίας τῆς μητρυιᾶς των, ἐποφθαλμιώσης τὴν περιουσίαν των. 'Η μνήμη των ἐπιτελεῖται τῇ 30ῃ 'Οκτωβρίου. 'Ετέρου μάρτυρος *'Αστερίου* τελεῖται ἡ μνήμη τῇ 20ῃ Μαΐου καὶ ἑτέρου θαυματουργοῦ τῇ 7ῃ Αὐγούστου.

—2) *'Αστέριος Οὐρβανός.* Μικρασιάτης πιθανώτατα, συγγραφεὺς τοῦ τρίτου αἰῶνος, γράψας τρία βιβλία κατὰ Μοντανιστῶν, ὧν ἐσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα (*Migne* 'Ε. Π. 10, 145—156). Τοῦτον ἀναφέρει καὶ ὁ Εὐσέβιος ('Εκ. Ἱστ. 5,16 ἐν *Migne* 'Ε. Π. 20, 469· πρβ. περὶ αὐτοῦ *Κ. Κοντογόνου* Φιλολ. καὶ κριτ. ἱστορία τῶν... πατέρων, τόμ. Α', 'Αθῆναι 1851 σ. 505—507).

—3) *'Ο σοφιστής.* 'Εκ Καππαδοκίας καταγόμενος, ἐγεννήθη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος· ἐθνικὸς ὢν καὶ ἐξασκῶν ἐν τῇ πατρίδι του τὸ ἐπάγγελμα τοῦ σοφιστοῦ, προσῆλθε βραδύτερον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἔγινε μαθητὴς τοῦ περιφήμου διδασκάλου τῆς ἐν 'Αντιοχείᾳ σχολῆς, τοῦ *Λουκιανοῦ.* Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμίνου ὅμως, περὶ τὸ ἔτος 304, ὅτε ἐμαρτύρησε μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ διδάσκαλός του, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ μαρτύριον, ἔθυσεν εἰς τὰ εἴδωλα, διὸ ὡς «ἐκπεσών», καὶ «θύσας» δὲν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωκόμενον ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα (*Σωκρ.* 'Εκ. Ἱστ. 1,36 ἐν *Migne* 'Ε. Π. 67,172). Κατὰ τὴν ἀρειανικὴν ἔριν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος ὑπὲρ τῶν ἀρειανικῶν δοξασιῶν, οὐ μόνον κηρύττων, ἰδίως ἐν Συρίᾳ, ἀλλὰ καὶ συγγράφων ὑπὲρ αὐτῶν, ἀποφυγὼν ὅμως τὰ ἄκρα εἰς ἃ κατέληξεν ὁ *'Αέτιος.* Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι τὸ «Συνταγμάτιον», γραφὲν μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τοῦ 325, ἐν ᾧ ὑπεστήριξε τὴν θέσιν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρχουν δύο ἀγέννητα καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «πρῶτον τῶν γεννητῶν καὶ εἷς τῶν νοητῶν», κτισθεὶς «εὐεργετικῇ φιλοτιμίᾳ», ὡς μία τῶν κτισθεισῶν δυνάμεων, ποίημα ὢν καὶ αὐτός, βουλήσει τοῦ Πατρὸς γενόμενος καὶ ὅτι ἐκτὸς τῆς κτισθείσης ταύτης δυνάμεως ὑπάρχει ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἄλλη σοφία «τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργική». Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπωλέσθη, περιέσωσεν ὅμως εἰς ἡμᾶς ἀποσπάσματα αὐτοῦ ὁ *μέγας 'Αθανάσιος* ἐν τῇ ἐπιστολῇ του περὶ τῶν γενομένων ἐν 'Αριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ συνόδων (*Migne* 'Ε. Π. 26, 681 κ. ἑ.), ἰδίως κεφ. 18 καὶ 19 καὶ ἀλλαχοῦ. Κατὰ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ 'Αστερίου ἔγραψεν ὁ Μάρκελλος *'Αγκύρας* (βλ. λ.), ὃν ὁ 'Αστέριος ἀντικρούων κατηγόρησεν ἐπὶ *σαβελλιανισμῷ.* Καθ' 'Ιερώνυμον (de vir. ill. κεφ. 94) ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα συγγράμματα, ἐν οἷς ἑρμηνείαν εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, εἰς τὰ εὐαγγέλια καὶ τοὺς ψαλμούς, ὧν διεσώθησαν ἐλάχιστα λείψανα.

'Ο *'Αθανάσιος* τὸν καλεῖ πανοῦργον σοφιστήν, συνήγορον τῆς αἱρέσεως ἢ καὶ τῆς ἀσεβείας, πολυκέφαλον σοφιστήν (πρβλ. *Migne* 'Ε. Π. 26, 76. 716. 713), ὁ δὲ *Φώτιος* «τῆς 'Αρείας λύσσης ὑπασπιστήν» (αὐτ. 101, 1161). Παρέστη κατὰ τὴν ἐν 'Αντιοχείᾳ σύνοδον τοῦ 341 συνοδεύων τὸν ἐπίσκοπον *Διάκον* τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας, καὶ ἔκτοτε οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ. Κατὰ *Θεοδώρητον* (Φιλόθ. ἱστορία β', *Migne* 'Ε. Π. 82, 1324) καὶ *Φώτιον* («Πόσοι 'Αστέριοι γεγόνασι», *Migne* 'Ε. Π. 101, 1161) κληθεὶς παρὰ τῶν συναιρεσιωτῶν του ἐπίσκοπος τῆς πόλεως *Κύρρου* παρὰ τὴν 'Αντιόχειαν «ταῖς τοῦ θαυμασίου 'Ιουλιανοῦ προσευχαῖς τὸν ἴδιον ἄθλιος κατέστρεψεν». (Βλ. ἰδίως *Th. Zahn,* Marcellus von Ancyra, Gotha 1867, σ. 38 κ. ἑ. — καὶ *C. Burdy,* Astérius le sophiste ἐν Revue ecclés., Louvain, 1926 σ. 221—277).

—4) *'Ο Σκυθοπολίτης.* Περὶ *'Αστερίου Σκυθοπολίτου* ὁμιλεῖ μόνον ὁ *'Ιερώνυμος* ('Επιστ. 70, 4 καὶ 112, 20), ὡς περὶ σπουδαίου συγγραφέως ἐκτεταμένης ἑρμηνείας τῶν ψαλμῶν. Προφανῶς πρόκειται περὶ τοῦ Καππαδόκου σοφιστοῦ *'Αστερίου,* ὅστις ἄγνωστον διατὶ λέγεται ὑπὸ τοῦ 'Ιερωνύμου καὶ *Σκυθοπολίτης,* ἴσως λόγῳ παραμονῆς του ἐν Σκυθοπόλει. Ἄλλοθεν δὲν εἶναι γνωστὸς 'Αστέριος Σκυθοπολίτης. (Βλ. *Bardenhever* Geschichte d. altkirchl. Literatur, 6' ἔκδ., γ' τόμ. 1923 σ. 123.)

—5) *Πετρῶν* ἢ *Πέτρας ἐν 'Αραβίᾳ.* 'Επίσκοπος, κατὰ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος. 'Ημιαρειανός, κατὰ τὴν ἐν *Σαρδικῇ* σύνοδον (347) ἧς μετεῖχε, ἀπεσπάσθη τῶν ἡμιαρειανῶν καὶ προσῆλθε πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, διὸ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου εἰς τὴν ἄνω Λιβύην (*'Αθανασίου* 'Απολογ. κατὰ 'Αρειανῶν 1,48 καὶ 'Ιστορία 'Αρειανῶν κ. 18 ἐν *Migne* 'Ε. Π. 25, 333 καὶ 713). Τῷ 362 μετέσχε τῆς ὀρθοδόξου ἀλεξανδρινῆς συνόδου (βλ. «τόμος πρὸς τοὺς 'Αντιοχεῖς» ἐν *Migne* 'Ε. Π. 26, 796—809).

—6) *'Αμασείας.* 'Επίσκοπος τῆς ἐν Πόντῳ *'Αμασείας* ὁ καὶ *μέγας* κληθεὶς ὑπὸ τοῦ *Θεοδωρήτου* (Φιλόθ. 'Ιστορ. 6', ἐν *Migne* 'Ε.Π. 82, 1320 κ.ἀ.). Οὗτος ἤκμασε κατὰ τὸ 6' ἥμισυ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος· ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν λόγων του, ἀνατραφεὶς ἐν 'Αντιοχείᾳ καὶ διδαχθεὶς τὴν ρητορικὴν καὶ τὰ νομικὰ ὑπὸ Σκύθου τινός, φημιζομένου τότε ὡς διδασκάλου, μετῆλθε χρόνον τινὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου. Βραδύτερον μαθητεύσας παρὰ τῷ περιφήμῳ ἀσκητῇ *'Ιουλιανῷ,* «ἐγυμνάσθη τοῖς μοναδικοῖς παλαίσμασιν, ὕστερον δὲ καὶ μονῆς ἀσκητικῆς καθηγήσατο» (*Θεοδώρητος* ἔ ἀ. σ.1312 κ.ἑ. *Φώτιος* 'Αμφιλόχεια 312, ἐν *Migne* 'Ε Π. 101, 1161). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου *Εὐλαλίου* ἔγινεν αὐτὸς ἐπίσκοπος 'Αμασείας ἐν Πόντῳ, παραμείνας τοιοῦτος μέχρι βαθέος γήρατος (*Φωτίου* 'Αμφιλ. 312, ἐν *Migne* 'Ε. Π. 101, 1161). 'Ο *'Αστέριος* διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ σώζονται 21 ὁμιλίαι του, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναφερόμεναι εἰς γραφικὰ χωρία ἢ εἰς ἐγκώμια ἱερῶν προσώπων ἢ εἰς ἀνάπτυξιν ἠθικῶν θεμάτων. 'Ιδιαιτέρας σπουδαιότητος εἶναι ὁ «Λόγος κατηγορικὸς τῆς ἑορτῆς τῶν Καλανδῶν», καθόσον παρέχει εἰς ἡμᾶς πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἑωρτάζετο ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἑορτὴ «ἡ τοῦ ἔξωθεν συρφετοῦ, πολὺ συνάγουσα τοῦ Μαμωνᾶ τὸ ἀργύριον καὶ τὴν ἄλλην καπηλείαν ἐφελκομένη, τὴν ἀγοραῖον τε καὶ ἀνελεύθερον». 'Η ἔκφρασίς του εἰς τὸ μαρτύριον τῆς πανευφήμου μάρτυρος *Εὐφημίας* ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τῆς ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ 787 ὡς πολύτιμον μαρτύριον διὰ τὴν τιμὴν τῶν εἰκόνων. 'Η ὁμιλία του εἰς τὸν πρωτομάρτυρα *Στέφανον* θεωρεῖται μᾶλλον τοῦ *Πρόκλου* τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. 'Η γνησιότης 7 ὁμιλιῶν του ἑρμηνευτικῶν εἰς ψαλμοὺς ἀμφισβητεῖται ὑπό τινων. Πᾶσαι αὗται αἱ 21 ὁμιλίαι εὑρίσκονται ἐν *Migne* 'Ε. Π. 40, 164-477. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Φώτιος δίδει ἡμῖν περίληψιν 10 ὁμιλιῶν του (Μυριόβιβλον 271, ἐν *Migne* 'Ε. Π. 104, 201 κ. ἑ.), ὧν ἐξ δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν πλήρεις.

Οἱ λόγοι του πρακτικοὶ καὶ παραινετικοί, ἀποφεύγοντες δογματικὰς παρεκβάσεις, εἰς γλῶσσαν ρέουσαν καὶ ἐκλεκτήν, μετὰ συντομίας καὶ μέτρου, ἄνευ ὑπερβολῶν, μαρτυροῦν δεξιότητα καὶ μόρφωσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν. [Περὶ *'Αστερίου 'Αμασείας* ἐκτὸς τῶν ἐν ταῖς Πατρολογίαις—ἑλληνιστὶ βλ. *Φιλαρέτου* 'Ιστ. διδασκ. περὶ τῶν πατέρων τῆς 'Εκκλ., μετάφρ. *Ν. Παγίδα,* τόμ. β', 'Ιεροσόλυμα 1886, σ. 491-500—βλ. διαφόρους μονογραφίας, ὧν ἀξιολογώτεραι τοῦ *M. Schmid* (Borna-Leipzig 1911) καὶ τοῦ *M. Bauer* (Wuerzburg 1911).] Δ. Σ. Μ.

'Αστερίου *νῆσος·* βλ. 'Αστέριος (6).

'Αστερὶς *['Αρχ. Παραλ. Γεωγρ.].* Νῆσος ὁμηρικὴ ('Οδυσ. Δ, 844—847), οὐχὶ μικρὰ ἀλλ' «οὐ μεγάλη», «πετρήεσσα» μεταξὺ «'Ιθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης, ἧς αἱ ἀκταὶ ἐσχημάτιζον λιμένας ἀμφιδύμους (βλ. λ.) προσφόρους πρὸς νεωλκήσεις (= ναύλοχοι)· ἐπὶ ταύτης παρέμενον, ἐλλοχεύοντες τοῦ Τηλεμάχου τὸν νόστον, οἱ μνηστῆρες («τῇ τόν γε μένον λοχόωντες 'Αχαιοί») ἐπισκοποῦντες τὴν θάλασσαν (ἤματα μὲν σκοποὶ ἷζον ἐπ' ἄκρας ἠνεμοέσσας» ἀπὸ τῶν ἀνεμοπλήκτων ἀκρωτηρίων). Οἱ ἀνωτέρω στίχοι ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας δύο περικοπὰς τῆς 'Οδυσσείας (Θ, 21 καὶ Π, 224) ὑπῆρξαν σπόρος διχονοίας μεταξὺ τῶν ἀναζητούντων τὴν ταυτότητα τῆς ὁμηρικῆς 'Ιθάκης.

Πιστευομένου γενικῶς, ὅτι *Σάμη* εἶναι ἡ *Κεφαλληνία* καὶ *'Ιθάκη* ἡ ὁμηρική, ἡ ὁμώνυμος σύγχρονος, τὸ *Θιάκι* τῶν ναυτικῶν μας, ἡ μόνη νῆσος ἡ πληροῦσα τὸ πρῶτον μέρος μόνον, τὸ γεωγραφικόν, τοῦ ἐπιτάγματος τῶν ὁμηρικῶν στίχων εἶναι ἡ μικρὰ νησὶς *Δασκαλειὸ* (πλάτ. 38°25'48", μῆκ. 20°36'55" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 203 : Santa Maura, Ithaca, Kefallonia islands), ὡς κειμένη ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο προμνησθεισῶν νήσων διαύλῳ. 'Απὸ οὐσιαστικῆς ὅμως ἀπόψεως παύει ἐντελῶς νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς στίχους, διότι ἀπέχουσα μόλις 2 μίλ. Ν.ΝΑ τοῦ *Φισκάρδου,* ἦτο ἀκαταλληλοτάτη πρὸς παρατηρητήριον δι' ἀνακάλυψιν πλοίου εἰσπλέοντος, μεταξὺ ἀκρωτηρίου *Δεχάλια* τῆς Κεφαλληνίας καὶ *Ἅϊ Ἀνδρέα* τῆς 'Ιθάκης, καθόσον τὸ νότιον στόμιον τοῦ διαύλου ἀπέχει τῆς νησῖδος 10 μίλλια. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως κατὰ τῆς τοιαύτης ταυτότητος ἐπιχείρημα εἶναι τὸ μικροσκοπικὸν τῆς νήσου (150 μέτρα×35 μέτρα), ἀσφαλῶς μὴ ἐπιτρέψαν τὴν ἐπὶ τῆς νησῖδος παραμονὴν τῶν ἐλλοχευόντων μνηστήρων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις οὐχὶ λιμένων ἀμφιδύμων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς παραμικροτέρας ἀγκάλης, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ γεωλογικὴ τῆς νησῖδος σύστασις, ἐντελῶς πετρώδους, ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν ἐπισυμβασῶν διαβρώσεων, ἐξαφανισασῶν δὲ τοὺς λιμένας της ὡς πεπλανημένως νομίζει ὁ *Στράβων* (49,45) ὀρθότατα παρατηρήσας ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα. «Καὶ ἡ 'Αστερία ἤλλακται, ἣν 'Αστερίδα φησὶν ὁ ποιητής...νυνὶ δ' οὐ' ἀγκυροβόλιον εὐφυὲς ἔχει».

'Η ὕπαρξις ἐρειπίου πύργου καὶ ὀμβροδέκτου (ὑδροδεξαμενῆς) ἐπὶ τῆς νησῖδος πείθει ἀδιστάκτως ὅτι ἡ νῆσος αὐτὴ εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς σκοπιωρικὸς σταθμός, πιθανῶς πρὸς ἔγκαιρον γνῶσιν ἐπιδρομῆς πειρατῶν ἢ μᾶλλον τουρκικῶν γαλερῶν· πλὴν τὸ παρατηρητήριον τοῦτο θὰ ἀφεώρα εἰς ἐξερεύνησιν οὐχὶ τῶν ἀπὸ τοῦ μακρὰν ὄντος νοτίου στομίου εἰσπλεόντων, ἀλλὰ τῶν ἀπὸ τοῦ ἐγγὺς πως τῇ νησῖδι βορείου στομίου καὶ τῆς μεταξὺ Φισκάρδου καὶ Λευκάτα θαλάσσης· τοιοῦτον ὅμως δὲν ἦτο τοῦ Τηλεμάχου τὸ δρομολόγιον. Κατὰ τὸν *A. Findlay* (Sailing directory σελ. 243) δὲν πρόκειται περὶ σκοπιᾶς ἀλλὰ περὶ κτιστοῦ *ἀλωνίου,* λόγῳ τῆς χθαμαλότητος τῆς νήσου. 'Ο *Berard,* ὑπέρμαχος τῆς διατηρήσεως τῆς ταυτότητος *'Ιθάκης-Θιάκι,* ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ τὴν «νῆσον» *'Αστερίδα* εἰς τὸ «χερσονησίζον» ἀκρωτήριον *Διχάλια,* τὸ σχηματίζον τοὺς ἀμφιδύμους ὅρμους *Σάμη-'Αντίσαμος,* οὐδὲν δυνάμενος νὰ ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ τῆς *'Αστερίδος-Δασκαλειὸ* ἐπιχείρημα.

Ὅταν ὁ *Doerpfeld,* ἐμβολιασμένος μὲ τοὺς ἐπὶ τῆς ταυτότητος τῆς 'Ιθάκης δισταγμοὺς τῆς παλαιᾶς ξυνωρίδος τῶν περιηγητῶν *Σπὼν* καὶ *Βέλλερ* καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἀρχαιολόγων

Digitized by Google

Ψέλκερ καὶ *Χέρχερ*, καὶ θωρακισμένος διὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω στίχων ἐπιχειρημάτων του, πρὸ πάντων δ' ἐφωδιασμένος δι' ἀφθόνων χρημάτων, ἅτινα τῷ παρεῖχεν Ὁλλανδὸς Μαικήνας, ὁ φιλέλλην καὶ ἀρχαιόφιλος *A E. H. Goekoop* διὰ τὴν διενέργειαν ἀκάρπων ἀνασκαφῶν ἐν Λευκάδι, ἀνεζήτει εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην νῆσον τὴν ὁμηρικὴν Ἰθάκην, μεταθέτων τὴν *Σάμην* εἰς τὸ *Θιάκι* καὶ τοποθετῶν τὸ *Δουλίχιον* εἰς τὴν *Κεφαλληνίαν*, ἐχρειάζετο νὰ ἔχῃ μίαν *Ἀστερίδα* νῆσον καὶ ὡς τοιαύτην ἐξέλεξεν, ὡς ἀλλαχοῦ εἴπομεν, τὴν *Κροκύλαιαν* τῶν ἀρχαίων, τὸ σύγχρονον Ἀρκούδι (βλ. λ.). Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Δαῖρπφελδ εἶχε δικαίως ἐξεγείρει τοὺς Ἰθακησίους, ἀπολογητὴς τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ὁ Ἰθακήσιος ἐπιστήμων *Νικ. Παυλᾶτος*, ἐρρωμένως ἀγωνισθεὶς κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ (*Ν. Παυλάτου*, Η ἀληθὴς Ἰθάκη).

Κατόπιν ὁ *Γκοῦκοπ*, ἀπελπισθεὶς ἀπὸ τὴν ἄκαρπον ἔκβασιν τῶν δαπάναις του ἐνεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ἰθάκῃ καὶ Λευκάδι, ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ταυτότητος τῆς Ἰθάκης πρὸς τὴν *Λιβαθώ*, τῆς δὲ Ἀστερίδος—ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ *Berard* ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα ὑφάλου *Μόντεγκιου* και *Θοῶν νήσων*—πρὸς ὕφαλον ὀνομαζομένην «*Ὕδραν*» (Hydra Bank: πλατ. 37΄59΄55΄΄, μηκ. 20°53΄00΄΄ προμνησθεις χάρτης), ἀπέχουσαν 6 ὅλα μίλλια ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου *Μόνδα* τῶν ἀβαθῶν *Κάκαβα*, καὶ ἔχουσαν ὑπὲρ αὐτὴν βόλισμα 26 ὀργυιῶν· ἐπρόκειτο, λέγει, περὶ ποτὲ νήσου γενομένης κατόπιν ὑφιζήσεως τοῦ πυθμένος ὑφάλου (*Goekoop*: Ithaque la grande). Ἐστήριζε μάλιστα ἐπιχειρήματα ἐπὶ τῆς ἀναλογίας τῶν παρ' ἀρχαίοις σημασιῶν τῶν *Ἀστερία*=θαλάσσιος σταυρὸς καὶ *Ὕδρα*=θαλάσσιος πολύπους.

Κατ' ἀνακοίνωσιν ὅμως τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου, προκληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γράφοντος, ἡ ὀνομασία τῆς ὑφάλου Hydra δὲν ὠφείλετο εἰς ἀναλογίαν σημασίας πρὸς τὴν «*Ἀστερίαν*» ἀλλ' εἰς ὄνομα πλοίου (H M S. «Hydra») ὑπὸ τὸν φιλέλληνα ὑδρογράφον *A. L. Mansell*, ὑδρογραφήσαντα τὰ παράλια ταῦτα τῷ 1864—5 καὶ ἀνακαλύψαντα τὴν ὕφαλον.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ μᾶλλον προσαρμόζουσα εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ὀδυσσείας νῆσος τῶν μερῶν ἐκείνων, ὡς *Ἀστερίς*, εἶναι ἡ νησὶς *Βαρδιᾶνοι*, βλ. Ἀργοστολίου *Κόλπος: Νησὶς Βαρδιᾶνοι*. τιθεμένου ὅμως κατὰ μέρος τοῦ ζητήματος τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτῆς συσχετισμοῦ (βλ. καὶ λ. Ἀστερία *['Αρχ. Γεωγρ.]*). Σ. Ε. Λ.

ἀστερίσκος (ὁ)· μικρὸς ἀστήρ· ‖ ἀστεροειδὲς κόσμημα ἢ σημεῖον.

— [ΓΡΑΜΜΑΤ.] Κριτικὸν σύμβολον, οὗ πρῶτος ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ *Ἀρίσταρχος* ἐν τῇ κριτικῇ ἐπεξεργασίᾳ τῶν κειμένων τοῦ Ὁμήρου. Ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφαλαῖον γράμμα Χ, στιζόμενον ἐπὶ τῶν τεσσάρων σχηματιζομένων γωνιῶν εἰς σχῆμα ⁜ ἐξ οὗ καὶ πολλάκις, *περιεστιγμένον* χ ἐκαλεῖτο, ἡ δὲ πρᾶξις τοῦ σημειοῦν τὰ χωρία διὰ τούτου: *χιάζειν*. Ἐτίθετο δὲ ὁ ἀστερίσκος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου (σ. 599,34): «ἐπὶ τῶν ἄριστα κειμένων ἐπῶν καὶ ἀστεροειδῶς εἰονεὶ λαμπόντων», ὅπως ἀντιθέτως ὁ *ὀβελὸς* ἐτίθετο πρὸ τῶν «ἀθετουμένων». Ἀμφότεροι δέ, *ἀστερίσκος* καὶ *ὀβελὸς* ἐτίθεντο πρὸ τῶν χωρίων ἐκείνων τῶν ⁜ —κειμένων, τὰ ὁποῖα ἦσαν μὲν γνήσια, δόκιμα καὶ ἀξιόλογα, ἀλλὰ δὲν εὑρίσκοντο εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν. Παρὰ τῷ μετρικῷ Ἡφαιστίωνι ὁ ἀστερίσκος μόνος ἐχρησιμοποιεῖτο ἀντὶ τοῦ ἀστερίσκου μετ' ὀβελοῦ, ὡς σημεῖον «ἑτερομετρίας» ἢ «ποιημάτων μεταβολῆς». Εἰς τὴν σημερινήν του χρῆσιν ὁ ἀστερίσκος ἐν ἀρχῇ τῆς λέξεως καὶ δὴ εἰς τίτλους συγγραμμάτων ἀρχαίων σημαίνει ὅτι τὸ ἀναφερόμενον ἔργον δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἐν τοῖς κειμένοις καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τὰ λοιπὰ γράμματα εὐθεῖαν δηλοῖ ὅτι ἐλλείπει λέξις τις ἢ γράμματα λόγῳ φθορᾶς τοῦ χειρογράφου. Ἐν γένει δὲ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ χωρίου οὗτινος γίνεται χρῆσις. Θ. Π.

— [ΑΡΧ.] Κόσμημα σχήματος ἀστέρος ἐπιστεγάζον τὸν φάλον τῆς περικεφαλαίας, καλούμενον καὶ *ἀστερίσκιον* ἢ *ἀσπιδίσκιον* ‖ εἶδος γεωδαιτικοῦ ἐργαλείου ἀντιστοίχου πρὸς τὸν *γνώμονα* ἢ τὴν *στάθμην*.

— [ΛΕΙΤΟΥΡΓ.] Οὕτω καλεῖται τὸ κατὰ τὴν ἐπικάλυψιν τοῦ δισκαρίου τῆς *Εὐχαριστίας* χρησιμοποιούμενον σταυροειδὲς σκεῦος, ὅπερ ὑποκρατοῦν τὸ κάλυμμα παρεμποδίζει αὐτὸ νὰ ἐφάπτηται τοῦ ἐν τῷ δισκαρίῳ ἄρτου. Σύγκειται δὲ τὸ σκεῦος τοῦτο ἐκ δύο ἐπιμήκων καὶ κυρτοειδῶς κεκαμμένων ἐλασματίων, συνήθως χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν, ἅτινα συγκρατούμενα κατὰ τὸ κέντρον διὰ κοχλίου κινοῦνται περὶ αὐτὸν ἐλευθέρως καὶ παρουσιάζουσι σχῆμα μὲν ἁψῖδος χαμηλῆς, ἐφ' ὅσον ὁ *ἀστερίσκος* εἶναι κλειστός, σχῆμα δὲ σταυροειδὲς καὶ ἀκτινωτὸν ὅταν ὁ ἀστερίσκος διανοιχθῇ. Ἐπὶ πλέον ὁ συνέχων τὰ ἐλάσματα ταῦτα κοχλίας φέρει συνήθως τὴν κεφαλὴν πεπλατυσμένην εἰς ὁμοίωμα ἀστέρος ἢ εἰς κυκλοτερὲς μετάλλινον φύλλον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἐγκεχαραγμένον τὸ σχῆμα τοῦ ἀστέρος.

Τιθέμενος ἐπὶ τοῦ δισκαρίου κατὰ τὴν ἐν τῇ Προθέσει ἐπικάλυψιν τῶν τιμίων δώρων τηρεῖται ὁ ἀστερίσκος ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν μεταφορὰν τούτων κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον καὶ ἀπόθεσιν αὐτῶν ἀκαλύπτων πλέον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης. Αἴρεται δὲ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν «τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα....», ὁπότε ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς κτυπᾷ ἐλαφρῶς καὶ ἀλληλοδιαδόχως τὰ τέσσαρα σκέλη αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δισκαρίου. Καὶ σήμερον μὲν τὸ κτύπημα τοῦτο μᾶλλον πρὸς ἐπαφὴν ἁπλῆν προσομοιάζον οὐδένα παράγει ἦχον. Εἰς προγενεστέρας ὅμως ἐποχὰς ἦτο, φαίνεται, τοῦτο ἰσχυρότερον καὶ ὁ ἀστερίσκος ὑπεῖχε θέσιν κωδωνίσκου δίδοντος τὸ σύνθημα εἰς τοὺς ψάλτας νὰ ἀρχίσωσι τὸν τρισάγιον ὕμνον, τῆς εἰδοποιήσεως σήμερον διδομένης διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως γινομένης ἐκφωνήσεως.

Ἀστερίσκος.

Τὴν αὐτὴν ἀποστολὴν τοῦ κωδωνίσκου ἐξυπηρετεῖ καὶ σήμερον ὁ ἀστερίσκος κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς ὑπὸ τῶν λειτουργῶν κοινωνίας τῶν μυστηρίων, ὁπότε ὁ διάκονος, κτυπῶν αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ δισκαρίου, δίδει εἰς τὸν ψάλτην τὸ σύνθημα τῆς παύσεως.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν εἰσαγωγῆς τοῦ σκεύους τούτου, θὰ ἠδύνατο οὗτος μόνον κατὰ προσέγγισιν νὰ καθορισθῇ ὡς μεταγενέστερος μὲν τοῦ ἕκτου, προγενέστερος δὲ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Αὐτὴ ἡ κυρία ἀποστολὴ τοῦ ἀστερίσκου, τοῦ νὰ ὑποβαστάζῃ τὸ κάλυμμα, πείθει, ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπινοήσεως αὐτοῦ προέκυψεν ὅταν ἡ Προσκομιδὴ ἐξειλίχθη εἰς ἰδίαν τελετὴν καὶ ὅταν ἔπαυσε πλέον νὰ προσάγωνται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ θυσιαστήριον οἱ ἄρτοι τῆς Εὐχαριστίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκ προτέρου τελετουργικῆς παρασκευῆς. Ἡ τοιαύτη δὲ τῆς προσκομιδῆς ἐξέλιξις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ὁπότε εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου (565—578) νὰ ψάλληται καὶ ὁ Χερουβικὸς ὕμνος. Καὶ διατείνεται μὲν ὁ *Goar*, ὅτι ὁ ἀστερίσκος εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ *Χρυσοστόμου*, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς ἐλέγχεται ἀβάσιμος ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἀστερίσκος μόλις κατὰ τοὺς ἑνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνας μνημονεύεται ῥητῶς ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις. Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς εἰς τὸν *Γερμανὸν* Κωνσταντινουπόλεως ἀποδιδομένης «Μυστικῆς θεωρίας» οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ αὐτοῦ. Γίνεται δὲ τὸ πρῶτον λόγος εἰς τὸ «λειτουργικὸν ὑπόμνημα» (§ ε, *Migne* 87, 3985), τὸ ἀποδιδόμενον εἰς *Σωφρόνιον* τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ὅπερ ἀνάγεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν δωδέκατον αἰῶνα· ἐπὶ πλέον δὲ καὶ εἰς τὸ *βρέβιον*, ἤτοι τὸν ἐπίτομον κώδικα τῆς μονῆς τοῦ πανοικτίρμονος, τῆς ἱδρυθείσης ὑπὸ *Μιχαὴλ* τοῦ *Ἀτταλειάτου* τῷ 1074. Ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ βρέβιον τοῦτο, ἔνθα καταγράφονται πάντα τὰ πολύτιμα σκεύη τῆς ὡς ἄνω μονῆς, συνετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς, ὡς φαίνεται ὑποστηρίζων ὁ *Σάθας*, τότε ἔχομεν μαρτυρίαν, οὐ μόνον περὶ τοῦ ὅτι ἔκτοτε ὁ ἀστερίσκος κατεσκευάζετο ἐκ μετάλλου πολυτίμου, ὥστε ν' ἀξιοῦται τῆς ἐν βρεβίοις καταγραφῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ἡ χρῆσίς του ἦτο γνωστή.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν προσδοθεῖσαν εἰς τὸν ἀστερίσκον ἀλληγορικὴν ἔννοιαν, αὕτη δηλοῦται ἐπαρκῶς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ: «καὶ ἔστη ὁ Ἀστὴρ ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον κείμενον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ», ὅπερ ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺς ἐπιθέτων τὸν ἀστερίσκον ἐπὶ τοῦ δισκαρίου. Κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο ὁ ἀστερίσκος δηλοῖ τὸν ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ ἐμφανισθέντα καὶ καθοδηγήσαντα τοὺς μάγους ἀστέρα. Παλαιότερον ὅμως, φαίνεται, ἀπηγγέλλετο ἄλλο χωρίον· καὶ συνάγομεν τοῦτο ἐκ τῆς ῥητῆς μαρτυρίας τοῦ ὑπ' ἀριθ. 323 κώδικος τῶν Παρισίων (τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος) καὶ ἐκ τῆς συμφωνίας, τὴν ὁποίαν ἐν μέρει παρουσιάζει καὶ ὁ κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα ἀκμάσας *Νικόλαος Καβάσιλας* (*Migne* 150,389), ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀλληγορικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὸν ἀστερίσκον *Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης*, ὑποστηρίζων, ὅτι οὗτος δηλοῖ καὶ τοὺς ἀστέρας ὅλου τοῦ οὐρανοῦ (*Migne* 155,264). Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο τὸ τῶν ψαλμῶν: «Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν». Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὡς ἐκ τῆς πραγματικῆς ἀποστολῆς καὶ κατασκευῆς αὐτοῦ ὁ ἀστερίσκος δημιουργεῖ εἶδός τι ἁψῖδος ὑπὲρ τὸ δισκάριον ὡς *μικρὸς οὐρανὸς* ὑπὲρ τὸν ἐν αὐτῷ ἄρτον ὑψούμενος, θὰ εὕρωμεν, ὅτι προσφυέστερον ἀληθῶς τυγχάνει τὸ δεύτερον τοῦτο χωρίον.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον χωρίον, τὸ ὑπενθυμίζον τὸν ἀστέρα τῶν μάγων, θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Λατῖνοι, παραγόμενοι ἀπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ προσκομιδὴ συμβολίζει τὴν σταύρωσιν μᾶλλον παρὰ τὴν ἐν Βεθλεὲμ γέννησιν, κακίζουσι τοὺς Ἀνατολικοὺς διὰ τοὺς ἐπὶ τοῦ ἀστερίσκου ἀπαγγελλομένους λόγους, ἐδόθη δὲ τοιαύτη σοβαρότης εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥστε εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον ἐζητήθη λόγος περὶ αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἡμετέρων τοῦ Μυτιλήνης *Δωροθέου* παρασχόντος ἐξηγήσεις, αἵτινες ἐθεωρήθησαν ἐπαρκεῖς (*Mansi* 31A,1040).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Εὐχολόγιον *Goar* ἐκδ. β' σελ. 104.—*Κ. Ν. Σάθα*, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Α σελ. 48.—*Cabrol*, Diction d'arch. et de lit. ἐν λέξει.—*Κ. Καλλινίκου*. Ὁ χριστιανικὸς ναός, σελ. 227 καὶ 380. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

—[ΜΗΧΑΝΟΛ.]· βλ. *ὀδοντωτοὶ* τροχοί.

—[ΠΥΡΟΒΟΛ.] Μικρομετρικὸν μηχάνημα, χρησιμεῦον πρὸς μέτρησιν τῆς διαμέτρου τῆς *θαλάμης* καὶ τοῦ *κοίλου* τοῦ σωλῆνος τῶν πυροβόλων κατά τε τὴν παραλαβὴν τῶν σωλήνων, ὡς καὶ κατόπιν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς φθορᾶς τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ πυροβόλων. Ὁ *ἀστερίσκος* ἐπιτρέπει τὴν μέτρησιν μέχρις ἀκριβείας 0,01 τοῦ χιλιοστομέτρου. Διὰ καταλλήλου διατάξεως κοχλιῶν καὶ τῶν μικρομετρικῶν σωλήνων τῆς λαβῆς, τὸ ὄργανον, προωθούμενον ἐντὸς τοῦ κοίλου, ἐπιτρέπει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἀναγινώσκηται ἐπὶ τῆς ἔξω τοῦ σωλῆνος ἀπομενούσης λαβῆς οὕτω ἡ διάμετρος τοῦ σημείου τοῦ κοίλου, ἔνθα ἡ κεφαλὴ τοῦ ὀργάνου. Γ. Ν. ΣΟΛΙΩΤΗΣ

— [ΤΥΠΟΓΡ.] Τυπογραφικὸς χαρακτὴρ σχήματος ἀστεροειδοῦς (* ἢ ★), τιθέμενος ἰδίως πρὸς δήλωσιν παραπομπῆς ἐκ σημείου τινὸς τοῦ κειμένου εἰς σχετικὰς ὑποσημειώσεις ἢ σχόλια, καθὼς καὶ πρὸς ἄλλας συνθηματικὰς χρήσεις. Εἰς τὰ γαλλικὰ λεξικὰ συνηθίζεται ἡ προσθήκη ἀστερίσκου πρὸ τῶν ἀπὸ h ἀρχομένων λέξεων, ὅταν τὸ h εἶναι δασύ.

Ἄλλοι τυπογραφικοὶ χαρακτῆρες φέροντες τρεῖς συγχρόνως ἀστερίσκους (⁂) χρησιμοποιοῦνται πρὸς διαχωρισμὸν τῶν κεφαλαίων ἑνὸς κειμένου, ἢ ἀντὶ ὑπογραφῆς εἰς ἀνωνύμως δημοσιευόμενα ἄρθρα, κ. λ. π. —Ω

ἀστερίσκος (ὁ) (Asteriscus) *[Ζῳολ.]*. Γένος *ἐχινοδέρμων* (βλ. λ. ἀστερίνη). Δ. Ν. Π.

— **ἀστερίσκος** (ὁ) (Asteriscus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθιδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς. Γνωστὰ πλεῖστα εἴδη, ὧν κυριώτερα, οἱ: *ἀστερίσκος ὁ ἀκανθώδης* (Asteriscus spinosus), φυτὸν κοσμητικόν· ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἰδίᾳ ἐν Ζακύνθῳ ὅπου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *καρφόχορτο*. Ὁ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου ἀναφερόμενος *ἀστερίσκος ὁ ἀττικὸς* εἶναι πιθανῶς τὸ αὐτὸ εἶδος μὲ τὸ *νεκράνθεμον τὸ δίχρωμον* (Calendula bicolor) καὶ μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον *ἀστερίωνα*. Ἕτερον κοινὸν εἶδος εἶναι ὁ *ἀστερίσκος ὁ φίλυδρος* (Asteriscus aquaticus), γνωστὸς παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *νυχάκι*. Δ. Ν. Π.

ἀστερισμοὶ *['Αστρονομ.]*. Ὁμάδες ἀστέρων ἀποτελούντων χαρακτηριστικά τινα σχήματα παρατηρηθέντα ἀπ' αὐτῆς ἔτι τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος, ἀφ' ἧς χρονολογεῖται καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῶν δι' ὀνομάτων ἀνθρώπων, ζῴων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ληφθέντων κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς μυθολογίας. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐδεμία ὁμοιότης ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ σχήματος τῶν ἀστερισμῶν καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν δηλουμένου, μόνον δὲ ἐπαρκὴς φαντασία δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν σχέσεώς τινος μεταξὺ τῶν δύο.

Ἡ τοιαύτη ἀρχαιόθεν κατανομὴ τῶν ἀστέρων εἰς *ἀστερισμοὺς* ἐγένετο πιθανῶς πρὸς διευκόλυνσιν τῆς σπουδῆς τῶν οὐρανίων φαινομένων. Εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος δὲν διέθετε τὰ σημερινὰ μέσα, ἡ τοιαύτη διαίρεσις τοῦ οὐρανοῦ εἰς ὡρισμένου σχήματος καὶ θέσεως περιοχὰς ἦτο τὸ μόνον καὶ καλύτερον ἴσως μέσον πρὸς διευκόλυνσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ οὐρανοῦ, τῆς ἐν τῇ μνήμῃ συγκρατήσεως τῆς ὄψεως αὐτοῦ καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ ἢ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ὥρας ἐν καιρῷ νυκτός.

Τὰ ὀνόματα καὶ τὰ σύμβολα τῶν διαφόρων ἀστερισμῶν, ἰδίᾳ τῶν ἀποτελούντων τὸν *ζῳδιακὸν κύκλον* καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν περὶ τὸν πόλον σφαιρικὴν ζώνην, μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Σῖναι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Φοίνικες ἦσαν οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τῆς τοιαύτης ἀνὰ τὸ στερέωμα ταξινομήσεως τῶν ἀπλανῶν. Ἀπὸ τῶν λαῶν τούτων παραλαβόντες οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἀστερισμοὺς προσήρμοσαν αὐτοὺς πρὸς τὰς ἰδίας των ἀντιλήψεις καὶ δοξασίας. Ἡ τοιαύτη προσαρμογὴ ἐρρυθμίσθη ἐν γένει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων, ἕκαστον δὲ ὄνομα ἀστερισμοῦ συνυφάνθη μετ' ἀναλόγου μυθολογικῆς παραδόσεως.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἡ λέξις «*ἀστερισμοί*», ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν ἣν καὶ αἱ λέξεις «*καταστερισμοί*», «*μορφώσεις*», «*εἴδωλα*», ἔτι δὲ καὶ «*ἀστροθεσίαι*», καὶ «*ἄστρα*». Οἱ ἔξω τοῦ σώματος ἑκάστης μορφώσεως ἢ ζῴου ἀστέρες ἐλέγοντο *ἀμόρφωτοι*: «Ἕλληνες δὲ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἔθεντο τοῖς ἄστροις ἀπὸ ἐπισήμων ἡρώων, πρὸς τὸ εὐκατάληπτα εἶναι καὶ εὔγνωστα. ἀνώνυμα γὰρ ὄντα πολλὴν παρεῖχε ταραχὴν τοῖς περὶ ταῦτα σπουδάζουσι» (*Ἀχιλλέως Τατίου* ἢ *Στατίου*, Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου Φαινόμενα, λθ΄).

Εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ ἐπακρι-

Digitized by Google

βῶς ἀπὸ ποίας ἐποχῆς χρονολογεῖται ἡ εἰς Ἑλλάδα εἰσαγωγὴ τῶν πρώτων ἀστρονομικῶν γνώσεων. Κατά τινας στίχους ποιήματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν «Γιγαντομαχίαν», περισωθέντας ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἡ διαίρεσις τοῦ οὐρανοῦ εἰς ἀστερισμοὺς ὀφείλεται εἰς τὸν Κένταυρον *Χείρωνα*, πρῶτον κατασκευάσαντα σφαῖραν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἀστερισμῶν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀργοναυτῶν. Ὁπωσδήποτε ὑπάρχουσιν ἀναντίρρητοι μαρτυρίαι καθ' ἃς οἱ ἀστερισμοὶ ἦσαν γνωστοὶ ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἐποχῆς τοὐλάχιστον τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Ὀρφεὺς ἀναφέρει τὸν *Σκορπίον*, τὸν *Ὠρίωνα* καὶ τοὺς 12 *ζῳδιακοὺς* ἀστερισμοὺς (Ἀστρονομία). Ὁ Ὅμηρος περιγράφων τὴν *ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως* (Ἰλ. Σ. 483 κ. ἑ.) ἀναφέρει τὰς *Πλειάδας*, τὰς *Ὑάδας*, τὸν *Ὠρίωνα* καὶ τὴν *Μεγάλην Ἄρκτον* μετὰ λεπτομερειῶν, ἐξ ὧν φαίνονται προηγμέναι αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῆς ἐποχῆς του. Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἐπίσης ἀναφέρεται (Ε 271) ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκυβέρνα τὸ πλοῖόν του διὰ παρατηρήσεων τῶν *Πλειάδων*, τοῦ *Βοώτου* καὶ τῆς *Ἄρκτου*. Ὁ Ἡσίοδος μνημονεύει τὰς *Πλειάδας*, τὰς *Ὑάδας*, τὸν *Ὠρίωνα*, τὸν *Σείριον* καὶ τὸν *Ἀρκτοῦρον*. Ὁ Θαλῆς ἐσχημάτισε τὴν *Μικρὰν Ἄρκτον*, διότι, κατὰ τὸν Καλλίμαχον, ἐν ἰάμβοις γράφοντα:

> «Καὶ τῆς ἁμάξης ἐλέγετο σταθμήσασθαι
> τοὺς ἀστερίσκους, ᾗ πλέουσι Φοίνικες».
> (*Διογένους Λαερτίου, Θαλῆς, 2*)

Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν συμβόλων διαφόρων ἀστερισμῶν ἂν ὄχι πάντες, τοὐλάχιστον ὅμως ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀνατολικῆς προελεύσεως. Περὶ τούτου πειθόμεθα ἐκ τῶν διαφόρων χαλδαϊκῆς τέχνης πινακίδων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἐφ' ὧν ἔχουσι φιλοτεχνηθῆ ὀνόματα καὶ παραστάσεις οὐρανίων σωμάτων καὶ φαινομένων. Ἂν καὶ αἱ παραστάσεις ἢ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ἑρμηνευθῆ πλήρως, ἐν τούτοις ἐξηκριβώθη ὅτι ἀρκετοὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ἤδη ἀστερισμῶν ἦσαν γνωστοὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευή. Τοιοῦτοι ἀστερισμοὶ εἶναι ὁ *Γκούντ-αννά*, ἤτοι *Ταῦρος* καὶ πιθανῶς εἰδικώτερον αἱ *Ὑάδες*, ὁ *Οὖρα* ἤτοι ὁ *Λέων* μετὰ τοῦ λαμπροῦ του ἀστέρος Λουγκὰλ ἢ Σαρροῦ, ἤτοι βασιλέως (ἤδη Regulus). Ὁ *Ζὶρ-τάμπ*, ἤτοι *Σκορπίος* κτλ. Ἀναμφισβήτητον ἐπίσης τυγχάνει ὅτι ἡ περιβόητος παράστασις τοῦ *Αἰγόκερω* ἀπαντᾷ λελαξευμένη ἐπὶ διαφόρων βαβυλωνιακῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' π. Χ. αἰῶνος.

Εἰς πολλὰ ἐπίσης ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ εὑρήματα ἀπαντῶσι πλεῖστα ὀνόματα ἀστερισμῶν καὶ δείγματα περὶ τῆς ἀντιστοιχίας ἑκάστου πρὸς ὡρισμένον σύμβολον ἢ σχηματικὴν παράστασιν: Πολλοὶ ἐν τούτοις ἐκ τῶν αἰγυπτιακῶν ἀστερισμῶν δὲν φαίνονται συμπίπτοντες πρὸς τοὺς ὁμωνύμους των ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἤδη γνωστῶν. Οὕτως ὁ *Λέων* τῶν Αἰγυπτίων ἀπετέλει ἀστερισμὸν ἐκ μικρῶν ἀστέρων συμπίπτοντα πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἀστερισμοὺς τοῦ *Κρατῆρος* ἢ τῆς *Ὕδρας* ὁ τῆς *Ἱπποποτάμου* πρὸς τὸν τοῦ ἡμετέρου *Δράκοντος* κ. ο. κ.

Παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπαντῶσι μὲν ἀστερισμοί τινες τοῦ *ζῳδιακοῦ κύκλου*, ὡς φαίνεται ὅμως ὁ ἡμέτερος ζῳδιακὸς εἶναι μᾶλλον χαλδαϊκῆς καταγωγῆς, διότι οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἠσχολοῦντο πολὺ εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν πλανητῶν, οἱ δὲ ἀστερισμοὶ οὓς μετεχειρίζοντο παρὰ τὸν Νεῖλον πρὸς διαίρεσιν τοῦ ἔτους δὲν εὑρίσκονται πάντες συστηματικῶς κατανενεμημένοι ἐγγὺς τῆς ἐκλειπτικῆς. Ὁ ἀκριβὴς ὁπωσδήποτε καθορισμὸς τοῦ ζῳδιακοῦ συμπίπτει πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατάκτησιν τῆς Βαβυλῶνος (538 π. Χ.). Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐγγὺς τοῦ ἰσημερινοῦ ἀστερισμῶν, δι' ὧν ἀπεκάλουν αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι, ἕκαστος τῶν ἀστερισμῶν τούτων ἦτο ἀφιερωμένος εἰς ἕνα ἐκ τῶν θεῶν αὐτῶν, ἤτοι ὁ *Κριὸς* εἰς τὸν Δία Ἄμμωνα, ὁ *Ταῦρος* εἰς τὸν Ἄπιν, οἱ *Δίδυμοι* εἰς τοὺς ἀχωρίστους Ὧρον καὶ Ἀρποκράτην, κ. ο. κ. (βλ. ζῳδιακός).

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπαντῶμεν ὀνόματα ἀστερισμῶν μαρτυροῦντα περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ Βιβλίῳ τοῦ Ἰὼβ ἀναφέρονται ὁ *Ὠρίων*, αἱ *Πλειάδες* καὶ αἱ *Ὑάδες*.

Ἐκ παλαιοτάτων ἐπίσης σινικῶν συγγραμμάτων ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Σῖναι ἐγνώριζον τοὺς ἀστερισμοὺς ἀπὸ βαθυτάτων χρόνων, χωρὶς ὅμως νὰ προσπαθῶσι νὰ διακρίνωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ σχῆμα τῶν ἀντικειμένων δι' ὧν τοὺς ὠνόμαζον, ἀλλ' ἀρκούμενοι νὰ χωρίζωσιν αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων δι' εὐθειῶν συνδεουσῶν τοὺς εἰς τὴν περίμετρόν των εὑρισκομένους ἀστέρας.

Ἀναλόγους τέλος διαιρέσεις τοῦ οὐρανοῦ εἰς περιοχὰς διαφοροτρόπως ἀποκαλουμένας ἀνευρίσκομεν καὶ παρὰ τοῖς Ἐρυθροδέρμοις τῆς Ἀμερικῆς. Οὕτως ὁ Gognet ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς οἱ κάτοικοι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀμαζονίου ποταμοῦ ὠνόμαζον τὰς Ὑάδας *Ταπιίρα Ραϋούμπα*, τὴν Μεγάλην Ἄρκτον *Ὀκουάρι* κτλ.

Οἱ ἀστερισμοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. — Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες μετέδωκαν ἡμῖν πληροφορίας περὶ τῶν ἀστερισμῶν, κυριώτερος εἶναι *Εὔδοξος* ὁ ἐκ Κνίδου, ὅστις παρέσχε περιγραφὴν τῶν ἀστερισμῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Εὐδόξου ὡς καὶ ἕτερον σύγγραμμά του ὑπὸ τὸν τίτλον Οὐράνια Φαινόμενα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν *Ἄρατον* (270 π. Χ.) ὡς βάσις διὰ τὸ περισωθὲν μέχρις ἡμῶν ποίημά του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Φαινόμενα*», ὅπερ ἐσχολίασεν ὁ *Ἵππαρχος*. Μεταφράσεις αὐτοῦ ἐγένοντο εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Καίσαρος τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Ὀβιδίου. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Ἄρατος παρέχει οὐ μόνον τὴν θέσιν, ἀλλὰ περιγράφει καὶ τὴν στάσιν ἑκάστου τῶν εἰκονιζομένων προσώπων ἢ ζῴων, παρέχων οὕτω λεπτομερῆ εἰκόνα τῆς ὄψεως τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ ἀστερισμοὶ Γεμίνου καὶ Πτολεμαίου ἦσαν 51 τὸν ἀριθμόν, ἐξ ὧν 23 *βόρειοι*, 16 *νότιοι* καὶ 12 *ζῳδιακοί*.

Α') Βόρειοι ἀστερισμοί: 1.Ἄρκτος μικρά. 2. Ἄρκτος μεγάλη. Ἑλίκη. 3.Δράκων, ὁ διὰ τῶν ἄρκτων. 4.Κηφεύς. 5.Κασσιέπεια. Κασσιόπεια. 6.Ἀνδρομέδα. 7.Περσεὺς καὶ Γοργόνος κεφαλή. 8.Ἡνίοχος. 9.Δελτωτόν. Τρίγωνον. 10.Ἵππος. Προτομὴ ἵππου. Πήγασος. 11.Προτομὴ ἵππου (Ἀστερισμὸς Ἱππάρχου, τανῦν *Μικρὸς Ἵππος*). 12. Ἀρκτοφύλαξ. Βοώτης. 13.Στέφανος. Στέφανος Βόρειος. 14.Ἐν γόνασιν. Ἐγγόνασιν (νῦν *Ἡρακλῆς*). 15 Πλόκαμος Βερενίκης Εὐεργέτιδος. 16.Λύρα: «Ὀρφέος ἡ μεγάλη λύρη» (*Λουκιαν.*). 17.Ὄρνις. Κύκνος. 18.Ὀϊστός. 19 Ἀετός. 20.Ἀντίνοος. 21.Δελφίς. 22.Ὀφιοῦχος. 23.Ὄφις. Ὄφις Ὀφιούχου.

Β') Νότιοι ἀστερισμοί: 1. Ὠρίων. 2. Κύων. 3. Προκύων, (σήμερον *Μικρὸς Κύων*). 4 Λαγωός. 5. Ἀργώ. 6.Ὕδρος. 7.Κρατήρ. 8.Κόραξ. 9.Κένταυρος, ἢ Χείρων. 10 Θηρίον, «ὃ κρατεῖ Κένταυρος». 11. Θυρσολόχος. Θυμιατήριον (Ἱππάρχου), ἢ καὶ Θυτήριον. 12.Νότιος Ἰχθύς, ἢ Ἰχθὺς μέγας νότιος. 13.Κῆτος. 14 Ὕδωρ τὸ ἀπὸ τοῦ Ὑδροχόου. 15. Ποταμὸς ὁ ἀπὸ Ὠρίωνος (νῦν *Ἠριδανός*). 16 Νότιος στέφανος, ἢ Οὐρανίσκος, ἢ Κηρύκειον (Ἱππάρχου).

Γ') Ζῳδιακοὶ ἀστερισμοί: 1.Κριός. Ἀρνειός. 2.Ταῦρος. Σιδόνιος ταῦρος. Βοῦς. 3.Δίδυμοι. Κοῦροι. Ἤϊθεοι. 4.Καρκίνος. 5 Λέων. 6.Παρθένος. Ἰκαριώνη Παρθένος. Σταχυφόρος. Ἀστραία κούρη. Δίκη. 7.Χηλαί. Ζυγός. 8.Σκορπίος. 9.Τοξότης. Τοξευτήρ. Κένταυρος. 10.Αἰγόκερως. 11.Ὑδροχόος.12. Ἰχθύες.

Δ') Μεγάλαι σωρεῖαι ἀστέρων: 1.Πλειάδες. Ἑπτάστερος 2.Ὑάδες. 3.Φάτνη. Νεφέλιον (Ἱππάρχου), ἐν τῷ Καρκίνῳ.

Οἱ νέοι ἀστερισμοί.—Τοὺς ἔξω τῶν ἀστερισμῶν τούτων παραμένοντας *ἀμόρφους* ἢ *ἀμορφώτους* ἀστέρας μετεχειρίσθησαν οἱ μεταγενέστεροι πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἀστερισμῶν. Οὕτω περὶ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ *Ἀμέρικος Βεσπούκιος*, ὁ *Ἰωάννης Bayer* καὶ ἄλλοι θαλασσοπόροι προσέθεσαν ἑτέρους 12 νέους ἀστερισμοὺς εἰς τοὺς ἤδη γνωστοὺς νοτίους ἀστερισμοὺς τοῦ Πτολεμαίου. Τῷ 1679 ὁ *Augustin Bayer* καὶ τῷ 1690 ὁ Hevelius ἐτροποποίησαν τοὺς τότε γνωστοὺς ἀστερισμοὺς εἰσαγαγόντες ἐν τέλει 16 νέους οἵτινες ἔκτοτε καὶ καθιερώθησαν. Ὁμοίως ὁ *Halley* καὶ ὁ *Flamsteed* ἐπέφερον τροποποιήσεις τινάς, ὁ δὲ *La Caille* τῷ 1752, ἐπιθυμῶν νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ ἅτινα ἀφῆκαν οἱ προγενέστεροί του ἐν νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ, προσέθεσεν ἄλλους 14 νέους ἀστερισμούς, οὓς ὠνόμασεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῶν ὀνομάτων διαφόρων ἐργαλείων καὶ ἐπιστημονικῶν ὀργάνων.

Τῷ 1776 ὁ *Lemounier* ἐτοποθέτησε μεταξὺ τῆς *Κασσιόπης* καὶ τοῦ Πολικοῦ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Ταράνδου* καὶ κάτωθεν τοῦ *Σκορπίου* τὸν τοῦ *Ἰνδικοῦ πτηνοῦ*. Ἀκολούθως ὁ *Lalande* ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας του ἐτοποθέτησε τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Messier* καὶ ὁ Poczobut τῷ 1777 τὸν βασιλικὸν *Ταῦρον τοῦ Πονιατόβσκη* μεταξὺ τοῦ *Ἀετοῦ* καὶ τοῦ *Ὀφιούχου*. Τέλος εἰς τοὺς χάρτας τοῦ *Bode* ἀνευρίσκονται ὀκτὼ νέοι ἀστερισμοί, ὡς τὸ *Τηλεσκόπιον* τοῦ Herschel, τὸ *Ἀερόστατον*, ἡ *Ἠλεκτρικὴ Μηχανή*, κτλ. Τοιουτοτρόπως οἱ ἀστερισμοὶ ἀνῆλθον ἐν συνόλῳ εἰς 109 τὸν ἀριθμόν, ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν ὡς ἰδιαιτέρους ἀστερισμοὺς τμήματά τινα τῶν παλαιῶν, ὡς λ. χ. τὸν τῆς *Κεφαλῆς τῆς Μεδούσης* ἀποσχισθέντα ἐκ τοῦ τοῦ *Περσέως*, τοὺς *Ἐρίφους* ἐκ τοῦ τοῦ *Ἡνιόχου*, τῶν *Πλειάδων* ἢ τῶν *Ὑάδων* ἐκ τοῦ *Ταύρου* κ.ο.κ., ἔχομεν ἐν ὅλῳ 117 ἀστερισμούς. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἅπαντες οἱ ἀστερισμοὶ οὗτοι δὲν εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένοι. Ὡς τοιοῦτοι θεωροῦνται μόνον 89, ἐξ ὧν 28 ἀνήκουσιν εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, 49 εἰς τὸ νότιον καὶ 12 εἰς τὸν ζῳδιακὸν κύκλον.

Ἀπὸ τοῦ Η' μ. Χ. αἰῶνος ὁ Bède καὶ μετ' αὐτὸν διάφοροι θεολόγοι καὶ ἀστρονόμοι προέτειναν τὴν μετονομασίαν τῶν ἀστερισμῶν διὰ χριστιανικῶν ὀνομάτων. Οὕτω, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Daunou, συνετάχθησαν καλανδάρια εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀστερισμὸς τοῦ *Κριοῦ* ἐκλήθη *Ἅγιος Πέτρος*, ὁ τοῦ *Ταύρου* *Ἅγιος Ἀνδρέας* καὶ καθεξῆς ἕκαστος τῶν λοιπῶν ἀστερισμῶν τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου διὰ τοῦ ἀντιστοίχου ὀνόματος ἑνὸς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Ἐπίσης εἰς ἄλλα μεταγενέστερα καλανδάρια ἀντὶ τῶν παλαιῶν ὀνομάτων εὑρίσκομεν τὰ ὀνόματα τοῦ *Δαυΐδ*, τοῦ *Σολομῶντος*, τῶν *Τριῶν Μάγων* καὶ ἐν γένει ὀνόματα ἐνθυμίζοντα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ τοιαύτη ἐν τούτοις μετονομασία τῶν ἀστερισμῶν δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολύ, οὔτε ὑπῆρξέ ποτε γενικῶς δεκτή.

Περὶ τὸ 1841 ὁ υἱὸς *Herschel* ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ δελτίῳ τῆς Ἀστρονομικῆς Ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ὑπεδείκνυε τὰ πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα θὰ εἶχεν ἡ διαίρεσις τοῦ οὐρανοῦ εἰς τετράπλευρα σχηματιζόμενα μεταξὺ τῶν κύκλων ἀποκλίσεων καὶ τῶν μεσημβρινῶν. Ἡ πρότασις ἐν τούτοις αὕτη τοῦ John Herschel δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνατρέψῃ συνήθειαν καθιερωθεῖσαν ἀπὸ τεσσάρων καὶ πλέον χιλιετηρίδων, δι' ὃ καὶ δὲν ἐγένετο δεκτὴ εἰ μὴ μόνον προκειμένου περί τινων ἀστερισμῶν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου.

Ἡ διαίρεσις τοῦ οὐρανοῦ εἰς ἀστερισμοὺς ἐβοήθησε τοὺς ἀρχαίους σημαντικώτατα καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν *ἀπλανῶν*, διευκολύνουσα τὴν ἐν τῇ μνήμῃ συγκράτησιν τῆς θέσεως ἑκάστου ἀστέρος διὰ τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ ἐκ τῆς σχετικῆς του θέσεως ἐν τῷ οἰκείῳ ἀστερισμῷ. Οὕτω πολλοὶ ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐκ τῆς θέσεώς των ἐπὶ ὡρισμένου μέρους τοῦ προσώπου, τοῦ ζῴου ἢ τοῦ ἀντικειμένου ὅπερ ἐφαντάζοντο παριστώμενον ὑπὸ τοῦ ἀστερισμοῦ, ἤτοι ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ *Ταύρου* ἐκαλεῖτο ὀφθαλμὸς *Ταύρου*, ὁ λαμπρότερος τοῦ *Σκορπίου*, καρδία Σκορπίου, ὁ λαμπρότερος τῆς *Παρθένου* Στάχυς *Παρθένου*, κ. οὕ. κ., ἄλλοι δὲ πάλιν ἔφερον ἴδια ὀνόματα, ἤτοι ἐκαλοῦντο: Σείριος ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ *Μεγάλου Κυνός*, Ἀντάρης ὁ τοῦ *Σκορπίου*, Προκύων ὁ τοῦ *Μικροῦ Κυνός*, Αἲξ ὁ τοῦ *Ἡνιόχου*, Κάνωβος ὁ τῆς *Ἀργοῦς* κτλ.

Τὴν τοιαύτην διάκρισιν καὶ ὀνοματολογίαν τῶν ἀπλανῶν παραλαβόντες ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπεξέτεινον οἱ Ἄραβες, παρ' ὧν διεσώθησαν μέχρι σήμερον τὰ ὀνόματα διαφόρων ἀστέρων. Οὕτω καλοῦνται μέχρι τοῦδε: Ἀλδεβαρὰν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ *Ταύρου*, Ντενὲμπ ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ *Κύκνου*, Ἀχερνὰρ ὁ λαμπρότερος τῶν τοῦ *Ἠριδανοῦ*, Ἀλταῒρ ὁ τοῦ *Ἀετοῦ* κ. ο. κ.

Πρῶτος ὁ *Bayer* τῷ 1603 εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντας χάρτας τοῦ οὐρανοῦ εἰσήγαγε θαυμασίαν ὄντως καινοτομίαν ὀνομάσας τοὺς διαφόρους ἀστέρας ἑκάστου ἀστερισμοῦ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὅταν ταῦτα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ καὶ διὰ τῶν τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐν τῇ ὀνοματολογίᾳ ταύτῃ ὁ Bayer ἐκάλεσεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ α τὸν λαμπρότερον τῶν ἀστέρων ἑκάστου ἀστερισμοῦ, διὰ β τὸν ἑπόμενον κατὰ λαμπρότητα καὶ ἐξηκολούθησε βαίνων κατὰ κατιοῦσαν τάξιν μεγέθους, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ὑπονοῆται ἐντεῦθεν ὅτι οἱ ἀστέρες δύο διαφόρων ἀστερισμῶν οἱ φέροντες τὸ γράμμα α εἶναι τοῦ αὐτοῦ μεγέθους. Κατὰ τὴν μέθοδον δηλ. τοῦ Bayer λέγοντες α *Μεγάλου Κυνός*, α *Ταύρου*, α *Ὠρίωνος*, α *Ἡνιόχου* κτλ. ἐννοοῦμεν τοὺς ἀστέρας Σείριον, Λαμπαδίαν, Δεξιὸν ὦμον *Ὠρίωνος* (Betelgense), Αἶγα κτλ., χωρὶς βεβαίως νὰ ἐννοῶμεν ὅτι πάντες οὗτοι ἔχουσι τὸ αὐτὸ μέγεθος, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι εἶναι οἱ λαμπρότεροι ἀστέρες ἐν τῷ οἰκείῳ ἀστερισμῷ.

Τὴν μέθοδον τοῦ Bayer παρεδέχθησαν ὡς λίαν διευκολύνουσαν τὴν συνεννόησιν ἅπαντες οἱ μεταγενέστεροι ἀστρονόμοι, ὅταν δὲ διὰ τῆς χρήσεως τῶν τηλεσκοπίων ἤρχισαν νὰ προσδιορίζωνται αἱ θέσεις πολὺ ἀμυδρῶν ἀστέρων, μετὰ τὴν ἐξάντλησιν καὶ τῶν γραμμάτων τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου προσέφυγον εἰς τὴν χρῆσιν ἀριθμῶν καὶ δὴ τῶν ἀριθμῶν ὑφ' οὓς πάντες οἱ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ διὰ τηλεσκοπίου ὁρατοὶ ἀστέρες εἶχον ἀναγραφῆ ὑπὸ τοῦ Flamsteed εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα κατάλογον τὸν καλούμενον *Κατάλογον τῆς Βρεττανικῆς Ἑνώσεως (British Association Catalogue=B. A. C.)*. Ὅταν βραδύτερον συνετάχθησαν καὶ ἄλλοι λεπτομερέστεροι κατάλογοι ὡς ὁ τοῦ Bradley, τοῦ Piazzi, τοῦ Groombridge, τοῦ Lalande, τοῦ Argelander (B. D) καὶ ἄλλων πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως ἀπεφασίσθη ὅπως μετὰ τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρεται ἀμέσως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ καταλόγου ἐξ οὗ ὁ ἀστὴρ ἐλήφθη. Οὕτω λ. χ. γράφοντες: 45585 Lalande ἐννοοῦμεν τὸν ἀστέρα ὅστις φέρει ἀριθμὸν 45585 τὸν φερόμενον εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Lalande (1790)· 990 Groombr. τὸν ληφθέντα ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ Groombridge (1810) κλπ.

Πίναξ τῶν ἀστερισμῶν.—Ἐὰν λάβωμεν ὡς βάσιν τοὺς 12 ἀστερισμοὺς τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, οἱ ἐν χρήσει σήμερον ἀστερισμοὶ κατανέμονται ὡς ἑξῆς.

Βορείως τοῦ ζῳδιακοῦ (28 ἀστερισμοί):

1. Ἀετὸς (Aquila).
2. Ἀλώπηξ καὶ Χὴν (Vulpecula et Anser).
3. Ἀνδρομέδα (Andromeda).
4. Ἄρκτος Μεγάλη (Ursa Major).
5. Ἄρκτος Μικρὰ (Ursa Minor).

Digitized by Google

ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΣΤΕΡΙΣΜΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ (ἀριστερᾷ) **ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ** (δεξιᾷ) **ΗΜΙΣΦΑΙΡΙΟΥ**

[Ἡ εἰς ἀστερισμοὺς κατανομὴ τῶν ἀστέρων, γενομένη πρὸς διευκόλυνσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἐν τῇ μνήμῃ συγκράτησιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ καὶ τὸν προσανατολισμὸν ἢ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὥρας ἐν καιρῷ νυκτός, ἀνάγεται εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, Χαλδαίους, Σίνας, Αἰγυπτίους, Ἀσσυρίους καὶ Φοίνικας. Ἀπὸ τῶν λαῶν τούτων παραλαβόντες οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες προσήρμοσαν τοὺς ἀστερισμοὺς πρὸς τὰς ἰδίας ἀντιλήψεις καὶ δοξασίας, ἑκάστου ἀστερισμοῦ συνυφαθέντος μετ᾽ ἀναλόγου μυθολογικῆς παραδόσεως. Τὴν συμβολικὴν ταύτην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καθιερωθεῖσαν παράστασιν τῶν ἀστερισμῶν ἐμιμήθησαν οἱ μεταγενέστεροι, προσθέσαντες μέχρι σήμερον εἰς τοὺς 51 ὑπὸ τοῦ Γεμίνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφερομένους ἀστερισμοὺς ἑτέρους 37.]

Digitized by Google

ΧΑΡΤΗΣ

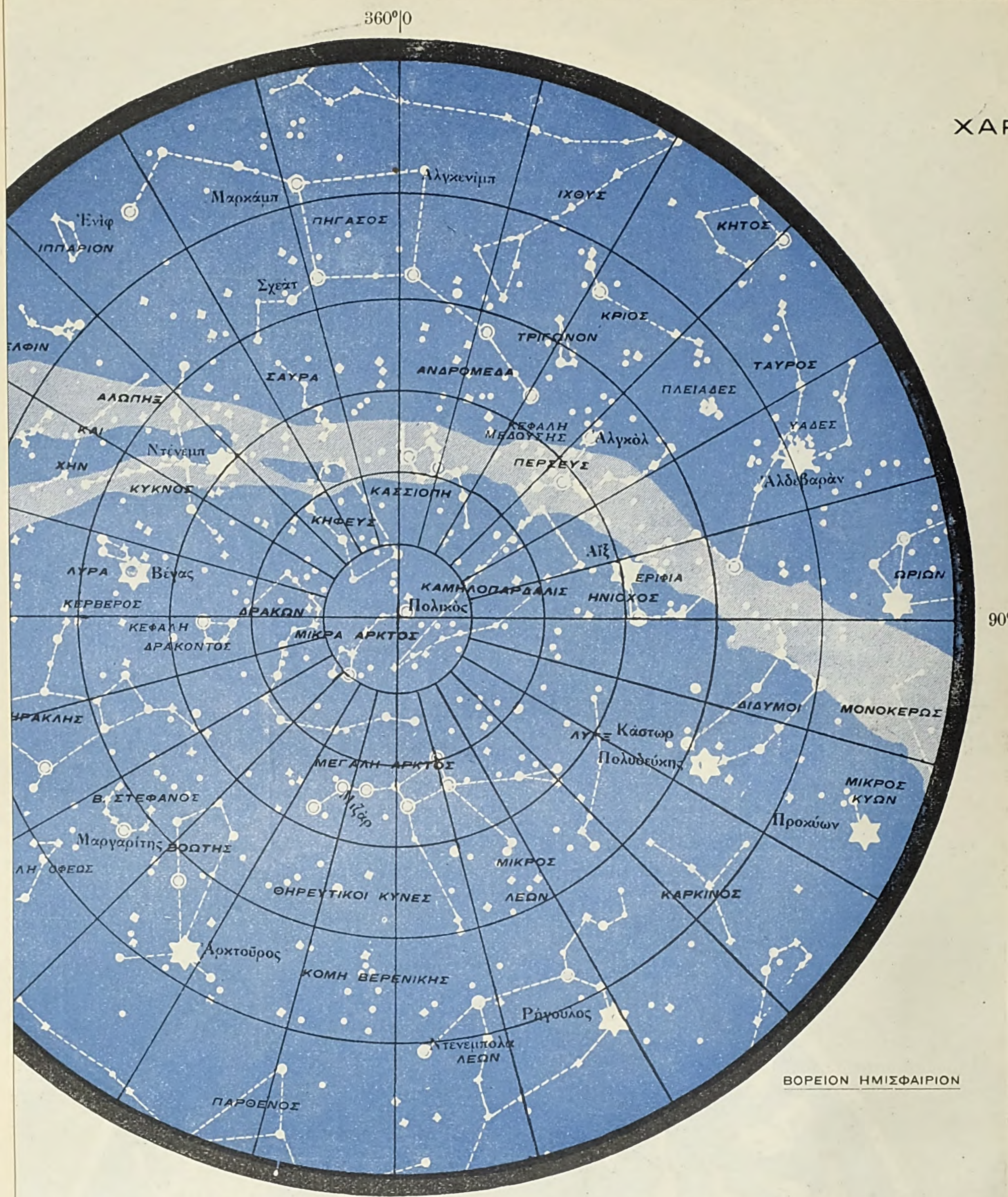

Ο ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ, Η ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΗ Τ

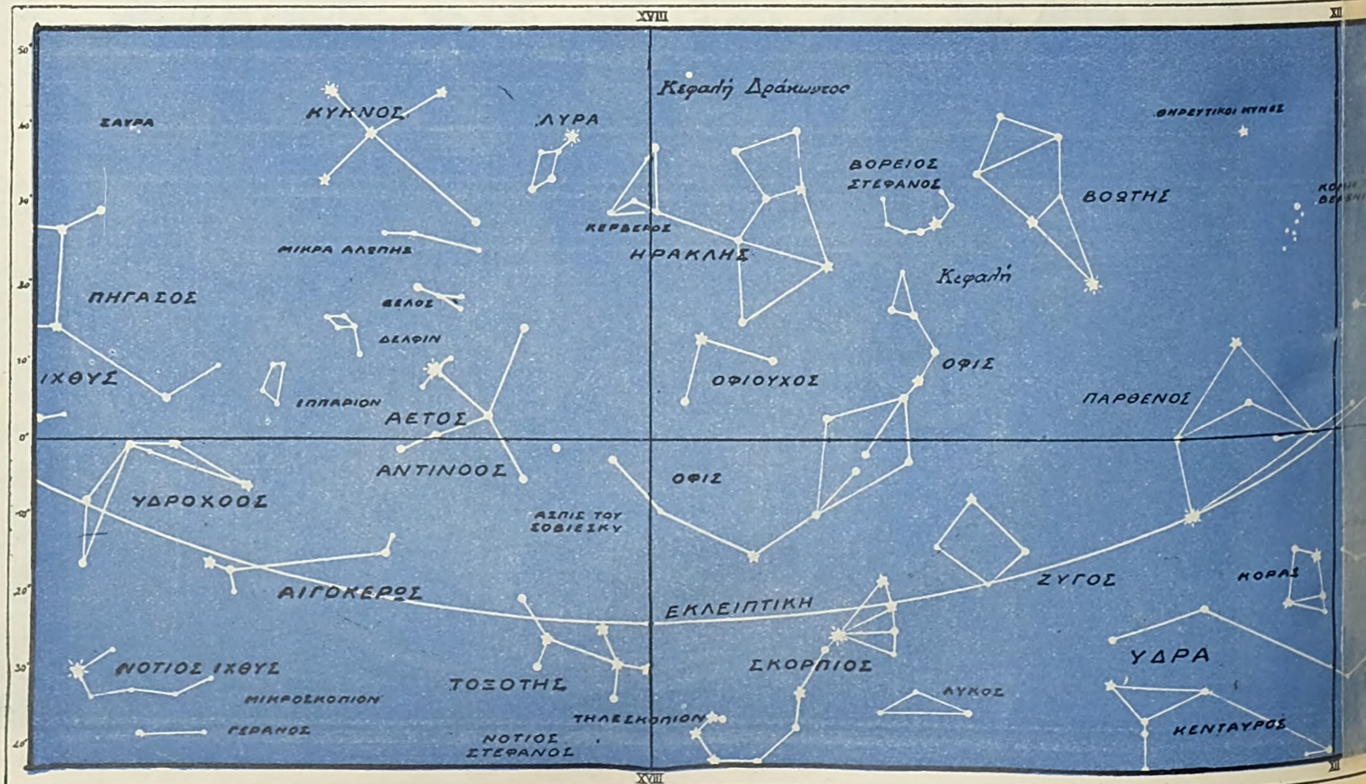

Digitized by Google

ΧΑΡΤΗΣ ΟΥΡΑΝΟΥ

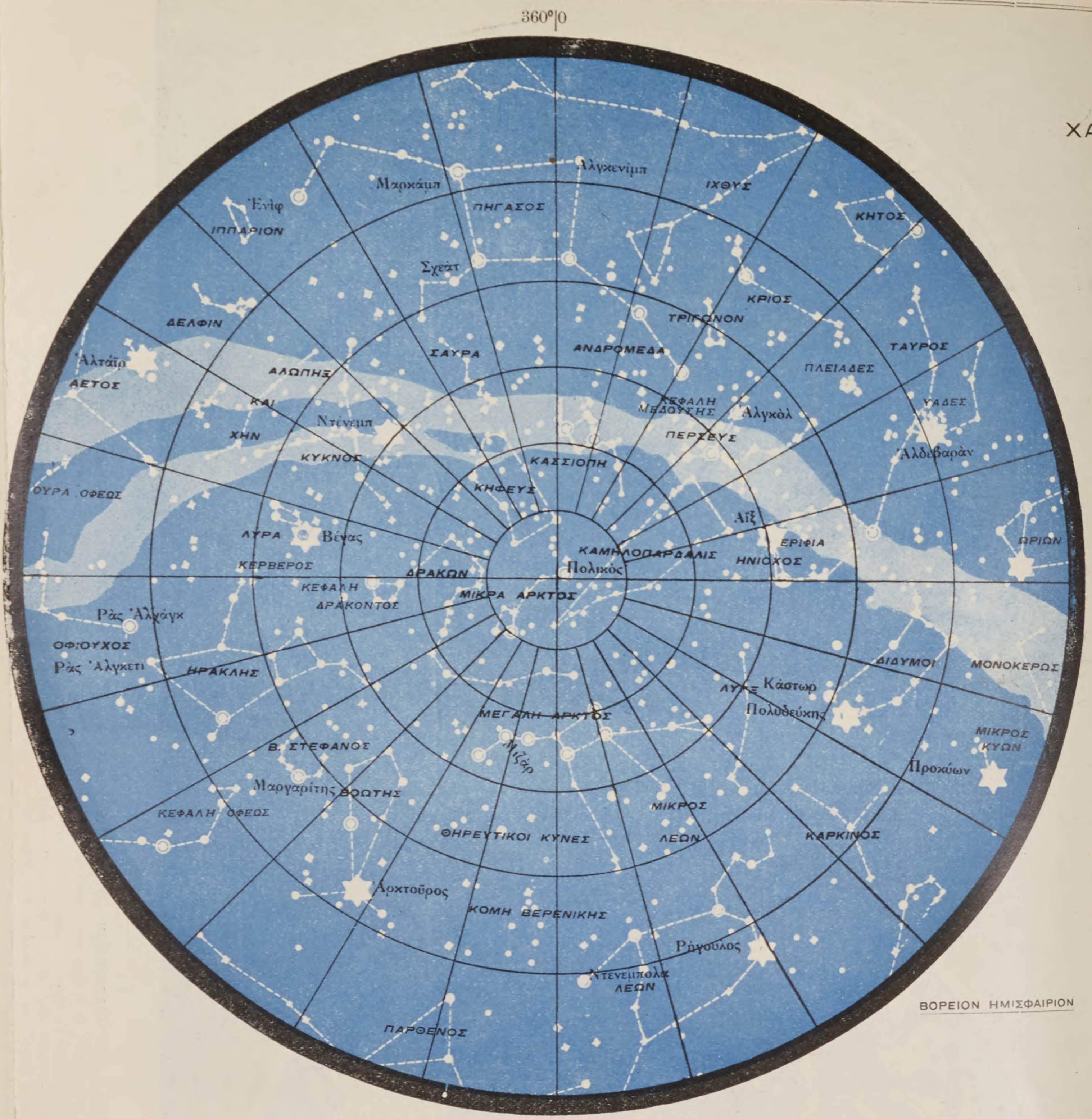

ΒΟΡΕΙΟΝ ΗΜΙΣΦΑΙΡΙΟΝ

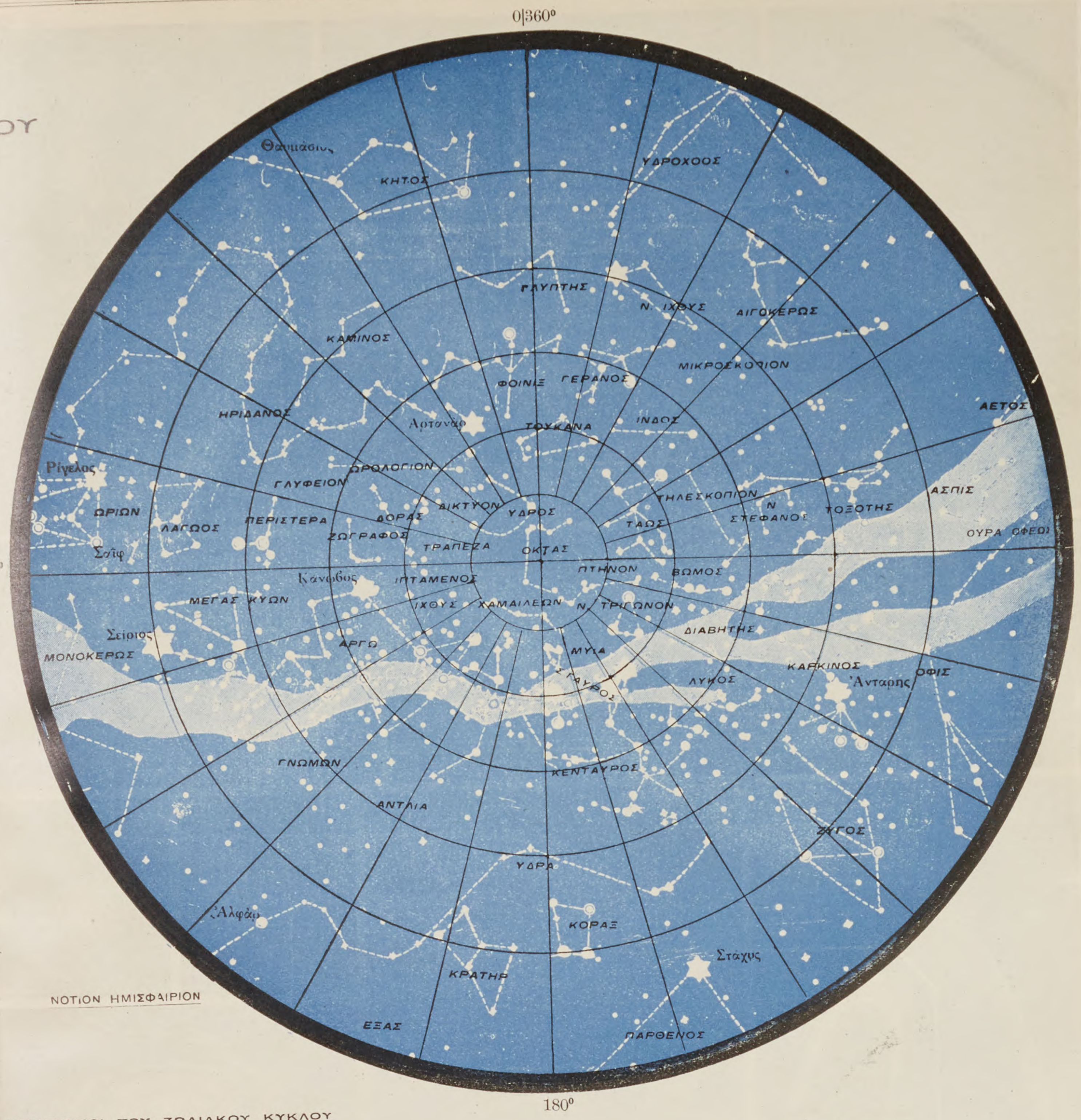

ΝΟΤΙΟΝ ΗΜΙΣΦΑΙΡΙΟΝ

Ο ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ, Η ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΗ [illegible] ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΖΩΔΙΑΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

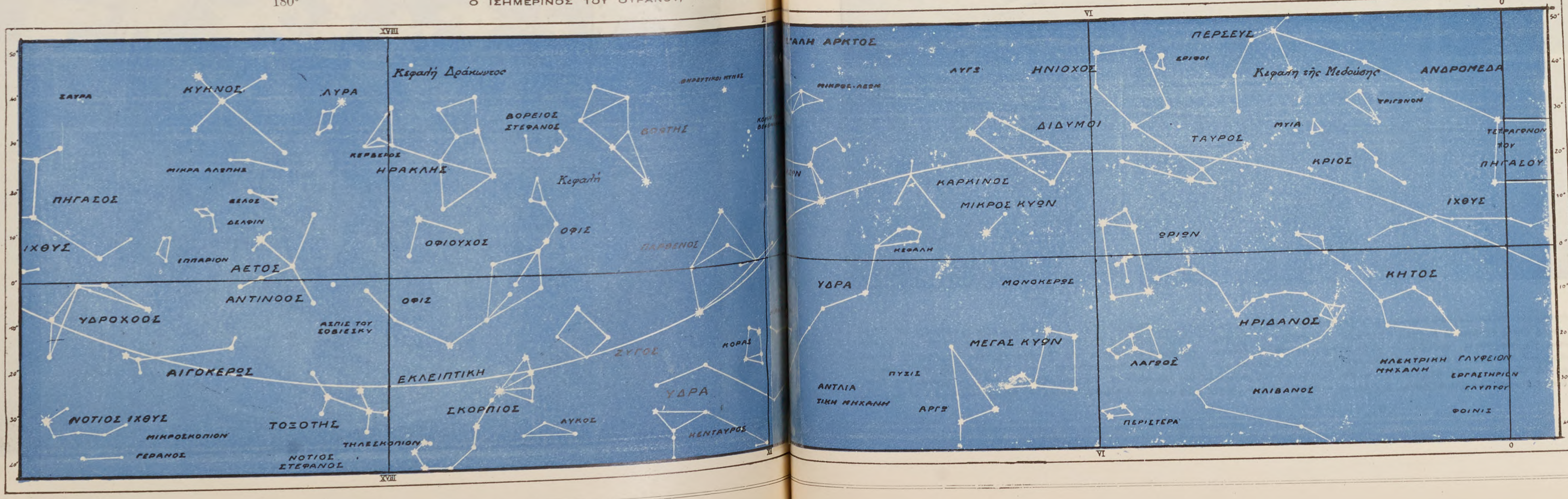

Digitized by Google

Digitized by Google

ΟΥΡΑΝΟΥ

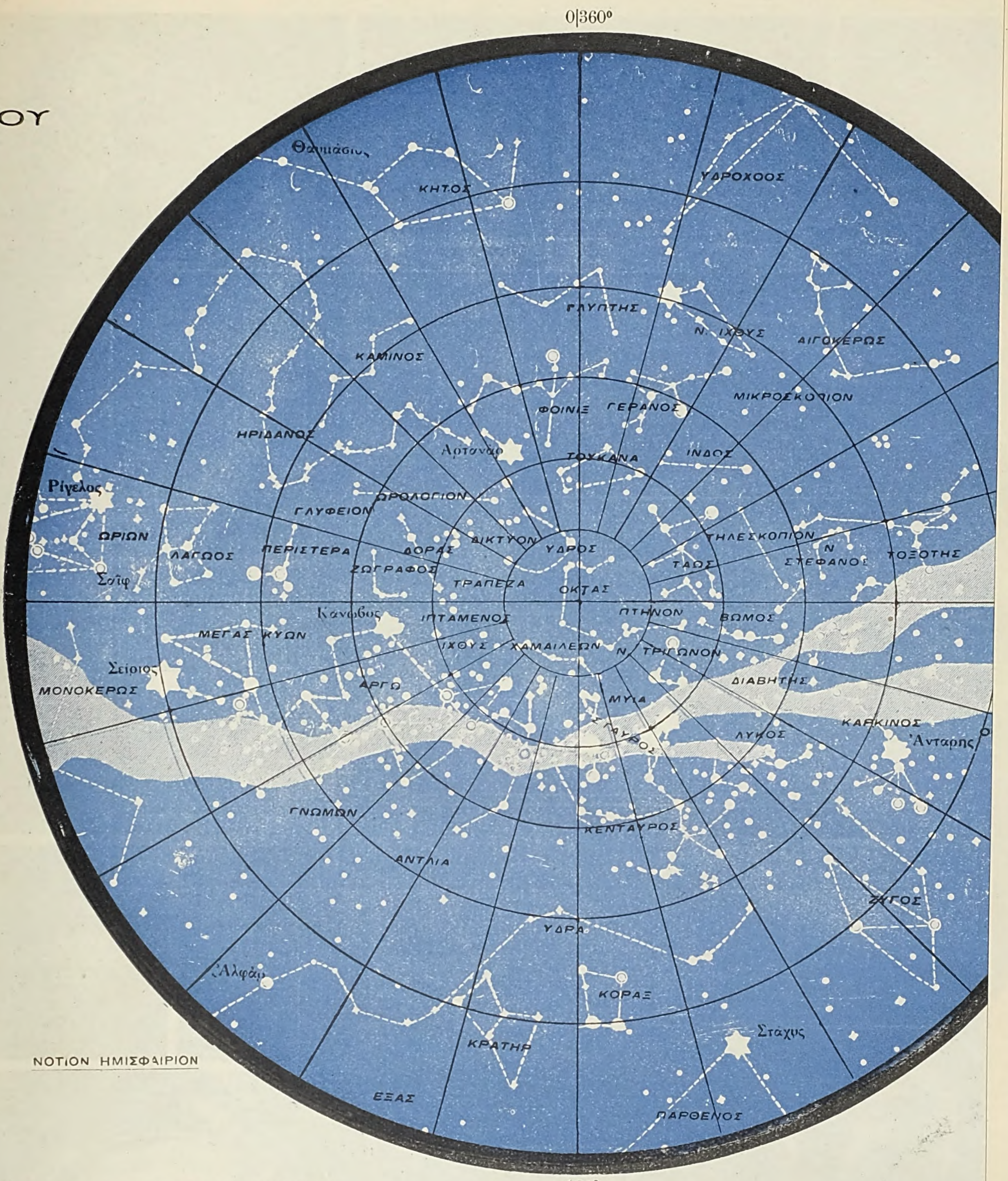

ΑΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΖΩΔΙΑΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

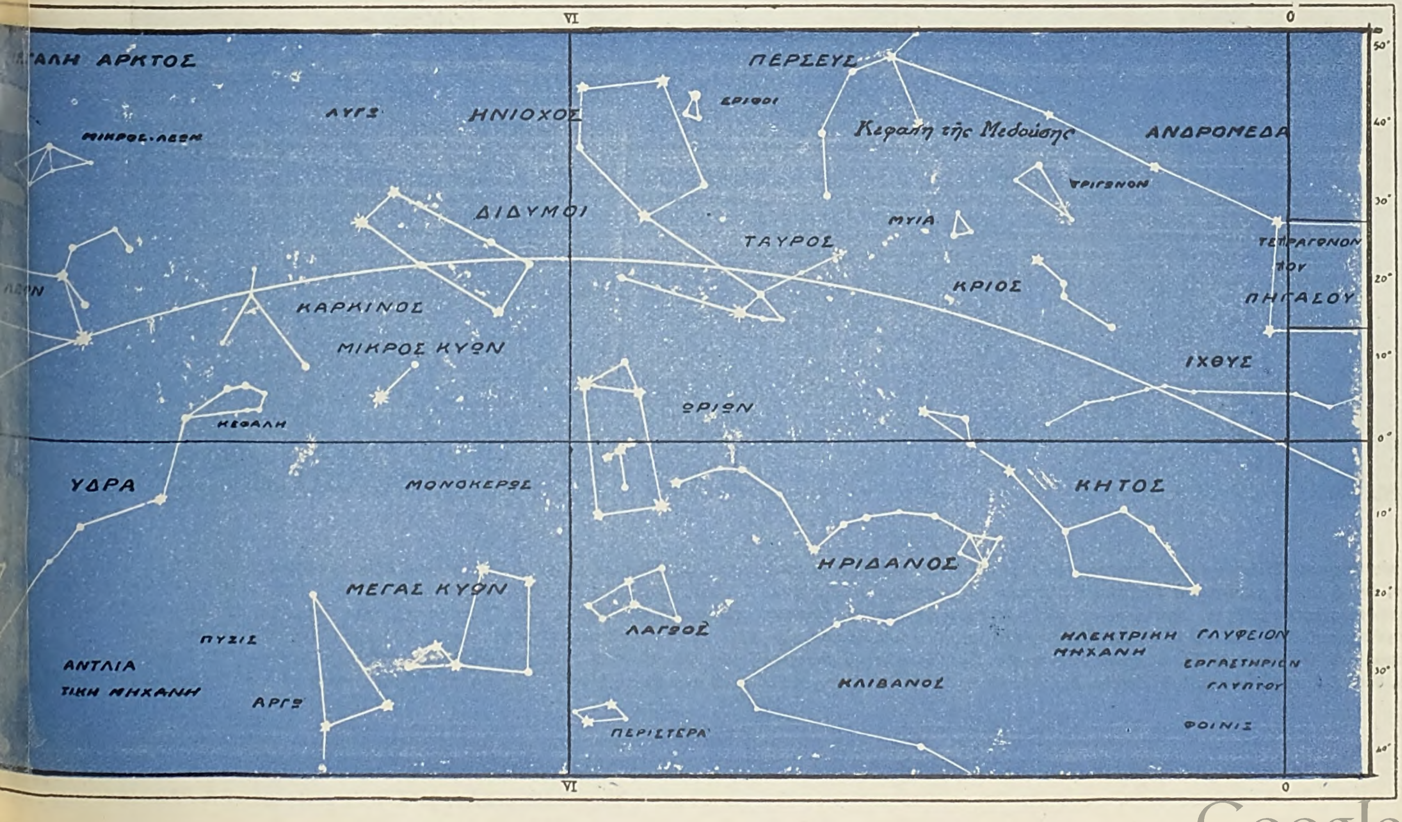

Digitized by Google

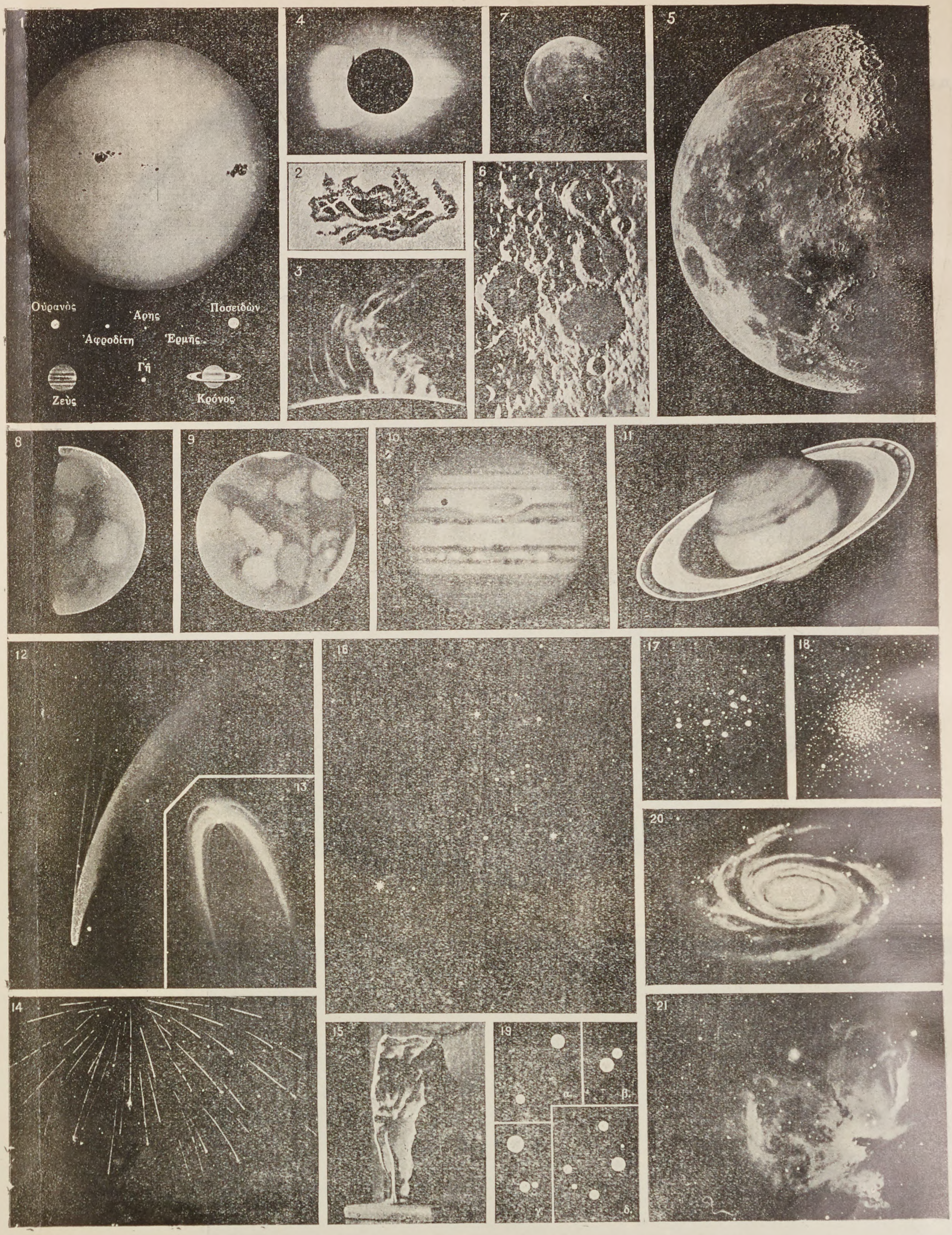

ΑΣΤΕΡΕΣ: 1. Συγκριτικὸν μέγεθος τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν κυριωτέρων πλανητῶν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος. 2. Ἡλιακὴ κηλίς. 3. Προόγκωσις λόγῳ ἐκρήξεως ἐν τῷ Ἡλίῳ. 4. Ὁλικὴ ἔκλειψις τοῦ Ἡλίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ φαίνεται ἡ στεφάνη ἢ ἐξωτερικὴ ἀτμοσφαῖρα τοῦ Ἡλίου. 5. Γενικὴ ὄψις τῆς Σελήνης. 6. Οἱ κρατῆρες τῆς Σελήνης. 7. Μερικὴ ἔκλειψις τῆς Σελήνης. 8. Ἄποψις τῆς Ἀφροδίτης, ὁρωμένης ἐν ἐποχῇ ἐκδήλου φάσεως. 9. Ἄποψις τοῦ πλανήτου Ἄρεως. 10. Ἄποψις τοῦ πλανήτου Διός. 11 Ἄποψις τοῦ Κρόνου. 12. Ὁ μέγας κομήτης τοῦ Ντονάτι, τῷ 1858. 13. Κεφαλὴ τοῦ κομήτου τοῦ Κότσια, τῷ 1874. 14. Βροχὴ διαττόντων ἀστέρων. 15. Μετεωρίτης. 16. Τμῆμα τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ; ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Ὠρίωνος. 17. Τὸ ἀστρικὸν σμῆνος τῶν Πλειάδων ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῶν Πλειάδων. 18. Ἀστρικὸν σμῆνος μεγάλης πυκνότητος. 19. Τύποι πολλαπλῶν ἀστέρων: α καὶ β, διπλοῖ ἀστέρες· γ, τριπλοῦς ἀστήρ. δ, πολλαπλοῦς ἀστήρ. 20. Σπειροειδὲς νεφέλωμα ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἄρκτῳ. 21. Τὸ μέγα νεφέλωμα τοῦ Ὠρίωνος.

Digitized by Google

6. Βέλος ἢ Ὀϊστὸς (Sagitta).
7. Βοώτης (Bootes).
8. Δελφὶν (Delphinus).
9. Δράκων (Draco).
10. Ἡνίοχος (Auriga).
11. Ἡρακλῆς (Hercules).
12. Ἱππάριον ἢ Ἵππου Προτομὴ (Equuleus).
13. Καμηλοπάρδαλις (Camelopardus).
14. Κασσιόπη (Cassiopeia).
15. Κηφεὺς (Cepheus).
16. Κόμη Βερενίκης (Coma Berenices).
17. Κύκνος (Cygnus).
18. Κύνες θηρευτικοὶ (Canes Venatrici).
19. Λέων Μικρὸς (Leo Minor).
20. Λὺγξ (Lynx).
21. Λύρα (Lyra).
22. Ὀφιοῦχος (Ophiuchus ἢ Serpentarius).
23. Ὄφις (Serpens).
24. Περσεὺς (Perseus).
25. Πήγασος (Pegasus).
26. Σαύρα (Lacerta).
27. Στέφανος Βόρειος (Corona Borealis).
28. Τρίγωνον (Trianculum).

Ζωδιακὸς κύκλος (12 ἀστερισμοί:)

1. Αἰγόκερως (Capricornus).
2. Διδυμοι (Gemini).
3. Ζυγὸς (Libra).
4. Ἰχθύες (Pisces).
5. Καρκίνος (Cancer).
6. Κριὸς (Aries).
7. Λέων (Leo).
8. Παρθένος (Virgo).
9. Σκορπίος (Scorpio).
10. Ταῦρος (Taurus)
11. Τοξότης (Sagittarius).
12. Ὑδροχόος (Aquarius).

Νοτίως τοῦ ζῳδιακοῦ (49 ἀστερισμοί):

1. Ἀντλία (Antlia) ἢ Πνευματικὴ Μηχανὴ (Pneumatica).
2. Ἀργὼ (Argo).
3. Ἀσπὶς Σοβιέσκι (Scutum Sobieskii).
4. Βωμὸς (Ara).
5. Γερανὸς (Grus).
6. Γλύπτης Sculptor ἢ Apparatus sculptoris).
7. Γλυφεῖον (Cala sculptoris ἢ Caelum).
8. Γνώμων (Norma).
9. Διαβήτης (Circinus).
10. Δίκτυον (Recticulum) ρομβοειδές.
11. Δοράς (Dorado).
12. Ἑξᾶς (Sextans).
13. Ζωγράφος (Pictor) ἢ Ὀκρίβας ζωγράφου (Equuleus pictoris).
14. Ἠριδανὸς (Eridanus).
15. Κῆτος (Cetus) ἢ θηρίον.
16. Ἰνδὸς (Indus).
17. Ἱστία (Vela).
18. Ἱστὸς (Malus)
19. Ἰχθὺς Νότιος (Piscis Australis).
20. Ἰχθὺς ἱπτάμενος (Piscis volans).
21. Κάμινος (Fornax chimica).
22. Κένταυρος (Centaurus).
23. Κόραξ (Corvus).
24. Κρατὴρ (Crater).
25. Κύων Μέγας (Canis Maior).
26. Κύων Μικρὸς (Canis Minor).
27. Λαγωὸς (Lepus).
28. Λύκος (Lupus).
29. Μικροσκόπιον (Microscopium).
30. Μονόκερως (Monoceros).
31. Μυῖα Νοτία (Musca Australis).
32. Ὀκτᾶς (Octans).
33. Περιστερὸ (Columba Noachi).
34. Πρύμνα (Puppis).
35. Πτηνὸν (Apus).
36. Σταυρὸς Νότιος (Crux).
37. Στέφανος Νότιος (Corona Australis).
38. Ταὼς (Pavo).
39. Τηλεσκόπιον (Telescopium).
40. Τουκάνα (Tucan).
41. Τράπεζα (Mons Mensae).
42. Τρίγωνον Νότιον (Triangulum Australe).
43. Τρόπις (Carina).
44. Ὕδρα (Hydra).
45. Ὕδρος (Hydrus) ἢ Μικρὸς ὀφιοῦχος.
46. Φοίνιξ (Phoenix).
47. Χαμαιλέων (Chameleon).
48. Ὠρίων (Orion).
49. Ὡρολόγιον (Horologium).

Ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀστερισμῶν.—Ἡ εὐχερὴς ἀναγνώρισις ἑκάστου ἀστερισμοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀστέρων διευκολύνει μεγάλως τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν σπουδὴν τῶν οὐρανίων φαινομένων. Ἡ ἐξοικείωσις πρὸς τὴν ἑκάστοτε ὄψιν τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ ἀποτελεῖ ζήτημα οὐχὶ μακρᾶς ἀσκήσεως, ἐπιτυγχάνεται δὲ ἄνευ κόπου, διὰ μικρᾶς ὑπομονῆς καὶ συστηματικῆς ἐπαληθεύσεως τῶν σχημάτων τῶν ἀστερισμῶν τῇ βοηθείᾳ χάρτου ἢ σφαίρας, ἐφ' ὧν σημειοῦνται οἱ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατοὶ ἀπλανεῖς.

Τοιοῦτοι χάρται τοῦ οὐρανοῦ ὑπάρχουσι διάφοροι. Μεταξὺ αὐτῶν γνωστότεροι εἶναι ὁ ἄτλας τοῦ *Argelander* (Uranometria Nova) καὶ ὁ τοῦ *Heis*. Εὔχρηστος ἐπίσης εἶναι ὁ τοῦ *Proctor* ἀλλὰ λεπτομερέστερος ὁ ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ *Camille Flammarion*. Ὡραῖος ἐπίσης ἄτλας, κατάλληλος διὰ τοὺς ἐρασιτεχνικῶς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἀστρονομίαν, εἶναι ὁ ἤδη δημοσιευόμενος ὑπὸ τῆς *Τσεχικῆς Ἀστρονομικῆς Ἑταιρείας* τῆς Πράγας, ὅστις παρέχει τὰς θέσεις ἁπάντων τῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν ἀστέρων μετὰ διαφόρων ἄλλων σχετικῶν λεπτομερειῶν.

Παραθέτομεν ἐν συντόμῳ περιγραφὴν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀστερισμῶν οἵτινες ἐνδιαφέρουσι τοὺς κατοίκους τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου:

Οἱ διάφοροι ἀστερισμοὶ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν λόγῳ τῆς ἡμερησίας κινήσεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν λόγῳ τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ Ἡλίου μεταβάλλουσι διαρκῶς θέσιν ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὁρίζοντα ἢ τὸν μεσημβρινὸν τοῦ τόπου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ μεταβάλλωσι καὶ τὰς μεταξύ των σχετικὰς ἀποστάσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἂν καὶ ἡ ἑκάστοτε ὄψις τοῦ οὐρανοῦ φαίνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διάφορος, ἐν τούτοις δοθείσης ὡρισμένης τινὸς ἀφετηρίας δυνάμεθα βαθμηδὸν νὰ ἀνεύρωμεν ἅπαντας τοὺς ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος εὑρισκομένους κατά τινα στιγμὴν ἀστερισμοὺς καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῳ ἀστέρας.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία εἷς οἱοσδήποτε ἀστερισμος, συνηθέστερον ὅμως προτιμῶμεν τοὺς μᾶλλον εὐδιακρίτους, ἤτοι τοὺς πλουσιωτέρους εἰς μεγάλου μεγέθους ἀστέρας, ὡς λ. χ. τὸν τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*, τοῦ *Πηγάσου*, τοῦ *Κύκνου*, τοῦ *Ὠρίωνος* κτλ. Ἀναχωροῦντες ἐξ ἑνὸς τῶν ἀστερισμῶν τούτων καὶ συνδέοντες τοὺς ἀστέρας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀστέρων τῶν παρακειμένων ἀστερισμῶν διὰ καταλλήλων νοητῶν εὐθειῶν ἀνευρίσκομεν ἕνα πρὸς ἕνα ὅλους τοὺς κυριωτέρους ἀστερισμούς. Πρὸς ἀνεύρεσιν ἑνὸς ὡρισμένου ἀστέρος, ἀφοῦ ἀνεύρωμεν τὸν ἀστερισμὸν εἰς ὃν ἀνήκει, μελετῶμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους ἀστέρας τῆς περὶ αὐτὸν περιοχῆς καὶ ἀκολούθως ἐπαληθεύομεν τὸν χάρτην ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ.

Μικρὰ καὶ Μεγάλη Ἄρκτος, Δράκων καὶ Βοώτης: Ὡς ἀφετηρία λαμβάνεται συνήθως ὁ ἀστερισμὸς τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* ὅστις ἀποτελούμενος ἐκ λαμπρῶν ἀστέρων (2ου μεγέθους περίπου) εἶναι εὐδιάκριτος καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτοῦ πρὸς τὸν πόλον ὁρατὸς ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα καθ' οἱανδήποτε ὥραν τῆς νυκτὸς (βλ. Ἄρκτος) Ἐὰν τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου τοὺς δύο πρωτους ἀστέρας β καὶ α, οὓς καλοῦμεν *δείκτας*, συνδέσωμεν δι' εὐθείας καὶ προεκτείνωμεν αὐτὴν πέραν τοῦ ἀστέρος β μέχρι πενταπλασιασμοῦ, θὰ συναντήσωμεν ἐν μέσῳ περιοχῆς πτωχῆς εἰς λαμπροὺς ἀστέρας τὸν λεγόμενον Πολικὸν ἢ α Μικρᾶς Ἄρκτου, ἀπέχοντα τοῦ βορείου πολου περιπου κατὰ 1^{0}. 9′. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖον τῆς οὐρᾶς τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου*, ἤτοι σχήματος σχεδὸν ὁμοίου ἀλλ' ἀντιστρόφου πρὸς τὸ τῆς *Μεγάλης*, μικροτέρου αὐτῆς καὶ ἀποτελουμένου ἐξ ἀμυδροτέρων ἀστέρων. Μεταξὺ τῶν δύο *Ἄρκτων* ἐκτείνεται σειρὰ ἀμυδροτέρων ἀστέρων, οἵτινες ἐν εἴδει δρεπάνου περιβάλλουσι τὸ τετράπλευρον τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου*. Οἱ ἀστέρες οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Δράκοντος* τοῦ ὁποίου ἡ οὐρὰ (λ *Δράκοντος*) εὑρίσκεται περίπου εἰς τὸ τρίτον τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ α *Μικρᾶς* καὶ α *Μεγάλης Ἄρκτου*, ἡ δὲ κεφαλὴ ἀποτελεῖ πεντάπλευρον εὑρισκόμενον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ λαμπροῦ τινος ἀστέρος, τοῦ καλουμένου Βέγα (α *Λύρας*). Ἐὰν ἐπεκτείνωμεν τὸ τόξον ὅπερ σχηματίζει ἡ οὐρὰ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον τοῦ τετραπλεύρου αὐτῆς, θὰ συναντήσωμεν ἀστέρα πρώτου μεγέθους τὸν α *Βοώτου* ἢ Ἀρκτοῦρον. Πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀστέρος τούτου διακρίνεται ἐπίμηκες πεντάγωνον σχηματιζόμενον ἐξ ἀστέρων δευτέρου καὶ τρίτου μεγέθους, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Βοώτου*.

Βόρειος Στέφανος, Ἡρακλῆς καὶ Λύρα: Ἐξακολουθοῦντες τὴν στροφὴν περὶ τὸν βόρειον πόλον κατὰ τὴν ὀρθὴν φοράν, ἤτοι ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, θὰ συναντήσωμεν κατὰ σειρὰν τοὺς τρεῖς τούτους ἀστερισμούς. Ἐξ αὐτῶν ὁ τοῦ *Βορείου Στεφάνου* ἀποτελεῖται ἐξ ἑπτὰ ἀστέρων σχηματιζόντων ἡμιπεριφέρειαν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κυκλικοῦ τούτου τόξου εὑρίσκεται λαμπρὸς ἀστὴρ 2ου μεγέθους, ὁ α *Β. Στεφάνου* ἢ Μαργαρίτης. Τὸ κυρτὸν τοῦ τόξου τούτου στρέφεται πρὸς νότον, πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ *Ὄφεως*.

Ὁ *Ἡρακλῆς* ἀποτελεῖ ἀστερισμὸν κάπως μεγαλύτερον τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ σύγκειται ἐξ ἀστέρων ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι περίπου 3ου μεγέθους. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος ἔχει σχῆμα ἰσοσκελοῦς τραπεζίου ἡνωμένου κατὰ τὴν μικροτέραν βάσιν μετά τινος πενταγώνου εὑρισκομένου πρὸς νότον. Ἀνατολικώτερον τοῦ *Ἡρακλέους* διακρίνεται ἰσοσκελὲς τρίγωνον, ἡ κορυφὴ τοῦ ὁποίου διευθύνεται πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ *Δράκοντος*. Τὸ τρίγωνον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Κερβέρου*. Εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολὰς ἀπαντᾶται λαμπρὸς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους, ὁ καλούμενος Βέγας ἢ α Λύρας, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν κορυφὴν τῆς ὀρθῆς γωνίας ὀρθογωνίου τριγώνου ἔχοντος ὡς ὑποτείνουσαν τὴν εὐθεῖαν ἥτις συνδέει τὸν Πολικὸν ἀστέρα μετὰ τοῦ Ἀρκτούρου. Ὁ Βέγας ἀναγνωρίζεται εὐκόλως οὐ μόνον ἐκ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παρακειμένου αὐτῷ μικροῦ παραλληλογράμμου, ὅπερ ἀποτελοῦσι τέσσαρες ἀστέρες 3ου καὶ 4ου μεγέθους.

Κύκνος, Κηφεύς, Κασσιόπη: Ἐξακολουθοῦντες τὴν περὶ τὸν πόλον στροφὴν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς συναντῶμεν μετὰ τὸν ἀστερισμὸν τῆς *Λύρας* ἕτερον εὐδιάκριτον, τὸν τοῦ *Κύκνου* ἢ *Βορείου Σταυροῦ*. Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ τελευταίου του ὀνόματος οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸν πέντε κυριώτεροι ἀστέρες σχηματίζουσι σταυρὸν ἐκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ *Γαλαξίου* καὶ σχηματίζοντα περίπου γωνίαν 45° μεταξὺ τῆς μεγάλης κεραίας αὐτοῦ καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ. Ἐκ τῶν ἀστέρων αὐτοῦ ὁ Ντενὲμπ ἢ α *Κύκνου* εἶναι πρώτου μεγέθους, ὁ εἰς τὸ κέντρον γ *Κύκνου* εἶναι 2ου καὶ οἱ δύο ἑκατέρωθεν αὐτοῦ δ καὶ ε μετὰ τοῦ παρὰ τὴν βάσιν Ἀλβιρέο ἢ β *Κύκνου* εἶναι 3ου μεγέθους.

Ἐὰν τὴν εὐθεῖαν, ἥτις συνδέει τὸν γ μετὰ τοῦ α *Κύκνου*, τὴν ἐπεκτείνωμεν πέραν τοῦ α, θὰ συναντήσωμεν τὸν ἀστερισμὸν τῆς *Κασσιόπης*, τοῦ ὁποίου οἱ ἑπτὰ κυριώτεροι ἀστέρες ἀπαρτίζουσι τὸ γράμμα Μ ἢ Σ ἢ W ἀναλόγως τῆς ὥρας τῆς παρατηρήσεως, καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ τοῦ δυτικοῦ ὁρίζοντος ὕψους τοῦ ἀστερισμοῦ. Τινὲς προσομοιάζουσι τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον ὡς κάθισμα σχηματιζόμενον ἐκ τῶν τεσσάρων ἀστέρων τοῦ τετραπλεύρου του α, β, γ, κ, μετ' ἐρεισινώτου ἀπαρτιζομένου ἐκ τῶν ὑπολοίπων τριῶν δ, ε, ι. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ εὐθεῖα ἥτις συνδέει τὸν πολικὸν ἀστέρα μετὰ τοῦ β *Κασσιόπης* ἐπεκτεινομένη πέραν τοῦ ἀστέρος τούτου διέρχεται διὰ τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου καὶ συνεπῶς ὁρίζει τὴν θέσιν τοῦ κολούρου τῶν ἰσημεριῶν, ἤτοι τοῦ μεγίστου κύκλου τῆς οὐρανίου σφαίρας ἀπὸ τοῦ ὁποίου μετροῦνται αἱ ὀρθαὶ ἀναφοραὶ (βλ. λ. Ἄρκτος *Μεγάλη*).

Μεταξὺ τῆς *Κασσιόπης*, τοῦ *Κύκνου* καὶ τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου* διακρίνονται τρεῖς ἀστέρες περίπου τρίτου μεγεθους ἐν σχήματι τόξου ἔχοντος τὸ κέντρον του εἰς τὸ β *Κασσιόπης* καὶ στρέφοντος τὸ κυρτὸν πρὸς τὸν *Δράκοντα*. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀστέρες ἀποτελοῦσι τοὺς κυριωτέρους τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Κηφέως*.

Πήγασος, Ἀνδρομέδα Περσεύς: Ἡ γραμμὴ ἥτις συνδέει τὸν Πολικὸν ἀστέρα μετὰ τοῦ β *Κασσιόπης* ἐπεκτεινομένη διέρχεται διὰ τῆς κορυφῆς μεγάλου τετραπλεύρου ἀποτελοῦντος τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Πηγάσου*. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος μετὰ τοῦ παρ' αὐτὸν ἀστερισμοῦ τῆς *Ἀνδρομέδας* ἀποτελοῦσι σχῆμα ὅμοιον περιπου ἀλλὰ σχεδὸν διπλάσιον τοῦ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*, πρὸς ἣν σχετίζονται ὡς ἑξῆς. Ἐὰν τοὺς δύο ἀστέρας α καὶ δ *Μεγάλης Ἄρκτου* συνδέσωμεν διὰ νοητῶν εὐθειῶν μετὰ τοῦ Πολικοῦ καὶ ἐπεκτείνωμεν αὐτὰς πέραν τοῦ ἀστέρος τούτου, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ πρώτη ἥτις συνδέει τοὺς *δείκτας* (α καὶ β *Μεγάλης Ἄρκτου*) θὰ διέλθῃ διὰ τῶν ἀστέρων Μαρκὰμπ καὶ Σχεὰτ (α καὶ β *Περσέως*), ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῶν ἀστέρων Σιρρὰχ καὶ Ἀλγκενὶμπ (α καὶ γ Πηγάσου). Ἐκ τῶν ἀστέρων τούτων ὁ Σιρρὰχ εἶναι κοινὸς διὰ τοὺς δύο ἀστερισμούς, ἤτοι θεωρεῖται καὶ ὡς α *Ἀνδρομέδας*, ἧς οἱ λοιποὶ δύο β καὶ γ μετὰ τοῦ Μιρφὰκ ἢ α *Περσέως* ἀποτελοῦσι σχῆμα ἀνάλογον πρὸς τὴν οὐρὰν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου. Ἑκατέρωθεν τοῦ α *Περσέως* κεῖνται δύο ἀστέρες, γ καὶ δ *Περσέως*, συναποτελοῦντες μετ' αὐτοῦ τὸ λεγόμενον *τόξον τοῦ Περσέως*. Πρὸς τὸ κυρτὸν μέρος τοῦ τόξου τούτου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ α *Περσέως* ὅση εἶναι ἡ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἀστέρων γ καὶ δ. εὑρίσκεται ὁ περίφημος μεταβλητὸς Ἀλγκὸλ ἢ β *Περσέως*, κείμενος ἐγγὺς ὁμάδος ἀστέρων ἀποτελούντων τὴν *κεφαλὴν τῆς Μεδούσης*.

Ἡνίοχος, Καμηλοπάρδαλις καὶ Λύγξ: Ἐὰν συνεχίζοντες τὸ τόξον τοῦ Περσέως ἐπεκτείνωμεν αὐτὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ δ *Περσέως*, θὰ συναντήσωμεν λαμπρὸν ἀστέρα πρώτου μεγέθους, ἀποτελοῦντα τὴν μίαν τῶν κορυφῶν μεγάλου πενταγώνου ἀπαρτίζοντος τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ἡνιόχου. Ὁ ἀστὴρ οὗτος καλεῖται Αἲξ ἢ α *Ἡνιόχου* (Capella), ἀναγνωρίζεται δὲ εὐκόλως οὐ μόνον διὰ τῆς ζωηρᾶς αὐτοῦ λάμψεως ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν παρ' αὐτὸν τριῶν μικρῶν ἀστέρων ἀποτελούντων ἰσοσκελὲς τρίγωνον ἢ τὸν ἀστερισμὸν τῶν *Ἐρίφων*.

Μεταξὺ τοῦ πενταγώνου τοῦ *Ἡνιόχου* καὶ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* ἐκτείνεται ἐπιμήκης σειρὰ ἀμυδρῶν ἀστέρων ἀποτελούντων τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Λυγκός*. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν δύο Ἄρκτων κεῖται ὁ ἀστερισμὸς τῆς Καμηλοπαρδάλεως, συγκείμενος ἐξ ἀστέρων 5ου—6ου μεγέθους.

Ἀστερισμοὶ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου.—Ἐκ τῶν δώδεκα ἀστερισμῶν τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου ὁ ἀστερισμὸς τοῦ *Κριοῦ* ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τριῶν ἀστέρων α, β καὶ γ, οἵτινες μετὰ τοῦ πλησίον αὐτῶν η *Ἰχθύων* σχηματίζουσι εθλασμένην διευθυνομένην παραλλήλως πρὸς τοὺς τρεῖς ἀστέρας α, β, γ

Digitized by Google

Ἀνδρομέδας. Μεταξὺ τοῦ τελευταίου τούτου ἀστερισμοῦ, τοῦ *Περσέως* καὶ τοῦ *Κριοῦ* διακρίνονται δύο τρίγωνα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ὀρθογώνιον μεταξὺ α *Κριοῦ* καὶ γ *Ἀνδρομέδας* ἀποτελεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Τριγώνου*, τὸ δὲ ἄλλο ἰσόπλευρον τὸν τῆς *Μυίας*.

Ἐὰν ἀντὶ νὰ συνεχίσωμεν τὸ τόξον τοῦ *Περσέως* πρὸς τὴν Αἶγα στρέψωμεν ἀντιθέτως πρὸς τὸν ε *Περσέως* καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν σειρὰν τῶν παρ' αὐτὸν ἀστέρων διαγράψωμεν τόξον μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τῆς *Μυίας*, θὰ παρατηρήσωμεν κατὰ τὴν τοιαύτην διαδρομὴν ὁμάδα ἑπτὰ πυκνῶν ἀστέρων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν συστροφὴν τῶν *Πλειάδων*, ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ἡ Ἀλκυόνη. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολὰς ἀπαντῶμεν ἑτέραν ὁμάδα ἐκ πέντε ἀστέρων, οἵτινες σχηματίζουσι τὸ λατινικὸν γράμμα V. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς κεραίας τοῦ γράμματος τούτου εὑρίσκεται λαμπρὸς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους, ὁ Λαμπαδίας ἢ Ἀλδεβαράν. Αἱ *Πλειάδες* μετὰ τῶν *Ὑάδων* ἀποτελοῦσι τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Ταύρου*. Ὁ Λαμπαδίας μετὰ τῆς Αἰγὸς κεῖνται ἐπ' εὐθείας ἥτις συμπίπτει περίπου πρὸς τὴν προέκτασιν τῆς διαγωνίου α, γ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου*

Ἐὰν ἐπεκτείνωμεν τὴν διαγώνιον δβ τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* πέραν τοῦ ἀστέρος β, ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς θὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Πολυδεύκου (β *Διδύμων*), ἀστέρος πρώτου μεγέθους παρὰ τὸν ὁποῖον κεῖται ὁ α *Διδύμων* ἢ Κάστωρ. Οἱ δύο οὗτοι ἀστέρες εἶναι οἱ λαμπρότεροι τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν *Διδύμων*, κειμένου ἀνατολικῶς τοῦ *Ταύρου* καὶ ἀντιθέτως τοῦ *Κύκνου* καὶ τῆς *Λύρας* ὡς πρὸς τὸν Πολικόν. Πέραν τῶν Διδύμων ἀπαντῶνται τέσσαρες ἀστέρες 4ου μεγέθους, σχηματίζοντες τρίγωνον α, β, γ. μετὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ δ. Μεταξὺ τῶν ἀστέρων γ καὶ δ ὑπάρχει νεφελοειδὴς μόλις ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ἡ προέκτασις τῆς πλευρᾶς α β τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* πέραν τοῦ ἀστέρος β διέρχεται δι' εὐδιακρίτου τραπεζίου ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Λέοντος*. Ἡ μεγαλυτέρα πρὸς νότον βάσις τοῦ τραπεζίου συνδέει τὸν ἀστέρα πρώτου μεγέθους α *Λέοντος* (Regulus) μετὰ τοῦ β (Denebola) δευτέρου μεγέθους. Τέσσαρες, ἄλλοι ἀστέρες ἔξω τοῦ τραπεζίου ἀποτελοῦσι τὴν κεφαλὴν τοῦ *Λέοντος*.

Ἐὰν τὸ τόξον τῆς οὐρᾶς τῆς *Μεγάλης Ἄρκτου* συνεχίσωμεν πέραν καὶ τοῦ Ἀρκτούρου, θὰ συναντήσωμεν ἀστέρα πρώτου μεγέθους, τὸν λεγόμενον *Στάχυν*. Οὗτος εἶναι ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς *Παρθένου*, ὅστις περιλαμβάνει ἄλλους ἓξ ἀστέρας περίπου 3ου μεγέθους καὶ διαφόρους μικροτέρους.

Μετὰ τὴν *Παρθένον* ἀκολουθεῖ τὸ τετράπλευρον τοῦ *Ζυγοῦ* καὶ ἕπεται ὁ *Σκορπίος*. ὅστις διακρίνεται εὐκόλως διὰ τοῦ Ἀντάρεως (α *Σκορπίου*,) ἀστέρος πρώτου μεγέθους καὶ ἐρυθροῦ, ἀποτελοῦντος τὴν κορυφὴν ἑνὸς τριγωνικοῦ σχήματος ἐν εἴδει ριπιδίου, οὗτινος ἡ ἀπέναντι τοξοειδὴς βάσις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀστέρων β, δ, π, ρ. Ἀπὸ τοῦ Ἀντάρεως προχωρεῖ πρὸς νότον σειρὰ ἀστέρων ἀποτελούντων οὐρὰν τοῦ *Σκορπίου*.

Οἱ ἑπόμενοι ἀστερισμοὶ τοῦ ζῳδιακοῦ ἀποτελοῦνται: ὁ *Τοξότης* ἐκ δύο ἀστέρων 2ου μεγέθους καὶ πέντε 3ου, ἐξ ὧν οἱ λ, δ, ε σχηματίζουσι τὸ τόξον καὶ οἱ σ, δ, γ τὸ βέλος· ὁ *Αἰγόκερως* ἐκ δύο ἀστέρων α καὶ β, 2ου μεγέθους, και τριῶν ἄλλων ἀμυδροτέρων σχηματιζόντων τρίγωνον γ, δ, ε· ὁ *Ὑδροχόος* σύγκειται καὶ αὐτὸς ἐκ τεσσάρων ἀστέρων 3ου μεγέθους, σχηματιζόντων τετράπλευρον πρὸς νότον τοῦ *Πηγάσου* ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς εὐθείας, ἥτις διέρχεται διὰ τῆς *Λύρας* καὶ τοῦ *Δελφῖνος*, μικροῦ ἀστερισμοῦ παρὰ τὸν *Γαλαξίαν*. Ὁ ζῳδιακὸς κύκλος κλείει μὲ τὸν ἀστερισμὸν τῶν *Ἰχθύων*, κείμενον πρὸς νότον τοῦ τετραγώνου τοῦ *Πηγάσου* καὶ τῆς *Ἀνδρομέδας*.

Ὠρίων, Μέγας καὶ Μικρὸς Κύων: Ὁ ὡραιότερος ἴσως ὅλων τῶν ἀστερισμῶν εἶναι ὁ τοῦ *Ὠρίωνος*, ὅστις εὑρίσκεται πρὸς νότον τοῦ *Ἡνιόχου* καὶ διακρίνεται εὐκόλως ἐκ τοῦ μεγάλου τετραπλεύρου ὅπερ σχηματίζουσιν οἱ ἀστέρες α (Bete gense β Rigel), γ (Bellatrix) καὶ χ (Saïph) καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ τριῶν ἐπ' εὐθείας ἀστέρων δ, ε, ζ οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν τελαμῶνα τοῦ *Ὠρίωνος*. Μεταξὺ ζ καὶ β *Ὠρίωνος* ὑπάρχει ὁμὰς ἐκ τριῶν ἀστέρων ὧν ὁ εἷς, ὁ θ *Ὠρίωνος* κεῖται ἐν τῷ μέσῳ θαυμασίου ἀδιαλύτου νεφελοειδοῦς.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ τελαμῶνος τοῦ *Ὠρίωνος* πέραν τοῦ ζ διέρχεται διὰ τοῦ λαμπροτέρου τῶν ἀπλανῶν, τοῦ Σειρίου ἢ α *Μεγάλου Κυνός*. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος περιέχει ἄλλους τέσσαρας 2ου μεγέθους καὶ πολλοὺς ἀμυδροτέρους.

Πρὸς νότον τῶν Διδύμων εὑρίσκεται ὁ ἀστερισμὸς τοῦ *Μικροῦ Κυνὸς* ὅστις διακρίνεται εὐκόλως διὰ τοῦ ἀστέρος α ἢ Προκυνός, σχηματίζοντος μετὰ τοῦ Πολυδεύκους καὶ τοῦ α *Ὠρίωνος* μέγα ἰσοσκελὲς περίπου τρίγωνον.

Πλὴν τῶν ἀστερισμῶν τούτων ὑπάρχουσι καὶ διάφοροι ἄλλοι ἧττον εὐδιάκριτοι, ὡς ὁ τοῦ *Λαγωοῦ*, τῆς *Κόμης τῆς Βερενίκης* καὶ τοῦ *Μικροῦ Λέοντος* μεταξὺ *Μεγάλης Ἄρκτου* καὶ *Λέοντος*, ὁ τοῦ *Δελφῖνος* πρὸς ἀνατολὰς τοῦ *Ἀετοῦ* καὶ ὁ τοῦ *Ἱππαρίου* παρὰ τὸν τοῦ *Πηγάσου*, ὁ τοῦ *Βέλους* καὶ τῆς *Ἀλώπεκος* μεταξὺ τῶν τοῦ *Ἀετοῦ* καὶ τοῦ *Κύκνου* καὶ διάφοροι ἄλλοι, ὡς ὁ τῆς *Ὕδρας*, τοῦ *Κόρακος*, τοῦ *Κρατῆρος*, τοῦ *Ἠριδανοῦ*, τῆς *Ἀργοῦς* κτλ., ὧν ἄλλοι μὲν δὲν περιέχουσι μεγάλου α μεγέθους ἀστέρας, ἄλλοι δὲ ἀνέρχονται εἰς μικρὸν ὕψος ὑπὲρ τὸν ἡμέτερον ὁρίζοντα καὶ ἄλλοι οἵτινες εἶναι ἐν μέρει μόνον ὁρατοὶ εἰς τὰ ἡμέτερα πλάτη.

Πρὸς εὐχερῆ ἀνεύρεσιν τῶν ἀστερισμῶν οἵτινες εἶναι ὁρατοὶ εἰς τὰ ἡμέτερα πλάτη, παραθέτομεν τὸν ἀνωτέρω πίνακα ὅστις παρέχει τὴν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ θέσιν αὐτῶν μετὰ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εὑρίσκονται ἐγγὺς τοῦ μεσημβρινοῦ περὶ τὰς 10ω μ. μ.

Ἀπόκλισις / *Ὀρθὴ ἀναφορὰ*	+ 90° ἕως + 50°	+50° ἕως +25°	÷25° ἕως 0°	0° ἕως−25°	*Ἐγγὺς τοῦ μεσημβρινοῦ περὶ τὰς 10ω μ. μ. κατὰ τὴν 1ην τοῦ μηνός :*
1ω—2ω	Κασσιόπη	Ἀνδρομέδα Τρίγωνον	Ἰχθύες Κριός	Κῆτος	*Νοεμβρίου*
3—4	—	Περσεὺς	Κριός Ταῦρος	Κῆτος Ἠριδανός	*Δεκεμβρίου*
5—6	Καμηλοπάρδαλις	Ἡνίοχος	Ταῦρος Ὠρίων	Λαγωὸς	*Ἰανουαρίου*
7—8	—	Λύγξ	Δίδυμοι Μικρ. Κύων	Μεγ. Κύων Μονόκερως	*Φεβρουαρίου*
9—10	—	Λύγξ	Καρκίνος	Ὕδρα Ἑξᾶς	*Μαρτίου*
11—12	Μεγ. Ἄρκτος	Μικρ. Λέων	Λέων Κόμη Βερενίκης	Κρατὴρ	*Ἀπριλίου*
13—14	Μεγ Ἄρκτος	Θηρ. Κύνες	—	Παρθένος	*Μαΐου*
15—16	Μικρ. Ἄρκτος	Βοώτης Β. Στέφανος	Ὄφις	Ζυγὸς	*Ἰουνίου*
17—18	Δράκων	Ἡρακλῆς	Ὄφις	Σκορπίος Ὀφιοῦχος	*Ἰουλίου*
19—20	—	Λύρα Ἡρακλῆς Κύκνος	Ἀετὸς Βέλος	Τοξότης	*Αὐγούστου*
21—22	Κηφεὺς	Κύκνος	Δελφὶν Ἱππάριον	Αἰγόκερως Ὑδροχόος	*Σεπτεμβρίου*
23—24	Κηφεὺς	—	Πήγασος	Ὑδροχόος	*Ὀκτωβρίου*

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— [ΛΑΟΓΡ.] Αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους λαϊκαὶ γνώσεις περὶ τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἀστερισμῶν δὲν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰς περὶ αὐτῶν ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων λαῶν. Εἶναι ἐξ ἴσου στοιχειώδεις ὅσον καὶ ἐκεῖναι, συνυφασμέναι δ' ἐπίσης πρὸς διαφόρους μυθοπλαστίας, τινὲς τῶν ὁποίων διατηροῦσιν ἴχνη τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μύθων. Οἱ ἁπλοὶ ἄνθρωποι, τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν ἄλλων χωρῶν, γνωρίζουν ἐκείνους σχεδὸν μόνον τοὺς ἀστερισμοὺς οἱ ὁποῖοι ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, καὶ ἐξακολουθοῦσι πορίζόμενοι ἐκ τῶν κινήσεων αὐτῶν ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς ἰδίας ἃς καὶ τότε χρησιμότητας διὰ τὰ γεωργικά των ἔργα καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὀνομασίας τῶν ἀστερισμῶν καὶ τῶν ἀστέρων, διά τινας μὲν ἐξ αὐτῶν διετηρήθησαν αἱ παλαιαί, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρεφθαρμέναι, εἰς ἄλλους δὲ ἐδόθησαν ὀνόματα νέα, δημιουργήματα κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς λαϊκῆς φαντασίας. Παραδόξως πως ἡ μεσολαβήσασα ἐμφάνισις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δὲν ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν λαϊκὴν ὀνοματολόγησιν τῶν ἄστρων. Κατὰ καιροὺς ἐπροτάθη καὶ ἐπεχειρήθη νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὰ ὀνόματα χριστιανικὰ («ἄστρον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», «ἄστρον τῆς Ἁγίας Θέκλης» κ.λ.π.), περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Εὐχέριος ἔγραφεν ὅτι ὁ Ἀρκτοῦρος παριστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Ὠρίων τοὺς μάρτυρας καὶ οἱ Ὑάδες τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' αἱ τάσεις αὗται δὲν ἐπεκράτησαν.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ ὀνομάζουν συνήθως τοὺς ἀστερισμοὺς «σημάδια», ἐνιαχοῦ δέ, ὡς εἰς τὴν Δωρίδα, «χουριά» («χωριά»). Διὰ τοὺς καθ' ἕκαστον δ' ἀστερισμοὺς αἱ ὀνομασίαι ποικίλλουν συνήθως κατὰ τόπους. Ἡ *Μεγάλη Ἄρκτος* ἐπὶ παραδείγματι, γνωστὴ γενικώτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρκούδα φέρει καὶ πληθὺν ἄλλων ὀνομάτων: «Ἅμαξα», «Ἁμάξι τοῦ Δαβίδ», «Κάραβος», «Ἀναποδοκάραβο», «Κλέφτης», «Ἀλέτρι», «Ἀλετροπόδα», «Ἑφτὰ ἀδέρφια», «Ἑφταπάρθενος χορός», «Συμπεθεριό» κ. ἄ. (βλ. καὶ λ. Ἄρκτος *[Λαογρ.]*).

Ὁ ἀστερισμὸς τῆς *Μικρᾶς Ἄρκτου* δὲν ἔχει ἰδίαν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ὀνομασίαν, μόνον δὲ ὁ εἰς αὐτὴν ἀνήκων πολικὸς ἀστὴρ εἶναι γνωστὸς ὡς «ἄστρο τῆς τραμουντάνας» ἢ «ἄστρο τῆς κλαδευτήρας».

Ὁ *Γαλαξίας*, κατὰ παράδοσιν ἥτις πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶται, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄχυρα σκορπισμένα στὸν οὐρανὸν («τοῦ παπᾶ τ' ἄχυρο» ἢ «τοῦ κουμπάρου τ' ἄχυρο»), προερχόμενα ἐκ κλοπῆς καὶ διαφυγόντα τῶν χειρῶν τοῦ κλέπτου. Ὁμοία δοξασία καὶ ἀντίστοιχοι ὀνομασίαι ἀπαντῶσι καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν Βοσνίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Δαλματίᾳ, Περσίᾳ, Ἀραβίᾳ κ.λ.π. καθὼς καὶ παρ' Ἑβραίοις. Ἡ παράδοσις ἐν τούτοις φαίνεται ἔχουσα ἑλληνικὴν τὴν προέλευσιν, διότι Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἐρατοσθένης ὀνομάζει ἐν τοῖς ἄλλοις τὸν Γαλαξίαν «ζώνην τοῦ ἐν σπουδῇ φεύγοντος ἀχυροκλόπου». Κοινοτέρα διὰ τὸν Γαλαξίαν εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἡ ὀνομασία «Ἰορδάνης ποταμός», ἀντίστοιχος πρὸς τὴν παρὰ Ρωμαίοις παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Γαλαξίας εἶναι ὁ ἱερὸς ποταμὸς Γάλλος, καὶ πρὸς τὰς ὀνομασίας ἃς δίδουν εἰς αὐτὸν οἱ Ἄραβες («ρεῦμα ποταμοῦ»), οἱ Ἰνδοὶ («Οὐράνιος Γάγγης»), οἱ Ἀνναμῖται («ἀσημένιος ποταμός»), οἱ Σῖναι («ποταμὸς τοῦ Οὐρανοῦ») κλπ. Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὁ Γαλαξίας ὀνομάζεται ἀκόμη καὶ «δρόμος τῆς Παναγίας» καὶ «ζουνάρι τῆς Καλόγριας».

Ὡς λαμπρότερον ἄστρον, μετὰ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην, ὁ λαὸς θεωρεῖ τὸν Αὐγερινὸν (τὴν *Ἀφροδίτην)*, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖται καὶ ἁπλῶς «ἀστέρι» ἢ «ἀστέρας». Ἡ ὀνομασία του ὡς Αὐγερινοῦ (ἢ καὶ ἄστρου τῆς αὐγῆς) ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀνατολὴν πρὸ τοῦ Ἡλίου. Τὸ ἴδιον ἄστρον λέγεται καὶ Ἀποσπερίτης διὰ τὴν παρουσίαν του ἐν τῷ οὐρανῷ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου. Θεωροῦσι δὲ οἱ πολλοὶ τὸν Ἀποσπερίτην ὡς ἀστέρα διάφορον τοῦ Αὐγερινοῦ, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐνόμιζον, ὀνομάζοντες αὐτὸν «Ἕσπερον» καὶ «Ἑωσφόρον», μέχρις οὗ ὁ Πυθαγόρας πρῶτος ἀνεγνώρισε τὴν ταυτότητα τῶν δύο ἀστέρων. Σύγχυσις ἐξ ἄλλου γίνεται συνήθως παρὰ τῷ λαῷ μεταξὺ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Διός, ὅστις ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἀνατολῇ πρὸ ταύτης καὶ παραπλανᾷ ἐνίοτε τοὺς γεωργοὺς ν' ἀρχίζουν τὴν ἐργασίαν των ἐνωρίτερον τοῦ κανονικοῦ, δι' ὃ καὶ Γελαντζῆς ὀνομάζεται ὁ Ζεὺς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄθροισμα τῶν *Πλειάδων* ὁ λαὸς ὀνομάζει Πούλιαν καὶ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς τὸν σημαντικώτερον ἐκ τῶν ἀστερισμῶν, διότι ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ πορεία του χρησιμεύει ὡς ὡρολόγιον εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς ποιμένας διὰ τὰ νυκτερινὰ καὶ ἑωθινά των ἔργα. Ὡς εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλου ἡ Πλειὰς ἄρχεται ἀνατέλλουσα πρὸ τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουνίου καὶ ἄρχεται δύουσα μετ' αὐτὸν περὶ τὸ τέλος Νοεμβρίου, αἱ

Digitized by Google

δὲ χρονολογίαι αὗται συμπίπτουσι πρὸς τὰ ὅρια διαχωρισμοῦ τῶν γεωργικῶν καὶ ποιμενικῶν ἐργασιῶν ἑκάστου ἔτους.

Κατά τινα εἰς τὰς Κυκλάδας παράδοσιν, αἱ Πλειάδες εἶναι ἀδελφαὶ ἐκ τῶν ὁποίων αἱ ἓξ ἐφόνευσαν τὴν ἑβδόμην (τὸ ἀμυδρῶς διακρινόμενον ἄστρον). Ἡ παράδοσις αὕτη δὲν ἀπέχει τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν Πλειάδων μύθων. Ἐπικρατεστέρα ὅμως εἶναι ἡ παράστασις τῆς Πούλιας ὡς ὄρνιθος συνοδευομένης ἀπὸ τοὺς νεοσσοὺς αὐτῆς, ἐξ οὗ καὶ Κλωσσαριὰ λέγεται ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀντίστοιχοι δὲ πρὸς ταύτην συναντῶνται καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἄλλας χώρας, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ («ἡ κόττα μὲ τὰ πουλιά της»), ἐν Γερμανίᾳ («ἡ κόττα μὲ τὰ ἑπτὰ κοττόπουλα») κ.λ.π.

Σημαντικὸν ρόλον παίζει ἡ Πούλια καὶ εἰς τὰς μαγγανείας, ὅπως καὶ ἡ Σελήνη· οὕτω τὰ ἐκτιθέμενα ἐπὶ τῶν στεγῶν μάγια δὲν ἀποκτοῦν τὴν θαυματουργόν των δύναμιν «ἂν ἡ Πούλια δὲν τὰ ἰδῇ».

Ὁ ἀστερισμὸς τοῦ *Ὠρίωνος*—κυρίως τὸ τμῆμα τῶν ἀστέρων τῆς ζώνης καὶ τοῦ ξίφους του—ὀνομάζεται συνήθως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, λόγῳ τοῦ σχήματός του, ἀλετροπόδι ἢ ἀλετροπόδα. Ἡ ὀνομασία αὕτη δὲν εἶναι νέα, ὡς καταδεικνύεται ἐκ χωρίου τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Θεοκρίτου, γράφοντος: «Ὠρίων, τὸ κοινῶς ἀλετροπόδιον λεγόμενον» (Ζ' 54). Παρόμοιαι ὀνομασίαι («ἄροτρον», «ζευγηλάτης» κ.λ.π.) ἀπαντῶνται καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Ἐν Θήρᾳ τὸν ὀνομάζουν «πήχη» καὶ ἐν Ἰκαρίᾳ «πῆχες», ἐννοοῦντες ὑπὸ τὰς ὀνομασίας ταύτας μόνον τῆς ζώνης τοὺς ἀστέρας. Εἰς τὰς Κυκλάδας ὑπάρχει παράδοσις καθ' ἣν ὁ Ὠρίων εἶναι ἐρωτευμένος μὲ τὴν Πούλιαν «καὶ κάθε τόσο τὴν κυνηγᾷ γιὰ νὰ τὴν πιάσῃ», τοῦτο δὲ διότι ἐπὶ πέντε μῆνας τοῦ ἔτους ἡ τροχιά του πρόσκειται πρὸς τὰς Πλειάδας. Ἀνάλογοι μῦθοι ἐφέροντο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, σήμερον δὲ οἱ Καμιλαρόοι τῆς Αὐστραλίας χαρακτηρίζουν τοὺς ἀστέρας τοῦ Ὠρίωνος ὡς νέους, τῆς δὲ Πλειάδος ὡς παρθένους, τὰς ὁποίας οἱ πρῶτοι προσπαθοῦν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ νυμφευθοῦν.

Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπαντῶνται πρὸς τούτοις οἱ ὀνομασίαι: «Πυροστιὰ» (ἑστία) διὰ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Ἡνιόχου*, «Σταυρὸς» διὰ τὸν τῆς *Ἀνδρομέδας*, «Ράβδος τοῦ Ἀαρὼν» διὰ τὸν τοῦ *Περσέως*, «Γεμελάκια» (δίδυμοι) διὰ τοὺς ἀστέρας λ καὶ ν τοῦ κέντρου τοῦ *Σκορπίου* κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Πολίτου* Σύμμεικτα, τόμ. Β'. — Τοῦ *ἰδίου* Παραδόσεις, τόμ. Α'. — *Στ. Κυριακίδου*, Ἑλληνικὴ Λαογραφία τόμ. Β'. Ω.

ἀστερίτης (ὁ). Λίθος τις πολύτιμος εὑρισκόμενος ἐντὸς θαλασσίου κητώδους ἰχθύος κατὰ τὸν Φώτιον (Βιβλιοθ. κῶδ. 190. σ. 153, 23)

Ἀστερίων καὶ *Ἀστέριος* *[Μυθολ.]*. — 1) Μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Κρητῶν ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν ἐρωμένην τοῦ Διὸς *Εὐρώπην* καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἄπαις υἱοθέτησε καὶ ἀνέθρεψε τοὺς ἐκ τοῦ Διὸς υἱοὺς αὐτῆς Μίνωα, Σαρπηδόνα καὶ Ραδάμανθυν. Κατ' ἄλλον μῦθον ὁ Ἀστερίων εἶχε μίαν κόρην, τὴν *Κρήτην*, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη ὁ Μίνως. Ἐλέγετο πρὸς τούτοις καὶ πατὴρ φυσικὸς καὶ οὐχὶ θετὸς τῶν τριῶν εἰρημένων ἡρώων ὁ Ἀστερίων.

— 2) Υἱὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος δωρηθέντος εἰς τὸν Μίνωα ταύρου καὶ τῆς Πασιφάης, ὁ καὶ *Μινώταυρος* κληθείς, ὁ «πρόσωπον ταύρου καὶ τὰ λοιπὰ ἀνδρὸς ἔχων» καὶ ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ ὑπὸ τοῦ Θησέως φονευθείς. Ἐλέγετο ὁ Ἀστερίων καὶ τοῦ Μίνωος υἱός. Ἡ ὑπὸ τῶν μύθων σύγχυσις τοῦ Διὸς ταύρου, πατρὸς τοῦ Μίνωος, Σαρπηδόνος καὶ Ραδαμάνθυος, πρὸς τὸν Ἀστέριον ἢ Ἀστερίωνα, λεγόμενον καὶ αὐτὸν πατέρα τῶν τριῶν εἰρημένων ἡρώων, ἤγαγε τοὺς ἑρμηνευτὰς νὰ διίδωσι τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Ἀστερίου ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Διός, *Ἀστερίου*, τοῦ ἡλιακοῦ δηλαδὴ Διός, ὅστις ἐτιμᾶτο ἐν Κρήτῃ καὶ εἶχε σύμβολον τὸν Ταῦρον. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἐπεκούρησαν καὶ τὰ νομίσματα τῆς κρητικῆς πόλεως Γόρτυνος, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ταύρου περιβάλλονται διὰ κύκλου ἀκτίνων.

— 3) Υἱὸς τοῦ *Τευτάμου* καὶ ἔγγονος τοῦ Δώρου, ὅστις ἤγαγεν εἰς Κρήτην Πελασγοὺς καὶ Αἰολεῖς.

—4) Ὁ υἱὸς τοῦ *Κομήτου* καὶ τῆς *Ἀντιγόνης*. Εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου ἀπεικονίζετο μετὰ τοῦ Πίσου τοῦ υἱοῦ τοῦ Περιήρους ἡνιοχῶν συνωρίδα.

—5) Ποτάμιος θεὸς ἐν Ἀργολίδι. Ὑπῆρξε μετ' ἄλλων θεῶν κριτὴς τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὅτε ἤριζον οὗτοι περὶ κατοχῆς τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κριταὶ ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς Ἥρας, ὁ Ποσειδῶν ἐξοργισθεὶς ἐξηφάνισεν ἐκ τῆς Ἀργολίδος τὸ ὕδωρ. Τοῦ Ἀστερίωνος τούτου αἱ θυγατέρες, Εὔβοια, Πρόσυμνα καὶ Ἀκραία, ἐλέγετο ὅτι ὑπῆρξαν καὶ τροφοὶ τῆς Ἥρας. ΚΑΨ.

—**Ἀστερίων**. Υἱὸς τοῦ *Αἰσχύλου*, γλύπτης. Ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονεύεται ὡς ἔργον αὐτοῦ ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνδριὰς τοῦ Σικυωνίου πύκτου *Χαιρέα* τοῦ υἱοῦ τοῦ Χαιρήμονος. ΚΑΨ.

Ἀστερίων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Χείμαρρος ἐν Ἀργολίδι ὅστις πηγάζων ἐκ τῆς παραφυάδος τοῦ Τρητοῦ Εὐβοίας καὶ ῥέων ὑπὲρ τὸ Ἡραῖον ἐξαφανίζεται ἐντὸς φάραγγός τινος. *Ἀστερίων* ὠνομάζετο καὶ ἡ παρὰ τὰς ὄχθας του φυομένη πόα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπλεκον στεφάνους καὶ ἀφιέρωνον εἰς τὸ Ἡραῖον οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

—2) Ὀροσειρά τις ἐν Ἠλείᾳ, παραφυὰς οὖσα τοῦ *Ἐρυμάνθου*. Πρὶν ὀνομασθῇ αὕτη Ἀστερίων ἐκαλεῖτο *Λάμπεια*, σήμερον δὲ καλεῖται *Ἀστρᾶς*. ΚΑΨ.

ἀστέριωτος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ὁ ἀστερέωτος (βλ. λ.).

ἀστέρνατα (τὰ) (Asternata) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ παλαιοντολόγου Gregory εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *καδσιδουλιδῶν ἀτελοστομάτων ἐχινοειδῶν* ζῴων. Γ. Κ. Γ.

Ἀστερνὸς *[Λαογρ.]*. Ἥρως νεοελληνικοῦ παραμυθιοῦ, ὅπου ἀπαντᾶται ἡ περὶ καταστερισμοῦ συνήθης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μυθοπλαστία. Ὁ *Ἀστερνὸς* καὶ ἡ ἀδελφή του *Πούλιω* καταδιώκονται ἀπὸ τὴν μητέρα των, θέλουσαν νὰ τοὺς σφάξῃ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἀνδρός της, ὁ ὁποῖος ἐπεθύμησε «νὰ φάῃ ἀνθρωπινὸ κρέας». Τὰ δυστυχισμένα παιδιὰ κατορθώνουν νὰ σωθοῦν καὶ φεύγουν εἰς ξένους τόπους, ὅπου ὅμως ἄλλαι τραγικαὶ περιπέτειαι τὰ ἀναμένουν. Εἰς τὸ τέλος «ὁ Θεὸς τὰ λυπήθηκε, κι' ἔτσι γίνηκε ἡ Πούλιω *πούλια* καὶ ὁ Ἀστερνὸς *αὐγερινός*».

Ν. Πολίτη, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τ. Α', σ. 203 210.
—Ω.

ἀστερόβλαστος (ὁ) (Asteroblastus Eichw) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μεσοκυστιδῶν κυστοειδῶν ἐχινοδέρμων* ζῴων. Ἡ θήκη τῶν ζῴων τούτων εἶναι ἀπεστρογγυλωμένη, κωνικὴ ἢ ὀφθαλμοειδής. Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα μόνον ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος (ἐν Ρωσίᾳ). Τὸ γένος δὲν ζῇ σήμερον. Γ. Κ. Γ.

Ἀστερόδεια καὶ *Ἀστεροδία*.—1) Καυκασία Νύμφη, προτέρα σύζυγος τοῦ Αἰήτου, μήτηρ τοῦ Ἀψύρτου (*Ἀπολ. Ρόδ.* 3,242). —2) Θυγάτηρ τοῦ Δηϊονέως, σύζυγος τοῦ Φώκου, μήτηρ τοῦ Κρίσου καὶ τοῦ Πανοπέως (Σχολ. Ἰλ. 2,52).—3) Σύζυγος τοῦ Ἐνδυμίωνος, περὶ οὗ ἐλέγετο ὅτι ἠράσθη αὐτοῦ ἡ Σελήνη καὶ ὅτι ἐγεννήθησαν ἐξ αὐτῆς θυγατέρες πεντήκοντα.—4) Θυγάτηρ τοῦ Εὐρυπύλου, ἐγγόνη τοῦ Τελέστορος, σύζυγος τοῦ Ἰκαρίου, μήτηρ τῆς Πηνελόπης (Φερεκύδ. π. Σχολ. Ὀδ. Ο,16).
ΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ἀστερόδερμος (ὁ) (Asterodermus Ag.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ρινοραγιδῶν σελαχίων ἐλασματοβραγχίων* ἰχθύων. Φέρει ραχιαῖα πτερύγια μετὰ μικρῶν ἀκανθῶν. Τὰ δερματικὰ λέπιά του εἶναι ἀρκούντως μεγάλα, φέροντα ἀστεροειδεῖς ἀκτινωτὰς διακοσμήσεις. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροδίκτυον (τό) (Asterodictyon) *[Βοτ.]*. Γένος χλωροφυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὑδροδικτυδῶν*. Εἶναι μονοκύτταρα φυτὰ κινούμενα διὰ βλεφαρίδων. Πολλαπλασιάζονται ἀγενῶς ἢ ἐγγενῶς διὰ συζεύξεως τῶν γαμετῶν ἢ γονιμοποιήσεως τοῦ ᾠοκυττάρου. Πάντα εἶναι φυτὰ τῶν γλυκέων ὑδάτων. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι, τά: *ἀστεροδίκτυον τὸ χιόνιον* (Asterodictyon nivalum) ἀπαντῶν ἐπὶ τῶν παγετώνων· *ἀστεροδίκτυον τὸ ὄμβριον* (Asterodictyon pluvialum), ὅπερ ἀναφαίνεται μετὰ τὴν βροχήν· *ἀστεροδίκτυον τὸ μόριον* (Asterodictyon morum) κ. τ. λ. Δ. Ν. Π.

ἀστερόδισκος (ὁ) (Asterodiscus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ πενταγωνικοῦ δίσκου τοῦ καλύπτοντος τὸ σῶμά των, ὅστις ἔχει ἀπεστρογγυλωμένα ἄκρα καὶ φέρει παχείας πλάκας ἐπὶ τῆς ραχιαίας αὐτοῦ ἐπιφανείας. Γνωστὸν τὸ εἶδος *ἀστερόδισκος ὁ κομψὸς* (Asterodiscus elegans) ζῶν εἰς τὰς περὶ τὴν Κίναν θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

— **ἀστερόδισκος** (ὁ) (Asterodiscus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συζυγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διατομιδῶν*. Μονοκύτταρα φυτὰ ἁπλουστάτης μορφῆς, ζῶντα εἰς ἁλμυρὰ ἢ ὑφάλμυρα ὕδατα. Δ. Ν. Π.

ἀστεροειδῆ *[Παλαιοζ.]*. Θαλάσσια ζῷα ἀναφανέντα ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας καμβρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τελείως διατηρούμενα ἀπολιθωμένα τοιαῦτα ζῷα εἶναι σπάνια ἀπολιθώματα, μόνον δὲ τοποθεσίαι τινὲς (Bundenbach) παρέχουν μέγα πλῆθος ἀρκετὰ τελείων ἀπολιθωμένων τοιούτων ζῴων. Παλαιοντολογικῶς ἡ κλάσις αὕτη ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τάξεις, τὰ *φανεροζώνια* καὶ τὰ *κρυπτοζώνια*. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἀστέρα: «ἀστεροειδὲς κόσμημα».

— *[Ἀστρονομ.]* Ἐκλήθησαν *ἀστεροειδεῖς* ὑπὸ τοῦ Sir William Herschel μικροί τινες πλανῆται, ἀνήκοντες εἰς τὸ ἡλιακὸν ἡμῶν σύστημα καὶ περιφερόμενοι περὶ τὸν Ἥλιον ἐν τῷ διαστήματι τῷ περιλαμβανομένῳ μεταξὺ τῶν τροχιῶν τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Διός. Τὰ σώματα ταῦτα καλοῦνται ὑπό τινων *πλανητοειδεῖς* καὶ συνηθέστερον *μικροὶ πλανῆται*, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς ὀκτὼ *μεγάλους* (βλ. λ. πλανῆται). Σ. Π.

ἀστερόεις, *—εσσα*, *—εν* ὁ πλήρης ἀστέρων: «ἀστερόεις οὐρανός»· «*ἀστερόεσσα*» λέγεται ἡ σημαία τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐκ τοῦ ὅτι εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῆς 48 ἀστέρες παριστῶντες τὰς ἰσαρίθμους πολιτείας ἐξ ὧν ἡ ὁμοσπονδία ἀποτελεῖται.

ἀστερόζῳα (τὰ) (Asterozoa, Sterntiere) *[Παλαιοζ.]*. Ἐν τῇ Παλαιοντολογίᾳ χαρακτηρίζεται μὲ τὴν ὀνομασίαν *ἀστερόζῳα* ἄθροισμα ἐχινοδέρμων θαλασσίων ζῴων, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὰς δύο καὶ σήμερον ἀπαντωμένας οἰκογενείας τῶν *ἐχινιδῶν* καὶ τῶν *ἀστεριδῶν* καὶ τὴν ἐκλείψασαν τοιαύτην τῶν *αὐλουριδῶν*.

Τὰ ζῷα τῆς ὁμοταξίας ταύτης παρουσιάζονται ἀπολιθωμένα τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας καμβρίου καὶ τῆς σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος, εὑρίσκονται δ' ἔκτοτε λείψανα τούτων ἀπολιθωμένα εἰς τὰ στρώματα ὅλων τῶν μετέπειτα γεωλογικῶν διαπλάσεων. Κατὰ κανόνα ἀπολιθωμένα ἀστερόζῳα εἶναι σπάνια ἀπολιθώματα καὶ παρουσιάζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ἐντὸς στρωμάτων σχηματισθέντων εἰς μικρὸν βάθος ἐν θαλάσσῃ. Ἀποτελοῦν μεταξὺ τῶν ἐχινοδέρμων ζῴων τὸν πλέον ὁμοιόμορφον καὶ διαρκέστερον τύπον, οὕτως ὥστε πολλὰ γένη τούτων, ζῶντα σήμερον, εἶναι γνωστὰ ὅτι ζοῦν ἤδη ἀπὸ τῆς ἰουρασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροθήκη (ἡ) (Asterotheca) *[Παλαιοφ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων φυτῶν, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μαραττιοειδῶν πτεριδοφύτων*. Τὰ σποράγγια τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι ᾠοειδῆ, ὀξύληκτα ἢ ἐλαφρῶς ἀμβλέα, συνηρμοσμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀστεροειδῶς ἀνὰ 4 ἕως 5. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος (λιθανθρακοφόρου περμίου περιόδου). Γ. Κ. Γ.

ἀστερόθριξ (ὁ) (Asterothrix) *[Βοτ.]*. Γένος κυανοφυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λιγκβυϊδῶν*. Τὸ γένος τοῦτο διακρίνεται ἐκ τῶν πολλαπλῶν νηματίων του, ἅτινα εἶναι ἄκλωνα, εὐθέα ἢ ἑλικοειδῶς περιεστραμμένα καὶ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὰ κύτταρα ἀποτελοῦνται ἐξ ὁμοειδῶν, δισκοειδῶν κυττάρων ἐπιδεκτικῶν περαιτέρω καταμερισμοῦ. Τὰ φυτὰ ταῦτα σχηματίζουσι πρασινομέλανα μεμβρανοειδῆ ἐπιχρίσματα ἐπὶ ὑγρῶν τόπων καὶ κατὰ μῆκος τῶν παραθαλασσίων οἰκημάτων. Δ. Ν. Π

ἀστεροΐτης (ὁ) (Astéroite) *[Ὀρυκτολ.]*. Παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *ἑδεμβεργίτου*. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροκαλαμίτης (ὁ) (Asterocalamites) *[Παλαιοφ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων φυτῶν, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πρωτοκαλαμαριαειδῶν πτεριδοφύτων κρυπτογάμων*. Εὑρίσκονται συνήθως ἐκ τῶν φυτῶν τοῦ γένους τούτου λιθοπυρῆνες τῆς ἐντεριώνης τοῦ κορμοῦ των ὡς καὶ φύλλα. Τὰ λείψανα τοῦ γένους τούτου ἀπαντῶνται μόνον ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροκέφαλος (ὁ) (Scabiosus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *διψακωδῶν*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς, ὧν πλεῖσται καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 80 εἴδη, ὧν γνωστότερα:

Ἀστεροκέφαλος ὁ ἀκεραιόφυλλος (Scabiosus integrifolia). Παρ' ἡμῖν τὸ εἶδος τοῦτο φύεται κυρίως εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *κουφολαχανίδα*.

Ἀστεροκέφαλος ὁ ἀρουραῖος.
Α='Ανθισμένη κορυφή.
Β=Καρπός.)

Ἀστεροκέφαλος ὁ ἀρουραῖος (Scabiosus arvensis), γνωστὸς παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα *κοιφολάχανο*. Τὰ ἀνωτέρω εἴδη ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι πιστεύεται παρὰ τῷ λαῷ, ὅτι ὁ τρώγων ταῦτα κωφαίνεται.

Ἀστεροκέφαλος ὁ κρητικὸς (Scabiosus cretica). Ἐν Ζακύνθῳ ὀνομάζεται *ἴβα*.

Ἀστεροκέφαλος ὁ λεπτὸς (Scabiosus tenuis). Ἀπαντᾷ ἐν ἀφθονίᾳ παρ' ἡμῖν καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *στιθώρι*.

Digitized by Google

Ἀστεροκέφαλος ὁ περιστερεὼν (Scabiosus columbaria). Γνωστὸς ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ψωρόχορτο*

Ἀστεροκέφαλος ὁ μελανοπόρφυρος (Scabiosus atropurpurea). Εἶναι ἰθαγενὲς εἶδος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *μαυρομμάτα*. Δ. Ν. Π.

ἀστερόκοκκος ὁ *μυκητοειδὴς* [*Μικροβ.*]. Καλεῖται οὕτω, ἕνεκα τῆς πολυμορφίας, ἣν ἐμφανίζει, ὁ μικροργανισμὸς εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ *περιπνευμονία τῶν βοῶν*. Εἶναι αὕτη μεταδοτικὴ νόσος, ἐπὶ τῶν βοῶν μόνον ἀναφαινομένη καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ ἐξιδρωματικῆς φλεγμονῆς, ἥτις συνήθως καταλαμβάνει τοὺς πνεύμονας καὶ τὸν ὑπεζωκότα ἢ τὸν μεσολάβιον καὶ ὑποπλεύριον συνεκτικὸν ἱστόν. Μεταδίδεται ἀπὸ βοὸς εἰς βοῦν διὰ λεπτοτάτων σταγονιδίων ἐκ πτυέλων, ἐκσφενδονιζομένων κατὰ τὸν βῆχα τῶν πασχόντων ζῴων. Τὸ μικρόβιον τοῦτο μόλις καθίσταται ὁρατὸν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον δι' ἰσχυροτάτης μεγεθύνσεως. Ἀνήκει δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν *διηθηνῶν ἰῶν*. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἐξίδρωμα ἐκ περιπνευμονίας τῶν βοῶν διηθηθὲν διατηρεῖ τὴν λοιμώδη αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ ἐπὶ τῶν συνήθων θρεπτικῶν ὑλικῶν καλλιεργία τοῦ ἀστεροκόκκου δὲν ἐπιτυγχάνεται. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν αὐτὸν ἐντὸς σάκκων ἐκ κολλωδίου, οὓς μετὰ τὴν ἐν τῷ αὐτοκαύστῳ ἀποστείρωσιν πληροῦμεν ζωμοῦ, ὃν ἐμβολιάζομεν δι' ἐλαχίστης ποσότητος περιπνευμονιακοῦ ὑγροῦ, τὰ σακκίδια δὲ ταῦτα κλείομεν εἶτα ἑρμητικῶς καὶ θέτομεν ἐντὸς τοῦ περιτοναϊκοῦ κύτους κονίκλων. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εὐνοϊκῶν ὅρων, οἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κύτει τοῦ περιτοναίου, τὰ μικρόβια ἄρχονται πολλαπλασιαζόμενα, μετὰ παρέλευσιν δὲ 14—20 ἡμερῶν ὁ τέως διαυγὴς ζωμὸς λαμβάνει ὄψιν ὀπαλίζουσαν, ἡ δὲ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις δεικνύει τὴν ἐν αὐτῷ ὕπαρξιν ἀπείρου πλήθους μόλις ὁρατῶν κοκκίων. Ἐπίσης κατέστη δυνατὴ καὶ ἡ ἐκτὸς τοῦ σώματος τοῦ ζῴου καλλιεργία τοῦ μικροβίου τούτου εἰς ζωμὸν Martin, εἰς ὃν προσθέτομεν 10—15% ὀροῦ αἵματος κονίκλων, ὅστις μετὰ τὸν ἐνοφθαλμισμὸν καὶ τὴν διατήρησιν ἐν θερμ. 37° λαμβάνει ὄψιν ὀπαλίζουσαν. Ἐξετάζοντες δὲ σταγόνα αὐτοῦ διὰ μεγενθύσεως 1200—1500, βλέπομεν ὅτι εἶναι πλήρης λεπτοτάτων ἀκινήτων κοκκίων, ἰσχυρῶς θλώντων τὸ φῶς. Καὶ ἐπὶ στερεῶν δὲ θρεπτικῶν ὑλικῶν δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν τὸ μικρόβιον διὰ τῆς εἰς τὸν ζωμὸν τοῦ Martin προσθήκης ἄγαρ καὶ ὀροῦ αἵματος. Ἐὰν ἐπαλείψωμεν τὴν ἐπιφάνειαν τοιούτου ὑλικοῦ διὰ μικροβιούχου ὑλικοῦ καὶ διατηρήσωμεν ἐν θερμ. 37°, βλέπομεν διὰ τοῦ φακοῦ ἢ δι' ἀσθενοῦς μεγενθύσεως ὅτι ἀνεπτύχθησαν στρογγύλαι, διαφανεῖς ἀποικίαι, ὁμοιάζουσαι πρὸς σταγονίδια δρόσου, διαμέτρου 0,3 χιλιοστομ., ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ὁποίων μετὰ παρέλευσιν 5 ἡμερῶν ἀναφαίνεται κοκκιώδης, ἀδιαφανής, καστανόχρους θηλή, περιβαλλομένη ὑπὸ λεπτῆς διαφανοῦς ζώνης βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μεγεθυνομένης καὶ λαμβανούσης διάμετρον ἑνὸς χιλιοστομέτρου. Αἱ ἀποικίαι αὗται εἶναι στερεῶς προσκεκολλημέναι ἐπὶ τοῦ θρεπτικοῦ ὑλικοῦ, οὕτως ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσπάσωμεν αὐτὰς διὰ σύρματος ἐκ λευκοχρύσου. Ἀποκόπτοντες ὅμως ταύτας διὰ ξυραφίου δυνάμεθα νὰ χρωματίσωμεν διὰ τῶν συνήθων χρωστικῶν μεθόδων, δι' ὧν χρώννυται εὐχερῶς, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ Gram. Ὡσαύτως ἐπὶ αἱματούχου ἄγαρ ἐπιτυγχάνεται ἡ καλλιέργεια τοῦ *ἀστεροκόκκου*, ἐὰν δὲ τὸ ἐπὶ τοιούτου ὑλικοῦ ἀναπτυσσόμενον ἀραιὸν ἐπίχρισμα χρωσθῇ κατὰ Giemsa, βλέπομεν ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ κόκκων καὶ λεπτοτάτων σωματίων, ὁτὲ μὲν κεκαμμένων, ὁτὲ δὲ περιεστραμμένων σπειροειδῶς ἢ ἐν σχήματι S. Εἰς παλαιότερα καλλιεργήματα παρατηροῦμεν ἀφθονωτέρας τὰς κοκκιώδεις μορφάς, ὡς καὶ μορφὰς ἐν εἴδει Y. Ἐπὶ ἐξετάσεως τῶν καλλιεργημάτων διὰ φωτισμοῦ ἐν σκοτεινῷ πεδίῳ καθίσταται ὁρατὴ καὶ μικρὰ ἅλως, περιβάλλουσα τὰ μικρόβια ταῦτα. Διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῶν καλλιεργημάτων τοῦ μικροβίου τούτου ἐν τῷ ὑποδορίῳ ἱστῷ βοὸς ἀναπτύσσεται οἴδημα ἐπεκτεινόμενον βαθμηδὸν μετὰ σφοδροῦ πυρετοῦ, πολλάκις ἀπολῆγον εἰς θάνατον. Τὰ διαφυγόντα τὸν θάνατον ζῷα καθίστανται ἄνοσα καὶ πρὸς τὴν αὐτόματον λοίμωξιν.

Ἂν ἐμβολιάσωμεν τὸν ἰὸν ὑπὸ τὸ δέρμα τῆς οὐρᾶς βοός, παράγεται ἐλαφρὰ νόσος, ἐπιφέρουσα ἀνοσίαν διαρκοῦσαν ἐπὶ 1—2 ἔτη. Ἡ μέθοδος ὅμως αὕτη δὲν χρησιμοποιεῖται μεγάλως, τὸ μὲν διὰ τὸ δυσεύρεστον τοῦ ἰοῦ, τὸ δὲ διότι ἐπιφέρει πολλάκις τὸν θάνατον. Διὰ βαθμιαίας ἐγχύσεως καθαρῶν καλλιεργημάτων τοῦ μικροβίου εἰς ἀνόσους βοῦς παρασκευάζεται ὀρός, δυνάμενος νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς διαγνωστικὸν σκοπόν, στερούμενος ὅμως θεραπευτικῆς καὶ προφυλακτικῆς δυνάμεως. Κ. ΣΑΒΒΑΣ

ἀστεροκύστις (ἡ) (Asterocystis) [*Φυτοπαθ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *χυτριδιιδῶν*. Παρασιτεῖ ἐπὶ τῶν νεαρῶν ριζῶν διαφόρων φανερογόνων (σταυρανθῶν, χεδροπῶν, ἀγρωστωδῶν κλπ.), τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν φαίνονται νὰ ὑποφέρουν ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ μύκητος τούτου. Μόνον εἰς τὸν λίνον προκαλεῖ σοβαρὰν νόσον, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *καῦσις τοῦ λίνου*. Προσβάλλει μόνον τὰ νεαρὰ φυτὰ λίνου τὰ ὁποῖα μαραίνονται, κιτρινίζουν καὶ ἀπονεκροῦνται, οὕτω δὲ σχηματίζονται εἰς τὰς φυτείας αὐτοῦ κηλῖδες, αἱ ὁποῖαι ἐπεκτείνονται ταχέως, ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι ὑγρός. Τὸ παράσιτον ἐγκαθίσταται εἰς τὰ ἄκρα τῶν ριζιδίων, εἰς τὰ ριζικὰ τριχίδια καὶ εἰς τὰ κύτταρα τῆς ζώνης αὐξήσεως καὶ τοῦ τριχοφόρου στρώματος καὶ ἐξελίσσεται κατόπιν εἰς ζῳοσποριάγγεια ἐλλειψοειδῆ, τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὁποίων κατατέμνεται εἰς πλῆθος μονοβλεφάρων ζῳοσποριῶν, τὰ ὁποῖα διαχεόμενα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μεταδίδουν τὴν νόσον εἰς τὰ πέριξ ὑγιᾶ φυτά. Ἡ μόλυνσις γίνεται διὰ τοῦ ἄκρου τῶν ριζῶν καὶ μόνον ὅταν τὸ φυτὸν εἶναι λίαν νεαρόν. Ἀργότερον σχηματί-

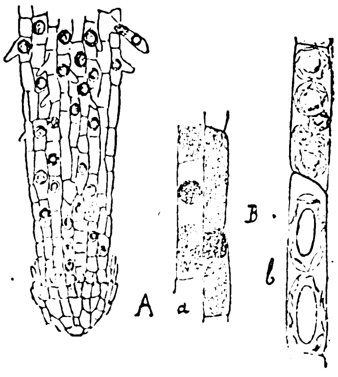

Asterocystis radicis.
[A=Ἄκρον ῥίζης λίνου προσβεβλημένης. B=Διάφορα στάδια ἐξελίξεως τοῦ μύκητος: α. ζῳοσποριάγγειον, β. ἔμμονα σπόρια (κύστεις).]

ζονται *ἔμμονα σπόρια* (κύστεις) μὲ παχεῖαν μεμβρᾶναν, σφαιροειδῆ ἢ ἐλλειψοειδῆ, ἔχοντα ὄψιν ἀστέρος ἐγγεγραμμένου ἐντὸς κύκλου ἢ ἐλλείψεως, ὧν ἡ βλαστικὴ δύναμις διαρκεῖ περὶ τὰ 8 ἔτη, εἰς τινας δὲ περιπτώσεις καὶ πλείονα. Διὰ τοῦτο ἡ νόσος διατηρεῖται ὑπὸ ἐνδημικὴν μορφὴν εἰς τὰ ἅπαξ μολυνθέντα ἐδάφη.

Τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν μέσον κατ' αὐτῆς τῆς ἀσθενείας εἶναι νὰ μὴ καλλιεργῆται λίνον, τοὐλάχιστον ἐπὶ ὀκταετίαν, εἰς ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφάνη αὕτη. Ὡς προφυλακτικὸν μέσον συνιστᾶται ἡ μετ' ἐπιμελείας ἐκρίζωσις τῶν νεαρῶν φυτῶν μετὰ τῶν ριζιδίων των, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς νόσου καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν, κατόπιν δὲ τὸ πότισμα τοῦ μολυσμένου ἐδάφους, ἰδίᾳ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κηλῖδος, μὲ διάλυμα φορμόλης 1% καὶ εἰς ποσότητα 5 λίτρων διαλύματος κατὰ τετρ. μέτρον. Π. Γ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἀστεροκωνίτης (ὁ) (Asteroconites Teller) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων θαλασσίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *βελεμνιτιδῶν διβραγχίων κεφαλοπόδων* ζῴων. Κατά τινας τὸ γένος τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ πιθανῶς μὲ τὸ γένος *αὐλακόκερας* τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Λείψανά του εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ Τιμόρ. Τὸ γένος τοῦτο δὲν ζῇ πλέον. Γ. Κ. Γ.

ἀστερολέπις (ὁ) (Asterolepis Eichw) [*Παλαιοζῳολ.*]. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστερολεπιδῶν ἀντιάρχων πλακοδέρμων* ἰχθύων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Ρωσίᾳ, Σκωτίᾳ, Maine, κλπ. Γ. Κ. Γ.

ἀστερόλη (ἡ) (Asterol) [*Φαρμ. Χημ.*]. Εἶναι *παραφαινυλοθειικὸς ὑδράργυρος* μετὰ *τρυγικοῦ ἀμμωνίου*

$$(C_6\,H_4\,(OH)\,SO_3)_2\,Hg + 4\left|\begin{array}{l}CH\,(OH)\,COONH_4\\ CH\,(OH)\,COONH_4\end{array}\right.$$

$+8H_{20}$ Λευκὴ ἢ ἀσθενῶς ἐρυθρωπὴ μικροκρυσταλλικὴ κόνις, βραδέως ἐν ὕδατι διαλυομένη πρὸς διαυγὲς ὀξίνου ἀντιδράσεως διάλυμα μὴ καθιζᾶνον οὔτε διὰ λευκώματος οὔτε δι' ὑδροθείου ἐν ψυχρῷ. Χρησιμεύει ὡς ἀντισηπτικὸν ἐκ διαλυμάτων 0,2—0,4% πρὸς πλύσιν πληγῶν καὶ ἐργαλείων, ἀντὶ τοῦ διχλωριούχου ὑδραργύρου, οὗτινος εἶναι ὀλιγώτερον δηλητηριώδης. Κ. Γ. Μ.

ἀστερόμφαλος (ὁ) (Asteromphalus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συζυγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διατομιδῶν*. Εἶναι μονοκύτταρα, διαφορωτάτης μορφῆς καὶ ἀπαντῶσι μονήρη ἢ κατὰ νηματοειδεῖς, ἁλυσοειδεῖς ἢ ριπιδοειδεῖς συστάδας διατεταγμένα. Τὰ φυτὰ ταῦτα ἐνέχουσιν ἐν τῷ κυττάρῳ αὐτῶν ὠχρὰ χρωματοφόρα, δισκοειδῆ σωμάτια, τὰ καλούμενα *ἐνδοχρωμικὰς πλάκας*, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ χλωροφύλλης καὶ ὀρφνῆς τινος χρωστικῆς οὐσίας, τῆς *διατομίνης*. Ἐντὸς τῶν κυττάρων ἐπίσης περιέχεται κεντρικός τις πυρὴν καὶ ἄφθονος κυτταρικὸς χυμός. Τὸ ὅλον κύτταρον κυκλοῦται ὑπὸ ἰδίας μεμβράνης, διαχωριζομένης ὑπὸ δύο ὁμοιομόρφων θυρίδων, αἵτινες ἐφάπτονται ἀλλήλων εἰσερχομένων τῶν χειλέων τῆς μιᾶς εἰς τὰ τῆς ἑτέρας, οὕτω δὲ σχηματίζονται δύο ἐπιφάνειαι, ἡ μία πλατεῖα καὶ πλήρης ποικίλων γλυφῶν καὶ λεπτοτάτων διαχαράξεων, καὶ ἑτέρα στενή· διὰ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιφανείας γίνεται ἡ τελεία ἐπαφὴ τῶν ἐν λόγῳ θυρίδων. Ἡ μορφὴ τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ποικίλη· ἄλλοτε ᾠοειδὴς ἢ τετράγωνος προμήκης καὶ ἄλλοτε στρογγύλη, τρίγωνος, δισκοειδής, βλεννοειδής, λογχοειδὴς κ. τ. λ. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου φύονται ἐπὶ στερεῶν ἀντικειμένων καὶ περιβάλλονται πολλὰ ὁμοῦ ὑπὸ βλένης. Τὰ μεμονωμένα τοιαῦτα ἢ πλέουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων ἢ ἕρπουσιν ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἢ ἐπὶ στερεῶν σωμάτων. Ἡ ἑρπυστικὴ κίνησις, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, προέρχεται ὑπὸ ρεύματος τῆς *πρωτοπλασματικῆς ὀφρύος* καλουμένης, ἥτις ἐμφανίζεται κατὰ τὰ πρανῆ τμήματα τοῦ φυτοῦ καὶ μεταξὺ τῶν χειλέων τῶν θυρίδων.

Οἱ *ἀστερόμφαλοι* ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς καὶ ἐντὸς γλυκέων, ὑφαλμύρων καὶ ἁλμυρῶν ὑδάτων. Εἴδη τινὰ φύονται καὶ εἰς ἔφυγρα μέρη. Ἕτερα εἴδη ζῶσιν ἐπὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν, ἐπὶ ὑδροβίων φυτῶν ἢ ἀποσυντεθειμένων οὐσιῶν καὶ διάγουσι βίον παρασιτικόν. Εἴδη τινὰ θαλάσσια στεροῦνται παντελῶς χλωροφύλλης καὶ παρασιτοῦσιν ἐπὶ διαφόρων ζωϊκῶν ὀργανισμῶν. Δ. Ν. Π.

ἀστεροξάνθιον (τὸ) (Asteroxanthium) [*Βοτ.*]. Γένος σχισιοφυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *δεσμιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῶν κυττάρων των, ἅτινα εἶναι μονήρη καὶ παρουσιάζουσι διαφορωτάτην μορφήν, ἐκκολπώσεις, φυμάτια, ἀκάνθας καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο συμμετρικῶν ἡμίσεων συνεσφιγμένων κατὰ τὸ μέσον των Πολλαπλασιάζονται διὰ καταμερισμοῦ, ὅστις συντελεῖται κατὰ τὸ σημεῖον τῆς περισφίξεως αὐτῶν καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ θυγατρικὸν κύτταρον αὐξάνεται ἐπὶ τοῦ κατατμηθέντος μέρους καὶ γίνεται ὅμοιον καὶ ἰσομεγέθες πρὸς τὸ μητρικὸν τοιοῦτον. Πλὴν τοῦ καταμερισμοῦ, τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου πολλαπλασιάζονται καὶ διὰ συζεύξεως, ἥτις λαμβάνει χώραν διὰ τῆς συνενώσεως τῶν πρωτοπλασμάτων τῶν δύο παρακειμένων κυττάρων, ἀφοῦ πρότερον διαλυθῶσιν αἱ μεμβρᾶναι τούτων κατὰ τὸ σημεῖον τῆς περισφίξεώς των· οὕτω παράγεται ζυγοσπόριον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκβλαστάνουσι δύο ἢ τέσσαρα φυτά. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη ζῶντα ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀστερόπεια [*Μυθολ.*]. —1) Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Φωκίδος Δηϊόνος, υἱοῦ τοῦ Αἰόλου, καὶ τῆς Διομήδης, θυγατρὸς τοῦ Ξούθου. Εἶχε τέσσαρας ἀδελφούς, τοὺς Αἰνετόν, Ἄκτορα, Φύλακον καὶ Κέφαλον, τὸν ὁποῖον ἀνήρπασεν, ἐρασθεῖσα αὐτοῦ, ἡ Ἠώς.— 2) Μία τῶν θυγατέρων τοῦ Πελίου, αἵτινες «φεύγουσαι τὰ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς ὀνείδη» (εἶχον καταμελίσει αὐτὸν κατὰ συμβουλὴν τῆς Μηδείας) κατέφυγον εἰς Ἀρκαδίαν, μετὰ τὸν θάνατόν των δὲ ἐτάφησαν ἐν Μαντινείᾳ ἔνθα ἐδεικνύοντο οἱ τάφοι των. Ὑπῆρχε καὶ εἰκὼν ταύτης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔργον τοῦ ζωγράφου *Μίκωνος*, ὅστις καὶ πρῶτος, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὠνόμασε ταύτην, ἀνώνυμον μέχρις αὐτοῦ, *Ἀστερόπειαν*. ΚΑΨ.

Ἀστερόπη [*Μυθολ.*].—1) Θυγάτηρ τοῦ ποταμίου θεοῦ Κεβρῆνος καὶ σύζυγος τοῦ Αἰσάκου, υἱοῦ τοῦ Πριάμου ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Ἀρίσβης, θυγατρὸς τοῦ Μέροπος. Ταύτην, ἀποθανοῦσαν, πενθῶν ὁ σύζυγος Αἴσακος (βλ. λ.) «ἀπωρνεώθη».

—2) Μία τῶν Πλειάδων, θυγάτηρ τοῦ Ἄτλαντος καὶ μήτηρ (κατ' ἄλλον μῦθον σύζυγος) τοῦ Οἰνομάου ἐκ τοῦ Ἄρεως. Ἐκαλεῖτο καὶ *Στερόπη*.

—3) Θυγάτηρ τοῦ Κηφέως καὶ τῆς Τεγέας, *Στερόπη* ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου καλουμένη. Εἰς ταύτην ἔδωκεν ὁ Ἡρακλῆς τὸν δωρηθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς χαλκοῦν βόστρυχον τῆς Γοργόνος ἐντὸς ὑδρίας, ἵνα, ἐὰν ἐπέλθωσι κατὰ τῆς Τεγέας οἱ Ἀργεῖοι, ἀνυψώσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν τειχῶν, χωρὶς νὰ τὸν ἴδῃ πρότερον, τρὶς πρὸς κατατρόπωσίν των, καὶ οὕτως ἔπεισε τὸν βασιλέα τῆς Τεγέας Κηφέα, φοβούμενον ν' ἀφήσῃ ἀφύλακτον τὴν πόλιν του, νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τῶν εἴκοσι υἱῶν του κατὰ τῆς Λακεδαίμονος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἡρακλέους, θέλοντος νὰ τιμωρήσῃ τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἱπποκόωντα καὶ τοὺς υἱούς του, καὶ διότι ἐβοήθησαν τὸν Νηλέα, ὅτε ἐπολέμει κατ' αὐτοῦ, καὶ διότι ἐφόνευσαν τὸν υἱὸν τοῦ Λικυμνίου. ΚΑΨ

Ἀστερόπη (Asterope ἢ Sterope) [*Ἀστρονομ.*]. Ὄνομα ἑνὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀστέρων τῆς συστροφῆς τῶν *Πλειάδων*. Σ. Π.

Digitized by Google

—**Ἀστερόπη** (Asterope) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερομενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 233. Ἀνεκαλύφθη τῇ 11 Μαΐου 1883, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: α=2,660, Τ=1584 ἡμ., e=0,101, i=7°. 39'. L=282°. 57', Ω=222°. 40'. καὶ π=345°. 16'. Σ. Π.

ἀστερόπη (ἡ) (Asterope) *[Ζωολ.]*. Γένος ζωνοσκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χαιτοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀλκιοπιδῶν*. Τὸ τέλειον ζῷον ἔχει μῆκος 16 ἑκατοστομέτρων, διάμετρον 2 χιλιοστομέτρων καὶ τὸ σῶμά του ἀποτελεῖται ἀπὸ 160 ἀρθρώσεις ἢ κρίκους. Ἴδιον διακριτικὸν τῶν ζῴων τούτων εἶναι ἡ τελεία διαφάνεια τοῦ σώματός των, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παρουσία των δὲν εἶναι αἰσθητὴ εἰμὴ μόνον ἐκ τῶν ὑπερβολικῶς ἀνεπτυγμένων ὀφθαλμῶν των. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ἡ *ἀστερόπη ἡ γνησία* (Asterope candida). Διακρίνεται διὰ τὸ εὔθραυστον σῶμά της, ὅπερ φέρει τελείως διακεκριμένας ἀρθρώσεις καὶ παμμεγίστους ὀφθαλμούς, τῶν ὁποίων ἡ κόγχη περιβάλλεται ὑπὸ λεπτοτάτων ἀκανθῶν. Δ. Ν. Π.

—**ἀστερόπη** (ἡ) (Asterope) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁμαλινιδῶν*. Εἶναι θάμνοι ἢ δενδρύλλια φυόμενα εἰς τὴν Μαδαγασκάρην. Δ.Ν.Π.

ἀστεροπητὴς (ὁ)· λέξις ὁμηρικὴ ὡς ἐπίθετον τοῦ Διός. ὁ ἀστραπηβόλος· ἡ λέξις γνώριμος καὶ ἐκ τῆς παρὰ Λουκιανῷ χρήσεως: «ὦ Ζεῦ φίλιε καὶ ξένιε καὶ ἑταιρεῖε καὶ ἐφέστιε καὶ ἀστεροπητά... καὶ νεφεληγερέτα . . .».

ἀστεροπληθὴς (ὁ, ἡ).—ἐς (τό)· ὁ πλήρης ἀστέρων: «οὐρανὸς ἀστεροπληθής».

ἀστεροσερὶς (Asteroseris) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων κοραλλίων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν *φουγκίδαι* τῶν ἑξακοραλλίων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροσκοπεῖον (τό)· ὁ τόπος, τὸ ἵδρυμα ὅποθεν ἐξετάζονται καὶ μελετῶνται τὰ οὐράνια σώματα διὰ τῶν καταλλήλων ὀργάνων.

—*[Ἀστρον.]* Καλοῦνται οὕτω τὰ ἱδρύματα ἐκεῖνα ἐν τοῖς ὁποίοις τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων ἐκτελοῦνται κυρίως ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις, ἐνίοτε δὲ καὶ διάφοροι ἄλλαι ὑπαγόμεναι εἰς συγγενεῖς πρὸς τὴν ἀστρονομίαν κλάδους, ἤτοι μετεωρολογικαί, μαγνητικαί, σεισμολογικαὶ κτλ. Σὺν τῷ χρόνῳ, ὅταν πᾶσαι αἱ συγγενεῖς αὗται ἐπιστῆμαι ἐτελειοποιήθησαν εἰς ὃ σημεῖον σήμερον εὑρίσκονται, πολλαχοῦ ἱδρύθησαν εἰδικὰ ἱδρύματα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰδικῶν παρατηρήσεων καὶ οὕτω πλὴν τῶν ἀστεροσκοπείων ἤρχισαν νὰ λειτουργῶσι μετεωροσκοπεῖα μαγνητοσκοπεῖα, σεισμοσκοπεῖα κτλ. Ἐνταῦθα θὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν κυρίως *ἀστεροσκοπείων*.

Τὰ ἀστεροσκοπεῖα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. — Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα, δυσκόλως θὰ δυνηθῶμεν νὰ καθορίσωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἀστεροσκοπεῖον. Πρὸ τοῦ 600 π.Χ. δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι εἰδικὰ ἱδρύματα διὰ τὴν μελέτην τῶν ἄστρων. Ἴσως ὡς ἀστεροσκοπεῖα θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡρισμένοι ἀνοικτοὶ χῶροι, ὅπου διάφοροι ἀστρονόμοι εἶχον ἱδρύσει το πρῶτον ἴσως ἀστρονομικὸν ὄργανον, τὸν *γνώμονα*, καὶ ἐξετέλουν δι' αὐτοῦ ἐν ὑπαίθρῳ τὰς πρώτας των παρατηρήσεις. Ὡς τοιοῦτος χῶρος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ λόφος τῆς *Πνυκὸς* ἐφ' οὗ κατὰ τὴν Ε' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐξετέλει τὰς παρατηρήσεις του ὁ Ἀθηναῖος ἀστρονόμος *Μέτων*, καὶ ὁ *Λυκαβηττός*, ἀφ' οὗ παρετήρει *Φαεινὸς ὁ μέτοικος*. Τοιοῦτον ἐπίσης θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀστεροσκοπεῖον ὅπερ εἶχεν ἱδρύσει ἐν *Κνίδῳ ὁ Εὔδοξος*, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Στράβων. Ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ αἱ φιλοσοφικαὶ ἔρευναι ἐξήντλησαν ὅλα τὰ μέσα, καὶ ἡ ἐπιμελὴς συλλογὴ καὶ φύλαξις στοιχείων ἐκ παρατηρήσεων ἐθεωρήθη οὐ μόνον σκόπιμος ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἄξιον λόγου ἀστεροσκοπεῖον παρὰ τῇ σχολῇ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπερ ἐξηκολούθησε λειτουργοῦν ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη δηλ. μέχρι τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους τοῦ Β' μ.Χ αἰῶνος. Σημαντικὰς τελειοποιήσεις εἰς τὰ ὄργανα τῶν ἀστεροσκοπείων καὶ δὴ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρεία ἐπήνεγκον ὁ *Ἐρατοσθένης*, ὁ *Ἵππαρχος* καὶ ὁ *Πτολεμαῖος*.

Τὰ ἑλληνικὰ ἐν τούτοις ἀστεροσκοπεῖα ἱδρύθησαν ἀναμφιβόλως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν χαλδαϊκῶν, διότι οὐδεμίαν παρουσιάζουσιν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ὀγκώδη κτίρια τόσων τῶν Ἰνδῶν ὅσον καὶ τῶν Αἰγυπτίων, τῶν ὁποίων αἱ περίφημοι πυραμίδες, ὡς ἐκ τοῦ προσανατολισμοῦ καὶ τῶν σχέσεων τῶν διαστάσεων αὐτῶν πρὸς διάφορα ἀστρονομικὰ καὶ γεωδαιτικὰ στοιχεῖα, φαίνεται, ὅτι ἐχρησίμευον διὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἄστρων. Πρὸς τὴν ἀρχαιότητα τῶν αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀστεροσκοπείων ἁμιλλᾶται καὶ ἡ τῶν σινικῶν, δοθέντος ὅτι καὶ ἐν τῷ Οὐρανίῳ κράτει ἡ ἀστρονομία ἐκαλλιεργεῖτο ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἀκόμη χρόνων. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀστεροσκοπεῖα ὑπῆρχον καὶ εἰς πάντα τὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκαλλιεργοῦντο αἱ ἀστρονομικαὶ σπουδαί. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ παρουσία διαφόρων πυργοειδῶν κατασκευασμάτων παρὰ διαφόροις ναοῖς, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς διδακτήρια, ἅτινα ἠθέλησάν τινες νὰ παραστήσωσιν ὡς κωδωνοστάσια· τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβές, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ χρῆσις τῶν κωδώνων εἰς τοὺς ναοὺς εἶναι μεταγενεστέρα. Τοιοῦτον ἀστεροσκοπεῖον διέθετεν ἡ ἐν *Τραπεζοῦντι* σχολὴ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὑπῆρχον δὲ ἀναμφιβόλως καὶ πολλὰ ἄλλα ἐν τῇ ἀσιατικῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν μετέπειτα ἱδρυθέντων ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν ὁ μᾶλλον προηγμένος ἐν τῷ πολιτισμῷ λαὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ὅτι οὗτοι ἐχρημάτισαν διδάσκαλοι τῶν Ἀράβων ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τοῖς βιομηχανίαις, εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι τὰ πρῶτα ἀραβικὰ ἀστεροσκοπεῖα οὐ μόνον ἱδρύθησαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Βυζαντινῶν ἀλλὰ καὶ ἐφωδιάσθησαν δι' ὀργάνων βυζαντινῆς κατὰ τὸ πλεῖστον κατασκευῆς. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀραβικῶν ἀστεροσκοπείων ἀναφέρονται τὸ τῆς *Δαμασκοῦ* καὶ τὸ τῆς *Βαγδάτης* ἅτινα ἱδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Χαλίφου *Ἀλ-Μαμοὺν* κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος.

Διάσημον ἐπίσης ὑπῆρξε καὶ τὸ ἐν *Μοκαττὰμ* ἐγγὺς τοῦ Καΐρου ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ χαλίφου *Χακὶμ* περὶ τὸ 1000 μ. Χ. ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Ἴβν Ἰουνὶς* συνετάγησαν οἱ περίφημοι *χακιμῖται πίνακες* τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν πέντε πλανητῶν. Τὸ παράδειγμα τῶν Ἀράβων ἀκολουθοῦντες καὶ οἱ χάναι τῶν Μογγόλων ἵδρυσαν ὁ μὲν *Οὐλανοῦ Χὰν* τῷ 1260 λαμπρὸν ἀστεροσκοπεῖον ἐν *Μαραγκᾶ* τῆς ΒΔ Περσίας, ἔνθα ὁ *Νασὶρ ἐδ δὶν* συνέταξε τοὺς *ἰλκχανείους πίνακας*, κατὰ δὲ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα ὁ ἔγγονος τοῦ Ταμερλάνου *Οὐλοὺγ βέης* ἕτερον ἐν *Σαμαρκάνδῃ*, ἐν τῷ ὁποίῳ συνέταξεν οὐ μόνον πίνακας τῶν πλανητῶν ἀλλὰ καὶ νέον κατάλογον τῶν ἀπλανῶν.

Τὰ νεώτερα ἀστεροσκοπεῖα —Ὅταν ἡ Ἀστρονομία μετελαμπαδεύθη διὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ διὰ τῶν Βυζαντινῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ ζῆλος περὶ τὰς ἀστρονομικὰς ἐρεύνας ἐν τῇ Δύσει, ἡ ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως ἀστεροσκοπείων πρὸς ἐκτέλεσιν παρατηρήσεων διὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς θεωρίας τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων καθίστατο ὁλονὲν αἰσθητοτέρα.

Ἂν καὶ ἡ Ἀστρονομία ἐδιδάσκετο εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, ἡ ἐκτέλεσις ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἐξηκολούθει ἐπὶ 200 ἔτη νὰ ἀποτελῇ ἰδιωτικὴν ἀσχολίαν ὡρισμένων ἀτόμων. Τὸ πρῶτον ἐν Ἑσπερίᾳ ἀστεροσκοπεῖον ἱδρύθη τῷ 1472 ἐν *Νυρεμβέργῃ* ὑπὸ τοῦ πλουσίου *Bernhard Walther*, ὅστις ἐπί τινα ἔτη συνειργάσθη μετὰ τοῦ διασήμου ἀστρονόμου *Ρεγιομοντάνου*. Ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τούτῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξηκολούθησαν αἱ παρατηρήσεις μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ τῷ 1504, ἀνεκαλύφθησαν πλεῖ-

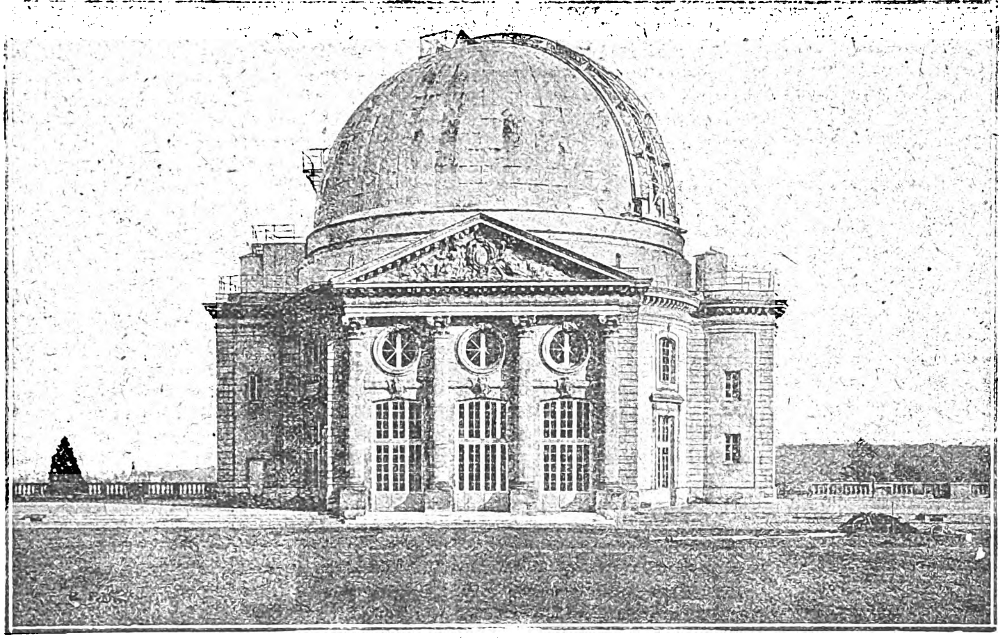

Ὁ θόλος τοῦ ἐν Meudon Ἀστεροσκοπείου.

[Ἔχει ἐσωτερικὴν διάμετρον 19μ. καὶ ὕψος 25μ., στεγάζει δὲ τὸ μεγαλύτερον διαθλαστικὸν τηλεσκόπιον τῆς Εὐρώπης.]

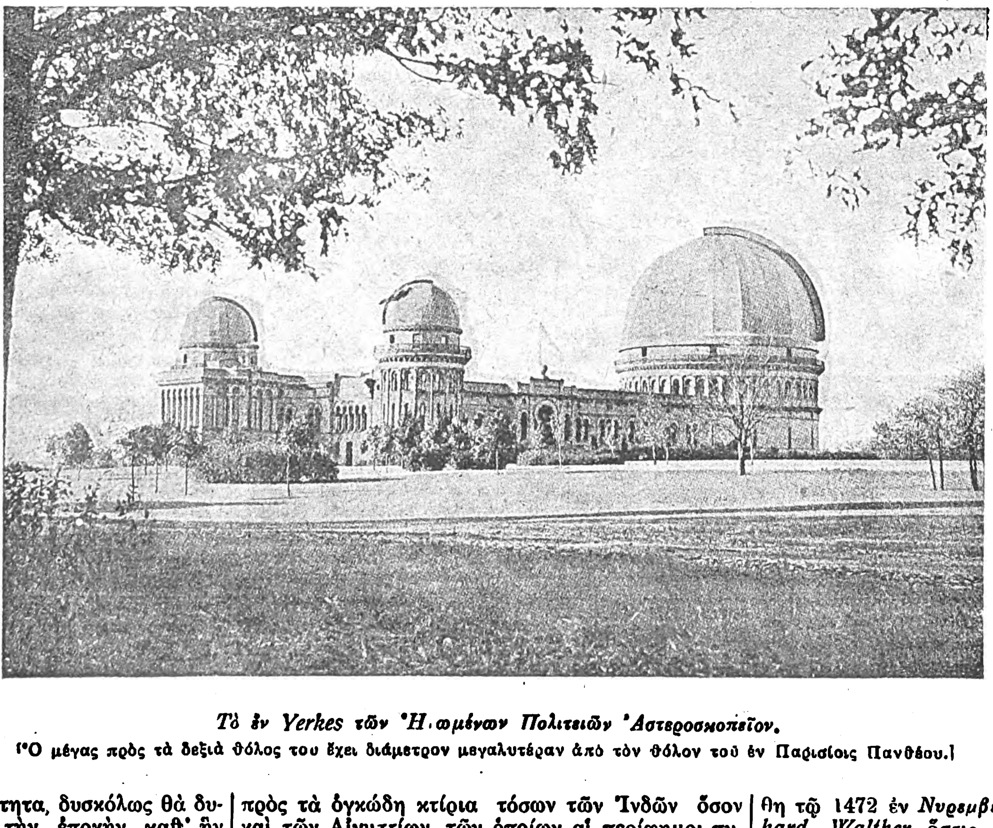

Τὸ ἐν Yerkes τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἀστεροσκοπεῖον.

[Ὁ μέγας πρὸς τὰ δεξιὰ θόλος του ἔχει διάμετρον μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸν θόλον τοῦ ἐν Παρισίοις Πανθέου.]

Digitized by Google

σται νέαι μέθοδοι παρατηρήσεως καὶ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐκεῖθεν ἕλκει τὴν ἀρχὴν ἡ ἀναγέννησις τῆς *πρακτικῆς Ἀστρονομίας*. Πλήρη ὄντως ἐπανάστασιν εἰς τὰς μεθόδους παρατηρήσεως ἐπέφερον τὰ δύο διάσημα ἀστεροσκοπεῖα ἅτινα ἱδρύθησαν κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα, ἤτοι τὸ τοῦ *Τύχωνος* ἐπὶ τῆς δανικῆς νήσου Hven (ἐν λειτουργίᾳ ἀπὸ 1576 - 1597) καὶ τὸ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Κάσσελ *Γουλιέλμου Δ'* (1561 - 1597). Ὁ Τύχων ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις διεῖδε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκτελέσεως μακρᾶς σειρᾶς ἀκριβῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένου προγράμματος καὶ διὰ διαφόρων ὀργάνων. Ἐξετέλεσε πολλὰς παρατηρήσεις οὐ μόνον ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ οἱ παρ' αὐτῷ βοηθοί του, οὕτω δὲ τὸ ἐν *Οὐρανιουπόλει* ἀστεροσκοπεῖόν του δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ διασημότερα τῶν συγχρόνων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὤθησις ἣν ὁ Τύχων ἔδωκεν εἰς τὴν πρακτικὴν Ἀστρονομίαν, ὥστε αὕτη ἤρξατο διδασκομένη καὶ εἰς τὰ πανεπιστήμια, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτα τὸ τοῦ Leiden καὶ τῆς Κοπεγχάγης ἵδρυσαν ἰδικά των ἀστεροσκοπεῖα. Μεγάλα ἰδιωτικὰ ἀστεροσκοπεῖα ἀπαντῶσι καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὡς τὸ τοῦ *Johannes Hevelius* ἐν *Δάντσιγ*, ἡ ἵδρυσις ὅμως βασιλικῶν ἀστεροσκοπείων, ὡς τοῦ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Greenwich, μαρτυρεῖ ὁποία σημασία ἤρχισε ν' ἀποδίδεται εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ὑπὸ τῶν διαφόρων κυβερνήσεων καὶ ἄλλων ὀργανισμῶν.

Ὄργανα καὶ παρατηρήσεις. Τὰ ἐν τοῖς διαφόροις ἀστεροσκοπείοις χρησιμοποιούμενα ὄργανα ὑπέστησαν σημαντικὰς μεταβολὰς κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως διακόσια ἔτη. Ὅταν ἱδρύθησαν τὰ πρῶτα βασιλικὰ ἀστεροσκοπεῖα, τὰ κυριώτερα ὄργανα αὐτῶν ἦσαν ὁ *παρατοίχιος κύκλος* πρὸς μέτρησιν τῶν ζενιθίων ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεσουρανήσεώς των, καὶ ὁ *ἑξᾶς* πρὸς μέτρησιν τῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων, πρὸς εὕρεσιν τῆς διαφορᾶς τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν αὐτῶν δι' ἁπλοῦ ὑπολογισμοῦ. Τὰ ὄργανα ταῦτα ἐτελειοποιήθησαν βραδύτερον διὰ τῆς χρήσεως τῶν *διοπτρῶν* καὶ τῶν *μικρομέτρων* Ὅταν ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς ἕλξεως, κατέστη αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀκριβείας τῶν συμπερασμάτων ἅτινα παρεῖχον αἱ θεωρίαι ἐν σχέσει πρὸς τὰς κινήσεις τῶν μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ἡ ὁλονὲν αὔξουσα ἀνάγκη τῆς ἐκτελέσεως ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστέρων παρατηρήσεων ὑπηγόρευσε τὴν κατασκευὴν ὁλονὲν τελειοτέρων ὀργάνων. Ἡ ἐπινόησις τῆς *μεσημβρινῆς διόπτρας*, ἥτις ἀντικατέστησε τὸν ἑξᾶντα, ἐπέτρεψε τὸν ἀπ' εὐθείας προσδιορισμὸν τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν, τὰ ὡρολόγια καὶ τὰ χρονόμετρα ἐβελτιώθησαν σημαντικῶς καὶ τέλος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος οἱ ἀστρονόμοι ἤρχισαν νὰ ἐπιδιώκωσιν ὄχι πλέον τὴν κατασκευὴν ἀλανθάστων ὀργάνων καὶ συσκευῶν, ἀλλὰ νὰ προσπαθῶσι νὰ προσδιορίζωσι τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα τὰ ὄργανα ἐν τῇ ἀτελείᾳ τῆς κατασκευῆς των εἰσάγουν εἰς τὰς παρατηρήσεις καὶ νὰ λαμβάνωσιν αὐτὰ ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν, πρὶν ἢ συγκρίνωσι τὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς θεωρίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐγένετο ἐπίσης καὶ ὁ συνδυασμὸς τοῦ παρατοιχίου κύκλου πρὸς τὴν μεσημβρινὴν διόπτραν καὶ ἐσχηματίσθη οὕτω νέον ὄργανον, ὁ λεγόμενος σήμερον *μεσημβρινὸς κύκλος*.

Ἐνῷ ἡ ἀνάγκη τῆς παρακολουθήσεως τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν πλανητῶν ὅσον τὸ δυνατὸν τακτικώτερον ηὔξανε τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν τῶν ἀστεροσκοπείων, νέοι κλάδοι τῆς ἀστρονομίας ἀπῄτουν νέας ἐρεύνας πρὸς νέας κατευθύνσεις. Μέχρι τοῦδε οἱ ἀπλανεῖς ἐθεωροῦντο ὡς σώματα μὴ ἔχοντα σημασίαν τινὰ ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ πλὴν τῆς χρήσεως αὐτῶν ὡς σταθερῶν σημείων πρὸς ἔλεγχον τῶν κινήσεων τῶν πλανωμένων ἄστρων. Ὅταν ὅμως ἀνεκαλύφθη ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἀπλανῶν ἔχουσιν ἰδίας κινήσεις, ἡ προσοχὴ τῶν ἀστρονόμων ἐστράφη καὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ οὕτως ἤρξατο ὁ μετ' ἀκριβείας προσδιορισμὸς τῶν θέσεων τῶν ἀπλανῶν καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων οἵτινες ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀστέρες συγκρίσεως κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν *κομητῶν*. Τοιουτοτρόπως τὸ πεδίον δράσεως ἐν ταῖς μεσημβριναῖς παρατηρήσεσι ηὐρύνθη σημαντικῶς.

Προσέτι ἡ συνεχῶς αὔξουσα ὀπτικὴ δύναμις τῶν τηλεσκοπίων ἐπέτρεπεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ἀνακάλυψιν νέων ἀγνώστων σωμάτων, ὡς λ. χ. τῶν *διπλῶν ἀστέρων* καὶ τῶν *νεφελοειδῶν*, καὶ προσέθετον εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀστεροσκοπείων νέαν ἐργασίαν ἀφορῶσαν εἰς τὴν μελέτην τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν ἄστρων. Αἱ τοιούτου εἴδους ἔρευναι ἐν τούτοις εἶχον ἀφεθῆ ἐπὶ πολὺ εἰς τοὺς ἐρασιτέχνας ἀστρονόμους, μόλις δὲ περὶ τὸ 1830 τὰ μεγάλα ἀστεροσκοπεῖα ἐπελήφθησαν αὐτῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῇ φασματικῆς ἀναλύσεως, τῆς φωτομετρίας καὶ τῆς φωτογραφίας ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἔτι μᾶλλον ηὔξησε τὴν ποικιλίαν καὶ τὸν ὄγκον τῆς ἐν τοῖς ἀστεροσκοπείοις ἐκτελουμένης ἐργασίας, εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε παρέστη ἀνάγκη σήμερον ὅπως πολλὰ ἀστεροσκοπεῖα περιορίσωσι τὴν δρᾶσίν των εἰς ὡρισμένους μόνον κλάδους καὶ εἰδικότητας. Θὰ ἦτο δύσκολον ἐν τούτοις νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀστεροσκοπεῖα εἰς ὡρισμένας κατηγορίας ἀναλόγως τῶν εἰδικῶν αὐτῶν ἀσχολιῶν, διότι πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἤλλαξαν εἰδικότητας σὺν τῷ χρόνῳ, ἄλλων δὲ αἱ ἔρευναι διέπονται ὑπὸ τοπικῶν καὶ ἐθνικῶν ἀναγκῶν.

Ἐν ἑκάστῳ τῶν μεγάλων ἀστεροσκοπείων αἱ διάφοροι ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι κατανέμονται μεταξὺ προσωπικοῦ ἐξ εἰδικῶν ἐπιστημόνων τελούντων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἱδρύματος. Εἴς τινα τῶν ἀστεροσκοπείων τὸ πρόγραμμα τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν ὁρίζεται ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις καὶ τὸ κατανέμει εἰς τὸ ὑπ' αὐτὸν προσωπικόν, εἰς ἄλλα ὅμως ἕκαστος ἀστρονόμος, ἀναλόγως τῶν εἰδικῶν γνώσεων αὐτοῦ, ἐπιδίδεται εἰς ὡρισμένα θέματα τῆς ἐκλογῆς του. Ὁ τρόπος καθ' ὃν δημοσιεύονται αἱ ἐν ἑκάστῳ ἀστεροσκοπείῳ ἐκτελούμεναι ἐργασίαι καὶ παρατηρήσεις ποικίλλει ἀναλόγως τῶν μέσων ἅτινα τὸ ἵδρυμα διαθέτει καὶ τοῦ πρὸς δημοσίευσιν ὑλικοῦ. Τὰ μεγαλύτερα ἀστεροσκοπεῖα δημοσιεύουσι τὰ «Χρονικὰ» (Annales) αὐτῶν ἢ τὰς «Παρατηρήσεις» των ὑπὸ μορφὴν περιοδικῶς ἐκδιδομένων τόμων, τὰ μικρότερα ὅμως καταφεύγουσιν εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ δι' ὧν καθιστῶσι γνωστὰς τὰς ἐρεύνας των εἰς τὸ κοινὸν ὑπὸ τύπον συνοπτικῆς ἀνακοινώσεως.

Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀστεροσκοπείων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ ἑξῆς: τῶν *Παρισίων* (1667), τοῦ *Γκρήνουῖτς* (1675), τοῦ *Βερολίνου* (1706), τῆς *Πετρουπόλεως* (1725), τῆς *Γοττίγγης* (1734), τῆς *Βιέννης* (1758), τοῦ *Παλέρμου* (1787) κτλ. Σήμερον ἑκάστη πανεπιστημιακὴ πόλις συντηρεῖ καὶ ἀστεροσκοπεῖον, οὕτω δὲ ἤδη ὑπάρχουσι πλὴν τῶν ἰδιωτικῶν ἄνω τῶν 300 ἀστεροσκοπείων, ἐξ ὧν περὶ τὰ 130 ἐν Εὐρώπῃ καὶ 20 ἐν τῷ Νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ.

Τὰ τηλεσκόπια: Ἐξ ὅλων τῶν συγχρόνων ἀστεροσκοπείων τοῦ κόσμου τρία ἔχουσι τὰ μεγαλύτερα *διοπτρικὰ ἰσημερινὰ τηλεσκόπια*: α') τὸ τοῦ *Γέρκις* (Yerkes) ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Βισκόνσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (διάμετρος φακοῦ 1 μ. 02, ἑστιακὴ ἀπόστασις 18 μ., 6, ἔτος ἐγκαταστάσεως 1897)· β') τὸ τοῦ *Λὶκ* (Lick) ἐν Καλιφορνίᾳ (διάμετρος 0μ.9, ἑστιακὴ ἀπόστασις 17μ.20, ἔτος ἐγκαταστάσεως 1882) καὶ γ') τὸ τοῦ *Μεδὸν* (Meudon) πλησίον τῶν Παρισίων (διάμετρος 0μ 83, ἑστιακὴ ἀπόστασις 16μ, ἔτος ἐγκαταστάσεως 1889).

Ὡς ἐκ τῆς εὐκολωτέρας καὶ εὐθυνοτέρας κατασκευῆς τῶν *κατοπτρικῶν τηλεσκοπίων* ἀριθμοῦνται σήμερον περισσότερα ἀστεροσκοπεῖα διαθέτοντα ἰσχυρότατα κατοπτρικὰ τηλεσκόπια διαμέτρου ἀνωτέρας τῶν προαναφερθέντων διοπτρικῶν. Ἐκ τούτων κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα πέντε:

α') τὸ τοῦ *Ὄρους Οὐΐλσων* (Mount Wilson) ἐν Καλιφορνίᾳ, οὗτινος τὸ κάτοπτρον ἔχει διάμετρον 2μ.57. Τὸ τηλεσκόπιον τοῦτο, οὗτινος ἡ ἑστιακὴ ἀπόστασις εἶναι 21 μ., ἐγκατεστάθη τῷ 1920.

β') τὸ τοῦ *Βὲρς Κάσσελ* ἐν Βαρσονστάουν τῆς Ἰρλανδίας (διάμ 1μ.8, ἑστιακὴ ἀπόστασις 16μ.3, ἔτος ἐγκαταστάσεως 1845).

γ') τὸ τῆς *Ὀττάβας* ἐν Καναδᾷ (διάμ. 1μ.8, ἑστιακὴ ἀπόστασις 15 μ., ἔτος ἐγκαταστάσεως 1845).

δ') τὸ τοῦ *Χάρβαρδ* ἐν Μασαχουσέτῃ (διάμ. 1μ 5, ἑστιακὴ ἀπόστασις 8 μ., ἔτος ἐγκαταστάσεως 1891).

ε') τὸ τῆς *Μελβούρνης* (διάμ. 1μ.2, ἑστιακὴ ἀπόστασις 8μ 45, ἔτος ἐγκαταστάσεως 1870).

Περίπου ἑκατὸν ἀστεροσκοπεῖα ἔχουσι τηλεσκόπια ὧν ὁ φακὸς ἢ τὸ κάτοπτρον ἔχουσι διάμετρον ἀνωτέραν τῶν 0μ 5 καὶ ἑστιακὴν ἀπόστασιν μείζονα τῶν 3μ. διὰ τὰ κατοπτρικὰ καὶ μείζονα τῶν 2μ. διὰ τὰ διοπτρικά.

Πλὴν τῶν μεγάλων τηλεσκοπίων ἅπαντα τὰ μεγάλα ἀστεροσκοπεῖα διαθέτουσι καὶ ἄλλα μικρότερα διὰ διαφόρους ἐρεύνας.

Ἐθνικὸν Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν.--Ἱδρύθη (μῆκ. 1ω· 34λ· 52δ· Α., πλάτ. 37°. 58'. 19'' 71, ὕψος 107μ·) χάρις εἰς τὰς ἀόκνους ἐνεργείας τοῦ *Γεωργίου Κ. Βούρη*, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, δαπάναις τοῦ βαρώνου *Γεωργίου Σ. Σίνα*, γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ. Οὗτος προέτεινε τῷ 1840 εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὴν ἰδίαις δαπάναις ἵδρυσιν ἀστεροσκοπείου ἐν Ἀθήναις, ζητῶν συγχρόνως παρ' αὐτῆς ὅπως ὑποδειχθῇ ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν ἵδρυσιν τοιούτου ἐπιστημονικοῦ ἱδρύματος χῶρος. Ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ὁρισθεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς ἵδρυσιν ἀστεροσκοπείου, εἰς ἣν μετέσχον ὡς μέλη ὁ καθηγητὴς Γ. Βούρης καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Schaubert μεταξὺ τῶν προταθέντων λόφων τοῦ Ἀγχέσμου, τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῶν Νυμφῶν ἐξέλεξε τὸν τελευταῖον ὡς πληροῦντα πάντας τοὺς ὅρους τοὺς ἀπαιτουμένους διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ ἀστεροσκοπείου.

Τὴν 28ην Ἰουνίου (8 Ἰουλίου) 1842 ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἀστεροσκοπείου καθ' ὃν χρόνον συνέβαινεν ἀξιοσημείωτον ἀστρονομικὸν φαινόμενον, ἤτοι ἔκλειψις Ἡλίου. Ὁ καταρτισμὸς τῶν σχεδίων τοῦ κτιρίου ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ βαρώνου Σίνα εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας Schaubert καὶ Th. Hansen, οἵτινες κατήρτισαν αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ διασήμου ἀστρονόμου τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Ἀλτόνας Schumacher.

Ἡ οἰκοδομὴ ἀρξαμένη κατ' Ὀκτώβριον 1843 ἐπερατώθη τὸ ἔαρ τοῦ 1846, ἡ δὲ συνολικὴ δαπάνη διὰ τὸ γήπεδον, τὸ κτίριον καὶ τὰ ὄργανα ἀνῆλθον εἰς ἥμισυ περίπου ἑκατομμύριον δραχμῶν.

Τὰ ὄργανα δι' ὧν ὁ βαρῶνος Σίνας ἐπροίκισε τὸ ἵδρυμα ἦσαν: ἓν ἰσημερινὸν διοπτρικὸν τηλεσκόπιον κατασκευαστοῦ Ploessl καὶ διαμέτρου 0μ 158, εἷς μεσημβρινὸς κύκλος κατασκευαστοῦ Starke - Fraunhofer διαμέτρου 0μ 094, δύο ἐκκρεμῆ, τὸ ἓν κατασκευαστοῦ Berthoud καὶ τὸ ἕτερον Kessel, πέντε μικραὶ διόπτραι δι' ἀναζήτησιν κομητῶν καὶ διὰ διαφόρους ἄλλας ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, ἓν χρονόμετρον Kessel καὶ πλήρης σειρὰ μετεωρολογικῶν ὀργάνων.

Ὁ καθηγητὴς Κ. Βούρης, ὅστις ἐδίδασκεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ πλὴν τῆς Φυσικῆς καὶ τὴν Ἀστρονομίαν, διορισθεὶς πρῶτος διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν ἐνεκαινίασε τὴν λειτουργίαν τοῦ ἱδρύματος διὰ τῆς ἐκτελέσεως μεσημβρινῶν παρατηρήσεων τῇ 8/21 Σεπτεμβρίου 1846, ἔκτοτε δὲ ἠσχολήθη εἰς διαφόρους ἀστρονομικὰς καὶ μετεωρολογικὰς ἐργασίας. Συνεπείᾳ ὅμως σοβαρᾶς νόσου ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς Βιέννην πρὸς περίθαλψιν τῆς ὑγείας του, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τῇ 14/27 Ἰουλίου 1860.

Ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1855 ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀστεροσκοπείου ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν ἀπό τινος ἐργαζόμενον ἐν τῷ ἱδρύματι καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἰ. Γ. Παπαδάκην. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1858 ὁ Σίμων Σίνας, υἱὸς τοῦ βαρώνου Γ. Σίνα, ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας ὡς διευθυντὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου τὸν Γερμανὸν ἀστρονόμον Johann Friedrich Julius Smith, ὃν ἐμισθοδότει κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἴδιος, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἡ οἰκογένεια τοῦ Σ. Σίνα.

Ὁ Σμὶτ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην διαφόρων ἐπισκευῶν τοῦ κτιρίου καὶ τῶν ὀργάνων, δι' ἃς ὁ Σίμων Σίνας ἐδαπάνησε περὶ τὰς 500 χιλιάδας δραχμῶν. Ὁ Σμὶτ διετέλεσε διευθυντὴς ἐπὶ 26 ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξετέλεσε πλῆθος ἀστρονομικῶν, μετεωρολογικῶν, ὑψομετρικῶν καὶ γεωφυσικῶν ἐν γένει παρατηρήσεων, ἃς ἐδημοσίευσεν εἰς δύο σειρὰς δημοσιευμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Δημοσιεύσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν». Ἀμφότεραι αἱ σειραὶ αὗται ἐδημοσιεύθησαν γερμανιστί· καὶ ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει δύο τόμους ἀφιερωμένους εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, ἤτοι παρατηρήσεις κομητῶν καὶ ἰδίᾳ μακρὰν μελέτην τοῦ κομήτου τοῦ Donati (1858) μετὰ σχεδίων αὐτοῦ, καὶ παρατηρήσεις διαττόντων, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τριῶν τόμων περιέχει πάσας τὰς ἄλλας ἐργασίας τοῦ Σμίτ. Ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἀστρονομικῶν ἐργασιῶν τοῦ Σμὶτ θεωρεῖται καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθεὶς τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Σελήνης.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμὶτ τὸ Κράτος ἐχορήγει μόνον 5000 δραχμῶν ἐτησίως διὰ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ καὶ τινας ἀνάγκας τοῦ ἱδρύματος, ὁ δὲ βαρῶνος Σ. Σίνας ἐχορήγει ἐτησίως 10.000 φράγκων διὰ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ διευθυντοῦ Ἰουλίου Σμίτ, πλὴν ἄλλων ποσῶν ἅτινα ἐδαπάνα ἑκάστοτε διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ ἱδρύματος. Τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ ἵδρυμα στοργὴν καὶ γενναιοδωρίαν ἐσυνέχισε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (15/28 Ἀπριλίου 1876) ἡ Ἰφιγένεια Σ. Σίνα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλίου Σμὶτ (6 Φεβρουαρίου 1884 ν. ἡ.).

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰ. Σμὶτ ἡ Κυβέρνησις ἀνέθεσε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν Δ. Κοκκίδην, καθηγητὴν τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ὅστις εἰργάζετο ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ ὡς ἀστρονόμος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰουλίου Σμίτ. Βραδύτερον ἐψηφίσθη ἐν τῇ Βουλῇ εἰδικὸς νόμος κανονίζων τὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἱδρύματος, ἥτις τὸν Ἰούνιον τοῦ 1890 ἀνετέθη εἰς τὸν ἐν Παρισίοις τότε σπουδάζοντα τὴν ἀστρονομίαν *Δ. Αἰγινήτην*. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ Ἐθνικὸν ἡμῶν ἀστεροσκοπεῖον ἔτυχε συστηματικῆς ὀργανώσεως. Κατηρτίσθη πρὸ τοῖς ἄλλοις ἡ ἀπαραίτητος ἐπιστημονικὴ βιβλιοθήκη διὰ τῆς ἀγορᾶς διαφόρων ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, πινάκων, καταλόγων κτλ., περισυνελέγησαν, ὑπελογίσθησαν καὶ ἐταξινομήθησαν αἱ παλαιότεραι μετεωρολογικαὶ καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις καὶ τέλος ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργία τοῦ ἱδρύματος διὰ τοῦ ἐπὶ κυβερνήσεως *Θ. Δηλιγιάννη* ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Βουλῆς νόμου «περὶ Ὀργανισμοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ τῶν Σταθμῶν αὐτοῦ». Διὰ τοῦ νόμου τούτου τὸ ἀστεροσκοπεῖον διῃρέθη εἰς τρία τμήματα, τὸ Ἀστρονομικόν, τὸ Μετεωρολογικὸν καὶ τὸ Γεωδυναμικόν.

Ὁ Μετεωρολογικὸς σταθμός. Ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἀστεροσκοπείου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ *Μετεωρολογικοῦ τμήματος*. Οὕτω συνεπληρώθη ἡ σειρὰ τῶν μετεωρολογικῶν ὀργάνων τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐν τῷ

Digitized by Google

Ἀριστερᾷ: Τὸ κύριον κτίριον τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

Δεξιᾷ: Ὁ θόλος τοῦ μεγάλου ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου.

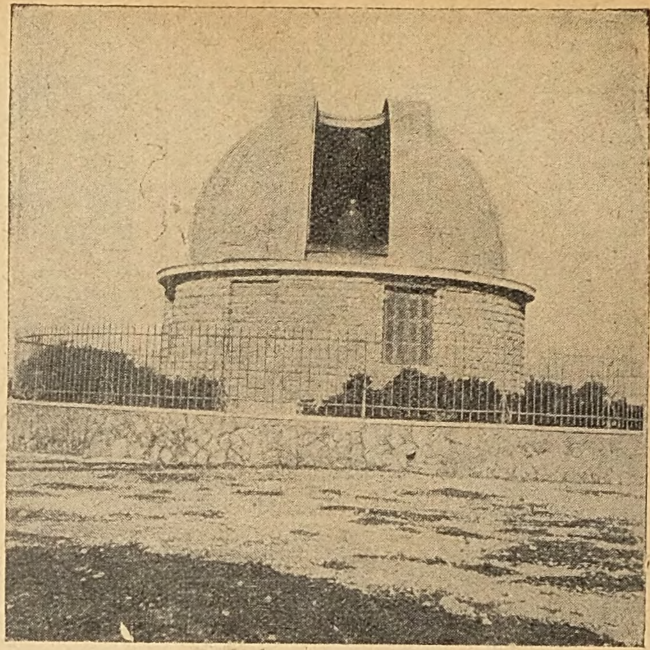

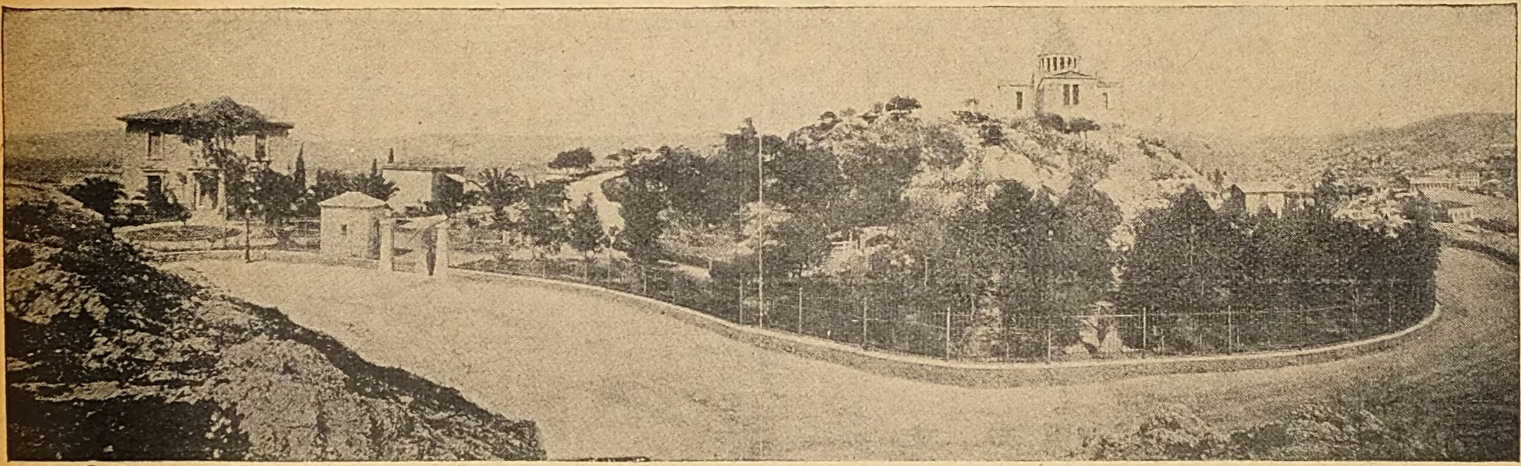

Γενικὴ ἄποψις τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

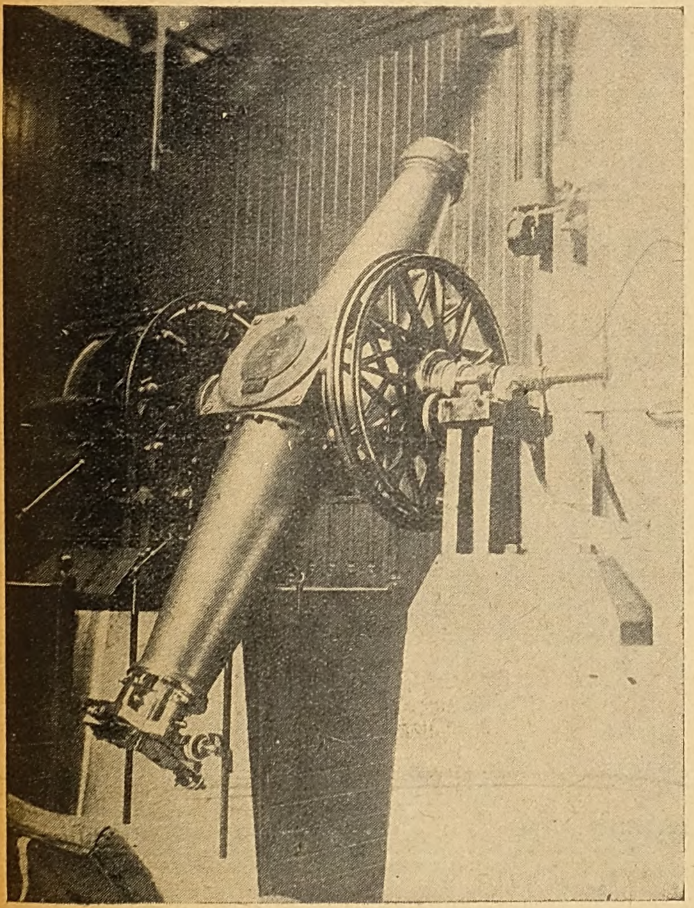

Ὁ μεσημβρινὸς κύκλος τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

Τὸ μεσημβρινὸν τηλεσκόπιον τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν

Digitized by Google

ὁποίῳ ἱδρύθη πλέον ὁριστικῶς *Μετεωρολογικὸς σταθμὸς* πρώτης τάξεως, συγχρόνως δὲ ἐγκατεστάθησαν καὶ διάφοροι σταθμοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ὁλονὲν αὐξανόμενοι κατ' ἀριθμὸν ἀνέρχονται σήμερον εἰς 80 ἔναντι 22 μόνον τοῦ 1895. Πάντες οἱ σταθμοὶ οὗτοι λειτουργοῦσιν ἤδη κανονικῶς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καθηγητῶν τῶν Φυσικομαθηματικῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, καὶ ἀποστέλλουσιν ἀνελλιπῶς δὶς τῆς ἡμέρας τηλεγραφικῶς εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τὰ στοιχεῖα τῶν καθ' ἑκάστην τρὶς τῆς ἡμέρας ἐκτελουμένων ὑπ' αὐτῶν καθ' ὡρισμένας ὥρας (9ω 14ω 21ω) μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, αἵτινες ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς διὰ τοῦ δέκτου τοῦ ἀσυρμάτου τοῦ ἀστεροσκοπείου λαμβανομένας πληροφορίας ἐξ ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς χρησιμεύουσιν εἰς σύνταξιν τῆς προγνώσεως τοῦ καιροῦ τῆς ἑπομένης καὶ τοῦ ἡμερησίου μετεωρολογικοῦ δελτίου.

Ὁ σεισμογράφος. Τὴν διοργάνωσιν τοῦ Μετεωρολογικοῦ τμήματος ἠκολούθησεν ἡ τοῦ *Γεωδυναμικοῦ*. Αἱ πρῶται σεισμολογικαὶ παρατηρήσεις ἐγίνοντο διὰ τοῦ ἐν Ρώμῃ ἀγορασθέντος σεισμοσκοπίου Brassart καὶ ἑτέρου δωρηθέντος εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον ὑπὸ τοῦ P. Faccini, διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Ρώμης. Βραδύτερον ἠγοράσθη ὁ σεισμογράφος συστήματος Agamemnone καὶ ἤρχισε συγχρόνως ἡ ἔκδοσις εἰδικοῦ Σεισμολογικοῦ δελτίου. Κατὰ τὸ 1910 τὸ Γεωδυναμικὸν τμῆμα ἐπλουτίσθη διὰ τῆς ἀγορᾶς τελειοτέρου σεισμογράφου τύπου Mainka, κατὰ τὸ 1922 διὰ τῆς δωρεᾶς τελειοτάτου ὁριζοντίου σεισμογράφου τύπου Wiechert δωρηθέντος ὑπὸ ὁμογενοῦς διαμένοντος ἐν Ἀμβούργῳ, τῷ δὲ 1927 δι' ἀγορᾶς εὐπαθεστάτου κατακορύφου σεισμογράφου τύπου Wiechert.

Βραδύτερον διὰ δωρεῶν, ἃς συνέλεξεν εἰδικὴ ἐπιτροπή, ἠγοράσθησαν τὰ δύο μεγάλα τηλεσκόπια, ἤτοι τὸ μέγα ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον Δωρίδου (κατασκευαστοῦ Gautier, διαμέτρου 0μ 40 καὶ ἑστιακῆς ἀποστάσεως 5,μ.) καὶ ὁ μεσημβρινὸς κύκλος Συγγροῦ (τοῦ αὐτοῦ κατασκευαστοῦ, διαμέτρου 0μ.162 καὶ ἑστιακῆς ἀποστάσεως 2μ.), ὅλα τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν, ἓν ἐκκρεμές, ἓν χρονόμετρον καὶ εἷς χρονογράφος Fénon καὶ τὸ παρὰ τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν οἰκόπεδον. Πρὸς τούτοις ἀνηγέρθησαν τὰ ἀναγκαιοῦντα κτίρια καὶ ἐγένοντο αἱ ἀπαιτούμεναι ἐν αὐτοῖς ἠλεκτρικαὶ καὶ ἄλλαι ἐγκαταστάσεις.

Τὸ Ἀστρονομικὸν τμῆμα. Κατ' ἀρχὰς ὠργανώθη «Ὑπηρεσία ρυθμίσεως τῶν χρονομέτρων τοῦ Πολεμικοῦ καὶ τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ», συστηματοποιηθείσης τῆς ὑπηρεσίας τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀκριβοῦς τοπικῆς ὥρας διὰ τῆς ἐκτελέσεως τικτικῶν μεσημβρινῶν παρατηρήσεων τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὑπὸ τοῦ βαρώνου Γ. Σίνα δωρηθέντος Μεσημβρινοῦ κύκλου Starke. Ἀξιοσημείωτος ἐνίσχυσις τῆς ὡρονομικῆς ὑπηρεσίας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ν. Ζιρίφη δωρεὰ εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον 20 ἠλεκτρικῶν ὡρολογίων μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ρυθμιστοῦ αὐτῶν συστήματος *Hipp*.

Σπουδαιοτάτην δωρεὰν ἐξ 8.000 λιρῶν ἐκληροδότησεν εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον ὁ *Μαρῖνος Κοργιαλένιος*, ἵνα χρησιμοποιηθῶσι πρὸς ἀγορὰν καὶ ἐγκατάστασιν μεγάλου ἰσημερινοῦ τηλεσκοπίου.

Ἅπασαι αἱ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀστεροσκοπείῳ Ἀθηνῶν γενόμεναι παρατηρήσεις καὶ λοιπαὶ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι ἀπὸ τῆς ἀναδιοργανώσεως αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1927 ἐδημοσιεύθησαν γαλλιστὶ εἰς δέκα ὀγκώδεις τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Annales de l'Observatoire National d'Athènes». (Βλ. λ. Αἰγινήτης *Δημ.*)

Ἰδιωτικὸν Ἀστεροσκοπεῖον Κερκύρας. — Τοῦτο ἱδρύθη τῇ 24ῃ Μαΐου 1924 (μῆκ. 1ω.,24λ.,22δ., πλάτ. 39° 37′ 0″, ὕψος 32 μ.) ὑπὸ τοῦ *Félix Lamech* ἐπὶ τοῦ *λόφου Κογεβίνα*, κειμένου εἰς ἀπόστασιν 980 μ. πρὸς νότον τῆς πόλεως Κερκύρας.

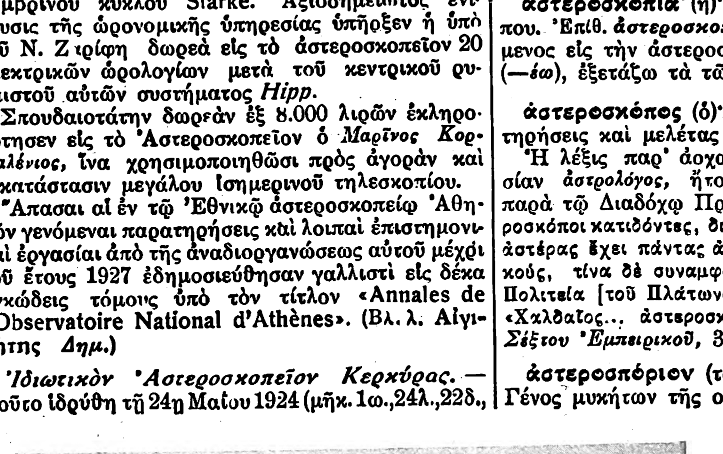

Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Κερκύρας.

Τὰ ὄργανα τὰ ὁποῖα διαθέτει εἶναι τὰ ἑξῆς: α') Μεσημβρινὴ διόπτρα 0 μ., 110 στεγαζομένη ὑπὸ θόλον διαμέτρου 2 μ., 50. β') Ἰσημερινὸν

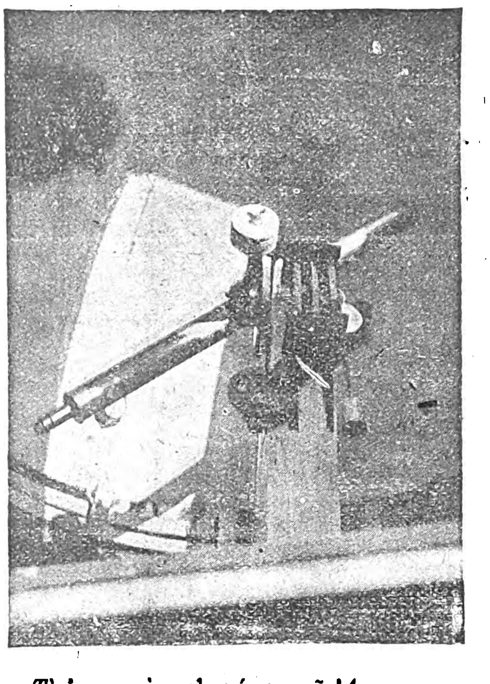

Τὸ ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον τοῦ Ἀστεροσκοπείου Κερκύρας.

διοπτρικὸν τηλεσκόπιον 0 μ., 160 μεθ' ὅλων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτοῦ, ἐστεγασμένον ὑπὸ θόλον διαμέτρου 4 μ., 50. γ') Δύο διόπτραι, ὧν ἡ μία 0 μ., 061 καὶ ἡ ἑτέρα 0 μ., 081. Αὗται χρησιμοποιοῦνται δι' ἐκπαιδευτικοὺς σκοπούς. Πλὴν τούτων τὸ Ἀστεροσκοπεῖον διαθέτει καὶ διάφορα ἄλλα δευτερεύοντα ὄργανα χρήσιμα εἰς τὴν μελέτην τοῦ οὐρανοῦ.

Αἱ κυριώτεραι ἀσχολίαι τοῦ ἀστεροσκοπείου τούτου εἶναι ἡ μελέτη τῆς Σελήνης καὶ ἡ ἐκπόνησις νέου χάρτου αὐτῆς κατὰ τὰς νεωτέρας σεληνογραφικὰς μεθόδους παρατηρήσεως, προσέτι δὲ καὶ ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς Ἀστρονομίας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ὁποίας ἱδρύθη ἀπὸ τοῦ 1927 ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι «Ἀστρονομικὴ Ἑταιρεία», ἔχουσα ὡς ὄργανον αὐτῆς μηνιαῖον περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Οὐρανία». Ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ δημοσιεύονται ἅπασαι αἱ ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ Κερκύρας ἐκτελούμεναι παρατηρήσεις. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

ἀστεροσκοπία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ἀστεροσκόπου. Ἐπίθ. ***ἀστεροσκοπικός***, *—ή, —όν*, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀστεροσκοπίαν. Ρῆμ. ***ἀστεροσκοπῶ*** *(—έω)*, ἐξετάζω τὰ τῶν ἀστέρων.

ἀστεροσκόπος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς παρατηρήσεις καὶ μελέτας ἐπὶ τῶν ἀστέρων.

Ἡ λέξις παρ' ἀρχαίοις ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν σημασίαν *ἀστρολόγος*, ἤτοι προνοητικὸς δεισιδαίμων, παρὰ τῷ Διαδόχῳ Πρόκλῳ: «Ἃ δὴ καὶ οἱ ἀστεροσκόποι κατιδόντες, διορίζουσι τίνα μὲν τῶν ἄστρων ἀστέρας ἔχει πάντας ἀγαθοποιούς, τίνα δὲ κακωτικούς, τίνα δὲ συναμφοτέρους» (Μέλισσα εἰς τὸν ἐν Πολιτείᾳ [τοῦ Πλάτωνος] λόγον τῶν Μουσῶν, 96 v)· «Χαλδαῖος... ἀστεροσκοπῶν» (Πρὸς ἀστρολόγους, *Σέξτου Ἐμπειρικοῦ*, 343). Ε. Μ. Α.

ἀστεροσπόριον (τὸ) (Asterosporium) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *οὐρεδινιδῶν*. Εἶναι παράσιτα ἄλλων φυτῶν καὶ διακρίνονται ἐκ τοῦ πολυκλαδωτοῦ μυκηλίου, ὅπερ ζῇ διὰ μυζητήρων καὶ δὲν συναυξάνεται μετὰ τοῦ ξενίζοντος αὐτὸ φυτοῦ. Ἡ γένεσις τελεῖται διὰ τῶν χλαμυδοσπορίων καὶ τῶν γονιδίων. Τὰ χλαμυδοσπόρια ἀναφαίνονται μετὰ τὴν διάρρηξιν τῆς ἐπιδερμίδος καὶ φέρουσι διάφορα ὀνόματα, ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, ὡς *αἰκιδιοσπόρια, οὐρεδοσπόρια, τελευτοσπόρια, βασιδιοσπόρια*. Δ. Ν. Π.

ἀστεροστάτης (ὁ)· βλ. ἀστροστάτης.

ἀστεροστεῖδαι (οἱ) (Asterosteidae) *[Παλαιοζ.]* Οἰκογένεια ἀπολιθωμένων ἰχθύων, συγγενὴς πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κοκκοστεϊδῶν ἀρθροδίρων* ἰχθύων. Αἱ πλάκες τῆς κεφαλικῆς ἀσπίδος τῶν ἰχθύων τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι συγκεκολλημέναι τελείως μεταξύ των, αἱ δὲ ρινικαὶ κοιλότητες εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν. Λείψανα ἰχθύων τῆς οἰκογενείας ταύτης εὑρέθησαν ἄχρι τοῦδε μόνον ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστερόστεμμα (τὸ) (Asterostemma Ameghino *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *γλυπτοδοντιδῶν νωδῶν* ζῴων. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔχουν κάτω σιαγόνα χαμηλήν, ρύγχος μακρότερον, κνήμας πλέον λιγνάς. Εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Νοτίῳ Ἀμερικῇ. Γ. Κ. Γ.

ἀστερόστεος (Asterosteus Newberry) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστεροστεϊδῶν ἀρθροδίρων* ἰχθύων. Ὁ ἰχθὺς *ἀστερόστεος ὁ στενοκέφαλος* εὑρέθη ἀπολιθωμένος ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας δεβονίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὸ Ohio τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἀστεροτριχία (ἡ) (Asterotrichia) *[Βοτ.]*. Γένος φαιοφυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐκτοκαρπιδῶν*. Τὰ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπαγόμενα φυτὰ διακρίνονται ἐκ τοῦ νηματοειδοῦς καὶ ἀραιῶς κλαδωτοῦ θαλλοῦ των. Πολλαπλασιάζονται διὰ ζῳοσπορίων ἢ γαμετῶν, αἵτινες παράγονται εἰς τὰ καλούμενα *γαμετάγγεια*. Δ. Ν. Π.

Ἀστερουσία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον τοποθεσία ἐν Κρήτῃ. Κατὰ τὸν Δάπερ (Ἀκριβὴς περιγραφὴ Κρήτης σελ. 19) «πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου παρὰ τὸν αἰγιαλὸν εὑρίσκεται ἓν ὄρος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *Ἀστερουσία* ἀπὸ τοὺς παλαιούς, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ κατὰ τὰς Ἰνδίας πόλις, κειμένη πλησίον τοῦ Καυκασίου ὄρους καὶ ἡ κατοικισθεῖσα ἀπὸ μίαν ἀποικίαν Κρητῶν» (πρβλ. καὶ ἐν Sacra Creta I,119). Τὸ ὄρος *Ἀστερουσία* εἶναι ὁ σημερινὸς *Κόφινας* (1250 μ. ὕψ.), νότιον ὅριον τῆς Μεσαρᾶς πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ἐπάκτιος σειρὰ τῶν λεγομένων ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου Ἀστερουσίων ὀρέων. Ὁ Hoeck (I σ. 431) φρονεῖ ὅτι καὶ πόλις ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ ὀνομαζομένη *Ἀστερουσία*. Ε. Γ.

ἀστεροφεγγής (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων καταυγαζόμενος· πβλ. ***ἀστροφεγγιά***.

ἀστεροφόρον (τὸ) (Asterophorum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *βασιδιομυκήτων*. Ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν *ἀγαρικῶν*.

ἀστεροφυλλίτης (ὁ) (Asterophyllites) *[Παλαιοφ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων φυτῶν ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *καλαμαριοειδῶν πτεριδοφύτων κρυπτογάμων*. Λείψανά τινα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ τῆς κατωτέρας περμίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστερόχλαινα (ἡ) (Asterochlaena) *[Παλαιοφ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων φυτῶν ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ζυγοπτεριδοειδῶν πτεριδοφύτων*. Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστερώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ἔχων πλησμονὴν ἀστέρων· ‖ (ἀρχ.), ὁ ὁμοιάζων πρὸς ἀστέρα.

ἀστέρωμα (τὸ) (Asteroma) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *βασιδιομυκήτων*. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι μικροσκοπικὰ καὶ ζῶσιν ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν φύλλων. Δ. Ν. Π.

ἀστερωπός, *—ή, —όν*· ὁ ὁμοιάζων πρὸς ἀστέρα, ὁ ἔχων λάμψιν ἀστέρος.

ἀστερωτός, *—ή, —όν*· ὁ πλήρης στιγμάτων, οἱονεὶ ἀστέρων, κατάστικτος.

ἀστέφανον (τὸ) (Astephanum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδιδῶν*. Εἶναι πόαι πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Μαδαγασκάρης. Δ. Ν. Π.

ἀστεφάνωτος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ον* (τό)· ὁ μὴ στεφθείς, ὁ μὴ τιμηθεὶς διὰ στεφάνου (ἀρχ.)· ‖ ὁ μὴ στεφανωμένος, ὁ μεμνηστευμένος καὶ μήπω τελέσας τὸν γάμον· ‖ φρ. «τὴν ἔχει ἀστεφάνωτη», συζῇ μετὰ γυναικὸς παρανόμως.

ἄστεφος (Astephus Cope) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν *φυσοστόμων* καὶ τὴν οἰκογένειαν τῶν *σιλουριδῶν*. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Ἀμερικῇ. Γ. Κ. Γ.

Ἄστζιλλ (Asgill), *Ἰωάννης*. Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ αἱρεσιάρχης, ἀποθανὼν τῷ 1738. Τὸ

Digitized by Google

ἔργον αὐτοῦ «The Possibility of avoiding Death», διὰ τοῦ ὁποίου προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ εἰς τὸν Χριστὸν ἀκράδαντον πίστιν ἔχοντες δὲν ἀποθνήσκουν ποτὲ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἐκάη ὡς αἱρετικόν.

— **Ἄστζιλλ** (Asgill), *Κάρολος*. Ἄγγλος στρατηγός, ἀποθανὼν τῷ 1823. Ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὅπως ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κορνουάλλις, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἀλλ' ἐσώθη τῇ παρεμβάσει τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Συμμετασχὼν τῷ 1800 εἴς τινας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Γαλλίας προήχθη εἰς στρατηγὸν καὶ διωρίσθη διοικητὴς τῆς Ἰρλανδίας. Α. Δ.

ἀστῆθι (τό)· δημοτ., ἀντὶ στῆθος (βλ. λ.).

ἀστηλίτευτος (ὁ, ἡ), — *ον* (τό)· ὁ μὴ στηλιτευθείς, ὁ μὴ ἐν στήλῃ ἀναγραφεὶς ἐπ' ὀνείδει καὶ ἀτιμώσει· || καθόλου, ὁ μὴ δημοσίᾳ κατηγορηθεὶς ἢ ψεχθείς.

Ἀστὴρ [*Μυθολ.*]. Γίγας φευνευθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Κατά τι ἀπόσπασμα τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ φόνος τοῦ Ἀστέρος τούτου ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ καθιερωθῇ ἡ ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων ἐν Ἀθήναις.

— **Ἀστὴρ** [*Ἀρχ.*]. — 1) Λακεδαιμόνιος, πατὴρ τοῦ ἐν Ἀττικῇ πεσόντος καὶ ταφέντος Ἀγχιμολίου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεπιτυχῶς ἐπεχείρησαν τὴν πρώτην φορὰν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Πεισιστρατίδας ἐξ Ἀθηνῶν.

— 2) Περίφημος τοξότης τῶν μέσων τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Κατά τινα διήγησιν, ὅτε (τῷ 353 π. Χ.) ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β' ἐπολιόρκει τὴν παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Μεθώνην, ὁ Ἀστὴρ προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας του ἀντὶ μισθοῦ, καυχηθείς, ὅτι ἦτο ἱκανὸς νὰ φονεύῃ διὰ τῶν βελῶν του τὰ ἱπτάμενα πτηνά. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Φίλιππος, θεωρῶν ἴσως ὑπερβολικὰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἀστέρος, ἀπήντησεν εἰς αὐτόν, ὅτι τότε θὰ τὸν προσλάβῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὅταν θὰ πολεμῇ ἐναντίον των χελιδόνων, ὀργισθεὶς οὗτος μετέβη εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων καὶ ἐκδικηθῇ τὸν Φίλιππον. Πράγματι δὲ ἠδυνήθη διὰ βέλους φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν «εἰς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Φιλίππου» νὰ ἐξορύξῃ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦτον τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐννοήσας ὅμως ὁ Φίλιππος ὑπὸ τίνος ἐτοξεύθη τὸ βέλος ἐκεῖνο, λέγεται, ὅτι ἀντετόξευσεν αὐτὸ εἰς τὴν πόλιν, ἐπιγράψας ἀπειλήν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀπαγχονίσῃ τὸν Ἀστέρα, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπραγματοποίησε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μεθώνης, ὅτε ὁ Ἀστὴρ περιέπεσεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς αἰχμάλωτος. Γ. Ι. Κ.

ἀστήρ, —*έρος* (ὁ) καὶ *ἄστρον* (τό), κοιν. *ἀστέρι*· πᾶν φωτεινὸν οὐράνιον σῶμα: «ἀστέρες ἀπλανεῖς, —πλανῆται, — διάττοντες»· || κόσμημα ἢ σῆμα ἔχον σχῆμα ἀστέρος· || μεταφ. ὁ δίκην ἀστέρος λάμπων, διαπρεπής, περίφημος: «θεατρικὸς—, κινηματογραφικὸς ἀστήρ»· || ἡ λάμψις, ἡ ἀκμὴ τῆς δράσεως καὶ τῆς μεγαλουργίας: «ὁ ἀστὴρ τοῦ Α μεσουρανεῖ,—εἶναι πρὸς τὴν δύσιν του»· || ὁ ἀστερισμὸς καθ' ὃν ἐγεννήθη τις καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου ὑφίσταται: «ἐγεννήθη σὲ καλὸν ἀστέρα»· || δημοτ. τύπ. *ἀστέρας*, σημαίνων (ἐν Θράκῃ ἰδίᾳ) καὶ ἐξορκισμὸν γραμμένον ἐπὶ χάρτου ραμμένου εἰς πανὶ τριγωνικοῦ σχήματος καὶ χρησιμεύοντος ὡς «φυλακτοῦ»· || μεγεθ. δημοτ. τύπ. *ἄστερας*, ὁ μεγάλου μεγέθους ἀστήρ· τὸ κατ' ἐξοχὴν μέγα ἄστρον, ὁ *Αὐγερινός*.

— [*Ἀστρονομ. — Βιβλικ. — Λαογραφ.*]· βλ. λ. ἀστέρες.

— **Ἀστὴρ** [*Τεκτον.*]. Οὕτω μετωνομάσθη, ὅτε ὑπήχθη (Φεβρουάριος 1860) εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μεγάλης Ἀνατολῆς τῆς Γαλλίας ἡ ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1815 ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Μεγάλης Ἀνατολῆς τῆς Ἑλλάδος Στοὰ Fenice Risorta. Αὕτη συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ κόμητος Διονυσίου Ρώμα ἐβοήθησε τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, καθόσον μέλη αὐτῆς ἀπήρτισαν τὸ ἐν Ζακύνθῳ τμῆμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τὸ τμῆμα τοῦτο πολλάκις διέφυγε τὸν κίνδυνον τῆς διαλύσεως λόγῳ τῆς διπλῆς ἰδιότητος (τῆς τοῦ τέκτονος καὶ τῆς τοῦ φιλικοῦ) τῶν μελῶν του, ἅτινα παρέδιδον τὰ ἔγγραφα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Ἄγγλον προϊστάμενον τῆς Στοᾶς ὡς τεκτονικά, οὕτω δὲ τὰ μὲν ἔγγραφα διεσῴζοντο ἀπὸ τὴν κατάσχεσιν, οἱ δὲ φιλικοὶ ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς ἀστυνομίας ὡς τέκτονες καὶ δὲν κατεδιώκοντο ὡς ἐπιζητοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν. [Βλ. *Διον. Ρώμα* Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον. Ἐν Ἀθ. 1901, τόμ. Α', σελ κστ'. *Παν. Καλογεροπούλου* Λόγος ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ἑορτῇ. Ἐν Ἀθ. 1922 σ. 12 καὶ «Πυθαγόρας» Ἀπρίλιος 1928 σ. 143.]

Ὑπὸ τὴν εὐπείθειαν τῆς *Μεγάλης Ἀνατολῆς* τῆς Γαλλίας διετηρήθη μέχρι τοῦ Μαρτίου 1862, ὅτε ὑπήχθη ὑπὸ τὴν *Μεγάλην Στοὰν* τῆς Ἀγγλίας καὶ μετωνομάσθη «*Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς*» ὡς Ἀγγλικὴ Στοὰ ὑπ' ἀρ. 880. Ὁ Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν 50 στοῶν τῆς ὑφηλίου τῶν ἐχουσῶν ἄμεσον καὶ κατ' εὐθεῖαν συνεννόησιν μετὰ τοῦ κέντρου τῆς *Μεγάλης Στοᾶς* καὶ δικαιουμένων ὅπως ἀποστείλωσιν ἴδιον ἀντιπρόσωπον, ἵνα παρακαθήσῃ ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῶν Ἄγγλων τεκτόνων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο προνόμιον ἀπέκτησε τῷ 1914. Πλὴν τῶν πολλῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἐτησίως ἡ Στοὰ αὕτη ἐπιτελεῖ, κατώρθωσεν ὅπως διὰ τεκτονικῶν ἐράνων ἀνοικοδομήσῃ τὸν κατερειπωθέντα ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Ἀγῶνος πρὸς ὁρκωμοσίαν τῶν Φιλικῶν. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου τούτου ναοῦ ἐτελέσθησαν τὴν 23 Αὐγούστου 1925. [Βλ. καὶ «Πυθαγόρας» 1925 σ. 1057] Δ Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἀστήρ.** —1) Ἀγγλικὸν παράσημον τῶν Ἰνδιῶν, συσταθὲν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας τῷ 1861, διαιρούμενον δὲ εἰς τρεῖς τάξεις καὶ ἀπονεμόμενον πρὸς τοὺς προσενεγκόντας ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰνδιῶν. —2) Ρουμανικὸν παράσημον συσταθὲν μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τὴν 10 Μαΐου 1877 καὶ διαιρούμενον εἰς πέντε τάξεις, ἀπὸ τοῦ ἀργυροῦ ἀστέρος μέχρι τοῦ μεγάλου τοιούτου, φερόμενον δὲ ἀπὸ ἐρυθρᾶς ταινίας ἐχούσης δύο κυανᾶς γραμμάς. Τὸ παράσημον τοῦτο συνεστήθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γαλλικοῦ τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, παρέχει δὲ σύνταξιν εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς τοὺς φέροντας τοιοῦτο τῶν κατωτέρων βαθμῶν. Θ. Β.

— **Ἀστὴρ** *φλογοβόλος* [*Ἀποκρυφ.*]. Σύμβολον συνδέον τὸν μακρόκοσμον μετὰ τοῦ μικροκόσμου καὶ ὑπομιμνῆσκον εἰς ἑκάτερον τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἑτέρου καὶ τὴν ἀνάγκην συνεργασίας ἀμφοτέρων πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἑνιαίου παντός· σύμβολον τῆς διατεταγμένης ἁρμονίας καὶ τοῦ πρώτου χάους, ἐν ᾧ εὕρηται τὸ πρὸς δημιουργίαν ἀναγκαῖον (ἡ ὕλη δηλ. καὶ τὸ παγκόσμιον εἶδος) καὶ τὸ ἄστρον τοῦ ὁποίου ἡ λάμψις αὐξάνει ἢ ὠχριᾷ, ὅσον περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον βυθίζεται εἰς τὸ σκότος ὁ μυούμενος.

Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἔχει δύο ὄψεις, τὴν ἑξάκτινον τὴν προσβλέπουσαν πρὸς τὸν μακρόκοσμον, καὶ τὴν πεντάκτινον τὴν προσβλέπουσαν πρὸς τὸν μικρόκοσμον (βλ. ἑξάλφα καὶ πεντάλφα). Δ. Π. Κ.

— **Ἀστέρος** *θριαμβευτικὴ ἁψίς*· βλ. ἁψίς.

ἀστὴρ (ὁ) (Aster) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνανθήρων*. Εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 150 εἴδη, ὧν τινα καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν ἀναφέρομεν τὰ γνωστότερα, ἅτινα ἀπαντῶσιν εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ παρ' ἡμῖν:

Ἀστὴρ ὁ ἄλπειος (Aster alpinus). Ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ σπανίως παρ' ἡμῖν.

Ἀστὴρ ὁ ἄμελλος (Aster amellus). Τοῦ εἴδους τούτου ὑπάρχουσι πλεῖσται παραλλαγαί.

Ἀστὴρ τὸ τριπόλιον (Aster tripolium), καλλιεργούμενον κυρίως ὡς εἶδος κοσμητικόν.

Ἀστὴρ ὁ σινικὸς (Aster chinensis). Ἰθαγενὲς τῆς Κίνας· καλλιεργεῖται πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν πρὸς κόσμον τῶν κήπων καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀστράκι*. Δ. Ν. Π.

— [*Φυτοπαθ.*] Τὰ εἰς τὸ γένος τοῦτο φυτὰ προσβάλλονται ἐνίοτε ὑπὸ τοῦ ἀσκομύκητος Erysibe Cichoracearum (βλ. ἐρυσίβη). Π. Γ. Κ.

«**Ἀστήρ**». Ἐφημερὶς καθημερινή, πολιτικὴ καὶ τῶν εἰδήσεων, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις. Διευθυντὴς Ν. Μπουλαχάνης. Ἔτος 1—6: 1908—1923.

— «**Ἀστὴρ** *Ἀθηναϊκός*». Εἰκονογραφημένον ἐγκυκλοπαιδικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα ἐν Ἀθήναις. Ἔτος Α': 1896, σχῆμα 2ον.

— «**Ἀστὴρ** *Αἰτωλικός*». Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Μεσολογγίῳ. Ἔτη Α'—Δ': 1871—1875.

— «**Ἀστὴρ** *τῆς Ἀνατολῆς*». —1) Ἐφημερὶς οἰκογενειακὴ ἐκδιδομένη ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐν Ἀθήναις. Ἔτη Α—ΚΗ': 1858—1885 σχ. 4ον. —2) Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Σμύρνῃ. Ἔτη Α'—Β': 1841—1842. —3) Μηνιαῖον θρησκευτικὸν καὶ οἰκογενειακὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις· σχῆμα 8ον. Ἔτη 1921—1924. —4) Μηνιαῖον ἐπιστημονικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν περιοδικόν. Διευθυντὴς - Ἰδιοκτήτης Μιχαὴλ Παντελούρης. Ἐν Σύρῳ. Ἔτος Α': 1924—1925. Σχῆμα 4ον.

— «**Ἀστὴρ** *Ἀνατολικός*». —1) Ἐφημερὶς φιλολογική, ἐκκλησιαστικὴ καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἐκδίδεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἔτη Α'—Λ': 1861—1891. —2) Ἐκδιδόμενος ἐν Λονδίνῳ. Ἔτος Α': 1893.

— «**Ἀστὴρ** *Βερροίας*». Δεκαπενθήμερος τοπικὴ ἐπιθεώρησις ἐκδιδομένη ἐν Βερροίᾳ. Ἰδιοκτήτης-Διευθυντὴς Ι. Γ. Γούναρης. Ἔτος Α'—Δ': 1925—1928 (καὶ ἐξακολουθεῖ), σχ. 2ον. Δ. Κ. Μ.

— «**Ἀστὴρ** *Βρεττανικός*». Εἰκονογραφημένον ἑλληνικὸν ἑβδομαδιαῖον περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ξένου ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου 1860 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1863. Ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ὀκτὼ μεγάλων σελίδων, περιελάμβανε δὲ καὶ πολιτικὸν παράρτημα ἐκ τεσσάρων τοιούτων. Ὁ «Βρεττανικὸς Ἀστὴρ» εἶναι τὸ πρῶτον εἰκονογραφημένον ἑλληνικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ τὸν τύπον τῶν μεγάλων ἀγγλικῶν τοιούτων, ἦτο δὲ ἐφάμιλλον κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐκδόσεως πρὸς τὰ ἄριστα τῶν περιοδικῶν τοῦ Λονδίνου. Ὡς προμετωπίδα ἔφερε καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα παριστάνον τὰ ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν, τὰς πυραμίδας τῆς Αἰγύπτου καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς σκοπὸν τῆς ἐκδόσεώς του, ὡς ἔγραφεν ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ του, εἶχε τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν Ἑλλήνων, διὰ τῆς μεταδόσεως πάσης τῆς πολιτικῆς κινήσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ τῆς δημοσιεύσεως ποικίλων ἐπιστημονικῶν καὶ ἱστορικῶν μελετῶν, βιογραφιῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ οἰκονομικῶν πληροφοριῶν, οὕτω δὲ κατὰ πρῶτον ἔφερε τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τῆς ἐπιτελουμένης προόδου εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Αἱ εἰκόνες του ἦσαν θαυμάσιαι ξυλογραφίαι, συνήθως μεγάλου μεγέθους, ἄλλαι μὲν λαμβανόμεναι ἐκ τῆς συγχρόνου καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ ἄλλαι παριστῶσαι σύγχρονα γεγονότα. Ἡ πρώτη κατὰ σειρὰν εἰκὼν ἦτο ἡ παριστῶσα τὴν καρατόμησιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Καρόλου Α', ἠκολούθουν δὲ αἱ παραστάσεις μαχῶν τοῦ διεξαγομένου ἑνωτικοῦ τῆς Ἰταλίας πολέμου καὶ τοῦ Σινικοῦ τοιούτου, αἱ ὑπογραφαὶ συνθηκῶν κτλ.

Διαθέτων μεγάλα κεφάλαια ὁ «Βρεττανικὸς Ἀστὴρ» καὶ ἐκδιδόμενος εἰς τὸ μέγιστον κέντρον τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, ἐνεφάνιζε δημοσιογραφικὸν ὄργανον τέλειον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ κυκλοφορία του ὑπῆρξε μεγίστη εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ πανταχοῦ τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ. Ἀπὸ καθαρῶς ἑλληνικῆς φιλολογικῆς ἀπόψεως, ἴσως ἕνεκα τῆς πτωχίας τῆς τότε ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, περιοριζομένης κυρίως εἰς τὴν ποίησιν, δὲν παρουσιάζει ἔκτακτον ἐνδιαφέρον, δημοσιεύονται ἐν τούτοις εἰς τὰς σελίδας αὐτοῦ πολύτιμοι πληροφορίαι φιλελλήνων μετασχόντων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διαφωτίζουσαι πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα αὐτῆς.

Μέχρι τοῦ 1861 ἡ πολιτικὴ ἣν ἠκολούθησεν ὁ «Βρεττανικὸς Ἀστὴρ» ἦτο ὁμαλή, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος· ἀφ' ἧς ὅμως ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἀπεφάσισε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ἐνεκολπώθη οὗτος ταύτην καὶ διεξήγαγε δριμύτατον κατὰ τῆς πρώτης ἑλληνικῆς δυναστείας ἀγῶνα, γενόμενος τὸ κέντρον τῆς ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ κατ' αὐτῆς. Κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἀπηγορεύθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς τοιαύτας ἀπαγορεύσεις ἐκυκλοφόρει τοῦτο κρυφίως εἰς πολυάριθμα ἀντίτυπα. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὄθωνος ἔπαυσεν ἐκδιδόμενος ὁ «Βρεττανικὸς Ἀστήρ», τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ Στεφάνου Ξένου ἀφοσιωθέντος εἰς τὰς μεγάλας ἀτμοπλοϊκὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ εἰς συγγραφὴν πολυτόμων μυθιστορημάτων.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

—«**Ἀστὴρ** *Διάττων*». Ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰανουάριον ἑκάστου ἔτους ὑπὸ Κωνστ. Γ. Μιχαλοπούλου, ἔτος Α': 1900, Γ': 1924, σχ. 8ον.

—«**Ἀστήρ**, *Ἑλληνικὸς* —» (The Greek Star). Ἐφημερὶς εἰδήσεων ἐκδιδομένη ἐν Σικάγῳ. Ἔτος Α': 1904—1924.

—«**Ἀστὴρ** *Θεσσαλίας*». Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Λαρίσσῃ, 1881—1884.

—«**Ἀστήρ**, *Κινηματογραφικὸς* —». Ἑβδομαδιαία Ἑλληνογαλλικὴ Ἐπιθεώρησις. Ἰδιοκτήτης-Διευθυντὴς Ἡρ. Οἰκονόμου. Ἐν Ἀθήναις, 1924—1926.

—«**Ἀστήρ**, *Κορινθιακὸς* —». Ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Κορίνθῳ. 1875—1878.

—«**Ἀστήρ**, *Κρητικὸς*—». Ὄργανον ἐκπαιδευτικόν, ἐπιστημονικόν, φιλολογικὸν καὶ κοινωνικόν, ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός. Διευθυντὴς Γεωργ. Λελεδάκις. Ἔτη 1906—1914.

—«**Ἀστὴρ** *τῶν Κυκλάδων*». Ἐφημερὶς τοῦ πανελληνίου, ἐκδιδομένη κατὰ Σάββατον ἐν Ἑρμουπόλει. Ἔτη 1857—1885.

—«**Ἀστήρ**, *Οἰκογενειακὸς*—». Ἐφημερὶς ἑβδομαδιαία τῶν ἐργοχείρων. Διευθύντρια Ἑλένη Καψιώτη. Ἐν Ἀθήναις 1907—1926, σχῆμα 4ον.

—«**Ἀστήρ**, *Πελοποννησιακὸς*—». Ἐφημερὶς πολιτικὴ καὶ τῶν εἰδήσεων, ἐκδιδομένη ἐν Σπάρτῃ. Ἔτη 1870—1886, σχ. 4ον. Δ. Κ. Μ.

Digitized by Google

—«Ἀστήρ, *Πολικὸς* —». Ναυτικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἐν Ἀθήναις 1842.

—«Ἀστὴρ *τοῦ Πόντου*». Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον καθ' ἑβδομάδα ἐν Τραπεζοῦντι ἀπὸ Δεκεμβρίου 1884 μέχρι Δεκεμβρίου 1886 ὑπὸ Θ. Γραμματικοπούλου. Περιεχόμενα τοῦ διτόμου περιοδικοῦ εἶναι πραγματεῖαι θρησκευτικαί, ἠθικαί, παιδαγωγικαί, γλωσσικαί, φιλολογικαί, ἀρχαιολογικαί, γεωγραφικαί, ἱστορικαί, κοινωνικαί, φυσικαὶ κλπ., ἔτι δὲ γλωσσικαὶ συλλογαί, ὡς παραμύθια καὶ παροιμίαι τοῦ ποντιακοῦ ἰδιώματος, καὶ διηγήματα, λόγοι εἰς θρησκευτικὰς καὶ σχολικὰς ἑορτάς, ποιήματα καὶ εἰδήσεις περὶ Τραπεζοῦντος καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ Πόντου.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—«Ἀστήρ, *Τεγεατικὸς* —». Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις, ὄργανον τοῦ Τεγεατικοῦ Συνδέσμου. Ἐπιμελητὴς καὶ ὑπεύθυνος Κ. Μ. Κουτσιούρης. Ἔτος Α': 1926—1927, σχ. 4ον. Δ. Κ. Μ.

ἀστήρικτος (ὁ, ἡ) καὶ —η, —ον (τό)· ὁ μὴ στηριζόμενος, ὁ μὴ ἔχων στήριγμα· || μεταφ. ἀβάσιμος, ἀναλήθης.—Ἐπίρρ. *ἀστηρίκτως*.

ἄστητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ στηθείς, ὁ μὴ ἱδρυθείς: «ἄστητος ἀνδριάς, στῦλος, σκηνή».

Ἄστι (Asti) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς περιφερείας Πιεμόντι, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπάρμπο. Κάτ. 41260. Ἔχει ὡραίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ὡς καὶ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν ναόν. Ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς ἡ ἀμπελοφυτεία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη ὡς καὶ ἡ οἰνοποιία. Ὑπάρχουσι συνάμα καὶ πολλὰ νηματουργεῖα μετάξης.

Ἡ πόλις αὕτη ἦτο παλαιὰ ρωμαϊκὴ ἀποικία (Asta Colonia ἢ Pompeia), κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν κυρίων τοῦ Μιλάνου Βισκόντι καὶ ἐδόθη ὡς προὶξ εἰς τὴν Βαλεντίνην σύζυγον τοῦ δουκὸς Λουδοβίκου τῆς Ὀρλεάνης

Τὸ ἐν Ἄστι ἀνάκτορον τῶν Μεδίκων.

ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου ΣΤ'. Μέχρι τοῦ 1529 ἦτο γαλλική, εἶτα δὲ παρεχωρήθη εἰς τὸν Κάρολον Κουΐντον ὅστις τὴν παρέδωσεν εἰς τὸν δοῦκα τῆς Σαβοΐας. Ἡ Ἄστι εἶναι πατρὶς τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ Ἀλφιέρι. Λ. Ε. Μ.

— **ἄστι σπουμάντε** (asti spumante). Περίφημος λευκὸς οἶνος, κατασκευαζόμενος ἐν Ἄστι (βλ. λ.) τῆς Ἰταλίας.

ἀστίατρος· βλ. ἀστυΐατρος.

Ἀστιβάρης ἢ **Ἀστιβάρας**. Παλαιὸς βασιλεὺς τῶν Μήδων, μόνον ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἀναφερόμενος. Γ. Ι. Κ.

Ἄστιβος. Παραπόταμος τοῦ Ἀξιοῦ (βλ. λ.).

Ἄστιγις (Astigis) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας τῆς Βαιτικῆς ἐν τῇ Τουρδητανίᾳ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (117,17). Ἦτο ἀποικία γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Αὐγούστα Φίρμα (Augusta Firma), εἰς αὐτὴν δὲ ὑπήγοντο καὶ ἄλλαι ἀπῳκισμέναι πόλεις, ἡ Tucci προσονομαζομένη Augusta Gemella, ἡ Itucci ὀνομαζομένη ἐπίσης Virtus Julia, Attubi ἢ Clarita Julia καὶ Urso ἢ Genua Urbanorum· εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας ἐλογίζετό ποτε καὶ ἡ Munda (*Plinius* ἐκδ. *Didot* III 3, 8, πρβλ. *Pompon. Melas* II, 88). Ἀναφέρεται ὡσαύτως ἐν λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ἐκτισμένη εἰς τὴν θέσιν ἣν ἄλλοτε κατεῖχεν ἡ Παλαιὰ Ἄστιγις (Astigis Vetus, κατὰ Πλίνιον δὲ Artigi Vetus) εἶναι ἡ σύγχρονος *Ἐθίχα* (Ecija) τοῦ νομοῦ Σεβίλλης, ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (νοτίας) ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ξενὶλ (Xenil, ὁ ἀρχ. Singulis), παραποτάμου τοῦ Γουαδαλκιβὴρ (ὁ ἀρχ. Βαῖτις, Baetis). Σ. Ε. Λ.

ἀστιγματικός, —ή, —όν· ὁ ἔχων τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀστιγματισμοῦ: «ἀστιγματικὸς φακός»· || ὁ πάσχων ἐξ ἀστιγματισμοῦ.

ἀστιγματισμὸς *[Φυσ.]*. Ἰδιότης φακοῦ νὰ σχηματίζῃ εἴδωλα κατακορύφων καὶ ὁριζοντίων γραμμῶν, ἴσον ἀπεχουσῶν αὐτοῦ, εἰς διαφορετικὴν ἀπόστασιν, ἤτοι οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σαφηνείας. Ἡ αὐτὴ ἰδιότης παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ μεγάλα σφαιρικὰ κάτοπτρα. Διὰ συνδυασμοῦ πλειοτέρων φακῶν καταλλήλως ὑπολογισμένων ἀποφεύγεται τὸ ἐλάττωμα τοῦτο. Οἱ τοιοῦτοι φακοὶ καλοῦνται ἀναστιγματικοὶ (βλ. λ.) καὶ τὸ φαινόμενον *ἀναστιγματισμός*. Σφαιρικὰ κάτοπτρα μικροῦ ἀνοίγματος καὶ σχετικῶς μεγάλης ἀκτῖνος καμπυλότητος παρουσιάζουν ὁμοίως τὸ φαινόμενον τοῦ ἀναστιγματισμοῦ.

—*[Ἰατρ.]* Ὁ *ἀστιγματισμὸς (ἀστιγμία, παρεστιότης)* εἶναι ἀνωμαλία τῆς ὁράσεως καθ' ἣν ἅπαντες οἱ ἄξονες τοῦ κερατοειδοῦς δὲν διαθλῶσιν ὁμοειδῶς τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας *(κερατοειδικὸς ἀστιγματισμός)*, διάφορος δηλ. ἀπὸ τὸν ἀστιγματισμὸν τὸν προερχόμενον ἐξ ἀνωμαλίας τῆς κυρτότητος τῶν ἐπιφανειῶν τῶν φακῶν *(κρυσταλλοειδικὸς ἀστιγματισμός)*. Διακρίνομεν τρεῖς μορφὰς ἀστιγματισμοῦ: α) τὸν *ἁπλοῦν ἀστιγματισμόν*, καθ' ὃν εἷς ἄξων τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀστιγματικός· β) τὸν *σύνθετον ἀστιγματισμόν*, καθ' ὃν οἱ δύο ἄξονες τοῦ κερατοειδοῦς ἔχουσι διαφορετικὴν διάθλασιν. Καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις ὁ ἀστιγματισμὸς δυνατὸν νὰ εἶναι μυωπικὸς ἢ ὑπερμετρωπικός· καὶ γ) τὸν *μεικτὸν ἀστιγματισμόν*, καθ' ὃν ὁ εἷς ἄξων εἶναι *μυωπικὸς* καὶ ὁ ἕτερος *ὑπερμετρωπικός*. Ὁ ἀσθενὴς αἰτιᾶται κατὰ πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας μείωσιν τῆς ὁράσεως.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῶν ἐξ ἀστιγματισμοῦ πασχόντων ἀρρώστων εἶναι ἡ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν εὐχερὴς διάκρισις ὡρισμένων γραμμάτων καὶ μὴ διάκρισις ἑτέρων τυπωμένων διὰ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς χαρακτήρων. Δύναται οὕτω τὸ γράμμα Ε νὰ εἶναι τελείως εὐδιάκριτον, ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ παραπλεύρως εὑρισκόμενον Η, καὶ τοῦτο διότι ὁ ἀστιγματικὸς ὀφθαλμός, ἕνεκα τῆς διαφορετικῆς διαθλαστότητος τῶν διαφόρων του μεσημβρινῶν, δύναται νὰ προσαρμοσθῇ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εὐχερῶς μὲν εἰς τὰς

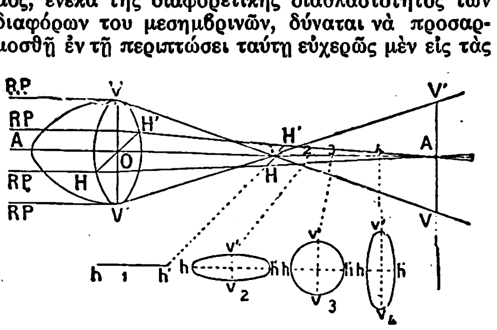

Τομὴ φωτεινῆς δέσμης διαθλωμένης δι' ἀστιγματικοῦ ὀφθαλμοῦ.

[RP ἀκτῖνες παράλληλοι. VV' κατακόρυφος μεσημβρινὸς ὁ μᾶλλον διαθλαστικός. HH' ὁ ὀλιγώτερον διαθλαστικὸς ὁριζόντιος μεσημβρινὸς μετὰ τῶν ἀντιστοίχων ἑστιακῶν γραμμῶν. 1, 2, 3, 4=Τὰ εἰς τὰς ἀντιστοίχους θέσεις λαμβανόμενα εἴδωλα.]

ὁριζοντίας γραμμὰς τοῦ Ε, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς κατακορύφους τοῦ Η.

Ἡ ἰδιότης αὕτη ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν κατασκευὴν εἰδικοῦ ὀργάνου τοῦ ἀστιγμομέτρου (βλ. λ.), χρησιμεύοντος, ἐκτὸς τῆς σκιοσκοπίας, διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ τὴν μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀστιγματισμοῦ. Τὸν ἀστιγματισμὸν διορθοῦμεν ἀναγράφοντες κυλινδρικὰς ὑάλους ἀμφικύρτους ἢ ἀμφικοίλους. Αὗται εἶναι κατεσκευασμέναι οὕτως, ὥστε νὰ διορθῶσι μόνον τὸν ἕνα ἄξονα τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐνῷ αἱ σφαιρικαὶ διορθοῦσιν ἀμφοτέρους τοὺς ἄξονας. —Ω.

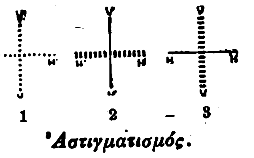

Ἀστιγματισμός.

[1=Γραμμαὶ εἰς σχῆμα σταυροῦ ὁρώμεναι ὡς ἐστιγμέναι. 2=Αἱ αὐταὶ γραμμαὶ ὁρώμεναι ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ προσημομένου εἰς τὸν ὁριζόντιον μεσημβρινόν. 3=Αἱ γραμμαὶ ὁρώμεναι ὑπὸ ὀφθαλμοῦ προσημομοσμένου εἰς τὸν κατακόρυφον μεσημβρινόν.]

ἀστιγμάτιστος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ στιγματισθείς, ὁ μὴ δι' ἠθικοῦ στίγματος σπιλωθείς.

ἀστιγμόμετρον *[Ἰατρ.]*. Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς ἀναγνώρισιν καὶ μέτρησιν τοῦ *ἀστιγματισμοῦ*. Τὸ ἁπλούστερον τοιοῦτον εἶναι δίσκος εἰς σχῆμα πλακὸς ὡρολογίου. Τὰ ἐργοστάσια κατασκευῆς ὀπτικῶν ἰατρικῶν ὀργάνων κατασκευάζουν διαφόρους τύπους πολυπλοκωτέρων ὀργάνων. Ἡ γενικὴ ἀρχὴ των στηρίζεται πάντοτε ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἀστιγματικὸς ὀφθαλμὸς διακρίνει μετὰ διαφόρου σαφηνείας τὰς κατὰ διάφορον διεύθυνσιν γραμμὰς ἀναλόγως τοῦ πάσχοντος μεσημβρινοῦ. ΑΝ. Δ.

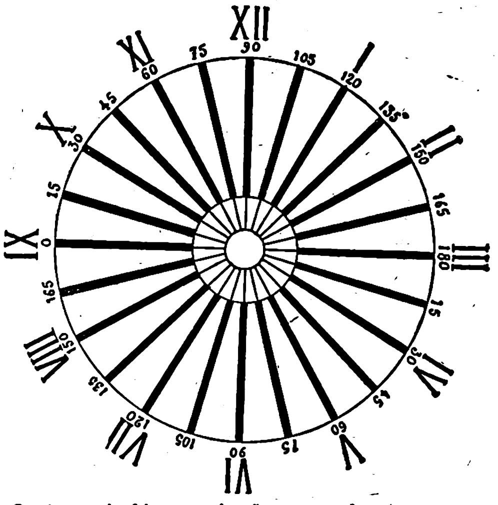

Ὡρολογιακὸς δίσκος πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀστιγματισμοῦ.

Ἄστιγξ (Hastings). Περιώνυμος ἀγγλικὴ οἰκογένεια, τῆς ὁποίας τὰ ἐπιφανέστερα μέλη εἶναι τὰ ἑξῆς:

—1) **Ἄστιγξ**, *Ἐρρῖκος, βαρῶνος*. Προσχωρήσας εἰς τὴν μερίδα τοῦ Σίμωνος Μονφόρ, ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τῶν κατοίκων τοῦ Λονδίνου εἰς τὴν μάχην τοῦ Λέγουΐς, συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐν Ἴβισαμ. Ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, ἐξηκολούθησε ν' ἀντιδρᾷ πρὸς τὸν βασιλέα Ἐρρῖκον τὸν Γ'. Ἀπέθανε τῷ 1268.

— 2) **Ἄστιγξ**, *Ἐδμόνδος*. Υἱὸς τοῦ Ἐρρίκου διακριθεὶς διὰ τὴν στρατιωτικὴν δρᾶσίν του ἐν Σκωτίᾳ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἐδουάρδου τοῦ Α'.

— 3) **Ἄστιγξ**, *Ἰωάννης*. Συνεζεύχθη τὴν Ἰσαβέλλαν, θυγατέρα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Βαλεντίας, κόμητος τοῦ Πέμπροκ, ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ Ἐρρίκου τοῦ Γ'. Ἐπολέμησεν ἐν Σκωτίᾳ καὶ Οὐαλίᾳ. Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐδμόνδου ὑπέγραψε τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι βαρῶνοι ἀπηύθυναν πρὸς τὸν πάπαν Βονιφάτιον τὸν Η', ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἀνάμιξιν αὐτοῦ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀγγλίας. Ἀπέθανε τῷ 1305.

—4) **Ἄστιγξ**, *Γουλιέλμος, βαρῶνος*. Ἀπομεμακρυσμένος συγγενὴς τῆς αὐτῆς οἰκογενείας (1430—1483). Εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἐδουάρδου τοῦ Δ' λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κλειδούχου καὶ ἀρχιθαλαμηπόλου τοῦ βασιλέως, οὗτινος ὑπῆρξε θεράπων ἀφωσιωμένος καὶ πιστός.

— **Ἄστιγξ**, *Μαρία*. Ἀγγλὶς δέσποινα ἀνήκουσα εἰς τὴν ἰδίαν εἰς ἣν καὶ ὁ φραγκῖσκος Ἄστιγξ οἰκογένειαν. Γεννηθεῖσα τῷ 1551 ἐν Λονδίνῳ διετέλει εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ, ὅτε συνήφθη ἡ πρώτη ἀγγλο-ρωσικὴ συνθήκη ἐπὶ βασιλείας *Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ*. Οὗτος, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς ἕβδομον γάμον, ἐζήτησε νὰ συνάψῃ ὄγδοον τοιοῦτον μετ' Ἀγγλίδος ἐξ εὐγενοῦς οἴκου, ἤθελησε δὲ τὸν μεταβάντα εἰς Μόσχαν Ἄγγλον ἰατρὸν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ ἐὰν ὑπῆρχον ἐν Ἀγγλίᾳ χῆραι ἢ παρθένοι, ἄξιαι εἰς γάμον μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἰατρὸς ὑπέδειξε τὴν *Μαρίαν Ἄστιγγος*, θυγατέρα τοῦ αὐτονόμου κόμητος Γότιγγτων, συγγενῆ δὲ τῆς βασιλίσσης πρὸς μητρός. Ὁ Ἰωάννης ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ ἰατροῦ περὶ τῆς ὡραίας νύμφης, ἀπέστειλεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἐλισάβετ τὸν εὐπατρίδην Πίσεμσκην,

Digitized by Google

ὅπως διαπραγματευθῇ τὸ συνοικέσιον τοῦτο, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἡ Μαρία νὰ δεχθῇ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς ἀφίκετο τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1582 εἰς Λονδῖνον. Ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ ἑξάκις καὶ αὕτη ὑπανδρευθεῖσα, οὐδόλως ἐξεπλάγη ὅτι ὁ τσάρος ἔχων γυναῖκα ἐζήτει ἄλλην τοιαύτην. Τὴν 18 Μαΐου 1583 ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς ἐκλήθη εἰς τὸν κῆπον τοῦ καγγελαρίου Θωμᾶ Βρόνλεϋ, ὅπως συναντηθῇ μετὰ τῆς Μαρίας Ἄστιγγος. Ἡ νύμφη παρέστη, ὁ δὲ Πίσεμσκην κατεθέλχθη ἐξ αὐτῆς. Ἐνῷ δὲ τὰ πάντα εἶχον συμφωνηθῇ, ἡ Μαρία πληροφορηθεῖσα παρὰ διαφόρων περὶ τῆς θηριωδίας τοῦ τσάρου Ἰωάννου, μετέβαλε γνώμην καὶ ριφθεῖσα εἰς τοὺς πόδας τῆς βασιλίσσης ἱκέτευσεν αὐτήν, ὅπως τὴν ἀπαλλάξῃ τῆς τιμῆς νὰ καταστῇ σύζυγος αὐτοῦ. Οὗτος πεπεισμένος περὶ τῆς προσεχοῦς τελέσεως τοῦ γάμου, ἐξέλεξεν ἐπιτροπὴν ὅπως ἀσχοληθῇ εἰδικῶς μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς βασιλίσσης ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς συμμαχίας καὶ τῆς ἀπορρήτου ὑποθέσεως τοῦ γάμου του. Ἕνεκεν τῆς ἀρνήσεως ὅμως τῆς νύμφης, οἱ Ἄγγλοι ἀντιπρόσωποι προέβαλον ὅτι ἡ Μαρία δὲν συγκατετίθετο νὰ ἀποδεχθῇ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ὁ Ἰωάννης ἀκούσας ταῦτα διέταξε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας νὰ ἑτοιμασθῇ πρὸς ἀναχώρησιν, ἀλλ' οὗτος παρεκάλεσε τὸν τσάρον νὰ ἀνακοινώσῃ ἐκ νέου τὰς ἐπιθυμίας του εἰς τὴν βασίλισσαν, ὑποσχεθεὶς ὅτι ἡ Μαρία ἤθελεν ἐν τέλει συγκατανεύσει εἰς τὸν γάμον. Ὁ Ἰωάννης ἔπεμψε νέαν πρεσβείαν εἰς Λονδῖνον, ὑποσχόμενος ἐξαιρετικὰ προνόμια εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀγγλίας. Ἐνῷ δὲ αἱ ἀγγλο-ρωσικαὶ σχέσεις ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ ἀμφιβόλου τούτου γάμου, αἴφνης ὁ Ἰωάννης προσβληθεὶς ἐκ νευρικῆς νόσου καὶ ταρασσόμενος ἐκ τῆς τύψεως τῆς συνειδήσεως ἀπέθανε τὸν 18 Μαρτίου 1584. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— 6) ***Ἄστιγξ Οὐόρρεν*** (Warren). Ἐγεννήθη τῷ 1732 ἐν Τσέρτσιλλ. Τῷ 1749 διωρίσθη ἁπλοῦς γραφεὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου ἀπέκτησεν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς καταστάσεως. Κατετάχθη ἐθελοντὴς εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ συνταγματάρχου Κλάϊβ 1756), ἐν ἔτει δὲ 1761 ἐξελέγη μέλος τῆς κυβερνήσεως τῆς Βεγγάλης. Κατόπιν ἐξελέγη μέλος τῆς κυβερνήσεως ἐν Μαντράς, τῷ 1771 διοικητὴς τῆς Βεγγάλης καὶ τέλος διωρίσθη ὑπὸ τοῦ λόρδου Νὸρθ γενικὸς διοικητὴς τῶν Ἰνδιῶν. Ὡς τοιοῦτος διεξήγαγε νικηφόρους πολέμους κατὰ τοῦ Τιπποῦ-Σαΐμπ καὶ τῶν Μαχαραττῶν, ηὔξησε δὲ τὰς δημοσίους προσόδους ἀπὸ τρία εἰς πέντε ἑκατομμύρια ἀγγλικῶν λιρῶν. Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἀποικιῶν ἀποχώρησιν τοῦ λόρδου Νόρθ, ὁ Ἄστιγξ ἀνεκλήθη, κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μποῦρκε εἰς τὴν Κάτω Βουλὴν ἐπὶ παραβάσει τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς διοικητοῦ, ἐπὶ ἐκβιαστικῇ εἰσπράξει τεραστίων ποσῶν πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ διὰ τὴν ἐχθρικὴν στάσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ἐπὶ τῆς κατηγορίας συζήτησις παρεπέμφθη εἰς τὴν Ἄνω Βουλὴν καὶ ἡ δίκη ἀρξαμένη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1788 ἐτερματίσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1795. Ὁ Ἄστιγξ ἐκηρύχθη ἀθῷος, ἀλλὰ κατεδικάσθη νὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τῆς δίκης, τὰ ὁποῖα ἦσαν κολοσσιαῖα. Ἡ «Ἑταιρεία τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» προσέφερεν εἰς αὐτὸν σύνταξιν ἐτησίαν τεσσάρων χιλιάδων ἀγγλικῶν λιρῶν, τῷ κατέβαλε προκαταβολὴν τεσσαράκοντα δύο χιλιάδων καὶ τὸν ἐδάνεισε συγχρόνως ἑτέρας πεντήκοντα χιλιάδας λίρας. Τῷ 1814 ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας διώρισε τὸν Ἄστιγξ μυστικοσύμβουλον. Ἡ φήμη περὶ τοῦ κολοσσιαίου πλούτου του διεψεύσθη μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ὁ Ἄστιγξ διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεύς. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ τὰ κυριώτερα εἶναι: «Narrative of the late transaction at Benares», «The present state of the East Indies», «Speech in the high court of justice in Westminster-Hall». Ὁ περιώνυμος Ἄγγλος ἱστορικὸς Μακώλεϋ ὁμιλεῖ περὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἄστιγγος διεξοδικῶς. Λ. Δ.

— 7) ***Ἄστιγξ, Φραγκῖσκος Ράουντον, μαρκήσιος*** (1754-1826). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξφόρδης, διεκρίθη δὲ ὕστερον ὡς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικός. Κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀμερικανῶν διεδραμάτισε σημαντικὸν πρόσωπον, ὥστε προήχθη ἀμέσως εἰς ταγματάρχην καὶ μετά τινα χρόνον εἰς συνταγματάρχην καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ βρεττανικοῦ στρατοῦ λόρδου Κορνουάλλις. Τῷ 1792 ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ θείου του, κόμητος Χούντιγκτον, τὰς γαίας τῆς οἰκογενείας Ἄστιγγος, τῷ δὲ 1816 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ μαρκησίου. Ἀπὸ τοῦ 1814 ἐχρημάτισε διοικητὴς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἐνίκησε δὲ τοὺς Πίνταρες, τοὺς Μαχαράττας καὶ τὰς ὀρεινὰς φυλὰς τοῦ Νεπάλ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀγγλίαν διωρίσθη διοικητὴς τῆς Μελίτης τῇ 22 Μαρτίου 1824. Τῇ 18 Νοεμβρίου 1826 ἐπνίγη παρὰ τὴν Νεάπολιν.

— 8) ***Ἄστιγξ, Φραγκῖσκος Ἀβνεϋ*** (Frank Abney). Ὁ δημοφιλέστερος τῶν Ἄγγλων φιλελλήνων μετὰ τὸν Βύρωνα. Γεννηθεὶς τῷ 1794 ἐκ πατρὸς Καρόλου Ἄστιγγος, στρατηγοῦ, κατετάχθη τῷ 1805 εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυτικὸν μετασχὼν τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφαλγὰρ ἐν Ἱσπανίᾳ, ὅτε κατεστράφη ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς Ἱσπανίας. Εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ 1820, ἀποσυρθεὶς δ' ἔκτοτε παρέμεινεν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐκπαιδευόμενος. Ὅταν διεφημίσθησαν οἱ θρίαμβοι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα διὰ Μασσαλίας, φθάσας εἰς Ὕδραν τὴν 3 Ἀπριλίου 1822. Ἡ ἀγρία πολεμικὴ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ ἀγγλικῆς Ἁρμοστείας κατὰ παντὸς τότε ἑλληνικοῦ προὐκάλεσε κατ' αὐτοῦ δυσπιστίαν· ἀδιαφορῶν ὅμως οὗτος κατετάχθη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὴν κορβέταν τοῦ Τομπάζη καὶ διέπρεψεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις μεταξὺ Τενέδου καὶ Λέσβου, μέχρις οὗ ἀνατιναχθείσης ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν Χίῳ τῆς ναυαρχίδος ἐπανῆλθον οἱ ἑλληνικοὶ στόλοι εἰς τὰς νήσους των. Ἐπικειμένης δὲ τότε τῆς καθόδου τοῦ Δράμαλη, ἐζήτησε νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατόν· ἡ ἐν Κορίνθῳ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀναγνωρίσασα τὴν ἁγνότητα τῶν διαθέσεών του, τὸν κατέταξεν εἰς τὸ τακτικὸν σῶμα εἰς ὃ ὑπηρέτουν

Ὁ Φραγκῖσκος Ἀβνεϋ Ἄστιγξ κατὰ προσωπογραφίαν σωζομένην ἐν τῷ Ἱστορικῷ μουσείῳ.

καὶ οἱ πρῶτοι κατελθόντες φιλέλληνες. Ἡ δευτέρα μάχη, εἰς ἣν ἔλαβε μέρος, τῷ 1822, ἦτο ἡ προστασία τοῦ ἐπιθαλασσίου φρουρίου τοῦ Ναυπλίου (Μπούρτζι), τὸ ὁποῖον ἠπείλει νὰ καταλάβῃ ὁ κατακλύσας τὴν Ἀργολίδα Δράμαλης, ἐνῷ συγχρόνως προσεβάλλετο καὶ ἐκ τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μπουρτζίου ἀπετελεῖτο ἐκ Κρανιδιωτῶν καὶ ἐκ τῶν φιλελλήνων Ἄστιγγος, Χάν, Ἀνεμάτου καὶ Γέρβη, τοῦ Ζορντὰν ἀποχωρήσαντος. Ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ὁ Ἄστιγξ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δὲν ἀπεθαρρύνθησαν ἀλλ' ἐξηκολούθησαν τὸ εὔστοχον πῦρ τῶν πυροβόλων κατὰ τῶν οἰκιῶν τοῦ Ναυπλίου ἀπὸ τῆς 21—25 Ἰουλίου 1822, μέχρις οὗ ἐζήτησαν τὴν κατάπαυσίν του αὐτοὶ οἱ Ναυπλιεῖς. Οὕτω φυγόντος τοῦ Δράμαλη τὸ Μπούρτζι παρέμεινεν ἑλληνικὸν καὶ διηυκόλυνε τὴν πτῶσιν τοῦ Παλαμηδίου τὸν Νοέμβριον τοῦ 1822.

Ὅταν τῷ 1823 διωρίσθη ἁρμοστὴς τῆς Κρήτης ὁ Μανώλης Τομπάζης ἐστρατολογήθησαν καὶ πυροβοληταὶ Κρανιδιῶται τεθέντες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἄστιγγος. Παραλαβὼν οὗτος 15 κανόνια ἀπεβιβάσθη τὴν 21 Μαΐου εἰς τὸν Λιμένα τῆς Κισσάμου, ἧς ἐνήργησε τὸν ἀποκλεισμὸν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ, ἀναγκασθείσης τῆς φρουρᾶς μετὰ πέντε ἡμέρας νὰ παραδοθῇ. Ἐν Κρήτῃ ὁ Ἄστιγξ

Οἰκόσημον τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀστίγγων ἀνῆκον εἰς τὸν Φραγκῖσκον Ἀβνεϋ Ἄστιγγα καὶ σωζόμενον ἐν τῇ Βρεττανικῇ σχολῇ Ἀθηνῶν.

προσεβλήθη ἐξ ἑλωδῶν πυρετῶν. Ἐπανελθὼν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος ἐσκέφθη ὡς ἀπαραίτητον τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ.

Τὸν Ἰούνιον λοιπὸν τοῦ 1824 ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀναφορὰν ὑποδεικνύων τὴν ἀνάγκην ἀποκτήσεως ἑνὸς ἀτμοκινήτου πολεμικοῦ πλοίου, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου προσέφερε καὶ αὐτὸς ἐξ ἰδίων χιλίας λίρας, ἀνεδέχετο δὲ νὰ μεταβῇ καὶ προσωπικῶς εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν κατασκευήν του. Τὸ Βουλευτικὸν ἐνέκρινε κατ' ἀρχὴν τὴν ὑπόδειξιν, ἀποδεχθὲν νὰ κατασκευασθῶσι δύο μικρὰ ἀτμόπλοια, ἀντὶ ἑνὸς μεγάλου, καὶ ἓξ φρεγάται, ὡς καὶ κανόνια σιδηρᾶ διὰ τὰ φρούρια (*Σπηλιάδου* Τόμ. Β' σελ. 130). Ἐπικειμένης τῆς συνομολογήσεως ἐν Ἀγγλίᾳ δανείου ὁ Ἄστιγξ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὑποδείξεών του ἀνεβάλλετο, ἐπρότεινε δὲ τότε ἐκ δευτέρου νὰ καταβάλῃ αὐτὸς ἐξ ἰδίων τρεῖς χιλιάδας λίρας στερλίνας διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς ἀτμοπλοίου, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ συνέδραμε καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικὴ ἑταιρεία. Κατόπιν ηὔξησε τὸ ποσὸν τῆς ἰδίας συμμετοχῆς εἰς 5 χιλιάδας λίρας καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1824 ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν λαβὼν ὁδηγίας τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν. Ἐκεῖ ὅμως ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε περιωρισμένας ἐντολὰς ὡς πρὸς τὸ καταβληθησόμενον ποσὸν καὶ ὁ Ἄστιγξ δυσαρεστηθεὶς ἀπέσχε πάσης ἐνεργείας. Βραδύτερον ὁ Κόχραν ἀνέλαβε τὰ τῆς παρασκευῆς τῶν νέων πολεμικῶν ἀντὶ 160 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν, ἐκ τοῦ ποσοῦ δὲ τούτου κατεσκευάσθη καὶ ἡ «*Καρτερία*» ἧς ἐπέβη ἐξ Ἀγγλίας ὁ ἐπιστατήσας εἰς τὴν κατασκευήν της Ἄστιγξ, διορισθεὶς καὶ πρῶτος κυβερνήτης αὐτῆς. Ἐπανελθὼν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826 ἐδήλωσε κατὰ Σπηλιάδην ὅτι τὰς δαπάνας τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀτμοκινήτου κατέβαλεν ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἐπιτροπή, ἥτις τῷ προσέφερε χιλίας λίρας δι' ἔξοδά του ἀλλὰ δὲν τὰς ἐδέχθη.

Κατὰ τὸν Ζουλιὲν Δὲ Λὰ Γραβιὲρ τὸ πυροβολικὸν τῆς «Καρτερίας» συνίστατο ἐξ ὀκτὼ πυροβόλων τῶν 68/000 χυθέντων ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ σύστημα Παῖξανς, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ βάλλῃ κατὰ θέλησιν σφαιρικὰς ὀβίδας ψυχρὰς ἢ πεπυρακτωμένας, βόμβας βάρους 45 λιτρῶν, καὶ βολιδοθήκας περιλαμβανούσας μέχρι 500 σιδηρῶν σφαιρῶν· «ἐν χερσίν, λέγει, ἀξιωματικοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀτρομήτου ὡς ὁ Ἄστιγξ, πλοῖον τοιοῦτον ἔμελλε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα, λαμπρότερον τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἀγορασθείσης πολυτελοῦς φρεγάτας Ἑλλάδος» (μετάφρ. *Ράδου* σελ. 214). Ἡ ἐμφάνισις τῆς «Καρτερίας» εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ δὴ ἐν Μονεμβασίᾳ ἔκαμε μακρόθεν τὴν ἐντύπωσιν πλοίου καιομένου ἐν τῇ θαλάσσῃ, διότι ἦτο τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον τὸ ἐμφανιζόμενον εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα. Κατάπληκτος ὁ λαὸς κατόπιν ἐκαμάρωνε τὸ πρῶτον πολεμικὸν τροχοφόρον τῆς Μεσογείου, τόννων 233, ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν ὁ δημοφιλὴς Ἄγγλος ὑποσχόμενος τρόπαια καὶ δόξαν. Ἐν τούτοις ἡ μηχανὴ τῆς «Καρτερίας» ἦτο μόλις 84 ἵππων δυνάμεως, ἡ δὲ ταχύτης αὐτῆς ἦτο 5—6 μιλλίων καθ' ὥραν, ἣν ἠλάττωνε εἰς τὸ ἥμισυ ὁ ἐλάχιστος ἀντίθετος ἄνεμος, εἶχεν ὅμως τὸ ἀσύγκριτον πλεονέκτημα νὰ πλέῃ καὶ ὅταν ἦτο νηνεμία, ὅπερ εἰς τὰς ναυμαχίας ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα, διότι ὁ ἐχθρὸς κατ' ἀνάγκην μένει στάσιμος. Φθάσασα ἡ «Καρτερία» τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1826 εἰς τὸ Ναύπλιον μὲ ἀγγλικὴν σημαίαν, ὕψωσε τὴν ἐπομένην τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων, ἀπενεμήθη δὲ εἰς τὸν Ἄστιγγα ὁ βαθμὸς πλοιάρχου φρεγάτας. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἔφθασε καὶ ἡ φρεγάτα «Ἑλλὰς» 64 κανονίων καὶ οὕτω ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνισχύθη σημαντικῶς, ἐπιδειχθείσης ὑπὸ τοῦ Ἄστιγγος ἐπὶ δύο ἔτη, καθ' ἃ ἔζησεν, ἐκτάκτου δραστηριότητος.

Ὁ Ἄστιγξ παρέμεινε μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου ἐν Ναυπλίῳ διὰ τὴν παραλαβὴν γαιανθράκων καὶ λοιπῶν χρειωδῶν τοῦ πλοίου, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ Μένδελσων (τόμ. Α' σελ. 615) «ἤρξατο διηγούμενος θαυμάσια περὶ τῶν μαγικῶν δυνάμεων τοῦ ἀτμοῦ ὅστις ἔμελλε νῦν νὰ μεταβάλῃ πᾶσαν τὴν πολεμικὴν καὶ νὰ παραγκωνίσῃ ὡς πάντῃ ἄχρηστα τὰ πυρπολικά, ἐμυθολογεῖτο δὲ ὅτι ὁ Ἄστιγξ εἶχεν ἀναβῆ μετὰ τοῦ θαλασσίου του πλοίου εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἀποτόμων βράχων τοῦ Παλαμηδίου».

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1827 ὁ Ἄστιγξ ἐτέθη ὡς ἀρχηγὸς Μοίρας (*Σπηλιάδου* Γ. 269) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γόρδωνος, ἵνα προστατεύσῃ τὴν ἀπόβασιν τοῦ ἐν Σαλαμῖνι ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰς Φάληρον, ὅπερ ἡ «Καρτερία» ἐπέτυχε πλήρως, τὴν δὲ 25 Ἰανουαρίου μεταστάθμευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐβομβάρδισε τοὺς ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος Τούρκους ἐπὶ δύο ἡμέρας, ὑποστᾶσα μεγάλας ζημίας ἐκ τῶν ἐπακτίων πυροβόλων. Πρὸς αὔξησιν τῶν δυσχερειῶν τοῦ Κιουταχῆ ἐκήρυξεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827 ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων τοῦ Ἐρετριακοῦ καὶ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ ὅλης τῆς Εὐβοίας, ἔστειλε δὲ εἰς Ὠρωπὸν τὴν «Ἑλλάδα»

Digitized by Google

ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ τὴν «Καρτερίαν» ὑπὸ τὸν Ἄστιγγα, ὅστις ἐκυρίευσεν ἐκεῖ δύο φορτηγὰ Τουρκικὰ καὶ ἐπροστάτευσε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἔϋδεκ, ἥτις ὅμως τὴν ἐπομένην ἐματαιώθη.

Κατόπιν ὁ Ἄστιγξ διωρίσθη ἀρχηγὸς μοίρας, ἐν ᾗ ὑπηρέτει ὁ «Θεμιστοκλῆς» ὑπὸ τὸν Ραφαλιᾶν, ὁ «Ἄρης» ὑπὸ τὸν Κριεζῆν καὶ τρεῖς γολέται μεθ' ὧν ἔφθασε τὸν Ἀπρίλιον εἰς Βόλον καὶ ἐκυρίευσε πέντε τουρκικὰ φορτηγά, ἔκαυσε δύο καὶ ἕτερον ἠνάγκασε νὰ προσαράξῃ. Ἐξερχόμενος δὲ προσεπάθησε νὰ αἰχμαλωτίσῃ εἰς Τρίκκερα ἓν τουρκικὸν δικάταρτον πολεμικόν, μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο τὸ ἔκαυσε. Ἐπιστρέφων συνέλαβε παρὰ τὴν Κύμην ἐχθρικὸν πλοῖον, μὲ φορτίον σίτου, ὅπερ ἀπέστειλεν εἰς Αἴγιναν.

Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1827 ἡ «Καρτερία» ἔπλευσε πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ἀλλὰ παθούσης τῆς μηχανῆς της ἐπόδισε καὶ ἐνῷ διήρχετο τὸν Μαλέαν σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος ἔρριψε τὰ δύο της κατάρτια. Τὸ γραφὲν ὅτι λήγοντος τοῦ Μαΐου συμμετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κόχραν μὲ 18 πλοῖα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα καύσουν τὸν στόλον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, δὲν μαρτυρεῖται οὔτε ὑπὸ τοῦ Τρικούπη (τόμ. Δ' σελ. 136) οὔτε ὑπὸ τοῦ Σπηλιάδη (τόμ. Γ' σελ. 318). Τοὐναντίον ὁ ἐπὶ τῆς «Καρτερίας» ἰατρὸς Ἑρρῖκος Τράϊμπερ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του γράφει ὅτι αἱ ἐκ τῆς ζημίας ἐπισκευαὶ αὐτῆς ἐπερατώθησαν τὴν 8 Αὐγούστου 1827 καὶ ὅτι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐγένετο μονομαχία μεταξὺ τοῦ Ἄστιγγος καὶ τοῦ πλοιάρχου Γουΐτιγκομπ, καθ' ἣν ὁ πρῶτος ἐξ ἀπροσεξίας ἐτραυματίσθη κατὰ τὸν πόδα, μεταβὰς δὲ τὴν 26 Αὐγούστου μετὰ τῆς δυνηθείσης ν' ἀποπλεύσῃ «Καρτερίας» εἰς τὸ ἔναντι τῆς Ὕδρας «Περιβόλι» πρὸς ὕδρευσιν ἔμαθε τὴν αἰσίαν ἐξέλιξιν τῶν συνεννοήσεων τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ ἐξηκολούθει ἔτι νὰ θεραπεύῃ τὸ ἐκ τῆς μονομαχίας τραῦμά του. (Μεταφρ. *Χρ. Ἀποστολίδου*.) Ἐν ἀναμονῇ μεγάλων γεγονότων ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Κόχραν ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὰ Βάτικα, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1827, συγκείμενος ἐξ 23 πλοίων, ἐν οἷς καὶ ἡ «Καρτερία», καὶ ἠγκυροβόλησεν ἔναντι τοῦ Βασιλαδίου, ὅπερ δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ.

Ἐκεῖ ἡ «Καρτερία» ἀνάψασα ἐξ ἀπροσεξίας ἐκινδύνευσε νὰ καῇ. Τότε ὁ Ἄστιγξ διετάχθη ὑπὸ τοῦ Κόχραν νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Κορινθιακόν, ἵνα καθαρίσῃ τοῦτον ἀπὸ τὰ ἐκεῖ τουρκικὰ πλοῖα. Τὴν 10 Σεπτεμβρίου ἱστιοπλοοῦσα δι' ἔλλειψιν ἀνθράκων ἔφθασεν ἡ «Καρτερία» εἰς Ρίον καὶ τὴν 14 κατέπλευσε μετὰ μιᾶς κανονιοφόρου πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Σαλώνων, ὅπου ἐστάθμευον ἑπτὰ Τουρκικά, ἓν βρίκιον μὲ σημαίαν ναυαρχικήν, μία γολέτα μεγάλη, δύο μικρότεραι, καὶ εἷς μπόγγος. Ἑνωθεὶς ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πλοίων ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες σχηματίσαντες ἡμικύκλιον καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ δύο κανονοστασίων ἀντέταξαν 80 πυροβόλα. Σφαῖρα τῆς «Καρτερίας» προσβάλλει τὴν πυριτιδαποθήκην ἑνὸς βρικίου, τῆς ναυαρχίδος, καὶ τὸ ἀνατινάσσει. Οἱ ἐπιβάται αὐτοῦ ἐπήδησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες ὁρμήσαντες μὲ τὰς λέμβους ἔκαυσαν ἐντὸς ἡμισείας ὥρας καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα, ὡς καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν, τὸ καλύτερον, ὅπερ μάτην προσεπάθησαν νὰ ρυμουλκήσωσιν, ἀφοῦ ὅμως παρέλαβον τὰ 13 ὀρειχάλκινα πυροβόλα του. Εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀμφίσσης εὑρέθησαν καὶ τρία αὐστριακὰ ἅτινα ἐδημεύθησαν καὶ ἅτινα παρέλαβεν ὁ Ἄστιγξ.

Ὁ Μένδελσων διὰ μακρῶν περιγράφει τὸν ναυτικὸν θρίαμβον τοῦ Ἄγγλου φιλέλληνος, χαιρετισθέντα ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ ὡς μέγα ἐθνικὸν γεγονός, ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου, διότι ὁ Ἰμβραὴμ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἄστιγγος ἐν τῷ Κορινθιακῷ ἐπεκαλέσθη, ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος τῆς Πύλου καὶ τιμωρήσῃ αὐτόν, παραβὰς τὰς συμφωνίας μετὰ τῶν ναυάρχων, οἵτινες, μὴ δεχόμενοι τὰς ἀπόψεις του, ἔκαυσαν τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον τὴν 8 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Πύλον.

Ὁ Ἄστιγξ ἐξερχόμενος τὴν 6 Νοεμβρίου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἡτοιμάσθη πρὸ τῶν Πατρῶν νὰ βομβαρδίσῃ γολέταν, ἥτις ὕψωσε σημαίαν αὐστριακήν. Προσελθὼν τότε ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος ἠξίωσε τὴν παράδοσιν τῶν τριῶν συλληφθέντων πλοίων, ἀλλ' ὁ Ἄστιγξ παρέπεμψεν εὐτόλμως τὸ ζήτημα πρὸς λύσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐστριακὴ γολέτα ἐπλησίασε τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα ἵνα σωθῇ, ἐνῷ ἐκεῖνα ἐπυροβόλουν κατὰ τῆς «Καρτερίας», ἠναγκάσθη αὐτὴ νὰ βυθίσῃ τὸ αὐστριακὸν πλοῖον.

Τὴν «Καρτερίαν» ἠκολούθουν αἱ δύο γολέται καὶ τὰ τρία αὐστριακά, ὁ δὲ Ἄστιγξ ἐνετάλη ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Τσοῦρτς νὰ ἀποβιβάσῃ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἀχαΐας Πάπα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε τοῦτο ἔπλευσε πρὸς κυρίευσιν τοῦ Βασιλαδίου. Τέσσαρες βόμβαι τῆς «Καρτερίας» ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, μία δὲ ἔκαυσε τὴν ἐν αὐτῷ πυριτιδαποθήκην, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασε καὶ τὴν τουρκικὴν φρουρὰν νὰ παραδοθῇ τὴν 15 Δεκεμβρίου εἰς τὸν Ἄστιγγα.

Ἐλθόντος τοῦ Κυβερνήτου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828 ἐκανονίσθη νέον σχέδιον πολέμου, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν Ἄστιγγα διαμένοντα εἰς τὰ ἐκεῖ ἐδάφη καὶ ἐν Ἀστακῷ ἡ κυρίευσις τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου διὰ ξηρᾶς. Συναθροίσας οὗτος τὸν Ἀπρίλιον τοὺς ἀναγκαίους στρατιώτας ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου καὶ τοῦ Ἁγίου Σώστη τοὺς μετεβίβασε διὰ πλοιαρίων ἐπὶ τοῦ Ντολμᾶ καὶ τινος παρακειμένου νησιδίου, ἐφ' οὗ ἵδρυσε κανονοστάσιον. Συνελθόντων δὲ καὶ τῶν στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς καὶ ἀφοῦ ἔφεραν οἱ ναῦται τοῦ Ἄστιγγος τὰ πλοιάριά των κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἐπυροβόλουν κατὰ τῆς πόλεως μετὰ μεγάλης τόλμης ἀπροφύλακτοι.

Ἐνῷ δὲ ἡ πτῶσις ἐπέκειτο, ἧψε τὸ πλοιάριον μὲ τὰ πολεμεφόδια καὶ ἐπληγώθη ὁ ἡγούμενος τῆς ἐπιθέσεως φιλέλλην, ὡς καὶ εἴκοσι συναγωνισταί του. Τοῦτο ἐνέκρωσε τὰ φρονήματα τῶν ὀπαδῶν καὶ ἡ ἐπίθεσις ἀνεκόπη, ὁ δὲ Ἄστιγξ δεινῶς πάσχων μετεφέρθη ἐπὶ τῆς «Καρτερίας» εἰς Ζάκυνθον πρὸς θεραπείαν, ἐκεῖ δὲ τὴν 20 Μαΐου 1828 ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς του ἐν ἡλικίᾳ 34 ἐτῶν. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὁ Καποδίστριας ἐξέφρασε μεγίστην λύπην, ἵδρυσε δὲ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐν Πόρῳ μνημεῖον, καὶ ἐτέλεσε μετὰ ἓν ἔτος μνημόσυνον, καθ' ὃ ἐξεφώνησεν ὁ Σπυρίδων Τρικούπης σπουδαιότατον λόγον.

Διάδοχός του ἐξελέγη ὁ Κριεζῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸν Μένδελσων ὁ Ἄστιγξ «ἦτο ἐν γένει ἀναντικατάστατος». Κατ' αὐτὸν ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν δὲν εὗρεν ἴσως ἱκανώτερον πρόμαχον τοῦ μετριόφρονος Βρεττανοῦ, ὅστις «συνήνωνε φλέγοντα ἐνθουσιασμόν, ψυχρὰν ἐν τῇ συμπλοκῇ ἀπάθειαν, περίσκεψιν καὶ παραφοράν, ἀγωνιστὴν εἰλικρινῆ καὶ σπουδαῖον καὶ δύναμιν γοργὴν τοῦ γνῶθι σαυτὸν Ἀσπασθεὶς τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλληνικῆς, ἔδωσεν εἰς αὐτὴν σάρκα καὶ τὴν ἐζωογόνησε, παραμείνας πιστὸς μέχρι θανάτου». Τὴν 24 Αὐγούστου 1861 τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἄστιγγος μετεκομίσθησαν εἰς τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου ἐφ' ὧν ἀνηγέρθη μνημεῖον καταλληλότερον.

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

ἀστιέρια (Astieria Pavlow) [*Παλαιοζ.*]. Ὑπογένος ἀπολιθωμένων ἀμμωνιτῶν ἀνῆκον εἰς τὸ γένος ὀλκοστέφανος (βλ. λ.).

Ἀστική [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἡ πρὸς Ν. τοῦ Αἵμου καὶ μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως ἐκτεινομένη χώρα. Ν. ΚΛΕ

Ἀστικο (Astico) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἰταλίας πηγάζων ἐκ τῶν Δολομιτικῶν Ἄλπεων καὶ ἐκχυνόμενος εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Μπακιγκλιόνε.

ἀστικός, — ή, — όν· ὁ τοῦ ἄστεως, ὁ ἐν τῷ ἄστει ζῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ τοῖς δήμοις ἔχοντα τὴν οἴκησιν· || ὁ τοῦ ἀστοῦ, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἀστούς, ἢ ὁ προερχόμενος ἐκ τῶν ἀστῶν: «*ἀστικὸν κράτος, — δίκαιον, ἀστικὴ τάξις*».

— *ἀστικαὶ σχολαὶ* [*Παιδ.*]· βλ. σχολαί.

— *ἀστικὴ γυμναστική*· βλ. γυμναστική.

— *ἀστικὴ εὐθύνη*· βλ. εὐθύνη.

— *ἀστικὴ ποίησις*· βλ. ποίησις.

— *ἀστικὴ τάξις* [*Κοινων.*]. Ἡ τάξις ἐκείνη εἰς τὴν νεωτέραν κοινωνίαν ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν πτῶσιν τῆς *φεουδαρχίας*.

Οἱ δουλοπάροικοι τοῦ μεσαίωνος ἀπετέλεσαν τὰ στοιχεῖα τῶν πρώτων κοινοτήτων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ ἀστικὴ κοινωνία. Εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ταύτην τάξιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας ἔδωσαν ὤθησιν μεγάλην καὶ ἀπροσδόκητον πολλὰ γεγονότα, οἷα ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἀποίκισις τῆς Ἀμερικῆς, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μέσων τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ γενικῶς τῶν ἐμπορευμάτων, αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μετὰ τῶν ἀποικιῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῶν μηχανῶν προαχθεῖσα μεγάλη βιομηχανία. Ἡ νεωτέρα *ἀστικὴ τάξις* εἶναι λοιπὸν προϊὸν μακρᾶς ἐξελίξεως ὁλοκλήρου σειρᾶς μετατροπῶν εἰς τοὺς τρόπους τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας.

Εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν ἀνωτέρω σταθμῶν ἡ ἀστικὴ τάξις ἐπραγματοποίησε καὶ πολιτικήν τινα πρόοδον. Ἀπὸ ὑπηρέτρια τῆς φεουδαρχίας διεμορφώθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς αὐτόνομον τάξιν, κατόπιν εἰς τρίτην τάξιν διὰ νὰ ἀποτελέσῃ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς καὶ τῆς μεγάλης βιομηχανίας τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα ἔδωσεν εἰς αὐτὴν κατόπιν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπομένως καὶ τὰ μέσα νὰ δημιουργήσῃ παραγωγικὰς δυνάμεις ὅσας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρουσιάσουν ὅλαι ὁμοῦ αἱ προηγηθεῖσαι ἀπὸ αὐτὴν κοινωνικαὶ τάξεις. Ἡ ἀστικὴ τάξις ἐδάμασε τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἐχρησιμοποίησε τὰς μηχανάς, τὴν χημείαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ γεωργίαν, ἐξήπλωσε τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας πανταχοῦ. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ πόλεις, ηὔξησεν ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν, ἡ χαλαρὰ τέως συνένωσις ἐσφυρηλατήθη εἰς κράτος, ἐπεκοινώνησαν αἱ ἀπολίτιστοι μὲ τὰς πολιτισμένας χώρας καί, κατὰ συνοπτικὴν καὶ νευρώδη ἔκφρασιν τοῦ κομμουνιστικοῦ μανιφέστου τῶν Μὰρξ καὶ Ἔγγελς, ἐξηρτήθη ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν Δύσιν.

Ἡ δρᾶσις λοιπὸν κατὰ ταῦτα τῆς ἀστικῆς τάξεως ὑπῆρξε κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας λίαν ἐπαναστατική. Ἡ σημερινὴ ἀστικὴ τάξις ἀπαρτίζει διάμεσόν τι εἰς τὸν διαχωρισμὸν τῆς κοινωνίας εἰς δύο μεγάλας διαμαχομένας τάξεις τοὺς *ἐργάτας* καὶ τοὺς *κεφαλαιούχους*. Οὕτως ἡ ἄλλοτε καθαρῶς πολιτικὴ κίνησις τῆς ἀστικῆς τάξεως προσλαμβάνει σὺν τῷ χρόνῳ, ἰδίως ἀπὸ τοῦ Μὰρξ καὶ Ἔγγελς, καὶ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν περιεχόμενον. Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζουν τὴν τάξιν αὐτὴν εἶναι οἱ μικροέμποροι, οἱ ἐπαγγελματίαι, οἱ ὑπάλληλοι δημόσιοι καὶ ἰδιωτικοί, τὰ ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα. Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ βάσις τῆς τάξεως ταύτης, τόσον φαίνεται νὰ διασφαλίζεται περισσότερον ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη· τούτου δ' ἕνεκα τὰ νεώτερα κράτη προσπαθοῦν δι' ὡρισμένης πολιτικῆς αὐτῶν νὰ τὴν συγκρατοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀμείωτον. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἔπληξε τὴν τάξιν αὐτὴν περισσότερον ἀφόσον κάθε ἄλλην (*ἐργατικὴν-κεφαλαιούχων*) καὶ ἴσως τοῦτο δὲν μένει ἄνευ ἀντικτύπου εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ, διότι αὕτη παρέχει συνήθως τοὺς φορεῖς αὐτοῦ.

Διὰ τῶν στατιστικῶν δεδομένων καθορίζεται ἡ διάρθρωσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἑκάστην χώραν καὶ τὸ ποσοστὸν τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει εἰς αὐτὸν ἑκάστη τάξις. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ μερικὰ δεδομένα παρ' ἡμῖν (φορολογικὴ στατιστική, ἀριθμὸς ἐπιτηδευματιῶν 265.000, ἀριθμὸς ὑπαλλήλων περὶ τοὺς 50.000), ἐξάγεται ὡς ἀρκετὰ σοβαρὸν πρᾶγμα, εὐχάριστον καὶ ἀποδεικνῦον ὅτι ἡ διαδικασία τῆς σημερινῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐξελίξεως δὲν ἀποσυνέθεσε βαθέως ἀκόμη τὴν κοινωνίαν ἡμῶν εἰς τὰ δύο ἄκρως ἀντίθετα στρατόπεδα.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 ἐξήχθησαν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀστικὴν καὶ ἀγροτικὴν τάξιν: Τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μέχρι 5.000 κατοίκων συνοικισμῶν, δηλαδὴ ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀνήρχετο εἰς 3.697.548, ἐνῷ τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων τῶν ἐχουσῶν ἄνω τῶν 5.000 κατοίκων, δηλαδὴ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος εἰς 1.324.242. Ἤτοι ὁ μὲν ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀπετέλει τὰ 74 %, ὁ δὲ ἀστικὸς τὰ 26 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

— *ἀστικὸν δίκαιον* [*Νομ.*].

I. Τὸ ἀστικὸν δίκαιον εἶναι ἰδιωτικὸν δίκαιον (βλ. λ.) ὅπερ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *δημόσιον δίκαιον* ρυθμίζει τὰς σχέσεις τῶν καθέκαστον προσώπων ὡς τοιούτων, εἴτε φυσικὰ εἶναι ταῦτα (ἄνθρωποι) εἴτε νομικὰ (σωματεῖα, ἱδρύματα) καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ δημοσίου δικαίου (πολιτεία, δῆμος, κοινότης). Ἐν τῷ ἀστικῷ δικαίῳ δὲν ἐξαντλεῖται ἅπαν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, διότι πλὴν τοῦ *ἐμπορικοῦ* δὲν περιλαμβάνονται ἐν τῷ ἀστικῷ συγγενεῖς τῷ ἐμπορικῷ κλάδοι, τοῦ *τραπεζιτικοῦ* καὶ τοῦ *χρηματιστηριακοῦ* δικαίου, ἔτι δὲ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῶν *προϊόντων τῆς διανοίας* καὶ τὸ *ἐργατικὸν* δίκαιον.

1) Αἱ ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου ρυθμιζόμεναι σχέσεις ἀφορῶσιν εἴτε εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόσωπον, εἴτε εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, εἴτε εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι ἄλλων προσώπων συνδεομένων μετ' ἐκείνου δι' οἰκογενειακῶν δεσμῶν. Αἱ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ προσώπου ἀφορῶσαι σχέσεις ἀντικείμενον ἔχουσιν εἴτε πράγματα, εἴτε ἐνοχάς, εἴτε σχέσεις καθ' ἃ; τὸ πρόσωπον δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρ' ἑτέρου παροχήν τινα, εἴτε τὴν τύχην τῆς περιουσίας τοῦ προσώπου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἕπεται ἡ διαίρεσις εἰς *ἐμπράγματον*, *ἐνοχικὸν* καὶ *κληρονομικὸν* δίκαιον. Αἱ σχέσεις ἀφ' ἑτέρου τοῦ προσώπου ἀπέναντι ἄλλων προσώπων συνδεομένων μετ' ἐκείνου δι' οἰκογενειακῶν δεσμῶν, δημιουργοῦμεναι διὰ τοῦ γάμου καὶ προαγόμεναι διὰ γεννήσεως τέκνων ἀπαρτίζουσιν ἑτέρας κατηγορίας σχέσεων, ἤτοι τοῦ γάμου, τῆς πατρικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κατ' ἀπομίμησιν αὐτῆς διαπλασθείσης ἐπιτροπείας, αἵτινες πᾶσαι ἀποτελοῦσι τὸ *οἰκογενειακὸν* δίκαιον.

Οὕτω τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἀποτελεῖται ἐκ πέντε μερῶν, ἤτοι τοῦ *δικαίου τῶν προσώπων*, τοῦ *ἐμπραγμάτου*, τοῦ *ἐνοχικοῦ*, τοῦ *οἰκογενειακοῦ* καὶ τοῦ *κληρονομικοῦ* δικαίου. Προστιθεμένων εἰς τὸ πρῶτον μέρος καὶ ἄλλων θεμάτων κοινὴν ἐπὶ τῶν λοιπῶν μερῶν ἐχόντων ἐφαρμογὴν ἀποτελοῦνται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὡς πρῶτον μέρος τοῦ ἀστικοῦ δικαίου αἱ *γενικαὶ ἀρχαὶ* ἢ *γενικαὶ διδασκαλίαι* αὐτοῦ.

2) Πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου ἐγένετο ἀρχικῶς χρῆσις τοῦ ὅρου *πολιτικὸν δίκαιον*, ὡς ἐν παραδείγματι ἐν τῷ διατάγματι τοῦ 1835 (κατ. II), διὰ τοῦ νόμου ὅμως τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1856 τοῦ κληθέντος ἀστικοῦ (κατ. III, 1)

Digitized by Google

καθιερώθη ἐπισήμως ὁ ὅρος οὗτος, τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ ἐπιβαλλομένης ἐφόσον ὁ εἰρημένος νόμος ἐν ἄρθρῳ 9 διακρίνει μεταξὺ ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων.

II. Τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχῦον ἀστικὸν δίκαιον βάσιν ἔχει τὸ ἰσχὺν νόμου ἐπέχον διάταγμα τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835, καθ' ὃ «οἱ πολιτικοὶ νόμοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οἱ περιεχόμενοι εἰς τὴν Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου θέλουν ἰσχύει μέχρις οὗ δημοσιευθῇ ὁ πολιτικὸς κῶδιξ· τὰ ἔθιμα ὅμως ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ ἀποφάσεις δικαστικαὶ καθιέρωσαν ὑπερισχύουν ὅπου ἐπεκράτησαν». Ἐξετάζοντες εἰδικώτερον τὸ περιεχόμενον τοῦ διατάγματος τούτου παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

1) Πολιτικοὺς νόμους λέγον τὸ διάταγμα νοεῖ τοὺς ἀστικούς, ἐπειδὴ δὲ μόνον περὶ αὐτῶν ποιεῖται λόγον, ἕπεται ὅτι αἱ ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ ὑπάρχουσαι ποινικαί, δικονομικαὶ καὶ ἄλλαι μὴ ἀστικοῦ δικαίου διατάξεις δὲν ἔχουσιν ἰσχύν. Ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἅπασαι αἱ ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ διατάξεις ἀστικοῦ δικαίου ἔχουσι κατὰ τὸ διάταγμα ἰσχύν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖναι αἵτινες ἐκυρώθησαν ὑπὸ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

2) Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐξαντλεῖται τὸ περιεχόμενον τοῦ διατάγματος τοῦ 1835. Ἀπομένει τὸ ζήτημα ἂν κατ' αὐτὸ ἰσχὺν νόμου ἔχουσι μόνον αἱ ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ διατάξεις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀποκλειομένης πάσης ἄλλης διατάξεως αὐτῶν μὴ περιεχομένης ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει μεγάλην ἀξίαν ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑξάβιβλος οὐ μόνον ἀποτελεῖ κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος περίληψιν τοῦ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς δικαίου, εὐχερεστέραν ἐπιδιώκουσα νὰ καταστήσῃ τὴν χρῆσιν τῆς σπουδαίας ταύτης νομοθετικῆς συλλογῆς τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται ἐπὶ ἁρμονίᾳ ἐσωτερικῆς διασκευῆς, περιέχουσα ἀναμὶξ γενικότητας καὶ λεπτομερείας, ἔτι δὲ καὶ διατάξεις ἀντιφασκούσας πρὸς ἀλλήλας ἢ σιωπῶσα ἐντελῶς περί τινων ἐννόμων σχέσεων.

Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ κείμενον τοῦ διατάγματος ἰσχὺν νόμου δὲν ἔχει ἡ Ἑξάβιβλος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' αἱ ἐν αὐτῇ περιεχόμεναι διατάξεις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι ἐὰν περιελήφθησαν ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ δύο ἀντίθετοι διατάξεις δέον νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν ἡ ἑτέρα εἶναι νεωτέρα ἐκδοθεῖσα ἐπὶ σκοπῷ καταργήσεως. Πρὸς τοῦτο καθίσταται ἀναγκαία ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν ἐπίσημον τῆς βυζαντιακῆς νομοθεσίας συλλογήν, ἤτοι εἰς τὰ Βασιλικά. Παρομοία προσφυγὴ ἀπαιτεῖται καὶ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως ἑκάστης διατάξεως τῆς Ἑξαβίβλου, ἂν δηλαδὴ αὕτη εἶναι αὐτοκρατορική, καθόσον ἐὰν δὲν εἶναι τοιαύτη δὲν ἰσχύει, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἔτι δὲ καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν λοιπῶν ἀτελειῶν τῆς Ἑξαβίβλου, ἰδίᾳ δὲ τῆς σιωπῆς αὐτῆς ἐφ' ὡρισμένων θεμάτων.

3) Πλὴν τῆς εἰς τὰ Βασιλικὰ προσφυγῆς καθίσταται ἐνίοτε ἀναγκαία καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὰς μετὰ τὰ Βασιλικὰ ἐκδοθείσας Νεαρὰς Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ ἔκτασις ὅμως τῆς ἰσχύος αὐτῶν ὑποβάλλεται εἰς περιορισμὸν προκειμένου περὶ τῶν Νεαρῶν ἐκείνων, αἵτινες μεταγενέστεραι οὖσαι τῶν Βασιλικῶν δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ. Περὶ τῆς ἰσχύος τῶν Νεαρῶν τούτων δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος. Διότι κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ναὶ μὲν δὲν ἀποκλείεται ἡ ἰσχὺς τῶν ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ μὴ περιεχομένων αὐτοκρατορικῶν διατάξεων, ἀλλὰ προϋποτίθεται ὅτι πρόκειται περὶ διατάξεων, αἵτινες εἶναι γνωσταί. Τὸν περιορισμὸν ὅμως τοῦτον ἀντιλαμβάνονται ὑπὸ διάφορον ἔννοιαν οἱ δεχόμενοι μὲν ὅτι περὶ ἰσχύος αὐτοκρατορικῶν διατάξεων ἀνακαλυπτομένων μετὰ τὸ 1835 οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, ἀλλὰ συγχρόνως διδάσκοντες ὅτι ἰσχύουσι πᾶσαι αἱ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἀνακαλυφθεῖσαι (οὕτως οἱ μεταφρασταὶ τῶν Γενικῶν Ἀρχῶν τοῦ Regelsberger σελ. 96. Πρβλ. καὶ *Κρασσᾶ* Γενικαὶ Διδασκαλίαι § 28). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλουσιν ἰσχύει Νεαραὶ ἀνακαλυφθεῖσαι πρὸ τοῦ 1835 καὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν Ἑσπερίᾳ, περὶ ὧν ὅμως δὲν ὑπῆρχε γνῶσις ἐν Ἑλλάδι. Ὅτι ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ νομοθέτης τοῦ 1835 νὰ ἠθέλησε τοιοῦτόν τι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὀρθῶς ἀντιλαμβάνεται ὁ Καλλιγᾶς (Γενικαὶ Ἀρχαὶ § 38), πρὸς τὴν γνώμην τοῦ ὁποίου ἀνταποκρίνεται τὸ ἀνωτέρω λεχθέν, ὅτι δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ Νεαρῶν, αἵτινες μεταγενέστεραι οὖσαι τῶν Βασιλικῶν δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ.

4) Ἐκ τῶν λεχθέντων δείκνυται ὅτι κατὰ τὴν ἀρχὴν καθ' ἣν ἐφηρμόσθη τὸ διάταγμα τοῦ 1835 ἰσχὺν ἀστικοῦ δικαίου δὲν ἔχουσι μόνον αἱ ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ διατάξεις, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἠρύσθη ὁ Ἀρμενόπουλος, ἤτοι τῶν Βασιλικῶν. Πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνταποκρίνεται καὶ ἡ ἱστορική, οὕτως εἰπεῖν, ἑρμηνεία τοῦ διατάγματος τοῦ 1835.

Ἤδη ἡ μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος συνελθοῦσα τῷ 1822 ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις ὥρισεν ἐν ἄρθρῳ 98 τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς ὅτι «αἱ πολιτικαὶ διαδικασίαι βάσιν ἔχουν τους νόμους τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν αὐτοκρατόρων». Τὸ αὐτὸ ἐπανέλαβεν ἡ ἐν Ἄστρει τῷ 1823 συνελθοῦσα, ὁρίσασα ἐν ἄρθρῳ 80 τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς ὅτι «κατὰ τὰ πολιτικὰ ἰσχύουσιν οἱ νόμοι τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Τέλος καὶ ἡ κατὰ τὸ 1827 ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα συνέλευσις ὥρισεν ὅτι ἰσχὺν ἔχουσιν «οἱ βυζαντινοὶ νόμοι». Ἐκ τῶν διατάξεων τούτων τῶν ἐθνοσυνελεύσεων δείκνυται ὅτι ἰσχὺς ἀστικοῦ δικαίου ἐδόθη εἰς τὸ βυζαντιακὸν δίκαιον, οὐδενὸς περὶ τῆς Ἑξαβίβλου γενομένου ἰδιαιτέρου λόγου, καίτοι αὕτη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἦτο ἐν χρήσει ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις. Περὶ τῆς Ἑξαβίβλου γίνεται τὸ πρῶτον λόγος ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Κυβερνήτου τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1828, καθ' ὃ «τὰ δικαστήρια ἀκολουθοῦν εἰς τὰ πολιτικὰ τοὺς νόμους τῶν αὐτοκρατόρων, περιεχομένους εἰς τὴν Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου». Μετὰ ταῦτα, ἤτοι τὴν 15ην Αὐγούστου 1830, ἐδημοσιεύθη ὁ Ὀργανισμὸς τῶν δικαστηρίων, ὅστις ὥρισεν ἐν ἄρθρῳ 148 ὅτι «τὰ δικαστήρια διὰ τὸ πολιτικὸν ἀκολουθοῦσι τοὺς νόμους τῶν αὐτοκρατόρων. Ἕως οὗ δὲ ἐκδοθῇ ἡ παρασκευαζομένη συλλογὴ αὐτῶν, θέλουν συμβουλεύεσθαι τοὺς περιεχομένους εἰς τὴν πρόχειρον Ἑξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου». Ἐκ τῶν κειμένων τούτων δείκνυται ὅτι κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Κυβερνήτου ἐξηκολούθουν ἰσχύοντες οἱ νόμοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς προχειροτέρα δὲ συλλογὴ αὐτῶν ὑπεδεικνύετο ἡ Ἑξάβιβλος.

Τὴν ἀρχὴν ταύτην δὲν μετέβαλεν οὐδ' ὑπῆρχε λόγος νὰ μεταβάλῃ τὸ διάταγμα τοῦ 1835. Σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ ὑποδείξῃ πρόχειρον νομοθετικὴν συλλογήν, ἰδίᾳ δὲ νὰ προσδιορίσῃ τὴν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου σχέσιν τῶν ἐθίμων, ὅπερ ἔπραξε διὰ τῆς προσθήκης, καθ' ἣν τὰ ἔθιμα ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ ἀποφάσεις δικαστικαὶ καθιέρωσαν ὑπερισχύουν ὅπου ἐπεκράτησαν.

5) Τὰ Βασιλικὰ περιλαμβάνουσιν ἐν τοῖς πλείστοις τὰς διατάξεις τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας, ἥτις εἶναι ἡ νεωτάτη κωδικοποίησις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Οὕτως ἀπὸ τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου ἀναδρομικῶς βαίνοντες φθάνομεν εἰς τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν, ἐν ᾗ ἀνευρίσκομεν τὴν ἀρχικὴν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου πηγήν. Κατὰ ταῦτα πηγαὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου εἶναι: α) ἡ Ἰουστινιάνειος νομοθεσία, β) τὰ Βασιλικὰ καὶ γ) αἱ μετὰ τὰ Βασιλικὰ ἐκδοθεῖσαι Νεαραὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων αἱ περιλαμβανόμεναι ἐν τῇ Ἑξαβίβλῳ. Αἱ Νεαραὶ αὗται εἶναι ἐπικρατέστεραι τῶν Βασιλικῶν καθὸ μεταγενέστεραι αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τῶν Νεαρῶν τούτων ἡ νεωτέρα ἐπικρατεῖ τῆς ἀρχαιοτέρας, τὰ δὲ Βασιλικὰ εἶναι ἐπικρατέστερα τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας καθὸ μεταγενέστερα ταύτης.

III. Τὸ ἐν ταῖς ἀνωτέρω πηγαῖς ἀστικὸν δίκαιον μετεβλήθη διὰ νεωτέρων νόμων, ἐφόσον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς ἀνάγκας.

1) Τοιοῦτοι νόμοι εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Ψήφισμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1830 περὶ διαθηκῶν· β) Νόμος τῆς 11ης Αὐγούστου 1836 περὶ ὑποθηκῶν· γ) Διάταγμα τῆς 1 Δεκεμβρίου 1836 περὶ ἐνεχύρου· δ) Νόμος τῆς 21 Ἰουνίου 1837 περὶ διακρίσεως κτημάτων· ε) Νόμος ΤϞ' τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1856 περὶ μεταγραφῆς· στ) Νόμος ΤϞΑ' τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1856 περιλαμβάνων 94 ἄρθρα τοῦ ἀστικοῦ ἑλληνικοῦ νόμου· ζ) Νόμος ΧΠΘ' τῆς 17 Αὐγούστου 1861 περὶ ἀνηλίκων ἐπιτροπείας, χειραφεσίας καὶ κηδεμονίας αὐτῶν· η) Νόμος ΧϞΣΤ' τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1861 περὶ μικτῶν γάμων· θ) Νόμος ΓΨΛΓ' τῆς 27 Νοεμβρίου 1909 περὶ βραχυπροθέσμων παραγραφῶν· ι) Νόμος ΓΨΠ' τῆς 14 Μαΐου 1911 περὶ διαθηκῶν· ια) Νόμος 281 τῆς 21 Ἰουνίου 1914 περὶ σωματείων· ιβ) Νόμος 292 τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1914 περὶ ἀφανείας· ιγ) Νόμος 1340 τῆς 18 Ἀπριλίου 1918 περὶ ἐκποιήσεως προικῴων ἀκινήτων, ἐξαλείψεως τῆς πρὸς ἀσφάλειαν τῆς προικὸς ὑποθήκης καὶ διαχειρίσεως ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἀνηλίκων· ιδ) Νόμος 1339 τῆς 18 Ἀπριλίου 1918 περὶ εὑρέσεως ἀπολωλότων· ιε) Νόμος 1337 τῆς 20 Ἀπριλίου 1918 περὶ τοῦ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικοῦ δικαιώματος τοῦ Κράτους καὶ διαχειρίσεως σχολαζουσῶν κληρονομιῶν· ιστ) Νόμος 2230 τῆς 24 Ἰουνίου 1920 περὶ καταργήσεως τοῦ φαλκιδίου νόμου καὶ περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπόρου χήρας· ιζ) Νόμος 2228 τῆς 24 Ἰουνίου 1920 περὶ διαζυγίου· ιη) Νόμος 2310 τῆς 25 Ἰουνίου 1920 περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικῆς διαδοχῆς· ιθ) Νόμος 2430 τῆς 29 Ἰουνίου 1920 περὶ τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων· κ) Νόμος 3237 τῆς 17 Δεκεμβρίου 1924 περὶ τῆς διεκδικήσεως διατετιμημένων προικῴων ἀκινήτων μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου· κα) Νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 13 Νοεμβρίου 1927 περὶ καταστάσεως ἐξωγάμων τέκνων, ἔτι δὲ καὶ ἕτεροι νόμοι περὶ παραγραφῆς, τόκων ὑπερημερίας καὶ συμβατικῶν.

2) Κατὰ κανόνα διὰ τῶν νεωτέρων τούτων νόμων καταργεῖται τὸ ἰσχῦον ρωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν δίκαιον, ἐφόσον ἀντίκειται πρὸς τοὺς νόμους τούτους. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ κατάργησις προσλαμβάνει μείζονα ἔκτασιν, ὅπερ συμβαίνει ὅταν ὁ νέος νόμος δὲν ἀρκῆται εἰς τὴν κατάργησιν τῶν ἀντικειμένων αὐτῷ διατάξεων, ἀλλὰ σὺν αὐταῖς καταργῇ καὶ ὁλόκληρον τὸν προϊσχύσαντα θεσμόν, ὁπότε συγκαταργοῦνται καὶ διατάξεις αὐτοῦ μὴ ἀντικείμεναι εἰς τὸν νέον νόμον.

IV. Τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους μὴ παραμεινάντων ὑφ' ἣν ἔκτασιν ἐγνώρισεν αὐτὰ ὁ νομοθέτης τοῦ 1835, εἰδικοὶ νόμοι καθώρισαν ἑκάστοτε τὸ ἐν ταῖς προσαρτωμέναις χώραις ἰσχῦον ἀστικὸν δίκαιον.

1) Οὕτω:

α') Διὰ τοῦ Νόμου ΡΝ' τῆς 30 Ἰανουαρίου 1866 ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἡ ἐν τῷ λοιπῷ κράτει ἰσχύουσα νομοθεσία, πλὴν τοῦ Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835, παραμείναντος ἐν ταῖς εἰρημέναις νήσοις ἐν ἰσχύϊ τοῦ Ἰονίου ἀστικοῦ κώδικος.

β') Διὰ τοῦ Νόμου ϠΜ' τῆς 19 Μαρτίου 1882 εἰσήχθη εἰς τὰς θεσσαλικὰς καὶ ἠπειρωτικὰς ἐπαρχίας ἅπασα ἡ ἐν τῷ λοιπῷ κράτει κειμένη νομοθεσία.

γ') Διὰ τοῦ Νόμου 147 τῆς 5 Ἰανουαρίου 1914 εἰσήχθη εἰς τὰς προσαρτηθείσας νέας χώρας τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἡ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύουσα ἀστικὴ νομοθεσία πλὴν τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ἔνθα διετηρήθη ἡ ἰσχὺς τῶν ὁμωνύμων ἀστικῶν κωδίκων, τοῦ σαμιακοῦ καὶ τοῦ κρητικοῦ.

δ') Διὰ τοῦ Νομοθετικοῦ Διατάγματος τῆς 26 Ὀκτωβρίου 1923 ἡ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύουσα ἀστικὴ νομοθεσία ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Θράκην.

2) Ἡ σχέσις τοῦ ἰονίου, σαμιακοῦ καὶ κρητικοῦ κώδικος πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἰσχῦον ἀστικὸν δίκαιον ρυθμίζεται κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τοῦ ἀνωτέρω Νόμου 147 κατ' ἀναλογίαν τῶν ἄρθρων 4-7 τοῦ ἀστικοῦ νόμου τοῦ 1856, ἤτοι τῶν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀναφερομένων. Ἀντὶ τῆς ὑπηκοότητος, ὁσάκις αὕτη ἀποτελεῖ στοιχεῖον διὰ τὸν ἐφαρμοστέον νόμον, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ κατοικία. Ἐὰν τὸ πρόσωπον διαμένῃ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, κατοικία αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ τελευταία ἐν Ἑλλάδι, ἐν ἐλλείψει δὲ τοιαύτης θεωρεῖται ὡς τελευταία κατοικία ἡ πρωτεύουσα. Αἱ ἐξ ἀδικημάτων ἐνοχαὶ κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως, ἐὰν δὲ ἐτελέσθησαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τῆς πρωτευούσης.

V. Διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου ἀπαραίτητον βοήθημα ἀποτελεῖ ἡ περὶ τοῦ δικαίου τῶν Πανδεκτῶν (βλ. λ.) ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ ἀναπτυχθεῖσα φιλολογία. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἔρευνα τοῦ ρωμαϊκοῦ ὡς ἰσχύοντος δικαίου ἐγένετο ἀντικείμενον ἰδίας ἐπεξεργασίας μονογραφικῆς καὶ γενικῆς.

Καὶ γενικὸν μὲν πλῆρες περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου ἔργον ἔγραψεν ὁ *Παῦλος Καλλιγᾶς*: «Σύστημα ρωμαϊκοῦ δικαίου καθ' ἃ ἐν Ἑλλάδι πολιτεύεται» τόμ. 1-5 ἔκδ. γ' (1876-1885) καὶ ὁ *Πέτρος Παπαρρηγόπουλος*: «Τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχῦον ἀστικὸν δίκαιον»—Γενικαὶ ἀρχαὶ (ἔκδ. γ' 1889), Ἐμπράγματα δικαιώματα (ἔκδ. β' 1891), Ἐνοχικὸν δίκαιον (ἔκδ. γ' τεύχη 3, 1884-1890), Οἰκογενειακὸν δίκαιον (1869), Κληρονομικὸν δίκαιον (1873).

Ἡμιτελῆ παρέμειναν τὰ ἔργα τοῦ *Βασιλείου Οἰκονομίδου*: «Στοιχεῖα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου», ἐξ ὧν ἐξεδόθησαν αἱ Γενικαὶ ἀρχαὶ (ἔκδ. β' 1893), τὸ Ἐμπράγματον δίκαιον (ἔκδ. β' 1896), καὶ μέρος τοῦ Ἐνοχικοῦ, τοῦ *Ἀλκιβιάδου Κρασσᾶ*: «Σύστημα ἀστικοῦ δικαίου», ἐξ οὗ ἐξεδόθησαν αἱ Γενικαὶ Διδασκαλίαι (ἔκδ. β' 1904), τὸ Οἰκογενειακὸν (ἔκδ. δ' 1910), καὶ τὸ Κληρονομικὸν δίκαιον (ἔκδ. ε' 1910), καὶ τοῦ *Ἀντωνίου Μομφερράτου*: «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἀστικοῦ δικαίου», ἐξ οὗ ἐξεδόθησαν αἱ Γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὸ Οἰκογενειακὸν δίκαιον (1914).

Ἡ μονογραφικὴ ἐργασία εἴτε ἐξεδόθη αὐτοτελῶς εἴτε ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικοῖς. Ἐκ τούτων γνωστότερα παρέμειναν ἡ «Θέμις» *Σγούτα* (1846—1865), ἡ «Πεῖρα» *Ἰωαννίδου* (1869—1884), ἡ «Νομικὴ Μέλισσα» (1858—1874), ἡ «Νομικὴ» *Διακοπούλου* (1894—1900), ἡ «Νομικὴ Ἐπιθεώρησις» *Ζέπου* (1901—1903). Νῦν ἐκδίδεται ἡ «Ἐφημερὶς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας», ἀπὸ τοῦ 1880, ἡ «Θέμις» *Ἀγγελοπούλου* ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἡ «Δικαιοσύνη» ἀπὸ τοῦ 1923. Συλλογὴν ἑλληνικῶν νομικῶν διατριβῶν ἐξέδωκεν ὁ *Κουντουριώτης* ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέοι Πανδέκται» (τόμ. 1—11). Συλλογὴν τῆς ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου νομολογίας τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐξέδωκεν ὁ *Σ. Μπαλάνος* καὶ *Σ. Γκίνης* (1895), ἑτέρα δὲ περιλαμβάνουσα καὶ νομολογίαν τῶν λοιπῶν δικαστηρίων, ἔτι δὲ γνωμοδοτήσεις καὶ διατριβὰς ἤρξατο ἐκδιδομένη ὑπὸ τὸν

Digitized by Google

τίτλον «Πανδέκτης τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου» ὑπὸ *Κασίμη* καὶ *Κιτσικοπούλου* ἐπιμελείᾳ *Σιφναίου*.

VI. Τὸ ἀστικὸν δίκαιον τῶν πλείστων τῶν νεωτέρων κρατῶν ἔχει κωδικοποιηθῆ εἰς ἰδίους ἀστικοὺς κώδικας. Ἐν Ἑλλάδι ἡ πρὸς κωδικοποίησιν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου τάσις ἐξεδηλώθη βραχὺ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς βασιλείας, ἔκτοτε δὲ ἐπανειλημμέναι ἐγένοντο πρὸς σύνταξιν ἀστικοῦ κώδικος ἐργασίαι. Δ. Π. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑΣ

— **ἀστικὸς** ***κῶδιξ***· βλ. κῶδιξ καὶ βαυαρικὸς —, ἑλβετικὸς *κῶδιξ* κλπ.

ἄστικτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τὸ) ὁ μὴ ἐστιγμένος, ὁ μὴ φέρων στίγματα· ‖ ἐπὶ γραπτοῦ λόγου, ὁ μὴ διὰ τῶν σημείων τῆς στίξεως διηρθρωμένος.

ἀστίλβωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τὸ)· ὁ μὴ στιλβωθείς, ἀγυάλιστος.

Ἀστίλια (Astiglia) *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὀνομασία ἥ, ἀπὸ τῆς φερωνύμου πόλεως, λαμβάνει ἡ διῶρυξ Bianco Canal ἡ ἑνοῦσα τὸν Πάδον (Pô Grande) πρὸς τὸν Ἀδίγην (Adige), κατὰ τὸ τμῆμά της τὸ μεταξὺ τῆς προμνησθείσης πόλεως καὶ τῆς εἰς ἣν ἀπολήγει πόλεως Ἀδρία (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

ἄστιος (Astian) *[Γεωλογ.]*. Μία ἐκ τῶν τριῶν ἐποχῶν (ἡ ἀνωτέρα), εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ πλειόκαινος ὑποπερίοδος τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ Asti (παρὰ τὸ Τουρῖνον τῆς Ἰταλίας), ὅπου παρουσιάζονται στρώματα (κίτρινοι ἄμμοι) τῆς ἐποχῆς ταύτης, φέροντα ἀπολελιθωμένα θαλάσσια ζῷα (ἐχίνους, βρυόζῳα, γαστερόποδα, ἐλασματοβράγχια). Στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης εὑρέθησαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας (Βενετίᾳ, Τοσκάνῃ), ἐν βορείῳ καὶ μέσῃ Γερμανίᾳ (κάτω περιοχὴ τοῦ Ρήνου), Γαλλίᾳ (Rousillon, Montpellier καὶ ἀλλαχοῦ), Βελγίῳ, Ἱσπανίᾳ, Ἀγγλίᾳ (Red Crag) καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκουν μέρος τῶν πλειοκαινικῶν στρωμάτων τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, Θεσσαλίας καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἐλλείψει σχετικῶν λεπτομερῶν στρωματογραφικῶν μελετῶν δὲν ἔχουν ἀποχωρισθῆ ἐκ τοῦ ὅλου πλειοκαινικοῦ συστήματος στρωμάτων τὰ τῆς ἀστίου ἐποχῆς.

Οὕτω π. χ. κατὰ τὸν Deperêt εἰς τὰ πλειοκαινικὰ στρώματα τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Πελοποννήσου ἡ *ἄστιος βαθμὶς* παρουσιάζεται μαζὶ μὲ τὴν πλακέντιον διὰ στρωμάτων ὄψεως μαργώδους θαλασσίας ἢ ὑφαλμύρων ὑδάτων. Γ. Κ. Γ.

ἀστισμὸς (ὁ)· ἡ ἔννοια τῆς ἀστικῆς πολιτείας, τοῦ ἀστικοῦ κράτους· ‖ τὸ νὰ πρόσκειταί τις εἰς τὰ ἀστικὰ ἰδανικά.

ἀστλέγγιστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ καθαρισθεὶς διὰ τῆς στλεγγίδος (ξύστρας).

Ἄστλεϋ (Astley), ***Φίλιππος***. Ἄγγλος ἱπποκόμος (1742—1814), συντελέσας εἰς τὴν ἐν Παρισίοις ἵδρυσιν τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἱπποδρόμου.

— **Ἄστλεϋ-*Κοῦπερ*** (Astley-Cooper). Ἄγγλος χειρουργὸς καὶ ἀνατόμος (1768—1841). Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται πλεῖσται πρωτότυποι ἀνατομικαὶ ἐργασίαι καὶ χειρουργικαὶ μέθοδοι, ὧν κυριώτεραι εἶναι: «Ἐπιπολῆς περιτονία τοῦ Ἄστλεϋ»· προκειται περὶ τῆς περιτονίας τῆς ἐκφυομένης ἐκ τῆς ἀπονευρώσεως τοῦ μεγάλου λοξοῦ μυὸς τῆς καταφυομένης περὶ τὸν ἔξω βουβωνικὸν δακτύλιον καὶ καλυπτούσης εἶτα πρὸς τὰ κάτω τὸν σπερματικὸν τόνον. «Ἐγκαρσία περιτονία τοῦ Ἄστλεϋ»· ἡ μεταξὺ τοῦ λοξοῦ, τοῦ ἐγκαρσίου μυὸς καὶ τοῦ περιτοναίου περιτονία ἀνὰ μέσον τῆς ὁποίας ἕρπουσιν ἐξερχόμενα τῆς κοιλίας τὰ σπερματικὰ ἀγγεῖα. «Σύνδεσμος ἡβικὸς τοῦ Ἄστλεϋ»· πρόκειται περὶ ἰνώδους στρογγύλου συνδέσμου καλύπτοντος τὸ ὁριζόντιον σκέλος τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ καὶ σχηματίζοντος τὸ κάτω καὶ ἔσω τοίχωμα τοῦ μηρικοῦ δακτυλίου. Ἐπίσης ἀναφέρομεν τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καλουμένην μηροκήλην, τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέθοδον ἀνατάξεως τῆς ἐξαρθρώσεως τοῦ ἀγκῶνος κτλ. Ο. Ρ.

— **Ἄστλεϋ *Ρήντιγκ*** (Astley-Reading), ***Ἰάκωβος***. Ἄγγλος στρατηγός, ἀποθανὼν τῷ 1651. Ὑπηρέτησεν ἐν Σουηδίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπεστήριξε τὴν βασιλικὴν ὑπόθεσιν. Κάρολος ὁ Α' ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου.

Ἄστλι (Astle), ***Θωμᾶς***. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος (1734—1803), συγγραφεὺς πραγματειῶν, ἀναφερομένων εἰς τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ τὸ κυριώτερον εἶναι τὸ ἀφορῶν τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γραφῆς καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἄστμπουρυ (Astbury). Ἄγγλος βιομήχανος (1678—1743), τελειοποιήσας τὴν ἀγγειοπλαστικὴν καὶ μεταχειρισθεὶς διὰ πρώτην φορὰν τὴν *λευκίτιδα* γῆν πρὸς κατασκευὴν μαγειρικῶν σκευῶν.

ἀστοιβάδα (ἡ) *[Βοτ.]* Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κρήτῃ τοῦ φυτοῦ *ποτήριον τὸ ἀκανθῶδες* (Poterium spinosum). Δ. Ν. Π.

ἀστοίβαστος καὶ ***ἀστοίβαχτος***, —*η*, —*ον*· ὁ μὴ στοιβασμένος, ὁ μὴ εἰς σωρόν, εἰς στοιβήν, ἀποτεθειμένος.

ἀστοιβὴ (ἡ) καὶ ***ἀστοιβιὰ*** καὶ ***ἀστοιφιά***· θάμνος ἀκανθώδης.

Ἀστοΐλουνος *[Μυθολ.]*. Γαλατικὴ θεότης, γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν Σαὶν-Μπεᾶ τοῦ Ἄνω Γκαρόν.

ἀστοίχειωτος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ μὴ στοιχειωμένος, ὁ μὴ κατοικούμενος, ὁ μὴ προστατευόμενος ἀπὸ *στοιχειό*: «καμάρα ἀστοίχειωτη», γέφυρα εἰς τὰ θεμέλια τῆς ὁποίας δὲν ἐσφάγη τι, ἵνα τοῦτο ἀποβῇ τὸ στοιχειό της· βλ. στοιχειώνω.

ἀστοιχείωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἐστοιχειωμένος, ὁ μὴ κατέχων τὰ στοιχεῖα, τὰς ἀναγκαίας βάσεις ἐπιστήμης τινὸς ἢ τέχνης.

Ἀστοκὸς *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὑφ' ἣν εἶναι γνωστὰ εἰς τοὺς ξένους (Astokos: Mediter. Pilot 1908, III, 314) ἡ κόλπωσις, ὁ κολπίζων ὅρμος καὶ ἡ πόλις τοῦ *Ἀστακοῦ*, ἰδίως ἡ τελευταία, τοῦ μεσαίου ὀνομαζομένου παρ' αὐτῶν καὶ ὅρμου *Δραγαμέστι*. Σ. Ε. Λ.

ἀστοκρατία (ἡ)· ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀστῶν· ἡ κυριαρχία τῶν ἀστικῶν τάξεων ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Ἄστολα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος παρακειμένη τῇ βορείᾳ ἀκτῇ (Makran) τοῦ κόλπου τοῦ Ὀμὰν (βλ. Ἀσθάλη). Σ. Ε. Λ.

ἀστόλιστος, —*η*, —*ον* ὁ μὴ στολισμένος, ὁ μὴ φέρων στολίδια, ἀκόσμητος.

Ἀστολφ (Astolphe). Ἄγγλος πρίγκιψ, συγγενὴς τοῦ Ρολάνδου καὶ τοῦ Ρενώ, εἷς τῶν διασημοτέρων παλαδίνων ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Ἀριόστου. Μεταβληθεὶς εἰς μυρσίνην διὰ τῆς μαγικῆς δυνάμεως τῆς Ἀλκίνης καὶ κατόπιν πάλιν εἰς ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς νύμφης Μελίσσης, ἔλαβεν ὡς δῶρον παρ' ἄλλης νύμφης κέρας, δι' οὗ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν πάντας τοὺς ἐχθρούς του. Διὰ τοῦ κέρατος τούτου ἔφερεν εἰς πέρας τ' ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν μεγάλα ἀνδραγαθήματα. Α. Δ.

Ἀστόλφος (*Ἀστοῦλφος* κατὰ τοὺς Βυζαντινούς). Λομβαρδὸς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος μ. Χ. Ἡ βασιλεία του εἶναι ἀξιοσημείωτος, διότι συνέπεσε μὲ τὸ μέγα γεγονὸς τῆς συμμαχίας τοῦ πάπα πρὸς τὸ ἰσχυρὸν ἔθνος τῶν Φράγκων καὶ ἐπίσης μὲ τὸ τέλος τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Κατὰ τὸ ἔτος 600 μ. Χ. ὁ Γερμανικὸς λαὸς τῶν Λομβαρδῶν εἶχεν ἤδη κατακτήσει μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς πολλὰς χώρας αὐτῶν. Εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς εἶχον μείνει ἡ Ἰστρία, ἡ Πεντάπολις, καὶ ἰδίως ἡ Νότιος Ἰταλία. Οἱ Λομβαρδοὶ δοῦκες εἶχον ἐνσφηνωθῆ μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν χωρῶν ἱδρύσαντες Λομβαρδικὰ δουκᾶτα καὶ αἱ Βυζαντιναὶ χῶραι δὲν εἶχον συγκοινωνίαν μὲ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐτοκρατορίας παρὰ μόνον διὰ θαλάσσης, ἔμενε δὲ ἀνοικτὴ μόνον ἡ ὁδὸς Ραβέννης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ μέγας Λομβαρδὸς βασιλεὺς *Λουϊτπράνδος* (712—744), ὡς καὶ οἱ διάδοχοί του, ἔκαμαν πολλοὺς ἀγῶνας διὰ νὰ κατακτήσουν ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πάπα καὶ εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Η' αἰῶνος ἡ μεγάλη δύναμις τῆς παπωσύνης ἐπάλαιεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον διπλοῦ κινδύνου, τοῦ κινδύνου ἀπὸ μέρους τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ ἀπὸ μέρους τῶν Λομβαρδῶν. Ὁ πάπας, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει τὸ σημαντικώτερον πρόσωπον τῆς Δύσεως, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ὁ ὑπήκοος τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ ἑδρεύοντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχε λοιπὸν τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Εἰκονομαχία εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχε ταράξει τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ πάπα καὶ τῶν Αὐτοκρατόρων, ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ ἀπὸ τῶν Λομβαρδῶν κίνδυνος ἐγένετο ὁσημέραι μεγαλύτερος.

Ἔτη τινὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουϊτπράνδου διεδέχθη αὐτὸν ὁ *Ἀστόλφος*, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐπεδίωξε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου σχεδίου, δηλαδὴ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας, ἀφαιρῶν τὰς χώρας αὐτῆς καὶ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τῷ 751 ὁ Ἀστόλφος καταλαμβάνει τὴν Ραβένναν καὶ θέτει τέρμα εἰς τὴν λαμπρὰν Βυζαντινὴν σταδιοδρομίαν τῆς πόλεως, ἔπειτα καθυπέταξε τὴν Πεντάπολιν, τὴν Ἰστρίαν. Τέλος ἀπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν θέλει νὰ κάμῃ πρωτεύουσαν τοῦ Λομβαρδικοῦ Βασιλείου ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἀντὶ τῆς ἕως τότε πρωτευούσης *Παβίας* παρὰ τὸν Πάδον. Τὸ ἀρχαῖον Ἰταλικὸν χρονικὸν Liber Pontificalis λέγει, ὅτι «ὁ ἀναίσχυντος ἐκεῖνος (ὁ Ἀστόλφος) ἐζήτει νὰ ἐπιβάλῃ φόρον εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ νὰ καθυποτάξῃ τὴν πόλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν του», δηλαδὴ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος, νὰ κατορθώσῃ τὴν ἑνότητα τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ ἱδρύσῃ μέγα Λομβαρδικὸν Βασίλειον εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρώμην. Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος καὶ μεγάλη διὰ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον. Θὰ ἡνοῦτο αὕτη, ὅπως καὶ ἡ Γαλατία, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἑνὸς Γερμανικοῦ λαοῦ, θὰ ἐλάμβανε τὸ ὄνομα Λομβαρδία, καθ' ὃν χρόνον ἡ Γαλατία ἤρχιζε νὰ ὀνομάζεται Γαλλία καὶ ἡ Βρεττανία Ἀγγλία. Ὁ πάπας *Στέφανος* ὁ *Β'*, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν τῷ 752, ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπεζήτει ὁ Ἀστόλφος. Κατ' ἀρχὰς ὁ πάπας προσπαθεῖ διὰ πρεσβευτῶν, διὰ δώρων, δι' ἱκεσιῶν νὰ κάμψῃ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ἀστόλφου· ἀλλ' οὗτος δεικνύεται ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασίν του. Λομβαρδοὶ ὅμως καὶ Ἁγία Ἕδρα εἶναι ἀσυμβίβαστοι ἐχθροί. Ποῖος θὰ σώσῃ τὸν πάπαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους; Εἰς μάτην ὁ Στέφανος Β' ζητεῖ βοήθειαν ἀπὸ παντοῦ. Ἀπευθύνεται καὶ πάλιν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὁποῖον ἱκετεύει «ν' ἀποσπάσῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὰ δήγματα τῶν υἱῶν τῆς ἀνομίας». Ἀλλὰ κατὰ βάθος ὁ πάπας δὲν θέλει νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τότε στρέφεται πρὸς τοὺς Φράγκους, διότι μόνοι αὐτοὶ ἠδύναντο νὰ τοῦ δώσουν στρατόν. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ὁ Αὐτοκράτωρ *Κωνσταντῖνος* ὁ *Ε'*, ὁ ἐπιλεγόμενος *Κοπρώνυμος*, ἔστειλεν εἰς τὸν πάπαν πρέσβυν τὸν σιλεντιάριον Ἰωάννην, ὁ ὁποῖος ἀντὶ βοηθείας τοῦ ἔφερε τὴν διαταγὴν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Παβίαν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἀστόλφον τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῶν κατακτήσεων αὐτῆς. Οὕτως ὁ Αὐτοκράτωρ μετεχειρίζετο τὸν μὲν πάπαν ὡς ὑπήκοόν του, τὸν δὲ Λομβαρδὸν βασιλέα ὡς ὑποτελῆ αὐτοῦ, δὲν ἐνόει λοιπὸν τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Δύσεως. Ὁ Στέφανος μὲ μεγάλην πομπὴν μετέβη εἰς τὴν Παβίαν· ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἀστόλφος ἠρνήθη ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τὰς σφετερισθείσας χώρας. Ὁ πάπας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην ἄπρακτος, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ σωθῇ τελειωτικῶς ἀπὸ τοὺς Λομβαρδούς, ἤρχισε πάλιν τὴν πορείαν (753) καὶ ἐπῆγε νὰ εὕρῃ τὸν Φράγκον ἀρχηγὸν *Πιπῖνον* διὰ νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν. Τὸν Πιπῖνον, τὸν ἱδρυτὴν τῆς δυναστείας τῶν Καρολιδῶν, ὁ προκάτοχός του Ζαχαρίας εἶχεν ἀνακηρύξει βασιλέα τῆς Γαλλίας ἀντὶ τοῦ Χιλδερίκου τοῦ Γ', τοῦ τελευταίου τῶν Μεροβιγγιανῶν Βασιλέων, ἀνεγνώρισε δὲ καὶ ὁ Στέφανος. Τὸ μέγα τοῦτο γεγονὸς ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἀκόμη καὶ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ εἶναι τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτος ἡ διήγησις τοῦ Θεοφάνους (Χρονογραφία, 6 619. ἐκδ. Βόννης):

«Οὗτος ὁ ἀοίδιμος Στέφανος πολλὰ κακὰ ὑπέστη ὑπὸ τοῦ Ἀστόλφου τοῦ ρηγὸς τῶν Λογγιβάρδων. Ὁ μὲν οὖν Στέφανος τῇ ὠμότητι τοῦ Ἀστόλφου βιασθεὶς . . . ἐλθὼν χειροτονεῖ τὸν Πιπῖνον» (τὸν στέφει βασιλέα).

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα στέψιν τοῦ Πιπίνου ὁ νέος βασιλεὺς τῶν Φράγκων ἐκάλεσε διὰ πρέσβεων τοὺς Λομβαρδοὺς νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν πάπαν. Ὁ Ἀστόλφος ἠρνήθη, καὶ οὕτως οἱ Φράγκοι ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον. Οἱ Φράγκοι διῆλθον δὶς τὰς Ἄλπεις (754 καὶ 756), ἐπολιόρκησαν τὸν Ἀστόλφον εἰς τὴν Παβίαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν ν' ἀποδώσῃ τὰς κατακτηθείσας Ἰταλικὰς χώρας τοῦ Ἐξαρχάτου τῆς Ραβέννας, τὰς ὁποίας καὶ ἀπέδωκε μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἐδίδοντο εἰς τὸν Ἕλληνα Αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ παραδόξως ὁ Πιπῖνος, ὁ ὁποῖος διέθετεν ἤδη αὐτὰς ὡς κατακτητής, δὲν τὰς ἀπέδωκεν εἰς τὸν νόμιμον κύριόν των, τὸν Ἕλληνα Αὐτοκράτορα, ἀλλ' εἰς τὸν πάπαν. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ σιλεντιαρίου Ἰωάννου, τοῦ πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ πάπας ἔλαβε παρὰ τοῦ Πιπίνου τὸ Ἐξαρχᾶτον τῆς Ραβέννης καὶ τὴν Ἰστρίαν. Αἱ κλεῖδες ὅλων τῶν πόλεων, ὑπὲρ τὰς εἴκοσι, τὰς ὁποίας εἶχον κατακτήσει οἱ Λομβαρδοί, ἀπετέθησαν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Οὕτως ὁ πάπας ἀντικαθιστάνει ἑαυτὸν εἰς τὸν Βυζαντινὸν ἔξαρχον καὶ ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ παρὰ τὴν πνευματικὴν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πιπίνου ὁ Ἀστόλφος καὶ οἱ Λομβαρδοὶ δοῦκες διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης, καὶ ὁ πόλεμος θὰ ἤρχιζε καὶ πάλιν, ἂν δὲν ἀπέθνησκεν ὁ Ἀστόλφος ἀπὸ ἀτύχημα εἰς κυνήγιον, πληγωθεὶς θανασίμως ὑπὸ μαινομένου ἀγριοχοίρου (756). Οἱ χρόνοι τοῦ Ἀστόλφου εἶναι πολυσήμαντοι χρόνοι εἰς τὴν ἱστορίαν, διότι ἀπὸ αὐτοὺς ἀρχίζει ὁ πάπας νὰ γίνεται κοσμικὸς κυρίαρχος, ἀρχίζει νὰ πίπτῃ ἡ Βυζαντινὴ κυριαρχία εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ν' αὐξάνῃ ἡ δύναμις τῶν Φράγκων, ἀρχίζουν δηλαδὴ γεγονότα παγκόσμια, τὰ ὁποῖα ἔσχον κολοσσιαίαν σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δύσεως, καὶ δὴ διὰ

Digitized by Google

τὴν παπωσύνην, διὰ τοὺς Φράγκους καὶ δι' ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Δύσεως, ἀκόμη καὶ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dahn*, Die Könige von Germanen, 8 τόμοι, 1861–1900. *Τοῦ αὐτοῦ*, Longobardische Studien, 1876. *Gregorovius*, Gesch. der Stadt Rom im Mittelalter, γ' ἐκδ. 8 τόμοι, 1875. ΑΛ. ΑΔ.

ἀστομία *[Ἰατρ.]*. Τερατογενὴς διάπλασις καθ' ἣν παρατηρεῖται ἡ συγγενὴς ἔλλειψις τῆς σχισμῆς τοῦ στόματος ὡς καὶ αὐτῆς τῆς ἀντιστοίχου κοιλότητος τοῦ στόματος. Μ. Ν. Κ.

Ἀστομοί *[Μυθολ.]* Μυθικὸς ναὸς τῆς Ἰνδικῆς ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (2,70 καὶ 15,711).

ἄστομον (τὸ) (Astomum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιανθῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἁπαντῶν ἐν Συρίᾳ. Δ. Ν. Π.

— **ἄστομον** *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θωμισιδῶν*. Διακρίνονται διὰ τὸ λίαν συσταλτὸν στόμα των, ὅπερ καταλήγει εἰς μακροτάτην προβοσκίδα. Δ. Ν. Π.

ἄστομος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων στόμα: «ἄστομος λιμήν»· || μεταφ. ἄφωνος, ἄλαλος.

ἀστόμωτος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐστομωμένος, ἐπὶ τεμνόντων ὀργάνων, ὁ μὴ ὀξύς, ὁ ἀμβλύς: «*ἀστόμωτο μαχαίρι, — τσεκούρι κττ.*».

Ἄστον (Aston). Περιώνυμος Ἄγγλος ἠθοποιός, μουσικὸς καὶ συγγραφεύς, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέθεσε μελοδράματα καὶ κωμῳδίας. Α. Δ.

— **Ἄστον** (Ashton), *Θωμᾶς*. Ἄγγλος ἐργάτης (1845—1927), εἷς τῶν κυριωτέρων ὀργανωτῶν τῆς κινήσεως τῶν ἀνθρακωρύχων. Μελετῶν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, ἀπέκτησεν ἱκανὴν μόρφωσιν καὶ ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ σωματείου τῶν ἐργατῶν τῶν ἀνθρακωρυχείων τοῦ Μπράντφορντ εἰς ἡλικίαν μόλις εἴκοσιν ἐτῶν. Βραδύτερον ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς τῆς ὁμοσπονδίας ἐργατῶν ὀρυχείων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ κατόπιν γενικὸς γραμματεὺς τῆς Παγκοσμίου Συνομοσπονδίας. Ἐν ἔτει 1917 διωρίσθη μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως. Α. Δ.

— **Ἄστον** (Ashton), *Ἰάκωβος-Οὐϊλλίαμσον*. Διάσημος Ἄγγλος βιομήχανος, γεννηθεὶς τῷ 1842. Ἀποκτήσας κολοσσιαίαν περιουσίαν ὡς ἐργοστασιάρχης λινελαίου κατῆλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐξελέγη βουλευτής, διατηρήσας τὸ ἀξίωμά του ἀπὸ τοῦ 1886—1895, ὁπότε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου (peer).

— **Ἄστον** (Ashton), *Λουκία*. Ἡ ἡρωῒς τοῦ διηγήματος τοῦ *Βάλτερ Σκὸττ* «The Bride of Lammermoor», ἡ ὡραία θυγάτηρ τοῦ σὶρ Γουΐλλιαμ Ἄστον, τῆς ζωῆς τῆς ὁποίας διέσωσεν ὁ *Ἔντγκαρ Ράβενσγουντ*.

— **Ἄστον** (Aston), *Φραγκῖσκος*. Ἄγγλος φυσικὸς καὶ χημικός, γεννηθεὶς ἐν Χάρμπορν (Μπίρμιγκαμ) τῷ 1877. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του διωρίσθη καθηγητὴς ἐν Κανταβριγίᾳ καὶ κατόπιν ἐν Μπίρμιγκαμ. Τῷ 1920 ἔλαβε τὸ μετάλλιον τῆς Ἑταιρείας Ραΐντγκεν, ἐν ἔτει δὲ 1922 τὸ τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν χημείαν. Ἔγραψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Isotopes» καὶ πολλὰς πραγματείας δημοσιευθείσας εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Α. Δ.

Ἄστον-Μαΐνορ (Aston-Manor) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Warwick τῆς Ἀγγλίας, προάστειον τοῦ Birmingham.

— **Ἄστον ἰν-Μάκερφηλντ** (Ashton-in-Makerfield *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇς κομητείᾳ Λάνκαστρ. Κάτοικοι 22000.

— **Ἄστον-ἄντερ-Λάϊν** (Ashton-under-Lyne) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομητείᾳ Λάνκαστρ. Κάτοικοι 43.400. Ἀνθρακωρυχεῖα, σιδηρουργεῖα, κλωστήρια βάμβακος κλπ. Χ. Δ.

ἄστονος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ στόνων, ὁ ἄνευ στεναγμῶν.

Ἀστόουν (Ashtown). Τίτλος βαρώνου ἐν Ἰρλανδίᾳ, ὃν φέρει ἡ οἰκογένεια *Τρέντς* ἀπὸ τοῦ 1800.

Ἄστορ (Astor). Ὄνομα μεγάλης ἀμερικανικῆς οἰκογενείας, τὰ διαπρεπέστερα μέλη τῆς ὁποίας εἶναι:

1) *Ἰωάννης Ἰάκωβος*. Ἐπιχειρηματίας γεννηθεὶς ἐν Βάλντορφ τῆς Γερμανίας τῷ 1763 καὶ ἀποθανὼν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῷ 1848. Ἐμπορευόμενος δέρματα καὶ κερδοσκοπῶν ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀπέκτησε περιουσίαν εἴκοσιν ἑκατομμυρίων δολλαρίων. Εἰς τὸν Ἰωάννην Ἰάκωβον ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ φερωνύμου βιβλιοθήκης, ἥτις ἐστοίχισεν εἰς αὐτὸν 350,000 δολλάρια. Ἐπίσης ἵδρυσε διὰ κληροδοτήματος ἐν Βάλντορφ, ἄσυλον πρὸς περίθαλψιν τῶν πτωχῶν καὶ σχολὴν διὰ τοὺς ἀπόρους παῖδας.

—2) *Γουλιέλμος*. Υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἡ πατρικὴ περιουσία ηὐξήθη κατὰ τριάκοντα ἑκατομμύρια δολλάρια. Ἐκαλεῖτο «οἰκοδεσπότης τῆς Νέας Ὑόρκης» διὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἀκινήτων αὐτοῦ. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατρός του ἱδρυθεῖσαν βιβλιοθήκην ἐδώρησεν ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας δολλαρίων.

—3) *Γουλιέλμος*. Ἔγγονος τοῦ ἀνωτέρω, ἡ περιουσία τοῦ ὁποίου ἔφθασεν εἰς τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἑκατομμύρια δολλάρια. Οὗτος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῆς Ἀμερικῆς.

—4) *Γουλιέλμος Βάλντορφ, ὑποκόμης Ἄστορ* (1848—1919). Καὶ οὗτος ηὔξησε τὴν περιουσίαν τῶν Ἄστορ διὰ κτηματικῶν ἐπιχειρήσεων. Πολιτογραφηθεὶς Ἄγγλος τῷ 1899, εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Ρώμῃ. Ὡσαύτως ἠσχολήθη περὶ τὴν λογοτεχνίαν γράψας διηγήματα καὶ ἠγόρασε τὴν ἐφημερίδα τοῦ Λονδίνου «Πὰλ-Μὰλ».

— 5) *Ἰωάννης Ἰάκωβος*. Δισέγγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς οἰκογενείας Ἄστορ (1864—1912). Διεκρίθη ὡς μυθιστοριογράφος. Ἐπνίγη κατὰ τὸ τραγικὸν ναυάγιον τοῦ «*Τιτανικοῦ*», κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπέδειξεν ἡρωϊκὴν διαγωγήν.

— 6) *Γουλιέλμος Βάλντορφ, ὑποκόμης Ἄστορ*. Βουλευτὴς τῷ 1911, ἀπὸ δὲ τοῦ 1919 μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων. Ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς κρατικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς καταπολέμησιν τῆς φυματιώσεως. Α. Δ.

—7) *Νάνσυ, Λαίδη Ἄστορ*. Σύζυγος τοῦ ἀνωτέρω, ἡ πρώτη γυνὴ βουλευτὴς ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀμερικανὶς τὸ γένος, ἐκ Βιργινίας τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, ἐνυμφεύθη τὸ πρῶτον ἐν Βοστώνῃ μετ' Ἀμερικανοῦ μεθ' οὗ συνέζησεν ἐπὶ ἑξαετίαν. Τῷ 1903 μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου μετὰ τριετίαν ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ βουλευτοῦ Πλυμούθης Waldorf Astor, υἱοῦ τοῦ λόρδου William Astor, ἀπέκτησε δ' οὕτω τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα. Ἐπέδειξε πάντοτε ἐνδιαφέρον καὶ τάσεις δράσεως περὶ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, κατὰ τὰ πρῶτα ὅμως δέκα ἔτη τοῦ ἐγγάμου βίου της αἱ μητρικαὶ φροντίδες—εἶχεν ἀποκτήσει ἓξ τέκνα—δὲν ἄφιναν εἰς αὐτὴν τὸν ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο χρόνον. Ἡ ἀναπτυσσομένη ὅμως οἰκογένειά της καὶ αἱ δι' αὐτὴν φροντίδες της ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν ν' ἀποκτήσῃ πρακτικὰς τοῦ βίου γνώσεις, ν' ἀντιληφθῇ ἀπὸ ὑποκειμενικὰ περιστατικὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν καὶ παίδων καὶ ἀπὸ οἰκογενειακὰ γεγονότα νὰ ὁρμηθῇ εἰς τὴν πρακτικὴν μελέτην τῶν ὅρων καὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἔζων ἄλλαι οἰκογένειαι, ἰδίως τῶν κατωτέρων τάξεων, ὅ,τι πράγματι ἐβοήθησεν αὐτὴν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν καθόλου δρᾶσίν της.

Ἡ Λαίδη Ἄστορ δίδουσα τὸν ὅρκον ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων τὴν 1 Δεκεμβρίου 1919 ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Πλυμούθης.

Τῷ 1919, ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς τοῦ συζύγου της, ὁ τίτλος τοῦ λόρδου μετεβιβάσθη εἰς τὸν υἱόν του, ὅστις, γενόμενος οὕτω μέλος τῆς Ἄνω Βουλῆς, παρῃτήθη κατ' ἀνάγκην τῆς θέσεώς του ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Πλυμούθης ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων. Ἡ λαίδη Ἄστορ ἐξετέθη τότε ὑποψηφία τῶν συντηρητικῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐν γένει κοινωνικὴ αὐτῆς δρᾶσις ἦτο γνωστή, καὶ ἐξελέγη δι' αἰσθητῆς πλειοψηφίας τὴν 28 Νοεμβρίου 1919 ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦτο ἡ πρώτη γυνὴ ἥτις παρεκάθητο ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς. Τὴν ἐν τῇ Βουλῇ θέσιν της ἡ Λαίδη Ἄστορ διετήρησε καὶ κατόπιν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν διατηρῇ, ἐπανεκλεγεῖσα κατὰ τὰς γενικὰς ἐκλογὰς τοῦ 1922, 1923, 1924.

Τὸ κύριον ἐνδιαφέρον τῆς Λαίδης Ἄστορ ἐστράφη πάντοτε εἰς ζητήματα ἀφορῶντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία. Ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα δ' ἔργα τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσεν ἦτο ἡ ἐπιψήφισις τοῦ περὶ κηδεμονίας νόμου, τὸν ὁποῖον αὐτὴ κατήρτισε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλήν. Ἀλλὰ ὡς ἰσάξιον, ἂν ὄχι μεγαλύτερον, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅ,τι αὐτὴ ἐπετέλεσεν ἐν τῇ πολεμικῇ της κατὰ τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ὑποβαλοῦσα νομοσχέδιον περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς χρήσεως αὐτῶν παρὰ τῶν νέων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν κάτω τῶν 18 ἐτῶν, ὅπερ καὶ ἐπεψηφίσθη καὶ ἐγένετο νόμος ἰσχύων ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1923.

Ἡ δρᾶσις ὅμως τῆς Λαίδης Ἄστορ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ «πολιτικὸν» λεγόμενον στάδιον, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς εἰργάσθη καὶ κατ' ἐπανάληψιν προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας της εἰς τὰς πτωχὰς τάξεις καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἐργατικὸν κόσμον, μὴ ὑστερήσασα οὐδ' εἰς χρηματικὰς παροχάς, ὡς λ. χ. πρό τινων ἐτῶν ἐδωρήσατο 10,000 λίρας διὰ τὴν σύστασιν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν πρὸς ἀνέγερσιν οἰκιῶν εἰς Πλυμούθην, χάριν τῶν ἐργατικῶν οἰκογενειῶν. Η. Γ. Κ.

Ἄστοργα *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Συστὰς νησίδων, λίαν ἀστόργων ποτὲ διὰ τοὺς παραπλέοντας, δι' ὃ καὶ ἡ μᾶλλον πελαγία αὐτῶν ἐφωτίσθη. Προεκτείνουσα τὴν ΝΔ ἀκτὴν τῆς Ἰστρίας, 2 1/2 Ν. τοῦ λιμένος τοῦ *Ροβίνιο* (Rovigno) ἀποτελεῖται ἐκ τῶν νησίδων *Asino*, τῆς προσγειοτέρας, *San Andrea*, *Astorga* (πλάτ. 45° 03' 05'', μῆκ. 13° 37' 30'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 201: Gulf of Venice and Trieste), *Marasso* καὶ *San Giovani di Pelago*, ἡ πελαγιωτέρα, ἐφ' ἧς φάρος ζεύγους λευκῶν ἐκλάμψεων καὶ ἰσχυρὸν κέρας ὁμίχλης δι' ἠχητικὰ σήματα ἐν νιφετῷ ἢ ἀχλύϊ. Ἡ ὀνομασία τῆς συστάδος τῆς τρίτης νήσου ὡς καὶ τῆς τελευταίας προκαλοῦν πως τὴν περιέργειαν διὰ τὸ ἑλληνοφανὲς τῆς προελεύσεώς των. Σ. Ε. Λ.

ἀστοργία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄστοργος, ἔλλειψις στοργῆς, ἀγάπης.

Ἀστόργκα (Astorga) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, πρωτεύουσα τῆς φερωνύμου ἐπαρχίας (51.115 κατ.) ἐν τῷ νομῷ τῆς Λεώνης. Κάτ. 6312. Εἶναι μία τῶν παλαιοτέρων πόλεων τῆς Ἱσπανίας, ἡ ἀρχαία *Asturica Augusta* (βλ. καὶ λ. Ἀστουρία), ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον διεξεδίκησε τὴν θέσιν πρωτευούσης τῆς Ἀστουρίας μετὰ τοῦ Ὀβιέντο. Εἶναι γνωστὴ ἰδίᾳ διὰ τὸν ὑπέροχον αὐτῆς μητροπολιτικὸν ναὸν γοτθικῆς τέχνης. Τῷ 1810 ἀντέταξεν ἡρωϊκὴν καὶ πείσμονα ἀντίστασιν ἐναντίον τῶν Γάλλων, ἐδόθη δὲ τότε εἰς αὐτὴν ἡ προσωνυμία «τάφος τῶν Γάλλων», καὶ ὁ τίτλος «noble y real» καὶ «bene merita de la patria» ἤτοι «ἀνταξία τῆς πατρίδος». Σήμερον εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν βιομηχανίαν σοκολάτας καὶ διὰ τὰ μεγάλα ἐργοστάσιά της ὑφαντουργίας. Ω.—

Ἀστόργκα (Astorga). Ὄνομα παλαιᾶς ἱσπανικῆς οἰκογενείας. Ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς γνωστότερα εἶναι:

1) *Ἀντώνιος Πέτρος Ἀλβαρὲθ Ὀσόριος, μαρκήσιος ντ' Ἀστόργκα*. Ἀντιβασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τοῦ 1672 μέχρι τοῦ 1675. Κατέπνιξε τὸν στάσιν τῆς Μεσσήνης καὶ ἐνετάλη ὑπὸ Καρόλου τοῦ Β' νὰ ὑποδεχθῇ τὴν βασίλισσαν Μαρίαν τῆς Ὀρλεάνης.

—2) *Μαρκησία ντ' Ἀστόργκα*. Ἔζησε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν. Ἐφόνευσε τὴν ἐρωμένην τοῦ συζύγου της καὶ παρέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν καρδίαν της πρὸς βρῶσιν.

—3) *Μαρκήσιος ντ' Ἀστόργκα, κόμης ντ' Ἀλταμίρα, πρίγκιψ ντ' Ἄσκαλι*. Ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α'. Α. Δ.

— **Ἀστόργκα** (Astorga), *Ἐμμανουήλ*. Διάσημος συνθέτης τῆς Νεαπολιτικῆς σχολῆς γεννηθεὶς κατά τινας ἐν Παλέρμῳ, κατ' ἄλλους ἐν Νεαπόλει κατὰ τὸ 1680. Ἔγραψεν ἐν Stabat mater δι' ᾠδικὴν τετραφωνίαν καὶ ὀρχήστραν ἐκτελεσθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Ὀξφόρδῃ τῷ 1713. Ἐπίσης «καντάτας» καὶ μελοδράματα ὧν σημαντικώτερον τὸ «Δάφνη» (Βιέννη 1705). Ἀπέθανεν ἐν Πράγᾳ τῷ 1736. Λ.

ἄστοργος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων στοργὴν πρός τι: «ἄστοργος πατήρ, —ἀδελφός, —υἱὸς κ.τ.τ.».

— *ἄστοργος διαθήκη, -δωρεὰ [Κληρ. Δικ.]*· βλ. μοῖρα νόμιμος.

Ἀστορέθ. Τύπος τῆς λέξεως Ἀστάρτης (βλ. λ.)·

Ἀστόρι (Astori), *Ἰωάννης Ἀντώνιος*. Ἰταλὸς λογοτέχνης καὶ ἀρχαιολόγος (1672—1743), φίλος τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Σκιπίωνος Μαφεΐ. Ἔγραψε τραγῳδίας τινὰς ἐν τῇ λατινικῇ καὶ ἀξιολόγους ἀρχαιολογικὰς πραγματείας. Α. Δ.

Digitized by Google

Ἀστόρια (Astoria) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀρεγκὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κολούμπια. Ἔχει ἀκμαίαν βιομηχανίαν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Ὠνομάσθη Ἀστόρια πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰωάννου Ἄστορ, ὁ ὁποῖος πρῶτος εἶχεν ἱδρύσει εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως ἐμπορικὸν πρακτορεῖον. Χ. Δ.

ἀστὸς (ὁ), θηλ. *ἀστή*· ὁ κάτοικος τοῦ ἄστεως, ἀστικός, ἐν ἀντιθ. πρὸς τὸν *ἀγρότην* ‖ πολίτης ἀνήκων εἰς τὴν μέσην τάξιν, τὴν τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ μικρῶν ἰδιοκτητῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *ἐργάτην*.

— *[Κοινων.]*. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἀστὸς* ἐκαλεῖτο ὁ αὐτόχθων τοῦ *ἄστεως*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *ξένον* ἢ *μέτοικον*, καθὼς καὶ πρὸς τὸν *πολίτην*, ὁ ὁποῖος διὰ πολιτογραφήσεως ἐγένετο *ἀστός*.

Εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τῆς διαμορφώσεως τῶν πόλεων ἐκλήθησαν *ἀστοὶ* (Bürger-Bourgeois) οἱ ἐντὸς τῶν περιφράκτων ὀχυρωμάτων ἢ πόλεων (Burgen) κατοικοῦντες. Burgen δὲ ἐκλήθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὰ 50 παραμεθοριακὰ ρωμαϊκὰ φρούρια καθὼς καὶ αἱ ὀχυρωμέναι πόλεις τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Ρήνου. Οὕτω δὲ ἐκαλεῖτο καὶ μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος κάθε μεγαλυτέρα πως καὶ ὠχυρωμένη τοποθεσία. Οἱ κάτοικοι οὗτοι τῶν πόλεων δὲν ἦσαν καθόλου ὁμοιογενῆ στοιχεῖα, κατὰ τὴν πρώτην ἰδίως ταχεῖαν γένεσιν τῶν πόλεων, ἀλλὰ τὰ κοινὰ ἀστικὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἀστικὴ ἐλευθερία, τὰ ἰδιαίτερα προνόμια αὐτῶν, ἐδημιούργουν μεταξύ των κοινόν τινα σύνδεσμον.

Τὸ μεσαιωνικὸν ἄστυ παρεῖχεν εἰς τοὺς ἀστοὺς ἀρκετὰ πολύτιμα δικαιώματα, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο οἱ δουλοπάροικοι, καθὼς ἐν μέρει καὶ οἱ ἐλεύθεροι κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας. Τοιαῦτα δικαιώματα ἦσαν ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἡ gratia emendi et vendendi, ἡ ἐλευθέρα κυκλοφορία εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μετέχωνται ἐμπόριον καὶ βιοτεχνίαν, τὰ ὁποῖα ἦσαν πλήρως ἢ ἐν μέρει ἀπηγορευμένα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἡ ὑποστήριξις τῆς πόλεως διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν τοῦ ἀστοῦ ἔξω τῆς πόλεως κλπ.

Εἰς τὴν νεωτέραν κοινωνικὴν ὁρολογίαν ἡ λέξις ἀστὸς ἀντιτίθεται ἐν κυριολεξίᾳ μὲν πρὸς τὸν ἀγρότην, μεταφορικῶς ὅμως καὶ συνηθέστερον δηλοῖ ἔννοιαν τάξεως ὡρισμένον ἰδανικὸν πρεσβευούσης καὶ ἀντιτιθεμένης πρὸς τοὺς προλεταρίους κυρίως (βλ. καὶ *ἀστικὴ τάξις*).

Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Ἀστουὲν (Astouin), *Λουδοβῖκος*. Γάλλος ποιητὴς καὶ πολιτικὸς (1826—1855). Καίτοι ἁπλοῦς ἀχθοφόρος, κατώρθωσε νὰ ἐκπαιδευθῇ ἄνευ διδασκάλων καὶ νὰ γράψῃ ποιητικὰ συλλογὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ephémérides ou Loisirs poétiques» «Gerbes d'épis» κ. τ. λ. Τῷ 1848 ἐξελέγη βουλευτής. Α. Δ.

Ἄστουρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ Τυρρηνικοῦ Πελάγους, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Λατίου (τῆς κατόπιν τοῦ Παπικοῦ Κράτους, τανῦν τοῦ νομοῦ Ρώμης) χωροῦν εἰς 7 μιλ. Α. ΝΑ τοῦ *Ἀντίου* (ταν. *Πόρτο ντ' Ἄντζιο*), διατηροῦν εἰσέτι τὴν ὀνομασίαν του (Astura : πλάτ. 41°24'15'', μῆκ. 12°46'00'', χάρτης ἀγγλικὸς 1841 : Civita Vecchia to Naples). Εἰς ³/₄ μιλ. Α. ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου ποταμὸς φερώνυμος διατηρῶν τὸ ὄνομά του, ἐλαχίστων ὀνομαζόντων αὐτὸν *Στοῦρα*, πηγάζων ἐκ τῶν βουνῶν *Monte Albani* καὶ συντελῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μαλαρίας εἰς τὰ φρικώδη ἐκεῖ ἕλη *Ποντίνο*, ἥτις φαίνεται δὲν ὑπῆρχε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Παρὰ Στράβωνι ἀναφέρεται μόνον ὁ ποταμὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Στόρας καὶ ὁ ἐπ' αὐτῷ ὕφορμος*» (*Didot* 194,4). Ὁ Πλίνιος ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρει ἀντὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τὴν νῆσον («Astura flumen et insula» *Διδότ*. III, 9,5 καὶ 11,2), ἥτις τανῦν ἀπολήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον προσεχώσθη εἰς ἓν πρὸς τὴν ξηράν, καταχωσθεῖσα πρὸς τούτοις κατὰ τὸ πλεῖστον πιθανῶς λόγῳ σεισμῶν. Ἐπίσης ἀναφέρει τὸν ποταμὸν καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ *βίῳ Κικέρωνος*. Σ. Ε. Λ.

—**Ἄστουρα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Λατίου ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, ἐπὶ τῆς νήσου ἥτις προσεχώσθη πρὸς τὴν κυρίως ἀκτήν. Ἦτο προσφιλὴς τόπος παραθερισμοῦ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Τανῦν ὀλίγα ἐρείπια ἐπαύλεων εἰς τὴν θέσιν *Torre Foce Verde* 2¹/₂ μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἄστουρα* σημειοῦν τὸν τόπον τῆς πόλεως τῆς χλιδῆς. Φαίνεται ὅτι ἐγκατελείφθη κατόπιν, λόγῳ σεισμικῶν καταστροφῶν, ἀφοῦ πλεῖστα καλῶς διατηρούμενα ἐρείπια εἶναι ὕφαλα, καὶ ἀπότοκος τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης ἦτο ὁ σχηματισμὸς τῶν ἑλῶν τῶν καταστησάντων τὸ μέρος ἀκατοίκητον. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει διαφόρους περιέργους ἐν τούτοις λήρους (XXXII, 1 *Διδότου*) ὡς πρὸς μικρόν τινα ἰχθύν, ὃν ὀνομάζει echeneis remora, ἔχοντα διαφόρους ἰδιότητας, εὐοδώσεως τοκετῶν ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμητῶν ἐκτρώσεων κ.ἄ.δ., πρὸ πάντων ὅμως νὰ ἀνακόπτῃ ἐπὶ τόπου τὸν δρόμον παντὸς πλοίου ἐφ' οὗ θὰ προσεκολλᾶτο. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολυτελὴς τριήρης τοῦ Καλιγούλα, λέγει ὁ Πλίνιος, μεταφέρουσα αὐτὸν εἰς Ἄντιον ἐξ Ἀστούρων, ἐκράτησεν ὡς καθηλωθεῖσα, ἐπειδὴ τοιοῦτος μικρὸς ἰχθὺς προσεκολλήθη εἰς τὸ πηδάλιόν της. Σ. Ε. Λ.

Ἀστουρία (Asturias) *[Ἀρχ.]*. Περιοχὴ ἐν τῇ ΒΔ. Ἰσπανίᾳ παρὰ τὰ Κανταβρικὰ ὄρη. Ἀπετέλει τμῆμα τῆς Ταρρακονησίας, ὠνομάζετο δὲ οὕτω ἐκ τοῦ διαρρέοντος τὴν χώραν ποταμοῦ Ἀστούρα. Ἡ ὅλη περιοχὴ εἶναι ὀρεινὴ καὶ αἱ ἀκταὶ ἀπότομοι καὶ βραχώδεις, ὀλίγους παρέχουσαι λιμένας, κατὰ τὸ πλεῖστον σχηματιζομένους ὑπὸ τῶν κολπωδῶν ἐκβολῶν ποταμῶν, ὡς ἡ τοῦ *Πράβια*, τοῦ *Νάβια*, τοῦ *Ριβαντέο*. Τὸ κλῖμα τῆς χώρας εἶναι δροσερὸν καὶ ὑγιεινόν. Παράγει ἐν ἀφθονίᾳ δημητριακοὺς καρπούς, ἀραβόσιτον καὶ μεγάλην ποσότητα μηλίτου οἴνου. Ἐπίσης σίδηρον, χαλκόν, γαιάνθρακα κ.λ.π., αἱ δὲ ἀκταὶ τῆς Ἀστουρίας εἶναι πλήρεις ἠλέκτρου καὶ κοραλλίου.

Ἡ ἀρχαία Ἀστουρία περιελάμβανεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν βορείαν Ἰβηρικὴν χερσόνησον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Δούρου, ὑπῆρξε δὲ τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Ἰβηρικῶν λαῶν κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν εἰσβολήν. Καταληφθεῖσα τῷ 25 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διῃρέθη εἰς τὴν *πέραν τῶν ὀρέων Ἀστουρίαν*, ἔχουσαν πρωτεύουσαν τὸ *Λούκους Ἄστουρουμ* (σημ. *Ὀβιέντο*), καὶ εἰς τὴν *Αὐγουστιανὴν Ἀστουρίαν* μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Ἀστούρικα Ἀουγκοῦστα* (σημ. *Ἀστόργκα*). Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γότθων αἱ δύο Ἀστουρίαι ἀπετέλεσαν τμῆμα τοῦ κράτους τῶν Βησιγότθων. Βραδύτερον χάρις εἰς τὸ ὀρεινὸν καὶ δύσβατον τοῦ ἐδάφους των κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βερβέρων καὶ τῶν Ἀράβων ἐκμηδένισιν τοῦ βασιλείου τῶν Βησιγότθων (711). Ὁ *Πελάγιος*, μέλος βασιλικοῦ οἴκου, ἵδρυσε τότε ἐν Ἀστουρίαις μοναρχίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς ἀτάκτων σωμάτων, διαφυγόντων τὸν θάνατον κατὰ τὴν μυριόνεκρον μάχην τῶν Ξερές, ἐνίκησε τοὺς Ἄραβας τῷ 719. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱός του *Φαβίλας* καὶ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ γαμβρὸς τοῦ Πελαγίου *Ἀλφόνσος ὁ Α', ὁ Καθολικός*, ὅστις συνέχισε τὸ ἔργον τοῦ πενθεροῦ του. Κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ οἱ Ἄραβες εἰς οὐδεμίαν ἐτόλμησαν νὰ προβῶσιν ἐπίθεσιν, περιοσθέντες εἰς τὸ νὰ ἀντιτάξωσιν ἄμυναν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλφόνσου *Φρουΐλας ὁ Α'*, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν διχονοιῶν τῶν Μουσουλμάνων κατήγαγε νίκας τινὰς ἐναντίον των, πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ὁποίων ἔκτισεν εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως Lucus Astorum, τὸ *Ὀβιέντο*, ὅπερ ἐγένετο καὶ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου του. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβασίλευσαν διάφοροι ἡγεμόνες, ἐξ ὧν γνωστότερος εἶναι ὁ *Βερμοῦδος Α'*, ὁ ἐπικαλούμενος *Διάκονος*, ὅστις, ἀφοῦ κατήγαγε κατὰ τῶν Μουσουλμάνων νίκην περιφανῆ (788), παρῃτήθη ὑπὲρ τοῦ *Ἀλφόνσου Β'*. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἡγεμόνος τούτου τὸ βασίλειον τῶν Ἀστουριῶν ἔφερε τὸ ὄνομα *βασίλειον τοῦ Ὀβιέντο* μέχρι τῆς ἑνώσεως αὐτοῦ μετὰ τῆς Καστιλίας τῷ 1307 ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου. Μετὰ τὴν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον ἕνωσιν ὁλοκλήρου τῆς Ἰσπανίας ὁ διάδοχος τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου φέρει τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος τῶν Ἀστουριῶν.

Ἐκ τῶν Ἀστουριῶν προῆλθε κατὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Ἰσπανίας τῷ 1883 ὁ νομὸς τοῦ Ὀβιέντο, ἐνῷ τμήματα αὐτῶν ὑπήχθησαν εἰς τὸν νομὸν τῆς *Λεόνης* καὶ τοῦ *Σταντάντες*. — Ω

— *[Στρ. Γεωγρ.]* Τὸ ἔδαφος τῶν Ἀστουριῶν, ὡς ὀρεινόν, προσφέρεται εἰς τὸν ὀρεινὸν πόλεμον, δι' ὃ δυσχερὴς καθίσταται ὁλοσχερὴς κατάκτησις τῆς περιοχῆς ταύτης.

Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς δὲν εἶναι εὐκόλου προσπελάσεως, τὸ δὲ ἔδαφος τῶν Ἀστουριῶν μετὰ τοῦ τῆς Βισκαΐας ἐμμέσως προστατεύει τὴν γραμμὴν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς πόλεως Μπαγιὸν (Bayonne) πρὸς τὴν πρωτεύουσαν Μαδρίτην, τὴν διερχομένην διὰ τῆς πόλεως Μποῦργος (Burgos), ἀπειλοῦν πλευρικῶς ἀπὸ τῶν νώτων τὸν ἐπιδρομέα.

Αἱ Ἀστουρίαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν VI Στρατιωτικὴν περιοχὴν τῆς Ἰσπανίας. Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

ἀστουριανὴ διάλεκτος. Ἡ ἀρχαιοτέρα τῶν ἰσπανικῶν διαλέκτων, λαλουμένη εἰς τὰς Ἀστουρίας.

Ἀστούρικα Ἀουγκοῦστα (Asturica Augusta) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰσπανίας, πρωτεύουσα τῶν Ἀστουριῶν καὶ δικαστικὴ ἕδρα. Ἦτο κέντρον διασταυρώσεως πολλῶν σημαντικῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν (*Πλίν*. III, 28. *Πτολ*. II, 6, 36). Ἐπὶ τῆς θέσεώς της ἐγείρεται σήμερον ἡ Ἀστόργκα (βλ. λ.). Α. Δ.

Ἀστουρικανοὶ *[Ἀρχ.]*. Λαὸς ἐν τῇ ἀσιατικῇ Σαρματίᾳ, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5, 9, 17).

ἀστουρίνα (ἡ) (Asturina) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἀστουρίνα ἡ μακρόρραμφος* (Asturina magnirostris) καὶ *ἀστ. ἡ λαμπρὰ* (Asturina nidida). Δ. Ν. Π.

ἀστουρινούλα (ἡ) (Asturinula) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*. Τὸ χρῶμα τοῦ πτερώματος εἶναι φαιὸν ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ φαιὸν μὲ ὑπολεύκους ραβδώσεις ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τῶν πλευρῶν. Οἱ πόδες εἶναι βραχύτατοι καὶ καλύπτονται ὑπὸ ἀνθεκτικῶν λεπίων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἀστουρινούλα ἡ μονογραμμικὴ* (Asturinula monogrammica), ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ βορειοδυτικὴν Ἀφρικήν. Δ. Ν. Π.

Ἀστούριοι *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος λαὸς τῆς Ἰσπανίας κατοικῶν τὴν Ἀστουρίαν (βλ. λ.).

ἀστούριος (ὁ) (Astur) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ βραχέος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ράμφους των, τῆς κεκαμμένης ἄνω σιαγόνος των, ἥτις φέρει εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς ἀνανάπτυκτον ὀδόντα καὶ τῶν πτερύγων των, αἵτινες φθάνουσιν εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς οὐρᾶς. Τρέφονται ἐξ ἄλλων μικροτέρων πτηνῶν, ἅτινα συλλαμβάνουσι κατὰ τὴν πτῆσίν των. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τὰ 20 εἴδη ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν ὡς: *ἀστούριος ὁ βραχυκέφαλος* (Astur breviceps) κτλ. Δ. Ν. Π.

ἀστοχασιὰ (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀστόχαστος, ἀκρισία, ἀσυνεσία ‖ τὸ νὰ ἀστοχῇ τις, λησμονησιά.

ἀστόχαστος (ὁ, ἡ), καὶ —η, —ον (τό)· ὁ μὴ στοχαζόμενος τοῦ ὀρθοῦ, ἄκριτος, ἀσύνετος, ἀπρόσεκτος.—Ἐπίρρ. *ἀστόχαστα*· ἀπρόσεκτα ἀδιαφόρως : «τὸ πῆρα ἀστόχαστα», δὲν τὸ πρόσεξα.

ἀστόχημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἡ πρᾶξις τοῦ ἀστοχεῖν, ἀποτυχία.

— *[Ψυχανάλ.]* Διὰ τῆς ὀνομασίας *ἀστοχήματα* ἀποδίδεται παρ' ἡμῖν ὁ ὅρος Fehlleistungen τῆς ψυχαναλύσεως τοῦ *Freud*, ὅστις ὑπ' ἄλλων ἀπεδόθη διὰ τῶν λέξεων *παραδρομαί, παραστρατήματα*. Σ. Δ. Β.

ἀστοχία (ἡ) καὶ δημ. *ἀστοχιά*· ἀποτυχία, τὸ νὰ ἀποτύχῃ τις τοῦ στόχου, τοῦ σκοποῦ.

ἀστοχίτης (ὁ) (Astochite) *[Ὀρυκτολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ὀρυκτοῦ *ριχτερίτου*.

ἄστοχος (ὁ, ἡ) καὶ—η,—ον (τό)· ὁ μὴ εὑρίσκων τὸν στόχον, ὁ ἀποτυγχάνων τοῦ σκοποῦ: «ἄστοχος βολή»· ‖ ἀκατάλληλος, ἀδέξιος : «ἄστοχος ἐνέργεια»· ‖ ὁ μὴ στοχαζόμενος τοῦ ὀρθοῦ, ἄκριτος, ἀλόγιστος : παροιμ. «ἄστοχος ὁ νοῦς, διπλὸς ὁ κόπος».—Ἐπίρρ. *ἀστόχως*.

ἀστοχῶ (έω), δημοτ. *ἀστοχάω*· ἀποτυγχάνω τοῦ στόχου, σφάλλομαι, ἁμαρτάνω· ‖ δημοτ. λησμονῶ : «ἀστόχησα τί μοῦ 'πες».

— *[Ναυτ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἀστοχῶ*, κοιν. *χάνω τὴ βόλτα* (γαλλ. manquer à virer, ἀγγλ. miss stays) χαρακτηρίζεται ἡ ἀδυναμία τοῦ πλοίου ὅπως ἐν τῇ προσαγωγῇ του (ὀρτσάρισμα) φθάσῃ καὶ ὑπερβῇ τὴν κοίτην τοῦ ἀνέμου, ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ μεταβολὴ τοῦ πρωραίου πετάσματος, πρὸς πραγματοποίησιν τῆς *ἀναστροφῆς*, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτου χειρισμοῦ. Τὸ τεχνικὸν οὐσιαστικὸν «*ἐσφαλμένη ἀναστροφή*» κοινῶς *χαμένη βόλτα* (γαλλ. virement manqué, ἀγγλ. miss stays). Σ. Ε. Λ.

Ἀστράβαδον ἢ *Ἀστεράβαδον*· βλ. Ἀστὲρ - Ἀμπάτ.

Ἀστράβακος Σπαρτιάτης ἥρως, ἔχων ἡρῷον ἐν Σπάρτῃ, υἱὸς τοῦ Ἴρβου. Οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Ἀλώπεκος*, ἀπόγονοι τοῦ Ἄγιδος εἰς τετάρτην γενεὰν (900 π. Χ.), εὗρον τὸ πρὸ μακροῦ ἐξαφανισθὲν ἄγαλμα τῆς Ὀρθίας ἢ Ὀρθωσίας Ἀρτέμιδος, ἀποκρυβὲν ἐν λόχμῃ τινί, καὶ ἐγένοντο ἐκμανεῖς ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς θεοῦ.

Τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ἀποκατασταθὲν ἐν Σπάρτῃ, εἶναι τὸ αὐτό, εἰς ὃ πρὸ τοῦ Λυκούργου προσεφέροντο ἀνθρωποθυσίαι, βραδύτερον δὲ οἱ τῶν Σπαρτιατῶν ἔφηβοι ἐμαστιγοῦντο πρὸ αὐτοῦ μέχρις αἵματος (*Παυσ*. 3,16,5.6 καὶ 9). Τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἀδελφῶν λαμβάνονται ἀλληγορικῶς, καὶ ὑπὸ μὲν τὸ τοῦ *Ἀλωπέκου* κρύπτεται ἡ ἀλώπηξ, ὑπὸ δὲ τὸ τοῦ *Ἀστραβάκου* ὁ ὄνος ἢ τὸ ὑποζύγιον (ἀπὸ τοῦ *ἀστράβη*=σάγμα). Τοῦ *Ἴρβου*, τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τὸ ὄνομα σχετίζουσι πρὸς τὸν *τράγον* (λατ. hircus). Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (6,68 καὶ 69) ἀναφέρεται τὸ ἡρῷον καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅπερ σχετίζεται πρὸς τὸ τοῦ *ὀνοφορβοῦ*, ἐκ τῆς συναντήσεως τοῦ ὁποίου μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Δημαράτου, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῆς, λέγεται ὅτι ἐγεννήθη οὗτος (*Gerhard* Gr. Myth. I, § 332,4, ἔνθα ὁ *Ἀστράβακος* σχετίζεται πρὸς τὸν οἰκιακὸν *Λάοητα* τῶν Ρωμαίων. Πρβλ. καὶ *Ἡρόδ*. ἐκδ. *Baehr* ἐν Excursus de Astra. σ. 817—820 καὶ *Bekker* Anecd. σ. 455 *ἀστραβηλάτης, ὀνηλάτης*). ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀστράβη *[Ἀρχ. Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς *Κάσσου* κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Πλινίου (IV 23, 3, ἐκδ. *Did.*) καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου (βλ. καὶ λ. Ἄχνη καὶ Κάσσος). Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

ἀστράβη (ἡ) *['Αρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω τὸ ἀναπαυτικὸν σάγμα τοῦ ἡμιόνου, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ φέρων τοιοῦτο σάγμα ἡμίονος, τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ὁδηγὸς ὠνομάζετο *ἀστραβηλάτης*. Τοιαῦτα σάγματα, πολυτελῆ ἐνίοτε, μετεχειρίζοντο οἱ ἀσυνήθιστοι εἰς τὴν ἱππασίαν, γέροντες, γυναῖκες, ἀνάπηροι, ἢ λίαν τρυφηλοὶ ἄνθρωποι, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο αἰσχρὸν νὰ ἐπιβαίνῃ τις ἀστρά-

'Αστράβη.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας εὑρεθείσης ἐν Νοτίῳ Ρωσίᾳ καὶ παριστώσης πιθανῶς τοὺς γάμους τοῦ Διονύσου καὶ τῆς 'Αριάδ νης.]

βης κατὰ τὰς ἐκστρατείας. Ὡς καὶ τὸ ὄνομα *ἀστράβη* δηλοῖ (ἐκ τοῦ στερητικοῦ *ἀ* καὶ τοῦ *στρέφω*), ἐπ' αὐτῆς ἐκάθητό τις στερεῶς, πατῶν ἐπὶ στερεοῦ ὑποποδίου, ἴσως ἐπὶ σανίδος, κατά τινας δὲ στηρίζων καὶ τὰ νῶτα ἐπὶ ξυλίνου ἐρεισινώτου. Ἕνεκα τοῦ ξυλίνου ὑποποδίου τῆς ἀστράβης, ἡ λέξις αὕτη βραδύτερον ἤλλαξε σημασίαν καὶ κατήντησε νὰ ἐννοῆται δι' αὐτῆς ἁπλῶς τὸ ξύλινον ὑποπόδιον. Γ. Ι. Κ.

— *[Στρατ.]* Ἐν τῇ ὀνοματολογίᾳ τῆς σαγῆς καλεῖται *ἀστράβη* ὁ ξύλινος σκελετὸς τῆς σέλλας ἢ τοῦ σάγματος (βλ. καὶ λ.).

— *[Ναυτ.]* Καλοῦνται *ἀστράβαι* (κοινῶς *φουρνιστὲς*) δίσκελοι ἐσωτερικαὶ ἐνδέσεις τοῦ πλοίου, ξύλιναι ἢ σιδηραῖ, ὧν τὰ σκέλη σχηματίζουσι γωνίαν ὀξεῖαν πάντοτε, τοποθετούμεναι εἰς τὰ γωνιατὰ μέρη τοῦ πλοίου πρὸς μείζονα τοῦ ὅλου σκάφους στερεότητα. Αἱ ἀστράβαι λαμβάνουσι τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ πλοίου εἰς ὃ τοποθετοῦνται. Οὕτω ὑπάρχουσιν: α') αἱ *ἀστράβαι τοῦ κύτους* (les porques—the riders ἢ web frames ὅταν ὦσι μεταλλικαὶ) αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν μὴ παραμόρφωσιν τῶν ἑδρῶν τῶν νομέων, τὴν προερχομένην εἴτε ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πιέσεως τοῦ ὕδατος, εἴτε ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ φόρτου τοῦ πλοίου· β') αἱ *ἀστράβαι τῆς πρῴρας* (les guirlandes—the breast hooks) διὰ τὴν μὴ παραμόρφωσιν αὐτῆς καὶ γ') αἱ *ἀστράβαι τῆς πρύμνης* (les courbes d' écusson—the knees) διὰ τὴν ἔνδεσιν καὶ μὴ παραμόρφωσιν ταύτης. Π. Σ. Α.

ἀστραβόδους (ὁ) (Astrabodus Davis) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὄνομα δοθὲν—καὶ μὴ ὂν πλέον ἐν χρήσει—εἰς τὸ γένος *ψαμμόδους* ἀπολιθωμένων ἰχθύων. Γ. Κ. Γ.

ἀστράβωτος, —η, —ο· ὁ μὴ ἀποβαλὼν τὴν εὐθύτητά του, ὁ ἴσος, ὁ εὐθυτενής· || ὁ μὴ ἀποβαλὼν τὴν ὅρασιν.

ἀστραγαλεκτομία (ἡ) *[Χειρουργ.]*. Ἡ ἀφαίρεσις δι' ἐγχειρήσεως τοῦ ἀστραγάλου πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Ἡ *ἀστραγαλεκτομία* δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τρεῖς τρόπους: α') διὰ δύο πλαγίων τομῶν, μιᾶς ἔσω παρὰ τὸ ἔσω σφυρόν, καὶ μιᾶς ἔξω παρὰ τὸ ἔξω σφυρόν· β') διὰ μιᾶς μόνης μηνοειδοῦς ἐξωτερικῆς τομῆς καὶ γ') διὰ μιᾶς τομῆς μέσης προσθίας (Chaput).

Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ τομῶν μᾶλλον ἐν χρήσει εἶναι ἡ ἐξωτερική. Ἐνδείκνυται ἡ ἐγχείρησις ἐπὶ συγγενοῦς στρεβλοποδίας, παραλυτικῆς στρεβλοποδίας, κατάγματος ἢ ἐξαρθρήματος τοῦ ἀστραγάλου καὶ φυματιώδους ὀστεοαρθρίτιδος τῆς κνημαστραγαλικῆς ἀρθρώσεως κλπ.

Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἀστραγάλου δὲν μεταβάλλει τὴν στατικὴν τοῦ σώματος οὔτε παραμορφώνει τὸν πόδα, οὗτινος αἱ μὲν διάμετροι ἐλάχιστα μεταβάλλονται μετὰ τὴν ἀστραγαλεκτομίαν, ἡ δὲ κυρτότης τοῦ πέλματος αὐτοῦ διατηρεῖται ἀνέπαφος, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἐπὶ πολλῶν ἀστραγαλεκτομιῶν γενόμεναι παρατηρήσεις. Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

ἀστραγαλιαὶ (αἱ) *[Ναυτ.]*. Οὕτω καλοῦνται κοιν. *ἀστραγαλιές*, γαλλ. les vairres de fond, ἀγγλ. the inside bilge plauks) αἱ κατώτεραι *ἐντερονίδες* αἱ παρὰ τὸ ἐσωτρόπιον, ἤτοι αἱ κατώτεραι σειραὶ τῶν σανίδων αἱ πλησίον τῆς τρόπιδος, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν τοῦ πλοίου. Κατ' ἐπέκτασιν *ἀστραγαλιαὶ* εἰς τὰς λέμβους καλοῦνται τὰ ἀραιετὰ ὑπὸ τὰ πέλματα τῶν ἐρετῶν δάπεδα ἐφ' ὧν στερεοῦνται τὰ ὑποπόδια τῶν ἐρετῶν (πασαπάγκοι). Π. Σ. Α.

ἀστραγαλίζω· παίζω τοὺς ἀστραγάλους (βλ. ἀστράγαλος *['Αρχ.]*)· τὸ ἀφηρημ. οὐσ. *ἀστραγάλισις* (ἡ) καὶ *ἀστραγαλισμὸς* (ὁ).

ἀστραγαλίσκος (ὁ)· ὁ μικρὸς ἀστράγαλος.

ἀστραγαλομαντεία (ἡ)· τὸ μαντεύεσθαι δι' ἀστραγάλων· *ἀστραγαλόμαντις* τὸ προσηγορικόν.

—*[Λαογρ.]* Ἡ δι' ἀστραγάλων μαντεία ἐγίνετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς ἑξῆς: Ἐπὶ τῶν ἀστραγάλων ἐχαράσσοντο τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου, κατόπιν ἐρρίπτοντο οὗτοι τυχαίως καὶ ἐκ τῶν λέξεων αἵτινες ἐσχηματίζοντο, ἐδίδετο ἡ αἰτουμένη παρὰ τῆς μάντιδος ἀπάντησις. Οὕτως, ὡς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, ἐζητοῦντο μαντεύματα παρὰ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἀπὸ τῆς πλησίον τοῦ Παταυΐου πηγῆς. Ἡ μαντεία αὕτη ὠνομάζετο καὶ *κυβομαντεία*, ὅτε ἀντὶ ἀστραγάλων μετεχειρίζοντο κύβους. Θ. Β.

ἀστράγαλος (ὁ)· κοιν. *κότσι* (τό)· ὀστοῦν ἀποτελοῦν ἄρθρωσιν μεταξὺ κνήμης καὶ πτέρνης τοῦ ἀνθρωπίνου ποδός· || ὀστοῦν ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος τῶν ὀπισθίων ποδῶν τῶν διχήλων ζῴων· || εἶδος παιδιᾶς διὰ κύβων· || ἀρχιτεκτονικὸν κόσμημα τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου.

— *['Ανατομ.]* Τὸ ὀπίσθιον καὶ ἀνώτερον τῶν ὀστῶν τοῦ ταρσοῦ, κείμενον κάτωθεν τοῦ ὀστοῦ τῆς κνήμης, ἄνωθεν τῆς πτέρνης, ὄπισθεν τοῦ σκαφοειδοῦς καὶ ἐπὶ τὰ ἐντὸς τοῦ ἔξω σφυροῦ, ὀστοῦν ἀνωμάλως κυβοειδές, οὗ τὸ ὀπίσθιον μέρος, ἀποτελοῦν τὰ $^2/_3$ τοῦ ὅλου ὀστοῦ, καλεῖται *σῶμα*, τὸ δὲ πρόσθιον, τὸ μετὰ τοῦ σκαφοειδοῦς ὀστοῦ συντασσόμενον, *κεφαλή*, καὶ τὸ διάμεσον, *αὐχήν*. Ἐκ τῶν ἓξ αὐτοῦ ἐπιφανειῶν ἡ μὲν *κάτω* διὰ βαθείας αὔλακος, τῆς *ἀστραγαλικῆς αὔλακος*, φερομένης λοξῶς ἐκ τῶν ὀπίσω καὶ ἔσω πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔξω, διῄρηται εἰς δύο ἀνίσους *ἀρθρικὰς*

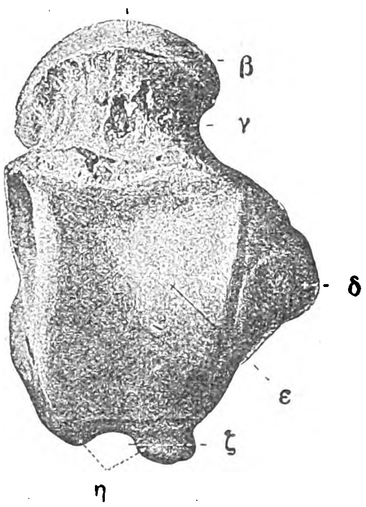

'Αστράγαλος ἀνθρωπίνου ποδός.
[α=ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια διὰ τὸ σκαφοειδές. β=κεφαλὴ τοῦ ἀστραγάλου. γ=αὐχὴν τοῦ ἀστραγάλου. δ=ἔξω ἀπόφυσις. ε=ρυχιλία. ζ=αὔλαξ διὰ τὸν τένοντα τοῦ μακροῦ καμπτῆρος τοῦ μεγάλου δακτύλου. η=ὀπισθία ἀπόφυσις τοῦ ἀστραγάλου.]

ἐπιφανείας, συντασσομένας πρὸς ὁμοίας ἐπιφανείας τῆς πτέρνης· ἡ δὲ *ἔξω* καταλαμβάνεται σχεδὸν πᾶσα ὑπὸ ἀρθρικῆς ἐπιφανείας, τῆς *ἔξω σφυρίδος*, ἥτις συντάσσεται μετὰ τοῦ ἔξω σφυροῦ· ἡ δὲ *προσθία*, ἅπασα περικεχονδρωμένη οὖσα, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀστραγάλου καὶ συντάσσεται πρὸς τὸ σκαφοειδὲς ὀστοῦν· ἡ δὲ *ἔσω* ἔχει πρὸς τὰ ἄνω ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν, τὴν *ἔσω σφυρίτιδα*, συντασσομένην μετὰ τοῦ ἔσω σφυροῦ. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

—*['Αρχ.]* Ὁ *ἀστράγαλος* (καὶ *ἄστρις* καὶ *ἀστριχος*, λατ. talus) ὑπῆρξεν ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων προσφιλέστατον ὄργανον παιδιᾶς τῶν Ἑλλήνων. Βραδύτερον, ὅτε ἡ διὰ τῶν ἀστραγάλων παιδιὰ κατέστη καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους γνωστή, ἀντὶ τῶν φυσικῶν ἀστραγάλων ἐγίνετο πολλάκις χρῆσις καὶ τεχνητῶν τοιούτων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἄλλων πολυτίμων μετάλλων ἢ ἐξ ἐλεφαντόδοντος κατεσκευασμένων καὶ διὰ πολυτίμων λίθων κοσμουμένων.

Οἱ τρόποι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ ἀστράγαλοι εἰς τὰς παιδιάς, ἦσαν πολλοὶ καὶ ποικίλοι. Ὁ ἁπλούστατος ἦτο τὸ λεγόμενον «*ἀρτιάζειν*» (λατ. par-impar), κατὰ τὸν ὁποῖον περιέκλειέ τις ἐντὸς τῆς χειρός του ἀριθμόν τινα ἀστραγάλων καὶ ἠρώτα τὸν ἄλλον ἂν ἐθεώρει τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ὡς ἄρτιον ἢ περιττόν. Ὁ τρόπος οὗτος βεβαίως οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸν ἀστράγαλον ἰδιαιτέρως, διότι ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ παντοίων ἄλλων ἀντικειμένων, ὡς καρύων, κυάμων, ψηφίδων καὶ τῶν ὁμοίων· ἀντεστοίχει δηλαδὴ καθ' ὁλοκληρίαν μὲ τὸ σημερινὸν «*μονὰ-ζυγά*». Ὁ κυρίως *ἀστραγαλισμὸς* (τὸ «*ἀστραγαλίζειν*») ἦτο ὅλως διάφορος τοῦ *ἀρτιασμοῦ*. Κατὰ τοῦτον ἕκαστον τμῆμα τοῦ ἀστραγάλου εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης θέσεως τῶν ριπτομένων ἀστραγάλων ἐξηρτᾶτο ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ παίζοντος (ὡς καὶ σήμερον).

Κατὰ κανόνα ἡ καὶ σήμερον ἀποδιδομένη δύναμις εἰς ἑκάστην πλευρὰν τοῦ ἀστραγάλου ἐδίδετο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· ὑπῆρχον ὅμως καὶ πολλαὶ παρεκκλίσεις καὶ διαφοραὶ ἀπὸ τῆς σημερινῆς, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν παλαιῶν περὶ ἀστραγαλισμοῦ. Ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ ἀστραγάλου

Κόρη ἀστραγαλίζουσα.
[Μουσεῖον Βερολίνου.]

τέσσαρες ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν· τὰ δύο ὀξέα ἄκρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἀνώτερον (ἐν τῇ φυσικῇ θέσει τοῦ ἀστραγάλου εἰς τὸν πόδα τοῦ ζῴου) ἐκαλεῖτο «*κεραία*», συνήθως δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, αἱ κατὰ ταῦτα δὲ πτώσεις ἦσαν ὅλως σπάνιαι καὶ ὠφείλοντο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνωμάλου σχήματος τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπιπτεν ὁ ἀστράγαλος. Ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν αἱ δύο εἶναι πλατύτεραι καὶ ἔφερον ἀπὸ τοῦ σχήματός των τὰ ὀνόματα «*πρανὲς*» ἡ μία καὶ «*ὕπτιον*» ἡ ἄλλη. Αἱ δύο ἄλλαι πλευραὶ εἶναι πολὺ στενότεραι καὶ ὠνομάζοντο, ἡ μὲν ἐξωγκωμένη ὀλίγον κατὰ τὸ μέσον καὶ πλήρης «*τὸ Χῖον*», ἡ δὲ πεπιεσμένη «*τὸ Κῷον*». Ἀναλόγως τῆς πλευρᾶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπιπτεν ἑκάστοτε ὁ ἀστράγαλος, ἐδίδοντο καὶ αἱ ὁμονομασίαι τῶν διαφόρων βολῶν, (ὄχι δηλαδὴ ἀπὸ τῆς φαινομένης ὄψεως, τοῦ ἀστραγάλου, ὡς νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐγγιζούσης τὸ ἔδαφος πλευρᾶς), ἡ δ' εἰς ἑκάστην βολὴν ἀποδιδομένη ἀξία ἐξεδηλοῦτο ὄχι μόνον διὰ τῶν ὀνομασιῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ δι' ἀριθμῶν. Φυσικὰ δὲ μεγαλυτέρα ἀξία ἐδίδετο εἰς τὰς σπανιωτέρας βολάς, σπανιωτάτη δ' ἦτο ἡ τοῦ *Κῴου*, διότι διὰ τὴν μεγίστην στενότητα τῆς πλευρᾶς ταύτης δυσκόλως ἠδύνατο νὰ κρατηθῇ ἐπ' αὐτῆς ἐν ἰσορροπίᾳ ὁ ἀστράγαλος. Εἰς τὸ *Κῷον* λοιπὸν ἀπεδίδετο ἡ μεγίστη ἀξία, δηλουμένη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 6. Ἡ ἀντίθετος πλευρά, τὸ *Χῖον*, εἶχε τὴν ἐλαχίστην ἀξίαν, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸν ἀριθμὸν 1. Ἐκ τῶν πλατειῶν πλευρῶν τὸ μὲν *ὕπτιον* ἰσοδυνάμει μὲ τὸν ἀριθμὸν 3, τὸ δὲ *πρανὲς* μὲ τὸν ἀριθμὸν 4. Οὕτως αἱ δύο ἀπέναντι ἀλλήλων στεναὶ πλευραὶ (*Κῷον* 6 καὶ *Χῖον* 1=7) εἶχον ἴσην δύναμιν μὲ τὰς δύο πλατείας (*ὕπτιον* 3 καὶ *πρανὲς* 4=7)· Αἱ τέσσαρες βολαὶ αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ ἀστραγάλου ἔφερον τὰς ὀνομασίας *Κῷος, Χῖος, ὕπτιος* καὶ *πρανής*. Ὁ *Χῖος* ὠνομάζετο καὶ *κύων* (Λατ. canis), ὁ δὲ *Κῷος* ἐκαλεῖτο καὶ *ἑξίτης* ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 6, πρὸς τὸν ὁποῖον ἰσοδυνάμει (Λατ. senio).

Ἡ παιδιὰ συνήθως ἐγίνετο ὄχι δι' ἑνὸς ἀλλὰ διὰ τεσσάρων ἀστραγάλων, ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τῶν βολῶν τῶν τεσσάρων τούτων ἐξηρτᾶτο ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ ρίψαντος αὐτούς. Ἐκ τῶν 35 δυνατῶν συνδυασμῶν βολῶν, ἕκαστος ἔφερεν ἰδιαίτερον ὄνομα καὶ εἶχεν ἰδιαιτέραν ἀξίαν· πολλοὶ συνδυασμοὶ ἔφερον ὀνομασίας ἀπὸ θεῶν, ἡρώων, προσώπων, ἄλλοι δὲ ἀγνοοῦμεν πῶς ὠνομάζοντο. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀξίας τινῶν ἐκ τῶν γνωστῶν ὀνομασιῶν, περὶ τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐδόθησαν αὗται, περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν καὶ περὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον διεξήγετο ἡ παιδιά, ὀλίγα εἶναι γνωστά.

'Αστράγαλος.

Ἀρίστη βολή, κατὰ τὰς ὁμοφώνους μαρτυρίας τῶν παλαιῶν συγγραφέων, ἦτο ἡ καλουμένη *Ἀφροδίτη*, ὅταν δηλαδὴ οἱ τέσσαρες ριπτόμενοι ἀστράγαλοι ἐδείκνυον διάφορον ἕκαστος πλευράν. Βολὴ ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὸν ἀριθμὸν 8 ἐκαλεῖτο *Στησίχορος* (ἀπὸ τοῦ ὀκταγώνου σχήματος τοῦ τάφου τοῦ ποιητοῦ Στησιχόρου). Ἡ βολὴ ἡ ὀνομαζομένη *Εὐριπίδης* ἀναφέρεται, ὅτι ἰσοδυναμεῖ μὲ

Digitized by Google

τὸν ἀριθμὸν 40 (τοῦτο ὅμως ἐπὶ τεσσάρων ἀστραγάλων εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον). Ἄγνωστος εἶναι ἡ ἰσχὺς τῶν βολῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο *Ἀλέξανδρος*, *Ἀντιγόνιος*, *Βερενίκης πλόκαμος*, *γραῦς*, *Δαρεῖος*, *δικέντρων*, τῶν λοιπῶν δὲ δυνατῶν βολῶν εἶναι ἄγνωστα καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Πλὴν τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἀστραγάλων εἰς τὰ τυχηρὰ παιγνίδια, ἐχρησιμοποιοῦντο οὗτοι ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ εἰς τὴν μαντείαν (βλ. ἀστραγαλομαντεία).

Εἰς τὰ συμπόσια ὁ βασιλεὺς (rex) τοῦ συμποσίου ἀνηγορεύετο δι' ἀστραγαλισμοῦ καὶ δὴ διὰ βολῆς τῆς Ἀφροδίτης. Πλὴν ὅμως τῆς χρησιμοποιήσεώς των εἰς τὸν ἀστραγαλισμόν, οἱ ἀστράγαλοι, ἰδίως οἱ προερχόμενοι ἐκ τῶν θυομένων ζῴων, ἀφιεροῦντο πολλάκις εἰς τὰ ἱερά. Κατ' ἀπομίμησιν τέλος τῶν ἀστραγάλων κατεσκευάζοντο καὶ διάφορα κοσμήματα ἐν σχήματι ἀστραγάλου, σφραγῖδες, φυλακτὰ κ.ἄ.τ. Γ. ΚΑΡΒΕΛΑΣ

— *[Λαογρ.]*· βλ. λ. κότσι.

— *['Αρχιτ.]* Ἐν τῇ Ἀρχιτεκτονικῇ ἐκαλεῖτο *ἀστράγαλος* τὸ συχνότατα ἁπάντων γνωστὸν ἀνάγλυφον κόσμημα τῶν ἰωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ ρυθμοῦ οἰκοδομημάτων, λαβὸν τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τῶν ᾠοειδῶν ἢ στρογγύλων ἀναγλύφων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο, πρὸς ἀστραγάλους. Μεγάλη ποικιλία παρατηρεῖται εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀστραγάλου. Ἡ παλαιοτάτη μορφὴ βεβαίως εἶναι μακρὰ σειρὰ παραλλήλων ἰσομεγέθων ἀναγλύφων σφαιρικοῦ σχήματος ἐν εἴδει ὅρμου ἐκ μαργαριτῶν. Βραδύτερον τὰ ἀνάγλυφα κατέστησαν ᾠοειδῆ, ἡ δὲ τοποθέτησίς των κατὰ διαφόρους τρόπους γενομένη παρήγαγε τὰς διαφόρους τοῦ ἀστραγάλου μορφάς. Ὁ ἀστράγαλος πολλάκις συνεδυάζετο πρὸς ἕτερα κοσμήματα καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὸ καλούμενον *κῦμα* ἢ *κυμάτιον*, εἰς τὸ εἶδος μάλιστα τοῦ κυματίου τὸ καλούμενον *λέσβιον* ὁ ἀστράγαλος ἦτο ἀπαραίτητον συμπλήρωμα, ἔφερε δὲ πάντοτε ὡρισμένην μορφὴν καὶ ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοῦ λεσβίου κυματίου *λέσβιος ἀστράγαλος*. Οὗτος συνέκειτο ἀπὸ μακρὰν σειρὰν ᾠοειδῶν ἀναγλύφων μεγάλων ὁριζοντίων καὶ μικρῶν καθέτων τοποθετημένων οὕτως, ὥστε ἀνὰ δύο μικρὰ νὰ εὑρίσκωνται ἑκατέρωθεν ἑνὸς μεγάλου ἔχοντα ὕψος ὅσον τὸ πλάτος αὐτοῦ. Ὁ ἀστράγαλος οὗτος παρηκολούθει τὴν γραμμὴν τῶν ἄνωθεν αὐτοῦ εὑρισκομένων κυματίων καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς συμπληρῶν οὕτω τὰ κυμάτια (βλ. καὶ λ. Ἀρχιτεκτονικὴ εἰκ. 40). Ἀστραγάλου χρῆσις ἐγίνετο ὄχι μόνον εἰς τὰ ἐπιστύλια ἰωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ ρυθμοῦ οἰκοδομημάτων, ὅπου ἐτοποθετεῖτο ὑπὲρ τὴν ἀνωτάτην ταινίαν ἢ καὶ κατὰ τὸ σημεῖον προσαρμογῆς δύο ταινιῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κιονόκρανα τοιούτων ρυθμῶν ὑπὸ τὸν ἐχῖνον τὸν κεκοσμημένον διὰ κυματίου, ὅπως ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν βάσιν ἰωνικῶν κιόνων, καὶ εἰς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ὑπέρθυρα. Εἰς τὰ δωρικοῦ ρυθμοῦ οἰκοδομήματα οὐδέποτε ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ἀστράγαλος. Γ. Ι. Κ.

ἀστράγαλος (ὁ) (Astragalus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλλοβοκάρπων*. Εἶναι πόαι ἢ θάμνοι ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι χρήσιμα εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν φαρμακευτικήν, πλεῖστα δὲ καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικά. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει πλείονα τῶν 600 εἰδῶν, ὧν γνωστότερα εἶναι: *ἀστράγαλος ὁ γνήσιος* (Astragalus verus), *ἀστράγαλος ὁ εὐθὺς* (Astragalus adscendens), *ἀστράγαλος ὁ κομμιοφόρος* (Astragalus gummiferus), *ἀστράγαλος ὁ μικροκέφαλος* (Astragalus microcephalus). *ἀστράγαλος ὁ στροβιλοφόρος* (Astragalus strobilifer), *ἀστράγαλος ὁ στρωματώδης* (Astragalus stromatodes).

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἴδη τοῦ ἀστραγάλου εἶναι ἰθαγενῆ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐξ αὐτῶν παράγεται τὸ καλούμενον *τραγακάνθινον κόμμι*, ὅπερ ἐξάγεται ἐκ πάντων τῶν λιμένων τῆς Ἀνατολῆς κατὰ μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικήν. Παρ' ἡμῖν φύονται ὑπὲρ τὰ 30 εἴδη ἀστραγάλων, τῶν ὁποίων ὁ χυμός, ὅστις ἐξέρχεται ἐκ τῶν κατ' Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ καὶ ὀλίγον κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ τοῦ φυτοῦ προξενουμένων βαθέων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντομῶν, εἶναι πυκνόρρευστος καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φαρμακευτικήν, τὴν ζαχαροπλαστικὴν καὶ τὰς τέχνας, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *τραγάνι* ἢ *κιτρές*. Τὰ ἑλληνικὰ εἴδη ἀστραγάλου, ἅτινα παρέχουσι τὸ *τραγάνι*, εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *τραγάκαινθα*, *κωλοστούπια* (Παρνασσίς), *παλαμονίδια* (Φθιῶτις), *κεντούκλια* (Κρήτη). Κυριώτερα εἴδη εἶναι: *ἀστράγαλος ὁ κεφαλληνιακὸς* (Astragalus cephallonicus). Φύεται εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, Φθιῶτιδα καὶ Παρνασσίδα. *Ἀστράγαλος ὁ κρητικὸς* (Astragalus creticus). Ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξαγόμενον τραγοκάνθινον κόμμι θεωρεῖται ὡς τὸ ἄριστον πάντων. *Ἀστράγαλος ὁ κυλλήνειος* (Astragalus cylleneus). Ἀφθονεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κυλλήνην καὶ τὰ Καλάβρυτα. *Ἀστράγαλος ὁ παρνάσσιος* (Astragalus parnassii). Φύεται εἰς Παρνασσίδα, Ἤπειρον, Ἀττικήν. *Ἀστράγαλος ὁ στενόφυλλος* (Astragalus angustifolius). Εἶναι τὸ πλέον διαδεδομένον εἶδος καὶ ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ εἰς Κύπρον, Ἀρμενίαν κλπ. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἀναφέρεται καὶ τὸ φυτὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου καὶ Θεοφράστου ὀνομαζόμενον *τραγάκανθα*, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Θεόφραστος γράφει: «Ἔχει δὲ δάκρυον καὶ ἡ ἰξία ἡ ἐν Κρήτῃ καὶ ἡ τραγάκανθα καλουμένη. Ταύτην δὲ πρότερον ᾤοντο μόνον ἐν Κρήτῃ φύεσθαι, νῦν δὲ φανερὰ καὶ ἐν Ἀχαΐδι τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλοθι καὶ τῆς Ἀσίας περὶ τὴν Μήδειαν» (Φ. Ι. 9,1,3).

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀστραγάλων οἱ: *ἀστράγαλος ὁ ἀμμόφιλος*, *ἀστράγαλος ὁ γλυκόφυλλος*, *ἀστράγαλος ὁ ἐρέβινθος*, *ἀστράγαλος ὁ δρεπανοειδής*, *ἀστράγαλος ἡ ὑπογλωττὶς* κ.τ.λ. παρέχουσι χόρτον ὅπερ ἀποτελεῖ ἀρίστην κτηνοτροφικὴν τροφήν. Τὸ χόρτον τοῦ εἴδους *ἀστράγαλος ὁ ποώδης* καλλιεργεῖται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν Κύπρῳ, ὅπου εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πιφάνι* ἢ *ἀγριοκουτσά*.

Ἀστράγαλος ὁ κομμιοφόρος.

Τὰ ἐξωτικὰ εἴδη καὶ ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς: *ἀστράγαλος ὁ χόρνειος* (Astragalus Hornii) καὶ *ἀστράγαλος ὁ περκνωτὸς* (Astragalus lentiginosus) περιέχουσι τοξικὰς οὐσίας καὶ ἐπιφέρουσι μεγίστας στομαχικὰς διαταράξεις εἰς τὰ τρώγοντα τὸ χόρτον τοῦτο ζῷα. Ἄλλοτε τὰ σπέρματα τοῦ *ἀστραγάλου τοῦ βαιτικοῦ* (Astragalus baeticus) ἐχρησιμοποιοῦντο ἐν Ἑλλάδι, Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ πρὸς νόθευσιν τοῦ καφέ. Τὰ εἴδη *ἀστράγαλος ὁ ποικίλος* (Astragalus varius), *ἀστράγαλος ἡ ὀνοβρυχὶς* (Astragalus onobrychis) καὶ *ἀστράγαλος ὁ μπομπελλιανὸς* (Astragalus mompessulanus) καλλιεργοῦνται ὡς κοσμητικὰ φυτά. Δ. Ν. Π.

ἀστραγαλωτός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων ἀστραγάλους ἢ κόμβους δίκην ἀστραγάλων: «μάστιξ ἀστραγαλωτή».

ἀστράγγιστος, *—η, —ον*· καὶ *ἀστράγγιχτος*· ὁ μὴ στραγγισμένος, ὁ μὴ ἀποβαλὼν πᾶν τὸ ὑδατῶδες.

ἀστράγγια (τὰ) (Astrangia) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος κοραλλίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστραιϊδῶν ἑξακοραλλίων*. Γ. Κ. Γ.

ἀστραγγίδαι (οἱ) (Astrangidae) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀνθοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζῳανθαρίων*. Τὰ ζῷα ταῦτα ζῶσι κατ' ἀποικίας, πολλάκις δὲ ἀποτελοῦσι στρώματα μεγάλων διαστάσεων, ἅτινα ἐπιπλέουσι βραδέως καὶ ὁμοιάζουσι πρὸς κινουμένους ὑποθαλασσίους λειμῶνας. Δ. Ν. Π.

Ἀστραία *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος, θεὰ τῆς δικαιοσύνης καλουμένη καὶ *Δίκη*. Κατῴκει εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ὃν συχνάκις καλοῦσιν οἱ ποιηταὶ *αἰῶνα τῆς Ἀστραίας*, ἐπέστρεψε δὲ εἰς τὸν Ὄλυμπον, ὅτε ἡ ἀνθρωπότης ἤρχισε νὰ ἐγκληματῇ καὶ κατηστερίσθη ἀποτελέσασα τὸν ἀστερισμὸν τῆς Παρθένου. Ἀπεικονίζεται κρατοῦσα ζυγὸν καὶ κλάδον φοίνικος διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ στάχυς διὰ τῆς ἑτέρας.

—2) Θυγάτηρ τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης.

Ἀστραία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰλλυρίας *(Στέφ. Βυζάντ.)*.

— **Ἀστραία** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Ἰάσμου* τῆς ἐπαρχίας Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1920) 39. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀσάρ-Καγιᾶ*. Δ. Ε. Μ.

Ἀστραία (Astrée) *['Αστρονομ.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 5. Ἀνεκαλύφθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1845, τὰ δὲ ἐλλειπτικὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς του διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1910 εἶναι τὰ ἑξῆς: $\alpha = 2,576$, $T = 1510$, $e = 0,191$, $i = 5^{\circ}.20'$· $L = 263^{\circ}.23'$, $\Omega = 141^{\circ}.39'$ καὶ $\pi = 135^{\circ}.8'$. Σ. Π.

ἀστραία (Astraia) *[Ζωολ.]*. Γένος ζῴων *κοιλεντερωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνθοζῴων*. Ὁ ὀργανισμὸς τῶν ζῴων τούτων εἶναι ἁπλούστατος. Τὸ σῶμά των εἶναι βραχὺ καὶ κυλινδρικόν, τὸ δὲ στόμα ἀπεστρογγυλωμένον καὶ περιβεβλημένον ὑπὸ προσακτριδίων φυματίων. Ζῶσι σχηματίζοντα ἀποικίας καὶ εἰς μέτριον βάθος. Ἀπαντῶσιν ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ: *ἀστραία ἡ δακτυλλιώδης* (Astrea annularis), διακρινομένη ἐκ τοῦ λευκοϋποκιτρίνου χρωματισμοῦ της καὶ ὑπὸ τῶν ποικιλοτρόπως διηυλακωμένων ἀκανθῶν της. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]*. Ὄνομα δοθὲν—καὶ μὴ ὂν πλέον ἐν χρήσει—εἰς τὸ γένος *σιδεραστραία* τῶν ἑξακοραλλίων ζῴων.

ἀστραιΐδαι (οἱ) (Astraeidae) *[Παλαιοζωολ.]*. Ἡ οἰκογένεια αὕτη τῶν *ἑξακοραλλίων κοιλεντερωτῶν* ζῴων ἔζη ἤδη ἀπὸ τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν μέχρι σήμερον. Ἀποτελεῖ τὴν πλέον πολυαριθμοτέραν εἰς μορφὰς οἰκογένειαν μεταξὺ τῶν ἑξακοραλλίων. Γ. Κ. Γ.

ἀστραιόμορφα (τὰ) (Astraiomorpha Reuss) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων *κοραλλίων*, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φουγκιδῶν ἑξακοραλλίων*. Αἱ ἀποικίαι τῶν ζῴων τούτων εἶναι κονδυλώδεις, ἐπιπέδως πλατεῖαι ἢ κλαδοειδεῖς. Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς διαφόρων στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος μέχρι καὶ τῆς ὀλιγοκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἀστραιόπορα (τὰ) (Astraeopora) *[Παλαιοζωολ.]*. Τοῦ γένους τούτου τῶν *ἑξακοραλλίων* εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα λείψανα ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Γ. Κ. Γ.

Ἀστραῖος *[Μυθ.]* Υἱὸς τοῦ Κρίου (ἡλιακῆς θεότητος) καὶ τῆς Εὐρυβίας. Ἦτο εἷς τῶν Τιτάνων, συνεζεύχθη τὴν *Ἠῶ* καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τὸν *Ζέφυρον*, τὸν *Βορέαν*, τὸν *Νότον* καὶ τὴν *Ἄστραν*. Κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν ἐπολέμησε καὶ οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν Τιτάνων ἐναντίον τοῦ Διός. Τὸ ὄνομά του καὶ ἡ μετὰ τῆς Ἠοῦς σχέσις του καθιστῶσι προφανῆ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ ὡς ἡλιακῆς θεότητος. ΚΑΨ.

— **Ἀστραῖος**. Διάσημος ἀρχαῖος ἀστρολόγος, ἀναφερεὶς κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ὑπὸ τοῦ Μνησάρχου, πατρὸς τοῦ Πυθαγόρου. Περὶ αὐτοῦ ἀναφέρεται ὅτι ἔδιδεν ἀστρολογικὰς συμβουλὰς μεταχειριζόμενος «σφαῖραν ἑλισσομένην, τύπον αἰθέρος, εἰκόνα κόσμου» (*Νόννου* Διονυσιακὰ VI, 65). Σ. Π.

Ἀστραῖος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ποταμὸς ἐν Θρᾴκῃ καλούμενος νῦν *Βίστριτσα*. —2) Ποταμὸς ἐν Μακεδονίᾳ, πιθανῶς ὁ νῦν *Κοτίχας*, βόρειος παραπόταμος τοῦ Ἀλιάκμονος. —3) Ποταμὸς τῆς Μυσίας, ὁ σημερινὸς *Κάϊκος*.

ἀστραιοσπογγία (ἡ) (Astraeospongia Roem.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων σπόγγων, ἀνῆκον εἰς τοὺς *ἑξακτινελλίδας πυριτιοσπόγγους*. Τὸ παχύτοιχον σπογγῶδες σῶμα τῶν ζῴων τοῦ γένους τούτου ἔχει τὴν μορφὴν ἀβαθοῦς πινακίου καὶ εἶναι ἄνωθεν κυρτόν, κάτωθι κοῖλον χωρὶς θέσιν προσκολλήσεως. Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα συχνὰ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὴν Tenessee, σπανίως δ' ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου περιόδου τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος εἰς τὸ Ἄϊφελ. Γ. Κ. Γ.

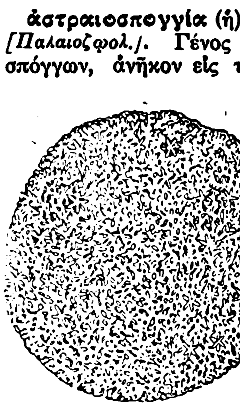

Ἀστραιοσπογγία ὁ μηνίσκος.

Ἀστρακὰν *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀστραχάν.

ἀστρακανίτης ἢ *ἀστραχανίτης* (ὁ) (Astrakanit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν εὑρισκόμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Κρύσταλλοί του καλῶς διαμορφωμένοι, μεγάλοι καὶ ἑδροβριθεῖς εὑρέθησαν ἐν Στασσφούρτῃ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαντᾷ χειροπληθὴς εἰς κοκκώδη καὶ στιφρὰ συσσωματώματα. Ἔχει σκληρότητα $2\,^1/_2$—$3\,^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,22—2,28, λάμψιν ὑελώδη. Εἶναι ἄχρους καὶ λευκὸς ἢ ἀνοικτόφαιος, κιτρινωπός, ἐρυθρωπὸς καὶ κυανοπράσινος. Ἀποσαθροῦται βραδέως, ὅταν παραμένῃ ἐκτεθειμένος εἰς τὸν ἀέρα. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ὑδρομιγὲς θειικὸν νάτριον καὶ θειικὸν μαγνήσιον, περιέχων 18,58 % ὀξείδιον νατρίου (Na_2O). Ὁ χημικὸς μοριακός του τύπος εἶναι $Na_2SO_4 \cdot MgSO_4 \cdot 4H_2O$.

Ἐκτὸς τῆς Στασσφούρτης, ὅπου ἀνήκει εἰς τὰ δευτερεύοντα ἀλκαλιοῦχα ἅλατα, εὑρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς λεπτὰ ἐπιφλοιώματα (ὅτε ὀνομάζεται *σιμωνυΐτης*) παρὰ τὸ Ischl καὶ Hallstadt, εἰς τὰς λίμνας μὲ θειικὸν μαγνήσιον, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Βόλγα, εἰς τὴν Ἀργεντινὴν (Mendoza καὶ San Juan) καὶ εἰς τὸ Pendschab. Ὀνομάζεται καὶ *βλοιδίτης*. Γ. Κ. Γ.

Ἀστρακάρης. Ὄνομα ἀρχοντικῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναφέρεται ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀκμάσας μοναχὸς τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν μονῆς τῆς Παναγίας τῶν Αἱμυκλῶν *Πέτρος Ἀστρακάρης Αἱμυκλίτης* τοῦ ὁποίου σῴζονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Δημητσάνης δύο Κώδικες θρησκευτικοῦ καὶ σχολικοῦ περιεχομένου.

Digitized by Google

'Αστρακάρης *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Ἡ κόλπωσις τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Κερκύρας. Ἐκτεινομένη ἐπι 8½ μίλλια, μὲ τὸ ἀκρωτήριον Δράστης ὡς δυτικὸν αὐτῆς κέρας καὶ Ἁγία Αἰκατερίνα (πλάτ. 39° 49′ 00″, μῆκ. 19° 52′ 00″ ἀν., χάρτ. ἀγγλ 206: Channels of Corfu: Caps Kiephali to Castrosykia) ὡς ἀνατολικόν, παρουσιάζει εἴσδυσιν ὀ.ιγην, μόλις 1⅛ μιλλίου, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς τριτημόριον. Ἐν αὐτῇ τὰ ἐλάσσονα ἀκρωτήρια Ἀποτρυπωτὴ εἰς 1 μίλλιον ἀνατολικῶς τοῦ Δράστη, *Ἀστρακάρης* 3½ μίλλια ἀνατολικῶς τοῦ ἰδίου καὶ Ροδα 3⅔ μίλ. Δ.ΝΔ τοῦ Ἁγία Αἰκατερίνα. Ἐκ τῶν τεσσάρων ὅρμων, τῶν μεταξὺ τῶν προμνησθέντων ἀκρωτηρίων ἀκτογραφουμένων, μόνον οἱ δύο εἶναι σημαίνοντες, ὁ τοῦ *Σιδάρι*, μεταξὺ Ἀποτρυπωτῆς καὶ Ἀστρακάρη, ἐπίνειον τῶν χωρίων Αὐλιῶτες, Κουκνικάδες, Ταρνάδες, Περουλάδες και Σιδάρι, καὶ ὁ τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου*, τοῦ ἐπιλεγομένου τῆς «*Ρόδας*» πρὸς διάκρισιν τοῦ ἐν τῇ δυτικῇ τῆς νήσου ἐσχατιᾷ (6λ. λ. Ἀρίλλα) καὶ χρησιμεύοντος ὡς ἐπινείου τῶν χωρίων Σφακερὸ καὶ Καρουσάδες. Διὰ τῶν ὅρμων τούτων γίνεται ἡ ἐξαγωγὴ ἐλαίων καὶ οἴνων ἐκ τῶν βορείων τῆς νήσου χωρίων. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς κολπώ τεως, ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὰ νῦν, «ὡς ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἀρχαίων νομισμάτων ἀποδεικνύεται, ὑπῆρχε κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους μικρὰ ἀκτοπλοΐα» (*Ἰωσ Πάρτς - Περ. Βέγια* «Ἡ νῆσος Κέρκυρα» σελ. 209). Ἐπικίνδυνος ὕφαλος *Ἀστρακάρης* εἰς 1¼ μιλ. Β.ΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου λαμβάνουσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ εἰς τὴν κόλπωσιν. Σ. Ε. Λ.

ἀστρακᾶς (ὁ) καὶ *ἀστρακὰ* (τό)· 6λ. ἀστραχᾶς.

ἀστρακιὰ (ἡ)· 6λ. ὀστρακιά.

'Αστρακοί, *Ἄνω— [Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα τῆς κοινότητος *Ἀστρακῶν*, ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ χωρίου τούτου (κάτ. 117) καὶ τοῦ συνοικισμοῦ *Κάτω Ἀστρακοὶ* (κάτ. 48). Οἱ Ἀστρακοὶ ὡς καὶ τὰ πέριξ χωρία ἐπυρπολήθησαν κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον ἐπανάστασιν τοῦ 1889 ὑπὸ τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔκαμνον συχνὰς ληστρικὰς ἐπιδρομάς. Ε. Γ.

—'Αστρακοί, *Κάτω*— *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἀνωτέρω κοινότητος.

ἀστράλιον (τὸ) (Astralium) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων*. Λείψανα τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἤδη ἀπὸ τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Γ.Κ.Γ.

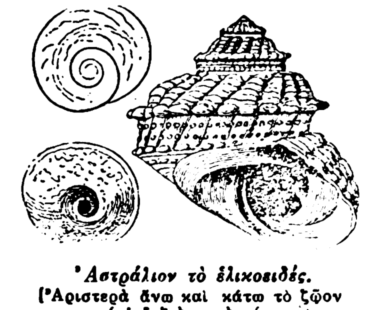

Ἀστράλιον τὸ ἑλικοειδές.
[Ἀριστερὰ ἄνω καὶ κάτω τὸ ζῷον γυμνόν· δεξιὰ μετὰ κόγχης.]

'Αστράμψυχος. Αἰγύπτιος ἱερεὺς γράψας ἰαμβικὸν ποίημα περὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ὀνείρων εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ ποίημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον φαίνεται συνταχθὲν κατὰ τὸν Δ′ μ. Χ. αἰῶνα, ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον ἐν τοῖς «Epigrammata veterum poetarum» τῷ 1538 καὶ ἐπανεξεδόθη ἔκτοτε πολλάκις. Τοῦ αὐτοῦ σῴζονται καὶ χρησμοί, οὓς ἐξέδωκεν ὁ Hercher τῷ 1863.

ἀστραντία (ἡ) (Astrantia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιανθῶν*. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ὡς κοσμητικὸν εἶδος καλλιεργεῖται ἡ *ἀστραντία ἡ μείζων* (Astrantia major) ἀπαντῶσα καὶ παρ' ἡμῖν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου. Δ. Ν. Π.

'Αστραοῦντο (Astraudo), *Ἀμεδαῖος Εὐγένιος, βαρῶνος καὶ δοὺξ—*. Γάλλος ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Νικαίᾳ τῷ 1871. Μετὰ τοῦ κόμητος *ντὲ Μονταλμπὸ* ἐξέδωκε βιβλιογραφικὸν λεξικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Dictionnaire bibliographique iconographique de la république de Saint-Mariu».

ἀστραπαία (ἡ) (Astrapaea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στερκουλιοειδῶν*. Εἶναι δένδρα ἀπαντῶντα κυρίως εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἀστραπαία ἡ οὐαλλίχειος* (Astrapaea wallichii). Τὸ φυτὸν τοῦτο εἶναι ἰθαγενὲς τῆς Μαδαγασκάρης καὶ εἶναι περιζήτητον διὰ τὰ μεγάλα καὶ θαυμάσια εἰς ποικιλίαν χρωμάτων ἄνθη του.

ἀστραπαῖος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ἀρχ., ὁ ὑπὸ ἀστραπῶν συνοδευόμενος: «νότος ἀστραπαῖος».

ἀστραπαῖος (ὁ) (Astrapaeus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*. Περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος, τὸν *ἀστραπαῖον τὸν τῆς πτελέας* (Astrapaeus ulmus) ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ διακρινόμενον ἐκ τοῦ στιλπνῶς μελανοῦ χρωματισμοῦ τοῦ σώματος, τῶν ἐρυθρῶν ἐλύτρων καὶ τῶν ἐρυθρῶν κηλίδων τῆς κοιλιας του. Δ. Ν. Π.

ἀστραπὴ (ἡ)· ὁ μεταξὺ τῶν νεφῶν ἰδίᾳ παραγόμενος ἠλεκτρικὸς σπινθήρ: παροιμ. «καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται», ὅτι αἱ κακολογίαι κατὰ ἠθικοῦ ἀνθρώπου οὐδόλως ἰσχύουν· || λάμψι ἰσχυρὰ καὶ στιγμιαία· || μεταφ. ταχεῖα κίνησις: «πῆγε κι' ἦρθε ἀστραπή» ἢ «... σὰν ἀστραπή».

— *[Μετεωρολ.]*· 6λ. **ἀτμοσφαῖρα**: *ἀτμοσφαιρικὸς ἠλεκτρισμός*.

— *[Μυθολ.]* Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἡ Ἀθηνᾶ φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς ἦτο προσωποποίησις τῆς ἀστραπῆς. Οὕτω κατὰ τὴν κρητικὴν παράδοσιν ἡ θεὰ ἦτο κεκρυμμένη ἐντὸς νέφους, ὁ δὲ Ζεὺς κρούσας τὴν κεφαλήν του ἐπ' αἱ οὐ ἀφῆκε διέξοδον πρὸς ἔξοδον αὐτῆς φωτεινὴν καὶ ἐκθαμβωτικήν. *(Σχολ.* εἰς Πίνδ. Ὀλυμπ. Ζ′ στ. 66 ἐκδ. Boeckh). Ἀλλὰ καὶ ἡ μᾶλλον γνωστὴ παράδοσις ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου Θεογ. 886), Πινδάρου (Ὀλυμπ. Ζ′, 35) κλπ., καθ' ἣν ὁ Ἥφαιστος ἔσχισε διὰ τοῦ χαλκοῦ πελέκεώς του τὸ μέτωπον τοῦ Διός, ἐξ οὗ ἀνεπήδησεν ἡ Ἀθηνᾶ νικηφόρως κραυγάζουσα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ ἀλληγορικὴ παράστασις τοῦ θυελλώδους οὐρανοῦ, ὅστις ἕνεκα τοῦ ἠλεκτρικοῦ φόρτου παρουσιάζεται εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων ἀνοιγόμενος καὶ σχιζόμενος, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἔξοδον καὶ δίοδον τῆς ἐκπεμπομένης ἀστραπῆς-Ἀθηνᾶς (βλ. καὶ λ. Ἀθηνᾶ τ. Β′ σ. 24 α′). Θ. Π.

— *[Θεατρ.]* Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ θεάτρου, οἱ μηχανικοὶ αὐτοῦ, πρὸς ρεαλιστικωτέραν παράστασιν τῶν δραμάτων, προσεπάθησαν ν' ἀπομιμηθῶσι διὰ διαφόρων μέσων καὶ τὰ διάφορα τῆς φύσεως φαινόμενα. Ἓν τούτων εἶναι καὶ ἡ *ἀστραπή*. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀστραπῶν, αἵτινες συνηθέστατα συνώδευον τὰς ἐπὶ σκηνῆς ἐμφανίσεις τῶν θεῶν, μετεχειρίζοντο τὸ λεγόμενον «*κεραυνοσκοπεῖον*» ὅπερ, κατὰ τὸν Πολυδεύκην, ἦτο «περίακτος ὑψηλή» (IV. 132). Ἀπὸ τὸ ἀσαφὲς αὐτὸ κείμενον τοῦ Ἕλληνος λεξικογράφου, δύο τινὰ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ: ἢ ὅτι ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἐστρέφετο ἡ ὑψηλὴ αὐτὴ περίακτος καὶ παρουσίαζε σκηνογραφικῶς ἐν μιᾷ τῶν πλευρῶν αὐτῆς οὐρανὸν συννεφώδη καὶ ὑπὸ ἀστραπῶν διασχιζόμενον, ἢ ὅτι, ὅπως λέγει ὁ Navarre (Dionysos, σελ. 138 καὶ ὑποσημ. 2), ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ περιάκτου ἐκίνουν πυρσοὺς ἀνημμένους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν ἴδιον συγγραφέα, «δὲν εἶναι καὶ τόσῳ ἀσφαλές». Ὁπωσδήποτε, εἷς τῶν γραμματικῶν, ἀπαριθμῶν τὰ διάφορα σκηνικὰ μηχανήματα, ὁμιλεῖ καὶ περὶ «χειροτινάκτου πυρός», δι' οὗ πιθανώτατα, ἄγνωστον ὅμως πῶς, ν' ἀπεμιμοῦντο τὰς ἀστραπάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ μηχανικὸς καὶ μαθηματικὸς Ἥρων ὁ Ἀλεξανδρεὺς (ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ′ π.Χ. αἰῶνα), ὅστις κατεσκεύασε διὰ τὰ θέατρα τῶν αὐτομάτων σκηνικὰ μηχανήματα ἁμιλλώμενα πρὸς τὰ σημερινά, ὁμιλεῖ περί τινος μηχανήματος δι' οὗ παρήγοντο ἀστραπαί. Τὸ μηχάνημα αὐτὸ τοῦ Ἥρωνος λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὁ Weismann (Scen. Auweis, σελ. 48) φρονεῖ, ὅτι κάτι παρόμοιον ἐγίνετο καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασι. Διὰ τῶν περιάκτων, κατὰ τὸν Βιτρούβιον, ἀπεμιμοῦντο τὰς ἀστραπὰς καὶ ἐν Ρώμῃ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκεῖ μεταγενεστέρως ἐτελειοποιήθησαν τὰ μέσα πρὸς ἀπομίμησιν των ἀστραπῶν, καθόσον μνημονεύεται ὅτι κατὰ τὸν πρῶτον π. Χ. αἰῶνα ὁ Ἄππιος Κλαύδιος Ποῦλχερ ἐφεῦρε πρὸς τοῦτο ἰδιαίτερον μηχάνημα. Τὸ πῶς ὅμως ἦτο τοῦτο κατεσκευασμένον καὶ πῶς ἐλειτούργει περέμεινεν ἄγνωστον.

Ἐν τοῖς νεωτέροις θεάτροις ἁπασῶν τῶν χωρῶν, οἱ μηχανικοὶ αὐτῶν ἐνωρίτατα, ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς συστάσεώς των, ὁσάκις ἐν τοῖς παριστανομένοις ἔργοις ἀπῃτεῖτο ἀπομίμησις ἀστραπῶν, παρουσίασαν τοιαύτας, ἄγνωστον ὅμως διὰ τίνων μέσων, ἂν καὶ πλεῖστοι ὅσοι παλαιότατοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν μετὰ θαυμασμοῦ τοιαῦτα θεάματα, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ μᾶς γνωρίζουν καὶ τὸ πῶς ἐγίνοντο ταῦτα. Οὕτως ὑπάρχουν πολλαὶ περιγραφαὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἐπροξένει ὁ μέγας ἠθοποιὸς Λεκαίν, ὅταν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ Βολταίρου «Σεμίραμις» ἐξήρχετο ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Νίνου μὲ γυμνὸν καὶ αἱματωμένον βραχίονα καὶ ὀρθωμένην τὴν κόμην. Ἐπίσης γνωρίζομεν, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ δραματικὸς συγγραφεὺς *Dennis* θεωρεῖται ὁ ἐφευρέτης τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ἐν δὲ τῇ Ἰσπανίᾳ ὁ ἐκ Τολέδου *Navarro*.

Τὸ ἀρχαιότερον τῶν μνημονευομένων μέσων πρὸς ἀπομίμησιν τῆς ἀστραπῆς ἐν τοῖς θεάτροις εἶναι τὸ ἑξῆς: Εἷς τῶν βοηθῶν τοῦ μηχανικοῦ τοῦ θεάτρου, ἱστάμενος ἢ ἐπὶ τῶν ἐπισκηνίων ἢ ὄπισθεν τῶν παρασκηνίων, ἐκράτει ἀνημμένον πυρσόν, ἐφ' οὗ ὁ μηχανικὸς διὰ φυσητῆρος ἐσκόρπιζε κόνιν λυκοποδίου ἥτις ἀναφλεγομένη ἀνέδιδε στιγμιαίως λάμψιν προσομοίαν τῆς ἀστραπῆς. Μεταγενεστέρως ἡ ἀνάφλεξις ἐγίνετο διὰ φυσήματος ἐν τῷ σωλῆνι καπνοσύριγγος, εἰς τὴν ἑστίαν τῆς ὁποίας, πέριξ καιούσης λυχνίας, ἐτίθετο κόνις λυκοποδίου. Σήμερον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρὸς παραγωγὴν ἀστραπῆς συσκευάζουν δύο ἠλεκτρικοὺς ἄνθρακας (τοῦ βολταϊκοῦ τόξου) μὲ ἀπομονωτικὰς λαβὰς δι' ὧν διερχεται τὸ σύρμα τὸ δεχόμενον τὸν ἠλεκτρισμὸν ἀπὸ τὴν ἠλεκτρομηχανὴν ἢ τοὺς συσσωρευτάς· ὁ μηχανικὸς τῆς σκηνῆς, κρατῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὰς λαβάς, προστρίβει ἐν δεδομένῃ στιγμῇ τοὺς δύο ἄνθρακας, ἐξ ἧς προστριβῆς παράγεται ἐκτυφλωτικὸς σπινθὴρ προσόμοιος πρὸς πραγματικὴν ἀστραπήν. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

«'Αστραπή». Ἡμερησία ἀπογευματινὴ ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα τὴν 1 Μαρτίου τοῦ 1901 ὑπὸ τῶν *Κ. Γιολδάση, Π. Γιαννάρου, Γ. Γιολδάση*. Μετὰ ἓν ἔτος ἀποχωρήσαντος τοῦ Γιαννάρου συνέχισαν τὴν ἔκδοσίν της οἱ δύο ἄλλοι. Ἡ ἔκδοσις ἀνεστάλη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1917 συνεπείᾳ διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, ἐπανελήφθη δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1920 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Νέα Ἀστραπή»), συνεχισθεῖσα μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου τοῦ 1922, ὅτε διεκόπη καὶ αὖθις διαταγῇ τῆς Ἐπαναστάσεως 1922. Ἐπανεκδοθεῖσα τὸν Νοέμβριον τοῦ 1923 διεκόπη μετὰ ἕνα μῆνα. Ἔκτακτοι συνεργάται τῆς «Ἀστραπῆς», δημοσιεύσαντες σειρὰν ἄρθρων ὑπῆρξαν ὁ Δ. Γούναρης, ὁ Δ. Ράλλης, ὁ Α. Ρικάκης, ὁ Α. Στράτος καὶ ἄλλοι. Μεταξὺ δὲ τῶν τακτικῶν συντακτῶν ὁ Δ. Καμπούρογλους, Γρ. Ξενόπουλος, Γ. Τσοκόπουλος, Π. Δημητρακόπουλος, Δ. Ταγκόπουλος, Τ. Μωραϊτίνης, Ν. Σπανδωνῆς κ. λ. π.

— **«'Αστραπή»**. Ἐφημερὶς ἑβδομαδιαία ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1925 ἐν Ρεθύμνῃ Κρήτης. Διευθυντής, *Στέλιος Δρακάκις*.

— **«'Αστραπή»**. Σύγγραμμα περιοδικὸν εἰκονογραφημένον, ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνὸς ἐν Ἀθήναις. Ἔτος 1894—1897.

ἀστραπὴ (ἡ) (Astrape Müller καὶ Henle) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ρινοραγιδῶν σελαχίων* ἰχθύων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστραπηβόλος (ὁ)· μεταφ., ὁ οἱονεὶ ἀστραπὰς βάλλων, ὁ λάμπων, ὁ ὀξύς: «ὄψις ἀστραπηβόλος», «βλέμματα ἀστραπηβόλα».

ἀστραπηβολῶ (*—έω*)· βάλλω, ρίπτω ἀστραπάς.

ἀστραπηδόν· ἐπίρρ., κατὰ τρόπον ἀστραπῆς, σὰν ἀστραπή, ταχέως.

ἀστραπηφοβία ἢ *ἀστραποφοβια* (ἡ)· ἔμμονος ἰδέα, παθολογικὸς φόβος διὰ τὰς ἀστραπάς.

— *[Ἰατρ.]* Ἡ *ἀστραπηφοβία* ὑπάγεται εἰς τὴν τάξιν τῶν συστηματικῶν καλουμένων *φοβιῶν* καὶ δὴ ἐκείνων, καθ' ἃς ἡ ἀγωνία, ἡ ἀδημονία, ἐκδηλοῦται ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ἢ τῇ ἀναμονῇ ἐμφανίσεως φυσικῶν τινων φαινομένων π. χ. καύσεως, σπινθηροβολίας, βροχῆς, ἀνέμου κλπ. Ἡ ψυχοπαθολογικὴ αὕτη κατάστασις ἀναπτύσσεται κυρίως ἐπὶ ἐδάφους ὑστερικοῦ, νευρασθενικοῦ ἢ ψυχασθενικοῦ, ἐκφυλογενοῦς. Σ. Γ. Σ.

ἀστραπία (ἡ) (Astrapia) *[Ζῳολ.]* Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *παραδεισιδῶν*. Τὰ πτηνὰ ταῦτα διακρίνονται ἐκ τοῦ ράμφους των, ὅπερ εἶναι ἡμικεκαμμένον κατὰ τὸ ἄκρον του, τῶν ἀκαλύπτων ρωθώνων του, τῶν δώδεκα κωπαίων καὶ μακρῶν πτερύγων του. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ πτερώματός του εἶναι θαυμάσιος εἰς στιλπνότητα καὶ ποικιλίαν χρωμάτων· ὁ λαιμός του εἶναι πράσινος μὲ χαλκοχρύσους ἀνταυγείας, τὸ ὑπόλοιπον σῶμά του φαιοπρασινοελαιῶδες πρὸς τὸ μελανὸν μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας καὶ ἡ οὐρά του πορφυρᾶ. Ἑκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ του φέρει πλατεῖαν λευκὴν λωρίδα, ἥτις συνενοῦται πρὸς τὸ ἀνώτερον τμῆμα τῆς κοιλίας. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, *ἀστραπία ἡ μελανὴ* (Astrapia nigra), ἀπαντῶσα σπανίως εἰς τὴν Νέαν Γουϊνέαν. Δ. Ν. Π.

Ἀστραπία ἡ μελανή.

ἀστραπιαῖος, *—α, —ον*· ὁ δίκην ἀστραπῆς, ὁ ταχὺς ὡς ἀστραπή.—Ἐπίρρ. **ἀστραπιαίως**.

— **ἀστραπιαῖαι** *κόνεις* (αἱ) *[Φωτογρ.]*. Οὕτω καλοῦνται μείγματα κόνεων ἐξ ἀργιλλίου ἢ μαγνησίου καὶ ὀξειδωτικοῦ τινος σώματος, ὡς λ. χ. ὑπερμαγγανικοῦ καλίου ἢ ὑπερχλωρικοῦ καλίου. Τοιαῦται κόνεις φέρονται ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς εἰδικότης τῶν διαφόρων φωτογραφικῶν ἐργοστασίων,

Digitized by Google

ὡς π. χ. τὰ Kapseblitz τῆς «Agfa», ἡ «Perchlora» τοῦ οἴκου Lumière κλπ. Ἡ κατ' ἰδίαν παρασκευὴ τῶν κόνεων τούτων ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν καὶ σχετικὴν πεῖραν, διότι εἶναι λίαν ἐκρηκτικὰ σώματα. Ἀρκεταὶ καλαὶ συνταγαὶ ἀστραπιαίων κόνεων εἶναι καὶ αἱ ἀκόλουθοι: 1) ὑπερμαγγανικοῦ καλίου 3 μ., κόνεως μαγνησίου 4 μ. 2) ὑπερχλωρικοῦ καλίου 2 μ., κόνεως μαγνησίου 1 μ. Ἡ ἀνάφλεξις τῶν ἀστραπιαίων κόνεων γίνεται διὰ τεμαχίου νιτροχάρτου, τὸ ὁποῖον καιόμενον βραδέως μεταδίδει τὸ πῦρ εἰς τὴν κόνιν. κ. γ. μ.

— **ἀστραπιαῖον** *φῶς* (τὸ) (Blitzlicht) *[Φωτογρ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ φῶς τὸ προερχόμενον ἐξ ἀναφλέξεως μιγμάτων κόνεων μαγνησίου ἢ ἀργιλλίου μετὰ διαφόρων ὀξειδωτικῶν σωμάτων. Τὸ φῶς τοῦτο εἶναι ἐκτάκτως λαμπρὸν καὶ πλούσιον εἰς χημικὰς ἀκτῖνας, διὸ καὶ χρησιμοποιεῖται κατὰ τὰς ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἢ καὶ σκοτεινοὺς χώρους φωτογραφήσεις. Τοῦ ἀστραπιαίου φωτὸς γίνεται ἐνίοτε χρῆσις ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας πρὸς ἐπίτευξιν καλυτέρων ἀποτελεσμάτων. κ. γ. μ.

ἀστραποβολῶ (—*έω*)· ἐκπέμπω ἀστραπάς (κυριολεκτ. καὶ μεταφορ.).— Οὐσιαστ. *ἀστραποβόλημα* (τό).—Ἐπιθ. *ἀστραπόβλητος* (ό, ή), —*ον* (τό).

ἀστραπόβροντο (τό)· ἀστραπὴ καὶ βροντὴ συγχρόνως· θύελλα συνοδευομένη ἀπὸ ἀστραπὰς καὶ βροντάς.

Ἀστραπόγιαννος. Ἔπος τοῦ Ἀριστ. Βαλαωρίτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξυμνεῖται ὁ ἡρωϊσμὸς ὁμωνύμου τινὸς ἁρματολοῦ. Ὁ Ἀστραπόγιαννος, πληγωθεὶς βαρέως κατά τινα μάχην, παρακαλεῖ καὶ πείθει τὸν συναγωνιστήν του Λαμπέτην νὰ τοῦ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ μὴ τὴν διαπομπεύσουν οἱ Τοῦρκοι. Κατὰ τινας ὁ ἥρως τοῦ ἔπους εἶνε πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ, κατ' ἄλλους ὅμως ὑπῆρξεν ὄντως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γενναῖος ἁρματολὸς καταγόμενος ἐξ Ἁγίας Εὐφημίας τῆς Σάμης καὶ δράσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. —ῥ

ἀστραποθηριίδαι (οἱ) (Astrapotheriidae Ameghino) *[Παλαιοζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζώων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *ἀστραποθηριοειδῶν νοτουγκουλάτων* θηλαστικῶν.

Ὁ ὀδοντικὸς τύπος, ὁ χαρακτηρίζων τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, εἶναι:

$$\text{τομεῖς } \frac{0}{3},\ \text{κυνόδοντες } \frac{1}{1},\ \text{προτραπεζῖται } \frac{3-2}{2-1},$$

$$\text{τραπεζῖται } \frac{3}{3} \text{ ἢ συντόμως } \frac{0.1\,3-2.3}{3.1.2-1.3}.$$

Οἱ τομεῖς ἦσαν μικροί, σμιλοειδεῖς, οἱ δὲ κυνόδοντες ὡς ἰσχυροὶ τριγωνικοὶ χαυλιόδοντες, οἱ ὁποῖοι προσετρίβοντο ὁ εἷς μὲ τὸν ἄλλον κατὰ τὰς κορυφάς των. Τὰ ἐμπρόσθια καὶ τὰ ὀπίσθια ἄκρα των ἔφερον 5 δακτύλους. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης ἦσαν μεγάλου μεγέθους, ὡμοίαζον δ' ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὀδόντων των μὲ ρινοκέρωτας. Εἶχον βραχὺ κρανίον μὲ εὐρὺ μέτωπον καὶ στενὸν κρανίον. Εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. γ. κ. γ.

ἀστραποθηρίκουλος (ὁ) (Astrapothericulus Ameghino) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστραποθηριιδῶν* τῆς ὑποτάξεως τῶν *ἀστραποθηριοειδῶν νοτουγκουλάτων* θηλαστικῶν. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Νοτίῳ Ἀμερικῇ. γ. κ. γ.

ἀστραποθηριοειδῆ (τά) (Astrapotherioidea Amegh.) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὑποτάξις ἐκλειψάντων ζῴων ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *νοτουγκουλάτων* (Notungulata) θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα τῆς ὑποτάξεως αὐτῆς ἦσαν χορτοφάγα μεσαίου ἢ μεγάλου μεγέθους μὲ βραχυόδοντον ὀδοντοστοιχίαν. Χαρακτηρίζονται μὲ τὸ ὅτι οἱ τομεῖς ἢ κοπτῆρες ὀδόντες των ἦσαν σμιλοειδεῖς καὶ οἱ κυνόδοντες ἀνεπτυγμένοι ἐν εἴδει χαυλιοδόντων. Οἱ προτραπεζῖται ἦσαν μικρότεροι τῶν τραπεζιτῶν.

Τὰ ἀστραποθηριοειδῆ ἦσαν πολὺ συγγενῆ μὲ τὴν ἄλλην ὑποτάξιν τῶν νοτουγκουλάτων, τὰ *ἐντελονύχια*. Διεκρίνοντο ἀπ' αὐτὰ κυρίως διὰ τῆς ἐν εἴδει χαυλιοδόντων ἀναπτύξεως τῶν κυνοδόντων των καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπίσης διὰ τῆς μορφῆς τῶν τραπεζιτῶν τῶν ὀδόντων, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε τοὺς τραπεζίτας τῶν ρινοκερώτων.

Ἡ ὑποτάξις τῶν ἀστραποθηριοειδῶν περιλαμβάνει τρεῖς οἰκογενείας: *τριγωνοστυλοπίδαι, ἀλβερτογαυδρυΐδαι* καὶ *ἀστραποθηριίδαι*. γ. κ. γ.

ἀστραποθήριον (τό) (Astrapotherium Burm.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζώων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστραποθηριιδῶν* τῆς ὑποτάξεως τῶν *ἀστραποθηριοειδῶν νοτουγκουλάτων* θηλαστικῶν. Ἐκ τῶν ζώων τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ μόνον ἀπολιθωμένα κρανία καὶ ἄκρα. Ὁ Scott φρονεῖ ὅτι τὰ ζῷα ἔφερον καὶ προβοσκίδα. Τὰ ἀπολιθωμένα λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὴν Παταγονίαν. γ. κ. γ.

ἀστραποκαμμένος, —*η*, —*ον*· δημοτ., ὁ ἐξ ἀστραπῆς (κεραυνοῦ) καείς, ὁ κεραυνόπληκτος.

ἀστραπόμορφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων τὴν ὄψιν ἀστραπῆς.

ἀστραπόνοτος (ὁ) (Astraponotus Ameghino) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων θηλαστικῶν ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστραποθηριιδῶν* τῆς ὑποτάξεως τῶν *ἀστραποθηριοειδῶν νοτουγκουλάτων* ζῴων. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν. γ. κ. γ.

ἀστράπτω· ἐκπέμπω ἀστραπάς, «διαρκῶς ἀστράπτει», νοουμένου ὡς ὑποκειμένου τοῦ *θεὸς* ἢ *οὐρανός*, ἢ ἀπροσώπως ἀντὶ τοῦ «ἐκπέμπονται ἀστραπαί» || μεταφ. λάμπω, ἀκτινοβολῶ: «τὰ ρουχά μας ἀστράφτουν» || ἰδιωματ. «τοῦ ἄστραψε», ἐκέρδισέ τι ἀπροσδοκήτως· || «θὰ σοῦ ἀστράψω καμμιά», θὰ σοῦ δώσω κτύπημα ἔξαφνο, θὰ σὲ ραπίσω· || καταπλήττω· τὸ περὶ τοῦ Περικλέους λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους: «ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα».

ἀστράραια (ἡ) (Astraraea Felix) *[Παλαιοζωολ.]* Γένος κοραλλίων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν των *εὐγραμμιδῶν ἑξακοραλλίων*. Εὑρέθη κατὰ κονδυλομόρφους ἀποικίας ἀπολιθωμένον ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. γ. κ. γ.

ἀστρατεία (ἡ)· τὸ μὴ στρατεύεσθαι, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

— **ἀστρατείας** *γραφὴ* *[Ἀττ. Δικ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἡ ἐπὶ ἀνυποταξίᾳ κατηγορία. Ὅπως ἡ ἐκπλήρωσις τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἰδίως ἐν πολέμῳ, ἐθεωρεῖτο τὸ μέγιστον καὶ τιμητικώτατον τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου, οὕτως ἡ ἀποφυγὴ τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως ἐνομίζετο μέγιστον κατὰ τῆς πολιτείας ἀδίκημα δι' ἀτιμωτικῆς ποινῆς τιμωρούμενον. Ἡ ἀποφυγὴ αὕτη ἐγίνετο ἢ διὰ μὴ προσελεύσεως εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἢ δι' ἐγκαταλείψεως τῆς τάξεως ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ κατηγορία ἐλέγετο *γραφὴ ἀστρατείας*, εἰς μὲ τὴν δευτέραν *γραφὴ λιποταξίου*. Εἰς τὴν γραφὴν ἀστρατείας ὑπέκειντο πλὴν τῶν μὴ προσερχομένων πρὸς κατάταξιν καὶ οἱ ὁπωσδήποτε προσπαθοῦντες νὰ ἀποφύγωσι τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου, εἴτε διὰ κατατάξεως εἰς ἄλλο σῶμα ἐκτεθειμένον εἰς μικρότερον κίνδυνον ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ὤφειλον νὰ καταταχθῶσιν, εἴτε διὰ παραμονῆς ἐκουσίας καὶ ἀδικαιολογήτου μακρὰν τῶν κινδυνευόντων συστρατιωτῶν των, εἴτε ἄλλως πως. Τοὺς θεωρουμένους ἐνόχους ἀστρατείας ἐφρόντιζον νὰ εἰσάγωσιν εἰς δίκην οἱ στρατηγοί, εἶχεν ὅμως καὶ πᾶς ἄλλος τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ. Τὸ δικαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον εἰσήγετο ἡ γραφὴ ἀστρατείας ἠδύνατο νὰ εἶναι ἔκτακτον στρατιωτικὸν δικαστήριον, ὅπως καὶ διὰ τοὺς κατηγορουμένους ἐπὶ λιποταξίᾳ, ἐφ' ὅσον ἐδικάζοντο ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενοι, ἠδύνατο ὅμως νὰ εἶναι καὶ τὸ τακτικὸν ἡλιαστικὸν δικαστήριον, ἐφ' ὅσον ἡ κατηγορία ἐδικάζετο μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἀρκετοῦ ἀπὸ τῆς διαπράξεως τοῦ ἀδικήματος. Ἡ εἰς τοὺς καταδικαζομένους ἐπιβαλλομένη ποινὴ ἦτο διάφορος ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ ἐν γένει βίου ἑκάστου ἐξ αὐτῶν· συνεπήγετο ὅμως πάντοτε μερικὴν ἀτιμίαν, τουτέστιν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ δημηγορῶσι καὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ ἱερὰ καὶ τὴν ἀγοράν, ὄχι ὅμως καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας τῶν καταδικαζομένων. γ. ι. κ.

ἀστράτευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ στρατευθείς, ὁ ἀπηλλαγμένος τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

Ἀστράτη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, περισσότερον γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀστάρτη (βλ. λ.). σ. ε. λ.

ἀστρατήγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ στρατηγούμενος, ὁ μὴ διοικούμενος ὑπὸ στρατηγοῦ· || ὁ ἀπηλλοτριωμένος στρατηγικῆς τέχνης, ἄπειρος, ἀνίκανος στρατηγός.

Ἀστράτηγος *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Βουνὸς (1400 ποδ.) τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἕλους (Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς), οὗ ἡ κορυφὴ (πλάτ. 36° 37′ 40″, μῆκ. 22° 54′ 20″, χάρτ. ἀγγλ. 3372: Gulf of Lakonikos) εἶναι γνώρισμα πρὸς εἴσπλουν ἐν τῷ ἀγκυροβολίῳ *Ἀρχάγγελος* τοῦ κολπίσκου ὅρμου τῆς *Ξυλῆς* βορείως καὶ ἀνατολικῶς, πεδιὰς μικρὰ φερώνυμος. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἀποτελεῖ παραφθορὰν τῆς «Ἅϊ Στρατηγός» δηλαδὴ «Ἅγιος Ταξιάρχης». Ἡ γειτνίασις τοῦ ὅρμου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀρχάγγελος καθιστᾷ ἀληθοφανῆ τὴν εἴδησιν. σ. ε. λ.

— **Ἀστράτηγος** *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος *Καυλὶ* Καστελλίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Λέγεται καὶ *Ἀρχιστράτηγος*. Τὸ ἴδιον ὄνομα φέρει καὶ μικροσυνοικισμὸς τῆς Κοινότητος *Κακοδικίου* τοῦ νομοῦ Χανίων.

— **Ἀστράτηγος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ροδοποῦ* τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1920) 108.

ἀστρατολόγητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ στρατολογηθείς, ὁ μὴ προσληφθεὶς εἰς τὸν στρατόν.

ἀστρατοπέδευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ στρατοπεδεύσας.

ἀστράχα (ἡ) καὶ *ἀστρέχα*· ἰδιωματ., τὸ μεταξὺ τῆς στέγης καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου κενόν· || τὸ ἐξέχον τοῦ τοίχου μέρος τῆς στέγης (ἢ λ. σλαβικὴ κατὰ τὸν Meyer).

Ἀστραχὰν *[Γεωγρ.]*. Κυβερνεῖον ἐν τῇ ΝΑ εὐρωπαϊκῇ Ρωσίᾳ παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, ἀποτελοῦν, ὑπὸ τὸ Σοβιετικὸν καθεστώς, μετὰ τοῦ αὐτονόμου ἐδάφους τῶν Καλμούκων, τὴν *περιοχὴν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βόλγα*. Ἔχει ἔκτασιν 28.000 τετραγ. χλμτ. καὶ πληθυσμὸν 417600 κατοίκους. Τὴν χώραν διαρρέει ὁ Βόλγας ἐπὶ ἀποστάσεως 700 περίπου χιλιομέτρων, διαιρεῖ δὲ αὐτὴν εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ δυτικὸν ὀρεινόν. Πρὸ τὰς ἐκβολάς του εἰς Κασπίαν ὁ Βόλγας σχηματίζει πολυσχιδὲς δέλτα δι' 70 περίπου διακλαδώσεων, ἕνεκα τούτου δὲ παρακωλύεται ἡ διὰ πλοίων ἀπ' εὐθείας συγκοινωνία μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ ποταμοῦ, ὅστις εἶναι πλωτός. Τὰ ἀκολουθοῦντα τὴν δεξιὰν τοῦ Βόλγα ὑψώματα καταπίπτουσιν ἀποτόμως· ἐκ τούτων παρὰ τὴν *Σαρέπταν* (Sarepta) διακλαδοῦται πρὸς νότον ἡ κορυφογραμμὴ *Γεργενὶ* (Jergeni) χαρακτηριστικῶς σχηματίζουσα τὸ δυτικὸν κράσπεδον τοῦ Ἀστραχάν. Εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Βόλγα ἀνευρίσκομεν μόνον μεμονωμένα ὑψώματα, ὡς τὸν *μέγαν* καὶ *μικρὸν Βόγδα* (Bogda). Εἰς τὰς ἄνω στέππας ὑπάρχουσι λόφοι διεσκορπισμένοι. Τὸ Ἀστραχὰν εἶναι πλουσιώτατον εἰς ὕδωρ, ὅπερ δύναται νὰ εὑρεθῇ πανταχοῦ εἰς βάθος 1 μ. διὰ δὲ κρηνῶν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εὐκόλως· λίμναι, κυρίως ἁλατοῦχοι, εἰσὶ πολυάριθμοι καὶ κυρίως κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης τῆς Κασπίας θαλάσσης. Τὸ κλῖμα εἶναι ἠπειρωτικὸν Ἀσιατικὸν μετὰ θερμοκρασιῶν ὑψίστων θερμότητος καὶ ψύχους. Τὸ Ἀστραχὰν πάσχει ἐξ ἐλλείψεως βροχῶν, ἀλλ' ὑποφέρει ἐκ καταιγίδων χιόνος καὶ ἐξ ἐπιδρομῶν ἀκρίδων.

Τὸ ἔδαφος τοῦ Κυβερνείου Ἀστραχὰν παρουσιάζει ἐκτάσεις κεκαλυμμένας ὑπὸ χλόης ἐν τῇ πεδινῇ περιοχῇ, πλουσίαν δὲ φυτείαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα καὶ ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ νήσων. Ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Βόλγα ὑπάρχουσι μεγάλαι ἐκτάσεις καλαμώνων, οἵτινες χρησιμοποιοῦνται καὶ ὡς οἰκοδομήσιμον ὑλικόν.

Τὸν πληθυσμὸν τοῦ κυβερνείου Ἀστραχὰν ἀποτελοῦν Μεγαλορῶσοι, Μικρορῶσοι, Τάταροι, Ἀρμένιοι, Γεωργιανοί, Πέρσαι, καὶ νομάδες Καλμοῦκοι, Κεργίζαι καὶ Τουρκομᾶνοι. Τὸ πλεῖστον τούτων εἶναι ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, οἱ δὲ ὑπόλοιποι Μωαμεθανοί. Κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων εἶναι ἡ ἁλιεία καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὸ ἐμπόριον τοῦ ἅλατος. Ἡ γεωργία εἶναι παρημελημένη, ἡ δὲ κτηνοτροφία ὁπωσδήποτε εἰς καλὴν κατάστασιν. Κύρια προϊόντα τῆς χώρας εἶναι τὰ εἴδη κτηνοτροφίας, ἰδίως δὲ ἔριον καὶ δέρματα, τὸ ἅλας καί τινα ὀρυκτά, κυρίως νάφθη, ἰχθύες κλπ. Πρωτεύουσα τοῦ Κυβερνείου εἶναι τὸ *Ἀστραχὰν* (βλ. κατ.). —ῥ.

— *[Στρατ. Γεωγρ.]*. Ἡ χώρα τοῦ Ἀστραχὰν ἐκτεινομένη μεταξὺ τῶν Οὐραλίων ὀρέων καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης παρεῖχεν εὔκολον διάβασιν κατὰ τὰς μεταναστεύσεις τῶν φυλῶν ἀπὸ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. Τὴν ὁδὸν διὰ τοῦ Ἀστραχὰν ἠκολούθησαν οἱ Οὗνοι, Μαγιάροι καὶ Ἄβαροι μὴ εὑρίσκοντες μεγάλα ἐμπόδια κατὰ τὴν διέλευσιν.

Καίτοι ὁ ὑπερσιβηρικὸς σιδηρόδρομος εὑρίσκεται βορείως τοῦ Ἀστραχάν, τοῦτον δὲ θέλουσι χρησιμοποιήσει οἱ Ρῶσοι διὰ τὰς πρὸς Σιβηρίαν ἐπιχειρήσεις, ἐν τούτοις ἡ ποτάμιος γραμμὴ τοῦ Βόλγα (οὗτινος ἐκ τῶν 3800 χιλιομέτρων τοῦ ὅλου μήκους αὐτοῦ τὰ 3500 χιλιόμετρα εἶναι πλωτά), καὶ τὰ ἀτμόπλοια τῆς Κασπίας θαλάσσης τὰ δυνάμενα νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἀστραχὰν ὁμώνυμον πόλιν, βεβαίως θὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ τὰς πρὸς τὴν Περσίαν ἐπιχειρήσεις καὶ ἐν γένει πρὸς τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἰρὰν καὶ μάλιστα νῦν, ὁπότε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Ἀστραχὰν-Σαρατὸβ συνδέεται μετὰ τοῦ λοιποῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας.

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶχε καταστήσει τὴν πόλιν Ἀστραχὰν ὡς βάσιν διὰ τὰς πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ· ἀπὸ τοῦ 1867 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν τὸ Ἀστραχὰν δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ βάσις, διότι ὠργανώθη καὶ τὸ Βακοῦ (βλ. λ.). Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

— **Ἀστραχὰν** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου κυβερνείου (46°21′ β. πλ. καὶ 48°2′ ἀν. μῆκ.) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Βόλγα, εἰς ἀπόστασιν 90 χιλιομέτρων

Digitized by Google

ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἀξιόλογα κτίρια ἐν τῇ πόλει εἶναι τὸ Κρεμλῖνον, ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου κτισθεὶς τῷ 1710 καὶ τὸ μνημεῖον Ἀλεξάνδρου τοῦ Β'. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀνήρχετο πρὸ τοῦ πολέμου εἰς 125.000 κατοίκους. Τὸ Ἀστραχὰν εἶναι ὁ ἐμπορικὸς καὶ πολεμικὸς λιμὴν τῆς Ρωσίας ἐν τῇ Κασπίᾳ.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἐπὶ τοῦ μέρους, ἔνθα νῦν εὑρίσκεται ἡ πόλις Ἀστραχάν, ὑπῆρχεν ἡ πρωτεύουσα τῶν Χοζάρων *Ἀτὲλ* ἢ *Ἰτίλ*, περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος ἡ πόλις *Μπαλαγγιάρ*, ἐξαφανισθεῖσα τελείως κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα οἱ Τάταροι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἔκτισαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βόλγα τὴν πόλιν *Τσιτραχάν*. Κατὰ τὸ 1605 καὶ 1606 ἡ πόλις ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Κοζάκων. Τῷ 1660 κατεστράφη ἐκ σεισμῶν. Τῷ 1667 ἐλεηλατήθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ρώσου ἀντάρτου Στένκα Ράζιν. Τῷ 1722 ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν Πέτρος ὁ Μέγας καὶ ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ λιμένος τῆς Ἀστραχάν, ὅστις ὅμως ἐκτίσθη τῷ 1826 π. λ.

— **Ἀστραχάν, *βασίλειον τοῦ* —**. Βασίλειον σχηματισθὲν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Τατάρων (*Χρυσὴ Ὀρδά*), ἀπὸ τοῦ 1480. Τῷ 1551 ὁ χάνης τοῦ Ἀστραχὰν *Ἰαμγουρτσεΐ* οἰκειοθελῶς ἐδήλωσεν ὑποταγὴν εἰς τὸν τσάρον τῆς Μοσχοβίας, ἀλλὰ παρασπονδήσας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ρώσων, κυριευσάντων τῷ 1554 τὴν πόλιν τοῦ Ἀστραχὰν καὶ ἐγκαταστησάντων ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν χάνην *Δερμπίσκυ*. Οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ χάνου τῆς Κριμαίας. Τότε *Ἰωάννης ὁ Τρομερὸς* ἀπέστειλεν ἐναντίον τῶν Τατάρων στρατιάν, ἥτις κατετρόπωσεν αὐτούς. Τῷ 1557 ὁ τσάρος ἐκήρυξε τὴν τελείαν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀστραχὰν προσάρτησιν. π. λ.

ἀστραχᾶς καὶ **ἀστρακᾶς** (ὁ), ἡ *ἀστρακᾶ* (τό). Εἶδος γουναρικῶν, λαβόντων τὸ ὄνομα ἐκ τῆς παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χώρας *Ἀστραχάν*, ὅπου κυρίως διενεργεῖται ἡ κατεργασία των καὶ τὸ συναφὲς πρὸς αὐτὰ ἐμπόριον. Εἶναι δέρματα προβάτων ὡρισμένου γένους, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «καρακιούλ».

Τὰ γνήσια *ἀστρακὰ* προέχονται ἀπὸ ἀρνία θνησιγενῆ ἢ ἀπὸ ἔμβρυα ἀποσπώμενα ἡμέρας τινὰς πρὸ τοῦ τοκετοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τῆς μητρός των, ἐπὶ τούτῳ σφαζομένης. Τὰ δέρματά των καθαρίζονται, ξηραίνονται καὶ ὑποβάλλονται εἶτα εἰς ἐπαλείψεις διὰ καταλλήλων ὑγρῶν ἐκ τῆς κατεργασίας δὲ ταύτης αἱ τρίχες συστρέφονται καὶ σχηματίζουν πυκνοὺς οὔλους βοστρυχίσκους, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ κύριον γνώρισμα τῶν τοιούτων γουναρικῶν. —ο.

Ἀστρέα *[Γεωγρ.]* βλ. λ. Ἀστραία.

ἄστρεβλος (ὁ) (Astreblus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ὧν πλεῖστα καλλιεργοῦνται ὡς κτηνοτροφικά. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἄστρεβλος ἡ κτενοειδὴς* (Astreblus pectinatus) καὶ *ἄστρεβλος ὁ σιτοειδὴς* (Astreblus triticoides), ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας, εὐδοκιμοῦντα καὶ εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἀστρέβλωτος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ στρεβλωθείς, ὁ μὴ διαστραφείς.

ἄστρεπτος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ μὴ στρεφόμενος, ὁ μὴ μεταβαλλόμενος· κοινῶς *ἀγύριστος* ‖ ὁ μὴ ἐστραμμένος, ὁ ἀστραβής, ὁ εὐθύς, ὁ ὀρθός.

ἀστρέχα (ἡ)· βλ. ἀστράχα.

Ἀστρήτσι *[Γεωγρ.]*· βλ. Ἀστρίτσι.

ἄστρι (τό)· δημοτ., ἄστρον, ἀστέρι: «ἄστρι τῆς αὐγῆς, γιατ' ἄργησες νὰ βγῆς;»

ἀστριακοὶ ἢ *ἀστριοῦχοι πορφυρῖται* (Fedspat - porphyre) *[Πετρογρ.]*· βλ. τραχεῖτης.

Ἄστρικος *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος Ἐπισκοπῆς τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1920) 165.

ἀστρικός, —ή, —όν· ὁ τῶν ἄστρων, ὁ εἰς τὰ ἄστρα ἀνήκων ἢ ἀναφερόμενος.

— *ἀστρικὰ πνεύματα* *[Θρησκ.]*· βλ. ἀστρολατρεία.

— *ἀστρικὴ ἀκτινοβολία*· βλ. ἀκτινοβολία· —*δμάς*, βλ. συστροφαί· —*περίοδος*, βλ. πλανῆται· —*περιστροφὴ τοῦ Ἡλίου*, βλ. Ἥλιος· —*περιφορά*, βλ. πλανῆται· —*ὥρα*, βλ. ὥρα.

— *ἀστρικὴ ἡμέρα* *[Ἀστρονομ.]*. Ὁ χρόνος ὁ παρεμβαλλόμενος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπλανοῦς ἀστέρος (βλ. ἡμέρα). Σ. Π.

— *ἀστρικὸν ἐκκρεμὲς* ἢ *χρονόμετρον* *[Ἀστρον.]*. Ὡρολόγιον δεικνῦον ἀστρικὸν χρόνον (βλ. χρόνος). Σ. Π.

— *ἀστρικὸν ἔτος*, βλ. ἔτος· —*ἡμερολόγιον*, βλ. ἡμερολόγιον· —*μέγεθος*, βλ. ἀστέρες· —*ρεῦμα*, βλ. ἀστέρες.

— *ἀστρικὸν σμῆνος* *[Ἀστρονομ.]*. Συσσώρευσις ἀπλανῶν ἀστέρων, ἀποτελούντων φυσικὸν σύστημα· βλ. ἀστέρες καὶ συστροφαί. Σ. Π.

— *ἀστρικὸν σῶμα* *[Ἀποκρυφ.]*. Ὄνομα τοῦ ἕκτου κοσμικοῦ σχεδίου, τοῦ συγγενεστέρου πρὸς τὸ φυσικὸν σχέδιον. Εἶναι εἶδος ὕλης ἀνωτέρας ἐκείνης ἣν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ προέρχεται ἐκ τῆς φωτεινῆς ἢ ἀστρικῆς φύσεώς του.

Εἰς τὸ ἀστρικὸν σῶμα ἡ συνείδησις διαταράσσεται ὑπὸ τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν παθῶν. Τὸ ἀστρικὸν σῶμα, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῷ μεταιχμίῳ μεταξὺ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ σώματος κατὰ τοὺς ἀποκρυφιστάς, εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ κέντρα συνειδήσεως, δρῶντα μὲν ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀσυνειδήτου, ἀλλὰ δυνάμενα ἐπίσης νὰ λειτουργήσωσι καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς φυσιολογικῆς, ἐξειλιγμένης συνειδήσεως.

Τὸ ἀστρικὸν σῶμα γεννᾷ στροβίλους ἢ ρεύματα, ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς βάσις τῆς μαγείας. Α. Δ.

— *ἀστρικὸν φῶς* *[Ἀποκρυφ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς καββαλιστὰς ὑλικωτέρα ἀποκάλυψις τῆς κοσμικῆς ψυχῆς, ἐξ ἧς διὰ καταμερισμοῦ γεννῶνται πάντα τὰ ὄντα. Α. Δ.

— *ἀστρικὸς χρόνος* (temps sidéral, siderial time) *[Ἀστρονομ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ὡριαία γωνία τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου, ἤτοι ὁ χρόνος, ὅστις διέρρευσεν ἀφότου τὸ ἐαρινὸν ἰσημερινὸν σημεῖον ἐμεσουράνησεν ἄνω ἔν τινι τόπῳ (βλ. χρόνος). Σ. Π.

ἀστριοειδῆ *ὀρυκτὰ* *[Ὀρυκτολ.]*. Μὲ τὸ ὄνομα *ἀστριοειδῆ* χαρακτηρίζονται περιληπτικῶς τὰ ὀρυκτὰ *λευκίτης*, *νεφελίνης*, *σοδάλιθος*, *χαουίνης* καὶ *νοσεάνης*, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶσι μόνον ἐντὸς ἐκρηξιγενῶν ἀλκαλιούχων πετρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

ἀστριολιθικὸς *πορφυρίτης* (Feldstein poprhyr) *[Πετρογρ.]*· βλ. λιπαρίτης.

ἄστριος (Feldspat) (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Τὸ ὄνομα *ἄστριος* εἶναι περιληπτικὸν ὄνομα ὁμάδος *πυριτικῶν* (πολυπυριτικῶν) τινων ὀρυκτῶν, τὰ ὁποῖα συνδέονται στενότατα μεταξύ των διὰ κοινῶν τινων ἰδιοτήτων των. Τὰ ὀρυκτὰ τῆς ὁμάδος τοῦ ἀστρίου—ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὸν ἐντελῶς ἀσήμαντον βαριομιγῆ *ἄστριον ὑαλοφανῆ*—εἶναι ἰσόμορφοι παραμίξεις ἀναλόγων πυριτικῶν ἀλάτων. Διακρίνονται:

α) Οἱ *καλιοῦχοι* ἢ *καλιομιγεῖς ἄστριοι*, οἱ ὁποῖοι εἶναι πυριτικὸν ἀργίλιον καλιομιγὲς μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον K_2O, Al_2O_3, 6 SiO_2 ἢ K_2 Al_2 Si_6 O_{16}.

β) Οἱ *νατριοῦχοι* ἢ *νατριομιγεῖς ἄστριοι*. Πυριτικὸν ἀργίλιον νατριομιγές. Na_2O, Al_2O_3, $6SiO_2$ ἢ Na_2 Al_2 Si_6 O_{16}.

γ) Οἱ *ἀσβεστοῦχοι* ἢ *ἀσβεστομιγεῖς ἄστριοι*. Πυριτικὸν ἀργίλιον ἀσβεστιομιγές, CaO, Al_2 O_3, 2 SiO_2 ἢ Ca Al_2 Si_2 O_8. Τὰ δύο τελευταῖα εἴδη ἀστρίων δύνανται νὰ προσμιγνύωνται καθ' οἱασδήποτε ἀναλογίας καὶ νὰ γεννῶσιν ἰσομόρφους παραμίξεις. Τὰ μέλη τῆς ὁμάδος τῶν ἀστρίων κρυσταλλοῦνται ἐν μέρει μὲν εἰς κρυστάλλους τοῦ *μονοκλινοῦς* κρυσταλλικοῦ συστήματος καὶ ἐν μέρει εἰς τοιούτους τοῦ *τρικλινοῦς*. Παρὰ τὴν διάφορον συμμετρίαν τῶν κρυστάλλων, ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μονοκλινῶν καὶ τῶν τρικλινῶν ἀστρίων μεγάλη ἀναλογία εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κρυστάλλων καὶ εἰς τὰς γωνίας τούτων. Αἱ στεναὶ αὗται κρυσταλλογραφικαὶ σχέσεις τῶν διαφόρων κρυσταλλικῶν μορφῶν τῶν ἀστρίων ἐκδηλοῦνται διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐχὶ σπανίως παρουσιάζονται παράλληλοι συναναπτύξεις τῶν κρυστάλλων τῶν ἀστρίων, ὡς καὶ ἐπιφλοιώματα προσανατολισμένα κρυσταλλογραφικῶς. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀστρίων εἶναι, ὅτι παρουσιάζουν σχισμὸν τέλειον κατὰ δύο ἐπιφανείας. Καὶ εἰς μὲν τοὺς μονοκλινεῖς ἀστρίους, αἱ δύο διευθύνσεις σχισμοῦ συναντῶνται μεταξύ των ὑπὸ γωνίαν ὀρθὴν (=90°) καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄστριοι οὗτοι ὀνομάζονται *ὀρθόσχιστα* ἢ *ὀρθόκλαστα*. Εἰς τοὺς τρικλινεῖς ὅμως ἀστρίους αἱ δύο κατευθύνσεις σχισμοῦ τέμνονται ὑπὸ γωνίαν ὀλίγον διαφέρουσαν τῆς ὀρθῆς, δι' ὃ καὶ καλοῦνται *πλαγιόσχιστα* ἢ *πλαγιόκλαστα*.

Οἱ ἄστριοι εἶναι σπουδαιότατα ὀρυκτά, διότι ἔχουν μεγάλην ἐξάπλωσιν εἰς τὸν στερεὸν φλοιὸν τῆς γῆς. Ἀποτελοῦν οὐσιώδη συστατικὰ ὅλων τῶν πλουτωνείων πυριγενῶν πετρωμάτων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προελθόντων στρωσιγενῶν, ὡς καὶ τῶν ἐκχύτων ἢ ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων. Διὰ τῆς ἀποσαθρώσεώς των παράγεται ἡ *ἄργιλος*, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ κύριον συστατικὸν τῶν καλλιεργησίμων ἐδαφῶν. Ἀποσαθρούμενοι παρέχουν ἐπίσης τὸ κάλιόν των καὶ τὸ νάτριόν των εἰς τὸ ἔδαφος, δύο πολύτιμα θρεπτικὰ στοιχεῖα διὰ τὰ φυτά.

Ὁ ἑπόμενος πίναξ παρέχει γενικὴν ἰδέαν τῶν κυρίων μελῶν τῆς ὁμάδος τῶν ἀστρίων.

Κύρια μέλη τῆς ὁμάδος τῶν ἀστρίων	Μονοκλινεῖς ἄστριοι (ὀρθοσχιστικοί)		Τρικλινεῖς ἄστριοι (πλαγιοσχιστικοί)	
	Αὐτοτελεῖς	*Ἰσόμορφα παραμίγματα*	*Αὐτοτελεῖς*	*Ἰσόμορφα παραμίγματα*
Καλιομιγὴς ἄστριος K_2 Al_2 Si_6 O_{16} Νατριομιγὴς ἄστριος Na_2 Al_2 Si_6 O_{16} Ἀσβεστομιγὴς ἄστριος Ca Al_2 Si_2 O_8	Ὀρθόσχιστον ἄγνωστος ·	} νατρομιγὲς ὀρθόσχιστον	Μικροκλινὴς Ἀλβίτης Ἀνορθίτης	} Ἀνορθόκλαστον } Πλαγιόσχιστον

α') Οἱ *μονοκλινεῖς ἄστριοι*. Οὗτοι, χαρακτηριζόμενοι κυρίως ἐκ τοῦ σχισμοῦ των κατὰ δύο διευθύνσεις καθέτως τεμνομένας πρὸς ἀλλήλας, ἀντιπροσωπεύονται διὰ τοῦ καλιομιγοῦς ἀστρίου, τοῦ *ὀρθοσχίστου*. Μικροτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ἰσόμορφος παράμιξις τούτου μὲ *νατριομιγῆ* ἄστριον καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον ἡ μετὰ τοῦ *βαριομιγοῦς* (Ba $Al_2Si_2O_8$) παράμιξίς του. Καὶ οἱ δύο ὅμως αὐτοὶ ἄστριοι, ὁ νατριομιγὴς δηλαδὴ καὶ ὁ βαριομιγής, δὲν εὑρέθησαν ἐν τῇ φύσει ὡς μονοκλινεῖς ἄστριοι αὐτοτελεῖς.

β') Οἱ *τρικλινεῖς ἄστριοι*. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην κατ' ἀρχὰς διακρίνονται τὰ τρία καθαρὰ μέλη: 1) Ὁ *καλιομιγὴς ἄστριος* ἢ *μικροκλινής*. 2) Ὁ *νατριομιγὴς* ἢ *ἀλβίτης* (ἢ λευκήρης) καὶ 3) Ὁ *ἀσβεστομιγὴς* ἢ *ἀνορθίτης*. Ἡ οὐσία τοῦ μικροκλινοῦς καὶ τοῦ ἀλβίτου, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἀλβίτου καὶ τοῦ ἀνορθίτου προσμίγνυνται καθ' ὅλας τὰς δυνατὰς ἀναλογίας καὶ οὕτω παρουσιάζονται ἐν τῇ φύσει ἄστριοι τρικλινεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἰσόμορφοι παραμίξεις τῶν ἀνωτέρω οὐσιῶν. Καὶ ἡ μὲν ἰσόμορφος παράμιξις τοῦ μικροκλινοῦς καὶ τοῦ ἀλβίτου παρέχει τοὺς ὀρυκτοὺς τρικλινεῖς ἀστρίους, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται *ἀνορθόκλαστα*. Ἡ δ' ἰσόμορφος παράμιξις τῆς οὐσίας τοῦ ἀλβίτου (τὴν ὁποίαν συμβολικῶς παριστῶμεν διὰ τοῦ συμβόλου Ab κατὰ τὸν Tschermak) καὶ τοῦ ἀνορθίτου (=An) παρέχει τοὺς τρικλινεῖς ἀσβεστονατριομιγεῖς ἀστρίους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται καὶ *πλαγιόσχιστα* ἢ *πλαγιόκλαστα*. Ταῦτα συμβολικῶς ἔχουν τὸν τύπον mAb+n An ἢ Ab^m An^n καὶ ἔχουν τὴν μεγίστην σημασίαν ἐξ ὅλων τῶν τρικλινῶν ἀστρίων. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τύπου των καταφαίνεται ὅτι ἡ σχέσις τοῦ εἰς τὰ πλαγιόκλαστα ἐμπεριεχομένου νατρίου (Na) πρὸς τὸ ἀσβέστιον (Ca) ἐπηρεάζει καὶ τὴν σχέσιν τοῦ ἐμπεριεχομένου ἀργιλίου (Al) πρὸς τὸ πυρίτιον (Si). Ὅσῳ δηλαδὴ περισσότερον νάτρον ἐμπεριέχει ἓν πλαγιόκλαστον, τόσῳ περισσοτέραν ποσότητα διοξειδίου τοῦ πυριτίου (SiO_2) ἐγκλείει καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἐκ τούτου ὁ ἄστριος ὡς πλέον ὀξινος. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅσῳ εἶναι μεγαλυτέρα ἡ περιεκτικότης ἑνὸς πλαγιοκλάστου εἰς ἀσβέστιον (Ca), τόσῳ ὀλιγωτέραν ποσότητα διοξειδίου τοῦ πυριτίου (SiO_2) ἐνέχει καὶ ὡς ἐκ τούτου χαρακτηρίζεται ὁ ἄστριος ὡς βασικός. Ἡ τοιαύτη διαφορὰ τῶν πλαγιοκλάστων ἐπηρεάζει πολὺ τὸ εἰδικὸν των βάρος (οἱ βασικώτεροι εἶναι καὶ εἰδικῶς βαρύτεροι) ὡς καὶ τὰς ὀπτικὰς των ἰδιότητας. Αὗται μάλιστα ἐπηρεάζονται τόσῳ πολὺ καὶ τόσῳ χαρακτηριστικῶς, ὥστε εἶναι δυνατὸν ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ὀπτικῶν σταθερῶν ἑνὸς πλαγιοκλάστου νὰ προσδιορισθῇ τὸ εἶδος τούτου. Δι' ὀπτικῶν τοιούτων μεθόδων κατεδείχθη ἐπίσης εἰς τὰ πλαγιόσχιστα τῶν διαφόρων πετρωμάτων, τὰ παρουσιάζοντα ζωνοειδεῖς ταινίας ἐπαυξήσεως, ζωνοειδῆ δηλαδὴ κατασκευήν, ὅτι αἱ ἐσώτεραι ζῶναι εἶναι βασικώτεραι καὶ αἱ ἐξώτεραι μᾶλλον ὀξινοι.

Τὰ κυριώτερα εἴδη τῶν πλαγιοσχίστων εἶναι ὁ *ἀλβίτης*, τὸ *ὀλιγόσχιστον* ἢ *ὀλιγόκλαστον*, ὁ *ἀνδεσίνης*, ὁ *λαβραδορίτης*, ὁ *βυτωβνίτης*, κ. λ. π. Γ. Κ. Γ.

— *ἄστριος κοινὸς* (ὁ) (gemeiner Feldspat) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. λ. ὀρθόκλαστον.

— *ἄστριος ὑελώδης* (ὁ) (glasiger Feldspat) *[Ὀρυκτολ.]*· βλ. λ. σανίδινον καὶ ὀρθόκλαστον.

ἀστρίτης (ὁ) *[Ζῳολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἰοβόλου ὄφεως *ἔχις ὁ ἀμμοδύτης* (Vipera ammodytes)· βλ. λ. ἐχιδναι.

Ἀστρίτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου *Φύλλου* τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπουλῆ*. Κάτ. (1920) 284. Δ. Ε. Μ.

Ἀστρίτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1920) 267. Παρὰ τὸ Ἀστρίτσι ἐν θέσει *Κεφάλα*, ὅπου φαίνονται ἀρχαῖα ἐρείπια, τοποθετεῖται ἡ παλαιὰ πόλις *Λύκαστος*. Ἡ Sacra Creta ἀναφέρει: Ἀστεροῦσα πό-

Digitized by Google

λις ἐν Κρήτῃ (Ι, 113), ὕστερον ἀκρόπολις Astrizzi (Ι, 119). Ε. Γ.

ἄστριφτος, —η, —ο· ὁ μὴ στριμμένος, ὁ μὴ συνεστραμμένος: «ἄστριφτο νῆμα», ἄλλως *ἁπαλό*.

ἀστρίφωτος, —η, —ο· ὁ μὴ στριφωμένος, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει στρίφωμα (βλ. λ.).

Ἀστροάρχη *[Μυθολ.]*. Φοινικικὸν ὄνομα τῆς Σελήνης ὡς θεᾶς (*Ἡροδ.* 5,6,4).

ἀστροβόλια (τὰ) (Astrobolia) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων σπόγγων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *λιθιστιδῶν πυριτιοσπόγγων*. Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ.Κ.Γ.

ἀστρογείτων (ὁ, ἡ)· ὁ γειτονεύων μὲ τὰ ἄστρα.

ἀστρογνωσία (ἡ)· ἡ γνῶσις τῶν ἄστρων καὶ τῶν ἀστερισμῶν (βλ. λ. ἀστερισμοί).

ἀστρογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ ἢ ἡ ἀπεικόνισις τῶν ἄστρων· πρβλ. *γεωγραφία*.

ἀστρογραφικός, —ή, —όν· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀστρογραφίαν: «ἀστρογραφικαὶ μελέται».

—**ἀστρογραφικοὶ χάρται** *[Ἀστρον.]*. Καλοῦνται οὕτω κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς *ἀστρονομικούς*, οἱ φωτογραφικοὶ χάρται τοῦ οὐρανοῦ, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ὁποίων ἀσχολοῦνται ἀπὸ τοῦ 1887 τὰ μεγαλύτερα ἀστεροσκοπεῖα τοῦ κόσμου. (Βλ. λ. ἀστέρες καὶ χάρται.) Σ. Π.

ἀστρόγυνον (τὸ) (Astrogynon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐφορβιοειδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Καλιφορνίας, διακρινόμενον ἐκ τῶν κλάδων του, οἵτινες φύονται ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐσωτερικοῦ τμήματος τοῦ κορμοῦ. Δ. Ν. Π.

ἀστρόδαψις (ἡ) (Astrodapsis Conrad) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἐχίνων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κλυπεαστριδῶν ἀκανονίστων ἐχινοειδῶν*. Γ. Κ. Γ.

ἀστρόδερμος (ὁ) (Astrodermus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανθοπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκομβριδῶν*. Διακρίνονται ἐκ τῆς τελείως ἀνεπτυγμένης κεφαλῆς των, τοῦ μικροῦ ἀνοίγματος τοῦ στόματος καὶ τῶν λεπίων ἅτινα καλύπτουσι τὸ σῶμά των καὶ εἶναι ἀκτινοειδῶς καὶ ἀστεροειδῶς διατεταγμένα. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος, τὸν *ἀστρόδερμον τὸν στικτὸν* (Astrodermus maculatus) ἀπαντῶντα εἰς τὴν Μεσόγειον. Οὗτος ἔχει ἀργυρώδη χρωματισμὸν καὶ ἐρυθρόλευκα πτερύγια μὲ μελανὰς κηλῖδας. Δ. Ν. Π.

ἀστροδίαιτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ὑπὸ τοὺς ἀστέρας ζῶν, ὁ ἄστεγος, ὁ νυκτόβιος.

ἀστρόδων (ὁ) (Astrodon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*. Διακρίνονται ἐκ τοῦ σωληνοειδοῦς κάλυκός των, ὅστις φέρει πολυαριθμοτάτας ὀδοντώσεις, αἵτινες ἔχουσιν ἀστεροειδῆ διάταξιν. Δ. Ν. Π.

— **ἀστρόδων** (ὁ) (Astrodon Leidy) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μοροσαυριδῶν* τῆς ὑποτάξεως τῶν *σαυροπόδων δεινοσαύρων* ἑρπετῶν. Λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

ἀστροειδὲς (τὸ) (Astroides) *[Ζωολ.]*. Γένος κοιλεντερωτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνθοζῴων*. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἓν μόνον εἶδος, *ἀστροειδὲς τὸ γυμνὸν* (Astroides calvum). Τὸ ζῷον τοῦτο διακρίνεται διὰ τὸ κανονικὸν ἀστροειδὲς σχῆμα τοῦ σώματός του καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον. Δ. Ν. Π.

ἀστροειδὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἄστρον.

— **ἀστροειδὴς καμπύλη** (ἡ) (Astroïs, Astroide) *[Γεωμετρ.]*. Ὀνομάζεται οὕτω μία καμπύλη, ἀνήκουσα εἰς τὰς *ὑποκυκλοειδεῖς*, ἥτις γράφεται ἀπὸ ἓν σημεῖον περιφερείας κύκλου ἀκτῖνος $\frac{\alpha}{4}$, κυλιομένου ἐντὸς ἄλλου κύκλου ἀκτῖνος α καὶ εἶναι ἕκτου βαθμοῦ.

Ἡ ἐξίσωσις αὐτῆς εἰς ὀρθογωνίους ἄξονας εἶναι

$$x^{\frac{2}{3}} + y^{\frac{2}{3}} = \alpha^{\frac{2}{3}}$$

ἢ ὑπὸ ρητὴν μορφὴν

$$(x^2+y^2-\alpha^2)^3 + 27\alpha^2x^2y^2 = 0$$

Δύναται ἐπίσης νὰ παρασταθῇ διὰ τοῦ ζεύγους τῶν ἐξισώσεων $x = \alpha$ συν$^3 \varphi$, $y = \alpha$ ημ$^3 \varphi$ ἢ τοῦ ζεύγους $x=\alpha\left(\frac{1-t^2}{1+t^2}\right)^3$, $y=\alpha\left(\frac{2t}{1+t^2}\right)^3$, ὅπου φ ἡ συμπληρωματικὴ τῆς γωνίας ἣν σχηματίζει ἡ ἐφαπτομένη μετὰ τοῦ ἄξονος τῶν x καὶ t=εφ. $\frac{\varphi}{2}$.

Ἡ καμπύλη εἶναι συμμετρικὴ ὡς πρὸς τοὺς δύο ἄξονας καὶ ἔχει 4 σημεῖα ἀνακάμψεως πρώτου βαθμοῦ $x=\pm\alpha$, $y=0$ καὶ $x=0$, $y=\pm\alpha$, ἔνθα οἱ ἄξονες εἶναι ἐφαπτόμεναι τῆς καμπύλης. Τὸ τμῆμα οἱασδήποτε ἐφαπτομένης τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο ἀξόνων ἔχει μῆκος σταθερὸν =α.

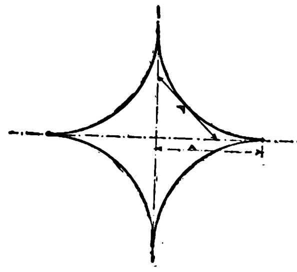

Τὸ ἐμβαδὸν ὅπερ περικλείει ἡ καμπύλη εἶναι $\frac{3}{8}\pi\alpha^2$, τὸ δὲ ἀνάπτυγμα τῆς καμπύλης εἶναι 6α. Ἡ *ἐνειλιγμένη* τέλος τῆς ἀστροειδοῦς εἶναι ἐπίσης ἀστροειδὴς ἐστραμμένη ὡς πρὸς τὴν πρώτην κατὰ 45°. Α. Μ.

ἀστροθεσία (ἡ)· πλείονες ἀστέρες ἀποτελοῦντες ὁμοῦ ἀστερισμόν.

ἀστροθέτης (ὁ)· ὁ κατανέμων τὰ ἄστρα εἰς ὁμάδας καὶ ὀνομάζων αὐτάς.—Ρῆμα *ἀστροθετῶ*

ἀστροθηλία (ἡ) (Astrothelie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *λειχήνων*, ἰθαγενὲς τῶν τροπικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ἀστροκαινία (ἡ) (Astrocoenia E. H.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων κοραλλίων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *στυλοφοριδῶν ἑξακοραλλίων*. Παρουσιάζεται εἰς ὄγκους. Τὰ κύτταρα πολυγωνικά, ἡνωμένα διὰ τῶν τοιχων των. Λείψανά του εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων ἤδη ἀπὸ τῆς τριασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος μέχρι καὶ τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ἀστροκαινία ἡ δεκάφυλλος. (Ἀριστερά: Ἐξωτερικὴ μορφή. Δεξιά: Κάθετος τομή.)

Ἀστρόκαμπος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Τυμφρηστοῦ τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζιώψη*. Κάτ. (1920) 454. Δ. Ε. Μ.

ἀστρόκαρπος (ὁ) (Astrocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *οἰνανθοειδῶν*. Τὰ φυτὰ ταῦτα παρουσιάζουσι τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: κάλυκα εἰς ἓξ κανονικὰ μέρη διῃρημένον, ἐξ ὧν δύο ἀνώτερα καὶ τρία κατώτερα. τέσσαρα ἕως ἓξ ἀνισομεγέθη πέταλα, δώδεκα ἕως δέκα πέντε στήμονας, καρπὸν ἀστεροειδῆ. Κυριώτερον εἶδος εἶναι: *ἀστρόκαρπος ὁ ὑπέρυθρος* (Astrocarpus russus), φυόμενος εἰς ξηροὺς τόπους καὶ ἀνθοφορῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀναγνωρίζεται ἐκ τοῦ πολυκλαδωτοῦ κορμοῦ του, ἐκ τῶν τελείων φύλλων του γλαυκώδους χρώματος κατὰ τὴν ἄνω αὐτῶν ἐπιφάνειαν καὶ ἐρυθρῶν κατὰ τὴν κάτω καὶ ἐκ τῶν λευκῶν ἀνθέων του κατὰ στάχυς διατεταγμένων. Δ. Ν. Π.

ἀστροκάρυον (τὸ) (Astrocaryum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικιδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 30 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Πλεῖστα εἴδη καλλιεργοῦνται πρὸς κόσμον, ὡς τὸ *ἀστροκάρυον τὸ ἀκανθῶδες* (Astrocaryum aculeatum), ἰθαγενὲς τῆς Γουϊάνας, καὶ *ἀστροκάρυον τὸ ἀργυροῦν* (Astrocaryum argenteum), ἰθαγενὲς τῆς Κολομβίας Δ.Ν.Π.

ἀστροκλαδία (ἡ) (Astrocladia Zittel) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων σπόγγων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *λιθιστιδῶν πυριτιοσπόγγων*. Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἀστροκονία (ἡ) (Astroconia Sollas) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν ἀπολιθωμένων σπόγγων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *λυσσακινῶν ἑξακτινελλιδῶν πυριτιοσπόγγων*. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἀστροκυττάρωμα (τὸ) *[Ἰατρ.]*. Εἶναι ἱστολογικὴ ὑπερπλαστία, ποικιλία τοῦ γλοιώματος, ἀναπτυσσομένη ἐκ τῶν νευρογλοιακῶν κυττάρων, ἅτινα καλοῦνται *ἀστροκύτταρα*. Μ.Ν.Κ.

Ἀστροκύων *[Ἀστρον.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ *Μεγάλου Κυνός*. Σ. Π.

ἀστρολάβος (ὁ) καὶ *ἀστρολάβιον* (τό)· ἀστρονομικὸν καὶ γεωδαιτικὸν ὄργανον χρησιμοποιούμενον πρὸς γωνιομετρήσεις. Ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀστρολάβον* (τὸ) ἢ *ἀστρόλαβον* (*Σιμπλικίου* Εἰρ. *Ἀριστ.* Περὶ Οὐρ., Β',η', 203 α).

— [ΑΣΤΡΟΝΟΜ.] Ὁ ἀστρολάβος ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀστρονόμων πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ὕψους τῶν ἀστέρων. Ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ, εἶναι ἡ ἑξῆς: Θεωρήσωμεν κύκλον φέροντα σωλῆνα στρεπτὸν περὶ τὸ κέντρον τοῦ κύκλου τούτου καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ ἐπίπεδον αὐτοῦ. Ἐὰν χαράξωμεν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ κύκλου τὴν εὐθεῖαν ΓΔ, διευθυνομένην πρὸς τὸν ἀστέρα Τ, κείμενον ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ κύκλου, καὶ στρέψωμεν ἀκολούθως τὸν σωλῆνα κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΑΒ, οὕτως ὥστε νὰ σκοπεύωμεν τὸν ἀστέρα Σ, κείμενον ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ, ἡ γωνία ΒΟΔ θὰ μετρᾷ τὴν γωνιαίαν ἀπόστασιν τῶν δύο ἀστέρων Σ καὶ Τ.

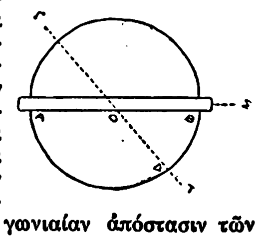

Ὑπάρχουσι δύο εἴδη ἀστρολάβων, *ἐπίπεδοι* καὶ *σφαιρικοί*. Ἐκ τούτων οἱ τελευταῖοι εἶναι καὶ συνηθέστεροι, σύγκεινται δὲ ἐκ διαφόρων ἀρθρωτῶν κύκλων, ὧν τινες ἀκίνητοι καὶ ἄλλοι κινητοί. Ὁ Πτολεμαῖος ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τῆς Μ. Συντάξεως αὐτοῦ περιγράφων τὸ ὄργανον λέγει ὅτι σύγκειται ἐκ δύο κύκλων σταθερῶν: Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ *κατακόρυφος*, τοποθετεῖται ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου τοῦ παρατηρητοῦ. Πρὸς τοῦτο ἡ ἀναρτᾶται τὸ ὄργανον ἄνωθεν ἢ στηρίζεται κάτωθεν ἐπὶ καταλλήλου ποδός. Ὁ ἕτερος, καλούμενος *ἐκλειπτικός*, τῶν αὐτῶν διαστάσεων πρὸς τὸν κατακόρυφον καὶ κάθετος πρὸς αὐτόν, ἦτο ἀνενδότως μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένος καὶ ἐσχημάτιζε διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τῆς κατακορύφου τοῦ τόπου γωνίαν 7°9'. Οἱ κινητοὶ κύκλοι ἦσαν ὡσαύτως δύο, ἤτοι ὁ *ἐξωτερικός*, ὅστις περιελάμβανεν ἐν ἑαυτῷ τὸν κατακόρυφον καὶ τὸν ἐκλειπτικόν, καὶ ὁ *ἐσωτερικός*, κείμενος ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ περιλαμβανόμενος ὑπὸ τοῦ κατακορύφου καὶ τοῦ ἐκλειπτικοῦ. Οἱ δύο οὗτοι κινητοὶ κύκλοι ἐστηρίζοντο εἰς τοὺς δύο πόλους τοῦ ἐκλειπτικοῦ καὶ ἦσαν στρεπτοὶ περὶ τοὺς πόλους τούτους πρὸς μέτρησιν τῶν μηκῶν τῶν ἀστέρων. Ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ κύκλου ὑπῆρχεν ἕτερος, κείμενος ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ, ὅστις ἦτο στρεπτὸς περὶ τὸ κοινὸν κέντρον ἀμφοτέρων καὶ ἐχρησίμευεν ὅπως διὰ δύο ἐγκοπῶν εἰς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα σημεῖα ὁρίζῃ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κύκλου τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀκτῖνος σκοπεύσεως τοῦ ἄστρου, ἤτοι τὸ πλάτος αὐτοῦ.

Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου οἱ ἀρχαῖοι ἀστρονόμοι ἀπὸ τοῦ Ἱππάρχου καὶ ἑξῆς ἀνῆγον ἄνευ ὑπολογισμοῦ τὰς οὐρανογραφικὰς συντεταγμένας τῶν ἀστέρων (*ὀρθὴν ἀναφορὰν καὶ ἀπόκλισιν*) εἰς ἐκλειπτικὰς (*μῆκος καὶ πλάτος*). Τὸ ὄργανον τοῦτο ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει, ἰδίᾳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐκεῖθεν δὲ ἡ χρῆσίς του μετεδόθη πανταχοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους μέχρι τοῦ Τύχωνος ἀστρολάβοι μεγάλου σχήματος ἀπετέλουν τὰ κυριώτερα ὄργανα τῶν ἀστεροσκοπείων τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐνῷ ἄλλοι μικροτέρου τύπου ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν ταξιδιωτῶν καὶ τῶν λοιπῶν μορφωμένων ἀνθρώπων τόσον δι' ἀστρονομικὰ ὅσον καὶ δι' ἀστρολογικὰς καὶ τοπογραφικὰς ἐργασίας. Σχεδὸν ἕκαστον τῶν συγχρόνων ὀργάνων τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν τῇ πρακτικῇ ἀστρονομίᾳ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν θέσεων τῶν ἀστέρων ἀποτελεῖ ἐν μέρει τελειοποίησιν τοῦ ἀρχαίου ἀστρολάβου.

Σφαιρικὸς ἀστρολάβος.

Οἱ ἀρθρωτοὶ κύκλοι τοῦ Τύχωνος ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἀστρολάβοι. Αὐτὸ δὲ τὸ σημερινὸν τηλεσκό-

Digitized by Google

πιον καὶ ὁ θεοδόλιχος δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ τελειότερον ἐξέλιξις τοῦ ἀστρολάβου. Ἐκ τῶν ἐπιπέδων ἀστρολάβων οἱ γνωστότεροι τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ *φορητὸς ἀστρολάβος*, ὅστις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἀραβίας,

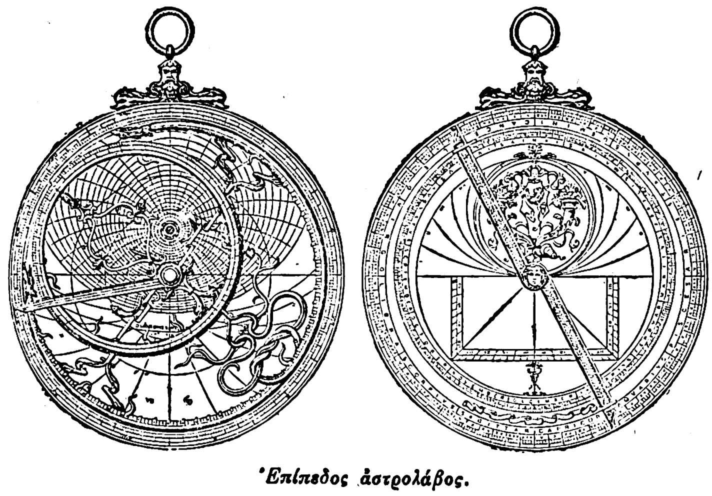

Ἐπίπεδος ἀστρολάβος.

ὁπόθεν εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Ἀράβων, τελειοποιησάντων αὐτὸν περὶ τὸ 700 μ. Χ. Τὸ ὄργανον τοῦτο συνδυάζει τὴν ἅπλωσιν σφαίρας καὶ τοὺς ἀρθρωτοὺς κύκλους τοῦ Ἱππάρχου καὶ ἄλλων μετὰ τοῦ θεοδολίχου τοῦ Θέωνος, κατεσκευάζετο δὲ συνήθως ἐξ ὀρειχάλκου. Ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς μέτρησιν τῶν ὑψῶν τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων, πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ πλάτους, τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ ὁρίζοντος καὶ τοῦ χρόνου ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων καὶ διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ὡροσκοπίων. Ἡ χρῆσίς του ὅμως ὁλονὲν περιωρίσθη λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀκριβείας, ἣν παρεῖχεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ νεώτερα ὄργανα.

2) Ὁ *ναυτικὸς ἀστρολάβος*· οὗτος ἀπετέλει τροποποίησιν τοῦ χρησιμοποιουμένου ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων, ὀφειλομένην εἰς τὸν Martin Behaim. Τοιοῦτον ὄργανον μετεχειρίσθη ὁ Κολόμβος, ὅστις τῇ βοηθείᾳ τῶν τότε ὑπαρχόντων πινάκων τῆς ἀποκλίσεως τοῦ Ἡλίου ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ τὸ πλάτος διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ ὕψους τοῦ Ἡλίου, παρατηρουμένου διὰ τοῦ ἀστρολάβου. Ὁ ναυτικὸς ἀστρολάβος ἀντικατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1731 ὑπὸ τοῦ *τεταρτοκυκλίου* τοῦ John Hadley.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Chauer*, Treatise on the Astrolabe (Skeat's edition of Chauer); *J. J. Stöffler*, Elucidatio Fabrice usuque Astrolabii & C.; *Thomas Blundeville* His Exercises (1594); *F. Ritter*, Astrolabium; *M. L. Huggins* «The Astrolabe» (Astrophysical Journal 1894), *W. H. Morley* Description of Astrolabe of Shah Husain; Penny Cyclopaedia Article «Astrolabe»; *R. Grant* History of Physical Astronomy; *Hoefer*, Histoire d'Astronomie, *Ἰων. Ἀλεξανδρέως τοῦ Φιλοπόνου* «περὶ τῆς τοῦ ἀστρολάβου χρήσεως καὶ κατασκευῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένων, δηλαδὴ τί ἕκαστον σημαίνει». Rheinisches Museum für Philologia von *F. G. Welcker* & *A. F. Nake*, Bonn 1838. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗ

—[ΓΕΩΔΑΙΤ.]· βλ. ἀζιμουθιακὸς *κύκλος*.

—**ἀστρολάβος** ***πρισματικὸς*** (astrolabe à prisme, prismatic astrolabe) [*Ἀστρον.*]. Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς προσδιορισμὸν τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ζενιθία ἀπόστασις ἀστέρος λαμβάνει σταθεράν τινα τιμὴν 30°. Ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ, ὁ πρισματικὸς ἀστρολάβος χρησιμεύει κυρίως εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τῶν ἴσων ὑψῶν τοῦ Gauss καὶ ἑπομένως εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων, τῶν συντεταγμένων τῶν ἀστέρων καὶ τῆς ἀκριβοῦς ὥρας. Τὰ δι' αὐ-

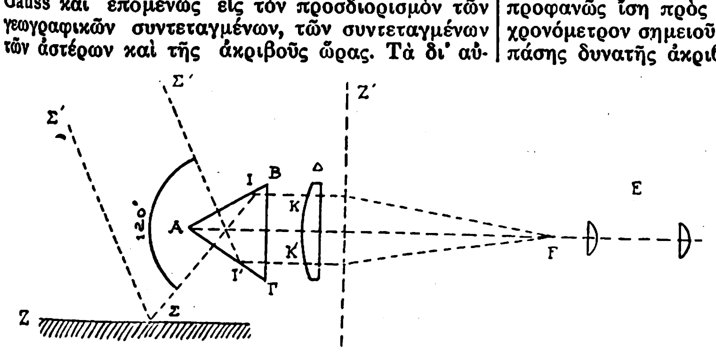

Ἀστρολάβος πρισματικός.

τοῦ ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἀπόψεως βαθμοῦ ἀκριβείας εἶναι ἐφάμιλλα ἂν μὴ ἀνώτερα, τῶν παρεχομένων διὰ τῶν μεσημβρινῶν κύκλων. Ἐπὶ πλέον αἱ δι' ἀστρολάβου παρατηρήσεις ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ὀργάνου τούτου δὲν ἀπαιτεῖ τὴν τοποθέτησιν ἐκ τῶν προ-

τέρων μονίμου μαρμαρίνης βάσεως καὶ ἄλλα προφυλακτικὰ μέτρα, ὡς λ. χ. τὴν ἵδρυσιν παραπηγμάτων πρὸς στέγασιν αὐτοῦ κτλ.

Ἡ ἀρχὴ ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ πρισματικοῦ ἀστρολάβου εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὅταν δύο ἀκτῖνες ΣΙ καὶ Σ΄Ι΄ κάθετοι πρὸς τὴν ἀκμὴν Α τοῦ ἰσοπλεύρου πρίσματος ΑΒΓ εἰσδύωσιν εἰς αὐτὸ διὰ τῶν ἑδρῶν ΑΒ καὶ ΑΓ καὶ ἀκολουθῶσι διευθύνσεις παραλλήλους πρὸς ἀλλήλας μετὰ τὴν ἀνάκλασιν ἑκατέρας ἐπὶ τῆς ἕδρας δι' ἧς εἰσέρχεται ἡ ἄλλη, ἡ γωνία τῶν δύο προσπιπτουσῶν ἀκτίνων ἰσοῦται πρὸς τὸ διπλάσιον τῆς γωνίας τοῦ ἰσοπλεύρου πρίσματος, ἤτοι πρὸς 120°.

Ἐὰν τοποθετήσωμεν ἀστρονομικὴν διόπτραν οὕτως, ὥστε αὕτη νὰ δέχηται τὰς ἀναδυομένας ἐκ τοῦ πρίσματος ἀκτῖνας ΙΚ καὶ ΙΚ΄ καὶ νὰ ἔχῃ τὸν ὀπτικὸν αὐτῆς ἄξονα κάθετον ἐπὶ τὴν ἕδραν ΒΓ, τότε ἔχομεν τὸ ὄργανον, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς μέτρησιν γωνιῶν αἵτινες ἰσοῦνται πρὸς 120°.

Αἱ ἀναδυόμεναι ἀκτῖνες, ὧν αἱ διευθύνσεις θὰ εἶναι παράλληλοι πρὸς τὸν ὀπτικὸν ἄξονα καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, θὰ σχηματίζωσιν ἐν τῷ ὀπτικῷ πεδίῳ δύο ὑπερκείμενα ἀλλήλων εἴδωλα τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, ὅταν δὲ τὰ εἴδωλα ταῦτα συμπέσωσιν εἰς ἓν ἐν τῷ καθέτῳ ἐπὶ τὴν ἀκμὴν Α΄ ἐπιπέδῳ τῷ διερχομένῳ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τῆς διόπτρας, τότε ἡ γωνία τῶν ἐκ τῶν δύο σημείων Σ καὶ Σ΄ προσπιπτουσῶν ἀκτίνων ἔσται ἴση πρὸς 120°.

Ἐκ τῶν προσπιπτουσῶν ἐπὶ τῶν ἑδρῶν ΑΒ καὶ ΑΓ τοῦ ἰσοπλεύρου πρίσματος ἀκτίνων ἡ μία (Σ΄Ι΄) προέρχεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀστέρος Σ΄, ἡ δὲ ἄλλη (ΣΙ) ἐκ τοῦ εἰδώλου αὐτοῦ Σ κατοπτριζομένου ἐπὶ τεχνητοῦ ὁρίζοντος δι' ὑδραργύρου.

Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὰ εἴδωλα τοῦ ἀστέρος

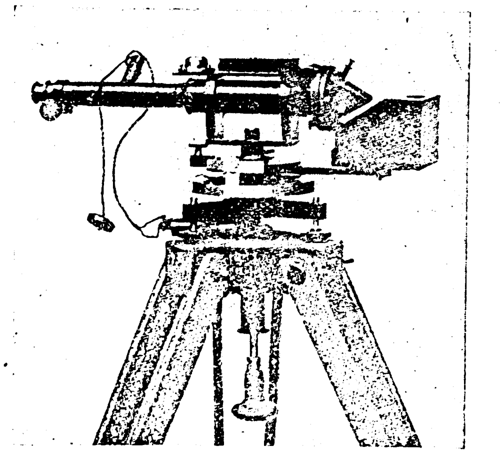

Πρισματικὸς ἀστρολάβος.

θὰ συμπέσωσιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς διόπτρας καὶ ἡ γωνία Σ΄ΑΣ θὰ γίνῃ ἴση πρὸς 120°, ἡ ζενιθία ἀπόστασις τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος θὰ εἶναι προφανῶς ἴση πρὸς 30°. Ἔχοντες πλησίον ἡμῶν χρονόμετρον σημειοῦμεν τὴν στιγμὴν ταύτην μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας.

Τὸ ὄργανον ὑπὸ τὴν τελειοποιημένην ἤδη μορφήν του σύγκειται ἐξ ἑνὸς ἰσοπλεύρου πρίσματος ΑΒΓ, κειμένου πρὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ Δ ἀστρονομικῆς διόπτρας, ἧς ὁ προσοφθάλμιος ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ μικροσκοπίου Ε. Ἔναντι τῆς ἕδρας ΑΓ τοποθετεῖται ὑδραργυρικὸν κάτοπτρον Ζ, ἀποτελοῦν τὸν τεχνητὸν ὁρίζοντα. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω φέρονται ἐπὶ ὑποστηρίγματος στρεπτοῦ περὶ ἄξονα κατακόρυφον ΖΖ΄. Διὰ τῆς στροφῆς τοῦ ὀργάνου περὶ τὸν ἄξονα ΖΖ΄ φέρομεν αὐτὸ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ διὰ τοῦ ἀστέρος Σ΄ διερχομένου κατακορύφου κύκλου.

Τὸ ὑποστήριγμα τοῦ ὀργάνου εἶναι ἐστερεωμένον ἐπὶ βάσεως μετὰ τριῶν κοχλιοστύλων· τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν καὶ ἀεροστάθμης ὁριζοντιοῦμεν τὸν κάτωθεν τοῦ ὑποστηρίγματος κύκλον προσανατολισμοῦ, οὗτινος τὸ 0 τοποθετεῖται εἰς τὸ νότιον σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος τῇ βοηθείᾳ μαγνητικῆς βελόνης. Οἱ πόδες τῶν τριῶν κοχλιοστύλων ἑδράζονται εἰς καταλλήλους ἐγκοπὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης τρίποδος μὲ ἀρθρωτὰ σκέλη, ὅταν πρόκειται περὶ φορητοῦ σταθμοῦ, ἢ καὶ ἐπὶ μαρμαρίνου βάθρου, ὅταν ὁ σταθμὸς εἶναι μόνιμος. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ κύκλος προσανατολισμοῦ γίνεται ὁριζόντιος καὶ ὁ ἄξων περιστροφῆς τοῦ ὑποστηρίγματος καθίσταται κατακόρυφος, εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀκολουθούμενον ἐν τῷ θεοδολίχῳ (βλ.λ.). Ἄνωθεν τοῦ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου πρὸς πρόληψιν τῶν κυματώσεων τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑδραργύρου λόγῳ πνοῆς ἀνέμου τοποθετεῖται εἰδικὸς ξύλινος προφυλακτήρ, ἔχων σχῆμα κυτίου μετὰ καταλλήλων ὀπῶν πρὸς δίοδον τῶν ἀκτίνων. Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

— **ἀστρολάβος** ***ἐξ Ἀντικυθήρων.*** Ὀνομασία ὑφ' ἣν εἶναι γνωστὸν ὄργανον ἀνελκυσθὲν ἐν κακῇ καταστάσει ἐκ τοῦ βυθοῦ τῶν Ἀντικυθήρων καὶ περὶ τοῦ ὁποίου οἱ εἰδικοὶ δὲν συμφωνοῦν ἂν εἶναι ἀστρολάβος, ἢ δρομόμετρον, ἢ ναυτικὸν ἀστρονομικὸν ὡρολόγιον, ἢ ἀναφορικὸν ὡρολόγιον, ἢ πλανετάριον, ἢ πλοογνώμων (βλ. *Π. Ρεδιάδη*: «Ὁ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀστρολάβος—ἐν *Ι. Σβορώνου*: «Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον».—*Τοῦ αὐτοῦ*: «Τὸ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀστρολάβιον»—ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1910—*καὶ* ἐν Comptes rendus du Congrès Intern. d'Arch. Athènes 1905 —*Ι. Θεοφανίδου*: «Ἁγίου Παύλου πλοῦς» ἐν «Μ. Σ. Ν. Ε.».—*Κ. Ράδου*: «Ναυτικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ σελίδες—Περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀντικυθήρων» —*Ι. Σβορώνου*: «Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀντικυθήρων».—*Β. Στάη*: «Τὰ ἐξ Ἀντικυθήρων εὑρήματα»—Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1911—ἔνθα καὶ ἀναίρεσις γνώμης τοῦ A. Rehm). —Ω.

«Ἀστρολὰμπ» («Astrolabe»). Μία τῶν δύο κορβεττῶν, τῆς «*Boussole*» (=«*πυξίς*») καὶ «*Astrolabe*» (=«*ἀστρόλαβος*»), ἃς Λουδοβῖκος ὁ ΙΣΤ΄ ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν *Λὰ Περοὺζ*, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κύκλῳ τῆς γῆς περίπλου. Αὗται ἀπέπλευσαν τὴν 7 Δεκεμβρίου 1785 διὰ νὰ μὴ ἐπαναπλεύσωσι πλέον.

«*Ἀστρολὰμπ*» ἐπίσης μετεκλήθη ἡ τῷ 1811 καθελκυσθεῖσα ἐν Τουλῶνι ὡραία Γαλλικὴ κορβέττα «Coquille», ἥτις ὑπὸ κυβερνήτην τὸν *Ντυπραί* (Dyperay) καὶ ὑπαρχον τὸν *Ντυμὸν ντ'Οὐρβὶλλ* (Dumont d'Urville) ἐξετέλεσε τῷ 1822 τὸν γῦρον τοῦ κόσμου. Ἡ κορβέττα αὕτη κατέστη περιώνυμος διὰ τοὺς ὑπερωκεανίους ἐξερευνητικοὺς πλοῦς, οὓς ἐξετέλεσε τῷ 1826-1829 — ὁπότε

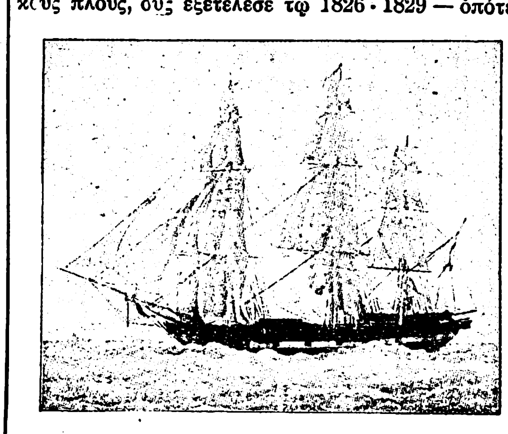

Ἡ κορβέττα «Ἀστρολάμπ».

ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, μετὰ τὴν ἄκαρπον ὅσον καὶ ἀτυχοῦς ἐκβάσεως ἀποστολὴν τοῦ *Ἀντρκαστώ*, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ τόπου τοῦ ναυαγίου τοῦ *Λὰ Περοὺζ*—καὶ τὸ 1838-1840. Ἡ εἰκὼν τοῦ δευτέρου τούτου «Ἀστρολάμπ», ὑδατογραφία τοῦ θαλασσοπόρου F. Roux, εὕρηται ἐν τῷ Musée de la Marine ἐν Παρισίοις. Σ. Ε. Λ.

ἀστρολατρεία (ἡ). Καλεῖται οὕτω ὁ πρὸς τοὺς ἀστέρας ὡς ἔμψυχα ὄντα σεβασμός, ἡ πρὸς αὐτοὺς τιμὴ καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν ἐξάρτησις, ἥτις εἶναι φαινόμενον κοινὸν εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Ἤδη οἱ Ἕλληνες, καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων, ὁ Θεόφραστος καὶ οἱ στωϊκοί, θεωροῦσι τοὺς ἀστέρας θεούς. Ἡ πίστις αὕτη καθίσταται κοινὴ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς ἀλεξανδρεωτικῆς περιόδου διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἀστρολογίας. Κατ' αὐτὴν οἱ ἀστέρες εἶναι ἔμψυχα ὄντα, σώματα διοικούμενα ὑπὸ ὑπερφυσικῶν δυνάμεων καὶ διοικοῦντα διὰ τοῦτο τὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς πορείας καὶ τῶν συνόδων αὐτῶν. Παλαιοτέρα εἶναι ἡ πίστις αὕτη παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς, ἰδίᾳ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς Πέρσαις. Ὡς πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἀναγινώσκομεν παρὰ Ποιμάνδρῳ καὶ ἄλλοις διασωθεῖσι συγγράμμασιν, ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι θεοί, ὅτι δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων καθίστανται ἐν πρώτοις «δαίμονες, εἶθ' οὕτως εἰς τὸν τῶν θεῶν χορὸν χορεύουσι· χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν». Οὐχὶ διαφόρως ἔχουσι τὰ πράγματα ὡς πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας καὶ ἐντεῦθεν, οἵτινες δεχόμενοι τὴν

Digitized by Google

εἰς πνεύματα ἐπιτροπεύοντα ἢ κατέχοντα τὸν κόσμον καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ πίστιν τῶν γειτόνων των, ἦτο φυσικὸν ὅτι ἀπεδέχοντο καὶ ἀγγέλους τῶν ἀστέρων. Ἐν ἑβραϊκοῖς ἡμερολογίοις ἀπαντῶμεν καταλόγους πλανητικῶν ἀγγέλων, ἐν οἷς καὶ οἱ *Μιχαήλ, Γαβριὴλ* καὶ *Ραφαήλ*, ὅστις καὶ προΐσταται τοῦ *Ἑρμοῦ*. Ἀστέρες, ἔμψυχοι θεωρούμενοι ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ὄντες δὲ παρ' ἐθνικοῖς θεοί, εἶναι παρ' Ἰουδαίοις πνεύματα ἢ ἄγγελοι. Ἡ σχέσις αὐτὴ πρὸς τοὺς ἀστέρας καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τῆς ἑβδομάδος πρὸς τοὺς ἑπτὰ ἀρχαγγέλους. Διὰ τῆς εἰσόδου τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς εἱμαρμένης παρ' Ἰουδαίοις, οἱ τοιοῦτοι ἀστρικοὶ ἄγγελοι ἀποκτῶσι δύναμιν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἥτις θεωρεῖ ἑαυτὴν ἐξηρτημένην καὶ ἀπ' αὐτῶν, *ἀρχόντων τοῦ κόσμου* ἢ *κοσμοκρατόρων*, ὡς ἐνιαχοῦ ὀνομάζονται. Τοὺς ἀστέρας θεωρεῖ θεοὺς κατ' ἐξοχὴν ἡ θρησκεία τῶν Χαλδαίων. Ἡ βαβυλωνιακὴ θρησκεία συνεκέντρωσεν οὕτως εἰπεῖν τὸ θεῖον εἰς τὰ φωτεινὰ καὶ κινούμενα ταῦτα ὄντα τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων τῆς φύσεως. Διὰ τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ὡς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, καὶ αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ἦσαν εὐνοϊκαὶ ἢ τὸν ὄλεθρον ἐπιφέρουσαι θεότητες, τῶν ὁποίων αἱ διαρκῶς μεταβαλλόμεναι σχέσεις ὁρίζουσι τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ οὐρανὸς ἦτο κατῳκισμένος δι' ἡρώων καὶ τεράτων, τῶν ὁποίων τὰ πάθη καὶ οἱ ἀγῶνες ἔχουν ἰσχυρὰν ἀπήχησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πόσον εὐρέως διαδεδομένη ἦτο ἡ πίστις αὕτη εἰς τοὺς ἀστέρας δεικνύει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ γεγονός, ὅτι ἀποτελεῖ ἓν τῶν κυρίων γνωρισμάτων τῆς Γνώσεως, τῆς συγκρητιστικῆς δηλαδὴ ἐκείνης κινήσεως, ἥτις ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀναμείξεως τῶν θρησκειῶν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ἐν τῇ περὶ ἀνόδου ἢ ἀναλήψεως τῆς ψυχῆς θεωρίᾳ βλέπομεν ὁπόσην σημασίαν κέκτηνται διὰ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν τότε ἀνθρώπων αἱ παραστάσεις περὶ τῶν διαφόρων οὐρανῶν μετὰ τῶν κατωτέρων θεῶν, τῶν κυρίων, τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐξουσιῶν, τῶν ὀργόντων, ἀπαιτητῶν, τελωνῶν, κοσμοκρατόρων κ. τ. λ. Διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων χαρακτηρίζονται οἱ ἀστρικοὶ θεοὶ ἢ τὰ ἀστρικὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα δεσπόζουν τῶν διαφόρων οὐρανῶν καὶ τὰ ὁποῖα συγχέονται πρὸς τοὺς διαφόρους ἀστέρας, πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς. Ἡ ψυχή, ἀνερχομένη πρὸς τὸν οὐρανόν, δέον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν ἑπτὰ πυλῶν τῶν ἀρχόντων τούτων τῶν οὐρανῶν, οἵτινες κωλύουσι τὴν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῶν εἴσοδον καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν καταβολὴν τοῦ ὡρισμένου τέλους ἢ τὴν γνῶσιν τῆς μαγικῆς λέξεως. Οἱ ἀστρικοὶ οὗτοι θεοὶ δὲν νοοῦνται ὡς μεμονωμέναι πλανητικαὶ ἢ ζῳδιακαὶ θεότητες, ἀλλ' ἔχουσιν ὑφ' ἑαυτούς· οἱ μὲν πρῶτοι ποικίλους δορυφόρους καὶ ἄλλους δαίμονας ὑποτελεῖς, οἱ δὲ δεύτεροι διακόνους καὶ ἄλλους ὑπ' αὐτοὺς θεούς. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἀστέρες, οἵτινες καλοῦνται ἐνιαχοῦ καὶ *στοιχεῖα* ἢ *τελώνια*, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα καθόλου τοῦ κόσμου νομίζονται ἐμψυχωμένα καὶ ὑπὸ πνευμάτων κυβερνώμενα.

Μετὰ τῆς περὶ τῶν ἀστέρων ὡς ἐμψύχων ὄντων παραστάσεως ταύτης συνδέεται ἡ πίστις ὅτι ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου ὁρίζεται ὑπὸ τῶν συνόδων τῶν ἀστέρων, πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς θέσεως τῶν πλανητῶν ποὸς τὰ ζῴδια τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου. Ἡ πίστις αὕτη διαδίδεται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία ἀναγκάζεται νὰ ἀναλάβῃ ἐν τῇ θεολογίᾳ αὐτῆς καὶ τὴν ἀστρολογίαν. Κατὰ δὲ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους ἡ ἀστρολογία δὲν εἶναι ἁπλῶς μορφή τις δεισιδαιμονίας παρὰ τὰς ἄλλας, ἀλλ' ἀποβαίνει ἀστρικὴ πραγματικῶς θρησκεία, ἔχουσα ὡς συνέπειαν τὴν κυριαρχίαν τῆς εἰς τὴν εἱμαρμένην (βλ. λ.) πίστεως. Ὁ ἄνθρωπος καθίσταται παίγνιον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν θείων δυνάμεων, πρὸ πάντων τῶν πονηρῶν, περιπίπτων δ' ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην ἐν τῇ ζωῇ βασανίζεται πρὸς τιμωρίαν ὑπὸ τῶν ἀστρικῶν ἐκείνων πνευμάτων. Κατὰ τῆς τυραννίας ταύτης μόνον φάρμακον εἶναι ἡ παθητικὴ εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῆς εἱμαρμένης ὑποταγή, ἡ παραίτησις ἀπὸ πάσης παραμυθίας καὶ ἐλπίδος, ἡ δουλικὴ ἐκτέλεσις τῶν διαταγῶν αὐτῆς. Ὁ πτωχὸς θνητὸς αἰσθάνεται ἐκτεθειμένον ἀκουσίως ἑαυτὸν ἐντὸς τῶν μεγάλων τροχῶν τοῦ κοσμικοῦ μηχανισμοῦ.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κοινὸς πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τῶν σκοτεινῶν τούτων δυνάμεων, ἀπολύτρωσιν ἥτις τελεῖται διὰ τοῦ ὑψίστου θεοῦ, εἰς ὃν προσφεύγει τέλος ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅστις ἐλευθεροῖ ἀπὸ τοῦ ἀπέλπιδος κύκλου τῆς ἀνάγκης καὶ ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν ἀρχόντων. Ὀπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Μίθρα ἐκλαμβάνουσι τὴν ἀπολύτρωσιν ὡς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν ἀστρικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ Γνῶσις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἀστρικῆς θρησκείας, τῆς ὁποίας τὴν δύναμιν θέλει νὰ ἄρῃ διὰ τῆς εἰς τὸ σύστημα αὐτῆς προσλήψεως τῆς ἀστρολογίας. Καθόλου δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ἀπολυτρωτικαὶ θρησκεῖαι τῶν χρόνων ἐκείνων σκοπὸν ἔχουσι τὴν διάλυσιν τοῦ μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀναγκαστικοῦ συνδέσμου διὰ θεουργικῶν μέσων. Ἀλλ' ὡς ἀποτελεσματικωτάτη βοηθὸς πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς βίας τῶν ἀστρικῶν θεοτήτων καὶ τῆς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα καθόλου δουλείας διαδίδεται ἀπ' ἀνατολῶν ἡ *μαγεία*. Ἡ σκοτεινὴ αὕτη δύναμις ἐγεννήθη ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς παγκοσμίου συμπαθείας, ἐξ ἧς καὶ ἡ ἀστρολογία, διαφέρουσα αὐτῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφαρμόζει ἡ μαγεία οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀστέρων, ἀλλ' ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν σωμάτων. Ὁπόσον διαδεδομένη ἦτο ἡ δεισιδαιμονία αὕτη, κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς ἰδίᾳ χρόνους, μαρτυροῦσι τὸ μὲν οἱ αὐτοκρατορικοὶ νόμοι, οἵτινες ἀναγνωρίζουσιν εἰς τοὺς μάγους ὑπερφυσικὴν δύναμιν, τὸ δὲ οἱ πάπυροι, δι' ὧν λαμβάνομεν γνῶσιν τῶν παραδόξων μέσων τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν ἀστέρων δυνάμεων, καὶ τοῦ πλήθους τῶν παραστάσεων αἵτινες ἐκ πάντων τῶν λαῶν καταγόμεναι ποικίλλουσιν ἀπὸ τῆς ἀγροικοτάτης δεισιδαιμονίας μέχρι τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Διάφοροι συνήθειαι τῆς σήμερον μαρτυροῦσι πόσην δύναμιν κέκτηται ἀκόμη ἡ μαγεία, ὡς τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν ἐν ταῖς γλώσσαις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὁ *Καζαμίας* εἶναι τὸ μὲν ὑπολείμματα, τὸ δὲ τεκμήρια τῆς δυνάμεως τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς ἀστρικῆς καθόλου θρησκείας. Πόσον εὐρεῖα ἦτο ἡ διάδοσις αὐτῆς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐξάγομεν ἐκ τῶν ἡμερησίων καὶ ἑβδομαδιαίων θεῶν ἐν Ρώμῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, ἐκ τῶν ἑπταζωδίων, τῶν νυμφαίων, τῶν ἐν θέρμαις, ἱπποδρόμοις, τάφοις, λυχνίαις παραστάσεων, ἐκ τῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων, ἐκ τῆς κατὰ τῆς ἀστρικῆς ταύτης θρησκείας καὶ τῆς εἱμαρμένης πολεμικῆς τῶν Χριστιανῶν, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν εἰς πλανήτας βωμῶν κ.λ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κλαύδιος Πτολεμαῖος*, *Maass* (Tagesgötter 1902) καὶ *Boll* (Sphära 1903 καὶ Studien über Cl. Ptolemäus ἐν Jahrbücher für das classische Altertum, συμπληρωματ. 22ος τόμος, σ. 49–224.— *Cumont*, Les religions orientales dans l'empire romain 1909 καὶ τὰ σχετικὰ κεφάλαια ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

ἀστρόλιθος (ὁ) (Astrolite) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον—κατὰ τὸν de Lapparent — εἶναι ὑδροπυριτικὸν ἅλας ἀργιλλίου, σιδήρου, νατρίου καὶ καλίου. Γ. Κ. Γ.

ἀστρολίνη (ἡ) (Astrolin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι μεθυλαιθυλογλυκολικὴ ἀντιπυρίνη

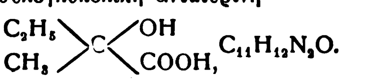

Λαμβάνεται δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τῶν συστατικῶν αὐτῆς. Ἄχρους κρυσταλλικὴ κόνις τηκομένη εἰς 64-65°, ἀσθενοῦς ὀσμῆς καὶ ὀξίνου γεύσεως. Κ. Γ. Μ.

Ἀστρολογία *[Ἀποκρυφ.]*. Ψευδεπιστήμη συνδυάζουσα τὰς θέσεις καὶ τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν γηίνων ὄντων, πραγμάτων καὶ φαινομένων.

Ἡ ἀστρολογία ἤκμασε μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐποχῆς ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ πίστις της ἐξέπεσε τῆς κοινῆς συνειδήσεως. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρετηρήθη καὶ αὖθις ποιά τις κίνησις πρὸς ἀστρολογικὰς μελέτας, ἐν λίαν ὅμως περιωρισμένῃ κλίμακι. Ὡς κύκλος γνώσεων καὶ ὡς ἀντικείμενον μελέτης ἀποτελεῖ ἡ Ἀστρολογία μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας ἀπασχολήσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, περιλαμβάνουσα ἐν ἀρχῇ ἁπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης, ἤτοι χρυσοποιίαν, Ἰατρικήν, Φαρμακογνωσίαν, Μεταλλουργίαν, Μαθηματικά, Ἀστρονομίαν, Μετεωρολογίαν, Φυσικήν, Ἀλχημείαν, μαγείαν, μαντικήν, ἐν μέρει δὲ καὶ θεογνωσίαν. Ὡς ἐκ τούτου οἱ πρῶτοι οἱ περὶ τὴν Ἀστρολογίαν ἀσχολούμενοι ἦσαν οἱ μεγάλοι ἱερεῖς, ἡ δὲ τοιαύτη ἀπασχόλησις ἐθεωρεῖτο ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων ἐν Ἰνδίαις ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὑπηρεσίας των.

Ἡ Ἀστρολογία ἐν Ἰνδίαις καὶ Σινικῇ.— Ἡ Ἀστρολογία ἐξίκετο εἰς περιωπὴν κατὰ περιόδους εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τὴν Φοινίκην, ὅπου κατὰ πρῶτον ὑπεδείχθησαν οἱ ἀστερισμοὶ τῆς Μεγάλης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Βορρᾶ ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων, εἰς τὴν Περσίαν, τὴν Ἀραβίαν, εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου οἱ καθ' ἕκαστον ἀστέρες καὶ ἀστερισμοὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἐξασκοῦντες ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κανονικῆς ἢ μὴ ἀναπτύξεως τοῦ ἐμβρύου, ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ φύλου αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ αἰσίου ἢ μὴ τοκετοῦ, τῆς εὐγονίας κλπ. Τὸ περισπούδαστον ἔργον Laghujataka (Embryologie III, 415) τοῦ Varâhamihira (ἐκδ. Jacobi, Βόννη 1872) παρέχει πολλὰς λεπτομερείας τοῦ Ἰνδικοῦ ὡροσκοπίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ θέσις τῶν πλανητῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἠθικῶν προτερημάτων τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν γεννωμένου βρέφους, καθορίζουσα τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικάς του ἰδιότητας καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον εἶναι προωρισμένον νὰ ἀκολουθήσῃ.

Ἐὰν οὕτω κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως ἡ Σελήνη εὑρίσκεται εἰς σύμπτωσιν μετὰ τοῦ Ἄρεως, ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται δόλιος, ἐὰν μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ προώρισται νὰ γίνῃ διάσημος, μετὰ τῆς Ἀφροδίτης ράπτης, μετὰ δὲ τοῦ Κρόνου τὸ βρέφος γεννᾶται ἄρρεν. Σύμπτωσις Ἄρεως μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ σημαίνει ὅτι τὸ βρέφος θὰ γίνῃ στρατιωτικός, μετὰ τοῦ Διὸς φύλαξ, μετὰ τῆς Ἀφροδίτης μοιχός, μετὰ τοῦ Κρόνου ἀτυχής. Ἐὰν ὁ Ἑρμῆς συμπέσῃ μετὰ τοῦ Διός, ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἀοιδός, μετὰ τῆς Ἀφροδίτης πνευματώδης, μετὰ τοῦ Κρόνου μέγας. Ἐὰν ὁ Ζεὺς συμπέσῃ μετὰ τῆς Ἀφροδίτης, ὁ ἄνθρωπος ἐφοδιάζεται διὰ πολλῶν ἀρετῶν, μετὰ τοῦ Κρόνου γίνεται ἀγγειοπλάστης. Ἐὰν τέλος ἡ Ἀφροδίτη συμπέσῃ μετὰ τοῦ Κρόνου, ὁ ἄνθρωπος γίνεται μέγας κατακτητὴς καρδιῶν.

Εἰς τὴν Σινικήν, οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν διηνεκῆ παρακολούθησιν καὶ ὑπολογισμὸν τῆς κινήσεως τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων, διὰ νὰ προαγγέλλουν τοὺς καιροὺς εἰς τὸν λαὸν καθὼς καὶ διὰ νὰ ὑποδεικνύωσι τὰς ἀναγκαιούσας θυσίας πρὸς ἐξευμενισμὸν τῶν πνευμάτων. Ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸ 5ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Τσοὺγγ-Χάνγκ ἐγένετο μεγάλη ἔκλειψις τοῦ ἡλίου, ἡ ὁποία δὲν εἶχε προαγγελθῆ ὑπὸ τῶν τότε ἐκτελούντων τὴν ὑπηρεσίαν τῶν αὐλικῶν ἀστρολόγων Χὶ καὶ Χό, ὁ λαὸς δὲ μὴ προειδοποιηθεὶς κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ τρόμου. Πρὸς τιμωρίαν των ὁ αὐτοκράτωρ ἐθανάτωσε τοὺς παραβάντας τὰ καθήκοντά των δύο ἀστρολόγους. (Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Αὐστριακοῦ ἀστρονόμου Th. v. Oppolzer, συντάξαντος τὸν «Κανόνα τῶν ἐκλείψεων», ἡ ἔκλειψις αὕτη συνέβη τὴν πρωΐαν τῆς 22 Ὀκτωβρίου 2137 π. Χ.).

Ἡ Ἀστρολογία ἐν Χαλδαίᾳ.—Ὡς τόπος ἐμφανίσεως αὐτῆς φέρεται ἡ Χαλδαία καὶ ἡ Βαβυλωνία πολλὰς ἤδη χιλιετηρίδας πρὸ Χριστοῦ. Εἰς τοὺς Χαλδαίους ἀπαντᾶται κατὰ πρῶτον ἡ μεταξὺ τῶν ἀποκρύφων ἐπιστημῶν «μαγείας καὶ ἀστρολογίας, ἀλχημείας καὶ ἰατρικῆς καὶ τῶν περὶ μετάλλων καὶ περιττῶν λίθων καὶ χυμῶν φυτικῶν διδαγμάτων» σύγχυσις παραμείνασα καὶ εἰς ὅλους τοὺς παρ' αὐτῶν διδαχθέντας τὴν Ἀστρολογίαν λαοὺς μέχρι τοῦ Μεσαίωνος. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ὅμως πρώτους ἀποδίδεται ἡ συσχέτισις τῶν πλανητῶν καὶ τῶν μετάλλων. Ἀφ' ἧς οἱ ἄνθρωποι κατενόησαν τὴν ἀνεξαίρετον κανονικότητα τῶν ἀστρικῶν περιφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν περιοδικότητα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς φαινομένων καὶ ἰδίως τῶν τῆς ζωῆς, ἐπεχείρησαν νὰ συσχετίσουν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν δύο τούτων κόσμων. Ἐντεῦθεν ἐθεωρήθη ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀστέρων ἐκτεινομένη ἐπὶ πάντων, ἐπὶ τῆς γενέσεως τῶν μετάλλων, τῶν ὀρυκτῶν καὶ τῶν ἐνοργάνων ὄντων, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὰ μέταλλα, τοῦτο ἐξηγεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ τότε γνωστὰ μέταλλα ἦσαν ἑπτά, ἤτοι ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος, ὁ χαλκός, ὁ σίδηρος, τὸ ἤλεκτρον (ἢ ἄσημον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο κρᾶμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου), ὁ κασσίτερος καὶ ὁ μόλυβδος, ἑπτὰ δὲ καὶ οἱ πλανῆται.

Ἡ σύμπτωσις αὕτη τῆς ἐπανευρέσεως τοῦ ἀριθμοῦ 7 παρατηρηθεῖσα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρατῶν πράγματι ἢ φαινομενικῶς περὶ τὴν γῆν περιστρεφομένων πλανητῶν Ἡλίου, Σελήνης, Ἄρεως, Ἑρμοῦ, Διός, Ἀφροδίτης καὶ Κρόνου, συνεσχετίσθη πρὸς τὰς 7 ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, τοῦ τετάρτου δηλαδὴ μιᾶς πλήρους περιφορᾶς τῆς σελήνης. Ἀφιερώθη λοιπὸν εἰς τοὺς ἑπτὰ πλανήτας καὶ ἀνὰ μία ἐκ τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, λαβοῦσα καὶ τὸ ὄνομα ἐξ αὐτοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη αἱ πλεῖσται

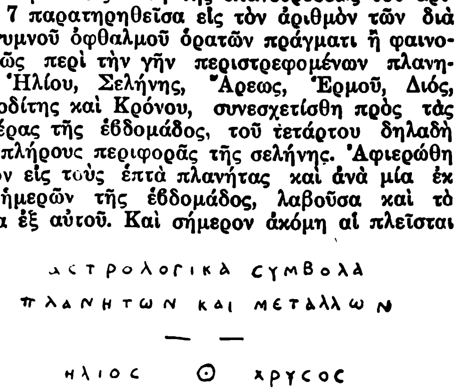

Σχ. 1.

τῶν ὀνομασιῶν τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἀναφέρονται ἐκ παραδόσεως εἰς τὴν βαβυλωνιακὴν ταύτην ἀφιέρωσιν, μεταβιβασθεῖσαν διὰ τῶν Ρωμαίων κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας. Οὕτως ἡ Δευτέρα, ἡ ἡμέρα τῆς Σελήνης (dies lunae), καλεῖται γαλλιστὶ lundi,

Digitized by Google

ταλιστὶ lunedi, ἰσπανιστὶ lunes, γερμανιστὶ Montag, ἀγγλιστὶ monday κλπ.

Ἡ παρομοίωσις τῶν μετάλλων πρὸς τοὺς πλανήτας δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ταυτότητα τοῦ ἀριθμοῦ των, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν λάμψιν ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Ὁ χρυσὸς παρομοιοῦται πρὸς τὸ ξανθὸν καὶ ζωογόνον φῶς τοῦ ἡλίου, ὁ ἄργυρος πρὸς τὸ φῶς τῆς σελήνης, παρομοιώσεις ἀπαντώμεναι καὶ εἰς τοὺς ποιητὰς ὅλων τῶν αἰώνων. Τὸ ὑπέρυθρον φῶς τοῦ Ἄρεως ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὴν λαμπρότητα τοῦ πυρόεντος σιδήρου καὶ τοῦ αἵματος, δι' ὃ καὶ ὁ πλανήτης ἀφιερώθη εἰς τὸν ὁμώνυμον θεὸν τοῦ πολέμου. Ἡ κυανωπὴ λάμψις τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Αὐγερινοῦ καὶ τοῦ Ἀποσπερίτη, ὑπενθυμίζει τὸ χρῶμα τῶν ἁλάτων τοῦ χαλκοῦ (Cuprum), οὗτινος τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τῆς Ἀφροδίτης Κύπριδος, ἑλληνικοῦ ἐπωνύμου τῆς θεᾶς. Ἡ λευκὴ καὶ σκοτεινὴ χροιὰ τοῦ μολύβδου ἐσχετίσθη πρὸς τὸν Κρόνον, ἡ τοῦ κασσιτέρου πρὸς τὸν Ἑρμῆν. Τέλος δὲ τὸ ἤλεκτρον ἀφιεροῦτο εἰς τὸν Δία.

Ἀλλ' ἡ μεταξὺ μετάλλων καὶ πλανητῶν σχέσις δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἁπλοῦν παραλληλισμὸν ἐκ τῆς συμπτώσεως τοῦ ἀριθμοῦ 7 καὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ὁπωσδήποτε ταυτότητος τοῦ χρώματος. Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς συγγραφεῖς εἰς τοὺς πλανήτας ὀφείλεται αὐτὴ αὕτη ἡ γένεσις τῶν μετάλλων, θεωρουμένων ὡς παραγώγων τῆς ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν. Οἱ Σαβαῖοι δέ, νεοχαλδαϊκὸς λαός, ἐλάτρευον τὰ ἑπτὰ μέταλλα ὡς θεότητας, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη εἶχεν ἰδιαίτερον ναὸν καὶ ἴδιον ἐντὸς αὐτοῦ ἄγαλμα κατεσκευασμένον ἐκ τοῦ εἰς αὐτὴν ἀφιερωμένου μετάλλου.

Ἡ Ἀστρολογία ἐν Αἰγύπτῳ.—Ἀλλ' ἐντελῶς ἰδιαιτέρας σπουδῆς ἔτυχεν ἡ Ἀστρολογία ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου διδάσκαλος πάντων τῶν περὶ τὴν φύσιν ἐνασχολουμένων ἐθεωρεῖτο ὁ *Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος (Θὼθ)*. Ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ ἐκλήθη καὶ ἡ ἀπόκρυφος αὕτη ἐπιστήμη. ὡς καὶ ἡ Ἀλχημεία κατὰ τὸν Μεσαίωνα, *ἑρμητική*.

Εἰς τὸν Ἑρμῆν ἀποδίδεται πλὴν ἄλλων ἔργων καὶ ἡ σύνθεσις ἀστρολογικοῦ πίνακος, «ὀργάνου τοῦ Ἑρμοῦ» καλουμένου, περιέχοντος τοὺς ἀριθμοὺς 1 ἕως 34 ἑλληνιστὶ κατ' ἰδίαν τάξιν συντεταγμένους. Διὰ καταλλήλου ὑπολογισμοῦ ἐκτελουμένου ἀπὸ τῆς ἐπιτολῆς τοῦ ἀστέρος τοῦ Κυνὸς (Σειρίου) καὶ τοῦ μηνὸς Ἐπιφὶ ἄγεταί τις εἰς ψηφίον, ὅπερ προλέγει εἰς τὸν πίνακα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον ἢ τὸν κίνδυνον ἔκ τινος νόσου.

Ὡς περὶ τὴν Ἀστρολογίαν ἰδιαιτέρως ἀσχοληθέντες ἀναφέρονται καὶ ὁ βασιλεὺς Νεκέψος μετὰ τοῦ ἰατροῦ του Πετοσίριδος, συγγράψαντος μαγικά, ἀστρολογικὰ καὶ ἀλχημικὰ συγγράμματα. Ἐν ἐπιστολῇ του ἀποτεινομένῃ πρὸς τὸν Νεκέψον (*Petosiridis* Mathematici ad regem Nechepso) περιγράφεται τὸ καλούμενον *Ὄργανον ἢ Σφαῖρα τοῦ Πετοσίριδος*, χρησιμεύουσα πρὸς πρόληψιν τῆς ἐκβάσεως τῶν νόσων διά τινων ὁμοίων τῶν τοῦ Ὀργάνου τοῦ Ἑρμοῦ ἀριθμητικῶν συνδυασμῶν.

Ἡ Ἀστρολογία ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ.— Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδιδάχθη ἐνωρίτατα ἡ ἐπιστήμη τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν οὐρανίων

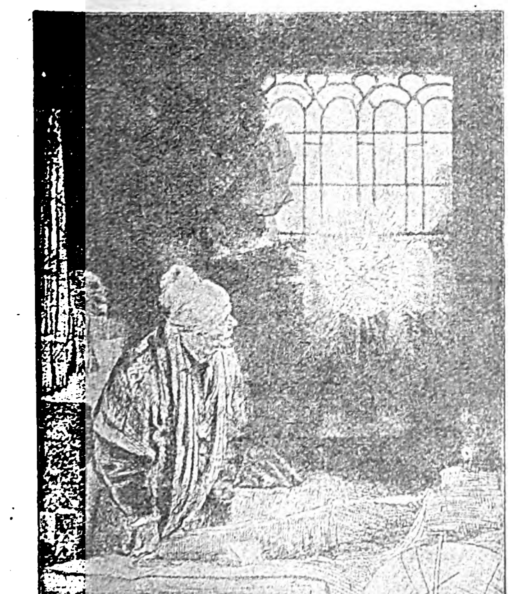

Ὁ Ἀστρολόγος.
[Κατὰ σχεδιάγραμμα τοῦ Rembrandt.]

σωμάτων. Ἡ κυρίως ὅμως Ἀστρολογία ἐγενικεύθη ἐν Ἑλλάδι μόλις τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα, τουτέστι μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ δὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς στενοτέρας ἐπαφῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπισκέψεως δύο διασήμων ἀστρολόγων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ Μανέθωνος τοῦ Σεβεννυτίου καὶ τοῦ Βηρώσου τοῦ Βαβυλωνίου. Ἐν τούτοις ἡ περὶ Ἀστρολογίας ἀντίληψις ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξε βασικῶς διάφορος τῆς ἐν Χαλδαίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Ἡ συσχέτισις τῶν πλανητῶν πρὸς τὰς θεότητας

Διδασκαλία Ἀστρολογίας.
[Κατὰ μεσαιωνικὴν παράστασιν.]

ἐξακολουθεῖ μὲν νὰ ὑπάρχῃ, ὑφίσταται ὅμως μᾶλλον ὡς μυθικὴ παράδοσις. Οἱ τότε παρακολουθοῦντες τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων φιλόσοφοι εἰργάζοντο μᾶλλον ἐν τῷ πνεύματι τῆς σημερινῆς ἀστρικῆς ἐπιστήμης καὶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἀναμφισβητήτως ὡς οἱ θεμελιωταὶ ταύτης. Οἱ Ρωμαῖοι, ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως ὑπέστησαν ἐκ παραλλήλου καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κατακτηθέντων ἀνατολικῶν λαῶν, ὅπου ἡ Ἀστρολογία ὑφίστατο εἰς τὴν αὐτὴν ἀκόμη κατάστασιν, εἰς οἵαν καὶ πρὸ χιλίων ἐτῶν ἐν Χαλδαίᾳ. Ἐκ τοῦ διδακτικοῦ ποιήματος τοῦ Μανιλίου «Astronomicon» καὶ ἐκ τῶν συγγραφῶν τοῦ Πρόκλου μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ τῆς δράσεως τῶν ἀστρολόγων ἐν Ρώμῃ.

Ὁ Ἰούλιος Φιρμῖκος Ματέρνος συνέγραψε «De Matheseos», ἤτοι ὀκτὼ βιβλία Ἀστρολογίας, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ἡ θέσις τῆς σελήνης πρός τινα πλανήτην εἶχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πεπρωμένου τοῦ γεννωμένου κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Οὕτως οἱ γεννηθέντες κατὰ τὴν ὥραν καθ' ἣν ἡ σελήνη εὑρίσκεται ἐν γειτνιάσει πρὸς τὸν Κρόνον ἦσαν προωρισμένοι νὰ σπουδάσουν Ἀστρολογίαν. Ὡς *Μάθησιν* ἐχαρακτήριζον οἱ Λατῖνοι τὴν Ἀστρολογίαν, τοὺς περὶ αὐτὴν δὲ ἀσχολουμένους ὠνόμαζον ἀναλόγως τῆς εἰδικότητός των Chaldaei, Babylonii, Mathematici, Genethliaci ἢ Planetarii.

Ἡ Ἀστρολογία μ. Χ. — Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἡ Ἀστρολογία κατεδιώχθη ὡς ἀγυρτεία καὶ βλασφημία. Ὁ ἐπίσημος δυτικὸς Χριστιανισμὸς διέκειτο ἄλλοτε μὲν φιλίως ἄλλοτε δὲ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Ἀστρολογίαν. Οὕτως οἱ πάπαι Συλβέστρος Β' (999), Ἰωάννης Κ' (1276), Λέων Ι' (1513), Κλήμης Ζ' (1523) καὶ Παῦλος Γ' (1534) ὑπεστήριξαν αὐτήν, ἐνῷ ἄλλοι τὴν ἐδίωξαν. Αἱ διώξεις αὗται ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀστρολόγων, τῶν ὁποίων τὸ γόητρον ηὔξανεν ἀναλόγως τοῦ μυστηρίου τὸ ὁποῖον τοὺς περιέβαλλε. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν φεύγοντες τὴν δίωξιν τῆς ἐκκλησίας, μετέβησαν εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τοὺς εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν Καββαλιστῶν. Εἰργάζοντο εἰς μυστικὰ ἐργαστήρια, διδάσκοντες τὴν ἐπιστήμην ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ καὶ προάγοντες τὴν Ἀστρολογίαν εἰς περιωπήν. Περιώνυμον κατέστη τὸ ἀστρολογικὸν σύγγραμμα τοῦ Ἄραβος ἀστρονόμου Albumasar (Θ' μ. Χ. αἰὼν) «De Magnis Conjuctionibus, annorum revolutionibus ac eorum perfectionibus», ὡς καὶ τὸ τοῦ Aben Ragel «De judiciis astrorum«» (ΙΓ' μ. Χ. αἰών).

Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ Ἀστρολογία ἔπαυσε νὰ προκαλῇ ἀνησυχίας ἀπὸ μέρους τῶν ἰθυνόντων, ἡ περὶ ἀντιχριστιανικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς γνώμη ἠτόνησε, καὶ τοιουτοτρόπως ὅταν κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰσήχθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ δευτέραν φορὰν εὗρε τὸ ἔδαφος γόνιμον καὶ ἐπεβλήθη τάχιστα, μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἡ ἐπιστήμη τῆς μόδας, ἡ μεγάλη τοῦ αἰῶνος πολυτέλεια.

Αἱ αὐλαὶ τῶν μεγιστάνων ἀπέκτησαν μονίμους ἀστρολόγους, τῶν ὁποίων βαθμηδὸν ηὔξησεν ἡ ἐπιρροὴ τόσον, ὥστε νὰ κυβερνοῦν διὰ τῶν προφητειῶν των χώρας ὁλοκλήρους. Ὁ Ἐρρῖκος Γ' τῆς Ἀγγλίας, συνωδεύετο εἰς τὰς ἐκστρατείας του πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἀστρολόγου Γουλιέλμου Pergum, ὅστις, συμβουλευόμενος τοὺς ἀστερισμούς, τοῦ παρεῖχε τὰς συμβουλάς του πρὸ ἑκάστης μάχης. Ἀλφόνσος ὁ Ι' βασιλεὺς τῆς Λεόνης καὶ τῆς Καστιλίας, ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ σοφός, ὡς ὁ μᾶλλον μορφωμένος βασιλεὺς τῆς ἐποχῆς του, ἐχάραξε τοὺς καλουμένους *ἀλφονσείους* ἀστρονομικοὺς πίνακας, δι' ὃ τοῦ ἀπεδόθη καὶ τὸ παρώνυμον «Astrologus».

Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἡ πίστις τοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἀστρολογίαν εἶχε τόσον ἑδραιωθῆ, ὥστε ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 1179 ὅλοι οἱ ἀστρολόγοι διετυμπάνισαν ἀπὸ κοινοῦ ὅτι κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1186 θὰ συνέβαινε σύμπτωσις ὅλων τῶν πλανητῶν καὶ ὅτι τοῦτο θὰ συνεπῆγε ἀφαντάστους καταστροφὰς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκυριάρχησε τρόμος γενικός. Ἀλλὰ τὸ ἔτος παρῆλθε χωρὶς οὐδὲν ἀξιοσημείωτον νὰ συμβῇ καὶ ὁ κόσμος ἀνέπνευσεν. Ὁ μέγας λοιμὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀπεδόθη ὁμοίως εἰς σύμπτωσιν τριῶν πλανητῶν· μάλιστα αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἀνεγνώρισεν ὅτι τὰ δύο φαινόμενα δὲν ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων ἄσχετα. Ἡ ἐμφάνισις κομήτου τῷ 1456 συνεδυάσθη καὶ πάλιν μετ' ἐμφανισθέντος τότε λοιμοῦ καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους πρὸς γενικὴν τρομοκράτησιν τοῦ πλήθους.

Ἡ περιεργοτέρα ὅμως εἰς τὴν ἱστορίαν προαγγελία τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου ἦτο ἡ γενομένη τῷ 1518 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀστρολόγου Stöffler. Οὗτος προεῖπεν ὅτι κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1524 μεγάλη πλήμμυρα θὰ κατέκλυζε τὴν γῆν. Ὁ Stöffler ὑπελόγισεν ὅτι ὁ Κρόνος, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης θὰ συνέπιπτον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῶν Ἰχθύων καὶ ὅτι ἡ σύμπτωσις αὕτη θὰ εἶχεν ὡς ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα κατακλυσμόν. Γενικὸς τρόμος κατέλαβε τοὺς λαοὺς καὶ ὅσον ἐπλησίαζεν ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τόσον ηὔξανεν ἡ νευρικότης. Τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ συναλλαγαὶ ἐνεκρώθησαν. Οἱ χωρικοὶ ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγροὺς καὶ οἱ ὀφειλέται νὰ πληρώνουν, οὐδεὶς δὲ πλέον ἐδάνειζε. Οἱ πλούσιοι ἀνῆλθον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ ὕδατα· μερικοὶ μάλιστα κατεσκεύασαν κιβωτοὺς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Νῶε καὶ ἄλλοι μὲν διῆγον τὸν ἐκλυτότερον τῶν βίων, ἄλλοι δὲ τὸν εὐλαβέστερον.

Ὁ Φεβρουάριος τοῦ 1524 ἦλθε καὶ παρῆλθε, ἄνευ κατακλυσμοῦ. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἀνέπνευσε καὶ ἡσύχασεν, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ τότε ἡγεμὼν Ἰωακεὶμ Α', ὁ ὁποῖος ἦτο ἔνθερμος ὀπαδὸς τῆς Ἀστρολογίας· τῇ συνεργασίᾳ τοῦ αὐλικοῦ του ἀστρολόγου, διασήμου Johann Carion, ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ Stöffler εἶχεν ὑποπέσει εἰς λάθος κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς του καὶ ὅτι ἡ πλήμμυρα θὰ ἐγίνετο τὴν 15 Ἰουλίου 1525. Εἰδικῶς μάλιστα εἶχον ἐξακριβώσει ὅτι ἡ πλήμμυρα δὲν θὰ προσέβαλλε σύμπαντα τὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνον τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Βερολίνου. Κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος ἡ προφητεία αὕτη ἐτηρήθη ἀπολύτως μυστική, ὅταν δὲ τὸ ἀπόγευμα τῆς 15 Ἰουλίου παρετηρήθησαν πρὸς δυσμὰς νέφη προμηνύοντα καταιγίδα, ἤνοιξαν αἰφνιδίως αἱ πύλαι τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀνακτόρου καὶ μία σειρὰ ἀπὸ αὐλικὰς ἁμάξας

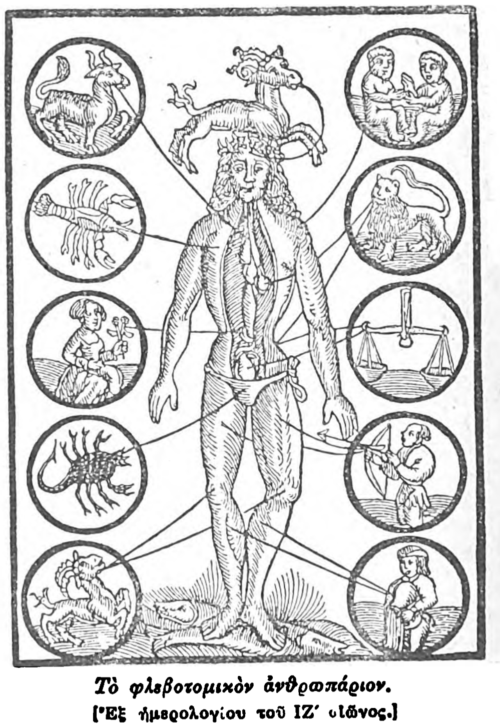

Τὸ φλεβοτομικὸν ἀνθρωπάριον.
[Ἐξ ἡμερολογίου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.]

ἔλαβε τὴν πρὸς τὸν παρὰ τὸ Βερολῖνον εὑρισκόμενον λοφίσκον Kreuzberg ἄγουσαν ἐν πλήρει καλπασμῷ. Ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ ὁ κρατικὸς θησαυρὸς ἐπρόκειτο νὰ σωθοῦν ἐκ τῆς πλημμύρας ἐπὶ τοῦ μόλις διαγραφομένου ἐν τῷ ὁρίζοντι λοφίσκου! (Ὁ λόφος

Digitized by Google

οὗτος ἀποτελεῖ σήμερον μικρὰν συνοικίαν τοῦ Βερολίνου, διακρίνεται δὲ μόνον ἀπὸ τοὺς ὀλίγον ἀνωφερικούς του δρόμους.) Πρὸς τὴν ἑσπέραν ἔβρεξεν ὀλίγον, ὅταν δὲ ἐπανέλαμψεν ὁ ἥλιος, ἡ συνοδεία ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἔτυχε ψυχροτάτης ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ μαθόντος ἐν τῷ μεταξὺ τὰ συμβαίνοντα καὶ ἀγανακτήσαντος διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ σύμπτωσιν καταπεσὼν κεραυνὸς ἐθανάτωσεν ὀλίγον ἔξωθι τοῦ ἀνακτόρου τὸν ἱππέα καὶ τὰ τέσσαρα ἄλογα τῆς ἁμάξης τοῦ ἡγεμόνος.

Κατὰ τὸ ΙΣΤ′ αἰῶνα συμπίπτει ὁ κολοφὼν τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἀστρολογίαν. Δὲν ὑπῆρχε πλέον πρίγκιψ ἢ μεγιστάν, εὔπορος ἢ μὴ ἄρχων ἄνευ ἰδίου ἀστρολόγου. Ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων μετεκάλεσεν ἐξ Ἰταλίας ἐπιτελεῖον ἀστρολόγων, ἐξ ὧν ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ *Μιχαὴλ Νοστραδάμος*, συγγράψας πλῆθος προφητειῶν αἱ ὁποῖαι ἔσχον παγκόσμιον διάδοσιν, καὶ «Ἀστρολογίαν» (1563). Ἐνδιαφερούσας φυσιογνωμίας τῆς ἐποχῆς ἀποτελοῦν ἀκόμη οἱ Johann Antonius Maginus, διάσημος ἀστρολόγος, παρ' οὗ ἐζήτησαν νὰ ὡροσκοπήσῃ τὴν γέννησίν των ὅλοι σχεδὸν οἱ πρίγκιπες τῆς ἐποχῆς του, ὁ Johann Müller, ὁ ἐπονομαζόμενος καὶ Regiomontanus, ἱδρύσας τὸ πρῶτον ἀστεροσκοπεῖον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ, ὁ Cardanus (1570), γράψας «Encomium Astrologiae» καὶ συσχετίσας πάλιν τὴν ἐπιστήμην ταύτην μετὰ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς χημείας. Ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος ζήσας Hieronymus de Manfredi, καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βολωνίας ἐξέδιδεν ἡμερολόγιον ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεφέροντο δι' ἑκάστην ἡμέραν αἱ θέσεις τοῦ ἡλίου, τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ἀστέρων καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐπίδρασις. Διάσημος ἡμερολογιογράφος ὑπῆρξε καὶ ὁ David Herlich, τὰ ἀστρολογικὰ ἡμερολόγια τοῦ ὁποίου εὐρύτατα διαδεδομένα μετεφράζοντο εἰς τὴν λατινικήν, βοημικήν, δανικήν, σουηδικὴν καὶ πολωνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἡμερολόγια ταῦτα ἦσαν πλήρη ἀστρολογικῶν προγνώσεων ἐπὶ τοῦ καιροῦ, ἰατρικῶν συμβουλῶν, πολιτικῶν κλπ. προφητειῶν καὶ εἶχον εὐρυτάτην διάδοσιν εἰς ὅλα τὰ κράτη. Συχνότατα ἀπαντᾶται ἐντὸς αὐτῶν τὸ καλούμενον «*φλεβοτομικὸν ἀνθρωπάριον*», διὰ τοῦ ὁποίου παρίσταται ἡ ἐπίδρασις ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀστερισμῶν τοῦ ζῳδιακοῦ ἐπὶ τῆς διὰ φλεβοτομίας ἀφαιρέσεως αἵματος, εὐρέως διαδεδομένου θεραπευτικοῦ μέσου τῆς ἐποχῆς. Ὁ παρ' ἡμῖν ἐκδιδόμενος κατ' ἔτος «Καζαμίας», εἶναι τοιοῦτον ἀστρολογικὸν ἡμερολόγιον.

Ἀλλ' ἡ ἔλευσις τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος ἐσήμανε καὶ πάλιν τὴν παρακμὴν τῆς Ἀστρολογίας. Ὁ ἀστρολόγος J. Baptiste Morin de Villefranche, συγγραφεὺς τῆς «Astrologia gallica», εἶχεν ἐπανειλημμένως προείπει τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ′, διαψευσθεὶς πάντοτε. Ὅταν δὲ ἐγεννήθη ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ′, ὁ αὐλικὸς ἀστρολόγος προέβη μὲν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὡροσκοπίου του, οὐδεὶς ὅμως ἔδωσε σημασίαν εἰς τὰς προβλέψεις του. Ὅ,τι δὲν ἤρκεσε νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐμπνευσμένων διανοιῶν τοῦ Tycho Bréha καὶ τοῦ Kepler, μὴ ἀρνηθέντων ἀπολύτως τὴν Ἀστρολογίαν, ἐπέτυχε τέλος ὁ Γαλιλαῖος, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον ἡ παρατήρησις καὶ ἡ μελέτη τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐξέφυγε τοῦ περιβεβλημένου μυστήριον χαρακτῆρος τῶν μέχρι τότε ἀστρολόγων.

Μετὰ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα ἡ Ἀστρολογία περιωρίσθη καὶ πάλιν ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατολήν, Περσίαν, Ἰνδίας καὶ Κίναν.

Ἡ σύγχρονος Ἀστρολογία.—Κατὰ τὸν A. M. Grimm, σύγχρονον Γερμανὸν ἀστρολόγον, ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἔχει σκοπὸν τὴν ἐξερεύνησιν τῶν νόμων τῆς ὑπάρξεως. Ἐν ἀντιδιαστολῇ δὲ πρὸς τὸ ὅτι καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ὁ αὐτὸς εἶναι, φρονεῖ ὁ Grinun ὅτι «ἡ ἀστρολογία εἶναι ἡ ὀρθοτέρα ὁδὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τῶν νόμων τῆς ὑπάρξεως». Ἡ ζωὴ τοῦ ὀργανικοῦ ἀνθρώπου ἀρχομένη ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ὑφίσταται ὅλας τὰς ἐπιδράσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πεπρωμένου καὶ τελειώνει διὰ τοῦ θανάτου. Μεταξὺ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου διέρχεται ὁ ἄνθρωπος τὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως, τῆς ὡριμάνσεως, τοῦ μαρασμοῦ καὶ τῆς καταπτώσεως, καθὼς καὶ περιόδους ὑγείας καὶ ἀσθενείας, εὐτυχίας καὶ δυστυχίας. Ὅλα αὐτὰ ἐπὶ τῇ βάσει μαθηματικῶς προδιαγεγραμμένων νόμων. Ἡ κανονικότης αὕτη ὑπαγορεύεται εἰς τὸν ἀστρολόγον ἐκ τῆς κανονικότητος τῶν οὐρανίων νόμων καὶ περιφορῶν ἤδη ἀπὸ χιλιετηρίδων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιτευχθέντων εἶναι εἰς θέσιν ὁ σημερινὸς ἀστρολόγος νὰ συνθέσῃ εἰκόνα διερευνῶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην λεπτομέρειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πεπρωμένου του.

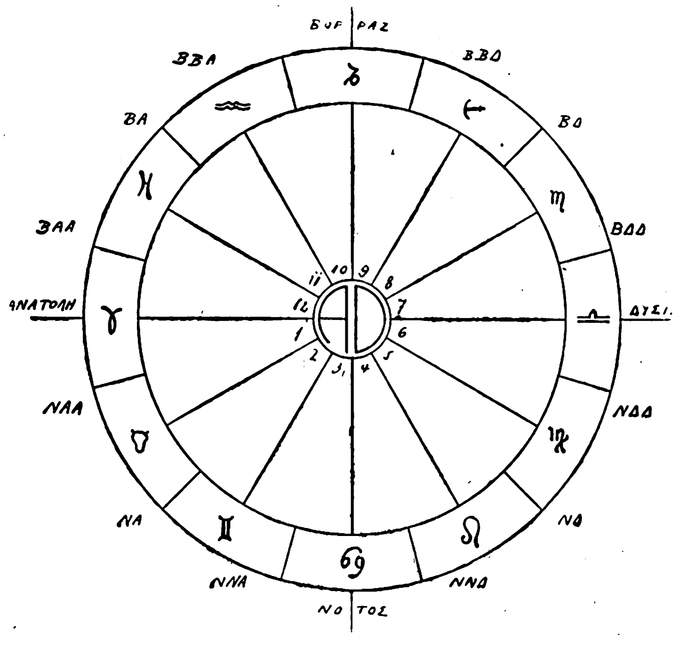

Ὑπόδειγμα ὡροσκοπίου.

Μετὰ μεγάλης βεβαιότητος καὶ ἀσφαλείας δύναται νὰ τοῦ προείπῃ τὸ ἐξωτερικόν του καὶ τὰ

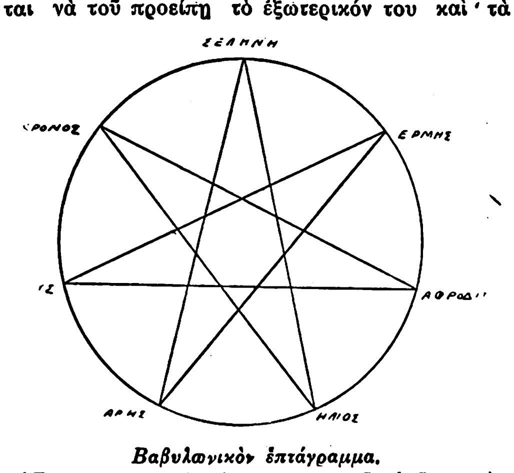

Βαβυλωνικὸν ἑπτάγραμμα.

(Ἐπὶ τῆς περιφερείας ἡ κυριαρχοῦσα τῶν ὡρῶν σειρὰ τῶν πλανητῶν. Αἱ χορδαὶ ἑνοῦσι τοὺς πλανήτας κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος.)

ἐλαττώματά του, νὰ τοῦ περιγράψῃ τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας του, τὰς ἠθικάς του ἰδιότητας, τὰς

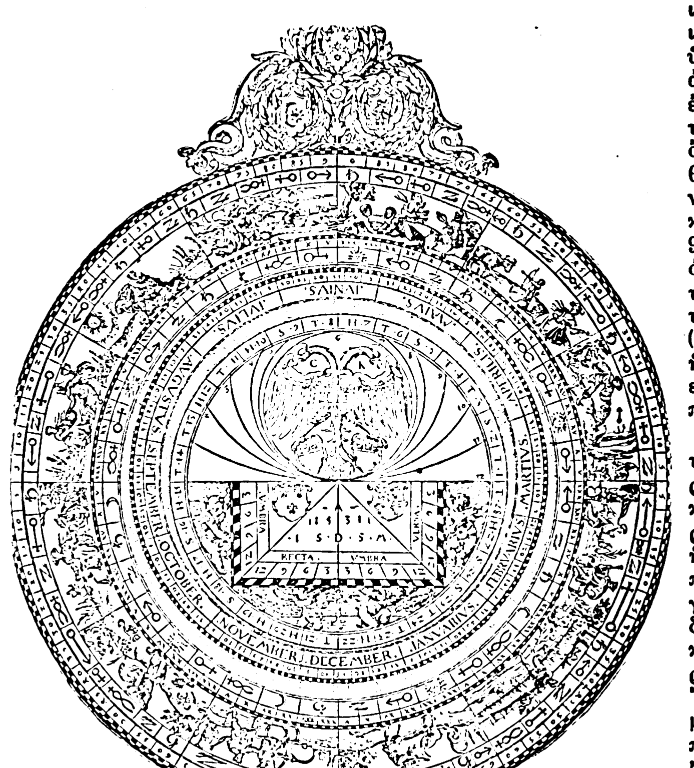

Ὡροσκόπιον πλουσίου ἀνδρὸς ἔτους 1531 καλλιτεχνικῶς ἐπεξειργασμένον.

πνευματικάς του ἱκανότητας. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων δύναται ἀκόμη νὰ τοῦ δώσῃ πληροφορίας καὶ περὶ ἰδιοσυγκρασίας, κράσεως, γεννήσεως, παιδικῆς ἡλικίας, ἱκανότητος ἐν τῇ ζωῇ, διαρκείας ζωῆς, ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος, γονέων, ἀδελφῶν, ἐρωτικῆς προδιαθέσεως, γάμου, συζυγικοῦ βίου, οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐπιχειρήσεων, κοινωνικῆς θέσεως, ἀπογόνων, ταξιδίων, φίλων, ἐχθρῶν, εὐνοϊκῶν καὶ δυσμενῶν καιρῶν, γενικῆς σταδιοδρομίας καὶ τῶν ἰδιαιτέρων ἐν αὐτῇ γεγονότων, τέλους τῆς ζωῆς, εἴδους καὶ περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας θὰ γίνῃ ὁ θάνατος.

Ἡ ἐξακρίβωσις τῶν σημείων τούτων ἐκτελεῖται διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς γενεθλιακῆς ὥρας, διὰ τῆς «*ὡροσκοπήσεως*» τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προσώπου. Ἡ σύνταξις τοῦ «ὡροσκοπίου» (βλ. λ.) τῆς γεννήσεως ἑνὸς ἀνθρώπου προϋποθέτει τὴν ἀναπαράστασιν τῆς θέσεως τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως, ἐκ ταύτης δὲ ἐξάγονται συμπεράσματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν παραδόσεων. Τὸ ἀποτέλεσμα δίδει ἀναντίρρητον εἰκόνα τῆς ζωῆς, οἵαν οὐδεμία ἄλλη προγνωστικὴ τοῦ μέλλοντος ἐπιστήμη δύναται νὰ παράσχῃ. Οὕτως ὁ ἀστρολόγος εἶναι συγχρόνως ὁ καλύτερος ψυχολόγος καὶ προφήτης.

Ἡ Ἀστρολογία ὡς μαντικὴ ἐπιστήμη.—Ἡ Ἀστρολογία παραδέχεται ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως τοῦ νηπίου, οἱ ἀστέρες ἐξασκοῦν ἐπ' αὐτοῦ μυστηριώδη ἐπίδρασιν καὶ τοῦ ὁρίζουν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ πεπρωμένον του. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς φύσεως τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν παρόντων ἀστέρων καὶ ἐκ τῆς σχετικῆς πρὸς ἀλλήλους θέσεώς των, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῆς «*ὄψεως*» τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ ἀστερισμοί. Πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι ἀνάγκη νὰ συντεθῇ τὸ ὡροσκόπιόν του, δηλαδὴ ν' ἀναπαρασταθῇ ἡ μορφὴ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεώς του. Ἐκ τοῦ οὕτω σχηματιζομένου πίνακος ἐξάγονται πρακτικὰ συμπεράσματα, ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων κανόνων. Πρὸς τοῦτο διαιρεῖται ὁ οὐράνιος θόλος εἰς δώδεκα διαμερίσματα δι' ἓξ μεγάλων κύκλων. Ταῦτα ὀνομάζονται «*οἶκοι τοῦ οὐρανοῦ*» καὶ ἀριθμοῦνται ἀπὸ τοῦ μέσου ἀριστεροῦ κατ' ἀνάδρομον φοράν, ἀντιστοιχοῦν δὲ ἕκαστος καὶ εἰς ἕνα τῶν ἀστερισμῶν τοῦ ζῳδιακοῦ. Ἐντὸς ἑκάστης θέσεως γράφεται τὸ ὄνομα ἢ τὸ σύμβολον τοῦ ἀστέρος τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸν ἀντίστοιχον οἶκον. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι κυρίαρχος καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀστέρος εἶναι ἐνταῦθα μεγαλυτέρα ἀπὸ οἱανδήποτε ἄλλην θέσιν, παρ' ὅλον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμερησίας περιφορᾶς ὁ ἀστὴρ διέρχεται διαδοχικῶς δι' ὅλων τῶν οἴκων. Μεταξὺ τῶν πλανητῶν ἄλλοι μὲν ἔχουν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν, ὡς ὁ Ζεύς, ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Σελήνη· ἄλλοι δυσμενῆ, ὡς ὁ Κρόνος καὶ ὁ Ἄρης· ἄλλοι τέλος, ὡς ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἥλιος, ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν ἢ μὴ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

Ἐκ τῶν δώδεκα οἴκων ἕκαστος ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν: ὁ α′ εἶναι ὁ οἶκος τῆς ζωῆς, ὁ β′ τοῦ πλούτου, ὁ γ′ τῶν ἀδελφῶν, ὁ δ′ τῶν συγγενῶν, ὁ ε′ τῶν τεχνῶν, ὁ στ′ τῆς ὑγείας, ὁ ζ′ τοῦ γάμου, ὁ η′ τοῦ θανάτου, ὁ θ′ τῆς θρησκείας, ὁ ι′ τῶν τιμῶν, ὁ ια′ τῶν φίλων καὶ ιβ′ τῶν ἐχθρῶν. Ὅλοι οἱ οἶκοι ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀστέρων, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο ἐντὸς αὐτῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν μεταξύ των σχετικῶν θέσεων. Ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ γωνία τῶν ὀπτικῶν των ἀκτίνων ποικίλλει ἀπὸ 0° (σύμπτωσις), 60°, 90°, 120° ἢ 180° (ἀντίθεσις) οἱ ἀστέρες παρουσιάζουν διαφορετικὰς ὄψεις. Ἐκ τῶν ὄψεων τούτων ἡ τρίτη (90°) καὶ τελευταία (180°) εἶναι δυσμενοῦς ἐπιρροῆς, ἡ δευτέρα (60°) καὶ πέμπτη (120°) εἶναι εὐμενοῦς καὶ ἡ πρώτη (σύμπτωσις) θεωρεῖται ἀδιάφορος.

Οὕτως, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἐξεταζομένην στιγμὴν ὁ Ἄρης εὑρίσκεται παρὰ τὸν ὁρίζοντα καὶ ὅτι συγχρόνως ὁ Κρόνος εὑρίσκεται παρὰ τὸν μεσημβρινόν, ἡ ὄψις τῶν δύο τούτων ὀλεθρίων πλανητῶν εἶναι 90° καὶ ἡ πρόγνωσις εἶναι δυσμενεστάτη, ἰδίᾳ διὰ τὸν πρῶτον καὶ τέταρτον οἶκον, ἤτοι τὴν ζωὴν τοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ τῶν τέκνων του. Ἄλλαι ὅμως ὄψεις δύνανται νὰ μετριάσουν τὴν δυσμένειαν τῆς προγνώσεως, ἂν π.χ. ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρίσκωνται ἐν ἀντιθέσει, ἰδίᾳ ἂν εἷς ἐξ αὐτῶν εὑρίσκεται κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐντὸς τοῦ οἴκου τοῦ ὁποίου κυριαρχεῖ.

Τέλος ὄχι μόνον ἑκάστη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν προστασίαν ἑνὸς πλανήτου, ἀλλὰ καὶ ἑκάστη ὥρα τῆς ἡμέρας. Ὁ κυρίαρ-

Digitized by Google

χος τῆς ὥρας ἀστὴρ εὑρίσκεται διὰ τῆς μετρήσεως τῶν πλανητῶν ἀνὰ 5 κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἤδη σειράν, ἀρχομένης τῆς μετρήσεως ἀπὸ τοῦ πλανήτου τῆς ἡμέρας. Οὕτω κατὰ τὴν Τρίτην ἡ 1η ὥρα ἀνήκει εἰς τὸν Ἄρην, ἡ 2α εἰς τὸν Ἥλιον, ἡ 3η εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἡ 4η εἰς τὸν Ἑρμῆν, ἡ 5η εἰς τὴν Σελήνην, ἡ 6η εἰς τὸν Κρόνον, ἡ 7η εἰς τὸν Δία, κ. ο. κ., ἡ 24η εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ ἡ 25η ἢ ἡ 1η τῆς Τετάρτης εἰς τὸν Ἑρμῆν.

Ἡ Ἀστρολογία ἐν τῇ σημερινῇ ἐπιστήμῃ.— Ἡ συσχέτισις τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τελούμενα δὲν εἶναι τελείως αὐθαίρετος. Ἡ ἐπιστροφὴ ἀστερισμῶν τινων ἐπὶ ὡρισμένων σημείων τοῦ οὐρανοῦ συμπίπτει μὲ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τὴν ἐπανάληψιν ὡρισμένων ἀτμοσφαιρικῶν ρευμάτων. Αἱ παλίρροιαι τῶν ὠκεανῶν ὑφίστανται περιοδικὰς μεταβολὰς τῆς ἐντάσεώς των, ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰς φάσεις τῆς σελήνης. Αἱ ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους ἀλλοιώσεις τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν προκαλοῦν ἀλλοιώσεις εἰς τὴν ὀργανικὴν ζωὴν τῶν ζῴων καὶ φυτῶν. Ἐκτὸς τῶν ἐπιδράσεων τούτων, ὀφειλομένων εἰς τὴν κανονικότητα τῆς ἡλιακῆς περιφορᾶς, ὑπάρχουν καί τινες συμπίπτουσαι πρὸς τὴν τῆς σελήνης: ἡ ἔμμηνος ροὴ ἀναφαίνεται ἑκάστην τετάρτην ἑβδομάδα, ἤτοι ἀνὰ ἕνα σεληνιακὸν μῆνα. Τέλος καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς προδιατίθεται εὐκολώτερον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀσθενείας τινάς. Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τῆς ἀστρολογίας τὰς μὲν πραγματικὰς ἐπιδράσεις τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῆς γῆς ἐξετάζει ἰδιαιτέρα ἐπιστήμη, ἡ Μετεωρολογία (βλ. λ.), τὰς δὲ κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων ἡ Ἀστρονομία (βλ. λ.). Σχετικῶς μὲ τὴν τῶν μετάλλων ἔρευναν βλ. καὶ λ. ἀλχημεία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένων: *Mensinga* Ueber ältere und neuere Astrologie 1872 — *Mayer* Handbuch der Astrologie 1891. — *M. Berthelot.* Ἡ τῆς Ἀλχημείας γένεσις. Μεταφ. *Μ. Στεφανίδου* 1906. — *Boll* Steruglaube und Sterndentung 1918. — *H. Winckler* Die babylonische Geisteskultur 1919. — *A. M. Grimm* Astrologie 1920.— *R. Henseling* Werden und Wesen der Astrologie 1924. Α. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

— [ΑΡΧ.] Διὰ τῆς λέξεως *Ἀστρολογία* ἐχαρακτηρίζετο ἐπὶ πολλοὺς ἐν τῇ ἀρχαιότητι αἰῶνας ἡ ὅλη ἐπιστήμη τοῦ οὐρανοῦ, ταύτην δὲ μεταχειρίζεται ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκλειστικῶς: «ἀστρολογίας... ἣν δὴ καὶ ἀστρονομίαν τινὲς καλοῦσιν» (*Σεξτος Ἐμπειρικός,* Πρὸς ἀστρολόγους, 339). Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μέχρι τοῦ Σιμπλικίου, ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης μεταχειρίζονται τὴν λέξιν: Ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομνημονεύματα, Δ', ζ'. 4)· ὁ Ἀριστοτέλης («Σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα... περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κινεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα, τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρείσθω», Περὶ Οὐρανοῦ, Β'. θ'-ι')· ὁ Εὐκλείδης (Σχόλια, πρότ. ιβ')· ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (Ἱστορ. Βιβλιοθ. Α', 50)· ὁ Λουκιανὸς (Περὶ τῆς ἀστρολογίης)· Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς (Πρὸς ἀστρολόγους 339)· Πρόκλος ὁ Διάδοχος (εἰς τὰ *Εὐκλείδους* Στοιχεῖα, Β'. 24)· κ. ἄ. π.

Ὡς συνώνυμος *προνοητικῆς δεισιδαιμονίας,* ἡ λέξις ἀπαντᾷ, μεταξὺ ἄλλων, παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ (Βιβλ. Ἱστορική, Β'. 30,31) καὶ παρὰ Πρόκλῳ τῷ Διαδόχῳ (εἰς τὸν ἐν Πολιτείᾳ [τοῦ Πλάτωνος] μῦθον. 164 r). Ε. Μ. Α.

ἀστρολογικός,—*ή,*—*όν*· ὁ εἰς τὴν ἀστρολογίαν ἀναφερόμενος: «ἀστρολογικαὶ παρατηρήσεις» || παρ' ἀρχαίοις *ἀστρολογικὸς* (ὑπονοητ. *φιλόσοφος*) ἐσήμαινεν ὅ,τι καὶ ἡ λέξις *ἀστρονόμος.*

ἀστρολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ ἐκ τῆς μελέτης καὶ ἐξετάσεως τῶν ἀστέρων προλέγων τὰ μέλλοντα (βλ. λ. ἀστρολογία).

— [*Ἀρχ.*] Ἡ λέξις εἶχε κατ' ἀρχὰς τὴν σημασίαν *ἀστρονόμος.* Οὕτω εὑρίσκομεν αὐτὴν παρ' Ἀρχιμήδει (Ψαμμίτης, Α' 8), παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ (Πρὸς ἀστρολόγους, 339), καὶ παρὰ Σιμπλικίῳ (Εἰς Ἀριστοτέλους περὶ Οὐρανοῦ, Β' 14,240 α). Ὁ Γεμῖνος ὁμοίως μεταχειρίζεται αὐτήν.

Ὑπὸ τὴν σημασίαν δεισιδαίμονος προφήτου, ἡ λέξις ἀπαντᾷ, ἀναμεταξὺ ἄλλων, παρὰ τῷ Διαδόχῳ Πρόκλῳ (Σχόλια, 151 r). Ἡ δυσμενὴς αὕτη σημασία ἐπῆλθε μετὰ Χριστόν. Ε. Μ. Α.

ἀστρολογῶ (—*έω*)· ἀσκῶ τὴν ἀστρολογίαν. ἀναζητῶ τὰ μέλλοντα ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀστέρων.

ἀστρόλομον (τὸ) (Astrolomum) Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐπακριδιδῶν* Διακρίνονται ἐκ τῶν πολυκλαδωτῶν καὶ ἀφθόνων εἰς φύλλα καυλῶν των. Γνωστὰ εἴδη τινὰ ἰθαγενῆ τῆς Νέα Ὀλλανδίας. Δ. Ν. Π.

ἀστρομαντεία (ἡ)· τὸ ἀπὸ τῶν ἄστρων μαντεύεσθαι, τὸ προλέγειν τὰ μέλλοντα ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἄστρων (βλ. καὶ λ. ἀστρολογία)

ἀστρομάντις (ὁ) (ἀρχ. *ἀστρόμαντις*)· ὁ ἀπὸ τῶν ἄστρων μαντευόμενος, ὁ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἄστρων προλέγων τὰ μέλλοντα.

Ἀστρομετεωρολογία· βλ. Μετεωρολογία.

ἀστρομετρία ἢ *ἀστροφωτομετρία* καὶ *ἀστρόμετρον* ἢ *ἀστροφωτόμετρον*· βλ. φωτομετρία, φωτόμετρον.

ἄστρομμα (τὸ) (Astromma) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἀκτινοζῴων πρωτοζῴων, τοῦ ὁποίου λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τριπολίτιδος γῆς τοῦ Barbados, σχηματισθέντων κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστρομύελον (τὸ) (Astromyelon) [*Παλαιοφυτ.*]. Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τοῦ Williamson εἰς τὰς μεμονωμένως εὑρισκομένας ἀπολιθωμένας ρίζας τῶν φυτῶν καλαμιτῶν (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἄστρον (τό)· ἄλλος τύπος τοῦ *ἀστήρ, ἀστέρι* καὶ *ἄστρι*· «μιλῶ μὲ τ' ἄστρα», «ὁ κάμπος μὲ τὰ λούλουδα, ὁ οὐρανὸς μὲ τ' ἄστρα».

— [*Ἀρχ.*] Ἡ λέξις παρ' ἀρχαίοις εἶχε διπλῆν σημασίαν: α') *ἀστερισμοῦ,* β') *οὐρανίου σώματος ἁπλοῦ.*

Α') Ἀστερισμός. Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος λέγει: «Ἄστρον δὲ τὸ ἐκ πολλῶν ἀστέρων σύστημα, ὡς ἡ Ἀνδρομέδα ἢ ὁ Κένταυρος. Οἶδε δὲ τὴν διαφορὰν [μετὰ τῆς λέξεως ἀστὴρ] καὶ Ἄρατος.» (Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου φαινόμενα, ιδ'). Ἀνάλογα τούτοις γράφει καὶ ὁ Διάδοχος Πρόκλος: «Τίνα μὲν τῶν ἄστρων ἀστέρας ἔχει πάντας ἀγαθοποιούς;» (Μέλισσα εἰς τὸν ἐν Πολιτείᾳ [τοῦ *Πλάτωνος*] λόγον τῶν μουσῶν 96 v).

Β') Ἁπλᾶ οὐράνια σώματα. Ταῦτα εἶναι:

α') *ἀπλανῆ:* «Ὅσ' ἀπλανῆ τῶν ἄστρων» (*Πλάτωνος* Τίμαιος, ιβ' 40 b κ.ἄ.).

β') *πλανητά, τρεπόμενα, πλάνην ἴσχοντα.* Ταῦτα εἶναι οἱ πλάνητες (πλανῆται): «Πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλανητὰ» (*Πλάτωνος* Τίμαιος, 38 C). «Τὰ δὲ τρεπόμενα καὶ πλάνην ἴσχοντα» (*Πλάτωνος* Τίμαιος 40 B). Ε. Μ. Α.

— [*Ἀλχημ.*] Ἐν τῇ Ἀλχημείᾳ καλεῖται *ἄστρον* ἡ πύρινος οὐσία, ἥτις χρησιμεύει ὡς ἀρχὴ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς γενέσεως παντός. Ἡ οὐσία αὕτη ἀφ' ἑαυτῆς τείνει πάντοτε εἰς τὴν γένεσιν, ἔχουσαν ὡς ἐπίκουρον τὴν ἀπανταχοῦ ἐπικρατοῦσαν οὐρανίαν θερμότητα, ἥτις διὰ τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς τῶν πάντων καθίσταται τὸ κύριον αἴτιον τῆς αὐτομάτου γενέσεως.

Μεταφορικῶς οἱ Ἑρμειακοὶ φιλόσοφοι ὑπεδήλουν διὰ τῆς λέξεως ταύτης τὴν νέαν ἰδιότητα ἢ δύναμιν πράγματός τινος, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε ταύτην ἔν τινι τῶν σταδίων τῆς προπαρασκευῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου, οἷον «ἄστρον τοῦ ἅλατος», «ἄστρον τοῦ ὑδραργύρου» κλπ. Δ. Π. Κ.

ἀστρόνη (ἡ) (Astrone) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τερεβινθοειδῶν,* περιλαμβάνον ρητινοφόρα δένδρα τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ἀστρόνι [*Γεωγρ.*]. Ὁ μείζων καὶ ὁ κανονικωτέρου σχήματος κρατὴρ τῶν ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ κόλπου τοῦ Ποτζουόλι (Pozzuoli) ἐν συστάδι εὑρισκομένων. Ἡ διάμετρός του εἶναι 2 περίπου χιλιομέτρων, ἁμαξιταὶ δὲ ὁδοὶ διαθέουσι τὸν ἡσυχάζοντα τό γε νῦν ἔχον πυθμένα του, ὃν ὀνομάζουσι Real Caccia degli Astroni. Εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως τῶν πόλεων Camaldoli καὶ Pozzuoli, ἀπέχων ἐξ ἑκάστης 3 χιλιόμετρα ὁριζοντιογραφικῶς. Αἱ συντεταγμέναι τοῦ κέντρου του εἶναι: πλάτ. 40° 50' $^{2}/_{3}$ καὶ μῆκ. 14°09' Ἀν. κατὰ τὸν ἀγγλ. χάρτ. 1728: Gulf of Naples καὶ 1400* Pozzuoli bay. Σ. Ε. Λ.

ἀστρονία (ἡ) (Astronie) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μελαστοματιδῶν,* περιλαμβάνον τρία εἴδη ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Ἀστρονομία (ἡ). Καλεῖται οὕτω (ἐκ τοῦ *ἄστρον καὶ νέμειν*) ἡ ἐπιστήμη ἡ ὁποία ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην τοῦ σύμπαντος ἤτοι τῆς Γῆς καὶ τῶν διαφόρων ἀστέρων. Ἡ λέξις ἀπαντᾷ ἤδη ἐν Ὀρφικῷ ὕμνῳ, μεταχειρίζονται δ' αὐτὴν ὁ Ἀριστοφάνης (Νεφέλαι στ. 201), ὁ Πλάτων (αὐτὴν καὶ μόνην ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς μελέτης τοῦ οὐρανοῦ, π.χ. ἐν Πολιτείᾳ ζ', 530), ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωματέων, στ' 11), Πρόκλος ὁ Διάδοχος (εἰς *Πλάτων* Τίμαιον Α' 13 F), ὁ Σιμπλίκιος (εἰς *Ἀριστοτ.* περὶ Οὐρανοῦ, Α' καὶ 38 b), ὁ Σουΐδας κλπ.

Ἡ λέξις φαίνεται ἔχουσα ἄλλοτε καὶ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς Ἀστρολογίας: «Ἀστρονομία· ἡ τῶν ἄστρων διανομή· πρῶτοι Βαβυλώνιοι ταύτην ἐφεῦρον (κατὰ τὸν *Λουκιανὸν* ἀντιθέτως οἱ πρῶτοι ἀστρονόμοι ἦσαν Αἰθίοπες καὶ Αἰγύπτιοι) διὰ Ζωροάστρου· μεθ' ὧν καὶ Ὀστάνης· οἳ ἐπέστησαν τῇ οὐρανίᾳ κινήσει τὰ περὶ τοὺς τικτομένους συμβαίνειν· ἀφ' ὧν Αἰγύπτιοι καὶ Ἕλληνες ἐδέξαντο» (*Σουΐδας,* ἐν λέξει).

Ἡ Ἀστρονομία εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ἴσως τῶν ἐπιστημῶν δοθέντος, ὅτι πολλὰ θέματα περὶ ὧν πραγματεύεται, ὡς λ. χ. τὰ φαινόμενα τῆς κανονικῆς ἐναλλαγῆς τῆς ἡμέρας πρὸς τὴν νύκτα, τῆς διαδοχῆς τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, τῆς ἐπαναλήψεως τῶν φάσεων τῆς Σελήνης κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐντὸς ὡρισμένου χρονικοῦ διαστήματος κτλ. εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν τῶν πρώτων ἀνθρώπων καὶ ἐσχετίσθησαν ὑπ' αὐτῶν ἀμέσως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνικῆς των ζωῆς. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους θεωρεῖται ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμη τῆς ἀκριβείας, ἐξυπηρετουμένη δὲ διὰ τῶν ἤδη ἐν χρήσει τελειοτάτων ὀργάνων καὶ βοηθουμένη ὑπὸ τῶν ἐπιτελεσθεισῶν μέχρι τοῦδε τεραστίων προόδων τῶν συγγενῶν αὐτῇ ἐπιστημῶν, τῆς Φυσικῆς, τῆς Χημείας καὶ τῶν Μαθηματικῶν, ἔχει ἐξιχθῇ εἰς μέγαν βαθμὸν ἀναπτύξεως. Ἂν καὶ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὴ ἐπιστήμη ἡ Ἀστρονομία, ἐν τούτοις προσφέρει σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἀεροπλοΐαν, εἰς τὴν γεωδαισίαν καὶ εἰς τὰς διαφόρους βιομηχανίας καὶ τὰς τέχνας, αἵτινες, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀστρονομικῶν ἀνακαλύψεων, ἔταμον νέας κατευθύνσεις ἀναπτύξεως καὶ προόδου.

Ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ πρὸς ὃν κατευθύνονται αἱ ἀστρονομικαὶ ἔρευναι, ἡ Ἀστρονομία δύναται νὰ διακριθῇ εἰς δύο μεγάλους κλάδους: α') Τὴν *Ἀστρομετρίαν* ἢ *Ἀστρονομίαν θέσεως,* ἥτις σκοπὸν ἔχει τὸν προσδιορισμὸν τῶν θέσεων, τῶν κινήσεων, τῶν διαστάσεων καὶ τῶν ἀμοιβαίων ἐπιδράσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων διὰ τῆς ἕλξεως, τῆς ἀκτινοβολίας ἢ οἱασδήποτε ἄλλης ἐνεργείας· καὶ β') Τὴν *Ἀστροφυσικὴν* ἢ *Φυσικὴν Ἀστρονομίαν,* ἥτις ὡς σκοπὸν ἔχει τὴν μελέτην τῆς φυσικῆς καταστάσεως καὶ τῆς χημικῆς συστάσεως τῶν ἄστρων (βλ. λ. Ἀστροφυσική).

Ἅπαντα τὰ οὐράνια σώματα διακρίνονται ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: α') εἰς *αὐτόφωτα,* ἅτινα εἶναι ὁρατὰ ἐκ τοῦ φωτὸς ὅπερ ἐκπέμπουσι πρὸς ἡμᾶς, ὡς ὁ Ἥλιος, οἱ λοιποὶ ἀπλανεῖς καὶ οἱ νεφελοειδεῖς καὶ β') εἰς *ἑτερόφωτα,* ἅτινα ἐκπέμπουσι πρὸς ἡμᾶς τὸ φῶς ὅπερ δέχονται ἀπὸ ἄλλων σωμάτων. Τὰ αὐτόφωτα σώματα εἶναι δύο εἰδῶν: *ἀπλανεῖς ἀστέρες* καὶ *νεφελοειδεῖς.*

Οἱ ἀπλανεῖς ἔχουσιν ἐν γένει σχῆμα σφαιρικὸν ὡς καὶ ὁ Ἥλιος, ἐνῷ οἱ νεφελοειδεῖς ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχῆμα ἀκανόνιστον. Κατ' ἄλλην διάκρισιν τὰ οὐράνια σώματα διακρίνονται εἰς δύο ἀνισοπληθεῖς ὁμάδας, ὧν ἡ πρώτη ἀποτελεῖ τὸ *ἡλιακὸν σύστημα,* συγκείμενον ἐκ τοῦ Ἡλίου, τῶν πλανητῶν καὶ τῶν δορυφόρων αὐτῶν, καὶ ἡ δευτέρα τὸν ὑπόλοιπον *ἀστρικὸν κόσμον.*

Ἰδέαν περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἡ ἐλαχίστη ἀκόμη ἀπόστασις μεταξὺ δύο διακεκριμένων ἀπ' ἀλλήλων ἀπλανῶν εἶναι χιλιάδας φορὰς μεγαλυτέρα τῶν διαστάσεων ὁλοκλήρου τοῦ ἡμετέρου συστήματος. Μεταξὺ τῆς τροχιᾶς τοῦ ἀπωτάτου ἀπὸ τοῦ Ἡλίου πλανήτου τοῦ *Ποσειδῶνος,* καὶ τοῦ ἐγγυτάτου γνωστοῦ ἀπλανοῦς παρεμβάλλεται τεραστία ἀπόστασις καὶ διάστημα ἐν τῷ ὁποίῳ δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι μετ' ἀπολύτου πεποιθήσεως ἐὰν περιφέρωνται ἄλλα σώματα πλὴν κομητῶν τινων. Μολονότι ὅμως οἱ κομῆται οὗτοι ἐν τῇ διαγραφῇ τῆς τροχιᾶς των ἀπομακρύνονται πολλάκις πολὺ πέραν τῆς τροχιᾶς τοῦ Ποσειδῶνος, ἐν τούτοις εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ ἡμετέρου συστήματος καὶ τοῦ ἐγγυτάτου ἀπλανοῦς ἀπόστασις εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα τῆς ἀποστάσεως τοῦ σημείου, μέχρις οὗ ἐξικνοῦνται αἱ τροχιαὶ τῶν τοιούτων κομητῶν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἀπεσπῶντο οὗτοι ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος, ἐὰν ἐγειτνίαζον πρὸς ἄλλους Ἡλίους.

Ἐπειδὴ ἡ μελέτη τῶν ἄστρων συνίσταται ἐκ δύο σταδίων, ἤτοι ἐκ τῆς συλλογῆς στοιχείων διὰ παρατηρήσεων καὶ ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπεξεργασίας αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἡ Ἀστρονομία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο μεγάλους κλάδους: εἰς τὴν *Πρακτικὴν* καὶ εἰς τὴν *Θεωρητικὴν Ἀστρονομίαν.* Αἱ μεγάλαι ἐν τούτοις πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης, ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐπέβαλον τὴν διαίρεσιν αὐτῆς: α') εἰς *Πρακτικὴν Ἀστρονομίαν,* β') εἰς *Σφαιρικὴν Ἀστρονομίαν,* γ') εἰς *Οὐράνιον Μηχανικήν,* δ') εἰς *Φυσικὴν Ἀστρονομίαν* καὶ ε') εἰς *Στατιστικὴν Ἀστρονομίαν.*

Πρακτικὴ Ἀστρονομία.—Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς Ἀστρονομίας, ὁ ὁποῖος πραγματεύεται περὶ τῶν ὀργάνων, ἅτινα μεταχειριζόμεθα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων, περὶ τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῶν μεθόδων, καθ' ἃς τὰ ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἐξαγόμενα στοιχεῖα ὑποβάλλονται εἰς λογισμὸν πρὸς λύσιν τῶν ἑκάστοτε προτιθεμένων ἡμῖν ἀστρονομικῶν προβλημάτων. Αἱ μεγάλαι πρόοδοι τῆς Ἀστρονομίας χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁπότε ἐμελετήθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν αἱ ἰδιότητες τοῦ φωτὸς καὶ οἱ διέποντες τὴν μετάδοσιν αὐτοῦ νόμοι. Ὡς βάσις τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων λαμβάνεται ὁ νόμος καθ' ὃν αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες διαδίδονται ἐν τῷ διαστήματι εὐθυγράμμως. Τὸ σπουδαιότατον τῶν προβλημάτων τῆς Πρακτικῆς Ἀστρονομίας συνίσταται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως,

Digitized by Google

ἤτοι τῶν *συντεταγμένων* ἑκάστου οὐρανίου σώματος, θεωρουμένου ὡς σημείου τῆς οὐρανίου σφαίρας. Ἐκ τῶν τριῶν συντεταγμένων, αἵτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς προσδιορισμὸν τῆς θέσεως σημείου ἐν τῷ χώρῳ, ἡ μία, ἤτοι τὸ μῆκος τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος ἢ ἡ ἀπόστασις τοῦ παρατηρουμένου ἀστέρος, δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ δι᾽ ἀπ᾽ εὐθείας μετρήσεως, ἀλλ᾽ ἐξάγεται διὰ συνδυασμοῦ ἐμμέσων μετρήσεων καὶ φυσικῶν θεωριῶν. Προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων δύο, δι᾽ ὧν καθορίζεται ἡ διεύθυνσις πρὸς ἣν εὑρίσκεται τὸ πρὸς παρατήρησιν σῶμα, αὗται προσδιορίζονται δι᾽ ἀμέσων μετρήσεων τῇ βοηθείᾳ μεθόδων, ἐφ᾽ ὧν στηρίζεται ἥ τε κατασκευὴ καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀστρονομικῶν ὀργάνων. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν συστημάτων συντεταγμένων ὡς βασικὸς ἄξων λαμβάνεται ἡ *κατακόρυφος* τοῦ παρατηρητοῦ, ἤτοι ἡ διεύθυνσις τῆς βαρύτητος ἐν τῷ σημείῳ τῆς παρατηρήσεως, ἢ μᾶλλον ἡ συνισταμένη τῆς ἕλξεως πρὸς τὸ κέντρον τῆς Γῆς, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν φυγόκεντρον δύναμιν, ἥτις ἀναπτύσσεται λόγῳ τῆς περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα αὐτοῦ περιστροφῆς τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ὁ εὐκολώτερος τρόπος προσδιορισμοῦ τῆς διευθύνσεως τῆς κατακορύφου εἶναι ὁ διὰ τοῦ νήματος τῆς στάθμης. Σήμερον ἐν τούτοις μεταχειριζόμεθα πρὸς τοῦτο μεθόδους παρεχούσας πολὺ ἀκριβέστερα ἐξαγόμενα, ἤτοι τὴν διὰ τοῦ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου καὶ τὴν δι᾽ ἀεροστάθμης. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ᾽ ἣν ἡ ἐπιφάνεια ἠρεμοῦντος ὑγροῦ εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς βαρύτητος καὶ συνεπῶς ὁριζοντία.

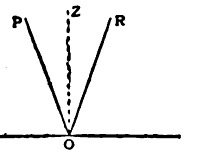

Σχ. 1.

Ἐὰν ὑγρὰ ἐπιφάνεια μεγάλης ἐκτάσεως ὑποτεθῇ καμπύλη, ἀλλ᾽ ὁμόκεντρος πρὸς τὴν Γῆν, τότε ἐπίπεδον ἐφαπτόμενον εἰς δοθὲν σημεῖον αὐτῆς θὰ ἀποτελῇ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὁρίζοντος. Τὸ πρόβλημα τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διευθύνσεως τῆς κατακορύφου δι᾽ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου στηρίζεται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ἀνακλάσεως. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι PO (σχ. 1) εἶναι ἡ διεύθυνσις ἀκτῖνος, ἥτις ἀπό τινος οὐρανίου ἢ γηΐνου σώματος προσπίπτει εἰς τὸ σημεῖον O τοῦ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου καὶ OR εἶναι ἡ ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἀνακλωμένη ἀκτίς, αἱ δύο αὗται ἀκτῖνες θὰ κεῖνται ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ μετὰ τῆς εὐθείας OZ, ἥτις εἶναι ἡ κάθετος ἐπὶ τὴν ἀνακλῶσαν ἐπιφάνειαν καὶ διχοτομεῖ τὴν γωνίαν POR. Ἐπειδὴ ἡ ἀκτὶς προσπτώσεως καὶ ἡ ἀκτὶς ἀνακλάσεως εἶναι συμμετρικαὶ πάντοτε, ὡς πρὸς τὴν κάθετον ἐπὶ τὴν ἀνακλῶσαν ἐπιφάνειαν, ὅσῳ τὸ P πλησιάζει πρὸς τὸ Z, τόσῳ καὶ τὸ R θὰ πλησιάζῃ πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ ἂν τὸ σημεῖον P μετακινηθῇ ἄνωθεν του ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου, οὕτως ὥστε ἡ ἀνακλωμένη ἀκτὶς νὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν προσπίπτουσαν, τότε ἐπειδὴ τὰ σημεῖα P καὶ R θὰ ἔχωσι συμπέσει μετὰ τοῦ Z, αἱ εὐθεῖαι OP καὶ OR θὰ ἔχωσι ταυτισθῇ μετὰ τῆς κατακορύφου OZ. Συνεπῶς διὰ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν διεύθυνσιν τῆς κατακορύφου δι᾽ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου, ἀρκεῖ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν διεύθυνσιν καθ᾽ ἣν ἡ *ἀκτὶς προσπτώσεως* καὶ ἡ *ἀκτὶς ἀνακλάσεως* συμπίπτουσι. Γνωστῆς οὔσης τῆς διευθύνσεως τῆς κατακορύφου, εὑρίσκομεν τὴν *ζενιθίαν ἀπόστασιν* ἑνὸς οἱουδήποτε οὐρανίου σώματος προσδιορίζοντες τὴν γωνίαν, ἣν ἡ πρὸς αὐτὸ ὀπτικὴ ἀκτὶς σχηματίζει μετὰ τῆς κατακορύφου.

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ τρόπου καθ᾽ ὃν προσδιορίζεται ἡ διεύθυνσις τῆς κατακορύφου δι᾽ ἀεροστάθμης, ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σωλὴν αὐτῆς MN (σχ. 2) στηρίζεται ἐπὶ ἄξονος OZ, πέριξ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ἐκτελέσῃ πλήρη περιστροφήν. Ἐὰν ὁ ἄξων ἔχῃ τοιαύτην διεύθυνσιν, ὥστε τοῦ σωλῆνος τῆς ἀεροστάθμης ἐκτελοῦντος πλήρη περὶ αὐτὸν περιστροφὴν ἡ φυσαλὶς νὰ μένῃ ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπὶ τοῦ σωλῆνος ἠριθμημένης κλίμακος, τότε προφανῶς ὁ ἄξων οὗτος OZ εἶναι ὄντως κατακόρυφος. Πᾶσα ἐκτροπὴ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κατακορύφου προδίδεται ἐκ τῆς μεταθέσεως τῆς φυσαλίδος τῆς ἀεροστάθμης, ἥτις δύναται νὰ μετρηθῇ διὰ τῆς κλίμακος αὐτῆς.

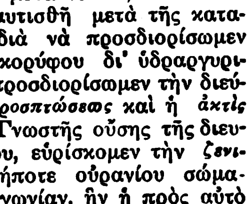

Σχ. 2.

Ἐν τῇ πράξει δὲν ὑπάρχει πάντοτε ὁ ἄξων OZ, ἀλλὰ περιστρέφομεν τὸν σωλῆνα τῆς ἀεροστάθμης κατὰ 180° περὶ ἄξονα νοητόν, ἔχοντα τὴν διεύθυνσιν τῆς κατακορύφου, ἤτοι ἐναλλάσσομεν τὸ δεξιὸν πρὸς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον αὐτοῦ καὶ λαμβάνομεν τὰ ἑκάστοτε ἀναγνώσματα τῆς κλίμακος πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦσι τὰ ἄκρα τῆς φυσαλίδος. Ἡ μετάθεσις τῆς φυσαλίδος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παρέχει τὸ διπλάσιον τῆς ἀπὸ τῆς κατακορύφου ἐκτροπῆς τοῦ νοητοῦ ἄξονος περιστροφῆς τῆς ἀεροστάθμης ἢ τὴν πρὸς ὁρίζοντα κλίσιν τοῦ ἄξονος MN τοῦ σωλῆνος αὐτῆς.

Τὸ πρόβλημα τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως οὐρανίου τινὸς σώματος ἀνάγεται ἤδη εἰς τὴν μέτρησιν τῆς γωνίας ἣν σχηματίζει ἡ πρὸς αὐτὸ ὀπτικὴ ἀκτις μετὰ της διευθύνσεως τῆς κατακορύφου. Ἡ μέτρησις αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ δύο ὀργάνων, τῆς διόπτρας καὶ τοῦ διῃρημένου κύκλου.

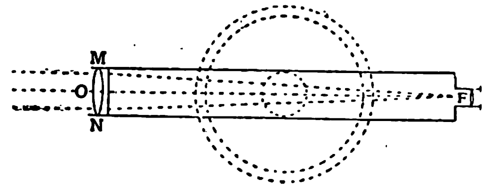

Σχ. 3.

Ἔστω ὅτι OF (σχ. 3) παριστᾷ τὴν τομὴν διόπτρας ἧς ὁ ἀντικειμενικὸς φακὸς εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν MN. Αἱ ἔκ τινος ἀστέρος, εὑρισκομένου εἰς ἄπειρον ἀφ᾽ ἡμῶν ἀπόστασιν, λαμβανόμεναι παράλληλοι ἀκτῖνες συγκεντροῦνται ὑπὸ τοῦ φακοῦ τούτου εἰς τὴν ἑστίαν αὐτοῦ F, ἤτοι εἰς σημεῖόν τι κείμενον ἐπὶ τοῦ ἑστιακοῦ ἐπιπέδου τῆς διόπτρας. Ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τούτῳ ὑπάρχει ζεῦγος νημάτων ἐξ ἀράχνης, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ καθέτων ἐπ᾽ ἄλληλα. Ἐὰν διευθύνωμεν τὴν διόπτραν οὕτως ὥστε νὰ βλέπωμεν τὸν ἀστέρα ἐπὶ τῆς κοινῆς τομῆς τῶν δύο νημάτων τοῦ σταυρονήματος, τότε ὁ ἀστὴρ κεῖται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τῆς διόπτρας, ἤτοι ἐπὶ τῆς εὐθείας τῆς ἑνούσης τὸ κέντρον τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ μετὰ τοῦ κέντρου τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου. Ἐὰν ἤδη στρέψωμεν τὴν διόπτραν πρὸς δύο διάφορα οὐράνια σώματα, οὕτως ὥστε νὰ φέρωμεν ἀλληλοδιαδόχως ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυρονήματος, ἡ γωνιαία ἀπόστασις τῶν δύο τούτων σωμάτων θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν γωνίαν, καθ᾽ ἣν ἐστρέψαμεν τὴν διόπτραν ἵνα σκοπεύσωμεν τὸ ἓν σῶμα μετὰ τὸ ἄλλο. Ἡ γωνία αὕτη δύναται νὰ μετρηθῇ τῇ βοηθείᾳ κύκλου ἀνενδότως συνδεδεμένου μετὰ τῆς διόπτρας καὶ παραλλήλου πρὸς τὸν ὀπτικὸν ἄξονα αὐτῆς. Πᾶσα στροφὴ τοῦ κύκλου τούτου περὶ τὸ κέντρον αὐτοῦ κατά τινα γωνίαν, μετρεῖ ἀκριβῶς τὴν γωνίαν, ἥτις σχηματίζεται μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς τελικῆς θέσεως τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τῆς διόπτρας.

Τούτων τεθέντων ὁ προσδιορισμὸς τῆς ζενιθίας ἀποστάσεως οὐρανίου τινὸς σώματος ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτοῦ γραμμαῖς ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὑποθέσωμεν ὅτι OP (σχ. 4) παριστᾷ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος διόπτρας, ἐφωδιασμένης διὰ διῃρημένου κύκλου καὶ σκοπευούσης τυχόντα ἀστέρα P. Καλέσωμεν OZ ἄξονά τινα ἔχοντα τὴν διεύθυνσιν τῆς κατακορύφου, περὶ ὃν δύναται νὰ περιστραφῇ ἡ διόπτρα μετὰ τοῦ κύκλου αὐτῆς. Ἀφοῦ σκοπεύσωμεν τὸν ἀστέρα P καὶ φέρωμεν αὐτὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυρονήματος, λαμβάνομεν τὸ εἰς τὴν διεύθυνσιν OP ἀντιστοιχοῦν ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου, μεθ᾽ ὃ στρέφομεν τὸ ὄργανον κατὰ 180° περὶ τὸν ἄξονα OZ, ὁπότε ὁ ὀπτικὸς ἄξων τῆς διόπτρας θὰ λάβῃ τὴν διεύθυνσιν OQ, τοιαύτην ὥστε QOZ=ZOP. Ἐὰν ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ θέσει τοῦ ὀργάνου θελήσωμεν νὰ σκοπεύσωμεν πάλιν τὸν ἀστέρα P, δέον προφανῶς νὰ στρέψωμεν τὸν ὀπτικὸν ἄξονα αὐτῆς κατὰ γωνίαν QOP, ἥτις εἶναι διπλασία ἑκατέρας τῶν γωνιῶν QOZ καὶ ZOP. Μετροῦντες ἑπομένως διὰ τοῦ κύκλου τοῦ ὀργάνου τὴν γωνίαν QOP καὶ λαμβάνοντες τὸ ἥμισυ αὐτῆς, ἔχομεν τὴν ζενιθίαν ἀπόστασιν τοῦ ἀστέρος. Ἐὰν ὁ ἄξων OZ δὲν εἶναι ἐντελῶς κατακόρυφος, ἡ ἀπὸ τῆς κατακορύφου ἐκτροπὴ αὐτοῦ δύναται νὰ προσδιορισθῇ τῇ βοηθείᾳ ἀεροστάθμης, στερεωμένης ἐπὶ τοῦ ἄξονος τούτου ἢ καὶ ἐπὶ τῆς διόπτρας. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ζενιθία ἀπόστασις ἰσοῦται πρὸς τὸ διὰ τοῦ κύκλου εὑρεθὲν τόξον, διωρθωμένον ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς ἀεροστάθμης παρεχομένης κλίσεως τοῦ ἄξονος OZ πρὸς τὸν ὁρίζοντα.

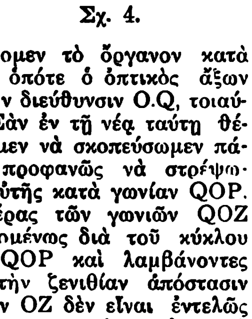

Σχ. 4.

Ὁσάκις ἀντὶ ἀεροστάθμης διαθέτομεν ὑδραργυρικὸν κάτοπτρον, ἡ ζενιθία ἀπόστασις ἀστέρος εὑρίσκεται ὡς ἑξῆς: Σκοπεύομεν διὰ τῆς διόπτρας τὸ ὑδραργυρικὸν κάτοπτρον καὶ ἀφοῦ φέρωμεν τὰ νήματα τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου τῆς διόπτρας εἰς σύμπτωσιν μετὰ τῶν εἰδώλων αὐτῶν, λαμβάνομεν τὸ εἰς τὴν διεύθυνσιν ταύτην τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος ἀντιστοιχοῦν ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου. Ἐὰν ἤδη σκοπεύσωμεν τὸν ἀστέρα P, φέρωμεν αὐτὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυρονήματος καὶ λάβωμεν τὸ ἀντίστοιχον ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου, ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο τούτων ἀναγνωσμάτων θὰ ἔχωμεν τὴν γωνιαίαν ἀπόστασιν τοῦ ἀστέρος P ἀπὸ τοῦ ἀντικορύφου σημείου ἢ τοῦ Ναδίρ, ἤτοι τὴν γωνίαν NOP. Ἀφαιροῦντες ἐξ αὐτῆς 90° εὑρίσκομεν τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος ὕψους τοῦ ἀστέρος P, ἀφαιροῦντες δὲ ταύτην ἀπὸ 180° ἔχομεν τὴν ζητουμένην ζενιθίαν ἀπόστασιν ZOP.

Κατ᾽ ἀνάλογον τρόπον δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν *πολικὴν ἀπόστασιν* ἀστέρος εὑρισκομένου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ πόλου. Πρὸς τοῦτο σκοπεύομεν αὐτὸν κατὰ τὰς στιγμὰς καθ᾽ ἃς ἔχει τὸ μέγιστον καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος ὕψος, ἤτοι ἐν χρονικῷ διαστήματι 12 ὡρῶν. Ἡ γωνία ἡ σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος κατὰ τὰς δύο ταύτας διαδοχικὰς σκοπεύσεις ἀποτελεῖ τὸ διπλάσιον τῆς πολικῆς ἀποστάσεως τοῦ σκοπευομένου ἀστέρος. Προσδιορίσαντες τοιουτοτρόπως διὰ παρατηρήσεων παραπολίων ἀστέρων τὴν θέσιν τοῦ πόλου, ἤτοι τὸ *ἀνάγνωσμα τοῦ κύκλου* τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣν ἔχει ὁ ὀπτικὸς ἄξων ὅταν σκοπεύωμεν τὸν πόλον, δυνάμεθα δι᾽ ἀπ᾽ εὐθείας σκοπεύσεων οἱωνδήποτε ἀστέρων νὰ εὕρωμεν τὰς πολικὰς ἀποστάσεις αὐτῶν (βλ. λ. θεοδόλιχος, μεσημβρινὸς κύκλος).

Ἐν τῷ συστήματι τῶν *ἰσημερινῶν ἢ τῶν οὐρανογραφικῶν συντεταγμένων* ἡ μὲν *κατ᾽ ἀπόκλισιν γωνιαία ἀπόστασις* δύο σωμάτων προσδιορίζεται διὰ διαδοχικῶν σκοπεύσεων τῶν σωμάτων τούτων, ὁπότε ἡ διαφορὰ τῶν ἀντιστοίχων ἀναγνωσμάτων τοῦ κύκλου ἀποκλίσεων παρέχει τὸ ζητούμενον, ἡ δὲ *γωνιαία ἀπόστασις κατ᾽ ὀρθὴν ἀναφοράν*, διὰ τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται ἵνα τὰ δύο σώματα, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, διέλθωσι διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου ἢ τοῦ κέντρου τοῦ σταυρονήματος τῆς διόπτρας, διευθυνομένης σταθερῶς πρὸς ὡρισμένην τινὰ διεύθυνσιν. Ἡ εἰς χρόνον διαφορὰ αὕτη πολλαπλασιαζομένη ἐπὶ 15° παρέχει τὴν εἰς μοίρας γωνιαίαν ἀπόστασιν τῶν δύο σωμάτων κατ᾽ ὀρθὴν ἀναφοράν. Ἡ ἀρχὴ ἧς γίνεται ἐνταῦθα χρῆσις εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, δι᾽ ἧς δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν μεταξὺ δύο σταθμῶν ἀπόστασιν διὰ τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται ἵνα ἁμαξοστοιχία κινουμένη μετὰ γνωστῆς σταθερᾶς ταχύτητος φθάσῃ ἀπὸ τοῦ πρώτου σταθμοῦ εἰς τὸν δεύτερον. Ἡ σταθερὰ ταχύτης ἐν τῇ ἡμερησίᾳ κινήσει τῆς οὐρανίου σφαίρας ἰσοῦται πρὸς 15° καθ᾽ ὥραν. Συνήθως ἐν τῇ πρακτικῇ Ἀστρονομίᾳ ἀποφεύγομεν τὴν τροπὴν τοῦ χρόνου εἰς μοίρας, διότι αἱ ὀρθαὶ ἀναφοραὶ ἐκφράζονται εἰς χρόνον ὅπως καὶ αἱ ὡριαῖαι γωνίαι.

Ἅπασαι αἱ κατὰ διαφόρους τρόπους ἐπιτυγχανόμεναι μετρήσεις τῶν συντεταγμένων τῶν ἀστέρων παρέχουσι τὴν φαινομένην διεύθυνσιν, καθ᾽ ἣν τὰ οὐράνια ταῦτα σώματα παρατηροῦνται ὑπὸ τοῦ παρατηρητοῦ. Ἡ διεύθυνσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἡ πραγματική, διότι αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες τῶν ἄστρων ὑφίστανται ἐκτροπήν, συνεπείᾳ τῆς διαθλάσεως αὐτῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἀτμοσφαίρας.

Συνεπῶς παρίσταται ἀνάγκη διορθώσεως τῶν παρατηρήσεων ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης. Ἡ διόρθωσις αὕτη ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ, διότι ἡ πυκνότης τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας, λόγῳ τῆς μεταβαλλομένης συνεχῶς θερμοκρασίας τῶν διαφόρων στρωμάτων αὐτῆς, δὲν εἶναι πανταχοῦ σταθερά.

Συνήθως ἔχομεν ἀνάγκην τῆς διευθύνσεως καθ᾽ ἣν παρατηρεῖται ἄστρον τι οὐχὶ ἐκ τοῦ σημείου, εἰς ὃ εὑρίσκεται ὁ παρατηρητής, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Γῆς. Πρὸς τοῦτο διορθοῦμεν τὰς παρατηρήσεις ἐκ τῆς τιμῆς τῆς παραλλάξεως. Μετὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην καὶ τὴν ἀπαλοιφὴν ἁπάντων τῶν γνωστῶν σφαλμάτων παρατηρήσεως τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄργανον, ὅπερ μεταχειριζόμεθα εἰς τὰς παρατηρήσεις, συμπληροῦται τὸ ἔργον τῆς πρακτικῆς Ἀστρονομίας.

Τὰ ὄργανα ἅτινα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς διαφόρους ἀστρονομικὰς ἐρεύνας καὶ ὁ τρόπος χρήσεως αὐτῶν περιγράφονται εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα. Τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι:

α´) Τὸ *Ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον* (διοπτρικὸν ἢ κατοπτρικόν). Τοῦτο δύναται νὰ διευθυνθῇ πρὸς οἱονδήποτε σημεῖον τοῦ οὐρανίου θόλου καὶ χάρις εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀξόνων, δι᾽ ὧν περιστρέφεται, ἐπιτρέπει τὴν παρακολούθησιν οἱουδήποτε ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ἀστέρος κατὰ τὴν διαγραφὴν ὁλοκλήρου τοῦ ἡμερησίου αὐτοῦ τόξου. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου ἐκτελοῦνται πλὴν ἄλλων καὶ αἱ φασματοσκοπικαὶ μετὰ τῶν φωτογραφικῶν παρατηρήσεων τῶν ἄστρων. Πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς φωτογραφίας αἱ παρατηρήσεις τῶν ἄστρων ἐγίνοντο μόνον διὰ γυμνοῦ ἢ δι᾽ ὡπλισμένου ὀφθαλμοῦ. Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τῆς ΙΘ´ ἑκατονταετηρίδος πλεῖσται παρατηρήσεις τῶν οὐρανίων ἐκτελοῦνται ἤδη φωτογραφικῶς.

β´) Ὁ *Μεσημβρινὸς Κύκλος*. Τὸ ὄργανον τοῦτο ἔχει μίαν μόνον κίνησιν περὶ ἄξονα διευθυνόμενον ἀπ᾽ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Συνεπῶς ὁ ὀπτικὸς ἄξων τῆς διόπτρας αὐτοῦ διαγράφει τὸ ἐπίπεδον

Digitized by Google

τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου προσδιορίζονται αἱ ὀρθαὶ ἀναφοραὶ καὶ αἱ ἀποκλίσεις τῶν ἀστέρων.

Τὰ ἀνωτέρω δύο ὄργανα μεθ' ἑνὸς ὡρολογίου σημειοῦντος δεύτερα λεπτὰ καὶ παρέχοντος τὴν ὥραν μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας ἀποτελοῦσι τὰ οὐσιωδέστερα ἐφόδια παντὸς ἀξίου λόγου Ἀστεροσκοπείου.

Ἐπειδὴ ἡ Γῆ ἀποτελεῖ ἓν τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἡ μελέτη διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὸν ἡμέτερον πλανήτην ἀποτελεῖ θέμα ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Ἀστρονομίας. Ἡ μέτρησις τῶν διαστάσεων τῆς Γῆς, ὁ προσδιορισμὸς τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων διαφόρων σημείων αὐτῆς κτλ. ἀπαιτοῦσι τὴν ἐκτέλεσιν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων δι' ὀργάνων ὁμοίων πρὸς τὰ χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῆς Ἀστρονομίας. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι καὶ ἡ *Γεωδαισία* δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰδικὸς κλάδος τῆς πρακτικῆς Ἀστρονομίας.

Σφαιρικὴ Ἀστρονομία.—Ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς Ἀστρονομίας ἐξετάζονται τὰ οὐράνια σώματα ὡς ἁπλᾶ μαθηματικὰ σημεῖα καὶ μελετῶνται αἱ κινήσεις αὐτῶν ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας ἀνεξαρτήτως τοῦ μεγέθους, τοῦ σχήματος, τῆς φυσικῆς καταστάσεως ἢ τῆς χημικῆς συστάσεως καὶ τῆς ἀποστάσεως ἑκάστου αὐτῶν ἀπὸ τοῦ παρατηρητοῦ. Συνεπῶς ἡ *Σφαιρικὴ Ἀστρονομία*, περιοριζομένη μόνον εἰς προσδιορισμοὺς διευθύνσεων καὶ ὑπολογισμοὺς τῶν γωνιωδῶν ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων ἀπ' ἀλλήλων, ἀποτελεῖ κυρίως εἰπεῖν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς *Σφαιρικῆς Τριγωνομετρίας* εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Καὶ ἐν τῇ Σφαιρικῇ Ἀστρονομίᾳ ὅπως ἐν τῇ Ἀναλυτικῇ Γεωμετρίᾳ ἡ θέσις ἑκάστου ἀστέρος, ὑποτιθεμένου ὡς σημείου, ὁρίζεται διὰ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένα σημεῖα, γραμμὰς ἢ ἐπίπεδα ἅτινα λαμβάνονται ὡς ἀρχαὶ μετρήσεως. Οἱ ἀριθμοί, δι' ὧν καθορίζονται αἱ τοιαῦται ἀποστάσεις καὶ διευθύνσεις, ἤτοι ἡ θέσις τυχόντος οὐρανίου σώματος, καλοῦνται *συντεταγμέναι* αὐτοῦ. Τούτων ἔχομεν διάφορα συστήματα ἤτοι:

α') τὰς *ὁριζοντίους (ἀζιμούθιον καὶ ὕψος)*, β') τὰς *ὡριαίας* ἢ *ἰσημερινὰς (ὡριαίαν γωνίαν καὶ ἀπόκλισιν)*, γ') τὰς *οὐρανογραφικὰς (ὀρθὴν ἀναφορὰν καὶ ἀπόκλισιν)*, δ') τὰς *ἐκλειπτικὰς (μῆκος καὶ πλάτος)*.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς λύσεως διαφόρων προβλημάτων ὑποτίθενται συνήθως ἅπαντες οἱ ἀστέρες εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ παρατηρητοῦ ἀπόστασιν. Ἐν μεγίστῃ χρήσει ἀπαντᾷ ἐν τῇ Σφαιρικῇ Ἀστρονομίᾳ τὸ λεγόμενον *σφαιρικὸν τρίγωνον*, ἤτοι τὸ τρίγωνον οὗτινος κορυφαὶ εἶναι ὡρισμένα σημεῖα τῆς οὐρανίου σφαίρας, ὡς τὸ ζενίθ, ὁ πόλος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ ἀστήρ, ἢ ὁ πόλος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πόλος τῆς ἐκλειπτικῆς καὶ ὁ ἀστὴρ κ.ο.κ. καὶ πλευραὶ τόξα μεγίστων κύκλων τῆς οὐρανίου σφαίρας συνδέοντα τὰ σημεῖα ταῦτα ἀνὰ δύο. Ἡ ἐπίλυσις τῶν τοιούτων σφαιρικῶν τριγώνων ἤτοι ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν στοιχείων αὐτῶν (πλευρῶν καὶ γωνιῶν) εὕρεσις τῶν ἀγνώστων ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς Σφαιρικῆς Ἀστρονομίας.

Οὐράνιος Μηχανική.—Αὕτη, ἀποτελοῦσα τὸν καθαρῶς μαθηματικὸν κλάδον τῆς Ἀστρονομίας, ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τῆς παγκοσμίου ἕλξεως καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπ' ἄλληλα ἐπιδράσεως μελέτην τῶν κινήσεων, τοῦ σχήματος καὶ τῆς μάζης τῶν διαφόρων οὐρανίων σωμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος.

Ἅπασαι αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν διεπόντων τὰ οὐράνια φαινόμενα νόμων μαθηματικαὶ ἔρευναι ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ *Νεύτωνος* ἀποδειχθεῖσαν ἀλήθειαν, καθ' ἣν οἱ διέποντες τὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν τρεῖς θεμελιώδεις νόμοι τοῦ *Κεπλέρου* καὶ ὁ *νόμος τῆς παγκοσμίου ἕλξεως*, ἐν τῇ περιπτώσει τῶν δύο σωμάτων, ἀποτελοῦσιν ἀμοιβαίαν συνέπειαν ἀλλήλων, ἤτοι οἱ μὲν δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τοῦ δὲ καὶ τἀνάπαλιν. Ὅπως δηλαδὴ σῶμά τι διὰ νὰ διαγράφῃ ἐλλειπτικὴν τροχιάν, ἧς τὴν ἑτέραν τῶν ἑστιῶν κατέχει ὁ Ἥλιος, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος ἐν ἴσοις χρόνοις διαγραφόμενα ἐμβαδὰ ὦσιν ἴσα, πρέπει νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεως διευθυνομένης πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ μεταβαλλομένης κατὰ λόγον ἀντίστροφον τοῦ τετραγώνου τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσεως, οὕτω καὶ ἀντιστρόφως τιθεμένου ὅτι ἀληθεύει ὁ νόμος τῆς ἕλξεως, δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σῶμα κινεῖται περὶ τὸν Ἥλιον συμφώνως πρὸς τοὺς τρεῖς νόμους τοῦ Κεπλέρου.

Συνεπῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Οὐράνιος Μηχανικὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Principia» ἔργον τοῦ Νεύτωνος, ἂν καὶ ὠνομάσθη οὕτω τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Laplace*, ὅστις τὸ μέγα σύγγραμμα αὐτοῦ ἐκάλεσεν «Οὐράνιον Μηχανικήν». Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κλάδου τῆς Ἀστρονομίας ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Νεύτωνος καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Laplace καὶ τοῦ Lagrange δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ κορύφωμα τῶν κατορθωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως. Ἡ ἀπόλυτος ἀκρίβεια, μεθ' ἧς πρὸ ἐτῶν ὁλοκλήρων δύναται νὰ προλεχθῇ ἡ ὥρα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν ἐκλείψεων καὶ νὰ καθορισθῶσι τόσον τὸ εἶδος αὐτῆς ὅσον καὶ τὰ σημεῖα τῆς Γῆς, ἀφ' ὧν αἱ διάφοροι φάσεις τῶν τοιούτων φαινομένων θὰ εἶναι ὁραταί, προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐνώπιον τοῦ ὕψους τῆς τελειότητος εἰς ἣν ἔχουσιν ἐξιχθῆ αἱ διάφοροι ἀστρονομικαὶ θεωρίαι. Περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης βλ. λ. οὐράνιος *Μηχανική*.

Θεωρητικὴ Ἀστρονομία.— Ὁ κλάδος οὗτος χρησιμοποιῶν τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων τῆς πρακτικῆς Ἀστρονομίας, ἐρευνᾷ τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ πραγματεύεται περὶ τῶν μεθόδων, καθ' ἃς ὑπολογίζονται αἱ *τροχιαὶ* καὶ αἱ *ἐφημερίδες*, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν *παρέλξεων*. Κυρίως εἰπεῖν ἀποτελεῖ ἓν ἰδιαίτερον κεφάλαιον τῆς Οὐρανίου Μηχανικῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ διὰ σαφῶν ὁρίων, καθόσον ἡ Οὐράνιος Μηχανικὴ ἀσχολεῖται εἰς γενικὰς θεωρίας, αἵτινες ἐν τούτοις ἔχουσιν ἀνάγκην ἀναπτύξεως ἢ τροποποιήσεως διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς τὰ ἀναρίθμητα προβλήματα ἅτινα πολλάκις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὑπαγόμενα τόσον εἰς τὸν ἕνα ὅσον καὶ εἰς τὸν ἕτερον τῶν κλάδων τούτων.

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων προβλημάτων τῆς Θεωρητικῆς Ἀστρονομίας πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει ὁ προσδιορισμὸς τῆς τροχιᾶς πλανήτου, δορυφόρου ἢ ἄλλου οὐρανίου σώματος, ἐξ ἧς δύναται νὰ γνωσθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἡ φαινομένη θέσις τοῦ οὐρανίου σώματος περὶ οὗ πρόκειται εἰς δεδομένην στιγμήν. Οἱ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενοι λογισμοί, ἂν καὶ ἁπλούστατοι εἴς τινας περιπτώσεις, εἶναι πολυπλοκώτατοι εἰς ἄλλας. Ἡ τροχιὰ ἑνὸς νεωστὶ ἀνακαλυφθέντος κομήτου ἢ ἀστεροειδοῦς δύναται νὰ ὑπολογισθῇ αὐθημερὸν ἐὰν ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τρεῖς πλήρεις παρατηρήσεις τοῦ ἐν λόγῳ ἄστρου ἐπὶ τῇ βάσει γνωστῶν μεθόδων. Ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν στοιχείων τῆς τροχιᾶς δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν αἱ θέσεις, ἤτοι αἱ οὐρανογραφικαὶ συντεταγμέναι, ὀρθὴ ἀναφορὰ καὶ ἀπόκλισις, τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀστέρος δι' ἑκάστην ἡμέραν τοῦ ἔτους καὶ νὰ συνταχθῇ οὕτω πίναξ ἢ ὡς συνήθως λέγομεν *ἐφημερὶς τοῦ ἄστρου* πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνευρέσεως καὶ παρακολουθήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν παρατηρητῶν. Ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως θέλομεν τὴν ὁριστικὴν τροχιὰν τοῦ ἀστέρος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὰς παρέλξεις, ἤτοι τὰς ἀνωμαλίας, ἃς εἰς τὴν κίνησιν αὐτοῦ ἐπιφέρει ἡ ἕλξις τῶν μεγάλων πλανητῶν, ἐγγὺς τῶν ὁποίων διέρχεται κατὰ τὴν διαγραφὴν τῆς τροχιᾶς του. Ὁ σχετικὸς ὑπολογισμὸς καθίσταται πολυπλοκώτερος διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πολυαρίθμων παρατηρήσεων πρὸς ἐπίτευξιν καλυτέρων ἀποτελεσμάτων. Γενικῶς εἰπεῖν οἱ ὑπολογισμοὶ τῶν τροχιῶν τῶν διπλῶν ἀστέρων ὡς καὶ τῶν μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προβλήματα τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ Ἀστρικὴ Ἀστρονομία δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε προχωρήσει τόσον πολύ, ὥστε νὰ εἶναι εἴτε ἐπιτακτικῶς ἐπιβεβλημένον εἴτε καὶ δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῶσιν εἰς πᾶν σύστημα ἀστέρων αἱ παρέλξεις τῶν τροχιῶν, πλὴν ἐξαιρετικῶν τινων περιπτώσεων.

Στατιστικὴ Ἀστρονομία.— Ὁ κλάδος οὗτος τῆς Ἀστρονομίας ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην τῶν ἄστρων ἀπὸ στατιστικῆς ἀπόψεως, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ φάσματα, τὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἀπόλυτα μεγέθη, τὰς ἀποστάσεις, τὰς κινήσεις, τὴν ἐν τῷ χώρῳ διάταξιν καὶ ἄλλα διάφορα στοιχεῖα προκύπτοντα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων καὶ ἐρευνῶν. Ἐν ἄλλοις λόγοις σκοπὸς τοῦ κλάδου τούτου εἶναι ἡ μελέτη τῶν ἀπὸ μακροῦ χρόνου συλλεγέντων στοιχείων πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων ὠφελίμων πρὸς προαγωγὴν τῶν ἡμετέρων γνώσεων ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν περὶ ἡμᾶς κόσμων.

—[ΙΣΤΟΡ.] Ἡ Ἀστρονομία ἐγεννήθη εὐθὺς ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐξετέλεσε τὴν πρώτην ἀστρονομικὴν παρατήρησιν, ὡς τοιαύτη δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀντίληψις τοῦ αἰτίου τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος καὶ ἡ ἐπαλήθευσις τοῦ νόμου, καθ' ὃν τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἡλίου ἐπακολουθεῖ ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀστέρων. Βραδύτερον ἐκ τῶν ἄστρων ὁ ἄνθρωπος ἐδιδάχθη νὰ ἀριθμῇ τὰ ἔτη καὶ τοὺς μῆνας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄστρων νὰ κανονίζῃ τὰς γεωργικὰς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἐκ τῆς θέσεως ἐπίσης τῶν ἄστρων καὶ τῆς ἐν γένει ὄψεως τοῦ οὐρανοῦ κατώρθωσε νὰ διαιρῇ τὸ ἡμερονύκτιον εἰς ὥρας.

Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐξιχνιάσῃ τις εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἡ Ἀστρονομία. Ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων τεκμηρίων αἱ πρῶται ἀσφαλεῖς πληροφορίαι περὶ ἀξίων λόγου ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ λαοὶ παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ Ἀστρονομία εἶχεν ἤδη ἐπιτελέσει ἀρκετὰς προόδους κατὰ τὴν τρίτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα ἦσαν οἱ Σῖναι, οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Σίναις.—Κατὰ μαρτυρίαν τῶν Σοῦ-Χοὺγκ ἤτοι τῶν «Χρονικῶν τῆς Αὐτοκρατορίας» ὁ Φοὺ-Χὶ ἢ Φὼ Χί, (2850 π. Χ.), ἐγνώριζε τρόπον προσδιορισμοῦ τῶν ἰσημεριῶν καὶ τῶν ἡλιοστασίων καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν λαὸν κανόνα πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου. Μετ' αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ Χοὰγκ Τι (2697 π. Χ.), ἵδρυσε μέγα ἀστεροσκοπεῖον καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου. Ὡς λέγεται, εἶχε περὶ αὑτὸν ἀστρονόμους ἐπιφορτισμένους τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν πέντε πλανητῶν, γνωστῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ὁ ἀστρονόμος Γιοῦ-Σὶ παρετήρησεν ὅτι ὁ ἀστὴρ α Δράκοντος, τότε πολικός, παρέμενε σχεδὸν ἀκίνητος. Κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου κατεσκευάσθη μηχάνημα, ὅπερ παρεῖχε μετ' ἀρκετῆς ἀκριβείας τὰς κινήσεις τῶν ἄστρων, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας του δὲ ἀνεκαλύφθη ὄργανον (πιθανῶς ἡ πυξίς) ἐπιτρέπον τὸν προσανατολισμὸν ἄνευ ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων. Τὰ «Χρονικὰ τῆς Αὐτοκρατορίας» ἀναφέρουσι περαιτέρω ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τσουὲν-Χίο καὶ δὴ κατὰ τὸ ἔτος 2460 π. Χ. ἅπαντες οἱ τότε γνωστοὶ πέντε πλανῆται εὑρέθησαν εἰς σύνοδον ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῶν Ἰχθύων. Τὸ ἀξιοσημείωτον τοῦτο φαινόμενον ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅπως λογίσῃ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς πρῶτον ἔτος τοῦ χρονολογίου του. Ὡς κατ' ἐξοχὴν προστάτης τῆς Ἀστρονομίας ἀναφέρεται ὁ αὐτοκράτωρ Γιάο (πιθανῶς περὶ τὸ 2346 ἢ 2356), ὑπὸ τοῦ ὁποίου οἱ ἀστρονόμοι τῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ μελετήσωσι τὰς ἀνωμαλίας τῶν κινήσεων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης.

Ἐκ τῶν Σοῦ-Χοὺγκ μανθάνομεν ἐπίσης περὶ τῆς τραγικῆς τύχης τῶν δύο αὐτοκρατορικῶν ἀστρονόμων Χὶ καὶ Τό, οἱ ὁποῖοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τσὸγκ-Κόγκ, διότι δὲν προέβλεψαν τὴν ὁλικὴν ἔκλειψιν τοῦ Ἡλίου, ἥτις κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ S. E. Russell (The Observatory Nos 231—234, 1895) συνέβη τῷ 2136 π. Χ. καὶ ἦτο ὁρατὴ ἐν τῇ βορείῳ Κίνᾳ ὡς μερική. Πιθανῶς οἱ Σῖναι ἐγνώριζον τὸν καλούμενον Μετώνειον κύκλον καὶ ἐξετέλουν παρατηρήσεις τῶν ἄστρων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς διαβάσεως αὐτῶν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ, μεταχειριζόμενοι κατὰ τὰς παρατηρήσεις των κλεψύδρας καὶ ἄλλα ἀστρονομικὰ ὄργανα, ἤτοι οὐρανίους σφαίρας, τεταρτοκύκλια καὶ ἀρθρωτοὺς κύκλους. Περὶ τὸ 1100 π. Χ. ὁ Σοῦ Κούγκ, διάσημος μαθηματικός, προσδιώρισε μετὰ καταπληκτικῆς ἀκριβείας τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς, ὑποθέτων ὅμως τὴν Γῆν ἐπίπεδον ἀπέτυχε τελείως ἐν ταῖς προσπαθείαις του πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως τοῦ Ἡλίου. Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ὁ κύκλος ἐν Κίνᾳ διῃρεῖτο εἰς 365 1/4 μέρη, οὕτω δὲ ὁ Ἥλιος διέγραφεν ἡμερησίως ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τόξον μιᾶς κινεζικῆς μοίρας. Ἡ χρῆσις τοῦ ἰσημερινοῦ ὡς βασικοῦ ἐπιπέδου, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς ἐκλειπτικῆς, ἄρχεται πιθανῶς ἀπὸ τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος. Ἡ θέσις ἀμφοτέρων τῶν κύκλων τούτων ὡρίζετο δι' ὁμάδων ἀστέρων ἢ ἀστερισμῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς καθωρισμένης ἐκτάσεως καὶ σχήματος. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 2296 π. Χ. καὶ ἑξῆς σώζονται σημειώσεις περὶ ἐμφανίσεως διαφόρων κομητῶν, περὶ βροχῶν διαττόντων ἀστέρων καὶ ἄλλων οὐρανίων φαινομένων. Δύο ἀστρονομικὰ ὄργανα κατασκευασθέντα κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ αὐτοκράτορος Κουμπλάϊ Χὰν τῷ 1280 π. Χ. ἐσώζοντο εἰσέτι ἐν Πεκίνῳ μέχρι τοῦ 1881. Τὰ ὄργανα ταῦτα ἔφερον μεγάλους κύκλους μετὰ διαιρέσεων καταλλήλων πρὸς μέτρησιν τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν καὶ τῶν ἀποκλίσεων τῶν ἀστέρων καὶ μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Σῖναι ἤδη τρεῖς χιλιετηρίδας περίπου πρὸ τοῦ Τύχωνος μετεχειρίζοντο τὰ σπουδαιότερα τῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα πολὺ βραδύτερον ἀνεκάλυψε καὶ ἐχρησιμοποίει ἐκεῖνος εἰς τὰς παρατηρήσεις του.

Μέχρι τοῦ 776 π. Χ. τὰ κινεζικὰ χρονικὰ οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ Ἀστρονομίας. Ἔκτοτε τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον γεγονός, ἀλλ' ὅπερ ἐπέφερε καίριον πλῆγμα κατὰ τῆς σινικῆς ἀστρονομίας, ὑπῆρξεν ἡ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος Τσὶν-Χὶ-Χοὰγκ ὅπως παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντα βιβλία Ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης. Οὕτως ἀπωλέσθησαν ἅπασαι αἱ ἀρχαῖαι μέθοδοι παρατηρήσεως καὶ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων. Τῷ 104 π. Χ. ὁ αὐτοκράτωρ Σὲ-Μὰ-Τσιοῦ ὑποδεικνύει τρόπους ὑπολογισμοῦ τῶν κινήσεων τῶν πλανητῶν, τῶν ἐκλείψεων καὶ τῶν συζυγιῶν.

Καθ' ἃ ἀναφέρουσι τὰ «Χρονικὰ τῆς Αὐτοκρατορίας», ἡ ἐμφάνισις ξένων ἐν Κίνᾳ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 164 μ. Χ. Κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα ὁ ἀστρονόμος Τσὰγκ-Χόγκ, πλὴν τῶν ἄλλων ἀστρονομικῶν ὀργάνων, σφαίρας, κύκλων κτλ., διέθετε πρὸς σκόπευσιν τῶν ἄστρων σωλῆνα ἀλλ' ἄνευ ὑάλων, ὁ δὲ κατάλογος τῶν ἀστέρων του περιελάμβανε 2500 ἀστέρας, ἄνευ ὅμως τῶν συντεταγμένων ἑκάστου.

Ὅσῳ προχωροῦμεν πρὸς τοὺς νεωτέρους χρόνους, τόσῳ ἡ σινικὴ Ἀστρονομία δεικνύει σημεῖα

Digitized by Google

Ἡλιακὸν ὡρολόγιον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ.

ὀπισθοδρομήσεως. Οἱ Σῖναι ἐνασμενίζονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀστρολογίαν. Γενικῶς ἡ συμβολή, ἣν οἱ Σῖναι παρέσχον εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἀστρονομίας, δὲν ὑπῆρξεν ἀξιόλογος.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις.— Ἰδιαιτέρα ὅλως σημασία ἀποδίδεται ἐν Αἰγύπτῳ εἰς τὰς παρατηρήσεις τῆς *ἑῴας ἐπιτολῆς* καὶ τῆς *ἑσπερίας δύσεως* τῶν ἀστέρων, ἤτοι τῶν ἐποχῶν καθ' ἃς διάφοροι ἀπλανεῖς ἀνατέλλουσιν ἢ δύουσι συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἡλίου. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐθεωρεῖτο μεγίστης σπουδαιότητος παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, οὐ μόνον ὡς παρέχουσα τρόπον προσδιορισμοῦ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῆς διαρκείας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς προαγγέλλουσα τὰς ἀνυψώσεις ἢ καταπτώσεις τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου ποταμοῦ. Συνεπῶς ἀπετέλει τὸν ρυθμιστὴν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Αἰγυπτίων, πρὸς τούτοις δ' ἐκανόνιζε καὶ τὰς διαφόρους γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικάς των ἐργασίας.

Ἁπάσας τὰς ὠφελίμους γνώσεις των καὶ ἰδίᾳ τὰ τοῦ ἡμερολογίου των ἀπέδιδον οἱ Αἰγύπτιοι εἰς μυθικόν τι πρόσωπον, ὅπερ ἐκαλεῖτο *Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος* ἢ *Θώθ* καὶ ἔζη περὶ τὰ 3400 π.Χ. Αἱ Ἑκατόμπυλοι Θῆβαι ἀπετέλεσαν ἐνωρίτατα τὸ κέντρον τῶν σοφῶν ἱερέων, οἵτινες ὥρισαν τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἰς 360 ἡμέρας, ἰσαρίθμους πρὸς τὰς μοίρας τοῦ κύκλου, καὶ προσέθετον ἑτέρας 5 ἡμέρας, τὰς *ἐπαγομένας*, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται πολὺ τῆς ἐτησίας κινήσεως τοῦ ἀληθοῦς Ἡλίου. Κατὰ τὸν Bailly ἡ τοιαύτη διαίρεσις τοῦ ἔτους εἰς 365 κυρίως ἡμέρας χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 2887 π. Χ.

Ἐνωρίτατα οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεχείρησαν νὰ προσδιορίσωσι τὴν διάμετρον τοῦ Ἡλίου, τῇ βοηθείᾳ δὲ γνώμονος καὶ κλεψύδρας καθώρισαν τὴν σχέσιν τοῦ μεγέθους τοῦ δίσκου πρὸς τὸ μῆκος τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος. Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, οἱ Αἰγύπτιοι διετείνοντο ὅτι ἡ Σελήνη ἀποτελεῖ τὸ 72ον μέρος τῆς Γῆς, τοῦθ' ὅπερ, προκειμένου περὶ τῆς μάζης αὐτῆς, δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας. Προκειμένου περὶ τῶν ἀπλανῶν, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχον ἀκριβεῖς γνώσεις περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν. Κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον, ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς πυράς, ὧν τὰ φῶτα δι' ἀναμίξεως ἀπετέλουν πᾶν ὅ,τι γεννᾶται ἐπὶ τῆς Γῆς. Κατὰ τὸν Κικέρωνα, εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τῆς περὶ τὸν Ἥλιον πραγματικῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης. Ὡσαύτως κατὰ τὸν Πλίνιον οἱ διασημότεροι τῶν Αἰγυπτίων ἀστρονόμων *Πρωτόσιρις* καὶ *Νικεψὼς* προσδιώρισαν τὴν τροχιὰν τῆς Σελήνης, τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ κατὰ τρόπον παρέχοντα λίαν ἐσφαλμένα ἀποτελέσματα.

Ἡ Αἴγυπτος ὑπῆρξε κατὰ τὰς ὑπαρχούσας μαρτυρίας ἴσως ἡ μόνη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους χώρα, ἐν ᾗ ἐκρατοῦντο ἀκριβεῖς ἀναγραφαὶ τῶν κινήσεων τῶν ἄστρων. Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Διόδωρος, οἱ σεισμοί, αἱ πλήμμυραι, αἱ ἐμφανίσεις κομητῶν καὶ πολλὰ ἄλλα φαινόμενα, ἅτινα ὁ ὄχλος δὲν ἠδύνατο νὰ προΐδῃ, προελέγοντο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων γενομένων κατὰ τὸ παρελθόν. Εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων ἱερέων τῶν φημιζομένων ἐπὶ τοιαύτῃ ἱκανότητι ἦτο ὁ *Μανέθων* (300 π. Χ.). Εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ὀφείλεται προσέτι, ὡς ἐξηγεῖ Δίων ὁ Κάσιος, ἡ διαίρεσις τοῦ μηνὸς εἰς ἑβδομάδας καὶ ἡ διαίρεσις τῆς ἑβδομάδος εἰς ἑπτὰ ἡμέρας, ὀνομαζομένας ἔκτοτε κατὰ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γνωστῶν πέντε πλανητῶν.

Ἂν καὶ ὁ προσανατολισμὸς τῶν πυραμίδων καὶ αἱ σχέσεις τῶν διαστάσεων αὐτῶν ὡς καὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι τῶν κτηρίων τούτων μαρτυροῦσι τεχνικὴν ἐπιδεξιότητα ἐξόχως ἀνεπτυγμένην καὶ σπανίαν ἱκανότητα περὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἀκριβῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς βαθείας μαθηματικὰς γνώσεις, ἐν τούτοις ἐξαιρέσει τῶν ἀνωτέρω στοιχείων καὶ γνώσεών τινων περὶ τῶν ἀστερισμῶν, ὧν τινες φαίνονται καθαρῶς αἰγυπτιακῆς προελεύσεως, ἡ συμβολὴ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀστρονομίας ὡς ἐπιστήμης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσήμαντος.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Χαλδαίοις.—Κατὰ παλαιὰν αἰγυπτιακὴν παράδοσιν, οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν ἄποικοι τῶν Αἰγυπτίων, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σοφοῦ Βήλου, εἰς ὃν μετὰ τὸν θάνατόν του θεοποιηθέντα ἀνήγειραν μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον ἐν εἴδει ὑψηλοῦ πύργου, χρησιμεύοντος εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν ἄστρων. Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐσῴζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου (450 π. Χ.), ὅστις κατέλιπε καὶ περιγραφὴν αὐτοῦ λίαν λεπτομερῆ. Ἀτυχῶς τὸ μνημεῖον τοῦτο, ἑκατὸν τριάκοντα περίπου ἔτη βραδύτερον, ἤτοι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατέκειτο εἰς ἐρείπια, ἤδη δὲ σῴζονται οὐ μακρὰν τοῦ Χιλλὲχ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἐρείπια μνημείου, ἐκ τοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ ὁποίου συνάγεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ἀστεροσκοπείου τῶν Χαλδαίων.

Παλαιὸς ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του.

Ἡ καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης τῶν ἄστρων ηὐνοήθη σημαντικῶς ἐν Χαλδαίᾳ ὑπὸ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν. Ἡ θερμότης καὶ ὁ καύσων τῆς ἡμέρας ἐπέβαλλον εἰς τοὺς κατοίκους, ὅπως προτιμῶσι τὰς ἀστροφεγγεῖς νύκτας διά τε τὰ ταξίδια καὶ τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων των, οὕτω δὲ ὑπὸ καθαρὸν οὐρανὸν καὶ πανταχόθεν ἀναπεπταμένον καὶ διαυγῆ ὁρίζοντα ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν Κικέρωνα ὡς εἰς ἔδαφος γονιμώτατον ἡ ἀσσυριακὴ καὶ βαβυλωνιακὴ Ἀστρονομία.

Ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὰς διαβεβαιώσεις αὐτῶν τούτων τῶν Βαβυλωνίων, αἱ παρατηρήσεις των ἀνάγονται εἰς τὸν μυθώδη ἀριθμὸν τῶν 47.0000 ἐτῶν, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον εἰς 473.000 ἔτη πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἰάμβλιχος θεωρεῖ τὴν περίοδον τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων τῶν Χαλδαίων ὡς ἀπροσδιόριστον, κατὰ τὸν Σιμπλίκιον ὅμως αἱ αἰγυπτιακαὶ ὅπως καὶ αἱ βαβυλωνιακαὶ ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις δὲν εἶναι παλαιότεραι τῶν 3.800 π. Χ. ἐτῶν. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἐπιγένους, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Σενέκα, αἱ ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις τῶν Χαλδαίων ἀνεγράφοντο ἐπὶ πηλίνων ὀπτοπλίνθων, οἵτινες ἐφυλάσσοντο ἐν Βαβυλῶνι. Τοιαύτας πλίνθους φέρεται κομίσας εἰς Ἑλλάδα ὁ Καλλισθένης. Ἂν καὶ αἱ κρίσεις περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Χαλδαϊκῶν παρατηρήσεων ἄγουσιν εἰς ἀντιφατικὰ συμπεράσματα, πάντως βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων μελετητῶν τοῦ οὐρανοῦ.

Τεκμήρια ἀναγόμενα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Σαργὼν Ἀκκὰδ (3.800 π.Χ.) πείθουσιν ὅτι ἡ ὄψις τοῦ οὐρανοῦ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀπετέλει ἀντικείμενον ἐπισταμένης μελέτης, πιθανῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονολογεῖται ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ ὀνομασία τῶν πλείστων ἐκ τῶν σήμερον παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ἀστερισμῶν. Ἡ διαμόρφωσις αὐτῶν δὲν ὑπῆρξε βεβαίως σύγχρονος, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα βαθμιαία. Οἱ ἀστερισμοὶ λ. χ. τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐτροποποιήθησαν ἐπανειλημμένως κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα.

Σὺν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων ἡ Χαλδαϊκὴ Ἀστρονομία, ἀποκαθαιρομένη τοῦ ἀρχικοῦ ἀστρολογικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος, ἤρχισε προσαρμοζομένη πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἑρμηνείας διαφόρων πηλίνων πλακῶν, φυλασσομένων ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ, ἐπεχύθη σημαντικὸν φῶς ἐπὶ τῶν μεθόδων, αἵτινες ἠκολουθοῦντο ἐν Μεσοποταμίᾳ κατὰ τὴν Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα (Astronomisches aus Babylon-Freiburg im Breisgau 1889). Ἐκ τούτων οὐδὲν ἴχνος ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως διαφαίνεται, προκύπτει δὲ μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ συμπερασμάτων συνεχοῦς καὶ ἀδιαταράκτου παραδόσεως. Ὁ χρόνος εἰς ὃν αἱ σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνάγονται δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ μήκους τῶν ἐν αὐταῖς ἀναφερομένων περιόδων τῶν πλανητῶν. Οἱ Βαβυλώνιοι λογισταὶ οὐ μόνον ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἐπανέρχεται ἐντὸς 8 περίπου ἐτῶν εἰς τὸ σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν, ἀλλ' εἶχον καθορίσει τὰς περιόδους καὶ τῶν ἄλλων πλανητῶν, ἤτοι τοῦ Ἑρμοῦ εἰς 46 ἔτη, τοῦ Κρόνου εἰς 59, τοῦ Ἄρεως εἰς 79 καὶ τοῦ Διὸς εἰς 83. Συνεπῶς ἦσαν εἰς θέσιν νὰ καθορίσωσιν ἐκ τῶν προτέρων τὰς κατὰ προσέγγισιν θέσεις τῶν σωμάτων τούτων ἐν σχέσει πρὸς ἐκλειπτικοὺς ἀστέρας, οἵτινες ἐχρησίμευον αὐτοῖς ὡς σταθερὰ σημεῖα εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των. Εἰς τὰς «Ἐφημερίδας», ἃς ἐδημοσίευον ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος, παρεῖχον τὰς ὥρας τῆς Νέας Σελήνης, μετὰ τοῦ διαστήματος ὅπερ παρέχεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν εἶναι ὁρατὸς ὁ φωτεινὸς μηνίσκος καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐλογίζετο ἡ ἀρχὴ ἑκάστου μηνός. Προσέτι παρεῖχον τὰς ἡμερομηνίας καὶ τὰς φάσεις τῶν ἐκλείψεων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, μετὰ πλείστων πληροφοριῶν περὶ τῶν προσεχῶν ἑῴων ἐπιτολῶν καὶ ἑσπερίων δύσεων τῶν ἀστέρων, περὶ τῶν συνόδων τῶν πλανητῶν καὶ περὶ τῶν ἀντιθέσεων αὐτῶν. Οἱ Χαλδαῖοι ἐγνώριζον τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ἡμερησίας κινήσεως τοῦ Ἡλίου, ἀλλ' ἔσφαλλον κατὰ 10° ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς θέσεως τοῦ περιγείου ἐπὶ τῆς φαινομένης τροχιᾶς αὐτοῦ. Τὸ ἀστρικόν των ἔτος ἦτο κατὰ 4,5 λεπτὰ μακρότερον τοῦ δέοντος, τὴν δὲ ἐκλειπτικὴν τὴν ἐθεώρουν ὡς ἀκίνητον μεταξὺ τῶν ἀπλανῶν, ἀγνοοῦντες τὴν μετάπτωσιν τῶν ἰσημερινῶν σημείων. Ἀξία ἰδιαιτέρου λόγου εἶναι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ F. X. Kugler (Die babylonische Mondrechnung s. 50, 1900), καθ' ἣν διάφοροι περίοδοι σχετικαὶ πρὸς τὴν Σελήνην, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ἐνομίζετο ὅτι εἶχον ἀνακαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου, εἶναι ἀκριβῶς αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Χαλδαίοις, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ὁ Ἵππαρχος παρ' αὐτῶν παρέλαβε τὰς διαρκείας τοῦ συνοδικοῦ, τοῦ ἀστρικοῦ, τοῦ ἀνωμαλιακοῦ καὶ τοῦ δρακοντείου μηνός.

Οἱ Χαλδαῖοι ἐγνώριζον ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ὅτι ἡ Σελήνη εἶναι σῶμα ἑτερόφωτον καὶ

Ἀρχαῖον ἰνδικὸν ἀστεροσκοπεῖον ἐν Νεελχί.

Digitized by Google

ὅτι αἱ ἐκλείψεις αὐτῆς ὀφείλονται εἰς τὴν σκιὰν τῆς Γῆς, ἠγνόουν ὅμως ὅτι ἀποτελεῖ δορυφόρον τοῦ ἡμετέρου πλανήτου καὶ διὰ τοῦτο ἔτασσον αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἡλίου εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν 5 ἄλλων πλανητῶν.

Εἰς τοὺς Χαλδαίους τέλος ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ *Σάρου*, ἤτοι τοῦ ἐκ 18 ἐτῶν καὶ 11 ἡμερῶν ἢ 223 συνοδικῶν μηνῶν κύκλου, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἡ Σελήνη ἐπανέρχεται ὡς ἔγγιστα εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, ἤτοι εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχικήν της θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἥλιον, τὴν γραμμὴν τῶν συνδέσμων καὶ τὸ περίγειον αὐτῆς.

Κρίνοντες ἐκ τῆς τοιαύτης πολυτίμου συνδρομῆς ἣν οἱ Χαλδαῖοι προσέφερον διὰ τῶν πολυπληθῶν καὶ ἀκριβεστάτων παρατηρήσεων αὐτῶν ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διέθετον καὶ διάφορα εἰδικὰ ὄργανα κατάλληλα πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν διαφόρων ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων. Πιθανῶς ἐγνώριζον τὰ ἡλιακὰ ὡρολόγια, τοὺς γνώμονας καὶ τὰς κλεψύδρας, περὶ τούτων ὅμως οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε ἔχομεν σαφῆ πληροφορίαν.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Φοίνιξι.—Οἱ Φοίνικες φαίνεται ὅτι ἔδειξαν κάποιον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν παρακολούθησιν τοῦ οὐρανοῦ. Χρησιμοποιοῦντες τὰς ἀστρονομικὰς των γνώσεις καὶ ἐφαρμόζοντες αὐτὰς ἐν τῇ ναυτιλίᾳ, ὁδηγούμενοι δέ, ὡς λέγει ὁ Ἄρατος, ὑπὸ τῆς Κυνὸς Οὐρᾶς, ἤτοι τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου, καὶ τῶν παραπολίων ἀστέρων, ἐπεξέτειναν τοὺς πλόας των πολὺ πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Ἑβραίοις.—Προκειμένου περὶ τῶν Ἑβραίων, οὗτοι ἐλάχιστα διεκρίθησαν ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ. Μολονότι, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐγνώριζον πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης, παραληφθέντα προφανῶς παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν, ἐν τούτοις κινούμενοι ἐκ θρησκευτικῶν ἐλατηρίων καὶ ἀποφεύγοντες τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἐθνῶν, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὴν παραδοχὴν τῶν δοξασιῶν αὐτῶν, παρέμειναν οἰκειοθελῶς ἀμέτοχοι τῶν προόδων τῶν περὶ αὐτοὺς λαῶν εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφεώρα τὴν Ἀστρονομίαν.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς.—Ἂν καὶ ἠθέλησάν τινες νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς Ἰνδούς, λόγῳ τῆς ἀρχαιότητος τῆς φυλῆς αὐτῶν, πλείστας γνώσεις, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἡ συμβολὴ αὐτῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἀστρονομίας ὑπῆρξε μηδαμινή. Ἡ Ἀστρονομία, ὡς ἀσχολουμένη περὶ τὴν ὕλην, ἦτο ἀναξία προσοχῆς παρ' αὐτοῖς. Ἂν καὶ σώζονται μέχρι σήμερον μνημεῖα κολοσσιαῖα, χρησιμεύσαντα ἄλλοτε ὡς ἀστεροσκοπεῖα τῶν Ἰνδῶν, ἐν τούτοις τόσον αἱ παρατηρήσεις των, ὅσον καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συμπεράσματά των στεροῦνται ἀκριβείας.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Ἕλλησιν.—Ἡ μεταλαμπάδευσις τῶν ἀνατολικῶν γνώσεων ἐν Ἑλλάδι ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ νήσῳ Κῷ, περὶ τὰ 640 π.Χ., σοφοῦ τινος Βαβυλωνίου ὀνομαζομένου *Βηρώσου*, ὅστις ἵδρυσεν ἐκεῖ σχολήν, ἐν ᾗ πιθανῶς ἐφοίτησε *Θαλῆς ὁ Μιλήσιος*, ὅστις φαίνεται ὅτι ἐγνώρισε τὰς περὶ τοῦ Σάρου τῶν Χαλδαίων γνώσεις καὶ τὰ λοιπὰ διὰ τὴν πρόρρησιν τῶν ἡλιακῶν ἐκλείψεων στοιχεῖα.

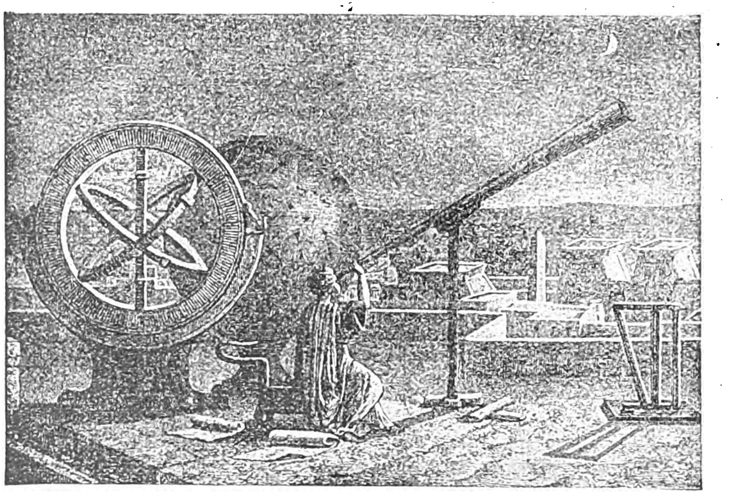

Ἀστεροσκοπεῖον Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱππάρχου.

Πρῶτος ὅστις ἐθεώρησε τὴν Γῆν σφαιρικὴν εἶναι ὁ *Ἀναξίμανδρος*. Οὗτος προσδιώρισε τὰς ἰσημερίας καὶ τὰ ἡλιοστάσια τῇ βοηθείᾳ γνώμονος καὶ εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τοῦ ἡλιακοῦ ὡρολογίου· ὑπῆρξε συνάμα ὁ πρῶτος ὅστις εἰσήγαγε τὴν ἰδέαν τῶν ἐκ κρυστάλλου σφαιρῶν. Ὁ *Ἀναξιμένης* ἐγνώριζεν ἤδη, ὅτι ἡ Σελήνη δέχεται τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ποῖα εἶναι τὰ αἴτια τῶν ἐκλείψεων καὶ ὅτι ὁ Ἥλιος προκαλεῖ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Ὁ Ἀναξαγόρας ἐδίδαξεν ὅτι ὁ Ἥλιος εἶναι μύδρος διάπυρος καὶ ὅτι ἡ Σελήνη ἔχει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς ὄρη καὶ κοιλάδας, ὅπως ἡ Γῆ.

Ἂν καὶ κατά τινας ἡ σφαιρικότης τῆς Γῆς ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἀναξιμάνδρου, κατ' ἄλλους ἡ ἀλήθεια αὕτη θεωρεῖται ὀφειλομένη εἰς τὸν Πυθαγόραν. Αὐτὸς πρῶτος ἐδίδαξεν ἐν Ἑλλάδι ὅτι ἡ κίνησις τοῦ Ἡλίου δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς δύο, ἤτοι μίαν ἡμερησίαν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, παραλλήλως τῷ ἰσημερινῷ, καὶ ἑτέραν ἐτησίαν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξήγησιν τῆς κινήσεως τοῦ Ἡλίου φαίνεται ὅτι ἐξήγησαν ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ μαθηταί του τὰς κινήσεις τῆς Σελήνης καὶ τῶν τότε γνωστῶν πέντε πλανητῶν. τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου, ἄλλας μὲν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἄλλας δὲ ἀντιθέτως καὶ ἄλλας περὶ ἄλλους ἄξονας, οὕτω δὲ ἐξήγουν τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀποδίδοντες τὸ ἑλικοειδὲς σχῆμα τῆς τροχιᾶς αὐτῶν εἰς τὸν συνδυασμὸν διαφόρων ὁμαλῶν κυκλικῶν κινήσεων αὐτῶν περὶ τὴν Γῆν, ἱσταμένην ἀκίνητον εἰς τὸ κοινὸν κέντρον τῶν κρυσταλλίνων σφαιρῶν.

Τὴν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον κρατήσασαν θεωρίαν τῶν ὁμοκέντρων τούτων σφαιρῶν ἀντικρούων ὁ ἐκ τῶν συγχρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ μαθη-

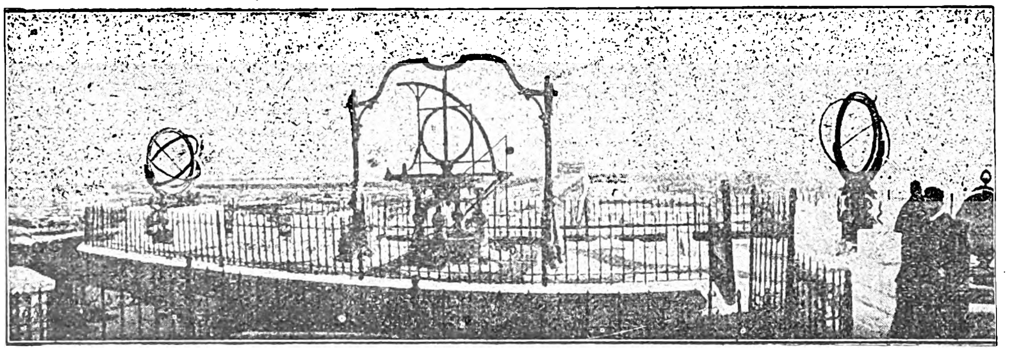

Τὸ παλαιὸν ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Πεκίνου.

ἔτασσον δὲ τὴν Γῆν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος, ὅπερ ἐφαντάζοντο κύκλῳ φερόμενον περὶ αὐτήν.

Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ Ε' αἰῶνος ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς ἰδίας σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου νέα διδασκαλία. Οὕτως ὁ *Φιλόλαος* διδάσκει ὅτι εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου εὑρίσκεται ἀντὶ τῆς Γῆς πυρίνη σφαῖρα ἀκίνητος, ἡ καλουμένη *Ἑστία*, πέριξ δὲ ταύτης κινοῦνται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ οἱ πέντε πλανῆται μετὰ τῆς Γῆς, ἥτις οὕτω διὰ πρώτην φορὰν κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἀστέρων καὶ δὴ τῶν πλανητῶν. Μετὰ τὸν Φιλόλαον ἄλλοι ὀπαδοὶ τῆς πυθαγορείου σχολῆς καὶ ἰδίᾳ ὁ *Ἐκφαντος* καὶ ὁ *Ἱκέτας ὁ Συρακούσιος*, περὶ τὴν Δ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἂν καὶ ἔθετον τὴν Γῆν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, ἐν τούτοις παρεδέχοντο αὐτὴν στρεφομένην πέριξ τοῦ ἄξονος τοῦ κόσμου ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ παράγουσαν οὕτω τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Τοιουτοτρόπως οἱ Πυθαγόρειοι κατέρριψαν τὴν ἀρχαίαν πλάνην περὶ περιστροφῆς τοῦ Σύμπαντος περὶ τὴν Γῆν. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων φιλοσόφων ὁ *Πλάτων*, ὁ *Εὔδοξος* καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης* μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν ἐπενόησαν διάφορα κοσμολογικὰ συστήματα καὶ ποικίλον ἀριθμὸν ὁμοκέντρων σφαιρῶν, ἐφ' ὧν ἐφαντάζοντο προσηλωμένους τοὺς ἀστέρας καὶ προσεπάθουν δι' αὐτῶν νὰ συμβιβάσωσι τὰς θεωρίας των πρὸς τὰς παρατηρήσεις. Τὰς σφαίρας ταύτας ὑπέθετον στρεφομένας περὶ

τῶν τοῦ Πλάτωνος *Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός*, ἐδίδασκεν οὐ μόνον ὅτι ἡ Γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἴδιον αὐτῆς ἄξονα, παράγουσα οὕτω τὴν ἡμερησίαν κίνησιν τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ὅτι, ἂν καὶ ὁ Ἥλιος στρέφεται περὶ τὴν Γῆν, ἐν τούτοις ἀποτελεῖ συγχρόνως τὸ κέντρον τῆς περὶ αὐτὸν περιφορᾶς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης (*G. V. Schiaparelli*, I Precursori del Copernico σελ. 23—28 publ. del R. Osserv. di Brera. No III 1873). Οὕτως ὁ Ἡρακλείδης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς τοῦ *ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος*. (Βλ. λ. Θαλῆς ὁ *Μιλήσιος*, Ἀναξίμανδρος, Ἀναξιμένης, Ἀναξαγόρας, Πυθαγόρας.)

Ἀλεξανδρεωτικοὶ χρόνοι. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀστρονομία ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἐν τῇ ἀλεξανδρινῇ σχολῇ. Ἡ σχολὴ αὕτη, διαθέτουσα περίφημον ἀστεροσκοπεῖον, ἐλαμπρύνθη ὀλίγον μετὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ *Τιμοχάρους* καὶ τοῦ *Ἀριστύλλου*. Οὗτοι συνέταξαν τὸν πρῶτον κατάλογον, ἐν ᾧ παρείχοντο αἱ θέσεις τῶν ἀστέρων διὰ μετρήσεως ἐξ ὡρισμένης ἀφετηρίας κειμένης μεταξὺ τῶν ἀπλανῶν. Τοῦτο ὑπεβοήθησε σημαντικῶς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φαινομένου τῆς *μεταπτώσεως*.

Μαθητὴς τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ὁ *Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος*. Οὗτος συνεπλήρωσε καὶ διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ περὶ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος. Ἐν τούτοις τόσον τὸ ἡλιοκεντρικὸν ὅσον καὶ τὸ ἀρχαιότερον αὐτοῦ γεωκεντρικὸν σύστημα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ πρὸς πλήρη καὶ ἱκανοποιητικὴν ἐξήγησιν διαφόρων οὐρανίων φαινομένων, ὡς τὴν γνωστὴν τότε μεταβολὴν τῆς γωνιακῆς ταχύτητος τοῦ Ἡλίου ἐν τῇ ἐτησίᾳ κινήσει αὐτοῦ, οὔτε τὴν ἀνισότητα τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, ἣν ἐγνώριζεν ὁ Θαλῆς καὶ προσδιώρισαν βραδύτερον ὁ *Μέτων ὁ Ἀθηναῖος*, ὁ *Εὐκτήμων* καὶ ὁ *Εὔδοξος ὁ Κνίδιος*. Τούτου τὸ Ἔνοπτρον καὶ τὰ Φαινόμενα περιεσώθησαν μέχρι σήμερον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰ Φαινόμενα, ποίημα ὅπερ συνέταξεν ὁ Ἄρατος τῷ 270 π. Χ., ἀποτελοῦσι δὲ πολυτιμοτάτην πηγὴν τῶν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀνομασιῶν τῶν ἀστέρων.

Τὸ σύστημα τῶν ὁμοκέντρων σφαιρῶν ἐπεξειργάσθησαν ὁ Κάλλιππος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἐτροποποίησε δὲ ὁ *Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος* γενόμενος εἰσηγητὴς τοῦ συστήματος τῶν *ἐκκέντρων* καὶ τῶν

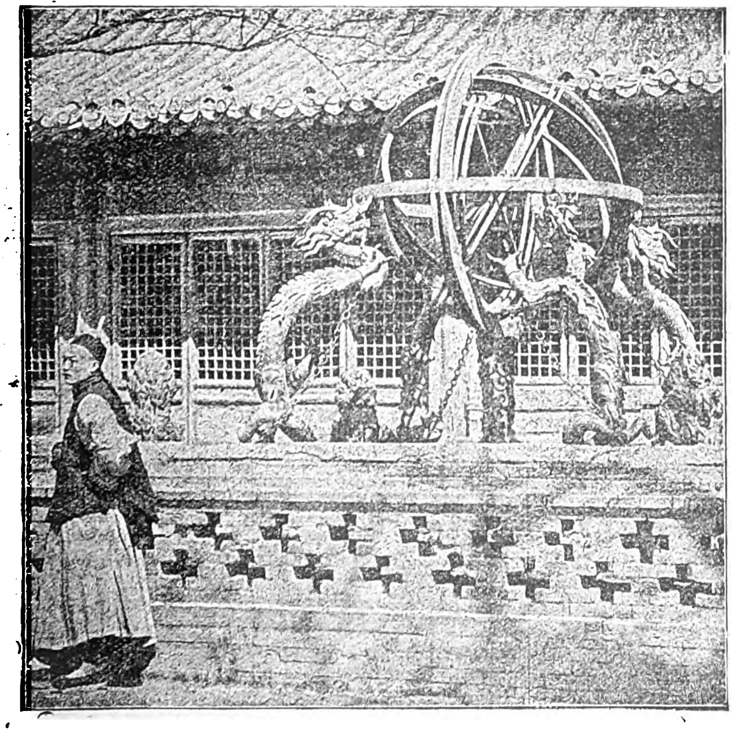

Ἀρχαῖον κινεζικὸν ἁρμιλοσφαίριον τοῦ Πεκίνου.

Digitized by Google

ἐπικύκλων, δι' ὧν συνεφώνουν ἐπὶ μακρὸν σειρὰν αἰώνων αἱ παρατηρήσεις πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ βραδύτερον ἐκλήθη *Πτολεμαϊκὸν* (δλ. κατ.) ἡ Γῆ ὑποτίθεται ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ Σύμπαν-

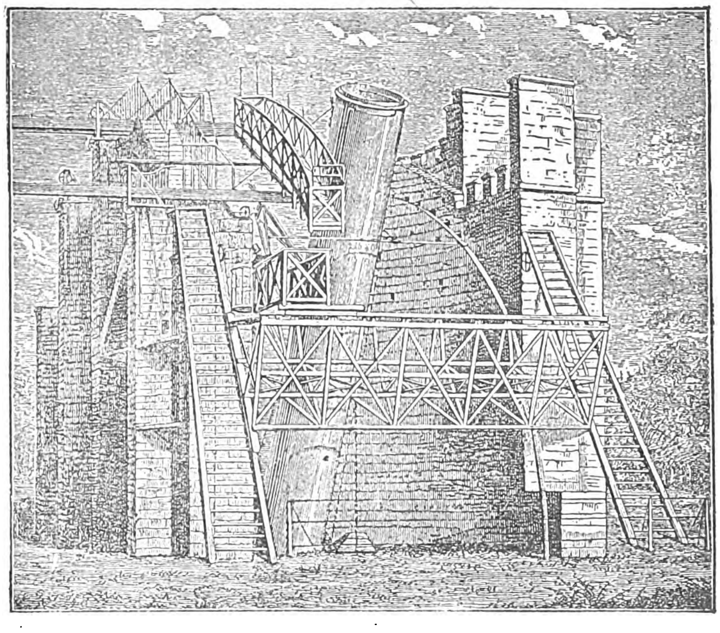

Τὸ γιγαντιαῖον τηλεσκόπιον τοῦ λόρδου Ρόσσης ἐν Παρσονστάουν παρὰ τὸν Δουβλῖνον.

τος, οἱ δὲ ἀστέρες φέρονται περὶ αὐτὴν κινούμενοι ὁμαλῶς ἐπὶ κυκλικῶν τροχιῶν.

Ἐκ τῶν διασημοτέρων μαθητῶν τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς θεωρεῖται ὁ *Ἐρατοσθένης*. Οὗτος ἀνεκάλυψεν ἢ ἐτελειοποίησε τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ὀργάνων ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὰς ἀστρομετρικὰς παρατηρήσεις, προσδιώρισε τὴν *λόξωσιν* τῆς ἐκλειπτικῆς εἰς 23° 51' καὶ εἰσήγαγε τρόπον προσδιορισμοῦ τοῦ μήκους τόξου μεσημβρινοῦ, ὁρίσας τοῦτο εἰς 252.000 στάδια. Ἐκ τῶν μεγίστων ἀστρονόμων τῆς ἀρχαιότητος ὁ *Ἵππαρχος*, βασισθεὶς ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν Χαλδαίων, προσδιώρισε τὴν διάρκειαν τοῦ τροπικοῦ καὶ τοῦ ἀστρικοῦ ἔτους, τῶν διαφόρων μηνῶν καὶ τῶν συνοδικῶν περιόδων τῶν πέντε πλανητῶν, τὴν λόξωσιν τῆς ἐκλειπτικῆς καὶ τὴν τροχιὰν τῆς Σελήνης, τὴν θέσιν τοῦ ἀπογείου τοῦ Ἡλίου, τὴν ἐκκεντρότητα τῆς φαινομένης τροχιᾶς αὐτοῦ καὶ τὴν ὁριζοντίαν παράλλαξιν τῆς Σελήνης. Τὸ ἐνδοξότατον ὅμως τῶν κατορθωμάτων του ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ φαινομένου τῆς *μεταπτώσεως τῶν ἰσημερινῶν σημείων*.

Παραδεχθεὶς τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα ἐτροποποίησεν αὐτὸ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν λεγομένων *ἐκκέντρων κύκλων* πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταβολῆς τῆς ταχύτητος τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Πρὸς τοῦτο ὑπέθεσε τὴν Γῆν κειμένην ὀλίγον μακρὰν τοῦ κέντρου τῶν τροχιῶν τῶν σωμάτων τούτων. Ὁ Ἵππαρχος δὲν ἐπεχείρησε λεπτομερῆ διερεύνησιν τῆς θεωρίας τῶν πλανητῶν, κατέλιπεν ὅμως περίφημον κατάλογον περιλαμβάνοντα 1080 ἀπλανεῖς, διακρινομένους εἰς ἓξ τάξεις ἀναλόγως τῆς λαμπρότητος αὐτῶν, ἤτοι εἰς *ἓξ μεγέθη*. Ὁ κατάλογος οὗτος περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἐν τῇ Μαθηματικῇ συντάξει τοῦ Πτολεμαίου.

Ὁ *Κλαύδιος Πτολεμαῖος* ἐσυστηματοποίησε τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διεσπαρμένας ἀστρονομικὰς γνώσεις καὶ ἐξέθεσεν αὐτὰς μετὰ θαυμαστῆς μεθοδικότητος καὶ ἀκριβείας εἰς σύγγραμμα ὅπερ ἐπὶ 14 αἰῶνας, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Β' μέχρι τοῦ ΙΣΤ', ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ μόνη αὐθεντικὴ περιγραφικὴ Ἀστρονομία. Μετὰ τὸν Πτολεμαῖον ἡ Ἀστρονομία δὲν παρουσιάζει μὲν σοβαρὰς προόδους, ἀλλὰ δὲν παύει καλλιεργουμένη παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς (Βλ. λ. Ἀρίσταρχος ὁ *Σάμιος*, Εὔδοξος ὁ *Κνίδιος*, Ἐρατοσθένης, Ἵππαρχος, Πτολεμαῖος *Κλαύδιος*).

Βυζαντιακὴ περίοδος. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης φημίζεται διὰ τὰς περὶ τὴν Ἀστρονομίαν μελέτας του, ἕπονται δὲ αὐτοῦ κατὰ σειρὰν διάφοροι ἄλλοι μαθηταὶ τῶν σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Αἱ δύο αὗται πόλεις ἀπετέλεσαν σπουδαῖα κέντρα διδασκαλίας τῆς Ἀστρονομίας. Οὕτως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ Ἀστρονομία ἐδιδάσκετο ἐν τῷ Πανδιδακτηρίῳ, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Σχολῇ. Ὅταν κατόπιν αὐτῆς, ἐπὶ Εἰκονομαχίας, κατεκάη μετὰ τῆς πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης αὐτῆς, ἡ Ἀστρονομία διδάσκεται ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ναοῦ τῶν 40 Μαρτύρων ὑπὸ *Λέοντος* τοῦ μετὰ ταῦτα ἀρχιερέως Θεσσαλονίκης, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη διὰ τὰς περὶ τὴν Ἀστρονομίαν γνώσεις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἔφθασε μέχρι Βαγδάτης, ὅπου καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ὑποσχόμενος πλουσιωτάτας ἀμοιβὰς ὁ Χαλίφης Ἀλ-Μαμούν. Ἀκολούθως ἡ Ἀστρονομία διδάσκεται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βάρδα ἀνιδρυθείσῃ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' Φιλοσοφικῇ σχολῇ, ἐκεῖθεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου καὶ ὅταν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἀνασυνίσταται τὸ Πανδιδακτήριον ἡ Ἀστρονομία λαμβάνει τὴν προσήκουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν μαθημάτων.

Περὶ τὸ 1330 ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν παρατηρεῖται πλέον ἀξία λόγου κίνησις περὶ τὴν σπουδὴν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τοὐναντίον ὅμως, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τοῦ Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ, ἀκμάζει ἐν Τραπεζοῦντι ἡ σπουδὴ τῶν Φυσικομαθηματικῶν καὶ ἰδία τῆς Ἀστρονομίας. Τοῦτ' αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀρμένιος σοφὸς Ἀνανίας ὁ Σιρακηνός. Μεταξὺ τῶν διασημοτέρων καθηγητῶν τῆς σχολῆς τῆς Τραπεζοῦντος ἀναφέρονται ὁ Γρηγόριος ὁ Χιονιάδης, ὁ Κληρικὸς Μανουὴλ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Λυκίτης. Ἐκ τούτων ὁ Χιονιάδης ἐντολῇ τοῦ αὐτοκράτορος μεταβὰς εἰς τὴν Περσίαν ἐξέμαθε τὴν περσικὴν γλῶσσαν καὶ ἐμελέτησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν Περσῶν καὶ τὰς μεθόδους αὐτῶν, ἐπανῆλθε δὲ κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ περσικὰ ἀστρονομικὰ συγγράμματα. Ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν ἀνεδείχθη ὁ Κληρικὸς Μανουήλ, ὅστις ἐμύησεν ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀστρονομίαν τὸν Γεώργιον Χρυσοκόκκην, ὅστις συνέγραψε τῷ 1346 σύγγραμμα Ἀστρονομίας ἐπιγραφόμενον «Τοῦ σοφωτάτου ἰατροῦ κυρίου Γεωργίου Χρυσοκόκκη ἐξήγησις εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Περσῶν ἐκτεθεῖσα πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κύριον Ἰωάννην τὸν Χαρσανίτην». Δεῖγμα τοῦ ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς Ἀστρονομίας ἐκαλλιεργεῖτο μεγάλως ἐν Τραπεζοῦντι ἀποτελεῖ ἡ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἐλειτούργει ἡ σχολή, παρουσία πυργοειδοῦς κτηρίου, ὅπερ κατὰ τὸν Ἰωάννην Παπαδόπουλον ἀπετέλει ἀναντιρρήτως τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῆς σχολῆς τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἡ καλλιέργεια τῆς Ἀστρονομίας ἐν Τραπεζοῦντι ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ὀνόματα τοῦ καρδιναλίου Βησσαρίωνος, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δοσιθέου τοῦ Ἀμοιρούτζη καὶ ἄλλων.

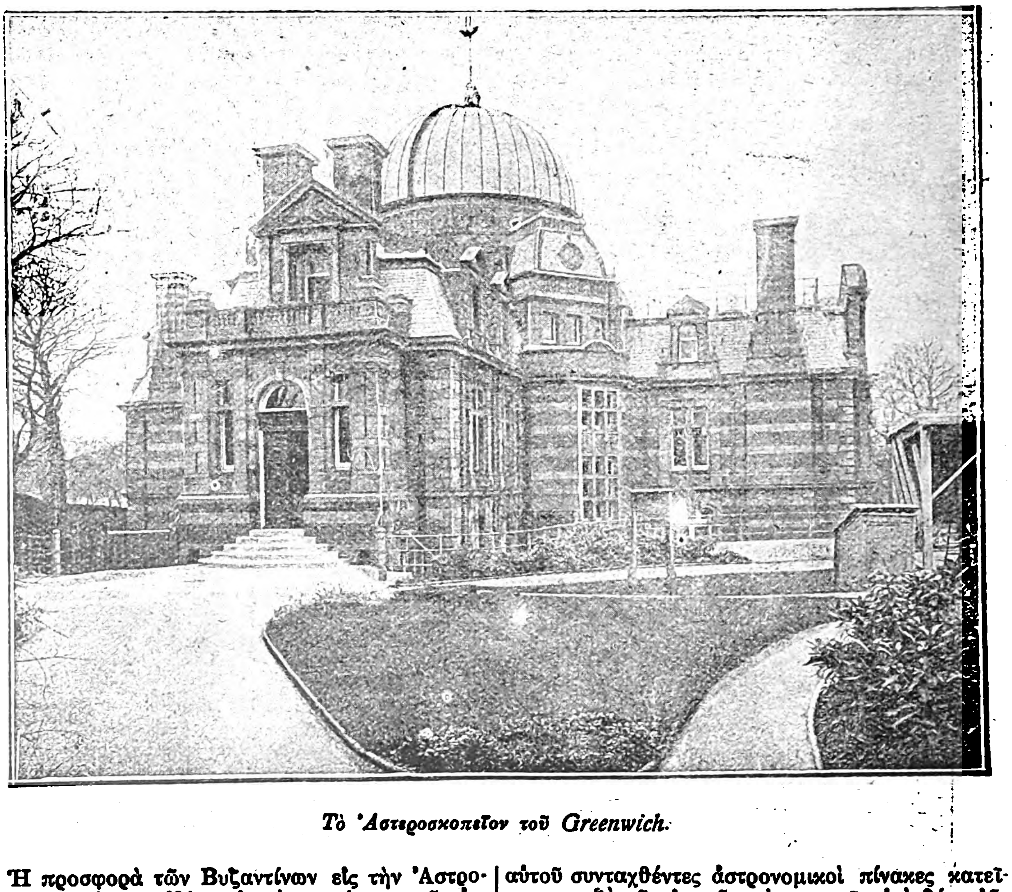

Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Greenwich.

Ἡ προσφορὰ τῶν Βυζαντίνων εἰς τὴν Ἀστρονομίαν συνίστατο ἰδίως εἰς τὴν περίσωσιν τῶν ἀρχαίων διδαγμάτων, τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀρχαίων θεωριῶν καὶ τὴν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἤγαγεν εἰς τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις διὰ τῆς μεταλαμπαδεύσεως τῶν ἑλληνικῶν γνώσεων εἰς τὴν Δύσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν δι' Ἰταλίας μέσῳ τῶν ἐκ τοῦ πεσόντος βυζαντινοῦ κράτους προσφύγων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῶν μεταγαγόντων εἰς τὴν Ἱσπανίαν ὅσα ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Βυζαντίνων.

Ἡ Ἀστρονομία παρὰ τοῖς Ἄραψι.—Οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀράβων ἐρχόμενοι συνεχῶς εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Βυζαντίνων, ἤρχισαν νὰ μεταγγίζωσι τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν των. Τοσαύτη ἦτο ἡ δίψα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ὥστε καὶ εἰς τὰς συνθήκας εἰρήνης, ἃς συνῆπτον μετὰ τῶν γειτόνων των, περιελάμβανον μεταξὺ τῶν ὅρων αὐτῶν τὴν εἰς αὐτοὺς παραχώρησιν ἑλληνικῶν καὶ ἄλλων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς μετεφράζοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν χαλιφῶν. Μεταξὺ τῶν οὕτω μεταφρασθέντων βιβλίων ὑπῆρξε καὶ ἡ Μεγάλη Μαθηματικὴ Σύνταξις τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ἣν οἱ Ἄραβες ἐκάλουν Ἀλμαγέστην. Ἡ πρώτη εἰς τὴν ἀραβικὴν μετάφρασις αὐτῆς ἐγένετο κατὰ διαταγὴν τοῦ χαλίφου Ἀροὺν-ἀλ-Ρασὶδ περὶ τὰ 800. Ταχέως ἡ Ἀστρονομία ἐφείλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἀράβων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν πολλοὶ καὶ διάσημοι ἀστρονόμοι. Ὁ χαλίφης Ἀλ-Μαμοὺν ὑπῆρξε τῷ 829 ὁ ἱδρυτὴς μεγάλου ἀστεροσκοπείου ἐν Βαγδάτῃ, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁ ἀστρονόμος Ἀλμπουμαζὰρ (805—885) παρετήρει τὰς κινήσεις τῶν ἄστρων καὶ συνῆγε τὰ ὡροσκόπια. Ἐκεῖ ὁ Ταμπὶτ μπὲν Κορρᾶ (836—901) ἀνέπτυξε τὴν περὶ τῶν ἰσημερινῶν σημείων θεωρίαν του, ὁ Ἀμπντ-ἀρ-Ραχμὰν ἀλ-Σουφὶ (903—986) ἀνεθεώρησε τὸ πρῶτον τὸν κατάλογον τοῦ Πτολεμαίου καὶ ὁ Ἀμπουλβεφᾶ (939—998), Πέρσης τὴν καταγωγὴν ὅπως καὶ ὁ Ἀλ-Σουφί, ἐξετέλεσε μακρὰν σειρὰν παρατηρήσεων τῶν πλανητῶν. Μεταξὺ τῶν ἀστρονόμων τῆς σχολῆς τῆς Βαγδάτης κατατάσσεται καὶ ὁ ἐν Αἰγύπτῳ κυρίως δράσας *Ἴμπν Ἰουνὶς* (950—1008). Οὗτος συνέταξε τοὺς Χακιμίτας πίνακας τῶν πλανητῶν καὶ παρετήρησεν ἐν Καΐρῳ δύο ἐκλείψεις Ἡλίου τῷ 977—978, αἵτινες εἶναι αἱ πρῶται ἐκ τῶν μετ' ἀκριβείας σημειωθεισῶν ἐξ ὅλων ὅσαι ἀναφέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀστρονομίας. Μετ' αὐτὸν ὁ *Νασὲρ-ἐδ-δὶν* (1201—1274) συνέταξε τοὺς Ἰλχανίους πίνακας καὶ προσδιώρισε τὴν σταθερὰν τῆς μεταπτώσεως εἰς 51''. Οὗτος διηύθυνεν ἀστεροσκοπεῖον ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Οὐλαγκοῦ Χὰν ἐν Μαραγκᾷ τῆς Περσίας καὶ μετεχειρίσθη παρατοίχιον τεταρτοκύκλιον ἀκτῖνος 12 ποδῶν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὄργανα μετρήσεως τοῦ ὕψους καὶ τοῦ ἀζιμουθίου. Ὁ κατὰ τὸ 1394—1449 ἀκμάσας ἔγγονος τοῦ Ταμερλάνου *Οὐλοὺγ βὲης* ἀποτελεῖ τὴν διασημοτέραν προσωποποίησιν τῆς ταταρικῆς Ἀστρονομίας. Οὗτος ἵδρυσε τῷ 1420 θαυμάσιον ἀστεροσκοπεῖον ἐν Σαμαρκάνδῃ, ἐν τῷ ὁποίῳ προσδιώρισεν ἐκ νέου τὰς θέσεις ἁπάντων σχεδὸν τῶν ἀστέρων τοῦ καταλόγου τοῦ Πτολεμαίου, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντες ἀστρονομικοὶ πίνακες κατεῖχον μεταξὺ τῶν λοιπῶν τὰ πρωτεῖα ἐπὶ δύο αἰῶνας (*F. Baily* Mem. R.A.S. vol. XIII p. 19).

Ἡ ἀραβικὴ Ἀστρονομία διὰ τῶν Μαυριτανῶν μεταφέρθη εἰς Ἱσπανίαν, ὅπου ἤκμασεν ἐπὶ τι

Digitized by Google

διάστημα ἐν Κορδούῃ καὶ Τολέδῳ. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως ἔλαβον τὸ ὄνομα αὐτῶν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀρζαχὲλ συνταχθέντες τῷ 1080 Τολέδειοι πίνακες. Ἐκεῖ ὡσαύτως εἶδον τὸ φῶς καὶ οἱ κατὰ τὸ 1252 δημοσιευθέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἀλφόνσου Ι' τῆς Καστιλίας καὶ ἀπ' αὐτοῦ κληθέντες Ἀλφόνσειοι πίνακες.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν πινάκων τούτων συνέπεσε πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Sphaera Mundi, συγγράμματος σφαιρικῆς ἀστρονομίας, συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ *John Holywood* τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Sacro Bosco*.

Ἡ Ἀστρονομία ἐν τῇ Δύσει —Ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα κατεβλήθη σημαντικὴ προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν τοῦ πτολεμαϊκοῦ συστήματος. Ὁ Γεώργιος Purbach (1423—1461) εἰσήγαγεν εἰς Εὐρώπην τὴν μέθοδον τοῦ Ἴμπν - Ἰουνὶς πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ὑψῶν. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἀπέφερε πολυτίμους καρποὺς ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Regiomontanus καὶ τοῦ Bernhard Walther τοῦ ἐκ Νυρεμβέργης (1430—1504), ὅστις ἵδρυσεν ἀστεροσκοπεῖον ἐφωδιασμένον δι' ὡρολογίων κινουμένων ὑπὸ βαρῶν καὶ εἰσήγαγε διαφόρους βελτιώσεις εἰς τὴν Πρακτικὴν Ἀστρονομίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Ἰταλίᾳ, ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τῶν προκεχωρημένων ἤδη γνώσεων ἡ δικτατορικὴ ἐπιβολὴ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἤρχισε νὰ κλονίζεται ἐκ θεμελίων. Ἄνδρες τῆς περιωπῆς τοῦ Domenico Maria Novara (1454—1504) ἐλθόντες εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου προσφύγων, οἵτινες συναπεκόμιζον μεθ' ἑαυτῶν τὴν προγονικὴν σοφίαν, ἤρχισαν νὰ ὑποκινῶσι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πτολεμαϊκοῦ συστήματος.

Εἶχον δὲ παρέλθει μόνον 43 ἔτη ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μόνον 35 ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ συνεπῶς ἦσαν νωπὰ εἰσέτι τὰ διδάγματα τῶν Βυζαντίνων σοφῶν, ὅταν ὁ *Κοπέρνικος* ἐμαθήτευεν ἐν Βολωνίᾳ καὶ ἐν Παδούῃ ἀπὸ τοῦ 1496. Ὁ εὐφυὴς νέος, ἀφοῦ ἐμελέτησεν ἐπιμελῶς τὰς δοξασίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου ἐτόλμησε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Πτολεμαϊκοῦ συστήματος καὶ νὰ διακηρύξῃ τὴν ὀρθότητα τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ ἐν τῷ περιφήμῳ ἔργῳ αὐτοῦ De Revolutionibus Orbium Coelestium (1543). Ἐν τῷ συστήματι ὅπερ ἀνέλαβεν ὁ Κοπέρνικος νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ φῶς ἡ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὑποκειμένη εἰς ἡμερησίαν περιστροφήν. Τοὐναντίον ἡ Γῆ ὑπετίθετο περιστρεφομένη περὶ ἄξονα διεοχόμενον διὰ τῶν δύο πόλων τοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ Ἥλιος ὡσαύτως ἔμενεν ἀκίνητος, ἐνῷ οἱ πλανῆται περιλαμβανομένης καὶ τῆς Γῆς περιεφέροντο γύρῳ αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως αἱ ὀπισθοδρομήσεις τῶν πλανητῶν ἐξηγοῦντο ὡς ἁπλᾶ φαινόμενα προοπτικῆς, ὀφειλόμενα εἰς τὸν συνδυασμὸν τῆς περιφορᾶς τῆς Γῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς πλανητῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου ἐν τούτοις διατήρησις τῆς ἀρχαίας θεωρίας περὶ ὁμαλῆς κυκλικῆς κινήσεως παρέβλαπτε τὸ σύστημα, ὅπερ ἐφαίνετο εἰσάγων, διότι ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐξ ὁλοκλήρου κατάργησις τῶν ἐπικύκλων. Πλὴν τῆς ἀτελείας ταύτης, τὸ καινοφανὲς σύστημα εἶχε καὶ τὸ

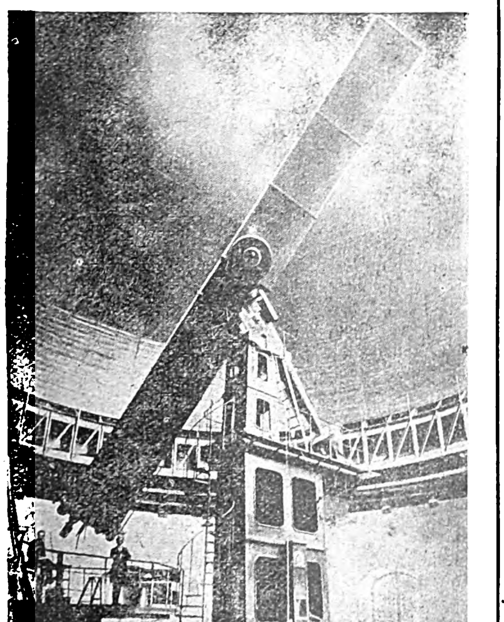

Τὸ μέγα τηλεσκόπιον τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Meudon.

μειονέκτημα, καθ' ὃ οὔτε ὁ Ἥλιος ἠδύνατο νὰ τεθῇ ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον τῆς τροχιᾶς οἱουδήποτε τῶν πλανητῶν. Τὸ γεγονὸς ἐπίσης καθ' ὃ οἱ ἀπλανεῖς δὲν παρουσιάζουν αἰσθητὴν τιμὴν παραλλάξεως καὶ διάφοροι ἄλλαι δυσεξήγητοι ἀνωμαλίαι καθίστων ἔτι δυσκολωτέραν τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ, ἰσοδύναμον πρὸς παραδοχὴν ἐννοιῶν ὡς ἡ κίνησις τῆς Γῆς. Λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὰς ἀντιλήψεις τῆς τότε ἐποχῆς, εὐκόλως ἐννοεῖ πῶς ἡ ἐπανάληψις τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστάρχου συνήντησε σημαντικὰ ἐμπόδια μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς.

Οἱ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Πυθαγορείου συστήματος, ὡς τοῦτο ἐξετάφη ἐκ τῆς ἀφανείας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου, ὑπολογισθέντες πίνακες (Tabulae Prutenicae) ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1551 καὶ ὀφείλονται εἰς τὸν Erasmus Reinhold (1511—1553). Ἂν καὶ παρεῖχον τὰς θέσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων πολὺ καλύτερον ἢ οἱ Ἀλφόνσειοι πίνακες, παρουσίαζον ἐν τούτοις πολλὰς ἀσυμφωνίας πρὸς τὰ πραγματικὰ φαινόμενα. Ἐντεῦθεν κατέστη ἔτι μᾶλλον ἐπιθυμητὴ ἡ ἐξέλεγξις τοῦ καινοφανοῦς συστήματος δι' ἀκριβεστέρων παρατηρήσεων καὶ ἀκριβεστέρων μεθόδων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβον συγχρόνως ὁ Γουλιέλμος Δ' τοῦ Ἔσσε Κάσσελ (1532—1592) καὶ ὁ Τύχων Βράχης. Τούτων ὁ

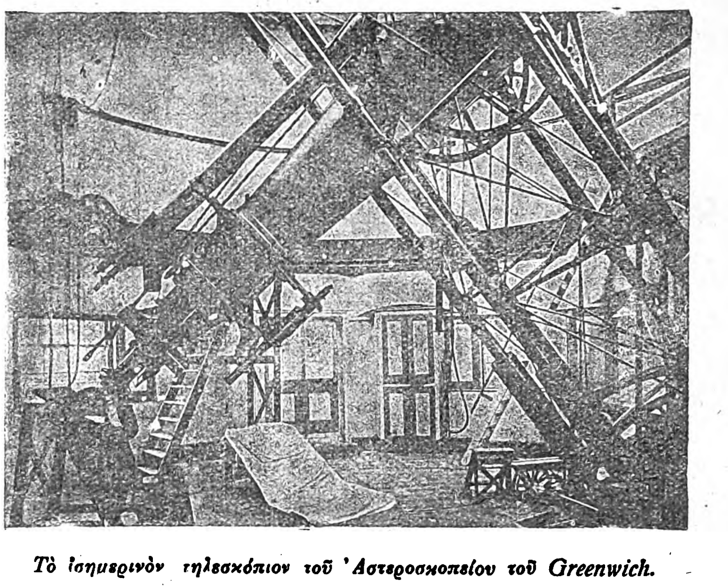

Τὸ ἰσημερινὸν τηλεσκόπιον τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich.

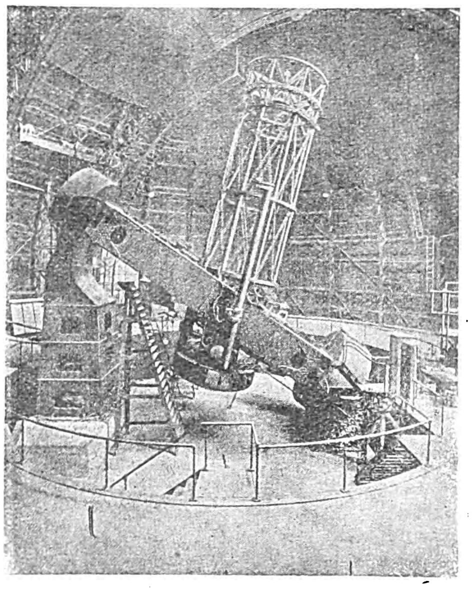

Τὸ τηλεσκόπιον Hooker (διαμ. 2. 50 μ.) τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Mont-Wilson.

πρῶτος ἵδρυσε τῷ 1561 ἐν Κάσσελ τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ ἀστεροσκοπεῖον μετὰ περιστρεφομένου θόλου καὶ ἠσχολήθη ἐπί τινα ἔτη εἰς τὴν σύνταξιν καταλόγου ἀπλανῶν, ὅστις ἐν τέλει παρέμεινεν ἡμιτελής. Ὁ Χριστόφορος Rothmann καὶ ὁ Joost Bürgi (1552—1632) ἐβοήθησαν τὸν Γουλιέλμον εἰς τὰς παρατηρήσεις του. Ἐν Κάσσελ χάρις εἰς τὴν δεξιότητα τοῦ Bürgi ἐγένοντο προσδιορισμοὶ τῆς ὥρας πρὸς μέτρησιν τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν τῶν ἀστέρων, πιθανῶς δὲ ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθη ὄργανον πρὸς μέτρησιν τοῦ ἀζιμουθίου καὶ τοῦ ὕψους τῶν ἀστέρων (*J. L. E. Dreyer*, Life of Tycho Brahe σ. 321).

Τὸ ἔργον τοῦ Τύχωνος (Tycho Brahe) ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικώτερον. Οὗτος ἐτελειοποίησε τὰς μεθόδους παρατηρήσεως, αἵτινες ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν τηλεσκοπίων. Τὰ ὄργανα ἅτινα διέθετε ἦσαν τύπου γνωστοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἔτι τοῦ Νασὶρ-ἐδ-δίν. Ἐν Augsburg τῷ 1569 κατεσκεύασε τεταρτοκύκλιον 19 ποδῶν καὶ οὐράνιον σφαῖραν 5 ποδῶν διαμέτρου, καὶ καθιέρωσεν ὁριστικῶς τὸ σύστημα τῶν οὐρανογραφικῶν συντεταγμένων διὰ μετρήσεων τῶν ὀρθῶν ἀναφορῶν καὶ τῶν ἀποκλίσεων τῶν ἀστέρων.

Τὸν πλοῦτον τοῦ ὑλικοῦ ὅπερ εἶχε συσσωρεύσει ὁ Τύχων εὗρεν ἕτοιμον πρὸς ἐκμετάλλευσιν ὁ *Johann Kepler* Οὗτος ἦτο πλούσιος εἰς θεωρητικὰς γνώσεις, ὅταν δὲ περιῆλθον εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ ἀκριβῆ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὁ Τύχων εἶχε συγκεντρώσει, εἶχεν εἰς χεῖράς του πᾶν ὅ,τι τῷ ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ὑποθέσεις του καὶ νὰ ἐπαληθεύσῃ τὰς θεωρίας του διὰ τῶν πραγμάτων. Ἂν καὶ ἀρχικῶς ἐπρέσβευεν ὅτι ἅπασαι αἱ περιφοραὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων τελοῦνται ἐπὶ κυκλικῶν τροχιῶν, κατόπιν μακροῦ καὶ ἐπιπόνου ὑπολογισμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει ἑπτὰ παρατηρηθεισῶν ἀντιθέσεων τοῦ Ἄρεως ἐπείσθη τελικῶς ὅτι ὁ πλανήτης οὗτος διέγραφεν ἐλλειπτικὴν τροχιάν, ἧς τὴν ἑτέραν τῶν ἑστιῶν κατέχει ὁ Ἥλιος. Συνεχίζων τὰς ἐρεύνας του εὗρεν ὅτι τὰ ἐν ἴσοις χρόνοις διαγραφόμενα ὑπὸ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος ἐμβαδὰ εἶναι ἴσα πρὸς ἄλληλα. Τοὺς δύο τούτους νόμους ἐπεξέτεινε δι' ἀμέσου ἀποδείξεως καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς, κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλανητῶν. Οἱ δύο οὗτοι νόμοι ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1609 ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ De Motibus Stellae Martis. Δέκα ἔτη βραδύτερον ἀνεκοίνωσε τὸν τρίτον νόμον αὐτοῦ, καθ' ὃν τὰ τετράγωνα τῶν χρόνων τῶν ἀστρικῶν περιφορῶν τῶν πλανητῶν εἶναι ἀνάλογα τῶν κύβων τῶν μεγάλων ἡμιαξόνων τῶν τροχιῶν αὐτῶν. Ὁ νόμος οὗτος, ὅστις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κέπλερ De Harmonice Mundi, ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τοῦ νόμου τῆς παγκοσμίου ἕλξεως καὶ δέον νὰ ἀληθεύῃ εἰς πᾶν σύστημα διεπόμενον ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ὄντως συμβαίνει εἰς τὰς γνωστὰς μέχρι τοῦδε οἰκογενείας δορυφόρων τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος. Τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης τινὸς ἀναλογίας ἐστήριζεν ὁ Κέπλερ ἐπὶ τῆς γνωστῆς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων περὶ τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως ἁρμονίας ἐν τῇ φύσει. Αἱ τραχεῖς ἐν τούτοις προσπάθειαί του πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξέκλιναν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ του εἰς βαθμὸν ἐλάχιστα ὑποσχόμενον περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ. Αἱ θαυμάσιαι ἐν τούτοις ἀνακαλύψεις τοῦ Κέπλερ, οὐ μόνον ἐτελειοποίησαν τὰς γνώσεις τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γεωμετρικῆς κατασκευῆς τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς ἐνίσχυσαν τὴν προγνωστικὴν δύναμιν τῆς ἀστρονομίας. Οἱ ὑπὸ τοῦ Κέπλερ ὑπολογισθέντες Ροδόλφειοι Πίνακες (Ulm 1627) ἐπὶ τῇ βάσει ἐλλειπτικῶν στοιχείων, παρέμειναν ὡς αὐθεντία ἐπὶ ὁλόκληρον ἑκατονταετίαν.

Περὶ τῶν κομητῶν ὁ Κέπλερ ἐπρέσβευεν ὅτι εἶναι σώματα ὑποκείμενα εἰς βαθμιαίαν διάλυσιν καὶ δὲν ἠσχολήθη εἰς τὸν λογισμὸν τῶν τροχιῶν αὐτῶν. Παρεδέχετο ὅτι αἱ οὐραὶ αὐτῶν σχηματίζονται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων (De cometis, Opera, ed. Frisch. t VII p. 110).

Ὁ διασημότερος τῶν συγχρόνων τοῦ Κέπλερ ἦτο ὁ *Γαλιλαῖος Γαλιλαίου*, ὅστις ἔσχε πολλοὺς προδρόμους καὶ συνεργάτας. Τοιοῦτοι ἦσαν: ὁ Michel Varo (1584), ὁ Simon Stevin (1548—1620), ὅστις ἐπραγματεύθη τὸ αὐτὸ θέμα ὅλως ἀνεξαρτήτως, καὶ ὁ G. B. Benedetti, ὅστις ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Speculationum Liber (Τουρῖνον 1585) ἐπραγματεύθη μετὰ μεγάλης σαφηνείας τὰ περὶ ἐπιταχυνομένης κινήσεως, ὀλίγα ἔτη πρὶν ἢ ὁ Γαλιλαῖος ἐκτελέσῃ τὰ περίφημα πειράματά του ἐν Πίζῃ. Τόσον ὁ Γαλιλαῖος ὅσον καὶ ὁ Κέπλερ ἠγνόουν τὰ ἀποτελέσματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον καταλήξει αἱ ἔρευναι ἀλλήλων, πρᾶγμα ὅπερ ἠμπόδισε τὴν ταχεῖαν κατανόησιν τῆς πραγματικῆς φύσεως τῆς δυνάμεως, ἥτις διέπει τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων. Τοιουτοτρόπως ἡ σπουδαιότης τῶν νόμων τοῦ Κεπλέρου δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ἀναγνωρίσεως μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ *Ἰσαὰκ Νεύτωνος*.

Τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου ἀναβίωσιν αὐτοῦ ἐξηκολούθει νὰ προσκρούῃ εἰς διαφόρους ἀντιρρήσεις.

Οἱ κατ' αὐτοῦ κεκηρυγμένοι διετείνοντο, ὅτι, ἐὰν τὸ σύστημα τοῦτο ἦτο πράγματι ἀληθές, οἱ πλανῆται ὤφειλον νὰ παρουσιάζουσι φάσεις περὶ ὧν οὐδεμία ὑφίστατο ἕως τότε ἀπόδειξις. Ἐπίσης ἡ παρακολούθησις τῆς Γῆς ὑπὸ τῆς Σελήνης καὶ τὸ δυνατὸν τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς ἐτίθεντο ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Εἰς τὸν Γαλιλαῖον (1564—1642) ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡλιοκεντρικῶν θεωριῶν. Ὅταν οὗτος ἐφαρμόσας τὴν

Digitized by Google

χρῆσιν τῶν διοπτρῶν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν παρετήρησε διὰ πρώτην φορὰν τὰς φάσεις τῆς Ἀφροδίτης, κατέρριψε τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα τῶν ὀπαδῶν τοῦ γεωκεντρικοῦ συστήματος. Ἐπίσης παρατηρήσας τὴν περιστροφὴν τοῦ Ἡλίου καὶ τὴν περὶ τὸν Δία περιφορὰν τῶν δορυφόρων αὐτοῦ ἀπέδειξεν οὐ μόνον τὸ δυνατὸν τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ὅπως παρασύρῃ ἐν τῇ περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾷ του τὴν Σελήνην ὡς δορυφόρον. Αἱ μαθηματικαὶ ἔρευναι τοῦ Καρτεσίου διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀλγέβρας εἰς τὴν γεωμετρίαν, ἡ ὑπὸ τοῦ Φερμὰ θεμελίωσις τῆς ἀπειροστικῆς γεωμετρίας, ἡ ὑπὸ τοῦ Wallis, καὶ τοῦ Huyghens εὕρεσις τῶν νόμων τῆς κινήσεως, ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἀνακάλυψις τῶν νόμων τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἡ ὑπὸ τοῦ Κεπλέρου ἀνακάλυψις τῶν νόμων τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν ἦσαν ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπῃτοῦντο διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Νεύτωνος.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐδημοσίευσεν οὗτος ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ περὶ τῶν Μαθηματικῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας τὸν περίφημον *νόμον τῆς παγκοσμίου ἕλξεως* ἐπηκολούθησε σειρὰ σπουδαιοτάτων μαθηματικῶν ἐρευνῶν καὶ πολυτιμοτάτων ἀνακαλύψεων σχετικῶν πρὸς τὰς κινήσεις, τὸ σχῆμα, τὰς μάζας, τὰς διαστάσεις, τὰς τροχιὰς καὶ λοιπὰ στοιχεῖα τῶν μελῶν τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Πτολεμαίου ὁ *Laplace* περισυνέλεξεν ἁπάσας τὰς ἐργασίας ταύτας καὶ συμπληρώσας αὐτὰς διὰ πλείστων ἰδίων ἀνακαλύψεων καὶ ἐρευνῶν ἐδημοσίευσεν εἰς ἓν συστηματοποιημένον σύνολον τὸ πεντάτομον ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ ἐπέγραψεν «Οὐράνιον Μηχανικήν».

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Νεύτωνος ὑπελόγισεν ὁ *Halley* τὴν τροχιὰν τοῦ περιφήμου κομήτου του καὶ προεῖπε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, παρασχὼν οὕτω δεῖγμα τῆς καταπληκτικῆς ἀκριβείας τῶν ἀστρονομικῶν λογισμῶν, ἔτι δὲ βραδύτερον, τῷ 1846, ὁ Leverrier, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν παρέλξεων, ἃς ὑφίστατο ὁ πλανήτης Οὐρανός, ἀνεκάλυψε διὰ τοῦ λογισμοῦ τὸν ἀπώτατον πλανήτην τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος, τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ἐστερέωσεν οὕτω τὴν πεποίθησιν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἐρεύνης.

Τὸ ἔργον τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου, τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Νεύτωνος ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῇ Δύσει. Ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὸν Κέπλερον ἐμφανίζονται διάφοροι ἐπιδέξιοι καὶ φιλόπονοι παρατηρηταί, ὡς ὁ Hevelius καὶ ὁ Tobias Mayer. Ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων καλλιεργεῖται ἡ Ἀστρονομία κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ξένων (Cassini κτλ.), κατόπιν ὅμως προάγεται ἁλματωδῶς διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν διασήμων Γάλλων μαθηματικῶν καὶ ἀστοονόμων ὡς ὁ Lacaille, ὁ Clairant, ὁ Lalande ὁ d'Alembert καὶ ἄλλοι. Τὰ πρωτεῖα ὅμως ἐπὶ δύο αἰῶνας κατέχει ἐν ταῖς ἀστρονομικαῖς ἐρεύναις ἡ Ἀγγλία, ὅπου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἀναδεικνύονται διάσημοι ἀστρονόμοι ὡς ὁ Flamsteed, ὁ Halley, ὁ Bradley καὶ λοιποί.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἱ πρόοδοι τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ φασματοσκοπίου, ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ πρὸς μελέτην τῆς χημικῆς συστάσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀκτινικῆς των κινήσεως, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς φωτογραφίας καὶ ἡ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μηχανικῶν μεθόδων ἐπιτευχθεῖσα κατασκευὴ οὐ μόνον τεραστίων τηλεσκοπίων, ἀλλὰ καὶ διαφόρων ἄλλων λεπτοτάτων ὀργάνων, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἀπιστεύτου βαθμοῦ ἀκρίβεια εἰς τὰς διαφόρους ἀστρονοιικὰς μετρήσεις, προήγαγον σημαντικῶς τὰς ἀνθρωπίνας γνώσεις. Παρὰ πάσας ὅμως τὰς μέχρι σήμερον προόδους τὸ ἔργον ὅπερ ὑπολείπεται εἰσέτι εἶναι τεράστιον. Πλεῖστα ὅσα προβλήματα ἀναμένουσι τὴν λύσιν των. Αὐτὸς ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς ἕλξεως, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἐξηγῶν τὰς κινήσεις τῶν μελῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἀδυνατεῖ σήμερον νὰ ἑρμηνεύσῃ διαφοράς τινας μεταξὺ παρατηρήσεως καὶ θεωρίας, οἷαι αἱ παρατηρούμεναι ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ περιηλίου τοῦ Ἑρμοῦ, ἐν τῇ κινήσει τῆς Σελήνης, ἐν τῇ μεταθέσει τῶν παρὰ τὸν Ἥλιον κατὰ τὰς ὁλικὰς ἐκλείψεις παρατηρουμένων ἀπλανῶν, ἐν τῇ μεταθέσει τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος κτλ.

Τινὰ τῶν προβλημάτων τούτων εὗρον ἱκανοποιητικὴν λύσιν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Einstein (βλ. λ.) προταθείσῃ *θεωρία τῆς σχετικότητος.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Αἰγινήτου*, Ἀστρονομία. *H. S. Jones*, Astronomy. *C. Young*, General Astronomy. *F. Boquet*, Historie de l' Astronomie *G. Bigourdan*, L'Astronomie. *Chauvenet*, Practical and Spherical Astronomy. *Ἰω. Παπαδοπούλου*, Ἡ ἐν Τραπεζοῦντι σχολὴ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν κλπ.

Σ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

«Ἀστρονομικά» (Astronomica). Διδακτικὸν ποίημα, ἐκ 5 βιβλίων, τοῦ Λατίνου Μανιλίου (βλ. λ.), ζήσαντος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου.

ἀστρονομικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ἀστρονομιαν: «ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις.— μελέται κ. τ. τ.»

— **ἀστρονομικὰ** *ὄργανα [Ἀστρονομ.]*. Διάφορα ὄργανα χρησιμεύοντα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἢ ἀστρονομικῶν ὑπολογισμῶν ὡς λ. χ. τὰ τηλεσκόπια, φασματοσκόπια, ὡρολόγια, χρονογράφοι, φασματογράφοι, φωτόμετρα, στερεοσυγκριτικαὶ συσκευαί, κ.τ.λ. Σ. Π.

— **ἀστρονομικαὶ** *ἑταιρεῖαι*. Ἑταιρεῖαι σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἐκλαΐκευσιν, διάδοσιν καὶ προαγωγὴν τῆς μελέτης τῶν ἄστρων καὶ τῶν ἀστρονομικῶν ἐν γένει γνώσεων. Τοιαῦται ὑπάρχουσιν ἤδη εἰς ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ Royal Astronomical Society, ἐν Γαλλίᾳ ἡ Société Astronomique de France, ἐν Γερμανίᾳ ἡ Astronomische Gesellschaft κτλ. Ἐν Ἑλλάδι ἱδρύθη ἡ πρώτη ἀστρονομικὴ ἑταιρεία τῷ 1927 μὲ ἕδραν τὴν Κέρκυραν. Σ. Π.

— **ἀστρονομικαὶ** *ἐφημερίδες [Ἀστρον.]*. Βιβλία περιέχοντα διάφορα στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κινήσεων αὐτῶν καὶ τὴν πρόρρησιν διαφόρων ἀστρονομικῶν φαινομένων (βλ. ἐφημερίδες καὶ χρονολόγια). Σ. Π.

— **ἀστρονομικαὶ** *συντεταγμέναι*· βλ. συντεταγμέναι.

— **ἀστρονομικὴ** *μέση ἡμέρα* (jour moyen astronomique) *[Ἀστρονομ.]*. Ὁ χρόνος ὁ παρεμβαλλόμενος μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων τοῦ μέσου ἡλίου, ἤτοι τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς μέσης μεσημβρίας μέχρι τῆς ἑπομένης τοιαύτης (βλ. καὶ λ. ἡμέρα). Σ. Π.

— **ἀστρονομικοὶ** *χάρται [Ἀστρονομ.]*. Χάρται τοῦ οὐρανοῦ, ἐφ' ὧν εἰκονίζονται οἱ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ διὰ τηλεσκοπίου ὁρατοὶ ἀστέρες, μέχρις 9ου μεγέθους συνήθως (βλ. ἀστέρες καὶ χάρται). Σ. Π.

— **ἀστρονομικὸν** *λυκαυγὲς* ἢ *λυκόφως [Ἀστρονομ.]*. Καλεῖται οὕτω κατ' ἀναστολὴν πρὸς τὸ πολιτικὸν λυκαυγὲς ἢ λυκόφως, τὸ ἡμίφως τὸ ὁποῖον ἀντιστοίχως ἄρχεται ἢ λήγει καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται εἰς βάθος 18^0 ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα, ὅπως ἅπασα ἡ περὶ ἡμᾶς ἀτμοσφαῖρα δὲν φωτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, οἱ δὲ ἀστέρες 6ου μεγέθους εἶναι ὁρατοὶ περὶ τὸ ζενὶθ (βλ. καὶ λ. λυκαυγές). Σ. Π.

— **ἀστρονομικὸς** *μέσος χρόνος* (temps moyen astronomique) *[Ἀστρονομ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ὡριαία γωνία τοῦ μέσου Ἡλίου, ἤτοι τὸ χρονικὸν διάστημα ὅπερ διέρρευσεν ἀφότου ὁ μέσος Ἥλιος ἐμεσουράνησεν ἄνω ἔν τινι τόπῳ (βλ. καὶ λ. χρόνος). Σ. Π.

ἀστρονόμος (ὁ, ἡ)· ὁ τῆς ἀστρονομίας εἰδήμων, ο περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀστέρων ἀσχολούμενος.

— *[Ἀρχ.]* Ἡ λέξις ἀπαντᾶται παρὰ Πλάτωνι ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς σημερινῆς αὐτῆς ἐννοίας· ἐπίσης παρ' Ἀριστοτέλει (Προβλήματα, ΙΗ', στ'), ὅπερ παράδοξον, διότι οὗτος μεταχειρίζεται πάντοτε τὴν λέξιν *ἀστρολογίαν* ἀντὶ τῆς *ἀστρονομίας*, ἐνῷ ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν *ἀστρονομίαν*, οὐδέποτε δὲ τὴν λέξιν *ἀστρολογίαν*. Πρὸς τούτοις, τὴν λέξιν *ἀστρονόμος* μεταχειρίζεται καὶ ὁ Σιμπλίκιος (Εἰς *Ἀριστοτέλους* Περὶ Οὐρανοῦ, Α', Ζ, 17 b). Ε. Μ. Α.

ἀστρονομῶ (*—έω*)· ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν ἀστρονομίαν, μὲ παρατηρήσεις τῶν ἀστέρων.

Ἀστροπαλιά. Δημώδης ὀνομασία τῆς Ἀστυπαλαίας (βλ. λ.).

Ἀστροπαλίτης (ὁ)· ὁ κάτοικος Ἀστροπαλιᾶς (Ἀστυπαλαίας). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑρμουπόλεως Σύρου, οἱ ἀχθοφόροι ἦσαν ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ Ἀστυπαλαίας, ἡ λέξις «*ἀστροπαλίτης*» εἶχε μεταπέσει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀχθοφόρος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὲν ἀποκτήσαντος τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου. Σ. Ε. Λ.

ἀστρόπεκτον (Astropecten Link) *[Παλαιοζωολ.]*. Τοῦ γένους τούτου τῶν *ἀστεροειδῶν ἐχινοδέρμων* λείψανα εὑρίσκονται ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων ἤδη ἀπὸ τῆς λιασίου ὑποπεριόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Κατά τινας τὸ γένος τοῦτο ζῇ ἀπὸ τῆς δεβονίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον θεωρεῖται ἀμφίβολον. Γ. Κ. Γ.

ἀστροπελέκι (τό), ἀντὶ *ἀστραποπελέκι*· ὁ κεραυνός, οἱονεὶ ὁ μετ' ἀστραπῆς ῥιπτόμενος πέλεκυς (διὰ τὴν πίστιν τῶν πολλῶν ὅτι ὁ κεραυνὸς εἶναι πέλεκυς ῥιπτόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ).

ἀστροπίνα (ἡ)· ὀνομάζονται *ἀστροπίνες* ἢ *ρεντίνες* τὰ δύο ἄκρα τῶν δύο δοκῶν τοῦ ἀργαλειοῦ (βλ. λ.).

ἀστρορρίζα (ἡ) (Astrorhiza) *[Ζῳολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστρορριζιδῶν*. Τὰ πρωτόζῳα ταῦτα διακρίνονται διὰ τὸ σῶμά των, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς μόνον θαλάμου καὶ περιβάλλεται ἐξωτερικῶς ὑπὸ πλήθους ἀκτίνων. Εἶναι πάντα ζῷα τῶν μεγάλων βαθῶν καὶ ἀπαντῶσι σχεδὸν εἰς πάσας τὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τὰ ζῷα ταῦτα εὑρέθησαν ἐν ἀπολιθώσει εἰς στρώματα τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου περιόδου τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Ἑλβετίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἀστρορριζίδαι (οἱ) (Astrorhizidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρηματοφόρων*. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πλεῖστα εἴδη. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζ.]* Τὰ ζῷα ταῦτα ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τῆς λιθανθρακοφόρου, κατά τινας ἀπὸ τῆς σιλουρίου (ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀμφίβολον), περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

Ἄστρος *[Ναυτ. Γεωγρ.]*. Χερσονησίζουσα προβολὴ βραχώδης τῆς ΝΔ ἀκτῆς τοῦ Ἀργολικοῦ, προέχουσα ἀπὸ τῆς φερωνύμου πεδιάδος Ν.ΝΔ καὶ εἰς 9 μίλλια ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐπιστεφομένη ὑπὸ ἀκροπόλεως. Δὲν σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο λιμένα, πλὴν δύναται προσκαίρως νὰ ἀγκυροβολήσῃ πλοῖον ΒΔ αὐτοῦ, μὲ πελάγιον ἄνεμον. Ἐπὶ τῆς Ν κορυφῆς τοῦ ἀκρωτηρίου (πλάτ. 37°24'44'', μῆκ. 23° 46' 25'', χάρτ. ἀγγλ. 1518: Gulf of Nauplia) φάρος ἐρυθροῦ σταθεροῦ φωτὸς 6 μιλ. Ὁ δροσερώτατος *ἐγκολπίας* (κοιν. *μποκαδούρα*) τοῦ θέρους ἐγείρει σημαντικὸν κυματισμόν. Ἡ κωμόπολις, πρὸς τὴν νοτίαν κλιτὺν τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς. Σ. Ε. Λ.

— *[Γεωγρ.]* Κωμόπολις τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Θυρέας τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Ἀριθμεῖ (1920) 2232 κατοίκους, ἡ κοινότης ὅμως ἔχει κατοίκους 3052, ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν *Ἅγ. Ἰωάννης* (κάτ. 96), *Ἑλληνικὰ* (κάτ. 6), *Ξηροπήγαδον* (κάτ. 397), *Τημένιον* (τέως *Τσερένι*, κάτ. 213) καὶ *Χανδάκια* (κάτ. 79) καὶ αἱ μοναὶ *Λουκοῦς* καὶ *Παλιοπαναγιᾶς*.

Ἡ κτίσις τοῦ Ἄστρους χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1821, κεῖται δ' ἐπὶ θέσεως δεσποζούσης εἰς εὔφορον ἐκτεταμένην πεδιάδα, ἀποδίδουσαν ἱκανὰς ποσότητας δημητριακῶν καὶ ὀσπρίων, ἔτι δ' ἔχουσαν σημαντικὰς ἐκτάσεις ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων. Ἐπίνειον τοῦ Ἄστρους εἶναι τὸ χωρίον *Παράλιον Ἄστρος* (κάτ. 718), ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα, ὅπερ εἶναι καὶ ὁ ἐξαγωγικὸς λιμὴν ὅλης σχεδὸν τῆς ἐνδοχώρας. Ἔχει καθημερινὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Ναυπλίου διὰ τῶν ἐκτελούντων τὴν γραμμὴν Ἀργολικοῦ κόλπου ἀτμοπλοίων. Δ. Ε. Μ.

— **Ἄστρους** *συνέλευσις*. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀπεφασίσθη διὰ κοινῆς γνώμης ἡ συγκρότησις Β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως (1823) πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δευτέρας Κυβερνητικῆς περιόδου, ἣν εἶχεν ὁρίσει ἐνιαυσίαν ἡ Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1821 εἶχεν ἐκδώσει ἡ Διοίκησις νόμον περὶ ἐκλογῆς οὐχὶ πληρεξουσίων, ἀλλ' ἁπλῶν βουλευτῶν, οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ὅμως ἐκυκλοφόρησαν ἀντιδιακηρύξεις καὶ οὕτω ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἐτέθη εἰς ἐκλογικὸν ὀργασμὸν πρὸς μεταρρύθμισιν διὰ Συνελεύσεως τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς Ἐπιδαύρου. Δὲν ἐξευρίσκετο ὅμως συμφωνία οὔτε ὡς πρὸς τὸν τόπον οὔτε ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν πληρεξουσίων. Τὸ στρατιωτικὸν κόμμα, ἀντιπροσωπευόμενον ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ὥριζε τόπον συγκεντρώσεως τὸ Ναύπλιον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν φρούραρχον αὐτοῦ Δ. Πλαπούταν τὸν εἶχε διορίσει αὐτὸς καὶ ἐπειδὴ ἡ πόλις ἦτο ὠχυρωμένη, τὸ ἀντίπαλον κόμμα τῶν πολιτικῶν ἐφοβεῖτο νὰ συνέλθῃ ἐκεῖ καὶ ἐπροτίμησε τὸ *Ἄστρος*. Μετὰ πολλὰς ἀντεγκλήσεις καὶ διαμάχας ἤρχισαν οἱ πληρεξούσιοι τῆς πλειοψηφίας νὰ συγκεντροῦνται εἰς Ἄστρος καὶ νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὰ Καλύβια τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, μέχρις οὗ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἕνεκα τῆς ἀξιώσεως τῶν νησιωτῶν, ἐγκατέλειψαν τὸ Ναύπλιον καὶ μετέβησαν εἰς Ἄστρος, ἀλλὰ μὴ ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν ἄλλων κατεσκήνωσαν εἰς τὰ Καλύβια τῆς Μελιγγοῦς, χωριζόμενα ἀπὸ τὰ Ἁγιαννίτικα μὲ ξηρὰν κοίτην χειμάρρου. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη προσειλκύοντο ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας, οὕτως ὥστε ἡ μειοψηφία περιωρίσθη εἰς 40 πληρεξουσίους, ἐν οἷς ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος καὶ ὁ Μούρτινος. Τόσον δὲ ἐχθρικὸν πνεῦμα διέπνεε τὰς δύο μερίδας, ὥστε ἑκάστη εἶχεν ἰδίαν φρουρὰν πάντοτε ἔνοπλον.

Φίλος τῆς πλειοψηφίας ὁ ἱστορικὸς Τρικούπης ἀναγράφει τὰ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς συνελεύσεως ὡς ἑξῆς: «Ἀνώμαλα, ἄτακτα καὶ ἐπίφοβα ἦσαν τὰ πάντα ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ. Πρὶν συγκρουσθῶσι τὰ κόμματα ἐντὸς αὐτῆς εἶχαν συγκρουσθῆ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μὴ διατηρηθέντος τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου. Τὰ ἀντιφερόμενα κόμματα ἐστει-

Digitized by Google

λαν διπλοῦς βουλευτάς. Παρευρέθησαν ἐν τῇ συνελεύσει καί τινες τῶν δυνατῶν, ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτόνητοι καὶ αὐτονομιμοποίητοι. Παρῆσαν καὶ ἀπεσταλμένοι ἐπαρχιῶν δι' ἄλλας ὑποθέσεις. Πολλοὶ ἀντεπροσώπευαν ὄχι τὸν λαὸν ἀλλὰ τὰ ἅρματα. Δεκτοὶ ἐγένοντο καὶ οἱ βουλευταὶ τοῦ 1822 ὡς καὶ τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, οὕτως ὥστε τὰ μέλη τῆς συνελεύσεως ταύτης ἦσαν τριπλάσια τῶν συγκροτησάντων τὴν πρώτην ἐν Ἐπιδαύρῳ».

Ἡ συνέλευσις συνεδριάσασα τῇ 29 Μαρτίου 1823 εἰς ἓν περιβόλι παρὰ τὰ Ἀγιαννίτικα Καλύβια, ἐξέλεξε πρόεδρον μὲν τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, ἀντιπρόεδρον τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, ἀρχιγραμματέα τὸν Θεόδωρον Νέγρην καὶ φρούραρχον τὸν Γιατρᾶκον. Ἐκ τῶν πληρεξουσίων ἑκατὸν δέκα ἀντιπροσώπευον τὴν Πελοπόννησον, ὀκτὼ τὴν Ὕδραν, ἐννέα τὰς Σπέτσας, ἓξ τὰ Ψαρά, δύο τὸν Πόρον, δύο τὴν Αἴγιναν, δύο τὴν Σαλαμῖνα, τρεῖς τὴν Κάσον, δύο τὰ Τρίκκερα, τρεῖς τὴν Ἐπίδαυρον, εἷς τὴν Ἑπτάνησον, τριάκοντα πέντε τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν, ὀκτὼ τὴν Δυτικὴν Στερεάν, ἑπτὰ τὴν Κρήτην, δεκαεπτὰ τὸ Αἰγαῖον καὶ τεσσαράκοντα πέντε ὁπλαρχηγοὶ «τὰ ἅρματα», ἐν ὅλῳ 261 συμφώνως πρὸς τὸν κατάλογον, τὸν ὁποῖον δημοσιεύει ὁ Μάμουκας (τόμ. Β' σελ. 147 τῆς συλλογῆς αὐτοῦ), ὡς εὗρεν αὐτοὺς ὑπογεγραμμένους εἰς τὸ περὶ πολιτεύματος ψήφισμα. Ἑπομένως ὁ ἀριθμὸς δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸν πραγματικόν, ἀλλὰ τοὺς παρατυχόντας κατὰ τὴν ψήφισιν.

Κατὰ τὸν Κολοκοτρώνην «οἱ ἄρχοντες ἐνήργησαν νὰ γείνῃ καὶ Συνέλευσις μὲ σκοπὸν νὰ γκρεμίσουν τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν καὶ τὴν ἰδικήν Ἀρχιστρατηγίαν». Πράγματι δὲ δι' ἑνὸς τῶν ψηφισμάτων ἐπετεύχθησαν καὶ τὰ δύο ταῦτα. Ὅταν εἰσέβαλεν ὁ Δράμαλης, ἡ τότε κυβέρνησις καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν βουλευτῶν κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα, ἀνέλαβε δὲ τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία προσυπογράφοντος τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἡ Γερουσία ἐψήφισε τὸν Κολοκοτρώνην Ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου ὡς σωτῆρα τῆς Πατρίδος. Τοῦτο ὅμως ἀπήχησε κακῶς εἰς τοὺς πολιτικούς, φοβουμένους μήπως ὁ Κολοκοτρώνης καταστῇ βασιλεύς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος διαφωνήσας μετὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ διαφύγῃ τῷ 1822 ὅλως ἀνίσχυρος εἰς Εὔβοιαν, ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῆς Γερουσίας καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεφασίσθη ἀπὸ κοινοῦ ἡ κατάργησις καὶ τῶν τριῶν Τοπικῶν Διοικήσεων, ἵνα κατ' ἀνάγκην ἐξαφανισθῇ ἡ πανίσχυρος ἕως τότε Γερουσία τῆς Πελοποννήσου.

Μὲ τοιαύτας προδιαθέσεις ἐψηφίσθησαν εἰς τὰς δύο πρώτας συνεδριάσεις καὶ τὰ δύο μέτρα, μὲ ἐπιχειρήματα εὐλογοφανῆ. Οὕτω τὴν 22 Μαρτίου ἐνεκρίθη τὸ ψήφισμα περὶ ἀρχιστρατηγίας καὶ ναυαρχίας ἔχον οὕτω: «Ἐπειδὴ ἡ ἀρχηγία τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐθνικῶν δυνάμεων ἀνήκει εἰς μόνην τὴν διοίκησιν, κατὰ μίμησιν τῶν σοφῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου, τίτλος Ἀρχιστρατήγου, εἴτε γενικὸς τῆς Ἑλλάδος, εἴτε μερικὸς τῆς Πελοποννήσου, τῆς ἀνατολικῆς ἢ τῆς δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἴτε τῆς Κρήτης καὶ λοιπῶν, εἶναι διόλου ἀπαράδεκτος εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἐν οὐδεμιᾷ προφάσει καὶ περιστάσει παρεκτὸς ἐν καιρῷ ἐκστρατείας τινὸς ὡρισμένης, καὶ τότε διορίζει μὲν ἡ Διοίκησις ἀρχιστρατήγους ἢ ναυάρχους, τὸν δὲ τίτλον ἔχει ὁ διορισθείς, ἐν ὅσῳ διαμένει ἐν τῇ στρατείᾳ ἐκείνῃ, μετὰ δὲ τὴν διάλυσιν τῆς ἐκστρατείας ἀναλαμβάνει ὁ διορισθεὶς τὸν ὁποῖον προτοῦ εἶχε βαθμὸν στρατιωτικοῦ» (*Μάμουκα* τόμ. Β', σελ. 85). Τὴν δὲ 30 Μαρτίου ἐνεκρίθη τὸ ἑξῆς ψήφισμα: «Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις θεωρήσασα τὴν ὕπαρξιν τῶν μερικῶν ὑπαλλήλων διοικήσεων, οἷον Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου κλπ., ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ μέγα προερχόμενον ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίας οἰκονομίας καὶ θεωρήσασα πρόσφορον τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτῶν ἐψηφίσατο τάδε: »Ὅλαι αἱ μερικαὶ διοικήσεις τῶν τμημάτων τῆς ἐπικρατείας νὰ καταλυθῶσιν εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν διοίκησιν νὰ ἐξαρτῶνται οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος».

Ἀντιθέτως, ἐνῷ ἡ συνέλευσις ἐψήφιζε μέτρον τόσον προσβλητικὸν κατὰ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἡ τέως Βουλή, εἰσηγήσει τοῦ Νέγρη, ἐκήρυττε τὴν 15 Μαρτίου 1823 τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ 1822 καὶ μάλιστα πρὸς τὰ μέλη αὐτῆς «τὰ σώσαντα, κατ' αὐτήν, τὴν πατρίδα εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη», ἤτοι τὸν Β. Ν. Βουδούρην, Ἰω. Σιανναλίδην, Γκίκαν Καρακατσάνην, Α. Μοναργίδην, Φ. Καραπάνον, Ι. Παπαδιαμαντόπουλον, Χρ. Βλάσην, Γ. Ἀμανίτην, Γρ. Κωσταντᾶν, Χ. Κυριαζῆν, Λ. Ἀλεξάνδρου, Θ. Κανακάρην, Ι. Ὀρλάνδον, Θ. Νέγρην, Ι. Κωλέτην, Φρ. Βούλγαρην καὶ Ἀνδρ. Μεταξᾶν. Μάτην εἰς τοὺς 17 αὐτοὺς ἄνδρας θὰ ἀναζητήσῃ τις πραγματικοὺς καταστροφεῖς τοῦ Δράμαλη, Κολοκοτρώνην, Πλαπούταν, Νικηταρᾶν κλπ. Ἡ ἀνάδειξις τοῦ Νέγρη ὡς ἀρχιγραμματέως τῆς συνελεύσεως ἦτο μία πρόκλησις αὐτῆς πρὸς τὸ κόμμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπερ δὲν μετέβαινεν ἐφεξῆς εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς. Ἡ πλειοψηφία ὅμως ἐνέκρινε διάφορα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔστελλε καὶ εἰς τὴν μειοψηφίαν ἵνα δοθῇ καὶ αὐτῆς ἡ συγκατάθεσις. Ἐπροτάθη ἡ δημιουργία 50 στρατηγῶν καὶ 150 μελῶν τῆς προσεχοῦς Βουλῆς, ἵνα ἱκανοποιηθῶσι πολλαὶ φιλοδοξίαι. Ἐπροτάθη δὲ καὶ ἡ ἐκποίησις τῆς ἐθνικῆς γῆς, ἵνα διὰ τῶν εἰσπραχθησομένων χρημάτων ἱκανοποιηθῶσιν αἱ χρηματικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν νήσων καὶ αἱ προσωπικαὶ ἀξιώσεις τῶν δαπανησάντων διὰ τὸν Ἀγῶνα κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἡ μειοψηφία καὶ πλεῖστα μέλη τῆς πλειοψηφίας ἐδυσπίστουν εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἐφοβοῦντο καταχρήσεις, ἤρχισε ζωηρὰ ἀντίδρασις. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται ἐκτὸς τῆς Συνελεύσεως ἔγραφαν ἐπὶ χάρτου «ἐκποίησις ἐθνικῆς γῆς» καὶ ἐπυροβόλουν κατ' αὐτοῦ ἐπιδεικτικῶς, ἐντὸς δὲ τῆς Συνελεύσεως, ὅταν εἰσηγεῖτο τὸ μέτρον ὁ Νέγρης, εἷς πληρεξούσιος τῆς πλειοψηφίας, ὁ ἐκ Καρυταίνης Μ. Κομητᾶς, ἐκραύγασε: «Δὲν τὴν πωλοῦμεν τὴν γῆν». Προκληθεὶς ἀπὸ τὸν Νέγρην νὰ δικαιολογήσῃ τὴν γνώμην του, ἵνα καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικά, ἀπήντησε σκαιῶς: «Ὥρισε ἡ ἀφεντιά του. Ἐγὼ τοῦ λέγω πῶς δὲν τὴν πωλοῦμεν τὴν ἐθνικὴν γῆν κ' ἐκεῖνος μοῦ λέγει «δός μου τὴν δικαιολογίαν». Ἡ συνέλευσις γελάσασα παταγωδῶς διὰ τὴν ἀφελῆ ἀπάντησιν δὲν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ ἡ συζήτησις καὶ σιωπηρῶς ἀπέρριψε τὴν πρότασιν, ἥτις ἀργότερον ἐψηφίσθη ὑφ' ὅλως διάφορον τύπον, ὡς πρὸς τὰ φθαρτὰ κτήματα.

Προκειμένου νὰ ψηφισθῇ τὸ περὶ 50 στρατηγῶν καὶ 150 βουλευτῶν μέτρον, ἐκλήθη νὰ παραστῇ κατὰ τὴν συνεδρίασιν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις μεταβὰς ἀντέτεινε διὰ τὸ πολυέξοδον τοῦ μέτρου, ἐνῷ τὸ κράτος εἶναι πτωχόν. Ὁ Ζαΐμης ὅμως τὸν ἐπέπληξε καὶ ἠξίωσε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν πλειοψηφίαν, ἵνα ἐλευθερωθῇ ἡ Πατρίς, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὑπέκυψεν ὑπογράψας, καίτοι προειπὼν τὰ ἐκ τῆς πολυαρχίας κακά. Ἡ Συνέλευσις ἠξίωσεν ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ἐκεῖνος δὲ ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ τοῦτο εἰς τὴν σχηματισθησομένην Κυβέρνησιν. Πράγματι ἡ Συνέλευσις ὥρισε τὸ ἐκτελεστικὸν τῆς Β' περιόδου πενταμελὲς μὲ πρόεδρον τὸν Πετρόμπεην, καὶ μέλη τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σωτήριον Χαραλάμπην καὶ Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ἀφήσασα τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροέδρου κενήν. Ἀρχιγραμματέα διώρισε τὸν Μαυροκορδᾶτον, τὸν ὁποῖον ἐμφανισθέντα ὑπεδέχθη μετὰ ἐξαιρετικῆς τιμῆς, διότι εἶχε σώσει τῷ 1822 τὸ Μεσολόγγι. Ὡρίσθησαν καὶ τὰ μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ, πρόεδρος δὲ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ μὴ δεχθέντος Κουντουριώτου ὡρίσθη ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ι. Ὀρλάνδος καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ Βρεσθένης. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα τὰ ὑπέγραψε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Ἀνδρούτσου, φοβουμένου τὰς ἐφεξῆς ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν, ὧν προέτεινε τὴν ἐξόντωσιν, μὴ εἰσακουόμενος.

Ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἐπιδαύρου ἐτροποποιήθη κατά τι, ἀπεφασίσθη δὲ καὶ ὁ καταρτισμὸς ὑπὸ ἐννεαμελοῦς ἐπιτροπῆς κώδικος, ἐρανιζομένου ἀπὸ τοὺς νόμους «τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σχέδιον ἐβράδυνε νὰ ὑποβληθῇ, ἐψηφίσθη ἵνα ἡ Βουλὴ ἀναθεωρήσῃ τὰ κυριώτερα τῶν ἐγκληματικῶν νόμων καὶ τῶν περὶ δικαστηρίων. Ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπὰς ἡ σύνταξις στρατιωτικῶν κωδίκων ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γαλλικῶν καὶ ἀμερικανικῶν μὲ τὰς ἀναγκαίας προσθαφαιρέσεις, ἐξητάσθη ὁ προϋπολογισμός, ὡρίσθη ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ τῆς Βουλῆς.

Τὴν 18 Ἀπριλίου 1823 αἱ ἐργασίαι τῆς Β' Συνελεύσεως ἔληξαν, ἀφοῦ ὑπεγράφη ὑφ' ὅλων τῶν πληρεξουσίων ἐκτενὴς διακήρυξις αὐτῆς πρὸς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἣν δημοσιεύει ὁ Σπηλιάδης (τόμ. Α' σ. 508—10), «ἐπικαλουμένη τὴν ἠθικὴν ἀρωγήν του, ἵνα ἐλευθερουμένη ἡ Ἑλλάς, ἀνακτήσῃ τὰ φῶτα τῶν προγόνων της καὶ ρυθμισθῇ συμφώνως πρὸς τοὺς ὀργανισμοὺς τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν».

Τ. Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

Ἀστρὸς (Astros), *Παῦλος-Τερέσιος-Δαβὶδ ντ'*—. Γάλλος καρδινάλιος, (1772—1850) ἀρχιεπίσκοπος τῆς Τουλούζης. Ὁ πατήρ του δικηγόρος εἶχε συζευχθῆ τὴν ἀδελφὴν τοῦ κόμητος Πορταλίς, διασήμου ὑπουργοῦ τῶν Θρησκευμάτων ἐπὶ Ναπολέοντος. Ὁ Ἀστρὸς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐπέδειξε μεγίστην θεοσέβειαν καὶ ἐγένετο κληρικός, ἀργότερον δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ γενικοῦ ἐφημερίου, θέσεως ἄρτι δημιουργηθείσης. Ὁ ἀββᾶς Ἀστρὸς ἐκδηλῶν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Μέγαν Ναπολέοντα διὰ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς θρησκείας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐξεφώνησε τὴν 15 Αὐγούστου 1807 εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Παρισίων τὸν περίφημον λόγον του ἐγκωμιάζων αὐτόν. Μετά τινα χρόνον ὅμως αἱ σχέσεις τοῦ Ναπολέοντος Α' μετὰ τοῦ πάπα Πίου Ζ' διερρήχθησαν, ὁ δὲ τελευταῖος ἀφώρισε τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἀνήρεσε τάχιστα τὴν πρᾶξίν του ταύτην. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀστυνομία, ἥτις ἔλαβε πᾶν μέτρον ὅπως ἡ *βοῦλλα* τοῦ πάπα μὴ εἰσέλθῃ εἰς Γαλλίαν, ἀνεκάλυψεν ὅτι, ὄχι μόνον αὕτη ἦτο γνωστὴ ἤδη, ἀλλὰ καὶ ὁ κλῆρος εἶχεν ἀπαγορεύσει εἴς τινα διαμερίσματα νὰ ψάλλεται ὁ ὕμνος «Domine, salvum fac Imperatorem». Ὁ Ναπολέων δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι τοιαύτας διαταγὰς εἶχε δώσει ὁ ἐφημέριος Ἀστρός. Ἐν τούτοις ὁ Ἀστρός, μέγας πρωθιερεὺς τότε τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, εἶχε μεταβληθῆ ἐν Γαλλίᾳ εἰς ἕνα τῶν δραστηριωτέρων πρακτόρων τοῦ πάπα. Ἡ ἕδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς χηρεύουσα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ καρδιναλίου ντὲ Μπελοά, εἶχε κατ' ἀρχὰς δοθῆ εἰς τὸν καρδινάλιον Φώς, ὅστις ὅμως παραιτηθεὶς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Μωρύ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀναγόρευσις αὐτοῦ ἐγένετο ἀντικανονικῶς, ἀντικαθίστα τὸν ἀρχιεπίσκοπον Παρισίων ὁ ἀββᾶς Ἀστρός, ὅστις ἐπωφελήθη τῆς θέσεώς του, ὅπως ἐξυπηρετήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος.

Γενομένης ἐρεύνης εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπήν, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀστρός, εὑρέθη ἐν αὐτῇ ἀντίγραφον τῆς βούλλας τοῦ πάπα καὶ δώδεκα ἐπιστολαὶ τοῦ Καρδιναλίου Πιέτρο, πρωθυπουργοῦ τοῦ ἁγίου πατρός. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα εὑρέθησαν εἰς τὸ ἐπένδυμα ράσου ἀνήκοντος εἰς τὸν ἀββᾶν ντ' Ἀστρὸς καὶ ἀπεστάλησαν ἀμέσως εἰς τὸν Ναπολέοντα. Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς ἐπιβούλους ταύτας ἐνεργείας τοῦ γαλλικοῦ κλήρου, δὲν ᾐσθάνθη οὗτος κώλυμα μετά τινας ἡμέρας νὰ παραστῇ εἰς τὴν τελετὴν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κεραμεικοῦ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1811, προηγουμένου τοῦ σταυροῦ καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ ἀββᾶ Ἀστρός. Διεδραματίσθη τότε μία ἀπὸ τὰ περιεργοτέρας σκηνάς, τὰς ὁποίας ἀναφέρουν τὰ αὐλικὰ χρονικὰ τῆς Γαλλίας. Ἐνεφανίσθη ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἔνθα ἀνέμενεν ὁ κλῆρος ὅπως εὐχηθῇ αὐτόν. Ὁ Ναπολέων ἐπλησίασε τὸν πρωθιερέα συγκρατῶν τὴν ὀργήν του, καὶ τοῦ ἔνευσεν ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ τὸν ἀκροασθῇ. Οὗτος προσεφώνησε τὸν Ναπολέοντα ἐκφράζων τὸ σέβας, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ μονάρχου. «Αὐτὸ εἶναι περίεργον κύριε ἀββᾶ, ἀπήντησεν ὁ αὐτοκράτωρ μειδιῶν. Ἀλλὰ θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ σέβεσθε πλειότερον τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ἀπὸ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ ἄτομόν μου, ὡς λέγετε. Εἴσθε σεῖς ἐκεῖνος ὅστις ἐζητήσατε νὰ θέσετε πῦρ εἰς τὸ κράτος μου, ὅπως ἐκτελέσητε τὰς διαταγὰς ξένου ἱεράρχου. Σημειώσατε ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε ἐπαναστάτης, οὔτε φανατικός, οὔτε μάρτυς. Εἶμαι ἁπλούστατα Χριστιανός, καλύτερος πάντως ὑμῶν θὰ τηρήσω τὰ δικαιώματα τοῦ στέμματός μου ἐναντίον πάσης κακούργου ἐνεργείας! Ἐλησμονήσατε, φαίνεται, ὅτι ἔχω ἐδῶ ἓν ξίφος πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν». Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκρουσε διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν λαβὴν τῆς σπάθης του. Ὁ μέγας πρωθιερεὺς ἐζήτησε τραυλίζων συγγνώμην, κατόπιν δὲ συνοδείᾳ ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἐπὶ παρουσίᾳ του ἐγένετο νέα ἔρευνα, ἥτις ἔφερεν εἰς φῶς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀστρὸς πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ πάπα. Συνεπείᾳ τούτου ἐνεκλείσθη ἀμέσως εἰς τὸ φρούριον τῶν Βενσένν. Αἱ ἀνακρίσεις ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Ἀστρὸς ἐξετύπου κρυφίως τὴν παπικὴν βοῦλλαν καὶ διὰ πιστῶν του καλογήρων διέσπειρεν ἀντίτυπα αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν.

Τῷ 1814 ἀφεθεὶς ἐλεύθερος ὡμίλησεν ὅτι ἔπραξε ταῦτα πάντα ἐκ καθήκοντος πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Γάνδην. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Βουρβώνων ἀνέκτησε τὴν θέσιν του, τῷ δὲ 1842 ἀπέβη ἡ ψυχὴ τῆς σταυροφορίας καὶ τῶν ταραχῶν, αἵτινες ἐξερράγησαν ἐναντίον τοῦ Πανεπιστημίου, τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν δογμάτων των, καὶ ἐζήτει, ὅπως ἀνατεθῇ ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν διαμάχην μεταξὺ κλήρου καὶ πανεπιστημίων ὁ ντ' Ἀστρὸς ἤσκησε σφοδρὰν πολεμικὴν κατ' αὐτῶν, λόγῳ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε τὸν τίτλον τοῦ καρδιναλίου.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ἀστροσοφία (ἡ) *['Αποκρ.]*· βλ. λ. ἀστρολογία καὶ ζῴδια.

ἀστροστάτης (ὁ) (sidérostat) *['Αστρονομ.]*. Καλεῖται οὕτως ὄργανον παρέχον τὸ εἴδωλον ἀστέρος τινὸς ἀρκούντως σταθερὸν καὶ εὐκρινές, δυνάμενον νὰ παρατηρῆται διὰ τηλεσκοπίου ἀμεταθέτου.

Ὁ πρῶτος ἀστροστάτης ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Foucault, ὅστις ἐπεδίωξε, κατὰ μίμησιν τοῦ ἡλιοστάτου αὐτοῦ (βλ. λ.), νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων διὰ τηλεσκοπίου *ἀκινήτου*, τῇ μεσολαβήσει κατόπτρου, τιθεμένου πρὸ τοῦ τηλεσκοπίου καὶ στρεφομένου ἰσοχρόνως δι' ὡρολογιακοῦ μηχανισμοῦ, οὕτως, ὥστε μολονότι ἡ ἐκ τοῦ ἀστέρος προερχομένη ἀκτὶς στρέφεται διηνεκῶς, ἡ ἀπὸ τοῦ κατόπτρου ἀνακλωμένη νὰ διατηρῇ πάντοτε τὴν αὐτὴν σταθερῶς διεύθυνσιν, εἰσερχομένη εἰς τὸ τηλεσκόπιον. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται τὸ κάτοπτρον οὐ μόνον νὰ ἔχῃ κίνησιν ἀπολύτως ὁμοιόμορφον, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχῃ εἴδωλα τῶν ἀστέρων ἐξ ὁλοκλήρου ἀκριβῆ. Ὁ θάνατος ἠμπόδισε τὸν Foucault νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ἀστροστάτην τοῦτον, ὃν βραδύτερον κατεσκεύασεν ὁ Wolf. Ὁ Cornu ἔδωσε πλήρη τὴν θεωρίαν νέου ἀστροστάτου κατασκευασθέντος διὰ τὴν Διεθνῆ ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1900. Τὸ παρατιθέμε-

Digitized by Google

νον σχῆμα παριστᾷ τὸν ἀστροστάτην τοῦ ἐν Meudon ἀστροφυσικοῦ Ἀστεροσκοπείου. Ἀνάλογοι συσκευὴ ἀστροστάτου (κατασκευῆς C. Zeiss) εἶναι ἡ τοποθετημένη ἐπὶ τοῦ πυργωτοῦ τηλεσκοπίου τοῦ παρατηρητηρίου Ἀϊνστάϊν παρὰ τὸ Postdam (βλ. *Ἀϊνστάϊν ἵδρυμα*). Ἐνίοτε καλοῦσιν ἀστροστάτην ὡρολογιακὸν μηχανισμόν, ὅστις δίδει βαθμιαίαν καὶ ἰσοταχῆ κίνησιν τῶν ἰσημερινῶν τηλεσκοπίων, ἐξουδετεροῦσαν τὴν ἐκ τῆς ἡμερησίας περιστροφῆς τῆς Γῆς μετάθεσιν τῶν εἰδώλων τῶν ἀστέρων. Γ. Α

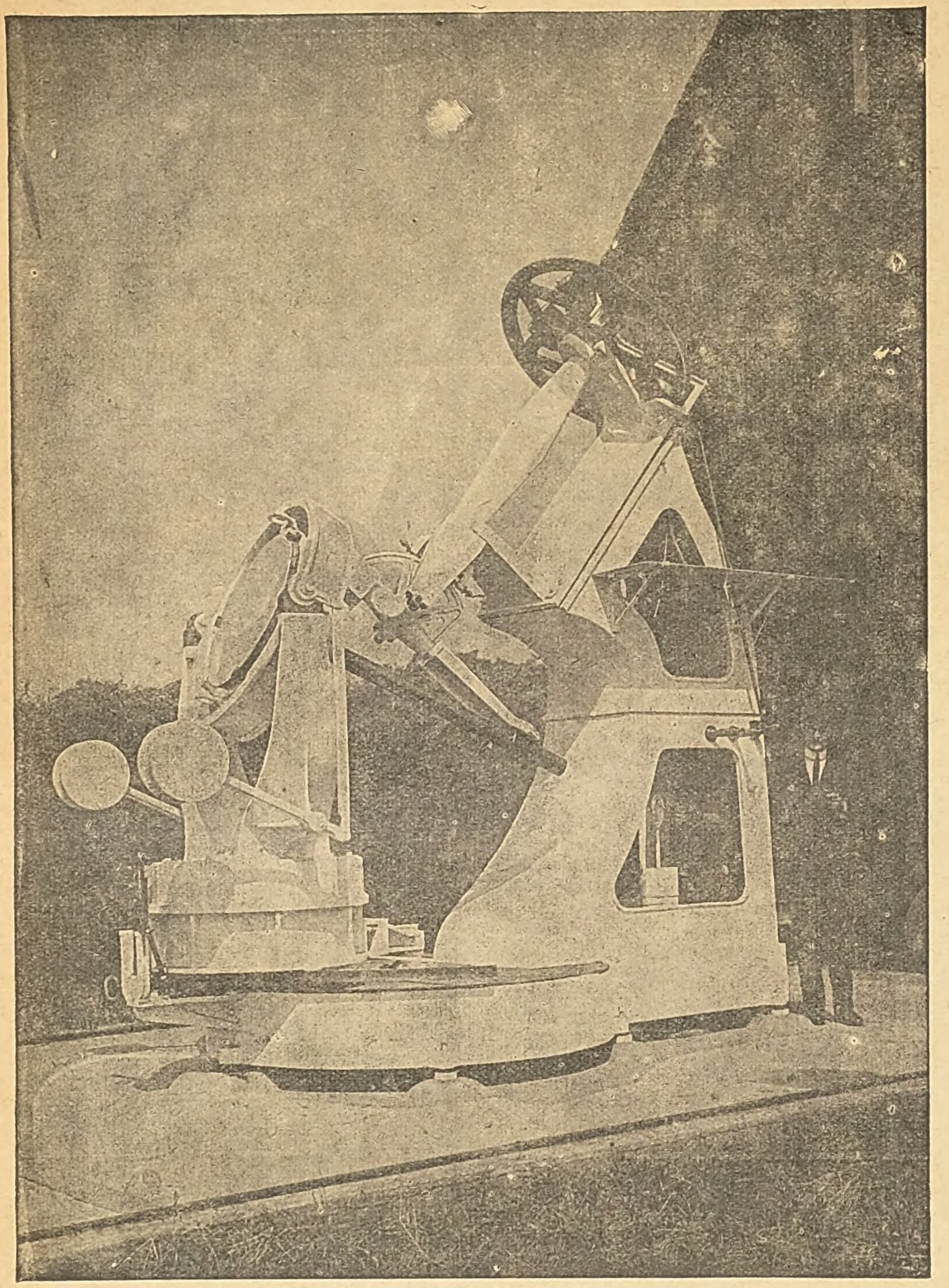

Ὁ μέγας ἀστροστάτης τοῦ ἀστροφυσικοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Meudon.

ἀστροτριχία (ἡ) (Astrotrichie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιανθῶν*, ἰθαγενὲς τῆς Νέας Ὀλλανδίας. Δ. Ν. Π.

Ἀστροὺκ (Astruc), *Ἰωάννης*. Γάλλος ἰατρὸς (1684—1766), υἱὸς διαμαρτυρομένου ἱεροκήρυκος. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν Τουλούζῃ, ἐν Μομπελιὲ καὶ ἐν Παρισίοις, πρὸς τῇ ἰατρικῇ ὅμως ἠσχολήθη καὶ περὶ μεταφυσικὰς κα βιβλικὰς μελέτας. Ἐν ἔτει 1753 ἐξέδωκεν ἐν Βρυξέλλαις ἀνωνύμως πραγματείαν βιβλικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Conjectures sur les mémoires originaux dont il paraît que Moise s' est servi pour composer le livre de la Genèse», ἔνθα διισχυρίσθη, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ Γενέσει μετεχειρίσθη παλαιοτέρας πηγὰς ἄνευ οὐσιώδους μεταβολῆς αὐτῶν, ὁρμώμενος δ' ἐκ τῆς ἐνταῦθα χρησιμοποιήσεως δύο θείων ὀνομάτων, τοῦ Ἐλωεὶμ καὶ τοῦ Γιαβέ, ἐπεχείρησε νὰ ἀναλύσῃ τὰς πηγὰς ταύτας. Διέκρινε μὲν πρὸς ταῖς δύο κυρίαις πηγαῖς, τῇ ἐλωειμικῇ καὶ τῇ γιαβικῇ καὶ ἄλλας δέκα, δὲν προυχώρησεν ὅμως μέχρι τοῦ νὰ ἀρνηθῇ τὴν μωσαϊκὴν καταγωγὴν τῆς Πεντατεύχου. Διὰ τῆς εἰρημένης θεωρίας αὐτοῦ ὁ Ἀστροὺκ ἐγένετο καὶ θεωρεῖται δικαίως ὡς ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐν τῇ νεωτέρᾳ κριτικῇ τῆς Πεντατεύχου λεγομένης θεωρίας περὶ τῶν ἐγγράφων μνημείων (Urkunden hypothese), ἥτις ἐμορφώθη διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Eichhorn καὶ Ewald διαδόσεως ἐν Γερμανίᾳ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἀστρούκ, ὅστις, ἵνα μετριάσῃ τὴν δυσμενῆ διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ ἐντύπωσιν, ἠναγκάσθη νὰ δημοσιεύσῃ δύο πραγματείας περὶ τῆς ἀθανασίας, τῆς πνευματικότητος καὶ ἐλευθερίας τῆς ψυχῆς. Π. Ι. Μ.

Ἄστρουπ (Astrup), *Εἴβεντ*. Νορβηγὸς ἐξευνητὴς (1875—1896). Συνώδευσε τὸν Πέρυ εἰς Γροιλανδίαν καὶ ἔγραψεν ἔργον περισπούδαστον δημοσιευθὲν τῷ 1895 ἐν Χριστιανίᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Παρὰ τὸν Βόρειον Πόλον».

ἀστροφεγγὴς (ὁ). Ὁ φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν ἀστέρων. Σ. Π.

ἀστροφεγγιά (ἡ)· δημοτ., ἡ λάμψις τῶν ἀστέρων καὶ δὴ ἡ ἔντονος, αἰσθητὴ κατὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης: «σήμερα ἔχει ἀστροφεγγιὰ σὰν νά 'ναι φεγγάρι».

ἀστροφοβία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ὁ νοσηρὸς φόβος τῶν ἀστραπῶν ἢ τοῦ κεραυνοῦ, παρατηρούμενος εἰς νευροπαθεῖς τινας ὀργανισμοὺς (Beard). Μ. Ν. Κ.

ἀστροφόρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τὸ) καὶ *ἀστροφόρος*· ὁ ἔναστρος: «νὺξ ἀστροφόρητος».

ἄστροφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄνευ στροφῶν· || ὁ μὴ περιστρεφόμενος.

ἀστροφυλλίτης (ὁ) (Astrophyilit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν εὑρισκόμενον εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του ἔχουν ὄψιν κρυστάλλων μονοκλινῶν ἢ τρικλινῶν καὶ ὁμοιάζουν μὲ ἑξάπλευρα πινακίδια συνηνωμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκτινοειδῶς ἢ ἀστεροειδῶς. Ὁ ἀστροφυλλίτης ἔχει σχισμὸν τέλειον, σκληρότητα $3^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,3—3,4, λάμψιν ὑελώδη, κάπως μεταλλικήν, καὶ εὐδιάκριτον πλεοχροϊσμόν. Εἶναι διαφώτιστος, κιτρινόφαιος μέχρι χρυσοκιτρίνου. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι πυριτικὸν ἅλας τῆς ὁμάδος τοῦ *κλιντονίτου*, περιέχων κάλιον, νάτριον, ὑδρογόνον, σίδηρον, μαγγάνιον, πυρίτιον, τιτάνιον, ὀξυγόνον καὶ ὀξείδιον ζιρκονίου ἐνίοτε. Ὁ χημικὸς μοριακός του τύπος εἶναι $(K\,Na\,H)_4\,(Fe\,Mn)_4\,(Si\,Ti)_5\,O_{16}$. Εὑρέθη ἐντὸς τῶν πετρωμάτων ἐλαιολιθικῶν συηνιτῶν εἰς τὸ Langesundfjords, καὶ εἰς τὸ Κολοράδον. Γ. Κ. Γ.

ἀστροφυσικὴ (ἡ) *['Αστρονομ.]*. Διὰ τῆς λέξεως ταύτης, εἰσαχθείσης περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, οἱ ἀστρονόμοι δηλοῦσι τὸν μέγαν ἐκεῖνον κλάδον τῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀφορῶντα τὴν χημικὴν σύστασιν καὶ τὴν φυσικὴν κατάστασιν τῶν ἄστρων, τὴν ἔντασιν καὶ ἰδιότητα τοῦ φωτὸς αὐτῶν, τὰ φάσματα, τὴν θερμοκρασίαν, τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐπιφανείας καὶ τὴν σύστασιν τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῶν. Αἱ κυριώτεραι ὑποδιαιρέσεις τῆς *Ἀστροφυσικῆς* εἶναι ἡ τῆς *φυσικῆς ὄψεως* τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἡ τῆς *φασματοσκοπίας* καὶ ἡ τῆς *φωτομετρίας*.

Ἡ διὰ τῆς σπουδῆς τοῦ φάσματος τῶν ἄστρων γενομένη ἔρευνα τῆς συστάσεως τῶν φωτεινῶν τούτων πηγῶν εἶναι ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μέσων, ἅτινα διαθέτει ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς φύσεως, τῆς συνθέσεως καὶ τῶν λοιπῶν χαρακτήρων τῶν ἀπροσίτων ἀστρικῶν κόσμων.

Ἡ φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις τοῦ φωτός. — Ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ γένους αἰσθητικοῦ, «ὃ διελέσθαι δεῖ συχνὰ ἐν ἑαυτῷ ποικίλματα κεκτημένον, ἃ σύμπαντα μὲν χρόας ἐκαλέσαμεν, φλόγα τῶν σωμάτων ἕκαστον ἀπορρέουσαν.... ὄψεως... τῆς γενέσεως ἐρρήθη» (Τίμαιος, 67c). Τὸ χωρίον τοῦτο φαίνεται ἀφορῶν τὴν ἐκ χρωμάτων ἑτερογενῆ σύστασιν τοῦ φωτός, ἣν ἀπέδειξεν ὁ Νεύτων τῷ 1671 τῇ βοηθείᾳ τοῦ πρίσματος. Ἐκ τῆς Ὀπτικῆς γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἡλιακὸν φάσμα, ἡ ἐπιμήκης δηλαδὴ φωτεινὴ ταινία ἣν λαμβάνομεν ὅταν διὰ πρίσματος ἀναλύωμεν τὸ ἡλιακὸν φῶς εἰς τὰ γνωστὰ χρώματα τῆς ἴριδος, δὲν εἶναι συνεχής, ἀλλὰ παρουσιάζει πολλὰς σκοτεινὰς παραλλήλους γραμμὰς (ραβδώσεις), ἀναφαινομένας εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ φάσματος. Τὰς σκιερὰς ταύτας γραμμὰς τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος πρῶτος παρετήρησεν ὁ Wollaston, ἀρχομένης τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἀκολούθως ὁ Fraunhofer ἐσημείωσε πολλὰς ἄλλας, προσδιορίσας τὴν θέσιν αὐτῶν. Τῷ 1859 ὁ Kirchhoff ἀπέδειξεν ὅτι τὸ λευκὸν φῶς, διερχόμενον διὰ μέσου φλογῶν γηΐνων σωμάτων, παρουσίαζεν ἀπορρόφησιν ἐκείνων τῶν συνιστωσῶν ἀκτινοβολιῶν, τῶν ὁποίων ἡ διαθλαστότης ἦτο ἡ αὐτὴ ὡς καὶ ἡ τῶν φωτεινῶν ραβδώσεων τῶν ἐν λόγῳ φλογῶν. Ἐκ τῆς μεγάλης δ' ἀνακαλύψεως ταύτης ὁρμώμενος ὁ Kirchhoff ἤχθη εἰς τὸ ἔκτοτε ἐπικυρωθὲν συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἥλιος περιέχει γηΐνας ὕλας. Τοῦτο εἶχεν ἤδη προΐδει ἡ διάνοια τοῦ Θάλητος, βεβαιοῦντος πρὸ 25 αἰώνων ὅτι ἡ φύσις τῶν ἄστρων εἶναι γηΐνη, ὅτι τὰ αὐτὰ δηλονότι στοιχεῖα, ἅτινα παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς Γῆς, εὑρίσκονται ἁπανταχοῦ ἐν τῷ σύμπαντι.

Τὰ εἰς τὴν φασματοσκοπίαν χρησιμοποιούμενα ὄργανα ὑπάγονται κυρίως εἰς δύο κατηγορίας, εἰς *φασματοσκόπια μετὰ πρίσματος* ἢ *διαθλαστικὰ* καὶ *φασματοσκόπια μετὰ φράγματος* ἢ *παραθλαστικά*. Ὅταν τις παρατηρῇ διὰ φασματοσκοπίου φωτεινὸν ἀέριον, βλέπει τὸ φάσμα τούτου συνιστάμενον ἐκ γραμμῶν φωτεινῶν (ραβδώσεων), διαφόρου χροιᾶς, χαρακτηριζουσῶν τὰ ἐν τῷ ἀκτινοβολοῦντι ἀερίῳ ὑπάρχοντα στοιχεῖα. Τὸ μῆκος κύματος ἑκάστης τῶν ραβδώσεων τοῦ φάσματος τούτου μένει ἀμετάβλητον (βλ. φάσματα *ἀερίων*). Τοῦτο συμβαίνει ἐφ' ὅσον ἡ φωτεινὴ πηγὴ μένει ἀμετάθετος. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐὰν ἡ φωτεινὴ πηγή, λ. χ. ὁ ἀστήρ, μετακινεῖται μετὰ λίαν μεγάλης ταχύτητος.

Ὅταν τὸ φῶς προέρχηται ἐξ ἀστέρος πλησιάζοντος πρὸς τὴν Γῆν, τὰ φωτεινὰ κύματα βραχύνονται, ὅταν δὲ προέρχηται ἐξ ἀπομακρυνομένου ἀστέρος, τὰ μήκη κύματος τοῦ φωτὸς γίνονται μεγαλύτερα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον *Doppler-Fizéau*, ὅπερ διατυποῦται ἐν τῇ ἀκολούθῳ σχέσει:

$$\lambda' = \lambda \left(1 + \frac{v}{c}\right),$$

ἔνθα λ' εἶναι τὸ μεταβληθὲν μῆκος κύματος καὶ c ἡ ταχύτης τοῦ φωτός. Ἡ ταχύτης v μετακινήσεως τοῦ ἀστέρος εἶναι θετικὴ μὲν ὅταν ἡ ἀπόστασις αὐξάνῃ, ἀρνητικὴ δ' ὅταν αὕτη ἐλαττῶται. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐν λόγῳ ἀποτέλεσμα καθίσταται φανερὸν δι' ἐκτοπισμοῦ τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος, καὶ δὴ πρὸς τὸ ἰόχρουν μὲν ὅταν ὁ ἀστὴρ πλησιάζῃ πρὸς τὴν Γῆν, πρὸς τὸ ἐρυθρὸν δ' ὅταν ἀπομακρύνηται, ἡ μετρουμένη μετατόπισις παρέχει τὸ μέτρον ἢ τὴν ταχύτητα τῆς προσεγγίσεως ἢ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀστέρος. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ φασματοσκοπίου.

Σπουδαιοτάτην σημασίαν ἐν τῇ Ἀστροφυσικῇ

Digitized by Google

Μεγάλη ἡλιακὴ κηλὶς φωτογραφηθεῖσα (22 Ἰουνίου 1884) ὑπὸ Janssen καὶ Pasteur.
Ἐν αὐτῇ φαίνεται ἡ κοκκιώδης διάταξις τῆς φωτοσφαίρας.]

κέκτηται ἡ φωτομετρία (βλ. λ.). Τὰ πρὸς σύγκρισιν τῶν ἐντάσεων τῶν φωτεινῶν ἀστρικῶν πηγῶν ἐπινοηθέντα ὄργανα (*φωτόμετρα*) καὶ αἱ ἐπὶ τούτῳ χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι εἶναι ποικίλαι. Ἐκτὸς τῶν ἐν χρήσει διὰ τὰς γηΐνας πηγὰς φωτομέτρων χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ *πολωτικὰ φωτόμετρα*, ἐν οἷς ἐπιφέρεται ἡ ἐξίσωσις τοῦ φωτισμοῦ διὰ τῆς πολώσεως τοῦ φωτὸς τῆς ἑτέρας τῶν συγκρινομένων φωτεινῶν πηγῶν τῇ βοηθείᾳ λ.χ. πρίσματος Nicol. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται φωτόμετρα, στηριζόμενα ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταβολῆς τῆς ἀντιστάσεως (ἠλεκτρικῆς) τοῦ *σεληνίου* τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτός. Εἰς τὴν ἀστρικὴν φωτομετρίαν εἰσήχθησαν πρὸς τούτοις καὶ αἱ *φωτοηλεκτρικαὶ στῆλαι*, αἱ ὁποῖαι ἐρείδονται ἐπὶ τοῦ φαινομένου, καθ᾽ ὃ τὸ φῶς, προσπῖπτον ἐπὶ στρώματος καλίου ἢ καλιο-νατρίου (ἐν κενῷ), προκαλεῖ ἔκλυσιν ἠλεκτρονίων, οὕτω δὲ φορτίζεται παρεμβεβλημένον ἠλεκτροσκόπιον, τοῦ φορτίου τούτου ὄντος ἀναλόγου πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ φωτός. Τὰ τοιαῦτα ὄργανα παρέχουσι μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν φωτομέτρησιν λαμπρῶν ἄστρων.

Ἡ ἀστροφυσικὴ ἔρευνα τοῦ Ἡλίου.— Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς Γῆς ἀπορροφᾷ 25% περίπου τῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἐκπορευομένης ἐνεργείας διὰ φῶς *κατακόρυφον*, δηλαδὴ διὰ φωτεινὰς δέσμας ἀπὸ τοῦ ζενὶθ προσπιπτούσας. Κατὰ τὸν Abbot, ἡ ἡλιακὴ θερμότης, εἰς τὰ ἀνώτερα ὅρια τῆς ἀτμοσφαίρας, ἰσοδυναμεῖ πρὸς 1,94 θερμίδας ἀνὰ λεπτὸν δι᾽ ἕκαστον τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *ἡλιακὴ σταθερά*. Ἀλλ᾽ ὁ φυσικὸς οὗτος, ἐπικυρῶν τὰ θεωρητικὰ πορίσματα τοῦ Langley, εὗρεν ὅτι ἡ ἄνω τιμὴ ἀλλάσσει περὶ τὰ 5%, τῆς ἡλιακῆς θερμότητος αὐξανούσης ἐν ὥρᾳ μεγίστου (maximum), ὅταν αἵ τε κηλῖδες καὶ αἱ δᾷδες καὶ αἱ προβολαὶ τοῦ Ἡλίου εἶναι πολυπληθεῖς καὶ μεγάλαι, κατὰ περίοδον 11 ἐτῶν, μειουμένης δ᾽ ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου (minimum), ὅταν τὰ ἄνω φαινόμενα παρίστανται ἐν ὑφέσει. Τρεῖς διαφορετικαὶ μέθοδοι παρέχουσιν 6000° ἀπολύτους (ἀπὸ τοῦ —273° ἑκατομβάθμου) διὰ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ Ἡλίου, εὐνόητον δὲ ὅτι ἐν τοιαύτῃ θερμοκρασίᾳ ἅπαντα τὰ σώματα εὑρίσκονται ἐν καταστάσει διαπύρων ἀερίων. Ἡ ἐκτοξευομένη καὶ διὰ παντὸς ἀπολλυμένη αὕτη ἐνέργεια εἶναι παμμεγίστη. Καὶ ὅμως ἡ θερμοκρασία τοῦ Ἡλίου δὲν ὑπέστη αἰσθητὴν μεταβολὴν ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Τὴν πηγὴν τῆς ἐνεργείας ταύτης ὁ Helmholtz ἐξήγησεν, οὐχὶ ἄνευ πιθανότητός τινος, ὡς προερχομένην ἐκ τῆς συμπυκνώσεως, τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς ἡλιακῆς ἕλξεως, κατ᾽ ἄλλους ὅμως αὕτη παραμένει εἰσέτι ἀνεξήγητος.

Ὁ Ἥλιος παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς γιγαντιαία πεπυρακτωμένη σφαῖρα, 330,000 φορὰς βαρυτέρα τῆς Γῆς, καὶ ζωηροτέρα ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐν τῷ γύρῳ τοῦ φαινομένου δίσκου αὐτῆς. Ἡ δὲ ὁρατὴ αὐτοῦ ἐπιφάνεια ἐκλήθη *φωτοσφαῖρα*, καὶ σύγκειται ἐκ φωτεινῶν κόκκων ἐπὶ φαιοῦ ἐδάφους, ὥστε ὁ Κολοφώνιος Ξενοφάνης ὀρθῶς εἴκασεν ὅτι τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας σύγκειται «ἐκ νεφῶν πεπυρωμένων» (*Στοβαίου Φυσικά*, Α´ 25). Ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου σχηματίζονται πρὸς καιρὸν συχνότατα, ἄχρι 40° ἡλιογραφικοῦ πλάτους, κηλῖδες σκιεραί, αἵτινες εἶναι ἐνίοτε πολλῷ μείζονες τῆς Γῆς καὶ αἵτινες περικυκλοῦνται ὑπὸ παρασκιᾶς. Ταύτας περιστοιχίζουσι φωτειναὶ κηλῖδες, αἱ *δᾷδες* λεγόμεναι, αἵτινες ἀναπτύσσονται καὶ ἀλλαχοῦ, ἄνευ κηλίδων, ὑψούμεναι πάντοτε ὑπὲρ τὸ γενικὸν ἔδαφος τῆς φωτοσφαίρας, ἄνωθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει πάλιν ἡ *χρωμοσφαῖρα*, ὑψουμένη ἄχρις 7,000 χιλιομέτρων, ἐν ᾗ παρατηροῦνται αἱ ἀεριώδεις προβολαί, αἱ γιγαντιαῖαι ἐκεῖναι λευκορροδόχροι φλόγες, οὕτως εἰπεῖν, ἐξ ἀσβεστίου καὶ ὑδρογόνου. Τὸ φάσμα τῶν κηλίδων παρουσιάζει γραμμὰς χαρακτηριστικὰς ἐλάσσονος θερμότητος καὶ πιθανῶς ἰονισμοῦ, καὶ ὁ Hale ἀνεκάλυψεν ἐνταῦθα τὴν δρᾶσιν μαγνητικῶν δυνάμεων.

Τὸ ἡλιακὸν φάσμα εἶναι μὲν φωτεινόν, ἀλλὰ δεικνύει μελαίνας γραμμὰς ὀφειλομένας, καθ᾽ ἃ ἀπέδειξεν ὁ Kirchhoff, εἰς τὴν ἀπορροφητικὴν δρᾶσιν ἀερίων.

Ἔνιαι δὲ τῶν ἐν λόγῳ γραμμῶν ὀφείλονται εἰς τὴν ἡμετέραν ἀτμοσφαῖραν, ἐξ οὗ ὠνομάσθησαν *γήϊναι* (telluriques). Κατὰ τὴν ἄνω συνοψισθεῖσαν θεωρίαν τοῦ Kirchhoff, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὴν ῥηθεῖσαν ἀτμοσφαῖραν ἀερίων, ἄνευ τῆς φωτοσφαίρας, ἡ πρώτη θὰ παρουσίαζε φάσμα λαμπρῶν μόνον γραμμῶν. Τοῦτο δ᾽ ἀπέδειξεν ὁ C. A. Young κατὰ τὴν ἡλιακὴν ἔκλειψιν τοῦ 1870, ὅτε ὁ μέλας δίσκος τῆς Σελήνης, ἀρξάμενος ἐντελῶς καλύπτειν τὴν φωτοσφαῖραν, ἐπέτρεψεν ἐπὶ δύο δευτερόλεπτα τὴν ἀνάλυσιν τοῦ φωτὸς τῆς ἄνωθεν σφαίρας ἀερίων. Καὶ οὕτως αἱ ἄχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου σκιεραὶ γραμμαὶ τοῦ φάσματος μετετράπησαν αἴφνης εἰς λαμπράς. Τὸ στιγμιαῖον τοῦτο φάσμα ἐκάλεσεν ὁ Young *ἀστραπαῖον* (flash spectrum) καὶ τὴν παράγουσαν αὐτὸ ἀτμοσφαῖραν ἀερίων, 1000 χιλιομέτρων ὕψους, *ἀναστρέφον στρῶμα* (reversing layer).

Ὁ *φασματοηλιογράφος* (spectrohéliographe) εἶναι ὄργανον ἐπινοηθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ Janssen τῷ 1870, κατασκευασθὲν δὲ τῷ 1890 ὑπὸ τοῦ Hale ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀνεξαρτήτως ὑπὸ τοῦ Deslandres ἐν Παρισίοις. Σκοπὸς δὲ τοῦ ἐν λόγῳ ὀργάνου εἶναι ἡ λῆψις φωτογραφιῶν τοῦ Ἡλίου διὰ φωτὸς ἑνὸς μόνον μήκους κύματος (μονοχρωματικοῦ). Οὕτω κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1892 ὁ Deslandres ἀνεκοίνωσε τὴν σπουδαίαν ἀποκάλυψιν ὅτι αἱ γραμμαὶ Η καὶ Κ τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸ ἰονισμένον ἀσβέστιον, παρουσιάζουσι διπλῆν φωτεινὴν ἀναστροφήν, ὁρατὴν μετὰ διαφορετικῆς ἐντάσεως ἐφ᾽ ἅπαντος τοῦ

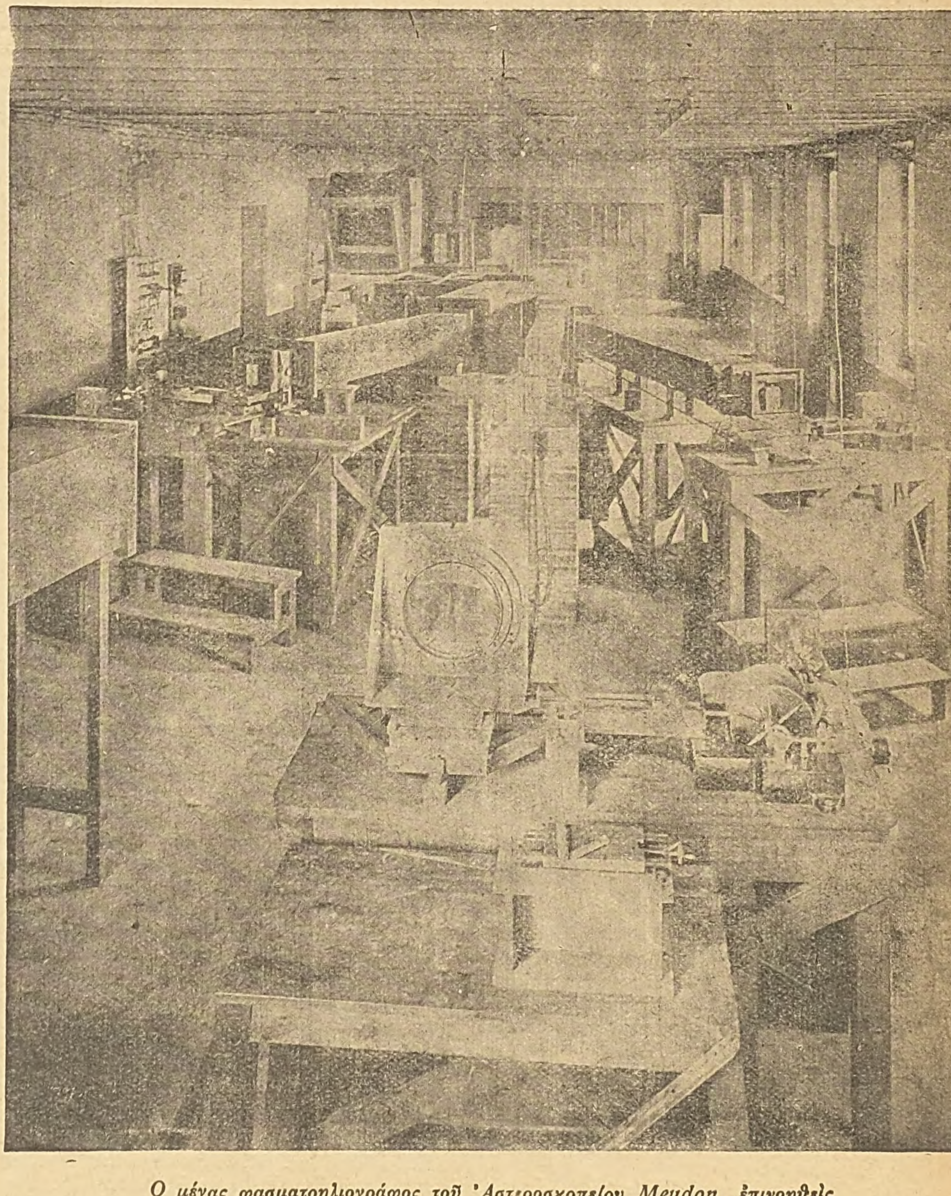

Ὁ μέγας φασματοηλιογράφος τοῦ Ἀστεροσκοπείου Meudon, ἐπινοηθεὶς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Deslandres.

Digitized by Google

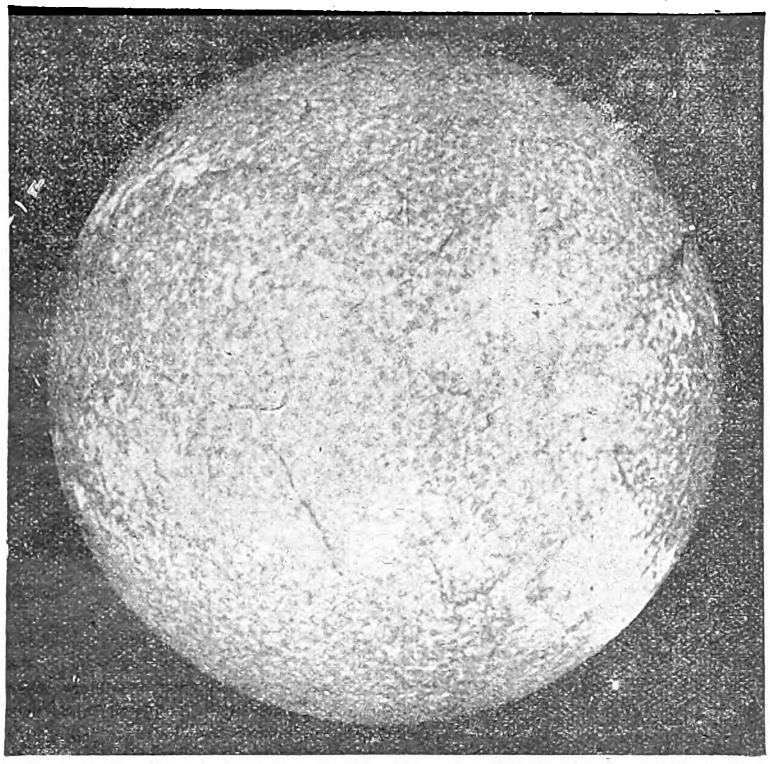

Φωτογραφία τοῦ ἀνωτέρου στρώματος τῆς χρωμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου, ληφθεῖσα ἐν Meudon ὑπὸ τοῦ d'Azambuja (20 Ἰανουαρίου 1926) διὰ τῆς ῥαβδώσεως K τοῦ ἀσβεστίου, παρουσιάζουσα τὰς σκιερὰς ταινίας καὶ τὰς ἐκτάσεις ὑψηλῶν δᾴδων, ὡς καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ὄψιν τῶν νεφῶν τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας.

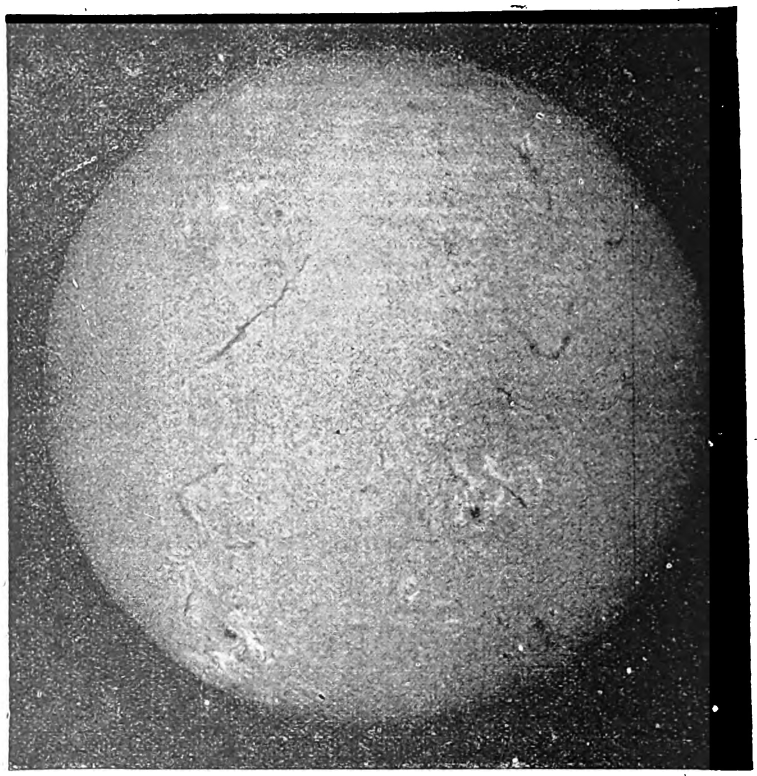

Φωτογραφία τοῦ ἀνωτέρου στρώματος τῆς χρωμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου, ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ d'Azambuja (1 ὥρ. καὶ 33 λ. μετὰ τὴν τοῦ παραπλεύρως σχήματος) διὰ τῆς ῥαβδώσεως Hα τοῦ ὑδρογόνου, παρουσιάζουσα τὰς αὐτὰς σκιερὰς ταινίας καὶ τὰς ἐκτάσεις ὑψηλῶν δᾴδων, πρὸς δὲ καὶ μέρος τῶν κάτωθεν σκιερῶν κηλίδων.

δίσκου. Ὁ σοφὸς οὗτος προσέθετεν ὅτι ὁ φασματοηλιογράφος δύναται νὰ δώσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ σχήματος τῶν ὑπὸ τῶν ῥηθεισῶν γραμμῶν χαρακτηριζομένων ἀτμῶν, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐπὶ τῆς περιφερείας, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δίσκου. Μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας ὁ Hale ἐφωτογράφησε τὰ εἴδωλα τῶν ὑπὲρ τὰς δᾷδας τῆς φωτοσφαίρας φωτεινῶν νεφῶν ἀσβεστίου. Τῷ 1903 ὁ Hale ἐπέτυχεν ἄλλα εἴδωλα μεταχειριζόμενος τὰς γραμμὰς τοῦ ὑδρογόνου Hβ, Hγ καὶ Hδ τὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ Ἡλίου καὶ ἐφωτογράφησε τὰς λεγομένας *σκιερὰς ταινίας* (filaments). Τῷ 1908 μετεχειρίσθη ὡσαύτως τὴν γραμμὴν Hα τοῦ ὑδρογόνου καὶ ἀνεκάλυψε τοὺς στροβίλους·

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Deslandres καὶ ὁ d'Azambuja ἠδυνήθησαν, ὑπὸ μεγάλην διασποράν, νὰ χωρίσωσι τὸ ἀνώτερον στρῶμα τοῦ ἀσβεστίου τοῦ μέσου στρώματος, ὅπερ τὰ πρότερον ὄργανα δὲν ἠδύναντο νὰ παράσχωσι, ἀνακαλύψαντες οὕτω τὰς ταινίας τοῦ ἀσβεστίου. Ὁ ὑπὸ τοῦ Deslandres ἐφευρεθεὶς *φασματοαυτογράφος* ταχυτήτων (spectro-enregistreur des vitesses) συμπληροῖ ἐπιτυχῶς τὸν φασματοηλιογράφον. Διὰ τοῦ ὀργάνου δὲ τούτου ὁ Deslandres, ὁ d'Azambuja καὶ ὁ Burson ἐφωτογράφησαν τῷ 1910 ταινίαν, ἀπομακρυνομένην τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου μετὰ μεγάλης ταχύτητος. Τῷ 1920 ὁ d'Azambuja ἐπέτυχε τὴν φωτογραφίαν κινουμένης μάζης ἀπορροφητικῶν ἀτμῶν, εἰς ὕψος ἑνὸς τρίτου τῆς τοῦ Ἡλίου ἀκτῖνος, ἀκολούθως δ' ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ταινίαι, αἵτινες ταυτίζονται ταῖς προβολαῖς, ἔχουσι τὴν αὐτὴν περιστροφικὴν κίνησιν ὡς καὶ αἱ κηλῖδες καὶ ὅτι κέκτηνται ἑπομένως μείζονα γωνιώδη ταχύτητα παρὰ τὸν ἰσημερινὸν ἢ πρὸς τὰ ὑψηλὰ πλάτη τοῦ Ἡλίου. Τῷ 1924 ὁ Hale κατεσκεύασε τὸ *φασματοηλιοσκόπιον*, ὅπερ εἶχε πρῶτος ἐπινοήσει ὁ Janssen, καὶ ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ διὰ τοῦ ὀργάνου ὅ,τι δεικνύει ὁ φασματοηλιογράφος, τὸ ὄργανον δὲ τοῦτο παρουσιάζει πλεονεκτήματά τινα.

Τὰς φωτεινὰς προβολὰς τοῦ Ἡλίου ἐσημείωσεν ὁ Vassenius τῷ 1733. Ταύτας ὅμως παρετήρουν οἱ ἀστρονόμοι μόνον κατὰ τὰς ὁλικὰς ἡλιακὰς ἐκλείψεις, ἀλλὰ τῷ 1868 ὁ Janssen καὶ ὁ Lockyer ἔδειξαν τὸν τρόπον τοῦ νὰ τὰς διακρίνῃ τις πάντοτε ὅταν φαίνηται ὁ Ἥλιος.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ σχισμὴ τοῦ φασματοσκοπίου τίθεται ἐφαπτομένως τῷ γύρῳ τοῦ Ἡλίου, ὁπότε διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς διασπορᾶς τῶν εἰδώλων αἱ λαμπραὶ γραμμαὶ τῶν προβολῶν δεικνύουσι τὴν μορφὴν τούτων. Αἱ προβολαὶ εἶναι μᾶζαι ὑδρογόνου καὶ ἀσβεστίου, αἵτινες ἐνίοτε φαίνονται ἔχουσαι βάσιν ἐν τῇ χρωμοσφαίρᾳ, ἐνῷ ἄλλοτε μετεωρίζονται ὡς νέφη. Ὁ Grenat ἐφωτογράφησε τοιοῦτο νέφος, ὅπερ εἶχεν ἀπομακρυνθῆ μέχρις ἀποστάσεως ἀκτῖνος τοῦ Ἡλίου, ἤτοι εἰς ἀπόστασιν 55 γηΐνων διαμέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας.

Τὸν Ἥλιον περιβάλλει νεφέλωμα ἀμυδρῶς φωτεινόν, τὸ λεγόμενον *στέμμα* (couronne), ὅπερ καθίσταται ὁρατὸν κατὰ τὰς ὁλικὰς ἡλιακὰς ἐκλείψεις. Τοῦτο ἔχει σχῆμα ᾠοειδές, ἀνώμαλον, καὶ παρουσιάζει ἀκτῖνας, αἵτινες συχνάκις ἐκκλίνουσι τῆς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἡλίου κατακορύφου ἐμφανιζόμεναι πρὸς τούτοις ἐνίοτε καὶ κυρται. Ἡ ἔκτασις τοῦ στέμματος αὐξομειοῦται συμφώνως πρὸς τὴν ἡλιακὴν περίοδον, οὖσα μεγάλη μὲν ἐν ὥρᾳ μεγίστου τῶν κηλίδων, συνεπτυγμένη δ' ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου. Φασματοσκοπικῶς δ' ἐξεταζόμενον, τὸ ἡλιακὸν στέμμα, παρουσιάζει φωτεινὴν γραμμὴν ἐν τῷ πρασίνῳ, ἐν λ 5304, ἥτις δὲν ἐταυτίσθη εἰσέτι πρὸς τὸ φάσμα γηΐνης οὐσίας καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀπένειμαν τὸ ὄνομα *στεμμάτιον* (coronium).

Σχέσις μεταξὺ τῶν μεγάλων ἡλιακῶν διαταράξεων καὶ τῶν μεταβολῶν τοῦ μαγνητισμοῦ τῆς Γῆς. Τῇ 1η Σεπτεμβρίου 1859 ὁ Carrington καὶ ὁ Hodgson παρατηροῦντες τὸν Ἥλιον εἶδον τὴν αἰφνιδίαν ἐμφάνισιν δύο λαμπροτάτων μαζῶν φωτὸς ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης σωρείας κηλίδων, ἀμέσως δὲ οἱ μαγνῆται τοῦ ἐν Kew μετεωροσκοπείου ἤρχισαν νὰ διαταράσσωνται, δεικνύοντες σφοδρὰν μαγνητικὴν καταιγίδα. Τὴν ἑπομένην νύκτα τὸ πολικὸν σέλας ἐφάνη θαυμάσιον εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια. Ἔκτοτε δὲ ἀνάλογα πρὸς ταῦτα τὰ φαινόμενα ἐσημειώθησαν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μεγάλων ἡλιακῶν κηλίδων τοῦ Ἀπριλίου καὶ Νοεμβρίου 1882, τοῦ Φεβρουαρίου 1892 κλ. Ἀπὸ τοῦ 1895 μέχρι τοῦ 1897 ὁ Deslandres ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ Ἥλιος ἐκπέμπει σωμάτια, ὑπὸ τὴν μορφὴν ὑλικῶν ἀκτίνων, ἠλεκτρονίων, ἐκτοξευομένων μὲν ἐκ τῶν λαμπρῶν ἐκτάσεων τῆς χρωμοσφαίρας, ἐκτεινομένων δὲ μέχρι τῆς Γῆς, καὶ προκαλουσῶν τὰς μαγνητικὰς ἡμῶν καταιγίδας. Οἱ Birkeland καὶ Störmer ἐπεκύρωσαν ἐσχάτως τὴν ἀξιοσημείωτον ταύτην γνώμην κατόπιν μακρᾶς σειρᾶς ὑπολογισμῶν καὶ πειραμάτων. Ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν, τῷ 1904, ὁ Maunder εἶχεν ἤδη καταλήξει εἰς ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης τοῦ Deslandres κατόπιν ἐξετάσεως τῶν ἡλιακῶν φωτογραφιῶν ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς μαγνητικὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich. Ὁ Maunder ἀπέδειξεν οὕτως, ὅτι ἡ ἡλιακὴ μαγνητικὴ δύναμις, ἡ ταράσσουσα τοὺς μαγνήτας ἡμῶν, ἐκπέμπεται ἐξ ὡρισμένων χωρῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου καὶ ὅτι δὲν διαδίδεται σφαιρικῶς ὡς τὸ φῶς, ἀλλὰ κατ' ἀκτῖνας, διότι ἄλλως ἡ μαγνητικὴ διατάρα-

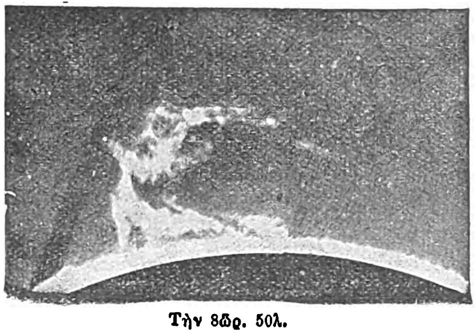

Τὴν 8ὥρ. 50λ.

Τὴν 10ὥρ. 15λ.

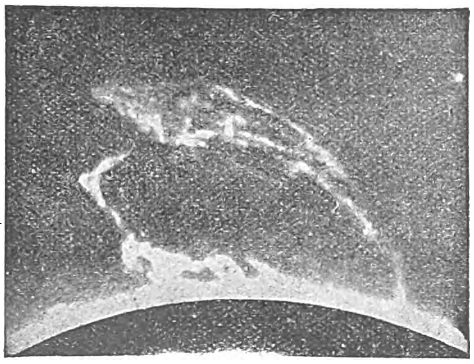

Τὴν 10ὥρ. 53λ.

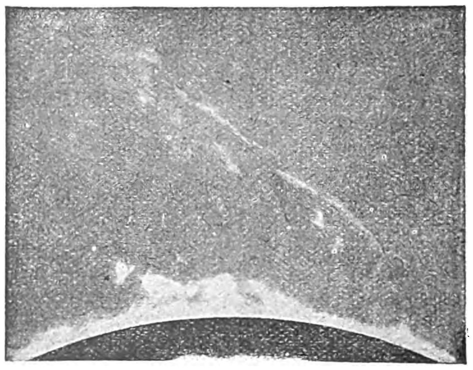

Τὴν 11ὥρ. 23λ.

Διάφοροι φάσεις μεγάλης προβολῆς (ἀσβεστίου), ὑψωθείσης ἐκ τοῦ γύρου τοῦ Ἡλίου τῇ 18 Ἰουλίου 1925.

[Φωτογραφίαι ληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ d'Azambuja.]

Digitized by Google

ξις τῆς Γῆς θὰ διήρκει ἐπὶ 13 ἡμέρας, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐξημμένης χώρας ἐπὶ τοῦ ἑῴου γύρου τοῦ Ἡλίου ἄχρι τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑσπερίου. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ μαγνητικὴ θύελλα λαμβάνει συνήθως χώραν μικρὸν μετὰ τὴν διάβασιν γιγαντιαίων κηλίδων ἢ δᾴδων ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἡλίου.

Ζῳδιακὸν φῶς. Ὁ Ι. Δ. Κασσίνης ἐθεώρησε τὸ νεφέλωμα τοῦτο ὡς ἐξάρτησιν τοῦ Ἡλίου, ὅπερ ὀρθόν. Τὸ φῶς φαίνεται ὑφιστάμενον πόλωσιν ἐνταῦθα. Τὸ δ' ἀμυδρότατον ἀντιζῳδιακὸν φῶς διαμετρεῖ τὴν οὐράνιον σφαῖραν 180° ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ἐκτεινόμενον ἐπί τινας μοίρας.

Φυσικὴ κατάστασις τῶν πλανητικῶν σωμάτων.—Σελήνη. Κατὰ τὸν Ἱππόλυτον, ὁ Ἀναξαγόρας «ἔφη...γηΐνην εἶναι τὴν σελήνην, ἔχειν τε ἐν αὐτῇ πεδία καὶ φάραγγας» (*Diels* Doxographi Graeci, σ. 138). Ὁ δὲ Πλούταρχος ἄριστα ἀντελήφθη τὴν κατάστασιν τοῦ δορυφόρου ἡμῶν· «Αἱ τῶν φωτεινῶν ἐπιβολαὶ τοῖς σκοτεινοῖς ὕψους εἰκόνα καὶ βάθους λαμβάνουσαι» (Περὶ προσώπου σελήνης, δ'). Καὶ «μὴ βοσκομένης τῆς σελήνης», ἔτι δὲ καὶ «τὴν σελήνην ζῴων μὲν ἔρημον εἶναι» (αὐτόθι, κε'). Τὰ χωρία ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Πλούταρχος ἔκρινε πολλῷ σαφέστερον δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ τὴν Σελήνην ἢ σύγχρονοί τινες ἀστρονόμοι ὡπλισμένοι δι' ἰσχυρῶν ὀργάνων παρατηρήσεως. Ἡ φωτεινότης (albedo) τῆς Σελήνης εἶναι περίπου 0,1. Διὰ τοῦ πολωσιμέτρου αὐτοῦ ὁ Lyot εὗρεν ὅτι ἡ σεληνιαία πόλωσις ἀλλάσσει μετὰ τῆς φάσεως ὡς ἐὰν ἡ ἐπιφάνεια συνέκειτο ἐκ τέφρας καὶ οὐχὶ ἐκ λάβας.

Ἑρμῆς. Ἡ φωτεινότης τοῦ πλανήτου εἶναι μικρά, ἀνάλογος τῇ τῆς Σελήνης. Ὁ Σκιαπαρέλλης ἀνεκάλυψε τῷ 1889 ὅτι ἡ διάρκεια τῆς περὶ τὸν ἄξονα στροφῆς τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι 88 ἡμερῶν, ἴση τῇ περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾷ. Τοῦτο δ' ἐπεκύρωσεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου τῷ 1927 διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τοῦ Μεδὼν (φακοῦ 0,83 μ.), παρατηρήσας συχνὰ νέφη κονιορτοῦ ἀνυψούμενα ὑπὸ τῶν σφοδρῶν τοῦ πλανήτου ἀνέμων. Τὸ κίτρινον χρῶμα τοῦ Ἑρμοῦ ἀναφέρει ἤδη ὁ Πλάτων.

Ἀφροδίτη. Ὁ λαμπρότατος καὶ πιθανώτατα κατῳκημένος οὗτος κόσμος ἐπιστρέφει 0,6 τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ἡ δὲ διάρκεια τῆς περὶ τὸν ἄξονα κυκλήσεως τῆς Ἀφροδίτης διατελεῖ παντάπασιν ἄγνωστος, τοῦ πλανήτου τυγχάνοντος πάντοτε κεκαλυμμένου διὰ πυκνῶν νεφῶν, παρουσιαζόντων ὅμως ἐνίοτε ἀμυδροτάτας φαιὰς προσωρινὰς κηλῖδας. Ἡ πόλωσις δεικνύει τῷ Lyot ἐπιφάνειαν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν σμικροτάτων ἐπὶ τῆς Γῆς σταγόνων ὕδατος, ἐπιβεβαιοῦσα οὕτω τὴν γνώμην ὅτι δὲν βλέπομεν ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης εἰμὴ ὠκεανὸν νεφῶν.

Ἄρης. Τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ πλανήτου τούτου περιεγράφησαν ἐν οἰκείοις ἄρθροις (βλ. Ἄρης, Ἀρεογραφία). Ἡ φωτεινότης εἶναι 0,2, ὁ δὲ Lyot εὗρε τὸ φῶς τοῦ Ἄρεως παρουσιάζον πόλωσιν ὁμοίαν μὲν σχεδὸν πρὸς τὴν τῆς Σελήνης, ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ πλανήτου εἶναι καθαρά, μείωσιν δὲ πολώσεως ὅταν παρατηρῶνται κίτρινα νέφη ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐκείνου.

Ζεύς. Ἡ φωτεινότης 0,5 εἶναι ὑψηλή, προσεγγίζουσα πρὸς τὴν τῶν νεφῶν. Ὁ πλανήτης στρέφεται, ὡς καὶ ὁ Ἥλιος καὶ ὁ Κρόνος, ταχύτερον ἐν τῷ ἰσημερινῷ ἢ ἐν ὑψηλοῖς πλάτεσι καὶ ὑφίσταται ἀκαταπαύστους μεταμορφώσεις, παρουσιαζόμενος οὕτω θερμός, ἔχων δὲ χθαμαλὴν πυκνότητα, 1,36, τῆς τοῦ ὕδατος οὔσης 1. Ἡ ἐρυθρὰ αὐτοῦ κηλὶς παρατηρεῖται, κατὰ διαλείμματα, ἀπὸ τοῦ 1665. Τὸ φάσμα παρουσιάζει σκιερὰς ἀπορροφητικὰς ζώνας τῆς ἀτμοσφαίρας ἐν τῷ ἐρυθρῷ καὶ κιτρίνῳ, σημειωθείσας ὑπὸ τοῦ Huggins τῷ 1864 καὶ ὧν ἡ φύσις διατελεῖ ἄγνωστος.

Κρόνος. Ἡ πυκνότης εἶναι μόνον 0,7 τῆς τοῦ ὕδατος, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι τὸ ὕδωρ δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ πιθανῶς θὰ προσειλκύετο εἰς τὸ κέντρον τοῦ πλανήτου. Ἥ τε φωτεινότης καὶ τὸ φάσμα εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τὰ τοῦ Διός.

Τὸν δακτύλιον τοῦ Κρόνου ὁ Ι. Δ. Κασσίνης ἐθεώρησε συγκείμενον ἐκ σωματίων. Τοῦτο ὁ Keeler ἐξηκρίβωσε τῷ 1895 διὰ τοῦ φασματοσκοπίου, ἀποδείξας ὅτι τὰ παρὰ τὸν πλανήτην σωμάτια κέκτηνται μείζονα γωνιώδη ταχύτητα ἢ τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα.

Οὐρανὸς καὶ Ποσειδῶν. Οἱ πλανῆται οὗτοι εἶναι τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων, καὶ ἡ φωτεινότης, τὸ φάσμα καὶ ἡ πυκνότης αὐτῶν παρίστανται ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ Διός. Ὁ Οὐρανὸς παρουσιάζει ἱκανὴν πολικὴν πλάτυνσιν καὶ δέον νὰ στρέφηται περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ ἐντὸς 10 περίπου ὡρῶν. Ὁ δὲ Ποσειδῶν φαίνεται σφαιρικώτερος, στρεφόμενος ἐντὸς διπλασίου σχεδὸν χρονικοῦ διαστήματος. Ὁ Ζεύς, ὁ Κρόνος, ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ποσειδῶν δὲν φαίνονται κατῳκημένοι πρὸς τὸ παρόν.

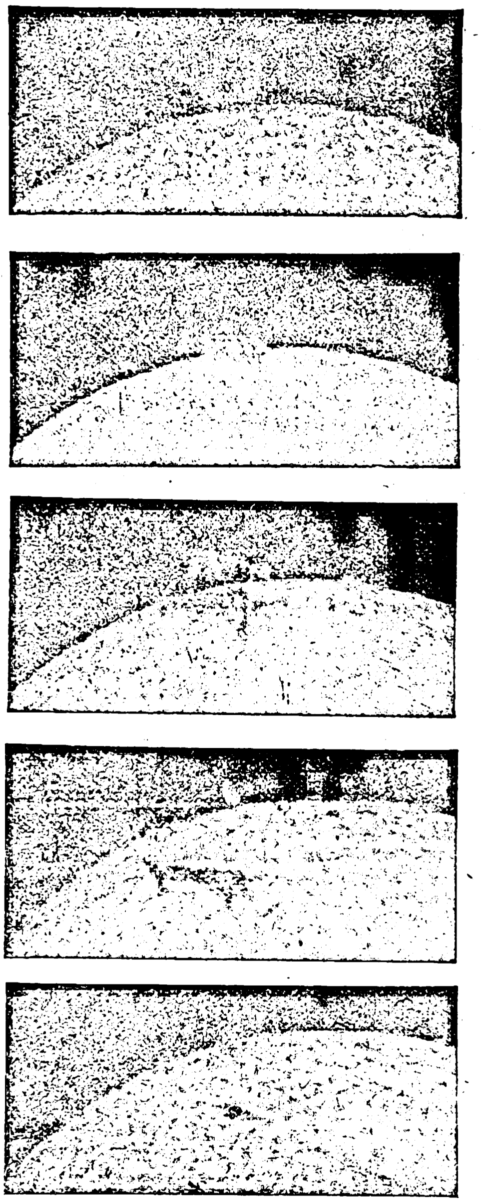

Διαδοχικαὶ ὄψεις ἡλιακῆς προβολῆς (ἀσβεστίου), ἀνατελλούσης ἐπὶ τοῦ ἑῴου γύρου τοῦ Ἡλίου καὶ φερομένης διὰ περιστροφῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δίσκου, κατὰ φωτογραφίας, ληφθείσας τὴν 22, 23, 24, 25, καὶ 26 Μαΐου 1926 ὑπὸ τοῦ d'Azambuja.

Δορυφόροι. Τῷ 1898 ὁ Johnstone Stoney, ὁρμώμενος ἐκ τῆς κινητικῆς θεωρίας τῶν ἀερίων, συνεπέρανεν ὅτι οὐδεὶς τῶν δορυφόρων τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἔχει μᾶζαν ἱκανήν, ἵνα συγκρατήσῃ ἀτμοσφαῖραν. Οὕτως ἡ Σελήνη παρέχει πειστικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου. Τῷ 1926—1927 ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου παρετήρησεν ὅτι ὁσάκις ὁ α' καὶ ὁ γ' δορυφόρος τοῦ Διὸς διήρχοντο ἔμπροσθεν τοῦ πλανήτου, οὗτοι παρουσίαζον τὰς αὐτὰς πάντοτε κηλῖδας. Ἐκ τούτου συνεπέρανεν ὅτι οἱ κόσμοι οὗτοι στεροῦνται νεφῶν, πιθανῶς δὲ καὶ ἀτμοσφαίρας. Πρὸς τούτοις αἱ παρατηρήσεις αὗται, συνδυαζόμεναι πρὸς τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν τῆς Σελήνης, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἰαπετοῦ, ἢ 8ου δορυφόρου τοῦ Κρόνου, ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ δύο δορυφόροι τοῦ Ἄρεως, οἱ τέσσαρες κυριώτεροι τοῦ Διὸς μετὰ τοῦ μικροῦ τοῦ Barnard, οἱ ὀκτὼ κύριοι δορυφόροι τοῦ Κρόνου, οἱ τέσσαρες τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ὁ τοῦ Ποσειδῶνος παρουσιάζουσι πάντοτε, ἀνεξαρτήτως ταλαντεύσεων, τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς σχετικοὺς πλανήτας αὐτῶν πρόσωπον. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν πλημμυρῶν ἐπὶ τῶν ἄλλοτε ἐν ζυμώδει καταστάσει διατελεσάντων τούτων κόσμων.

Κομῆται. Τὰ ἄστρα ταῦτα λαμβάνουσι συχνάκις γιγαντιαίας διαστάσεις, καίτοι ἡ πυκνότης αὐτῶν μένει πάντοτε ἀσήμαντος. Σύγκεινται δ' ἰδίᾳ ἐκ μικροῦ στερεοῦ πυρῆνος, ὅστις ἐξατμίζεται καὶ ἀποσυντίθεται εἰς λίθους ὑπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἡλίου. Ὁ Baldet ὀρθῶς ὑπελόγισεν ὅτι ἡ διάμετρος τοῦ πυρῆνος τοῦ κατὰ τὸ 1927 φανέντος κομήτου Pons-Winnecke προσήγγιζε μόνον τὰ 400 μέτρα καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 600 μέτρα. Τὰ ἐκ τοῦ πυρῆνος τῶν κομητῶν ἐξατμιζόμενα ἀέρια ὠθοῦνται, πιθανῶς διὰ τῆς πιέσεως τῆς ἀπωστικῆς ἡλιακῆς δράσεως, εἰς διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν τοῦ Ἡλίου. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς περιφορᾶς τῶν ἄστρων τούτων, ἡ οὕτως ἀναπτυσσομένη οὐρὰ αὐτῶν κάμπτεται ὄπισθεν τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος. Κατὰ τὸν Brédikine, ὁ βαθμὸς καμπῆς φαίνεται παρέχων τὸ μέτρον τῆς βαρύτητος τῶν διαφόρων ἀερίων, ἀλλὰ τοῦτο διαμφισβητεῖται παρ' ἄλλων.

Τὸ φάσμα ἐκπομπῆς τῶν κομητῶν σύγκειται ἐκ ζωνῶν προερχομένων ἐκ μορίων ἀερίων, οἷον κυανογόνου μὲν ἐν τῇ κόμῃ, ἀζώτου δὲ καὶ ὀξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐν τῇ οὐρᾷ. Ὁ κομήτης τοῦ Βιέλα ἐδιχάσθη τῷ 1846, ὅπερ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ὅτι «οἱ μὲν [κομῆται] ἁπλοῖ, οἱ δὲ διπλοῖ κατέσκηψαν» (*Στοβαίου* Φυσικά, α', 28).

Διάττοντες ἀστέρες καὶ βολίδες. Οἱ διάττοντες, ἢ διαθέοντες τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀνήκουσιν εἰς σωρείας μικρῶν σωμάτων, ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἡμῶν πυρουμένων καὶ περὶ τὸν Ἥλιον περιφερομένων εἰς τροχιὰς ἐλλειψοειδεῖς ἐπιμήκεις, προερχομένων δ' ἐξ ἀποσυντεθέντων κομητῶν, καθὰ ἀπέδειξαν ὁ Σκιαπαρέλλης, ὁ Le Verrier καὶ ὁ Ὄππολζερ. Τῶν δὲ βολίδων αἱ μείζονες πίπτουσιν ἐπὶ τῆς Γῆς ὡς ἀερόλιθοι, μεγάλων ἐνίοτε διαστάσεων, περιέχοντες σίδηρον, μαγνήσιον, πυρίτην, ὀξυγόνον κλπ.

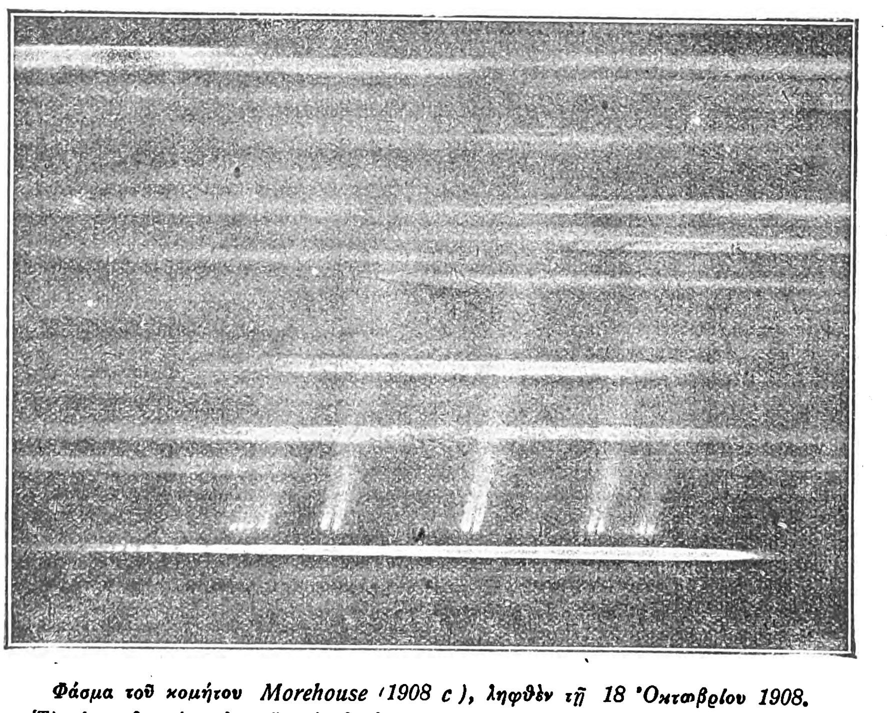

Φάσμα τοῦ κομήτου Morehouse (1908 c), ληφθὲν τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1908.

[Τὸ φάσμα δεικνύει εὐκρινῶς τὴν δυαδικότητα τῶν ζωνῶν τοῦ ἰονισμένου ὀξειδίου τοῦ ἄνθρακος, χαρακτηριστικὴν τῆς οὐρᾶς τῶν κομητῶν. Τὰς ζώνας ταύτας ἀνεκάλυψε τῷ 1907 οἱ Deslandres καὶ Bernard, τὴν δὲ δυαδικότητα αὐτῶν ὁ Chrétien.]

Ἀστέρες. Πιστεύεται συνήθως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐνόμιζον πάντοτε τοὺς λεγομένους ἀπλανεῖς προσηλωμένους ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας. Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ὅμως μανθάνομεν ὅτι τινὲς τῶν Στωϊκῶν ἐθεώρουν τοὺς ἀστέρας «πρὸ τῶν ἑταίρων τοὺς ἑταίρους ἐν ὕψει καὶ βάθει» (Περ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β', 15). Πλὴν τῆς τριγωνομετρικῆς μεθόδου καταμετρήσεως τῆς παραλλάξεως τῶν δῆθεν ἀπλανῶν, ἣν πρῶτος ἔδειξεν ὁ Bessel, ἀνεπτύχθη ἐσχάτως καὶ φασματοσκοπικὴ μέθοδος. Τῷ 1867 ὁ Huggins ἐπέτυχε τὴν καταμέτρησιν τῶν ὡς πρὸς τὴν Γῆν κινήσεων τῶν ἀστέρων, ἀποδείξας διὰ τῆς προεκτεθείσης μεθόδου Doppler-Fizeau ὅτι τινὲς τῶν λαμπρῶν ἀστέρων πλησιάζουσι τὴν Γῆν, ἐνῷ ἄλλοι ἀπομακρύνονται αὐτῆς. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐνόμιζον ὅτι ἅπαντες οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιροειδεῖς, καί, κατὰ τὸν Κλεομήδη, τινὲς τῶν λεγομένων ἀπλανῶν ἐξισοῦνται τῷ ἡλιακῷ μεγέθει, ἐνῷ τινες ὑπεραίρουσι τὸν Ἥλιον. Ὁ Michelson ἐπεχείρησεν ἐσχάτως νὰ καταμετρήσῃ διὰ τοῦ

Digitized by Google

συμβολομέτρου αὐτοῦ (interferometer) τὰς διαμέτρους ἀστέρων τινῶν α' μεγέθους, ὡς τὴν τοῦ Μπετελγέζ, τοῦ Ἀντάρεως, τοῦ Λαμπαδίου ἢ Ἀλντεμπαράν, τοῦ Ἀρκτούρου κλπ., αἵτινες εὑρέθησαν πᾶσαι πολλῷ μείζονες τῆς τοῦ Ἡλίου. Ὁ δὲ E. C. Pickering ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψῃ δυαδικοὺς

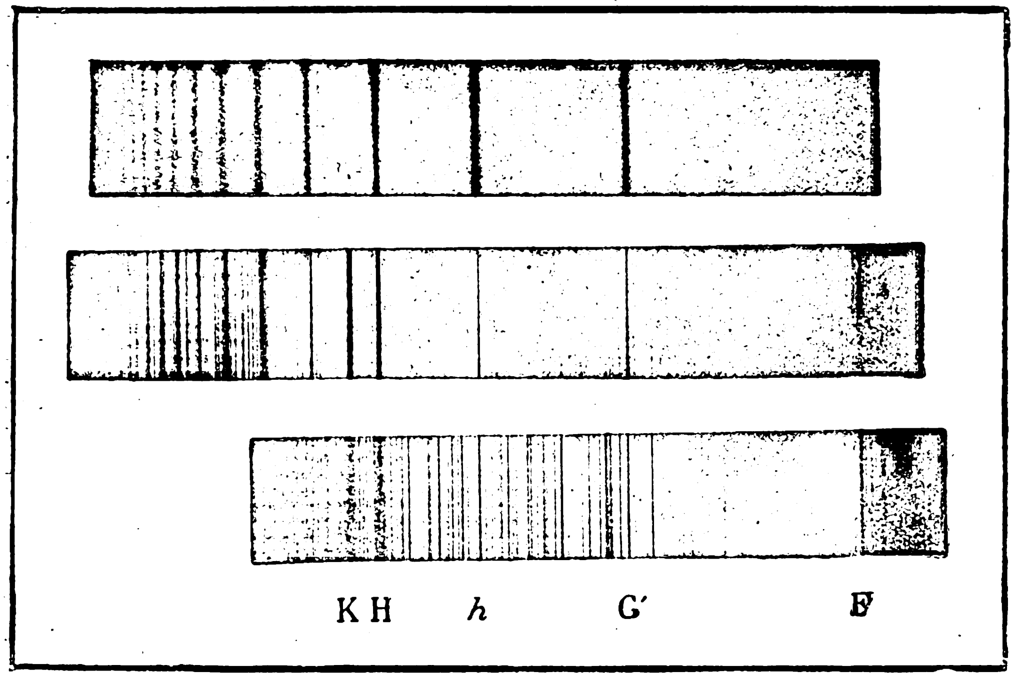

Φάσματα τῶν ἀστέρων α' μεγέθους Βέγα, Προκυνὸς καὶ Αἰγός, φωτογραφηθέντα ὑπὸ τοῦ Burson.

[Τὰ γράμματα ἀναφέρονται εἰς τὰς ῥαβδώσεις τοῦ Fraunhofer (τὸ ἐρυθρὸν τοῦ φάσματος πρὸς δεξιά). Αἱ ῥαβδώσεις τοῦ πρώτου φάσματος ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Balmer καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ ὑδρογόνον].

ἀστέρας, ἀποτελοῦντας σύστημα ἀστρῷον, διὰ τῆς δυαδικότητος τῶν σκιερῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος τοῦ μόνου ὁρατοῦ τῶν ἐν λόγῳ δύο ἀστέρων. Οἱ ἀστέρες εἶναι ἢ ὑποκύανοι λευκοί, ἢ ἁπλῶς λευκοί, ἢ κιτρινωποί, ἢ βαθυκίτρινοι, ἢ ἐρυθροί. Κατὰ τὸν Ὀρφέα, οἱ ἀπλανεῖς λεγόμενοι εἶναι «πυρριρόθιοι, ...πυρόεντες ἀεί,... πυρίδρομοι» (Ἄστρων, στ. 3—9), τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην διετύπωσαν ὁ Θαλῆς, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Ἀρχέλαος, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Παρμενίδης, ὁ Πλάτων, οἱ Στωϊκοὶ κλπ.». Οἱ ἀστέρες μεγάλης ἰδίως φωτεινότητος κακῶς ἐκλήθησαν *γίγαντες*, οἱ δ' ἀσθενοῦς ἰδίως φωτεινότητος *νᾶνοι*. Συχνάκις αἱ ὀνομασίαι αὗται φαίνονται ἀναφερόμεναι καὶ εἰς τὸ μέγεθος τῶν ἀστέρων. Οἱ νᾶνοι εἶναι πολυπληθέστεροι τῶν γιγάντων καὶ ἡ φωτεινότης αὐτῶν ἐλαττοῦται καθ' ὅσον ἡ ἐρυθρότης αὐτῶν αὐξάνει. Ὁ Ἥλιος ἡμῶν θεωρεῖται ὡς μᾶλλον φωτεινὸς νᾶνος ἀστήρ.

Ἅπαντες δ' οἱ ἀστέρες εἶναι ἥλιοι, ὅπως ὁ ἡμέτερος, ἔχοντες φωτοσφαῖραν πεπυρακτωμένην καὶ περιβάλλουσαν χρωμοσφαῖραν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ φωτεινοῦ αὐτῶν φάσματος μετὰ τῶν σκιερῶν γραμμῶν ἀπορροφήσεως αὐτοῦ. Τῷ 1920 ὁ Deslandres καὶ ὁ Burson ἀνεκοίνωσαν ὅτι εἰς τοὺς ἀστέρας τοῦ ἡλιακοῦ τύπου φαίνονται αἱ χρωμοσφαιρικαὶ γραμμαὶ τοῦ Ἡλίου μετὰ διαφορῶν, συμπεράναντες ὅτι τὸ ὕψος τῆς χρωμοσφαίρας τῶν ἐν λόγῳ ἀστέρων φαίνεται διαφέρον περίπου ἐν λόγῳ 1 πρὸς 10. Τῷ 1864 ὁ Huggins ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ εἰς τὰ φάσματα τῶν ἀστέρων τὰς γραμμὰς τοῦ νατρίου, τοῦ μαγνησίου, τοῦ σιδήρου, τοῦ ἀσβεστίου, τοῦ ὑδρογόνου, κλπ. Καθόλου δ' εἰπεῖν, ἅπαντες οἱ ἀστέρες περιέχουσιν ὑδρογόνον· ἀπαντᾷ δ' ἐν αὐτοῖς συχνάκις, μεταξὺ ἄλλων, ἰονισμένον ἥλιον ὡς καὶ οὐδέτερον, ἰονισμένον ἢ οὐδέτερον ἀσβέστιον, ἄζωτον διττῶς ἰονισμένον, ἰονισμένον ὀξυγόνον καὶ μαγνήσιον, οὐδέτερος σίδηρος, ὀξείδιον τιτανίου, κυανογόνον καὶ ἄνθραξ μετὰ τῶν ἑνώσεων αὐτοῦ. Οὕτως ἐπαληθεύεται τὸ τοῦ Θάλητος «γεώδη μέν, ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα» (*Στοβαίου* Φυσικά, Α', 24). Προσθετέον δ' ὅτι εἰς τοὺς ἀστέρας τοῦ τύπου Wolf-Rayet ἀπαντῶσι ζωηραὶ γραμμαὶ ἐκπομπῆς εὐρυνόμεναι εἰς ζώνας.

Σήμερον τὰ φάσματα πλείστων ἀστέρων δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἐν συνεχεῖ ἀκολουθίᾳ, διότι διάφοροι ἀστέρες παρουσιάζουσι διάφορα στάδια μεταβάσεως ἀπὸ τινος τύπου εἰς ἕτερον. Ὁ ἰονισμὸς θεωρεῖται ὡς βαθμὸς ἐρεθισμοῦ τῶν ἀτόμων ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῶν ἀστέρων, καὶ αἱ διαφοραὶ αὗται ἐρεθισμοῦ προέρχονται ἐκ διαφορῶν θερμοκρασίας. Ὑπάρχει πρὸς τούτοις σχέσις ἀναμεταξὺ τοῦ φάσματος καὶ τῆς θερμοκρασίας ταύτης. Τέλος οἱ ἀστέρες φαίνονται ἀκτινοβολοῦντες ὡς μέλανα σώματα, καὶ εἰκάζεται συνήθως ὅτι ἡ θερμοκρασία αὐτῶν ποικίλλει ἀπὸ 40.000° ἑκατομβάθμου διὰ τοὺς ὑποκυάνους λευκοὺς ἀστέρας, μέχρι 2000° μόνον διὰ τοὺς ἐρυθροτάτους αὐτῶν.

Ἀστέρες τινὲς παρουσιάζουσι μεταβολὰς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς αὐτῶν, ὡς ἀνεκάλυψεν ὁ Ἵππαρχος. Τούτων οἱ πλεῖστοι εἶναι περιοδικοί. Αἱ βραχύτεραι περίοδοι εἶναι ἡμισείας μόνον ἡμέρας, αἱ μακρότεραι δύο ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα. Βραχεῖαν περίοδον ἑβδομάδος ἢ ἔτι ὀλιγώτερον ἔχουσιν οἱ λεγόμενοι *Κηφεοειδεῖς*, οἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὰς σωρείας ἀστέρων. Οὗτοι ὑφίστανται μεταβολὰς φωτὸς μέχρις ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μεγέθους, αἵτινες θεωροῦνται ὀφειλόμεναι εἰς παλμώδεις ἀλλαγὰς θερμοκρασίας, ἐκ περιοδικῆς διαστολῆς καὶ συστολῆς τοῦ ὄγκου τῶν ἐν λόγῳ ἄστρων προερχομένας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ἀστέρας μακρᾶς περιόδου, ἅπαντες οὗτοι παρίστανται ὑπέρυθροι ἢ ἐρυθροὶ καὶ παρουσιάζουσι συχνότατα φάσματα μετὰ ζωνῶν. Τούτων ὁ Θαυμάσιος τοῦ Κήτους λεγόμενος (Mira Ceti) μεταπίπτει ἀπὸ τοῦ β' εἰς τὸ θ' μέγεθος ἐν διαστήματι 332 ἡμερῶν κατὰ μέσον ὅρον.

Προσωρινὸν ἀστέρα πρῶτος ἀνεκάλυψεν ὁ Ἵππαρχος περὶ τὰ 134 π. Χ. «Hipparchus nunquam satis laudatus..... novam stellam et aliam in ævo suo genitam deprehendit» (*Πλίνιος Β'*, ἐν Naturalis Historia, Β', 26) Ἔκτοτε περὶ τοὺς 32 ἄλλοι τοιοῦτοι παρετηρήθησαν, ἅπαντες σχεδὸν ἐπὶ τοῦ Γαλαξίου ἢ παρ' αὐτόν. Οἱ λαμπρότεροι ἦσαν οἱ τοῦ 1572, 1604, 1901 καὶ 1918. Φαίνεται δ' ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ προϋπαρχόντων ἀμυδροτάτων τηλεσκοπικῶν ἀστέρων, οἵτινες αἰφνιδίως ἔλαμψαν ζωηρότατα ἐπί τινας ἑβδομάδας, ἵνα καταστῶσιν εἶτα ἀνωμάλως ἀμυδρότεροι μέχρις οὗ ἐξηφανίσθησαν πάλιν διὰ τὸν ἄοπλον ὀφθαλμόν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου ἐφωτογράφησε τὸν προσωρινὸν ἀστέρα τοῦ *Περσέως* τῇ 19ῃ καὶ 20ῇ Αὐγούστου 1901 καὶ ἀνεκάλυψεν ὅτι τὰ εἴδωλα τοῦ ἐν λόγῳ ἀστέρος διέφερον ῥιζικῶς τῶν εἰδώλων ἁπάντων τῶν φωτογραφηθέντων ἀστέρων, ὡς παρουσιάζοντα δύο συγκεντρικοὺς κύκλους περιβάλλοντας κεντρικὸν πυρῆνα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξήγησεν ἀκολούθως ὁ Max Wolf, ἀποδείξας ὅτι ὠφείλετο εἰς φωτεινὰς ἀκτῖνας ἀγνώστου εἴδους, δι' ἃς οἱ φακοὶ δὲν ἦσαν διωρθωμένοι.

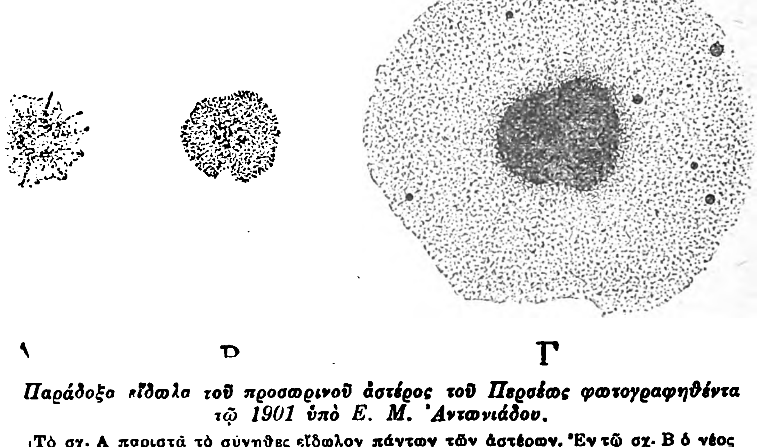

Παράδοξα εἴδωλα τοῦ προσωρινοῦ ἀστέρος τοῦ Περσέως φωτογραφηθέντα τῷ 1901 ὑπὸ Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.

(Τὸ σχ. Α παριστᾷ τὸ σύνηθες εἴδωλον πάντων τῶν ἀστέρων. Ἐν τῷ σχ. Β ὁ νέος ἀστήρ, ὑπὸ ἔκθεσιν 30 λ., ἐμφανίζει μικρὸν πυρῆνα περιβαλλόμενος ὑπὸ κύκλου γ'. Ἐν τῷ Γ, ὑπὸ ἔκθεσιν 3 ὥρ. 20 λ., παρατηρεῖται μεγαλύτερος κύκλος β'.)

Τὸ φάσμα τῶν προσωρινῶν ἀστέρων εἶναι σχεδὸν συνεχὲς ἐν ἀρχῇ, εἶτα δὲ παρουσιάζει λαμπρὰς γραμμάς. Ὁ ῥηθεὶς ἀστὴρ τοῦ Περσέως ἀνέπτυξε μεταβλητὸν νεφέλωμα, περιβάλλον αὐτὸν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1901. Πιστεύεται ὅτι οἱ προσωρινοὶ ἀστέρες προέρχονται ἐκ συγκρούσεως καὶ μετατροπῆς κινήσεως εἰς θερμότητα καὶ φῶς. «Φθείρεσθαι δὲ αὐτοὺς [τοὺς κόσμους] ἐπ' ἀλλήλων προσπίπτοντας», ὡς ἔγραφεν ὁ Ὠριγένης (Φιλοσοφούμενα, ς, 13). Ὁ Ritchey ἀνεκάλυψε προσωρινοὺς ἀστέρας καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ νεφελότητι τῆς Ἀνδρομέδας, ἐν τῷ ἀπομεμακρυσμένῳ ἐκείνῳ γαλαξίᾳ.

Ὁ Γαλαξίας κύκλος. Ὁ Δημόκριτος ἔβλεπεν ἐν τῷ Γαλαξίᾳ «πολλῶν καὶ μικρῶν καὶ συνεχῶν ἀστέρων συμφωτιζομένων ἀλλήλοις συναυγασμόν, διὰ τὴν πύκνωσιν» (*Πλουτάρχου* Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Γ', 1), ὅπερ ἐξηκρίβωσε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου πρῶτος ὁ Γαλιλαῖος. Γνωστὸν δ' ὅτι ὁ Ἥλιος ἀνήκει εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦ Γαλαξίου, ἔχων ἐκκεντρικήν πως θέσιν ἐν τῇ γιγαντιαίᾳ ἐκείνῃ σπειροειδεῖ σωρείᾳ ἀπειραρίθμων ἀστέρων.

Νεφελότητες. Αὗται ἐκαλοῦντο «*νεφέλια*», «*νεφέλαι*» καὶ «*νεφελοειδεῖς συστροφαί*» παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ παρίστανται ἢ πλανητοειδεῖς, ἢ σπειροειδεῖς, ἢ ἀνώμαλοι τὴν μορφήν. Ἀπέραντος νεφελοειδὴς περιβάλλει τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ὠρίωνος. Αἱ λεγόμεναι νεφελότητες εἶναι ἢ ἀεριώδεις ἢ ἐν γένει σωρεῖαι ἀστέρων. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνάγονται αἱ τῶν Πλειάδων, τοῦ Ὠρίωνος κλπ., εἰς τὴν δευτέραν ἡ τῆς Ἀνδρομέδας, τοῦ Τριγώνου, καὶ ἐν γένει ἅπασαι αἱ πολυάριθμοι σπειροειδεῖς. Ἐνιαχοῦ δ' αἱ ἀεριώδεις φαίνονται ἁπλῶς ἀντανακλῶσαι τὸ φῶς λαμπρῶν ἀστέρων. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ μέλαιναι νεφελοειδεῖς ἐν τῷ σύμπαντι, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Barnard, ἐξασκοῦσαι ἀπορρόφησιν τοῦ φωτὸς τῶν ἐπέκεινα ἀστέρων.

Αἱ μακρὰν τοῦ Γαλαξίου νεφελότητες παρουσιάζουσι φάσμα συνεχὲς διατεμνόμενον ὑπὸ μελαινῶν γραμμῶν, ὅμοιον πρὸς τὸ φάσμα τῶν ἀστέρων. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι δέον νὰ θεωρῶνται ὡς συμπλέγματα ἀστέρων. Τῷ 1864 ὁ Huggins παρετήρησεν ὅτι τὸ φῶς ἐνίων νεφελωμάτων προέρχεται ἁπλῶς ἐκ φωτεινῶν ἀερίων, παρέχον φάσμα ζωηρῶν γραμμῶν ἐπὶ σκιεροῦ πεδίου. Ἐνταῦθα εὑρίσκομεν ὑδρογόνον καὶ ἥλιον, ἔτι δὲ καὶ ὕλην ἄγνωστον, μὴ ταυτισθεῖσαν ἄχρις ὥρας πρός τινα ἐκ τῶν γνωστῶν γηΐνων καὶ εἰς ἣν ἐδόθη τὸ ὄνομα *νεφελῶδες* (nebulium). Προσθετέον δ' ὅτι νεφελότητές τινες φαίνονται μεταβαλλόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ νῦν ἀστροφυσικὴ ὄψις τοῦ παντός, ἧστινος ἡ διάταξις καὶ ὁ σκοπὸς μᾶς διαφεύγουσιν. Κατὰ τὸν Ἐμπειρικὸν Σέξτον, «Δημόκριτος ἀναιρεῖ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι καὶ τούτων λέγει μηδὲν φαίνεσθαι κατ' ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ δόξαν» (Ἀποσπάσματα, φυσικά, α').

Εἶναι ἐν τούτοις ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος, πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν θαυμαστῶν μεθόδων τῆς Ἀστροφυσικῆς, εἶχον διίδει τὴν φυσικὴν σύστασιν τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ δὴ πρῶτος πάντων Θαλῆς ὁ Μιλήσιος «Θαλῆς γεώδη» (*Στοβαίου* Φυσικά, Α, κδ'). Μετ' αὐτὸν Ξενοφάνης «Ξενοφάνης... ἀπείρους ἡλίους εἶναι καὶ σελήνας, τὰ δὲ πάντα εἶναι ἐκ γῆς» (*Ἱππολύτου* Φιλοσοφούμενα, ἐν Diels Doxographi Greci, σ. 141), τέλος δὲ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας «Τινὲς δὲ γεώδεις εἰπεῖν αὐτοὺς ἐτόλμησαν, ὧν ἐστι καὶ Ἀναξαγόρας» (*Ἀχιλλέως Τατίου*, Εἰσαγωγὴ εἰς *Ἀράτου* Φαινόμενα, ια').

Ἡ ἑλληνικὴ διανόησις εἶχεν ἑπομένως διίδει ἐκεῖνο, ὅπερ κατέδειξεν εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους ἡ φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Ἀστροφυσικὰ ἀστεροσκοπεῖα. — Ἡ ῥαγδαία ἀνάπτυξις τῶν μεθόδων τῆς φασματοσκοπίας, τῆς φωτογραφίας καὶ τῆς φωτομετρίας, ἐφαρμοζομένων εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κυρίως θεμελιοῦται ἡ *Ἀστροφυσική*, ἤγαγε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν ἀστεροσκοπείων διὰ ποικίλων ὀργάνων πρὸς ἀστροφυσικὰς παρατηρήσεις, ἐκτὸς τῶν καθαυτὸ ἀστρονομικῶν.

Βαθμηδὸν μάλιστα ἱδρύθησαν καὶ εἰδικὰ *ἀστροφυσικὰ ἀστεροσκοπεῖα*, εἰς ἃ ἐπικρατοῦν κυρίως αἱ ἀστρονομικαὶ μέθοδοι τῆς ἐρεύνης. Τινὰ τούτων κατέστησαν ἀληθῆ φυσικὰ ἐργαστήρια, ἐφοδιαζόμενα διὰ τελειοτάτων φασματογράφων, φωτογραφικῶν συσκευῶν, μικροφωτομέτρων, ἠλεκτρικῶν κλιβάνων κλ., ἐν οἷς ἑπομένως αἱ ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις συνδυάζονται πρὸς τὰς πειραματι

Digitized by Google

κὰς ἐρεύνας τῶν φυσικῶν ἐργαστηρίων. Μεταξὺ τούτων ὀνομαστότερα εἶναι τὰ ἀστροφυσικὰ ἀστεροσκοπεῖα τοῦ South Kensigton (ἐν Ἀγγλίᾳ), τοῦ Potsdam (ἐν Γερμανίᾳ), τοῦ Meudon (ἐν Γαλλίᾳ), τοῦ Kodaï Kanal (ἐν Ἰνδίαις), Tacubaya (ἐν Μεξικῷ) κλ. Περίβλεπτον ὅμως θέσιν κατέχουσιν ἰδίᾳ τὰ μεγάλα ἀστροφυσικὰ παρατηρητήρια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὑπερέχοντα κατὰ τὸν πλοῦτον, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ νεωτεριστικὸν τῶν διατιθεμένων ὀργάνων, ὡς καὶ τῶν δαπανωμένων ὑλικῶν μέσων πρὸς πειραματισμούς. Ἐκ τούτων σπουδαιότατα εἶναι τὰ τοῦ Harward, τοῦ Yerkes καὶ ἰδίᾳ τοῦ Mount Wilson (Solar Observatory) ἐν Καλιφορνίᾳ. Κατὰ τὸ 1924 ἐπερατώθη ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἵδρυσις νεωτάτου ἀστροφυσικοῦ παρατηρητηρίου παρὰ τὸ ἐν Potsdam Ἀστεροσκοπεῖον. Τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀϊνστάϊν ἵδρυμα* ἢ *δωρεὰ* (Einstein Stifftung), διότι ἀνηγέρθη ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως διὰ τῶν ἀστροφυσικῶν ἐρευνῶν ἐπιτευχθῇ—πλὴν ἄλλων—καὶ ἡ ἐπαλήθευσις τῶν συνεπειῶν τῆς πολυκρότου θεωρίας τοῦ Ἀϊνστάϊν. Τὸ ἵδρυμα ὅμως τοῦτο πρόκειται πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐρεύνας πρὸς τὴν σπουδαιοτάτην κατεύθυνσιν, ἣν ἐχάραξεν εἰς τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην ἡ θεωρία τοῦ Bohr περὶ φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ ὑλικοῦ ἀτόμου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ φάσματος φωτεινῆς πηγῆς εὑρίσκομεν τὴν χημικὴν σύστασιν τῆς πηγῆς, λ. χ. ἑνὸς ἀστέρος, ἀναγνωρίζοντες ἐν τῷ φάσματι τούτῳ τὰς χαρακτηριστικὰς ῥαβδώσεις τῶν στοιχείων τῶν συνιστώντων τὴν πηγήν. Ἀλλ' αἱ φωτειναὶ ῥαβδώσεις ἐν τῷ φάσματι ἔχουσι καὶ ἄλλην σημασίαν. Προδίδουσιν ἐπίσης τὴν *φυσικὴν κατάστασιν* τῆς ἐκπεμπούσης πηγῆς, ἤτοι τὴν πίεσιν, εἰς ἣν διατελεῖ ἡ φωτοβολοῦσα ὕλη (ἀέριον), καὶ τὴν θερμοκρασίαν, εἰς ἣν αὕτη εὑρίσκεται. Διότι ὅταν μεταβάλλωνται οἱ δύο οὗτοι παράγοντες, ἡ θερμοκρασία καὶ ἡ πίεσις τῆς πηγῆς, ἐμφανίζονται νέαι ῥαβδώσεις ἐν τῷ φάσματι ἢ ἐξασθενοῦνται ἢ καὶ ἀφανίζονται ἄλλαι. Ἐρευνῶντες λοιπὸν τὸ φάσμα τῶν ἀστέρων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν οὐ μόνον ἐκ ποίων στοιχείων συνίσταται ἡ ὕλη αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν θερμοκρασίαν καὶ τὴν πίεσιν, εἰς ἣν διατελεῖ ἡ ἀστρικὴ ὕλη. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται νὰ συγκρίνωμεν τὸ φάσμα τῶν οὐρανίων πηγῶν πρὸς τὸ φάσμα ἀερίων γηΐνων, ἅτινα κατεστήσαμεν φωτεινὰ (λ. χ. δι' ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων) ὑπὸ θερμοκρασίαν ὅμως καὶ πίεσιν τὴν αὐτήν, εἰς ἣν εὑρίσκονται πιθανῶς οἱ φωτοβολοῦντες ἀστέρες. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰσήχθη εἰς τὰ νεώτατα ἀστροφυσικὰ ἀστεροσκοπεῖα, ὡς ἐν Passadena ὑπὸ τοῦ A. King καὶ ἐν τῷ νέῳ παρατηρητηρίῳ Ἀϊνστάϊν (Potsdam), ἡ χρῆσις ἠλεκτρικῆς καμίνου, εἰς ἣν οἱ ἀτμοὶ καθίστανται φωτοβόλοι, ἀγόμενοι τεχνητῶς εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν 2000°—2500°, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ταπεινὴν πίεσιν 0,01—0,05 m.m. στήλης ὑδραργύρου τῇ βοηθείᾳ καταλλήλου ἀεραντλίας (Gäde). Οὕτω παράγεται ἐν τῇ καμίνῳ τεχνητῶς ἡ αὐτὴ θερμοκρασία καὶ πίεσις, ἥτις ἀντιστοιχεῖ ἐν εὐρυτάτῃ κλίμακι πρὸς τοὺς ὅρους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰς νεωτέρας ἀπόψεις (θεωρία τοῦ Saha) ὑφίστανται ἐπὶ τῶν μᾶλλον ψυχρῶν ἀστέρων. Διὰ τὸν φωτεινότερον λ. χ. ἀστέρα τοῦ Ὠρίωνος (α), εὑρίσκεται διὰ διαφόρων μεθόδων μετρήσεως θερμοκρασία 2500°—3000° ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ ἡ πίεσις ἐν αὐτῷ εἶναι 10^{-4} ἀτμοσφαίρας—συνθῆκαι δηλονότι, αἵτινες ἐπιτυγχάνονται τεχνητῶς διὰ τῆς ἐν λόγῳ ἠλεκτρικῆς καμίνου. Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ στηριχθῶμεν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ φάσματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν διαπύρων ἀερίων τῆς καμίνου ταύτης ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν ψυχρῶν ἀστέρων τοῦ φασματικοῦ τύπου K καὶ M.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ μεγίστη σπουδαιότης τῶν ἀστροφυσικῶν ἐρευνῶν κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἣν προάγουσι τὰ νεώτατα τῶν ἀστροφυσικῶν ἀστεροσκοπείων. Ἰδιάζουσαν σημασίαν ἀπέκτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὰς καθ' ἡμέραν ἐρεύνας τὸ *μικροφωτόμετρον*, ὄργανον μεγίστης εὐπαθείας, δι' οὗ ἐρευνᾶται αὐτογραφικῶς ἡ φωτεινὴ ἔντασις τῶν ῥαβδώσεων τοῦ φάσματος καὶ ἐν γένει ἡ μεταβολὴ τῆς διανομῆς τῆς ἀκτινοβόλου ἐνεργείας ἐν τῷ φασματικῷ πεδίῳ. Ἐν τῷ μνησθέντι ἀστροφυσικῷ παρατηρητηρίῳ τοῦ Potsdam ἐγκατεστάθη ἐσχάτως τοιοῦτον εὐπαθέστατον *μικροφωτόμετρον*, κατασκευασθὲν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ R. Koch ὑπὸ τοῦ ἐργοστασίου Askania - Werke (βλ. Ἀϊνστάϊν *ἵδρυμα*). Γ. Α.

ἀστροφυτίδαι (οἱ) (Astrophytidae) *[Ζῳολ.]*. Γένος ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐχινοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐχινιδῶν*. Ἐκ τοῦ πενταγωνικοῦ δίσκου τοῦ σώματός των ἐκφύονται μακροὶ ἀστεροειδεῖς πλόκαμοι. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ἀστρόφυτον τὸ γοργονοκέφαλον* (Astrophyton gorgonocephalum), ἀπαντῶν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

ἀστρόφυτον (τὸ) (Astrophyton) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κακτοειδῶν*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι τὸ *ἀστρόφυτον τὸ μυριόστιγμον*

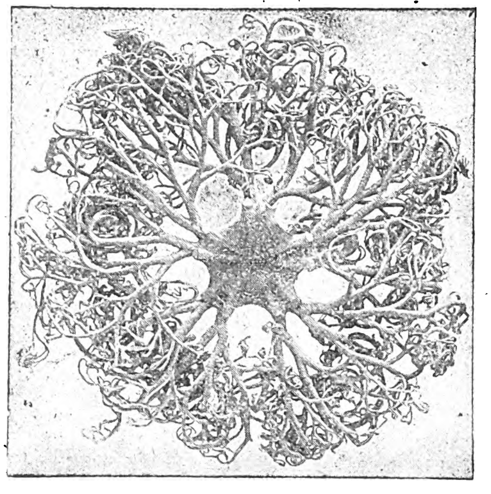

Ἀστρόφυτον τὸ μυριόστιγμον.

(Astrophyton myriostigmum), ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ κορμὸς φέρει πολυπληθεῖς ἀστεροειδεῖς κόμβους. Δ. Ν. Π.

ἀστροφωτομετρία (ἡ) *[Ἀστρον.]*. Ὁ διὰ φωτομετρικῶν παρατηρήσεων προσδιορισμὸς τοῦ φαινομένου μεγέθους τῶν ἀστέρων (βλ. φωτομετρία). Τὰ πρὸς τοῦτο ὄργανα καλοῦνται *ἀστροφωτόμετρα*. Σ. Π.

ἀστροχέλια (τὰ) (Astrohelia) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων κοραλλίων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ὀκουλινιδῶν ἑξακοραλλίων*. Λείψανά του εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἀστροχίτων *[Ἀστρολ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Ἡρακλέους, εἰς ὃν ἀπεδίδοντο βαθεῖαι ἀστρονομικαὶ γνώσεις, ἃς ἀπέκτησε μαθητεύσας πλησίον τοῦ Ἄτλαντος, διασήμου ἀστρονόμου τῆς μυθικῆς ἐποχῆς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μῦθος, καθ' ὃν ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺς οὐρανούς. Τὸν ἔναστρον χιτῶνα, ἔνδυμα ὅπερ ἔφερον οἱ μελετηταὶ τοῦ οὐρανοῦ, λέγεται ὅτι ἐδώρησεν ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν Βάκχον μαθητεύσαντα παρ' αὐτῷ (*Νόννος* XL. 408, 579). Σ. Π.

Ἀστρὺκ (Astruc), *Ζαχαρίας*. Γάλλος φιλόλογος καὶ καλλιτέχνης (1835 - 1907). Ἐν ἔτει 1859 ἵδρυσε τὸ περιοδικὸν «Quart d'heure», βραδύτερον δὲ ἀφιερώθη εἰς τὴν ἀγαλματοποιίαν καὶ τὴν ζωγραφικήν, εἰς τὰς ὁποίας καὶ διέπρεψεν. Α. Δ.

ἀστρῷος *κύων [Ἀστρον.]*. Καλεῖται οὕτω παρὰ Σοφοκλεῖ ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Μεγάλου Κυνός, ἤτοι ὁ *Σείριος*. Κατ' ἄλλους ὀνομασία τοῦ ὅλου ἀστερισμοῦ, ὅστις παρά τισι τῶν ἀρχαίων φέρεται καὶ ὡς *ἀστροκύων*. Σ. Π.

ἀστρωπός, *—ή, —όν*· ὁ λάμπων ὡς ἄστρον.

ἀστρωσιὰ (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τι ἄστρωτον, ἄνευ τάπητος ἢ ἄλλου στρώματος.

ἄστρωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐστρωμένος, ὁ μὴ διὰ στρώματος, ἢ τάπητος, ἢ ἄλλου ἁπλώματος ἐπενδεδυμένος: «*ἔχω τὸ σπίτι ἄστρωτο*» ‖ μεταφ., αὐτὸς ποῦ δὲν ἔστρωσε ἀκόμη, δὲν προσηρμόσθη πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν: «*εἶναι ἄστρωτος ἀκόμη, μὰ σιγὰ σιγὰ θὰ στρώσῃ*» ‖ «*ἄστρωτος δρόμος*» ὁ μὴ στρωθεὶς διὰ σκύρων ‖ «*εἶναι ἄστρωτη ἀκόμα ἡ δουλειά μας*», ἀπαντᾷ δυσχερείας, προσκόπτει.

— *ἄστρωτα ἡφαίστεια [Γεωλογ.]*· βλ. ἡφαίστεια.

— *ἄστρωτα πετρώματα [Πετρογρ.]*. Παλαιὸν ὄνομα—μὴ ὂν πλέον ἐν χρήσει — τῶν *ἐκχύτων* ἢ *πυριγενῶν* ἢ *ἐκρηξιγενῶν* πετρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

ἄστυ (τό), γεν. *ἄστεως*· ἡ πόλις οὐχὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἢ τοὺς δήμους, ὡς περίπου παρὰ τοῖς νεωτέροις ἡ λέξις *χώρα*.

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐφεξῆς πανταχοῦ ἡ πόλις ἐκλήθη *ἄστυ*. Τὸ ἄστυ διαφέρει τῆς *πόλεως* κατὰ τοῦτο, ὅτι «τὸ μὲν κτίσμα δηλοῖ, ἡ δὲ πόλις καὶ τοὺς πολίτας». Παρ' Ἀττικοῖς ἐκαλοῦντο ἄστυ κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθῆναι, ἐν ἀντιθέσει οὐ μόνον πρὸς τὴν χώραν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Πειραιᾶ. Παρὰ Ῥωμαίοις urbs =ἄστυ ὠνομάζετο ἡ Ῥώμη ὡς πρωτεύουσα. Ἐν Ἱσπανίᾳ ciudad=ἄστυ δηλοῖ πρωτεύουσαν νομοῦ ἢ ἐπαρχίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ villa=κοινὴ πόλις. Ἐν Ἀγγλίᾳ city=ἄστυ εἶναι α) διακριτικὸς τίτλος τεσσαράκοντα ἀρχαιόθεν γνωστῶν πόλεων, Βίρμιγχαμ, Καντέρβουρυ κτλ.· β) ἡ παλαιοτάτη συνοικία τοῦ Λονδίνου, εἰς ἣν γίνεται ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ κίνησις. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς city=ἄστυ εἶναι πᾶσα πόλις διοικουμένη ὑπὸ δημάρχου καὶ δημοτικοῦ (κοινοτικοῦ) συμβουλίου καὶ τέλος ἐν Καναδᾷ πᾶσα πόλις ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 25.000 κατ. Α. Δ.

—«**Ἄστυ**». Ἐφημερὶς γελοιογραφικὴ ἐκδοθεῖσα τῷ 1885 ἐν Ἀθήναις καὶ ἐξακολουθήσασα ἐκδιδομένη ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον μέχρι τοῦ 1889 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Θέμου Ἀννίνου. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ «Ἀσμοδαίου» (βλ.λ.). Τὸ «*Ἄστυ*» ἵδρυσεν ὁ *Μπάμπης Ἄννινος*, ἀλλ' ἐκ τῶν πρώτων φύλλων αὐτοῦ, μὴ δυνηθεὶς λόγῳ τῶν ὑπερβολικῶν δαπανῶν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἔκδοσίν του, ἐξεχώρησε ταύτην εἰς τὸν *Θέμον Ἄννινον*, ὅστις τὴν ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς μεταβολῆς του εἰς πολιτικὸν ὄργανον. Εἰς τὸ φύλλον τοῦτο, ὅπως καὶ εἰς τὸν «*Ἀσμοδαῖον*», τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ ἦσαν αἱ γελοιογραφίαι τοῦ Θέμου Ἀννίνου, αἱ διακωμῳδοῦσαι μετὰ τῆς διακρινούσης τὸν καλλιτέχνην ἰδιοφυΐας τὰ πρόσωπα καὶ τὰ καθημερινὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ γεγονότα. Εἰς τὰς στήλας ἐν τούτοις αὐτοῦ ἔγραφον σατιρικὰ ἄρθρα, σημειώσεις καὶ ποιήματα ὑπὸ διάφορα ψευδώνυμα οἱ Γεώργιος Σουρῆς, Δημήτριος Κόκκος, Μιχαὴλ Μητσάκης, Εὐάγγελος Κουσουλᾶκος, Μπάμπης Ἄννινος, Γεώργ. Δροσίνης, Δημ. Κακλαμᾶνος, Κ. Παλαμᾶς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι προχέοντες ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν.

Ἡ ἔκδοσις τῆς γελοιογραφικῆς ταύτης ἐφημερίδος ἔπαυσε λήγοντος τοῦ 1889· κατὰ τὸ ἐπιὸν δ' ἔτος μετασχηματισθεῖσα εἰς πολιτικὸν ὄργανον ἤρξατο ἐκδιδομένη ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἄστυ*». Τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἀνέλαβον οἱ Θέμος Ἄννινος, Γεώρ. Δροσίνης καὶ Δημ. Κακλαμᾶνος, ἀποχωρήσαντος δὲ τοῦ δευτέρου ἐξηκολούθησαν ταύτην οἱ δύο ἕτεροι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς αὐτὸ συνειργάζοντο οἱ Θεόδ. Βελλιανίτης, Γεώργ. Πώπ, Στέφ. Στεφάνου καὶ ἄλλοι, εἶτα δὲ ἀπομακρυνθέντων τῶν δύο πρώτων, μετέσχον ἄλλοι τῆς συντάξεως αὐτοῦ. Ἡ κοινὴ μετὰ τοῦ Δημ. Κακλαμάνου διεύθυνσις τοῦ φύλλου ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1901· ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἐξηκολούθησεν ἐκδιδόμενον τὸ «*Ἄστυ*» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Θέμου Ἀννίνου μέχρι τοῦ 1907, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ αὐτοῦ ἔτη ἀρχισυντάκτης ὑπῆρξεν ὁ *Ἐμμανουὴλ Ῥέπουλης*.

— «**Ἄστυ**, *Νέον* —». Πολιτικὴ ἐφημερίς, ἥτις ἤρξατο ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Κακλαμάνου τῷ 1901. Εἰς τὴν ἐφημερίδα ταύτην συνειργάσθησαν ὡς τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι συντάκται αὐτοῦ οἱ Στέφ. Στεφάνου, Νικ. Ἐπισκοπόπουλος, Παῦλος Νιρβάνας, Θ Βελλιανίτης, Λουκᾶς Νάκος, Γεώργ. Τσοκόπουλος, Γεώργ. Πετροβίκης, Σπυρίδων Λοβέρδος, Νικ. Σπανδωνῆς, ἐδημοσίευον δὲ διηγήματα καὶ μετέφραζον διὰ τὰς ἐπιφυλλίδας του μυθιστορήματα ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ῥοΐδης. Εἰσελθόντος τοῦ Δημητρίου Κακλαμάνου εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἀνέλαβεν ὁ Γεράσ. Πετροβίκης τῷ 1907, ἐξηκολούθησε δὲ τὴν ἔκδοσίν του ἐπί τινα ἔτη. Τῷ 1915 μέχρι τοῦ 1919 ἐξεδίδετο τοῦτο εἰς μικρότερον σχῆμα ὡς ἑσπερινὸν φύλλον, κατὰ τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ἔπαυσεν ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ. Θ. Β.

Ἀστυάγης· Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου, τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων (584—550 π.Χ.). Κατὰ τὰς παλαιὰς Μηδοπερσικὰς παραδόσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενα, οἱ ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι πρὸς τοὺς Μήδους Πέρσαι ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς αὐτούς, ἡ δὲ μήτηρ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς περσικῆς ἡγεμονίας Κύρου τοῦ Α', *Μανδάνη* ὀνομαζομένη, ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ἀστυάγους. Ταύτην συνεπείᾳ ὀνείρου τινὸς ὁ Ἀστυάγης ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἐπιφανῆ Πέρσην Καμβύσην, συνεπείᾳ δ' ἄλλου ὀνείρου ἀνέθηκε μετά τινα χρόνον εἰς τὸν πιστὸν φίλον του Ἅρπαγον νὰ φονεύσῃ τὸ ἐξ αὐτῆς γεννηθὲν παιδίον (τὸν Κῦρον), διότι ἐφοβεῖτο, ὅτι τοῦτο ἔμελλε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν βασιλείαν. Κατὰ παράδοξον ὅμως τρόπον τὸ παιδίον ἐσώθη ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Ἁρπάγου, ὁ ὁποῖος βραδύτερον βαρέως ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀστυάγους διὰ τοῦτο, ὅτε δὲ ἠνδρώθη, ἐξήγειρε τοὺς Πέρσας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ πάππου του τῇ ὑποκινήσει τοῦ Ἁρπάγου, ὁ ὁποῖος, στρατηγὸς ὢν τῶν μηδικῶν στρατευμάτων, εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην μάχην ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας (βλ. λ. Ἅρπαγος). Κατόπιν τούτου ὁ Κῦρος, νικήσας καὶ πάλιν τὸν Ἀστυάγην, ἐγένετο κύριος τῆς Μηδίας καὶ κατέστησε τοὺς Μήδους ὑπηκόους τῶν Περσῶν, ἐνῷ πρότερον οὗτοι ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Μήδων. Κατ' ἄλλους συγγραφεῖς εἰς τὰς δύο πρώτας μάχας ὁ Ἀστυάγης ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, κατὰ τὴν τρίτην ὅμως ἡττήθη παρὰ τοὺς Πασαγράδας ὁλοσχερῶς καὶ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Κύρου. Οὗτος μετεχειρίσθη τὸν ἔκπτωτον βασιλέα φιλανθρώπως, κατά τινα μάλιστα πληροφορίαν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Κτησίου, ὁ Κῦρος ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῶν Ὑρκανίων. Βραδύτερον ὅμως ὁ Οἰβάρης, πιστὸς θεράπων τοῦ Κύρου, παρὰ τὴν θέλησιν τούτου ἐφόνευσε τὸν Ἀστυά-

Digitized by Google

γην. Αἱ εἰδήσεις αὗται τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν (πλὴν τῶν περὶ συγγενείας τοῦ Κύρου πρὸς τὸν Ἀστυάγην καὶ τῶν σχετιζομένων πρὸς ταύτην παραδόσεων) ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπό τινος βαβυλωνιακῆς ἐπιγραφῆς· κατὰ ταύτην ὁ Κῦρος, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀνζάν, ὑποτελὴς τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων Ἀστυάγους (περὶ συγγενείας πρὸς αὐτὸν οὐδὲν ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή), ἐπανεστάτησε κατ' αὐτοῦ, τὰ δὲ Μηδικὰ στρατεύματα, ἀντὶ νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως των, προσεχώρησαν πρὸς τὸν Κῦρον καὶ παρέδοσαν τὸν Ἀστυάγην πρὸς αὐτόν. Γ. Ι. Κ.

Ἀστυάναξ. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ υἱὸς τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν γονέων του *Σκαμάνδριος*, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅμως ἐκαλεῖτο *Ἀστυάναξ* πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του τοῦ σῴζοντος τὴν πόλιν τῆς Τροίας. Τὴν μεγάλην ἀγάπην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Ἕκτωρ πρὸς τὸν υἱόν του, εἰς τὸν ὁποῖον ηὔχετο νὰ καταστῇ ἀνώτερος τοῦ πατρός του, διαπρεπὴς μεταξὺ τῶν Τρώων, ἀνδρεῖος πολεμιστὴς καὶ ἰσχυρὸς βασιλεύς, εἰς μάτην ἐπεχείρησεν ἡ σύζυγος τοῦ Ἕκτορος Ἀνδρομάχη νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ πείσῃ τὸν σύζυγόν της νὰ μὴ ἐκτίθεται πολὺ εἰς τοὺς κινδύνους, περιγράψασα διὰ τῶν μελανωτάτων χρωμάτων τὴν θέσιν ἑαυτῆς καὶ τοῦ τέκνου της, ἂν ἤθελε φονευθῇ ὁ Ἕκτωρ. Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον ποιητὰς πράγματι οἰκτρὰ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Ἀστυάνακτος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας. Κατὰ τὸν Εὐριπίδην ὁ Ὀδυσσεὺς ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας νὰ φονεύσωσι τὸν Ἀστυάνακτα ρίπτοντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους, ἵνα μὴ ἡμέραν τινὰ καταστῇ ἐκδικητὴς τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος του· κατ' ἄλλους αὐτὸς ὁ Ἀστυάναξ ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἵνα ἀποφύγῃ μεγαλύτερα τοῦ θανάτου δεινά. Ἡ λαϊκὴ ὅμως ἰδίως παράδοσις ἀπέδιδε τὸν φόνον τοῦ Ἀστυάνακτος εἰς τὸν Νεοπτόλεμον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδίδετο καὶ ὁ φόνος τοῦ γηραιοῦ Πριάμου ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἑρκείου Διός, ὅπου εἶχε καταφύγει. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Νεοπτόλεμος κτυπήσας μεθ' ὁρμῆς τὸν Ἀστυάνακτα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ συνέτριψεν αὐτόν. Τὴν λαϊκὴν ταύτην παράδοσιν ἠκολούθησαν καὶ οἱ παλαιοὶ ἀγγειογράφοι, τῆς τέχνης τῶν ὁποίων προσφιλὲς θέμα ἀπετέλεσεν ἡ συντριβὴ αὕτη τοῦ Ἀστυάνακτος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.
Κατὰ μεταγενεστέρας παραδόσεις ὁ Ἀστυάναξ ἐπέζησε τῆς καταστροφῆς τῆς Τροίας καὶ ἔκτισε τὴν νέαν πόλιν *Τροίαν*, ὡς καὶ τὰς πόλεις *Σκῆψιν* καὶ *Ἀρίσβην* παρὰ τὴν Ἴδην· κατά τινας μάλιστα μετέσχε καὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν Τρωϊκῆς μεταναστεύσεως. Γ. Ι. Κ.

Ἀστυάνασσα. Θεράπαινα τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Μενελάου, γνωστὴ μόνον ὡς ἡ πρώτη, κατὰ τοὺς γράψαντας περὶ αὐτῆς, *ἀναισχυντογράφος* (*Πολύβ.* 12, 13, 1. *Σουΐδ. ἐν λ.* —Πρβλ. *Ἡσύχ. ἐν λ. Εὐδοκ.* σ. 81, *Πτολεμ.* Ἡφαιστ. 5, σ. 317. *Φωτ.* βιβλ. σ. 149,28).

Ἀστυβίης [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου (2, 7, 8).

ἀστυγείτων (ὁ, ἡ)· ὁ γείτων τοῦ ἄστεως, τῆς πόλεως, καθόλου ὁ ἐγγύς τινος κατοικῶν, ὁ πλησιόχωρος, ἐπὶ λαῶν.

Ἀστυγένεια. Μήτηρ τοῦ Τληπολέμου (*Φερεκ. ἐν* Σχολ. Πινδ.).

Ἀστύγονος. Υἱὸς τοῦ Πριάμου, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἀπολλόδωρος (3.12.5).

Ἀστυδάμεια. —1) Θυγάτηρ τοῦ Ἀμύντορος, βασιλέως τῶν Δολόπων ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ τῆς Κλεοβούλης καὶ μήτηρ τοῦ Τληπολέμου κατὰ Πίνδαρον (Ὀλ. 7, 41) ἢ Κτησίππου κατ' Ἀπολλόδωρον (6, 78) καὶ Διόδ. Σικελιώτην. Κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Π. 180) ἡ μήτηρ τοῦ Τληπολέμου ὠνομάζετο *Ἀστυόχη* καὶ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Φύλαντος, βασιλέως τῆς Ἐφύρης. —2) Σύζυγος τοῦ Ἀκάστου, βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ, ἥτις ἐρασθεῖσα τοῦ Πηλέως καὶ καταφρονουμένη ὑπ' αὐτοῦ διέβαλεν αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν του γυναῖκα Ἀντιγόνην ὡς ἄπιστον, ἡ ὁποία ἐκρεμάσθη ἐκ τῆς λύπης. Ὁ Πηλεὺς ἐκδικούμενος ἐφόνευσε τὴν Ἀστυδάμειαν καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Ἄκαστον (*Ἀπολλόδ.* γ. 13. 3). —3) Θυγάτηρ τοῦ Φόρβαντος καὶ σύζυγος τοῦ Γλαύκωνος (*Αἰλιαν.* Ποικ. Ἱστ. 1,24). —4) Θυγάτηρ τοῦ Πέλοπος, μήτηρ τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ σύζυγος τοῦ Ἀλκαίου (*Ἀπολλόδ.* β,4,5). Θ. Π.

ἀστυδαμία (ἡ) (Astydamia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδιανθῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῶν τροπικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ἀστυδίκης (ὁ)· παρὰ Ρωμαίοις, ὁ κατὰ πόλιν δικαστής, *praetor urbanus*.

ἀστυϊατρικός, —*ή*, —*όν*· ὁ τοῦ ἀστυϊάτρου (βλ.λ.)

— **ἀστυϊατρικὴ** *ὑπηρεσία*. Εἰδικὴ ὑπηρεσία ἀφορῶσα τὴν ἐν γένει ὑγιεινὴν τῶν πόλεων, τὴν καθαριότητα τῶν καταστημάτων καὶ τὴν ποιότητα τῶν καταναλισκομένων τροφίμων. Ἡ ἐξάσκησις τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν καθηκόντων τοῦ *ἀστυϊάτρου*, ὅστις ὡς εἰδικὸς ὑγιεινολόγος ἐπιθεωρεῖ καὶ ἐπιτηρεῖ ἀδιαλείπτως:

α) Τὴν ἐν γένει καθαριότητα καὶ ὑγιεινὴν κατάστασιν καὶ τὰς ὑγιεινὰς συνθήκας τῆς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του περιφερείας, ὑποδεικνύων ἑκάστοτε τὰ σχετικὰ μέτρα καὶ εἰσηγούμενος τὰς δυνατὰς βελτιώσεις καὶ τὰ ἀπαραίτητα μέτρα ὑγιεινῆς εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας. β) Τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν ἐργοστασίων τῶν κειμένων ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του, τοὺς ὅρους ἐργασίας, τὸν ἀερισμὸν τῶν ἐργαστηρίων, τὴν καθαριότητα τῶν ἐργατῶν, ἰδίως τροφίμων κ.λ. γ) Τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν παντὸς κέντρου δημοσίας διασκεδάσεως, τόπου ἢ καταστημάτων προοριζομένων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινοῦ, ὡς λουτρῶν, κομμωτηρίων, ξενοδοχείων, ἑστιατορίων, κλ. δ) Τὴν ἐν γένει κατάστασιν πάντων τῶν δημοσίων τόπων, ἐν οἷς ἐπιβάλλεται ἡ τήρησις ὡρισμένων ὅρων καὶ συνθηκῶν ὑγιεινῆς διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν καὶ εὐπρέπειαν. ε) Τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ σχετικῶν διαταγμάτων ἐπιβαλλομένων μέτρων διὰ τὴν πρόληψιν καὶ καταστολὴν τῶν ἐπιδημικῶν νοσημάτων καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πρὸς καταστολὴν τῶν ἀφροδισίων νόσων μέτρων, συμφώνως πρὸς τὰς ἰσχυούσας διατάξεις καὶ ἐγκυκλίους διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν στ) Τὴν ἐφαρμογὴν πασῶν τῶν ἀστυνομικῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων καὶ τῶν ἀποφάσεων ἢ διαταγῶν τῆς ἀστυϊατρικῆς ἐπιτροπῆς (βλ. κατωτ.).

Τὰ καταστήματα τὰ μὴ συμμορφούμενα πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς ἀστυϊατρικῆς ὑπηρεσίας χαρακτηρίζονται ὡς *ἀκάθαρτα*, οἱ δὲ διευθυνταὶ αὐτῶν τιμωροῦνται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους.

Διὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν τροφίμων ἀσχολοῦνται μὲν πάντες οἱ ἀστυϊατροι, εἰδικώτερον ὅμως οἱ ἀστυϊατροι τῆς *Ἀγορανομίας*. Οἱ ἀστυϊατροι ἀσχολοῦνται ἐπίσης εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν διαφόρων περὶ ὑγιεινῆς καὶ καθαριότητος ἀστυνομικῶν διατάξεων, γνωμοδοτοῦσιν ἐπὶ παντὸς θέματος ἀναγομένου εἰς τὴν ὑγείαν τῆς ἀστυνομικῆς δυνάμεως τῆς δικαιοδοσίας των. Προβαίνουσι κατόπιν εἰδικῆς ἐντολῆς εἰς τὴν σύνταξιν ἰατροδικαστικῆς ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τραυματισθέντων κατά τι δυστύχημα ἢ συμπλοκήν, γνωματεύουσι δὲ καὶ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς φρενοβλαβῶν ἢ ἀνιάτων εἰς εἰδικὰ ἄσυλα. Ἐν γένει ἐκτελοῦσι πᾶσαν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν ἀνατιθεμένην αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ.

— *ἀστυϊατρικὴ ἐπιτροπή*· Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν ἔν τινι πόλει ὑπηρετούντων ἀστυϊάτρων, τοῦ νομιάτρου, τοῦ νομοκτηνιάτρου, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης προεδρεύει ὁ νομίατρος, ὁ δὲ ἀστυϊατρος ἐκτελεῖ χρέη γραμματέως. Τῆς ἐπιτροπῆς μετέχει ἐνίοτε ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας, ὅστις τότε καὶ προεδρεύει ταύτης.

Τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης εἶναι: α) Γνωματεύει κατὰ πρόσκλησιν τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀστυνομίας ἐπὶ παντὸς ὑγειονομικοῦ ζητήματος σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὴν δημοσίαν ὑγείαν τῆς περιφερείας τῆς Ἀστυνομικῆς Διευθύνσεως. Πρὸς τούτοις δὲ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλλῃ καὶ αὐτεπαγγέλτως εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν Διεύθυνσιν προτάσεις πρὸς λῆψιν ὑγειονομικῶν μέτρων. β) Διατελεῖ ἐν γνώσει παντὸς ἀφορῶντος τὴν ὑγειονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἀστυνομικῆς περιφερείας καὶ ὑποδεικνύει τὴν ἔκδοσιν ἀστυνομικῶν διατάξεων καὶ ἐν γένει πᾶν μέτρον δυνάμενον νὰ συντελέσῃ πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς. γ) Καθοδηγεῖ τοὺς ἀστυϊάτρους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας των, ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν παρ' αὐτῶν ἐφαρμοζομένων ὑγιεινῶν μέτρων καὶ ἐφορεύει ἐπὶ τῆς καθόλου διεξαγωγῆς τῆς ἀστυϊατρικῆς ὑπηρεσίας. δ) Ἐφορεύει ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀστυνομίας καὶ ἐν γένει ἐκτελεῖ πᾶσαν ὑπηρεσίαν ἀνατιθεμένην αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Νομαρχιακοῦ Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ἢ τοῦ Ἰατροσυνεδρίου. ε) Ρυθμίζει τὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἀφροδισίων νόσων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων καὶ τῶν σχετικῶν ἐγκυκλίων τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Οἱ δὲ ἀστυνομικοὶ διευθυνταὶ ὑποχρεοῦνται νὰ λαμβάνωσι πᾶν ἀναγκαῖον μέτρον καὶ νόμιμον πρὸς πραγμάτωσιν τῶν συστάσεων τῶν ἀστυϊάτρων, ἐκδίδοντες τὰς προσηκούσας διαταγὰς ἢ ὁδηγίας ἢ δι' οἱουδήποτε ἄλλου νομίμου τρόπου ἐνεργοῦντες. Ν. ΧΑΝΙΩΤΗΣ

ἀστυΐατρος (ὁ) ὁ ἰατρὸς ὁ ὑπηρετῶν παρὰ τῇ Ἀστυνομίᾳ Πόλεων ἢ τῇ Χωροφυλακῇ καὶ ἀσχολούμενος εἰς ζητήματα δημοσίας ὑγείας ὑπαγόμενα ἐκ τοῦ Νόμου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, ἐκτελῶν δ' ἅμα τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν.

Οἱ ἀστυΐατροι τῆς Χωροφυλακῆς εἶναι στρατιωτικοὶ ἰατροὶ ἀπεσπασμένοι παρ' αὐτῇ. Οὗτοι εἰς τὰς πόλεις εἰς τὰς ὁποίας ἔχει ἐπεκταθῇ ὁ θεσμὸς τῆς Ἀστυνομίας τῶν Πόλεων περιορίζονται ἁπλῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐσωτερικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ Σώματος τούτου. Εἰς τὰ μέρη ὅμως εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίσταται Ἀστυνομία Πόλεων οἱ ἀστυΐατροι τῆς Χωροφυλακῆς ἐκτελοῦσι καὶ καθήκοντα σχετιζόμενα πρὸς τὴν δημοσίαν ὑγείαν.

Οἱ ἀστυΐατροι τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, μετὰ τὴν πρόσληψίν των, ὀφείλουσι νὰ ἐκπαιδευθῶσιν εἰδικῶς περὶ τὴν ὑγιεινὴν ἐπὶ ἑξάμηνον, μεθ' ὃ δύνανται νὰ διορισθῶσι τακτικοὶ ἀστυΐατροι, ἐξομοιούμενοι πρὸς *ἀστυνομικοὺς ὑπαλλήλους*. Ὑπάγονται καθ' ὅλα εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἀστυνομικοῦ Σώματος, λαμβάνουσι δὲ τὸν βαθμὸν καὶ τὰς ἀποδοχὰς ἀστυνόμου β' τάξεως, δυνάμενοι νὰ προαχθῶσι μέχρι τοῦ βαθμοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ β' τάξεως. Ν. ΧΑΝΙΩΤΗΣ

ἀστυκλινική (ἡ)· κλινικὴ τοῦ ἄστεως, τοῦ δήμου, τῶν πολλῶν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι εὔκολος ἡ εἴσοδος ἀπόρων ἀσθενῶν (ἀπόδοσις τοῦ γαλλ. clinique de la ville).

— **Ἀστυκλινικὴ** *Ἀθηνῶν*. Ἵδρυμα πανεπιστημιακόν, ἐν ᾧ ἀσκοῦνται πρακτικῶς καὶ τελειοποιοῦνται οἱ φοιτηταὶ τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῶν σπουδῶν των ὡς καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου ΓΩΚΓ' ἐγγραφέντες φοιτηταί, ἀφοῦ καταστῶσι διδάκτορες. Ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ θεραπεύονται δωρεὰν οἱ νοσοῦντες ἐνδεεῖς. Κατὰ τὸ Β. Δ. τοῦ 1856 οἱ φοιτηταὶ ἠσκοῦντο πρακτικῶς ἐπὶ 9 μῆνας. Ἡ Ἀστυκλινικὴ εἶχεν ὡς πρῶτον διευθυντὴν τὸν Δ. *Ὀρφανίδην*, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς λειτουργίας τῆς Ἀστυκλινικῆς ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν 13, πρῶτος δὲ διδάκτωρ ἦτο ὁ ἰατρὸς *Ἀχιλλεὺς Κονταράτος* ἐκ Πάρου. Ἔκτοτε ηὐξήθη καταπληκτικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγραφομένων καὶ ἀσκουμένων. Σήμερον ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατοντάδας.

Ἡ περισσὴ αὔξησις τῶν ἀσκουμένων φοιτητῶν βαίνει ἐκ παραλλήλου μετὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀρρώστων οὕτως, ὥστε ἡ πρακτικὴ ἄσκησις τῶν φοιτητῶν δὲν χωλαίνει. Πολλάκις μάλιστα, ὅταν οἱ ἄρρωστοι ἀδυνατοῦσι νὰ προσέλθωσιν ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ, ὁ ἐφημερεύων ἰατρὸς ὑποχρεοῦται ἵνα ἐπισκεφθῇ κατ' οἶκον τὸν πάσχοντα ὅστις μεταφέρεται εἰς τὴν παθολογικὴν κλινικὴν ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ καὶ ἐκεῖ νοσηλεύεται δωρεάν. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἀστυκλινικὴ περιλαμβάνει πολλοὺς ἀρρώστους ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἰατρείῳ καὶ ἱκανοὺς νοσηλευομένους ἐν αὐτῇ, τολμῶ δὲ νὰ εἴπω ὅτι διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κλινῶν εἰς τὰς παθολογικὰς ἰδίᾳ κλινικὰς ἡ Ἀστυκλινικὴ συμπληροῖ ἐν πολλοῖς τὴν τοιαύτην ἔλλειψιν. Παρὰ τὴν ἀτελῆ διαίρεσιν εἰς τμήματα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως ταύτης μέχρι τοῦ ἔτους 1914, ὁπότε ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερόν πως ἐγένετο ἡ διαίρεσις, παρὰ τὸ γλίσχρον τοῦ ἐπιδόματος, δὲν δύναται να ἀρνηθῇ τις τὴν μεγίστην συμβολὴν ἣν τὸ ἵδρυμα τοῦτο παρέσχεν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς λειτουργίας, σχετικῶς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῶν φοιτητῶν τῆς ἰατρικῆς.

Οἱ ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς Ἀστυκλινικῆς ἰατροὶ ἐξεπαιδεύοντο καλῶς καὶ μεταβαίνοντες εἰς τὴν πατρῴαν χώραν, ἰδίᾳ οἱ ἐκ τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος (Κρήτη, Μακεδονία, Ἤπειρος κλ.) ἐχρησίμευον ὡς φραγμοὶ κατὰ τῆς καθόδου τῶν ἰατρῶν ἐκ τῶν πέριξ ξένων χωρῶν, καὶ οὕτω οὐ ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ἐνεζωπύρουν καὶ τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας, ὁ δὲ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς ἀπέβλεπεν εἰς αὐτοὺς μετὰ πεποιθήσεως δι' αἰσιώτερον μέλλον. Ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ μεγάλων ἐπιδημιῶν ἡ Ἀστυκλινικὴ ἐξεπλήρου τὸν προορισμὸν αὐτῆς, διότι καθ' ἑκατοντάδας ἠριθμοῦντο οἱ ὑποβληθέντες εἰς τὰ διάφορα προφυλακτικὰ ἔμβολια (τύφου, χολέρας, εὐλογίας κ.τ.λ.).

Ἡ Ἀστυκλινικὴ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας παρέμεινε στάσιμος παρὰ πᾶσαν τὴν ἐξέλιξιν καὶ πρόοδον τῆς καθ' ὅλου ἰατρικῆς, οὕτω δὲ θὰ καθίστατο προβληματικὴ ἡ χρησιμότης τοῦ ἱδρύματος ἂν μὴ διὰ τοῦ νόμου ΓΩΚΓ' δὲν ἀνεδημιουργεῖτο οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ νέων βάσεων συμφώνως πρὸς τὴν πρόοδον τῆς ἰατρικῆς.

Κατόπιν γνώμης τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς, ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ λειτουργοῦσι τὰ κάτωθι τμήματα διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐκτάκτων καθηγητῶν καὶ ἐν ἐλλείψει τούτων ὑπὸ ἰατρῶν: 1) τὸ τῆς λαρυγγολογίας, ὠτολογίας καὶ ρινολογίας· 2) τὸ τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων· 3) τὸ τῆς γυναικολογίας (καταργηθέν)· 4) τὸ τῆς ἀκτινολογίας καὶ φυσικοθεραπείας· 5) τὸ τῆς ὀρθοπεδικῆς· 6) τὸ τῶν δερματικῶν νόσων· 7) τὸ τῆς νευρολογίας καὶ ψυχιατρικῆς (καταργηθὲν)· 8) τὸ τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς. Λειτουργεῖ ὡσαύτως μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον, ἔνθα πᾶσαι αἱ ἐργαστηριακαὶ μέθοδοι ἐκτελοῦνται ἐνώπιον φοιτητῶν. Τὴν ὅλην διεύθυνσιν τοῦ ἱδρύματος ἔχει ὁ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ λειτουργούσης παθολογικῆς κλινικῆς.

Ἡ τοιαύτη ὑποδιαίρεσις τῆς ἰατρικῆς εἰς τοὺς

Digitized by Google

διαφόρους κλάδους καὶ ἡ διδασκαλία εἰς τοὺς φοιτητὰς γενομένη ὑπὸ ἐμπείρων ἐπιστημόνων ἐπὶ παμπληθῶν παρευτυγχανόντων ἀρρώστων συνεπάγεται ἀναμφισβητήτως ἄρτιον καταρτισμὸν τῶν φοιτητῶν, οἵτινες μεταβαίνοντες εἰς τὰς ἐπαρχίας ἢ καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος δύνανται εὐστόχως νὰ μετέρχωνται τὸν ἰατρόν. Ἡ πρακτικὴ μόρφωσις τῶν φοιτητῶν κυρίως ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ τελεσφορεῖ. Ὁ σκοπὸς ἄλλωστε τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς εἶναι ἡ δημιουργία πρακτικῶν ἰατρῶν ἤτοι ἱκανῶν θεραπευτῶν, οἱ δ' ἐφιέμενοι εὐρυτέρων σπουδῶν δύνανται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κτηθεισῶν γνώσεων νὰ προπονῶνται ἐντελέστερον. Ἡ συρροὴ τῶν ἀρρώστων ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ ὁσημέραι πυκνοῦται (ὑπερεκατὸν χιλιάδες ἐτησίως), οὕτω δὲ καὶ ἡ διδασκαλία μᾶλλον καρποφόρος καθίσταται.

Γενικῶς εἰπεῖν ἡ Ἀστυκλινικὴ χρησιμεύει διὰ τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν τῶν φοιτητῶν καὶ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν ἵδρυμα ἀπὸ ἀπόψεως φιλανθρωπίας. Σὺν τοῖς ἄλλοις λειτουργεῖ ἐν αὐτῇ καὶ φαρμακεῖον, ἐξ οὗ παραλαμβάνουσιν οἱ ἄρρωστοι δωρεὰν τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς φάρμακα, ὡς καὶ ἐπιδέσμους, βάμβακα κλ., ἅτινα παρέχονται ὡσαύτως δωρεάν. [Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β', 253α'].

Μ. Μ. ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΣ

ἀστυκὸς (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· κακὴ γραφὴ ἀντὶ ἀστικὸς (βλ. λ.).

ἀστυκτηνιατρικὸς (ὁ, ἡ),*—όν* (τό)· ὁ τοῦ ἀστυκτηνιάτρου.

— *ἀστυκτηνιατρικὴ ὑπηρεσία.* Αὕτη διενεργεῖται ὑπὸ τῶν *νομοκτηνιατρων* περιβαλλομένων δι' ἀστυκτηνιατρικῶν καθηκόντων ὁριζομένων ὑπὸ Β. Δ. τῆς 21 Αὐγούστου 19'6 καὶ 17 Ἰουνίου 1921 (Κανονισμὸς Ἀστυνομ. Σώματος). Ὁ νομοκτηνίατρος ὡς ἀστυκτηνίατρος βοηθεῖται ὑπὸ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπικούρων κτηνιάτρων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν διατάξεων.

Τὰ καθήκοντα τοῦ ἀστυκτηνιάτρου συνοψίζονται οὕτω:

1) *Ἐπιθεωρήσεις Σφαγείων:* Ἐξετάζει καὶ ἐπιθεωρεῖ τὰ πρὸς δημοσίαν διατροφὴν σφαζόμενα ζῷα, ἐλέγχων τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας αὐτῶν, ἀπορρίπτων ἐκ τῆς καταναλώσεως ἐκεῖνα ἅτινα θεωρεῖ ἐπικίνδυνα τῇ δημοσίᾳ ὑγείᾳ. Ἐπιβλέπει τὴν τάξιν, καθαριότητα καὶ ἀπολύμανσιν τῶν σφαγείων καὶ τῶν γαλακτοπαραγωγικῶν βουστασίων καὶ αἰγοστασίων, ἐλέγχων τὴν ὑγείαν τῶν ἐν αὐτοῖς ζῴων (ἀγελάδων, αἰγῶν κ. λ.).

2) *Ἐπιθεώρησις καταστημάτων καὶ σταύλων:* Ἐπιθεωρεῖ τὰ πρὸς δημοσίαν διατροφὴν ἐκτιθέμενα τεμάχια κρέατος, σπλάγχνα, εἴδη χοιρείου κρέατος καὶ ἀλλαντοποιίας εἰς καταστήματα ὡς: ἑστιατόρια, κρεοπωλεῖα, ἀλλαντοπωλεῖα κ. λ. π. Ἐνεργεῖ ἐπιθεωρήσεις τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως σταύλων σχετικῶς πρὸς τὴν καθαριότητα καὶ ἀπολύμανσιν αὐτῶν καὶ τοῦ ἀστυνομικοῦ τμήματος ἐν τῇ περιφερείᾳ τῇ ὁποίᾳ ἐνεργεῖ τὰς ἐπιθεωρήσεις του.

3) *Ἐπιθεωρήσεις γενικαὶ ἀνὰ τὴν πόλιν:* Ἐλέγχει τὴν ὑγείαν τῶν ἐν τῇ πόλει σταθμευόντων ἢ κυκλοφορούντων ζῴων (ἵππων, ὄνων, ἡμιόνων, αἰγῶν κλπ) καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μεταδοτικὰς νόσους αὐτῶν (ψώραν, μᾶλιν κλπ.) καὶ τῶν εἰς τὰς ζωαγορὰς ἢ τὰς ἐμποροπανηγύρεις ὁδηγουμένων ζῴων.

Ἐπιβλέπει ἐπίσης εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ ζῴων ἀστυνομ. διατάξεων ὡς καὶ τῶν διατάξεων τῶν νόμων περὶ προστασίας τῶν ζῴων, λαμβάνων πᾶν νόμιμον μέτρον, ἵνα οἱ ὅροι ὑφ' οὓς τὰ ζῷα διαιτῶνται, φυλάσσονται ἢ καταυλίζονται ὦσι τοιοῦτοι, ὥστε νὰ μὴ ἀπειλῆται κίνδυνος τῆς δημοσίας ὑγείας.

Πρὸς τούτοις ὁ ἀστυκτηνίατρος διεξάγει καὶ τὴν κτηνιατρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀστυνομικοῦ Σώματος.

Ν. Χ.

ἀστυκτηνίατρος (ὁ)· βλ. ἀστυκτηνιατρικὴ *ὑπηρεσία.*

ἀστυλογία (ἡ). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὡς καὶ διὰ τοῦ *πολεολογία* ἀπεδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ ξενικὸς ὅρος *οὐρμπανισμὸς* (urbanismus) (βλ. λ. ἀστυφιλία).

ἄστυλον (τὸ) (Astylum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων πενταμεροῦς συμμετρίας τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλακοδερμιδῶν*. Γνωστὸν ἓν εἶδος διακρινόμενον ἐκ τοῦ ὡραίου χρωματισμοῦ του, ἰθαγενὲς τῆς Χιλῆς καὶ τοῦ Περοῦ. Δ. Ν. Π.

ἄστυλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων στῦλον.

ἄστυλος (ὁ) (Astylus) *[Βοτ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη δίδεται ὑπό τινων βοτανικῶν εἴς τινα φυτά, τῶν ὁποίων τὰ ἄνθη δὲν φέρουσιν στυλίσκον. Δ. Ν. Π.

Ἀστύλος ἢ *Ἄστυλος [Μυθολ.]*. Κένταυρος, ὁ ὁποῖος ματαίως ἐπεχείρησε ν' ἀποτρέψῃ τοὺς ἀδελφούς του ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Λαπιθῶν κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Πειρίθου. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου (Μεταμορφ. 12,308). Θ. Π.

— **Ἀστύλος** ἢ *Ἄστυλος*. Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἐκ Μεταπόντου, οὗ ποιεῖται μνείαν ὁ Ἰάμβλιχος (Βίος Πυθαγόρου 36).

— **Ἀστύλος**. Κροτωνιάτης Ὀλυμπιονίκης σταδίου καὶ διαύλου ἐπὶ τρεῖς κατὰ σειρὰν Ὀλυμπιάδας, περὶ τὸ 480 π. Χ. Οὗτος κατὰ τὰς δύο τελευταίας, χαριζόμενος εἰς τὸν Ἱέρωνα τὸν Δεινομένους, τύραννον τῶν Συρακουσῶν, ἤλλαξε πολιτείαν ἐγγραφεὶς ἐν τοῖς Συρακοσίοις πολίταις. Ἕνεκα τούτου οἱ συμπολῖταί του Κροτωνιᾶται ὀργισθέντες ἐδήμευσαν τὴν οἰκίαν του καὶ τὴν μετέβαλον εἰς δεσμωτήριον, τὴν δὲ εἰκόνα του, ἀποκειμένην παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακινίᾳ, κατεβίβασαν (*Παυσ.* 6, 13, 1). Ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀναφερόμενος ὁ Ἀστύλος ἐξυμνεῖται «ὡς διὰ φιλονικίαν καὶ τέχνην καὶ τὸ μετὰ τοῦ σωφρονεῖν ἀνδρεῖον ἐν τῇ ψυχῇ κεκτημένος, οὔτε τινὸς πώποτε γυναικὸς ἁψάμενος, οὐδ' αὖ παιδός, ἐν ὅλῃ τῇ τῆς ἀσκήσεως ἀκμῇ» (*Πλ.* Νομ 8, 840 Α). Θ. Π.

ἀστυλοσπογγία (ἡ) (Astylospongia Roem.) *[Παλαιοζ.]*. Γενος ἀπολιθωμένων σπόγγων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ληθιστιδῶν πυριτιοσπόγγων*. Τὸ σπογγῶδες σῶμα τῶν ζῴων τοῦ γένους τούτου εἶναι σφαιρικόν, φέρει δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν κορυφὴν ἀβαθῆ κοιλότητα.

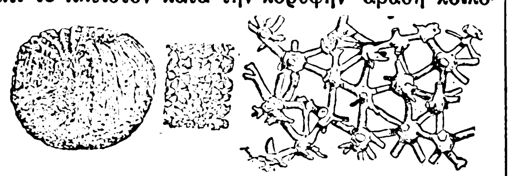

Ἀστυλοσπογγία ἡ περικεκομμένη.

[Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: Πλαγία τομὴ τοῦ ζῴου. Σκελετὸς ὑπὸ σμίκρυνσιν. Ὁ αὐτὸς σκελετὸς ἐν μεγεθύνσει.]

Ἡ κατωτέρα πλευρὰ εἶναι κοίλη, πιθανῶς δὲ συνεκρατεῖτο στερεῶς μετὰ τοῦ πυθμένος τῶν θαλασσῶν διὰ βασικῶν βελονῶν. Οἱ ὑδροφόροι πόροι διατρέχουν εἰς τὰ ἐξώτερα μέρη τοῦ σπογγώδους σώματος παραλλήλως πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἐνῷ κατὰ μέσον καθέτως πρὸς αὐτήν. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ πολυάριθμοι λεπτοὶ μικροὶ πόροι ἀκτινωτοί, τῶν ὁποίων τὰ ἀνοίγματα καλύπτουν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν.

Λείψανα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας σιλουρίου περιόδου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὰς ρωσικὰς ἐπαρχίας τῆς Ostsee ὡς καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου περιόδου εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ Βόρ. Ἀμερικὴν (ἰδίᾳ εἰς τὴν Tennessee). Ἐπίσης τεμάχια ἀπολιθωμένα τῶν σπόγγων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων δευτερογενῶν εἰς τὰ πλειστοκαινικὰ ἀποθέματα τῆς βορείου Γερμανίας. Γ. Κ. Γ.

ἀστύλωτος (ὁ, ἡ) καὶ κοιν. *—η*, *—ον* (τό)· ὁ μὴ στυλωμενος, ὁ μὴ ἐπὶ στύλου στηριζόμενος: «ἀστύλωτο κλῆμα».

Ἀστυμέδουσα. Θυγάτηρ τοῦ Σθενέλου, ἡ ὁποία συνεζεύχθη τὸν Οἰδίποδα μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰοκάστης ἢ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Εὐρυγάνης ἢ Εὐρυγανείας. Αὕτη ἐσυκοφάντησε τοὺς υἱοὺς τοῦ Οἰδίποδος Ἐτεοκλέα καὶ Πολυνείκην παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῶν διαβαλοῦσα αὐτοὺς ὡς παρενοχλοῦντας αὐτήν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὁ Οἰδίπους τοὺς κατηράσθη *Εὐσταθ* 369,49. *Σχολ.* Ἰλ. Δ', 376. *Σχολ.* Εὐρ. Φοιν. 53. *Schneidewinn*, Die sage vom Oedipus). —Ω

Ἀστυμήδης. Ρόδιος ἀριστοκράτης, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες, κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Περσέως, συνεβούλευσαν τοὺς Ροδίους νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῆς Ρώμης. Ἐστάλη πολλάκις εἰς Ρώμην ὡς ἀρχηγὸς πρεσβειῶν τῆς πατρίδος του, ἐν πρώτοις τῷ 167 π. Χ., κατόπιν τῷ 164, ὁπότε ἀπήγγειλεν εἰς τὴν γερουσίαν λόγον, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ ὁ Πολύβιος (XXXI, 6, 7), καὶ τέλος ἐν ἔτει 153, ὁπότε εἶχε λάβει συγχρόνως καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου. Α. Δ.

ἀστυμηχανικὸς (ὁ)· ὁ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀστυνομίας ἀνήκων μηχανικός.

Τὴν ἀστυμηχανικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦσιν οἱ κατὰ τύπους νομομηχανικοὶ ἢ οἱ μηχανικοὶ τοῦ ὑπουργείου Συγκοινωνίας ἀποσπώμενοι ὡς ἀστυμηχανικοὶ παρὰ τῇ Ἀστυνομίᾳ συμφώνως τῷ νόμῳ 2461. Ἐκτελοῦσι δὲ οὗτοι τὰ ἐκ τῶν κειμένων διατάξεων ἐπιβαλλόμενα αὐτοῖς καθήκοντα περὶ οἰκοδομικῆς τῶν πόλεων καὶ λειτουργίας ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων εἰς τόπους δημοσίων συγκεντρώσεων, δημοσίας διασκεδάσεως καὶ ἐν γένει τόπους προωρισμένους διὰ τὸ κοινόν. Ἐξετάζουσι περιοδικῶς τὰ μέρη τῶν δημοσίων συγκεντρώσεων καὶ ἐν γένει τὰ καταστήματα τὰ προωρισμένα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἀποφαίνονται ἐὰν τὸ οἴκημα καὶ αἱ ἐν γένει ἐγκαταστάσεις, αἱ ἔξοδοι καὶ τὰ λοιπὰ μέρη εὑρίσκωνται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ λειτουργοῦσι τοῖς κεκανονισμένοις, ὡς καὶ ἐὰν ἐν αὐτοῖς τηρῶνται οἱ ὅροι ὑγιεινῆς, ἀσφαλείας καὶ ἀνέσεως τῶν θαμώνων, συνεργαζόμενοι τότε καὶ μετὰ τῶν οἰκείων ἀστυϊάτρων. Ἐπισκέπτονται τὰ κρατητήρια τῶν ἀστυνομικῶν καταστημάτων καὶ ὑποβάλλουσιν ἔγγραφον ἔκθεσιν εἰς τὴν ἀστυνομικὴν διεύθυνσιν διὰ τὰς τυχὸν ἐπισκευὰς ἢ προσθήκας διὰ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν. Ἐκτελοῦσι τέλος ἢ ἐπιβλέπουσι τὴν ἐκτέλεσιν πάσης οἰκοδομῆς ἢ ἐπισκευῆς ἀστυνομικοῦ καταστήματος τῆς δικαιοδοσίας των. Ν. Χ.

Ἀστυνόμη. —1) Θυγάτηρ τοῦ Χρύσου (*Σχολ.* Ἰλ. Α, 392. *Ἡσύχ. ἐν λ.*) λαβοῦσα τὸ ὄνομα *Χρυσηΐς* ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός. Παρὰ τῷ Τζέτζῃ (Προσμ. 349 ἑ.) λέγεται *Ἀστυνόμεια* καὶ περιγράφεται τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῆς, ὡς καὶ τῆς Βρισηΐδος. Κατὰ τὸν αὐτὸν (Λυκ. 183) ἐγέννησεν ἐκ ταύτης ὁ Ἀγαμέμνων τὸν Χρύσην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν.— 2) Θυγάτηρ τοῦ Καλυδῶνος, ἐξ Αἰτωλίας, κατά τινας ὅμως μήτηρ τοῦ Καλυδῶνος ἐκ τοῦ Ἄρεως, ἀναφερομένη ἁπλῶς ὡς Αἰτωλίς τις (*Πλουτ.* Π. ποτ. 22, 4). —3) Θυγάτηρ τοῦ Ταλαοῦ, ἀδελφὴ τοῦ Ἀδράστου, σύζυγος τοῦ Ἱππονόου, ἐξ οὗ ἔτεκε τὸν Καπανέα (*Ὑγῖν. ἀπ.* 70).— 4) Νεᾶνις ἐκ Λακερείας τῆς Μαγνησίας, μήτηρ τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τοῦ Ἀφραίου (*Γεωργ. Κεδρην.* χρονογρ. σ. 28 Bonn). — 5) Θυγάτηρ τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιόβης (*Ὑγῖν. ἀπ.* 69 *Stark* Niobe 96).

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ἀστυνομία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα, ἡ ἐξουσία καὶ τὸ ὑπούργημα τοῦ ἀστυνόμου· || καταχρηστικῶς, τὸ ἀστυνομικὸν κατάστημα.

— (ΙΣΤΟΡ.) Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ σήμερον ἔτι τὴν ἀστυνομίαν θεωροῦσιν ὡς ἐκδήλωσιν πάσης ὠργανωμένης κοινωνίας, ὡς ἐκ τούτου δὲ παραδέχονται ὅτι ἡ ὕπαρξις τῆς ἀστυνομίας εἶναι ἀπαραίτητος πανταχοῦ ὅπου ἀναφαίνονται κοινωνικαὶ σχέσεις. Ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ τῆς ἀστυνομίας μοιραίως φέρει εἰς τὸν παραλληλισμὸν αὐτῆς πρὸς ἄλλα εἴδη κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, ὡς λ. χ. πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὴν θρησκείαν κλπ. Ἡ τοιαύτη ἐκδήλωσις τῆς κοινωνίας ἀποσκοπεῖ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς ταύτης τῆς κοινωνίας. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀστυνομία ἔχει ἤδη ἀπὸ πολλοῦ «μονοπωληθῆ» ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Κράτους, ἤτοι ὅτι ἡ ἄσκησις τῆς ἀστυνομίας ἔχει καταστῆ ἀποκλειστικὸν - μονοπωλιακὸν ἔργον τῆς Πολιτείας, ἕπεται ὅτι ἡ ἀστυνομία εἶναι ἡ δημοσία ἐκείνη ἐξουσία, ἥτις ἔργον ἔχει τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας καὶ τὴν παρεμπόδισιν παντὸς κατ' αὐτῆς ἐπαπειλουμένου κινδύνου. Ἀληθῶς, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀστυνομία ἀποτελεῖ μονοπωλιακὸν ἔργον τοῦ Κράτους, θέτει ὡς δεδομένον ὅτι αἱ βάσεις ἐφ' ὧν αὕτη ἑδράζεται εἶναι νομικαί, ἀποτελοῦνται ἐκ νομικῶν κανόνων, ἐν τούτοις ὅμως ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ αὐτῆς παραμένει χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἀστυνομίας. Διότι εἰς τὴν φύσιν πάσης πληθύος ἔγκειται ἡ ἀνάγκη ὑπάρξεως ἐν αὐτῇ τάξεως· οὕτως ἐν πάσῃ συγκεντρώσει ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ὕπαρξις ἀρχηγοῦ - προέδρου, ὅπως καὶ ἐν παντὶ σωματείῳ ἀνάγκη ὑπάρξεως διευθυντοῦ, προσώπου ὅπως τηρῇ τὴν τάξιν κατὰ τὰς συνεδριάσεις τούτου· ἐν τῷ πλοίῳ ὁ πλοίαρχος δὲν ἀσκεῖ μόνον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιβατῶν, φροντίζων διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως μεταξὺ αὐτῶν. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ· ἡ ἀστυνομία φροντίζει διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τάξιν καὶ ἀσφάλειαν. Ἐκεῖ δὲ ὅπου ἡ ἀστυνομία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρευρεθῇ, δηλ. ἡ παρουσία αὐτῆς εἶναι ἀδύνατος χάριν τῆς τάξεως, ἐκεῖ ὑπάρχει ἑτέρα ἀρχή, αἱ ρίζαι τῆς ὁποίας εἶναι ἐπίσης κοινωνικαί.

Ἡ ἔννοια τῆς συγχρόνου ἀστυνομίας εἶναι ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἡ παρακολούθησις τῆς ὁποίας μεγάλως δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου αὐτῆς, τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει. Ὁ ἀνωτέρω δοθεὶς ὁρισμὸς τῆς ἀστυνομίας, ὡς δημοσίας ἐξουσίας ἐχούσης ἔργον τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας καὶ τὴν παρεμπόδισιν παντὸς κατ' αὐτῆς ἐπαπειλουμένου κινδύνου, οὐδόλως ἀποδίδει ὅ,τι ἠννόουν ἄλλοτε, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἀρχικῆς σημασίας ἣν ἐκέκτητο ἡ ρίζα ἀφ' ἧς προῆλθον αἱ ξέναι ὀνομασίαι τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ λέξις police ἐν Γαλλίᾳ (ἐκ τῆς ὁποίας παρήχθη βραδύτερον ἡ γερμανικὴ λέξις Polizei, ὡς καὶ ἡ ἰταλικὴ polizia) παρήχθη ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως politia, ἥτις, ἐξ ἄλλου, προῆλθεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως «*πολιτεία*». Ὁ ὅρος «πολιτεία» παρ' ἀρχαίοις, ὅπως καὶ παρὰ Λατίνοις ἡ λέξις politia, ἐδήλου ἐν πρώτοις τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως ἢ τοῦ Κράτους, ὑπὸ τὴν αὐτὴν δ' ἔννοιαν ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ καὶ καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν μεσαίωνα. Κατὰ τὰ τέλη ὅμως τοῦ ΙΔ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος προσεδόθη ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὸν ὅρον «πολιτεία» ἑτέρα τις σημασία· ὑπὸ τὸν ὅρον police ἠννόουν τὴν καλὴν κατάστασιν τῆς πολιτειακῆς κοινωνίας ἡ ὁποία ἔδει νὰ τείνῃ διὰ τῆς ἰσχύος της εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως, τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀσφαλείας. Ἐκ Γαλλίας ἡ

Digitized by Google

λέξις police μετεφυτεύθη ἐν Γερμανίᾳ ὡς Polizei κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, ἐγένετο δὲ χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης κατ' ἀρχὰς πρὸς δήλωσιν τῆς καλῆς καταστάσεως τῆς πολιτειακῆς κοινωνίας, μετέπειτα δὲ περιέπεσεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτειακῆς ἐνεργείας, ἥτις τείνει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως. 'Αλλ' ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τὸν ὅρον Polizei δὲν ἠννόουν ὡρισμένον τι εἶδος τῆς πολιτειακῆς ἐνεργείας, λ. χ. τὴν διοίκησιν ἐν γένει, ἀλλ' αὐτὴν τὴν πολιτειακὴν ἐνέργειαν ἐν τῷ συνόλῳ της. Διὰ τῆς Polizei ἐδήλουν ὄχι μόνον πᾶσαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δρᾶσιν τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὴν νομοθεσίαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ ὁλόκληρον τὴν Κυβέρνησιν. Τούτου ἕνεκα δὲ ἐκαλοῦντο «ἀστυνομικαὶ διατάξεις» αἱ πολυπληθεῖς διαταγαὶ καὶ ἄλλοι κανονισμοί, οἵτινες ἐξεδόθησαν κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ καὶ ΙΖ΄ αἰῶνα παρὰ τῶν διαφόρων ἡγεμονίσκων. Μεσοῦντος ὅμως τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος μετεβλήθη ἡ ἔννοια τῆς ἀστυνομίας καὶ διὰ τῆς λέξεως Polizei ἔπαυσαν νὰ δηλοῦν τὸ σύνολον τῶν πολιτειακῶν ἐνεργειῶν· καὶ ἐν πρώτοις ἐζητήθη ὁ χωρισμὸς τοῦ ὅρου Polizei παντὸς ζητήματος συνδεομένου μὲ τὸν ἐξωτερικὸν βίον τῶν Κρατῶν, οὕτω πως δὲ τοῦ ἐν λόγῳ ὅρου Polizei ἀπεσπάσθη ὁ κλάδος τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Πολιτείας, ὃν ἐζήτησαν νὰ προσδιορίσωσι διὰ τοῦ ὅρου «πολιτική»· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τῆς Polizei ἀπεσπάσθη ὁ στρατιωτικὸς καὶ οἰκονομικὸς κλάδος, δι' ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐδημιουργήθησαν ἴδιαι ἀρχαί, εἰδικοὶ δὲ θεσμοὶ ἤρχισαν προβλέποντες δι' αὐτούς· βραδύτερον τῆς Polizei ἀπεχωρίσθη καὶ ἡ Δικαιοσύνη· οὕτω πως ἔκτοτε ὑπὸ τὸν ὅρον Polizei περιελαμβάνετο πᾶν ὅ,τι σήμερον καλεῖται *«ἐσωτερικὴ Διοίκησις»*. Ἡ ἐν τῇ πράξει καθιερωθεῖσα οὕτω διάκρισις τῆς πολιτειακῆς ἐνεργείας εἰς Δικαιοσύνην, Στρατόν, Οἰκονομικὰ καὶ 'Αστυνομίαν ἠκολούθησεν εὐθὺς ἡ θεωρία, ἥτις ὡς *ἀστυνομίαν* (Polizei) ἀπεκάλει τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς ἐσωτερικῆς πολιτειακῆς ἐνεργείας, ἥτις δὲν εἶναι οὔτε Δικαιοσύνη, οὔτε στρατιωτική οὔτε οἰκονομικὴ Διοίκησις· ἡ τοιαύτη διάκρισις διετηρήθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος τόσον εἰς τὴν νομοθεσίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἥτις παρήχθη ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς 'Αστυνομίας. Λήγοντος ὅμως τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἐζητήθη νέος περιορισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς ἀστυνομίας, ὁ κατὰ θετικὸν τρόπον καθορισμὸς τοῦ οὐσιαστικοῦ αὐτῆς περιεχομένου.

Ἡ τοιαύτη τάσις συνέπεσε μὲ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν νέα ζητήματα ἀνεφαίνοντο διὰ τὴν Πολιτείαν, ἥτις δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐννόμου τάξεως, ἀλλ' ἐζήτει ν' ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ· σχετικῶς ὅμως οὐδεμία διάταξις δικαίου ὑπῆρχεν. Οὕτω πως δὲ ἀπόλυτος ἐλευθερία παρείχετο εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως διὰ τῆς βίας ἐφαρμόζῃ κατὰ τῶν ἰδιωτῶν ὅ,τι αὕτη ἐθεώρει χρήσιμον καὶ ἐπωφελὲς διὰ τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ. Οὕτως ἡ 'Αστυνομία ἀπέβη ὁ κυριώτερος καὶ στυγνότερος ἐκπρόσωπος τῆς παντοδυνάμου - ἀπολυταρχικῆς Πολιτείας. Ἑπόμενον, τούτου ἕνεκα, ἦτο νὰ προκληθῇ ἀντίδρασις, ἰδίως ἐκ μέρους τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ὑπερμαχοῦσα τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου καὶ τῆς ἐκ τούτου ἀναγνωριζομένης ἐλευθερίας τοῦ προσώπου, ἀπέβη ὁ φυσικὸς φραγμὸς τῆς ἀπεριορίστου ἀστυνομικῆς ἐξουσίας τῆς Πολιτείας. Ἡ οὕτω πως προκληθεῖσα ἀντίδρασις ὡδήγησεν εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ Πολιτεία ἔδει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς πολιτειακῆς κοινωνίας, νὰ παύσῃ δὲ φροντίζουσα διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν πολιτῶν. 'Αλλ' ἡ τοιαύτη ἐπιστημονικῶς διατυπωθεῖσα ἀρχὴ δὲν προώριστο νὰ μεταφρασθῇ εἰς πραγματικότητα. Πλὴν ὅμως ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιδράσεως ἐπετεύχθη ἕτερον ἐξ ἴσου σπουδαῖον: ὅτι ἡ Πολιτεία χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ καὶ τῆς γενικῆς εὐδαιμονίας δὲν δύναται νὰ μετέλθῃ βίαν κατὰ τῶν ἀτόμων· χρῆσις βίας ἐπιτρέπεται μόνον χάριν ἐπιτεύξεως τῶν οὐσιωδῶν σκοπῶν τῆς Πολιτείας, χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ ἐφαρμοζομένη εἰς τὴν πραγματικότητα ἔφερεν εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ *«ἀστυνομίας ἀσφαλείας»* (Sicherheitspolizei) καὶ *«εὐδαιμονιστικῆς ἀστυνομίας»* (Wohlfahrtspolizei), ἐξ ὧν μόνον ἡ πρώτη ἐπετρέπετο νὰ ποιῆται χρῆσιν βιαίων μέτρων. Ἐπειδὴ ὅμως βραδύτερον ἐθεωρήθη ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀστυνομίας εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὴν βίαν, διὰ τοῦτο ἐπεζητήθη καὶ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ὅρου *«εὐδαιμονιστικὴ ἀστυνομία»* διὰ τοῦ *«εὐδαιμονιστικὴ μέριμνα»* ἢ *«κρατικὴ μέριμνα»* (Wohlfahrtspflege ἢ Staatspflege). Οὕτω πως ὅμως ἠχρηστεύθη καὶ ὁ ὅρος *«ἀστυνομία ἀσφαλείας»*, καθόσον ὑπ' αὐτὸν ἠννοεῖτο πᾶν ὅ,τι ἐννοοῦμεν νῦν «ἀστυνομίαν» καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐγένετο πλέον χρῆσις ἁπλῶς τῆς λέξεως «Polizei».

Τὴν τοιαύτην ἐν τῇ θεωρίᾳ ἐπικρατήσασαν γνώμην ἠσπάσθη καὶ τὸ Δίκαιον· ἤδη εἰς τὸ **«Γενικὸν Χωρικὸν Δίκαιον»** τοῦ 1794 (II, 17 § 10) ἀπαντᾶται ὁ ἑξῆς ὁρισμὸς τῆς ἀστυνομίας: **«Ἡ λῆψις τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρὸς διατήρησιν τῆς δημοσίας ἡσυχίας, ἀσφαλείας καὶ τάξεως, καὶ πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν κατὰ τοῦ λαοῦ ἢ τινων μελῶν αὐτοῦ ἐπαπειλουμένων κινδύνων, ἀποτελεῖ ἔργον τῆς ἀστυνομίας»**. Οὕτω πως καθωρίσθησαν διὰ πρώτην φορὰν νομοθετικῶς τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας καὶ ὁ κύκλος τῆς δράσεως αὐτῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀστυνομίας ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀστυνομίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ ἀστυνομία παρ' ἀρχαίοις.— Κατὰ τὴν πανάρχαιον ἐποχὴν παρὰ τῷ λαῷ τῶν Σινῶν παρατηρεῖται βαθυτάτη καὶ σχεδὸν θεία λατρεία καὶ παιδικὴ ἀπόλυτος ὑπακοὴ πρὸς τὸν Μονάρχην, εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁποίου ὑπόκειται καὶ ἡ ζωή, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὅλη ὕπαρξις. Εἰδικὴ ἀρχὴ ἐντεταλμένη τὴν διαχείρισιν τῆς *«ἀστυνομικῆς ἐξουσίας»* δὲν ἀπαντᾶται. Ἐν Ἰνδικῇ, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς *κοινότητος*, χωρὶς ἡ πατριαρχικὴ διοίκησις νὰ ἐκτείνεται ὑπὲρ τὴν κατὰ μέρος οἰκογένειαν, φαίνεται ὅτι συναντᾶται τὸ πρῶτον ἰδιαιτέρα ἀστυνομικὴ ἐξουσία. Ἡ κοινότης ἐσχημάτιζεν ἐντὸς τῆς περιφερείας της μικράν τινα πολιτείαν, ἥτις, καθ' ἃ μνημονεύεται, εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, καὶ ἰδίαν ἀστυνομίαν χωρὶς καὶ νὰ εἶναι γνωστὸν κατὰ ποῖον τρόπον ἦτο αὕτη ὠργανωμένη καὶ ποία ἡ ἔκτασις τῆς ἐξουσίας αὐτῆς. Ἐν τῷ Περσικῷ Κράτει, ἐξ ἄλλου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ἰδίως ἐπὶ Δαρείου, ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο κύριος ὅλων τῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὑποκειμένων χωρῶν, ὡς ὑπ' οὐδενὸς φραγμοῦ περιοριζόμενος, ἔχων δὲ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν αὔξησιν τῶν δημοσίων προσόδων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, προσέδιδεν εἰς ὁλόκληρον τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν χαρακτῆρα ἀστυνομικῆς δεσποτείας. Εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς καλουμένης *«ἀστυνομικῆς Πολιτείας»*, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Αἰγύπτῳ δὲν ἀπαντᾶται ἐπίσης ὡς ἰδιαίτερος θεσμὸς ἡ ἀστυνομία· καθ' ἃ ὅμως μνημονεύει ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Διόδωρος, ἡ αἰγυπτιακὴ νομοθεσία ἐστηρίζετο εἰς θεμελιώδεις τινὰς ἀρχάς, ἐν αἷς ἀπαριθμεῖται ἡ κοινὴ ὅλων ὑποχρέωσις ὅπως παρέχωσι τὴν ἑαυτῶν συνδρομὴν πρὸς ἀναχαίτισιν τῶν κακουργιῶν, ὅστις δ' ἔβλεπε καθ' ὁδὸν ἄνθρωπον κινδυνεύοντα νὰ φονευθῇ ἢ εὐγενῆ πάσχοντα καὶ δὲν ἐβοήθει αὐτὸν καθίστατο ἔνοχος θανάτου· ἐὰν δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν βοηθήσῃ, ὤφειλε τοὐλάχιστον νὰ μηνύσῃ τὴν πρᾶξιν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τοῦτο μὴ πράξας ἐμαστιγοῦτο καὶ ἐστερεῖτο τροφῆς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἐκ τῶν διατάξεων τῆς ἐν λόγῳ ἀρχῆς καὶ τῶν αὐστηρῶν ποινῶν δι' ὧν αὗται κατωχυροῦντο παρατηροῦμεν τὰ πρῶτα σπέρματα ἀσκήσεως ἀστυνομικῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν, οἵτινες ὤφειλον ἀπὸ κοινοῦ νὰ φροντίζωσι διὰ τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῖς λοιποῖς λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος οὐδὲν τὸ βέβαιον γνωρίζομεν. Πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι (μηδ' αὐτῆς τῆς ἀστυνομικῆς ἐξαιρουμένης) συνεκεντροῦντο εἰς τὸν ἔχοντα τὴν διοίκησιν τῶν τῆς λατρείας, ὅστις ταυτοχρόνως ἦτο καὶ ὁ συγκεντρῶν ὁλόκληρον τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του. Ὁ Βασιλεὺς ἢ ὁ Μονάρχης ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀφ' ἑνὸς θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπονέμων τὴν δικαιοσύνην καὶ ὁ μεριμνῶν περὶ τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς τάξεως. 'Αλλ' ἡ παλαιὰ πεποίθησις ὅτι ἡ πολιτειακὴ διοίκησις συνδέεται καὶ δέον νὰ συνδέεται ἀπαραιτήτως πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκλείψῃ. Οὕτω ἀναφαίνεται νέον πολιτειακὸν σύστημα καὶ ἡ ἐξουσία τῆς διοικήσεως κατανέμεται εἰς διαφόρους ἄρχοντας· οἱ νομοθέται ὁρίζονται ὡς δημιουργοὶ τῶν νόμων, ὑφ' ὧν ἔδει νὰ διέπεται ἡ δημοσία τάξις, ὅπως ἐπιτυγχάνεται ἡ πολιτειακὴ ἰσορροπία. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης προέκυψε μοιραίως καὶ ἄλλη, ἡ δημιουργία ἰδίας ἀρχῆς, ἥτις ὡς κυρίαν καὶ ἀποκλειστικὴν ἀρχὴν θὰ εἶχε νὰ ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τήρησιν τῶν νόμων καὶ τὴν δι' αὐτῶν διατήρησιν τῆς κοινῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Οὕτως ἀνεπτύχθη ὡς ἴδιος θεσμὸς ἡ ἀστυνομία ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἰδίως δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ, εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὁποίου εἰσερχόμεθα ἤδη.

Ἡ ἀστυνομία παρὰ Ῥωμαίοις. Ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ θεσμοῦ τῶν tribuni plebis, ἐδημιουργήθη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν aediles, ἀρχόντων πληβείων, ὡς βοηθῶν τῶν tribuni plebis, τῇ βουλήσει τῶν ὁποίων προσδιωρίζετο ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, ἀνακηρυχθέντων ἐπίσης sacrosancti· εἰς αὐτοὺς ἐδόθη τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλύσεως τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐγειρομένων διαφορῶν ὡς καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἐπὶ τῆς καλῆς συντηρήσεως τῶν ὁδῶν· διὰ τοῦτο τοὺς aediles ὁ Mommsen παρομοιάζει πρὸς τοὺς *ἀγορανόμους* τῶν ἀρχαίων 'Αθηνῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως εἰς τὴν ἀστυνομικὴν δικαιοδοσίαν τῶν aediles ἀνετέθησαν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἐπιβλέψεως ἐπὶ τῶν λαϊκῶν ἑορτῶν. Βραδύτερον οἱ πατρίκιοι ἐζήτησαν ν' ἀποκτήσουν καὶ νέαν ἀρχὴν ἀποκλειστικῶς δι' ἑαυτούς, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν aediles curules κατ' ἀπομίμησιν τῆς τοῖς πληβείοις ἀνηκούσης ἀρχῆς τῶν aediles, πλὴν ὅμως εἰς τὰς προσπαθείας αὐτῶν δὲν ἐπέτυχον, διότι ἂν καὶ καθιερωθεῖσα ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἡνώθη μετὰ τῶν πληβείων, ἐκλεγομένη εἰς τὸ ἑξῆς ἐξ ἑκατέρας τῶν δύο τούτων τάξεων. Εἰς τὴν μικτὴν δὲ ταύτην ἀρχὴν ἀπενεμήθησαν ἀστυνομικὰ καθήκοντα καὶ εἰδικώτερον καθαρῶς ἀστυνομικὴ δικαιοδοσία ὡς καὶ ἀγορονομικά, ὑγιειονομικὰ (καὶ θρησκευτικὰ) δικαιώματα· ἐπὶ πλέον δὲ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀρχὴν ἀνετέθη ἡ ἐπίβλεψις καὶ ἐκτέλεσις τῶν δημοσίων κατὰ τὰς ἑορτὰς παιγνίων, περὶ ὧν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐμερίμνων οἱ ὕπατοι.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν magistratus παρατηροῦμεν ὅτι τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα αὐτῶν ἦτο τὸ imperium, τὰ ἐκ τούτου δὲ ἀπορρέοντα δικαιώματα πολλὰ καὶ ποικίλα ἦσαν, ἐν οἷς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκδίδειν decreta, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἠδύνατο νὰ ἐξαναγκασθῇ εἴτε διὰ φυλακίσεως εἴτε δι' ἐλαφρῶν σωματικῶν ποινῶν, εἴτε διὰ τῆς ἐπιβολῆς διαφόρων χρηματικῶν ποινῶν. Ἡ τοιαύτη ἁρμοδιότης τῶν magistratus ἐμφανίζει, κατὰ τοὺς ρωμαϊστάς, δικαίωμα ἀσκήσεως ἀστυνομικῆς ἐξουσίας. Τοῦτο κατὰ τὸν Mommsen εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν Ῥώμῃ δὲν ὑπῆρχον εἰδικοὶ ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι, ἀλλ' ἕκαστος ὑπάλληλος ἤσκει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἶδός τι ἀστυνομικῆς ἐξουσίας. Ἰδιαιτέρας ὅμως μνείας τυγχάνει ὁ censor, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία ὁλονὲν αὐξανομένη ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς αὐτοῦ νὰ διατελῇ ἡ δημοσία τάξις καὶ εἰς αὐτὸν ν' ἀνήκῃ ἡ περὶ τῶν ἠθῶν φροντίς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Tiberius, ἡ ἐν τῇ Ῥώμῃ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα μόνιμος ἀρχὴ τοῦ præfectus urbi (πολίαρχος) δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνάλογος τῆς τοῦ διευθυντοῦ τῆς 'Αστυνομίας, ἥτις, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσχολουμένη μὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἐγκληματικῶν πράξεων, κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ μία τῶν σπουδαιοτέρων διοικητικῶν ἀρχῶν. Εἰς τὸν præfectus urbi ἀνῆκεν ἐπίσης ἡ φροντὶς διὰ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως ἐν τῇ Ῥώμῃ διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ παραχωρηθεισῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἱδρύθησαν καὶ ἕτεραι ἀρχαὶ περιβεβλημέναι δι' ἀστυνομικῆς ἐξουσίας· τοιαῦται δὲ ἡ τοῦ præfectus annonae (ἔπαρχος εὐθηνίας), ἔργον τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἐπίβλεψις ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν σιτηρῶν καὶ ἡ ἐκδίκασις τῶν εἰς αὐτὰ ἀναφερομένων διαφορῶν καὶ ἀδικημάτων. Τοῦ praefectus annonae ἡ ἐξουσία καὶ τὸ ἔργον δύναται νὰ παρομοιασθῇ πρὸς τὸ τῶν *σιτοφυλάκων* ἐν ταῖς ἀρχαίαις 'Αθήναις, ὑπὸ τὰς διαταγὰς δὲ αὐτοῦ εἶχε τοὺς centuriones καὶ τοὺς procuratores annonae. Ἐπίσης ἱδρύθη καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ præfectus vigilum (νυκτοφύλακος), ὅστις προΐστατο τῶν νυκτοφυλάκων, ἔχων δικαστικὰ ταυτοχρόνως καθήκοντα ἐκτὸς τῆς ἀστυνομικῆς ἁρμοδιότητος ἐπὶ τῶν ἐμπρηστῶν, κλεπτῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἐγκληματιῶν. Περὶ τῆς μετέπειτα ἐξελίξεως τῆς ἀστυνομίας ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Κράτει θέλομεν πραγματευθῇ κατωτέρω, ὅπου ἐξετάζοντες τὴν ἱστορίαν τῆς ἀστυνομίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους.

Ἡ ἀστυνομία παρ' Ἕλλησιν.—I) Ἐν 'Αθήναις. Ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν 'Αθηναίων πολλαὶ ἦσαν αἱ ἀρχαὶ αἱ ἐπιφορτισμέναι μὲ ἀστυνομικὰ καθήκοντα: α΄) οἱ *ἀστυνόμοι*, β΄) οἱ *ἀγορανόμοι*, γ΄) οἱ *μετρονόμοι*, δ΄) οἱ *σιτοφύλακες*, ε΄) οἱ *ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου*, στ΄) οἱ *γυναικονόμοι*, ζ΄) οἱ *ὁδοποιοί*, η΄) οἱ *τειχοποιοί*, θ΄) ὁ *κρηνῶν ἐπιμελητής*, ι΄) οἱ *φύλακες λιμένος*, ια΄) οἱ *κοπρολόγοι*, ιβ΄) οἱ *ἀγρονόμοι* ἢ *ὑλωροί*. (Περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν βλ. λ. 'Αθῆναι [*'Αστυν.*] τ. Β΄, σ. 199α΄—202α΄).

II) Ἐν Σπάρτῃ. Τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ ἤσκουν οἱ *ἔφοροι*, οἱ *ἐμπέλωροι* (*ἀγορανόμοι*), οἱ *πεδιανόμοι* καὶ οἱ *ἁρμόσυνοι*. Οἱ *ἔφοροι* ὡς ἔργον εἶχον τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων καὶ τῶν ἐφήβων, ἐπίσης τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν Σπαρτιατῶν, τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν νέων, τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ νέων σχέσεων, τὴν ἀστυνομικὴν ἐποπτείαν τῶν περιοίκων· εἶχον ἐπίσης τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ξένων καὶ ἠδύναντο ν' ἀπελάσωσι τοὺς ξένους, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὕποπτοι διαφθορᾶ ἠθῶν. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων ἦτο ἐνιαυσία. *Οἱ ἐμπέλωροι* ἢ *ἀγορανόμοι* προσωμοίαζον πολὺ πρὸς τοὺς ἀγορανόμους τῶν ἀρχαίων 'Αθηνῶν, ἐπεμελοῦντο δὲ τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἐπώπτευον ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Οἱ *πεδιανόμοι* ἤσκουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνάλογα καθήκοντα πρὸς τοὺς ἀγορανόμους, δηλ. τὴν ἀστυνομίαν ἐν τοῖς ἀγροῖς. Περὶ αὐτῶν ὅμως ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Οἱ *ἁρμόσυνοι* εἶχον ἀνάλογα καθήκοντα πρὸς τοὺς γυναικονόμους τῶν ἀρχαίων 'Αθηνῶν, ἤτοι εἶχον ὡς ἔργον νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν εὐκοσμίαν τῶν γυναικῶν. Ὡς κατωτέρας ἀστυνομικὰς ἀρχὰς ἐν Σπάρτῃ δυνάμεθα νὰ θεωρήσω-

Digitized by Google

μεν τὴν *κρυπτείαν*, ἥτις ὡς ἔργον εἶχε τὴν ἀστυνομικὴν τῶν εἱλώτων ἐπιθεώρησιν, καὶ τοὺς *ἱππεῖς* οἵτινες ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς ἀστυνομικὰ ἔργα· αἱ δύο ἐν λόγῳ ἀρχαὶ διετέλουν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἐφόρων.

III) Εἰς τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Περὶ τούτων αἱ μαρτυρίαι εἶναι ἐλλιπεῖς, πάντως ὅμως ἀπαντῶνται ἐν αὐταῖς ἀνάλογοι ἀρχαὶ πρὸς τὰς ἐν Ἀθήναις ἀπαντωμένας. Οὕτως *ἀγορανόμοι* ἀπηντῶντο ἐπίσης ἐν Ἄργει, Μεγάροις, Κύπρῳ, Κῷ, Κρήτῃ, Τήνῳ, Θάσῳ κλπ., *ἀστυνόμοι* δὲ ἀπηντῶντο καὶ ἐν Ῥόδῳ, Σινώπῃ, Κνίδῳ, Συρακούσαις (γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *πολιανόμοι*), Κυζίκῳ κλπ., *σιτοφύλακες* δὲ ἐν Δήλῳ, Ἐφέσῳ, Καρύστῳ (ἐνταῦθα ἐκαλοῦντο *σιτῶναι*) κλπ., *γυναικονόμοι* δὲ ἐν Ἀνδανείᾳ, Περγάμῳ κλπ. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεσμὸς τῶν ἐφόρων τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ἀπαντᾶται ἐν Ἐπιδαύρῳ, Οἰτύλῳ. Ἀλλαχοῦ δὲ ἀπαντῶνται καὶ ἴδιαι ἀστυνομικαὶ ἀρχαί, ὡς ἐν Χίῳ καὶ Ἡρακλείᾳ οἱ *ὁροφύλακες* ἢ *ὁρισταί*, ἔργον τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἐπίβλεψις ἐπὶ τῶν ὁρίων, ἐν Θήβαις δὲ ὑπῆρχεν ὁ *τελέαρχος*, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς καθαριότητος τῶν ὁδῶν.

IV) Ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς ὑπετάγη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, αἱ διάφοροι ἑλληνικαὶ πόλεις διετήρησαν τὰ πολιτεύματα αὐτῶν καὶ τοὺς ἰδίους ἄρχοντας καὶ συνεπῶς τὰς ἰδίας ἀστυνομικὰς ἀρχάς, καθόσον εἶχον ὑπαχθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συμμάχων πόλεων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν διὰ διατάγματος τοῦ Καρακάλλα (ἤτοι ἀπὸ τοῦ 3ου αἰῶνος), δι' οὗ ἀπενεμήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντα ἐλεύθερον πολίτην, ἤρξατο ποιά τις ἀφομοίωσις τῶν ἑλληνίδων πόλεων πρὸς τὴν Ῥώμην, ἥτις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σὺν τῷ χρόνῳ κατάλυσιν τῶν ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ σὺν αὐτοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων, οἵτινες ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων τοιούτων, ἂν καὶ ὑπάρχουσιν ἀρκεταὶ μαρτυρίαι, καθ' ἃς οἱ ἀστυνομικοὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν καὶ πέραν τοῦ 3ου αἰῶνος μ. Χ.

Βυζαντιακὴ ἐποχή. Κατ' αὐτὴν καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καθιεροῦται, πρώτου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δώσαντος τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν, νέον σύστημα Διοικήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπαντῶνται οἱ ἑξῆς ἀστυνομικοὶ ἄρχοντες: α) ὁ *ἔπαρχος τῆς πόλεως* (ὁ θεσμὸς τοῦ ὁποίου χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 16 π. Χ. ἔτους, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα præfectus urbi), ὅστις ἤσκει τὴν ἀνωτάτην ἀστυνομίαν τῆς πρωτευούσης ὡς καὶ τὴν ἀγορανομίαν. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ διετέλουν: β) ὁ *ἔπαρχος τοῦ σίτου* (præfectus annonae), ὅστις ὡς ἔργον εἶχε τὸ νὰ φροντίζῃ εἰς τὴν ἀκριβῆ διανομὴν τοῦ σίτου· ἡ ὑπηρεσία τούτου διωργανώθη συστηματικώτερον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου· γ) ὁ *πραίτωρ τοῦ δήμου* (νυκτέπαρχος) ὅστις ἐν Ῥώμῃ ἦτο γνωστὸς ὡς præfectus vigilum, ἔργον τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀστυνομία τοῦ πυρός, ἐπὶ πλέον δὲ εἶχε καθῆκον, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ηὐρύνθη ἡ δικαιοδοσία και μετεβλήθη ὁ τίτλος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (535), νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς εὐταξίας ἐν τῇ πόλει, νὰ καταδιώκῃ τοὺς κλέπτας καὶ τοὺς ἐγκληματίας, μετὰ ταῦτα δὲ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐπὶ τῶν ἠθῶν φροντὶς καὶ ἡ καταστολὴ τῆς πορνοβοσκίας· δ) ὁ *κόμης τῶν ὑδάτων*, ἤτοι ὁ curator aquarum (ἐπιμελητὴς τῶν ὑδάτων) τῆς Ῥώμης, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ὑδραγωγείων ἔργον του διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς· ε) οἱ *ἐπιμεληταὶ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν καὶ τῆς κοίτης τοῦ Τιβέρεως*, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ φροντὶς τοῦ νὰ λαμβάνωσι τὰ κατάλληλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῶν ὑπονόμων· στ) ὁ *κοιαίστωρ*, ἡ ἐξουσία τοῦ ὁποίου συνίστατο εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ τὴν κίνησιν τῶν ξένων, ἐλέγχων τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας των καὶ προστατεύων αὐτοὺς ἀπὸ ἐκμεταλλεύσεων· ζ) οἱ *agentes in rebus* ἀπετέλουν ὅλως ἰδιόρρυθμον ἀρχήν, μυστικήν τινα ἀστυνομίαν, ἥτις ἦτο γνωστὴ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ, ἀντικαταστήσασα ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοὺς frumentarii (τὴν ἀρχὴν τουτέστιν ἐκείνην ἥτις ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος), οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, δι' οὗ ἐνεφανίζοντο, παρουσιάζοντο ὡς ἐπιμεληταὶ ἐπὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν σιτηρῶν, ἀποκρύπτοντες τὴν μυστικὴν ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ αὐτῶν ἰδιότητα, ἥτις συνίστατο εἰς τὴν παρακολούθησιν καὶ σύλληψιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων. Οἱ frumentarii, μετονομασθέντες εἰς agentes in rebus, διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀσκοῦντες τὸ αὐτὸ ἔργον, ὑπὸ τὸν τύπον πολλάκις τῆς μεταφορᾶς ἐντολῶν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς ἐπαρχίας, συλλέγοντες ἐκεῖ τὰς ἀναγκαίας δι' αὐτὸν εἰδήσεις, διατελοῦντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ *μαγίστρου τῶν ὀφφικίων*· η) οἱ *ἐπιμεληταὶ τῆς πόλεως* (curatores)· θ) ὁ *εἰρηνάρχης*, περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ὁποίου, ἂν καὶ οὐδὲν σχεδὸν εἶναι γνωστόν, φαίνεται ὅτι εἶχεν ὡς ἀποστολὴν νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν εἰρήνην καὶ δημοσίαν τάξιν.

Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἀστυνομία ἠσκεῖτο ὑπὸ τῶν διοικητῶν αὐτῶν, περιβεβλημένων δι' ἀστυνομικῶν καθηκόντων γενικῆς καὶ τοπικῆς δικαιοδοσίας. Εἰς εἰδικὰς δὲ Νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (24 30,102 καὶ 103) ἀπαντῶνται διατάξεις καθορίζουσαι τὰ ἀστυνομικὰ καθήκοντα τῶν ἀρχόντων διαφόρων ἐπαρχιῶν· εἰς αὐτοὺς εἶχε μάλιστα ἀνατεθῆ τὸ καθῆκον τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ὁπλοφορίας, σὺν τῇ ἐξουσίᾳ ὅπως καταδιώκωσι τοὺς ἀνδροφονεῖς, τὴν λῃστείαν, τὴν μοιχείαν, προλαμβάνωσι τὰς στάσεις, φροντίζωσι διὰ τὴν τάξιν καὶ εὐνομίαν, τὴν αὐτάρκειαν τῶν πόλεων, ἐπιμελῶνται τῶν ὁδῶν, ὑδάτων, ὀχετῶν κλπ., ὡς καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων.

Ἡ ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου γενομένη διοικητικὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μεταρρύθμισις, ἡ διαίρεσις τουτέστι τῆς αὐτοκρατορίας εἰς «θέματα» ἐπέφερεν ἀνάλογον μεταβολὴν καὶ εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων. Καὶ ἐν πρώτοις κατὰ συμπερασμόν, ἐλλειπουσῶν θετικῶν μαρτυριῶν, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ διοικοῦντες τὰ θέματα στρατηγοὶ ἢ πραίτορες ἢ πρωτοπραίτορες (ὡς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου), ὡς συγκεντροῦντες πᾶσαν τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα, εἶχον καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς γενικῆς ἀστυνομίας ἐντὸς τῶν θεμάτων, ἤτοι ἐφρόντιζον νὰ προλαμβάνωσι τὰς ἀθεμίτους καὶ βιαίας εἰσπράξεις, ἀνακαλύπτωσι τὰς λῃστείας καὶ τὰ λοιπὰ ἀδικήματα, μεριμνῶσι περὶ τῆς εἰρήνης κλπ. Τοὺς ἀσκοῦντας ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν τῶν «θεμάτων» ἀρχόντων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους. Εἰς τοὺς πολιτικοὺς ὑπαλλήλους συγκαταλέγονται: α) οἱ *κουράτορες*, περὶ ὧν οὐδὲν εἶναι σχεδὸν γνωστόν· πιθανῶς ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν ἤσκει μόνον ὁ *μέγας κουράτωρ τῶν ὀξέων*· β) οἱ *ἐπισκεπτῖται*, οἵτινες εἶχον ἀνάλογα καθήκοντα πρὸς τοὺς curiosi, οἵτινες σύγχρονοι ὄντες πρὸς τοὺς agentes in rebus ἐξετέλουν τὸ αὐτὸ ἔργον τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας. Οἱ ἐπισκεπτῖται ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ *λογοθέτου τοῦ δρόμου*, φροντίζοντες διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀστυνομίας τῆς γενικῆς ἀσφαλείας· γ) τὸ *σιτωνικόν*, ἴδιον γραφεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν σιτηρῶν τοῦ Κράτους καὶ ἐνήργει τὴν ἀγορὰν αὐτῶν. Ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων, οἵτινες εἶχον ὡς ἔργον καθήκοντα γενικῆς ἀσφαλείας μνημονευτέοι: α) οἱ *κλεισουριάρχαι* ἢ κλεισουροφύλακες (καλούμενοι οὕτω ἐκ τῆς ὀχυρᾶς θέσεως—κλεισούρας—ἧς διωρίζοντο διοικηταὶ) μὲ καθήκοντα γενικῆς ἀστυνομίας· β) *κριτὴς τοῦ φοσσάτου* ὅστις ὡς ἔργον εἶχε τὸ νὰ ἐξετάζῃ καὶ κρίνῃ τὰ πλημμελήματα καὶ ἐγκλήματα τῶν στρατιωτῶν, προσομοιάζον πρὸ τὸ τοῦ στρατονόμου ἀξιωματικοῦ τῆς χωροφυλακῆς· γ) *οἱ δικασταὶ τῶν λεγεώνων*, οἵτινες προσομοιάζουσι, ὡς πρὸς τὸ ἔργον των, πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν στρατονόμους καὶ δ) *οἱ διοικηταὶ τῶν νουμέρων*. Τῆς ἀσφαλείας ἐξ ἄλλου τοῦ Αὐτοκράτορος ἦσαν: α) ὁ *δρουγγάριος τῆς βίγλης*, 6) *οἱ διοικηταὶ τῶν ἐξκουβίτων*, γ) *οἱ μεγάλοι ἑταιρειάρχαι*, δ) *οἱ ἱκανᾶτοι*, ε) *οἱ σκριβῶνες*.

Κατὰ τὴν Βυζαντιακὴν περίοδον τὰ πολιτεύματα τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων δὲν εἶχον καταργηθῆ τελείως, μᾶλλον δ' αὗται ἐξηκολούθουν διατηροῦσαι ὡρισμένα προνόμια τὰ ὁποῖα ἐτηρήθησαν σεβαστὰ μετὰ μικρᾶς διακοπῆς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας, ἐξηκολούθησαν δὲ ἰσχύοντα μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας, σεβαστὰ παραμείναντα καὶ ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ. Οὕτως αἱ Ἀθῆναι διετήρησαν καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας προνομιοῦχον θέσιν, ἐξακολουθήσαντος νὰ ἰσχύῃ ἐν αὐταῖς, ἂν καί πως παραμορφωμένου, τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος· ἡ κατάκτησις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐπέφερεν ἀληθῶς τὴν πτῶσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἤρχισε καὶ πάλιν ν' ἀνακτᾷ τὰ παλαιὰ αὐτῆς δικαιώματα τῆς αὐτοδιοικήσεως ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν.

[Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀστυνομίας κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους βλ. κατωτ. σελ. 950 γ (*Διοικητικὴ ἀστυνομία*) καὶ σελ. 951 α (*Νεωτέρα Ἑλλην. Ἀστυνομία*)].

Ἀστυνομικὴ ἁρμοδιότης καὶ δικαιοδοσία.—Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνασκόπησις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀστυνομίας παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καταδεικνύει ἐναργέστατα, ὅτι πανταχοῦ ἔνθα ὑπῆρξεν ὠργανωμένη κοινωνία ἡ ὕπαρξις ἀστυνομίας ὑπῆρξεν ἀνάγκη ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένη, ὅσον δὲ ἡ ἀρχαιοτέρα κοινωνία ἐνεφανίζετο ὁλονὲν σταθεροποιουμένη ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς συγχρόνου Πολιτείας. ἐκεῖ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ἀστυνομικῆς ἐξουσίας ὠργανοῦτο ἐπὶ σταθερωτέρων νομικῶν βάσεων καὶ ἀνεπτύσσετο εἰς τρόπον, ὥστε ν' ἀποβῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπαραίτητος παράγων πάσης εὐνομουμένης Πολιτείας. Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης παρατηρήσεως πιστοποιεῖται ἐξ ἄλλου ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ τῆς ἀστυνομίας, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἄρθρου. Τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ σπουδαιότης αὐτῆς, ὥστε οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀντικατασταθῇ ὁ θεσμὸς τῆς ἀστυνομίας, ὡς τοιοῦτος, ἔστω καὶ ὑπὸ τῆς ἔτι μᾶλλον ἐπακριβοῦς καὶ λεπτομεροῦς ἐννόμου τάξεως. Τούτου συνέπειαν ἀποτελεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν πάσῃ Πολιτείᾳ παρέχεται εἰς τὴν ἀστυνομίαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδῃ *ἀστυνομικὰς διατάξεις*, αἵτινες ἐν δεδομένῃ περιπτώσει διευκολύνουσι τὸ ἔργον αὐτῆς. Ἡ δικαίωσις, ἐξ ἄλλου, αὐτῆς εὕρηται ἐν τῇ ἀποστολῇ της, ὅπως μεριμνᾷ περὶ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τῆς προλήψεως παντὸς κινδύνου. Ἐν τούτῳ δ' ἔγκειται καὶ ἡ ἀνάγκη, ὅπως αὕτη κέκτηται ποιάν τινα ἐλευθερίαν δράσεως, ἐντὸς πάντοτε τῶν ὑπὸ τῶν νόμων τεθέντων ὁρίων, καθ' ὅσον, ἄλλωστε, ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τοῦ νομοθέτου ὅπως προβλέψῃ πᾶσαν μικρολεπτομέρειαν, τὸ ἔργον τῆς ἀστυνομίας θ' ἀπέβαινεν ἄνευ οὐσιαστικῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος καὶ ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία οὐδένα σκοπὸν θὰ ἐπλήρου πλέον. Λεπτομερὴς λόγος περὶ τῶν ἐν λόγῳ νομίμων ὁρίων δὲν δύναται νὰ γίνῃ, καθόσον τοῦτο ἤρτηται ἐκ τῆς σχετικῆς ἑκάστου Κράτους νομοθεσίας. Γενικῶς ὅμως δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία δὲν δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν προκαλεῖ δημόσιον κίνδυνον. Συνεπῶς «συζυγικαὶ» ἢ «οἰκογενειακαὶ σκηναὶ» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσουν ἐπέμβασιν τῆς ἀστυνομίας, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν λαμβάνει χώραν ἀξιόποινος πρᾶξις, δὲν δικαιοῦται δ' ἐπίσης ἡ ἀστυνομία ν' ἀναμιγνύεται εἰς ἰδιωτικὰς διαφοράς. Ἐξ ἄλλου δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὴν ν' ἀναλαμβάνῃ αὐτοπροαιρέτως τὴν προστασίαν προσώπου τινὸς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἐκθέσῃ ἑαυτὸ εἰς κίνδυνον, λ.χ. νὰ ἐκδόσῃ διαταγὴν ἀπογορεύουσαν εἰς τὸν ἀεροπόρον Χ. νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἀπὸ Εὐρώπης εἰς Ν. Ὑόρκην ταξίδιον λόγῳ τοῦ ὑφισταται μεγαλυτέρα πιθανότης ἀποτυχίας ἢ ἐπιτυχίας. Ἄλλως ὅμως ἔχει προκειμένης περιπτώσεως καθ' ἣν τὸ παρακεκινδυνευμένον παράδειγμά τινος δύναται νὰ εὕρῃ μιμητάς, ὡς λ. χ. τὸ κολυμβᾶν ἐν θαλάσσῃ ἢ ποταμῷ ἐκεῖθεν τῆς ὁρισθείσης ἀκινδύνου ἀκτῖνος, ὁπότε δικαιοῦται νὰ ἐπέμβῃ ἡ ἀστυνομία, ὡς ἐκ τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον κέκτηται νὰ προλαμβάνῃ πάντα δημόσιον κίνδυνον. Ἐν τῷ ἔργῳ της ἡ ἀστυνομία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ποιῆσηται χρῆσιν μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ὑπερέβαλλον τὴν ἀνάγκην· οὕτω, δὲν δύναται ἡ ἀστυνομία νὰ διατάξῃ τὸν θηριοδαμαστὴν ἱπποδρομίου τινός, ὅστις κατὰ τὰς παραστάσεις ἐκθέτει ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον, νὰ διακόψῃ τὰς παραστάσεις, νὰ στερήσῃ οὕτω πως αὐτὸν παντὸς πόρου ζωῆς· δικαιοῦται ὅμως νὰ ὑποχρεώσῃ αὐτὸν ὅπως λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα μέτρα ἀσφαλείας.

Ἀστυνομικαὶ διαταγαὶ καὶ διατάξεις.—Διὰ τὴν ἀστυνομίαν ἡ ἐξουσία τοῦ *διατάσσειν* (Befehlsgewalt) ἐν τῇ συγχρόνῳ Πολιτείᾳ τοῦ Δικαίου πρέπει νὰ εἶναι *ἔννομος διατακτικὴ ἐξουσία* (Rechtsbefehlsgewalt), τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ἀστυνομία ἄνευ ἐξουσιοδοτήσεως ὑπὸ τοῦ νόμου δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλῃ νέα καθήκοντα καὶ νέας ὑποχρεώσεις. Ἡ ἐξουσία τοῦ διατάσσειν τῆς ἀστυνομίας ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐκδιδομένων ἀστυνομικῶν διαταγῶν καὶ τῶν γενικῶν ἢ μὴ ἀστυνομικῶν διατάξεων. Αἱ ἀστυνομικαὶ διατάξεις εἶναι κανόνες δικαίου, αἱ δὲ ἀστυνομικαὶ διαταγαὶ διοικητικαὶ πράξεις. Ἡ μεταξὺ ὅμως ἀστυνομικῆς διαταγῆς καὶ (γενικῆς ἢ μὴ) ἀστυνομικῆς διατάξεως διάκρισις δὲν εἶναι ἔργον εὐχερές. *Ἀστυνομικὴ διάταξις* εἶναι ἡ γενικοῦ περιεχομένου καὶ ἀφῃρημένη ἐπιταγὴ τῆς ἀστυνομίας, ἥτις ρυθμίζει τι γενικῶς. Οὕτω λ. χ. *δὲν* εἶναι ἀστυνομικὴ διάταξις ἡ ἀστυνομικὴ ἐκείνη ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ὑποχρεοῦνται οἱ κάτοικοι πάσης οἰκίας ν' ἀποκαθάρωσι τὸ πρὸ τῶν οἰκιῶν των μέρος τοῦ πεζοδρομίου, τῆς «κατὰ τὴν χθεσινὴν νύκτα» πεσούσης χιόνος, ἀλλ' *ἀστυνομικὴ διαταγή*· ὥστε ἀστυνομικὴ διαταγὴ εἶναι εἰδικὴ τις ἐπιταγὴ τῆς ἀστυνομίας, διὰ τῆς ὁποίας ρυθμίζεται συγκεκριμένον τι γεγονός. Τὴν ἐπιταγὴν τῆς ἀστυνομίας διακρίνομεν εἰς *γενικήν*, ὁσάκις ἀφορᾷ πλῆθος ἀνθρώπων, εἰς *ἀτομικὴν* δὲ ὁσάκις ἀποβλέπει ὡρισμένον πρόσωπον ἢ ἀτομικῶς ὡρισμένα πρόσωπα. Προκειμένης δὲ γενικῆς ἐπιταγῆς τῆς ἀστυνομίας, τότε ὁ λόγος περὶ γενικῆς ἀστυνομικῆς διαταγῆς· προκειμένης δὲ ἀτομικῆς ἐπιταγῆς ἔχομεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὴν (μὴ γενικήν) ἁπλῆν ἀστυνομικὴν διαταγήν.

Τόσον ὅμως ἡ ἀστυνομικὴ διάταξις ὅσον καὶ ἡ ἀστυνομικὴ διαταγὴ διὰ νὰ εἶναι ἔγκυροι πρέπει νὰ πληρῶσιν ὡρισμένους τύπους. Ἡ ἀστυνομικὴ διάταξις δέον νὰ μὴ ἀντιβαίνῃ εἰς τοὺς κειμένους νόμους καὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ νόμου, νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ ἁρμοδίας ἀρχῆς καὶ νὰ δημοσιευθῇ—ἐν τῇ εὐρείᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ: τοιχοκολληθῇ κλπ.—, ὑπόκειται δὲ εἰς ἔλεγχον διοικητικὸν καὶ δικαστικόν. Ὁ διοικητικὸς ἔλεγχος συνίσταται ἐν τῷ ὅτι ἡ προϊσταμένη διοικητικὴ ἀρχὴ—δηλ. ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν—δικαιοῦται ν' ἀκυρώσῃ δι' ἁπλῆς πράξεως την ἐν λόγῳ ἀστυνομικὴν διάταξιν, εἴτε ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸν νόμον εἴτε καὶ ὡς ἄσκοπον. Ὁ δικαστικὸς ἔλεγχος ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι τὰ δικαστήρια δικαιοῦνται καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ ἐλέγξωσι οὐχὶ βεβαίως τὴν σκοπιμότητα ἀλλὰ τὴν νομιμότητα καὶ συνταγματικότητα τῆς τοιαύτης ἀστυνομικῆς διατάξεως, ἔχοντα ἐπὶ πλέον τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγξωσιν ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐγένετο ἡ «δημοσίευσις»

Digitized by Google

αὐτῆς, ὡς καὶ ἐὰν—ἐφ' ὅσον τοιοῦτόν τι ἀπαιτεῖται—εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς ἐν λόγῳ ἀστυνομικῆς διατάξεως συνέπραξαν καὶ τὰ εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου δικαιούμενα νὰ συντρέξωσιν ὄργανα. Κατὰ τὸν ἡμέτερον Π. Ν. ἡ παράβασις ἀστυνομικῆς τινος διατάξεως χαρακτηρίζεται (ἄρθρ. 697) ὡς πταῖσμα καὶ τιμωρεῖται μὲ κράτησιν τὸ πολὺ 14 ἡμερῶν ἢ διὰ προστίμου τὸ πολὺ 50 δραχμῶν.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἀστυνομικὴν διαταγὴν παρατηρητέον ὅτι αὕτη δέον νὰ περιέλθῃ εἰς γνῶσιν τοῦ ἀφορῶντος αὐτήν, καθόσον ἄλλως, ἤτοι πρὸ τῆς «κοινοποιήσεως» εἰς τὸν ὃν αὕτη ἀφορᾷ, οὐδὲν δικαίωμα τίκτεται, οὐδ' ὑποχρέωσίς τις γεννᾶται. Ἡ ἀστυνομ. διαταγὴ δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα ἐντολῆς ἢ ἀπαγορεύσεως, ἀδείας ἢ ἀρνήσεως· δέον νὰ εἶναι ἔγγραφος, δυνατὸν ὅμως νὰ εἶναι καὶ προφορική. Διὰ τὸ ἔγκυρον αὐτῆς πρέπει νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς, νὰ ἔχῃ συγκεκριμένον περιεχόμενον, νὰ μὴ εἶναι δηλαδὴ ἀόριστος· κατὰ συνέπειαν εἶναι ἄκυρος ἀστυνομικὴ διαταγὴ ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς οἰνοπώλας νὰ πωλῶσιν οἶνον εἰς τοὺς πτωχούς. Ἐπὶ πλέον δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀδύνατος, ἤτοι δέον νὰ μὴ προβάλῃ ἀδυνάτους ἀξιώσεις, ἀσχέτως ἂν τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῆς εἶναι τοιοῦτον ἀπὸ πραγματικῆς, νομικῆς ἢ ἠθικῆς ἀπόψεως.

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συμπεραίνομεν, ὅτι τόσον ἡ ἀστυνομικὴ διάταξις ὅσον καὶ ἡ ἀστυνομικὴ διαταγὴ πρέπει νὰ στηρίζωνται ἐπὶ ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ νόμου, ἐξ ἄλλου δὲ τόσον ἡ μὲν ὅσον καὶ ἡ δὲ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀόριστοι, οὐδὲ ν' ἀξιῶσί τι τὸ ἀδύνατον. Ἐπὶ πλέον, τόσον ἡ ἀστυνομικὴ διάταξις ὅσον καὶ ἡ ἀστυνομικὴ διαταγὴ παραμένουσιν ἐν ἰσχύϊ ἐφόσον δὲν ἀκυροῦνται, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἀστυνομικῆς διατάξεως πρέπει νὰ πληροῦται καὶ ὁ ἐξωτερικὸς αὐτῆς τύπος, ὁ τῆς δημοσιότητος.

Μετὰ τῆς ἀστυνομικῆς διατάξεως καὶ τῆς ἀστυνομικῆς διαταγῆς συνδέεται τὸ ζήτημα τῆς *«ἀστυνομικῆς ἀδείας»* καὶ τῆς *«ἀστυνομικῆς ἀνοχῆς»*. Τόσον ἡ ἀστυνομικὴ ἄδεια ὅσον καὶ ἡ ἀστυνομικὴ ἀνοχὴ ἀποτελοῦν μέσον ἀσκήσεως ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως. Μεταξὺ αὐτῶν ὅμως ὑφίσταται οὐσιώδης διαφορά. Πρὸς πλήρη κατανόησιν τοῦ ὅρου τῆς ἀστυνομικῆς ἀνοχῆς δέον νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν του, ὅτι παρὰ τὰς νομικῶς ἐπιτετραμμένας ἢ ὄχι πράξεις τῶν πολιτῶν, ὑφίστανται καὶ ἕτεραι, περὶ ὧν οὐδεμία ὑπὸ τοῦ νόμου ἐλήφθη φροντίς, αἵτινες ὅμως εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενον ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι ἀμφισβητεῖται ἂν δέον νὰ ἐπιτρέπωνται παρὰ τῆς ἀστυνομίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνυποληψίας πρὸς πρόσωπά τινα νὰ μετέρχωνται τὰς ἐν λόγῳ πράξεις καὶ τῆς τούτου ἕνεκα δυνατότητος διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῶν ἐν προκειμένῳ χρησιμοποιουμένων μέσων, ἅτινα παρέχουν φόβους περὶ διαταράξεως πάλιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀστυνομία δικαιοῦται εἴτε: 1) νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα σιωπηρῶς νὰ μετέρχωνται τοιαύτας πράξεις, ἐπεμβαίνουσα τὴν στιγμήν, καθ' ἣν θὰ προσεβάλλετο ἐκ τούτων ἡ δημοσία τάξις, ὁπότε ὁ λόγος περὶ ἀστυνομικῆς ἀνοχῆς, εἴτε 2) ν' ἀπαγορεύσῃ γενικῶς τοιαύτας πράξεις, εἴτε εἰδικῶς τὴν ἐνέργειαν τοιούτων πράξεων εἰς ὡρισμένους ἀνθρώπους, ἐπιφυλάσσουσα ἑαυτῇ τὸ δικαίωμα τῆς παροχῆς ἀδειῶν, αἵτινες ἀναιροῦσι δι' ὡρισμένον πρόσωπον τὴν ἐν λόγῳ ἀπαγόρευσιν, ὁπότε ὁ λόγος περὶ ἀστυνομικῆς ἀδείας. Τῆς ἀστυνομικῆς ἀνοχῆς προτιμητέα ἡ ἀστυνομικὴ ἄδεια, τόσον διὰ τὴν ἀστυνομικὴν ἀρχὴν ὅσον καὶ διὰ τοὺς πολίτας. Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ ἀστυνομικῆς ἀδείας εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστοὶ οἱ ὅροι ὑφ' οὓς ἐπιτρέπεται ἡ παραχώρησις ταύτης, ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις τῆς ἀνακλήσεως αὐτῆς. Ἡ παραχώρησις ἀστυνομικῆς ἀδείας δύναται νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς πληρώσεως ὡρισμένων πράξεων, δι' ὧν ἀποφεύγεται ἡ «ἀντιαστυνομικὴ» ἐνέργεια τοῦ ὅ οὗτος θέλει νὰ ἐπιχειρήσῃ, εἴτε τέλος νὰ ἐξαρτηθῇ ἐξ ὡρισμένων ὅρων, ἡ μὴ ἐκπλήρωσις τῶν ὁποίων καθιστᾷ ἀνίσχυρον τὴν χορηγηθεῖσαν ἄδειαν καὶ δύναται αὕτη νὰ ἀνακληθῇ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι πᾶσα ἀπηγορευμένη πρᾶξις ἐνεργηθεῖσα ἄνευ ἀστυνομικῆς ἀδείας δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον τὴν ποινὴν τοῦ παραβάτου. Ἐὰν τὸ ἐπιχειρηθὲν ἔλαβε χώραν ἐπὶ τῇ βάσει παραχωρηθείσης ἀδείας ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ἐνεργείας πράξεων αἵτινες ἀποκλείουν τὸν ἀντιαστυνομικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, πλὴν ὅμως αὗται δὲν ἔλαβον χώραν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ πρᾶξις παραμένει ἀτιμώρητος ὡς παραχωρηθείσης τῆς σχετικῆς ἀδείας. Ἂν δὲ ἡ ἀστυνομικὴ ἄδεια παρεχωρήθη ἐξαρτηθεῖσα ἐξ ὡρισμένων ὅρων, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει χρῆσις τῆς ἀδείας ἄνευ ταυτοχρόνου ἐκπληρώσεως τῶν ὑφ' οὓς αὕτη παρεχωρήθη ὅρων εἶναι κολάσιμος, ὡς μὴ ὑφισταμένης οὐσιαστικῶς οὐδεμιᾶς ἀδείας καὶ ὁ ἐνεργῶν πράττει τι στερούμενος τοιαύτης. Οὕτως, ἡ παραχώρησις ἀδείας ἀνοικοδομήσεως ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἄποψις τῆς οἰκίας θὰ εἶναι πολυτελὴς δὲν δημιουργεῖ εὐθύνην διὰ τὴν γενομένην ἀνοικοδόμησιν, καθόσον ἡ σχετικὴ ἄδεια ὑφίσταται. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ προκειμένου περὶ παραχωρήσεως ἀδείας ἀνοικοδομήσεως μετὰ τὴν ἐπικειμένην χάραξιν τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ τοῦ Δήμου (ἢ χωρὶς νὰ ὑπερβῇ τὰ πρὸς τὴν ὁδὸν χαραχθέντα σύνορα), ἐὰν ὁ λαβὼν τὴν σχετικὴν ἄδειαν ἀνοικοδομήσῃ προηγουμένως, ἢ καταπατήσῃ τὴν ὁδόν. Ἀστυνομική τις ἄδεια θεωρεῖται ὡς ἐκδοθεῖσα παρὰ τὸν νόμον καὶ ὑποκειμένη εἰς ἀνάκλησιν: α') ἐὰν ἐξεδόθη ὑπὸ ἀναρμοδίου καθ' ὕλην ἢ κατὰ τόπον ἀρχῆς, β') ἐὰν ἐμεσολάβησε πλάνη παρὰ τῇ ἀρχῇ τῇ ἐκδοσάσῃ τὴν τοιαύτην ἄδειαν. Οὕτως ἐκδοθεῖσα ἄδεια οἰκοδομῆς, δι' ἧς καταπατεῖται ἡ δημοσία ὁδὸς ἕνεκα σφάλματος ὑπολογισμοῦ τοῦ ἁρμοδίου ὑπαλλήλου, δύναται ν' ἀνακληθῇ, καὶ ν' ἀπαγορευθῇ ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς· γ') ἐπίσης ἀστυνομικὴ ἄδεια ἀνακαλεῖται ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὸν νόμον, ἐπὶ ψευδεῖ παραστάσει ἀναληθῶν γεγονότων, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐξεδόθη ἡ ἐν λόγῳ ἀστυνομικὴ ἄδεια.

Τὴν *σχέσιν μεταξὺ ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ ἀστυνομίας* διέπουσι δύο θεμελιώδεις ἀρχαί: 1) ὅτι ἡ ἀστυνομία δύναται νὰ περιορίσῃ ἰδιωτικὰ δικαιώματα καὶ εἰδικώτερον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, καθόσον ταῦτα πρέπει νὰ συμβαδίζουν πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῆς πολιτειακῆς κοινωνίας. Οἱ τοιοῦτοι περιορισμοὶ πηγάζουν ἐκ νόμων, εἶναι ἀποτέλεσμα ἐξουσιοδοτήσεως τῶν νόμων, ἀνταποκρίνονται δὲ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῶν ἰδιωτικῶν δικαίων· 2) ὅτι «jus publicum pactis privatorum mutari nequit». Οὕτω πᾶς ἰδιοκτήτης ὑποχρεοῦται νὰ διατηρῇ τὴν κατοικίαν του συμφώνως πρὸς τοὺς ἀστυνομικοὺς κανονισμούς. Ἡ ἀστυνομία, ἐξ ἄλλου, δικαιοῦται ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἐνοικίασιν ἀνθυγιεινῶν οἰκιῶν, ὡς καὶ τὴν ὕδρευσιν πολλῶν ἐκ τῆς αὐτῆς κρήνης ἢ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἐπίσης νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὴν κατοικίαν τινός, μὴ ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτὸν νὰ κατοικῇ ἀλληλοδιαδόχως εἰς διαφόρους, ἔστω καὶ ἂν αὗται εἶναι ἰδιοκτησία του (*: ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις*). Πάντως, ἡ τοιαύτη ἐλευθεριότης τῆς ἀστυνομίας δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ὡς εὑρίσκουσα πρῶτον φραγμοὺς ἐν αὐτῷ τῷ Συντάγματι, αἱ περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων διατάξεις τοῦ ὁποίου προστατεύουσι τὸ ἄτομον ὡς πολίτην καὶ ἰδιοκτήτην κλπ.

Εἴδη ἀστυνομιῶν.— Τὴν ἀστυνομίαν διακρίνομεν εἰς *τοπικὴν ἀστυνομίαν* καὶ εἰς *ἀστυνομίαν τῆς χώρας* (Ortspolizei, Landespolizei). Ἡ μεταξὺ τούτων διαφορὰ εἶναι ἀφ' ἑνὸς οὐσιαστική, ἀφ' ἑτέρου δὲ τυπική. Ἡ ἀπὸ ἀπόψεως ὕλης (οὐσιαστικὴ) διαφορὰ φέρει εἰς τὴν ἑξῆς διάκρισιν: τοπικὴ ἀστυνομία εἶναι ἐκείνη τῆς ὁποίας ἡ ἁρμοδιότης ἐκτείνεται ἐπὶ εἰδικῶς τοπικῶν ζητημάτων (ἐντὸς τοῦ δήμου, τῆς ἐπαρχίας κλπ.), ἀστυνομία τῆς χώρας δὲ ἐκείνη τῆς ὁποίας ἡ ἁρμοδιότης δὲν γνωρίζει τοπικὰ ὅρια (: δήμου κλπ.), ἀλλ' ἐκτείνεται ἐφ' ὅλης τῆς χώρας. Ἡ τυπικὴ διαφορὰ καθιεροῖ τὴν διάκρισιν ὡς ἑξῆς: τοπικὴ ἀστυνομία εἶναι ἡ ὑπὸ τοπικῶν ὀργάνων (: δήμου, ἐπαρχίας κλπ.) ἀσκουμένη ἀστυνομικὴ ἐξουσία, ἀστυνομία τῆς χώρας δὲ ἐκείνη ἥτις ἀσκεῖται ὑπὸ κρατικῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων. Ἡ τοιαύτη τυπικὴ διάκρισις δὲν προϋποθέτει πάντοτε καὶ τὴν καθ' ὕλην διάκρισιν τῆς ἀστυνομίας.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα διάκρισις τῆς ἀστυνομίας εἶναι ἀπαραίτητος: 1) Εἰς *ἀστυνομίαν τῆς ἀσφαλείας*, ἥτις εἶναι ἡ ἀστυνομικὴ ἐκείνη ἐνέργεια ἥτις δὲν δρᾷ πρὸς τὸ συμφέρον ἁπλῶς τμήματός τινος τῆς διοικήσεως, ἀλλὰ σκοπεῖ τὴν προστασίαν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἐννόμου τάξεως ἀπὸ παντὸς κινδύνου. 2) Εἰς *διοικητικὴν ἀστυνομίαν*. Ἡ τοιαύτη διάκρισις προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς διαιρέσεως τῆς καθόλου Διοικήσεως εἰς πλείστους κλάδους, οὕτινος ἑπομένη ἡ θεωρία καὶ πρᾶξις ἐζήτησε νὰ διακρίνῃ τὴν ἀστυνομίαν εἰς ἀναλόγους, ἰσαρίθμους κλάδους· πᾶς κλάδος τῆς Διοικήσεως ἔχει καὶ τὴν *«ἀστυνομικήν του ἀπόχρωσιν»*. Τὸ σύνολον δὲ τῶν τοιούτων ἀστυνομικῶν ἐνεργειῶν ἀποκαλοῦμεν διοικητικὴν ἀστυνομίαν, διακρινομένην εἰδικώτερον εἰς *«ἐκπαιδευτικὴν ἀστυνομίαν», «ὑγειονομικὴν ἀστυνομίαν», «ἀστυνομίαν ἐπὶ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ὑδάτων», «δασικὴν ἀστυνομίαν»* κλπ.

Τῆς *ἀστυνομίας ἀσφαλείας* σκοπός, ὡς ἐλέχθη, εἶναι ἡ διατήρησις τῆς κρατούσης ἐννόμου τάξεως· συνεπῶς ἡ προστασία ἄλλων κοινωνικῶν συμφερόντων δὲν εἶναι ἀστυνομία ἀσφαλείας. Ἡ ἐκ μέρους αὐτῆς παρεχομένη ἀσφάλεια δέον ν' ἀνταποκρίνεται εἰς ἀνθρωπίνας ἐνεργείας, εἰς πράξεις ἀνθρώπων, ἀποσκοπούσας εἰς τὴν διασάλευσιν τῆς ἐννόμου τάξεως. Συνεπῶς κίνδυνοι προερχόμενοι ἐκ πράξεων ἢ παραλείψεων ζῴων, φυσικῶν φαινομένων κλπ. δὲν ἀφορῶσι τὴν ἀστυνομίαν τῆς ἀσφαλείας. Οἱ ἄνθρωποι δὲ οἵτινες ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς ἀστυνομίας δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως ὁρίζωνται ἀτομικῶς· ἀρκεῖ γενικὸς προσδιορισμὸς αὐτῶν, δι' οὗ εὐχεραίνεται καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀστυνομίας τῆς ἀσφαλείας καὶ ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι εἰς τὴν ἁρμοδιότητα αὐτῆς ὑπάγεται πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς ἀλλοδαπούς, τοὺς πτωχούς, τοὺς ἐγκληματίας, τοὺς ἀλήτας κλπ. Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀστυνομίας ἀσφαλείας δὲν εἶναι κατασταλτική, ἀλλὰ προληπτική· δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν καταστολὴν γενομένων πράξεων καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἀλλὰ νὰ ἐνεργῇ προληπτικῶς ἀποσοβοῦσα τοιοῦτον κίνδυνον. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀκριβῶς ἀποστολῇ αὐτῆς διακρίνεται τῆς *δικαστικῆς* ἢ *ἐγκληματικῆς ἀστυνομίας*, ἧς ἔργον εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἐνόχων γενομένων ἤδη ἐγκληματικῶν πράξεων. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν ἑκάστης συγκεκριμένης περιπτώσεως, ἤτοι ἂν πρᾶξίς τις ἀνήκῃ εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς ἀστυνομίας ἀσφαλείας καὶ ἀντιθέτως εἰς τὴν τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας, ἀπαιτεῖται ὁ καθορισμὸς αὐτῆς ταύτης τῆς πράξεως ὡς ἐπικειμένης ἢ γενομένης. Ἀλλ' ἡ διάκρισις μεταξὺ δικαστικῆς ἀστυνομίας καὶ ἀστυνομίας ἀσφαλείας εὕρηται καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ μέσα, ὧν ἑκάστη τούτων ποιεῖται χρῆσιν, εἰδικώτερον ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πηγῇ ἐξ ἧς ἑκάστη τούτων ἀντλεῖ ταῦτα, καθόσον τυπικῶς ἐν πολλοῖς ὁμοιάζουν καταπληκτικῶς. Τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ ἀστυνομία ἀσφαλείας ὑπηρετεῖ τὸν προορισμόν της, κατὰ κανόνα εἶναι: α) ἡ σύλληψις, β) ἡ συλλογὴ πληροφοριῶν, γ) ἡ ἀστυνομικὴ ἔρευνα οἰκιῶν (ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως), οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, ἐκτὸς περιπτώσεως πυρκαϊᾶς, πλημμύρας, κινδύνου ζωῆς ἀνθρώπου καὶ ἐπικλήσεως ἐκ τῶν ἔσωθεν βοηθείας· ἡ ἀπαγόρευσις τῆς εἰσόδου ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς «οἰκίας» δὲν ἰσχύει διὰ *«κέντρα»*, ἡ εἰς τὰ ὁποῖα εἴσοδος ἐπιτρέπεται γενικῶς εἰς πάντας, καὶ τέλος δ) ἡ κατάσχεσις (προληπτικὴ κατάσχεσις) πάσης φύσεως: ἐφημερίδων, ἀνθυγιεινῶν προϊόντων, σεσηπότων κρεάτων, ἰχθύων κλπ.

Ἀναλόγως τῶν εἰδικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἀνετέθησαν εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἀσφαλείας διακρίνομεν τὴν *«ἀστυνομίαν τῶν ἀλλοδαπῶν»*, τὴν *«ἀστυνομίαν τοῦ τύπου»*, τὴν *«ἀστυνομίαν ἐπὶ τῶν συναθροίσεων»*, ὅ,τι ἀπὸ κοινοῦ καλοῦμεν καὶ *«πολιτικὴν ἀστυνομίαν»*. (Σχετικῶς βλ. λ. διαβατήρια, τύπος, συνέρχεσθαι *δικαίωμα*.)

Τὴν σήμερον ἡ ἐν γένει δρᾶσις τῆς ἀστυνομίας διέπεται ὑπὸ νόμων, οἵτινες περιορίζουσι πᾶσαν ἐλευθεριότητα ἐκείνης. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἀρκούντως χαρακτηριστικὸν τοῦ ὅτι παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῆς *ἀστυνομικῆς Πολιτείας* καὶ ἀντ' αὐτῆς κρατεῖ νῦν ἡ *Πολιτεία Δικαίου*. Ἡ περίοδος τῆς ἀστυνομικῆς Πολιτείας ἀνήκει κυρίως εἰς τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα, τὸ χαρακτηριστικὸν δ' αὐτῆς εἶναι ἡ ἄνευ περιορισμῶν καὶ ἡ διὰ τῆς ἀστυνομικῆς βίας ἐπέμβασις τοῦ Κράτους εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου (βλ. ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἄρθρου). Τὸ τοιοῦτον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς κρατούσης ἰδέας τῆς προσωποποιήσεως τοῦ Κράτους ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἡγεμόνος καὶ τῆς ἀπολύτου αὐτοῦ ἐξουσίας. Ἀλλ' ἡ «κατάστασις» τῆς ἀστυνομικῆς Πολιτείας ἤρχισεν ὑποχωροῦσα ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁπότε διὰ τῆς φιλοσοφίας ἠξιώθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ἰδίως ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτοῦ δράσει καὶ ἐνεργείᾳ. Τέλος δὲ ἡ διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μεταρρύθμισις τῶν τοιούτων ἀρχῶν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης ἐσήμανε τὸ ὁριστικὸν τέλος τῆς ἀστυνομικῆς Πολιτείας καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἐφ' ὁλονὲν ἀσαλεύτων βάσεων τῆς Πολιτείας Δικαίου.

Τὰ τῆς ἀστυνομίας παρ' ἡμῖν διέπει τὸ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 Διάταγμα, καθ' ὃ διακρίνεται ἡ ἀστυνομία εἰς *διοικητικὴν* καὶ *δικαστικὴν ἀστυνομίαν*, οὐχὶ ὅμως κατὰ τὰ ὡς ἄνω ἐκτεθέντα, καθ' ὅσον σὺν τῇ διοικητικῇ ἀστυνομίᾳ ἐννοεῖται καὶ ἡ *ἀστυνομία ἀσφαλείας*.

Τῆς *διοικητικῆς ἀστυνομίας* ἔργον εἶναι ἡ μέριμνα περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς Πολιτείας, τῆς προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν πολιτῶν, περὶ τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς· πᾶς περιορισμὸς ἐκ μέρους τῆς ἀστυνομίας κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας, τοῦ ἐλευθέρως ἐμπορεύεσθαι κλπ., τοῦ ἀσκεῖν ὡρισμένον ἐπάγγελμα καὶ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ ἀπαγορεύεται, ἐκτὸς ἂν τοῦτο ἐπιτρέπῃ ὁ νόμος ἢ ἐπιβάλλῃ ἡ δημοσία ὑγεία. Οἱ διαχειριζόμενοι ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδωσιν ἀστυνομικὰς διατάξεις γενικῆς φύσεως ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῶν νόμων ὁρισθέντων ὁρίων ἀφ' ἑνὸς μέν: α) περὶ ἐπιτοπίων προφυλακτικῶν μέτρων ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀνατεθειμένων εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου: β) πρὸς γνωστοποίησιν τῶν ἰσχυόντων ἀστυνομικῶν νόμων καὶ κανονισμῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἀστυνομίας εἶναι προληπτικόν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως· ὁ νόμος ἄλλως τε κελεύει (ἄρθρ. 32), ὅπως οἱ διαχειριζόμενοι τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν αἴρωσι προκαταβολικῶς πᾶσαν ἀφορμὴν διαταράξεως τῆς κοινῆς ἡσυχίας, καθῆκον ἔχοντες νὰ ἐπιτηρῶσι τοὺς ὑπόπτους καὶ τὴν ἐν γένει ἄπορον τάξιν τῶν κατοίκων. Ἐν περιπτώσει ἐκδηλώσεως ταραχῶν, ἐξ ἄλλου, εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀνακοινοῦντες τοῦτο εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀρχήν, νὰ λαμβάνωσι καὶ τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς καταστολὴν αὐτῶν. Αἱ συναθροίσεις κατὰ τῶν φόρων, τῆς ἐλευθέρας διαθέσεως τῶν τροφίμων κλπ., ἤτοι αἱ στασιαστικαὶ συναθροίσεις, πρέπει νὰ διαλύωνται

Digitized by Google

διὰ τῆς βίας ἂν τρὶς διατυπωθῇ ἡ σχετικὴ σύστασις ἄνευ ἀποτελέσματος, συλλαμβανομένων τῶν πρωταιτίων καὶ αὐτουργῶν, προσκαλουμένης δ' εἰς ἐνίσχυσιν ἐν ἀνάγκῃ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἕτερον ἔργον τῆς ἀστυνομίας κατὰ τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω Διάταγμα εἶναι ἡ παρακολούθησις τῆς κινήσεως τῶν ἀλλοδαπῶν, ἤτοι ἡ ἔκδοσις διαβατηρίων κλπ. Ἐπίσης ἡ ἐπιτήρησις τῶν ξενοδοχείων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν τούτων γνωστοποίησις εἰς τὴν ἀστυνομικὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως τῶν ἐν αὐτοῖς καταλυόντων προσώπων κλπ. Ἐξ ἄλλου ἔργον τῆς ἀστυνομίας εἶναι ἡ καταστολὴ τῆς ἐπαιτείας, ἡ διατήρησις τῆς τάξεως καὶ εὐταξίας ἐπὶ συγκεντρώσεων πολλῶν ἀνθρώπων (ἐν ἀγοραῖς, πανηγύρεσιν, θεάτροις κλπ.) καὶ ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἀγορῶν, πλατειῶν, μεταπρατῶν, ἀχθοφόρων, ποταμῶν, λιμένων, δημοσίων λουτρῶν, ἡ ἐπιθεώρησις τῶν τροφίμων, ποτῶν καὶ ζωοτροφιῶν κλπ Ἐπίσης ἡ καταστολὴ τῶν προσβαλλουσῶν τὰ ἤθη πράξεων εἶναι ἔργον τῆς ἀστυνομίας, ἥτις ἐπὶ πλέον δέον νὰ καθορίζῃ καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν δέον νὰ κλείωσι τὰ καταστήματα, ν' ἀπαγορεύῃ τὰ τυχηρὰ παιγνίδια καὶ προνοῇ περὶ τῆς ἀποτροπῆς τῶν ἀφορμῶν αἵτινες δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἰδιωτικὰ δυστυχήματα, ἤτοι νὰ παρεμποδίζῃ τὴν ταχύτητα τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς κυκλοφορούντων ὀχημάτων, νὰ κανονίζῃ τὸν τρόπον τῆς κυκλοφορίας, τὴν ἀνάρτησιν ἢ τοποθέτησιν ἐκ ἢ ἐπὶ παραθύρων ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα πίπτοντα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσουν βλάβην εἰς ἰδιώτην (γαστρῶν ἢ ἄλλων ἀγγείων: ὕδατος κλπ.). Καθῆκον ὡσαύτως τῆς ἀστυνομίας εἶναι νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν καλὴν διατήρησιν τῶν ὁδῶν, τὴν καθαριότητα αὐτῶν ὡς καὶ τῶν πλατειῶν, διὰ τὴν κατασκευὴν ὀχετῶν, τὴν μὴ μόλυνσιν τῶν φρεάτων ὡς καὶ διὰ τὴν καθαριότητα τῶν ποταμῶν κλπ. Ἐξ ἄλλου ἔργον τῆς ἀστυνομίας εἶναι ἡ *ἀγορανομία* (ἄρθρ. 60 καὶ 62), περὶ ἧς καὶ εἰδικοὶ νόμοι ἐξεδόθησαν (Διάτ. 6 Ἀπριλίου 1835). Ἐπίσης καθῆκον ἔχει ἡ ἀστυνομία νὰ ἐνεργῇ ὡς *ἀγροτικὴ ἀστυνομία*, ἤτοι νὰ ἐπιβλέπῃ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, τῶν ζῴων καὶ τῶν καρπῶν, ἔχουσα εἰς τοῦτο ἐπικούρους εἰδικοὺς ἀστυνομικοὺς ὑπηρέτας, *ἀγροφύλακας* καλουμένους, οἵτινες ἔργον ἔχουσι ν' ἀποτρέπωσι ζημίας ἐπὶ τῶν σπαρτῶν, δένδρων, ἀμπέλων, δικαιούμενοι καὶ νὰ συλλαμβάνωσι τοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ διαπράττοντας ἀδικήματα τοιαύτης φύσεως καὶ νὰ ἐπενεργῶσι κατασχέσεις ἀφαιρεθέντων προϊόντων (καρπῶν, φυτῶν κλπ.), δικαιούμενοι τέλος καὶ εἰς τὸν φόνον χοίρων ἢ αἰγῶν ἀδεστότως περιφερομένων εἰς ἀλλότριον κτῆμα. Ἡ ἀστυνομία ἐξ ἄλλου ἔχει καθῆκον ἐν περιπτώσει πλημμύρας νὰ λάβῃ πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα, ἐξαναγκάζουσα ἐν ἀνάγκῃ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν κινδυνευουσῶν οἰκιῶν ὑπὸ τῶν κατοικούντων αὐτάς.

Τῆς *δικαστικῆς ἀστυνομίας* ἡ ἀποστολὴ συνίσταται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ βεβαίωσιν τῶν ἐγκλημάτων. Τὸ ἔργον τῶν ἀσκούντων τὴν δικαστικὴν ἀστυνομίαν εἶναι καθαρῶς ἀνακριτικόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ποινικὴ δικονομία ἀποκαλεῖ τούτους ἀνακριτικοὺς ὑπαλλήλους.

Περὶ τῆς λεγομένης «*διεθνοῦς ἀστυνομίας*» βλ. λ. διεθνὴς στρατός, ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν περὶ ναυσιπλοΐας ἀστυνομίαν βλ. λ. πλοῖον [*Διεθ. Δικ.*].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mommsen*, «Abriss des römischen Staatsrecht» (1907). *Δημαρᾶ*, «Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου». *Gilbert*, «Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολογίας τοῦ δημοσίου βίου», μετάφ *Ν. Γ. Πολίτη*. *Κουρτιου* «Ἑλληνικὴ Ἱστορία», μετάφ. *Σ. Λάμπρου*. *Daremberg et Saglio*, Dictionnaire des Antiquités. *Wilamowitz - Moellendorff* καὶ *J. Kromayer - A. Heisenberg*, «Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer» (1923). *Τρουπάκη*, «Ἡ ἀστυνομία παρ' Ἕλλησιν» (1904). *Μοσχοβάκη*, «Τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας». Τὰς ἱστορίας *Παπαρρηγοπούλου*, *Τρικούπη*, *Σ. Λάμπρου* κλπ *Anschütz*, «Die Polizei» *Mayer - Dochow*, Deutsches Verwaltungsrecht» (1913). *Jagemann*, «Sicherheitspolizei» ἐν τῷ Handb. der Politik, τ. 2. σ. 525. ἑπ.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ. *1) Ἐπὶ Τουρκοκρατίας.*—Οἱ Ἕλληνες, ὡς γνωστόν, διετήρησαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους τὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς χώρας των. Κατὰ τὸ εἰσαχθὲν δὲ σύστημα αὐτοδιοικήσεως ἐν Ἑλλάδι πᾶσα πόλις ἢ κώμη καὶ πᾶν χωρίον ἀπετέλει ἰδίαν κοινότητα (ἢ κοινόν), ἥτις εἶχε πλήρη αὐτοδιοίκησιν, ἀντικείμενον τῆς ὁποίας ἦτο ἡ «ἐσωτερικὴ διοίκησις», τουτέστιν ἡ ἀστυνομία, ἔργον τῆς ὁποίας ἦτο ὁ καθορισμὸς καὶ ἡ διανομὴ τῶν φόρων, ἡ ἐκτέλεσις τῶν διαταγῶν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἡ συμβολαιογραφικὴ ὑπηρεσία καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης. Μέλη τῆς κοινότητος ἦσαν οἱ αὐτόχθονες, ἑκάστης δὲ κοινότητος προΐστατο εἷς ἢ καὶ πλείονες δημογέροντες, οἵτινες συνερχόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ *βοεβόδα* ἐξέλεγον δύο *προεστῶτας* (τούτων ὁ Ἕλλην ἐκαλεῖτο *κοτσάμπασης*, ὁ δὲ Τοῦρκος, *ἀγᾶς*) καὶ ἕνα *ταμίαν*. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεστῶτες ἦσκουν τὴν τοπικὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀστυνομίαν. Λεπτομερέστερον θέλοντες να γνωρίσωμεν πάσας τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἵτινες ἦσκουν ἀστυνομικὰ καθήκοντα, ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν: α') τοὺς *βοεβόδας*, οἵτινες παρὰ τὰ ἄλλα καθήκοντά των εἶχον καὶ τὸ καθῆκον νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὰς αἰτήσεις τῶν κοτσαμπάσηδων ἢ προεστώτων τῆς ἐπαρχίας, οἵτινες ἀφεώρων τὴν ἄσκησιν ἀστυνομίας ἢ τὴν εἴσπραξιν τῶν δοσιμάτων, ἔχοντες ὑπὸ τὰς διαταγάς των τὸν καποῦ-μπουλούκμπασην, ὁ ἠκολούθουν 10—15 ἔνοπλοι· β') τοὺς *κοτσαμπάσηδες*, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ προεστῶτες, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκεν ἡ ἀνωτέρα διαχείρισις τῆς ἀστυνομικῆς ἐξουσίας τῶν κοινοτήτων, διώριζον καὶ ἔπαυον τὸν *μπουλούκμπασην*, ὅστις εἶχε καθήκοντα γενικῆς ἀστυνομίας, φροντίζων πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν κατοίκων, περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ ἐκτελέσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων· γ') τοὺς *δημογέροντας*, οἵτινες, ἐκτὸς ἄλλων καθηκόντων, διεχειρίζοντο συνάμα τὴν τοπικὴν καὶ γενικὴν ὡς καὶ τὴν ἀγροτικὴν ἀστυνομίαν τῆς πόλεως, τῆς κώμης ἢ τοῦ χωρίου προϊστάμενοι αὐτῆς, ἔχοντες ὡς ἐκτελεστικὰ τρόπον τινὰ ὄργανα, τοὺς *ἀγροφύλακας*, οἵτινες εἶχον τὴν ἀγροτικὴν ἀστυνομίαν, τοὺς *πολιτοφύλακας*, εἰς οὓς εἶχον ἀνατεθῆ καθήκοντα ἀστυνομίας ἐν γένει, καὶ τοὺς *ἐθνοφύλακας*, οἵτινες, ἐκτὸς τῆς διατηρήσεως τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, εἶχον ἐπιφορτισθῆ καὶ μὲ τὴν καταδίωξιν τῆς λῃστείας· δ') τὸν *καπετάνον*, ὅστις, διοριζόμενος ὑπὸ τῶν προεστώτων ὡς ἀρχηγὸς ἀποσπάσματος ἐξ 20—30 ἀνδρῶν πρὸς καταδίωξιν τῆς λῃστείας καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας εἰς τοὺς δημοσίους δρόμους, εἶχεν ὡς ἔργον τὴν πρόληψιν τῶν ἐγκλημάτων καὶ τὴν σύλληψιν τῶν δραστῶν.

Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ γενικῶς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι δὲ ἡ ἀστυνομ. ἐξουσία ἠσκεῖτο ἀπὸ τοὺς δημογέροντας ἑκάστου χωρίου, ἀσκοῦντας αὐτὴν ὅλως ἀνεξαρτήτως δι' ἐνόπλων ἀνδρῶν προσλαμβανομένων ἐκ τῶν χωρίων. Ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (εἴς τινας τῶν ὁποίων οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἐκαλοῦντο *δημογέροντες* (Τῆνος), ἀλλαχοῦ δὲ *προεστοί*, εἰς ἄλλας δὲ *ἐπίτροποι* (Σῦρος), ἐν Χίῳ δὲ τέλος *δεποστᾶτοι*. Εἰς τὴν νῆσον Τῆνον, οἱ μὲν δημογέροντες, ἐκτὸς ἄλλων καθηκόντων, εἶχον τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας τῆς νήσου, οἱ δὲ προεστῶτες τὴν μέριμναν περὶ αὐτῆς. Ἐπίσης εἰς Ψαρὰ οἱ δημογέροντες ἔδει νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως, τῆς δημοσίας ἡσυχίας καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς δημοσίας ὑγείας.

II) Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.—Τὸ τοιοῦτον περὶ ἀστυνομίας καθεστώς, τὸ ὁποῖον ἐκράτησεν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἴσχυσε μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἤρξατο ἡ νέα ἐξέλιξις, ἥτις ἔφερεν εἰς τὴν σύγχρονον ἀνάπτυξιν τῆς ἀστυνομίας παρ' ἡμῖν. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ διάφορα κατὰ καιροὺς συνταχθέντα πολιτεύματα περιελήφθησαν σχετικαὶ πρὸς τὴν ἀστυνομίαν διατάξεις. Οὕτως, ὑπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἐλήφθη σχεδὸν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς μέριμνα περὶ ἀστυνομικῆς ἐξουσίας, ἡ ἄσκησις τῆς ὁποίας ἀνετέθη εἰς τοὺς *ἐφόρους* τῶν ἐπαρχιῶν, οἵτινες ἦσκουν αὐτὴν ἕκαστος ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἰδίας ἐπαρχίας, ἔχων ταυτοχρόνως καὶ δικαστικὴν ἐπὶ τῶν πταισμάτων ἐξουσίαν. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν συνεκροτεῖτο ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸν ὑπ' αὐτῆς δὲ συνταχθέντα ὀργανισμὸν ἡ ἀστυνομία ὠργανοῦτο κατὰ τέλειον συγκεντρωτικὸν σύστημα, ἡ δὲ γενικὴ φροντὶς διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὴν Γερουσίαν, ἥτις τὴν σχετικὴν πρὸς τούτοις ἁρμοδιότητα ἀνέθεσεν εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐφόρους καὶ καπετάνους. Ἀναλόγως πρὸς τὸ συγκεντρωτικὸν σύστημα τῆς ἀστυνομίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὠργανοῦτο κατὰ τὴν «Νομικὴν Διάταξιν» καὶ ἡ ἀστυνομία ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Χέρσῳ Ἑλλάδι, ἔνθα τὴν κεντρικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀστυνομίας εἶχεν ὁ Ἄρειος Πάγος. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑκάστης ἐπαρχίας διωρίζοντο *προεστῶτες*, ἐν οἷς συγκαταριθμοῦντο καὶ οἱ εἰδικῶς διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀστυνομικῆς ἐξουσίας διοριζόμενοι. Τὰ ἀστυνομικὰ αὐτῶν καθήκοντα ἦσαν νὰ φροντίζωσι διὰ τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως, ἐκδίδωσι διαβατήρια διὰ τοὺς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μεταβαίνοντας καὶ δι' εἰδικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη νὰ μὴ ἐπιτρέπωσιν εἰς οὐδένα ν' ἀναχωρῇ ἄνευ διαβατηρίου, νὰ παρακολουθῶσι τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ (: θανάτους, γεννήσεις κλπ.), νὰ φροντίζωσι διὰ τὰ μέτρα καὶ σταθμά. Κατὰ τὸν μῆνα ὅμως Φεβρουάριον τοῦ 1822 συνέστη εἰδικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἀστυνομίας ἐν ταῖς Ἀθήναις καὶ ταῖς Θήβαις, ἡ τοῦ *ἐφόρου τῆς ἀστυνομίας*, ὅστις μεταξὺ τῶν ἄλλων καθηκόντων του ἔδει νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς εὐταξίας εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, διὰ τὴν καθαριότητα τῶν ἔξω τῆς πόλεως ὁδῶν, νὰ ἐκδίδῃ διαβατήρια καὶ θεωρῇ τοιαῦτα, νὰ ἐλέγχῃ τὴν κίνησιν τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των, ὡς καὶ τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς των, καὶ νὰ καταγράφῃ τοὺς ἐξερχομένους καὶ εἰσερχομένους, ν' ἀσκῇ ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ζωοτροφιῶν καὶ νὰ καθορίζῃ τὴν τιμὴν αὐτῶν, νὰ παρακολουθῇ τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ (γεννήσεις, θανάτους, γάμους, κλπ.), νὰ σημειώνῃ δι' ἀριθμῶν τὰς οἰκίας κλπ. Τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι γενόμενα παρακολουθήσασα καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1821 ὀργανισμοῦ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, τὸν ὁποῖον κατήρτισεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, ἀνέθεσε τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας εἰς τὴν Γερουσίαν, ἧς τὸ ἔργον συνίστατο εἰς τὴν ἔκδοσιν γενικῶν διαταγῶν πρὸς τοὺς *ἐφόρους*, οἵτινες ἤδη ἀνελάμβανον τὴν ἄσκησιν ἀστυνομικῆς ἐξουσίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Κατὰ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα συνεκροτεῖτο ἐκ 5 μελῶν (*μινίστρων*), τὸ ἓν τῶν ὁποίων ἔφερε τὸν τίτλον *Μινίστρος τῆς Ἀστυνομίας*, κατὰ δὲ τὸν ἀπὸ 30 Ἀπριλίου 1822 ὀργανισμὸν τῶν ἐπαρχιῶν διωρίζετο ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ὑπὸ τῆς διοικήσεως εἷς *ἀστυνόμος*, ὅστις ἐλάμβανε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας μέσῳ τοῦ ἐπάρχου. Ὁ ἀστυνόμος εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίους πόλεις ἔδει νὰ ἐκπληροῖ καὶ χρέη λιμενάρχου. Τὸ καθεστὼς τοῦτο διετηρήθη, δυνατὸν τις εἰπεῖν, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀφίχθη ἐν Ἑλλάδι ὁ Βασιλεὺς Ὄθων, παρὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς, αἵτινες ἐπῆλθον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου εἰς τὴν καθόλου διοίκησιν τῆς χώρας. Εἰδικώτερον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυβερνήτου ἡ ἀστυνομία ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἠσκεῖτο ὑπὸ τῶν ἀστυνόμων, ὁπότε διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1829 διατάγματος τοῦ Κυβερνήτου, δι' οὗ συνιστῶντο αἱ δημογεροντίαι, ἀνετέθησαν ἐμμέσως εἰς τοὺς δημογέροντας καθήκοντα τοπικῆς ἀστυνομίας· λέγω δ' ἐμμέσως, καθόσον οἱ δημογέροντες διετέλουν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς *ἐκτάκτου ἐπιτρόπου*, ὧν ἡ ἐκπλήρωσις ἀπετέλει ἄσκησιν καθηκόντων τοπικῆς ἀστυνομίας, ἅτινα συνίσταντο κυρίως εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς ὑγείας καὶ ἀγορανομίας ἐπιμέλειαν. Πλὴν ὅμως τὰ καθήκοντα τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀστυνόμων δὲν εἶχον ἐπακριβῶς καθορισθῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου 1829 (ὑπ' ἀριθ. 14) ψηφίσματός του καθώρισε τὰ καθήκοντα τῆς ἀστυνομίας, διακρίνας αὐτὴν εἰς τὴν τῆς *γενικῆς εὐταξίας*, τῆς *διοικητικῆς ἀστυνομίας* καὶ τῆς *δικαστικῆς* τοιαύτης. Ἐν τῇ ἁρμοδιότητι τῆς περὶ τῆς γενικῆς εὐταξίας καὶ διοικητικῆς ἀστυνομίας ὑπήγετο ἡ ἐπιτήρησις τῶν ξένων καὶ τῶν ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν εἰσερχομένων, ἡ ἀπαγόρευσις τῶν παρὰ τοὺς νόμους συνεταιρισμῶν, ὡς καὶ τῶν μυστικῶν τοιούτων, εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς εἰς τὰς πόλεις, τὰ χωρία κλπ. χρήσεως τῶν ὅπλων, εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς περιφορᾶς τῶν ἐπαιτῶν εἰς τὰς δημοσίας ὁδούς, τὰς πλατείας, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν ναῶν, εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῶν λεσχῶν, ξενοδοχείων, καφενείων κλπ., εἰς τὴν κατάσβεσιν τῶν πυρκαϊῶν, εἰς τὴν ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν φροντίδα, εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν τῶν ὁδῶν, τὴν ἐπιμέλειαν ἐπὶ τῶν ποταμῶν, τὴν κατασκευὴν καὶ διατήρησιν τῶν ὑδραγωγείων καὶ ὀχετῶν, καὶ γενικῶς εἰς τὴν καθαριότητα τῶν πόλεων. Ἡ ἁρμοδιότης τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας συνίστατο εἰς τὸ ν' ἀναφέρῃ εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ ἐπανορθωτικὸν δικαστήριον πᾶσαν ἐγκληματικὴν πρᾶξιν, συλλαμβάνῃ ἐντὸς εἰκοσιτετραώρου καὶ παραδίδῃ εἰς αὐτὸ τὸν δράστην, ἀσκῇ ἐπειγούσας ἀνακριτικὰς πράξεις (: ἐξετάζῃ κατηγορουμένους, μηνυτάς, μάρτυρας καὶ ἐκτελῇ τὰ ἐντάλματα τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν). Τὰ περὶ τῶν καθηκόντων τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας ὥρισε λεπτομερέστερον ὁ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1830) ἐκδοθεὶς δικαστικὸς ὀργανισμὸς τῆς ἀστυνομίας δικαστηρίων, χωρὶς καὶ νὰ εὐρύνῃ κατ' οὐσίαν τὰ δικαιώματα αὐτῆς.

Τοιαύτη τις ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀστυνομίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁπόθεν ἄρχεται ἡ τελευταία περίοδος τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, ἥτις ὡδήγησεν εἰς τὸ σημερινὸν αὐτῆς καθεστώς. Η. Γ. Κ.

III) Περίοδος ἀπὸ 1833 - 1894. — Ἀμέσως ἀπὸ τῆς καταστάσεως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀστυνομικὴ διοίκησις ἀνετέθη εἰς τοὺς δήμους (νόμος 27ης Δεκεμβρίου 1833). Ἠσκεῖτο δὲ ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἐν μὲν τοῖς μικροῖς δήμοις ὑπὸ τοῦ Δημάρχου ἢ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτὸν ἀπόντα δημαρχικοῦ παρέδρου, ἐν δὲ τοῖς μεγαλυτέροις ὑπὸ ἀστυνόμων, διοριζομένων, προτάσει τῶν δημάρχων, διὰ Β. Διατάγματος. Τόσον εἰς τοὺς ἐκτελοῦντας ἀστυνομικὰ καθήκοντα δημάρχους ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀστυνόμους ἀνετίθεντο δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 17 τῆς κατόπιν ἐκδοθείσης (10 Μαρτίου 1834) Ποιν. Δικονομίας, καθήκοντα δικαστικῆς ἀστυνομίας, ἤτοι ἀνακριτικοῦ ὑπαλλήλου.

Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἀστυνομικῶν καθηκόντων ὡρίσθησαν δι' ἐκδοθεισῶν κατόπιν εἰδικῶν διατάξεων, ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 «*περὶ δημοτικῆς ἀστυνομίας*», τοῦ διαιρέσαντος τὴν ἀστυνομίαν εἰς *διοικητικὴν* καὶ *δικαστικήν*. Οἱ ἀστυνόμοι καὶ τὸ λοιπὸν προσωπικὸν τῆς ἀστυνομίας ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐπιστασίαν τοῦ δημάρχου, εἰς ὃν ὤφειλον νὰ ὑποβάλλωσι καθ' ἑκάστην προφορικὴν ἀναφοράν. Ἀλλὰ κυρίως ἐθεσπίσθη ἡ ὡς πρὸς τὴν *διοικητικὴν* ἀστυνομίαν ἐξάρτησις τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλ-

Digitized by Google

λήλων ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους διοικητὰς καὶ ὑποδιοικητάς, οἵτινες εἶχον τὴν ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως ἀνωτέραν ἐπιτήρησιν τῆς διαχειρίσεως τῆς ἀστυνομίας, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς τακτοποιήσεως καὶ ἐγκρίσεως τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν διατάξεων, καὶ τῆς ἀναιρέσεως τῶν ἀντικειμένων ἐκ τούτων εἰς τοὺς νόμους, τὰ διατάγματα καὶ τὰς γενικὰς ὁδηγίας, ἀλλ' οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν τῆς ἀστυνομίας, ἥτις ἀπέκειτο εἰς τοὺς δήμους.

Ὡς ὑπηρέται ἢ κατώτερα ὄργανα τῆς ἀστυνομίας ἦσαν τεταγμένοι παρὰ τοῖς δημάρχοις καὶ τοῖς ἀστυνόμοις, διὰ μὲν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας *εἰρηνοφύλακες* καὶ ἄλλοι *ἀστυνομικοὶ φύλακες* ἢ *κλητῆρες*· διὰ δὲ τὴν ἀγροτικὴν ἀστυνομίαν *ἀγροφύλακες*, οἵτινες διωρίζοντο ὑπὸ τῶν δημάρχων μέχρι τοῦ 1856, ὅτε δι' εἰδικοῦ νόμου ὁ διορισμὸς αὐτῶν ἐξηρτήθη ἐκ τῆς προτάσεως τῶν ἰδιοκτητῶν.

Οἱ ἀνωτέρω κατονομασθέντες ὑπάλληλοι καὶ ὑπηρέται ἦσαν ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀστυνομικῶν καθηκόντων μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1894 ἐν πᾶσι τοῖς δήμοις τοῦ Κράτους. Ἐν τοῖς δήμοις ὅμως τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Πειραιῶς τὸ σύστημα τοῦτο μετεβλήθη ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1849, ὅτε ἐξεδόθη εἰδικὸς νόμος, περὶ συστάσεως Διοικητικῆς ἀστυνομίας Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, καὶ μετ' αὐτὸν τὸ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1852 Β. Διάταγμα, περὶ κανονισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῆς διοικητικῆς αὐτῆς ἀστυνομίας. Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς ταύτης προῆλθεν ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν γενικῶν ἀναγκῶν τῶν δύο πόλεων, ἐξ ὧν ἐκρίθη ἐπιβεβλημένον, ὅπως τὰ ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἐκτελῶνται ὑπὸ ὑπαλλήλων διοριζομένων ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐχούσης μεῖζον τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάζῃ καὶ ἐκτιμᾷ τὰς ἀνάγκας τῶν δύο αὐτῶν πόλεων.

Ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι ὡρίσθησαν διὰ μὲν τὴν πρωτεύουσαν 1) εἷς Διευθυντὴς τῆς Διοικητικῆς ἀστυνομίας Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἔχων βαθμὸν νομάρχου, ὑπαγόμενος ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν Ἐσωτερικῶν· 2) εἷς ὑπαστυνόμος ἐπὶ τῆς καταδιώξεως τῶν πταισμάτων· 3) εἷς ὑπαστυνόμος ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς ἀστυνομίας τοῦ δήμου Ἀθηναίων· 4) τέσσαρες ὑπαστυνόμοι διὰ τὰ τμήματα· καὶ 5) πεντήκοντα ἀστυνομικοὶ κλητῆρες. Διὰ δὲ τὸν Πειραιᾶ εἷς ὑπαστυνόμος ἐκπληρῶν ὅλα τὰ ἀστυνομικὰ καθήκοντα, καὶ πέντε κλητῆρες.

Μεταβολαί τινες ἐπῆλθον εἰς τὴν Διοικητικὴν ἀστυνομίαν κατὰ τὸ 1862, μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, ἀλλ' αὗται ἦσαν προσωριναί. Διὰ τοῦ ἀπὸ 19 Ἀπριλίου 1884 ΑΡΠΘ' νόμου, μεταρρυθμίσαντος τοὺς περὶ Διοικητικῆς ἀστυνομίας νόμους, τὸ προσωπικὸν αὐτῆς ὡρίσθη ὡς ἑξῆς: 1) ἐξ ἑνὸς Διευθυντοῦ, 2) ἑνὸς ὑποδιευθυντοῦ μὲ μισθὸν τμηματάρχου β' τάξεως, 3) τεσσάρων ἀστυϊάτρων, ὧν ὁ εἷς ἐν Πειραιεῖ, ἑνὸς χημικοῦ καὶ ἐννέα ἀστυνόμων μὲ βαθμὸν καὶ μισθὸν ὑπουργικοῦ γραμματέως α' τάξεως, 4) ἑνὸς ὑπογραμματέως, ἑνὸς λογιστοῦ καὶ δέκα ὑπαστυνόμων, 5) τεσσάρων γραφέων, 6) 300 κλητήρων, ὧν οἱ 15 α' τάξεως, ἐπιστάται, 30 β' τάξεως ἀρχιφύλακες καὶ 255 γ' τάξεως, 7) 20 ἀγροφύλακες, ὧν οἱ 12 ἔφιπποι, ἐξ ἰδίων ἔχοντες καὶ τρέφοντες ἵππον, καὶ 8 πεζοί, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, τῇ προτάσει τοῦ ἁρμοδίου ἀστυνόμου. Ἐχορηγήθη δὲ εἰς τὸν Διευθυντὴν τὸ δικαίωμα τῆς τοποθετήσεως τοῦ προσωπικοῦ ἐν γένει. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ ὑποδιευθυντοῦ κατηργήθη διὰ μεταγενεστέρου νόμου ΑΣΞ' τῆς 17 Ἰουλίου 1885.

Ἐν Ἑπτανήσῳ, ἐπί τινα καιρὸν ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως, ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενον τὸ αὐτόθι ἰσχῦον σύστημα τῆς ἐκτελεστικῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς ἀστυνομικῆς χωροφυλακῆς· τῷ δὲ 1865 εἰσήχθη εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἡ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἰσχύουσα ἀστυνομικὴ νομοθεσία.

IV) Περίοδος ἀπὸ τοῦ 1894-1906.— Ἐκ τῆς ὑφισταμένης τότε γενικῆς καταστάσεως τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἐμορφώθη παρὰ τῇ Κυβερνήσει ἡ πεποίθησις, ὅτι οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες, συχνάκις παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀσκῶσι τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν κατὰ τρόπον πλήρως ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἐκ τούτου ἐπεβλήθη ἀναποφεύκτως ἡ ἀνάγκη, ὅπως μεταβληθῇ ἡ ἀστυνομικὴ διοίκησις καὶ καθιερωθῇ σύστημα στηριζόμενον οὐχὶ πλέον ἐπὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν δήμων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἀστυνομίας εἰς τὴν διοίκησιν.

Οὕτω τὴν 20 Μαρτίου 1893 ἐξεδόθη ὁ ΒΡΠΗ' νόμος, περὶ μεταβολῆς τοῦ συστήματος τῆς ἀστυνομικῆς διοικήσεως, οὗτινος ἡ ἐφαρμογὴ ἐπῆλθε καθ' ἅπαν τὸ Κράτος ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1894, ἀφ' ἧς ἤρξατο λειτουργοῦν καὶ τὸ διὰ τοῦ νόμου ΒΞΗ' τοῦ 1892 συσταθὲν ἀρχηγεῖον τῆς Χωροφυλακῆς. Διὰ τοῦ νόμου ἀπηλλάγησαν αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τῶν ἀστυνομικῶν καὶ τῶν ὡς ἀνακριτικῶν ὑπαλλήλων καθηκόντων αὐτῶν· ἡ δὲ ἐκτέλεσις τῶν καθηκόντων τούτων ἀνετέθη: α') ἐν τοῖς δήμοις, ὧν ἡ πρωτεύουσα ἦτο ἕδρα νομοῦ ἢ εἶχε πληθυσμὸν μείζονα τῶν πέντε χιλιάδων, ὡς και ἐν τοῖς δήμοις α' τάξεως, τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν μονίμων ὅπλων ἢ τῆς Χωροφυλακῆς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου, διοριζομένους ἀστυνόμους διὰ Β. Διαταγμάτων ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν προκαλουμένων· β') ἐν τοῖς λοιποῖς δήμοις εἰς τὴν χωροφυλακήν, διοριζομένων τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῆς ἀστυνόμων καὶ ἀποσπωμένων, ἐν ἐλλείψει τούτων, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς ἀξιωματικῶν καὶ ἀνθυπασπιστῶν ἐκ τῶν μαχίμων ὅπλων οἵτινες, διοριζόμενοι ἀστυνόμοι, ἐξετέλουν οἷα καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Χωροφυλακῆς καθήκοντα. Παντὸς δὲ τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀστυνομίας τοῦ Κράτους ὡρίσθη ὡς προϊστάμενος, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς.

Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀστυνομικῶν καθηκόντων, τὸ Κράτος διῃρέθη εἰς *ἀστυνομικὰς περιφερείας*, αἵτινες ἐν τοῖς δήμοις, ἐν οἷς αὕτη ἀνετέθη εἰς τὴν χωροφυλακήν, ἠδύναντο νὰ περιλαμβάνωσι πλείονας τοῦ ἑνὸς δήμους. Τὰ καθήκοντα τῶν ἀστυνομικῶν κλητήρων ἀνετέθησαν ἐν μὲν ταῖς πρωτευούσαις τῶν νομῶν, ἐν τοῖς δήμοις α' τάξεως καὶ ἐν ἐκείνοις, ὧν ἡ πρωτεύουσα εἶχε πληθυσμὸν μείζονα τῶν πέντε χιλιάδων κατοίκων, εἰς στρατιωτικῶς ὀργανωμένον σῶμα, κληθὲν *Ἀστυφυλακὴ* καὶ συγκείμενον ἐξ ἐνωμοταρχῶν β' τάξεως, ὑπενωματαρχῶν καὶ ἀστυφυλάκων, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς δήμοις εἰς τοὺς ὁπλίτας τῆς χωροφυλακῆς.

Ἐν τοῖς δήμοις Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς διετηρήθη ἡ διοικητικὴ ἀστυνομία ὑπό τινας μεταβολὰς ὡς πρὸς τὸ προσωπικὸν αὐτῆς. Οἱ *ὑπαστυνόμοι* μετωνομάσθησαν *ἀστυνόμοι*, ὁ δὲ Διευθυντὴς ἔδει νὰ διορίζηται ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῶν μαχίμων ὅπλων ἢ τῆς χωροφυλακῆς. Πᾶσαι αἱ θέσεις τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων κατηργήθησαν, ὁρισθέντος ὅπως ἡ ἐκτέλεσις τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἀνατίθηται εἰς ἀξιωματικούς. Πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῶν ἀστυϊάτρων, τοῦ ἀστυκτηνιάτρου καὶ τοῦ ἀστυχημικοῦ ἀπεσπῶντο εἰς τὴν Διοικητικὴν ἀστυνομίαν ἀξιωματικοὶ τοῦ ὑγειονομικοῦ, τοῦ κτηνιατρικοῦ καὶ τοῦ φαρμακευτικοῦ. Κατηργήθησαν συνάμα αἱ θέσεις τῶν ἀγροφυλάκων, τὰ δὲ καθήκοντα αὐτῶν ἀνετέθησαν εἰς ὁπλίτας τῆς χωροφυλακῆς.

Τῷ 1895 κατηργεῖτο τὸ ἀρχηγεῖον τῆς χωροφυλακῆς, ἡ δ' ἀστυνομία ὑπήχθη εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον. Τὸ οὕτω μεταρρυθμισθὲν σύστημα ἐξηκολούθησεν ἰσχῦον μέχρι τοῦ 1906.

V) Περίοδος ἀπὸ τοῦ 1906 καὶ ἐφεξῆς.—Τῷ 1906, διὰ τοῦ νόμου ΓΡΞΕ' ἡ ἀστυνομικὴ ὑπηρεσία ἀνετέθη εἰς τὸ σῶμα τῆς χωροφυλακῆς. Κατὰ τὸν νόμον αὐτόν, συμπληρωθέντα διὰ τοῦ νόμου ΓΦΟΖ' τοῦ 1910, ἡ ἀστυνομία τοῦ Κράτους ἀσκεῖται, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, διὰ τῆς χωροφυλακῆς. Τὸ Κράτος διῃρέθη εἰς *ἀστυνομικὰς διευθύνσεις*, ἑκάστη τῶν ὁποίων ὑποδιῃρέθη εἰς *ἀστυνομικὰς ὑποδιευθύνσεις* ἀνὰ μίαν ἢ καὶ πλείονας ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ, καὶ εἰς *ἀστυνομικοὺς σταθμούς*. Οἱ δῆμοι Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς, ὡς καὶ αἱ πρωτεύουσαι τῶν νομῶν Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, Κυκλάδων, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, Εὐβοίας, Λαρίσης, Τρικκάλων, Μεσσηνίας καὶ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος διαιροῦνται εἰς *ἀστυνομικὰ τμήματα*. Τὰ δὲ ἐν τῷ δήμῳ Ἀθηναίων τμήματα διαιροῦνται εἰς δύο *ἀστυνομικὰ διαμερίσματα*.

Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, πᾶσα ἡ χωροφυλακὴ ἐκτελεῖ ἀστυνομικὰ καθήκοντα. Τὸ πρὸς τὴν ἔκδοσιν ὅμως τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων δικαίωμα κέκτηνται μόνον οἱ ἀστυνομικοὶ διευθυνταὶ καὶ ὑποδιευθυνταί, τῶν ὁποίων τὰ καθήκοντα, ἐν αἷς πόλεσι δὲν ἑδρεύουσι τοιοῦτοι, ἐκτελοῦσιν ὁ διοικητὴς καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς χωροφυλακῆς.

Εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς χωροφυλακῆς δὲν ἐχορηγήθη δικαίωμα ἀσκήσεως τῆς ἀστυνομικῆς ἐξουσίας. Ἐπεφορτίσθη ὅμως οὗτος νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ ἐν γένει τῆς χωροφυλακῆς ἐκτέλεσιν τῶν ἀστυνομικῶν νόμων, Β. Διαταγμάτων καὶ διατάξεων.

Εἰς τὸν ΓΡΞΕ' νόμον περιελήφθησαν πρὸς τούτοις διατάξεις ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν τελειοτέραν μόρφωσιν τῆς χωροφυλακῆς. Ἰδίως ὡρίσθη ἡ σύστασις σχολείου χωροφυλακῆς, ἀνθρωπομετρικῆς ὑπηρεσίας, ἐργαστηρίου χημείου, ἐγκληματικοῦ μουσείου.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν διαχειριζομένων ἀμέσως τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν, στενὴν σχέσιν ἔχουσι πρὸς αὐτὴν οἱ κατὰ τόπους διοικηταὶ ἤτοι οἱ νομάρχαι. Εἰς αὐτοὺς ἐπεβλήθη τὸ καθῆκον τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων καὶ τῆς ἐγκρίσεως τῶν ἐκδιδομένων ἀστυνομικῶν Διατάξεων, ὡς καὶ τῆς ἀναιρέσεως τῶν ἀντικειμένων εἰς τοὺς νόμους ἐξ αὐτῶν. [Βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β', σ. 204 κ. ἑ.).

Ν. ΤΡΟΥΠΑΚΗΣ

VI) Ἀστυνομία πόλεων.— Τὸ Σῶμα τῆς Ἀστυνομίας πόλεων ἱδρύθη διὰ τοῦ νόμου 2461 τοῦ 1920, ὅστις μετὰ τῶν ἐπενεχθεισῶν εἰς αὐτὸν τροποποιήσεων ἐκωδικοποιήθη εἰς ἑνιαῖον νόμον ὑπ' ἀριθμὸν 2815 ἔτους 1923, τροποποιηθέντα καὶ τοῦτον διὰ μεταγενεστέρων νόμων καὶ νομοθ. διαταγμάτων. Κατὰ τὸ ἄρθρ. 8 τοῦ νόμου 2815, ὡς ἐτροποποιήθη τοῦτο, διὰ τοῦ «περὶ ὀργανισμοῦ τῆς χωροφυλακῆς» Νομοθετικοῦ Διατάγματος τοῦ 1925, ἡ ἁρμοδιότης τοῦ σώματος Ἀστυνομίας Πόλεων ἐκτείνεται εἰς τὰς πόλεις Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν καὶ Κερκύρας, ἐντοπίζεται δὲ εἰς τὰ ἑξῆς μόνον ἀστυνομικὰ ἔργα: α') τὴν ἀγορανομικὴν ὑπηρεσίαν· β') τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑγειονομικῶν κανονισμῶν καὶ τὴν ἐν γένει προστασίαν τῆς δημοσίας ὑγείας· γ') τὴν ἐποπτείαν τῶν δημοσίων ἠθῶν· δ') τὴν τήρησιν εὐκοσμίας εἰς τὰς ὁδούς, πλατείας, κήπους καὶ χώρους ἀναψυχῆς ἐν γένει· ε') τὴν ρύθμισιν τῆς κινήσεως καὶ κυκλοφορίας τῶν ὀχημάτων, τῶν πεζῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων· στ') τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων καὶ κανονισμῶν περὶ ἐργασίας καὶ κοινωνικῆς προνοίας· ζ') τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐμπορίου, τῶν βιοτεχνιῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων· η') τὸν ἔλεγχον τῆς τηρήσεως τῶν περὶ ἐράνων, λαχείων καὶ τυχηρῶν παιγνίων νόμων· θ') τὴν ἐποπτείαν πρὸς ἀποφυγὴν δημοσίων δυστυχημάτων καὶ τῶν ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ὕδατος κινδύνων· ι') τὴν τήρησιν τῶν περὶ οἰκοδομῶν καὶ σχεδίων πόλεων νόμων· ια') τὴν μέριμναν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν καὶ βελτίωσιν τῆς ἀνέσεως τῶν ἀτόμων, διὰ τὴν συντήρησιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας, διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν ἀλητῶν καὶ ἐπαιτῶν καὶ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν βιωτικῶν συνηθειῶν τῶν κατοίκων κατὰ τὰς συνθήκας τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Πάντα τὰ λοιπὰ ἀστυνομικὰ ἔργα ἐκτελεῖ εἰς τὰς ἀνωτέρω πόλεις ἡ χωροφυλακή.

Δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 1 τοῦ προαναφερθέντος νόμου 2815 ὁ θεσμὸς τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην πόλιν τοῦ κράτους διὰ διατάγματος.

Τὸ Σῶμα διωργανώθη ὑπὸ ἀποστολῆς Ἄγγλων ἀξιωματικῶν πρὸς τοῦτο μετακληθείσης, τελεῖ δὲ ὑπὸ ἴδιον ἀρχηγόν, ὑπαγόμενον ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν. Τὸ ἀνώτερον προσωπικὸν τοῦ Σώματος διακρίνεται διὰ τῶν ἑξῆς βαθμῶν: *Διευθυντὴς α' τάξεως* καὶ *διευθυντὴς β' τάξεως* (ἰσόβαθμοι πρὸς διευθυντὰς ὑπουργείων α' καὶ β' τάξεως)· *ἀστυνόμος α'* καὶ *ἀστυνόμος β' τάξεως* (ἰσόβαθμοι πρὸς τμηματάρχας α' καὶ β')· *ὑπαστυνόμος α'* καὶ *β' τάξεως* (πρὸς γραμματεῖς α' καὶ β'). Τὸ κατώτερον προσωπικὸν ἀποτελεῖται ἐξ *ἀρχιφυλάκων καὶ ἀστυφυλάκων*.

Διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων ἱδρύθη «Κεντρικὴ Ἀστυνομικὴ Σχολή», ἡ ἐν τῇ ὁποίᾳ φοίτησις διαρκεῖ ἐπὶ ἓξ μῆνας διὰ τοὺς δοκίμους ἀστυφύλακας, ἀρχιφύλακας καὶ ὑπαστυνόμους καὶ τρεῖς μῆνας διὰ τοὺς δοκίμους ἀστυνόμους.

— Ω

— **ἀστυνομία ἀκροατηρίου** *[Πολ. Δικ.]*. Διὰ τὴν προσήκουσαν ἐνάσκησιν τῆς λειτουργίας αὐτῶν τὰ πολιτικὰ δικαστήρια καὶ πρὸς διαχείρισιν τῆς δικαστικῆς εὐταξίας ἔχουσιν ἐκ τοῦ δικονομικοῦ νόμου καὶ ποινικήν τινα ἐξουσίαν (Πολ. Δικ. ἄρθρ. 130—131 καὶ 165—169). Ἡ διαχείρισις τῆς ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ εὐταξίας ἀπόκειται ἐν μὲν τοῖς εἰρηνοδικείοις εἰς τοὺς εἰρηνοδίκας, ἐν δὲ τοῖς πολυμελέσι δικαστηρίοις εἰς τὸν πρόεδρον αὐτῶν. Ὁ εἰρηνοδίκης καὶ ὁ πρόεδρος ἔχουν κατὰ τοῦτο τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 130 τῆς πολιτικῆς δικονομίας δικαιώματα και ἀναφέρουν τὰ γενόμενα ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνεδριάσεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐὰν ἔν τινι τόπῳ, ἔνθα δικαστής τις ἢ εἰσαγγελεύς τις ἐπιχειρεῖ ἐπίσημόν τινα πρᾶξιν ἐκτὸς τοῦ ἀκροατηρίου, εἷς ἢ πλείονες ἄνθρωποι ταράττουν καθ' οἱονδήποτε τρόπον τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐταξίαν, ἢ ἀνθίστανται εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῶν, ἔχει ὁ δικαστὴς ἢ ὁ εἰσαγγελεὺς τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδώσῃ κατὰ τοῦ θορυβοῦντος ἢ τοῦ παραβάτου τῶν διαταγῶν ἔνταλμα συλλήψεως καὶ νὰ διατάξῃ τὴν ἐπὶ 24 ὥρας κράτησιν αὐτοῦ, ἀναφέρων τὸ γεγονὸς ἐν τῇ ἐκθέσει. Τοῦτ' αὐτὸ δικαίωμα λοιπὸν κατὰ τὸ ἄρθρον 165 πολ. δικονομίας ἔχει καὶ ὁ ἐπ' ἀκροατηρίου διαχειριζόμενος τὴν εὐταξίαν εἰρηνοδίκης ἢ ὁ πρόεδρος τοῦ πολυμελοῦς δικαστηρίου. Ἐὰν ἡ διατάραξις τῆς ἡσυχίας ἢ ἡ ἀντίστασις εἰς τὰς διαταγὰς τῶν διευθυνόντων τὴν διαδικασίαν προσώπων τούτων συνοδεύωνται καὶ μὲ ἄλλας πράξεις φερούσας τὸν χαρακτῆρα πταίσματος ἢ πλημμελήματος, αἱ παραβάσεις αὗται βεβαιοῦνται καὶ ἐκδικάζονται ἀμέσως ἄνευ ἀναβολῆς (ἄρθρ. 116). Ἐὰν δὲν κατωρθώθη ἡ σύλληψις τοῦ θορυβήσαντος, δικάζεται οὗτος ἐρήμην, ἐπιτρεπομένης κατὰ τῆς ἐρήμην ταύτης ἀποφάσεως ἀνακοπῆς κατὰ τὰς προθεσμίας καὶ τοὺς τύπους τῶν ἄρθρων 205 καὶ ἑπ. καὶ 596 τῆς πολ. δικονομίας καὶ ἀφοῦ ὁ ἐρήμην δικασθεὶς παραδοθῇ συγχρόνως καὶ φυλακισθῇ.

Ἐὰν ἡ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ γενομένη πρᾶξις φέρῃ χαρακτῆρα πλημμελήματος ἄλλου παρὰ τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 166 ἀναφερόμενα, τὰ σχετιζόμενα δηλαδὴ μὲ τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἀντίστασιν, ἢ φέρῃ

Digitized by Google

χαρακτῆρα κακουργήματος, βεβαιοῦται ἡ πρᾶξις αὕτη καὶ ἡ περὶ αὐτῆς ἔκθεσις παραδίδεται μετὰ τοῦ πράξαντος εἰς τὸν ἁρμόδιον εἰσαγγελέα διὰ τὴν περαιτέρω καταδίωξιν τοῦ ὑπαιτίου. Ἐὰν αἱ ἀνωτέρω παραβάσεις προῆλθον ἔκ τινος δικηγόρου, κλητῆρος ἢ ἄλλου παρὰ τῷ δικαστηρίῳ δημόσια καθήκοντα ἐκπληροῦντος, κατὰ τοῦ τοιούτου προσώπου πλὴν τῶν ἄλλων ποινῶν δύναται τὸ δικαστήριον νὰ ἐπιβάλῃ καὶ προσωρινὴν παῦσιν ἑνὸς μέχρις ἓξ μηνῶν.

[*Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ* § 48.—*Εὐκλείδου* Δικον. § 120.—*Κωνσταντοπούλου* Ποιν. Δικ. § 924—931.]

Κ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ἀστυνομικός, *—ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀστυνομίαν: «ἀστυνομικὸς νόμος»· ‖ ὁ ἀπὸ τῆς ἀστυνομίας προερχόμενος: «ἀστυνομικαὶ διατάξεις» (βλ. λ. **ἀστυνομία**).

—**ἀστυνομικὴ** *ἐπιτήρησις [Ποιν. Νόμ.]*. Ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις (ἄρθρ. 33—37 Ποιν. νόμου) εἶναι ποινὴ περιοριστικὴ τῆς ἐλευθερίας, ἅτε κωλύουσα τὸν καταδικασθέντα νὰ κινῆται ἐλευθέρως ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Εἶναι δὲ κατὰ κανόνα ποινὴ *παρεπομένη*, παρακολουθοῦσα ἄλλην ἐπιβληθεῖσαν βαρυτέραν κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ποινήν, κατ' ἐξαίρεσιν δ' ἐπιβάλλεται ὡς κυρία καὶ μοναδικὴ εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἄρθρων 51, 115, 130 καὶ 131 ποινικοῦ νόμου (μετάνοια ἐπὶ ἀποπείρας, ἔμπρακτος μετάνοια, ἀποσιώπησις ἐσχάτης προδοσίας). Ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις ἐπέρχεται αὐτοδικαίως ἐπὶ καταδίκης εἰς ἐγκληματικὴν ποινὴν καὶ διαρκεῖ ἐπὶ δέκα ἔτη, δυναμένη νὰ παραταθῇ μέχρις εἴκοσιν ἐτῶν διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐὰν τὸ δικαστήριον κρίνῃ ὅτι ὁ καταδικασθεὶς εἶναι κατά τε τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν διαγωγὴν ἐπικίνδυνος εἰς τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν καὶ τὰ ἤθη.

Κατὰ τοιούτων ἐπικινδύνων προσώπων, καταδικασθέντων ἐπὶ πλημμελήματι ἢ πταίσματι, ἐπιβάλλεται διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις δύο ἕως δέκα ἐτῶν διὰ τοὺς ἐπὶ πλημμελήματι καὶ τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν διὰ τοὺς ἐπὶ πταίσματι καταδικασθέντας· παρομοία ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις ἐπιβάλλεται διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀδιαφόρως τοῦ ἐπικινδύνου ἢ μὴ τοῦ καταδικασθέντος, καὶ ἐπὶ καταδίκης δι' ὡρισμένα ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ πλημμελήματα καὶ πταίσματα, ὡς καὶ διὰ παράβασιν τῶν νόμων περὶ φορολογίας τοῦ καπνοῦ, τῶν εἰδῶν τοῦ μονοπωλίου (Νόμος ΒΨΠΕ' τῆς 13 Ἰανουαρίου 1901), μέχρι πρό τινος δὲ καὶ διὰ λαθρεμπορίαν καὶ ζωοκλοπήν, ἐφ' ὧν ὅμως ἐσχάτως ὡρίσθη ἀντ' αὐτῆς ἄλλη προσομοία ποινή, ὁ ἐκτοπισμὸς (βλ. λ.). Ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐκ τῶν φυλακῶν ἐξόδου τοῦ καταδικασθέντος καὶ συνίσταται εἰς τὴν παραμονὴν αὐτοῦ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ, ὃν ἐκλέγει ὁ ἴδιος καὶ ἐγκρίνει ὁ νομάρχης, δυνάμενος νὰ ὁρίσῃ τόπους ὅπου δὲν δύναται νὰ διατρίβῃ οὗτος· ἐκ τοῦ ὁρισθέντος δὲ τόπου ὁ καταδικασθεὶς δὲν δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ ἄνευ ἀδείας τοῦ νομάρχου καὶ ἄνευ προηγουμένης εἰδοποιήσεως τοῦ δημάρχου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὀφείλει προσέτι νὰ ἐμφανισθῇ ἐντὸς 24 ὡρῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του. Ἐὰν ὁ διατελῶν ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν παραβῇ ἐκ προθέσεως τινὰ τῶν ὅρων τούτων καταδικάζεται εἰς φυλάκισιν τοὐλάχιστον τριῶν μηνῶν καὶ εἰς νέαν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν 5—10 ἐτῶν. Ἂν ἀλλοδαπὸς καταδικασθῇ δι' οἱονδήποτε ἀδίκημα, δύναται ν' ἀπελαθῇ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, τῇ προτάσει τῆς «Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας τοῦ Νομοῦ», ἐπανερχόμενος δ' αὐτοβούλως εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρις 6 μηνῶν καὶ ἐν ὑποτροπῇ μέχρις ἑνὸς ἔτους (ἄρθρ. 13 Ν Δ. 10 Μαρτίου 1926 «περὶ ἐγκαταστάσεως καὶ κινήσεως ἀλλοδαπῶν»).

Α. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἀστυνόμιον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Τόπος κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔνθα ἦσαν τὰ ἀρχεῖα τῶν ἀστυνόμων (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι *[Ἀστυνομία]* Β' 201 γ).

Ἀστύνομος. Εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Πριάμου (*Ὑγῖν.* 90, 113).

ἀστυνόμος (ὁ)· ὁ τὰ τοῦ ἄστεως νέμων, προστατεύων, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς εὐκοσμίας τοῦ ἄστεως, ὡς δημόσιος ὑπάλληλος.

— *[Ἐγκυκλοπ.]* Ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ ἀστυνόμοι κατέστησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ., μετὰ τὰ Περσικὰ (βλ. λ. Ἀθῆναι Β' 199 β'). Εἶναι ὅμως βέβαιον κατ' ἐπιγραφὰς καὶ ἐκ μαρτυριῶν, ὅτι ἀστυνόμοι ὑπῆρχον καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς πόλεσι, ἐν Ἀγκύρᾳ, Κνίδῳ, Εὐμενίᾳ, Ἡρακλείᾳ τῆς Βιθυνίας, Ὀλβίᾳ, Ῥόδῳ, Σινώπῃ, Τευθρανίᾳ, Ἰάσῳ, Κυζίκῳ, Ἡρακλείᾳ τῇ ἐπὶ Σίριδι, Συρακούσαις, Κορρησίᾳ τῇ ἐν Κέῳ, Τήνῳ, Καρπάθῳ καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὸν Πόντον πόλεσιν. Ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ ἐπὶ Τίριδι καὶ ἐν Συρακούσαις ἔφερον τὸ ὄνομα *πολιανόμοι*. Εἰς τὰς πόλεις ταύτας ἡ ἀρχὴ τῶν ἀστυνόμων δὲν φαίνεται διατηρηθεῖσα ἐπὶ μακρόν, ὡς ἐν Ἀθήναις. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔπαυσεν ὑφισταμένη κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα μ. Χ.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι οἱ ἀστυνόμοι ἀναφαίνονται ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἀγῶνος διὰ τοῦ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1822 ἐκδοθέντος ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως ὀργανισμοῦ τῶν ἐπαρχιῶν. Περὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἀστυνόμων αὐτῶν δὲν εὕρηνται εἰδικαὶ ὁδηγίαι. Μετὰ τὴν ἔλευσιν ὅμως τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 29ης Δεκεμβρίου 1829 ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθωρίσθησαν τὰ καθήκοντα τῆς ἀστυνομίας ὡς πρὸς τὴν γενικὴν εὐταξίαν καὶ τὴν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκδοθέντος, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, τοῦ περὶ δήμων νόμου τοῦ 1833, ἡ ἀστυνομία (τοπικὴ καὶ ἀγροτικὴ) ἀνετέθη εἰς τοὺς δημάρχους. Πρὸς διευκόλυνσιν ὅμως τῆς ἀστυνομικῆς ὑπηρεσίας ἐπετράπη καὶ ὁ διορισμὸς *ἀστυνόμων* (βλ. λ. Ἀστυνομία).

Κατὰ τὸ 1894, ἐφαρμοσθέντος τοῦ νόμου ΒΡΠΗ' δι' οὗ ἡ ἄσκησις τῆς ἀστυνομίας ἀνετέθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν μαχίμων ὅπλων καὶ τῆς χωροφυλακῆς, ἐκλείπουσιν αἱ θέσεις τῶν ἀστυνόμων. Νομοθετοῦνται δὲ ἐκ νέου διὰ τοῦ νόμου 2461 τῆς 25 Ἰουλίου 1920, *περὶ ἀστυνομίας τῶν πόλεων*. (Βλ. καὶ λ. Ἀστυνομία *[Νεωτ. Ἑλλην.]*.)

Ν. ΤΡΟΥΠΑΚΗΣ

ἀστυνόμος (ὁ) (Astynomus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*. Ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδῶν γνωστότερον εἶναι: *ἀστυνόμος ὁ*

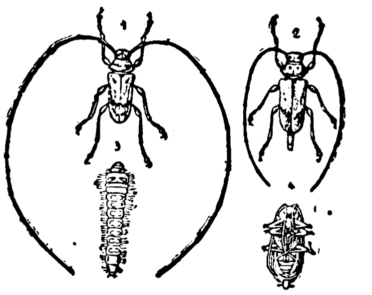

Ἀστυνόμος ὁ ὀρεινός.

[1) ἄρρεν, 2) θῆλυ, 3) κάμπη, 4) νύμφη.]

ὀρεινὸς (Astynomus montana). Τὸ ἔντομον τοῦτο ἔχει μῆκος 12—15 χιλιοστομέτρων. Τὸ σῶμά του εἶναι κατά τι πεπιεσμένον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιὸς κατὰ τὴν ράχιν. Ὁ προθώραξ φέρει ἑκατέρωθεν ἀκανθοειδὲς φυμάτιον. Ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὰ ᾠά της ἐπὶ ἀποσυντεθειμένων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν οὐσιῶν. Ἡ κάμπη εἶναι λευκοϋποκίτρινος, ἀόμματος, ἄπους καὶ καλύπτεται ὑπὸ ὑπερύθρων λεπτοτάτων τριχῶν.

Δ. Ν. Π.

Ἀστύνοος. —1) Υἱὸς τοῦ Φαέθοντος, πατὴρ τοῦ Σανδάκου (*Ἀπδ.* 3, 14, 3). —2) Υἱὸς τοῦ Προτιάονος φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου (Ἰλ. Ο, 455). Ὁ Παυσανίας (10, 26, 4) περιγράφων τὰς εἰκόνας τὰς ἐν τῷ ἐν Δελφοῖς οἰκήματι, ἔργα τοῦ Πολυγνώτου, γράφει: «Ἀστύνοον δέ, οὗ δὴ ἐποιήσατο καὶ Λέσχεως μνήμην, πεπτωκότα ἐς γόνυ ὁ Νεοπτόλεμος ξίφει παίει». (Πρβλ. καὶ Σχολ. Ἰλ. Ν. 643.)

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀστυόχη. —1) Θυγάτηρ τοῦ Φύλαντος, βασιλέως τῆς Ἐφύρας, ἐξ ἧς ὁ Ἡρακλῆς, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, ἐγέννησε τὸν Τληπόλεμον (*Ἀπδ.* 2, 7, 6, 8), τὸν ὁδηγήσαντα εἰς Τροίαν ἐννέα πλοῖα τῶν Ροδίων (Ἰλ. Β, 653 ἑ.).— 2) Θυγάτηρ τοῦ Σιμόεντος, μήτηρ τοῦ Τρωὸς ἀπὸ τοῦ Ἐριχθονίου (*Ἀπδ.* 3, 12, 2).— 3) Θυγάτηρ τοῦ Ἄκτορος, μήτηρ τοῦ Ἀσκαλάφου καὶ τοῦ Ἰαλμένου ἐκ τοῦ Ἄρεως (Ἰλ. Β, 512), ὑπὸ τοὺς ὁποίους ὡς ἀρχηγοὺς ἐξεστράτευσαν εἰς Τροίαν οἱ Μινύαι (*Παυσ.* 9, 37, 7). —4) Θυγάτηρ τῆς Νιόβης καὶ τοῦ Ἀμφίονος, φονευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος (*Ἀπδ.* 3, 5, 6).— 5) Θυγάτηρ τοῦ Λαομέδοντος καὶ τῆς Στρυμοῦς, θυγατρὸς τοῦ Σκαμάνδρου, ἢ τῆς Πλακίας, ἢ τῆς Λευκίππης (*Ἀπδ.* 3, 12, 3), ἀδελφὴ τοῦ Ποδάρκους (Πριάμου, κατὰ τὸν *Λουκιανὸν* Τραγῳδοπ. 252). Κατὰ μεταγενεστέρας παραδόσεις (π. *Εὐσταθ.* εἰς Ὁμ. σ. 1697, 32 —*Κοΐντ. Σμυρν.* 6, 136 καὶ *Δικ.* 2, 5, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐκλαμβάνει αὐτὴν ὡς θυγατέρα τοῦ Πριάμου) συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Τηλέφου καὶ ἔσχεν ἐκ τούτου τὸν Εὐρύπυλον (Ὀδ. Π. 519). Τοῦτον ἔπεμψεν εἰς βοήθειαν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Πρίαμον. Κατὰ τὸν Τζέτζην (Λυκ. 921) αὕτη μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς Αἰθύλλης καὶ Μηδεσικάστης καὶ ἄλλων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αἰχμαλωτισθεισῶν Τρῳάδων ἦλθον εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα, ἵνα διαφύγωσι τὴν δουλείαν, ἔκαυσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ ποταμὸς Ναύαιθος ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ (νῦν Neeto).— 6) Ἀδελφὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος, σύζυγος τοῦ Στροφίου (*Ὑγῖν.* ἀπ. 117).

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀστύοχος (ἡ) *[Μυθολ.]*. Ἐπίθετον τῆς Ἀθηνᾶς (βλ. λ.).

Ἀστύοχος (ὁ) *[Μυθολ.]*. —1) Εἷς τῶν ἓξ υἱῶν τοῦ Αἰόλου, τοῦ ταμίου τῶν ἀνέμων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Λιπαρῶν νήσων (Λιπάρας) καὶ διεκρίνετο, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, διὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ὑπηκόους του δικαιοσύνην του (*Διοδ.* V. 8). —2) Ἀκόλουθος τοῦ Θησέως εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἀμαζόνων ἀγῶνάς του. Ἀπεικονίζεται ἐπί τινος ἀγγείου ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον Νεαπόλεως.

— **Ἀστύοχος**. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν φονευθέντα Ἀλκαμένη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ θέρους τοῦ 412 π. Χ. ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ (Πελοποννησίων, Μιλησίων, οἵτινες εἶχον ἀποστατήσει τῶν Ἀθηναίων καὶ Περσῶν), ὅστις ἡττήθη παρὰ τὴν Μίλητον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ αὐτὴν τὴν Μίλητον θὰ κατελάμβανον τότε ἂν δὲν ἔφθανεν ἐγκαίρως ἡ ἐξ εἴκοσι πολεμικῶν πλοίων ἀποσταλεῖσα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους βοήθεια τῶν Συρακοσίων ὑπὸ τὸν Ἑρμοκράτην. Εἰς τὸν Ἀστύοχον εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῶν ἐφόρων ὁ φόνος τοῦ Ἀλκιβιάδου (βλ. λ.), ὅστις δὲν ἐπετεύχθη ὅμως διότι ὁ Ἀλκιβιάδης εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου προέλαβε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἐν Μαγνησίᾳ στρατήγιον τοῦ Τισσαφέρνους. Κατὰ τὸ ἔτος 411 ἐνίκησε τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Χαρμῖνον ἐν Κνίδῳ καὶ διὰ προδοσίας τῶν ὀλιγαρχικῶν τῆς Ρόδου ἐπέτυχε τὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους προσχώρησιν τῆς νήσου ταύτης, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησαν οὗτοι ὁρμητήριον τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν των. Πρὸς τῇ ὑπηρεσίᾳ του ταύτῃ ἠδυνήθη ὁ Ἀστύοχος καὶ τὴν τιμὴν τῆς Σπάρτης νὰ ἐπανορθώσῃ, ἐπιτυχὼν ἐντιμοτέρους ὅρους συνθήκης πρὸς τοὺς Πέρσας διὰ τὸν κοινὸν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον. Οἱ κυριώτεροι τῶν ὅρων ἐκείνων ἦσαν οἱ ἑξῆς: α') περιωρίζετο ἡ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ὁμολογία τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἤπειρον, β') ἀνελάμβανεν ὁ Τισσαφέρνης νὰ παρέχῃ μισθὸν εἰς τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων ἄνευ ὑποχρεώσεως τούτων παροχῆς τακτῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς Πέρσας χάριν τοῦ εἰρημένου μισθοῦ καὶ γ') ὑπεχρεοῦντο οἱ Πέρσαι νὰ μετάσχωσι τοῦ κοινοῦ πολέμου δι' ὅλων τῶν ναυτικῶν δυνάμεών των (φοινικικοῦ στόλου), ὅτε ἀφεύκτως θὰ ἔληγεν ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ὑπὲρ τῆς Σπάρτης. Μετὰ τὴν μετάστασιν ὅμως τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐξέλιπεν ἡ πρὸς τὸν Τισσαφέρνη (φίλον ὄντα τοῦ Ἀλκιβιάδου) πίστις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἡ ἐν τῷ στρατῷ τῶν Πελοποννησίων ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Ἀστυόχου, ἀδρανοῦντος, ἂν καὶ ἐναυάρχει ἰσχυροτάτου στόλου, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνέμενε τὸν φοινικικὸν στόλον, ἦτο τοσαύτη, ὥστε κατηγόρουν αὐτὸν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ ἐμυκτήριζον δημοσίᾳ. Ἡ ἕνεκα τῶν εἰρημένων αἰτίων ἐπελθοῦσα ἀπειθαρχία καὶ παραλυσία εἰς τὸ πελοποννησιακὸν στράτευμα ἠνάγκασε τότε τὴν Σπάρτην ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν νωθρὸν καὶ ὕποπτον εἰς αὐτὴν γενόμενον Ἀστύοχον διὰ τοῦ χρηστοῦ καὶ γενναίου Μινδάρου.

ΚΑΨ.

Ἀστυπάλαια *[Μυθ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Φοίνικος καὶ τῆς Περιμήδης, ἀδελφὴ τῆς Εὐρώπης, γεννήσασα ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος δύο υἱούς: τὸν Ἀγκαῖον, βασιλέα τῶν Λελέγων ἐπὶ τῆς Σάμου, καὶ τὸν Εὐρύπυλον, βασιλέα τῶν Μερόπων ἐπὶ τῆς νήσου Κῶ. (*Ἀπολλόδ.* β, 7,1, καὶ *Ἀπολ. Ῥόδ.* Β. 886).

Θ. Π.

Ἀστυπάλαια *[Ἱστορ.—Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο συνάμα καὶ *Ἀστυπαλαία* ἢ *Ἀστυπάλεια* (ἀνών. ἐν Σταδ. 273) ἢ *Ἀστυπαλία* (ἀπὸ τοῦ *Ἱεροκλέους* ΣΤ' μ. Χ. αἰῶν.). Μία τῶν νοτίων Σποράδων, κοινῶς λεγομένη *Ἀστουπαλιὰ* ἢ *Ἀστροπαλιά*. Ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν παρεφθάρη ἡ λέξις εἰς τὸ Stampalia, ἀλλὰ προεφέρετο συχνότερον *Σταμπάλια*, ὁ τονισμὸς δ' οὗτος τοῦ ὀνόματος ὡς καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ ἐπεκράτησαν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὡς τοῦ Στράβωνος, Πτολεμαίου, Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου κ. ἄ., τῶν ποιουμένων μνείαν τῆς νήσου, ὀλίγα μόνον μανθάνομεν περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα ὅτι ἡ νῆσος ἱκανὴν ἐκέκτητο σπουδαιότητα κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς χρόνους. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἀστυπαλαίας ἦσαν Κᾶρες, ὅτε ἐκαλεῖτο διὰ τὸ ἐρυθρόχρουν τῆς γῆς *Πύρρα*. Κατὰ τὸν Ὀβίδιον ἡ νῆσος ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ Μίνωος, ὅπερ ἀποτελεῖ μαρτύριον ὡσαύτως τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ μινωϊκῆς θαλασσοκρατίας τῆς Κρήτης. Βραδύτερον ἡ νῆσος ἐξηλληνίσθη δι' ἀποικίας ἐκ Μεγάρων, ὡς γράφει Σκύμνος ὁ Χῖος (Περιηγ. 551). Ἐπιγραφὴ δ' ὅμως τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. εὑρεθεῖσα ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Ἐπιδαύρου χαρακτηρίζει σαφῶς τοὺς Ἀστυπαλαιεῖς ἀποίκους τῶν Ἐπιδαυρίων (*Καββαδίου* Fouilles d'Epidaure I, 233. Inscr. Graec. IV, 917 καὶ 1418). Ἀργολικὴν μηνύει τὴν καταγωγὴν τῶν Ἀστυπαλαιέων καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν. Ἡ νῆσος

Digitized by Google

ἐκλήθη πρὸς τούτοις *Πυλαία*, ἕνεκα δὲ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀνθέων της ἢ τῆς μεγάλης της εὐφορίας *Θεῶν Τράπεζα*. Ἐν τέλει ἐδόθη εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα *Ἀστυπάλαια*. Ὁ V. Bérard φρονεῖ ὅτι ἡ νῆσος ὠνομάσθη οὕτω ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διότι δῆθεν εἶχον ἐγκαταστῆ ἐκεῖ, ὅπου πρότερον ὑπῆρχεν ἄστυ παλαιόν, ἀποτελέσαν ἐμπορικὸν σταθμὸν τῶν Φοινίκων ἐπὶ τῆς θαλασσοκρατίας αὐτῶν, ἤτοι ἐθεώρησαν τὸν τόπον παλαιόπολιν. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι παρετυμολογικὸς μετασχηματισμὸς λέξεως φοινικικῆς σημαινούσης μέρος χθαμαλὸν μεταξὺ δύο συναφῶν ὑψωμάτων, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἡ νῆσος σύγκειται ἐκ δύο ὑψηλῶν τμημάτων, συνδεομένων πρὸς ἄλληλα διὰ χθαμαλοῦ στενοῦ (ἰσθμοῦ) πλάτους 110 περίπου μέτρων. Τὴν φοινικικὴν προέλευσιν τοῦ τοπωνυμίου ἐνισχύει καὶ ὁ μῦθος, καθ' ὃν Ἀστυπάλαια καὶ Εὐρώπη ἦσαν θυγατέρες τοῦ Φοίνικος.

Πανοραματικὴ ἄποψις τῆς Ἀστυπαλαίας ἐκ δυσμῶν.

Γνωστὸν ἐκ τοῦ Στράβωνος (ΙΓ, 42) εἶναι ὅτι οἱ Ἀστυπαλαιεῖς κατέλαβον τὸ Ροίτειον καὶ συνῴκισαν τὸ παρὰ τὸν Σιμόεντα Πόλιον, τὸ βραδύτερον κληθὲν Πόλισμα, ὡς καὶ ὅτι ὁ Φάλαρις μετῴκησεν ἐκ τῆς γενεθλίου του Ἀστυπαλαίας εἰς Ἀκράγαντα, οὗτινος μετὰ ταῦτα κατέστη ὁ διαβόητος τύραννος. Ἐκ τῆς νήσου ταύτης κατήγετο καὶ ὁ περίφημος *Ὀνησίκριτος* καὶ ὁ ἰσχυρὸς τὸ σῶμα καὶ ἀπαράμιλλος ἀθλητὴς *Κλεομήδης*. Ἀλλ' ἀτυχῶς οὗτος ἐν τῷ διαπύρῳ του ζήλῳ πρὸς κτῆσιν τῆς νίκης ἐν Ὀλυμπίᾳ (κατὰ τὴν 71ην Ὀλυμπιάδα) ἐξῆλθεν ἐντελῶς τῶν νενομισμένων, διότι πυγμαχῶν πρὸς τὸν ἐξ Ἐπιδαύρου Ἴκκον ἀπέκτεινεν αὐτόν. Ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῶν ἑλλανοδικῶν κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον τεσσαράκοντα ταλάντων καὶ ἀφῃρέθη τὴν νίκην. Ἐκ τῆς λύπης του ὅμως παρεφρόνησε καὶ εἰς Ἀστυπάλαιαν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐπιστρέψας μετέβη εἰς σχολεῖον ἔχον περὶ τοὺς ἑξήκοντα παῖδας καὶ κατέρριψε τὸν κίονα τὸν ἀνέχοντα τὴν στέγην. Ἐκ τούτου ἡ ὀροφὴ κατέπεσεν ἐπὶ τῶν παίδων, ὁ δὲ παράφρων ἀθλητὴς λιθοβολούμενος ὑπὸ τῶν ἀστῶν κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰσελθὼν δ' ἐντὸς κιβωτίου, εὑρισκομένου ἐν τῷ ἱερῷ, συνέκλεισε βιαίως τὸ πῶμα, οἱ δὲ Ἀστυπαλαιεῖς μάτην προσεπάθουν νὰ ἀνοίξωσι τὸ κιβώτιον. Ἐν τέλει ἔθραυσαν οὗτοι τὸ ξύλινον περίβλημα τοῦ κιβωτίου καὶ ἐπειδὴ δὲν εὗρον ἐν αὐτῷ ζῶντα ἢ νεκρὸν τὸν Κλεομήδην, ἀπέστειλαν ἄνδρας εἰς Δελφούς, ἵνα ἐρωτήσωσι τί ἀπέγινεν οὗτος. Λέγεται ὅτι ἡ Πυθία ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἑξῆς: «ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαεύς, ὃν θυσίαις τιμᾶθ' ἅτε μηκέτι θνητὸν ἐόντα». Κατ' ἀκολουθίαν ἔκτοτε οἱ Ἀστυπαλαιεῖς ἐτίμων τὸν Κλεομήδην ὡς ἥρωα (*Παυσ.* VI, 2, 6.— *Πλουτ.* Ρωμ. 28 κ.ἑ.).

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν ὅτι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἀστυπαλαιεῖς διεκρίνοντο περὶ τὰ ναυτικὰ καὶ ὅτι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἤσκουν παρ' αὐτοῖς βουλὴ (βουλά), δῆμος (δᾶμος) καὶ γερουσία καὶ ὅτι δημόσιοι λειτουργοὶ ἦσαν εἷς δαμιεργὸς ὡς ἐπώνυμος, πρυτάνεις, ταμίαι, λογισταὶ καὶ ἀγορανόμοι.

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων ἡ Ἀστυπάλαια ἦτο ὑποτελὴς αὐτῶν, δι' ὃ καὶ τὸ ὄνομα ταύτης εὑρίσκεται ἐν τοῖς φορολογικοῖς καταλόγοις, καθ' οὓς τὸ κατὰ τὸ 436 π. Χ. κατανεμηθὲν εἰς αὐτὴν ποσὸν ἀνήρχετο εἰς 12000 δραχμὰς (480 περίπου ἀγγλικὰς λίρας). Κατὰ τὴν τρίτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἡ νῆσος ὑπήγετο ἐνίοτε εἰς τοὺς Πτολεμαίους.

Ἡ κεντρικὴ τῆς Ἀστυπαλαίας θέσις ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἅτε κειμένης ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῆς Φοινίκης, Κύπρου, Ρόδου, Κῶ, Κνίδου καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ἐμπορικῆς ὁδοῦ, καὶ τὸ εὐλίμενον αὐτῆς εἵλκυσαν εὐμενῆ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων πρὸς τοὺς Ἀστυπαλαιεῖς, δι' ὃ καὶ ὁ δῆμος αὐτῶν συνεδέθη μετὰ τοῦ τῶν Ρωμαίων διὰ *aequum foedus*. Ἡ συμμαχία κατὰ δόγμα τῆς συγκλήτου, ὅπερ κατετέθη ἐν μὲν τῇ Ρώμῃ ἐν τῷ «Καπιτωλίῳ ναῷ τοῦ Διός», ἐν δὲ τῇ Ἀστυπαλαίᾳ «ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ», ἐπισήμως ἀνενεώθη τῷ 105 π. Χ., ἀπενεμήθησαν δὲ εἰς τὴν νῆσον ἡ προσωνυμία «*civitas foederata*» καὶ αἱ παρομαρτοῦσαι προνομίαι *(I. Gr. Ins. XII (III). 173)*. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀποφασίσει, ὅπως λάβωσι πάντα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πολυαρίθμων πειρατῶν, τῶν καταλυμαινομένων τὴν Μεσόγειον, εὕρισκον δ' ὅτι ἡ Ἀστυπάλαια διὰ τοὺς καλούς της λιμένας ἦτο προσφυεστάτη πρὸς ἐπιχειρήσεις ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἀσφάλειαν τῶν ναυτικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοκράτορας μέχρι τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Γορδιανοῦ ἡ νῆσος διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ὁ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος (23 - 79 μ. Χ.) ἀναφέρει ὡς αὐτόνομον τὴν νῆσον.

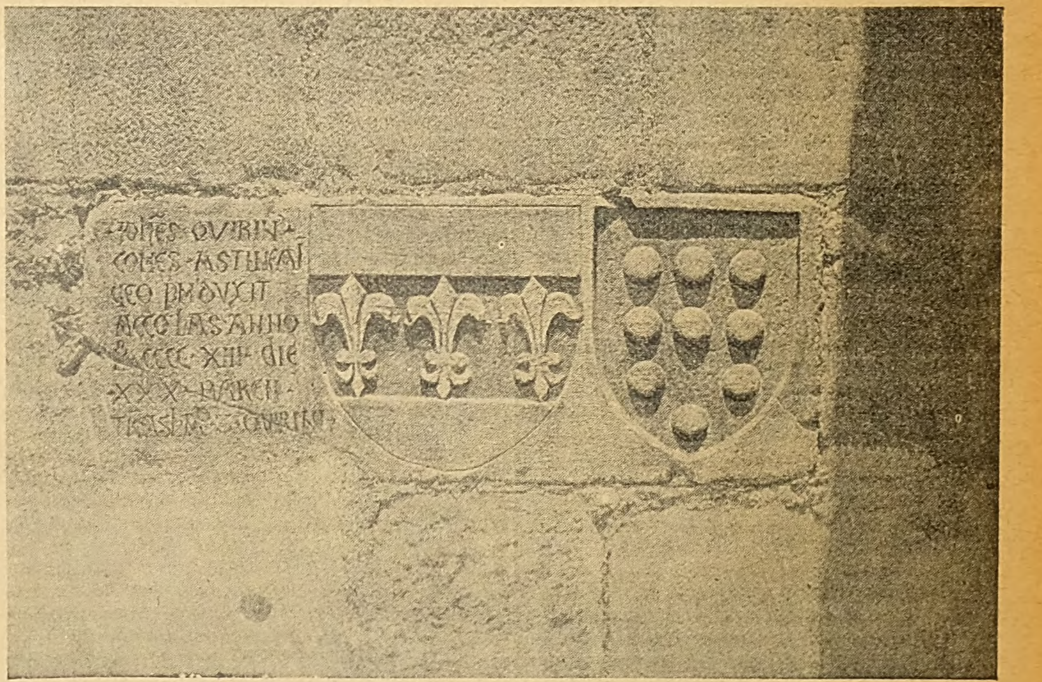

Τὰ οἰκόσημα τῶν Quirini τῆς Ἀστυπαλαίας.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἡ Ἀστυπάλαια περιῆλθεν εἰς τὸν εὐγενῆ ἑνετικὸν οἶκον τῶν Quirini, δοθεῖσα περὶ τὸ 1207 ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου πολεμιστοῦ καὶ δεξιοῦ διπλωμάτου Μάρκου Σανούδου εἰς τὸν Ἰωάννην Quirini, ὅστις μετ' ἄλλων εὐτόλμων τυχοδιωκτῶν εἶχε βοηθήσει αὐτὸν πρὸς ἵδρυσιν τοῦ δουκάτου τῆς Νάξου. Τῷ 1269 ὅμως ἡ Ἀστυπάλαια ἀνακατελήφθη ὑπὸ τοῦ γενναίου Βυζαντίνου ναυάρχου Λικαρίου. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1333 ἀπεσπάσθη καὶ πάλιν ἡ Ἀστυπάλαια ἀπὸ τῶν Βυζαντίνων ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Β' Quirini, ὅστις διεμοίρασεν ἰδιοτελῶς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἐξουσίαν του μετὰ τοῦ Μάρκου Grimani, ἀνήκοντος εἰς ἑτέραν ἑνετικὴν οἰκογένειαν, τὴν τῶν Grimani, βοηθήσαντος δ' αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου. Πρὸς προστασίαν ταύτης ἀμφότεροι ἀνεγνώρισαν τὸ ἑνετικὸν προτεκτορᾶτον. Συγγραφεῖς τινες θεωροῦσιν ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ 1310 Κατὰ τὸ 1341, ἐνῷ ἡ νῆσος διετέλει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν προρρηθέντων ἑνετικῶν οἴκων, ἐκυριεύθη καὶ ἠρημώθη τελείως ὑπὸ τοῦ ἐμίρου τοῦ Ἀϊδινίου Ὀμὰρ βέη Μορβασσάν, ὥστε ἐπί τινας δεκάδας ἐτῶν εἶχε παραμείνει ἀκατοίκητος. Κατὰ τὸ 1413 ὅμως ὁ Ἰωάννης Δ' Quirini, ὢν διοικητὴς τῶν ἑνετικῶν νήσων Τήνου καὶ Μυκόνου, ἀπεπειράθη νὰ ἐγκαταστήσῃ νέον πληθυσμὸν ἐν τῇ οἰκτρῶς πρὸ 72 ἐτῶν ἐρημωθείσῃ καὶ ἔκτοτε ἐγκαταλειφθείσῃ Ἀστυπαλαίᾳ, ἀποτελούσῃ δὲ πάντοτε τιμάριον αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο μετήνεγκεν εἰς τὴν Ἀστυπάλαιαν ἐκ τῶν δύο ἐμπεπιστευμένων εἰς αὐτὸν νήσων ἀποίκους ὡς καὶ τὸν καθαρῶς διοικητικὸν τίτλον του «κόμις Τήνου», προσλαβὼν τὸν τίτλον τοῦ «*κόμιτος Ἀστυνέας*», δεικνύων δ' οὕτω ὅτι τὸ Ἀστυπάλαια (ἄστυ παλαιὸν) ἀνεσχηματίσθη εἰς (ἄστυ νέον) διὰ τοῦ νέου γεωγραφικοῦ ὅρου *Ἀστυνέα* (;). Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἀνοικισμοῦ ἐματαιώθη ὑπὸ τῆς Ἑνετίας, ὑποχρεωσάσης αὐτὸν νὰ ἐπαναγάγῃ πάντας τοὺς ἀποίκους εἰς τὰς προτέρας των κατοικίας. Ἐπιγραφὴ εὑρισκομένη μετὰ τῶν ἐπὶ λίθου οἰκοσήμων τοῦ Ἰωάννου Δ' Quirini καὶ τῆς συζύγου του Ἰσαβέττας ἐπὶ τοῦ παϊδίου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθέντος κάστρου τῆς Ἀστυπαλαίας, ἀναφέρει τὸν ἀνοικισμὸν ὡς γενόμενον ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κόμιτος Ἀστυνέας τῇ 30ῃ Μαρτίου 1413, ἡμέρᾳ τῆς μετακομιδῆς τοῦ ἁγίου Quirini, προστάτου αὐτοῦ, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: «Iohannes Quirinus comes Astineae qui eo primus duxit accolas anno MCCCCXIII die XXX Marcii translationis Sancti Quirini». Παρὰ ταῦτα ἡ Ἀστυπάλαια φαίνεται ὅτι ἀνῳκίσθη ἐκ νέου, ἀλλ' ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἠλαττώθη καὶ πάλιν μεγάλως, ἰδίᾳ ἕνεκα τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μουσουλμάνων πειρατῶν, τῷ δὲ 1537 ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ στόλου τοῦ φοβεροῦ ἐκ Λέσβου Βαρβαρόσσα κατὰ τὴν ἐπιδρομήν του ὡς Τούρκου ναυάρχου ἐναντίον τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει διαφόρων Ἑνετῶν μικροδυναστῶν. Τῇ 2ᾳ Ὀκτωβρίου 1540, μετὰ τὴν ἐπονείδιστον τῆς Ἑνετίας μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκην, οἱ Quirini ἀπώλεσαν διὰ παντὸς τὴν Ἀστυπάλαιαν, ἥτις περιελήφθη ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν δώδεκα ὑπὸ τοὺς Τούρκους προνομιούχων νοτίων Σποράδων.

Κατὰ τὸ 1821 ἡ Ἀστυπάλαια μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος τῆς ἐθνεγερσίας καὶ ἀπετέλεσε μέρος τῶν νοτίων Κυκλάδων. Διὰ τοῦ πρώτου δὲ πρωτοκόλλου τῆς ἐν Λονδίνῳ γενομένης διασκέψεως περὶ τῶν

Digitized by Google

ορίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς νήσου παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τελικὸν καθορισμὸν τῶν συνόρων τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας καὶ τὸ ἥμισυ τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἀντὶ τοῦ βορείου ἡμίσεος τῆς Ἀμοργοῦ. Οὕτω ἡ Ἀστυπάλαια ὑπήχθη ἐκ

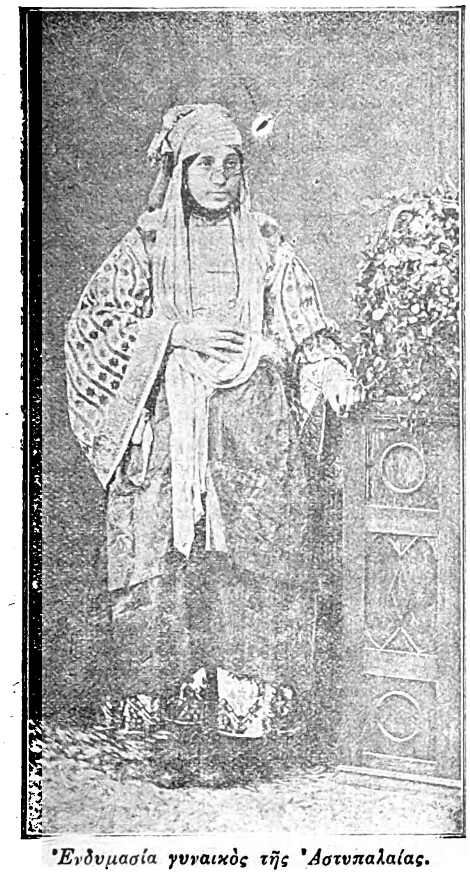

Ἐνδυμασία γυναικὸς τῆς Ἀστυπαλαίας.

νέου ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἀποτελέσασα καὶ πάλιν μέρος τῶν προνομιούχων νοτίων Σποράδων ἢ Δωδεκα νήσων. Τῇ 23η Ἀπριλίου 1912, διεξαγομένου τοῦ ἰταλο-τουρκικοῦ πολέμου, ἡ Ἰταλία ἐπιθυμοῦσα νὰ ἀποκτήσῃ ναυτικὴν βάσιν πρὸς ἀνεφοδιασμὸν καὶ ἀνθράκευσιν τοῦ στόλου της κατέλαβε τὴν Ἀστυπάλαιαν, ἥτις καὶ ἔκτοτε παραμένει ὑπ' αὐτὴν μετὰ τῆς ἄλλης Δωδεκανήσου, παρὰ τὴν ἰταλο-ελληνικὴν συνθήκην τὴν συναφθεῖσαν ἐν Παρισίοις μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, καλουμένη *Χώρα*, κεῖται ὡς καὶ ἡ πάλαι ὁμώνυμος τῇ νήσῳ ἐπὶ προεκβολῆς τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Ἀστυπαλαίας καὶ πρὸς νότον τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ συνδέοντος ἀμφότερα τὰ τμήματα αὐτῆς. Τῆς πολίχνης ὑπέρκειται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δ' Quirini ἀνακαινισθὲν φρούριον.

Πολλὰ παλαιὰ ἐρείπια, μεσαιωνικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι ἐγκατεσπαρμένα ἀνὰ τὴν νῆσον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν πληροφορούμεθα ὅτι οὐκ ὀλίγα ἀρχαῖα κτίσματα ἐν τῇ νήσῳ ὑπῆρχον, ὡς πρυτανεῖον, στοὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀγορανόμιον, ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος Μενδησίας. Ἐν Ἀστυπαλαίᾳ ἐλατρεύοντο ὡσαύτως ὁ Ζεύς, ὁ Διόνυσος, ἡ Κόρη, ἡ Δίκτυννα, ἡ Ρώμη καὶ ὡς ἥρωες ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ ἀθλητὴς Κλεομήδης. Τῆς νήσου ἐξαίρεται τὸ εὔκρατον τοῦ κλίματος, τὸ κάλλος τῶν τόπων καὶ ὁ πλοῦτος τῶν θηραμάτων (περδίκων καὶ λαγωῶν).

Ὁ Ἡγήσανδρος ὁ Δελφός, ὅστις ἤκμασεν ἐπὶ Περσέως, ἀφηγεῖται ἐν τοῖς ὑπομνήμασι (Fragm. Hist. G aec. E. *Car. Müllerus* τόμ. IV Parisiis 1885) ὅτι ἐν Ἀστυπαλαίᾳ ἐπὶ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ τοσοῦτον ἐπληθύνθησαν οἱ λαγωοί, ὥστε οἱ νησιῶται ἠρώτησαν τὴν Πυθίαν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπ' αὐτῶν ἀπαλλαγῆς, ἔλαβον δ' ἀπάντησιν «κύνας τρέφειν καὶ κυνηγετεῖν». Προστίθεται ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Ἡγησάνδρου ὅτι ἐντὸς ἑνὸς ἔτους συνελήφθησαν πλείονες τῶν ἑξακισχιλίων λαγωῶν καὶ ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τούτων ἐν τῇ νήσῳ, ἥτις κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε λαγωούς, προῆλθε διότι κάτοικός τις τῆς Ἀνάφης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἀστυπάλαιαν ζεῦγος λαγωῶν. Ὁ δὲ Πλίνιος (Hist. Nat. VIII, 140 XXX, 32 καὶ 45 καὶ 126) ἀναφέρει ὅτι ἡ νῆσος παρῆγεν ἔξοχον εἶδος ἐδωδίμων κοχλιῶν, ἐχόντων δὲ καὶ ἀποτελεσματικὴν θεραπευτικὴν δύναμιν, ὁ δὲ Ὀβίδιος ὅτι ἡ περὶ αὐτὴν θάλασσα εἶναι ἰχθυόεσσα, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (παρ' *Αἰλιανῷ* περὶ ζῴων 5, 8) λέγει «ἐχθρὰν εἶναι τοῖς ὄφεσι τὴν Ἀστυπαλαιέων γῆν». Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι καὶ νῦν ἔτι δὲν ὑπάρχουσιν ὄφεις ἐν τῇ νήσῳ, ὡραία δὲ λαϊκὴ παράδοσις, ἀνερχομένη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος, ἀποδίδει τὸν ἐξαφανισμὸν πάντων τῶν ἑρπετῶν καὶ τῶν δηλητηριωδῶν ἐντόμων ἐκ τῆς νήσου εἰς θαῦμα μαθητοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ (Φωνῆς Δωδεκανήσου ἔτ. Α' ἀριθ. 9 σελ. 4 κ. ἑ.). Ἡ θάλασσα τῆς Ἀστυπαλαίας παράγει τοὺς ἀρίστους σπόγγους τοῦ κόσμου.

Τὰ ἀρχαῖα χαλκᾶ νομίσματα τῆς νήσου, ἀνήκοντα εἰς τὴν τρίτην, δευτέραν καὶ πρώτην ἑκατονταετηρίδα π. Χ., ἔφερον τὴν κεφαλὴν τοῦ Περσέως, ἢ Ἅρπην ἢ Γοργόνιον. Βραδύτερον ἐπεκράτησε νὰ φέρωσι κεφαλὴν Διονύσου, Ἀθηνᾶς καὶ Ἀσκληπιοῦ. Εἰς τὴν Ἀστυπάλαιαν ὡσαύτως ἀποδίδονται χρυσοῖ στατῆρες καὶ τετράδραχμα Ἀλεξάνδρου. Γνωστὰ δὲ αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τῆς νήσου εἶναι τὰ μετὰ εἰκόνων τῆς Λιβίας καὶ τοῦ Τιβερίου.

Ἡ νῆσος ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται νῦν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Λέρου καὶ Καλύμνου· κατὰ τὴν γενομένην δ' ὅμως διατύπωσιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐπίσκοπος Ἀστυπαλαίας ὑπήγετο τῷ Ρόδου μητροπολίτῃ.

Ἄξια πρὸς τούτοις μεγάλης προσοχῆς εἶναι ἡ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν τῆς νήσου, τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων καὶ ἡ νεοελληνικὴ διάλεκτος αὐτῶν (Βλ. καὶ λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 410γ κ. ἑξ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Piacenza*, L' Egeo Redivivo (688 σ. 239).— *Ch. Bondelmontius* (Liber insularum Archipelagi 1824 καὶ Description des îles de l'Archipel Paris 1897). — *C. S. Sonnini*, Voyage en Grèce et en Turquie Paris 1801.—*L. Lacroix*, Iles de la Grèce 1853 —*L. Ross* Reisen auf den Griechischen Inseln. Stuttgart - Halle 1830 - 1852. — *V. Mantegazza*, L' Egeo. Milano 1912.— *R. Carafa d'Andria*, Le isole dell'Egeo occupate dalle armi Italiene illustrate da A. Faccioli. Como 1913.— *R. M. Dawkins* and *A. J. B. Wace*, Notes from the Sporades Astypalaia e. t. c. (The Annual of the British School at Athens XII σ. 151 κἑ.) London 1906.— *V. Hopf*, Veneto-Byzantinische Analekten. Die Grimani von Amorgo, Stampalia e. t. c. Wien 1850.— *Μιχ. Δ. Βολονάκη* The Island of Roses and her eleven Sisters or the Dodecanese. London 1922.

Μ. Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ

— **Ἀστυπάλαια** *ἡ ἐν Ἀττικῇ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (342, 19) ὡς ἄκρα κειμένη ἐν τῷ Σαρωνικῷ κατέναντι τῆς νήσου Ἐλευσῖνος (βλ. λ. Ἀρσίδα). Πάντες σχεδὸν οἱ σύγχρονοι γεωγράφοι ταυτίζουσι πρὸς τὴν Ἀστυπάλαιαν τὴν κατέναντι καὶ Α. ΒΑ τῆς προμνησθείσης νησῖδος χερσονησίζουσαν ἄκραν *Θορὸ* (πλάτ. 37°42'50", μῆκ. 23°55'45", χάρτ. ἀγγλ. 1657 : gulf of Athens), ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸ σωτήριον ἀγκυροβόλιον Ἅγιος Νικόλαος, τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν δέχεται ὁ Kiepert (Carten von Attica, text III, 21).

— **Ἀστυπάλαια** ἡ ἐν *Καρίᾳ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Συνδυαζομένου τοῦ χωρίου τοῦ Στράβωνος 561,44 πρὸς ἕτερον τοῦ Πλινίου (V, 29.5), προκύπτει ἀσφαλὴς ἡ ταυτότης τῆς *Παλαιομύνδου* τοῦ δευτέρου πρὸς τὴν *Ἀστυπάλαιαν* τοῦ πρώτου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μεταγενεστέραν Μύνδον (βλ. καὶ *Στέφ. Βυζ.* εἰς λέξιν) ἢ πιθανώτερον (κατὰ *Müller* εἰς ἔκδ. *Στράβ. Didot* 4) πρὸς τὴν ἄκραν *Ἀρκίαλλα* τὴν κειμένην 1 μίλλιον ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Τερμερίου (τανῦν Χουσεῒν Μπουρνοῦ, πλάτ. 36°58', μῆκ. 27°18', χάρτ. ἀγγλ. 1899 : Kalymno, Kos and Kappari channels). Ἕτερον χωρίον τοῦ Παυσανίου (Κορινθιακὰ Β, λ, 8), ἀφορῶν εἰς γεγονὸς τῆς ἀπωτάτης ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἶναι πολύτιμος συνήγορος τῆς ὑποθέσεως τοῦ Berard ὡς πρὸς τοὺς ἱδρυτὰς τῶν διαφόρων Ἀστυπαλαιῶν· διότι ἐὰν οἱ ἀρχαιότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, οἱ Τροιζήνιοι, ἵδρυσαν τὴν Μύνδον, ἄλλοι, πρὸ αὐτῶν, ἐνωρίτερον προαχθέντες ἐκείνων εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν, οἱ Φοίνικες δηλαδή, θὰ εἶχον κτίσει τὴν Παλαιομύνδον, ἧς τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν πρὸς τὴν Μύνδον ταυτότητα διέσωσεν ὁ Πλίνιος.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἀστυπάλαια** *ἡ ἐπὶ Κῶ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Αὕτη ἦτο πόλις ἐξαφανισθεῖσα ὁλοτελῶς (*Στράβ.* 561, 14). Ὅλοι οἱ γεωγράφοι συμφωνοῦν εἰς τὸ ὅτι ἠγείρετο αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου *Κρόκιλας* (πλ. 36°40'3/4, μῆκ. 26°59') καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ Paton (Inscriptions of Kos, Oxford 1841) ἐπὶ πολὺ παραμείνας ἐν τῇ νήσῳ καὶ βαθέως μελετήσας τὰ κατ' αὐτήν.

— **Ἀστυπάλαια** *ἡ ἐπὶ Ρόδῳ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὕπαρξίς της μόνον ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπιτοπίων προκύπτει καὶ δὴ ὡς δήμου τῶν Καμειρίων. Ὁ Kiepert, ὃν αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἤγαγον εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐν τῷ «Σταδιασμῷ τῆς Μεγάλης θαλάσσης» (§ 272) ἐθνικοῦ *Λεπαταλέων* διὰ τοῦ ὀρθοῦ Ἀστυπαλέων, ταυτίζει αὐτὴν πρὸς τὴν χερσονησῖδα τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν νοτίαν τῆς μεγαλονήσου ἐσχατιάν, τὴν ὑπὸ τὸ τοπωνύμιον *Πρασονῆσι* (πλάτος 35°53', μῆκ. 27°46' 1/2, χάρτ. ἀγγλ. 1667: Rhodos island). Οὐδεμίαν ὅμως παρέχει τῆς ὑποθέσεώς του αἰτιολογίαν, πιθανοφανοῦς ἐν τούτοις, λόγῳ τοῦ σχήματος τῆς χερσονησῖδος συνδεομένης πρὸς τὴν ξηρὰν δι' ἰσθμοῦ στενοτάτου, ἂν καὶ τὸ ἀκρωτήριον *Μονόλιθος* (βλ. Αἰγαῖον: *Δωδεκάνησοι, Ρόδος*) θὰ ἠδύνατο νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὴν ταυτότητα ὡς ἐγγύτατα τῆς Καμείρου κείμενον.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἀστυπάλαια** *ἡ ἐπὶ Σάμῳ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Εἶναι ἡ μόνη τῶν Ἀστυπαλαιῶν μακρὰν τῆς θαλάσσης κειμένη. Ὁ Πολύαινος (Στρατηγ. Γ, 23) τὴν ἀναφέρει ὡς παλαιὰν ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσεν ὁ Πολυκράτης. Δύναται ἐπομένως νὰ ἐκληφθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς πόλις ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ γηγενῶν ἐπὶ ἀκροπόλεως φύσει ὀχυρᾶς καὶ μακρὰν τῆς παραλίας, ὡς τοῦ Ἄργους ἡ Λάρισα, τῶν Ἀθηνῶν ἡ Ἀκρόπολις. Ἐν τούτοις καὶ τὸ ὄνομά της Σάμος δὲν εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς (σημιτιστὶ σημαίνει «εἶναί τι ὑψηλόν») καὶ ἡ ἐπιτόπιος παράδοσις τὴν φέρει ὡς Καρῶν κτίσμα. Παρὰ ταῦτα μένει ἀνεξήγητος ὁ λόγος δι' ὃν κατ' ἐξαίρεσιν πρὸς τὸν γενικὸν κανόνα ἡ Ἀστυπάλαια τῆς Σάμου ὑπῆρξε μεσόγειος.

Σ. Ε. Λ.

— **Ἀστυπαλαίας** *κόλπος*· βλ. λ. Αἰγαῖον τ. Β' σ. 411 α.

Ἄστυρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μυσίας ἐν τῇ Τρωάδι καὶ εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου, ἐγγὺς τοῦ Ἀσπανέως, τοῦ τόπου εἰς ὃν μετεφέροντο πρὸς περαιτέρω πωλήσεις τὰ ἀπὸ τῆς Ἴδης ὑλοτομούμενα (*Στράβ.* 519,9). Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει τὴν πόλιν (V, 32,2) μεταξὺ δεκατεσσάρων ἐν τοῖς παραλίοις ἐκείνοις, αἵτινες πᾶσαι εἶχον καταστραφῆ (πρβλ. Pomp. Mel. I, 18), οὐχὶ ἐν τούτοις παλαιότατα, ἀφοῦ καὶ παρὰ *Σκύλακι τῷ Καρυανδεῖ* ἀναφέρεται (Περίπλους 98). καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει (*Inscript. Graecae* 226 καὶ ἑξῆς, πρβλ. *Ξεν.* Ἑλλην. Δ, α, 41) ἀπετέλεσε μέλος τῆς ναυτικῆς Ἀθηναϊκῆς ὁμοσπονδίας. Πάντως καὶ ὁ Στράβων τονίζει ὅτι δὲν ὑπῆρχε τὴν ἐποχήν του, τῶν Ἀντανδρέων ἀναλαβόντων εὐλαβῆ παρακολούθησιν τοῦ ἄλσους της, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦτο παράλιος ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐξ ἴσου ἐρημωθεῖσαν *Θήβην*, οὖσαν περὶ τὰ 10 χιλιόμετρα «ἐν τῇ μεσογαίᾳ» καὶ ἐκεῖθεν τῆς λεγομένης *τάφρου τοῦ Ἀχιλλέως* (*Στράβ.* ΙΑ, α, 65). Ἀναφέρει ὁ Στράβων ἐπίσης (525, 16) τὴν ὕπαρξιν παρὰ τὰ Ἄστυρα λίμνης *Σάπρας*, μικρᾶς μὲν ἀλλὰ «βαραθρώδους εἰς ῥαχιώδη τῆς θαλάττης αἰγιαλὸν τὸ ἔκρηγμα ἐχούσης». Ἀλλ' οὔτε τῆς λίμνης, οὔτε τῆς τάφρου τοῦ Ἀχιλλέως οὔτε ἄλσους τινός, σωζομένων σήμερον, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ταυτότητος θὰ ἦτο ἀδύνατος ἄνευ περικοπῆς τοῦ Παυσανίου («Μεσσηνιακά» Δ. λε, 10), ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου ἡ ποτὲ πόλις ἦτο ἁπλῆ τοποθεσία θερμοπηγῶν. Χάρις εἰς αὐτὴν ἀναγνωρίζεται οὐ μόνον ἡ θέσις ἣν κατεῖχον τὰ Ἄστυρα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς, χρησιμοποιουμένης ὡς βεβαίας ἀφετηρίας, αἱ τῶν ἄλλων ἐκλιπουσῶν πόλεων, μὲ ποιάν τινα ἀκρίβειαν: ὄντως ἡ μόνη θέσις εἰς ἣν ὑπάρχουσι πηγαὶ ἐν τῷ Ἀδραμυττηνῷ κόλπῳ εἶναι ὁ ὅρμος *Ἰλιγιὰ* (πλάτ. 39°35' Β., μῆκ. 26°54' 1/2, χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island with the gulfs of Adramyti and Sandarli), δύο καί τι μίλλια δυτικῶς τοῦ ὅρμου *Ἀξιά*, καταβαθμοῦ τῆς νῦν πόλεως τοῦ Ἀδραμυττίου (*Ἀντρεμὶτ Ντογκανά*)· τοῦ προμνησθέντος ἀγγλικοῦ χάρτου ποιουμένου δι' ἐκεῖ τὴν μνείαν: hot springs and baths (*θερμοπηγαὶ καὶ λουτρά*).

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ἄστυρα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πολίχνη τῆς Τροίας, πλησίον τῆς Ἀβύδου κειμένη. Τὰ Ἄστυρα ταῦτα, ἡ πόλις δηλ. τῆς Ἀστὸρ ἢ Ἀστάρτης, ὑπῆρξαν μετὰ τῆς Λαμψάκου (πόλεως τοῦ πόρου) οἱ δύο σταθμοὶ τῶν Φοινίκων, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Παρὰ τὴν πόλιν ταύτην, κατεσκαμμένην κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (C. 591), ὑπῆρχον χρυσωρυχεῖα «ἐξαναλωμένα» ἐπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ Τμώλῳ καὶ περὶ τὸν Πακτωλόν. Ἦσαν τὰ χρυσωρυχεῖα, ἅτινα ἐπρομήθευον εἰς τὸν Κροῖσον, καὶ παλαιότερον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Τροίας, πιθανώτατα, τὸν ἄφθονον χρυσόν.

— **Ἄστυρα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Καρίας ἐπὶ χερσονήσου τοῦ ὄρους Φοίνικος «Πόλις Φοινίκης κατὰ Ρόδον», κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Ἦσαν καὶ τὰ Ἄστυρα ταῦτα σταθμὸς φοινικικός, μαρτυρῶν περὶ τῆς ἐπελθούσης ἐν αὐτῷ συμμίξεως Φοινίκων καὶ Καρῶν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐτιμᾶτο ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας θεότητας Ἀθηνᾶ ἡ Ἀστυρίς. Τῶν Ἀστύρων διεσώθησαν καὶ νομίσματα τοῦ τε Ε' αἰῶνος π. Χ., ἅτινα εἶναι ἀργυρᾶ βαβυλωνιακοῦ κανόνος καὶ φέρουσι, συνήθως, ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως ἀμφορέα, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ἀγγεῖον μόνωτον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΑΣΤΥ, καὶ τοῦ Δ', ἅτινα φέρουσιν ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Ἀπόλλωνος ἢ κεφαλὴν γυναικείαν, ὄπισθεν δὲ ἀμφορέα μετὰ μικροῦ μονώτου ἀγγείου καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΤΥ.

ΚΑΦ.

Ἀστυράκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. 350.

Ἀστύτζιον (ἤτοι *μικρὸν ἄστυ*). Ἓν ἐκ τῶν πολυαρίθμων κάστρων ἅτινα οἱ Βυζαντινοὶ ἀνήγειρον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ μὲν ἵνα προστατεύωσιν ὡρισμένας διαβάσεις, τὸ δὲ ἵνα παρέχωσι καταφύγια εἰς τοὺς ἀμάχους πληθυσμοὺς καὶ εἰς τὰ θρέμματα αὐτῶν ἐν περιπτώσει ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς. Τὸ κάστρον τοῦ Ἀστυτζίου ἔκειτο εἰς τὸν ἄνω Σκάμανδρον, δηλ. ἐπὶ τῶν βορείων δειράδων τῆς Ἴδης ἐπὶ ὀχυρᾶς καὶ δυσ-

Digitized by Google

προσίτου θέσεως, ἐν αὐτῷ δὲ ἐξησφάλιζε τοὺς θησαυρούς του ὁ Ἕλλην βασιλεὺς τῆς Νικαίας Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις. Ν. Κ.

ἀστυφιλία (ἡ) ἢ *φιλοπολιτεία* (urbanisme). Ἡ τάσις τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως ἐκ τῶν ἀγρῶν ἢ μικρῶν κέντρων πρὸς τὰ μεγάλα κέντρα, ἰδίως τὰ βιομηχανικὰ καὶ ἐμπορικά.

Ἡ ἀστυφιλία εἶναι φαινόμενον σχετικὸν μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων πόλεων, παρετηρεῖτο δὲ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἀξιοσημείωτος συγκέντρωσις πληθυσμοῦ κατέστησε περιφήμους πολλὰς τῆς ἀρχαιότητος πόλεις. Λέγεται ὅτι ἡ Νινευΐ εἶχεν 800—900 χιλιάδας κατοίκων, ἡ Βαβυλὼν πλέον τῶν 700 χιλιάδων, ἡ Ῥώμη ἐπὶ Αὐγούστου περὶ τὸ ἑκατομμύριον, τὸ Πεκῖνον δύο ἑκατομμύρια κλπ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Σελεύκεια, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Καρχηδὼν καὶ ἄλλαι φέρονται ὡς πολυανθρωπόταται πόλεις.

Ἡ πρὸς τὰς πόλεις ἐκ τῶν ἀγρῶν μετανάστευσις καὶ τὰ ἀποτελέσματα ταύτης, ὡς ἀναφέρουσιν ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλάτων, ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι, παρετηρήθησαν ἔκτοτε· διὸ καὶ κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως ληφθῶσι μέτρα πρὸς περιστολὴν αὐτῆς. Ὁ Κικέρων συνεβούλευε νὰ ἐμποδισθῇ μὲ πάντα τρόπον ἡ εἰσροὴ ἄλλων κατοίκων εἰς Ῥώμην. Ὁ Ἰουστινιανὸς συνέστησεν εἰς τοὺς δικαστὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ περαιώνωσι τὰς δίκας ταχέως, διὰ νὰ μὴ παραμένωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐρχόμενοι. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ Ἐλισάβετ διὰ προκηρύξεώς της παρήγγειλε νὰ μὴ κτίζωνται νέαι οἰκίαι ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς ἀπόστασιν τριῶν μιλίων ἀπ᾽ αὐτοῦ νὰ διαμένωσιν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ περισσότεραι τῆς μιᾶς οἰκογένειαι. Ἐν Γαλλίᾳ, οἱ φυσιοκράται ἐτόνισαν ὁμοίως τὰς συνεπείας τοῦ φαινομένου τούτου.

Ἡ ἐξαιρετικὴ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπετάθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἐν Γαλλίᾳ ὑπελογίζετο, ὅτι ἐνῷ κατὰ τὸ 1846 τὰ 24 % τοῦ πληθυσμοῦ διέμενον εἰς τὰς πόλεις, κατὰ τὸ 1899 ἔφθασαν τὰ 37 % καὶ ὅτι ἀνὰ πέντε ἔτη 300 χιλιάδες περίπου Γάλλοι ἐκ τῶν ἀγροτικῶν διαμερισμάτων μετέβαινον νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς πόλεις. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπελόγιζον, ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ συνεκεντροῦτο εἰς τὰς πόλεις, ὁ δὲ Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας ἔλεγε κατὰ τὸ 1882 εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, ὅτι ζήτημα τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι ὄχι ὁ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναγωνισμός, ἀλλ᾽ ἡ δυσκολία τῆς ἐξευρέσεως βραχιόνων διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς.

Ἐφόσον ὅμως τὸ φαινόμενον τῆς ἀστυφιλίας συνδέεται πρὸς τὰς μεγάλας πόλεις, ἀνάγκη νὰ καθορισθῶσι τίνες θεωροῦνται ὡς τοιαῦται. Βεβαίως σύνολον οἰκογενειῶν καὶ μεμονωμένων ἀτόμων κατοικούντων εἰς μίαν περιοχὴν καὶ ἀσχολουμένων εἰς ἐπίτευξιν τῶν χρειωδῶν τοῦ βίου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς στοιχειώδης ὁρισμὸς τῆς πόλεως. Ἀλλ᾽ ἀπὸ τίνος ἀριθμοῦ κατοίκων συνοικισμός τις θεωρεῖται πόλις, δὲν εἶναι ἐπακριβῶς καθωρισμένον. Εἰς ἓν στατιστικὸν συνέδριον ἐγένετο δεκτόν, ὅπως διακρίνεται ὁ ἀστικὸς τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐλήφθη ὡς ἀστικὸς πληθυσμὸς ὁ τῶν ἐχόντων ἄνω τῶν 2.000 κατοίκων συνοικισμῶν. Ὁ καθορισμὸς ἑπομένως τῆς μεγάλης πόλεως εἶναι ἔτι δυσχερέστερος καὶ πλέον ἀμφίβολα ἔχει τὰ κριτήρια. Γενικῶς θεωροῦνται μεγάλαι πόλεις αἱ ἔχουσαι πλέον τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι κατὰ τὸν Κ΄ αἰῶνα αἱ ἔχουσαι ἥμισυ ἑκατομμύριον κατοίκων πόλεις ἐν Εὐρώπῃ, εἶναι τόσαι ὅσαι ἦσαν κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα αἱ ἔχουσαι 100 χιλιάδας.

Αἱ πόλεις αἱ ἔχουσαι πλέον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου κατοίκους ἀποτελοῦσι τὰς *μητροπόλεις* ἢ *κοσμοπόλεις* (Welt-städte), δικαίως θεωρουμένας πολλάκις ὡς Κράτη, ἐφόσον μόναι των ἔχουσι τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ζωὴν ἑνὸς μικροῦ Κράτους. Ὁ Κάρολος Ε΄ ἔλεγε διὰ τοὺς Παρισίους τῆς ἐποχῆς του: «Δὲν εἶναι πόλις, εἶναι κόσμος». Τὸ Λονδῖνον κατὰ τὸ 1637 εἶχε 40 χιλ. κατοίκων, τῷ 1702 εἶχε 670 000 καὶ κατὰ τὸ 1920 τὸ κυρίως Λονδῖνον 4.483.249 καὶ τὸ greater London 7.476.168, δηλ. μεγαλύτερον πληθυσμὸν πολλῶν ἄλλων μικρῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Τὸ Βερολῖνον κατὰ τὸ 1800 εἶχε 172.132 κατοίκους καὶ 1.902.509 κατὰ τὸ 1919 καὶ τὸ gross Berlin 3.803.770, οἱ δὲ Παρίσιοι 547 756 κατὰ τὸ 1801 καὶ 2.906.472 κατὰ τὸ 1921. Ἀποτέλεσμα τῆς τεραστίας ταύτης αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων τούτων διὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν εἰς τὰς περιβαλλούσας ταύτας ἐκτάσεις, ἔνθα τὰ μικρότερα ἀστικὰ κέντρα (banlieue τῶν Γάλλων, vororte τῶν Γερμανῶν, outer ring τῶν Ἄγγλων), καὶ οὕτω, οὐ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀποτελοῦσι τὰς μεγάλας πόλεις, ἀλλὰ σχηματίζουσιν ἐντὸς τῆς παλαιᾶς πόλεως κέντρα ἐργασιῶν κατὰ μίμησιν τοῦ City τοῦ Λονδίνου, διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν κυρίως κατοικιῶν καὶ τῆς δημιουργίας κέντρων ἐμπορίου, ἐνασκήσεως ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων κλπ.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀστυφιλίας φαίνεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως μεταξὺ ἀστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεγάλων πόλεων, ἐκ τῆς ταχύτητος τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ποσοστοῦ αὐξήσεως τῶν μεγάλων πόλεων ἀπέναντι τοῦ ὅλου Κράτους. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὸ 1871 ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀπετέλει τὰ 63.9 %, κατὰ δὲ τὸ 1905 τὰ 42.6 %, εἰς δὲ τὰς Ἡν. Πολιτείας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος δὲν ὑπῆρχε πόλις ἔχουσα 50 χιλιάδας κατοίκων, ἐνῷ κατὰ τὸ 1920 ὑπῆρχον τρεῖς ἔχουσαι πλέον τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἑκάστη, 9 ἔχουσαι πλέον τῶν 500 χιλιάδων καὶ 56 πλέον τῶν 100.000. Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸ 1853 εἶχον 30. 590 κατοίκους, κατὰ δὲ τὸ 1920 292.991, ἤτοι ηὔξησαν κατὰ 857.8 %, ἐνῷ ὁ Πειραιεὺς ἔχων τῷ 1853 κατοίκους 5,434, κατὰ τὸ 1920 εἶχεν 133.482, ἤτοι αὔξησιν 2.356,2 %, ἐνῷ ἡ ἐν συνόλῳ αὔξησις τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος μεταξὺ τῶν ἀπογραφῶν 1853 καὶ 1920 εἶναι μόνον 534 6 %.

Οἱ λόγοι οἵτινες ἐπιφέρουσι τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μεγάλων πόλεων καὶ οἵτινες εἶναι οἰκονομικοί, πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοί, ὀφείλονται γενικῶς εἰς τὰς ἑξῆς αἰτίας: Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἥτις ἐπέφερε τὴν βαθμιαίαν πρόοδον τῆς βιομηχανίας πρὸς μεταμόρφωσιν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἑπομένως αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς μεταφορᾶς, ἤτοι ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας. Εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς θνησιμότητος ἐν ταῖς πόλεσι, κατόπιν τῆς προόδου τῆς ὑγιεινῆς, καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν νόσων. Εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου, τὴν ἀνάπτυξιν ἐν αὐταῖς κέντρων καταναλώσεως, τραπεζῶν, χρηματιστηρίων κλπ., τὴν ταχυδρομικὴν καὶ τηλεγραφικὴν συγκοινωνίαν, δι᾽ ἧς διευκολύνεται ἡ συνεννόησις πρὸς ἀνταλλαγὴν τῶν ἐμπορευμάτων. Εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν ἡμερομισθίων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν γεωργικῶν κρίσεων αὔξησιν τῆς εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὴν ἐν ταῖς πόλεσι συγκέντρωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὰς βιβλιοθήκας, τὴν αὔξησιν τῶν βιβλιοπωλείων, τυπογραφείων, ἐφημερίδων καὶ τοὺς περιηγητάς, τὰ μνημεῖα τέχνης κλπ. Εἰς τὴν ἐκ τῆς οὕτως ἐπερχομένης αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων αὔξησιν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ αὐξάνοντος πληθυσμοῦ, αἵτινες πάλιν εἰς τὰς πόλεις εἶναι μείζονες (τράμ, ἠλεκτρισμός, καθαριότης πόλεως μὴ ἀπαιτουμένη ἐξ ἴσου εἰς τὴν ἐξοχήν, κλινικαί, νοσοκομεῖα, χωροφυλακὴ διὰ τὴν τάξιν κλπ.). Εἰς τὴν ὕπαρξιν πολλῶν πλουσίων, νέων καὶ ταξιδιωτῶν, ἐξ ὧν ἐπέρχεται αὔξησις τῶν κέντρων διασκεδάσεως, καὶ εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καταγομένους στρατιώτας, οἵτινες, ὅταν ἀπολυόμενοι ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των, μεταδίδουσιν εἰς τοὺς συγχωρίους των τὰ τῶν ἡδονῶν τῶν μεγάλων πόλεων καὶ οὕτω πολλοὶ σπεύδουσι νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰς πόλεις, ἔστω καὶ ἐὰν πρόκειται ν᾽ ἀσχοληθῶσιν εἰς κατωτέρας ἐργασίας, ὡς οἰκιακοὶ ὑπηρέται κλπ.

Ἡ ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐπερχομένη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων ἐπιφέρει συνήθως καὶ διάφορα ἀποτελέσματα, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι ἡ αὔξησις τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπερπύκνωσις τῶν κατοίκων ἐν αὐταῖς.

Κατὰ τὸ 1920 ἡ ἐδαφικὴ πυκνότης τῆς Ἑλλάδος ἀνήρχετο εἰς 37.50 κατοίκους κατὰ τετραγ. χιλιόμετρον, ἐνῷ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἐδαφικὴν πυκνότητα 142.326,6 κατὰ τ. χμ. Ὑπερπύκνωσις εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως καὶ τοῦ κατοικουμένου χώρου ἢ μᾶλλον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δωματίων, θεωρεῖται δὲ ὑφισταμένη ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων εἶναι ὑπερδιπλάσιος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δωματίων.

Ἡ σημασία τοῦ κοινωνικοῦ τούτου φαινομένου εἰς τὰς μεγάλας πόλεις εἶναι τεραστία, ἰδίως δὲ ἀπὸ ὑγιεινῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως. Εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν παρετηρεῖτο, ὅτι ἡ θνησιμότης ἦτο μεγαλυτέρα εἰς τὰς πόλεις ἢ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφερείας, ἐν ἄλλοις λόγοις παρετηρεῖτο, ὅτι ἡ μεγαλυτέρα πυκνότης πληθυσμοῦ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ὑγιεινῆς. Ἐν τούτοις ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος εἰς τὰ πεπολιτισμένα κράτη ἡ θνησιμότης, καὶ ἰδίως τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἡττώθη περισσότερον εἰς τὰς πόλεις ἢ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφερείας, ἐξ οὗ ἤδη ἔχει βεβαιωθῇ, ὅτι εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τὸ ποσοστὸν τῆς ἐν γένει θνησιμότητος εἶναι μικρότερον τοῦ τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν, οὕτως ὥστε σχεδὸν ἀνετράπη ἡ παλαιὰ σχέσις μεταξὺ πυκνότητος πληθυσμοῦ καὶ θνησιμότητος. Ἡ ἐλάττωσις τῆς θνησιμότητος εἰς τὰς πόλεις ὀφείλεται, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διάφορον σύνθεσιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ καθ᾽ ἡλικίαν (μικρότερος ἀριθμὸς τέκνων), ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀσθενειῶν ἐν ταῖς πόλεσι διὰ ποικίλων προληπτικῶν μέσων, διὰ τῆς ἱδρύσεως νοσοκομείων κλπ. Οὐχ ἧττον διὰ τὰς ἐπιδημίας καὶ μεταδοτικὰς ἀσθενείας τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται εἰσέτι νὰ λεχθῇ, καθόσον εἰς τὰς πόλεις αἱ ἀσθένειαι αὗται ἔχουσιν πολὺ μεγαλύτερον συντελεστὴν ἢ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφερείας. Καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τοῦ οἰκονομικοῦ λόγου καὶ τῆς βεβαρημένης ἀτμοσφαίρας τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ὑπερπυκνώσεως εἰς ἀκατάλληλα οἰκήματα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ὑπάρχουσα δυσαναλόγως μεγάλη προσφορὰ ἐργατικῶν χειρῶν ἐπιφέρει ἔκπτωσιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ παρέχει εὐκαιρίαν πρὸς συστηματοποίησιν τοῦ sweating system διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐργατῶν.

Πλὴν τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἅτινα ἐπιφέρει ἡ εἰς τὰς πόλεις συγκέντρωσις τοῦ πληθυσμοῦ, παρατηροῦνται μεταξὺ ἀστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἑνὸς κράτους παντοῖαι διαφοραὶ εἴς τε τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν κατάστασιν ἐν γένει αὐτοῦ. Οὕτως, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, παρατηρεῖται εἰς τὰς μεγάλας πόλεις μικροτέρα γεννητικότης, ὀλιγώτερος πληθυσμὸς εἰς τὰς μικρὰς ἡλικίας, περισσότεραι γυναῖκες, περισσότεροι ἄγαμοι, μεγαλυτέρα ποικιλία ἐπαγγελμάτων, μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ἔξω τῶν πόλεων γεννηθέντων, ἀλλ᾽ ἐν αὐταῖς κατοικούντων, διαφορὰ κοινωνικῶν τάξεων, ἐπαιτεία κ.λ.π.

Διὰ τὴν ἀνακοπὴν τοῦ πρὸς τὰς πόλεις ρεύματος πολλὰ Κράτη καταβάλλουσι διαφόρους προσπαθείας, οὐχ ἧττον τὸ φαινόμενον τῆς ἀστυφιλίας ἐξακολουθεῖ. ΙΩ. Γ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ἀστυφυλακὴ (ἡ)· τὸ σῶμα καὶ ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀστυφυλάκων· πβλ. χωροφυλακὴ (βλ. λ. ἀστυφύλαξ).

ἀστυφύλαξ (ὁ)· κατώτερον ὄργανον (ὑπάλληλος ἢ ὁπλίτης) τῆς ἀστυνομίας. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔφερον οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸ διὰ τοῦ νόμου ΒΡΠΗ΄ (1893) συσταθὲν *Σῶμα Ἀστυφυλακῆς*, φέρουσι δὲ ἤδη τὰ κατώτερα ὄργανα τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, οἱ κοινῶς ὀνομαζόμενοι *πόλισμαν* (ἐκ τῆς ἀντιστοίχου ἀγγλ. λέξεως). (Βλ. καὶ λ. ἀστυνομία *[Νεωτ. Ἑλλ.*—IV καὶ VI*]*).

ἀστυχημικὸς (ὁ)· ὁ παρὰ τῇ ἀστυνομίᾳ ὑπηρετῶν χημικός.

— ἀστυχημικὴ *ὑπηρεσία*. Ταύτην ἐκτελοῦσι τὰ χημικὰ ἐργαστήρια τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅπου δὲ ταῦτα δὲν λειτουργοῦσι, ὑπὸ χημικῶν ἢ στρατιωτικῶν φαρμακοποιῶν ἀποσπωμένων παρὰ τῇ ἀστυνομίᾳ. Ἔργον δὲ ταύτης εἶναι ἡ ἐξέτασις παντὸς εἴδους τροφίμων ἀποστελλομένων αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς.

Ἀσυβὴρ *[Βιβλ. Ἱστορ.]*. Οὕτω (καὶ *Ἀσβὴλ*) ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τῶν Ο΄ τὸ ἑβραϊκὸν ὄνομα *Ἀσμπέλ*, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Βενιαμὶν (Γενεσ. μστ΄ 21, Ἀριθμ. κστ΄ 38 κλπ.). Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ λέγονται *Ἀσυβηρὶ* (Ἀριθμ. κστ΄ 38). Π. Ι. Μ.

ἀσύγγνωστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀσυγχώρητος: «ἀσύγγνωστος ἀμέλεια», ἀντίθ. *συγγνωστός*.—Ἐπίρ. *ἀσυγγνώστως*.

ἀσυγκάλυπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συγκαλυπτόμενος, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συγκαλυφθῇ, ὁ κοινολογηθείς, ἀντίθ. *συγκεκαλυμμένος*.

ἀσυγκίνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συγκινούμενος, ὁ μὴ συμπάσχων, σκληρός, ἀπάνθρωπος.—Ἐπίρρ. *ἀσυγκινήτως*.

ἀσυγκλιτισμὸς (ὁ) *[Μαιευτ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἔλλειψις συζεύξεως ἢ συνταυτίσεως μεταξὺ τοῦ πυελικοῦ ἄξονος καὶ τοῦ ἄξονος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐμβρύου κατὰ τὴν ἐν τῇ πυέλῳ ἐμπέδωσιν ταύτης. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται κατὰ τὸν δεύτερον χρόνον τοῦ τοκετοῦ, καθ᾽ ὃν ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐμβρύου, συμπτυχθεῖσα διὰ τῆς κάμψεως, ἄρχεται κατερχομένη, διατρέχουσα τουτέστι τὴν πυελικὴν κοιλότητα ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω αὐτῆς στομίου μέχρι τῆς μαλθακῆς πυέλου. Μ. Ν. Κ.

ἀσυγκράτητος (ὁ, ἡ) καὶ *—η*, *—ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατηθῇ, ἢ ὁ μὴ συγκρατούμενος: «ἡ νεανικὴ ὁρμὴ εἶναι ἀσυγκράτητος». — Ἐπίρρ. *ἀσυγκρατήτως*.

Ἀσυγκριτία. Εὐσεβὴς γυνή, ζῶσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χρυσοστόμου (†407), ὅστις γράφων πρὸς αὐτὴν ἐκ τῆς ἐξορίας τὴν προσφωνεῖ «κυρία μου κοσμιωτάτη καὶ εὐγενεστάτη», τὴν ἐρωτᾷ μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς ὑγείας της, καθότι «οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠλγήσαμεν ἀκούσαντές σε ἀρρωστεῖν», τὴν εὐχαριστεῖ διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐνδιαφέρον της καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ γράφῃ πρὸς αὐτὸν συχνάκις. (*Χρυσοστόμου* ἐπιστ. 40, 60 77, 99 καὶ 106, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 52, 632. 642. 650. 661 καὶ 664).

Ἀσυγκρίτιος. Πρεσβύτερος «τιμιώτατος καὶ εὐλαβέστατος»—ἐπὶ λέξει—πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Χρυσόστομος πέμπει ἐκ τῆς ἐξορίας του χαιρετισμοὺς (*Χρυσοστόμου* ἐπιστ. 114, ἐν *Migne* Ἑ. Π. 52, 671 κ. ἁ.). Δ. Σ. Μ.

Digitized by Google

ἀσύγκριτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ ἐπιδεκτικὸς συγκρίσεως, ἀπαράβλητος, μοναδικός· || ὁ μὴ συγκριθείς.—Ἐπίρρ. *ἀσυγκρίτως*· χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὴ σύγκρισις.

— ἀσύγκριτοι *ἔννοιαι [Λογ.]*· βλ. ἔννοια.

Ἀσύγκριτος. Χριστιανὸς τῆς ἐν Ρώμῃ ἐκκλησίας, σύγχρονος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ αὐτοῦ (ιστ′ 14) πέμπει πρὸς αὐτὸν ἀσπασμόν. Κατά τινα παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε πρῶτος ἐπίσκοπος Ὑρκανίας. Ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ ὡς ἱερομάρτυρος ἑορτάζεται ἔν τε τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ 8ῃ Ἀπριλίου. Π. Ι. Μ.

— **Ἀσύγκριτος.** Μάρτυς τῆς Ἐκκλησίας, οὗτινος ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τῇ 19ῃ Ἰουνίου.

ἀσυγκρότητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συγκεκροτημένος, ὁ μὴ προσηκόντως κατηρτισμένος, ἀκατάρτιστος: «εἶναι ἀσυγκρότητος ἐπιστημονικῶς». — Ἐπίρρ. *ἀσυγκροτήτως.*

ἀσυγύριστος, —*η*, —*ο*· δημοτ., ὁ μὴ συγυρισμένος, ἀτακτοποίητος ἀτημέλητος.

ἀσυγχρονισμὸς (ὁ)· ἔλλειψις συγχρονισμοῦ· κατάστασις τοῦ νὰ μὴ εἶναί τι συγχρονισμένον.

ἀσυγχρόνιστος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*, —*ον* (τό)· ὁ μὴ συγχρονισμένος, ὁ μὴ προσαρμοζόμενος πρὸς τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις, πρὸς τὸ σύγχρονον πνεῦμα. — Ἐπίρρ. *ἀσυγχρόνιστα.*

ἀσύγχρονος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σύγχρονος, ὁ μὴ συμβαίνων χρονικῶς κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον.

— ἀσύγχρονος *κινητὴρ ['Ηλεκτρ.]*· βλ. ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες.

ἀσυγχώνευτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συγχωνευθεὶς μετ' ἄλλου· ὁ διατηρῶν τὴν αὐθυπαρξίαν του.

ἀσυγχώρητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συγχωρηθείς, ὁ μη τυχὼν τῆς συγγνώμης, ἀσύγγνωστος: «ἀσυγχώρητον σφάλμα».

ἀσυδοσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀσύδοτος, ἀφορολόγητος, ἡ ἀτέλεια· || μεταφ. ἔλλειψις περιορισμοῦ, ἐλευθερία περὶ τὸ λέγειν ἢ πράττειν, ἀκολασία.

— *[Οἰκονομ.]*· βλ. ἀτέλεια.

ἀσύδοτος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*, —*ον* (τό)· δημοτ., ὁ μὴ μετέχων κοινῆς συνεισφορᾶς ἢ ἐράνου, ἀφορολόγητος· || μεταφ. ὁ μὴ ὑποκείμενος εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς εὐκοσμίας, ἀκόλαστος.

ἀσυζήτητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συζητούμενος, ὁ ἐκτὸς συζητήσεως· || ὁ μὴ συζητηθείς, ὁ μὴ διὰ τῆς συζητήσεως διερευνηθείς: «νόμος —, ὑπόθεσις ἀσυζήτητος».—Ἐπίρρ. *ἀσυζητήτως* καὶ *ἀσυζητητί.*

Ἀσύηρος *(Βιβλ. Ἱστορ.)*· βλ. λ. Ἀσσουῆρος.

ἀσύλητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συληθείς, ὁ μὴ κλαπεὶς ἢ διαρπαγείς, ἐπὶ πραγμάτων ἱερῶν.

ἀσυλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἄσυλος, ἱερὸς καὶ ἀπαραβίαστος: «ἡ ἀσυλία τῶν βουλευτῶν» (βλ. λ. βουλευτής).—[Βλ. καὶ λ. ἄσυλον.]

— *[Διεθν. Δίκ.]* Καλεῖται οὕτω α′) τὸ δικαίωμα ἀνεξαρτήτου Κράτους, ὅπως παρέχῃ ἄσυλον εἰς τὸν καταδιωκόμενον εἴτε ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ Πολιτείας εἴτε ὑπό τινος ἄλλης (ἐφόσον δὲν ὑφίσταται συνθήκη περὶ ἐκδόσεως τῶν ἐγκληματιῶν), καθ' ὃν χρόνον οὗτος παραμένει ἐν αὐτῷ· καὶ β′) τὸ προνόμιον τὸ ὁποῖον δυνάμει κανόνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἀναγνωρίζεται εἰς ὡρισμένα «μέρη» Κράτους τινός, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐξουσία. Διακρίνομεν ἐν τῷ Διεθνεῖ Δικαίῳ τέσσαρας τύπους ἀσυλίας:

Α′) *Διπλωματικὴ ἀσυλία.* Κατὰ τὴν κρατοῦσαν σήμερον θεωρίαν ὁ καταφυγὼν εἰς τὸ πρεσβευτικὸν μέγαρον Πολιτείας τινὸς ἐγκληματίας, ὅστις καταδιώκεται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κράτους ἐν ᾧ εὕρηται ἡ Πρεσβεία, δέον, καὶ μὴ ὑπαρχούσης σχετικῆς μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ Κράτους συνθήκης περὶ ἐκδόσεως, νὰ παραδοθῇ τῇ αἰτήσει της εἰς τὴν διώκουσαν αὐτὸν ἀρχήν. Τουτ' αὐτὸ ἰσχύει, κατὰ τὴν ἄρχουσαν ἐπίσης θεωρίαν ὄχι μόνον διὰ τοὺς κοινοὺς ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πολιτικοὺς ἐγκληματίας.

Β′) *Προξενικὴ ἀσυλία.* Ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστος ἐν Εὐρώπῃ. ἀπαντᾶται δὲ μόνον εἰς τινας Πολιτείας τῆς Βορείου καὶ Κεντρῴας Ἀμερικῆς.

Γ′) *Ἀσυλία ἐπὶ πολεμικοῦ πλοίου.* Ἐφόσον πρεσβεύεται ὅτι τὸ πολεμικὸν πλοῖον θεωρεῖται προέκτασις τῆς Πολιτείας τῆς ὁποίας τὴν σημαίαν φέρει, ἡ παράδοσις τοῦ ἐπ' αὐτοῦ καταφυγόντος κοινοῦ ἐγκληματίου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἂν ὑφίσταται σχετικὴ περὶ ἐκδόσεως συνθήκη. Προκειμένου δὲ περὶ πολιτικοῦ ἐγκληματίου, οὗτος ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύναται νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν καταζητοῦσαν αὐτὸν ἀρχήν.

Δ′) *Ἀσυλία ἐπὶ ἐμπορικοῦ πλοίου.* Τοιαύτη τις ἀσυλία δὲν ἀναγνωρίζεται, καθόσον τὸ ἐμπορικὸν πλοῖον ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Πολιτείας ἐκείνης, εἰς τὰ ὕδατα τῆς ὁποίας εὑρίσκεται.

Τὸ Διεθνὲς Δίκαιον πραγματεύεται ἐπίσης καὶ περὶ τῆς ἐνδεχομένης ἀσυλίας πολεμεφοδίων κλπ. ἐμπολέμου τινὸς κράτους εὑρισκομένων ἐν οὐδετέρᾳ πολιτείᾳ, εἴτε εἰς τὸ ἔδαφος αὐτῆς, εἴτε εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της ὑπαγομένην ὡρισμένην ἔκτασιν τῆς θαλάσσης. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν χρησίμων ὑλικῶν, πολεμεφοδίων κλπ. διαλαμβάνουν τὰ ἄρθρα 11—15 τοῦ Β′ κεφαλαίου τῆς 5 Συμβάσεως τῆς Β′ ἐν Χάγῃ Συνδιασκέψεως. Περὶ δὲ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν εὑρισκομένων εἰς οὐδέτερα ὕδατα, μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἴσχυεν ὁ κανών, ὅτι ταῦτα εἰς οὐδένα ἄλλον περιορισμὸν ὑπόκεινται ἢ τὸν ἐπιβαλλόμενον χάριν τῆς ναυσιπλοΐας τῶν ἄλλων πλοίων καὶ τῆς ἀπροσκόπτου εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα ἔνθεν ἔχουσιν ἐκεῖνα ἀγκυροβολήσει. Διαρκοῦντος ὅμως τοῦ μεγάλου πολέμου οὐδόλως ἐτηρήθη ἡ ἐν λόγῳ ἀρχή, ἰδίως διὰ τὰ γερμανικὰ πλοῖα τὰ ἠγκυροβολημένα εἰς διαφόρους λιμένας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Σχετικῶς μὲ τὴν τύχην τῶν τραυματιῶν, τῶν ἀσθενῶν καὶ αἰχμαλώτων ἐπὶ οὐδετέρου ἐδάφους, διαλαμβάνουν τὰ ἄρθρα 12—15 τῆς 10ης Συμβάσεως τῆς Β′ Συνδιασκέψεως τῆς Χάγης περὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τῆς Συμβάσεως τῆς Γενεύης θεσπισθέντων κανόνων τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Προκειμένου ἐξ ἄλλου περὶ τῆς ἀσυλίας πολεμικῶν πλοίων εἰς οὐδέτερα ὕδατα ὁμιλοῦν τὰ ἄρθρα 9—20 καὶ ἄρθρον 24 τῆς Συμβάσεως. Τὰ ἄρθρα τέλος 21 καὶ 22 τῆς αὐτῆς Συμβάσεως πραγματεύονται περὶ τῆς ἀσυλίας τῶν λειῶν. Η. Γ. Κ.

ἀσύλληπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συλληφθῇ ἢ ὁ μὴ συλληφθείς, ἄπιαστος· || μεταφ. ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συλληφθῇ διὰ τῆς διανοίας, ἀκατάληπτος, ἀδιανόητος· || ὁ μὴ συλληφθεὶς ἐν γαστρί.

ἀσυλλογισιὰ (ἡ)· δημοτ., τὸ νὰ εἶναί τις ἀσυλλόγιστος, ἀσυνεσία, ἀπερισκεψία.

ἀσυλλόγιστος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*,—*ον* (τό)· ὁ μὴ συλλογιζόμενος, ὁ μὴ ὀρθῶς σκεπτόμενος, ἀλόγιστος, ἀσύνετος, ἀπερίσκεπτος.—Ἐπίρρ. *ἀσυλλόγιστα.*

ἄσυλον (τό)· οὐδ. τοῦ ἐπίθ. *ἄσυλος*, ὡς οὐσιαστ. ὁ τόπος ὅπου βιαία ἐνέργεια δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη, τόπος ἱερὸς καὶ ἀπροσπέλαστος, καταφύγιον· || φιλανθρωπικὸν κατάστημα χρησιμεῦον ὡς καταφύγιον ἀποκλήρων τῆς κοινωνίας: «ἄσυλον τῶν ἀνιάτων, — τῶν ἀλητῶν κ. τ. τ.». [Βλ. καὶ λ. ἀσυλία.]

— [ΑΡΧ.] Κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους πᾶς νομίζων ἑαυτὸν ἀδικούμενον, εἴτε δοῦλος ἦτο εἴτε ἐλεύθερος, περιπεσὼν εἰς ἀτόπημά τι καὶ διὰ τοῦτο διωκόμενος, ὅπως καὶ οἱ ὀφειλέται καὶ οἱ παντοῖοι ἐγκληματίαι, εὕρισκον καταφύγιον εἰς τοὺς ναούς, εἰς τοὺς βωμούς, εἰς τὰ ἱερὰ ἄλση ὡς ἱκέται προσφεύγοντες καὶ τιθέμενοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεοτήτων. Τὰ μέρη ταῦτα, εἰς ἃ κατέφευγον, ἐλέγοντο *ἄσυλα*, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατ' οὐδένα λόγον ἠδύναντο νὰ ἀποσπασθῶσι. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν νόμων εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἀλλὰ περιωρίσθη κατ' ὀλίγον εἰς ὡρισμένους ναούς. Ἐν Ἀθήναις π.χ. ἦσαν διάφορα ἄσυλα, ὧν τὸ κυριώτερον τὸ ἡρῷον τοῦ Θησέως (*Πλούτ.* Θησ. σ. 36· πρβλ. καὶ *Ἡσύχ.* καὶ *Σουΐδ.* ἐν λ. Θησεῖον). Πλὴν τοῦ Θησείου, ἐν Ἀθήναις ἄσυλον ἦτο καὶ ὁ Ἐλέου βωμὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ (*Παυσ.* 17,1), ὁ βωμὸς τοῦ ἀγοραίου Διός, οἱ βωμοὶ τῶν δώδεκα θεῶν, ὁ τῶν Εὐμενίδων παρὰ τὸν βράχον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πρὸς τὸ βόρειον αὐτοῦ, ἔνθα τὸ σπήλαιον τῶν Εὐμενίδων, ἐν Πειραιεῖ δὲ ὁ βωμὸς τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ ἐν Πειραιεῖ Θησεῖον. Ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνωστὰ ἄσυλα ἦσαν ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ὁ ἐπι τοῦ Ταινάρου, ὁ ναὸς τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς ἐν Σπάρτῃ, ἔνθα κατέφυγεν ὁ Παυσανίας, ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ (*Πλούτ.* Δημοσθ. 29, *Παυσ.* 3, 5, 7). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἀσυλία ἀφέθη εἰς πάντας τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἐπετρέπετο δὲ ἡ χρῆσις παντὸς νομίμου τρόπου πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν προσφευγόντων εἰς τὰ ἄσυλα νὰ ἀποσύρωνται τῶν μὴ ὑπὸ τῶν νόμων προστατευομένων ἀσύλων, πλὴν τῆς βίας. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ἐξέρχωνται τοῦ ἱεροῦ ἐμβάλλοντες πῦρ. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τοιαύτη ἦτο ἡ πληθώρα τῶν ἀσύλων, ἐπὶ Τιβερίου ἰδίως, καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὥστε παρεκωλύετο ἡ ἄσκησις τῆς δικαιοσύνης, τῶν πάντων προσφευγόντων εἰς ταῦτα, δι' ὃ ὁ Τιβέριος περιώρισε τὸ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ σχεδὸν κατήργησεν αὐτὸ (*Tacit.* Ann. III, 60—63. IV, 14. *Suet.* Tib. XXXVII). Ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ ὑπολαμβάνωνται ὡς ἄσυλα τὰ ἀγάλματα τῶν αὐτοκρατόρων ἀντὶ τῶν ναῶν τῶν θεῶν (*Δίων Κάσ.* 47,19.51,15. *Suet.* Oct. XVII). Ὁ Ἀντώνιος ὅμως κατήργησε τὴν κατάχρησιν ταύτην.

ΙΑΚ. Δ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

— [ΒΙΒΛΙΚ.] Παρ' Ἑβραίοις ὑπῆρχον ἐπίσης οἱ καλούμενοι *ἄσυλοι τόποι*, σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ προφύλαξις τῶν ἀκουσίους φόνους διαπραξάντων ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἐγγυτάτων κληρονόμων τοῦ φονευθέντος, ὡς ψυχολογικώτατα καὶ παραστατικώτατα ἐκτίθεται ἐν τῷ ἑξῆς χωρίῳ τοῦ Δευτερονομίου (ιθ′, 6)· «ἵνα μὴ διώξας ὁ ἀγχιστεύων τοῦ αἵματος ὀπίσω τοῦ φονεύσαντος, ὅτε παρατεθέρμαται τῇ καρδίᾳ καὶ καταλάβῃ αὐτόν, ἐὰν μακροτέρα ᾖ ἡ ὁδὸς καὶ πατάξῃ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τούτῳ οὐκ ἔστι κρίσις θανάτου, ὅτι οὐ μισῶν ἦν αὐτὸν πρὸ τῆς χθές, οὐδὲ πρὸ τῆς τρίτης». Ὁ ἀκουσίως φονεύσας (ἀλλὰ μόνον οὗτος) ἐδικαιοῦτο νὰ προσφύγῃ οὐ μόνον εἰς τὸ θυσιαστήριον τῶν ὁλοκαυτωμάτων (Ἐξόδου κα′ 13 ἑξ.), ἀλλὰ πρὸς διευκόλυνσίν του καὶ εἴς τινα τῶν ἐν τῇ μωσαϊκῇ νομοθεσίᾳ θεσπιζομένων *ἀσύλων πόλεων*, ἃς οἱ Ἑβδομήκοντα (Ἑλλην. Παλ. Διαθήκη) λέγουσι συνήθως *φυγαδευτήρια*. Ἦσαν δὲ τὰ φυγαδευτήρια ταῦτα, αἱ ἑξῆς ἓξ λευειτικαὶ πόλεις, τρεῖς μὲν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου, ἡ Κάδης, ἡ Συχὲμ καὶ ἡ Χεβρών, πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου ἡ Βοσσόρ, ἡ Ἀρημὼθ καὶ ἡ Γαυλὼν (Δευτερον. δ′ 41, *Ἰησ. Ναυῆ* κ′ 7). Αἱ πρὸς τὰς πόλεις ταύτας ὁδοὶ ἔπρεπε νὰ διατηρῶνται εἰς καλὴν κατάστασίν (Δευτερον. ιθ′ 3). Ἐκεῖ δὲ διεξήγετο δίκη τακτικὴ πρὸς διακρίβωσιν τοῦ ἀκουσίου τοῦ φόνου. Καὶ ἂν μὲν ἀπεδεικνύετο τὸ ἀκούσιον, ὁ φονεὺς παρέμενεν ἐν τῷ ἀσύλῳ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχιερέως, μεθ' ὃν ἦτο ἐλεύθερος, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει ὑπεχρεοῦτο ὁ φονεὺς νὰ καταλίπῃ τὸ ἄσυλον, οὕτω δὲ παρεδίδετο εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος, τοῦ δικαστηρίου μὴ δικαιουμένου νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν (Ἀριθμ. λε′ 6 ἑξ., Δευτερον. ιθ′ 4 ἑξ.). Οὐδ' ἐδικαιοῦτο ὁ τοιοῦτος φονεὺς νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀντὶ λύτρων (Ἐξόδ. κα′ 14, Ἀριθμ. λε′ 30 ἑξ.). Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— ΣΥΝΤ. ΔΙΚ.] Προκειμένου περὶ *ἀσύλου* ἐν τῷ Συνταγματικῷ Δικαίῳ ἐννοεῖται τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας, τὸ ὁποῖον προστατεύει τὸ ἄρθρον 15 τοῦ νῦν ἰσχύοντος Συντάγματος (12 τοῦ παλαιοῦ), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ «συστατικὸν τμῆμα» τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας εἶναι ἀπαραβίαστον. Οὐδεμία ἔρευνα ἢ εἴσοδος εἰς κατοικίαν ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει. Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται ἐπὶ καταχρήσει τῆς ἐξουσίας τῆς Ἀρχῆς, ὑποχρεοῦνται δὲ καὶ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος καὶ προσέτι εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὁριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, οὐδέποτε δὲ κατωτέρου τῶν ἑκατὸν μεταλλικῶν δραχμῶν». Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως «κατοικία» εἶναι πολὺ εὐρυτέρα τῆς νομικῆς αὐτῆς σημασίας (domicile), δηλοῖ δὲ πᾶν μέρος περιτοιχισμένον ἐπαρκῶς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πρόσιτον εἰς πάντα: οἰκίαν, αὐλήν, κῆπον, γραφεῖον κλπ., δηλαδὴ τὸ κατάλυμα ἑκάστου, ἐν ᾧ διαμένει μονίμως ἢ μὴ ὑφ' οἱανδήποτε ἰδιότητα (ἰδιοκτήτου ἢ ἐνοικιαστοῦ κλπ.), ἐξαιρουμένων τῶν κλειστῶν ἀλλὰ δημοσίων μερῶν (θεάτρου κλπ.), εἰς τὸ ὁποῖον πᾶς τις δύναται νὰ εἰσέλθῃ. Τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας κατὰ τὸ ἄρθρον 15 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, τὸ ὁποῖον εἶναι σαφέστερον τοῦ παλαιοῦ, ἀσφαλίζεται ἀναμφισβητήτως ὄχι μόνον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ γενικῶς ὑπὲρ παντὸς (καὶ ἀλλοδαποῦ δηλαδὴ) εὑρισκομένου ἐν Ἑλλάδι. Ἐν τούτοις ὅμως τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας δὲν εἶναι ἀπόλυτον, καθόσον αὐτὸ τὸ Σύνταγμα (ἐδ. β′ τοῦ ἄρθρου 15) ὁρίζει ὅτι τὸ ἄσυλον δύναται νὰ «παραβιασθῇ», δηλαδὴ νὰ ἐνεργηθῇ ἔρευνα ἢ εἴσοδος εἰς κατοικίαν «ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει», ἤτοι ἐπιτρέπει εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν νὰ ὁρίσῃ τὸ πότε καὶ τὸ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ «παραβιασθῇ» τὸ ἄσυλον, ἤτοι νὰ ἐνεργηθῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὴν κατοικίαν τινὸς ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ ἰδία σχετικὴ ἔρευνα. (Πρβλ. ἄρθρ. 100 καὶ 122 τοῦ κανονισμοῦ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τὰ ἄρθρ. 139 καὶ 169 ἑπ. τῆς ποινικῆς δικονομίας, τὸ ἄρθρ. 170 § 4 τῆς ὁποίας, καθ' ὃ ἐπιτρέπεται ἡ κατ' οἶκον ἔρευνα «ἐὰν πρόκειται λόγος γενικῆς ἐρεύνης εἰς ὁλοκλήρους τόπους», ὡς ἀντιστρατευόμενον λόγῳ τῆς γενικότητος καὶ ἀοριστίας του εἰς τὸ ἄρθρον 15 τοῦ Συντάγματος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ ἰσχῦον). Ὑπὲρ τῆς προστατευτικῆς διατάξεως τοῦ Συντάγματος περὶ τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας, καθιέρωσεν αὐτὸ τοῦτο τριπλῆν κύρωσιν. Οὕτω, τὸ Σύνταγμα ζητεῖ τὴν προστασίαν τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας νὰ ἐπιτύχῃ οὐχὶ μόνον διὰ τῆς ποινικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀστικῆς εὐθύνης τοῦ παραβάτου, καθιεροῦν ἐπὶ πλέον καὶ τὸν ἀστικὸν θεσμὸν τῆς χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ παθόντος, ἀσχέτως πρὸς τὴν ὑλικὴν ζημίαν τὴν ὁποίαν οὗτος ὑπέστη, ὅστις ἀποτελεῖ «ἰδιωτικὴν ἱκανοποίησιν» ἢ ἀστικὴν ἱκανοποίησιν διὰ τὴν ἠθικὴν κυρίως βλάβην τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐκ τοῦ

Digitized by Google

παραβιάσαντος τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας του. Εὐνόητον εἶναι ὅτι διὰ τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ Συντάγματος τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας καθιεροῦται ἔναντι πάσης παραβιάσεως αὐτῆς ἐκ μέρους δημοσίων ὀργάνων γενικῶς, τὰ ὁποῖα φέρουν καὶ τὸς ἀναλόγους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Συντάγματος καθιερουμένας εὐθύνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Ν. Σαριπόλου*: Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον τ. Β' (1914) σ. 427 ἑπ. καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένους ἰδίως *Ν. Ι. Σαριπόλου*: Σύστημα Ποινικοῦ Δικαίου τ. Δ' σ. 274 ἑπ. Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΚΑΝΟΝ. καὶ ΒΥΖΑΝΤ. ΔΙΚ.]. Τὸ χριστιανικὸν δίκαιον τῆς *ἀσυλίας*, καθ' ὃ δὲν ἀποδιώκονται βίᾳ οἱ εἰς τοὺς τόπους τῆς ἀσυλίας (*προσφυγεῖα*) καταφεύγοντες, ἀποτελεῖ οὐχὶ περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων δικαίου τῆς ἀσυλίας, ἀλλ' ἀνεπτύχθη αὐτοτελῶς ἐκ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπεμβάσεων. Οἱ ἐπίσκοποι ἤδη λίαν ἐνωρὶς ὑπελάμβανον καθῆκον αὐτῶν τὴν παρὰ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσι παρέμβασίν των ὑπὲρ κατηγορουμένων καὶ ὑποδίκων. Ὁ διὰ τῆς ἐπισκοπικῆς παρεμβάσεως ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς ὑπὸ τὴν ποινικὴν καὶ πειθαρχικὴν τῆς ἐκκλησίας ἐξουσίαν ὑπαγωγῆς τῶν ἡμαρτηκότων, ἀπαλλαγῆς δ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ποινῆς, ἦν ἀπόρροια τῆς περὶ ποινῆς ἐκδοχῆς τῆς ἐκκλησίας, δεχομένης ταύτην ὡς σκοποῦσαν μάλιστα τὴν διόρθωσιν, ἣν δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ ἡ ἐν τοῖς κοσμικοῖς δεσμωτηρίοις κάθειρξις, πολλῷ δ' ἧττον ἡ θανατικὴ ποινή. Τόποι ἀσυλίας ἦσαν πάντες οἱ ναοί, καὶ οἱ ἐν μοναῖς ἄρα καὶ κοιμητηρίοις, ὡς καὶ τὰ οἰκήματα, οἱ κῆποι, αἱ αὐλαί, οἱ λουτρῶνες καὶ αἱ στοαὶ αἱ εὑρισκόμεναι ἐν τῷ χώρῳ τῷ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν πρὸς τοὺς δημοσίους τόπους. ὡρίσθη δὲ τοσοῦτον εὐρὺς χῶρος πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀσεβείας τοῦ ἐσθίειν, πίνειν, καθεύδειν ἢ παννυχίζειν ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τοὺς πρόσφυγας.

Τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας ἀπέλαυον πάντες οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, λαϊκοί τε καὶ κληρικοί, οἱ διαπραξάμενοι ποινικὰ ἀδικήματα εἴτε καταδικασθέντες ἤδη. εἴτε μή, εἴτε διέφυγον τὴν σύλληψιν αὐτῶν διὰ τῆς φυγῆς, ἢ ἀπέδρασαν ἐκ τῆς προφυλακίσεως ἢ καὶ ἐκ τῆς εἱρκτῆς ἐν ᾗ ἤρξαντο ἀποτίνοντες τὴν ἑαυτῶν ποινήν. Οἱ φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ὅπλα εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀρνούμενοι ν' ἀποθέσωσι ταῦτα, καίπερ πρὸς τοῦτο νουθετηθέντες ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἐστεροῦντο τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας. Ἀλλ' ἐκ τῶν διαπραξαμένων ποινικὰ ἀδικήματα ἐστεροῦντο τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας οἱ παρθένων ἅρπαγες, οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ φονεῖς. Τὴν διάταξιν τοῦ *Ἰουστινιανείου δικαίου* καθ' ἣν ἀπεκλείοντο τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας οἱ παρθένων ἅρπαγες, οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ φονεῖς δὲν ἐπανέλαβεν ἡ *ἐκλογὴ* τῶν Ἰσαύρων, πιθανῶς δὲ διὰ τὴν σιγὴν ταύτης παρείχετο βραδύτερον ἀσυλία τοῖς φονεῦσιν. Καὶ ἐπανέλαβον μὲν εἶτα τὰ Βασιλικὰ τὴν διάταξιν τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου τὴν ἀποκλείουσαν τούτους τῆς ἀσυλίας, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐτηρήθη ἐν τῇ πράξει. Τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας ἀπεκλείοντο ἔτι οἱ κατὰ τοῦ βασιλέως συνομόσαντες, ὡς καὶ οἱ φθείραντες ἢ ἀφελόντες πράγματα καὶ ἀποδράντες δοῦλοι, ἀπελεύθεροι καὶ ἄλλοι τῷ οἴκῳ ἀνήκοντες ἢ εἰς παροχὴν ὑπηρεσιῶν ἐν τούτῳ ὑπόχρεοι, ἂν ἐνόρκως ὑπισχνοῦντο αὐτοῖς ἀτιμωρησίαν οἱ τούτων κύριοι ἢ ἀπελευθερωταί. Ἐστεροῦντο δ' οὗτοι τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας, τὸ μὲν ἵνα μὴ οἱ τούτων κύριοι καὶ ἀπελευθερωταὶ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ οἴκου ἀπουσίας των στερῶνται τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν, τὸ δὲ ἵνα μὴ πρὸς βλάβην τῶν πενήτων διατρέφωνται ἀναλώμασι τῆς ἐκκλησίας. Πλὴν τῶν διαπραξαμένων ποινικὰ ἀδικήματα, τοῦ δικαίου τῆς ἀσυλίας ἀπέλαυον ἔτι οἱ ὀφειλέται ἐξ ἀστικῶν χρεῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ ἐκ δημοσίων, ὡς οἱ μὴ ἀποδόντες τοὺς εἰσπραχθέντας φόρους εἰσπράκτορες, καὶ οἱ ὀφείλοντες φόρους, ὧν ὅμως ἡ εἴσπραξις ἔδει νὰ γίγνηται ἔνδον τῶν ναῶν, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκδίκων ἐπικουρούντων τοῖς ἁρμοδίοις πρὸς εἴσπραξιν ὑπαλλήλοις. Οἱ πρόσφυγες ἐδικαιοῦντο νὰ μένωσιν ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀσυλίας, ἀπαγορευομένης τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ προϊσταμένου τοῦ ναοῦ ἢ τῶν ἀρχόντων ἀποδιώξεως αὐτῶν ἐκεῖθεν. Ἐδικαιοῦντο ὡσαύτως νὰ ἐσθίωσι καὶ πίνωσιν ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀσυλίας, ἵνα μὴ ἐξαναγκάζωνται ὑπὸ τῆς πείνης εἰς ἐγκατάλειψιν αὐτοῦ. Ἐδικαιοῦντο δ' ἔτι νὰ καταλείπωσι τὸ ἄσυλον ἐν περιπτώσει ἀπονομῆς χάριτος, ἢ μετὰ τοῦ κατηγόρου συμβιβασμοῦ—ὁσάκις οὗτος ἐπετρέπετο—ἢ παραγραφῆς τοῦ ἀδικήματος.

Ὑπεχρεοῦντο δ' οἱ πρόσφυγες νὰ γνωρίζωσι τοῖς οἰκονόμοις ἢ ἐκδίκοις τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσφυγῆς, ὡς καὶ νὰ ἀποθέτωσι τὰ ὅπλα, ἃ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, ἀρνούμενοι δ' ἀπεδιώκοντο τοῦ ἀσύλου, ὤφειλον δ' ἔτι νὰ παρίστανται πρὸ τοῦ ἁρμοδίου δικαστοῦ αὐτοπροσώπως ἢ καὶ διὰ πληρεξουσίου ἐναγόμενοι δι' ἀστικῆς ἀγωγῆς. Ἐδύνατο δὲ νὰ δοθῇ τῷ διὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ ὀφλήματος ἐναχθέντι πρόσφυγι ὀφειλέτῃ ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος γράμμα ἀσφαλιστικὸν (*λόγος*), ἐπὶ χρόνον οὐχὶ μείζονα τῶν τριάκοντα ἡμερῶν πρὸς τὸ καταστῆσαι ἐφικτὴν τὴν πρὸ τοῦ δικαστηρίου προσαγωγὴν αὐτοῦ. Εἰ δ' ὁ ἐναγόμενος μετὰ τὴν ἑαυτοῦ καταδίκην, μὴ παρῃτεῖτο τὸ τοιοῦτο γράμμα, ἐπανήγετο αὖθις εἰς τὸ ἄσυλον, ἔνθα ἐξετελεῖτο ἡ ἀπόφασις, τηρουμένου τοῦ ὀφειλομένου τῷ ναῷ σεβασμοῦ. Οἱ ἀδίκημα δὲ διαπραξάμενοι πρόσφυγες καταλείποντες τὸν τόπον τῆς ἀσυλίας, μὴ αἰτησάμενοι πρότερον συγχωρητικὸν γράμμα (λόγον) παρὰ τοῦ κοσμικοῦ ἄρχοντος, οὔτε διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιβληθέντων αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων, οὔτε διὰ τοῦ δοθέντος αὐτοῖς ἀφετηρίου ἐγγράφου ἐξησφαλίζοντο ἀπὸ τῆς δικαστικῆς διώξεως. Τέλος οἱ ἔκδικοι ὤφειλον νὰ ἐξετάζωσι τὴν αἰτίαν τῆς εἰς τὸ ἄσυλον προσφυγῆς τῶν προσφύγων, καί, εἰ μὲν εὔλογον ταύτην ἔκρινον, νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς ἀσυλίαν, εἰ δὲ μή, νὰ παραινῶσιν αὐτοὺς νὰ ἀπέλθωσι τούτου ἀκινδύνως, ὡς καὶ νὰ ἐπιβάλλωσι τοῖς πρόσφυξι, διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπλημμελημένα, ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, μεθ' ὧν τὴν ἐκτέλεσιν νὰ δίδωσιν αὐτοῖς συγχωρητικὰ γράμματα.

Οἱ διὰ τῆς βίας ἀποδιώκοντες τοῦ ἀσύλου τοὺς πρόσφυγας ὑπεβάλλοντο ἀρχαιότερον τῇ ποινῇ τοῦ θανάτου, κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς οἱ τοὺς προσφυγόντας εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς ἐκκλησίαν προδιδόντες εἴτε αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν, εἴτε τῇ τούτων ὑποβολῇ δι' ἑτέρων, ὑπεβάλλοντο, στερηθέντες πρότερον τῆς ἀρχιερωσύνης, αἷς καὶ ὁ πρόσφυξ ὑπεβλήθη παρὰ τοῦ λαβόντος αὐτὸν κακώσεσιν. Οἱ δὲ ἄρχοντες οἱ βίᾳ ἀπὸ τῆς ἀρχιερατικῆς χειρὸς τὸν πρόσφυγα ἀποσπῶντες καὶ ἐξελαύνοντες τῶν ἀδύτων τῆς ἐκκλησίας εἰς ἣν προσέφυγεν, ἀπέβαλλον τὸ ἑαυτῶν ἀξίωμα, ἔτι δ' ἐμαστιγοῦντο, δημευομένης καὶ πάσης τῆς οὐσίας αὐτῶν. Καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν βυζαντινὴν νομοθεσίαν, οἱ ἀποδιώκοντες τοῦ ἀσύλου τοὺς πρόσφυγας ἐτιμωροῦντο οὐχὶ διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἀλλὰ διὰ χρηματικῆς ποινῆς, δώδεκα *ἀλλακτῶν*, ἢ ἐτύπτοντο, ἢ ἐκείροντο καὶ ἐπέμποντο εἰς διηνεκῆ ἐξορίαν.

(Βλ. *Κ. Μ. Ράλλη*, Περὶ Ἀσυλίας κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1911.) Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Ἄσυλα λέγονται συνήθως τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἐν οἷς περιθάλπονται καὶ διαμένουν μονίμως ἄτομα, ἅτινα εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἀναπηρίας των ἔχουσιν ἀνάγκην εἰδικῆς βοηθείας. Τὰ ἱδρύματα ταῦτα συντηροῦνται δημοσίᾳ ἢ καὶ ἰδιωτικῇ δαπάνῃ καὶ μερίμνῃ. Εἰς πολλὰ κράτη, ἰδίως δ' ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, λειτουργεῖ ἰδία νομοθεσία περὶ τῶν τοιούτων ἀσύλων, ἐξυπηρετοῦσα θαυμασίως τὴν κοινωνικὴν καὶ ἰατρικὴν ἀντίληψιν καὶ φιλανθρωπίαν.

Ὑπάρχουν ἄσυλα, ἐν οἷς στεγάζονται, τρέφονται καὶ ἐκπαιδεύονται ὀρφανὰ καὶ ἀπροστάτευτα παιδία, τὰ λεγόμενα *ὀρφανοτροφεῖα*· ἄλλα, τὰ *βρεφοκομεῖα*, περιθάλπουν βρέφη ἔκθετα ἢ στερούμενα τῶν γονέων των. Εἰς τὰ *ἄσυλα νηπίων* ἐμπιστεύονται νήπια μέχρι 3 ἐτῶν ἡλικίας δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὑπὸ τῶν ἀπόρων μητέρων αὐτῶν, αἵτινες ἔχουν ἀνάγκην νὰ ἐργασθοῦν· ἡ περίθαλψις παρέχεται ἀντὶ μικροῦ τιμήματος ἢ ἐντελῶς δωρεάν. Εἰς εὐρεῖαν κλίμακα λειτουργοῦν ἐν ξέναις χώραις καὶ τὰ *ἄσυλα ἀστέγων*, χρησιμεύοντα πρὸς νυκτερινὴν διαμονὴν ἀτόμων στερουμένων στέγης. Πρὸς διαμονὴν καὶ περίθαλψιν τῶν γερόντων ὑπάρχουν εἰδικὰ ἄσυλα, τὰ λεγόμενα *γηροκομεῖα*. Διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν πασχόντων ἐξ ἀνιάτων νοσημάτων, οἵτινες ἄλλως θὰ ἦσαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν δημοσίαν ὑγιείαν καὶ τὴν τάξιν, διατίθενται τὰ *ἄσυλα ἀνιάτων*, φέροντα διάφορα εἰδικὰ ὀνόματα, ἀναλόγως τῶν ἐν αὐτοῖς περιθαλπομένων καὶ προστατευομένων ἀρρώστων (*ψυχιατρεῖα, φθισιατρεῖα, λεπροκομεῖα* κλπ.) (βλ. καὶ λ. ἀνίατος).

Ἐν Ἑλλάδι ἱδρύματα φέροντα τὴν ὀνομασίαν *ἄσυλον* λειτουργοῦσιν, ἐν Ἀθήναις μὲν τὸ *Ἄσυλον Ἀνιάτων* παρὰ τὴν Ἁγίαν Ζώνην, τὸ *Ἄσυλον Ἁγ. Ἐλεούσης* (νῦν *Δημόσιον Ψυχιατρεῖον Ἀθηνῶν*), τὸ *Ἄσυλον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*, δι' ὀρφανὰ καὶ ἀπροστάτευτα παιδία, τὸ *Ἐμπειρίκειον Ἄσυλον Ἀστέγων*, παρὰ τοὺς Ἀμπελοκήπους· ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲ τὸ *Ἄσυλον Παιδιοῦ*.

Ὡς ἄσυλον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ Πρυτανεῖον (βλ. λ.). —Ω.

ἄσυλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀρχ., ὁ ἀσύλητος, ὁ μὴ παραβιασθείς· ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου δὲν ἐπιτρέπεται παραβίασις. Τὸ οὐδέτ. *ἄσυλον*, ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

ἀσύμβατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συμβιβαζόμενος μετ' ἄλλου, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συνυπάρξῃ μετ' ἄλλου ἐν τῷ αὐτῷ.

— ἀσύμβατα *φάρμακα [Φαρμ.]*· βλ. φάρμακα.

— ἀσύμβατοι *εὐθεῖαι [Μαθ.]*. Δύο δοθεῖσαι εὐθεῖαι δυνατὸν νὰ κεῖνται ἐν ἑνὶ ἐπιπέδῳ ἢ νὰ μὴ κεῖνται. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν λέγονται ἀσύμβατοι. Α. Μ.

ἀσυμβίβαστον (τὸ) *[Δημ. Δίκ.]*. Τοῦ ὅρου «*ἀσυμβίβαστον*» ἢ «*ἀσυμβίβαστος ἰδιότης*» γίνεται χρῆσις ἐν τῷ Δημοσίῳ Δικαίῳ ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων, δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον τῆς συνυπάρξεως ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ δύο ἰδιοτήτων, εἴτε ἀμφοτέρων δημοσίων, εἴτε τῆς μιᾶς τούτων οὔσης δημοσίας μεθ' ἑτέρας ἰδιωτικῆς. Οὕτω λ. χ. προκειμένου περὶ βουλευτῶν τὸ ἄρθρον 40 τοῦ ἡμετέρου συντάγματος καθορίζει εἰς ποίας περιπτώσεις τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς ἄλλα, ἀπορρέοντα εἴτε ἐκ δημοσίας εἴτε ἐξ ἰδιωτικῆς θέσεως (βλ. λ. βουλευτής).

Ἐξ ἄλλου, αὐτὸ τοῦτο τὸ Σύνταγμα (ἄρθρ. 164 § 2) καθιεροῖ τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς ἰδιότητος τοῦ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας πρὸς τὰ καθήκοντα οἱουδήποτε δημοσίου, δημοτικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπαλλήλου, ἐκτὸς τῶν καθηκόντων τοῦ καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἢ τοῦ καθηγητοῦ τῶν νομικῶν ἢ οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν ἀνωτάτων ἰσοτίμων Σχολῶν.

Ἐπίσης τὸ ἀσυμβίβαστον ἀπαντᾶται ἐπὶ δικαστικῶν ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν, γραμματέως, δικηγόρου, συμβολαιογράφου ἢ κλητῆρος πρὸς ἄλλας ἀρχὰς δικαστικάς, διοικητικάς, ἐκκλησιαστικάς, στρατιωτικὰς ἢ δημοτικὰς (ἄρθρ. 276 τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων).

Ἐξ ἄλλου, τὰ καθήκοντα τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ δημαρχικοῦ παρέδρου εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ἔργα τοῦ δικηγόρου οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ συμβολαιογράφου. Τοῦ δικηγόρου τὰ ἔργα, ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω ἐξαιρέσεων, δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς ἄλλα καθήκοντα· ἀληθῶς ὑπεστηρίχθη παρ' ἡμῖν καὶ ἐν ταῖς Βουλαῖς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, ὅπως τὰ καθήκοντα τοῦ δικηγόρου κηρυχθῶσιν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ τοῦ βουλευτοῦ. Ἐν Γαλλίᾳ εἶχε γίνει ἄλλοτε ἀνάλογος προσπάθεια περὶ καθιερώσεως τοῦ ἀσυμβιβάστου τῶν προέδρων τῆς Βουλῆς καὶ Γερουσίας μὲ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, πλὴν ὅμως ἀντίθετος πρᾶξις (Γαμβέττας, Βρυσσὼν) ἀπέκρουσε τοιαύτην προσπάθειαν. Τὸ ἀσυμβίβαστον μεταξὺ τῶν ὑπουργικῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἔργων τοῦ δικηγόρου ὑφίσταται, ἀλλὰ δὲν ἐτηρήθη ἐπακριβῶς πάντοτε.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἀσυμβίβαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συμβιβαζόμενος μετ' ἄλλου, ὁ μὴ προσαρμοζόμενος, ὁ μὴ συμφωνῶν πρός τινα· || ὁ μὴ συγκαταβαίνων, καθόλου ὁ μὴ δεκτικὸς συμβιβασμοῦ. Τὸ οὐδέτ. ἀσυμβίβαστον (τό), ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.)—Ἐπίρρ. *ἀσυμβιβάστως*.

ἀσυμμετρία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀσύμμετρον, ἡ ἔλλειψις συμμετρίας τῶν μερῶν ἑνὸς ὅλου.

— ἀσυμμετρία *κρυσταλλική*· βλ. λ. κρύσταλλος.

— ἀσυμμετρία *μοριακή*· βλ. λ. στερεοχημεία.

— ἀσυμμετρία *ὅπλου*· βλ. ὅπλον.

ἀσύμμετρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων συμμετρίαν τῶν μερῶν αὐτοῦ, ὁ μὴ ἀποτελῶν ἁρμονικὸν σύνολον· || ὁ μὴ εὑρισκόμενος ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς ἄλλον, ὁ ταράττων τὴν ἁρμονίαν τοῦ συνόλου. —Ἐπίρρ. *ἀσυμμέτρως*.

— *[Μαθημ.]* Μέγεθός τι λέγεται *ἀσύμμετρον*, ἐὰν δὲν ἔχῃ κοινὸν μέτρον πρὸς τὴν μονάδα ἢ τὰ κλάσματα ταύτης. Τὰ τοιαῦτα μεγέθη ἐκφράζονται δι' ἀριθμῶν (*ἀσυμμέτρων* ἐπίσης καλουμένων) ἐχόντων ἄπειρα δεκαδικὰ ψηφία μὴ περιοδικά. Ἀσύμμετροι ἀριθμοὶ εἶναι αἱ πλεῖσται τῶν ριζῶν (π. χ. ἡ $\sqrt{2}$), οἱ πλεῖστοι τῶν λογαρίθμων, ὁ ἀριθμὸς π (ὁ λόγος δηλ. τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου πρὸς τὴν διάμετρον) κλπ. —Ω

— ἀσύμμετροι *ἀριθμοί*· βλ. λ. Ἄλγεβρα (τ. Γ', σ. 447 β', 455 β') καὶ Ἀριθμητικὴ (τ. Ε', σ. 476 γ').

ἀσυμπαθὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ συμπαθής, ὁ μὴ κινῶν τὴν συμπάθειαν τῶν ἄλλων, ἀντιπαθητικός. —Ἐπίρρ. *ἀσυμπαθῶς*.

ἀσυμπάθητος, *—η*, *—ο*· δημοτ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν συγχωρεῖ τις, ὁ μὴ *συμπαθισμένος*, ἀσυγχώρητος.

ἀσυμπλήρωτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μὴ συμπληρούμενος, ἢ μὴ συμπληρωθείς, ἐλλιπής.

Ἀσύμπολις *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. Ἀσῆ-Μπεϊλῆ.

ἀσυμπτωτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἔχων σχέσιν πρὸς τὸ ἀσύμπτωτον, ὁ μὴ συμπτωτικός.

— ἀσυμπτωτικὴ *γραμμὴ ἐπιφανείας [Μαθημ.]*. Ἡ ἔχουσα εἰς ἕκαστον σημεῖον αὐτῆς ἐφαπτομένην μὲ διεύθυνσιν συμπίπτουσαν πρὸς ἀσυμπτωτικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιφανείας.

— ἀσυμπτωτικὴ *διεύθυνσις ἐπιφανείας [Μαθημ.]*. Θεωρήσωμεν σημεῖον P ἐπιφανείας καὶ τὴν κάθετον τομήν της τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς ὡρισμένην τιμὴν τῆς παραγώγου $\frac{dv}{du}$ (u = σταθ, v = σταθ. αἱ παραμετρικαὶ γραμμαὶ τῆς ἐπιφανείας). Ἡ καμπυλότης τῆς τομῆς ταύτης εἶναι

$$K = \frac{Ldu^2 + 2Mdudv + Ndv^2}{Edu^2 + 2Fdudv + Gdv^2}$$

Digitized by Google

καὶ μεταβάλλεται ἐν γένει μετὰ τοῦ λόγου $\frac{dv}{du}$.

Αἱ δύο διευθύνσεις $\left(\text{τιμαὶ δηλ. τῆς παραγώγου } \frac{dv}{du}\right)$, δι' ἃ μηδενίζεται ἡ ἀνωτέρω ἔκφρασις, καλοῦνται *ἀσυμπτωτικαὶ* καὶ ὁρίζονται ἀπὸ τὴν ἐξίσωσιν

$$Ldu^2+2Mdudv+Ndv^2=0$$

Θὰ εἶναι πραγματικαὶ ἢ φανταστικαὶ καθόσον $LN-M^2 \lessgtr 0$. Ἐὰν $LN-M^2=0$ αἱ διευθύνσεις αὗται συμπίπτουν καὶ τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον καλεῖται παραβολικόν.

— ***ἀσυμπτωτικὴ τιμὴ συναρτήσεως*** *[Μαθημ.]*. Ἂν ἐπὶ δρόμου καταλήγοντος εἰς οὐσιῶδες ἀνώμαλον σημεῖον ἀναλυτικῆς συναρτήσεως $w=f(z)$ ἡ συνάρτησις αὕτη τείνῃ ὁμαλῶς πρὸς ἓν καὶ μόνον ὅριον w, πεπερασμένον ἢ ἄπειρον, τὸ ὅριον τοῦτο καλεῖται ἀσυμπτωματικὴ τιμὴ τῆς συναρτήσεως. Ἡ εὕρεσις τῶν δρόμων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ συνάρτησις λαμβάνει ἀσυμπτωτικὰς τιμὰς ὡρισμένας δι' ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶναι μία τῶν μεθόδων αἵτινες παρέχουσιν ἀκριβεστέρας πληροφορίας ἀπὸ τὸ θεώρημα τοῦ Picard ὡς πρὸς τὰς τιμὰς τῆς συναρτήσεως εἰς τὴν περιοχὴν οὐσιώδους ἀνωμάλου σημείου. Αἱ κυριώτεραι ἰδιότητες τῶν ἀσυμπτωτικῶν τιμῶν τῶν ἀκεραίων καὶ μερομόρφων συναρτήσεων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Πᾶσα ἀσυμπτωτικὴ τιμὴ w ἀκεραίας ἢ μερομόρφου συναρτήσεως $w=f(z)$ εἶναι ὑπερβατικὸν κριτικὸν σημεῖον τῆς ἀντιστρόφου συναρτήσεως $z=\varphi(w)$ καὶ ἀντιστρόφως. Ἐπειδὴ αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι ἐξαιρετικαὶ τιμαὶ συναρτήσεως εἶναι κριτικὰ ὑπερβατικὰ σημεῖα τῆς ἀντιστρόφου της συναρτήσεως, ἕπεται ὅτι πᾶσα ἐξαιρετικὴ τιμὴ εἶναι τιμὴ ἀσυμπτωτική. Π. χ. αἱ δύο ἐξαιρετικαὶ τιμαὶ τῆς συναρτήσεως e^z, δηλαδὴ τὸ 0 καὶ τὸ ∞, εἶναι καὶ ἀσυμπτωτικαὶ τιμαί, τὸ μὲν 0 ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν δρόμον τὸν ὁριζόμενον ὑπὸ τοῦ πραγματικοῦ ἀρνητικοῦ, τὸ δὲ ∞ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ πραγματικοῦ θετικοῦ ἡμιάξονος.

— ***ἀσυμπτωτικὸν σημεῖον καμπύλης*** *[Μαθημ.]*. Καλεῖται τὸ σημεῖον τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς τὴν καμπύλην, ἀλλ' εἰς ὁσονδήποτε μικρὰν ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπόστασιν ὑπάρχουσι πάντοτε σημεῖα τῆς καμπύλης.

Παράδειγμα: ἡ λογαριθμικὴ ἕλιξ, ἔχουσα εἰς πολικὰς συντεταγμένας ἐξίσωσιν $p=e^{\mu\theta}$, ἔνθα μ σταθερά, ἔχει ἀσυμπτωτικὸν σημεῖον τὸν πόλον.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ἀσύμπτωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συμπίπτων, ὁ μὴ συναντώμενος μετ' ἄλλου.

— ***ἀσύμπτωτος γραμμὴ*** *[Μαθημ.]*. Δεδομένης καμπύλης Κ καλεῖται ἡ Γ ὅταν σημεῖον Ρ τῆς καμπύλης Κ δύναται νὰ κινηθῇ ἐπ' αὐτῆς οὕτως, ὥστε ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γραμμῆς Γ νὰ τείνῃ εἰς τὸ μηδέν, ἐφ' ὅσον τὸ Ρ τείνει νὰ καταστῇ ἐπ' ἄπειρον σημεῖον τῆς καμπύλης Κ. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ἡ Γ εἶναι εὐθεῖα, εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἀσυμπτώτων εὐθειῶν καμπύλης Κ, περιοριζομένης συνήθως τῆς ἐρεύνης τῶν ἀσυμπτώτων γραμμῶν αὐτῆς. Λέγοντες ἁπλῶς *ἀσύμπτωτοι* καμπύλης, χωρὶς δηλαδὴ ν' ἀναφέρωμεν τὸ εἶδος τῶν ἀσυμπτώτων τούτων γραμμῶν τῆς ὑπ' ὄψει καμπύλης, θὰ ἐννοῶμεν τὰς ἀσυμπτώτους εὐθείας αὐτῆς. Τὴν ἰδιαιτέραν ταύτην σπουδαιότητα μεταξὺ τῶν ἀσυμπτώτων γραμμῶν καμπύλης ἔχουσιν αἱ εὐθεῖαι, καθότι ἀρκεῖ ἡ εὐθεῖα νὰ καθορίσῃ ἓν ἐπ' ἄπειρον σημεῖον δεδομένης καμπύλης. Ἑκάστη ἀσύμπτωτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐφαπτομένη τῆς καμπύλης εἰς τὸ ἐπ' ἄπειρον σημεῖον, ὅπερ (συμφώνως πρὸς τὸν ὁρισμὸν) ἡ ἀσύμπτωτος αὕτη ἔχει μετὰ τῆς καμπύλης κοινόν.

Πράγματι, ἂν θεωρήσωμεν παράλληλον πρὸς τὴν ὑπ' ὄψει ἀσύμπτωτον διὰ τοῦ σημείου Ρ, τὸ ὁποῖον, κινούμενον ἐπὶ τῆς καμπύλης ὥστε νὰ τείνῃ πρὸς ἓν ἐπ' ἄπειρον αὐτῆς σημεῖον, ἔχει ἀπὸ τῆς ὑπ' ὄψει εὐθείας ἀπόστασιν τείνουσαν εἰς τὸ μηδέν, βλέπομεν ὅτι ἡ ἀσύμπτωτος ἐμφανίζεται ὡς ὁριακὴ θέσις τεμνούσης (τῆς παραλλήλου ταύτης, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ σημείου Ρ τῆς καμπύλης καὶ ἑνὸς ἐπ' ἄπειρον σημείου αὐτῆς) στρεφομένης περὶ ἓν σημεῖον τῆς καμπύλης (ἐπ' ἄπειρον) οὕτως, ὥστε ἓν ἄλλο σημεῖον (τὸ Ρ) νὰ συμπέσῃ μετ' αὐτοῦ.

Ἂν καμπύλη ἀλγεβρικὴ (παριστωμένη δηλαδὴ εἰς Καρτεσιανὰς συντεταγμένας ὑπὸ ἀλγεβρικῆς ἐξισώσεως) δίδηται διὰ τῆς ἐξισώσεως $f(x,y)=0$ αὐτῆς, αἱ παράλληλοι πρὸς τὸν ἄξονα Oy ἀσύμπτωτοι τῆς καμπύλης ταύτης εὑρίσκονται διατασσομένης τῆς ἐξισώσεώς της πρὸς y, τιθεμένης δηλαδὴ ὑπὸ τὴν μορφὴν

$$\varphi_0(x)y^\nu+\varphi_1(x)y^{\nu-1}+\ldots+\varphi_{\nu-1}(x)y+\varphi_\nu(x)=0.$$

Πράγματι, ἂν $x_1, x_2, \ldots, x_\mu$ εἶναι αἱ ῥίζαι τοῦ πολυωνύμου $\varphi_0(x)$, $x=x_1, x=x_2, \ldots, x=x_\mu$ εἶναι αἱ ἐξισώσεις τῶν ἐν λόγῳ ἀσυμπτώτων.

Πρὸς εὕρεσιν τῶν ἀσυμπτώτων μὲ διεύθυνσιν διάφορον τῆς τοῦ ἄξονος Oy διατάσσομεν τὸ πολυώνυμον $f(x,y)$ εἰς ὁμογενεῖς ὁμάδας, οὕτως ὥστε ἡ ἐξίσωσις τῆς καμπύλης νὰ τίθηται ὑπὸ τὴν μορφὴν

$$\varphi_\mu(x,y)+\varphi_{\mu-1}(x,y)+\ldots+\varphi_1(x,y)+\varphi_0(x,y)=0$$

ὅπου $\varphi_\lambda(x,y)$ παριστᾷ τὸ ἐν τῷ πολυωνύμῳ $f(x,y)$ σύνολον τῶν ὅρων βαθμοῦ λ ὡς πρὸς x καὶ y. Οἱ συντελεσταὶ διευθύνσεως τῶν ἀσυμπτώτων εἶναι αἱ ῥίζαι γ τῆς ἐξισώσεως

$$\varphi_\mu(1,\gamma)=0 \quad (1)$$

προκυπτούσης ἐκ τῆς $\varphi_\mu(x,y)$ ἂν ἀντὶ τοῦ x τεθῇ 1 καὶ ἀντὶ τοῦ y, γ. Ἂν γ ῥίζα τῆς ἐξισώσεως (1) ἡ τεταγμένη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀσυμπτώτου, ἥτις ἔχει συντελεστὴν διευθύνσεως γ, εἶναι

$$\delta=-\frac{\varphi_{\mu-1}(1,\gamma)}{\varphi'_\mu(1,\gamma)}$$

Ἔνθα $\varphi_{\mu-1}(1,\gamma)$ προέκυψεν ἐκ τοῦ $\varphi_{\mu-1}(x,y)$ ὅπως τὸ $\varphi_\mu(1,\gamma)$ ἐκ τοῦ $\varphi_\mu(x,y)$ καὶ $\varphi'_\mu(1,\gamma)$ εἶναι ἡ διὰ γ τιμὴ τῆς ὡς πρὸς γ παραγώγου τοῦ $\varphi_\mu(1,\gamma)$.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

— ***ἀσύμπτωτος ἐπιφάνεια*** *[Μαθημ.]*. Δεδομένης ἐπιφανείας Ε, καλεῖται ἡ ε ὅταν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐπιφάνεια Σ τέμνουσα τὰς Ε καὶ ε ἀντιστοίχως κατὰ γραμμὰς Κ καὶ Γ τοιαύτας, ὥστε, καταλλήλως κινουμένης τῆς Σ, ἡ γραμμὴ Γ νὰ εἶναι πάντοτε ἀσύμπτωτος τῆς καμπύλης Κ.

Παράδειγμα: Τὸ μονόχωνον ὑπερβολοειδὲς ἔχει ἕνα ἀσύμπτωτον κῶνον.

Ο.

ἀσυμφιλίωτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συμφιλιούμενος ἢ ὁ μὴ συμφιλιωθείς: «*παρέμειναν ἀσυμφιλίωτοι*».

ἀσύμφορος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν συμφέρει νὰ γίνῃ, ὁ μὴ συμφερτικός, ἀνωφελής.—Ἐπίρρ. ***ἀσυμφόρως***.

ἀσύμφωνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σύμφωνος, διάφορος, ἀνόμοιος.—Οὐσιαστ. ***ἀσυμφωνία***.

ἀσυναγώνιστος (ὁ, ἡ) καὶ —*η*, —*ον* (τό)· ὁ μὴ δεκτικὸς συναγωνισμοῦ, ἀνταγωνισμοῦ, ἀνανταγώνιστος.

ἀσυναίρετος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ παθὼν συναίρεσιν: «ἀσυναίρετος συλλαβή, —πτῶσις, —τύπος κ.τ.τ.».—Ἐπίρρ. ***ἀσυναιρέτως***.

— *[Γραμματ.]*· βλ. συναίρεσις.

ἀσυναίσθητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἄνευ συναισθήσεως γενόμενος· || ὁ μὴ ἔχων συναίσθησιν τῶν πράξεών του.

ἀσυνάλειπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συναλειφθείς, ὁ μὴ παθὼν συναλοιφήν: «ἀσυνάλειπτος τύπος,—συλλαβὴ κ.τ.τ.». — Ἐπίρρ. ***ἀσυναλείπτως***.

ἀσύναρθρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ σύναρθρος, ὁ μὴ ἐκφερόμενος μετὰ τοῦ ἄρθρου: «ἀσύναρθρος ἀντωνυμία».

ἀσυνάρτητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συναρτώμενος, ἀσύνδετος, ἀνακόλουθος, ὁ ἄνευ λογικοῦ εἱρμοῦ: «ἀσυνάρτητος λόγος». Οὐσιαστ. *ἀσυναρτησία*.

— ***ἀσυνάρτητα μέτρα*** *[Μετρ.]*· βλ. μέτρα.

ἀσυναφής (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ μὴ συνδεόμενος πρός τινα διὰ συναφείας, δι' ὁμοιογενείας ἢ ὁμοιότητος. Οὐσιαστ. ***ἀσυνάφεια*** (ἡ), ἡ ἰδιότης τοῦ ἀσυναφοῦς, ἡ ἔλλειψις συναφείας.

ἀσύνδετος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ μὴ συνδεθείς, ὁ μὴ διὰ συνδέσμου ἑνωθείς: «ἀσύνδετος πρότασις», «ἀσύνδετον σχῆμα».

— ***ἀσύνδετον σχῆμα*** *[Ρητορ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ σχῆμα καθ' ὃ ἔννοιαι, ἐκφραζόμεναι διὰ λέξεων ἢ φράσεων, ἐπισωρεύονται χωρὶς νὰ συνδέωνται μεταξύ των διὰ συνδέσμων συμπλεκτικῶν ἢ διαζευκτικῶν.

—Ο.

ἀσυνειδησία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀσυνείδητος, ἔλλειψις ἠθικῆς συνειδήσεως, περιφρόνησις τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν.

ἀσυνείδητον (τὸ) *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται συνήθως *ἀσυνείδητον* πᾶν ὅπερ δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ πλήρει συνειδήσει, ἣν ἀνὰ ἑκάστην στιγμὴν κέκτηται τὸ ἡμέτερον Ἐγώ. Μᾶλλον συγκεκριμένως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν *ἀσυνείδητον* περιλαμβάνομεν τὸ μὲν ψυχικὰ (ἢ καὶ σωματικὰ) φαινόμενα ὀργανισμοῦ τινος, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι συνειδητὰ εἰς αὐτούς· ἔπειτα φαινόμενα, ἐφ' ὅσον δὲν γίνονται ὑποκείμενα ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας· τρίτον ψυχικὰς καταστάσεις, ὁσάκις ἐλλείπει ἡ γνῶσις τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν· καὶ τέταρτον τέλος ψυχικὰ στοιχεῖα ἀφυπνισθέντα μὲν ἐκ τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ κεκτημένα τὴν δύναμιν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτὴν εὐκαιρίας δοθείσης. Εἰς πάσας ταύτας τὰς περιπτώσεις τὸ ἀσυνείδητον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνθρώπινον ψυχικὸν βίον καὶ σχετίζεται πρὸς τὴν καθ' ἕκαστον φορὰν τοῦ ψυχικοῦ τούτου βίου, πρὸς τὸ Ἐγὼ τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλην τινὰ ἔννοιαν περὶ ἀσυνειδήτου, περὶ ἧς κατωτέρω. Ἀντὶ τοῦ ὅρου *ἀσυνείδητον* μεταχειρίζονται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸν ὅρον ὑποσυνείδητον (βλ. λ.), ἂν καὶ πολλοὶ περιορίζουσιν αὐτὸν πρὸς χαρακτηρισμὸν μόνον τῆς ὑπάρξεως ψυχικῶν καταστάσεων, ἧς δὲν ἔχομεν γνῶσιν ἢ συνείδησιν. Ὁ δὲ Λεϊβνίτιος ὁμιλεῖ καὶ περὶ *ἀσυνειδήτων παραστάσεων* καὶ ἐννοεῖ ὑπ' αὐτὰς ἐκείνας τὰς παραστάσεις, τῶν ὁποίων δὲν ἔχει λάβει εἰσέτι συνείδησιν ἡ ψυχή. Τοιαύτας κέκτηνται κατ' αὐτὸν αἱ μονάδες, ἐπειδὴ κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποιηθῶσιν ἔξωθεν εἰκόνες εἰς τὴν ψυχήν.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως δηλαδὴ ἀσυνειδήτων ψυχικῶν φαινομένων, εἰσήγαγεν ὁ Λεϊβνίτιος σημαντικὴν εὔρυνσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Καρτέσιον καὶ τὸν Λόκκε, οἵτινες περιορίζουσιν ἀκόμη τὴν περιοχὴν τῶν ψυχικῶν γεγονότων διὰ τοῦ γνωρίσματος τῆς συνειδήσεως ἢ τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Τὰ ἀσυνείδητα ταῦτα ψυχικὰ φαινόμενα ἦσαν κατὰ τὸν Λεϊβνίτιον ὄχι μόνον αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν οὔπω γνωσθέντα ὑφ' ἡμῶν στοιχεῖα τῆς συνόλου ἡμῶν συνειδήσεως καὶ τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν πρὸς τὸν φλοῖσβον τῶν καθ' ἕκαστον κυμάτων, ὅστις συντελεῖ μὲν εἰς τὸν ὑφ' ἡμῶν ἀντιληπτὸν γινόμενον παφλασμὸν τῆς θαλάσσης, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος δὲν εἶναι ἀκουστὸς ὑφ' ἡμῶν. Ἀλλ' εἰς αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσιν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ χρονικῶς διακεκριμένων ἀλλήλων περιεχομένων τῆς συνειδήσεως, ὡς συμβαίνει λ. χ. κατὰ τὸν ἄνευ ὀνείρων ὕπνον, ὅτε κυριαρχεῖ ἀσυνείδητος ψυχικὸς βίος. Εἰς τὴν ἀσυνείδητον ταύτην περιοχὴν τοῦ ψυχικοῦ βίου περιλαμβάνει τέλος ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος τὰς ἐπικτήτους ἡμῶν παραστάσεις, ἐφ' ὅσον διαφυλάσσονται ἐν τῇ μνήμῃ, καὶ τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας καὶ ἀξιώματα τῶν καθαρῶς νοητικῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς. Ἔκτοτε ἐδόθη πολλὴ προσοχὴ εἰς τὰ φαινόμενα, ἅπερ μιᾷ λέξει καλοῦμεν ἀσυνείδητον, ηὐρύνθη δὲ ἡ ἔννοια αὐτοῦ διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλων γνωρισμάτων καὶ διὰ τῆς συνεξετάσεως τοῦ ὀνείρου, τῶν φαινομένων τῆς ὑπνώσεως, τοῦ διχασμοῦ τῆς συνειδήσεως κ. τ. τ., δι' ἧς κατεδείχθη ὅτι σπουδαιότατοι δυναμικοὶ παράγοντες τῆς ψυχῆς εἶναι παράγοντες ἀσυνείδητοι καὶ ὅτι τὸ ἀσυνείδητον καθόλου ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Τὸ ἀσυνείδητον ὅμως δύναται νὰ νοηθῇ καὶ πέραν τοῦ ἀνθρωπίνου ψυχικοῦ βίου ὑφιστάμενον, ἄσχετον πρὸς αὐτὸν καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ κόσμου ἀποτελοῦν ἢ αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἡ ψυχολογικὴ τουτέστι περὶ ἀσυνειδήτου ἄποψις εὐρύνεται εἰς φιλοσοφικὴν καὶ γίνεται βάσις ὁλοκλήρου κοσμοθεωρίας. Ἤδη ἡ *ἀνιμιστικὴ* θεωρία (βλ. ἀνιμισμός) ἀποτελεῖ ὑπό τινας ἐπόψεις τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἡ περὶ ἐμψυχώσεως τοῦ σύμπαντος διδασκαλία τοῦ φυσικοῦ καὶ φιλοσόφου Fechner. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πανθεϊσμὸς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ἐν μέρει ὡς τοιαύτη κοσμοθεωρία. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ ἀσυνείδητον ἐχρησιμοποιήθη μεγάλως πρὸς ἑρμηνείαν καὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων. Παρὰ τὸν εὐρὺν κύκλον τοῦ ὑποσυνειδήτου, ὅστις περιβάλλει τὸν στενότερον κύκλον τοῦ Ἐγώ, περιζωννύμεθα ὑπὸ τοῦ εὐρυτάτου κύκλου τοῦ ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἔνθα δρῶσιν ἀσυνειδήτως καὶ ἐπιδρῶσιν ἐφ' ἡμῶν δυνάμεις καὶ παράγοντες, τῶν ὁποίων δὲν λαμβάνομεν συνείδησιν ἢ οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι δεκτικοὶ λόγου. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἔγινε χρῆσις τοῦ ἀσυνειδήτου πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐν τῇ φύσει παρατηρουμένης σκοπιμότητος, τὴν ὁποίαν πρὸς καιρὸν μόνον κατώρθωσε νὰ συγκαλύψῃ ἡ δαρβίνειος θεωρία, καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ βιταλισμοῦ καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀναβιώσεως αὐτοῦ. Ἡ ἑρμηνεία τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου ἀπαιτεῖ καὶ παράγοντας, οἵτινες δὲν εἶναι μὲν συνειδητοί, ἀλλὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν καὶ ὡς ὅλως μηχανικοὺς ἢ καθαρῶς φυσικούς. Τὰ ποικίλα καὶ θαυμαστὰ φαινόμενα τῆς σκοπιμότητος καὶ τῶν ἐξελίξεων τοῦ τε φυτικοῦ καὶ τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου ἐπιτρέπει, ἂν μὴ καὶ ἐπιβάλλει, τὴν παραδοχὴν ἀσυνειδήτων παραγόντων, σκοπίμως ὅμως ἢ πρὸς ἐπίτευξιν σκοπῶν ἐνεργῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δίδονται διάφορα ὀνόματα, οἷα τὰ ζωϊκὴ δύναμις, ζωϊκὴ ἀρχή, ἐντελέχεια, κατευθύνοντες παράγοντες κττ. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ ἀσυνείδητον ἐνταῦθα εἶναι λέξις ἁπλῶς δηλοῦσά τι, ὅπερ δεχόμεθα κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν τί ἀληθῶς εἶναι τοῦτο ἔξω τῆς πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα κατ' ἀναλογίαν συσχετίσεως αὐτοῦ. Τῆς ὑποθέσεως ταύτης ποιοῦνται ἰδίως χρῆσιν ὁ περίφημος βιολόγος καὶ φιλόσοφος Hans Driesch καὶ ὁ ἐπίσης περιφανὴς βοτανικὸς J. Reine, προσάγοντες καταπλήσσοντα ἀριθμὸν παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων πρὸς ἐμπέδωσιν αὐτῆς.

Εἰς τὴν μεταφυσικὴν καθαρῶς ἀρχὴν πρὸς κατανίκησιν τῆς μηχανικῶς πειρωμένης νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν κόσμον φυσιοκρατίας ἀνύψωσε πρὸ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων τὸ ἀσυνείδητον ὁ

Digitized by Google

Ἐδουάρδος φὸν Χάρτμανν, διὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἀσυνείδητον εἶναι τὸ *Ἀπόλυτον*, ὑποκείμενον ὡς βάσις τοῦ σύμπαντος, ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῶν φαινομένων καθόλου καὶ συνδέον ἐν ἑαυτῷ εἰς ἀχώριστον ἑνότητα βούλησιν καὶ παράστασιν. Ἐκ τῆς κενῆς πνεύματος φύσεως δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παραχθῇ διὰ τῆς ἐξελίξεως ὅ,τι καλοῦμεν πνευματικὰ φαινόμενα. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ τὸ πνεῦμα ὡς ἐνυπάρχον καὶ δρῶν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ φύσει, καὶ δὴ ἀσυνειδήτως. Ὁ σκοπὸς δὲ τῆς δράσεως ταύτης αὐτοῦ εἶναι ἡ εἰς ἑαυτὸ ἐπιστροφὴ ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ κατὰ αἴτια καὶ αἰτιατὰ ἄποψις τοῦ κόσμου εἶναι μονομερὴς καὶ δέον νὰ συμπληρῶται διὰ τῆς τελολογικῆς ἀπόψεως. Ἡ πρὸς σκοποὺς δὲ ροπὴ ἐν μὲν τῇ φύσει προβαίνει ἀσυνειδήτως, παρὰ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ λαμβάνει συνειδητὴν μορφήν. Οἱ σταθεροὶ φυσικοὶ νόμοι, οὓς δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν μαθηματικῶς, ἐκφράζουσι τὴν πρὸς σκοποὺς ροπὴν τῆς φύσεως.

Ὡς δὲ ἡ φύσις, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ ὀργανικὸς κόσμος χρῄζει πρὸς ἐξήγησιν κατὰ σκοποὺς ἐργαζομένων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατευθύνουσι τελολογικῶς τὰ φαινόμενα τῆς ἀνοργάνου φύσεως. Οὔτε ἡ γέννησις τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐνοργάνων ὄντων εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὑπὸ θεωριῶν, οἷα ἡ τοῦ Δαρβίνου, ἡ ὁποία μόνον τὸν ἐξοβελισμὸν τοῦ ἀσκόπου εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσῃ, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν σύστασιν τοῦ σκοπίμου. Πρὸς ἐξήγησιν αὐτοῦ, τῆς ζωῆς, τῆς ἐξελίξεως, τῆς κληρονομικότητος, τῶν σκοπίμων ἀντανακλαστικῶν κινήσεων, τῶν ἐνστίκτων, τῶν αὐθορμήτων θεραπευτικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως κτλ. δέον νὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν κατευθυνουσῶν δυνάμεων. Αἱ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἀτόμων διοργανοῦσαι δυνάμεις αὗται εἶναι κατὰ τὸν Χάρτμανν ἄϋλοι, ὑπερατομικαί, ἀσυνειδήτως πνευματικαί. Μεταφυσικῶς θεωρούμεναι εἶναι ὡς ἐνεργοὶ μὲν ἀρχαὶ *βούλησις*, ὡς νόμοι δὲ ἐνεργείας τῶν ἀρχῶν τούτων *παράστασις* ἢ *ἰδέα*. Οὕτω λοιπὸν κατηγορήματα ἢ ἰδιότητες τοῦ ἀσυνειδήτου, μὴ δυνάμεναι νὰ νοηθῶσιν ἄνευ ἀλλήλων, εἶναι ἡ βούλησις καὶ ἡ παράστασις. Καὶ ἡ μὲν βούλησις καθορίζει τὴν ὕπαρξιν τοῦ κόσμου, ἡ δὲ παράστασις (ἰδέα, νόησις) τὴν οὐσίαν, τὸ τί δηλαδὴ εἶναι καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὑπάρχει. Ἡ ὕπαρξις τοῦ κόσμου νοητέα ὡς προελθοῦσα μόνον ἐκ τῆς βουλήσεως, ἀλόγως λοιπὸν καὶ κατὰ τύχην. Διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ ἐπιδόσεως τοῦ λογικοῦ στοιχείου, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς νοήσεως, καὶ διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ πολλαπλασιάζεται μὲν τὸ κακόν, ἀλλὰ συγχρόνως, κατανοουμένης τῆς ἀναγκαιότητος αὐτοῦ, παρασκευάζεται ἡ ἀπόφασις πρὸς ἄρσιν τῆς ὑπάρξεως. Ὅταν ἡ παράστασις τοῦ μὴ περαιτέρω βούλεσθαι ἀποβῇ κοινὸν περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, τότε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις πρὸς ἄρσιν τῆς ὑπάρξεως, τ.ἔ. ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀσυνειδήτου ἀπὸ τῆς ὀδύνης τοῦ εἶναι.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀσυνειδήτου τοῦ Χάρτμανν, ἐξεταζομένη ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸν θεϊσμὸν καὶ τὴν πανθεΐαν, ἐμφανίζει πολλὰ πλεονεκτήματα. Καὶ πρὸς τὸν θεϊσμὸν μὲν συγκρινομένη εὑρίσκεται ὑπερέχουσα τούτου κατὰ ἓν σπουδαῖον σημεῖον, ὅπερ ἄλλως τε ἔχει κοινὸν πρὸς ὅλα τὰ πανθεΐζοντα φιλοσοφικὰ ἢ θρησκευτικὰ συστήματα· ἀπαλλάσσει δηλαδὴ τὴν θείαν ὕπαρξιν ἀπὸ τῆς στενότητος καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀνθρωπομορφικῶν παραστάσεων. Πρὸς δὲ τὴν πανθεΐαν ἐν γένει παραβαλλομένη παρουσιάζει δύο τινά· πρῶτον τὸν τοῦ παντὸς λόγον δέχεται ὄχι μόνον ἐνδοκοσμικόν, ἀλλὰ καὶ ὑπερβατικόν. Διὰ τοῦ γνωρίσματος τούτου, ὅπερ εἶναι κοινὸν εἰς πάντα τὰ μεγάλα πανθεϊστικὰ συστήματα, ἀποκλείεται πᾶσα φυσιοκρατικὴ περὶ θεοῦ παράστασις. Ἀλλὰ ἐξ ἄλλου ὁ ὑπερβατικὸς οὗτος θεὸς δὲν ἐξατμίζεται, ὡς τὸ τοῦ Πλωτίνου. Πρῶτον λ. χ., εἰς τὸ ἀπολύτως κενὸν καὶ ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς ὁρισμοῦ. Δεύτερον ἡ πανθεΐα τοῦ ἀσυνειδήτου τελεῖ στενότατα συνδεδεμένη πρὸς τελολογικὴν θεωρίαν τοῦ σύμπαντος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Ἐνῷ ὁ πανθεϊσμὸς ἐκλαμβάνει συνήθως τὰ ὄντα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ὥς τι ἀμετάβλητον, διδάσκει ὁ Χάρτμανν τὴν κατὰ σκοποὺς ἐξέλιξιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔξαρσις τῶν ἔργων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς διὰ τῆς ἱστορίας συντελουμένης προόδου ἐν τῷ πολιτισμῷ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διαφορὰ τῆς φιλοσοφίας ταύτης, τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀναπτυχθείσης, ἀπὸ τοῦ ἰνδικοῦ πανθεϊσμοῦ, ὅστις τὴν ὕπαρξιν βλέπει δι' ἀπολύτως ἀπαισιοδόξου ὄμματος.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀσυνειδήτου, τ. ἔ. ἡ θεμελιώδης παράστασις αὐτῆς περὶ τῆς πνευματικῆς φύσεως τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, στηρίζεται ἐπὶ δύο κυρίως παρατηρήσεων. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν συνίσταται εἰς τὴν ὕπαρξιν σκοπιμότητος ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτυγχάνεται ἐν τούτοις ἐν ταῖς λεπτομερείαις τοὐλάχιστον αὐτῆς διὰ συνειδητῆς προβολῆς καὶ ἐπιδιώξεως τοῦ σκοποῦ. Ἡ δὲ δευτέρα διδάσκει ὅτι ὁ ψυχικὸς βίος δὲν εἶναι ἅπας συνειδητός, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον τὰ φαινόμενα τῆς συνειδήσεως εἶναι μέρος εὐρυτάτου πεδίου ἀσυνειδήτου ψυχικοῦ βίου. Ὁ συνδυασμὸς ἀμφοτέρων τούτων ἀποτελεῖ τὴν παράστασιν τῆς ἀσυνειδήτου σκοπιμότητος ὡς τῆς αἰτίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σκοπῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ φιλολοσοφία τοῦ Χάρτμανν κατέστη ἡ ἀξιολογωτάτη πολέμιος πάσης ὑλιστικῆς καὶ καθαρῶς μηχανικῆς κοσμοθεωρίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Driesch*, «Die Philosophie des Organischen» 1924. *Dwelhauvers*, «L'Inconscient», 1914. *Τοῦ αὐτοῦ*, «La Synthèse mentale, 1908, καὶ αἱ περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ συζητήσεις ἐν τῷ Bulletin de la Société française de Philosophie», 1910. *Egger*, «La Parole intérieure», 1881. *Hartmannn Ed.*, «Philosophie des Unbewussten», 1869. *Τοῦ αὐτοῦ*, «Das Unbewusste vom Standpunrkt der Physiologie und Deszendenztheorie», 1872. *Hartmann, N.* «Metaphysik der Ekenntnis», 1921. *Külpe*, Einführung in die Philosophie», 1913. *Porten*, «Entstehen von Empifndung und Bewusstsein», 1910. *Reinne*, «Die Welt als Tat» 1908. *Villa*, «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν» (μετ. Γρατσιάτου), 1908. *Windelband*. Einleitung in die Philosophie 1914. *Wundt*, «Σύστημα Φιλοσοφίας (μετ. Δαλεζίου), 1915. *Ziehen*, «Die Grundlagen der Psychologie» 1915.

Ν. Ι. Λ.

ἀσυνείδητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ ἔχων ἠθικὴν συνείδησιν, ὁ μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν τῆς ἀπαξίας τῶν πράξεών του, ὁ περιφρονητὴς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν. Τὸ οὐδέτ. *ἀσυνείδητον* ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

ἀσυνεπὴς (ὁ, ἡ),—*ές* (τό)· ὁ μὴ συνεπής, ὁ μὴ ἀκόλουθος εἰς τὰς ὑποσχέσεις του, τὰς ὑποχρεώσεις του.—Ἐπίρρ. *ἀσυνεπῶς*.—Οὐσιαστ. *ἀσυνέπεια*.

ἀσυνεργία *[Ἰατρ.]*. Καλεῖται οὕτω ἡ διαταραχὴ τῆς ἀπαιτουμένης φυσιολογικῆς συγχρόνου μυϊκῆς ἐνεργείας πρὸς ἐπιτέλεσιν στάσεως ἢ κινήσεώς τινος. Ἡ μυϊκὴ συνεργία ὅπως ἐνεργῆται φυσιολογικῶς ἀπαιτεῖ: 1) τὴν διατήρησιν τῆς κινητικότητος τοῦ μέλους· 2) τὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν τῶν ὁδῶν τῆς κατὰ βάθος αἰσθήσεως, αἵτινες πληροφοροῦσι τὰ νευρικὰ κέντρα ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐν τῷ χώρῳ καὶ τέλος καὶ ἰδίᾳ τὴν φυσιολογικὴν ἐπάρκειαν τῶν κέντρων τῶν ρυθμιζόντων τὴν σύγχρονον μυϊκὴν ἐνέργειαν τῶν κινήσεων τῶν μελῶν, ἅτινα ἑδρεύουσι κατὰ τὴν παρεγκεφαλίδα. Ἀπαντᾷ ὅθεν ἡ ἀσυνεργία ἐπὶ βλάβῃ ἰδίᾳ τοῦ ὀργάνου τούτου.

Ἡ ἀσυνεργία ἐκδηλοῦται ὅταν μὲν ἐρευνᾷ τις περιωρισμένας κινήσεις μέλους τινὸς διὰ τῆς καλουμένης δυσμετρίας τῶν κινήσεων, ὅταν δ' ἐρευνᾷ τις τὴν συνεργίαν τῶν κινήσεων τοῦ σώματος, καθόλου, τῶν ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν ἰσορροπίαν τούτου ἐν στάσει ἢ ἐν κινήσει, διὰ διαταραχῶν τῆς ἰσορροπίας, ὅτε ἔχομεν τὴν στατικὴν καὶ τὴν κινητικὴν ἀσυνεργίαν ἢ ἀταξίαν ἄλλως καλουμένην.

Α. ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗΣ

—*ἀσυνεργία παρεγκεφαλιδικὴ [Ἰατρ.]*· βλ. παρεγκεφαλίς.

ἀσυνέριστος,—*η*,—*ο(ν)* καὶ *ἀξεσυνέριστος*· δημ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν «συνερίζεται» τις, τὸν ὁποῖον δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὡς ἀντίπαλον ἢ ὡς ἀντιλέγοντα.

ἀσυνεσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἀσύνετος, ἔλλειψις συνέσεως, ἀφροσύνη, ἀπερισκεψία.

ἀσύνετος (ὁ, ἡ),—ον (τό)· ὁ μὴ συνετός, ὁ μὴ φρόνιμος, ἀπερίσκεπτος, ἄφρων.—Ἐπίρρ. *ἀσυνέτως*.

ἀσυνέχεια (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ἀσυνεχοῦς· ἡ ἔλλειψις συνεχείας.

—*[Μαθηματ.]* Καλεῖται *ἀσυνέχεια* (discontinuité—Unstetigkeit) εἰς σημεῖον P_0 (ὁριζόμενον ὑπὸ ν συντεταγμένων) συναρτήσεως f (P) (συναρτήσεως δηλαδὴ ν ἀνεξαρτήτων μεταβλητῶν), ἡ ἰδιότης τῆς συναρτήσεως ταύτης f (P) καθ' ἣν ἡ *κύμανσις* αὐτῆς εἰς τὸ σημεῖον P_0 εἶναι διάφορος τοῦ μηδενός. Ἂν δηλαδὴ θεωρήσωμεν περὶ τὸ P_0 περιοχὰς $U_1, U_2, \ldots$ καὶ τὰ μέγιστα τῆς συναρτήσεως f (P) εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας παραστήσωμεν ἀντιστοίχως διὰ $M_1, M_2, \ldots$ τὸ ἐλάχιστον τῶν μεγίστων τούτων εἶναι τὸ μέγιστον τῆς συναρτήσεως εἰς τὸ σημεῖον P_0, ὅπερ παριστῶμεν διὰ τοῦ συμβόλου $M(f.P_0)$, παριστωμένων διὰ $\mu_1, \mu_2, \ldots$ τῶν ἐλαχίστων τῆς f (P)· ἀντιστοίχως εἰς τὰς αὐτὰς περιοχάς, τὸ μέγιστον τῶν ἐλαχίστων τούτων εἶναι τὸ ἐλάχιστον τῆς συναρτήσεως εἰς τὸ σημεῖον P_0, ὅπερ παριστῶμεν διὰ τοῦ συμβόλου $\mu(f.P_0)$· ἡ κύμανσις τῆς συναρτήσεως f(P) εἰς τὸ P_0 εἶναι ἡ διαφορὰ $M.(f.P_0) - \mu(f.P_0)$· ὅταν λοιπὸν ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι διάφορος τοῦ μηδενός, ἡ συνάρτησις εἶναι *ἀσυνεχὴς* εἰς τὸ σημεῖον P_0.

Εἰς τὸ σημεῖον P_0, εἰς τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ἀσυνέχεια τῆς συναρτήσεως, ἡ τιμὴ τῆς συναρτήσεως $f(P_0)$ εἶναι ἐν γένει διάφορος τῶν $M(f.P_0)$ καὶ $\mu(f.P_0)$. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν εἶναι $f(P_0)=M(f.P_0)$ ἡ συνάρτησις καλεῖται *ἄνω ἡμισυνεχὴς* (sémicontinue supérieeuement), ὅταν δὲ $f(P_0)=\mu(f.P_0)$ — ἡ συνάρτησις καλεῖται *κάτω ἡμισυνεχὴς* (sémicontinue inférieurement).

Συνάρτησις f (P), ὡρισμένη ἐντὸς συνόλου E καθ' ἑαυτὸ πυκνοῦ, λέγομεν ὅτι εἶναι *κατὰ σημεῖον ἀσυνεχὴς* (ponctuellement discontinue), ὅταν τὸ σύνολον τῶν σημείων εἰς ἃ ἡ κύμανσις αὐτῆς εἶναι μηδὲν (εἰς ἃ ἡ συνάρτησις εἶναι συνεχὴς) ἀποτελοῦν σύνολον πυκνόν· λέγομεν δὲ ὅτι εἶναι *ὁλικῶς ἀσυνεχὴς* (totalement discontinue), ὅταν δὲν ἔχῃ τὴν ἰδιότητα ταύτην, δηλαδὴ δυνάμεθα τότε νὰ εὕρωμεν σύνολον E′ πυκνὸν καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐντελῶς ἐσωτερικὸν εἰς τὸ E καὶ ἀριθμὸν $k<0$, οὕτως ὥστε εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ E′ ἡ κύμανσις τῆς συναρτήσεώς νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ k.

Παράδειγμα: Ἡ συνάρτησις f(x) ὡρισμένη εἰς τὸ διάστημα ἀπὸ 0....1 οὕτως ὥστε διὰ πᾶσαν ρητὴν τιμὴν τοῦ x νὰ εἶναι μηδέν, διὰ πᾶσαν δὲ ἀσύμμετρον τιμὴν αὐτοῦ ἴση πρὸς 1, εἶναι τοιαύτη ὥστε εἰς τυχὸν σημεῖον P_0 τοῦ ὑπ' ὄψει διαστήματος

$$M(f.P_0)=1 \text{ καὶ } \mu(f.P_0)=0.$$

Ὥστε ἡ κύμανσις εἶναι παντοῦ ἴση πρὸς 1· ἡ συνάρτησις αὕτη, ἀσυνεχὴς εἰς πᾶν σημεῖον τοῦ διαστήματος 0...1, εἶναι *ὁλικῶς ἀσυνεχής*.

Παράδειγμα *κατὰ σημεῖον ἀσυνεχοῦς* ἔστω τὸ ἑξῆς:

Ἡ συνάρτησις f (x) ὡρισμένη εἰς τὸ διάστημα 0...1, οὕτως ὥστε διὰ τὰς τιμὰς $x=0$ καὶ $x=1$ ἡ τιμή της νὰ εἶναι ἴση πρὸς 1. Δια τὰς τιμὰς $x=\frac{p}{2^\nu}$ ἔνθα p καὶ ν ἀκέραιοι καὶ τὸ κλάσμα νὰ εἶναι ἀνάγωγον νὰ εἶναι $f\left(\frac{p}{2^\nu}\right)=\frac{1}{2^\nu}$ δι' ὅλας δὲ τὰς τιμὰς τοῦ x αἵτινες δὲν εἶναι τῆς μορφῆς $\frac{p}{2^\nu}$ νὰ εἶναι $f(x)=0$. Ἡ συνάρτησις αὕτη εἶναι συνεχὴς εἰς πᾶν σημεῖον P_0 τοῦ διαστήματος 0...1 μὲ τετμημένην διάφορον τοῦ $\frac{p}{2^\nu}$.

Δυνάμεθα νὰ λάβωμεν διάστημα περιέχον τὸ P_0 καὶ ὅπερ δὲν περιέχει οὐδὲν σημεῖον μὲ τετμημένην $\frac{p}{2^\lambda}$· λαμβάνομεν τὰ ν καὶ λ οὕτως ὥστε $\frac{1}{2^\nu}<\varepsilon$ (ἔνθα ε θετικὸς δοθεὶς ἀριθμὸς) καὶ $\lambda \leqq \nu-1$. Εἰς πᾶν σημεῖον τοῦ διαστήματος τούτου, ὅπερ περιέχει τὸ P_0, εἶναι $0 \leqq f(x) \leqq \frac{1}{2^\nu} < \varepsilon$, ἑπομένως καὶ ἡ κύμανσις εἰς τὸ διάστημα τοῦτο εἶναι μικροτέρα τοῦ ε, δηλαδὴ εἶναι ἡ *συνάρτησις συνεχής*.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ἀσυνεχὴς (ὁ, ἡ),—*ές* (τό)· ὁ μὴ συνεχής, ὁ παρουσιάζων χρονικὰς ἢ τοπικὰς διακοπάς.

—*ἀσυνεχὴς συνάρτησις [Μαθημ.]*· βλ. ἀσυνέχεια.

ἀσυνήθης (ὁ, ἡ),—*ες* (τό)· ὁ μὴ συνήθης, σπάνιος, ὁ σπανίως λαμβάνων ὑπόστασιν.—Ἐπίρρ. *ἀσυνήθως*.

ἀσυνήθιστος,—*η*,—*ον*· ὁ μὴ συνηθισμένος, ὁ μὴ ἠσκημένος εἴς τι, ἀνάσκητος, ἄπειρος: «ἀσυνήθιστος 'ς τὴ δουλειά».

ἀσύντακτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ μὴ συντεταγμένος, ὁ ἐν ἀταξίᾳ εὑρισκόμενος: «ἀσύντακτος στρατός»· || ἐπὶ λόγου, ὁ μήπω συνταχθείς, ὁ ἀδιάτακτος ἔτι· || ὁ κακῶς συνταχθείς, ὁ παρὰ τοὺς κανόνας τῆς συντάξεως.—Ἐπίρρ. *ἀσυντάκτως*.

ἀσυνταξία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἀσύντακτον, ἤτοι κακῶς συντεταγμένον: «ἡ ἀσυνταξία τῆς ἐπιστολῆς, — τοῦ βιβλίου»· || λάθος συντακτικὸν (βλ. σολοικισμός).

ἀσυντόνιστος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό) καὶ *ἀσύντονος*· ὁ μὴ ρυθμισθεὶς κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἔχῃ τὸν ἴδιον τόνον, ἢ τὴν ἰδίαν ἔντασιν πρὸς ἄλλον τινά: «ἀσυντόνιστοι ἐνέργειαι».

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Digitized by Google